A Gift from

The British and Foreign Bible Society

to Mrs Lettice Harries.

Fishguard.

Nov. 1889.

Y

BIBL CYSSEGR-LAN,

SEF

YR HEN DESTAMENT

A'R

NEWYDD.

Yr holl Ysgrythyr sydd wedi ei rhoddi gan Ysprydoliaeth Duw, ac sydd fuddiol i athrawiaethu, i argyhoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder:

Fel y byddo dyn Duw yn berffaith, wedi ei berffeithio i bob gweithred dda. 2 Tim. iii. 16, 17.

LLUNDAIN:

ARGRAPHEDIG GAN GEORGE E. EYRE A WILLIAM SPOTTISWOODE,

ARGRAPHWYR I ARDDERCHOCCAF FAWRHYDI Y FRENHINES;

TROS Y BIBL GYMDEITHAS FRYTANAIDD A THRAMOR,

A sefydlwyd yn Llundain yn y Flwyddyn 1804;

Ac ar werth, i Danysgrifwyr yn unig, yn Ystordy y Gymdeithas, Queen Victoria Street, Blackfriars, Llundain.

Pica Medium 4to. Marg. Ref.

M.DCCC.LXXVII.

ENWAU A THREFN

LLYFRAU YR HEN DESTAMENT A'R NEWYDD,

A RHIFEDI PENNODAU POB LLYFR.

Llyfrau yr Hen Destament.

	Pen.	Tudal.
GENESIS	50	5
Exodus	40	59
Lefiticus	27	103
Numeri	36	134
Deuteronomium	34	178
Josua	24	216
Barnwyr	21	242
Ruth	4	269
I. Samuel	31	72
II. Samuel	24	308
I. Brenhinoedd	22	337
II. Brenhinoedd	25	371
I. Chronicl	29	404
II. Chronicl	36	434
Ezra	10	472
Nehemïah	13	482
Esther	10	497
Job	42	506
Psalmau	150	534
Dïarhebion	31	603
Pregethwr	12	626
Caniad Solomon	8	634
Esaiah	66	638
Jeremïah	52	688
Galarnad Jeremïah	5	747
Ezeciel	48	752
Daniel	12	803
Hosea	14	819
Jöel	3	827
Amos	9	830
Obadïah	1	836
Jonah	4	837
Michah	7	839
Nahum	3	843
Habacuc	3	845
Sephanïah	3	847
Haggai	2	850
Zecharïah	14	852
Malachi	4	861

Llyfrau y Testament Newydd.

	Pen.	Tudal.
SANT MATTHEW	28	867
Sant Marc	16	903
Sant Luc	24	926
Sant Ioan	21	965
Actau yr Apostolion	28	996
Epistolau Sant Paul		
At y Rhufeiniaid	16	1034
I. at y Corinthiaid	16	1050
II. at y Corinthiaid	13	1065
At y Galatiaid	6	1075
At yr Ephesiaid	6	1081
At y Philippiaid	4	1086
At y Colossiaid	4	1090
I. at y Thessaloniaid	5	1094
II. at y Thessaloniaid	3	1097
Epistolau Sant Paul		
I. at Timotheus	6	1099
II. at Timotheus	4	1103
At Titus	3	1107
At Philemon	1	1109
At yr Hebreaid	13	1110
Epistol Iago	5	1121
Epistol I. Petr	5	1125
II. Epistol Petr	3	1129
Epistol I. Ioan	5	1132
II. Epistol Ioan	1	1136
III. Epistol Ioan	1	1137
Epistol Judas	1	1138
Datguddiad Ioan	22	1139

LLYFR CYNTAF MOSES,

YR HWN A ELWIR

GENESIS.

PENNOD I.

1 *Crëadwriaeth nef a daear,* 3 *a'r goleuni,* 6 *a'r ffurfafen.* 9 *Neillduo y ddaear oddi wrth y dyfroedd,* 11 *a'i gwneuthur yn ffrwythlawn.* 14 *Yr haul, y lleuad, a'r sêr;* 20 *y pysgod, a'r adar,* 24 *yr anifeiliaid,* 26 *dyn ar lun Duw.* 29 *Ordeinio lluniaeth ac ymborth.*

Cyn CRIST 4004.

[a] YN [b] y dechreuad y crëodd Duw y nefoedd a'r ddaear.

[a] Ioan 1. 1.
[b] Ps. 33. 6. a 89. 11, 12. a 102. 25. a 136. 5. a 146. 6. Es. 44. 24. Jer. 10. 12. a 51. 15. Zech. 12. 1. Act. 14. 15. a 17. 24. Heb. 11. 3.

2 A'r ddaear oedd afluniaidd a gwag, a thywyllwch *oedd* ar wyneb y dyfnder, ac Yspryd Duw yn ymsymmud ar wyneb y dyfroedd.

3 A Duw a ddywedodd, [c] Bydded goleuni, a goleuni a fu.

[c] 2 Cor. 4. 6.

4 A Duw a welodd y goleuni mai da *oedd:* a Duw a wahanodd rhwng y goleuni † a'r tywyllwch.

† Heb. *a rhwng y.*

5 A Duw a alwodd y goleuni yn Ddydd, a'r tywyllwch a alwodd efe yn Nos: a'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y dydd cyntaf.

6 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, [d] Bydded ffurfafen y'nghanol y dyfroedd, a bydded hi yn gwahanu rhwng y dyfroedd a'r dyfroedd.

[d] Ps. 136. 5. Jer. 10. 12. a 51. 15.

7 A Duw a wnaeth y ffurfafen, ac a wahanodd rhwng y dyfroedd oddi tan y ffurfafen, a'r dyfroedd [e] oddi ar y ffurfafen: ac felly y bu.

[e] Ps. 148. 4.

8 A'r ffurfafen a alwodd Duw yn Nefoedd: a'r hwyr a fu, a'r bore a fu, yr ail dydd.

9 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, [f] Casgler y dyfroedd oddi tan y nefoedd i'r un lle, ac ymddangosed y sychdir: ac felly y bu.

[f] Job 26. 10. a 38. 8. Ps. 33. 7. a 104. 9. a 136. 6. Diar. 8. 29. Jer. 5. 22.

10 A'r sychdir a alwodd Duw yn Ddaear, a chasgliad y dyfroedd a alwodd efe yn Foroedd: a Duw a welodd mai da *oedd.*

11 A Duw a ddywedodd, Egined y ddaear egin, *sef* llysiau yn hadu had, a phrennau ffrwythlawn yn dwyn ffrwyth, wrth eu rhywogaeth, y rhai *y mae* eu had ynddynt ar y ddaear: ac felly y bu.

12 A'r ddaear a ddug egin, *sef* llysiau yn hadu had wrth eu rhywogaeth, a phrennau yn dwyn ffrwyth, y rhai *y mae* eu had ynddynt wrth eu rhywogaeth: a Duw a welodd mai da *oedd.*

Cyn CRIST 4004.

13 A'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y trydydd dydd.

14 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, Bydded [g] goleuadau yn ffurfafen y nefoedd, i wahanu rhwng y dydd †a'r nos; a byddant yn arwyddion, ac yn dymhorau, ac yn ddyddiau, a blynyddoedd.

[g] Deut. 4. 19. Ps. 136. 7.
† Heb. *a rhwng y.*

15 A byddant yn oleuadau yn ffurfafen y nefoedd, i oleuo ar y ddaear: ac felly y bu.

16 A Duw a wnaeth ddau oleuad mawrion; y goleuad mwyaf †i lywodraethu y dydd, a'r goleuad lleiaf i lywodraethu y nos: [h] a'r sêr *hefyd a wnaeth efe.*

† Heb. *yn rheol i'r.*
[h] Job 38. 7.

17 Ac yn ffurfafen y nefoedd y rhoddes Duw hwynt, i oleuo ar y ddaear;

18 Ac [i] i lywodraethu y dydd a'r nos, ac i wahanu rhwng y goleuni a'r tywyllwch: a gwelodd Duw mai da *oedd.*

[i] Jer. 31. 35.

19 A'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y pedwerydd dydd.

20 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, Heigied y dyfroedd ymlusgiaid byw, ac eheded ehediaid uwch y ddaear, yn wyneb ffurfafen y nefoedd.

21 A [l] Duw a grëodd y môrfeirch mawrion, a phob ymlusgiad byw, y rhai a heigiodd y dyfroedd yn eu rhywogaeth, a phob ehediad asgellog yn ei rywogaeth: a gwelodd Duw mai da *oedd.*

[l] Ps. 104. 26.

22 A Duw a'u bendigodd hwynt, gan ddywedyd, [m] Ffrwythwch, ac amlhêwch, a llenwch y dyfroedd yn y moroedd, a lliosoged yr ehediaid ar y ddaear.

[m] pen. 8. 17. a 9. 1.

23 A'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y pummed dydd.

24 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, Dyged y ddaear *bob* peth byw wrth ei rywogaeth,

Cyn CRIST 4004.

yr anifail, a'r ymlusgiad, a bwystfil y ddaear wrth ei rywogaeth: ac felly y bu.

25 A Duw a wnaeth fwystfil y ddaear wrth ei rywogaeth, a'r anifail wrth ei rywogaeth, a phob ymlusgiad y ddaear wrth ei rywogaeth: a gwelodd Duw mai da *oedd.*

[o] pen. 5. 1. a 9. 6. 1 Cor. 11. 7. Eph. 4. 24. Col. 3. 10.

26 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, [n]Gwnawn ddyn ar ein delw ni, wrth ein llun ein hunain: ac [o]arglwyddiaethant ar bysg y môr, ac ar ehediad y nefoedd, ac ar yr anifail, ac ar yr holl ddaear, ac ar bob ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear.

[o] Ps. 8. 6.

27 Felly Duw a grëodd y dyn ar ei ddelw ei hun, ar ddelw Duw y crëodd efe ef, [p]yn wrryw ac yn fanyw y crëodd efe hwynt.

[p] Mal. 2. 15. Matt. 19. 4. Marc 10. 6.

28 Duw hefyd a'u bendigodd hwynt, a Duw a ddywedodd wrthynt, [q]Ffrwythwch, ac amlhêwch, a llenwch y ddaear, a darostyngwch hi, ac arglwyddiaethwch ar bysg y môr, ac ar ehediad y nefoedd, ac ar bob peth byw a † ymsymmudo ar y ddaear.

[q] pen. 9. 1.

† Heb. *ymlusgo.*

29 ¶ A Duw a ddywedodd, Wele mi a roddais i chwi bob llysieuyn yn hadu had, yr hwn *sydd* ar wyneb yr holl ddaear, a phob pren yr hwn *y mae* ynddo ffrwyth pren yn hadu had, [r]i fod yn fwyd i chwi.

[r] pen. 9. 3. Ps. 104. 14, 15.

30 Hefyd i bob bwystfil y ddaear, ac i bob ehediad y nefoedd, ac i bob *peth* a ymsymmudo ar y ddaear yr hwn *y mae* † einioes ynddo, *y bydd* pob llysieuyn gwyrdd yn fwyd: ac felly y bu.

† Heb. *enaid byw.*

31 A gwelodd Duw yr hyn oll a wnaethai, ac wele da iawn *ydoedd:* felly yr hwyr a fu, a'r bore a fu, y chweched dydd.

PENNOD II.

1 *Y dydd Sabboth.* 4 *Dull y crëadwriaeth.* 8 *Plannu gardd Eden,* 10 *a'i hafon.* 17 *Gwahardd pren gwybodaeth yn unig.* 19 *Enwi y creaduriaid.* 21 *Gwneuthur gwraig, ac ordeinio priodas.*

FELLY y gorphenwyd y nefoedd a'r ddaear, [s]a'u holl lu hwynt.

[s] Ps. 33. 6.

2 [b]Ac ar y seithfed dydd y gorphenodd Duw ei waith, yr hwn a wnaethai efe, ac a orphwysodd ar y seithfed dydd, oddi wrth ei holl waith, yr hwn a wnaethai efe.

[b] Exod. 20. 11. a 31. 17. Deut. 5. 14. Heb. 4. 4.

3 A Duw a fendigodd y seithfed dydd, ac a'i sancteiddiodd ef: oblegid ynddo y gorphwysasai oddi wrth ei holl waith, yr hwn a grëasai Duw i'w wneuthur.

4 ¶ Dyma genhedlaethau y nefoedd a'r ddaear, pan grëwyd hwynt, yn y dydd y gwnaeth yr Arglwydd Dduw ddaear a nefoedd:

5 A phob planhigyn y maes cyn ei fod yn y ddaear, a phob llysieuyn y maes cyn tarddu allan: oblegid ni pharasai yr Arglwydd Dduw wlawio ar y ddaear, ac nid *ydoedd* dyn i lafurio y ddaear.

6 Onid tarth a esgynodd o'r ddaear, ac a ddyfrhâodd holl wyneb y ddaear.

7 A'r Arglwydd Dduw a ‖luniasai y dyn † [c]o bridd y ddaear, ac a anadlasai yn ei ffroenau ef anadl einioes: [d]a'r dyn a aeth yn enaid byw.

‖ *ffurfiasai.*

† Heb. *lwch y ddaear.*

[c] 1 Cor. 15. 47.

[d] 1 Cor. 15. 45.

8 ¶ Hefyd yr Arglwydd Dduw a blannodd ardd yn [e]Eden o du y dwyrain, ac a osododd yno y dyn a luniasai efe.

[e] pen. 4. 16. 2 Bren. 19. 12. Ezec. 27. 23.

9 A gwnaeth yr Arglwydd Dduw i bob pren dymunol i'r golwg, a daionus yn fwyd, ac i bren y bywyd y'nghanol yr ardd, ac i bren gwybodaeth da a drwg, dyfu allan o'r ddaear.

10 Ac afon a aeth allan o Eden, i ddyfrhâu yr ardd, ac oddi yno hi a rannwyd, ac a aeth yn ‖ bedwar pen.

‖ *bedair cainge.*

11 Enw y gyntaf *yw* Pison: hon sydd yn amgylchu holl wlad Hafilah, lle *y mae* yr aur.

12 Ac aur y wlad honno sydd dda: yno *mae* Bdeliwm a'r maen Onix.

13 Ac enw yr ail afon *yw* Gihon: honno sydd yn amgylchu holl wlad † Ethiopia.

† Heb. *Cush.*

14 Ac enw y drydedd afon *yw* Hidecel: honno sydd yn myned ‖ o du y dwyrain i Assyria: a'r bedwaredd afon *yw* Euphrates.

‖ *Tu a'r dwyrain.*

15 A'r Arglwydd Dduw a gymmerodd ‖ y dyn, ac a'i gosododd ef y'ngardd Eden, i'w llafurio ac i'w chadw hi.

‖ *Adda.*

16 A'r Arglwydd Dduw a orchymynodd i'r dyn, gan ddywedyd, O bob pren o'r ardd gan fwytta y gelli fwytta:

17 Ond o bren gwybodaeth da a drwg, na fwytta o hono; oblegid yn y dydd y bwyttâi di o hono, gan farw y byddi farw.

18 ¶ Hefyd yr Arglwydd Dduw a ddywedodd, Nid da bod y dyn ei hunan; gwnaf iddo ‖ ymgeledd † cymmwys iddo.

‖ *Gymmorth.*

† Heb. *megis ger ei fron ef.*

19 A'r Arglwydd Dduw a ‖luniodd o'r ddaear holl fwystfilod y maes, a holl ehediaid y nefoedd, ac [g]a'u dygodd at Adda, i weled pa enw a roddai efe iddynt hwy: a pha fodd bynnag yr enwodd y dyn bob peth byw, hynny *fu* ei enw ef.

‖ *ffurfiodd.*

[g] Edrych pen. 6. 20.

20 Ac Adda a ‖enwodd enwau ar yr holl anifeiliaid, ac ar ehediaid y nefoedd,

‖ *roes.*

Cyn CRIST 4004.

Cyn CRIST 4004.

ac ar holl fwystfilod y maes: ond ni chafodd efe i Adda ‖ymgeledd cymmwys iddo.

‖ *Gymmorth.*

21 A'r ARGLWYDD DDUW a wnaeth i drwmgwsg syrthio ar Adda, ac efe a gysgodd: ac efe a gymmerodd un o'i asennau ef, ac a gauodd ‖gig yn ei lle hi.

‖ *ei lle hi â chig.*

22 A'r ARGLWYDD DDUW a †wnaeth yr asen a gymmerasai efe o'r dyn, yn wraig, ac a'i dug at y dyn.

† Heb. *adeiladodd.*

23 Ac Adda a ddywedodd, Hon weithian *sydd* asgwrn o'm hesgyrn i, a chnawd o'm cnawd i: hon a elwir gwraig, oblegid o wr y [h]cymmerwyd hi.

[h] 1 Cor. 11. 8.

24 [i]O herwydd hyn yr ymedy gwr â'i dad, ac â'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig: a hwy a fyddant yn un cnawd.

[i] Matt. 19. 5. Marc 10. 7. 1 Cor. 6. 16. Eph. 5. 31.

25 Ac yr oeddynt ill dau yn noethion, Adda a'i wraig, ac nid oedd arnynt gywilydd.

PENNOD III.

1 *Y sarph yn hudo Efa.* 6 *Cywilyddus gwymp dyn.* 9 *Duw yn eu holi ac yn eu barnu hwy.* 14 *Melldigo y sarph.* 15 *Addaw yr had.* 16 *Cospedigaeth dyn.* 21 *Ei wisgad cyntaf;* 22 *a'i fwrw allan o Baradwys.*

A'R sarph oedd [a]gyfrwysach nâ holl fwystfilod y maes, y rhai a wnaethai yr ARGLWYDD DDUW; a hi a ddywedodd wrth y wraig, Ai ‖dïau ddywedyd o DDUW, Ni chewch chwi fwytta o bob pren o'r ardd?

[a] Matt. 10. 16. 2 Cor. 11. 3.

‖ Neu, *am.*

2 A'r wraig a ddywedodd wrth y sarph, O ffrwyth prennau yr ardd y cawn ni fwytta:

3 Ond am ffrwyth y pren *sydd* y'nghanol yr ardd, DUW a ddywedodd, Na fwyttêwch o hono, ac na chyffyrddwch âg ef, rhag eich marw.

4 [b]A'r sarph a ddywedodd wrth y wraig, Ni byddwch feirw ddim.

[b] 2 Cor. 11. 3. 1 Tim. 2. 14.

5 Canys gwybod y mae DUW, mai yn y dydd y bwyttäoch o hono ef, yr agorir eich llygaid, ac y byddwch megis duwiau, yn gwybod da a drwg.

6 A phan welodd y wraig mai da oedd *ffrwyth* y pren yn fwyd, ac mai ‖teg mewn golwg ydoedd, a'i fod yn bren dymunol i beri deall, hi a gymmerth o'i ffrwyth ef, [c]ac a fwyttäodd, ac a roddes i'w gwr hefyd gyd â hi, ac efe a fwyttäodd.

‖ Neu, *dymunol.*

[c] 1 Tim. 2. 14.

7 A'u llygaid hwy ill dau a agorwyd, a hwy a wybuant eu bod yn noethion, ac a wnïasant ddail y ffigysbren, ac a wnaethant iddynt ‖arffedogau.

‖ *wregysau.*

8 A hwy a glywsant lais yr ARGLWYDD DDUW yn rhodio yn yr ardd, gyd âg awel y dydd; ac ymguddiodd Adda a'i wraig o olwg yr ARGLWYDD DDUW, ym mysg prennau yr ardd.

9 A'r ARGLWYDD DDUW a alwodd ar Adda, ac a ddywedodd wrtho, Pa le *yr wyt* ti?

10 Yntau a ddywedodd, Dy lais a glywais yn yr ardd; a mi a ofnais, oblegid noeth *oeddwn*, ac a ymguddiais.

11 A dywedodd *Duw*, Pwy a fynegodd i ti dy fod yn noeth? ai o'r pren y gorchymynaswn i ti na fwyttäit o hono, y bwyttëaist?

12 Ac Adda a ddywedodd, Y wraig a roddaist gyd â mi, hi a roddodd i mi o'r pren, a mi a fwyttëais.

13 A'r ARGLWYDD DDUW a ddywedodd wrth y wraig, Paham y gwnaethost ti hyn? A'r wraig a ddywedodd, Y sarph a'm twyllodd, a bwytta a wneuthum.

14 A'r ARGLWYDD DDUW a ddywedodd wrth y sarph, Am wneuthur o honot hyn, melldigediccach *wyt* ti nâ'r holl anifeiliaid, ac nâ holl fwystfilod y maes: ar dy dorr y cerddi, [d]a phridd a fwyttâi holl ddyddiau dy einioes.

[d] Es. 65. 25. Mic. 7. 17.

15 Gelyniaeth hefyd a osodaf rhyngot ti a'r wraig, a rhwng [e]dy had di [f]a'i had hithau: [g]efe a ysiga dy ben di, a thithau a ysigi ei sawdl ef.

[e] Matt. 3. 7. a 13. 38. a 23. 33. Ioan 8. 44. Act. 13. 10. 1 Ioan 3. 8.

[f] Ps. 132. 11. Es. 7. 14. Mic. 5. 3.

[g] Rhuf. 16. 20. Heb. 2. 14. 1 Ioan 5. 5. Dat. 12. 7, 17.

16 Wrth y wraig y dywedodd, Gan amlhâu yr amlhâf dy boenau di a'th feichiogi: mewn poen y dygi blant, [h]a'th ddymuniad *fydd* at dy wr, [i]ac efe a lywodraetha arnat ti.

[h] pen. 4. 7,

[i] 1 Cor. 14. 34. 1 Tim. 2. 11, 12. Tit. 2. 5.

17 Hefyd wrth Adda y dywedodd, Am wrando o honot ar lais dy wraig, a bwytta o'r pren am yr hwn y gorchymynaswn i ti, gan ddywedyd, Na fwytta o hono; [k]melldigedig *fydd* y ddaear o'th achos di: trwy lafur y bwyttâi o honi holl ddyddiau dy einioes.

[k] Es. 24. 5, 6. Rhuf. 8. 20.

18 Drain hefyd ac ysgall a ddwg hi i ti; [l]a llysiau y maes a fwyttâi di.

[l] Ps. 104. 14.

19 Trwy chwŷs dy wyneb y bwyttâi fara, hyd pan ddychwelech i'r ddaear; oblegid o honi y'th gymmerwyd: canys pridd *wyt* ti, [m]ac i'r pridd y dychweli.

[m] Preg. 12. 7.

20 A'r dyn a alwodd enw ei wraig †Efa; oblegid hi oedd fam pob *dyn* byw.

† Heb. *Chafa.*

21 A'r ARGLWYDD DDUW a wnaeth i Adda ac i'w wraig beisiau crwyn, ac a'u gwisgodd am danynt hwy

22 ¶ Hefyd yr ARGLWYDD DDUW a

Cyn CRIST 4004.

ddywedodd, Wele y dyn sydd megis un o honom ni, i wybod da a drwg. Ac weithian rhag iddo estyn ei law, a chymmeryd hefyd o bren y bywyd, a bwytta, a byw yn dragywyddol:

23 Am hynny yr ARGLWYDD DDUW a'i hanfonodd ef allan o ardd Eden, i lafurio y ddaear, yr hon y cymmerasid ef o honi.

24 Felly efe a yrrodd allan y dyn, ac a osododd, o'r tu dwyrain i ardd Eden, y cerubiaid, a chleddyf tanllyd ysgwydedig, i gadw ffordd pren y bywyd.

PENNOD IV.

1 *Genedigaeth, celfyddyd, a chrefydd Cain ac Abel.* 8 *Lladd Abel.* 11 *Melldigo Cain.* 17 *Enoch y ddinas gyntaf.* 19 *Lamech a'i ddwy wraig.* 25 *Genedigaeth Seth,* 26 *ac Enos.*

Cyn CRIST 4004.

4003. AC Adda a adnabu Efa ei wraig: a hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar Cain; ac a ddywedodd, Cefais wr gan yr ARGLWYDD.

2 A hi a esgorodd eilwaith ar ei frawd ef †Abel; ac Abel oedd †fugail defaid, ond Cain oedd yn llafurio y ddaear.

3 A bu wedi talm o ddyddiau, i Cain ddwyn o ffrwyth y ddaear offrwm i'r ARGLWYDD.

4 Ac Abel yntau a ddug o flaenffrwyth ei ‖ddefaid, ac o'u brasder hwynt. A'r ARGLWYDD a [a]edrychodd ar Abel, ac ar ei offrwm:

5 Ond nid edrychodd efe ar Cain, nac ar ei offrwm ef. A digllonodd Cain yn ddirfawr, fel y syrthiodd ei wynebpryd ef.

6 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Cain, Paham y llidiaist? a phaham y syrthiodd dy wynebpryd?

7 Os da y gwnai, oni chai oruchafiaeth? ac oni wnai yn dda, pechod a orwedd wrth y drws: attat ti hefyd *y mae* ei ddymuniad ef, a thi a lywodraethi arno ef.

Cylch 3875. 8 A Chain a ddywedodd wrth Abel ei frawd: ac fel yr oeddynt hwy yn y maes, Cain a gododd yn erbyn Abel ei frawd, ac [b]a'i lladdodd ef.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Cain, Mae Abel dy frawd di? Yntau a ddywedodd, Nis gwn; ai ceidwad fy mrawd *ydwyf* fi?

10 A dywedodd *DUW*, Beth a wnaethost? llef gwaed dy frawd sydd [c]yn gwaeddi arnaf fi o'r ddaear.

11 Ac yr awr hon melldigedig wyt ti o'r ddaear, yr hon a agorodd ei safn i dderbyn gwaed dy frawd o'th law di.

12 Pan lafuriech y ddaear, ni chwanega hi roddi ei ffrwyth i ti; gwibiad a chrwydriad fyddi ar y ddaear.

13 Yna y dywedodd Cain wrth yr ARGLWYDD, Mwy *yw* fy ‖anwiredd nag y gellir ei faddeu.

14 Wele gyrraist fi heddyw oddi ar wyneb y ddaear, ac o'th ŵydd di y'm cuddir: gwibiad hefyd a chrwydriad fyddaf ar y ddaear; *a* phwy bynnag a'm caffo a'm lladd.

15 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Am hynny y dielir yn saith ddyblyg *ar* bwy bynnag a laddo Cain. A'r ARGLWYDD a osododd nôd ar Cain, rhag i neb a'i caffai ei ladd ef.

16 ¶ A Chain a aeth allan o ŵydd yr ARGLWYDD, ac a drigodd yn nhir Nod, o'r tu dwyrain i Eden.

Cylch 3875. 17 Cain hefyd a adnabu ei wraig; a hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar †Enoch: yna yr ydoedd efe yn adeiladu dinas, ac efe a alwodd enw y ddinas yn ol enw ei fab Enoch.

18 Ac i Enoch y ganwyd Irad: ac Irad a genhedlodd Mehuiael, a Mehuiael a genhedlodd Methusael, a Methusael a genhedlodd †Lamech.

19 ¶ A Lamech a gymmerodd iddo ddwy o wragedd: enw y gyntaf *oedd* Adah, ac enw yr ail Silah.

20 Ac Adah a esgorodd ar Jabal; hwn ydoedd dad *pob* preswylydd pabell, a *pherchen* anifail.

21 Ac enw ei frawd ef oedd Jubal; ac efe oedd dad pob teimlydd telyn ac organ.

22 Silah hithau a esgorodd ar Tubal-Cain, †gweithydd pob cywreinwaith pres a haiarn: a chwaer Tubal-Cain *ydoedd* Naamah.

23 A Lamech a ddywedodd wrth ei wragedd, Adah a Silah, Clywch fy llais, gwragedd Lamech, gwrandewch fy lleferydd; canys mi a †leddais wr i'm harcholl, a llangc i'm clais.

24 Os Cain a ddielir seithwaith, yna Lamech saith ddengwaith a seithwaith.

3874. 25 ¶ Ac Adda a adnabu ei wraig drachefn; a hi a esgorodd ar fab, ac a [d]alwodd ei enw ef Seth: O herwydd DUW (*eb hi*) a osododd i mi had arall yn lle Abel, am ladd o Cain ef.

3769. 26 [e] I'r Seth hwn hefyd y ganwyd mab; ac efe a alwodd ei enw ef Enos: yna y †dechreuwyd galw ar enw yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 3875.

‖ *nghospedigaeth nag y gallwyf ei oddef.*

Cylch 3875.

† Heb. *Hebel.*

† Heb. *borthwr.*

† Heb. *Lemech.*

‖ *ddiadell.*

[a] Heb. 11. 4.

† Heb. *hogwr.*

[b] Matt. 23. 35 1 Ioan 3. 12. Jud. 11.

† Heb. *laddwn.*

[c] Heb. 12. 24. Dat. 6. 10.

[d] pen. 5. 3.

[e] pen. 5. 6.

† Heb. *dechreuasant eu galw* eu hun *ar enw yr Arglwydd.*

PENNOD V.

1 *Achau, oedran, a marwolaeth y patrieirch o Adda hyd Noah.* 24 *Duwioldeb Enoch, a Duw yn ei gymmeryd ef ymaith.*

Cyn CRIST 4004.

DYMA [a]lyfr cenhedlaethau Adda: yn y dydd y crëodd Duw ddyn, [b]ar lun Duw y gwnaeth efe ef.

[a] 1 Chron. 1. 1. Luc 3. 38.
[b] pen. 1. 26.

2 Yn wrryw ac yn fanyw y crëodd efe hwynt; ac efe a'u bendithiodd hwynt, ac a alwodd eu henw hwynt Adda, ar y dydd y crëwyd hwynt.

3874. 3 ¶ Ac Adda a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain a chant, ac a genhedlodd *fab* ar ei lun a'i ddelw ei hun, ac [c]a alwodd ei enw ef Seth.

[c] pen. 4. 25.

[d] 1 Chron. 1. 1. 4 [d]A dyddiau Adda, wedi iddo genhedlu Seth, oedd wyth gan mlynedd, ac efe a genhedlodd feibion a merched.

5 A holl ddyddiau Adda, y rhai y bu efe fyw, oedd naw can mlynedd a deng mlynedd ar hugain; ac efe a fu farw.

3769. 6 ¶ Seth hefyd a fu fyw bum mlynedd a chan mlynedd, ac [e]a genhedlodd Enos.

[e] pen. 4. 26.

7 A Seth a fu fyw wedi iddo genhedlu Enos, saith mlynedd ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

8 A holl ddyddiau Seth oedd ddeuddeng mlynedd a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

3679. 9 ¶ Ac Enos a fu fyw ddeng mlynedd a phedwar ugain, ac a genhedlodd Cenan.

10 Ac Enos a fu fyw wedi iddo genhedlu Cenan, bymtheng mlynedd ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

11 A holl ddyddiau Enos oedd bum mlynedd a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

3609. 12 ¶ Cenan hefyd a fu fyw ddeng mlynedd a thriugain, ac a genhedlodd †Mahalaleel.

† Gr. *Maleleel.*

13 A bu Cenan fyw wedi iddo genhedlu Mahalaleel ddeugain mlynedd ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

14 A holl ddyddiau Cenan oedd ddeng mlynedd a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

3544. 15 ¶ A Mahalaleel a fu fyw bum mlynedd a thriugain mlynedd, ac a genhedlodd ‖ Jered.

‖ *Jared.*

16 A Mahalaleel a fu fyw wedi iddo genhedlu Jered, ddeng mlynedd ar hugain ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

17 A holl ddyddiau Mahalaleel oedd bymtheng mlynedd a phedwar ugain ac wyth gan mlynedd; ac efe a fu farw.

18 ¶ A Jered a fu fyw ddwy flynedd a thriugain a chan mlynedd, ac a genhedlodd [f]†Enoch.

[f] Jud. 14. 15.
† Gr. *Henoch.*

19 A Jered a fu fyw wedi iddo genhedlu Enoch wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

20 A holl ddyddiau Jered oedd ddwy flynedd a thriugain a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

3317 21 ¶ Enoch hefyd a fu fyw bum mlynedd a thriugain, ac a genhedlodd †Methuselah.

† Gr. *Mathusala.*

22 Ac Enoch [g]a rodiodd gyd â Duw wedi iddo genhedlu Methuselah, drichant o flynyddoedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

[g] pen. 6. 9. a 17. 1. a 24. 40. Ps. 16. 8. a 116. 9.

23 A holl ddyddiau Enoch oedd bum mlynedd a thriugain a thrichant o flynyddoedd.

24 A [h]rhodiodd Enoch gyd â Duw, ac ni *welwyd* ef: canys Duw a'i cymmerodd ef.

[h] Heb. 11. 5.

3130. 25 ¶ Methuselah hefyd a fu fyw saith mlynedd a phedwar ugain a chant, ac a genhedlodd Lamech.

26 A Methuselah a fu fyw wedi iddo genhedlu Lamech, ddwy flynedd a phedwar ugain a saith gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

27 A holl ddyddiau Methuselah oedd naw mlynedd a thriugain a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

2948. 28 ¶ Lamech hefyd a fu fyw ddwy flynedd a phedwar ugain a chan mlynedd, ac a genhedlodd fab,

29 Ac a alwodd ei enw ef †Noah; gan ddywedyd, Hwn a'n cysura ni am ein gwaith, a llafur ein dwylaw, o herwydd y ddaear [i]yr hon a felldigodd yr ARGLWYDD.

† Gr. *Nöe.* Luc 3. 36. Heb. 11. 7. 1 Petr 3. 20.
[i] pen. 3. 17. a 4. 11.

30 A Lamech a fu fyw wedi iddo genhedlu Noah, bymtheng mlynedd a phedwar ugain a phum can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

2353. 31 A holl ddyddiau Lamech oedd ddwy flynedd ar bymtheg a thriugain a saith gan mlynedd; ac efe a fu farw.

2448. 32 A Noah ydoedd fab pum can mlwydd; a Noah a genhedlodd Sem, ‖ Cham, a Japheth.

‖ Neu, *Ham.*

PENNOD VI.

1 *Drygioni y byd, yr hwn a gyffrôdd ddigllonedd Duw, ac a barodd y diluw.* 8 *Noah yn cael ffafr.* 14 *Trefn a phortreiad, a'r achos y gwnaed yr arch.*

Cyn CRIST 2448.

YNA y bu pan ddechreuodd dynion amlhâu ar wyneb y ddaear, a geni merched iddynt,

2 Weled o feibion Duw ferched dynion mai teg *oeddynt* hwy; a hwy a gymmerasant iddynt wragedd o'r rhai oll a ddewisasant.

3 A dywedodd yr Arglwydd, Nid ymrysona fy Yspryd i â dyn yn dragywydd, [a] oblegid mai cnawd yw efe: a'i ddyddiau fyddant ugain mlynedd a chant.

[a] Ps. 78. 39.

2469.

4 Cawri oedd ar y ddaear y dyddiau hynny: ac wedi hynny hefyd, pan ddaeth meibion Duw at ferched dynion, a phlanta *o'r rhai hynny* iddynt: dyma y cedyrn *a fu* wŷr enwog gynt.

5 ¶ A'r Arglwydd a welodd mai aml oedd drygioni dyn ar y ddaear, a *bod* ‖ [b] holl fwriad meddylfryd ei galon yn unig yn ddrygionus bob †amser.

‖ *pob bwriad.*
[b] pen. 8. 21. Matt. 15. 19.
† Heb. *dydd.*

6 Ac [c] edifarhâodd ar yr Arglwydd wneuthur o hono ef ddyn ar y ddaear, ac efe a ymofidiodd yn ei galon.

[c] Edrych Num. 23. 19. 1 Sam. 15. 11, 29. 2 Sam. 24. 16. Mal. 3. 6. Iago 1. 17.

7 A'r Arglwydd a ddywedodd, Dilëaf ddyn yr hwn a grëais oddi ar wyneb y ddaear, o ddyn hyd anifail, hyd yr ymlusgiad, a hyd ehediad y nefoedd: canys y mae yn edifar gennyf eu gwneuthur hwynt.

8 ¶ Ond Noah a gafodd ffafr yng ngolwg yr Arglwydd.

2448.

9 ¶ Dyma genhedlaethau Noah: [d] Noah *oedd* wr cyfiawn, ‖ perffaith yn ei oes: gyd â Duw y rhodiodd Noah.

[d] Ezec. 14. 14, 20. Heb. 11. 7. 2 Petr 2. 5.
‖ Neu, *uniawn.*

10 A Noah a genhedlodd dri o feibion, Sem, Cham, a Japheth.

11 A'r ddaear a lygrasid ger bron Duw; llanwasid y ddaear hefyd â thrawsedd.

12 A Duw a edrychodd ar y ddaear, ac wele hi a lygrasid; canys pob cnawd a lygrasai ei ffordd ar y ddaear.

13 A Duw a ddywedodd wrth Noah, Diwedd pob cnawd a ddaeth ger fy mron: oblegid llanwyd y ddaear â thrawsedd trwyddynt hwy: ac wele myfi a'u difethaf hwynt ‖ gyd â'r ddaear.

‖ *oddi ar y ddaear.*

14 ¶ Gwna i ti arch o goed Gopher, yn gellau y gwnai yr arch, a phyga hi oddi fewn ac oddi allan â phyg.

15 Ac fel hyn y gwnai di hi: trichan cufydd *fydd* hŷd yr arch, deg cufydd a deugain ei lled, a deg cufydd ar hugain ei huchder.

16 Gwna ffenestr i'r arch, a gorphen *hi* yn gufydd oddi arnodd; a gosod ddrws yr arch yn ei hystlys: o dri *uchder* y gwnai di hi.

17 Ac wele myfi, ïe myfi, yn dwyn dyfroedd diluw ar y ddaear, i ddifetha pob cnawd, yr hwn *y mae* anadl einioes ynddo, oddi tan y nefoedd: yr hyn oll *sydd* ar y ddaear a drenga.

18 Ond â thi y cadarnhâf fy nghyfammod; ac [e] i'r arch yr âi di, tydi a'th feibion, a'th wraig, a gwragedd dy feibion gyd â thi.

[e] 1 Petr 3. 20. 2 Petr 2. 5.

19 Ac o bob *peth* byw, o bob cnawd, y dygi ddau o bob *rhyw* i'r arch i'w cadw yn fyw gyd â thi; gwrryw a banyw fyddant.

20 O'r ehediaid wrth eu rhywogaeth, ac o'r anifeiliaid wrth eu rhywogaeth, o bob ymlusgiad y ddaear wrth ei rywogaeth; dau o bob *rhywogaeth* [f] a ddaw attat i'w cadw yn fyw.

[f] Edrych pen. 2. 19.

21 A chymmer i ti o bob bwyd a fwyttâir, a chasgl attat; a bydd yn ymborth i ti ac iddynt hwythau.

22 [g] Felly y gwnaeth Noah; yn ol yr hyn oll a orchymynasai Duw iddo, felly y gwnaeth efe.

[g] pen. 7. 5. Heb. 11. 7.

PENNOD VII.

1 *Noah a'i deulu a'r creaduriaid byw yn myned i'r arch.* 11 *Dechreuad, cynnydd, a pharhâd y diluw.*

YNA y dywedodd yr Arglwydd wrth Noah, [a] Dos di, a'th holl dŷ i'r arch: canys [b] tydi a welais i yn gyfiawn ger fy mron i yn yr oes hon.

2349.

[a] Matt. 24. 38. Luc 17. 26. 1 Petr 3. 20. 2 Petr 2. 5.
[b] pen. 6. 9.

2 O bob anifail glân y cymmeri gyd â thi bob †yn saith, y gwrryw a'i fanyw: a dau o'r anifeiliaid y rhai nid ydynt lân, y gwrryw a'i fanyw:

† Heb. *saith a saith.*

3 O ehediaid y nefoedd hefyd, bob yn saith, yn wrryw ac yn fanyw, i gadw had yn fyw ar wyneb yr holl ddaear.

4 Oblegid wedi saith niwrnod etto, mi a wlawiaf ar y ddaear ddeugain niwrnod a deugain nos: a mi a ddilëaf oddi ar wyneb y ddaear bob peth byw a'r a wneuthum i.

5 A Noah a wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr Arglwydd iddo.

6 Noah hefyd *oedd* fab chwe chan mlwydd pan fu y dyfroedd diluw ar y ddaear.

2349.

7 ¶ A Noah a aeth i mewn, a'i feibion, a'i wraig, a gwragedd ei feibion gyd âg ef, i'r arch, rhag y dwfr diluw.

8 O anifeiliaid glân, ac o anifeiliaid y rhai nid *oeddynt* lân, o ehediaid hefyd, ac o'r hyn oll a ymlusgai ar y ddaear,

9 Yr aeth i mewn at Noah i'r arch bob yn ddau, yn wrryw ac yn fanyw, fel y gorchymynasai Duw i Noah.

10 Ac ‖ wedi saith niwrnod y dwfr diluw a ddaeth ar y ddaear.

11 ¶ Yn y chwe chanfed flwyddyn o fywyd Noah, yn yr ail mis, ar yr ail dydd ar bymtheg o'r mis, ar y dydd hwnnw y rhwygwyd holl ffynhonnau y dyfnder mawr, a ffenestri y nefoedd a agorwyd.

12 A'r gwlaw fu ar y ddaear ddeugain niwrnod a deugain nos.

13 O fewn corph y dydd hwnnw y daeth Noah, a Sem, a Cham, a Japheth, meibion Noah, a gwraig Noah, a thair gwragedd ei feibion ef gyd â hwynt, i'r arch.

14 Hwynt, a phob bwystfil wrth ei rywogaeth, a phob anifail wrth ei rywogaeth, a phob ymlusgiad a ymlusgai ar y ddaear wrth ei rywogaeth, a phob ehediad wrth ei rywogaeth, pob aderyn o bob † rhyw.

15 A daethant at Noah i'r arch bob yn ddau, o bob cnawd *a'r oedd* ynddo anadl einioes.

16 A'r rhai a ddaethant, yn wrryw a banyw y daethant o bob cnawd, fel y gorchymynasai Duw iddo. A'r Arglwydd a gauodd arno ef.

17 A'r diluw fu ddeugain niwrnod ar y ddaear; a'r dyfroedd a gynnyddasant, ac a godasant yr arch, a hi a godwyd oddi ar y ddaear.

18 A'r dyfroedd a ymgryfhasant, ac a gynnyddasant yn ddirfawr ar y ddaear; a'r arch a rodiodd ar wyneb y dyfroedd.

19 A'r dyfroedd a ymgryfhasant yn ddirfawr iawn ar y ddaear, a gorchuddiwyd yr holl fynyddoedd uchel oedd tan yr holl nefoedd.

20 Pymtheg cufydd yr ymgryfhâodd y dyfroedd tu ag i fynu: a'r mynyddoedd a orchuddiwyd.

21 A [c] bu farw pob cnawd a ymlusgai ar y ddaear, yn ehediaid, ac yn anifeiliaid, ac yn fwystfilod, ac yn bob *rhyw* ymlusgiad a ymlusgai ar y ddaear, a phob dyn *hefyd*.

22 Yr hyn oll *yr oedd* ffun anadl einioes yn ei ffroenau, o'r hyn oll *oedd* ar y sychdir, a fuant feirw.

23 Ac efe a ddilëodd bob sylwedd byw a'r a *oedd* ar wyneb y ddaear, yn ddyn ac yn anifail, yn ymlusgiaid, ac yn ehediaid y nefoedd; ïe dilëwyd hwynt o'r ddaear: a [d] Noah a'r rhai *oedd* gyd âg ef yn yr arch, yn unig, a adawyd yn fyw.

24 A'r dyfroedd a ymgryfhasant ar y ddaear ddeng niwrnod a deugain a chant.

PENNOD VIII.

1 Y dyfroedd yn llonyddu. 4 Yr arch yn gorphwys ar fynyddoedd Ararat. 7 Y gigfran a'r golommen. 15 Noah, ar orchymyn Duw, 18 yn myned allan o'r arch. 20 Efe yn adeiladu allor, ac yn aberthu aberth; 21 yr hwn y mae Duw yn ei dderbyn, ac yn addaw na felldithiai y ddaear mwyach.

A DUW a gofiodd Noah, a phob peth byw, a phob anifail a'r *a oedd* gyd âg ef yn yr arch: a Duw a wnaeth i wynt dramwy ar y ddaear, a'r dyfroedd a lonyddasant.

2 Cauwyd hefyd ffynhonnau y dyfnder a ffenestri y nefoedd; a lluddiwyd y gwlaw o'r nefoedd.

3 A'r dyfroedd a ddychwelasant oddi ar y ddaear, gan fyned a dychwelyd: ac ym mhen [a] y deng niwrnod a deugain a chant, y dyfroedd a dreiasai.

4 ¶ Ac yn y seithfed mis, ar yr ail dydd ar bymtheg o'r mis, y gorphwysodd yr arch ar fynyddoedd Ararat.

5 A'r dyfroedd fuant yn myned ac yn treio, hyd y degfed mis; yn y degfed *mis*, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y gwelwyd pennau y mynyddoedd.

6 ¶ Ac ym mhen deugain niwrnod yr agorodd Noah ffenestr yr arch a wnaethai efe.

7 Ac efe a anfonodd allan gigfran; a hi a aeth, gan fyned allan a dychwelyd, hyd oni sychodd y dyfroedd oddi ar y ddaear.

8 Ac efe a anfonodd golommen oddi wrtho, i weled a dreiasai y dyfroedd oddi ar wyneb y ddaear.

9 Ac ni chafodd y golommen orphwysfa i wadn ei throed; a hi a ddychwelodd atto ef i'r arch, am *fod* y dyfroedd ar wyneb yr holl dir: ac efe a estynodd ei law, ac a'i cymmerodd hi, ac a'i derbyniodd hi atto i'r arch.

10 Ac efe a arhosodd etto saith niwrnod eraill, ac a anfonodd eilwaith y golommen allan o'r arch.

11 A'r golommen a ddaeth atto ef ar brydnhawn; ac wele ddeilen olewydden yn ei gylfin hi, wedi ei thynnu: yna y gwybu Noah dreio o'r dyfroedd oddi ar y ddaear.

12 Ac efe a arhosodd etto saith niwrnod eraill, ac a anfonodd y golommen; ac ni ddychwelodd hi eilwaith atto ef mwy.

13 ¶ Ac yn yr unfed flwyddyn a chwe chant, yn y *mis* cyntaf, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y darfu i'r dyfroedd sychu oddi

Cyn CRIST 2349.

‖ Neu, *ar y seithfed dydd.*

† Heb. *aden.*

[c] Luc 17. 27.

[d] 2 Petr 2. 5.

Cyn CRIST 2349.

[a] pen. 7. 24.

2348.

Cyn CRIST 2348.

ar y tir: a Noah a symmudodd gaead yr arch, ac a edrychodd, ac wele sychasai wyneb y ddaear.

14 Ac yn yr ail mis, ar y seithfed dydd ar hugain o'r mis, y ddaear a sychasai.

15 ¶ A llefarodd Duw wrth Noah, gan ddywedyd,

16 Dos allan o'r arch, ti, a'th wraig, a'th feibion, a gwragedd dy feibion, gyd â thi.

17 Pob peth byw a'r *sydd* gyd â thi, o bob cnawd, yn adar, ac yn anifeiliaid, ac yn bob ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear, a ddygi allan gyd â thi: hepiliant hwythau yn y ddaear, a [b] ffrwythant ac amlhânt ar y ddaear.

18 A Noah a aeth allan, a'i feibion, a'i wraig, a gwragedd ei feibion, gyd âg ef.

19 Pob bwystfil, pob ymlusgiad, a phob ehediad, pob peth a ymlusgai ar y ddaear, wrth eu †rhywogaethau, a ddaethant allan o'r arch.

20 ¶ A Noah a adeiladodd allor i'r Arglwydd, ac a gymmerodd o bob anifail glân, ac o bob ehediad glân, ac a offrymmodd boeth-offrymmau ar yr allor.

21 A'r Arglwydd a aroglodd arogl ‖esmwyth; a dywedodd yr Arglwydd yn ei galon, Ni chwanegaf felldithio y ddaear mwy er mwyn dyn: ‖o herwydd bod [c] bryd calon dyn yn ddrwg o'i ieuengctid: ac ni chwanegaf mwy daro pob *peth* byw, fel y gwneuthum.

22 Pryd hau, a chynhauaf, ac oerni, a gwres, a haf, a gauaf, a [d] dydd, a nos, ni phaid mwy holl ddyddiau y ddaear.

PENNOD IX.

1 *Duw yn bendithio Noah,* 4 *yn gwahardd gwaed a llofruddiaeth.* 9 *Cyfammod Duw,* 13 *a arwyddocêir trwy yr enfys.* 18 *Noah yn llenwi y byd,* 20 *yn plannu gwinllan,* 21 *yn meddwi, ac yn cael ei watwar gan ei fab;* 25 *yn melldigo Canaan,* 26 *yn bendithio Sem,* 27 *yn gweddïo dros Japheth,* 29 *ac yn marw.*

DUW hefyd a fendithiodd Noah a'i feibion, ac a ddywedodd wrthynt, [a] Ffrwythwch a lliosogwch, a llenwch y ddaear.

2 Eich ofn hefyd a'ch arswyd fydd ar holl fwystfilod y ddaear, ac ar holl ehediaid y nefoedd, a'r hyn oll a ymsymmudo ar y ddaear, ac ar holl bysgod y môr; yn eich llaw chwi y rhoddwyd hwynt.

3 Pob ymsymmudydd yr hwn sydd fyw, fydd i chwi yn fwyd: fel [b] y gwyrdd lysieuyn y rhoddais i chwi bob dim.

4 ¶ [c] Er hynny na fwyttêwch gig ynghyd â'i einioes, *sef* ei waed.

5 Ac yn ddïau gwaed eich einioes chwithau hefyd a ofynaf fi: [d] o law pob bwystfil y gofynaf ef; ac [e] o law dyn, o law pob brawd iddo y gofynaf einioes dyn.

6 A [f] dywallto waed dyn, trwy ddyn y tywelltir ei waed yntau, o herwydd ar [g] ddelw Duw y gwnaeth efe ddyn.

7 Ond chwychwi, [h] ffrwythwch ac amlhêwch, eppiliwch ar y ddaear, a lliosogwch ynddi.

8 ¶ A Duw a lefarodd wrth Noah, ac wrth ei feibion gyd âg ef, gan ddywedyd,

9 Ac wele [i] myfi, ïe myfi, ydwyf yn cadarnhâu fy nghyfammod â chwi, ac â'ch had ar eich ol chwi;

10 Ac â phob peth byw yr hwn *sydd* gyd â chwi, â'r ehediaid, â'r anifeiliaid, ac â phob bwystfil y tir gyd â chwi, o'r rhai oll sydd yn myned allan o'r arch, hyd holl fwystfilod y ddaear.

11 A mi a gadarnhâf fy nghyfammod â chwi, ac ni thorrir ymaith bob cnawd mwy gan y dwfr diluw, ac ni bydd diluw mwy i ddifetha y ddaear.

12 A Duw a ddywedodd, Dyma arwydd y cyfammod, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi rhyngof fi a chwi, ac â phob peth byw a'r *y sydd* gyd â chwi, tros oesoedd tragywyddol.

13 Fy mwa a roddais yn y cwmmwl, ac efe a fydd yn arwydd cyfammod rhyngof fi a'r ddaear.

14 A bydd pan godwyf gwmmwl ar y ddaear, yr ymddengys y bwa yn y cwmmwl.

15 A mi a gofiaf fy nghyfammod, yr hwn *sydd* rhyngof fi a chwi, ac â phob peth byw o bob cnawd: ac ni bydd y dyfroedd yn ddiluw mwy, i ddifetha pob cnawd.

16 A'r bwa a fydd yn y cwmmwl; a mi a edrychaf arno ef, i gofio y cyfammod tragywyddol rhwng Duw a phob peth byw, o bob cnawd a'r *y sydd* ar y ddaear.

17 A Duw a ddywedodd wrth Noah, Dyma arwydd y cyfammod, yr hwn a gadarnhêais rhyngof fi a phob cnawd a'r *y sydd* ar y ddaear.

18 ¶ A [l] meibion Noah y rhai a ddaeth allan o'r arch, oedd Sem, Cham, a Japheth; a Cham oedd dad †Canaan.

19 Y tri hyn *oedd* feibion Noah: ac o'r rhai hyn yr hiliwyd yr holl ddaear.

Cyn CRIST 2348.

[c] Lef. 17. 14. a 19. 26. Deut. 12. 23. Act. 15. 20.
[d] Exod. 21. 28.
[e] Ps. 9. 12.
[f] Lef. 24. 17. Matt. 26. 52. Dat. 13. 10.
[g] pen. 1. 27.
[h] pen. 1. 28. a 8. 17.
[i] Es. 54. 9.

2347.
[l] pen. 6. 10.

[a] pen. 1. 28. a 8. 17.
[b] pen. 1. 22.
[b] pen. 1. 29.
[c] pen. 6. 5. Matt. 15. 19.
[d] Jer. 33. 20, 25.

†Heb. *tylwythau.*
‖*peraidd.*
‖*er bod.*
†Heb. *Chenaan.*

Cyn CRIST 2347.

20 A Noah a ddechreuodd *fod* yn llafurwr, ac a blannodd winllan:
21 Ac a yfodd o'r gwin, ac a feddwodd, ac a ymnoethodd ynghanol ei babell.
22 A Cham tad Canaan a welodd noethni ei dad, ac a fynegodd i'w ddau frodyr allan.
23 A chymmerodd Sem a Japheth ddilledyn, ac a'i gosodasant ar eu hysgwyddau ill dau, ac a gerddasant yn wysg eu cefn, ac a orchuddiasant noethni eu tad; a'u hwynebau yn ol, fel na welent noethni eu tad.
24 A Noah a ddeffrôdd o'i win, ac a wybu beth a wnaethai ei fab ieuangaf iddo.
25 Ac efe a ddywedodd, Melldigedig *fyddo* Canaan, gwas gweision i'w frodyr fydd.
26 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW Sem; a Chanaan fydd was ‖ iddo ef.

‖ *iddynt hwy.*

27 DUW a helaetha ar Japheth, ac efe a breswylia ym mhebyll Sem; a Chanaan fydd was iddo ef.
28 ¶ A Noah a fu fyw wedi y diluw drichan mlynedd a deng mlynedd a deugain.

1998. 29 Felly holl ddyddiau Noah oedd naw can mlynedd a deng mlynedd a deugain; ac efe a fu farw.

PENNOD X.

1 *Cenhedlaethau Noah.* 2 *Meibion Japheth.* 6 *Meibion Cham.* 8 *Nimrod y brenhin cyntaf.* 21 *Meibion Sem.*

2347. A DYMA genhedlaethau meibion Noah: Sem, Cham, a Japheth; ganwyd meibion hefyd i'r rhai hyn wedi y diluw.

[a] 1 Chron. 1. 5. 2 ¶ [a] Meibion Japheth *oedd* Gomer, a Magog, a Madai, a Jafan, a Thubal, a Mesech, a Thiras.
3 Meibion Gomer hefyd; Ascenas, a Riphath, a Thogarmah.
4 A meibion Jafan; Elisah, a Tharsis, Cittim, a ‖ Dodanim.

‖ Yn ol rhai, *Rodanim.*

5 O'r rhai hyn y rhannwyd ynysoedd y cenhedloedd yn eu gwledydd, pawb wrth eu hiaith eu hun, trwy eu teuluoedd, yn eu cenhedloedd.

[b] 1 Chron. 1. 8. 6 ¶ A [b] meibion Cham *oedd* Cus, a Mizraim, a Phut, a Chanaan.
7 A meibion Cus; Seba, a Hafilah, a Sabtah, a Raamah, a Sabteca: a meibion Raamah; Seba, a Dedan.

Cylch 2218. 8 Cus hefyd a genhedlodd Nimrod: efe a ddechreuodd fod yn gadarn ar y ddaear.
9 Efe oedd heliwr cadarn ger bron yr ARGLWYDD: am hynny y dywedir, Fel Nimrod, heliwr cadarn ger bron yr ARGLWYDD.
10 A dechreuad ei frenhiniaeth ef ydoedd † Babel, ac Erech, ac Accad, a Chalneh, y'ngwlad Sinar.

† Gr. *Babilon.*

11 O'r wlad honno ‖ yr aeth Assur allan, ac a adeiladodd Ninefeh, a dinas Rehoboth, a Chalah,

‖ *Fe aeth allan i Assyria.*

12 A Resen, rhwng Ninefeh a Chalah; honno *sydd* ddinas fawr.
13 Mizraim hefyd a genhedlodd Ludim, ac Anamim, a Lehabim, a Naphtuhim,
14 Pathrusim hefyd a Chasluhim, o'r rhai y daeth Philistim a Chaphtorim.
15 ¶ Canaan hefyd a genhedlodd Sidon ei gyntaf-anedig, a Heth,
16 A'r Jebusiad, a'r Amoriad, a'r Girgasiad,
17 A'r Hefiad, a'r Arciad, a'r Siniad,
18 A'r Arfadiad, a'r Semariad, a'r Hamathiad: ac wedi hynny yr ymwasgarodd teuluoedd y Canaaneaid.
19 Terfyn y Canaaneaid oedd hefyd o Sidon, ffordd yr elych i Gerar, hyd † Gazah: y ffordd yr elych i Sodom, a Gomorrah, ac Admah, a Seboim, hyd Lesah.

† Heb. *Azzah.*

20 Dyma feibion Cham, yn ol eu teuluoedd, wrth eu hieithoedd, yn eu gwledydd, *ac* yn eu cenhedloedd.
21 ¶ I Sem hefyd y ganwyd plant; yntau *oedd* dad holl feibion Heber, *a* brawd Japheth yr hynaf.

[c] 1 Chron. 1. 17. 22 [c] Meibion Sem *oedd* Elam, ac Assur, ac † Arphaxad, a Lud, ac Aram.

† Heb. *Arpacshad.*

23 A meibion Aram; Us, a Hul, a Geser, a Mas.

[d] pen. 1. 12. 24 Ac Arphaxad a genhedlodd [d] Selah, a Selah a genhedlodd Heber.

[e] 1 Chron. 1. 19. 2247. 25 [e] Ac i Heber y ganwyd dau o feibion: enw un *oedd* Peleg; o herwydd yn ei ddyddiau ef y rhannwyd y ddaear; ac enw ei frawd, Joctan.
26 A Joctan a genhedlodd Almodad, a Saleph, a Hasarmafeth, a Jerah,
27 Hadoram hefyd, ac Usal, a Diclah,
28 Obal hefyd, ac Abimael, a Seba,
29 Ophir hefyd, a Hafilah, a Jobab: yr holl rai hyn *oedd* feibion Joctan.
30 A'u preswylfa oedd o Mesa, ffordd yr elych i Sephar, mynydd y dwyrain.
31 Dyma feibion Sem, wrth eu teuluoedd, yn ol eu hieithoedd, yn eu gwledydd, trwy eu cenhedloedd.
32 Dyma deuluoedd meibion Noah,

wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu cenhedloedd: ac o'r rhai hyn yr ymrannodd y cenhedloedd ar y ddaear wedi y diluw.

PENNOD XI.

1 *Un iaith yn y byd.* 3 *Adeiladaeth Babel.* 5 *Cymmysgu yr ieithoedd.* 10 *Cenhedlaethau Sem.* 27 *Cenhedlaethau Terah tad Abram.* 31 *Terah yn myned o Ur i Haran.*

A'R holl ddaear ydoedd o un † iaith, ac o un † ymadrodd.

2 A bu, a hwy yn ymdaith ‖ o'r dwyrain, gael o honynt wastadedd yn nhir Sinar; ac yno y trigasant.

3 A hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, Deuwch, gwnawn briddfeini, a llosgwn yn boeth: ac yr ydoedd ganddynt briddfeini yn lle cerrig, a chlai oedd ganddynt yn lle calch.

4 A dywedasant, Moeswch, adeiladwn i ni ddinas, a thŵr, a'i nen hyd y nefoedd, a gwnawn i ni enw, rhag ein gwasgaru ar hyd wyneb yr holl ddaear.

5 A'r ARGLWYDD a ddisgynodd i weled y ddinas a'r tŵr a adeiladai meibion dynion.

6 A dywedodd yr ARGLWYDD, Wele y bobl yn un, ac un iaith iddynt oll, a dyma eu dechreuad hwynt ar weithio: ac yr awr hon nid oes rwystr arnynt am ddim oll a'r a amcanasant ei wneuthur.

7 Deuwch, disgynwn, a chymmysgwn yno eu hiaith hwynt, fel na ddeallont iaith eu gilydd.

8 Felly yr ARGLWYDD a'u gwasgarodd hwynt oddi yno ar hyd wyneb yr holl ddaear: a pheidiasant ag adeiladu y ddinas.

9 Am hynny y gelwir ei henw hi ‖ Babel; oblegid yno y cymmysgodd yr ARGLWYDD iaith yr holl ddaear, ac oddi yno y gwasgarodd yr ARGLWYDD hwynt ar hyd wyneb yr holl ddaear.

10 ¶ [b] Dyma genhedlaethau Sem: Sem *ydoedd* fab can mlwydd, ac a genhedlodd Arphaxad ddwy flynedd wedi y diluw.

11 A Sem a fu fyw wedi iddo genhedlu Arphaxad, bum can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

12 Arphaxad hefyd a fu fyw bymtheng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd Selah.

13 Ac Arphaxad a fu fyw gwedi iddo genhedlu Selah, dair o flynyddoedd a phedwar can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

14 Selah hefyd a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd Heber.

15 A Selah a fu fyw wedi iddo genhedlu Heber, dair o flynyddoedd a phedwar can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

16 [c] Heber hefyd a fu fyw bedair blynedd ar ddeg ar hugain, ac a genhedlodd [d] Peleg.

17 A Heber a fu fyw wedi iddo genhedlu Peleg, ddeng mlynedd ar hugain a phedwar can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

18 Peleg hefyd a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd Reu.

19 A Pheleg a fu fyw gwedi iddo genhedlu Reu, naw o flynyddoedd a dau can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

20 Reu hefyd a fu fyw ddeuddeng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd [e] Serug.

21 A Reu a fu fyw wedi iddo genhedlu Serug, saith o flynyddoedd a dau can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

22 Serug hefyd a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd ‖ Nachor.

23 A Serug a fu fyw wedi iddo genhedlu Nachor, ddau can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

24 Nachor hefyd a fu fyw naw mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd [f] Terah.

25 A Nachor a fu fyw wedi iddo genhedlu Terah, onid un flwyddyn chwech ugain mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

26 Terah hefyd a fu fyw ddeng mlynedd a thriugain, ac [g] a genhedlodd Abram, Nachor, a Haran.

27 ¶ A dyma genhedlaethau Terah: Terah a genhedlodd Abram, Nachor, a Haran; a Haran a genhedlodd Lot.

28 A Haran a fu farw o flaen Terah ei dad, y'ngwlad ei enedigaeth, o fewn Ur y Caldeaid.

29 Yna y cymmerodd Abram a Nachor iddynt wragedd: enw gwraig Abram *oedd* Sarai; ac enw gwraig Nachor, [h] Milcah, merch Haran, tad Milcah, a thad Iscah.

30 A [i] Sarai oedd ammhlantadwy, heb blentyn iddi.

31 A Therah a gymmerodd Abram ei fab, a Lot fab Haran, mab ei fab, a Sarai ei ‖ waudd, gwraig Abram ei fab; a hwy a aethant allan ynghyd o [k] Ur y Caldeaid, i fyned i dir Canaan; ac a ddaethant hyd yn Haran, ac a drigasant yno.

† Heb. *wefus.*
† Heb. *eiriau.*
Cylch 2247.
‖ Neu, *tu a'r dwyrain*; fel pen. 13. 11.
‖ Sef, *Cymmysg.*
Cylch 2346.
[b] pen. 10. 22. 1 Chron. 1. 17.
2311.
2281.
Cyn CRIST 2247.
Cyn CRIST 2281.
2247.
[c] 1 Chron. 1. 19.
[d] Luc 3. 35. *Phalec.*
2217.
2185.
[e] Luc 3. 35. *Saruch.*
2155.
‖ Neu, *Nahor.*
2126.
[f] Luc 3. 34. *Thara.*
2056.
[g] Jos. 24. 2. 1 Chron. 1. 26.
1996.
[h] pen. 22. 20.
[i] pen. 16. 1, 2. a 18. 11, 12.
‖ *ferch yng-hyfraith.*
[k] Neh. 9. 7. Act. 7. 4.
Cylch 1923.

32 A dyddiau Terah oedd bum mlynedd a dau can mlynedd; a bu farw Terah yn Haran.

PENNOD XII.

1 *Duw yn galw Abram, ac yn ei fendithio ef trwy addewid o Grist.* 4 *Yntau yn myned gyd â Lot o Haran.* 6 *Yn tramwy trwy wlad Canaan,* 7 *yr hon a addewir iddo ef mewn gweledigaeth.* 10 *Newyn yn ei yrru ef i'r Aipht.* 11 *Ofn yn peri iddo ef ddywedyd mai ei chwaer oedd ei wraig.* 14 *Pharaoh, wedi ei dwyn hi oddi arno ef, a gymhellir gan bläau i'w rhoddi hi yn ei hol.*

[a] Act. 7. 3. Heb. 11. 8.

A'R [a]ARGLWYDD a ddywedodd wrth Abram, Dos allan o'th wlad, ac oddi wrth dy genedl, ac o dŷ dy dad, i'r wlad a ddangoswyf i ti.

2 A mi a'th wnaf yn genhedlaeth fawr, ac a'th fendithiaf, mawrygaf hefyd dy enw; a thi a fyddi yn fendith.

[b] pen. 27. 29. Exod. 23. 22. Num. 24. 9.

3 [b]Bendithiaf hefyd dy fendithwyr, a'th felldithwyr a felldigaf: [c]a holl deuluoedd y ddaear a fendithir ynot ti.

[c] pen. 18. 18. a 22. 18. a 26. 4. Ps. 72. 17. Act. 3. 25. Gal. 3. 8.

4 Yna yr aeth Abram, fel y llefarasai yr ARGLWYDD wrtho; a Lot a aeth gyd âg ef: ac Abram *oedd* fab pymtheng mlwydd a thriugain pan aeth efe allan o Haran.

5 Ac Abram a gymmerodd Sarai ei wraig, a Lot mab ei frawd, a'u holl olud a gasglasent hwy, a'r eneidiau a ynnillasent yn Haran, ac a aethant allan i fyned i wlad Canaan; ac a ddaethant i wlad Canaan.

6 ¶ Ac Abram a dramwyodd trwy y tir hyd le Sichem, hyd [d]wastadedd Moreh: a'r [e]Canaaneaid *oedd* yn y wlad y pryd hwnnw.

[d] Deut. 11. 30.

[e] pen. 10. 18, 19. a 13. 7.

7 A'r ARGLWYDD a ymddangosodd i Abram, ac a ddywedodd, [f]I'th had di y rhoddaf y tir hwn: yntau a adeiladodd yno [g]allor i'r ARGLWYDD, yr hwn a ymddangosasai iddo.

[f] pen. 13. 15.

[g] pen. 13. 4.

8 Ac efe a dynnodd oddi yno i'r mynydd, o du dwyrain Bethel, ac a estynodd ei babell, gan *adael* Bethel tu a'r gorllewin, a Hai tu a'r dwyrain: ac a adeiladodd yno allor i'r ARGLWYDD, ac a alwodd ar enw yr ARGLWYDD.

9 Ac Abram a ymdeithiodd, gan fyned ac ymdaith tu a'r dehau.

10 ¶ Ac yr oedd newyn yn y tir; ac Abram [h]a aeth i waered i'r Aipht, i ymdeithio yno, am drymhâu o'r newyn yn y wlad.

[h] Ps. 105. 13.

11 A bu, ac efe yn nesâu i fyned i mewn i'r Aipht, ddywedyd o hono wrth Sarai ei wraig, Wele yn awr mi a wn mai gwraig lân yr olwg *wyt* ti:

12 A phan welo yr Aiphtiaid dydi, hwy a ddywedant, Dyma ei wraig ef; a hwy a'm lladdant i, a thi a adawant yn fyw.

13 [i]Dywed, attolwg, *mai* fy chwaer *wyt* ti: fel y byddo da i mi er dy fwyn di, ac y byddwyf fyw o'th blegid di.

[i] pen. 20. 13. Edrych pen. 26. 7. Cylch 1920.

14 ¶ A bu, pan ddaeth Abram i'r Aipht, i'r Aiphtiaid edrych ar y wraig, mai glân odiaeth *oedd* hi.

15 A thywysogion Pharaoh a'i gwelsant hi, ac a'i canmolasant hi wrth Pharaoh: a'r wraig a gymmerwyd i dŷ Pharaoh.

16 Ac efe [k]a fu dda wrth Abram er ei mwyn hi: ac yr oedd ganddo ef ddefaid, ‖a gwartheg, ac asynod, a gweision, a morwynion, ac asenod, a chamelod.

[k] pen. 20. 14.

‖ *ac ychain.*

17 A'r ARGLWYDD [l]a darawodd Pharaoh a'i dŷ â phläau mawrion, o achos Sarai gwraig Abram.

[l] pen. 20. 18. 1 Chron. 16. 21. Ps. 105. 14.

18 A Pharaoh a alwodd Abram, ac a ddywedodd, Paham y gwnaethost hyn i mi? Paham na fynegaist i mi mai dy wraig *oedd hi?*

19 Paham y dywedaist, Fy chwaer *yw* hi? fel y cymmerwn hi yn wraig i mi: ond yr awr hon wele dy wraig, cymmer *hi,* a dos ymaith.

20 A Pharaoh a roddes orchymyn *i'w* ddynion o'i blegid ef: a hwy a'i gollyngasant ef ymaith, a'i wraig, a'r hyn oll oedd eiddo ef.

PENNOD XIII.

1 *Abram a Lot yn dychwelyd o'r Aipht.* 7 *Trwy anghyttundeb yn ymadael â'u gilydd.* 10 *Lot yn myned i Sodom ddrygionus.* 14 *Duw yn adnewyddu y cyfammod i Abram.* 18 *Yntau yn symmudo i Hebron, ac yn adeiladu allor yno.*

AC Abram a aeth i fynu o'r Aipht, efe a'i wraig, a'r hyn oll *oedd* eiddo; a Lot gyd âg ef, i'r dehau. Cylch 1918.

2 Ac Abram *oedd* gyfoethog iawn o anifeiliaid, *ac* o arian, ac aur.

3 Ac efe a aeth ar ei deithiau, o'r dehau hyd Bethel, hyd [a]y lle y buasai ei babell ef ynddo yn y dechreuad, rhwng Bethel a Hai;

[a] pen. 12. 8.

4 I le yr allor a wnaethai efe yno o'r cyntaf: ac yno y galwodd Abram ar enw yr ARGLWYDD.

5 ¶ Ac i Lot hefyd, yr hwn a aethai gyd âg Abram, yr oedd defaid, a gwartheg, a phebyll.

6 [b]A'r wlad nid oedd abl i'w cynnal hwynt i drigo ynghyd; am fod eu cyfoeth hwynt yn helaeth, fel na allent drigo ynghyd.

[b] pen. 36. 7.

7 Cynnen hefyd oedd rhwng bugeilydd

Cyn CRIST Cylch 1918.

anifeiliaid Abram a bugeilydd anifeiliaid Lot: [c]y Canaaneaid hefyd a'r Phereziaid oedd yno yn trigo yn y wlad.

8 Ac Abram a ddywedodd wrth Lot, Na fydded cynnen, attolwg, rhyngof fi a thi, na rhwng fy mugeiliaid i a'th fugeiliaid di; o herwydd †brodyr ydym ni.

9 [d]Onid yw yr holl dir o'th flaen di? Ymneilldua, attolwg, oddi wrthyf: os ar y llaw aswy y *troi di,* minnau a droaf ar y ddehau; ac os ar y llaw ddehau, minnau *a droaf* ar yr aswy.

10 A Lot a gyfododd ei olwg, ac a welodd holl wastadedd yr Iorddonen, mai dyfradwy *ydoedd* oll, cyn i'r ARGLWYDD ddifetha Sodom a Gomorrah, fel gardd yr ARGLWYDD, fel tir yr Aipht, ffordd yr elych i Soar.

11 A Lot a ddewisodd iddo holl wastadedd yr Iorddonen, a Lot a aeth tu a'r dwyrain: felly yr ymneillduasant bob un oddi wrth eu gilydd.

Cyich 1917.

12 Abram a drigodd yn nhir Canaan; a Lot a drigodd yn ninasoedd y gwastadedd, ac a luestodd hyd Sodom.

13 A [e]dynion Sodom *oedd* ddrygionus, ac yn pechu yn erbyn yr ARGLWYDD yn ddirfawr.

14 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Abram, wedi ymneillduo o Lot oddi wrtho ef, Cyfod dy lygaid, ac edrych o'r lle yr wyt ynddo, tu a'r gogledd, a'r dehau, a'r dwyrain, a'r gorllewin.

15 Canys yr holl dir a weli, [f]i ti y rhoddaf ef, ac i'th had byth.

16 [g]Gwnaf hefyd dy had di fel llwch y ddaear; megis os dichon gwr rifo llwch y ddaear, yna y rhifir dy had dithau.

17 Cyfod, rhodia trwy y wlad, ar ei hŷd, ac ar ei lled; canys i ti y rhoddaf hi.

18 Ac Abram a symmudodd *ei* luest, ac a ddaeth, ac [h]a drigodd y'ngwastadedd Mamre, [i]yr hwn *sydd* yn Hebron, ac a adeiladodd yno allor i'r ARGLWYDD.

PENNOD XIV.

1 *Pedwar brenhin yn rhyfela yn erbyn pump.* 12 *Dala Lot yn garcharor.* 14 *Abram yn ei achub ef.* 18 *Melchisedec yn bendithio Abram.* 20 *Abram yn talu degwm iddo ef.* 22 *Wedi i'w gyfranwyr gael eu rhannau, mae efe yn rhoddi y rhan arall o'r ysglyfaeth i frenhin Sodom.*

ABU yn nyddiau Amraphel brenhin Sinar, Arioch brenhin Elasar, Cedorlaomer brenhin Elam, a Thidal brenhin y cenhedloedd;

2 Wneuthur o honynt ryfel â Bera brenhin Sodom, ac â Birsa brenhin Gomorrah, *a* Sinab brenhin Admah, ac â Semeber brenhin Seboim, ac â brenhin Bela, hon *yw* [a]Soar.

3 Y rhai hyn oll a ymgyfarfuant yn nyffryn Sidim: hwnnw yw y môr heli.

4 Deuddeng mlynedd y gwasanaethasant Cedorlaomer, a'r drydedd flwyddyn ar ddeg y gwrthryfelasant.

5 A'r bedwaredd flwyddyn ar ddeg y daeth Cedorlaomer, a'r brenhinoedd y rhai *oedd* gyd âg ef, ac a darawsant y [b]Rephaimiaid yn Asteroth-Carnaim, [c]a'r Zuziaid yn Ham, [d]a'r Emiaid yn ‖Safeh-Ciriathaim,

6 [e]A'r Horiaid yn eu mynydd Seir, hyd ‖wastadedd Paran, yr hwn *sydd* wrth yr anialwch.

7 Yna y dychwelasant, ac y daethant i Enmispat, honno *yw* Cades, ac a darawsant holl wlad yr Amaleciaid, a'r Amoriaid hefyd, y rhai oedd yn trigo yn [f]Haseson-tamar.

8 Allan hefyd yr aeth brenhin Sodom, a brenhin Gomorrah, a brenhin Admah, a brenhin Seboim, a brenhin Bela, honno *yw* Soar: ac yn nyffryn Sidim y lluniaethasant ryfel â hwynt;

9 A Chedorlaomer brenhin Elam, a Thidal brenhin y cenhedloedd, ac Amraphel brenhin Sinar, ac Arioch brenhin Elasar: pedwar brenhin yn erbyn pump.

10 A dyffryn Sidim *oedd* lawn o byllau clai; a brenhinoedd Sodom a Gomorrah a ffoisant, ac a syrthiasant yno: a'r lleill a ffoisant i'r mynydd.

11 A hwy a gymmerasant holl gyfoeth Sodom a Gomorrah, a'u holl luniaeth hwynt, ac a aethant ymaith.

12 Cymmerasant hefyd Lot *nai* fab brawd Abram, a'i gyfoeth, ac a aethant ymaith; o herwydd yn Sodom yr ydoedd efe yn trigo.

13 A daeth un a ddïangasai, ac a fynegodd i Abram yr Hebread, ac [g]efe yn trigo y'ngwastadedd Mamre yr Amoriad, brawd Escol, a brawd Aner; a'r rhai hyn *oedd* mewn cynghrair âg Abram.

14 A phan glybu Abram gaethgludo ei frawd, efe a ‖arfogodd o'i hyfforddus *weision* a anesid yn ei dŷ ef, ddau naw a thrichant, ac a ymlidiodd hyd Dan.

15 Ac efe a ymrannodd yn eu herbyn hwy liw nos, efe a'i weision, ac [h]a'u tarawodd hwynt, ac a'u hymlidiodd hyd Hobah, yr hon *sydd* o'r tu aswy i Damascus.

Cyn CRIST Cylch 1917.

Cylch 1913.

[c] pen. 18. 20. Ezec. 16. 49.

[d] pen. 12. 7. a 15. 18. a 17. 8. a 24. 7. a 26. 4. Deut. 34. 4. Act. 7. 5.

[e] pen. 15. 5. a 22. 17. a 26. 4. a 28. 14. a 32. 12. Exod. 32. 13. Num. 23. 10. Deut. 1. 10. 1 Bren. 4. 20. 1 Chron. 27. 23. Es. 48. 19. Jer. 33. 22. Heb. 11. 12.

[f] pen. 14. 13.

[g] pen. 35. 27. a 37. 14.

[a] pen. 19. 22.

† Heb. *gwŷr o frodyr.* Edrych pen. 11. 27. Exod. 2. 13. Act. 7. 26.

[b] pen. 15. 20.

[c] Deut. 2. 20.

[d] Deut. 2. 10, 11.

‖ *gwastadedd.*

[e] Deut. 2. 12.

‖ *El,* Num. 12. 16. a 13. 3.

[f] 2 Chron. 20. 2.

[g] pen. 13. 18.

‖ Neu, *ddygodd allan.*

[h] Es. 41. 2, 3.

Cyn CRIST Cylch 1913.

16 Ac efe a ddug drachefn yr holl gyfoeth, a'i frawd Lot hefyd, a'i gyfoeth a ddug efe drachefn, a'r gwragedd hefyd, a'r bobl.

17 ¶ A brenhin Sodom a aeth allan i'w gyfarfod ef (wedi ei ddychwelyd o daro Cedorlaomer, a'r brenhinoedd oedd gyd âg ef) i ddyffryn Safeh, hwn yw [i] dyffryn y brenhin.

[i] 2 Sam. 18. 18.

18 [k] Melchisedec hefyd, brenhin Salem, a ddug allan fara a gwin; ac efe *oedd* offeiriad i DDUW goruchaf:

[k] Heb. 7. 1.

19 Ac a'i bendithiodd ef, ac a ddywedodd, Bendigedig fyddo Abram gan DDUW goruchaf, meddiannydd nefoedd a daear:

20 A bendigedig fyddo DUW goruchaf, yr hwn a roddes dy elynion yn dy law. Ac efe a roddes iddo [l] ddegwm o'r cwbl.

[l] Heb. 7. 4.

21 A dywedodd brenhin Sodom wrth Abram, Dod i mi †y dynion, a chymmer i ti y cyfoeth.

† Heb. *yr eneidiau.*

22 Ac Abram a ddywedodd wrth frenhin Sodom, Dyrchefais fy llaw at yr ARGLWYDD DDUW goruchaf, meddiannydd nefoedd a daear,

23 [m] Na chymmerwn o edau hyd garrai esgid, nac o'r hyn oll *sydd* eiddot ti; rhag dywedyd o honot, Myfi a gyfoethogais Abram:

[m] Felly Est. 9. 15, 16.

24 Ond yn unig yr hyn a fwyttäodd y llangciau, a rhan y gwŷr a aethant gyd â mi, Aner, Escol, a Mamre: cymmerant hwy eu rhan.

PENNOD XV.

1 *Duw yn cysuro Abram.* 2 *Abram yn cwyno nad oedd ganddo etifedd.* 4 *Duw yn addaw mab iddo, ac amlhâu ei had ef.* 6 *Abram a gyfiawnhêir trwy ffydd.* 7 *Addewid o wlad Canaan trachefn, d'i gadarnhâu trwy arwydd,* 12 *a gweledigaeth.*

WEDI y pethau hyn, y daeth gair yr ARGLWYDD at Abram mewn gweledigaeth, gan ddywedyd, Nac ofna, Abram; myfi *ydyw* dy [a] darian, dy [b] wobr mawr iawn.

[a] Ps. 3. 3. a 5. 12. a 84. 11. a 91. 4. a 119. 114.
[b] Ps. 16. 5.

2 A dywedodd Abram, ARGLWYDD DDUW, beth a roddi di i mi? gan fy mod yn myned yn ddiblant, a goruchwyliwr fy nhŷ *yw* Eleazar yma o Damascus.

3 Abram hefyd a ddywedodd, Wele, ni roddaist i mi had; ac wele, fy nghaethwas fydd fy etifedd.

4 Ac wele air yr ARGLWYDD atto ef, gan ddywedyd, Nid hwn fydd dy etifedd, onid un a ddaw allan o'th ymysgaroedd di fydd dy etifedd.

5 Ac efe a'i dug ef allan, ac a ddywedodd, Golyga yn awr y nefoedd, a rhif y sêr, [c] o gelli eu cyfrif hwynt: dywedodd hefyd wrtho, [d] Felly y bydd dy had di.

6 Yntau [e] a gredodd yn yr ARGLWYDD, ac efe [f] a'i cyfrifodd iddo yn gyfiawnder.

7 Ac efe a ddywedodd wrtho, Myfi *yw* yr ARGLWYDD, yr hwn a'th ddygais di allan o [g] Ur y Caldeaid, [h] i roddi i ti y wlad hon i'w hetifeddu.

8 Yntau a ddywedodd, ARGLWYDD DDUW, [i] trwy ba beth y caf wybod yr etifeddaf hi?

9 Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer i mi anner dair blwydd, a gafr dair blwydd, a hwrdd tair blwydd, a thurtur, a chyw colommen.

10 Ac [k] efe a gymmerth iddo y rhai hyn oll, ac a'u holltodd hwynt ar hŷd *eu* canol, ac a roddodd bob rhan ar gyfer eu gilydd; ond [l] ni holltodd efe yr adar.

11 A phan ddisgynai yr adar ar y celaneddau, yna Abram a'u ‖tarfai hwynt.

‖ *gyrrai ymaith.*

12 A phan oedd yr haul ar fachludo y syrthiodd trwmgwsg ar Abram: ac wele ddychryn, *a* thywyllni mawr, yn syrthio arno ef.

13 Ac efe a ddywedodd wrth Abram, Gan wybod gwybydd, [m] y bydd dy had di yn ddïeithr mewn gwlad nid *yw* eiddynt, ac a'u gwasanaethant, a [n] hwythau a'u cystuddiant bedwar can mlynedd.

[m] Exod. 12. 40. Act. 7. 6.
[n] Exod. 1. 11.

14 A'r genhedlaeth hefyd yr hon a wasanaethant, a farnaf fi: ac wedi hynny [o] y deuant allan â chyfoeth mawr.

[o] Exod. 12. 36. Ps. 105. 37.

15 A thi a âi at dy dadau mewn heddwch: [p] ti a gleddir mewn henaint têg.

[p] pen. 25. 8.

16 Ac *yn* [q] y bedwaredd oes y dychwelant yma; canys ni chyflawnwyd etto anwiredd yr Amoriaid.

[q] Exod. 12. 40.

17 A bu pan fachludodd yr haul, a hi yn dywyll, wele ffwrn yn mygu, a lamp danllyd yn tramwyo rhwng y darnau hynny.

18 Yn y dydd hwnnw [r] y gwnaeth yr ARGLWYDD gyfammod âg Abram, gan ddywedyd, [s] I'th had di y rhoddais y wlad hon, o afon yr Aipht hyd yr afon fawr, afon Euphrates:

[r] pen. 24. 7.
[s] pen. 12. 7. a 13. 15. a 26. 4. Exod. 23. 31. Num. 34. 3. Deut. 1. 7. a 11. 24. a 34. 4. Jos. 1. 4. 1 Bren. 4. 21. 2 Chron. 9. 26. Neh. 9. 8. Es. 27. 12.

19 Y Ceneaid, a'r Ceneziaid, a'r Cadmoniaid,

20 Yr Hethiaid hefyd, a'r Phereziaid, a'r Rephaimiaid,

21 Yr Amoriaid hefyd, a'r Canaaneaid, a'r Girgasiaid, a'r Jebusiaid.

Cyn CRIST Cylch 1913.

[c] Jer. 33. 22.
[d] Exod. 32. 13. Deut. 10. 22. 1 Chron. 27. 23. Rhuf. 4. 18. Heb. 11. 12. Edrych pen. 13. 16.
[e] Rhuf. 4. 3, 9, 22. Gal. 3. 6. Iago 2. 23.
[f] Ps. 106. 31.
[g] pen. 11. 28.
[h] Ps. 105. 42.
[i] Edrych pen. 24. 13, 14. Barn. 6. 17, 37. 1 Sam. 14. 9, 10. 2 Bren. 20. 8.
[k] Jer. 34. 18.
[l] Lef. 1. 17.

Cyn CRIST Cylch 1913.

PENNOD XVI.

1 *Sarai yn ammhlantadwy, yn rhoddi Agar i Abram.* 6 *Agar wedi ei chystuddio am ddiystyru ei meistres, yn rhedeg i ffordd.* 9 *Angel yn ei danfon hi yn ei hol i'w darostwng ei hun,* 11 *ac yn dywedyd iddi am ei mab.* 15 *Genedigaeth Ismael.*

SARAI hefyd, gwraig Abram, ni phlantasai iddo; ac yr ydoedd iddi forwyn o Aiphtes, a'i henw [a]Agar.

2 A Sarai a ddywedodd wrth Abram, Wele yn awr, yr ARGLWYDD a luddiodd i mi blanta: [b]dos, attolwg, at fy llawforwyn; fe allai † y cair i mi blant o honi hi: ac Abram a wrandawodd ar lais Sarai.

3 A Sarai, gwraig Abram, a gymmerodd ei morwyn Agar yr Aiphtes, wedi trigo o Abram ddeng mlynedd yn nhir Canaan, a hi a'i rhoddes i Abram ei gwr yn wraig iddo.

4 ¶ Ac efe a aeth i mewn at Agar, a hi a feichiogodd: a phan welodd hithau feichiogi o honi, yr oedd ei meistres yn wael yn ei golwg hi.

5 Yna y dywedodd Sarai wrth Abram, *Bydded* fy ngham i arnat ti: mi a roddais fy morwyn i'th fynwes, a hithau a welodd feichiogi o honi, a gwael ydwyf yn ei golwg hi: barned yr ARGLWYDD rhyngof fi a thi.

6 Ac Abram a ddywedodd wrth Sarai, Wele dy forwyn yn dy law di: gwna iddi yr hyn a fyddo da yn dy olwg dy hun: yna Sarai a'i cystuddiodd hi, a hithau a ffodd † rhagddi hi.

7 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a'i cafodd hi wrth ffynnon ddwfr, yn yr anialwch, wrth y ffynnon yn ffordd [c]Sur:

8 Ac efe a ddywedodd, Agar, morwyn Sarai, o ba le y daethost? ac i ba le yr ai di? A hi a ddywedodd, Ffoi yr ydwyf fi rhag wyneb fy meistres Sarai.

9 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthi, Dychwel at dy feistres, ac ymddarostwng tan ei dwylaw hi.

10 Angel yr ARGLWYDD a ddywedodd hefyd wrthi hi, [d]Gan amlhâu yr amlhâf dy had di, fel na rifir ef o liosowgrwydd.

11 Dywedodd angel yr ARGLWYDD hefyd wrthi hi, Wele di yn feichiog, a thi a esgori ar fab, ac a elwi ei enw ef ‖ Ismael: canys yr ARGLWYDD a glybu dy gystudd di.

12 Ac efe a fydd ddyn gwŷllt, a'i law yn erbyn pawb, a llaw pawb yn ei erbyn yntau; [e]ac efe a drig ger bron ei holl frodyr.

13 [f]A hi a alwodd enw yr ARGLWYDD, yr hwn oedd yn llefaru wrthi, Ti, O DDUW, wyt yn edrych arnaf fi: canys dywedodd, Oni edrychais yma hefyd ar ol yr hwn sydd yn edrych arnaf?

14 Am hynny y galwyd y ffynnon [g]‖ Beer-lahai-roi; wele, rhwng Cades a Bered *y mae hi.*

15 ¶ Ac [h]Agar a ymddûg fab i Abram: ac Abram a alwodd enw ei fab a ymddygasai Agar, Ismael.

16 Ac Abram *oedd* fab pedwar ugain mlwydd a chwech o flynyddoedd, pan ymddûg Agar Ismael i Abram.

PENNOD XVII.

1 *Duw yn adnewyddu y cyfammod.* 5 *Newidio enw Abram, yn arwydd o fendith fwy.* 10 *Ordeinio enwaediad.* 15 *Newidio enw Sarai, a'i bendithio.* 16 *Addewid o Isaac.* 23 *Enwaedu ar Abraham ac Ismael.*

APHAN oedd Abram onid un mlwydd cant, yr ymddangosodd yr ARGLWYDD i Abram, ac a ddywedodd wrtho, Myfi *yw* DUW hollalluog, [a]rhodia ger fy mron i, a bydd ‖ berffaith.

2 A mi a wnaf fy nghyfammod rhyngof a thi, ac [b]a'th amlhâf di yn aml iawn.

3 Yna y syrthiodd Abram ar ei wyneb; a llefarodd DUW wrtho ef, gan ddywedyd.

4 Myfi, wele, mi *a wnaf* fy nghyfammod â thi, a thi a fyddi yn dad ‖ llawer o genhedloedd.

5 A'th enw ni elwir mwy Abram, onid [c]dy enw fydd Abraham; [d]canys yn dad llawer o genhedloedd y'th wneuthum.

6 A mi a'th wnaf yn ffrwythlawn iawn, ac a wnaf [e]genhedloedd o honot ti, a brenhinoedd a ddaw allan o honot ti.

7 Cadarnhâf hefyd fy nghyfammod rhyngof a thi, ac â'th had ar dy ol di, trwy eu hoesoedd, yn gyfammod tragywyddol, i fod yn DDUW i ti, ac i'th had ar dy ol di.

8 A [f]mi a roddaf i ti, ac i'th had ar dy ol di, wlad dy ymdaith, *sef* holl wlad Canaan, yn etifeddiaeth dragywyddol; a mi a fyddaf yn DDUW iddynt.

9 ¶ A DUW a ddywedodd wrth Abraham, Cadw dithau fy nghyfammod i, ti a'th had ar dy ol, trwy eu hoesoedd.

10 Dyma fy nghyfammod a gedwch rhyngof fi a chwi, a'th had ar dy ol di: [g]enwaedir pob gwrryw o honoch chwi.

11 A chwi a enwaedwch gnawd eich dïenwaediad: a bydd [h]yn arwydd cyfammod rhyngof fi a chwithau.

Cyn CRIST 1911.

1911.

1898.

[a] Gal. 4. 24.

[b] Felly pen. 30. 3, 9.
† Heb. *yr adeiledir fi genthi hi.*

† Heb. *rhag ei hwyneb.*

[c] Exod. 15. 22.

[d] pen. 17. 20.

‖ Sef, *Duw a wrendy.*

[e] pen. 25. 18.

[f] Edrych pen. 32. 30.

[g] pen. 24. 62. a 25. 11.
‖ Sef, *ffynnon yr hwn sydd yn byw ac yn fy ngweled.*
[h] Gal. 4. 22.
1910.

[a] pen. 5. 22. a 48. 15. 1 Bren. 2. 4. a 8. 25.
‖ Neu, *uniawn,* neu, *bur.*
[b] pen. 12. 2. a 13. 16.

‖ *Lliaws.*

[c] Neh. 9. 7.
[d] Rhuf. 4. 17.

[e] pen. 35. 11.

[f] pen. 12. 7. a 13. 15.

[g] Act. 7. 8.

[h] Rhuf. 4. 11.

Cyn CRIST 1898.

12 Pob gwrryw yn wyth niwrnod oed [i]a enwaedir i chwi trwy eich cenhedlaethau: yr hwn a aner yn tŷ, ac a bryner am arian gan neb dïeithr, yr hwn nid yw o'th had di.

[i] Lef. 12. 3. Luc 2. 21. Ioan 7. 22.

13 Gan enwaedu enwaeder yr hwn a aner yn dy dŷ di, ac a bryner am dy arian di: a bydd fy nghyfammod yn eich cnawd chwi, yn gyfammod tragywyddol.

14 A'r gwrryw dïenwaededig, yr hwn ni enwaeder cnawd ei ddïenwaediad, torrir ymaith yr enaid hwnnw o fysg ei bobl: *oblegid* efe a dorrodd fy nghyfammod i.

15 ¶ Duw hefyd a ddywedodd wrth Abraham, Sarai dy wraig ni elwi ei henw Sarai, onid Sarah *fydd* ei henw hi.

16 Bendithiaf hi hefyd, a rhoddaf i ti fab o honi: ïe bendithiaf hi, fel y byddo yn [k]genhedloedd; brenhinoedd pobloedd fydd o honi hi.

[k] pen. 35. 11.

17 Ac Abraham a syrthiodd ar ei wyneb, ac a chwarddodd, ac a ddywedodd yn ei galon, A blentir i fab can mlwydd? ac a blanta Sarah yn ferch ddeng mlwydd a phedwar ugain?

18 Ac Abraham a ddywedodd wrth Dduw, O na byddai fyw Ismael ger dy fron di!

19 A Duw a ddywedodd, [l]Sarah dy wraig a ymddwg i ti fab yn ddïau; a thi a elwi ei enw ef Isaac: a mi a gadarnhâf fy nghyfammod âg ef yn gyfammod tragywyddol, *ac* â'i had ar ei ol ef.

[l] pen. 18. 10. a 21. 2.

20 Am Ismael hefyd y'th wrandewais: wele [m]mi a'i bendithiais ef, a mi a'i ffrwythlonaf ef, ac a'i lliosogaf yn aml iawn: [n]deuddeg tywysog a genhedla efe, a mi a'i gwnaf ef yn genhedlaeth fawr.

[m] pen. 16. 10.

[n] pen. 25. 12, 16.

21 Eithr fy nghyfammod a gadarnhâf âg Isaac, [o]yr hwn a ymddwg Sarah i ti y pryd hwn, y flwyddyn nesaf.

[o] pen. 21. 2.

22 Yna y peidiodd a llefaru wrtho; a Duw a aeth i fynu oddi wrth Abraham.

23 ¶ Ac Abraham a gymmerodd Ismael ei fab, a'r rhai oll a anesid yn ei dŷ ef, a'r rhai oll a brynasai efe â'i arian, pob gwrryw o ddynion tŷ Abraham, ac efe a enwaedodd gnawd eu dïenwaediad hwynt o fewn corph y dydd hwnnw, fel y llefarasai Duw wrtho ef.

24 Ac Abraham *oedd* fab onid un mlwydd cant, pan enwaedwyd cnawd ei ddïenwaediad ef.

25 Ac Ismael ei fab ef yn fab tair blwydd ar ddeg, pan enwaedwyd cnawd ei ddïenwaediad ef.

26 O fewn corph y dydd hwnnw yr enwaedwyd Abraham, ac Ismael ei fab.

27 A holl ddynion ei dŷ ef, y rhai a anesid yn tŷ, ac a brynesid âg arian gan neb dïeithr, a enwaedwyd gyd âg ef.

PENNOD XVIII.

1 *Abraham yn derbyn tri angel i'w dŷ.* 9 *Sarah a geryddir am chwerthin rhyngddi a hi ei hun o ran yr addewid ddïeithr.* 17 *Duw yn rhybuddio Abraham am ddinystr Sodom.* 23 *Ac Abraham yn eiriol trostynt.*

Cyn CRIST 1898.

A'R Arglwydd a ymddangosodd iddo ef y'ngwastadedd Mamre, ac efe yn eistedd *wrth* ddrws y babell, y'ngwrês y dydd. 1898.

2 [a]Ac efe a gododd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele dri-wŷr yn sefyll ger ei fron: a phan eu gwelodd, efe a redodd o ddrws y babell i'w cyfarfod hwynt, ac a ymgrymmodd tu a'r ddaear.

[a] Heb. 13. 2.

3 Ac a ddywedodd, Fy Arglwydd, os cefais yn awr ffafr yn dy olwg di, na ddos heibio, attolwg, oddi wrth dy was.

4 [b]Cymmerer, attolwg, ychydig ddwfr, a golchwch eich traed, a gorphwyswch dan y pren;

[b] pen. 43. 24.

5 Ac [c]mi a ddygaf dammaid o fara, a chryfhêwch eich calon; wedi hynny y cewch fyned ymaith: [d]o herwydd i hynny y daethoch † at eich gwas. A hwy a ddywedasant, Gwna felly fel y dywedaist.

[c] Barn. 6. 18. a 13. 15.

[d] pen. 19. 8. a 33. 10.

† Heb. *heibio eich.*

6 Ac Abraham a frysiodd i'r babell at Sarah, ac a ddywedodd, Parottôa ar frys dair phïolaid o flawd peilliaid, tylina, a gwna yn deisennau.

7 Ac Abraham a redodd at y gwartheg, ac a gymmerodd lo tyner a da, ac a'i rhoddodd at y llangc, yr hwn a frysiodd i'w barottôi ef.

8 Ac efe a gymmerodd ymenyn, a llaeth, a'r llo a barottoisai efe, ac a'i rhoddes o'u blaen hwynt: ac efe a safodd gyd â hwynt dan y pren; a hwy a fwyttasant.

9 ¶ A hwy a ddywedasant wrtho ef, Mae Sarah dy wraig? Ac efe a ddywedodd, Wele *hi* yn y babell.

10 Ac *un* a ddywedodd, [e]Gan ddychwelyd y dychwelaf attat [f]ynghylch amser bywiolaeth; ac wele [g]fab i Sarah dy wraig. A Sarah oedd yn clywed *wrth* ddrws y babell, yr hwn *oedd* o'i ol ef.

[e] ad. 14.

[f] 2 Bren. 4. 16.

[g] pen. 17. 19, 21. a 21. 2. Rhuf. 9. 9.

11 [h]Abraham hefyd a Sarah *oedd* hen, wedi myned mewn oedran; *a* pheidiasai fod i Sarah yn ol arfer gwragedd.

[h] pen. 17. 17. Rhuf. 4. 19. Heb. 11. 11, 12.

12 Am hynny y chwarddodd Sarah rhyngddi a hi ei hun, gan ddywedyd,

Cyn CRIST 1898.

[i] Ai gwedi fy heneiddio y bydd i mi drythyllwch, [k] a'm harglwydd yn hen *hefyd?*

13 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Abraham, Paham y chwarddodd Sarah fel hyn, gan ddywedyd, A blantaf innau yn wir, wedi fy heneiddio?

14 [l] A fydd dim yn anhawdd i'r ARGLWYDD? [m] Ar yr amser nodedig y dychwelaf attat, ynghylch amser bywiolaeth, a mab *fydd* i Sarah.

15 A Sarah a wadodd, gan ddywedyd, Ni chwerddais i, o herwydd hi a ofnodd. Yntau a ddywedodd, Nag ê, oblegid ti a chwerddaist.

16 ¶ A'r gwŷr a godasant oddi yno, ac a edrychasant tu a Sodom: ac Abraham a aeth gyd â hwynt, [n] i'w hanfon hwynt.

17 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, [o] A gelaf fi rhag Abraham yr hyn a wnaf?

18 Canys Abraham yn ddïau a fydd yn genhedlaeth fawr a chref, ac [p] ynddo ef y bendithir holl genhedloedd y ddaear.

19 Canys mi a'i hadwaen ef, y gorchymyn efe i'w blant, ac i'w dylwyth ar ei ol, gadw o honynt ffordd yr ARGLWYDD, gan wneuthur cyfiawnder a barn; fel y dygo yr ARGLWYDD ar Abraham yr hyn a lefarodd efe am dano.

20 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd, Am *fod* [q] gwaedd Sodom a Gomorrah yn ddirfawr, a'u pechod hwynt yn drwm iawn;

21 [r] Disgynaf yn awr, ac edrychaf, ai yn ol eu gwaedd a ddaeth attaf fi, y gwnaethant yn hollol: ac onid ê, mynnaf wybod.

22 A'r gwŷr a droisant oddi yno, ac a aethant tu a Sodom: ac Abraham yn sefyll etto ger bron yr ARGLWYDD.

23 ¶ Abraham hefyd a nesâodd, ac a ddywedodd, A ddifethi di y cyfiawn hefyd ynghyd â'r annuwiol?

24 [s] Ond odid y mae deg a deugain o rai cyfiawn yn y ddinas: a ddifethi di *hwynt* hefyd, ac nid arbedi y lle er mwyn y deg a deugain cyfiawn sydd o'i mewn hi?

25 Na byddo i ti wneuthur y cyfryw beth, gan ladd y cyfiawn gyd â'r annuwiol, fel y byddo y cyfiawn megis yr annuwiol; na byddo *hynny* i ti: [t] oni wna barnydd yr holl ddaear farn?

26 A dywedodd yr ARGLWYDD, Os caf fi yn Sodom ddeg a deugain yn gyfiawn o fewn y ddinas, mi a arbedaf yr holl fangre er eu mwyn hwynt.

27 Ac Abraham [a] attebodd, ac a ddywedodd, Wele yn awr y dechreuais lefaru wrth fy Arglwydd, a mi [u] yn llwch ac yn lludw.

28 Ond odid bydd pump yn eisieu o'r deg a deugain cyfiawn: a ddifethi di yr holl ddinas er pump? Yntau a ddywedodd, Na ddifethaf os caf yno bump a deugain.

29 Ac efe a chwanegodd lefaru wrtho ef etto, ac a ddywedodd, Ond odid cair yno ddeugain. Yntau a ddywedodd, Nis gwnaf er mwyn y deugain.

30 Ac efe a ddywedodd, O na ddigied fy Arglwydd os llefaraf: Cair yno ond odid ddeg ar hugain. Yntau a ddywedodd, Nis gwnaf os caf yno ddeg ar hugain.

31 Yna y dywedodd efe, Wele yn awr y dechreuais lefaru wrth fy Arglwydd: Ond odid cair yno ugain. Yntau a ddywedodd, Nis difethaf er mwyn ugain.

32 Yna y dywedodd, [x] O na ddigied fy Arglwydd, a llefaraf y waith hon yn unig: Ond odid cair yno ddeg. Yntau a ddywedodd, Nis difethaf er mwyn deg.

33 A'r ARGLWYDD a aeth ymaith pan ddarfu iddo ymddiddan âg Abraham: ac Abraham a ddychwelodd i'w le ei hun.

PENNOD XIX.

1 *Lot yn derbyn angelion i'w dŷ.* 4 *Taro y Sodomiaid annuwiol â dallineb.* 12 *Danfon Lot i'r mynydd er mwyn ei ddiogelwch.* 18 *Yntau yn cael cennad i fyned i Soar.* 24 *Dinystrio Sodom a Gomorrah.* 26 *Troi gwraig Lot yn golofn halen.* 30 *Lot yn trigo mewn ogof.* 31 *Godinebus fonedd Moab ac Ammon.*

A DAU angel a ddaeth i Sodom yn yr hwyr, a Lot yn eistedd ym mhorth Sodom: a phan welodd Lot, efe a gyfododd i'w cyfarfod hwynt, ac a ymgrymmodd *â'i* wyneb tu a'r ddaear;

2 Ac efe a ddywedodd, Wele yn awr, fy Arglwyddi, [a] trowch, attolwg, i dŷ eich gwas; llettŷwch heno hefyd, a [b] golchwch eich traed: yna codwch yn fore ac ewch i'ch taith. A hwy a ddywedasant, [c] Nag ê; o herwydd nyni a arhoswn heno yn yr heol.

3 Ac efe a fu daer iawn arnynt hwy: yna y troisant atto, ac y daethant i'w dŷ ef; ac efe a wnaeth iddynt wledd, ac a bobodd fara croyw, a hwy a fwyttasant.

4 ¶ Eithr cyn gorwedd o honynt, gwŷr y ddinas, *sef* gwŷr Sodom, a amgylchasant o amgylch y tŷ, hen ac ieuangc, *sef* yr holl bobl o bob cwrr;

5 Ac a alwasant ar Lot, ac a ddy-

Cyn CRIST 1898.

[u] pen. 3. 19. Job 4. 19. Preg. 12. 7. 1 Cor. 15. 47, 48. 2 Cor. 5. 1.

[x] Barn. 6. 39.

[a] Heb. 13. 2.

[b] pen. 18. 4.

[c] Edrych Luc 24. 28.

[i] Luc 1. 18.
[k] 1 Petr 3. 6.
[l] Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Matt. 19. 26. Luc 1. 37.
[m] pen. 17. 21.
[n] Rhuf. 15. 24. 3 Ioan 6.
[o] Amos 3. 7. Ioan 15. 15.
[p] pen. 12. 3. a 22. 18. Act. 3. 25. Gal. 3. 8.
[q] pen. 4. 10. a 19. 13. Iago 5. 4.
[r] pen. 11. 5.
[s] Jer. 5. 1.
[t] Job 8. 3. a 34. 17. Rhuf. 3. 6.

wedasant wrtho, Mae y gwŷr a ddaethant attat ti heno? [d] dwg hwynt allan attom ni, fel yr adnabyddom hwynt.

6 Yna y daeth Lot attynt hwy allan i'r drws, ac a gauodd y ddor ar ei ol;

7 Ac a ddywedodd, Attolwg, fy mrodyr, na wnewch ddrwg.

8 [e] Wele yn awr, *y mae* dwy ferched gennyf fi, y rhai nid adnabuant wr; dygaf hwynt allan attoch chwi yn awr, a gwnewch iddynt fel y gweloch yn dda: yn unig na wnewch ddim i'r gwŷr hyn; [f] o herwydd er mwyn hynny y daethant dan gysgod fy nghronglwyd i.

9 A hwy a ddywedasant, Saf hwnt: dywedasant hefyd, Efe a ddaeth i ymdaith yn unig, ac yn awr ai gan farnu y barna efe? yn awr nyni a wnawn fwy o niwed i ti nag iddynt hwy. A hwy a bwysasant yn drwm ar y gwr, *sef* ar Lot, a hwy a nesasant i dorri y ddor.

10 A'r gwŷr a estynasant eu llaw, ac a ddygasant Lot attynt i'r tŷ, ac a gauasant y ddor.

11 Tarawsant hefyd y dynion [g] *oedd wrth* ddrws y tŷ â dallineb, o fychan i fawr, fel y blinasant yn ceisio y drws.

12 ¶ A'r gwŷr a ddywedàsant wrth Lot, A oes gennyt ti yma neb etto? mab y'nghyfraith, a'th feibion, a'th ferched, a'r hyn oll *sydd* i ti yn y ddinas, a ddygi di allan o'r fangre hon.

13 Oblegid ni a ddinystriwn y lle hwn; am fod [h] eu gwaedd hwynt yn fawr ger bron yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a'n hanfonodd ni i'w ddinystrio ef.

14 Yna yr aeth Lot allan, ac a lefarodd wrth ei ddawon, y rhai oedd yn prïodi ei ferched ef, ac a ddywedodd, Cyfodwch, deuwch allan o'r fan yma; o herwydd y mae yr ARGLWYDD yn difetha y ddinas hon: ac y'ngolwg ei ddawon yr oedd efe fel un yn cellwair.

15 ¶ Ac ar godiad y wawr, yr angelion a fuant daer ar Lot, gan ddywedyd, Cyfod, cymmer dy wraig, a'th ddwy ferched, y rhai sydd i'w cael; rhag dy ddifetha di ‖ yn anwiredd y ddinas.

16 Yntau a oedd hwyrfrydig, a'r gwŷr a ymaflasant yn ei law ef, ac yn llaw ei wraig, ac yn llaw ei ddwy ferched; am dosturio o'r ARGLWYDD wrtho ef; ac a'i dygasant ef allan, ac a'i gosodasant o'r tu allan i'r ddinas.

17 Ac wedi iddynt eu dwyn hwynt allan, efe a ddywedodd, Dïangc am dy einioes; [k] nac edrych ar dy ol, ac na saf yn yr holl wastadedd: dïangc i'r mynydd, rhag dy ddifetha.

18 A dywedodd Lot wrthynt, O nid *felly*, fy Arglwydd.

19 Wele yn awr, cafodd dy was ffafr yn dy olwg, a mawrhêaist dy drugaredd a wnaethost â mi, gan gadw fy einioes; ac ni allaf fi ddïangc i'r mynydd, rhag i ddrwg fy ngoddiweddyd, a marw o honof.

20 Wele yn awr, y ddinas hon yn agos i ffoi iddi, a bechan yw: O gâd i mi ddïangc yno: (Onid bechan yw hi?) a byw fydd fy enaid.

21 Yntau a ddywedodd wrtho, Wele mi a ‖ ganiattëais dy ddymuniad hefyd am y peth hyn, fel na ddinystriwyf y ddinas *am* yr hon y dywedaist.

22 Brysia, dïangc yno; o herwydd [l] ni allaf wneuthur dim nes dy ddyfod yno: am hynny y galwodd efe [m] enw y ddinas Soar.

23 ¶ Cyfodasai yr haul ar y ddaear, pan ddaeth Lot i Soar.

24 Yna yr [n] ARGLWYDD a wlawiodd ar Sodom a Gomorrah frwmstan, a thân oddi wrth yr ARGLWYDD, allan o'r nefoedd.

25 Felly y dinystriodd efe y dinasoedd hynny, a'r holl wastadedd, a holl drigolion y dinasoedd, a chnwd y ddaear.

26 ¶ Eithr ei wraig ef a edrychodd drach ei chefn o'i du ol ef, a hi a aeth [o] yn golofn halen.

27 ¶ Ac Abraham a aeth yn fore i'r lle [p] y safasai efe ynddo ger bron yr ARGLWYDD.

28 Ac efe a edrychodd tu a Sodom a Gomorrah, a thu a holl dir y gwastadedd; ac a edrychodd, ac wele cyfododd mŵg y tir fel mŵg ffwrn.

29 ¶ A phan ddifethodd DUW ddinasoedd y gwastadedd, yna y cofiodd DUW am Abraham, ac a yrrodd Lot o ganol y dinystr, pan ddinystriodd efe y dinasoedd yr oedd Lot yn trigo ynddynt.

30 ¶ A Lot a esgynodd o Soar, ac a drigodd yn y mynydd, a'i ddwy ferched gyd âg ef: o herwydd efe a ofnodd drigo yn Soar; ac a drigodd mewn ogof, efe a'i ddwy ferched.

31 ¶ A dywedodd yr hynaf wrth yr ieuangaf, Ein tad ni *sydd* hen, a gwr nid oes yn y wlad i ddyfod attom ni, wrth ddefod yr holl ddaear.

32 Tyred, rhoddwn i'n tad win i'w yfed, a gorweddwn gyd âg ef, fel y cadwom had o'n tad.

Cyn CRIST 1898.

[d] Barn. 19. 22.

[e] Edrych Barn. 19. 24.

[f] Edrych pen. 18. 5.

‖ *Derbyniais dy wyneb.*

[g] Edrych 2 Bren. 6. 18. Act. 13. 11.

[h] pen. 18. 20.

‖ *ynghospedigaeth.*

[k] ad. 26. Matt. 24. 16, 17, 18. Luc 9. 62. Philip. 3. 13, 14.

[l] Edrych pen. 32. 25, 26. Exod. 32. 10. Deut. 9. 14. Marc 6. 5.

[m] pen. 13. 10. a 14. 2.

[n] Deut. 29. 23. Es. 13. 19. Jer. 50. 40. Ezec. 16. 49. Hos. 11. 8. Amos 4. 11. Seph. 2. 9. Luc 17. 29. 2 Petr 2. 6. Jud. 7.

[o] Luc 17. 32.

[p] pen. 18. 22.

Cyn CRIST 1898.

33 A hwy a roddasant win i'w tad i yfed y noson honno: a'r hynaf a ddaeth ac a orweddodd gyd â'i thad; ac ni wybu efe pan orweddodd hi, na phan gyfododd hi.

34 A thrannoeth y dywedodd yr hynaf wrth yr ieuangaf, Wele, myfi a orweddais neithiwyr gyd â'm tad; rhoddwn win iddo ef i'w yfed heno hefyd, a dos dithau a gorwedd gyd âg ef, fel y cadwom had o'n tad.

35 A hwy a roddasant win i'w tad i yfed y noson honno hefyd: a'r ieuangaf a gododd, ac a orweddodd gyd âg ef; ac ni wybu efe pan orweddodd hi, na phan gyfododd hi.

36 Felly dwy ferched Lot a feichiogwyd o'u tad.

1897. 37 A'r hynaf a esgorodd ar fab, ac a alwodd ei enw ef Moab: efe yw tad y Moabiaid hyd heddyw.

38 A'r ieuangaf, hefyd, a esgorodd hithau ar fab, ac a alwodd ei enw ef Benammi: efe yw tad meibion Ammon hyd heddyw.

PENNOD XX.

1 *Abraham yn ymdaith yn Gerar,* 2 *yn gwadu ei wraig, ac yn ei cholli hi.* 3 *Ceryddu Abimelech mewn breuddwyd o'i hachos hi.* 9 *Yntau yn ceryddu Abraham,* 14 *yn rhoddi Sarah yn ei hol,* 16 *ac yn ei cheryddu hi,* 17 *ac yn cael ei iachâu trwy weddi Abraham.*

Cylch 1898. AC Abraham a aeth oddi yno i dir y dehau, ac a gyfanneddodd rhwng [a] Cades a Sur, ac a ymdeithiodd yn Gerar.

2 A dywedodd Abraham am Sarah ei wraig, [b] Fy chwaer yw hi: ac Abimelech brenhin Gerar a anfonodd ac a gymmerth Sarah.

3 Yna [c] y daeth Duw at Abimelech, noswaith, [d] mewn breuddwyd, ac a ddywedodd wrtho, Wele dyn marw wyt ti am y wraig a gymmeraist, a hithau yn † berchen gwr.

4 Ond Abimelech ni nesasai atti hi: ac efe a ddywedodd, Arglwydd, a leddi di genedl gyfiawn hefyd?

5 Oni ddywedodd efe wrthyf fi, Fy chwaer yw hi? a hithau hefyd ei hun a ddywedodd, Fy mrawd yw efe: ‖ ym mherffeithrwydd fy nghalon, ac y'nglendid fy nwylaw, y gwneuthum hyn.

6 Yna y dywedodd Duw wrtho ef, mewn breuddwyd, Minnau a wn mai ym mherffeithrwydd dy galon y gwnaethost hyn; a [e] mi a'th atteliais rhag pechu [f] i'm herbyn: am hynny ni adewais i ti gyffwrdd â hi.

7 Yn awr gan hynny, dod y wraig drachefn i'r gwr; o herwydd prophwyd yw efe, ac efe a weddïa trosot, a byddi fyw: ond oni roddi hi drachefn, gwybydd y byddi farw yn ddïau, ti a'r rhai oll ydynt eiddot ti.

8 Yna y cododd Abimelech yn fore, ac a alwodd am ei holl weision, ac a draethodd yr holl bethau hyn † wrthynt hwy: a'r gwŷr a ofnasant yn ddirfawr.

9 Galwodd Abimelech, hefyd, am Abraham, a dywedodd wrtho, Beth a wnaethost i ni? a pheth a bechais i'th erbyn, pan [g] ddygyt bechod *mor* fawr arnaf fi, ac ar fy nheyrnas? gwnaethost â mi weithredoedd ni ddylesid eu gwneuthur.

10 Abimelech, hefyd, a ddywedodd wrth Abraham, Beth a welaist, pan wnaethost y peth hyn?

11 A dywedodd Abraham, Am ddywedyd o honof fi, Yn ddïau nid *oes* ofn Duw yn y lle hwn: a hwy a'm lladdant i o achos fy ngwraig.

12 A hefyd yn wir fy chwaer *yw* hi: merch fy nhad yw hi, ond nid merch fy mam; ac y mae hi yn wraig i mi.

13 Ond pan barodd Duw i mi grwydro o dŷ fy nhad, yna y dywedais wrthi hi, Dyma dy garedigrwydd yr hwn a wnai â mi ym mhob lle y delom iddo; [h] dywed am danaf fi, Fy mrawd yw efe.

14 Yna [i] y cymmerodd Abimelech ddefaid, a gwartheg, a gweision, a morwynion, ac a'u rhoddes i Abraham: rhoddes hefyd iddo ef Sarah ei wraig drachefn.

15 A dywedodd Abimelech, Wele fy ngwlad ger dy fron di, trig lle y byddo da yn dy olwg.

16 Ac wrth Sarah y dywedodd, Wele rhoddais i'th frawd fil o *ddarnau* arian: wele ef yn orchudd llygaid i ti, i'r rhai oll *sydd* gyd â thi, a chyd â phawb *eraill:* fel hyn y ceryddwyd hi.

17 ¶ Yna Abraham a weddïodd ar Dduw: a Duw a iachâodd Abimelech, a'i wraig, a'i forwynion; a hwy a blantasant.

18 O herwydd yr Arglwydd gan gau a gauasai ar bob croth yn nhŷ Abimelech, o achos Sarah gwraig Abraham.

PENNOD XXI.

1 *Genedigaeth Isaac,* 4 *a'i enwaediad.* 6 *Llawenydd Sarah.* 9 *Bwrw Hagar ac Ismael allan.* 15 *Hagar mewn cyfyngdra.* 17 *Yr angel yn ei chysuro hi.* 22 *Cynghrair rhwng Abimelech ac Abraham yn Beer-seba.*

Cyn CRIST Cylch 1898.

† Heb. *yn eu clustiau hwy.*

[e] pen. 39. 9.

[f] pen. 20. 10.

[a] pen. 16. 7, 14.

[b] pen. 12. 13.

[c] Ps. 105. 14.

[d] Job 33. 14, 15.

† Heb. *briod i wr.*

‖ *yn symlrwydd.*

[e] pen. 31. 7. a 35. 5. Exod. 34. 24. 1 Sam. 25. 26.

[f] pen. 39. 9. Lef. 6. 2. Ps. 51. 4.

[g] pen. 20. 10.

[h] pen. 12. 13.

[i] pen. 12. 16.

Cyn CRIST Cylch 1898.

A'R ARGLWYDD a ymwelodd â Sarah fel y dywedasai, a gwnaeth yr ARGLWYDD i Sarah [a]fel y llefarasai.

2 O herwydd Sarah [b]a feichiogodd, ac a ymddûg i Abraham fab yn ei henaint, ar yr amser nodedig y dywedasai DUW wrtho ef.

3 Ac Abraham a alwodd enw ei fab a anesid iddo (yr hwn a ymddygasai Sarah iddo ef) [c]Isaac.

4 Ac Abraham a enwaedodd ar Isaac ei fab, yn wyth niwrnod oed; [d]fel y gorchymynasai DUW iddo ef.

5 Ac [e]Abraham *oedd* fab can mlwydd, pan anwyd iddo ef Isaac ei fab.

6 ¶ A Sarah a ddywedodd, [f]Gwnaeth DUW i mi chwerthin; pob un a glywo a chwardd gyd â mi.

7 Hi a ddywedodd hefyd, Pwy a ddywedasai i Abraham y rhoisai Sarah sugn i blant? canys mi a esgorais ar fab yn ei henaint ef.

8 A'r bachgen a gynnyddodd, ac a ddiddyfnwyd: ac Abraham a wnaeth wledd fawr ar y dydd y diddyfnwyd Isaac.

9 ¶ A Sarah a welodd fab Agar yr Aiphtes, yr hwn a ddygasai hi i Abraham, [g]yn gwatwar.

10 A hi a ddywedodd wrth Abraham, [h]Bwrw allan y gaeth-forwyn hon a'i mab; o herwydd ni chaiff mab y gaethes hon gyd-etifeddu â'm mab i Isaac.

11 A'r peth hyn fu ddrwg iawn y'ngolwg Abraham, er mwyn ei fab.

12 ¶ A DUW a ddywedodd wrth Abraham, Na fydded drwg yn dy olwg am y llangc, nac am dy gaeth-forwyn; yr hyn oll a ddywedodd Sarah wrthyt, gwrando ar ei llais: o herwydd [i]yn Isaac y gelwir i ti had.

13 Ac am fab y forwyn gaeth hefyd, mi a'i gwnaf ef [k]yn genhedlaeth, o herwydd dy had di ydyw ef.

14 Yna y cododd Abraham yn fore, ac a gymmerodd fara, a chostrel o ddwfr, ac a'i rhoddes at Agar, (gan osod ar ei hysgwydd hi *hynny*) a'r bachgen hefyd, ac efe a'i gollyngodd hi ymaith: a hi a aeth, ac a grwydrodd yn anialwch Beer-seba.

15 A darfu y dwfr yn y gostrel; a hi a fwriodd y bachgen dan un o'r gwŷdd.

16 A hi a aeth, ac a eisteddodd ei hunan ym mhell ar *ei* gyfer, megis ergyd bwa: canys dywedasai, Ni allaf fi edrych ar y bachgen yn marw. Felly hi a eisteddodd ar *ei* gyfer, ac a ddyrchafodd ei llef, ac a wylodd.

17 A DUW a wrandawodd ar lais y llangc; ac angel DUW a alwodd ar Agar o'r nefoedd, ac a ddywedodd wrthi, Beth *a ddarfu* i ti, Agar? nac ofna, o herwydd DUW a wrandawodd ar lais y llangc lle y mae efe.

18 Cyfod, cymmer y llangc, ac ymafael ynddo â'th law; oblegid [l]myfi a'i gwnaf ef yn genhedlaeth fawr.

19 A [m]DUW a agorodd ei llygaid hi, a hi a ganfu bydew dwfr; a hi a aeth, ac a lanwodd y gostrel *o'r* dwfr, ac a ddiododd y llangc.

20 Ac yr oedd DUW gyd â'r llangc; ac efe a gynnyddodd, ac a drigodd yn yr anialwch, ac a aeth yn berchen bwa.

21 Ac yn anialwch Paran y trigodd efe; a'i fam a gymmerodd iddo ef wraig o wlad yr Aipht.

22 ¶ Ac yn yr amser hwnnw, [n]Abimelech, a Phichol tywysog ei lu ef, a ymddiddanasant âg Abraham, gan ddywedyd, DUW *sydd* gyd â thi yn yr hyn oll yr ydwyt yn ei wneuthur.

23 Yn awr gan hynny, twng wrthyf fi yma i DDUW, na †fyddi anffyddlawn i mi, nac i'm mab, nac i'm hŵyr: yn ol y drugaredd a wneuthum â thi y gwnai di â minnau, ac â'r wlad yr ymdeithiaist ynddi.

24 Ac Abraham a ddywedodd, Mi a dyngaf.

25 Ac Abraham a geryddodd Abimelech, o achos y pydew dwfr [o]a ddygasai gweision Abimelech trwy drais.

26 Ac Abimelech a ddywedodd, Nis gwybum i pwy a wnaeth y peth hyn: tithau hefyd ni fynegaist i mi, a minnau ni chlywais *hynny* hyd heddyw.

27 Yna y cymmerodd Abraham ddefaid a gwartheg, ac a'u rhoddes i Abimelech; a hwy a wnaethant gynghrair ill dau.

28 Ac Abraham a osododd saith o hespinod *o'r* praidd wrthynt eu hunain.

29 Yna y dywedodd Abimelech wrth Abraham, Beth *a wna* y saith hespin hyn a osodaist wrthynt eu hunain?

30 Ac yntau a ddywedodd, Canys ti a gymmeri y saith hespin o'm llaw, i fod yn dystiolaeth mai myfi a gloddiais y pydew hwn.

31 Am hynny efe a alwodd enw y lle hwnnw ‖Beer-seba: oblegid yno y tyngasant ill dau.

32 Felly y gwnaethant gynghrair yn Beer-seba: a chyfododd Abimelech, a

Cyn CRIST Cylch 1892.

[a] pen. 17. 19. a 18. 10, 14.
[b] Act. 7. 8. Gal. 4. 22. Heb. 11. 11.
[c] pen. 17. 19.
[d] pen. 17. 10, 12.
Cylch 1897.
[e] pen. 17. 1, 17.
[f] Es. 54. 1. a 66. 10. Gal. 4. 27.
[g] Gal. 4. 29.
Cylch 1892.
[h] Gal. 4. 30. Edrych pen. 25. 6. a 36. 6, 7.
[i] Rhuf. 9. 7. Heb. 11. 18.
[k] pen. 16. 10. a 17. 20. ad. 18.
[l] ad. 13.
[m] Num. 22. 31. Edrych 2 Bren. 6. 17, 18, 20. Luc 24. 16, 31.
[n] pen. 20. 2.
† Heb. *ddywedi gelwydd wrthyf.*
[o] Edrych pen. 26. 15, 18, 20, 21, 22.
‖ Sef, *ffynnon y llw.*
Cylch 1891.

Cyn CRIST Cylch 1891.

Phichol tywysog ei lu ef, ac a ddychwelasant i dir y Philistiaid.

33 ¶ Ac yntau a blannodd ‖goed yn Beer-seba, ac a alwodd yno ar enw yr ARGLWYDD DDUW tragywyddol.

34 Ac Abraham a ymdeithiodd ddyddiau lawer yn nhir y Philistiaid.

‖ *lwyn.*

PENNOD XXII.

1 *Profi Abraham i aberthu ei fab.* 3 *Yntau yn dangos ei ffydd a'i ufudd-dod.* 11 *Yr angel yn ei rwystro ef.* 13 *Newid Isaac am hwrdd.* 14 *Galw y lle Jehofah-jire.* 15 *Bendithio Abraham drachefn.* 20 *Cenhedlaeth Nachor hyd Rebeccah.*

1872.

AC wedi y pethau hyn y bu i DDUW [a]brofi Abraham, a dywedyd wrtho, Abraham. Yntau a ddywedodd, Wele fi.

[a] Heb. 11. 17.

2 Yna y dywedodd *DUW*, Cymmer yr awr hon dy fab, sef dy unig *fab* Isaac, yr hwn a hoffaist, a dos rhagot i dir [b]Moriah, ac offrymma ef yno yn boeth-offrwm ar un o'r mynyddoedd yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

[b] 2 Chron. 3. 1.

3 ¶ Ac Abraham a fore-gododd, ac a gyfrwyodd ei asyn, ac a gymmerodd ei ddau langc gyd âg ef, ac Isaac ei fab; ac a holltodd goed y poeth-offrwm, ac a gyfododd, ac a aeth i'r lle a ddywedasai DUW wrtho.

4 Ac ar y trydydd dydd y dyrchafodd Abraham ei lygaid, ac efe a welai y lle o hirbell.

5 Ac Abraham a ddywedodd wrth ei langciau, Arhoswch chwi yma gyd â'r asyn; a mi a'r llangc a awn hyd accw, ac a addolwn, ac a ddychwelwn attoch.

6 Yna y cymmerth Abraham goed y poeth-offrwm, ac a'i gosododd ar Isaac ei fab; ac a gymmerodd y tân, a'r gyllell yn ei law ei hun: a hwy a aethant ill dau ynghyd.

7 A llefarodd Isaac wrth Abraham ei dad, ac a ddywedodd, Fy nhad. Yntau a ddywedodd, Wele fi, fy mab. Yna eb efe, Wele dân a choed; ond mae ‖oen y poeth-offrwm?

‖ *mynn.*

8 Ac Abraham a ddywedodd, Fy mab, DUW a edrych iddo ei hun am oen y poeth-offrwm. Felly yr aethant ill dau ynghyd:

9 Ac a ddaethant i'r lle a ddywedasai DUW wrtho ef; ac yno yr adeiladodd Abraham allor, ac a osododd y coed mewn trefn, ac a rwymodd Isaac ei fab, ac [c]a'i gosododd ef ar yr allor, ar uchaf y coed.

[c] Iago 2. 21.

10 Ac Abraham a estynodd ei law, ac a gymmerodd y gyllell i ladd ei fab;

11 Ac angel yr ARGLWYDD a alwodd arno ef o'r nefoedd, ac a ddywedodd, Abraham, Abraham. Yntau a ddywedodd, Wele fi.

12 Ac efe a ddywedodd, Na ddod dy law ar y llangc, ac na wna ddim iddo: o herwydd gwn weithian i ti ofni DUW, gan nad atteliaist dy fab, dy unig *fab*, oddi wrthyf fi.

13 Yna y dyrchafodd Abraham ei lygaid, ac a edrychodd; ac wele o'i ol *ef* hwrdd, wedi ei ddal erbyn ei gyrn mewn dyrysni: ac Abraham a aeth ac a gymmerth yr hwrdd, ac a'i hoffrymmodd yn boeth-offrwm yn lle ei fab.

14 Ac Abraham a alwodd enw y lle hwnnw ‖JEHOFAH-jire; fel y dywedir heddyw, Ym mynydd yr ARGLWYDD y gwelir.

‖ Sef, *Yr Arglwydd a edrych*, neu, *a ddarpara.*

15 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a alwodd ar Abraham yr ail waith o'r nefoedd;

16 Ac a ddywedodd, [d]I mi fy hun y tyngais, medd yr ARGLWYDD, o herwydd gwneuthur o honot y peth hyn, ac nad atteliaist dy fab, dy unig *fab:*

[d] Ps. 105. 9. Luc 1. 73. Heb. 6. 13.

17 Mai gan fendithio y'th fendithiaf, a [e]chan amlhâu yr amlhâf dy had, fel sêr y nefoedd, ac fel y tywod yr hwn *sydd* ar ‖lann y môr; [f]a'th had a feddianna borth ei elynion;

[e] pen. 13. 16.

‖ *fin.*

[f] pen. 24. 60.

18 Ac [g]yn dy had di y bendithir holl genhedloedd y ddaear: o achos gwrando o honot ar fy llais i.

[g] pen. 12. 3. a 18. 18. a 26. 4. Act. 3. 25. Gal. 3. 8, 16, 18.

19 Yna Abraham a ddychwelodd at ei langciau; a hwy a godasant, ac a aethant ynghyd i Beer-seba: ac Abraham a drigodd yn Beer-seba.

20 ¶ Darfu hefyd, wedi y pethau hyn, fynegi i Abraham, gan ddywedyd, Wele, dug [h]Milcah hithau hefyd blant i Nachor dy frawd;

[h] pen. 11. 29.

21 Hus ei gyntaf-anedig, a Buz ei frawd; Cemuel hefyd tad Aram,

22 A Chesed, a Hazo, a Phildas, ac Idlaph, a Bethuel.

23 A [i]Bethuel a genhedlodd Rebeccah: yr wyth hyn a blantodd Milcah i Nachor brawd Abraham.

[i] pen. 24. 15.

24 Ei ordderchwraig hefyd, a'i henw Reumah, a esgorodd hithau hefyd ar Tebah, a Gaham, a Thahas, a Maachah.

PENNOD XXIII.

1 *Oedran a marwolaeth Sarah.* 3 *Prynu Machpelah,* 19 *lle y claddwyd Sarah.*

1860.

AC oes Sarah ydoedd gan mlynedd a saith mlynedd ar hugain; *dyma* flynyddoedd oes Sarah.

2 A Sarah a fu farw [a]y'nghaer-Arba;

[a] Jos. 14. 15. Barn. 1. 10.

honno *yw* Hebron yn nhir Canaan: ac Abraham a aeth i alaru am Sarah, ac i wylofain *am dani* hi.

3 ¶ Yna y cyfododd Abraham i fynu oddi ger bron ei *gorph* marw, ac a lefarodd wrth feibion Heth, gan ddywedyd,

4 [b] Dïeithr ac alltud ydwyf fi gyd â chwi: rhoddwch i mi feddiant beddrod gyd â chwi, fel y claddwyf fy marw allan o'm golwg.

5 A meibion Heth a attebasant Abraham, gan ddywedyd wrtho,

6 Clyw ni, fy arglwydd: tywysog ‖Duw *wyt* ti yn ein plith: cladd dy farw yn *dy* ddewis o'n beddau ni: ni rwystr neb o honom ni ei fedd i ti i gladdu dy farw.

7 Yna y cyfododd Abraham, ac a ymgrymmodd i bobl y tir, *sef* i feibion Heth:

8 Ac a ymddiddanodd â hwynt, gan ddywedyd, Os yw eich ewyllys i mi gael claddu fy marw allan o'm golwg, gwrandewch fi, ac eiriolwch trosof fi ar Ephron fab Sohar;

9 Ar roddi o hono ef i mi yr ogof Machpelah, yr hon *sydd* eiddo ef, ac *sydd* y'nghwrr ei faes: er ei llawn *werth* o arian rhodded hi i mi, yn feddiant beddrod yn eich plith chwi.

10 Ac Ephron oedd yn aros ym mysg meibion Heth: ac Ephron yr Hethiad a attebodd Abraham, lle y clywodd meibion Heth, y'ngŵydd pawb a ddeuent i borth ei ddinas ef, gan ddywedyd,

11 [c] Nag ê, fy arglwydd, clyw fi: rhoddais y maes i ti, a'r ogof *sydd* ynddo, i ti y rhoddais hi; y'ngŵydd meibion fy mhobl y rhoddais hi i ti: cladd di dy farw.

12 Ac Abraham a ymgrymmodd o flaen pobl y tir.

13 Ac efe a lefarodd wrth Ephron lle y clybu pobl y tir; gan ddywedyd, Etto, os tydi *a'i rhoddi*, attolwg gwrando fi: rhoddaf werth y maes; cymmer gennyf, a mi a gladdaf fy marw yno.

14 Ac Ephron a attebodd Abraham, gan ddywedyd wrtho,

15 Gwrando fi, fy arglwydd; y tir *a dâl* bedwar can [d] sicl o arian: beth yw hynny rhyngof fi a thithau? am hynny cladd dy farw.

16 Felly Abraham a wrandawodd ar Ephron: a phwysodd Abraham i Ephron yr arian, a ddywedasai efe lle y clybu meibion Heth; pedwar can sicl o *arian* cymmeradwy ym mhlith marchnadwyr.

17 ¶ Felly y sicrhawyd [e] maes Ephron, yr hwn *oedd* ym Machpelah, yr hon *oedd* o flaen Mamre, y maes a'r ogof *oedd* ynddo, a phob pren a'r *a oedd* yn y maes, ac yn ei holl derfynau o amgylch,

18 Yn feddiant i Abraham, y'ngolwg meibion Heth, y'ngŵydd pawb a ddelynt i borth ei ddinas ef.

19 Ac wedi hynny Abraham a gladdodd Sarah ei wraig yn ogof maes Machpelah, o flaen Mamre; honno *yw* Hebron, yn nhir Canaan.

20 A sicrhawyd y maes, a'r ogof yr hon oedd ynddo, i Abraham, yn feddiant beddrod, oddi wrth feibion Heth.

PENNOD XXIV.

1 *Abraham yn peri i'w was dyngu.* 10 *Taith y gwas:* 12 *Ei weddi:* 14 *Ei arwydd.* 15 *Rebeccah yn ei gyfarfod ef,* 18 *yn cwblhâu ei arwydd ef,* 22 *yn derbyn tlysau,* 23 *yn dangos ei chenedl,* 25 *ac yn ei wahodd ef adref.* 26 *Y gwas yn bendithio Duw.* 29 *Laban yn ei groesawu ef.* 34 *Y gwas yn traethu ei neges.* 50 *Laban a Bethuel yn foddlawn.* 58 *Rebeccah yn cyd-synio i fyned.* 62 *Isaac yn cyfarfod â hi.*

AC Abraham oedd hên, wedi myned †yn oedrannus; a'r Arglwydd a fendithiasai Abraham ym mhob dim.

2 A dywedodd Abraham wrth ei was hynaf *yn* ei dŷ, [a] yr hwn oedd yn llywodraethu ar yr hyn oll a'r *a oedd* ganddo, [b] Gosod, attolwg, dy law dan fy morddwyd:

3 A mi a baraf i ti dyngu i Arglwydd Dduw y nefoedd, a Duw y ddaear, [c] na chymmerech wraig i'm mab i o ferched y Canaaneaid, y rhai yr ydwyf yn trigo yn eu mysg:

4 Ond i'm gwlad i yr âi, ac at fy nghenedl i yr âi di, ac a gymmeri wraig i'm mab Isaac.

5 A'r gwas a ddywedodd wrtho ef, Ond odid ni fŷn y wraig ddyfod ar fy ol i i'r wlad hon: gan ddychwelyd a ddychwelaf dy fab di i'r tir y daethost allan o hono?

6 A dywedodd Abraham wrtho, Gwylia arnat rhag i ti ddychwelyd fy mab i yno.

7 ¶ Arglwydd Dduw y nefoedd, [d] yr hwn a'm cymmerodd i o dŷ fy nhad, ac o wlad fy nghenedl, yr hwn hefyd a ymddiddanodd â mi, ac a dyngodd wrthyf, gan ddywedyd, [e] I'th had di y rhoddaf y tir hwn; efe a enfyn ei angel o'th flaen di, a thi a gymmeri wraig i'm mab oddi yno.

8 Ac os y wraig ni fŷn ddyfod ar dy ol di, yna glân fyddi oddi wrth fy llw

1857.

†Heb. *mewn dyddiau.*

[a] pen. 15. 2.

[b] pen. 47. 29. 1 Chron. 29. 24.

[c] pen. 26. 35. a 27. 46. a 28. 2. Exod. 34. 16 Deut. 7. 3.

[d] pen. 12. 1, 7.

[e] pen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 18. a 26. 4. Exod. 32. 13. Deut. 34. 4. Act. 7. 5.

[b] Heb. 11. 13.

‖ *cadarn.*

[c] Edrych 2 Sam. 24. 21–24.

[d] Exod. 30. 15. Ezec. 45. 12.

[e] pen. 25. 9. a 50. 13. Act. 7. 16.

Cyn CRIST 1857.

hwn: yn unig na ddychwel di fy mab i yno.

9 A'r gwas a osododd ei law dan forddwyd Abraham ei feistr, ac a dyngodd iddo am y peth hyn.

10 ¶ A chymmerodd y gwas ddeg camel, o gamelod ei feistr, ac a aeth ymaith: (‖canys holl ddâ ei feistr *oedd* dan ei law ef) ac efe a gododd, ac a aeth i Mesopotamia, i [f]ddinas Nachor.

11 Ac efe a wnaeth i'r camelod orwedd o'r tu allan i'r ddinas, wrth bydew dwfr ar brydnawn, ynghylch yr amser y byddai *merched* ‖yn dyfod allan i dynnu dwfr.

12 Ac efe a ddywedodd, O ARGLWYDD DDUW fy meistr Abraham, attolwg, pâr i mi lwyddiant heddyw; a gwna drugaredd â'm meistr Abraham.

13 [g]Wele fi yn sefyll wrth y ffynnon ddwfr, a [h]merched gwŷr y ddinas yn dyfod allan i dynnu dwfr:

14 A bydded, mai y llangces y dywedwyf wrthi, Gogwydda, attolwg, dy ystên, fel yr yfwyf; os dywed hi, Yf, a mi a ddïodaf dy gamelod di hefyd; honno a ddarperaist i'th was Isaac: ac [i]wrth hyn y caf wybod wneuthur o honot ti drugaredd â'm meistr.

15 ¶ A bu, cyn darfod iddo lefaru, wele Rebeccah yn dyfod allan (yr hon a anesid i Bethuel fab [k]Milcah, gwraig Nachor, brawd Abraham) a'i hystên ar ei hysgwydd.

16 A'r llangces *oedd* dêg odiaeth yr olwg, yn forwyn, a heb i wr ei hadnabod; a hi a aeth i waered i'r ffynnon, ac a lanwodd ei hystên, ac a ddaeth i fynu.

17 A'r gwas a redodd i'w chyfarfod, ac a ddywedodd, Attolwg, gâd i mi yfed ychydig ddwfr o'th ystên.

18 A hi a ddywedodd, Yf, fy meistr: a hi a frysiodd, ac a ddisgynodd ei hystên ar ei llaw, ac a'i dïododd ef.

19 A phan ddarfu iddi ei ddïodi ef, hi a ddywedodd, Tynnaf hefyd i'th gamelod, hyd oni ddarffo iddynt yfed.

20 A hi a frysiodd, ac a dywalltodd ei hystên i'r cafn, ac a redodd eilwaith i'r pydew i dynnu, ac a dynnodd i'w holl gamelod ef.

21 A'r gwr yn synnu o'i phlegid hi, a dawodd, i wybod a lwyddasai yr ARGLWYDD ei daith ef, ai nad do.

22 A bu pan ddarfu i'r camelod yfed, gymmeryd o'r gwr ‖glust-dlws aur, yn hanner sicl ei bwys; a dwy freichled i'w dwylaw hi, yn ddeg *sicl* o aur eu pwys.

23 Ac efe a ddywedodd, Merch pwy *ydwyt* ti? mynega i mi, attolwg: a oes lle i ni i lettya *yn* nhŷ dy dad?

24 A hi a ddywedodd wrtho, [l]Myfi *ydwyf* ferch i Bethuel fab Milcah, yr hwn a ymddûg hi i Nachor.

25 A hi a ddywedodd wrtho ef, *Y mae* gwellt ac ebran ddigon gennym ni, a lle i lettya.

26 A'r gwr [m]a ymgrymmodd, ac a addolodd yr ARGLWYDD.

27 Ac a ddywedodd, Bendigedig fyddo ARGLWYDD DDUW fy meistr Abraham, yr hwn ni adawodd fy meistr heb ei drugaredd, a'i ffyddlondeb: yr *ydwyf* fi ar y ffordd; dug yr ARGLWYDD fi *i* dŷ brodyr fy meistr.

28 A'r llangces a redodd, ac a fynegodd yn nhŷ ei mam y pethau hyn.

29 ¶ Ac i Rebeccah yr *oedd* brawd, a'i enw [n]Laban: a Laban a redodd at y gwr allan i'r ffynnon.

30 A phan welodd efe y clust-dlws, a'r breichledau am ddwylaw ei chwaer, a phan glywodd efe eiriau Rebeccah ei chwaer yn dywedyd, Fel hyn y dywedodd y gwr wrthyf fi; yna efe a aeth at y gwr; ac wele efe yn sefyll gyd â'r camelod wrth y ffynnon.

31 Ac efe a ddywedodd, Tyred i mewn, ti fendigedig yr ARGLWYDD; paham y sefi di allan? canys mi a barottöais y tŷ, a lle i'r camelod.

32 ¶ A'r gwr a aeth i'r tŷ: ac yntau a ryddhaodd y camelod, ac a roddodd wellt ac ebran i'r camelod; a dwfr i olchi ei draed ef, a thraed y dynion *oedd* gyd âg ef.

33 A gosodwyd *bwyd* o'i flaen ef i fwytta; ac efe a ddywedodd, Ni fwyttâf hyd oni thraethwyf fy negesau. A dywedodd yntau, Traetha.

34 Ac efe a ddywedodd, Gwas Abraham *ydwyf* fi.

35 A'r ARGLWYDD a fendithiodd fy meistr yn ddirfawr, ac efe a gynnyddodd; canys rhoddodd iddo ddefaid, a gwartheg, ac arian, ac aur, a gweision, a morwynion, a chamelod, ac asynod.

36 Sarah hefyd gwraig fy meistr a ymddûg fab i'm meistr, wedi ei heneiddio hi; ac efe a roddodd [o]i hwnnw yr hyn oll *oedd* ganddo.

37 A'm meistr a'm tyngodd i, gan ddywedyd, Na chymmer wraig i'm mab

[f] pen. 27. 43.

‖ Neu, *a.*

‖ Neu, *a dynnai ddwfr yn dyfod allan.*

[g] ad. 43.

[h] pen. 29. 9. Exod. 2. 16.

[i] Edrych Barn. 6. 17, 37. 1 Sam. 6. 7. a 14. 8. a 20. 7.

[k] pen. 11. 29. a 22. 23.

‖ *tal-dlws.*

[l] pen. 22. 23.

[m] ad. 52. Exod. 4. 31.

[n] pen. 29. 5.

[o] pen. 25. 5.

Cyn CRIST 1857.

i o ferched y Canaaneaid, y rhai yr ydwyf yn trigo yn eu tir.

38 Ond ti a â i dŷ fy nhad, ac at fy nhylwyth, ac a gymmeri wraig i'm mab.

39 A dywedais wrth fy meistr, Fe allai na ddaw y wraig ar fy ol i.

40 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yr ARGLWYDD [p]yr hwn y rhodiais ger ei fron, a enfyn ei angel gyd â thi, ac a lwydda dy daith di; a thi a gymmeri wraig i'm mab i o'm tylwyth, ac o dŷ fy nhad.

[p] pen. 17. 1.

41 Yna y byddi rŷdd oddi wrth fy llw, os ti a ddaw at fy nhylwyth; ac oni roddant i ti, yna y byddi rŷdd oddi wrth fy llw.

42 A heddyw y daethum at y ffynnon, ac a ddywedais, ARGLWYDD DDUW fy meistr Abraham, os ti sydd yr awr hon yn llwyddo fy nhaith, yr hon yr wyf fi yn myned arni:

[q] ad. 13.

43 Wele fi [q]yn sefyll wrth y ffynnon ddwfr; a'r forwyn a ddelo allan i dynnu, ac y dywedwyf wrthi, Dod i mi, attolwg, ychydig ddwfr i'w yfed o'th ystên;

44 Ac a ddywedo wrthyf innau, Yf di, a thynnaf hefyd i'th gamelod: bydded honno y wraig a ddarparodd yr ARGLWYDD i fab fy meistr.

45 A chyn darfod i mi ddywedyd yn fy nghalon, wele Rebeccah yn dyfod allan, a'i hystên ar ei hysgwydd; a hi a aeth i waered i'r ffynnon, ac a dynnodd: yna y dywedais wrthi, Dïoda fi, attolwg.

46 Hithau a frysiodd, ac a ddisgynodd ei hystên oddi arni, ac a ddywedodd, Yf; a mi a ddyfrhâf dy gamelod hefyd. Felly yr yfais; a hi a ddyfrhâodd y camelod hefyd.

47 A mi a ofynais iddi, ac a ddywedais, Merch pwy *ydwyt* ti? Hithau a ddywedodd, Merch Bethuel mab Nachor, yr hwn a ymddûg Milcah iddo ef. Yna y gosodais y clust-dlws wrth ei hwyneb, a'r breichledau am ei dwylaw hi:

48 Ac a ymgrymmais, ac a addolais yr ARGLWYDD, ac a fendithiais ARGLWYDD DDUW fy meistr Abraham, yr hwn a'm harweiniodd ar hyd yr iawn ffordd i gymmeryd merch brawd fy meistr i'w fab ef.

49 Ac yn awr od ydych chwi yn gwneuthur trugaredd a ffyddlondeb â'm meistr, mynegwch i mi: ac onid ê, mynegwch i mi; fel y tröwyf ar y llaw ddehau, neu ar y llaw aswy.

50 Yna yr attebodd Laban a Bethuel, ac a ddywedasant, Oddi wrth yr ARGLWYDD y daeth y peth hyn: ni allwn ddywedyd wrthyt ddrwg, na da.

51 Wele Rebeccah o'th flaen; cymmer *hi*, a dos, a bydded wraig i fab dy feistr, fel y llefarodd yr ARGLWYDD.

52 A phan glybu gwas Abraham eu geiriau hwynt, yna efe [r]a ymgrymmodd hyd lawr i'r ARGLWYDD.

[r] ad. 26.

53 A thynnodd y gwas allan †dlysau arian, a thlysau aur, a gwisgoedd, ac a'u rhoddodd i Rebeccah: rhoddodd hefyd bethau gwerthfawr i'w brawd hi, ac i'w mam.

† Heb. *lestri.*

54 A hwy a fwyttasant ac a yfasant, efe a'r dynion *oedd* gyd âg ef, ac a lettyasant dros nos: a chodasant yn fore; ac efe a ddywedodd, [s]Gollyngwch fi at fy meistr.

[s] ad. 56. a 59.

55 Yna y dywedodd ei brawd a'i mam, Triged y llangces gyd â ni ‖ ddeng niwrnod o'r lleiaf; wedi hynny hi a gaiff fyned.

‖ *ftwyddyn gyfan,* neu, *ddeg o* fisoedd.

56 Yntau a ddywedodd wrthynt, Na rwystrwch fi, gan i'r ARGLWYDD lwyddo fy nhaith; gollyngwch fi, fel yr elwyf at fy meistr.

57 Yna y dywedasant, Galwn ar y llangces, a gofynwn iddi hi.

58 A hwy a alwasant ar Rebeccah, a dywedasant wrthi, A âi di gyd â'r gwr hwn? A hi a ddywedodd, Af.

59 A hwy a ollyngasant Rebeccah eu chwaer, [t]a'i mammaeth; a gwas Abraham, a'i ddynion;

[t] pen. 35. 8.

60 Ac a fendithiasant Rebeccah, ac a ddywedasant wrthi, Ein chwaer wyt, bydd di fil fyrddiwn; ac [u]etifedded dy had borth ei gaseion.

[u] pen. 22. 17.

61 ¶ Yna y cododd Rebeccah, a'i llangcesau, ac a farchogasant ar y camelod, ac a aethant ar ol y gwr; a'r gwas a gymmerodd Rebeccah, ac a aeth ymaith.

62 Ac Isaac oedd yn dyfod o ffordd [x]pydew Lahai-roi; ac efe oedd yn trigo yn nhir y dehau.

[x] pen. 16. 14. a 25. 11.

63 Ac Isaac a aeth allan i ‖ fyfyrio yn y maes, ym min yr hwyr; ac a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele y camelod yn dyfod.

‖ *weddïo.*

64 Rebeccah hefyd a ddyrchafodd ei llygaid; a phan welodd hi Isaac, [y]hi a ddisgynodd oddi ar y camel.

[y] Jos. 15. 18.

65 Canys hi a ddywedasai wrth y gwas, Pwy *yw* y gwr hwn sydd yn rhodio yn y maes i'n cyfarfod ni? A'r gwas a ddywedasai, Fy meistr *yw* efe: a hi a gymmerth orchudd, ac a ymwisgodd.

66 A'r gwas a fynegodd i Isaac yr hyn oll a wnaethai efe.

67 Ac Isaac a'i dug hi i mewn i babell Sarah ei fam; ac efe a gymmerth Rebeccah, a hi a aeth yn wraig iddo, ac efe a'i hoffodd hi: ac Isaac a ymgysurodd ar ol ei fam.

PENNOD XXV.

1 *Plant Abraham o Ceturah.* 5 *Rhannu ei ddâ ef.* 7 *Ei oedran a'i farwolaeth.* 9 *Ei gladdedigaeth.* 12 *Cenhedlaethau Ismael.* 17 *Ei oedran a'i farwolaeth.* 21 *Isaac yn gweddïo dros Rebeccah, yr hon oedd yn ammhlantadwy.* 22 *Y plant yn ymwthio yn ei chroth hi.* 24 *Genedigaeth Esau a Jacob.* 27 *Y rhagor oedd rhyngddynt hwy.* 29 *Esau yn gwerthu braint ei enedigaeth.*

AC Abraham a gymmerodd eilwaith wraig, a'i henw Ceturah.

2 A [a]hi a esgorodd iddo ef Zimran, a Jocsan, a Medan, a Midian, ac Isbac, a Suah.

3 A Jocsan a genhedlodd Seba, a Dedan: a meibion Dedan oedd Assurim, a Letusim, a Lëummim.

4 A meibion Midian *oedd* Ephah, ac Epher, a Hanoch, ac Abidah, ac Eldaah: yr holl rai hyn *oedd* feibion Ceturah.

5 ¶ Ac [b]Abraham a roddodd yr hyn oll *oedd* ganddo i Isaac.

6 Ac i feibion gordderch-wrageddAbraham y rhoddodd Abraham roddion; ac efe a'u hanfonodd hwynt oddi wrth Isaac ei fab, tu a'r dwyrain, i dir y dwyrain, ac efe etto yn fyw.

7 A dyma ddyddiau blynyddoedd einioes Abraham, y rhai y bu efe fyw; can mlynedd a phymtheng mlynedd a thriugain.

8 Ac Abraham a drengodd, ac [c]a fu farw mewn oed teg, yn hen, ac yn gyflawn *o ddyddiau;* ac efe a gasglwyd at ei bobl.

9 Ac Isaac ac Ismael ei feibion a'i claddasant ef yn ogof Machpelah, yn maes Ephron fab Soar yr Hethiad, yr hwn *sydd* o flaen Mamre;

10 [d]Y maes a brynasai Abraham gan feibion Heth: yno y claddwyd Abraham, a Sarah ei wraig.

11 ¶ Ac wedi marw Abraham, bu hefyd i Dduw fendithio Isaac ei fab ef: ac Isaac a drigodd wrth [e]ffynnon Lahai-roi.

12 ¶ A dyma genhedlaethau Ismael, fab Abraham, yr hwn a ymddûg Agar yr Aiphtes, morwyn Sarah, i Abraham.

13 A [f]dyma enwau meibion Ismael, erbyn eu henwau, trwy eu cenhedlaethau: Nebaioth, cyntaf-anedig Ismael, a Chedar, ac Adbeel, a Mibsam,

14 Misma hefyd, a Dumah, a Massa,

15 ‖ Hadar, a Themah, Jetur, Naphis, a Chedemah.

16 Dyma hwy meibion Ismael, a dyma eu henwau hwynt wrth eu trefydd, ac wrth eu cestyll; [g]yn ddeuddeg o dywysogion yn ol eu cenhedloedd.

17 A dyma flynyddoedd einioes Ismael; can mlynedd a dwy ar bymtheg ar hugain o flynyddoedd: yna y trengodd, ac y bu farw, ac y casglwyd ef at ei bobl.

18 Preswyliasant hefyd [h]o Hafilah hyd Sur, yr hon *sydd* o flaen yr Aipht, ffordd yr âi di i Assyria: ac [i]y'ngŵydd ei holl frodyr y † bu efe farw.

19 ¶ A dyma genhedlaethau Isaac fab Abraham: [k]Abraham a genhedlodd Isaac.

20 Ac Isaac oedd fab deugain mlwydd pan gymmerodd efe Rebeccah ferch Bethuel y Syriad, o Mesopotamia, chwaer Laban y Syriad, yn wraig iddo.

21 Ac Isaac a weddïodd ar yr Arglwydd dros ei wraig, am ei bod hi yn ammhlantadwy: a'r Arglwydd a wrandawodd arno ef, a [l]Rebeccah ei wraig ef a feichiogodd.

22 A'r plant a ymwthiasant â'u gilydd yn ei chroth hi: yna y dywedodd hi, Os felly, beth *a wnaf* fi fel hyn? A hi a aeth i ymofyn â'r Arglwydd.

23 A'r Arglwydd a ddywedodd wrthi hi, Dwy genedl *sydd* yn dy groth di, a dau *fath ar* bobl a wahenir o'th fru di; [m]a'r naill bobl fydd cryfach nâ'r llall, [n]a'r hynaf a wasanaetha yr ieuangaf.

24 ¶ A phan gyflawnwyd ei dyddiau hi i esgor, wele gefelliaid *oedd* yn ei chroth hi.

25 A'r cyntaf a ddaeth allan yn goch [o]drosto i gyd fel cochl flewog; a galwasant ei enw ef Esau.

26 Ac wedi hynny y daeth ei frawd ef allan [p]a'i law yn ymaflyd yn sawdl Esau: a galwyd [q]ei enw ef Jacob. Ac Isaac oedd fab triugeinmlwydd pan anwyd hwynt.

27 A'r llangciau a gynnyddasant: ac Esau oedd wr yn medru hela, *a* gwr o'r maes; a Jacob *oedd* wr disyml yn cyfanneddu mewn pebyll.

28 Isaac hefyd oedd hoff ganddo Esau, am ei fod yn bwytta o'i helwriaeth ef: [i]a Rebeccah a hoffai Jacob.

29 ¶ A Jacob a ferwodd gawl: yna

Cyn CRIST 1857.

[a] 1 Chron. 1. 32.

[b] pen. 24. 36.

1822.

[c] pen. 15. 15. a 49. 29.

[d] pen. 23. 16.

[e] pen. 16. 14. a 24. 62.

Cylch 1800.

[f] 1 Chron. 1. 29.

Cyn CRIST Cylch 1800.

‖ Neu, *Hadad.*

[g] pen. 17. 20.

1773.

[h] 1 Sam. 15. 7.

[i] pen. 16. 12.

†Heb. *cwympodd.*

[k] Matt. 1. 2.

1857.

1838.

[l] Rhuf. 9. 10.

[m] 2 Sam. 8. 14.

[n] pen. 27. 29. Mal. 1. 3. Rhuf. 9. 12.

[o] pen. 27. 11, 16, 23.

[p] Hos. 12. 3.

1837.

[q] pen. 27. 36.

Cylch 1805.

Cyn CRIST Cylch 1805.

Esau a ddaeth o'r maes, ac efe yn ddiffygiol.

30 A dywedodd Esau wrth Jacob, Gâd i mi yfed, attolwg, † o'r *cawl* coch yma; o herwydd diffygiol *wyf* fi: am hynny y galwyd ei enw ef Edom.

† Heb. *o'r coch, o'r coch yma.*

31 A dywedodd Jacob, Gwerth di heddyw i mi dy enedigaeth-fraint.

32 A dywedodd Esau, Wele fi yn myned i farw, a pha les a wna yr enedigaeth-fraint hon i mi?

33 A dywedodd Jacob, Twng i mi heddyw. Ac efe a dyngodd iddo; ac [r] efe a werthodd ei enedigaeth-fraint i Jacob.

[r] Heb. 12. 16.

34 A Jacob a roddes i Esau fara a chawl ffacbys; ac efe a fwyttâodd, ac a yfodd, ac a gododd, ac a aeth ymaith: felly y dïystyrodd Esau ei enedigaeth-fraint.

PENNOD XXVI.

1 *Isaac o achos newyn yn myned i Gerar.* 2 *Duw yn ei addysgu ac yn ei fendithio ef.* 7 *Abimelech yn ei geryddu ef am wadu ei wraig.* 12 *Efe yn myned yn gyfoethog:* 18 *Yn cloddio ffynnon Esec, Sitnah, a Rehoboth.* 26 *Abimelech yn gwneuthur cynghrair âg ef yn Beer-seba.* 34 *Gwragedd Esau.*

Cylch 1804.

A BU newyn yn y tir, heb law [a] y newyn cyntaf a fuasai yn nyddiau Abraham: ac Isaac a aeth at [b] Abimelech brenhin y Philistiaid i Gerar.

[a] pen. 12. 10.

[b] pen. 20. 2.

2 A'r ARGLWYDD a ymddangosasai iddo ef, ac a ddywedasai, Na ddos i waered i'r Aipht: aros yn y wlad a ddywedwyf fi wrthyt.

3 Ymdeithia yn y wlad hon, a mi a fyddaf gyd â thi, ac a'th fendithiaf: o herwydd i ti ac i'th had [c] y rhoddaf yr holl wledydd hyn, a mi a gyflawnaf [d] fy llw a dyngais wrth Abraham dy dad di.

[c] pen. 13. 15. a 15. 18.

[d] pen. 22. 16.

4 A [e] mi a amlhâf dy had di fel sêr y nefoedd, a rhoddaf i'th had di yr holl wledydd hyn, a holl genhedlaethau y ddaear a fendithir [f] yn dy had di:

[e] pen. 15. 5.

[f] pen. 12. 3. a 22. 18.

5 Am wrando o Abraham ar fy llais i, a chadw fy nghadwriaeth, fy ngorchymynion, fy neddfau, a'm cyfreithiau.

6 ¶ Ac Isaac a drigodd yn Gerar.

7 A gwŷr y lle hwnnw a ymofynasant am ei wraig ef. Ac [g] efe a ddywedodd, Fy chwaer *yw* hi: canys ofnodd ddywedyd, Fy ngwraig *yw;* rhag (*eb efe*) i ddynion y lle hwnnw fy lladd i am Rebeccah: canys *yr ydoedd* hi yn dêg yr olwg.

[g] pen. 12. 13. a 20. 2, 13.

8 A bu gwedi ei fod ef yno ddyddiau lawer, i Abimelech brenhin y Philistiaid edrych trwy y ffenestr, a chanfod; ac wele Isaac yn chwarae â Rebeccah ei wraig.

Cyn CRIST Cylch 1804.

9 Ac Abimelech a alwodd ar Isaac, ac a ddywedodd, Wele yn ddïau dy wraig *yw* hi: a phaham y dywedaist, Fy chwaer *yw* hi? Yna y dywedodd Isaac wrtho, am ddywedyd o honof, Rhag fy marw o'i phlegid hi.

10 A dywedodd Abimelech, Paham y gwnaethost hyn â ni? hawdd y gallasai un o'r bobl orwedd gyd â'th wraig di; [h] felly y dygasit arnom ni bechod.

[h] pen. 20. 9.

11 A gorchymynodd Abimelech i'r holl bobl, gan ddywedyd, Yr hwn a gyffyrddo â'r gwr hwn, neu â'i wraig, a leddir yn farw.

12 Ac Isaac a hauodd yn y tir hwnnw, ac a gafodd y flwyddyn honno y cancymmaint. A'r ARGLWYDD a'i bendithiodd ef.

13 A'r gwr a gynnyddodd, ac a aeth rhagddo, ac a dyfodd, hyd onid aeth yn fawr iawn.

14 Ac yr oedd ganddo ef gyfoeth o ddefaid, a chyfoeth o wartheg, a ‖ gweision lawer: a'r Philistiaid a genfigennasant wrtho ef.

‖ Neu, *hws. monnaeth.*

15 A'r holl bydewau [i] y rhai a gloddiasai gweision ei dad ef, yn nyddiau Abraham ei dad ef, y Philistiaid a'u cauasant hwy, ac a'u llanwasant â phridd.

[i] pen. 21. 30.

16 Ac Abimelech a ddywedodd wrth Isaac, Dos oddi wrthym ni: canys [k] ti a aethost yn gryfach o lawer nâ nyni.

[k] Exod. 1. 9.

17 ¶ Ac Isaac a aeth oddi yno, ac a wersyllodd yn nyffryn Gerar, ac a breswyliodd yno.

18 Ac Isaac eilwaith a gloddiodd y pydewau dwfr y rhai a gloddiasent yn nyddiau Abraham ei dad ef, ac a gauasai y Philistiaid, wedi marw Abraham; ac a enwodd enwau arnynt, yn ol yr enwau a enwasai ei dad ef arnynt hwy.

19 Gweision Isaac a gloddiasant hefyd yn y dyffryn, ac a gawsant yno ffynnon o ddwfr † rhedegog.

† Heb. *byw.*

20 A bugeiliaid Gerar a ymrysonasant â bugeiliaid Isaac, gan ddywedyd, Y dwfr *sydd* eiddom ni. Yna efe a alwodd enw y ffynnon, ‖ Esec; o herwydd ymgynhennu o honynt âg ef.

‖ Sef, *Cynnen.*

21 Cloddiasant hefyd bydew arall; ac ymrysonasant am hwnnw: ac efe a alwodd ei enw ef ‖ Sitnah.

‖ Sef, *Cás.*

22 Ac efe a fudodd oddi yno, ac a gloddiodd bydew arall; ac nid ymrysonasant am hwnnw: ac efe a alwodd ei

enw ef ‖Rehoboth; ac a ddywedodd, Canys yn awr yr ehangodd yr ARGLWYDD arnom, a ni a ffrwythwn yn y tir.

23 Ac efe a aeth i fynu oddi yno i Beer-seba.

24 A'r ARGLWYDD a ymddangosodd iddo y noson honno, ac a ddywedodd, Myfi *yw* DUW Abraham dy dad ti: nac ofna; canys byddaf gyd â thi, ac a'th fendithiaf, ac a lïosogaf dy had er mwyn Abraham fy ngwas.

[l] pen. 12. 7. a 13. 18.

25 Ac efe [l]a adeiladodd yno allor, ac a alwodd ar enw yr ARGLWYDD; ac yno y gosododd efe ei babell: a gweision Isaac a gloddiasant yno bydew.

[m] pen. 21. 22.

26 ¶ Yna y daeth [m]Abimelech atto ef o Gerar, ac Ahuzzath ei gyfaill, a Phichol tywysog ei lu.

27 Ac Isaac a ddywedodd wrthynt, Paham y daethoch chwi attaf fi; gan i chwi fy nghasâu, a'm gyrru oddi wrthych?

28 Yna y dywedasant, Gan weled ni a welsom fod yr ARGLWYDD gyd â thi: a dywedasom, Bydded yn awr gynghrair rhyngom ni, *sef* rhyngom ni a thi; a gwnawn gyfammod â thi;

†Heb. *os gwnai.*

29 †Na wnai i ni ddrwg, megis na chyffyrddasom ninnau â thi, a megis y gwnaethom ddaioni yn unig â thi, ac y'th anfonasom mewn heddwch; ti yn awr *wyt* fendigedig yr ARGLWYDD.

30 Ac efe a wnaeth iddynt wledd; a hwy a fwyttasant ac a yfasant.

31 Yna y codasant yn fore, a hwy a dyngasant bob un i'w gilydd: ac Isaac a'u gollyngodd hwynt ymaith, a hwy a aethant oddi wrtho ef mewn heddwch.

32 A'r dydd hwnnw y bu i weision Isaac ddyfod, a mynegi iddo ef o achos y pydew a gloddiasent; a dywedasant wrtho, Cawsom ddwfr.

‖Sef, *Llw.*

33 Ac efe a'i galwodd ef ‖Seba: am hynny enw y ddinas *yw* ‖Beer-seba hyd y dydd hwn.

‖Sef, *Ffynnon y llw.*

1796.

[n] pen. 36. 2.

34 ¶ Ac yr oedd [n]Esau yn fab deugain-mlwydd, ac efe a gymmerodd yn wraig, Judith ferch Beeri yr Hethiad, a Basemath ferch Elon yr Hethiad.

[o] pen. 27. 46.

35 A [o]hwy oeddynt ‖chwerwder yspryd i Isaac ac i Rebeccah.

‖*flinder meddwl.*

PENNOD XXVII.

1 *Isaac yn anfon Esau am helwriaeth.* 6 *Rebeccah yn dysgu Jacob i gael y fendith.* 15 *Jacob yn rhith Esau yn ei chaffael.* 30 *Esau yn dwyn ei saig.* 33 *Isaac yn dychrynu.* 34 *Esau yn cwynofain, a thrwy daerni yn caffael bendith.* 41 *Yn bygwth Jacob.* 42 *Rebeccah yn ei siommi ef.*

Cyn CRIST Cylch 1804.

Cyn CRIST Cylch 1760.

ABU wedi heneiddio o Isaac, a [a]thywyllu ei lygaid fel na welai, alw o hono ef Esau ei fab hynaf, a dywedyd wrtho, Fy mab. Yntau a ddywedodd wrtho ef, Wele fi.

[a] pen. 48. 10.

2 Ac efe a ddywedodd, Wele mi a heneiddiais yn awr, ac nis gwn ddydd fy marwolaeth.

3 Ac yn awr cymmer, attolwg, dy offer, dy gawell saethau, a'th fwa, a dos allan i'r maes, a hela i mi helfa.

4 A gwna i mi flasus-fwyd o'r fath a garaf, a dwg i mi, fel y bwyttäwyf; fel y'th fendithio fy enaid cyn fy marw.

5 A Rebeccah a glybu pan ddywedodd Isaac wrth Esau ei fab: ac Esau a aeth i'r maes, i hela helfa i'w dwyn.

6 ¶ A Rebeccah a lefarodd wrth Jacob ei mab, gan ddywedyd, Wele, clywais dy dad yn llefaru wrth Esau dy frawd, gan ddywedyd,

7 Dwg i mi helfa, a gwna i mi flasus-fwyd, fel y bwyttäwyf, ac y'th fendithiwyf ger bron yr ARGLWYDD cyn fy marw.

8 Ond yn awr fy mab gwrando ar fy llais i, am yr hyn a orchymynaf i ti.

9 Dos yn awr i'r praidd, a chymmer i mi oddi yno ddau fynn gafr da; a mi a'u gwnaf hwynt yn fwyd blasus i'th dad, o'r fath a gâr efe.

10 A thi a'u dygi i'th dad, fel y bwyttäo, ac y'th fendithio cyn ei farw.

11 A dywedodd Jacob wrth Rebeccah ei fam, Wele, Esau fy mrawd yn wr blewog, a minnau yn wr llyfn:

12 Fy nhad, ond odid, a'm teimla; yna y byddaf yn ei olwg ef fel twyllwr; ac a ddygaf arnaf felldith, ac nid bendith.

13 A'i fam a ddywedodd wrtho, Arnaf fi y *byddo* dy felldith, fy mab, yn unig gwrando ar fy llais; dos a dwg i mi.

14 Ac efe a aeth, ac a gymmerth *y mynnod,* ac a'u dygodd at ei fam: a'i fam a wnaeth fwyd blasus, o'r fath a garai ei dad ef.

15 Rebeccah hefyd a gymmerodd hoff-wisgoedd Esau ei mab hynaf, y rhai *oedd* gyd â hi yn tŷ, ac a wisgodd Jacob ei mab ieuangaf.

16 A gwisgodd hefyd grwyn y mynnod geifr am ei ddwylaw ef, ac am lyfndra ei wddf ef:

17 Ac a roddes y bwyd blasus, a'r bara, a arlwyasai hi, yn llaw Jacob ei mab.

18 ¶ Ac efe a ddaeth at ei dad, ac a

Cyn CRIST Cylch 1760.

ddywedodd, Fy nhad. Yntau â ddywedodd, Wele fi: pwy wyt ti, fy mab?

19 A dywedodd Jacob wrth ei dad, Myfi *yw* Esau dy gyntaf-anedig: gwneuthum fel y dywedaist wrthyf: cyfod, attolwg, eistedd, a bwytta o'm helfa, fel y'm bendithio dy enaid.

20 Ac Isaac a ddywedodd wrth ei fab, Pa fodd, fy mab, y cefaist mor fuan a hyn? Yntau a ddywedodd, Am i'r ARGLWYDD dy DDUW beri *iddo* ddigwyddo o'm blaen.

21 A dywedodd Isaac wrth Jacob, Tyred yn nês yn awr, fel y'th deimlwyf, fy mab; ai tydi *yw* fy mab Esau, ai nad ê.

22 A nesâodd Jacob at Isaac ei dad: yntau a'i teimlodd; ac a ddywedodd, Y llais *yw* llais Jacob; a'r dwylaw, dwylaw Esau *ydynt*.

23 Ac nid adnabu efe ef, am fod ei ddwylaw fel dwylaw ei frawd Esau, yn flewog: felly efe a'i bendithiodd ef.

24 Dywedodd hefyd, Ai ti yw fy mab Esau? Yntau a ddywedodd, Myfi yw.

25 Ac efe a ddywedodd, Dwg yn nês attaf fi, a mi a fwyttâf o helfa fy mab, fel y'th fendithio fy enaid. Yna y dug atto ef, ac efe a fwyttäodd: dug iddo win hefyd, ac efe a yfodd.

26 Yna y dywedodd Isaac ei dad wrtho ef, Tyred yn nês yn awr, a chusana fi, fy mab.

27 Yna y daeth efe yn nês, ac a'i cusanodd ef; ac a aroglodd arogl ei wisgoedd ef, ac a'i bendithiodd ef, ac a ddywedodd, Wele, arogl fy mab fel arogl maes, yr hwn a fendithiodd yr ARGLWYDD.

[b] Heb. 11. 20.

28 A [b]rhodded DUW i ti o wlith y nefoedd, ac o frasder y ddaear, ac amldra o ŷd a gwin;

[c] pen. 9. 25. a 25. 23.

29 [c]Gwasanaethed pobloedd dydi, ac ymgrymmed cenhedloedd i ti: bydd di arglwydd ar dy frodyr, ac [d]ymgrymmed meibion dy fam i ti: [e]melldigedig *fyddo* a'th felldithio, a bendigedig a'th fendithio.

[d] pen. 49. 8.

[e] pen. 12. 3.

30 ¶ A bu, pan ddarfu i Isaac fendithio Jacob, ac i Jacob yn brin fyned allan o ŵydd Isaac ei dad, yna Esau ei frawd a ddaeth o'i hela.

31 Ac yntau hefyd a wnaeth fwyd blasus, ac a'i dug at ei dad; ac a ddywedodd wrth ei dad, Cyfoded fy nhad, a bwyttäed o helfa ei fab, fel y'm bendithio dy enaid.

32 Ac Isaac ei dad a ddywedodd wrtho, Pwy *wyt* ti? Yntau a ddywedodd, Myfi *yw* dy fab, dy gyntaf-anedig Esau.

33 Ac Isaac a ddychrynodd â dychryn mawr iawn, ac a ddywedodd, Pwy? pa le mae yr hwn a heliodd helfa, ac a'i dug i mi, a mi a fwyttëais o'r cwbl cyn dy ddyfod, ac a'i bendithiais ef? [f]bendigedig hefyd fydd efe.

[f] pen. 28. 3, 4.

34 Pan glybu Esau eiriau ei dad, [g]efe a waeddodd â gwaedd fawr a chwerw iawn, ac a ddywedodd wrth ei dad, Bendithia fi, ïe finnau, fy nhad.

[g] Heb. 12. 17.

35 Ac efe a ddywedodd, Dy frawd a ddaeth mewn twyll, ac a ddug dy fendith di.

36 Dywedodd yntau, [h]Ond iawn y gelwir ei enw ef ‖Jacob? canys efe a'm disodlodd i ddwy waith bellach: [i]dug fy ngenedigaeth-fraint; ac wele, yn awr efe a ddygodd fy mendith: dywedodd hefyd, Oni chedwaist gyd â thi fendith i minnau?

[h] pen. 25. 26.

‖ Sef, *Disodlwr*.

[i] pen. 25. 33.

37 Ac Isaac a attebodd, ac a ddywedodd wrth Esau, Wele, [k]mi a'i gwneuthum ef yn arglwydd i ti, a rhoddais ei holl frodyr yn weision iddo ef; âg ŷd a gwin y cynheliais ef: a pheth a wnaf i tithau, fy mab, weithian?

[k] ad. 29. 2 Sam. 8. 14.

38 Ac Esau a ddywedodd wrth ei dad, Ai un fendith sydd gennyt, fy nhad? bendithia finnau, finnau hefyd, fy nhad. Felly Esau a ddyrchafodd ei lef, ac [l]a wylodd.

[l] Heb. 12. 17.

39 Yna yr attebodd Isaac ei dad, ac a ddywedodd wrtho, Wele, [m]ym mrasder y ddaear y bydd dy breswylfod, ac ym mysg gwlith y nefoedd oddi uchod;

[m] ad. 28. Heb. 11. 20.

40 Wrth dy gleddyf hefyd y byddi fyw, [n]a'th frawd a wasanaethi: [o]onid bydd *amser* pan feistrolech di, ac y torrech ei iau ef oddi am dy wddf.

[n] pen. 25. 23. Obad. 18, 19, 20.

[o] 2 Sam. 8. 14.

41 ¶ Ac Esau a gasâodd Jacob, am y fendith â'r hon y bendithiasai ei dad ef: ac Esau a ddywedodd yn ei galon, Nesâu y mae dyddiau galar fy nhad; [p]yna lladdaf Jacob fy mrawd.

[p] Obad. 10.

42 A mynegwyd i Rebeccah eiriau Esau ei mab hynaf. Hithau a anfonodd, ac a alwodd am Jacob ei mab ieuangaf, ac a ddywedodd wrtho, Wele, Esau dy frawd sydd yn ymgysuro o'th blegid di, *ar fedr* dy ladd di.

43 Ond yn awr, fy mab, gwrando ar fy llais: cyfod, ffo at Laban fy mrawd, i Haran.

Cyn CRIST Cylch 1760.

44 Ac aros gyd âg ef ychydig ddyddiau, hyd oni chilio llid dy frawd;

45 Hyd oni chilio digofaint dy frawd oddi wrthyt, ac anghofio o hono ef yr hyn a wnaethost iddo: yna yr anfonaf ac y'th gyrchaf oddi yno. Paham y byddwn yn ymddifad o honoch eich dau *mewn* un dydd?

46 Dywedodd Rebeccah hefyd wrth Isaac, [q] Blinais ar fy einioes o herwydd merched Heth: os cymmer Jacob wraig o ferched Heth, fel y rhai hyn o ferched y wlad, i ba beth y *chwennychwn* fy einioes?

[q] pen. 26. 35. a 28. 8.

PENNOD XXVIII.

1 *Isaac yn bendithio Jacob, ac yn ei anfon ef i Padan-Aram.* 9 *Esau yn priodi Mahalath merch Ismael.* 12 *Gweledigaeth ysgol Jacob.* 18 *Maen Bethel.* 20 *Adduned Jacob.*

1760. YNA y galwodd Isaac ar Jacob, ac a'i bendithiodd ef: efe a orchymynodd iddo hefyd, ac a ddywedodd wrtho, [a] Na chymmer wraig o ferched Canaan.

[a] pen. 24. 3.

2 [b] Cyfod, dos i ‖ [c] Mesopotamia, i dŷ [d] Bethuel tad dy fam; a chymmer i ti wraig oddi yno, o ferched [e] Laban brawd dy fam:

[b] Hos. 12. 12.
‖ *Padan-Aram.*
[c] pen. 25. 20.
[d] pen. 22. 22.
[e] pen. 24. 29.

3 A Duw hollalluog a'th fendithio, ac a'th ffrwythlono, ac a'th lïosogo, fel y byddech yn ‖ gynnulleidfa pobloedd;

‖ *Lliaws o bobloedd.*

4 Ac a roddo i ti [f] fendith Abraham, i ti, ac i'th had gyd â thi, i etifeddu o honot dir dy ymdaith, yr hwn a roddodd Duw i Abraham.

[f] pen. 12. 2.

5 Felly Isaac a anfonodd ymaith Jacob: ac efe a aeth i Mesopotamia, at Laban fab Bethuel y Syriad, brawd Rebeccah, mam Jacob ac Esau.

6 ¶ Pan welodd Esau fendithio o Isaac Jacob, a'i anfon ef i Mesopotamia, i gymmeryd iddo wraig oddi yno, a gorchymyn iddo wrth ei fendithio, gan ddywedyd, Na chymmer wraig o ferched Canaan;

7 A gwrando o Jacob ar ei dad, ac ar ei fam, a'i fyned i Mesopotamia;

8 Ac Esau yn gweled mai drwg oedd merched Canaan y'ngolwg Isaac ei dad:

Cylch 1760. 9 Yna Esau a aeth at Ismael, ac a gymmerodd [g] Mahalath merch Ismael mab Abraham, chwaer Nebaioth, yn wraig iddo, at ei wragedd *eraill.*

[g] pen. 36. 3. *Basemath.*

10 ¶ A Jacob [h] a aeth allan o Beerseba, ac a aeth tu a [i] Haran.

[h] Hos. 12. 12.
[i] Act. 7. 2. *Charran.*

11 Ac a ddaeth ar ddamwain i fangre, ac a lettyodd yno dros nos; oblegid machludo yr haul: ac efe a gymmerth o gerrig y lle hwnnw, ac a osododd dan ei ben, ac a gysgodd yn y fan honno.

12 Ac efe a freuddwydiodd; ac wele ysgol yn sefyll ar y ddaear, a'i phen yn cyrhaeddyd i'r nefoedd: ac wele, [k] angelion Duw yn dringo ac yn disgyn ar hyd-ddi.

[k] Ioan 1. 51. Heb. 1. 14.

13 Ac [l] wele, yr Arglwydd yn sefyll arni: ac efe a ddywedodd, Myfi *yw* Arglwydd Dduw Abraham dy dad, a Duw Isaac; y tir yr wyt ti yn gorwedd arno, i ti y rhoddaf ef, ac i'th had.

[l] pen. 35. 1. a 48. 3.

14 [m] A'th had di fydd fel llwch y ddaear; a thi a dorri allan [n] i'r gorllewin, ac i'r dwyrain, ac i'r gogledd, ac i'r dehau: a holl deuluoedd y ddaear a fendithir ynot ti, ac [o] yn dy had ti.

[m] pen. 13. 16.
[n] Deut. 12. 20.
[o] pen. 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. a 26. 4.

15 Ac wele [p] fi gyd â thi; ac mi a'th gadwaf pa le bynnag yr elych, ac a'th ddygaf drachefn i'r wlad hon: o herwydd ni'th adawaf, hyd oni wnelwyf yr hyn a leferais wrthyt.

[p] Edrych ad. 20, 21.

16 ¶ A Jacob a ddeffrôdd o'i gwsg; ac a ddywedodd, Dïau fod yr Arglwydd yn y lle hwn, ac nis gwyddwn i.

17 Ac efe a ofnodd, ac a ddywedodd, Mor ofnadwy yw y lle hwn! nid *oes* yma onid tŷ i Dduw, a dyma borth y nefoedd.

18 A Jacob a gyfododd yn fore, ac a gymmerth y garreg a osodasai efe dan ei ben, ac efe [q] a'i gosododd hi yn golofn, ac a dywalltodd olew ar ei phen hi.

[q] pen. 31. 13, 45. a 35. 14.

19 Ac efe a alwodd enw y [r] lle hwnnw, ‖ Bethel: ond Luz *fuasai* enw y ddinas o'r cyntaf.

[r] Barn. 1. 23, 26. Hos. 4. 15.
‖ Sef, *Tŷ Dduw.*

20 Yna yr addunodd Jacob adduned, gan ddywedyd, Os [s] Duw fydd gyd â myfi, ac a'm ceidw yn y ffordd yma, yr hon yr ydwyf yn ei cherdded, a rhoddi i mi [t] fara i'w fwytta, a dillad i'w gwisgo,

[s] ad. 15.
[t] 1 Tim. 6. 8.

21 A dychwelyd o honof mewn heddwch i dŷ fy nhad; yna y bydd yr Arglwydd yn Dduw i mi.

22 A'r garreg yma, yr hon a osodais yn golofn, [u] a fydd yn dŷ Dduw; ac o'r hyn oll a roddech i mi, gan ddegymmu mi a'i degymmaf i ti.

[u] pen. 35. 7, 14.

PENNOD XXIX.

1 *Jacob yn dyfod at ffynnon Haran.* 9 *Yn ymgaredigo â Rahel.* 13 *Laban yn ei groesawu ef i'w dŷ.* 18 *Jacob yn gwneuthur ammod am Rahel.* 23 *Ei siommi ef â Leah.* 28 *Yntau yn priodi Rahel, ac yn gwasanaethu am dani hi saith mlynedd eraill.* 32 *Leah yn dwyn Reuben,* 33 *Simeon,* 34 *Lefi,* 35 *a Judah.*

Cyn CRIST Cylch 1760.

A JACOB a gymmerth ei †daith, ac a aeth i wlad ‖meibion y dwyrain.

2 Ac efe a edrychodd, ac wele bydew yn y maes, ac wele dair dïadell o ddefaid yn gorwedd wrtho; o herwydd o'r pydew hwnnw y dyfrhâent y dïadelloedd: a charreg fawr *oedd* ar enau y pydew.

3 Ac yno y cesglid yr holl ddïadelloedd: a hwy a dreiglent y garreg oddi ar enau y pydew, ac a ddyfrhâent y praidd; yna y rhoddent y garreg drachefn ar enau y pydew yn ei lle.

4 A dywedodd Jacob wrthynt, Fy mrodyr, o ba le yr *ydych* chwi? A hwy a ddywedasant, O Haran yr ydym ni.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, A adwaenoch chwi Laban fab Nachor? A hwy a ddywedasant, Adwaenom.

6 Yntau a ddywedodd wrthynt hwy, A *oes* †llwyddiant iddo ef? A hwy a ddywedasant, *Oes,* llwyddiant: ac wele Rahel ei ferch ef yn dyfod gyd â'r defaid.

7 Yna y dywedodd efe, Wele etto y dydd yn †gynnar, nid *yw* bryd casglu yr anifeiliaid: dyfrhêwch y praidd, ac ewch, *a* bugeiliwch.

8 A hwy a ddywedasant, Ni allwn ni, hyd oni chasgler yr holl ddïadelloedd, a threiglo o honynt y garreg oddi ar wyneb y pydew; yna y dyfrhâwn y praidd.

9 ¶ Tra yr ydoedd efe etto yn llefaru wrthynt, daeth Rahel hefyd gyd â'r praidd *oedd* eiddo ei thad; oblegid hi oedd yn bugeilio.

10 A phan welodd Jacob Rahel ferch Laban brawd ei fam, a phraidd Laban brawd ei fam; yna y nesâodd Jacob, ac [a] a dreiglodd y garreg oddi ar enau y pydew, ac a ddyfrhäodd braidd Laban brawd ei fam.

11 A Jacob a gusanodd Rahel, ac a ddyrchafodd ei lef, ac a wylodd.

12 A mynegodd Jacob i Rahel, mai brawd ei thad oedd efe, ac mai mab Rebeccah oedd efe: hithau a redodd, ac a fynegodd i'w thad.

13 A phan glybu Laban †hanes Jacob mab ei chwaer, yna efe a redodd i'w gyfarfod ef, ac a'i cofleidiodd ef, ac a'i cusanodd, ac a'i dug ef i'w dŷ: ac efe a fynegodd i Laban yr holl bethau hyn.

14 A dywedodd Laban wrtho ef, Yn ddïau fy asgwrn i a'm cnawd ydwyt ti: ac efe a drigodd gyd âg ef fis o ddyddiau.

15 ¶ A Laban a ddywedodd wrth Jacob, Ai o herwydd mai fy mrawd wyt ti, y'm gwasanaethi yn rhad? mynega i mi beth *fydd* dy gyflog?

16 Ac i Laban *yr oedd* dwy o ferched: enw yr hynaf *oedd* Leah, ac enw yr ieuangaf Rahel.

17 A llygaid Leah *oedd* weiniaid; ond Rahel oedd dêg *ei* phryd, a glandeg yr olwg.

18 A Jacob a hoffodd Rahel; ac a ddywedodd, Mi a'th wasanaethaf di saith mlynedd am Rahel dy ferch ieuangaf.

19 A Laban a ddywedodd, Gwell yw ei rhoddi hi i ti, na'i rhoddi i wr arall: aros gyd â mi.

20 Felly Jacob [b] a wasanaethodd am Rahel saith mlynedd: ac yr oeddynt yn ei olwg ef fel ychydig ddyddiau, am fod yn hoff ganddo efe hi.

21 ¶ A dywedodd Jacob wrth Laban, Moes i mi fy ngwraig (canys cyflawnwyd fy nyddiau) fel yr elwyf atti hi.

22 A Laban a gasglodd holl ddynion y fan honno, ac a wnaeth wledd.

23 Ond bu yn yr hwyr, iddo gymmeryd Leah ei ferch, a'i dwyn hi atto ef; ac yntau a aeth atti hi.

24 A Laban a roddodd iddi Zilpah ei forwyn, yn forwyn i Leah ei ferch.

25 A bu, y bore, wele Leah *oedd* hi: yna y dywedodd efe wrth Laban, Paham y gwnaethost hyn i mi? onid am Rahel y'th wasanaethais? a phaham y'm twyllaist?

26 A dywedodd Laban, Ni wnair felly yn ein †gwlad ni, gan roddi yr ieuangaf o flaen yr hynaf.

27 Cyflawna di wythnos hon, a ni a roddwn i ti hon hefyd, am y gwasanaeth a wasanaethi gyd â mi etto saith mlynedd eraill.

28 A Jacob a wnaeth felly, ac a gyflawnodd ei hwythnos hi; ac efe a roddodd Rahel ei ferch yn wraig iddo.

29 Laban hefyd a roddodd i Rahel ei ferch, Bilhah ei forwyn, yn forwyn iddi hi.

30 Ac efe a aeth hefyd at Rahel, ac a hoffodd Rahel yn fwy nâ Leah, ac a wasanaethodd gyd âg ef etto saith mlynedd eraill.

31 ¶ A phan welodd yr ARGLWYDD mai câs oedd Leah, yna efe a agorodd ei chroth hi: a Rahel *oedd* ammhlantadwy.

32 A Leah a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab, ac a alwodd ei enw ef ‖Reuben: o herwydd hi a ddywedodd, Dïau edrych

Cyn CRIST Cylch 1760.

[b] Hos. 12. 12.

1753.

Cylch 1752.

† Heb. *draed.*
‖ *pobl.*
† Heb. *heddwch.*
† Heb. *fawr.*
[a] Exod. 2. 17.
† Heb. *son am.*
† Heb. *Ile.*
‖ Sef, *Gwelwch fab.*

o'r ARGLWYDD ar fy nghystudd; canys yn awr fy ngwr a'm hoffa i.

33 A hi a feichiogodd eilwaith, ac a esgorodd ar fab, ac a ddywedodd, Am glywed o'r ARGLWYDD mai câs *ydwyf* fi; am hynny y rhoddodd efe i mi hwn hefyd: a hi a alwodd ei enw ef ‖ Simeon.

34 A hi a feichiogodd drachefn, ac a esgorodd ar fab, ac a ddywedodd, Fy ngwr weithian a lŷn yn awr wrthyf fi, canys plentais iddo dri mab: am hynny y galwyd ei enw ef ‖ Lefi.

35 A hi a feichiogodd drachefn, ac a esgorodd ar fab, ac a ddywedodd, Weithian y moliannaf yr ARGLWYDD: am hynny y galwodd ei enw ef [c]‖ Judah. A hi a beidiodd â phlanta.

PENNOD XXX.

1 Rahel, gan fod yn ddigllawn nad oedd yn planta, yn rhoddi Bilhah ei llaw-forwyn i Jacob. 5 Hithau yn dwyn Dan a Naphtali. 9 Leah yn rhoddi Zilpah ei llaw-forwyn, yr hon a ymddûg Gad ac Aser. 14 Reuben yn cael mandragorau, am y rhai y mae Leah yn prynu ei gwr gan Rahel. 17 Leah yn dwyn Issachar, Zabulon, a Dinah. 22 Rahel yn dwyn Joseph. 25 Jacob yn deisyfu cael myned ymaith. 27 Laban yn ei attal ef ar gyfammod newydd. 37 Dyfais Jacob, trwy yr hon yr ymgyfoethogodd efe.

PAN welodd Rahel na phlantasai hithau i Jacob, yna Rahel a genfigennodd wrth ei chwaer, ac a ddywedodd wrth Jacob, Moes feibion i mi; ac onid ê mi *a fyddaf* farw.

2 A chynneuodd llid Jacob wrth Rahel; ac efe a ddywedodd, Ai myfi *sydd* yn lle DUW, yr hwn a attaliodd ffrwyth y groth oddi wrthyt ti?

3 A dywedodd hithau, [a]Wele fy llawforwyn Bilhah, dos i mewn atti hi; a hi a blanta ar fy ngliniau i, fel †y caffer plant i minnau hefyd o honi hi.

4 A hi a roddes ei llaw-forwyn Bilhah iddo ef [b]yn wraig, a Jacob a aeth i mewn atti.

5 A Bilhah a feichiogodd, ac a ymddûg fab i Jacob.

6 A Rahel a ddywedodd, DUW a'm barnodd i, ac a wrandawodd hefyd ar fy llais, ac a roddodd i mi fab: am hynny hi a alwodd ei enw ef ‖ Dan.

7 Hefyd Bilhah, llaw-forwyn Rahel, a feichiogodd eilwaith, ac a ymddûg yr ail mab i Jacob.

8 A Rahel a ddywedodd, Ymdrechais ymdrechiadau † gorchestol â'm chwaer, a gorchfygais: a hi a alwodd ei enw ef ‖ [c]Naphtali.

9 Pan welodd Leah beidio o honi â phlanta, hi a gymmerth ei llaw-forwyn Zilpah, ac a'i rhoddes hi yn wraig i Jacob.

10 A Zilpah, llaw-forwyn Leah, a ymddûg fab i Jacob.

11 A Leah a ddywedodd, Y mae tyrfa yn dyfod: a hi a alwodd ei enw ef ‖Gad.

12 A Zilpah, llaw-forwyn Leah, a ymddûg yr ail mab i Jacob.

13 A Leah a ddywedodd, Yr ydwyf yn ddedwydd; oblegid merched a'm galwant yn ddedwydd: a hi a alwodd ei enw ef ‖ Aser.

14 ¶ Reuben hefyd a aeth yn nyddiau cynhauaf gwenith, ac a gafodd fandragorau yn y maes, ac a'u dug hwynt at Leah ei fam: yna Rahel a ddywedodd wrth Leah, Dyro, attolwg, i mi o fandragorau dy fab.

15 Hithau a ddywedodd wrthi, Ai bychan *yw* dwyn o honot fy ngwr? a fynnit ti hefyd ddwyn mandragorau fy mab? A Rahel a ddywedodd, Cysged gan hynny gyd â thi heno am fandragorau dy fab.

16 A Jacob a ddaeth o'r maes yn yr hwyr; a Leah a aeth allan i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd, Attaf fi y deui: oblegid gan brynu y'th brynais am fandragorau fy mab. Ac efe a gysgodd gyd â hi y nos honno.

17 A DUW a wrandawodd ar Leah, a hi a feichiogodd, ac a ymddûg y pummed mab i Jacob.

18 A Leah a ddywedodd, Rhoddodd DUW fy ngwobr *i mi*, o herwydd rhoddi o honof fi fy llaw-forwyn i'm gwr: a hi a alwodd ei enw ef ‖ Issachar.

19 Leah hefyd a feichiogodd etto, ac a ymddûg y chweched mab i Jacob.

20 A Leah a ddywedodd, Cynnysgaeddodd DUW fyfi â chynnysgaeth dda; fy ngwr a drig weithian gyd â mi, oblegid chwech o feibion a ymddygais iddo ef: a hi a alwodd ei enw ef ‖ Zabulon.

21 Ac wedi hynny hi a esgorodd ar ferch, ac a alwodd ei henw hi ‖ Dinah.

22 ¶ A DUW a gofiodd Rahel, a DUW a wrandawodd arni, ac a agorodd ei chroth hi.

23 A hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab, ac a ddywedodd, DUW a dynnodd [d]fy ngwarthrudd ymaith.

24 A hi a alwodd ei enw ef ‖ Joseph, gan ddywedyd, [e]Yr ARGLWYDD a ddyry yn ychwaneg i mi fab arall.

Cyn CRIST Cylch 1751.

‖ Sef, *Clywed.*

Cylch 1750.

‖ Sef, *Glynu.*

Cylch 1749.

[c] Matt. 1. 2.
‖ Sef, *Moliant.*

Cylch 1749.

[a] Edrych pen. 16. 2.

†Heb. *yr adeilader fi ganddi hi.*

[b] pen. 35. 22.

Cylch 1748.

‖ Sef, *Barnu.*

Cylch 1747.

†Heb. *Duw.*
‖ Sef, *Fy ymdrech.*
[c] Matt. 4. 13. *Nephthalim.*

Cyn CRIST Cylch 1747.

Cylch 1749.

Cylch 1748.

‖ Sef, *Dedwydd.*

Cylch 1747.

Cylch 1746.

‖ Sef, *Gwobr.*

Cylch 1745.

‖ Sef, *Trigfa.*

Cylch 1745.

‖ Sef, *Barn.*

Cylch 1745.

[d] 1 Sam. 1. 6. Es. 4. 1. Luc 1. 25.
‖ Sef, *Ychwaneg.*
[e] pen. 35. 17.

Cyn CRIST Cylch 1745.

25 ¶ A bu wedi esgor o Rahel ar Joseph, ddywedyd o Jacob wrth Laban, Gollwng fi ymaith, fel yr elwyf i'm bro, ac i'm gwlad fy hun.

26 Dyro fy ngwragedd i mi, a'm plant, y rhai y gwasanaethais am danynt gyd â thi, fel yr elwyf ymaith: oblegid ti a wyddost fy ngwasanaeth a wneuthum i ti.

27 A Laban a ddywedodd wrtho, Os cefais ffafr yn dy olwg, *na syfl:* [f]da y gwn i'r ARGLWYDD fy mendithio i o'th blegid di.

28 Hefyd efe a ddywedodd, Dogna dy gyflog arnaf, a mi a'i rhoddaf.

29 Yntau a ddywedodd wrtho, Ti a wyddost pa ddelw y gwasanaethais dydi; a pha fodd y *bu* dy anifeiliaid di gyd â myfi.

30 Oblegid ychydig *oedd* yr hyn ydoedd gennyt ti cyn fy *nyfod* i, ond yn lliosowgrwydd †y cynnyddodd; o herwydd yr ARGLWYDD a'th fendithiodd di †er pan ddaethum i: bellach gan hynny pa bryd y darparaf hefyd i'm tŷ fy hun?

31 Dywedodd yntau, Pa beth a roddaf i ti? A Jacob a attebodd, Ni roddi i mi ddim; os gwnai i mi y peth hyn, bugeiliaf *a* chadwaf dy braidd di drachefn.

32 Tramwyaf trwy dy holl braidd di heddyw, gan neillduo oddi yno bob llwdn mân-frith a mawr-frith, a phob llwdn coch-ddu ym mhlith y defaid; y mawr-frith hefyd a'r mân-frith ym mhlith y geifr: ac *o'r rhai hynny* y bydd fy nghyflog.

33 A'm cyfiawnder a dystiolaetha gyd â mi †o hyn allan, pan ddêl hynny yn gyflog i mi o flaen dy wyneb di: yr hyn oll ni *byddo* fân-frith neu fawr-frith ym mhlith y geifr, neu goch-ddu ym mhlith y defaid, lladrad *a fydd* hwnnw gyd â myfi.

34 A dywedodd Laban, Wele, O na byddai yn ol dy air di!

35 Ac yn y dydd hwnnw y neillduodd efe y bychod cylch-frithion a mawr-frithion, a'r holl eifr mân-frithion a mawr-frithion, yr hyn oll yr *oedd peth* gwŷn arno, a phob coch-ddu ym mhlith y defaid, ac a'u rhoddes dan law ei feibion ei hun.

36 Ac a osododd daith tri niwrnod rhyngddo ei hun a Jacob: a Jacob a borthodd y rhan arall o braidd Laban.

37 ¶ A [g]Jacob a gymmerth iddo wïail gleision o boplys, a chyll, a ffawydd; ac a ddirisglodd ynddynt ddirisgliadau gwŷnion, gan ddatguddio y gwŷn yr hwn *ydoedd* yn y gwïail.

38 Ac efe a osododd y gwïail y rhai a ddirisglasai efe, yn y cwtterydd, o fewn y cafnau dyfroedd, lle y deuai y praidd i yfed, ar gyfer y praidd; fel y cyfebrent pan ddelent hwy i yfed.

39 A'r praidd a gyfebrasant wrth y gwïail; a'r praidd a ddug rai cylch-frithion, a mân-frithion, a mawr-frithion.

40 A Jacob a ddidolodd yr ŵyn, ac a osododd wynebau y praidd tu ag at y cylch-frithion, ac at bob coch-ddu ym mhlith praidd Laban; ac a osododd ddïadellau iddo ei hun o'r neilldu, ac nid gyd â phraidd Laban y gosododd hwynt.

41 A phob *amser* y cyfebrai y defaid cryfaf, Jacob a osodai y gwïail o flaen y praidd yn y cwtterydd, i gael o honynt gyfebru wrth y gwïail;

42 Ond pan fyddai y praidd yn weiniaid, ni osodai efe *ddim:* felly y gwannaf oedd eiddo Laban, a'r cryfaf eiddo Jacob.

43 A'r gwr a gynnyddodd yn dra rhagorol; ac yr ydoedd iddo ef braidd helaeth, a morwynion, a gweision, a chamelod, ac asynod.

PENNOD XXXI.

1 *Jacob ar sorriant yn ymadael yn ddirgel.* 19 *Rahel yn lladratta delwau ei thad.* 22 *Laban yn canlyn ar ei ol ef,* 26 *ac yn achwyn rhag y cam.* 34 *Dyfais Rahel i guddio y delwau.* 36 *Jacob yn achwyn o herwydd Laban.* 43 *Y cyfammod rhwng Laban a Jacob yn Galeed.*

Cyn CRIST Cylch 1745.

AC efe a glybu eiriau meibion Laban yn dywedyd, Jacob a ddug yr hyn oll *oedd* i'n tad ni, ac o'r hyn *ydoedd* i'n tad ni y cafodd efe yr holl anrhydedd hyn. 1739.

2 Hefyd Jacob a welodd wynebpryd Laban, ac wele nid *ydoedd* tu ag atto ef megis †cynt.

3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Jacob, [d]Dychwel i wlad dy dadau, ac at dy genedl; a mi a fyddaf gyd â thi.

4 A Jacob a anfonodd, ac a alwodd Rahel a Leah i'r maes, at ei braidd,

5 Ac a ddywedodd wrthynt, Myfi a welaf wynebpryd eich tad chwi, nad yw fel cynt tu ag attaf fi: a DUW fy nhad a fu gyd â myfi.

6 A chwi a wyddoch mai â'm holl allu y gwasanaethais eich tad.

7 A'ch tad a'm twyllodd i, ac [a]a newidiodd fy nghyflog i [b]ddengwaith: ond nis dïoddefodd DUW iddo wneuthur i mi ddrwg.

† Heb. *torrodd allan.*

† Heb. *wrth fy nhroed i.*

† Heb. *y fory.*

[f] pen. 39. 5.

[g] Edrych pen. 81. 9–12

† Heb. *doe ac echdoe.*

[a] ad. 41.
[b] Num. 14. 22. Neh. 4. 12. Job 19. 3. Zech. 8. 23.

Cyn CRIST 1739.

8 Os fel hyn y dywedai; Y mânfrithion a fydd dy gyflog di, yna yr holl braidd a eppilient fân-frithion: ond os fel hyn y dywedai; Y cylch-frithion a fydd dy gyflog di, yna yr holl braidd a eppilient *rai* cylch-frithion.

9 Felly Duw a ddug anifeiliaid eich tad chwi, ac a'u rhoddes i mi.

10 Bu hefyd yn amser cyfebru o'r praidd, ddyrchafu o honof fy llygaid, ac mewn breuddwyd y gwelais, ac wele ‖ yr hyrddod (y rhai oedd yn llammu y praidd) yn gylch-frithion, yn fân-frithion, ac yn fawr-frithion.

‖ Neu, *y bychod.*

11 Ac angel Duw a ddywedodd wrthyf mewn breuddwyd, Jacob. Minnau a attebais, Wele fi.

12 Yntau a ddywedodd, Dyrchafa weithian dy lygaid, a gwel yr holl hyrddod y rhai ydynt yn llammu y praidd yn gylch-frithion, yn fân-frithion, ac yn fawr-frithion; oblegid gwelais yr hyn oll y mae Laban yn ei wneuthur i ti.

[c] pen. 28. 18.

13 Myfi *yw* Duw Bethel, [c] lle yr enneiniaist y golofn, *a* lle yr addunaist adduned i mi: [d] cyfod bellach, dos allan o'r wlad hon, dychwel i wlad dy genedl dy hun.

[d] pen. 32. 9.

14 A Rahel a Leah a attebasant, ac a ddywedasant wrtho, A *oes* etto i ni ran, neu etifeddiaeth yn nhŷ ein tad?

15 Onid yn estronesau y cyfrifodd efe nyni? oblegid [e] efe a'n gwerthodd; a chan dreulio a dreuliodd hefyd ein harian ni.

[e] pen. 29. 15, 27.

16 Canys yr holl olud yr hwn a ddug Duw oddi ar ein tad ni, nyni a'n plant a'i pïau: ac yr awr hon yr hyn oll a ddywedodd Duw wrthyt, gwna.

1739.

17 ¶ Yna Jacob a gyfododd, ac a osododd ei feibion a'i wragedd ar gamelod;

18 Ac a ddug ymaith ei holl anifeiliaid, a'i holl gyfoeth yr hwn a ynnillasai, *sef* ei anifeiliaid meddiannol, y rhai a ynnillasai efe ym ‖ Mesopotamia, i fyned at Isaac ei dad, i wlad Canaan.

‖ *Padan-Aram.*

19 Laban hefyd a aethai i gneifio ei ddefaid: a Rahel a ladrattasai y † delwau *oedd* gan ei thad hi.

† Heb. *Teraphim.*

20 A Jacob a aeth ymaith yn lladradaidd, †heb wybod i Laban y Syriad: canys ni fynegodd iddo mai ffoi yr oedd.

† Heb. *â chalon Laban.*

21 Felly y ffodd efe â'r hyn oll *oedd* ganddo, ac a gyfododd ac a aeth dros yr afon, ac a gyfeiriodd *at* fynydd Gilead.

22 A mynegwyd i Laban, ar y trydydd dydd, ffoi o Jacob.

23 Ac efe a gymmerth ei frodyr gyd âg ef, ac a erlidiodd ar ei ol ef daith saith niwrnod; ac a'i goddiweddodd ef ym mynydd Gilead.

24 A Duw a ddaeth at Laban y Syriad, liw nos, [f] mewn breuddwyd, ac a ddywedodd wrtho, Cadw arnat rhag yngan o honot wrth Jacob na da na drwg.

[f] Job 33. 15.

25 ¶ Yna Laban a oddiweddodd Jacob: a Jacob a osododd ei babell yn y mynydd; Laban hefyd a wersyllodd ynghyd â'i frodyr ym mynydd Gilead.

26 A Laban a ddywedodd wrth Jacob, Pa beth a wnaethost? oblegid ti a aethost yn lladradaidd oddi wrthyf fi, ac a ddygaist fy merched fel caethion cleddyf.

27 Am ba beth y ffoaist yn ddirgel, ac y lladrattëaist † oddi wrthyf fi, ac ni fynegaist i mi, fel yr hebryngaswn dydi â llawenydd, ac â chaniadau, â thympan, ac â thelyn?

† Heb. *fi.*

28 Ac na adewaist i mi gusanu fy meibion a'm merched? Gwnaethost yr awr hon yn ffol, gan wneuthur hyn.

29 Mae ar fy llaw i wneuthur i chwi ddrwg: ond Duw eich tad a lefarodd wrthyf neithiwyr, gan ddywedyd, Cadw arnat rhag yngan wrth Jacob na da na drwg.

30 Weithian gan hynny, ti a fynnit fyned ymaith, oblegid gan hiraethu yr hiraethaist am dŷ dy dad. *Ond* paham y lladrattëaist fy nuwiau i?

31 A Jacob a attebodd ac a ddywedodd wrth Laban, Am ofni o honof: oblegid dywedais, Rhag dwyn o honot dy ferched oddi arnaf trwy drais.

32 Gyd â'r hwn y ceffych dy dduwiau, [g] na chaffed fyw: ger bron ein brodyr mŷn wybod pa beth o'r eiddot ti sydd gyd â myfi, a chymmer i ti: ac nis gwyddai Jacob mai Rahel a'u lladrattasai hwynt.

[g] Edrych pen. 44. 9.

33 A Laban a aeth i mewn i babell Jacob, ac i babell Leah, ac i babell y ddwy law-forwyn, ac nis cafodd hwynt: yna yr aeth allan o babell Leah, ac y daeth i babell Rahel.

34 A Rahel a gymmerasai y delwau, ac a'u gosodasai hwynt yn offer y camel, ac a eisteddasai arnynt; a Laban a †chwiliodd yr holl babell, ac nis cafodd.

† Heb. *deimlodd.*

35 A hi a ddywedodd wrth ei thad, Na ddigied fy arglwydd, am nas gallaf gyfodi ger dy fron di; canys arfer gwragedd *a ddigwyddodd* i mi: ac efe a chwiliodd, ac ni chafodd y delwau.

Cyn CRIST 1739.

36 ¶ A Jacob a ddigiodd, ac a roes senn i Laban: a Jacob a attebodd ac a ddywedodd wrth Laban, Pa beth *yw* fy nghamwedd i? pa beth *yw* fy mhechod, gan erlid o honot ar fy ol?

† Heb. *deimlo.*

37 Gan i ti †chwilio fy holl ddodrefn i, pa beth a gefaist o holl ddodrefn dy dŷ di? gosod *ef* yma ger bron fy mrodyr i a'th frodyr dithau, fel y barnant rhyngom ni ein dau.

38 Myfi bellach *a fûm* ugain mlynedd gyd â thi; dy ddefaid a'th eifr ni erthylasant, ac ni fwyttëais hyrddod dy braidd.

[h] Exod. 12. 10, &c.

39 [h]Ni ddygais ysglyfaeth attat ti: myfi a'i gwnawn ef yn dda; o'm llaw i y gofynit hynny, yr hyn a ladrattëid y dydd, a'r hyn a ladrattëid y nos.

‖ *Fel hyn* yr oeddwn; y dydd y gwres, &c.

40 ‖Bûm y dydd, y gwres a'm treuliodd, a rhew y nos; a'm cwsg a giliodd oddi wrth fy llygaid.

[i] ad. 7.

41 Felly y bûm i ugain mlynedd yn dy dŷ di: pedair blynedd ar ddeg y gwasanaethais di am dy ddwy ferched, a chwe blynedd am dy braidd; a [i]thi a newidiaist fy nghyflog ddeg o weithiau.

42 Oni buasai *fod* Duw fy nhad, Duw Abraham, ac arswyd Isaac gyd â mi, dïau yr awr hon y gollyngasit fi ymaith yn waglaw. Duw a welodd fy nghystudd a llafur fy nwylaw, ac a'th geryddodd *di* neithiwyr.

43 ¶ Laban a attebodd ac a ddywedodd wrth Jacob, Y merched *hyn ydynt* fy merched i, a'r meibion *hyn ynt* fy meibion i, a'r praidd *yw* fy mhraidd i; a'r hyn oll a weli, eiddo fi yw: a heddyw pa beth a wnaf i'm merched hyn, ac i'w meibion hwynt y rhai a esgorasant?

44 Tyred gan hynny yn awr, gwnawn gyfammod, mi a thi; a bydded yn dystiolaeth rhyngof fi a thithau.

[k] pen. 28. 18.

45 A Jacob [k]a gymmerth garreg, ac a'i cododd hi yn golofn.

46 Hefyd Jacob a ddywedodd wrth ei frodyr, Cesglwch gerrig: a hwy a gymmerasant gerrig, ac a wnaethant garnedd, ac a fwyttasant yno ar y garnedd.

‖ Sef, *Carnedd y dystiolaeth.*

47 A Laban a'i galwodd hi ‖Jegar-Sahadutha: a Jacob a'i galwodd hi Galeed.

48 A Laban a ddywedodd, Y garnedd hon sydd dyst rhyngof fi a thithau heddyw: am hynny y galwodd *Jacob* ei henw hi Galeed,

[l] Barn. 11. 29.

‖ Sef, *Disgwylfa*, neu, *Dwr y gwylwŷr.*

49 A [l]‖Mispah; oblegid efe a ddywedodd, Gwilied yr Arglwydd rhyngof fi a thithau, pan fom ni bob un o olwg ein gilydd.

50 Os gorthrymmi di fy merched, neu os cymmeri wragedd heb law fy merched i; nid *oes neb* gyd â ni; edrych, Duw *sydd* dyst rhyngof fi a thithau.

51 Dywedodd Laban hefyd wrth Jacob, Wele y garnedd hon, ac wele y golofn hon a osodais rhyngof fi a thi:

52 Tyst *a fydd* y garnedd hon, a thyst *a fydd* y golofn, na ddeuaf fi dros y garnedd hon attat ti, ac na ddoi dithau dros y garnedd hon na'r golofn hon attaf fi, er niwed.

53 Duw Abraham, a Duw Nachor, a farno rhyngom ni, Duw eu tadau hwynt. A Jacob a dyngodd i ofn ei dad Isaac.

‖ Neu, *laddodd.*

54 Hefyd Jacob a ‖aberthodd aberth yn y mynydd, ac a alwodd ar ei frodyr i fwytta bara: a hwy a fwyttasant fara, ac a drigasant dros nos yn y mynydd.

55 A Laban a gyfododd yn fore, ac a gusanodd ei feibion a'i ferched, ac a'u bendithiodd hwynt: felly Laban a aeth ymaith, ac a ddychwelodd i'w fro ei hun.

PENNOD XXXII.

1 *Gweledigaeth Jacob ym Mahanaim.* 3 *Ei gennadwriaeth at Esau.* 6 *Mae efe yn ofni dyfodiad Esau.* 9 *Yn gweddïo am ymwared.* 13 *Yn anfon anrheg i Esau.* 24 *Yn ymdrech âg angel yn Peniel; lle y gelwir ef Israel.* 31 *Mae efe yn cloffi.*

A JACOB a gerddodd i'w daith yntau: ac angelion Duw a gyfarfu âg ef.

2 A Jacob a ddywedodd, pan welodd hwynt, Dyma wersyll Duw; ac a alwodd enw y lle hwnnw ‖Mahanaim.

‖ Sef, *Dwy wersyll.*

3 A Jacob a anfonodd genhadau o'i flaen at ei frawd Esau, i wlad Seir, *i* †wlad Edom:

† Heb. *faes.*

4 Ac a orchymynodd iddynt, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedwch wrth fy arglwydd Esau; Fel hyn y dywed dy was di Jacob; Gyd â Laban yr ymdeithiais, ac y trigais hyd yn hyn.

5 Ac y mae i mi eidionnau, ac asynod, defaid, a gweision, a morwynion: ac anfon a wnaethum i fynegi i'm harglwydd, i gael ffafr yn dy olwg.

6 ¶ A'r cenhadau a ddychwelasant at Jacob, gan ddywedyd, Daethom at dy frawd Esau; ac [a]y mae efe yn dyfod i'th gyfarfod di, a phedwar cant o wŷr gyd âg ef.

[a] pen. 33. 1.

7 Yna Jacob a ofnodd yn fawr, a chyfyng oedd arno: ac efe a rannodd y bobl *oedd* gyd âg ef, a'r defaid, a'r eidionnau, a'r camelod, yn ddwy fintai;

Cyn CRIST 1739.

8 Ac a ddywedodd, Os daw Esau at y naill fintai, a tharaw honno, yna y fintai arall a fydd ddïangol.

9 ¶ A dywedodd Jacob, O DDUW fy nhad Abraham, a DUW fy nhad Isaac, O ARGLWYDD, yr hwn a ddywedaist wrthyf, [b]Dychwel i'th wlad, ac at dy genedl, a mi a wnaf ddaioni i ti!

10 †Ni ryglyddais y lleiaf o'th holl drugareddau di, nac o'r holl wirionedd a wnaethost â'th was: oblegid â'm ffon y daethum dros yr Iorddonen hon; ond yn awr yr ydwyf yn ddwy fintai.

11 Achub fi, attolwg, o law fy mrawd, o law Esau: oblegid yr ydwyf fi yn ei ofni ef, rhag dyfod o hono a'm taraw, [c]*a'r* fam †gyd â'r plant.

12 A [d]thydi a ddywedaist, Gwnaf ddaioni i ti yn ddïau; a'th had di a wnaf fel tywod y môr, yr hwn o amlder ni ellir ei rifo.

13 ¶ Ac yno y llettyodd efe y noson honno: ac o'r hyn a ddaeth i'w law ef y cymmerth efe anrheg i'w frawd Esau;

14 Dau gant o eifr, ac ugain o fychod, dau gant o ddefaid, ac ugain o hyrddod,

15 Deg ar hugain o gamelod blithion a'u llydnod, deugain o wartheg, a deg o deirw, ugain o asenod, a deg o ebolion.

16 Ac efe a roddes yn llaw ei weision bob gyrr o'r neilldu; ac a ddywedodd wrth ei weision, Ewch trosodd o'm blaen i, a gosodwch encyd rhwng pob gyrr a'u gilydd.

17 Ac efe a orchymynodd i'r blaenaf, gan ddywedyd, Os Esau fy mrawd a'th gyferfydd di, ac a ymofyn â thydi, gan ddywedyd, I bwy *y perthyni* di? ac i ba le yr âi? ac eiddo pwy *yw* y rhai hyn o'th flaen di?

18 Yna y dywedi, Eiddo dy was Jacob; anrheg yw wedi ei hanfon i'm harglwydd Esau: ac wele yntau hefyd ar ein hol ni.

19 Felly y gorchymynodd hefyd i'r ail, ac i'r trydydd, ac i'r rhai oll oedd yn canlyn y gyrroedd, gan ddywedyd, Yn y modd hwn y dywedwch wrth Esau, pan gaffoch afael arno.

20 A dywedwch hefyd, Wele dy was Jacob ar ein hol ni. Oblegid (eb efe) boddlonaf ei wyneb ef â'r anrheg *sydd* yn myned o'm blaen: ac wedi hynny edrychaf yn ei wyneb ef; ond antur efe a dderbyn fy wyneb innau.

21 Felly yr anrheg a aeth trosodd o'i flaen ef: ac efe a lettyodd y noson honno yn y gwersyll.

22 Ac efe a gyfododd y noson honno, ac a gymmerth ei ddwy wragedd, a'i ddwy law-forwyn, a'i un mab ar ddeg, ac a aeth dros rŷd Jabboc.

23 Ac a'u cymmerth hwynt, ac a'u trosglwyddodd trwy yr afon: felly efe a drosglwyddodd yr hyn *oedd* ganddo.

24 ¶ A Jacob a adawyd ei hunan: yna yr ymdrechodd gwr âg ef nes codi y wawr.

25 A phan welodd na byddai drech nag ef, efe a gyffyrddodd â chysswllt ei forddwyd ef; [e]fel y llaesodd cysswllt morddwyd Jacob, wrth ymdrech o hono âg ef.

26 [f]A'r *angel* a ddywedodd, Gollwng fi ymaith; oblegid y wawr a gyfododd. Yntau a attebodd, [g]Ni'th ollyngaf oni'm bendithi.

27 Hefyd efe a ddywedodd wrtho, Beth *yw* dy enw? Ac efe a attebodd, Jacob.

28 Yntau a ddywedodd, [h]Mwyach ni elwir dy enw di Jacob, ond Israel: oblegid cefaist nerth gyd â DUW fel tywysog, a chyd â dynion, ac a orchfygaist.

29 A Jacob a ymofynodd, ac a ddywedodd, Mynega attolwg dy enw. Ac yntau a attebodd, I ba beth y gofyni hyn am fy enw i? Ac yno efe a'i bendithiodd ef.

30 A Jacob a alwodd enw y fan †Peniel: oblegid [i]gwelais DDUW wyneb yn wyneb, a dïangodd fy einioes.

31 A'r haul a gyfodasai arno fel yr oedd yn myned dros Penuel, ac yr *oedd* efe yn gloff o'i glun.

32 Am hynny plant Israel ni fwyttânt y gewyn a giliodd, yr hwn *sydd* o fewn cysswllt y forddwyd, hyd y dydd hwn: oblegid cyffwrdd â chysswllt morddwyd Jacob ar y gewyn a giliodd.

PENNOD XXXIII.

1 *Caredigrwydd Jacob ac Esau wrth gyfarfod.* 17 *Jacob yn dyfod i Succoth;* 18 *yn prynu maes yn Salem, ac yn adeiladu allor, a'i henwi El-Elohe-Israel.*

A JACOB a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd; ac wele [a]Esau yn dyfod, a phedwar cant o wŷr gyd âg ef: ac efe a rannodd y plant at Leah, ac at Rahel, ac at y ddwy law-forwyn.

2 Ac ym mlaen y gosododd efe y ddwy law-forwyn, a'u plant hwy, a Leah a'i phlant hithau yn ol *y rhai hynny*, a Rahel a Joseph yn olaf.

[b] pen. 31. 13.

† Heb. *Llai wyf nâ'th holl*, &c.

[c] Hos. 10. 14.
† Heb. *ar y.*
[d] pen. 28. 13, 14.

Cyn CRIST 1739.

[e] Edrych Matt. 26. 41. 2 Cor. 12. 7.

[f] Edrych Luc 24. 28.

[g] Hos. 12. 4.

[h] pen. 35. 10. 2 Bren. 17. 34.

† Heb. *Penuel*, sef, *wyneb Duw.*

[i] pen. 16. 13. Exod. 24. 11. a 33. 20. Deut. 5. 24. Barn. 6. 22. a 13. 22. Es. 6. 5.

[a] pen. 32. 6.

Cyn CRIST 1739.

3 Ac yntau a gerddodd o'u blaen hwynt, ac a ymostyngodd i lawr seithwaith, oni ddaeth efe yn agos at ei frawd.

4 Ac Esau a redodd i'w gyfarfod ef, ac a'i cofleidiodd ef, ac a syrthiodd ar ei wddf ef, ac a'i cusanodd ef: a hwy a wylasant.

5 Ac efe a ddyrchafodd ei lygaid, ac a ganfu y gwragedd, a'r plant; ac a ddywedodd, Pwy yw y rhai hyn gennyt ti? Yntau a ddywedodd, Y plant a roddes Duw o'i ras i'th was di.

6 Yna y llaw-forwynion a nesasant, hwynt-hwy a'u plant, ac a ymgrymmasant.

7 A Leah a nesâodd a'i phlant hithau, ac a ymgrymmasant: ac wedi hynny y nesâodd Joseph a Rahel, ac a ymgrymmasant.

8 Ac efe a ddywedodd, Pa beth *yw* gennyt yr holl fintai accw a gyfarfum i? Yntau a ddywedodd, *Anfonais hwynt* i gael ffafr y'ngolwg fy arglwydd.

9 Ac Esau a ddywedodd, Y mae gennyf fi ddigon, fy mrawd; bydded i ti yr hyn *sydd* gennyt.

10 A Jacob a ddywedodd, Nag ê; attolwg, os cefais yn awr ffafr yn dy olwg, cymmer fy anrheg o'm llaw i: canys am hynny y gwelais dy wyneb, fel pe gwelswn wyneb Duw, a thi yn foddlawn i mi.

11 Cymmer, attolwg, fy mendith, yr hon a ddygpwyd i ti; oblegid Duw a fu raslawn i mi, ac am fod gennyf fi ‖ bob peth. Ac efe a fu daer arno: ac yntau a gymmerodd;

12 Ac a ddywedodd, Cychwynwn, ac awn; a mi a âf o'th flaen di.

13 Yntau a ddywedodd wrtho, Fy arglwydd a wyr mai tyner *yw* y plant, a *bod* y praidd a'r gwartheg ‖ blithion gyd â myfi; os gyrrir hwynt un diwrnod yn rhy chwyrn, marw a wna yr holl braidd.

14 Aed, attolwg, fy arglwydd o flaen ei was; a minnau a ddeuaf yn araf, fel y gallo yr anifeiliaid *sydd* o'm blaen i, ac y gallo y plant, hyd oni ddelwyf at fy arglwydd i Seir.

15 Ac Esau a ddywedodd, † Gadawaf yn awr gyd â thi *rai* o'r bobl *sydd* gyd â mi. Yntau a ddywedodd, I ba beth *y gwnai* hynny? [b] Cafwyf ffafr y'ngolwg fy arglwydd.

16 ¶ Felly Esau y dydd hwnnw a ddychwelodd ar hyd ei ffordd ei hun i Seir.

17 A Jacob a gerddodd i Succoth, ac a adeiladodd iddo dŷ, ac a wnaeth fythod i'w anifeiliaid: am hynny efe a alwodd enw y lle ‖ Succoth.

18 ¶ Hefyd Jacob a ddaeth ‖ yn llwyddiannus i ddinas Sichem, yr hon *sydd* y'ngwlad Canaan (pan ddaeth efe o ‖ Mesopotamia) ac a wersyllodd o flaen y ddinas.

19 Ac [c] a brynodd ran o'r maes y lledasai ei babell ynddo, o law meibion ‖ Hamor tad Sichem, am ‖ gan darn o arian.

20 Ac a osododd yno allor, ac [d] a'i henwodd ‖ El-Elohe-Israel.

PENNOD XXXIV.

1 *Sichem yn treisio Dinah:* 4 *yn ei gofyn hi yn briod.* 13 *Meibion Jacob yn cynnyg i'r Sichemiaid ammod yr enwaediad.* 20 *Hemor a Sichem yn eiriol arnynt am ei dderbyn.* 25 *Meibion Jacob ar y fantais honno yn eu lladd hwynt,* 27 *ac yn yspeilio eu dinas.* 30 *Jacob yn ceryddu Simeon a Lefi.*

A [a] DINAH merch Leah, yr hon a ymddygasai hi i Jacob, a aeth allan i weled merched y wlad.

2 A Sichem mab Hemor yr Hefiad, tywysog y wlad, a'i canfu hi, ac a'i cymmerth hi, ac a orweddodd gyd â hi, ac a'i † treisiodd.

3 A'i enaid ef a lynodd wrth Dinah merch Jacob; ïe efe a hoffodd y llangces, ac a ddywedodd [b] wrth *fodd* calon y llangces.

4 Sichem hefyd a lefarodd wrth Hemor ei dad, gan ddywedyd, Cymmer y llangces hon yn wraig i mi.

5 A Jacob a glybu i *Sichem* halogi Dinah ei ferch (a'i feibion ef oedd gyd â'i anifeiliaid ef yn y maes) a Jacob a dawodd a sôn hyd oni ddaethant hwy *adref.*

6 ¶ A Hemor tad Sichem, a aeth allan at Jacob, i ymddiddan âg ef.

7 A meibion Jacob a ddaethant o'r maes, wedi clywed o honynt; a'r gwŷr a ymofidiasant, a digiasant yn ddirfawr, oblegid [c] gwneuthur *o Sichem* ffolineb yn Israel, gan orwedd gyd â merch Jacob; canys ni ddylesid gwneuthur felly.

8 A Hemor a ymddiddanodd â hwynt, gan ddywedyd, Glynu a wnaeth enaid Sichem fy mab i wrth eich merch chwi: rhoddwch hi, attolwg, yn wraig iddo ef.

9 Ac ymgyfathrechwch â ni; rhodd-

Cyn CRIST 1739.

‖ *Bythod.*

‖ *i Salem.*

‖ *Padan-Aram.*

[c] Jos. 24. 32.

‖ Act. 7. 16. *Emor.*

‖ Neu, *gant o ŵyn.*

[d] pen. 35. 7.

‖ Sef, *Duw, Duw Israel.*

Cylch 1732.

[a] pen. 30. 21.

† Heb. *dar-ostyngodd.*

[b] Edrych Es. 40. 2. Hos. 2. 14.

[c] Jos. 7. 15.

‖ *ddigon.*

‖ *cyfloion.*

† Heb. *Gosodaf.*

[b] pen. 34. 11.

Cyn CRIST Cylch 1732.

wch eich merched chwi i ni, a chymmerwch ein merched ni i chwithau.

10 A chwi a gewch breswylio gyd â ni, a'r wlad fydd o'ch blaen chwi: trigwch a negeseuwch ynddi a cheisiwch feddiannau ynddi.

11 Sichem hefyd a ddywedodd wrth ei thad hi, ac wrth ei brodyr, [d] Cafwyf ffafr yn eich golwg, a'r hyn a ddywedoch wrthyf a roddaf.

[d] pen. 33. 15.

12 Gosodwch arnaf fi ddirfawr gynnysgaeth a rhodd, a mi a roddaf fel y dywedoch wrthyf: rhoddwch chwithau y llangces i mi yn wraig.

13 A meibion Jacob a attebasant Sichem, a Hemor ei dad ef, yn dwyllodrus, ac a ddywedasant, O herwydd iddo ef halogi Dinah eu chwaer hwynt;

14 Ac a ddywedasant wrthynt, Ni allwn wneuthur y peth hyn, gan roddi ein chwaer i wr dïenwaededig: oblegid [e] gwarthrudd *yw* hynny i ni.

[e] Jos. 5. 9.

15 Ond yn hyn y cyttunwn â chwi: Os byddwch fel nyni, gan enwaedu pob gwrryw i chwi;

16 Yna y rhoddwn ein merched ni i chwi, ac y cymmerwn eich merched chwithau i ninnau, a ni a gyd-drigwn â chwi, a ni a fyddwn yn un bobl.

17 Ond oni wrandewch arnom ni i'ch enwaedu; yna y cymmerwn ein merch, ac a awn ymaith.

18 A'u geiriau hwynt oedd dda yng ngolwg Hemor, ac y'ngolwg Sichem mab Hemor.

19 Ac nid oedodd y llangc wneuthur y peth, oblegid efe a roddasai serch ar ferch Jacob: ac yr oedd efe yn anrhydeddusach nâ holl dŷ ei dad.

20 ¶ A Hemor, a Sichem ei fab ef, a aethant i borth eu dinas, ac a lefarasant wrth eu dinasyddion, gan ddywedyd,

21 Y gwŷr hyn heddychol *ynt* hwy gyd â ni; trigant hwythau yn y wlad, a gwnant eu negesau *ynddi;* a'r wlad, wele, sydd ddigon ehang iddynt hwy: cymmerwn eu merched hwynt i ni yn wragedd, a rhoddwn ein merched ninnau iddynt hwy.

22 Ond yn hyn y cyttuna y dynion â ni, i drigo gyd â ni, a'r fod yn un bobl, os enwaedir pob gwrryw i ni, fel y maent hwy yn enwaededig.

23 Eu hanifeiliaid hwynt, a'u cyfoeth hwynt, a'u holl ysgrubliaid hwynt, onid eiddo ni *fyddant* hwy? yn unig cyttunwn â hwynt, a hwy a drigant gyd â ni.

24 Ac ar Hemor, ac ar Sichem ei fab ef, y gwrandawodd pawb a'r a oedd yn dyfod allan o borth ei ddinas ef: ac enwaedwyd pob gwrryw, *sef* y rhai oll oedd yn dyfod allan o borth ei ddinas ef.

25 ¶ A bu ar y trydydd dydd, pan oeddynt hwy yn ddolurus, gymmeryd o ddau o feibion Jacob, Simeon a Lefi, brodyr Dinah, bob un ei gleddyf, a dyfod ar y ddinas yn hyderus, a [f] lladd pob gwrryw.

[f] pen. 49. 6.

26 Lladdasant hefyd Hemor a Sichem ei fab â † min y cleddyf; a chymmerasant Dinah o dŷ Sichem, ac a aethant allan.

† Heb. *safn.*

27 Meibion Jacob a ddaethant ar y lladdedigion, ac a yspeiliasant y ddinas, am halogi o honynt eu chwaer hwynt.

28 Cymmerasant eu defaid hwynt, a'u gwartheg, a'u hasynod hwynt, a'r hyn *oedd* yn y ddinas, a'r hyn *oedd* yn y maes,

29 A'u holl gyfoeth hwynt; a'u holl rai bychain, a'u gwragedd, a gaethgludasant hwy; ac yspeiliasant yr hyn oll *oedd* yn y tai.

30 A Jacob a ddywedodd wrth Simeon a Lefi, [g] Trallodasoch fi, [h] gan beri i mi fod yn ffiaidd gan breswylwyr y wlad, gan y Canaaneaid, a'r Pheréziaid: a minnau yn ychydig o nifer; a hwy a ymgasglant yn fy erbyn, a tharawant fi: felly y difethir fi, mi a'm tŷ.

[g] pen. 49. 6.
[h] Exod. 5. 21.

31 Hwythau a attebasant, Ai megis puttain y gwnae efe ein chwaer ni?

PENNOD XXXV.

1 *Duw yn anfon Jacob i Bethel.* 2 *Mae efe yn glanhâu ei dŷ o ddelwau;* 6 *yn adeiladu allor yn Bethel.* 8 *Deborah yn marw yn Alhon-bacuth.* 9 *Duw yn bendithio Jacob yn Bethel.* 16 *Rahel, wrth esgor ar Benjamin, yn marw ar y ffordd i Edar.* 22 *Reuben yn gorwedd gyd â Bilhah.* 23 *Meibion Jacob.* 27 *Jacob yn dyfod at Isaac i Hebron.* 28 *Oedran, marwolaeth, a chladdedigaeth Isaac.*

A DUW a ddywedodd wrth Jacob, Cyfod, esgyn i Bethel, a thrig yno; a gwna yno allor i Dduw, [a] yr hwn a ymddangosodd i ti [b] pan fföaist o ŵydd Esau dy frawd.

[a] pen. 28. 13.
[b] pen. 27. 43.

2 Yna Jacob a ddywedodd wrth ei deulu, ac wrth y rhai oll *oedd* gyd âg ef, Bwriwch ymaith [c] y duwiau dïeithr sydd yn eich plith chwi, ac ymlanhêwch, a [d] newidiwch eich dillad;

[c] pen. 31. 19, 34. Jos. 24. 2.
[d] Exod. 19. 10.

3 A chyfodwn, ac esgynwn i Bethel: ac yno y gwnaf allor i Dduw, yr hwn a'm gwrandawodd yn nydd fy nghyfyngder, [e] ac a fu gyd â myfi yn y ffordd a gerddais.

Cyn CRIST Cylch 1732.

4 A hwy a roddasant at Jacob yr holl dduwiau dïeithr y rhai *oedd* yn eu llaw hwynt, a'r clust-dlysau *oedd* yn eu clustiau: a Jacob a'u cuddiodd hwynt dan [e]y dderwen *oedd* yn ymyl Sichem.

5 A hwy a gychwynasant: ac [f]ofn Duw *oedd* ar y dinasoedd y rhai *oedd* o'u hamgylch hwynt, ac nid erlidiasant ar ol meibion Jacob.

6 ¶ A Jacob a ddaeth i Luz, yng ngwlad Canaan, hon *yw* Bethel, efe a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd âg ef;

7 Ac a adeiladodd yno allor, ac [g]a enwodd y lle ‖ El-bethel, oblegid yno yr ymddangosasai Duw iddo ef, pan ffoisai efe o ŵydd ei frawd.

8 A [h]marw a wnaeth Deborah mammaeth Rebeccah; a hi a gladdwyd îs law Bethel, dan dderwen: a galwyd enw honno ‖ Alhon-bacuth.

9 ¶ Hefyd [i]Duw a ymddangosodd eilwaith i Jacob, pan ddaeth efe o ‖ Mesopotamia; ac a'i bendithiodd ef.

10 A Duw a ddywedodd wrtho, Dy enw di *yw* Jacob: ni elwir dy enw di Jacob mwy, ond [k]Israel a fydd dy enw di: ac efe a alwodd ei enw ef Israel.

11 Hefyd Duw a ddywedodd wrtho, [l]Myfi *yw* Duw Hollalluog: cynnydda, ac amlhâ: [m]cenedl a chynnulleidfa cenhedloedd a fydd o honot ti; a brenhinoedd a ddaw allan o'th lwynau di.

12 A'r wlad [n]yr hon a roddais i Abraham, ac i Isaac, a roddaf i ti, ac i'th had ar dy ol di y rhoddaf y wlad.

13 A Duw a esgynodd oddi wrtho ef, yn y fan lle y llefarasai efe wrtho.

14 A Jacob [o]a osododd golofn yn y fan lle yr ymddiddanasai efe âg ef, *sef* colofn faen: ac efe a dywalltodd arni ddïod-offrwm, ac a dywalltodd olew arni.

15 A Jacob a alwodd enw y fan lle yr ymddiddanodd Duw âg ef, [p]Bethel.

16 ¶ A hwy a aethant ymaith o Bethel; ac yr oedd etto ‖ megis milltir o dir i ddyfod i Ephrath: yno yr esgorodd Rahel, a bu galed *arni* wrth esgor.

17 A darfu pan oedd galed *arni* wrth esgor, i'r fydwraig ddywedyd wrthi hi, Nac ofna; oblegid dyma hefyd i ti fab.

18 Darfu hefyd, wrth ymadael o'i henaid hi (oblegid marw a wnaeth hi) iddi alw ei enw ef ‖ Ben-oni: ond ei dad a'i henwodd ef ‖ Benjamin.

19 A [q]Rahel a fu farw, ac a gladdwyd yn y ffordd i [r]Ephrath; hon *yw* Bethlehem.

20 A Jacob a osododd golofn ar ei bedd hi: honno *yw* colofn bedd Rahel [s]hyd heddyw.

21 Yna Israel a gerddodd, ac a ledodd ei babell o'r tu hwnt i [t]‖ Migdal-Edar.

22 A phan ydoedd Israel yn trigo yn y wlad honno, yna Reuben a aeth ac [u]a orweddodd gyd â Bilhah, gordderch-wraig ei dad; a chlybu Israel *hynny*. Yna meibion Jacob oeddynt ddeuddeg.

23 Meibion Leah; [x]Reuben cyntafanedig Jacob, a Simeon, a Lefi, a Judah, ac Issachar, a Zabulon.

24 Meibion Rahel; Joseph, a Benjamin.

25 A meibion Bilhah, llaw-forwyn Rahel; Dan, a Naphtali.

26 A meibion Zilpah, llaw-forwyn Leah; Gad, ac Aser. Dyma feibion Jacob, y rhai a anwyd iddo ym Mesopotamia.

27 ¶ A Jacob a ddaeth at Isaac ei dad i [y]Mamre, i Gaer-Arba, hon *yw* Hebron, lle yr ymdeithiasai Abraham ac Isaac.

28 A dyddiau Isaac *oedd* gan mlynedd a phedwar ugain mlynedd.

29 Ac Isaac a drengodd, ac a fu farw, ac [z]a gasglwyd at ei bobl, yn hen, ac yn gyflawn o ddyddiau: a'i feibion, Esau a Jacob, [a]a'i claddasant ef.

PENNOD XXXVI.

2 Tair gwragedd Esau. 6 Ei symmudiad ef i fynydd Seir. 9 Ei feibion. 15 Y duciaid a ddaethant o'i feibion ef. 20 Meibion a duciaid Seir. 24 Anah yn cael mulod. 31 Brenhinoedd Edom. 40 Y duciaid a ddaethant o Esau.

Cyn CRIST Cylch 1729.

A DYMA genhedlaethau Esau: efe *yw* Edom.

2 [a]Esau a gymmerth ei wragedd o ferched Canaan; Adah, merch Elon yr Hethiad, ac [b]Aholibamah, merch Anah, merch Sibeon yr Hefiad:

3 [c]Basemath hefyd, merch Ismael, chwaer Nebaioth.

4 Ac [d]Adah a ymddûg Eliphaz i Esau: a Basemath a esgorodd ar Reuel.

5 Aholibamah hefyd a esgorodd ar Jeus, a Jalam, a Chorah: dyma feibion Esau, y rhai a anwyd iddo y'ngwlad Canaan.

6 Ac Esau a gymmerodd ei wragedd, a'i feibion, a'i ferched, a holl † ddynion ei dŷ, a'i anifeiliaid, a'i holl ysgrubliaid, a'i holl gyfoeth a gasglasai efe y'ngwlad Canaan; ac a aeth ymaith i'r wlad, o ŵydd ei frawd Jacob.

7 [e]Oblegid eu cyfoeth hwynt oedd fwy

[e] Jos. 24. 26. Barn. 9. 6.
[f] Exod. 15. 16. a 23. 27. a 34. 24. Deut. 11. 25. Jos. 2. 9. a 5. 1. 1 Sam. 14. 15. 2 Chron. 14. 14.
[g] pen. 28. 19.
‖ Sef, *Duw Bethel.*
[h] pen. 24. 59.
‖ Sef, *Derwen wylofain.*
[i] Hos. 12. 4.
‖ *Padan-Aram.*
[k] pen. 32. 28.
[l] pen. 17. 1. a 48. 3.
[m] pen. 17. 5, 6, 16. a 28. 3. a 48. 4.
[n] pen. 12. 7. a 13. 15. a 26. 3, 4.
[o] pen. 28. 18.
[p] pen. 28. 19.
‖ Neu, *ychydig ffordd.* 2 Bren. 5. 19.
Cylch 1729.
‖ Sef, *Mab fy ngalar.*
¶ Sef, *Mab y ddeheulaw.*
[q] pen. 48. 7.
[r] Ruth 1. 2. a 4. 11.
[s] 1 Sam. 10. 2.
[t] Mic. 4. 8.
‖ *Tŵr Edar.*
[u] pen. 49. 4. 1 Chron. 5. 1. Edrych 2 Sam. 16. 22. a 20. 3. 1 Cor. 5. 1.
[x] pen. 46. 8. Exod. 1. 2.
[y] pen. 13. 18. a 23. 2.
1716.
[z] pen. 15. 15. a 25. 8.
[a] pen. 49. 31.
Cylch 1796.
[a] pen. 26. 34.
[b] ad. 25.
Cylch 1760.
[c] pen. 28. 9.
[d] 1 Chron. 1. 35.
Cylch 1740.
† Heb. *eneidiau*
[e] pen. 13. 6. 11.

Cyn CRIST Cylch 1740.

nag y gellynt gyd-drigo: ac [f]nis gallai gwlad eu hymdaith eu cynnwys hwynt, gan eu hanifeiliaid.

8 Felly y trigodd Esau ym [g]mynydd Seir: Esau *yw* Edom.

9 ¶ A dyma genhedlaethau Esau tad †yr Edomiaid ym mynydd Seir.

10 Dyma enwau meibion Esau: [h]Eliphaz, mab Adah gwraig Esau; Reuel, mab Basemath gwraig Esau.

11 A meibion Eliphaz oedd Teman, Omar, ‖ Sepho, a Gatam, a Chenaz.

12 A Thimna oedd ordderch-wraig i Eliphaz, mab Esau, ac a esgorodd Amalec i Eliphaz: dyma feibion Adah gwraig Esau.

13 A dyma feibion Reuel; Nahath a Zerah, Sammah a Mizzah: y rhai hyn oedd feibion Basemath gwraig Esau.

14 ¶ Hefyd y rhai hyn oedd feibion Aholibamah merch Anah, merch Sibeon gwraig Esau: a hi a ymddûg i Esau, Jeus, a Jalam, a Chorah.

Cylch 1715.

15 ¶ Dyma dduciaid o feibion Esau; meibion Eliphaz cyntaf-anedig Esau, duc Teman, duc Omar, duc Sepho, duc Cenaz.

16 Duc Corah, duc Gatam, duc Amalec: dyma y duciaid o Eliphaz, yng ngwlad Edom: dyma feibion Adah.

17 ¶ A dyma feibion Reuel mab Esau; duc Nahath, duc Zerah, duc Sammah, duc Mizzah: dyma y duciaid o Reuel, y'ngwlad Edom: dyma feibion Basemath gwraig Esau.

18 ¶ Dyma hefyd feibion Aholibamah gwraig Esau: duc Jeus, duc Jalam, duc Corah: dyma y duciaid o Aholibamah, merch Anah, gwraig Esau.

19 Dyma feibion Esau (hwn yw Edom) a dyma eu duciaid hwynt.

Cylch 1840.

20 ¶ [i]Dyma feibion Seir yr Horiad, cyfanneddwyr y wlad; Lotan, a Sobal, a Sibeon, ac Anah,

21 A Dison, ac Eser, a Disan: a dyma dduciaid yr Horiaid, meibion Seir, yng ngwlad Edom.

22 A meibion Lotan oedd Hori, a ‖ Hemam: a chwaer Lotan *oedd* Timna.

23 A dyma feibion Sobal; ‖ Alfan, a Manahath, ac Ebal, Sepho, ac Onam.

24 A dyma feibion Sibeon; Aiah, ac Anah: hwn yw Anah a gafodd [k]y mulod yn yr anialwch wrth borthi asynod Sibeon ei dad.

25 A dyma feibion Anah; Dison, ac Aholibamah merch Anah.

26 Dyma hefyd feibion Dison; ‖ Hemdan, ac Esban, ac Ithran, a Cheran.

27 Dyma feibion Eser; Bilhan, a Zaafan, ac ‖ Acan.

28 Dyma feibion Disan; Us, ac Aran.

29 Dyma dduciaid yr Horiaid; duc Lotan, duc Sobal, duc Sibeon, duc Anah,

30 Duc Dison, duc Eser, duc Disan. Dyma dduciaid yr Horiaid, ym mhlith eu duciaid y'ngwlad Seir.

Cylch 1676.

31 ¶ [l]Dyma hefyd y brenhinoedd a deyrnasasant y'ngwlad Edom, cyn teyrnasu brenhin ar feibion Israel.

32 A Bela, mab Beor, a deyrnasodd yn Edom: ac enw ei ddinas ef *oedd* Dinhabah.

33 A Bela a fu farw; a Jobab, mab Serah o Bosrah, a deyrnasodd yn ei le ef.

34 Jobab hefyd a fu farw; a Husam, o wlad Temani, a deyrnasodd yn ei le ef.

35 A bu Husam farw; a Hadad, mab Bedad, yr hwn a darawodd Midian ym maes Moab, a deyrnasodd yn ei le ef: ac enw ei ddinas ef *oedd* Afith.

36 Marw hefyd a wnaeth Hadad; a Samlah, o Masrecah, a deyrnasodd yn ei le ef.

37 A bu Samlah farw; a Saul, o Rehoboth *wrth* yr afon, a deyrnasodd yn ei le ef.

38 A bu Saul farw; a Baalhanan, mab Achbor, a deyrnasodd yn ei le ef.

39 A bu Baalhanan, mab Achbor, farw; a ‖ Hadar a deyrnasodd yn ei le ef: ac enw ei ddinas ef *oedd* Pau; ac enw ei wraig Mehetabel, merch Matred, merch Mezahab.

Cylch 1496.

40 A dyma enwau y [m]duciaid o Esau, yn ol eu teuluoedd, wrth eu trigleoedd, erbyn eu henwau; duc Timna, duc ‖ Alfah, duc Jetheth,

41 Duc Aholibamah, duc Elah, duc Pinon,

42 Duc Cenaz, duc Teman, duc Mibsar,

43 Duc Magdiel, duc Iram. Dyma y duciaid o Edom, yn ol eu preswylfeydd, y'ngwlad eu perchennogaeth: dyma Esau, tad †yr Edomiaid.

PENNOD XXXVII.

2 Joseph yn cael ei gasâu gan ei frodyr. 5 Ei ddau freuddwyd ef. 13 Jacob yn ei anfon ef i ymweled â'i frodyr. 18 Hwythau yn cyd-fwriadu ei ladd ef. 21 Reuben yn ei achub ef. 26 Hwynt yn ei werthu ef i'r Ismaeliaid. 31 Ei dad, wedi ei siommi trwy y siacced waedlyd, yn galaru am dano ef. 63 Ei werthu ef i Putiphar yn yr Aipht.

Cyn CRIST Cylch 1840.

[f] pen. 17. 8. a 28. 4.
[g] Jos. 24. 4.
† Heb. *Edom.*
[h] 1 Chron. 1. 35, &c.
‖ *Sephi,* 1 Chron. 1. 36.
[i] 1 Chron. 1. 38.
‖ *Homam,* 1 Chron. 1. 39.
‖ *Alian,* 1 Chron. 1. 40.
[k] Edrych Lef. 19. 19.
‖ *Amram,* 1 Chron. 1. 41.
‖ *Jacan,* 1 Chron. 1. 42. Cylch 1780.
[l] 1 Chron. 1. 43.
‖ *Hadad, a Pai,* 1 Chron. 1. 50.
[m] 1 Chron. 1. 51.
‖ Neu, *Alia.*
† Heb. *Edom.*

Cyn CRIST 1729

A THRIGODD Jacob y'ngwlad [a] ymdaith ei dad, y'ngwlad Canaan.

2 Dyma genhedlaethau Jacob. Joseph, yn fab dwy flwydd ar bymtheg, oedd fugail gyd â'i frodyr ar y praidd: a'r llangc oedd gyd â meibion Bilhah, a chyd â meibion Zilpah, gwragedd ei dad; a Joseph a ddygodd eu drygair hwynt at eu tad.

3 Ac Israel oedd hoffach ganddo Joseph nâ'i holl feibion: oblegid efe oedd fab ei henaint ef: ac efe a wnaeth siacced † fraith iddo ef.

4 A phan welodd ei frodyr fod eu tad yn ei garu ef yn fwy nâ'i holl frodyr, [b] hwy a'i casasant ef, ac ni fedrent ymddiddan *âg* ef yn heddychol.

5 ¶ A Joseph a freuddwydiodd freuddwyd, ac a'i mynegodd i'w frodyr: a hwy a'i casasant ef etto yn ychwaneg.

6 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gwrandêwch, attolwg, y breuddwyd hwn a freuddwydiais i.

7 Ac [c] wele, rhwymo ysgubau yr oeddym ni y'nghanol y maes; ac wele, fy ysgub i a gyfododd, ac a safodd hefyd; ac wele, eich ysgubau chwi a safasant o amgylch, ac a ymgrymmasant i'm hysgub i.

8 A'i frodyr a ddywedasant wrtho, Ai gan deyrnasu y teyrnesi arnom ni? ai gan arglwyddiaethu yr arglwyddiaethi arnom ni? A hwy a chwanegasant etto ei gasâu ef, oblegid ei freuddwydion, ac oblegid ei eiriau.

9 ¶ Hefyd efe a freuddwydiodd etto freuddwyd arall, ac a'i mynegodd i'w frodyr, ac a ddywedodd, Wele, breuddwydiais freuddwyd etto; ac wele [d] yr haul, a'r lleuad, a'r un seren ar ddeg, yn ymgrymmu i mi.

10 Ac efe a'i mynegodd i'w dad, ac i'w frodyr. A'i dad a feiodd arno, ac a ddywedodd wrtho, Pa freuddwyd yw hwn a freuddwydiaist ti? Ai gan ddyfod y deuwn ni, mi, a'th fam, a'th frodyr, i ymgrymmu i lawr i ti?

11 [e] A'i frodyr a gynfigennasant wrtho ef; ond ei dad [f] a ddaliodd ar y peth.

12 ¶ A'i frodyr a aethant i fugeilia praidd eu tad, yn Sichem.

13 Ac Israel a ddywedodd wrth Joseph, Onid *yw* dy frodyr yn bugeilio yn Sichem? Tyred, a mi a'th anfonaf attynt. Yntau a ddywedodd wrtho, Wele fi.

14 A dywedodd wrtho, Dos weithian, edrych † *pa* lwyddiant *sydd* i'th frodyr, a *pha* lwyddiant *sydd* i'r praidd; a dwg eilchwyl air i mi. Felly efe a'i hanfonodd ef o ddyffryn Hebron; ac efe a ddaeth i Sichem.

15 ¶ A chyfarfu gwr âg ef; ac wele efe yn crwydro yn y maes; a'r gwr a ymofynodd *âg* ef, gan ddywedyd, Pa beth yr wyt ti yn ei geisio?

16 Yntau a ddywedodd, Ceisio fy mrodyr yr ydwyf fi; mynega, attolwg, i mi, pa le y maent hwy yn bugeilio?

17 A'r gwr a ddywedodd, Hwy a aethant oddi yma; oblegid mi a'u clywais hwy yn dywedyd, Awn i Dothan. A Joseph a aeth ar ol ei frodyr, ac a'u cafodd hwynt [g] yn Dothan.

18 Hwythau a'i canfuant ef o bell; a chyn ei ddynesu ef attynt, hwy a gydfwriadasant *yn* ei *erbyn* ef, i'w ladd ef.

19 A dywedasant wrth eu gilydd, Wele y † breuddwydiwr yn dyfod.

20 Deuwch gan hynny yn awr, a lladdwn ef, a thaflwn ef yn un o'r pydewau; a dywedwn, Bwystfil drwg a'i bwyttâodd ef: yna y cawn weled beth a ddaw o'i freuddwydion ef.

21 A [h] Reuben a glybu, ac a'i hachubodd ef o'u llaw hwynt; ac a ddywedodd, Na laddwn ef.

22 Reuben a ddywedodd hefyd wrthynt, Na thywelltwch waed; bwriwch ef i'r pydew hwn *sydd* yn yr anialwch, ac nac estynwch law arno: fel yr achubai ef o'u llaw hwynt, i'w ddwyn eilwaith at ei dad.

23 ¶ A bu, pan ddaeth Joseph at ei frodyr, iddynt ddïosg ei siacced oddi am Joseph, *sef* y siacced fraith *ydoedd* am dano ef.

24 A chymmerasant ef, a thaflasant i bydew: a'r pydew *oedd* wag heb ddwfr ynddo.

25 A hwy a eisteddasant i fwytta bwyd; ac a ddyrchafasant eu llygaid, ac a edrychasant, ac wele fintai o [i] Ismaeliaid yn dyfod o Gilead, yn myned i waered i'r Aipht, a'u camelod yn dwyn llysiau, a [k] balm, a myrr.

26 A dywedodd Judah wrth ei frodyr, Pa lesâd a *fydd* os lladdwn ein brawd, a chelu ei waed ef?

27 Deuwch, a gwerthwn ef i'r Ismaeliaid, ac na fydded ein llaw ni arno ef; oblegid ein brawd ni a'n cnawd ydyw efe. A'i frodyr a † gyttunasant.

28 A phan ddaeth y marchnadwyr o Midian heibio, y tynnasant ac y cyfodasant Joseph i fynu o'r pydew, ac

Cyn CRIST Cylch 1729.

[a] pen. 36. 7. Heb. 11. 9.

† Heb. *o amryw ddarnau.*

[b] pen. 49. 23.

[c] pen. 42. 6, 9. a 43. 26. a 44. 14.

[d] pen. 46. 29.

[e] Act. 7. 9.

[f] Dan. 7. 28. Luc 2. 19, 51. Cylch 1729.

† Heb. *heddwch dy frodyr.*

[g] 2 Bren. 6. 13.

† Heb. *meistr breuddwydion.*

[h] pen. 42. 22.

[i] Edrych ad. 28. 36.

[k] Jer. 8. 22.

† Heb. *wrandawsant.*

Cyn CRIST Cylch 1729.

[l] a werthasant Joseph i'r Ismaeliaid er [m] ugain *darn* o arian: hwythau a ddygasant Joseph i'r Aipht.

29 ¶ A Reuben a ddaeth eilwaith at y pydew; ac wele nid *ydoedd* Joseph yn y pydew: ac yntau [n] a rwygodd ei ddillad;

30 Ac a ddychwelodd at ei frodyr, ac a ddywedodd, Y llangc nid yw accw; a minnau, i ba le yr âf fi.

31 A hwy a gymmerasant siacced Joseph, ac a laddasant fynn gafr, ac a drochasant y siacced yn y gwaed.

32 Ac a anfonasant y siacced fraith, ac a'i dygasant at eu tad, ac a ddywedasant, Hon a gawsom: mŷn wybod yn awr, ai siacced dy fab *yw* hi, ai nad ê.

33 Yntau a'i hadnabu hi, ac a ddywedodd, Siacced fy mab *yw hi;* [o] bwystfil drwg a'i bwyttâodd ef: gan larpio y llarpiwyd Joseph.

34 A Jacob a rwygodd ei ddillad, ac a osododd sachlen am ei lwynau, ac a alarodd am ei fab ddyddiau lawer.

35 A'i holl feibion, a'i holl ferched, a godasant i'w gysuro ef; ond efe a wrthododd gymmeryd cysur, ac a ddywedodd, [p] Yn ddïau disgynaf yn alarus at fy mab i'r beddrod: a'i dad a wylodd *am dano* ef.

36 [q] A'r Midianiaid a'i gwerthasant ef i'r Aipht, i Putiphar ‖ tywysog Pharaoh, *a'r* distain.

[l] Ps. 105. 17. Act. 7. 9.
[m] Edrych Matt. 27. 9.
[n] Job 1. 20.
[o] pen. 44. 28.
[p] pen. 42. 38. a 44. 29, 31.
[q] pen. 39. 1.
‖ *swyddog i Pharaoh.*

PENNOD XXXVIII.

1 *Judah yn cenhedlu Er, Onan, a Selah.* 6 *Er yn prïodi Tamar.* 8 *Camwedd Onan.* 11 *Tamar yn aros am Selah;* 16 *yn siommi Judah,* 27 *ac yn dwyn gefelliaid, Phares a Zarah.*

AC yn y cyfamser hwnnw, y darfu i Judah fyned i waered oddi wrth ei frodyr, a throi at wr o Adulam, a'i enw Hirah.

2 Ac yno y canfu Judah ferch gwr o Canaan, a'i enw ef *oedd* [a] Suah; ac a'i cymmerodd hi, ac a aeth atti hi.

3 A hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab; ac efe a alwodd ei enw ef [b] Er.

4 A hi a feichiogodd eilwaith, ac a esgorodd ar fab; a hi a alwodd ei enw ef Onan.

5 A thrachefn hi a esgorodd ar fab, ac a alwodd ei enw ef [c] Selah. Ac yn Cezib yr oedd efe pan esgorodd hi ar hwn.

6 A Judah a gymmerth wraig i Er, ei gyntaf-anedig, a'i henw Tamar.

7 Ac yr oedd Er, cyntaf-anedig Judah, yn ddrygionus y'ngolwg yr ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD a'i lladdodd ef.

[a] 1 Chron. 2. 3.
[b] Num. 26. 19. Cylch 1727.
[c] Num. 26. 20.

8 A Judah a ddywedodd wrth Onan, Dos at [d] wraig dy frawd, a phrïoda hi, a chyfod had i'th frawd.

9 Ac Onan a wybu nad iddo ei hun y byddai yr had: a phan elai efe at wraig ei frawd, yna y collai efe ei *had* ar y llawr, rhag rhoddi o hono had i'w frawd.

10 A drygionus oedd yr hyn a wnaethai efe y'ngolwg yr ARGLWYDD: am hynny efe a'i lladdodd yntau.

11 Yna Judah a ddywedodd wrth Tamar ei waudd, Trig yn weddw *yn* nhŷ dy dad, hyd oni chynnyddo fy mab Selah: (oblegid efe a ddywedodd, Rhag ei farw yntau fel ei frodyr.) A Thamar a aeth, ac a drigodd *yn* nhŷ ei thad.

12 ¶ Ac wedi llawer o ddyddiau, marw a wnaeth merch Suah, gwraig Judah: a Judah a gymmerth gysur, ac a aeth i fynu i Timnath, at gneifwyr ei ddefaid, efe a'i gyfaill Hirah yr Adulamiad.

13 Mynegwyd hefyd i Tamar, gan ddywedyd, Wele dy ‖ chwegrwn yn myned i fynu i Timnath, i gneifio ei ddefaid.

14 Hithau a ddïosgodd ddillad ei gweddwdod oddi am dani, ac a'i cuddiodd ei hun â gorchudd, ac a ymwisgodd, ac a eisteddodd yn nrws ‖ Enaim, yr hwn *sydd* ar y ffordd i Timnath: oblegid gweled yr oedd hi fyned Selah yn fawr, ac na roddasid hi yn wraig iddo ef.

15 A Judah a'i canfu hi, ac a dybiodd mai puttain ydoedd hi; oblegid gorchuddio o honi ei hwyneb.

16 Ac efe a drodd atti hi i'r ffordd, ac a ddywedodd, Tyred, attolwg, gâd i mi ddyfod attat: (oblegid nid oedd efe yn gwybod mai ei ‖ waudd ef *ydoedd* hi.) Hithau a ddywedodd, Beth a roddi i mi, os cai ddyfod attaf?

17 Yntau a ddywedodd, Mi a hebryngaf fynn gafr ‖ o *blith* y praidd. Hithau a ddywedodd, A roddi di wystl hyd oni hebryngech?

18 Yntau a ddywedodd, Pa wystl a roddaf i ti? Hithau a ddywedodd, Dy sel, a'th freichledau, a'th ffon *sydd* yn dy law. Ac efe a'u rhoddes iddi, ac a aeth atti; a hi a feichiogodd o hono ef.

19 Yna y cyfododd hi, ac a aeth ymaith, ac a ddïosgodd ei gorchudd oddi am dani, ac a wisgodd ddillad ei gweddwdod.

20 A Judah a hebryngodd fynn gafr yn llaw yr Adulamiad ei gyfaill, i gym-

Cyn CRIST Cylch 1727.

[d] Deut. 25. 5.
‖ *dad ynghyf raith.*
‖ *mewn lle amlwg.*
‖ *ferch ynghyfraith.*
‖ *o'r ddïadell.*

Cyn CRIST Cylch 1727.

meryd y gwystl o law y wraig: ond ni chafodd *hwnnw* hi.

21 Ac efe a ymofynodd â gwŷr y fro honno, gan ddywedyd, Pa le *y mae* y buttain honno a ydoedd yn ‖Enaim wrth y ffordd? A hwythau a ddywedasant, Nid oedd yma *un* buttain.

22 Ac efe a ddychwelodd at Judah, ac a ddywedodd, Ni chefais hi; a gwŷr y fro honno hefyd a ddywedasant, Nid oedd yma *un* buttain.

23 A Judah a ddywedodd, Cymmered iddi hi, rhag i ni †gael cywilydd: wele, mi a hebryngais y mynn hwn, a thithau ni chefaist hi.

24 ¶ Ac ynghylch pen tri mis y mynegwyd i Judah, gan ddywedyd, Tamar dy waudd di a butteiniodd; ac wele hi a feichiogodd hefyd mewn godineb. A dywedodd Judah, Dygwch hi allan, a llosger hi.

25 Yna hi (pan ddygwyd hi allan) a anfonodd at ei chwegrwn, gan ddywedyd, O'r gwr bïau y rhai hyn yr ydwyf fi yn feichiog: hefyd hi a ddywedodd, Adnebydd, attolwg, eiddo pwy *yw* y sel, a'r breichledau, a'r ffon yma.

26 A Judah a adnabu y *pethau hynny*, ac a ddywedodd, Cyfiawnach yw hi nâ myfi; o herwydd na roddais hi i'm mab Selah: ac ni bu iddo ef a wnaeth â hi mwy.

27 ¶ Ac yn amser ei hesgoredigaeth hi, wele efelliaid yn ei chroth hi.

28 Bu hefyd pan esgorodd hi, i *un* roddi *allan ei* law: a'r fydwraig a gymmerth ac a rwymodd am ei law ef *edau* goch, gan ddywedyd, Hwn a ddaeth yn gyntaf allan.

29 A phan dynnodd efe ei law yn ei hol, yna wele ei frawd ef a ddaeth allan: a hithau a ddywedodd, ‖Pa fodd y torraist allan? bid y torriad hwn arnat ti: am hynny y galwyd ei enw ef ‖ [e]Phares.

30 Ac wedi hynny ei frawd ef a ddaeth allan, yr hwn *yr oedd yr edau* goch am ei law: a galwyd ei enw ef Zarah.

PENNOD XXXIX.

1 *Codiad Joseph yn nhŷ Putiphar.* 7 *Ei feistres yn ei demtio ef, ac yntau yn ei gwrthwynebu hi.* 13 *Achwyn arno ef ar gam.* 19 *Ei fwrw ef y'ngharchar;* 21 *a Duw gyd âg ef yno.*

Cylch 1729.

A JOSEPH a ddygwyd i waered i'r Aipht: a [a]Putiphar yr Aiphtwr, tywysog Pharaoh *a'i* ddistain, a'i prynodd ef o law yr Ismaeliaid, y rhai a'i dygasant ef i waered yno.

2 Ac [b]yr oedd yr ARGLWYDD gyd â Joseph, ac efe oedd wr llwyddiannus: ac yr oedd efe yn nhŷ ei feistr yr Aiphtiad.

3 A'i feistr a welodd fod yr ARGLWYDD gyd âg ef, a bod yr ARGLWYDD yn llwyddo yn ei law ef yr hyn oll a wnelai efe.

4 A Joseph a gafodd ffafr yn ei olwg ef, ac a'i gwasanaethodd ef: yntau a'i gwnaeth ef yn olygwr ar ei dŷ, ac a roddes *yr hyn* oll oedd eiddo dan ei law ef.

5 Ac er pan wnaethai efe ef yn olygwr ar ei dŷ, ac ar yr hyn oll *oedd* eiddo, [c]bu i'r ARGLWYDD fendithio tŷ yr Aiphtiad, er mwyn Joseph: ac yr oedd bendith yr ARGLWYDD ar yr hyn oll oedd eiddo ef, yn y tŷ, ac yn y maes.

6 Ac efe a adawodd yr hyn oll *oedd* ganddo dan law Joseph; ac ni wyddai oddi wrth ddim a'r *a oedd* gyd âg ef, oddieithr y bwyd yr oedd efe yn ei fwytta: Joseph hefyd oedd dêg o bryd, a glân yr olwg.

7 ¶ A darfu wedi y pethau hynny, i wraig ei feistr ef ddyrchafu ei golwg ar Joseph, a dywedyd, Gorwedd gyd â mi.

8 Yntau a wrthododd, ac a ddywedodd wrth wraig ei feistr, Wele, fy meistr ni ŵyr pa beth *sydd* gyd â mi yn y tŷ; rhoddes hefyd yr hyn oll *sydd* eiddo dan fy llaw i.

9 Nid oes *neb* fwy yn y tŷ hwn nâ myfi; ac ni waharddodd efe ddim rhagof onid tydi; oblegid ei wraig ef *wyt* ti: pa fodd, gan hynny, y gallaf wneuthur y mawr-ddrwg hwn, a [d]phechu yn erbyn DUW!

10 A bu, fel yr oedd hi yn dywedyd wrth Joseph beunydd, ac yntau heb wrandaw arni hi, i orwedd yn ei hymyl hi, neu i fod gyd â hi.

11 A bu, ynghylch yr amser hwnnw, i *Joseph* ddyfod i'r tŷ, i wneuthur ei orchwyl; ac nid *oedd* yr un o ddynion y tŷ yno yn tŷ.

12 Hithau a'i daliodd ef erbyn ei wisg, gan ddywedyd, Gorwedd gyd â mi. Yntau a adawodd ei wisg yn ei llaw hi, ac a ffodd, ac a aeth allan.

13 A phan welodd hi adael o hono ef ei wisg yn ei llaw hi, a ffoi o hono allan;

14 Yna hi a alwodd ar ddynion ei thŷ, ac a draethodd wrthynt, gan ddywedyd, Gwelwch, efe a ddug i ni Hebrëwr i'n gwaradwyddo: daeth attaf fi i orwedd gyd â myfi; minnau a waeddais â llef †uchel.

Cyn CRIST Cylch 1729.

[b] ad. 21. 1 Sam. 16. 18. a 18. 28. Act. 7. 9.

[c] pen. 30. 27.

[d] pen. 20. 6. Lef. 6. 2. Ps. 51. 4.

‖ Neu, *yr amlwg.*

† Heb. *fod yn ddirmyg.*

‖ Neu, *Paham y gwnaethost y rhwygiad hwn i'th erbyn?*

‖ Sef, *Torriad.*

[e] 1 Chron. 2. 4. Matt. 1. 3.

[a] pen. 37. 36. Ps. 105. 17.

† Heb. *fawr.*

15 A phan glywodd efe ddyrchafu o honof fi fy llef, a gweiddi; yna efe a adawodd ei wisg yn fy ymyl i, ac a ffodd, ac a aeth allan.

16 A hi a osododd ei wisg ef yn ei hymyl, hyd oni ddaeth ei feistr ef adref.

17 A hi a lefarodd wrtho yn y modd hwn, gan ddywedyd, Yr Hebrëwas, yr hwn a ddygaist i ni, a ddaeth attaf i'm gwaradwyddo.

18 Ond pan ddyrchefais fy llef, a gweiddi, yna efe a adawodd ei wisg yn fy ymyl, ac a ffodd allan.

19 A phan glybu ei feistr ef eiriau ei wraig, y rhai a lefarodd hi wrtho ef, gan ddywedyd, Yn y modd hwn y gwnaeth dy was di i mi; yna yr ennynodd ei lid ef.

20 A meistr Joseph a'i cymmerth ef, ac [e]a'i rhoddes yn [f]y carchardy, yn y lle yr oedd carcharorion y brenhin yn rhwym. Ac yno y bu efe yn y carchardy.

21 ¶ Ond yr ARGLWYDD oedd gyd â Joseph, ac a ddangosodd iddo ef ‖ drugaredd, ac [g]a roddes ffafr iddo y'ngolwg pennaeth y carchardy.

22 A phennaeth y carchardy a roddes dan law Joseph yr holl garcharorion y rhai *oedd* yn y carchardy; a pha beth bynnag a wnaent yno, efe oedd yn ei wneuthur.

23 Nid *oedd* pennaeth y carchardy yn edrych am ddim oll *a'r a oedd* dan ei law ef, am *fod* yr ARGLWYDD gyd âg ef; a'r hyn a wnai efe, yr ARGLWYDD a'i llwyddai.

PENNOD XL.

1 *Bwtler a phobydd Pharaoh y'ngharchar,* 4 *dan siars Joseph.* 5 *Efe yn dehongli eu breuddwydion hwy;* 20 *a'r rhai hynny yn dyfod i ben yn ol ei ddehongliad ef.* 23 *Anniolchgarwch y bwtler.*

A DARFU wedi y pethau hynny, i ‖ drulliad brenhin yr Aipht, a'r pobydd, bechu yn erbyn eu harglwydd, brenhin yr Aipht.

2 A Pharaoh a lidiodd wrth ei ddau swyddwr, *sef* wrth y pen-trulliad, a'r pen-pobydd:

3 Ac a'u rhoddes hwynt mewn dalfa, yn nhŷ y distain, *sef* yn y carchardy, y lle yr oedd Joseph yn rhwym.

4 A'r distain a wnaeth Joseph yn olygwr arnynt hwy; ac efe a'u gwasanaethodd hwynt: a buont mewn dalfa dros amser.

5 ¶ A breuddwydiasant freuddwyd ill dau, pob un ei freuddwyd ei hun yn yr un nos, pob un ar ol dehongliad ei freuddwyd ei hun, trulliad a phobydd brenhin yr Aipht, y rhai oedd yn rhwym yn y carchardy.

6 A'r bore y daeth Joseph attynt, ac a edrychodd arnynt; ac wele hwynt yn athrist.

7 Ac efe a ymofynodd â swyddwyr Pharaoh, y rhai *oedd* gyd âg ef mewn dalfa *yn* nhŷ ei arglwydd, gan ddywedyd, Paham *y mae* eich ‖ wynebau yn ddrwg heddyw?

8 A dywedasant wrtho, Breuddwydiasom freuddwyd, ac nid *oes* a'i dehonglo. A Joseph a ddywedodd wrthynt, [a]Onid i DDUW *y perthyn* dehongli? mynegwch, attolwg, i mi.

9 A'r pen-trulliad a fynegodd ei freuddwyd i Joseph; ac a ddywedodd wrtho, Yn fy mreuddwyd *yr oeddwn,* ac wele winwydden o'm blaen.

10 Ac yn y winwydden *yr oedd* tair caingc: ac *yr oedd* hi megis yn blaendarddu; ei blodeuyn a dorrasai allan, ei grawn-sypiau hi a ddug rawnwin addfed.

11 Hefyd *yr oedd* cwppan Pharaoh yn fy llaw: a chymmerais y grawnwin, a gwesgais hwynt i gwppan Pharaoh; a rhoddais y cwppan yn llaw Pharaoh.

12 A Joseph a ddywedodd wrtho, Dyma ei ddehongliad ef. Tri diwrnod yw y tair caingc.

13 O fewn tri diwrnod etto Pharaoh [b]a ‖ ddyrchafa dy ben di, ac a'th rydd di eilwaith yn dy le; a rhoddi gwppan Pharaoh yn ei law ef, fel y buost arferol yn y cyntaf, pan oeddyt drulliad iddo.

14 Etto ‖ cofia fi gyd â thi, pan fo daioni i ti, a gwna, attolwg, â mi drugaredd, a chofia fi wrth Pharaoh, a dwg fi allan o'r tŷ hwn.

15 Oblegid yn lladrad y'm lladrattäwyd o wlad yr Hebreaid; ac yma hefyd ni wneuthum ddim, fel y bwrient fi y'ngharchar.

16 Pan welodd y pen-pobydd mai da oedd y dehongliad, efe a ddywedodd wrth Joseph, Minnau hefyd *oeddwn* yn fy mreuddwyd; ac wele, dri chawell ‖ rhwyd-dyllog ar fy mhen.

17 Ac yn y cawell uchaf *yr oedd* peth o bob bwyd Pharaoh o waith pobydd; a'r ehediaid yn eu bwytta hwynt o'r cawell oddi ar fy mhen.

18 A Joseph a attebodd, ac a ddywedodd, Dyma ei ddehongliad ef. Tri diwrnod yw y tri chawell.

Cyn CRIST Cylch 1729.

[e] Ps. 105. 18.
[f] Edrych pen. 40. 15. a 41. 14.

‖ Neu, *garediginwydd.*
[g] Exod. 3. 21. a 11. 3. a 12. 36. Ps. 106. 46. Diar. 16. 7. Dan. 1. 9.

Cylch 1720.

‖ *bwtler.*

1718.

Cyn CRIST 1718.

‖ *golygon mor athrist.*

[a] Edrych pen. 41. 16. Dan. 2. 11, 28.

[b] 2 Bren. 25. 27.
‖ Neu, *gyfrif.*

‖ *meddylia arnaf fi.*

‖ Neu, *gwynion.*

Cyn CRIST 1718.

19 O fewn tri diwrnod etto y ‖ cymmer Pharaoh dy ben di oddi arnat, ac a'th groga di ar bren; a'r ehediaid a fwyttânt dy gnawd di oddi am danat.

‖ *cyfrif.*

20 ¶ Ac ar y trydydd dydd, yr oedd dydd genedigaeth Pharaoh; ac efe [c]a wnaeth wledd i'w holl weision: ac efe a ‖ ddyrchafodd ben y pen-trulliad, a'r pen-pobydd ym mysg ei weision.

[c] Marc 6. 21.

‖ Neu, *gyfrifodd.*

21 Ac a osododd y pen-trulliad eilwaith yn ei swydd; ac yntau a roddes y cwppan i law Pharaoh.

22 A'r pen-pobydd a grogodd efe; fel y dehonglasai Joseph iddynt hwy.

23 Ond y pen-trulliad ni chofiodd Joseph, eithr anghofiodd ef.

PENNOD XLI.

1 *Dau freuddwyd Pharaoh.* 25 *Joseph yn eu dehongli hwy:* 33 *yn rhoddi cynghor i Pharaoh.* 38 *Codiad Joseph.* 50 *Mae efe yn cenhedlu Manasseh ac Ephraim.* 54 *Y newyn yn dechreu.*

1715. YNA ym mhen dwy flynedd lawn, y bu i Pharaoh freuddwydio; ac wele efe yn sefyll wrth yr afon.

2 Ac wele, yn esgyn o'r afon, saith o wartheg teg yr olwg, a thewion o gig; ac mewn gweirglodd-dir y porent.

3 Wele hefyd, saith o wartheg eraill yn esgyn ar eu hol hwynt o'r afon, yn ddrwg yr olwg, ac yn gulion o gig; a hwy a safasant yn ymyl y gwartheg *eraill,* ar lann yr afon.

4 A'r gwartheg drwg yr olwg, a chulion o gig, a fwyttasant y saith gwartheg teg yr olwg, a breision. Yna y dihunodd Pharaoh.

5 Ac efe a gysgodd, ac a freuddwydiodd eilwaith: ac wele, saith o dywysenau yn tyfu ar un gorsen, o *rai* † breisgion a da.

† Heb. *breision.*

6 Wele hefyd, saith o dywysenau teneuon, ac wedi deifio gan wynt y dwyrain, yn tarddu allan ar eu hol hwynt.

7 A'r tywysenau teneuon a lyngcasant y saith dywysen fraisg, a llawn. A deffrôdd Pharaoh; ac wele breuddwyd *oedd.*

8 A'r bore y bu i'w yspryd ef gynhyrfu; ac [a]efe a anfonodd, ac a alwodd am holl ddewiniaid yr Aipht a'i holl ddoethion hi: a Pharaoh a fynegodd iddynt hwy ei freuddwydion; ond nid *oedd* a'u dehonglai hwynt i Pharaoh.

[a] Dan. 2. 2.

9 ¶ Yna y llefarodd y pen-trulliad wrth Pharaoh, gan ddywedyd, Yr wyf fi yn cofio fy meiau heddyw.

10 Llidio a wnaethai Pharaoh wrth ei weision; ac efe a'm rhoddes mewn carchar *yn* nhŷ y distain, myfi a'r pen-pobydd.

11 A ni a freuddwydiasom freuddwyd yn yr un nos, mi ac efe: breuddwydiasom [b]bob un ar ol dehongliad ei freuddwyd.

[b] pen. 40. 5.

12 Ac *yr oedd* yno gyd â nyni fab ieuangc o Hebrëad, gwas i'r distain; a ni a fynegasom iddo ef: yntau [c]a ddehonglodd i ni ein breuddwydion; i bob un yn ol ei freuddwyd y dehonglodd efe.

[c] pen. 40. 12, &c.

13 A darfu, fel y dehonglodd i ni, felly y bu: rhodd fi eilwaith i'm swydd; ac yntau a grogodd efe.

14 ¶ [d]Pharaoh, gan hynny, a anfonodd ac a alwodd am Joseph: hwythau ar redeg a'i cyrchasant ef o'r carchar: yntau a eilliodd *ei wallt,* ac a newidiodd ei ddillad, ac a ddaeth at Pharaoh.

[d] Ps. 105. 20.

15 A Pharaoh a ddywedodd wrth Joseph, Breuddwydiais freuddwyd, ac nid *oes* a'i dehonglo: a myfi a glywais ddywedyd am danat ti, y medri † ddeall breuddwyd i'w ddehongli.

† Heb. *wrando.*

16 A Joseph a attebodd Pharaoh, gan ddywedyd, Nid myfi; Duw a ettyb lwyddiant i Pharaoh.

17 A Pharaoh a ddywedodd wrth Joseph, Wele fi yn fy mreuddwyd yn sefyll ar fin yr afon.

18 Ac wele yn esgyn o'r afon saith o wartheg tewion o gig, a theg yr olwg; ac mewn gweirglodd-dir y porent.

19 Wele hefyd saith o wartheg eraill yn esgyn ar eu hol hwynt, truain, a drwg iawn yr olwg, ac yn gulion o gig: ni welais rai cynddrwg â hwynt yn holl dir yr Aipht.

20 A'r gwartheg culion a drwg a fwyttasant y saith muwch tewion cyntaf.

21 Ac er eu myned i'w boliau, ni wyddid iddynt fyned i'w boliau; ond yr olwg arnynt oedd ddrwg, megis yn y dechreuad. Yna mi a ddeffröais.

22 Gwelais hefyd yn fy mreuddwyd, ac wele saith dywysen llawn a theg, yn cyfodi o'r un gorsen.

23 Ac wele saith o dywys ‖ mân, teneuon, wedi deifio *gan* ddwyrein-wynt, yn tyfu ar eu hol hwynt.

‖ *gwywedig.*

24 A'r tywysenau teneuon a lyngcasant y saith dywysen dda: a mi a ddywedais *hyn* wrth y dewiniaid; ond nid oedd a'i dehonglai i mi.

25 ¶ A dywedodd Joseph wrth Pharaoh, Breuddwyd Pharaoh sydd un: yr hyn y

Cyn CRIST 1715.

Cyn CRIST 1715.

mae Duw yn ei wneuthur a fynegodd efe i Pharaoh.

26 Y saith o wartheg teg, saith mlynedd ydynt; a'r saith dywysen deg, saith mlynedd ydynt: y breuddwyd un *yw*.

27 Hefyd y saith muwch culion a drwg, y rhai *oedd* yn esgyn ar eu hol hwynt, saith mlynedd *ydynt;* a'r saith dywysen wag wedi deifio *gan* y dwyrein-wynt, a fyddant [e] saith mlynedd o newyn.

[e] 2 Bren. 8. 1.

28 Hyn yw y peth a ddywedais i wrth Pharaoh: Yr hyn a wna Duw, efe a'i dangosodd i Pharaoh.

29 Wele, y mae saith mlynedd yn dyfod o amldra mawr, trwy holl wlad yr Aipht.

30 Ond ar eu hol hwynt y cyfyd saith mlynedd o newyn; ac anghofir yr holl amlder trwy wlad yr Aipht: a'r newyn a ddifetha y wlad.

31 Ac ni wybyddir *oddi wrth* yr amldra yn y wlad, o herwydd y newyn hwnnw wedi hynny: oblegid ‖ trwm iawn fydd.

‖ *Hin.*

32 Hefyd am ddyblu y breuddwyd i Pharaoh ddwywaith, *hynny a fu* oblegid ‖ sicrhâu y peth gan Dduw, a bod Duw yn brysio i'w wneuthur.

‖ Neu, *darparu.*

33 Yn awr, gan hynny, edryched Pharaoh *am* wr deallgar a doeth, a gosoded ef ar wlad yr Aipht.

34 Gwnaed Pharaoh hyn, a gosoded ‖ olygwyr ar y wlad, a chymmered bummed ran *cnwd* gwlad yr Aipht dros saith mlynedd yr amldra.

‖ *swyddogion.*

35 A chasglant holl ymborth y blynyddoedd daionus sydd ar ddyfod, a chasglant ŷd dan law Pharaoh, a chadwant ymborth yn y dinasoedd.

36 A bydded yr ymborth y'nghadw i'r wlad dros y saith mlynedd newyn, y rhai fyddant y'ngwlad yr Aipht, fel na ‖ ddifether y wlad gan y newyn.

‖ Neu, *thorrer ymaith.*

37 ¶ A'r peth oedd dda y'ngolwg Pharaoh, ac y'ngolwg ei holl weision.

38 A dywedodd Pharaoh wrth ei weision, A gaem ni wr fel hwn, [f] yr hwn *y mae* yspryd Duw ynddo?

[f] Num. 27. 18. Dan. 5. 11.

39 Dywedodd Pharaoh hefyd wrth Joseph, Gan wneuthur o Dduw i ti wybod hyn oll, nid mor ddeallgar a doeth neb â thydi.

40 [g] Tydi a fyddi ar fy nhŷ, ac wrth dy air di y † llywodraethir fy mhobl oll: *yn* y deyrn-gadair yn unig y byddaf fwy nâ thydi.

[g] Ps. 105. 21. Act. 7. 10.

† Heb. *arfogir*, neu, *cusana.*

41 Yna y dywedodd Pharaoh wrth Joseph, Edrych, gosodais di ar holl wlad yr Aipht.

42 A [h] thynnodd Pharaoh ei fodrwy oddi ar ei law, ac a'i rhoddes hi ar law Joseph, ac a'i gwisgodd ef mewn gwisgoedd ‖ sidan, ac [i] a osododd gadwyn aur am ei wddf ef;

[h] Esth. 3. 10. a 8. 2, 8.

‖ Neu, *llian main.*

[i] Dan. 5. 7, 29.

43 Ac a wnaeth iddo farchogaeth yn yr ail cerbyd *oedd* ganddo; a llefwyd o'i flaen ef, ‖ Abrec: felly y gosodwyd ef ar holl wlad yr Aipht.

‖ Sef, *Plygwch y glin*, neu, *Tad y brenhin*, pen. 45. 8.

44 Dywedodd Pharaoh hefyd wrth Joseph, Myfi *yw* Pharaoh, ac hebot ti ni chyfyd gwr ei law na'i droed, trwy holl wlad yr Aipht.

45 A Pharaoh a alwodd enw Joseph Saphnath-Paaneah; ac a roddes iddo Asnath, merch Potipherah ‖ offeiriad On, yn wraig: yna yr aeth Joseph allan dros wlad yr Aipht.

‖ Neu, *tywysog.*

46 ¶ A Joseph *ydoedd* fab deng mlwydd ar hugain pan safodd efe ger bron Pharaoh brenhin yr Aipht: a Joseph a aeth allan o ŵydd Pharaoh, ac a dramwyodd trwy holl wlad yr Aipht.

Cylch 1715.

47 A'r ddaear a gnydiodd dros saith mlynedd yr amldra yn ddyrneidiau.

48 Yntau a gasglodd holl ymborth y saith mlynedd a fu y'ngwlad yr Aipht, ac a roddes ymborth i gadw yn y dinasoedd: ymborth y maes yr hwn *fyddai* o amgylch pob dinas, a roddes efe i gadw ynddi.

49 A Joseph a gynnullodd ŷd fel tywod y môr, yn dra lliosog, hyd oni pheidiodd a'i rifo: oblegid *yr ydoedd* heb rifedi.

50 Ond cyn dyfod blwyddyn o newyn, [k] y ganwyd i Joseph ddau fab, y rhai a ymddûg Asnath, merch Potipherah offeiriad On, iddo ef.

[k] pen. 46. 20. a 48. 5.

51 A Joseph a alwodd enw ei gyntafanedig, ‖ Manasseh: Oblegid (*eb efe*) Duw a wnaeth i mi anghofio fy llafur oll, a thylwyth fy nhad oll.

Cylch 1712.

‖ Sef, *Anghofio.*

52 Ac efe a alwodd enw yr ail, ‖ Ephraim: Oblegid (*eb efe*) Duw a'm ffrwythlonodd i y'ngwlad fy ngorthrymder.

Cylch 1711.

‖ Sef, *Ffrwythlon.*

53 ¶ Darfu y saith mlynedd o amldra, y rhai a fu y'ngwlad yr Aipht.

1708.

54 [l] A'r saith mlynedd newyn a ddechreuasant ddyfod, fel y dywedasai Joseph: ac yr oedd newyn yn yr holl wledydd; ond yn holl wlad yr Aipht yr ydoedd bara.

[l] Ps. 105. 16.

55 A phan newynodd holl wlad yr Aipht, y bobl a waeddodd ar Pharaoh

Cyn CRIST 1708.

am fara: a Pharaoh a ddywedodd wrth yr holl Aiphtiaid, Ewch at Joseph; yr hyn a ddywedo efe wrthych, gwnewch.

56 Y newyn hefyd ydoedd ar holl wyneb y ddaear: a Joseph a agorodd yr holl *leoedd* yr *ydoedd ŷd* ynddynt, ac a werthodd i'r Aiphtiaid; oblegid y newyn oedd drwm y'ngwlad yr Aipht.

57 A daeth yr holl wledydd i'r Aipht at Joseph i brynu; o herwydd y newyn oedd drwm yn yr holl wledydd.

PENNOD XLII.

1 *Jacob yn anfon ei ddeg mab i'r Aipht i brynu ŷd.* 6 *Joseph yn eu carcharu hwy yn lle ysbïwyr:* 18 *ac yn eu rhyddhâu hwy, dan ammod iddynt ddwyn Benjamin.* 21 *Eu cydwybod yn eu cyhuddo hwy o achos Joseph.* 24 *Cadw Simeon yn wystl.* 25 *Hwynt yn dychwelyd âg ŷd, a'u harian yn eu sachau;* 29 *ac yn traethu y newyddion i Jacob.* 36 *Jacob yn gwrthod danfon Benjamin.*

1707. PAN welodd [a]Jacob fod ŷd yn yr Aipht, dywedodd Jacob wrth ei feibion, Paham yr edrychwch ar eich gilydd?

[a] Act. 7. 12.

2 Dywedodd hefyd, Wele, clywais fod ŷd yn yr Aipht: ewch i waered yno, a phrynwch i ni oddi yno; fel y bom [b]fyw, ac na byddom feirw.

[b] pen. 43. 8. Ps. 118. 17. Es. 38. 1.

3 ¶ A deg brodyr Joseph a aethant i waered, i brynu ŷd, i'r Aipht.

4 Ond ni ollyngai Jacob Benjamin, brawd Joseph, gyd â'i frodyr: oblegid efe a ddywedodd, Rhag digwydd niwed iddo ef.

5 A meibion Israel a ddaethant i brynu ym mhlith y rhai oedd yn dyfod; oblegid yr ydoedd y newyn y'ngwlad Canaan.

6 A Joseph oedd lywydd ar y wlad, ac oedd ei hun yn gwerthu i holl bobl y wlad: a brodyr Joseph a ddaethant, ac [c]a ymgrymmasant i lawr iddo ef *ar eu* hwynebau.

[c] pen. 37. 7.

7 A Joseph a ganfu ei frodyr, ac a'u hadnabu hwynt, ac a ymddïeithrodd iddynt hwy, ac a lefarodd wrthynt yn †arw, ac a ddywedodd wrthynt, O ba le y daethoch? Hwythau a attebasant, O wlad Canaan, i brynu lluniaeth.

† Heb. *galed.*

8 A Joseph oedd yn adnabod ei frodyr; ond nid oeddynt hwy yn ei adnabod ef.

9 A Joseph [d]a gofiodd ei freuddwydion a freuddwydiasai efe am danynt hwy; ac a ddywedodd wrthynt, Ysbïwyr *ydych* chwi: i edrych noethder y wlad y daethoch.

[d] pen. 37. 5.

10 Hwythau a ddywedasant wrtho ef, Nag ê, fy arglwydd; onid dy weision a ddaethant i brynu lluniaeth.

11 Nyni oll *ydym* feibion un gwr: *gwŷr* cywir *ydym* ni; nid yw dy weision di ysbïwyr.

12 Yntau a ddywedodd wrthynt hwy, Nag ê; onid i edrych noethder y wlad y daethoch.

13 Hwythau a ddywedasant, Dy weision di *oedd* ddeuddeng mrodyr, meibion un gwr y'ngwlad Canaan: ac wele, *y mae* yr ieuangaf heddyw gyd â'n tad ni, a'r llall [e]nid yw *fyw.*

[e] Galar. 5. 7. Edrych pen. 44. 20.

14 A Joseph a ddywedodd wrthynt, Dyma yr hyn a adroddais wrthych, gan ddywedyd, Ysbïwyr *ydych* chwi.

15 Wrth hyn y'ch profir: [f]Myn einioes Pharaoh, *nid* ewch allan oddi yma, onid trwy ddyfod o'ch brawd ieuangaf yma.

[f] Edrych 1 Sam. 1. 26. a 17. 55.

16 Hebryngwch un o honoch i gyrchu eich brawd, a ‖ rhwymer chwithau; fel y profer eich geiriau chwi, *a oes* gwirionedd ynoch: oblegid onid ê (myn einioes Pharaoh) ysbïwyr yn ddïau *ydych* chwi.

‖ *chadwer chwithau y'ngharchar.*

17 Ac efe a'u †rhoddodd hwynt i gyd y'ngharchar dridiau.

† Heb. *casglodd.*

18 Ac ar y trydydd dydd y dywedodd Joseph wrthynt, Gwnewch hyn, fel y byddoch fyw: [g]ofni Duw yr wyf fi.

[g] Neh. 5. 15.

19 Os gwŷr cywir *ydych* chwi, rhwymer un o'ch brodyr chwi yn eich carchardy; ac ewch chwithau, dygwch ŷd *rhag* newyn i'ch tylwyth.

20 A [h]dygwch eich brawd ieuangaf attaf fi: felly y cywirir eich geiriau chwi, ac ni byddwch feirw. Hwythau a wnaethant felly.

[h] pen. 43. 5. a 44. 23.

21 ¶ Ac a ddywedasant wrth eu gilydd, Dïau bechu o honom yn erbyn ein brawd; oblegid gweled a wnaethom gyfyngdra ei enaid ef, pan ymbiliodd efe â ni, ac ni wrandawsom ef: am hynny y daeth y cyfyngdra hwn arnom ni.

22 A Reuben a'u hattebodd hwynt, gan ddywedyd, [i]Oni ddywedais i wrthych, gan ddywedyd, Na phechwch yn erbyn yr herlod; ac ni wrandawech chwi? wele am hynny ynte y gofynir ei waed ef.

[i] pen. 37. 21.

23 Ac nis gwyddynt hwy fod Joseph yn eu deall; am ‖ *fod* cyfieithydd rhyngddynt.

‖ *ei fod yn siarad wrthynt drwy gyfieithydd.*

24 Yntau a drodd oddi wrthynt, ac a wylodd; ac a ddaeth eilchwyl attynt, ac a lefarodd wrthynt hwy, ac a gymmerth o'u mysg hwynt Simeon, ac a'i rhwymodd ef o flaen eu llygaid hwynt.

Cyn CRIST 1707.

Cyn CRIST 1707.

25 ¶ Joseph hefyd a orchymynodd lenwi eu sachau hwynt o ŷd, a rhoddi drachefn arian pob un *o honynt* yn ei sach, a rhoddi bwyd iddynt i'w fwytta ar y ffordd: ac felly y gwnaeth iddynt hwy.

26 Hwythau a gyfodasant eu hŷd ar eu hasynod, ac a aethant oddi yno.

[k] Edrych pen. 43. 21.

27 Ac [k]un a agorodd ei sach, ar fedr rhoddi ebran i'w asyn yn y lletty; ac a ganfu ei arian: canys wele hwynt yng ngenau ei ffettan ef.

28 Ac a ddywedodd wrth ei frodyr, Rhoddwyd adref fy arian; ac wele *hwynt* hefyd yn fy ffettan: yna y digalonasant hwy, ac a ofnasant, gan ddywedyd wrth eu gilydd, Paham y gwnaeth Duw i ni hyn?

29 ¶ A hwy a ddaethant at Jacob eu tad i wlad Canaan; ac a fynegasant iddo ef eu holl ddamweiniau, gan ddywedyd,

30 Dywedodd y gwr *oedd* arglwydd y wlad yn †arw wrthym ni, ac a'n cymmerth ni fel ysbïwyr y wlad.

† Heb. *galed.*

31 Ninnau a ddywedasom wrtho ef, Gwŷr cywir *ydym* ni; nid ysbïwyr ydym.

32 Deuddeg o frodyr *oeddym* ni, meibion ein tad ni: un nid *yw fyw*, ac *y mae* yr ieuangaf heddyw gyd â'n tad ni yng ngwlad Canaan.

33 A dywedodd y gwr oedd arglwydd y wlad wrthym ni, Wrth hyn y caf wybod mai cywir *ydych* chwi; gadewch gyd â myfi un o'ch brodyr, a chymmerwch *luniaeth i dorri* newyn eich teuluoedd, ac ewch ymaith.

34 A dygwch eich brawd ieuangaf attaf fi, fel y gwybyddwyf nad ysbïwyr *ydych* chwi, ond *eich bod* yn gywir: *yna* y rhoddaf eich brawd i chwi, a chewch farchnatta yn y wlad.

35 ¶ Fel yr oeddynt hwy yn tywallt eu sachau, yna wele godaid arian pob un yn ei sach: a phan welsant y codau arian, hwynt-hwy a'u tad, ofni a wnaethant.

36 A Jacob, eu tad hwynt, a ddywedodd wrthynt hwy, Diblantasoch fi: Joseph nid *yw fyw*, a Simeon yntau nid *yw fyw*, a Benjamin a ddygech ymaith: yn fy erbyn i y mae hyn oll.

37 A dywedodd Reuben wrth ei dad, gan ddywedyd, Lladd fy nau fab *i*, oni ddygaf ef drachefn attat ti: dyro ef yn fy llaw i, a mi a'i dygaf ef attat ti eilwaith.

38 Yntau a ddywedodd, Nid â fy mab i waered gyd â chwi: oblegid bu farw ei frawd, ac yntau a adawyd ei hunan: [l]pe digwyddai iddo ef niwed ar y ffordd yr ewch ar hyd-ddi, yna chwi [m]a barech i'm penwynni ddisgyn i'r bedd mewn tristwch.

Cyn CRIST 1707.

[l] pen. 44. 29.
[m] pen. 37. 35. a 44. 31.

PENNOD XLIII.

1 *Jacob yn flin ganddo ollwng Benjamin.* 15 *Joseph yn croesawu ei frodyr.* 31 *Yn gwneuthur iddynt wledd.*

A'R newyn *oedd* drwm yn y wlad.

2 A bu wedi iddynt fwytta yr ŷd a ddygasent o'r Aipht, ddywedyd o'u tad wrthynt hwy, Ewch eilwaith, prynwch i ni ychydig luniaeth.

3 A Judah a attebodd, gan ddywedyd, Gan rybuddio y rhybuddiodd y gwr nyni, gan ddywedyd, Nac edrychwch *yn* fy wyneb, oni bydd eich [a]brawd gyd â chwi.

[a] pen. 42. 20. a 44. 23.

4 Os anfoni ein brawd gyd â ni, ni a awn i waered, ac a brynwn i ti luniaeth.

5 Ond os ti nid anfoni, nid awn i waered; oblegid y gwr a ddywedodd wrthym ni, Nac edrychwch *yn* fy wyneb, oni bydd eich brawd gyd â chwi.

6 Ac Israel a ddywedodd, Paham y drygasoch fi, gan fynegi i'r gwr *fod* i chwi etto frawd?

7 Hwythau a ddywedasant, Gan ymofyn yr ymofynodd y gwr am danom ni, ac am ein cenedl, gan ddywedyd, Ai byw eich tad chwi etto? Oes frawd *arall* i chwi? Ninnau a ddywedasom wrtho ef ar ol y geiriau hynny: a allem ni gan wybod wybod y dywedai efe, Dygwch eich brawd i waered?

8 Judah a ddywedodd hefyd wrth ei dad Israel, Gollwng y bachgen gyd â mi, ninnau a gyfodwn ac a awn ymaith; fel y byddom byw, ac na byddom feirw, nyni, a thithau, a'n plant hefyd.

9 Myfi a fechnïaf am dano ef; o'm llaw i y gofyni ef: [b]onis dygaf ef attat ti, a'i osod ef ger dy fron di, yna y byddaf euog o fai i'th erbyn byth.

[b] pen. 44. 32.

10 Canys, pe na buasem hwyrfrydig, daethem eilchwyl yma ddwy waith bellach.

11 Ac Israel eu tad a ddywedodd wrthynt, Os rhaid yn awr felly, gwnewch hyn; cymmerwch o ddewis ffrwythau y wlad yn eich llestri, a dygwch yn anrheg i'r gwr ychydig falm, ac ychydig fêl, llysiau, a myrr, cnau, ac almonau.

12 Cymmerwch hefyd ddau cymmaint o arian gyd â chwi; a dygwch eilwaith gyd â chwi yr arian a roddwyd drachefn y'ngenau eich sachau: ond odid amryfusedd *fu* hynny.

Cyn CRIST 1707.

13 Hefyd cymmerwch eich brawd, a chyfodwch, ewch eilwaith at y gwr.

14 A Duw hollalluog a roddo i chwi drugaredd ger bron y gwr, fel y gollyngo i chwi eich brawd arall, a Benjamin: ‖minnau fel y'm diblantwyd, a ddiblentir.

‖ Edrych Est. 4. 16.

15 ¶ A'r gwŷr a gymmerasant yr anrheg honno, a chymmerasant arian yn ddwbl yn eu llaw, a Benjamin *hefyd;* a chyfodasant, ac a aethant i waered i'r Aipht, a safasant ger bron Joseph.

16 A Joseph a ganfu Benjamin gyd â hwynt; ac a ddywedodd wrth yr hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ, Dwg y gwŷr hyn i'r tŷ, a lladd laddfa, ac arlwya: oblegid y gwŷr a gânt ‖fwytta gyd â myfi ar hanner dydd.

‖ *giniawa.*

17 A'r gwr a wnaeth fel y dywedodd Joseph: a'r gwr a ddug y dynion i dŷ Joseph.

18 A'r gwŷr a ofnasant, pan ddygpwyd hwynt i dŷ Joseph; ac a ddywedasant, Oblegid yr arian a roddwyd eilwaith yn ein sachau ni yr amser cyntaf, y dygpwyd nyni i mewn; i †fwrw hyn arnom ni, ac i ruthro i ni, ac i'n cymmeryd ni yn gaethion, a'n hasynod hefyd.

† Heb. *ymdreiglo.*

19 A hwy a nesasant at y gwr *oedd olygwr* ar dŷ Joseph, ac a lefarasant wrtho, wrth ddrws y tŷ,

20 Ac a ddywedasant, Fy arglwydd, [c]gan ddisgyn y disgynasom yr amser cyntaf, i brynu lluniaeth.

[c] pen. 42. 3.

21 A [d]bu, pan ddaethom i'r lletty, ac agoryd ein sachau, yna wele arian pob un y'ngenau ei sach; ein harian ni, *meddaf,* yn ei bwys: ond ni a'i dygasom eilwaith yn ein llaw.

[d] pen. 42. 27. 35.

22 Dygasom hefyd arian arall i waered yn ein llaw, i brynu lluniaeth: nis gwyddom pwy a osododd ein harian ni yn ein ffettanau.

23 Yntau a ddywedodd, Heddwch i chwi; nac ofnwch: eich Duw chwi, a Duw eich tad, a roddes i chwi drysor yn eich sachau; ‖daeth eich arian chwi attaf fi. Ac efe a ddug Simeon allan attynt hwy.

‖ *mi gefais i eich arian.*

24 A'r gwr a ddug y dynion i dŷ Joseph ac a [e]roddes ddwfr, a hwy a olchasant eu traed; ac efe a roddes ebran i'w hasynod hwynt.

[e] pen. 18. 4. a 24. 32.

25 Hwythau a barottoisant eu hanrheg erbyn dyfod Joseph ar hanner dydd: oblegid clywsent mai yno y bwyttäent fara.

26 ¶ Pan ddaeth Joseph i'r tŷ, hwythau a ddygasant iddo ef yr anrheg *oedd* ganddynt i'r tŷ, ac [f]a ymgrymmasant iddo ef hyd lawr.

Cyn CRIST 1707.

[f] pen. 37. 7, 10.

27 Yntau a ofynodd iddynt am eu †hiechyd, ac a ddywedodd, †Ai iach yr hen wr eich tad chwi, [g]yr hwn y soniasoch *am dano?* ai byw efe etto?

† Heb. *hedd-wch.*

† Heb. *Oes heddwch i'r.*

[g] pen. 42. 11, 13.

28 Hwythau a ddywedasant, Iach yw dy was, ein tad ni; byw *yw* efe etto. Yna yr ymgrymmasant, ac yr ymostyngasant.

29 Yntau a ddyrchafodd ei lygaid, ac a ganfu ei frawd Benjamin, mab ei fam ei hun; ac a ddywedodd, Ai dyma eich brawd ieuangaf chwi, [h]am yr hwn y dywedasoch wrthyf fi? Yna y dywedodd, Duw a roddo ras i ti, fy mab.

[h] pen. 42. 13.

30 A Joseph a frysiodd (oblegid cynnesasai ei ymysgaroedd ef tu ag at ei frawd) ac a geisiodd *le* i wylo; ac a aeth i mewn i'r ystafell, ac a wylodd yno.

31 Gwedi hynny *efe* a olchodd ei wyneb, ac a ddaeth allan, ac a ymattaliodd, ac a ddywedodd, Gosodwch fara.

32 Hwythau a osodasant *fwyd* iddo ef wrtho ei hun, ac iddynt hwy wrthynt eu hun, ac i'r Aiphtiaid y rhai oedd yn bwytta gyd âg ef wrthynt eu hunain: oblegid ni allai yr Aiphtiaid fwytta bara gyd â'r Hebreaid; o herwydd [i]ffieidd-dra oedd hynny gan yr Aiphtiaid.

[i] pen. 46. 34.

33 Yna yr eisteddasant ger ei fron ef, y cyntaf-anedig yn ol ei gyntaf enedigaeth, a'r ieuangaf yn ol ei ieuengctid: a rhyfeddodd y gwŷr bob un wrth eu gilydd.

34 Yntau a gymmerodd seigiau oddi ger ei fron ei hun iddynt hwy: a mwy ydoedd saig Benjamin o bùm rhan nâ seigiau yr un o honynt oll. Felly yr yfasant ac ‖[k]y gwleddasant gyd âg ef.

‖ *yr ymlawenhasant:*

[k] Edrych Hag. I. 6. Ioan 2. 10.

PENNOD XLIV.

1 *Dyfais Joseph i attal ei frodyr.* 14 *Ufudd ddeisyfiad Judah at Joseph.*

AC efe a orchymynodd i'r hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ ef, gan ddywedyd, Llanw sachau y gwŷr o fwyd, cymmaint ag a allant ei ddwyn, a dod arian pob un y'ngenau ei sach.

2 A dod fy nghwppan fy hun, *sef* y cwppan arian, y'ngenau sach yr ieuangaf, gyd âg arian ei ŷd ef. Yntau a wnaeth yn ol gair Joseph, yr hwn a ddywedasai efe.

3 Y bore a oleuodd, a'r gwŷr a ollyngwyd ymaith, hwynt a'u hasynod.

Cyn CRIST 1707.

4 Hwythau a aethant allan o'r ddinas. *Ac* nid aethant nepell, pan ddywedodd Joseph wrth yr hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ, Cyfod, *a* dilyn ar ol y gwŷr: a phan oddiweddech hwynt, dywed wrthynt, Paham y talasoch ddrwg am dda?

5 Onid dyma y *cwppan* yr yfai fy arglwydd ynddo, ac yr arferai ddewiniaeth wrtho? Drwg y gwnaethoch yr hyn a wnaethoch.

6 ¶ Yntau a'u goddiweddodd hwynt, ac a ddywedodd y geiriau hynny wrthynt hwy.

7 Y rhai a ddywedasant wrtho yntau, Paham y dywed fy arglwydd y cyfryw eiriau? na atto Duw i'th weision di wneuthur y cyfryw beth.

8 Wele, ni a ddygasom attat ti eilwaith o wlad Canaan yr arian a gawsom yng ngenau ein sachau; pa fodd gan hynny y lladrattäem ni arian neu aur o dŷ dy arglwydd di?

9 Yr hwn o'th weision di y ceffir *y cwppan* gyd âg ef [a]bydded hwnnw farw; a ninnau hefyd a fyddwn gaethweision i'm harglwydd.

[a] pen. 31. 32.

10 Yntau a ddywedodd, Bydded yn awr fel y dywedasoch chwi: yr hwn y ceffir *y cwppan* gyd âg ef a fydd was i mi, a chwithau a fyddwch ddïeuog.

11 Hwythau a frysiasant, ac a ddisgynasant bob un ei sach i lawr, ac a agorasant bawb ei ffettan.

12 Yntau a chwiliodd; ar yr hynaf y dechreuodd, ac ar yr ieuangaf y diweddodd: a'r cwppan a gafwyd yn sach Benjamin.

13 Yna y rhwygasant eu dillad, ac a bynniasant bawb ar ei asyn, ac a ddychwelasant i'r ddinas.

14 ¶ A daeth Judah a'i frodyr i dŷ Joseph, ac efe etto yno; ac a syrthiasant i lawr ger ei fron ef.

15 A dywedodd Joseph wrthynt, Pa waith *yw* hwn a wnaethoch chwi? oni wyddech chwi y medr gwr fel myfi ddewiniaeth?

16 A dywedodd Judah, Pa beth a ddywedwn wrth fy arglwydd? pa beth a lefarwn? pa fodd yr ymgyfiawnhâwn? cafodd Duw allan anwiredd dy weision: wele ni yn weision i'm harglwydd, ïe nyni, a'r hwn y cafwyd y cwppan gyd âg ef hefyd.

17 Yntau a ddywedodd, Na atto *Duw* i mi wneuthur hyn: y gwr y cafwyd y cwppan yn ei law, efe fydd was i mi; ewch chwithau i fynu, mewn heddwch, at eich tad.

18 ¶ Yna yr aeth Judah atto ef, ac a ddywedodd, Fy arglwydd, caffed, attolwg, dy was ddywedyd gair y'nghlustiau fy arglwydd, ac na ennyned dy lid wrth dy was: o herwydd yr wyt ti megis Pharaoh.

19 Fy arglwydd a ymofynodd â'i weision, gan ddywedyd, A oes i chwi dad, neu frawd?

20 Ninnau a ddywedasom wrth fy arglwydd, Y mae i ni dad, yn hen wr; a phlentyn ei henaint ef, un bychan: a'i frawd a fu farw, ac efe a adawyd ei hunan o'i fam ef; a'i dad sydd hoff ganddo ef.

21 Tithau a ddywedaist wrth dy weision, [b]Dygwch ef i waered attaf fi, fel y gosodwyf fy llygaid arno.

[b] pen. 42. 15.

22 A ni a ddywedasom wrth fy arglwydd, Y llangc ni ddichon ymadael â'i dad: oblegid os ymedy efe â'i dad, marw fydd *ei dad.*

23 Tithau a ddywedaist wrth dy weision, [c]Oni ddaw eich brawd ieuangaf i waered gyd â chwi, nac edrychwch yn fy wyneb mwy.

[c] pen. 43. 3, 5.

24 Bu hefyd wedi ein myned ni i fynu at dy was, fy nhad, mynegasom iddo ef eiriau fy arglwydd.

25 A [d]dywedodd ein tad, Ewch eilwaith, prynwch i ni ychydig luniaeth.

[d] pen. 43. 2.

26 Dywedasom ninnau, Nis gallwn fyned i waered: os bydd ein brawd ieuangaf gyd â ni, nyni a awn i waered; oblegid ni allwn edrych *yn* wyneb y gwr, oni bydd ein brawd ieuangaf gyd â ni.

27 A dywedodd dy was fy nhad wrthym ni, Chwi a wyddoch [e]mai dau a blantodd fy ngwraig i mi:

[e] pen. 46. 19.

28 Ac un a aeth allan oddi wrthyf fi; minnau a ddywedais, [f]Yn ddïau gan larpio y llarpiwyd ef; ac nis gwelais ef hyd yn hyn.

[f] pen. 37. 33.

29 Os cymmerwch hefyd hwn ymaith o'm golwg, a digwyddo [g]niwed iddo ef; yna y gwnewch i'm penllwydni ddisgyn mewn gofid i fedd.

[g] pen. 42. 38.

30 Bellach gan hynny, pan ddelwyf at dy was, fy nhad, heb fod y llangc gyd â ni; (gan fod [h]ei hoedl ef ynglŷn wrth ei hoedl yntau);

[h] 1 Sam. 18. 1.

31 Yna pan welo efe na *ddaeth* y llangc, marw fydd efe; a'th weision a barant i benwynnedd dy was ein tad ni ddisgyn mewn gofid i fedd.

32 Oblegid dy was a aeth yn feichiau am y llangc i'm tad, gan ddywedyd,

Cyn CRIST 1707.

[i] pen. 43. 9.

[i] Onis dygaf ef attat ti, yna byddaf euog o fai yn erbyn fy nhad byth.

33 Gan hynny weithian, attolwg, arhosed dy was dros y llangc, yn was i'm harglwydd ; ac aed y llangc i fynu gyd â'i frodyr :

34 Oblegid pa fodd yr âf i fynu at fy nhad, a'r llangc heb *fod* gyd â mi ? rhag i mi weled y gofid a gaiff fy nhad.

PENNOD XLV.

1 *Joseph yn ei hysbysu ei hun i'w frodyr : 5 yn eu cysuro hwynt â rhagluniaeth Duw : 9 yn danfon am ei dad. 16 Pharaoh yn sicrhâu y peth. 21 Joseph yn gosod allan ei frodyr i'r daith, ac yn eu hannog hwynt i fod yn gyttûn. 25 Jacob yn ymlawenychu wrth y newyddion.*

YNA Joseph ni allodd ymattal ger bron y rhai oll oedd yn sefyll gyd âg ef : ac efe a lefodd, Perwch allan bawb oddi wrthyf. Yna nid arhosodd neb gyd âg ef, pan ymgydnabu Joseph â'i frodyr.

2 Ac efe a gododd ei lef mewn wylofain : a chlybu yr Aiphtiaid, a chlybu tŷ Pharaoh.

[a] Act. 7. 13.

3 A Joseph a ddywedodd wrth ei frodyr, [a] Myfi *yw* Joseph ; ai byw fy nhad etto ? A'i frodyr ni fedrent atteb iddo ; oblegid brawychasent ger ei fron ef.

[b] pen. 37. 28.

4 Joseph hefyd a ddywedodd wrth ei frodyr, Dyneswch, attolwg, attaf fi. Hwythau a ddynesasant. Yntau a ddywedodd, Myfi *yw* Joseph eich brawd chwi, [b] yr hwn a werthasoch i'r Aipht.

† Heb. *na fydded dig yn eich llygaid.*

[c] pen. 50. 20. Ps. 105. 16, 17. Edrych 2 Sam. 16. 10. Act. 4. 24. 1706.

5 Weithian gan hynny na thristêwch, ac na †ddigiwch wrthych eich hunain, am werthu o honoch fyfi yma ; [c] oblegid i achub einioes yr hebryngodd Duw fyfi o'ch blaen chwi.

6 Oblegid dyma ddwy flynedd o'r newyn o fewn y wlad ; ac *fe a fydd* etto bùm mlynedd, y rhai *a fydd* heb nac âr na medi.

† Heb. *osod.*

7 A Duw a'm hebryngodd i o'ch blaen chwi, i †gadw i chwi hiliogaeth yn y wlad, ac i beri bywyd i chwi, trwy fawr ymwared.

8 Ac yr awr hon nid chwi a'm hebryngodd i yma, ond Duw : ac efe a'm gwnaeth i yn dad i Pharaoh, ac yn arglwydd ar ei holl dŷ ef, ac yn llywydd ar holl wlad yr Aipht.

9 Brysiwch, ac ewch i fynu at fy nhad, a dywedwch wrtho, Fel hyn y dywed dy fab Joseph ; Duw a'm gosododd i yn arglwydd ar yr holl Aipht : tyred i waered attaf ; nac oeda.

10 A [d] chai drigo y'ngwlad Gosen, a bod yn agos attaf fi, ti a'th feibion, a meibion dy feibion, a'th ddefaid, a'th wartheg, a'r hyn oll *sydd* gennyt :

Cyn CRIST 1706.

[d] pen. 47. 1.

11 Ac yno y'th borthaf (oblegid pùm mlynedd o'r newyn *a fydd* etto) rhag dy fyned mewn tlodi, ti a'th deulu, a'r hyn oll *sydd* gennyt.

12 Ac wele eich llygaid chwi, a llygaid fy mrawd Benjamin yn gweled, mai fy ngenau i *sydd* yn ymadrodd wrthych.

13 Mynegwch hefyd i'm tad fy holl anrhydedd i yn yr Aipht, a'r hyn oll a welsoch ; brysiwch hefyd, a [e] dygwch fy nhad i waered yma.

[e] Act. 7. 14.

14 Ac efe a syrthiodd ar wddf ei frawd Benjamin, ac a wylodd ; Benjamin hefyd a wylodd ar ei wddf yntau.

15 Ac efe a gusanodd ei holl frodyr, ac a wylodd arnynt : ac ar ol hynny ei frodyr a ymddiddanasant âg ef.

16 ¶ A'r gair a ddaeth i dŷ Pharaoh, gan ddywedyd, Brodyr Joseph a ddaethant : a da oedd *hyn* y'ngolwg Pharaoh, ac y'ngolwg ei weision.

17 A Pharaoh a ddywedodd wrth Joseph, Dywed wrth dy frodyr, Gwnewch hyn ; Llwythwch eich ysgrubliaid, a cherddwch, *ac* ewch i wlad Canaan ;

18 A chymmerwch eich tad, a'ch teuluoedd, a deuwch attaf fi : a rhoddaf i chwi ddaioni gwlad yr Aipht, a chewch fwytta [f] brasder y wlad.

[f] pen. 27. 28.

19 Gorchymyn yn awr a gefaist, gwnewch hyn : cymmerwch i chwi o wlad yr Aipht gerbydau i'ch rhai bach, ac i'ch gwragedd ; a chymmerwch eich tad, a deuwch.

20 Ac nac arbeded eich llygaid chwi *ddim* dodrefn ; oblegid dâ holl wlad yr Aipht sydd eiddo chwi.

† Heb. *genau.*

21 A meibion Israel a wnaethant felly : a rhoddodd Joseph iddynt hwy gerbydau, yn ol †gorchymyn Pharaoh, a rhoddodd iddynt fwyd ar hyd y ffordd.

22 I bob un o honynt oll y rhoddes bâr o ddillad : ond i Benjamin y rhoddes drichant *o ddarnau* arian, a phum pâr o ddillad.

† Heb. *cludo.*

23 Hefyd i'w dad yr anfonodd fel hyn ; deg o asynod yn †llwythog o ddâ yr Aipht, a deg o asenod yn dwyn ŷd, bara, a bwyd i'w dad ar hŷd y ffordd.

24 Yna y gollyngodd ymaith ei frodyr ; a hwy a aethant ymaith : ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Nac ymrysonwch ar y ffordd.

Cyn CRIST 1706.

25 ¶ Felly yr aethant i fynu o'r Aipht, ac a ddaethant i wlad Canaan, at eu tad Jacob;

26 Ac a fynegasant iddo, gan ddywedyd, Y mae Joseph etto yn fyw, ac y mae yn llywodraethu ar holl wlad yr Aipht. Yna y llesgâodd ei galon ‖yntau; oblegid nid oedd yn eu credu.

‖ Sef, *Jacob.*

27 Traethasant hefyd iddo ef holl eiriau Joseph, y rhai a ddywedasai efe wrthynt hwy. A phan ganfu efe y cerbydau a anfonasai Joseph i'w ddwyn ef, yna y bywiogodd yspryd Jacob eu tad hwynt.

28 A dywedodd Israel, Digon *ydyw;* y mae Joseph fy mab etto yn fyw: âf, fel y gwelwyf ef cyn fy marw.

PENNOD XLVI.

1 Duw yn cysuro Jacob yn Beerseba. 5 Efe a'i deulu yn myned oddi yno i'r Aipht. 8 Rhifedi ei deulu ef y rhai a aeth i'r Aipht. 28 Joseph yn cyfarfod Jacob. 31 Mae efe yn dysgu i'w frodyr pa fodd yr attebent Pharaoh.

1706. YNA y cychwynodd Israel, a'r hyn oll oedd ganddo, ac a ddaeth i Beerseba, ac a aberthodd ebyrth i Dduw ei dad Isaac.

2 A llefarodd Duw wrth Israel mewn gweledigaethau nos, ac a ddywedodd, Jacob, Jacob. Yntau a ddywedodd, Wele fi.

3 Ac efe a ddywedodd, Myfi *yw* Duw, Duw dy dad; nac ofna fyned i waered i'r Aipht; canys gwnaf di yno yn genhedlaeth fawr.

4 Myfi a âf i waered gyd â thi i'r Aipht; a myfi gan ddwyn a'th ddygaf di i fynu drachefn: [a]Joseph hefyd a esyd ei law ar dy lygaid di.

[a] pen. 50. 1.

[b] Act. 7. 15.

5 A chyfododd [b]Jacob o Beerseba: a meibion Israel a ddygasant Jacob eu tad, a'u rhai bach, a'u gwragedd, yn y cerbydau a anfonasai Pharaoh i'w ddwyn ef.

6 Cymmerasant hefyd eu hanifeiliaid, a'u golud a gasglasent yn nhir Canaan, ac a ddaethant i'r Aipht, [c]Jacob, a'i holl had gyd âg ef:

[c] Jos. 24. 4. Ps. 105. 23. Es. 52. 4.

7 Ei feibion, a meibion ei feibion gyd âg ef, ei ferched, a merched ei feibion, a'i holl had, a ddug efe gyd âg ef i'r Aipht.

8 ¶ A [d]dyma enwau plant Israel, y rhai a ddaethant i'r Aipht, Jacob a'i feibion: [e]Reuben, cynfab Jacob.

[d] Exod. 1. 1. a 6. 14.

[e] Num. 26. 5. 1 Chron. 5. 1.

9 A meibion Reuben; Hanoch, a Phalu, Hesron hefyd, a Charmi.

10 ¶ A [f]meibion Simeon; ‖Jemuel, a Jamin, ac Ohad, a ‖Jachin, a ‖Sohar, a Saul mab Canaanees.

11 Meibion [g]Lefi hefyd; ‖Gerson, Cohath, a Merari.

12 ¶ A meibion [h]Judah; Er, ac Onan, a Selah, Pharez hefyd, a Zarah: a buasai farw [i]Er ac Onan yn nhir Canaan. A [k]meibion Pharez oedd Hesron, a Hamul.

13 ¶ [l]Meibion Issachar hefyd; Tola, a ‖Phufah, a Job, a Simron.

14 ¶ A meibion Zabulon; Sered, ac Elon, a Jaleel.

15 Dyma feibion Leah, y rhai a blantodd hi i Jacob ym ‖Mesopotamia, a Dinah ei ferch: ei feibion a'i ferched *oeddynt* oll dri dyn ar ddeg ar hugain.

16 ¶ A meibion Gad; [m]Siphion, a Haggai, Suni, ac ‖Esbon, Eri, ac ‖Arodi, ac Areli.

17 ¶ [n]A meibion Aser; Jimnah, ac Isuah, ac Isui, a Berïah, a Serah eu chwaer hwynt. A meibion Berïah; Heber, a Malchïel.

18 [o]Dyma feibion Zilpah, [p]yr hon a roddodd Laban i Leah ei ferch: a hi a blantodd y rhai hyn i Jacob, *sef* un dyn ar bymtheg.

19 ¶ Meibion Rahèl, [q]gwraig Jacob, *oedd* Joseph, a Benjamin.

20 [b]Ac i Joseph y ganwyd, yn nhir yr Aipht, Manasseh, ac Ephraim, [r]y rhai a blantodd Asnath, merch Potipherah ‖offeiriad On, iddo ef.

21 ¶ [s]A meibion Benjamin; Belah, a Becher, ac Asbel, Gera, a Naaman, [t]Ehi, a Ros, [u]Muppim, a ‖Huppim, ac Ard.

22 Dyma feibion Rahel, y rhai a blantodd hi i Jacob; yn bedwar dyn ar ddeg oll.

23 ¶ [x]A meibion Dan *oedd* ‖Husim.

24 ¶ [y]A meibion Naphtali; Jahseel, a Guni, a Jeser, a Silem.

25 [z]Dyma feibion Bilhah, [a]yr hon a roddodd Laban i Rahel ei ferch: a hi a blantodd y rhai hyn i Jacob, yn saith nyn oll.

26 [b]Yr holl eneidiau y rhai a ddaethant gyd â Jacob i'r Aipht, yn dyfod allan o'i †lwynau ef, heblaw gwragedd meibion Jacob, *oeddynt* oll chwe enaid a thriugain.

27 A meibion Joseph y rhai a anwyd iddo ef yn yr Aipht, *oedd* ddau enaid: [c]holl eneidiau tŷ Jacob, y rhai a ddaethant i'r Aipht, *oeddynt* ddeg a thriugain.

Cyn CRIST 1706.

[f] Exod. 6. 15. ‖ *Nemuel.* ‖ *Jarib.* ‖ *Zerah.* 1 Chron. 4. 24.

[g] 1 Chron. 6. 1, 16. ‖ Neu, *Gersom.*

[h] 1 Chron. 2. 3. a 4. 21.

[i] pen. 38. 3, 7, 10, 29, 30.

[k] 1 Chron. 2. 5.

[l] 1 Chron. 7. 1. ‖ Neu, *Pua, a Jasub.*

‖ *Padan-Aram.*

[m] Num. 26. 15, &c. *Sephon.* ‖ *Suni.* ‖ *Arod.*

[n] 1 Chron. 7. 30.

[o] pen. 30. 10.

[p] pen. 29. 24.

[q] pen. 44. 27.

[r] pen. 41. 50. ‖ *tywysog.*

[s] 1 Chron. 7. 6. a 8. 1.

[t] Num. 26. 38, 39. *Ahiram.*

[u] Num. 26. 39. *Sephupham.* ‖ *Hupham.*

[x] 1 Chron. 7. 12. Num. 26. 42. ‖ *Suam.*

[y] 1 Chron. 7. 13.

[z] pen. 30. 5.

[a] pen. 29. 29.

[b] Exod. 1. 5. † Heb. *forddwyd.*

[c] Deut. 10. 22 Edrych Act. 7. 14.

28 ¶ Ac efe a anfonodd Judah o'i flaen at Joseph, i gyfarwyddo ei wyneb ef i Gosen: yna y daethant i dir Gosen.

29 A Joseph a barottôdd ei gerbyd, ac a aeth i fynu i gyfarfod Israel ei dad i Gosen; ac a ymddangosodd iddo: ac efe a syrthiodd ar ei wddf ef, ac a wylodd ar ei wddf ef ennyd.

30 A dywedodd Israel wrth Joseph, [d]Byddwyf farw bellach, wedi i mi weled dy wyneb, gan dy fod di yn fyw etto.

[d] Felly Luc 2. 20.

31 A dywedodd Joseph wrth ei frodyr, ac wrth deulu eî dad, Mi a âf i fynu, ac a fynegaf i Pharaoh, ac a ddywedaf wrtho, Fy mrodyr, a theulu fy nhad, y rhai *oedd* yn nhir Canaan, a ddaethant attaf fi.

32 A'r gwŷr, bugeiliaid defaid ydynt: canys perchen anifeiliaid ydynt; a dygasant *yma* eu praidd, a'u gwartheg, a'r hyn oll *oedd* ganddynt.

33 A phan alwo Pharaoh am danoch, a [e]dywedyd, Beth *yw* eich gwaith?

[e] pen. 47. 2, 3.

34 Dywedwch, Dy weision fuant drinwyr anifeiliaid, o'u hieuengctid hyd yr awr hon, nyni a'n tadau hefyd; er mwyn cael o honoch drigo yn nhir Gosen: canys [f]ffieidd-dra yr Aiphtiaid *yw* pob bugail defaid.

[f] Exod. 8. 26.

PENNOD XLVII.

1 *Joseph yn dwyn pump o'i frodyr, 7 a'i dad, ger bron Pharaoh.* 11 *Yntau yn rhoddi iddynt drigfa a modd i fwy.* 13 *Mae efe yn cael holl arian yr Aiphtiaid,* 16 *a'u hanifeiliaid,* 18 *a'u tiroedd, i Pharaoh.* 22 *Ni phrynwyd mo dir yr offeiriaid.* 23 *Mae efe yn gosod y tir iddynt er y bummed ran.* 28 *Oedran Jacob.* 29 *Mae efe yn peri i Joseph dyngu y claddai efe ef gyd â'i dadau.*

1706. YNA y daeth Joseph ac a fynegodd i Pharaoh, ac a ddywedodd, Fy nhad, a'm brodyr, a'u defaid, a'u gwartheg, a'r hyn oll *oedd* ganddynt, a ddaethant o dir Canaan; ac wele hwynt yn [a]nhir Gosen.

[a] pen. 45. 10.

2 Ac efe a gymmerth rai o'i frodyr, *sef* pùm nyn, ac a'u gosododd hwynt o flaen Pharaoh.

3 A dywedodd Pharaoh wrth ei frodyr ef, Beth *yw* eich gwaith chwi? Hwythau a ddywedasant wrth Pharaoh, [b]Bugeiliaid defaid yw dy weision, nyni a'n tadau hefyd.

[b] pen. 46. 34.

4 Dywedasant hefyd wrth Pharaoh, I orymdaith yn y wlad y daethom, am nad *oes* borfa i'r defaid gan dy weision; canys trwm *yw* y newyn y'ngwlad Canaan: ac yr awr hon, attolwg, caed dy weision drigo yn nhir Gosen.

5 A llefarodd Pharaoh wrth Joseph, gan ddywedyd, Dy dad a'th frodyr a ddaethant attat.

6 Tir yr Aipht sydd o'th flaen; cyflëa dy dad a'th frodyr yn y man goreu yn y wlad; trigant yn nhir Gosen: ac os gwyddost fod yn eu mysg wŷr grymmus, gosod hwynt yn ben-bugeiliaid ar yr eiddof fi.

7 A dug Joseph Jacob ei dad, ac a'i gosododd ger bron Pharaoh: a Jacob a fendithiodd Pharaoh.

8 A dywedodd Pharaoh wrth Jacob, ‖Pa faint *yw* dyddiau blynyddoedd dy einioes di?

‖ *Beth yw dy oedran di?*

9 A Jacob a ddywedodd wrth Pharaoh, [c]Dyddiau blynyddoedd fy ymdaith *ydynt* ddeg ar hugain a chan mlynedd: ychydig a drwg fu dyddiau blynyddoedd fy einioes, ac ni chyrhaeddasant ddyddiau blynyddoedd einioes fy nhadau yn nyddiau eu hymdaith hwynt.

[c] Heb. 11. 9, 13

10 A bendithiodd Jacob Pharaoh, ac a aeth allan o ŵydd Pharaoh.

11 ¶ A Joseph a gyflëodd ei dad a'i frodyr, ac a roddes iddynt feddiant y'ngwlad yr Aipht, y'nghwrr goreu y wlad, yn nhir Rameses, fel y gorchymynasai Pharaoh.

12 Joseph hefyd a gynnaliodd ei dad, a'i frodyr, a holl dylwyth ei dad, â bara, ‖yn ol *eu* teuluoedd.

‖ Neu, *fel bwydo plentyn.*

13 ¶ Ac nid *oedd* bara yn yr holl wlad: canys y newyn oedd drwm iawn; fel yr oedd gwlad yr Aipht, a gwlad Canaan, yn ‖dyddfu gan y newyn.

‖ *diffygio.*

14 Joseph hefyd a gasglodd yr holl arian a gawsid yn nhir yr Aipht, ac yn nhir Canaan, am yr ymborth a brynasent hwy: a Joseph a ddug yr arian i dŷ Pharaoh.

15 Pan ddarfu yr arian yn nhir yr Aipht, ac y'ngwlad Canaan, yr holl Aiphtiaid a ddaethant at Joseph, gan ddywedyd, Moes i ni fara: canys paham y byddem ni feirw ger dy fron? o herwydd darfu yr arian. 1702.

16 A dywedodd Joseph, Moeswch eich anifeiliaid; a rhoddaf i chwi am eich anifeiliaid, os darfu yr arian.

17 A hwy a ddygasant eu hanifeiliaid at Joseph: a rhoddes Joseph iddynt fara am y meirch, ac am y dïadelloedd defaid, ac am y gyrroedd gwartheg, ac am yr asynod; ac a'u †cynnaliodd hwynt â bara, am eu holl anifeiliaid, dros y flwyddyn honno.

† Heb. *tywysodd.*

Cyn CRIST 1702.

18 A phan ddarfu y flwyddyn honno, y daethant atto ef yr ail flwyddyn, ac a ddywedasant wrtho, Ni chelwn oddi wrth fy arglwydd ddarfod yr arian, a *myned ein* hysgrubliaid a'n hanifeiliaid at fy arglwydd; ni adawyd *i ni* ger bron fy arglwydd onid ein cyrph a'n tir.

19 Paham y byddwn feirw o flaen dy lygaid, nyni a'n tir? pryn ni a'n tir am fara; a nyni a'n tir a fyddwn gaethion i Pharaoh: dod dithau i ni had, fel y byddom fyw, ac na fyddom feirw, ac na byddo y tir yn anghyfannedd.

1701. 20 A Joseph a brynodd holl dir yr Aipht i Pharaoh: canys yr Aiphtiaid a werthasant bob un ei faes; oblegid y newyn a gryfhasai arnynt: felly yr aeth y tir i Pharaoh.

21 Y bobl hefyd, efe a'u symmudodd hwynt i ddinasoedd, o'r naill gwrr i derfyn yr Aipht hyd ei chwrr *arall.*

‖ Neu, *tywysogion.* 22 Yn unig tir yr ‖offeiriaid ni phrynodd efe: canys rhan *oedd* i'r offeiriaid wedi ei phennu iddynt gan Pharaoh, a'u rhan a roddasai Pharaoh iddynt a fwytasant hwy; am hynny ni werthasant hwy eu tir.

23 Dywedodd Joseph hefyd wrth y bobl, Wele, prynais chwi heddyw, a'ch tir, i Pharaoh: wele i chwi had, heuwch chwithau y tir.

24 A bydded i chwi roddi i Pharaoh y bummed ran o'r cnwd; a bydd y pedair rhan i chwi, yn had i'r maes, ac yn ymborth i chwi ac i'r rhai *sydd* yn eich tai, ac yn fwyd i'ch rhai bach.

25 A dywedasant, Cedwaist ni yn fyw: gâd i ni gael ffafr y'ngolwg fy arglwydd, a byddwn weision i Pharaoh.

26 A Joseph a osododd hynny yn ddeddf, hyd heddyw, ar dir yr Aipht, gael o Pharaoh y bummed ran; ond o dir yr offeiriaid yn unig, yr hwn nid oedd eiddo Pharaoh.

27 ¶ Trigodd Israel hefyd y'ngwlad yr Aipht o fewn tir Gosen, ac a gawsant feddiannau ynddi; cynnyddasant hefyd, ac amlhasant yn ddirfawr.

1689. 28 Jacob hefyd a fu fyw yn nhir yr Aipht ddwy flynedd ar bymtheg: felly yr oedd dyddiau Jacob, *sef* blynyddoedd ei einioes ef, yn saith mlynedd a deugain a chan mlynedd.

29 A dyddiau Israel a nesasant i farw: ac efe a alwodd am ei fab Joseph, ac a ddywedodd wrtho, O chefais yn awr ffafr yn dy olwg, [d]gosod, attolwg, dy law dan fy morddwyd, a gwna â mi drugaredd a gwirionedd; [e]na chladd fi, attolwg, yn yr Aipht.

30 Eithr mi a orweddaf gyd â'm tadau; yna dwg fi allan o'r Aipht, a [f]chladd fi yn eu beddrod hwynt. Yntau a ddywedodd, Mi a wnaf yn ol dy air.

31 Ac efe a ddywedodd, Twng wrthyf. Ac efe a dyngodd wrtho. Yna [g]Israel a ymgrymmodd ar ben y gwely.

Cyn CRIST 1689.

[e] Felly pen. 50. 25.

[f] pen. 49. 29.

[g] Heb. 11. 21. Edrych 1 Bren. 1. 47.

PENNOD XLVIII.

1 Joseph a'i ddau fab yn ymweled â'i dad yn ei glefyd. 2 Jacob yn ymgryfhâu i'w bendithio hwy. 3 Yn adrodd yr addewid. 5 Yn cymmeryd Ephraim a Manasseh yn eiddo ei hun. 7 Yn crybwyll wrtho am fedd ei fam. 9 Yn bendithio Ephraim a Manasseh. 17 Yn gosod yr ieuangaf o flaen yr hynaf. 21 Yn prophwydo am eu dychweliad hwy i Canaan.

1689. ABU, wedi y pethau hyn, ddywedyd o un wrth Joseph, Wele, y mae dy dad yn glaf. Ac efe a gymmerth ei ddau fab gyd âg ef, Manasseh ac Ephraim.

2 A mynegodd *un* i Jacob, ac a ddywedodd, Wele dy fab Joseph yn dyfod attat. Ac Israel a ymgryfhäodd, ac a eisteddodd ar y gwely.

3 A dywedodd Jacob wrth Joseph, Duw Hollalluog a ymddangosodd i mi yn [a]Luz, y'ngwlad Canaan, ac a'm bendithiodd:

[z] pen. 23. 13. a 35. 6.

4 Dywedodd hefyd wrthyf, Wele, mi a'th wnaf yn ffrwythlawn, ac a'th amlhâf, ac yn dyrfa o bobloedd y'th wnaf, a rhoddaf y tir hwn i'th had di ar dy ol di, yn etifeddiaeth dragywyddol.

5 ¶ Ac yr awr hon, dy [b]ddau fab, y rhai a anwyd i ti yn nhir yr Aipht, cyn fy nyfod attat i'r Aipht, eiddof fi *fyddant* hwy: Ephraim a Manasseh fyddant eiddof fi, fel Reuben a Simeon.

[b] pen. 41. 50. a 46. 20. Jos. 14. 4.

6 A'th eppil, y rhai a genhedlych ar eu hol hwynt, fyddant eiddot ti dy hun; ar enw eu brodyr y gelwir hwynt yn eu hetifeddiaeth.

‖ *Padan-Aram.* 7 A phan ddaethum i o ‖Mesopotamia, bu [c]Rahel farw gyd â mi yn nhir Canaan, ar y ffordd, pan oedd etto filldir o dir hyd Ephrath: a chleddais hi yno ar ffordd Ephrath; honno *yw* Bethlehem.

[c] pen. 35. 19.

8 A gwelodd Israel feibion Joseph, ac a ddywedodd, Pwy *yw* y rhai hyn?

9 A Joseph a ddywedodd wrth ei dad, Dyma fy meibion i, a roddodd Duw i mi yma. Yntau a ddywedodd, Dwg hwynt, attolwg, attaf fi, a mi a'u bendithiaf hwynt.

10 [d]Llygaid Israel hefyd oedd ‖drymion gan henaint, *fel* na allai efe weled:

[d] pen. 27. 1. ‖ *dywyll.*

Cyn CRIST 1689.

ac efe a'u dygodd hwynt atto ef; yntau a'u cusanodd hwynt, ac a'u cofleidiodd.

11 Dywedodd Israel hefyd wrth Joseph, Ni feddyliais weled dy wyneb; etto wele, parodd Duw i mi weled dy had hefyd.

12 A Joseph a'u tynnodd hwynt allan oddi wrth ei liniau ef, ac a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb.

13 Cymmerodd Joseph hefyd hwynt ill dau, Ephraim yn ei law ddehau tu a llaw aswy Israel, a Manasseh yn ei law aswy tu a llaw ddehau Israel; ac a'u nesâodd hwynt atto ef.

14 Ac Israel a estynodd ei law ddehau, ac a'i gosododd ar ben Ephraim (a hwn oedd yr ieuangaf) a'i law aswy a'r ben Manasseh: gan gyfarwyddo ei ddwylaw trwy wybod; canys Manasseh *oedd* y cynfab.

[e] Heb. 11. 21.

15 ¶ Ac [e] efe a fendithiodd Joseph, ac a ddywedodd, Duw, [f] yr hwn y rhodiodd fy nhadau Abraham ac Isaac ger ei fron, Duw, yr hwn a'm porthodd er pan ydwyf, hyd y dydd hwn,

[f] pen. 17. 1. a 24. 40.

[g] pen. 28. 15. a 31. 11, 13.

16 Yr angel [g] yr hwn a'm gwaredodd i oddi wrth bob drwg, a fendithio y llangciau; fy enw hefyd, ac enw fy nhadau Abraham ac Isaac, a alwer arnynt: ‖heigiant hefyd yn lliaws y'nghanol y wlad.

‖ *cynnyddant.*

17 Pan welodd Joseph osod o'i dad ei law ddehau ar ben Ephraim, bu anfoddlawn ganddo: ac efe a ddaliodd law ei dad, i'w symmud hi, oddi ar ben Ephraim, ar ben Manasseh.

18 Dywedodd Joseph hefyd wrth ei dad, Nid felly, fy nhad: canys dyma y cynfab; gosod dy law ddehau ar ei ben ef.

19 A'i dad a ommeddodd, ac a ddywedodd, Mi a wn, fy mab, mi a wn: bydd hwn hefyd yn bobl, a mawr fydd hwn hefyd; ond yn wir [h] ei frawd ieuangaf fydd mwy nag ef, a'i had ef fydd yn †lliaws o genhedloedd.

[h] Num. 1. 33, 35. a 2. 19, 21. Deut. 33. 17. Dan. 7. 6, 8.

†Heb. *lluwnder.*

20 Ac efe a'u bendithiodd hwynt yn y dydd hwnnw, gan ddywedyd, [i] Ynot ti y bendithia Israel, gan ddywedyd, Gwnaed Duw di fel Ephraim, ac fel Manasseh. Ac efe a osododd Ephraim o flaen Manasseh.

[i] Felly Ruth 4. 11, 12.

21 Dywedodd Israel hefyd wrth Joseph, Wele fi yn marw; a bydd Duw gyd â chwi, ac efe a'ch dychwel chwi i dir eich tadau.

[c] Jos. 24. 32. Ioan 4. 5.

22 A [k] mi a roddais i ti un rhan goruwch dy frodyr, yr hon a ddygais o law yr Amoriaid â'm cleddyf ac â'm bwa.

PENNOD XLIX.

1 Jacob yn galw ei feibion i'w bendithio. 3 Bendith pob un o honynt. 29 Mae efe yn rhoddi siars arnynt ynghylch ei gladdedigaeth; 33 ac yn marw.

Cyn CRIST 1689.

YNA y galwodd Jacob ar ei feibion, ac a ddywedodd, Ymgesglwch, fel y mynegwyf i chwi yr hyn a ddigwydda i chwi yn y dyddiau diweddaf.

2 Ymgesglwch, a chlywch, meibion Jacob; ïe, gwrandewch ar Israel eich tad.

[a] pen. 29. 32.

[b] Deut. 21. 17. Ps. 78. 51.

3 ¶ [a] Reuben fy nghynfab, tydi *oedd* fy ngrym, a [b] dechreuad fy nerth, rhagoriaeth braint, a rhagoriaeth cryfder.

†Heb. *na ragora.*

[c] pen. 35. 22. 1 Chron. 5. 1.

4 Ansafadwy *oeddit* fel dwfr: †ni ragori di; canys [c] dringaist wely dy dad: yna yr halogaist *ef:* fy ngwely a ddringodd.

[d] pen. 29. 33, 34.

‖ Neu, *arfau trawsder yw eu cleddyfau.*

5 ¶ [d] Simeon a Lefi *sydd* frodyr; ‖offer creulondeb *sydd yn* eu hanneddau.

[e] pen. 34. 25.

6 Na ddeled fy enaid i'w cyfrinach hwynt; fy ngogoniant, na fydd un â'u cynnulleidfa hwynt: canys [e] yn eu dig y lladdasant wr, ac o'u gwirfodd y ‖diwreiddiasant gaer.

‖ Neu, *diwylliasant ychain.*

7 Melldigedig fyddo eu dig, canys tost *oedd;* a'u llid, canys creulawn *fu:* [f] rhannaf hwynt yn Jacob, a gwasgaraf hwynt yn Israel.

[f] Jos. 19. 1. a 21. 5, 6, 7. 1 Chron. 4. 24, 39.

8 ¶ [g] Tithau, Judah, dy frodyr a'th glodforant di: dy law *fydd* y'ngwarr dy elynion; [h] meibion dy dad a ymgrymmant i ti.

[g] pen. 29. 35.

[h] 1 Chron. 5. 2.

9 Cenaw llew *wyt ti,* Judah; o'r ysglyfaeth y daethost i fynu, fy mab: [i] ymgrymmodd, gorweddodd fel llew, ac fel hen lew: pwy a'i cyfyd ef?

[i] Num. 23. 24 a 24. 9.

10 Nid ymedy y deyrn-wïalen o Judah, na [k] deddfwr oddi rhwng ei draed ef, [l] hyd oni ddêl Silo; ac atto ef *y bydd* cynnulliad pobloedd.

[k] Ps. 60. 7. a 108. 8.

[l] Ezec. 21. 27. Luc 1. 32.

11 Yn rhwymo ei ebol wrth y winwydden, a llwdn ei asyn wrth y bêr winwydden: golchodd ei wisg mewn gwin, a'i ddillad y'ngwaed y grawnwin.

12 Coch *fydd* ei [m] lygaid gan win, a gwŷn *fydd* ei ddannedd gan laeth.

[m] Diar. 23. 29.

13 ¶ [n] Zabulon a breswylia ym mhorthleoedd y môr; ac efe a fydd yn borthladd llongau, a'i derfyn fydd hyd Sidon.

[n] Deut. 33. 18. Jos. 19. 10.

14 ¶ Issachar *sydd* asyn asgyrnog, yn gorwedd rhwng dau bwnn.

15 Ac a wêl lonyddwch mai da yw, a'r tir mai hyfryd: efe a ogwydda ei ysgwydd i ddwyn, ac a fydd yn gaeth dan deyrnged.

Cyn CRIST 1689.

16 ¶ °Dan a farn ei bobl fel un o lwythau Israel.

° Deut. 33. 22.

17 Dan fydd sarph ar y ffordd, a †neidr ar y llwybr; yn brathu sodlau y march, fel y syrthio ei farchog yn ol.

† Heb. *saethneidr.*

18 ᵖAm dy iachawdwriaeth di y disgwyliais, ARGLWYDD.

ᵖ Ps. 119. 166.

19 ¶ ᵍGad, llu a'i gorfydd; ac yntau a orfydd o'r diwedd.

ᵍ Deut. 33. 20. 1 Chron. 5. 18.

20 ¶ O ʳAser bras *fydd* ei fwyd ef, ac efe a rydd ddanteithion brenhinol.

ʳ Deut. 33. 24. Jos. 19. 24.

21 ¶ ˢNaphtali *fydd* ewig wedi ei gollwng, yn rhoddi geiriau teg.

ˢ Deut. 33. 23.

22 ¶ Joseph *fydd* gangen ffrwythlawn, cangen ffrwythlawn wrth ffynnon, †ceingciau yn cerdded ar hyd mur.

† Heb. *merched.*

23 A'r saethyddion fuant chwerw wrtho ef, ac a saethasant, ac a'i casasant ef.

24 Er hynny arhôdd ei ᵗfwa ef yn gryf, a breichiau ei ddwylaw a gryfhasant, trwy ddwylaw ᵘgrymmus *Dduw* Jacob: oddi yno y *mae* y bugail, maen Israel.

ᵗ Job. 29. 20.

ᵘ Ps. 132. 2.

25 Trwy Dduw dy dad, yr hwn a'th gynnorthwya, a'r Hollalluog, ˣyr hwn a'th fendithia â bendithion y nefoedd oddi uchod, â bendithion y dyfnder yn gorwedd isod, â bendithion y bronnau a'r groth.

ˣ Deut. 33. 13.

26 Rhagorodd bendithion dy dad ar fendithion fy rhieni, hyd derfyn bryniau tragywyddoldeb: byddant ar ben Joseph, ac ar goryn yr hwn a neillduwyd oddi wrth ei frodyr.

27 ¶ Benjamin a ysglyfaetha *fel* blaidd: y bore y bwytty yr ysglyfaeth, a'r hwyr y rhan yr yspail.

28 ¶ Dyma ddeuddeg llwyth Israel oll; a dyma yr hyn a lefarodd eu tad wrthynt, ac y bendithiodd efe hwynt; pob un yn ol ei fendith y bendithiodd efe hwynt.

29 Yna y gorchymynodd efe iddynt, ac a ddywedodd wrthynt, Myfi ʸa gesglir at fy mhobl: ᶻcleddwch fi gyd â'm tadau, yn yr ogof *sydd* ym maes Ephron yr Hethiad.

ʸ Pen. 15. 15. a 25. 8.

ᶻ pen. 47. 30.

30 Yn yr ogof *sydd* ym maes Machpelah, yr hon *sydd* o flaen Mamre, y'ngwlad Canaan, ᵃyr hon a brynodd Abraham gyd â'r maes gan Ephron yr Hethiad, yn feddiant beddrod.

ᵃ pen. 23. 16.

31 ᵇYno y claddasant Abraham a Sarah ei wraig; ᶜyno y claddasant Isaac a Rebeccah ei wraig; ac yno y cleddais i Leah.

ᵇ pen. 23. 19. a 25. 9.

ᶜ pen. 35. 29.

32 Meddiant y maes, a'r ogof *sydd* ynddo, *a gaed* gan feibion Heth.

33 Pan orphenodd Jacob orchymyn i'w feibion, efe a dynnodd ei draed i'r gwely, ac a fu farw; a chasglwyd ef at ei bobl.

PENNOD L.

1 *Arwyl Jacob.* 4 *Joseph yn cael cennad gan Pharaoh i fyned i'w gladdu ef.* 7 *Y cladd-edigaeth.* 15 *Joseph yn cysuro ei frodyr, y rhai oedd yn gofyn ei nawdd ef.* 22 *Ei oedran.* 23 *Mae efe yn gweled y drydedd genhedlaeth o'i feibion:* 24 *yn darogan i'w frodyr eu dychweliad:* 25 *yn cymmeryd llw ganddynt am ei esgyrn:* 26 *yn marw, ac yn cael ei roddi mewn arch.*

Cyn CRIST 1689.

YNA ᵃy syrthiodd Joseph ar wyneb ei dad, ac a wylodd arno ef, ac a'i cusanodd ef.

ᵃ pen. 46. 4.

2 Gorchymynodd Joseph hefyd i'w weision, y meddygon, ᵇbêr-arogli ei dad ef: felly y meddygon a bêr-aroglasant Israel.

ᵇ 2 Chron. 16. 14. Ioan 19. 40.

3 Pan gyflawnwyd iddo ddeugain niwrnod (canys felly y cyflawnir dyddiau y rhai a bêr-aroglir) yna yr Aiphtiaid a'i harwylasant ef ddeng niwrnod a thriugain.

4 Pan aeth dyddiau ei arwyl ef heibio, yna y llefarodd Joseph wrth deulu Pharaoh, gan ddywedyd, Os cefais yr awr hon ffafr yn eich golwg, lleferwch wrth Pharaoh, attolwg, gan ddywedyd,

5 ᶜFy nhad a'm tyngodd, gan ddywedyd, Wele fi yn marw: yn fy mêdd ᵈyr hwn a gloddiais i mi y'ngwlad Canaan, yno y'm cleddi. Ac yr awr hon caffwyf fyned i fynu, attolwg, fel y claddwyf fy nhad; yna mi a ddychwelaf.

ᶜ pen. 47. 29.

ᵈ 2 Chron. 16. 14. Es. 22. 16. Matt. 27. 60.

6 A dywedodd Pharaoh, Dos i fynu, a chladd dy dad, fel y'th dyngodd.

7 ¶ A Joseph a aeth i fynu i gladdu ei dad: a holl weision Pharaoh, *sef* henuriaid ei dŷ ef, a holl henuriaid gwlad yr Aipht, a aethant i fynu gyd âg ef.

8 A holl dŷ Joseph, a'i frodyr, a thŷ ei dad: eu rhai bach yn unig, a'u defaid, a'u gwartheg, a adawsant yn nhir Gosen.

9 Ac aeth i fynu gyd âg ef gerbydau, a gwŷr meirch hefyd: ac yr oedd yn llu mawr iawn.

10 A hwy a ddaethant hyd lawr-dyrnu Atad, yr hwn sydd dros yr Iorddonen; ac a alarasant yno alar mawr, a thrwm iawn: canys gwnaeth alar dros ei dad saith niwrnod.

11 Pan welodd y Canaaneaid, y rhai oedd yn preswylio yn y wlad, y galar yn llawr-dyrnu Atad; yna y dywedasant, Dyma alar trwm gan yr Aiphtiaid: am hynny y galwasant ei enw ‖Abel Misraim, yr hwn *sydd* dros yr Iorddonen.

‖ Sef, *Galar yr Aiphtiaid.*

Cyn CRIST 1689.

12 A'i feibion a wnaethant iddo megis y gorchymynasai efe iddynt.

13 Canys [e] ei feibion a'i dygasant ef i wlad Canaan, ac a'i claddasant ef yn ogof maes Machpelah; yr hon [f] a brynasai Abraham gyd â'r maes, yn feddiant beddrod, gan Ephron yr Hethiad, o flaen Mamre.

14 ¶ A dychwelodd Joseph i'r Aipht, efe, a'i frodyr, a'r rhai oll a aethant i fynu gyd âg ef i gladdu ei dad, wedi iddo gladdu ei dad.

15 ¶ Pan welodd brodyr Joseph farw o'u tad, hwy a ddywedasant, Joseph ond odid a'n casâ ni, a chan dalu a dâl i ni yr holl ddrwg a wnaethom ni iddo ef.

16 A hwy a †anfonasant at Joseph i ddywedyd, Dy dad a orchymynodd o flaen ei farw, gan ddywedyd,

17 Fel hyn y dywedwch wrth Joseph; Attolwg, maddeu yr awr hon gamwedd dy frodyr, a'u pechod hwynt; canys gwnaethant i ti ddrwg: ond yr awr hon, maddeu, attolwg, gamwedd gweision Duw dy dad. Ac wylodd Joseph pan lefarasant wrtho.

18 A'i frodyr a ddaethant hefyd, ac a syrthiasant ger ei fron ef; ac a ddywedasant, Wele ni yn weision i ti.

19 A dywedodd Joseph wrthynt, [g] Nac ofnwch; canys a *ydwyf* fi yn lle Duw?

20 Chwi a fwriadasoch ddrwg i'm herbyn; ond Duw a'i bwriadodd i ddaioni, i ddwyn i ben, fel *y gwelir* heddyw, i gadw yn fyw bobl lawer.

21 Am hynny, nac ofnwch yr awr hon: myfi a'ch cynnaliaf chwi, a'ch rhai bach. Ac efe a'u cysurodd hwynt, ac a lefarodd wrth *fodd* eu calon.

22 ¶ A Joseph a drigodd yn yr Aipht, efe, a theulu ei dad: a bu Joseph fyw gan mlynedd a deg.

23 Gwelodd Joseph hefyd, o Ephraim, orwyrion: [h] maethwyd hefyd blant Machir, mab Manasseh, ar liniau Joseph.

24 A dywedodd Joseph wrth ei frodyr, Myfi sydd yn marw: a [i] Duw gan ymweled a ymwêl â chwi, ac a'ch dwg chwi i fynu o'r wlad hon, i'r wlad [k] a dyngodd efe i Abraham, i Isaac, ac i Jacob.

25 A [l] thyngodd Joseph feibion Israel, gan ddywedyd, Duw gan eich gofwyo a'ch gofwya chwi; dygwch chwithau fy esgyrn i fynu oddi yma.

26 A Joseph a fu farw yn fab dengmlwydd a chant: a hwy a'i pêr-aroglasant ef; ac efe a osodwyd mewn arch yn yr Aipht.

Cyn CRIST 1689.

[e] Act. 7. 16.

[f] pen. 23. 16.

†Heb. *yrrasant orchymyn.*

[g] pen. 45. 5.

1635.

[h] Num. 32. 39.

[i] Heb. 11. 22. Exod. 3. 16.

[k] pen. 15. 14. a 26. 3. a 35. 12. a 46. 4.

1635.

[l] Exod. 13. 19 Jos. 24. 32. Act. 7. 16.

AIL LYFR MOSES,

YR HWN A ELWIR

E X O D U S.

PENNOD I.

1 *Plant Israel, ar ol marwolaeth Joseph, yn amlhâu.* 8 *Po mwyaf y mae y brenhin newydd yn eu gorthrymmu, mwyaf y maent yn amlhâu.* 15 *Duwioldeb y bydwragedd, yn cadw yn fyw y plant gwrryw.* 22 *Pharaoh yn gorchymyn bwrw y plant gwrryw i'r afon.*

Cyn CRIST 1706.

DYMA yn awr [a] enwau meibion Israel, y rhai a ddaethant i'r Aipht: gyd â Jacob y daethant, bob un a'i deulu.

2 Reuben, Simeon, Lefi, a Judah,

3 Issachar, Zabulon, a Benjamin,

4 Dan, a Naphtali, Gad, ac Aser.

5 A'r holl eneidiau a ddaethant allan o ‖gorph Jacob oedd [b] ddeng henaid a thriugain: a Joseph oedd yn yr Aipht.

6 A [c] Joseph a fu farw, a'i holl frodyr, a'r holl genhedlaeth honno.

7 ¶ A [d] phlant Israel a hiliasant ac a gynnyddasant, amlhasant hefyd, a chryfhasant yn ddirfawr odiaeth; a'r wlad a lanwyd o honynt.

8 Yna y cyfododd brenhin newydd yn yr Aipht, yr hwn ni adnabuasai mo Joseph.

9 Ac efe a ddywedodd wrth ei bobl, Wele [e] bobl plant Israel yn amlach, ac yn gryfach, nâ nyni.

Cyn CRIST 1706.

[a] Gen. 46. 8 pen. 6. 14.

‖Neu, *lwynau.* Heb. *forddwyd.*

1635.

[b] Gen. 46. 27. Deut. 10. 22.

[c] Gen. 50. 26.

[d] Deut. 26. 5. Act. 7. 17.

[e] Ps. 105. 24.

Cyn CRIST 1635.

10 Deuwch, [f]gwnawn yn gall â hwynt; rhag amlhâu o honynt, a bod pan ddigwyddo rhyfel, ymgyssylltu o honynt â'n caseion, a rhyfela i'n herbyn, a myned i fynu o'r wlad.

[f] Act. 7. 19.

11 Am hynny y gosodasant arnynt feistriaid-gwaith, [g]i'w gorthrymmu â'u beichiau; a hwy a adeiladasant i Pharaoh ddinasoedd trysorau, *sef* Pithon a Raamses.

[g] Gen. 15. 13.

12 Ond fel y gorthrymment hwynt, felly yr amlhâent, ac y cynnyddent: a drwg oedd ganddynt o herwydd plant Israel.

13 A'r Aiphtiaid a wnaeth i blant Israel wasanaethu yn galed.

14 A gwnaethant eu heinioes hwynt yn chwerw trwy y gwasanaeth caled, [h]mewn clai, ac mewn priddfaen, ac ym mhob gwasanaeth yn y maes; a'u holl wasanaeth y gwnaent iddynt wasanaethu ynddo, *oedd* galed.

[h] Ps. 81. 6.

Cylch 1635.

15 A brenhin yr Aipht a lefarodd wrth fydwragedd yr Hebrëesau; o ba rai enw un *oedd* Siprah, ac enw yr ail Puah:

16 Ac efe a ddywedodd, Pan fyddoch fydwragedd i'r Hebrëesau, a gweled o honoch hwynt yn esgor; os mab fydd, lleddwch ef; ond os merch, bydded fyw.

17 Er hynny y bydwragedd a ofnasant Dduw, ac ni wnaethant yn ol yr hyn a ddywedasai brenhin yr Aipht wrthynt; eithr cadwasant y bechgyn yn fyw.

18 Am hynny brenhin yr Aipht a alwodd am y bydwragedd, ac a ddywedodd wrthynt, Paham y gwnaethoch y peth hyn, ac y cadwasoch y bechgyn yn fyw?

[i] Edrych Jos. 2. 4, &c. 2 Sam. 17. 19, 20.

19 [i]A'r bydwragedd a ddywedasant wrth Pharaoh, Am nad *yw* yr Hebrëesau fel yr Aiphtiesau; oblegid y maent hwy yn fywiog, ac yn esgor cyn dyfod bydwraig attynt.

20 Am hynny y bu Dduw dda wrth y bydwragedd: a'r bobl a amlhâodd, ac a aeth yn gryf iawn.

[k] Edrych 1 Sam. 2. 35. 2 Sam. 7. 11, 27, 29. 1 Bren. 2. 24. a 11. 38.

21 Ac o herwydd i'r bydwragedd ofni Duw, yntau [k]a wnaeth dai iddynt hwythau.

Cylch 1573.

[l] Act. 7. 19.

22 A Pharaoh a orchymynodd i'w holl bobl, gan ddywedyd, [l]Pob mab a'r a enir, bwriwch ef i'r afon; ond cedwch yn fyw bob merch.

PENNOD II.

1 *Geni Moses,* 3 *a'i fwrw mewn cawell yn yr hesg.* 5 *Merch Pharaoh yn ei gael ef, ac yn ei ddwyn i fynu.* 11 *Efe yn lladd Aiphtwr:* 13 *yn ceryddu Hebrëwr:* 15 *yn ffoi i Midian:* 21 *yn prïodi Sephorah.* 22 *Genedigaeth Gersom.* 23 *Duw yn ystyried uchenaid yr Israeliaid.*

Cyn CRIST 1571.

YNA [a]gwr o dŷ Lefi a aeth, ac a briododd ferch i Lefi.

[a] pen. 6. 20. Num. 26. 59. 1 Chron. 23. 14.

2 A'r wraig a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab: a phan welodd hi mai tlws ydoedd efe, [b]hi a'i cuddiodd ef dri mis.

[b] Act. 7. 20. Heb. 11. 23.

3 A phan na allai hi ei guddio ef yn hŵy, hi a gymmerodd gawell iddo ef o lafrwyn, ac a ddwbiodd hwnnw â chlai ac â phyg; ac a osododd y bachgen ynddo, ac a'i rhoddodd ym mysg yr hesg ar fin yr afon.

4 A'i chwaer ef a safodd o bell, i gael gwybod beth a wnaid iddo ef.

5 ¶ A merch Pharaoh a ddaeth i waered i'r afon i ymolchi (a'i llangcesau oedd yn rhodio ger llaw yr afon) a hi a ganfu y cawell y'nghanol yr hesg, ac a anfonodd ei llaw-forwyn i'w gyrchu ef.

6 Ac wedi iddi ei agoryd, hi a ganfu y bachgen; ac wele y plentyn yn wylo: a hi a dosturiodd wrtho, ac a ddywedodd, *Un* o blant yr Hebreaid *yw* hwn.

7 Yna ei chwaer ef a ddywedodd wrth ferch Pharaoh, A âf fi i alw attat fammaeth o'r Hebrëesau, fel y mago hi y bachgen i ti?

8 A merch Pharaoh a ddywedodd wrthi, Dos. A'r llangces a aeth ac a alwodd fam y bachgen.

9 A dywedodd merch Pharaoh wrthi, Dwg ymaith y bachgen hwn, a maga ef i mi, a minnau a roddaf i ti dy gyflog. A'r wraig a gymmerodd y bachgen, ac a'i magodd.

10 Pan aeth y bachgen yn fawr, hi a'i dug ef i ferch Pharaoh; ac efe a fu iddi yn fab: a hi a alwodd ei enw ef ‖Moses; O herwydd (eb hi) o'r dwfr y tynnais ef.

‖ Sef, *Un a dynnwyd allan.*

11 ¶ A bu yn y dyddiau hynny, [c]pan aeth Moses yn fawr, fyned o hono allan at ei frodyr, ac edrych ar eu beichiau hwynt, a gweled Aiphtwr yn taro Hebrëwr, *un* o'i frodyr.

[c] Act. 7. 23. Heb. 11. 24.

1531.

12 Ac efe a edrychodd yma ac accw; a phan welodd nad *oedd yno* neb, efe a laddodd yr Aiphtiad, ac a'i cuddiodd yn y tywod.

13 Ac [d]efe a aeth allan yr ail dydd; ac wele ddau Hebrëwr yn ymryson: ac efe a ddywedodd wrth yr hwn oedd ar y cam, Paham y tarewi dy gyfaill?

[d] Act. 7. 26.

14 A dywedodd yntau, Pwy a'th osododd di yn ‖bennaeth ac yn frawdwr arnom ni? ai meddwl yr wyt ti fy lladd i, megis y lleddaist yr Aiphtiad? A Moses

‖ *dywysog.*

Cyn CRIST 1531.

a ofnodd, ac a ddywedodd, Dïau y gwyddir y peth hyn.

15 Pan glybu Pharaoh y peth hyn, efe a geisiodd ladd Moses: ond [e]Moses a ffodd rhag Pharaoh, ac a arhosodd yn nhir Midian; ac a eisteddodd wrth bydew.

16 Ac i ‖offeiriad Midian yr ydoedd saith o ferched: a'r *rhai hynny* a ddaethant ac a dynnasant *ddwfr*, ac a lanwasant y cafnau i ddyfrhâu defaid eu tad.

17 Ond y bugeiliaid a ddaethant ac a'u gyrrasant ymaith: yna y cododd Moses, ac a'u cynnorthwyodd hwynt, ac a ddyfrhâodd eu praidd hwynt.

18 Yna y daethant at Reuel eu tad: ac efe a ddywedodd, ‖Paham y daethoch heddyw cyn gynted?

19 A hwy a ddywedasant, Aiphtwr a'n hachubodd ni o law y bugeiliaid; a chan dynnu a dynnodd ddwfr hefyd i ni, ac a ddyfrhâodd y praidd.

20 Ac efe a ddywedodd wrth ei ferched, Pa le *y mae* efe? paham y gollyngasoch ymaith y gwr? Gelwch arno, a bwyttäed fara.

21 A bu Moses foddlawn i drigo gyd â'r gwr: ac yntau a roddodd Sephorah ei ferch i Moses.

22 A hi a esgorodd ar fab; ac efe a alwodd ei enw ef [f]Gersom: O herwydd [g]dïeithr (eb efe) a fûm i mewn gwlad ddïeithr.

23 ¶ Ac [h]yn ol dyddiau lawer, bu farw brenhin yr Aipht; a phlant Israel [i]a ucheneidiasant oblegid y caethiwed, ac a waeddasant; [k]a'u gwaedd hwynt a ddyrchafodd at Dduw, oblegid y caethiwed.

24 A Duw a glybu eu huchenaid hwynt; a Duw a gofiodd ei [l]gyfammod âg Abraham, âg Isaac, ac â Jacob.

25 A Duw a edrychodd ar blant Israel; Duw hefyd [m]a gydnabu *â hwynt.*

PENNOD III.

1 *Moses yn bugeilio defaid Jethro.* 2 *Duw yn ymddangos iddo mewn perth yn llosgi;* 9 *ac yn ei anfon ef i waredu Israel.* 14 *Enw Duw.* 15 *Ei gennadwriaeth ef at Israel.*

Cyn CRIST 1491.

A MOSES oedd yn bugeilio defaid Jethro, ei ‖chwegrwn, offeiriad Midian: ac efe a yrrodd y praidd o'r tu cefn i'r anialwch, ac a ddaeth i [a]fynydd Duw, Horeb.

2 Ac angel yr Arglwydd a ymddangosodd iddo mewn [b]fflam dân o ganol perth: ac efe a edrychodd, ac wele y berth yn llosgi yn dân, a'r berth heb ei difa.

3 A dywedodd Moses, Mi a drôaf yn awr, ac a edrychaf ar y weledigaeth fawr hon, paham nad yw y berth wedi llosgi.

4 Pan welodd yr Arglwydd ei fod efe yn troi i edrych, Duw a alwodd arno [c]o ganol y berth, ac a ddywedodd, Moses, Moses. A dywedodd yntau, Wele fi.

5 Ac efe a ddywedodd, Na nesâ yma: [d]dïosg dy esgidiau oddi am dy draed; o herwydd y lle yr wyt ti yn sefyll arno sydd ddaear sanctaidd.

6 Ac efe a ddywedodd, [e]Myfi *yw* Duw dy dad, Duw Abraham, Duw Isaac, a Duw Jacob. A Moses a guddiodd ei wyneb; oblegid [f]ofni yr ydoedd edrych ar Dduw.

7 ¶ A dywedodd yr Arglwydd, Gan weled y gwelais gystudd fy mhobl sydd yn yr Aipht, [g]a'u gwaedd o achos eu meistriaid gwaith a glywais; canys mi a wn oddi wrth eu doluriau.

8 A [h]mi a ddisgynais i'w gwaredu hwy o law yr Aiphtiaid, ac i'w dwyn o'r wlad honno, i wlad dda a helaeth, i wlad yn llifeirio o laeth a mêl; i le [i]y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid hefyd, a'r Jebusiaid.

9 Ac yn awr wele, gwaedd meibion Israel a ddaeth attaf fi; a hefyd mi a welais y gorthrymder â'r hwn y gorthrymodd yr Aiphtiaid hwynt.

10 [k]Tyred gan hynny yn awr, a mi a'th anfonaf at Pharaoh; fel y dygech fy mhobl, plant Israel, allan o'r Aipht.

11 ¶ A dywedodd Moses wrth Dduw, [l]Pwy ydwyf fi, fel yr awn i at Pharaoh, ac y dygwn blant Israel allan o'r Aipht?

12 Dywedodd yntau, Dïau [m]y byddaf gyd â thi; a hyn a fydd arwydd i ti mai myfi a'th anfonodd: Wedi i ti ddwyn fy mhobl allan o'r Aipht, chwi a wasanaethwch Dduw ar y mynydd hwn.

13 A dywedodd Moses wrth Dduw, Wele, *pan* ddelwyf fi at feibion Israel, a dywedyd wrthynt, Duw eich tadau a'm hanfonodd attoch; os dywedant wrthyf, Beth *yw* ei enw ef? beth a ddywedaf fi wrthynt?

14 A Duw a ddywedodd wrth Moses, YDWYF YR HWN YDWYF: dywedodd hefyd, Fel hyn yr adroddi wrth feibion Israel; [n]YDWYF a'm hanfonodd attoch.

15 A Duw a ddywedodd drachefn wrth Moses, Fel hyn y dywedi wrth feibion Israel; Arglwydd Dduw eich tadau, Duw Abraham, Duw Isaac, a Duw

[e] Act. 7. 29.

‖ *dywysog*, Felly Gen. 41. 45.

‖ *pa fodd.*

[f] pen. 18. 3.

[g] Heb. 11. 13, 14.

[h] pen. 7. 7. Act. 7. 30.

[i] Num. 20. 16.

[k] Gen. 18. 20. pen. 22. 23. 27. Deut. 24. 15. Iago 5. 4.

[l] Gen. 15. 14. a 46. 4.

[m] pen. 3. 7.

1491.

‖ Neu, *dad ynghyfraith.*

[a] pen. 18. 5. 1 Bren. 19. 8.

[b] Deut. 33. 16. Act. 7. 30.

Cyn CRIST 1491.

[c] Deut. 33. 16.

[d] Jos. 5. 15. Act. 7. 33.

[e] Matt. 22. 32. Marc 12. 26. Luc 20. 37. Act. 7. 32.

[f] Felly 1 Bren. 19. 13. Es. 6. 2, 5.

[g] pen. 2. 23.

[h] Gen. 11. 5, 7. a 18. 21.

[i] Gen. 15. 18.

[k] Ps. 105. 26.

[l] Edrych Es. 6. 5, 8. Jer. 1. 6.

[m] Jos. 1. 5.

[n] pen. 6. 3. 2 Cor. 1. 20 Heb. 13. 8. Dat. 1. 4.

Cyn CRIST 1491.

Jacob, a'm hanfonodd attoch: dyma [o]fy enw byth, a dyma fy nghoffadwriaeth, o genhedlaeth i genhedlaeth.

16 Dos a [p]chynnull henuriaid Israel, a dywed wrthynt, ARGLWYDD DDUW eich tadau, DUW Abraham, Isaac, a Jacob, a ymddangosodd i mi, gan ddywedyd, [q]Gan ymweled yr ymwelais â chwi, a *gwelais* yr hyn a wnaed i chwi yn yr Aipht.

17 A dywedais, Mi a'ch dygaf chwi i fynu, o adfyd yr Aipht, i wlad y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid hefyd, a'r Jebusiaid; i wlad yn llifeirio o laeth a mêl.

18 A [r]hwy a wrandawant ar dy lais; a thi a ddeui, ti a henuriaid Israel, at frenhin yr Aipht, a dywedwch wrtho, ARGLWYDD [s]DDUW yr Hebreaid a gyfarfu â ni; ac yn awr gâd i ni fyned, attolwg, daith tri diwrnod i'r anialwch, fel yr aberthom i'r ARGLWYDD ein DUW.

19 ¶ A mi a wn na edy brenhin yr Aipht i chwi fyned, ond mewn llaw gadarn.

20 Am hynny mi a estynaf fy llaw, ac a darawaf yr Aipht â'm holl ryfeddodau, y rhai a wnaf yn ei chanol; ac wedi hynny efe a'ch gollwng chwi ymaith.

21 A rhoddaf hawddgarwch i'r bobl hyn y'ngolwg yr Aiphtiaid: a bydd, [t]pan eloch, nad eloch yn waglaw;

22 [u]Ond *pob* gwraig a fenthyccia gan ei chymmydoges, a chan yr hon fyddo yn cyttal â hi, ‖ddodrefn arian, a dodrefn aur, a gwisgoedd: a chwi a'u gosodwch *hwynt* am eich meibion, ac am eich merched; ac [x]a yspeiliwch yr ‖Aiphtiaid.

[o] Ps. 135. 13.
[p] pen. 4. 29.
[q] Gen. 50. 24.
[r] pen. 4. 31.
[s] pen. 5. 3.
[t] Gen. 15. 14.
[u] pen. 11. 2. a 12. 35.
‖ *dlysau.*
[x] Ezec. 39. 10.
‖ Neu, *Aipht.*

PENNOD IV.

1 *Troi gwïalen Moses yn sarph.* 6 *Ei law ef yn gwahan-glwyfo.* 10 *Efe yn anewyllysgar i'w anfon.* 14 *Appwyntio Aaron i'w helpu ef.* 18 *Moses yn ymadael oddi wrth Jethro.* 21 *Cennadwriaeth Duw at Pharaoh.* 24 *Sephorah yn enwaedu ar ei mab.* 27 *Danfon Aaron i gyfarfod â Moses.* 31 *Y bobl yn credu iddynt.*

A MOSES a attebodd, ac a ddywedodd, Etto wele ni chredant i mi, ac ni wrandawant ar fy llais; onid dywedant, Nid ymddangosodd yr ARGLWYDD i ti.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Beth sydd yn dy law? Dywedodd yntau, Gwïalen.

3 Ac efe a ddywedodd, Tafl hi ar y ddaear. Ac efe a'i taflodd hi ar y ddaear; a hi a aeth yn sarph: a Moses a giliodd rhagddi.

4 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moses, Estyn dy law, ac ymafael yn ei llosgwrn hi. Ac efe a estynodd ei law, ac a ymaflodd ynddi; a hi a aeth yn wïalen yn ei law ef.

5 Fel y credant ymddangos i ti o ARGLWYDD DDUW eu tadau, DUW Abraham, DUW Isaac, a DUW Jacob.

6 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho drachefn, Dod yn awr dy law yn dy fynwes. Ac efe a roddodd ei law yn ei fynwes: a *phan* dynnodd efe hi allan, wele ei law ef yn wahan-glwyfol [a]fel yr eira.

7 Ac efe a ddywedodd, Dod eilwaith dy law yn dy fynwes. Ac efe a roddodd eilwaith ei law yn ei fynwes, ac a'i tynnodd hi allan o'i fynwes; ac wele, hi a droisai fel ei gnawd *arall* ef.

8 A bydd, oni chredant i ti, ac oni wrandawant ar lais yr arwydd cyntaf, etto y credant i lais yr ail arwydd.

9 A bydd, oni chredant hefyd i'r ddau arwydd hyn, ac oni wrandawant ar dy lais, ti a gymmeri o ddwfr yr afon ac a'i tywellti ar y sychdir; †a bydd [b]y dyfroedd a gymmerech o'r afon yn waed ar y tir sych.

10 ¶ A dywedodd Moses wrth yr ARGLWYDD, O fy Arglwydd, ni *bûm* wr ‖ymadroddus, †na chyn hyn, nac er pan leferaist wrth dy was; eithr [c]safndrwm a thafodtrwm ydwyf.

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, [d]Pwy a wnaeth enau i ddyn? neu pwy a ordeiniodd fudan, neu fyddar, neu y neb sydd yn gweled, neu y dall? onid myfi yr ARGLWYDD?

12 Am hynny dos yn awr; a mi a fyddaf [e]gyd â'th enau, ac a ddysgaf i ti yr hyn a ddywedych.

13 Dywedodd yntau, O fy Arglwydd, danfon, attolwg, gyd â'r *hwn* a ‖ddanfonych.

14 Ac ennynodd digofaint yr ARGLWYDD yn erbyn Moses; ac efe a ddywedodd, Onid dy frawd *yw* Aaron y Lefiad? mi a wn y medr efe lefaru yn groyw: ac wele efe yn dyfod allan i'th gyfarfod: a phan y'th welo, efe a lawenycha yn ei galon.

15 [f]Llefara dithau wrtho ef, a gosod y geiriau hyn yn ei enau: a minnau a fyddaf gyd â'th enau di, a chyd â'i enau yntau, a dysgaf i chwi yr hyn a wneloch.

16 A llefared yntau trosot ti wrth y bobl: ac felly y bydd efe yn lle genau i

Cyn CRIST 1491.

[a] Num. 12. 10. 2 Bren. 5. 27.
† Heb. *bydd a bydd.*
[b] pen. 7. 19.
‖ *o eiriau.*
† Heb. *na doe nac echdoe.*
[c] pen. 6. 12.
[d] Ps. 94. 9.
[e] Matt. 10. 19. Marc 13. 11. Luc 12. 11.
‖ *ddylit ei ddanfon.*
[f] pen. 7. 1, 2.

Cyn CRIST 1491.

ti, [g]a thithau a fyddi yn lle Duw iddo yntau.

17 Cymmer hefyd y wïalen hon yn dy law, yr hon y gwnai wyrthiau â hi.

18 ¶ A Moses a aeth, ac a ddychwelodd at †Jethro ei chwegrwn, ac a ddywedodd wrtho, Gâd i mi fyned, attolwg, a dychwelyd at fy mrodyr *sydd* yn yr Aipht, a gweled a ydynt etto yn fyw. A dywedodd Jethro wrth Moses, Dos mewn heddwch.

19 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses ym Midian, Dos, dychwel i'r Aipht; o herwydd [h]bu feirw yr holl wŷr oedd yn ceisio dy einioes.

20 A Moses a gymmerth ei wraig, a'i feibion, ac a'u gosododd hwynt ar asyn, ac a ddychwelodd i wlad yr Aipht: cymmerodd Moses hefyd wïalen DUW yn ei law.

21 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Pan elych i ddychwelyd i'r Aipht, gwel i ti wneuthur ger bron Pharaoh yr holl ryfeddodau a roddais yn dy law: ond [i]mi a galedaf ei galon ef, fel na ollyngo ymaith y bobl.

22 A dywed wrth Pharaoh, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; [k]Fy mab i, *sef* [l]fy nghyntaf-anedig, *yw* Israel.

23 A dywedais wrthyt, Gollwng fy mab, fel y'm gwasanaetho: ond os gwrthodi ei ollwng ef, wele [m]mi a laddaf dy fab di, *sef* dy gyntaf-anedig.

24 ¶ A bu, ar y ffordd yn y lletty, [n]gyfarfod o'r ARGLWYDD âg ef, a cheisio ei ladd ef.

25 Ond Sephorah a gymmerth ‖[o]gyllell lèm, ac a dorrodd ddïenwaediad ei mab, ac a'i bwriodd i gyffwrdd â'i draed ef; ac a ddywedodd, Dïau dy *fod* yn brïod gwaedlyd i mi.

26 A'r *ARGLWYDD* a beidiodd âg ef: yna y dywedodd hi, Prïod gwaedlyd wyt, oblegid yr enwaediad.

27 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Aaron, Dos i gyfarfod â Moses i'r anialwch. Ac efe a aeth, ac a gyfarfu âg ef ym [p][r]mynydd DUW, ac a'i cusanodd ef.

28 A Moses a fynegodd i Aaron holl eiriau yr ARGLWYDD, yr hwn a'i hanfonasai ef, a'r holl arwyddion, a orchymynasai efe iddo.

29 ¶ A Moses ac Aaron a aethant, ac a gynnullasant holl henuriaid meibion Israel.

30 Ac Aaron a draethodd yr holl eiriau a lefarasai yr ARGLWYDD wrth Moses, ac a wnaeth yr arwyddion yng ngolwg y bobl.

31 A chredodd y bobl: a phan glywsant ymweled o'r ARGLWYDD â meibion Israel, ac iddo edrych ar eu gorthrymder, yna [q]hwy a ymgrymmasant ac a addolasant.

Cyn CRIST 1491.

PENNOD V.

1 *Pharaoh yn rhoddi senn i Moses ac Aaron, am eu cennadwriaeth: 5 yn ychwanegu tasg yr Israeliaid: 15 yn eu ceryddu hwynt am eu hachwynion. 21 Hwythau yn llefain yn erbyn Moses ac Aaron. 22 Moses yn cwyno wrth Dduw.*

AC wedi hynny, Moses ac Aaron a aethant i mewn, ac a ddywedasant wrth Pharaoh, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD DDUW Israel; Gollwng ymaith fy mhobl, fel y cadwont wyl i mi yn yr anialwch.

2 A dywedodd Pharaoh, [a]Pwy *yw* yr ARGLWYDD, fel y gwrandawn i ar ei lais, i ollwng Israel ymaith? Yr ARGLWYDD nid adwaen, ac Israel ni ollyngaf.

3 A dywedasant hwythau, [b]DUW yr Hebreaid a gyfarfu â ni: gâd i ni fyned, attolwg, daith tridiau yn yr anialwch, ac aberthu i'r ARGLWYDD ein DUW; rhag iddo ein rhuthro â haint, neu â chleddyf.

4 A dywedodd brenhin yr Aipht wrthynt, Moses ac Aaron, paham y perwch i'r bobl beidio â'u gwaith? ewch at eich beichiau.

5 Pharaoh hefyd a ddywedodd, Wele pobl y wlad yn awr ydynt lawer, a pharasoch iddynt beidio â'u llwythau.

6 A gorchymynodd Pharaoh, y dydd hwnnw, i'r rhai oedd feistriaid gwaith ar y bobl, a'u swyddogion, gan ddywedyd,

7 Na roddwch mwyach wellt i'r bobl i wneuthur priddfeini, megis o'r blaen; elant a chasglant wellt iddynt eu hunain.

8 A rhifedi y priddfeini y rhai yr oeddynt hwy yn ei wneuthur o'r blaen a roddwch arnynt; na leihêwch o hynny: canys segur ydynt; am hynny y maent yn gweiddi, gan ddywedyd, Gâd i ni fyned ac aberthu i'n DUW.

9 Trymhâer y gwaith ar y gwŷr, a gweithiant ynddo; fel nad edrychant am eiriau ofer.

10 ¶ A meistriaid gwaith y bobl, a'u swyddogion, a aethant allan, ac a lefarasant wrth y bobl, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Pharaoh; Ni roddaf wellt i chwi.

11 Ewch chwi, a cheisiwch i chwi

[g] pen. 7. 1.

† Heb. *Jether.*

[h] pen. 2. 15, 23. Matt. 2. 20.

[i] pen. 7. 3, 13. a 9. 12. a 10. 1. a 14. 8. Deut. 2. 30. Jos. 11. 20. Es. 63. 17. Ioan 12. 40. Rhuf. 9. 18.

[k] Rhuf. 9. 4.

[l] Jer. 31. 9. Iago 1. 18.

[m] pen. 11. 5. a 12. 29.

[n] Num. 22. 22.

‖ Neu, *garreg.*

[o] Jos. 5. 2, 3.

[p] pen. 3. 1.

[q] pen. 12. 27.

[a] Job 21. 15.

[b] pen. 3. 18.

Cyn CRIST 1491.

wellt lle y caffoch; er hynny ni leihêir dim o'ch gwaith.

12 A'r bobl a ymwasgarodd trwy holl wlad yr Aipht, i gasglu sofl yn lle gwellt.

13 A'r meistriaid gwaith oedd yn eu prysuro, gan ddywedyd, Gorphenwch eich gwaith, dogn dydd yn ei ddydd, megis pan oedd gwellt.

14 A churwyd swyddogion meibion Israel, y rhai a osodasai meistriaid gwaith Pharaoh arnynt hwy; a dywedwyd, Paham na orphenasoch eich tasg, ar wneuthur priddfeini, ddoe a heddyw, megis cyn hynny?

15 ¶ Yna swyddogion meibion Israel a ddaethant ac a lefasant ar Pharaoh, gan ddywedyd, Paham y gwnai fel hyn â'th weision?

16 Gwellt ni roddir i'th weision; a Gwnewch briddfeini i ni, meddant: ac wele dy weision a gurwyd; a'th bobl di dy hun sydd ar y bai.

17 Ac efe a ddywedodd, Segur, segur ydych; am hynny yr ydych chwi yn dywedyd, Gâd i ni fyned *ac* aberthu i'r ARGLWYDD.

18 Am hynny ewch yn awr, gweithiwch; ac ni roddir gwellt i chwi; etto chwi a roddwch yr *un* cyfrif o'r priddfeini.

19 A swyddogion meibion Israel a'u gwelent eu hun mewn *lle* drwg, pan ddywedid, Na leihêwch *ddim* o'ch priddfeini, dogn dydd yn ei ddydd.

20 ¶ A chyfarfuant â Moses ac Aaron, yn sefyll ar eu ffordd, pan oeddynt yn dyfod allan oddi wrth Pharaoh:

21 A dywedasant wrthynt, Edryched yr ARGLWYDD arnoch chwi, a barned; am i chwi beri i'n sawyr ni [c] ddrewi ger bron Pharaoh, a cher bron ei weision, gan roddi cleddyf yn eu llaw hwynt i'n lladd ni.

[c] Gen. 34. 30.

22 A dychwelodd Moses at yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD, paham y drygaist y bobl hyn? i ba beth y'm hanfonaist?

23 Canys er pan ddaethum at Pharaoh, i lefaru yn dy enw di, efe a ddrygodd y bobl hyn; a chan waredu ni waredaist dy bobl.

PENNOD VI.

1 *Duw yn adnewyddu ei addewid, trwy ei enw JEHOFAH.* 14 *Achau Reuben,* 15 *Simeon,* 16 *a Lefi; o'r hwn y daeth Moses ac Aaron.*

YNA y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Yn awr y cai weled beth a wnaf i Pharaoh: canys [a] trwy law gadarn y gollwng efe hwynt, a thrwy law gadarn [b] y gyrr efe hwynt o'i wlad.

2 DUW hefyd a lefarodd wrth Moses, ac a ddywedodd wrtho, Myfi *yw* ‖ JEHOFAH.

3 A mi a ymddangosais i Abraham, i Isaac, ac i Jacob, dan enw [c] DUW Hollalluog; ond *erbyn* fy enw [d] JEHOFAH ni bûm adnabyddus iddynt.

4 Hefyd mi a sicrhêais fy nghyfammod â hwynt, [e] am roddi iddynt wlad Canaan, sef gwlad eu hymdaith, yr hon yr ymdeithiasant ynddi.

5 A [f] mi a glywais hefyd uchenaid plant Israel, y rhai y mae yr Aiphtiaid yn eu caethiwo; a chofiais fy nghyfammod.

6 Am hynny dywed wrth feibion Israel, Myfi *yw* yr ARGLWYDD; a myfi a'ch dygaf chwi allan oddi tan lwythau yr Aiphtiaid, ac a'ch rhyddhâf o'u caethiwed hwynt; ac a'ch gwaredaf â braich estynedig, ac â barnedigaethau mawrion.

7 Hefyd mi a'ch cymmeraf yn bobl i mi, ac a fyddaf yn DDUW i chwi; a chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW, yr hwn sydd yn eich dwyn chwi allan oddi tan lwythau yr Aiphtiaid.

8 A mi a'ch dygaf chwi i'r wlad, am yr hon † y [g] tyngais y rhoddwn hi i Abraham, i Isaac, ac i Jacob; a mi a'i rhoddaf i chwi yn etifeddiaeth: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

† Heb. *codais fy llaw.* Edrych Gen. 14. 22. Deut. 32. 40.

[g] Gen. 15. 18. a 26. 3. a 35. 12.

9 ¶ A Moses a lefarodd felly wrth feibion Israel: ond ni wrandawsant ar Moses, gan gyfyngdra yspryd, a chan gaethiwed caled.

10 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

11 Dos i mewn; dywed wrth Pharaoh, brenhin yr Aipht, am iddo ollwng meibion Israel allan o'i wlad.

12 A Moses a lefarodd ger bron yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Wele, plant Israel ni wrandawsant arnaf fi; a pha fodd y'm gwrandawai Pharaoh, a minnau [h] yn ddïenwaededig o wefusau?

[h] pen. 4. 10. a ad. 30.

13 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses ac Aaron, ac a roddodd orchymyn iddynt at feibion Israel, ac at Pharaoh brenhin yr Aipht, i ddwyn meibion Israel allan o wlad yr Aipht.

14 ¶ Dyma eu pencenedl hwynt: [i] meibion Reuben, y cyntaf-anedig i Israel; Hanoch, a Phalu, Hesron, a Charmi: dyma deuluoedd Reuben.

[i] Gen. 46. 9. 1 Chron. 5. 3.

15 [k]A meibion Simeon; Jemuel, a Jamin, Ohad, a Jachin, Sohar hefyd, a Saul mab y Ganaanees: dyma deuluoedd Simeon.

16 ¶ Dyma hefyd enwau [l]meibion Lefi, yn ol eu cenhedlaethau; Gerson, Cohath hefyd, a Merari: a blynyddoedd oes Lefi *oedd* gant ac onid tair blynedd deugain.

17 [m]Meibion Gerson; Libni, a Simi, yn ol eu teuluoedd.

18 A [n]meibion Cohath; Amram, ac Ishar, Hebron hefyd, ac Uzziel: a blynyddoedd oes Cohath oedd dair ar ddeg ar hugain a chan mlynedd.

19 [o]Meibion Merari *oedd* Mahali, a Musi: dyma deuluoedd Lefi, yn ol eu cenhedlaethau.

20 Ac [p]Amram a gymmerodd Jochebed, ei fodryb chwaer ei dad, yn wraig iddo; a hi a ymddûg iddo Aaron a Moses: a blynyddoedd oes Amram *oedd* onid tair deugain a chan mlynedd.

21 ¶ A [q]meibion Ishar; Corah, a Nepheg, a Sicri.

22 A [r]meibion Uzziel; Misael, ac Elsaphan, a Sithri.

23 Ac Aaron a gymmerodd Eliseba, merch [s]Aminadab, chwaer Nahason, yn wraig iddo; a hi a ymddûg iddo [t]Nadab ac Abihu, Eleazar ac Ithamar.

24 Meibion Corah hefyd; Assir, ac Elcanah, ac Abiasaph: dyma deuluoedd y Corahiaid.

25 Ac Eleazar, mab Aaron, a gymmerodd yn wraig iddo *un* o ferched Putiel; a [u]hi a ymddûg iddo ef Phineas: dyma bennau cenedl y Lefiaid, yn ol eu teuluoedd.

26 Dyma Aaron a Moses, y rhai y dywedodd yr ARGLWYDD wrthynt, Dygwch feibion Israel allan o wlad yr Aipht, yn ol eu lluoedd.

27 Dyma y rhai a lefarasant wrth Pharaoh brenhin yr Aipht, am ddwyn meibion Israel allan o'r Aipht: dyma y Moses ac Aaron hwnnw.

28 ¶ A bu, ar y dydd y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses yn nhir yr Aipht,

29 Lefaru o'r ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd, Myfi *yw* yr ARGLWYDD: dywed wrth Pharaoh, brenhin yr Aipht, yr hyn oll yr ydwyf fi yn ei ddywedyd wrthyt.

30 A dywedodd Moses ger bron yr ARGLWYDD, Wele fi [x]yn ddïenwaededig o wefusau; a pha fodd y gwrendy Pharaoh arnaf?

PENNOD VII.

1 *Duw yn rhoi calon ym Moses i fyned at Pharaoh.* 7 *Ei oedran ef.* 8 *Ei wialen ef yn troi yn sarph.* 11 *Yr hudolion yn gwneuthur y cyffelyb.* 13 *Caledu calon Pharaoh.* 14 *Cennadwriaeth Duw at Pharaoh.* 19 *Troi yr afon yn waed.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Gwel, mi a'th wneuthum [a]yn Dduw i Pharaoh; ac Aaron dy frawd fydd yn brophwyd i tithau.

2 Ti a leferi yr hyn oll a orchymynwyf i ti; ac Aaron dy frawd a lefara wrth Pharaoh, ar iddo ollwng meibion Israel ymaith o'i wlad.

3 A [b]minnau a galedaf galon Pharaoh, ac a amlhâf fy arwyddion a'm rhyfeddodau y'ngwlad yr Aipht.

4 Ond ni wrendy Pharaoh arnoch: yna y rhoddaf fy llaw ar yr Aipht; ac y dygaf allan fy lluoedd, fy mhobl, meibion Israel, o wlad yr Aipht, [c]trwy farnedigaethau mawrion.

5 A'r Aiphtiaid a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan estynwyf fy llaw ar yr Aipht, a dwyn meibion Israel allan o'u mysg hwynt.

6 A gwnaeth Moses ac Aaron fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD iddynt; *ïe,* felly y gwnaethant.

7 A Moses *ydoedd* fab pedwar ugain mlwydd, ac Aaron yn fab tair blwydd a phedwar ugain, pan lefarasant wrth Pharaoh.

8 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses ac Aaron, gan ddywedyd,

9 Pan lefaro Pharaoh wrthych, gan ddywedyd, Dangoswch gennych wyrthiau; yna y dywedi wrth Aaron, [d]Cymmer dy wialen, a bwrw *hi* ger bron Pharaoh; a hi a â yn sarph.

10 ¶ A Moses ac Aaron a aethant i mewn at Pharaoh, ac a wnaethant felly, megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD: ac Aaron a fwriodd ei wialen ger bron Pharaoh, a cher bron ei weision; a hi a aeth yn sarph.

11 A Pharaoh hefyd [e]a alwodd am y doethion, a'r [f]hudolion: a hwythau hefyd, *sef* swynwyr yr Aipht, a wnaethant felly trwy eu swynion.

12 Canys bwriasant bob un ei wialen; a hwy a aethant yn seirph: ond gwïalen Aaron a lyngcodd eu gwïail hwynt.

13 A chalon Pharaoh a galedodd, fel na wrandawai arnynt hwy; [g]megis y llefarasai yr ARGLWYDD.

14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth

Cyn CRIST 1491.

[k] 1 Chron. 4. 24. 1619.
[l] Num. 3. 17. 1 Chron. 6. 1, 16.
[m] 1 Chron. 6. 17. a 23. 7.
[n] Num. 26. 57. 1 Chron. 6. 2, 18.
[o] 1 Chron. 6. 19. a 23. 21.
[p] pen. 2. 1. Num. 26. 59.
[q] Num. 16. 1. 1 Chron. 6. 37, 38.
[r] Lef. 10. 4. Num. 3. 30.
Cylch 1530.
[s] Ruth 4. 19, 20. 1 Chron. 2. 10.
[t] Num. 3. 2. a 26. 60. 1 Chron. 6. 3. a 24. 1.
[u] Num. 25. 11.
1491.
[x] pen. 4. 10.

Cyn CRIST 1491.

[a] pen. 4. 16.
[b] pen. 4. 21.
[c] pen. 6. 6.
1491.
[d] pen. 4. 2, 17.
[e] Gen. 41. 8.
[f] 2 Tim. 3. 8.
[g] pen. 4. 21.

Cyn CRIST 1491.

Moses, [b] Caledodd calon Pharaoh; gwrthododd ollwng y bobl ymaith.

15 Dos at Pharaoh yn fore: wele efe a ddaw allan i'r dwfr; saf dithau ar lann yr afon erbyn ei ddyfod ef; a chymmer yn dy law y wïalen a drodd yn sarph.

16 A dywed wrtho ef, ARGLWYDD DDUW yr Hebreaid a'm hanfonodd attat, i ddywedyd, Gollwng ymaith fy mhobl, [i] fel y'm gwasanaethont yn yr anialwch: ac wele, hyd yn hyn, ni wrandewit.

17 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; Wrth hyn y cai wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD: [k] wele, myfi â'r wïalen *sydd* yn fy llaw a darawaf y dyfroedd *sydd* yn yr afon, fel y tröer hwynt [l] yn waed.

18 A'r pysg *sydd* yn yr afon a fyddant feirw, a'r afon a ddrewa; a bydd blin gan yr Aiphtiaid yfed dwfr o'r afon.

19 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moses, Dywed wrth Aaron, Cymmer dy wïalen, ac estyn dy law ar ddyfroedd yr Aipht, ar eu ffrydiau, ar eu hafonydd, ac ar eu pyllau, ac ar eu holl † lynnau dyfroedd, fel y byddont yn waed; a bydd gwaed trwy holl wlad yr Aipht, yn eu *llestri* coed a cherrig hefyd.

20 A Moses ac Aaron a wnaethant fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD: ac efe [m] a gododd ei wïalen, ac a darawodd y dyfroedd y rhai *oeddynt* yn yr afon, yng ngŵydd Pharaoh, ac y'ngŵydd ei weision; a'r holl [n] ddyfroedd y rhai *oeddynt* yn yr afon a dröwyd yn waed.

21 A'r pysgod, y rhai oeddynt yn yr afon, a fuant feirw; a'r afon a ddrewodd, ac ni allai yr Aiphtiaid yfed dwfr o'r afon; a gwaed oedd trwy holl wlad yr Aipht.

22 A swynwyr yr Aipht a wnaethant y cyffelyb trwy eu swynion: a chaledodd calon Pharaoh, ac ni wrandawodd arnynt [p] megis y llefarasai yr ARGLWYDD.

23 A Pharaoh a drodd ac a aeth i'w dŷ, ac ni osododd hyn at ei galon.

24 A'r holl Aiphtiaid a gloddiasant oddi amgylch yr afon am ddwfr i'w yfed; canys ni allent yfed o ddwfr yr afon.

25 A chyflawnwyd saith o ddyddiau, wedi i'r ARGLWYDD daro yr afon.

PENNOD VIII.

1 *Danfon llyffaint.* 8 *Pharaoh yn ymbil â Moses.* 12 *A Moses trwy weddi yn eu tynnu hwynt ymaith.* 16 *Troi y llwch yn llau; yr hyn ni allai y swynwyr ei wneuthur.* 20 *Yr heidiau ednog.* 25 *Pharaoh yn lled-foddlawn i'r bobl i fyned:* 32 *etto efe a galedir.*

A DYWEDODD yr ARGLWYDD wrth Moses, Dos at Pharaoh, a dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Gollwng ymaith fy mhobl, fel y'm gwasanaethont.

2 Ac os gwrthodi *eu* gollwng, wele, mi a darawaf dy holl derfynau di â [a] llyffaint.

3 A'r afon a heigia lyffaint, y rhai a ddringant, ac a ddeuant i'th dŷ, ac i ystafell dy orweddle, ac ar dy wely; ac i dŷ dy weision, ac ar dy bobl, ac i'th ffyrnau, ac ar dy ‖ fwyd gweddill.

4 A'r llyffaint a ddringant arnat ti, ac ar dy bobl, ac ar dy holl weision.

5 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moses, Dywed wrth Aaron, Estyn dy law â'th wïalen ar y ffrydiau, ar yr afonydd, ac ar y llynnoedd; a gwna i lyffaint ddyfod i fynu ar hyd tir yr Aipht.

5 Ac Aaron a estynodd ei law ar ddyfroedd yr Aipht; [b] a'r llyffaint a ddaethant i fynu, ac a orchuddiasant dir yr Aipht.

7 A'r swynwyr a wnaethant yr un modd, trwy eu swynion; ac a ddygasant i fynu lyffaint ar wlad yr Aipht.

8 ¶ Yna Pharaoh a alwodd am Moses ac Aaron, ac a ddywedodd, [d] Gweddïwch ar yr ARGLWYDD, ar iddo dynnu y llyffaint ymaith oddi wrthyf fi, ac oddi wrth fy mhobl; a mi a ollyngaf ymaith y bobl, fel yr aberthont i'r ARGLWYDD.

9 A Moses a ddywedodd wrth Pharaoh, Cymmer ogoniant arnaf fi: ‖ Pa amser y gweddïaf drosot, a thros dy weision, a thros dy bobl, am † ddifa y llyffaint oddi wrthyt, ac o'th dai, a'u gadael yn unig yn yr afon?

13 Ac efe a dywedodd, ‖ Y fory. A dywedodd yntau, Yn ol dy air *y bydd;* fel y gwypech nad *oes neb* fel yr ARGLWYDD ein DUW ni.

11 A'r llyffaint a ymadawant â thi, ac â'th dai, ac â'th weision, ac â'th bobl; yn unig yn yr afon y gadewir hwynt.

12 A Moses ac Aaron a aethant allan oddi wrth Pharaoh. A Moses a lefodd ar yr ARGLWYDD, o achos y llyffaint y rhai a ddygasai efe ar Pharaoh.

13 A'r ARGLWYDD a wnaeth yn ol gair Moses: a'r llyffaint a fuant feirw o'r tai, o'r pentrefydd, ac o'r meusydd.

14 A chasglasant hwynt yn bentyrrau; fel y drewodd y wlad.

15 Pan welodd Pharaoh fod seibiant *iddo,* [e] efe a galedodd ei galon, ac ni

Cyn CRIST 1491.

[b] pen. 8. 15. a 10. 1, 20, 27.

[i] pen. 3. 12, 18. a 5. 1, 3.

[k] pen. 4. 9.

[l] Dat. 16. 6.

† Heb. *gasgliad eu dyfroedd.*

[m] pen. 17. 5.

[n] Ps. 78. 44. a 105. 29.

[p] ad. 8.

[a] Dat. 16. 13.

‖ *gafnau tylino;* neu, *does.*

[b] Ps. 78. 45. a 105. 30.

[d] pen. 9. 28. a 10. 17. Num. 21. 7. 1 Bren. 13. 6. Act. 8. 24.

‖ Neu, *Erbyn pa bryd.*

† Heb. *dorri ymaith.*

‖ Neu, *Erbyn y fory.*

[e] pen. 7. 14.

wrandawodd arnynt; megis y llefarasai yr ARGLWYDD.

16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Dywed wrth Aaron, Estyn dy wïalen, a tharo lwch y ddaear, fel y byddo yn llau trwy holl wlad yr Aipht.

17 Ac felly y gwnaethant. Canys Aaron a estynodd ei law â'i wïalen, ac a darawodd lwch y ddaear; ac [f]efe a aeth yn llau ar ddyn ac ar anifail: holl lwch y tir oedd yn llau trwy holl wlad yr Aipht.

18 A'r swynwyr a wnaethant felly, trwy eu swynion, i ddwyn llau allan; ond [c]ni allasant: felly y bu y llau ar ddyn ac ar anifail.

19 Yna y swynwyr a ddywedasant wrth Pharaoh, [g]Bys DUW *yw* hyn: a chaledwyd calon Pharaoh, ac ni wrandawai arnynt; megis y llefarasai yr ARGLWYDD.

20 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Cyfod yn fore, a saf ger bron Pharaoh; wele efe a ddaw allan i'r dwfr: yna dywed wrtho, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD: Gollwng ymaith fy mhobl, fel y'm gwasanaethont.

21 O herwydd, os ti ni ollyngi fy mhobl, wele fi yn gollwng arnat ti, ac ar dy weision, ac ar dy bobl, ac i'th dai, ‖gymmysgbla; a thai yr Aiphtiaid a lenwir o'r gymmysgbla, a'r ddaear hefyd yr hon y maent arni.

22 A'r dydd hwnnw [h]y neillduaf fi wlad Gosen, yr hon y mae fy mhobl yn aros ynddi, fel na byddo y gymmysgbla yno; fel y gwypech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD y'nghanol y ddaear.

23 A mi a osodaf †wahan rhwng fy mhobl i a'th bobl di: ‖y fory y bydd yr arwydd hwn.

24 A'r ARGLWYDD a wnaeth felly: a [i]daeth cymmysgbla drom i dŷ Pharaoh, ac i dai ei weision, ac i holl wlad yr Aipht; a ‖llygrwyd y wlad gan y gymmysgbla.

25 ¶ A Pharaoh a alwodd am Moses ac Aaron, ac a ddywedodd, Ewch, aberthwch i'ch DUW yn y wlad.

26 A dywedodd Moses, Nid cymmwys gwneuthur felly; oblegid nyni a aberthwn i'r ARGLWYDD ein DUW [k]ffieiddbeth yr Aiphtiaid: wele, os aberthwn ffieiddbeth yr Aiphtiaid y'ngŵydd eu llygaid hwynt, oni labyddiant hwy ni?

27 Taith [l]tridiau yr awn i'r anialwch, a nyni a aberthwn i'r ARGLWYDD ein DUW, megis [m]y dywedo efe wrthym ni.

28 A dywedodd Pharaoh, Mi a'ch gollyngaf chwi, fel yr aberthoch i'r ARGLWYDD eich DUW yn yr anialwch; ond nac ewch ym mhell: [n]gweddïwch trosof fi.

29 A dywedodd Moses, Wele, myfi a âf allan oddi wrthyt, ac a weddïaf ar yr ARGLWYDD, ar gilio y gymmysgbla oddi wrth Pharaoh, oddi wrth ei weision, ac oddi wrth ei bobl, y fory: ond na thwylled Pharaoh mwyach, heb ollwng ymaith y bobl i aberthu i'r ARGLWYDD.

30 A Moses a aeth allan oddi wrth Pharaoh, ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD.

31 A gwnaeth yr ARGLWYDD yn ol gair Moses: a'r gymmysgbla a dynnodd efe ymaith oddi wrth Pharaoh, oddi wrth ei weision, ac oddi wrth ei bobl; ni adawyd un.

32 A [o]Pharaoh a galedodd ei galon y waith honno hefyd, ac ni ollyngodd ymaith y bobl.

PENNOD IX.

1 *Haint yr anifeiliaid.* 8 *Pla y cornwydydd llinorog.* 13 *Cennadwriaeth Moses ynghylch y cenllysg.* 22 *Pla y cenllysg.* 27 *Pharaoh yn ymbil â Moses;* 35 *ac er hynny efe a galedir.*

YNA y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Dos i mewn at Pharaoh, a llefara wrtho ef, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW yr Hebreaid; Gollwng ymaith fy mhobl, fel y'm gwasanaethont.

2 Oblegid, os gwrthodi *eu* gollwng hwynt ymaith, ac attal o honot hwynt etto;

3 Wele, llaw yr ARGLWYDD fydd ar dy anifeiliaid, y rhai *sydd* yn y maes; ar feirch, ar asynod, ar gamelod, ar y gwartheg, ac ar y defaid, *y daw* haint trwm iawn.

4 A'r [a]ARGLWYDD a neilldua rhwng anifeiliaid Israel, ac anifeiliaid yr Aiphtiaid; fel na byddo marw dim o gwbl *a'r sydd* eiddo meibion Israel.

5 A gosododd yr ARGLWYDD amser nodedig, gan ddywedyd, Y fory y gwna yr ARGLWYDD y peth hyn yn y wlad.

6 A'r ARGLWYDD a wnaeth y peth hynny drannoeth: a [b]bu feirw holl anifeiliaid yr Aiphtiaid; ond o anifeiliaid meibion Israel ni bu farw un.

7 A Pharaoh a anfonodd; ac wele, ni buasai farw un o anifeiliaid Israel: [c]a chalon Pharaoh a galedwyd, ac ni ollyngodd y bobl.

8 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses ac wrth Aaron, Cymmerwch i

Cyn CRIST 1491.

[f] Ps. 105. 31.

[g] 1 Sam. 6. 3, 9. Ps. 8. 3. Matt. 12. 28. Luc 11. 20.

‖ *heidiau ednog.*

[h] pen. 9. 4, 26. a 10. 23. a 12. 13.

† Heb. *ymwared.* ‖ Neu, *Erbyn y fory.*

[i] Ps. 78. 45. a 105. 31.

‖ *distrywiwyd.*

[k] Gen. 43. 32. a 46. 34.

[l] pen. 3. 18.

[m] pen. 3. 12.

Cyn CRIST 1491.

[n] ad. 8. pen. 9. 28. 1 Bren. 13. 6.

[o] ad. 15.

[a] pen. 8. 22.

[b] Ps. 78. 50.

[c] pen. 7. 14.

Cyn CRIST 1491.

chwi lonaid eich llaw o ludw ffwrn, a thaened Moses ef tu a'r nefoedd y'ngŵydd Pharaoh:

9 Ac efe fydd yn llwch ar holl dir yr Aipht; ac a fydd ar ddyn ac ar anifail [d]yn gornwyd llinorog, trwy holl wlad yr Aipht.

10 A hwy a gymmerasant ludw y ffwrn, ac a safasant ger bron Pharaoh: a Moses a'i taenodd tu a'r nefoedd; ac efe a aeth [e]yn gornwyd llinorog ar ddyn ac ar anifail.

11 A'r swynwyr ni allent sefyll ger bron Moses, gan y cornwyd; oblegid yr oedd y cornwyd ar y swynwyr, ac ar yr holl Aiphtiaid.

12 A'r ARGLWYDD a galedodd galon Pharaoh, fel na wrandawai arnynt; [f]megis y llefarasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

13 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Cyfod yn fore, a saf ger bron Pharaoh, a dywed wrtho, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW yr Hebreaid; Gollwng fy mhobl, fel y'm gwasanaethont.

14 Canys y waith hon yr anfonaf fy holl bläau ar dy galon, ac ar dy weision, ac ar dy bobl; fel y gwypech nad oes gyffelyb i mi yn yr holl ddaear.

15 O herwydd yn awr, mi a estynaf fy llaw, ac a'th darawaf di a'th bobl â haint y nodau; a thi a dorrir ymaith oddi ar y ddaear.

16 Ac yn ddïau [g]er mwyn hyn y'th †gyfodais di, i ddangos ‖i ti fy nerth; ac fel y myneger fy enw trwy yr holl ddaear.

17 A wyt ti yn ymddyrchafu ar fy mhobl etto, heb eu gollwng hwynt ymaith?

18 Wele, mi a wlawiaf ynghylch yr amser yma y fory genllysg trymion iawn; y rhai ni bu eu bath yn yr Aipht, o'r dydd y sylfaenwyd hi, hyd yr awr hon.

19 Anfon gan hynny yn awr, casgl dy anifeiliaid, a phob dim a'r y sydd i ti yn y maes: pob dyn ac anifail a gaffer yn y maes, ac nis dyger i dŷ, y disgyn y cenllysg arnynt, a byddant feirw.

20 Yr hwn a ofnodd air yr ARGLWYDD o weision Pharaoh, a yrrodd ei weision a'i anifeiliaid i dai;

21 A'r hwn †nid ystyriodd air yr ARGLWYDD, a adawodd ei weision a'i anifeiliaid yn y maes.

22 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Estyn dy law tu a'r nefoedd; fel y byddo [h]cenllysg yn holl wlad yr Aipht, ar ddyn ac ar anifail, ac ar holl lysiau y maes, o fewn tir yr Aipht.

23 A Moses a estynodd ei wïalen tu a'r nefoedd: a'r [i]ARGLWYDD a roddodd daranau a chenllysg, a'r tân a gerddodd ar hyd y ddaear; a chafododd yr ARGLWYDD genllysg ar dir yr Aipht.

24 Felly yr ydoedd cenllysg, a thân yn ymgymmeryd y'nghanol y cenllysg, yn flin iawn; yr hwn ni bu ei fath yn holl wlad yr Aipht, er pan ydoedd yn genhedlaeth.

25 A'r cenllysg a gurodd, trwy holl wlad yr Aipht, gwbl a'r *oedd* yn y maes, yn ddyn ac yn anifail; y cenllysg hefyd a gurodd holl lysiau y maes, ac a ddrylliodd holl goed y maes:

26 [k]Yn unig y'ngwlad Gosen, yr hon yr ydoedd meibion Israel ynddi, nid oedd dim cenllysg.

27 ¶ A Pharaoh a anfonodd, ac a alwodd ar Moses ac Aaron, ac a ddywedodd wrthynt, Pechais y waith hon; yr ARGLWYDD sydd gyfiawn, a minnau a'm pobl yn annuwiol.

28 [l]Gweddïwch ar yr ARGLWYDD (canys digon *yw hyn*) na byddo taranau DUW na chenllysg; a mi a'ch gollyngaf, ac ni arhoswch yn hŵy.

29 A dywedodd Moses wrtho, Pan elwyf allan o'r ddinas mi a ledaf fy nwylaw at yr ARGLWYDD: *a'r* taranau a beidiant, a'r cenllysg ni bydd mwy; fel y gwypych [m]mai yr ARGLWYDD bïau y ddaear.

30 Ond mi a wn nad wyt ti etto, na'th weision, yn ofni wyneb yr ARGLWYDD DDUW.

31 A'r llin a'r haidd a gurwyd; canys yr haidd *oedd* wedi hedeg, a'r llin wedi hadu:

32 A'r gwenith a'r rhŷg ni churwyd; o herwydd †diweddar *oeddynt* hwy.

33 A Moses a aeth oddi wrth Pharaoh allan o'r ddinas, ac a ledodd ei ddwylaw at yr ARGLWYDD; a'r taranau a'r cenllysg a beidiasant, ac ni thywalltwyd gwlaw ar y ddaear.

34 A phan welodd Pharaoh beidio o'r gwlaw, a'r cenllysg, a'r taranau, efe a chwanegodd bechu; ac a galedodd ei galon, efe a'i weision.

35 [n]A chaledwyd calon Pharaoh, ac ni ollyngai efe feibion Israel ymaith; megis y llefarasai yr ARGLWYDD trwy law Moses.

[d] Dat. 16. 2.
[e] Deut. 28. 27.
[f] pen. 4. 21.
[g] Rhuf. 9. 17. Edrych pen. 14. 17. Diar. 16. 4. 1 Petr 2. 8.
† Heb. *gynheliais i fynu.*
‖ *ynot.*
† Heb. *ni osododd ei galon ar.*

Cyn CRIST 1491.

[h] Dat. 16. 21.
[i] Ps. 78. 47. a 105. 32.
[k] pen. 8. 22. a 10. 23. a 11. 7. a 12. 13.
[l] pen. 8. 8, 28. a 10. 17. Act. 8. 24.
[m] Ps. 24. 1.
† Heb. *cuddiedig,* neu, *dywyll.*
[n] pen. 4. 21.

PENNOD X.

1 *Duw yn bygwth anfon locustiaid.* 7 *Pharaoh, ar ddeisyfiad ei weision, yn lled-foddlawn i'r Israeliaid i fyned ymaith.* 12 *Pla y locustiaid.* 16 *Pharaoh yn ymbil â Moses.* 21 *Pla y tywyllwch anferthol.* 24 *Pharaoh yn ymbil â Moses;* 27 *etto efe a galon-galedir.*

Cyn CRIST 1491.

A DYWEDODD yr ARGLWYDD wrth Moses, Dos at Pharaoh: [a]o herwydd mi a galedais ei galon ef, a chalon ei weision; fel y dangoswn fy arwyddion hyn yn ei ŵydd ef:

[a] pen. 4. 21. a 7. 14.

2 Ac fel [b]y mynegit wrth dy fab, a mab dy fab, yr hyn a wneuthum yn yr Aipht, a'm harwyddion a wneuthum yn eu plith hwynt; ac y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[b] Ps. 71. 18. a 78. 5, &c.

3 A daeth Moses ac Aaron i mewn at Pharaoh, a dywedasant wrtho, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD DDUW yr Hebreaid; Pa hyd y gwrthodi ymostwng ger fy mron? gollwng ymaith fy mhobl, fel y'm gwasanaethont.

4 O herwydd os ti a wrthodi ollwng fy mhobl, wele, y fory y dygaf locustiaid i'th fro;

† Heb. *lygad.*

5 A hwynt-hwy a orchuddiant †wyneb y ddaear, fel na allo un weled y ddaear: a [d]hwy a ysant y gweddill a adawyd i chwi yn ddïangol gan y cenllysg; difânt hefyd bob pren a fyddo yn blaguro i chwi yn y maes.

[d] Joel 1. 4.

6 Llanwant hefyd dy dai di, a thai dy holl weision, a thai yr holl Aiphtiaid, y rhai ni welodd dy dadau, na thadau dy dadau, er y dydd y buont ar y ddaear hyd y dydd hwn. Yna efe a drodd, ac a aeth allan oddi wrth Pharaoh.

7 A gweision Pharaoh a ddywedasant wrtho, Pa hyd y bydd hwn yn fagl i ni? gollwng ymaith y gwŷr, fel y gwasanaethont yr ARGLWYDD eu DUW: Oni wyddost ti etto ddifetha yr Aipht?

8 A dychwelwyd Moses ac Aaron at Pharaoh: ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch, gwasanaethwch yr ARGLWYDD eich DUW: *ond* †pa rai sydd yn myned?

† Heb. *pwy a phwy.*

9 A Moses a ddywedodd, A'n llangciau, ac â'n henafgwyr, yr awn ni; â'n meibion hefyd, ac â'n merched, â'n defaid, ac â'n gwartheg, yr awn ni: oblegid *rhaid* i ni *gadw* gwyl i'r ARGLWYDD.

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yr un modd y byddo yr ARGLWYDD gyd â chwi, ag y gollyngaf chwi, a'ch rhai bach: gwelwch, mai ar ddrwg y mae eich bryd.

11 Nid felly; ewch yn awr, y gwŷr, a gwasanaethwch yr ARGLWYDD: canys hyn yr oeddych yn ei geisio. Felly hwy a yrrwyd allan o ŵydd Pharaoh.

12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Estyn dy law ar wlad yr Aipht, am locustiaid, fel y delont i fynu ar dir yr Aipht; ac y bwyttäont holl lysiau y ddaear, *sef* y cwbl a'r a adawodd y cenllysg.

13 A Moses a estynodd ei wïalen ar dir yr Aipht: a'r ARGLWYDD a ddug ddwyreinwynt ar y tir yr holl ddiwrnod hwnnw, a'r holl nos honno; a *phan* ddaeth y bore, gwynt y dwyrain a ddug locustiaid.

14 A'r [e]locustiaid a aethant i fynu dros holl wlad yr Aipht, ac a arhosasant ym mhob ardal i'r Aipht: blin iawn oeddynt; [f]ni bu y fath locustiaid o'u blaen hwynt, ac ar eu hol ni bydd y cyffelyb.

[e] Ps. 78. 46. a 105. 34.

[f] Joel 2. 2.

15 Canys toisant wyneb yr holl dir, a thywyllodd y wlad; a hwy a ysasant holl lysiau y ddaear, a holl ffrwythau y coed, yr hyn a weddillasai y cenllysg: ac ni adawyd dim gwyrddlesni ar goed, nac ar lysiau y maes, o fewn holl wlad yr Aipht.

16 ¶ Yna Pharaoh †a alwodd am Moses ac Aaron ar frys; ac a ddywedodd, Pechais yn erbyn yr ARGLWYDD eich DUW, ac yn eich erbyn chwithau.

† Heb. *a frysiodd i alw.*

17 Ac yn awr maddeu, attolwg, fy mhechod y waith hon yn unig, a [g]gweddïwch ar yr ARGLWYDD eich DUW, ar iddo dynnu oddi wrthyf y farwolaeth hon yn unig.

[g] pen. 9. 28.

18 A *Moses* a aeth allan oddi wrth Pharaoh, ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD.

19 A'r ARGLWYDD a drodd wynt gorllewin cryf iawn, ac efe a gymmerodd ymaith y locustiaid, ac a'u †bwriodd hwynt [h]i'r môr coch: ni adawyd un locust o fewn holl derfynau yr Aipht.

† Heb. *rhwymodd.*

[h] Joel. 2. 20.

20 Er hynny [i]caledodd yr ARGLWYDD galon Pharaoh, fel na ollyngai efe feibion Israel ymaith.

[i] pen. 4. 21. a 11. 10.

21 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Estyn dy law tu a'r nefoedd, fel y byddo tywyllwch ar dir yr Aipht, tywyllwch a aller ei deimlo.

22 A Moses a estynodd ei law tu a'r nefoedd: a bu [k]tywyllwch dudew trwy holl wlad yr Aipht dri diwrnod.

[k] Ps. 105. 28.

23 Ni welai neb eu gilydd, ac ni chododd neb o'i le dri diwrnod: [l]ond yr ydoedd goleuni i holl feibion Israel yn eu trigfannau.

[l] pen. 8. 22.

Cyn CRIST 1491.

24 ¶ A galwodd Pharaoh am Moses ac Aaron, ac a ddywedodd, Ewch, gwasanaethwch yr ARGLWYDD; arhôed eich defaid, a'ch gwartheg yn unig: aed eich rhai bach hefyd gyd â chwi.

25 A dywedodd Moses, Ti a roddi hefyd yn ein dwylaw ebyrth, a phoeth-offrymmau, fel yr aberthom i'r ARGLWYDD ein DUW.

26 Aed ein hanifeiliaid hefyd gyd â ni; ni adewir ewin yn ol: oblegid o honynt y cymmerwn i wasanaethu yr ARGLWYDD ein DUW: ac nis gwyddom â pha beth y gwasanaethwn yr ARGLWYDD, hyd oni ddelom yno.

[m] pen. 14. 4, 8.

27 ¶ Ond yr ARGLWYDD [m] a galedodd galon Pharaoh, ac ni fynnai eu gollwng hwynt.

28 A dywedodd Pharaoh wrtho, Dos oddi wrthyf, gwylia arnat rhag gweled fy wyneb mwy: oblegid y dydd y gwelych fy wyneb, y byddi farw.

29 A dywedodd Moses, Uniawn y dywedaist, [n] ni welaf dy wyneb mwy.

[a] Heb. 11. 27.

PENNOD XI.

1 *Cennadwriaeth Duw at yr Israeliaid i fenthyccio tlysau gan eu cymmydogion.* 4 *Moses yn bygwth Pharaoh â marwolaeth y cyntaf-anedig.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Un bla etto a ddygaf ar Pharaoh, ac ar yr Aipht; wedi hynny efe a'ch gollwng chwi oddi yma: [a] pan y'ch gollyngo, gan wthio efe a'ch gwthia chwi oddi yma yn gwbl.

[a] pen. 12. 31, 33, 39.

2 Dywed yn awr lle y clywo y bobl; a [b] benthyccied pob gwr gan ei gymmydog, a phob gwraig gan ei chymmydoges, ddodrefn arian, a ‖ dodrefn aur.

[b] pen. 3. 22. a 12. 35.

‖ *thlysau.*

3 A'r [c] ARGLWYDD a roddodd i'r bobl ffafr y'ngolwg yr Aiphtiaid: ac *yr oedd* Moses yn wr mawr iawn y'ngwlad yr Aipht, y'ngolwg gweision Pharaoh, ac y'ngolwg y bobl.

[c] pen. 12. 36.

4 Moses hefyd a ddywedodd, Fel hyn y llefarodd yr ARGLWYDD; [e] Ynghylch hanner nos yr âf fi allan i ganol yr Aipht.

[e] pen. 12. 29.

5 A [f] phob cyntaf-anedig y'ngwlad yr Aipht a fydd marw, o gyntaf-anedig Pharaoh, yr hwn sydd yn eistedd ar ei deyrn-gadair, hyd gyntaf-anedig y wasanaethferch *sydd* ar ol y felin; a phob cyntaf-anedig o anifail.

[f] pen. 12. 12.

6 A bydd gweiddi mawr trwy holl wlad yr Aipht, yr hwn ni bu ei fath, ac ni bydd mwyach ei gyffelyb.

[g] pen. 8. 22.

7 [g] Ond yn erbyn neb o blant Israel [h] ni symmud ci ei dafod, ar ddyn, nac anifail; fel y gwypoch fod yr ARGLWYDD yn gwneuthur rhagor rhwng yr Aiphtiaid ac Israel.

[h] Jos. 10. 21.

8 A'th [i] holl weision hyn a ddeuant i waered attaf fi, ac a ymgrymmant i mi, gan ddywedyd, Dos allan, a'r holl bobl *sydd* ar dy ol; ac wedi hynny yr âf fi allan. Felly efe a aeth allan oddi wrth Pharaoh mewn † digllonedd llidiog.

[i] pen. 12. 21, 33.

† Heb. *poethder digllonedd.*

9 A dywedodd [k] yr ARGLWYDD wrth Moses, Ni wrendy Pharaoh arnoch; fel [l] yr amlhâer fy rhyfeddodau y'ngwlad yr Aipht.

[k] pen. 3. 19. a 10. 1.

[l] pen. 7. 3.

10 A Moses ac Aaron a wnaethant yr holl ryfeddodau hyn ger bron Pharaoh: a'r [m] ARGLWYDD a galedodd galon Pharaoh, fel na ollyngai efe feibion Israel allan o'i wlad.

[m] pen. 10. 20.

PENNOD XII.

1 *Newidio dechreuad y flwyddyn.* 3 *Ordeinio y Pasc.* 11 *Defod y Pasc.* 15 *Bara croyw.* 29 *Marwolaeth y cyntaf-anedig.* 31 *Gyrru yr Israeliaid allan o'r tir.* 37 *Hwythau yn dyfod i Succoth.* 43 *Ordinhâd y Pasc.*

YR ARGLWYDD hefyd a lefarodd wrth Moses ac Aaron yn nhir yr Aipht, gan ddywedyd,

2 Y mis hwn *fydd* i chwi yn ddechreuad y misoedd: cyntaf *fydd* i chwi o fisoedd y flwyddyn.

3 ¶ Lleferwch wrth holl gynnulleidfa Israel, gan ddywedyd, Ar y degfed *dydd* o'r mis hwn cymmerant iddynt bob un oen, yn ol teulu *eu* tadau, *sef* ‖ oen dros bob teulu.

‖ Neu, *mynn.*

4 Ond os y teulu fydd ry fychan i'r oen, efe a'i gymmydog nesaf i'w dŷ a'i cymmer, wrth y rhifedi o ddynion; pob un yn ol ei fwytta a gyfrifwch at yr oen.

5 Bydded yr oen gennych [a] yn berffeith-gwbl, yn wrryw, *ac* yn llwdn blwydd: o'r defaid, neu o'r geifr, y cymmerwch *ef.*

[a] Lef. 22. 20, 21. Mal. 1. 8. Heb. 9. 14. 1 Petr 1. 19.

6 A bydded y'nghadw gennych hyd y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis hwn: a [b] lladded holl dyrfa cynnulleidfa Israel ef † yn y cyfnos.

[b] Lef. 23. 5. Num. 9. 3. a 28. 16. Deut. 16. 1.

† Heb. *rhwng y ddau hwyr.* pen. 16. 6.

7 A chymmerant o'r gwaed, a rhoddant ar y ddau ystlysbost, ac ar gappan drws y tai y bwyttânt ef ynddynt.

8 A'r cig a fwyttânt y nos honno, wedi ei rostio *wrth* dân, a [c] bara croyw, gyd â *dail* surion y bwyttânt ef.

[c] 1 Cor. 5. 8.

9 Na fwyttêwch o hono yn amrwd, na chwaith wedi ei ferwi mewn dwfr, eithr wedi ei rostio *wrth* dân; ei ben gyd â'i draed a'i ymysgaroedd.

Cyn CRIST 1491.

10 [d]Ac na weddillwch *ddim* o hono hyd y bore: a'r hyn fydd y'ngweddill o hono erbyn y bore, llosgwch yn tân.

11 ¶ Ac fel hyn y bwyttêwch ef; wedi gwregysu eich lwynau, a'ch esgidiau am eich traed, a'ch ffyn yn eich dwylaw: a bwyttêwch ef ar ffrwst; Pasc yr ARGLWYDD *ydyw* efe.

12 O herwydd mi a dramwyaf trwy wlad yr Aipht y nos hon, ac a darawaf bob cyntaf-anedig o fewn tir yr Aipht, yn ddyn, ac yn anifail; [e]a mi a wnaf farn yn erbyn holl ‖dduwiau yr Aipht: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

13 A'r gwaed fydd i chwi yn arwydd ar y tai lle *byddoch* chwi: a phan welwyf y gwaed, yna yr âf heibio i chwi, ac ni bydd pla †dinystriol arnoch chwi, pan darawyf dir yr Aipht.

14 A'r dydd hwn fydd yn goffadwriaeth i chwi; a chwi a'i cedwch ef yn wyl i'r ARGLWYDD trwy eich cenhedlaethau: cedwch ef yn wyl trwy ddeddf dragywyddol.

15 [f]Saith niwrnod y bwyttêwch fara croyw; y dydd cyntaf y bwriwch surdoes allan o'ch tai: o herwydd pwy bynnag a fwyttäo fara lefeinllyd o'r dydd cyntaf hyd y seithfed dydd, [g]yr enaid hwnnw a dorrir ymaith oddi wrth Israel.

16 A'r y dydd cyntaf hefyd *y bydd* i chwi gymmanfa sanctaidd, a chymmanfa sanctaidd ar y seithfed dydd: dim gwaith ni wnair ynddynt, onid yr hyn a fwytty pob †dyn, hynny yn unig a ellwch ei wneuthur.

17 Cedwch hefyd *wyl* y bara croyw; o herwydd o fewn corph y dydd hwn y dygaf eich lluoedd chwi allan o wlad yr Aipht: am hynny cedwch y dydd hwn yn eich cenhedlaethau, trwy ddeddf dragywyddol.

18 ¶ [h]Yn y *mis* cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis yn yr hwyr, y bwyttêwch fara croyw, hyd yr unfed dydd ar hugain o'r mis yn yr hwyr.

19 Na chaffer surdoes yn eich tai [i]saith niwrnod: canys pwy bynnag a fwyttâo fara lefeinllyd, yr enaid hwnnw a dorrir ymaith o gynnulleidfa Israel, yn gystal y dïeithr a'r prïodor.

20 Na fwyttêwch ddim lefeinllyd: bwyttêwch fara croyw yn eich holl drigfannau.

21 ¶ A galwodd Moses am holl henuriaid Israel, ac a ddywedodd wrthynt, Tynnwch a chymmerwch i chwi ‖oen yn ol eich teuluoedd, a lleddwch y Pasc.

22 [k]A chymmerwch dusw o isop, a throchwch ef yn y gwaed a *fyddo* yn y cawg, a rhoddwch ar gappan y drws, ac ar y ddau ystlysbost o'r gwaed a *fyddo* yn y cawg; ac nac aed neb o honoch allan o ddrws ei dŷ hyd y bore.

23 O herwydd yr ARGLWYDD a dramwya i daro yr Aiphtiaid: a phan welo efe y gwaed ar gappan y drws, ac ar y ddau ystlysbost; yna yr ARGLWYDD a â heibio i'r drws, ac [l]ni âd i'r dinystrydd ddyfod i mewn i'ch tai chwi i ddinystrio.

24 A chwi a gedwch y peth hyn yn ddeddf i ti, ac i'th feibion yn dragywydd.

25 A phan ddeloch i'r wlad a rydd yr ARGLWYDD i chwi, megis yr addawodd; yna cedwch y gwasanaeth hwn.

26 [m]A bydd pan ddywedo eich meibion wrthych, Pa wasanaeth *yw* hwn gennych?

27 Yna y dywedwch, Aberth Pasc yr ARGLWYDD ydyw, yr hwn a aeth heibio i dai meibion Israel yn yr Aipht, pan darawodd efe yr Aiphtiaid, ac yr achubodd ein tai ni. Yna [n]yr ymgrymmodd y bobl, ac yr addolasant.

28 A meibion Israel a aethant ymaith, ac a wnaethant megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses ac Aaron; felly y gwnaethant.

29 ¶ Ac [o]ar hanner nos y tarawodd [p]yr ARGLWYDD bob cyntaf-anedig yng ngwlad yr Aipht, [q]o gyntaf-anedig Pharaoh yr hwn a eisteddai ar ei frenhinfaingc, hyd gyntaf-anedig y gaethes *oedd* yn y †carchardŷ; a phob cyntaf-anedig i anifail.

30 A Pharaoh a gyfododd liw nos, efe a'i holl weision, a'r holl Aiphtiaid; ac yr oedd gweiddi mawr yn yr Aipht: oblegid nid *oedd* dŷ a'r nad *ydoedd* un marw ynddo.

31 ¶ Ac [r]efe a alwodd ar Moses ac Aaron liw nos, ac a ddywedodd, Codwch, ewch allan o fysg fy mhobl, [s]chwi a meibion Israel hefyd; ac ewch, a gwasanaethwch yr ARGLWYDD, fel y dywedasoch.

32 [t]Cymmerwch eich defaid, a'ch gwartheg hefyd, fel y dywedasoch, ac ewch ymaith, a bendithiwch finnau.

33 A'r Aiphtiaid a fuant daerion ar y bobl, gan eu gyrru ar ffrwst allan o'r wlad: oblegid dywedasant, *Dynion* meirw ydym ni oll.

34 A'r bobl a gymmerodd eu toes

[d] pen. 23. 18. a 34. 25.
[e] Num. 33. 4.
‖ Neu. *dywysogion.*
† Heb. *yn ddinystr.*
[f] pen. 13. 6. a 23. 15. a 34. 18, 25.
[g] Gen. 17. 14.
† Heb. *enaid.*
[h] Lef. 23. 5. Num. 28. 16.
[i] Deut. 16. 3.
‖ Neu, *fynn.*
[k] Hcb. 11. 28.
[l] Ezec. 9. 6. Dat. 7. 3. a 9. 4.
[m] Jos. 4. 6.
[n] pen. 4. 31.
[o] pen. 11. 4.
[p] Num. 8. 17. a 33. 4. Ps. 78. 51. a 105. 36. a 135. 8. a 136. 10.
[q] pen. 4. 23.
† Heb. *tŷ y pydew.*
[r] Ps. 105. 38.
[s] pen. 10. 9.
[t] pen. 10. 26.

Cyn CRIST 1491.

cyn ei lefeinio, a'u ‖toes oedd wedi ei rwymo yn eu dillad ar eu hysgwyddau.

35 A meibion Israel a wnaethant yn ol gair Moses; ac [u]a fenthycciasant gan yr Aiphtiaid dlysau arian, a ‖thlysau aur, a gwisgoedd.

36 A'r ARGLWYDD a roddasai i'r bobl hawddgarwch y'ngolwg yr Aiphtiaid, fel yr echwynasant iddynt: a [z]hwy a yspeiliasant yr Aiphtiaid.

37 ¶ A [y]meibion Israel a aethant o [z]Rameses i Succoth, ynghylch [a]chwe chan mil o wŷr traed, heb law plant.

38 A phobl gymmysg lawer a aethant i fynu hefyd gyd â hwynt; defaid hefyd a gwartheg, *sef* dâ lawer iawn.

39 A hwy a bobasant y toes a ddygasent allan o'r Aipht yn deisennau croyw; o herwydd yr oedd heb ei lefeinio: canys [b]gwthiasid hwynt o'r Aipht, ac ni allasant aros, ac ni pharottöisant iddynt eu hun luniaeth.

40 ¶ A phreswyliad meibion Israel, tra y trigasant yn yr Aipht, *oedd* [c]ddeng mlynedd ar hugain a phedwar can mlynedd.

41 Ac ym mhen y deng mlynedd ar hugain a phedwar can mlynedd, ïe, o fewn corph y dydd hwnnw, yr aeth holl luoedd yr ARGLWYDD allan o wlad yr Aipht.

42 [d]Nos yw hon i'w chadw i'r ARGLWYDD, ar yr hon y dygwyd hwynt allan o wlad yr Aipht: †nos yr ARGLWYDD yw hon, i holl feibion Israel i'w chadw trwy eu hoesoedd.

43 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moses ac Aaron, Dyma ddeddf y Pasc: na fwyttäed neb dïeithr o hono.

44 Ond pob gwasanaethwr wedi ei brynu am arian, gwedi yr enwaedych ef, a fwytty o hono.

45 Yr alldud, a'r gwas cyflog, ni chaiff fwytta o hono.

46 Mewn un tŷ y bwyttêir ef: na ddwg *ddim* o'r cig allan o'r tŷ; ac [e]na thorrwch asgwrn o hono.

47 Holl gynnulleidfa Israel a wnant hynny.

48 A [f]phan arhoso dïeithr gyd â thi, ac ewyllysio cadw Pasc i'r ARGLWYDD, enwaeder ei holl wrrywiaid ef, ac yna nesâed i wneuthur hynny; a bydded fel yr hwn a aned yn y wlad: ond na fwyttâed neb dïenwaededig o hono.

49 Yr un gyfraith fydd i'r prïodor, ac i'r dïeithr a arhoso yn eich mysg.

50 Yna holl feibion Israel a wnaethant fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses ac Aaron; felly y gwnaethant.

51 Ac o fewn corph y dydd hwnnw y dug yr ARGLWYDD feibion Israel o wlad yr Aipht, [g]yn ol eu lluoedd.

Cyn CRIST 1491

PENNOD XIII.

1 Cyssegru y cyntaf-anedig i Dduw. 3 Gorchymyn cadw coffadwriaeth o'r Pasc. 11 Neillduo y cyntaf o'r anifeiliaid. 17 Yr Israeliaid wrth fyned allan o'r Aipht yn dwyn esgyrn Joseph gyd â hwynt. 20 Yn dyfod i Etham. 21 Duw yn eu harwain mewn colofn o niwl a cholofn o dân.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a]Cyssegra i mi bob cyntaf-anedig, *sef* beth bynnag a agoro y groth ym mysg meibion Israel, o ddyn ac anifail: eiddo fi *yw*.

3 ¶ A dywedodd Moses wrth y bobl, Cofiwch y dydd hwn, *ar* yr hwn y daethoch allan o'r Aipht, o dŷ †y caethiwed: oblegid trwy law gadarn y dug yr ARGLWYDD chwi oddi yno: am hynny na fwyttäer bara lefeinllyd.

4 Heddyw yr ydych chwi yn myned allan, [b]ar y mis Abib.

5 ¶ A phan ddygo yr ARGLWYDD di i wlad y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, yr Hefiaid hefyd, a'r Jebusiaid, yr hon a dyngodd efe wrth dy dadau y rhoddai efe i ti, *sef* gwlad yn llifeirio o laeth a mêl: [c]yna y gwnai y gwasanaeth yma ar y mis hwn.

6 [d]Saith niwrnod y bwyttâi fara croyw; ac ar y seithfed dydd *y bydd* gwyl i'r ARGLWYDD.

7 Bara croyw a fwyttêir saith niwrnod: ac na weler bara lefeinllyd gyd â thi; ac na weler gennyt surdoes o fewn dy holl derfynau.

8 ¶ A mynega i'th fab y dydd hwnnw, gan ddywedyd, O herwydd yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD i mi pan ddaethum allan o'r Aipht, *y gwneir hyn*.

9 A bydded i ti [e]yn arwydd ar dy law, ac yn goffadwriaeth rhwng dy lygaid; fel y byddo cyfraith yr ARGLWYDD yn dy enau: o herwydd â llaw gadarn y dug yr ARGLWYDD dydi allan o'r Aipht.

10 Am hynny cadw y ddeddf hon, yn ei hamser nodedig, o flwyddyn i flwyddyn.

11 ¶ A phan ddygo yr ARGLWYDD di i wlad y Canaaneaid, megis y tyngodd efe wrthyt, ac wrth dy dadau, a'i rhoddi i ti;

‖ *cafnau tylino.*
[u] pen. 3. 22. a 11. 2.
‖ *dodrefn.*
[z] Gen. 15. 14. pen. 3. 22. Ps. 105. 37.
[y] Num. 33. 3, 5.
[z] Gen. 47. 11.
[a] pen. 38. 26. Num. 1. 46. a 11. 21.
[b] pen. 6. 1. a 11. 1.
[c] Gen. 15. 13. Act. 7. 6. Gal. 3. 17.
[d] Edrych Deut. 16. 6.
† Heb. *nos cadwriaeth.*
[e] Num. 9. 12. Ioan 19. 36.
[f] Num. 9. 14.
[g] pen. 6. 26.
[a] pen. 22. 29. a 34. 19. Lef. 27. 26. Num. 3. 13. a 8. 16, 17. a 18. 15. Luc 2. 23.
† Heb. *y gweision.*
[b] pen. 23. 15. Deut. 16. 1.
[c] pen. 12. 25, 26.
[d] pen. 12. 15, 16.
[e] Edrych ad. 16. Num. 15. 39. Deut. 6. 8. a 11. 18. Diar. 1. 9. Es. 49. 16. Jer. 22. 24. Matt. 23. 5.

12 Yna [f]y neilldui i'r ARGLWYDD bob cyntaf-anedig: a phob cyntaf i anifail a fyddo eiddot ti, y gwrrywiaid eiddo yr ARGLWYDD fyddant.

13 A [g]phob cyntaf i asyn a bryni di †âg oen; ac oni phryni di *ef*, yna tòrfynygla ef: a phob dyn cyntaf-anedig o'th feibion [h]a bryni di hefyd.

14 ¶ A phan ofyno dy fab †ar ol hyn, gan ddywedyd, Beth *yw* hyn? yna dywed wrtho, A llaw gadarn y dug yr ARGLWYDD ni allan o'r Aipht, o dŷ y caethiwed.

15 A phan oedd yn anhawdd gan Pharaoh ein gollwng ni, y lladdodd yr ARGLWYDD bob cyntaf-anedig y'ngwlad yr Aipht, o gyntaf-anedig dyn hyd gyntaf-anedig anifail: am hynny yr ydwyf yn aberthu i'r ARGLWYDD bob gwrryw a agoro y groth; ond pob cyntaf-anedig o'm meibion a brynaf.

16 A bydded hynny yn arwydd ar dy law, ac yn rhagtalau rhwng dy lygaid: canys â llaw gadarn y dug yr ARGLWYDD ni allan o'r Aipht.

17 ¶ A phan ollyngodd Pharaoh y bobl, ni arweiniodd yr ARGLWYDD hwynt trwy ffordd gwlad y Philistiaid, er ei bod yn agos: oblegid dywedodd DUW, Rhag i'r bobl edifarhâu pan welant ryfel, a [i]dychwelyd i'r Aipht.

18 Ond DUW [k]a arweiniodd y bobl o amgylch, trwy anialwch y môr coch: ac †yn arfogion yr aeth meibion Israel allan o wlad yr Aipht.

19 A Moses a gymmerodd esgyrn Joseph gyd âg ef: o herwydd efe a wnelsai i feibion Israel dyngu trwy lw, gan ddywedyd, [l]DUW a ymwêl â chwi yn ddïau; dygwch chwithau fy esgyrn oddi yma gyd â chwi.

20 ¶ A [m]hwy a aethant o Succoth; ac a wersyllasant yn Etham, y'nghwrr yr anialwch.

21 A'r [n]ARGLWYDD oedd yn myned o'u blaen hwynt y dydd mewn colofn o niwl, i'w harwain ar y ffordd; a'r nos mewn colofn o dân, i oleuo iddynt: fel y gallent fyned ddydd a nos.

22 Ni thynnodd efe ymaith y golofn niwl y dydd, na'r golofn dân y nos, o flaen y bobl.

PENNOD XIV.

1 *Duw yn hyfforddi yr Israeliaid yn eu taith.* 5 *Pharaoh yn erlid ar eu hol hwynt.* 10 *Yr Israeliaid yn tuchan.* 13 *Moses yn eu cysuro hwy.* 15 *Duw yn dysgu i Moses beth a wnai.* 19 *Y niwl yn symmudo i'r tu ol i'r gwersyll.* 21 *Yr Israeliaid yn myned trwy y môr coch;* 23 *a'r Aiphtiaid yn boddi ynddo.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Dywed wrth feibion Israel, [a]am ddychwelyd a gwersyllu o flaen [b]Pihahiroth, rhwng Migdol a'r môr, o flaen Baalsephon: ar ei chyfer y gwersyllwch wrth y môr.

3 Canys dywed Pharaoh am feibion Israel, Rhwystrwyd hwynt yn y tir; cauodd yr anialwch arnynt.

4 A [c]mi a galedaf galon Pharaoh, fel yr erlidio ar eu hol hwynt: felly y'm gogoneddir ar Pharaoh, a'i holl fyddin; a'r Aiphtiaid a gânt wybod mai myfi *yw yr* ARGLWYDD. Ac felly y gwnaethant.

5 ¶ A mynegwyd i frenhin yr Aipht, fod y bobl yn ffoi: yna [d]y trodd calon Pharaoh a'i weision yn erbyn y bobl; a dywedasant, Beth yw hyn a wnaethom, pan ollyngasom Israel o'n gwasanaethu?

6 Ac efe a daclodd ei gerbyd, ac a gymmerodd ei bobl gyd âg ef.

7 A chymmerodd chwe chant o ddewis gerbydau, a holl gerbydau yr Aipht, a chapteniaid ar bob un o honynt.

8 A'r ARGLWYDD a galedasai galon Pharaoh brenhin yr Aipht, ac efe a ymlidiodd ar ol meibion Israel: ond [e]yr oedd meibion Israel yn myned allan â llaw uchel.

9 A'r [f]Aiphtiaid a ymlidiasant ar eu hol hwynt, *sef* holl feirch *a* cherbydau Pharaoh, a'i wŷr meirch, a'i fyddin, ac a'u goddiweddasant yn gwersyllu wrth y môr, ger llaw Pihahiroth, o flaen Baalsephon.

10 ¶ A phan nesâodd Pharaoh, meibion Israel a godasant eu golwg; ac wele yr Aiphtiaid yn dyfod ar eu hol; a hwy a ofnasant yn ddirfawr: a meibion Israel a waeddasant ar yr ARGLWYDD.

11 A dywedasant wrth Moses, Ai am nad oedd beddau yn yr Aipht, y dygaist ni i farw yn yr anialwch? Paham y gwnaethost fel hyn â ni, gan ein dwyn allan o'r Aipht?

12 [g]Onid dyma y peth a lefarasom wrthyt yn yr Aipht, gan ddywedyd, Paid â ni, fel y gwasanaethom yr Aiphtiaid? canys gwell fuasai i ni wasanaethu yr Aiphtiaid, nâ marw yn yr anialwch.

13 ¶ A Moses a ddywedodd wrth y bobl, [h]Nac ofnwch; sefwch, ac edrychwch ar iachawdwriaeth yr ARGLWYDD, yr hwn a wna efe i chwi heddyw; oblegid

---

[f] pen. 22. 29. a 34. 19. Lef. 27. 26. Num. 8. 17. Deut. 15. 19. Ezec. 44. 30.
[g] Num. 18. 15, 16.
† Gr. *â mynn.*
[h] Num. 3. 47. a 18. 16.
† Heb. *y fory.*
[i] Deut. 17. 16.
[k] pen. 14. 2.
† Heb. *yn bumpiau.*
[l] Gen. 50. 25. Jos. 24. 32. Act. 7. 16.
[m] Num. 33. 6.
[n] pen. 40. 38. Num. 9. 15. a 10. 34. a 14. 14. Deut. 1. 33. Neh. 9. 12, 19. Ps. 78. 14. a 99. 7. a 105. 39. 1 Cor. 10. 1.
[a] pen. 13. 18.
[b] Num. 33. 7.
[c] pen. 4. 21.
[d] Ps. 105. 25.
[e] Num. 33 3.
[f] Jos. 24. 6.
[g] pen. 5. 21. a 6. 9.
[h] 2 Chron. 20. 15, 17.

Cyn CRIST 1491.

yr Aiphtiaid y rhai a welsoch chwi heddyw, ni chewch eu gweled byth ond hynny.

[i] Neh. 4. 20.

14 [i] Yr ARGLWYDD a ymladd drosoch; am hynny tewch chwi â sôn.

15 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Paham y gweiddi arnaf? dywed wrth feibion Israel am gerdded rhagddynt.

16 A chyfod dithau dy wïalen, ac estyn dy law ar y môr, a hollta ef: a meibion Israel a ânt trwy ganol y môr ar dir sych.

17 Wele, fi, ïe myfi a galedaf galon yr Aiphtiaid, fel y delont ar eu hol hwynt: a mi a ogoneddir ar Pharaoh, ac ar ei holl fyddin, ar ei gerbydau ef, ac ar ei farchogion.

18 A'r Aiphtiaid a gânt wybod mai myfi yw yr ARGLWYDD, pan y'm gogoneddir ar Pharaoh, ar ei gerbydau, ac ar ei farchogion.

[k] pen. 13. 21.

19 ¶ Ac angel DUW, [k] yr hwn oedd yn myned o flaen byddin Israel, a symmudodd, ac a aeth o'u hol hwynt; a'r golofn niwl a aeth ymaith o'u tu blaen hwynt, ac a safodd o'u hol hwynt.

[l] Edrych Es. 8. 14. 2 Cor. 4. 3.

20 Ac efe a ddaeth rhwng llu yr Aiphtiaid a llu Israel; ac [l] yr ydoedd yn gwmmwl ac yn dywyllwch *i'r Aiphtiaid*, ac yn goleuo y nos *i Israel:* ac ni nesâodd y naill at y llall ar hŷd y nos.

[m] Ps. 66. 6.
[n] Jos. 3. 16. a 4. 23. Neh. 9. 11. Ps. 74. 13. a 106. 9. a 114. 3.

21 A Moses a estynodd ei law ar y môr: a'r ARGLWYDD a yrrodd y môr *yn ei ol*, trwy ddwyreinwynt cryf ar hŷd y nos, ac [m] a wnaeth y môr yn sychdir, [n] a holltwyd y dyfroedd.

[o] Num. 33. 8. Ps. 78. 13. 1 Cor. 10. 1. Heb. 11. 29.

22 A [o] meibion Israel a aethant trwy ganol y môr ar dir sych: a'r dyfroedd *oedd* yn fur iddynt, o'r tu dehau, ac o'r tu aswy.

23 ¶ A'r Aiphtiaid a erlidiasant, ac a ddaethant ar eu hol hwynt; *sef* holl feirch Pharaoh, a'i gerbydau, a'i farchogion, i ganol y môr.

[p] Edrych Ps. 77. 17, &c

24 Ac ar y wyliadwriaeth fore [p] yr ARGLWYDD a edrychodd ar fyddin yr Aiphtiaid trwy y golofn dân a'r cwmmwl, ac a derfysgodd fyddin yr Aiphtiaid.

‖ *a barodd iddynt gerdded.*

25 Ac efe a dynnodd ymaith olwynion eu cerbydau; ac ‖ yr oeddynt yn gyrru yn drwm: fel y dywedodd yr Aiphtiaid, Ffown oddi wrth Israel; oblegid yr ARGLWYDD sydd yn ymladd drostynt hwy yn erbyn yr Aiphtiaid.

26 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Estyn dy law ar y môr; fel y dychwelo y dyfroedd ar yr Aiphtiaid, ar eu cerbydau, ac ar eu marchogion.

27 A Moses a estynodd ei law ar y môr: a dychwelodd y môr cyn y bore i'w nerth; a'r Aiphtiaid a ffoisant yn ei erbyn ef: a'r ARGLWYDD a † ddymchwelodd yr Aiphtiaid y'nghanol y môr.

† Heb. *ysgytiodd.* Deut. 11. 4. Ps. 78. 53.

[q] Hab. 3. 8, 13.
[r] Ps. 106. 11.

28 [q] A'r dyfroedd a ddychwelasant, ac a orchuddiasant gerbydau, a marchogion, a holl fyddin Pharaoh, y rhai a ddaethant ar eu hol hwynt i'r môr: [r] ni adawyd o honynt gymmaint ag un.

[s] Ps. 77. 20.

29 Ond [s] meibion Israel a gerddasant ar dir sych y'nghanol y môr: a'r dyfroedd *oedd* yn fur iddynt, ar y llaw ddehau, ac ar y llaw aswy.

30 Felly yr ARGLWYDD a achubodd Israel y dydd hwnnw o law yr Aiphtiaid: a gwelodd Israel yr Aiphtiaid yn feirw ar fin y môr.

† Heb. *llaw fawr.*

31 A gwelodd Israel y † grymmusder mawr a wnaeth yr ARGLWYDD yn erbyn yr Aiphtiaid: a'r bobl a ofnasant yr ARGLWYDD, ac [t] a gredasant i'r ARGLWYDD, ac i'w was ef Moses.

[t] Ps. 106. 12.

PENNOD XV.

1 *Cân Moses.* 22 *Y bobl ag eisieu dwfr arnynt.* 23 *Chwerw ddyfroedd Marah.* 25 *Pren yn eu pereiddio hwy.* 27 *Deuddeg ffynnon o ddwfr, a deg palmwydden a thriugain, yn Elim.*

YNA y canodd Moses a meibion Israel y gân hon i'r ARGLWYDD, ac a lefarasant, gan ddywedyd, Canaf i'r ARGLWYDD; canys gwnaeth yn rhagorol iawn: taflodd y march a'i farchog i'r môr.

[b] Deut. 10. 21. Ps. 18. 2. a 22. 3. a 109. 1. a 118. 14. Es. 12. 2.

2 Fy nerth a'm [b] cân *yw* yr ARGLWYDD; ac y mae efe yn iachawdwriaeth i mi: efe yw fy NUW, efe a ogoneddaf fi; DUW fy nhad, a mi a'i dyrchafaf ef.

3 Yr ARGLWYDD *sydd* ryfelwr: yr ARGLWYDD *yw* ei enw.

4 Efe a daflodd gerbydau Pharaoh a'i fyddin yn y môr: ei gapteniaid dewisol a foddwyd yn y môr coch.

[c] Neh. 9. 11.

5 Y dyfnderau a'u toisant hwy: [c] disgynasant i'r gwaelod fel carreg.

[d] Ps. 118. 15, 16.

6 [d] Dy ddeheulaw, ARGLWYDD, sydd ardderchog o nerth; a'th ddeheulaw, ARGLWYDD, a ddrylliodd y gelyn.

7 Ym mawredd dy ardderchowgrwydd y tynnaist i lawr y rhai a gyfodasant i'th erbyn: dy ddigofaint a anfonaist allan, *ac* efe a'u hysodd hwynt [e] fel sofl.

[e] Es. 5. 24. a 47. 14.
[f] pen. 14. 21. Job 4. 9. 2 Thess. 2. 8.

8 [f] Trwy chwythad dy ffroenau y casglwyd y dyfroedd ynghyd: y ffrydiau

Cyn CRIST 1491.

a safasant fel pentwr; y dyfnderau a geulasant y'nghanol y môr.

9 [g]Y gelyn a ddywedodd, Mi a erlidiaf, mi a oddiweddaf, mi a rannaf yr yspail: caf fy ngwynfyd arnynt; tynnaf fy nghleddyf, fy llaw a'u ‖difetha hwynt.

10 Ti a chwythaist â'th wynt; y môr a'u tôdd hwynt: [h]soddasant fel plwm yn y dyfroedd cryfion.

11 [i]Pwy *sydd* debyg i ti, O ARGLWYDD, ym mhlith y ‖duwiau? pwy fel tydi yn ogoneddus mewn sancteiddrwydd, yn ofnadwy mewn moliant, yn gwneuthur rhyfeddodau?

12 Estynaist dy ddeheulaw; llyngcodd y ddaear hwynt.

13 Arweiniaist yn dy drugaredd y bobl y rhai a waredaist: yn dy nerth y tywysaist *hwynt* i anneddle dy sancteiddrwydd.

14 [k]Y bobloedd a glywant, *ac* a ofnant: dolur a ddeil breswylwyr Palestina.

15 Yna [l]y synna ar dduciaid Edom: [m]cedyrn hyrddod Moab, dychryn a'u deil hwynt: [n]holl breswylwyr Canaan a doddant ymaith.

16 [o]Ofn ac arswyd a syrth arnynt; gan fawredd dy fraich y tawant fel carreg, nes myned trwodd o'th bobl di, ARGLWYDD, nes myned o'r bobl [p]a ennillaist ti trwodd.

17 Ti a'u dygi hwynt i mewn, ac [q]a'u plenni hwynt ym mynydd dy etifeddiaeth, y lle a wnaethost, O ARGLWYDD, yn anneddle i ti; y cyssegr, ARGLWYDD, a gadarnhâodd dy ddwylaw.

18 [r]Yr ARGLWYDD a deyrnasa byth ac yn dragywydd.

19 O herwydd meirch Pharaoh, a'i gerbydau, a'i farchogion, a aethant i'r môr; a'r ARGLWYDD a ddychwelodd ddyfroedd y môr arnynt: ond meibion Israel, a aethant ar dir sych y'nghanol y môr.

20 ¶ A Miriam y brophwydes, chwaer Aaron, [s]a gymmerodd dympan yn ei llaw, a'r holl wragedd a aethant allan ar ei hol hi, [t]â thympanau ac â dawnsiau.

21 A dywedodd Miriam wrthynt, Cenwch i'r ARGLWYDD; canys gwnaeth yn ardderchog: bwriodd y march a'r marchog i'r môr.

22 Yna Moses a ddug Israel oddi wrth y môr coch; ac aethant allan i anialwch [u]Sur: a hwy a gerddasant dri diwrnod yn yr anialwch, ac ni chawsant ddwfr.

23 ¶ A phan ddaethant i [x]Marah, ni allent yfed dyfroedd Marah, am eu bod yn chwerwon: o herwydd hynny y gelwir ei henw hi ‖Marah.

24 A'r bobl a duchanasant yn erbyn Moses, gan ddywedyd, Beth a yfwn ni?

25 Ac efe a waeddodd ar yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a ddangosodd iddo ef bren; [z]ac efe a'i bwriodd i'r dyfroedd, a'r dyfroedd a bereiddiasant: yno [a]y gwnaeth efe ddeddf a chyfraith, ac yno [b]y profodd efe hwynt,

26 Ac a ddywedodd, Os gan wrando y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW, ac os gwnai di yr hyn sydd uniawn yn ei olwg ef, a rhoddi clust i'w orchymynion ef, a chadw ei holl ddeddfau ef; [c]ni roddaf arnat un o'r clefydau a roddais ar yr Aiphtiaid: o herwydd myfi *yw* yr ARGLWYDD [d]dy iachawdwr di.

27 ¶ A [e]daethant i Elim; ac yno yr oedd deuddeg ffynnon o ddwfr, a deg palmwydden a thriugain; a hwy a wersyllasant yno wrth y dyfroedd.

PENNOD XVI.

1 *Yr Israeliaid yn dyfod i Sin;* 2 *ac yn tuchan o eisieu bara.* 4 *Duw yn addaw iddynt fara o'r nefoedd.* 11 *Danfon soflieir,* 14 *a manna.* 16 *Trefn y manna.* 25 *Na cheid ef ar y dydd Sabboth.* 32 *Cadw llonaid omer o hono ef.*

A HWY a symmudasant o Elim; a holl gynnulleidfa meibion Israel a ddaethant i [a]anialwch Sin, yr hwn *sydd* rhwng Elim a Sinai, ar y pymthegfed dydd o'r ail mis, wedi iddynt fyned allan o wlad yr Aipht.

2 A holl gynnulleidfa meibion Israel a duchanasant yn erbyn Moses ac Aaron yn yr anialwch.

3 A meibion Israel a ddywedasant wrthynt, O na buasem feirw trwy law yr ARGLWYDD y'ngwlad yr Aipht, [b]pan oeddym yn eistedd wrth y crochanau cig, ac yn bwytta bara ein gwala: ond chwi a'n dygasoch ni allan i'r anialwch hwn, i ladd yr holl dyrfa hon â newyn.

4 ¶ Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Wele, mi a wlawiaf arnoch [c]fara o'r nefoedd: a'r bobl a ânt allan, ac a gasglant ‖ddogn dydd yn ei ddydd; fel y gallwyf eu [d]profi, a rodiant yn fy nghyfraith, ai nas *gwnant*.

5 Ond ar y chweched dydd y darparant yr hyn a ddygant i mewn; a [e]*hynny* fydd dau cymmaint ag a gasglant beunydd.

6 A dywedodd Moses ac Aaron wrth holl feibion Israel, [f]Yn yr hwyr y cewch

---

[g] Barn. 5. 30.

‖ *goresgyn.*

[h] ad. 5.

[i] 2 Sam. 7. 22. 1 Bren. 8. 23. Ps. 86. 8. a 89. 6. Jer. 10. 6. a 49. 19.

‖ *cedyrn?*

[k] Num. 14. 14. Deut. 2. 25. Jos. 2. 9.

[l] Deut. 2. 4.

[m] Num. 22. 3. Hab. 3. 6.

[n] Jos. 5. 1.

[o] Deut. 2. 25. a 11. 25. Jos. 2. 9.

[p] pen. 19. 5. Deut. 32. 9. 2 Sam. 7. 23. Tit. 2. 14. 1 Petr 2. 9.

[q] Ps. 44. 2. a 80. 8.

[r] Ps. 146. 10. Es. 57. 15.

[s] 1 Sam. 18. 6.

[t] Barn. 11. 34. a 21. 21. 2 Sam. 6. 16. Ps. 68. 11, 25.

[u] Gen. 16. 7. a 25. 18.

[x] Num. 33. 8.

[z] Edrych 2 Bren. 4. 41

[a] Edrych Jos. 24. 25.

[b] pen. 16. 4.

[c] Deut. 7. 15.

[d] pen. 23. 25. Ps. 103. 3. a 147. 3.

[e] Num. 33. 9.

[a] Num. 33. 11.

[b] Num. 11. 4, 5.

[c] Ps. 78. 24, 25. a 105. 40. Ioan 6. 31, 32. 1 Cor. 10. 3.

‖ Diar. 30. 8. Matt. 6. 11.

[d] pen. 15. 25. Deut. 8. 2, 16.

[e] Edrych Lef. 25. 21.

[f] Edrych ad. 13.

Cyn CRIST 1491.

wybod mai yr ARGLWYDD a'ch dug chwi allan o wlad yr Aipht.

7 Y bore hefyd y cewch weled [g]gogoniant yr ARGLWYDD; am iddo glywed eich tuchan chwi yn erbyn yr ARGLWYDD: a pha beth ydym ni, i chwi i duchan i'n herbyn?

8 Moses hefyd a ddywedodd, *Hyn fydd* pan roddo yr ARGLWYDD i chwi yn yr hwyr gig i'w fwytta, a'r bore fara eich gwala; am glywed o'r ARGLWYDD eich tuchan chwi, yr hwn a wnaethoch yn ei erbyn ef: o herwydd beth *ydym* ni? nid yn ein herbyn ni *y mae* eich tuchan, ond [h]yn erbyn yr ARGLWYDD.

9 ¶ A Moses a ddywedodd wrth Aaron, Dywed wrth holl gynnulleidfa meibion Israel, Deuwch yn nês ger bron yr ARGLWYDD: o herwydd efe a glywodd eich tuchan chwi.

10 Ac fel yr oedd Aaron yn llefaru wrth holl gynnulleidfa meibion Israel, yna yr edrychasant tu a'r anialwch; ac wele gogoniant yr ARGLWYDD [i]a ymddangosodd yn y cwmmwl.

11 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

12 Clywais duchan meibion Israel: llefara wrthynt, gan ddywedyd, Yn yr hwyr y cewch fwytta cig, a'r bore y'ch diwellir o fara: cewch hefyd wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

13 Felly yn yr hwyr y [k]soflieir a ddaethant, ac a orchuddiasant y wersyllfa; a'r bore yr oedd caenen o wlith o amgylch y gwersyll.

14 A phan [l]gododd y gaenen wlith, wele ar hyd wyneb yr anialwch dippynau crynion cyn faned a'r llwydrew ar y ddaear.

15 Pan welodd meibion Israel *hynny*, hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, ‖Manna *yw:* canys ni wyddent beth *ydoedd.* A dywedodd Moses wrthynt, [m]Hwn *yw* y bara a roddodd yr ARGLWYDD i chwi i'w fwytta.

16 ¶ Hyn yw y peth a orchymynodd yr ARGLWYDD; Cesglwch o hono bob un yn ol ei fwytta: omer i bob †un yn ol rhifedi eich eneidiau; cymmerwch bob un i'r rhai fyddant yn ei bebyll.

17 A meibion Israel a wnaethant felly; ac a gasglasant, rhai fwy, a rhai lai.

18 A phan fesurasant wrth yr omer, [n]nid oedd gweddill i'r hwn a gasglasai lawer, ac nid oedd eisieu ar yr hwn a gasglasai ychydig: casglasant bob un yn ol ei fwytta.

19 A dywedodd Moses wrthynt, Na weddilled neb ddim o hono hyd y bore.

20 Er hynny ni wrandawsant ar Moses, onid gadaw a wnaeth rhai o hono hyd y bore; ac efe a fagodd bryfed, ac a ddrewodd: am hynny Moses a ddigiodd wrthynt.

21 A hwy a'i casglasant ef bob bore, pob un yn ol ei fwytta: a phan wresogai yr haul, efe a doddai.

22 ¶ Ac ar y chweched dydd y casglent ddau cymmaint o fara, dau omer i un: a holl bennaethiaid y gynnulleidfa a ddaethant ac a fynegasant i Moses.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Hyn yw y peth a lefarodd yr ARGLWYDD; Y fory *y mae* [o]gorphwysfa Sabboth sanctaidd i'r ARGLWYDD: pobwch *heddyw* yr hyn a boboch, a berwch yr hyn a ferwoch; a'r holl weddill, rhoddwch i gadw i chwi hyd y bore.

24 A hwy a'i cadwasant hyd y bore, fel y gorchymynasai Moses: ac ni ddrewodd, ac nid oedd pryf ynddo.

25 A dywedodd Moses, Bwyttêwch hwn heddyw; oblegid Sabboth *yw* heddyw i'r ARGLWYDD: ni chewch hwn yn y maes heddyw.

26 Chwe diwrnod y cesglwch chwi ef; ond ar y seithfed dydd, yr hwn *yw* y Sabboth, ni bydd efe.

27 ¶ Etto *rhai* o'r bobl a aethant allan ar y seithfed dydd, i gasglu; ond ni chawsant ddim.

28 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Pa hŷd y gwrthodwch gadw fy ngorchymynion a'm cyfreithiau?

29 Gwelwch mai yr ARGLWYDD a roddodd i chwi y Sabboth; am hynny efe a roddodd i chwi y chweched dydd fara dros ddau ddydd: arhoswch bawb gartref; nac aed un o'i le y seithfed dydd.

30 Felly y bobl a orphwysasant y seithfed dydd.

31 A thŷ Israel a alwasant ei enw ef Manna: ac [p]yr oedd efe fel had coriander, yn wŷn; a'i flas fel afrllad o fêl.

32 ¶ A Moses a ddywedodd, Dyma y peth a orchymynodd yr ARGLWYDD; Llanw omer o hono, i'w gadw i'ch cenhedlaethau; fel y gwelont y bara y porthais chwi âg ef yn yr anialwch, pan y'ch dygais allan o wlad yr Aipht.

33 A Moses a ddywedodd wrth Aaron, [q]Cymmer grochan, a dod ynddo lonaid

Cyn CRIST 1491.

[g] Edrych ad. 10.

[h] Edrych 1 Sam. 8. 7. Luc 10. 16. Rhuf. 13. 2.

[i] pen. 13. 21.

[k] Num. 11. 31. Ps. 105. 40.

[l] Num. 11. 7. Neh. 9. 15. Ps. 78. 24. a 105. 40.

‖ Neu, *Beth yw hwn?* neu, *Rhan yw.*

[m] Ioan 6. 31. 1 Cor. 10. 3.

† Heb. *pen.*

[n] 2 Cor. 8. 15.

[o] Gen. 2. 3.

[p] Num. 11. 7.

[q] 1 Bren. 8. 9. Heb. 9. 4.

Cyn CRIST 1491.

omer o'r manna; a gosod ef ger bron yr ARGLWYDD y'nghadw i'ch cenhedlaethau.

34 Megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD i Moses, felly y gosododd Aaron ef i gadw ger bron y dystiolaeth.

35 A meibion Israel a fwyttasant y manna ddeugain mlynedd, [r]nes eu dyfod i dir cyfanneddol: manna a fwyttasant nes eu dyfod i gwrr gwlad Canaan.

36 A'r omer ydoedd ddegfed ran ephah.

[r] Jos. 5. 12. Neh. 9. 15.

PENNOD XVII.

1 *Y bobl yn tuchan am ddwfr yn Rephidim.* 5 *Duw yn eu hanfon hwy am ddwfr i'r graig yn Horeb.* 8 *Gorchfygu Amalec trwy ddal dwylaw Moses i fynu.* 15 *Moses yn adeiladu yr allor JEHOFAH-Nissi.*

[a] Num. 33. 12, 14.

A[a] HOLL gynnulleidfa meibion Israel a aethant o anialwch Sin, wrth eu teithiau, yn ol gorchymyn yr ARGLWYDD; ac a wersyllasant yn Rephidim: ac nid oedd dwfr i'r bobl i yfed.

[b] Num. 20. 3, 4.

2 [b]Am hynny y bobl a ymgynhennasant â Moses, ac a ddywedasant, Rhoddwch i ni ddwfr i yfed. A dywedodd Moses wrthynt, Paham yr ymgynhennwch â mi? Paham [c]y temtiwch yr ARGLWYDD?

[c] Ps. 78. 41. 1 Cor. 10. 9.

3 A'r bobl a sychedodd yno am ddwfr; a thuchanodd y bobl yn erbyn Moses, ac a ddywedodd, Paham y peraist i ni ddyfod i fynu o'r Aipht, i'n lladd ni, a'n plant, a'n hanifeiliaid, â syched?

4 A Moses a lefodd ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Beth a wnaf i'r bobl hyn? ar ben ychydig etto hwy a'm llabyddiant i.

5 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Cerdda o flaen y bobl, a chymmer gyd â thi o henuriaid Israel: cymmer hefyd dy wïalen yn dy law, yr hon [d]y tarewaist yr afon â hi, a cherdda.

[d] pen. 7. 20.

6 [e]Wele, mi a safaf o'th flaen yno ar y graig yn Horeb; taro dithau y graig, a daw dwfr allan o honi, fel y gallo y bobl yfed. A Moses a wnaeth felly y'ngolwg henuriaid Israel.

[e] Num. 20. 10. Ps. 78. 15. a 105. 41. a 114. 8. 1 Cor. 10. 4.

7 Ac efe a alwodd enw y lle [f]‖Massah, a ‖Meribah; o achos cynnen meibion Israel, ac am iddynt demtio yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, A ydyw yr ARGLWYDD yn ein plith, ai nid *yw?*

[f] Num. 20. 13. Ps. 81. 7. a 95. 8. Heb. 3. 8.
† *Profedigaeth.*
‖ *Cynnen.*

8 ¶ [g]Yna y daeth Amalec, ac a ymladdodd âg Israel yn Rephidim.

[g] Deut. 25. 17. 1 Sam. 15. 2.

9 A dywedodd Moses wrth [h]Josua, Dewis i ni wŷr, a dos allan ac ymladd âg Amalec: y fory mi a safaf ar ben y bryn, â [i]gwïalen DUW yn fy llaw.

[h] A elwir *Iesu.* Act. 7. 45.
[i] pen. 4. 20.

10 Felly Josua a wnaeth fel y dywedodd Moses wrtho; ac a ymladdodd âg Amalec: a Moses, Aaron, a Hur, a aethant i fynu i ben y bryn.

11 A phan godai Moses ei law, y byddai Israel yn drechaf; a phan ollyngai ei law i lawr, Amalec a fyddai drechaf.

12 A dwylaw Moses oedd drymmion; a hwy a gymmerasant faen, ac a'i gosodasant dano ef; ac efe a eisteddodd arno: ac Aaron a Hur a gynnaliasant ei ddwylaw ef, un ar y naill du, a'r llall ar y tu arall; felly y bu ei ddwylaw ef sythion nes machludo yr haul.

13 A Josua a orchfygodd Amalec a'i bobl â min y cleddyf.

14 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Ysgrifena hyn mewn llyfr, yn goffadwriaeth; a mynega i Josua: canys [k]gan ddilëu y dilëaf goffadwriaeth Amalec oddi tan y nefoedd.

[k] Num. 24. 20. 1 Sam. 15. 3, 7. a 30. 1, 17. 2 Sam. 8. 12. Est. 9. 14.

15 A Moses a adeiladodd allor, ac a alwodd ei henw hi ‖JEHOFAH-Nissi.

‖ *Yr Arglwydd yw fy maner.* Edrych Barn. 6. 24.

16 Canys efe a ddywedodd, O herwydd ‖tyngu o'r ARGLWYDD, *y bydd* i'r ARGLWYDD ryfel yn erbyn Amalec o genhedlaeth i genhedlaeth.

‖ Neu, *bod llaw ar orsedd-faingc yr Arglwydd.*

PENNOD XVIII.

1 *Jethro yn dwyn at Moses ei wraig a'i ddau fab.* 7 *Moses yn ei groesawu ef.* 13 *Yntau yn derbyn cynghor Jethro.* 27 *Jethro yn ymadael.*

PAN glywodd [a]Jethro, offeiriad Midian, chwegrwn Moses, yr hyn oll a wnaethai DUW i Moses, ac i Israel ei bobl, a dwyn o'r ARGLWYDD Israel allan o'r Aipht;

[a] pen. 2. 16. a 3. 1.

2 Yna Jethro, chwegrwn Moses, a gymmerodd Sephorah gwraig Moses (wedi ei hebrwng hi yn ei hol)

3 A'i dau fab hi; o ba rai [b]enw un *oedd* ‖Gersom: oblegid efe a ddywedasai, Dïeithr fum mewn gwlad estronol.

[b] pen. 2. 22.
‖ Sef, *Dieithr yno.*

4 Ac enw y llall *oedd* ‖Eliezer: o herwydd DUW fy nhad *oedd* gynnorthwy i mi (*eb efe*) ac a'm hachubodd rhag cleddyf Pharaoh.

‖ Sef, *Fy Nuw sydd gymmorth.*

5 A Jethro, chwegrwn Moses, a ddaeth â'i feibion a'i wraig at Moses i'r anialwch, lle yr ydoedd efe yn gwersyllu *ger llaw* [c]mynydd DUW.

[c] pen. 3. 1, 12.

6 Ac efe a ddywedodd wrth Moses, Myfi Jethro, dy chwegrwn di, sydd yn dyfod attat ti, a'th wraig a'i dau fab gyd â hi.

7 ¶ A Moses a aeth allan i gyfarfod â'i chwegrwn; ac a ymgrymmodd, ac a'i

Cyn CRIST 1491.

cusanodd; a chyfarchasant well bob un i'w gilydd: a daethant i'r babell.

8 A Moses a fynegodd i'w chwegrwn yr hyn oll a wnaethai yr ARGLWYDD i Pharaoh ac i'r Aiphtiaid, er mwyn Israel; a'r holl flinder a gawsent ar y ffordd, ac achub o'r ARGLWYDD hwynt.

9 A llawenychodd Jethro o herwydd yr holl ddaioni a wnaethai yr ARGLWYDD i Israel; yr hwn a waredasai efe o law yr Aiphtiaid.

10 A dywedodd Jethro, Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD, yr hwn a'ch gwaredodd o law yr Aiphtiaid, ac o law Pharaoh; yr hwn a waredodd y bobl oddi tan law yr Aiphtiaid.

11 Yn awr y gwn mai mwy ydyw yr ARGLWYDD nâ'r holl dduwiau: [d] oblegid yn y peth yr oeddynt falch o hono, *yr oedd efe* yn uwch nâ hwynt.

12 A Jethro, chwegrwn Moses, a gymerodd boeth-offrwm ac ebyrth i DDUW: a daeth Aaron, a holl henuriaid Israel, i fwytta bara gyd â chwegrwn Moses, ger bron DUW.

13 ¶ A thrannoeth Moses a eisteddodd i farnu y bobl: a safodd y bobl ger bron Moses, o'r bore hyd yr hwyr.

14 A phan welodd chwegrwn Moses yr hyn oll yr ydoedd efe yn ei wneuthur i'r bobl, efe a ddywedodd, Pa beth *yw* hyn yr wyt ti yn ei wneuthur i'r bobl? Paham yr eisteddi dy hun, ac y saif yr holl bobl ger dy fron di, o'r bore hyd yr hwyr?

15 A dywedodd Moses wrth ei chwegrwn, Am fod [e] y bobl yn dyfod attaf i ymgynghori â DUW.

16 Pan fyddo iddynt achos, attaf fi y deuant; a myfi sydd yn barnu rhwng † pawb a'u gilydd, ac yn hysbysu deddfau DUW a'i gyfreithiau.

17 A dywedodd chwegrwn Moses wrtho, Nid da y peth yr ydwyt ti yn ei wneuthur.

18 Tydi a lwyr ddiffygi, a'r bobl yma hefyd y rhai sydd gyd â thi: canys rhy drwm yw y peth i ti; [f] ni elli ei wneuthur ef dy hun.

19 Gwrando ar fy llais i yn awr; mi a'th gynghoraf di, a bydd DUW gyd â thi: Bydd di dros y bobl ger bron DUW, a dwg eu hachosion at DDUW.

20 Dysg hefyd iddynt y deddfau a'r cyfreithiau; a hysbysa iddynt y ffordd a rodiant ynddi, a'r gweithredoedd a wnant.

21 Ac edrych dithau allan o'r holl bobl am [g] wŷr nerthol, yn ofni DUW, gwŷr geirwir, yn casâu cybydd-dod; a gosod *y rhai hyn* arnynt hwy, yn dywysogion ar filoedd, yn dywysogion ar gannoedd, ac yn dywysogion ar ddegau a deugain, ac yn dywysogion ar ddegau.

22 A barnant hwy y bobl bob amser; ond dygant bob peth mawr attat ti, a barnant eu hun bob peth bychan: felly yr ysgafnhâi arnat dy hun, a hwynt-hwy a ddygant *y baich* gyd â thi.

23 Os y peth hyn a wnai, a'i orchymyn o DDUW i ti; yna ti a elli barhâu, a'r holl bobl hyn a ddeuant i'w lle mewn heddwch.

24 A Moses a wrandawodd ar lais ei chwegrwn; ac a wnaeth yr hyn oll a ddywedodd efe.

25 A [h] Moses a ddewisodd wŷr grymmus allan o holl Israel, ac a'u rhoddodd hwynt yn bennaethiaid ar y bobl; yn dywysogion ar filoedd, yn dywysogion ar gannoedd, yn dywysogion ar ddegau a deugain, ac yn dywysogion ar ddegau.

26 A hwy a farnasant y bobl bob amser: y pethau caled a ddygent at Moses, a phob peth bychan a farnent hwy eu hunain.

27 ¶ A Moses a ollyngodd ymaith ei chwegrwn; ac [i] efe a aeth adref i'w wlad.

PENNOD XIX.

1 *Y bobl yn dyfod i Sinai.* 3 *Cennadwriaeth Duw at y bobl trwy law Moses allan o'r mynydd.* 8 *Dwyn atteb y bobl at Dduw.* 10 *Parottôi y bobl erbyn y trydydd dydd.* 12 *Ni wasanaetha cyffwrdd â'r mynydd.* 16 *Dychrynllyd bresennoldeb Duw ar y mynydd.*

YN y trydydd mis, wedi dyfod meibion Israel allan o wlad yr Aipht, y dydd hwnnw [a] y daethant i anialwch Sinai.

2 Canys hwy a aethant o Rephidim, ac a ddaethant i anialwch Sinai; gwersyllasant hefyd yn yr anialwch: ac yno y gwersyllodd Israel ar gyfer y mynydd.

3 [b] A Moses a aeth i fynu at DDUW: a'r ARGLWYDD a alwodd arno ef o'r mynydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi wrth dŷ Jacob, ac y mynegi wrth feibion Israel;

4 [c] Chwi a welsoch yr hyn a wneuthum i'r Aiphtiaid; y modd [d] y codais chwi ar adenydd eryrod, ac y'ch dygais attaf fi fy hun.

5 [e] Yn awr, gan hynny, os gan wrando y gwrandewch ar fy llais, a chadw fy nghyfammod; [f] chwi a fyddwch yn drysor

Cyn CRIST 1491.

[d] pen. 1. 10, 16, 22. a 5. 7. a 14. 18.

[e] Lef. 24. 12. Num. 15. 34.

† Heb. *gwr a'i gyfaill.*

[f] Num. 11. 14. Deut. 1. 9.

[g] Deut. 1. 16. a 16. 18. 2 Chron. 19. 7, 9.

[h] Deut. 1. 15.

[i] Num. 10. 29–32.

1491.

[a] Num. 33. 15.

[b] Act. 7. 38.

[c] Deut. 29. 2.

[d] Deut. 32. 11. Es. 63. 9. Dat. 12. 14.

[e] Deut. 5. 2.

[f] Deut. 4. 20. a 7. 6. a 14. 2, 21. a 26. 18. a 32. 8, 9. Ps. 135. 4. Can. 8. 12. Es. 43. 1. Jer. 10. 16. Mal. 3. 17. Tit. 2. 14.

Cyn CRIST 1491.

priodol i mi o flaen yr holl bobloedd: canys [g] eiddo fi yr holl ddaear.

6 A chwi a fyddwch i mi yn [h] frenhiniaeth o offeiriaid, ac yn genhedlaeth sanctaidd. Dyma y geiriau a lefarî di wrth feibion Israel.

7 ¶ A daeth Moses, ac a alwodd am henuriaid y bobl; ac a osododd ger eu bron hwynt yr holl eiriau hyn a orchymynasai yr ARGLWYDD iddo.

8 [i] A'r holl bobl a gyd-attebasant, ac a ddywedasant, Nyni a wnawn yr hyn oll a lefarodd yr ARGLWYDD. A Moses a ddug drachefn eiriau y bobl at yr ARGLWYDD.

9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Wele, mi a ddeuaf attat [k] mewn cwmmwl tew, fel y clywo y bobl pan ymddiddanwyf â thi, ac fel [l] y credont i ti byth. A Moses a fynegodd eiriau y bobl i'r ARGLWYDD.

10 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moses, Dos at y bobl, a sancteiddia hwynt heddyw ac y fory; a [m] golchant eu dillad,

11 A byddant barod erbyn y trydydd dydd: o herwydd y trydydd dydd [n] y disgyn yr ARGLWYDD y'ngolwg yr holl bobl ar fynydd Sinai.

12 A gosod derfyn i'r bobl o amgylch, gan ddywedyd, Gwyliwch arnoch, rhag myned i fynu i'r mynydd, neu gyffwrdd â'i gwrr ef: [o] pwy bynnag a gyffyrddo â'r mynydd, a leddir yn farw.

13 Na chyffyrdded llaw âg ef, onid gan labyddio llabyddier ef, neu gan saethu saether ef; pa un bynnag ai dyn ai anifail fyddo, ni chaiff fyw: pan gano yr ‖ udgorn yn hirllaes, deuant i'r mynydd.

14 ¶ A Moses a ddisgynodd o'r mynydd at y bobl, ac a sancteiddiodd y bobl; a hwy a olchasant eu dillad.

15 Ac efe a ddywedodd wrth y bobl, Byddwch barod erbyn y trydydd dydd; [p] nac ewch yn agos at eich gwragedd.

16 A'r trydydd dydd, ar y boreddydd, yr oedd [q] taranau, a mellt, a chwmmwl tew ar y mynydd, a llais yr udgorn ydoedd gryf iawn; fel y dychrynodd yr holl bobl oedd yn y gwersyll.

17 A [r] Moses a ddug y bobl allan o'r gwersyll i gyfarfod â DUW; a hwy a safasant y'ngodre y mynydd.

18 A [s] mynydd Sinai oedd i gŷd yn mygu, o herwydd disgyn o'r ARGLWYDD arno mewn tân: a'i fŵg a ddyrchafodd fel mŵg ffwrn, [t] a'r holl fynydd a grynodd yn ddirfawr.

19 Pan ydoedd llais yr udgorn yn hir, ac yn cryfhâu fwyfwy, [u] Moses a lefarodd; a [x] DUW a attebodd mewn llais.

20 A'r ARGLWYDD a ddisgynodd ar fynydd Sinai, ar ben y mynydd: a galwodd yr ARGLWYDD Moses i ben y mynydd; a Moses a aeth i fynu.

21 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Dos i waered, ‖ gorchymyn i'r bobl; rhag iddynt ruthro at yr ARGLWYDD [y] i hylldremmu, a chwympo llawer o honynt.

22 Ac ymsancteiddied yr offeiriaid hefyd, y rhai a nesânt at yr ARGLWYDD; rhag i'r ARGLWYDD ruthro arnynt.

23 A dywedodd Moses wrth yr ARGLWYDD, Ni ddichon y bobl ddyfod i fynu i fynydd Sinai: oblegid ti a dystiolaethaist wrthym, gan ddywedyd, Gosod derfyn ynghylch y mynydd, a sancteiddia ef.

24 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Dos, cerdda i waered; a thyred i fynu, ac Aaron gyd â thi: ond na ruthred yr offeiriaid a'r bobl, i ddyfod i fynu at yr ARGLWYDD; rhag iddo yntau ruthro arnynt hwy.

25 Yna yr aeth Moses i waered at y bobl, ac a ‖ ddywedodd wrthynt.

PENNOD XX.

1 *Y deg gorchymyn.* 18 *Y bobl yn ofni.* 20 *Moses yn eu cysuro hwy.* 22 *Gwahardd gau-dduwiaeth.* 24 *Portreiad yr allor.*

A DUW a lefarodd yr holl eiriau hyn, gan ddywedyd,

2 [a] Myfi *yw* yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hwn a'th ddug di allan o wlad yr Aipht, [b] o dŷ y † caethiwed.

3 Na fydded i ti dduwiau eraill ger fy mron i.

4 [c] Na wna i ti ddelw gerfiedig, na llun dim a'r *y sydd* yn y nefoedd uchod, nac a'r *y sydd* yn y ddaear isod, nac a'r *sydd* yn y dwfr tan y ddaear.

5 Nac ymgrymma iddynt, ac na wasanaetha hwynt: oblegid myfi yr ARGLWYDD dy DDUW, *wyf* DDUW [d] eiddigus; [e] yn ymweled ag anwiredd y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth* o'r rhai a'm casânt;

6 [f] Ac yn gwneuthur trugaredd i filoedd o'r rhai a'm carant, ac a gadwant fy ngorchymynion.

7 [g] Na chymmer enw yr ARGLWYDD dy DDUW yn ofer: canys [h] nid dieuog gan yr ARGLWYDD yr hwn a gymmero ei enw ef yn ofer.

Cyn CRIST 1491.

[g] Deut. 10. 14. Ps. 24. 1. a 50. 12.
[h] 1 Petr 2. 5, 9. Dat. 1. 6. a 5. 10. a 20. 6.
[i] pen. 24. 3, 7. Deut. 5. 27. a 26. 17.
[k] ad. 16. pen. 20. 21. a 24. 15, 16. Ps. 18. 11, 12.
[l] pen. 14. 31.
[m] Gen. 35. 2.
[n] pen. 34. 5. Deut. 33. 2.
[o] Heb. 12. 20.
‖ Neu, *cornet.*
[p] 1 Sam. 21. 4, 5. Zech. 7. 3. 1 Cor. 7. 5.
[q] Heb. 12. 18.
[r] Deut. 4. 10.
[s] Deut. 4. 11. a 32. 2. Barn. 5. 5. Ps. 68. 7, 8. Hab. 3. 3.
[t] Heb. 12. 26.
[u] Heb. 12. 21.
[x] Neh. 9. 13. Ps. 81. 7.
‖ *rhybuddia y.*
[y] Edrych 1 Sam. 6. 19.
‖ *lefarodd.*
[a] Lef. 26. 1. Deut. 5. 6. Ps. 81. 10. Hos. 13. 4.
[b] pen. 13. 3.
† Heb. *gweision.*
[c] Lef. 26. 1. Deut. 4. 16. Ps. 97. 7.
[d] pen. 34. 14. Deut. 6. 15. Jos. 24. 19. Nah. 1. 2.
[e] pen. 34. 7. Lef. 20. 5. Num. 14. 18, 33. 1 Bren. 21. 29. Job 5. 4. a 21. 19. Ps. 109. 14. Es. 14. 20, 21. a 65. 6, 7. Jer. 2. 9. a 32. 18.
[f] Deut. 7. 9. Ps. 89. 34.
[g] Lef. 19. 12. Deut. 5. 11. Matt. 5. 33.
[h] Mic. 6. 11.

Cyn CRIST 1491.

8 Cofia y dydd Sabboth, i'w sancteiddio ef.

9 [i]Chwe diwrnod y gweithi, ac y gwnai dy holl waith.

10 Ond y seithfed dydd *yw* Sabboth yr ARGLWYDD dy DDUW: na wna *ynddo* ddim gwaith, tydi, na'th fab, na'th ferch, na'th wasanaethwr, na'th wasanaethferch, na'th anifail, na'th ddïeithr ddyn a fyddo o fewn dy byrth.

11 O herwydd *mewn* [k]chwe diwrnod y gwnaeth yr ARGLWYDD y nefoedd a'r ddaear, y môr, a'r hyn oll *sydd* ynddynt; ac a orphwysodd y seithfed dydd: am hynny y bendithiodd yr ARGLWYDD y dydd Sabboth, ac a'i sancteiddiodd ef.

12 ¶ [l]Anrhydedda dy dad a'th fam; fel yr estyner dy ddyddiau ar y ddaear, yr hon y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi i ti.

13 [m]Na ladd.

14 [n]Na wna odineb.

15 Na ladratta.

16 [o]Na ddwg gam dystiolaeth yn erbyn dy gymmydog.

17 [p]Na chwennych dŷ dy gymmydog, [q]na chwennych wraig dy gymmydog, na'i wasanaethwr, na'i wasanaethferch, na'i ŷch, na'i asyn, na dim a'r *sydd* eiddo dy gymmydog.

18 ¶ [r]A'r holl bobl a welsant y taranau, a'r mellt, a sain yr udgorn, a'r mynydd yn mygu: a phan welodd y bobl, ciliasant, a safasant o hirbell.

19 A dywedasant wrth Moses, [s]Llefara di wrthym ni, a nyni a wrandawn: ond na lefared DUW wrthym, rhag i ni farw.

20 A dywedodd Moses wrth y bobl, Nac ofnwch; o herwydd i'ch profi chwi y daeth DUW, ac i fod ei ofn ef ger eich bronnau, fel na phechech.

21 A safodd y bobl o hirbell; a nesâodd Moses i'r [t]tywyllwch, lle *yr ydoedd* DUW.

22 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Fel hyn y dywedi wrth feibion Israel; Chwi a welsoch mai [u]o'r nefoedd y lleferais wrthych.

23 Na wnewch [x]gyd â mi dduwiau arian, ac na wnewch i chwi dduwiau aur.

24 ¶ Gwna i mi allor bridd, ac abertha arni dy boeth-ebyrth a'th offrymmau hêdd, [y]dy ddefaid, a'th eidionau: ym mhob man lle y rhoddwyf goffadwriaeth o'm henw, y deuaf attat, ac y'th fendithiaf.

25 Ond [z]os gwnai i mi allor gerrig, na wna hi o gerrig nadd: pan gottech dy forthwyl arni, ti a'i halogaist hi.

26 Ac na ddos i fynu ar hyd grisiau i'm hallor; fel nad amlyger dy noethni wrthi.

PENNOD XXI.

1 *Cyfreithiau gweision.* 5 *Am y gwas a dyller ei glust.* 7 *Am forwynion.* 12 *Am lofruddiaeth.* 16 *Am ladron dynion.* 17 *Am y rhai a felldithio eu rhïeni.* 18 *Am darawyr.* 22 *Am friw damwain.* 28 *Am ŷch a gornio.* 33 *Am yr hwn a fo achos o niwed i eraill.*

DYMA y barnedigaethau a [a]osodi di ger eu bron hwynt.

2 [b]Os pryni was o Hebread, gwasanaethed chwe blynedd; a'r seithfed y caiff yn rhad fyned ymaith yn rhydd.

3 Os †ar ei ben ei hun y daeth, ar ei ben ei hun y caiff fyned allan: os perchen gwraig fydd efe, aed ei wraig allan gyd âg ef.

4 Os ei feistr a rydd wraig iddo, a hi yn planta iddo feibion, neu ferched; y wraig a'i phlant fydd eiddo ei meistr, ac aed efe allan ar ei ben ei hun.

5 [c]Ac os gwas gan ddywedyd a ddywed, Hoff gennyf fi fy meistr, fy ngwraig, a'm plant; nid âf fi allan yn rhydd:

6 Yna dyged ei feistr ef at y barnwyr; a dyged ef at y ddor, neu at yr ‖orsin: a thylled ei feistr ei glust ef â mynawyd; ac efe a'i gwasanaetha ef byth.

7 ¶ Ac os gwerth gwr ei ferch yn forwyn gaeth, ni chaiff hi fyned allan fel yr êl y gweision caeth allan.

8 Os †heb ryglyddu bodd y'ngolwg ei meistr y bydd hi, yr hwn a'i cymmerodd hi yn ddyweddi; yna gadawed ei hadbrynu hi: ni bydd rhydd iddo ei gwerthu hi i bobl ddïeithr, wedi iddo ef ei thwyllo hi.

9 Ac os i'w fab y dyweddïodd efe hi, gwnaed iddi yn ol deddf y merched.

10 Ac os arall a brïoda efe, na wnaed yn llai ei hymborth, ei dillad, na'i dyled prïodas.

11 Ac os y tri hyn nis gwna efe iddi; yna aed hi allan yn rhad heb arian.

12 ¶ Rhodder i farwolaeth [d]y neb a darawo wr, fel y byddo marw.

13 Ond yr hwn ni chynllwynodd, onid rhoddi o DDUW ef yn ei law ef, [e]mi a osodaf i ti fan lle y caffo ffoi.

14 Ond os daw dyn yn rhyfygus ar ei gymmydog, i'w ladd ef trwy dwyll; [f]cymmer ef i farwolaeth oddi wrth fy allor.

Cyn CRIST 1491.

[i] pen. 23. 12. a 31. 15. a 34. 21. Lef. 23. 3. Ezec. 20. 12. Luc 13. 14.

[k] Gen. 2. 2.

[l] Lef. 19. 3. Deut. 5. 16. Matt. 15. 4. Eph. 6. 2.

[m] Matt. 5. 21. Rhuf. 13. 9.

[n] Matt. 5. 27.

[o] Deut. 19. 16.

[p] Act. 20. 33. Rhuf. 7. 7.

[q] Job 31. 9.

[r] Heb. 12. 18.

[s] Deut. 5. 27. a 18. 16. Gal. 3. 19, 20. Heb. 12. 19.

[t] pen. 19. 16. 1 Bren. 8. 12.

[u] Deut. 4. 36. Neh. 9. 13.

[x] Edrych 1 Sam. 5. 4, 5. 2 Bren. 17. 33. Ezec. 20. 39. a 43. 8. Seph. 1. 4, 5. 2 Cor. 6. 14, 15, 16.

[y] Lef. 1. 2.

[z] Deut. 27. 5. Jos. 8. 31.

[a] pen. 24. 3, 4.

[b] Lef. 25. 39. Deut. 15. 12. Jer. 34. 14.

† Heb. *â'i gorph.*

[c] Deut. 15. 16.

‖ Neu, *ystlysbost.*

† Heb. *drwg fydd hi.*

[d] Gen. 9. 6. Lef. 24. 17. Matt. 26. 52.

[e] Num. 35. 11. Deut. 19. 3. Jos. 20. 2.

[f] 1 Bren. 2. 28. 2 Bren. 11. 15.

Cyn CRIST 1491.

15 ¶ Y neb a darawo ei dad, neu ei fam, rhodder ef i farwolaeth.

16 ¶ [g] Yr hwn a ladrattäo ddyn, ac a'i gwertho, neu os cair ef yn ei law ef, rhodder ef i farwolaeth.

17 ¶ [h] Rhodder i farwolaeth yr hwn a ‖felldithio ei dad, neu ei fam.

18 ¶ A phan ymrysono dynion, a tharo o'r naill ‖ y llall â charreg, neu â dwrn, ac efe heb farw, ond gorfod iddo orwedd;

19 Os cyfyd efe, a rhodio allan wrth ei ffon; yna y tarawydd a fydd diangol: yn unig rhodded ei golled am ei †waith, a chan feddyginiaethu meddyginiaethed ef.

20 ¶ Ac os tery un ei wasanaethwr, neu ei wasanaethferch, â gwïalen, fel y byddo farw dan ei law ef; gan ddïal dïaler arno.

21 Ond os erys ddiwrnod, neu ddau ddiwrnod, na ddïaler arno; canys [i] *gwerth* ei arian ei hun ydoedd efe.

22 ¶ Ac os ymrafaelia dynion, a tharo o honynt wraig feichiog, fel yr êl ei beichiogi oddi wrthi, ac heb fod marwolaeth: gan gospi cosper ef, fel y gosodo gwr y wraig arno; a rhodded *hynny* trwy farnwyr.

23 Ac os marwolaeth fydd; rhodder einioes am einioes,

24 [k] Llygad am lygad, dant am ddant, llaw am law, troed am droed,

25 Llosg am losg, archoll am archoll, a chlais am glais.

26 ¶ Os tery un lygad ei wasanaethwr, neu lygad ei wasanaethferch, fel y llygro ef; gollynged ef yn rhydd am ei lygad.

27 Ac os tyrr efe ymaith ddant ei wasanaethwr, neu ddant ei wasanaethferch; gollynged ef yn rhydd am ei ddant.

28 ¶ Ac os ŷch a gornia wr neu wraig, fel y byddo farw: [l] gan labyddio llabyddier yr ŷch, ac na fwyttâer ei gig ef; ac aed perchen yr ŷch yn rhydd.

29 Ond os yr ŷch oedd yn cornio o'r blaen, a *hynny* trwy dystion wedi ei hysbysu i'w berchennog; ac efe heb ei gadw ef, ond lladd o hono wr neu wraig: yr ŷch a labyddir, a'i berchennog a roddir i farwolaeth hefyd.

30 Os iawn a roddir arno, rhodded [m] werth am ei einioes, yn ol yr hyn oll a osoder arno.

31 Os mab a gornia efe, neu ferch a gornia efe; gwneler iddo yn ol y farnedigaeth hon.

32 Ond os gwasanaethwr, neu wasanaethferch, a gornia yr ŷch; rhodded i'w perchennog [n] ddeg sicl ar hugain o arian, a llabyddier yr ŷch.

33 ¶ Ac os egyr gwr bydew, neu os cloddia un bydew, ac heb gau arno; a syrthio yno ŷch, neu asyn;

34 Perchen y pydew a dâl *am danynt:* arian a dâl efe i'w perchennog; a'r *anifail* marw a fydd ‖iddo yntau.

35 ¶ Ac os ŷch gwr a dery ŷch ei gymmydog, fel y byddo efe farw; yna gwerthant yr ŷch byw, a rhannant ei werth ef, a'r *ŷch* marw a rannant hefyd.

36 Neu os gwybuwyd ei fod ef yn ŷch hwyliog o'r blaen, a'i berchennog heb ei gadw ef; gan dalu taled ŷch am ŷch, a bydded y marw †yn eiddo ef.

PENNOD XXII.

1 *Am ladrad.* 5 *Am golled.* 7 *Am sarhâd.* 14 *Am fenthyg.* 16 *Am anniweirdeb.* 18 *Am ddewiniaeth.* 19 *Am orwedd gyd âg anifail.* 20 *Am ddelw-addoliaeth.* 21 *Am ddïeithriaid, a gweddwon, ac ymddifaid.* 25 *Am usuriaeth.* 26 *Am wystlon.* 28 *Am barch i swyddogion.* 29 *Am flaen-ffrwythau.*

OS lladratta un ŷch neu ‖ddafad, a'i ladd, neu ei werthu; taled bùm ŷch am ŷch, a [a] phedair dafad am ddafad.

2 ¶ Os cair lleidr yn torri *tŷ*, a'i daro fel y byddo farw; na *choller* gwaed am dano.

3 Os bydd yr haul wedi codi arno, *coller* gwaed am dano: efe a ddyly gwbl-dalu: oni bydd dim ganddo, gwerther ef am ei ladrad.

4 Os gan gael y cair yn ei law ef y lladrad yn fyw, o eidion, neu asyn, neu ddafad; taled yn ddwbl.

5 ¶ Os pawr un faes, neu winllan, a gyrru ei anifail i bori maes un arall; taled o'r hyn goreu yn ei faes ei hun, ac o'r hyn goreu yn ei winllan ei hun.

6 ¶ Os tân a dyrr allan, ac a gaiff afael mewn drain, fel y difäer dâs o ŷd, neu ŷd ar ei droed, neu faes; cwbl-daled yr hwn a gynneuodd y tân.

7 ¶ Os rhydd un i'w gymmydog arian, neu ddodrefn i gadw, a'i ladratta o dŷ y gwr; os y lleidr a gair, taled yn ddwbl:

8 Os y lleidr ni chair, dyger perchennog y tŷ at y swyddogion *i dyngu*, a estynodd efe ei law at ddâ ei gymmydog.

9 Am bob math ar gamwedd, am eidion, am asyn, am ddafad, am ddilledyn, *ac* am bob peth a gollo yr hwn a ddywedo

Cyn CRIST 1491.

[g] Deut. 24. 7.

[h] Lef. 20. 9. Diar. 20. 20. Matt. 15. 4. Marc 7. 10.

‖ Neu, *gabla.*

‖ Neu, *ei gymmydog.*

† Heb. *orphwys.*

[i] Lef. 25. 46.

[k] Lef. 24. 20. Deut. 19. 21. Matt. 5. 38.

[l] Gen. 9. 5.

[m] Num. 35. 31.

[n] Edrych Matt. 26. 15. Phil. 2. 7.

‖ Neu, *yn eiddo yntau.*

† Heb. *iddo ef.*

‖ Neu, *afr.*

[a] 2 Sam. 12. 6 Luc 19. 8. Edrych Diar. 6. 31.

Cyn CRIST 1491.

arall ei fod yn eiddo: deued achos y ddau ger bron y barnwyr; a'r hwn y barno y swyddogion yn ei erbyn, taled i'w gymmydog yn ddwbl.

10 Os rhydd un asyn, neu eidion, neu ddafad, neu un anifail, at ei gymmydog i gadw, a marw o hono, neu ei friwo, neu ei yrru ymaith heb neb yn gweled:

11 Bydded llw yr ARGLWYDD rhyngddynt ill dau, na roddes efe ei law at ddâ ei gymmydog; a chymmered ei berchennog *hynny*, ac na wnaed *y llall* iawn.

[b] Gen. 31. 39.

12 [b] Ac os gan ladratta y lladrattêir ef oddi wrtho; gwnaed iawn i'w berchennog.

13 Os gan ysglyfaethu yr ysglyfaethir ef; dyged ef yn dystiolaeth, *ac* na thaled am yr hwn a ysglyfaethwyd.

14 ¶ Ond os benthyccia un gan ei gymmydog *ddim*, a'i friwo, neu ei farw, heb *fod* ei berchennog gyd âg ef; gan dalu taled.

15 Os ei berchennog *fydd* gyd âg ef, na thaled: os llôg *yw* efe, am ei lôg y daeth.

[c] Deut. 22. 28.

16 ¶ [c] Ac os huda un forwyn yr hon ni ddyweddïwyd, a gorwedd gyd â hi; gan gynnysgaeddu cynnysgaedded hi yn wraig iddo ei hun.

17 Os ei thad a lwyr-wrthyd ei rhoddi hi iddo, † taled arian yn ol gwaddol morwynion.

† Heb. *pwysed.*

18 ¶ [d] Na chaffed hudoles fyw.

[d] Lef. 19. 26, 31. a 20. 27. Deut. 18. 10, 11. 1 Sam. 28. 9.

19 ¶ [e] Llwyr-rodder i farwolaeth bob un a orweddo gyd âg anifail.

[e] Lef. 18. 23. a 20. 15.

20 ¶ [f] Lladder yn farw a abertho i dduwiau, onid i'r ARGLWYDD yn unig.

[f] Deut. 13. 6, 13, &c. a 17. 2.

21 ¶ [g] Na orthrymma, ac na flina y dïeithr: canys dïeithriaid fuoch chwithau yn nhir yr Aipht.

[g] pen. 23. 9. Lef. 19. 33. a 25. 35.

22 ¶ [h] Na chystuddiwch un weddw, nac ymddifad.

[h] Deut. 10. 18. a 24. 17. a 27. 19. Es. 1. 17. Zech. 7. 10. Iago 1. 27.

23 Os cystuddiwch hwynt mewn un modd, a gwaeddi o honynt ddim arnaf; mi a lwyr-wrandawaf eu gwaedd hwynt;

24 A'm digofaint a ennyn, a mi a'ch lladdaf â'r cleddyf; a bydd [i] eich gwragedd yn weddwon, a'ch plant yn ymddifad.

[i] Ps. 109. 9.

25 ¶ [k] Os echwyni arian i'm pobl *sydd* dlawd yn dy ymyl, na fydd fel occrwr iddynt; na ddod usuriaeth arnynt.

[k] Lef. 25. 35, 36, 37. Deut. 23. 19. Neh. 5. 7. Ps. 15. 5. Ezec. 18. 8, 17.

26 [l] Os cymmeri ddilledyn dy gymmydog ar wystl, dyro ef adref iddo erbyn machludo haul:

[l] Deut. 24. 6, 10, 13. Job 24. 3, 9. Diar. 20. 16. a 22. 27. Amos 2. 8.

27 O herwydd hynny yn unig *sydd* i'w roddi arno ef; hwnnw yw ei ddilledyn am ei groen ef: mewn pa beth y gorwedd? A bydd, os gwaedda efe arnaf, i mi wrando: canys trugarog *ydwyf* fi.

28 ¶ [m] Na chabla y ‖ swyddogion; ac na felldithia bennaeth dy bobl.

[m] Preg. 10. 20 Act. 23. 5. Jud. 8.

‖ *duwiau.*

29 ¶ Nac oeda *dalu* † y cyntaf o'th ffrwythau addfed, ac o'th † bethau gwlybion: dod i mi [n] y cyntaf-anedig o'th feibion.

† Heb. *dy gyflawnder.*

† Heb. *ddagrau.*

[n] pen. 13. 2, 12 a 34. 19. Deut. 15. 19.

30 Felly y gwnai am dy eidion, *ac* am dy ddafad; [o] saith niwrnod y bydd gyd â'i fam, a'r wythfed dydd y rhoddi ef i mi.

[o] Lef. 22. 27.

31 ¶ A byddwch yn ddynion sanctaidd i mi: [p] ac na fwyttêwch gig wedi ei ysglyfaethu yn y maes; teflwch ef i'r ci.

[p] Lef. 22. 8. Ezec. 44. 31.

PENNOD XXIII.

1 *Am enllib, a gau dystiolaeth.* 3, 6 *Am gyfiawnder.* 4 *Am gymmydogaeth.* 10 *Am y flwyddyn orphwys.* 12 *Am y Sabboth.* 13 *Am ddelw-addoliaeth.* 14 *Am y tair gwyl.* 18 *Am waed a brasder yr aberth.* 20 *Addaw angel, a bendithio, os hwy a ufuddhânt.*

NA ‖ [a] chyfod enllib; na ddod dy law gyd â'r annuwiol i fod yn dyst anwir.

‖ Neu, *dderbyn.*

[a] Ps. 15. 3.

2 ¶ [b] Na ddilyn lïaws i *wneuthur* drwg; ac nac atteb mewn ymrafael, gan bwyso yn ol llaweroedd, i wyro *barn.*

[b] Lef. 19. 15. Deut. 1. 17.

3 ¶ [c] Na pharcha y tlawd chwaith yn ei ymrafael.

[c] Ps. 82. 2.

4 ¶ [d] Os cyfarfyddi âg eidion dy elyn, neu â'i asyn, yn myned ar gyfrgoll; dychwel ef adref iddo.

[d] Deut. 22. 1. Job 31. 29. Diar. 24. 17. a 25. 21. Matt. 5. 44. Rhuf. 12. 20.

5 [e] Os gweli asyn yr hwn a'th gasâ yn gorwedd d. ei bwn; a beidi a'i gynnorthwyo? gan gynnorthwyo cynnorthwya gyd âg ef.

[e] Deut. 22. 4.

6 Na wyra farn dy dlawd yn ei ymrafael.

7 Ymgadw ym mhell oddi wrth gamfatter: na ladd chwaith na'r gwirion, na'r cyfiawn: canys [f] ni chyfiawnhâf fi yr annuwiol.

[f] pen. 34. 7.

8 ¶ [g] Na dderbyn wobr: canys gwobr a ddalla y ‖ rhai sydd yn gweled, ac a wyra eiriau y cyfiawn.

[g] Deut. 16. 19 Diar. 17. 8, 23. Preg. 7. 7.

‖ *doethion.*

9 ¶ [h] Na orthrymma y dïeithr: chwi a wyddoch † galon y dïeithr; o herwydd chwi a fuoch ddïeithriaid yn nhir yr Aipht.

[h] pen. 22. 21. Deut. 10. 19 a 24. 14, 17. a 27. 19.

10 [i] Chwe blynedd yr heui dy dir, ac y cesgli ei ffrwyth:

† Heb. *enaid.*

[i] Lef. 25. 3.

11 A'r seithfed paid âg ef, a gâd ef yn llonydd; fel y caffo tlodion dy bobl fwytta: a bwyttäed bwystfil y maes eu gweddill hwynt. Felly y gwnai am dy winllan, ac am dy olew-wydden.

12 [k] Chwe diwrnod y gwnai dy waith;

[k] pen. 20. 8. Deut. 5. 13. Luc 13. 14.

Cyn CRIST 1491.

ac ar y seithfed dydd y gorphwysi: fel y caffo dy ŷch a'th asyn lonyddwch, ac y cymmero mab dy forwyn gaeth, a'r dïeithr ddyn, ei anadl atto.

13 Ac ymgedwch ym mhob peth a ddywedais wrthych: [l]na chofiwch enw duwiau eraill; na chlywer *hynny* o'th enau.

14 ¶ [m]Teirgwaith yn y flwyddyn y cedwi wyl i mi.

15 [n]Gwyl y bara croyw a gedwi: saith niwrnod y bwyttâi fara croyw, fel y gorchymynais i ti ar yr amser gosodedig o fis Abib: canys ynddo y daethost allan o'r Aipht: [o]ac nac ymddangosed *neb* ger fy mron yn waglaw:

16 A gwyl cynhauaf blaen-ffrwyth dy lafur, yr hwn a heuaist yn y maes; a gwyl y cynnull yn niwedd y flwyddyn, pan gynnullech dy lafur o'r maes.

17 Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys dy holl wrrywiaid ger bron yr ARGLWYDD *dy* DDUW.

18 [p]Nac abertha waed fy aberth gyd â bara lefeinllyd; ac nac arhôed brasder fy ‖ aberth dros nos hyd y bore.

19 [q]Dwg i dŷ yr ARGLWYDD dy DDUW y cyntaf o flaen-ffrwyth dy dir. [r]Na ferwa fynn yn llaeth ei fam.

20 ¶ [s]Wele fi yn anfon angel o'th flaen i'th gadw ar y ffordd, ac i'th arwain i'r man a barottöais.

21 Gwylia rhagddo, a gwrando ar ei lais ef; na chyffröa ef: canys ni ddïoddef eich anwiredd: oblegid *y mae* fy enw ynddo ef.

22 Os gan wrando y gwrandewi ar ei lais ef, a gwneuthur y cwbl a lefarwyf; [t]mi a fyddaf elyn i'th elynion, ac a wrthwynebaf dy wrthwynebwyr.

23 [u]O herwydd fy angel a â o'th flaen di, [x]ac a'th ddwg di i mewn at yr Amoriaid, a'r Hethiaid, a'r Phereziaid, a'r Canaaneaid, yr Hefiaid, a'r Jebusiaid; a mi a'u difethaf hwynt.

24 Nac ymgrymma i'w duwiau hwynt, ac na wasanaetha hwynt, ac [y]na wna yn ol eu gweithredoedd hwynt; [z]ond llwyrddinystria hwynt, dryllia eu delwau hwynt yn gandryll.

25 A chwi a wasanaethwch yr ARGLWYDD eich DUW, ac [a]efe a fendithia dy fara, a'th ddwfr; a [b]mi a dynnaf ymaith *bob* clefyd o'th fysg.

26 ¶ [c]Ni bydd yn dy dir di ddim yn erthylu, na heb hilio: mi a gyflawnaf rifedi dy ddyddiau.

27 Mi a anfonaf fy arswyd o'th flaen, ac a ddifethaf yr holl bobl y deui attynt, ac a wnaf i'th holl elynion droi ëu gwarrau attat.

28 A [d]mi a anfonaf gaccwn o'th flaen, a hwy a yrrant yr Hefiaid, a'r Canaaneaid, a'r Hethiaid, allan o'th flaen di.

29 [e]Ni yrraf hwynt allan o'th flaen di mewn un flwyddyn; rhag bod y wlad yn anghyfannedd, ac i fwystfilod y maes amlhâu yn dy erbyn di.

30 O fesur ychydig ac ychydig y gyrraf hwynt allan o'th flaen di, nes i ti gynnyddu ac etifeddu y tir.

31 A [f]gosodaf dy derfyn o'r môr coch hyd fôr y Philistiaid, ac o'r diffaethwch hyd yr afon: canys mi a roddaf yn eich meddiant breswylwyr y tir; a thi a'u gyrri hwynt allan o'th flaen.

32 [g]Na wna ammod â hwynt, nac â'u duwiau.

33 Na âd iddynt drigo yn dy wlad; rhag iddynt beri i ti bechu i'm herbyn: canys os gwasanaethi di eu duwiau hwynt, [h]dïau y bydd *hynny* yn dramgwydd i ti.

PENNOD XXIV.

1 *Galw Moses i'r mynydd.* 3 *Y bobl yn addaw ufudd-dod.* 4 *Moses yn adeiladu allor a deuddeg colofn:* 6 *yn taenellu gwaed y cyfammod.* 14 *Aaron a Hur â siars y bobl arnynt.* 15 *Moses yn myned i'r mynydd; lle y mae efe yn aros ddeugain niwrnod a deugain nos.*

AC efe a ddywedodd wrth Moses, Tyred i fynu at yr ARGLWYDD, ti ac Aaron, Nadab ac Abihu, a'r deg a thriugain o henuriaid Israel; ac addolwch o hirbell.

2 Ac aed Moses ei hun at yr ARGLWYDD; ac na ddelont hwy, ac nac aed y bobl i fynu gyd âg ef.

3 ¶ A Moses a ddaeth, ac a fynegodd i'r bobl holl eiriau yr ARGLWYDD, a'r holl farnedigaethau. Ac attebodd yr holl bobl yn un-air, ac a ddywedasant, [a]Ni a wnawn yr holl eiriau a lefarodd yr ARGLWYDD.

4 A Moses a ysgrifenodd holl eiriau yr ARGLWYDD; ac a gododd yn fore, ac a adeiladodd allor îs law y mynydd, a deuddeg colofn, yn ol deuddeg llwyth Israel.

5 Ac efe a anfonodd langciau meibion Israel; a hwy a offrymmasant boethoffrymmau, ac a aberthasant fustych yn ebyrth hêdd i'r ARGLWYDD.

6 A chymmerodd Moses hanner y

Cyn CRIST 1491.

[l] Num. 32. 38. Deut. 12. 3. Jos. 23. 7. Ps. 16. 4. Hos. 2. 17. Zech. 13. 2.
[m] Lef. 23. 4. Deut. 16. 16.
[n] pen. 12. 15. a 13. 6. a 34. 18.
[o] pen. 34. 20. Deut. 16. 16.
[p] pen. 34. 25. Lef. 2. 11. Deut. 16. 4.
‖ Neu, *ngwyl.*
[q] pen. 34. 26.
[r] Deut. 14. 21.
[s] pen. 33. 2, 14. Num. 20. 16.
[t] Gen. 12. 3. Deut. 30. 7. Jer. 30. 20.
[u] ad. 20.
[x] Jos. 24. 11.
[y] Lef. 18. 3. Deut. 12. 31.
[z] pen. 34. 13. Num. 33. 52. Deut. 7. 5, 25. a 12. 3.
[a] Deut. 28. 5, 8.
[b] pen. 15. 26. Deut. 7. 15.
[c] Deut. 7. 14.
[d] Deut. 7. 20. Jos. 24. 12.
[e] Deut. 7. 22.
[f] Gen. 15. 18. Num. 34. 3. Deut. 11. 24. Jos. 1. 4. 1 Bren. 4. 21. 24. Ps. 72. 8.
[g] pen. 34. 15. Deut. 7. 2.
[h] pen. 34. 12. Deut. 7. 16. Jos. 23. 13. Barn. 2. 3. 1 Sam. 18. 21. Ps. 106. 36.
[a] ad. 7. pen. 19. 8. Deut. 5. 27.

Cyn CRIST 1491.

gwaed, ac a'i gosododd mewn cawgiau, a hanner y gwaed a daenellodd efe ar yr allor.

7 Ac efe a gymmerth lyfr y cyfammod, ac a'i darllenodd lle y clywai y bobl. A dywedasant, [b] Ni a wnawn, ac a wrandâwn yr hyn oll a lefarodd yr ARGLWYDD.

8 A chymmerodd Moses y gwaed, ac a'i taenellodd ar y bobl; ac a ddywedodd, Wele, [c] waed y cyfammod, yr hwn a wnaeth yr ARGLWYDD â chwi, yn ol yr holl eiriau hyn.

9 ¶ Yna yr aeth Moses i fynu, ac Aaron, Nadab ac Abihu, a deg a thriugain o henuriaid Israel.

10 A gwelsant DDUW Israel; a than ei draed megis gwaith o faen [d] saphir, ac fel corph y nefoedd o ddisgleirder.

11 Ac ni roddes ei law ar bendefigion meibion Israel; ond [e] gwelsant DDUW, a bwyttasant ac yfasant.

12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Tyred i fynu attaf i'r mynydd, a bydd yno: a mi a roddaf i ti [f] lechau cerrig, a chyfraith, a gorchymynion, y rhai a ysgrifenais, i'w dysgu hwynt.

13 A chododd Moses, a Josua [g] ei weinidog; ac aeth Moses i fynu i fynydd DUW.

14 Ac wrth yr henuriaid y dywedodd, Arhoswch ni yma, hyd oni ddelom ni attoch drachefn: ac wele, Aaron a Hur gyd â chwi; pwy bynnag *a fyddo* âg achos iddo, deued attynt hwy.

15 A Moses a aeth i fynu i'r mynydd; a [h] chwmmwl a orchuddiodd y mynydd.

16 A [i] gogoniant yr ARGLWYDD a arhôdd ar fynydd Sinai, a'r cwmmwl a'i gorchuddiodd chwe diwrnod: ac efe a alwodd am Moses y seithfed dydd o ganol y cwmmwl.

17 A'r golwg ar ogoniant yr ARGLWYDD *oedd* fel tân [k] yn difa ar ben y mynydd, y'ngolwg meibion Israel.

18 A Moses a aeth i ganol y cwmmwl, ac a aeth i fynu i'r mynydd: a [l] bu Moses yn y mynydd ddeugain niwrnod a deugain nos.

[b] ad. 3.
[c] Heb. 9. 20. a 13. 20. 1 Petr 1. 2.
[d] Ezec. 1. 26. a 10. 1.
[e] Gen. 16. 13. a 32. 30. pen. 33. 20. Deut. 4. 33. Barn. 13. 22.
[f] pen. 31. 18. a 32. 16.
[g] pen. 32. 17.
[h] pen. 19. 9, 16.
[i] Num. 14. 10.
[k] Deut. 4. 36.
[l] pen. 34. 28. Deut. 9. 9.

PENNOD XXV.

1 *Pa beth sydd raid i'r Israeliaid ei offrwm tu ag at wneuthur y babell.* 10 *Dull yr arch.* 17 *Y drugareddfa a'r cerubiaid.* 23 *Y bwrdd a'i arlwy.* 31 *Y canhwyllbren a'i offer.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Dywed wrth feibion Israel, † am ddwyn o honynt i mi ‖ offrwm: [a] gan bob gwr ewyllysgar ei galon y cymmerwch fy offrwm.

† Heb. *gymmeryd.*

3 A dyma yr offrwm a gymmerwch ganddynt; aur, ac arian, a phres,

4 A *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a ‖ llïan main, a *blew* geifr,

5 A chrwyn hyrddod yn gochion, a chrwyn daearfoch, a choed Sittim,

6 [b] Olew i'r goleuni, [c] llysieuau i olew yr ennaint, ac i'r [d] pêr-arogl-darth,

7 Meini onix, a meini i'w gosod yn [e] yr ephod, ac yn [f] y ddwyfronneg.

8 A gwnant i mi gyssegr; fel [g] y gallwyf drigo yn eu mysg hwynt.

9 Yn ol holl waith y tabernacl, a gwaith ei holl ddodrefn y rhai yr ydwyf yn eu dangos i ti, felly y gwnewch.

10 ¶ A [h] gwnant arch o goed Sittim, o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei lled, a chufydd a hanner ei huchder.

11 A gwisg hi âg aur coeth; o fewn ac oddi allan y gwisgi hi: a gwna arni goron o aur o amgylch.

12 Bwrw iddi hefyd bedair modrwy aur, a dod ar ei phedair congl; dwy fodrwy ar un ystlys iddi, a dwy fodrwy ar yr ystlys arall iddi.

13 A gwna drosolion o goed Sittim, a gwisg hwynt âg aur.

14 A gosod y trosolion trwy y modrwyau gan ystlys yr arch, i ddwyn yr arch arnynt.

15 [i] Ym modrwyau yr arch y bydd y trosolion; na symmuder hwynt oddi wrthi.

16 A dod yn yr arch [k] y dystiolaeth a roddaf i ti.

17 A [l] gwna drugareddfa o aur coeth, o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei lled.

18 A gwna ddau gerub o aur; o gyfanwaith morthwyl y gwnai hwynt, yn nau gwrr y drugareddfa.

19 Un cerub a wnai yn y naill ben, a'r cerub arall yn y pen arall: ‖ o'r drugareddfa ar ei dau ben hi y gwnewch y cerubiaid.

20 A bydded [m] y cerubiaid yn lledu *eu* hesgyll i fynu, gan orchuddio y drugareddfa â'u hesgyll, a'u hwynebau bob un at eu gilydd: tu a'r drugareddfa y bydd wynebau y cerubiaid.

21 A dod y drugareddfa i fynu ar yr arch, ac yn yr arch dod y dystiolaeth a roddaf i ti.

Cyn CRIST 1491.

‖ *offrwm dyrchafael.*
[a] pen. 35. 5. 1 Chron. 29. 3, 5, 9, 14. Ezra 2. 68. a 3. 5. Neh. 11. 2.
‖ *sidan.*
[b] pen. 27. 20.
[c] pen. 30. 23.
[d] pen. 30. 34.
[e] pen. 28. 4, 6.
[f] pen. 28. 15.
[g] pen. 29. 45. 1 Bren. 6. 13 2 Cor. 6. 16. Heb. 3. 6. Dat. 21. 3.
[h] pen. 37. 1. Heb. 9. 4.
[i] 1 Bren. 8. 8.
[k] pen. 16. 34. a 31. 18. Deut. 10. 2. 1 Bren. 8. 9. Heb. 9. 4.
[l] pen. 37. 6.
‖ Neu, *o ddeunydd y drugareddfa.*
[m] 1 Bren. 8. 7. 1 Chron. 28. 18. Heb. 9. 5.

Cyn CRIST 1491.

22 A [n]mi a gyfarfyddaf â thi yno, ac a lefaraf wrthyt oddi ar y drugareddfa, oddi rhwng y ddau gerub y rhai a fyddant ar arch y dystiolaeth, yr holl bethau a orchymynwyf wrthyt i feibion Israel.

23 ¶ A [o]gwna di fwrdd o goed Sittim, o ddau gufydd ei hŷd, a chufydd ei led, a chufydd a hanner ei uchder.

24 A gosod aur coeth drosto, a gwna iddo goron o aur o amgylch.

25 A gwna iddo wregys *o led* llaw o amgylch, a gwna goron aur ar ei wregys o amgylch.

26 A gwna iddo bedair modrwy o aur, a dod y modrwyau wrth y pedair congl y rhai *a fyddant* ar ei bedwar troed.

27 Ar gyfer y cylch y bydd y modrwyau, yn lleoedd i'r trosolion i ddwyn y bwrdd.

28 A gwna y trosolion o goed Sittim, a gwisg hwynt âg aur, fel y dyger y bwrdd arnynt.

29 A gwna [p]ei ddysglau ef, a'i lwyau, a'i gaeadau, a'i phïolau, y rhai y ‖tywelltir â hwynt: o aur coeth y gwnai hwynt.

30 A dod ar y bwrdd [q]y bara dangos ger bron fy wyneb yn wastadol.

31 ¶ [r]Gwna hefyd ganhwyllbren: o aur pur yn gyfanwaith y gwnair y canhwyllbren; ei baladr, ei geingciau, ei bedyll, ei gnapiau, a'i flodau, a fyddant o'r un.

32 A *bydd* chwe chaingc yn dyfod allan o'i ystlysau; tair caingc o'r canhwyllbren o un tu, a thair caingc o'r canhwyllbren o'r tu arall.

33 Tair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar un gaingc; a thair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar gaingc arall: felly ar y chwe chaingc *a fyddo* yn dyfod allan o'r canhwyllbren.

34 Ac yn y canhwyllbren y bydd pedair padell ar waith almonau, a'u cnapiau a'u blodau.

35 A bydd cnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono, yn ol y chwe chaingc a ddeuant o'r canhwyllbren.

36 Eu cnapiau a'u ceingciau a fyddant o'r un: y cwbl *fydd* aur coeth o un cyfanwaith morthwyl.

37 A thi a wnai ei saith lusern ef, ac [s]a ‖oleui ei lusernau ef, fel [t]y goleuo efe ar gyfer ei wyneb.

38 A *bydded* ei efeiliau a'i gafnau o aur coeth.

39 O dalent o aur coeth y gwnai ef, a'r holl lestri hyn.

40 Ond [u]gwêl wneuthur yn ol eu portreiad hwynt, a ddangoswyd i ti yn y mynydd.

PENNOD XXVI.

1 *Deg llenn y tabernacl.* 7 *Yr un llenn ar ddeg o flew geifr.* 14 *Y babell-lenn o grwyn hyrddod.* 15 *Byrddau y tabernacl, gyd â'u morteisiau a'u barrau.* 31 *Y wahanlen i'r arch.* 36 *Y gaeadlen i'r drws.*

[a]Y TABERNACL hefyd a wnai di o ddeg llenn o lïan main cyfrodedd, ac o *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad: yn gerubiaid o †gywreinwaith y gwnai hwynt.

2 Hŷd un llenn *fydd* wyth gufydd ar hugain, a lled un llenn *fydd* pedwar cufydd: yr un mesur a fydd i'r holl lenni.

3 Pùm llenn a fyddant y'nglŷn bob un wrth eu gilydd; a phùm llenn *eraill* a fyddant y'nglŷn wrth eu gilydd.

4 A gwna ddolennau o *sidan* glas ar ymyl un llenn, ar y cwrr, yn y cydiad; ac felly y gwnai ar ymyl eithaf llenn arall, yn yr ail gydiad.

5 Deg dolen a deugain a wnai di i un llenn, a deg dolen a deugain a wnai ar gwrr y llenn *a fyddo* yn yr ail gydiad: y dolennau a dderbyniant bob un eu gilydd.

6 Gwna hefyd ddeg bâch a deugain o aur, a chydia â'r bachau y llenni bob un wrth eu gilydd; fel y byddo yn un tabernacl.

7 ¶ A [b]gwna lenni o *flew* geifr, *i fod* yn babell-lenn ar y tabernacl: un llenn ar ddeg a wnai.

8 Hŷd un llenn *fydd* deg cufydd ar hugain, a lled un llenn *fydd* pedwar cufydd; a'r un mesur *fydd* i'r un llenn ar ddeg.

9 A chydia bùm llenn wrthynt eu hun, a chwe llenn wrthynt eu hun; a dybla y chweched lenn ar gyfer wyneb y babell-lenn.

10 A gwna ddeg dolen a deugain ar ymyl y naill lenn, ar y cwrr, yn y cydiad *cyntaf*; a deg dolen a deugain ar ymyl y llenn *arall*, yn yr ail gydiad.

11 A gwna ddeg bâch a deugain o bres; a dod y bachau yn y dolennau, a chylymma y babell-lenn, fel y byddo yn un.

12 A'r gweddill a fyddo dros ben o lenni y babell-lenn, *sef* yr hanner llenn weddill, a fydd y'ngweddill ar du cefn y tabernacl;

Cyn CRIST 1491.

[u] Num. 8. 4. 1 Chron. 28. 11, 19. Act. 7. 44. Heb. 8. 5.

[a] pen. 36. 8.

† Heb. *waith y cywraint.*

[b] pen. 36. 14.

[n] pen. 29. 42. a 30. 36. Lef. 16. 2. Num. 7. 89. a 17. 4.

[o] pen. 37. 10. 1 Bren. 7. 48. 2 Chron. 4. 8.

[p] Num. 4. 7.

‖ Neu, *gorchuddir.*

[q] Lef. 24. 5.

[r] pen. 37. 17. 1 Bren. 7. 49. Zech. 4. 2. Dat. 1. 12. a 4. 5.

[s] pen. 27. 21. a 30. 8. Lef. 24. 3, 4.

‖ Neu, *gyfodi.*

[t] Num. 8. 2.

Cyn CRIST Cylch 1491.

13 Fel *y byddo* o'r gweddill gufydd o'r naill du, a chufydd o'r tu arall, o hŷd y babell-lenn: bydded hynny dros ddau ystlys y tabernacl, o'r tu yma ac o'r tu accw, i'w orchuddio.

[c] pen. 36. 19.

14 A [c] gwna dô i'r babell-lenn o grwyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a thô o grwyn daearfoch yn uchaf.

15 ¶ A gwna i'r tabernacl ystyllod o goed Sittim, yn eu sefyll.

16 Deg cufydd fydd hŷd ystyllen, a chufydd a hanner cufydd fydd lled pob ystyllen.

† Heb. *dwy law.*

17 *Bydded* † dau dyno i un bwrdd, wedi eu gosod mewn trefn, bob un ar gyfer eu gilydd: felly y gwnai am holl fyrddau y tabernacl.

18 A gwna ystyllod i'r tabernacl, ugain ystyllen o'r tu dehau, tu a'r dehau.

19 A gwna ddeugain mortais arian dan yr ugain ystyllen; dwy fortais dan un ystyllen, i'w dau dyno, a dwy fortais dan ystyllen arall i'w dau dyno.

20 A *gwna* i ail ystlys y tabernacl, o du y gogledd, ugain ystyllen,

21 A deugain mortais o arian; dwy fortais dan un ystyllen, a dwy fortais dan ystyllen arall.

22 Hefyd i ystlys y tabernacl, o du y gorllewin, y gwnai chwech ystyllen.

23 A dwy ystyllen a wnai i gonglau y tabernacl, yn y ddau ystlys.

‖ *cydblethu.*

24 A byddant wedi eu ‖ cyssylltu oddi tanodd; byddant hefyd wedi eu cydgydio oddi arnodd wrth un fodrwy: felly y bydd iddynt ill dau; i'r ddwy gongl y byddant.

25 A byddant yn wyth ystyllen, a'u morteisiau arian yn un fortais ar bymtheg; dwy fortais dan un ystyllen, a dwy fortais dan ystyllen arall.

26 ¶ Gwna hefyd farrau o goed Sittim, pump i ystyllod un ystlys i'r tabernacl,

27 A phùm barr i ystyllod ail ystlys y tabernacl, a phùm barr i ystyllod ystlys y tabernacl i'r ddau ystlys tu a'r gorllewin.

28 A'r barr canol y'nghanol yr ystyllod, a gyrhaedd o gwrr i gwrr.

29 Gosod hefyd aur dros yr ystyllod, a gwna eu modrwyau o aur, i osod y barrau trwyddynt: gwisg y barrau hefyd âg aur.

[d] pen. 25. 9, 40. Act. 7. 44. Heb. 8. 5.

30 A chyfod y tabernacl [d] wrth ei bortreiad, yr hwn a ddangoswyd i ti yn y mynydd.

[e] pen. 36. 35.

[f] 2 Chron. 3. 14. Matt. 27. 51. Heb. 9. 3.

31 ¶ A [e] gwna [f] wahanlen o *sidan* glas, porphor, ac ysgarlad, ac o lïan main cyfrodedd: â cherubiaid o waith cywraint y gwnai hi.

32 A dod hi ar bedair colofn o *goed* Sittim wedi eu gwisgo âg aur; a'u pennau o aur, ar bedair mortais arian.

33 ¶ A dod y wahanlen wrth y bachau, fel y gellych ddwyn yno, o fewn y wahanlen, arch y dystiolaeth: a'r wahanlen a wna wahan i chwi rhwng [g] y cyssegr a'r cyssegr sancteiddiolaf.

[g] Heb. 9. 2, 3.

34 Dod hefyd y drugareddfa ac arch y dystiolaeth yn y cyssegr sancteiddiolaf.

[h] Heb. 9. 2.

35 A [h] gosod y bwrdd o'r tu allan i'r wahanlen, a'r canhwyllbren gyferbyn a'r bwrdd ar y tu dehau i'r tabernacl: a dod y bwrdd ar du y gogledd.

[i] pen. 36. 37.

36 A [i] gwna gaeadlen i ddrws y babell o *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, ac o lïan main cyfrodedd o wnïadwaith.

[k] pen. 36. 38.

37 A gwna i'r gaeadlen bùm colofn *o goed* Sittim, a [k] gwisg hwynt âg aur; a'u pennau fydd o aur: a bwrw iddynt bùm mortais bres.

PENNOD XXVII.

1 *Allor y poeth-offrwm, a'i llestri.* 8 *Cynteddfa y tabernacl wedi ei gau â llenni ac â cholofnau.* 18 *Mesur y cynteddfa.* 20 *Yr olew i'r lamp.*

[a] pen. 38. 1.

GWNA hefyd [a] allor o goed Sittim, o bùm cufydd o hŷd, a phùm cufydd o led: yn ‖ bedairongl y bydd yr allor, a'i huchder o dri chufydd.

‖ *bedwar sgwâr.*

2 A gwna ei chyrn ar ei phedair congl: o'r un y bydd ei chyrn: a [b] gwisg hi â phres.

[b] Edrych Num. 16. 38.

3 Gwna hefyd iddi bedyll i dderbyn ei lludw, a'i rhawiau, a'i chawgiau, a'i chigweiniau, a'i phedyll tân: ei holl lestri a wnai o bres.

4 A gwna iddi alch o bres, ar waith rhwyd; a gwna ar y rhwyd bedair modrwy o bres ar ei phedair congl.

5 A dod hi dan amgylchiad yr allor oddi tanodd, fel y byddo y rhwyd hyd hanner yr allor.

6 A gwna drosolion i'r allor, *sef* trosolion o goed Sittim; a gwisg hwynt â phres.

7 A dod ei throsolion trwy y modrwyau; a bydded y trosolion ar ddau ystlys yr allor, i'w dwyn hi.

[c] pen. 25. 40. a 26. 30.

8 Gwna hi âg ystyllod yn gau: fel [c] y † dangoswyd i ti yn y mynydd, felly y gwnant hi.

† Heb. *dangosodd.*

[d] pen. 38. 9.

9 ¶ A [d] gwna gynteddfa y tabernacl ar y tu dehau, tu a'r dehau: llenni y cyn-

Cyn CRIST 1491.

Cyn CRIST 1491.

teddfa a fyddant llïan main cyfrodedd, o gàn cufydd o hŷd, i un ystlys.

10 A'i hugain colofn, a'u hugain mortais, *fydd* o bres: pennau y colofnau, a'u cylchau, *fydd* o arian.

11 Felly o du y gogledd ar hŷd, y bydd llenni, o gàn *cufydd* o hŷd, a'u hugain colofn, a'u hugain mortais, o bres; a phennau y colofnau, a'u cylchau, o arian.

12 ¶ Ac i led y cynteddfa, o du y gorllewin, *y bydd* llenni o ddeg cufydd a deugain: eu colofnau *fyddant* ddeg, a'u morteisiau yn ddeg.

13 A lled y cynteddfa, tu a'r dwyrain o godiad haul, *a fydd* ddeg cufydd a deugain.

14 Y llenni o'r *naill* du *a fyddant* bymtheg cufydd; eu colofnau yn dair, a'u morteisiau yn dair.

15 Ac i'r ail du *y bydd* pymtheg llenn; eu tair colofn, a'u tair mortais.

16 ¶ Ac i borth y cynteddfa *y gwnair* caeadlen o ugain cufydd, o *sidan* glas, porphor, ac ysgarlad, ac o llïan main cyfrodedd, o wnïadwaith; eu pedair colofn, a'u pedair mortais.

17 Holl golofnau y cynteddfa o amgylch a gylchir âg arian; a'u pennau yn arian, a'u morteisiau yn bres.

18 ¶ Hŷd y cynteddfa *fydd* gàn cufydd, a'i led yn ddeg a deugain o bob tu; a phùm cufydd o uchder o llïan main cyfrodedd, a'u morteisiau o bres.

19 Holl lestri y tabernacl yn eu holl wasanaeth, a'i holl hoelion hefyd, a holl hoelion y cynteddfa, fyddant o bres.

[e] Lef. 24. 2.

20 ¶ A [e]gorchymyn dithau i feibion Israel, ddwyn o honynt attat bur olew yr olew-wydden coethedig, yn oleuni, i beri i'r lamp †losgi yn wastad.

† Heb. *ddyrchafu.*

[f] pen. 26. 31, 33.

[g] pen. 30. 8. 1 Sam. 3. 3. 2 Chron. 13. 11.

21 Ym mhabell y cyfarfod, [f]o'r tu allan i'r wahanlen, yr hon *fydd* o flaen y dystiolaeth, y trefna [g]Aaron a'i feibion hwnnw, o'r hwyr hyd y bore, ger bron yr ARGLWYDD: deddf dragywyddol fydd, trwy eu hoesoedd, gan feibion Israel.

PENNOD XXVIII.

1 *Neillduo Aaron a'i feibion i swydd yr offeiriaid.* 2 *Gorchymyn gwisgoedd sanctaidd.* 6 *Yr ephod.* 15 *Y ddwyfronneg a'r deuddeg maen gwerthfawr.* 30 *Yr Urim a'r Thummim.* 31 *Mantell yr ephod, gyd â'i phomgranadau a'i chlych.* 36 *Dalen y meitr.* 30 *Y bais wnïadwaith.* 40 *Gwisgoedd meibion Aaron.*

[a] Heb. 5. 1, 4.

A CHYMMER [a]Aaron dy frawd attat, a'i feibion gyd âg ef, o blith meibion Israel, i offeiriadu i mi; *sef* Aaron, Nadab ac Abihu, Eleazar ac Ithamar, meibion Aaron.

Cyn CRIST 1491.

2 [b]Gwna hefyd wisgoedd sanctaidd i Aaron dy frawd, er gogoniant a harddwch.

[b] pen. 39. 2.

3 A [c]dywed wrth yr holl rai doeth o galon, [d]y rhai a lenwais i âg yspryd doethineb, am wneuthur o honynt ddillad Aaron i'w sancteiddio ef, i offeiriadu i mi.

[c] pen. 36. 1.

[d] pen. 31. 3. a 35. 30.

4 A dyma y gwisgoedd a wnant. Dwyfronneg, ac ephod, mantell hefyd, a phais o waith edau a nodwydd, meitr, a gwregys: felly y gwnant wisgoedd sanctaidd i Aaron dy frawd, ac i'w feibion, i offeiriadu i mi.

5 Cymmerant gan hynny aur, a *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main.

6 ¶ A gwnant yr ephod o aur, *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main cyfrodedd, o waith cywraint.

7 Dwy ysgwydd fydd iddi wedi eu cydio wrth ei dau gwrr; ac felly y cydir hi ynghyd.

8 A gwregys cywraint ei ephod ef yr hwn fydd arni, fydd o'r un, yn un waith â hi; o aur, *sidan* glas, a phorphor, ysgarlad hefyd, a llïan main cyfrodedd.

9 Cymmer hefyd ddau faen onix, a nâdd ynddynt enwau meibion Israel:

10 Chwech o'u henwau ar un maen, a'r chwe henw arall ar yr ail maen, yn ol eu genedigaeth.

11 A gwaith naddwr mewn maen, fel naddiadau sel, y neddi di y ddau faen, âg enwau meibion Israel: gwna hwynt â boglynau o aur o'u hamgylch.

12 A gosod y ddau faen ar ysgwyddau yr ephod, yn feini coffadwriaeth i feibion Israel. Ac Aaron a ddwg eu henwau hwynt ger bron yr ARGLWYDD ar ei ddwy ysgwydd, yn goffadwriaeth.

13 ¶ Gwna hefyd foglynau aur;

14 A dwy gadwyn o aur coeth yn eu pennau: o blethwaith y gwnai hwynt; a dod y cadwynau plethedig y'nglŷn wrth y boglynau.

15 ¶ [f]Gwna hefyd ddwyfronneg barnedigaeth, o waith cywraint; ar waith yr ephod y gwnai hi: o aur, *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main cyfrodedd, y gwnai hi.

[f] pen. 39. 8.

16 Pedairongl fydd hi *yn* ddau ddyblyg; yn rhychwant ei hŷd, ac yn rhychwant ei lled.

Cyn CRIST 1491.

17 Llanw hi yn llawn o feini, *sef* pedair rhes o feini: un rhes fydd ‖ sardius, a thophas, a smaragdus: hyn fydd y rhes gyntaf.

‖ Neu, *rubi.*

18 A'r ail res *fydd* carbuncl, saphir, ac adamant.

19 A'r drydedd res *fydd* lygur, ac acat, ac amethyst.

20 Y bedwaredd res *fydd* beryl, ac onix, a jaspis: byddant wedi eu gosod mewn aur yn eu lleoedd.

21 A'r meini fyddant âg enwau meibion Israel, yn ddeuddeg, yn ol eu henwau hwynt; o naddiad sel, bob un wrth ei enw y byddant, yn ol y deuddeg llwyth.

22 ¶ A gwna ar y ddwyfronneg gadwynau ar y cyrrau, yn blethwaith, o aur coeth.

23 Gwna hefyd ar y ddwyfronneg ddwy fodrwy o aur, a dod y ddwy fodrwy wrth ddau gwrr y ddwyfronneg.

24 A dod y ddwy gadwyn blethedig o aur trwy y ddwy fodrwy ar gyrrau y ddwyfronneg.

25 A'r ddau ben arall i'r ddwy gadwyn blethedig, dod y'nglŷn wrth y ddau foglyn, a dod ar ysgwyddau yr ephod o'r tu blaen.

26 ¶ Gwna hefyd ddwy fodrwy o aur, a gosod hwynt ar ddau ben y ddwyfronneg, ar yr ymyl *sydd* ar ystlys yr ephod o'r tu mewn.

27 A gwna ddwy fodrwy o aur, a dod hwynt ar ddau ystlys yr ephod oddi tanodd, tu a'i thu blaen, ar gyfer ei chydiad, oddi ar wregys yr ephod.

28 A'r ddwyfronneg a rwymant â'u modrwyau wrth fodrwyau yr ephod â llinyn o *sidan* glas, fel y byddo oddi ar wregys yr ephod, fel na ddattoder y ddwyfronneg oddi wrth yr ephod.

29 A dyged Aaron, yn nwyfronneg y farnedigaeth, enwau meibion Israel ar ei galon, pan ddelo i'r cyssegr, yn goffadwriaeth ger bron yr ARGLWYDD yn wastadol.

[g] Lef. 8. 8. Deut. 33. 8. 1 Sam. 28. 6. Ezra 2. 63. Neh. 7. 65.

30 ¶ A [g] dod ar ddwyfronneg y farnedigaeth, yr Urim a'r Thummim; a byddant ar galon Aaron pan elo i mewn ger bron yr ARGLWYDD: ac Aaron a ddwg farnedigaeth meibion Israel ar ei galon, ger bron yr ARGLWYDD, yn wastadol.

[h] pen. 39. 22.

31 ¶ [h] Gwna hefyd fantell yr ephod oll o *sidan* glas.

32 A bydd twll yn ei phen uchaf hi, ar ei chanol: gwrym o waith gwehydd o amgylch y twll, megis twll llurig, fydd iddi, rhag rhwygo.

33 ¶ A gwna ar ei godrau hi bomgranadau o *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, ar ei godrau o amgylch; a chlych o aur rhyngddynt o amgylch.

34 Cloch aur a phomgranad, *a* chloch aur a phomgranad, ar odrau y fantell o amgylch.

35 A hi a fydd am Aaron wrth weini: a cheir clywed ei swn ef pan ddelo i'r cyssegr, ger bron yr ARGLWYDD, a phan elo allan; fel na byddo farw.

[k] pen. 39. 30.

36 ¶ [k] Gwna hefyd ddalen o aur coeth; a nâdd arni, fel naddiadau sel, SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD.

37 A gosod hi wrth linyn o *sidan* glas, a bydded ar y meitr: o'r tu blaen i'r meitr y bydd.

38 A hi a fydd ar dalcen Aaron, fel y dygo Aaron anwiredd y pethau sanctaidd a gyssegro meibion Israel yn eu holl roddion sanctaidd: ac yn wastad y bydd ar ei dalcen ef, fel y byddo iddynt ffafr ger bron yr ARGLWYDD.

39 ¶ Gweithia âg edau a nodwydd y bais o lïan main; a gwna feitr o lïan main; a'r gwregys a wnai o wnïadwaith.

40 ¶ I feibion Aaron hefyd y gwnai beisiau, a gwna iddynt wregysau; gwna hefyd iddynt gapiau, er gogoniant a harddwch.

41 A gwisg hwynt am Aaron dy frawd, a'i feibion gyd âg ef: ac [l] enneinia hwynt, † cyssegra hwynt hefyd, a sancteiddia hwynt, i offeiriadu i mi.

[l] pen. 29. 7. a 30. 30.

† Heb. *llanw eu llaw.*

42 Gwna hefyd iddynt lodrau llïan i guddio eu cnawd noeth: o'r lwynau hyd y morddwydydd y ‖ byddant.

‖ *cyrhaeddant.*

43 A byddant am Aaron, ac am ei feibion, pan ddelont i mewn i babell y cyfarfod, neu pan ddelont yn agos at yr allor i weini yn y cyssegr; fel na ddygont anwiredd, a marw. *Hyn fydd* deddf dragywyddol iddo ef, ac i'w had ar ei ol.

PENNOD XXIX.

1 *Yr aberth a'r seremoniau a arferid wrth gyssegru yr offeiriaid.* 38 *Y llosg-offrwm gwastadol.* 45 *Addewid Duw ar drigo ym mhlith plant Israel.*

DYMA hefyd yr hyn a wnai di iddynt i'w cyssegru hwynt, i offeiriadu i mi. [a] Cymmer un bustach ieuangc, a dau hwrdd perffeith-gwbl.

[a] Lef. 8. 2.

2 A [b] bara croyw, a theisenau croyw wedi eu cymmysgu âg olew, ac afrllad

[b] Lef. 6. 20.

Cyn CRIST 1491.

croyw wedi eu hiro âg olew: o beilliaid gwenith y gwnai hwynt.

3 A dod hwynt mewn un cawell, a dwg hwynt yn y cawell, gyd â'r bustach a'r ddau hwrdd.

4 Dwg hefyd Aaron a'i feibion i ddrws pabell y cyfarfod, a golch hwynt â dwfr.

5 A chymmer y gwisgoedd, a gwisg am Aaron y bais, a mantell yr ephod, a'r ephod hefyd, a'r ddwyfronneg; a gwregysa *ef* [c]â gwregys yr ephod.

[c] pen. 28. 8.

6 A gosod y meitr ar ei ben ef, a dod y goron gyssegredig ar y meitr.

[d] pen. 30. 25.

7 Yna y cymmeri [d]olew yr enneiniad, ac y tywellti ar ei ben ef, ac yr enneini ef.

8 A dwg ei feibion ef, a gwisg beisiau am danynt.

† Heb. *rhwym.*

9 A gwregysa hwynt â gwregysau, *sef* Aaron a'i feibion, a †gwisg hwynt â chapiau: a bydd yr offeiriadaeth iddynt yn ddeddf dragywyddol: a thi [e]a †gyssegri Aaron a'i feibion.

[e] pen. 28. 41.
† Heb. *lenwi law.*

10 A phâr ddwyn y bustach ger bron pabell y cyfarfod; a [f]rhodded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben y bustach.

[f] Lef. 1. 4.

11 A lladd y bustach ger bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

12 A chymmer o waed y bustach, a dod ar [g]gyrn yr allor â'th fys; a thywallt yr holl waed *arall* wrth droed yr allor.

[g] pen. 27. 2. a 30. 2.

13 [h]Cymmer hefyd yr holl frasder a fydd yn gorchuddio y perfedd, a'r ‖rhwyden *a fyddo* ar yr afu, a'r ddwy aren, a'r brasder *a fyddo* arnynt; a llosg ar yr allor.

[h] Lef. 3. 3.
‖ *y llieingig yw,* medd y dysgawdwyr Hebreaidd.

14 Ond [i]cig y bustach, a'i groen, a'i fiswail, a losgi mewn tân, o'r tu allan i'r gwersyll: aberth dros bechod *yw.*

[i] Lef. 4. 11, 21. Heb. 13. 11.

15 ¶ Cymmer hefyd un hwrdd; a gosoded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

16 A lladd yr hwrdd; a chymmer ei waed ef, a thaenella ar yr allor o amgylch.

17 A thorr yr hwrdd yn ddarnau; a golch ei berfedd, a'i draed, a dod hwynt ynghyd â'i ddarnau, ac ‖â'i ben.

‖ Neu, *ar ei.*

18 A llosg yr hwrdd i gyd ar yr allor: poeth-offrwm i'r ARGLWYDD *yw:* arogl peraidd, aberth tanllyd i'r ARGLWYDD *yw.*

19 ¶ A chymmer yr ail hwrdd; a rhodded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

20 Yna lladd yr hwrdd, a chymmer o'i waed, a dod ar gwrr isaf clust ddehau Aaron, ac ar gwrr isaf clust ddehau ei feibion, ac ar fawd eu llaw ddehau hwynt, ac ar fawd eu troed dehau hwynt; a thaenella y gwaed *arall* ar yr allor o amgylch.

Cyn CRIST 1491.

21 A chymmer o'r gwaed a fyddo ar yr allor, ac o [k]olew yr enneiniad, a thaenella ar Aaron, ac ar ei wisgoedd, ar ei feibion hefyd, ac ar wisgoedd ei feibion gyd âg ef: felly [l]sanctaidd fydd efe a'i wisgoedd, ei feibion hefyd, a gwisgoedd ei feibion gyd âg ef.

[k] pen. 30. 25.
[l] Heb. 9. 22.

22 Cymmer hefyd o'r hwrdd, y gwer a'r gloren, a'r gwer sydd yn gorchuddio y perfedd, a rhwyden yr afu, a'r ddwy aren, a'r gwer *sydd* arnynt, a'r ysgwyddog ddehau; canys hwrdd cyssegriad *yw:*

23 Ac un dorth o fara, ac un deisen o fara olewedig, ac un afrlladen o gawell y bara croyw, yr hwn *sydd* ger bron yr ARGLWYDD.

24 A dod y cwbl yn nwylaw Aaron, ac yn nwylaw ei feibion; ‖a chyhwfana hwynt yn offrwm ‖cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD.

‖ Neu, *ac ysgwyd.*
‖ Neu, *ysgydwad.*

25 A chymmer hwynt o'u dwylaw, a llosg ar yr allor yn boeth-offrwm, yn arogl peraidd ger bron yr ARGLWYDD: aberth tanllyd i'r ARGLWYDD *yw.*

26 Cymmer hefyd [m]barwyden hwrdd y cyssegriad yr hwn *fyddo* dros Aaron, a chyhwfana hi yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD; a'th ran di fydd.

[m] Lef. 8. 29.

27 A sancteiddia [n]barwyden yr offrwm cyhwfan, ac ysgwyddog yr offrwm dyrchafael, yr hon a gyhwfanwyd, a'r hon a ddyrchafwyd, o hwrdd y cyssegriad, o'r hwn *a fyddo* dros Aaron, ac o'r hwn *a fyddo* dros ei feibion.

[n] Lef. 7. 34. Num. 18. 18. Deut. 18. 3.

28 Ac eiddo Aaron a'i feibion fydd trwy ddeddf dragywyddol oddi wrth feibion Israel: canys offrwm dyrchafael *yw;* ac [o]offrwm dyrchafael a fydd oddi wrth feibion Israel o'u haberthau hêdd, *sef* eu hoffrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD.

[o] Lef. 7. 34.

29 ¶ A dillad sanctaidd Aaron a fyddant i'w feibion ar ei ol ef, i'w henneinio ynddynt, ac i'w cyssegru ynddynt.

30 [p]Yr hwn o'i feibion ef a fyddo offeiriad yn ei le ef, a'u gwisg hwynt saith niwrnod, pan ddelo i babell y cyfarfod i weini yn y cyssegr.

[p] Num. 20. 28.

31 ¶ A chymmer hwrdd y cyssegriad, a berwa ei gig yn y lle sanctaidd.

32 A bwyttäed Aaron a'i feibion gig

Cyn CRIST 1491.

yr hwrdd, [q]a'r bara yr hwn *fydd* yn y cawell, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

33 A hwy a fwyttânt y pethau hyn y gwnaed y cymmod â hwynt, i'w cyssegru hwynt ac i'w sancteiddio: ond y dïeithr ni chaiff eu bwytta; canys cyssegredig ydynt.

34 Ac os gweddillir o gig y cyssegriad, neu o'r bara, hyd y bore; yna ti a losgi y gweddill â thân: ni chair ei fwytta, oblegid cyssegredig *yw*.

35 A gwna fel hyn i Aaron, ac i'w feibion, yn ol yr hyn oll a orchymynais i ti: saith niwrnod y cyssegri hwynt.

36 A phob dydd yr aberthi fustach yn aberth dros bechod, er cymmod: a glanhâ yr allor, wedi i ti wneuthur cymmod drosti, ac enneinia hi, i'w chyssegru.

37 Saith niwrnod y gwnai gymmod dros yr allor, ac y sancteiddi hi: felly [r]yr allor fydd sanctaidd: [s]pob peth a gyffyrddo â'r allor, a sancteiddir.

38 ¶ A dyma yr hyn a offrymmi ar yr allor. [t]Dau oen blwyddiaid, [u]bob dydd yn wastadol.

39 Yr oen cyntaf a offrymmi di y bore; a'r ail oen a offrymmi di yn y cyfnos.

40 A chyd â'r naill oen ddegfed ran o beilliaid wedi ei gymmysgu â phedwaredd ran hin o olew coethedig; a phedwaredd ran hin o win, yn ddïod-offrwm.

41 A'r oen arall a offrymmi di yn y cyfnos, ac a wnai iddo yr un modd âg i fwyd-offrwm y bore, ac i'w ddïod-offrwm, i fod yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD:

42 Yn boeth-offrwm gwastadol trwy eich oesoedd, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod, ger bron yr ARGLWYDD; [x]lle y cyfarfyddaf â chwi, i lefaru wrthyt yno.

43 Ac yn y lle hwnnw y cyfarfyddaf â meibion Israel; ac *efe* a sancteiddir trwy fy ngogoniant.

44 A mi a sancteiddiaf babell y cyfarfod a'r allor; ac Aaron a'i feibion a sancteiddiaf, i offeiriadu i mi.

45 ¶ A [y]mi a breswyliaf ym mysg meibion Israel, ac a fyddaf yn DDUW iddynt.

46 A hwy a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eu DUW, yr hwn a'u dygais hwynt allan o dir yr Aipht, fel y trigwn yn eu plith hwynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eu DUW.

[q] Lef. 8. 31. Matt. 12. 4.

[r] pen. 40. 10.
[s] pen. 30. 29. Matt. 23. 19.

[t] Num. 28. 3.
[u] Edrych Dan. 9. 27. a 12. 11.

[x] pen. 30. 36.

[y] pen. 25. 8. Lef. 26. 12. Zech. 2. 10. 2 Cor. 6. 16. Dat. 21. 3.

PENNOD XXX.

1 *Allor yr arogl-darth.* 11 *Yr iawn dros bob enaid.* 17 *Y golch-lestr pres.* 22 *Yr olew sanctaidd i enneinio.* 34 *Defnydd yr arogl-darth.*

Cyn CRIST 1491.

GWNA hefyd [a]allor [b]i arogl-darthu arogl-darth: o goed Sittim y gwnai di hi.

2 Yn gufydd ei hŷd, ac yn gufydd ei lled, (pedairongl fydd hi) ac yn ddau gufydd ei huchder: ei chyrn *fyddant* o'r un.

3 A gwisg hi âg aur coeth, †ei chefn a'i hystlysau o amgylch, a'i chyrn: a gwna hefyd iddi goron o aur o amgylch.

4 A gwna iddi ddwy fodrwy aur oddi tan ei choron, wrth ei dwy †gongl: ar ei dau ystlys y gwnai *hwynt;* fel y byddant i wisgo am drosolion, i'w dwyn hi arnynt.

5 A'r trosolion a wnai di o goed Sittim: a gwisg hwynt âg aur.

6 A gosod hi o flaen y wahanlen *sydd* wrth arch y dystiolaeth; o flaen y drugareddfa *sydd* ar y dystiolaeth, lle y cyfarfyddaf â thi.

7 Ac arogl-darthed Aaron arni arogl-darth llysieuog bob bore: pan [c]daclo efe y lampau, yr arogl-dartha efe.

8 A phan ‖oleuo Aaron y lampau †yn y cyfnos, arogl-darthed arni arogl-darth gwastadol ger bron yr ARGLWYDD, trwy eich cenhedlaethau.

9 Nac offrymmwch arni arogl-darth dïeithr, na phoeth-offrwm; na bwyd-offrwm; ac na thywelltwch ddïod-offrwm arni.

10 A gwnaed [d]Aaron gymmod ar ei chyrn hi unwaith yn y flwyddyn, â gwaed pech-aberth y cymmod: unwaith yn y flwyddyn y gwna efe gymmod arni trwy eich cenhedlaethau: sancteiddiolaf i'r ARGLWYDD *yw* hi.

11 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

12 [e]Pan rifech feibion Israel, †dan eu rhifedi; yna rhoddant bob un iawn am ei einioes i'r ARGLWYDD, pan rifer hwynt: fel na byddo pla yn eu plith, pan rifer hwynt.

13 Hyn a ddyry pob un a elo dan rif. [f]Hanner sicl, yn ol sicl y cyssegr: [g]ugain gerah *yw* y sicl: hanner sicl *fydd* yn offrwm i'r ARGLWYDD.

14 Pob un a elo dan rif, o fab ugeinmlwydd ac uchod, a rydd offrwm i'r ARGLWYDD.

15 †Ni rydd y cyfoethog fwy, ac ni

[a] pen. 37. 25.
[b] Edrych ad. 10. Lef. 4. 7, 18.

† Heb. *ei nen a'i pharwyddydd.*

† Heb. *asen.*

[c] pen. 27. 20.

‖ *gyfodo.*

† Heb. *rhwng y ddau hwyr.*

[d] Lef. 16. 18. a 23. 27.

[e] pen. 38. 25. Num. 1. 2, 5. a 26. 2.

† Heb. *y rhai sydd i'w rhifo.*

[f] Matt. 17. 24.
[g] Lef. 27. 25. Num. 3. 47. Ezec. 45. 12.

† Heb. *Ni chwanega.*

Cyn CRIST 1491.

†rydd y tlawd lai, nâ hanner sicl, wrth roddi offrwm i'r ARGLWYDD, i wneuthur cymmod dros eich eneidiau.

† Heb. *leihâ.*

16 A chymmer yr arian cymmod gan feibion Israel, a [b]dod hwynt i wasanaeth pabell y cyfarfod; fel y byddant yn goffadwriaeth i feibion Israel ger bron yr ARGLWYDD, i wneuthur cymmod dros eich eneidiau.

[b] pen. 38. 25.

17 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

18 [i]Gwna noe bres, a'i throed o bres, i ymolchi: a dod hi rhwng pabell y cyfarfod a'r allor; a dod ynddi ddwfr.

[i] pen. 38. 8.

19 A [k]golched Aaron a'i feibion o honi eu dwylaw a'u traed.

[k] Ps. 26. 6. Es. 52. 11. Heb. 10. 22.

20 Pan ddelont i babell y cyfarfod, ymolchant â dwfr, fel na byddont feirw; neu pan ddelont wrth yr allor i weini, gan arogl-darthu aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

21 Golchant eu dwylaw a'u traed, fel na byddont feirw: a bydded *hyn* iddynt yn ddeddf dragywyddol, iddo ef, ac i'w had, trwy eu cenhedlaethau.

22 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

23 Cymmer i ti ddewis lysiau o'r myrr pur, *bwys* pùm can *sicl*, a hanner hynny o'r sinamon peraidd, *sef pwys* deucant a deg a deugain *o siclau*, ac o'r calamus peraidd *pwys* deucant a deg a deugain *o siclau;*

24 Ac o'r casia *pwys* pùm cant *o siclau*, yn ol sicl y cyssegr; a [l]hin o olew olew-wydden.

[l] pen. 29. 40.

25 A gwna ef yn olew enneiniad sanctaidd, yn ennaint cymmysgadwy o waith yr ‖apothecari: olew enneiniad sanctaidd fydd efe.

‖ *pêr-aroglwr.*

26 Ac enneinia âg ef babell y cyfarfod, ac arch y dystiolaeth,

27 Y bwrdd hefyd a'i holl lestri, a'r canhwyllbren a'i holl lestri, ac allor yr arogl-darth,

28 Ac allor y poeth-offrwm a'i holl lestri, a'r noe a'i throed.

29 A chyssegra hwynt, fel y byddant yn sancteiddiolaf: [m]pob peth a gyffyrddo â hwynt, a fydd sanctaidd.

[m] pen. 29. 37.

30 Enneinia hefyd Aaron a'i feibion, a chyssegra hwynt, i offeiriadu i mi.

31 A llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Olew enneiniad sanctaidd a fydd hwn i mi, trwy eich cenhedlaethau.

32 Nac enneinier âg ef gnawd dyn, ac ar ei waith ef na wnewch ei fath: sanctaidd *yw*, bydded sanctaidd gennych.

33 Pwy bynnag a gymmysgo ei fath, a'r hwn a roddo o hono ef ar *ddyn* dïeithr, [n]a dorrir ymaith oddi wrth ei bobl.

[n] Gen. 17. 14.

34 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moses, Cymmer i ti lysiau peraidd, *sef*, stacte, ac onycha, a galbanum; y llysiau *hyn*, a thus pur; yr un faint o bob un.

35 A gwna ef yn arogl-darth arogl-bêr o waith yr apothecari, wedi ei †gyd-dymheru, yn bur ac yn sanctaidd.

† Heb. *halltu.*

36 Gan guro cur yn fân beth o hono, a dod o hono ef ger bron y dystiolaeth o fewn pabell y cyfarfod, [o]lle y cyfarfyddaf â thi: sancteiddiolaf fydd efe i chwi.

[o] pen. 29. 42. Lef. 16. 2.

37 A'r arogl-darth a wnelech, na wnewch i chwi eich hunain ei fath ef: bydded gennyt yn sanctaidd i'r ARGLWYDD.

38 Pwy bynnag a wnel ei fath ef, i arogli o hono, a dorrir ymaith oddi wrth ei bobl.

PENNOD XXXI.

1 *Galw Bezaleel ac Aholïab, a'u gwneuthur yn gymhwys i waith y tabernacl.* 12 *Ail orchymyn cadw y Sabboth.* 18 *Moses yn derbyn y ddwy lech.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a]Gwel, mi a elwais wrth *ei* enw ar Bezaleel [b]fab Uri, fab Hur, o lwyth Judah;

[a] pen. 35. 30.
[b] 1 Chron. 2. 20.

3 Ac a'i [c]llenwais ef âg yspryd DUW, mewn doethineb, ac mewn deall, ac mewn gwybodaeth hefyd, ac ym mhob rhyw waith,

[c] 1 Bren. 7. 14.

4 I ddychymmygu cywreinrwydd, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn pres,

5 Ac mewn cyfarwyddyd i *osod* meini, ac mewn saernïaeth pren, i weithio ym mhob gwaith.

6 Ac wele, mi a roddais gyd âg ef Aholïab fab Achisamach, o lwyth Dan: ac y'nghalon pob doeth o galon y rhoddais ddoethineb i wneuthur yr hyn oll a orchymynais wrthyt.

7 Pabell y cyfarfod, ac arch y dystiolaeth, a'r drugareddfa yr hon *sydd* arni, a holl ‖lestri y babell,

‖ *ddodrefn.*

8 A'r bwrdd a'i lestri, a'r canhwyllbren pur a'i holl lestri, ac allor yr arogl-darth,

9 Ac allor y poeth-offrwm a'i holl lestri, a'r noe a'i throed,

Cyn CRIST 1491.

10 A [d]gwisgoedd y weinidogaeth, a'r gwisgoedd sanctaidd i Aaron yr offeiriad, a gwisgoedd ei feibion ef, i offeiriadu *ynddynt*,

11 Ac olew yr enneiniad, a'r arogldarth peraidd i'r cyssegr; a wnant yn ol yr hyn oll a orchymynais wrthyt.

12 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

13 Llefara hefyd wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [e]Dïau y cedwch fy Sabbothau: canys arwydd yw rhyngof fi a chwithau, trwy eich cenhedlaethau; i wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, *sydd* yn eich sancteiddio.

14 Am hynny [f]cedwch y Sabboth; oblegid sanctaidd *yw* i chwi: llwyr-rodder i farwolaeth yr hwn a'i halogo ef; o herwydd [g]pwy bynnag a wnelo waith arno, torrir ymaith yr enaid hwnnw o blith ei bobl.

15 Chwe diwrnod y gwnair gwaith, ac ar y seithfed dydd *y mae* Sabboth gorphwysdra †sanctaidd i'r ARGLWYDD: pwy bynnag a wnelo waith y seithfed dydd, llwyr-rodder ef i farwolaeth.

16 Am hynny cadwed meibion Israel y Sabboth, gan gynnal Sabboth trwy eu cenhedlaethau, yn gyfammod tragywyddol.

17 Rhyngof fi a meibion Israel, y mae yn arwydd tragywyddol, mai [h]mewn chwe diwrnod y gwnaeth yr ARGLWYDD y nefoedd a'r ddaear; ac *mai* ar y seithfed dydd y peidiodd, ac y gorphwysodd efe.

1491.

18 ¶ Ac efe a roddodd i Moses, wedi iddo orphen llefaru wrtho ym mynydd Sinai, [i]ddwy lech y dystiolaeth; *sef* llechau o gerrig, wedi eu hysgrifenu â bys DUW.

PENNOD XXXII.

1 *Y bobl, yn absen Moses, yn peri i Aaron wneuthur llo:* 7 *a hynny yn digio Duw;* 11 *ac yntau, ar ymbil Moses, yn diddigio.* 15 *Moses yn dyfod i waered â'r llechau:* 19 *yn eu torri hwy:* 20 *yn difetha y llo.* 22 *Esgus Aaron drosto ei hun.* 25 *Moses yn gorchymyn lladd y delw-addolwyr,* 30 *ac yn gweddio dros y bobl.*

1491.

PAN welodd y bobl fod Moses yn oedi dyfod i waered o'r mynydd; yna yr ymgasglodd y bobl at Aaron, ac y dywedasant wrtho, [a]Cyfod, gwna i ni dduwiau i fyned o'n blaen: canys y Moses hwn, y gwr a'n dug ni i fynu o wlad yr Aipht, ni wyddom beth *a ddaeth* o hono.

2 A dywedodd Aaron wrthynt, Tynnwch y clust-dlysau aur *sydd* wrth glustiau eich gwragedd, a'ch meibion, a'ch merched, a dygwch attaf fi.

3 A'r holl bobl a dynnasant y clust-dlysau aur *oedd* wrth eu clustiau, ac a'u dygasant at Aaron.

4 Ac [b]efe a'*u* cymmerodd o'u dwylaw, ac a'i lluniodd â chŷn, ac a'i gwnaeth yn llo tawdd: a hwy a ddywedasant, Dyma dy dduwiau di, Israel, y rhai a'th ddug di i fynu o wlad yr Aipht.

5 A phan ei gwelodd Aaron, efe a adeiladodd allor ger ei fron ef: ac Aaron a gyhoeddodd, ac a ddywedodd, *Y mae* gwyl i'r ARGLWYDD y fory.

6 A hwy a godasant yn fore drannoeth, ac a offrymmasant boeth-offrymmau, ac a ddygasant aberthau hêdd: a'r [c]bobl a eisteddasant i fwytta ac i yfed, ac a godasant i fynu i chwarae.

7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, [d]Cerdda, dos i waered: canys [e]ymlygrodd dy bobl a ddygaist i fynu o dir yr Aipht.

8 Buan y ciliasant o'r ffordd a orchymynais iddynt: gwnaethant iddynt lo tawdd, ac addolasant ef, ac aberthasant iddo; dywedasant hefyd, [f]Dyma dy dduwiau di, Israel, y rhai a'th ddygasant i fynu o wlad yr Aipht.

9 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moses, [g]Gwelais y bobl hyn; ac wele pobl war-galed ydynt.

10 Am hynny yn awr gâd i mi lonydd, fel yr ennyno fy llid yn eu herbyn, ac y difethwyf hwynt: a [h]mi a'th wnaf di yn genhedlaeth fawr.

11 A [i]Moses a ymbiliodd †ger bron yr ARGLWYDD ei DDUW, ac a ddywedodd, Paham, ARGLWYDD, yr ennyna dy ddigofaint yn erbyn dy bobl, y rhai a ddygaist allan o wlad yr Aipht, trwy nerth mawr, a llaw gadarn?

12 [k]Paham y caiff yr Aiphtiaid lefaru, gan ddywedyd, Mewn malais y dygodd efe hwynt allan i'w lladd yn y mynyddoedd, ac i'w difetha oddi ar wyneb y ddaear? Tro oddi wrth angerdd dy ddigofaint, a bydded edifar gennyt y drwg *a amcenaist* i'th bobl.

13 Cofia Abraham, Isaac, ac Israel, dy weision, y rhai y tyngaist wrthynt i ti dy hun, ac y dywedaist wrthynt, [l]Mi a amlhâf eich had chwi fel sêr y nefoedd; a'r holl wlad yma yr hon a ddywedais, a roddaf i'ch had chwi, a hwy a'i hetifeddant byth.

Cyn CRIST 1491.

[b] 1 Bren. 12. 28. Ps. 106. 19.

[c] 1 Cor. 10. 7.

[d] Deut. 9. 12.

[e] Deut. 32. 5.

[f] 1 Bren. 12. 28.

[g] pen. 33. 3. Deut. 9. 6, 13. Es. 48. 4.

[h] Num. 14. 12.

[i] Deut. 9. 18. Ps. 106. 23.

†Heb. *ág wyneb.*

[k] Num. 14. 13. Deut. 9. 28. a 32. 27.

[l] Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 7, 18. a 26. 4. a 28. 13. a 48. 16.

[d] pen. 39. 1, 41. Num. 4. 6, &c.

[e] Lef. 19. 3, 30. a 26. 2. Ezec. 20. 12, 20.

[f] pen. 20. 8. Deut. 5. 12. Ezec. 20. 12.

[g] Num. 15. 35.

†Heb. *sanct-eiddrwydd.*

[h] Gen. 1. 31. a 2. 2.

[i] pen. 32. 16. Deut. 9. 10. 2 Cor. 3. 3.

[a] Act. 7. 40.

Cyn CRIST 1491.

14 Ac edifarhâodd ar yr ARGLWYDD am y drwg a ddywedasai efe y gwnai i'w bobl.

15 ¶ A Moses a drodd, ac a ddaeth i waered o'r mynydd, a dwy lech y dystiolaeth yn ei law: y llechau a ysgrifenasid o'u dau du; hwy a ysgrifenasid o bob tu.

16 [m] A'r llechau hynny *oedd* o waith DUW: yr ysgrifen hefyd *oedd* ysgrifen DUW yn ysgrifenedig ar y llechau.

17 A phan glywodd Josua swn y bobl yn bloeddio, efe a ddywedodd wrth Moses, Y *mae* swn rhyfel yn y gwersyll.

18 Yntau a ddywedodd, Nid llais bloeddio am oruchafiaeth, ac nid llais gwaeddi am † golli y maes; ond swn canu a glywaf fi.

19 ¶ A bu, wedi dyfod o hono yn agos i'r gwersyll, iddo weled y llo a'r dawnsiau: ac ennynodd digofaint Moses; ac efe a daflodd y llechau o'i ddwylaw, ac a'u torrodd hwynt îs law y mynydd.

20 [n] Ac efe a gymmerodd y llo a wnaethent hwy, ac a'i llosgodd â thân, ac a'i malodd yn llwch, ac a'i taenodd ar wyneb y dwfr, ac a'i rhoddes i'w yfed i feibion Israel.

21 A dywedodd Moses wrth Aaron, Beth a wnaeth y bobl hyn i ti, pan ddygaist arnynt bechod *mor* fawr?

22 A dywedodd Aaron, Nac ennyned digofaint fy arglwydd: ti a adwaenost y bobl, mai ar ddrwg y maent.

23 Canys dywedasant wrthyf, Gwna i ni dduwiau i fyned o'n blaen: canys y Moses hwn, y gwr a'n dug ni i fynu o wlad yr Aipht, ni wyddom beth a *ddaeth* o hono.

24 A dywedais wrthynt, I'r neb *y mae* aur, tynnwch ef: a hwy a'i rhoddasant i mi; a mi a'i bwriais yn tân, a daeth y llo hwn allan.

25 ¶ A phan welodd Moses fod y bobl yn noeth (canys Aaron [o] a'u noethasai hwynt, i'w gwaradwyddo ym mysg † eu gelynion)

26 Yna y safodd Moses ym mhorth y gwersyll, ac a ddywedodd, Pwy sydd ar du yr ARGLWYDD? *deued* attaf fi. A holl feibion Lefi a ymgasglasant atto ef.

27 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel; Gosodwch bob un ei gleddyf ar ei glun, ac ewch, cynniweirwch o borth i borth trwy y gwersyll, a [p] lleddwch bob un ei frawd, a phob un ei gyfaill, a phob un ei gymmydog.

28 A meibion Lefi a wnaethant yn ol gair Moses: a chwympodd o'r bobl y dydd hwnnw ynghylch tair mil o wŷr.

29 Canys dywedasai Moses, † Cyssegrwch eich llaw heddyw i'r ARGLWYDD, ‖ bob un ar ei fab, ac ar ei frawd; fel y rhodder heddyw i chwi fendith.

30 ¶ A thrannoeth y dywedodd Moses wrth y bobl, Chwi a bechasoch bechod mawr: ac yn awr mi a âf i fynu at yr ARGLWYDD; [q] ond odid mi a wnaf gymmod dros eich pechod chwi.

31 A Moses a ddychwelodd at yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Och, pechodd y bobl hyn bechod mawr, ac a wnaethant iddynt dduwiau o aur.

32 Ac yn awr, os maddeui eu pechod; ac [r] os amgen, dilëa fi, attolwg, allan o'th [s] lyfr a ysgrifeanist.

33 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, [t] Pwy bynnag a bechodd i'm herbyn, hwnnw a ddilëaf allan o'm llyfr.

34 Am hynny dos yn awr, arwain y bobl i'r *lle* a ddywedais wrthyt: [u] wele, fy angel a â o'th flaen di: [x] a'r dydd yr ymwelwyf, yr ymwelaf â hwynt am eu pechod.

35 A'r ARGLWYDD a darawodd y bobl, am iddynt wneuthur y llo a wnaethai Aaron.

PENNOD XXXIII.

1 *Yr Arglwydd yn gwrthod myned gyd â'r bobl, fel yr addawsai.* 4 *Y bobl yn galaru am hynny.* 7 *Symmudo y tabernacl allan o'r gwersyll.* 9 *Yr Arglwydd yn llefaru wrth Moses wyneb yn wyneb.* 12, 18 *Moses yn deisyfu cael gweled gogoniant Duw.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Cerdda, dos i fynu oddi yma, ti a'r bobl a ddygaist i fynu o wlad yr Aipht, i'r wlad *am* yr hon y tyngais wrth Abraham, Isaac, a Jacob, gan ddywedyd, [a] I'th had di y rhoddaf hi.

2 [b] A mi a anfonaf angel o'th flaen di; ac a yrraf allan y Canaanead, yr Amoriad, a'r Hethiad, y Phereziad, yr Hefiad, a'r Jebusiad:

3 I wlad yn llifeirio o laeth a mêl: o herwydd nid âf fi i fynu yn dy blith; oblegid pobl [c] war-galed wyt: rhag i mi [d] dy ddifa ar y ffordd.

4 ¶ A phan glywodd y bobl y drwg chwedl hwn, galaru a wnaethant: ac ni wisgodd neb ei harddwisg am dano.

5 Oblegid yr ARGLWYDD a ddywedasai wrth Moses, Dywed wrth feibion Israel, Pobl war-galed *ydych* chwi; yn ddisymmwth y deuaf i fynu i'th ganol di, ac

Cyn CRIST 1491.

† Heb. *Llenwch.*

‖ Neu, *am fod pob un yn erbyn ei fab, ac yn erbyn,* &c.

[m] pen. 31. 18.

† Heb. *lesgedd.*

[n] Deut. 9. 21.

[o] 2 Chron. 28. 19.

† Heb. *y rhai a gyfodent i'w herbyn.*

[p] Num. 25. 5. Deut. 33. 9.

[q] 2 Sam. 16. 12. Amos 5. 15.

[r] Rhuf. 9. 3.

[s] Ps. 69. 28. Dan. 12. 1. Philip. 4. 3. Dat. 3. 5. a 13. 8. a 20. 12.

[t] Ezec. 18. 4.

[u] pen. 33. 2, 14, &c.

[x] Deut. 32. 35.

[a] Gen 12. 7. pen. 32. 13.

[b] pen. 32. 34. Deut. 7. 22 Jos. 24. 11.

[c] pen. 32. 9. Deut. 9. 13.

[d] pen. 23. 21.

Cyn CRIST 1491.

y'th ddifethaf: am hynny yn awr dïosg dy harddwisg oddi am danat, fel y gwypwyf beth a wnelwyf i ti.

6 A meibion Israel a ddïosgasant eu harddwisg wrth fynydd Horeb.

7 A Moses a gymmerodd y babell, ac a'i lledodd o'r tu allan i'r gwersyll, ym mhell oddi wrth y gwersyll; ac a'i galwodd, Pabell y cyfarfod: a phob un a geisiai yr ARGLWYDD, a âi allan i babell y cyfarfod, yr hon *ydoedd* o'r tu allan i'r gwersyll.

8 A phan aeth Moses i'r babell, yr holl bobl a godasant, ac a safasant bob un *ar* ddrws ei babell; ac a edrychasant ar ol Moses, nes ei ddyfod i'r babell.

9 A phan aeth Moses i'r babell, y disgynodd colofn y cwmmwl, ac a safodd *wrth* ddrws y babell: a'r *ARGLWYDD* a lefarodd wrth Moses.

10 A gwelodd yr holl bobl golofn y cwmmwl yn sefyll *wrth* ddrws y babell: a'r holl bobl a gododd, ac a addolasant bob un *wrth* ddrws ei babell.

[e] Gen. 32. 30. Num. 12. 8. Deut. 34. 10.

11 [e] A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses wyneb yn wyneb, fel y llefarai gwr wrth ei gyfaill. Ac efe a ddychwelodd i'r gwersyll: ond y llangc Josua, mab Nun, ei weinidog ef, ni syflodd o'r babell.

12 ¶ A Moses a ddywedodd wrth yr ARGLWYDD, Gwel, ti a ddywedi wrthyf, Dwg y bobl yma i fynu; ac ni ddangosaist i mi yr hwn a anfoni gyd â mi: a

[f] Jer. 1. 5.

thi a ddywedaist, [f] Mi a'th adwaen wrth *dy* enw, a chefaist hefyd ffafr yn fy ngolwg.

13 Yn awr gan hynny, o chefais ffafr yn dy olwg hysbysa i mi dy ffordd, attolwg, fel y'th adwaenwyf, ac fel y caffwyf ffafr yn dy olwg: gwel hefyd mai dy bobl di *yw* y genedl hon.

14 Yntau a ddywedodd, Fy wyneb a gaiff fyned *gyd â thi*, a rhoddaf orphwysdra i ti.

15 Ac efe a ddywedodd wrtho, Onid â dy wyneb *gyd â ni*, nac arwain ni i fynu oddi yma.

16 Canys pa fodd y gwyddir yma gael o honof fi ffafr yn dy olwg, mi a'th bobl? onid trwy fyned o honot ti gyd â ni? Felly [g] myfi a'th bobl a ragorwn ar yr

[g] pen. 34. 10.

holl bobl *sydd* ar wyneb y ddaear.

17 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Gwnaf hefyd y peth hyn a leferaist: oblegid ti a gefaist ffafr yn fy ngolwg, a mi a'th adwaen wrth *dy* enw.

18 Yntau a ddywedodd, Dangos i mi, attolwg, dy ogoniant.

19 Ac efe a ddywedodd, [h] Gwnaf i'm holl ddaioni fyned heibio o flaen dy wyneb, a chyhoeddaf enw yr ARGLWYDD o'th flaen di: a mi [i] a drugarhâf wrth yr hwn y cymmerwyf drugaredd arno, ac a dosturiaf wrth yr hwn y tosturiwyf.

20 Ac efe a ddywedodd, Ni elli weled fy wyneb: canys [k] ni'm gwel dyn, a byw.

21 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd, Wele fan yn fy ymyl, lle y cai sefyll ar graig.

22 A thra yr elo fy ngogoniant heibio, mi a'th osodaf o fewn agen yn y graig; a mi a'th orchuddiaf â'm llaw, nes i mi fyned heibio.

23 Yna y tynnaf ymaith fy llaw, a'm tu cefn a gai di ei weled: ond ni welir fy wyneb.

Cyn CRIST 1491.

[h] pen. 34. 5, 6.

[i] Rhuf. 9. 15.

[k] Gen. 32. 30. Deut. 5. 24. Barn. 13. 22. Es. 6. 5. Dat. 1. 16, 17.

PENNOD XXXIV.

1 *Adnewyddu y llechau.* 5 *Cyhoeddi Enw yr Arglwydd.* 8 *Moses yn ymbil â Duw ar iddo fyned gyd â hwy.* 10 *Duw yn gwneuthur cyfammod â hwynt, ac yn ail-adrodd rhai o orchymynion y llech gyntaf.* 28 *Moses, wedi bod ddeugain niwrnod yn y mynydd, yn dyfod i lawr â'r llechau.* 29 *Ei wyneb ef yn disgleirio; ac yntau yn rhoddi llenn gudd arno.*

A DYWEDODD yr ARGLWYDD wrth Moses, [a] Nâdd i ti ddwy o lechau cerrig, fel y rhai cyntaf: a mi a ysgrifenaf ar y llechau y geiriau oedd ar y llechau cyntaf, y rhai a dorraist.

[a] Deut. 10. 1.

2 A bydd barod erbyn y bore; a thyred i fynu yn fore i fynydd Sinai, a saf i mi yno [b] ar ben y mynydd.

[b] pen. 19. 20.

3 Ond [c] na ddeued neb i fynu gyd â thi, ac na weler neb ar yr holl fynydd: na phored hefyd na dafad, nac eidion, ar gyfer y mynydd hwn.

[c] pen. 19. 12, 13.

4 ¶ Ac efe a naddodd ddwy o lechau cerrig, o fath y rhai cyntaf: a Moses a gyfododd yn fore, ac a aeth i fynydd Sinai, fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD iddo; ac a gymmerodd yn ei law y ddwy lech garreg.

5 A'r ARGLWYDD a ddisgynodd mewn cwmmwl, ac a safodd gyd âg ef yno, ac [d] a gyhoeddodd enw yr ARGLWYDD.

[d] pen. 33. 19.

6 A'r ARGLWYDD a aeth heibio o'i flaen ef, ac a lefodd JEHOFAH, JEHOFAH, [e] y DUW trugarog, a graslawn, hwyrfrydig i ddig, ac aml o drugaredd a gwirionedd;

[e] Num. 14. 18.

7 [f] Yr hwn sydd yn cadw trugaredd i filoedd, gan faddeu anwiredd, a chamwedd, a phechod, a [g] heb gyfrif *yr anwir*

[f] pen. 20. 6. Deut. 5. 10. Ps. 86. 15. Jer. 32. 18.

[g] pen. 23. 7, 21. Jos. 24. 19. Job 10. 14. Mic. 6. 11. Nah. 1. 3.

Cyn CRIST 1491.

yn gyfiawn; yr hwn a ymwel âg anwiredd y tadau ar y plant, ac ar blant y plant, hyd y drydedd ar bedwaredd genhedlaeth.

8 A Moses a frysiodd, ac a ymgrymmodd tu a'r llawr, ac a addolodd;

9 Ac a ddywedodd, Os cefais yn awr ffafr yn dy olwg, O Arglwydd, eled fy Arglwydd, attolwg, yn ein plith ni (canys pobl war-galed *yw*) a maddeu ein hanwiredd, a'n pechod, a chymmer ni yn etifeddiaeth i ti.

[h] Deut. 5. 2.

10 ¶ Yntau a ddywedodd Wele [h]fi yn gwneuthur cyfammod y'ngŵydd dy holl bobl: gwnaf ryfeddodau y rhai ni wnaed yn yr holl ddaear, nac yn yr holl genhedloedd; a'r holl bobl yr wyt ti yn eu mysg a gânt weled gwaith yr ARGLWYDD: canys ofnadwy *yw* yr hyn a wnaf â thi.

11 Cadw yr hyn a orchymynais i ti heddyw: wele, mi a yrraf allan o'th flaen di yr Amoriad, a'r Canaanead, a'r Hethiad, a'r Phereziad, yr Hefiad hefyd, a'r Jebusiad.

[i] pen. 23. 32. Deut. 7. 2.

12 A [i]chadw arnat, rhag gwneuthur cyfammod â phreswylwyr y wlad yr wyt yn myned iddi; rhag eu bod yn fagl yn dy blith.

13 Eithr dinystriwch eu hallorau hwynt, [k]drylliwch eu delwau hwynt, a [l]thorrwch i lawr eu llwynau hwynt.

[k] pen. 23. 24. Deut. 12. 3.
[l] Barn. 6. 25. 2 Bren. 18. 4. a 23. 14. 2 Chron. 31. 1. a 34. 3.

14 Canys ni chai ymgrymmu i dduw arall: oblegid yr ARGLWYDD, Eiddigus *yw* ei enw; DUW [m]eiddigus *yw* efe:

[m] pen. 20. 5.

15 Rhag i ti wneuthur cyfammod â phreswylwyr y tir; ac iddynt bu teinio ar ol eu duwiau, ac aberthu i'w duwiau, a'th alw di, ac i tithau fwytta o'u haberth;

[l] 1 Bren. 11. 2. Neh. 13. 25.
[o] Num. 25. 1, 2.

16 A chymmeryd o honot o'u [n]merched i'th feibion; a [o]phutteinio o'u merched ar ol eu duwiau hwynt, a gwneuthur i'th feibion di butteinio ar ol eu duwiau hwynt.

17 Na wna i ti dduwiau tawdd.

[p] pen. 12. 15. a 23. 15.

18 ¶ Cadw wyl [p]y bara croyw: saith niwrnod y bwyttâi fara croyw, fel y gorchymynais i ti; ar yr amser ym mis Abib: oblegid ym [q]mis Abib y daethost allan o'r Aipht.

[r] pen. 13. 4.

19 [r]Eiddof fi yw pob peth a agoro y groth; a phob *gwrryw* cyntaf o'th anifeiliaid, yn eidionau, ac yn ddefaid.

[s] pen. 13. 2, 13. a 22. 29. Ezec. 44. 30. Luc. 2. 23.
[s] Num. 18. 15.

20 Ond [s]y cyntaf i asyn a bryni di ‖âg oen: ac oni phryni, torr ei wddf: pryn hefyd bob cyntaf-anedig o'th feibion; ac [t]nac ymddangosed *neb* ger fy mron yn waglaw.

[t] pen. 23. 15. Deut. 16. 16. 1 Sam. 9. 7, 8. 2 Sam. 24. 24.

21 ¶ [u]Chwe diwrnod y gweithi; ac ar y seithfed dydd y gorphwysi: yn amser aredig, ac yn y cynhauaf y gorphwysi.

[u] pen. 23. 12. Deut. 5. 12. Luc 13. 14.

22 ¶ [x]Cadw i ti hefyd wyl yr wythnosau, o flaen-ffrwyth y cynhauaf gwenith; a gwyl y cynnull, *ar* ddiwedd y flwyddyn.

[x] pen. 23. 16.

23 ¶ [y]Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys dy holl wrrywiaid ger bron yr ARGLWYDD DDUW, DUW Israel.

[y] pen. 23. 14, 17. Deut. 16. 16.

24 Canys mi a yrraf y cenhedloedd allan o'th flaen di, ac a helaethaf dy derfynau di: ac [z]ni chwennych neb dy dir di, pan elych i fynu i ymddangos ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, dair gwaith yn y flwyddyn.

[z] Edrych Gen. 35. 5. Act. 18. 10.

25 [a]Nac offrymma waed fy aberth gyd â bara lefeinllyd; ac [b]nac arhôed aberth gwyl y Pasc dros nos hyd y bore.

[a] pen. 23. 18.
[b] pen. 12. 10.

26 [c]Dwg y ‖goreu o flaen-ffrwyth dy dir i dŷ yr ARGLWYDD dy DDUW. [d]Na ferwa fynn yn llaeth ei fam.

[c] Deut. 26. 2. ‖*cyntaf.*
[d] pen. 23. 19. Deut. 14. 21.

27 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moses, ysgrifena i ti y geiriau hyn: oblegid yn ol y geiriau hyn y gwneuthum gyfammod â thi, ac âg Israel.

28 [e]Ac efe a fu yno gyd â'r ARGLWYDD ddeugain niwrnod a deugain nos; ni fwyttâodd fara, ac nid yfodd ddwfr: ac [f]efe a ysgrifenodd ar y llechau eiriau y cyfammod, *sef* y deg ‖gair.

[e] pen. 24. 18. Deut. 9. 9, 18.
[f] pen. 31. 18. a 34. 1. Deut. 4. 13. ‖*gorchymyn.*

29 ¶ A phan ddaeth Moses i waered o fynydd Sinai, â dwy lech y dystiolaeth yn llaw Moses, pan ddaeth efe i waered o'r mynydd, ni wyddai Moses i [g]groen ei wyneb ddisgleirio wrth lefaru o hono ef wrtho.

[g] 2 Cor. 3. 7, 13.

30 A phan welodd Aaron a holl feibion Israel Moses, wele, yr oedd croen ei wyneb ef yn disgleirio; a hwy a ofnasant nesâu atto ef.

31 A Moses a alwodd arnynt. Ac Aaron a holl bennaethiaid y gynnulleidfa a ddychwelasant atto ef: a Moses a lefarodd wrthynt hwy.

32 Ac wedi hynny nesâodd holl feibion Israel: ac efe a orchymynodd iddynt yr hyn oll a lefarasai yr ARGLWYDD ym mynydd Sinai.

33 Ac *nes* darfod i Moses lefaru wrthynt, efe a roddes [h]lenn gudd ar ei wyneb.

[h] 2 Cor. 3. 13.

34 A phan ddelai Moses ger bron yr ARGLWYDD i lefaru wrtho, efe a dynnai ymaith y llenn gudd nes ei ddyfod allan:

Cyn CRIST 1491.

a phan ddelai efe allan, y llefarai wrth feibion Israel yr hyn a orchymynid iddo.

35 A meibion Israel a welsant wyneb Moses, fod croen wyneb Moses yn disgleirio: a Moses a roddodd drachefn y llenn gudd ar ei wyneb, hyd oni ddelai i lefaru wrth DDUW.

PENNOD XXXV.

1 *Y Sabboth.* 4 *Ewyllysgar offrymmau i'r tabernacl.* 20 *Parodrwydd y bobl i offrymmu.* 30 *Galw Bezaleel ac Aholïab i'r gwaith.*

CASGLODD Moses hefyd holl gynnulleidfa meibion Israel, a dywedodd wrthynt, Dyma y pethau a orchymynodd yr ARGLWYDD eu gwneuthur.

[a] pen. 20. 9. Lef. 23. 3. Deut. 5. 12. Luc 13. 14.

2 [a] Chwe diwrnod y gwnair gwaith; ar y seithfed dydd y bydd i chwi ddydd † sanctaidd, Sabboth gorphwys i'r ARGLWYDD: llwyr-rodder i farwolaeth pwy bynnag a wnelo waith arno.

† Heb. *sanctеiddrwydd.*

[b] pen. 16. 23.

3 [b] Na chynneuwch dân yn eich holl anneddau ar y dydd Sabboth.

4 ¶ A Moses a lefarodd wrth holl gynnulleidfa meibion Israel, gan ddywedyd, Dyma y peth a orchymynodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

[c] pen. 25. 2.

5 [c] Cymmerwch o'ch plith offrwm yr ARGLWYDD: pob un ewyllysgar ei galon dyged hyn yn offrwm i'r ARGLWYDD; aur, ac arian, a phres,

6 A *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main, a *blew* geifr,

7 A chrwyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a chrwyn daearfoch, a choed Sittim,

8 Ac olew i'r goleuni, a llysiau i olew yr ennaint, ac i'r arogl-darth peraidd,

9 A meini onix, a meini i'w gosod yn yr ephod, ac yn y ddwyfronneg.

[d] pen. 31. 6.

10 A [d] phob doeth ei galon yn eich plith, deuant a gweithiant yr hyn oll a orchymynodd yr ARGLWYDD;

[e] pen. 26. 1, &c.

11 [e] Y tabernacl, ei babell-lenn a'i dô, ei fachau a'i ystyllod, ei farrau, ei golofnau, a'i forteisiau,

12 Yr arch, a'i throsolion, y drugareddfa, a'r wahanlen, yr hon *a'i* gorchuddia,

13 Y bwrdd, a'i drosolion, a'i holl lestri, a'r bara dangos,

14 A chanhwyllbren y goleuni, a'i offer, a'i lampau, ac olew y goleuni,

[f] pen. 30. 1.

15 [f] Ac allor yr arogl-darth, a'i throsolion, ac olew yr enneiniad, a'r arogl-darth peraidd, a chaeadlen y drws i fyned i'r tabernacl,

16 [g] Allor y poeth-offrwm a'i halch bres, ei throsolion, a'i holl lestri, y noe a'i throed,

Cyn CRIST 1491.

[g] pen. 27. 1.

17 Llenni y cynteddfa, ei golofnau, a'i forteisiau, caeadlen porth y cynteddfa,

18 Hoelion y tabernacl, a hoelion y cynteddfa, a'u rhaffau hwynt,

19 A gwisgoedd y weinidogaeth i weini yn y cyssegr, sanctaidd wisgoedd Aaron yr offeiriad, a gwisgoedd ei feibion ef, i offeiriadu *ynddynt.*

20 ¶ A holl gynnulleidfa meibion Israel a aethant allan oddi ger bron Moses.

21 A phob un yr hwn y cynhyrfodd ei galon ef, a phob un yr hwn y gwnaeth ei yspryd ef yn ewyllysgar, a ddaethant, *ac* a ddygasant offrwm i'r ARGLWYDD, tu ag at waith pabell y cyfarfod, a thu ag at ei holl wasanaeth hi, a thu ag at y gwisgoedd sanctaidd.

22 A daethant yn wŷr ac yn wragedd; pob un a'r a oedd ewyllysgar ei galon a ddygasant freichledau, a chlust-dlysau, a modrwyau, a chadwynau, pob math ar dlysau aur; a phob gwr a'r a offrymmodd offrwm, *a offrymmodd* aur i'r ARGLWYDD.

23 A phob un a'r y caed gyd âg ef *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main, a *blew* geifr, a chrwyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a chrwyn daearfoch, a'u dygasant.

24 Pob un a'r a offrymmodd offrwm o arian a phres, a ddygasant offrwm i'r ARGLWYDD; a phob un a'r y caed gyd âg ef goed Sittim i ddim o waith y gwasanaeth, a'*i* dygasant.

25 A phob gwraig ddoeth o galon a nyddodd â'i dwylaw; ac a ddygasant yr edafedd *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main.

26 A'r holl wragedd y rhai y cynhyrfodd eu calonnau hwynt mewn cyfarwyddyd, a nyddasant *flew* geifr.

27 A'r pennaethiaid a ddygasant feini onix, a meini i'w gosod ar yr ephod, ac ar y ddwyfronneg;

[h] pen. 30. 23.

28 A [h] llysiau, ac olew i'r goleuni, ac i olew yr ennaint, ac i'r arogl-darth peraidd.

29 Holl blant Israel, yn wŷr ac yn wragedd, y rhai a glywent ar eu calon offrymmu tu ag at yr holl waith a orchymynasai yr ARGLWYDD trwy law Moses ei wneuthur, a ddygasant i'r ARGLWYDD offrwm ewyllysgar.

30 ¶ A dywedodd Moses wrth feibion

Cyn CRIST 1491.

Israel, Gwelwch, [1]galwodd yr ARGLWYDD erbyn ei enw, Bezaleel, fab Uri, fab Hur, o lwyth Judah:

[1] pen. 31. 2.

31 Ac a'i llanwodd ef âg yspryd DUW, mewn cyfarwyddyd, mewn deall, ac mewn gwybodaeth, ac mewn pob gwaith;

32 I ddychymmygu cywreinrwydd, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn pres,

33 Ac mewn cyfarwyddyd i osod meini, ac mewn saernïaeth pren, i weithio ym mhob gwaith cywraint.

34 Ac efe a roddodd yn ei galon ef ddysgu *eraill;* efe, ac Aholïab, mab Achisamach, o lwyth Dan.

35 Efe a'u llanwodd hwynt â doethineb calon, i wneuthur pob gwaith saer a chywreinwaith, a gwaith edau a nodwydd, mewn *sidan* glas, ac mewn porphor, ac mewn ysgarlad, ac mewn llïan main, ac i wau, gan wneuthur pob gwaith, a dychymmygu cywreinrwydd.

PENNOD XXXVI.

1 *Rhoddi offrwm y bobl yn llaw y gweithwyr.* 5 *Gorfod gwahardd haelioni y bobl.* 8 *Llenni y cerubiaid.* 14 *Y llenni o flew geifr.* 19 *Y babell-lenn o grwyn.* 20 *Y byrddau a'u morteisiau.* 31 *Y barrau.* 35 *Y wahanlen.* 37 *Y gaeadlen i'r drws.*

1491. YNA y gweithiodd Bezaleel ac Aholïab, a phob gwr doeth o galon, y rhai y rhoddasai yr ARGLWYDD gyfarwyddyd a deall ynddynt, i fedru gwneuthur holl waith gwasanaeth y cyssegr, yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD.

2 A Moses a alwodd Bezaleel ac Aholïab, a phob gwr celfydd, y rhoddasai yr ARGLWYDD gyfarwyddyd iddo; pob un yr hwn y dug ei galon ei hun ef i nesâu at y gwaith i'w weithio ef.

3 A chymmerasant gan Moses yr holl offrwm a ddygasai meibion Israel i waith gwasanaeth y cyssegr, i'w weithio ef. A hwy a ddygasant atto ef ychwaneg o offrwm gwirfodd bob bore.

4 A'r holl rai celfydd, a'r oedd yn gweithio holl waith y cyssegr, a ddaethant bob un oddi wrth ei waith, yr hwn yr oeddynt yn ei wneuthur.

5 ¶ A llefarasant wrth Moses, gan ddywedyd, Y mae y bobl yn dwyn mwy nâ digon er gwasanaeth i'r gwaith a orchymynodd yr ARGLWYDD ei wneuthur.

6 A Moses a roes orchymyn; a hwy a barasant gyhoeddi trwy y gwersyll, gan ddywedyd, Na wnaed na gwr na gwraig waith mwy tu ag at offrwm y cyssegr. Felly yr attaliwyd y bobl rhag dwyn *mwy.*

7 Canys yr ydoedd digon o ddefnydd i'r holl waith i'w wneuthur, a gweddill.

8 ¶ [a]A'r holl rai celfydd, o'r rhai oedd yn gweithio gwaith y tabernacl, a wnaethant ddeg llenn o llïan main cyfrodedd, a *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad: â cherubiaid o waith cywraint y gwnaethant hwynt.

[a] pen. 26. 3, 4.

9 Hŷd un llenn *oedd* wyth gufydd ar hugain; a lled un llenn pedwar cufydd: yr un mesur *oedd* i'r holl lenni.

10 Ac efe a gydiodd bùm llenn wrth eu gilydd; ac a gydiodd y pùm llenn *eraill* wrth eu gilydd.

11 Ac efe a wnaeth ddolennau o *sidan* glas ar ymyl un llenn, ar *ei* chwrr eithaf yn y cydiad: felly y gwnaeth efe ar ymyl llenn arall, y'nghydiad yr ail.

12 [b]Deg dolen a deugain a wnaeth efe ar un llenn, a deg dolen a deugain a wnaeth efe yn y cwrr eithaf i'r llenn ydoedd y'nghydiad yr ail: y dolennau oedd yn dal y naill *lenn* wrth y llall.

[b] pen. 26. 10.

13 Ac efe a wnaeth ddeg a deugain o fachau aur, ac a gydiodd y naill lenn wrth y llall â'r bachau; fel y byddai yn un tabernacl.

14 ¶ Efe a wnaeth hefyd lenni *o flew* geifr, *i fod* yn babell-lenn ar y tabernacl: yn un llenn ar ddeg y gwnaeth efe hwynt.

15 Hŷd un llenn oedd ddeg cufydd ar hugain, a lled un llenn *oedd* bedwar cufydd: a'r un mesur oedd i'r un llenn ar ddeg.

16 Ac efe a gydiodd bùm llenn wrthynt eu hunain, a chwe llenn wrthynt eu hunain.

17 Efe a wnaeth hefyd ddeg dolen a deugain ar ymyl eithaf y llenn yn y cydiad; a deg dolen a deugain a wnaeth efe ar ymyl y llenn y'nghydiad yr ail.

18 Ac efe a wnaeth ddeg a deugain o fachau pres, i gydio y babell-lenn i fod yn un.

19 Ac efe a wnaeth dô i'r babell-lenn o grwyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a thô o grwyn daearfoch yn uchaf.

20 ¶ Ac efe a wnaeth ystyllod i'r tabernacl o goed Sittim, yn eu sefyll.

21 Deg cufydd *oedd* hŷd ystyllen; a chufydd a hanner cufydd lled pob ystyllen.

Cyn CRIST 1491.

Cyn CRIST 1491.

22 Dau dyno *oedd* i'r un ystyllen, wedi eu gosod mewn trefn, y naill ar gyfer y llall: felly y gwnaeth efe i holl ystyllod y tabernacl.

23 Ac efe a wnaeth ystyllod i'r tabernacl; ugain ystyllen i'r tu dehau, tu a'r dehau.

24 A deugain mortais arian a wnaeth efe dan yr ugain ystyllen: dwy fortais dan un ystyllen i'w dau dyno, a dwy fortais dan ystyllen arall i'w dau dyno.

25 Ac i ail ystlys y tabernacl, o du y gogledd, efe a wnaeth ugain ystyllen,

26 A'u deugain mortais o arian; dwy fortais dan un ystyllen, a dwy fortais dan ystyllen arall.

27 Ac i ystlysau y tabernacl, tu a'r gorllewin, y gwnaeth efe chwech ystyllen.

28 A dwy ystyllen a wnaeth efe yng nghonglau y tabernacl i'r ddau ystlys.

† Heb. *plethu.*

29 Ac yr oeddynt wedi eu †cydio oddi tanodd; ac yr oeddynt hefyd wedi eu cydio oddi arnodd wrth un fodrwy: felly y gwnaeth iddynt ill dwy yn y ddwy gongl.

30 Ac yr oedd wyth ystyllen; a'u morteisiau oedd un ar bymtheg o forteisiau arian: †dwy fortais dan bob ystyllen.

† Heb. *dwy fortais, dwy fortais dan un ystyllen.*

31 ¶ Ac efe a wnaeth [c]farrau o goed Sittim: pump i ystyllod un ystlys i'r tabernacl,

[c] pen. 25. 28. a 30. 5.

32 A phùm barr i ystyllod ail ystlys y tabernacl, a phùm barr i ystyllod y tabernacl i'r ystlysau o du y gorllewin.

33 Ac efe a wnaeth y barr canol i gyrhaeddyd trwy yr ystyllod o gwrr i gwrr.

34 Ac efe a osododd aur dros yr ystyllod, ac a wnaeth eu modrwyau hwynt o aur, i fyned am y barrau; ac a wisgodd y barrau âg aur.

[d] pen. 26. 31.

35 ¶ Ac efe a wnaeth [d]wahanlen o *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main cyfrodedd: â cherubiaid o waith cywraint y gwnaeth efe hi.

36 Ac efe a wnaeth iddi bedair colofn *o goed* Sittim, ac a'u gwisgodd hwynt âg aur; a'u pennau *oedd* o aur: ac efe a fwriodd iddynt bedair mortais o arian.

[e] pen. 26. 36.

37 ¶ Ac efe a wnaeth [e]gaeadlen i ddrws y tabernacl o *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main cyfrodedd, o waith edau a nodwydd;

38 A'i phùm colofn, a'u pennau; ac a oreurodd eu pennau hwynt, a'u cylchau, âg aur: ond eu pùm mortais *oedd* o bres.

PENNOD XXXVII.

1 Yr arch. 6 Y drugareddfa a'r cerubiaid. 10 Y bwrdd a'i lestri, 17 Y canhwyllbren, a'i lampau, a'i offer. 25 Allor yr arogl-darth. 29 Olew yr enneiniad, a'r pêr arogl-darth.

Cyn CRIST 1491.

ABEZALEEL a wnaeth [a]yr arch o goed Sittim; o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei lled, a chufydd a hanner ei huchder.

[a] pen. 37. 10.

2 Ac a'i gwisgodd hi âg aur pur o fewn ac oddi allan; ac a wnaeth iddi goron o aur o amgylch.

3 Ac a fwriodd iddi bedair modrwy o aur ar ei phedair congl; sef dwy fodrwy ar ei naill ystlys, a dwy fodrwy ar ei hystlys arall.

4 Efe a wnaeth hefyd drosolion o goed Sittim, ac a'u gwisgodd hwynt âg aur.

5 Ac a osododd y trosolion trwy y modrwyau ar ystlysau yr arch, i ddwyn yr arch.

6 ¶ Ac efe a wnaeth y [b]drugareddfa o aur coeth; o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei lled.

[b] pen. 25. 17.

7 Ac efe a wnaeth ddau gerub aur: o un dryll cyfan y gwnaeth efe hwynt, ar ddau ben y drugareddfa;

8 Un cerub ‖ar y pen o'r tu yma, a cherub arall ar y pen o'r tu arall: o'r drugareddfa y gwnaeth efe y cerubiaid, ar ei dau ben hi.

‖ Neu, *o'r pen*

9 A'r cerubiaid oeddynt, gan ledu esgyll tu ag i fynu, â'u hesgyll yn gorchuddio y drugareddfa, â'u hwynebau bob un at eu gilydd: wynebau y cerubiaid *oedd* tu ag at y drugareddfa.

10 ¶ Ac efe a wnaeth [c]fwrdd o goed Sittim: dau gufydd ei hŷd, a chufydd ei led, a chufydd a hanner ei uchder.

[c] pen. 25. 23.

11 Ac a osododd aur pur drosto, ac a wnaeth iddo goron o aur o amgylch.

12 Gwnaeth hefyd iddo gylch o amgylch o led llaw; ac a wnaeth goron o aur ar ei gylch o amgylch.

13 Ac efe a fwriodd iddo bedair modrwy o aur; ac a roddodd y modrwyau wrth ei bedair congl, y rhai *oedd* yn ei bedwar troed.

14 Ar gyfer y cylch yr oedd y modrwyau, yn lle i'r trosolion i ddwyn y bwrdd.

15 Ac efe a wnaeth drosolion o goed Sittim, ac a'u gwisgodd hwynt âg aur i ddwyn y bwrdd.

16 Efe a wnaeth hefyd y llestri *fyddai* ar y bwrdd, ei [d]ddysglau ef, a'i lwyau,

[d] pen. 25. 29

Cyn CRIST 1491.

a'i phïolau, a'i gaeadau i ‖ gau â hwynt, o aur pur.

17 ¶ Ac efe a wnaeth [e] ganhwyllbren o aur coeth: o un dryll cyfan y gwnaeth efe y canhwyllbren, ei baladr, ei geingciau, ei bedyll, ei gnapiau, a'i flodau, oedd o'r un.

18 A chwech o geingciau yn myned allan o'i ystlysau: tair caingc o'r canhwyllbren o un ystlys, a thair caingc o'r canhwyllbren o'r ystlys arall.

19 Tair padell ar waith almonau, cnap a blodeuyn *oedd* ar un gaingc; a thair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar gaingc arall: yr un modd *yr oedd* ar y chwe chaingc, y rhai oedd yn dyfod allan o'r canhwyllbren.

20 Ac ar y canhwyllbren *yr oedd* pedair padell o waith almonau, ei gnapiau a'i flodau.

21 A chnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono; yn ol y chwe chaingc oedd yn dyfod allan o hono.

22 Eu cnapiau a'u ceingciau oedd o'r un: y cwbl o hono *ydoedd* un dryll cyfan o aur coeth.

23 Ac efe a wnaeth ei saith lamp ef, a'i efeiliau, a'i gafnau, o aur pur.

24 O dalent o aur coeth y gwnaeth efe ef, a'i holl lestri.

25 ¶ [f] Gwnaeth hefyd allor yr arogldarth o goed Sittim: o gufydd ei hŷd, a chufydd ei lled, yn bedair ongl; ac o ddau gufydd ei huchder; ei chyrn oedd o'r un.

26 Ac efe a'i gwisgodd hi âg aur coeth, ei chaead, a'i hystlysau o amgylch, a'i chyrn; ac efe a wnaeth iddi goron o aur o amgylch.

27 Ac efe a wnaeth iddi ddwy fodrwy o aur wrth ei dwy gongl, ar ei dau ystlys, oddi tan ei choron, i fyned am drosolion i'w dwyn arnynt.

28 Ac efe a wnaeth drosolion o goed Sittim; ac a'u gwisgodd hwynt âg aur.

29 ¶ Ac efe a wnaeth [g] olew yr enneiniad sanctaidd, a'r arogl-darth llysieuog pur, o waith yr apothecari.

PENNOD XXXVIII.

1 *Allor y poeth-offrwm.* 8 *Y noe bres.* 9 *Y cynteddfa.* 21 *Cyfrif o offrymmau y bobl.*

AC efe [a] a wnaeth allor y poeth-offrwm o goed Sittim: o bùm cufydd ei hŷd, a phùm cufydd ei lled, yn bedair ongl; ac yn dri chufydd ei huchder.

2 Gwnaeth hefyd ei chyrn hi ar ei phedair congl: ei chyrn hi oedd o'r un; ac efe a'i gwisgodd hi â phres.

3 Efe a wnaeth hefyd holl lestri yr allor, y crochanau, a'r rhawiau, a'r cawgiau, a'r cigweiniau, a'r pedyll tân: ei holl lestri hi a wnaeth efe o bres.

4 Ac efe a wnaeth i'r allor alch bres, ar waith rhwyd, dan ei chwmpas oddi tanodd hyd ei hanner hi.

5 Ac efe a fwriodd bedair modrwy i bedwar cwrr yr alch bres, i fyned am drosolion.

6 Ac efe a wnaeth drosolion o goed Sittim; ac a'u gwisgodd hwynt â phres.

7 Ac efe a dynnodd y trosolion trwy y modrwyau ar ystlysau yr allor, i'w dwyn hi arnynt: yn gau y gwnaeth efe hi âg ystyllod.

8 ¶ Ac efe a wnaeth [b] noe bres, a'i throed o bres, o ddrychau *gwragedd* y rhai a ymgasglent *yn finteioedd* at ddrws pabell y cyfarfod.

9 ¶ Ac efe a wnaeth [c] y cynteddfa: ar yr ystlys dehau, tu a'r dehau, llenni y cynteddfa *oedd* o lïan main cyfrodedd, o gan cufydd.

10 A'i hugain colofn, ac a'i hugain mortais, o bres: a phennau y colofnau a'u cylchau, o arian *yr oeddynt.*

11 Ac ar du y gogledd, *y llenni oedd* gan cufydd; eu hugain colofn, a'u hugain mortais, o bres: a phennau y colofnau a'u cylchau o arian.

12 Ac o du y gorllewin, llenni o ddeg cufydd a deugain: eu deg colofn, a'u deg mortais, a phennau y colofnau, a'u cylchau, o arian.

13 Ac i du y dwyrain tu a'r dwyrain *yr oedd llenni* o ddeg cufydd a deugain.

14 Llenni o bymtheg cufydd *a wnaeth efe* o'r *naill* du i'r porth; eu tair colofn, a'u tair mortais.

15 Ac *efe a wnaeth* ar yr ail ystlys, o ddeutu drws porth y cynteddfa, lenni o bymtheg cufydd; eu tair colofn, a'u tair mortais.

16 Holl lenni y cynteddfa o amgylch *a wnaeth efe* o lïan main cyfrodedd.

17 A morteisiau y colofnau, *oedd* o bres; pennau y colofnau, a'u cylchau, o arian; a gwisg eu pennau, o arian; a holl golofnau y cynteddfa oedd wedi eu cylchu âg arian.

18 A chaeadlen drws y cynteddfa *ydoedd* waith edau a nodwydd o *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main cyfrodedd; ac yn ugain cufydd o

Cyn CRIST 1491.

[e] pen. 25. 31.

‖ Neu, *dywallt.*

[f] pen. 30. 1.

[g] pen. 30. 23, 35.

[a] pen. 27. 1.

[b] pen. 30. 18.

[c] pen. 27. 9.

Cyn CRIST 1491.

hŷd, a'i huchder o'i lled yn bùm cufydd, ar gyfer llenni y cynteddfa.

19 Eu pedair colofn hefyd, a'u pedair mortais, *oedd* o bres; a'u pennau o arian; gwisg eu pennau hefyd a'u cylchau *oedd* arian.

[d] pen. 27. 19.

20 A holl [d] hoelion y tabernacl, a'r cynteddfa oddi amgylch, *oedd* bres.

21 ¶ Dyma gyfrif *perthynasau* y tabernacl, *sef* tabernacl y dystiolaeth, y rhai a gyfrifwyd wrth orchymyn Moses, *i* wasanaeth y Lefiaid, trwy law Ithamar, mab Aaron yr offeiriad.

22 A Bezaleel, mab Uri, mab Hur, o lwyth Judah, a wnaeth yr hyn oll a orchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses.

23 A chyd âg ef yr ydoedd Aholïab, mab Achisamach, o lwyth Dan; saer cywraint, a gwnïedydd mewn *sidan* glas, ac mewn porphor, ac mewn ysgarlad, ac mewn llïan main.

24 Yr holl aur a weithiwyd yn y gwaith, *sef* yn holl waith y cyssegr, sef aur yr offrwm, ydoedd naw talent ar hugain, a saith gan sicl a deg ar hugain, yn ol [e] sicl y cyssegr.

[e] pen. 30. 13.

25 Ac arian y rhai a gyfrifwyd o'r gynnulleidfa, *oedd* gan talent, a mil a saith gant a phymtheg sicl a thriugain, yn ol sicl y cyssegr.

[f] pen. 30. 15.

26 [f] Becah am bob pen; *sef* hanner sicl, yn ol sicl y cyssegr, am bob un a elai heibio dan rif, o fab ugein-mlwydd ac uchod; *sef* am [g] chwe chan mil a thair mil a phùm cant a deg a deugain.

[g] Num. 1. 46.

27 Ac o'r can talent arian y bwriwyd [h] morteisiau y cyssegr, a morteisiau y wahanlen; can mortais o'r can talent, talent i bob mortais.

[h] pen. 26. 19, 21, 25, 32.

28 Ac o'r mil a saith gant a phymtheg *sicl* a thriugain, y gwnaeth efe bennau y colofnau; ac y gwisgodd eu pennau, ac y cylchodd hwynt.

29 A phres yr offrwm *oedd* ddeg talent a thriugain, a dwy fil a phedwar cant o siclau.

30 Ac efe a wnaeth o hynny forteisiau drws pabell y cyfarfod, a'r allor bres, a'r alch bres yr hon *oedd* iddi, a holl lestri yr allor;

31 A morteisiau y cynteddfa o amgylch, a morteisiau porth y cynteddfa, a holl hoelion y tabernacl, a holl hoelion y cynteddfa o amgylch.

PENNOD XXXIX.

1 Gwisgoedd y weinidogaeth, a'r gwisgoedd sanctaidd. 2 Yr ephod. 8 Y ddwyfronneg. 22 Mantell yr ephod. 27 Y peisiau, y meitr, a'r gwregys o lïan main. 30 Talaith y goron sanctaidd. 32 Moses yn golygu y cwbl, ac yn eu bendithio.

Cyn CRIST 1491.

AC o'r *sidan* glas, a'r porphor, a'r ysgarlad, y gwnaethant wisgoedd gweinidogaeth, i weini yn y cyssegr: [a] gwnaethant y gwisgoedd sanctaidd i Aaron; [b] fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

[a] pen. 31. 10. a 35. 19.
[b] pen. 28. 4.

2 Ac efe a wnaeth yr ephod o aur, *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main cyfrodedd.

3 A gyrrasant yr aur yn ddalennau teneuon, ac a'i torrasant yn edafedd, i weithio yn y *sidan* glas, ac yn y porphor, ac yn yr ysgarlad, ac yn y llïan main, yn waith cywraint.

4 Ysgwyddau a wnaethant iddi yn cydio: wrth ei dau gwrr y cydiwyd hi.

5 A gwregys cywraint ei ephod ef, yr hwn oedd arni, *ydoedd* o'r un, yn unwaith â hi; o aur, *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main cyfrodedd: megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

6 ¶ [c] A hwy a weithiasant feini onix wedi eu gosod mewn boglynau aur, wedi eu naddu â naddiadau sel, âg enwau meibion Israel *ynddynt*.

[c] pen. 28. 9.

7 A gosododd hwynt ar ysgwyddau yr ephod, yn feini [d] coffadwriaeth i feibion Israel; megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses.

[d] pen. 28. 12.

8 ¶ Efe a wnaeth hefyd y ddwyfronneg o waith cywraint, ar waith yr ephod; o aur, *sidan* glas, porphor hefyd, ac ysgarlad, a llïan main cyfrodedd.

9 Pedairongl ydoedd; yn ddau ddyblyg y gwnaethant y ddwyfronneg; o rychwant ei hŷd, a rhychwant ei lled, yn ddau ddyblyg.

10 A gosodasant ynddi bedair rhes o feini: rhes o ‖sardius, tophas, a smaragdus, *ydoedd* y rhes gyntaf.

‖ Neu, *rubi.*

11 A'r ail res *oedd* carbuncl, saphir, ac adamant.

12 A'r drydedd res *ydoedd*, lygur, acat, ac amethyst.

13 A'r bedwaredd res *ydoedd*, beryl, onix, a jaspis; wedi eu hamgylchu mewn boglynau aur yn eu lleoedd.

14 A'r meini *oedd* yn ol enwau meibion Israel, yn ddeuddeg, yn ol eu henwau hwynt; pob un wrth ei enw *oeddynt*, o naddiadau sel, yn ol y deuddeg llwyth.

15 A hwy a wnaethant ar y ddwyfronneg gadwynau ar y cyrrau, yn blethwaith o aur pur.

Cyn CRIST 1491.

16 A gwnaethant ddau foglyn aur, a dwy fodrwy o aur; ac a roddasant y ddwy fodrwy ar ddau gwrr y ddwyfronneg.

17 A rhoddasant y ddwy gadwyn blethedig o aur trwy y ddwy fodrwy, ar gyrrau y ddwyfronneg.

18 A deupen y ddwy gadwyn blethedig a roddasant y'nglŷn yn y ddau foglyn; ac a'u gosodasant ar ysgwyddau yr ephod, o'r tu blaen.

19 Gwnaethant hefyd ddwy fodrwy o aur, ac a'u gosodasant ar ddau ben y ddwyfronneg, ar yr ymyl sydd ar ystlys yr ephod, o'r tu mewn.

20 A hwy a wnaethant ddwy fodrwy aur, ac a'u gosodasant ar ddau ystlys yr ephod, oddi tanodd tu a'i thu blaen, ar gyfer ei chydiad, oddi ar wregys yr ephod.

21 Rhwymasant hefyd y ddwyfronneg, erbyn ei modrwyau, wrth fodrwyau yr ephod, â llinyn o *sidan* glas, i fod oddi ar wregys yr ephod, fel na ddattodid y ddwyfronneg oddi wrth yr ephod; megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

22 ¶ Ac efe a wnaeth fantell yr ephod i gyd o *sidan* glas, yn wauadwaith.

23 A thwll y fantell *oedd* yn ei chanol, fel twll llurig, a gwrym o amgylch y twll, rhag ei rhwygo.

24 A gwnaethant ar odrau y fantell bomgranadau, o *sidan* glas, porphor, ac ysgarlad, a llïan cyfrodedd.

[e] pen. 28. 33. 25 Gwnaethant hefyd [e] glych o aur pur, ac a roddasant y clych rhwng y pomgranadau, ar odre y fantell, o amgylch, ym mysg y pomgranadau,

26 Cloch a phomgranad, a chloch a phomgranad, ar odre y fantell o amgylch, i weini *ynddynt;* megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

27 ¶ A hwy a wnaethant beisiau o llïan main, o wauadwaith, i Aaron ac i'w feibion.

[f] pen. 28. 42. 28 A meitr o llïan main, a [f] llodrau llïan o llïan main cyfrodedd,

29 A gwregys o llïan main cyfrodedd, ac o *sidan* glas, porphor, ac ysgarlad, o waith edau a nodwydd; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

30 ¶ Gwnaethant hefyd dalaith y goron sanctaidd o aur pur; ac a ysgrifenasant arni ysgrifen, fel naddiad sel: [g] SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD.

[g] pen. 28. 36. 31 A rhoddasant wrthi linyn o *sidan* glas, i'w dal hi i fynu ar y meitr; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

32 ¶ Felly y gorphenwyd holl waith y tabernacl, *sef* pabell y cyfarfod: a meibion Israel a wnaethant yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses; felly y gwnaethant.

33 ¶ Dygasant hefyd y tabernacl at Moses, y babell a'i holl ddodrefn, ei bachau, ei hystyllod, ei barrau, a'i cholofnau, a'i morteisiau.

34 A'r tô o grwyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a'r tô o grwyn daearfoch, a'r llenn wahan yr hon oedd yn gorchuddio;

35 Arch y dystiolaeth, a'i throsolion, a'r drugareddfa;

36 Y bwrdd hefyd, a'i holl lestri, a'r bara dangos;

37 Y canhwyllbren pur, a'i lampau, a'r lampau i'w gosod mewn trefn, ei holl lestri, ac olew i'r goleuni;

38 A'r allor aur, ac olew yr enneiniad, a'r arogl-darth llysieuog, a chaeadlen drws y babell;

39 Yr allor bres, a'r alch bres yr hon *oedd* iddi, ei throsolion, a'i holl lestri; y noe a'i throed;

40 Llenni y cynteddfa, ei golofnau, a'i forteisiau, a chaeadlen porth y cynteddfa, ei rhaffau a'i hoelion, a holl ddodrefn gwasanaeth y tabernacl, *sef* pabell y cyfarfod;

41 Gwisgoedd y weinidogaeth i weini yn y cyssegr, sanctaidd wisgoedd Aaron yr offeiriad, a gwisgoedd ei feibion ef i offeiriadu.

42 Yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses, felly y gwnaeth meibion Israel yr holl waith.

43 A Moses a edrychodd ar yr holl waith; ac wele hwy a'i gwnaethant megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD, felly y gwnaethent: a Moses a'u bendithiodd hwynt.

PENNOD XL.

1 *Gorchymyn codi y tabernacl,* 9 *a'i enneinio;* 13 *a sancteiddio Aaron a'i feibion.* 16 *Moses yn gwneuthur fel y gorchymynasid iddo.* 34 *Cwmmwl yn gorchuddio y babell.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Yn y mis cyntaf, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y cyfodi y tabernacl, pabell y cyfarfod.

3 A gosod yno arch y dystiolaeth; a gorchuddia yr arch â'r wahanlen.

Cyn CRIST 1491.

Cyn CRIST 1491.

4 [a] Dwg i mewn hefyd y bwrdd, a threfna †ef yn drefnus: dwg i mewn hefyd y canhwyllbren, a goleua ei lampau ef.

[a] pen. 26. 35.
† Heb. *ei drefn ef.*

5 Gosod hefyd allor aur yr arogl-darth ger bron arch y dystiolaeth; a gosod gaeadlen drws y tabernacl.

6 Dod hefyd allor y poeth-offrwm o flaen drws tabernacl pabell y cyfarfod.

[b] pen. 30. 18.

7 [b] Dod hefyd y noe rhwng pabell y cyfarfod a'r allor, a dod ynddi ddwfr.

8 A gosod hefyd y cynteddfa oddi amgylch; a dod gaeadlen *ar* borth y cynteddfa.

[c] pen. 30. 26.

9 A chymmer olew yr enneiniad, ac [c] enneinia y tabernacl, a'r hyn oll *sydd* ynddo, a chyssegra ef a'i holl lestri; a sanctaidd fydd.

10 Enneinia hefyd allor y poeth-offrwm, a'i holl lestri; a'r allor a gyssegri: a [d] hi a fydd yn allor sancteiddiolaf.

[d] pen. 29. 36, 37.

11 Enneinia y noe a'i throed, a sancteiddia hi.

12 A dwg Aaron a'i feibion i ddrws pabell y cyfarfod, a golch hwynt â dwfr.

13 A gwisg am Aaron y gwisgoedd sanctaidd; ac enneinia ef, a sancteiddia ef, i offeiriadu i mi.

14 Dwg hefyd ei feibion ef, a gwisg hwynt â pheisiau.

15 Ac enneinia hwynt, megis yr enneiniaist eu tad hwynt, i offeiriadu i mi: felly bydd eu henneiniad iddynt yn offeiriadaeth dragywyddol, trwy eu cenhedlaethau.

16 Felly Moses a wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynodd yr ARGLWYDD iddo; felly y gwnaeth efe.

1490.

[e] Num. 7. 1.

17 ¶ Felly yn y mis cyntaf o'r ail flwyddyn, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, [e] y codwyd y tabernacl.

18 A Moses a gododd y tabernacl, ac a sicrhâodd ei forteisiau, ac a osododd i fynu ei ystyllod, ac a roddes i mewn ei farrau, ac a gododd ei golofnau;

19 Ac a ledodd y babell-lenn ar y tabernacl, ac a osododd dô y babell-lenn arni oddi arnodd; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

[f] pen. 25. 16.

20 ¶ Cymmerodd hefyd a rhoddodd [f] y dystiolaeth yn yr arch, a gosododd y trosolion wrth yr arch, ac a roddodd y drugareddfa i fynu ar yr arch.

[g] pen. 35. 12.

21 Ac efe a ddug yr arch i'r tabernacl, ac [g] a osododd y wahanlen orchudd, i orchuddio arch y dystiolaeth; megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

22 ¶ Ac efe a roddodd y bwrdd o fewn pabell y cyfarfod, ar ystlys y tabernacl, o du y gogledd, o'r tu allan i'r wahanlen.

Cyn CRIST 1490.

23 Ac efe a drefnodd yn drefnus arno ef y bara, ger bron yr ARGLWYDD; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

24 ¶ Ac efe a osododd y canhwyllbren o fewn pabell y cyfarfod, ar gyfer y bwrdd, ar ystlys y tabernacl, o du y dehau.

25 Ac efe a oleuodd y lampau ger bron yr ARGLWYDD; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

26 ¶ Efe a osododd hefyd yr allor aur ym mhabell y cyfarfod, o flaen y wahanlen.

27 Ac a arogl-darthodd arni arogl-darth peraidd; megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

28 ¶ Ac efe a osododd y gaeadlen *ar* ddrws y tabernacl.

29 Ac efe a osododd allor y poeth-offrwm *wrth* ddrws tabernacl pabell y cyfarfod; ac a offrymmodd arni boeth-offrwm a bwyd-offrwm; [h] fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

[h] pen. 30. 9.

30 ¶ Efe a osododd y noe hefyd rhwng pabell y cyfarfod a'r allor, ac a roddodd yno ddwfr i ymolchi.

31 A Moses, ac Aaron, a'i feibion, a olchasant yno eu dwylaw a'u traed.

32 Pan elent i babell y cyfarfod, a phan nesâent at yr allor, yr ymolchent; [i] fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

[i] pen. 30. 19.

33 Ac efe a gododd y cynteddfa o amgylch y tabernacl a'r allor, ac a roddodd gaeadlen *ar* borth y cynteddfa. Felly y gorphenodd Moses y gwaith.

[k] Lef. 16. 2. Num. 9. 15. 1 Bren. 8. 10. 2 Chron. 5. 13. a 7. 2. Es. 6. 4. Dat. 15. 8.

34 ¶ [k] Yna cwmmwl a orchuddiodd babell y cyfarfod; a gogoniant yr ARGLWYDD a lanwodd y tabernacl.

35 Ac ni allai Moses fyned i babell y cyfarfod; am fod y cwmmwl yn aros arni, a gogoniant yr ARGLWYDD yn llenwi y tabernacl.

‖ *yr ymdeithiai.*

36 A phan gyfodai y cwmmwl oddi ar y tabernacl, ‖ y cychwynai meibion Israel i'w holl deithiau.

37 Ac oni chyfodai y cwmmwl, yna ni chychwynent hwy hyd y dydd y cyfodai.

[l] pen. 13 21.

38 Canys [l] cwmmwl yr ARGLWYDD *ydoedd* ar y tabernacl y dydd, a thân ydoedd arno y nos, y'ngolwg holl dŷ Israel, yn eu holl deithiau hwynt.

TRYDYDD LLYFR MOSES,

YR HWN A ELWIR

LEFITICUS.

Cyn CRIST 1490.

PENNOD I.

1 *Trefn y poeth-offrymmau,* 3 *o eidionau,* 10 *o ddefaid, neu eifr,* 14 *ac o adar.*

A'R Arglwydd a alwodd ar Moses, ac a lefarodd wrtho o babell y cyfarfod, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, [a] Pan ddygo dyn o honoch offrwm i'r Arglwydd, o aniſail, *ſef* o'r eidionau, neu o'r praidd, yr offrymmwch eich offrwm.

[a] pen. 22. 18.

3 Os poeth-offrwm o eidion *fydd* ei offrwm ef, offrymmed ef yn wrryw perffeith-gwbl; a dyged ef o'i ewyllys ei hun i ddrws pabell y cyfarfod, ger bron yr Arglwydd.

[b] Exod. 29. 10, 15. pen. 4. 15.

4 [b] A gosoded ei law ar ben y poeth-offrwm; ac fe a'i cymmerir ef yn gymmeradwy ganddo, i wneuthur cymmod drosto.

5 Lladded hefyd yr eidion ger bron yr Arglwydd; a dyged meibion Aaron yr offeiriaid y gwaed, a thaenellant y gwaed o amgylch ar yr allor, yr hon *ſydd wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

6 A blinged y poeth-offrwm, a thorred ef yn ei ddarnau.

7 A rhodded meibion Aaron yr offeiriad dân ar yr allor, a gosodant goed mewn trefn ar y tân,

8 A gosoded meibion Aaron yr offeiriaid, y darnau, y pen, a'r brasder, mewn trefn ar y coed *a fyddant* ar y tân *ſydd* ar yr allor.

9 Ond ei berfedd, a'i draed, a ylch efe mewn dwfr: a'r offeiriad a lysg y cwbl ar yr allor, yn boeth-offrwm, yn aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r Arglwydd.

10 ¶ Ac os o'r praidd, *ſef* o'r defaid, neu o'r geifr, *yr offrymma efe* boeth-offrwm; offrymmed ef yn wrryw perffeith-gwbl.

11 A lladded ef ger bron yr Arglwydd, o du y gogledd i'r allor; a thaenelled meibion Aaron, yr offeiriaid, ei waed ef ar yr allor o amgylch.

12 A thorred ef yn ei ddarnau, gyd â'i ben a'i frasder; a gosoded yr offeiriad hwynt ar y coed *a fyddant* ar y tân *ſydd* ar yr allor.

13 Ond golched y perfedd a'r traed mewn dwfr: a dyged yr offeiriad y cwbl, a llosged ar yr allor. Hwn *ſydd* boeth-offrwm, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r Arglwydd.

14 ¶ Ac os poeth-offrwm o aderyn *fydd* ei offrwm ef i'r Arglwydd; yna dyged ei offrwm [c] o durturau, neu o gywion colommennod.

[c] pen. 5. 7.

15 A dyged yr offeiriad ef at yr allor, a thorred ei ben ef, a llosged ef ar yr allor; a gwasger ei waed ef ar ystlys yr allor.

16 A thynned ymaith ei grombil ef ynghyd â'i ‖blu, a bwried hwynt ger llaw yr allor, o du y dwyrain, i'r lle *y byddo* y lludw.

‖ Neu, *aflendid.*

17 Hollted ef, â'i esgyll hefyd; *etto* [d] na wahaned *ef:* a llosged yr offeiriad ef ar yr allor, ar y coed *a fyddant* ar y tân. Dyma boeth-offrwm, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r Arglwydd.

[d] Gen. 15. 10.

PENNOD II.

1 *Y bwyd-offrwm tanllyd gyd âg olew ac arogldarth;* 4 *naill ai wedi ei bobi mewn ffwrn,* 5 *ai ar radell,* 7 *ai mewn padell ffrio;* 12 *neu o'r blaen-ffrwyth yn y dywysen.* 13 *Halen y bwyd-offrwm.*

PAN offrymmo dyn [a] fwyd-offrwm i'r Arglwydd, bydded ei offrwm ef o beilliaid; a thywallted olew arno, a rhodded thus arno.

[a] pen. 6. 14. a 9. 17. Num. 15. 4.

2 A dyged ef at feibion Aaron yr offeiriaid: a chymmered efe oddi yno lonaid ei law o'i beilliaid, ac o'i olew, ynghyd â'i holl thus; a llosged yr offeiriad ei goffadwriaeth ar yr allor, yn

Cyn CRIST 1490.

offrwm tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

3 A *bydded* [b] gweddill y bwyd-offrwm i Aaron ac i'w feibion: [c] sancteiddbeth o danllyd offrymmau yr ARGLWYDD *ydyw.*

4 ¶ Hefyd pan offrymmech fwyd-offrwm, wedi ei bobi *mewn* ffwrn, teisen beilliaid groyw, wedi ei chymmysgu trwy olew, neu afrllad croyw wedi eu henneinio âg olew, a fydd.

5 ¶ Ond os bwyd-offrwm ar radell *fydd* dy offrwm di, bydded o beilliaid wedi ei gymmysgu yn groyw trwy olew.

6 Torr ef yn ddarnau a thywallt arno olew: bwyd-offrwm *yw.*

7 ¶ Ac os bwyd-offrwm padell *fydd* dy offrwm, gwneler o beilliaid trwy olew.

8 A dwg i'r ARGLWYDD y bwyd-offrwm, yr hwn a wnair o'r rhai hyn: ac wedi y dyger at yr offeiriad, dyged yntau ef at yr allor.

9 A choded yr offeiriad ei [d] goffadwriaeth o'r bwyd-offrwm, a llosged ef ar yr allor; [e] yn offrwm tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

10 A *bydded* i Aaron ac i'w feibion weddill y bwyd-offrwm: sancteiddbeth o danllyd offrymmau yr ARGLWYDD *ydyw.*

11 Na wneler [f] yn lefeinllyd ddim bwyd-offrwm a offrymmoch i'r ARGLWYDD: canys dim surdoes, na mêl, ni losgwch yn offrwm tanllyd i'r ARGLWYDD.

12 ¶ Offrymmwch i'r ARGLWYDD offrwm y blaen-ffrwyth; ond na † losger hwynt ar yr allor yn arogl peraidd.

13 [g] Dy holl fwyd-offrwm hefyd a hellti di â halen; ac na phalled halen cyfammod dy DDUW o fod ar dy fwyd-offrwm: offrymma halen ar bob offrwm i ti.

14 Ac os offrymmi i'r ARGLWYDD fwyd-offrwm y ffrwythau cyntaf; tywysenau irion wedi eu crasu wrth y tân, *sef* ŷd a gurir allan o'r dywysen lawn, a offrymmi di yn fwyd-offrwm dy ffrwythau cyntaf.

15 A dod olew arno, a gosod thus arno: bwyd-offrwm *yw.*

16 A llosged yr offeiriad ei goffadwriaeth ef o'i ŷd wedi ei guro allan, ac o'i olew, ynghyd â'i holl thus: offrwm tanllyd i'r ARGLWYDD *yw.*

PENNOD III.

1 *Yr aberth hêdd o eidion,* 6 *o'r praidd;* 7 *naill ai oen,* 12 *ai gafr.*

AC os [a] aberth hêdd *fydd* ei offrwm ef, pan offrymmo efe eidion, offrymmed ef ger bron yr ARGLWYDD yn berffeith-gwbl; pa un bynnag ai yn wrryw ai yn fanyw.

2 A [b] rhodded ei law ar ben ei offrwm, a lladded ef *wrth* ddrws pabell y cyfarfod: a thaenelled meibion Aaron, yr offeiriaid, y gwaed ar yr allor o amgylch.

3 Ac offrymmed o'r aberth hêdd aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; *sef* [c] y weren fòl, a'r holl wer a fydd ar y perfedd;

4 A'r ddwy aren, a'r gwer *a fyddo* arnynt hyd y tenewyn, a'r ‖ rhwyden hefyd *a fydd* oddi ar yr afu a dynn efe ymaith, ynghyd â'r arennau.

5 A [d] llosged meibion Aaron hynny ar yr allor, ynghyd â'r offrwm poeth *sydd* ar y coed *a fyddant* ar y tân, yn aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

6 ¶ Ac os o'r praidd y *bydd* yr hyn a offrymmo efe yn hêdd-aberth i'r ARGLWYDD, offrymmed ef yn wrryw neu yn fanyw perffeith-gwbl.

7 Os oen a offrymma efe yn ei offrwm; yna dyged ger bron yr ARGLWYDD.

8 A gosoded ei law ar ben ei offrwm, a lladded ef o flaen pabell y cyfarfod; a thaenelled meibion Aaron ei waed ef ar yr allor oddi amgylch.

9 Ac offrymmed o'r aberth hêdd yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; ei weren, a'r gloren i gyd: torred hi ymaith wrth asgwrn y cefn, ynghyd â'r weren fòl, a'r holl wer *a fyddo* ar y perfedd.

10 A'r ddwy aren, a'r gwer *a fyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, ynghyd â'r arennau, a dynn efe ymaith.

11 A llosged yr offeiriad hyn ar yr allor: [e] bwyd-aberth tanllyd i'r ARGLWYDD *ydyw.*

12 ¶ Ac os gafr *fydd* ei offrwm ef; dyged hi ger bron yr ARGLWYDD.

13 A gosoded ei law ar ei phen, a lladded hi o flaen pabell y cyfarfod; a thaenelled meibion Aaron ei gwaed hi ar yr allor o amgylch.

14 Ac offrymmed o hynny ei offrwm o aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; sef y weren fòl, a'r holl wer *a fyddo* ar y perfedd.

15 A'r ddwy aren, a'r gwer *a fyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, ynghyd â'r arennau, a dynn efe ymaith.

16 A llosged yr offeiriad hwynt ar yr allor: bwyd-aberth tanllyd o arogl

Cyn CRIST 1490.

[b] pen. 7. 6. a 10. 12.
[c] Num. 18. 9.
[d] ad. 2.
[e] Exod. 29. 18.
[f] Edrych Matt. 16. 12. Marc 8. 15. Luc 12. 1. 1 Cor. 5. 8. Gal. 5. 9.
† Heb. *ddyrchafer.*
[g] Marc 9. 49.
[a] pen. 7. 11, 29. a 22. 18, 21.
[b] Exod. 29. 10.
[c] Exod. 29. 13.
‖ Neu, *lliein-gig.*
[d] pen. 6. 12.
[e] Edrych pen. 21. 6, 7, 8, 21, 22. a 22. 25. Ezec. 44. 7. Mal. 1. 7, 12.

peraidd *ydyw.* [f]Yr holl wer *sydd eiddo* yr ARGLWYDD.

17 Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl anneddau, *yw ;* na fwyttâoch ddim gwer, na dim [g]gwaed.

PENNOD IV.

1 *Aberthau dros bechod,* 3 *a wnelai yr offeiriad,* 13 *neu yr holl gynnulleidfa,* 22 *neu y pennaeth,* 27 *neu y bobl, mewn anwybod.*

LLEFARODD yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [a]Pan becho dyn mewn anwybod yn erbyn yr un o orchymynion yr ARGLWYDD, a gwneuthur yn erbyn un o honynt y pethau ni ddylid eu gwneuthur :

3 Os offeiriad enneiniog a becha yn ol pechod y bobl ; offrymmed, dros ei bechod a wnaeth, [b]fustach ieuangc perffeith-gwbl, yn aberth dros bechod i'r ARGLWYDD.

4 A dyged y bustach i ddrws pabell y cyfarfod, ger bron yr ARGLWYDD, a gosoded ei law ar ben y bustach, a lladded y bustach ger bron yr ARGLWYDD.

5 A [c]chymmered yr offeiriad enneiniog o waed y bustach, a dyged ef i babell y cyfarfod.

6 A throched yr offeiriad ei fys yn y gwaed, a thaenelled o'r gwaed ger bron yr ARGLWYDD seithwaith, o flaen gwahanlen y cyssegr.

7 A gosoded yr offeiriad *beth* o'r gwaed ger bron yr ARGLWYDD ar gyrn allor yr arogl-darth peraidd, yr hon *sydd* ym mhabell y cyfarfod ; a thywallted [d]holl waed *arall* y bustach wrth droed allor y poeth-offrwm, yr hon *sydd wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

8 A thynned holl wer bustach yr aberth dros bechod oddi wrtho ; y weren fòl, a'r holl wer *fyddo* ar y perfedd.

9 A'r ddwy aren, a'r gwer *a fyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a dynn efe ymaith, ynghyd â'r arennau ;

10 [e]Megis y tynnodd o fustach yr aberth hêdd : a llosged yr offeiriad hwynt ar allor y poeth-offrwm.

11 [f]Ond croen y bustach, a'r holl gig, ynghyd â'i ben, a'i draed, a'i berfedd, a'i fiswail,

12 A'r holl fustach hefyd, a ddwg efe allan i'r tu allan i'r gwersyll, i le glân, [g]wrth dywalltfa y lludw ; ac [h]a'i llysg ar goed yn tân : wrth dywalltfa y lludw y llosgir ef.

13 ¶ Ac [i]os holl gynnulleidfa Israel a becha mewn anwybod, [k]a'r peth yn guddiedig o olwg y gynnulleidfa, a gwneuthur o honynt yn erbyn yr un o orchymynion yr ARGLWYDD, ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, a myned yn euog :

14 Pan wypir y pechod y pechasant ynddo ; yna offrymmed y gynnulleidfa fustach ieuangc dros y pechod, a dygant ef o flaen pabell y cyfarfod.

15 A gosoded henuriaid y gynnulleidfa eu dwylaw ar ben y bustach ger bron yr ARGLWYDD, a lladdant y bustach ger bron yr ARGLWYDD.

16 A dyged yr offeiriad enneiniog o waed y bustach i babell y cyfarfod.

17 A throched yr offeiriad ei fys yn y gwaed, a thaenelled ger bron yr ARGLWYDD seithwaith, o flaen y wahanlen.

18 A gosoded o'r gwaed ar gyrn yr allor *sydd* ger bron yr ARGLWYDD, *sef* yr hon *sydd* ym mhabell y cyfarfod ; a thywallted yr holl waed *arall* wrth waelod allor y poeth-offrwm, yr hon sydd wrth ddrws pabell y cyfarfod.

19 A thynned ei holl wer allan o hono, a llosged ar yr allor.

20 A gwnaed i'r bustach hwn megis y gwnaeth [l]i fustach y pech-aberth ; felly gwnaed iddo : a'r offeiriad a wna gymmod drostynt ; ac fe a faddeuir iddynt.

21 A dyged y bustach allan i'r tu allan i'r gwersyll, a llosged ef fel y llosgodd y bustach cyntaf. Dyma aberth dros bechod y gynnulleidfa.

22 ¶ Os pecha pennaeth, a gwneuthur mewn anwybod yn erbyn yr un o orchymynion yr ARGLWYDD ei DDUW, ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, a bod yn euog ;

23 Neu os daw i wybod ei fai yr hwn a wnaeth : dyged ei offrwm o lwdn gafr gwrryw perffeith-gwbl.

24 A gosoded ei law ar ben y llwdn, a lladded ef yn y lle *y lleddir* y poeth-offrwm, ger bron yr ARGLWYDD. Dyma aberth dros bechod.

25 A chymmered yr offeiriad o waed yr aberth dros bechod â'i fys, a gosoded ar gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei waed ef wrth waelod allor y poeth-offrwm.

26 A llosged ei holl wer ar yr allor, fel [m]gwer yr aberth hêdd : a gwnaed yr

[f] pen. 7. 23. 25.
[g] Gen. 9. pen. 7. 23, 26. a 17. 10, 14. Deut. 12. 16. 1 Sam. 14. 33. Ezec. 44. 7.
[a] Num. 15. 22.
[b] pen. 9. 2.
[c] pen. 16. 14. Num. 19. 4.
[d] pen. 5. 9.
[e] pen. 3. 3.
[f] Exod. 29. 14. Num. 19. 5.
[g] pen. 6. 11.
[h] Heb. 13. 11.
[i] Num. 15. 24.
[k] pen. 5. 2, 3, 4.
[l] ad. 3.
[m] pen. 3. 5.

offeiriad gymmod drosto am ei bechod; a maddeuir iddo.

27 ¶ Ac [n]os pecha †neb ‖o bobl y wlad mewn anwybod, gan wneuthur yn erbyn yr un o orchymynion yr ARGLWYDD, ddim o'r *pethau* ni ddylid eu gwneuthur, a bod yn euog;

28 Neu os ei bechod yr hwn a bechodd a ddaw i'w wybodaeth ef: yna dyged ei offrwm o lwdn gafr fanyw berffeith-gwbl dros ei bechod a bechodd efe.

29 A gosoded ei law ar ben yr aberth dros bechod, a lladded yr aberth dros bechod yn y lle *y lleddir* y poeth-offrwm.

30 A chymmered yr offeiriad o'i gwaed hi â'i fys, a rhodded ar gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei holl waed hi wrth waelod yr allor.

31 A [o]thynned ei holl wer hi, [p]fel y tynnir y gwer oddi ar yr aberth hêdd; a llosged yr offeiriad *ef* ar yr allor, [q]yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto; a maddeuir iddo.

32 Ac os dwg efe ei offrwm dros bechod o oen, dyged hi yn fanyw berffeith-gwbl.

33 A gosoded ei law ar ben yr aberth dros bechod, a lladded hi dros bechod yn y lle y lleddir y poeth-offrwm.

34 A chymmered yr offeiriad â'i fys o waed yr aberth dros bechod, a gosoded ar gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei holl waed hi wrth waelod yr allor.

35 A thynned ei holl wer hi, fel y tynnir gwer oen yr aberth hêdd; a llosged yr offeiriad hwynt ar yr allor, [r]fel aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto am ei bechod yr hwn a bechodd; a maddeuir iddo.

PENNOD V.

1 *Y neb a bechodd trwy gelu yr hyn a wypo,* 2 *trwy gyffwrdd â dim aflan,* 4 *neu trwy lw.* 6 *Ei offrwm dros ei gamwedd, o'r praidd,* 7 *o'r adar,* 11 *o beilliaid.* 14 *Yr offrwm dros gamwedd, mewn cyssegr-ladrad,* 17 *mewn pechodau o anwybod.*

OS pecha dyn, a chlywed llais llw, ac yntau yn dyst, naill ai yn gweled ai yn gwybod; oni fynega, yna efe a ddwg ei anwiredd.

2 [a]Os dyn a gyffwrdd â dim aflan, pa un bynnag ai burgyn bwystfil aflan, ai burgyn anifail aflan, ai burgyn ymlusgiad aflan; er *bod y peth* yn guddiedig oddi wrtho ef, aflan ac euog yw efe.

3 Neu pan gyffyrddo [b]âg aflendid dyn, pa aflendid bynnag iddo, yr hwn y bydd efe aflan o'i blegid, a'r *peth* yn guddiedig rhagddo; pan gaffo wybod, yna euog yw.

4 Neu os dyn a dwng, gan draethu â'r gwefusau ar [c]wneuthur drwg, neu [d]wneuthur da; beth bynnag a draetho dyn trwy lw, a'r *peth* yn guddiedig rhagddo; pan gaffo efe wybod, euog yw o un o hyn.

5 A phan fyddo efe euog o un o hyn; yna [e]cyffesed yr hyn y pechodd ynddo:

6 A dyged i'r ARGLWYDD ei offrwm dros gamwedd am ei bechod yr hwn a bechodd; *sef* banyw o'r praidd, oen neu fynn gafr, yn aberth dros bechod; a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto am ei bechod.

7 Ond [f]os ei law ni chyrhaedd werth oen; dyged i'r ARGLWYDD, am ei gamwedd yr hwn a bechodd, ddwy [g]durtur, neu ddau gyw colommen; y naill yn aberth dros bechod, a'r llall yn boeth-offrwm.

8 A dyged hwynt at yr offeiriad; ac offrymmed efe yr hwn *sydd* dros bechod yn gyntaf, [h]a thorred ei ben wrth ei wegil; ond na thorred ef ymaith.

9 A thaenelled o waed yr aberth dros bechod ar ystlys yr allor; a [i]gwasger y rhan arall o'r gwaed wrth waelod yr allor. Dyma aberth dros bechod.

10 A'r ail a wna efe yn offrwm poeth, yn ol [k]y ddefod: a'r offeiriad a wna gymmod drosto am ei bechod yr hwn a bechodd; a maddeuir iddo.

11 ¶ Ac os ei law ni chyrhaedd ddwy durtur, neu ddau gyw colommen; yna dyged yr hwn a bechodd ei offrwm o ddegfed ran ephah o beilliaid yn aberth dros bechod: [l]na osoded olew ynddo, ac na rodded thus arno; canys aberth dros bechod *yw*.

12 A dyged hynny at yr offeiriad: a chymmered yr offeiriad o hono lonaid ei law [m]yn goffadwriaeth, a llosged ar yr allor, [n]fel ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD. Dyma aberth dros bechod.

13 A gwnaed yr offeiriad gymmod drosto ef am ei bechod a bechodd efe yn un o'r rhai hyn; a maddeuir iddo: [o]a bydded i'r offeiriad y gweddill, megis *o'r* bwyd-offrwm.

14 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

15 [p]Os gwna dyn gamwedd, a phechu trwy amryfusedd, yn y pethau a gyssegrwyd i'r ARGLWYDD; yna dyged i'r AR-

Cyn CRIST 1490.

[n] Num. 15. 27.
† Heb. *un enaid.*
‖ *o'r gwerin.*
[o] pen. 3. 14.
[p] pen. 3. 3.
[q] Exod. 29. 18.
[r] pen. 3. 5.
[a] pen. 11, 24, 28, 31, 39.
[b] pen. 12, a 13, a 15.

Cyn CRIST 1490.

[c] Edrych 1 Sam. 25. 22. Act. 23. 12.
[d] Edrych Marc 6. 23.
[e] Num. 5. 7.
[f] pen. 12. 8. a 14. 21.
[g] pen. 1. 14.
[h] pen. 1. 15.
[i] pen. 4. 7, 18, 30, 34.
[k] pen. 1. 14.
[l] Num. 5. 15
[m] pen. 2. 2.
[n] pen. 4. 35.
[o] pen. 2. 3.
[p] pen. 22. 14.

Cyn CRIST 1490.

GLWYDD dros ei gamwedd, hwrdd perffeith-gwbl o'r praidd, gyd â'th bris di o siclau arian, yn ol [q] sicl y cyssegr, yn aberth dros gamwedd.

[q] Exod. 30. 13.

16 A thaled am y niwed a wnaeth *yn* y peth cyssegredig, a [r] rhodded ei bummed ran yn ychwaneg atto, a rhodded ef at yr offeiriad: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto â hwrdd yr offrwm dros gamwedd; a maddeuir iddo.

[r] pen. 22. 14. a 27. 13, 15, 27. Num. 5. 7.

17 ¶ Ac os pecha [s] enaid, a gwneuthur *yn erbyn* gorchymynion yr ARGLWYDD, ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur; er na wyddai, etto euog fydd, a'i anwiredd a ddwg.

[s] pen. 4. 2.

18 A dyged hwrdd perffeith-gwbl o'r praidd, gyd â'th bris di, at yr offeiriad, yn offrwm dros gamwedd: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto am ei amryfusedd a gam-gymmerodd efe, ac yntau heb wybod; a maddeuir iddo.

19 Aberth dros gamwedd *yw* hyn: camwedd a wnaeth yn ddïau yn erbyn yr ARGLWYDD.

PENNOD VI.

1 *Yr offrwm dros gamwedd mewn pechodau a wneler trwy wybod.* 8 *Cyfraith y poeth-offrwm,* 14 *a'r bwyd-offrwm.* 19 *Yr offrwm wrth gyssegru offeiriad.* 24 *Cyfraith y pech-offrwm.*

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a] Os pecha dyn, a gwneuthur camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD, a dywedyd celwydd wrth ei gymmydog am yr hyn a rodded atto i'w gadw, neu am yr hyn y rhoddes efe ei law, neu yn yr hyn trwy drawsder a ddygodd efe, neu yn yr hyn y twyllodd ei gymmydog;

[a] Num. 5. 6.

3 Neu os cafodd beth gwedi ei golli, a dywedyd celwydd am dano, neu dyngu yn anudon; am ddim o'r holl bethau a wnelo dyn, gan bechu ynddynt:

4 Yna, am iddo bechu, a bod yn euog; bydded iddo roddi yn ei ol y trais a dreisiodd efe, neu y peth a gafodd trwy dwyll, neu y peth a adawyd i gadw gyd âg ef, neu y peth wedi ei golli a gafodd efe,

5 Neu beth bynnag y tyngodd efe anudon am dano; [b] taled hynny erbyn ei ben, a chwaneged ei bummed ran atto: † ar y dydd yr offrymmo dros gamwedd, rhodded ef i'r neb a'i pïau.

[b] pen. 5. 16.

† Heb. *yn nydd ei gamwedd.*

6 A dyged i'r ARGLWYDD ei offrwm dros gamwedd, hwrdd perffeith-gwbl o'r praidd, [c] gyd â'th bris di, yn offrwm dros gamwedd, at yr offeiriad.

[c] pen. 5. 15.

7 A gwnaed yr offeiriad gymmod drosto ger bron yr ARGLWYDD: a maddeuir iddo, am ba beth bynnag a wnaeth, i fod yn euog o hono.

8 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

9 Gorchymyn i Aaron, ac i'w feibion, gan ddywedyd, Dyma gyfraith y poeth-offrwm: (poeth-offrwm *yw,* o herwydd y llosgi ar yr allor ar hŷd y nos hyd y bore, a thân yr allor a gynneuir arni)

10 [d] Gwisged yr offeiriad hefyd ei lïein-wisg am dano, a gwisged lodrau llïan am ei gnawd, a choded y lludw lle yr ysodd y tân y poeth-aberth ar yr allor, a gosoded ef [e] ger llaw yr allor.

[d] Exod. 28. 40, 41, 43.

[e] pen. 1. 16.

11 A dïosged ei wisgoedd, a gwisged ddillad eraill, a dyged allan y lludw i'r tu allan i'r gwersyll, [f] i le glân.

[f] pen. 4. 12.

12 A chynneuer y tân *sydd* ar yr allor arni; na ddiffodded: ond llosged yr offeiriad goed arni bob bore; a threfned y poeth-offrwm arni, a llosged [g] wer yr aberth hêdd arni.

[g] pen. 3. 3, 9, 14.

13 Cynneuer y tân bob amser ar yr allor; na ddiffodded.

14 ¶ [h] Dyma hefyd gyfraith y bwyd-offrwm. Dyged meibion Aaron ef ger bron yr ARGLWYDD, o flaen yr allor:

[h] pen. 2. 1. Num. 15. 4.

15 A choded o hono yn ei law o beilliaid y bwyd-offrwm, ac o'i olew, a'r holl thus yr hwn *fydd* ar y bwyd-offrwm; a llosged ei [i] goffadwriaeth ef ar yr allor, yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

[i] pen. 2. 2, 9.

16 [k] A'r gweddill o hono a fwytty Aaron a'i feibion: yn groyw y bwyttâir ef: [l] yn y lle sanctaidd o fewn cynteddfa pabell y cyfarfod y bwyttânt ef.

[k] pen. 2. 3.

[l] pen. 10. 12.

17 Na phober ef trwy lefain. [m] Rhoddais ef yn rhan *iddynt* o'm haberthau tanllyd: [n] peth sancteiddiolaf *yw* hyn, megis yr aberth dros bechod, a'r aberth dros gamwedd.

[m] Num. 18. 9, 10.

[n] pen. 2. 3.

18 Pob gwrryw o blant Aaron a fwyttânt hyn: deddf dragywyddol fydd yn eich cenhedlaethau am aberthau tanllyd yr ARGLWYDD: [o] pob un a gyffyrddo â hwynt, fydd sanctaidd.

[o] Exod. 29. 37. pen. 22. 4, 5, 6.

19 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

20 [p] Dyma offrwm Aaron a'i feibion, yr hwn a offrymmant i'r ARGLWYDD, ar y dydd yr enneinier ef. Degfed ran [q] ephah o beilliaid yn fwyd-offrwm gwastadol, ei hanner y bore, a'r hanner brydnawn.

[p] Exod. 29. 2.

[q] Exod. 16. 36.

21 Gwneler ef trwy olew mewn padell: *yna* y dygi ef i mewn wedi ei grasu;

Cyn CRIST 1490.

ac offrymma ddarnau y bwyd-offrwm wedi ei grasu, yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

22 A'r offeiriad o'i feibion ef, [r] yr hwn a enneinir yn ei le ef, gwnaed hyn, *trwy* ddeddf dragywyddol: [s] llosger y cwbl i'r ARGLWYDD.

23 A phob bwyd-offrwm dros yr offeiriad a fydd wedi ei losgi oll: na fwyttâer ef.

24 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

25 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, gan ddywedyd, [t] Dyma gyfraith yr aberth dros bechod. [u] Yn y lle y lleddir y poeth-offrwm, y lleddir yr aberth dros bechod ger bron yr ARGLWYDD: [x] sancteiddiolaf *yw* efe.

26 [y] Yr offeiriad a'i hoffrymmo dros bechod, a'i bwytty: yn y lle sanctaidd y bwyttâir ef, y'nghynteddfa pabell y cyfarfod.

27 Beth bynnag a gyffyrddo â'i gig ef, a fydd sanctaidd: a phan daeneller o'i waed ef ar ddilledyn, golch yn y lle sanctaidd yr hyn y taenellodd *y gwaed* arno.

28 A [z] thorrer y llestr pridd y berwer ef ynddo: ond os mewn llestr pres y berwir ef, ysgwrier a golcher ef mewn dwfr.

29 Bwyttâed pob gwrryw ym mysg yr offeiriaid ef: sancteiddiolaf *yw* efe.

30 [a] Ac na fwyttâer un offrwm dros bechod, yr hwn y dyger o'i waed i babell y cyfarfod, i wneuthur cymmod yn y lle sanctaidd; *ond* llosger mewn tân.

PENNOD VII.

1 *Cyfraith yr offrwm dros gamwedd,* 11 *a'r aberthau hêdd;* 12 *pa un bynnag fo ai aberth dïolch,* 16 *ai adduned, ai rhodd o wirfodd.* 22 *Gwahardd y brasder,* 26 *a'r gwaed.* 28 *Rhan yr offeiriad o'r aberthau hêdd.*

[a] DYMA hefyd gyfraith yr offrwm dros gamwedd: [b] sancteiddiolaf *yw*.

2 [c] Yn y man lle y lladdant y poeth-offrwm, y lladdant yr aberth dros gamwedd; a'i waed a daenella efe ar yr allor o amgylch.

3 A'r [d] holl wer a offrymma efe o hono; y gloren hefyd, a'r weren fòl.

4 A'r ddwy aren, a'r gwer *fyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, ynghyd â'r arennau, a dynn efe ymaith.

5 A llosged yr offeiriad hwynt ar yr allor, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: aberth dros gamwedd *yw*.

6 [e] Pob gwrryw ym mysg yr offeiriaid a'i bwytty: yn y lle sanctaidd y bwyttâir ef: sancteiddiolaf *yw*.

7 Fel *y mae* yr aberth dros bechod, felly *y bydd* [f] yr aberth dros gamwedd; un gyfraith *sydd* iddynt: yr offeiriad, yr hwn a wna gymmod âg ef, a'i pïau.

8 A'r offeiriad a offrymmo boeth-offrwm neb, yr offeiriad a gaiff iddo ei hun groen y poeth-offrwm a offrymmodd efe.

9 A [g] phob bwyd-offrwm a graser mewn ffwrn, a'r hyn oll a wneler mewn padell, neu ar radell, fydd eiddo yr offeiriad a'i hoffrymmo.

10 A phob bwyd-offrwm wedi ei gymmysgu trwy olew, neu yn sych, a fydd i holl feibion Aaron, bob un fel ei gilydd.

11 [h] Dyma hefyd gyfraith yr ebyrth hêdd a offrymma efe i'r ARGLWYDD.

12 Os yn lle dïolch yr offrymma efe hyn; offrymmed gyd â'r aberth dïolch deisenau croyw, wedi eu cymmysgu trwy olew; ac afrllad croyw, wedi eu hiro âg olew; a pheilliaid wedi ei grasu yn deisenau, wedi eu cymmysgu âg olew.

13 Heb law y teisenau, offrymmed fara lefeinllyd, *yn* ei offrwm, gyd â'i hêdd-aberth o ddïolch.

14 Ac offrymmed o hyn un *dorth* o'r holl offrwm, yn offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD; *a* bydded *hwnnw* eiddo yr offeiriad a daenello waed yr ebyrth hêdd.

15 A chig ei hêdd-aberth o ddïolch a fwyttâir y dydd yr offrymmir ef: na adawer *dim* o hono hyd y bore.

16 Ond [i] os adduned, neu offrwm gwirfodd, fydd aberth ei offrwm ef; y dydd yr offrymmo efe ei aberth, bwyttâer ef: a thrannoeth bwyttâer yr hyn fyddo yn weddill o hono.

17 Ond yr hyn a fyddo o gig yr aberth yn weddill y trydydd dydd, llosger yn tân.

18 Ac os bwyttâir dim o gig offrwm ei ebyrth hêdd ef o fewn y trydydd dydd, ni byddir boddlawn i'r hwn a'i hoffrymmo ef, *ac* nis cyfrifir iddo, ffieiddbeth fydd: a'r dyn a fwytty o hono, a ddwg ei anwiredd.

19 A'r cig a gyffyrddo â dim aflan, ni fwyttâir; mewn tân y llosgir ef: a'r cig *arall,* pob glân a fwytty o hono.

20 A'r dyn a fwyttâo gig yr hêdd-aberth, yr hwn *a berthyn* i'r ARGLWYDD, [k] a'i aflendid arno; [l] torrir ymaith y dyn hwnnw o fysg ei bobl.

21 Ac os dyn a gyffwrdd â dim aflan,

Cyn CRIST 1490.

[r] pen. 4. 3.
[s] Exod. 29. 25.
[t] pen. 4. 2.
[u] pen. 1. 3, 5, 11. a 4. 24, 29, 33.
[x] pen. 21. 22.
[y] Num. 18. 9.
[z] pen. 11. 33.
[a] pen. 4. 7, 11, 12, 18, 21. a 16. 27. Heb. 13. 11.
[a] pen. 5. a 6.
[b] pen. 21. 22.
[c] pen. 1. 3, 5, 11. a 4. 24, 29, 33.
[d] Exod. 29. 13. pen. 3. 4, 10. a 4. 8, 9.
[e] Num. 18. 9, 10.
[f] pen. 6. 26.
[g] pen. 2. 3, 10. Num. 18. 9.
[h] pen. 3. 1. a 22. 18, 21.
[i] pen. 19. 7, 8.
[k] pen. 15. 3.
[l] Gen. 17. 14.

Cyn CRIST 1490.

sef âg [m] aflendid dyn, neu âg anifail [n] aflan, neu âg un ffieiddbeth aflan, a bwytta o gig yr hêdd-aberth, yr hwn *a berthyn* i'r ARGLWYDD; yna y torrir ymaith y dyn hwnnw o fysg ei bobl.

22 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

23 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [o] Na fwyttêwch ddim gwer eidion, neu ddafad, neu afr.

24 Etto gwer burgyn, neu wer ysglyfaeth, a ellir ei weithio mewn pob gwaith: ond gan fwytta na fwyttêwch *ef*.

25 O herwydd pwy bynnag a fwyttâo wer yr anifail, o'r hwn yr offrymmir aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; torrir ymaith yr enaid a'i bwyttâo o fysg ei bobl.

26 [p] Na fwyttêwch chwaith ddim gwaed o fewn eich cyfanneddau, o'r eiddo aderyn, nac o'r eiddo anifail.

27 Pob enaid a fwyttâo ddim gwaed, torrir ymaith yr enaid hwnnw o fysg ei bobl.

28 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

29 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Y neb a offrymmo ei aberth hêdd i'r ARGLWYDD, dyged ei rodd o'i aberth hêdd i'r ARGLWYDD.

30 [q] Ei ddwylaw a ddygant ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD; y gwer ynghyd â'r barwyden a ddwg efe: [r] y barwyden *fydd* i'w chyhwfanu, yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD.

31 A llosged yr offeiriad y gwer ar yr allor: a bydded y barwyden i Aaron ac i'w feibion.

32 Rhoddwch hefyd y balfais ddehau yn offrwm dyrchafael i'r offeiriad, o'ch ebyrth hêdd.

33 Yr hwn o feibion Aaron a offrymmo waed yr ebyrth hêdd, a'r gwer; bydded iddo ef yr ysgwyddog ddehau yn rhan.

34 O herwydd [s] parwyden y cyhwfan, ac ysgwyddog y dyrchafael, a gymmerais i gan feibion Israel o'u hebyrth hêdd, ac a'u rhoddais hwynt i Aaron yr offeiriad, ac i'w feibion, trwy ddeddf dragywyddol, oddi wrth feibion Israel.

35 ¶ Hyn yw *rhan* enneiniad Aaron, ac enneiniad ei feibion, o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, yn y dydd y nesâodd efe hwynt i offeiriadu i'r ARGLWYDD;

36 Yr hwn a orchymynodd yr ARGLWYDD ei roddi iddynt, [t] y dydd yr enneiniodd efe hwynt allan o feibion Israel, *trwy* ddeddf dragywyddol, trwy eu cenhedlaethau.

37 Dyma gyfraith y poeth-offrwm, y bwyd-offrwm, a'r aberth dros bechod, a'r aberth dros gamwedd, a'r cyssegriadau, a'r aberth hêdd;

38 Yr hon a orchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses ym mynydd Sinai, yn y dydd y gorchymynodd efe i feibion Israel offrymmu eu hoffrymmau i'r ARGLWYDD, yn anialwch Sinai.

PENNOD VIII.

1 *Moses yn cyssegru Aaron a'i feibion.* 14 *Eu haberth dros bechod.* 18 *Eu poeth-offrwm.* 22 *Hwrdd y cyssegriadau.* 31 *Y lle a'r amser y cyssegrid hwynt.*

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a] Cymmer Aaron a'i feibion gyd âg ef, a'r [b] gwisgoedd, ac [c] olew yr enneiniad, a bustach yr aberth dros bechod, a dau hwrdd, a chawell y bara croyw:

3 A chasgl yr holl gynnulleidfa ynghyd i ddrws pabell y cyfarfod.

4 A gwnaeth Moses fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD iddo: a chasglwyd y gynnulleidfa i ddrws pabell y cyfarfod.

5 A dywedodd Moses wrth y gynnulleidfa, [d] Dyma y peth a orchymynodd yr ARGLWYDD ei wneuthur.

6 A Moses a ddug Aaron a'i feibion, ac a'u golchodd hwynt â dwfr.

7 Ac efe a roddes am dano ef [e] y bais, ac a'i gwregysodd ef â'r gwregys, ac a wisgodd y fantell am dano, ac a roddes yr ephod am dano, ac a'i gwregysodd â gwregys cywraint yr ephod, ac a'i cauodd am dano ef.

8 Ac efe a osododd y ddwyfronneg arno, ac a [f] roddes yr Urim a'r Thummim yn y ddwyfronneg.

9 Ac efe a osododd y meitr ar ei ben ef; ac a osododd ar y meitr, ar ei dalcen ef, y dalaith aur, y goron sanctaidd; fel y [g] gorchymynasai yr ARGLWYDD i Moses.

10 [h] A Moses a gymmerodd olew yr enneiniad, ac a enneiniodd y tabernacl, a'r hyn oll *oedd* ynddo; ac a'u cyssegrodd hwynt.

11 Ac a daenellodd o hono ar yr allor saith waith, ac a enneiniodd yr allor a'i holl lestri, a'r noe hefyd a'i throed, i'w cyssegru.

12 Ac efe [i] a dywalltodd o olew yr enneiniad ar ben Aaron, ac a'i henneiniodd ef, i'w gyssegru.

[m] pen. 12, a 13, a 15.
[n] pen. 11. 24, 28.
[o] pen. 3. 17.
[p] Gen. 9. 4. pen. 3. 17. a 17. 14.
[q] pen. 3. 3, 4, 9, 14.
[r] Exod. 29. 24, 27.
[s] Exod. 29. 28. pen. 10. 14. Num. 18. 18. Deut. 18. 3.
[t] Exod. 40. 13, 15. pen. 8. 12, 30.
[a] Exod. 29. 1.
[b] Exod. 28. 2, 4.
[c] Exod. 30. 24.
[d] Exod. 29. 4.
[e] Exod. 28. 4.
[f] Exod. 28. 30.
[g] Exod. 28. 37, &c.
[h] Exod. 30. 26.
[i] Exod. 29. 7. a 30. 30. Ps. 133. 2.

Cyn CRIST 1490.

13 [k]A Moses a ddug feibion Aaron, ac a wisgodd beisiau am danynt, a gwregysodd hwynt â gwregysau, ac a †osododd gapiau am eu pennau; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

[k] Exod. 29. 8.
† Heb. *rwymodd.*

14 [l]Ac efe a ddug fustach yr aberth dros bechod: ac Aaron a'i feibion a roddasant eu dwylaw ar ben bustach yr aberth dros bechod;

[l] Exod. 29. 10.

15 Ac efe *a'i* lladdodd: a Moses a gymmerth y gwaed, ac a'i rhoddes ar gyrn yr allor o amgylch â'i fys, ac [m]a burodd yr allor; ac a dywalltodd y gwaed wrth waelod yr allor, ac a'i cyssegrodd hi, i wneuthur cymmod arni.

[m] Exod. 29. 36.

16 Efe a gymmerodd hefyd yr holl wer *oedd* ar y perfedd, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a'r ddwy aren a'u gwer; a Moses a'i llosgodd ar yr allor.

17 A'r bustach, a'i groen, a'i gig, a'i fiswail, a losgodd efe mewn tân o'r tu allan i'r gwersyll; fel [n]y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

[n] Exod. 29. 14. pen. 4. 11.

18 ¶ [o]Ac efe a ddug hwrdd y poeth-offrwm: ac Aaron a'i feibion a osodasant eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

[o] Exod. 29. 15.

19 Ac efe a'i lladdodd; a Moses a daenellodd y gwaed ar yr allor o amgylch.

20 Ac efe a dorrodd yr hwrdd yn ei ddarnau; a llosgodd Moses y pen, y darnau, a'r gwer.

21 Ond y perfedd a'r traed a olchodd efe mewn dwfr; a llosgodd Moses yr hwrdd oll ar yr allor. Poeth-offrwm *yw* hwn, i *fod* yn arogl peraidd ac yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; fel [p]y gorchymynodd yr ARGLWYDD i Moses.

[p] Exod. 29. 18.

22 ¶ Ac [q]efe a ddug yr ail hwrdd, sef hwrdd y cyssegriad: ac Aaron a'i feibion a osodasant eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

[q] Exod. 29. 19.

23 Ac efe a'i lladdodd; a Moses a gymmerodd o'i waed, ac a'i rhoddes ar gwrr isaf clust ddehau Aaron, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau.

24 Ac efe a ddug feibion Aaron: a Moses a roes o'r gwaed ar gwrr isaf eu clust ddehau, ac ar fawd eu llaw ddehau, ac ar fawd eu troed dehau; a thaenellodd Moses y gwaed ar yr allor oddi amgylch.

25 Ac efe a gymmerodd hefyd y gwer, a'r gloren, a'r holl wer *oedd* ar y perfedd, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a'r ddwy aren a'u brasder, a'r ysgwyddog ddehau.

26 A chymmerodd o gawell y bara croyw, yr hwn *oedd* ger bron yr ARGLWYDD, un deisen groyw, ac un deisen o fara olewedig, ac un afrlladen; ac a'u gosododd ar y gwer, ac ar yr ysgwyddog ddehau:

27 Ac a roddes y cwbl [r]ar ddwylaw Aaron, ac ar ddwylaw ei feibion, ac a'u cyhwfanodd hwynt yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD.

[r] Exod. 29. 24, &c.

28 A Moses a'u cymmerth oddi ar eu dwylaw hwynt, ac a'u llosgodd ar yr allor, ar yr offrwm poeth. Dyma gyssegriadau o arogl peraidd: dyma aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

29 Cymmerodd Moses y barwyden hefyd, ac a'i cyhwfanodd yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD: [s]rhan Moses o hwrdd y cyssegriad oedd hi; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

[s] Exod. 29. 26.

30 A [t]chymmerodd Moses o olew yr enneiniad, ac o'r gwaed *oedd* ar yr allor, ac a'i taenellodd ar Aaron, ar ei wisgoedd, ar ei feibion hefyd, ac ar wisgoedd ei feibion ynghyd âg ef: ac efe a gyssegrodd Aaron, a'i wisgoedd, â'i feibion hefyd, a gwisgoedd ei feibion ynghyd âg ef.

[t] Exod. 29. 21. a 30. 30.

31 ¶ A dywedodd Moses wrth Aaron, ac wrth ei feibion, [u]Berwch y cig *wrth* ddrws pabell y cyfarfod: ac yno bwyttêwch ef, a'r bara hefyd *sydd* y'nghawell y cyssegriadau; megis y gorchymynais, gan ddywedyd, Aaron a'i feibion a'i bwytty ef.

[u] Exod. 29. 31.

32 A'r gweddill o'r cig, ac o'r bara, a losgwch yn tân.

33 Ac nac ewch dros saith niwrnod allan o ddrws pabell y cyfarfod, hyd y dydd y cyflawner dyddiau eich cyssegriadau: o herwydd [x]saith niwrnod y bydd efe yn eich cyssegru chwi.

[x] Exod. 29. 30, 35. Ezec. 43. 25.

34 Megis y gwnaeth efe heddyw, y gorchymynodd yr ARGLWYDD wneuthur, i wneuthur cymmod drosoch.

35 Ac arhoswch *wrth* ddrws pabell y cyfarfod saith niwrnod, ddydd a nos, a chedwch wyliadwriaeth yr ARGLWYDD, fel na byddoch feirw: canys fel hyn y'm gorchymynwyd.

36 A gwnaeth Aaron a'i feibion yr holl bethau a orchymynodd yr ARGLWYDD trwy law Moses.

PENNOD IX.

1 *Yr offrymmau cyntaf a offrymmodd Aaron drosto ei hun a'r bobl.* 8 *Y pech-offrwm,* 12 *a'r poeth-offrwm drosto ei hun.* 15 *Yr offrymmau dros y*

Cyn CRIST 1490.

bobl. 23 *Moses ac Aaron yn bendithio y bobl.* 24 *Tân yn dyfod oddi wrth yr Arglwydd ar yr allor.*

YNA y bu, ar yr wythfed dydd, i Moses alw Aaron a'i feibion, a henuriaid Israel;

2 Ac efe a ddywedodd wrth Aaron, [a] Cymmer i ti lo ieuangc yn aberth dros bechod, a hwrdd yn boeth-offrwm, o rai perffeith-gwbl, a dwg *hwy* ger bron yr ARGLWYDD.

3 Llefarodd hefyd wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [b] Cymmerwch fynn gafr, yn aberth dros bechod; a llo, ac oen, blwyddiaid, perffeith-gwbl, yn boeth-offrwm;

4 Ac eidion, a hwrdd, yn aberth hêdd, i aberthu ger bron yr ARGLWYDD; a bwyd-offrwm wedi ei gymmysgu trwy olew: o herwydd [c] heddyw yr ymddengys yr ARGLWYDD i chwi.

5 ¶ A dygasant yr hyn a orchymynodd Moses ger bron pabell y cyfarfod: a'r holl gynnulleidfa a ddaethant yn agos, ac a safasant ger bron yr ARGLWYDD.

6 A dywedodd Moses, Dyma y peth a orchymynodd yr ARGLWYDD i chwi ei wneuthur: ac ymddengys gogoniant yr ARGLWYDD i chwi.

7 Dywedodd Moses hefyd wrth Aaron, Dos at yr allor, ac [d] abertha dy aberth dros bechod, a'th boeth-offrwm, a gwna gymmod drosot dy hun, a thros y bobl; ac abertha offrwm y bobl, a gwna gymmod drostynt; fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD.

8 ¶ Yna y nesâodd Aaron at yr allor, ac a laddodd lo yr aberth dros bechod, yr hwn *oedd* drosto ef ei hun.

9 A meibion Aaron a ddygasant y gwaed atto: ac efe a wlychodd ei fys yn y gwaed, ac [e] a'i gosododd ar gyrn yr allor, ac a dywalltodd y gwaed *arall* wrth waelod yr allor.

10 Ond efe a losgodd ar yr allor o'r aberth dros bechod y gwer a'r arennau, a'r rhwyden oddi ar yr afu; fel [f] y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

11 [g] A'r cig a'r croen a losgodd efe yn tân, o'r tu allan i'r gwersyll.

12 Ac efe a laddodd y poeth-offrwm: a meibion Aaron a ddygasant y gwaed atto; ac efe a'i taenellodd ar yr allor o amgylch.

13 A dygasant y poeth-offrwm atto, gyd â'i ddarnau, a'i ben hefyd; ac efe a'u llosgodd hwynt ar yr allor.

14 Ac efe a olchodd y perfedd a'r traed, ac a'u llosgodd hwynt ynghyd â'r offrwm poeth ar yr allor.

15 ¶ Hefyd efe a ddug offrwm y bobl; ac a gymmerodd fwch yr aberth dros bechod y bobl, ac a'i lladdodd, ac a'i hoffrymmodd dros bechod, fel y cyntaf.

16 Ac efe a ddug y poeth-offrwm, ac a'i hoffrymmodd [h] yn ol y ‖ ddefod.

17 Ac efe a ddug [i] y bwyd-offrwm; ac a lanwodd ei law o hono, ac a'*i* llosgodd ar yr allor, [k] heb law poeth-offrwm y bore.

18 Ac efe a laddodd y bustach a'r hwrdd, [l] yn aberth hêdd, yr hwn *oedd* dros y bobl: a meibion Aaron a ddygasant y gwaed atto; ac efe a'i taenellodd ar yr allor o amgylch.

19 *Dygasant* hefyd wer y bustach a'r hwrdd, y gloren, a'r weren fôl, a'r arennau, a'r rhwyden oddi ar yr afu.

20 A gosodasant y gwer ar y parwydenau; ac efe a losgodd y gwer ar yr allor.

21 Y parwydenau hefyd, a'r ysgwyddog ddehau, a gyhwfanodd Aaron [m] yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD; fel y gorchymynodd Moses.

22 A chododd Aaron ei law tu ag at y bobl, ac [n] a'u bendithiodd; ac a ddaeth i waered o wneuthur yr aberth dros bechod, a'r poeth-offrwm, a'r ebyrth hêdd.

23 A Moses ac Aaron a aethant i babell y cyfarfod; a daethant allan, ac a fendithiasant y bobl: a gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangosodd i'r holl bobl.

24 A [o] daeth tân allan oddi ger bron yr ARGLWYDD, ac a ysodd y poeth-offrwm, a'r gwer, ar yr allor: a gwelodd yr holl bobl; a gwaeddasant, a chwympasant ar eu hwynebau.

PENNOD X.

1 *Nadab ac Abihu, am offrymmu tân dïeithr, a losgir gan dân.* 6 *Gwarafun i Aaron ac i'w feibion alaru am danynt.* 8 *Gwahardd gwin i'r offeiriaid pan fônt ar fyned i'r babell.* 12 *Y gyfraith ynghylch bwytta pethau sanctaidd.* 19 *Esgus Aaron am ei throseddu.*

YNA [a] Nadab ac Abihu, meibion Aaron, a gymmerasant bob un ei thusser, ac a roddasant dân ynddynt, ac a osodasant arogl-darth ar hynny; ac a offrymmasant ger bron yr ARGLWYDD dân dïeithr, yr hwn ni orchymynasai efe iddynt.

2 A daeth tân allan oddi ger bron yr ARGLWYDD, ac a'u difâodd hwynt; a buant feirw ger bron yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST 1490.

[a] pen. 4. 3.
[b] pen. 4. 23. Ezra 6. 17.
[c] ad. 23.
[d] Heb. 5. 3. a 7. 27. a 9. 7.
[e] Edrych pen. 4. 7.
[f] pen. 4. 8.
[g] pen. 4. 11.
[h] pen. 1. 3, 10.
‖ Neu, *ordinhâd.*
[i] pen. 2. 1, 2.
[k] Exod. 29. 38.
[l] pen. 3. 1.
[m] Exod. 29. 24 28. pen. 7. 34.
[n] Num. 6. 23.
[o] Gen. 4. 4. Barn. 6. 21. 1 Bren. 18. 38.
[a] Num. 3. 3, 4. a 26. 61. 1 Chron. 24. 2.

Cyn CRIST 1490.

3 A dywedodd Moses wrth Aaron, Dyma yr hyn a lefarodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Mi a sancteiddir yn y rhai [b] a nesânt attaf, a cher bron yr holl bobl y'm gogoneddir. A thewi a wnaeth Aaron.

4 A galwodd Moses Misael ac Elsaphan, meibion Uzzïel, ewythr Aaron, a dywedodd wrthynt, Deuwch yn nês; dygwch eich brodyr oddi ger bron y cyssegr, allan o'r gwersyll.

5 A nesâu a wnaethant, a'u dwyn hwynt yn eu peisiau allan o'r gwersyll; fel y llefarasai Moses.

6 A dywedodd Moses wrth Aaron, ac wrth Eleazar ac wrth Ithamar ei feibion, [d] Na ddïosgwch oddi am eich pennau, ac na rwygwch eich gwisgoedd; rhag i chwi farw, a dyfod digofaint ar yr holl gynnulleidfa: ond wyled eich brodyr chwi, holl dŷ Israel, am y llosgiad a losgodd yr ARGLWYDD.

7 Ac nac ewch allan o ddrws pabell y cyfarfod; rhag i chwi farw: o herwydd *bod* olew enneiniad yr ARGLWYDD arnoch chwi. A gwnaethant fel y llefarodd Moses.

8 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Aaron, gan ddywedyd,

9 [e] Gwin a dïod gadarn nac yf di, na'th feibion gyd â thi, pan ddeloch i babell y cyfarfod; fel na byddoch feirw. Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau *fydd hyn:*

10 A *hynny* [f] er gwahanu rhwng cyssegredig a digyssegredig, a rhwng aflan a glân;

11 Ac i ddysgu i feibion Israel yr holl ddeddfau a lefarodd yr ARGLWYDD wrthynt trwy law Moses.

12 ¶ A llefarodd Moses wrth Aaron, ac wrth Eleazar ac wrth Ithamar, y rhai a adawsid o'i feibion ef, Cymmerwch [g] y bwyd-offrwm sydd y'ngweddill o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, a bwyttêwch yn groyw ger llaw yr allor: o herwydd [h] sancteiddiolaf *yw.*

13 A bwyttêwch ef yn y lle sanctaidd; o herwydd dy ran di, a rhan dy feibion di, o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, *yw* hyn: canys [i] fel hyn y'm gorchymynwyd.

14 [k] Y barwyden gyhwfan hefyd, a'r ysgwyddog ddyrchafael, a fwyttêwch mewn lle glân; tydi, a'th feibion, a'th ferched, ynghyd â thi: o herwydd hwynt a roddwyd yn rhan i ti, ac yn rhan i'th feibion di, o ebyrth hêdd meibion Israel.

15 [l] Yr ysgwyddog ddyrchafael, a'r barwyden gyhwfan, a ddygant ynghyd âg ebyrth tanllyd o'r gwer, i gyhwfanu offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD: a bydded i ti, ac i'th feibion gyd â thi, ‖ yn rhan dragywyddol; fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD.

16 ¶ A Moses a geisiodd yn ddyfal [m] fwch yr aberth dros bechod; ac wele ef wedi ei losgi: ac efe a ddigiodd wrth Eleazar ac Ithamar, y rhai a adawsid o feibion Aaron, gan ddywedyd,

17 Paham na fwyttasoch yr aberth dros bechod yn y lle sanctaidd; o herwydd sancteiddiolaf *yw*, a *Duw* a'i rhoddodd i chwi, i ddwyn anwiredd y gynnulleidfa, gan wneuthur cymmod drostynt, ger bron yr ARGLWYDD?

18 Wele, ni ddygwyd ei waed ef i fewn y cyssegr: ei fwytta a ddylasech yn y cyssegr; [n] fel y gorchymynais.

19 A dywedodd Aaron wrth Moses, Wele, heddyw yr offrymmasant eu haberth dros bechod, a'u poeth-offrwm, ger bron yr ARGLWYDD; ac fel hyn y digwyddodd i mi: am hynny os bwyttâwn aberth dros bechod heddyw, a fyddai hynny dda y'ngolwg yr ARGLWYDD?

20 A phan glybu Moses *hynny*, efe a fu foddlawn.

PENNOD XI.

1 *Pa anifeiliaid a ellir,* 4 *a pha rai ni ellir eu bwytta.* 9 *Pa bysgod hefyd,* 13 *a pha adar.* 29 *Pa ymlusgiaid sydd aflan.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses ac Aaron, gan ddywedyd wrthynt,

2 Llefarwch wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [a] Dyma yr anifeiliaid a fwyttêwch, o'r holl anifeiliaid *sydd* ar y ddaear.

3 Beth bynnag a hollto yr ewin, ac a fforchogo hollt yr ewinedd, ac a gno ei gil, o'r anifeiliaid; hwnnw a fwyttêwch.

4 Ond y rhai hyn ni fwyttêwch; o'r rhai a gnöant eu cil, ac o'r rhai a holltant yr ewin: y ‖ camel, er ei fod yn cnoi *ei* gil, am nad yw yn hollti yr ewin; aflan *fydd* i chwi.

5 A'r gwningen, am ei bod yn cnoi *ei* chil, ac heb fforchogi yr ewin; aflan *yw* i chwi.

6 A'r ysgyfarnog, am ei bod yn cnoi *ei* chil, ac heb fforchogi yr ewin; aflan *yw* i chwi.

7 A'r llwdn hwch, am ei fod yn hollti yr ewin, ac yn fforchogi fforchogedd yr ewin, a heb gnoi *ei* gil; [c] aflan *yw* i chwi.

Cyn CRIST 1490.

[b] Exod. 19. 22. Es. 52. 11.

[c] Exod. 6. 18. Num. 3. 19.

[d] pen. 13. 45. a 21. 1, 10. Num. 6. 6. Deut. 33. 9. Ezec. 24. 16.

[e] Ezec. 44. 21. 1 Tim. 3. 3.

[f] Jer. 15. 19. Ezec. 22. 26. a 44. 23.

[g] Exod. 29. 2. pen. 8. 2.

[h] pen. 21. 22.

[i] pen. 2. 3. a 6. 16.

[k] Exod. 29. 24. pen. 7. 31, 34.

[l] pen. 7. 29, 30.

‖ *trwy ddeddf.*

[m] pen. 9. 3.

[n] pen. 6. 26.

[a] Deut. 14. 4. Act. 10. 12, 14.

‖ Neu, *cawrfarch.*

[c] Es. 65. 4. 4. a 66. 3. 17.

Cyn CRIST 1490.

8 Na fwyttêwch o'u cig hwynt, ac na chyffyrddwch â'u burgyn hwynt: [d] aflan *ydynt* i chwi.

9 ¶ Hyn a fwyttêwch o bob dim a'r sydd yn y dyfroedd: pob peth *y mae* iddo esgyll a chenn, yn y dyfroedd, yn y moroedd, ac yn yr afonydd; y rhai hynny a fwyttêwch.

10 A phob dim nid *oes* iddo esgyll a chenn, yn y moroedd, ac yn yr afonydd, o bob dim a ymsymmudo yn y dyfroedd, ac o bob peth byw, y rhai *fyddant* yn y dyfroedd; byddant ffiaidd gennych.

11 Byddant ffiaidd gennych: na fwyttêwch o'u cig hwynt, a ffieiddiwch eu burgyn hwy.

12 Yr hyn oll yn y dyfroedd ni *byddo* esgyll a chenn iddo, ffieiddbeth fydd i chwi.

13 ¶ A'r rhai hyn a ffieiddiwch chwi o'r adar; na fwyttêwch *hwynt*, ffieidd-dra ydynt: sef yr eryr, a'r wŷddwalch, a'r fôr-wennol;

14 A'r fwltur, a'r barcud yn ei ryw;

15 Pob cigfran yn ei rhyw;

16 A chyw yr estrys, a'r fran nos, a'r gog, a'r gwalch yn ei ryw;

17 Ac aderyn y cyrph, a'r fulfran, a'r dylluan,

18 A'r gogfran, a'r pelican, a'r bïogen,

19 A'r ciconia, a'r crŷr yn ei rhyw, a'r gornchwigl, a'r ystlum.

20 Pob ehediad a ymlusgo *ac* a gerddo ar bedwar troed, ffieidd-dra yw i chwi.

21 Ond hyn a fwyttêwch, o bob ehediad a ymlusgo, ac a gerddo ar bedwar *troed*, yr hwn y byddo coesau iddo oddi ar ei draed, i neidio wrthynt ar hyd y ddaear;

22 O'r rhai hynny y rhai hyn a fwyttêwch: [e] y locust yn ei ryw, a'r selam yn ei ryw, a'r hargol yn ei ryw, a'r hagab yn ei ryw.

23 A phob ehediad *arall* a ymlusgo, yr hwn *y mae* pedwar troed iddo, ffieidd-dra fydd i chwi.

24 Ac am y rhai hyn y byddwch aflan: pwy bynnag a gyffyrddo â'u burgyn hwynt, a fydd aflan hyd yr hwyr.

25 A phwy bynnag a ddygo ddim o'u burgyn hwynt, golched ei ddillad; ac aflan fydd hyd yr hwyr.

26 Am bob anifail fydd yn hollti yr ewin, ac heb ei fforchogi, ac heb gnoi ei gil, aflan yw y rhai hynny i chwi; aflan fydd pob un a gyffyrddo â hwynt.

27 Pob un hefyd a gerddo ar ei balfau, o bob anifail a gerddo ar bedwar *troed*, aflan ydynt i chwi: pob un a gyffyrddo â'u burgyn, a fydd aflan hyd yr hwyr.

28 A'r hwn a ddygo eu burgyn hwynt, golched ei ddillad; a bydded aflan hyd yr hwyr: aflan ydynt i chwi.

29 ¶ A'r rhai hyn sydd aflan i chwi o'r ymlusgiaid a ymlusgo ar y ddaear: y ‖ wengci, a'r [f] llygoden, a'r llyffant yn ei ryw;

30 A'r draenog, a'r ‖ lysard, a'r ystelio, a'r falwoden, a'r wadd.

31 Y rhai hyn ydynt aflan i chwi o bob ymlusgiaid: pob dim a gyffyrddo â hwynt pan fyddant feirw, a fydd aflan hyd yr hwyr.

32 A phob dim y cwympo *un* o honynt arno, wedi marw, a fydd aflan; pob llestr pren, neu wisg, neu groen, neu sach, pob llestr y gwnelir dim gwaith ynddo, rhodder mewn dwfr, a bydded aflan hyd yr hwyr: felly y bydd glân.

33 A phob llestr pridd yr hwn y syrthio *un* o'r rhai hyn i'w fewn, aflan fydd yr hyn oll *fydd* o'i fewn; a [g] thorrwch yntau.

34 Aflan fydd pob bwyd a fwyttâir, o'r hwn y del dwfr *aflan* arno; ac aflan fydd pob diod a yfir mewn llestr *aflan*.

35 Ac aflan fydd pob dim y cwympo *dim* o'u burgyn arno; y ffwrn a'r badell a dorrir: aflan ydynt, ac aflan fyddant i chwi.

36 Etto glân fydd y ffynnon a'r pydew, lle mae † dyfroedd lawer: ond yr hyn a gyffyrddo â'u burgyn, a fydd aflan.

37 Ac os syrth *dim* o'u burgyn hwynt ar ddim had hauedig, yr hwn a heuir; glân *yw* efe.

38 Ond os rhoddir dwfr ar yr had, a syrthio dim o'u burgyn hwynt arno ef; aflan *fydd* efe i chwi.

39 Ac os bydd marw un anifail a'r sydd i chwi yn fwyd; yr hwn a gyffyrddo â'i furgyn ef, a fydd aflan hyd yr hwyr.

40 [h] A'r hwn a fwytty o'i furgyn ef, golched ei ddillad; a bydded aflan hyd yr hwyr: a'r hwn a ddygo ei furgyn ef, golched ei ddillad; a bydded aflan hyd yr hwyr.

41 A phob ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear, fydd ffieidd-dra: na fwyttâer ef.

42 Pob peth a gerddo ar ei dorr, a phob peth a gerddo ar bedwar *troed*, a phob peth † aml ei draed, o bob ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear, na fwyttêwch hwynt: canys ffieidd-dra *ydynt*.

43 [i] Na wnewch eich eneidiau yn ffiaidd

Cyn CRIST 1490.

[d] Edrych Act. 10. 14, 15. a 15. 29. Rhuf. 14. 14, 17. 1 Cor. 8. 8. Col. 2. 22.

[e] Matt. 3. 4. Marc 1. 6.

‖ Neu, *fronwen.*

[f] Es. 66. 17.

‖ Neu, *genau goeg.*

[g] pen. 6. 28. a 15. 12.

† Heb. *casgliad dyfroedd.*

† Heb. *a amlhao draed.*

[h] pen. 17. 15. a 22. 8. Deut. 14. 21. Ezec. 4. 14. a 44. 31.

[i] pen. 20. 25.

Cyn CRIST 1490.

oblegid un ymlusgiad a ymlusgo, ac na fyddwch aflan o'u plegid, fel y byddech aflan o'u herwydd.

44 O herwydd myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi: ymsancteiddiwch a [k] byddwch sanctaidd; o herwydd sanctaidd *ydwyf* fi: ac nac aflanhêwch eich eneidiau wrth un ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear.

[k] pen. 19. 2. a 20. 7. 1 Petr 1. 15, 16.

45 Canys myfi *yw* yr ARGLWYDD, yr hwn a'ch dug chwi o dir yr Aipht, i fod yn DDUW i chwi: byddwch chwithau sanctaidd; canys sanctaidd *ydwyf* fi.

46 Dyma gyfraith yr anifeiliaid, a'r ehediaid, a phob peth byw a'r sydd yn ymsymmud yn y dyfroedd, ac am bob peth byw a'r sydd yn ymlusgo ar y ddaear;

47 I wneuthur gwahan rhwng yr aflan a'r glân, a rhwng yr anifail a fwyttâir a'r hwn nis bwyttâir.

PENNOD XII.

1 *Puredigaeth gwraig ar ol esgor.* 6 *Ei hoffrymmau am ei phuredigaeth.*

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Os gwraig a feichioga, ac a esgor ar wrryw; yna [a] bydded aflan saith niwrnod: [b] fel dyddiau gwahaniaeth ei misglwyf y bydd hi aflan.

[a] Luc 2. 22.
[b] pen. 15. 19.

3 A'r [c] wythfed dydd yr enwaedir ar gnawd ei ddïenwaediad ef.

[c] Gen. 17. 12. Luc 1. 59. a 2. 21. Ioan 7. 22.

4 A thri diwrnod ar ddeg ar hugain yr erys y'ngwaed ei phuredigaeth: na chyffyrdded â dim sanctaidd, ac na ddeued i'r cyssegr, nes cyflawni dyddiau ei phuredigaeth.

5 Ond os ar fenyw yr esgor hi; yna y bydd hi aflan bythefnos, megis *yn* ei gwahaniaeth: a chwe diwrnod a thriugain yr erys y'ngwaed ei phuredigaeth.

6 A phan gyflawner dyddiau ei phuredigaeth ar fab neu ferch; dyged oen blwydd yn offrwm poeth, a chyw colommen, neu durtur, yn aberth dros bechod, at yr offeiriad, i ddrws pabell y cyfarfod:

7 Ac offrymmed efe hynny ger bron yr ARGLWYDD, a gwnaed gymmod drosti; a hi a lanhêir oddi wrth gerddediad ei gwaed. Dyma gyfraith yr hon a esgor ar wrryw neu ar fenyw.

[d] pen. 5. 7. Luc 2. 24.

8 [d] Ac os ei llaw ni chyrhaedd werth oen, yna cymmered ddwy durtur, neu ddau gyw colommen; y naill yn offrwm poeth, a'r llall yn aberth dros bechod: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosti; a glân fydd.

PENNOD XIII.

1 *Y deddfau a'r arwyddion wrth ba rai y cyfarwyddir yr offeiriad i adnabod y gwahan-glwyf.*

Cyn CRIST 1490.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses ac Aaron, gan ddywedyd,

2 Dyn (pan fyddo y'nghroen ei gnawd ‖ chwydd, neu grammen, neu ddisgleirder, a bod y'nghroen ei gnawd ef *megis* pla y clwyf gwahanol) [a] a ddygir at Aaron yr offeiriad, neu at un o'i feibion ef yr offeiriaid.

‖ Neu, *godiad.*

[a] Deut. 17. 8. a 24. 8.

3 A'r offeiriad a edrych ar y pla y'nghroen y cnawd: os y blewyn yn y pla fydd wedi troi yn wyn, a gweledïad y pla yn ddyfnach nâ chroen ei gnawd ef; pla gwahan-glwyf *yw* hwnnw: a'r offeiriad a'i hedrych, ac a'i barn yn aflan.

4 Ond os y disgleirdeb fydd gwyn y'nghroen ei gnawd ef, ac heb fod yn îs ei weledïad nâ'r croen, a'i flewyn heb droi yn wyn; yna caued yr offeiriad ar y clwyfus saith niwrnod.

5 A'r seithfed dydd edryched yr offeiriad ef: ac wele, os sefyll y bydd y pla yn ei olwg ef, heb ledu o'r pla yn y croen; yna caued yr offeiriad arno saith niwrnod eilwaith.

6 Ac edryched yr offeiriad ef yr ail seithfed dydd: ac wele, *os bydd* y pla yn odywyll, heb ledu o'r pla yn y croen; yna barned yr offeiriad ef yn lân: crammen *yw* honno: yna golched ei wisgoedd, a glân fydd.

7 Ac os y grammen gan ledu a leda yn y croen, wedi i'r offeiriad ei weled, i'w farnu yn lân; dangoser ef eilwaith i'r offeiriad.

8 Ac *os* gwel yr offeiriad, ac wele, ledu o'r grammen yn y croen; yna barned yr offeiriad ef yn aflan; gwahan-glwyf *yw.*

9 ¶ Pan fyddo ar ddyn bla gwahan-glwyf, dyger ef at yr offeiriad;

10 Ac edryched yr offeiriad: yna, *os* chwydd gwyn *a fydd* yn y croen, a hwnnw wedi troi y blewyn yn wyn, a dim cig noeth byw yn y chwydd;

11 Hên wahan-glwyf *yw* hwnnw yng nghroen ei gnawd ef; a barned yr offeiriad ef yn aflan: na chaued arno; o herwydd y mae efe yn aflan.

12 Ond os y gwahan-glwyf gan darddu a dardda yn y croen, a gorchuddio o'r gwahan-glwyf holl groen y clwyfus, o'i ben hyd ei draed, pa le bynnag yr edrycho yr offeiriad;

13 Yna edryched yr offeiriad: ac

Cyn CRIST 1490.

wele, *os* y gwahan-glwyf fydd yn cuddio ei holl gnawd ef; yna barned *yr offeiriad* y clwyfus yn lân: trôdd yn wŷn i gŷd; glân *yw*.

14 A'r dydd y gwelir ynddo gig byw, aflan fydd.

15 Yna edryched yr offeiriad ar y cig byw, a barned ef yn aflan: aflan *yw* y cig byw hwnnw; gwahan-glwyf *yw*.

16 Neu os dychwel y cig byw, a throi yn wŷn; yna deued at yr offeiriad:

17 Ac edryched yr offeiriad arno: ac wele, *os* trôdd y pla yn wŷn; yna barned yr offeiriad y clwyfus yn lân: glân *yw* efe.

18 ¶ Y cnawd hefyd y bu ynddo gornwyd yn ei groen, a'i iachâu;

19 A bod yn lle y cornwyd chwydd gwŷn, neu ddisgleirder gwŷn-goch, a'i ddangos i'r offeiriad:

20 Os, pan edrycho yr offeiriad arno, y gwelir ef yn îs nâ'r croen, a'i flewyn wedi troi yn wŷn; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: gwahan-glwyf *yw* efe wedi tarddu o'r cornwyd.

21 Ond os yr offeiriad a'i hedrych; ac wele, ni bydd ynddo flewyn gwŷn, ac ni bydd îs nâ'r croen, ond ei fod yn odywyll; yna caued yr offeiriad arno saith niwrnod.

22 Ac os gan ledu y lleda yn y croen; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: pla *yw* efe.

23 Ond os y disgleirder a saif yn ei le, heb ymledu, craith cornwyd *yw* efe; a barned yr offeiriad ef yn lân.

†Heb. *llosgiad tân.*

24 ¶ Os cnawd fydd â †llosgiad yn y croen, a bod i'r cig byw sydd yn llosgi ddisgleirder gwŷn-goch, neu wŷn;

25 Yna edryched yr offeiriad ef: ac wele, *os* blewyn yn y disgleirdeb fydd wedi troi yn wŷn, ac yn îs i'w weled nâ'r croen; gwahan-glwyf *yw* hwnnw yn tarddu o'r llosgiad; a barned yr offeiriad ef yn aflan: pla gwahan-glwyf *yw* hwnnw.

26 Ond os yr offeiriad a'i hedrych; ac wele, ni *bydd* blewyn gwŷn yn y disgleirder, ac ni *bydd* îs nâ'r croen, ond ei fod yn odywyll; yna caued yr offeiriad arno saith niwrnod.

27 Ac edryched yr offeiriad ef y seithfed dydd: os gan ledu y lledodd yn y croen; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: pla gwahan-glwyf *yw* hwnnw.

28 Ac os y disgleirdeb a saif yn ei le, heb ledu yn y croen, ond ei fod yn odywyll; chwydd y llosgiad *yw* efe; barned yr offeiriad ef yn lân: canys craith y llosgiad *yw* hwnnw.

29 ¶ Os bydd gwr neu wraig â phla arno mewn pen neu farf;

30 Yna edryched yr offeiriad y pla: ac wele, os îs y gwelir nâ'r croen, a blewyn melyn main ynddo; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: y ddufrech *yw* hwnnw; gwahan-glwyf pen neu farf *yw*.

31 Ac os yr offeiriad a edrych ar bla y ddufrech; ac wele, ni bydd yn îs ei weled nâ'r croen, ac heb flewyn du ynddo; yna caued yr offeiriad ar *yr hwn y bo arno* y ddufrech, saith niwrnod.

32 Ac edryched yr offeiriad ar y pla y seithfed dydd: ac wele, *os* y ddufrech ni bydd wedi lledu, ac ni bydd blewyn melyn ynddi, a heb fod yn îs gweled y ddufrech nâ'r croen;

33 Yna eillier ef, ac nac eillied *y fan y byddo* y ddufrech; a chaued yr offeiriad ar *berchen* y ddufrech saith niwrnod eilwaith.

34 A'r seithfed dydd edryched yr offeiriad ar y ddufrech: ac wele, *os* y ddufrech ni ledodd yn y croen, ac ni bydd îs ei gweled nâ'r croen; yna barned yr offeiriad ef yn lân, a golched ei ddillad, a glân fydd.

35 Ond os y ddufrech gan ledu a leda yn y croen, wedi ei lanhâu ef;

36 Yna edryched yr offeiriad ef: ac wele, os lledodd y ddufrech yn y croen, na chwilied yr offeiriad am y blewyn melyn: *y mae* efe yn aflan.

37 Ond os sefyll y bydd y ddufrech yn ei olwg ef, a blewyn du wedi tyfu ynddi; aeth y ddufrech yn iach, glân *yw* hwnnw; a barned yr offeiriad ef yn lân.

38 ¶ Os bydd y'nghroen cnawd gwr neu wraig lawer o ddisglaer fannau gwŷnion;

39 Yna edryched yr offeiriad: ac wele, *os* bydd y'nghroen eu cnawd hwynt ddisgleiriadau gwŷnion wedi gordduo; brychni *yw* hynny yn tarddu yn y croen: glân *yw* efe.

40 A gwr pan †syrthio gwallt ei ben, moel *yw; etto* glân fydd.

†Heb. *hifier ei ben.*

41 Ac os o du ei wyneb y syrth gwallt ei ben, efe a fydd tal-foel; *etto* glân *fydd* efe.

42 Ond pan fyddo anafod gwŷn-goch yn y pen-foeledd, neu yn y tal-foeledd; gwahan-glwyf *yw* efe yn tarddu yn ei ben-foeledd, neu yn ei dal-foeledd ef.

Cyn CRIST 1490.

Cyn CRIST 1490.

43 Ac edryched yr offeiriad arno: ac wele, *os* bydd chwydd yr anafod yn wŷn-goch, yn ei ben-foeledd, neu yn ei dal-foeledd ef, fel gwelediad gwahan-glwyf y'nghroen y cnawd;

44 Gwr gwahan-glwyfus *yw* hwnnw, aflan *yw;* a'r offeiriad a'i barna ef yn llwyr-aflan: yn ei ben *y mae* ei bla.

45 A'r gwahan-glwyfus yr hwn y byddo pla arno, [b] bydded ei wisgoedd ef wedi rhwygo, a'i ben yn noeth, a rhodded gaead ar ei wefus uchaf, a llefed, Aflan, aflan.

46 Yr holl ddyddiau *y byddo* y pla arno, bernir ef yn aflan; aflan *yw* efe: triged ei hunan; [c] *bydded* ei drigfa allan o'r gwersyll.

47 ¶ Ac os dilledyn fydd â phla gwahan-glwyf ynddo, o ddilledyn gwlan, neu o ddilledyn llin.

48 Pa un bynnag ai yn yr ystof, ai yn yr anwe, o lin, neu o wlan, neu mewn croen, neu mewn dim a wnaed o groen;

49 Os gwyrddlas neu goch fydd yr anafod yn y dilledyn, neu yn y croen, neu yn yr ystof, neu yn yr anwe, neu mewn †dim o groen: pla y gwahan-glwyf *yw* efe; a dangoser ef i'r offeiriad.

50 Ac edryched yr offeiriad ar y pla; a chaued ar y peth y bo y pla arno, saith niwrnod.

51 A'r seithfed dydd edryched ar y pla: os y pla a ledodd yn y dilledyn, pa un bynnag ai mewn ystof, ai mewn anwe, ai mewn croen, neu beth bynnag a wnaed o groen; gwahan-glwyf ysol *yw* y pla; aflan *yw.*

52 Am hynny llosged y dilledyn hwnnw, pa un bynnag ai ystof, ai anwe, o wlan, neu o lin, neu ddim o groen, yr hwn y byddo pla ynddo: canys gwahan-glwyf ysol *yw* efe; llosger yn tân.

53 Ac os edrych yr offeiriad; ac wele, ni ledodd y pla mewn dilledyn, mewn ystof, neu mewn anwe, neu ddim o groen;

54 Yna gorchymyned yr offeiriad iddynt olchi *yr hyn y byddo* y pla ynddo, a chaued arno saith niwrnod eilwaith.

55 Ac edryched yr offeiriad ar y pla wedi ei olchi: ac wele, *os* y pla ni throdd ei liw, ac ni ledodd y pla; efe *a fydd* aflan; llosg ef yn tân; ysiad *yw,* pa un bynnag y bo yn llwm ai †o'r tu mewn ai o'r tu allan.

56 Ac os edrych yr offeiriad; ac wele y pla yn odywyll, ar ol ei olchi; yna torred ef allan o'r dilledyn, neu o'r croen, neu o'r ystof, neu o'r anwe.

57 Ond os gwelir ef etto yn y dilledyn, yn yr ystof, neu yn yr anwe, neu mewn dim o groen; tarddu y mae efe: llosg yr hwn *y mae* y pla ynddo yn tân.

58 A'r dilledyn, neu yr ystof, neu yr anwe, neu pa beth bynnag o groen, y rhai a olcher, os ymadawodd y pla â hwynt, a olchir eilwaith; a glân *fydd.*

59 Dyma gyfraith pla gwahan-glwyf, mewn dilledyn gwlan, neu lin, mewn ystof, neu anwe, neu pa beth bynnag o groen, i'w farnu yn lân, neu i'w farnu yn aflan.

PENNOD XIV.

1 *Y seremoniau a'r aberthau wrth lanhâu y gwahan-glwyfus.* 33 *Arwyddion y gwahan-glwyf mewn tŷ.* 48 *Y modd y glanhêir y tŷ hwnnw.*

LLEFARODD yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Dyma gyfraith y gwahan-glwyfus, y dydd y glanhêir ef. [a] Dyger ef at yr offeiriad:

3 A'r offeiriad a ddaw allan o'r gwersyll; ac edryched yr offeiriad: ac wele, *os* pla y gwahan-glwyf a iachâodd ar y gwahan-glwyfus;

4 Yna gorchymyned yr offeiriad i'r hwn a lanhêir, gymmeryd dau aderyn y tô, byw *a* glân, a [b] choed cedr, ac [c] ysgarlad, ac [d] isop.

5 A gorchymyned yr offeiriad ladd y naill aderyn y tô mewn llestr pridd, oddi ar ddwfr rhedegog.

6 A chymmered efe yr aderyn byw, a'r coed cedr, a'r ysgarlad, a'r isop, a throched hwynt a'r aderyn byw hefyd y'ngwaed yr aderyn a laddwyd oddi ar y dwfr rhedegog.

7 A thaenelled seithwaith ar yr hwn a lanhêir oddi wrth y gwahan-glwyf, a barned ef yn lân; yna gollynged yr aderyn byw yn rhydd ar wyneb y maes.

8 A golched yr hwn a lanhêir ei ddillad, ac eillied ei holl flew, ac ymolched mewn dwfr; a glân fydd: a deued wedi hynny i'r gwersyll, a [e] thriged o'r tu allan i'w babell saith niwrnod.

9 A'r seithfed dydd bydded iddo eillio ei holl flew, *sef* ei ben, a'i farf, ac aeliau ei lygaid; ïe, eillied ei holl flew; a golched ei ddillad, a golched ei gnawd mewn dwfr; a glân fydd.

10 A'r wythfed dydd cymmered ddau oen perffeith-gwbl, ac un hespin flwydd berffeith-gwbl, a thair degfed ran o

Cyn CRIST 1490.

[b] Ezec. 24. 17, 22. Mic. 3. 7.

[c] Num. 5. 2. a 12. 14. 2 Bren. 7. 3. a 15. 5. 2 Chron. 26. 21.

†Heb. *llestr,* neu, *offeryn.*

†Heb. *yn ei ben,* neu, *ei dalcen.*

[a] Matt. 8. 2, 4. Marc 1. 40, 44. Luc 5. 12, 14. a 17. 14.

[b] Num. 19. 6.
[c] Heb. 9. 19.
[d] Ps. 51. 7.

[e] Num. 12. 15.

Cyn CRIST 1490.

beilliaid, [f] yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu trwy olew, ac un log o olew.

11 A gosoded yr offeiriad a lanhâo, y gwr a lanhêir, a hwynt hefyd ger bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

12 A chymmered yr offeiriad un hespwrn, ac [g] offrymmed ef yn aberth dros gamwedd, a'r log o olew, a [h] chyhwfaned hwynt yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD.

13 A lladded ef yr oen [i] yn y lle y lladder y pech-aberth, a'r poeth-offrwm; *sef* yn y lle sanctaidd: o herwydd [k] yr aberth dros gamwedd *sydd* eiddo yr offeiriad, yn gystal a'r pech-aberth: [l] sancteiddiolaf *yw*.

14 A chymmered yr offeiriad o waed yr aberth dros gamwedd, a rhodded yr offeiriad ef [m] ar gwrr isaf clust ddehau yr hwn a lanhêir, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau ef.

15 A chymmered yr offeiriad o'r log olew, a thywallted ar gledr ei law aswy ei hun.

16 A gwlyched yr offeiriad ei fys dehau yn yr olew *fyddo* ar ei law aswy, a thaenelled o'r olew â'i fys seithwaith ger bron yr ARGLWYDD.

17 Ac o weddill yr olew *fyddo* ar ei law, y dŷd yr offeiriad ar gwrr isaf clust ddehau yr hwn a lanhêir, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau, ar waed yr offrwm dros gamwedd.

18 A'r rhan arall o'r olew *fyddo* ar law yr offeiriad, a rydd efe ar ben yr hwn a lanhêir; a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto ger bron yr ARGLWYDD.

19 Ië, offrymmed yr offeiriad [n] aberth dros bechod, a gwnaed gymmod dros yr hwn a lanhêir oddi wrth ei aflendid; ac wedi hynny lladded y poeth-offrwm.

20 Ac aberthed yr offeiriad y poeth-offrwm, a'r bwyd-offrwm, ar yr allor: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto; a glân fydd.

21 Ond [o] os tlawd *fydd*, a'i law heb gyrhaeddyd *hyn;* yna cymmered un oen, yn aberth dros gamwedd, i'w gyhwfanu, i wneuthur cymmod drosto, ac un ddegfed ran o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm, a log o olew;

22 A dwy durtur, neu ddau gyw colommen, y rhai a gyrhaeddo ei law: a bydded un yn bech-aberth, a'r llall yn boeth-offrwm.

23 A dyged hwynt yr wythfed dydd i'w lanhâu ef at yr offeiriad, wrth ddrws pabell y cyfarfod, ger bron yr ARGLWYDD.

24 A chymmered yr offeiriad oen yr offrwm dros gamwedd, a'r log olew, a chyhwfaned yr offeiriad hwynt yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD.

25 A lladded oen yr offrwm dros gamwedd; a chymmered yr offeiriad o waed yr offrwm dros gamwedd, a rhodded ar gwrr isaf clust ddehau yr hwn a lanhêir, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau.

26 A thywallted yr offeiriad o'r olew ar gledr ei law aswy ei hun.

27 Ac â'i fys dehau taenelled yr offeiriad, o'r olew *fyddo* ar gledr ei law aswy, seithwaith ger bron yr ARGLWYDD.

28 A rhodded yr offeiriad o'r olew *a fyddo* ar gledr ei law, ar gwrr isaf clust ddehau yr hwn a lanhêir, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau, ar y mann *y byddo* gwaed yr offrwm dros gamwedd.

29 A'r rhan arall o'r olew *fyddo* ar gledr llaw yr offeiriad, a rydd efe ar ben yr hwn a lanhêir, i wneuthur cymmod drosto ger bron yr ARGLWYDD.

30 Yna offrymmed un o'r turturau, neu o'r cywion colommennod, *sef* o'r rhai a gyrhaeddo ei law ef;

31 Y rhai *(meddaf)* a gyrhaeddo ei law ef, un yn bech-aberth, ac un yn boeth-offrwm, ynghyd â'r bwyd-offrwm: a gwnaed yr offeiriad gymmod dros yr hwn a lanhêir ger bron yr ARGLWYDD.

32 Dyma gyfraith yr un *y byddo* pla y gwahan-glwyf arno, yr hwn ni chyrhaedd ei law [p] yr hyn a berthyn i'w lanhâd.

33 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses ac Aaron, gan ddywedyd,

34 Pan ddeloch i dir Canaan, yr hwn yr ydwyf yn ei roddi i chwi yn feddiant, os rhoddaf bla gwahan-glwyf ar dŷ *o fewn* tir eich meddiant;

35 A dyfod o'r hwn biau y tŷ, a dangos i'r offeiriad, gan ddywedyd, Gwelaf megis pla yn y tŷ:

36 Yna gorchymyned yr offeiriad iddynt || arloesi y tŷ, cyn dyfod yr offeiriad i weled y pla; fel na haloger yr hyn oll *a fyddo* yn tŷ: ac wedi hynny deued yr offeiriad i edrych y tŷ.

37 Ac edryched ar y pla: ac wele, *os*

Cyn CRIST 1490.

[f] pen. 2. 1.
[g] pen. 4. 2.
[h] Exod. 29. 24.
[i] Exod. 29. 11. pen. 3. 8. a 4. 4, 24.
[k] pen. 7. 7.
[l] pen. 2. 3. a 21. 22.
[m] Exod. 29. 20. pen. 8. 23.
[n] pen. 5.
[o] pen. 5. 7.
[p] ad. 10.
|| Neu, *barottoi.*

Cyn CRIST 1490.

y pla *fydd* ym mharwydydd y tŷ, yn agennau gwyrddleision, neu gochion, a'r olwg arnynt yn îs nâ'r pared;

38 Yna aed yr offeiriad allan o'r tŷ, i ddrws y tŷ, a chaued y tŷ saith niwrnod.

39 A'r seithfed dydd deued yr offeiriad drachefn, ac edrycheḍ: ac *os* lledodd y pla ym mharwydydd y tŷ;

40 Yna gorchymyned yr offeiriad iddynt dynnu y cerrig *y byddo* y pla arnynt, a bwriant hwynt allan o'r ddinas i le aflan.

41 A phared grafu y tŷ o'i fewn o amgylch; a thywalltant y llwch a grafont, o'r tu allan o'r ddinas i le aflan.

42 A chymmerant gerrig eraill, a gosodant yn lle y cerrig hynny; a chymmered bridd arall, a phridded y tŷ.

43 Ond os daw y pla drachefn, a tharddu yn y tŷ, wedi tynnu y cerrig, ac wedi crafu y tŷ, ac wedi priddo;

44 Yna doed yr offeiriad, ac edrycheḍ: ac wele, *os* lledodd y pla yn y tŷ, gwahan-glwyf ysol *yw* hwnnw yn y tŷ: aflan *yw* efe.

45 Yna tynned y tŷ i lawr, ei gerrig, a'i goed, a holl bridd y tŷ; a bwried i'r tu allan a'r ddinas i le aflan.

46 A'r hwn a ddêl i'r tŷ, yr holl ddyddiau y parodd efe ei gau, efe a fydd aflan hyd yr hwyr.

47 A'r hwn a gysgo yn y tŷ, golcheḍ ei ddillad: felly yr hwn a fwyttâo yn y tŷ, golcheḍ ei ddillad.

48 Ac os yr offeiriad gan ddyfod a ddaw, ac a edrych; ac wele ni ledodd y pla yn y tŷ, wedi priddo y tŷ: yna barned yr offeiriad y tŷ yn lân, o herwydd iachâu y pla.

[q] ad. 4. 49 A [q] chymmered i lanhâu y tŷ ddau aderyn y tô, a choed cedr, ac ysgarlad, ac isop.

50 A lladded y naill aderyn mewn llestr pridd, oddi ar ddwfr rhedegog.

51 A chymmered y coed cedr, a'r isop, a'r ysgarlad, a'r aderyn byw, a throcheḍ hwynt y'ngwaed yr aderyn a laddwyd, ac yn y dwfr rhedegog, a thaenelled ar y tŷ seithwaith.

52 A glanhâed y tŷ â gwaed yr aderyn, ac â'r dwfr rhedegog, ac â'r aderyn byw, ac â'r coed cedr, ac â'r isop, ac â'r ysgarlad.

53 A gollynged yr aderyn byw allan o'r ddinas ar wyneb y maes, a gwnaed gymmod dros y tŷ; a glân fydd.

[r] pen. 13. 30. 54 Dyma gyfraith am bob pla y clwyf gwahanol, ac am y [r] ddufrech,

55 Ac am wahan-glwyf gwisg a thŷ,

56 Ac am chwydd, a chrammen, a disgleirdeb;

57 I ddysgu † pa bryd *y bydd* aflan, a pha bryd *yn* lân. Dyma gyfraith y gwahan-glwyf.

Cyn CRIST 1490.

† Heb. *yn nydd yr aflan, ac yn nydd y glân.*

PENNOD XV.

1 *Aflendid gwŷr yn eu diferlif.* 13 *Eu puredigaeth.* 19 *Aflendid gwragedd yn eu diferlif;* 28 *a'u puredigaeth.*

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses ac Aaron, gan ddywedyd,

2 Llefarwch wrth feibion Israel, a dywedwch wrthynt, [a] Pob un pan fyddo diferlif yn rhedeg o'i gnawd, a *fydd* aflan oblegid ei ddiferlif.

[a] Num. 5. 2.

3 A hyn fydd ei aflendid yn ei ddiferlif: os ei gnawd ef a ddifera ei ddiferlif, neu ymattal o'i gnawd ef oddi wrth ei ddiferlif; ei aflendid *yw* hyn.

4 Pob gwely y gorweddo ynddo un diferllyd, a fydd aflan; ac aflan fydd pob † peth yr eisteddo efe arno.

† Heb. *dodrefnyn.*

5 A'r neb a gyffyrddo â'i wely ef, golcheḍ ei ddillad, ac ymdroched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

6 A'r hwn a eisteddo ar ddim yr eisteddodd y diferllyd arno, golcheḍ ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

7 A'r hwn a gyffyrddo â chnawd y diferllyd, golcheḍ ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

8 A phan boero y diferllyd ar un glân, golcheḍ *hwnnw* ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

9 Ac aflan fydd pob cyfrwy y marchogo y diferllyd ynddo.

10 A phwy bynnag a gyffyrddo â dim a fu dano, bydd aflan hyd yr hwyr: a'r hwn a'u dycco hwynt, golcheḍ ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

11 A phwy bynnag y cyffyrddo y diferllyd âg ef, heb olchi ei ddwylaw mewn dwfr, golcheḍ ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

[b] pen. 6. 28. a 11. 32, 33. 12 A'r [b] llestr pridd y cyffyrddo y diferllyd âg ef, a ddryllir: a phob llestr pren a olchir mewn dwfr.

[c] pen. 14. 8. 13 A phan lanhêir y diferllyd oddi wrth ei ddiferlif; yna [c] cyfrifed iddo saith niwrnod i'w lanhâu, a golcheḍ ei ddillad, a golcheḍ ei gnawd mewn dwfr rhedegog, a glân fydd.

14 A'r wythfed dydd cymmered iddo

Cyn CRIST 1490.

ddwy durtur, neu [d] ddau gyw colommen, a deued ger bron yr ARGLWYDD, i ddrws pabell y cyfarfod, a rhodded hwynt i'r offeiriad.

[d] pen. 14. 22.

15 Ac offrymmed yr offeiriad hwynt, un yn bech-aberth, a'r llall yn boeth-offrwm: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto ef am ei ddiferlif ger bron yr ARGLWYDD.

[e] Deut. 23. 10.

16 Ac [e] os gwr a ddaw oddi wrtho ddisgyniad had; yna golched ei holl gnawd mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

17 A phob dilledyn, a phob croen, y byddo disgyniad had arno, a olchir mewn dwfr, ac a fydd aflan hyd yr hwyr.

18 A'r wraig y cysgo gwr *mewn* disgyniad had gyd â hi; ymolchant mewn dwfr, a byddant aflan hyd yr hwyr *ill dau.*

[f] pen. 12. 2.

19 ¶ A [f] phan fyddo gwraig â diferlif arni, a bod ei diferlif yn ei chnawd yn waed; bydded saith niwrnod yn ei gwahaniaeth: a phwy bynnag a gyffyrddo â hi, bydd aflan hyd yr hwyr.

20 A'r hyn oll y gorweddo hi arno yn ei gwahaniaeth, fydd aflan; a'r hyn oll yr eisteddo hi arno, a fydd aflan.

21 A phwy bynnag a gyffyrddo â'i gwely hi, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

22 A phwy bynnag a gyffyrddo â dim yr eisteddodd hi arno, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

23 Ac os ar y gwely *y bydd* efe, neu ar ddim y byddo hi yn eistedd arno, wrth gyffwrdd âg ef; hyd yr hwyr y bydd efe aflan.

[g] Edrych pen. 20. 18.

24 Ond [g] os gwr gan gysgu a gwsg gyd â hi, fel y byddo o'i mis-glwyf hi arno ef; aflan fydd efe saith niwrnod, ac aflan fydd yr holl wely y gorwedd efe arno.

[h] Matt. 9. 20. Marc 5. 25. Luc 8. 45.

25 A [h] phan fyddo diferlif ei gwaed yn rhedeg ar wraig lawer o ddyddiau, allan o amser ei hanhwyl, neu pan redo diferlif arni ar ol ei hanhwyl; bydded holl ddyddiau diferlif ei haflendid hi megis dyddiau ei gwahaniaeth: aflan *fydd* hi.

26 Pob gwely y gorweddo hi arno holl ddyddiau ei diferlif, *fydd* iddi fel gwely ei mis-glwyf; a phob dodrefnyn yr eisteddo hi arno fydd aflan, megis aflendid ei mis-glwyf hi.

27 A phwy bynnag a gyffyrddo â hwynt, aflan fydd; a golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

28 Ac os glanhêir hi o'i diferlif; yna cyfrifed iddi saith niwrnod: ac wedi hynny glân fydd.

29 A'r wythfed dydd cymmered iddi ddwy durtur, neu ddau gyw colommen, a dyged hwynt at yr offeiriad, i ddrws pabell y cyfarfod.

30 Ac offrymmed yr offeiriad un yn bech-aberth, a'r llall yn boeth-offrwm; a gwnaed yr offeiriad gymmod drosti ger bron yr ARGLWYDD, am ddiferlif ei haflendid.

31 Felly y neillduwch blant Israel oddi wrth eu haflendid; fel na byddant feirw yn eu haflendid; pan halogant fy mhabell yr hon *sydd* yn eu mysg.

32 Dyma gyfraith yr hwn y byddo y diferlif arno, a'r hwn y daw oddi wrtho ddisgyniad had, fel y byddo aflan o'u herwydd;

33 A'r glaf o'i mis-glwyf, a'r neb y byddo y diferlif arno, o wrryw, ac o fanyw, ac i'r gwr a orweddo ynghyd â'r hon a fyddo aflan.

PENNOD XVI.

1 *Y modd y mae i'r arch-offeiriad fyned i mewn i'r cyssegr.* 11 *Y pech-aberth drosto ei hun.* 15 *Y pech-aberth dros y bobl.* 20 *Yr afr ddiangol.* 29 *Gwyl y cymmod bob blwyddyn.*

Cyn CRIST 1490.

LLEFARODD yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, wedi [a] marwolaeth dau fab Aaron, pan offrymmasant ger bron yr ARGLWYDD, ac y buant feirw;

[a] pen. 10. 2.

2 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Llefara wrth Aaron dy frawd, [b] na ddelo bob amser i'r cyssegr o fewn y wahanlen, ger bron y drugareddfa *sydd* ar yr arch; fel na byddo efe farw: o herwydd [c] mi a ymddangosaf ar y drugareddfa yn y cwmmwl.

[b] Exod. 30. 10. pen. 23. 27. Heb. 9. 7.

[c] Exod. 40. 35. 1 Bren. 8. 12.

3 A hyn y daw Aaron i'r cyssegr: [d] â bustach ieuangc yn bech-aberth, ac â hwrdd yn boeth-offrwm.

[d] pen. 4. 3.

4 Gwisged [e] bais lïan sanctaidd, a bydded llodrau lïan am ei gnawd, a gwregyser ef â gwregys lïan, a gwisged feitr lïan: gwisgoedd sanctaidd *yw* y rhai hyn; [f] golched yntau ei gnawd mewn dwfr, pan wisgo hwynt.

[e] Exod. 28. 39, 43.

[f] Exod. 30. 20.

5 A chymmered gan gynnulleidfa meibion Israel ddau lwdn gafr yn bech-aberth, ac un hwrdd yn boeth-offrwm.

6 Ac offrymmed Aaron fustach y

Cyn CRIST 1490.

pech-aberth *a fyddo* drosto ei hun, a [g] gwnaed gymmod drosto ei hun, a thros ei dŷ.

[g] Heb. 7. 27, 28. a 9. 7.

7 A chymmered y ddau fwch, a gosoded hwynt ger bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

8 A rhodded Aaron goelbrennau ar y ddau fwch; un coelbren dros yr ARGLWYDD, a'r coelbren arall dros † y bwch dïangol.

† Heb. *Azazel.*

† Heb. *dyrch-afodd.*

9 A dyged Aaron y bwch y † syrthiodd coelbren yr ARGLWYDD arno, ac offrymmed ef yn bech-aberth.

10 A'r bwch y syrthiodd arno y coelbren i fod yn fwch dïangol, a roddir i sefyll yn fyw ger bron yr ARGLWYDD, i wneuthur cymmod âg ef, *ac* i'w ollwng i'r anialwch yn fwch dïangol.

11 A dyged Aaron fustach y pech-aberth *a fyddo* drosto ei hun, a gwnaed gymmod drosto ei hun, a thros ei dŷ; a lladded fustach y pech-aberth *a fyddo* drosto ei hun.

12 A chymmered lonaid thusser o farwor tanllyd oddi ar yr allor, oddi ger bron yr ARGLWYDD, a llonaid ei ddwylaw o [h] arogl-darth peraidd mân, a dyged o fewn y wahanlen.

[h] Exod. 30. 34.

13 A rhodded yr arogl-darth ar y tân, ger bron yr ARGLWYDD; fel y cuddio mŵg yr arogl-darth y drugareddfa, yr hon *sydd* ar y dystiolaeth, ac na byddo efe farw.

[i] Heb. 9. 13, 25. a 10. 4.
[k] pen. 4. 6.

14 A [i] chymmered o waed y bustach, a [k] thaenelled â'i fys ar y drugareddfa tu a'r dwyrain: a saith waith y taenella efe o'r gwaed â'i fys o flaen y drugareddfa.

15 ¶ Yna lladded fwch y pech-aberth *fydd* dros y bobl, a dyged ei waed ef o fewn y wahanlen; a gwnaed *â'i* waed ef megis ag y gwnaeth â gwaed y bustach, a thaenelled ef ar y drugareddfa, ac o flaen y drugareddfa.

[l] Edrych Exod. 29. 36. Heb. 9. 23.

16 A [l] glanhâed y cyssegr oddi wrth aflendid meibion Israel, ac oddi wrth eu hanwireddau, yn eu holl bechodau: a gwnaed yr un modd i babell y cyfarfod, yr hon sydd yn aros gyd â hwynt, ym mysg eu haflendid hwynt.

[m] Luc 1. 10.

17 [m] Ac na fydded un dyn ym mhabell y cyfarfod, pan ddelo efe *i mewn* i wneuthur cymmod yn y cyssegr, hyd oni ddelo efe allan, a gwneuthur o hono ef gymmod drosto ei hun, a thros ei dŷ, a thros holl gynnulleidfa Israel.

18 Ac aed efe allan at yr allor *sydd* ger bron yr ARGLWYDD, a gwnaed gymmod arni; a chymmered o waed y bustach, ac o waed y bwch, a rhodded ar gyrn yr allor oddi amgylch.

19 A thaenelled arni o'r gwaed seithwaith â'i fys, a glanhâed hi, a sancteiddied hi oddi wrth aflendid meibion Israel.

20 ¶ A phan ddarffo iddo lanhâu y cyssegr, a phabell y cyfarfod, a'r allor; dyged y bwch byw:

21 A gosoded Aaron ei ddwylaw ar ben y bwch byw, a chyffesed arno holl anwiredd meibion Israel, a'u holl gamweddau hwynt yn eu holl bechodau; a rhodded hwynt ar ben y bwch, ac anfoned *ef ymaith* yn llaw gwr † cymhwys i'r anialwch.

† Heb. *cyfamser.*

22 A'r bwch a ddwg eu holl anwiredd hwynt arno, i dir ‖ neillduaeth: am hynny hebrynged efe y bwch i'r anialwch.

‖ *anghyfanneddol.*

23 Yna deued Aaron i babell y cyfarfod, a dïosged y gwisgoedd llïan a wisgodd efe wrth ddyfod i'r cyssegr, a gadawed hwynt yno.

24 A golched ei gnawd mewn dwfr yn y lle sanctaidd, a gwisged ei ddillad, ac aed allan, ac offrymmed ei boeth-offrwm ei hun, a phoeth-offrwm y bobl, a gwnaed gymmod drosto ei hun, a thros y bobl.

[n] pen. 4. 10.

24 A llosged [n] wer y pech-aberth ar yr allor.

26 A golched yr hwn a anfonodd y bwch *i fod* yn fwch dïangol, ei ddillad, a golched ei gnawd mewn dwfr; ac yna deued i'r gwersyll.

[o] pen. 4. 12, 21. a 6. 30. Heb. 13. 11.

27 °A bustach y pech-aberth, a bwch y pech-aberth, y rhai y dygwyd eu gwaed i wneuthur cymmod yn y cyssegr, a ddwg *un* i'r tu allan i'r gwersyll; a hwy a losgant eu crwyn hwynt, a'u cnawd, a'u biswail, yn tân.

28 A golched yr hwn a'u llosgo hwynt ei ddillad, golched hefyd ei gnawd mewn dwfr; wedi hynny deued i'r gwersyll.

[p] Exod. 30. 10. pen. 23. 27. Num. 29. 7.

29 ¶ A bydded *hyn* yn ddeddf dragywyddol i chwi: [p] y seithfed mis, ar y degfed *dydd* o'r mis, y cystuddiwch eich eneidiau, a dim gwaith nis gwnewch, y prïodor a'r dïeithr a fyddo yn ymdaith yn eich plith.

30 O herwydd y dydd hwnnw y gwna *yr offeiriad* gymmod drosoch, i'ch glanhâu o'ch holl bechodau, *fel* y byddoch lân ger bron yr ARGLWYDD.

31 Sabboth gorphwysdra *yw* hwn i

Cyn CRIST 1490.

Cyn CRIST 1490.

chwi; yna cystuddiwch eich eneidiau, trwy ddeddf dragywyddol.

32 [q]A'r offeiriad, yr hwn a enneinio efe, a'r hwn a †gyssegro efe, i offeiriadu yn lle ei dad, a wna y cymmod, ac a wisg y gwisgoedd llïan, *sef* y gwisgoedd sanctaidd.

33 Ac a lanhâ y cyssegr sanctaidd, ac a lanhâ babell y cyfarfod, a'r allor; ac a wna gymmod dros yr offeiriaid, a thros holl bobl y gynnulleidfa.

34 A bydded hyn yn ddeddf dragywyddol i chwi, i wneuthur cymmod dros feibion Israel, am eu pechodau oll, [r]un waith yn y flwyddyn. Ac efe a wnaeth megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses.

PENNOD XVII.

1 *Rhaid yw offrwm i'r Arglwydd wrth ddrws y babell waed yr holl anifeiliaid a leddir.* 7 *Ni wasanaetha iddynt aberthu i gythreuliaid.* 10 *Gwahardd bwytta gwaed,* 15 *a phob peth a fo marw ei hun, neu a ysglyfaethwyd.*

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth Aaron, ac wrth ei feibion, ac wrth holl feibion Israel, a dywed wrthynt, Dyma y peth a orchymynodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

3 Pob un o dŷ Israel [a]a laddo ŷch, neu oen, neu afr, o fewn y gwersyll, neu a laddo allan o'r gwersyll,

4 Ac heb ei ddwyn i ddrws pabell y cyfarfod, i offrymmu offrwm i'r ARGLWYDD, o flaen tabernacl yr ARGLWYDD; gwaed a fwrir yn erbyn y gwr hwnnw; gwaed a dywalltodd efe: a thorrir y gwr hwnnw ymaith o blith ei bobl.

5 O herwydd yr hwn beth, dyged meibion Israel eu haberthau y rhai y maent yn eu haberthu ar wyneb y maes; ïe dygant hwynt i'r ARGLWYDD, i ddrws pabell y cyfarfod, at yr offeiriad, ac aberthant hwynt yn aberthau hêdd i'r ARGLWYDD.

6 A thaenelled yr offeiriad y gwaed ar allor yr ARGLWYDD, wrth ddrws pabell y cyfarfod, a llosged y gwer [b]yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

7 Ac nac aberthant eu haberthau mwy [c]i gythreuliaid, y rhai [d]y buant yn putteinio ar eu hol. Deddf dragywyddol fydd hyn iddynt, trwy eu cenhedlaethau.

8 ¶ Dywed gan hynny wrthynt, Pwy bynnag o dŷ Israel, ac o'r dïeithriaid a ymdeithio yn eich mysg, a offrymmo boeth-offrwm, neu aberth;

9 Ac nis dwg ef i ddrws pabell y cyfarfod, i'w offrymmu i'r ARGLWYDD; torrir ymaith y gwr hwnnw o blith ei bobl.

10 ¶ [e]A phwy bynnag o dŷ Israel, ac o'r dïeithriaid a ymdeithio yn eich mysg, a fwyttâo ddim gwaed; [f]myfi a osodaf fy wyneb yn erbyn yr enaid a fwyttâo waed, a thorraf ef ymaith o fysg ei bobl.

11 O herwydd einioes y cnawd sydd yn y gwaed; a mi a'i rhoddais i chwi ar yr allor, i wneuthur cymmod dros eich eneidiau: o herwydd [g]y gwaed hwn a wna gymmod dros yr enaid.

12 Am hynny y dywedais wrth feibion Israel, Na fwyttâed un enaid o honoch waed; a'r dïeithr a ymdeithio yn eich mysg, na fwyttâed waed.

13 A phwy bynnag o feibion Israel, neu o'r dïeithriaid a ymdeithio yn eu mysg, [h]a helio helfa o fwystfil, neu o aderyn a fwyttâer; tywallted ymaith ei waed ef, a chuddied ef â llwch.

14 [i]O herwydd einioes pob cnawd yw ei waed; yn lle ei einioes ef y mae: am hynny y dywedais wrth feibion Israel, Na fwyttêwch waed un cnawd; o herwydd einioes pob cnawd yw ei waed: pwy bynnag a'i bwyttâo, a dorrir ymaith.

15 [k]A phob dyn a'r a fwyttâo †y peth a fu farw *o hono ei hun,* neu ysglyfaeth, pa un bynnag ai prïodor, ai dïeithrddyn; golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydded aflan hyd yr hwyr: yna glân fydd.

16 Ond *os* efe nis gylch *hwynt,* ac ni ylch ei gnawd; yna y dwg efe ei anwiredd.

PENNOD XVIII.

1 *Prïodasau anghyfreithlawn.* 19 *Chwantau anghyfreithlawn.*

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW.

3 Na wnewch yn ol gweithredoedd gwlad yr Aipht, yr hon y trigasoch ynddi; ac na wnewch [a]yn ol gweithredoedd gwlad Canaan, yr hon yr ydwyf yn eich dwyn chwi iddi; ac na rodiwch yn eu deddfau hwynt.

4 Fy marnedigaethau i a wnewch, a'm deddfau a gedwch, i rodio ynddynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW.

5 Ië, cedwch fy neddfau a'm barnedig-

Cyn CRIST 1490.

[q] pen. 4. 3, 5, 16.
† Heb. *lanwo ei law.*
[r] Exod. 30. 10. Heb. 9. 7.
[a] Edrych Deut. 12. 5, 15, 21.
[b] Exod. 29. 18. pen. 4. 31.
[c] Deut. 32. 17. 2 Chron. 11. 15. Es. 13. 21. 1 Cor. 10. 20. Dat. 9. 20.
[d] Ezec. 23. 8.
[e] Gen. 9. 4. pen. 7. 26. a 19. 26. Deut. 12. 16, 23. a 15. 23. 1 Sam. 14. 33. Ezec. 44. 7.
[f] Jer. 44. 11.
[g] Heb. 9. 22.
[h] pen. 7. 26.
[i] Gen. 9. 4.
[k] Exod. 22. 31. pen. 22. 8. Ezec. 44. 31.
† Heb. *burgyn.*
[a] pen. 20. 23.

Cyn CRIST 1490.

aethau: a'r [b]dyn a'u cadwo, a fydd byw ynddynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

6 ¶ Na nesâed neb at †gyfnesaf ei gnawd, i ddinoethi *eu* noethni: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

7 Noethni dy dad, neu noethni dy fam, na ddinoetha: dy fam yw hi, na ddinoetha ei noethni.

8 [c]Na ddinoetha noethni gwraig dy dad: noethni dy dad *yw*.

9 [d]Noethni dy chwaer, merch dy dad, neu ferch dy fam, yr hon a anwyd gartref, neu a anwyd allan; na ddinoetha eu noethni hwynt.

10 Noethni merch dy fab, neu ferch dy ferch; na ddinoetha eu noethni hwynt: canys dy noethni di *ydyw*.

11 Noethni merch gwraig dy dad, plentyn dy dad, dy chwaer dithau *yw* hi; na ddinoetha ei noethni hi.

12 [e]Na ddinoetha noethni chwaer dy dad: cyfnesaf dy dad *yw* hi.

13 Na ddinoetha noethni chwaer dy fam: canys cyfnesaf dy fam *yw* hi.

14 [f]Na noetha noethni brawd dy dad; sef na nesâ at ei wraig ef: dy fodryb *yw* hi.

15 [g]Na noetha noethni dy waudd: gwraig dy fab *yw* hi; na noetha ei noethni hi.

16 [h]Na ddinoetha noethni gwraig dy frawd: noethni dy frawd *yw*.

17 [i]Na noetha noethni gwraig a'i merch; na chymmer ferch ei mab hi, neu ferch ei merch hi, i noethi ei noethni hi; ei chyfnesaf hi *yw* y rhai hyn: ysgelerder *yw* hyn.

18 Hefyd na chymmer wraig ynghyd ‖â'i chwaer, i'w chystuddio *hi*, gan noethi noethni honno gyd â'r llall, yn ei byw hi.

19 Ac [k]na nesâ at wraig yn neillduaeth ei haflendid, i noethi ei noethni hi.

20 Ac [l]na chyd-orwedd gyd â gwraig dy gymmydog, i fod yn aflan o'i phlegid.

21 Ac na ddod o'th had [m]i fyned trwy *dân* i Moloch; ac na haloga enw dy DDUW: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

22 Ac [n]na orwedd gyd â gwrryw, fel gorwedd gyd â benyw: ffieidd-dra *yw* hynny.

23 Ac [o]na chyd-orwedd gyd âg un anifail, i fod yn aflan gyd âg ef; ac na safed gwraig o flaen un anifail i orwedd dano: ‖cymmysgedd *yw* hynny.

24 Nac ymhalogwch yn yr un o'r pethau hyn: canys yn y rhai hyn oll yr halogwyd y cenhedloedd yr ydwyf yn eu gyrru allan o'ch blaen chwi.

25 A'r wlad a halogwyd: am hynny yr ydwyf yn ymweled â'i hanwiredd yn ei herbyn, fel y chwydo y wlad ei thrigolion.

26 Ond [p]cedwch chwi fy neddfau a'm barnedigaethau i, ac na wnewch ddim o'r holl ffiaidd bethau hyn; na'r prïodor, na'r dïeithrddyn sydd yn ymdaith yn eich mysg:

27 (O herwydd yr holl ffiaidd bethau hyn a wnaeth gwŷr y wlad, y rhai *a fu* o'ch blaen, a'r wlad a halogwyd)

28 Fel [q]na chwydo y wlad chwithau, pan halogoch hi, megis y chwydodd hi y genedl *oedd* o'ch blaen.

29 Canys pwy bynnag a wnel ddim o'r holl ffiaidd bethau hyn, torrir ymaith yr eneidiau a'u gwnelo o blith eu pobl.

30 Am hynny cedwch fy neddf i, [r]heb wneuthur *yr un* o'r deddfau ffiaidd a wnaed o'ch blaen chwi, ac nac ymhalogwch ynddynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

PENNOD XIX.

Ail-adrodd amryw gyfreithiau.

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth holl gynnulleidfa meibion Israel, a dywed wrthynt, [a]Byddwch sanctaidd: canys sanctaidd *ydwyf* fi, yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

3 ¶ [b]Ofnwch bob un ei fam, a'i dad; a [c]chedwch fy Sabbothau: yr ARGLWYDD eich DUW *ydwyf* fi.

4 [d]Na throwch at eilunod, ac [e]na wnewch i chwi dduwiau tawdd: yr ARGLWYDD eich DUW *ydwyf* fi.

5 ¶ A [f]phan aberthoch hêdd-aberth i'r ARGLWYDD, yn ol eich ewyllys eich hun yr aberthwch hynny.

6 Ar y dydd yr offrymmoch, a thrannoeth, y bwyttâir ef: a llosger yn tân yr hyn a weddillir hyd y trydydd dydd.

7 Ond os gan fwytta y bwyttâir ef o fewn y trydydd dydd, ffiaidd *fydd* efe; ni bydd gymmeradwy.

8 A'r hwn a'i bwyttâo a ddwg ei anwiredd, am iddo halogi cyssegredig *beth* yr ARGLWYDD; a'r enaid hwnnw a dorrir ymaith o blith ei bobl.

9 ¶ A [g]phan gynhauafoch gynhauaf eich tir, na feda yn llwyr gonglau dy faes, ac na chynnull loffion dy gynhauaf.

10 Na loffa hefyd dy winllan, ac na

Cyn CRIST 1490.

[b] Ezec. 20. 11, 13. Luc 10. 28. Rhuf. 10. 5. Gal. 3. 12.
† Heb. *weddill.*
[c] pen. 20. 11. Deut. 22. 30. a 27. 20. Ezec. 22. 10. Amos 2. 7. 1 Cor. 5. 1.
[d] pen. 20. 17. 2 Sam. 13. 12. Ezec. 22. 11.
[e] pen. 20. 19.
[f] pen. 20. 20.
[g] pen. 20. 12. Ezec. 22. 11.
[h] pen. 20. 21. Matt. 14. 4. Edr. Deut. 25. 5.
[i] pen. 20. 14.
‖ Neu, *â gwraig arall.*
[k] pen. 20. 18. Ezec. 18. 6. a 22. 10.
[l] Exod. 20. 14. pen. 20. 10.
[m] pen. 20. 2. 2 Bren. 23. 10.
[n] pen. 20. 13. 1 Cor. 6. 9. 1 Tim. 1. 10.
[o] Exod. 22. 19. pen. 20. 15. 16.
‖ *ffieiddbeth.*
[p] pen. 20. 22.
[q] Jer. 9. 19. Ezec. 36. 13, 17.
[r] ad. 3. pen. 20. 23.
[a] pen. 11. 44. a. 20. 7, 26. 1 Petr 1. 16.
[b] Exod. 20. 12.
[c] Exod. 20. 8. a 31. 13.
[d] Exod. 20. 4.
[e] Exod. 34. 17 Deut. 27. 15.
[f] pen. 7. 16.
[g] pen. 23. 22. Deut. 24. 19 Ruth 2. 15, 16.

Cyn CRIST 1490.

chynnull rawn gweddill dy winllan; gâd hwynt i'r tlawd ac i'r dïeithr: yr ARGLWYDD eich DUW chwi *ydwyf* fi.

11 ¶ [h] Na ladrattêwch, ac na ddywedwch gelwydd, ac na thwyllwch bob un ei gymmydog.

12 ¶ Ac [i] na thyngwch i'm henw i yn anudon, ac na haloga enw dy DDUW: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

13 ¶ Na cham-attal oddi wrth dy gymmydog, ac na yspeilia ef: [l] na thriged cyflog y gweithiwr gyd â thi hyd y bore.

14 ¶ Na felldiga y byddar, ac [m] na ddod dramgwydd o flaen y dall; ond ofna dy DDUW: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

15 ¶ Na wnewch gam mewn barn: [n] na dderbyn wyneb y tlawd, ac na pharcha wyneb y cadarn: barna dy gymmydog mewn cyfiawnder.

16 ¶ Ac [o] na rodia yn athrodwr ym mysg dy bobl; na sâf yn erbyn gwaed dy gymmydog: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

17 ¶ [p] Na chasâ dy frawd yn dy galon: [q] gan geryddu cerydda dy gymmydog, ‖ ac na ddïoddef bechod ynddo.

18 ¶ Na ddïala, ac na chadw lid i feibion dy bobl; ond [r] câr dy gymmydog megis ti dy hun: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

19 ¶ Cedwch fy neddfau: na âd i'th anifeiliaid gydio o amryw rywogaeth; [s] ac na haua dy faes âg amryw had; ac nac âed am danat ddilledyn cymmysg o lin a gwlan.

20 ¶ A phan fyddo i wr a wnelo â benyw, a hithau yn forwyn gaeth wedi ei ‖ dyweddïo i wr, ac heb ei rhyddhâu ddim, neu heb roddi rhyddid iddi; bydded ‖ *iddynt* gurfa; ac na ladder hwynt, am nad oedd hi rydd.

21 A [t] dyged efe yn aberth dros ei gamwedd i'r ARGLWYDD, i ddrws pabell y cyfarfod, hwrdd dros gamwedd.

22 A gwnaed yr offeiriad gymmod drosto â'r hwrdd dros gamwedd, ger bron yr ARGLWYDD, am ei bechod a bechodd efe: a maddeuir iddo am ei bechod a wnaeth efe.

23 ¶ A phan ddeloch i'r tir, a phlannu o honoch bob pren ymborth; cyfrifwch yn ddïenwaededig ei ffrwyth ef: tair blynedd y bydd efe megis dïenwaededig i chwi: na fwyttâer o hono.

24 A'r bedwaredd flwyddyn y bydd ei holl ffrwyth yn ‖ sanctaidd i foliannu yr ARGLWYDD *âg ef.*

25 A'r bummed flwyddyn y bwyttêwch ei ffrwyth, fel y chwanego efe ei gnwd i chwi: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW.

26 ¶ [u] Na fwyttêwch ddim ynghyd â'i waed: [x] nac arferwch na swyhion, na choel ar frudiau.

27 [y] Na thalgrynnwch odre eich pen, ac na thòr gyrrau dy farf.

28 Ac [z] na wnewch dorriadau yn eich cnawd am un marw, ac na roddwch brint nôd arnoch: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

29 ¶ Na haloga dy ferch, gan beri iddi butteinio; rhag putteinio y tir, a llenwi y wlad o ysgelerder.

30 ¶ [a] Cedwch fy Sabbothau, a pherchwch fy nghyssegr: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

31 ¶ [b] Nac ewch ar ol dewiniaid, ac nac ymofynwch â'r brudwyr, i ymhalogi o'u plegid: yr ARGLWYDD eich DUW *ydwyf* fi.

32 ¶ Cyfod ger bron penwynni, a pharcha wyneb henuriad; ac ofna dy DDUW: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

33 ¶ A [d] phan ymdeithio dïeithrddyn ynghyd â thi yn eich gwlad, na ‖ flinwch ef.

34 [d] Bydded y dïeithr i chwi, yr hwn a ymdeithio yn eich plith, fel yr un a hanffo o honoch, a [e] châr ef fel ti dy hun; o herwydd dïeithriaid fuoch y'ngwlad yr Aipht: yr ARGLWYDD eich DUW *ydwyf* fi.

35 ¶ Na wnewch gam ar farn, ar lathen, ar bwys, nac ar fesur.

36 Bydded i chwi [f] gloriannau cyfiawn, ‖ gerrig cyfiawn, ephah gyfiawn, a hin gyfiawn: yr ARGLWYDD eich DUW *ydwyf* fi, yr hwn a'ch dygais allan o dir yr Aipht.

37 Cedwch chwithau fy holl ddeddfau, a'm holl farnedigaethau, a gwnewch hwynt: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.

PENNOD XX.

1 *Am yr hwn a roddo ei had i Moloch.* 4 *Am yr hwn a arbedo y cyfryw.* 6 *Am fyned at frudwyr.* 7 *Am ymsancteiddio.* 9 *Am yr hwn a felldithio ei rïeni.* 10 *Am odineb.* 11, 14, 17, 19 *Am ymlosgach.* 13 *Am orwedd gyd â gwrryw,* 15 *neu gyd âg anifail.* 18 *Am aflendid.* 22 *Gorchymyn ufudd-dod gyd â sancteiddrwydd.* 27 *Rhaid yw rhoddi brudwyr i farwolaeth.*

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a] Dywed hefyd wrth feibion Israel, [b] Pob un o feibion Israel, neu o'r dïeithr a ymdeithio yn Israel, yr hwn a roddo o'i had i Moloch, a leddir yn farw; pobl y tir a'i llabyddiant ef â cherrig.

3 A [c] mi a osodaf fy wyneb yn erbyn y

Cyn CRIST 1490.

[h] Exod. 20. 15. a 22. 1, 7, 10. pen. 6. 2.
[i] Exod. 20. 7. pen. 6. 3. Deut. 5. 11. Matt. 5. 34. Iago 5. 12.
[l] Deut. 24. 14, 15. Mal. 3. 5. Iago 5. 4.
[m] Deut. 27. 18.
[n] Exod. 23. 3. Deut. 1. 17. a 16. 19. a 27. 19. Diar 24. 23. Iago 2. 9.
[o] Exod. 23. 1. Psalm 15. 3. a 50. 20. Diar 11. 13. a 20. 19.
[p] 1 Ioan 2. 11. a 3. 15.
[q] Matt. 18. 15. Luc. 17. 3. Gal. 6. 1. Eph. 5. 11. 1 Tim. 5. 20. ‖ Neu, *rhag i ti ddwyn pechod drosto.* Edrych Rhuf. 1. 32. 1 Cor. 5. 2. Eph. 5. 11. 1 Tim. 5. 22. 2 Ioan 10. 11.
[r] Matt. 5. 43. a 22. 39. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.
[s] Deut. 22. 9, 10, 11. ‖ Neu, *ammherchi gan neb.* Heb. *enllibio gan,* neu, *am wr.* ‖ Neu, *iddi.*
[t] pen. 5. 15.
‖ *sancteiddrwydd moliant i'r,* &c.

Cyn CRIST 1490.

[u] pen. 17. 10, &c.
[x] Deut. 18. 10. 1 Sam. 15. 23.
[y] pen. 21. 5.
[z] Deut. 14. 1. Jer. 16. 6.
[a] pen. 26. 2.
[b] pen. 20. 6, 27. Deut. 18. 10. Es. 8. 19. Act. 16. 16.
[c] Exod. 22. 21. a 23. 9. ‖ *orthrymmwch.*
[d] Exod. 23. 9.
[e] Deut. 10. 19.
[f] Deut. 25. 13. Diar. 11. 1. a 16. 11. a 20. 10. ‖ *bwysau.*
[a] pen. 18. 21.
[b] Deut. 18. 10. 2 Bren. 17. 17. a 23. 10. Jer. 32. 35.
[c] pen. 17. 10.

Cyn CRIST 1490.

dyn hwnnw, ac a'i torraf o fysg ei bobl; am iddo roddi o'i had i Moloch, i aflanhâu fy nghyssegr, ac i halogi fy enw sanctaidd.

4 Ac os pobl y wlad gan guddio a guddiant eu llygaid oddi wrth y dyn hwnnw (pan roddo efe ei had i Moloch) ac nis lladdant ef:

[d] pen. 17. 10.

5 Yna [d] y gosodaf fy wyneb yn erbyn y dyn hwnnw, ac [e] yn erbyn ei dylwyth, a thorraf ymaith ef, a phawb [f] a ddilynant ei butteindra ef, gan butteinio yn ol Moloch, o fysg eu pobl.

[e] Exod. 20. 5.

[f] pen. 17. 7.

[g] pen. 19. 31.

6 ¶ [g] A'r dyn a dro ar ol dewiniaid, a brudwyr, i butteinio ar eu hol hwynt; gosodaf fy wyneb yn erbyn y dyn hwnnw hefyd, a thorraf ef ymaith o fysg ei bobl.

[h] pen. 11. 44. a 19. 2. 1 Petr 1. 16.

7 ¶ [h] Ymsancteiddiwch gan hynny, a byddwch sanctaidd: canys myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

8 Cedwch hefyd fy neddfau, a gwnewch hwynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich sancteiddydd.

[i] Exod. 21. 17. Deut. 27. 16. Diar. 20. 20. Matt. 15. 4.

9 ¶ [i] Os bydd neb a felldigo ei dad neu ei fam, lladder ef yn farw: ei dad neu ei fam a felldigodd efe; ei waed *fydd* arno ei hun.

[k] pen. 18. 20. Deut. 22. 22. Ioan 8. 4, 5.

10 ¶ [k] A'r gwr a odinebo gyd â gwraig gwr *arall, sef yr hwn* a odinebo gyd â gwraig ei gymmydog, lladder yn farw y godinebwr a'r odinebwraig.

[l] pen. 18. 8.

11 [l] A'r gwr a orweddo gyd â gwraig ei dad, a noethodd noethni ei dad: lladder yn feirw hwynt ill dau; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

[m] pen. 18. 15. Deut. 27. 23.

12 [m] Am y gwr a orweddo ynghyd â'i waudd, lladder yn feirw hwynt ill dau: cymmysgedd a wnaethant; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

[n] pen. 18. 22.

13 [n] A'r gwr a orweddo gyd â gwr, fel gorwedd gyd â gwraig, ffieidd-dra a wnaethant ill dau: lladder hwynt yn feirw; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

[o] pen. 18. 17. Deut. 27. 23.

14 [o] Y gwr a gymmero wraig a'i mam, ysgelerder *yw* hynny: llosgant ef a hwythau yn tân; ac na fydded ysgelerder yn eich mysg.

[p] pen. 18. 23. Deut. 27. 21.

15 [p] A lladder yn farw y gwr a ymgydio âg anifail: lladdant hefyd yr anifail.

16 A'r wraig a êl at un anifail, i orwedd dano, lladd di y wraig a'r anifail hefyd: lladder hwynt yn feirw; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

[q] pen. 18. 9. Deut. 27. 22.

17 [q] A'r gwr a gymmero ei chwaer, merch ei dad, neu ferch ei fam, ac a welo ei noethni hi, ac y gwelo hithau ei noethni yntau; gwaradwydd *yw* hynny; torrer hwythau ymaith y'ngolwg meibion eu pobl: noethni ei chwaer a noethodd efe; efe a ddwg ei anwiredd.

[r] pen. 18. 19. Edrych pen. 15. 24.

18 [r] A'r gwr a orweddo gyd â gwraig glaf o'i mis-glwyf, ac a noetho ei noethni hi; ei diferlif hi a † ddatguddiodd efe, a hithau a ddatguddiodd ddiferlif ei gwaed ei hun: am hynny torrer hwynt ill dau o fysg eu pobl.

† Heb. *ddinoethodd.*

[s] pen. 18. 12, 13.

19 [s] Ac na noetha noethni chwaer dy fam, neu chwaer dy dad; o herwydd ei gyfnesaf ei hun y mae yn ei noethi: dygant eu hanwiredd.

[t] pen. 18. 14.

20 [t] A'r gwr a orweddo gyd â gwraig ei ewythr frawd ei dad, a noetha noethni ei ewythr: eu pechod a ddygant; byddant feirw yn ddiblant.

[u] pen. 18. 16. ‖ *Gwariaeth.*

21 [u] A'r gwr a gymmero wraig ei frawd (‖ peth aflan *yw* hynny) efe a noethodd noethni ei frawd: diblant fyddant.

[x] pen. 18. 26.

22 ¶ Am hynny cedwch fy [x] holl ddeddfau, a'm holl farnedigaethau, a gwnewch hwynt; fel [y] na chwydo y wlad chwi, yr hon yr ydwyf yn eich dwyn iddi i breswylio ynddi.

[y] pen. 18, 25, 28.

[z] pen. 18. 3, 30.

23 Ac [z] na rodiwch yn neddfau y genedl yr ydwyf yn eu bwrw allan o'ch blaen chwi: o herwydd yr holl bethau hyn a wnaethant; [a] am hynny y ffieiddiais hwynt.

[a] Deut. 9. 5.

24 Ac wrthych y dywedais, Chwi a etifeddwch eu tir hwynt; mi a'i rhoddaf i chwi i'w feddiannu; gwlad yn llifeirio o laeth a mêl: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi, yr hwn a'ch neillduais chwi oddi wrth bobloedd *eraill.*

[b] pen. 11. 2. Deut. 14. 4.

25 [b] Rhoddwch chwithau wahaniaeth rhwng yr anifail glân a'r aflan, a rhwng yr aderyn aflan a'r glân; ac na wnewch eich eneidiau yn ffiaidd o herwydd anifail, neu o herwydd aderyn, neu o herwydd dim oll a ‖ ymlusgo ar y ddaear, yr hwn a neillduais i chwi i'w gyfrif yn aflan.

‖ Neu, *a ymsymmudo.*

[c] ad. 7. pen. 19. 2. 1 Petr 1. 16

26 Byddwch chwithau sanctaidd i mi: [c] o herwydd myfi yr ARGLWYDD *ydwyf* sanctaidd, ac a'ch neillduais chwi oddi wrth bobloedd *eraill,* i fod yn eiddof fi.

[d] Deut. 18. 10, 11. 1 Sam. 28. 7, 8.

27 ¶ [d] Gwr neu wraig a fo ganddynt yspryd dewiniaeth, neu frud, hwy a leddir yn farw: â cherrig y llabyddiant hwynt; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

PENNOD XXI.

1 *Am alar yr offeiriaid.* 6 *Am eu sancteiddrwydd.* 8 *Am eu cymmeriad.* 7, 13 *Am eu priodasau.* 16 *Ni chaiff yr offeiriaid a fo arnynt anaf weini yn y cyssegr.*

Cyn CRIST 1490.

A DYWEDODD yr ARGLWYDD wrth Moses, Llefara wrth yr offeiriaid, meibion Aaron, a dywed wrthynt, [a] Nac ymhaloged *neb* am y marw ym mysg ei bobl.

[a] Ezec. 44. 25.

2 Ond am ei gyfnesaf agos iddo; am ei fam, am ei dad, ac am ei fab, ac am ei ferch, ac am ei frawd,

3 Ac am ei chwaer o forwyn, yr hon sydd agos iddo, yr hon ni fu eiddo gwr: am honno y gall ymhalogi.

4 Nac ymhaloged ‖ pennaeth ym mysg ei bobl, i'w aflanhâu ei hun.

‖ Neu, *gwr prïod am ei wraig.*

5 [b] Na wnant foelni ar eu pennau, ac nac eilliant gyrrau eu barfau, ac na thorrant dorriadau ar eu cnawd.

[b] pen. 19. 27, 28. Deut. 14. 1. Ezec. 44. 20.

6 Sanctaidd fyddant i'w DUW, ac na halogant enw eu DUW: o herwydd offrymmu y maent ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, *a* [c] bara eu DUW; am hynny byddant sanctaidd.

[c] Edrych pen. 3. 11.

7 [d] Na chymmerant butteinwraig, neu un halogedig, yn wraig: ac na chymmerant wraig wedi ysgar oddi wrth ei gwr; o herwydd sanctaidd *yw* efe i'w DDUW.

[d] Ezec. 44. 22.

8 A chyfrif di ef yn sanctaidd; o herwydd bara dy DDUW di y mae efe yn ei offrymmu: bydded sanctaidd i ti; o herwydd sanctaidd *ydwyf* fi yr ARGLWYDD eich sancteiddydd.

9 ¶ Ac os ‖ dechreu merch un offeiriad butteinio, halogi ei thad y mae: llosger hi yn tân.

‖ Neu, *ymhaloga, &c. gan butteinio.*

10 A'r offeiriad pennaf o'i frodyr, yr hwn y tywalltwyd [e] olew yr enneiniad ar ei ben, ac [f] a gyssegrwyd i wisgo y gwisgoedd, [g] na ddïosged oddi am ei ben, ac na rwyged ei ddillad:

[e] Exod. 30. 30.
[f] Exod. 28. 2. pen. 16. 32.
[g] pen. 10. 6.

11 Ac na ddeued at gorph un marw, nac ymhaloged am ei dad, nac am ei fam:

12 Ac nac aed allan o'r cyssegr, ac na haloged gyssegr ei DDUW; am *fod* [h] coron olew enneiniad ei DDUW arno ef: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[h] Exod. 28. 36.

13 A [i] chymmered efe wraig yn ei morwyndod.

[i] Ezec. 44. 22.

14 Gwraig weddw, na gwraig wedi ysgar, nac un halogedig, *na* phuttain; y rhai hyn na chymmered: ond cymmered forwyn o'i bobl ei hun yn wraig.

15 Ac na haloged ei had ym mysg ei bobl: canys myfi *yw* yr ARGLWYDD ei sancteiddydd ef.

16 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

17 Llefara wrth Aaron, gan ddywedyd, Na nesâed un o'th had di trwy eu cenhedlaethau, yr hwn y byddo anaf arno, i offrymmu ‖ bara ei DDUW:

‖ Neu, *ymborth.*

18 Canys ni chaiff un gwr y byddo anaf arno nesâu; y gwr dall, neu y cloff, neu y trwyndwn, neu y neb y byddo dim [k] gormod ynddo;

[k] pen. 22. 23.

19 Neu y gwr y byddo iddo droed twnn, neu law donn;

20 Neu a fyddo yn gefngrwm, neu yn ‖ gorr, neu â magl neu bysen ar ei lygad, neu yn grachlyd, neu yn glafrllyd, neu wedi ysigo ei eirin.

‖ Neu, *ry eiddil.*

21 Na nesâed un gwr o had Aaron yr offeiriad, yr hwn y byddo anaf arno, i offrymmu ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD: anaf sydd arno; na nesâed i offrymmu bara ei DDUW.

22 Bara ei DDUW, o'r *pethau* sanctaidd cyssegredig, ac o'r *pethau* cyssegredig, a gaiff efe ei fwytta.

23 Etto nac aed i mewn at y wahanlen, ac na nesâed at yr allor, am *fod* anaf arno; ac na haloged fy nghyssegroedd: canys myfi *yw* yr ARGLWYDD eu sancteiddydd hwynt.

24 A llefarodd Moses *hynny* wrth Aaron, ac wrth ei feibion, ac wrth holl feibion Israel.

PENNOD XXII.

1 *Rhaid i'r offeiriaid yn eu haflendid ymgadw oddi wrth y pethau cyssegredig.* 6 *Y modd y mae eu puro hwynt,* 10 *Pwy yn nhŷ yr offeiriaid a all fwytta o'r pethau cyssegredig.* 17 *Rhaid i'r aberthau fod yn ddïanaf.* 26 *Oedran yr aberth.* 29 *Y gyfraith am fwytta yr aberth dïolch.*

Cyn CRIST 1490.

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth Aaron, ac wrth ei feibion, am iddynt ymneillduo oddi wrth bethau cyssegredig meibion Israel, ac na halogant fy enw sanctaidd, *yn y pethau* y maent yn eu cyssegru i mi: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

3 Dywed wrthynt, Pwy bynnag o'ch holl hiliogaeth, trwy eich cenhedlaethau, a nesâo at y pethau cyssegredig a gyssegro meibion Israel i'r ARGLWYDD, a'i aflendid arno; torrir ymaith yr enaid hwnnw oddi ger fy mron: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

4 Na fwyttâed neb o hiliogaeth Aaron o'r pethau cyssegredig, ac yntau yn wahan-glwyfus, neu [a] yn ddiferllyd, [b] hyd oni lanhâer ef: na'r hwn a [c] gyffyrddo â dim wedi ei halogi wrth y marw, na'r hwn [d] yr êl oddi wrtho ddisgyniad had;

[a] pen. 15. 2.
[b] pen. 14. 2. a 15. 13.
[c] Num. 19. 11.
[d] pen. 15. 16.

Cyn CRIST 1490.

5 Na'r un a [e]gyffyrddo âg un ymlusgiad, trwy yr hwn y gallo fod yn aflan, neu â [f]dyn y byddai aflan o'i blegid, pa aflendid bynnag fyddo arno:

6 A'r dyn a gyffyrddo âg ef, a fydd aflan hyd yr hwyr; ac na fwyttâed o'r pethau cyssegredig, oddieithr iddo olchi ei gnawd mewn dwfr.

7 A phan fachludo yr haul, glân fydd; ac wedi hynny bwyttâed o'r pethau cyssegredig: canys ei fwyd ef *yw* hwn.

8 Ac [g]na fwyttâed o ddim wedi marw ei hun, neu wedi ei ysglyfaethu, i fod yn aflan o'i blegid: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

9 Ond cadwant fy neddf i, ac na ddygant bechod *bob un* arnynt eu hunain, i farw o'i blegid, pan halogant hi: myfi *yw* yr ARGLWYDD eu sancteiddydd hwynt.

10 Ac [h]na fwyttâed un alldud o'r peth cyssegredig: dïeithrddyn yr offeiriad, a'r gwas cyflog, ni chaiff fwytta y peth cyssegredig.

11 Ond pan bryno yr offeiriad ddyn †am ei arian, hwnnw a gaiff fwytta o hono, a'r hwn a aner *yn* ei dŷ ef: y rhai hyn a gânt fwytta o'i fara ef.

12 A merch yr offeiriad, pan fyddo hi eiddo gwr dïeithr, ni chaiff hi fwytta o offrwm y pethau cyssegredig.

13 Ond merch yr offeiriad, os gweddw fydd hi, neu wedi ysgar, a heb blant iddi, ac wedi dychwelyd i dŷ ei thad, a gaiff fwytta o fara ei thad, [i]megis *yn* ei hieuengctid; ac ni chaiff neb dïeithr fwytta o hono.

14 ¶ A phan fwyttâo un beth cyssegredig mewn anwybod; yna chwaneged ei bummed ran atto, a rhodded gyd â'r peth cyssegredig i'r offeiriad.

15 Ac na halogant gyssegredig bethau meibion Israel, y rhai a offrymmant i'r ARGLWYDD.

16 Ac na ‖wnant iddynt ddwyn cosp camwedd, pan fwyttâont eu cyssegredig bethau hwynt: o herwydd myfi *yw* yr ARGLWYDD eu sancteiddydd.

17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

18 Llefara wrth Aaron, ac wrth ei feibion, ac wrth holl feibion Israel, a dywed wrthynt, [k]Pwy bynnag o dŷ Israel, ac o ddïeithr yn Israel, a offrymmo ei offrwm yn ol ei holl addunedau, ac yn ol ei holl roddion gwirfodd, y rhai a offrymmant i'r ARGLWYDD yn boethoffrwm;

19 *Offrymmwch* wrth eich ewyllys eich hun, un gwrryw perffeith-gwbl, o'r eidionau, o'r defaid, neu o'r geifr.

20 [l]Nac offrymmwch ddim *y byddo* anaf arno; o herwydd ni bydd efe gymmeradwy drosoch.

21 A [m]phan offrymmo gwr aberth hêdd i'r ARGLWYDD, gan neillduo *ei* adduned, neu rodd ewyllysgar o'r eidionau, neu o'r praidd, bydded berffeith-gwbl, fel y byddo gymmeradwy: na fydded un anaf arno.

22 [n]Y dall, neu yr ysig, neu yr anafus, neu y dafadenog, neu y crachlyd, neu y clafrllyd, nac offrymmwch hwy i'r ARGLWYDD, ac na roddwch aberth tanllyd o honynt ar allor yr ARGLWYDD.

23 A'r eidion, neu yr †oen a fyddo [o]gormod neu ry fychain ei aelodau, gellwch ei offrymmu yn offrwm gwirfodd; ond dros adduned ni bydd cymmeradwy.

24 Nac offrymmwch i'r ARGLWYDD ddim wedi llethu, neu ysigo, neu ddryllio, neu dorri; ac na wnewch yn eich tir y *fath beth.*

25 Ac nac offrymmwch o law un dïeithr fwyd eich DUW o'r holl bethau hyn: canys *y mae* eu llygredigaeth ynddynt; anaf *sydd* arnynt: ni byddant gymmeradwy drosoch.

26 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

27 [p]Pan aner eidion, neu ddafad, neu afr, bydded saith niwrnod dan ei fam; o'r wythfed dydd ac o hynny allan y bydd cymmeradwy yn offrwm o aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

28 Ac am fuwch neu ‖ddafad, na leddwch hi [q]a'i llwdn yn yr un dydd.

29 A phan aberthoch aberth dïolch i'r ARGLWYDD, offrymmwch wrth eich ewyllys eich hunain.

30 Y dydd hwnnw y bwyttâir ef; [r]na weddillwch o hono hyd y bore: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

31 Cedwch chwithau fy ngorchymynion, a gwnewch hwynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

32 Ac na halogwch fy enw sanctaidd, ond [s]sancteiddier fi ym mysg meibion Israel: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich sancteiddydd,

33 Yr hwn a'ch dygais chwi allan o dir yr Aipht, i fod yn DDUW i chwi: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[e] pen. 12. 24.
[f] pen. 15. 7, 19.
[g] Exod. 22. 31. pen. 17. 15. Ezec. 44. 31.
[h] Edrych 1 Sam. 21. 6.
† Heb. *â gwerth ei arian.*
[i] pen. 10. 14.
‖ Neu, *ymlwythant â chosp.*
[k] pen. 1. 2, 3, 10.
[l] Deut. 15. 21. a 17. 1. Mal. 1. 8.
[m] pen. 3. 1.
[n] ad. 20.
† Heb. *mynn.*
[o] pen. 21. 18.
[p] Exod. 22. 30. a 23. 19. a 34. 26. Deut. 14. 21.
‖ Neu, *afr.*
[q] Deut. 22. 6.
[r] pen. 7. 15.
[s] pen. 10. 3.

Cyn CRIST 1490.

PENNOD XXIII.

1 *Gwyliau yr Arglwydd.* 3 *Y Sabboth.* 4 *Y Pasc.* 9 *Yr ysgub flaen-ffrwyth.* 15 *Gwyl y Sulgwyn.* 22 *Rhaid yw gadael peth i'r tlodion i'w loffa.* 23 *Gwyl yr udgyrn.* 26 *Y dydd cymmod.* 33 *Gwyl y pebyll.*

LLEFARODD yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Gwyliau yr ARGLWYDD, y rhai a gyhoeddwch yn gymmanfëydd sanctaidd, *ydyw* fy ngwyliau hyn.

[a] Exod. 20. 9. a 23. 12. a 31. 13. a 34. 21. pen. 19. 3. Deut. 5. 13. Luc 13. 14.

3 [a] Chwe diwrnod y gwneir gwaith; a'r seithfed dydd y bydd Sabboth gorphwysdra, *sef* cymmanfa sanctaidd; dim gwaith nis gwnewch: Sabboth *yw* efe i'r ARGLWYDD yn eich holl drigfannau.

4 ¶ Dyma wyliau yr ARGLWYDD, y cymmanfëydd sanctaidd, y rhai a gyhoeddwch yn eu tymmor.

[b] Exod. 12. 18. a 13. 3. a 23. 15. a 34. 18. Num. 9. 2. a. 28. 16. Deut. 16. 1.

5 [b] O fewn y mis cyntaf, ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg o'r mis, yn y cyfnos, *y bydd* Pasc yr ARGLWYDD.

6 A'r pymthegfed dydd o'r mis hwnnw y bydd gwyl y bara croyw i'r ARGLWYDD: saith niwrnod y bwyttêwch fara croyw.

7 Ar y dydd cyntaf y bydd i chwi gymmanfa sanctaidd: dim caethwaith ni chewch ei wneuthur.

8 Ond offrymmwch ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD saith niwrnod: ar y seithfed dydd *bydded* cymmanfa sanctaidd; na wnewch ddim caethwaith.

9 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd, Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt,

[c] Exod. 23. 16. a 34. 22. Num. 28. 26. Deut. 16. 9.

10 [c] Pan ddeloch i'r tir a roddaf i chwi, a medi o honoch ei gynhauaf; yna dygwch ‖ ysgub blaen-ffrwyth eich cynhauaf at yr offeiriad.

‖ Neu, *ddyrnaid.* Heb. *omer.*

11 Cyhwfaned yntau yr ysgub ger bron yr ARGLWYDD, i'ch gwneuthur yn gymmeradwy: trannoeth wedi y Sabboth y cyhwfana yr offeiriad hi.

12 Ac offrymmwch ar y dydd y cyhwfaner yr ysgub, oen blwydd, perffeith-gwbl, yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

13 A'i fwyd-offrwm *o* ddwy ddegfed ran o beilliaid wedi ei gymmysgu âg olew, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, yn arogl peraidd: a'i ddïod-offrwm *fydd* o win, pedwaredd *ran* hin.

14 Bara hefyd, nac ŷd wedi ei grasu, na thywysenau îr, ni chewch eu bwytta hyd gorph y dydd hwnnw, nes dwyn o honoch offrwm eich DUW. Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl drigfannau, *fydd hyn.*

15 ¶ A [d] chyfrifwch i chwi o drannoeth wedi y Sabboth, o'r dydd y dygoch ysgub y cyhwfan; saith Sabboth cyflawn fyddant:

[d] Deut. 16. 9.

16 Hyd drannoeth wedi y seithfed Sabboth, y cyfrifwch ddeng niwrnod a deugain; ac offrymmwch fwyd-offrwm newydd i'r ARGLWYDD.

17 A dygwch o'ch trigfannau ddwy dorth gyhwfan, dwy ddegfed ran o beilliaid fyddant: yn lefeinllyd y pobir hwynt, [e] yn flaen-ffrwyth i'r ARGLWYDD.

[e] Exod. 23. 16, 19. a 34. 26. Num. 15. 17. a 28. 26. Deut. 26. 1.

18 Ac offrymmwch gyd â'r bara saith oen blwyddiaid, perffeith-gwbl, ac un bustach ieuangc, a dau hwrdd: poeth-offrwm i'r ARGLWYDD fyddant hwy, ynghyd â'u bwyd-offrwm a'u dïod-offrwm; *sef* aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

19 Yna aberthwch [f] un bwch geifr yn bech-aberth, a dau oen blwyddiaid [g] yn aberth hêdd.

[f] pen. 4. 2.
[g] pen. 3. 1.

20 A chyhwfaned yr offeiriad hwynt, ynghyd â bara y blaen-ffrwyth, yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD, ynghyd â'r ddau oen: [h] cyssegredig i'r ARGLWYDD *ac* eiddo yr offeiriad fyddant.

[h] Num. 18. 12. Deut. 18. 4.

21 A chyhoeddwch, o fewn corph y dydd hwnnw, y bydd cymmanfa sanctaidd i chwi: dim caethwaith nis gwnewch. Deddf dragywyddol, yn eich holl drigfannau, trwy eich cenhedlaethau, *fydd hyn.*

22 ¶ [i] A phan fedoch gynhauaf eich tir, na lwyr-feda gyrrau dy faes, [k] ac na loffa loffion dy gynhauaf; gâd hwynt i'r tlawd a'r dïeithr: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

[i] pen. 19. 9.
[k] Deut. 24. 19.

23 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

24 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Ar y [l] seithfed mis, ar *y dydd* cyntaf o'r mis, y bydd i chwi Sabboth, yn goffadwriaeth caniad udgyrn, *a* chymmanfa sanctaidd.

[l] Num. 29. 1.

25 Dim caethwaith nis gwnewch; ond offrymmwch ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD.

26 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

27 [m] Y degfed *dydd* o'r seithfed mis hwn, *y bydd* dydd cymmod; cymmanfa sanctaidd fydd i chwi: yna cystuddiwch eich eneidiau, ac offrymmwch ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD.

[m] pen. 16. 29. Num. 29. 7.

Cyn CRIST 1490.

28 Ac na wnewch ddim gwaith o fewn corph y dydd hwnnw: o herwydd dydd cymmod *yw*, i wneuthur cymmod drosoch ger bron yr ARGLWYDD eich DUW.

29 Canys pob enaid a'r ni chystuddier
[n] Gen. 17. 14. o fewn corph y dydd hwn, [n] a dorrir ymaith oddi wrth ei bobl.

30 A phob enaid a wnelo ddim gwaith o fewn corph y dydd hwnnw, difethaf yr enaid hwnnw hefyd o fysg ei bobl.

31 Na wnewch ddim gwaith. Deddf dragywyddol, trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl drigfannau, *yw hyn.*

32 Sabboth gorphwysdra *yw* efe i chwi; cystuddiwch chwithau eich eneidiau ar y nawfed *dydd* o'r mis, yn yr hwyr: o hwyr i hwyr y
† Heb. *gorphwyswch.* †cedwch eich Sabboth.

33 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

34 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [o] Ar y pymthegfed dydd o'r
[o] Exod. 23. 16. Num. 29. 12. Deut. 16. 13. seithfed mis hwn *y bydd* gwyl y pebyll saith niwrnod i'r ARGLWYDD.

35 Ar y dydd cyntaf *y bydd* cymmanfa sanctaidd: dim caethwaith nis gwnewch.

36 Saith niwrnod yr offrymmwch
[p] Ioan 7. 37. aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: [p] ar yr
[q] 2 Chron. 7. 9. wythfed dydd [q] y bydd cymmanfa sanctaidd i chwi; a chwi a offrymmwch
† Heb. *dydd gwahardddedig.* aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: †uchel wyl *yw* hi; na wnewch ddim caethwaith.

37 Dyma wyliau yr ARGLWYDD, y rhai a gyhoeddwch yn gymmanfëydd sanctaidd, i offrymmu i'r ARGLWYDD aberth tanllyd, offrwm poeth, bwyd-offrwm, aberth, a dïod-offrwm; pob peth yn ei ddydd:

38 Heb law Sabbothau yr ARGLWYDD, ac heb law eich rhoddion chwi, ac heb law eich holl addunedau, ac heb law eich holl offrymmau gwirfodd, a roddoch i'r ARGLWYDD.

39 Ac ar y pymthegfed dydd o'r seithfed mis, pan gynnulloch ffrwyth eich tir, cedwch wyl i'r ARGLWYDD saith niwrnod: *bydded* gorphwysdra ar y dydd cyntaf, a gorphwysdra ar yr wythfed dydd.

[r] Neh. 8. 15. 40 [r] A'r dydd cyntaf cymmerwch i
‖ Neu, *geingciau.* chwi ‖ ffrwyth pren prydferth, canghenau palmwydd, a brig pren caeadfrig, a helyg afon; ac ymlawenhêwch ger bron yr ARGLWYDD eich DUW saith niwrnod.

41 A chedwch hon yn wyl i'r ARGLWYDD saith niwrnod yn y flwyddyn: deddf dragywyddol yn eich cenhedlaethau *yw;* ar y seithfed mis y cedwch hi *yn wyl.*

42 Mewn bythod yr arhoswch saith niwrnod; pob prïodor yn Israel a drigant mewn bythod:

43 Fel y gwypo eich cenhedlaethau chwi mai mewn bythod y perais i feibion Israel drigo, pan ddygais hwynt allan o dir yr Aipht: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW.

44 A thraethodd Moses wyliau yr ARGLWYDD wrth feibion Israel.

PENNOD XXIV.

1 *Olew y llusernau.* 5 *Y bara gosod.* 10 *Mab Selomith yn cablu.* 13 *Cyfraith cabledd,* 17 *a llofruddiaeth.* 18 *Am golled.* 23 *Llabyddio cablwr.*

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a] Gorchymyn i feibion Israel ddwyn
[a] Exod. 27. 20. attat olew olew-wydden pur, coethedig, i'r goleuni, i beri i'r lampau
† Heb. *ddyrchafu.* †gynneu bob amser.

3 O'r tu allan i wahanlen y dystiolaeth, ym mhabell y cyfarfod, y trefna Aaron ef o hwyr hyd fore, ger bron yr ARGLWYDD, bob amser. Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau *fydd hyn.*

4 Ar y canhwyllbren [b] pur y trefna
[b] Exod. 31. 8. efe y lampau ger bron yr ARGLWYDD bob amser.

5 ¶ A chymmer beilliaid, a phoba ef
[c] Exod. 25. 30. yn ddeuddeg [c] teisen: dwy ddegfed ran fydd pob teisen.

6 A gosod hwynt yn ddwy res, chwech *yn* y rhes, ar y bwrdd pur, ger bron yr ARGLWYDD.

7 A dod thus pur ar bob rhes, fel y byddo ar y bara, yn goffadwriaeth, *ac* yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

8 Ar bob dydd Sabboth y trefna efe hyn ger bron yr ARGLWYDD bob amser, yn gyfammod tragywyddol oddi wrth feibion Israel.

9 A [d] bydd eiddo Aaron a'i feibion; a
[d] Exod. 29. 33. pen. 8. 31. 1 Sam. 21. 6. Matt. 12. 4. hwy a'i bwytty yn y lle sanctaidd: canys sancteiddiolaf *yw* iddo ef o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, *trwy* ddeddf dragywyddol.

10 ¶ A mab gwraig o Israel, a hwn yn fab gwr o'r Aipht, a aeth allan ym mysg meibion Israel; a mab yr Israelees a gwr o Israel a ymgynhenasant yn y gwersyll.

11 A mab y wraig o Israel a gabloddenw *yr* ARGLWYDD, ac a felldigodd: yna y dygasant ef at Moses: ac enw ei fam oedd Selomith, merch Dibri, o lwyth Dan.

[e] Num. 15. 34.

12 [e] A gosodasant ef y'ngharchar, fel yr hysbysid iddynt o enau yr ARGLWYDD *beth a wnaent.*

13 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

14 Dwg y cablydd i'r tu allan i'r gwersyll; a [f] rhodded pawb a'i clywsant ef eu dwylaw ar ei ben ef, a llabyddied yr holl gynnulleidfa ef.

[f] Deut. 13. 9. a 17. 7.

15 A llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Pwy bynnag a gablo ei DDUW, a ddwg ei bechod.

[g] 1 Bren. 21. 10, 13.

16 A [g] lladder yn farw yr hwn a felldithio enw yr ARGLWYDD; yr holl gynnulleidfa gan labyddio a'i llabyddiant ef: lladder yn gystal y dïeithr, a'r prïodor, pan gablo efe enw yr ARGLWYDD.

[h] Exod. 21. 12. Num. 35. 31. Deut. 19. 21.

17 ¶ [h] A'r neb a † laddo ddyn, lladder yntau yn farw.

† Heb. *a darawo einioes dyn.*

18 A'r hwn a laddo anifail, taled am dano; † anifail am anifail.

† Heb. *einioes am einioes.*

19 A phan wnelo un anaf ar ei gymmydog; fel [i] y gwnaeth, gwneler iddo:

[i] Exod. 21. 24. Deut. 19. 21. Matt. 5. 38.

20 Torriad am dorriad, llygad am lygad, dant am ddant: megis y gwnaeth anaf ar ddyn, felly gwneler iddo yntau.

[k] Exod. 21. 33.

21 [k] A'r hwn a laddo anifail, a dâl am dano: a laddo ddyn, a leddir.

[l] Exod. 12. 49.

22 Bydded [l] un farn i chwi; bydded i'r dïeithr, fel i'r prïodor: myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD eich DUW.

23 ¶ A mynegodd Moses *hyn* i feibion Israel: a hwynt a ddygasant y cablydd i'r tu allan i'r gwersyll, ac a'i llabyddiasant ef â cherrig. Felly meibion Israel a wnaethant megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses.

PENNOD XXV.

1 *Sabboth y seithfed flwyddyn.* 8 *Y jubili yn y ddegfed flwyddyn a deugain.* 14 *Am orthrymmu.* 18 *Bendith am ufudd-dod.* 23 *Gollyngiad tiroedd,* 29 *a thai.* 35 *Tosturio wrth y tlawd.* 39 *Esmwyth drin caethion.* 47 *Adbrynu gweision.*

1491. LLEFARODD yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, ym mynydd Sinai, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan ddeloch i'r tir yr hwn a roddaf i chwi; yna gorphwysed y tir

[a] Exod. 23. 10. Edrych pen. 26. 34.

[a] Sabboth i'r ARGLWYDD.

3 Chwe blynedd yr heui dy faes, a chwe blynedd y torri dy winllan, ac y cesgli ei chnwd.

4 Ac ar y seithfed flwyddyn y bydd Sabboth gorphwysdra i'r tir, *sef* Sabboth i'r ARGLWYDD: na haua dy faes, ac na thorr dy winllan.

[b] 2 Bren. 19. 29.

5 [b] Na chynhauafa yr hyn a dyfo o hono ei hun, ac na chasgl † rawnwin dy winwydden ni theclaist: bydd yn flwyddyn orphwysdra i'r tir.

† Heb. *rawnwin dy neillduaeth.*

6 Ond bydded *ffrwyth* Sabboth y tir yn ymborth i chwi; *sef* i ti, ac i'th wasanaethwr, ac i'th wasanaethferch, ac i'th weinidog cyflog, ac i'th alldud yr hwn a ymdeithio gyd â thi,

7 I'th anifail hefyd, ac i'r bwystfil *fydd* yn dy dir, y bydd ei holl gnwd yn ymborth.

8 ¶ Cyfrif hefyd i ti saith Sabboth o flynyddoedd, *sef* saith mlynedd seithwaith; dyddiau y saith Sabboth o flynyddoedd fyddant i ti yn naw mlynedd a deugain.

† Heb. *uchelsain.*

9 Yna pâr ganu i ti udgorn † y jubili ar y seithfed mis, ar y degfed *dydd* o'r mis; [c] ar ddydd y cymmod cenwch yr udgorn trwy eich holl wlad.

[c] pen. 23. 27.

10 A sancteiddiwch y ddegfed flwyddyn a deugain, a chyhoeddwch ryddid yn y wlad i'w holl drigolion: jubili fydd hi i chwi; a dychwelwch bob un i'w etifeddiaeth, ïe, dychwelwch bob un at ei deulu.

11 Y ddegfed flwyddyn a deugain honno fydd jubili i chwi: na heuwch, ac na fedwch ei chnwd a dyfo o hono ei hun; ac na chynnullwch ei gwinwydden ni thaclwyd.

12 Am ei *bod* yn jubili, bydded sanctaidd i chwi: o'r maes y bwyttêwch ei ffrwyth hi.

13 O fewn y flwyddyn jubili hon y dychwelwch bob un i'w etifeddiaeth.

14 Pan werthech ddim i'th gymmydog, neu brynu ar law dy gymmydog, na orthrymmwch bawb eich gilydd.

15 Pryn gan dy gymmydog yn ol rhifedi y blynyddoedd ar ol y jubili; a gwerthed efe i tithau yn ol rhifedi blynyddoedd y cnydau.

16 Yn ol amldra y blynyddoedd y chwanegi ei bris, ac yn ol anamldra y blynyddoedd y lleihâi di ei bris: o herwydd rhifedi y cnydau y mae efe yn ei werthu i ti.

17 Ac na orthrymmwch bob un ei gymmydog; ond ofna dy DDUW: canys myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

18 ¶ Gwnewch chwithau fy neddfau, a chedwch fy marnedigaethau, a gwnewch

Cyn CRIST 1491.

hwynt; a chewch drigo yn y tir yn ddïogel.

19 Y tir hefyd a rydd ei ffrwyth; a [d] chewch fwytta digon, a thrigo ynddo yn ddïogel.

20 Ac hefyd os dywedwch, Beth a fwyttâwn y seithfed flwyddyn; wele, ni chawn hau, ac ni chawn gynnull ein cnwd:

21 Yna mi a archaf fy mendith arnoch y chweched flwyddyn; a hi a ddwg ei ffrwyth *i wasanaethu* dros dair blynedd.

22 A'r wythfed flwyddyn yr heuwch; ond bwyttêwch o'r hên gnwd hyd y nawfed flwyddyn: nes dyfod ei chnwd hi, y bwyttêwch o'r hên.

23 ¶ A'r tir ni chair ei werthu † yn llwyr: canys eiddof fi *yw* y tir; o herwydd [e] dïeithriaid ac alldudion *ydych* gyd â mi.

24 Ac yn holl dir eich etifeddiaeth rhoddwch ollyngdod i'r tir.

25 ¶ Os tloda dy frawd, a gwerthu *dim* o'i etifeddiaeth, a [f] dyfod ei gyfnesaf i'w ollwng; *yna* efe a gaiff ollwng yr hyn a werthodd ei frawd.

26 Ond os y gwr ni bydd ganddo neb a'i gollyngo, a chyrhaeddyd o'i law ef ei hun gael digon i'w ollwng:

27 Yna cyfrifed flynyddoedd ei werthiad, a rhodded drachefn yr hyn fyddo dros ben i'r gwr yr hwn y gwerthodd ef iddo; felly âed eilwaith i'w etifeddiaeth.

28 Ac os ei law ni chaiff ddigon i dalu iddo; yna bydded yr hyn a werthodd efe yn llaw yr hwn a'i prynodd hyd flwyddyn y jubili; ac yn y jubili yr â yn rhydd, ac efe a ddychwel i'w etifeddiaeth.

29 A phan wertho gwr dŷ annedd *o fewn* dinas gaerog; yna bydded ei ollyngdod hyd *ben* blwyddyn gyflawn wedi ei werthu: *dros* flwyddyn y bydd rhydd ei ollwng ef.

30 Ac oni ollyngir cyn cyflawni iddo flwyddyn gyfan; yna sicrhâer y tŷ, yr hwn *fydd* yn y ddinas gaerog, yn llwyr i'r neb a'i prynodd, *ac* i'w hiliogaeth: nid â yn rhydd yn y jubili.

31 Ond tai y trefi nid oes caerau o amgylch iddynt, a gyfrifir fel meusydd: bid gollyngdod iddynt, ac yn y jubili yr ânt yn rhydd.

32 Ond [g] dinasoedd y Lefiaid, a thai dinasoedd eu hetifeddiaeth hwynt, bid i'r Lefiaid eu gollwng bob amser.

33 Ac os ‖ pryn un gan y Lefiaid; yna âed y tŷ a werthwyd, a dinas ei etifeddiaeth ef, allan yn y jubili: canys tai dinasoedd y Lefiaid *ydyw* eu hetifeddiaeth hwynt ym mysg meibion Israel.

34 Ac ni chair gwerthu maes pentrefol eu dinasoedd hwynt: canys etifeddiaeth dragywyddol *yw* efe iddynt.

35 ¶ A phan dlodo dy frawd gyd â thi, a llesgâu o'i law; † cynnorthwya ef, fel y byddo byw gyd â thi; *er ei fod* yn ddïeithrddyn, neu yn alldud.

36 [h] Na chymmer ganddo occraeth, na llôg: ond [i] ofna dy Dduw; a gâd i'th frawd fyw gyd â thi.

37 Na ddod dy arian iddo ar usuriaeth, ac na ddod dy fwyd iddo ar lôg.

38 Myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw chwi, yr hwn a'ch dygais allan o dir yr Aipht, i roddi i chwi dir Canaan, *ac* i fod yn Dduw i chwi.

39 ¶ A [k] phan dlodo dy frawd gyd â thi, a'i werthu ef i ti; na † wna iddo wasanaethu yn gaethwas.

40 Bydded gyd â thi fel gweinidog cyflog, fel ymdeithydd; hyd flwyddyn y jubili y caiff wasanaethu gyd â thi.

41 Yna âed oddi wrthyt ti, efe a'i blant gyd âg ef, a dychweled at ei dylwyth, ac âed drachefn i etifeddiaeth ei dadau.

42 Canys fy ngweision i ydynt, y rhai a ddygais allan o dir yr Aipht: na werther hwynt † fel caethweision.

43 [l] Na feistrola arno ef yn galed; ond ofna dy Dduw.

44 A *chymmer* dy wasanaethwr, a'th wasanaethferch, y rhai fyddant i ti, o fysg y cenhedloedd y rhai *ydynt* o'ch amgylch: o honynt y prynwch wasanaethwr a gwasanaethferch.

45 A hefyd o blant yr alldudion y rhai a ymdeithiant gyd â chwi, prynwch o'r rhai hyn, ac o'u tylwyth y rhai *ynt* gyd â chwi, y rhai a genhedlasant hwy yn eich tir chwi: byddant hwy i chwi yn feddiant.

46 Ac etifeddwch hwynt i'ch plant ar eich ol, i'w meddiannu *hwynt* yn etifeddiaeth; gwnewch iddynt eich gwasanaethu byth: ond eich brodyr, meibion Israel, na feistrolwch yn galed y naill ar y llall.

47 ¶ A phan gyrhaeddo llaw dyn dïeithr neu ymdeithydd *gyfoeth* gyd â thi, ac i'th frawd dlodi yn ei ymyl ef, a'i werthu ei hun i'r dïeithr yr hwn *fydd* yn trigo gyd â thi, neu i un o hiliogaeth tylwyth y dïeithrddyn:

Cyn CRIST 1491.

† Heb. *cryfhâ.*

[h] Exod. 22. 25. Deut. 23. 19. Diar. 28. 8. Ezec. 18. 8. a 22. 12.

[i] Neh. 5. 9.

[k] Exod. 21. 2. Deut. 15. 12. Jer. 34. 14.

† Heb. *na wasanaetha mo honot dy hun ag ef a'i wasanaeth.*

† Heb. *â gwerth caethwas.*

[l] Eph. 6. 9. Col. 4. 1.

† Heb. *i'w dorri ymaith.*

[e] Ps. 119. 19. 1 Petr 2. 11.

[f] Edrych Ruth 3. 2, 9, 12. Jer. 32. 7.

[g] Edrych Num. 35. 2. Jos. 21. 2, &c.

‖ *gollwng.*

Cyn CRIST 1491.

48 Wedi ei werthu, cair ei ollwng yn rhydd; un o'i frodyr a gaiff ei ollwng yn rhydd;

49 Naill ai ei ewythr, ai mab ei ewythr, a'i gollwng ef yn rhydd; neu *un* o'i gyfnesaf ef, o'i dylwyth ei hun, a'i gollwng yn rhydd; neu, os ei law a gyrhaedd, gollynged efe ef ei hun.

50 A chyfrifed â'i brynwr, o'r flwyddyn y gwerthwyd ef, hyd flwyddyn y jubili: a bydded arian ei werthiad ef fel rhifedi y blynyddoedd; megis dyddiau gweinidog cyflog y bydd gyd âg ef.

51 Os llawer *fydd* o flynyddoedd yn ôl; taled ei ollyngdod o arian ei brynedigaeth yn ol hynny.

52 Ac os ychydig flynyddoedd fydd yn ôl hyd flwyddyn y jubili, pan gyfrifo âg ef; taled ei ollyngdod yn ol ei flynyddoedd.

53 Megis gwas cyflog o flwyddyn i flwyddyn y bydd efe gyd âg ef: ac na feistroled arno yn galed yn dy olwg di.

‖ Neu, *yn y modd hyn.*

54 Ac os efe ni ollyngir ‖ o fewn *y blynyddoedd* hyn; yna âed allan flwyddyn y jubili, efe a'i blant gyd âg ef.

55 Canys gweision i mi *yw* meibion Israel; fy ngweision ydynt, y rhai a ddygais o dir yr Aipht: myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

PENNOD XXVI.

1 *Am ddelw-addoliaeth.* 2 *Am grefydd.* 3 *Bendith i'r rhai a gadwant y gorchymynion;* 14 *a melldith i'r rhai a'u torrant.* 40 *Duw yn addaw cofio y rhai a edifarhânt.*

[a] Exod. 20. 4. Deut. 5. 8. a 16. 22. a 27. 15. Ps. 97. 7.

NA wnewch [a] eilunod i chwi, ac na chodwch i chwi ddelw gerfiedig, na cholofn, ac na roddwch † ddelw faen yn eich tir i ymgrymmu iddi: canys myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

† Heb. *faen llun.*

[b] pen. 19. 30.

2 [b] Fy Sabbothau i a gedwch, a'm cyssegr i a berchwch: myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD.

[c] Deut. 28. 1.

3 ¶ [c] Os yn fy neddfau i y rhodiwch, a'm gorchymynion a gedwch, a'u gwneuthur hwynt;

4 Yna mi a roddaf eich gwlaw yn ei amser, a rhydd y ddaear ei chynnyrch, a choed y maes a rydd eu ffrwyth.

[l] Amos 9. 13.

5 [d] A'ch dyrnu a gyrhaedd hyd gynhauaf y grawnwin, a chynhauaf y grawnwin a gyrhaedd hyd amser hau; [e] a'ch bara a fwyttêwch yn ddigonol, [f] ac yn eich tir y trigwch yn ddïogel.

[e] pen. 25. 19.
[f] Es. 35. 9. Ezec. 34. 25.

6 Rhoddaf heddwch hefyd yn y tir, a [g] gorweddwch hefyd heb ddychrynydd: a gwnaf i'r bwystfil niweidiol ‖ ddarfod o'r tir; ac nid â cleddyf trwy eich tir.

[g] Job 11. 19. Es. 35. 9. Ezec. 34. 25.

‖ *beidio.*

7 Eich gelynion hefyd a erlidiwch, a syrthiant o'ch blaen ar y cleddyf.

Cyn CRIST 1491.

8 A [h] phump o honoch a erlidia gant, a chant o honoch a erlidia ddeng-mil; a'ch gelynion a syrth o'ch blaen ar y cleddyf.

[h] Deut. 32. 30. Jos. 23. 10.

9 A mi a edrychaf am danoch, ac a'ch gwnaf yn ffrwythlawn, ac a'ch amlhâf, ac a gadarnhâf fy nghyfammod â chwi.

10 A'r hên ystôr a fwyttêwch, ïe, yr hên a fwriwch chwi allan o achos y newydd.

11 [i] Rhoddaf hefyd fy nhabernacl yn eich mysg; ac ni ffieiddia fy enaid chwi.

[i] Ezec. 37. 26.

12 [k] A mi a rodiaf yn eich plith; a byddaf yn DDUW i chwi, a chwithau a fyddwch yn bobl i mi.

[k] 2 Cor. 6. 16.

13 Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw, yr hwn a'ch dygais chwi allan o dir yr Aipht, rhag eich bod yn gaethweision iddynt; a thorrais rwymau eich iau, a gwneuthum i chwi rodio yn sythion.

14 ¶ [l] Ond os chwi ni wrandêwch arnaf, ac ni wnewch yr holl orchymynion hyn;

[l] Deut. 28. 15. Gal. 2. 17. Mal. 2. 2.

15 Os fy neddfau hefyd a ddirmygwch, ac os eich enaid a ffieiddia fy marnedigaethau, heb wneuthur fy holl orchymynion, ond torri fy nghyfammod;

16 Minnau hefyd a wnaf hyn i chwi: gosodaf yn oruchaf arnoch ddychryn, darfodedigaeth, a'r cryd poeth, y rhai a wna i'r llygaid ballu, ac a ofidiant eich eneidiau: a [m] heuwch eich had yn ofer; canys eich gelynion a'i bwytty:

[m] Job 31. 8. Jer. 5. 17. a 12. 13.

17 Ac [n] a osodaf fy wyneb i'ch erbyn, a chwi a syrthiwch o flaen eich gelynion; a'ch caseion a feistrola arnoch; [o] ffowch hefyd pan na byddo neb yn eich erlid.

[n] pen. 17. 10.
[o] Ps. 53. 5. Diar. 28. 1.

18 Ac os er hyn ni wrandêwch arnaf, yna y chwanegaf eich cospi chwi saith mwy am eich pechodau.

19 A mi a dorraf falchder eich nerth chwi; a gwnaf eich nefoedd chwi fel haiarn, a'ch tir chwi fel pres:

20 A'ch cryfder a dreulir yn ofer: canys eich tir ni rydd ei gynnyrch, a choed y tir ni roddant eu ffrwyth.

21 ¶ Ac os rhodiwch y'ngwrthwyneb i mi, ac ni fynnwch wrando arnaf fi; mi a chwanegaf bla saith mwy arnoch yn ol eich pechodau.

22 [p] Ac anfonaf fwystfil y maes yn eich erbyn, ac efe a'ch gwna chwi yn ddiblant, ac a ddifetha eich anifeiliaid, ac a'ch lleihâ chwi; [q] a'ch ffyrdd a wnair yn anialwch.

[p] Deut. 32. 24. Ezec. 5. 17.
[q] Barn. 5. 6. 2 Chron. 15. 5. Es. 33. 8. Gal. 1. 4.

23 Ac os wrth hyn ni chymmerwch ddysg gennyf, ond rhodio yn y gwrthwyneb i mi;

[r] 2 Sam. 22. 27. Ps. 18. 26.

24 [r] Yna y rhodiaf finnau yn y gwrth-

Cyn CRIST 1491.

wyneb i chwithau, a mi a'ch cospaf chwi hefyd etto yn saith mwy am eich pechodau.

25 A dygaf arnoch gleddyf, yr hwn a ddïal fy nghyfammod: a phan ymgasgloch i'ch dinasoedd, yna yr anfonaf haint i'ch mysg; a chwi a roddir yn llaw y gelyn.

[a] Es. 3. 1. Ezec. 4. 16. a 5. 16. a 14. 13.

26 [a] A phan dorrwyf ffon eich bara, yna deg o wragedd a bobant eich bara mewn un ffwrn, ac a ddygant eich bara adref dan bwys: a [t] chwi a fwyttêwch, ac nis digonir chwi.

[t] Mic. 6. 14. Hag. 1. 6.

27 Ac os er hyn ni wrandêwch arnaf, ond rhodio y'ngwrthwyneb i mi;

28 Minnau a rodiaf y'ngwrthwyneb i chwithau mewn llid; a myfi, ïe myfi, a'ch cospaf chwi etto saith mwy am eich pechodau.

[u] Deut. 28. 53. Ezec. 5. 10.

29 [u] A chwi a fwyttêwch gnawd eich meibion, a chnawd eich merched a fwyttêwch.

[x] 2 Chron. 34. 7. Ezec. 6. 4, 5, 13.

30 Eich uchelfëydd hefyd a ddinystriaf, ac [x] a dorraf eich delwau, ac a roddaf eich celaneddau chwi ar gelaneddau eich eilunod, a'm henaid a'ch ffieiddia chwi.

[y] Ps. 74. 7. Gal. 1. 10. Ezec. 9. 6. a 21. 7.

31 A gwnaf eich dinasoedd yn anghyfannedd, ac [y] a ddinystriaf eich cyssegroedd, ac ni aroglaf eich aroglau peraidd.

32 A mi a ddinystriaf y tir; fel y byddo aruthr gan eich gelynion, y rhai a drigant ynddo, o'i herwydd.

[z] Deut. 4. 27. a 28. 62, 64.

33 [z] Chwithau a wasgaraf ym mysg y cenhedloedd, a gwnaf dynnu cleddyf ar eich ol; a'ch tir fydd ddiffaethwch, a'ch dinasoedd yn anghyfannedd.

[a] 2 Chron. 36. 21.

34 [a] Yna y mwynhâ y tir ei Sabbothau yr holl ddyddiau y byddo yn ddiffaethwch, a chwithau *a fyddwch* yn nhir eich gelynion; yna y gorphwys y tir, ac y mwynhâ ei Sabbothau.

[b] pen. 25. 2.

35 Yr holl ddyddiau y byddo yn ddiffaethwch y gorphwys; o herwydd na orphwysodd ar eich [b] Sabbothau chwi, pan oeddych yn trigo ynddo.

[c] Diar. 28. 1.

36 A'r hyn a weddillir o honoch, dygaf lesgedd ar eu calonnau yn nhir eu gelynion; a [c] thrwst deilen yn ysgwyd a'u herlid hwynt; a ffoant fel ffoi rhag cleddyf; a syrthiant hefyd heb neb yn *eu* herlid.

[d] Es. 10. 4.

[e] Deut. 4. 27. a 30. 1. Neh. 1. 9. Jer. 3. 25. a 29. 12, 13. Ezec. 4. 17. a 6. 9. a 20. 44. a 24. 23. a 33. 10. a 36. 31. Hos. 5. 15. Zech. 10. 9.

37 A [d] syrthiant bawb ar eu gilydd, megis o flaen cleddyf, heb neb yn eu herlid: ac ni ellwch sefyll o flaen eich gelynion.

38 Difethir chwi hefyd ym mysg y cenhedloedd, a thir eich gelynion a'ch bwytty.

39 A'r rhai a weddillir o honoch, [e] a doddant yn eu hanwireddau yn nhir eich gelynion; ac yn anwireddau eu tadau gyd â hwynt y toddant.

40 Os cyffesant eu hanwiredd, ac anwiredd eu tadau, ynghyd â'u camwedd yr hwn a wnaethant i'm herbyn, a hefyd rhodio o honynt yn y gwrthwyneb i mi;

[f] Edrych Jer. 6. 10. a 9. 25, 26. Rhuf. 2. 29. Col. 2. 11.

41 A rhodio o honof finnau yn eu gwrthwyneb hwythau, a'u dwyn hwynt i dir eu gelynion; os yno yr ymostwng eu calon [f] ddïenwaededig, a'u bod yn foddlawn am eu cospedigaeth:

42 Minnau a gofiaf fy nghyfammod â Jacob, a'm cyfammod hefyd âg Isaac, a'm cyfammod hefyd âg Abraham a gofiaf; ac a gofiaf y tir hefyd.

43 A'r tir a adewir ganddynt, ac a fwynhâ ei Sabbothau, tra fyddo yn ddiffaethwch hebddynt: a hwythau a foddlonir am eu cospedigaeth; o achos ac o herwydd dirmygu o honynt fy marnedigaethau, a ffieiddio o'u henaid fy neddfau.

[g] Deut. 4. 31. Rhuf. 11. 2.

44 Ac er hyn hefyd, pan fyddont yn nhir eu gelynion, [g] nis gwrthodaf, ac ni ffieiddiaf hwynt i'w difetha, gan dorri fy nghyfammod â hwynt: o herwydd myfi *ydyw* yr ARGLWYDD eu DUW hwynt.

45 Ond cofiaf er eu mwyn gyfammod y rhai gynt, y rhai a ddygais allan o dir yr Aipht y'ngolwg y cenhedloedd, i fod iddynt yn DDUW: myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD.

46 Dyma y deddfau, a'r barnedigaethau, a'r cyfreithiau, y rhai a roddodd yr ARGLWYDD rhyngddo ei hun a meibion Israel, ym mynydd Sinai, trwy law Moses.

PENNOD XXVII.

1 Yr hwn a wnelo adduned hysbysol, eiddo yr Arglwydd fydd. 3 Pris y cyfryw adduned. 9 Am anifail a rodder trwy adduned. 14 Am dŷ. 16 Am faes, a'i ollyngiad. 28 Ni ryddhêir un diofryd-beth. 32 Nid rhydd newid y degwm.

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan addunedo neb adduned neillduol, y dynion *fydd* eiddo yr ARGLWYDD, yn dy bris di.

3 A bydd dy bris, am wrryw o fab ugain mlwydd hyd fab triugain mlwydd, ïe bydd dy bris ddeg sicl a deugain o arian, yn ol sicl y cyssegr.

4 Ac os benyw *fydd*, bydded dy bris ddeg sicl ar hugain.

5 Ac o fab pùm mlwydd hyd fab ugain mlwydd, bydded dy bris am wrryw ugain sicl, ac am fenyw ddeg sicl.

6 A bydded hefyd dy bris am wrryw o fab misyriad hyd fab pùm mlwydd, bùm

Cyn CRIST 1491.

sicl o arian; ac am fenyw dy bris *fydd* tri sicl o arian.

7 Ac o fab triugeinmlwydd ac uchod, os gwrryw *fydd,* bydded dy bris bymtheg sicl, ac am fenyw ddeg sicl.

8 Ond os tlottach fydd efe nâ'th bris di; yna safed ger bron yr offeiriad, a phrisied yr offeiriad ef: yn ol yr hyn a gyrhaeddo llaw yr addunedydd, *felly* y prisia yr offeiriad ef.

9 ¶ Ond os anifail, yr hwn yr offrymmir o hono offrwm i'r ARGLWYDD, *fydd ei adduned;* yr hyn oll a roddir o'r cyfryw i'r ARGLWYDD, sanctaidd fydd.

10 Na rodded un arall am dano, ac na newidied ef, y da am y drwg, neu y drwg am y da: ac os gan newidio y newidia anifail am anifail; bydded hwnnw a bydded ei gyfnewid hefyd yn sanctaidd.

11 Ac os *adduneda efe* un anifail aflan, yr hwn ni ddylent offrymmu o hono offrwm i'r ARGLWYDD; yna rhodded yr anifail i sefyll ger bron yr offeiriad:

† Heb. *yn ol dy bris di.*

12 A phrisied yr offeiriad ef, os da os drwg *fydd:* † fel y prisiech di yr offeiriad *ef,* felly y bydd.

13 Ac os efe gan brynu a'i pryn; yna rhodded at dy bris di ei bummed *ran* yn ychwaneg.

14 ¶ A phan sancteiddio gwr ei dŷ yn sanctaidd i'r ARGLWYDD; yna yr offeiriad a'i prisia, os da os drwg fydd: megis y prisio yr offeiriad ef, felly y saif.

15 Ac os yr hwn a'i sancteiddiodd a ollwng ei dŷ yn rhydd; yna rhodded bummed *ran* arian dy bris yn ychwaneg atto, a bydded eiddo ef.

16 ¶ Ac os o faes ei etifeddiaeth y sancteiddia gwr i'r ARGLWYDD; yna bydded dy bris yn ol ei hauad: hauad homer o haidd *fydd* er deg sicl a deugain o arian.

17 Os o flwyddyn y jubili y sancteiddia efe ei faes, yn ol dy bris di y saif.

18 Ond os wedi y jubili y sancteiddia efe ei faes; yna dogned yr offeiriad yr arian iddo, yn ol y blynyddoedd fyddant yn ôl, hyd flwyddyn y jubili, a lleihâer ar dy bris di.

19 Ac os yr hwn a'i sancteiddiodd gan brynu a bryn y maes; yna rhodded bummed *ran* arian dy bris di yn ychwaneg atto, a bydded iddo ef.

20 Ac onis gollwng y maes, neu os gwerthodd y maes i wr arall; ni cheir ei ollwng mwy.

21 A'r maes fydd, pan elo efe allan yn y jubili, yn gyssegredig i'r ARGLWYDD, fel maes dïofryd: a bydded yn feddiant i'r offeiriad.

22 Ac os ei dir pryn, yr hwn ni *bydd o* dir ei etifeddiaeth, a sancteiddia efe i'r ARGLWYDD;

23 Yna cyfrifed yr offeiriad iddo ddogn dy bris di, hyd flwyddyn y jubili; a rhodded yntau dy bris di yn gyssegredig i'r ARGLWYDD, y dydd hwnnw.

24 Y maes a â yn ei ol, flwyddyn y jubili, i'r hwn y prynasid ef ganddo, *sef* yr hwn *oedd* eiddo etifeddiaeth y tir.

25 A phob pris i ti fydd wrth sicl y cyssegr: [a]ugain gerah fydd y sicl.

[a] Exod. 30. 13. Num. 3. 47. Ezec. 45. 12.

26 ¶ Ond [b]y cyntaf-anedig o anifail, yr hwn sydd flaen-ffrwyth i'r ARGLWYDD, na chyssegred neb ef, pa un bynnag ai eidion ai dafad *fyddo:* eiddo yr ARGLWYDD *yw* efe.

[b] Exod. 13. 2, 12.

27 Ond os *ei adduned ef fydd* o anifail aflan; yna rhyddhâed ef yn dy bris di, a rhodded ei bummed *ran* yn ychwaneg atto: ac onis rhyddhâ, yna gwerther ef yn dy bris di.

28 ¶ [c]Ond pob dïofryd-beth a ddïofrydo un i'r ARGLWYDD, o'r hyn oll *a fyddo* eiddo ef, o ddyn neu o anifail, neu o faes ei etifeddiaeth, ni werthir, ac ni ryddhâir: pob dïofryd-beth *sydd* sancteiddiolaf i'r ARGLWYDD.

[c] Jos. 6. 19.

29 Ni cheir gollwng yn rhydd un *anifail* dïofrydog, yr hwn a ddïofryder gan ddyn: lladder yn farw.

30 ¶ A [d]holl ddegwm y tir, o had y tir, *ac* o ffrwyth y coed, yr ARGLWYDD a'u pïau: cyssegredig i'r ARGLWYDD *yw.*

[d] Gen. 28. 22. Num. 18. 21. 24. Mal. 3. 8, 10.

31 Ac os gwr gan brynu a bryn ddim o'i ddegwm, rhodded ei bummed *ran* yn ychwaneg atto.

32 A phob degwm eidion, neu ddafad, yr hyn oll [e]a elo dan y wïalen: y degfed fydd cyssegredig i'r ARGLWYDD.

[e] Edrych Jer. 33. 13. Ezec. 20. 37.

33 Nac edryched pa un ai da ai drwg *fydd efe,* ac na newidied ef: ond os gan newidio y newidia efe hwnnw, bydded hwnnw a bydded ei gyfnewid ef hefyd yn gyssegredig; ni ellir ei ollwng yn rhydd.

34 Dyma y gorchymynion a orchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses, i feibion Israel, ym mynydd Sinai.

PEDWERYDD LLYFR MOSES,

YR HWN A ELWIR

N U M E R I.

Cyn CRIST 1490.

PENNOD I.

1 *Duw yn peri rhifo y bobl.* 5 *Capteniaid y llwythau.* 17 *Rhifedi pob llwyth.* 47 *Neillduo y Lefiaid i wasanaeth yr Arglwydd.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, yn anialwch Sinai, ym mhabell y cyfarfod, ar y *dydd* cyntaf o'r ail mis, yn yr ail flwyddyn wedi eu dyfod hwy allan o dir yr Aipht, gan ddywedyd,

[a] Exod. 30. 12. a 38. 26.

2 [a] Cymmerwch nifer holl gynnulleidfa meibion Israel, yn ol eu teuluoedd, wrth dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, pob gwrryw wrth eu pennau;

3 O fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a allo fyned i ryfel yn Israel: ti ac Aaron a'u cyfrifwch hwynt yn ol eu lluoedd.

4 A bydded gyd â chwi wr o bob llwyth; sef y gwr pennaf o dŷ ei dadau.

5 ¶ A dyma enwau y gwŷr a safant gyd â chwi. O *lwyth* Reuben; Elisur mab Sedëur.

6 O *lwyth* Simeon; Selumiel mab Surisàdai.

7 O *lwyth* Judah; Nahson mab Aminadab.

8 O *lwyth* Issachar; Nethaneel mab Suar.

9 O *lwyth* Zabulon; Elïab mab Helon.

10 O feibion Joseph: dros Ephraim, Elisama mab Ammihud; dros Manasseh, Gamaliel mab Pedasur.

11 O *lwyth* Benjamin; Abidan mab Gideoni.

12 O *lwyth* Dan; Ahïezer mab Ammisàdai.

13 O *lwyth* Aser; Pagïel mab Ocran.

14 O *lwyth* Gad; Elïasaph mab [b] Deuel.

[b] pen. 2. 14, a elwir *Reuel.*

15 O *lwyth* Naphtali; Ahira mab Enan.

16 Dyma rai enwog y gynnulleidfa, tywysogion llwythau eu tadau, pennaethiaid miloedd Israel *oeddynt* hwy.

17 ¶ A chymmerodd Moses ac Aaron y gwŷr hyn a hysbysasid wrth *eu* henwau.

18 Ac a gasglasant yr holl gynnulleidfa ynghyd ar y *dydd* cyntaf o'r ail mis; a rhoddasant eu hachau, trwy eu teuluoedd, yn ol tŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, erbyn eu pennau.

19 Megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD i Moses, felly y rhifodd efe hwynt yn anialwch Sinai.

20 ¶ A meibion Reuben, cyntafanedig Israel, wrth eu cenedl eu hun, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, erbyn eu pennau, pob gwrryw o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a allai fyned i ryfel;

21 Y rhai a rifwyd o honynt, *sef* o lwyth Reuben, *oedd* chwe mil a deugain a phùm cant.

22 O feibion Simeon, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, eu rhifedigion *oedd*, dan rif *eu* henwau, erbyn eu pennau, pob gwrryw o fab ugain mlwydd ac uchod, *sef* pob un a'r a allai fyned i ryfel;

23 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Simeon, *oedd* onid un fil triugain mil a thri chant.

24 ¶ O feibion Gad, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu lluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a allai fyned i ryfel;

25 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Gad, *oeddynt* bùm mil a deugain a chwe chant a deg a deugain.

26 ¶ O feibion Judah, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pawb a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

Cyn CRIST 1490.

Cyn CRIST 1490.

27 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Judah, *oedd* bedair mil ar ddeg a thriugain a chwe chant.

28 ¶ O feibion Issachar, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

29 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Issachar, *oedd* bedair mil ar ddeg a deugain a phedwar cant.

30 ¶ O feibion Zabulon, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel;

31 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Zabulon, *oedd* ddwy fil ar bymtheg a deugain a phedwar cant.

32 ¶ O feibion Joseph, *sef* o feibion Ephraim, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel;

33 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Ephraim, *oedd* ddeugain mil a phùm cant.

34 ¶ O feibion Manasseh, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

35 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Manasseh, *oedd* ddeuddeng mil ar hugain a dau gant.

36 ¶ O feibion Benjamin, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

37 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Benjamin, *oedd* bymtheg mil ar hugain a phedwar cant.

38 ¶ O feibion Dan, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

39 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Dan, *oeddynt* ddwy fil a thriugain a saith gant.

40 ¶ O feibion Aser, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

41 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Aser, *oeddynt* un fil a deugain a phùm cant.

42 ¶ O feibion Naphtali, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel;

43 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Naphtali, *oedd* dair mil a deg a deugain a phedwar cant.

44 Dyma y rhifedigion, y rhai a rifodd Moses, ac Aaron, a thywysogion Israel; *sef* y deuddeng-wr, *y rhai oedd* bob un dros dŷ eu tadau.

45 Felly yr ydoedd holl rifedigion meibion Israel, wrth dŷ eu tadau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel yn Israel;

46 A'r holl rifedigion oedd [c] chwe chan mil a thair mil a phùm cant a deg a deugain.

47 ¶ Ond [d] y Lefiaid, trwy *holl* lwythau eu tadau, ni rifwyd yn eu mysg hwynt:

48 Canys llefarasai yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

49 Ond na chyfrif lwyth Lefi, ac na chymmer eu nifer hwynt, ym mysg meibion Israel.

50 Ond dod i'r Lefiaid awdurdod ar babell y dystiolaeth, ac ar ei holl ddodrefn, ac ar yr hyn oll *a berthyn* iddi: hwynt-hwy a ddygant y babell, a'i holl ddodrefn, ac a'i gwasanaethant, ac a wersyllant o amgylch i'r babell.

51 A phan symmudo y babell, y Lefiaid a'i tynn hi i lawr; a phan arhoso y babell, y Lefiaid a'i gesyd hi i fynu: lladder y dïeithr a ddelo yn agos.

52 A gwersylled meibion Israel bob un yn ei wersyll ei hun, a phob un wrth ei ‖lumman ei hun, trwy eu lluoedd.

53 A'r Lefiaid a wersyllant o amgylch pabell y dystiolaeth, fel na byddo llid yn erbyn cynnulleidfa meibion Israel: a chadwed y Lefiaid wyliadwriaeth pabell y dystiolaeth.

54 A meibion Israel a wnaethant yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses; felly y gwnaethant.

Cyn CRIST 1490.

[c] Exod. 38. 26. Edrych Exod. 12. 37. pen. 26. 51.

[d] Edrych pen. 3. a 4. a 26. 57. 1 Chron. 6. a 21. 6.

‖ Neu, *faner.*

PENNOD II.

Trefn y llwythau yn eu pebyll.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

Cyn CRIST 1490.

2 Meibion Israel a wersyllant bob un wrth ei lumman ei hun, dan arwyddion tŷ eu tadau: o amgylch pabell y cyfarfod y gwersyllant †o hirbell.

† Heb. *gyferbyn.*

3 ¶ A'r rhai a wersyllant o du y dwyrain tu a chodiad haul, *fydd gwŷr* llumman gwersyll Judah, yn ol eu lluoedd: a chapten meibion Judah *fydd* Nahson mab Aminadab.

4 A'i lu ef, a'u rhai rhifedig hwynt, *fyddant* bedair mil ar ddeg a thriugain a chwe chant.

5 A llwyth Issachar a wersyllant yn nesaf atto: a chapten meibion Issachar *fydd* Nethaneel mab Suar.

6 A'i lu ef, a'i rifedigion, *fyddant* bedair mil ar ddeg a deugain a phedwar cant.

7 *Yna* llwyth Zabulon: ac Elïab mab Helon *fydd* capten meibion Zabulon.

8 A'i lu ef, a'i rifedigion, *fyddant* ddwy fil ar bymtheg a deugain a phedwar cant.

9 Holl rifedigion gwersyll Judah *fyddant*, yn ol eu lluoedd, yn gàn mil a phedwar ugain mil a chwe mil a phedwar cant. Yn flaenaf y cychwyn y rhai hyn.

10 ¶ Llumman gwersyll Reuben *fydd* tu a'r dehau, yn ol eu lluoedd: a chapten meibion Reuben *fydd* Elisur mab Sedëur.

11 A'i lu ef, a'i rifedigion, *fyddant* chwe mil a deugain a phùm cant.

12 A'r rhai a wersyllant yn ei ymyl ef *fydd* llwyth Simeon: a chapten meibion Simeon *fydd* Selumiel mab Surisàdai.

13 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fydd* onid un triugain mil a thrichant.

14 Yna llwyth Gad: a chapten meibion Gad *fydd* Elïasaph mab [a] Reuel.

[a] Edrych pen. 1. 14.

15 A'i lu ef, a'u rhifedigion hwynt, *fyddant* bùm mil a deugain a chwe chant a deg a deugain.

16 Holl rifedigion gwersyll Reuben *fyddant* gàn mil ac un ar ddeg a deugain o filoedd, a phedwar cant a deg a deugain, yn ol eu lluoedd. Ac yn ail y cychwynant hwy.

17 ¶ A phabell y cyfarfod a gychwyn y'nghanol y gwersylloedd, *gyd â* gwersyll y Lefiaid: fel y gwersyllant, felly y symmudant, pob un yn ei le, wrth eu llummanau.

18 ¶ Llumman gwersyll Ephraim *fydd* tu a'r gorllewin, yn ol eu lluoedd: a chapten meibion Ephraim *fydd* Elisama mab Ammihud.

19 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* ddeugain mil a phùm cant.

Cyn CRIST 1490.

20 Ac yn ei ymyl ef llwyth Manasseh: a chapten meibion Manasseh *fydd* Gamaliel mab Pedasur.

21 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* ddeuddeng mil ar hugain a dau cant.

22 Yna llwyth Benjamin: a chapten meibion Benjamin *fydd* Abidan mab Gideoni.

23 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* bymtheng mil ar hugain a phedwar cant.

24 Holl rifedigion gwersyll Ephraim *fyddant*, yn ol eu lluoedd, gàn mil ac wyth mil a chant. Ac a gychwynant yn drydydd.

25 ¶ Llumman gwersyll Dan *fydd* tu a'r gogledd, yn ol eu lluoedd: a chapten meibion Dan *fydd* Ahïeser mab Ammisàdai.

26 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* ddwy fil a thriugain a saith cant.

27 A'r rhai a wersyllant yn ei ymyl ef *fydd* llwyth Aser: a chapten meibion Aser *fydd* Pagïel mab Ocran.

28 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* un fil a deugain a phùm cant.

29 Yna llwyth Naphtali: a chapten meibion Naphtali *fydd* Ahira mab Enan.

30 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* dair mil ar ddeg a deugain a phedwar cant.

31 Holl rifedigion gwersyll Dan *fyddant* gàn mil ac onid tair mil triugain mil a chwe chant. Yn olaf y cychwynant â'u llummanau.

32 ¶ Dyma rifedigion meibion Israel, wrth dŷ eu tadau. [b] Holl rifedigion y gwersylloedd, yn ol eu lluoedd, *oedd* chwe chan mil a thair mil a phùm cant a deg a deugain.

[b] Exod. 38. 26 pen. 1. 46.

33 Ond [c] y Lefiaid ni chyfrifwyd ym mysg meibion Israel; megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

[c] pen. 1. 47.

34 A meibion Israel a wnaethant yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses: felly y gwersyllasant wrth eu llummanau, ac felly y cychwynasant, bob un yn ei deuluoedd, yn ol tŷ eu tadau.

PENNOD III.

1 *Meibion Aaron.* 5 *Rhoddi y Lefiaid i'r offeiriaid, er mwyn gwasanaeth y babell,* 11 *yn lle y cyntaf-anedig.* 14 *Rhifo y Lefiaid wrth eu teuluoedd.* 21 *Teuluoedd, rhifedi, a swydd y Gersoniaid,* 27 *y Cohathiaid,* 33 *y Merariaid.* 38 *Lle a swydd Moses ac Aaron.* 40 *Bod y cyntaf-anedig yn rhydd oddi wrth y Lefiaid.* 44 *Prynu y rhai oedd dros ben.*

Cyn CRIST 1490.

A DYMA genhedlaethau Aaron a Moses, ar y dydd y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses ym mynydd Sinai.

2 Dyma enwau meibion Aaron: Nadab y [a] cyntaf-anedig, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

3 Dyma enwau meibion Aaron, yr offeiriaid enneiniog, y rhai a †gyssegrodd efe i offeiriadu.

4 A [b] marw a wnaeth Nadab ac Abihu ger bron yr ARGLWYDD, pan offrymmasant dân dïeithr ger bron yr ARGLWYDD, yn anialwch Sinai; a meibion nid oedd iddynt: ac offeiriadodd Eleazar ac Ithamar y'ngŵydd Aaron eu tad.

5 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

6 Nesâ lwyth Lefi, a gwna iddo sefyll ger bron Aaron yr offeiriad, fel y gwasanaethont ef.

7 A hwy a gadwant ei gadwraeth ef, a chadwraeth yr holl gynnulleidfa, o flaen pabell y cyfarfod, i wneuthur [c] gwasanaeth y tabernacl.

8 A chadwant holl ddodrefn pabell y cyfarfod, a chadwraeth meibion Israel, i wasanaethu gwasanaeth y tabernacl.

9 A [d] thi a roddi y Lefiaid i Aaron, ac i'w feibion: y rhai hyn *sydd* wedi eu rhoddi yn rhodd iddo ef o feibion Israel.

10 Ac urdda di Aaron a'i feibion i gadw eu hoffeiriadaeth: [e] a'r dïeithrddyn a ddelo yn agos, a roddir i farw.

11 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

12 Ac wele, [f] mi a gymmerais y Lefiaid o blith meibion Israel, yn lle pob cyntaf-anedig, *sef pob cyntaf* a agoro y groth o feibion Israel; am hynny y Lefiaid a fyddant eiddof fi:

13 [g] Canys eiddof fi *yw* pob cyntaf-anedig. [h] Ar y dydd y tarewais y cyntaf-anedig yn nhir yr Aipht, cyssegrais i mi fy hun bob cyntaf-anedig yn Israel o ddyn ac anifail: eiddof fi ydynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

14 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a lefarodd wrth Moses yn anialwch Sinai, gan ddywedyd,

15 Cyfrif feibion Lefi yn ol tŷ eu tadau, trwy eu teuluoedd: cyfrif hwynt, bob gwrryw, o fab ‖ misyriad ac uchod.

16 A Moses a'u cyfrifodd hwynt wrth † air yr ARGLWYDD, fel y gorchymynasid iddo.

17 [i] A'r rhai hyn oedd feibion Lefi wrth eu henwau; Gerson, a Cohath, a Merari.

18 A dyma enwau meibion Gerson, yn ol eu teuluoedd; Libni, a Simei.

19 A meibion Cohath, yn ol eu teuluoedd; Amram, Ishar, Hebron, ac Uzzïel.

20 A meibion Merari, yn ol eu teuluoedd: Mahli, a Musi. Dyma deuluoedd Lefi, wrth dŷ eu tadau.

21 O Gerson *y daeth* tylwyth y Libniaid, a thylwyth y Simiaid: dyma deuluoedd y Gersoniaid.

22 Eu rhifedigion hwynt, dan rif pob gwrryw o fab misyriad ac uchod, eu rhifedigion, *meddaf, oedd* saith mil a phùm cant.

23 Teuluoedd y Gersoniaid a wersyllant ar y tu ôl i'r tabernacl tu a'r gorllewin.

24 A phennaeth tŷ tad y Gersoniaid *fydd* Eliasaph mab Läel.

25 A [k] chadwraeth meibion Gerson, ym mhabell y cyfarfod, *fydd* [l] y tabernacl, a'r [m] babell, [n] ei thô *hefyd*, a [o] chaeadlen drws pabell y cyfarfod,

26 A [p] llenni y cynteddfa, a [q] chaeadlen drws y cynteddfa, yr hwn *sydd* ynghylch y tabernacl, a'r allor o amgylch, [r] a'i rhaffau i'w holl wasanaeth.

27 ¶ Ac o Cohath *y daeth* tylwyth yr Amramiaid, a thylwyth yr Ishariaid, a thylwyth yr Hebroniaid a thylwyth yr Uzzïeliaid: dyma dylwyth y Cohathiaid.

28 Rhifedi yr holl wrrywiaid, o fab misyriad ac uchod, *oedd* wyth mil a chwe chant, yn cadw cadwraeth y cyssegr.

29 Teuluoedd meibion Cohath a wersyllant ar ystlys y tabernacl tu a'r dehau.

30 A phennaeth tŷ tad tylwyth y Cohathiaid *fydd* Elisaphan mab Uzzïel.

31 A'u [s] cadwraeth hwynt *fydd* [t] yr arch, a'r [u] bwrdd, a'r [x] canhwyllbren, a'r [y] allorau, a llestri y cyssegr, y rhai y gwasanaethant â hwynt, a'r [z] gaeadlen, a'i holl wasanaeth.

32 A phennaf ar bennaethiaid y Lefiaid *fydd* Eleazar mab Aaron yr offeiriad; a llywodraeth ar geidwaid cadwraeth y cyssegr *fydd iddo ef.*

33 ¶ O Merari *y daeth* tylwyth y Mahliaid, a thylwyth y Musiaid: dyma dylwyth Merari.

34 A'u rhifedigion hwynt, wrth gyfrif pob gwrryw, o fab misyriad ac uchod, *oedd* chwe mil a deucant.

35 A phennaeth tŷ tad tylwyth Merari *fydd* Surïel mab Abihael. Ar ystlys y tabernacl y gwersyllant tu a'r gogledd.

Cyn CRIST 1490.

[a] Exod. 6. 23.

† Heb. *lanwodd eu llaw.* 1490.

[b] Lef. 10. 1. pen. 26. 61. 1 Chron. 24. 2.

[c] Edrych pen. 1. 50.

[d] pen. 8. 19.

[e] ad. 38. pen. 16. 40.

[f] pen. 8. 16. a 18. 6.

[g] Exod. 13. 2. Lef. 27. 26. pen. 8. 16. Luc 2. 23.

[h] Exod. 13. 12, 15.

‖ Neu, *mis oed.*

† Heb. *enau.*

[i] Gen. 46. 11. Exod. 6. 16. pen. 26. 57. 1 Chron. 6. 1. a 23. 6.

[k] pen. 4. 24.

[l] Exod. 25. 9.

[m] Exod. 26. 1.

[n] Exod. 26. 7, 14.

[o] Exod. 26. 36.

[p] Exod. 27. 9.

[q] Exod. 27. 16.

[r] Exod. 35. 18.

[s] pen. 4. 4, 15.

[t] Exod. 25. 10.

[u] Exod. 25. 23.

[x] Exod. 25. 31.

[y] Exod. 27. 1. a 30. 1.

[z] Exod. 26. 31.

Cyn CRIST 1490.

36 Ac [a] ‖y'nghadwraeth meibion Merari *y bydd* ystyllod y tabernacl, a'i drosolion, a'i golofnau, a'i forteisiau, a'i holl offer, a'i holl wasanaeth,

37 A cholofnau y cynteddfa o amgylch, a'u morteisiau, a'u hoelion, a'u rhaffau.

38 ¶ A'r rhai a wersyllant o flaen y tabernacl tu a'r dwyrain, o flaen pabell y cyfarfod tu a chodiad haul, *fydd* Moses, ac Aaron a'i feibion, y rhai a gadwant gadwraeth y cyssegr, a chadwraeth meibion Israel: a'r [b] dïeithr a ddelo yn agos, a roddir i farwolaeth.

39 [c] Holl rifedigion y Lefiaid, y rhai a rifodd Moses ac Aaron, yn ol gair yr ARGLWYDD, trwy eu teuluoedd, *sef* pob gwrryw o fab misyriad ac uchod, *oedd* ddwy fil ar hugain.

40 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Cyfrif bob cyntaf-anedig gwrryw o feibion Israel, o fab misyriad ac uchod, a chymmer rifedi eu henwau hwynt.

41 A chymmer y Lefiaid i mi (myfi *yw* yr ARGLWYDD) yn lle holl gyntaf-anedig meibion Israel, ac anifeiliaid y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o anifeiliaid meibion Israel.

42 A Moses a rifodd, megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD iddo, bob cyntaf-anedig o feibion Israel.

43 A'r rhai cyntaf-anedig oll, o rai gwrryw, dan rif *eu* henwau, o fab misyriad ac uchod, o'u rhifedigion hwynt, oedd ddwy fil ar hugain a dau cant a thri ar ddeg a thriugain.

44 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

45 Cymmer y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o feibion Israel, ac anifeiliaid y Lefiaid yn lle eu hanifeiliaid hwynt; a bydded y Lefiaid i mi: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

46 Ac am y rhai sydd i'w prynu o'r tri ar ddeg a thriugain a deucant, o gyntaf-anedig meibion Israel, y rhai sydd dros ben y Lefiaid;

47 Cymmer bùm sicl am bob pen; yn ol sicl y cyssegr y cymmeri. [d] Ugain gerah *fydd* y sicl.

48 A dod yr arian, gwerth y rhai sydd yn ychwaneg o honynt, i Aaron ac i'w feibion.

49 A chymmerodd Moses arian y prynedigaeth, y rhai oedd dros ben y rhai a brynwyd am y Lefiaid:

50 Gan gyntaf-anedig meibion Israel y cymmerodd efe yr arian; pump a thriugain a thrichant a mil, o siclau y cyssegr.

51 A Moses a roddodd arian y prynedigion i Aaron, ac i'w feibion, yn ol gair yr ARGLWYDD; megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD i Moses.

Cyn CRIST 1490.

PENNOD IV.

1 *Oedran a chylch gwasanaeth y Lefiaid.* 4 *Clud y Cohathiaid, wedi i'r offeiriaid dynnu i lawr y babell.* 16 *Goruchwyliaeth Eleazar.* 17 *Swydd yr offeiriaid.* 21 *Clud y Gersoniaid,* 29 *a'r Merariaid.* 34 *Rhifedi y Cohathiaid,* 38 *y Gersoniaid,* 42 *a'r Merariaid.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

2 Cymmer nifer meibion Cohath o blith meibion Lefi, wrth eu teuluoedd, yn ol tŷ eu tadau;

3 [a] O fab deng mlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab deng mlwydd a deugain, pob un a elo i'r llu, i wneuthur gwasanaeth ym mhabell y cyfarfod.

4 Dyma weinidogaeth meibion Cohath, ym mhabell y cyfarfod, *ynghylch* y pethau sancteiddiolaf.

5 ¶ A deued Aaron a'i feibion, pan gychwyno y gwersyll, a thynnant i lawr [b] y wahanlen orchudd, a gorchuddiant â hi arch y dystiolaeth:

6 A gosodant ar hynny dô o grwyn daearfoch, a thaenant arni wisg o *sidan* glas i gyd, a gosodant [c] ei throsolion *wrthi.*

7 Ac ar [d] fwrdd *y bara* dangos y taenant frethyn glas, a gosodant ar hynny y dysglau, a'r cwppanau, a'r phïolau, a'r caeadau ‖i gau: a bydded y bara bob amser arno.

8 A thaenant arnynt wisg o ysgarlad, a gorchuddiant hwnnw â gorchudd o groen daearfoch, a gosodant ei drosolion *wrtho.*

9 Cymmerant hefyd wisg o *sidan* glas, a gorchuddiant [e] ganhwyllbren y goleuni, [f] a'i lampau, a'i efeiliau, a'i gafnau, a holl lestri yr olew, y rhai y gwasanaethant ef â hwynt.

10 A gosodant ef a'i holl ddodrefn mewn gorchudd o groen daearfoch, a gosodant *ef* ar drosol.

11 A thaenant frethyn glas ar yr allor aur, a gorchuddiant hi â gorchudd o groen daearfoch, a gosodant ei throsolion *wrthi.*

12 Cymmerant hefyd holl ddodrefn y gwasanaeth, y rhai y gwasanaethant â hwynt yn y cyssegr, a rhoddant mewn

[a] pen. 4. 31.
‖ Neu, *yn swydd cadwraeth.*
[b] ad. 10.
[c] Edrych pen. 26. 62.
[d] Exod. 30. 13. Lef. 27. 25. pen. 18. 16. Ezec. 45. 12.
[a] Edrych pen. 8. 24.
[b] Exod. 26. 31.
[c] Exod. 25. 13.
[d] Exod. 25. 30.
‖ Neu, *dywallt.*
[e] Exod. 25. 31.
[f] Exod. 25. 37, 38.

Cyn CRIST 1490.

brethyn glas, a gorchuddiant hwynt mewn gorchudd o groen daearfoch, a gosodant ar drosol.

13 A thynnant allan ludw yr allor, a thaenant arni wisg borphor.

14 A rhoddant arni ei holl lestri, â'r rhai y gwasanaethant hi, *sef* y pedyll tân, y cigweiniau, a'r rhawiau, a'r ‖cawgiau, *ïe*, holl lestri yr allor; a thaenant arni orchudd o groen daearfoch, a gosodant ei throsolion wrthi.

15 Pan ddarffo i Aaron ac i'w feibion orchuddio y cyssegr, a holl ddodrefn y cyssegr, pan gychwyno y gwersyll; wedi hynny deued meibion Cohath i'w dwyn *hwynt:* ond [g]na chyffyrddant â'r hyn a fyddo cyssegredig, rhag iddynt farw. [h]Dyma faich meibion Cohath ym mhabell y cyfarfod.

16 ¶ Ac i swydd Eleazar mab Aaron yr offeiriad *y perthyn* [i]olew y goleuni, [k]a'r arogl-darth peraidd, [l]a'r bwyd-offrwm gwastadol, ac [m]olew yr enneiniad, *a* goruchwyliaeth yr holl dabernacl, a'r hyn oll *fydd* ynddo, yn y cyssegr, ac yn ei ddodrefn.

17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses ac Aaron, gan ddywedyd,

18 Na thorrwch ymaith lwyth tylwyth y Cohathiaid o blith y Lefiaid:

19 Ond hyn a wnewch iddynt, fel y byddont fyw, ac na fyddont feirw, pan nesânt at y pethau sancteiddiolaf: Aaron a'i feibion a ânt i mewn, ac a'u gosodant hwy bob un ar ei wasanaeth ac ar ei glud.

20 Ond [n]nac ânt i edrych pan fydder yn gorchuddio yr hyn sydd gyssegredig, rhag marw o honynt.

21 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

22 Cymmer nifer meibion Gerson hefyd, trwy dŷ eu tadau, wrth eu teuluoedd;

23 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, y rhifi hwynt; pob un a ddêl i †ddwyn swydd, i wasanaethu gwasanaeth ym mhabell y cyfarfod.

24 Dyma weinidogaeth tylwyth y Gersoniaid, o wasanaeth ac o glud.

25 Sef [o]dwyn o honynt lenni y tabernacl, a phabell y cyfarfod, ei lenn dô ef, a'r tô *o grwyn* daearfoch, yr hwn *sydd* yn uchaf arno, a chuddlen drws pabell y cyfarfod,

26 A llenni y cynteddfa, a chaeadlen drws porth y cynteddfa, yr hwn *sydd* yng nghylch y tabernacl, a'r allor o amgylch, a'i rhaffau, a holl offer eu gwasanaeth hwynt, a'r hyn oll a wnaed iddynt: felly y gwasanaethant hwy.

27 Wrth †orchymyn Aaron a'i feibion y bydd holl wasanaeth meibion y Gersoniaid, yn eu holl glud, ac yn eu holl wasanaeth: a dodwch attynt eu holl glud i'w cadw.

28 Dyma wasanaeth tylwyth meibion Gerson ym mhabell y cyfarfod; ac ar law Ithamar mab Aaron yr offeiriad *y bydd* eu llywodraethu hwynt.

29 ¶ A meibion Merari, trwy eu teuluoedd, wrth dŷ eu tadau, y cyfrifi hwynt;

30 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, y rhifi hwynt; pob un a ddêl i †ddwyn swydd, i wasanaethu gwasanaeth pabell y cyfarfod.

31 A [p]dyma oruchwyliaeth eu clud hwynt, yn eu holl wasanaeth ym mhabell y cyfarfod; *sef* [q]ystyllod y tabernacl, a'i farrau, a'i golofnau, a'i forteisiau,

32 A cholofnau y cynteddfa oddi amgylch, a'u morteisiau, a'u hoelion, a'u rhaffau, ynghyd â'u holl offer, ac ynghyd â'u holl wasanaeth: rhifwch hefyd y dodrefn erbyn eu henwau y rhai a gadwant *ac* a gludant hwy.

33 Dyma wasanaeth tylwyth meibion Merari, yn eu holl weinidogaeth ym mhabell y cyfarfod, dan law Ithamar fab Aaron yr offeiriad.

34 ¶ A rhifodd Moses ac Aaron, a phennaethiaid y gynnulleidfa, feibion Cohath, trwy eu teuluoedd, ac yn ol tŷ eu tadau;

35 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, *sef* pob un a ddelai mewn swydd i wasanaethu ym mhabell y cyfarfod:

36 A'u rhifedigion trwy eu teuluoedd, oedd ddwy fil saith cant a deg a deugain.

37 Dyma rifedigion tylwyth y Cohathiaid, *sef* pob gwasanaethydd ym mhabell y cyfarfod; y rhai a rifodd Moses ac Aaron, wrth orchymyn yr ARGLWYDD trwy law Moses.

38 Rhifedigion meibion Gerson hefyd, trwy eu teuluoedd, ac yn ol tŷ eu tadau;

39 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, *sef* pob un a ddelai mewn swydd i wasanaethu ym mhabell y cyfarfod:

40 A'u rhifedigion hwynt trwy eu teu-

[g] Edrych 2 Sam. 6. 6.
[h] pen. 3. 31.
[i] Exod. 25. 6.
[k] Exod. 30. 34.
[l] Exod. 29. 40.
[m] Exod. 30. 23.
[n] Edrych Exod. 19. 21. 1 Sam. 6. 19.
[o] pen. 3. 25.
[p] pen. 3. 36.
[q] Exod. 26. 15.

‖ Neu, *phïolau.*
† Heb. *enau.*
† Heb. *filwrio milwriaeth.*
† Heb. *i'r filwriaeth.*

Cyn CRIST 1490.

luoedd, yn ol tŷ eu tadau, oeddynt ddwy fil a chwe chant a deg ar hugain.

41 Dyma rifedigion tylwyth meibion Gerson, *sef* pob gwasanaethydd ym mhabell y cyfarfod; y rhai a rifodd Moses ac Aaron, wrth orchymyn yr ARGLWYDD.

42 ¶ A rhifedigion tylwyth meibion Merari, trwy eu teuluoedd, yn ol tŷ eu tadau;

43 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, *sef* pob un a ddelai mewn swydd i wasanaethu ym mhabell y cyfarfod:

44 A'u rhifedigion hwynt trwy eu teuluoedd, oeddynt dair mil a dau cant.

45 Dyma rifedigion tylwyth meibion Merari, y rhai a rifodd Moses ac Aaron, wrth orchymyn yr ARGLWYDD trwy law Moses.

46 Yr holl rifedigion, y rhai a rifodd Moses ac Aaron, a phennaethiaid Israel, o'r Lefiaid, trwy eu teuluoedd, ac yn ol tŷ eu tadau;

47 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, *sef* pob un a ddelai i wneuthur gwaith gwasanaeth, neu waith clud ym mhabell y cyfarfod:

48 A'u rhifedigion oeddynt wyth mil pùm cant a phedwar ugain.

49 Wrth orchymyn yr ARGLWYDD, trwy law Moses y rhifodd efe hwy, pob un wrth ei wasanaeth, ac wrth ei glud: fel hyn y rhifwyd hwynt, fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

PENNOD V.

1 *Symmudo yr aflan allan o'r gwersyll.* 5 *Rhaid yw gwneuthur iawn dros gamweddau.* 11 *Eddigedd, pa un ai heb achos, ai trwy achos y mae.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Gorchymyn i feibion Israel, anfon allan o'r gwersyll bob [a]gwahan-glwyfus, a phob un y byddo [b]diferlif arno, a phob un a halogir wrth [c]y marw.

3 Yn wrryw ac yn fenyw yr anfonwch *hwynt*, allan o'r gwersyll yr anfonwch hwynt; fel na halogont eu gwersylloedd, y rhai yr ydwyf fi yn preswylio yn eu plith.

4 A meibion Israel a wnaethant felly, ac a'u hanfonasant hwynt i'r tu allan i'r gwersyll: megis y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, felly y gwnaeth meibion Israel.

5 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

6 Llefara wrth feibion Israel, [d]Os gwr neu wraig a wna *un* o holl bechodau dynol, gan wneuthur camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD, a bod o'r enaid hwnnw yn euog:

7 Yna cyffesant eu pechod a wnaethant; a rhodded yn ei ol yr hyn a fyddo efe euog o hono [e]erbyn ei ben, a chwaneged ei bummed *ran* atto, a rhodded i'r *hwn* y gwnaeth efe gam âg ef.

8 Ac oni bydd i'r gwr gyfnesaf i dalu *am* y camwedd iddo, *yr iawn am* y camwedd yr hwn a delir i'r ARGLWYDD, *fydd* eiddo yr offeiriad; heb law [f]yr hwrdd cymmod yr hwn y gwna efe gymmod âg ef trosto.

9 A phob [g]offrwm dyrchafael, o holl sanctaidd bethau meibion Israel, y rhai a offrymmant at yr offeiriad, fydd eiddo ef.

10 A sancteiddio gwr, eiddo ef fyddant: hyn a roddo neb i'r offeiriad, [h]eiddo ef fydd.

11 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

12 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Pob gwr pan ŵyro ei wraig ef, a gwneuthur bai yn ei erbyn ef;

13 A bod i wr a wnelo â hi, a bod yn guddiedig o olwg ei gwr hi, ac yn gyfrinachol, a hithau wedi ei halogi, ac heb dyst yn ei herbyn, a hithau heb ei dal *ar ei gweithred;*

14 A dyfod ‖gwŷn eiddigedd arno, ac eiddigeddu o hono wrth ei wraig, a hithau wedi ei halogi; neu ddyfod yspryd eiddigedd arno, ac eiddigeddu o hono wrth ei wraig, a hithau heb ei halogi:

15 Yna dyged y gwr ei wraig at yr offeiriad, a dyged ei hoffrwm drosti hi, degfed *ran* ephah o flawd haidd: na thywallted olew arno, ac na rodded thus arno; canys offrwm eiddigedd *yw*, offrwm côf yn coffâu anwiredd.

16 A nesâed yr offeiriad hi, a phared iddi sefyll ger bron yr ARGLWYDD.

17 A chymmered yr offeiriad ddwfr sanctaidd mewn llestr pridd, a chymmered yr offeiriad o'r llwch fyddo ar lawr y tabernacl, a rhodded yn y dwfr.

18 A phared yr offeiriad i'r wraig sefyll ger bron yr ARGLWYDD, a dïosged

Cyn CRIST 1490.

[a] Lef. 13. 3, 46.
[b] Lef. 15. 2.
[c] Lef. 21. 1. pen. 9. 6, 10. a 19. 11. a 31. 19.
[d] Lef. 6. 2, 3.
[e] Lef. 6. 5.
[f] Lef. 6. 6. a 7. 7.
[g] Exod. 29. 28. Lef. 6. 18, 26. a 7. 6, 32. pen. 18. 8. Deut. 18. 3.
[h] Lef. 10. 13.
‖ *yspryd.*

Cyn CRIST 1490.

oddi am ben y wraig, a rhodded yn ei dwylaw offrwm y coffa; offrwm eiddigedd *yw* efe: ac yn llaw yr offeiriad y bydd y dwfr chwerw sydd yn peri y felldith.

19 A thynged yr offeiriad hi, a dyweded wrth y wraig, Oni orweddodd gwr gyd â thi, ac oni wyraist i aflendid *gyd âg arall* ‖yn lle dy wr, bydd di ddiniwed oddi wrth y dwfr chwerw hwn sydd yn peri y felldith.

20 Ond os gŵyraist ti oddi wrth dy wr, ac os halogwyd di, a chydio o neb â thi heb law dy wr dy hun:

21 (Yna tyngheded yr offeiriad y wraig â llw melldith, a dyweded yr offeiriad wrth y wraig,) Rhodded yr ARGLWYDD dydi yn felldith ac yn llw ym mysg dy bobl, pan wnelo yr ARGLWYDD dy forddwyd †yn bwdr, a'th groth yn chwyddedig;

22 Ac âed y dwfr melldigedig hwn i'th goluddion, i chwyddo dy groth, ac i bydru dy forddwyd. A dyweded y wraig, Amen, amen.

23 Ac ysgrifened yr offeiriad y melldithion hyn mewn llyfr, a golched *hwynt* ymaith â'r dwfr chwerw.

24 A phared i'r wraig yfed o'r dwfr chwerw sydd yn peri y felldith: ac âed y dwfr sydd yn peri y felldith i'w mewn hi, yn chwerw.

25 A chymmered yr offeiriad o law y wraig offrwm yr eiddigedd; a chyhwfaned yr offrwm ger bron yr ARGLWYDD, ac offrymmed ef ar yr allor.

26 A chymmered yr offeiriad o'r offrwm lonaid ei law, ei goffadwriaeth, a llosged ar yr allor; ac wedi *hynny* pared i'r wraig yfed y dwfr.

27 Ac wedi iddo beri iddi yfed y dwfr, bydd, os hi a halogwyd, ac a wnaeth fai yn erbyn ei gwr; yr â y dwfr sydd yn peri y felldith yn chwerw ynddi, ac a chwydda ei chroth, ac a bydra ei morddwyd: a'r wraig [i]a fydd yn felldith ym mysg ei phobl.

28 Ond os y wraig ni halogwyd, eithr glân yw; yna hi a fydd ddïangol, ac a blanta.

29 Dyma gyfraith eiddigedd, pan ŵyro gwraig *at arall* yn lle ei gwr, ac ymhalogi:

30 Neu os daw ar wr wŷn eiddigedd, a dal o hono eiddigedd wrth ei wraig; yna gosoded y wraig i sefyll ger bron yr ARGLWYDD, a gwnaed yr offeiriad iddi yn ol y gyfraith hon.

31 A'r gwr fydd dïeuog o'r anwiredd, a'r wraig a ddwg ei hanwiredd ei hun.

PENNOD VI.

1 *Cyfraith y Nazarëad.* 24 *Y dull y bendithir y bobl.*

LLEFARODD yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan ymneillduo gwr neu wraig i addaw adduned Nazarëad, †i ymneillduo i'r ARGLWYDD:

3 Ymneilldued oddi wrth win a dïod gref; nac yfed finegr gwin, na finegr dïod gref; nac yfed chwaith ddim sugn grawnwin, ac na fwyttâed rawnwin irion, na sychion.

4 Holl ddyddiau ei Nazarëaeth ni chaiff fwytta o ddim oll a wneir o winwydden y gwin, o'r dincod hyd y bilionen.

5 Holl ddyddiau adduned ei Nazarëaeth ni chaiff [a]ellyn fyned ar ei ben: nes cyflawni y dyddiau yr ymneillduodd efe i'r ARGLWYDD, sanctaidd fydd; gadawed i gudynnau gwallt ei ben dyfu.

6 Holl ddyddiau ei ymneillduaeth i'r ARGLWYDD, [b]na ddeued at gorph marw.

7 [c]Nac ymhaloged wrth ei dad, neu wrth ei fam, wrth ei frawd, neu wrth ei chwaer, pan fyddant feirw; am *fod* Nazarëaeth ei DDUW ar ei ben ef.

8 Holl ddyddiau ei Nazarëaeth, sanctaidd *fydd* efe i'r ARGLWYDD.

9 Ond os marw fydd un yn ei ymyl ef yn ddisymmwth, a halogi pen ei Nazarëaeth; yna eillied ei ben [d]ar ddydd ei buredigaeth, ar y seithfed dydd yr eillia efe ef.

10 Ac [e]ar yr wythfed dydd y dwg ddwy durtur, neu ddau gyw colommen, at yr offeiriad, i ddrws pabell y cyfarfod.

11 Ac offrymmed yr offeiriad un yn bech-aberth, ac un yn boeth-offrwm, a gwnaed gymmod drosto, am yr hyn a becho wrth y marw; a sancteiddied ei ben ef y dydd hwnnw.

12 A neilldued i'r ARGLWYDD ddyddiau ei Nazarëaeth, a dyged oen blwydd [f]yn offrwm dros gamwedd: † ac âed y dyddiau cyntaf yn ofer, am halogi ei Nazarëaeth ef.

13 ¶ A dyma gyfraith y Nazarëad: pan gyflawner dyddiau ei Nazarëaeth, dyger ef i ddrws pabell y cyfarfod.

14 A dyged yn offrwm drosto i'r ARGLWYDD, un hespwrn blwydd, perffeith-gwbl, yn boeth-offrwm; ac un hespin flwydd, berffeith-gwbl, [g]yn bech-aberth; ac un hwrdd perffeith-gwbl, [h]yn aberth hêdd;

Cyn CRIST 1490.

†Heb. *i ymnazareiddio.*

[a] Barn. 13. 5. 1 Sam. 1. 11.

[b] pen. 19. 11.

[c] Lef. 21. 1.

[d] Act. 18. 18. a 21. 24.

[e] Lef. 5. 7. a 14. 22. a 15. 14, 29.

[f] Lef. 5. 6.

†Heb. *a chwymped.*

[g] Lef. 4. 2, 27, 32.

[h] Lef. 3. 6.

‖Neu, *a thi ym meddiant dy wr.* Heb. *dan dy wr.*

†Heb. *i syrthio.*

[i] Deut. 28. 57. Ps. 83. 9, 11. Jer. 24. 9. a 29. 18, 22. a 42. 18. Zech. 8. 13.

Cyn CRIST 1490.

15 Cawellaid o fara croyw hefyd, *sef* [i]teisenau peilliaid wedi eu tylino trwy olew, ac afrllad croyw wedi eu henneinio âg olew, a'u bwyd-offrwm, a'u dïodoffrwm hwy.

16 A dyged yr offeiriad *hwynt* ger bron yr ARGLWYDD, ac offrymmed ei bech-aberth a'i boeth-offrwm ef.

17 Offrymmed hefyd yr hwrdd yn aberth hêdd i'r ARGLWYDD, ynghyd â'r cawellaid bara croyw; ac offrymmed yr offeiriad ei fwyd-offrwm a'i ddïodoffrwm ef.

18 Ac [k]eillied y Nazarëad *wrth* ddrws pabell y cyfarfod ben ei Nazarëaeth; a chymmered flew pen ei Nazarëaeth, a rhodded ar y tân *a fyddo* dan yr aberth hêdd.

19 Cymmered yr offeiriad hefyd balfais o'r hwrdd wedi ei berwi, ac un deisen groyw o'r cawell, ac un afrlladen groyw; a rhodded ar ddwylaw y Nazarëad, wedi eillio o hono ei Nazarëaeth.

20 A chyhwfaned yr offeiriad hwynt [l]*yn* offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD: sanctaidd *yw* hyn i'r offeiriad, heb law parwyden y cyhwfan, a phalfais y dyrchafael. Ac wedi *hyn* y caiff y Nazarëad yfed gwin.

21 Dyma gyfraith y Nazarëad a addunedodd, a'i offrwm i'r ARGLWYDD am ei Nazarëaeth, heb law yr *hyn* a gyrhaeddo ei law ef: fel *y byddo* ei adduned a addunedo, felly gwnaed, heb law cyfraith ei Nazarëaeth.

22 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

23 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, gan ddywedyd, Fel hyn y bendithiwch feibion Israel, *gan* ddywedyd wrthynt,

24 Bendithied yr ARGLWYDD di, a chadwed di:

25 A llewyrched yr ARGLWYDD ei wyneb arnat, a thrugarhâed wrthyt:

26 [m]Dyrchafed yr ARGLWYDD ei wyneb arnat, a rhodded i ti dangnefedd.

27 Felly y gosodant fy enw ar feibion Israel, a mi a'u bendithiaf hwynt.

PENNOD VII.

1 *Offrwm y tywysogion wrth gyssegru y tabernacl.* 10 *Offrwm pob un o honynt wrth gyssegru yr allor.* 89 *Duw yn llefaru wrth Moses o'r drugareddfa.*

[n]AC ar y dydd y gorphenodd Moses [o]godi y tabernacl, a'i enneinio, a'i sancteiddio ef, a'i holl ddodrefn, yr allor hefyd a'i holl ddodrefn, a'u henneinio a'u sancteiddio hwynt;

2 [b]Yr offrymmodd tywysogion Israel, pennaethiaid tŷ eu tadau (y rhai *oedd* dywysogion y llwythau, ac wedi eu gosod ar y rhifedigion:)

3 A'u hoffrwm a ddygasant hwy ger bron yr ARGLWYDD, chwech o fenni diddos, a deuddeg o ychain; menn dros *bob* dau dywysog, ac ŷch dros *bob* un: a cher bron y tabernacl y dygasant hwynt.

4 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

5 Cymmer ganddynt, a byddant i wasanaethu gwasanaeth pabell y cyfarfod; a dod hwynt i'r Lefiaid, i bob un yn ol ei wasanaeth.

6 A chymmerodd Moses y menni, a'r ychain, ac a'u rhoddodd hwynt i'r Lefiaid.

7 Dwy fenn a phedwar ŷch a roddes efe i feibion Gerson, yn ol eu gwasanaeth hwynt;

8 A phedair menn ac wyth ychain a roddodd efe i feibion Merari, yn ol eu gwasanaeth hwynt, [c] dan law Ithamar mab Aaron yr offeiriad.

9 Ond i feibion Cohath ni roddodd efe *ddim*, am *fod* [d]gwasanaeth y cyssegr arnynt: [e]ar eu hysgwyddau y dygent *hwnnw*.

10 ¶ A'r tywysogion a offrymmasant *tu ag at* [f]gyssegru yr allor, ar y dydd yr enneiniwyd hi; a cher bron yr allor y dug y tywysogion eu rhoddion.

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Pob tywysog ar ei ddiwrnod a offrymmant eu hoffrymmau, tu ag at gyssegru yr allor.

12 ¶ Ac ar y dydd cyntaf yr oedd yn offrymmu ei offrwm, Nahson mab Aminadab, dros lwyth Judah.

13 A'i offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol [g]sicl y cyssegr, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, [h]yn fwyd-offrwm:

14 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:

15 [i]Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

16 Un bwch geifr [k]yn bech-aberth:

17 Ac [l]yn aberth hêdd, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Nahson mab Aminadab.

Cyn CRIST 1490.

[i] Lef. 2. 4.

[k] Act. 21. 24.

[l] Exod. 29. 27, 28.

[m] Ps. 4. 6.

[n] Exod. 40. 18. Lef. 8. 10.

[b] pen. 1. 4, &c.

[c] pen. 4. 28, 33.

[d] pen. 4. 15.

[e] pen. 4. 6, 8, 10, 12, 14. 2 Sam. 6. 6, 13.

[f] Edrych Deut. 20. 5. 1 Bren. 8. 63. Ezra 6. 16. Neh. 12. 27. Ps. 30. tit.

[g] Exod. 30. 13.

[h] Lef. 2. 1.

[i] Lef. 1. 2.

[k] Lef. 4. 23.

[l] Lef. 3. 1.

Cyn CRIST 1490.

18 ¶ Ac ar yr ail dydd yr offrymmodd Nethaneel mab Suar, tywysog Issachar.

19 Efe a offrymmodd ei offrwm, *sef* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

20 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:

21 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

22 Un bwch geifr yn bech-aberth:

23 Ac yn aberth hêdd, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Nethaneel mab Suar.

24 ¶ Ar y trydydd dydd *yr offrymmodd* Elïab mab Helon, tywysog meibion Zabulon.

25 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

26 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:

27 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

28 Un bwch geifr yn bech-aberth:

29 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Elïab mab Helon.

30 ¶ Ar y pedwerydd dydd *yr offrymmodd* Elisur mab Sedëur, tywysog meibion Reuben.

31 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

32 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:

33 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

34 Un bwch geifr yn bech-aberth:

35 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Elisur mab Sedëur.

36 ¶ Ar y pummed dydd *yr offrymmodd* Selumiel mab Surisàdai, tywysog meibion Simeon.

37 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

38 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:

39 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

40 Un bwch geifr yn bech-aberth:

41 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Selumiel mab Surisàdai.

42 ¶ Ar y chweched dydd *yr offrymmodd* Elïasaph mab Deuel, tywysog meibion Gad.

43 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

44 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:

45 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

46 Un bwch geifr yn bech-aberth:

47 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Elïasaph mab Deuel.

48 ¶ Ar y seithfed dydd *yr offrymmodd* Elisama mab Ammihud, tywysog meibion Ephraim.

49 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

50 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:

51 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

52 Un bwch geifr yn bech-aberth:

53 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Elisama mab Ammihud.

54 ¶ Ar yr wythfed dydd *yr offrymmodd* Gamaliel mab Pedasur, tywysog meibion Manasseh.

55 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm.

56 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:

Cyn CRIST 1490.

Cyn CRIST 1490.

57 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

58 Un bwch geifr yn bech-aberth:

59 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Gamaliel mab Pedasur.

60 ¶ Ar y nawfed dydd *yr offrymmodd* Abidan mab Gideoni, tywysog meibion Benjamin.

61 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

62 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:

63 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

64 Un bwch geifr yn bech-aberth:

65 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Abidan mab Gideoni.

66 ¶ Ar y degfed dydd *yr offrymmodd* Ahïezer mab Ammisàdai, tywysog meibion Dan.

67 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

68 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:

69 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

70 Un bwch geifr yn bech-aberth:

71 Ac yn aberth hêdd, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Ahïezer mab Ammisàdai.

72 ¶ Ar yr unfed dydd ar ddeg *yr offrymmodd* Pagïel mab Ocran, tywysog meibion Aser.

73 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn o beilliaid ill dwyoedd wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

74 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:

75 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

76 Un bwch geifr, yn bech-aberth:

77 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Pagïel mab Ocran.

78 ¶ Ar y deuddegfed dydd *yr offrymmodd* Ahira mab Enan, tywysog meibion Naphtali.

79 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol ŷ sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

80 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:

81 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

82 Un bwch geifr yn bech-aberth:

83 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Ahira mab Enan.

84 Dyma gyssegriad yr allor, gan dywysogion Israel, ar y dydd yr enneiniwyd hi: deuddeg dysgl arian, deuddeg phïol arian, deuddeg llwy aur:

85 Deg ar hugain a chant *o siclau* arian *ydoedd* pob dysgl, a deg a thriugain pob phïol: holl arian y llestri *oedd* ddwy fil a phedwar cant *o siclau*, yn ol y sicl sanctaidd.

86 Y llwyau aur *oedd* ddeuddeg, yn llawn arogl-darth, o ddeg *sicl* bob llwy, yn ol y sicl sanctaidd: holl aur y llwyau *ydoedd* chwech ugain *sicl*.

87 Holl eidionau yr offrwm poeth *oedd* ddeuddeg bustach, deuddeg o hyrddod, deuddeg o ŵyn blwyddiaid, a'u bwyd-offrwm; a deuddeg o fychod geifr, yn offrwm dros bechod.

88 A holl ychain yr aberth hêdd *oedd* bedwar ar hugain o fustych, triugain o hyrddod, triugain o fychod, triugain o hespyrniaid. Dyma gyssegriad yr allor wedi ei henneinio.

89 Ac fel yr oedd Moses yn myned i babell y cyfarfod i lefaru wrth Dduw; yna efe a glywai [m] lais yn llefaru wrtho oddi ar y drugareddfa, yr hon *oedd* ar arch y dystiolaeth, oddi rhwng y ddau gerub, ac efe a ddywedodd wrtho.

[m] Exod. 25. 22.

PENNOD VIII.

1 *Y modd y mae goleuo y llusernau.* 5 *Cyssegru y Lefiaid.* 23 *Oedran a thymmor eu gwasanaeth hwynt.*

A'R Arglwydd a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth Aaron, a dywed wrtho,

Cyn CRIST 1490.

Pan [a] oleuech y lampau, llewyrched y saith lamp ar gyfer y canhwyllbren.

3 Ac felly y gwnaeth Aaron; ar gyfer y canhwyllbren y goleuodd efe ei lampau ef, megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses.

4 [b] Dyma waith y canhwyllbren: cyfanwaith o aur *fydd* hŷd ei baladr, *ïe* hŷd ei flodau [c] cyfanwaith fydd; [d] yn ol y dull a ddangosodd yr ARGLWYDD i Moses, felly y gwnaeth efe y canhwyllbren.

5 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

6 Cymmer y Lefiaid o fysg meibion Israel, a glanhâ hwynt.

7 Ac fel hyn y gwnei iddynt i'w glanhâu: taenella arnynt [e] ddwfr puredigaeth, a gwnant i'r ellyn fyned dros eu holl gnawd, a golchant eu gwisgoedd, ac felly ymlanhânt.

8 Yna cymmerant fustach ieuangc ‖ a'i fwyd-offrwm o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew; a bustach ieuangc arall a gymmeri di yn aberth dros bechod.

9 A phâr i'r Lefiaid ddyfod o flaen pabell y cyfarfod; a chynnull holl gynnulleidfa meibion Israel ynghyd.

10 A dwg y Lefiaid ger bron yr ARGLWYDD; a gosoded meibion Israel eu dwylaw ar y Lefiaid.

11 † Ac offrymmed Aaron y Lefiaid ger bron yr ARGLWYDD, yn † offrwm gan feibion Israel, fel y byddont hwy i wasanaethu gwasanaeth yr ARGLWYDD.

12 A gosoded y Lefiaid eu dwylaw ar ben y bustych: ac offrwm dithau un yn bech-aberth, a'r llall yn offrwm poeth i'r ARGLWYDD, i wneuthur cymmod dros y Lefiaid.

13 A gosod y Lefiaid ger bron Aaron, a cher bron ei feibion, ac offrwm hwynt yn offrwm i'r ARGLWYDD.

14 A neilldua y Lefiaid o blith meibion Israel, a [f] bydded y Lefiaid yn eiddof fi.

15 Wedi hynny âed y Lefiaid i mewn i wasanaethu pabell y cyfarfod; a glanhâ di hwynt, ac offrymma hwynt yn offrwm.

16 Canys hwynt a roddwyd yn rhodd i mi o blith meibion Israel: [g] yn lle agorydd pob croth, *sef* pob cyntaf-anedig o feibion Israel, y cymmerais hwynt i mi.

17 [h] Canys i mi *y perthyn* pob cyntaf-anedig ym mhlith meibion Israel, o ddyn ac o anifail: er y dydd y tarewais bob cyntaf-anedig y'ngwlad yr Aipht, y sancteiddiais hwynt i mi fy hun.

18 A chymmerais y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o feibion Israel.

19 A [i] rhoddais y Lefiaid yn rhodd i Aaron, ac i'w feibion, o blith meibion Israel, i wasanaethu gwasanaeth meibion Israel ym mhabell y cyfarfod, ac i wneuthur cymmod dros feibion Israel; [k] fel na byddo pla ar feibion Israel, pan ddelo meibion Israel yn agos at y cyssegr.

20 A gwnaeth Moses ac Aaron, a holl gynnulleidfa meibion Israel, i'r Lefiaid, yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses am y Lefiaid: felly y gwnaeth meibion Israel iddynt.

21 A'r Lefiaid a lanhâwyd, ac a olchasant eu dillad: ac Aaron a'u hoffrymmodd hwynt yn offrwm ger bron yr ARGLWYDD: a gwnaeth Aaron gymmod drostynt i'w glanhâu hwynt.

22 Ac wedi hynny y Lefiaid a ddaethant i wasanaethu gwasanaeth ym mhabell y cyfarfod, ger bron Aaron a'i feibion; [l] megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses am y Lefiaid, felly y gwnaethant iddynt.

23 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

24 Dyma yr hyn *a berthyn* i'r Lefiaid: o fab pùm mlwydd ar hugain ac uchod, y deuant i filwrio milwriaeth y'ngwasanaeth pabell y cyfarfod.

25 Ac o fab dengmlwydd a deugain y caiff un ddychwelyd yn ei ol o filwriaeth y gwasanaeth, fel na wasanaetho mwy.

26 Ond gwasanaethed gyd â'i frodyr ym mhabell y cyfarfod, i oruchwylio; ac na wasanaethed wasanaeth: fel hyn y gwnai i'r Lefiaid yn eu goruchwyliaeth.

PENNOD IX.

1 *Ail-orchymyn y Pasc.* 6 *Caniattâu ail Basc i'r rhai oedd aflan neu absennol.* 15 *Y cwmmwl yn cyfarwyddo yr Israeliaid i symmudo ac i wersyllu.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses yn anialwch Sinai, yn yr ail flwyddyn wedi eu dyfod hwynt allan o dir yr Aipht, ar y mis cyntaf, gan ddywedyd,

2 Cadwed meibion Israel [a] y Pasc hefyd yn ei dymmor.

3 Ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis hwn, †yn y cyfnos, y cedwch ef yn ei dymmor: yn ol ei holl ddeddfau, ac yn ol ei holl ddefodau, y cedwch ef.

4 A llefarodd Moses wrth feibion Israel am gadw y Pasc.

5 A chadwasant y Pasc ar y *mis* cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis,

Cyn CRIST 1490.

[a] Exod. 25. 37. a 40. 25.

[b] Exod. 25. 31.

[c] Exod. 25. 18.

[d] Exod. 25. 40.

[e] pen. 19. 9.

‖ Lef. 2. 1.

† Heb. *A chyhwfaned.*

† Heb. *offrwm cyhwfun.*

[f] pen. 3. 45.

[g] pen. 3. 12, 45.

[h] Exod. 13. 2, 12, 15. pen. 3. 13. Luc 2. 23.

[i] pen. 3. 9.

[k] Edrych 2 Chron. 26. 16.

[l] pen. 4.

[a] Exod. 12. 1, &c. Lef. 23. 5. pen. 28. 16. Deut. 16. 2.

† Heb. *rhwng y ddau hwyr.*

Cyn CRIST 1490.

yn y cyfnos, yn anialwch Sinai: yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses, felly y gwnaeth meibion Israel.

6 ¶ Ac yr oedd dynion y rhai oedd [b]wedi eu halogi wrth gelain dyn, fel na allent gadw y Pasc ar y dydd hwnnw: a hwy a ddaethant ger bron Moses, a cher bron Aaron, ar y dydd hwnnw.

7 A'r dynion hynny a ddywedasant wrtho, *Yr ydym* ni wedi ein halogi wrth gorph dyn marw: paham y'n gwaherddir rhag offrymmu offrwm i'r ARGLWYDD yn ei dymmor ym mysg meibion Israel?

8 A dywedodd Moses wrthynt, Sefwch, a mi a wrandawaf beth a orchymyno yr ARGLWYDD o'ch plegid.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

10 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Pan fyddo neb wedi ei halogi gan gorph marw, neu *neb* o honoch neu o'ch hiliogaeth mewn ffordd bell, etto cadwed Basc i'r ARGLWYDD.

11 [c]Ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r ail mis, yn y cyfnos, y cadwant ef: ynghyd â bara croyw, â *dail* chwerwon y bwyttânt ef.

12 [d]Na weddillant *ddim* o hono hyd y bore, ac [e]na thorrant asgwrn o hono: yn ol holl ddeddf y Pasc y cadwant ef.

13 A'r gwr a fyddo glân, ac heb fod mewn taith, ac a beidio a chadw y Pasc, torrir ymaith yr enaid hwnnw o fysg ei bobl, am na offrymmodd offrwm yr ARGLWYDD yn ei dymmor: ei bechod a ddwg y gwr hwnnw.

14 A phan ymdeithio dïeithr gyd â chwi, ac ewyllysio cadw Pasc i'r ARGLWYDD: fel *y byddo* deddf y Pasc a'i ddefod, felly y ceidw: [f]yr un ddeddf fydd i chwi, *sef* i'r dïeithr ac i'r un fydd â'i enedigaeth o'r wlad.

15 ¶ Ac [g]ar y dydd y codwyd y tabernacl, y cwmmwl a gauodd am y tabernacl dros babell y dystiolaeth; [h]a'r hwyr yr ydoedd ar y tabernacl megis gwelediad tân hyd y bore.

16 Felly yr ydoedd yn wastadol: y cwmmwl a gauai am dano *y dydd*, a'r gwelediad tân y nos.

17 A phan gyfodai y cwmmwl oddi ar y babell, wedi hynny y cychwynai meibion Israel: ac yn y lle yr arhosai y cwmmwl ynddo, yno y gwersyllai meibion Israel.

18 Wrth orchymyn yr ARGLWYDD y cychwynai meibion Israel, ac wrth orchymyn yr ARGLWYDD y gwersyllent: [i]yr holl ddyddiau yr arhosai y cwmmwl ar y tabernacl, yr arhosent yn y gwersyll.

19 A phan drigai y cwmmwl yn hir ar y tabernacl lawer o ddyddiau, yna meibion Israel a gadwent wyliadwriaeth yr ARGLWYDD, ac ni chychwynent.

20 Ac os byddai y cwmmwl ychydig ddyddiau ar y tabernacl, wrth orchymyn yr ARGLWYDD y gwersyllent, ac wrth orchymyn yr ARGLWYDD y cychwynent.

21 Hefyd os byddai cwmmwl o hwyr hyd fore, a chyfodi o'r cwmmwl y bore; hwythau a symmudent: pa un bynnag ai dydd ai nos *fyddai* pan gyfodai y cwmmwl, yna y cychwynent.

22 Os deuddydd, os mis, os blwyddyn *fyddai* tra y trigai y cwmmwl ar y tabernacl, gan aros arno, meibion Israel [k]a arhosent yn eu pebyll, ac ni chychwynent: ond pan godai efe, y cychwynent.

23 Wrth air yr ARGLWYDD y gwersyllent, ac wrth air yr ARGLWYDD y cychwynent: *felly* y cadwent wyliadwriaeth yr ARGLWYDD, yn ol gair yr ARGLWYDD trwy law Moses.

Cyn CRIST 1490.

PENNOD X.

1 Beth a wneid â'r udgyrn arian. 11 Yr Israeliaid yn symmudo o Sinai i Paran. 14 Trefn eu cerddediad hwy. 29 Moses yn attolwg ar Hobab nad ymadawai â hwynt. 35 Bendith Moses wrth symmudo a gorphwyso o'r arch.

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Gwna i ti ddau udgorn arian, yn gyfanwaith y gwnai hwynt: a byddant i ti i alw y gynnulleidfa ynghyd, ac i beri i'r gwersylloedd gychwyn.

3 A phan [a]ganant â hwynt, yr ymgasgl yr holl gynnulleidfa attat, wrth ddrws pabell y cyfarfod.

4 Ond os âg un y canant; yna y tywysogion, *sef* pennaethiaid miloedd Israel, a ymgasglant.

5 Pan ganoch larwm; yna y gwersylloedd, y rhai a wersyllant tu a'r dwyrain, a gychwynant.

6 Pan ganoch larwm yr ail waith; yna y gwersylloedd, y rhai a wersyllant tu a'r dehau, a gychwynant: larwm a ganant hwy wrth eu cychwyn.

7 Ac wrth alw ynghyd y gynnulleidfa, cenwch yr udgyrn; ond na chenwch larwm.

8 A meibion Aaron, yr offeiriaid, a ganant ar yr udgyrn; a byddant i chwi

[b] pen. 5. 2. a 19. 11.
[c] 2 Chron. 30. 2, 15.
[d] Exod. 12. 10.
[e] Exod. 12. 46. Ioan 19. 36.
[f] Exod. 12. 49.
[g] Exod. 40. 34.
[h] Exod. 13. 21. a 40. 38.
[i] 1 Cor. 10. 1.
[k] Exod. 40. 36, 37.
[a] Joel 2. 15.

yn ddeddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau.

9 Hefyd [b]pan eloch i ryfel yn eich gwlad yn erbyn y gorthrymmwr a'ch gorthrymmo chwi; cenwch larwm mewn udgyrn: yna y coffêir chwi ger bron yr ARGLWYDD eich DUW, ac yr achubir chwi rhag eich gelynion.

10 Ar [c]ddydd eich llawenydd hefyd, ac ar eich gwyliau gosodedig, ac ar ddechreu eich misoedd, y cenwch ar yr udgyrn uwch ben eich offrymmau poeth, ac uwch ben eich aberthau hêdd; a byddant i chwi yn goffadwriaeth ger bron eich DUW: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW.

11 ¶ A bu yn yr ail flwyddyn, ar yr ail mis, ar yr ugeinfed *dydd* o'r mis, gyfodi o'r cwmmwl oddi ar dabernacl y dystiolaeth.

12 A meibion Israel [d]a gychwynasant i'w taith o anialwch Sinai; a'r cwmmwl a arhosodd yn anialwch Paran.

13 Felly y cychwynasant y waith gyntaf, wrth air yr ARGLWYDD trwy law Moses.

14 ¶ [e]Ac yn gyntaf y cychwynodd llumman gwersyll meibion Judah yn ol eu lluoedd: ac ar ei lu ef *yr ydoedd* [f]Nahson mab Aminadab.

15 Ac ar lu llwyth meibion Issachar, Nethaneel mab Suar.

16 Ac ar lu llwyth meibion Zabulon, Eliab mab Helon.

17 Yna [g]y tynnwyd i lawr y tabernacl; a meibion Gerson a meibion Merari a gychwynasant, [h]gan ddwyn y tabernacl.

18 ¶ Yna [i]y cychwynodd llumman gwersyll Reuben yn ol eu lluoedd: ac *yr ydoedd* ar ei lu ef Elisur mab Sedëur.

19 Ac ar lu llwyth meibion Simeon, Selumiel mab Surisàdai.

20 Ac ar lu llwyth meibion Gad, Eliasaph mab Deuel.

21 A'r Cohathiaid a gychwynasant, gan ddwyn [k]y cyssegr; *a'r* ‖*lleill* a godent y tabernacl, tra fyddent hwy yn dyfod.

22 ¶ Yna [l]llumman gwersyll meibion Ephraim a gychwynodd yn ol eu lluoedd: ac *yr oedd* ar ei lu ef Elisama mab Ammihud.

23 Ac ar lu llwyth meibion Manasseh, Gamaliel mab Pedasur.

24 Ac ar lu llwyth meibion Benjamin, Abidan mab Gideoni.

25 ¶ Yna [m]llumman gwersyll meibion Dan, yn olaf o'r holl wersylloedd, a gychwynodd yn ol eu lluoedd: ac *yr ydoedd* ar ei lu ef Ahïezer mab Ammisàdai.

26 Ac ar lu llwyth meibion Aser, Pagïel mab Ocran.

27 Ac ar lu llwyth meibion Naphtali, Ahira mab Enan.

28 Dyma gychwyniadau meibion Israel yn ol eu lluoedd, pan gychwynasant.

29 ¶ A dywedodd Moses wrth Hobab, mab Raguel y Midianiad, chwegrwn Moses, Myned yr ydym i'r lle am yr hwn y dywedodd yr ARGLWYDD, Rhoddaf hwnnw i chwi: tyred gyd â ni, a [n]gwnawn ddaioni i ti; canys llefarodd yr ARGLWYDD ddaioni am Israel.

30 Dywedodd yntau wrtho, Nid âf ddim; onid i'm gwlad fy hun, ac at fy nghenedl fy hun, yr âf.

31 Ac efe a ddywedodd, Na âd ni, attolwg; canys ti a adwaenost ein gwersyllfäoedd yn yr anialwch, ac a fyddi yn lle llygaid i ni.

32 A phan ddelych gyd â ni, a dyfod o'r daioni hwnnw yr hwn a wna yr ARGLWYDD i ni, ninnau a wnawn ddaioni i tithau.

33 ¶ A hwy a aethant oddi wrth [o]fynydd yr ARGLWYDD daith tri diwrnod: ac arch cyfammod yr ARGLWYDD oedd yn myned o'u blaen hwynt daith tri diwrnod, [p]i chwilio am orphwysfa iddynt.

34 A [q]chwmmwl yr ARGLWYDD *oedd* arnynt y dydd, pan elent o'r gwersyll.

35 A hefyd pan gychwynai yr arch, Moses a ddywedai, [r]Cyfod, ARGLWYDD, a gwasgarer dy elynion; a fföed dy gaseion o'th flaen.

36 A phan orphwysai hi, y dywedai efe, Dychwel, ARGLWYDD, *at* ‖fyrddiwn miloedd Israel.

PENNOD XI.

1 *Y llosgiad yn Taberah yn diffoddi trwy weddi Moses.* 4 *Y bobl yn blysio cig, ac yn alaru ar y manna.* 10 *Moses yn cwyno o ran ei siars.* 16 *Duw yn rhannu ei faich ef rhwng deg a thriugain o henuriaid.* 31 *Duw yn rhoddi soflieir yn ei ddigllonedd yn Cibroth-Hattaafah.*

[a]A'R bobl, fel tuchanwyr, oeddynt flin y'nghlustiau yr ARGLWYDD: a chlywodd yr ARGLWYDD *hyn*; a'i ddig a ennynodd; a thân yr ARGLWYDD a gynneuodd [b]yn eu mysg hwynt, ac a ysodd gwrr y gwersyll.

2 A llefodd y bobl ar Moses: a gweddïodd Moses ar yr ARGLWYDD; a'r tân a †ddiffoddodd.

[b] pen. 31. 6. 2 Chron. 13. 14.
[c] pen. 29. 1. 1 Chron. 15. 24. 2 Chron. 5. 12. a 7. 6. a 29. 26. Ezra 3. 10. Neh. 12. 35. Ps. 81. 3.
[d] pen. 2. 9, 16, 24, 31.
[e] pen. 2. 3.
[f] pen. 1. 7.
[g] pen. 1. 51.
[h] pen. 4. 24, 31.
[i] pen. 2. 10.
[k] pen. 4. 4. a 7. 9.
‖ Sef, *y Gersoniaid a'r Merariaid.* ad. 17.
[l] pen. 2. 18.
[m] pen. 2. 25.
[n] Barn. 1. 16.
[o] Edrych Exod. 3. 1.
[p] Deut. 1. 33. Jer. 31. 2. Ezec. 20. 6.
[q] Exod. 13. 21.
[r] Ps. 68. 1, 2. a 132. 8.
‖ *ddengmil o fil. oedd.*
[a] Deut. 9. 22.
[b] Ps. 78. 21.
† Heb. *suddodd.*

Cyn CRIST 1490.

3 Ac efe a alwodd enw y lle hwnnw, ‖ Taberah: am gynneu o dân yr ARGLWYDD yn eu mysg hwy.

4 ¶ A'r [c] llïaws cymmysg yr hwn *ydoedd* yn eu mysg a flysiasant †yn ddirfawr: a meibion Israel hefyd a ddychwelasant, ac a wylasant, ac a ddywedasant, [d] Pwy a rydd i ni gig i'w fwytta?

5 [e] Côf yw gennym y pysgod yr oeddym yn ei fwytta yn yr Aipht yn rhad, y cucumerau, a'r pompionau, a'r cenhin, a'r winwyn, a'r garlleg:

6 Ond yr awr hon y mae ein heneidiau ni yn gwywo, heb ddim ond y manna yn ein golwg.

7 [f] A'r manna hwnnw *oedd* fel had coriander, a'i † liw fel lliw ‖ bdèliwm.

8 Y bobl a aethant o amgylch, ac a'*i* casglasant, ac a'*i* malasant mewn melinau, neu a'*i* curasant mewn morter, ac a'*i* berwasant mewn peiriau, ac a'i gwnaethant yn deisenau; a'i flas ydoedd fel blas olew îr.

9 A phan ddisgynai y gwlith y nos ar y gwersyll, disgynai y manna arno ef.

10 ¶ A chlybu Moses y bobl yn wylo trwy eu tylwythau, bob un yn nrws ei babell: ac ennynodd [g] dig yr ARGLWYDD yn fawr; a drwg oedd gan Moses.

11 Dywedodd Moses hefyd wrth yr ARGLWYDD, Paham y drygaist dy was? a phaham na chawn ffafr yn dy olwg, gan i ti roddi baich yr holl bobl hyn arnaf?

12 Ai myfi a feichiogais ar yr holl bobl hyn; ai myfi a'u cenhedlais, fel y dywedech wrthyf, Dwg hwynt yn dy fynwes (megis y dwg tadmaeth y plentyn sugno) i'r tir a addewaist trwy lw i'w tadau?

13 O ba le *y byddai* gennyf fi gig i'w roddi i'r holl bobl hyn? canys wylo y maent wrthyf, gan ddywedyd, Dod i ni gig i'w fwytta.

14 [h] Ni allaf fi fy hunan arwain yr holl bobl hyn; canys rhy drwm *ydyw* i mi.

15 Ac os felly y gwnai i mi, attolwg, [i] gan ladd lladd fi, os cefais ffafr yn dy olwg di; fel na welwyf fy nrygfyd.

16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Casgl i mi [k] ddengwr a thriugain o henuriaid Israel, y rhai a wyddost eu bod yn henuriaid y bobl, ac yn swyddogion arnynt; a dwg hwynt i babell y cyfarfod, a safant yno gyd â thi.

17 Canys disgynaf, a llefaraf wrthyt yno: a [l] mi a gymmeraf o'r yspryd *sydd* arnat ti, ac a'*i* gosodaf arnynt hwy; felly y dygant gyd â thi faich y bobl, fel na ddygech di *ef* yn unïg.

18 Am hynny dywed wrth y bobl, Ymsancteiddiwch erbyn y fory, a chewch fwytta cig: canys wylasoch y'nghlustiau yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Pwy a ddyry i ni gig i'w fwytta? canys *yr ydoedd* yn dda arnom yn yr Aipht: am hynny y rhydd yr ARGLWYDD i chwi gig, a chwi a fwyttewch.

19 Nid un dydd y bwyttêwch, ac nid dau, ac nid pump o ddyddiau, ac nid deg diwrnod, ac nid ugain diwrnod;

20 *Ond* hyd fis o ddyddiau, hyd oni ddêl allan o'ch ffroenau, a'i fod yn ffiaidd gennych: am i chwi ddirmygu yr ARGLWYDD yr hwn *sydd* yn eich plith, ac wylo o honoch yn ei ŵydd ef, gan ddywedyd, [m] Paham y daethom allan o'r Aipht?

21 A dywedodd Moses, [n] Chwe chan mil o wŷr traed *yw* y bobl *yr ydwyf* fi yn eu plith; a thi a ddywedi, Rhoddaf gig iddynt i'w fwytta fis o ddyddiau.

22 [o] Ai y defaid a'r gwartheg a leddir iddynt, fel y byddo digon iddynt? ai holl bysg y môr a gesglir ynghyd iddynt, fel y byddo digon iddynt?

23 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, [p] A gwttogwyd llaw yr ARGLWYDD? yr awr hon y cai di weled a ddigwydd fy ngair i ti, ai na *ddigwydd*.

24 ¶ A Moses a aeth allan ac a draethodd eiriau yr ARGLWYDD wrth y bobl, ac a gasglodd y dengwr a thriugain o henuriaid y bobl, ac a'u gosododd hwynt o amgylch y babell.

25 Yna y disgynodd yr ARGLWYDD mewn cwmmwl, ac a lefarodd wrtho; ac a gymmerodd o'r yspryd *oedd* arno, ac a'i rhoddes i'r deg henafgwyr a thriugain. A [q] thra y gorphwysai yr yspryd arnynt, [r] y prophwydent, ‖ ac ychwaneg ni wnaent.

26 A dau *o'r* gwŷr a drigasant yn y gwersyll (enw un *ydoedd* Eldad, ac enw y llall Medad) a gorphwysodd yr yspryd arnynt hwy, am eu bod hwy o'r rhai a ysgrifenasid; [s] ond nid aethant i'r babell, etto prophwydasant yn y gwersyll.

27 A rhedodd llangc, a mynegodd i Moses, ac a ddywedodd, Y mae Eldad a Medad yn prophwydo yn y gwersyll.

28 A Josua mab Nun, gweinidog Moses o'i ieuengctid, a attebodd ac a ddywedodd, [t] Moses fy arglwydd, gwahardd iddynt.

29 A dywedodd Moses wrtho, Ai cen-

Cyn CRIST 1490.

‖ Sef, *Llosgiad.*
[c] Fel Exod. 12. 38.
† Heb. *flys.*
[d] Ps. 78. 18. a 106. 14. 1 Cor. 10. 6.
[e] Exod. 16. 3.
[f] Exod. 16. 14, 31.
† Heb. *lygad fel llygad.*
‖ Gen. 2. 12.
[g] Ps. 78. 21.
[h] Exod. 18. 18.
[i] Edrych 1 Bren. 19. 4. Jon. 4. 3.
[k] Edrych Exod. 24. 1, 9.
[l] Neh. 9. 20.
[m] pen. 21. 5.
[n] Exod. 12. 37. a 38. 26. pen. 1. 46.
[o] Edrych Ioan 6. 7.
[p] Es. 50. 2. a 59. 1.
[q] Edrych 2 Bren. 2. 15.
[r] Edrych 1 Sam. 10. 5, 10.
‖ *ac ni pheidient.*
[s] Edrych 1 Sam. 20. 26. Jer. 36. 5.
[t] Edrych Luc 9. 49. Ioan 3. 26.

Cyn CRIST 1490.

figennu yr ydwyt ti drosof fi? [u] O na byddai holl bobl yr ARGLWYDD yn brophwydi, *a* rhoddi o'r ARGLWYDD ei yspryd arnynt!

30 A Moses a aeth i'r gwersyll, efe a henuriaid Israel.

31 ¶ Ac fe aeth [x] gwynt oddi wrth yr ARGLWYDD, ac a ddug soflieir oddi wrth y môr, ac a'*u* taenodd wrth y gwersyll, megis †taith diwrnod ar y naill du, a thaith diwrnod ar y tu arall, o amgylch y gwersyll, a *hynny* ynghylch dau gufydd, ar wyneb y ddaear.

32 Yna y cododd y bobl y dydd hwnnw oll, a'r nos oll, a'r holl ddydd drannoeth, ac a gasglasant y soflieir; yr hwn a gasglodd leiaf, a gasglodd ddeg homer: a chan daenu y taenasant *hwynt* iddynt eu hunain o amgylch y gwersyll.

33 A'r [y] cig *oedd* etto rhwng eu dannedd hwynt heb ei gnoi, pan ennynodd digofaint yr ARGLWYDD yn erbyn y bobl; a'r ARGLWYDD a darawodd y bobl â phla mawr iawn.

34 Ac efe a alwodd enw y lle hwnnw ‖ Cibroth-Hattaafah; am iddynt gladdu yno y bobl a flysiasent.

35 [z] O feddau y blys yr aeth y bobl i Haseroth: ac †arhosasant yn Haseroth.

PENNOD XII.

1 *Duw yn ceryddu cynnen Miriam ac Aaron:* 10 *ac yn iachâu gwahan-glwyf Miriam, ar weddi Moses.* 14 *Duw yn gorchymyn ei chau hi allan o'r gwersyll.*

LLEFARODD Miriam hefyd ac Aaron yn erbyn Moses, o achos y wraig o ‖ Ethiopia yr hon a †briodasai efe: canys [a] efe a gymmerasai Ethiopes yn wraig.

2 A dywedasant, Ai yn unig trwy Moses y llefarodd yr ARGLWYDD? [b] oni lefarodd efe trwom ninnau hefyd? A'r ARGLWYDD a glybu *hynny*.

3 A'r gwr Moses *ydoedd* larieiddiaf o'r holl ddynion *oedd* ar wyneb y ddaear.

4 A dywedodd yr ARGLWYDD yn ddisymmwth wrth Moses, ac wrth Aaron, ac wrth Miriam, Deuwch allan eich trïoedd i babell y cyfarfod. A hwy a aethant allan ill trïoedd.

5 Yna y disgynodd yr ARGLWYDD y'ngholofn y cwmmwl, ac a safodd *wrth* ddrws y babell, ac a alwodd Aaron a Miriam. A hwy a aethant allan ill dau.

6 Ac efe a ddywedodd, Gwrandewch yr awr hon fy ngeiriau. Os bydd prophwyd yr ARGLWYDD yn eich mysg, [d] mewn gweledigaeth yr ymhysbysaf iddo, *neu* [c] mewn breuddwyd y llefaraf wrtho.

7 Nid felly *y mae* fy ngwas Moses, [f] yr hwn *sydd* ffyddlawn yn fy holl dŷ.

8 [g] Wyneb yn wyneb y llefaraf wrtho, *mewn* gweledigaeth, nid mewn dammegion; ond caiff edrych ar wedd yr ARGLWYDD: paham gan hynny nad oeddych yn ofni dywedyd yn erbyn fy ngwas, *sef* yn erbyn Moses?

9 A digofaint yr ARGLWYDD a ennynodd yn eu herbyn hwynt; ac efe a aeth ymaith.

10 A'r cwmmwl a ymadawodd oddi ar y babell: ac [h] wele, Miriam *ydoedd* [i] wahan-glwyfus, fel yr eira. Ac edrychodd Aaron ar Miriam; ac wele *hi* yn wahanglwyfus.

11 Yna y dywedodd Aaron wrth Moses, O fy arglwydd, attolwg, na osod yn ein herbyn y pechod yr hwn yn ynfyd a wnaethom, *a thrwy* yr hwn y pechasom.

12 Na fydded hi, *attolwg*, fel un marw, yr hwn y bydd hanner ei gnawd wedi ei ddifa pan ddêl allan o groth ei fam.

13 A Moses a waeddodd ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, O DDUW, attolwg, meddyginiaetha hi yr awr hon.

14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, [k] Os ei thad a boerai yn ei hwyneb, oni chywilyddiai hi saith niwrnod? [l] cauer arni saith niwrnod o'r tu allan i'r gwersyll, ac wedi hynny derbynier hi.

15 A chauwyd ar Miriam o'r tu allan i'r gwersyll saith niwrnod: a'r bobl ni chychwynodd hyd oni ddaeth Miriam i mewn *drachefn*.

16 Ac wedi hynny yr aeth y bobl o [m] Haseroth, ac a wersyllasant yn anialwch Paran.

PENNOD XIII.

1 *Enwau y gwŷr a ddanfonwyd i chwilio y wlad:* 17 *eu haddysg:* 21 *eu gweithredoedd:* 26 *eu newyddion.*

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a] Anfon i ti wŷr i edrych tir Canaan, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi i feibion Israel: gwr dros bob un o lwythau eu tadau a anfonwch; pob un yn bennaeth yn eu mysg hwynt.

3 A Moses a'u hanfonodd hwynt o anialwch Paran, wrth orchymyn yr ARGLWYDD: pennaethiaid meibion Israel *oedd* y gwŷr hynny oll.

4 A dyma eu henwau hwynt. Dros lwyth Reuben, Sammua mab Zaccur.

Cyn CRIST 1490.

[u] 1 Cor. 14. 5.

[x] Exod. 16. 13. Ps. 78. 26. a 105. 40.

†Heb. *ffordd.*

[y] Ps. 78. 30, 31.

‖ Sef, *Beddau y blys.*

[z] pen. 33. 17.

†Heb. *yr oeddynt.*

‖ *Cus.*

†Heb. *gymmerasai.*

[a] Exod. 2. 21.

[b] Exod. 15. 20. Mic. 6. 4.

[d] Gen. 15. 1. a 46. 2. Ezec. 1. 1. Dan. 8. 2. a 10. 8, 16, 17.

[c] Gen. 31. 10, 11. 1 Bren. 3. 5.

[f] Heb. 3. 2.

[g] Exod. 33. 11. Deut. 34. 10.

[h] Deut. 24. 9.

[i] 2 Bren. 5. 27.

[k] Edrych Heb. 12. 9.

[l] Lef. 13. 46.

[m] pen. 11. 35. a 33. 18.

[a] pen. 32. 8. Deut. 1. 22.

Cyn CRIST 1490.

5 Dros lwyth Simeon, Saphat mab Hori.

6 Dros lwyth Judah, Caleb mab Jephunneh.

7 Dros lwyth Issachar, Igal mab Joseph.

8 Dros lwyth Ephraim, Osea mab Nun.

9 Dros lwyth Benjamin, Palti mab Raphu.

10 Dros lwyth Zabulon, Gadïel mab Sodi.

11 O lwyth Joseph, dros lwyth Manasseh, Gadi mab Susi.

12 Dros lwyth Dan, Amiel mab Gemali.

13 Dros lwyth Aser, Sethur mab Michael.

14 Dros lwyth Naphtali, Nahbi mab Fophsi.

15 Dros lwyth Gad, Geuel mab Maci.

16 Dyma enwau y gwŷr a anfonodd Moses i edrych ansawdd y wlad. A Moses a enwodd Osea mab Nun, Josua.

17 ¶ A Moses a'u hanfonodd hwynt i edrych ansawdd gwlad Canaan; ac a ddywedodd wrthynt, Ewch yma tu a'r dehau, a dringwch i'r mynydd:

18 Ac edrychwch y wlad beth *yw* hi, a'r bobl sydd yn trigo ynddi, pa un ai cryf ai gwan, ai ychydig ai llawer ydynt;

19 A pheth *yw* y tir y maent yn trigo ynddo, ai da ai drwg; ac ym mha ddinasoedd y maent yn preswylio, ai mewn pebyll, ai mewn amddiffynfëydd;

20 A pha dir, ai bras *yw* efe ai cul: a oes coed ynddo, ai nad *oes*. Ac ymwrolwch, a dygwch o ffrwyth y tir. A'r dyddiau *oeddynt* ddyddiau blaen-ffrwyth grawnwin.

21 ¶ A hwy a aethant i fynu, ac a chwiliasant y tir, o anialwch Sin hyd Rehob, ffordd y deuir i Hamath.

22 Ac a aethant i fynu i'r dehau, ac a ddaethant hyd Hebron: ac yno *yr oedd* [b] Ahiman, Sesai, a Thalmai, meibion Anac: a Hebron a adeiladasid saith mlynedd o flaen Soan yn yr Aipht.

23 [c] A daethant hyd ‖ ddyffryn ‖ Escol; a thorrasant oddi yno gangen âg un swp o rawnwin, ac a'i dygasant ar drosol rhwng dau: *dygasant rai* o'r pomgranadau hefyd, ac o'r ffigys.

24 A'r lle hwnnw a alwasant Dyffryn Escol; o achos y swp grawnwin, a dorrodd meibion Israel oddi yno.

25 A hwy a ddychwelasant o chwilio y wlad ar ol deugain niwrnod.

26 ¶ A myned a wnaethant, a dyfod at Moses ac at Aaron, ac at holl gynnulleidfa meibion Israel, i [d] Cades, yn anialwch Paran, a dygasant yn eu hol air iddynt, ac i'r holl gynnulleidfa, ac a ddangosasant iddynt ffrwyth y tir.

27 A mynegasant iddo, a dywedasant, Daethom i'r tir lle yr anfonaist ni; ac yn ddïau llifeirio y mae o [e] laeth a mêl: a dyma ei ffrwyth ef.

28 Ond *y mae* [f] y bobl sydd yn trigo yn y tir yn gryfion, a'r [g] dinasoedd yn gaerog *ac* yn fawrion iawn; a gwelsom yno hefyd feibion Anac.

29 Yr Amaleciaid sydd yn trigo yn nhir y dehau; a'r Hethiaid a'r Jebusiaid, a'r Amoriaid, yn gwladychu yn y mynyddir; a'r Canaaneaid yn preswylio wrth y môr, a cher llaw yr Iorddonen.

30 A gostegodd [h] Caleb y bobl ger bron Moses, ac a ddywedodd, Gan fyned awn i fynu, a pherchenogwn hi: canys gan orchfygu y gorchfygwn hi.

31 Ond y gwŷr y rhai a aethant i fynu gyd âg ef a ddywedasant, Ni allwn ni fyned i fynu yn erbyn y bobl; canys cryfach *ydynt* nâ nyni.

32 A rhoddasant allan anglod am y tir a chwiliasent, wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Y tir yr aethom drosto i'w chwilio, tir yn difa ei breswylwyr yw efe; [i] a'r holl bobl a welsom ynddo *ydynt* wŷr ‖ corphol:

33 Ac yno y gwelsom y cawri, meibion Anac, *y rhai a ddaethant* o'r cawri; ac yr oeddem yn ein golwg ein hunain fel ceiliogod rhedyn, ac felly yr oeddem yn eu golwg hwythau.

PENNOD XIV.

1 *Y bobl yn tuchan o ran y newyddion.* 6 *Josua a Chaleb yn ceisio eu llonyddu hwynt.* 11 *Duw yn eu bygwth.* 13 *Moses yn ymbil â Duw; ac yn caffael iddynt hwy faddeuant.* 26 *Y tuchanwyr heb gael myned i'r wlad.* 36 *Y gwyr a roisant anglod i'r tir, yn marw o'r pla.* 40 *Y bobl a fynnai osod ar y wlad yn erbyn ewyllys Duw, yn cael eu taro.*

YNA yr holl gynnulleidfa, a ddyrchafodd ei llef, ac a waeddodd, a'r bobl a wylasant y nos honno.

2 A holl feibion Israel a duchanasant yn erbyn Moses, ac yn erbyn Aaron: a'r holl gynnulleidfa a ddywedasant wrthynt, O na buasem feirw yn nhir yr Aipht! neu, [a] O na buasem feirw yn y diffaethwch hwn!

3 A phaham y mae yr ARGLWYDD yn ein dwyn ni i'r tir hwn, i gwympo ar y

Cyn CRIST 1490.

[b] Jos. 11. 21, 22. a 15. 13. Barn. 1. 10.

[c] Deut. 1. 24. ‖ *afon.* ‖ Sef, *Grawnswp.*

[d] pen. 20. 1, 16. a 32. 8. a 33. 36. Deut. 1. 19. Jos. 14. 6.

[e] Exod. 3. 8. a 33. 3.

[f] Deut. 2. 10, 21.

[g] Deut. 1. 28.

[h] Edrych pen. 14. 6, 30.

[i] Amos 2. 9. ‖ *mawr eu maint.*

[a] Edrych ad. 28, 29

Cyn CRIST 1490.

cleddyf? ein gwragedd a'n plant fyddant yn yspail. Onid gwell i ni ddychwelyd i'r Aipht?

4 A dywedasant bawb wrth eu gilydd, Gosodwn ben *arnom*, a [b]dychwelwn i'r Aipht.

5 [c]Yna y syrthiodd Moses ac Aaron ar eu hwynebau ger bron holl gynnull-eidfa tyrfa meibion Israel.

6 ¶ Josua hefyd mab Nun, a Chaleb mab Jephunneh, *dau* o ysbïwyr y tir, a rwygasant eu dillad;

7 Ac a ddywedasant wrth holl dorf meibion Israel, gan ddywedyd, Y tir yr aethom drosto, i'w chwilio, *sydd* dir da odiaeth.

8 Os yr ARGLWYDD sydd foddlawn i ni, efe a'n dwg ni i'r tir hwn, ac a'i rhydd i ni; *sef* y tir sydd yn llifeirio o laeth a mêl.

9 Yn unig na wrthryfelwch yn erbyn yr ARGLWYDD, ac [d]nac ofnwch bobl y tir; canys bara i ni ydynt: ciliodd eu †hymddiffyn oddi wrthynt, a'r ARGLWYDD *sydd* gyd â ni: nac ofnwch hwynt.

10 A'r holl dorf a ddywedasant am eu llabyddio hwynt â meini. A [e]gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangosodd ym mhabell y cyfarfod i holl feibion Israel.

11 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Pa hŷd y digia y bobl yma fi? a pha hyd y byddant heb gredu i mi, am yr holl arwyddion a wneuthum yn eu plith?

12 Tarawaf hwynt â haint, a gwas-garaf hwy, a [f]gwnaf di yn genhedlaeth fwy, a chryfach nâ hwynt-hwy.

13 ¶ [g]A dywedodd Moses wrth yr ARGLWYDD, Felly yr Aiphtiaid a glyw (canys o'u mysg hwynt y dygaist y bobl yma i fynu yn dy nerth)

14 Ac a ddywedant i breswylwyr y tir hwn ([h]canys clywsant dy fod di, ARGLWYDD, ym mysg y bobl yma, a'th fod di, ARGLWYDD, yn ymddangos *iddynt* wyneb yn wyneb, a bod [i]dy gwmmwl di yn aros arnynt, a'th fod di yn myned o'u blaen hwynt mewn colofn o gwmmwl y dydd, ac mewn colofn dân y nos)

15 Os lleddi y bobl yma fel un gwr; yna y dywed y cenhedloedd y rhai a glywsant sôn am danat, gan ddywedyd,

16 [k]O eisieu gallu o'r ARGLWYDD ddwyn y bobl yma i'r tir y tyngodd efe iddynt, am hynny y lladdodd efe hwynt yn y diffaethwch.

17 Yr awr hon, gan hynny, mawrhâer, attolwg, nerth yr ARGLWYDD, fel y llefaraist, gan ddywedyd,

18 [l]Yr ARGLWYDD *sydd* hwyrfrydig i ddig, ac aml o drugaredd, yn maddeu anwiredd a chamwedd, a chan gyfiawnhâu ni chyfiawnhâ efe *yr euog;* [m]ymweled y mae âg anwiredd y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth.*

19 Maddeu, attolwg, anwiredd y bobl yma, yn ol dy fawr drugaredd, ac megis y maddeuaist i'r bobl hyn, o'r Aipht, hyd ‖yma.

20 A dywedodd yr ARGLWYDD, Maddeuais, yn ol dy air:

21 Ond os byw fi, yr holl dir a lenwir o ogoniant yr ARGLWYDD.

22 [n]Canys yr holl ddynion y rhai a welsant fy ngogoniant, a'm harwyddion a wneuthum yn yr Aipht, ac yn y diffaethwch, ac a'm temtiasant y dengwaith hyn, ac ni wrandawsant ar fy llais,

23 †Ni welant y tir y tyngais wrth eu tadau hwynt; *sef* y rhai oll a'm digiasant, nis gwelant ef:

24 Ond fy ngwas [o]Caleb, am fod yspryd arall gyd âg ef, ac [p]iddo fy nghyflawn-ddilyn, dygaf ef i'r tir y daeth iddo: a'i had a'i hetifedda ef.

25 (Ond y mae yr Amaleciaid a'r Canaaneaid yn trigo yn y dyffryn) y fory trowch, ac ewch i'r diffaethwch, *ar hyd* ffordd y môr coch.

26 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

27 Pa hyd *y cyd-ddygaf* â'r gynnull-eidfa ddrygionus hon sydd yn tuchan i'm herbyn? clywais duchan meibion Israel, y rhai sydd yn tuchan i'm herbyn.

28 Dywed wrthynt, [q]*Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD, [r]fel y llefarasoch yn fy nghlustiau, felly y gwnaf i chwi.

29 Yn y diffaethwch hwn y cwymp eich celaneddau; a'ch holl rifedigion trwy eich holl rif, o fab ugain mlwydd ac uchod, y rhai a duchanasoch yn fy erbyn.

30 Dïau ni ddeuwch chwi i'r tir *am* yr hwn y ‖codais fy llaw, am wneuthur i chwi breswylio ynddo, ond Caleb mab Jephunneh, a Josua mab Nun.

31 Ond eich plant chwi, y rhai y dywedasoch y byddent yn yspail, hwynthwy a ddygaf *i'r wlad*, a hwy a gânt adnabod y tir a ddirmygasoch chwi.

32 A'ch celaneddau chwi a gwympant yn y diffaethwch hwn.

Cyn CRIST 1490.

[b] Edrych Deut. 17. 16.

[c] pen. 16. 4.

[d] Deut. 20. 3.

† Heb. *cysgod.*

[e] Exod. 24. 16, 17. a 40. 34. Lef. 9. 23. pen. 16. 19, 42. a 20. 6.

[f] Exod. 32. 10.

[g] Exod. 32. 12. Deut. 32. 27.

[h] Exod. 15. 14. Jos. 2. 9. a 5. 1.

[i] Exod. 13. 21. a 40. 38.

[k] Deut. 9. 28.

[l] Exod. 34. 6. Ps. 103. 8. a 145. 8. Jon. 4. 2.

[m] Exod. 20. 5. a 34. 7.

‖ *yr awr hon.*

[n] Deut. 1. 35. Ps. 95. 11. a 106. 26. Heb. 3. 17.

† Heb. *Os gwelant.* pen. 32. 11.

[o] Jos. 14. 8, 9, 14.

[p] pen. 32. 12.

[q] pen. 26. 65. a 32. 11. Deut. 1. 35. Heb. 3. 17.

[r] Edrych ad. 2.

‖ *tyngais.*

Cyn CRIST 1490.

33 A'ch plant chwi a ‖fugeilia yn y diffaethwch [s]ddeugain mlynedd, ac a ddygant *gosp* eich putteindra chwi, nes darfod eich celaneddau chwi yn y diffaethwch.

34 [t]Yn ol rhifedi y dyddiau y chwiliasoch y tir, *sef* [u]deugain niwrnod (pob diwrnod am flwyddyn) y dygwch eich hanwireddau, *sef* deugain mlynedd; a chewch wybod ‖torriad fy ngair i.

35 Myfi yr ARGLWYDD a leferais, dïau y gwnaf hyn i'r holl gynnulleidfa ddrygionus yma, sydd wedi ymgynnull i'm herbyn i: yn y diffaethwch hwn y darfyddant, ac yno y byddant feirw.

36 A'r dynion a anfonodd Moses i chwilio y tir, y rhai a ddychwelasant, ac a wnaethant i'r holl dorf duchan yn ei erbyn ef, gan roddi allan anair am y tir;

37 Y dynion (*meddaf*) y rhai a roddasant allan anair drwg i'r tir, [x]a fuant feirw o'r pla, ger bron yr ARGLWYDD.

38 Ond Josua mab Nun, a Chaleb mab Jephunneh, a fuant fyw o'r gwŷr hyn a aethant i chwilio y tir.

39 A Moses a lefarodd y geiriau hyn wrth holl feibion Israel: a'r bobl a alarodd yn ddirfawr.

40 ¶ A chodasant yn fore i fyned i ben y mynydd, gan ddywedyd, Wele [y]ni, a ni a awn i fynu i'r lle *am* yr hwn y dywedodd yr ARGLWYDD: canys ni a bechasom.

41 A dywedodd Moses, Paham yr ydych fel hyn yn troseddu [z]gair yr ARGLWYDD? a hyn ni lwydda.

42 Nac ewch i fynu; canys nid *yw* yr ARGLWYDD yn eich plith: rhag eich taro o flaen eich gelynion.

43 Canys yr Amaleciaid a'r Canaaneaid *ydynt* yno o'ch blaen chwi, a chwi a syrthiwch ar y cleddyf: canys am i chwi ddychwelyd oddi ar ol yr ARGLWYDD, ni bydd yr ARGLWYDD gyd â chwi.

44 Etto rhyfygasant fyned i ben y mynydd: ond arch cyfammod yr ARGLWYDD, a Moses, ni symmudasant o ganol y gwersyll.

45 Yna y disgynodd yr Amaleciaid a'r Canaaneaid, y rhai oedd yn preswylio yn y mynydd hwnnw, ac a'u tarawsant, ac [a]a'u difethasant hyd [b]Hormah.

PENNOD XV.

1 *Cyfraith y bwyd-offrwm a'r ddïod-offrwm.* 13, 29 *Bod y dieithrddyn dan yr un gyfraith.* 17 *Cyfraith blaenion toes yn offrwm dyrchafael.* 22 *Yr aberth am bechod o anwybod.* 30 *Cospedigaeth rhyfyg.* 32 *Llabyddio yr hwn a dorrodd y Sabboth.* 37 *Cyfraith y rhidens.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a]Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan ddeloch i dir eich preswylfod, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi i chwi,

3 Ac offrymmu o honoch aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, offrwm poeth, neu aberth [b]wrth †dalu adduned, neu mewn offrwm gwirfodd, neu [c]ar eich gwyliau gosodedig, gan wneuthur [d]arogl peraidd i'r ARGLWYDD, o'r eidionau, neu o'r praidd:

4 Yna [e]offrymmed yr hwn a offrymmo ei rodd i'r ARGLWYDD, o beilliaid ddegfed ran, wedi ei gymmysgu trwy bedwaredd ran hin o olew, [f]yn fwyd-offrwm.

5 Ac offrwm di gyd â'r offrwm poeth, neu yr aberth, bedwaredd ran hin o win am bob oen, yn ddïod-offrwm.

6 A thi a offrymmi *yn* fwyd-offrwm gyd â hwrdd, o beilliaid ddwy ddegfed ran, wedi ei gymmysgu trwy drydedd *ran* hin o olew.

7 A thrydedd *ran* hin o win yn ddïod-offrwm, a offrymmi yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

8 A phan ddarperych lo buwch *yn* offrwm poeth, neu *yn* aberth yn talu adduned, neu [g]aberth hêdd i'r ARGLWYDD;

9 Yna offrymmed yn fwyd-offrwm gyd â llo y fuwch, o beilliaid dair degfed ran wedi ei gymmysgu trwy hanner hin o olew.

10 Ac offrwm hanner hin o win yn ddïod-offrwm, *yn* aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

11 Felly y gwnair am bob ŷch, neu am bob hwrdd, neu am oen, neu am fynn.

12 Yn ol y rhifedi a ddarparoch, felly y gwnewch i *bob* un, yn ol eu rhifedi.

13 Pob prïodor a wna y pethau hyn felly, wrth offrymmu aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

14 A phan ymdeithio dïeithrddyn, neu yr hwn *sydd* yn eich plith trwy eich cenhedlaethau, a darparu aberth tanllyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD; fel y gwnelo ch chwi, felly gwnaed yntau.

15 [h]Yr un ddeddf *fydd* i chwi o'r dyrfa, ac i'r ymdeithydd dïeithr; deddf dragywyddol *yw* trwy eich cenhedlaeth-

Cyn CRIST 1490.

‖ *grwydra,* neu, *ymbortha.*

[s] Edrych Deut. 2. 14.

[t] pen. 13. 25. 1490.

[u] Ps. 95. 10. Ezec. 4. 6.

‖ Neu, *newidiad fy amcan.*

[x] 1 Cor. 10. 10. Heb. 3. 17. Jud. 5.

[y] Deut. 1. 41.

[z] ad. 25.

[a] Deut. 1. 44.

[b] Edrych pen. 21. 3. Barn. 1. 17.

[a] Lef. 23. 10.

[b] Lef. 7. 16. a. 22. 18, 21.

† Heb. *neillduo.*

[c] Lef. 23. 8, 12, 36. pen. 28. 19, 27. a 29. 2, 8, 13. Deut. 16. 10.

[d] Exod. 29. 18.

[e] Lef. 2. 1. a 6. 14.

[f] Exod. 29. 40. Lef. 23. 13.

[g] Lef. 7. 11.

[h] Exod. 12. 49.

Cyn CRIST 1490.

au: megis yr *ydych* chwi, felly y bydd y dïeithr ger bron yr ARGLWYDD.

16 Un gyfraith, ac un ddefod, fydd i chwi, ac i'r ymdeithydd a ymdeithio gyd â chwi.

17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

18 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan ddeloch i'r tir yr ydwyf yn eich dwyn chwi iddo;

19 Yna pan fwyttâoch o fara y tir, y dyrchefwch offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD.

20 O flaenion eich toes yr offrymmwch deisen yn offrwm dyrchafael: fel [i] offrwm dyrchafael y llawr-dyrnu, felly y dyrchefwch hithau.

21 O ddechreu eich toes y rhoddwch i'r ARGLWYDD offrwm dyrchafael trwy eich cenhedlaethau.

22 ¶ A [k] phan eloch dros y ffordd, ac na wneloch yr holl orchymynion hyn, y rhai a lefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses,

23 *Sef* yr hyn oll a orchymynodd yr ARGLWYDD i chwi trwy law Moses, o'r dydd y gorchymynodd yr ARGLWYDD, ac o hynny allan, trwy eich cenhedlaethau;

24 Yna bydded, os allan o olwg y gynnulleidfa y gwnaed *dim* trwy anwybod, i'r holl gynnulleidfa ddarparu un bustach ieuangc yn offrwm poeth, i *fod* yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD, â'i fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm, wrth y ddefod, ac un bwch geifr yn bech-aberth.

25 A gwnaed yr offeiriad gymmod dros holl gynnulleidfa meibion Israel, a maddeuir iddynt; canys anwybodaeth *yw:* a dygant eu hoffrwm, aberth tanllyd i'r ARGLWYDD, a'u pech-aberth, ger bron yr ARGLWYDD, am eu hanwybodaeth.

26 A maddeuir i holl gynnulleidfa meibion Israel, ac i'r dïeithr a ymdeithio yn eu mysg; canys *digwyddodd* i'r holl bobl trwy anwybod.

27 ¶ Ond [l] os un dyn a becha trwy amryfusedd; yna offrymmed afr flwydd yn offrwm dros bechod.

28 A gwnaed yr offeiriad gymmod dros y dyn a becho yn amryfus, pan becho trwy amryfusedd ger bron yr ARGLWYDD, gan wneuthur cymmod drosto; a maddeuir iddo.

29 Yr hwn a aned o feibion Israel, a'r dïeithr a ymdeithio yn eu mysg, un gyfraith fydd i chwi am wneuthur *pechod* trwy amryfusedd.

30 ¶ Ond y dyn a wnel bechod †mewn rhyfyg, o brïodor, neu o ddïeithr; cablu yr ARGLWYDD y mae: torrer ymaith y dyn hwnnw o fysg ei bobl.

31 O herwydd iddo ddïystyru gair yr ARGLWYDD, a thorri ei orchymyn ef; llwyr-dorrer ymaith y dyn hwnnw: ei anwiredd *fydd* arno.

32 ¶ Fel yr ydoedd meibion Israel yn y diffaethwch, cawsant wr yn cynnutta ar y dydd Sabboth.

33 A'r rhai a'i cawsant ef, a'i dygasant ef, *sef* y cynnuttwr, at Moses, ac at Aaron, ac at yr holl gynnulleidfa.

34 Ac a'i dodasant ef [m] mewn dalfa, am nad oedd hysbys beth a wnaid iddo.

35 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, [n] Lladder y gwr yn farw: llabyddied yr holl gynnulleidfa ef â meini o'r tu allan i'r gwersyll.

36 A'r holl gynnulleidfa a'i dygasant ef i'r tu allan i'r gwersyll, ac a'i llabyddiasant ef â meini, fel y bu efe farw; megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses.

37 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

38 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, [o] am wneuthur iddynt ‖eddi ar odre eu dillad, trwy eu cenhedlaethau, a rhoddant bleth o *sidan* glas ar eddi y godre.

39 A bydded i chwi yn rhidens, i edrych arno, ac i gofio holl orchymynion yr ARGLWYDD, ac i'w gwneuthur hwynt; ac [p] na chwiliwch yn ol eich calonnau eich hunain, nac yn ol eich llygaid eich hunain, y rhai yr ydych [q] yn putteinio ar eu hol:

40 Fel y cofioch ac y gwneloch fy holl orchymynion i, ac y byddoch sanctaidd i'ch DUW.

41 Myfi *ydyw* yr ARGLWYDD eich DUW, yr hwn a'ch dygais chwi allan o dir yr Aipht, i fod i chwi yn DDUW: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW.

PENNOD XVI.

1 *Gwrthryfel Corah, Dathan, ac Abiram.* 23 *Moses yn gwahanu y bobl oddi wrth belyll y gwrthryfelwŷr.* 31 *Y ddaear yn llyngcu Corah; a thân yn difa y lleill.* 36 *Cadw y thusserau er mwyn defnydd sanctaidd.* 41 *Lladd pedair mil ar ddeg a saith cant, am rwgnach yn erbyn Moses ac Aaron.* 46 *Aaron, trwy arogl-darthu, yn attal y pla.*

Cyn CRIST 1490.

† Heb. *â llaw uchel.*

[i] Lef. 2. 14. a 23. 10, 16.

[k] Lef. 4. 2.

[l] Lef. 4. 27.

[m] Lef. 24. 12.

[n] Exod. 31. 14.

[o] Deut. 22. 12. Matt. 23. 5. ‖ *ridens.*

[p] Edrych Deut. 29. 19. Job 31. 7. Ezec. 6. 9.

[q] Ps. 73. 27. Iago 4. 4.

Cyn CRIST Cylch 1471.

YNA [a] Corah, mab Ishar, mab Cohath, mab Lefi; a Dathan ac Abiram, meibion Elïab, ac On mab Peleth, meibion Reuben, a gymmerasant *wŷr:*

2 A hwy a godasant o flaen Moses, ynghyd â dau cant a deg a deugain o wŷr *eraill* o feibion Israel, pennaethiaid y gynnulleidfa, [b] pendefigion y gymmanfa, gwŷr enwog.

3 Ac [c] ymgasglasant yn erbyn Moses, ac yn erbyn Aaron, ac a ddywedasant wrthynt, Gormod i chwi *hyn;* canys *y mae* yr holl gynnulleidfa yn sanctaidd bob un o honynt, ac *y mae* yr ARGLWYDD yn eu mysg: paham yr ymgodwch goruwch cynnulleidfa yr ARGLWYDD?

4 A phan glybu Moses, [d] efe a syrthiodd ar ei wyneb.

5 Ac efe a lefarodd wrth Corah, ac wrth ei holl gynnulleidfa ef, gan ddywedyd, Y bore y dengys yr ARGLWYDD yr hwn *sydd* eiddo ef, a'r sanctaidd; a *phwy* a ddylai nesâu atto ef: canys yr hwn a ddewisodd efe, a nesâ efe atto.

6 Hyn a wnewch: Cymmerwch i chwi, *sef* Corah a'i holl gynnulleidfa, thusserau;

7 A rhoddwch ynddynt dân, a gosodwch arnynt arogl-darth y fory ger bron yr ARGLWYDD: yna bydd i'r gwr hwnnw fod yn sanctaidd, yr hwn a ddewiso yr ARGLWYDD: gormod i chwi *hyn*, meibion Lefi.

8 A dywedodd Moses wrth Corah, Gwrandewch, attolwg, meibion Lefi.

9 *Ai* bychan gennych, neillduo o DDUW Israel chwi oddi wrth gynnulleidfa Israel, gan eich nesâu chwi atto ei hun, i wasanaethu gwasanaeth tabernacl yr ARGLWYDD, ac i sefyll ger bron y gynnulleidfa, i'w gwasanaethu hwynt?

10 Canys efe a'th nesâodd di, a'th holl frodyr, meibion Lefi, gyd â thi: ac a geisiwch chwi yr offeiriadaeth hefyd?

11 Am hynny tydi a'th holl gynnulleidfa *ydych* yn ymgynnull yn erbyn yr ARGLWYDD: ond Aaron, beth *yw* efe, i chwi i duchan yn ei erbyn?

12 ¶ A Moses a anfonodd i alw am Dathan ac Abiram, meibion Elïab. Hwythau a ddywedasant, Ni ddeuwn ni ddim i fynu.

13 *Ai* bychan *yw* dwyn o honot ti ni i fynu o dir yn llifeirio o laeth a mêl, i'n lladd ni yn y diffaethwch, oddïeithr hefyd arglwyddiaethu o honot yn dost arnom ni?

14 Etto ni ddygaist ni i [e] dir yn llifeirio o laeth a mêl, ac ni roddaist i ni feddiant *mewn* maes na gwinllan: a † dynni di lygaid y gwŷr hyn? ni ddeuwn ni i fynu ddim.

15 Yna y digiodd Moses yn ddirfawr, ac y dywedodd wrth yr ARGLWYDD, [f] Nac edrych ar eu hoffrwm hwy: [g] ni chymmerais un asyn oddi arnynt, ac ni ddrygais un o honynt.

16 A dywedodd Moses wrth Corah, Bydd di a'th holl gynnulleidfa ger bron yr ARGLWYDD, ti, a hwynt, ac Aaron, y fory.

17 A chymmerwch bob un ei thusser, a rhoddwch arnynt arogl-darth; a dyged pob un ei thusser ger bron yr ARGLWYDD, *sef* dau cant a deg a deugain o thusserau: *dwg* dithau hefyd, ac Aaron, bob un ei thusser.

18 A chymmerasant bob un ei thusser, a rhoddasant dân ynddynt, a gosodasant arogl-darth arnynt; a safasant *wrth* ddrws pabell y cyfarfod, ynghyd â Moses ac Aaron.

19 Yna Corah a gasglodd yr holl gynnulleidfa yn eu herbyn hwynt, i ddrws pabell y cyfarfod: a [h] gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangosodd i'r holl gynnulleidfa.

20 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

21 [i] Ymneillduwch o fysg y gynnulleidfa hon, a mi a'u difaf hwynt ar unwaith.

22 A hwy a syrthiasant ar eu hwynebau, ac a ddywedasant, O DDUW, [k] DUW ysprydion pob cnawd, un dyn a bechodd, ac a ddigi di wrth yr holl gynnulleidfa?

23 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

24 Llefara wrth y gynnulleidfa, gan ddywedyd, Ewch ymaith o gylch pabell Corah, Dathan, ac Abiram.

25 A chyfododd Moses, ac a aeth at Dathan ac Abiram: a henuriaid Israel a aethant ar ei ol ef.

26 Ac efe a lefarodd wrth y gynnulleidfa, gan ddywedyd, Ciliwch, attolwg, oddi wrth bebyll y dynion drygionus hyn, ac na chyffyrddwch â dim o'r eiddynt; rhag eich difetha yn eu holl bechodau hwynt.

27 Yna yr aethant oddi wrth babell Corah, Dathan, ac Abiram, o amgylch: a Dathan ac Abiram, eu gwragedd

Cyn CRIST Cylch 1471.

[a] pen. 26. 9. a 27. 3. Jud. 11.

[b] pen. 26. 9.

[c] Ps. 106. 16.

[d] pen. 14. 5. a 20. 6.

[e] Exod. 3. 8. Lef. 20. 24.

† Heb. *dylli.*

[f] Gen. 4. 4, 5.

[g] 1 Sam. 12. 3. Act. 22. 33.

[h] Exod. 16. 7, 10. Lef. 9. 6, 23. pen. 14. 10.

[i] Edrych Gen. 19. 17, 22. Jer. 51. 6. Dat. 18. 4.

[k] pen. 27. 16. Job 12. 10. Preg. 12. 7. Es. 57. 16. Zech. 12. 1. Heb. 12. 9.

Cyn CRIST Cylch 1471.

hefyd, a'u meibion, a'u plant, a ddaethant allan, gan sefyll *wrth* ddrws eu pebyll.

28 A dywedodd Moses, Wrth hyn y cewch wybod mai yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i wneuthur yr holl weithredoedd hyn; ac nad o'm meddwl fy hun *y gwneuthum hwynt.*

29 Os bydd y rhai hyn feirw fel y bydd marw pob dyn, ac *os* ymwelir â hwynt âg ymwelediad pob dyn; nid yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i.

† Heb. *grea greadur.*

30 Ond os yr ARGLWYDD a † wna newydd-beth; fel yr agoro y ddaear ei safn, a'u llyngcu hwynt, a'r hyn oll *sydd* eiddynt, fel y disgynont yn fyw i uffern; yna y cewch wybod ddigio o'r gwŷr hyn yr ARGLWYDD.

[l] pen. 26. 10. a 27. 3. Deut. 11. 6. Ps. 106. 17.

31 ¶ [l] A bu, wrth orphen o hono lefaru yr holl eiriau hyn, hollti o'r ddaear *oedd* danynt hwy.

[m] Edrych ad. 17. pen. 26. 11. 1 Chron. 6. 22, 37.

32 Agorodd y ddaear hefyd ei safn, a llyngcodd hwynt, a'u tai hefyd, a'r [m] holl ddynion *oedd* gan Corah, a'*u* holl gyfoeth.

‖ Neu, *i'r pwll.*

33 A hwynt, a'r rhai oll a'r *a oedd* gyd â hwynt, a ddisgynasant yn fyw ‖ i uffern; a'r ddaear a gauodd arnynt: a difethwyd hwynt o blith y gynnulleidfa.

34 A holl Israel, y rhai *oedd* o'u hamgylch hwynt, a ffoisant wrth eu gwaedd hwynt: canys dywedasant, *Ciliwn*, rhag i'r ddaear ein llyngcu ninnau.

35 Tân hefyd a aeth allan oddi wrth yr ARGLWYDD, ac a ddifâodd y dau cant a'r deg a deugain o wŷr oedd yn offrymmu yr arogl-darth.

36 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

37 Dywed wrth Eleazar mab Aaron yr offeiriad, am godi o hono efe y thusserau o fysg y llosg; a gwasgara y tân oddi yno allan: canys [n] sanctaidd ydynt.

[n] Edrych Lef. 27. 28.

38 *Sef* thusserau y rhai hyn a bechasant yn erbyn eu heneidiau eu hun; a gweithier hwynt yn ddalennau llydain, *i fod* yn gaead i'r allor: canys offrymmasant hwynt ger bron yr ARGLWYDD; am hynny sanctaidd ydynt: a byddant yn arwydd i feibion Israel.

39 A chymmerodd Eleazar yr offeiriad y thusserau pres, â'r rhai yr offrymmasai y *gwŷr* a losgasid; ac estynwyd hwynt yn gaead i'r allor:

40 Yn goffadwriaeth i feibion Israel; fel na nesâo gwr dïeithr (yr hwn ni byddo o had Aaron) i losgi arogl-darth ger bron yr ARGLWYDD; ac na byddo fel Corah a'i gynnulleidfa: megis y llefarasai yr ARGLWYDD trwy law Moses wrtho ef.

41 ¶ A holl gynnulleidfa meibion Israel a duchanasant drannoeth yn erbyn Moses, ac yn erbyn Aaron, gan ddywedyd, Chwi a laddasoch bobl yr ARGLWYDD.

42 A bu, wedi ymgasglu o'r gynnulleidfa yn erbyn Moses ac Aaron, edrych o honynt ar babell y cyfarfod: ac wele, töasai y cwmmwl hi, ac ymddangosodd gogoniant yr ARGLWYDD.

43 Yna y daeth Moses ac Aaron o flaen pabell y cyfarfod.

44 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

45 Ciliwch o blith y gynnulleidfa hon, a mi a'u difaf hwynt yn ddisymmwth. A [o] hwy a syrthiasant ar eu hwynebau.

[o] pen. 20. 6.

46 ¶ Dywedodd Moses hefyd wrth Aaron, Cymmer thusser, a dod dân oddi ar yr allor ynddi, a gosod arogl-darth *arni*, *a* dos yn fuan at y gynnulleidfa, a gwna gymmod drostynt: canys digofaint a aeth allan oddi ger bron yr ARGLWYDD; dechreuodd y pla.

47 A chymmerodd Aaron megis y llefarodd Moses, ac a redodd i ganol y gynnulleidfa; ac wele, dechreuasai y pla ar y bobl: ac efe a rodd arogl-darth, ac a wnaeth gymmod dros y bobl.

48 Ac efe a safodd rhwng y meirw a'r byw; a'r pla a attaliwyd.

49 A'r rhai a fuant feirw o'r pla oedd bedair mil ar ddeg a saith cant, heb law y rhai a fuant feirw yn achos Corah.

50 A dychwelodd Aaron at Moses i ddrws pabell y cyfarfod: a'r pla a attaliwyd.

PENNOD XVII.

1 *Gwïalen Aaron ym mhlith holl wïail y llwythau yn unig yn blodeuo.* 10 *Ei gadael hi yn lle coffadwriaeth yn erbyn y gwrthryfelwŷr.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, a chymmer gan bob un o honynt wïalen, yn ol tŷ eu tadau, *sef* gan bob un o'u pennaethiaid, yn ol tŷ eu tadau, deuddeg gwïalen: ysgrifena enw pob un ar ei wïalen.

3 Ac ysgrifena enw Aaron ar wïalen Lefi: canys un wïalen *fydd* dros *bob* pennaeth tŷ eu tadau.

4 A gâd hwynt ym mhabell y cyfarfod, ger bron y dystiolaeth, [a] lle y cyfarfyddaf â chwi.

[a] Exod. 25. 22.

5 A gwïalen y gwr a ddewiswyf, a

Cyn CRIST Cylch 1471.

flodeua: a mi a wnaf i ‖ furmur meibion Israel, y rhai y maent yn ei furmur i'ch erbyn, beidio â mi.

‖ Neu, *rwgnach.*

6 ¶ A llefarodd Moses wrth feibion Israel: a'u holl bennaethiaid a roddasant atto † wïalen dros bob pennaeth, yn ol tŷ eu tadau, *sef* deuddeg gwïalen; a gwïalen Aaron *oedd* ym mysg eu gwïail hwynt.

† Heb. *wïalen dros un pennaeth, a gwïalen dros un pennaeth.*

7 A Moses a adawodd y gwïail ger bron yr ARGLWYDD, ym mhabell y dystiolaeth.

8 A thrannoeth y daeth Moses i babell y dystiolaeth: ac wele, gwïalen Aaron dros dŷ Lefi a flagurasai, ac a fwriasai flagur ac a flodeuasai flodau, ac a ddygasai almonau.

9 A dug Moses allan yr holl wïail oddi ger bron yr ARGLWYDD at holl feibion Israel. Hwythau a edrychasant, ac a gymmerasant bob un ei wïalen ei hun.

10 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Dod [b] wïalen Aaron drachefn ger bron y dystiolaeth, i'w chadw yn arwydd i'r meibion gwrthryfelgar; fel y gwnelech i'w tuchan hwynt beidio â mi, ac na byddont feirw.

[b] Heb. 9. 4.

11 A gwnaeth Moses fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD iddo; felly y gwnaeth efe.

12 A meibion Israel a lefarasant wrth Moses, gan ddywedyd, Wele ni yn trengi; darfu am danom, darfu am danom ni oll.

13 Bydd farw pob un gan nesâu a nesâo i dabernacl yr ARGLWYDD. A wneir pen am danom gan drengi?

PENNOD XVIII.

1 *Swydd yr offeiriaid a'r Lefiaid.* 9 *Rhan yr offeiriaid.* 21 *Rhan y Lefiaid.* 25 *Rhoddi yr offrwm dyrchafael i'r offeiriaid allan o ran y Lefiaid.*

A DYWEDODD yr ARGLWYDD wrth Aaron, Tydi a'th feibion, a thylwyth dy dad gyd â thi, a ddygwch anwiredd y cyssegr: a thi a'th feibion gyd â thi a ddygwch anwiredd eich offeiriadaeth.

2 A dwg hefyd gyd â thi dy frodyr *o* lwyth Lefi, *sef* llwyth dy dad, i [a] lynu wrthyt ti, ac i'th [b] wasanaethu: tithau a'th feibion gyd â thi *a wasanaethwch* ger bron pabell y dystiolaeth.

[a] Edrych Gen. 29. 34.
[b] pen. 3. 6, 7.

3 A hwy a gadwant dy gadwraeth di, a [c] chadwraeth yr holl babell: ond na ddeuant yn agos at ddodrefn y cyssegr,

[c] pen. 3. 25, 31, 36.

nac at yr allor, rhag eu marw hwynt, a chwithau hefyd.

4 Ond hwy a lynant wrthyt, ac a oruchwyliant babell y cyfarfod, yn holl wasanaeth y babell: ac na ddeued y dïeithr yn agos attoch.

5 Eithr cedwch chwi [d] oruchwyliaeth y cyssegr, a goruchwyliaeth yr allor; fel na byddo digofaint mwy yn erbyn meibion Israel.

[d] Exod. 27. 21. a 30. 7. Lef. 24. 3. pen. 8. 2.

6 Ac wele, mi [e] a gymmerais dy frodyr di, y Lefiaid, o fysg meibion Israel: [f] i ti y rhoddwyd *hwynt, megis* rhodd i'r ARGLWYDD, i wasanaethu gwasanaeth pabell y cyfarfod.

[e] pen. 3. 12, 45.
[f] pen. 3. 9.

7 Tithau a'th feibion gyd â thi a gedwch eich offeiriadaeth; ynghylch pob peth *a berthyn* i'r allor, ac o fewn y llenn wahan, y gwasanaethwch: yn wasanaeth rhodd y rhoddais eich offeiriadaeth *i* chwi; a'r dïeithr a ddelo yn agos, a leddir.

8 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Aaron, Wele, [g] mi a roddais i ti hefyd oruchwyliaeth fy offrymmau dyrchafael, o holl gyssegredig bethau meibion Israel; rhoddais hwynt i ti, o herwydd yr enneiniad, ac i'th feibion, trwy ddeddf dragywyddol.

[g] Lef. 6. 16, 18, 26. a 7. 6, 32. pen. 5. 9.

9 Hyn fydd i ti o'r pethau sancteiddiolaf *a gedwir allan* o'r tân: eu holl offrymmau hwynt, eu holl [h] fwyd-offrwm, a'u holl [i] aberthau dros bechod, a'u holl [k] aberthau dros gamwedd, y rhai a dalant i mi, *fyddant* sancteiddiolaf i ti, ac i'th feibion.

[h] Lef. 2. 2, 3.
[i] Lef. 4. 22, 27. a 6. 25.
[k] Lef. 5. 1. a 7. 7. a 10. 12. a 14. 13.

10 O fewn y cyssegr sanctaidd y bwyttêi ef; [l] pob gwrryw a'i bwytty ef: cyssegredig fydd efe i ti.

[l] Lef. 6. 29. a 7. 6.

11 Hyn hefyd *fydd* i ti; [m] offrwm dyrchafael eu rhoddion hwynt, ynghyd â holl offrymmau cyhwfan meibion Israel: "i ti y rhoddais hwynt, ac i'th feibion, ac i'th ferched gyd â thi, trwy ddeddf dragywyddol: [o] pob un glân yn dy dŷ a gaiff fwytta o hono.

[m] Exod. 29. 27. Lef. 7. 30.
[n] Lef. 10. 14. Deut. 18. 3.
[o] Lef. 22. 2.

12 [p] Holl † oreuon yr olew, a holl oreuon y gwin a'r ŷd, *sef* eu blaen-ffrwyth hwynt yr hwn a roddant i'r ARGLWYDD, a roddais i ti.

[p] Deut. 18. 4.
† Heb. *frasder.*

13 Blaen-ffrwyth pob dim yn eu tir hwynt [q] yr hwn a ddygant i'r ARGLWYDD, fydd eiddot ti: pob un glân yn dy dŷ a fwytty o hono.

[q] Exod. 22. 29. a 23. 19. a 34. 26. Lef. 2. 14. pen. 15. 19. Deut. 26. 2.

14 [r] Pob dïofryd-beth yn Israel fydd eiddot ti.

[r] Lef. 27. 28.

15 Pob peth a agoro [s] y groth o bob

[s] Exod. 13. 2. a 22. 29. Lef. 27. 26. pen. 3. 13.

Cyn CRIST Cylch 1471.

cnawd yr hwn a offrymmir i'r ARGLWYDD, o ddyn ac o anifail, fydd eiddot ti: ond [t]gan brynu y pryni bob cyntaf-anedig i ddyn; a phryn y cyntaf-anedig i'r anifail aflan.

16 A phâr brynu y rhai a bryner o honot, o fab misyriad, [u] yn dy bris di, *er* pùm sicl o arian, wrth sicl y cyssegr: [x] ugain gerah *yw* hynny.

17 Ond na phryn y cyntaf-anedig o eidion, neu gyntaf-anedig dafad, neu gyntaf-anedig gafr; sanctaidd *ydynt* hwy: eu gwaed a daenelli ar yr allor, a'u gwer a losgi yn aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

18 Ond eu cig fydd eiddot ti; fel [y] parwyden y cyhwfan, ac fel yr ysgwydd-og ddehau, y mae yn eiddot ti.

19 Holl offrymmau dyrchafael y pethau sanctaidd, y rhai a offrymmo meibion Israel i'r ARGLWYDD, a roddais i ti, ac i'th feibion, ac i'th ferched gyd â thi, trwy ddeddf dragywyddol: [z] cyfammod halen tragywyddol *fydd* hyn, ger bron yr ARGLWYDD, i ti, ac i'th had gyd â thi.

20 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Aaron, Na fydded i ti etifeddiaeth yn eu tir hwynt, ac na fydded i ti ran yn eu mysg hwynt: [a] myfi *yw* dy ran di, a'th etifeddiaeth, ym mysg meibion Israel.

21 Ac wele, [b] mi a roddais i feibion Lefi bob degwm yn Israel, yn etifeddiaeth, am eu gwasanaeth y maent yn ei wasanaethu, *sef* gwasanaeth pabell y cyfarfod.

22 Ac na ddeued meibion Israel mwy-ach yn agos i babell y cyfarfod; rhag iddynt ddwyn pechod, † a marw.

23 Ond gwasanaethed y Lefiaid wasanaeth pabell y cyfarfod, a dygant eu hanwiredd: deddf dragywyddol *fydd hyn* trwy eich cenhedlaethau, nad etifeddant hwy etifeddiaeth ym mysg meibion Israel.

24 Canys degwm meibion Israel, yr hwn a offrymmant yn offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD, a roddais i'r Lefiaid yn etifeddiaeth: am hynny y dywedais wrthynt, [c] nad etifeddent etifeddiaeth ym mysg meibion Israel.

25 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

26 Llefara hefyd wrth y Lefiaid, a dywed wrthynt, Pan gymmeroch gan feibion Israel y degwm a roddais i chwi yn etifeddiaeth oddi wrthynt; yna offrymmwch o hynny offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD, *sef* degwm o'r degwm.

27 A chyfrifir i chwi eich offrwm dyrchafael, fel yr ŷd o'r ysgubor, ac fel cyflawnder o'r gwin-wrŷf.

28 Felly yr offrymmwch chwithau hefyd offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD, o'ch holl ddegymmau a gymmeroch gan feibion Israel; a rhoddwch o hynny ddyrchafael offrwm yr ARGLWYDD i Aaron yr offeiriad.

29 O'ch holl roddion offrymmwch bob offrwm dyrchafael yr ARGLWYDD o bob † goreu o hono, *sef* y rhan gyssegredig, allan o hono ef.

30 A dywed wrthynt, Pan ddyrchafoch ei oreuon allan o hono, cyfrifir i'r Lefiaid fel toreth yr ysgubor, a thoreth y gwin-wrŷf.

31 A bwyttêwch ef ym mhob lle, chwi a'ch tylwyth: canys [d] gwobr *yw* efe i chwi, am eich gwasanaeth ym mhabell y cyfarfod.

32 Ac ni ddygwch bechod o'i herwydd, gwedi y dyrchafoch ei oreuon o hono: na halogwch chwithau bethau sanctaidd meibion Israel; fel na byddoch feirw.

Cyn CRIST Cylch 1471.

[t] Exod. 13. 13. a 34. 20.

[u] Lef. 27. 2.

[x] Exod. 30. 13. Lef. 27. 25. pen. 3. 47. Ezec. 45. 12.

† Heb. *brasder.*

[y] Exod. 29. 26, 28.

[z] 2 Chron. 13. 5.

[d] 1 Tim. 5. 18.

PENNOD XIX.

1 *Y dwfr neillduaeth a wnaid o ludw anner goch.*
11 *Y gyfraith pa fodd yr arferid ef wrth buro yr aflan.*

LLEFARODD yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

2 Dyma ddeddf y gyfraith a orchymynodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Llefara wrth feibion Israel, am ddwyn o honynt attat anner goch berffeith-gwbl, yr hon ni byddo anaf arni, ac nid aeth iau arni.

3 A rhoddwch hi at Eleazar yr offeiriad: a phared efe ei dwyn hi o'r [a] tu allan i'r gwersyll; a lladded *un* hi ger ei fron ef.

4 A chymmered Eleazar yr offeiriad *beth* o'i gwaed hi ar ei fys, a [b] thaenelled o'i gwaed hi ar gyfer wyneb pabell y cyfarfod saith waith.

5 A llosged *un* yr anner yn ei olwg ef: [c] ei chroen, ei chig, a'i gwaed, ynghyd â'i biswail, a lysg efe.

6 A chymmered yr offeiriad goed cedr, ac isop, ac ysgarlad; a bwried i ganol llosgfa yr anner.

7 A golched yr offeiriad ei wisgoedd, troched hefyd ei gnawd mewn dwfr, ac wedi hynny deued i'r gwersyll; ac aflan fydd yr offeiriad hyd yr hwyr.

8 Felly golched yr hwn a'i llosgo hi ei

[a] Heb. 13. 11.

[b] Heb. 9. 13.

[c] Exod. 29. 14. Lef. 4. 11, 12.

Cyn CRIST Cylch 1471.

ddillad mewn dwfr, a golched hefyd ei gnawd mewn dwfr; ac aflan fydd hyd yr hwyr.

[d] Heb. 9. 13.

9 A chasgled un glân [d] ludw yr anner, a gosoded o'r tu allan i'r gwersyll mewn lle glân; a bydded y'nghadw i gynnulleidfa meibion Israel, yn ddwfr neillduaeth: pech-aberth *yw*.

10 A golched yr hwn a gasglo ludw yr anner, ei ddillad; aflan fydd hyd yr hwyr: a bydd hyn i feibion Israel, ac i'r dïeithr a ymdeithio yn eu mysg hwynt, yn ddeddf dragywyddol.

[e] Lef. 21. 1. pen. 5. 2. a 31. 19. Galar. 4. 14. Hag. 2. 13.

11 ¶ [e] A gyffyrddo â chorph marw † dyn, aflan fydd saith niwrnod.

† Heb. *enaid.*

[f] pen. 31. 19.

12 [f] Ymlanhâed trwy y *dwfr* hwnnw y trydydd dydd, a'r seithfed dydd glân fydd: ac os y trydydd dydd nid ymlanhâ efe; yna ni bydd efe lân y seithfed dydd.

[e] Lef. 15. 31.

13 Pob un a gyffyrddo â chorph marw dyn fyddo wedi marw, ac nid ymlanhâo, [g] sydd yn halogi tabernacl yr ARGLWYDD; a thorrir ymaith yr enaid hwnnw oddi wrth Israel: am na thaenellwyd dwfr neillduaeth arno, aflan fydd efe; ei aflendid *sydd* etto arno.

14 Dyma y gyfraith, pan fyddo marw dyn mewn pabell; pob un a ddelo i'r babell, a phob un *a fyddo* yn y babell, fydd aflan saith niwrnod.

[h] pen. 31. 20.

15 A phob llestr [h] agored ni byddo cadach wedi ei rwymo arno, aflan *yw* efe.

16 Pob un hefyd a gyffyrddo, ar wyneb y maes, âg un wedi ei ladd â chleddyf, neu âg un marw, neu âg asgwrn dyn, neu â bedd, a fydd aflan saith niwrnod.

† Heb. *lwch.*

17 Cymmerant dros yr aflan o † ludw llosg yr offrwm dros bechod; a rhodder atto ddwfr † rhedegog mewn llestr;

† Heb. *byw.*

[i] Ps. 51. 7.

18 A chymmered [i] isop, a golched un dihalogedig *ef* mewn dwfr, a thaenelled ar y babell, ac ar yr holl lestri, ac ar yr holl ddynion oedd yno, ac ar yr hwn a gyffyrddodd âg asgwrn, neu un wedi ei ladd, neu un wedi marw, neu fedd:

19 A thaenelled y glân ar yr aflan y trydydd dydd, a'r seithfed dydd; ac ymlanhâed efe y seithfed dydd, a golched ei ddillad, ymolched mewn dwfr, a glân fydd yn yr hwyr.

20 Ond y gwr a haloger, ac nid ymlanhâo, torrir ymaith yr enaid hwnnw o fysg y gynnulleidfa: canys efe a halogodd gyssegr yr ARGLWYDD, ni thaenellwyd arno ddwfr y neillduaeth; aflan *yw* efe.

Cyn CRIST 1453.

21 A bydd iddynt yn ddeddf dragywyddol, bod i'r hwn a daenello ddwfr y neillduaeth, olchi ei ddillad; a'r hwn a gyffyrddo â dwfr y neillduaeth, a fydd aflan hyd yr hwyr.

22 A'r hyn oll a gyffyrddo yr aflan âg ef, fydd aflan: a'r dyn a gyffyrddo *â hynny*, fydd aflan hyd yr hwyr.

PENNOD XX.

1 *Plant Israel yn dyfod i Sin; lle y bu farw Miriam.* 2 *Hwynt-hwy yn tuchan o eisieu dwfr.* 7 *Moses yn taro y graig, ac yn dwyn allan ddwfr ym Meribah.* 12 *Cospedigaeth Moses ac Aaron, am eu petrusedd.* 14 *Moses yn Cades yn deisyfu ffordd i dramwy trwy Edom; ac yn cael ei naccâu.* 22 *Aaron yn rhoddi i fynu ei le i Eleazar, ac yn marw.*

A MEIBION Israel, *sef* yr holl gynnulleidfa, a ddaethant i anialwch Sin, yn y mis cyntaf; ac arhôdd y bobl yn Cades: yno hefyd y bu farw Miriam; ac yno y claddwyd hi.

2 Ac nid oedd dwfr i'r gynnulleidfa: a hwy a ymgasglasant yn erbyn Moses ac Aaron.

[a] Exod. 17. 2.

3 Ac [a] ymgynhennodd y bobl â Moses, a llefarasant, gan ddywedyd, O na buasem feirw [b] pan fu feirw ein brodyr ger bron yr ARGLWYDD!

[b] pen. 11. 1, 33. a 14. 37. a 16. 32, 35, 46.

[c] Exod. 17. 3.

4 [c] Paham y dygasoch gynnulleidfa yr ARGLWYDD i'r anialwch hwn, i farw o honom ni a'n hanifeiliaid ynddo?

5 A phaham y dygasoch ni i fynu o'r Aipht, i'n dwyn ni i'r lle drwg yma? lle heb had, na ffigysbren, na gwinwydden, na phomgranadbren, ac heb ddwfr i'w yfed?

[d] pen. 14. 5. a 16. 4.

[e] pen. 14. 10.

6 A daeth Moses ac Aaron oddi ger bron y gynnulleidfa, i ddrws pabell y cyfarfod; ac [d] a syrthiasant ar eu hwynebau: [e] a gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangosodd iddynt.

7 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

[f] Exod. 17. 5.

8 [f] Cymmer y wïalen, a chasgl y gynnulleidfa, ti ac Aaron dy frawd; ac yn eu gŵydd hwynt lleferwch wrth y graig, a hi a rydd ei dwfr: [g] a thynn dithau iddynt ddwfr o'r graig, a dïoda y gynnulleidfa a'u hanifeiliaid.

[g] Neh. 9. 15. Ps. 78. 15, 16. a 105. 41. a 114. 8. Es. 43. 20. a 48. 21.

9 A Moses a gymmerodd y wïalen oddi ger bron yr ARGLWYDD, megis y gorchymynasai efe iddo.

10 A Moses ac Aaron a gynnullasant y dyrfa ynghyd o flaen y graig: ac [h] efe

[h] Ps. 106. 33.

Cyn CRIST 1453.

a ddywedodd wrthynt, Gwrandewch yn awr, chwi wrthryfelwyr; Ai o'r graig hon y tynnwn i chwi ddwfr?

11 A Moses a gododd ei law, ac a darawodd y graig ddwy waith â'i wïalen: a [i]daeth dwfr lawer allan; a'r gynnulleidfa a yfodd, a'u hanifeiliaid *hefyd*.

12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, ac wrth Aaron, Am [k]na chredasoch i mi, i'm sancteiddio y'ngŵydd meibion Israel; am hynny ni ddygwch y dyrfa hon i'r tir a roddais iddynt.

13 [l]Dyma ddyfroedd ‖Meribah; lle yr ymgynhennodd meibion Israel â'r ARGLWYDD; ac y sancteiddiwyd ef ynddynt.

14 ¶ A Moses a anfonodd genhadon o Cades at frenhin Edom, *gan ddywedyd*, Fel hyn y dywed Israel [m]dy frawd; Ti a wyddost yr holl flinder a gawsom ni:

15 Pa wedd yr aeth ein tadau i waered i'r Aipht, ac yr arhosasom yn yr Aipht lawer o ddyddiau; ac y drygodd yr Aiphtiaid ni, a'n tadau.

16 A [n]ni a waeddasom ar yr ARGLWYDD; ac efe a glybu ein llef ni, ac [o]a anfonodd angel, ac a'n dug ni allan o'r Aipht: ac wele ni yn Cades, dinas *ar* gwrr dy ardal di.

17 Attolwg, gad i ni fyned trwy dy wlad: nid awn trwy faes, na gwinllan, ac nid yfwn ddwfr *un* ffynnon: *prif*-ffordd y brenhin a gerddwn; ni thrown ar y llaw ddehau nac ar y llaw aswy, nes i ni fyned allan o'th derfynau di.

18 A dywedodd Edom wrtho, Na thyred heibio i mi, rhag i mi ddyfod â'r cleddyf i'th gyfarfod.

19 A meibion Israel a ddywedasant wrtho, Ar hyd y brif-ffordd yr awn i fynu; ac os myfi neu fy anifeiliaid a yfwn o'th ddwfr di, [p]rhoddaf ei werth ef; yn unig ar fy nhraed yr âf trwodd yn ddiniwed.

20 Yntau a ddywedodd, Ni chai fyned trwodd. A daeth Edom allan i gyfarfod âg ef, â phobl lawer, ac â llaw gref.

21 Felly Edom [q]a naccâodd roddi ffordd i Israel trwy ei fro: am hynny [r]Israel a drodd oddi wrtho ef.

22 ¶ A meibion Israel, *sef* yr holl gynnulleidfa, [s]a deithiasant o Cades, ac a ddaethant i fynydd Hor.

23 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses ac Aaron ym mynydd Hor, wrth derfyn tir Edom, gan ddywedyd,

24 Aaron a gesglir at ei bobl: ac ni ddaw i'r tir a roddais i feibion Israel; am i chwi anufuddhâu i'm †gair, wrth ddwfr ‖Meribah.

25 [t]Cymmer Aaron ac Eleazar ei fab, a dwg hwynt i fynu i fynydd Hor;

26 A dïosg ei wisgoedd oddi am Aaron, a gwisg hwynt am Eleazar ei fab ef: canys Aaron a gesglir *at ei bobl*, ac a fydd farw yno.

27 A gwnaeth Moses megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD: a hwy a aethant i fynu i fynydd Hor, y'ngŵydd yr holl gynnulleidfa.

28 A dïosgodd Moses oddi am Aaron ei wisgoedd, ac a'u gwisgodd hwynt am Eleazar ei fab ef: a [u]bu farw Aaron yno ym mhen y mynydd. A disgynodd Moses ac Eleazar o'r mynydd.

29 A'r holl gynnulleidfa a welsant farw Aaron; a holl dŷ Israel a wylasant am Aaron [x]ddeng niwrnod ar hugain.

PENNOD XXI.

1 *Israel trwy beth colled yn difetha y Canaaneaid yn Hormah.* 4 *Y bobl yn tuchan, ac yn cael eu brathu gan seirph tanllyd;* 7 *ac ar eu hedifeirwch yn cael eu hiachâu gan y sarph bres.* 10 *Amryw deithiau yr Israeliaid.* 21 *Gorchfygu Sehon,* 33 *ac Og.*

A [a]BRENHIN Arad y Canaanead, preswylydd y dehau, a glybu fod Israel yn dyfod *ar hyd* ffordd yr ysbïwyr; ac a ryfelodd yn erbyn Israel, ac a ddaliodd *rai* o honynt yn garcharorion.

2 Ac addunodd Israel adduned i'r ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Os gan roi y rhoddi y bobl yma yn fy llaw; yna mi a ddifrodaf eu dinasoedd hwynt.

3 A gwrandawodd yr ARGLWYDD ar lais Israel; ac a roddodd y Canaaneaid *yn ei law* ef: ac efe a'u difrododd hwynt, a'u dinasoedd; ac a alwodd enw y lle *hwnnw* ‖Hormah.

4 ¶ A [b]hwy a aethant o fynydd Hor, *ar hyd* ffordd y môr coch, i amgylchu tir Edom: a chyfyng ydoedd ar enaid y bobl, o herwydd y ffordd.

5 A llefarodd y bobl yn erbyn DUW, ac yn erbyn Moses, Paham y dygasoch ni o'r Aipht, i farw yn yr anialwch? canys nid *oes* na bara na dwfr; [c]a ffiaidd yw gan ein henaid y bara gwael *hwn*.

6 [d]A'r ARGLWYDD a anfonodd ym mysg y bobl [e]seirph tanllyd; a hwy a frathasant y bobl: a bu feirw o Israel bobl lawer.

7 ¶ A daeth y bobl at Moses, a dy-

Cyn CRIST 1453.

1452.

[i] Exod. 17. 6. 1 Cor. 10. 4.
[k] pen. 27. 14. Deut. 1. 37. a 3. 26. a 32. 51.
[l] Deut. 33. 8. Ps. 95. 8. 106. 32, &c.
‖ Hynny yw *Cynnen.*
[m] Deut. 23. 7. Obad. 10. 12.
[n] Exod. 2. 23. a 3. 7.
[o] Exod. 14. 19. a 23. 20.
[p] Deut. 2. 6, 28.
[q] Edrych Deut. 2. 29.
[r] Deut. 2. 4, 5. Barn. 11. 18.
[s] pen. 33. 37.
† Heb. *genau.*
‖ Hynny yw, *Cynnen.*
[t] pen. 33. 38. Deut. 32. 50.
[u] Deut. 10. 6. a 32. 50.
[x] Felly Deut. 34. 8.
[a] pen. 33. 40. Edrych Barn. 1. 16.
‖ Hynny yw, *Difrod.*
[b] pen. 33. 41.
[c] pen. 11. 6.
[d] 1 Cor. 10. 9.
[e] Deut. 8. 15.

Cyn CRIST 1452.

wedasant, Pechasom; canys llefarasom yn erbyn yr ARGLWYDD, ac yn dy erbyn dithau: [f]gweddïa ar yr ARGLWYDD, ar yrru o hono ef y seirph oddi wrthym. A gweddïodd Moses dros y bobl.

8 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Gwna i ti sarph danllyd, a gosod ar drostan: a phawb a frather, ac a edrycho ar honno, fydd byw.

9 A [g]gwnaeth Moses sarph bres, ac a'i gosododd ar drostan: yna os brathai sarph wr, ac edrych o hono ef ar y sarph bres, byw fyddai.

10 ¶ A meibion Israel a gychwynasant *oddi yno*, ac [h]a wersyllasant yn Oboth.

11 A hwy a aethant o Oboth, ac [i]a wersyllasant †y'ngharneddau Abarim, yn yr anialwch, yr hwn *oedd* ar gyfer Moab, tu a chodiad haul.

12 ¶ [k]Cychwynasant oddi yno, a gwersyllasant wrth afon Zared.

13 Cychwynasant oddi yno, a gwersyllasant wrth ryd Arnon, yr hon *sydd* yn yr anialwch, yn dyfod allan o ardal yr Amoriaid: canys [l]Arnon *oedd* derfyn Moab, rhwng Moab a'r Amoriaid.

14 Am hynny dywedir yn llyfr rhyfeloedd yr ARGLWYDD, ‖Y peth a wnaeth efe yn y môr coch, ac yn afonydd Arnon,

15 Ac *wrth* raiadr yr afonydd, yr hwn a dreigla i breswylfa Ar, ac a ‖bwysa at derfyn Moab.

16 Ac oddi yno *yr aethant* i Beer: honno *yw* y ffynnon lle y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Casgl y bobl ynghyd, a mi a roddaf iddynt ddwfr.

17 ¶ Yna y canodd Israel y gân hon: Cyfod, ffynnon; ‖cenwch iddi.

18 Ffynnon a gloddiodd y tywysogion, *ac* a gloddiodd pennaethiaid y bobl, ynghyd â'r deddfwr, â'u ffyn. Ac o'r anialwch *yr aethant* i Mattanah:

19 Ac o Mattanah i Nahaliel; ac o Nahaliel i Bamoth:

20 Ac o Bamoth, *yn* y dyffryn *sydd* †y'ngwlad Moab, i ben ‖y bryn sydd yn edrych tu ‖a'r diffaethwch.

21 ¶ Yna [m]yr anfonodd Israel genhadau at Sehon brenhin yr Amoriaid, gan ddywedyd,

22 [n]Gad i mi fyned trwy dy dir: ni thrown i faes, na gwinllan; nid yfwn ddwfr *un* ffynnon: ar hyd ffordd y brenhin y cerddwn, hyd onid elom allan o'th derfynau di.

23 [o]Ac ni roddodd Sehon i Israel ffordd trwy ei wlad: ond casglodd Sehon ei holl bobl, ac a aeth allan yn erbyn Israel i'r anialwch: ac efe a ddaeth i Jahas, ac a ymladdodd yn erbyn Israel.

24 Ac [p]Israel a'i tarawodd ef â min y cleddyf; ac a oresgynodd ei dir ef, o Arnon hyd Jabboc, hyd at feibion Ammon: canys cadarn *oedd* terfyn meibion Ammon.

25 A chymmerodd Israel yr holl ddinasoedd hynny: a thrigodd Israel yn holl ddinasoedd yr Amoriaid, yn Hesbon, ac yn ei holl †bentrefydd.

26 Canys dinas Sehon, brenhin yr Amoriaid, *ydoedd* Hesbon; ac yntau a ryfelasai yn erbyn brenhin Moab, yr hwn a fuasai o'r blaen, ac a ddug ei dir ef oddi arno, hyd Arnon.

27 Am hynny y dywed y dïarhebwyr, Deuwch i Hesbon; adeilader a chadarnhâer dinas Sehon.

28 Canys [q]tân a aeth allan o Hesbon, *a* fflam o ddinas Sehon: bwyttâodd Ar *ym* Moab, *a* pherchenogion ‖Bamoth Arnon.

29 Gwae di, Moab; darfu am danat, bobl [r]Cemos: rhoddodd ei feibion dïangol, a'i ferched, mewn caethiwed i Sehon brenhin yr Amoriaid.

30 Saethasom hwynt: darfu am Hesbon, hyd Dibon; ac anrheithiasom hyd Nophah, yr hon *sydd* hyd Mediba.

31 ¶ A thrigodd Israel yn nhir yr Amoriaid.

32 A Moses a anfonodd i chwilio Jazer: a hwy a orchfygasant ei phentrefydd hi, ac a yrrasant ymaith yr Amoriaid, y rhai *oedd* yno.

33 ¶ [s]Troisant hefyd ac aethant i fynu hyd ffordd Basan: ac Og brenhin Basan a ddaeth allan yn eu herbyn hwynt i ryfel, hyd Edrei, efe a'i holl bobl.

34 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Nac ofna ef: canys yn dy law di y rhoddais ef, a'i holl bobl, a'i dir; [t]a gwnai iddo ef megis y gwnaethost i Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn *oedd* yn trigo yn Hesbon.

35 Am hynny y tarawsant ef, a'i feibion, a'i holl bobl, fel na adawyd iddo ef weddill: a hwy a berchenogasant ei dir ef.

PENNOD XXII.

1 *Cenhadon cyntaf Balac yn cael nâg gan Balaam.*
15 *Ei ail genhadon ef yn cael ganddo ddyfod.*
22 *Angel a'i lladdasai ef, oni buasai i'w asen ei waredu ef.* 36 *Balac yn ei groesawu ef.*

[f] Exod. 8. 8, 28. 1 Bren. 13. 6. Act. 8. 24.
[g] 2 Bren. 18. 4. Ioan 3. 14.
[h] pen. 33. 43.
[i] pen. 33. 44.
† Heb. *yn Ije-Abarim.*
[k] Deut. 2. 13.
[l] Barn. 11. 18.
‖ Neu, *Faheb yn Suphah.*
‖ *orwedd ar.*
‖ Neu, *attebwch.*
† Heb. *ym maes.*
‖ *Pisgah.*
‖ *Jesimon.*
[m] Deut. 2. 26, 27. Barn. 11. 19.
[n] pen. 20. 17.
[o] Deut. 29. 7.
[p] Deut. 2. 32. a 29. 7. Jos. 12. 2. a 24. 8. Neh. 9. 22. Ps. 135. 10, 11. a 136. 19. Amos 2. 9.
† Heb. *ferched.*
[q] Jer. 48. 45.
‖ *Uchelfeydd Arnon.*
[r] 1 Bren. 11. 7, 33. 2 Bren. 23. 13.
[s] Deut. 3. 1. a 29. 7.
[t] Ps. 135. 10, 11. a 136. 20.

Cyn CRIST 1452.

A [a]MEIBION Israel a gychwynasant, ac a wersyllasant yn rhosydd Moab, am yr Iorddonen a Jericho.

2 ¶ A gwelodd Balac mab Sippor yr hyn oll a wnaethai Israel i'r Amoriaid.

3 Ac [b]ofnodd Moab rhag y bobl yn fawr; canys llawer *oedd:* a bu gyfyng ar Moab o achos meibion Israel.

4 A dywedodd Moab wrth [c]henuriaid Midian, Y gynnulleidfa hon yn awr a lyfant ein holl amgylchoedd, fel y llyf yr ŷch wellt y maes. A Balac mab Sippor *oedd* frenhin ar Moab yn yr amser hwnnw.

5 [d]Ac efe a anfonodd genhadau at Balaam mab Beor, i [e]Pethor (yr hon *sydd* wrth afon tir meibion ei bobl) i'w gyrchu ef; gan ddywedyd, Wele, bobl a ddaeth allan o'r Aipht: wele, y maent yn cuddio †wyneb y ddaear; ac y maent yn aros ar fy nghyfer i.

6 Yr awr hon, gan hynny, tyred, attolwg, melldithia i mi y bobl yma; canys cryfach *ydynt* nâ mi: ond odid mi allwn ei daro ef, a'u gyrru hwynt o'r tir: canys mi a wn mai bendigedig *fydd* yr hwn a fendithiech di, a melldigedig *fydd* yr hwn a felldithiech.

7 A henuriaid Moab, a henuriaid Midian, a aethant, *â gwobr* dewiniaeth yn eu dwylaw: daethant hefyd at Balaam, a dywedasant iddo eiriau Balac.

8 A dywedodd yntau wrthynt, Llettywch yma heno; a rhoddaf i chwi atteb megis y llefaro yr ARGLWYDD wrthyf. A thywysogion Moab a arhosasant gyd â Balaam.

9 A daeth DUW at Balaam, ac a ddywedodd, Pwy *yw* y dynion hyn *sydd* gyd â thi?

10 A dywedodd Balaam wrth DDUW, Balac mab Sippor, brenhin Moab, a ddanfonodd attaf, *gan ddywedyd,*

11 Wele, bobl wedi dyfod allan o'r Aipht, ac yn gorchuddio wyneb y ddaear; yr awr hon tyred, rhega hwynt i mi: *felly* ond odid y gallaf ryfela â hwynt, a'u gyrru allan.

12 A dywedodd DUW wrth Balaam, Na ddos gyd â hwynt; na felldithia y bobl: canys bendigedig *ydynt.*

13 A Balaam a gododd y bore, ac a ddywedodd wrth dywysogion Balac, Ewch i'ch gwlad: oblegid yr ARGLWYDD a naccâodd adael i mi fyned gyd â chwi.

14 A thywysogion Moab a godasant, ac a ddaethant at Balac; ac a ddywedasant, Naccâodd Balaam ddyfod gyd â ni.

15 ¶ A Balac a anfonodd eilwaith fwy o dywysogion, anrhydeddusach nâ'r rhai hyn.

16 A hwy a ddaethant at Balaam; ac a ddywedasant wrtho, Fel hyn y dywed Balac mab Sippor; Attolwg, na luddier di rhag dyfod attaf:

17 Canys gan anrhydeddu y'th anrhydeddaf yn fawr; a'r hyn oll a ddywedech wrthyf, a wnaf: tyred dithau, attolwg, rhega i mi y bobl hyn.

18 A Balaam a attebodd ac a ddywedodd wrth weision Balac, [f]Pe rhoddai Balac i mi arian ac aur lonaid ei dŷ, [g]ni allwn fyned dros air yr ARGLWYDD fy NUW, i wneuthur na bychan na mawr.

19 Ond, attolwg, yn awr, arhoswch chwithau yma y nos hon; fel y caffwyf wybod beth a ddywedo yr ARGLWYDD wrthyf yn ychwaneg.

20 A daeth DUW at Balaam *liw* nos, a dywedodd wrtho, Os i'th gyrchu di y daeth y dynion hyn, cyfod, dos gyd â hwynt: ac er hynny [h]y peth a lefarwyf wrthyt, hynny a wnai di.

21 Yna y cododd Balaam yn fore, ac a gyfrwyodd ei asen, ac a aeth gyd â thywysogion Moab.

22 ¶ A dig DUW a ennynodd, am iddo ef fyned; ac angel yr ARGLWYDD a safodd ar y ffordd i'w wrthwynebu ef; ac efe yn marchogaeth ar ei asen, a'i ddau langc gyd âg ef.

23 [i]A'r asen a welodd angel yr ARGLWYDD yn sefyll ar y ffordd, a'i gleddyf yn noeth yn ei law: a chiliodd yr asen allan o'r ffordd, ac a aeth i'r maes: a tharawodd Balaam yr asen, i'w throi i'r ffordd.

24 Ac angel yr ARGLWYDD a safodd ar lwybr y gwinllannoedd, *a* magwyr o'r ddeutu.

25 Pan welodd yr asen angel yr ARGLWYDD, yna hi a ymwasgodd at y fagwyr; ac a wasgodd droed Balaam wrth y fagwyr: ac efe a'i tarawodd hi eilwaith.

26 Ac angel yr ARGLWYDD a aeth ym mhellach; ac a safodd mewn lle cyfyng, lle nid *oedd* ffordd i gilio tu a'r tu dehau na'r tu aswy.

27 A gwelodd yr asen angel yr ARGLWYDD; ac a orweddodd dan Balaam: yna yr ennynodd dig Balaam; ac efe a darawodd yr asen â ffon.

Cyn CRIST 1452.

[a] pen. 33. 48.

[b] Exod. 15. 15.

[c] pen. 31. 8. Jos. 13. 21.

[d] Deut. 23. 4. Jos. 13. 22. a 24. 9. Neh. 13. 1, 2. Mic. 6. 5. 2 Petr 2. 15. Jud. 11. Dat. 2. 14.

[e] Edrych pen. 23. 7. Deut. 23. 4.

† Heb. *llygad.*

[f] pen. 24. 13.

[g] 1 Bren. 22. 14. 2 Chron. 18. 13.

[h] ad. 35. pen. 23. 12, 26.

[i] Edrych 2 Bren. 6. 17. Dan. 10. 7. Act. 22. 9. 2 Petr 2. 16. Jud. 11.

Cyn CRIST 1452.

28 A'r ARGLWYDD a agorodd safn yr asen; a hi a ddywedodd wrth Balaam, Beth a wneuthum i ti, pan darewaist fi y tair gwaith hyn?

29 A dywedodd Balaam wrth yr asen, Am i ti fy siommi. O na byddai gleddyf yn fy llaw; canys yn awr y'th laddwn.

30 A dywedodd yr asen wrth Balaam, Onid myfi *yw* dy asen, yr hon y marchogaist arnaf er pan ‖*ydwyf eiddot* ti, hyd y dydd hwn? gan arfer a arferais i wneuthur i ti fel hyn? Ac efe a ddywedodd, Na ddo.

‖ Neu, *ydwyt, hyd*, &c.

31 A'r ARGLWYDD [k]a agorodd lygaid Balaam; ac efe a welodd angel yr ARGLWYDD yn sefyll ar y ffordd, a'i gleddyf noeth yn ei law: ac efe a ogwyddodd ei ben, ac a ymgrymmodd ar ei wyneb.

[k] Edrych Gen. 21. 19. Luc 24. 16, 31.

32 A dywedodd angel yr ARGLWYDD wrtho, Paham y tarewaist dy asen y tair gwaith hyn? Wele, mi a ddeuthum allan yn wrthwynebydd *i ti:* canys cyfeiliornus yw y ffordd hon yn fy ngolwg.

33 A'r asen a'm gwelodd; ac a giliodd rhagof y tair gwaith hyn: oni buasai iddi gilio rhagof, diau yn awr y lladdaswn di, ac a'i gadawswn hi yn fyw.

34 A Balaam a ddywedodd wrth angel yr ARGLWYDD, Pechais; oblegid ni wyddwn dy fod di yn sefyll ar y ffordd yn fy erbyn: ac yr awr hon, os drwg *yw* yn dy olwg, dychwelaf adref.

35 A dywedodd angel yr ARGLWYDD wrth Balaam, Dos gyd â'r dynion; a'r gair a lefarwyf wrthyt, hynny yn unig a leferi. Felly Balaam a aeth gyd â thywysogion Balac.

36 ¶ A chlybu Balac ddyfod Balaam: ac efe a aeth i'w gyfarfod ef i ddinas Moab; yr hon *sydd* ar ardal Arnon, yr hon *sydd* ar gwrr eithaf y terfyn.

37 A dywedodd Balac wrth Balaam, Onid gan anfon yr anfonais attat i'th gyrchu? paham na ddeuit ti attaf? Oni allwn i dy wneuthur di yn anrhydeddus?

38 A dywedodd Balaam wrth Balac, Wele, mi a ddeuthum attat: gan allu a allaf fi lefaru dim yr awr hon? y gair a osodo DUW yn fy ngenau, hwnnw a lefaraf fi.

39 A Balaam a aeth gyd â Balac; a hwy a ddaethant i gaer ‖ Husoth.

‖ Neu, *Heolydd.*

40 A lladdodd Balac wartheg a defaid; ac a anfonodd *ran* i Balaam, ac i'r tywysogion *oedd* gyd âg ef.

41 A'r bore Balac a gymmerodd Balaam, ac a aeth âg ef i fynu i uchelfëydd Baal; fel y gwelai oddi yno *gwrr* eithaf y bobl.

PENNOD XXIII.

1, 13, 28 *Offrwm Balac.* 7, 18 *Dammeg Balaam.*

A DYWEDODD Balaam wrth Balac, Adeilada i mi yma saith allor; a darpara i mi yma saith o fustych, a saith o hyrddod.

2 A gwnaeth Balac megis ag y dywedodd Balaam. Ac offrymmodd Balac a Balaam fustach a hwrdd ar *bob* allor.

3 A dywedodd Balaam wrth Balac, Sâf di wrth dy boeth-offrwm; myfi a âf *oddi yma:* ond odid daw yr ARGLWYDD i'm cyfarfod; a mynegaf i ti pa air a ddangoso efe i mi. Ac efe a aeth ‖ i le uchel.

‖ Neu. *o'r neilldu.*

4 A chyfarfu DUW â Balaam; a dywedodd *Balaam* wrtho, Darperais saith allor, ac aberthais fustach a hwrdd ar *bob* allor.

5 A gosododd yr ARGLWYDD air y'ngenau Balaam; ac a ddywedodd, Dychwel at Balac, a dywed fel hyn.

6 Ac efe a ddychwelodd atto. Ac wele, efe a holl dywysogion Moab yn sefyll wrth ei boeth-offrwm.

7 Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, O ‖ Siria y cyrchodd Balac brenhin Moab fyfi, o fynyddoedd y dwyrain, *gan ddywedyd,* Tyred, melldithia i mi Jacob; tyred, a ffieiddia Israel.

‖ *Aram.*

8 Pa fodd y rhegaf yr hwn ni regodd DUW? a pha fodd y ffieiddiaf *yr hwn* ni ffieiddiodd yr ARGLWYDD?

9 Canys o ben y creigiau y gwelaf ef, ac o'r bryniau yr edrychaf arno: wele, [a]bobl yn preswylio eu hun, ac heb eu cyfrif ynghyd â'r cenhedloedd.

[a] Deut. 33. 28

10 [b]Pwy a rif lwch Jacob, a rhifedi pedwaredd *ran* Israel? Marw a † wnelwyf o [c]farwolaeth yr uniawn, a bydded fy niwedd fel yr eiddo yntau.

[b] Gen. 13. 16.

† Heb. *wnel fy enaid,* neu, *fy einioes.*

[c] Ps. 116. 15.

11 A dywedodd Balac wrth Balaam, Beth a wnaethost i mi? I regu fy ngelynion y'th gymmerais; ac wele, gan fendithio ti a'*u* bendithiaist.

12 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, Onid yr hyn a osododd yr ARGLWYDD yn fy ngenau, sydd raid i mi edrych ar ei ddywedyd?

13 A dywedodd Balac wrtho ef, Tyred, attolwg, gyd â myfi i le arall, lle y gwelych hwynt: oddi yno y cai weled eu cwrr eithaf hwynt yn unig, ac ni chai eu gweled hwynt i gyd: rhega dithau hwynt i mi oddi yno.

Cyn CRIST 1452.

14 ¶ Ac efe a'i dug ef i faes ‖ amlwg, i ben ‖ bryn; ac a adeiladodd saith allor, ac a offrymmodd fustach a hwrdd ar *bob* allor.

15 Ac a ddywedodd wrth Balac, Sâf yma wrth dy boeth-offrwm, a mi a âf accw i gyfarfod *â'r* ARGLWYDD.

16 A chyfarfu yr ARGLWYDD â Balaam; ac [d] a osododd air yn ei enau ef, ac a ddywedodd, Dychwel at Balac, a dywed fel hyn.

17 Ac efe a ddaeth atto. Ac wele, efe yn sefyll wrth ei boeth-offrwm, a thywysogion Moab gyd âg ef. A dywedodd Balac wrtho, Beth a ddywedodd yr ARGLWYDD?

18 Yna y cymmerodd efe ei ddammeg, ac a ddywedodd, Cyfod, Balac, a gwrando; mab Sippor, clust-ymwrando â mi.

19 [e] Nid dyn *yw* DUW, i ddywedyd celwydd; na mab dyn, i edifarhâu: a ddywedodd efe, ac nis cyflawna? a lefarodd efe, ac oni chywira?

20 Wele, cymmerais *arnaf* fendithio; a bendithiodd efe, ac ni throaf fi hynny yn ei ol.

21 Ni wêl efe anwiredd yn Jacob, ac ni wêl drawsedd yn Israel: yr ARGLWYDD ei DDUW *sydd* gyd âg ef, ac *y mae* udgorn-floedd brenhin yn eu mysg hwynt.

22 [f] DUW a'u dug hwynt allan o'r Aipht: megis nerth unicorn *sydd* iddo.

23 Canys nid *oes* swyn ‖ yn erbyn Jacob, na dewiniaeth yn erbyn Israel: y pryd *hwn* y dywedir am Jacob, ac am Israel, Beth a wnaeth DUW!

24 Wele, y bobl a gyfyd [g] fel llew mawr, ac fel llew ieuangc yr ymgyfyd: ni orwedd nes bwytta *o'r* ysglyfaeth, ac yfed gwaed y lladdedigion.

25 ¶ A dywedodd Balac wrth Balaam, Gan regu na rega ef mwy; gan fendithio na fendithia ef chwaith.

26 Yna yr attebodd Balaam, ac a ddywedodd wrth Balac, Oni fynegais i ti, gan ddywedyd, [h] Yr hyn oll a lefaro yr ARGLWYDD, hynny a wnaf fi?

27 ¶ A dywedodd Balac wrth Balaam, Tyred, attolwg, mi a'th ddygaf i le arall: ond odid boddlawn fydd gan DDUW i ti ei regu ef i mi oddi yno.

28 A Balac a ddug Balaam i ben Peor, yr hwn sydd yn edrych ‖ tu a'r diffaethwch.

29 A dywedodd Balaam wrth Balac, Adeilada i mi yma saith allor; a darpara i mi yma saith bustach, a saith hwrdd.

30 A gwnaeth Balac megis y dywedodd Balaam; ac a offrymmodd fustach a hwrdd ar *bob* allor.

PENNOD XXIV.

1 *Balaam yn rhoi heibio ddewiniaeth, ac yn prophwydo dedwyddwch i Israel.* 10 *Balac mewn digter yn ei anfon ef ymaith.* 15 *Yntau yn prophwydo am Seren Jacob, a dinystr rhai gwledydd.*

PAN welodd Balaam mai da oedd y'ngolwg yr ARGLWYDD fendithio Israel; nid aeth efe, megis [a] o'r blaen, i † gyrchu dewiniaeth; ond gosododd ei wyneb tu a'r anialwch.

2 A chododd Balaam ei lygaid: ac wele, Israel *yn pebyllio* yn ol ei lwythau: a daeth yspryd DUW arno ef.

3 [b] Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, Balaam mab Beor a ddywed, a'r gwr † a agorwyd ei lygaid, a ddywedodd;

4 Gwrandawydd geiriau DUW a ddywedodd, yr hwn a welodd weledigaeth yr Hollalluog, [c] yr hwn a syrthiodd, ac a agorwyd *ei* lygaid:

5 Mor hyfryd yw dy bebyll di, O Jacob! dy gyfanneddau di, O Israel!

6 Ymestynnant fel dyffrynnoedd, ac fel gerddi wrth afon, fel aloewydd [d] a blannodd yr ARGLWYDD, fel y cedrwydd wrth ddyfroedd.

7 Efe a dywallt ddwfr o'i ystenau, a'i had *fydd* mewn dyfroedd lawer, a'i frenhin a ddyrchefir yn uwch nag Agag, a'i frenhiniaeth a ymgyfyd.

8 [e] DUW a'i dug ef allan o'r Aipht; megis nerth unicorn *sydd* iddo: efe a fwytty y cenhedloedd ei elynion, ac a ddryllia eu hesgyrn, ac â'i saethau y gwana efe *hwynt*.

9 [f] Efe a grymma, *ac* a orwedd fel llew, ac fel llew mawr: pwy a'i cyfyd ef? [g] Bendigedig *fydd* dy fendithwyr, a melldigedig dy felldithwyr.

10 ¶ Ac ennynodd dig Balac yn erbyn Balaam; ac efe [h] a darawodd ei ddwylaw ynghyd. Dywedodd Balac hefyd wrth Balaam, I regu fy ngelynion y'th gyrchais; ac wele, ti gan fendithio a'*u* bendithiaist y tair gwaith hyn.

11 Am hynny yn awr ffo i'th fangre dy hun: dywedais, gan anrhydeddu y'th anrhydeddwn; ac wele, attaliodd yr ARGLWYDD di oddi wrth anrhydedd.

12 A dywedodd Balaam wrth Balac, Oni leferais wrth dy genhadau a anfonaist attaf, gan ddywedyd,

13 [i] Pe rhoddai Balac i mi arian ac

[d] pen. 22. 35.

[e] 1 Sam. 15. 29. Mal. 3. 6. Rhuf. 11. 29. Iago 1. 17.

[f] pen. 24. 8.

‖ *yn Jacob.*

[g] Gen. 49. 9.

[h] 1 Bren. 22. 14.

‖ *tu a Jesimon.*

[a] pen. 23. 3, 15.

† Heb. *gyfarfod â.*

[b] pen. 23. 7, 18.

† Heb. *oedd lygad gauad.*

[c] Edrych 1 Sam. 19. 24. Ezec. 1. 28 Dan. 8. 18. a 10. 16. Dat. 1. 17.

[d] Ps. 104. 16.

[e] pen. 23. 22.

[f] Gen. 49. 9.

[g] Gen. 12. 3. a 27. 29.

[h] Ezec. 21. 14. 17. a 22. 13.

[i] pen. 22. 18.

Cyn CRIST 1452.

aur lonaid ei dŷ, ni allwn droseddu gair yr ARGLWYDD, i wneuthur da neu ddrwg o'm meddwl fy hun: yr hyn a lefaro yr ARGLWYDD, hynny a lefaraf fi?

14 Ond yr awr hon, wele, fi yn myned at fy mhobl: tyred, [k] mi a fynegaf i ti yr hyn a wna y bobl hyn i'th bobl di yn y dyddiau diweddaf.

15 ¶ Ac efe a gymmerth ei ddammeg, ac a ddywedodd, Balaam mab Beor a ddywed, a'r gwr a agorwyd ei lygaid a ddywed;

16 Dywedodd gwrandawydd geiriau DUW, gwybedydd gwybodaeth y Goruchaf, a gweledydd gweledigaeth yr Hollalluog, yr hwn a syrthiodd, ac yr agorwyd ei lygaid:

17 Gwelaf ef, ac nid yr awr hon; edrychaf arno, ond nid o agos: daw [l] Seren o Jacob, a chyfyd [m] teyrn-wïalen o Israel, ac a ddryllia || gonglau Moab, ac a ddinystria holl feibion Seth.

18 Ac [n] Edom a feddiennir, Seir hefyd a berchenogir *gan* ei elynion; ac Israel a wna rymmusder.

19 Ac arglwyddiaetha *un* o Jacob, ac a ddinystria y gweddill o'r ddinas.

20 A phan edrychodd ar Amalec, efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, || Dechreu y cenhedloedd *yw* Amalec; a'i ddiwedd *fydd* || darfod am dano byth.

21 Edrychodd hefyd ar y Ceneaid; ac a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, Cadarn *yw* dy annedd; gosod yr wyt dy nyth yn y graig.

22 Anrheithir y †Ceneaid, || hyd oni 'th gaethiwo Assur.

23 Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, Och! pwy fydd byw pan wnelo DUW hyn!

24 Llongau hefyd o derfynau [o] Cittim a orthrymmant Assur, ac a orthrymmant Eber; ac yntau a dderfydd am dano byth.

25 A chododd Balaam ac a aeth, ac [p] a ddychwelodd adref: a Balac a aeth hefyd i'w ffordd yntau.

PENNOD XXV.

1 *Israel yn Sittim yn godinebu, ac yn addoli delwau.* 6 *Phinees yn lladd Zimri a Chozbi.* 10 *Duw o herwydd hynny yn rhoddi iddo ef offeiriadaeth dragywyddol.* 16 *Rhaid yw blino y Midianiaid.*

ATHRIGODD Israel [a] yn Sittim; a [b] dechreuodd y bobl odinebu gyd â merched Moab.

2 A [c] galwasant y bobl i [d] aberthau eu duwiau hwynt: a bwyttâodd y bobl, ac addolasant eu duwiau hwynt.

3 Ac ymgyfeillodd Israel â Baal-Peor: ac ennynodd digofaint yr ARGLWYDD yn erbyn Israel.

4 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, [e] Cymmer holl bennaethiaid y bobl, a chrog hwynt i'r ARGLWYDD ar gyfer yr haul; fel y dychwelo llid digofaint yr ARGLWYDD oddi wrth Israel.

5 A dywedodd Moses wrth [f] farnwyr Israel, [g] Lleddwch bob un ei ddynion, y rhai a ymgyfeillasant â Baal-Peor.

6 ¶ Ac wele, gwr o feibion Israel a ddaeth, ac a ddygodd Midianees at ei frodyr, y'ngolwg Moses, ac y'ngolwg holl gynnulleidfa meibion Israel, a hwynt yn wylo *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

7 A gwelodd [h] Phinees [i] mab Eleazar, mab Aaron yr offeiriad; ac a gododd o ganol y gynnulleidfa, ac a gymmerodd waywffon yn ei law;

8 Ac a aeth ar ol y gwr *o* Israel i'r babell; ac a'u gwanodd hwynt ill dau, *sef* y gwr o Israel, a'r wraig trwy ei cheudod. Ac attaliwyd y pla oddi wrth feibion Israel.

9 [k] A bu feirw o'r pla bedair mil ar hugain.

10 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

11 [l] Phinees mab Eleazar, mab Aaron yr offeiriad, a drodd fy nigter oddi wrth feibion Israel, (pan eiddigeddodd efe drosof fi yn eu mysg) fel na ddifethais feibion Israel yn fy eiddigedd.

12 Am hynny dywed, [m] Wele fi yn rhoddi iddo fy nghyfammod o heddwch.

13 A bydd iddo ef, ac [n] i'w had ar ei ol ef, ammod o offeiriadaeth dragywyddol; am iddo eiddigeddu dros ei DDUW, a gwneuthur cymmod dros feibion Israel.

14 Ac enw y gwr o Israel, yr hwn a laddwyd, *sef* yr hwn a laddwyd gyd â'r Midianees, *oedd* Zimri, mab Salu, pennaeth tŷ *ei* dad, o *lwyth* Simeon.

15 Ac enw y wraig o Midian a laddwyd, *oedd* Cozbi, merch [o] Sur: pencenedl o dŷ mawr ym Midian *oedd* hwn.

16 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

17 [p] Blina y Midianiaid, a lleddwch hwynt:

18 Canys blin ydynt arnoch trwy eu dichellion a ddychymmygasant i'ch erbyn, yn achos Peor, ac yn achos Cozbi,

Cyn CRIST 1452.

[k] Mic. 6. 5. Dat. 2. 14.

[l] Matt. 2. 2.
[m] Ps. 110. 2.
|| Neu, *dywysogion.* 2 Sam. 8. 2.
[n] 2 Sam. 8. 14. Ps. 60. 8, 9, 12.

|| *Y cyntaf o'r cenhedloedd a ryfelodd yn erbyn Israel.* Exod. 17.
|| Neu, *hyd ddinystr.* 1 Sam. 15.

† Heb. *Cain.*
|| Neu, *pa bryd fydd hyd, &c.*

[o] Gen. 10. 4. Dan. 11. 30.

[p] Edrych pen. 31. 8.

[a] pen. 31. 16. a 33. 49.
[b] 1 Cor. 10. 8.
[c] Jos. 22. 17. Ps. 106. 28. Hos. 9. 10.
[d] Exod. 34. 15. 1 Cor. 10. 20.

[e] Deut. 4. 3. Jos. 22. 17.

[f] Exod. 18. 21, 25.
[g] Exod. 32. 27.

[h] Ps. 106. 30.
[i] Exod. 6. 25.

[k] 1 Cor. 10. 8.

[l] Ps. 106. 30.

[m] Mal. 2. 4, 5.

[n] Edrych 1 Chron. 6. 4, &c.

[o] pen. 31. 8. Jos. 13. 21.

[p] pen. 31. 2.

merch tywysog Midian, eu chwaer hwynt, yr hon a laddwyd yn nydd y pla, o achos Peor.

PENNOD XXVI.

1 *Cymmeryd cyfrif o holl Israel yn nyffryn Moab.* 52 *Cyfraith i gyfrannu etifeddiaeth y tir rhynggddynt hwy.* 57 *Teuluoedd a rhifedi y Lefiaid.* 63 *Na adawsid un o'r rhai a rifesid yn Sinai, ond Caleb a Josua.*

A BU, wedi y pla, lefaru o'r ARGLWYDD wrth Moses, ac wrth Eleazar mab Aaron yr offeiriad, gan ddywedyd,

2 [a] Cymmerwch nifer holl gynnulleidfa meibion Israel, o fab ugain mlwydd ac uchod, trwy dŷ eu tadau, pob un a allo fyned i ryfel yn Israel.

3 A llefarodd Moses ac Eleazar yr offeiriad wrthynt yn rhosydd Moab, wrth yr Iorddonen, *ar gyfer* Jericho, gan ddywedyd,

4 *Rhifwch y bobl*, o fab ugain mlwydd ac uchod; megis [b] y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses, a meibion Israel, y rhai a ddaethant allan o dir yr Aipht.

5 ¶ [c] Reuben, cyntaf-anedig Israel. Meibion Reuben; *o* Hanoch, tylwyth yr Hanochiaid: o Phalu, tylwyth y Phaliaid:

6 O Hesron, tylwyth yr Hesroniaid: o Carmi, tylwyth y Carmiaid.

7 Dyma dylwyth y Reubeniaid: a'u rhifedigion *oedd* dair mil a deugain a saith cant a deg ar hugain.

8 A meibion Phalu *oedd* Eliab.

9 A meibion Eliab; Nemuel, a Dathan, ac Abiram. [d] Dyma y Dathan ac Abiram, rhai enwog yn y gynnulleidfa, y rhai a ymgynhenasant yn erbyn Moses ac yn erbyn Aaron y'nghynnulleidfa Corah, pan ymgynhenasant yn erbyn yr ARGLWYDD.

10 Ac agorodd y ddaear ei safn, ac a'u llyngcodd hwynt, a Corah hefyd, pan fu farw y gynnulleidfa, pan ddifaodd y tân ddengwr a deugain a dau cant: a [e] hwy a aethant yn arwydd.

11 Ond meibion Corah ni buant feirw.

12 ¶ Meibion Simeon, wrth eu tylwythau. O [f] Nemuel, tylwyth y Nemueliaid: o Jamin, tylwyth y Jaminiaid: o [g] Jachin, tylwyth y Jachiniaid:

13 O [h] Zerah, tylwyth y Zerahiaid: o Saul, tylwyth y Sauliaid.

14 Dyma dylwyth y Simeoniaid; dwy fil ar hugain a dau cant.

15 ¶ Meibion Gad, wrth eu tylwythau. O [i] Sephon, tylwyth y Sephoniaid: o Haggi, tylwyth yr Haggiaid: o Suni, tylwyth y Suniaid:

16 O ‖Ozni, tylwyth yr Ozniaid: o Eri, tylwyth yr Eriaid:

17 O [k] Arod, tylwyth yr Arodiaid: o Areli, tylwyth yr Areliaid.

18 Dyma deuluoedd meibion Gad, dan eu rhif; deugain mil a phùm cant.

19 ¶ [l] Meibion Judah *oedd*, Er ac Onan: a bu farw Er ac Onan yn nhir Canaan.

20 A [m] meibion Judah, wrth eu teuluoedd. O Selah, tylwyth y Selaniaid: o Phares, tylwyth y Pharesiaid: o Zerah, tylwyth y Zerahiaid.

21 A meibion Phares oedd; o Hesron, tylwyth yr Hesroniaid: o Hamul, tylwyth yr Hamuliaid.

22 Dyma dylwyth Judah, dan eu rhif; onid pedair mil pedwar ugain mil a phùm cant.

23 ¶ [n] Meibion Issachar, wrth eu tylwythau, *oedd;* o Tola, tylwyth y Tolaiaid: o ‖Puah, tylwyth y Puhiaid:

24 O ‖Jasub, tylwyth y Jasubiaid: o Simron, tylwyth y Simroniaid.

25 Dyma deuluoedd Issachar, dan eu rhif; pedair mil a thriugain mil a thri chant.

26 ¶ [o] Meibion Zabulon, wrth eu teuluoedd, *oedd;* o Sered, tylwyth y Sardiaid: o Elon, tylwyth yr Eloniaid: o Jahleel, tylwyth y Jaleeliaid.

27 Dyma deuluoedd y Zabuloniaid, dan eu rhif; triugain mil a phùm cant.

28 ¶ [p] Meibion Joseph, wrth eu teuluoedd, *oedd;* Manasseh, ac Ephraim.

29 Meibion Manasseh *oedd;* o [q] Machir, tylwyth y Machiriaid: a Machir a genhedlodd Gilead: o Gilead *y mae* tylwyth y Gileadiaid.

30 Dyma feibion Gilead. *O* [r] Jeezer, tylwyth y Jeezeriaid: *o* Helec, tylwyth yr Heleciaid:

31 Ac *o* Asriel, tylwyth yr Asrieliaid: ac *o* Sechem, tylwyth y Sechemiaid:

32 Ac *o* Semida, tylwyth y Semidiaid: ac *o* Hepher, tylwyth yr Hepheriaid.

33 ¶ A [s] Salphaad mab Hepher nid oedd iddo feibion, onid merched: ac enwau merched Salphaad *oedd*, Malah, a Noah, Hoglah, Milcah, a Tirsah.

34 Dyma dylwyth Manasseh; a'u rhifedigion *oedd* ddeuddeng mil a deugain a saith cant.

Cyn CRIST 1452.

[a] Exod. 30. 12. a 38. 25, 26. pen. 1. 2.

[b] pen. 1. 1.

[c] Gen. 46. 8. Exod. 6. 14. 1 Chron. 5. 3.

[d] pen. 16. 2.

[e] Edrych 2 Petr 2. 6.

[f] Gen. 46. 10, *Jemuel.*

[g] 1 Chron. 4. 24, *Jarib.*

[h] Gen. 46. 10, *Sohar.*

Cyn CRIST 1452.

[i] Gen. 46. 16. *Siphion.*

‖ Neu, *Ezbon.*

[k] Gen. 46. 16, *Arodi.*

[l] Gen. 38. 2, &c. a 46. 12.

[m] 1 Chron. 2. 3.

[n] Gen. 46. 13. 1 Chron. 7. 1.

‖ Neu, *Phufah.*

‖ Neu, *Job.*

[o] Gen. 46. 14.

[p] Gen. 46. 20.

[q] Jos. 17. 1.

[r] A elwir *Abïezer,* Jos. 17. 2. Barn. 6. 11, 24, 34.

[s] pen. 27. 1. a 36. 11.

Cyn CRIST 1452.

35 ¶ Dyma feibion Ephraim, wrth eu teuluoedd. O Suthelah, tylwyth y Sutheliaid: o [t]Becher, tylwyth y Becheriaid: o Tahan, tylwyth y Tahaniaid.

36 A dyma feibion Suthelah: o Eran, tylwyth yr Eraniaid.

37 Dyma dylwyth meibion Ephraim, trwy eu rhifedigion; deuddeng mil ar hugain a phùm cant. Dyma feibion Joseph, wrth eu teuluoedd.

38 ¶ [u]Meibion Benjamin, wrth eu teuluoedd, *oedd;* o Bela, tylwyth y Belaiaid: o Asbel, tylwyth yr Asbeliaid: o [x]Ahiram, tylwyth yr Ahiramiaid:

39 O [y]Sephupham, tylwyth y Sephuphamiaid: o Hupham, tylwyth yr Huphamiaid.

40 A meibion Bela oedd, [z]Ard, a Naaman: *o Ard yr ydoedd* tylwyth yr Ardiaid: o Naaman, tylwyth y Naamaniaid.

41 Dyma feibion Benjamin, yn ol eu teuluoedd: dan eu rhif *yr oeddynt* yn bùm mil a deugain a chwe chant.

42 ¶ [a]Dyma feibion Dan, yn ol eu teuluoedd. O ‖Suham, tylwyth y Suhamiaid. Dyma dylwyth Dan, yn ol eu teuluoedd.

43 A holl dylwyth y Suhamiaid *oedd*, yn ol eu rhifedigion, bedair mil a thriugain a phedwar cant.

44 ¶ [b]Meibion Aser, wrth eu teuluoedd, *oedd;* o Jimnah, tylwyth y Jimniaid: o Jesui, tylwyth y Jesuiaid: o Beriah, tylwyth y Beriaid.

45 O feibion Beriah, *yr oedd;* o Heber, tylwyth yr Heberiaid: o Malcïel, tylwyth y Malcïeliaid.

46 Ac enw merch Aser *ydoedd* Sarah.

47 Dyma deuluoedd meibion Aser, yn ol eu rhifedigion; tair mil ar ddeg a deugain a phedwar cant.

48 ¶ [c]Meibion Naphtali, wrth eu teuluoedd, *oedd;* o Jaseel, tylwyth y Jaseeliaid: o Guni, tylwyth y Guniaid:

49 O Jeser, tylwyth y Jeseriaid: o [d]Silem, tylwyth y Silemiaid.

50 Dyma dylwyth Naphtali, yn ol eu teuluoedd, dan eu rhif; pùm mil a deugain a phedwar cant.

51 [e]Dyma rifedigion meibion Israel; chwe chan mil, a mil saith cant a deg ar hugain.

52 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

53 I'r rhai hyn y rhennir y tir yn etifeddiaeth, yn ol rhifedi yr enwau.

54 [f]I lawer y chwanegi yr etifeddiaeth, ac i ychydig prinhâ yr etifeddiaeth: rhodder *i* bob un ei etifeddiaeth yn ol ei rifedigion.

55 Etto [g]wrth goelbren y rhennir y tir: wrth enwau llwythau eu tadau yr etifeddant.

56 Wrth farn y coelbren y rhennir ei etifeddiaeth, rhwng llawer ac ychydig.

57 ¶ [h]A dyma rifedigion y Lefiaid, wrth eu teuluoedd. O Gerson, tylwyth y Gersoniaid: o Cohath, tylwyth y Cohathiaid: o Merari, tylwyth y Merariaid.

58 Dyma dylwythau y Lefiaid. Tylwyth y Libniaid, tylwyth yr Hebroniaid, tylwyth y Maliaid, tylwyth y Musiaid, tylwyth y Corathiaid: Cohath hefyd a genhedlodd Amram.

59 Ac enw gwraig Amram *oedd* [i]Jochebed, merch Lefi, yr hon a aned i Lefi yn yr Aipht: a hi a ddug i Amram, Aaron a Moses, a Miriam eu chwaer hwynt.

60 A ganed i Aaron, Nadab ac Abihu, Eleazar ac Ithamar.

61 A bu farw [k]Nadab ac Abihu, pan offrymmasant dân dïeithr ger bron yr ARGLWYDD.

62 [l]A'u rhifedigion oedd dair mil ar hugain; *sef* pob gwrryw o fab misyriad ac uchod: canys ni chyfrifwyd hwynt ym mysg meibion Israel, am na roddwyd iddynt etifeddiaeth ym mhlith meibion Israel.

63 ¶ Dyma rifedigion Moses ac Eleazar yr offeiriad, y rhai a rifasant feibion Israel yn rhosydd Moab, wrth yr Iorddonen, *ar gyfer* Jericho.

64 [m]Ac yn y rhai hyn nid oedd un o rifedigion Moses ac Aaron yr offeiriad, pan rifasant feibion Israel yn anialwch Sinai.

65 Canys dywedasai yr ARGLWYDD am danynt, [n]Gan farw y byddant feirw yn yr anialwch. Ac ni adawsid o honynt un, ond Caleb mab Jephunneh, a Josua mab Nun.

PENNOD XXVII.

1 *Merched Salphaad yn ceisio etifeddiaeth.* 6 *Cyfraith etifeddiaethau.* 12 *Moses, wedi ei rybuddio am ei farwolaeth, yn ymbil am gael un yn ei le.* 18 *Appwyntio Josua i gael ei le ef.*

YNA y daeth merched [s]Salphaad, mab Hepher, mab Gilead, mab Machir, mab Manasseh, o dylwyth Manasseh mab Joseph (a dyma enwau ei

Cyn CRIST 1452.

[t] 1 Chron. 7. 20, *Bered.*

[u] 1 Chron. 7. 6.

[x] Gen. 46. 21, *Ehi.* 1 Chron. 8. 1, *Aharah.*

[y] Gen. 46. 21, *Muppim a Huppim.*

[z] 1 Chron. 8. 3, *Adar.*

[a] Gen. 46. 23.

‖ Neu, *Husim.*

[b] Gen. 46. 17. 1 Chron. 7. 30.

[c] Gen. 46. 24. 1 Chron. 7. 13.

[d] 1 Chron. 7. 13, *Sálum.*

[e] Edrych pen. 1. 46.

[f] pen. 33. 54.

[g] pen. 33. 54. Jos. 11. 23. a 14. 2.

[h] Gen. 46. 11. Exod. 6. 16, 17, 18, 19. 1 Chron. 6. 1, 16.

[i] Exod. 2. 1 2. a 6. 20.

[k] Lef. 10. 2. pen. 3. 4. 1 Chron. 24. 2.

[l] Edrych pen. 3. 39.

[m] pen. 1. Deut. 2. 14, 15.

[n] pen. 14. 28, 29. 1 Cor. 10. 5, 6.

[s] pen. 26. 33. a 36. 1, 11. Jos. 17. 3.

Cyn CRIST 1452.

ferched ef; Malah, Noah, Hoglah, Milcah, a Tirsah)

2 Ac a safasant ger bron Moses, a cher bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron y pennaethiaid, a'r holl gynnulleidfa, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod, gan ddywedyd,

3 Ein tad ni [b]a fu farw yn yr anialwch; ac nid oedd efe ym mysg y gynnulleidfa a ymgasglodd yn erbyn yr ARGLWYDD [c]y'nghynnulleidfa Corah, ond yn ei bechod ei hun y bu farw; ac nid oedd meibion iddo.

4 Paham y †tynnir ymaith enw ein tad ni o fysg ei dylwyth, am nad oes iddo fab? [d]Dod i ni feddiant ym mysg brodyr ein tad.

5 A dug Moses eu hawl hwynt ger bron yr ARGLWYDD.

6 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

7 Y mae merched Salphaad yn dywedyd yn uniawn: [e]gan roddi dyro iddynt feddiant etifeddiaeth ym mysg brodyr eu tad: trosa iddynt etifeddiaeth eu tad.

8 Llefara hefyd wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Pan fyddo marw un, ac heb fab iddo, troswch ei etifeddiaeth ef i'w ferch.

9 Ac oni *bydd* merch iddo, rhoddwch ei etifeddiaeth ef i'w frodyr.

10 Ac oni *bydd* brodyr iddo; yna rhoddwch ei etifeddiaeth ef i frodyr ei dad.

11 Ac oni *bydd* brodyr i'w dad; yna rhoddwch ei etifeddiaeth ef i'w gâr nesaf iddo o'i dylwyth; a meddianned *hwnnw* hi: a bydded *hyn* i feibion Israel yn ddeddf farnedig, megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses.

12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, [f]Dring i'r mynydd Abarim hwn, a gwel y tir a roddais i feibion Israel.

13 Ac wedi i ti ei weled, tithau a gesglir at dy bobl, fel y casglwyd [g]Aaron dy frawd.

14 Canys yn anialwch Sin, wrth gynnen y gynnulleidfa, [h]y gwrthryfelasoch yn erbyn fy ngair, i'm sancteiddio wrth y dwfr yn eu golwg hwynt: dyma [i]ddwfr ‖cynnen Cades, yn anialwch Sin.

15 ¶ A llefarodd Moses wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

16 Gosoded yr ARGLWYDD, [k]DUW ysprydion pob cnawd, un ar y gynnulleidfa.

17 [l]Yr hwn a elo allan o'u blaen hwynt, ac a ddelo i mewn o'u blaen hwynt, a'r hwn a'u dygo hwynt allan, ac a'u dygo hwynt i mewn; fel na byddo cynnulleidfa yr ARGLWYDD [m]fel defaid ni *byddo* bugail arnynt.

18 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Cymmer attat Josua mab Nun, y gwr [n]*y mae* yr yspryd ynddo, a [o]gosod dy law arno;

19 A dod ef i sefyll ger bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron yr holl gynnulleidfa; a dod orchymyn iddo ef yn eu gŵydd hwynt.

20 A [p]dod o'th ogoniant di arno ef, fel y gwrandawo holl gynnulleidfa meibion Israel *arno*.

21 A [q]safed ger bron Eleazar yr offeiriad, yr hwn a ofyn *gynghor* drosto ef, [r]yn ol barn Urim, ger bron yr ARGLWYDD: wrth ei air ef yr ânt allan, ac wrth ei air ef y deuant i mewn, efe a holl feibion Israel gyd âg ef, a'r holl gynnulleidfa.

22 A gwnaeth Moses megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD iddo: ac a gymmerodd Josua, ac a barodd iddo sefyll ger bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron yr holl gynnulleidfa.

23 Ac efe a osododd ei ddwylaw arno, ac a roddodd orchymyn iddo; megis y llefarasai yr ARGLWYDD trwy law Moses.

PENNOD XXVIII.

1 *Bod yn rhaid cadw offrymmau.* 3 *Y poeth-offrwm gwastadol.* 9 *Yr offrwm ar y Sabboth,* 11 *ar y lloerau newydd,* 16 *ar y Pasc:* 26 *yn nydd y blaen-ffrwythau.*

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Gorchymyn i feibion Israel, a dywed wrthynt, Gwyliwch am offrymmu i mi fy offrwm, [a]a'm bara i'm hebyrth tanllyd, *o* arogl †peraidd, yn eu tymmor.

3 A dywed wrthynt, [b]Dyma yr aberth tanllyd a offrymmwch i'r ARGLWYDD. Dau oen blwyddiaid, perffeith-gwbl, †bob dydd, yn boeth-offrwm gwastadol.

4 Un oen a offrymmi di y bore, a'r oen arall o offrymmi di †yn yr hwyr;

5 A [c]degfed *ran* ephah o beilliaid, [d]yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu trwy bedwaredd *ran* [e]hin o olew coethedig.

6 *Dyma* y poeth-offrwm gwastadol [f]a ‖wnaed ym mynydd Sinai, yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

---

[b] pen. 14. 35. a 26. 64, 65.

[c] pen. 16. 2.

† Heb. *lleihâir.*

[d] Jos. 17. 4.

[e] pen. 36. 2.

[f] Deut. 3. 27. a 32. 49. a 34. 1.

[g] pen. 20. 24, 28. a 31. 2. Deut. 10. 6.

[h] pen. 20. 12, 24. Deut. 1. 37. Ps. 106. 32.

[i] Exod. 17. 7.

‖ *Meribah.*

[k] pen. 16. 22. Heb. 12. 9.

[l] 2 Chron. 1. 10.

[m] 1 Bren. 22. 17. Zech. 10. 2. Matt. 9. 36. Marc 6. 34.

[n] Gen. 41. 38. Barn. 3. 10. a 11. 29. 1 Sam. 16. 13, 18.

[o] Deut. 34. 9.

[p] Edrych pen. 11. 17, 28. 1 Sam. 10. 6, 9. 2 Bren. 2. 15.

[q] Edrych Jos. 9. 14. Barn. 1. 1. a 20. 18. 1 Sam. 23. 9. a 30. 7.

[r] Exod. 28. 30.

[a] Lef. 3. 11. a 21. 6, 8. Mal. 1. 7, 12.

† Heb. *fy llonyddwch.*

[b] Exod. 29. 38.

† Heb. *mewn diwrnod.*

† Heb. *rhwng y ddau hwyr.*

[c] Exod. 16. 36. pen. 15. 4.

[d] Lef. 2. 1.

[e] Exod. 29. 40.

[f] Edrych Amos 5. 25.

‖ Neu, *ordeiniwyd.*

Cyn CRIST 1452.

7 A'i ddïod-offrwm *fydd* bedwaredd *ran* hin gyd â phob oen: [g]par dywallt y ddïod gref yn ddïod-offrwm i'r ARGLWYDD, yn y cyssegr.

[g] Exod. 29. 40.

8 Yr ail oen a offrymmi yn yr hwyr: megis bwyd-offrwm y bore, a'i ddïod-offrwm, yr offrymmi ef, yn aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

9 ¶ Ac ar y dydd Sabboth, dau oen blwyddiaid, perffeith-gwbl, a dwy ddegfed ran o beilliaid yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu trwy olew, a'i ddïod-offrwm.

10 *Dyma* boeth-offrwm pob Sabboth, heb law y poeth-offrwm gwastadol, a'i ddïod-offrwm.

[h] 1 Sam. 20. 5.

11 ¶ Ac [h]ar ddechreu eich misoedd yr offrymmwch, yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD, ddau o fustych ieuaingc, ac un hwrdd, *a* saith oen blwyddiaid, perffeith-gwbl;

12 A thair degfed ran o beilliaid, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu trwy olew, gyd â phob bustach; a dwy ddegfed ran o beilliaid, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu trwy olew, gyd â phob hwrdd;

13 A phob yn ddegfed ran o beilliaid, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu trwy olew, gyd â phob oen, yn offrwm poeth o arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

14 A'u ddïod-offrwm fydd hanner hin gyd â bustach, a thrydedd *ran* hin gyd â hwrdd, a phedwaredd *ran* hin o win gyd âg oen. Dyma boeth-offrwm mis yn ei fis, trwy fisoedd y flwyddyn.

15 Ac un bwch geifr *fydd* yn bech-aberth i'r ARGLWYDD: heb law y gwastadol boeth-offrwm, yr offrymmir ef, a'i ddïod-offrwm.

[i] Exod. 12. 18. Lef. 23. 5. pen. 9. 3. Deut. 16. 1.

16 ¶ [i]Ac yn y mis cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis, *y bydd* Pasc yr ARGLWYDD.

17 Ac ar y pymthegfed dydd o'r mis hwn *y bydd* yr wyl: saith niwrnod y bwyttâir bara croyw.

[k] Exod. 12. 16. Lef. 23. 7.

18 Ar [k]y dydd cyntaf *y bydd* cymmanfa sanctaidd: na wnewch ddim caeth-waith *ynddo.*

[l] ad. 31. pen. 29. 8.

19 Ond offrymmwch yn aberth tanllyd, *ac* yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD, ddau o fustych ieuaingc, ac un hwrdd, a saith oen blwyddiaid: [l]byddant gennych yn berffeith-gwbl.

20 Eu bwyd-offrwm hefyd *fydd o* beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew: tair degfed ran gyd â bustach, a dwy ddegfed ran gyd â hwrdd, a offrymmwch chwi;

21 Bob yn ddegfed ran yr offrymmwch gyd â phob oen, o'r saith oen:

22 Ac un bwch yn bech-aberth, i wneuthur cymmod drosoch.

23 Heb law poeth-offrwm y bore, yr hwn *sydd* boeth-offrwm gwastadol, yr offrymmwch hyn.

24 Fel hyn yr offrymmwch ar *bob* dydd o'r saith niwrnod, fwyd-aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD: heb law y poeth-offrwm gwastadol, yr offrymmir ef, a'i ddïod-offrwm.

25 Ac ar y seithfed dydd cymmanfa sanctaidd fydd i chwi: dim caeth-waith nis gwnewch.

[m] Exod. 23. 16. a 34. 22. Lef. 23. 10. Deut. 16. 10.

26 ¶ Ac [m]ar ddydd eich blaen-ffrwythau, pan offrymmoch fwyd-offrwm newydd i'r ARGLWYDD, wedi eich wythnosau, cymmanfa sanctaidd fydd i chwi: dim caeth-waith nis gwnewch.

27 Ond offrymmwch ddau fustach ieuaingc, un hwrdd, a saith oen blwyddiaid, yn boeth-offrwm, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

28 A *bydded* eu bwyd-offrwm o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew; tair degfed ran gyd â phob bustach, dwy ddegfed ran gyd â phob hwrdd;

29 Bob yn ddegfed ran gyd â phob oen, o'r saith oen:

30 Un bwch geifr, i wneuthur cymmod drosoch.

31 Heb law y poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm, yr offrymmwch *hyn* ([n]byddant gennych yn berffeith-gwbl) ynghyd â'u ddïod-offrwm.

[n] ad. 19.

PENNOD XXIX.

1 *Yr offrymmau ar wyl yr udgyrn,* 7 *ar y dydd y cystuddiant eu heneidiau,* 13 *ac ar wyth niwrnod gwyl y pebyll.*

AC yn y seithfed mis, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y bydd i chwi gymmanfa sanctaidd; dim caeth-waith nis gwnewch: [a]dydd i ganu udgyrn fydd efe i chwi.

[a] Lef. 23. 24.

2 Ac offrymmwch offrwm poeth yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD; un bustach ieuangc, un hwrdd, saith o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl:

3 A'u bwyd-offrwm o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew; tair degfed ran gyd â bustach, a dwy ddegfed ran gyd â hwrdd;

4 Ac un ddegfed ran gyd â phob oen, o'r saith oen:

Cyn CRIST 1452.

5 Ac un bwch geifr yn bech-aberth, i wneuthur cymmod drosoch:

6 Heb law [b]poeth-offrwm y mis, a'i fwyd-offrwm, a'r [c]poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm hwynt, wrth eu defod hwynt, yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

7 ¶ Ac [d]ar y degfed *dydd* o'r seithfed mis hwn cymmanfa sanctaidd fydd i chwi: yna cystuddiwch eich eneidiau: dim gwaith nis gwnewch *ynddo.*

8 Ond offrymmwch boeth-offrwm i'r ARGLWYDD, yn arogl peraidd, un bustach ieuangc, un hwrdd, saith oen blwyddiaid: [e]byddant berffeith-gwbl gennych.

9 A'u bwyd-offrwm *fydd* o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, tair degfed ran gyd â bustach, a dwy ddegfed ran gyd â hwrdd;

10 Bob yn ddegfed ran gyd â phob oen, o'r saith oen:

11 Un bwch geifr yn bech-aberth; heb law [f]pech-aberth y cymmod, a'r poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm, a'u dïod-offrymmau.

12 ¶ Ac [g]ar y pymthegfed dydd o'r seithfed mis, cymmanfa sanctaidd fydd i chwi: dim caeth-waith nis gwnewch; eithr cedwch wyl i'r ARGLWYDD, saith niwrnod.

13 Ac [h]offrymmwch offrwm poeth, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD; tri ar ddeg o fustych ieuaingc, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid: byddant berffeith-gwbl.

14 A'u bwyd-offrwm *fydd o* beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew; tair degfed ran gyd â phob bustach, o'r tri bustach ar ddeg; dwy ddegfed ran gyd â phob hwrdd, o'r ddau hwrdd;

15 A phob yn ddegfed ran gyd â phob oen, o'r pedwar oen ar ddeg:

16 Ac un bwch geifr yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

17 ¶ Ac ar yr ail dydd *yr offrymmwch* ddeuddeng mustach ieuaingc, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

18 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, [i]wrth y ddefod:

19 Ac un bwch geifr yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm, a'u dïod-offrymmau.

20 ¶ Ac ar y trydydd dydd, un bustach ar ddeg, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl:

21 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, [k]wrth y ddefod:

22 Ac un bwch geifr yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

23 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd, deng mustach, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl:

24 Eu bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod:

25 Ac un bwch geifr yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

26 ¶ Ac ar y pummed dydd, naw bustach, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

27 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod:

28 Ac un bwch yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

29 ¶ Ac ar y chweched dydd, wyth o fustych, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

30 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod:

31 Ac un bwch yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

32 ¶ Ac ar y seithfed dydd, saith o fustych, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

33 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth eu defod:

34 Ac un bwch yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

35 ¶ Ar yr wythfed dydd, [l]uchel wyl fydd i chwi: dim caeth-waith nis gwnewch *ynddo.*

36 Ond offrymmwch offrwm poeth, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r AR-

Cyn CRIST 1452.

[b] pen. 28. 11.
[c] pen. 28. 3.
[d] Lef. 16. 29. a 23. 27.
[e] pen. 28. 19.
[f] Lef. 16. 3, 5.
[g] Lef. 23. 33.
[h] Ezra 3. 4.
[i] ad. 3, 4, 9, 10. pen. 28. 7, 14.
[k] ad. 18.
[l] Lef. 23. 36.

Cyn CRIST 1452.

GLWYDD; un bustach, un hwrdd, saith o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

37 Eu bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustach, a chyd â'r hwrdd, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod:

38 Ac un bwch yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

‖ Neu, *offrymnwch.*

39 Hyn a ‖wnewch i'r ARGLWYDD ar eich gwyliau; heb law eich [m] addunedau, a'ch offrymmau gwirfodd, gyd â'ch offrymmau poeth, a'ch offrymmau bwyd, a'ch offrymmau dïod, a'ch offrymmau hêdd.

[m] Lef. 7.11,16.

40 A dywedodd Moses wrth feibion Israel yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

PENNOD XXX.

1 *Na ellir torri addunedau; 3 ond adduned morwyn ieuange, 6 gwraig ŵriog, 9 gwraig weddw, a'r ysgaredig.*

ALLEFARODD Moses wrth bennaethiaid llwythau meibion Israel, gan ddywedyd, Dyma y peth a orchymynodd yr ARGLWYDD.

[a] Deut. 23. 21. Preg. 5. 4.

2 [a] Os adduneda gwr adduned i'r ARGLWYDD, neu dyngu llw, gan rwymo rhwymedigaeth ar ei enaid ei hun; na ‖haloged ei air: gwnaed yn ol yr hyn oll a ddêl allan o'i enau.

‖ *thorred.*

3 Ac os adduneda benyw adduned i'r ARGLWYDD, a'i rhwymo *ei hun* â rhwymedigaeth yn nhŷ ei thad, yn ei hieuengctid;

4 A chlywed o'i thad ei hadduned, a'i rhwymedigaeth yr hwn a rwymodd hi ar ei henaid, a thewi o'i thad wrthi: yna safed ei holl addunedau; a phob rhwymedigaeth a rwymodd hi ar ei henaid, a saif.

5 Ond os ei thad a bar iddi dorri, ar y dydd y clywo efe; o'i holl addunedau, a'i rhwymedigaethau y rhai a rwymodd hi ar ei henaid, ni saif *un:* a maddeu yr ARGLWYDD iddi, o achos mai ei thad a barodd iddi dorri.

† Heb. *oedd ei hadduneda arni.*

6 Ac os hi oedd yn eiddo gwr, pan †addunedodd, neu pan lefarodd o'i gwefusau beth a rwymo ei henaid hi;

7 A chlywed o'i gwr, a thewi wrthi y dydd y clywo: yna safed ei hadduned; a'i rhwymedigaethau y rhai a rwymodd hi ar ei henaid, a safant.

8 Ond os ei gwr, ar y dydd y clywo, a bar iddi dorri; efe a ddiddymma ei hadduned yr hwn *fydd* arni, a thraethiad ei gwefusau yr hwn a rwymodd hi ar ei henaid: a'r ARGLWYDD a faddeu iddi.

9 Ond adduned y weddw, a'r ysgaredig, yr hyn oll a rwymo hi ar ei henaid, a saif arni.

10 Ond os *yn* nhŷ ei gwr yr addunedodd, neu y rhwymodd hi rwymedigaeth ar ei henaid trwy lw;

11 A chlywed o'i gwr, a thewi wrthi, heb beri iddi dorri: yna safed ei holl addunedau; a phob rhwym a rwymodd hi ar ei henaid, a saif.

12 Ond os ei gwr gan ddiddymmu a'u diddymma hwynt y dydd y clywo; ni saif dim a ddaeth allan o'i gwefusau, o'i haddunedau, ac o rwymedigaeth ei henaid: ei gwr a'u diddymmodd hwynt; a'r ARGLWYDD a faddeu iddi.

13 Pob adduned, a phob rhwymedigaeth llw i gystuddio yr enaid, ei gwr a'i cadarnhâ, a'i gwr a'i diddymma.

14 Ac os ei gwr gan dewi a daw wrthi o ddydd i ddydd; yna y cadarnhâodd efe ei holl addunedau, neu ei holl rwymedigaethau y rhai *oedd* arni: cadarnhâodd hwynt, pan dawodd wrthi, y dydd y clybu efe *hwynt.*

15 Ac os efe gan ddiddymmu a'u diddymma hwynt wedi iddo glywed; yna efe a ddwg ei hanwiredd hi.

16 Dyma y deddfau a orchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses, rhwng gwr a'i wraig, a rhwng tad a'i ferch, yn ei hieuengctid yn nhŷ ei thad.

PENNOD XXXI.

1 *Yspeilio y Midianiaid, a lladd Balaam.* 13 *Moses yn ddig wrth y swyddogion, am gadw y gwragedd yn fyw.* 19 *Pa fodd y glanhêir y milwyr, a'u carcharorion, a'u hysglyfaeth.* 25 *Y modd y mae rhannu yr yspail.* 48 *Yr offrwm ewyllysgar i drysordy yr Arglwydd.*

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a] Dïal feibion Israel ar y Midianiaid: wedi *hynny* [b] ti a gesglir at dy bobl.

[a] pen. 25. 17.
[b] pen. 27. 13.

3 A llefarodd Moses wrth y bobl, gan ddywedyd, Arfogwch o honoch wŷr i'r rhyfel, ac ânt yn erbyn Midian, i roddi dïal yr ARGLWYDD ar Midian.

† Heb. *Mil o lwyth, mil o lwyth.*

4 †Mil o bob llwyth, o holl lwythau Israel, a anfonwch i'r rhyfel.

5 A rhoddasant o filoedd Israel fil o *bob* llwyth, *sef* deuddeng mil, o rai wedi eu harfogi *i'r* rhyfel.

6 Ac anfonodd Moses hwynt i'r rhyfel, mil o *bob* llwyth; hwynt a Phinees mab

Cyn CRIST 1452.

Eleazar yr offeiriad, *a anfonodd efe* i'r rhyfel, â dodrefn y cyssegr, a'r [c]udgyrn i udganu yn ei law.

7 A hwy a ryfelasant yn erbyn Midian, megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses; ac [d]a laddasant [e]bob gwrryw.

8 Brenhinoedd Midian hefyd a laddasant hwy, gyd â'u lladdedigion *eraill;* sef [f]Efi, a Recem, a Sur, a Hur, a Reba, pùm brenhin Midian: [g]Balaam hefyd mab Beor a laddasant hwy â'r cleddyf.

9 Meibion Israel a ddaliasant hefyd yn garcharorion wragedd Midian, a'u plant; ac a yspeiliasant eu holl anifeiliaid hwynt, a'u holl ddâ hwynt, a'u holl olud hwynt.

10 Eu holl ddinasoedd hefyd trwy eu trigfannau, a'u holl dyrau, a losgasant â thân.

11 A [h]chymmerasant yr holl yspail, a'r holl gaffaeliaid, o ddyn ac o anifail.

12 Ac a ddygasant at Moses, ac at Eleazar yr offeiriad, ac at gynnulleidfa meibion Israel, y carcharorion, a'r caffaeliaid, a'r yspail, i'r gwersyll, yn rhosydd Moab, y rhai *ydynt* wrth yr Iorddonen, *ar gyfer* Jericho.

13 ¶ Yna Moses ac Eleazar yr offeiriad, a holl bennaduriaid y gynnulleidfa, a aethant i'w cyfarfod hwynt o'r tu allan i'r gwersyll.

14 A digiodd Moses wrth swyddogion y fyddin, capteniaid y miloedd, a chapteniaid y cantoedd, y rhai a ddaethant o frwydr y rhyfel.

15 A dywedodd Moses wrthynt, A adawsoch chwi [i]bob benyw yn fyw?

16 Wele, [k]hwynt, trwy [l]air Balaam, a barasant i feibion Israel wneuthur camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD yn achos Peor; a [m]bu pla y'nghynnulleidfa yr ARGLWYDD.

17 Am hynny [n]lleddwch yn awr bob gwrryw o blentyn; a lleddwch bob benyw a fu iddi a wnaeth â gwr, trwy orwedd gyd †âg ef.

18 A phob plentyn o'r benywaid y rhai ni bu iddynt a wnaethant â gwr, cedwch yn fyw i chwi.

19 Ac [o]arhoswch chwithau o'r tu allan i'r gwersyll saith niwrnod: pob un a laddodd ddyn, a [p]phob un a gyffyrddodd wrth laddedig, ymlanhêwch y trydydd dydd, a'r seithfed dydd, chwi a'ch carcharorion.

20 Pob gwisg hefyd, a phob dodrefnyn croen, a phob gwaith o *flew* geifr, a phob llestr pren, a lanhêwch chwi.

21 ¶ A dywedodd Eleazar yr offeiriad wrth y rhyfelwyr y rhai a aethant i'r rhyfel, Dyma ddeddf y gyfraith a orchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses:

22 Yn unig yr aur, a'r arian, y pres, yr haiarn, yr alcam, a'r plwm;

23 Pob dim a ddïoddefo dân, a dynnwch trwy y tân, a glân fydd; ac etto efe a lanhêir [q]â'r dwfr neillduaeth: a'r hyn oll ni ddïoddefo dân, tynnwch trwy y dwfr *yn unig.*

24 A golchwch eich gwisgoedd ar y seithfed dydd, a glân fyddwch; ac wedi hynny deuwch i'r gwersyll.

25 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

26 Cymmer nifer yr yspail †a gaed, o ddyn ac o anifail, ti ac Eleazar yr offeiriad, a phennau-cenedl y gynnulleidfa:

27 A [r]rhanna y caffaeliad yn ddwy ran; rhwng y rhyfelwyr a aethant i'r filwriaeth, a'r holl gynnulleidfa.

28 A chyfod deyrnged i'r ARGLWYDD gan y rhyfelwyr y rhai a aethant allan i'r filwriaeth; [s]un enaid o *bob* pùm cant o'r dynion, ac o'r eidionau, ac o'r asynod, ac o'r defaid.

29 Cymmerwch *hyn* o'u hanner hwynt, a dyro i Eleazar yr offeiriad, yn ddyrchafael-offrwm yr ARGLWYDD.

30 Ac o hanner meibion Israel y cymmeri un rhan o *bob* deg a deugain, o'r dynion, o'r eidionau, o'r asynod, ac o'r ‖defaid, *ac* o bob anifail, a dod hwynt i'r Lefiaid, [t]y rhai ydynt yn cadw cadwraeth tabernacl yr ARGLWYDD.

31 A gwnaeth Moses ac Eleazar yr offeiriad megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses.

32 A'r caffaeliad, *sef* gweddill yr yspail yr hon a ddygasai pobl y filwriaeth, oedd chwe chan mil a phymtheg a thriugain o filoedd o ddefaid,

33 A deuddeg a thriugain mil o eidionau,

34 Ac un fil a thriugain o asynod,

35 Ac o ddynion, o fenywaid ni buasai iddynt a wnaethant â gwr, trwy orwedd gyd âg ef, ddeuddeng mil ar hugain o eneidiau.

36 A'r hanner, *sef* rhan y rhai a aethant i'r rhyfel, oedd, o rifedi defaid, dri chan mil a dwy ar bymtheg ar hugain o filoedd, a phùm cant;

[c] pen. 10. 9.
[d] Deut. 20. 13. Barn. 21. 11. 1 Sam. 27. 9. 1 Bren. 11. 15, 16.
[e] Edrych Barn. 6. 1, 2, 33.
[f] Jos. 13. 21.
[g] Jos. 13. 22.
[h] Deut. 20. 14.
[i] Edrych Deut. 20. 13. 1 Sam. 15. 3.
[k] pen. 25. 2.
[l] pen. 24. 14. 2 Petr 2. 15.
[m] pen. 25. 9.
[n] Barn. 21. 11.
† Heb. *â gwrryw.*
[o] pen. 5. 2.
[p] pen. 19. 11, &c.
[q] pen. 19. 9, 17.
† Heb. *o'r gaethglud.*
[r] Jos. 22. 8. 1 Sam. 30. 24.
[s] Edrych ad. 30, 47. a pen. 18. 26.
‖ Neu, *geifr, neu, praidd.*
[t] pen. 3. 7, 8, 25, 31, 36.

Cyn CRIST 1452.

37 A theyrnged yr ARGLWYDD o'r defaid oedd chwe chant a phymtheg a thriugain.

38 A'r eidionau *oedd* un fil ar bymtheg ar hugain; a'u teyrnged i'r ARGLWYDD *oedd* ddeuddeg a thriugain.

39 A'r asynod *oedd* ddeng mil ar hugain a phùm cant; a'u teyrnged i'r ARGLWYDD *oedd* un a thriugain.

40 A'r dynion *oedd* un fil ar bymtheg; a'u teyrnged i'r ARGLWYDD *oedd* ddeuddeg enaid ar hugain.

41 A Moses a roddodd deyrnged offrwm dyrchafael yr ARGLWYDD i Eleazar yr offeiriad, [u]megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

[u] Edrych pen. 18. 11, 19.

42 Ac o ran meibion Israel, yr hon a rannasai Moses oddi wrth y milwyr,

43 *Sef* rhan y gynnulleidfa o'r defaid, oedd dri chan mil a dwy ar bymtheg ar hugain o filoedd, a phùm cant;

44 Ac *o*'r eidionau, un fil ar bymtheg ar hugain;

45 Ac *o*'r asynod, deng mil ar hugain a phùm cant;

46 Ac *o*'r dynion, un fil ar bymtheg.

47 Ië, cymmerodd Moses o hanner meibion Israel, un rhan o *bob* deg a deugain, o'r dynion, ac o'r anifeiliaid, ac a'u rhoddes hwynt i'r Lefiaid oedd yn cadw cadwraeth tabernacl yr ARGLWYDD; megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

48 ¶ A'r swyddogion, y rhai *oedd* ar filoedd y llu, a ddaethant at Moses, *sef* capteniaid y miloedd, a chapteniaid y cantoedd:

49 A dywedasant wrth Moses, Dy weision a gymmerasant nifer y gwŷr o ryfel *a roddaist* dan ein dwylaw ni; ac nid oes wr yn eisieu o honom.

50 Am hynny yr ydym yn offrymmu offrwm i'r ARGLWYDD, pob un yr hyn a gafodd, yn offerynau aur, yn gadwynau, yn freichledau, yn fodrwyau, yn glustdlysau, ac yn dorchau, i wneuthur cymmod dros ein heneidiau ger bron yr ARGLWYDD.

51 A chymmerodd Moses ac Eleazar yr offeiriad yr aur ganddynt, y dodrefn gweithgar oll.

52 Ac yr ydoedd holl aur yr offrwm dyrchafael, yr hwn a offrymmasant i'r ARGLWYDD, oddi wrth gapteniaid y miloedd, ac oddi wrth gapteniaid y cantoedd, yn un fil ar bymtheg saith cant a deg a deugain o siclau.

53 ([x]Yspeiliasai y gwŷr o ryfel bob un iddo ei hun)

54 A chymmerodd Moses ac Eleazar yr offeiriad yr aur gan gapteniaid y miloedd a'r cantoedd, ac a'i dygasant i babell y cyfarfod, yn goffadwriaeth dros feibion Israel ger bron yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST 1452.

[x] Deut. 20. 14.

PENNOD XXXII.

1 *Y Reubeniaid a'r Gadiaid yn gofyn eu hetifeddiaeth y tu hwnt i'r Iorddonen.* 6 *Moses yn eu ceryddu hwynt.* 16 *Hwythau yn cynnyg iddo ef ammodau wrth ei fodd.* 33 *Moses yn rhoddi iddynt y wlad.* 39 *Hwythau yn ei goresgyn hi.*

AC yr ydoedd anifeiliaid lawer i feibion Reuben, a llawer iawn i feibion Gad: a gwelsant dir [a]Jazer, a thir Gilead; ac wele y lle yn lle *da* i anifeiliaid.

[a] pen. 21. 32.

2 A meibion Gad a meibion Reuben a ddaethant, ac a ddywedasant wrth Moses, ac wrth Eleazar yr offeiriad, ac wrth bennaduriaid y gynnulleidfa, gan ddywedyd,

3 Ataroth, a Dibon, a Jazer, a [b]Nimrah, a Hesbon, ac Elealeh, a [c]Sebam, a Nebo, a [d]Beon,

[b] ad. 36. *Bethnimrah.*
[c] ad. 38, *Sibmah.*
[d] ad. 38, *Baalmeon.*

4 *Sef* y tir [e]a darawodd yr ARGLWYDD o flaen cynnulleidfa Israel, tir i anifeiliaid *yw* efe; ac *y mae* i'th weision anifeiliaid.

[e] pen. 21. 24, 34.

5 A dywedasant, Os cawsom ffafr yn dy olwg, rhodder y tir hwn i'th weision yn feddiant: na phar i ni fyned dros yr Iorddonen.

6 ¶ A dywedodd Moses wrth feibion Gad, ac wrth feibion Reuben, A â eich brodyr i'r rhyfel, ac a eisteddwch chwithau yma?

7 A phaham y †digalonnwch feibion Israel rhag myned trosodd i'r tir a roddodd yr ARGLWYDD iddynt?

† Heb. *torrwch galon meibion*, &c.

8 Felly y gwnaeth eich tadau, [f]pan anfonais hwynt o Cades-Barnea [g]i edrych y tir.

[f] pen. 13. 3.
[g] Deut. 1. 22.

9 Canys [h]aethant i fynu hyd ddyffryn Escol, a gwelsant y tir; a digalonnasant feibion Israel rhag myned i'r tir a roddasai yr ARGLWYDD iddynt.

[h] pen. 13. 24.

10 Ac ennynodd digllonedd yr ARGLWYDD y dydd hwnnw; ac efe a dyngodd, gan ddywedyd,

11 [i]Dïau na chaiff yr un o'r dynion a ddaethant i fynu o'r Aipht, o fab ugain mlwydd ac uchod, weled y tir a addewais trwy lw i Abraham, i Isaac, ac i Jacob; am [k]na chyflawnasant *wneuthur* ar fy ol i:

[i] pen. 14. 28, 29. Deut 1. 35.
[k] pen. 14. 24, 30.

Cyn CRIST 1452.

12 Ond Caleb mab Jephunneh y Cenezïad, a Josua mab Nun; canys cyflawnasant *wneuthur* ar ol yr ARGLWYDD.

13 Ac ennynodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Israel; a gwnaeth iddynt grwydro yn yr anialwch ddeugain mlynedd, nes darfod yr holl oes a wnaethai ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD.

14 Ac wele, chwi a godasoch yn lle eich tadau, yn gynnyrch dynion pechadurus, i chwanegu ar angerdd llid yr ARGLWYDD wrth Israel.

15 Os dychwelwch oddi ar ei ol ef; yna efe a âd y bobl etto yn yr anialwch, a chwi a ddinystriwch yr holl bobl hyn.

16 ¶ A hwy a ddaethant atto ef, ac a ddywedasant, Corlannau defaid a adeiladwn ni yma i'n hanifeiliaid, a dinasoedd i'n plant.

[i] Jos. 4. 13.

17 A [i]ni a ymarfogwn yn fuan o flaen meibion Israel, hyd oni ddygom hwynt i'w lle eu hun; a'n plant a arhosant yn y dinasoedd caerog, rhag trigolion y tir.

[m] Jos. 22. 4.

18 [m]Ni ddychwelwn ni i'n tai, nes i feibion Israel berchenogi bob un ei etifeddiaeth.

19 Hefyd nid etifeddwn ni gyd â hwynt o'r tu hwnt i'r Iorddonen, ac oddi yno allan; am ddyfod ein hetifeddiaeth i ni o'r tu yma i'r Iorddonen, tu a'r dwyrain.

[n] Deut. 3. 18. Jos. 1. 14.

20 ¶ A [n]dywedodd Moses wrthynt, Os gwnewch y peth hyn, os ymarfogwch i'r rhyfel o flaen yr ARGLWYDD,

21 Os â pob un o honoch dros yr Iorddonen yn arfog o flaen yr ARGLWYDD, nes iddo yrru ymaith ei elynion o'i flaen,

[o] Deut. 3. 20.

22 A [o]darostwng y wlad o flaen yr ARGLWYDD; yna wedi hynny y cewch ddychwelyd, ac y byddwch dïeuog ger bron yr ARGLWYDD, a cher bron Israel; a bydd [p]y tir hwn yn etifeddiaeth i chwi o flaen yr ARGLWYDD.

[p] Deut. 3. 12, 15, 16. Jos. 1. 15. a 13. 8.

23 Ond os chwi ni wna fel hyn; wele, pechu yr ydych yn erbyn yr ARGLWYDD: a gwybyddwch y goddiwedda eich pechod chwi.

24 Adeiledwch i chwi ddinasoedd i'ch plant, a chorlannau i'ch defaid; a gwnewch yr hyn a ddaeth allan o'ch genau.

25 A llefarodd meibion Gad a meibion Reuben wrth Moses, gan ddywedyd, Dy weision a wnant megis y mae fy arglwydd yn gorchymyn.

26 Ein plant, ein gwragedd, ein hanifeiliaid, a'n holl ysgrubliaid, fyddant yma yn ninasoedd Gilead.

[q] Jos. 4. 12.

27 [q]A'th weision a ânt drosodd o flaen yr ARGLWYDD i'r rhyfel, pob un yn arfog i'r filwriaeth, megis y mae fy arglwydd yn llefaru.

[r] Jos. 1. 13.

28 A [r]gorchymynodd Moses i Eleazar yr offeiriad, ac i Josua mab Nun, ac i bennau-cenedl llwythau meibion Israel, o'u plegid hwynt:

29 A dywedodd Moses wrthynt, Os meibion Gad a meibion Reuben a ânt dros yr Iorddonen gyd â chwi, pob un yn arfog i'r rhyfel o flaen yr ARGLWYDD, a darostwng y wlad o'ch blaen; yna rhoddwch iddynt wlad Gilead yn berchenogaeth:

30 Ac onid ânt drosodd gyd â chwi yn arfogion, cymmerant eu hetifeddiaeth yn eich mysg chwi y'ngwlad Canaan.

31 A meibion Gad a meibion Reuben a attebasant, gan ddywedyd, Fel y llefarodd yr ARGLWYDD wrth dy weision, felly y gwnawn ni.

32 Nyni a awn drosodd i dir Canaan yn arfogion o flaen yr ARGLWYDD, fel *y byddo* meddiant ein hetifeddiaeth o'r tu yma i'r Iorddonen gennym ni.

[s] Deut. 3. 12. Jos. 13. 8. a 22. 4.

33 A [s]rhoddodd Moses iddynt, *sef* i feibion Gad, ac i feibion Reuben, ac i hanner llwyth Manasseh mab Joseph, [t]frenhiniaeth Sehon brenhin yr Amoriaid, a brenhiniaeth Og brenhin Basan, y wlad a'i dinasoedd ar hyd y terfynau, *sef* dinasoedd y wlad oddi amgylch.

[t] pen. 21. 24, 33.

34 ¶ A meibion Gad a adeiladasant Dibon, ac Ataroth, ac Aroer,

35 Ac Atroth, Sophan, a [u]Jaazer, a Jogbeah,

[u] ad. 1, 3, *Jazer.*

36 A [x]Beth-nimrah, a Beth-haran, dinasoedd caerog; a chorlannau defaid.

[x] ad. 3, *Nimrah.*

37 A meibion Reuben [y]a adeiladasant Hesbon, Elealeh, a Chiriathaim;

[y] pen. 21. 27.

38 Nebo hefyd, a Baal-meon ([z]wedi troi eu henwau) a Sibmah: ac a ‖enwasant enwau ar y dinasoedd a adeiladasant.

[z] Edrych ad. 3. Jos. 23. 7.
‖ *roisant enwau eraill.*

39 A meibion [a]Machir mab Manasseh a aethant i Gilead, ac a'i hynnillasant hi, ac a yrrasant ymaith yr Amoriaid oedd ynddi.

[a] Gen. 50. 23.

40 A [b]rhoddodd Moses Gilead i Machir mab Manasseh; ac efe a drigodd ynddi.

[b] Deut. 3. 12, 13, 15.

41 Ac aeth [c]Jair mab Manasseh, ac a ynnillodd eu pentrefydd hwynt, ac a'u galwodd hwynt ‖ [d]Hafoth-Jair.

[c] Deut. 3. 14. Jos. 13. 30. 1 Chron. 2. 21, 22.
‖ *Trefydd Jair.*

42 Ac aeth Nobah, ac a ynnillodd Cenath a'i phentrefydd, ac a'i galwodd ar ei enw ei hun, Nobah.

[d] Barn. 10. 4. 1 Bren. 4. 13.

PENNOD XXXIII.

1 *Dwy daith a deugain yr Israeliaid.* 50 *Bod yn rhaid dinystrio y Canaaneaid.*

Cyn CRIST 1452.

DYMA deithiau meibion Israel, y rhai a ddaethant allan o dir yr Aipht, yn eu lluoedd, dan law Moses ac Aaron.

2 A Moses a ysgrifenodd eu mynediad hwynt allan yn ol eu teithiau, wrth orchymyn yr ARGLWYDD: a dyma eu teithiau hwynt yn eu mynediad allan.

[a] Exod. 12. 37. 1491.

3 A hwy a [a] gychwynasant o Rameses yn y mis cyntaf, ar y pymthegfed dydd o'r mis cyntaf: trannoeth wedi y Pasc yr aeth meibion Israel allan [b] â llaw uchel y'ngolwg yr Aiphtiaid oll.

[b] Exod. 14. 8.

[c] Exod. 12. 29.

[d] Exod. 12. 12. a 18. 11. Es. 19. 1.

4 (A'r Aiphtiaid oedd yn claddu pob cyntaf-anedig, [c] y rhai a laddasai yr ARGLWYDD yn eu mysg; [d] a gwnaethai yr ARGLWYDD farn yn erbyn eu duwiau hwynt hefyd)

[e] Exod. 12. 37.

5 [e] A meibion Israel a gychwynasant o Rameses, ac a wersyllasant yn Succoth.

[f] Exod. 13. 20.

6 A [f] chychwynasant o Succoth, a gwersyllasant yn Etham, yr hon *sydd* y'nghwrr yr anialwch.

[g] Exod. 14. 2.

7 A [g] chychwynasant o Etham, a throisant drachefn i Pi-hahiroth, yr hon *sydd* o flaen Baal-Sephon; ac a wersyllasant o flaen Migdol.

[h] Exod. 14. 22. a 15. 22, 23.

8 A chychwynasant o Pi-hahiroth, ac a [h] aethant trwy ganol y môr i'r anialwch; a cherddasant daith tri diwrnod yn anialwch Etham, a gwersyllasant ym Marah.

[i] Exod. 15. 27.

9 A chychwynasant o Marah, [i] a daethant i Elim: ac yn Elim *yr ydoedd* deuddeg o ffynhonnau dwfr, a deg a thriugain o balmwydd; a gwersyllasant yno.

10 A chychwynasant o Elim, a gwersyllasant wrth y môr coch.

[k] Exod. 16. 1.

11 A chychwynasant oddi wrth y môr coch, a [k] gwersyllasant yn anialwch Sin.

12 Ac o anialwch Sin y cychwynasant, ac y gwersyllasant yn Dophcah.

13 A chychwynasant o Dophcah, a gwersyllasant yn Alus.

[l] Exod. 17. 1.

14 A chychwynasant o Alus, a [l] gwersyllasant yn Rephidim, lle nid oedd dwfr i'r bobl i'w yfed.

1490.

[m] Exod. 19. 1, 2.

15 A [m] chychwynasant o Rephidim, a gwersyllasant yn anialwch Sinai.

16 A chychwynasant o anialwch Sinai, a gwersyllasant [n] yn ‖ Cibroth-Hattaafah.

[n] pen. 11. 34.

‖ *Beddau y blys.*

[o] pen. 11. 35.

17 A [o] chychwynasant o Cibroth-Hattaafah, a gwersyllasant yn Haseroth.

18 A chychwynasant o Haseroth, a gwersyllasant yn Rithmah.

19 A chychwynasant o Rithmah, a gwersyllasant yn Rimmon-Pares.

20 A chychwynasant o Rimmon-Pares, a gwersyllasant yn Libnah.

21 A chychwynasant o Libnah, a gwersyllasant yn Rissah.

22 A chychwynasant o Rissah, a gwersyllasant yn Cehelathah.

23 A chychwynasant o Cehelathah, a gwersyllasant ym mynydd Sapher.

24 A chychwynasant o fynydd Sapher, a gwersyllasant yn Haradah.

25 A chychwynasant o Haradah, a gwersyllasant ym Maceloth.

26 A chychwynasant o Maceloth, a gwersyllasant yn Tahath.

27 A chychwynasant o Tahath, a gwersyllasant yn Tarah.

28 A chychwynasant o Tarah, a gwersyllasant ym Mithcah.

29 A chychwynasant o Mithcah, a gwersyllasant yn Hasmonah.

30 A chychwynasant o Hasmonah, a [q] gwersyllasant ym Moseroth.

[q] Deut. 10. 6.

31 A chychwynasant o Moseroth, a gwersyllasant yn Bene-Jaacan.

[r] Edrych Gen. 36. 27. Deut. 10. 6. 1 Chron. 1. 42.

32 A chychwynasant o [r] Bene-Jaacan, a [s] gwersyllasant yn Hor-hagidgad.

[s] Deut. 10. 7.

33 A chychwynasant o Hor-hagidgad, a gwersyllasant yn Jotbathah.

34 A chychwynasant o Jotbathah, a gwersyllasant yn Ebronah.

35 A chychwynasant o Ebronah, a gwersyllasant yn Esion-Gaber

1453.

[t] pen. 20. 1.

36 A chychwynasant o Esion-Gaber, a [t] gwersyllasant yn anialwch Sin; hwnnw *yw* Cades.

[u] pen. 20. 22.

37 A [u] chychwynasant o Cades, a gwersyllasant ym mynydd Hor, y'nghwrr tir Edom.

[x] pen. 20. 25. Deut. 10. 6. a 32. 50.

38 Ac [x] Aaron yr offeiriad a aeth i fynu i fynydd Hor, wrth orchymyn yr ARGLWYDD; ac a fu farw yno, yn y ddeugeinfed flwyddyn wedi dyfod meibion Israel allan o dir yr Aipht, yn y pummed mis, ar y *dydd* cyntaf o'r mis.

1452.

39 Ac Aaron *oedd* fab tair blwydd ar hugain a chant pan fu farw ym mynydd Hor.

[y] pen. 21. 1, &c.

40 A [y] brenhin Arad y Canaanead, yr hwn oedd yn trigo yn y dehau yn nhir Canaan, a glybu o ddyfodiad meibion Israel.

[z] pen. 21. 4.

41 A [z] chychwynasant o fynydd Hor, a gwersyllasant yn Salmonah.

42 A chychwynasant o Salmonah, a gwersyllasant yn Punon.

[a] pen. 21. 10.

[b] pen. 21. 11.

43 A chychwynasant o Punon, a [a] gwersyllasant yn Oboth.

‖ Neu, *Carneddau Abarim.*

44 A [b] chychwynasant o Oboth, a gwersyllasant yn ‖ Ije-Abarim, ar derfyn Moab.

Cyn CRIST 1452.

45 A chychwynasant o Ije-Abarim, a gwersyllasant yn Dibon-Gad.

46 A chychwynasant o Dibon-Gad, a gwersyllasant yn Almon-[c] Diblathaim.

47 A chychwynasant o Almon-Diblathaim, a gwersyllasant ym mynyddoedd Abarim, o flaen Nebo.

48 A chychwynasant o fynyddoedd Abarim, a [d] gwersyllasant yn rhosydd Moab, wrth yr Iorddonen, *ar gyfer* Jericho.

49 A gwersyllasant wrth yr Iorddonen, o Beth-Jesimoth hyd ‖ [e] wastadedd Sittim, yn rhosydd Moab.

50 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, yn rhosydd Moab, wrth yr Iorddonen, *ar gyfer* Jericho, gan ddywedyd,

51 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, [f] Gan eich bod chwi yn myned dros yr Iorddonen, i dir Canaan;

52 [g] Gyrrwch ymaith holl drigolion y tir o'ch blaen, a dinystriwch eu holl luniau hwynt; dinystriwch hefyd eu holl ddelwau tawdd, a difwynwch hefyd eu holl uchelfeydd hwynt.

53 A goresgynwch y tir, a thrigwch ynddo: canys rhoddais y tir i chwi i'w berchenogi.

54 [h] Rhennwch hefyd y tir yn etifeddiaeth rhwng eich teuluoedd wrth goelbren; i'r aml chwanegwch ei etifeddiaeth, ac i'r anaml prinhêwch ei etifeddiaeth; bydded eiddo *pob un y man* lle yr êl y coelbren allan iddo; yn ol llwythau eich tadau yr etifeddwch.

55 Ac oni yrrwch ymaith breswylwyr y tir o'ch blaen; yna *y bydd* y rhai a weddillwch o honynt [i] yn gethri yn eich llygaid, ac yn ddrain yn eich ystlysau, a blinant chwi yn y tir y trigwch ynddo.

56 A bydd, megis yr amcenais wneuthur iddynt hwy, y gwnaf i chwi.

[c] Ezec. 6. 14.

[d] pen. 22. 1.

‖ Neu, *Abel.*

[e] pen. 25. 1. Jos. 2. 1.

[f] Deut. 7. 2. Jos. 11. 12.

[g] Exod. 23. 24, 33. a 34. 13. Deut. 7. 2, 5. a 12. 3.

[h] pen. 26. 55.

[i] Jos. 23. 13. Barn. 2. 3. Edrych Exod. 23. 33.

PENNOD XXXIV.

1 *Terfynau y wlad.* 16 *Enwau y rhai a rannant y tir.*

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses gan ddywedyd,

2 Gorchymyn i feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan ddeloch chwi i dir Canaan (dyma y tir a syrth i chwi yn etifeddiaeth, *sef* gwlad Canaan a'i therfynau)

3 A'ch tu [a] dehau fydd o anialwch Sin ger llaw Edom; a therfyn y dehau fydd i chwi o gwrr [b] y môr heli tu a'r dwyrain.

4 A'ch terfyn a amgylchyna o'r dehau i ryw Acrabbim, ac a â trosodd i Sin; a'i fynediad allan fydd o'r dehau i Cades-Barnea, ac a â allan i [c] Hasar-Adar, a throsodd i Asmon,

5 A'r terfyn a amgylchyna o Asmon i afon yr Aipht; a'i fynediad ef allan a fydd tu a'r † gorllewin.

6 A therfyn y gorllewin fydd y môr mawr i chwi; *sef* y terfyn hwn fydd i chwi yn derfyn gorllewin.

7 A hwn fydd terfyn y gogledd i chwi: o'r môr mawr y tueddwch i fynydd Hor.

8 O fynydd Hor y tueddwch nes dyfod [d] i Hamath; a mynediad y terfyn fydd i Sedad.

9 ¶ A'r terfyn a â allan tu a Ziphron; a'i ddiwedd ef fydd yn Hasar-Enan: hwn fydd terfyn y gogledd i chwi.

10 A therfynwch i chwi yn derfyn y dwyrain o Hasar-Enan i Sepham.

11 Ac aed y terfyn i waered o Sepham i Riblah, ar du dwyrain Ain; a disgyned y terfyn, ac âed hyd † ystlys môr Cinnereth tu a'r dwyrain.

12 A'r terfyn a â i waered tu a'r Iorddonen; a'i ddiwedd fydd y môr heli. Dyma y tir fydd i chwi a'i derfynau oddi amgylch.

13 A gorchymynodd Moses i feibion Israel, gan ddywedyd, Dyma y tir a rennwch yn etifeddiaethau wrth goelbren, yr hwn a orchymynodd yr ARGLWYDD ei roddi i'r naw llwyth, ac i'r hanner llwyth.

14 [e] Canys cymmerasai llwyth meibion Reuben yn ol tŷ eu tadau, a llwyth meibion Gad yn ol tŷ eu tadau, a hanner llwyth Manasseh, cymmerasant, *meddaf*, eu hetifeddiaeth.

15 Dau lwyth a hanner llwyth a gymmerasant eu hetifeddiaeth o'r tu yma i'r Iorddonen, *yn agos* i Jericho, tu a'r dwyrain a chodiad *haul.*

16 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD *hefyd* wrth Moses, gan ddywedyd,

17 Dyma enwau y gwŷr a rannant y tir yn etifeddiaethau i chwi: [f] Eleazar yr offeiriad, a Josua, mab Nun.

18 Ac un pennaeth o bob llwyth a gymmerwch, i rannu y tir yn etifeddiaethau.

19 Ac fel dyma enwau y gwŷr: o lwyth Judah, Caleb mab Jephunneh.

20 Ac o lwyth meibion Simeon, Semuel mab Ammihud.

21 O lwyth Benjamin, Elidad mab Cislon.

22 A Bucci mab Jogli, yn bennaeth o lwyth meibion Dan.

[a] Jos. 15. 1.

[b] Gen. 14. 3.

[c] Edrych Jos. 15. 3.

† Heb. *môr.*

[d] 2 Bren. 14. 25.

† Heb. *ysgwydd.*

[e] pen. 32. 33. Jos. 14. 2, 3.

[f] Jos. 14. 1. a 19. 51.

Cyn CRIST 1452.

23 O feibion Joseph, Hanïel mab Ephod, yn bennaeth dros lwyth meibion Manasseh.

24 Cemuel hefyd mab Siphtan, yn bennaeth dros lwyth meibion Ephraim.

25 Ac Elisaphan mab Pharnach, yn bennaeth dros lwyth meibion Zabulon.

26 Paltïel hefyd mab Asan, yn bennaeth dros lwyth meibion Issachar.

27 Ac Ahihud mab Salomi, yn bennaeth dros lwyth meibion Aser.

28 Ac yn bennaeth dros lwyth meibion Naphtali, Pedahel mab Ammihud.

29 Dyma y rhai a orchymynodd yr ARGLWYDD iddynt rannu etifeddiaethau i feibion Israel, yn nhir Canaan.

PENNOD XXXV.

1 *Rhoddi wyth dref a deugain a'u pentrefi i'r Lefiaid, a'u mesur.* 6 *Chwech o'r rhai hynny yn drefydd noddfa.* 9 *Cyfraith llawruddiaeth:* 31 *ac nas gellir ei ddiwygio.*

1451. ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, yn rhosydd Moab, wrth yr Iorddonen, *yn agos i* Jericho, gan ddywedyd,

[a] Jos. 14. 3, 4. a 21. 2. 2 [a] Gorchymyn i feibion Israel, roddi o honynt i'r Lefiaid, o etifeddiaeth eu meddiant, ddinasoedd i drigo ynddynt: rhoddwch *hefyd* i'r Lefiaid faes pentrefol wrth y dinasoedd o'u hamgylch.

3 A'r dinasoedd fyddant iddynt i drigo *ynddynt;* a'u pentrefol-feusydd fyddant i'w hanifeiliaid, ac i'w cyfoeth, ac i'w holl fwystfilod.

4 A meusydd pentrefol y dinasoedd y rhai a roddwch i'r Lefiaid, *a gyrhaeddant* o fur y ddinas tu ag allan, fil o gufyddau o amgylch.

5 A mesurwch o'r tu allan i'r ddinas, o du y dwyrain ddwy fil o gufyddau, a thu a'r dehau ddwy fil o gufyddau, a thu a'r gorllewin ddwy fil o gufyddau, a thu a'r gogledd ddwy fil o gufyddau; a'r ddinas *fydd* yn y canol: hyn fydd iddynt yn feusydd pentrefol y dinasoedd.

[b] Deut. 4. 41. Jos. 20. 2. a 21. 3, 21. 6 Ac o'r dinasoedd a roddwch i'r Lefiaid, *bydded* [b] chwech yn ddinasoedd noddfa, y rhai a roddwch, fel y gallo y llawruddiog ffoi yno: a rhoddwch ddwy ddinas a deugain attynt yn ychwaneg.

7 Yr holl ddinasoedd a roddwch i'r Lefiaid, *fyddant* wyth ddinas a deugain, hwynt a'u pentrefol feusydd.

[c] pen. 26. 54. 8 A'r dinasoedd y rhai a roddwch, *fydd* o feddiant meibion Israel: [c] oddi ar yr aml *eu dinasoedd*, y rhoddwch yn aml; ac oddi ar y prin, y rhoddwch yn brin: pob un yn ol ei etifeddiaeth a etifeddant, a rydd i'r Lefiaid o'i ddinasoedd.

Cyn CRIST 1451.

9 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

10 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, [d] Pan eloch dros yr Iorddonen i dir Canaan;

[d] Deut. 19. 2. Jos. 20. 2.

[e] Exod. 21. 13. 11 Yna [e] gosodwch i chwi ddinasoedd; dinasoedd noddfa fyddant i chwi: ac yno y ffŷ y llawruddiog a laddo ddyn mewn amryfusedd.

12 A'r dinasoedd fyddant i chwi yn noddfa rhag y dïalydd; fel na ladder y llawruddiog, hyd oni safo ger bron y gynnulleidfa mewn barn.

13 Ac *o'r* dinasoedd y rhai a roddwch, chwech fydd i chwi yn ddinasoedd noddfa.

[f] Deut. 4. 41. Jos. 20. 8. 14 [f] Tair dinas a roddwch o'r tu yma i'r Iorddonen, a thair dinas a roddwch yn nhir Canaan: dinasoedd noddfa fyddant hwy.

15 I feibion Israel, ac i'r dïeithr, ac i'r ymdeithydd *a fyddo* yn eu mysg, y bydd y chwe dinas hyn yn noddfa; fel y gallo pob un a laddo ddyn mewn amryfusedd, ffoi yno.

[g] Exod. 21. 12, 14. Lef. 14. 17. 16 Ac [g] os âg offeryn haiarn y tarawodd ef, fel y bu farw, llawruddiog *yw* efe: lladder y llawruddiog yn farw.

17 Ac os â charreg law, yr hon y byddai efe farw o'i phlegid, y tarawodd ef, a'i farw; llawruddiog *yw* efe: lladder y llawruddiog yn farw.

18 Neu *os* efe a'i tarawodd ef â llawffon, yr hon y byddai efe farw o'i phlegid, a'i farw; llawruddiog *yw* efe: lladder y llawruddiog yn farw.

19 Dïalydd y gwaed a ladd y llawruddiog: pan gyfarfyddo âg ef, efe a'i lladd ef.

[h] Deut. 19. 11. 20 Ac [h] os mewn câs y gwthia efe ef, neu y teifl atto mewn bwriad, fel y byddo efe farw;

21 Neu ei daro ef â'i law, mewn galanasdra, fel y byddo farw: lladder yn farw yr hwn a'*i* tarawodd; llofrudd *yw* hwnnw: dïalydd y gwaed a ladd y llofrudd, pan gyfarfyddo âg ef.

[i] Exod. 21. 13. 22 Ond os yn ddisymmwth, [i] heb alanasdra, y gwthia efe ef, neu y teifl atto un offeryn yn ddifwriad;

23 Neu *ei daro ef* â charreg, y byddai efe farw o'i phlegid, heb *ei* weled *ef;* a pheri *iddi* syrthio arno, fel y byddo farw, ac efe heb *fod* yn elyn, ac heb geisio niwed iddo ef:

24 Yna barned y gynnulleidfa rhwng

Cyn CRIST 1451.

y tarawydd a dïalydd y gwaed, yn ol y barnedigaethau hyn.

25 Ac achubed y gynnulleidfa y llofrudd o law dïalydd y gwaed, a thröed y gynnulleidfa ef i ddinas ei noddfa, yr hon y ffodd efe iddi: a thriged yntau ynddi hyd farwolaeth yr arch-offeiriad, [k]yr hwn a enneiniwyd â'r olew cyssegredig.

26 Ac os y llofrudd gan fyned a â allan o derfyn dinas ei noddfa, yr hon y ffôdd efe iddi;

27 A'i gael o ddïalydd y gwaed allan o derfyn dinas ei noddfa, a lladd o ddïalydd y gwaed y llofrudd; †na *rodder hawl* gwaed yn ei erbyn:

28 Canys o fewn dinas ei noddfa y dyly drigo, hyd farwolaeth yr arch-offeiriad: ac wedi marwolaeth yr arch-offeiriad, dychweled y llofrudd i dir ei etifeddiaeth.

29 A hyn fydd i chwi yn ddeddf farnedig trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl drigfannau.

30 Pwy bynnag a laddo ddyn, [l]wrth a ddywedo tystion y lleddir y llofrudd: ac un tyst ni chaiff dystiolaethu yn erbyn dyn, i *beri iddo* farw.

31 Hefyd, na chymmerwch iawn am einioes y llofrudd, yr hwn sydd euog i farw; ond lladder ef yn farw.

32 Ac na chymmerwch iawn gan yr hwn a ffodd i ddinas ei noddfa, er cael dychwelyd i drigo yn y tir, hyd farwolaeth yr offeiriad;

33 Fel na halogoch y tir *yr ydych* ynddo: canys y gwaed hwn [m]a haloga y tir: †a'r tir ni lanhêir oddi wrth y gwaed a dywallter arno, ond â gwaed yr hwn a'i tywalltodd.

34 Am hynny nac aflanhâ y tir y trigoch ynddo, yr hwn yr ydwyf fi yn preswylio yn ei ganol: canys myfi yr ARGLWYDD *ydwyf* yn preswylio yng nghanol meibion Israel.

PENNOD XXXVI.

1 *Bod yn rhaid i etifeddesau 5 briodi yn eu llwythau eu hunain; 7 rhag symmudo yr etifeddiaeth oddi wrth y llwyth.* 10 *Merched Salphaad yn priodi meibion eu hewythr frawd eu tad.*

PENNAU cenedl tylwyth meibion Gilead, mab Machir, mab Manasseh, o dylwyth meibion Joseph, a ddaethant hefyd, ac a lefarasant ger bron Moses, a cher bron y pennaduriaid, *sef* pennau cenedl meibion Israel;

2 Ac a ddywedasant, [a]Yr ARGLWYDD a orchymynodd i'm harglwydd roddi y tir yn etifeddiaeth i feibion Israel wrth goelbren: a'm [b]harglwydd a orchymynwyd gan yr ARGLWYDD, i roddi etifeddiaeth Salphaad ein brawd i'w ferched.

3 Os hwy a fyddant wragedd i rai o feibion llwythau *eraill* meibion Israel; yna y tynnir ymaith eu hetifeddiaeth hwynt oddi wrth etifeddiaeth ein tadau ni, ac a'i chwanegir at etifeddiaeth y llwyth y byddant hwy eiddynt: a phrinhêir ar randir ein hetifeddiaeth ni.

4 A phan fyddo [c]y jubili i feibion Israel, yna y chwanegir eu hetifeddiaeth hwynt at etifeddiaeth llwyth y rhai y byddant hwy eiddynt: a thorrir eu hetifeddiaeth hwynt oddi wrth etifeddiaeth llwyth ein tadau ni.

5 A gorchymynodd Moses i feibion Israel, yn ol gair yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Mae llwyth meibion Joseph yn dywedyd yn uniawn.

6 Dyma y ‖gair a orchymynodd yr ARGLWYDD am ferched Salphaad, gan ddywedyd, Byddant wragedd i'*r rhai* y byddo da yn eu golwg eu hun; ond i rai o dylwyth llwyth eu tad eu hun y byddant yn wragedd.

7 Felly ni threigla etifeddiaeth meibion Israel o lwyth i lwyth: canys glynu a wna pob un o feibion Israel yn etifeddiaeth llwyth ei dadau ei hun.

8 A [e]phob merch yn etifeddu etifeddiaeth o lwythau meibion Israel, a fydd wraig i un o dylwyth llwyth ei thad ei hun; fel yr etifeddo meibion Israel bob un etifeddiaeth ei dadau ei hun.

9 Ac na threigled etifeddiaeth o lwyth i lwyth arall; canys llwythau meibion Israel a lynant bob un yn ei etifeddiaeth ei hun.

10 Megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses, felly y gwnaeth merched Salphaad.

11 [f]Canys Malah, Tirsah, a Hoglah, a Milcah, a Noah, merched Salphaad, fuant yn wragedd i feibion eu hewythredd.

12 †*I wŷr* o dylwyth Manasseh, mab Joseph, y buant yn wragedd; a thrigodd eu hetifeddiaeth hwynt wrth lwyth tylwyth eu tad.

13 Dyma y gorchymynion a'r barnedigaethau a orchymynodd yr ARGLWYDD i feibion Israel, trwy law Moses, yn rhosydd Moab, wrth yr Iorddonen, *yn agos i* Jericho.

Cyn CRIST 1451.

[b] pen. 27. 1. 7, [i] Jos. 17. 3, 4.

[c] Lef. 25. 10.

‖ *peth.*

[e] 1 Chron. 23. 22.

[f] pen. 27. 1.

† Heb. *rai oeddynt o.*

[k] Exod. 29. 7. Lef. 4. 3. a 21. 10.

† Heb. *ni bydd gwaed iddo.*

[l] Deut. 17. 6. a 19. 15. Matt. 18. 16. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.

[m] Mic. 4. 11.

† Heb. *ac nid eill bod dim iawn dros y tir.*

[a] pen. 26. 55. a 33. 54.

PUMMED LLYFR MOSES,

YR HWN A ELWIR

DEUTERONOMIUM.

PENNOD I.

1 *Araith Moses yn niwedd y ddeugeinfed flwyddyn, yn adrodd ar fyrr eiriau yr holl ystori,* 6 *am addewid Duw,* 13 *am osod swyddogion arnynt,* 19 *am ddanfon yr ysbïwyr i chwilio y wlad,* 34 *am ddigofaint Duw am eu hanghrediniaeth,* 41 *a'u hanufudd-dod hwy.*

Cyn CRIST 1451.

DYMA y geiriau a ddywedodd Moses wrth holl Israel, o'r tu yma i'r Iorddonen, yn yr anialwch, ar y rhos gyferbyn a'r ‖*môr* coch, rhwng Paran, a Tophel, a Laban, a Hazeroth, a Dizahab.

‖ Neu, *Suph.*

2 (*Taith* un diwrnod ar ddeg *sydd* o Horeb, ffordd *yr eir* i fynydd Seir, hyd Cades-Barnea)

3 A bu yn y ddeugeinfed flwyddyn, yn yr unfed mis ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, i Moses lefaru wrth feibion Israel, yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD iddo *ei ddywedyd* wrthynt;

1451.

4 [a]Wedi iddo ladd Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon, ac Og brenhin Basan, yr hwn oedd yn trigo yn Astaroth, o fewn Edrei;

[a] Num. 21. 24, 33.

5 O'r tu yma i'r Iorddonen, y'ngwlad Moab, y dechreuodd Moses egluro y gyfraith hon, gan ddywedyd,

6 Yr ARGLWYDD ein DUW a lefarodd wrthym ni yn Horeb, gan ddywedyd, [b]Digon i chwi drigo *hyd yn hyn* yn y mynydd hwn:

1491.

[b] Edrych Exod. 19. 1. Num. 10. 11.

7 Dychwelwch a chychwynwch rhagoch, ac ewch i fynydd yr Amoriaid, ac i'w holl †gyfagos *leoedd;* i'r rhos, i'r mynydd, ac i'r dyffryn, ac i'r dehau, ac i borthladd y môr, i dir y Canaaneaid, ac i Libanus, hyd yr afon fawr, afon Euphrates.

† Heb. *gymmydogion.*

8 Wele, ‖rhoddais y wlad o'ch blaen chwi: ewch i mewn, a pherchenogwch y wlad yr hon a dyngodd yr ARGLWYDD i'ch tadau chwi, i [c]Abraham, i Isaac, ac i Jacob, ar *ei* rhoddi iddynt, ac i'w had ar eu hol hwynt.

‖ *gosodais.*

[c] Gen. 12. 7. a 15. 18. a 17. 7, 8. a 26. 4. a 28. 13.

9 ¶ A [d]mi a leferais wrthych yr amser hwnnw, gan ddywedyd, Ni allaf fi fy hun eich cynnal chwi:

10 Yr ARGLWYDD eich DUW a'ch lliosogodd chwi; ac wele, [e]chwi heddyw fel sêr y nefoedd o liosowgrwydd.

11 ([f]ARGLWYDD DDUW eich tadau a'ch cynnyddo yn fil llïosoccach nag *ydych,* ac a'ch bendithio, [g]fel y llefarodd efe wrthych)

12 Pa wedd y dygwn fy hun eich blinder, a'ch baich, a'ch ymryson chwi?

13 Moeswch i chwi wŷr doethion, a deallus, a rhai hynod trwy eich llwythau; fel y gosodwyf hwynt yn bennau arnoch chwi.

14 Ac attebasoch fi, a dywedasoch, Da *yw* gwneuthur y peth a ddywedaist.

15 Cymmerais gan hynny bennau eich llwythau chwi, *sef* gwŷr doethion, a rhai hynod, ac a'u †gwneuthum hwynt yn bennau arnoch; *sef* yn gapteniaid ar filoedd, ac yn gapteniaid ar gantoedd, ac yn gapteniaid ar ddegau a deugain, ac yn gapteniaid ar ddegau, ac yn swyddogion yn eich llwythau chwi.

† Heb. *rhoddais.*

16 A'r amser hwnnw y gorchymynais i'ch barnwyr chwi, gan ddywedyd, Gwrandewch *ddadleuon* rhwng eich brodyr, a [h]bernwch yn gyfiawn rhwng gwr a'i [i]frawd, ac â'r dïeithr *sydd* gyd âg ef.

17 [k]Na chydnabyddwch wynebau mewn barn; gwrandewch ar y lleiaf, yn gystal ag ar y mwyaf: nac ofnwch wyneb gwr; oblegid [l]y farn *sydd* eiddo DUW: a'r peth a fydd rhy galed i chwi, a ddygwch attaf fi, a mi a'i gwrandawaf.

18 Gorchymynais i chwi hefyd yr amser hwnnw yr holl bethau *a ddylech* eu gwneuthur.

19 ¶ A phan fudasom o Horeb, ni a gerddasom trwy yr holl anialwch mawr

1490.

Cyn CRIST 1451.

[d] Exod. 18. 18.

[e] Gen. 15. 5.

[f] 2 Sam. 24. 3.

[g] Gen. 15. 5. a 22. 17. a 26. 4. Exod. 32. 13.

[h] Ioan 7. 24.

[i] Lef. 24. 22.

[k] Lef. 19. 15. pen. 16. 19. 1 Sam. 16. 7. Diar. 24. 23. Iago 2. 1.

[l] 2 Chron. 19. 6.

Cyn CRIST 1451.

ac ofnadwy hwnnw, yr hwn a welsoch ffordd *yr eir i* fynydd yr Amoriaid, fel
[m] Num. 13. 26. y gorchymynasai yr ARGLWYDD ein DUW i ni: ac [m] a ddaethom i Cades-Barnea.

20 A dywedais wrthych, Daethoch hyd fynydd yr Amoriaid, yr hwn y mae yr ARGLWYDD ein DUW yn ei roddi i ni.

21 Wele yr ARGLWYDD dy DDUW a roddes y wlad o'th flaen: dos i fynu *a* pherchenoga *hi,* fel y llefarodd ARGLWYDD DDUW dy dadau wrthyt; nac ofna, ac na lwfrhâ.

22 ¶ A chwi oll a ddaethoch attaf, ac a ddywedasoch, Anfonwn wŷr o'n blaen, a hwy a chwiliant y wlad i ni, ac a fynegant beth i ni am y ffordd yr awn i fynu ar hyd-ddi, ac am y dinasoedd y deuwn i mewn iddynt.

1490. 23 A'r peth oedd dda yn fy ngolwg:
[a] Num. 13. 3. ac [n] mi a gymmerais ddeuddengwr o honoch, un gwr o *bob* llwyth.

[o] Num. 13. 23. 24 A [o] hwy a droisant, ac a aethant i fynu i'r mynydd, ac a ddaethant hyd ddyffryn Escol, ac a'i chwiliasant ef.

25 Ac a gymmerasant o ffrwyth y tir yn eu llaw, ac a'*i* dygasant i waered attom ni, ac a ddygasant air i ni drachefn, ac a ddywedasant, Da *yw* y wlad y mae yr ARGLWYDD ein DUW yn ei rhoddi i ni.

[p] Num. 14. 1. 26 [p] Er hynny ni fynnech fyned i fynu, ond gwrthryfelasoch yn erbyn gair yr ARGLWYDD eich DUW.

27 Grwgnachasoch hefyd yn eich pebyll, a dywedasoch, Am gasâu o'r ARGLWYDD nyni, y dug efe ni allan o dir yr Aipht i'n rhoddi yn llaw yr Amoriaid, i'n difetha.

† Heb. *doddasant ein calonnau.* 28 I ba le yr awn i fynu? ein brodyr † a'n digalonnasant ni, gan ddywedyd,
[q] Num. 13. 28, 32, 33. [q] Pobl fwy a ‖ hŵy nâ nyni *ydynt;*
‖ *thàlach.* [r] dinasoedd mawrion a chaerog hyd y
[r] pen. 9. 1. nefoedd: meibion [s] yr Anaciaid hefyd a
[s] Num. 13. 28. welsom ni yno.

29 Yna y dywedais wrthych, Nac arswydwch, ac nac ofnwch rhagddynt hwy.

[t] Exod. 14. 14, 25. Neh. 4. 20. 30 [t] Yr ARGLWYDD eich DUW, yr hwn sydd yn myned o'ch blaen, efe a ymladd drosoch, yn ol *yr hyn* oll a wnaeth *efe* eroch chwi yn yr Aipht o flaen eich llygaid;

[u] pen. 32. 11, 12. Es. 46. 3, 4. a 63. 9. Hos. 11. 3. 31 Ac yn yr anialwch, lle y gwelaist *fel* [u] y'th ddug yr ARGLWYDD dy DDUW, fel y dwg gwr ei fab, yn yr holl ffordd a gerddasoch, nes eich dyfod i'r man yma.

32 Etto yn y peth hyn ni chredasoch chwi yn yr ARGLWYDD eich DUW.

Cyn CRIST 1451.

[x] Exod. 13. 21. 33 [x] Yr hwn oedd yn myned o'ch blaen chwi ar hyd y ffordd, [y] i chwilio i
[y] Num. 10. 33, Exec. 20. 6. chwi *am* le i wersyllu; y nos mewn tân, i ddangos i chwi pa ffordd yr âech, a'r dydd mewn cwmmwl.

34 A chlybu yr ARGLWYDD lais eich geiriau; ac a ddigiodd, ac a dyngodd, gan ddywedyd,

[z] Num. 14. 22. Ps. 95. 11. 35 [z] Dïau na chaiff yr un o'r dynion hyn, o'r genhedlaeth ddrwg hon, weled y wlad dda yr hon y tyngais ar ei rhoddi i'ch tadau chwi;

1491.

[a] Jos. 14. 9. 36 [a] Oddi eithr Caleb mab Jephunneh: efe a'i gwel hi, ac iddo ef y rhoddaf y wlad y sangodd efe arni, ac i'w feibion; o achos [b] cyflawni o hono *wneuthur* ar ol yr ARGLWYDD.

[b] Num. 14. 24.

[c] Num. 20. 12. a 27. 14. pen. 3. 26. a 4. 21. a 34. 4. 37 [c] Wrthyf finnau hefyd y digiodd yr ARGLWYDD o'ch plegid chwi, gan ddywedyd, Tithau hefyd ni chei fyned i mewn yno.

38 Josua mab Nun, yr hwn sydd yn sefyll ger dy fron di, efe a â i mewn yno: cadarnhâ di ef; canys efe a'i rhan hi yn etifeddiaeth i Israel.

39 Eich plant hefyd, y rhai y dywedasoch y byddent yn yspail, a'ch meibion chwi, y rhai ni wyddant heddyw na da na drwg, hwynt-hwy a ânt i mewn yno, ac iddynt hwy y rhoddaf hi, a hwy a'i perchenogant hi.

40 Trowch chwithau, ac ewch i'r anialwch ar hyd ffordd y môr coch.

[d] Num. 14. 40. 41 Yna yr attebasoch, ac a ddywedasoch wrthyf, [d] Pechasom yn erbyn yr ARGLWYDD: nyni a âwn i fynu ac a ymladdwn, yn ol yr hyn oll a orchymynodd yr ARGLWYDD ein DUW i ni. A gwisgasoch bob un ei arfau rhyfel, ac a ymroisoch i fyned i fynu i'r mynydd.

42 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Dywed wrthynt, Nac ewch i fynu, ac na ryfelwch; oblegid nid ydwyf fi yn eich mysg chwi; rhag eich taro o flaen eich gelynion.

43 Felly y dywedais wrthych; ond ni wrandawsoch, eithr gwrthryfelasoch yn erbyn gair yr ARGLWYDD; rhyfygasoch hefyd, ac aethoch i fynu i'r mynydd.

[e] Ps. 118. 12. 44 A daeth allan yr Amoriaid, *oedd* yn trigo yn y mynydd hwnnw, i'ch cyfarfod chwi; ac a'ch ymlidiasant fel y gwnai [e] gwenyn, ac a'ch difethasant chwi yn Seir, hyd Hormah.

45 A dychwelasoch, ac wylasoch ger

bron yr ARGLWYDD: ond ni wrandawodd yr ARGLWYDD ar eich llef, ac ni roddes glust i chwi.

46 Ac arhosasoch yn Cades ddyddiau lawer, megis y dyddiau yr arhosasoch *o'r blaen.*

PENNOD II.

1 *Moses yn myned rhagddo yn yr ystori; ac yn dangos, nad oedd iddynt hwy a wnaent â'r Edomiaid,* 9 *na'r Moabiaid,* 17 *na'r Ammoniaid;* 24 *ond gorchfygu a wnaethant Sehon yr Amoriad.*

YNA y troisom, ac yr aethom i'r anialwch, *ar hyd* ffordd y môr coch, [a] fel y dywedasai yr ARGLWYDD wrthyf, ac a amgylchasom fynydd Seir ddyddiau lawer.

2 Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrthyf, gan ddywedyd,

3 [b] Digon i chwi amgylchu y mynydd hwn *hyd yn hyn:* ymchwelwch rhagoch tu a'r gogledd.

4 A gorchymyn i'r bobl, gan ddywedyd, [d] *Yr ydych* i dramwyo trwy derfynau eich brodyr, meibion Esau, y rhai sydd yn trigo yn Seir: a hwythau a ofnant rhagoch: ond ymgedwch yn ddyfal.

5 Nac ymyrrwch arnynt: o herwydd ni roddaf i chwi o'u tir hwynt gymmaint a † lled troed; [d] canys yn etifeddiaeth i Esau y rhoddais fynydd Seir;

6 Prynwch fwyd ganddynt am arian, fel y bwyttâoch; a phrynwch hefyd ddwfr ganddynt am arian, fel yr yfoch.

7 Canys yr ARGLWYDD dy DDUW a'th fendithiodd di yn holl waith dy law: gwybu dy gerdded yn yr anialwch mawr hwn: y deugain mlynedd hyn *y bu* yr ARGLWYDD dy DDUW gyd â thi, ni bu arnat eisieu dim.

8 Ac wedi ein myned heibio oddi wrth ein brodyr, meibion Esau, y rhai ydynt yn trigo yn Seir, o ffordd y rhos o Elath, ac o Esion-Gaber, ni a ddychwelasom, ac a aethom ar hyd ffordd anialwch Moab.

9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Na ‖ orthrymma Moab, ac nac ymgynnull i ryfel yn eu herbyn hwynt: oblegid ni roddaf i ti feddiant o'i dir ef; o herwydd i [e] feibion Lot y rhoddais [f] Ar yn etifeddiaeth.

10 ([g] Yr Emiaid o'r blaen a gyfanneddasant ynddi; pobl fawr ac aml, ac uchel fel [h] yr Anaciaid;

11 Yn gawri y cymmerwyd hwynt hefyd, fel yr Anaciaid; a'r Moabiaid a'u galwent hwy yn Emiaid.

12 [i] Yr Horiaid hefyd a breswyliasant yn Seir o'r blaen; a meibion Esau a † ddaeth ar eu hol hwynt, ac a'u difethasant o'u blaen, a thrigasant yn eu lle hwynt, fel y gwnaeth Israel i wlad ei etifeddiaeth yntau, yr hon a roddes yr ARGLWYDD iddynt)

13 *Yna y dywedais,* Cyfodwch yn awr, a thramwywch rhagoch dros ‖ [k] afon Zared. A ni a aethom dros afon Zared.

14 A'r dyddiau y cerddasom o [l] Cades-Barnea, hyd pan ddaethom dros afon Zared, *oedd* onid dwy flynedd deugain; nes darfod holl genhedlaeth y gwŷr o ryfel o ganol y gwersyllau, fel y tyngasai yr ARGLWYDD wrthynt.

15 Canys llaw yr ARGLWYDD ydoedd yn eu herbyn hwynt, i'w torri hwynt o ganol y gwersyll, hyd oni ddarfuant.

16 ¶ A bu, wedi darfod yr holl ryfelwyr, a'u marw o blith y bobloedd,

17 Lefaru o'r ARGLWYDD wrthyf, gan ddywedyd,

18 Tydi heddyw wyt ar fyned trwy derfynau Moab, *sef trwy* Ar.

19 A *phan* ddelech di gyferbyn â meibion Ammon, na orthrymma hwynt, ac nac ymyrr arnynt; oblegid ni roddaf feddiant o dir meibion Ammon i ti; canys rhoddais ef yn etifeddiaeth [m] i feibion Lot.

20 (Yn wlad cawri hefyd y cyfrifwyd hi: cawri a breswyliasant ynddi o'r blaen; a'r Ammoniaid a'u galwent hwy [n] yn Zamzummiaid:

21 Pobl fawr ac aml, ac uchel fel yr Anaciaid. A'r ARGLWYDD a'u difethodd hwynt o'u blaen hwy; a hwy a ddaethant ar eu hol hwynt, ac a drigasant yn eu lle hwynt.

22 Fel y gwnaeth i feibion Esau, [o] y rhai sydd yn trigo yn Seir, pan ddifethodd efe yr Horiaid o'u blaen, fel y daethant ar eu hol hwynt, ac y trigasant yn eu lle hwynt, hyd y dydd hwn;

23 Felly *am* [p] yr Afiaid, y rhai oedd yn trigo yn Haserim, hyd Azzah, [q] y Caphtoriaid, y rhai a ddaethant allan o Caphtor, a'u difethasant hwy, ac a drigasant yn eu lle hwynt)

24 ¶ Cyfodwch, cychwynwch, ac [r] ewch dros afon Arnon: wele, rhoddais yn dy law di Sehon brenhin Hesbon, yr Amoriad, a'i wlad ef; † dechreu eu meddiannu hi, a rhyfela yn ei erbyn ef.

25 Y dydd hwn y dechreuaf roddi dy arswyd a'th ofn di ar y bobloedd dan yr

[a] Num. 14. 25. pen. 1. 40.
[b] Edrych ad. 7, 14.
[c] Num. 20. 14.
† Heb. *lled gwadn troed.*
[d] Gen. 36. 8. Jos. 24. 4.
‖ Neu, *wna elyniaeth â.*
[e] Gen. 19. 37.
[f] Num. 21. 28.
[g] Gen. 14. 5.
[h] Num. 13. 23, 33.
[i] Gen. 14. 6. a 36. 20.
† Heb. *a'i hetifeddasant.*
‖ Neu, *ddyffryn.*
[k] Num. 21. 12.
[l] Num. 13. 26.
[m] Gen. 19. 38.
[n] Gen. 14. 5, *Zuziaid.*
[o] Gen. 32. 3.
[p] Jos. 13. 3.
[q] Gen. 10. 14.
[r] Num. 21. 13, 14.
† Heb. *dechreu meddianna.*

holl nefoedd: y rhai a glywant dy enw di, a ddychrynant, ac a lesgânt rhagot ti.

26 ¶ A [s]mi a anfonais genhadau o anialwch Cedemoth, at Sehon brenhin Hesbon, [t] *â* geiriau heddwch, gan ddywedyd,

27 Gâd i mi fyned trwy dy wlad di: ar hyd y brif-ffordd y cerddaf; ni chiliaf i'r tu dehau nac i'r tu aswy.

28 Gwerth fwyd am arian i mi, fel y bwyttâwyf; a dyro ddwfr am arian i mi, fel yr yfwyf: ar fy nhraed yn unig y tramwyaf,

29 ([u] Fel y gwnaeth meibion Esau i mi, y rhai sydd yn trigo yn Seir, a'r Moabiaid, y rhai sydd yn trigo yn Ar) hyd onid elwyf dros yr Iorddonen, i'r wlad y mae yr ARGLWYDD ein DUW yn ei rhoddi i ni.

30 Ond ni fynnai Sehon brenhin Hesbon ein gollwng heb ei law: oblegid [x] yr ARGLWYDD dy DDUW [y] a galedasai ei yspryd ef, ac a gadarnhasai ei galon ef, er mwyn ei roddi ef yn dy law di; megis heddyw *y gwelir.*

31 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Wele, dechreuais roddi Sehon a'i wlad o'th flaen di: dechreu feddiannu, fel yr etifeddech ei wlad ef.

32 [z] Yna Sehon a ddaeth allan i'n cyfarfod ni, efe a'i holl bobl, i ryfel *yn* Jahas.

33 Ond [a] yr ARGLWYDD ein DUW a'i rhoddes ef o'n blaen; ac [b] ni a'i tarawsom ef, a'i feibion, a'i holl bobl:

34 Ac a ynnillasom ei holl ddinasoedd ef yr amser hwnnw, ac [c] a ddifrodasom bob dinas, yn wŷr, yn wragedd, yn blant; ac ni adawsom un y'ngweddill.

35 Ond ysglyfaethasom yr anifeiliaid i ni, ac yspail y dinasoedd y rhai a ynnillasom.

36 [d] O Aroer, yr hon *sydd* ar fin afon Arnon, ac *o*'r ddinas *sydd* ar yr afon, a hyd at Gilead, ni bu ddinas a'r a ddïangodd rhagom: yr ARGLWYDD ein DUW a roddes y cwbl o'n blaen ni.

37 Yn unig ni ddaethost i dir meibion Ammon, *sef* holl lann afon [e] Jabboc, nac i ddinasoedd y mynydd, nac i'r holl *leoedd* a waharddasai yr ARGLWYDD ein DUW i ni.

PENNOD III.

1 *Gorchfygu Og brenhin Basan:* 11 *maint ei wely ef.* 12 *Rhannu y tiroedd hynny rhwng y ddau lwyth a hanner.* 23 *Gweddi Moses am gael myned i'r wlad;* 26 *a rhoddi iddo gennad i'w gweled hi.*

YNA y troisom, ac yr esgynasom *ar hyd* ffordd Basan: ac [a] Og brenhin Basan a ddaeth allan i'n cyfarfod ni, efe a'i holl bobl i ryfel, i Edrei.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Nac ofna ef; oblegid yn dy law di y rhoddaf ef, a'i holl bobl, a'i wlad; a thi a wnai iddo fel y gwnaethost i [b] Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon.

3 Felly yr ARGLWYDD ein DUW a roddes hefyd yn ein llaw ni [c] Og brenhin Basan, a'i holl bobl; ac ni a'i tarawsom ef, hyd na adawyd iddo un y'ngweddill:

4 Ac a ynnillasom ei holl ddinasoedd ef yr amser hwnnw, *fel* nad oedd ddinas nas dygasom oddi arnynt; triugain dinas, holl wlad Argob, brenhiniaeth Og o fewn Basan.

5 Yr holl ddinasoedd hyn *oedd* gedyrn o furiau uchel, pyrth, a barrau, heb law dinasoedd heb furiau lawer iawn.

6 A difrodasom hwynt, fel y gwnaethom i Sehon brenhin Hesbon, gan ddifrodi o bob dinas y gwŷr, y gwragedd, a'r plant.

7 Ond yr holl anifeiliaid ac yspail y dinasoedd a ysglyfaethasom i ni ein hunain.

8 A ni a gymmerasom yr amser hwnnw o law dau frenhin yr Amoriaid y wlad o'r tu yma i'r Iorddonen, o afon Arnon hyd fynydd Hermon;

9 (Y Sidoniaid a alwant [d] Hermon yn Sirion, a'r Amoriaid a'i galwant Senir)

10 Holl ddinasoedd y gwastad, a holl Gilead, a [e] holl Basan hyd Selchah, ac Edrei, dinasoedd brenhiniaeth Og o fewn Basan.

11 Oblegid Og brenhin Basan yn unig a adawsid o weddill y cawri: wele, ei wely ef *oedd* wely haiarn: onid *yw* hwnnw yn [f] Rabbath meibion Ammon? naw cufydd *oedd* ei hŷd, a phedwar cufydd ei led, wrth gufydd gwr.

12 A'r wlad hon a berchenogasom ni yr amser hwnnw, o Aroer yr hon *sydd* wrth afon Arnon, a hanner mynydd Gilead, [g] a'i ddinasoedd ef a roddais i'r Reubeniaid ac i'r Gadiaid.

13 A'r gweddill o Gilead, a holl Basan, *sef* brenhiniaeth Og, a roddais i hanner llwyth Manasseh; *sef* holl wlad Argob, a holl Basan, yr hon a elwid Gwlad y cawri.

14 [h] Jair mab Manasseh a gymmerth holl wlad Argob, hyd fro Gesuri, a

[s] Num. 21. 21, 22. Barn. 11. 19.
[t] pen. 20. 10.
[u] Edrych pen. 23. 3, 4. Barn. 11. 17, 18.
[x] Jos. 11. 20.
[y] Exod. 4. 21.
[z] Num. 21. 23.
[a] pen. 7. 2. a 20. 16.
[b] pen. 29. 7.
[c] Lef. 27. 28.
[d] Jos. 13. 9.
[e] Gen. 32. 22.
[a] Num. 21. 33, &c. pen. 29. 7.
[b] Num. 21. 24.
[c] Num. 21. 33.
[d] pen. 4. 48.
[e] Jos. 12. 5. a 13. 11.
[f] 2 Sam. 12. 26. Jer. 49. 2. Ezec. 21. 20.
[g] Num. 32. 33. Jos. 13. 8, &c.
[h] 1 Chron. 2. 22.

Cyn CRIST 1451.

Maachathi; ac a'u galwodd hwynt ar ei enw ei hun, Basan [i]Hafoth-Jair, hyd y dydd hwn.

15 [k]Ac i Machir y rhoddais i Gilead.

16 Ac i'r Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, y rhoddais o Gilead hyd afon Arnon, hanner yr afon a'r terfyn, ac hyd yr afon Jabboc, [l]terfyn meibion Ammon:

17 Hefyd y rhos, a'r Iorddonen, a'r terfyn o [m]Cinnereth hyd fôr y rhos, *sef* y môr heli, dan ‖Asdoth Pisgah, tu a'r dwyrain.

18 ¶ Gorchymynais hefyd i chwi yr amser hwnnw, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD eich DUW a roddes i chwi y wlad hon i'w meddiannu: [n]ewch drosodd yn arfog o flaen eich brodyr meibion Israel, pob †rhai pybyr *o honoch.*

19 Yn unig eich gwragedd, a'ch plant, a'ch anifeiliaid (gwn fod llawer o anifeiliaid i chwi) a drigant yn eich dinasoedd a roddais i chwi.

20 Hyd pan wnelo yr ARGLWYDD i'ch brodyr orphwyso fel chwithau, a meddiannu o honynt hwythau y wlad y mae yr ARGLWYDD eich DUW yn ei rhoddi iddynt dros yr Iorddonen: *yna* [o]dychwelwch bob un i'w etifeddiaeth a roddais i chwi.

21 ¶ [p]Gorchymynais hefyd i Josua yr amser hwnnw, gan ddywedyd, Dy lygaid di a welsant yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD eich DUW i'r ddau frenhin hyn: felly y gwna yr ARGLWYDD i'r holl deyrnasoedd yr ydwyt ti yn myned drosodd attynt.

22 Nac ofnwch hwynt: oblegid yr ARGLWYDD eich DUW, efe a ymladd drosoch chwi.

23 [q]Ac erfyniais ar yr ARGLWYDD yr amser hwnnw, gan ddywedyd,

24 O ARGLWYDD DDUW, tydi a ddechreuaist ddangos i'th was dy fawredd, a'th law gadarn: oblegid [r]pa DDUW *sydd* yn y nefoedd, neu ar y ddaear, yr hwn a weithreda yn ol dy weithredoedd a'th nerthoedd di?

25 Gâd i mi fyned drosodd, attolwg, a gweled y wlad dda *sydd* dros yr Iorddonen, a'r mynydd da hwnnw, a Libanus.

26 Ond yr ARGLWYDD [s]a ddigiasai wrthyf o'ch plegid chwi, ac ni wrandawodd arnaf: ond dywedyd a wnaeth yr ARGLWYDD wrthyf, Digon *yw hynny* i ti, na chwanega lefaru wrthyf mwy am y peth hyn.

27 [t]Dos i fynu i ben ‖Pisgah, a dyrchafa dy lygaid tu a'r gorllewin, a'r gogledd, a'r dehau, a'r dwyrain, ac edrych *arni* â'th lygaid: oblegid ni chai di fyned dros yr Iorddonen hon.

28 [u]Gorchymyn hefyd i Josua, a nertha a chadarnhâ ef: oblegid efe a â drosodd o flaen y bobl yma, ac efe a ran iddynt yn etifeddiaeth y wlad yr hon a weli di.

29 Felly aros a wnaethom yn [x]y dyffryn gyferbyn a Beth-peor.

PENNOD IV.

1 *Annog y bobl i ufudd-dod.* 41 *Moses yn appwyntio y tair dinas noddfa, o'r tu hwnnw i'r Iorddonen.*

BELLACH gan hynny, O Israel, gwrando ar [a]y deddfau ac ar y barnedigaethau *yr ydwyf* yn eu dysgu i chwi i'*w* gwneuthur; fel y byddoch byw, ac yr eloch, ac y meddiannoch y wlad y mae ARGLWYDD DDUW eich tadau yn ei rhoddi i chwi.

2 [b]Na chwanegwch at y gair yr ydwyf yn ei orchymyn i chwi, ac na leihêwch *ddim* o hono ef, gan gadw gorchymynion yr ARGLWYDD eich DUW, y rhai *yr wyf fi* yn eu gorchymyn i chwi.

3 Eich llygaid chwi oedd yn gweled yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD am [c]Baal-peor; oblegid pob gwr a'r a aeth ar ol Baal-peor, yr ARGLWYDD dy DDUW a'i difethodd ef o'th blith di.

4 Ond chwi y rhai oeddych yn glynu wrth yr ARGLWYDD eich DUW, byw *ydych* heddyw oll.

5 Wele, dysgais i chwi ddeddfau a barnedigaethau, fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD fy NUW i mi; i wneuthur *o honoch* felly, yn y wlad *yr ydych* ar fyned i mewn iddi i'w meddiannu.

6 Cedwch gan hynny, a gwnewch *hwynt:* oblegid hyn *yw* [d]eich doethineb, a'ch deall chwi, y'ngolwg y bobloedd, y rhai a glywant yr holl ddeddfau hyn, ac a ddywedant, Yn ddïau pobl ddoeth a deallus *yw* y genedl fawr hon.

7 Oblegid [e]pa genedl *mor* fawr, yr hon *y mae* [f]DUW iddi yn nesâu atti, fel yr ARGLWYDD ein DUW ni, ym mhob *dim* a'r y galwom arno?

8 A pha genedl *mor* fawr, yr hon *y mae* iddi ddeddfau a barnedigaethau cyfiawn, megis yr holl gyfraith hon yr ydwyf fi yn ei rhoddi heddyw ger eich bron chwi?

9 Ond gochel arnat, a chadw dy enaid

Cyn CRIST 1451.

[i] Num. 32. 41.
[k] Num. 32. 39.
[l] Num. 21. 24. Jos. 12. 2.
[m] Num. 34. 11.
‖ Neu, *Ffynhonnau Pisgah*, neu, *y bryn.*
[n] Num. 32. 20.
† Heb. *mab.*
[o] Jos. 22. 4.
[p] Num. 27. 18.
[q] Edrych 2Cor. 12. 8, 9.
[r] Ps. 86. 8. a 89. 6.
[s] Num. 20. 12. a 27. 14. pen. 1. 37. a 31. 2. a 32. 51, 52. a 34. 4. Ps. 106. 32.

[t] Num. 27. 12.
‖ Neu, *y bryn.*
[u] Num. 27. 18.
[x] pen. 34. 6.
[a] Lef. 19. 37. a 20. 8. a 22. 31.
[b] pen. 12. 32. Jos. 1. 7. Diar. 30. 6. Preg. 12. 14. Dat. 22. 18, 19.
[c] Num. 25. 4, &c. Jos. 22. 17.
[d] Job 28. 28. Ps. 111. 10. Diar. 1. 7.
[e] 2 Sam. 7. 23.
[f] Ps. 46. 1. a 145. 18. a 148. 14. Es. 55. 6.

Cyn CRIST 1451.

yn ddyfal, rhag anghofio o honot y pethau a welodd dy lygaid, a chilio o honynt allan o'th galon di holl ddyddiau dy einioes; ond [g] hysbysa hwynt i'th feibion, ac i feibion dy feibion:

10 *Sef* [h] y dydd y sefaist ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW yn Horeb, pan ddywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Cynnull i mi y bobl, fel y gwnelwyf iddynt glywed fy ngeiriau, y rhai a ddysgant i'm hofni i, yr holl ddyddiau y byddont fyw ar y ddaear, ac y dysgont *hwynt* i'w meibion.

11 A nesasoch, a safasoch dan y mynydd; a'r [i] mynydd oedd yn llosgi gan dân hyd † entrych awyr, yn dywyllwch, a chwmmwl, a thywyllwch dudew.

12 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrthych o ganol y tân; *a* chwi a glywsoch lais y geiriau, ac nid oeddych yn gweled llun *dim*, ond llais.

13 Ac efe a fynegodd i chwi ei gyfammod a orchymynodd efe i chwi i'w wneuthur, *sef* [k] y dengair; ac [l] a'u hysgrifenodd hwynt ar ddwy lech faen.

14 ¶ A'r [m] ARGLWYDD a orchymynodd i mi yr amser hwnnw ddysgu i chwi ddeddfau, a barnedigaethau, i wneuthur o honoch hwynt yn y wlad yr ydych chwi yn myned iddi i'w meddiannu.

15 Gwyliwch gan hynny yn ddyfal ar eich eneidiau (oblegid ni welsoch ddim llun yn y dydd y llefarodd yr ARGLWYDD wrthych yn Horeb, o ganol y tân)

16 Rhag ymlygru o honoch, a [n] gwneuthur i chwi ddelw gerfiedig, cyffelybrwydd un ddelw, llun gwrryw neu fenyw,

17 Llun un anifail a'r *sydd* ar y ddaear, llun un aderyn asgellog a eheda yn yr awyr,

18 Llun [o] un ymlusgiad ar y ddaear, llun un pysgodyn a'r *y sydd* yn y dyfroedd dan y ddaear;

19 Hefyd rhag [p] dyrchafu o honot dy lygaid tu a'r nefoedd, a gweled yr haul, a'r lleuad, a'r sêr, *sef* [q] holl lu y nefoedd, a'th [r] yrru di i ymgrymmu iddynt, a gwasanaethu o honot hwynt, y rhai a rannodd yr ARGLWYDD dy DDUW i'r holl bobloedd dan yr holl nefoedd.

20 Ond yr ARGLWYDD a'ch cymmerodd chwi, ac [r] a'ch dug chwi allan o'r pair haiarn, o'r Aipht, [s] i fod iddo ef yn bobl, yn etifeddiaeth; fel *y gwelir* y dydd hwn.

21 [t] A'r ARGLWYDD a ddigiodd wrthyf am eich geiriau chwi, ac a dyngodd nad awn i dros yr Iorddonen, ac na chawn fyned i mewn i'r wlad dda, yr hon y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi i ti yn etifeddiaeth.

22 Oblegid [u] byddaf farw yn y wlad hon, ni chaf fi fyned dros yr Iorddonen: ond chwychwi a ewch drosodd, ac a feddiennwch y wlad dda honno.

23 Ymgedwch arnoch rhag anghofio cyfammod yr ARGLWYDD eich DUW, yr hwn a ammododd efe â chwi, a gwneuthur o honoch i chwi ddelw gerfiedig, llun dim oll [x] a waharddodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti.

24 Oblegid [y] yr ARGLWYDD dy DDUW sydd dân ysol, *a* DUW [z] eiddigus.

25 ¶ Pan genhedlych feibion, ac wyrion, a hir-drigo o honoch yn y wlad, ac ymlygru o honoch, a gwneuthur o honoch ddelw gerfiedig, llun dim, a gwneuthur drygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD dy DDUW i'w ddigio ef;

26 [a] Galw yr ydwyf yn dystion yn eich erbyn chwi heddyw y nefoedd a'r ddaear, gan ddarfod y derfydd am danoch yn fuan oddi ar y tir yr ydych yn myned dros yr Iorddonen iddo i'w feddiannu: nid estynwch ddyddiau ynddo, ond gan ddifetha y'ch difethir.

27 A'r ARGLWYDD [b] a'ch gwasgara chwi ym mhlith y bobloedd, a chwi a adewir yn ddynion anaml ym mysg y cenhedloedd, y rhai y dwg yr ARGLWYDD chwi attynt:

28 Ac [c] yno y gwasanaethwch dduwiau *o* waith dwylaw dyn, *sef* pren a maen, [d] y rhai ni welant, ac ni chlywant, ac ni fwyttânt, ac ni aroglant.

29 [e] Os oddi yno y ceisi yr ARGLWYDD dy DDUW, ti a'i cai ef, os ceisi ef â'th holl galon, ac â'th holl enaid.

30 Pan gyfyngo arnat, a † digwyddo yr holl bethau hyn i ti, yn y dyddiau diweddaf, os dychweli at yr ARGLWYDD dy DDUW, a gwrando ar ei lais ef:

31 (O herwydd yr ARGLWYDD dy DDUW *sydd* DDUW trugarog) ni edy efe di, ac ni'th ddifetha, ac nid anghofia gyfammod dy dadau, yr hwn a dyngodd efe wrthynt.

32 Canys ymofyn yn awr am y dyddiau gynt, a fu o'th flaen di, o'r dydd y crëodd DUW ddyn ar y ddaear, ac [f] o'r *naill* gwrr i'r nefoedd hyd y cwrr *arall* i'r nefoedd, a fu megis y mawrheth hwn, neu a glybuwyd ei gyffelyb ef:

Cyn CRIST 1451.

[g] Gen. 18. 19. pen. 6. 7. a 11. 19. Ps. 78. 5, 6.
[h] Exod. 19. 9, 16. a 20. 18. Heb. 12. 18.
[i] Exod. 19. 18.
† Heb. *galon y nefoedd.*
[k] Exod. 34. 28.
[l] Exod. 24. 12.
[m] Exod. 21. 1.
[n] Exod. 20. 4, 5.
[o] Rhuf. 1. 23.
[p] pen. 17. 3. Job 31. 26.
[q] Gen. 2. 1.
[r] 1 Bren. 8. 51. Jer. 11. 4. Exod. 19. 5.
[s] Num. 20. 12. pen. 1. 37.
[t] Exod. 19. 18.
[u] Edrych 2 Petr 1. 13, 14, 15.
[x] Exod. 20. 4, 5.
[y] pen. 9. 3. Es. 33. 14. Heb. 12. 29.
[z] Exod. 20. 5. Es. 42. 8.
[a] Es. 1. 2. Mic. 6. 2.
[b] Lef. 26. 33. pen. 28. 62. Neh. 1. 8.
[c] pen. 28. 64. Jer. 16. 13.
[d] Ps. 115. 4, 5. a 135. 15. Es. 44. 9. a 46. 7.
[e] Lef. 26. 39. pen. 30. 1. 2 Chron. 15. 4. Neh. 1. 9.
† Heb. *a chael o'r holl bethau kyn di.*
[f] Matt. 24. 31.

Cyn CRIST 1451.

33 [g]A glybu pobl lais Duw yn llefaru o ganol y tân, fel y clywaist ti, a byw?

34 A brofodd *un* Duw ddyfod i gymeryd iddo genedl o ganol cenedl, [h]trwy brofedigaethau, trwy arwyddion, a thrwy ryfeddodau, a thrwy ryfel, a thrwy law gadarn, a thrwy fraich estynedig, a thrwy ofn mawr, fel yr hyn oll a wnaeth yr Arglwydd eich Duw eroch chwi yn yr Aipht y'ngŵydd dy lygaid?

35 Gwnaethpwyd i ti weled *hynny*, i wybod mai yr Arglwydd *sydd* Dduw, [i]nad *oes* neb arall ond efe.

36 [k]O'r nefoedd y parodd i ti glywed ei lais, i'th hyfforddi di; ac ar y ddaear y parodd i ti weled ei dân mawr, a thi a glywaist o ganol y tân ei eiriau ef.

37 Ac o achos iddo garu dy dadau, am hynny y dewisodd efe eu had hwynt ar eu hol; ac [l]â'th ddug di o'i flaen, â'i fawr allu, allan o'r Aipht:

38 I yrru cenhedloedd mwy a chryfach nâ thi ymaith o'th flaen di, i'th ddwyn di i mewn, i roddi i ti eu gwlad hwynt yn etifeddiaeth, fel heddyw.

39 Gwybydd gan hynny heddyw, ac ystyria yn dy galon, mai yr [m]Arglwydd *sydd* Dduw yn y nefoedd oddi arnodd, ac ar y ddaear oddi tanodd; *ac* nid neb arall.

40 Cadw dithau ei ddeddfau ef, a'i orchymynion, y rhai *yr ydwyf* yn eu gorchymyn i ti heddyw; fel y byddo yn dda i ti, ac i'th feibion ar dy ol di, fel yr estynech ddyddiau ar y ddaear, yr hon y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei rhoddi i ti byth.

41 ¶ Yna Moses [n]a neillduodd dair dinas o'r tu yma i'r Iorddonen, tu a chodiad haul;

42 [o]I gael o'r llofrudd ffoi yno, yr hwn a laddai ei gymmydog yn amryfus, ac efe heb ei gasâu o'r blaen; fel y gallai ffoi i un o'r dinasoedd hynny, a byw:

43 *Sef* [p]Beser yn yr anialwch, yng ngwastad-tir y Reubeniaid; a Ramoth yn Gilead y Gadiaid; a Golan o fewn Basan y Manassiaid.

44 ¶ A dyma y gyfraith a osododd Moses o flaen meibion Israel;

45 Dyma y tystiolaethau, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, a lefarodd Moses wrth feibion Israel, gwedi eu dyfod allan o'r Aipht;

46 Tu yma i'r Iorddonen, [q]yn y dyffryn, ar gyfer Beth-peor, y'ngwlad Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon, yr hwn [r]a darawsai Moses a meibion Israel, wedi eu dyfod allan o'r Aipht:

47 Ac a berchenogasant ei wlad ef, a gwlad [s]Og brenhin Basan, dau o frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai *oedd* tu yma i'r Iorddonen, tu a chodiad haul;

48 O Aroer, yr hon *oedd* ar lann afon Arnon, hyd fynydd Sïon, hwn *yw* [t]Hermon;

49 A'r holl ros tu hwnt i'r Iorddonen tu a'r dwyrain, a hyd at fôr y rhos, dan [u]‖ Asdoth Pisgah.

PENNOD V.

1 *Y cyfammod yn Horeb.* 6 *Y deg gorchymyn.* 22 *Moses, ar ddeisyfiad y bobl, yn derbyn y gyfraith gan Dduw.*

A MOSES a alwodd holl Israel, ac a ddywedodd wrthynt, Clyw, O Israel, y deddfau a'r barnedigaethau yr ydwyf yn eu llefaru lle y clywoch heddyw; fel y byddo i chwi eu dysgu, a'u cadw, † a'u gwneuthur.

2 [a]Yr Arglwydd ein Duw a wnaeth gyfammod â ni yn Horeb.

3 [b]Nid â'n tadau ni y gwnaeth yr Arglwydd y cyfammod hwn, ond â nyni; nyni, y rhai *ydym* yn fyw bob un yma heddyw.

4 [c]Wyneb yn wyneb yr ymddiddanodd yr Arglwydd â chwi yn y mynydd, o ganol y tân,

5 (Myfi oeddwn yr amser hwnnw yn sefyll rhwng yr Arglwydd a chwi, i fynegi i chwi air yr Arglwydd: canys [d]ofni a wnaethoch rhag y tân, ac nid esgynech i'r mynydd) gan ddywedyd,

6 ¶ [e]Yr Arglwydd dy Dduw *ydwyf* fi, yr hwn a'th ddug allan o dir yr Aipht, o dŷ y † caethiwed.

7 Na fydded i ti dduwiau eraill ger fy mron i.

8 Na wna i ti ddelw gerfiedig, *na* llun *dim* a'r *y sydd* yn y nefoedd oddi uchod, nac a'r *y sydd* yn y ddaear oddi isod, nac a'r *y sydd* yn y dyfroedd oddi tan y ddaear.

9 Nac ymgrymma iddynt, ac na wasanaetha hwynt: oblegid myfi yr Arglwydd dy Dduw *ydwyf* Dduw eiddigus, [f]yn ymweled âg anwiredd y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth* o'r rhai a'm casânt;

10 [g]Ac yn gwneuthur trugaredd i filoedd o'r rhai a'm carant, ac a gadwant fy ngorchymynion.

Cyn CRIST 1451.

[g] Exod. 24. 11. a 33. 20.
[h] pen. 7. 19. a 29. 3.
[i] pen. 32. 39. Es. 45. 5, 18, 22. Marc 12. 29, 32.
[k] Exod. 19. 9, 19. a 20. 18, 22. a 24. 16. Heb. 12. 18.
[l] Exod. 13. 3, 9, 14.
[m] Jos. 2. 11.
[n] Num. 35. 6, 14.
[o] pen. 19. 4.
[p] Jos. 20. 8.
[q] pen. 3. 29.
[r] Num. 21. 24. pen. 1. 4.
[s] Num. 21. 35. pen. 3. 3.
[t] pen. 3. 9. Ps. 133. 3.
[u] pen. 3. 17. ‖ *Ffynhonnau.*
† Heb. *i'w.*
[a] Exod. 19. 5. 1491.
[b] Edrych Matt. 13. 17. Heb. 8. 9.
[c] Exod. 19. 9, 19.
[d] Exod. 19. 16. a 20. 18.
[e] Exod. 20. 2. &c. Lef. 26. 1. Ps. 81. 10.
† Heb. *gweision.*
[f] Exod. 34. 7.
[g] Jer. 32. 18.

Cyn CRIST 1451.

11 [h] Na chymmer enw yr ARGLWYDD dy DDUW yn ofer: canys nid dïeuog gan yr ARGLWYDD yr hwn a gymmero ei enw ef yn ofer.

[h] Lef. 19. 12. Matt. 5. 33.

12 Cadw y dydd Sabboth i'w sanctei-ddio ef, fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti.

13 [i] Chwe diwrnod y gweithi, ac y gwnai dy holl waith:

[i] Exod. 23. 12. a 35. 2. Ezec. 20. 12.

14 Ond y seithfed dydd *yw* [k] Sabboth yr ARGLWYDD dy DDUW: na wna *ynddo* ddim gwaith, tydi, na'th fab, na'th ferch, na'th was, na'th forwyn, na'th ŷch, na'th asyn, nac yr un o'th anifeiliaid, na'th ddïeithrddyn yr hwn *fyddo* o fewn dy byrth; fel y gorphwyso dy was a'th forwyn, fel ti dy hun.

[k] Gen. 2. 2. Heb. 4. 4.

15 A chofia mai gwas a fuost ti yng ngwlad yr Aipht, a'th ddwyn o'r ARGLWYDD dy DDUW allan oddi yno â llaw gadarn, ac â braich estynedig: am hynny y gorchymynodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti gadw dydd y Sabboth.

16 ¶ [l] Anrhydedda dy dad a'th fam, fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti; fel yr estyner dy ddyddiau, ac fel y byddo yn dda i ti ar y ddaear yr hon y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi i ti.

[l] Lef. 19. 3. pen. 27. 16. Eph. 6. 2, 3. Col. 3. 20.

17 [m] Na ladd.

[m] Matt. 5. 21.

18 [n] Ac na wna odineb.

[n] Luc 18. 20.

19 [o] Ac na ladratta.

[o] Rhuf. 13. 9.

20 Ac na ddwg gam dystiolaeth yn erbyn dy gymmydog.

21 Ac [p] na chwennych wraig dy gymmydog, ac na chwennych dŷ dy gymmydog, na'i faes, na'i was, na'i forwyn, na'i ŷch, na'i asyn, na dim a'r *y sydd* eiddo dy gymmydog.

[p] Rhuf. 7. 7.

22 ¶ Y geiriau hyn a lefarodd yr ARGLWYDD wrth eich holl gynnulleidfa yn y mynydd, o ganol y tân, y cwmmwl, a'r tywyllwch, *â* llais uchel; ac ni chwanegodd *ddim;* ond [q] ysgrifenodd hwynt ar ddwy lech o gerrig, ac a'u rhoddes attaf fi.

[q] Exod. 24. 12.

23 [r] A darfu, wedi clywed o honoch y llais o ganol y tywyllwch (a'r mynydd yn llosgi gan dân) yna nesasoch attaf, *sef* holl bennaethiaid eich llwythau, a'ch henuriaid chwi;

[r] Exod. 20. 19.

24 Ac a ddywedasoch, Wele yr ARGLWYDD ein DUW a ddangosodd i ni ei ogoniant, a'i fawredd; [s] a'i lais ef a glywsom ni o ganol y tân: heddyw y gwelsom lefaru o DDUW wrth ddyn, [t] a byw o hono.

[s] Exod. 19. 19.

[t] pen. 4. 33. Barn. 13. 22.

25 Weithian gan hynny paham y byddwn feirw? oblegid y tân mawr hwn a'n difa ni: canys os nyni a chwanegwn glywed llais yr ARGLWYDD ein DUW mwyach, marw a wnawn.

26 Oblegid pa gnawd oll *sydd*, yr hwn a glybu lais y DUW byw yn llefaru o ganol y tân, fel nyni, ac a fu fyw?

27 Nesâ di, a chlyw yr hyn oll a ddywed yr ARGLWYDD ein DUW; a [u] llefara di wrthym ni yr hyn oll a lefaro yr ARGLWYDD ein DUW wrthyt ti: a nyni a wrandawn, ac a wnawn *hynny.*

[u] Exod. 20. 19. Heb. 12. 19.

28 A'r ARGLWYDD a glybu lais eich geiriau chwi, pan lefarasoch wrthyf; a dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Clywais lais geiriau y bobl hyn, y rhai a lefarasant wrthyt: [x] da y dywedasant yr hyn oll a ddywedasant.

[x] pen. 18. 17.

29 [y] O na byddai gyfryw galon ynddynt, i'm hofni i, ac i gadw fy holl orchymynion bob amser; fel y byddai da iddynt ac i'w plant yn dragywyddol!

[y] pen. 32. 29. Ps. 81. 13. Es. 48. 18. Matt. 23. 37.

30 Dos, dywed wrthynt, Dychwelwch i'ch pebyll.

31 Ond sâf di yma gyd â myfi; a mi a ddywedaf wrthyt yr holl orchymynion, a'r deddfau, a'r barnedigaethau a ddysgi di iddynt, ac a wnant hwythau yn y wlad yr wyf fi ar ei rhoddi iddynt i'w pherchenogi.

32 Edrychwch gan hynny am wneuthur fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD eich DUW i chwi: [z] na chiliwch i'r tu dehau nac i'r tu aswy.

[z] Jos. 1. 7.

33 Cerddwch yn yr holl ffyrdd a orchymynodd yr ARGLWYDD eich DUW i chwi; fel y byddoch fyw, ac y byddo yn dda i chwi, ac yr estynoch ddyddiau yn y wlad yr hon a feddiennwch.

PENNOD VI.

1 *Diwedd y gyfraith yw ufudd-dod.* 3 *Annog i ufuddhâu.*

ADYMA y gorchymynion, y deddfau, a'r barnedigaethau a orchymynodd yr ARGLWYDD eich DUW eu dysgu i chwi; *fel* y gwneloch *hwynt* yn y wlad yr ydych † yn myned iddi i'w meddiannu:

† Heb. *yn myned trosodd.*

2 Fel yr ofnech yr ARGLWYDD dy DDUW, gan gadw ei holl ddeddfau, a'i orchymynion ef, y rhai yr wyf fi yn eu gorchymyn i ti; ti, a'th fab, a mab dy fab, holl ddyddiau dy einioes; ac fel yr estyner dy ddyddiau.

3 ¶ Clyw gan hynny, O Israel, ac

Cyn CRIST 1451.

edrych am eu gwneuthur *hwynt;* fel y byddo yn ddaionus i ti, ac fel y cynnyddoch yn ddirfawr, fel yr addawodd ARGLWYDD DDUW dy dadau i ti, mewn [a] gwlad yn llifeirio o laeth a mêl.

4 [b] Clyw, O Israel; Yr ARGLWYDD ein DUW ni *sydd* un ARGLWYDD.

5 [c] Câr di gan hynny yr ARGLWYDD dy DDUW â'th holl galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl nerth.

6 [d] A bydded y geiriau hyn, yr ydwyf yn eu gorchymyn i ti heddyw, yn dy galon.

7 A [e] †hysbysa hwynt i'th blant; a chrybwyll am danynt pan eisteddych yn dy dŷ, a phan gerddych ar y ffordd, a phan orweddych *i lawr*, a phan gyfodych *i fynu.*

8 A [f] rhwym hwynt yn arwydd ar dy law; byddant yn rhactalau rhwng dy lygaid.

9 [g] Ysgrifena hwynt hefyd ar byst dy dŷ, ac ar dy byrth.

10 Ac fe a dderfydd, wedi i'r ARGLWYDD dy DDUW dy ddwyn di i'r wlad (yr hon y tyngodd efe wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Isaac, ac wrth Jacob, ar ei rhoddi i ti) *i* ddinasoedd mawrion a theg [h] y rhai nid adeiledaist,

11 A thai llawnion o bob daioni y rhai nis llenwaist, a phydewau cloddiedig y rhai nis cloddiaist, *i* winllannoedd ac olew-wyddlannau y rhai nis plennaist, [i] wedi i ti fwytta, a'th ddigoni;

12 *Yna* cadw arnat, rhag anghofio o honot yr ARGLWYDD, yr hwn a'th ddug allan o wlad yr Aipht, o dŷ y † caethiwed.

13 Yr ARGLWYDD dy DDUW [k] a ofni, ac ef a wasanaethi, ac i'w enw ef [l] y tyngi.

14 Na cherddwch ar ol duwiau dïeithr, o dduwiau y bobloedd *sydd* o'ch amgylch chwi:

15 (Oblegid DUW eiddigus *yw* yr ARGLWYDD dy DDUW yn dy fysg di) rhag i lid yr ARGLWYDD dy DDUW ennyn yn dy erbyn, a'th ddifetha di oddi ar wyneb y ddaear.

16 ¶ [m] Na themtiwch yr ARGLWYDD eich DUW, [n] fel y temtiasoch *ef* ym Massah.

17 Gan gadw cedwch orchymynion yr ARGLWYDD eich DUW, a'i dystiolaethau, a'i ddeddfau, y rhai a orchymynodd efe i ti.

18 A gwna yr *hyn sydd* uniawn a daionus y'ngolwg yr ARGLWYDD: fel y byddo da i ti, a myned o honot i mewn, a pherchenogi y wlad dda, yr hon trwy lw a addawodd yr ARGLWYDD i'th dadau di;

19 [o] Gan yrru ymaith dy holl elynion o'th flaen, fel y llefarodd yr ARGLWYDD.

20 Pan ofyno dy fab i ti †wedi hyn, gan ddywedyd, Beth *yw* y tystiolaethau, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, a orchymynodd yr ARGLWYDD ein DUW i chwi?

21 Yna dywed wrth dy fab, Ni a fuom gaeth-weision i Pharaoh yn yr Aipht; a'r ARGLWYDD a'n dug ni allan o'r Aipht [p] â llaw gadarn.

22 Rhoddes yr ARGLWYDD hefyd arwyddion, a rhyfeddodau mawrion a niweidiol, ar yr Aipht, ar Pharaoh a'i holl dŷ, yn ein golwg ni;

23 Ac a'n dug ni allan oddi yno, fel y dygai efe nyni i mewn, i roddi i ni y wlad yr hon trwy lw a addawsai efe i'n tadau ni.

24 A'r ARGLWYDD a orchymynodd i ni wneuthur yr holl ddeddfau hyn, i ofni yr ARGLWYDD ein DUW, er daioni i ni yr holl ddyddiau; fel y cadwai efe nyni yn fyw, megis *y mae* y dydd hwn.

25 A [q] chyfiawnder a fydd i ni, os ymgadwn i wneuthur y gorchymynion hyn oll, o flaen yr ARGLWYDD ein DUW, fel y gorchymynodd efe i ni.

Cyn CRIST 1451.

[a] Exod. 3. 8.
[b] Marc 12. 29. Ioan 17. 3. 1 Cor. 8. 4, 6.
[c] pen. 10. 12. Matt. 22. 37. Marc 12. 30. Luc 10. 27.
[d] pen. 11. 18. Ps. 37. 31. a 40. 8. a 119. 98. Es. 51. 7.
[e] pen. 4. 9. a 11. 19.
† Heb. *hoga*, neu, *llymhâ.*
[f] Exod. 13. 9, 16. Diar. 3. 3. a 6. 21. a 7. 3.
[g] pen. 11. 20. Es. 57. 8.
[h] Ps. 105. 44.
[i] pen. 8. 10, &c.
† Heb. *caethwyr*, neu, *gweision.*
[k] pen. 10. 12, 20. a 13. 4. Matt. 4. 10. Luc 4. 8.
[l] Ps. 63. 11. Es. 45. 23. a 65. 16. Jer. 4. 2. a 5. 7. a 12. 16.
[m] Matt. 4. 7. Luc 4. 12.
[n] Exod. 17. 2. Num. 20. 3, 4.
[o] Num. 33. 52.
† Heb. *y fory.*
[p] Exod. 3. 19. a 13. 3.
[q] Rhuf. 10. 3, 5.

PENNOD VII.

1 *Gwahardd pob cyfeillach â'r cenhedloedd,* 4 *rhag ofn delw-addoliaeth,* 6 *o ran sancteiddrwydd y bobl,* 9 *o ran naturiaeth Duw yn ei drugaredd a'i gyfiawnder,* 17 *o ran sicred yw yr oruchafiaeth a rydd Duw arnynt.*

PAN y'th ddygo yr [a] ARGLWYDD dy DDUW i mewn i'r wlad *yr ydwyt* ti yn myned iddi i'w meddiannu, a gyrru o hono ymaith genhedloedd lawer o'th flaen di, [b] yr Hethiaid, a'r Girgasiaid, a'r Amoriaid, a'r Canaaneaid, a'r Phereziaid, a'r Hefiaid, a'r Jebusiaid, saith o genhedloedd lliosoccach a chryfach nâ thydi;

2 A rhoddi o'r ARGLWYDD dy DDUW hwynt o'th flaen di, a tharo o honot ti hwynt: [c] gan ddifrodi difroda hwynt; [d] na wna gyfammod â hwynt, ac na thrugarhâ wrthynt.

3 [e] Nac ymgyfathracha chwaith â hwynt; na ddod dy ferch i'w fab ef, ac na chymmer ei ferch ef i'th fab dithau.

4 Canys efe a dry dy fab di oddi ar fy ol i, fel y gwasanaethont dduwiau dïeithr: felly yr ennyn llid yr ARGLWYDD i'ch

[a] pen. 31. 3.
[b] Gen. 15. 19.
[c] Lef. 27. 21, 28. Num. 33. 52. Jos. 6. 17. a 8. 24. a 10. 28, 40. a 11. 11, 12.
[d] Exod. 23. 32. a 34. 12, 15, 16. Edrych pen. 20. 10. Jos. 2. 14. a 9. 18. Barn. 1. 24.
[e] 1 Bren. 11. 2.

Cyn CRIST 1451.

erbyn chwi, ac a'th ddifetha di yn ebrwydd.

5 Ond fel hyn y gwnewch iddynt: [f] Dinystriwch eu hallorau, a thorrwch eu colofnau hwynt; cwympwch hefyd eu llwynau, a llosgwch eu delwau cerfiedig hwy yn y tân.

6 [g] Canys pobl sanctaidd *ydwyt* ti i'r ARGLWYDD dy DDUW: [h] yr ARGLWYDD dy DDUW a'th ddewisodd di i fod yn bobl unig iddo ei hun, o'r holl bobloedd *sydd* ar wyneb y ddaear.

7 Nid am eich bod yn llïosoccach nâ'r holl bobloedd, yr hoffodd yr ARGLWYDD chwi, ac y'ch dewisodd; o herwydd *yr oeddych* chwi yn anamlaf o'r holl bobloedd:

8 Ond [i] o herwydd caru o'r ARGLWYDD chwi, ac er mwyn cadw o hono ef y llw a dyngodd efe wrth eich tadau, y dug yr ARGLWYDD chwi allan â llaw gadarn, ac a'ch gwaredodd o dŷ y caethiwed, o law Pharaoh brenhin yr Aipht.

9 Gwybydd gan hynny mai yr ARGLWYDD dy DDUW *sydd* DDUW, *sef* y DUW [k] ffyddlawn, [l] yn cadw cyfammod a thrugaredd â'r rhai a'i carant ef, ac a gadwant ei orchymynion, hyd fil o genhedlaethau;

10 Ac [m] yn talu y pwyth i'w gâs, yn ei wyneb, gan ei ddifetha ef: nid oeda efe i'w gas; yn ei wyneb y tâl efe iddo.

11 Cadw gan hynny y gorchymynion, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i ti heddyw, i'w gwneuthur.

12 ¶ A [n] bydd, o achos gwrando o honoch ar y barnedigaethau hyn, a'u cadw, a'u gwneuthur hwynt; y ceidw yr ARGLWYDD dy DDUW â thi y cyfammod, a'r drugaredd, a addawodd efe trwy lw i'th dadau di:

13 Ac a'th gâr, ac a'th fendithia, ac a'th amlhâ di; ac a fendiga ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dir di, dy ŷd, a'th win, a'th olew, *a* chynnydd *dy* wartheg, a dïadellau dy ddefaid, yn y tir y tyngodd efe wrth dy dadau, ar ei roddi i ti.

14 Bendigedig fyddi uwch law yr holl bobloedd: [o] ni bydd yn dy blith di un gwrryw nac un fenyw yn anffrwythlawn, nac ym mhlith dy anifeiliaid di.

15 Hefyd yr ARGLWYDD a dynn oddi wrthyt ti bob gwendid, ac ni esyd arnat ti yr un o [p] glefydau drwg yr Aipht, y rhai a adwaenost: ond ar dy holl gaseion di y rhydd efe hwynt.

16 Difetha gan hynny yr holl bobloedd y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu rhoddi i ti: nac arbeded dy lygad hwynt, ac na wasanaetha eu duwiau hwynt; oblegid [q] magl i ti *a fyddai* hynny.

17 Os dywedi yn dy galon, Llïosoccach *yw* y cenhedloedd hyn nâ myfi; pa ddelw y gallaf eu gyrru hwynt ymaith?

18 Nac ofna rhagddynt: gan gofio cofia yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD dy DDUW i Pharaoh, ac i'r holl Aipht;

19 [r] Y profedigaethau mawrion y rhai a welodd dy lygaid, a'r arwyddion, a'r rhyfeddodau, a'r llaw gadarn, a'r braich estynedig, â'r rhai y'th ddug yr ARGLWYDD dy DDUW allan: felly y gwna yr ARGLWYDD dy DDUW i'r holl bobloedd yr wyt ti yn eu hofni.

20 [s] A'r ARGLWYDD dy DDUW hefyd a ddenfyn gaccwn yn eu plith hwynt, hyd oni ddarfyddo am y rhai gweddill, a'r rhai a ymguddiant rhagot ti.

21 Nac ofna rhagddynt: oblegid yr ARGLWYDD dy DDUW *sydd* yn dy ganol di, yn DDUW mawr, ac ofnadwy.

22 A'r ARGLWYDD dy DDUW a †yrr ymaith ŷ cenhedloedd hynny o'th flaen di, *bob* ychydig *ac* ychydig: ni elli eu difetha hwynt ar unwaith, rhag myned o fwystfilod y maes yn amlach nâ thydi.

23 Ond yr ARGLWYDD dy DDUW a'u rhydd hwynt o'th flaen di, ac a'u cystuddia hwynt â chystudd dirfawr, nes eu difetha hwynt;

24 Ac [t] a rydd eu brenhinoedd hwynt yn dy law di, a thi a ddifethi eu henw hwynt oddi tan y nefoedd: ni saif gwr yn dy wyneb di, nes difetha o honot ti hwynt.

25 [u] Llosg ddelwau cerfiedig eu duwiau hwynt yn tân: [x] na chwennych na'r arian na'r aur *a fyddo* arnynt, i'w cymeryd i ti; rhag dy [y] faglu âg ef: oblegid ffieidd-dra i'r ARGLWYDD dy DDUW *ydyw*.

26 Na ddwg dithau ffieidd-dra i'th dŷ, fel y byddech ysgymmunbeth megis yntau: gan ddirmygu dirmyga ef, a chan ffieiddio ffieiddia ef; [z] oblegid ysgymmunbeth *yw* efe.

PENNOD VIII.

1 *Annog i ufudd-dod, o ran ymgeledd Duw iddynt hwy.*

EDRYCHWCH am wneuthur pob gorchymyn yr wyf fi yn ei orchy-

Cyn CRIST 1451.

[f] Exod. 23. 24.
[g] pen. 14. 2. a 26. 19.
[h] Exod. 19. 5. Amos 3. 2. 1 Petr 2. 9.
[i] pen. 10. 15.
[k] Es. 49. 7. 1 Cor. 1. 9. a 10. 13. 2 Cor. 1. 18. 1 Thess. 5. 24. 2 Thess. 3. 3. 2 Tim. 2. 13. Heb. 11. 11. 1 Ioan 1. 9.
[l] Exod. 20. 6.
[m] Nah. 1. 2.
[n] Lef. 26. 3. pen. 28. 1.
[o] Exod. 23. 26, &c.
[p] Exod. 9. 14. a 15. 26. pen. 28. 27, 60.
[q] Exod. 23. 33. pen. 12. 30.
[r] pen. 4. 34. a 29. 3.
[s] Exod. 23. 28. Jos. 24. 12.
† Heb. *dynn.*
[t] Jos. 12. 1.
[u] pen. 12. 3. Exod. 32. 20.
[x] Jos. 7. 1, 21.
[y] Seph. 1. 3.
[z] pen. 13. 17. Lef. 27. 28.

myn i ti heddyw; fel y byddoch fyw, ac y cynnyddoch, ac yr eloch i mewn, ac y meddiannoch y wlad a addawodd yr ARGLWYDD wrth eich tadau trwy lw.

2 A chofia yr holl ffordd yr arweiniodd yr ARGLWYDD dy DDUW di ynddi y deugain mlynedd hyn, trwy yr anialwch, er mwyn dy gystuddio di, [a]gan dy brofi, i wybod yr hyn *oedd* yn dy galon, a gedwit ti ei orchymynion ef, ai nas *cedwit.*

3 Ac efe a'th ddarostyngodd, ac [b]a oddefodd i ti newynu, ac a'th [c]fwydodd â manna, yr hwn nid adwaenit, ac nid adwaenai dy dadau; fel y gwnai efe i ti wybod [d]nad trwy fara yn unig y bydd byw dyn, ond trwy bob *gair* a'r sydd yn dyfod allan o enau yr ARGLWYDD y bydd byw dyn.

4 [e]Dy ddillad ni heneiddiodd am danat, a'th droed ni chwyddodd, y deugain mlynedd hyn.

5 [f]Cydnebydd dithau yn dy galon, *fod* yr ARGLWYDD dy DDUW yn dy ddysgu di, fel y dysg gwr ei fab ei hun.

6 A chadw orchymynion yr ARGLWYDD dy DDUW, i rodio yn ei ffyrdd, ac i'w ofni ef.

7 ¶ Oblegid y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn dy ddwyn i mewn i wlad dda, [g]i wlad afonydd dyfroedd, ffynhonnau, a dyfnderau yn tarddu allan yn y dyffryn, ac yn y mynydd;

8 Gwlad gwenith, haidd, a gwinwydd, a ffigyswydd, a phomgranadwydd; gwlad olew olew-wydden, a mêl;

9 Gwlad yr hon y bwyttêi fara ynddi heb brinder, *ac* ni bydd eisieu dim arnat ynddi; gwlad [h]yr hon *y mae* ei cherrig yn haiarn, ac o'i mynyddoedd y cloddi bres.

10 [i]Pan fwyttêych, a'th ddigoni; yna y bendithi yr ARGLWYDD dy DDUW, am y wlad dda a roddes efe i ti.

11 Cadw arnat rhag anghofio yr ARGLWYDD dy DDUW, heb gadw ei orchymynion, a'i farnedigaethau, a'i ddeddfau ef, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i ti heddyw:

12 [k]Rhag wedi i ti fwytta, a'th ddigoni, ac adeiladu tai teg, a thrigo *ynddynt;*

13 A lliosogi o'th wartheg a'th ddefaid di, ac amlhâu o arian ac aur gennyt, ac amlhâu o'r hyn oll *y sydd* gennyt:

14 Yna ymddyrchafu o'th galon, ac anghofio o honot yr ARGLWYDD dy DDUW (yr hwn a'th ddug allan o wlad yr Aipht, o dŷ y caethiwed;

15 Yr hwn a'th dywysodd di trwy yr anialwch mawr ac ofnadwy, [l]*lle yr ydoedd* seirph tanllyd, ac ysgorpionau, a syched lle nid *oedd* dwfr; [m]yr hwn a ddygodd i ti ddwfr allan o'r graig gallestr;

16 Yr hwn a'th fwydodd di yn yr anialwch â [n]manna, yr hwn nid adwaenai dy dadau, er dy ddarostwng, ac er dy brofi di, i wneuthur daioni i ti yn dy ddiwedd)

17 [o]*A* dywedyd o honot yn dy galon, Fy nerth fy hun, a chryfder fy llaw a barodd i mi y cyfoeth hwn.

18 Ond cofia yr ARGLWYDD dy DDUW: oblegid efe *yw* yr hwn *sydd* yn rhoddi nerth i ti i beri cyfoeth, fel y cadarnhâo efe ei gyfammod, yr hwn a dyngodd efe wrth dy dadau, fel *y mae* y dydd hwn.

19 Ac os gan anghofio yr anghofi yr ARGLWYDD dy DDUW, a dilyn duwiau dïeithr, a'u gwasanaethu hwynt, ac ymgrymmu iddynt; yr ydwyf fi yn tystiolaethu yn eich erbyn chwi heddyw, gan ddifetha y'ch difethir.

20 Fel y cenhedloedd y rhai y mae yr ARGLWYDD ar eu difetha o'ch blaen chwi, felly y difethir chwithau; am na wrandawsoch ar lais yr ARGLWYDD eich DUW.

PENNOD IX.

1 *Moses yn eu hannog, nad ymddiriedent yn eu cyfiawnder eu hunain; gan ddatgan eu hamryw wrthryfel hwynt.*

GWRANDO, Israel: *Yr wyt* ti yn myned heddyw dros yr Iorddonen hon, i fyned i mewn i berchenogi cenhedloedd mwy a chryfach nâ thi, [a]dinasoedd mawrion a chaerog hyd y nefoedd;

2 Pobl fawr ac uchel, [b]meibion Anac, y rhai a adnabuost, ac y clywaist ti *ddywedyd am danynt,* Pwy a saif o flaen meibion Anac!

3 Gwybydd gan hynny heddyw, *fod* yr ARGLWYDD dy DDUW yn myned trosodd o'th flaen di [c]yn dân ysol: efe a'u difetha hwynt, ac efe a'u darostwng hwynt o'th flaen di: felly y gyrri hwynt ymaith, ac y difethi hwynt yn fuan, megis y llefarodd yr ARGLWYDD wrthyt.

4 Na ddywed yn dy galon, wedi gyrru o'r ARGLWYDD dy DDUW hwynt allan o'th flaen di, gan ddywedyd, [d]Am fy nghyfiawnder y dygodd yr ARGLWYDD fi

[a] pen. 13. 3.
[b] Exod. 16. 3.
[c] Exod. 16. 12, 14.
[d] Ps. 104. 29. Matt. 4. 4. Luc 4. 4.
[e] pen. 29. 5. Neh. 9. 21.
[f] 2 Sam. 7. 14. Ps. 89. 32. Diar. 3. 12. Heb. 12. 5. Dat. 3. 19.
[g] pen. 11. 10, 11.
[h] pen. 33. 25.
[i] pen. 6. 11, 12.
[k] pen. 28. 47. a 32. 15. Diar. 30. 9. Hos. 13. 6.
[l] Num. 21. 6. Hos. 13. 5.
[m] Num. 20. 11. Ps. 78. 15. a 114. 8.
[n] Exod. 16. 15.
[o] pen. 9. 4.
[a] pen. 1. 28.
[b] Num. 13. 22, 28.
[c] pen. 4. 24. Heb. 12. 29.
[d] Rhuf. 11. 6, 20. 1 Cor. 4. 4, 7.

Cyn CRIST 1451.

i feddiannu y tir hwn: ond [e]am annuwioldeb y cenhedloedd hyn, y gyrrodd yr ARGLWYDD hwynt allan o'th flaen di.

5 Nid am dy gyfiawnder di, nac am uniondeb dy galon, yr wyt ti yn myned i feddiannu eu tir hwynt: ond am annuwioldeb y cenhedloedd hyn, y bwrw yr ARGLWYDD dy DDUW hwynt allan o'th flaen di, ac er cyflawni [f]y gair a dyngodd yr ARGLWYDD wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Isaac, ac wrth Jacob.

6 Gwybydd dithau, nad am dy gyfiawnder dy hun, y rhoddes yr ARGLWYDD i ti y tir daionus hwn i'w feddiannu: canys pobl [g]war-galed *ydych.*

7 ¶ Meddwl, *ac* na anghofia pa fodd y digiaist yr ARGLWYDD dy DDUW yn yr anialwch: [h]o'r dydd y daethost allan o dir yr Aipht, hyd eich dyfod i'r lle hwn, gwrthryfelgar fuoch yn erbyn yr ARGLWYDD.

8 [i]Yn Horeb hefyd y digiasoch yr ARGLWYDD; a digiodd yr ARGLWYDD wrthych, i'ch difetha.

1491.

9 [k]Pan aethum i fynu i'r mynydd i gymmeryd y llechau meini, *sef* llechau y cyfammod, yr hwn a wnaeth yr ARGLWYDD â chwi; yna [l]yr arhöais yn y mynydd ddeugain niwrnod a deugain nos: bara ni fwyttëais, a dwfr nid yfais.

10 [m]A rhoddes yr ARGLWYDD attaf y ddwy lech faen, wedi eu hysgrifenu â bys DUW; ac arnynt *yr oedd* yn ol yr holl eiriau a lefarodd yr ARGLWYDD wrthych yn y mynydd, o ganol y tân, [n]ar ddydd y gymmanfa.

11 A bu, ym mhen y deugain niwrnod a'r deugain nos, roddi o'r ARGLWYDD attaf y ddwy lech faen; *sef* llechau y cyfammod.

12 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [o]Cyfod, dos oddi yma i waered yn fuan: canys ymlygrodd dy bobl, y rhai a ddygaist allan o'r Aipht: ciliasant yn ebrwydd o'r ffordd a orchymynais iddynt; gwnaethant iddynt eu hun ddelw dawdd.

13 A llefarodd yr ARGLWYDD wrthyf, gan ddywedyd, Gwelais y bobl hyn; ac wele, pobl [p]war-galed *ydynt.*

14 Paid â mi, a mi a'u distrywiaf hwynt, ac [q]a ddilëaf eu henw hwynt oddi tan y nefoedd; ac a'th wnaf di yn genedl gryfach, ac amlach nâ hwynthwy.

15 A mi a ddychwelais, ac a ddeuthum i waered o'r mynydd, a'r mynydd ydoedd yn llosgi gan dân; a dwy lech y cyfammod *oedd* yn fy nwylaw.

16 [r]Edrychais hefyd; ac wele, pechasech yn erbyn yr ARGLWYDD eich DUW: gwnaethech i chwi lo tawdd: ciliasech yn fuan o'r ffordd a orchymynasai yr ARGLWYDD i chwi.

17 A mi a ymaflais yn y ddwy lech, ac a'u teflais hwynt o'm dwylaw, ac a'u torrais hwynt o flaen eich llygaid.

18 A [s]syrthiais ger bron yr ARGLWYDD, fel y waith gyntaf, ddeugain niwrnod a deugain nos; ni fwyttëais fara, ac nid yfais ddwfr: o herwydd eich holl bechodau chwi y rhai a bechasech, gan wneuthur drygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD i'w ddigio ef.

19 (Canys ofnais rhag y sorriant a'r dig, trwy y rhai y digiodd yr ARGLWYDD wrthych, i'ch dinystrio chwi) Etto gwrandawodd yr ARGLWYDD arnaf y waith honno hefyd.

20 Wrth Aaron hefyd y digiodd yr ARGLWYDD yn fawr, i'w ddifetha ef: a mi a weddïais hefyd dros Aaron y waith honno.

21 [t]Eich pechod chwi hefyd yr hwn a wnaethoch, *sef* y llo, a gymmerais, ac a'i llosgais yn tân; curais ef hefyd, gan *ei* falurio yn dda, nes ei falu yn llwch: a bwriais ei lwch ef i'r afon oedd yn disgyn o'r mynydd.

22 O fewn [u]Taberah hefyd, ac o fewn [x]Massah, ac o fewn [y]Beddau y blys, yr oeddych yn digio yr ARGLWYDD.

23 A [z]phan anfonodd yr ARGLWYDD chwi o Cades-Barnea, gan ddywedyd, Ewch i fynu, a meddiennwch y tir yr hwn a roddais i chwi, yr anufuddhasoch i air yr ARGLWYDD eich DUW: ni chredasoch hefyd iddo, ac ni wrandawsoch ar ei lais ef.

24 Gwrthryfelgar fuoch yn erbyn yr ARGLWYDD er y dydd yr adnabum chwi.

25 A mi a syrthiais ger bron yr ARGLWYDD ddeugain niwrnod a deugain nos, fel y syrthiaswn *o'r blaen;* am ddywedyd o'r ARGLWYDD y difethai chwi.

26 Gweddïais hefyd ar yr ARGLWYDD, a dywedais, ARGLWYDD DDUW, na ddifetha dy bobl, a'th etifeddiaeth a waredaist yn dy fawredd, yr hwn a ddygaist allan o'r Aipht â llaw gref.

27 Cofia dy weision, Abraham, Isaac, a Jacob; nac edrych ar galedrwydd y bobl hyn, nac ar eu drygioni, nac ar eu pechod:

Cyn CRIST 1451.

[e] Gen. 15. 16.
[f] Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 7. a 17. 8. a 26. 4. a 28. 13.
[g] Exod. 32. 9. a 33. 3. a 34. 9.
[h] Exod. 14. 11. a 16. 2. a 17. 2. Num. 11. 4. a 20. 2. a 25. 2.
[i] Exod. 32. 4. Ps. 106. 19.
[k] Exod. 24. 12, 15.
[l] Exod. 24. 18. a 34. 28.
[m] Exod. 31. 18.
[n] Exod. 19. 17. a 20. 1.
[o] Exod. 32. 7.
[p] ad. 6. pen. 10. 16. a 31. 27. 2 Bren. 17. 14.
[q] pen. 29. 20. Ps. 9. 5. a 109. 13.
[r] Exod. 32. 19.
[s] Ps. 106. 23.
[t] Exod. 32. 20.
[u] Num. 11. 1, 5.
[x] Exod. 17. 7. 1490.
[y] Num. 11. 4, 34.
[z] Num. 13. 3. a 14. 1.

28 Rhag dywedyd o'r wlad y dygaist ni allan o honi, [a]O eisieu gallu o'r ARGLWYDD eu dwyn hwynt i'r tir a addawsai efe iddynt, ac o'i gâs arnynt, y dug efe hwynt allan, i'w lladd yn yr anialwch.

29 [b]Etto dy bobl di a'th etifeddiaeth *ydynt* hwy, y rhai a ddygaist allan yn dy fawr nerth, ac â'th estynedig fraich.

PENNOD X.

1 *Trugaredd Duw, yn ail roddi y ddwy lech;* 6 *yn sicrhâu yr offeiriadaeth;* 8 *yn neilldio llwyth Lefi;* 10 *yn gwrando ar weddi Moses dros y bobl.* 12 *Annog i ufudd-dod.*

YR amser hwnnw y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [a]Nâdd i ti ddwy lech faen, fel *y rhai* cyntaf; a thyred i fynu attaf fi i'r mynydd, a gwna i ti arch bren.

2 A mi a ysgrifenaf ar y llechau y geiriau oedd ar y llechau cyntaf, y rhai a dorraist; a gosod tithau hwynt yn yr arch.

3 Yna gwneuthum arch o goed [b]Sittim; ac a neddais ddwy lech faen, fel y rhai cyntaf; ac a euthum i fynu i'r mynydd, â'r ddwy lech yn fy llaw.

4 Ac [c]efe a ysgrifenodd ar y llechau, fel yr ysgrifen gyntaf, y ‖dengair, a lefarodd yr ARGLWYDD wrthych yn y mynydd, o ganol y tân, yn nydd y gymmanfa; a rhoddes yr ARGLWYDD hwynt attaf fi.

5 Yna y dychwelais, ac y deuthum i waered o'r mynydd, ac a osodais y llechau yn yr arch, yr hon a wnaethwn, ac yno y maent; megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD i mi.

6 ¶ A [d]meibion Israel a aethant o Beeroth meibion Jacan i [e]Moserah: [f]yno y bu farw Aaron, ac efe a gladdwyd yno; ac Eleazar ei fab a offeiriadodd yn ei le ef.

7 [g]Oddi yno yr aethant i Gudgodah; ac o Gudgodah i Jotbath, tir afonydd dyfroedd.

8 ¶ Yr amser hwnnw [h]y neillduodd yr ARGLWYDD lwyth Lefi, i ddwyn arch cyfammod yr ARGLWYDD, i sefyll ger bron yr ARGLWYDD, i'w wasanaethu ef, ac i [i]fendigo yn ei enw ef, hyd y dydd hwn.

9 [k]Am hynny ni bydd rhan i Lefi, nac etifeddiaeth gyd â'i frodyr: yr ARGLWYDD *yw* ei etifeddiaeth ef; megis y dywedodd yr ARGLWYDD dy DDUW wrtho ef.

10 A [l]mi a arhöais yn y mynydd ddeugain niwrnod a deugain nos, fel y ‖dyddiau cyntaf: [m]a gwrandawodd yr ARGLWYDD arnaf y waith hon hefyd; ni ewyllysiodd yr ARGLWYDD dy ddifetha di.

11 [n]A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Cyfod, dos i'*th* daith o flaen y bobl; fel yr elont i mewn ac y meddiannont y tir, yr hwn a dyngais wrth eu tadau ar ei roddi iddynt.

12 ¶ Ac yr awr hon, Israel, [o]beth y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei ofyn gennyt, ond ofni yr ARGLWYDD dy DDUW, a rhodio yn ei holl ffyrdd, [p]a'i garu ef, a gwasanaethu yr ARGLWYDD dy DDUW â'th holl galon, ac â'th holl enaid;

13 Cadw gorchymynion yr ARGLWYDD, a'i ddeddfau, y rhai yr wyf yn eu gorchymyn i ti y dydd hwn, er daioni i ti?

14 Wele [q]y nefoedd, a nefoedd y nefoedd, *ydynt* eiddo yr ARGLWYDD dy DDUW, [r]y ddaear *hefyd* a'r hyn oll *sydd* ynddi.

15 Yn unig ar dy dadau di y rhoddes yr ARGLWYDD ei serch, gan eu hoffi hwynt: ac efe a wnaeth ddewis o'u had ar eu hol hwynt, *sef* o honoch chwi, o flaen yr holl bobloedd; megis heddyw *y gwelir*.

16 [s]Enwaedwch chwithau ddïenwaediad eich calon, ac na chaledwch eich gwarr mwyach.

17 Canys yr ARGLWYDD eich DUW chwi *yw* DUW y duwiau, ac [t]Arglwydd yr arglwyddi, DUW mawr, cadarn, ac ofnadwy, yr hwn [u]ni dderbyn wyneb, ac ni chymmer wobr.

18 [x]Yr hwn a farna yr ymddifad a'r weddw; ac y sydd yn hoffi y dïeithr, gan roddi iddo fwyd a dillad.

19 [y]Hoffwch chwithau y dïeithr: canys dïeithriaid fuoch yn nhir yr Aipht.

20 [z]Yr ARGLWYDD dy DDUW a ofni, ac ef a wasanaethi; wrtho ef hefyd [a]y glyni, ac i'w enw ef y tyngi.

21 [b]Efe *yw* dy fawl, ac efe *yw* dy DDUW, yr hwn a wnaeth i ti y mawrion a'r ofnadwy *bethau* hyn, y rhai a welodd dy lygaid.

22 Dy dadau a aethant i waered i'r Aipht [c]yn ddeg enaid a thriugain; ac yr awr hon yr ARGLWYDD dy DDUW a'th wnaeth di [d]fel sêr y nefoedd o liosowgrwydd.

PENNOD XI.

1 *Moses yn annog y bobl i ufudd-dod;* 2 *trwy eu gwybodaeth eu hunain o fawr weithredoedd Duw;*

Cyn CRIST 1451.

[a] Exod. 32. 12. Num. 14. 16.

[b] pen. 4. 20.

1491.

[a] Exod. 34. 1.

[b] Exod. 25. 5, 10.

[c] Exod. 34. 28.

‖ *deg gorchymyn.*

[d] Num. 33. 31.

[e] Num. 33. 30.

[f] Num. 20. 28. a 33. 38.

[g] Num. 33. 32, 33.

[h] Num. 3. 6. a 4. 4. a 8. 14.

[i] Lef. 9. 22. Num. 6. 23.

[k] Num. 18. 20. pen. 18. 1. Ezec. 44. 28.

[l] Exod. 34. 28.

Cyn CRIST 1451.

1491.

‖ Neu, *y deugain niwrnod cyntaf.*

[m] Exod. 32. 14, 33. a 33. 17. pen. 9. 19.

[n] Exod. 32. 34. a 33. 1.

[o] Mic. 6. 8.

[p] pen. 6. 5. Matt. 22. 37.

[q] Exod. 19. 5. Ps. 115. 16. a 148. 4.

[r] Gen. 14. 19. Ps. 24. 1.

[s] Edrych Lef. 26. 41. pen. 30. 6. Jer. 4. 4. Rhuf. 2. 28, 29. Col. 2. 11.

[t] Dat. 17. 14. a 19. 16.

[u] 2 Chron. 19. 7.

[x] Ps. 68. 5. a 146. 9.

[y] Lef. 19. 33, 34.

[z] pen. 6. 13. Matt. 4. 10. Luc 4. 8.

[a] pen. 13. 4.

[b] Exod. 15. 2. Ps. 22. 3. Jer. 17. 14.

[c] Gen. 46. 27. Exod. 1. 5. Act. 7. 14.

[d] Gen. 15. 5.

Cyn CRIST 1451.

8 *trwy addewid o fawr fendithion Duw,* 16 *a thrwy fygythion.* 18 *Bod yn rhaid myfyrio yn ofalus ar eiriau Duw.* 26 *Rhoddi y fendith a'r felldith o'u blaen hwynt.*

CAR dithau yr ARGLWYDD dy DDUW, a chadw ei gadwraeth ef, a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau, a'i orchymynion, byth.

2 A chydnabyddwch heddyw: canys nid *wyf yn ymddiddan* â'ch plant, y rhai nid adnabuant, ac ni welsant gerydd yr ARGLWYDD eich DUW chwi, ei fawredd, ei law gref, a'i fraich estynedig;

3 Ei arwyddion hefyd, a'i weithredoedd, y rhai a wnaeth efe y'nghanol yr Aipht, i Pharaoh brenhin yr Aipht, ac i'w holl dir;

4 A'r hyn a wnaeth efe i lu yr Aipht, i'w feirch ef, ac i'w gerbydau; [a] y modd y gwnaeth efe i ddyfroedd y môr coch lenwi dros eu hwynebau hwynt, pan oeddynt yn ymlid ar eich ol, ac y difethodd yr ARGLWYDD hwynt hyd y dydd hwn;

5 A'r hyn a wnaeth efe i chwi yn yr anialwch, nes eich dyfod i'r lle hwn;

6 [b] A'r hyn a wnaeth efe i Dathan, ac i Abiram, meibion Eliab, mab Reuben; y modd yr agorodd y ddaear ei safn, ac a'u llyngcodd hwynt, a'u teuluoedd, a'u pebyll, a'r holl ‖ olud oedd † ganddynt, ym mysg holl Israel.

7 Eithr eich llygaid chwi oedd yn gweled holl fawrion weithredoedd yr ARGLWYDD, y rhai a wnaeth efe.

8 Cedwch chwithau bob gorchymyn yr ydwyf fi yn ei orchymyn i chwi heddyw; fel y byddoch gryfion, ac yr eloch i mewn, ac y meddiannoch y tir yr ydych yn myned trosodd iddo i'w feddiannu:

9 Ac fel yr estynoch ddyddiau yn y tir yr hwn a dyngodd yr ARGLWYDD i'ch tadau, ar ei roddi iddynt, ac i'w had; *sef* tir yn llifeirio o laeth a mêl.

10 ¶ O herwydd y tir yr wyt yn myned iddo i'w feddiannu, nid fel tir yr Aipht *y mae,* yr hwn y daethoch allan o hono, lle yr heuaist dy had, ac y dyfrhêaist â'th droed, fel gardd lysiau:

11 Ond y tir yr ydych yn myned trosodd iddo i'w feddiannu, *sydd* fynyddir, a dyffryndir, yn yfed dwfr o wlaw y nefoedd;

12 Tir *yw,* yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei † ymgeleddu: [c] llygaid yr ARGLWYDD dy DDUW *sydd* bob amser arno, o ddechreuad y flwyddyn hyd ddiwedd y flwyddyn hefyd.

13 ¶ A bydd, os gan wrando y gwrandewch ar fy ngorchymynion, y rhai yr ydwyf yn eu gorchymyn i chwi heddyw, i garu yr ARGLWYDD eich DUW, ac i'w wasanaethu, â'ch holl galon, ac â'ch holl enaid;

14 Yna y rhoddaf wlaw i'ch tir yn ei amser, *sef* [d] y cynhar-wlaw, a'r diweddar-wlaw; fel y casglech dy ŷd, a'th win, a'th olew:

15 A rhoddaf laswellt yn dy faes, i'th anifeiliaid; fel y bwyttâech, ac y'th ddigoner.

16 Gwyliwch arnoch rhag twyllo eich calon, a chilio o honoch, a [e] gwasanaethu duwiau dïeithr, ac ymgrymmu iddynt;

17 Ac ennynu digllonedd yr ARGLWYDD i'ch erbyn, a [f] chau o hono ef y nefoedd, fel na byddo gwlaw, ac na roddo y ddaear ei chnwd, a'ch difetha yn fuan o'r tir yr hwn y mae yr ARGLWYDD yn ei roddi i chwi.

18 ¶ Am hynny [g] gosodwch fy ngeiriau hyn yn eich calon, ac yn eich meddwl, a [h] rhwymwch hwynt yn arwydd ar eich dwylaw, a byddant yn rhactalau rhwng eich llygaid:

19 [i] A dysgwch hwynt i'ch plant; gan grybwyll am danynt pan eisteddych yn dy dŷ, a phan rodiech ar y ffordd, pan orweddych *hefyd,* a phan godych.

20 Ac ysgrifena hwynt ar byst dy dŷ, ac ar dy byrth;

21 Fel yr amlhâo eich dyddiau chwi, a dyddiau eich plant chwi, ar y ddaear yr hon a dyngodd yr ARGLWYDD wrth eich tadau am ei rhoddi iddynt, [k] fel dyddiau y nefoedd ar y ddaear.

22 ¶ Canys os gan gadw y cedwch yr holl orchymynion hyn, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i chwi i'w gwneuthur, i garu yr ARGLWYDD eich DUW, i rodio yn ei holl ffyrdd ef, ac i lynu wrtho ef;

23 Yna y gyrr yr ARGLWYDD allan yr holl genhedloedd hyn o'ch blaen chwi, a chwi a feddiennwch genhedloedd mwy a chryfach nâ chwi.

24 [l] Pob man y sathro gwadn eich troed chwi arno, fydd eiddo chwi: [m] o'r anialwch, a Libanus, *ac* o'r afon, *sef* afon Euphrates, hyd y môr eithaf, y bydd eich terfyn chwi.

25 Ni saif gwr yn eich wyneb; eich arswyd a'ch ofn a rydd yr ARGLWYDD eich DUW ar wyneb yr holl dir yr hwn

Cyn CRIST 1451.

[a] Exod. 14. 27.

[b] Num. 16. 31. a 27. 3. Ps. 106. 17.

‖ Neu, *dâl byw oedd yn eu canlyn hwy.*

† Heb. *wrth eu traed.*

† Heb. *geisio.*

[c] 1 Bren. 9. 3.

[d] Joel 2. 23. Iago 5. 7.

[e] pen. 8. 19.

[f] 1 Bren. 8. 35.

[g] pen. 6. 6.

[h] pen. 6. 8.

[i] pen. 4. 9, 10. a 6. 7.

[k] Ps. 72. 5. a 89. 29.

[l] Jos. 1. 3. a 14. 9.

[m] Gen. 15. 18. Exod. 23. 31. Num. 34. 3.

Cyn CRIST 1451.

y sathroch arno, [n] megis y llefarodd wrthych.

26 ¶ [o] Wele, rhoddi yr ydwyf fi o'ch blaen chwi heddyw fendith a melldith:

27 [p] Bendith, os gwrandewch ar orchymynion yr ARGLWYDD eich DUW, y rhai yr ydwyf fi yn *eu* gorchymyn i chwi heddyw;

28 A [q] melldith, oni wrandewch ar orchymynion yr ARGLWYDD eich DUW, ond cilio o honoch allan o'r ffordd yr ydwyf fi yn ei gorchymyn i chwi heddyw, i fyned ar ol duwiau dïeithr, y rhai nid adnabuoch.

29 Bydded gan hynny, pan ddygo yr ARGLWYDD dy DDUW di i'r tir yr ydwyt yn myned iddo i'w feddiannu, roddi o honot [r] y fendith ar fynydd Garizim, a'r felldith ar fynydd Ebal.

30 Onid *yw* y rhai hyn o'r tu hwnt i'r Iorddonen, tu a'r lle y machluda yr haul, yn nhir y Canaaneaid, yr hwn sydd yn trigo yn y rhos ar gyfer Gilgal, [s] ger llaw gwastadedd Moreh?

31 Canys myned yr ydych dros yr Iorddonen, i fyned i feddiannu y tir y mae yr ARGLWYDD eich DUW yn ei roddi i chwi; a chwi a'i meddiennwch ac a breswyliwch ynddo.

32 Gwyliwch chwithau [t] am wneuthur yr holl ddeddfau a'r barnedigaethau, y rhai yr ydwyf fi yn eu rhoddi o'ch blaen chwi heddyw.

PENNOD XII.

1 *Bod yn rhaid dinystrio pob lle y buasai delwaddoliaeth ynddo,* 5 *a chyrchu i'r lle a ddewisodd Duw i'w wasanaeth.* 16, 23 *Gwahardd gwaed.* 17, 20, 26 *Rhaid yw bwytta pethau sanctaidd yn y lle sanctaidd.* 19 *Na wrthoder y Lefiad.* 29 *Nac ymoroler am gau-ddduwiau.*

DYMA y deddfau, a'r barnedigaethau, y rhai a wyliwch ar *eu* gwneuthur, yn y tir a rydd ARGLWYDD DDUW dy dadau i ti i'w feddiannu, yr holl ddyddiau y byddoch fyw ar y ddaear.

2 [a] Gan ddinystrio dinystriwch yr holl fannau, y rhai y gwasanaethodd y cenhedloedd yr ydych chwi yn eu ‖ meddiannu eu duwiau ynddynt, ar y mynyddoedd uchel, ac ar y bryniau, a than bob pren gwyrddlas.

3 [b] Drylliwch hefyd eu hallorau hwynt, a thorrwch eu colofnau hwynt, a llosgwch eu llwynau hwynt â thân, a thorrwch gerfiedig ddelwau eu duwiau hwynt, a dinystriwch eu henwau hwynt o'r lle hwnnw.

4 Na wnewch felly i'r ARGLWYDD eich DUW.

5 Ond y lle [c] a ddewiso yr ARGLWYDD eich DUW o'ch holl lwythau chwi, i osod ei enw yno, ei drigfa ef a geisiwch, ac yno y deuwch:

6 A dygwch [d] yno eich poeth-offrymmau, a'ch aberthau, a'ch [e] degymmau, ac offrwm dyrchafael eich llaw, eich addunedau hefyd, a'ch offrymmau gwirfodd, a chyntaf-anedig eich gwartheg a'ch defaid.

7 A bwyttêwch [f] yno ger bron yr ARGLWYDD eich DUW, a llawenhêwch ym mhob dim y rhoddoch eich llaw arno, chwychwi a'ch teuluoedd, yn yr hyn y'th fendithiodd yr ARGLWYDD dy DDUW.

8 Na wnewch yn ol *yr hyn* oll yr ydym ni yn ei wneuthur yma heddyw, pob un yr hyn *fyddo* uniawn yn ei olwg ei hun.

9 Canys ni ddaethoch hyd yn hyn i'r orphwysfa, ac i'r etifeddiaeth, yr hon y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi i ti.

10 Ond pan eloch dros yr Iorddonen, a thrigo yn y tir yr hwn y mae yr ARGLWYDD eich DUW yn ei roddi yn etifeddiaeth i chwi, a *phan* roddo lonydd i chwi oddi wrth eich holl elynion o amgylch, fel y preswylioch yn ddïogel:

11 Yna y bydd [g] lle wedi i'r ARGLWYDD eich DUW ei ddewis iddo, i beri i'w enw aros ynddo; yno y dygwch yr hyn oll yr ydwyf fi yn ei orchymyn i chwi; *sef* eich poeth-offrymmau, a'ch aberthau, eich degymmau, a dyrchafael-offrwm eich llaw, † a'ch holl ddewis addunedau, y rhai a addunedoch i'r ARGLWYDD.

12 A llawenhêwch ger bron yr ARGLWYDD eich DUW; chwi, a'ch meibion, a'ch merched, a'ch gweision, a'ch morwynion, a'r Lefiad *a fyddo* yn eich pyrth chwi: canys [h] nid *oes* iddo ran nac etifeddiaeth gyd â chwi.

13 Gwylia arnat rhag poeth-offrymmu o honot dy boeth-offrymmau ym mhob lle a'r a welych:

14 Ond yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD o fewn un *o'th* lwythau di, yno yr offrymmi dy boeth-offrymmau, ac y gwnai yr hyn oll yr ydwyf fi yn ei orchymyn i ti.

15 Er hynny ti a gai ladd a bwytta cig yn ol holl ddymuniant dy galon, yn ol bendith yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hon a rydd efe i ti, yn dy holl byrth: [i] yr

Cyn CRIST 1451.

[n] Exod. 23. 27.
[o] pen. 30. 15.
[p] pen. 28. 2.
[q] pen. 28. 15.
[r] pen. 27. 12, 13. Jos. 8. 33.
[s] Gen. 12. 6. Barn. 7. 1.
[t] pen. 5. 32.
[a] pen. 7. 5.
‖ Neu, *etifeddu.*
[b] Barn. 2. 2.
[c] 1 Bren. 8. 29. 2 Chron. 7. 12.
[d] Lef. 17. 3.
[e] ad. 17. pen. 14. 22. a 15. 19, 20.
[f] pen. 14. 26.
[g] 1 Bren. 8. 29. Ps. 78. 68.
† Heb. *a holl ddewis eich addunedau.*
[h] pen. 10. 9.
[i] ad. 22.

aflan a'r glân a fwytty o hono, megis o'r iwrch a'r carw.

16 [k]Ond na fwyttêwch y gwaed; ar y ddaear y tywelltwch ef fel dwfr.

17 ¶ Ni elli fwytta o fewn dy byrth ddegfed dy ŷd, na'th win, na'th olew, na chyntaf-anedig dy wartheg, na'th ddefaid, na'th holl addunedau y rhai a addunech, na'th offrymmau gwirfodd, na dyrchafael-offrwm dy law:

18 Ond o flaen yr ARGLWYDD dy DDUW y bwyttâi hwynt, yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW; ti, a'th fab, a'th ferch, a'th was, a'th forwyn, a'r Lefiad *a fyddo* yn dy byrth di: ilawenycha ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW yn yr hyn oll yr estynech dy law arno.

19 [l]Gwylia arnat rhag gadael y Lefiad, †tra fyddech byw ar y ddaear.

20 ¶ Pan helaetho yr ARGLWYDD dy DDUW dy derfyn di, [m]megis y dywedodd wrthyt, os dywedi, Bwyttâf gig (pan ddymuno dy galon fwytta cig) yn ol holl ddymuniad dy galon y bwyttêi gig.

21 Os y lle a ddewisodd yr ARGLWYDD dy DDUW i roddi ei enw ynddo, fydd pell oddi wrthyt; yna lladd o'th wartheg, ac o'th ddefaid, y rhai a roddodd yr ARGLWYDD i ti, megis y gorchymynais i ti, a bwytta o fewn dy byrth wrth holl ddymuniad dy galon.

22 [n]Etto fel y bwyttêir yr iwrch a'r carw, felly y bwyttêi ef: yr aflan a'r glân a'i bwytty yn yr un ffunud.

23 [o]Yn unig †bydd sicr na fwyttâech y gwaed: canys [p]y gwaed *yw* yr einioes; ac ni chai fwytta yr einioes ynghyd â'r cig.

24 Na fwytta ef; ar y ddaear y tywellti ef fel dwfr.

25 Na fwytta ef; fel y byddo daioni i ti, ac i'th feibion ar dy ol, pan wnelych yr uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD.

26 Etto cymmer dy gyssegredig *bethau* y rhai sydd gennyt, a'th addunedau, a thyred i'r lle a ddewiso yr ARGLWYDD.

27 Ac [q]offrymma dy boeth-offrwm (y cig a'r gwaed) ar allor yr ARGLWYDD dy DDUW: a gwaed dy aberthau a dywelltir wrth allor yr ARGLWYDD dy DDUW; a'r cig a fwyttâi di.

28 Cadw a gwrando yr holl eiriau hyn yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i ti; fel y byddo daioni i ti, ac i'th feibion ar dy ol byth, pan wnelych *yr hyn sydd* dda ac uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD dy DDUW.

29 ¶ Pan ddinystrio yr ARGLWYDD dy DDUW y cenhedloedd, y rhai yr wyt ti yn myned attynt i'w meddiannu, o'th flaen di, a †dyfod o honot yn eu lle hwynt, a phreswylio yn eu tir hwynt:

30 Gwylia arnat [r]rhag ymfaglu o honot ar eu hol hwynt, wedi eu dinystrio hwynt o'th flaen di; a rhag ymorol am eu duwiau hwynt, gan ddywedyd, Pa fodd y gwasanaethodd y cenhedloedd hyn eu duwiau? myfi a wnaf felly hefyd.

31 Na wna di felly i'r ARGLWYDD dy DDUW: canys pob ffieidd-dra †yr hwn oedd gâs gan yr ARGLWYDD, a wnaethant hwy i'w duwiau: canys [s]eu meibion hefyd a'u merched a losgasant yn tân i'w duwiau.

32 Pob gair yr wyf fi yn ei orchymyn i chwi, edrychwch am wneuthur hynny: [t]na chwanega atto, ac na thynn oddi wrtho.

PENNOD XIII.

1 *Y rhai a hudo i ddelw-addoliaeth,* 6 *er nesed a font i ti,* 9 *rhaid yw eu llabyddio.* 12 *Nad arbeder y dinasoedd lle y bo gau dduwiaeth.*

PAN godo yn dy fysg di brophwyd, neu freuddwydydd breuddwyd (a rhoddi i ti arwydd neu ryfeddod,

2 A dyfod i ben o'r [a]arwydd neu y rhyfeddod a lefarodd efe wrthyt) gan ddywedyd, Awn ar ol duwiau dïeithr (y rhai nid adwaenost) a gwasanaethwn hwynt;

3 Na wrando ar eiriau y prophwyd hwnnw, neu ar y breuddwydydd breuddwyd hwnnw: canys yr ARGLWYDD eich DUW sydd yn eich [b]profi chwi, i wybod a ydych yn caru yr ARGLWYDD eich DUW â'ch holl galon, ac â'ch holl enaid.

4 Ar ol yr ARGLWYDD eich DUW yr ewch, ac ef a ofnwch, a'i orchymynion ef a gedwch, ac ar ei lais ef y gwrandewch, ac ef [c]a wasanaethwch, ac wrtho ef y glynwch.

5 A'r [d]prophwyd hwnnw, neu y breuddwydydd breuddwyd hwnnw, a roddir i farwolaeth, (canys llefarodd †i'ch troi *chwi* oddi wrth yr ARGLWYDD eich DUW, yr hwn a'ch dug chwi allan o dir yr Aipht, ac a'ch gwaredodd chwi o dŷ y caethiwed, i'th wthio di allan o'r ffordd, yr hon y gorchymynodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti rodio ynddi) [e]felly y tynni ymaith y drwg o'th fysg.

6 ¶ [f]Os dy frawd, mab dy fam, neu dy fab dy hun, neu dy ferch, neu [g]wraig

---

[k] Gen. 9. 4. Lef. 7. 26. a 17. 10. pen. 15. 23.

[l] pen. 14. 27.

† Heb. *dy holl ddyddiau.*

[m] Gen. 15. 18. a 28. 14. pen. 11. 24. a 19. 8.

[n] ad. 15.

[o] ad. 16.

† Heb. *ymgryfhâ.*

[p] Lef. 17. 11, 14.

[q] Lef. 1. 5, 9, 13.

† Heb. *meddiannu,* neu, *etifeddu o honot hwynt.*

[r] pen. 7. 16.

† Heb. *yr Arglwydd, yr hwn oedd gâs ganddo.*

[s] Lef. 18. 21. a 20. 2. pen. 18. 10. Jer. 32. 35.

[t] pen. 4. 2.

[a] Edrych pen. 18. 22. Jer. 28. 9. Matt. 7. 22.

[b] pen. 8. 2. Edrych Matt. 24. 24. 1 Cor. 11. 19. 2 Thess. 2. 11. Dat. 13. 14.

[c] pen. 10. 20.

[d] pen. 18. 20. Jer. 14. 15. Zech. 13. 3.

† Heb. *dychweliad yn erbyn yr Arglwydd.*

[e] pen. 22. 21, 22, 24. 1 Cor. 5. 13.

[f] pen. 17. 2.

[g] Edrych Gen. 16. 5. pen. 28. 54. Diar. 5. 20. Mic. 7. 5.

dy fynwes, neu dy gyfaill, yr hwn *sydd* fel dy enaid dy hun, a'th annog yn ddirgel, gan ddywedyd, Awn a gwasanaethwn dduwiau dïeithr, y rhai nid adnabuost ti, na'th dadau;

7 *Sef rhai* o dduwiau y bobl *sydd* o'ch amgylch chwi, yn agos attat, *neu* ym mhell oddi wrthyt, o *un* cwrr i'r tir hyd gwrr *arall* y tir:

8 Na chyd-synia âg ef, ac na wrando arno, ac nac arbeded dy lygad ef, ac nac eiriach *ef*, ac na chela arno:

[h] pen. 17. 7.
[i] Act. 7. 58.

9 Ond [h]gan ladd lladd ef; bydded [i]dy law di arno ef yn gyntaf, i'w roddi i farwolaeth, a llaw yr holl bobl wedi hynny.

10 A llabyddia ef â meini, fel y byddo marw: canys ceisiodd dy wthio di oddi wrth yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hwn a'th ddug di allan o dir yr Aipht, o dŷ y †caethiwed.

†Heb. *caethion.*
[k] pen. 17. 13.

11 A [k]holl Israel a glywant, ac a ofnant, ac ni chwanegant wneuthur y fath beth drygionus a hyn yn dy blith.

12 ¶ Pan glywech am un o'th ddinasoedd, y rhai y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu rhoddi i ti i drigo ynddynt, gan ddywedyd,

[l] 1 Ioan 2. 19. Jud. 19.
‖ Neu, *Belial.* Edrych Barn. 19. 22. 1 Sam. 2. 12. a 25. 25. 2 Cor. 6. 15.

13 [l]Aeth dynion, meibion ‖y fall, allan o'th blith, a gyrrasant drigolion eu dinas, gan ddywedyd, Awn, gwasanaethwn dduwiau dïeithr (y rhai nid adnabuoch)

14 Yna ymofyn, a chwilia, a chais yn dda: ac wele, *os* gwirionedd *yw*, *a* bod yn sicr wneuthur y ffieidd-dra hyn yn dy fysg;

[m] Lef. 27. 28. Jos. 6. 17.

15 Gan daro taro drigolion y ddinas honno â min y cleddyf; [m]difroda hi, a'r rhai oll *a fyddant* ynddi, a'i hanifeiliaid hefyd, â min y cleddyf.

16 A'i holl yspail hi a gesgli i ganol ei heol hi, ac a losgi y ddinas a'i holl yspail hi yn gwbl, i'r ARGLWYDD dy DDUW, â thân: felly bydded yn garnedd byth; nac adeilader hi mwy.

[n] pen. 7. 26.
‖ Neu, *peth melldigedig.*

17 Ac [n]na lyned wrth dy law di ddim o'r ‖dïofrydbeth: fel y dychwelo yr ARGLWYDD oddi wrth angerdd ei ddig, ac y rhoddo i ti drugaredd, ac y tosturio wrthyt, ac y'th amlhâo, megis y tyngodd wrth dy dadau;

[o] pen. 12. 25, 32.

18 Pan wrandawech ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW, [o]gan gadw ei holl orchymynion ef, y rhai yr wyf fi yn *eu* gorchymyn i ti heddyw, gan wneuthur *yr hyn sydd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD dy DDUW.

PENNOD XIV.

1 Na ddylai plant Duw mo'u hanffurfio eu hunain wrth alaru. 3 Pa beth a ellir, a pha beth nis gellir ei fwytta, 4 o anifeiliaid, 9 o bysgod, 11 o adar. 21 Ni ellir bwytta yr hyn a fo farw ei hun. 22 Degymmau gwasanaeth Duw. 23 Y degymmau a'r cyntaf-anedig i ymlawenychu ger bron yr Arglwydd. 28 Degwm y drydedd flwyddyn yn elusen.

PLANT *ydych* chwi i'r ARGLWYDD eich DUW: [a]na thorrwch mo honoch eich hunain, ac na wnewch foelni rhwng eich llygaid, dros y marw.

[a] Lef. 19. 28. a 21. 5. Jer. 16. 6. a 41. 5. a 47. 5. 1 Thess. 4. 13.

2 [b]Canys pobl sanctaidd *wyt* ti i'r ARGLWYDD dy DDUW, a'r ARGLWYDD a'th ddewisodd di i fod yn bobl unig iddo ef, o'r holl bobloedd *sydd* ar wyneb y ddaear.

[b] pen. 7. 6. a 26. 18.

3 ¶ Na fwytta ddim ffiaidd.

4 [c]Dyma yr anifeiliaid a fwyttêwch: eidion, llwdn dafad, a llwdn gafr,

[c] Lef. 11. 2, &c.

5 Y carw, a'r iwrch, a'r llwdn hydd, a'r bwch gwŷllt, a'r †unicorn, a'r ‖ŷch gwŷllt, a'r afr wŷllt.

†Heb. *dishon.*
‖ *bual.*

6 A phob anifail yn hollti yr ewin, ac yn fforchogi hollt y ddwy ewin, *ac* yn cnoi cil, ym mysg yr anifeiliaid; hwnnw a fwyttêwch.

7 Ond hyn ni fwyttêwch, o'r rhai a gnöant y cil, neu a holltant yr ewin yn fforchog: y camel, a'r ysgyfarnog, a'r gwningen: er bod y rhai hyn yn cnoi eu cil, am nad ydynt yn fforchogi yr ewin, aflan *ydynt* i chwi.

8 Yr hwch hefyd, er ei bod yn fforchogi yr ewin, ac heb *gnoi* cil, aflan *yw* i chwi: na fwyttêwch o'u cig hwynt, ac [d]na chyffyrddwch â'u burgyn hwynt.

[d] Lef. 11. 27.

9 ¶ [e]Hyn a fwyttêwch o'r hyn oll *sydd* yn y dyfroedd: yr hyn oll *sydd* iddo esgyll a chenn a fwyttêwch.

[e] Lef. 11. 9.

10 A'r hyn oll nid *oes* iddo esgyll a chenn, ni fwyttêwch: aflan *yw* i chwi.

11 ¶ Pob aderyn glân a fwyttêwch.

12 A dyma y rhai ni fwyttêwch o honynt: yr eryr, a'r ŵydd-walch, a'r fôrwennol.

13 A'r bod, a'r barcut, a'r fwltur yn ei rhyw,

14 A phob cigfran yn ei rhyw,

15 A chyw yr estrys, a'r fran nos, a'r gog, a'r hebog yn ei ryw,

16 Aderyn y cyrph, a'r dylluan, a'r gogfran,

17 A'r pelican, a'r bïogen, a'r fulfran,

18 A'r ciconia, a'r crŷr yn ei ryw, a'r gornchwigl, a'r [f]ystlum.

[f] Lef. 11. 19.

19 A [g]phob ymlusgiad asgellog *sydd* aflan i chwi: na fwyttâer hwynt.

[g] Edrych Lef. 11. 21.

Cyn CRIST 1451.

20 Pob ehediad glân a fwyttêwch.

21 ¶ Na fwyttêwch ddim a fo marw ei hun: dod ef i'r dïeithr *fyddo* yn dy byrth, a bwyttâed ef; neu gwerth *ef* i'r dïeithr: canys pobl sanctaidd *ydwyt* i'r ARGLWYDD dy DDUW. [h] Na ferwa fynn yn llaeth ei fam.

22 [i] Gan ddegymmu degymma holl gynnyrch dy had, *sef* ffrwyth dy faes, bob blwyddyn.

23 A bwytta ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW (yn y lle a ddewiso efe i drigo o'i enw ef ynddo) [k] ddegwm dy ŷd, dy win, a'th olew, a chyntaf-anedig dy warthegau, a'th ddefaid; fel y dysgech ofni yr ARGLWYDD dy DDUW bob amser.

24 A phan fyddo y ffordd ry hir i ti, fel na ellych ei ddwyn ef, *neu* os y lle fydd ym mhell oddi wrthyt, yr hwn a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW i osod ei enw ynddo, pan y'th fendithio yr ARGLWYDD dy DDUW:

25 Yna dod *ei werth* yn arian; a rhwym yr arian yn dy law, a dos i'r lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW:

26 A dod yr arian am yr hyn oll a †chwennycho dy galon; am wartheg, neu am ddefaid, neu am win, neu am ddïod gref, neu am yr hyn oll a ddymuno dy galon: a bwytta yno ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, a llawenycha di, a'th deulu.

27 A'r [l] Lefiad yr hwn *fyddo* yn dy byrth, na wrthod ef: am [m] nad *oes* iddo *na* rhan nac etifeddiaeth gyd â thi.

28 ¶ [n] Ym mhen tair blynedd y dygi allan holl ddegwm dy gnwd y flwyddyn honno: a dyro *ef* i gadw o fewn dy byrth.

29 A'r Lefiad (am [o] nad oes iddo ran nac etifeddiaeth gyd â thi) a'r dïeithr, a'r ymddifad, a'r weddw, y rhai *fydd* yn dy byrth di, a ddeuant, ac a fwyttânt, ac a ddigonir; fel [p] y'th fendithio yr ARGLWYDD dy DDUW ym mhob gwaith a wnelych â'th law.

PENNOD XV.

1 *Y seithfed flwyddyn yn flwyddyn gollyngdod i'r tlodion: 7 etto nas dylai rwystro benthyccio neu roddi. 12 Gwas o Hebread, 16 oddi eithr iddo fod yn anfoddlawn i ymadael, sydd raid ei ollwng ymaith yn rhydd y seithfed flwyddyn; ond nid yn waglaw. 19 Rhaid yw cyssegru pob gwrryw cyntaf-anedig o'r anifeiliaid i'r Arglwydd.*

YM mhen [a] *pob* saith mlynedd gwna ollyngdod.

2 A dyma wedd y gollyngdod. Gollynged pob †echwynwr i'w gymmydog yn rhydd ei echwyn a echwynodd efe: na fynned *hynny* drachefn gan ei gymmydog, neu ei frawd; canys cyhoeddwyd gollyngdod yr ARGLWYDD.

3 [b] Ti a elli fynnu drachefn gan y dïeithr; ond gollynged dy law yn rhydd *yr hyn* sydd i ti gyd â'th frawd:

4 ‖ Megis na byddo o honot ti gardottyn: canys yr ARGLWYDD gan fendithio a'th fendithia di, yn y tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth i'w feddiannu;

5 Yn unig os gan wrando y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW, gan gadw *a* gwneuthur yr holl orchymynion yma, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i ti heddyw.

6 Canys yr ARGLWYDD dy DDUW a'th fendithia, megis y llefarodd wrthyt, fel [c] y benthycciech i genhedloedd lawer, ac na fenthycciech di *ganddynt;* ti hefyd a arglwyddiaethi ar genhedloedd lawer, ac nid arglwyddiaethant hwy arnat ti.

7 ¶ Os bydd yn dy fysg di un o'th frodyr yn dlawd o fewn un o'th byrth, yn dy dir yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti, na chaleda dy galon, ac na chau dy law oddi wrth dy frawd tlawd:

8 [d] Ond gan agoryd agor dy law iddo, a chan fenthyccio benthyccia ddigon i'w anghen ef, *yr hyn* fyddo arno ei eisieu.

9 Gwylia arnat, rhag bod yn dy galon †ddrwg †feddwl i ddywedyd, Agos yw y seithfed flwyddyn, blwyddyn y gollyngdod; a bod dy [e] lygad yn ddrwg yn erbyn dy frawd tlawd, rhag rhoddi iddo, a llefain o hono ef ar yr ARGLWYDD rhagot, a'i fod yn bechod i ti.

10 Gan roddi dod iddo, ac na fydded drwg gan dy galon pan roddych iddo: canys o achos y peth hyn y'th fendithia yr ARGLWYDD dy DDUW yn dy holl waith, ac yn yr hyn oll y dodych dy law arno.

11 Canys [f] ni dderfydd y tlawd o ganol y tir: am hynny yr ydwyf fi yn gorchymyn i ti, gan ddywedyd, Gan agoryd agor dy law i'th frawd, i'th anghenus ac i'th dlawd, yn dy dir.

12 ¶ [g] Os gwerthir dy frawd, Hebread, neu Hebrëes, i ti, a'th wasanaethu chwe blynedd; y seithfed flwyddyn gollwng ef yn rhydd oddi wrthyt.

13 A phan ollyngech ef yn rhydd oddi wrthyt, na ollwng ef yn wag:

Cyn CRIST 1451.

[h] Exod. 23. 19. a 34. 26.

[i] pen. 12. 6, 17.

[k] pen. 15. 19, 20.

† Heb. *ofyno dy galon gennyt.*

[l] pen. 12. 19.

[m] Num. 18. 20. pen. 18. 1.

[n] pen. 26. 12.

[o] ad. 27.

[p] Edrych Mal. 3. 10.

[a] Exod. 21. 2. a 23. 10. Lef. 25. 3, 4. Jer. 34. 14.

† Heb. *meistr echwyn ei law.*

[b] Edrych pen. 23. 20.

‖ *Ond pan na byddo.*

[c] pen. 28. 12, 44.

[d] Matt. 5. 42. Luc 6. 34, 35.

† Heb. *Belial.*

† Heb. *air.*

[e] pen. 28. 54, 56. Diar. 23. 6. a 28. 22. Matt. 20. 15.

[f] Matt. 26. 11. Ioan 12. 8.

[g] Exod. 21. 2. Jer. 34. 14.

Cyn CRIST 1451.

14 Gan lwytho llwytha ef o'th braidd, ac o'th ysgubor, ac o'th win-wrŷf: *o'r hyn* y'th fendithiodd yr ARGLWYDD dy DDUW, dod iddo.

15 A chofia mai gwas fuost yn nhir yr Aipht, a'th waredu o'r ARGLWYDD dy DDUW: am hynny yr ydwyf yn gorchymyn y peth hyn *i* ti heddyw.

16 Ond os dywed wrthyt, Nid âf allan oddi wrthyt; am ei fod yn dy hoffi di a'th dŷ; o herwydd bod yn dda arno ef gyd â thi:

[a] Exod. 21. 6.

17 [h] Yna cymmer fynawyd, a dod trwy ei glust ef, ac yn y ddor; a bydded *yn* was i ti byth: felly hefyd y gwnei i'th forwyn.

18 Na fydded caled gennyt ei ollwng ef yn rhydd oddi wrthyt, canys gwasanaethodd di werth [i] dau gyflog gweinidog, chwe blynedd: a'r ARGLWYDD dy DDUW a'th fendithia yn yr hyn oll a wnelych.

[i] Edrych Es. 16. 14. a 21. 16.

[k] Exod. 13. 2. a 34. 19. Lef. 27. 26. Num. 3. 13.

19 ¶ [k] Pob cyntaf-anedig yr hwn a enir o'th wartheg, neu o'th ddefaid, yn wrryw, a gyssegri di i'r ARGLWYDD dy DDUW: na weithia â chyntaf-anedig dy ychain, ac na chneifia gyntaf-anedig dy ddefaid.

[l] pen. 12. 7, 17. a 14. 23. a 16. 11, 14.

20 [l] Ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW y bwyttâi ef bob blwyddyn, yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD, ti a'th deulu.

[m] Lef. 22. 20. pen. 17. 1.

21 [m] Ond os bydd anaf arno, *os* cloff neu ddall fydd, *neu arno* ryw ddrwg anaf *arall;* na abertha ef i'r ARGLWYDD dy DDUW.

[n] pen. 12. 15.

22 O fewn dy byrth y bwyttâi ef: [n] yr aflan a'r glân ynghyd *a'i bwytty*, megis yr iwrch, ac megis y carw.

[o] pen. 12. 16, 23.

23 [o] Etto na fwytta ei waed ef; tywallt hwnnw ar y ddaear fel dwfr.

PENNOD XVI.

1 *Gwyl y Pasc:* 9 *yr wythnosau,* 13 *y pebyll.* 16 *Rhaid i bob gwrryw offrwm, yn ol ei allu, ar y tair gwyl hyn.* 18 *Am farnwyr a barn gyfiawn.* 21 *Gwahardd llwynau a delwau.*

[a] Exod. 12. 2, &c.

CADW [a] y mis Abib, a chadw Basc i'r ARGLWYDD dy DDUW: canys [b] o fewn y mis Abib y dug yr ARGLWYDD dy DDUW di allan o'r Aipht, [c] o hyd nos.

[b] Exod. 13. 4.

[c] Exod. 12. 29, 42.

2 Abertha dithau yn Basc i'r ARGLWYDD dy DDUW, o ddefaid a [d] gwartheg, yn [e] y lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW i drigo o'i enw ef yno.

[d] Num. 28. 19.

[e] pen. 12. 5.

[f] Exod. 12. 15, 19. a 34. 18.

3 [f] Na fwytta fara lefeinllyd gyd âg ef: saith niwrnod y bwyttâi gyd âg ef fara croyw, *sef* bara cystudd: (canys ar ffrwst y daethost allan o dir yr Aipht) fel y cofiech ddydd dy ddyfodiad allan o dir yr Aipht holl ddyddiau dy einioes.

4 [g] Ac na weler gennyt surdoes yn dy holl derfynau saith niwrnod; ac [h] nac arhôed dros nos hyd y bore *ddim* o'r cig a aberthaist yn yr hwyr, ar y dydd cyntaf.

[g] Exod. 34. 25.

[h] Exod. 12. 10.

5 Ni elli ‖ aberthu y Pasc o fewn yr un o'th byrth, y rhai y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu rhoddi i ti:

‖ Neu, *ladd.*

6 Ond yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW i drigo o'i enw ef ynddo; yno yr aberthi y Pasc yn yr hwyr, ar fachludiad haul, y pryd y daethost allan o'r Aipht.

7 Yna y rhosti, ac y bwyttâi ef, yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW: a'r bore y dychweli, ac yr âi i'th babellau.

8 Chwe diwrnod y bwyttâi fara croyw: ac ar y seithfed dydd *y mae* † uchelwyl i'r ARGLWYDD dy DDUW; ni chai wneuthur gwaith *ynddo.*

† Heb. *gwaharddiad.*

[i] Exod. 23. 16. a 34. 22. Lef. 23. 15. Num. 28. 26.

9 ¶ [i] Cyfrif i ti saith wythnos: pan ddechreuo y crymman ar yr ŷd, y dechreui rifo y saith wythnos.

10 A chadw wyl yr wythnosau i'r ARGLWYDD dy DDUW, âg offrwm gwirfodd dy law, yr hwn a roddi, megis y'th fendithio yr ARGLWYDD dy DDUW.

11 A llawenycha ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, ti, a'th fab, a'th ferch, a'th was, a'th forwyn, a'r Lefiad *a fyddo* o fewn dy byrth, a'r dïeithr, a'r ymddifad, a'r weddw, *sydd* yn dy fysg, yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW i drigo o'i enw ef ynddo.

12 Cofia hefyd mai caethwas fuost yn yr Aipht; a chadw a gwna y deddfau hyn.

[k] Exod. 23. 16. Lef. 23. 34. Num. 29. 12.

13 ¶ [k] Cadw i ti wyl y pebyll saith niwrnod, wedi i ti gasglu dy † ŷd a'th win.

† Heb. *lawrdyrnu a'th winwrŷf.*

[l] Neu. 8. 9, &c.

14 A [l] llawenycha yn dy wyl, ti, a'th fab, a'th ferch, a'th was, a'th forwyn, a'r Lefiad, a'r dïeithr, a'r ymddifad, a'r weddw, y rhai *fyddant* o fewn dy byrth.

15 Saith niwrnod y cedwi wyl i'r ARGLWYDD dy DDUW, yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD: canys yr ARGLWYDD dy DDUW a'th fendithia yn dy holl gnwd, ac yn holl waith dy ddwylaw; am hynny bydd dithau lawen.

[m] Exod. 23. 14, 17. a 34. 23.

16 ¶ [m] Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys pob gwyrrw *o* honot o flaen yr ARGLWYDD dy DDUW, yn y lle a ddewiso efe; ar wyl y bara croyw, ac ar

Cyn CRIST 1451.

wyl yr wythnosau, ac ar wyl y pebyll: ond [n]nac ymddangosed neb o flaen yr ARGLWYDD yn waglaw.

17 Pob un yn ol rhodd ei law, yn ol bendith yr ARGLWYDD dy DDUW yr hon a roddes efe i ti.

18 ¶ [o]Gwna i ti farnwyr a blaenorion yn dy holl byrth, y rhai y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu rhoddi i ti trwy dy lwythau; a barnant hwy y bobl *â* barn gyfiawn.

19 [p]Na wyra farn, *ac* na chydnebydd wynebau; na dderbyn wobr chwaith: canys gwobr a ddalla lygaid y doethion, ac a wyra ‖eiriau y cyfiawn.

20 Cyfiawnder, cyfiawnder a ddilyni; fel y byddych fyw, ac yr etifeddych y tir yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti.

21 ¶ Na phlanna i ti lwyn *o* neb rhyw goed ger llaw allor yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hon a wnai i ti.

22 [q]Ac na chyfod i ti ‖golofn; yr hyn sydd gâs gan yr ARGLWYDD dy DDUW.

PENNOD XVII.

1 *Rhaid yw bod y pethau a offrymmir yn ddianaf.* 2 *Rhaid yw lladd delw-addolwyr.* 8 *Ymrafaelion caled a fernir gan yr offeiriaid a'r barnwyr.* 12 *Yr hwn a ddïystyro y cyfryw farn, a roddir i farwolaeth.* 14 *Dewisiad,* 16 *a dyledswydd brenhin.*

[a]NAC abertha i'r ARGLWYDD dy DDUW ŷch neu ‖ddafad y byddo arno anaf, *neu* ddim gwrthuni: canys casbeth yr ARGLWYDD dy DDUW *yw* hynny.

2 ¶ [b]Pan gaffer yn dy blith di, o fewn un o'th byrth y rhai y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu rhoddi i ti, wr neu wraig a wnaeth ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD dy DDUW, gan droseddu ei gyfammod ef,

3 Ac a aeth ac a wasanaethodd ddduwiau dïeithr, ac a ymgrymmodd iddynt, i'r [c]haul, neu i'r lleuad, neu i holl lu y nefoedd, yr hyn ni orchymynais;

4 Pan ddangoser i ti, a chlywed o honot, yna cais yn dda: ac wele, os gwirionedd *yw, a* bod yn sicr wneuthur y ffieidd-dra hyn yn Israel;

5 Yna dwg allan y gwr hwnnw, neu y wraig honno (a wnaethant y peth drygionus hyn) i'th byrth, *sef* y gwr neu y wraig, a [d]llabyddia hwynt â meini, fel y byddont feirw.

6 [e]Wrth dystiolaeth dau o dystion, neu dri o dystion y rhoddir i farwolaeth yr hwn a fyddo marw: na rodder ef i farwolaeth wrth dystiolaeth un tyst.

7 [f]Llaw y tystion a fydd arno yn gyntaf i'w farwolaethu ef, a llaw yr holl bobl wedi hynny: [g]a thi a dynni ymaith y drwg o'th blith.

8 ¶ [h]Os bydd peth mewn barn yn rhy galed i ti, [i]rhwng gwaed a gwaed, rhwng hawl a hawl, neu rhwng †pla a phla, *mewn* pethau amrafaelus o fewn dy byrth; yna cyfod, a dos i fynu i'r lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW:

9 A [k]dos at yr offeiriaid y Lefiaid, ac [l]at y barnwr a fyddo yn y dyddiau hynny, ac ymofyn; a hwy a ddangosant i ti reol y farnedigaeth.

10 A gwna yn ol rheol y gair a ddangosant i ti, o'r lle hwnnw a ddewiso yr ARGLWYDD; ac edrych am wneuthur yn ol yr hyn oll a ddysgant i ti.

11 Yn ol rheol y gyfraith a ddysgont i ti, ac yn ol y farn a ddywedont i ti, y gwnei: na chilia oddi wrth y peth a ddangosont i ti, i'r tu dehau nac i'r tu aswy.

12 [m]A'r gwr a wnel mewn rhyfyg, heb wrando ar yr offeiriad (sydd yn sefyll yno i wasanaethu yr ARGLWYDD dy DDUW) neu ar y barnwr; yna rhoddir i farwolaeth y gwr hwnnw: a thynn ymaith y drwg o Israel.

13 A'r holl bobl a glywant, ac a ofnant; ac ni ryfygant mwy.

14 ¶ Pan ddelych i'r tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti, a'i feddiannu, a thrigo ynddo, os dywedi, [n]Gosodaf arnaf frenhin, megis yr holl genhedloedd *sydd* o'm hamgylch:

15 Gan osod gosod arnat yn frenhin [o]yr hwn a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW: [p]o blith dy frodyr y gosodi arnat frenhin; ni elli roddi arnat wr dïeithr yr hwn nid *yw* frawd i ti.

16 Ond nac amlhâed iddo [q]feirch, ac na [r]ddychweled efe y bobl i'r Aipht i amlhâu meirch; gan i'r [s]ARGLWYDD ddywedyd wrthych, [t]Na chwanegwch ddychwelyd y ffordd honno mwy.

17 Ac nac amlhâed iddo wragedd, fel [u]na wyro ei galon; ac nac amlhâed arian ac aur lawer iddo.

18 A phan eisteddo ar deyrn-gadair ei frenhiniaeth, ysgrifened iddo gopi o'r gyfraith hon mewn llyfr, allan [x]o'r *hwn sydd* ger bron yr offeiriaid y Lefiaid.

19 A [y]bydded gyd âg ef, a darllened arno holl ddyddiau ei fywyd: fel y dysgo

Cyn CRIST 1451.

[n] Exod. 23. 15. a 34. 20.
[o] 1 Chron. 23. 4. a 26. 29. 2 Chron. 19. 8.
[p] Exod. 23. 8. Lef. 19. 15. Diar. 17. 8, 23. Preg. 7. 7.
‖ Neu, *achosion.*
[q] Lef. 26. 1.
‖ *ddelw.*
[a] pen. 15. 21. Mal. 1. 8.
‖ Neu, *afr.*
[b] pen. 13. 6.
[c] pen. 4. 19. Job 31. 26.
[d] Lef. 24. 14, 16.
[e] Num. 35. 30. pen. 19. 15. Matt. 18. 16. Ioan 8. 17. 2 Cor. 13. 1. 1 Tim. 5. 19. Heb. 10. 28.
[f] pen. 13. 9.
[g] pen. 13. 5.
[h] 2 Chron. 19. 10. Hag. 2. 11. Mal. 2. 7.
[i] Edrych Exod. 21. 13, 20, 22, 28. a 22. 2. Num. 35. 11, 16, 19. pen. 19. 4, 10.
‖ *dyrnod.*
[k] Edrych Jer. 18. 18.
[l] pen. 19. 17.
[m] Hos. 4. 4.
[n] 1 Sam. 8. 5.
[o] Edrych 1 Sam. 9. 15. a 10. 24. a 16. 12. 1 Chron. 22. 10.
[p] Jer. 30. 21.
[q] 1 Bren. 4. 26. a 10. 26, 28.
[r] Es. 31. 1. Ezec. 17. 15.
[s] Exod. 13. 17. Num. 14. 3, 4.
[t] pen. 28. 68. Hos. 11. 5. Edrych Jer. 42. 15.
[u] Edrych 1 Bren. 11. 3, 4.
[x] Edrych 2 Bren. 22. 8.
[y] Jos. 1. 8.

Cyn CRIST 1451.

ofni yr ARGLWYDD ei DDUW, i gadw holl eiriau y gyfraith hon, a'r deddfau hyn, i'w gwneuthur hwynt:

20 Fel na ddyrchafo ei galon uwch law ei frodyr, ac na chilio oddi wrth y gorchymyn, i'r tu dehau nac i'r tu aswy: fel yr estynno ddyddiau yn ei frenhiniaeth, efe a'i feibion y'nghanol Israel.

PENNOD XVIII.

1 *Yr Arglwydd yw etifeddiaeth yr offeiriaid a'r Lefiaid.* 3 *Defod yr offeiriaid.* 8 *Rhan y Lefiaid.* 9 *Rhaid yw gochelyd ffieidd-dra y cenhedloedd.* 15 *Rhaid yw gwrando ar Grist y prophwyd.* 20 *Rhoddi y prophwyd rhyfygus i farwolaeth.*

[a] NI bydd i'r offeiriaid, i'r Lefiaid, i holl lwyth Lefi, ran nac etifeddiaeth ynghyd âg Israel: ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, a'i etifeddiaeth ef, [b] a fwyttânt hwy.

2 Am hynny etifeddiaeth ni bydd iddynt ym mhlith eu brodyr: yr ARGLWYDD *yw* eu hetifeddiaeth hwy, megis ag y dywedodd wrthynt.

3 ¶ A hyn fydd defod yr offeiriaid oddi wrth y bobl, oddi wrth y rhai a aberthant aberth, *pa un bynnag* ai eidion ai dafad; [c] rhoddant i'r offeiriaid yr ysgwyddog, a'r ddwy ên, a'r botten.

4 [d] Blaen-ffrwyth dy ŷd, dy win, a'th olew, a blaen-ffrwyth cnaif dy ddefaid, a roddi iddo ef.

5 Canys [e] dewisodd yr ARGLWYDD dy DDUW ef o'th holl lwythau di, i sefyll i wasanaethu yn enw yr ARGLWYDD, efe a'i feibion yn dragywydd.

6 ¶ A phan ddelo Lefiad o un o'th byrth di yn holl Israel, lle y byddo efe yn ymdaith, a dyfod â holl ddymuniad ei galon i'r lle a ddewiso yr ARGLWYDD;

7 Yna gwasanaethed efe yn enw yr ARGLWYDD ei DDUW, megis ei holl frodyr y Lefiaid, y rhai sydd yn sefyll yno ger bron yr ARGLWYDD.

8 Rhan am ran a fwyttânt, heb law gwerth yr hyn sydd yn dyfod oddi wrth *ei* dadau.

9 ¶ Pan elych di i'r tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti, na ddysg wneuthur yn ol ffieidd-dra y cenhedloedd hynny.

10 Na chaffer ynot a wnelo i'w fab, neu i'w ferch, [f] fyned trwy y tân; [g] *neu* a arfero ddewiniaeth, *na* phlanedydd, na daroganwr, na hudol,

11 [h] Na swynwr swynion, nac a geisio *wybodaeth gan* gonsuriwr, neu frudiwr, nac [i] a ymofyno â'r meirw:

12 O herwydd ffieidd-dra *gan* yr ARGLWYDD *yw* pawb a wnelo hyn; ac o achos y ffieidd-dra hyn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu gyrru hwynt allan o'th flaen di.

13 Bydd ‖ berffaith gyd â'r ARGLWYDD dy DDUW.

14 Canys y cenhedloedd hyn, y rhai a ‖ feddienni di, a wrandawsant ar blanedyddion, ac ar ddewiniaid: ond am danat ti, nid felly y caniattâodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti.

15 ¶ [k] Yr ARGLWYDD dy DDUW a gyfyd i ti, o'th blith dy hun, o'th frodyr dy hun, Brophwyd megis finnau; arno ef y gwrandewch.

16 Yn ol yr hyn oll a geisiaist gan yr ARGLWYDD dy DDUW yn Horeb, [l] yn nydd y gymmanfa, gan ddywedyd, [m] Na chlywyf mwyach lais yr ARGLWYDD fy NUW, ac na welwyf y tân mawr hwn mwyach, rhag fy marw.

17 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [n] Da *y dywedasant yr* hyn a ddywedasant.

18 [o] Codaf Brophwyd iddynt o fysg eu brodyr, fel tithau, a [p] rhoddaf fy ngeiriau yn ei enau ef; ac [q] efe a lefara wrthynt yr hyn oll a orchymynwyf iddo.

19 A phwy bynnag ni wrandawo ar fy ngeiriau, y rhai a lefara efe yn fy enw, myfi a'*i* gofynaf ganddo.

20 [r] Y prophwyd hefyd, yr hwn a ryfyga lefaru yn fy enw air ni orchymynais iddo ei lefaru, neu yr hwn a lefaro yn enw duwiau dïeithr: rhodder y prophwyd hwnnw i farwolaeth.

21 Ac os dywedi yn dy galon, Pa fodd yr adnabyddwn y gair ni lefarodd yr ARGLWYDD?

22 [s] Yr hyn a lefaro y prophwyd hwnnw yn enw yr ARGLWYDD, [t] a'r gair heb fod, ac heb ddyfod i ben, hwnnw yw y gair ni lefarodd yr ARGLWYDD; y prophwyd a'i llefarodd mewn rhyfyg: nac ofna ef.

PENNOD XIX.

1 *Dinasoedd noddfa;* 4 *a braint llofrudd ynddynt.* 14 *Na symmuder terfyn tir.* 15 *Rhaid yw bod dau o dystion o'r lleiaf.* 19 *Cospedigaeth gau dyst.*

PAN [a] dorro yr ARGLWYDD dy DDUW ymaith y cenhedloedd y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn rhoddi eu tir i ti, a'i ‖ feddiannu o honot ti, a phreswylio yn eu dinasoedd ac yn eu tai;

2 [b] Neilldua i ti dair dinas y'nghanol

Cyn CRIST 1451.

‖ Neu, *uniawn*, neu, *bur*.

‖ Neu, *etifeddi*.

[a] Num. 18. 20. pen. 10. 9.

[b] 1 Cor. 9. 13.

[c] Lef. 7. 30–34.

[d] Num. 18. 12, 24.

[e] Exod. 28. 1. Num. 3. 10.

[f] Lef. 18. 21.

[g] Lef. 19. 26, 31. a 20. 27. Es. 8. 19.

[h] Lef. 20. 27.

[i] 1 Sam. 28. 7.

[k] Ioan 1. 45. Act. 3. 22. a 7. 37.

[l] pen. 9. 10.

[m] Exod. 20. 19. Heb. 12. 19.

[n] pen. 5. 28.

[o] Ioan 1. 45. Act. 3. 22. a 7. 37.

[p] Es. 51. 16.

[q] Ioan 4. 25.

[r] pen. 13. 5. Jer. 14. 14. Zech. 13. 3.

[s] Jer. 28. 9.

[t] Edrych pen. 13. 2.

[a] pen. 12. 29.

‖ Neu, *etifeddu*.

[b] Exod. 21. 13. Num. 35. 10. Jos. 20. 2.

Cyn CRIST 1451.

dy dir, yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti i'w feddiannu.

3 Parottöa ffordd i ti, a thraiana derfyn dy dir, yr hwn a rydd yr ARGLWYDD dy DDUW yn etifeddiaeth i ti, fel y byddo i bob llofrudd ffoi yno.

4 ¶ [c] Dyma gyfraith y llofrudd, yr hwn a ffŷ yno, i fyw: yr hwn a darawo ei gymmydog heb wybod, ac yntau heb ei gasâu ef † o'r blaen;

5 Megis pan elo *un* gyd â'i gymmydog i'r coed i gymmynu pren, ac a estyn ei law â'r fwyell i dorri y pren, a syrthio yr haiarn † o'r menybr, a chyrhaeddyd ei gymmydog, fel y byddo farw; efe a gaiff ffoi i un o'r dinasoedd hyn, a byw:

6 [d] Rhag i ddïalydd y gwaed ddilyn ar ol y llofrudd, a'i galon yn llidiog, a'i oddiweddyd, am fod y ffordd yn hir, a'i daro ef yn † farw, er nad *oedd* ynddo ef haeddedigaeth marwolaeth, am nad oedd efe yn ei gasâu ef † o'r blaen.

7 Am hynny yr ydwyf yn gorchymyn i ti, gan ddywedyd, Tair dinas a neilldui i ti.

8 A phan [e] helaetho yr ARGLWYDD dy DDUW dy derfyn, fel y tyngodd wrth dy dadau, a rhoddi i ti yr holl dir a addawodd efe ei roddi wrth dy dadau;

9 Os cedwi y gorchymynion hyn oll, gan wneuthur yr hyn yr ydwyf fi yn ei orchymyn i ti heddyw, i garu yr ARGLWYDD dy DDUW, a rhodio yn ei ffyrdd ef bob amser; [f] yna y chwanegi i ti dair dinas hefyd at y tair hyn:

10 Fel na ollynger gwaed gwirion o fewn dy dir, yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth; ac na byddo gwaed i'th erbyn.

11 ¶ Ond [g] os bydd gwr yn casâu ei gymmydog, ac yn cynllwyn iddo, a chodi yn ei erbyn, a'i ddïeneidio fel y byddo farw, a ffoi i un o'r dinasoedd hyn;

12 Yna anfoned henuriaid ei ddinas ef, a chymmerant ef oddi yno, a rhoddant ef yn llaw dïalydd y gwaed fel y byddo farw.

13 Nac arbeded dy lygad ef, ond tynn ymaith *affaith* gwaed gwirion o Israel, fel y byddo daioni i ti.

14 ¶ [h] Na symmud derfyn dy gymmydog, yr hwn a derfynodd y rhai a fu o'r blaen, o fewn dy etifeddiaeth yr hon a feddienni, yn y tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti i'w feddiannu.

15 ¶ [i] Na choded un tyst yn erbyn neb am ddim anwiredd, neu ddim pechod, o'r holl bechodau a becho efe: wrth dystiolaeth dau o dystion, neu wrth dystiolaeth tri o dystion, y bydd safadwy y peth.

16 ¶ Os cyfyd gau dyst yn erbyn neb, gan dystiolaethu bai yn ei erbyn ef;

17 Yna safed y ddau ddyn *y mae* yr amrafael rhyngddynt ger bron yr ARGLWYDD, [k] o flaen yr offeiriaid a'r barnwyr a fyddo yn y dyddiau hynny.

18 Ac ymofyned y barnwyr yn dda: ac *os* y tyst *fydd* dyst ffals, *ac* a dystiolaetha ar gam yn erbyn ei frawd;

19 [l] Yna gwnewch iddo fel yr amcanodd wneuthur i'w frawd: [m] a thynn ymaith y drwg o'th fysg.

20 A'r lleill a glywant, ac a ofnant, ac ni chwanegant wneuthur mwy yn ol y peth drygionus hyn yn dy blith.

21 Ac nac arbeded dy lygad: *bydded* [n] einioes am einioes, llygad am lygad, dant am ddant, llaw am law, troed am droed.

PENNOD XX.

1 *Araith yr offeiriaid i annog y bobl i ryfel.* 5 *Cyhoeddiad y swyddogion pwy sydd i'w gollwng adref o'r rhyfel.* 10 *Pa beth a wneir i'r dinasoedd a dderbyniant neu a wrthodant ammodau heddwch.* 16 *Pa ddinasoedd sydd raid eu haddunedu.* 19 *Ni wasanaetha dinystrio prennau ymborth dyn, wrth warchae ar ddinas.*

PAN elych i ryfel yn erbyn dy elynion, a gweled [a] meirch a cherbydau, *a* phobl fwy nâ thi, nac ofna rhagddynt; o herwydd yr ARGLWYDD dy DDUW *fydd* gyd â thi, yr hwn a'th ddug di i fynu o dir yr Aipht.

2 A bydd, pan nesâoch i'r frwydr, yna ddyfod o'r offeiriad, a llefaru wrth y bobl,

3 A dywedyd wrthynt, Clyw, Israel: Yr ydych chwi yn nesâu heddyw i'r frwydr yn erbyn eich gelynion: na feddalhâed eich calon, nac ofnwch, na † synnwch, ac na ddychrynwch rhagddynt.

4 Canys yr ARGLWYDD eich DUW *sydd* yn myned gyd â chwi, i ryfela â'ch gelynion trosoch chwi, *ac* i'ch achub chwi.

5 ¶ A'r llywiawdwyr a lefarant wrth y bobl, gan ddywedyd, Pa wr *sydd* a adeiladodd dŷ newydd, ac nis [b] cyssegrodd ef? eled a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw yn y frwydr, ac i wr arall ei gyssegru ef.

6 A pha wr *sydd* a blannodd winllan, ac nis † mwynhâodd hi? eled a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw yn y frwydr, ac i wr arall ei mwynhâu hi.

7 [c] A pha wr sydd a ymgredodd â

Cyn CRIST 1451.

[c] pen. 4. 42.

† Heb. *er doe ac echdoe.*

† Heb. *oddi ar y pren, a chaffael, &c.*

[d] Num. 35. 12.

† Heb. *yn ei cinioes.*

† Heb. *er doe ac echdoe.*

[e] Gen. 15. 18. pen. 12. 20.

[f] Jos. 20. 7.

[g] Exod. 21. 12, &c. Num. 35. 16, 24. pen. 27. 24.

[h] pen. 27. 17. Diar. 22. 28. Hos. 5. 10.

[i] Num. 35. 30. pen. 17. 6. Matt. 18. 16. Ioan 8. 17. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.

[k] pen. 17. 9.

[l] Diar. 19. 5, 9. Dan. 6. 24.

[m] pen. 13. 5. a 17. 7. a 22. 21, 24.

[n] Exod. 21. 23. Lef. 24. 20. Matt. 5. 38.

[a] Edrych Ps. 20. 7. Es. 31. 1.

† Heb. *phrysurwch.*

[b] Edrych Neh. 12. 27. Ps. 30. tit.

† Heb. *cyffredinodd.* Edrych Lef. 19. 23, 24. pen. 28. 30.

[c] pen. 24. 5.

Cyn CRIST 1451.

gwraig, ac ni chymmerodd hi? eled a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw mewn rhyfel, ac i wr arall ei chymmeryd hi.

8 Y llywiawdwyr *hefyd* a chwanegant lefaru wrth y bobl, ac a ddywedant, [d] Pa wr *sydd* ofnus a meddal galon? eled a dychweled i'w dŷ, fel na †lwfrhâo efe galon ei frawd megis ei galon yntau.

9 A bydded, pan ddarffo i'r llywiawdwyr lefaru wrth y bobl, osod o honynt dywysogion y lluoedd yn ben ar y bobl.

10 ¶ Pan nesâech at ddinas i ryfela yn ei herbyn, [e] cyhoedda iddi heddwch.

11 A bydded, os heddwch a ettyb hi i ti, ac agoryd i ti; yna bydded i'r holl bobl a gaffer ynddi, fod i ti dan deyrnged, a'th wasanaethu.

12 Ac oni heddycha hi â thi, ond gwneuthur rhyfel â thi; yna gwarchae arni hi.

13 Pan roddo yr ARGLWYDD dy DDUW hi yn dy law di, [f] taro ei holl wrrywiaid â min y cleddyf.

14 Yn unig y benywaid, a'r plant, a'r [g] anifeiliaid, a phob dim a'r a fyddo yn y ddinas, *sef* ei holl yspail, a yspeili i ti: a thi a fwynhâi yspail dy elynion, yr hwn a rydd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti.

15 Felly y gwnai i'r holl ddinasoedd pell iawn oddi wrthyt, y rhai nid *ydynt* o ddinasoedd y cenhedloedd hyn.

16 Ond [h] o ddinasoedd y bobloedd hyn, y rhai y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu rhoddi i ti yn etifeddiaeth, na chadw un enaid yn fyw:

17 Ond gan ddifrodi difroda hwynt; *sef* yr Hethiaid, a'r Amoriaid, y Canaaneaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid, a'r Jebusiaid; megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti:

18 Fel na ddysgont i chwi wneuthur yn ol eu holl ffieidd-dra hwynt, y rhai a wnaethant i'w duwiau, a phechu o honoch yn erbyn yr ARGLWYDD eich DUW.

19 ¶ Pan warchâech ar ddinas lawer o ddyddiau, gan ryfela yn ei herbyn i'w hynnill hi, na ddifetha ei choed hi, gan daro bwyell arnynt: canys o honynt y bwyttâi; na thorr dithau hwynt i lawr (o herwydd ‖*bywyd* dyn *yw* pren y maes) †i'*w* gosod yn y gwarch-glawdd.

20 Yn unig y pren y gwyddost nad pren ymborth *yw*, hwnnw a ddifethi ac a dorri: ac a adeiledi warch-glawdd yn erbyn y ddinas fydd yn gwneuthur rhyfel â thi, hyd oni ‖orchfyger hi.

[d] Barn. 7. 3.
†Heb. *thoddo.*
[e] 2 Sam. 20. 18.
[f] Num. 31. 7.
[g] Jos. 8. 2.
[h] Num. 33. 52. pen. 7. 1, 2.
‖Neu, *o ddyn, pren y maes sydd i'w osod.* &c.
†Heb. *i fyned o'th flaen.*
‖*ymddarostyngo.*

PENNOD XXI.

1 Y modd i ymddiheuro oddi wrth lofruddiaeth, heb wybod pwy a'i gwnaeth. 10 *Y modd y mae trin caethferch a briodo un.* 15 *Na ddylid dietifeddu y cyntaf-anedig o ran câs.* 18 *Rhaid yw llabyddio mab anufudd.* 22 *Na adawer drwg-weithredwr y'nghrog dros nos.*

Cyn CRIST 1451.

OS ceir *un* wedi ei ladd o fewn y tir yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti i'w etifeddu, yn gorwedd yn y maes, heb wybod pwy a'i lladdodd;

2 Yna âed dy henuriaid a'th farnwyr allan, a mesurant hyd y dinasoedd *sydd* o amgylch i'r lladdedig.

3 A bydded i'r ddinas nesaf at y lladdedig, *sef* henuriaid y ddinas honno, gymmeryd anner o'*r* gwartheg, yr hon ni weithiwyd â hi, *ac* ni thynnodd dan iau.

4 A dyged henuriaid y ddinas honno yr anner i ddyffryn garw, yr hwn ni lafuriwyd, ac ni hauwyd ynddo; ac yno ‖torr-fynyglant yr anner yn y dyffryn.

5 A nesâed yr offeiriaid, meibion Lefi (o herwydd yr ARGLWYDD dy DDUW [a] a'u hetholodd hwynt i weini iddo ef, ac i fendigo yn enw yr ARGLWYDD) ac [b] wrth eu †barn hwynt y terfynir pob ymryson a phob pla.

6 A holl henuriaid y ddinas honno, y rhai *a fyddo* nesâf at y lladdedig, [c] a olchant eu dwylaw uwch ben yr anner a dorr-fynyglwyd yn y dyffryn.

7 A hwy a attebant ac a ddywedant, Ni thywalltodd ein dwylaw ni y gwaed hwn, ac nis gwelodd ein llygaid.

8 Trugarhâ wrth dy bobl Israel, y rhai a waredaist, O ARGLWYDD, ac na ddyro waed gwirion †yn erbyn dy bobl Israel. A maddeuir y gwaed iddynt hwy.

9 Felly y tynni ymaith *affaith* y gwaed gwirion o'th fysg, os ti a wnei yr uniawnder y'ngolwg yr ARGLWYDD.

10 ¶ Pan elych i ryfel yn erbyn dy elynion, a rhoddi o'r ARGLWYDD dy DDUW hwynt yn dy law di, a chaethgludo o honot gaeth-glud o honynt;

11 A gweled o honot yn y gaeth-glud wraig brydweddol, a'i bod wrth dy fodd, i'w chymmeryd i ti yn wraig:

12 Yna dwg hi i fewn dy dŷ, ac eilled hi ei phen, a †thorred ei hewinedd;

13 A dïosged ddillad ei chaethiwed oddi am dani, a thriged yn dy dŷ di, ac [d] wyled *am* ei thad a'i mam fis o ddyddiau: ac wedi hynny yr âi di atti, ac y byddi wr iddi, a hithau fydd wraig i ti.

‖*torrant ben.*
[a] pen. 10. 8.
[b] pen. 17. 8, 9.
†Heb. *genau.*
[c] Edrych Ps. 19. 12. Matt. 27. 24.
†Heb. *y'nghanol.*
†Heb. *gwnaed,* neu, *gyweiried.*
[d] Edrych Ps. 45. 10.

Cyn CRIST 1451.

14 Ac oni bydd hi wrth dy fodd; yna gollwng hi yn ol ei hewyllys ei hun, a chan werthu na werth hi er arian; na chais elw o honi, am i ti ei darostwng hi.

15 ¶ Pan fyddo i wr ddwy wragedd, un yn gu, ac un yn gâs; a phlanta o'r gu a'r gâs feibion iddo ef, a bod y mab cyntaf-anedig o'r *un* gâs:

[e] 2 Chron. 11. 19, 22.

16 Yna bydded, [e]yn y dydd y rhanno efe ei etifeddiaeth rhwng ei feibion y rhai fyddant iddo, na ddichon efe wneuthur yn gyntaf-anedig fab y gu o flaen mab y gâs, *yr hwn sydd* gyntaf-anedig;

[f] Edrych 1 Chron. 5. 1.

17 Ond mab y gâs yr hwn sydd gyntaf-anedig a gydnebydd efe, [f]gan roddi iddo ef y ddeuparth o'r hyn oll a gaffer yn eiddo ef: o achos hwn *yw* [g]dechreuad ei nerth ef; iddo *y bydd* braint y cyntaf-anedig.

[g] Gen. 49. 3.

18 ¶ *Ond* o bydd i wr fab cyndyn ac anufudd, heb wrando ar lais ei dad, neu ar lais ei fam; a phan geryddant ef, ni wrendy arnynt:

19 Yna ei dad a'i fam a ymaflant ynddo, ac a'i dygant at henuriaid ei ddinas, ac i borth ei drigfan;

20 A dywedant wrth henuriaid ei ddinas ef, Ein mab hwn *sydd* gyndyn ac anufudd, heb wrando ar ein llais; glwth a meddwyn *yw efe.*

21 Yna holl ddynion ei ddinas a'i llabyddiant ef â meini, fel y byddo farw: [h]felly y tynni ymaith y drwg o'th fysg; a holl Israel a glywant, ac a ofnant.

[h] pen. 13. 5. a 22. 21, 24.

22 ¶ Ac o bydd mewn gwr bechod yn haeddu *barnedigaeth* angau, a'i farwolaethu, a chrogi o honot ef wrth bren;

[i] Jos. 10. 26.

23 [i]Na thriged ei gelain dros nos wrth y pren, *ond* gan gladdu ti a'i cleddi ef o fewn *y* dydd hwnnw: o herwydd [k]melldith DDUW ‖*sydd i'r hwn* a grogir: ac na haloga dy dir *y mae* yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth.

[k] Gal. 3. 13.

‖ Neu, *yw yr hwn.* Edrych Num. 25. 4. Jos. 10. 26. 2 Sam. 21. 6.

PENNOD XXII.

1 *Am garedigrwydd brawdol.* 5 *Bod adnabod y gwrryw a'r fenyw wrth eu dillad.* 6 *Na ddalier mam yr adar gyd â'i chywion.* 8 *Rhaid yw bod i dŷ ganllawiau.* 9 *Gochelyd cymmysgedd.* 12 *Rhaid yw bod rhidens wrth ddillad.* 13 *Cospedigaeth yr hwn a roddo anair i'w wraig.* 20, 22 *Am dorr-priodas,* 25 *trais,* 28 *godineb,* 30 *a llosgach.*

[a] Exod. 23. 4.

[a]NI chai weled eidion dy frawd neu ei ddafad yn cyfeiliorni, ac ymguddio oddi wrthynt: gan ddwyn dwg hwynt drachefn i'th frawd.

2 Ac oni *bydd* dy frawd yn gyfagos attat, neu oni adwaenost ef; yna dwg hwnnw i fewn dy dŷ, a bydded gyd â thi, hyd pan ymofyno dy frawd am dano; yna dyro ef yn ei ol iddo ef.

3 Ac felly y gwnai i'w asyn ef, ac felly y gwnai i'w ddillad ef, ac felly y gwnai i bob collbeth i'th frawd, yr hwn a gyll oddi wrtho ef, a thithau yn ei gael: ni elli ymguddio.

[b] Exod. 23. 5.

4 ¶ [b]Ni chai weled asyn dy frawd neu ei ŷch yn gorwedd ar y ffordd, ac ymguddio oddi wrthynt; *ond* gan godi cyfod *hwynt* gyd âg ef.

5 ¶ Na fydded dilledyn gwr am wraig, ac na wisged gwr ddillad gwraig: o herwydd ffiaidd gan yr ARGLWYDD dy DDUW bawb a'r a wnel hyn.

6 ¶ Pan ddamweinio nyth aderyn i'th olwg ar dy ffordd, mewn un pren, neu ar y ddaear, â chywion, neu âg wyau *ynddo,* a'r fam yn eistedd ar y cywion, neu ar yr wyau; na chymmer y fam gyd â'r cywion.

7 Gan ollwng ti a ollyngi y fam, a'r cywion a gymmeri i ti; fel y byddo daioni i ti, ac yr estynech *dy* ddyddiau.

8 ¶ Pan adeiladech dŷ newydd, yna y gwnai ganllawiau *o amgylch* i'th nen; fel na osodych waed ar dy dŷ, pan syrthio neb oddi arno.

[c] Lef. 19. 19.

9 ¶ [c]Na haua dy winllan âg amryw *had;* rhag i ti halogi †cynnyrch yr had a hauech, a chnwd y winllan.

† Heb. *cyflawnder.*

[d] Edrych 2 Cor. 6. 14, 15, 16.

10 ¶ [d]Nac ardd âg ŷch ac âg asyn ynghyd.

[e] Lef. 19. 19.

11 ¶ [e]Na wisg ddilledyn o amryw ddefnydd, *megis o* wlan a llin ynghyd.

[f] Num. 15. 38 Matt. 23. 5.

12 ¶ [f]Plethau a weithi i ti ar †bedwar cwrr dy wisg yr ymwisgech â hi.

† Heb. *bedair adain.*

13 ¶ O chymmer gwr wraig, ac wedi myned atti, ei chasâu;

14 A gosod yn ei herbyn anair, a rhoddi allan enw drwg iddi, a dywedyd, Y wraig hon a gymmerais; a phan euthum atti, ni chefais ynddi forwyndod:

15 Yna cymmered tad y llangces a'i mam, a dygant *arwyddion* morwyndod y llangces at henuriaid y ddinas i'r porth.

16 A dyweded tad y llangces wrth yr henuriaid, Fy merch a roddais i'r gwr hwn yn wraig, a'i chasâu y mae efe.

17 Ac wele, efe a gododd *iddi* anair, gan ddywedyd, Ni chefais yn dy ferch forwyndod; ac fel dyma *arwyddion* morwyndod fy merch. Yna lledant y dilledyn y'ngŵydd henuriaid y ddinas.

Cyn CRIST 1451.

18 A henuriaid y ddinas honno a gymmerant y gwr, ac a'i cospant ef.

19 A hwy a'i dirwyant ef *mewn* can *sicl* o arian, ac a'u rhoddant hwynt i dad y llangces; o achos iddo ddwyn enw drwg ar y forwyn *o* Israel: a bydd hi yn wraig iddo; *ac* ni ddichon ei gyrru ymaith *yn* ei holl ddyddiau.

20 Ond os gwir fydd y peth, ac na chafwyd *arwyddion* morwyndod yn y llangces:

21 Yna y dygant y llangces at ddrws tŷ ei thad, a dynion ei dinas a'i llabyddiant hi â meini, oni byddo farw; am iddi wneuthur ffolineb yn Israel, gan butteinio yn nhŷ ei thad: [g]a thi a dynni ymaith y drwg o'th fysg.

22 ¶ [h]O cheffir gwr yn gorwedd gyd â gwraig briodol *â* gwr; byddant feirw ill dau, *sef* y gwr a orweddodd gyd â'r wraig, a'r wraig *hefyd:* felly y tynni ymaith ddrwg *o* Israel.

23 ¶ O bydd llangces *o* forwyn wedi ei dyweddïo i wr, a chael o wr hi mewn dinas, a gorwedd gyd â hi;

24 Yna y dygwch hwynt ill dau i borth y ddinas honno, ac a'u llabyddiwch hwynt â meini, fel y byddont feirw: y llangces, oblegid na waeddodd, *a hithau* yn y ddinas; a'r gwr, o herwydd iddo ddarostwng gwraig ei gymmydog: [i]felly ti a dynni ymaith y drygioni o'th fysg.

25 ¶ Ond os mewn maes y cafodd y gwr y llangces wedi ei dyweddïo, a'i threisio o'r gwr, a gorwedd gyd â hi; yna bydded farw y gwr a orweddodd gyd â hi yn unig.

26 Ond i'r llangces ni chei wneuthur dim; nid *oes* yn y llangces bechod *yn haeddu* marwolaeth: o herwydd megis y cyfyd gwr yn erbyn ei gymmydog, a'i ddïeneidio ef, yr un modd *y mae* y peth hyn.

27 Oblegid yn y maes y cafodd efe hi: gwaeddodd y llangces *oedd* wedi ei dyweddïo; ac nid *oedd* achubydd iddi.

28 ¶ [k]O chaiff gwr langces o forwyn, heb ei dyweddïo, ac ymaflyd ynddi, a gorwedd gyd â hi, a'u dala hwynt:

29 Yna y rhydd y gwr a orweddodd gyd â hi, i dad y llangces, ddeg a deugain o arian; ac iddo y bydd yn wraig, am iddo ei darostwng hi: ni ddichon efe ei gyrru hi ymaith *yn* ei holl ddyddiau.

30 ¶ [l]Na chymmered neb wraig ei dad, ac na [m]ddinoethed odre ei dad.

PENNOD XXIII.

1 *Pwy a all, a phwy ni all ddyfod i'r gynnulleidfa.* 9 *Rhaid yw gochelyd aflendid yn y llu.* 15 *Am y gwas fföadur.* 17 *Am frynti.* 18 *Am aberthau ffiaidd,* 19 *usuriaeth,* 21 *addunedau,* 24 *a chamweddau.*

NA ddeued neb wedi ysigo ei eirin, na dispaidd, i gynnulleidfa yr ARGLWYDD.

2 Na ddeued basterdyn i gynnulleidfa yr ARGLWYDD; y ddegfed genhedlaeth iddo hefyd ni chaiff ddyfod i gynnulleidfa yr ARGLWYDD.

3 Na ddeled [a]Ammoniad na Moabiad i gynnulleidfa yr ARGLWYDD; y ddegfed genhedlaeth hefyd o honynt na ddeued i gynnulleidfa yr ARGLWYDD byth:

4 [b]Oblegid ni chyfarfuant â chwi â bara ac â dwfr yn y ffordd, wrth eich dyfod o'r Aipht; ac [c]o achos cyflogi o honynt i'th erbyn Balaam mab Beor o Pethor *ym* Mesopotamia, i'th felldithio di.

5 Etto yr ARGLWYDD dy DDUW ni fynnodd wrando ar Balaam: ond trodd yr ARGLWYDD dy DDUW y felldith yn fendith i ti; canys hoffodd yr ARGLWYDD dy DDUW dydi.

6 [d]Na chais eu heddwch hwynt, na'u daioni hwynt, dy holl ddyddiau byth.

7 ¶ Na ffieiddia Edomiad; canys dy frawd yw: na ffieiddia Aiphtiad; o herwydd dïeithr fuost yn ei wlad ef.

8 Deued o honynt i gynnulleidfa yr ARGLWYDD y drydedd genhedlaeth o'r meibion a genhedlir iddynt.

9 ¶ Pan êl y llu allan yn erbyn dy elynion, yna ymgadw rhag pob peth drwg.

10 ¶ [e]O bydd un o honot heb fod yn lân, o herwydd damwain nos; eled allan o'r gwersyll; na ddeued o fewn y gwersyll.

11 †Ac ym min yr hwyr ymolched mewn dwfr: yna wedi machludo yr haul, deued i fewn y gwersyll.

12 ¶ A bydded lle i ti o'r tu allan i'r gwersyll; ac yno yr âi di allan.

13 A bydded gennyt raw-ffon ym mysg dy arfau: a bydded pan eisteddych allan, gloddio o honot â hi, a thro a chuddia yr hyn a ddaeth oddi wrthyt.

14 O herwydd bod yr ARGLWYDD dy DDUW yn rhodio ym mhlith dy wersyllau, i'th waredu, ac i roddi dy elynion o'th flaen di: am hynny bydded dy wersyllau yn sanctaidd; fel na welo ynot ti †ddim brynti, a throi oddi wrthyt.

Cyn CRIST 1451.

[a] Neh. 13. 1.

[b] Edrych pen. 2. 29.

[c] Num. 22. 5, 6.

[d] Ezra 9. 12.

[e] Lef. 15. 16.

†Heb. *A phan wynebo yr hwyr.*

†Heb. *noethni dim.*

[g] pen. 13. 5.

[h] Lef. 20. 10.

[i] ad. 21, 22.

[k] Exod. 22. 16.

[l] Lef. 18. 8. a 20. 11. 1 Cor. 5. 1.

[m] Edrych Ruth 3. 9. Ezec. 16. 8.

Cyn CRIST 1451.

15 ¶ [f]Na ddyro at ei feistr was a ddïangodd attat oddi wrth ei feistr.

16 Gyd â thi y trig yn dy fysg, yn y fan a ddewiso, yn un o'th byrth di, lle byddo da ganddo; *ac* na chystuddia ef.

17 ¶ Na fydded ‖puttain [g]o ferched Israel, ac na fydded ‖putteiniwr o feibion Israel.

18 Na ddwg wobr puttain, na gwerth ci, *i* dŷ yr ARGLWYDD dy DDUW, mewn un adduned: canys *y maent* ill dau yn ffiaidd gan yr ARGLWYDD dy DDUW.

19 ¶ [h]Na chymmer ‖occraeth gan dy frawd; occraeth arian, occraeth bwyd, occraeth dim y cymmerir occraeth am dano.

20 [i]Gan estron y cymmeri occraeth; ond na chymmer occraeth gan dy frawd: fel y bendithio yr ARGLWYDD dy DDUW di ym mhob peth y rhoddych dy law arno, yn y tir yr ydwyt yn myned iddo i'w feddiannu.

21 ¶ [k]Pan addunedech adduned i'r ARGLWYDD dy DDUW, nac oeda ei thalu: canys yr ARGLWYDD dy DDUW gan ofyn a'i gofyn gennyt; a byddai yn bechod ynot.

22 Ond os peidi ag addunedu, ni bydd pechod ynot.

23 Cadw a gwna yr hyn a ddaeth allan o'th wefusau; megis yr addunedaist i'r ARGLWYDD dy DDUW offrwm gwirfodd, yr hwn a draethaist â'th enau.

24 ¶ Pan ddelych i winllan dy gymmydog, yna bwytta o rawnwin dy wala, wrth dy feddwl; ond na ddod yn dy lestr *yr un.*

25 Pan ddelych i ŷd dy gymmydog, [l]yna y cai dynnu y tywysenau â'th law; ond ni chai osod crymman yn ŷd dy gymmydog.

PENNOD XXIV.

1 *Am ysgar.* 5 *Nad rhaid i'r gwr newydd briodi fyned i ryfel.* 6, 10 *Am wystlon.* 7 *Am ladron dynion.* 8 *Am y gwahan-glwyf;* 14 *talu cyflog,* 16 *barn,* 19 *ac elusen.*

PAN [a]gymmero gwr wraig, a'i phriodi; yna oni chaiff hi ffafr yn ei olwg ef, o achos iddo gael rhyw †aflendid ynddi; ysgrifened iddi lythyr †ysgar, a rhodded yn ei llaw hi, a gollynged hi ymaith o'i dŷ.

2 Pan elo hi allan o'i dŷ ef, a myned ymaith, a bod yn eiddo gwr arall:

3 Os ei gwr diweddaf a'i casâ hi, ac a ysgrifena lythyr ysgar iddi, ac a'i rhydd yn ei llaw hi, ac a'i gollwng hi o'i dŷ; neu os bydd marw y gwr diweddaf a'i cymmerodd hi yn wraig iddo:

4 [b]Ni ddichon ei phriod cyntaf, yr hwn a'i gollyngodd hi ymaith, ei chymmeryd hi drachefn i fod yn wraig iddo, wedi iddi ymhalogi: canys ffieidd-dra *yw* hyn o flaen yr ARGLWYDD; ac na wna i'r wlad bechu, yr hon a rydd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti yn etifeddiaeth.

5 ¶ [c]Pan gymmero gwr wraig newydd, nac eled i ryfel, ac †na rodder gofal dim arno: caiff fod gartref yn rhydd un flwyddyn, a llawenhâu ei wraig a gymmerodd.

6 ¶ Na chymmered *neb* faen isaf nac uchaf i felin ar wystl: canys y mae yn cymmeryd bywyd *dyn* y'ngwystl.

7 ¶ [d]Pan gaffer gwr yn lladratta un o'i frodyr o feibion Israel, ac yn ymelwa arno, neu yn ei werthu; yna lladder y lleidr hwnnw, a thynn di ymaith y drwg o'th fysg.

8 ¶ Gwylia ym [e]mhla y gwahan-glwyf, ar ddyfal-gadw, a gwneuthur yn ol yr hyn oll a ddysgo yr offeiriaid y Lefiaid i chwi: edrychwch am wneuthur megis y gorchymynais wrthynt hwy.

1490.

9 Cofia yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD dy DDUW i [f]Miriam ar y ffordd, wedi eich dyfod allan o'r Aipht.

10 ¶ Pan fenthycciech i'th gymmydog fenthyg dim, na ddos i'w dŷ ef i gymmeryd ei wystl ef.

11 Allan y sefi; a dyged y gwr y benthycciaist iddo y gwystl allan attat ti.

12 As os gwr tlawd *fydd* efe, na chwsg â'i wystl *gyd â thi.*

13 [g]Gan ddadroddi dyro ei wystl iddo pan fachludo yr haul, fel y gorweddo yn ei wisg, ac [h]y'th fendithio di: a [i]bydd *hyn* i ti yn gyfiawnder o flaen yr ARGLWYDD dy DDUW.

14 ¶ Na orthrymma was cyflog tlawd ac anghenus, o'th frodyr, neu o'th ddïeithrddyn, *a fyddo* yn dy dir o fewn dy byrth di.

15 Yn ei ddydd [k]y rhoddi *iddo* ei gyflog; ac na fachluded yr haul arno: canys tlawd yw, ac †â hyn y mae yn cynnal ei einioes: fel na lefo ar yr ARGLWYDD yn dy erbyn, a bod pechod ynot.

16 [l]Na rodder i farwolaeth dadau dros blant, ac na rodder plant i farw dros dadau: pob un a roddir i farwolaeth am ei bechod ei hun.

Cyn CRIST 1451.

[f] 1 Sam. 30. 15.

‖ *sodomies.*

[g] Edrych Diar. 2. 16.

‖ *sodomiad.*

[b] Exod. 22. 25. Lef. 25. 36. Neh. 5. 2. Ps. 15. 5. Luc 6. 34, 35.

‖ *usuriaeth.*

[i] Edrych pen. 15. 3. Lef. 19. 34.

[k] Num. 30. 2. Preg. 5. 4.

[l] Matt. 12. 1. Marc 2. 23. Luc 6. 1.

[a] Matt. 5. 31. a 19. 7. Marc 10. 4.

† Heb. *noethni.*

† Heb. *torri ymaith.*

[b] Jer. 3. 1.

[c] pen. 20. 7.

† Heb. *nac aed dim arno.*

[d] Exod. 21. 16.

[e] Lef. 13. a 14.

[f] Num. 12. 10.

[g] Exod. 22. 26.

[h] Job 31. 20.

[i] Edrych Ps. 106. 31.

[k] Lef. 19. 13. Jer. 22. 13. Iago 5. 4.

† Heb. *atto y dyrchafa ei enaid.*

[l] 2 Bren. 14. 6. 2 Chron. 25. 4. Jer. 31. 29, 30. Ezec. 18. 20.

Cyn CRIST 1451.

17 ¶ [m] Na wyra farn y dïeithr *na'r* ymddifad; ac [n] na chymmer ar wystlor-aeth wisg y weddw.

18 ¶ Ond [o] meddwl mai caeth-was fuost yn yr Aipht, a'th waredu o'r ARGLWYDD dy DDUW oddi yno: am hynny yr wyf fi yn gorchymyn i ti wneuthur y peth hyn.

19 ¶ [p] Pan fedech dy gynhauaf yn dy faes, ac anghofio ysgub yn y maes, na ddychwel i'w chymmeryd: bydded i'r dïeithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw; fel y bendithio yr ARGLWYDD dy DDUW di yn holl waith dy ddwylaw.

20 Pan ysgydwech dy olew-wydden, na loffa ar dy ol: bydded i'r dïeithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw.

21 Pan gesglych rawnwin dy winllan, na loffa ar dy ol: bydded i'r dïeithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw.

22 [q] Meddwl hefyd mai caeth-was fuost yn nhir yr Aipht: am hynny yr ydwyf fi yn gorchymyn i ti wneuthur y peth hyn.

PENNOD XXV.

1 *Na rodder ychwaneg na deugain gwïalennod.* 4 *Na chauer safn yr ŷch.* 5 *Am godi had i frawd.* 11 *Am y wraig ddigywilydd.* 13 *Am bwysau anghyfiawn.* 17 *Rhaid yw dilëu coffadwriaeth Amalec.*

PAN fyddo ymrafael rhwng dynion, a dyfod i farn i'w barnu; yna cyfiawnhânt y cyfiawn, a chondemniant y beius.

2 Ac o bydd y mab drygionus i'w guro, pared y barnwr iddo orwedd, a phared ei guro ef ger ei fron, yn ol ei ddryganiaeth, dan rifedi.

3 [a] Deugain gwïalennod a rydd iddo, *ac* na chwaneged: rhag *os* chwanega, a'i guro ef â llawer gwïalennod uwch law hyn, a dirmygu dy frawd yn dy olwg.

4 ¶ [b] Na chau safn ŷch tra fyddo yn dyrnu.

5 ¶ [c] Os brodyr a drigant ynghyd, a marw un o honynt, ac heb blentyn iddo; na phrïoded gwraig y marw wr dïeithr oddi allan: âed ei chyfathrachwr atti, a chymmered hi yn wraig iddo, a gwnaed iddi ran cyfathrachwr.

6 A bydded i'r cyntaf-anedig a ymddygo hi sefyll ar enw ei frawd *a fu* farw; fel na ddilëer ei enw ef allan o Israel.

7 Ac oni bydd boddlawn y gwr i gymmeryd ei gyfathrach-wraig; yna âed ei gyfathrach-wraig i fynu i'r porth at yr henuriaid, a dyweded, [d] Gwrthododd fy nghyfathrachwr godi i'w frawd enw yn Israel: ni fŷn efe wneuthur rhan cyfathrachwr â mi.

8 Yna galwed henuriaid ei ddinas am dano ef, ac ymddiddanant âg ef: *o* saif efe, a dywedyd, Nid wyf fi foddlawn i'w chymmeryd hi;

9 Yna nesâed ei gyfathrach-wraig atto ef y'ngŵydd yr henuriaid, a dattoded ei esgid ef oddi am ei droed, a phoered yn ei wyneb ef, ac attebed, a dyweded, Felly y gwnair i'r gwr nid adeilado dŷ ei frawd.

10 A gelwir ei enw ef yn Israel, Tŷ yr hwn y dattodwyd ei esgid.

11 ¶ Os ymryson dynion ynghyd, *sef* gwr â'i frawd, a nesâu gwraig y naill i achub ei gwr o law ei darawydd, ac estyn ei llaw ac ymaflyd yn ei ddirgeloedd ef;

12 Torr ymaith ei llaw hi; nac arbeded dy lygad *hi.*

13 ¶ [e] Na fydded gennyt yn dy gôd † amryw bwys, mawr a bychan.

14 Na fydded gennyt yn dy dŷ † amryw fesur, mawr a bychan.

15 Bydded gennyt garreg uniawn a chyfiawn; bydded gennyt ephah uniawn a chyfiawn: fel yr estyner dy ddyddiau ar y ddaear yr hon y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi i ti.

16 Canys [f] ffiaidd gan yr ARGLWYDD dy DDUW bob un a'r a wnelo hyn, *sef* pawb a'r a wnel anghyfiawnder.

17 ¶ [g] Cofia yr hyn a wnaeth Amalec i ti ar y ffordd, pan ddaethoch allan o'r Aipht:

18 Yr hwn a'th gyfarfu ar y ffordd, ac a laddodd y rhai olaf o honot, yr holl weiniaid o'th ol di, a thi yn lluddedig ac yn ddiffygiol; ac nid ofnodd efe DDUW.

19 Am hynny bydded, [h] pan roddo yr ARGLWYDD dy DDUW i ti lonyddwch oddi wrth dy holl elynion oddi amgylch, yn y tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth i'w feddiannu, dynnu o honot ymaith goffadwriaeth Amalec oddi tan y nefoedd: nac anghofia *hyn.*

PENNOD XXVI.

1 *Cyffes yr hwn a offrymmo y cawell blaenffrwyth.* 12 *Gweddi yr hwn a roddo ei ddegymmau y drydedd flwyddyn.* 16 *Y cyfammod rhwng Duw a'r bobl.*

APHAN ddelych i'r tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth, a'i feddiannu, a phreswylio ynddo;

[m] Exod. 22. 21, 22. Diar. 22. 22. Es. 1. 23. Jer. 5. 28. a 22. 3. Ezec. 22. 29. Zech. 7. 10.
[n] Exod. 22. 26.
[o] ad. 22.
[p] Lef. 19. 9. a 23. 22.
[q] ad. 18.
[a] 2 Cor. 11. 24.
[b] Diar. 12. 10. 1 Cor. 9. 9. 1 Tim. 5. 18.
[c] Matt. 22. 24. Marc 12. 19. Luc 20. 28.
[d] Ruth 4. 7.
[e] Lef. 19. 35, 36. Ezec. 45. 10.
† Heb. *garreg a charreg.* Exod. 16. 36.
† Heb. *ephah ac ephah.*
[f] Diar. 11. 1.
[g] Exod. 17. 8.
[h] 2 Sam. 15. 3.

Cyn CRIST 1451.

2 [a] Yna cymmer o bob blaen-ffrwyth y ddaear, yr hwn a ddygi o'th dir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti, a gosod mewn cawell, a dos i'r lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW i drigo o'i enw ef ynddo:

3 A dos at yr offeiriad a fydd yn y dyddiau hynny, a dywed wrtho, Yr ydwyf fi yn cyfaddef heddyw i'r ARGLWYDD dy DDUW, fy nyfod i'r tir a dyngodd yr ARGLWYDD wrth ein tadau ar *ei* roddi i ni.

4 A chymmered yr offeiriad y cawell o'th law di, a gosoded ef o flaen allor yr ARGLWYDD dy DDUW:

5 A llefara dithau, a dywed ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, [b] Syriad ar ddarfod am dano *oedd* fy nhad; ac [c] efe a ddisgynodd i'r Aipht, ac a ymdeithiodd yno âg ychydig bobl, ac a aeth yno yn genedl fawr, gref, ac aml.

6 A'r [d] Aiphtiaid a'n drygodd ni, a chystuddiasant ni, a rhoddasant arnom gaethiwed caled.

7 A [e] phan waeddasom ar ARGLWYDD DDUW ein tadau, clybu yr ARGLWYDD ein llais ni, a gwelodd ein cystudd, a'n llafur, a'n gorthrymder.

8 [f] A'r ARGLWYDD a'n dug ni allan o'r Aipht â llaw gadarn, ac â braich estynedig, ac âg ofn mawr, ac âg arwyddion, ac â rhyfeddodau.

9 Ac efe a'n dug ni i'r lle hwn, ac a roes i ni y tir hwn; *sef* tir yn llifeirio o laeth a mêl.

10 Ac yn awr, wele, mi a ddygais flaen-ffrwyth y tir a roddaist i mi, O ARGLWYDD: a gosod ef ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, ac addola ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW.

11 Ymlawenycha hefyd ym mhob daioni a roddodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti, ac i'th deulu, tydi, a'r Lefiad, a'r dïeithr *a fyddo* yn dy fysg.

12 ¶ Pan ddarffo i ti ddegymmu holl ddegwm dy gnwd, yn y drydedd flwyddyn, *sef* [g] blwyddyn y degwm; yna y rhoddi i'r Lefiad, i'r dïeithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw; fel y bwyttâont yn dy byrth di, ac y digoner hwynt.

13 A dywed ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, Dygais *y peth* cyssegredig allan o'm tŷ, ac a'i rhoddais ef i'r Lefiad, ac i'r dïeithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw, yn ol dy holl orchymynion a orchymynaist i mi: ni throseddais *ddim* o'th orchymynion, ac nis anghofiais.

14 Ni fwyttêais o hono yn fy ngalar, ac ni ddygais ymaith o hono i aflendid, ac ni roddais o hono dros y marw: gwrandewais ar lais yr ARGLWYDD fy NUW; gwneuthum yn ol yr hyn oll a orchymynaist i mi.

15 [h] Edrych o drigle dy sancteiddrwydd, *sef* o'r nefoedd, a bendithia dy bobl Israel, a'r tir a roddaist i ni, megis y tyngaist wrth ein tadau; *sef* tir yn llifeirio o laeth a mêl.

16 ¶ Y dydd hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn gorchymyn i ti wneuthur y deddfau hyn a'r barnedigaethau: cadw dithau a gwna hwynt â'th holl galon, ac â'th holl enaid.

17 Cymmeraist yr ARGLWYDD heddyw i fod yn DDUW i ti, ac i rodio yn ei ffyrdd ef, ac i gadw ei ddeddfau, a'i orchymynion, a'i farnedigaethau, ac i wrando ar ei lais ef.

18 [i] Cymmerodd yr ARGLWYDD dithau heddyw i fod yn bobl brïodol iddo ef, megis y llefarodd wrthyt, ac i gadw *o honot* ei holl orchymynion:

19 Ac i'th wneuthur [k] yn uchel goruwch yr holl genhedloedd a wnaeth efe, mewn clod, ac mewn enw, ac mewn gogoniant; ac i fod o honot yn bobl sanctaidd i'r ARGLWYDD dy DDUW, megis y llefarodd efe.

Cyn CRIST 1451.

PENNOD XXVII.

1 *Gorchymyn y bobl i ysgrifenu y gyfraith ar gerrig;* 5 *ac i wneuthur allor o gerrig cyfain.* 11 *Rhannu y llwythau ar fynydd Garizim ac Ebal.* 14 *Cyhoeddi y melldithion ar fynydd Ebal.*

YNA y gorchymynodd Moses, gyd â henuriaid Israel, i'r bobl, gan ddywedyd, Cedwch yr holl orchymynion yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i chwi heddyw.

2 A bydded, yn y dydd [a] yr elych dros yr Iorddonen i'r tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti, [b] osod o honot i ti gerrig mawrion, a chalcha hwynt â chalch.

3 Ac ysgrifena arnynt holl eiriau y gyfraith hon, pan elych drosodd, i fyned i'r tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti, *sef* tir yn llifeirio o laeth a mêl; megis ag y llefarodd ARGLWYDD DDUW dy dadau wrthyt.

4 A phan eloch dros yr Iorddonen, gosodwch y cerrig hyn, yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i chwi heddyw, ym mynydd Ebal, a chalcha hwynt â chalch.

5 Ac adeilada yno allor i'r ARGLWYDD

[a] Exod. 23. 19. a 34. 26. pen. 16. 10.

[b] Hos. 12. 12.

[c] Gen. 46. 1.

[d] Exod. 1. 11.

[e] Exod. 2. 23.

[f] Exod. 12. 37.

[g] pen. 14. 28.

[h] Es. 63. 15. Zech. 2. 13.

[i] Exod. 19. 5. pen. 7. 6. a 14. 2.

[k] pen. 4. 7, 8. a 28. 1.

[a] Jos. 4. 1.

[b] Jos. 8. 32.

Cyn CRIST 1451.

dy DDUW, *sef* allor gerrig: [c] na chyfod arnynt *arf* haiarn.

6 A cherrig cyfain yr adeiledi allor yr ARGLWYDD dy DDUW; ac offrymma arni boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD dy DDUW.

7 Offrymma hefyd hêdd-aberthau, a bwytta yno, a llawenycha ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW.

8 Ac ysgrifena ar y cerrig holl eiriau y gyfraith hon, yn eglur iawn.

9 ¶ A llefarodd Moses a'r offeiriaid y Lefiaid wrth holl Israel, gan ddywedyd, Gwrando a chlyw, O Israel: Y dydd hwn y'th wnaethpwyd yn bobl i'r ARGLWYDD dy DDUW.

10 Gwrando gan hynny ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW, a gwna ei orchymynion ef a'i ddeddfau, y rhai yr wyf fi yn eu gorchymyn i ti heddyw.

11 ¶ A gorchymynodd Moses i'r bobl y dydd hwnnw, gan ddywedyd,

12 Y rhai hyn a safant i fendithio y bobl ar fynydd Garizim, wedi eich myned dros yr Iorddonen: Simeon, a Lefi, a Judah, ac Issachar, a Joseph, a Benjamin.

13 [d] A'r rhai hyn a safant †i felldithio ar fynydd Ebal: Reuben, Gad, ac Aser, a Zabulon, Dan, a Naphtali.

14 ¶ [e] A'r Lefiaid a lefarant, ac a ddywedant wrth bob gwr *o* Israel *â* llef uchel,

15 [f] Melldigedig *yw* y gwr a wnel ddelw gerfiedig neu doddedig, *sef* ffieidd-dra gan yr ARGLWYDD, gwaith dwylaw crefftwr, ac a'i gosodo mewn *lle* dirgel. A'r holl bobl a attebant, ac a ddywedant, [g] Amen.

16 [h] Melldigedig *yw* yr hwn a ddirmygo ei dad neu ei fam. A dyweded yr holl bobl, Amen.

17 [i] Melldigedig *yw* yr hwn a symmudo derfyn ei gymmydog. A dyweded yr holl bobl, Amen.

18 [k] Melldigedig *yw* yr hwn a baro i'r dall gyfeiliorni allan o'r ffordd. A dyweded yr holl bobl, Amen.

19 [l] Melldigedig *yw* yr hwn a wyro farn y dïeithr, yr ymddifad, a'r weddw. A dyweded yr holl bobl, Amen.

20 [m] Melldigedig *yw* yr hwn a orweddo gyd â gwraig ei dad; o herwydd datguddiodd odre ei dad. A dyweded yr holl bobl, Amen.

21 [n] Melldigedig *yw* yr hwn a orweddo gyd âg un anifail. A dyweded yr holl bobl, Amen.

22 [o] Melldigedig *yw* yr hwn a orweddo gyd â'i chwaer, merch ei dad, neu ferch ei fam ef. A dyweded yr holl bobl, Amen.

23 [p] Melldigedig *yw* yr hwn a orweddo gyd â'i ‖chwegr. A dyweded yr holl bobl, Amen.

24 [q] Melldigedig *yw* yr hwn a darawo ei gymmydog yn ddirgel. A dyweded yr holl bobl, Amen.

25 [r] Melldigedig *yw* yr hwn a gymmero wobr, er dïeneidio gwaed gwirion. A dyweded yr holl bobl, Amen.

26 [s] Melldigedig *yw* yr hwn ni pharhâo y'ngeiriau y gyfraith hon, gan eu gwneuthur hwynt. A dyweded yr holl bobl, Amen.

PENNOD XXVIII.

1 *Bendithion am ufudd-dod.* 15 *Melldithion am anufudd-dod.*

AC [a] os gan wrando y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW, i gadw *ac* i wneuthur ei holl orchymynion ef, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i ti heddyw; yna yr ARGLWYDD dy DDUW [b] a'th esyd yn uwch nâ holl genhedloedd y ddaear.

2 A'r holl fendithion hyn a ddaw arnat, ac a'th oddiweddant, os gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW.

3 Bendigedig *fyddi* di yn y ddinas, a bendigedig yn y maes.

4 Bendigedig *fydd* [c] ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dir, a ffrwyth dy anifail di, cynnydd dy wartheg, a dïadellau dy ddefaid.

5 Bendigedig *fydd* dy gawell a'th ‖does di.

6 [d] Bendigedig *fyddi* di yn dy ddyfodiad i mewn, a bendigedig yn dy fynediad allan.

7 Rhydd yr ARGLWYDD dy elynion a ymgodant i'th erbyn [e] yn lladdedig o'th flaen di: trwy un ffordd y deuant i'th erbyn, a thrwy saith o ffyrdd y ffoant o'th flaen.

8 Yr ARGLWYDD a orchymyn fendith arnat ti, yn dy ‖drysordai, ac yn yr hyn oll y dodech dy law arno; ac a'th fendithia yn y tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti.

9 [f] Yr ARGLWYDD a'th gyfyd di yn bobl sanctaidd iddo ei hun, megis y tyngodd wrthyt, os cedwi orchymynion yr ARGLWYDD dy DDUW, a rhodio yn ei ffyrdd ef.

10 A holl bobloedd y ddaear a welant

Cyn CRIST 1451.

[c] Exod. 20. 25. Jos. 8. 31.

[d] pen. 11. 29. Jos. 8. 33.
† Heb. *yn felldith.*

[e] Dan. 9. 11.

[f] Exod. 20. 4, 23. a 34. 17. Lef. 19. 4. a 26. 1. pen. 4. 16, 23. a 5. 8.

[g] 1 Cor. 14. 16. Edrych Jer. 11. 5.

[h] Exod. 20. 12. a 21. 17. Lef. 19. 3.

[i] pen. 19. 14. Diar. 22. 28.

[k] Lef. 19. 14.

[l] Exod. 22. 21, 22. pen. 10. 18.

[m] Lef. 18. 8. pen. 22. 30.

[n] Lef. 18. 23.

[o] Lef. 18. 9.

[p] Lef. 18. 17. a 20. 14.
‖ *mam y'nghyfraith.*

[q] Exod. 20. 13. a 21. 12, 14. Lef. 24. 17. Num. 35. 31. pen. 19. 11.

[r] Exod. 23. 8. pen. 10. 17. a 16. 19. Ezec. 22. 12.

[s] Jer. 11. 3. Gal. 3. 10.

[a] Lef. 26. 3.

[b] pen. 26. 19.

[c] Gen. 49. 25. Ps. 127. 3.

‖ Neu, *gafnau tylino.*

[d] Ps. 121. 8.

[e] ad. 25.

‖ *ysguboriau.*

[f] Exod. 19. 5, 6. pen. 7. 6.

Cyn CRIST 1451.

fod yn dy alw di ar enw yr ARGLWYDD, ac a ofnant rhagot.

11 [g]A'r ARGLWYDD a'th lwydda di ‖mewn daioni, yn ffrwyth dy fru, ac yn ffrwyth dy anifeiliaid, ac yn ffrwyth dy ddaear, yn y tir a dyngodd yr ARGLWYDD i'th dadau ar ei roddi i ti.

12 Yr ARGLWYDD a egyr ei drysor daionus i ti, *sef* y nefoedd, i roddi gwlaw *i'th* dir di yn ei amser, ac i fendigo holl waith dy law: [h]a thi a roddi echwyn i genhedloedd lawer, ac ni cheisi echwyn.

13 A'r ARGLWYDD a'th wna di [i]yn ben, ac nid yn gynffon; hefyd ti a fyddi yn uchaf yn unig, ac nid yn isaf: os gwrandewi ar orchymynion yr ARGLWYDD dy DDUW, y rhai yr ydwyf yn eu gorchymyn i ti heddyw, i'*w* cadw, ac i'w gwneuthur;

14 Ac heb gilio o honot oddi wrth yr holl eiriau yr wyf fi yn eu gorchymyn i chwi heddyw, i'r tu dehau neu i'r tu aswy, gan fyned ar ol duwiau dïeithr, i'w gwasanaethu hwynt.

15 ¶ A bydd, [k]oni wrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW, gan gadw *a* gwneuthur ei holl orchymynion ef a'i ddeddfau, y rhai yr ydwyf yn eu gorchymyn i ti heddyw; y daw arnat yr holl felldithion hyn, ac y'th oddiweddant.

16 Melldigedig *fyddi* di yn y ddinas, a melldigedig yn y maes.

17 Melldigedig *fydd* dy gawell a'th does di.

18 Melldigedig *fydd* ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dir, cynnydd dy wartheg, a dïadellau dy ddefaid.

19 Melldigedig *fyddi* di yn dy ddyfodiad i mewn, a melldigedig yn dy fynediad allan.

20 Yr ARGLWYDD a ddenfyn arnat ti felldith, trallod, a cherydd, yn yr hyn oll y dodech dy law arno, ‖*ac yn* yr hyn a wnelych; nes dy ddinystrio, a'th ddifetha di yn gyflym; am ddrygioni dy weithredoedd *yn* y rhai y'm gwrthodaist i.

21 Yr ARGLWYDD a wna i haint lynu wrthyt, nes iddo dy ddifa oddi ar y tir yr ydwyt ti yn myned iddo i'w feddiannu.

22 [l]Yr ARGLWYDD a'th dery â darfodedigaeth, ac â chryd poeth, ac â llosgfa, ac â gwres, ac â ‖chleddyf, ac â [m]diflanniad, ac â mallder; a hwy a'th ddilynant nes dy ddifetha.

23 [n]Dy nefoedd hefyd y rhai *sydd* uwch dy ben a fyddant yn bres, a'r ddaear yr hon *sydd* oddi tanat yn haiarn.

24 Yr ARGLWYDD a rydd *yn lle* gwlaw dy ddaear, lwch a lludw: o'r nefoedd y disgyn arnat, hyd oni'th ddinystrier.

25 [o]Yr ARGLWYDD a wna i ti syrthio o flaen dy elynion: trwy un ffordd yr âi di yn eu herbyn hwynt, a thrwy saith o ffyrdd y ffoi o'u blaen hwynt; a thi [p]a fyddi †ar wasgar dros holl deyrnasoedd y ddaear.

26 [q]A'th gelain a fydd bwyd i holl ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaear; ac ni *bydd* a'*u* ‖tarfo.

27 Yr ARGLWYDD a'th dery di â [r]chornwyd yr Aipht, ac â [s]chlwyf y marchogion, ac â chrach, ac âg ysfa; o'r rhai ni ellir dy iachâu.

28 Yr ARGLWYDD a'th dery di âg ynfydrwydd, ac â dallineb, ac â syndod calon.

29 Byddi *hefyd* [t]yn ymbalfalu ganol dydd fel yr ymbalfalai y dall yn y tywyllwch; ac ni lwyddi yn dy ffyrdd: a dïau y byddi orthrymmedig ac anrheithiedig byth, ac ni *bydd* a'*th* waredo.

30 [u]Ti a ymgredi â gwraig, a gwr arall a gyd-orwedd â hi: [x]ti a adeiledi dŷ, ac ni thrigi ynddo: [y]ti a blenni winllan, ac ni †chesgli ei ffrwyth.

31 Dy ŷch a leddir yn dy olwg, ac ni fwyttâi o hono: dy asyn a ddygir trwy drais o flaen dy wyneb, ac ni ddaw adref attat: dy ddefaid a roddir i'th elynion, ac ni *bydd* i ti achubydd.

32 Dy feibion a'th ferched a roddir i bobl eraill, a'th lygaid yn gweled, ac yn pallu am danynt ar hyd y dydd; ac ni *bydd* gallu ar dy law.

33 Ffrwyth dy dir a'th holl lafur a fwytty pobl nid adnabuost; a byddi yn unig orthrymmedig a drylliedig bob amser:

34 A byddi wallgofus, [z]gan weledigaeth dy lygaid yr hon a welych.

35 Yr ARGLWYDD a'th dery di â chornwyd drygionus, yn y gliniau, ac yn yr esgeiriau, yr hwn ni ellir ei iachâu, o wadn dy droed hyd dy goryn.

36 Yr ARGLWYDD a'th ddwg di (a'th frenhin a osodych arnat) at genedl nid adnabuost ti na'th dadau di; a gwasanaethi [b]yno dduwiau dïeithr, pren a maen.

37 A byddi [c]yn syndod, yn ddïareb, ac yn watwargerdd, ym mhlith yr holl bobloedd y rhai yr arwain yr ARGLWYDD di attynt.

Cyn CRIST 1451.

[g] pen. 30. 9, &c.
‖ Neu, *o ddâ.*
[h] pen. 15. 6.
[i] Es. 9. 14. 15.
[k] Lef. 26. 14. Galar. 2. 17. Dan. 9. 11, 13. Mal. 2. 2.
‖ Neu, *i'w wneuthur.*
[l] Lef. 26. 16.
‖ Neu, *sychder.*
[m] Amos 4. 9.
[n] Lef. 26. 19.
[o] ad. 7. pen. 32. 30. Es. 30. 17.
[p] Jer. 15. 4. a 24. 9. Ezec. 23. 46.
†Heb. *yn wasgarfa.*
[q] Ps. 79. 2. Jer. 7. 33. a 16. 4. a 34. 20.
‖ *gyrro ymaith.*
[r] Exod. 9. 9. a 15. 26.
[s] 1 Sam. 5. 6. Ps. 78. 66.
[t] Job 5. 14. Es. 59. 10.
[u] Jer. 8. 10.
[x] Job 31. 8. Jer. 12. 13. Amos 5. 11. Seph. 1. 13.
[y] pen. 20. 6.
†Heb. *chyffredini hi*; fel pen. 20. 6.
[z] ad. 67.
[a] 2 Bren. 17. 4, 6. a 24. 12. a 25. 7. 2 Chron. 33. 11.
[b] Jer. 16. 13.
[c] 1 Bren. 9. 7. Jer. 24. 9. a 25. 9. Zech 8. 13.

Cyn CRIST 1451.

38 [d]Had lawer a ddygi allan i'r maes, ac ychydig a gesgli: o herwydd y locust a'i hysa.

39 Gwinllannoedd a blenni, ac a goleddi; ond gwin nid yfi, ac ni chesgli *y grawnwin:* canys pryfed a'u bwytty.

40 Olew-wydd a fydd i ti trwy dy holl derfynau, ac âg olew ni'th irir: o herwydd dy olew-wydden a ddyhidla.

41 Meibion a merched a genhedli, ac ni byddant i ti: o herwydd hwy a ânt i gaethiwed.

42 Dy holl brennau a ffrwythau dy dir a ‖ddifa y locust.

43 Y dïeithr *a fyddo* yn dy fysg a ddring arnat yn uchel uchel; a thi a ddisgyni yn isel isel.

44 Efe a fenthyccia i ti, a thi ni fenthycci iddo ef: [e]efe a fydd yn ben, a thi a fyddi yn gynffon.

45 A'r holl felldithion hyn a ddaw arnat, ac a'th erlidiant, ac a'th oddiweddant, hyd oni'th ddinystrier; am na wrandewaist ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW, i gadw ei orchymynion a'i ddeddfau ef, y rhai a orchymynodd efe i ti.

46 A byddant yn arwydd ac yn rhyfeddod arnat ti, ac ar dy had hyd byth.

47 Oblegid na wasanaethaist yr ARGLWYDD dy DDUW mewn llawenydd, ac mewn hyfrydwch calon, [f]am amldra pob dim:

48 Am hynny y gwasanaethi di dy elynion, y rhai a ddenfyn yr ARGLWYDD yn dy erbyn, mewn newyn, ac mewn syched, ac mewn noethni, ac mewn eisieu pob dim; ac efe [g]a ddyry iau haiarn ar dy wddf, hyd oni ddinystrio efe dydi.

49 [h]Yr ARGLWYDD a ddwg i'th erbyn genedl o bell, *sef* o eithaf y ddaear, [i]*mor gyflym* ag yr eheda yr eryr, cenedl yr hon ni †ddealli ei hiaith;

50 Cenedl †wyneb-galed, [k]yr hon ni dderbyn wyneb yr henafgwr, ac ni bydd raslawn i'r llangc.

51 A hi a fwytty ffrwyth dy anifeiliaid, a ffrwyth dy ddaear, hyd oni'th ddinystrier: yr hon ni âd i ti ŷd, gwin, nac olew, cynnydd dy wartheg, na dïadellau dy ddefaid, hyd oni'th ddifetho di.

52 A hi a warchae arnat ti yn dy holl byrth, hyd oni syrthio dy uchel a'th gedyrn gaerau, y rhai yr ydwyt yn ymddiried ynddynt, trwy dy holl dir: hi a warchae hefyd arnat yn dy holl byrth, o fewn dy holl dir yr hwn a roddodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti.

53 [l]Ffrwyth dy fru, *sef* cig dy feibion, a'th ferched, y rhai a roddodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti, a fwyttâi yn y gwarchae, ac yn y cyfyngdra a ddwg dy elyn arnat.

54 Y gwr tyner yn dy blith, a'r moethus iawn, a greulona ei lygad wrth ei frawd, ac wrth [m]wraig ei fynwes, ac wrth weddill ei feibion y rhai a weddillodd efe:

55 Rhag rhoddi i un o honynt o gig ei feibion, y rhai a fwytty efe; o eisieu gadaw iddo ddim yn y gwarchae ac yn y cyfyngdra, â'r hwn y cyfynga dy elyn arnat o fewn dy holl byrth.

56 Y wraig dyner a'r foethus yn dy fysg, yr hon ni phrofodd osod gwadn ei throed ar y ddaear, gan fwythau a thynerwch, a greulona ei llygad wrth wr ei mynwes, ac wrth ei mab, ac wrth ei merch,

57 Ac wrth ei †phlentyn a ddaw allan †o'i chorph, a'i meibion y rhai a blanta hi: canys hi a'u bwytty hwynt yn ddirgel, pan ballo pob dim *arall* yn y gwarchae ac yn y cyfyngdra, â'r hwn y cyfynga dy elyn arnat o fewn dy byrth.

58 Oni chedwi ar wneuthur holl eiriau y gyfraith hon, y rhai sydd ysgrifenedig yn y llyfr hwn, gan ofni yr enw gogoneddus ac ofnadwy hwn, YR ARGLWYDD DY DDUW;

59 Yna y gwna yr ARGLWYDD dy bläau di yn rhyfedd, a phläau dy had; *sef* pläau mawrion a pharhâus, a chlefydau drwg a pharhâus.

60 Ac efe a ddwg arnat holl [n]glefydau yr Aipht, y rhai yr ofnaist rhagddynt; a glynant wrthyt.

61 Ië, pob clefyd, a phob pla, yr hwn nid *yw* ysgrifenedig yn llyfr y gyfraith hon, a †ddwg yr ARGLWYDD arnat, hyd oni'th ddinystrier.

62 Felly chwi [o]a adewir yn ychydig bobl, lle yr oeddych fel [p]sêr y nefoedd o lïosowgrwydd; o herwydd na wrandewaist ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW.

63 A bydd, megis ag y llawenychodd yr ARGLWYDD ynoch i wneuthur daioni i chwi, ac i'ch amlhâu; felly [q]y llawenycha yr ARGLWYDD ynoch i'ch dinystrio, ac i'ch difetha chwi: a diwreiddir chwi o'r tir yr wyt yn myned iddo i'w feddiannu.

Cyn CRIST 1451.

[d] Mic. 6. 15. Hag. 1. 6.

‖ Neu, *feddianna.*

[e] ad. 13. Galar. 1. 5.

[f] pen. 32. 15.

[g] Jer. 28. 14.

[h] Jer. 5. 15. a 6. 22. Luc 19. 43.

[i] Jer. 48. 40. a 49. 22. Galar. 4. 19. Hos. 8. 1.

† Heb. *wrandewi.*

† Heb. *wyneb-gref.*

[k] Es. 47. 6.

[l] Lef. 26. 29. 2 Bren. 6. 28, 29. Jer. 19. 9. Galar. 2. 20. a 4. 10.

[m] pen. 13. 6.

† Heb. *ail-genedigaeth.*

† Heb. *oddi rhwng ei thraed.*

[n] pen. 7. 15.

† Heb. *ddyrchafa.*

[o] pen. 4. 27.

[p] pen. 10. 22.

[q] Diar. 1. 26. Es. 1. 24.

Cyn CRIST 1451.

64 A'r ARGLWYDD [r]a'th wasgar di ym mhlith yr holl bobloedd, o'r *naill* gwrr i'r ddaear hyd y cwrr *arall* i'r ddaear: a thi a wasanaethi yno dduwiau dïeithr, y rhai nid adnabuost ti na'th dadau; *sef* pren a maen.

65 Ac [s]ym mhlith y cenhedloedd hyn ni orphwysi, ac ni bydd gorphwysdra i wadn dy droed: canys yr ARGLWYDD a rydd i ti yno galon ofnus, a darfodedigaeth llygaid, a thristwch meddwl.

66 A'th einioes a fydd y'nghrôg gyferbyn â thi; a thi a ofni nos a dydd, ac ni byddi sicr o'th einioes.

67 [t]Y bore y dywedi, O na ddeuai yr hwyr! ac yn yr hwyr y dywedi, O na ddeuai y bore! o achos ofn dy galon *gan* yr hwn yr ofni, a [u]rhag gweledigaeth dy lygaid yr hon a welych.

68 A'r ARGLWYDD [x]a'th ddychwel di i'r Aipht, mewn llongau, ar hyd y ffordd y dywedais wrthyt, [y]na chwanegit ei gweled mwy: a chwi a ymwerthwch yno i'ch gelynion yn gaeth-weision ac yn gaeth-forwynion, ac ni *bydd* a'*ch* pryno.

PENNOD XXIX.

1 *Moses yn annog y bobl i ufudd-dod, trwy gofio y gweithredoedd a welsent.* 10 *Gosod pawb ger bron yr Arglwydd, i fyned dan ei gyfammod ef.* 18 *Y mawr ddigofaint ar y neb a ymfendithio yn ei anwiredd.* 29 *I Dduw y perthyn pethau dirgel.*

DYMA eiriau y cyfammod a orchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses ei wneuthur â meibion Israel, yn nhir Moab, heb law [a]y cyfammod a ammododd efe â hwynt yn Horeb.

2 ¶ A Moses a alwodd ar holl Israel, ac a ddywedodd wrthynt, [b]Chwi a welsoch yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD o flaen eich llygaid chwi yn nhir yr Aipht, i Pharaoh, ac i'w holl weision, ac i'w holl dir;

3 [c]Y profedigaethau mawrion a welodd eich llygaid, yr arwyddion a'r rhyfeddodau mawrion hynny:

4 Ond [d]ni roddodd yr ARGLWYDD i chwi galon i wybod, na llygaid i weled, na chlustiau i glywed, hyd y dydd hwn.

5 Arweiniais chwi hefyd yn yr anialwch ddeugain mlynedd: [e]ni heneiddiodd eich dillad am danoch, ac ni heneiddiodd dy esgid am dy droed.

6 Bara ni fwyttasoch, a gwin neu ddïod gref nid yfasoch: fel y gwybyddech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

7 A daethoch hyd y lle hwn: yna daeth allan [f]Sehon brenhin Hesbon, ac Og brenhin Basan, i'n cyfarfod mewn rhyfel; a ni a'u lladdasom hwynt.

8 Ac a ddygasom eu tir hwynt, ac [g]a'i rhoisom yn etifeddiaeth i'r Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, ac i hanner llwyth Manasseh.

9 [h]Cedwch gan hynny eiriau y cyfammod hwn, a gwnewch hwynt; fel y llwyddoch ym mhob peth a wneloch.

10 ¶ Yr ydych chwi oll yn sefyll heddyw ger bron yr ARGLWYDD eich DUW; pennaethiaid eich llwythau, eich henuriaid, a'ch swyddogion, a holl wŷr Israel,

11 Eich plant, eich gwragedd, a'th ddïeithr-*ddyn* yr hwn *sydd* o fewn dy wersyll, o [i]gymynydd dy goed hyd ‖wehynnydd dy ddwfr:

12 I fyned o honot dan gyfammod yr ARGLWYDD dy DDUW, a than ei gynghrair ef, yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei wneuthur â thi heddyw:

13 I'th sicrhâu heddyw yn bobl iddo ei hun, ac i fod o hono yntau yn DDUW i ti, megis y llefarodd wrthyt, ac fel y tyngodd wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Isaac, ac wrth Jacob.

14 Ac nid â chwi yn unig yr ydwyf fi yn gwneuthur y cyfammod hwn, a'r cynghrair yma;

15 Ond â'r *hwn* sydd yma gyd â ni yn sefyll heddyw ger bron yr ARGLWYDD ein DUW, ac [k]â'*r hwn* nid *yw* yma gyd â ni heddyw:

16 (Canys chwi a wyddoch y modd y trigasom ni yn nhir yr Aipht, a'r modd y daethom trwy ganol y cenhedloedd y rhai y daethoch trwyddynt.

17 A chwi a welsoch eu ffieidd-dra hwynt a'u †heilun-dduwiau, pren a maen, arian ac aur, y rhai oedd yn eu mysg hwynt)

18 Rhag bod yn eich mysg wr neu wraig, neu deulu, neu lwyth, yr hwn y try ei galon heddyw oddi wrth yr ARGLWYDD ein DUW, i fyned *i* wasanaethu duwiau y cenhedloedd hyn; [l]rhag bod yn eich mysg wreiddyn yn dwyn †gwenwyn a wermod:

19 A bod, pan glywo efe eiriau y felldith hon, ymfendithio o hono yn ei galon ei hun, gan ddywedyd, Heddwch fydd i mi, er i mi rodio [m]y'nghyndynrwydd fy nghalon, i chwanegu †meddwdod at syched.

20 [n]Ni fyn yr ARGLWYDD faddeu

Cyn CRIST 1451.

[r] Lef. 26. 33. Neh. 1. 8. Jer. 16. 13.
[s] Amos 9. 4.
[t] Job 7. 4.
[u] ad. 34.
[x] Jer. 44. 7. Hos. 8. 13. a 9. 3.
[y] pen. 17. 16.
[a] pen. 5. 2, 3.
[b] Exod. 19. 4.
[c] pen. 4. 34. a 7. 19.
[d] Edrych Es. 63. 17. Ioan 8. 43. Eph. 4. 18. 2 Thess. 2. 11, 12.
[e] pen. 8. 4.
[f] Num. 21. 23, 33. pen. 2. 32. a 3. 1.
[g] Num. 32. 33. pen. 3. 12, 13.
[h] pen. 4. 6. Jos. 1. 7. 1 Bren. 2. 3.
[i] Edrych Jos. 9. 21, 23. 27.
‖ *dynnwr.*
[k] Edrych Act. 2. 39. 1 Cor. 7. 14.
† Heb. *tom-dduwiau.*
[l] Heb. 12. 15.
† Heb. *gwenwyn-llys*, neu, *bustl.* Heb. *rosh.*
[m] Num. 15. 39.
† Heb. *y meddw at y sychedig.*
[n] Ezec. 14. 7, 8.

Cyn CRIST 1451.

iddo; canys yna y myga digllonedd yr ARGLWYDD a'i eiddigedd yn erbyn y gwr hwnnw, a'r holl felldithion *sydd* ysgrifenedig yn y llyfr hwn a orwedd arno ef, a'r ARGLWYDD [o]a ddilëa ei enw ef oddi tan y nefoedd.

[o] pen. 9. 14.

21 A'r ARGLWYDD [p]a'i neilldua ef oddi wrth holl lwythau Israel, i *gael* drwg, yn ol holl felldithion y cyfammod a ysgrifenwyd yn llyfr y gyfraith hon.

[p] Matt. 24. 51.

22 A dywed y genhedlaeth a ddaw ar ol, *sef* eich plant chwi, y rhai a godant ar eich ol chwi, a'r dïeithr yr hwn a ddaw o wlad bell, pan welont bläau y wlad hon, a'i chlefydau, *trwy* y rhai y mae yr ARGLWYDD yn ei chlwyfo hi;

23 *A*'i thir wedi ei losgi oll *gan* frwmstan a halen, na heuir ef, ac na flaen-dardda, ac na ddaw i fynu un llysieuyn ynddo, [q]fel dinystr Sodom a Gomorrah, Admah a Seboim, y rhai a ddinystriodd yr ARGLWYDD yn ei lid a'i ddigofaint:

[q] Gen. 19. 24, 25.

24 Ië, yr holl genhedloedd a ddywedant, [r]Paham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r tir hwn? pa ddigter yw y digofaint mawr hwn?

[r] 1 Bren. 9. 8. Jer. 22. 8.

25 Yna y dywedir, Am wrthod o honynt gyfammod ARGLWYDD DDUW eu tadau, yr hwn a ammododd efe â hwynt pan ddug efe hwynt allan o dir yr Aipht.

26 Canys aethant a gwasanaethasant dduwiau dïeithr, ac ymgrymmasant iddynt; *sef* duwiau nid adwaenant hwy, ac ni †roddasai efe iddynt.

† Heb. *rannasai*, neu, *yr hwn ni roisai iddynt* ran.

27 Am hynny yr ennynodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn y wlad hon, i ddwyn arni bob melldith *a'r y sydd* ysgrifenedig yn y llyfr hwn.

28 A'r ARGLWYDD a'u dinystriodd hwynt o'u tir mewn digofaint, ac mewn digter, ac mewn llid mawr, ac a'u gyrrodd hwynt i wlad arall, megis *y gwelir* heddyw.

29 Y dirgeledigaethau *sydd eiddo* yr ARGLWYDD ein DUW, a'r *pethau* amlwg *a roddwyd* i ni, ac i'n plant hyd byth; fel y gwnelom holl eiriau y gyfraith hon.

PENNOD XXX.

1 *Addaw trugareddau mawr i'r edifeiriol.* 11 *Bod y gorchymyn yn eglur.* 15 *Gosod angau ac einioes o flaen y bobl.*

[a] Lef. 26. 40.

A [a]PHAN ddelo yr holl bethau hyn arnat, *sef* y fendith a'r felldith, y rhai a roddais o'th flaen, ac adgofio o honot *hwynt* ym mysg yr holl genhedloedd y rhai y'th yrrodd yr ARGLWYDD dy DDUW di attynt;

2 A dychwelyd o honot at yr ARGLWYDD dy DDUW, a gwrando ar ei lais ef, yn ol yr hyn oll yr ydwyf yn ei orchymyn i ti heddyw, ti a'th blant, â'th holl galon, ac â'th holl enaid:

3 [b]Yna y dychwel yr ARGLWYDD dy DDUW dy gaethiwed, ac y cymmer drugaredd arnat, ac y try, ac [c]a'th gasgl o fysg yr holl bobloedd lle y'th wasgaro yr ARGLWYDD dy DDUW di.

[b] Ps. 106. 45. a 126. 1. Jer. 32. 37.
[c] Ps. 147. 2.

4 [d]Pe y'th wthid i eithaf y nefoedd, oddi yno y'th gasglai yr ARGLWYDD dy DDUW, ac oddi yno y'th gymmerai.

[d] Neh. 1. 9.

5 A'r ARGLWYDD dy DDUW a'th ddwg i'r tir a feddiannodd dy dadau, a thithau a'i meddienni: ac efe a fydd dda wrthyt, ac a'th wna yn amlach nâ'th dadau.

6 A'r [e]ARGLWYDD dy DDUW a enwaeda dy galon, a chalon dy had, i garu yr ARGLWYDD dy DDUW â'th holl galon, ac â'th holl enaid, er mwyn cael o honot fyw.

[e] pen. 10. 16. Jer. 32. 39. Ezec. 11. 19. a 36. 26

7 A'r ARGLWYDD dy DDUW a rydd yr holl felldithion hyn ar dy elynion, ac ar dy gaseion, y rhai a'th erlidiant di.

8 Tithau a ddychweli, ac a wrandewi ar lais yr ARGLWYDD, ac a wnai ei holl orchymynion ef, y rhai yr ydwyf yn eu gorchymyn i ti heddyw.

9 [f]A'r ARGLWYDD dy DDUW a wna i ti lwyddo yn holl waith dy law, yn ffrwyth dy fru, ac yn ffrwyth dy anifeiliaid, ac yn ffrwyth dy dir, er daioni: canys try yr ARGLWYDD i [g]lawenychu ynot, i *wneuthur* daioni i ti, fel y llawenychodd yn dy dadau;

[f] pen. 28. 11.
[g] Jer. 32. 41.

10 Os gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW, i gadw ei orchymynion ef a'i ddeddfau, *y rhai sydd* ysgrifenedig yn llyfr y gyfraith hon; os dychweli at yr ARGLWYDD dy DDUW â'th holl galon, ac â'th holl enaid.

11 ¶ O herwydd y gorchymyn yma, yr ydwyf yn ei orchymyn i ti heddyw, [h]nid *yw* guddiedig oddi wrthyt, ac nid *yw* bell.

[h] Es. 45. 19.

12 [i]Nid yn y nefoedd *y mae*, i ddywedyd *o honot*, Pwy a ddring drosom i'r nefoedd, ac a'i dwg i ni, fel y clywom, ac y gwnelom ef?

[i] Rhuf. 10. 6, &c.

13 Ac nid o'r tu hwnt i'r môr *y mae*, i ddywedyd *o honot*, Pwy a dramwya drosom ni i'r tu hwnt i'r môr, ac a'i dwg ef i ni, fel y clywom, ac y gwnelom ef?

14 Canys y gair *sydd* agos iawn attat, yn dy enau, ac yn dy galon, i'w wneuthur ef.

15 ¶ Wele, [k] rhoddais o'th flaen heddyw einioes a daioni, ac angau a drygioni:

16 Lle yr ydwyf fi yn gorchymyn i ti heddyw garu yr ARGLWYDD dy DDUW, i rodio yn ei ffyrdd ef, ac i gadw ei orchymynion, a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau ef; fel y byddech fyw, ac y'th amlhâer, ac y'th fendithio yr ARGLWYDD dy DDUW yn y tir yr wyt ti yn myned iddo i'w feddiannu.

17 Ond os try dy galon ymaith, fel na wrandawech, a'th yrru i ymgrymmu i dduwiau dïeithr, a'u gwasanaethu hwynt;

18 Yr wyf yn mynegi i chwi heddyw, y difethir chwi yn ddïau, *ac* nad estynwch ddyddiau yn y tir yr ydwyt yn myned dros yr Iorddonen i fyned i mewn iddo i'w berchenogi.

19 [l] Galw yr wyf yn dyst i'th erbyn heddyw y nefoedd a'r ddaear, [m] roddi o honof o'th flaen di einioes ac angau, fendith a melldith: dewis dithau yr einioes, fel y byddych fyw, ti a'th had;

20 I garu o honot yr ARGLWYDD dy DDUW, *a* gwrando ar ei lais ef, a glynu wrtho (canys efe *yw* dy einioes di, ac estyniad dy ddyddiau) fel y trigech yn y tir a dyngodd yr ARGLWYDD wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Isaac, ac wrth Jacob, ar *ei* roddi iddynt.

PENNOD XXXI.

1 *Moses yn rhoi cysur yn y bobl,* 7 *ac yn Josua:* 9 *yn rhoddi y gyfraith i'r offeiriaid, i'w darllen ar y seithfed flwyddyn i'r bobl.* 14 *Duw yn rhoddi siars ar Josua,* 19 *a chân i dystiolaethu yn erbyn y bobl.* 24 *Moses yn gorchymyn llyfr y gyfraith i'r Lefiaid i'w gadw.* 28 *Moses yn rhybuddio y bobl o'u hanufudd-dod i Dduw, wedi ei farwolaeth ef.*

A MOSES a aeth ac a lefarodd y geiriau hyn wrth holl Israel;

2 Ac a ddywedodd wrthynt, [a] Mab chwe-ugain mlynedd *ydwyf* fi heddyw; ni allaf mwy fyned allan, a dyfod i mewn: yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrthyf, [b] Ni chei fyned dros yr Iorddonen hon.

3 Yr ARGLWYDD dy DDUW sydd yn myned drosodd o'th flaen di; efe a ddinystria y cenhedloedd hyn o'th flaen, a thi a'u meddienni hwynt: Josua hefyd, efe a â drosodd o'th flaen, [c] fel y llefarodd yr ARGLWYDD.

4 A'r ARGLWYDD a wna iddynt [d] fel y gwnaeth i Sehon ac i Og, brenhinoedd yr Amoriaid, ac i'w tir hwynt, y rhai a ddinystriodd efe.

5 A rhydd [e] yr ARGLWYDD hwynt o'ch blaen chwi; gwnewch chwithau iddynt hwy yn ol yr holl orchymynion a orchymynais i chwi.

6 Ymgryfhêwch, ac ymnerthwch; nac ofnwch, ac na ddychrynwch rhagddynt: canys yr ARGLWYDD dy DDUW *sydd* yn myned gyd â thi; [f] ni'th edy, ac ni'th wrthyd.

7 ¶ A Moses a alwodd ar Josua, ac a ddywedodd wrtho, y'ngolwg holl Israel, Ymgadarnhâ, ac ymnertha: canys ti a âi gyd â'r bobl yma i'r tir a dyngodd yr ARGLWYDD wrth eu tadau hwynt ar ei roddi iddynt; a thi a'i rhenni yn etifeddiaeth iddynt.

8 A'r ARGLWYDD hefyd *sydd* yn myned o'th flaen di; efe a fydd gyd â thi; ni'th edy, ac ni'th wrthyd: [g] nac ofna, ac na lwfrhâ.

9 ¶ A Moses a ysgrifenodd y gyfraith hon, ac a'i rhoddes at yr offeiriaid meibion Lefi, y rhai a ddygent arch cyfammod yr ARGLWYDD, ac at holl henuriaid Israel.

10 A Moses a orchymynodd iddynt, gan ddywedyd, Yn ol *pob* saith mlynedd, ar yr amser nodedig, ar [h] flwyddyn y gollyngdod, ar wyl y pebyll,

11 Pan ddelo holl Israel i ymddangos ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, yn y lle a ddewiso efe; [i] y darlleni y gyfraith hon o flaen holl Israel, lle y clywant.

12 Cynnull y bobl ynghyd, y gwŷr, y gwragedd, a'r plant, a'r dïeithr-*ddyn a fyddo* o fewn dy byrth; fel y gwrandawont, ac fel y dysgont, ac yr ofnont yr ARGLWYDD eich DUW, ac yr edrychont am wneuthur holl eiriau y gyfraith hon;

13 Ac y byddo i'w plant, y rhai ni wybuant *ddim*, glywed a dysgu ofni yr ARGLWYDD eich DUW, yr holl ddyddiau y byddoch fyw yn y tir yr ydych yn myned iddo dros yr Iorddonen i'w feddiannu.

14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Wele, nesâodd y dyddiau i ti i farw: galw Josua, a sefwch ger bron ym mhabell y cyfarfod, fel [k] y rhoddwyf orchymynion iddo ef. Yna yr aeth Moses a Josua, ac a safasant ger bron ym mhabell y cyfarfod.

Cyn CRIST 1451.

[k] ad. 19. pen. 11. 26.

[l] pen. 4. 26.

[m] ad. 15.

[a] pen. 34. 7.

[b] Num. 20. 12. a 27. 13. pen. 3. 27.

[c] Num. 27. 21.

Cyn CRIST 1451.

[d] Num. 21. 24, 33.

[e] pen. 7. 2.

[f] Jos. 1. 5. Heb. 13. 5.

[g] Jos. 1. 9.

[h] pen. 15. 1.

[i] Jos. 8. 34, 35. Neh. 8. 1, 2, 3, &c.

[k] Num. 27. 19.

Cyn CRIST 1451.

15 [l] A'r ARGLWYDD a ymddangosodd yn y babell mewn colofn gwmmwl; a'r golofn gwmmwl a safodd ar ddrws y babell.

16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Wele, ti a ‖ orweddi gyd â'th dadau; a'r bobl yma a gyfyd, ac a butteiniant ar ol duwiau dïeithriaid y tir y maent yn myned i mewn iddo, ac a'm gwrthyd i, ac a dyrr fy nghyfammod a wneuthum âg ef.

17 A'm dig a ennyn yn eu herbyn y dydd hwnnw; a mi a'u gwrthodaf hwynt, ac [m] a guddiaf fy wyneb oddi wrthynt; a bwyttêir ef, a drygau lawer a chyfyngderau † a ddigwyddant iddo ef; a'r dydd hwnnw y dywed efe, [n] Onid am nad *yw* yr Arglwydd yn fy mysg y digwyddodd y drwg hwn i mi?

18 Canys myfi gan guddio a guddiaf fy wyneb y dydd hwnnw, am yr holl ddrygioni a wnaeth efe, pan drodd at dduwiau dïeithr.

19 Ysgrifenwch yr awr hon gan hynny i chwi y gân hon: dysg hi hefyd i feibion Israel, *a* gosod hi yn eu genau hwynt; fel y byddo y gân hon yn dyst i mi yn erbyn meibion Israel.

20 Canys dygaf ef i dir yn llifeirio o laeth a mêl, yr hwn a addewais trwy lw i'w dadau ef; fel y bwyttâo, ac y digoner, ac yr elo yn fras: ond efe a dry at dduwiau dïeithr, ac a'u gwasanaetha hwynt, ac a'm dirmyga i, ac a ddiddymma fy nghyfammod.

21 Yna, pan ddigwyddo iddo ddrygau lawer a chyfyngderau, y bydd i'r gân hon dystiolaethu yn dyst yn ei wyneb ef: canys nid anghofir hi o enau ei had ef: o herwydd mi a adwaen ei fwriad [o] y mae efe yn ei † amcanu heddyw, cyn dwyn o honof fi ef i'r tir a addewais trwy lw.

22 ¶ A Moses a ysgrifenodd y gân hon ar y dydd hwnnw, ac a'i dysgodd hi i feibion Israel.

23 Efe a orchymynodd hefyd i Josua mab Nun, ac a ddywedodd, [p] Ymgryfhâ, ac ymnertha: canys ti a arweini feibion Israel i'r tir a addewais iddynt trwy lw: a mi a fyddaf gyd â thi.

24 ¶ A phan ddarfu i Moses ysgrifenu geiriau y gyfraith hon ar lyfr, hyd eu diwedd hwynt;

25 Yna y gorchymynodd Moses i'r Lefiaid y rhai oedd yn dwyn arch cyfammod yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

26 [q] Cymmerwch lyfr y gyfraith hon, a gosodwch ef ar ystlys arch cyfammod yr ARGLWYDD eich DUW; fel y byddo yno yn dyst i'th erbyn.

27 Canys mi a adwaen dy wrthnysigrwydd, a'th war-galedrwydd: wele, a myfi etto yn fyw gyd â chwi heddyw, gwrthryfelgar yn erbyn yr ARGLWYDD fuoch; a pha faint mwy *y byddwch* wedi fy marw?

28 Cesglwch attaf holl henuriaid eich llwythau, a'ch swyddogion; fel y llefarwyf y geiriau hyn lle y clywont hwy, [r] ac y cymmerwyf y nefoedd a'r ddaear yn dystion yn eu herbyn hwy.

29 [s] Canys mi a wn, wedi fy marw, gan lygru yr ymlygrwch, ac y ciliwch o'r ffordd a orchymynais i chwi; ac y digwydda i chwi ddrwg [t] yn y dyddiau diweddaf; am y gwnewch ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef â gweithredoedd eich dwylaw.

30 A llefarodd Moses lle y clybu holl gynnulleidfa Israel eiriau y gân hon, hyd eu diwedd hwynt.

PENNOD XXXII.

1 *Cân Moses, yr hon sydd yn gosod allan drugaredd Duw a'i ddïal.* 46 *Moses yn annog y bobl i ystyried y gân.* 48 *Duw yn ei anfon ef i fynydd Nebo, i weled y wlad, ac i farw.*

[a] GWRANDEWCH, y nefoedd, a llefaraf; a chlywed y ddaear eiriau fy ngenau.

2 [b] Fy athrawiaeth a ddefnyna fel gwlaw: fy ymadrodd a ddifera fel gwlith; fel gwlith-wlaw ar îr-wellt, ac fel cawodydd ar laswellt.

3 Canys enw yr ARGLWYDD a gyhoeddaf fi: rhoddwch fawredd i'n DUW ni.

4 *Efe yw* [c] y Graig; [d] perffaith *yw* ei weithred; canys ei holl ffyrdd *ydynt* farn: [e] DUW gwirionedd, a heb anwiredd, cyfiawn ac uniawn *yw* efe.

5 ‖ Y genhedlaeth wyrog a throfâus a ymlygrodd yn ei erbyn trwy eu bai, heb *fod* yn blant iddo ef.

6 Ai hyn a delwch i'r ARGLWYDD, bobl ynfyd ac angall? onid efe *yw* dy dad *a'th* brynwr? onid efe a'th wnaeth, ac a'th sicrhâodd?

7 ¶ Cofia y dyddiau gynt; ystyriwch flynyddoedd cenhedlaeth a chenhedlaeth: gofyn i'th dad, ac efe a fynega i ti; i'th henuriaid, a hwy a ddywedant wrthyt.

8 Pan [f] gyfrannodd y Goruchaf etifeddiaeth y cenhedloedd, pan neillduodd efe

Cyn CRIST 1451.

[l] Exod. 33. 9.

‖ Neu, *gysgi*, 2 Sam. 7. 12.

[m] pen. 32. 20. Ps. 104. 29.

† Heb. *a'u caiff hwynt.*

[n] Barn. 6. 13.

[o] Amos 5. 25, 26.

† Heb. *wneuthur.*

[p] Jos. 1. 6.

[q] Edrych 2 Bren. 22. 8.

[r] pen. 32. 1.

[s] pen. 32. 5.

[t] Gen. 49. 1.

[a] pen. 4. 26. a 30. 19. Ps. 50. 4. Es. 1. 2. Jer. 2. 12. a 6. 19.

[b] Es. 55. 10, 11. 1 Cor. 3. 6, 7, 8.

[c] 2 Sam. 23. 3. Ps. 18. 2, 46. Hab. 1. 12.

[d] 2 Sam. 22. 31.

[e] Job 34. 10.

‖ Neu, *Ymlygrasant. eu bai, nid* bai *ei feibion ef ydyw; cenhedlaeth wyrog a throfâus ydynt.*

[f] Zech. 9. 2. Act. 17. 26.

Cyn CRIST 1451.

feibion Adda, y gosododd efe derfynau y bobloedd yn ol rhifedi meibion Israel.

9 Canys [g] rhan yr ARGLWYDD *yw ei* bobl; Jacob *yw* ‖ rhan ei etifeddiaeth ef.

10 Efe a'i cafodd ef [h] mewn tir anial, ac mewn diffaethwch gwag erchyll: ‖ arweiniodd ef o amgylch, a pharodd iddo ddeall, a [i] chadwodd ef fel canwyll ei lygad.

11 [k] Fel y cyfyd eryr ei nyth, y castella dros ei gywion, y lleda ei esgyll, y cymmer hwynt, ac a'u dwg ar ei adenydd;

12 *Felly* yr ARGLWYDD yn unig a'i harweiniodd yntau, ac nid *oedd* duw dïeithr gyd âg ef.

13 [l] Gwnaeth iddo farchogaeth ar uchelder y ddaear, a bwytta cnwd y maes, a sugno [m] mêl o'r graig, ac olew o'r graig gallestr;

14 Ymenyn gwartheg, a llaeth defaid, ynghyd â brasder ŵyn, a hyrddod o rywogaeth Basan, a bychod, [n] ynghŷd â brasder grawn gwenith, a phur-waed grawnwin a yfaist.

15 ¶ ‖ A'r [o] uniawn [p] a aeth yn fras, ac a wingodd; brasëaist, tewychaist, pwyntiaist: yna efe a wrthodod DDUW *yr hwn* a'i gwnaeth, ac a ddïystyrodd Graig ei iachawdwriaeth.

16 A dïeithr *dduwiau* y gyrrasant eiddigedd arno: â ffieidd-dra y digiasant ef.

17 [q] Aberthasant i gythreuliaid, ‖ nid *i* DDUW; *i* dduwiau nid adwaenent, i rai newydd diweddar, *y rhai* nid ofnodd eich tadau.

18 Y Graig a'th genhedlodd a anghofiaist ti, a'r DUW a'th luniodd a ollyngaist ti dros gôf.

19 Yna y gwelodd yr ARGLWYDD, ac a'u ‖ ffieiddiodd *hwynt;* o herwydd ei ddigio gan ei feibion, a'i ferched.

20 Ac efe a ddywedodd, [r] Cuddiaf fy wyneb oddi wrthynt, edrychaf beth *fydd* eu diwedd hwynt: canys cenhedlaeth drofâus *ydynt* hwy, [s] meibion heb ffyddlondeb ynddynt.

21 Hwy a yrrasant eiddigedd arnaf â'r *peth* nid *oedd* DDUW; digiasant fi â'u [t] hoferedd: [u] minnau a yrraf eiddigedd arnynt hwythau â'*r rhai* nid *ydynt* bobl; â chenedl ynfyd y digiaf hwynt.

22 Canys [x] tân a gynneuwyd yn fy nig, ac a ‖ lysg hyd uffern isod, ac a ‖ ddifa y tir a'i gynnyrch, ac a wna i sylfeini y mynyddoedd ffaglu.

23 [y] Casglaf ddrygau arnynt; [z] treuliaf fy saethau arnynt.

24 Llosgedig *fyddant* gan newyn, ac wedi eu bwytta gan † wres poeth, a chwerw ddinystr: anfonaf hefyd arnynt [a] ddannedd bwystfilod, ynghyd â gwenwyn seirph y llwch.

25 [b] Y cleddyf oddi allan, a dychryn † oddi fewn, a † ddifetha y gwr ieuangc a'r wyryf *hefyd,* y plentyn sugno ynghyd â'r gwr briglwyd.

26 Dywedais, Gwasgaraf hwynt i gonglau, paraf i'w coffadwriaeth ddarfod o fysg dynion;

27 Oni bâi i mi ofni dig y gelyn, rhag i'w gwrthwynebwyr ymddwyn yn ddïeithr, *a* rhag dywedyd o honynt, † Ein llaw uchel ni, ac nid yr ARGLWYDD, a wnaeth hyn oll.

28 Canys cenedl heb gynghor *ydynt* hwy, ac heb ddeall ynddynt.

29 [c] O na baent ddoethion, [d] na ddeallent hyn, nad ystyrient eu diwedd!

30 Pa fodd yr ymlidiai [e] un fil, ac y gyrrai dau ddengmil i ffoi, ond am [f] werthu o'u Craig hwynt, a chau o'r ARGLWYDD arnynt?

31 Canys nid fel ein Craig ni *y mae* eu craig hwynt; [g] a bydded ein gelynion yn farnwyr.

32 Canys ‖ o winwydden Sodom, ac o feusydd Gomorrah, *y mae* eu gwinwydden hwynt: eu grawnwin hwynt *sydd* rawnwin bustlaidd; grawn-sypiau chwerwon *sydd* iddynt.

33 Gwenwyn dreigiau *yw* eu gwin hwynt, a chreulawn wenwyn aspiaid.

34 Onid *yw* hyn [h] y'nghûdd gyd â myfi, wedi ei selio ym mysg fy nhrysorau?

35 [i] I mi *y perthyn* dïal, a thalu y pwyth; mewn pryd y llithr eu troed hwynt: canys [k] agos *yw* dydd eu trychineb, a phrysuro y mae yr hyn a barottowyd iddynt.

36 Canys yr ARGLWYDD a farna ei bobl, ac [l] a edifarhâ am ei weision; pan welo ymadaw o'*u* † nerth, ac [m] nad *oes* na gwarchaëedig, na gweddilledig.

37 Ac efe a ddywed, [n] Pa le *y mae* eu duwiau hwynt, *a*'r graig yr ymddiriedasant ynddi,

38 Y rhai a fwyttasant frasder eu haberthau, *ac* a yfasant win eu dïoddoffrwm? codant a chynnorthwyant chwi, *a* byddant loches i chwi.

39 Gwelwch bellach mai [o] myfi, myfi *yw* efe; ac [p] nad *oes* duw ond myfi: [q] myfi

Cyn CRIST 1451.

[g] Exod. 15. 16.
‖ Neu, *coelbren.* Heb. *llinyn.*
[h] pen. 8. 15. Jer. 2. 6. Hos. 13. 5.
‖ Neu, *amgylchodd ef.*
[i] Ps. 17. 8. Diar. 7. 2. Zech. 2. 8.
[k] Exod. 19. 4. pen. 1. 31. Es. 31. 5. a 46. 4. a 63. 9. Hos. 11. 3.
[l] Es. 58. 14.
[m] Job 29. 6. Ps. 81. 16.
[n] Ps. 81. 16. a 147. 14.
‖ *A Jesurun.*
[o] pen. 33. 5, 26. Es. 44. 2.
[p] Neh. 9. 25. Ps. 17. 10. Jer. 2. 7. a 5. 7. Hos. 13. 6.
[q] Lef. 17. 7. Ps. 106. 37. 1 Cor. 10. 20. Dat. 9. 20.
‖ Neu, nid *oeddynt* Dduw.
‖ Neu, *dïystyrodd.*
[r] pen. 31. 17.
[s] Es. 30. 9.
[t] 1 Sam. 12. 21. 1 Bren. 16. 13.
[u] Hos. 1. 10. Rhuf. 10. 19.
[x] Jer. 15. 14. Galar. 4. 11.
‖ Neu, *losgodd.*
‖ Neu, *ddifaodd.*

[y] Es. 26. 15.
[z] Ps. 7. 12, 13. Ezec. 5. 16.
† Heb. *farwor tanllyd.* Hab. 3. 5.
[a] Lef. 26. 22.
[b] Galar. 1. 20. Ezec. 7. 15. 2 Cor. 7. 5.
† Heb. *o'r ystafelloedd.*
† Heb. *ddifuddia.*
† Heb. *Uchel yw ein llaw ni.*
[c] Ps. 81. 13.
[d] Galar. 1. 9.
[e] Lef. 26. 8. Jos. 23. 10. 2 Chron. 24. 24. Es. 30. 17.
[f] Ps. 44. 12. Es. 50. 1. a 52. 3.
[g] 1 Sam. 4. 8. Jer. 40. 3.
‖ Neu, *gwaeth yw eu gwinwydden nâ gwinwydden Sodom.*
[h] Job 14. 17. Jer. 2. 22. Hos. 13. 12. Rhuf. 2. 5.
[i] Ps. 94. 1. Rhuf. 12. 19. Heb. 10. 30.
[k] 2 Petr 2. 3.
[l] Ps. 106. 45. Jer. 31. 20.
† Heb. *llaw.*
[m] 1 Bren. 14. 10. a 21. 21. 2 Bren. 14. 26.
[n] Barn. 10. 14. Jer. 2. 28.
[o] Ps. 102. 27. Es. 41. 4. a 48. 12.
[p] pen. 4. 35. Es. 45. 5, 18, 22.
[q] 1 Sam. 2. 6. 2 Bren. 5. 7. Job 5. 18. Hos. 6. 1.

Cyn CRIST 1451.

sydd yn lladd, ac yn bywhâu; myfi a archollaf, ac mi a feddyginiaethaf: ac ni *bydd* a achubo o'm llaw.

40 Canys codaf fy llaw i'r nefoedd, a dywedaf, Mi a fyddaf fyw byth.

41 [r] Os hogaf fy nghleddyf disglaer, ac ymaflyd o'm llaw mewn barn; dychwelaf ddïal ar fy ngelynion, a thalaf y pwyth i'm caseion.

42 Meddwaf fy saethau â gwaed (a'm cleddyf a fwytty gig) â gwaed y lladdedig a'r caeth, o ddechreu [s] dïal ar y gelyn.

43 [t] Y cenhedloedd, ‖ llawenhêwch *gyd â*'i bobl ef: canys efe a ddïal waed ei weision, ac a ddychwel ddïal ar ei elynion, ac a drugarhâ wrth ei dir *a*'i bobl ei hun.

44 ¶ A daeth Moses ac a lefarodd holl eiriau y gân hon lle y clybu y bobl, efe a Josua mab Nun.

45 A darfu i Moses lefaru yr holl eiriau hyn wrth holl Israel:

46 A dywedodd wrthynt, [u] Meddyliwch yn eich calonnau am yr holl eiriau yr ydwyf yn eu tystiolaethu wrthych heddyw; y rhai a orchymynwch i'ch plant, i edrych am wneuthur holl eiriau y gyfraith hon.

47 Canys nid gair ofer yw hwn i chwi: o herwydd eich einioes chwi *yw* efe; a thrwy y gair hwn yr estynwch ddyddiau yn y tir yr ydych yn myned iddo dros yr Iorddonen i'w feddiannu.

48 ¶ [x] A'r Arglwydd a lefarodd wrth Moses y'nghorph y dydd hwnnw, gan ddywedyd,

49 Esgyn i'r mynydd Abarim hwn, *sef* mynydd Nebo, yr hwn *sydd* yn nhir Moab, ar gyfer Jericho; ac edrych ar wlad Canaan, yr hon yr ydwyf fi yn ei rhoddi i feibion Israel yn etifeddiaeth.

50 A bydd farw yn y mynydd yr esgyni iddo, a chasgler di at dy bobl; megis y bu farw [y] Aaron dy frawd ym mynydd Hor, ac y casglwyd ef at ei bobl:

51 O herwydd [z] gwrthryfelasoch i'm herbyn ym mysg meibion Israel, wrth ddyfroedd ‖ cynnen Cades, *yn* anialwch Sin; oblegid ni'm [a] sancteiddiasoch ym mhlith meibion Israel.

52 Canys y wlad a gai di ei gweled ar *dy* gyfer; ond yno nid âi, i'r tir yr ydwyf fi yn *ei* roddi i feibion Israel.

PENNOD XXXIII.

2 *Ardderchawgrwydd Duw.* 6 *Bendithion y deuddeg llwyth.* 26 *Godidawgrwydd Israel.*

A DYMA y fendith â'r hon y bendithiodd Moses [a] gwr Duw feibion Israel, cyn ei farwolaeth.

2 Ac efe a ddywedodd, [b] Yr Arglwydd a ddaeth allan o Sinai, ac a gododd o Seir iddynt; ymlewyrchodd o fynydd Paran, ac efe a ddaeth gyd â [c] myrddiwn o saint, *a* † thanllyd gyfraith o'i ddeheulaw iddynt.

3 [d] Caru y mae efe y bobl: ei holl saint *ydynt* yn dy law: a hwy a ymlynasant wrth dy draed; *pob un* a dderbyn o'th eiriau.

4 Moses a orchymynodd gyfraith i ni, [e] yn etifeddiaeth i gynnulleidfa Jacob.

5 Ac efe oedd [f] frenhin yn ‖ [g] Israel, pan ymgasglodd pennau y bobl ynghyd *â* llwythau Israel.

6 ¶ Bydded fyw Reuben, ac na fydded farw, ac *na* bydded ei ddynion *ychydig o* rifedi.

7 ¶ *Bydded* hyn hefyd i Judah. Ac efe a ddywedodd, Clyw, O Arglwydd, lais Judah, ac at ei bobl dwg ef: digon fyddo iddo ei ddwylaw ei hun, a bydd gymhorth rhag ei elynion.

8 ¶ Ac am Lefi y dywedodd, [h] *Bydded* dy Thummim a'th Urim i'th wr sanctaidd, [i] yr hwn a brofaist ym Massah, *ac* a gynhennaist âg ef wrth ddyfroedd Meribah;

9 Yr hwn a ddywedodd am ei dad ac am ei fam, Ni welais ef, [k] a'i frodyr nis adnabu, ac nid adnabu ei blant ei hun: canys [l] cadwasant dy eiriau, a chynhaliasant dy gyfammod.

10 Dysgant dy farnedigaethau i Jacob, a'th gyfraith i Israel: gosodant arogl-darth † ger dy fron, a llosg-aberth ar dy allor.

11 Bendithia, O Arglwydd, ei olud ef, a bydd foddlawn i waith ei ddwylaw ef: archolla lwynau y *rhai* a godant i'w erbyn, a'i gaseion, fel na chodont.

12 ¶ Am Benjamin y dywedodd efe, Anwylyd yr Arglwydd a drig mewn diogelwch gyd âg ef; yr hwn fydd yn cysgodi drosto ar hŷd y dydd, ac yn aros rhwng ei ysgwyddau ef.

13 ¶ Ac am Joseph y dywedodd efe, [m] Ei dir ef *fydd* wedi ei fendigo gan yr Arglwydd, â hyfrydwch y nefoedd, â gwlith, ac â dyfnder yn gorwedd isod;

14 *Hefyd* â hyfrydwch cynnyrch yr haul, ac â hyfrydwch addfed-ffrwyth y lleuadau,

15 Ac â *hyfrydwch* pen [n] mynyddoedd

Cyn CRIST 1451.

[r] Es. 27. 1. a 34. 5. a 66. 16. Ezec. 21. 14, 20.
[s] Job 13. 24. Jer. 30. 14. Galar. 2. 5.
[t] Rhuf. 15. 10.
‖ Neu, *moliennwch ei bobl ef*, neu, *cenwch.*
[u] pen. 6. 6. a 11. 18.
[x] Num. 27. 12.
[y] Num. 20. 25, 28. a 33. 38.
[z] Num. 20. 11, 12, 13. a 27. 14.
‖ *Meribah.*
[a] Edrych Lef. 10. 3.
[a] Ps. 90. tit. 1491.
[b] Exod. 19. 18. Hab. 3. 3.
[c] Edrych Ps. 68. 17. Dan. 7. 10. Act. 7. 53. Gal. 3. 19. Heb. 2. 2. Dat. 5. 11. a 9. 16.
† Heb. *thân cyfraith.*
[d] Exod. 19. 5.
[e] Ps. 119. 111.
[f] Edrych Gen. 36. 31.
‖ *Jesurun.*
[g] pen. 32. 15.
[h] Exod. 28. 30.
[i] Num. 20. 13.
[k] Exod. 32. 28.
[l] Edrych Jer. 18. 18. Mal. 2. 5.
† Heb. *wrth dy drwyn.*
[m] Gen. 49. 25.
[n] Gen. 49. 26.

y dwyrain, ac â hyfrydwch bryniau tragywyddoldeb,

16 Ac â hyfrydwch y ddaear, ac â'i chyflawnder, ac âg ewyllys da [o]preswylydd y berth: delo *bendith* ar ben Joseph, ac ar goryn yr hwn [p]a neillduwyd oddi wrth ei frodyr.

17 Ei brydferthwch *sydd debyg* i gyntaf-anedig ei ŷch, a'i gyrn ef *sydd* gyrn unicorn: â hwynt y cornia efe y bobl ynghyd *hyd* eithafoedd y ddaear: a [q]dyma fyrddiwn Ephraim, ïe, dyma filoedd Manasseh.

18 ¶ Ac am Zabulon y dywedodd efe, [r]Ymlawenycha, Zabulon, yn dy fynediad allan; a *thi*, Issachar, yn dy bebyll.

19 Galwant bobloedd i'r mynydd; yna yr [s]aberthant ebyrth cyfiawnder: canys cyfoeth y moroedd a sugnant, a chuddiedig drysorau y tywod.

20 ¶ Ac am Gad y dywedodd efe, Bendigedig yw [t]ehangydd Gad: megis llew y mae efe yn aros, fel y rhwygo efe yr ysgwyddog a'r pen.

21 [u]Edrychodd ‖am dano ei hun yn y dechreuad; canys yno, yn rhan y cyfreithwr, y gosodwyd ef: [x]efe a ddaeth *gyd* â phennaethiaid y bobl; gwnaeth efe gyfiawnder yr ARGLWYDD, a'i farnedigaethau gyd âg Israel.

22 ¶ Am Dan hefyd y dywedodd, Dan yn genaw llew a neidia o Basan.

23 ¶ Ac am Naphtali y dywedodd, O Naphtali, [y]llawn o hawddgarwch, a chyflawn o fendith yr ARGLWYDD: [z]meddianna di y gorllewin a'r dehau.

24 ¶ Ac am Aser y dywedodd, [a]Bendithier Aser â phlant: bydded gymmeradwy *gan* ei frodyr; ac efe [b]a wlych ei droed mewn olew.

25 Haiarn a phres ‖*fydd* dan dy esgid di; a megis dy ddyddiau, *y bydd* dy nerth.

26 ¶ Nid *oes* megis DUW ‖[c]Israel, *yr hwn* sydd yn marchogaeth y nefoedd yn gymhorth i ti, a'r wybrennau yn ei fawredd.

27 *Dy* noddfa *yw* DUW tragywyddol, ac oddi tanodd *y mae* y breichiau tragywyddol: efe *a* wthia dy elyn o'th flaen, ac a ddywed, Difetha *ef*.

28 [d]Israel hefyd a drig ei hun yn ddïogel: ffynnon Jacob *a fydd* mewn tir ŷd, a gwin; ei nefoedd hefyd a ddifera wlith.

29 Gwynfydedig wyt, O Israel; pwy *sydd* megis ti, O bobl gadwedig gan yr ARGLWYDD, tarian dy gynhorthwy, yr hwn hefyd *yw* cleddyf dy ardderchawgrwydd! a'th [e]elynion a ‖ymostyngant i ti, a [f]thi a sethri ar eu huchel leoedd hwynt.

PENNOD XXXIV.

1 *Moses oddi ar fynydd Nebo yn gweled y wlad;* 5 *ac yn marw yno.* 6 *Ei gladdedigaeth.* 7 *Ei oedran.* 8 *Galaru am dano dros ddeng niwrnod ar hugain.* 9 *Josua yn dyfod yn ei le ef.* 10 *Clôd Moses.*

A MOSES a esgynodd o rosydd Moab, i [a]fynydd Nebo, *i* ben ‖Pisgah, yr hwn *sydd* ar gyfer Jericho: a'r ARGLWYDD a ddangosodd iddo [b]holl wlad Gilead, hyd Dan,

2 A holl Naphtali, a thir Ephraim a Manasseh, a holl dir Judah, hyd y môr eithaf,

3 Y dehau hefyd, a gwastadedd dyffryn Jericho, a [c]dinas y palmydd hyd Soar.

4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, [d]Dyma y tir a fynegais i Abraham, i Isaac, ac i Jacob, gan ddywedyd, I'th had di y rhoddaf *ef;* perais i ti *ei* weled â'th lygaid, ond nid âi di drosodd yno.

5 ¶ A Moses gwas yr ARGLWYDD a fu farw yno, yn nhir Moab, yn ol gair yr ARGLWYDD.

6 ¶ Ac efe a'i claddodd ef mewn glynn yn nhir Moab, gyferbyn a Bethpeor: ac [e]nid edwyn neb ei fedd ef hyd y dydd hwn.

7 ¶ A Moses *ydoedd* fab ugain mlwydd a chant pan fu efe farw: [f]ni thywyllasai ei lygad, ac ni chiliasai ei ireidd-dra ef.

8 ¶ A meibion Israel a wylasant am Moses yn rhosydd Moab [g]ddeng-niwrnod ar hugain: a chyflawnwyd dyddiau wylofain galar am Moses.

9 ¶ A Josua mab Nun *oedd* gyflawn o yspryd doethineb; o herwydd [h]Moses a roddasai ei ddwylaw arno: a meibion Israel a wrandawsant arno, ac a wnaethant fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

10 ¶ Ac ni chododd prophwyd *etto* yn Israel megis Moses, [i]yr hwn a adnabu yr ARGLWYDD wyneb yn wyneb:

11 Ym mhob *rhyw* [k]arwyddion a rhyfeddodau, y rhai yr anfonodd yr ARGLWYDD ef i'w gwneuthur yn nhir yr Aipht, ar Pharaoh, ac ar ei holl weision, ac ar ei holl dir ef,

12 Ac yn yr holl law gadarn, ac yn yr holl ofn mawr, y rhai a wnaeth Moses y'ngolwg holl Israel.

Cyn CRIST 1451.

[o] Exod. 3. 2, 4.
[p] Gen. 49. 26.
[q] Gen. 48. 19.
[r] Gen. 49. 13, 14, 15.
[s] Ps. 4. 5.
[t] Edrych Jos. 13. 10, &c. 1 Chron. 12. 8, &c.
[u] Num. 32. 16, 17, &c.
‖ Neu, *iddo ei hun am y rhan gyntaf.*
[x] Jos. 4. 12.
[y] Gen. 49. 21.
[z] Edrych Jos. 19. 32. &c.
[a] Gen. 49. 20.
[b] Edrych Job 29. 6.
‖ Neu, fydd *dy esgidiau.*
‖ *Jesurun.*
[c] pen. 32. 15.
[d] Num. 23. 9. Jer. 23. 6. a 33. 16.

Cyn CRIST 1451.

[e] 2 Sam. 22. 45. Ps. 18. 44. a 66. 3. a 81. 15.
‖ Neu, *gair yn gelwyddog.*
[f] pen. 32. 13.
[a] Edrych Num. 27. 12.
‖ *y bryn.*
[b] pen. 3. 27.
[c] Barn. 1. 16. 2 Chron. 28. 15.
[d] Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 18. a 26. 3. a 28. 13.
[e] Edrych Jud. 9.

1451.

[f] Edrych Jos. 14. 10, 11.
[g] Edrych Gen. 50. 3, 10. Num. 20. 29.
[h] Num. 27. 18.
[i] Num. 12. 6, 8.
[k] pen. 4. 34. a 7. 19.

LLYFR JOSUA.

PENNOD I.

1 *Yr Arglwydd yn gorchymyn i Josua gymmeryd lle Moses.* 3 *Terfynau gwlad yr addewid.* 5, 9 *Duw yn addaw cynnorthwyo Josua;* 8 *ac yn rhoddi iddo addysg.* 10 *Yntau yn parottôi y bobl i fyned dros yr Iorddonen;* 12 *ac yn dwyn ar gôf i'r ddau lwyth a hanner eu haddewid wrth Moses.* 16 *Hwythau yn addaw ufuddháu iddo ef.*

Cyn CRIST 1451.

AC wedi marwolaeth Moses, gwas yr ARGLWYDD, y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Josua mab Nun, [a]gweinidog Moses, gan ddywedyd,

[a] Deut. 1. 38.

2 [b]Moses fy ngwas a fu farw: gan hynny cyfod yn awr, dos dros yr Iorddonen hon, ti, a'r holl bobl hyn, i'r wlad yr ydwyf fi yn *ei* rhoddi iddynt hwy, meibion Israel.

[b] Deut. 34. 5.

3 [c]Pob man y sango gwadn eich troed chwi arno, a roddais i chwi; fel y lleferais wrth Moses.

[c] Deut. 11. 24. pen. 14. 9.

4 [d]O'r anialwch, a'r Libanus yma, hyd yr afon fawr, afon Euphrates, holl wlad yr Hethiaid, hyd y môr mawr, tu a machludiad yr haul, fydd eich terfyn chwi.

[d] Exod. 23. 31. Num. 34. 3.

5 Ni saif neb o'th flaen di holl ddyddiau dy einioes: megis y bûm gyd â Moses, y byddaf gyd â thithau: [e]ni'th adawaf, ac ni'th wrthodaf.

[e] Deut. 31. 6, 8. Heb. 13. 5.

6 [f]Ymgryfhâ, ac ymwrola: canys ti a wnai i'r bobl hyn etifeddu y wlad yr hon a dyngais wrth eu tadau ar *ei* rhoddi iddynt.

[f] Deut. 31. 23.

7 Yn unig ymgryfhâ, ac ymwrola yn lew, i gadw ar wneuthur yn ol yr holl gyfraith [g]a orchymynodd Moses fy ngwas i ti: [h]na ogwydda oddi wrthi, ar y llaw ddehau nac ar y llaw aswy; fel y ‖ffynnech i ba le bynnag yr elych.

[g] Deut. 31. 7.
[h] Deut. 5. 32. a 28. 14.
‖ Neu, *gwnelych yn gall*

8 Nac ymadawed [i]llyfr y gyfraith hon o'th enau, eithr [k]myfyria ynddo ddydd a nos; fel y cedwych ar wneuthur yn ol yr hyn oll *sydd* ysgrifenedig ynddo: canys yna y llwyddi yn dy ffyrdd, ac yna y ffynni.

[i] Deut. 17. 18, 19.
[k] Ps. 1. 2.

9 [l]Oni orchymynais i ti? Ymgryfhâ, ac ymwrola; nac arswyda, ac nac ofna: canys yr ARGLWYDD dy DDUW *fydd* gyd â thi, i ba le bynnag yr elych.

[l] Deut. 31. 7, 8.

10 ¶ Yna Josua a orchymynodd i lywodraethwyr y bobl, gan ddywedyd,

11 Tramwywch trwy ganol y llu, a gorchymynwch i'r bobl, gan ddywedyd, Parottôwch i chwi luniaeth: canys [m]o fewn tridiau y byddwch chwi yn myned dros yr Iorddonen hon, i ddyfod i feddiannu y wlad y mae yr ARGLWYDD eich DUW yn *ei* rhoddi i chwi i'w meddiannu.

[m] pen. 3. 2.

12 ¶ Wrth y Reubeniaid hefyd, ac wrth y Gadiaid, ac wrth hanner llwyth Manasseh, y llefarodd Josua, gan ddywedyd,

13 Cofiwch [n]y gair a orchymynodd Moses gwas yr ARGLWYDD i chwi, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD eich DUW a esmwythâodd arnoch, ac a roddodd i chwi y wlad hon.

[n] Num. 32. 20–28. pen. 22. 4.

14 Eich gwragedd, eich plant, a'ch anifeiliaid, a drigant yn y wlad a roddodd Moses i chwi o'r tu yma i'r Iorddonen: ond chwychwi a ewch drosodd ‖yn arfogion o flaen eich brodyr, y sawl *ydych* gedyrn o nerth, a chynnorthwywch hwynt;

‖ *yn bumpiau;* fel Exod. 13. 18

15 Nes rhoddi o'r ARGLWYDD lonyddwch i'ch brodyr, fel i chwithau, a meddiannu o honynt hwythau y wlad y mae yr ARGLWYDD eich DUW yn ei rhoddi iddynt: [o]yna dychwelwch i wlad eich etifeddiaeth, a meddiennwch hi, yr hon a roddodd Moses gwas yr ARGLWYDD i chwi, o'r tu yma i'r Iorddonen, tu a chodiad yr haul.

[o] pen. 22. 4, &c.

16 ¶ Hwythau a attebasant Josua, gan ddywedyd, Ni a wnawn yr hyn oll a orchymynaist i ni; awn *hefyd* i ba le bynnag yr anfonych ni.

17 Fel y gwrandawsom ar Moses *ym* mhob peth, felly y gwrandawn arnat tithau: yn unig bydded yr ARGLWYDD dy DDUW gyd â thi, megis y bu gyd â Moses.

18 Pwy bynnag a anufuddhâo dy orchymyn, ac ni wrandawo ar dy ymadroddion, yn yr hyn oll a orchymynech iddo, rhodder ef i farwolaeth: yn unig ymgryfhâ, ac ymwrola.

PENNOD II.

1 *Rahab yn derbyn i'w thŷ, ac yn celu y ddau ysbïwr a ddanfonasid o Sittim.* 8 *Y cyfammod rhyngddi hi â hwynt.* 13 *Eu dychweliad a'u newyddion hwynt.*

Cyn CRIST 1451.

A JOSUA mab Nun a anfonodd o [a] Sittim ddau wr, i chwilio yn ddirgel, gan ddywedyd, Ewch, edrychwch y wlad, a Jericho. A hwy a aethant, ac [b] a ddaethant i dŷ putteinwraig a'i henw [c] Rahab, ac a lettyasant yno.

[a] Num. 25. 1.

[b] Heb. 11. 31. Iago 2. 25.

[c] Matt. 1. 5.

2 A mynegwyd i frenhin Jericho, gan ddywedyd, Wele, gwŷr a ddaethant yma heno o feibion Israel, i chwilio y wlad.

3 A brenhin Jericho a anfonodd at Rahab, gan ddywedyd, Dwg allan y gwŷr a ddaeth attat, y rhai a ddaeth i'th dŷ di: canys i chwilio yr holl wlad y daethant.

4 Ond y wraig a gymmerasai y ddau wr, ac a'u cuddiasai hwynt, ac a ddywedodd fel hyn; Gwŷr a ddaeth attaf fi, ond ni wyddwn i o ba le *y daethent* hwy.

5 A phan gauwyd y porth yn y tywyllwch, y gwŷr a aeth allan; ni wn i ba le yr aeth y gwŷr: canlynwch yn fuan ar eu hol hwynt; canys chwi a'u goddiweddwch hwynt.

6 Ond [d] hi a barasai iddynt esgyn i nen y tŷ, ac a'u cuddiasai hwynt mewn bolldeidiau llin, y rhai oedd ganddi wedi eu hysgafnu ar nen y tŷ.

[d] Edrych 2 Sam. 17. 19.

7 A'r gwŷr a ganlynasant ar eu hol hwynt, tu a'r Iorddonen, hyd y rhydau: a'r porth a gauwyd cyn gynted ag yr aeth y rhai oedd yn erlid ar eu hol hwynt allan.

8 ¶ A chyn iddynt hwy gysgu, hi a aeth i fynu attynt hwy ar nen *y tŷ:*

9 A hi a ddywedodd wrth y gwŷr, Mi a wn roddi o'r ARGLWYDD i chwi y wlad; o herwydd [e] eich arswyd chwi a syrthiodd arnom ni, a holl drigolion y wlad a †ddigalonnasant rhag eich ofn.

[e] Gen. 35. 5. Exod. 23. 27. † Heb. *doddasant.*

10 Canys ni a glywsom fel [f] y sychodd yr ARGLWYDD ddyfroedd y môr coch o'ch blaen chwi, pan ddaethoch allan o'r Aipht; a'r hyn a wnaethoch i ddau frenhin yr Amoriaid, y rhai *oedd* tu hwnt i'r Iorddonen, *sef* i [g] Sehon ac i Og, y rhai a ddifrodasoch chwi.

[f] Exod. 14. 21. pen. 4. 23.

[g] Num. 21. 24, 34.

11 A phan glywsom, yna [h] y'n digalonnwyd, fel na safodd mwyach gysur yn neb, rhag eich ofn: canys [i] yr ARGLWYDD eich DUW, efe *sydd* DDUW yn y nefoedd uchod, ac ar y ddaear isod.

[h] Exod. 15. 14.

[i] Deut. 4. 39.

12 Yn awr gan hynny, tyngwch, attolwg, wrthyf, mŷn yr ARGLWYDD, o herwydd i mi wneuthur trugaredd â chwi, y gwnewch chwithau hefyd drugaredd â [k] thŷ fy nhad innau; ac y rhoddwch i mi arwydd gwir:

Cyn CRIST 1451.

[k] Edrych 1 Tim. 5. 8.

13 Ac y cedwch yn fyw fy nhad, a'm mam, a'm brodyr, a'm chwïorydd, a'r hyn oll *sydd* ganddynt, ac y gwaredwch ein heinioes rhag angau.

14 A'r gwŷr ddywedasant wrthi, Ein heinioes *a roddwn* i farw drosoch (os chwi ni fynegwch ein neges hyn) pan roddo yr ARGLWYDD i ni y wlad hon, oni [l] wnawn â chwi drugaredd a gwirionedd.

[l] Barn. 1. 24.

15 Yna hi a'u gollyngodd hwynt i waered wrth râff trwy y ffenestr: canys ei thŷ hi *oedd* ar fur y ddinas, ac ar y mur yr oedd hi yn trigo.

16 A hi a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r mynydd, rhag i'r erlidwyr gyfarfod â chwi: ac ymguddiwch yno dridiau, nes dychwelyd yr erlidwyr; ac wedi hynny ewch i'ch ffordd.

17 A'r gwŷr a ddywedasant wrthi, Dïeuog *fyddwn* ni oddi wrth dy lw yma â'r hwn y'n tyngaist.

18 Wele, *pan* ddelom ni i'r wlad, rhwym y llinyn yma o edau goch yn y ffenestr y gollyngaist ni i lawr trwyddi: casgl hefyd dy dad, a'th fam, a'th frodyr, a holl dylwyth dy dad, attat i'r tŷ yma.

19 A phwy bynnag a êl o ddrysau dy dŷ di allan i'r heol, ei waed ef *fydd* ar ei ben ei hun, a ninnau *a fyddwn* dïeuog: a phwy bynnag fyddo gyd â thi yn tŷ, *bydded* [m] ei waed ef ar ein pennau ni, o bydd llaw arno ef.

[m] Matt. 27. 25.

20 Ac os mynegi di ein neges hyn, yna y byddwn dïeuog oddi wrth dy lw â'r hwn y'n tyngaist.

21 A hi a ddywedodd, Yn ol eich geiriau, felly *y byddo* hynny. Yna hi a'u gollyngodd hwynt; a hwy a aethant ymaith. A hi a rwymodd y llinyn coch yn y ffenestr.

22 A hwy a aethant, ac a ddaethant i'r mynydd; ac a arhosasant yno dridiau, nes i'r erlidwyr ddychwelyd. A'r erlidwyr a'u ceisiasant ar hyd yr holl ffordd; ond nis cawsant.

23 ¶ Felly y ddau wr a ddychwelasant, ac a ddisgynasant o'r mynydd, ac a aethant drosodd, a daethant at Josua mab Nun; a mynegasant iddo yr hyn oll a ddigwyddasai iddynt:

24 A dywedasant wrth Josua, Yn

Cyn CRIST 1451.

ddïau yr ARGLWYDD a roddodd yr holl wlad yn ein dwylaw ni; canys holl drigolion y wlad a † ddigalonnasant rhag ein hofn ni.

† Heb. *doddasant.*

PENNOD III.

1 *Josua yn dyfod i'r Iorddonen.* 2 *Y swyddogion yn dysgu i'r bobl fyned trwodd.* 7 *Yr Arglwydd yn cysuro Josua.* 9 *Josua yn cysuro y bobl.* 14 *Hollti dyfroedd yr Iorddonen.*

A JOSUA a gyfododd yn fore, a chychwynasant o Sittim, a daethant hyd yr Iorddonen, efe a holl feibion Israel: llettyasant yno, cyn iddynt fyned drosodd.

[a] pen. 1. 11.

2 Ac [a] ym mhen y tridiau, y llywiawdwyr a dramwyasant trwy ganol y llu;

[b] Edrych Num. 10. 33.

3 Ac a orchymynasant i'r bobl, gan ddywedyd, [b] Pan weloch chwi arch cyfammod yr ARGLWYDD eich DUW, a'r offeiriaid y Lefiaid yn ei dwyn hi; yna cychwynwch chwi o'ch lle, ac ewch ar ei hol hi.

4 Etto bydded ennyd rhyngoch chwi a hithau, ynghylch dwy fil o gufyddau wrth fesur: na nesêwch atti, fel y gwypoch y ffordd y rhodioch ynddi: canys ni thramwyasoch y ffordd *hon* † o'r blaen.

† Heb. *er doe ac echdoe.*

[c] Exod. 19. 10, 14, 15. Lef. 20. 7. Num. 11. 18. pen. 7. 13. 1 Sam. 16. 5. Joel 2. 16.

5 A Josua a ddywedodd wrth y bobl, [c] Ymsancteiddiwch: canys y fory y gwna yr ARGLWYDD ryfeddodau yn eich mysg chwi.

[d] Num. 4. 15.

6 Josua hefyd a lefarodd wrth yr offeiriaid, gan ddywedyd, [d] Codwch arch y cyfammod, ac ewch drosodd o flaen y bobl. A hwy a godasant arch y cyfammod, ac a aethant o flaen y bobl.

[e] pen. 1. 5.

7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Josua, Y dydd hwn y dechreuaf dy fawrhâu di y'ngŵydd holl Israel: fel y gwypont, mai [e] megis y bûm gyd â Moses, y byddaf gyd â thithau.

8 Am hynny gorchymyn di i'r offeiriaid sydd yn dwyn arch y cyfammod, gan ddywedyd, Pan ddelych hyd gwrr dyfroedd yr Iorddonen, sefwch yn yr Iorddonen.

9 ¶ A Josua a ddywedodd wrth feibion Israel, Nesêwch yma, a gwrandewch eiriau yr ARGLWYDD eich DUW.

10 Josua hefyd a ddywedodd, Wrth hyn y cewch wybod *fod* y DUW byw yn eich mysg chwi; a chan yrru y gyrr efe allan y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Hefiaid, a'r Phereziaid, a'r Girgasiaid, yr Amoriaid *hefyd*, a'r Jebusiaid, o'ch blaen chwi.

11 Wele, arch cyfammod [f] Arglwydd yr holl ddaear yn myned o'ch blaen chwi i'r Iorddonen.

[f] ad. 13. Mic. 4. 13. Zech. 4. 14. a 6. 5.

12 Gan hynny cymmerwch yn awr ddeuddengwr o lwythau Israel, un gwr o bob llwyth.

13 A phan orphwyso gwadnau traed yr offeiriaid, sydd yn dwyn arch ARGLWYDD IOR yr holl fyd, yn nyfroedd yr Iorddonen, *yna* dyfroedd yr Iorddonen a dorrir ymaith *oddi wrth* y dyfroedd sydd yn disgyn oddi uchod: hwy a [g] safant yn bentwr.

[g] Ps. 114. 3.

14 ¶ A phan gychwynodd y bobl o'u pebyll, i fyned dros yr Iorddonen, a'r offeiriaid oedd yn dwyn [h] arch y cyfammod o flaen y bobl;

[h] Act. 7. 45.

15 A phan ddaeth y rhai oedd yn dwyn yr arch hyd yr Iorddonen, a gwlychu o draed yr offeiriaid, oedd yn dwyn yr arch, y'nghwrr y dyfroedd (a'r [i] Iorddonen a lanwai dros ei glannau oll [k] holl ddyddiau y cynhauaf)

[i] 1 Chron. 12. 15. Jer. 12. 5. a 49. 19.

[k] Edrych pen. 4. 18. a 5. 10.

16 Yna y dyfroedd, y rhai oedd yn disgyn oddi uchod, a safasant; cyfodasant yn bentwr ym mhell iawn oddi wrth y ddinas Adam, yr hon *sydd* o ystlys [l] Saretan: a'r *dyfroedd* y rhai oedd yn disgyn i fôr y rhos, *sef* i'r [m] môr heli, a ddarfuant, *ac* a dorrwyd ymaith. Felly y bobl a aethant drosodd ar gyfer Jericho.

[l] 1 Bren. 4. 12. a 7. 46.

[m] Num. 34. 3.

17 A'r offeiriaid, y rhai oedd yn dwyn arch cyfammod yr ARGLWYDD, a safasant ar dir sych, y'nghanol yr Iorddonen, yn ‖ daclus: a holl Israel oedd yn myned drosodd ar dir sych, nes darfod i'r holl genedl fyned trwy yr Iorddonen.

‖ *ddïysgog.*

PENNOD IV.

1 *Gorchymyn deuddeg o wŷr i gymmeryd deuddeg carreg allan o'r Iorddonen, er coffadwriaeth.* 9 *Gosod deuddeg eraill o gerrig y'nghanol yr Iorddonen.* 10, 19 *Y bobl yn myned drwodd.* 14 *Duw yn anrhydeddu Josua.* 20 *Sefydlu y deuddeg carreg yn Gilgal.*

A PHAN ddarfu i'r holl genedl fyned [a] trwy yr Iorddonen, yr ARGLWYDD a lefarodd wrth [b] Josua, gan ddywedyd,

[a] Deut. 27. 2.

[b] pen. 3. 12.

2 Cymmerwch i chwi ddeuddengwr o'r bobl, un gwr o bob llwyth;

3 A gorchymynwch iddynt, gan ddywedyd, Cymmerwch i chwi oddi yma, o ganol yr Iorddonen, o'r fan y mae traed yr offeiriaid yn sefyll yn ‖ daclus, ddeuddeg o gerrig; a dygwch hwynt drosodd gyd â chwi, a gosodwch hwynt yn [c] y lletty y llettyoch ynddo heno.

‖ *ddïysgog.*

[c] ad. 19, 20.

4 Yna Josua a alwodd am y deuddeng-

Cyn CRIST 1451.

wr a barottôisai efe o feibion Israel, un gwr o bob llwyth.

5 A dywedodd Josua wrthynt, Ewch drosodd o flaen arch yr ARGLWYDD eich DUW, trwy ganol yr Iorddonen; a chodwch i chwi bob un ei garreg ar ei ysgwydd, yn ol rhifedi llwythau meibion Israel:

6 Fel y byddo hyn yn arwydd yn eich mysg chwi, pan ofyno eich meibion chwi † yn ol hyn, gan ddywedyd, Beth *y mae* y cerrig hyn *yn ei arwyddoccâu* i chwi?

7 Yna y dywedwch wrthynt, [d] Dorri ymaith ddyfroedd yr Iorddonen o flaen arch cyfammod yr ARGLWYDD; pan oedd hi yn myned trwy yr Iorddonen, dyfroedd yr Iorddonen a dorrwyd ymaith. Y mae y cerrig hyn yn goffadwriaeth i feibion Israel byth.

8 A meibion Israel a wnaethant felly fel y gorchymynasai Josua; ac a gymmerasant ddeuddeg carreg o ganol yr Iorddonen, fel y llefarasai yr ARGLWYDD wrth Josua, yn ol rhifedi llwythau meibion Israel, ac a'u dygasant drosodd gyd â hwynt i'r lletty, ac a'u cyflëasant yno.

9 A Josua a osododd i fynu ddeuddeg carreg y'nghanol yr Iorddonen, yn y lle yr *oedd* traed yr offeiriaid, oedd yn dwyn arch y cyfammod, yn sefyll: ac y maent yno hyd y dydd hwn.

10 ¶ A'r offeiriaid, y rhai oedd yn dwyn yr arch, a safasant y'nghanol yr Iorddonen, nes gorphen pob peth a orchymynasai yr ARGLWYDD i Josua ei lefaru wrth y bobl, yn ol yr hyn oll a orchymynasai Moses wrth Josua: a'r bobl a frysiasant, ac a aethant drosodd.

11 A phan ddarfu i'r holl bobl fyned drosodd, yna arch yr ARGLWYDD a aeth drosodd, a'r offeiriaid, y'ngŵydd y bobl.

12 [e] Meibion Reuben *hefyd*, a meibion Gad, a hanner llwyth Manasseh, a aethant drosodd yn arfogion o flaen meibion Israel, fel y llefarasai Moses wrthynt:

13 Ynghylch deugain mil, yn arfogion i ryfel, a aethant drosodd o flaen yr ARGLWYDD i ryfel, i rosydd Jericho.

14 ¶ Y dwthwn hwnnw yr ARGLWYDD [f] a fawrhâodd Josua y'ngolwg holl Israel; a hwy a'i hofnasant ef, fel yr ofnasant Moses, holl ddyddiau ei einioes.

15 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Josua, gan ddywedyd,

16 Gorchymyn i'r offeiriaid, sydd yn dwyn [g] arch y dystiolaeth, ddyfod o honynt i fynu allan o'r Iorddonen.

17 Am hynny Josua a orchymynodd i'r offeiriaid, gan ddywedyd, Deuwch i fynu allan o'r Iorddonen.

18 A phan ddaeth yr offeiriaid, oedd yn dwyn arch cyfammod yr ARGLWYDD, i fynu o ganol yr Iorddonen, *a* † sengi o wadnau traed yr offeiriaid ar y sychdir; yna dyfroedd yr Iorddonen a ddychwelasant i'w lle, ac a aethant, megis cynt, dros ei holl geulennydd.

19 ¶ A'r bobl a ddaethant i fynu o'r Iorddonen y degfed *dydd* o'r mis cyntaf; ac a wersyllasant yn Gilgal, yn eithaf tu dwyrain Jericho.

20 ¶ A'r deuddeg carreg hynny, y rhai a ddygasent o'r Iorddonen, a sefydlodd Josua yn Gilgal.

21 Ac efe a lefarodd wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Pan ofyno eich meibion chwi † yn ol hyn i'w tadau, gan ddywedyd, Beth *yw* y cerrig hyn?

22 Yna yr hysbyswch i'ch meibion, gan ddywedyd, Israel a ddaeth trwy yr Iorddonen hon ar dir sych.

23 Canys yr ARGLWYDD eich DUW chwi a sychodd ddyfroedd yr Iorddonen o'ch blaen chwi, nes i chwi fyned drwodd; megis y gwnaeth yr ARGLWYDD eich DUW i'r môr coch, [h] yr hwn a sychodd efe o'n blaen ni, nes i ni fyned drwodd:

24 Fel yr adnabyddo holl bobloedd y ddaear law yr ARGLWYDD, mai nerthol *yw;* fel yr ofnoch yr ARGLWYDD eich DUW † bob amser.

Cyn CRIST 1451.

† Heb. *thynnu i fynu.*

† Heb. *y fory.*

† Heb. *yr holl ddyddiau.*

PENNOD V.

1 *Arswyd y Canaaneaid.* 2 *Josua yn adnewyddu yr enwaediad.* 10 *Cadw y Pasc yn Gilgal.* 12 *Y manna yn darfod.* 13 *Angel yn ymddangos i Josua.*

PAN [a] glybu holl frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r Iorddonen tu a'r gorllewin, a holl frenhinoedd y Canaaneaid, [b] y rhai *oedd* wrth y môr, sychu o'r ARGLWYDD ddyfroedd yr Iorddonen o flaen meibion Israel, nes eu myned hwy drwodd; yna y digalonnwyd hwynt, fel nad oedd yspryd mwyach ynddynt, rhag ofn meibion Israel.

2 ¶ Y pryd hwnnw y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Josua, Gwna i ti [c] gyllyll ‖ llymion, ac enwaeda ar feibion Israel drachefn yr ail waith.

3 A Josua a wnaeth iddo gyllyll llymion, ac a enwaedodd ar feibion Israel, ‖ ym mryn y blaen-grwyn.

[a] Exod. 15. 14.

[b] Num. 13. 29.

[c] Exod. 4. 25.

‖ Neu, *o gallestr.*

‖ Neu, *yn Gibeahaaraloth.*

[d] pen. 3. 13, 16.

[e] Num. 32. 20, 28

[f] pen. 3. 7.

[g] Exod. 25. 16, 22.

[h] Exod. 14. 21.

Cyn CRIST 1451.

4 A dyma yr achos *a wnaeth* i Josua enwaedu: Yr holl bobl, *sef* y gwrrywiaid y rhai a ddaethant o'r Aipht, yr holl ryfelwyr, a fuasant feirw yn yr anialwch ar y ffordd, wedi eu dyfod allan o'r Aipht.

5 Canys yr holl bobl a'r a ddaethant allan, oedd enwaededig; ond y bobl oll *y rhai* a anesid yn yr anialwch, ar y ffordd, wedi eu dyfod hwy allan o'r Aipht, nid enwaedasent *arnynt.*

6 Canys deugain mlynedd y rhodiasai meibion Israel yn yr anialwch, nes darfod yr holl bobl o'r rhyfelwyr a ddaethant o'r Aipht, y rhai ni wrandawsent ar lef yr ARGLWYDD: [d] y rhai y tyngasai yr ARGLWYDD wrthynt, na ddangosai efe iddynt y wlad a dyngasai yr ARGLWYDD wrth eu tadau y rhoddai efe i ni; *sef* gwlad yn llifeirio o laeth a mêl.

[d] Num. 14. 21, 23.

7 A Josua a enwaedodd ar eu meibion hwy, *y rhai* a godasai yn eu lle hwynt: canys dïenwaededig oeddynt hwy, am nad enwaedasid arnynt ar y ffordd.

8 A phan ddarfu enwaedu ar yr holl bobl; yna yr arhosasant yn eu hunlle, yn y gwersyll, [e] nes eu hiachâu.

[e] Edrych Gen. 34. 25.

9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, Heddyw y treiglais ymaith [f] waradwydd yr Aipht oddi arnoch: am hynny efe a alwodd enw y lle hwnnw ‖Gilgal, hyd y dydd heddyw.

[f] Gen. 34. 14. Edrych Lef. 18. 3. pen. 24. 14. Ezec. 20. 7. a 23. 3, 8.

‖ Sef, *Treigl.*

10 ¶ A meibion Israel a wersyllasant yn Gilgal: a hwy a gynnaliasant y Pasc, [g] ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis, brydnawn, yn rhosydd Jericho.

[g] Exod. 12. 6.

11 A hwy a fwyttasant o hen ŷd y wlad, drannoeth wedi y Pasc, fara croyw, a chras-*ŷd*, o fewn corph y dydd hwnnw.

12 ¶ [h] A'r manna a beidiodd drannoeth wedi iddynt fwytta o hen ŷd y wlad; a manna ni chafodd meibion Israel mwyach, eithr bwyttasant o gynnyrch gwlad y Canaaneaid y flwyddyn honno.

[h] Exod. 16. 35.

13 ¶ A phan oedd Josua wrth Jericho, yna efe a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd; ac wele, [i] wr yn sefyll gyferbyn âg ef, â'i gleddyf noeth yn ei law. A Josua a aeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Ai gyd â ni yr *ydwyt* ti, ai gyd â'n gwrthwynebwyr?

[i] Exod. 23. 23. Zech. 1. 8.

14 Dywedodd yntau, Nag ê; eithr ‖yn dywysog llu yr ARGLWYDD yn awr y daethum. A Josua a syrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a addolodd; ac a ddywedodd wrtho ef, Beth y mae fy Arglwydd yn ei ddywedyd wrth ei was?

‖ Edrych Exod. 23. 20. Dan. 10. 13, 21. a 12. 1. Dat. 12. 7. a 19. 11, 14.

15 A thywysog llu yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, [k] Dattod dy esgidiau oddi am dy draed; canys y lle yr wyt ti yn sefyll arno, *sydd* sanctaidd. A Josua a wnaeth felly.

Cyn CRIST 1451.

[k] Exod. 3. 5. Act. 7. 33.

PENNOD VI.

1 *Cau Jericho.* 2 *Duw yn dysgu Josua pa fodd y gwarchair arni.* 11 *Amgylchu y dref.* 17 *Rhaid iddi fod yn ddïofryd-beth.* 20 *Y muriau yn syrthio.* 22 *Arbed Rahab.* 26 *Melldithio adeiladwr Jericho.*

A JERICHO oedd gauedig a gwarchaëedig o herwydd meibion Israel: nid *oedd neb* yn myned allan, nac yn dyfod i mewn.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, Gwel, rhoddais yn dy law di Jericho a'i brenhin, gwŷr grymmus o nerth.

3 A chwi a amgylchwch y ddinas, *chwi* ryfelwyr oll, gan fyned o amgylch y ddinas un waith: gwnewch felly chwe diwrnod.

4 A dyged saith o offeiriaid saith o [a] udgyrn o gyrn hyrddod o flaen yr arch: a'r seithfed dydd yr amgylchwch y ddinas saith waith; a lleisied yr offeiriaid â'r udgyrn.

[a] Edrych Barn. 7. 16, 22.

5 A phan ganer yn hirllaes â chorn yr hwrdd, *a* phan glywoch sain yr udgorn, bloeddied yr holl bobl â bloedd uchel: a syrth mur y ddinas dani hi, ac eled y bobl i fynu bawb ar ei gyfer.

6 ¶ A Josua mab Nun a alwodd yr offeiriaid, ac a ddywedodd wrthynt, Codwch arch y cyfammod; a dyged saith o offeiriaid saith o udgyrn o gyrn hyrddod o flaen arch yr ARGLWYDD.

7 Ac efe a ddywedodd wrth y bobl, Cerddwch, ac amgylchwch y ddinas; a'r hwn sydd arfog, eled o flaen arch yr ARGLWYDD.

8 ¶ A phan ddywedodd Josua wrth y bobl, yna y saith offeiriad, y rhai oedd yn dwyn y saith udgorn o gyrn hyrddod, a gerddasant o flaen yr ARGLWYDD, ac a leisiasant â'r udgyrn: ac arch cyfammod yr ARGLWYDD oedd yn myned ar eu hol hwynt.

9 ¶ A'r rhai arfog oedd yn myned o flaen yr offeiriaid oedd yn lleisio â'r udgyrn; a'r †fyddin olaf oedd yn myned ar ol yr arch, *a'r offeiriaid* yn myned rhagddynt, ac yn lleisio â'r udgyrn.

† Heb. y fyddin *gasgl.*

10 A Josua a orchymynasai i'r bobl, gan ddywedyd, Na floeddiwch, ac na edwch glywed eich llais, ac nac eled

Cyn CRIST 1451.

gair allan o'ch genau, hyd y dydd y dywedwyf wrthych, Bloeddiwch; yna y bloeddiwch.

11 Felly arch yr ARGLWYDD a amgylchodd y ddinas, gan fyned o'*i* hamgylch un waith: a daethant i'r gwersyll, a llettyasant yn y gwersyll.

12 ¶ A Josua a gyfododd yn fore; a'r offeiriaid a ddygasant arch yr ARGLWYDD.

13 A'r saith offeiriad, yn dwyn saith o udgyrn o gyrn hyrddod o flaen arch yr ARGLWYDD, oeddynt yn myned dan gerdded, ac yn lleisio â'r udgyrn: a'r rhai arfog oedd yn myned o'u blaen hwynt; a'r fyddin olaf oedd yn myned ar ol arch yr ARGLWYDD, *a'r offeiriaid* yn myned rhagddynt, ac yn lleisio â'r udgyrn.

14 Felly yr amgylchynasant y ddinas un waith yr ail dydd; a dychwelasant i'r gwersyll: fel hyn y gwnaethant chwe diwrnod.

15 Ac ar y seithfed dydd y cyfodasant yn fore ar godiad y wawr, ac yr amgylchasant y ddinas y modd hwnnw, saith waith: yn unig y dwthwn hwnnw yr amgylchasant y ddinas seithwaith.

16 A phan leisiodd yr offeiriaid yn eu hudgyrn y seithfed waith, yna Josua a ddywedodd wrth y bobl, Bloeddiwch; canys rhoddodd yr ARGLWYDD y ddinas i chwi.

17 ¶ A'r ddinas fydd yn ‖ ddïofryd-beth, hi, a'r hyn oll *sydd* ynddi, i'r ARGLWYDD: yn unig Rahab y butteinwraig fydd byw, hi a chwbl ag *sydd* gyd â hi yn tŷ; canys [b] hi a guddiodd y cenhadau a anfonasom ni.

18 Ac [c] ymgedwch chwithau oddi wrth y dïofryd-beth, rhag eich gwneuthur eich hun yn ddïofryd-beth, os cymmerwch o'r dïofryd-beth: felly y gwnaech wersyll Israel yn ddïofryd-beth, ac y trallodech hi.

19 Ond yr holl arian a'r aur, a'r llestri pres a haiarn, *fyddant* †gyssegredig i'r ARGLWYDD: deled *y rhai hynny* i mewn i drysor yr ARGLWYDD.

20 ¶ A bloeddiodd y bobl, pan leisiasant â'r udgyrn. A phan glybu y bobl lais yr udgyrn, yna y bobl a waeddasant â bloedd uchel; [d] a'r mur a syrthiodd i lawr oddi tanodd. Felly y bobl a aethant i fynu i'r ddinas, pob un ar ei gyfer, ac a ynnillasant y ddinas.

21 A hwy a ddifrodasant yr hyn oll *oedd* yn y ddinas, yn wr ac yn wraig, yn fachgen ac yn henafgwr, yn eidion, ac yn ddafad, ac yn asyn, â min y cleddyf.

22 ¶ A Josua a ddywedodd wrth y ddau wr a fuasai yn edrych ansawdd y wlad, Ewch i dŷ y butteinwraig, a dygwch allan oddi yno y wraig, a'r hyn oll *sydd* iddi, [e] fel y tyngasoch wrthi.

23 Felly y llangciau a fuasai yn edrych *ansawdd y wlad*, a aethant i mewn, ac a ddygasant allan Rahab, a'i thad, a'i mam, a'i brodyr, a chwbl a'r a feddai hi: dygasant allan hefyd ei holl dylwyth hi, a gosodasant hwynt o'r tu allan i wersyll Israel.

24 A llosgasant y ddinas â thân, a'r hyn oll *oedd* ynddi: yn unig yr arian a'r aur, a'r llestri pres a haiarn, a roddasant hwy yn nhrysor yr ARGLWYDD.

25 A Josua a gadwodd yn fyw Rahab y butteinwraig, a thylwyth ei thad, a'r hyn oll *oedd* ganddi; a hi a drigodd ym mysg Israel hyd y dydd hwn: am iddi guddio y cenhadau a anfonasai Josua i chwilio Jericho.

26 ¶ A Josua a'*u* tynghedodd *hwy* y pryd hwnnw, gan ddywedyd, [f] Melldigedig ger bron yr ARGLWYDD *fyddo* y gwr a gyfyd ac a adeilado y ddinas hon Jericho: yn ei gyntaf-anedig y seilia efe hi, ac yn ei *fab* ieuangaf y gesyd efe ei phyrth hi.

27 Felly yr ARGLWYDD oedd gyd â Josua; ac aeth ei glôd ef trwy yr holl wlad.

Cyn CRIST 1451.

[e] pen. 2. 14. Heb. 11. 31.

[f] 1 Bren. 16. 34.

PENNOD VII.

1 *Taro yr Israeliaid wrth Ai.* 6 *Cwyn Josua.* 10 *Duw yn dangos iddo beth a wnai.* 16 *Dala Achan wrth y coelbren:* 19 *ei gyffes:* 22 *ei ddinystrio ef a'r hyn oll oedd iddo, yn nyffryn Achor.*

OND meibion Israel a wnaethant gamwedd am y dïofryd-beth: canys [a] Achan mab Carmi, mab Zabdi, mab Zerah, o lwyth Judah, a gymmerodd o'r dïofryd-beth: ac ennynodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn meibion Israel.

2 A Josua a anfonodd wŷr o Jericho i Ai, yr hon *sydd* wrth Beth-afen, o du y dwyrain i Bethel, ac a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Ewch i fynu, ac edrychwch y wlad. A'r gwŷr a aethant i fynu, ac a edrychasant ansawdd Ai.

3 A hwy a ddychwelasant at Josua, ac a ddywedasant wrtho, Nac eled yr holl bobl i fynu; *ond* ynghylch dwy fil o wŷr, neu dair mil o wŷr, a ânt i fynu, ac a darawant Ai: na phoenwch

[a] pen. 22. 20. 1 Chron. 2. 7.

‖ *felldigedig.* Michah 4. 13.

[b] pen. 2. 4.

[c] Deut. 7. 26. a 13. 17.

† Heb. *sancteiddrwydd.*

[d] Heb. 11. 30.

Cyn CRIST 1451.

yr holl bobl yno; canys ychydig *ydynt* hwy.

4 Felly fe â aeth o'r bobl i fynu yno ynghylch tair mil o wŷr: a hwy a ffoisant o flaen gwŷr Ai.

5 A gwŷr Ai a darawsant ynghylch un gwr ar bymtheg ar hugain o honynt; ac a'u hymlidiasant *o* flaen y porth hyd Sebarim, a tharawsant hwynt yn †y gorwaered: am hynny [b]y toddodd calonnau y bobl, ac yr aethant fel dwfr.

†Heb. *Morad.*

[b] pen. 2. 9, 11.

6 ¶ A Josua a rwygodd ei ddillad, ac a syrthiodd i lawr ar ei wyneb o flaen arch yr ARGLWYDD, hyd yr hwyr, efe a henuriaid Israel, ac [c]a ddodasant lwch ar eu pennau.

[c] 1 Sam. 4. 12. 2 Sam. 13. 19. Neh. 9. 1. Job 2. 12.

7 A dywedodd Josua, Ah, ah, O ARGLWYDD IOR, i ba beth y dygaist y bobl yma dros yr Iorddonen, i'n rhoddi ni yn llaw yr Amoriaid, i'n difetha? O na buasem foddlawn, ac *na* thrigasem tu hwnt i'r Iorddonen!

8 O ARGLWYDD, beth a ddywedaf, pan dry Israel *ei* warr o flaen ei elynion!

9 Canys y Canaaneaid, a holl drigolion y wlad a glywant, ac a'n hamgylchynant, ac a dorrant ymaith ein henw oddi ar y ddaear: a [d]pha beth a wnai i'th enw mawr?

[d] Edrych Exod. 32. 12. Num. 14. 13.

10 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, Cyfod; paham yr ydwyt yn †gorwedd fel hyn ar dy wyneb?

†Heb. *cwympo.*

11 Israel a bechodd, a throseddasant fy nghyfammod a orchymynais iddynt: cymmerasant hefyd o'r dïofryd-beth, ïe, lladrattasant, a gwadasant; gosodasant hefyd *hynny* ym mysg eu dodrefn eu hun.

12 Am hynny ni ddichon meibion Israel sefyll yn wyneb eu gelynion, *eithr* tröant *eu* gwarr o flaen eu gelynion; am eu bod yn ysgymmun-beth: ni byddaf mwyach gyd â chwi, oni ddifethwch yr ysgymmun-beth o'ch mysg.

13 Cyfod, sancteiddia y bobl, a dywed, [e]Ymsancteiddiwch erbyn y fory: canys fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel; Dïofryd-beth *sydd* yn dy blith di, O Israel: ni elli sefyll yn wyneb dy elynion, nes tynnu ymaith y dïofryd-beth o'ch mysg.

[e] pen. 3. 5.

14 Am hynny nesêwch y bore wrth eich llwythau: a'r llwyth a ddalio yr ARGLWYDD, nesâed bob yn deulu; a'r teulu a ddalio yr ARGLWYDD, nesâed bob yn dŷ; a'r tŷ a ddalio yr ARGLWYDD, nesâed bob yn wr.

15 A'r hwn a ddelir â'r dïofryd-beth *ganddo*, a losgir â thân, efe ac oll *sydd* ganddo: o herwydd iddo droseddu cyfammod yr ARGLWYDD, ac o herwydd iddo [f]wneuthur ‖ynfydrwydd yn Israel.

[f] Gen. 34. 7. Barn. 20. 6.
‖ Neu, *anwiredd.*

16 ¶ Felly Josua a gyfododd yn fore, ac a ddug Israel wrth eu llwythau: a llwyth Judah a ddaliwyd.

17 Ac efe a ddynesodd deulu Judah; a daliwyd teulu y Zarhiaid: ac efe a ddynesodd deulu y Zarhiaid bob yn wr; a daliwyd Zabdi.

18 Ac efe a ddynesodd ei dŷaid ef bob yn wr; a daliwyd Achan mab Carmi, mab Zabdi, mab Zerah, o lwyth Judah.

19 A Josua a ddywedodd wrth Achan, Fy mab, attolwg, [g]dyro ogoniant i ARGLWYDD DDUW Israel, a chyffesa iddo; a mynega yn awr i mi beth a wnaethost: na chela oddi wrthyf.

[g] Edrych 1 Sam. 6. 5. Jer. 13. 16. Ioan 9. 24.

20 Ac Achan a attebodd Josua, ac a ddywedodd, Yn wir myfi a bechais yn erbyn ARGLWYDD DDUW Israel; canys fel hyn ac fel hyn y gwnaethum.

21 Pan welais ym mysg yr yspail fantell Babilonig dêg, a dau can sicl o arian, ac un †llafn aur o ddeg sicl a deugain ei bwys; yna y chwennychais hwynt, ac a'u cymmerais: ac wele hwy yn guddiedig yn y ddaear y'nghanol fy mhabell, a'r arian danynt.

†Heb. *tafod.*

22 ¶ Yna Josua a anfonodd genhadau; a hwy a redasant i'r babell: ac wele hwynt yn guddiedig yn ei babell ef, a'r arian danynt.

23 Am hynny hwy a'u cymmerasant o ganol y babell, ac a'u dygasant at Josua, ac at holl feibion Israel; ac a'u †gosodasant hwy o flaen yr ARGLWYDD.

†Heb. *tywallt-asant.*

24 A Josua a gymmerth Achan mab Zerah, a'r arian, a'r fantell, a'r llafn aur, ei feibion hefyd, a'i ferched, a'i wartheg, a'i asynod, ei ddefaid hefyd, a'i babell, a'r hyn oll a feddai efe: a holl Israel gyd âg ef a'u dygasant hwynt i [h]ddyffryn Achor.

[h] ad. 26.

25 A Josua a ddywedodd, Am i ti ein blino ni, yr ARGLWYDD a'th flina dithau y dydd hwn. A holl Israel a'*u* llabyddiasant ef â meini, ac a'u llosgasant hwy â thân, wedi eu llabyddio â meini.

26 A [i]chodasant arno ef garnedd fawr o gerrig hyd y dydd hwn. Felly y dychwelodd yr ARGLWYDD oddi wrth lid ei ddigofaint; am hynny y gelwir enw y fan honno [k]Dyffryn ‖ Achor, hyd y dydd hwn.

[i] pen. 8. 29. 2 Sam. 18. 17. Galar. 3. 53.

[k] Es. 65. 10. Hos. 2. 15.
‖ Sef, *Trallod.*

PENNOD VIII.

1 Duw yn rhoi cysur yn Josua. 3 Y ddyfais â'r hwn yr ynnillwyd Ai. 29 Crogi ei brenhin hi. 30 Josua yn adeiladu allor; 32 yn ysgrifenu y gyfraith ar gerrig; 33 yn datgan bendithion a melldithion.

Cyn CRIST 1451.

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, [a] Nac ofna, ac na arswyda: cymmer gyd â thi yr holl bobl o ryfel, a chyfod, dos i fynu i Ai: gwel, mi a roddais yn dy law di frenhin Ai, a'i bobl, ei ddinas hefyd, a'i wlad.

[a] Deut. 1. 21. a 7. 18.

2 A thi a wnai i Ai a'i brenhin, megis y gwnaethost i [b] Jericho ac i'w brenhin: etto [c] ei hanrhaith a'i hanifeiliaid a ysglyfaethwch i chwi eich hunain: gosod gynllwyn yn erbyn y ddinas, o'r tu cefn iddi.

[b] pen. 6. 21.

[c] Deut. 20. 14.

3 ¶ Yna Josua a gyfododd, a'r holl bobl o ryfel, i fyned i fynu i Ai: a Josua a ddetholodd ddeng mil ar hugain o wŷr cedyrn nerthol, ac a'u hanfonodd ymaith liw nos:

4 Ac efe a orchymynodd iddynt, gan ddywedyd, Gwelwch, [d] chwi a gynllwynwch yn erbyn y ddinas, o'r tu cefn i'r ddinas: nac ewch ym mhell iawn oddi wrth y ddinas, ond byddwch bawb oll yn barod.

[d] Barn. 20. 29.

5 Minnau hefyd, a'r holl bobl *sydd* gyd â mi, a nesâwn at y ddinas: a phan ddelont allan i'n cyfarfod ni, megis y waith gyntaf, yna ni a ffown o'u blaen hwynt,

6 (Canys hwy a ddeuant allan ar ein hol ni) nes i ni eu tynnu hwynt allan o'r ddinas; oblegid hwy a ddywedant, Ffoi y maent o'n blaen ni, fel y waith gyntaf: felly y ffown o'u blaen hwynt.

7 Yna chwi a godwch o'r cynllwyn ac a oresgynwch y ddinas: canys yr ARGLWYDD eich DUW a'i dyry hi yn eich llaw chwi.

8 A phan ynnilloch y ddinas, llosgwch y ddinas â thân: gwnewch yn ol gair yr ARGLWYDD. Gwelwch, mi orchymynais i chwi.

9 ¶ Felly Josua a'u hanfonodd; a hwy a aethant i gynllwyn ac a arhosasant rhwng Bethel ac Ai, o du y gorllewin i Ai: a Josua a lettyodd y noson honno ym mysg y bobl.

10 A Josua a gyfododd yn fore, ac a gyfrifodd y bobl; ac a aeth i fynu, efe a henuriaid Israel, o flaen y bobl, *tu ag at* Ai.

11 A'r holl bobl o ryfel, y rhai *oedd* gyd âg ef, a aethant i fynu, ac a nesasant: daethant hefyd gyferbyn a'r ddinas, a gwersyllasant o du y gogledd i Ai; a glynn *oedd* rhyngddynt hwy ac Ai.

12 Ac efe a gymmerth ynghylch pùm mil o wŷr, ac a'u gosododd hwynt i gynllwyn rhwng Bethel ac Ai, o du y gorllewin ‖ i'r ddinas.

‖ Neu, *i Ai.*

13 A'r bobl a osodasant yr holl wersyllau, y rhai *oedd* o du y gogledd i'r ddinas, a'r †cynllwynwyr o du y gorllewin i'r ddinas: a Josua a aeth y noson honno i ganol y dyffryn.

†Heb. *cynllwyn.*

14 ¶ A phan welodd brenhin Ai *hynny*, yna gwŷr y ddinas a frysiasant, ac a foregodasant, ac a aethant allan i gyfarfod Israel i ryfel, efe a'i holl bobl, ar amser nodedig, ar hyd wyneb y gwastadedd: canys ni wyddai efe *fod* cynllwyn iddo, o'r tu cefn i'r ddinas.

15 A Josua a holl Israel, *fel pe* tarawsid hwy o'u blaen hwynt, a ffoisant ar hyd yr anialwch.

16 A'r holl bobl, y rhai *oedd* yn ‖ y ddinas, a alwyd ynghyd, i erlid ar eu hol hwynt: a hwy a erlidiasant ar ol Josua, ac a dynnwyd oddi wrth y ddinas.

‖ *Ai.*

17 Ac ni adawyd gwr yn Ai, nac *yn* Bethel, a'r nad aethant allan ar ol Israel: a gadawsant y ddinas yn agored, ac erlidiasant ar ol Israel.

18 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, Estyn y waywffon *sydd* yn dy law tu ag at Ai: canys yn dy law di y rhoddaf hi. A Josua a estynodd y waywffon *oedd* yn ei law tu a'r ddinas.

19 A'r cynllwynwyr a gyfodasant yn ebrwydd o'u lle, ac a redasant, pan estynodd efe ei law: daethant hefyd i'r ddinas, ac ynnillasant hi; ac a frysiasant, ac a losgasant y ddinas â thân.

20 A gwŷr Ai a droisant yn eu hol, ac a edrychasant; ac wele, mŵg y ddinas a ddyrchafodd hyd y nefoedd; ac nid *oedd* ganddynt hwy †nerth i ffoi yma nac accw: canys y bobl y rhai a ffoisent i'r anialwch, a ddychwelodd yn erbyn y rhai oedd yn erlid.

†Heb. *law.*

21 A phan welodd Josua a holl Israel i'r cynllwynwyr ynnill y ddinas, a dyrchafu o fŵg y ddinas, yna hwy a ddychwelasant, ac a darawsant wŷr Ai.

22 A'r lleill a aethant allan o'r ddinas i'w cyfarfod; felly yr oeddynt y'nghanol Israel, y rhai hyn o'r tu yma, a'r lleill o'r tu accw: a tharawsant hwynt, fel [e] na adawyd *un* y'ngweddill nac yn ddïangol o honynt.

[e] Deut. 7. 2.

Cyn CRIST 1451.

23 A brenhin Ai a ddaliasant hwy yn fyw; a dygasant ef at Josua.

24 Pan ddarfu i Israel ladd holl breswylwyr Ai yn y maes, yn yr anialwch lle yr erlidiasent hwynt, a *phan* syrthiasent hwy oll gan fin y cleddyf, nes eu darfod; yna holl Israel a ddychwelasant i Ai, a tharawsant hi â min y cleddyf.

25 A chwbl a'r a syrthiasant y dwthwn hwnnw, yn wŷr ac yn wragedd, *oeddynt* ddeuddeng mil; *sef* holl wŷr Ai.

26 Canys ni thynnodd Josua ei law yn ei hol, yr hon a estynasai efe gydâ'r waywffon, nes difetha holl drigolion Ai.

[f] Num. 31. 22, 26.

27 [f] Yn unig yr anifeiliaid, ac anrhaith y ddinas, a ysglyfaethodd yr Israeliaid iddynt eu hun; yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn [g] a orchymynasai efe i Josua.

[g] ad. 2.

28 A Josua a losgodd Ai, ac a'i gwnaeth hi yn garnedd dragywydd, *ac* yn ddiffaethwch hyd y dydd hwn.

29 Ac efe a grogodd frenhin Ai ar bren hyd yr hwyr: [h] ac wedi machlud haul, y gorchymynodd Josua iddynt ddisgyn ei gelain ef oddi ar y pren, a'i bwrw i ddrws porth y ddinas; a [i] gosodasant garnedd fawr o gerrig arni hyd y dydd hwn.

[h] Deut. 21. 23.

[i] pen. 7. 26.

30 ¶ Yna Josua a adeiladodd allor i ARGLWYDD DDUW Israel ym mynydd Ebal,

31 Megis y gorchymynasai Moses gwas yr ARGLWYDD i feibion Israel, fel y mae yn ysgrifenedig yn [k] llyfr cyfraith Moses, allor o gerrig cyfain, y rhai ni ddyrchafasid haiarn arnynt; a hwy a offrymmasant arni boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD, ac a aberthasant ebyrth hêdd.

[k] Exod. 20. 25. Deut. 27. 5.

32 Ac [l] efe a ysgrifenodd yno ar y meini gopi o gyfraith Moses, yr hon a ysgrifenasai efe y'ngŵydd meibion Israel.

[l] Deut. 27. 2, 8.

33 A holl Israel, a'u henuriaid, eu swyddogion *hefyd* a'u barnwyr, oedd yn sefyll o ddeutu yr arch, ger bron yr offeiriaid y Lefiaid, y rhai oedd yn dwyn arch cyfammod yr ARGLWYDD, yn gystal yr estron a'r prïodor: eu hanner *oedd* ar gyfer mynydd Garizim, a'u hanner ar gyfer mynydd Ebal; [m] fel y gorchymynasai Moses gwas yr ARGLWYDD o'r blaen fendithio pobl Israel.

[m] Deut. 11. 29. a 27. 12.

34 Wedi hynny efe a ddarllenodd holl eiriau y gyfraith, y fendith a'r felldith, yn ol y cwbl *sydd* ysgrifenedig yn llyfr y gyfraith.

35 Nid oedd air o'r hyn oll a orchymynasai Moses, a'r nas darllenodd Josua ger bron holl gynnulleidfa Israel, [n] a'r gwragedd, a'r plant, a'r dïeithr yr hwn oedd yn rhodio yn eu mysg hwynt.

[n] Deut. 31. 12.

Cyn CRIST 1451.

PENNOD IX.

1 Y brenhinoedd yn ymwneuthur yn erbyn Israel. 3 Y Gibeoniaid, trwy dwyll, yn cael cyfammod: 23 am yr hyn y condemniwyd hwy i gaethiwed tragywyddol.

WEDI clywed *hyn* o'r holl frenhinoedd, y rhai *oedd* o'r tu yma i'r Iorddonen, yn y mynydd, ac yn y gwastadedd, ac yn holl lannau y môr mawr, ar gyfer Libanus; *sef* yr Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Canaaneaid, a'r Phereziaid, a'r Hefiaid, a'r Jebusiaid;

2 Yna hwy a ymgasglasant ynghyd i ymladd yn erbyn Josua, ac yn erbyn Israel, o †un-fryd.

†Heb. *un genau.*

3 ¶ A thrigolion Gibeon a glywsant yr hyn a wnaethai Josua i Jericho ac i Ai.

4 A hwy a wnaethant yn gyfrwys, ac a aethant, ac a ymddangosasant fel cenhadon: cymmerasant hefyd hen sachlennau ar eu hasynod, a hen gostrelau gwin, wedi eu hollti hefyd, ac wedi eu rhwymo,

5 A hen esgidiau ‖baglog am eu traed, a hen ddillad am danynt; a holl fara eu lluniaeth oedd sych *a* brithlwyd.

‖ *clytiog.*

6 Ac a aethant at Josua i'r gwersyll i Gilgal; a dywedasant wrtho ef, ac wrth wŷr Israel, O wlad bell y daethom: ac yn awr gwnewch gyfammod â ni.

7 A gwŷr Israel a ddywedasant wrth yr Hefiaid, Nid hwyrach dy fod yn ein mysg yn trigo; [a] pa fodd gan hynny y gwnaf gyfammod â thi?

[a] Exod. 23. 32.

8 A hwy a ddywedasant wrth Josua, Dy weision di *ydym* ni. A Josua a ddywedodd wrthynt, Pwy *ydych?* ac o ba le y daethoch?

9 A hwy a ddywedasant wrtho, Dy weision a ddaethant o wlad bell iawn, o herwydd enw yr ARGLWYDD dy DDUW: canys ni a glywsom ei glôd ef, a'r hyn oll a wnaeth efe yn yr Aipht;

10 [b] A'r hyn oll a wnaeth efe i ddau frenhin yr Amoriaid, y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r Iorddonen; i Sehon brenhin Hesbon, ac i Og brenhin Basan, yr hwn *oedd* yn Astaroth.

[b] Num. 21. 24, 33.

11 Am hynny ein henuriaid ni, a holl breswylwyr ein gwlad, a lefarasant wrthym ni, gan ddywedyd, Cymmerwch luniaeth †gyd â chwi i'r daith, ac ewch i'w cyfarfod hwynt; a dywedwch wrthynt, Eich gweision ydym: yn awr gan hynny gwnewch gyfammod â ni.

†Heb. *yn eich llaw.*

12 Dyma ein bara ni: yn frwd y cym-

Cyn CRIST 1451.

merasom ef yn lluniaeth o'n tai y dydd y cychwynasom i ddyfod attoch; ac yn awr, wele, sych a brithlwyd yw.

13 Dyma hefyd y costrelau gwin a lanwasom yn newyddion; ac wele, hwynt wedi hollti: ein dillad hyn hefyd a'n hesgidiau a heneiddiasant, rhag meithied y daith.

‖ Neu, *dderbyniasant y gwŷr er mwyn eu hymborth.*

14 A'r gwŷr a ‖gymmerasant o'u hymborth hwynt, ac nid ymgynghorasant â genau yr ARGLWYDD.

15 Felly Josua a wnaeth heddwch â hwynt, ac a wnaeth gyfammod â hwynt, a'r eu cadw hwynt yn fyw: tywysogion y gynnulleidfa *hefyd* a dyngasant wrthynt.

16 Ond ym mhen y tridiau wedi iddynt wneuthur cyfammod â hwynt, hwy a glywsant mai cymmydogion iddynt *oeddynt* hwy, ac *mai* yn eu mysg yr oeddynt yn aros.

17 A meibion Israel a gychwynasant, ac a ddaethant i'w dinasoedd hwynt y trydydd dydd: a'u dinasoedd hwynt *oedd* Gibeon, a Chephirah, Beeroth *hefyd*, a Chiriath-jearim.

18 Ond ni tharawodd meibion Israel mo honynt hwy; oblegid tywysogion y gynnulleidfa a dyngasai wrthynt mŷn ARGLWYDD DDUW Israel: a'r holl gynnulleidfa a rwgnachasant yn erbyn y tywysogion.

19 A'r holl dywysogion a ddywedasant wrth yr holl gynnulleidfa, Ni a dyngasom wrthynt i ARGLWYDD DDUW Israel: am hynny ni allwn ni yn awr gyffwrdd â hwynt.

20 Hyn a wnawn ni iddynt hwy: Cadwn hwynt yn fyw, fel na byddo [c] digofaint arnom ni; o herwydd y llw a dyngasom wrthynt.

[c] Edrych 2 Sam. 21. 1, 6.

21 A'r tywysogion a ddywedasant wrthynt, Byddant fyw (ond byddant [d] yn torri cynnud, ac yn tynnu dwfr i'r holl gynnulleidfa) fel [e] y dywedasai y tywysogion wrthynt.

[d] Deut. 29. 11.

[e] ad. 15.

22 ¶ Yna Josua a alwodd arnynt; ac a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Paham y twyllasoch ni, gan ddywedyd, Pell iawn *ydym* ni oddi wrthych; a chwithau yn preswylio yn ein mysg ni?

23 Yn awr gan hynny melldigedig ydych; ac ni ddiangc un o honoch rhag bod yn *gaeth*-weision, ac yn torri cynnud, ac yn tynnu dwfr i dŷ fy NUW.

24 A hwy a attebasant Josua, ac a ddywedasant, Yn ddïau gan fynegi y mynegwyd i'th weision, ddarfod i'r ARGLWYDD dy DDUW [f] orchymyn i Moses ei was roddi i chwi yr holl wlad hon, a difetha holl drigolion y wlad o'ch blaen chwi; am hynny yr ofnasom ni yn ddirfawr rhagoch am ein heinioes, ac y gwnaethom y peth hyn.

Cyn CRIST 1451.

[f] Deut. 7. 1, 2.

25 Ac yn awr, wele, ni yn dy law di: fel *y byddo* da ac uniawn yn dy olwg wneuthur i ni, gwna.

26 Ac felly y gwnaeth efe iddynt; ac a'u gwaredodd hwynt o law meibion Israel, fel na laddasant hwynt.

27 A Josua a'u rhoddodd hwynt y dwthwn hwnnw yn gymmynwyr coed, ac yn wehynwyr dwfr, i'r gynnulleidfa, ac i allor yr ARGLWYDD, hyd y dydd hwn, yn y lle a ddewisai efe.

PENNOD X.

5 Pùm brenhin yn rhyfela yn erbyn Gibeon. 7 *Josua yn ei hachub hi.* 10 *Duw yn ymladd yn eu herbyn hwynt â chenllysg.* 12 *Yr haul a'r lleuad yn sefyll ar air Josua.* 18 *Cau ar y pùm brenhin mewn ogof.* 23 *Eu dwyn allan;* 24 *eu dïystyru,* 26 *a'u crogi.* 28 *Gorchfygu saith brenhin ychwaneg.* 43 *Josua yn dychwelyd i Gilgal.*

APHAN glybu Adonisedec brenhin Jerusalem i Josua ynnill Ai, a'i difrodi hi, ([a] fel y gwnelsai efe i Jericho ac i'w brenhin, felly y gwnaethai efe i [b] Ai ac i'w brenhin) a heddychu o drigolion Gibeon âg Israel, a'u bod yn eu mysg hwynt:

[a] pen. 6. 21.

[b] pen. 8. 22.

2 Yna yr ofnasant yn ddirfawr; oblegid dinas fawr *oedd* Gibeon, fel un † o'r dinasoedd brenhinol; ac o herwydd ei *bod* yn fwy nag Ai; ei holl wŷr hefyd *oedd* gedyrn.

† Heb. *o ddinasoedd y frenhiniaeth.*

3 Am hynny Adonisedec brenhin Jerusalem a anfonodd at Hoham brenhin Hebron, ac at Piram brenhin Jarmuth, ac at Japhia brenhin Lachis, ac at Debir brenhin Eglon, gan ddywedyd,

4 Deuwch i fynu attaf fi, a chynnorthwywch fi, fel y tarawom ni Gibeon: canys hi a heddychodd â Josua, ac â meibion Israel.

5 Am hynny pùm brenhin yr Amoriaid a ymgynnullasant, ac a ddaethant i fynu, *sef* brenhin Jerusalem, brenhin Hebron, brenhin Jarmuth, brenhin Lachis, *a* brenhin Eglon, hwynt-hwy a'u holl fyddinoedd, ac a wersyllasant wrth Gibeon, ac a ryfelasant yn ei herbyn hi.

6 ¶ A gwŷr Gibeon a anfonasant at Josua i'r gwersyll i Gilgal, gan ddywedyd, Na thynn ymaith dy ddwylaw oddi wrth dy weision; tyred i fynu yn fuan attom ni, achub ni *hefyd*, a chynnorthwya ni:

Cyn CRIST 1451.

canys holl frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai sydd yn trigo yn y mynydd-dir, a ymgynnullasant i'n herbyn ni.

7 Felly Josua a esgynodd o Gilgal, efe a'r holl bobl o ryfel gyd âg ef, a'r holl gedyrn nerthol.

8 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, Nac ofna rhagddynt: canys yn dy law di y rhoddais hwynt; ni saif neb o honynt yn dy wyneb di.

9 Josua gan hynny a ddaeth yn ddïattreg attynt hwy: *canys* ar hyd y nos yr aeth efe i fynu o Gilgal.

[c] Es. 28. 21.

10 A'r ARGLWYDD [c] a'u drylliodd hwynt o flaen Israel, ac a'u tarawodd hwynt â lladdfa fawr yn Gibeon, ac a'u hymlidiodd hwynt ffordd yr eir i fynu i Beth-horon, ac a'u tarawodd hwynt hyd Azecah, ac hyd Maccedah.

11 A phan oeddynt yn ffoi o flaen Israel, *a* hwy y'ngorwaered Beth-horon, yr ARGLWYDD a fwriodd arnynt hwy gerrig mawrion o'r nefoedd hyd Azecah; a buant feirw: amlach *oedd* y rhai a fu feirw gan y cerrig cenllysg, nâ'r *rhai* a laddodd meibion Israel â'r cleddyf.

12 ¶ Llefarodd Josua wrth yr ARGLWYDD y dydd y rhoddodd yr ARGLWYDD yr Amoriaid o flaen meibion Israel; ac efe a ddywedodd y'ngolwg Israel, [d] O haul, † aros yn Gibeon; a thithau, leuad, yn nyffryn Ajalon.

[d] Es. 28. 21. Hab. 3. 11.
† Heb. *distawa.*

13 A'r haul a arhosodd, a'r lleuad a safodd, nes i'r genedl ddïal ar eu gelynion. Onid *yw* hyn [e] yn ysgrifenedig yn llyfr ‖ yr uniawn? Felly yr haul a safodd y'nghanol y nefoedd, ac ni frysiodd i fachludo dros ddiwrnod cyfan.

[e] 2 Sam. 1. 18.
‖ *Jaser.*

14 Ac ni bu y fath ddiwrnod a hwnnw o'i flaen ef, nac ar ei ol ef, fel y gwrandawai yr ARGLWYDD ar lef dyn: canys yr ARGLWYDD a ymladdodd dros Israel.

[f] ad. 43.

15 ¶ [f] A Josua a ddychwelodd, a holl Israel gyd âg ef, i'r gwersyll i Gilgal.

16 Ond y pùm brenhin hynny a ffoisant, ac a ymguddiasant mewn ogof ym Maccedah.

17 A mynegwyd i Josua, gan ddywedyd, Y pùm brenhin a gafwyd yng nghûdd mewn ogof ym Maccedah.

18 A dywedodd Josua, Treiglwch feini mawrion ar enau yr ogof, a gosodwch wrthi wŷr i'w cadw hwynt.

† Heb. *chynffon-dorrwch hwynt.*

19 Ac na sefwch chwi; erlidiwch ar ol eich gelynion, a † tharêwch y rhai olaf o honynt; na adêwch iddynt fyned i'w dinasoedd; canys yr ARGLWYDD eich DUW a'u rhoddodd hwynt yn eich llaw chwi.

20 A phan ddarfu i Josua a meibion Israel eu taro hwynt â lladdfa fawr iawn, nes eu difa; yna y gweddillion a adawsid o honynt a aethant i'r dinasoedd caerog.

21 A'r holl bobl a ddychwelasant i'r gwersyll at Josua ym Maccedah mewn heddwch, [g] heb symmud o neb ei dafod yn erbyn meibion Israel.

[g] Exod. 11. 7.

22 A Josua a ddywedodd, Agorwch enau yr ogof, a dygwch allan y pùm brenhin hynny attaf fi o'r ogof.

23 A hwy a wnaethant felly, ac a ddygasant allan y pùm brenhin atto ef o'r ogof; *sef* brenhin Jerusalem, brenhin Hebron, brenhin Jarmuth, brenhin Lachis, *a* brenhin Eglon.

24 A phan ddygasant hwy y brenhinoedd hynny at Josua, yna Josua a alwodd am holl wŷr Israel, ac a ddywedodd wrth dywysogion y rhyfelwyr, y rhai a aethai gyd âg ef, Nesêwch, gosodwch eich traed ar yddfau y brenhinoedd hyn. A hwy a nesasant, ac a osodasant eu traed ar eu gyddfau hwynt.

25 A Josua a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch, ac nac arswydwch; *eithr* ymwrolwch, ac ymegnïwch: canys fel hyn y gwna yr ARGLWYDD i'ch holl elynion yr ydych chwi yn ymladd i'w herbyn.

26 Ac wedi hyn Josua a'u tarawodd hwynt, ac a'u rhoddodd i farwolaeth, ac a'u crogodd hwynt ar bùm pren: a buant y'nghrôg ar y prennau [h] hyd yr hwyr.

[h] pen. 8. 29.

27 Ac ym mhryd machludo haul, y gorchymynodd Josua iddynt eu [i] disgyn hwynt oddi ar y prennau, a'u bwrw hwynt i'r ogof yr ymguddiasant ynddi; a bwriasant gerrig mawrion y'ngenau yr ogof, *y rhai sydd yno* hyd gorph y dydd hwn.

[i] Deut. 21. 23. pen. 8. 29.

28 ¶ Josua hefyd a ynnillodd Maccedah y dwthwn hwnnw, ac a'i tarawodd hi â min y cleddyf, ac a ddifrododdei brenhin hi, hwynt-hwy, a phob enaid ag *oedd* ynddi; ni adawodd efe *un* gweddill: canys efe a wnaeth i frenhin Maccedah, [k] fel y gwnaethai i frenhin Jericho.

[k] pen. 6. 21.

29 ¶ Yna yr aeth Josua a holl Israel gyd âg ef o Maccedah i Libnah, ac a ymladdodd yn erbyn Libnah.

30 A'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hithau, a'i brenhin, yn llaw Israel; ac yntau a'i tarawodd hi â min y cleddyf, a

Cyn CRIST 1451.

phob enaid a'r *oedd* ynddi; ni adawodd ynddi *un* y'ngweddill: canys efe a wnaeth i'w brenhin hi fel y gwnelsai i frenhin Jericho.

31 ¶ A Josua a dramwyodd, a holl Israel gyd âg ef, o Libnah i Lachis; ac a wersyllodd wrthi, ac a ymladdodd i'w herbyn.

32 A'r ARGLWYDD a roddodd Lachis yn llaw Israel; yr hwn a'i hynnillodd hi yr ail dydd, ac a'i tarawodd hi â min y cleddyf, a phob enaid ag *oedd* ynddi, yn ol yr hyn oll a wnaethai efe i Libnah.

33 ¶ Yna Horam brenhin Gezer a ddaeth i fynu i gynnorthwyo Lachis: a Josua a'i tarawodd ef a'i bobl, fel na adawyd iddo ef *un* y'ngweddill.

34 ¶ A Josua a dramwyodd, a holl Israel gyd âg ef, o Lachis i Eglon: a hwy a wersyllasant wrthi, ac a ymladdasant i'w herbyn.

35 A hwy a'i hynnillasant hi y diwrnod hwnnw, ac a'i tarawsant hi â min y cleddyf; ac efe a ddifrododd bob enaid a'*r oedd* ynddi y dwthwn hwnnw, yn ol yr hyn oll a wnaethai efe i Lachis.

36 ¶ A Josua a esgynodd, a holl Israel gyd âg ef, o Eglon i [1] Hebron; a hwy a ryfelasant i'w herbyn.

37 A hwy a'i hynnillasant hi, ac a'i tarawsant hi â min y cleddyf, a'i brenhin, a'i holl ddinasoedd, a phob enaid ag *oedd* ynddi; ni adawodd efe *un* y'ngweddill, yn ol yr hyn oll a wnaethai efe i Eglon: canys efe a'i difrododd hi, a phob enaid ag *oedd* ynddi.

38 ¶ A Josua a ddychwelodd, a holl Israel gyd âg ef, i [m] Debir; ac a ymladdodd i'w herbyn.

39 Ac efe a'i hynnillodd hi, ei brenhin, a'i holl ddinasoedd; a hwy a'u tarawsant hwy â min y cleddyf, ac a ddifrodasant bob enaid ag *oedd* ynddi; ni adawodd efe *un* y'ngweddill: fel y gwnaethai efe i Hebron, felly y gwnaeth efe i Debir, ac i'w brenhin; megis y gwnelsai efe i Libnah, ac i'w brenhin.

40 ¶ Felly y tarawodd Josua yr holl fynydd-dir, a'r dehau, y gwastadedd *hefyd*, a'r ‖ bronnydd, a'u holl frenhinoedd: ni adawodd efe *un* y'ngweddill; eithr efe a ddifrododd bob perchen anadl, fel [n] y gorchymynasai ARGLWYDD DDUW Israel.

41 A Josua a'u tarawodd hwynt o Cades-Barnea, hyd Gazah, [o] a holl wlad Gosen, hyd Gibeon.

42 Yr holl frenhinoedd hyn *hefyd* a'u gwledydd a ynnillodd Josua ar unwaith: canys ARGLWYDD DDUW Israel oedd yn ymladd dros Israel.

43 Yna y dychwelodd Josua, a holl Israel gyd âg ef, i'r gwersyll yn Gilgal.

PENNOD XI.

5 Gorchfygu amryw frenhinoedd wrth ddyfroedd Merom. 10 *Ynnill Hasor, a'i llosgi.* 16 *Josua yn goresgyn yr holl wlad;* 21 *ac yn torri ymaith yr Anaciaid.*

A PHAN glybu Jabin brenhin Hasor *y pethau hynny,* efe a anfonodd at Jobab brenhin Madon, ac at frenhin Simron, ac at frenhin Achsaph, 1450.

2 Ac at y brenhinoedd *oedd* o du y gogledd yn y mynydd-dir, ac yn y rhosdir *tu a'r* dehau i Cinneroth, ac yn y dyffryn, ac yn ardaloedd Dor tu a'r gorllewin;

3 *At* y Canaaneaid o'r dwyrain a'r gorllewin, ac at yr Amoriaid, a'r Hethiaid, a'r Phereziaid, a'r Jebusiaid yn y mynydd-dir, ac *at* yr Hefiaid dan Hermon, y'ngwlad Mispeh.

4 A hwy a aethant allan, a'u holl fyddinoedd gyd â hwynt, pobl lawer, fel y tywod *sydd* ar fin y môr o amldra; meirch hefyd a cherbydau lawer iawn.

5 A'r holl frenhinoedd hyn a †ymgyfarfuant; daethant hefyd a gwersyllasant ynghyd wrth ddyfroedd Merom, i ymladd yn erbyn Israel.

6 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Josua, Nac ofna rhagddynt hwy: canys y fory ynghylch y pryd hyn y rhoddaf hwynt oll yn lladdedig o flaen Israel: [a] llinynnau garrau eu meirch hwynt a dorri, a'u cerbydau a losgi di â thân.

7 Felly Josua a ddaeth, a'r holl bobl o ryfel gyd âg ef, yn ddisymmwth arnynt hwy wrth ddyfroedd Merom; a hwy a ruthrasant arnynt.

8 A'r ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn llaw Israel; a hwy a'u tarawsant hwynt, ac a'u herlidiasant hyd ‖ Sidon fawr, ac hyd ‖ Misrephoth-maim, ac hyd glynn Mispeh o du y dwyrain; a hwy a'u tarawsant hwynt, fel na adawodd efe o honynt *un* y'ngweddill.

9 A Josua a wnaeth iddynt fel yr archasai yr ARGLWYDD iddo: llinynnau garrau eu meirch hwynt a dorrodd efe, a'u cerbydau a losgodd â thân.

10 ¶ A Josua y pryd hwnnw a ddychwelodd, ac a ynnillodd Hasor, ac a darawodd ei brenhin hi â'r cleddyf: canys Hasor o'r blaen oedd ben yr holl deyrnasoedd hynny.

[1] Edrych pen. 14. 13. a 15. 13.

[m] pen. 15. 15.

‖ Neu, *ffynhonnau.*

[n] Deut. 20. 16, 17.

[o] pen. 11. 16.

† Heb. *a ymbwyntmanasant.*

[a] 2 Sam. 8. 4.

‖ Neu, *Sidonrabbah.*

‖ Neu, *pyllau halen.* Heb. *llosgiad dyfroedd.*

Cyn CRIST 1450.

11 Tarawsant hefyd bob enaid a'*r oedd* ynddi â min y cleddyf, gan *eu* difrodi *hwynt:* ni adawyd un perchen anadl: ac efe a losgodd Hasor â thân.

12 A holl ddinasoedd y brenhinoedd hynny, a'u holl frenhinoedd hwynt, a ynnillodd Josua, *ac* a'u tarawodd â min y cleddyf, gan eu difrodi hwynt: [b] megis y gorchymynasai Moses gwas yr ARGLWYDD.

13 Ond ni losgodd Israel yr un o'r dinasoedd oedd yn sefyll †yn eu cadernid; namyn Hasor yn unig a losgodd Josua.

14 A holl anrhaith y dinasoedd hynny, a'r anifeiliaid, a ysglyfaethodd meibion Israel iddynt eu hun: yn unig pob dyn a darawsant hwy â min y cleddyf, nes iddynt eu difetha; ni adawsant berchen anadl.

15 ¶ [c] Fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD i Moses ei was, [d] felly y gorchymynodd Moses i Josua, ac felly y gwnaeth Josua; ni † adawodd efe ddim o'r hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD i Moses.

16 Felly Josua a ynnillodd yr holl dir hwnnw, y mynyddoedd, a'r holl ddehau, a holl wlad Gosen, a'r dyffryn, a'r gwastadedd, a mynydd Israel, a'i ddyffryn;

17 ‖ O fynydd Halac, yr hwn sydd yn myned i fynu i Seir, hyd Baal-Gad, y'nglynn Libanus, dan fynydd Hermon: a'u holl frenhinoedd hwynt a ddaliodd efe; tarawodd hwynt hefyd, ac a'u rhoddodd i farwolaeth.

18 Josua a gynnaliodd ryfel yn erbyn yr holl frenhinoedd hynny ‖ ddyddiau lawer.

19 Nid oedd dinas a'r a heddychodd â meibion Israel, heb law [e] yr Hefiaid preswylwyr Gibeon; yr holl rai *eraill* a ynnillasant hwy trwy ryfel.

20 Canys [f] o'r ARGLWYDD yr ydoedd galedu eu calon hwynt i gyfarfod âg Israel mewn rhyfel, fel y difrodai efe hwynt, *ac* na fyddai iddynt drugaredd; ond fel y difethai efe hwynt, [g] fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

21 ¶ A'r pryd hwnnw y daeth Josua ac a dorrodd [h] yr Anaciaid ymaith o'r mynydd-dir, o Hebron, o Debir, o Anab, ac o holl fynyddoedd Judah, ac o holl fynyddoedd Israel: Josua a'u difrododd hwynt a'u dinasoedd.

22 Ni adawyd *un o*'r Anaciaid yng ngwlad meibion Israel: yn unig yn Gazah, yn Gath, ac yn Asdod, y gadawyd hwynt.

23 Felly Josua a ynnillodd yr holl wlad, yn ol yr hyn oll a lefarasai yr ARGLWYDD wrth Moses; a Josua a'i rhoddodd hi yn etifeddiaeth i Israel, [i] yn ol eu rhannau hwynt, trwy eu llwythau. [k] A'r wlad a orphwysodd heb ryfel.

PENNOD XII.

1 *Y ddau frenhin a ynnillodd Moses eu gwledydd, ac a'u rhannodd.* 7 *Yr un brenhin ar ddeg ar hugain o'r tu arall i'r Iorddonen, y rhai a darawodd Josua.*

DYMA frenhinoedd y wlad, y rhai a darawodd meibion Israel, ac a feddiannasant eu gwlad hwynt o'r tu hwnt i'r Iorddonen tu a chodiad yr haul; o afon Arnon hyd fynydd Hermon, a'r holl wastadedd tu a'r dwyrain:

2 [a] Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon, *ac* yn arglwyddiaethu o Aroer, yr hon *sydd* ar fin yr afon Arnon, ac o ganol yr afon, ac o hanner Gilead hyd yr afon Jabboc, *ym* mro meibion Ammon;

3 Ac [b] o'r gwastadedd hyd fôr Cinneroth o du y dwyrain, ac hyd fôr y gwastadedd, *sef* y môr heli, o du y dwyrain, tu a Beth-jesimoth; ac o ‖ du y dehau, dan ‖ [c] Asdoth-Pisgah:

4 A goror Og brenhin Basan, *yr hwn oedd* o [d] weddill y cawri, ac [e] oedd yn trigo yn Astaroth ac yn Edrei;

5 Ac efe oedd yn arglwyddiaethu ym mynydd Hermon, ac yn Salchah, ac yn holl Basan, hyd derfyn y Gesuriaid, a'r Maachathiaid, a hanner Gilead, terfyn Sehon brenhin Hesbon.

6 Moses gwas yr ARGLWYDD a meibion Israel [f] a'u tarawsant hwy: a [g] Moses gwas yr ARGLWYDD a'i rhoddodd hi *yn* etifeddiaeth i'r Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, ac i hanner llwyth Manasseh.

7 ¶ Dyma hefyd frenhinoedd y wlad y rhai a darawodd Josua a meibion Israel o'r tu yma i'r Iorddonen o du y gorllewin, o Baal-Gad, y'nglynn Libanus, hyd [h] fynydd Halac, yr hwn sydd yn myned i fynu i Seir; a Josua a'i rhoddodd hi i lwythau Israel *yn* etifeddiaeth yn ol eu rhannau;

8 Yn y mynydd, ac yn y dyffryn, ac yn y gwastadedd, ac yn y ‖ bronnydd, ac yn yr anialwch, ac yn y dehau; yr Hethiaid, yr Amoriaid, a'r Canaaneaid, y Phereziaid, yr Hefiaid, a'r Jebusiaid:

9 ¶ [i] Brenhin Jericho, yn un; [k] brenhin Ai, yr hwn *oedd* o ystlys Bethel, yn un;

10 [l] Brenhin Jerusalem, yn un; brenhin Hebron, yn un;

Cyn CRIST 1450.

[i] Num. 26. 53. 1445.
[k] pen. 14. 15. a 21. 43. a 22. 4. a 23. 1

1452.

[a] Num. 21. 24. Deut. 2. 36. a 3. 6, 16.
[b] Deut. 3. 17.
‖ Neu, *du Teman.*
‖ Neu, *ffynhonnau Pisgah,* neu, *y bryn.*
[c] Deut. 3. 17. a 4. 49.
[d] Deut. 3. 11. pen. 13. 12.
[e] Deut. 1. 4.
[f] Num. 21. 24, 33.
[g] Num. 32. 29, 33. Deut. 3. 12. pen. 13. 8.
[h] pen. 10. 40. a 11. 17.
‖ *ffynhonnau.*

1451.
[i] pen. 6. 2.
[k] pen. 8. 29.
[l] pen. 10. 23.

Cyn CRIST 1451.

11 Brenhin Jarmuth, yn un; brenhin Lachis, yn un;
12 Brenhin Eglon, yn un; [m] brenhin Gezer, yn un;
13 [n] Brenhin Debir, yn un; brenhin Geder, yn un;
14 Brenhin Hormah, yn un; brenhin Arad, yn un;
15 [o] Brenhin Libnah, yn un; brenhin Adùlam, yn un;
16 [p] Brenhin Maccedah, yn un; [q] brenhin Bethel, yn un;
17 Brenhin Tappuah, yn un; brenhin Hepher, yn un;
18 Brenhin Aphec, yn un; brenhin ‖Lasaron, yn un;
19 Brenhin Madon, yn un; [r] brenhin Hasor, yn un;
20 [s] Brenhin Simron Meron, yn un; brenhin Achsaph, yn un;
21 Brenhin Taanach, yn un; brenhin Megido, yn un;
22 [t] Brenhin Cades, yn un; brenhin Jocneam o Carmel, yn un;
23 Brenhin Dor yn ardal Dor, yn un; brenhin [u] y cenhedloedd o Gilgal, yn un;
24 Brenhin Tirsah, yn un: yr holl frenhinoedd *oedd* un ar ddeg ar hugain.

[m] pen. 10. 33.
[n] pen. 10. 38.
[o] pen. 10. 29.
[p] pen. 10. 28.
[q] pen. 8. 17.
‖ Neu, *Saron.*
[r] pen. 11. 10.
[s] pen. 11. 1. a 19. 15.
[t] pen. 19. 37.
[u] Gen. 14. 1, 2. Es. 9. 1.

PENNOD XIII.

2 *Terfynau y wlad ni orchfygesid etto.* 8 *Etifeddiaeth y ddau lwyth a hanner.* 14, 33 *Yr Arglwydd a'i aberthau yw etifeddiaeth Lefi.* 15 *Terfynau etifeddiaeth Reuben.* 22 *Lladd Balaam.* 24 *Terfynau etifeddiaeth Gad,* 29 *a hanner llwyth Manasseh.*

1445.

APHAN [a] heneiddiodd Josua, *a* phwyso o hono mewn oedran, dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Tydi a heneiddiaist, daethost i ddyddiau *oedrannus,* a thir lawer iawn sydd etto i'w feddiannu.

2 [b] Dyma y wlad sydd etto yn ol: holl derfynau y Philistiaid, a holl Gesuri,
3 O Sihor, yr hon *sydd* o flaen yr Aipht, hyd derfyn Ecron tu a'r gogledd, *yr hwn* a gyfrifir i'r Canaaneaid: [c] pùm tywysog y Philistiaid; y Gazathiaid, a'r Asdodiaid, yr Escaloniaid, y Githiaid, yr Ecroniaid; [d] yr Afiaid:
4 O'r dehau, holl wlad y Canaaneaid, a'r ‖ogof *oedd* yn ymyl y Sidoniaid, hyd Aphec, hyd derfyn [e] yr Amoriaid:
5 A gwlad [f] y Gibliaid, a holl Libanus, tu a chyfodiad haul, o Baal-Gad dan fynydd Hermon, nes dyfod i Hamath.
6 Holl breswylwyr y mynydd-*dir* o Libanus hyd [g] Misrephoth-maim, *a'r* holl Sidoniaid, y rhai hynny a yrraf ymaith o flaen meibion Israel: yn unig rhan di hi wrth goelbren i Israel yn etifeddiaeth, fel y gorchymynais i ti.
7 Ac yn awr rhan di y wlad hon yn etifeddiaeth i'r naw llwyth, ac i hanner llwyth Manasseh.
8 Gyd â'r rhai y derbyniodd y Reubeniaid a'r Gadiaid eu hetifeddiaeth, [h] yr hon a roddodd Moses iddynt hwy, o'r tu hwnt i'r Iorddonen, tu a'r dwyrain, fel y rhoddes Moses gwas yr ARGLWYDD iddynt;
9 O Aroer, yr hon *sydd* ar fin afon Arnon, a'r ddinas *sydd* y'nghanol ‖ y dyffryn, a holl wastadedd Medeba, hyd Ddibon;
10 A holl ddinasoedd Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn a deyrnasodd yn Hesbon, hyd ardal meibion Ammon;
11 Gilead hefyd, a therfyn y Gesuriaid, y Maachathiaid hefyd, a holl fynydd Hermon, a holl Basan hyd Salchah;
12 Holl frenhiniaeth Og yn Basan, yr hwn a deyrnasodd yn Astaroth, ac yn Edrei; efe a adawyd o [i] weddill y cawri: canys Moses a'u tarawsai hwynt, ac a'u gyrrasai ymaith.
13 Ond meibion Israel ni yrrasant allan y Gesuriaid na'r Maachathiaid: eithr trigodd y Gesuriaid a'r Maachathiaid ym mhlith Israel hyd y dydd hwn.
14 [k] Yn unig i lwyth Lefi ni roddodd efe etifeddiaeth; aberthau tanllyd ARGLWYDD DDUW Israel *oedd* ei etifeddiaeth ef, [l] fèl y llefarasai efe wrtho.
15 ¶ A Moses a roddasai i lwyth meibion Reuben *etifeddiaeth* trwy eu teuluoedd:
16 A'u terfyn hwynt oedd o Aroer, yr hon *sydd* ar fin afon Arnon, a'r ddinas *sydd* y'nghanol ‖y dyffryn, a'r holl wastadedd wrth Medeba;
17 Hesbon a'i holl ddinasoedd, y rhai *sydd* yn y gwastadedd; Dibon, a ‖Bamoth-Baal, a Beth-Baal-meon;
18 Jahasah *hefyd,* a Cedemoth, a Mephaath;
19 Ciriathaim *hefyd,* a Sibmah, a Sareth-sahar, ym mynydd-dir y glynn;
20 Beth-peor *hefyd,* ac ‖ [m] Asdoth-Pisgah, a Beth-jesimoth,
21 A holl ddinasoedd y gwastadedd, a holl frenhiniaeth Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn a deyrnasodd yn Hesbon, [n] yr hwn a ddarfuasai i Moses ei

Cyn CRIST 1445.

[a] Edrych pen. 14. 10.
[b] Barn. 3. 1.
[c] Seph. 2. 5.
[d] Deut. 2. 23.
‖ *Mearah.*
[e] Edrych Barn. 1. 34.
[f] 1 Bren. 5. 18. Ps. 83. 7.
[g] pen. 11. 8.
[h] Num. 32. 33. Deut. 3. 12, 13. pen. 22. 4.
‖ *yr afon.*
[i] Deut. 3. 11. pen. 12. 4.
[k] pen. 14. 3, 4.
[l] ad. 33.
‖ *yr afon.*
‖ Neu, *uchelfeydd Baal, a thai Baal-meon:* Edrych Num. 32. 38.
‖ Neu. *ffynhon nau Pisgah,* neu, *y bryn.*
[m] Deut. 3. 17.
[n] Num. 21. 24.

daro, °gyd â thywysogion Midian, Efi, a Recem, a Sur, a Hur, a Reba, duciaid Sehon, *y rhai* oedd yn preswylio yn y wlad.

22 ¶ [p]Balaam hefyd mab Beor, y dewin, a laddodd meibion Israel â'r cleddyf, ym mhlith eu lladdedigion hwynt.

23 A therfyn meibion Reuben oedd yr Iorddonen a'*i* goror. Dyma etifeddiaeth meibion Reuben, yn ol eu teuluoedd, y dinasoedd, a'u trefi.

24 ¶ Moses *hefyd* a roddodd *etifeddiaeth* i lwyth Gad, *sef* i feibion Gad, trwy eu teuluoedd;

25 A Jazer oedd derfyn iddynt hwy, a holl ddinasoedd Gilead, a hanner gwlad meibion Ammon, hyd Aroer, yr hon *sydd* o flaen Rabbah;

26 Ac o Hesbon hyd Ramath-Mispeh, a Betonim; ac o Mahanaim hyd gyffinydd Debir;

27 Ac yn y dyffryn, Beth-Aram, a Beth-Nimrah, a Succoth, a Saphon, gweddill brenhiniaeth Sehon brenhin Hesbon, yr Iorddonen a'i therfyn, hyd gwrr môr Cinneroth, o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du y dwyrain.

28 Dyma etifeddiaeth meibion Gad, yn ol eu teuluoedd, y dinasoedd, a'u trefydd.

29 ¶ Moses hefyd a roddodd *etifeddiaeth* i hanner llwyth Manasseh: a bu *etifeddiaeth* i hanner llwyth meibion Manasseh, yn ol eu teuluoedd:

30 A'u terfyn hwynt oedd o Mahanaim, holl Basan, holl frenhiniaeth Og brenhin Basan, a [q]holl drefi Jair, y rhai *sydd* yn Basan, triugain dinas;

31 A hanner Gilead, ac Astaroth, ac Edrei, dinasoedd brenhiniaeth Og yn Basan, *a roddodd efe* i feibion Machir mab Manasseh, *sef* i hanner [r]meibion Machir, yn ol eu teuluoedd.

32 Dyma y *gwledydd* a roddodd Moses i'w hetifeddu, yn rhosydd Moab, am yr Iorddonen a Jericho, o du y dwyrain.

33 [s]Ond i lwyth Lefi ni roddodd Moses etifeddiaeth: ARGLWYDD DDUW Israel *yw* eu hetifeddiaeth hwynt, [t]fel y llefarodd efe wrthynt.

PENNOD XIV.

2 Y naw llwyth a hanner i gael eu hetifeddiaeth wrth goelbren. 6 Caleb trwy ragorfraint yn cael Hebron.

DYMA *hefyd y gwledydd* a etifeddodd meibion Israel y'ngwlad Canaan, [a]y rhai a rannodd Eleazar yr offeiriad, a Josua mab Nun, a phennau cenedl llwythau meibion Israel, iddynt hwy i'w hetifeddu.

2 [b]Wrth goelbren *yr oedd* eu hetifeddiaeth hwynt; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD trwy law Moses, *eu rhoddi* i'r naw llwyth, ac i'r hanner llwyth.

3 Canys Moses a roddasai etifeddiaeth i ddau lwyth, ac i hanner llwyth, o'r tu hwnt i'r Iorddonen; ond i'r Lefiaid ni roddasai efe etifeddiaeth yn eu mysg hwynt;

4 Canys [c]meibion Joseph oedd ddau lwyth, Manasseh ac Ephraim: am hynny ni roddasant ran i'r Lefiaid yn y tir, ond [d]dinasoedd i drigo, a'u meusydd pentrefol i'w hanifeiliaid, ac i'w golud.

5 Fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD i Moses, felly y gwnaeth meibion Israel, a hwy a rannasant y wlad.

6 ¶ Yna meibion Judah a ddaethant at Josua yn Gilgal: a Chaleb mab Jephunneh [e]y Ceneziad a ddywedodd wrtho ef, Tydi a wyddost [f]y gair a lefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses gwr DUW o'm plegid i, ac o'th blegid dithau, yn Cades-Barnea.

7 Mab deugain mlwydd *oeddwn* i pan [g]anfonodd Moses gwas yr ARGLWYDD fi o Cades-Barnea, i edrych ansawdd y wlad; a mi a ddygais air iddo ef drachefn, fel *yr oedd* yn fy nghalon.

8 Ond [h]fy mrodyr, y rhai a aethant i fynu gyd â mi, a ddigalonnasant y bobl: etto [i]myfi a gyflawnais *fyned* ar ol yr ARGLWYDD fy NUW.

9 A Moses a dyngodd y diwrnod hwnnw, gan ddywedyd, Dïau [k]y bydd y wlad [l]y sathrodd dy droed arni, yn etifeddiaeth i ti, ac i'th feibion hyd byth; am i ti gyflawni *myned* ar ol yr ARGLWYDD fy NUW.

10 Ac yn awr, wele yr ARGLWYDD a'm cadwodd yn fyw, [m]fel y llefarodd efe, y pùm mlynedd a deugain hyn, er pan lefarodd yr ARGLWYDD y gair hwn wrth Moses, tra y rhodiodd Israel yn yr anialwch: ac yn awr, wele fi heddyw yn fab pùm mlwydd a phedwar ugain.

11 [n] *Yr ydwyf* etto mor gryf heddyw a'r dydd yr anfonodd Moses fi: fel *yr oedd* fy nerth i y pryd hwnnw, felly *y mae* fy nerth i yn awr, i ryfela, ac i fyned allan, ac i ddyfod i mewn.

12 Yn awr gan hynny dyro i mi y

Cyn CRIST 1445.

°Num. 31. 8.

[p]Num. 22. 5. a 31. 8.

[q]Num. 32. 41.

[r]Num. 32. 39.

[s]pen. 18. 7.

[t]Num. 18. 20. Deut. 10. 9. a 18. 1, 2.

Cylch 1444.

[a]Num. 34. 17.

[b]Num. 26. 55. a 33. 54. a 34. 13.

[c]Gen. 48. 5. 1 Chron. 5. 1, 2.

[d]Num. 35. 2. pen. 21. 2.

[e]Num. 32. 12.

[f]Num. 14. 24.

[g]Num. 13. 6. a 14. 6.

[h]Num. 13. 31, 32.

[i]Num. 14. 24.

[k]Deut. 11. 24. pen. 1. 3.

[l]Edrych Num. 13. 22.

[m]Num. 14. 30.

1444.

[n]Edrych Deut. 34. 7.

Cyn CRIST 1444.

mynydd yma, am yr hwn y llefarodd yr ARGLWYDD y dwthwn hwnnw (canys ti a glywaist y dwthwn hwnnw *fod* [o] yr Anaciaid yno, a dinasoedd mawrion caerog) ond odid yr ARGLWYDD *fydd* gyd â mi, fel y gyrrwyf hwynt allan, megis y llefarodd yr ARGLWYDD.

13 A Josua a'i bendithiodd ef, ac [p] a roddodd Hebron i Caleb mab Jephunneh yn etifeddiaeth.

14 Am hynny mae Hebron yn etifeddiaeth i Caleb mab Jephunneh y Ceneziad hyd y dydd hwn: o herwydd iddo ef gwblhâu *myned* ar ol ARGLWYDD DDUW Israel.

15 Ac [r] enw Hebron o'r blaen *oedd* Caer Arba; *yr Arba hwnnw oedd* wr mawr ym mysg yr Anaciaid. [s] A'r wlad a orphwysodd heb ryfel.

PENNOD XV.

1 *Terfynau rhandir Judah.* 13 *Rhan Caleb, a'i oresgyniad.* 16 *Othniel am ei wrolaeth yn cael Achsah merch Caleb yn wraig.* 18 *Hithau yn cael rhodd gan ei thad.* 21 *Dinasoedd Judah.* 63 *Y Jebusiaid heb eu gorchfygu.*

[a] ARHANDIR llwyth meibion Judah, yn ol eu teuluoedd, ydoedd [a] tu a therfyn Edom: [b] anialwch Sin, tu a'r dehau, *oedd* eithaf y terfyn dehau.

2 A therfyn y dehau oedd iddynt hwy o gwrr y môr heli, o'r † graig sydd yn wynebu tu a'r dehau.

3 Ac yr oedd yn myned allan o'r dehau hyd ‖ riw Acrabbim, ac *yr oedd* yn myned rhagddo i Sin, ac yn myned i fynu o du y dehau i Cades-Barnea; ac yn myned hefyd i Hesron, ac yn esgyn i Adar, ac yn amgylchynu i Carcaah.

4 Ac *yr oedd* yn myned tu ag Asmon, ac yn myned allan i afon yr Aipht; ac eithafoedd y terfyn hwnnw oedd wrth y môr: hyn fydd i chwi yn derfyn dehau.

5 A'r terfyn tu a'r dwyrain *yw* y môr heli, hyd eithaf yr Iorddonen: a'*r* terfyn o du *y* gogledd, *sydd* o graig y môr, yn eithaf yr Iorddonen.

6 A'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu i Beth-Hoglah, ac yn myned o'r gogledd hyd Beth-Arabah; a'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu at faen Bohan mab Reuben.

7 A'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu i Debir o ddyffryn Achor, a thu a'r gogledd yn edrych tu a Gilgal, o flaen rhiw Adummim, yr hon *sydd* o du y dehau i'r afon: y terfyn hefyd sydd yn myned hyd ddyfroedd Ensemes, a'i gwrr eithaf sydd wrth [c] Enrogel.

8 A'r terfyn sydd yn myned i fynu *trwy* ddyffryn meibion Hinnom, gan ystlys y Jebusiaid o du y dehau, honno *yw* Jerusalem: y terfyn hefyd sydd yn myned i fynu i ben y mynydd *sydd* o flaen dyffryn Hinnom, tu a'r gorllewin, yr hwn *sydd* y'nghwrr glynn y cawri, tu a'r gogledd.

9 A'r terfyn sydd yn cyrhaeddyd o ben y mynydd hyd ffynnon dyfroedd Nephtoah, ac *sydd* yn myned allan i ddinasoedd mynydd Ephron: y terfyn hefyd sydd yn tueddu i Baalah, honno *yw* Ciriath-jearim.

10 A'r terfyn *sydd* yn amgylchu o Baalah tu a'r gorllewin, i fynydd Seir, ac *sydd* yn myned rhagddo at ystlys mynydd Jearim, o du y gogledd (honno *yw* Chesalon) ac y mae yn disgyn i Beth-semes, ac yn myned i Timnah.

11 A'r terfyn *sydd* yn myned i ystlys Ecron, tu a'r gogledd: a'r terfyn sydd yn tueddu i Sicron, ac yn myned rhagddo i fynydd Baalah, ac yn cyrhaeddyd i Jabneel; a chyrrau eithaf y terfyn sydd *wrth* y môr.

12 A therfyn y gorllewin *yw* y môr mawr a'*i* derfyn. Dyma derfyn meibion Judah o amgylch, wrth eu teuluoedd.

13 ¶ Ac [d] i Caleb mab Jephunneh y rhoddodd efe ran ym mysg meibion Judah, yn ol gair yr ARGLWYDD wrth Josua; *sef* ‖ [e] Caer Arba, tad yr Anaciaid, honno *yw* Hebron.

14 A Chaleb a yrrodd oddi yno [f] dri mab Anac, [g] Sesai, ac Ahiman, a Thalmai, meibion Anac.

15 Ac [h] efe a aeth i fynu oddi yno at drigolion Debir: ac enw Debir o'r blaen *oedd* Ciriath-Sepher.

16 ¶ A dywedodd Caleb, Pwy bynnag a darawo Ciriath-Sepher, ac a'i hynnillo hi; iddo ef y rhoddaf Achsah fy merch yn wraig.

17 Ac [i] Othniel mab Cenaz, brawd Caleb, a'i hynnillodd hi. Yntau a roddodd Achsah ei ferch iddo ef yn wraig.

18 A phan ddaeth hi i mewn *atto ef*, yna hi a'i hannogodd ef i geisio gan ei thad faes: ac a [k] ddisgynodd oddi ar yr asyn. A dywedodd Caleb wrthi, Beth a fynni di?

19 A hi a ddywedodd, Dyro i mi rodd: canys gwlad y dehau a roddaist i mi; dyro i mi hefyd ffynnonnau dyfroedd. Ac efe a roddodd iddi y ffynnonnau uchaf, a'r ffynnonnau isaf.

[o] Num. 13. 28, 32, 33.

[p] pen. 15. 13. Barn. 1. 20. Edrych pen. 21. 11, 12. 1 Chron. 6. 55, 56.

[r] Gen. 23. 2. pen. 15. 13.

[s] pen. 11. 23.

[a] Num. 34. 3.

[b] Num. 33. 36.

† Heb. *tafod.*

‖ *Maale-acrabbim.*

[c] 1 Bren. 1. 9.

[d] pen. 14. 13.

‖ Neu, *Ciriath-Arba.*

[e] pen. 14. 15.

[f] Barn. 1. 10, 20.

[g] Num. 13. 22.

[h] pen. 10. 38. Barn. 1. 11.

[i] Barn. 1. 13. a 3. 9.

[k] Edrych Gen. 24. 64. 1 Sam. 25. 23.

Cyn CRIST 1444.

20 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Judah, wrth eu teuluoedd.

21 ¶ A'r dinasoedd o du eithaf i lwyth meibion Judah, tu a therfyn Edom, ar du y dehau, oeddynt Cabseel, ac Eder, a Jagur.

22 Cinah *hefyd*, a Dimonah, ac Adadah.

23 Cedes *hefyd*, a Hasor, ac Ithnan,

24 A Ziph, a Thelem, a Bealoth,

25 A Hasor, Hadattah, a Cirioth, *a* Hesron, honno *yw* Hasor,

26 Ac Amam, a Sema, a Moladah,

27 A Hasar-Gàdah, a Hesmon, a Bethpalet,

28 A Hasarsual, a Beer-seba, a Biziothia,

29 Baalah, a Iim, ac Asem,

30 Ac Eltolad, a Chesil, a Hormah,

31 A Siclag, a Madmannah, a Sansannah,

32 A Lebaoth, a Silhim, ac Ain, a Rhimmon: yr holl ddinasoedd *oedd* naw ar hugain, a'u pentrefydd.

33 *Ac* yn y dyffryn, Esthaol, a Soreah, ac Asnah,

34 A Zanoah, ac En-gannim, Tappuah, ac Enam,

35 Jarmuth, ac Adùlam, Sochoh, ac Azecah,

36 A Saraim, ac Adithaim, a Gederah, ‖ a Gederothaim; pedair ar ddeg o ddinasoedd, a'u pentrefydd.

‖ Neu, *neu.*

37 Senan, a Hadasah, a Migdal-Gad,

38 A Dilean, a Mispeh, a Joctheel,

39 Lachis, a Boscath, ac Eglon,

40 Chabbon *hefyd*, a Laman, a Chithlis,

41 A Gederoth, Beth-Dagon, a Naamah, a Maccedah; un ddinas ar bymtheg, a'u pentrefydd.

42 Libnah, ac Ether, ac Asan,

43 Jiphtah, ac Asnah, a Nesib,

44 Ceilah *hefyd*, ac Achzib, a Maresah; naw o ddinasoedd, a'u pentrefi.

45 Ecron, a'i threfi, a'i phentrefydd:

46 O Ecron hyd y môr, yr hyn oll *oedd* ger llaw Asdod, a'u pentrefydd:

47 Asdod, â'i threfydd, a'i phentrefydd; Gazah, â'i threfydd, a'i phentrefydd, hyd afon yr Aipht; a'r môr mawr, a'*i* derfyn.

48 ¶ Ac yn y mynydd-dir; Samir, a Jattir, a Sochoh,

49 A Dannah, a Ciriath-sannath, honno *yw* Debir,

50 Ac Anab, ac Astemoh, ac Anim,

51 A Gosen, a Holon, a Giloh; un ddinas ar ddeg, a'u pentrefydd.

52 Arab, a Dumah, ac Esean,

53 A ‖ Janum, a Beth-tappuah, ac Aphecah,

‖ Neu, *Janus.*

54 A Humtah, a [1] Chaer Arba (honno *yw* Hebron) a Sïor; naw dinas, a'u trefydd.

[1] pen. 14. 15.

55 Maon, Carmel, a Ziph, a Juttah,

56 A Jezreel, a Jocdeam, a Zanoah,

57 Cain, Gibeah, a Thimnah; deg o ddinasoedd, a'u pentrefydd.

58 Halhul, Bethsur, a Gedor,

59 A Maarath, a Beth-anoth, ac Eltecon; chwech o ddinasoedd, a'u pentrefydd.

60 Ciriath-baal (honno *yw* Ciriath-jearim) a Rabbah; dwy ddinas, a'u pentrefydd.

61 ¶ Yn yr anialwch; Beth-arabah, Midin, a Sechacha,

62 A Nibsan, a dinas yr halen, ac Engedi; chwech o ddinasoedd, a'u pentrefydd.

63 Ond [m] ni allodd meibion Judah yrru allan y Jebusiaid, trigolion Jerusalem: [n] am hynny y trig y Jebusiaid gyd â meibion Judah yn Jerusalem hyd y dydd hwn.

[m] Edrych Barn. 1. 8. 2 Sam. 5. 6.
[n] Barn. 1. 21.

PENNOD XVI.

1 *Terfynau cyffredinol meibion Joseph.* 5 *Terfyn eitifeddiaeth Ephraim.* 10 *Y Canaaneaid heb eu llwyr-oresgyn.*

ARHANDIR meibion Joseph oedd yn myned o'r Iorddonen *wrth* Jericho, i ddyfroedd Jericho o du y dwyrain, i'r anialwch sydd yn myned i fynu o Jericho i fynydd Bethel;

2 Ac yn myned o Bethel i [a] Luz, ac yn myned rhagddo i derfyn Arci i Ataroth;

[a] Barn. 1. 26.

3 Ac yn disgyn tu a'r gorllewin i ardal Japhleti, hyd derfyn Beth-horon isaf, ac hyd Gezer: a'*i* gyrrau eithaf sydd hyd y môr.

4 Felly meibion Joseph, Manasseh ac Ephraim, a gymmerasant eu hetifeddiaeth.

5 ¶ A therfyn meibion Ephraim *oedd* yn ol eu teuluoedd; a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt o du y dwyrain, oedd Ataroth-adar, hyd Beth-horon uchaf.

6 A'r terfyn sydd yn myned tu a'r môr, i Michmethath o du y gogledd; a'r terfyn sydd yn amgylchu o du y dwyrain i Taanath-Siloh, ac yn myned heibio iddi o du y dwyrain i Janohah:

Cyn CRIST 1444.

7 Ac yn myned i waered o Janohah, *i* Ataroth, a Naarath; ac yn cyrhaeddyd i Jericho, ac yn myned allan i'r Iorddonen.

8 O Tappuah y mae y terfyn yn myned tu a'r gorllewin i afon Canah; a'i gyrrau eithaf sydd wrth y môr. Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Ephraim, yn ol eu teuluoedd.

[b] pen. 17. 9.

9 A dinasoedd [b] neillduedig meibion Ephraim *oedd* ym mysg etifeddiaeth meibion Manasseh; yr holl ddinasoedd, a'u pentrefydd.

[c] Barn. 1. 29. Edrych 1 Bren. 9. 16.

10 Ond [c] ni oresgynasant hwy y Canaaneaid, y rhai oedd yn trigo yn Gezer: am hynny y trigodd y Canaaneaid ym mhlith yr Ephraimiaid hyd y dydd hwn, ac y maent yn gwasanaethu dan dreth.

PENNOD XVII.

1 *Rhandir Manasseh,* 7 *a'i derfynau.* 12 *Y Canaaneaid heb eu gyrru allan.* 14 *Meibion Joseph yn cael rhandir arall.*

[a] Gen. 41. 51. a 46. 20.

[b] Gen. 50. 23. Num. 32. 39, 40. 1 Chron. 7. 14. Num. 26. 29.

AC yr oedd rhandir llwyth Manasseh (canys efe *oedd* [a] gyntaf-anedig Joseph) i [b] Machir, cyntaf-anedig Manasseh, tad Gilead: o herwydd ei fod efe yn rhyfelwr, yr oedd Gilead a Basan yn eiddo ef.

[‖] Num. 26. 30, *Jezer.*

2 Ac yr oedd *rhandir* i'r [c] rhan arall o feibion Manasseh, yn ol eu teuluoedd; *sef* i feibion ‖ Abïezer, ac i feibion Helec, ac i feibion Asriel, ac i feibion Sichem, ac i feibion Hepher, ac i feibion Semida: dyma feibion Manasseh mab Joseph, *sef* y gwrrywiaid, yn ol eu teuluoedd.

[d] Num. 26. 33. a 27. 1. a 36. 2.

3 ¶ Ond [d] Salphaad mab Hepher, mab Gilead, mab Machir, mab · asseh, nid oedd iddo feibion, ond merched: a dyma enwau ei ferched ef; Malah, a Noah, Hogla, Milcah, a Tirsah:

4 Y rhai a ddaethant o flaen Eleazar yr offeiriad, ac o flaen Josua mab Nun, ac o flaen y tywysogion, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a orchymynodd i Moses roddi i ni etifeddiaeth ym mysg ein brodyr: am hynny efe a roddodd iddynt etifeddiaeth, yn ol gair yr ARGLWYDD, ym mysg brodyr eu tad.

5 A deg rhandir a syrthiodd i Manasseh, heb law gwlad Gilead a Basan, y rhai *sydd* tu hwnt i'r Iorddonen;

6 Canys merched Manasseh a etifeddasant etifeddiaeth ym mysg ei feibion ef: a gwlad Gilead oedd i'r rhan arall o feibion Manasseh.

7 ¶ A therfyn Manasseh oedd o Aser i Michmethath, yr hon *sydd* gyferbyn a Sichem; a'r terfyn oedd yn myned ar y llaw ddehau, hyd breswylwyr En-tappuah.

8 Gwlad Tappuah oedd eiddo Manasseh: ond Tappuah, *yr hon oedd* ar derfyn Manasseh, *oedd* eiddo meibion Ephraim.

[‖] Neu, *yr hesg.*

[e] pen. 16. 9.

9 A'r terfyn sydd yn myned i waered i afon ‖ Canah, o du dehau yr afon. [e] Y dinasoedd hyn, eiddo Ephraim, *oedd* ym mhlith dinasoedd Manasseh: a therfyn Manasseh *sydd* o du y gogledd i'r afon, a'i ddiwedd oedd y môr.

10 Y dehau *oedd* eiddo Ephraim, a'r gogledd *eiddo* Manasseh; a'r môr oedd ei derfyn ef: ac yn Aser yr oeddynt yn cyfarfod, o'r gogledd; ac yn Issachar, o'r dwyrain.

11 Yn Issachar hefyd ac yn Aser yr oedd gan Manasseh, Beth-sean a'i threfydd, ac Ibleam a'i threfydd, *a* thrigolion Dor a'i threfydd, a thrigolion En-dor a'i threfydd, a phreswylwyr Taanach a'i threfydd, a thrigolion Megìdo a'i threfydd; tair talaeth.

[f] Barn. 1. 27.

12 Ond [f] ni allodd meibion Manasseh yrru ymaith *drigolion* y dinasoedd hynny; eithr mynnodd y Canaaneaid breswylio yn y wlad honno.

13 Etto pan gryfhâodd meibion Israel, hwy a osodasant y Canaaneaid dan dreth: ni yrrasant hwynt ymaith yn llwyr.

14 ¶ A meibion Joseph a lefarasant wrth Josua, gan ddywedyd, Paham y rhoddaist i mi, yn etifeddiaeth, un afael ac un rhan, a minnau yn bobl aml, wedi i'r ARGLWYDD hyd yn hyn fy mendithio?

15 A Josua a ddywedodd wrthynt, Os pobl aml *ydwyt,* dos i fynu i'r coed, a thorr *goed* i ti yno y'ngwlad y Phereziaid, a'r ‖ cawri, od yw mynydd Ephraim yn gyfyng i ti.

‖ Neu, *Rephaimiaid.*

16 A meibion Joseph a ddywedasant, Ni bydd y mynydd ddigon i ni: hefyd *y mae* [g] cerbydau heiyrn gan yr holl Canaaneaid sydd yn trigo yn y dyffryndir, gan y rhai *sydd* yn Beth-sean a'i threfi, a chan y rhai *sydd* [h] y'nglynn Jezreel.

[g] Barn. 4. 3.

[h] pen. 19. 18. 1 Bren. 4. 12

17 A Josua a ddywedodd wrth dŷ Joseph, wrth Ephraim ac wrth Manasseh, gan ddywedyd, Pobl aml *ydwyt,* a nerth mawr *sydd* gennyt: ni fydd i ti un rhan *yn unig.*

Cyn CRIST 1444.

18 Eithr bydd y mynydd eiddot ti: canys coediog *yw*, arloesa ef; a bydd ei eithafoedd ef eiddot ti: canys ti a yrri ymaith y Canaaneaid, er bod cerbydau heiyrn ganddynt, *ac* er eu *bod* yn gryfion.

PENNOD XVIII.

1 *Gosod y tabernacl i fynu yn Siloh.* 9 *Dosparthu y rhan arall o'r tir a'i gyfrannu yn saith ran.* 10 *Josua yn ei rannu wrth goelbren.* 11 *Rhandir a therfyn Benjamin:* 21 *eu dinasoedd.*

A HOLL gynnulleidfa meibion Israel a ymgynnullasant i Siloh, ac a osodasant yno babell y cyfarfod: a'r wlad oedd wedi ei darostwng o'u blaen hwynt.

2 A saith lwyth oedd yn aros ym mysg meibion Israel, i'r rhai ni rannasent eu hetifeddiaeth etto.

3 A Josua a ddywedodd wrth feibion Israel, Pa hyd *yr ydych* yn esgeuluso myned i oresgyn y wlad a roddes ARGLWYDD DDUW eich tadau i chwi?

4 Moeswch o honoch dri-wŷr o *bob* llwyth; fel yr anfonwyf hwynt, ac y cyfodont, ac y rhodiont y wlad, ac y dosparthont hi yn ol eu hetifeddiaeth hwynt; ac y delont attaf *drachefn*.

5 A hwy a'i rhannant hi yn saith ran. Judah a saif ar ei derfyn o du y dehau, a thŷ Joseph a safant ar eu terfyn o du y gogledd.

6 A chwi a ddosperthwch y wlad *yn* saith ran, a dygwch *y dosparthiadau* attaf fi yma; fel y bwriwyf goelbren drosoch yma, o flaen yr ARGLWYDD ein DUW.

7 Ond ni *bydd* rhan i'r Lefiaid yn eich mysg chwi; o herwydd offeiriadaeth yr ARGLWYDD *fydd* eu hetifeddiaeth hwynt. Gad hefyd, a Reuben, a hanner llwyth Manasseh, a dderbyniasant eu hetifeddiaeth o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du y dwyrain, yr hon a roddodd Moses gwas yr ARGLWYDD iddynt.

8 ¶ A'r gwŷr a gyfodasant, ac a aethant: a Josua a orchymynodd i'r rhai oedd yn myned i rannu y wlad, gan ddywedyd, Ewch, a rhodiwch trwy y wlad, a dosperthwch hi, a dychwelwch attaf fi; ac yma y bwriaf drosoch chwi goelbren ger bron yr ARGLWYDD yn Siloh.

9 A'r gwŷr a aethant ymaith, ac a gerddasant trwy y wlad, ac a'i dosparthasant hi bob yn ddinas, yn saith ran, mewn llyfr; a daethant at Josua i'r gwersyll *yn* Siloh.

10 ¶ A Josua a fwriodd goelbren drostynt hwy ger bron yr ARGLWYDD yn Siloh: a Josua a rannodd yno y wlad i feibion Israel yn ol eu rhannau.

11 ¶ A choelbren llwyth meibion Benjamin a ddaeth i fynu yn ol eu teuluoedd: a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt a aeth allan rhwng meibion Judah a meibion Joseph.

12 A'r terfyn oedd iddynt hwy tu a'r gogledd o'r Iorddonen: y terfyn hefyd oedd yn myned i fynu gan ystlys Jericho, o du y gogledd, ac yn myned i fynu trwy y mynydd tu a'r gorllewin; a'i gyrrau eithaf oedd yn anialwch Beth-afen.

13 Y terfyn hefyd sydd yn myned oddi yno i Luz, gan ystlys Luz ([a] honno *yw* Bethel) tu a'r dehau; a'r terfyn sydd yn disgyn i Ataroth-adar, i'r mynydd *sydd* o du y dehau i Beth-horon isaf.

14 A'r terfyn sydd yn tueddu, ac yn amgylchu cilfach y môr tu a'r dehau, o'r mynydd *sydd* ar gyfer Beth-horon tu a'r dehau; a'i gyrrau eithaf ef *sydd* wrth Ciriath-baal (honno *yw* Ciriath-jearim) dinas meibion Judah. Dyma du y gorllewin.

15 A thu y dehau *sydd* o gwrr Ciriath-jearim; a'r terfyn sydd yn myned tu a'r gorllewin, ac yn cyrhaeddyd hyd ffynnon dyfroedd Nephtoah.

16 Y terfyn hefyd sydd yn disgyn tu a chwrr y mynydd *sydd* ar gyfer glynn mab Hinnom, yr hwn *sydd* yn nyffryn y cawri tu a'r gogledd; ac y mae efe yn disgyn i ddyffryn Hinnom, [b] gan ystlys y Jebusiaid tu a'r dehau, ac yn dyfod i waered i ‖ [c] ffynnon Rogel.

17 Ac y mae yn tueddu o'r gogledd, ac yn myned i En-semes, ac yn cyrhaeddyd tu a Geliloth, yr hon *sydd* gyferbyn a rhiw Adummim, ac yn disgyn *at* [d] faen Bohan mab Reuben:

18 Ac y mae efe yn myned ar hyd yr ystlys ar gyfer Arabah tu a'r gogledd, ac yn disgyn ‖ i Arabah.

19 Y terfyn hefyd sydd yn myned rhagddo i ystlys Beth-hoglah tu a'r gogledd: a chwrr eithaf y terfyn oedd wrth † lann y môr heli tu a'r gogledd, hyd gwrr yr Iorddonen tu a'r dehau. Dyma derfyn y dehau.

20 Yr Iorddonen hefyd sydd derfyn iddo o ystlys y dwyrain. Dyma etifeddiaeth meibion Benjamin, trwy eu terfynau o amgylch, yn ol eu teuluoedd.

21 A dinasoedd llwyth meibion Ben-

Cyn CRIST 1444.

[a] Gen. 28. 19.

[b] pen. 15. 8.

‖ *En-rogel.*

[c] pen. 15. 7.

[d] pen. 15. 6.

‖ Neu, *i'r gwastadedd.*

† Heb. *dafod.*

Cyn CRIST 1444.

jamin, yn ol eu teuluoedd, oedd, Jericho, a Beth-hoglah, a glynn Cesis,

22 A Beth-arabah, a Semarim, a Bethel,

23 Ac Afim, a Pharah, ac Ophrah,

24 A Chephar-haammonai ac Ophni, a Gaba; deuddeg o ddinasoedd, a'u pentrefydd:

25 Gibeon, a Ramah, a Beeroth,

26 A Mispeh, a Chephirah, a Mosah,

27 A Recem, ac Irpeel, a Tharalah,

28 A Selah, Eleph, a Jebusi (honno *yw* Jerusalem) Gibeath, *a* Chiriath; pedair ar ddeg o ddinasoedd, a'u pentrefydd. Dyma etifeddiaeth meibion Benjamin, yn ol eu teuluoedd.

PENNOD XIX.

1 *Rhandir Simeon,* 10 *Zabulon,* 17 *Issachar,* 24 *Aser,* 32 *Naphtali,* 40 *a Dan.* 49 *Plant Israel yn rhoddi etifeddiaeth i Josua.*

A'R ail goelbren a aeth allan i Simeon, dros lwyth meibion Simeon yn ol eu teuluoedd: a'u hetifeddiaeth hwynt oedd o fewn etifeddiaeth meibion Judah.

[a] 1 Chron. 4. 28.

2 Ac [a] yr oedd ganddynt hwy, yn eu hetifeddiaeth, Beer-Seba, a Seba, a Moladah,

3 A Hasar-sual, a Balah, ac Asem,

4 Ac Eltolad, a Bethul, a Hormah,

5 A Siclag, a Beth-marcaboth, a Hasar-susah,

6 A Beth-lebaoth, a Saruhen; tair dinas ar ddeg, a'u pentrefydd:

7 Ain, Rimmon, ac Ether, ac Asan; pedair o ddinasoedd, a'u pentrefydd:

8 A'r holl bentrefydd y rhai *oedd* o amgylch y dinasoedd hyn, hyd Baalath-beer, Ramath *o*'r dehau. Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Simeon, yn ol eu teuluoedd.

9 O randir meibion Judah *yr oedd* etifeddiaeth meibion Simeon: canys rhan meibion Judah oedd ormod iddynt; am hynny meibion Simeon a gawsant eu hetifeddiaeth o fewn eu hetifeddiaeth hwynt.

10 ¶ A'r trydydd coelbren a ddaeth i fynu dros feibion Zabulon, yn ol eu teuluoedd: a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt oedd hyd Sarid.

11 A'u terfyn hwynt sydd yn myned i fynu tu a'r môr, a Maralah, ac yn cyrhaeddyd i Dabbaseth; ac yn cyrhaeddyd i'r afon *sydd* ar gyfer Jocneam;

12 Ac yn troi o Sarid, o du y dwyrain tu a chyfodiad haul, hyd derfyn Cisloth-Tabor; ac yn myned i Daberath, ac yn esgyn i Japhia;

13 Ac yn myned oddi yno ym mlaen tu a'r dwyrain, i Gittah-Hepher, i Ittah-Casin; ac yn myned allan i Rimmon-|| Methoar, *i* Neah.

|| Neu, *yr hwn a dynnwyd.*

14 A'r terfyn sydd yn amgylchu o du y gogledd i Hannathon; a'i ddiweddiad y'nglynn Jiphtael.

15 Cattath *hefyd,* a Nahàlal, a Simron, ac Idalah, a Beth-lehem: deuddeg o ddinasoedd, a'u pentrefydd.

16 Dyma etifeddiaeth meibion Zabulon, yn ol eu teuluoedd; y dinasoedd yma, a'u pentrefydd.

17 ¶ Y pedwerydd coelbren a ddaeth allan dros Issachar; dros feibion Issachar yn ol eu teuluoedd.

18 A'u terfyn hwynt oedd tu *a* Jezreel, a Cesùloth a Sunem,

19 A Hapharim, a Sihon, ac Anaharath,

20 A Rabbith, a Cision, ac Abes,

21 A Remeth, ac En-gannim, ac En-hàdah, a Beth-passes.

22 A'r terfyn sydd yn cyrhaeddyd i Tabor, a Sahasimah, a Beth-semes; a'u cyrrau eithaf hwynt yw yr Iorddonen: un ddinas ar bymtheg, a'u pentrefydd.

23 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Issachar, yn ol eu teuluoedd; y dinasoedd, a'u pentrefydd.

24 ¶ A'r pummed coelbren a ddaeth allan dros lwyth meibion Aser, yn ol eu teuluoedd.

25 A'u terfyn hwynt oedd, Helcath, a Hali, a Beten, ac Achsaph,

26 Ac Alammelech, ac Amad, a Misal; ac yn cyrhaeddyd i Carmel tu a'r gorllewin, ac i Sihor-Libnath;

27 Ac yn troi tu a chyfodiad haul i Beth-Dagon, ac yn cyrhaeddyd i Zabulon, ac i ddyffryn Jiphtael, tu a'r gogledd i Beth-Emec, ac i Neiel, ac yn myned ar y llaw aswy i Cabul;

28 A Hebron, a Rehob, a Hammon, a Canah, hyd Sidon fawr.

29 A'r terfyn sydd yn troi i Ramah, ac hyd || Sor, y ddinas gadarn: a'r terfyn sydd yn troi i Hosah; a'i gyrrau eithaf sydd wrth y môr, o randir [b] Achzib.

|| *Tyrus.*

[b] Gen. 38. 5. Barn. 1. 31. Mic. 1. 14.

30 Ummah hefyd, ac Aphec, a Rehob: dwy ddinas ar hugain, a'u pentrefydd.

31 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Aser, yn ol eu teuluoedd; y dinasoedd hyn, a'u pentrefydd.

32 ¶ Y chweched coelbren a ddaeth

Cyn CRIST 1444.

allan i feibion Naphtali, dros feibion Naphtali, yn ol eu teuluoedd.

33 A'u terfyn hwy oedd o Heleph, o Alon i Saanannim, ac Adami, Neceb, a Jabneel hyd Lacum: a'i gyrrau eithaf oedd *wrth* yr Iorddonen.

[c] Deut. 33. 23.

34 A'r [d] terfyn sydd yn troi tu a'r gorllewin i Aznoth-Tabor, ac yn myned oddi yno i Huccoc; ac yn cyrhaeddyd i Zabulon o du y dehau, *ac* yn cyrhaeddyd i Aser o du y gorllewin, ac i Judah a'r Iorddonen tu a chyfodiad haul.

35 A'r dinasoedd caerog, Sidim, Ser, a Hammath, Raccath, a Chinneroth,

36 Ac Adamah, a Ramah, a Hasor,

37 A Cedes, ac Edrei, ac Enhasor,

38 Ac Iron, a Migdal-el, Horem, a Beth-anath, a Beth-semes: pedair dinas ar bymtheg, a'u pentrefydd.

39 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Naphtali, yn ol eu teuluoedd; y dinasoedd, a'u pentrefydd.

40 ¶ Y seithfed coelbren a ddaeth allan dros lwyth meibion Dan, yn ol eu teuluoedd.

41 A therfyn eu hetifeddiaeth hwynt oedd Sorah, ac Estaol, ac Ir-Semes,

42 A Saalabbin, ac Ajalon, ac Ithlah,

43 Ac Elon, a Thimnathah, ac Ecron,

44 Ac Elteceh, a Gibbethon, a Baalath,

45 A Jehud, a Bene-berac, a Gath-rimmon,

46 A Meiarcon, a Raccon, gyd â'r terfyn ar gyfer ‖ Japho.

‖ *Joppa*, Act. 9. 36.

47 A [d] therfyn meibion Dan a aeth yn *rhy fychan* iddynt: am hynny meibion Dan a aethant i fynu i ymladd yn erbyn Lesem, ac a'i hynnillasant hi; tarawsant hefyd hi â min y cleddyf, a meddiannasant hi, a thrigasant ynddi: a galwasant Lesem [e] yn Dan, yn ol enw Dan eu tad.

[d] Edrych Barn. 18.

[e] Barn. 18. 29.

48 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Dan, yn ol eu teuluoedd; y dinasoedd hyn, a'u pentrefydd.

49 ¶ Pan orphenasant rannu y wlad yn etifeddiaethau yn ol ei therfynau, meibion Israel a roddasant etifeddiaeth i Josua mab Nun yn eu mysg:

50 Wrth orchymyn yr ARGLWYDD y rhoddasant iddo ef y ddinas a ofynodd efe; *sef* [f] Timnath-Serah, ym mynydd Ephraim: ac efe a adeiladodd y ddinas, ac a drigodd ynddi.

[f] pen. 24. 30. 1444.

[g] Num. 34. 17.

51 [g] Dyma yr etifeddiaethau a roddodd Eleazar yr offeiriad, a Josua mab Nun, a phennau tadau llwythau meibion Israel, yn etifeddiaeth, wrth goelbren, [h] yn Siloh, o flaen yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod. Felly y gorphenasant rannu y wlad.

Cyn CRIST 1444.

[h] pen. 18. 1.

PENNOD XX.

1 *Duw yn gorchymyn, 7 a phlant Israel yn ordeinio y chwe dinas noddfa.*

ALLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Josua, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [a] Moeswch i chwi ddinasoedd nodded, *am* y rhai y lleferais wrthych trwy law Moses;

[a] Exod. 21. 13. Num. 35. 6, 11, 14. Deut. 19. 2, 9.

3 Fel y ffo yno y llofrudd a laddo *neb* mewn amryfusedd, *neu* mewn anwybod: a byddant i chwi yn noddfa rhag dïalydd y gwaed.

4 A phan ffô efe i un o'r dinasoedd hynny, a sefyll *wrth* ddrws porth y ddinas, a mynegi ei achosion lle y clywo henuriaid y ddinas honno; cymmerant ef attynt i'r ddinas, a rhoddant le iddo, fel y trigo gyd â hwynt.

5 Ac os dïalydd y gwaed a erlid ar ei ol ef, na roddant y lleiddiad yn ei law ef: canys mewn anwybod y tarawodd efe ei gymmydog, ac nid oedd gâs ganddo ef o'r blaen.

6 Ac efe a drig yn y ddinas honno, [b] nes iddo sefyll o flaen y gynnulleidfa i farn, *ac* nes marw yr arch-offeiriad fyddo yn y dyddiau hynny: yna dychweled y llofrudd, a deued i'w ddinas ac i'w dŷ ei hun; *sef* y ddinas yr hon y ffoisai efe o honi.

[b] Num. 35. 12 25.

7 ¶ Am hynny y cyssegrasant Cedes yn Galilee, ym mynydd Naphtali, a Sichem ym mynydd Ephraim, a Chaer-Arba (hon *yw* Hebron) ym mynydd Judah.

8 Ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du y dwyrain i Jericho, y rhoddasant [c] Beser (yn yr anialwch ar y gwastadedd) o lwyth Reuben, a Ramoth yn Gilead o lwyth Gad, a Golan yn Basan o lwyth Manasseh.

[c] Deut. 4. 43. 1 Chron. 6. 78.

9 Y rhai hyn oedd ddinasoedd gosodedig i holl feibion Israel, ac i'r dïeithr a ymdeithiai yn eu mysg hwynt; fel y fföai pawb iddynt a'r a laddai *neb* mewn amryfusedd; ac na byddai marw trwy law dïalydd y gwaed, nes iddo sefyll o flaen y gynnulleidfa.

PENNOD XXI.

1 *Rhoddi wyth ddinas a deugain i'r Lefiaid, wrth goelbren, allan o'r llwythau eraill.* 43 *Duw yn rhoddi y wlad, a llonyddwch i'r Israeliaid, yn ol ei addewid.*

Cyn CRIST 1444.

YNA pennau tadau y Lefiaid a nesasant at Eleazar yr offeiriad, ac at Josua mab Nun, ac at bennau tadau llwythau meibion Israel;

[a] pen. 18. 1.

2 Ac a lefarasant wrthynt yn [a] Siloh, o fewn gwlad Canaan, gan ddywedyd, [b] Yr ARGLWYDD a orchymynodd, trwy law Moses, roddi i ni ddinasoedd i drigo, a'u meusydd pentrefol i'n hanifeiliaid.

[b] Num. 35. 2.

3 A meibion Israel a roddasant i'r Lefiaid o'u hetifeddiaeth, wrth orchymyn yr ARGLWYDD, y dinasoedd hyn a'u meusydd pentrefol.

4 A daeth y coelbren allan dros deuluoedd y Cohathiaid: ac yr oedd i [c] feibion Aaron yr offeiriad, *y rhai oedd* o'r Lefiaid, [d] allan o lwyth Judah, ac o lwyth Simeon, ac o lwyth Benjamin, dair dinas ar ddeg, wrth goelbren.

[c] ad. 8, 19.

[d] Edrych pen. 24. 33.

5 Ac i'r [e] rhan arall o feibion Cohath *yr oedd*, o deuluoedd llwyth Ephraim, ac o lwyth Dan, ac o hanner llwyth Manasseh, ddeg dinas, wrth goelbren.

[e] ad. 20, &c.

6 Ac i [f] feibion Gerson *yr oedd*, o deuluoedd llwyth Issachar, ac o llwyth Aser, ac o lwyth Naphtali, ac o hanner llwyth Manasseh yn Basan, dair dinas ar ddeg, wrth goelbren.

[f] ad. 27, &c.

7 I [g] feibion Merari, wrth eu teuluoedd, *yr oedd*, o lwyth Reuben, ac o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon, ddeuddeg o ddinasoedd.

[g] ad. 34, &c.

8 A meibion Israel a roddasant i'r Lefiaid y dinasoedd hyn, a'u meusydd pentrefol, fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD trwy law Moses, wrth goelbren.

9 ¶ A hwy a roddasant, o lwyth meibion Judah, ac o lwyth meibion Simeon, y dinasoedd hyn a enwir erbyn *eu* henwau;

10 Fel y byddent i feibion Aaron, o deuluoedd y Cohathiaid, o feibion Lefi: canys iddynt hwy yr oedd y coelbren cyntaf.

11 A rhoddasant iddynt ‖ Gaer Arba, tad [h] Anac (honno *yw* Hebron) ym mynydd-*dir* Judah, a'i meusydd pentrefol oddi amgylch.

‖ Neu, *Ciriath-Arba*, Gen. 23. 2.

[h] pen. 15. 13, 14.

12 Ond [i] maes y ddinas, a'i phentrefydd, a roddasant i Caleb mab Jephunneh, yn etifeddiaeth iddo ef.

[i] pen. 14. 14. 1 Chron. 6. 56.

13 ¶ Ac i [k] feibion Aaron yr offeiriad y rhoddasant Hebron a'i meusydd pentrefol, yn ddinas nodded i'r llofrudd; a Libnah a'i meusydd pentrefol,

[k] 1 Chron. 6. 57.

14 A Jattir a'i meusydd pentrefol, ac Estemoa a'i meusydd pentrefol,

15 A [l] Holon a'i meusydd pentrefol, a Debir a'i meusydd pentrefol,

16 Ac [m] Ain a'i meusydd pentrefol, a Juttah a'i meusydd pentrefol, *a* Beth-semes a'i meusydd pentrefol: naw dinas o'r ddau lwyth hynny.

17 Ac o lwyth Benjamin, Gibeon a'i meusydd pentrefol, a Geba a'i meusydd pentrefol,

18 Anathoth a'i meusydd pentrefol, ac [n] Almon a'i meusydd pentrefol: pedair dinas.

19 Holl ddinasoedd meibion Aaron, yr offeiriad, *oedd* dair dinas ar ddeg, a'u meusydd pentrefol.

20 ¶ A chan deuluoedd meibion Cohath, y Lefiaid, y rhan arall o feibion Cohath, yr oedd dinasoedd eu coelbren o lwyth Ephraim.

21 A hwy a roddasant iddynt yn ddinas nodded y lleiddiad, Sichem a'i meusydd pentrefol, ym mynydd Ephraim, a Gezer a'i meusydd pentrefol,

22 A Cibsaim a'i meusydd pentrefol, a Beth-horon a'i meusydd pentrefol: pedair o ddinasoedd.

23 Ac o lwyth Dan, Eltece a'i meusydd pentrefol, Gibbethon a'i meusydd pentrefol,

24 Ajalon a'i meusydd pentrefol, Gath-Rimmon a'i meusydd pentrefol: pedair o ddinasoedd.

25 Ac o hanner llwyth Manasseh, Tanac a'i meusydd pentrefol, a Gath-Rimmon a'i meusydd pentrefol: dwy ddinas.

26 Yr holl ddinasoedd, *y rhai oedd* eiddo y rhan arall o deuluoedd meibion Cohath, *oedd* ddeg, a'u meusydd pentrefol.

27 ¶ Ac i feibion Gerson, o deuluoedd y Lefiaid, *y rhoddasid*, o hanner *arall* llwyth Manasseh, yn ddinas nodded y llofrudd, Golan yn Basan a'i meusydd pentrefol, a Beesterah a'i meusydd pentrefol: dwy ddinas.

28 Ac o lwyth Issachar, Cison a'i meusydd pentrefol, Dabareth a'i meusydd pentrefol,

29 Jarmuth a'i meusydd pentrefol, Engannim a'i meusydd pentrefol: pedair dinas.

30 Ac o lwyth Aser, Misal a'i meusydd pentrefol, Abdon a'i meusydd pentrefol,

31 Helcath a'i meusydd pentrefol, a Rehob a'i meusydd pentrefol: pedair dinas.

Cyn CRIST 1444.

[l] 1 Chron. 6. 58, *Hilen.*

[m] 1 Chron. 6. 59, *Asan.*

[n] 1 Chron. 6. 60, *Alemeth.*

Cyn CRIST 1444.

32 Ac o lwyth Naphtali, yn ddinas nodded y lleiddiad, Cedes yn Galilee a'i meusydd pentrefol, a Hammoth-dor a'i meusydd pentrefol, a Cartan a'i meusydd pentrefol: tair dinas.

33 Holl ddinasoedd y Gersoniaid, yn ol eu teuluoedd, *oedd* dair dinas ar ddeg, a'u meusydd pentrefol.

34 ¶ Ac i deuluoedd meibion Merari, y rhan arall o'r Lefiaid, *y rhoddasid*, o lwyth Zabulon, Jocneam a'i meusydd pentrefol, a Cartah a'i meusydd pentrefol,

35 Dimnah a'i meusydd pentrefol, Nahalal a'i meusydd pentrefol: pedair dinas.

36 Ac o lwyth Reuben, Beser a'i meusydd pentrefol, a Jahasah a'i meusydd pentrefol,

37 Cedemoth a'i meusydd pentrefol, Mephaath a'i meusydd pentrefol; pedair dinas.

38 Ac o lwyth Gad, yn ddinas noddfa y llofrudd, Ramoth yn Gilead a'i meusydd pentrefol a Mahanaim a'i meusydd pentrefol,

39 Hesbon a'i meusydd pentrefol, Jazer a'i meusydd pentrefol; pedair dinas o gwbl.

40 Holl ddinasoedd meibion Merari, yn ol eu teuluoedd (*sef* y rhan arall o deuluoedd y Lefiaid) oedd, *wrth* eu coelbren, ddeuddeng dinas.

41 Holl ddinasoedd y Lefiaid, ym meddiant meibion Israel, *oedd* wyth ddinas a deugain, a'u meusydd pentrefol.

42 Y dinasoedd hyn oedd bob un â'u meusydd pentrefol o'u hamgylch. Felly *yr oedd* yr holl ddinasoedd hyn.

43 ¶ A'r ARGLWYDD a roddodd i Israel yr holl wlad a dyngodd efe ar *ei* rhoddi wrth eu tadau hwynt: a hwy a'i meddiannasant hi, ac a wladychasant ynddi.

[o] pen. 11. 23.

44 [o]Yr ARGLWYDD hefyd a roddodd lonyddwch iddynt hwy o amgylch, yn ol yr hyn oll a dyngasai efe wrth eu tadau hwynt: ac ni safodd neb yn eu hwyneb hwynt o'u holl elynion; eu holl elynion a roddodd yr ARGLWYDD yn eu dwylaw hwynt.

[p] pen. 23. 14.

45 [p]Ni phallodd dim o'r holl bethau da a lefarasai yr ARGLWYDD wrth dŷ Israel: daeth y cwbl i ben.

PENNOD XXII.

1 *Anfon y ddau lwyth a hanner adref, a'u bendithio.* 10 *Hwythau yn adeiladu allor y dystiolaeth ar y ffordd.* 11 *Yr Israeliaid yn anfoddlawn iddi.* 21 *Hwythau yn eu boddloni hwynt yn helaeth.*

YNA Josua a alwodd y Reubeniaid a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manasseh,

Cyn CRIST 1444.

2 Ac a ddywedodd wrthynt, Chwi a gadwasoch [a]yr hyn oll a orchymynodd Moses gwas yr ARGLWYDD i chwi, ac a wrandawsoch ar fy llais yn yr hyn oll a orchymynais i chwi.

[a] Num. 32. 20. Deut. 3. 18.

3 Ni adawsoch eich brodyr, er ys llawer o ddyddiau bellach, hyd y dydd hwn; ond cadwasoch reol gorchymyn yr ARGLWYDD eich DUW.

4 Ac yn awr yr ARGLWYDD eich DUW a roddes esmwythdra i'ch brodyr, fel y llefarodd wrthynt: yn awr gan hynny trowch, ac ewch rhagoch i'ch pebyll, i wlad eich meddiant, [b]yr hon a roddodd Moses gwas yr ARGLWYDD i chwi, o'r tu hwnt i'r Iorddonen.

[b] Num. 32. 33. Deut. 29. 8. pen. 13. 8.

5 Yn unig cedwch yn ddyfal ar wneuthur y gorchymyn a'r gyfraith a orchymynodd Moses gwas yr ARGLWYDD i chwi; *sef* [c]caru yr ARGLWYDD eich DUW, a rhodio yn ei holl ffyrdd ef, a chadw ei orchymynion ef, a glynu wrtho ef, a'i wasanaethu ef â'ch holl galon, ac â'ch holl enaid.

[c] Deut. 10. 12.

6 A Josua a'u bendithiodd hwynt, ac a'u gollyngodd ymaith. A hwy a aethant i'w pebyll.

7 ¶ Ac i hanner llwyth Manasseh y rhoddasai Moses *etifeddiaeth* yn Basan; ac i'r hanner *arall* y rhoddodd Josua, gyd â'u brodyr, tu yma i'r Iorddonen tu a'r gorllewin. Hefyd pan ollyngodd Josua hwynt i'w pebyll, yna efe a'u bendithiodd hwynt;

8 Ac efe a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Dychwelwch â chyfoeth mawr i'ch pebyll, âg anifeiliaid lawer iawn, âg arian, ac âg aur, â phres *hefyd*, ac â haiarn, ac â gwisgoedd lawer iawn; [d]rhennwch â'ch brodyr anrhaith eich gelynion.

[d] Num. 31. 27. 1 Sam. 30. 24.

9 ¶ A meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manasseh, a ddychwelasant, ac a aethant ymaith oddi wrth feibion Israel, o Siloh, yr hon *sydd* y'ngwlad Canaan, i fyned i wlad Gilead, i wlad eu meddiant hwy, yr hon a feddiannasant, wrth orchymyn yr ARGLWYDD trwy law Moses.

10 ¶ A phan ddaethant i gyffiniau yr Iorddonen, y rhai *sydd* y'ngwlad Canaan, meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manasseh, a adeiladasant yno allor wrth yr Iorddonen, allor fawr mewn golwg.

Cyn CRIST 1444.

11 ¶ A chlybu meibion Israel ddywedyd, Wele, meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manasseh, a adeiladasant allor ar gyfer gwlad Canaan, wrth derfynau yr Iorddonen, ‖gan ystlys meibion Israel.

‖ *wrth rydle.*

12 A phan glybu meibion Israel *hynny,* yna holl gynnulleidfa meibion Israel a ymgynnullasant i Siloh, [e]i ddyfod i fynu yn eu herbyn hwynt i ryfel.

[e] Deut. 13. 15.

13 A meibion Israel a anfonasant at feibion Reuben, ac at feibion Gad, ac at hanner llwyth Manasseh, i wlad Gilead, [f]Phinees mab Eleazar yr offeiriad,

[f] Exod. 6. 25. Num. 25. 7.

14 A deg o dywysogion gyd âg ef, un tywysog o bob tŷ, pennaf trwy holl lwythau Israel; a phob un *oedd* ben yn nhŷ *eu* tadau, ym mysg miloedd Israel.

15 A hwy a ddaethant at feibion Reuben, ac at feibion Gad, ac at hanner llwyth Manasseh, i wlad Gilead; ac a ymddiddanasant â hwynt, gan ddywedyd,

16 Fel hyn y dywed holl gynnulleidfa yr ARGLWYDD, Pa gamwedd *yw* hwn a wnaethoch yn erbyn DUW Israel, gan ddychwelyd heddyw oddi ar ol yr ARGLWYDD, pan adeiladasoch i chwi allor, i wrthryfela heddyw yn erbyn yr ARGLWYDD?

17 Ai bychan gennym ni anwiredd [g]Peor, yr hwn nid ymlanhasom oddi wrtho etto hyd y dydd hwn (er bod pla ym mysg cynnulleidfa yr ARGLWYDD)

[g] Num. 25. 3, 4. Deut. 4. 3.

18 Ond bod i chwi droi ymaith heddyw oddi ar ol yr ARGLWYDD? Ac am i chwi wrthryfela heddyw yn erbyn yr ARGLWYDD, efe a lidia y fory yn erbyn holl gynnulleidfa Israel.

19 Ac od *yw* gwlad eich meddiant chwi yn aflan, deuwch drosodd i wlad meddiant yr ARGLWYDD, yr hon y mae tabernacl yr ARGLWYDD yn aros ynddi, a chymmerwch feddiant yn ein mysg ni: ond na wrthryfelwch yn erbyn yr ARGLWYDD, ac na childynnwch i'n herbyn ninnau, trwy adeiladu o honoch i chwi eich hun allor, heb law allor yr ARGLWYDD ein DUW.

[h] pen. 7. 1, 5.

20 [h]Oni wnaeth Achan mab Zerah gamwedd, o herwydd y dïofryd-beth, fel y bu digofaint yn erbyn holl gynnulleidfa Israel? ac efe *oedd* un gŵr; *etto* nid efe *yn unig* a fu farw am ei anwiredd.

21 ¶ Yna meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manasseh, a attebasant, ac a lefarasant wrth bennaethiaid miloedd Israel;

22 ARGLWYDD DDUW y duwiau, ARGLWYDD DDUW y duwiau, efe sydd yn gwybod, ac Israel yntau a gaiff wybod, os mewn gwrthryfel, neu mewn camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD *y bu hyn,* (na wareder ni y dydd hwn)

Cyn CRIST 1444.

23 Os adeiladasom i ni allor i droi oddi ar ol yr ARGLWYDD, neu os offrymmasom arni boeth-offrwm, neu fwyd-offrwm, neu os aberthasom arni ebyrth hêdd; yr ARGLWYDD ei hun a'i gofyno:

24 Ac onid rhag ofn y peth *yma* y gwnaethom hyn; gan ddywedyd, † Ar ol hyn eich meibion chwi a adroddant wrth ein meibion ninnau, gan ddywedyd, Beth *sydd* i chwi *a wneloch* âg ARGLWYDD DDUW Israel?

† Heb. *Y fory.*

25 Canys yr ARGLWYDD a roddodd yr Iorddonen hon yn derfyn rhyngom ni a chwi: meibion Reuben, a meibion Gad, nid *oes* i chwi ran yn yr ARGLWYDD. Felly y gwnai eich meibion chwi i'n meibion ni beidio ag ofni yr ARGLWYDD.

26 Am hynny y dywedasom, Gan adeiladu gwnawn yn awr i ni allor: nid i boeth-offrwm, nac i aberth;

27 Eithr *i fod* [i] yn dyst rhyngom ni a chwi, a rhwng ein hiliogaeth ni ar ein hol, i *gael o honom* wasanaethu gwasanaeth yr ARGLWYDD ger ei fron ef, â'n poeth-offrymmau, ac â'n hebyrth, ac â'n hoffrymmau hêdd; fel na ddywedo eich meibion chwi ar ol hyn wrth ein meibion ni, Nid *oes* i chwi ran yn yr ARGLWYDD.

[i] Gen. 31. 48. pen. 24. 27. ad. 34.

28 Am hynny y dywedasom, Pan ddywedont hwy *felly* wrthym ni, neu wrth ein heppil ar ol hyn; yna y dywedwn ninnau, Gwelwch lun allor yr ARGLWYDD, yr hon a wnaeth ein tadau ni, nid i boeth-offrwm, nac i aberth; ond *i fod* yn dyst rhyngom ni a chwi.

29 Na atto DUW i ni wrthryfela yn erbyn yr ARGLWYDD, a dychwelyd heddyw oddi ar ol yr ARGLWYDD; gan adeiladu allor i boeth-offrwm, i fwyd-offrwm, neu i aberth, heb law allor yr ARGLWYDD ein DUW yr hon *sydd* ger bron ei dabernacl ef.

30 ¶ A phan glybu Phinees yr offeiriad, a thywysogion y gynnulleidfa, a phennaethiaid miloedd Israel y rhai *oedd* gyd âg ef, y geiriau a lefarasai meibion Reuben, a meibion Gad, a meibion Manasseh, da oedd *y peth* yn eu golwg hwynt.

31 Phinees mab Eleazar yr offeiriad, a ddywedodd wrth feibion Reuben, ac

Cyn CRIST 1444.

wrth feibion Gad, ac wrth feibion Manasseh, Heddyw y gwybuom *fod* yr ARGLWYDD yn ein plith, o herwydd na wnaethoch y camwedd hwn yn erbyn yr ARGLWYDD: †yn awr gwaredasoch feibion Israel o law yr ARGLWYDD.

†Heb. *yna.*

32 ¶ Am hynny y dychwelodd Phinees mab Eleazar yr offeiriad, a'r tywysogion oddi wrth feibion Reuben, ac oddi wrth feibion Gad, o wlad Gilead, i wlad Canaan, at feibion Israel, ac a ddygasant drachefn air iddynt.

33 A da oedd y peth y'ngolwg meibion Israel; a meibion Israel a fendithiasant DDUW, ac ni soniasant am fyned i fynu yn eu herbyn hwynt i ryfel, i ddifetha y wlad yr oedd meibion Reuben a meibion Gad yn preswylio ynddi.

34 A meibion Reuben a meibion Gad a alwasant yr allor ‖ *Ed:* canys tyst *fydd* hi rhyngom ni, mai yr ARGLWYDD *sydd* DDUW.

‖ Sef, *Tyst:* Felly pen. 24. 27.

PENNOD XXIII.

1 *Josua yn annog y bobl cyn ei farwolaeth,* 3 *trwy gofio bendithion o'r blaen,* 5 *trwy addewidion,* 11 *a thrwy fygythion.*

Cylch 1427.

ADARFU, ar ol dyddiau lawer, wedi i'r ARGLWYDD roddi llonyddwch i Israel gan eu holl elynion o amgylch, i Josua heneiddio *a* myned mewn dyddiau.

2 A Josua a alwodd am holl Israel, am eu henuriaid, ac am eu pennaethiaid, ac am eu barnwyr, ac am eu swyddogion; ac a ddywedodd wrthynt, Myfi a heneiddiais *ac* a euthum yn oedrannus:

3 Chwithau hefyd a welsoch yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD eich DUW i'r holl genhedloedd hyn, er eich mwyn chwi: canys [a] yr ARGLWYDD eich DUW *yw* yr hwn a ymladdodd drosoch.

[a] Exod. 14. 14.

4 Gwelwch, rhennais i chwi y cenhedloedd hyn a adawyd, yn etifeddiaeth i'ch llwythau chwi, o'r Iorddonen, a'r holl genhedloedd y rhai a dorrais i ymaith, hyd y môr mawr tu †a'r gorllewin.

†Heb. *machlud haul.*

5 A'r ARGLWYDD eich DUW a'u hymlid hwynt o'ch blaen chwi, ac a'u gyrr hwynt ymaith allan o'ch gŵydd chwi; a chwi a feddiennwch eu gwlad hwynt, [b] megis y dywedodd yr ARGLWYDD eich DUW wrthych.

[b] Num. 33. 53.

6 Am hynny ymwrolwch yn lew, i gadw ac i wneuthur y cwbl sydd ysgrifenedig yn llyfr cyfraith Moses; [c] fel na chilioch oddi wrthynt, tu a'r llaw ddehau na thu a'r llaw aswy;

[c] Deut. 5. 32. a 28. 14.

7 Ac na chyd-ymgyfeilloch â'r cenhedloedd yma, y rhai a adawyd gyd â chwi; ac [d] na chofioch enw eu duwiau hwynt, ac na thyngoch *iddynt,* na wasanaethoch hwynt chwaith, ac nac ymgrymmoch iddynt:

8 ‖ Onid [e] glynu wrth yr ARGLWYDD eich DUW, fel y gwnaethoch hyd y dydd hwn.

9 ‖ Canys yr ARGLWYDD a yrrodd allan o'ch blaen chwi genhedloedd mawrion a nerthol: ac am danoch chwi, ni safodd neb yn eich wynebau chwi hyd y dydd hwn.

10 [f] Un gwr o honoch a erlid fil: canys yr ARGLWYDD eich DUW *yw* yr hwn sydd yn ymladd drosoch, [g] fel y llefarodd wrthych.

11 Ymgedwch gan hynny yn ddyfal ar eich eneidiau, ar i chwi garu yr ARGLWYDD eich DUW.

12 Canys, os gan ddychwelyd y dychwelwch, ac yr ymlynwch, wrth weddill y cenhedloedd yma, y rhai a adawyd gyd â chwi; *os* ymgyfathrechwch â hwynt, ac *os* ewch i mewn attynt hwy, a hwythau attoch chwithau.

13 Gan wybod gwybyddwch, [h] na yrr yr ARGLWYDD eich DUW y cenhedloedd hyn mwyach allan o'ch blaen chwi; [i] ond byddant i chwi yn fagl ac yn dramgwydd, ac yn ffrewyll yn eich ystlysau, ac yn ddrain yn eich llygaid, nes eich difa chwi allan o'r wlad dda yma yr hon a roddodd yr ARGLWYDD eich DUW i chwi.

14 Ac wele, [k] fi yn myned heddyw i ffordd yr holl ddaear: a chwi a wyddoch yn eich holl galonnau, ac yn eich holl eneidiau, [l] na phallodd dim o'r holl bethau daionus a lefarodd yr ARGLWYDD eich DUW am danoch chwi; hwy a ddaethant oll i chwi, *ac* ni phallodd dim o honynt.

15 Ac fel y daeth i chwi bob peth daionus a addawodd yr ARGLWYDD eich DUW wrthych; felly y dwg yr ARGLWYDD arnoch chwi [m] bob peth drygionus, nes eich difa chwi allan o'r wlad dda yma a roddodd yr ARGLWYDD eich DUW i chwi.

16 Pan droseddoch gyfammod yr ARGLWYDD eich DUW, a orchymynodd efe i chwi, a myned a gwasanaethu duwiau dïeithr, ac ymgrymmu iddynt; yna y llidia digofaint yr ARGLWYDD yn eich erbyn chwi, ac y cyfrgollir chwi yn ebrwydd o'r wlad dda yma a roddodd efe i chwi.

Cyn CRIST 1427.

[d] Exod. 23. 13. Ps. 16. 4. Jer. 5. 7. Seph. 1. 5. Edrych Num. 32. 38.

‖ Neu, *Oblegid os glynwch.*

[e] Deut. 11. 22.

‖ Neu, *Yna yr Arglwydd a yrr,* &c.

[f] Lef. 26. 8. Deut. 32. 30. Edrych Barn. 3. 31. a 15. 15. 2 Sam. 23. 8.

[g] Exod. 14. 14. a 23. 27.

[h] Barn. 2. 3.

[i] Exod. 23. 33. Num. 33. 55. Deut. 7. 16.

[k] Bren. 2. 2. Edrych Heb. 9. 27.

[l] pen. 21. 45.

[m] Lef. 26. 16. Deut. 28. 15, 16.

PENNOD XXIV.

1 *Josua yn cynnull y llwythau yn Sichem.* 2 *Ystori ferr o fendithion Duw er amser Terah.* 14 *Mae efe yn adnewyddu cyfammod rhyngddynt hwy a Duw.* 26 *Carreg yn dyst o'r cyfammod.* 29 *Oedran Josua; ei farwolaeth, a'i gladdedigaeth.* 32 *Claddu esgyrn Joseph.* 33 *Marwolaeth Eleazar.*

Cyn CRIST Cylch 1427.

A JOSUA a gynnullodd holl lwythau Israel i Sichem; ac a alwodd am henuriaid Israel, ac am eu pennaethiaid, ac am eu barnwyr, ac am eu swyddogion: a hwy a safasant ger bron DUW.

2 A dywedodd Josua wrth yr holl bobl, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel; [a] Tu hwnt i'r afon y trigodd eich tadau chwi gynt, *sef* Terah tad Abraham, a thad Nachor: a [b] hwy a wasanaethasant dduwiau dïeithr.

3 Ac [c] mi a gymmerais eich tad Abraham ymaith o'r tu hwnt i'r afon, ac a'i harweiniais ef trwy holl wlad Canaan, ac a amlhêais hefyd ei had ef, ac [d] a roddais iddo Isaac.

4 Ac i Isaac y rhoddais [e] Jacob ac Esau: ac i [f] Esau y rhoddais fynydd Seir i'w etifeddu; [g] ond Jacob a'i feibion a aethant i waered i'r Aipht.

5 A [h] mi a anfonais Moses ac Aaron, ac a darewais yr Aiphtiaid, yn ol yr hyn a wneuthum yn eu mysg: ac wedi hynny [i] y dygais chwi allan,

6 Ac a ddygais eich tadau chwi allan o'r Aipht: [k] chwi a ddaethoch at y môr; a'r Aiphtiaid a erlidiodd ar ol eich tadau â cherbydau, ac â gwŷr meirch, hyd [l] y môr coch.

7 A phan waeddasant ar yr ARGLWYDD, efe a osododd dywyllwch rhyngoch chwi a'r Aiphtiaid, ac a ddug y môr arnynt hwy, ac a'u gorchuddiodd: eich llygaid chwi a welsant yr hyn a wneuthum yn yr Aipht: trigasoch *hefyd* yn yr anialwch ddyddiau lawer.

8 A mi a'ch dygais i wlad yr Amoriaid, y rhai oedd yn trigo o'r tu hwnt i'r Iorddonen; [m] a hwy a ymladdasant i'ch erbyn: a myfi a'u rhoddais hwynt yn eich llaw chwi, fel y meddiannasoch eu gwlad hwynt; a minnau a'u difethais hwynt o'ch blaen chwi.

9 Yna [n] Balac mab Sippor brenhin Moab, a gyfododd, ac a ryfelodd yn erbyn Israel; ac [o] a anfonodd, ac a alwodd am Balaam mab Beor, i'ch melldigo chwi.

10 Ond ni fynnwn i wrando ar Balaam; am hynny gan fendithio y bendithiodd efe chwi: felly y gwaredais chwi o'i law ef.

11 A [p] chwi a aethoch dros yr Iorddonen, ac a ddaethoch i Jericho: a [q] gwŷr Jericho a ymladdodd i'ch erbyn, yr Amoriaid, a'r Phereziaid, a'r Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Girgasiaid, yr Hefiaid, a'r Jebusiaid; a mi a'u rhoddais hwynt yn eich llaw chwi.

12 A [r] mi a anfonais gacwn o'ch blaen chwi, a'*r rhai hynny* a'u gyrrodd hwynt allan o'ch blaen chwi; *sef* dau frenhin yr Amoriaid: [s] nid â'th gleddyf di, ac nid â'th fwa.

13 A mi a roddais i chwi wlad ni lafuriasoch am dani, a [t] dinasoedd y rhai nid adeiladasoch, ac yr ydych yn trigo ynddynt: o'r gwinllannoedd, a'r olewlannoedd, ni phlannasoch, yr ydych yn bwytta o honynt.

14 ¶ Yn awr gan hynny ofnwch yr ARGLWYDD, a gwasanaethwch ef mewn perffeithrwydd a gwirionedd, a bwriwch ymaith y duwiau a wasanaethodd eich tadau o'r tu hwnt i'r afon, ac [u] yn yr Aipht; a gwasanaethwch chwi yr ARGLWYDD.

15 Ac od yw ddrwg yn eich golwg wasanaethu yr ARGLWYDD, [x] dewiswch i chwi heddyw pa un a wasanaethoch, ai y duwiau a wasanaethodd eich tadau, y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r afon, ai ynte duwiau yr Amoriaid, y rhai yr ydych yn trigo yn eu gwlad: ond myfi, mi a'm tylwyth a wasanaethwn yr ARGLWYDD.

16 Yna yr attebodd y bobl, ac y dywedodd, Na atto DUW i ni adael yr ARGLWYDD, i wasanaethu duwiau dïeithr.

17 Canys yr ARGLWYDD ein DUW *yw* yr hwn a'n dug ni i fynu a'n tadau o wlad yr Aipht, o dŷ y caethiwed; a'r hwn a wnaeth y rhyfeddodau mawrion hynny yn ein gŵydd ni, ac a'n cadwodd ni yn yr holl ffordd y rhodiasom ynddi, ac ym mysg yr holl bobloedd y tramwyasom yn eu plith.

18 A'r ARGLWYDD a yrrodd allan yr holl bobloedd, a'r Amoriaid, preswylwyr y wlad o'n blaen ni: *am hynny* ninnau a wasanaethwn yr ARGLWYDD; canys efe *yw* ein DUW ni.

19 A Josua a ddywedodd wrth y bobl, Ni ellwch wasanaethu yr ARGLWYDD; canys DUW sancteiddiol *yw* efe: DUW eiddigus yw; [y] ni ddioddef efe eich anwiredd, na'ch pechodau.

[a] Gen. 11. 26, 31. a 12. 1.
[b] Gen. 31. 53.
[c] Gen. 12. 1.
[d] Gen. 21. 2.
[e] Gen. 25. 24, 26.
[f] Gen. 36. 8. Deut. 2. 5.
[g] Gen. 46. 1, 6.
[h] Exod. 3. 10.
[i] Exod. 12. 37.
[k] Exod. 14. 2.
[l] Exod. 14. 9.
[m] Num. 21. 21, 33. Deut. 2. 32.
[n] Edrych Barn. 11. 25.
[o] Num. 22. 5. Deut. 23. 4.
[p] pen. 3. 14.
[q] pen. 6. 1. a 10. 1. a 11. 1.
[r] Exod. 23. 28. Deut. 7. 20.
[s] Ps. 44. 3, 6.
[t] Deut. 6. 10, 11.
[u] Lef. 17. 7. Ezec. 20. 8. a 23. 3.
[x] Edrych Ruth 1. 15. 1 Bren. 18. 21. Ezec. 20. 39. Ioan 6. 67.
[y] Exod. 23. 21.

Cyn CRIST Cylch 1427.

20 O gwrthodwch yr ARGLWYDD, a gwasanaethu duwiau dïeithr; [z] yna efe a dry, ac a'ch dryga chwi, ac efe a'ch difa chwi, wedi iddo wneuthur i chwi ddaioni.

[z] pen. 23. 15.

21 A'r bobl a ddywedodd wrth Josua, Nag ê; eithr ni a wasanaethwn yr ARGLWYDD.

22 A dywedodd Josua wrth y bobl, Tystion *ydych* yn eich erbyn eich hun, [a] ddewis o honoch i chwi yr ARGLWYDD i'w wasanaethu. Dywedasant hwythau, Tystion *ydym.*

[a] Ps. 119. 173.

23 Am hynny yn awr *(eb efe)* bwriwch ymaith y duwiau dïeithr *sydd* yn eich mysg, a gostyngwch eich calon at ARGLWYDD DDUW Israel.

24 A'r bobl a ddywedasant wrth Josua, Yr ARGLWYDD ein DUW a wasanaethwn, ac ar ei lais ef y gwrandawn.

25 Felly Josua [b] a wnaeth gyfammod â'r bobl y dwthwn hwnnw, ac a osododd iddynt ddeddfau, a barnedigaethau, yn Sichem.

[b] Edrych Exod. 15. 25.

26 ¶ A Josua a ysgrifenodd y geiriau hyn yn llyfr cyfraith DDUW, ac a gymmerth [c] faen mawr ac a'i gosododd i fynu yno [d] dan dderwen *oedd* yn agos i gyssegr yr ARGLWYDD.

[c] Edrych Barn. 9. 6.
[d] Gen. 35. 4.

27 A Josua a ddywedodd wrth yr holl bobl, Wele, y maen hwn fydd yn dystiolaeth i ni; canys [e] efe a glywodd holl eiriau yr ARGLWYDD, y rhai a lefarodd efe wrthym: am hynny y bydd efe yn dystiolaeth i chwi, rhag i chwi wadu eich DUW.

Cyn CRIST Cylch 1427.

[e] Edrych Deut. 32. 1.

28 Felly [f] Josua a ollyngodd y bobl, bob un i'w etifeddiaeth.

[f] Barn. 2. 6

29 ¶ Ac wedi y pethau hyn, y bu farw Josua mab Nun, gwas yr ARGLWYDD, yn fab dengmlwydd a chant.

Cylch 1426.

30 A hwy a'i claddasant ef yn nherfyn ei etifeddiaeth, o fewn [g] Timnath-serah; yr hon *sydd* ym mynydd Ephraim, o du y gogledd i fynydd Gaas.

[g] pen. 19. 50. Barn. 2. 9.

31 Ac [h] Israel a wasanaethodd yr ARGLWYDD holl ddyddiau Josua, a holl ddyddiau yr henuriaid a † fu fyw ar ol Josua, ac a wybuasant holl waith yr ARGLWYDD a wnaethai efe er Israel.

[h] Barn. 2. 7.

† Heb. *estynasant eu dyddiau.*

32 ¶ Ac [i] esgyrn Joseph, y rhai a ddygasai meibion Israel i fynu o'r Aipht, a gladdasant hwy yn Sichem, mewn rhan o'r maes a brynasai Jacob gan [k] feibion Hemor tad Sichem, er ‖ can darn o arian; a bu i feibion Joseph yn etifeddiaeth.

[i] Gen. 50. 25. Exod. 13. 19.
[k] Gen. 33. 19
‖ Neu, *cant o ŵyn.*

33 ¶ Ac Eleazar mab Aaron a fu farw: a chladdasant ef ym mryn [l] Phinees ei fab, yr hwn a roddasid iddo ef ym mynydd Ephraim.

Cylch 1420.

[l] Barn. 20. 28.

LLYFR Y BARNWYR.

Cyn CRIST Cylch 1425.

PENNOD I.

1 *Gweithredoedd Judah a Simeon.* 6 *Adoni-bezec yn cael talu y pwyth iddo yn uniawn.* 8 *Ynnill Jerusalem.* 10 *Ynnill Hebron.* 13 *Othniel yn cael Achsah yn wraig am ynnill Debir.* 16 *Y Ceneaid yn preswylio yn Judah.* 17 *Ynnill Hormah, Gazah, Ascalon, ac Ecron.* 21 *Gweithredoedd Benjamin.* 22 *Am dŷ Joseph, yr hwn a ynnillodd Bethel.* 30 *Am Zabulon,* 31 *Aser,* 33 *Naphtali,* 34 *a Dan.*

AC wedi marw Josua, meibion Israel [a] a ymofynasant â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, Pwy a â i fynu drosom ni yn erbyn y Canaaneaid yn flaenaf, i ymladd â hwynt?

[a] Num. 27. 21. pen. 20. 18.

2 A dywedodd yr ARGLWYDD, Judah a â i fynu: wele, rhoddais y wlad yn ei law ef.

3 A Judah a ddywedodd wrth Simeon ei frawd, Tyred i fynu gyd â mi i'm rhandir, fel yr ymladdom yn erbyn y Canaaneaid; a minnau a âf gyd â thi i'th randir dithau. Felly Simeon a aeth gyd âg ef.

4 A Judah a aeth i fynu; a'r ARGLWYDD a roddodd y Canaaneaid a'r Phereziaid yn eu llaw hwynt: a lladdasant o honynt, yn Bezec, ddengmil o wŷr.

Cyn CRIST Cylch 1425.

Cyn CRIST Cylch 1425.

5 A hwy a gawsant Adoni-bezec yn Bezec: ac a ymladdasant yn ei erbyn; ac a laddasant y Canaaneaid a'r Pherezziaid.

6 Ond Adoni-bezec a ffôdd; a hwy a erlidiasant ar ei ol ef, ac a'i daliasant ef, ac a dorrasant fodiau ei ddwylaw ef a'i draed.

7 Ac Adoni-bezec a ddywedodd, Deg a thriugain o frenhinoedd, wedi torri bodiau eu dwylaw a'u traed, a fu yn ‖ casglu *eu bwyd* dan fy mwrdd i: fel y gwneuthum, felly y talodd Duw i mi. A hwy a'i dygasant ef i Jerusalem; ac efe a fu farw yno.

‖ Neu, *llaffa.*

8 (A [b] meibion Judah a ymladdasant yn erbyn Jerusalem; ac a'i hynnillasant hi, ac a'i tarawsant â min y cleddyf; a llosgasant y ddinas â thân.)

[b] Edrych Jos. 15. 63.

9 ¶ [c] Wedi hynny meibion Judah a aethant i waered i ymladd yn erbyn y Canaaneaid oedd yn trigo yn y mynydd, ac yn y dehau, ac yn y gwastadedd.

[c] Jos. 10. 36. a 11. 21. a 15. 13.

10 A Judah a aeth yn erbyn y Canaaneaid oedd yn trigo yn Hebron (ac enw Hebron o'r blaen *oedd* [d] Caer Arba) a hwy a laddasant Sesai, ac Ahiman, a Thalmai.

[d] Jos. 15. 13.

11 Ac [e] efe a aeth oddi yno at drigolion Debir (ac enw Debir o'r blaen *oedd* Ciriath-sepher)

[e] Jos. 15. 15, &c.

1444.

12 A dywedodd Caleb, Yr hwn a darawo Ciriath-sepher, ac a'i hynnillo hi, mi a roddaf Achsah fy merch yn wraig iddo.

13 Ac [f] Othniel mab Cenaz, brawd Caleb, ieuangach nag ef, a'i hynnillodd hi. Yntau a roddes Achsah ei ferch yn wraig iddo.

[f] pen. 3. 9.

14 A phan ddaeth hi i mewn *atto ef,* hi a'i hannogodd ef i geisio gan ei thad *ryw* faes: a hi a ddisgynodd oddi ar yr asyn. A dywedodd Caleb wrthi, Beth a fynni di?

15 A hi a ddywedodd wrtho, Dyro i mi fendith: canys gwlad y dehau a roddaist i mi; dyro i mi hefyd ffynhonnau dyfroedd. A Caleb a roddodd iddi y ffynhonnau uchaf, a'r ffynhonnau isaf.

Cylch 1425.

16 ¶ A [g] meibion Ceni, chwegrwn Moses, a aethant i fynu o [h] ddinas y palmwydd gyd â meibion Judah, i anialwch Judah, yr hwn *sydd* yn nehau [i] Arad: a hwy a aethant ac a drigasant gyd â'r bobl.

[g] Edrych pen. 4. 17. 1 Sam. 15. 6. 1 Chron. 2. 55. Jer. 35. 2.

[h] Deut. 34. 3.

[i] Num. 21. 1.

17 A Judah a aeth gyd â Simeon ei frawd: a hwy a darawsant y Canaaneaid oedd yn preswylio yn Sephath, ac a'i difrodasant hi. Ac efe a alwodd enw y ddinas [k] Hormah.

18 Judah hefyd a ynnillodd Gazah a'i therfynau, ac Ascalon a'i therfynau, ac Ecron a'i therfynau.

19 A'r Arglwydd oedd gyd â Judah; ac efe a oresgynodd y mynydd: ond ni *allai efe* yrru allan *drigolion* y dyffryn; canys [l] cerbydau heiyrn *oedd* ganddynt.

[l] Jos. 17. 16, 18.

20 [m] Ac i Caleb y rhoisant Hebron; fel y llefarasai Moses: ac efe a yrrodd oddi yno dri mab Anac.

[m] Num. 14. 24. Jos. 14. 9, 13. a 15. 13.

21 Ond meibion Benjamin ni yrrasant allan y Jebusiaid y rhai oedd yn preswylio yn Jerusalem: ond y mae y Jebusiaid yn trigo yn Jerusalem gyd â meibion Benjamin hyd y dydd hwn.

22 ¶ A thŷ Joseph, hwythau hefyd a aethant i fynu yn erbyn Bethel: a'r Arglwydd *oedd* gyd â hwynt.

23 A thylwyth Joseph a barasant chwilio Bethel (ac enw y ddinas o'r blaen *oedd* [n] Luz)

[n] Gen. 28. 19.

24 A'r ysbïwyr a welsant wr yn dyfod allan o'r ddinas; ac a ddywedasant wrtho, Dangos i ni, attolwg, y ffordd yr eir i'r ddinas, a [o] ni a wnawn drugaredd â thi.

[o] Jos. 2. 12, 14.

25 A phan ddangosodd efe iddynt hwy y ffordd i fyned i'r ddinas, hwy a darawsant y ddinas â min y cleddyf; ac a ollyngasant ymaith y gwr a'i holl deulu.

26 A'r gwr a aeth i wlad yr Hethiaid; ac a adeiladodd ddinas, ac a alwodd ei henw Luz: dyma ei henw hi hyd y dydd hwn.

27 ¶ [p] Ond ni oresgynodd Manasseh Beth-sean na'i threfydd, na Thaanach na'i threfydd, na thrigolion Dor na'i threfydd, na thrigolion Ibleam na'i threfydd, na thrigolion Megìdo na'i threfydd: eithr mynnodd y Canaaneaid breswylio yn y wlad honno.

[p] Jos. 17. 11, 12, 13.

28 Ond pan gryfhâodd Israel, yna efe a osododd y Canaaneaid dan dreth; ond nis gyrrodd hwynt ymaith yn llwyr.

29 ¶ [q] Ephraim hefyd ni yrrodd allan y Canaaneaid oedd yn gwladychu yn Gezer; eithr y Canaaneaid a breswyliasant yn eu mysg hwynt yn Gezer.

[q] Jos. 16. 10. 1 Bren. 9. 16.

30 ¶ [r] A Zabulon ni yrrodd ymaith drigolion Citron, na phreswylwyr Nahalol; eithr y Canaaneaid a wladychasant yn eu mysg hwynt, ac a aethant dan dreth.

[r] Jos. 19. 15.

31 ¶ [s] Ac Aser ni yrrodd ymaith drigolion Acco, na thrigolion Sidon, nac Alab, nac Achzib, na Helbah, nac Aphic, na Rehob:

[s] Jos. 19. 30.

Cyn CRIST Cylch 1425.

32 Ond Aser a drigodd ym mysg y Canaaneaid, trigolion y wlad; canys ni yrrasant hwynt allan.

33 ¶ A Naphtali ni yrrodd allan breswylwyr Beth-semes, na thrigolion Beth-anath; eithr efe a wladychodd ym mysg y Canaaneaid, trigolion y wlad: er hynny preswylwyr Beth-semes a Beth-anath oedd dan dreth iddynt.

34 ¶ A'r Amoriaid a yrrasant feibion Dan i'r mynydd: canys ni adawsant iddynt ddyfod i waered i'r dyffryn.

35 A'r Amoriaid a fynnai breswylio ym mynydd Heres [t] yn Ajalon, ac yn Saalbim: etto llaw tŷ Joseph a † orthrechodd, a'r *Amoriaid* fuant dan dreth *iddynt.*

36 A therfyn yr Amoriaid *oedd* o ‖ riw Acrabbim, o'r graig, ac uchod.

[t] Jos. 19. 42.

† Heb. *fu drwm.*

‖ Neu, *Mauleh Acrabbim,* Num. 34. 4.

PENNOD II.

1 *Angel yn ceryddu y bobl yn Bochim.* 10 *Drygioni yr oes newydd ar ol Josua.* 14 *Digllonedd Duw a'i drugaredd tu ag attynt.* 20 *Gadael y Canaaneaid i brofi Israel.*

AC ‖ angel yr ARGLWYDD a ddaeth i fynu o Gilgal i Bochim, ac a ddywedodd, Dygais chwi i fynu o'r Aipht, ac arweiniais chwi i'r wlad *am* yr hon y tyngais wrth eich tadau; ac [a] a ddywedais, Ni thorraf fy nghyfammod â chwi byth.

‖ Neu, *chennad.*

[a] Gen. 17. 7.

2 [b] Na wnewch chwithau gyfammod â thrigolion y wlad hon; *ond* [c] bwriwch i lawr eu hallorau: etto ni wrandawsoch ar fy llef: paham y gwnaethoch hyn?

[b] Deut. 7. 2.

[c] Deut. 12. 3.

3 Am hynny [d] y dywedais, Ni yrraf hwynt allan o'ch blaen chwi: eithr byddant i chwi *yn ddrain* yn eich ystlysau, [e] a'u duwiau fydd yn fagl i chwi.

[d] Jos. 23. 13.

[e] Exod. 23. 33. a 34. 12. Deut. 7. 16.

4 A phan lefarodd angel yr ARGLWYDD y geiriau hyn wrth holl feibion Israel, yna y bobl a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant.

5 Ac a alwasant enw y lle hwnnw ‖ Bochim: ac yna yr aberthasant i'r ARGLWYDD.

‖ Sef, *Rhai yn wylo.*

6 ¶ A [f] Josua a ollyngodd y bobl ymaith; a meibion Israel a aethant bob un i'w etifeddiaeth, i feddiannu y wlad.

[f] Jos. 24. 28. Cylch 1444.

7 A'r bobl a wasanaethasant yr ARGLWYDD holl ddyddiau Josua, a holl ddyddiau yr henuriaid y rhai a † fu fyw ar ol Josua, y rhai a welsent holl fawr-waith yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaethai efe er Israel.

† Heb. *estynasant ddyddiau.*

8 A [g] bu farw Josua mab Nun, gwas yr ARGLWYDD, yn fab dengmlwydd a chant.

[g] Jos. 24. 29. Cylch 1426.

9 A hwy a'i claddasant ef yn nherfyn ei etifeddiaeth, o fewn [h] Timnath-heres, ym mynydd Ephraim, o du y gogledd i fynydd Gaas.

Cyn CRIST Cylch 1426.

[h] Jos. 19. 50. a 24. 30. *Timnath-serah.*

10 A'r holl oes honno hefyd a gasglwyd at eu tadau: a chyfododd oes arall ar eu hol hwynt, y rhai nid adwaenent yr ARGLWYDD, na'i weithredoedd a wnaethai efe er Israel.

11 ¶ A meibion Israel a wnaethant ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a wasanaethasant Baalim:

12 Ac a wrthodasant ARGLWYDD DDUW eu tadau, yr hwn a'u dygasai hwynt o wlad yr Aipht, ac a aethant ar ol duwiau dïeithr, *sef rhai* o dduwiau y bobloedd *oedd* o'u hamgylch, ac a ymgrymmasant iddynt, ac a ddigiasant yr ARGLWYDD.

Cylch 1406.

13 A hwy a wrthodasant yr ARGLWYDD, ac a wasanaethasant Baal ac Astaroth.

14 ¶ A llidiodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Israel; ac [i] efe a'u rhoddodd hwynt yn llaw yr anrheithwyr, y rhai a'u hanrheithiasant hwy; ac efe a'u gwerthodd hwy i law eu gelynion o amgylch, fel na allant sefyll mwyach yn erbyn eu gelynion.

[i] Ps. 44. 12. Es. 50. 1.

15 I ba le bynnag yr aethant, llaw yr ARGLWYDD oedd er drwg yn eu herbyn hwynt; [k] fel y llefarasai yr ARGLWYDD, ac fel y tyngasai yr ARGLWYDD wrthynt hwy: a bu gyfyng iawn arnynt.

[k] Lef. 26. Deut. 28.

16 ¶ Etto yr ARGLWYDD a gododd farnwyr, y rhai a'u hachubodd hwynt o law eu hanrheithwyr.

17 Ond ni wrandawent chwaith ar eu barnwyr; eithr putteiniasant ar ol duwiau dïeithr, ac ymgrymmasant iddynt: ciliasant yn ebrwydd o'r ffordd y rhodiasai eu tadau hwynt ynddi, gan wrando ar orchymynion yr ARGLWYDD; *ond* ni wnaethant hwy felly.

18 A phan godai yr ARGLWYDD farnwyr arnynt hwy, yna yr ARGLWYDD fyddai gyd â'r barnwr, ac a'u gwaredai hwynt o law eu gelynion holl ddyddiau y barnwr: canys [l] yr ARGLWYDD a dosturiai wrth eu griddfan hwynt, rhag eu gorthrymwyr a'u cystuddwyr.

[l] Edrych Gen. 6. 6.

19 A [m] phan fyddai farw y barnwr, hwy a ddychwelent, ac a ymlygrent yn fwy nâ'u tadau, gan fyned ar ol duwiau dïeithr, i'w gwasanaethu hwynt, ac i ymgrymmu iddynt: ni † pheidiasant â'u gweithredoedd eu hunain, nac â'u ffordd wrthnysig.

[m] pen. 3. 12.

† Heb. *ni ollyngasant ddim i gwympo o'i, &c.*

Cyn CRIST Cylch 1406.

20 ¶ A digllonedd yr ARGLWYDD a lidiai yn erbyn Israel: ac efe a ddywedai, Oblegid i'r genedl hon droseddu fy nghyfammod a orchymynais i'w tadau hwynt, ac na wrandawsant ar fy llais;

[n] Jos. 23. 13.

21 [n] Ni chwanegaf finnau yrru ymaith o'u blaen hwynt neb o'r cenhedloedd a adawodd Josua pan fu farw:

[o] pen. 3. 4.

22 [o] I brofi Israel trwyddynt hwy, a gadwent hwy ffordd yr ARGLWYDD, gan rodio ynddi, fel y cadwodd eu tadau hwynt, neu beidio.

‖ Neu, *oddefodd.*

23 Am hynny yr ARGLWYDD a ‖ adawodd y cenhedloedd hynny, heb eu gyrru ymaith yn ebrwydd; ac ni roddodd hwynt yn llaw Josua.

PENNOD III.

1 *Y cenhedloedd a adawyd i brofi Israel.* 5 *Ac Israel, wrth ymgyfeillach â hwynt, yn addoli eu duwiau hwy.* 8 *Othniel yn eu gwaredu hwy oddi wrth Cusan-risathaim;* 15 *Ehwd, oddi wrth Eglon;* 31 *a Samgar, oddi wrth y Philistiaid.*

DYMA y cenhedloedd a adawodd yr ARGLWYDD i brofi Israel trwyddynt (*sef* y rhai oll ni wyddent gwbl o ryfeloedd Canaan;

2 Yn unig i beri i genhedlaethau meibion Israel wybod, i'w dysgu hwynt i ryfel; y rhai yn ddïau ni wyddent hynny o'r blaen)

[a] Jos. 13. 3.

3 [a] Pùm tywysog y Philistiaid, a'r holl Canaaneaid, a'r Sidoniaid, a'r Hefiaid y rhai oedd yn aros ym mynydd Libanus, o fynydd Baal-hermon, hyd y ffordd y deuir i Hamath.

4 A hwy a fuant i brofi Israel trwyddynt, i wybod a wrandawent hwy ar orchymynion yr ARGLWYDD, y rhai a orchymynasai efe i'w tadau hwynt trwy law Moses.

5 ¶ A meibion Israel a drigasant ym mysg y Canaaneaid, yr Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid *hefyd*, a'r Jebusiaid:

[b] Exod. 34. 16. Deut. 7. 3.

6 Ac [b] a gymmerasant eu merched hwynt iddynt yn wragedd, ac a roddasant eu merched i'w meibion hwythau, ac a wasanaethasant eu duwiau hwynt.

Cylch 1406.

7 Felly meibion Israel a wnaethant ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a anghofiasant yr ARGLWYDD eu DUW, ac a wasanaethasant Baalim, a'r [c] llwyni.

[c] Exod. 34. 13. Deut. 16. 21. pen. 6. 25.

8 ¶ Am hynny digllonedd yr ARGLWYDD a lidiodd yn erbyn Israel; ac efe a'u gwerthodd hwynt i law [d] Cusan-risathaim, brenhin † Mesopotamia: a meibion Israel a wasanaethasant Cusan-risathaim wyth mlynedd.

[d] Hab. 3. 7.

Cylch 1402.

† Heb. *Aram-naharaim.*

9 A meibion Israel a waeddasant ar yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a gododd achubwr i feibion Israel, yr hwn a'u hachubodd hwynt; *sef* [e] Othniel mab Cenaz, brawd Caleb, ieuangach nag ef.

Cyn CRIST Cylch 1402.

[e] pen. 1. 13.

10 Ac [f] yspryd yr ARGLWYDD † a ddaeth arno ef, ac efe a farnodd Israel, ac a aeth allan i ryfel: a'r ARGLWYDD a roddodd yn ei law ef Cusan-risathaim, brenhin † Mesopotamia; a'i law ef oedd drech nâ Cusan-risathaim.

[f] Edrych Num. 27. 18. 1 Sam. 11. 6.

† Heb. *oedd.*

Cylch 1394.

† Heb. *Aram.*

11 A'r wlad a gafodd lonydd ddeugain mlynedd. A bu farw Othniel mab Cenaz.

12 ¶ A meibion Israel a chwanegasant wneuthur yr hyn oedd ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a nerthodd [g] Eglon brenhin Moab yn erbyn Israel, am iddynt wneuthur drygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD.

Cylch 1354.

[g] 1 Sam. 12. 9.

13 Ac efe a gasglodd atto feibion Ammon, ac Amalec, ac a aeth ac a darawodd Israel; a hwy a feddiannasant ddinas y palmwydd.

14 Felly meibion Israel a wasanaethasant Eglon brenhin Moab ddeunaw mlynedd.

15 Yna meibion Israel a lefasant ar yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a gododd achubwr iddynt; *sef* Ehwd mab Gera, mab Jemini, gwr † llaw-chwith: a meibion Israel a anfonasant anrheg gyd âg ef i Eglon brenhin Moab.

Cylch 1336.

† Heb. *anafus o'i law ddehau.* pen. 20. 16.

16 Ac Ehwd a wnaeth iddo ddagger ddau finiog o gufydd ei hŷd, ac a'i gwregysodd dan ei ddillad, ar ei glun ddehau.

17 Ac efe a ddug yr anrheg i Eglon brenhin Moab. Ac Eglon *oedd* wr tew iawn.

18 A phan ddarfu iddo ef gyflwyno yr anrheg, efe a ollyngodd ymaith y bobl a ddygasai yr anrheg.

19 Ond efe ei hun a drodd oddi wrth y ‖ chwarelau *oedd* yn Gilgal, ac a ddywedodd, Y *mae* i mi air o gyfrinach â thi, O frenhin. Dywedodd yntau, Gosteg. A'r holl rhai oedd yn sefyll yn ei ymyl ef a aethant allan oddi wrtho ef.

‖ Neu, *delwau cerfiedig*

20 Ac Ehwd a ddaeth i mewn atto ef: ac yntau oedd yn eistedd mewn ystafell † hâf; yr hon *oedd* iddo ef ei hunan. A dywedodd Ehwd, Gair oddi wrth DDUW *sydd* gennyf attat ti. Ac efe a gyfododd oddi ar *ei* orseddfa.

† Heb. *ymoeri.* Edrych Amos 3. 15.

21 Ac Ehwd a estynodd ei law aswy,

Cyn CRIST Cylch 1336.

ac a gymmerth y ddager oddi ar ei glun ddehau, ac a'i brathodd hi yn ei botten ef.

22 A'r carn a aeth i mewn ar ol y llafn, a'r brasder a ymgauodd am y llafn, fel na allai dynnu y ddager allan o'i botten; a'r dom a ddaeth allan.

23 Yna Ehwd a aeth allan trwy y cyntedd, ac a gauodd ddrysau yr ystafell arno, ac a'i clôdd.

24 Pan aeth efe ymaith, ei weision a ddaethant: a phan welsant, wele, *fod* drysau yr ystafell yn gloïedig, hwy a ddywedasant, Dïau †esmwythâu ei gorph y mae efe yn yr ystafell hâf.

†Heb. *cuddio ei draed.*

25 A hwy a ddisgwyliasant, nes cywilyddio *o honynt:* ac wele, nid oedd efe yn agori drysau yr ystafell. Yna hwy a gymmerasant agoriad, ac a agorasant: ac wele, eu harglwydd hwy wedi cwympo i lawr yn farw.

26 Ac Ehwd a ddïangodd, tra fuant hwy yn aros; ac efe a aeth y tu hwnt i'r chwarelau, ac a ddïangodd i Seirath.

[h] pen. 6. 34.

27 A phan ddaeth, [h] efe a udganodd mewn udgorn ym mynydd Ephraim: a meibion Israel a ddisgynasant gyd âg ef o'r mynydd, ac yntau o'u blaen hwynt.

28 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Canlynwch fi: canys yr ARGLWYDD a roddodd eich gelynion chwi, *sef* Moab, yn eich llaw chwi. A hwy a aethant i waered ar ei ol ef, ac a ynnillasant rydau yr Iorddonen tu a Moab, ac ni adawsant i neb fyned drwodd.

29 ¶ A hwy a darawsant o'r Moabiaid y pryd hwnnw ynghylch deng mil o wŷr, pawb yn † rymmus, a phawb yn wŷr nerthol; ac ni ddïangodd neb.

†Heb. *freision.*

30 Felly y darostyngwyd Moab y dwthwn hwnnw dan law Israel. A'r wlad a gafodd lonydd bedwar ugain mlynedd.

31 ¶ Ac ar ei ol ef y bu Samgar mab Anath; ac efe a darawodd o'r Philistiaid chwe-channwr [i] âg ‖ irai ychain: yntau hefyd a waredodd Israel.

[i] pen. 5. 6, 8. 1 Sam. 13. 19, 22.

‖ *ierthi.*

PENNOD IV.

1 *Deborah a Barac yn eu gwaredu hwy oddi wrth Jabin a Sisera.* 21 *Jäel yn lladd Sisera.*

Cylch 1316.

A MEIBION Israel a chwanegasant wneuthur drygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD, wedi marw Ehwd.

[a] pen. 2. 14.

2 A'r ARGLWYDD [a] a'u gwerthodd hwynt i law Jabin brenhin Canaan, yr hwn oedd yn teyrnasu yn Hazor: a thywysog ei lu ef *oedd* [b] Sisera; ac efe oedd yn trigo yn Haroseth y cenhedloedd.

Cyn CRIST Cylch 1316.

[b] 1 Sam. 12. 9. Ps. 83. 9.

3 A meibion Israel a lefasant ar yr ARGLWYDD: canys naw can [c] cerbyd haiarn *oedd* ganddo ef; ac efe a orthrymmodd feibion Israel yn dost ugain mlynedd.

[c] pen. 1. 19.

4 ¶ A Deborah y brophwydes, gwraig Lapidoth, y hi oedd yn barnu Israel yr amser hwnnw.

5 Ac yr oedd hi yn trigo dan balmwydden Deborah, rhwng Ramah a Bethel, ym mynydd Ephraim: a meibion Israel a ddeuent i fynu atti hi am farn.

Cylch 1296.

6 A hi a anfonodd, ac a alwodd am [d] Barac mab Abinoam, o Cedes Naphtali; ac a ddywedodd wrtho, Oni orchymynodd ARGLWYDD DDUW Israel, *gan ddywedyd*, Dos, a thynn tu a mynydd Tabor, a chymmer gyd â thi ddeng mil o wŷr, o feibion Naphtali, ac o feibion Zabulon.

[d] Heb. 11. 32.

7 A mi a dynnaf attat, i [e] afon Cison, Sisera tywysog llu Jabin, a'i gerbydau, a'i lïaws; ac a'i rhoddaf ef yn dy law di.

[e] Ps. 83. 9, 10.

8 A Barac a ddywedodd wrthi, Od âi di gyd â mi, minnau a âf; ac onid âi gyd â mi, nid âf.

9 A hi a ddywedodd, Gan fyned yr âf gyd â thi: etto ni bydd gogoniant i ti yn y daith yr wyt yn myned iddi; canys yn llaw gwraig y gwerth yr ARGLWYDD Sisera. A Deborah a gyfododd, ac a aeth gyd â Barac i Cedes.

10 ¶ A Barac a gynnullodd Zabulon a Naphtali i Cedes; ac a aeth i fynu â deng mil o wŷr [f] wrth ei draed: a Deborah a aeth i fynu gyd âg ef.

[f] Edrych 1 Bren. 20. 10.

11 A Heber [g] y Cenead, o feibion [h] Hobab, chwegrwn Moses, a ymneillduasai oddi wrth y Ceneaid, ac a ledasai ei babell hyd wastadedd Zaanaim, yr hwn *sydd* yn ymyl Cedes.

[g] pen. 1. 16.

[h] Num. 10. 29.

12 A mynegasant i Sisera, fyned o Barac mab Abinoam i fynu i fynydd Tabor.

13 A Sisera a † gynnullodd ei holl gerbydau, *sef* naw can cerbyd haiarn, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd âg ef, o Haroseth y cenhedloedd hyd afon Cison.

†Heb. *gasglodd trwy gri.*

14 A Deborah a ddywedodd wrth Barac, Cyfod; canys hwn *yw* y dydd y rhoddodd yr ARGLWYDD Sisera yn dy law di: onid aeth [i] yr ARGLWYDD allan o'th flaen di? Felly Barac a ddisgyn-

[i] 2 Sam. 5. 24. Ps. 68. 7.

Cyn CRIST Cylch 1296.

odd o fynydd Tabor, a deng mil o wŷr ar ei ol.

15 A'r [k] ARGLWYDD a ddrylliodd Sisera, a'i holl gerbydau, a'i holl fyddin â min y cleddyf, o flaen Barac: a Sisera a ddisgynodd oddi ar *ei* gerbyd, ac a ffôdd ar ei draed.

16 Ond Barac a erlidiodd ar ol y cerbydau, ac ar ol y fyddin, hyd Haroseth y cenhedloedd: a holl lu Sisera a syrthiodd ar fin y cleddyf; ni adawyd † un o honynt.

17 Ond Sisera a ffôdd ar ei draed i babell Jäel, gwraig Heber y Cenead: canys *yr oedd* heddwch rhwng Jabin brenhin Hazor a thŷ Heber y Cenead.

18 ¶ A Jäel a aeth i gyfarfod â Sisera; ac a ddywedodd wrtho, Tro i mewn, fy arglwydd, tro i mewn attaf fi; nac ofna. Yna efe a drodd atti i'r babell, a hi a'i gorchuddiodd ef â gwrthban.

19 Ac efe a ddywedodd wrthi, Dïoda fi, attolwg, âg ychydig ddwfr; canys sychedig wyf. Yna hi a agorodd [l] gynnog o laeth, ac a'i dïododd ef, ac a'i gorchuddiodd.

20 Dywedodd hefyd wrthi, Saf *wrth* ddrws y babell; ac os daw neb i mewn, a gofyn i ti, a dywedyd, A oes yma neb? yna dywed dithau, Nac *oes*.

21 Yna Jäel gwraig Heber a gymmerth hoel o'r babell, ac a gymmerodd forthwyl yn ei llaw, ac a aeth i mewn atto ef yn ddistaw, ac a bwyodd yr hoel yn ei arlais ef, ac a'i gwthiodd i'r ddaear (canys yr oedd efe yn cysgu, ac yn lluddedig) ac *felly* y bu efe farw.

22 Ac wele, a Barac yn erlid Sisera, Jäel a aeth i'w gyfarfod ef; ac a ddywedodd wrtho, Tyred, a mi a ddangosaf i ti y gwr yr wyt ti yn ei geisio. Ac efe a ddaeth i mewn atti; ac wele, Sisera yn gorwedd yn farw, a'r hoel yn ei arlais.

23 Felly y darostyngodd DUW y dwthwn hwnnw Jabin brenhin Canaan o flaen meibion Israel.

24 A llaw meibion Israel a † lwyddodd, ac a orchfygodd Jabin brenhin Canaan, nes iddynt ddistrywio Jabin brenhin Canaan.

PENNOD V.

Cân Deborah a Barac.

Cylch 1296.

YNA y canodd Deborah a Barac mab Abinoam, y diwrnod hwnnw, gan ddywedyd,

2 Am ddïal dïaleddau Israel, *ac* ymgymmell o'r bobl, bendithiwch yr ARGLWYDD.

3 Clywch, O frenhinoedd; gwrandewch, O dywysogion: myfi, myfi a ganaf i'r ARGLWYDD; canaf *fawl* i ARGLWYDD DDUW Israel.

4 O ARGLWYDD, [a] pan aethost allan o Seir, pan gerddaist o faes Edom, [b] y ddaear a grynodd, a'r nefoedd a ddiferasant, a'r cymmylau a ddefnynasant ddwfr.

5 [c] Y mynyddoedd a doddasant o flaen yr ARGLWYDD, *sef* [d] y Sinai hwnnw, o flaen ARGLWYDD DDUW Israel.

6 Yn nyddiau [e] Samgar mab Anath, yn nyddiau [f] Jäel, [g] y llwybrau a aeth yn anhygyrch, a'r fforddolion a gerddasant lwybrau ceimion.

7 Y maes-drefi a ddarfuant yn Israel: darfuant, nes i mi, Deborah, gyfodi; nes i mi gyfodi [h] yn fam yn Israel.

8 Dewisasant dduwiau newyddion; yna rhyfel *oedd* yn y pyrth: [i] a welwyd tarian na gwaywffon ym mysg deugain mil yn Israel?

9 Fy nghalon *sydd* tu ag at ddeddfwyr Israel, y rhai fu ewyllysgar ym mhlith y bobl. Bendithiwch yr ARGLWYDD.

10 [k] Y rhai sydd yn marchogaeth ar asenod gwŷnion, y rhai sydd yn eistedd mewn barn, ac yn rhodio ar hyd y ffordd, ‖ lleferwch.

11 *Y rhai a waredwyd* rhag trwst y saethyddion yn y lleoedd y tynnir dwfr; yno yr adroddant gyfiawnderau yr ARGLWYDD, cyfiawnderau *tu ag at* y trefydd yn Israel: yna pobl yr ARGLWYDD a ânt i waered i'r pyrth.

12 Deffro, deffro, Deborah; deffro, deffro, traetha gân: cyfod, Barac, a chaeth-gluda dy gaeth-glud, O fab Abinoam.

13 Yna y gwnaeth i'r hwn a adewir lywodraethu ar bendefigion y bobl: yr ARGLWYDD a roddes i mi lywodraeth ar gedyrn.

14 O Ephraim *yr oedd* eu gwreiddyn hwynt yn erbyn Amalec; ar dy ol di, Benjamin, ym mysg dy bobl: y deddfwyr a ddaeth i waered o Machir, † yr ysgrifenyddion o Zabulon.

15 A thywysogion Issachar *oedd* gyd â Deborah; ïe, Issachar, a [l] Barac: efe a anfonwyd ar ei draed i'r dyffryn; ‖ am neillduaeth Reuben *yr oedd* mawr ofal calon.

Cyn CRIST Cylch 1296.

[a] Deut. 4. 11. a 33. 2.
[b] Deut. 32. 2. Ps. 68. 8. Es. 64. 3. Hab. 3. 3.
[c] Ps. 97. 5.
[d] Exod. 19. 18.
[e] pen. 3. 31.
[f] pen. 4. 17.
[g] Lef. 26. 22. 2 Chron. 15. 5. Es. 33. 8. Galar. 1. 4. a 4. 18.
[h] Es. 49. 23.
[i] Felly 1 Sam. 13. 19, 22. pen. 4. 3.
[k] pen. 10. 4. a 12. 14.
‖ Neu, *myfyriwch.*
†Heb. *y rhai a dynnant â phin.*
[l] pen. 4. 14.
‖ Neu, *yn.*

[k] Ps. 83. 9, 10.
†Heb. *hyd yn un.*
[l] pen. 5. 25.
†Heb. *gan fyned a aeth, ac a fu dost yn erbyn Jabin.*

Cyn CRIST Cylch 1296.

16 Paham yr arhosaist rhwng y corlannau, i wrando brefiadau y defaid? ‖am neillduaeth Reuben *yr oedd* mawr ofal calon.

‖ Neu, *yn.*

17 Gilead a drigodd o'r tu hwnt i'r Iorddonen: a phaham yr erys Dan mewn llongau? Aser a drigodd wrth ‖borthladd y môr, ac a arhosodd ar ei ‖adwyau.

‖ Neu, *lann.*

‖ Neu, *aberoedd.*

18 Pobl [m] Zabulon a †roddes eu heinioes i farw; felly Naphtali ar uchelfannau y maes.

[m] pen. 4. 10.

† Heb. *ddirmygasant.*

19 Y brenhinoedd a ddaethant, *ac* a ymladdasant; yna brenhinoedd Canaan a ymladdasant yn Taanach, wrth ddyfroedd Megìdo: ni chymmerasant elw o arian.

20 O'r nefoedd yr ymladdasant; y sêr yn eu †graddau a ymladdodd yn erbyn Sisera.

† Heb. *llwybrau.*

21 Afon Cison a'u hysgubodd hwynt; yr hen afon, yr afon Cison: fy enaid, ti a sethraist gadernid.

22 Yna y drylliodd carnau y meirch gan garlammau, carlammau ei gryfion ef.

23 Melldigwch Meroz (eb angel yr ARGLWYDD) gan felldigo melldigwch ei thrigolion: am [n] na ddaethant yn gynnorthwy i'r ARGLWYDD, yn gynnorthwy i'r ARGLWYDD yn erbyn y cedyrn.

[n] Neh. 3. 5.

24 Bendithier [o] Jäel, gwraig Heber y Cenead, goruwch gwragedd; bendithier *hi* goruwch gwragedd yn y babell.

[o] pen. 4. 17.

25 Dwfr a geisiodd efe, llaeth a roddes hithau: mewn phïol ardderchawg y dug hi ymenyn.

26 Ei llaw a estynodd hi at yr hoel, a'i llaw ddehau at forthwyl y gweithwyr: a hi a †bwyodd Sisera, ac a dorrodd ei ben ef; gwanodd hefyd, a thrywanodd ei arlais ef.

† Heb. *forthwyliodd.*

27 Wrth ei thraed yr ymgrymmodd efe; syrthiodd, gorweddodd: wrth ei thraed yr ymgrymmodd efe, y syrthiodd: lle yr ymgrymmodd, yno y syrthiodd yn †farw.

† Heb. *ddistrywiedig.*

28 Mam Sisera a edrychodd trwy ffenestr, ac a waeddodd trwy y dellt, Paham yr oeda ei gerbyd ddyfod? paham yr arafodd olwynion ei gerbydau?

29 Ei harglwyddesau doethion a'i hattebasant; hithau hefyd a †attebodd iddi ei hun,

† Heb. *ddychwelodd eiriau atti ei hun.*

30 [p] Oni chawsant hwy? oni rannasant yr anrhaith, llangces *neu* ddwy i bob †gwr? anrhaith o *wisgoedd* symmudliw i Sisera, anrhaith o wnïadwaith symmudliw, symmudliw o wnïadwaith o'r ddeutu, *cymhwys* i yddfau yr †anrheithwyr?

[p] Exod. 15. 9.

† Heb. *pen?*

31 Felly y darfyddo am dy holl elynion, O ARGLWYDD: a *bydded* y rhai a'i hoffant ef [q] fel yr haul yn myned rhagddo yn ei rym. A'r wlad a gafodd lonydd ddeugain mlynedd.

[q] 2 Sam. 23. 4.

PENNOD VI.

1 *Midian yn gorthrymmu yr Israeliaid am eu pechod.* 8 *Prophwyd yn eu ceryddu hwynt.* 11 *Angel yn anfon Gedëon i'w gwaredu hwynt.* 21 *Tân yn ysu anrheg Gedëon.* 24 *Gedëon yn bwrw i lawr allor Baal, ac yn offrymmu aberth ar yr allor Jehofah-shalom.* 31 *Joas yn amddiffyn ei fab, ac yn ei alw ef Jerubbaal.* 33 *Llu Gedëon,* 36 *a'i arwyddion.*

Cyn CRIST Cylch 1296.

† Heb. *anrhaith.*

AMEIBION Israel a wnaethant ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn llaw [a] Midian saith mlynedd.

Cylch 1256.

[a] Hab. 3. 7.

2 A llaw Midian a orthrechodd Israel: *a* rhag y Midianiaid meibion Israel a wnaethant iddynt [b] y llochesau *sydd* yn y mynyddoedd, a'r ogofëydd, a'r amddiffynfäoedd.

[b] 1 Sam. 13. 6.

3 A phan hauasai Israel, yna Midian a ddaeth i fynu, ac Amalec, a meibion y dwyrain; hwy a ddaethant i fynu yn eu herbyn hwy:

4 Ac a wersyllasant yn eu herbyn hwynt, ac a ddinystriasant gnwd y ddaear, hyd oni ddelych i Gazah; ac ni adawsant ddim ymborth yn Israel, na ‖dafad, nac eidion, nac asyn.

‖ Neu, *gafr.*

5 Canys hwy a ddaethant i fynu â'u hanifeiliaid, ac â'u pebyll, a daethant fel locustiaid o amldra; *ac* nid *oedd* rifedi arnynt hwy, nac ar eu camelod: a hwy a ddaethant i'r wlad i'w distrywio hi.

6 Ac Israel a aeth yn dlawd iawn o achos y Midianiaid: a meibion Israel a lefasant ar yr ARGLWYDD.

Cylch 1249.

7 ¶ A phan lefodd meibion Israel ar yr ARGLWYDD oblegid y Midianiaid,

8 Yr ARGLWYDD a anfonodd brophwydwr at feibion Israel, yr hwn a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD DDUW Israel; Myfi a'ch dygais chwi i fynu o'r Aipht, ac a'ch arweiniais chwi o dŷ y caethiwed;

9 Ac a'ch gwaredais chwi o law yr Aiphtiaid, ac o law eich holl orthrymwyr; gyrrais hwynt allan o'ch blaen chwi, a rhoddais eu tir hwynt i chwi:

10 A dywedais wrthych, Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi; [c] nac ofnwch dduwiau yr Amoriaid, y rhai yr ydych yn

[c] 2 Bren. 17. 35, 38. Jer. 10. 2.

Cyn CRIST Cylch 1249.

trigo yn eu gwlad: ond ni wrandawsoch ar fy llais i.

11 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a ddaeth ac a eisteddodd dan dderwen *oedd* yn Ophrah, yr hon *oedd eiddo* Joas yr [d]Abi-ezriad: a [e]Gedëon ei fab ef oedd yn dyrnu gwenith wrth y gwinwrŷf, †i'*w* guddio rhag y Midianiaid.

12 Ac angel yr ARGLWYDD a ymddangosodd iddo ef, ac a ddywedodd wrtho, Yr ARGLWYDD *sydd* gyd â thi, *wr* cadarn nerthol.

13 A Gedëon a ddywedodd wrtho, O fy arglwydd, [f]od yw yr ARGLWYDD gyd â ni, paham y digwyddodd hyn oll i ni? a pha le *y mae* ei holl ryfeddodau ef, y rhai a fynegodd ein tadau i ni, gan ddywedyd, Oni ddug yr ARGLWYDD ni i fynu o'r Aipht? Ond yn awr yr ARGLWYDD a'n gwrthododd ni, ac a'n rhoddodd i law y Midianiaid.

14 A'r ARGLWYDD a edrychodd arno ef, ac a ddywedodd, [g]Dos yn dy rymusdra yma; a thi a waredi Israel o law y Midianiaid: oni anfonais i dydi?

15 Dywedodd yntau wrtho ef, O fy arglwydd, pa fodd y gwaredaf fi Israel? Wele, [h]†fy nheulu yn dlawd ym Manasseh, a minnau yn lleiaf yn nhŷ fy nhad.

16 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Dïau y byddaf fi gyd â thi; a thi a darewi y Midianiaid fel un gwr.

17 Ac efe a ddywedodd wrtho, O chefais yn awr ffafr yn dy olwg, gwna erof fi arwydd mai ti sydd yn llefaru wrthyf.

18 Na chilia, attolwg, oddi yma, hyd oni ddelwyf attat, ac oni [i]ddygwyf ‖fy anrheg, a'i gosod ger dy fron. Dywedodd yntau, Myfi a arhosaf nes i ti ddychwelyd.

19 A Gedëon a aeth i mewn, ac a barottôdd fynn gafr, ac ephah o beilliaid yn fara croyw: y cig a osododd efe mewn basged, a'r isgell a osododd efe mewn crochan; ac a'*i* dug atto ef dan y dderwen, ac a'*i* cyflwynodd.

20 Ac angel DUW a ddywedodd wrtho, Cymmer y cig, a'r bara croyw, a gosod ar y graig hon, a [k]thywallt yr isgell. Ac efe a wnaeth felly.

21 ¶ Yna angel yr ARGLWYDD a estynodd flaen y ffon *oedd* yn ei law, ac a gyffyrddodd â'r cig, ac â'r bara croyw: a'r tân [l]a ddyrchafodd o'r graig, ac a ysodd y cig, a'r bara croyw. Ac angel yr ARGLWYDD a aeth ymaith o'i olwg ef.

22 A phan welodd Gedëon mai angel yr ARGLWYDD *oedd* efe, y dywedodd Gedëon, Och, O ARGLWYDD DDUW! [m]o herwydd i mi weled angel yr ARGLWYDD wyneb yn wyneb.

23 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Tangnefedd i ti: nac ofna; ni byddi farw.

24 Yna Gedëon a adeiladodd yno allor i'r ARGLWYDD, ac a'i galwodd ‖Jehofah-shalom: hyd y dydd hwn *y mae* hi etto yn Ophrah *eiddo* yr Abi-esriaid.

25 ¶ A'r noson honno y dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Cymmer y bustach *sydd* eiddo dy dad, ‖sef yr ail bustach saith mlwydd oed; a bwrw i lawr allor Baal yr hon *sydd* eiddo dy dad, a [n]thorr i lawr y llwyn *sydd* yn ei hymyl hi:

26 Ac adeilada allor i'r ARGLWYDD dy DDUW ar ben y †graig hon, ‖yn y lle trefnus; a chymmer yr ail bustach, ac offrymma boeth-offrwm â choed y llwyn, yr hwn a dorri di.

27 Yna Gedëon a gymmerodd ddengwr o'i weision, ac a wnaeth fel y llefarasai yr ARGLWYDD wrtho: ac o herwydd ei fod yn ofni teulu ei dad, a gwŷr y ddinas, fel nas gallai wneuthur *hyn* liw dydd, efe a'*i* gwnaeth liw nos.

28 ¶ A phan gyfododd gwŷr y ddinas y bore, *yna* wele, allor Baal wedi ei bwrw i lawr, a'r llwyn yr hwn *oedd* yn ei hymyl wedi ei dorri, a'r ail bustach wedi ei offrymmu ar yr allor a adeiladasid.

29 A dywedodd pawb wrth eu gilydd, Pwy a wnaeth y peth hyn? Ac wedi iddynt ymofyn a chwilio, y dywedasant, Gedëon mab Joas a wnaeth y peth hyn.

30 Yna gwŷr y ddinas a ddywedasant wrth Joas, Dwg allan dy fab, fel y byddo marw: am iddo fwrw i lawr allor Baal, ac am iddo dorri y llwyn *oedd* yn ei hymyl hi.

31 A Joas a ddywedodd wrth y rhai oll a oeddynt yn sefyll yn ei erbyn ef, A ddadleuwch chwi dros Baal? ai chwi a'i ceidw ef? yr hwn a ddadleuo drosto ef, bydded farw y bore hwn: os Duw *yw* efe, dadleued drosto ei hun, am fwrw ei allor ef i lawr.

32 Ac efe a'i galwodd ef y dwthwn hwnnw [o]Jerubbaal; gan ddywedyd, Dadleued Baal drosto ei hun, am fwrw ei allor i lawr.

33 ¶ Yna y Midianiaid oll, a'r Amaleciaid, a meibion y dwyrain, a gasgl-

Cyn CRIST Cylch 1249.

[d] Jos. 17. 2.
[e] Heb. 11. 32.
†Heb. *i beri iddo ddiange.*
[f] Deut. 31. 17.
[g] 1 Sam. 12. 11. Heb. 11. 32.
[h] Edrych 1 Sam. 9. 21.
†Heb. *mi sydd waelaf:* Gwel Exod. 18. 21. Mic. 5. 2.
[i] pen. 13. 15.
‖Neu, *fy mwyd-offrwm.*
[k] Edrych 1 Bren. 18. 33, 34.
[l] Lef. 9. 24.
[m] Gen. 16. 13. Exod. 33. 20. pen. 13. 22.
‖Hynny yw, *Yr Arglwydd a roddo heddwch:* Edrych Exod. 17. 15. Jer. 33. 16. Ezec. 48. 35.
‖Neu, *a'r ail.*
[n] Exod. 34. 13. Deut. 7. 5.
†Heb. *cadarnle hwn.*
‖Neu, *mewn modd.*
[o] 2 Sam. 11. 21, *Jerubbeseth.*

Cyn CRIST Cylch 1249.

wyd ynghyd, ac a aethant drosodd, ac a wersyllasant yn nyffryn Jezreel.

34 Ond [p] yspryd yr ARGLWYDD a †ddaeth ar Gedëon; ac efe [q] a udganodd mewn udgorn, ac Abïezer a †aeth ar ei ol ef.

35 Ac efe a anfonodd genhadau trwy holl Manasseh, yr hwn hefyd a'i canlynodd ef: anfonodd hefyd genhadau i Aser, ac i Zabulon, ac i Naphtali; a hwy a ddaethant i fynu i'w cyfarfod hwynt.

36 ¶ A Gedëon a ddywedodd wrth DDUW, O gwaredi di Israel trwy fy llaw i, megis y lleferaist;

37 Wele fi yn gosod cnu o wlan yn y llawr-dyrnu: os gwlith a fydd ar y cnu yn unig, a sychder ar yr holl ddaear; yna y caf wybod y gwaredi di Israel trwy fy llaw i, fel y lleferaist.

38 Ac felly y bu: canys cyfododd yn fore drannoeth, ac a syppiodd y cnu ynghyd, ac a wasgodd wlith o'r cnu, lonaid phïol o ddwfr.

39 A Gedëon a ddywedodd wrth DDUW, [r] Na lidied dy ddigllonedd i'm herbyn, a mi a lefaraf unwaith etto. Profaf yn awr, y waith hon yn unig, trwy y cnu: bydded, attolwg, sychder ar y cnu yn unig, ac ar yr holl ddaear bydded gwlith.

40 A DUW a wnaeth felly y noson honno: canys yr oedd sychder ar y cnu yn unig, ac ar yr holl ddaear yr oedd gwlith.

PENNOD VII.

7 *Dwyn llu Gedëon o ddeuddeng mil ar hugain i dri chant.* 13 *Ei gysuro trwy freuddwyd, a dehongliad y dorth haidd.* 16 *Ei ddyfais ynghylch yr udgyrn a'r lampau mewn piserau.* 25 *Yr Ephraimiaid yn dal Oreb a Zeeb.*

[a] YNA Jerubbaal ([a] hwnnw *yw* Gedëon) a gyfododd yn fore, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd âg ef, ac a wersyllasant wrth ffynnon Harod: a gwersyll y Midianiaid oedd o du y gogledd iddynt, wrth fryn Moreh, yn y dyffryn.

2 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Gedëon, Rhy lïosog yw y bobl *sydd* gyd â thi, i mi i roddi y Midianiaid yn eu dwylaw; rhag i Israel ymogoneddu i'm herbyn, gan ddywedyd, Fy llaw fy hun a'm gwaredodd.

3 Am hynny, yn awr, cyhoedda lle y clywo y bobl, gan ddywedyd, [b] Yr hwn *sydd* ofnus ac arswydus, dychweled ac ymadawed y bore o fynydd Gilead. A dychwelodd o'r bobl ddwy fil ar hugain, a deng mil a arosasant.

4 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Gedëon, Etto *y mae* gormod o bobl. Dwg hwynt i waered at y dyfroedd, a mi a'u profaf hwynt yno i ti: ac am yr hwn y dywedwyf wrthyt, Hwn a â gyd â thi, eled hwnnw gyd â thi; ac am bwy bynnag y dywedwyf wrthyt, Hwn nid â gyd â thi, nac eled hwnnw gyd â thi.

5 Felly efe a ddygodd y bobl i waered at y dyfroedd. A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Gedëon, Pob un a lepio â'i dafod o'r dwfr fel y llepio ci, gosod ef o'r neilldu; a phob un a ymgrymmo ar ei liniau i yfed.

6 A rhifedi y rhai a godasant *y dwfr* â'u llaw at eu genau, oedd dri channwr: a'r holl bobl eraill a ymgrymmasant ar eu gliniau i yfed dwfr.

7 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Gedëon, Trwy y tri channwr a lepiasant *y dwfr*, y gwaredaf chwi, ac y rhoddaf y Midianiaid yn dy law di: ac eled yr holl bobl *eraill* bob un i'w fangre ei hun.

8 Felly y bobl a gymmerasant fwyd yn eu dwylaw, a'u hudgyrn; a *Gedëon* a ollyngodd ymaith holl wŷr Israel, pob un i'w babell, a'r tri channwr a attaliodd efe: a gwersyll y Midianiaid oedd oddi tanodd iddo yn y dyffryn.

9 ¶ A'r noson honno y dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef, Cyfod, dos i waered i'r gwersyll; canys mi a'i rhoddais yn dy law di.

10 Ac od wyt yn ofni myned i waered, dos di a Phurah dy langc i waered i'r gwersyll.

11 A chei glywed beth a ddywedant; fel yr ymnertho wedi hynny dy ddwylaw, ac yr elych i waered i'r gwersyll. Yna efe a aeth i waered, a Phurah ei langc, i gwrr y † rhai arfogion *oedd* yn y gwersyll.

12 A'r Midianiaid, a'r Amaleciaid, a [c] holl feibion y dwyrain, oedd yn gorwedd yn y dyffryn fel locustiaid o amldra; a'u camelod *oedd* heb rif, fel y tywod *sydd* ar fin y môr o amldra.

13 A phan ddaeth Gedëon, wele, wr yn mynegi i'w gyfaill freuddwyd, ac yn dywedyd, Wele, breuddwyd a freuddwydiais; ac wele, dorth o fara haidd yn ymdreiglo i wersyll y Midianiaid, a hi a ddaeth hyd at babell, ac a'i tarawodd fel y syrthiodd, a hi a'i hymchwelodd, fel y syrthiodd y babell.

Cyn CRIST Cylch 1249.

[p] 1 Chron. 12. 18. 2 Chron. 24. 20.
† Heb. *wisgodd am.*
[q] Num. 10. 3. pen. 3. 27.
‖ Heb. *alwyd.*
[r] Gen. 18. 32.
[a] pen. 6. 32.
[b] Deut. 20. 8.
† Heb. *pumpiau.*
[c] pen. 6. 5, 33. a 8. 10.

Cyn CRIST Cylch 1249.

14 A'i gyfaill a attebodd ac a ddywedodd, Nid *yw* hyn ddim ond cleddyf Gedëon mab Joas, gwr o Israel: Duw a roddodd Midian a'i holl fyddin yn ei law ef.

15 ¶ A phan glybu Gedëon adroddiad y breuddwyd, a'i †ddirnad, efe a addolodd, ac a ddychwelodd i wersyll Israel; ac a ddywedodd, Cyfodwch: canys rhoddodd yr Arglwydd fyddin y Midianiaid yn eich llaw chwi.

† Heb. *dorriad.*

16 Ac efe a rannodd y tri channwr *yn* dair byddin, ac a roddodd udgyrn yn llaw pawb o honynt, a phiserau gwag, a ‖ lampau y'nghanol y piserau.

‖ Neu, *thewynion.*

17 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Edrychwch arnaf fi, a gwnewch yr un ffunud: ac wele, pan ddelwyf i gwrr y gwersyll, yna fel y gwnelwyf fi, gwnewch chwithau.

18 Pan udganwyf fi mewn udgorn, myfi a'r holl rai *sydd* gyd â mi, udgenwch chwithau mewn udgyrn o amgylch yr holl wersyll, a dywedwch, *Cleddyf* yr Arglwydd, a Gedëon.

19 ¶ Felly Gedëon a ddaeth i mewn, a'r cannwr *oedd* gyd âg ef, i gwrr y gwersyll, yn nechre y wyliadwriaeth ganol, a'r gwylwyr wedi eu newydd osod, ac a udganasant mewn udgyrn, ac a ddrylliasant y piserau *oedd* yn eu dwylaw.

20 A'r tair byddin a udganasant mewn udgyrn, ac a ddrylliasant y piserau, ac a ddaliasant y lampau yn eu llaw aswy, a'r udgyrn yn eu llaw ddehau i udganu: a hwy a lefasant, Cleddyf yr Arglwydd, a Gedëon.

21 A safasant bob un yn ei le, o amgylch y gwersyll: a'r holl wersyll a redodd, ac a waeddodd, ac a ffôdd.

22 A'r tri chant [d] a udganasant âg udgyrn; a'r [e] Arglwydd a osododd gleddyf [f] pob un yn erbyn eu gilydd, trwy yr holl wersyll: felly y gwersyll a ffôdd hyd Beth-sittah, ‖ yn Sererath, hyd fin Abel-meholah, hyd Tabbath.

[d] Jos. 6. 4, 16, 20. Edrych 2 Cor. 4. 7.
[e] Ps. 83. 9. Es. 9. 4.
[f] 1 Sam. 14. 20. 2 Chron. 20. 23.

23 A gwŷr Israel a ymgasglasant, o Naphtali, ac o Aser, ac o holl Manasseh, ac a erlidiasant ar ol y Midianiaid.

‖ Neu, *tu a.*

24 ¶ A Gedëon a anfonodd genhadau trwy holl fynydd Ephraim, gan ddywedyd, Deuwch i waered yn erbyn y Midianiaid, ac achubwch o'u blaen hwynt y dyfroedd hyd Beth-barah a'r Iorddonen: a holl wŷr Ephraim a ymgasglasant, ac a ynnillasant y dyfroedd hyd Beth-barah a'r Iorddonen.

25 A daliasant [g] ddau o dywysogion Midian, Oreb a Zeeb; a lladdasant Oreb ar graig Oreb, a lladdasant Zeeb wrth winwrŷf Zeeb, ac a erlidiasant Midian, ac a ddygasant bennau Oreb a Zeeb at Gedëon, i'r tu arall i'r Iorddonen.

Cyn CRIST Cylch 1249.

[g] Ps. 83. 11. Es. 10. 26.

PENNOD VIII.

1 *Gedëon yn llonyddu gwŷr Ephraim.* 4 *Succoth a Phenuel yn gwrthod porthi llu Gedëon.* 10 *Dala Zebah a Salmunna.* 16, 17 *Dinystr Succoth a Phenuel.* 21 *Gedëon yn dial marwolaeth ei frodyr ar Zebah a Salmunna;* 23 *yn gwrthod llywodraethu.* 27 *Ei ephod ef yn achos o ddelwaddoliaeth.* 28 *Goresgyn Midian.* 30 *Plant Gedëon, a'i farwolaeth.* 33 *Gau-ddduwiaeth ac anniolchgarwch yr Israeliaid.*

A [a] GWYR Ephraim a ddywedasant wrtho ef, †Paham y gwnaethost y peth hyn â ni, heb alw arnom ni pan aethost i ymladd yn erbyn y Midianiaid? A hwy a'i dwrdiasant ef yn † dost.

[a] Edrych pen. 12. 1. 2 Sam. 19. 41.
† Heb. *Pa beth yw hyn a wnaethost â ni?*

2 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Beth a wneuthum i yn awr wrth *a wnaethoch* chwi? Onid gwell *yw* lloffiad grawnwin Ephraim, nâ chasgliad grawnwin Abïezer?

† Heb. *gryf.*

3 Duw a roddodd yn eich llaw chwi dywysogion Midian, Oreb a Zeeb: a pheth a allwn i ei wneuthur wrth *a wnaethoch* chwi? Yna yr arafodd eu †dig hwynt tu ag atto ef, pan lefarodd efe y gair hwn.

† Heb. *hyspryd.*

4 ¶ A daeth Gedëon i'r Iorddonen; *ac* a aeth drosti hi, efe a'r tri channwr *oedd* gyd âg ef, yn ddiffygiol, ac etto yn *eu* herlid *hwy.*

5 Ac efe a ddywedodd wrth wŷr Succoth, Rhoddwch, attolwg, dorthau o fara i'r bobl sydd i'm canlyn i: canys lluddedig ydynt hwy; a minnau yn erlid ar ol Zebah a Salmunna, brenhinoedd Midian.

6 ¶ A dywedodd tywysogion Succoth, *A yw* llaw Zebah a Salmunna yn awr yn dy law di, fel [b] y rhoddem ni fara i'th lu di?

[b] Edrych 1 Sam. 25. 11.

7 A dywedodd Gedëon, O herwydd hynny, pan roddo yr Arglwydd Zebah a Salmunna yn fy llaw i, yna y † drylliaf eich cnawd chwi â drain yr anialwch, ac â mïeri.

† Heb. *dyrnaf.*

8 Ac efe a aeth i fynu oddi yno i Penuel, ac a lefarodd wrthynt hwythau yn yr un modd. A gwŷr Penuel a'i hattebasant ef fel yr attebasai gwŷr Succoth.

9 Ac efe a lefarodd hefyd wrth wŷr Penuel, gan ddywedyd, Pan ddychwelwyf

Cyn CRIST Cylch 1249.

mewn heddwch, mi a ddistrywiaf y tŵr yma.

10 ¶ A Zebah a Salmunna *oedd* yn Carcor, a'u lluoedd gyd â hwynt, yng nghylch pymtheng mil, yr hyn oll a adawsid o holl fyddin meibion y dwyrain: canys lladdwyd cant ac ugain mil o wŷr yn tynnu cleddyf.

11 ¶ A Gedëon a aeth i fynu ar hyd ffordd y rhai oedd yn trigo mewn pebyll, o'r tu dwyrain i [e] Nobah a Jogbehah; ac efe a darawodd y fyddin: canys y fyddin oedd ‖ ysgafala.

12 A Zebah a Salmunna a ffoisant: ac efe a erlidiodd ar eu hol hwynt; ac [d] a ddaliodd ddau frenhin Midian, Zebah a Salmunna, ac a † darfodd yr holl lu.

13 ¶ A Gedëon mab Joas a ddychwelodd o'r rhyfel cyn *codi* yr haul.

14 Ac efe a ddaliodd langc o wŷr Succoth, ac a ymofynodd âg ef. Ac ynṭau a ysgrifenodd iddo dywysogion Succoth, a'r henuriaid; *sef* dau wr ar bymtheg a thriugain.

15 Ac efe a ddaeth at wŷr Succoth, ac a ddywedodd, Wele, Zebah a Salmunna, *trwy* y rhai y dannodasoch i mi, gan ddywedyd, *A ydyw* llaw Zebah a Salmunna yn awr yn dy law di, fel y rhoddem fara i'th wŷr lluddedig?

16 Ac efe a gymmerth henuriaid y ddinas, a drain yr anialwch, a mïeri, ac a † ddysgodd wŷr Succoth â hwynt.

17 Tŵr [e] Penuel hefyd a ddinystriodd efe, ac a laddodd wŷr y ddinas.

18 ¶ Yna efe a ddywedodd wrth Zebah a Salmunna, Pa fath wŷr *oedd* y rhai a laddasoch chwi yn Tabor? A hwy a ddywedasant, Tebyg i ti, *pob un* o ddull meibion brenhin.

19 Ac efe a ddywedodd, Fy mrodyr, meibion fy mam, *oeddent* hwy: *fel* mai byw yr ARGLWYDD, pe gadawsech hwynt yn fyw, ni laddwn chwi.

20 Ac efe a ddywedodd wrth Jether ei gyntaf-anedig, Cyfod, lladd hwynt. Ond ni thynnai y llangc ei gleddyf: o herwydd efe a ofnodd, canys bachgen *oedd* efe etto.

21 Yna y dywedodd Zebah a Salmunna, Cyfod di, a rhuthra i ni: canys fel *y byddo* gwr, *felly y bydd* ei rym. A Gedëon a gyfododd, ac a laddodd Zebah a Salmunna, ac a gymmerth y ‖ colerau *oedd* am yddfau eu camelod hwynt.

22 ¶ A gwŷr Israel a ddywedasant wrth Gedëon, Arglwyddiaetha arnom ni, tydi, a'th fab, a mab dy fab hefyd: canys gwaredaist ni o law Midian.

23 A Gedëon a ddywedodd wrthynt, Ni arglwyddiaethaf fi arnoch, ac ni arglwyddiaetha fy mab arnoch, *eithr* [f] yr ARGLWYDD a arglwyddiaetha arnoch.

24 Dywedodd Gedëon hefyd wrthynt, Gofynaf ddymuniad gennych, ar roddi o bob un o honoch i mi glust-dlysau ei ysglyfaeth: canys clust-dlysau aur *oedd* ganddynt hwy, o herwydd mai Ismaeliaid oeddynt hwy.

25 A dywedasant, Gan roddi y rhoddwn *hwynt*. A lledasant *ryw* wisg, a thaflasant yno bob un glust-dlws ei ysglyfaeth.

26 A phwys y clust-dlysau aur a ofynasai efe, oedd fil a saith gant *o siclau* aur; heb law y ‖ colerau a'r arogl-bellenau, a'r gwisgoedd porphor, y rhai *oedd* am frenhinoedd Midian; ac heb law y tyrch *oedd* am yddfau eu camelod hwynt.

27 A Gedëon [g] a wnaeth o honynt ephod, ac a'i gosododd yn ei ddinas ei hun Ophrah: a holl Israel a butteiniasant ar ei hol hi yno: a bu *hynny* yn dramgwydd i Gedëon, ac i'w dŷ.

28 ¶ Felly y darostyngwyd Midian o flaen meibion Israel, fel na chwanegasant godi eu pennau. A'r wlad a gafodd lonydd ddeugain mlynedd yn nyddiau Gedëon.

29 ¶ A Jerubbaal mab Joas a aeth, ac a drigodd yn ei dŷ ei hun.

30 Ac i Gedëon yr oedd deng mab a thriugain, a ddaethai † o'i gorph ef: canys gwragedd lawer oedd iddo ef.

31 A'i ordderchwraig ef, yr hon *oedd* yn Sichem, a ymddûg hefyd iddo fab: ac efe a osododd ei enw ef yn Abimelech.

32 ¶ Felly Gedëon mab Joas a fu farw mewn oedran têg, ac a gladdwyd ym meddrod Joas ei dad, yn Ophrah yr Abi-esriaid.

33 A phan fu farw Gedëon, yna meibion Israel a ddychwelasant, ac a butteiniasant ar ol Baalim; ac a wnaethant Baal-berith yn dduw iddynt.

34 Felly meibion Israel ni chofiasant yr ARGLWYDD eu DUW, yr hwn a'u gwaredasai hwynt o law eu holl elynion o amgylch;

35 Ac ni wnaethant garedigrwydd â thŷ Jerubbaal, *sef* Gedëon, yn ol yr holl ddaioni a wnaethai efe i Israel.

[e] Num. 32. 35, 42.

‖ *ddïfraw.*

[d] Ps. 83. 11.

† Heb. *frawychodd.*

† Heb. *wnaeth i wŷr Succoth adnabod.*

[e] 1 Bren. 12. 25.

‖ Neu, *lloerdlysau.*

Cyn CRIST Cylch 1249.

[f] 1 Sam. 8. 7. a 10. 19. a 12. 12.

‖ Neu, *perdlysau.*

[g] pen. 17. 5.

† Heb. *yn myned allan o'i forddwyd.*

Cylch 1209.

PENNOD IX.

Cyn CRIST Cylch 1209.

1 *Abimelech, trwy gyd-fwriadu â gwŷr Sichem, a lladd ei frodyr, yn myned yn frenhin.* 7 *Jotham, trwy ddammeg, yn eu ceryddu, ac yn rhag-fynegi eu cwymp hwy.* 26 *Gaal yn cyd-fwriadu â'r Sichemiaid yn ei erbyn ef.* 30 *Zebul yn datguddio eu bwriad hwy.* 45 *Abimelech yn eu gorchfygu hwynt, ac yn hau y ddinas â halen:* 49 *yn llosgi amddiffynfa duw Berith.* 53 *Ei ladd yntau yn Thebez â darn o faen melin.* 57 *Cyflawni melldith Jotham.*

AC Abimelech mab Jerubbaal a aeth i Sichem, at frodyr [a] ei fam, ac a ymddiddanodd â hwynt, ac â holl dylwyth tŷ tad ei fam, gan ddywedyd,

[a] pen. 8. 31.

2 Dywedwch, attolwg, lle y clywo holl wŷr Sichem, Pa un †oreu i chwi, ai arglwyddiaethu arnoch o ddengwr a thriugain, *sef* holl feibion Jerubbaal, ai arglwyddiaethu o un gwr arnoch? cofiwch hefyd mai eich asgwrn a'ch cnawd chwi *ydwyf* fi.

† Heb. *sy dda.*

3 A brodyr ei fam a ddywedasant am dano ef, lle y clybu holl wŷr Sichem, yr holl eiriau hyn: a'u calonnau hwynt a drodd ar ol Abimelech; canys dywedasant, Ein brawd ni *yw* efe.

4 A rhoddasant iddo ddeg a thriugain o arian o dŷ Baal-berith: ac Abimelech a gyflogodd â hwynt [b] oferwyr gwammal, y rhai a aethant ar ei ol ef.

[b] pen. 11. 3.

5 Ac efe a ddaeth i dŷ ei dad i Ophrah, a'a laddodd ei frodyr, meibion Jerubbaal, y *rhai oedd* ddengwr a thriugain, ar un garreg: ond Jotham, mab ieuangaf Jerubbaal, a adawyd; canys efe a ymguddiasai.

6 A holl wŷr Sichem a holl dŷ Milo a ymgasglasant, ac a aethant, ac a urddasant Abimelech yn frenhin, wrth ‖ddyffryn y golofn yr hwn *sydd* yn Sichem.

‖ Neu, *dderwen*: Edrych Jos. 24. 26. Cylch 1209.

7 ¶ A phan fynegasant *hynny* i Jotham, efe a aeth ac a safodd ar ben mynydd Garizim, ac a ddyrchafodd ei lef, ac a waeddodd, dywedodd *hefyd* wrthynt, Gwrandewch arnaf fi, O wŷr Sichem, fel y gwrandawo Duw arnoch chwithau.

8 [c] Y prennau gan fyned a aethant i enneinio brenhin arnynt; a dywedasant wrth yr olew-wydden, Teyrnasa arnom ni.

[c] Edrych 2 Bren. 14. 9.

9 Ond yr olew-wydden a ddywedodd wrthynt, A ymadawaf fi â'm brasder, [d] â'r hwn trwof fi yr anrhydeddant Dduw a dyn, a myned ‖i lywodraethu ar y prennau *eraill?*

[d] Ps. 104. 15.

‖ Neu, *i fynu ac i waered dros.*

10 A'r prennau a ddywedasant wrth y ffigysbren, Tyred di, teyrnasa arnom ni.

11 Ond y ffigysbren a ddywedodd wrthynt, A ymadawaf fi â'm melysdra, ac â'm ffrwyth da, ac a âf fi i lywodraethu ar y prennau *eraill?*

12 Yna y prennau a ddywedasant wrth y winwydden, Tyred di, teyrnasa arnom ni.

13 A'r winwydden a ddywedodd wrthynt hwy, A ymadawaf fi â'm melyswin, [e] yr hwn sydd yn llawenhâu Duw a dyn, a myned i lywodraethu ar y prennau *eraill?*

[e] Ps. 104. 15.

14 Yna yr holl brennau a ddywedasant wrth ‖y fïeren, Tyred di, teyrnasa arnom ni.

‖ Neu, *yr ysgallen.*

15 A'r fïeren a ddywedodd wrth y prennau, Os mewn gwirionedd yr enneiniwch fi yn frenhin arnoch, deuwch *ac* ymddiriedwch yn fy nghysgod i: ac onid ê, [f] eled tân allan o'r fïeren, ac ysed gedrwydd Libanus.

[f] Ezec. 19. 14.

16 Yn awr gan hynny, os mewn gwirionedd a phurdeb y gwnaethoch, yn gosod Abimelech yn frenhin, ac os gwnaethoch yn dda â Jerubbaal, ac â'i dŷ, ac os yn ol haeddedigaeth ei ddwylaw y gwnaethoch iddo:

17 (Canys fy nhad a ymladdodd drostoch chwi, ac a ‖anturiodd ei einioes ym mhell, ac a'ch gwaredodd chwi o law Midian:

‖ Neu, *fwriodd.*

18 A chwithau a gyfodasoch yn erbyn tŷ fy nhad i heddyw, ac a laddasoch ei feibion ef, sef dengwr a thriugain, ar un garreg, ac a osodasoch Abimelech, mab ei law-forwyn ef, yn frenhin ar wŷr Sichem, o herwydd *ei fod* ef yn frawd i chwi)

19 Gan hynny, os mewn gwirionedd a phurdeb y gwnaethoch â Jerubbaal, ac â'i dŷ ef, y dydd hwn; llawenychwch yn Abimelech, a llawenyched yntau ynoch chwithau:

20 Ac onid ê, eled tân allan o Abimelech, ac ysed wŷr Sichem, a thŷ Milo; *hefyd* eled tân allan o wŷr Sichem, ac o dŷ Milo, ac ysed Abimelech.

21 A Jotham a giliodd, ac a ffôdd, ac a aeth ymaith i Beer, ac a drigodd yno, rhag ofn Abimelech ei frawd.

22 ¶ Ac Abimelech a deyrnasodd ar Israel dair blynedd. Cylch 1206.

23 A [g] Duw a ddanfonodd yspryd drwg rhwng Abimelech a gwŷr Sichem; a gwŷr Sichem a aethant yn anghywir i Abimelech:

[g] Edrych 1 Bren. 22. 22. 2 Chron. 10. 15. a 18. 19, &c.

24 Fel y delai y traha *a wnelsid* â

Cyn CRIST Cylch 1206.

deng mab a thriugain Jerubbaal, ac y gosodid eu gwaed hwynt ar Abimelech eu brawd, yr hwn a'u lladdodd hwynt; ac ar wŷr Sichem, y rhai †a'i cynnorthwyasant ef i ladd ei frodyr.

25 A gwŷr Sichem a osodasant iddo ef gynllwynwyr ar ben y mynyddoedd; a hwy a yspeiliasant bawb a'r a oedd yn tramwy heibio iddynt ar hyd y ffordd. A mynegwyd *hynny* i Abimelech.

26 A Gaal mab Ebed a ddaeth, efe a'i frodyr, ac a aethant drosodd i Sichem: a gwŷr Sichem a roisant eu hyder arno.

27 A hwy a aethant i'r meusydd, ac a gasglasant eu gwinllannoedd, ac a sangasant *eu grawnwin,* ac a wnaethant ‖yn llawen, ac a aethant i mewn i dŷ eu duw, ac a fwyttasant ac a yfasant, ac a felldithiasant Abimelech.

28 A Gaal mab Ebed a ddywedodd, Pwy *yw* Abimelech, a phwy *yw* Sichem, fel y gwasanaethem ef? onid mab Jerubbaal *yw efe?* onid Zebul *yw* ei swyddog? gwasanaethwch wŷr Hemor tad Sichem: canys paham y gwasanaethem ni ef?

29 O na byddai y bobl hyn dan fy llaw i, fel y bwriwn ymaith Abimelech! Ac efe a ddywedodd wrth Abimelech, Amlhâ dy lu, a thyred allan.

30 ¶ A phan glybu Zebul, llywodraethwr y ddinas, eiriau Gaal mab Ebed, y †llidiodd ei ddigllonedd ef.

31 Ac efe a anfonodd genhadau at Abimelech †yn ddirgel, gan ddywedyd, Wele, Gaal mab Ebed a'i frodyr wedi dyfod i Sichem; ac wele, hwynt yn cadarnhâu y ddinas i'th erbyn.

32 Gan hynny cyfod yn awr liw nos, ti a'r bobl *sydd* gyd â thi, a chynllwyn yn y maes.

33 A chyfod yn fore ar godiad yr haul, a rhuthra yn erbyn y ddinas: ac wele, *pan* ddelo efe a'r bobl *sydd* gyd âg ef allan i'th erbyn, yna gwna iddo †yr hyn a ellych.

34 ¶ Ac Abimelech a gyfododd, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd âg ef, liw nos, ac a gynllwynasant yn erbyn Sichem yn bedair byddin.

35 A Gaal mab Ebed a aeth allan, ac a safodd *wrth* ddrws porth y ddinas: ac Abimelech a gyfododd, a'r bobl y rhai *oedd* gyd âg ef o'r cynllwyn.

36 A phan welodd Gaal y bobl, efe a ddywedodd wrth Zebul, Wele, bobl yn dyfod i waered o ben y mynyddoedd. A dywedodd Zebul wrtho, Cysgod y mynyddoedd yr ydwyt ti yn ei weled fel dynion.

37 A Gaal a chwanegodd etto lefaru, ac a ddywedodd, Wele, bobl yn dyfod i waered o †ganol y tir, a byddin arall yn dyfod o ffordd gwastadedd ‖Meonenim.

38 Yna y dywedodd Zebul wrtho ef, Pa le yn awr *y mae* dy enau di, *â'r hwn* y dywedaist, Pwy *yw* Abimelech, pan wasanaethem ef? onid dyma y bobl a ddirmygaist ti? dos allan, attolwg, yn awr, ac ymladd i'w herbyn.

39 A Gaal a aeth allan o flaen gwŷr Sichem, ac a ymladdodd âg Abimelech.

40 Ac Abimelech a'i herlidiodd ef, ac efe a ffôdd o'i flaen ef; a llawer a gwympasant yn archolledig hyd ddrws y porth.

41 Ac Abimelech a drigodd yn Arumah: a Zebul a yrrodd ymaith Gaal a'i frodyr o breswylio yn Sichem.

42 A thrannoeth y daeth y bobl allan i'r maes: a mynegwyd *hynny* i Abimelech.

43 Ac efe a gymmerth y bobl, ac a'u rhannodd yn dair byddin, ac a gynllwynodd yn y maes, ac a edrychodd, ac wele y bobl wedi dyfod allan o'r ddinas; ac efe a gyfododd yn eu herbyn, ac a'u tarawodd hwynt.

44 Ac Abimelech, a'r fyddin *oedd* gyd âg ef, a ruthrasant, ac a safasant wrth ddrws porth y ddinas: a'r ddwy fyddin *eraill* a ruthrasant ar yr holl *rai oedd* yn y maes, ac a'u tarawsant hwy.

45 Ac Abimelech a ymladdodd yn erbyn y ddinas yr holl ddiwrnod hwnnw: ac efe a ynnillodd y ddinas, ac a laddodd y bobl *oedd* ynddi, ac [h]a ddistrywiodd y ddinas, ac a'i hauodd â halen.

46 ¶ A phan glybu holl wŷr tŵr Sichem *hynny,* hwy a aethant i amddiffynfa tŷ duw Berith.

47 A mynegwyd i Abimelech, ymgasglu o holl wŷr tŵr Sichem.

48 Ac Abimelech a aeth i fynu i fynydd Salmon, efe a'r holl bobl *oedd* gyd âg ef: ac Abimelech a gymmerth fwyell yn ei law, ac a dorrodd gangen o'r coed, ac a'i cymmerth hi, ac a'*i* gosododd ar ei ysgwydd; ac a ddywedodd wrth y bobl *oedd* gyd âg ef, Yr hyn a welsoch fi yn ei wneuthur, brysiwch, gwnewch fel finnau.

49 A'r holl bobl a dorrasant bob un

Cyn CRIST Cylch 1206.

† Heb. *a gryfhasant ei ddwylaw ef.*

‖ Neu, *ganiadau:* Edrych Es. 16. 9, 10. Jer. 25. 30.

† Heb. *poethodd.*

† Heb. *yn ddichellgar,* neu, *i Tormah.*

† Heb. *fel y caffo dy law.*

† Heb. *fogail.*

‖ Neu, *ystyrwŷr amseroedd.*

[h] 1 Bren. 12. 25.

ei gangen, ac a aethant ar ol Abimelech; ac a'u gosodasant wrth yr amddiffynfa, ac a losgasant ‖â hwynt yr amddiffynfa â thân: felly holl wŷr tŵr Sichem a fuant feirw, y'nghylch mil o wŷr a gwragedd.

50 ¶ Yna Abimelech a aeth i Thebez; ac a wersyllodd yn erbyn Thebez, ac a'i hynnillodd hi.

51 Ac yr oedd tŵr cadarn y'nghanol y ddinas; a'r holl wŷr a'r gwragedd, a'r holl rai o'r ddinas, a ffoisant yno, ac a gauasant arnynt, ac a ddringasant ar nen y tŵr.

52 Ac Abimelech a ddaeth at y tŵr, ac a ymladdodd yn ei erbyn; ac a nesâodd at ddrws y tŵr, i'w losgi ef â thân.

53 A [i]rhyw wraig a daflodd ddarn o faen melin ar ben Abimelech, ac a ddrylliodd ei benglog ef.

54 Yna [k]efe a alwodd yn fuan ar y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, ac a ddywedodd wrtho, Tynn dy gleddyf, a lladd fi; fel na ddywedant am danaf, Gwraig a'i lladdodd ef. A'i langc a'i trywanodd ef, ac efe a fu farw.

55 A phan welodd gwŷr Israel farw o Abimelech, hwy a aethant bob un i'w fangre.

56 ¶ Felly y talodd Duw ddrygioni Abimelech, yr hwn a wnelsai efe i'w dad, gan ladd ei ddeg brawd a thriugain.

57 A holl ddrygioni gwŷr Sichem a dalodd Duw ar eu pen hwynt: a melldith Jotham mab Jerubbaal a ddaeth arnynt hwy.

PENNOD X.

1 *Tola yn barnu Israel yn Samir.* 3 *Jair a'i ddeg mab ar hugain, i'r rhai yr oedd deg dinas ar hugain.* 7 *Y Philistiaid a'r Ammoniaid yn gorthrymmu Israel.* 10 *Duw yn eu cyfyngdra yn eu danfon hwy at eu gau-dduwiau;* 15 *ac, ar eu hedifeirwch, yn tosturio wrthynt.*

AC ar ol Abimelech, y cyfododd i †waredu Israel, Tola, mab Puah, mab Dodo, gwr o Issachar; ac efe oedd yn trigo yn Samir ym mynydd Ephraim.

2 Ac efe a farnodd Israel dair blynedd ar hugain, ac a fu farw, ac a gladdwyd yn Samir.

3 ¶ Ac ar ei ol ef y cyfododd Jair, Gileadiad; ac efe a farnodd Israel ddwy flynedd ar hugain.

4 Ac iddo ef yr oedd deng mab ar hugain [a]yn marchogaeth ar ddeg ar hugain o ebolion asynod; a deg dinas ar hugain *oedd* ganddynt, y rhai a elwyd ‖Hafoth-Jair hyd y dydd hwn, y rhai *ydynt* y'ngwlad Gilead.

5 A Jair a fu farw, ac a gladdwyd yn Camon.

6 A [b]meibion Israel a chwanegasant wneuthur yr hyn oedd ddrwg y'ngolwg yr Arglwydd, ac a wasanaethasant Baalim, ac [c]Astaroth, a duwiau Syria, a duwiau Sidon, a duwiau Moab, a duwiau meibion Ammon, a duwiau y Philistiaid; a gwrthodasant yr Arglwydd, ac ni wasanaethasant ef.

7 ¶ A llidiodd digllonedd yr Arglwydd yn erbyn Israel; ac efe [d]a'u gwerthodd hwynt yn llaw y Philistiaid, ac yn llaw meibion Ammon.

8 A hwy a flinasant ac a ysigasant feibion Israel y flwyddyn honno: tair blynedd ar bymtheg, holl feibion Israel y rhai *oedd* tu hwnt i'r Iorddonen, y'ngwlad yr Amoriaid, yr hon *sydd* yn Gilead.

9 A meibion Ammon a aethant trwy yr Iorddonen, i ymladd hefyd yn erbyn Judah, ac yn erbyn Benjamin, ac yn erbyn tŷ Ephraim; fel y bu gyfyng iawn ar Israel.

10 ¶ A meibion Israel a lefasant ar yr Arglwydd, gan ddywedyd, Pechasom yn dy erbyn; o herwydd gwrthod o honom ein Duw, a gwasanaethu Baalim hefyd.

11 A dywedodd yr Arglwydd wrth feibion Israel, Oni *waredais chwi* rhag yr Aiphtiaid, a rhag yr Amoriaid, a rhag meibion Ammon, a rhag y Philistiaid?

12 Y Sidoniaid hefyd, yr Amaleciaid, a'r Maoniaid, a'ch gorthrymmasant chwi; a llefasoch arnaf, a minnau a'ch gwaredais chwi o'u llaw hwynt.

13 [e]Etto chwi a'm gwrthodasoch i, ac a wasanaethasoch dduwiau dïeithr: am hynny ni waredaf chwi mwyach.

14 Ewch, a [f]llefwch at y duwiau a ddewisasoch: gwaredant hwy chwi yn amser eich cyfyngdra.

15 ¶ A meibion Israel a ddywedasant wrth yr Arglwydd, Pechasom; gwna di i ni †fel y gwelych yn dda: etto gwared ni, attolwg, y dydd hwn.

16 A hwy a fwriasant ymaith *y* duwiau †dïeithr o'u mysg, ac a wasanaethasant yr Arglwydd: [g]a'i enaid ef a †dosturiodd, o herwydd adfyd Israel.

17 Yna meibion Ammon a †ymgynnullasant, ac a wersyllasant yn Gilead: a meibion Israel a ymgasglasant, ac a wersyllasant ym Mispah.

Cyn CRIST Cylch 1206.

‖ Neu, *arnynt hwy.*

[i] 2 Sam. 11. 21.

[k] Felly 1 Sam. 31. 4.

Cylch 1206.

† Heb. *achub.*

Cylch 1183.

[a] pen. 12. 14.

Cyn CRIST Cylch 1183.

‖ Neu, *Trefi,* Num. 32. 41.

Cylch 1161.

[b] pen. 2. 11. a 3. 7. a 4. 1. a 6. 1. a 13. 1.

[c] pen. 2. 13.

Cylch 1161.

[d] pen. 2. 14. 1 Sam. 12. 9.

[e] Deut. 32. 15. Jer. 2. 13.

[f] Deut. 32. 37, 38. Jer. 2. 28.

† Heb. *yr hyn fo da yn dy olwg.*

† Heb. *dïeithriaid.*

[g] Es. 63. 9.

† Heb. *gwttogwyd.*

† Heb. *griwyd ynghyd.*

Cyn CRIST Cylch 1161.

18 Y bobl hefyd *a* thywysogion Gilead a ddywedasant wrth eu gilydd, Pa wr a ddechreu ymladd yn erbyn meibion Ammon? efe [h]a fydd yn bennaeth ar drigolion Gilead.

[h] pen. 11. 8, 11.

PENNOD XI.

1 *Yr ammod rhwng Jephthah a gwŷr Gilead, y cdi efe fod yn ben arnynt.* 12 *Oferedd yr ymddiddan am heddwch rhyngddo ef a'r Ammoniaid.* 20 *Adduned Jephthah.* 32 *Jephthah yn gorchfygu yr Ammoniaid;* 34 *ac yn cwblhâu ei adduned ar ei ferch.*

A [a]JEPHTHAH y Gileadiad oedd wr cadarn nerthol, ac efe *oedd* fab i wraig o butteinwraig: a Gilead a genhedlasai y Jephthah hwnnw.

[a] Heb. 11. 32, a elwir *Jephthae.*

2 A gwraig Gilead a ymddûg iddo feibion: a meibion y wraig a gynnyddasant, ac a fwriasant ymaith Jephthah, ac a ddywedasant wrtho, Nid etifeddi di yn nhŷ ein tad ni; canys mab gwraig ddïeithr *ydwyt* ti.

3 Yna Jephthah a ffôdd ‖rhag ei frodyr, ac a drigodd y'ngwlad Tob; a dynion [b]ofer a ymgasglasant at Jephthah, ac a aethant allan gyd âg ef.

‖ Neu, *o wyneb.*

[b] pen. 9. 4. 1 Sam. 22. 2.

4 ¶ Ac wedi *talm* o ddyddiau, meibion Ammon a ryfelasant yn erbyn Israel.

5 A phan oedd meibion Ammon yn rhyfela yn erbyn Israel, yna henuriaid Gilead a aethant i gyrchu Jephthah o wlad Tob:

6 Ac a ddywedasant wrth Jephthah, Tyred a bydd yn dywysog i ni, fel yr ymladdom yn erbyn meibion Ammon.

7 A Jephthah a ddywedodd wrth henuriaid Gilead, [c]Oni chasasoch chwi fi, ac a'm gyrrasoch o dŷ fy nhad? a phaham y deuwch attaf fi yn awr, pan *yw* gyfyng arnoch?

[c] Gen. 26. 27.

8 A henuriaid Gilead a ddywedasant wrth Jephthah, Am hynny y dychwelasom yn awr attat ti, fel y dêlit gyd â ni, ac yr ymladdit yn erbyn meibion Ammon, ac y byddit i ni yn ben ar holl drigolion Gilead.

9 A Jephthah a ddywedodd wrth henuriaid Gilead, O dygwch fi yn fy ol i ymladd yn erbyn meibion Ammon, a rhoddi o'r ARGLWYDD hwynt o'm blaen i; a gaf fi fod yn ben arnoch chwi?

10 A henuriaid Gilead a ddywedasant wrth Jephthah, Yr ARGLWYDD a fyddo yn †dyst rhyngom ni, oni wnawn ni felly yn ol dy air di.

† Heb. *wrandawydd.*

11 Yna Jephthah a aeth gyd â henuriaid Gilead; a'r bobl a'i gosodasant ef yn ben ac yn dywysog arnynt: a Jephthah a adroddodd ei holl eiriau [d]ger bron yr ARGLWYDD ym Mispah.

Cyn CRIST Cylch 1161.

[d] pen. 20. 1. 1 Sam. 10. 17. Cylch 1143.

12 ¶ A Jephthah a anfonodd genhadau at frenhin meibion Ammon, gan ddywedyd, Beth *sydd* i ti *a wnelych* â mi, fel y dêlit yn fy erbyn i ymladd yn fy ngwlad i?

13 A brenhin meibion Ammon a ddywedodd wrth genhadau Jephthah, [e]O herwydd i Israel ddwyn fy ngwlad i pan ddaeth i fynu o'r Aipht, o Arnon hyd Jabboc, a hyd yr Iorddonen: yn awr gan hynny dod hwynt adref mewn heddwch.

[e] Num. 21. 13.

14 A Jephthah a anfonodd drachefn genhadau at frenhin meibion Ammon;

15 Ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed Jephthah; [f]Ni ddug Israel dir Moab, na thir meibion Ammon;

[f] Deut. 2. 9, 19.

16 Ond pan ddaeth Israel i fynu o'r Aipht, a [g]rhodio trwy yr anialwch, hyd y môr coch, a [h]dyfod i Cades;

[g] Num. 14. 25 [h] Num. 20. 1.

17 Yna [i]Israel a anfonodd genhadau at frenhin Edom, gan ddywedyd, Gâd i mi dramwy, attolwg, trwy dy wlad di. Ond ni wrandawodd brenhin Edom. A hwy a anfonasant hefyd at frenhin Moab: ond ni fynnai yntau. Felly Israel a arhosodd yn Cades.

[i] Num. 20. 14.

18 Yna hwy a gerddasant yn yr anialwch, ac [k]a amgylchynasant wlad Edom, a gwlad Moab; ac [l]a ddaethant o du codiad haul i wlad Moab, ac a wersyllasant tu hwnt i Arnon; ac [m]ni ddaethant o fewn terfyn Moab: canys [n]Arnon *oedd* derfyn Moab.

[k] Num. 21. 4. [l] Num. 21. 11. [m] Num. 21. 13 a 22. 36. [n] Num. 21. 21.

19 Ac [o]Israel a anfonodd genhadau at Sehon brenhin yr Amoriaid, brenhin Hesbon; ac Israel a ddywedodd wrtho, [p]Gâd i ni dramwy, attolwg, trwy dy wlad di, hyd fy mangre.

[o] Deut. 2. 26. [p] Num. 21. 22.

20 Ond nid ymddiriedodd Sehon i Israel fyned trwy ei derfyn ef: eithr Sehon a gasglodd ei holl bobl, a hwy a wersyllasant yn Jahaz, ac efe a ymladdodd yn erbyn Israel.

21 Ac ARGLWYDD DDUW Israel a roddodd Sehon a'i holl bobl yn llaw Israel; a hwy a'u tarawsant hwynt. Felly Israel a feddiannodd holl wlad yr Amoriaid, trigolion y wlad honno.

22 Meddiannasant hefyd [q]holl derfynau yr Amoriaid, o Arnon hyd Jabboc, ac o'r anialwch hyd yr Iorddonen.

[q] Deut. 2. 36.

23 Felly yn awr, ARGLWYDD DDUW Israel a fwriodd yr Amoriaid allan o

Cyn CRIST Cylch 1143.

flaen ei bobl Israël: gan hynny *ai* tydi a'i meddiannit hi?

24 Oni feddienni di yr hyn a roddo Cemos dy dduw i ti i'w feddiannu? Felly yr hyn oll a oresgyno yr ARGLWYDD ein DUW o'n blaen ni a feddiannwn ninnau.

[r] Num. 22. 2. Jos. 24. 9.

25 [r] Ac yn awr, *a wyt* ti yn well nâ Balac mab Sippor, brenhin Moab? a ymrysonodd efe erioed âg Israel, neu gan ymladd a ymladdodd efe i'w herbyn hwy?

26 Pan oedd Israel yn trigo yn Hesbon a'i threfydd, ac yn Aroer a'i trefydd, ac yn yr holl ddinasoedd y rhai *sydd* wrth derfynau Arnon, dri chan mlynedd; paham nad achubasoch *hwynt* y pryd hwnnw?

27 Am hynny ni phechais i yn dy erbyn di; ond yr ydwyt ti yn gwneuthur cam â mi, gan ymladd yn fy erbyn i: yr ARGLWYDD farnwr a farno heddyw rhwng meibion Israel a meibion Ammon.

28 Er hynny ni wrandawodd brenhin meibion Ammon ar eiriau Jephthah, y rhai a anfonodd efe atto.

[s] pen. 3. 10.

29 ¶ Yna y daeth [s] yspryd yr ARGLWYDD ar Jephthah; ac efe a aeth dros Gilead a Manasseh; ac a aeth dros Mispah Gilead, ac o Mispah Gilead yr aeth efe drosodd *at* feibion Ammon.

30 A Jephthah a addunedodd adduned i'r ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Os gan roddi y rhoddi di feibion Ammon yn fy llaw i;

† Heb. *yr hyn a ddelo allan, a ddaw allan.*

31 Yna yr † hwn a ddelo allan o ddrysau fy nhŷ i'm cyfarfod, pan ddychwelwyf mewn heddwch oddi wrth feibion Ammon, a fydd eiddo yr ARGLWYDD, a mi a'i hoffrymmaf ef yn boeth-offrwm.

32 ¶ Felly Jephthah a aeth drosodd at feibion Ammon i ymladd yn eu herbyn; a'r ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn ei law ef.

33 Ac efe a'u tarawodd hwynt o Aroer hyd oni ddelych di i Minnith, *sef* ugain dinas, a hyd ‖ wastadedd y gwinllannoedd, â lladdfa fawr iawn. Felly y darostyngwyd meibion Ammon o flaen meibion Israel.

‖ Neu, *Abel.*

[t] Exod. 15. 20. 1 Sam. 18. 6. Ps. 68. 25.

34 ¶ A Jephthah a ddaeth i Mispah i'w dŷ ei hun: ac wele, [t] ei ferch yn dyfod allan i'w gyfarfod â thympanau, ac â dawnsiau, a hi *oedd ei* unig *etifedd* ef; nid *oedd* ganddo ‖ na mab na merch ond y hi.

‖ Neu, *o'r eiddo ei hun na mab na merch.* Heb. *o hono ei hun.*

35 A phan welodd efe hi, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ddywedodd, Ah! ah! fy merch, gan ddarostwng y darostyngaist fi; ti hefyd wyt *un* o'r rhai sydd yn fy molestu: canys myfi a agorais fy ngenau wrth yr ARGLWYDD, ac ni allaf gilio.

36 A hi a ddywedodd wrtho, Fy nhad, *od* agoraist dy enau wrth yr ARGLWYDD, gwna i mi yn ol yr hyn a aeth allan o'th enau; gan i'r ARGLWYDD wneuthur drosot ti ddïaledd ar dy elynion, meibion Ammon.

37 Hi a ddywedodd *hefyd* wrth ei thad, Gwneler i mi y peth hyn: paid â mi ddau fis, fel yr elwyf † i fynu ac i waered ar y mynyddoedd, ac yr wylwyf o herwydd fy morwyndod, mi a'm cyfeillesau.

† Heb. *a myned i waered.*

38 Ac efe a ddywedodd, Dos. Ac efe a'i gollyngodd hi *dros* ddau fis. A hi a aeth â'i chyfeillesau, ac a wylodd o herwydd ei morwyndod ar y mynyddoedd.

39 Ac ym mhen y ddau fis hi a ddychwelodd at ei thad: ac efe a wnaeth â hi yr adduned a addunasai efe: a hi ni adnabuasai wr. A bu *hyn* yn ddefod yn Israel,

40 Fyned o ferched Israel † bob blwyddyn i ‖ alaru am ferch Jephthah y Gileadiad, bedwar diwrnod yn y flwyddyn.

† Heb. *o flwyddyn i flwyddyn.*

‖ Neu, *ymddiddan â merch.*

PENNOD XII.

1 Yr Ephraimiaid yn cwerylu â Jephthah; a gwŷr Gilead yn eu lladd hwynt, ac yn eu hadnabod wrth y gair Shibboleth. 7 Marwolaeth Jephthah. 8 Ibsan, a'i ddeg mab ar hugain, a'i ddeg merch ar hugain, 11 ac Elon, 13 ac Abdon, a'i ddeugain mab, a'i ddeg wŷr ar hugain, yn barnu Israel.

A [a] GWYR Ephraim a † ymgasglasant, ac a aethant tu a'r gogledd, ac a ddywedasant wrth Jephthah, Paham yr aethost ti drosodd i ymladd yn erbyn meibion Ammon, ac na elwaist arnom ni i fyned gyd â thi? dy dŷ di a losgwn ni am dy ben â thân.

[a] Edrych pen. 8. 1.

† Heb. *alwyd ynghyd.*

2 A Jephthah a ddywedodd wrthynt hwy, Myfi a'm pobl oeddem yn ymryson yn dost yn erbyn meibion Ammon; a mi a'ch gelwais chwi, ond ni waredasoch fi o'u llaw hwynt.

3 A phan welais i nad oeddych yn fy achub, mi a osodais fy einioes yn fy llaw, ac a euthum yn erbyn meibion Ammon; a'r ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn fy llaw i: paham gan hynny y daethoch i fynu attaf fi y dydd hwn, i ymladd i'm herbyn?

4 Yna Jephthah a gasglodd ynghyd holl wŷr Gilead, ac a ymladdodd âg Ephraim: a gwŷr Gilead a darawsant Eph-

Cyn CRIST Cylch 1143.

Cyn CRIST Cylch 1143.

raim, am ddywedyd o honynt hwy, Fföaduriaid Ephraim ym mysg yr Ephraimiaid, *ac* ym mysg Manasseh, *ydych* chwi y Gileadiaid.

5 A'r Gileadiaid a ynnillasant rydau yr Iorddonen o flaen yr Ephraimiaid: a phan ddywedai yr Ephraimiaid a ddïangasent, Gedwch i mi fyned drwodd; yna gwŷr Gilead a ddywedent wrtho, Ai Ephratëad *ydwyt* ti? Os dywedai yntau, Nag ê;

6 Yna y dywedent wrtho, Dywed yn awr, Shibboleth. Dywedai yntau, Sibboleth: canys ni fedrai efe lefaru felly. Yna y dalient ef, ac y lladdent ef wrth rydau yr Iorddonen. A chwympodd y pryd hwnnw o Ephraim ddwy fil a deugain.

Cylch 1137. 7 A Jephthah a farnodd Israel chwe blynedd. Yna y bu farw Jephthah y Gileadiad, ac a gladdwyd yn *un* o ddinasoedd Gilead.

8 ¶ Ac ar ei ol ef Ibsan o Bethlehem a farnodd Israel.

9 Ac iddo ef yr oedd deng mab ar hugain, a deng merch ar hugain, *y rhai* a anfonodd efe allan, a deng merch ar hugain a ddug efe i'w feibion oddi allan. Ac efe a farnodd Israel saith mlynedd.

10 Yna y bu farw Ibsan, ac a gladdwyd yn Bethlehem.

Cylch 1130. 11 ¶ Ac ar ei ol ef Elon y Zabuloniad a farnodd Israel: ac efe a farnodd Israel ddeng mlynedd.

12 Ac Elon y Zabuloniad a fu farw, ac a gladdwyd yn Ajalon, y'ngwlad Zabulon.

Cylch 1120. 13 ¶ Ac Abdon mab Hilel y Pirathoniad a farnodd Israel ar ei ol ef.

14 Ac iddo ef yr oedd deugain o feibion, a deg ar hugain o ŵyrion, [b] yn marchogaeth ar ddeg a thriugain o ebolion asynod: ac efe a farnodd Israel wyth mlynedd.

[b] pen. 5. 10. a 10. 4.

Cylch 1112. 15 Ac Abdon mab Hilel y Pirathoniad a fu farw; ac a gladdwyd yn Pirathon, y'ngwlad Ephraim, ym mynydd yr Amaleciaid.

PENNOD XIII.

1 *Israel yn llaw y Philistiaid.* 2 *Angel yn ymddangos i wraig Manoah;* 8 *ac wedi hynny i Manoah.* 15 *Offrwm Manoah, ac adnabod yr angel.* 24 *Genedigaeth Samson.*

Cylch 1161. A MEIBION Israel a chwanegasant [a] wneuthur yr hyn oedd ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn llaw y Philistiaid ddeugain mlynedd.

[a] pen. 2. 11. a 3. 7. a 4. 1. a 6. 1. a 10. 6.

2 ¶ Ac yr oedd rhyw wr yn Sorah, o dylwyth y Daniaid, a'i enw ef *oedd* Manoah, a'i wraig ef *oedd* ammhlantadwy, heb esgor.

3 Ac angel yr ARGLWYDD a ymddangosodd i'r wraig, ac a ddywedodd wrthi, Wele, yn awr ammhlantadwy *ydwyt* ti, ac heb esgor: ond ti a feichiogi, ac a esgori ar fab.

4 Ac yn awr, attolwg, ymochel, ac [b] nac ŷf win na dïod gadarn, ac na fwytta ddim aflan.

[b] Num. 6. 2, 3.

5 Canys wele, ti a feichiogi, ac a esgori ar fab; ac [c] ni ddaw ellyn ar ei ben ef: canys Nazarëad i DDUW fydd y bachgen o'r groth: ac efe a ddechreu waredu Israel o law y Philistiaid.

[c] Num. 6. 5. 1 Sam. 1. 11.

6 ¶ Yna y daeth y wraig ac a fynegodd i'w gwr, gan ddywedyd, Gwr DUW a ddaeth attaf fi; a'i bryd ef *oedd* fel pryd angel DUW, yn ofnadwy iawn: ond ni ofynais iddo o ba le yr oedd, ae ni fynegodd yntau i mi ei enw.

7 Ond efe a ddywedodd wrthyf, Wele, ti a feichiogi, ac a esgori ar fab. Ac yn awr nac ŷf win na dïod gadarn, ac na fwytta ddim aflan: canys Nazarëad i DDUW fydd y bachgen, o'r groth hyd ddydd ei farwolaeth.

8 ¶ Yna Manoah a weddïodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Attolwg, fy arglwydd, gâd i wr DUW yr hwn a anfonaist, ddyfod eilwaith attom ni, a dysgu i ni beth a wnelom i'r bachgen a enir.

9 A DUW a wrandawodd ar lef Manoah: ac angel DUW a ddaeth eilwaith at y wraig, a hi yn eistedd yn y maes; ond Manoah ei gwr nid *oedd* gyd â hi.

10 A'r wraig a frysiodd, ac a redodd, ac a fynegodd i'w gwr, ac a ddywedodd wrtho, Wele, ymddangosodd y gwr i mi, yr hwn a ddaeth attaf fi y dydd *arall.*

11 A Manoah a gyfododd, ac a aeth ar ol ei wraig, ac a ddaeth at y gwr, ac a ddywedodd wrtho, Ai ti *yw* y gwr a leferaist wrth y wraig? Dywedodd yntau *Ië*, myfi.

12 A dywedodd Manoah, Deled yn awr dy eiriau i ben. † Pa fodd y trinwn y bachgen, ‖ ac y gwnawn iddo ef?

† Heb. *Pa fath fydd ar y bachgen?*

‖ Neu, *a pha beth a wna efe?* Heb. *beth fydd ei waith ef?*

13 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Manoah, Rhag yr hyn oll a ddywedais wrth y wraig, ymocheled hi.

14 Na fwyttâed o ddim a ddêl allan o'r winwydden, nac yfed win na dïod gadarn, ac na fwyttâed ddim aflan: cadwed yr hyn oll a orchymynais iddi.

Cyn CRIST Cylch 1161.

15 ¶ A dywedodd Manoah wrth angel yr ARGLWYDD, [d] Gâd, attolwg, i ni dy attal, tra y parottôm fynn gafr ger dy fron di.

16 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Manoah, Ped attelit fi, ni fwyttâwn o'th fara di: os gwnei boeth-offrwm, gwna ef i'r ARGLWYDD. Canys ni wyddai Manoah mai angel yr ARGLWYDD *oedd* efe.

17 A Manoah a ddywedodd wrth angel yr ARGLWYDD, Beth *yw* dy enw, fel y'th anrhydeddom di pan ddelo dy eiriau *i ben?*

18 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, [e] Paham yr ymofyni am fy enw, gan ei *fod* [f] yn rhyfeddol?

19 Felly Manoah a gymmerth fynn gafr, a bwyd-offrwm, ac a'*i* hoffrymmodd ar y graig i'r ARGLWYDD. A'r *angel* a wnaeth yn rhyfedd; a Manoah a'i wraig oedd yn edrych.

20 Canys, pan ddyrchafodd y fflam oddi ar yr allor tu a'r nefoedd, yna angel yr ARGLWYDD a ddyrchafodd yn fflam yr allor: a Manoah a'i wraig oedd yn edrych ar *hynny;* ac a syrthiasant i lawr ar eu hwynebau.

21 (Ond ni chwanegodd angel yr ARGLWYDD ymddangos mwyach i Manoah, nac i'w wraig.) Yna y gwybu Manoah mai angel yr ARGLWYDD *oedd* efe.

22 A Manoah a ddywedodd wrth ei wraig, [g] Gan farw y byddwn feirw; canys gwelsom DDUW.

23 Ond ei wraig a ddywedodd wrtho ef, Pe mynnasai yr ARGLWYDD ein lladd ni, ni dderbyniasai efe boeth-offrwm a bwyd-offrwm o'n llaw ni, ac ni ddangosasai efe i ni yr holl *bethau* hyn, ac ni pharasai efe i ni y pryd hwn glywed *y fath bethau.*

24 ¶ A'r wraig a ymddûg fab, ac a alwodd ei enw ef [h] Samson. A'r bachgen a gynnyddodd; a'r ARGLWYDD a'i bendithiodd ef.

25 Ac [i] yspryd yr ARGLWYDD a ddechreuodd ar amseroedd ei gynhyrfu ef y'ngwersyll Dan, rhwng Sorah ac Estaol.

[d] Gen. 18. 5. pen. 6. 18.

[e] Gen. 32. 29.

[f] Es. 9. 6.

[g] Exod. 33. 20. Deut. 5. 26. pen. 6. 22.

[h] Heb. 11. 32.

[i] 1 Sam. 11. 6.

PENNOD XIV.

1 *Samson yn deisyf cael gwraig o'r Philistiaid:* 6 *yn lladd llew yn ei daith;* 8 *ac wrth ddychwelyd yn cael mêl yn ei ysgerbwd ef.* 10 *Gwledd briodas Samson.* 12 *Ei wraig yn datguddio ei ddychymmyg ef.* 19 *Yntau yn yspeilio deg ar hugain o'r Philistiaid.* 20 *Ei wraig ef yn priodi un arall.*

A SAMSON a aeth i waered i Timnath ac a ganfu wraig yn Timnath, o ferched y Philistiaid.

2 Ac efe a ddaeth i fynu, ac a fynegodd i'w dad ac i'w fam, ac a ddywedodd, Mi a welais wraig yn Timnath o ferched y Philistiaid: cymmerwch yn awr honno yn wraig i mi.

3 Yna y dywedodd ei dad a'i fam wrtho, Onid *oes* ym mysg merched dy frodyr, nac ym mysg fy holl bobl, wraig, pan ydwyt ti yn myned i geisio gwraig o'r Philistiaid dïenwaededig? A dywedodd Samson wrth ei dad, Cymmer hi i mi; canys y mae hi † wrth fy modd i.

4 Ond [a] ni wyddai ei dad ef na'i fam mai oddi wrth yr ARGLWYDD *yr oedd* hyn, mai ceisio achos yr oedd efe yn erbyn y Philistiaid: canys y Philistiaid oedd y pryd hwnnw yn arglwyddiaethu ar Israel.

5 Yna Samson a aeth i waered, a'i dad a'i fam, i Timnath; ac a ddaethant hyd winllannoedd Timnath: ac wele, genaw llew yn rhuo yn ei gyfarfod ef.

6 Ac [b] yspryd yr ARGLWYDD a ddaeth yn rymmus arno ef; ac efe a holltodd *y llew* fel yr holltid mynn, ac nid *oedd* dim yn ei law ef; ond ni fynegodd efe i'w dad nac i'w fam yr hyn a wnelsai.

7 Ac efe a aeth i waered, ac a ymddiddanodd â'r wraig; ac yr oedd hi wrth fodd Samson.

8 ¶ Ac ar ol ychydig ddyddiau efe a ddychwelodd i'w chymmeryd hi; ac a drodd i edrych ysgerbwd y llew: ac wele, haid o wenyn a mêl y'nghorph y llew.

9 Ac efe a'i cymmerth yn ei law, ac a gerddodd dan fwytta; ac a ddaeth at ei dad a'i fam, ac a roddodd iddynt; a hwy a fwyttasant: ond ni fynegodd iddynt hwy, mai o gorph y llew y cymmerasai efe y mêl.

10 ¶ Felly ei dad ef a aeth i waered at y wraig; a Samson a wnaeth yno wledd: canys felly y gwnai y gwŷr ieuaingc.

11 A phan welsant hwy ef, yna y cymmerasant ddeg ar hugain o gyfeillion i fod gyd âg ef.

12 ¶ A Samson a ddywedodd wrthynt, [c] Rhoddaf i chwi ddychymmyg yn awr: os gan fynegi y mynegwch ef i mi o fewn saith niwrnod y wledd, ac a'*i* cewch; yna y rhoddaf i chwi ddeg ar hugain o ‖ lenllïeiniau, a deg pâr ar hugain o ddillad:

13 Ond os chwi ni fedrwch *ei* fynegi i mi; yna chwi a roddwch i mi ddeg ar hugain o lenllïeiniau, a deg pâr ar hugain o wisgoedd. Hwythau a ddywedasant

Cyn CRIST Cylch 1141.

† Heb. *yn uniawn yn fy ngolwg i.*

[a] 1 Bren. 12. 15. 2 Chron. 10. 15. a 22. 7. a 25. 20.

[b] pen. 3. 10. 1 Sam. 11. 6.

[c] 1 Bren. 10. 1.

‖ Neu, *grysau.*

Cyn CRIST Cylch 1141.

wrtho, Traetha dy ddychymmyg, fel y clywom ef.

14 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Allan o'r bwyttâwr y daeth bwyd, ac o'r cryf y daeth allan felysdra. Ac ni fedrent ddirnad y dychymmyg *mewn* tri diwrnod.

15 Ac yn y seithfed dydd y dywedasant wrth wraig Samson, Huda dy wr, fel y mynego efe i ni y dychymmyg; rhag i ni dy losgi di a thŷ dy dad â thân: ai i'n ‖ tlodi ni y'n gwahoddasoch? onid *felly y mae?*

‖ Neu. *meddiannu.*

16 A gwraig Samson a wylodd wrtho ef, ac a ddywedodd, Yn ddïau y mae yn gâs gennyt fi, ac nid wyt yn fy ngharu: dychymmyg a roddaist i feibion fy mhobl, ac nis mynegaist i mi. A dywedodd yntau wrthi, Wele, nis mynegais i'm tad nac i'm mam: ac a'*i* mynegwn i ti?

17 A hi a wylodd wrtho ef y saith niwrnod hynny, tra yr oeddid yn cynnal y wledd: ac ar y seithfed dydd y mynegodd efe iddi hi: canys yr oedd hi yn ei flino ef; a hi a fynegodd y dychymmyg i feibion ei phobl.

18 A gwŷr y ddinas a ddywedasant wrtho ef y seithfed dydd, cyn machludo yr haul, Beth *sydd* felysach nâ mêl? a pheth gryfach nâ llew? Dywedodd yntau wrthynt, Oni buasai i chwi aredig â'm hanner i, ni chawsech allan fy nychymmyg.

19 ¶ Ac yspryd yr ARGLWYDD a ddaeth arno ef; ac efe a aeth i waered i Ascalon, ac a darawodd o honynt ddeg ar hugain, ac a gymmerth eu ‖ hyspail, ac a roddodd y parau dillad i'r rhai a fynegasant y dychymmyg: a'i ddigllonedd ef a lidiodd, ac efe a aeth i fynu i dŷ ei dad.

‖ Neu, *dillad.*

24 A rhoddwyd gwraig Samson i'w gyfaill ef ei hun, yr hwn a gymmerasai efe yn gyfaill.

PENNOD XV.

1 *Samson yn cael nâg am ei wraig.* 3 *Yntau yn llosgi ŷd y Philistiaid â llwynogod ac â ffaglau.* 6 *Y Philistiaid yn llosgi ei wraig ef a'i thad.* 7 *Samson yn eu taro hwynt glun a morddwyd.* 9 *Gwŷr Judah yn ei rwymo ef, ac yn ei draddodi i'r Philistiaid.* 14 *Yntau yn eu lladd hwynt â gên asyn.* 18 *Duw yn gwneuthur y ffynnon Enhaccore iddo ef yn Lehi.*

AC wedi *talm* o ddyddiau, yn amser cynhauaf y gwenith, Samson a aeth i ymweled â'i wraig â mynn gafr; ac a ddywedodd, Mi a âf i mewn at fy ngwraig i'r ystafell. Ond ni chaniattâe ei thad hi iddo ef fyned i mewn.

2 A'i thad a lefarodd, gan ddywedyd, Tybiaswn i ti ei chasâu hi; am hynny y rhoddais hi i'th gyfaill di; onid *yw* ei chwaer ieuangaf yn lanach nâ hi? bydded *honno* i ti, attolwg, yn ei lle hi.

Cyn CRIST Cylch 1140.

3 ¶ A Samson a ddywedodd wrthynt, ‖ Difeiach ydwyf y waith hon nâ'r Philistiaid, er i mi wneuthur niwed iddynt.

‖ Neu, *Difai, &c. oddi wrth.*

4 A Samson a aeth ac a ddaliodd dri chant o lwynogod; ac a gymmerth ‖ ffaglau, ac a drodd gynffon at gynffon, ac a osododd un ffagl rhwng dwy gynffon yn y canol.

‖ Neu, *bentewynion.*

5 Ac efe a gynneuodd dân yn y ffaglau, ac a'u gollyngodd *hwynt* i ydau y Philistiaid; ac a losgodd hyd yn nôd y dasau, a'r ŷd ar ei droed, y gwinllannoedd *hefyd, a'r* olew-wydd.

6 ¶ Yna y Philistiaid a ddywedasant, Pwy a wnaeth hyn? Hwythau a ddywedasant, Samson ‖ daw y Timniad; am iddo ddwyn ei wraig ef, a'i rhoddi i'w gyfaill ef. A'r Philistiaid a aethant i fynu, ac a'i llosgasant hi a'i thad â thân.

‖ *mab y'nghyfraith.*

7 ¶ A dywedodd Samson wrthynt, Er i chwi wneuthur fel hyn, etto mi a ymddïalaf arnoch chwi; ac wedi *hynny* y peidiaf.

8 Ac efe a'u tarawodd hwynt glun a morddwyd â lladdfa fawr: ac efe a aeth i waered, ac a arhosodd y'nghoppa craig Etam.

9 ¶ Yna y Philistiaid a aethant i fynu, ac a wersyllasant yn Judah, ac a ymdaenasant yn Lehi.

10 A gwŷr Judah a ddywedasant, Paham y daethoch i fynu i'n herbyn ni? Dywedasant hwythau, I rwymo Samson y daethom i fynu, i wneuthur iddo ef fel y gwnaeth yntau i ninnau.

11 Yna tair mil o wŷr o Judah a † aethant i goppa craig Etam, ac a ddywedasant wrth Samson, Oni wyddost ti *fod* y Philistiaid yn arglwyddiaethu arnom ni? paham gan hynny y gwnaethost hyn â ni? Dywedodd yntau wrthynt, Fel y gwnaethant hwy i mi, felly y gwneuthum innau iddynt hwythau.

† Heb. *ddisgynasunt.*

12 Dywedasant hwythau wrtho, I'th rwymo di y daethom i waered, *ac* i'th roddi *yn* llaw y Philistiaid. A Samson a ddywedodd wrthynt, Tyngwch wrthyf, na ruthrwch arnaf fi eich hunain.

13 Hwythau a'i hattebasant ef, gan ddywedyd, Na *ruthrwn:* eithr gan rwymo y'th rwymwn di, ac y'th roddwn yn eu llaw hwynt; ond ni'th laddwn di. A rhwymasant ef â dwy râff newydd, ac a'i dygasant ef i fynu o'r graig.

Cyn CRIST Cylch 1140.

14 ¶ *A* phan ddaeth efe i Lehi, y Philistiaid a floeddiasant wrth gyfarfod âg ef. Ac yspryd yr ARGLWYDD a ddaeth arno ef; a'r rhaffau *oedd* am ei freichiau a aethant fel llin a losgasid yn tân, a'r rhwymau a † ddattodasant oddi am ei ddwylaw ef.

† Heb. *doddasant.*

15 Ac efe a gafodd ên asyn îr; ac a estynodd ei law, ac a'i cymmerodd, ac a laddodd â hi fil o wŷr.

16 A Samson a ddywedodd, A gên asyn, † pentwr ar bentwr; â gên asyn y lleddais fil o wŷr.

† Heb. *pentwr, dau bentwr.*

17 A phan orphenodd efe lefaru, yna efe a daflodd yr ên o'i law, ac a alwodd y lle hwnnw ‖ Ramath-lehi.

‖ Sef, *Cyfodiad yr ên,* neu, *Taflu iad yr ên.*

18 ¶ Ac efe a sychedodd yn dost; ac a lefodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Tydi a roddaist yn llaw dy was yr ymwared mawr yma; ac yn awr a fyddaf fi farw gan syched, a syrthio yn llaw y rhai dïenwaededig?

19 Ond DUW a holltodd y cilddant *oedd* yn ‖ yr ên, fel y daeth allan ddwfr o hono; ac efe a yfodd, a'i yspryd a ddychwelodd, ac efe a adfywiodd: am hynny y galwodd efe ei henw ‖ En-haccore, yr hon *sydd* yn Lehi hyd y dydd hwn.

‖ Neu, *Lehi.*

‖ *Ffynnon y geilwad.*

20 Ac efe a farnodd Israel yn nyddiau y Philistiaid ugain mlynedd.

PENNOD XVI.

1 *Samson yn dïangc yn Gazah, ac yn dwyn ymaith ddrysau porth y ddinas.* 4 *Dalilah, wedi ei gwobri gan y Philistiaid, yn hudo Samson.* 6 *Yntau yn ei thwyllo hi deirgwaith.* 15 *Hithau o'r diwedd yn ei orchfygu ef.* 21 *Y Philistiaid yn ei ddala, ac yn tynnu ei lygaid ef.* 22 *Yntau wedi adnewyddu ei gryfder, yn tynnu y tŷ i lawr am ben y Philistiaid, ac yn marw.*

Cylch 1120.

YNA Samson a aeth i Gazah; ac a ganfu yno butteinwraig, ac a aeth i mewn atti hi.

2 *A mynegwyd* i'r Gaziaid, gan ddywedyd, Daeth Samson yma. A hwy a gylchynasant, ac a gynllwynasant iddo, ar hŷd y nos, ym mhorth y ddinas; ac a fuant ddistaw ar hŷd y nos, gan ddywedyd, Y bore pan oleuo hi, ni a'i lladdwn ef.

3 A Samson a orweddodd hyd hanner nos; ac a gyfododd ar hanner nos, ac a ymaflodd yn nrysau porth y ddinas, ac yn y ddau bost, ac a aeth ymaith â hwynt ynghyd â'r barr, ac a'*u* gosododd ar ei ysgwyddau, ac a'u dug hwynt i fynu i ben bryn *sydd* gyferbyn a Hebron.

4 ¶ Ac wedi hyn efe a garodd wraig yn nyffryn Sorec, a'i henw Dalilah.

5 Ac arglwyddi y Philistiaid a aethant i fynu atti hi, ac a ddywedasant wrthi, Huda ef, ac edrych ym mha ‖ *le y mae* ei fawr nerth ef, a pha fodd y gorthrechwn ef, fel y rhwymom ef i'w ‖ gystuddio: ac ni a roddwn i ti bob un fil a chant o arian.

Cyn CRIST Cylch 1120.

‖ *beth.*

‖ Neu, *ddarostwng.*

6 A Dalilah a ddywedodd wrth Samson, Mynega i mi, attolwg, ym mha ‖ *fan y mae* dy fawr nerth di, ac â pha beth y'th rwymid i'th gystuddio.

‖ *beth.*

7 A Samson a ddywedodd wrthi, Pe rhwyment fi â saith ‖ wdyn irion, y rhai ni sychasai; yna y gwanhychwn, ac y byddwn fel † gwr arall.

‖ Neu, *o reffynau.*

† Heb. *un.*

8 Yna arglwyddi y Philistiaid a ddygasant i fynu atti hi saith o wdyn irion, y rhai ni sychasent; a hi a'i rhwymodd ef â hwynt.

9 (A chynllwynwyr *oedd* yn aros ganddi mewn ystafell) A hi a ddywedodd wrtho ef, *Y mae* y Philistiaid arnat ti, Samson. Ac efe a dorrodd y gwdyn, fel y torrir edau garth wedi † cyffwrdd *â*'r tân: felly ni wybuwyd ei gryfder ef.

† Heb. *arogli.*

10 A dywedodd Dalilah wrth Samson, Ti a'm twyllaist, ac a ddywedaist gelwydd wrthyf: yn awr mynega i mi, attolwg, â pha beth y gellid dy rwymo.

11 Ac efe a ddywedodd wrthi, Pe gan rwymo y rhwyment fi â rhaffau newyddion, y rhai ni wnaethpwyd gwaith â hwynt; yna y gwanhychwn, ac y byddwn fel gwr arall.

12 Am hynny Dalilah a gymmerth raffau newyddion, ac a'i rhwymodd ef â hwynt: ac a ddywedodd wrtho, *Y mae* y Philistiaid arnat ti, Samson. (Ac *yr oedd* cynllwynwyr yn aros mewn ystafell) Ac efe a'u torrodd hwynt oddi am ei freichiau fel edau.

13 A Dalilah a ddywedodd wrth Samson, Hyd yn hyn y twyllaist fi, ac y dywedaist gelwydd wrthyf: mynega i mi, â pha beth y'th rwymid. Dywedodd yntau wrthi hi, Pe plethit ti saith gudyn fy mhen ynghyd â'r we.

14 A hi a'i gwnaeth yn sicr â'r hoel; ac a ddywedodd wrtho ef, *Y mae* y Philistiaid arnat ti, Samson. Ac efe a ddeffrôdd o'i gwsg, ac a aeth ymaith â hoel y garfan, ac â'r we.

15 ¶ A hi a ddywedodd wrtho ef, Pa fodd y dywedi, Cu gennyf dydi, a'th galon heb *fod* gyd â mi? Teirgwaith bellach y'm twyllaist, ac ni fynegaist i mi ym mha *fan y mae* dy fawr nerth.

16 Ac o herwydd ei bod hi yn ei flino

Cyn CRIST Cylch 1120.

ef â'i geiriau beunydd, ac yn ei boeni ef; ei enaid a † ymofidiodd i farw:

17 Ac efe a fynegodd iddi ei holl galon ac a ddywedodd wrthi, [a] Ni ddaeth ellyn ar fy mhen i: canys Nazarëad i DDUW *ydwyf* fi o groth fy mam. Ped eillid fi, yna y ciliai fy nerth oddi wrthyf, ac y gwanhychwn, ac y byddwn fel gwr *arall.*

18 A phan welodd Dalilah fynegi o hono ef iddi hi ei holl galon, hi a anfonodd ac a alwodd am bendefigion y Philistiaid, gan ddywedyd, Deuwch i fynu unwaith; canys efe a fynegodd i mi ei holl galon. Yna arglwyddi y Philistiaid a ddaethant i fynu atti hi, ac a ddygasant arian yn eu dwylaw.

19 A hi a wnaeth iddo gysgu ar ei gliniau; ac a alwodd ar wr, ac a barodd eillio saith gudyn ei ben ef: a hi a ddechreuodd ei gystuddio ef; a'i nerth a ymadawodd oddi wrtho.

20 A hi a ddywedodd, *Y mae* y Philistiaid arnat ti, Samson. Ac efe a ddeffrôdd o'i gwsg, ac a ddywedodd, Af allan y waith hon fel cynt, ac ymysgydwaf. Ond ni wyddai efe fod yr ARGLWYDD wedi cilio oddi wrtho.

21 ¶ Ond y Philistiaid a'i daliasant ef, ac a † dynnasant ei lygaid ef, ac a'i dygasant ef i waered i Gazah, ac a'i rhwymasant ef â gefynnau pres; ac yr oedd efe yn malu yn y carchardy.

22 Eithr gwallt ei ben ef a ddechreuodd dyfu drachefn, † ar ol ei eillio.

23 Yna arglwyddi y Philistiaid a ymgasglasant i aberthu aberth mawr i Dagon eu duw, ac i orfoleddu: canys dywedasant, Ein duw ni a roddodd Samson ein gelyn yn ein llaw ni.

24 A phan welodd y bobl ef, hwy a ganmolasant eu duw: canys dywedasant, Ein duw ni a roddodd ein gelyn yn ein dwylaw ni, yr hwn oedd yn anrheithio ein gwlad ni, yr hwn a † laddodd lawer o honom ni.

25 A phan oedd eu calon hwynt yn llawen, yna y dywedasant, Gelwch am Samson, i beri i ni chwerthin. A hwy a alwasant am Samson o'r carchardy, fel y chwareuai o'u blaen hwynt; a hwy a'i gosodasant ef rhwng y colofnau.

26 A Samson a ddywedodd wrth y llangc oedd yn ymaflyd yn ei law ef, Gollwng, a gâd i mi gael gafael ar y colofnau y mae y tŷ yn sefyll arnynt, fel y pwyswyf arnynt.

27 A'r tŷ oedd yn llawn o wŷr a gwragedd; a holl arglwyddi y Philistiaid *oedd* yno: ac ar y nen *yr oedd* ynghylch tair mil o wŷr a gwragedd yn edrych tra yr ydoedd Samson yn chwarae.

28 A Samson a alwodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O Arglwydd IOR, cofia fi, attolwg, a nertha fi, attolwg, yn unig y waith hon, O DDUW, fel y dïalwyf *âg* un dïaledd ar y Philistiaid am fy nau lygad.

29 A Samson a ymaflodd yn y ddwy golofn ganol, y rhai yr oedd y tŷ yn sefyll arnynt, ac a ymgynnaliodd wrthynt, un yn ei ddeheulaw, a'r llall yn ei law aswy.

30 A dywedodd Samson, Bydded farw fy einioes gyd â'r Philistiaid. Ac efe a ymgrymmodd â'*i holl* nerth; a syrthiodd y tŷ ar y pendefigion, ac ar yr holl bobl *oedd* ynddo: a'r meirw y rhai a laddodd efe wrth farw, oedd fwy nag a laddasai efe yn ei fywyd.

31 A'i frodyr ef, a holl dŷ ei dad ef, a ddaethant i waered, ac a'i cymmerasant ef, ac a'*i* dygasant i fynu, ac a'i claddasant ef rhwng Sorah ac Estaol, ym meddrod Manoah ei dad. Ac efe a farnasai Israel ugain mlynedd. Cylch 1120.

PENNOD XVII.

1 *Ei fam yn gwneuthur delwau o'r arian a ladrattasai Micah, ac a roisai yn eu hol.* 5 *Yntau yn gwneuthur gwisgoedd iddynt;* 7 *ac yn cyflogi Lefiad i fod yn offeiriad iddo.*

AC yr oedd gwr o fynydd Ephraim, Cylch 1406. a'i enw Micah.

2 Ac efe a ddywedodd wrth ei fam, Y mil a'r can *sicl* arian a ddygpwyd oddi arnat, ac y rhegaist *am danynt,* ac y dywedaist hefyd lle y clywais; wele, yr arian gyd â mi, myfi a'i cymmerais. A dywedodd ei fam, Bendigedig *fyddych,* fy mab, gan yr ARGLWYDD.

3 A phan roddodd efe y mil a'r can *sicl* arian adref i'w fam, ei fam a ddywedodd, Gan gyssegru y cyssegraswn yr arian i'r ARGLWYDD o'm llaw, i'm mab, i wneuthur delw gerfiedig a thoddedig: am hynny yn awr mi a'i rhoddaf eilwaith i ti.

4 Etto efe a dalodd yr arian i'w fam. A'i fam a gymmerth ddau can *sicl* o arian, ac a'u rhoddodd i'r toddydd; ac efe a'u gwnaeth yn ddelw gerfiedig, a thoddedig: a hwy a fuant yn nhŷ Micah.

5 A chan y gwr hwn Micah *yr oedd* tŷ duwiau; ac efe a wnaeth [a] ephod, a [b] theraphim, ac a † gyssegrodd un o'i feibion i fod yn offeiriad iddo.

6 [c] Yn y dyddiau hynny nid *oedd*

† Heb. *ymfyrhaodd.*
[a] Num. 6. 5.
† Heb. *dyllasant.*
† Heb. *fel pan eilliwyd ef.*
† Heb. *amlhâodd ein lladdedigion.*
[a] pen. 8. 27.
[b] Gen. 31. 19. Hos. 3. 4.
† Heb. *lanwodd ddwylaw.*
[c] pen. 18. 1. a 21. 25

Cyn CRIST Cylch 1406.

brenhin yn Israel; ond pob un a wnai *yr hyn oedd* uniawn yn ei olwg ei hun.

7 ¶ Ac yr oedd gwr ieuangc o [d] Bethlehem Judah, o dylwyth Judah, a Lefiad *oedd* efe; ac efe a ymdeithiai yno.

[d] Edrych Jos. 19. 15.

8 A'r gwr a aeth allan o'r ddinas o Bethlehem Judah, i drigo pa le bynnag y caffai *le:* ac efe a ddaeth i fynydd Ephraim i dŷ Micah, yn ei ymdaith.

9 A Micah a ddywedodd wrtho, O ba le y daethost ti? Dywedodd yntau wrtho, Lefiad *ydwyf* o Bethlehem Judah; a myned yr ydwyf i drigo lle caffwyf *le.*

10 A Micah a ddywedodd wrtho, Trig gyd â mi, a bydd i mi yn dad ac yn offeiriad; a mi a roddaf i ti ddeg *sicl* o arian bob blwyddyn, a † phâr o ddillad, a'th luniaeth. Felly y Lefiad a aeth i mewn.

‡ Heb. *threfn.*

11 A'r Lefiad a fu foddlawn i aros gyd â'r gwr; a'r gwr ieuangc oedd iddo fel un o'i feibion.

12 A Micah a urddodd y Lefiad; a'r gwr ieuangc fu yn offeiriad iddo, ac a fu yn nhŷ Micah.

13 Yna y dywedodd Micah, Yn awr y gwn y gwna yr ARGLWYDD ddaioni i mi; gan fod Lefiad gennyf yn offeiriad.

PENNOD XVIII.

1 *Meibion Dan yn anfon pùmwr i geisio iddynt etifeddiaeth.* 3 *Hwythau wrth dŷ Micah yn ymgynghori â Jonathan; ac yn cael cysur i fyned rhagddynt:* 7 *yn chwilio Lais, ac yn dwyn newyddion gobeithfawr.* 11 *Danfon chwe chant o wŷr i osod ar y dref.* 14 *A'r rhai hynny ar y ffordd yn yspeilio Micah am ei offeiriad a'i greiriau;* 27 *ac yn ynnill Lais, ac yn ei galw hi Dan;* 30 *ac yn gosod i fynu ddelw-addoliaeth, lle y cafodd Jonathan yr offeiriadaeth yn etifeddiaeth iddo.*

Cylch 1406.

YN [a] y dyddiau hynny nid *oedd* brenhin yn Israel: ac yn y dyddiau hynny [b] llwyth y Daniaid oedd yn ceisio iddynt etifeddiaeth i drigo; canys ni syrthiasai iddynt hyd y dydd hwnnw etifeddiaeth ym mysg llwythau Israel.

[a] pen. 17. 6. a 21. 25.

[b] Jos. 19. 47.

2 A meibion Dan a anfonasant o'u tylwyth bump o wŷr o'u bro, † gwŷr grymmus, o Sorah, ac o Estaol, i ysbïo y wlad, *ac* i'w chwilio; ac a ddywedasant wrthynt, Ewch, chwiliwch y wlad. A phan ddaethant i fynydd Ephraim i dŷ Micah, hwy a lettyasant yno.

† Heb. *meibion.*

3 Pan *oeddynt* hwy wrth dŷ Micah, hwy a adnabuant lais y gwr ieuangc y Lefiad: ac a droisant yno, ac a ddywedasant wrtho, Pwy a'th ddug di yma? a pheth yr ydwyt ti yn ei wneuthur *yma?* a pheth *sydd* i ti yma?

4 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Fel hyn ac fel hyn y gwnaeth Micah i mi; ac efe a'm cyflogodd i, a'i offeiriad ef ydwyf fi.

5 A hwy a ddywedasant wrtho ef, Ymgynghora, attolwg, â DUW, fel y gwypom a lwydda ein ffordd yr ydym ni yn rhodio arni.

6 A'r offeiriad a ddywedodd wrthynt, Ewch mewn heddwch: ger bron yr ARGLWYDD *y mae* eich ffordd chwi, yr hon a gerddwch.

7 ¶ Yna y pùmwr a aethant ymaith, ac a ddaethant i [c] Lais; ac a welsant y bobl *oedd* ynddi [d] yn trigo mewn dïogelwch, yn ol arfer y Sidoniaid, yn llonydd ac yn ddïofal; ac nid *oedd* † swyddwr yn y wlad, yr hwn a allai eu gyrru *hwynt* i gywilydd mewn dim: a phell *oeddynt* oddi wrth y Sidoniaid, ac heb negesau rhyngddynt â neb.

[c] Jos. 19. 47, *Lesem.*

[d] ad. 27, 28.

† Heb. *meddiannydd,* neu, *etifedd gwaharddiad.*

8 A hwy a ddaethant at eu brodyr i Sorah ac Estaol. A'u brodyr a ddywedasant wrthynt, Beth *a ddywedwch* chwi?

9 Hwythau a ddywedasant, Cyfodwch, ac awn i fynu arnynt: canys gwelsom y wlad; ac wele, da iawn *yw* hi. Ai tewi *yr ydych* chwi? na ddïogwch fyned, i ddyfod i mewn i feddiannu y wlad.

10 Pan eloch, chwi a ddeuwch at bobl ddïofal, a gwlad ehang: canys DUW a'i rhoddodd hi yn eich llaw chwi: *sef* lle nid *oes* ynddo eisieu dim a'r *y sydd* ar y ddaear.

11 ¶ Ac fe aeth oddi yno, o dylwyth y Daniaid, o Sorah ac o Estaol, chwe channwr, wedi ymwregysu âg arfau rhyfel.

12 A hwy a aethant i fynu, ac a wersyllasant yn Ciriath-jearim, yn Judah: am hynny y galwasant y fan honno [e] Mahaneh Dan, hyd y dydd hwn: wele, *y mae* o'r tu ol i Ciriath-jearim.

[e] pen. 13. 25.

13 A hwy a aethant oddi yno i fynydd Ephraim, ac a ddaethant hyd dŷ Micah.

14 ¶ A'r pùmwr, y rhai a aethant i chwilio gwlad Lais, a lefarasant, ac a ddywedasant wrth eu brodyr, Oni wyddoch chwi fod yn y tai hyn ephod a theraphim, a delw gerfiedig, a thoddedig? gan hynny ystyriwch yn awr beth a wneloch.

15 A hwy a droisant tu ag yno; ac a ddaethant hyd dŷ y gwr ieuangc y Lefiad, i dŷ Micah; ac a † gyfarchasant well iddo.

† Heb. *ymofynasant dg ef am heddwch.*

16 A'r chwe channwr, y rhai oedd wedi eu gwregysu âg arfau rhyfel, oedd yn sefyll *wrth* ddrws y porth, *sef* y rhai *oedd* o feibion Dan.

Cyn CRIST Cylch 1406.

17 A'r pùmwr, y rhai a aethent i chwilio y wlad, a esgynasant, *ac* a aethant i mewn yno; *ac* a ddygasant ymaith y ddelw gerfiedig, a'r ephod, a'r teraphim, a'r ddelw doddedig: a'r offeiriad oedd yn sefyll wrth ddrws y porth, gyd â'r chwe channwr *oedd* wedi ymwregysu âg arfau rhyfel.

18 A'r rhai hyn a aethant i dŷ Micah, ac a ddygasant ymaith y ddelw gerfiedig, yr ephod, a'r teraphim, a'r ddelw doddedig. Yna yr offeiriad a ddywedodd wrthynt, Beth yr ydych chwi yn ei wneuthur?

19 Hwythau a ddywedasant wrtho, Taw sôn; gosod dy law ar dy safn, a thyred gyd â ni, a bydd i ni yn dad ac yn offeiriad: *ai* gwell i ti fod yn offeiriad i dŷ un gwr, nâ'th fod yn offeiriad i lwyth ac i deulu yn Israel?

20 A da fu gan galon yr offeiriad; ac efe a gymmerth yr ephod, a'r teraphim, a'r ddelw gerfiedig, ac a aeth ym mysg y bobl.

21 A hwy a droisant, ac a aethant ymaith; ac a osodasant y plant, a'r anifeiliaid, a'r clud, o'u blaen.

22 ¶ *A* phan oeddynt hwy ennyd oddi wrth dŷ Micah, y gwŷr *oedd* yn y tai wrth dŷ Micah a ymgasglasant, ac a erlidiasant feibion Dan.

23 A hwy a waeddasant ar feibion Dan. Hwythau a droisant eu hwynebau, ac a ddywedasant wrth Micah, Beth *a ddarfu* i ti, pan wyt † yn dyfod â'r fath fintai?

† Heb. *wedi ymgasglu ynghŷd.*

24 Yntau a ddywedodd, Fy nuwiau, y rhai a wneuthum i, a ddygasoch chwi ymaith, a'r offeiriad, ac a aethoch i ffordd: a pheth *sydd* gennyf fi mwyach? a pha beth *yw* hyn a ddywedwch wrthyf, Beth *a ddarfu* i ti?

25 A meibion Dan a ddywedasant wrtho, Na âd glywed dy lef yn ein mysg ni; rhag i wŷr † digllawn ruthro arnat ti, a cholli o honot dy enioes, ac einioes dy deulu.

† Heb. *chwerw eu henaid.*

26 A meibion Dan a aethant i'w ffordd. A phan welodd Micah eu *bod* hwy yn gryfach nag ef, efe a drodd, ac a ddychwelodd i'w dŷ.

27 A hwy a gymmerasant *y pethau* a wnaethai Micah, a'r offeiriad oedd ganddo ef, ac a ddaethant i Lais, at [f] bobl lonydd a diofal; ac a'u tarawsant hwy â min y cleddyf, ac a losgasant y ddinas â thân.

[f] ad. 7, 10.

28 Ac nid *oedd* waredydd; canys pell *oedd* hi oddi wrth Sidon, ac nid *oedd* negesau rhyngddynt â neb; hefyd *yr oedd* hi yn y dyffryn *oedd* wrth Bethrehob: a hwy a adeiladasant ddinas, ac a drigasant ynddi.

29 A [g] hwy a alwasant enw y ddinas [h] Dan, yn ol enw Dan eu tad, yr hwn a anesid i Israel: er hynny Lais *oedd* enw y ddinas ar y cyntaf.

[g] Jos. 19. 47.
[h] Gen. 14. 14. pen. 20. 1.

30 ¶ A meibion Dan a osodasant i fynu iddynt y ddelw gerfiedig: a Jonathan mab Gerson, mab Manasseh, efe a'i feibion, fuant offeiriaid i lwyth Dan [i] hyd ddydd caethgludiad y wlad.

[i] pen. 13. 1. 1 Sam. 4. 2, 3.

31 A hwy osodasant i fynu iddynt y ddelw gerfiedig a wnaethai Micah, [k] yr holl ddyddiau y bu tŷ DDUW yn Siloh.

[k] Jos. 18. 1. pen. 19. 18. a 21. 12.

PENNOD XIX.

1 *Lefiad yn myned i Bethlehem i gyrchu ei wraig adref.* 16 *Hen wr yn ei groesawu ef i'w dŷ yn Gibeah.* 22 *Y Gibeoniaid yn gwneuthur cam â'i ordderch ef, fel y bu hi farw.* 29 *Yntau yn ei rhannu hi yn ddeuddeg darn, i'w danfon at y deuddeg llwyth.*

Cyn CRIST Cylch 1406.

AC yn y dyddiau hynny, [a] pan nad *oedd* frenhin yn Israel, yr oedd rhyw Lefiad yn aros yn ystlysau mynydd Ephraim, ac efe a gymmerodd iddo ordderchwraig o Bethlehem Judah.

Cylch 1406.
[a] pen. 17. 6. a 18. 1. a 21. 25.

2 A'i ordderchwraig a butteiniodd yn ei erbyn ef, ac a aeth ymaith oddi wrtho ef i dŷ ei thad, i Bethlehem Judah; ac yno y bu hi ‖ bedwar mis o ddyddiau.

‖ Neu, *flwyddyn a phedwar mis.*

3 A'i gwr hi a gyfododd, ac a aeth ar ei hol, i ddywedyd yn † dêg wrthi hi, *ac* i'w throi adref; a'i langc *oedd* gyd âg ef, a chwpl o asynod. A hi a'i dug ef i mewn i dŷ ei thad: a phan welodd tad y llangces ef, bu lawen ganddo gyfarfod âg ef.

† Heb. *wrth* fodd *ei chalon hi.*

4 A'i chwegrwn ef, tad y llangces, a'i daliodd ef *yno;* ac efe a dariodd gyd âg ef dridiau. Felly bwyttasant ac yfasant, a llettyasant yno.

5 A'r pedwerydd dydd y cyfodasant yn fore; yntau a gyfododd i fyned ymaith. A thad y llangces a ddywedodd wrth ei ddaw, Nertha dy galon â thammaid o fara, ac wedi hynny ewch ymaith.

6 A hwy a eisteddasant, ac a fwyttasant ill dau ynghyd, ac a yfasant. A thad y llangces a ddywedodd wrth y gwr, Bydd foddlawn, attolwg, ac aros dros nos, a llawenyched dy galon.

7 A phan gyfododd y gwr i fyned ymaith, ei chwegrwn a fu daer arno: am hynny efe a drodd ac a lettyodd yno.

8 Ac efe a gyfododd yn fore y pummed dydd i fyned ymaith. A thad

Cyn CRIST Cylch 1406.

y llangces a ddywedodd, Cysura dy galon, attolwg. A hwy a drigasant † hyd brydnawn, ac a fwyttasant ill dau.

† Heb. *nes gostwng y dydd.*

9 A phan gyfododd y gwr i fyned ymaith, efe a'i ordderch, a'i langc; ei chwegrwn, tad y llangces, a ddywedodd wrtho, Wele, yn awr, y dydd a laesodd i hwyrhâu; arhoswch dros nos, attolwg: wele † yr haul yn machludo; trig yma, fel y llawenycho dy galon; a chodwch yn fore y fory i'ch taith, fel yr elych i'th babell.

† Heb. *amser llettya ydyw.*

10 A'r gwr ni fynnai aros dros nos; eithr cyfododd, ac a aeth ymaith: a daeth hyd ar gyfer Jebus (hon *yw* Jerusalem) a chyd âg ef gwpl o asynod llwythog, a'i ordderchwraig gyd âg ef.

11 A phan *oeddynt* hwy wrth Jebus, yr oedd y dydd ar ddarfod; a'r llangc a ddywedodd wrth ei feistr, Tyred, attolwg, trown i ddinas hon y Jebusiaid, a llettywn ynddi.

12 A'i feistr a ddywedodd wrtho, Ni thrown ni i ddinas estron nid *yw* o feibion Israel; eithr nyni a âwn hyd Gibeah.

13 Ac efe a ddywedodd wrth ei langc, Tyred, a nesâwn i un o'r lleoedd hyn, i lettya dros nos, yn Gibeah, neu Ramah.

14 Felly y cerddasant, ac yr aethant: a'r haul a fachludodd arnynt wrth Gibeah *eiddo* Benjamin.

15 A hwy a droisant yno, i fyned i mewn i lettya i Gibeah. Ac efe a ddaeth i mewn, ac a eisteddodd yn heol y ddinas: canys nid *oedd* neb a'u cymmerai hwynt i'*w* dŷ i lettya.

16 ¶ Ac wele, wr hen yn dyfod o'i waith o'r maes yn yr hwyr; a'r gwr *oedd* o fynydd Ephraim, ond ei fod ef yn ymdaith yn Gibeah; a gwŷr y lle hwnnw *oedd* feibion Jemini.

17 Ac efe a ddyrchafodd ei lygaid, ac a ganfu wr yn ymdaith yn heol y ddinas: a'r hen wr a ddywedodd, I ba le yr âi di? ac o ba le y daethost?

18 Yntau a ddywedodd wrtho, Tramwyo yr *ydym* ni o Bethlehem Judah, i ystlys mynydd Ephraim, o'r lle y'm *henyw:* a mi a euthum hyd Bethlehem Judah, a myned *yr ydwyf* i dŷ yr ARGLWYDD; ac nid *oes* neb a'm † derbyn i dŷ.

† Heb. *casgl.*

19 Y mae *gennym ni* wellt ac ebran hefyd i'n hasynod; a bara hefyd a gwin i mi ac i'th law-forwyn, ac i'r llangc *sydd* gyd â'th weision: nid *oes* eisieu dim.

20 A'r hen wr a ddywedodd, Tangnefedd i ti: bydded dy holl eisieu arnaf fi; [b] yn unig na lettya yn yr heol.

Cyn CRIST Cylch 1406.

[b] Gen. 19. 2.

21 Felly efe a'i dug ef i mewn i'w dŷ, ac a borthodd yr asynod: a hwy a olchasant eu traed, ac a fwyttasant ac a yfasant.

22 ¶ A phan oeddynt hwy yn llawenhâu eu calon, wele, [c] gwŷr y ddinas, rhai o [d] feibion Belial, a amgylchynasant y tŷ, a gurasant y drws, ac a ddywedasant wrth berchen y tŷ, *sef* yr hen wr, gan ddywedyd, Dwg allan y gwr a ddaeth i mewn i'th dŷ, fel yr adnabyddom ef.

[c] Gen. 19. 4.

[d] Hos. 9. 9. a 10. 9.

23 A'r [e] gwr, perchen y tŷ, a aeth allan attynt, ac a ddywedodd wrthynt, Nag ê, fy mrodyr, *nag ê,* attolwg, na wnewch mor ddrygionus: gan i'r gwr hwn ddyfod i'm tŷ i, na wnewch yr ysgelerder hyn.

[e] Gen. 19. 6.

24 Wele, fy merch, yr hon *sydd* forwyn, a'i ordderch yntau; dygaf hwynt allan yn awr, a darostyngwch hwynt, a gwnewch iddynt yr hyn fyddo da yn eich golwg: ond i'r gwr hwn na wnewch † mor ysgeler.

† Heb. *beth mor ynfyd.*

25 Ond ni wrandawai y gwŷr arno: am hynny y gwr a ymaflodd yn ei ordderch, ac a'i dug hi allan attynt hwy. A hwy a'i hadnabuant hi, ac a wnaethant *gam* â hi yr holl nos hyd y bore: a phan gyfododd y wawr, hwy a'i gollyngasant hi ymaith.

26 Yna y wraig a ddaeth, pan ymddangosodd y bore, ac a syrthiodd wrth ddrws tŷ y gwr *yr oedd* ei harglwydd ynddo, hyd oleuni *y dydd.*

27 A'i harglwydd a gyfododd y bore, ac a agorodd ddrysau y tŷ, ac a aeth allan i fyned i'w daith: ac wele, ei ordderchwraig ef wedi cwympo wrth ddrws y tŷ, a'i dwy law ar y ‖ trothwy.

‖ *rhiniog.*

28 Ac efe a ddywedodd wrthi, Cyfod, fel yr elom ymaith. Ond nid oedd yn atteb. Yna efe a'i cymmerth hi ar yr asyn; a'r gwr a gyfododd, ac a aeth ymaith i'w fangre.

29 ¶ A phan ddaeth i'w dŷ, efe a gymmerth gyllell, ac a ymaflodd yn ei ordderch, ac [f] a'i darniodd hi, *ynghyd* â'i hesgyrn, yn ddeuddeg darn, ac a'i hanfonodd hi i holl derfynau Israel.

[f] Edrych 1 Sam. 11. 7.

30 A phawb a'r a welodd *hynny,* a ddywedodd, Ni wnaethpwyd ac ni welwyd y fath beth, er y dydd y daeth meibion Israel o wlad yr Aipht, hyd y dydd hwn: ystyriwch ar hynny, ymgynghorwch, a thraethwch *eich meddwl.*

PENNOD XX.

1 Y Lefiad, mewn cymmanfa gyffredinol, yn dangos ei gam ar gyhoedd. 8 Barn y gymmanfa. 12 Gwŷr Benjamin, wedi eu dyfyn, yn ymgasglu yn erbyn yr Israeliaid. 18 Yr Israeliaid mewn dwy gâd yn colli deugain mil. 26 Hwythau trwy ddichell yn difetha holl wŷr Benjamin onid chwe chant.

Cyn CRIST Cylch 1406.

YNA holl feibion Israel a aethant allan; a'r gynnulleidfa a ymgasglodd ynghyd fel un dyn, o [a] Dan hyd Beerseba, a gwlad Gilead, at yr ARGLWYDD, i [b] Mispah.

[a] pen. 18. 29. 1 Sam. 3. 20. 2 Sam. 3. 10. a 24. 2.

[b] 1 Sam. 7. 5. a 10. 17.

2 A phennaethiaid yr holl bobl, *o* holl lwythau Israel, a safasant y'nghynnulleidfa pobl DDUW; *sef* pedwar can mil o wŷr traed yn tynnu cleddyf.

3 (A meibion Benjamin a glywsant fyned o feibion Israel i Mispah) Yna meibion Israel a ddywedasant, Dywedwch, pa fodd y bu y drygioni hyn?

4 A'r gwr y Lefiad, gwr y wraig a laddesid, a attebodd ac a ddywedodd, I Gibeah *eiddo* Benjamin y deuthum i, mi a'm gordderch, i lettya.

5 A gwŷr Gibeah a gyfodasant i'm herbyn, ac a amgylchynasant y tŷ yn fy erbyn liw nos, ac a amcanasant fy lladd i; a † threisiasant fy ngordderch, fel y bu hi farw.

† Heb. *darostyngasant.*

6 A mi a ymaflais yn fy ngordderch, ac a'i derniais hi, ac a'i hanfonais hi trwy holl wlad etifeddiaeth Israel: canys [c] gwnaethant ffieidd-dra ac ynfydrwydd yn Israel.

[c] Jos. 7. 15.

7 Wele, meibion Israel *ydych* chwi oll; moeswch rhyngoch air a chynghor yma.

8 ¶ A'r holl bobl a gyfododd megis un gwr, gan ddywedyd, Nac eled neb *o honom* i'w babell, ac na thröed neb *o honom* i'w dŷ.

9 Ond yn awr, hyn *yw* y peth a wnawn ni i Gibeah: *Nyni a awn i fynu* i'w herbyn wrth goelbren;

10 A ni a gymmerwn ddengwr o'r cant trwy holl lwythau Israel, a chant o'r mil, a mil o'r deng mil, i ddwyn lluniaeth i'r bobl; i wneuthur (pan ddelont i Gibeah Benjamin) yn ol yr holl ffieidd-dra a wnaethant hwy yn Israel.

11 Felly yr ymgasglodd holl wŷr Israel yn erbyn y ddinas † yn gyttûn fel un gwr.

† Heb. *yn gyfeillion.*

12 ¶ A llwythau Israel a anfonasant wŷr trwy holl lwythau Benjamin, gan ddywedyd, Beth *yw* y drygioni yma a wnaethpwyd yn eich mysg chwi?

13 Ac yn awr rhoddwch y gwŷr, [d] meibion Belial, y rhai *sydd* yn Gibeah, fel y lladdom hwynt, ac y dilëom ddrygioni o Israel. Ond ni wrandawai meibion Benjamin ar lais eu brodyr meibion Israel:

Cyn CRIST Cylch 1406.

[d] Deut. 13. 13. pen. 19. 22.

14 Eithr meibion Benjamin a ymgynnullasant o'r dinasoedd i Gibeah, i fyned allan i ryfel yn erbyn meibion Israel.

15 A chyfrifwyd meibion Benjamin y dydd hwnnw, o'r dinasoedd, yn chwe mil ar hugain o wŷr yn tynnu cleddyf, heb law trigolion Gibeah, y rhai a gyfrifwyd yn saith gant o wŷr etholedig.

16 O'r holl bobl hyn *yr oedd* saith gant o wŷr etholedig [e] yn chwithig; pob un o honynt a ergydiai â charreg at y blewyn, heb fethu.

[e] pen. 3. 15. 1 Chron. 12. 2.

17 Gwŷr Israel hefyd a gyfrifwyd, heb law Benjamin, yn bedwar can mil yn tynnu cleddyf; pawb o honynt yn rhyfelwyr.

18 ¶ A meibion Israel a gyfodasant, ac a aethant i fynu i dŷ DDUW, ac [f] a ymgynghorasant â DUW, ac a ddywedasant, Pwy o honom ni a â i fynu yn gyntaf i'r gâd yn erbyn meibion Benjamin? A dywedodd yr ARGLWYDD, Judah *a â* yn gyntaf.

[f] pen. 1. 1.

19 A meibion Israel a gyfodasant y bore, ac a wersyllasant yn erbyn Gibeah.

20 A gwŷr Israel a aethant allan i ryfel yn erbyn Benjamin; a gwŷr Israel a ymosodasant i ymladd i'w herbyn hwy wrth Gibeah.

21 A meibion Benjamin a ddaethant allan o Gibeah, ac a ddifethasant o Israel y dwthwn hwnnw ddwy fil ar hugain o wŷr hyd lawr.

22 A'r bobl gwŷr Israel a ymgryfhasant, ac a ymosodasant drachefn i ymladd, yn y lle yr ymosodasent ynddo y dydd cyntaf.

23 (A meibion Israel a aethent i fynu, ac a wylasent ger bron yr ARGLWYDD hyd yr hwyr; ymgynghorasent hefyd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi drachefn i ryfel yn erbyn meibion Benjamin fy mrawd? A dywedasai yr ARGLWYDD, Dos i fynu yn ei erbyn ef)

24 A meibion Israel a nesasant yn erbyn meibion Benjamin yr ail dydd.

25 A Benjamin a aeth allan o Gibeah i'w herbyn hwythau yr ail dydd; a hwy a ddifethasant o feibion Israel eilwaith dair mil ar bymtheg o wŷr hyd lawr: y rhai hyn oll oedd yn tynnu cleddyf.

26 ¶ Yna holl feibion Israel a'r holl

Cyn CRIST Cylch 1406.

bobl a aethant i fynu ac a ddaethant i dŷ DDUW, ac a wylasant, ac a arhosasant yno ger bron yr ARGLWYDD, ac a ympryd-iasant y dwthwn hwnnw hyd yr hwyr, ac a offrymmasant boeth-offrymmau ac off-rymmau hêdd ger bron yr ARGLWYDD.

27 A meibion Israel a ymgynghorasant â'r ARGLWYDD (canys yno *yr oedd* arch cyfammod DUW yn y dyddiau hynny;

28 A Phinees mab Eleazar, mab Aaron, oedd yn sefyll ger ei bron hi yn y dyddiau hynny) gan ddywedyd, A chwanegaf fi mwyach fyned allan i ryfel yn erbyn meibion Benjamin fy mrawd, neu a beidiaf fi? A dywedodd yr ARGLWYDD, Ewch i fynu; canys y fory y rhoddaf ef yn dy law di.

[g] Felly Jos. 8. 4.

29 Ac Israel [g] a osododd gynllwynwyr o amgylch Gibeah.

30 A meibion Israel a aethant i fynu yn erbyn meibion Benjamin y trydydd dydd, ac a ymosodasant wrth Gibeah, fel cynt.

31 A meibion Benjamin a aethant allan yn erbyn y bobl; *a* thynnwyd hwynt oddi wrth y ddinas: a hwy a ddechreuasant daro *rhai* o'r bobl yn archolledig, fel cynt, yn y prif-ffyrdd, o'r rhai y mae y naill yn myned i fynu i ‖ dŷ DDUW, a'r llall i Gibeah yn y maes, ynghylch dengwr ar hugain o Israel.

‖ Neu, *Beth-el.*

32 A meibion Benjamin a ddywedasant, Cwympwyd hwynt o'n blaen ni, fel ar y cyntaf. Ond meibion Israel a ddywedasant, Ffôwn, fel y tynnom hwynt oddi wrth y ddinas, i'r prif-ffyrdd.

33 A holl wŷr Israel a gyfodasant o'u lle, ac a fyddinasant yn Baal-tamar: a'r *sawl* a oedd *o* Israel yn cynllwyn, a ddaeth allan o'u mangre, *sef* o weirgloddiau Gibeah.

34 A daeth yn erbyn Gibeah ddeng mil o wŷr etholedig o holl Israel; a'r gâd a fu dost: ond ni wyddent *fod* drwg yn agos attynt.

35 A'r ARGLWYDD a darawodd Benjamin o flaen Israel: a difethodd meibion Israel o'r Benjaminiaid, y dwthwn hwnnw, bùm mil ar hugain a channwr; a'r rhai hyn oll yn tynnu cleddyf.

36 Felly meibion Benjamin a welsant mai eu lladd yr oeddid: canys gwŷr Israel a roddasant le i'r Benjaminiaid; o herwydd hyderu yr oeddynt ar y cyn-llwynwyr, y rhai a osodasent yn ymyl Gibeah.

37 A'r cynllwynwyr a frysiasant, ac a ruthrasant ar Gibeah; a'r cynllwynwyr a ‖ udganasant yn hirllaes, ac a darawsant yr holl ddinas â min y cleddyf.

38 Ac yr oedd ‖ amser nodedig rhwng gwŷr Israel a'r cynllwynwyr; *sef* peri o honynt i † fflam fawr *a* mŵg ddyrchafu o'r ddinas.

39 A phan drodd gwŷr Israel *eu cefnau* yn y rhyfel, Benjamin a ddechreuodd daro ‖ yn archolledig o wŷr Israel yng nghylch dengwr ar hugain: canys dywed-asant, Dïau gan daro eu taro hwynt o'n blaen ni, fel yn y cyntaf.

40 A phan ddechreuodd † y fflam ddyrchafu o'r ddinas â cholofn o fŵg, Benjamin a edrychodd yn ei ôl; ac wele, fflam y ddinas yn dyrchafu i'r nefoedd.

41 Yna gwŷr Israel a droisant drachefn; a gwŷr Benjamin a frawychasant: o herwydd hwy a ganfuant fod drwg *wedi* † dyfod arnynt.

42 Am hynny hwy a droisant o flaen gwŷr Israel, tu a ffordd yr anialwch; a'r gâd a'u goddiweddodd hwynt: a'r rhai *a ddaethai* o'r dinasoedd, yr oeddynt yn eu difetha yn eu canol.

43 *Felly* yr amgylchynasant y Benja-miniaid; erlidiasant hwynt, a sathrasant hwynt ‖ yn hawdd hyd y'nghyfer Gibeah, tu a chodiad haul.

44 A lladdwyd o Benjamin dair mil ar bymtheg o wŷr: y rhai hyn oll *oedd* wŷr nerthol.

45 A hwy a droisant, ac a ffoisant tu a'r anialwch i graig Rimmon. A'r *Israel-iaid* a loffasant o honynt ar hŷd y prif-ffyrdd, bùm mil o wŷr: erlidiasant hefyd ar eu hol hwynt hyd Gidom, ac a ladd-asant o honynt ddwy fil o wŷr.

46 A'r rhai oll a gwympodd o Benja-min y dwthwn hwnnw, oedd bùm mil ar hugain o wŷr yn tynnu cleddyf: hwynt oll *oedd* wŷr nerthol.

47 [h] Etto chwe channwr a droisant, ac a ffoisant i'r anialwch i graig Rimmon, ac a arhosasant y'nghraig Rimmon bedwar mis.

[h] pen. 21. 13.

48 A gwŷr Israel a ddychwelasant ar feibion Benjamin, ac a'u tarawsant hwy â min y cleddyf, yn ddyn o *bob* dinas, ac yn anifail, a pheth bynnag a gafwyd: yr holl ddinasoedd hefyd a'r a gafwyd; a losgasant hwy â thân.

Cyn CRIST Cylch 1406.

‖ Neu, *aethant rhag-ddynt.*

‖ *arwydd.*

† Heb. *dyrchafiad.*

‖ Neu, *yr.*

† Heb. *holl ysiad.*

† Heb. *cyffwrdd â hwynt.*

‖ Neu, *o Menuchah.*

PENNOD XXI.

1 *Y bobl yn galaru am ddinystr Benjamin;* 8 *a thrwy ddifetha Jabes Gilead, yn cael iddynt bedwar cant o wragedd:* 16 *ac yn eu cynghori hwynt i osod ar y gwyryfon oedd yn dawnsio yn Siloh.*

Cyn CRIST Cylch 1406.

AGWYR Israel a dyngasant ym Mispah, gan ddywedyd, Ni ddyry neb o honom ei ferch i Benjaminiad yn wraig.

2 A daeth y bobl i dŷ Duw, ac a arosasant yno hyd yr hwyr ger bron Duw, ac a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant âg wylofain mawr:

3 Ac a ddywedasant, O Arglwydd Dduw Israel, paham y bu y peth hyn yn Israel, fel y byddai heddyw un llwyth eisieu yn Israel?

4 A thrannoeth y bobl a fore-godasant, ac a adeiladasant yno allor, ac a offrymmasant boeth-offrymmau ac offrymmau hêdd.

5 A meibion Israel a ddywedasant, Pwy o holl lwythau Israel ni ddaeth i fynu gyd â'r gynnulleidfa at yr Arglwydd? canys llw mawr oedd yn erbyn yr hwn ni ddelsai i fynu at yr Arglwydd i Mispah, gan ddywedyd, Rhoddir ef i farwolaeth yn ddïau.

6 A meibion Israel a edifarhasant o herwydd Benjamin eu brawd: a dywedasant, Torrwyd ymaith heddyw un llwyth o Israel:

7 Beth a wnawn ni am wragedd i'r rhai a adawyd, gan dyngu o honom ni i'r Arglwydd, na roddem iddynt *yr un* o'n merched ni yn wragedd?

8 ¶ Dywedasant hefyd, Pa un o lwythau Israel ni ddaeth i fynu at yr Arglwydd i Mispah? Ac wele, ni ddelsai neb o Jabes Gilead i'r gwersyll, at y gynnulleidfa.

9 Canys y bobl a gyfrifwyd; ac wele, nid *oedd* yno neb o drigolion Jabes Gilead.

10 A'r gynnulleidfa a anfonasant yno ddeuddeng mil o wŷr grymmus; ac a orchymynasant iddynt, gan ddywedyd, Ewch a tharêwch breswylwyr Jabes Gilead â min y cleddyf, y gwragedd hefyd a'r plant.

11 Dyma hefyd y peth a wnewch chwi: [a] Difethwch bob gwrryw, a phob gwraig a †orweddodd gyd â gwr.

12 A hwy a gawsant ym mhlith trigolion Jabes Gilead, bedwar cant o langcesau yn wyryfon, y rhai nid adnabuasent wr trwy gyd-orwedd â gwr: a dygasant hwynt i'r gwersyll i Siloh, yr hon *sydd* y'ngwlad Canaan.

13 A'r holl gynnulleidfa a anfonasant †i lefaru wrth feibion Benjamin, y rhai *oedd* y'nghraig Rimmon, ac i gyhoeddi heddwch iddynt.

14 A'r Benjaminiaid a ddychwelasant yr amser hwnnw; a hwy a roddasant iddynt hwy y gwragedd a gadwasent yn fyw o wragedd Jabes Gilead: ond ni chawsant hwy ddigon felly.

15 A'r bobl a edifarhâodd dros Benjamin, o herwydd i'r Arglwydd wneuthur rhwygiad yn llwythau Israel.

16 ¶ Yna henuriaid y gynnulleidfa a ddywedasant, Beth a wnawn ni am wragedd i'r lleill, gan ddistrywio y gwragedd o Benjamin?

17 Dywedasant hefyd, *Rhaid yw bod* etifeddiaeth i'r rhai a ddïangodd o Benjamin, fel na ddilëer llwyth allan o Israel.

18 Ac ni allwn ni roddi iddynt wragedd o'n merched ni: canys meibion Israel a dyngasant, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo* yr hwn a roddo wraig i Benjamin.

19 Yna y dywedasant, Wele, *y mae* gwyl i'r Arglwydd †bob blwyddyn yn Siloh, o du y gogledd i Bethel, tu a chyfodiad haul ‖i'r brif-ffordd y sydd yn myned i fynu o Bethel i Sîchem, ac o du y dehau i Libanus.

20 Am hynny y gorchymynasant hwy i feibion Benjamin, gan ddywedyd, Ewch a chynllwynwch yn y gwinllannoedd:

21 Edrychwch hefyd; ac wele, os merched Siloh a ddaw allan [b] i ddawnsio mewn dawnsiau; yna deuwch chwithau allan o'r gwinllannoedd, a chippiwch i chwi bob un ei wraig o ferched Siloh, ac ewch i wlad Benjamin.

22 A phan ddelo eu tadau neu eu brodyr hwynt i achwyn attom ni, yna y dywedwn wrthynt, Byddwch dda iddynt er ein mwyn ni; oblegid na chadwasom i bob un ei wraig yn y rhyfel: o achos na roddasoch chwi *hwynt* iddynt y pryd hwn, *ni* byddwch chwi euog.

23 A meibion Benjamin a wnaethant felly; a chymmerasant wragedd yn ol eu rhifedi, o'r rhai a gippiasent, ac a oeddynt yn dawnsio: a hwy a aethant ymaith, a dychwelasant i'w hetifeddiaeth, ac a adgyweiriasant y dinasoedd, ac a drigasant ynddynt.

24 A meibion Israel a ymadawsant oddi yno y pryd hwnnw, bob un at ei lwyth, ac at ei deulu; ac a aethant oddi yno bob un i'w etifeddiaeth.

25 [c] Yn y dyddiau hynny nid *oedd* brenhin yn Israel: pob un a wnai yr hyn oedd uniawn yn ei olwg ei hun.

Cyn CRIST Cylch 1406.

† Heb. *o flwyddyn i flwyddyn.*
‖ Neu, *ar y.*

[a] Num. 31. 17.
† Heb. *wybu orwedd.*
† Heb. *ac a lefarasant.*
[b] Edrych Exod. 15. 20.
[c] pen. 17. 6. a 18. 1. a 19. 1.

LLYFR RUTH.

PENNOD I.

1 *Elimelech wedi ei yrru gan newyn i Moab, yn marw yno.* 4 *Mahlon a Chilion, wedi prïodi gwragedd o Moab, yn marw hefyd.* 6 *Naomi, wrth ddychwelyd adref,* 8 *yn ceisio gan ei dwy waudd na ddeuent gyd â hi.* 14 *Orpah yn ei gadael hi; a Ruth yn ddïanwadal yn ei dilyn hi.* 19 *Hwynt ill dwyoedd yn dyfod i Bethlehem, ac yn cael yno groesaw.*

Cyn CRIST Cylch 1322.

ABU, yn y dyddiau yr oedd y brawdwyr yn barnu, fod [a]newyn yn y wlad: a gwr o Bethlehem Judah a aeth i ymdeithio y'ngwlad Moab, efe a'i wraig, a'i ddau fab.

[a] Edrych 2 Bren. 8. 1.

2 Ac enw y gwr *oedd* Elimelech, ac enw ei wraig Naomi, ac enw ei ddau fab Mahlon a Chilion, [b]Ephratëaid o Bethlehem Judah. A hwy a ddaethant i wlad Moab, ac a fuant yno.

[b] Edrych Gen. 35. 19.

3 Ac Elimelech gwr Naomi a fu farw; a hithau a'i dau fab a adawyd.

4 A hwy a gymmerasant iddynt wragedd o'r Moabeesau; enw y naill *oedd* Orpah, ac enw y llall, Ruth. A thrigasant yno ynghylch deng mlynedd.

5 A Mahlon a Chilion a fuant feirw hefyd ill dau; a'r wraig a adawyd *yn amddifad* o'i dau fab, ac o'i gwr.

Cylch 1312.

6 ¶ A hi a gyfododd, â'i merched y'nghyfraith, i ddychwelyd o wlad Moab: canys hi a glywsai y'ngwlad Moab, ddarfod i'r ARGLWYDD ymweled â'i bobl, gan roddi iddynt fara.

7 A hi a aeth o'r lle yr oedd hi ynddo, a'i dwy waudd gyd â hi: a hwy a aethant i ffordd i ddychwelyd i wlad Judah.

8 A Naomi a ddywedodd wrth ei dwy waudd, [c]Ewch, dychwelwch bob un i dŷ ei mam: gwneled yr ARGLWYDD drugaredd â chwi, fel y gwnaethoch chwi â'r meirw, ac â minnau.

[c] Edrych Jos. 24. 15.

9 Yr ARGLWYDD a ganiattâo i chwi gael gorphwysdra bob un yn nhŷ ei gwr. Yna y cusanodd hi hwynt: a hwy a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant.

10 A hwy a ddywedasant wrthi, Dïau y dychwelwn ni gyd â thi at dy bobl di.

11 A dywedodd Naomi, Dychwelwch, fy merched: i ba beth y deuwch gyd â mi? *a oes* gennyf fi feibion etto yn fy nghroth, [d]i fod yn wŷr i chwi?

12 Dychwelwch, fy merched, ewch *ymaith:* canys yr ydwyf fi yn rhy hen i brïodi gwr. Pe dywedwn, Y mae gennyf obaith, a bod heno gyd â gwr, ac ymddwyn meibion hefyd;

13 A arhosech chwi am danynt hwy, hyd oni chynnyddent hwy? a † ymarhosech chwi am danynt hwy, heb ŵra? Nag ê, fy merched: canys *y mae* mawr † dristwch i mi o'ch plegid chwi, am [e]i law yr ARGLWYDD fyned i'm herbyn.

14 A hwy a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant eilwaith: ac Orpah a gusanodd ei chwegr; ond Ruth a lynodd wrthi hi.

15 A dywedodd *Naomi,* Wele, dy chwaer y'nghyfraith a ddychwelodd at ei phobl, ac at ei duwiau: [f]dychwel dithau ar ol dy chwaer y'nghyfraith.

16 A Ruth a ddywedodd, ‖ Nac erfyn arnaf fi ymadaw â thi, i gilio oddi ar dy ol di: canys pa le bynnag yr elych di, yr âf finnau; ac ym mha le bynnag y llettyech di, y llettyaf finnau: dy bobl di *fydd* fy mhobl i, a'th DDUW di fy NUW innau:

17 Lle y byddych di marw, y byddaf finnau farw, ac yno y'm cleddir: [g]fel hyn y gwnelo yr ARGLWYDD i mi, ac fel hyn y chwanego, *os dim* ond angau a wna ysgariaeth rhyngof fi a thithau.

18 Pan welodd hi ei bod hi wedi † ymroddi i fyned gyd â hi, yna hi a beidiodd a dywedyd wrthi hi.

19 ¶ Felly hwynt ill dwy a aethant, nes iddynt ddyfod i Bethlehem. A phan ddaethant i Bethlehem, yr holl ddinas a gyffrôdd o'u herwydd hwynt; a dywedasant, Ai hon *yw* Naomi?

20 A hi a ddywedodd wrthynt hwy, Na elwch fi ‖ Naomi; gelwch fi ‖ Mara: canys yr Hollalluog a wnaeth yn chwerw iawn â mi.

21 Myfi a euthum allan yn gyflawn, a'r ARGLWYDD a'm dug i eilwaith yn wag: paham y gelwch chwi fi Naomi, gan i'r ARGLWYDD ‖ fy narostwng, ac i'r Hollalluog fy nrygu?

Cyn CRIST Cylch 1312.

[d] Deut. 25. 5.

† Heb. *obeithiech.*

† Heb. *chwerwder.*

[e] Job 19. 21.

[f] Edrych Jos. 24. 15, 19. 2 Bren. 2. 2, Luc 24. 28.

‖ Neu, *na fydd i'm herbyn.*

[g] 1 Sam. 3. 17. a 25. 22. 2 Sam. 19. 13. 2 Bren. 6. 31.

† Heb. *ymgryfhâu.*

‖ *Prydferth.*

‖ *Chwerw.*

‖ *dystiolaethu i'm herbyn.*

Cyn CRIST Cylch 1312.

22 Felly y dychwelodd Naomi, a Ruth y Moabees ei gwaudd gyd â hi, yr hon a ddychwelodd o wlad Moab: a hwy a ddaethant i Bethlehem [h] yn nechreu cynhauaf yr heiddiau.

[h] Exod. 9. 31, 32. pen. 2. 23.

PENNOD II.

1 *Ruth yn lloffa ym meusydd Boaz.* 4 *Boaz yn cymmeryd cydnabod arni,* 8 *ac yn dangos iddi garedigrwydd mawr;* 18 *a hithau yn dwyn at Naomi yr hyn a gawsai.*

AC i wr Naomi *yr ydoedd* câr, o wr cadarn nerthol, o dylwyth Elimelech, a'i enw ‖Boaz.

‖ A elwir *Booz*, Matt. 1. 5.

2 A Ruth y Moabees a ddywedodd wrth Naomi, Gâd i mi fyned yn awr i'r maes, a lloffa tywysenau ar ol *yr hwn* y caffwyf ffafr yn ei olwg. Hithau a ddywedodd wrthi, Dos, fy merch.

3 A hi a aeth, ac a ddaeth, ac a loffodd yn y maes ar ol y medelwyr: a digwyddodd wrth ddamwain *fod* y rhan honno o'r maes yn eiddo Boaz, yr hwn *oedd* o dylwyth Elimelech.

4 ¶ Ac wele, Boaz a ddaeth o Bethlehem, ac a ddywedodd wrth y medelwyr, Yr ARGLWYDD *a fyddo* gyd â chwi. Hwythau a ddywedasant wrtho ef, Yr ARGLWYDD a'th fendithio.

5 Yna y dywedodd Boaz wrth ei was yr hwn oedd yn sefyll yn ymyl y medelwyr, Pwy *biau* y llangces hon?

6 A'r gwas yr hwn oedd yn sefyll wrth y medelwyr, a attebodd, ac a ddywedodd, Y llangces o Moab *ydyw* hi, yr hon a ddychwelodd gyd â Naomi o wlad Moab:

7 A hi a ddywedodd, Attolwg yr ydwyf gael lloffa, a chasglu ym mysg yr ysgubau ar ol y medelwyr: a hi a ddaeth, ac a arhosodd er y bore hyd yr awr hon, oddieithr aros o honi hi ychydig yn tŷ.

8 Yna y dywedodd Boaz wrth Ruth, Oni chlywi di, fy merch? Na ddos i loffa i faes arall, ac na cherdda oddi yma; eithr aros yma gyd â'm llangcesau i.

9 *Bydded* dy lygaid ar y maes y byddont hwy yn ei fedi; a dos ar eu hol hwynt: oni orchymynais i'r llangciau, na chyffyrddent â thi? A phan sychedech, dos at y llestri, ac ŷf o'r hwn a ollyngodd y llangciau.

10 Yna hi a syrthiodd ar ei hwyneb, ac a ymgrymmodd i lawr, ac a ddywedodd wrtho ef, Paham y cefais ffafr yn dy olwg di, fel y cymmerit gydnabod arnaf, a minnau yn alldudes?

11 A Boaz a attebodd, ac a ddywedodd wrthi, Gan fynegi y mynegwyd i mi yr hyn oll a wnaethost i'th chwegr ar ol marwolaeth dy wr; ac *fel* y gadewaist dy dad a'th fam, a gwlad dy enedigaeth, ac y daethost at bobl nid adwaenit o'r blaen.

12 Yr ARGLWYDD a dalo am dy waith; a bydded dy obrwy yn berffaith gan ARGLWYDD DDUW Israel, [a] yr hwn y daethost i obeithio dan ei adenydd.

[a] Ps. 17. 8. a 36. 7.

13 Yna hi a ddywedodd, Caffwyf ffafr yn dy olwg di, fy arglwydd; gan i ti fy nghysuro i, a chan i ti lefaru wrth *fodd* calon dy wasanaethferch, er nad ydwyf fel un o'th law-forwynion di.

14 A dywedodd Boaz wrthi hi, Yn amser bwyd tyred yma, a bwytta o'r bara, a gwlŷch dy dammaid yn y finegr. A hi a eisteddodd wrth ystlys y medelwyr: ac efe a estynodd iddi gras-*yd;* a hi a fwyttâodd, ac a ddigonwyd, ac a adawodd weddill.

15 A hi a gyfododd i loffa: a gorchymynodd Boaz i'w weision, gan ddywedyd, Lloffed hefyd ym mysg yr ysgubau, ac na †feiwch arni.

† Heb. *chywilyddiwch hi.*

16 A chan ollwng gollyngwch hefyd iddi *beth* o'r ysgubau; a gadêwch *hwynt*, fel y lloffo hi *hwynt*; ac na cheryddwch hi.

17 Felly hi a loffodd yn y maes hyd yr hwyr: a hi a ddyrnodd yr hyn a loffasai, ac yr oedd ynghylch ephah o haidd.

18 ¶ A hi a'*i* cymmerth, ac a aeth i'r ddinas: a'i chwegr a ganfu yr hyn a gasglasai hi: hefyd hi a dynnodd allan, ac a roddodd iddi yr hyn a weddillasai hi, wedi cael digon.

19 A dywedodd ei chwegr wrthi hi, Pa le y lloffaist heddyw, a pha le y gweithiaist? bydded yr hwn a'th adnabu yn fendigedig. A hi a fynegodd i'w chwegr pwy y gweithiasai hi gyd âg ef; ac a ddywedodd, Enw y gwr y gweithiais gyd âg ef heddyw, *yw* Boaz.

20 A dywedodd Naomi wrth ei gwaudd, [b] Bendigedig *fyddo* efe gan yr ARGLWYDD, yr hwn ni pheidiodd â'i garedigrwydd tu a'r rhai byw a'r rhai meirw. Dywedodd Naomi hefyd wrthi hi, Agos i ni *yw* y gwr hwnnw, ‖o'n cyfathrach ni *y mae* efe.

[b] pen. 3. 10. 2 Sam. 2. 5.

‖ Neu, *un ydyw sydd iawn iddo ollwng:* Edrych Lef. 25. 25.

21 A Ruth y Moabees a ddywedodd, Efe a ddywedodd hefyd wrthyf, Gyd â'm llangciau i yr arhosi, nes gorphen o honynt fy holl gynhauaf i.

22 A dywedodd Naomi wrth Ruth ei gwaudd, Da *yw*, fy merch, i ti fyned gyd â'i langcesi ef, fel na ruthront i'th erbyn mewn maes arall.

Cyn CRIST Cylch 1312.

23 Felly hi a ddilynodd langcesau Boaz i loffa, nes darfod cynhauaf yr haidd, a chynhauaf y gwenith; ac a drigodd gyd â'i chwegr.

PENNOD III.

1 *Ruth, trwy addysg Naomi, 5 yn gorwedd wrth draed Boaz.* 8 *Boaz yn cydnabod rhan cyfathrachwr,* 14 *ac yn ei danfon hi ymaith â chwe mesur o haidd gyd â hi.*

YNA Naomi ei chwegr a ddywedodd wrthi, Fy merch, oni cheisiaf fi orphwysdra i ti, fel y byddo da i ti?

2 Ac yn awr onid *yw* Boaz o'n cyfathrach ni, yr hwn y buost ti gyd â'i langcesi? Wele, efe yn nithio haidd y nos hon yn y llawr-dyrnu.

3 Ymolch, gan hynny, ac ymira, a gosod dy ddillad am danat, a dos i waered i'r llawr-dyrnu: na fydd gydnabyddus i'r gwr, nes darfod iddo fwytta ac yfed.

4 A phan orweddo efe, yna dal ar y fan y gorweddo efe ynddi; a dos, a ‖dinoetha ei draed ef, a gorwedd; ac efe a fynega i ti yr hyn a wnelych.

‖ Neu, *cyfod y dillad oddi ar ei draed ef.*

5 A hi a ddywedodd wrthi, Gwnaf yr hyn oll a erchaist i mi.

6 ¶ A hi a aeth i waered i'r llawr-dyrnu, ac a wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynasai ei chwegr iddi.

7 Ac wedi i Boaz fwytta ac yfed, fel y llawenhâodd ei galon, efe a aeth i gysgu i gwrr yr ysgafn. Hithau a ddaeth yn ddistaw, ac a ddinoethodd ei draed ef, ac a orweddodd.

8 ¶ Ac y'nghanol y nos y gwr a ofnodd, ac a †ymdrôdd: ac wele, wraig yn gorwedd wrth ei draed ef.

† Heb. *ymafiodd.*

9 Ac efe a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti? A hi a ddywedodd, Myfi *yw* Ruth dy law-forwyn: [a]lleda gan hynny dy aden dros dy law-forwyn; canys fy nghyfathrachwr i *ydwyt* ti.

[a] Ezec. 16. 8.

10 Ac efe a ddywedodd, [b]Bendigedig *fyddech,* fy merch, gan yr ARGLWYDD: dangosaist fwy o garedigrwydd yn y diwedd, nag yn y dechre; gan nad aethost ar ol gwŷr ieuainge na thlawd na chyfoethog.

[b] pen. 2. 20.

11 Ac yn awr, fy merch, nac ofna; yr hyn oll a ddywedaist, a wnaf i ti: canys holl †ddinas fy mhobl a ŵyr mai gwraig rinweddol *ydwyt* ti.

† Heb. *borth.*

12 Ac yn awr gwir yw, fy *mod* i yn gyfathrachwr agos: er hynny y mae cyfathrachwr nês nâ myfi.

13 Aros heno; a'r bore, os efe a wna ran cyfathrachwr â thi, da; gwnaed ran cyfathrachwr: ond os efe ni wna ran cyfathrachwr â thi; yna myfi a wnaf ran cyfathrachwr â thi, *fel mai* byw yr ARGLWYDD: cwsg hyd y bore.

Cyn CRIST Cylch 1312.

14 ¶ A hi a orweddodd wrth ei draed ef hyd y bore: a hi a gyfododd cyn yr adwaenai neb eu gilydd. Ac efe a ddywedodd, Na chaffer gwybod dyfod gwraig i'r llawr-dyrnu.

15 Ac efe a ddywedodd, Moes dy ‖fantell *sydd* am danat, ac ymafael ynddi. A hi a ymaflodd ynddi; ac efe a fesurodd chwe *mesur* o haidd, ac a'*i* gosododd arni: a hi a aeth i'r ddinas.

‖ Neu, *gynfas neu, arffedog.*

16 A phan ddaeth hi at ei chwegr, hi a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti, fy merch? A hi a fynegodd iddi yr hyn oll a wnaethai y gwr iddi hi.

17 A hi a ddywedodd, Y chwe *mesur* hyn o haidd a roddodd efe i mi: canys dywedodd wrthyf, Nid âi yn waglaw at dy chwegr.

18 Yna y dywedodd hithau, Aros, fy merch, oni wypech pa fodd y digwyddo y peth *hyn:* canys ni orphwys y gwr, nes gorphen y peth hyn heddyw.

PENNOD IV.

1 *Boaz yn galw y cyfathrachwr nesaf ger bron.* 6 *Yntau yn gwrthod rhyddhâu yr etifeddiaeth, yn ol y ddefod yn Israel.* 9 *Boaz yn prynu yr etifeddiaeth;* 10 *ac yn prïodi Ruth.* 13 *Hithau yn dwyn Obed, taid Dafydd.* 18 *Cenhedlaeth Phares.*

YNA Boaz a aeth i fynu i'r porth, ac a eisteddodd yno. Ac wele, y cyfathrachwr yn myned heibio, *am* yr hwn y dywedasai Boaz. Ac efe a ddywedodd wrtho, Ho, hwn a hwn, tyred yn nês; eistedd yma. Ac efe a nesâodd, ac a eisteddodd.

2 Ac efe a gymmerth ddengwr o henuriaid y ddinas, ac a ddywedodd, Eisteddwch yma. A hwy a eisteddasant.

3 Ac efe a ddywedodd wrth y cyfathrachwr, Y rhan o'r maes yr hon *oedd* eiddo ein brawd Elimelech a werth Naomi, yr hon a ddychwelodd o wlad Moab.

4 A dywedais y †mynegwn i ti, gan ddywedyd, Pryn *ef* ger bron y trigolion, a cher bron henuriaid fy mhobl. Os rhyddhâi, rhyddhâ *ef;* ac oni ryddhâi, mynega i mi, fel y gwypwyf: canys nid *oes* ond ti i'*w* ryddhâu, a minnau *sydd* ar dy ol di. Ac efe a ddywedodd, Myfi a'*i* rhyddhâf.

† Heb. *datguddiwn yn dy glust.*

5 Yna y dywedodd Boaz, Y diwrnod y prynech di y maes o law Naomi, ti a'*i*

Cyn CRIST Cylch 1312.

pryni hefyd gan Ruth y Moabees gwraig y marw, i gyfodi enw y marw ar ei etifeddiaeth ef.

6 ¶ A'r cyfathrachwr a ddywedodd, Ni allaf *ei* ryddhâu i mi, rhag colli fy etifeddiaeth fy hun: rhyddhâ di i ti dy hun fy rhan i; canys ni allaf fi *ei* ryddhâu.

[a] Deut. 25. 7, 9.

7 [a]A hyn *oedd ddefod* gynt yn Israel, am ryddhâd, ac am gyfnewid, i sicrhâu pob peth: Gwr a ddïosgai ei esgid, ac a'*i* rhoddai i'w gymmydog: a hyn *oedd* dystiolaeth yn Israel.

8 Am hynny y dywedodd y cyfathrachwr wrth Boaz, Pryn i ti dy hun: ac efe a ddïosgodd ei esgid.

9 ¶ A dywedodd Boaz wrth yr henuriaid, ac *wrth* yr holl bobl, Tystion *ydych* chwi heddyw, i mi brynu yr hyn oll *oedd* eiddo Elimelech, a'r hyn oll *oedd* eiddo Chilion a Mahlon, o law Naomi.

10 Ruth hefyd y Moabees, gwraig Mahlon, a brynais i mi yn wraig, i gyfodi enw y marw ar ei etifeddiaeth ef, fel na thorrer ymaith enw y marw o blith ei frodyr, nac oddi wrth borth ei fangre: tystion *ydych* chwi heddyw.

11 A'r holl bobl y rhai *oedd* yn y porth, a'r henuriaid, a ddywedasant, *Yr ydym* yn dystion: Yr ARGLWYDD a wnelo y wraig sydd yn dyfod i'th dŷ di fel Rahel, ac fel Leah, y rhai a adeiladasant ill dwy dŷ Israel; ‖ a gwna di rymmusdra yn [b]Ephratah, bydd enwog yn Bethlehem.

‖ Neu, *cais i ti gyfoeth*, neu, *rym.*

[b] Gen. 35. 19.

12 Bydded hefyd dy dŷ di fel tŷ Phares, ([c]yr hwn a ymddûg Tamar i Judah) o'r had yr hwn a ddyry yr ARGLWYDD i ti o'r llangces hon.

13 ¶ Felly Boaz a gymmerodd Ruth; a hi a fu iddo yn wraig: ac efe a aeth i mewn atti hi; a'r ARGLWYDD a roddodd iddi hi feichiogi, a hi a ymddûg fab.

14 A'r gwragedd a ddywedasant wrth Naomi, Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD, yr hwn ni'th adawodd di heb gyfathrachwr heddyw, fel y gelwid ei enw ef yn Israel.

15 Ac efe fydd i ti yn adferwr einioes, ac yn ymgeleddwr i'th benwŷnni: canys dy waudd, yr hon a'th gâr di, a blantodd iddo ef, a hon *sydd* [d]well i ti nâ saith o feibion.

[d] 1 Sam. 1. 8.

16 A Naomi a gymmerth y plentyn, ac a'i gosododd ef yn ei mynwes, ac a fu fammaeth iddo.

17 A'i chymmydogesau a roddasant iddo enw, gan ddywedyd, Ganwyd mab i Naomi; ac a alwasant ei enw ef Obed: hwn *oedd* dad Jesse, tad Dafydd.

18 ¶ Dyma genhedlaethau Phares: [e]Phares a genhedlodd Hesron,

[e] 1 Chron. 2. 4, &c. Matt. 1. 3.

19 A Hesron a genhedlodd Ram, a Ram a genhedlodd Aminadab,

20 Ac Aminadab a genhedlodd Nahson, a Nahson a genhedlodd ‖ Salmon,

‖ Neu, *Salmah.*

21 A Salmon a genhedlodd Boaz, a Boaz a genhedlodd Obed,

22 Ac Obed a genhedlodd Jesse, a Jesse a genhedlodd Dafydd.

LLYFR CYNTAF SAMUEL;

YR HWN A ELWIR HEFYD,

LLYFR CYNTAF Y BRENHINOEDD.

Cyn CRIST Cylch 1171.

PENNOD I.

1 *Elcanah, Lefiad, oedd iddo ddwy wraig, yn addoli bob blwyddyn yn Siloh: 4 yn mawrhâu Hannah, er ei bod yn ammhlantadwy, ac er i Peninnah ei chythruddo. 9 Hannah yn wylofus yn gweddïo am blentyn. 12 Eli yn ei cheryddu hi yn gyntaf, ac ar ol hynny yn ei bendithio hi. 19 Hannah wedi dwyn Samuel, yn aros gartref nes ei ddiddyfnu ef: 24 yn ei gyflwyno ef i'r Arglwydd, yn ol ei hadduned.*

AC yr oedd rhyw wr o Ramathaim Sophim, o fynydd Ephraim, a'i enw [a]Elcanah, mab Jeroham, mab Elihu, mab Tohu, mab Suph, Ephratëwr:

Cyn CRIST Cylch 1171.

[a] Edrych 1 Chron. 6. 27, 34.

2 A dwy wragedd *oedd* iddo; enw y naill *oedd* Hannah, ac enw y llall Peninnah: ac i Peninnah yr ydoedd plant, ond i Hannah nid *oedd* plant.

3 A'r gwr hwn a âi i fynu o'i ddinas †[b]bob blwyddyn i addoli, ac i aberthu i ARGLWYDD y lluoedd, yn Siloh; a dau fab Eli, Hophni a Phinees, *oedd* offeiriaid i'r ARGLWYDD yno.

† Heb. *o flwyddyn i flwyddyn.*

[b] Exod. 23. 14. Deut. 16. 16.

Cyn CRIST Cylch 1171.

4 ¶ Bu hefyd, y diwrnod yr aberthodd Elcanah, roddi o hono ef i Peninnah ei wraig, ac i'w meibion, a'i merched oll, rannau.

5 Ond i Hannah y rhoddes efe un rhan ‖hardd: canys efe a garai Hannah, ond yr ARGLWYDD a gauasai ei chroth hi;

6 A'i gwrthwynebwraig [c]a'i †cyffrôdd hi i'w chythruddo, am i'r ARGLWYDD gau ei bru hi.

7 Ac felly y gwnaeth efe bob blwyddyn, †pan esgynai hi i dŷ yr ARGLWYDD, hi a'i cythruddai hi felly; fel yr wylai, ac na fwyttâi.

8 Yna Elcanah ei gwr a ddywedodd wrthi, Hannah, paham yr wyli? a phaham na fwyttâi? a phaham y mae yn flin ar dy galon? onid *wyf* fi [d]well i ti nâ deg o feibion?

9 ¶ Felly Hannah a gyfododd, wedi iddynt fwytta ac yfed yn Siloh (ac Eli yr offeiriad oedd yn eistedd ar faingc wrth bost teml yr ARGLWYDD)

10 Ac *yr oedd* hi yn chwerw ei henaid, ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD, a chan wylo hi a wylodd.

11 Hefyd hi a addunodd adduned, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD y lluoedd, os gan edrych yr edrychi ar gystudd dy law-forwyn, ac a'm cofi i, ac nid anghofi dy law-forwyn, ond rhoddi i'th law-forwyn †fab; yna y rhoddaf ef i'r ARGLWYDD holl ddyddiau ei einioes ac [e]ni ddaw ellyn ar ei ben ef.

12 A bu, fel yr oedd hi yn †parhâu yn gweddïo ger bron yr ARGLWYDD, i Eli ddal sylw ar ei genau hi.

13 A Hannah oedd yn llefaru yn ei chalon, yn unig ei gwefusau a symmudent; a'i llais ni chlywid: am hynny Eli a dybiodd ei *bod* hi yn feddw.

14 Ac Eli a ddywedodd wrthi hi, Pa hyd y byddi feddw? bwrw ymaith dy win oddi wrthyt.

15 A Hannah a attebodd, ac a ddywedodd, Nid *felly*, fy arglwydd; gwraig galed †arni *ydwyf* fi: gwin hefyd na dïod gadarn nid yfais; eithr [f]tywelltais fy enaid ger bron yr ARGLWYDD.

16 Na chyfrif dy law-forwyn yn ferch Belial: canys o amldra fy myfyrdod, a'm blinder, y lleferais hyd yn hyn.

17 Yna yr attebodd Eli, ac a ddywedodd, Dos mewn heddwch: a DUW Israel a roddo dy ddymuniad yr hwn a ddymunaist ganddo ef.

18 A hi a ddywedodd, Cafed dy law-forwyn ffafr yn dy olwg. Felly yr aeth y wraig i'w thaith, ac a fwyttâodd; ac ni bu *athrist* mwy.

19 ¶ A hwy a gyfodasant yn fore, ac a addolasant ger bron yr ARGLWYDD; ac a ddychwelasant, ac a ddaethant i'w tŷ i Ramah. Ac Elcanah a adnabu Hannah ei wraig; a'r ARGLWYDD a'i cofiodd hi.

20 A bu, pan ddaeth †yr amser o amgylch, wedi beichiogi o Hannah, esgor o honi ar fab; a hi a alwodd ei enw ef ‖Samuel: Canys gan yr ARGLWYDD y dymunais ef, *eb y hi*.

21 A'r gwr Elcanah a aeth i fynu, a'i holl dylwyth, i offrymmu i'r ARGLWYDD yr aberth blynyddol, a'i adduned.

22 Ond Hannah nid aeth i fynu: canys hi a ddywedodd wrth ei gwr, *Ni ddeuaf fi*, hyd oni ddiddyfner y bachgen: *yna* y dygaf ef, fel yr ymddangoso efe o flaen yr ARGLWYDD, ac y trigo byth.

23 Ac Elcanah ei gwr a ddywedodd wrthi, Gwna yr hyn a welych yn dda: aros hyd oni ddiddyfnech ef; yn unig yr ARGLWYDD a gyflawno ei air. Felly yr arhôdd y wraig, ac a fagodd ei mab, nes iddi ei ddiddyfnu ef.

24 ¶ A phan ddiddyfnodd hi ef, hi a'i dug ef i fynu gyd â hi, â thri o fustych, ac un ephah o beilliaid, a chostrelaid o win; a hi a'i dug ef i dŷ yr ARGLWYDD *yn* Siloh: a'r bachgen yn ieuangc.

25 A hwy a laddasant fustach, ac a ddygasant y bachgen at Eli.

26 A hi a ddywedodd, O, fy arglwydd, [g]*fel* y mae dy enaid yn fyw, fy arglwydd, myfi *yw* y wraig oedd yn sefyll yma yn dy ymyl di, yn gweddïo ar yr ARGLWYDD.

27 Am y bachgen hwn y gweddïais; a'r ARGLWYDD a roddodd i mi fy nymuniad a ddymunais ganddo.

28 Minnau hefyd ‖a'i rhoddais ef i'r ARGLWYDD; yr holl ddyddiau y byddo efe *byw*, ‖y rhoddwyd ef i'r ARGLWYDD. Ac efe a addolodd yr ARGLWYDD yno.

PENNOD II.

1 *Cân Hannah, yn dangos ei diolchgarwch.* 12 *Anwiredd meibion Eli.* 18 *Gweinidogaeth Samuel.* 20 *Hannah, trwy weddi Eli, yn cael mwy o ffrwyth.* 22 *Eli yn ceryddu ei feibion.* 27 *Prophwydoliaeth yn erbyn tŷ Eli.*

A HANNAH a weddïodd, ac a ddywedodd, [a]Llawenychodd fy nghalon yn yr ARGLWYDD; fy nghorn a ddyrchafwyd yn yr ARGLWYDD: fy ngenau a

Cyn CRIST Cylch 1171.

‖ Neu, *ddau ddyblyg.*

[c] Job 24. 21.

† Heb. *digiodd.*

† Heb. *o'r pan esgynai.*

[d] Ruth 4. 15.

† Heb. *had gwŷr.*

[e] Num. 6. 5. Barn. 13. 5.

† Heb. *amlhâu gweddïo.*

† Heb. *o yspryd.*

[f] Ps. 62. 8. a 142. 2.

† Heb. *cylchoedd dyddiau.* Cylch 1171.

‖ Sef, *yr hwn a archwyd gan yr Arglwydd.*

Cylch 1165.

[g] Gen. 42. 15. 2 Bren. 2. 2, 4, 6.

‖ Neu, *a adferais yr hwn a gefais trwy weddi i'r Arglwydd.*

‖ Neu, *a adferir yr hwn a gefais trwy weddi.*

[a] Edrych Luc 1. 46, &c.

Cyn CRIST Cylch 1165.

ehangwyd ar fy ngelynion: canys llawenychais yn dy iachawdwriaeth di.

2 [b] Nid sanctaidd *neb* fel yr ARGLWYDD; canys nid dim hebot ti: ac nid *oes* graig megis ein DUW ni.

3 Na chwanegwch lefaru yn uchel uchel; [c] *na* ddeued allan ddim † balch o'ch genau: canys DUW gwybodaeth *yw* yr ARGLWYDD, a'i amcanion ef a gyflawnir.

4 Bwâau y cedyrn a dorrwyd, a'r gweiniaid a ymwregysasant â nerth.

5 [d] *Y rhai* digonol a ymgyflogasant er bara; a'*r rhai* newynog a beidiasant; hyd onid esgorodd yr ammhlantadwy ar saith, a [e] llesgâu yr aml *ei* meibion.

6 [f] Yr ARGLWYDD sydd yn marwhâu, ac yn bywhâu: efe sydd yn dwyn i waered i'r bedd, ac yn dwyn i fynu.

7 Yr ARGLWYDD sydd yn tlodi, ac yn cyfoethogi; [g] yn darostwng, ac yn dyrchafu.

8 Efe [h] sydd yn cyfodi y tlawd o'r llwch, *ac* yn dyrchafu yr anghenus o'r tommenau, [i] i'*w* gosod gyd â thywysogion, ac i beri iddynt etifeddu teyrn-gadair gogoniant: canys eiddo yr ARGLWYDD [k] colofnau y ddaear, ac efe a osododd y byd arnynt.

9 [l] Traed ei saint a geidw efe, a'r annuwiolion a ddistawant mewn tywyllwch: canys nid trwy nerth y gorchfyga gwr.

10 Y rhai a ymrysonant â'r ARGLWYDD, a ddryllir: [m] efe a darana yn eu herbyn hwynt o'r nefoedd: yr ARGLWYDD a farn derfynau y ddaear; ac a ddyry nerth i'w frenhin, ac [n] a ddyrchafa gorn ei enneiniog.

11 Ac Elcanah a aeth i Ramah i'w dŷ; [o] a'r bachgen a fu weinidog i'r ARGLWYDD ger bron Eli yr offeiriad.

12 ¶ A meibion Eli *oedd* feibion Belial: nid adwaenent yr ARGLWYDD.

13 A defod yr offeiriad gyd â'r bobl *oedd*, pan offrymmai neb aberth, gwas yr offeiriad a ddeuai pan fyddai y cig yn berwi, â chigwain dridaint yn ei law;

14 Ac a'*i* tarawai *hi* yn y badell, neu yn yr efyddyn, neu yn y crochan, neu yn y pair: yr hyn oll a gyfodai y gigwain, a gymmerai yr offeiriad iddo. Felly y gwnaent yn Siloh, i holl Israel y rhai oedd yn dyfod yno.

15 Hefyd cyn arogl-losgi o honynt y brasder, y deuai gwas yr offeiriad hefyd, ac a ddywedai wrth y gwr a fyddai yn aberthu, Dyro gig i'w rostio i'r offeiriad: canys ni fyn efe gennyt gig berw, ond amrwd.

16 Ac *os* gwr a ddywedai wrtho, Gan losgi llosgant † yn awr y brasder, ac *yna* cymmer *fel* yr ewyllysio dy galon: yntau a ddywedai wrtho, *Nag ê;* yn awr y rhoddi *ef:* ac onid ê, mi a'*i* cymmeraf trwy gryfder.

17 Am hynny pechod y llangciau oedd fawr iawn ger bron yr ARGLWYDD: canys ffieiddiodd dynion offrwm yr ARGLWYDD.

18 ¶ A Samuel oedd yn gweini o flaen yr ARGLWYDD, yn fachgen, [q] wedi ymwregysu âg ephod lïan.

19 A'i fam a wnai iddo fantell fechan, ac a'*i* dygai iddo o flwyddyn i flwyddyn, pan ddelai hi i fynu gyd â'i gwr i aberthu yr aberth blynyddol.

20 ¶ Ac Eli a fendithiodd Elcanah a'i wraig, ac a ddywedodd, Rhodded yr ARGLWYDD i ti had o'r wraig hon, am y † dymuniad a ddymunodd gan yr ARGLWYDD. A hwy a aethant i'w mangre eu hun.

21 A'r ARGLWYDD a ymwelodd â Hannah; a hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar dri o feibion, a dwy o ferched: a'r bachgen Samuel a gynnyddodd ger bron yr ARGLWYDD.

22 ¶ Ac Eli *oedd* hen iawn; ac efe a glybu yr hyn oll a wnelsai ei feibion ef i holl Israel, a'r modd y gorweddent gyd â'r [r] gwragedd oedd yn ymgasglu yn finteioedd *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Paham y gwnaethoch y pethau hyn? canys clywaf gan yr holl bobl hyn ddrygair i chwi.

24 Nag ê, fy meibion: canys nid da y gair yr ydwyf fi yn ei glywed; eich bod chwi yn peri i bobl yr ARGLWYDD ‖ droseddu.

25 Os gwr a becha yn erbyn gwr, y swyddogion a'i barnant ef: ond os yn erbyn yr ARGLWYDD y pecha gwr, pwy a eiriol drosto ef? Ond ni wrandawsant ar lais eu tad, am y mynnai yr ARGLWYDD eu lladd hwynt.

26 (A'r bachgen Samuel a gynnyddodd, ac a aeth [s] yn dda gan DDUW, a dynion hefyd)

27 ¶ A daeth gwr i DDUW at Eli, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [t] Onid gan ymddangos yr ymddangosais i dŷ dy dad, pan oeddynt yn yr Aipht yn nhŷ Pharaoh?

Cyn CRIST Cylch 1165.

[b] Deut. 3. 24. a 32. 4. Ps. 86. 8. a 89. 6, 8.

[c] Mal. 3. 13. Jud. 15.

† Heb. *caled.*

[d] Ps. 34. 10. Luc 1. 53.

[e] Jer. 15. 9.

[f] Deut. 32. 39. Job 5. 18. Hos. 6. 1.

[g] Ps. 75. 7.

[h] Ps. 113. 7, 8. Luc 1. 52.

[i] Job 36. 7.

[k] Ps. 24. 2. a 104. 5. Heb. 1. 3.

[l] Ps. 91. 11.

[m] pen. 7. 10.

[n] Ps. 89. 24.

[o] pen. 3. 1.

† Heb. *megis heddyw.*

[q] Exod. 28. 4.

‖ Neu, *benthyg a fenthycciwyd i'r Arglwydd.*

[r] Edrych Exod. 38. 8.

‖ Neu, *weiddi.*

[s] Diar. 3. 4. Luc 2. 52. Act. 2. 47. Rhuf. 14. 18.

[t] Exod. 4. 14, 27.

Cyn CRIST Cylch 1165.

28 Gan ei ddewis ef hefyd o holl lwythau Israel yn offeiriad i mi, i offrymmu ar fy allor, i losgi arogl-darth, i wisgo ephod ger fy mron? [u] oni roddais hefyd i dŷ dy dad di holl ebyrth tanllyd meibion Israel?

29 Paham y sethrwch chwi fy aberth a'm bwyd-offrwm, y rhai a orchymynais *yn fy* nhrigfa, ac yr anrhydeddi dy feibion yn fwy nâ myfi, gan eich pesgi eich hunain â'r goreu o holl offrymmau fy mhobl Israel?

30 Am hynny, medd ARGLWYDD DDUW Israel, [x] Gan ddywedyd y dywedais, Dy dŷ di a thŷ dy dad a rodiant o'm blaen i byth: eithr yn awr medd yr ARGLWYDD, Pell fydd hynny oddi wrthyf fi; canys fy anrhydeddwyr a anrhydeddaf fi, [y] a'm dirmygwyr a ddirmygir.

31 Wele [z] y dyddiau yn dyfod, pan dorrwyf dy fraich di, a braich tŷ dy dad, fel na byddo hen wr yn dy dŷ di.

32 A thi a gai weled ‖ gelyn *yn fy* nhrigfa, yn yr hyn oll a wna *DUW* o ddaioni i Israel: ac ni bydd [a] hen wr yn dy dŷ di byth.

33 A'r gwr o'r eiddot, *yr hwn* ni thorraf ymaith oddi wrth fy allor, *fydd* i beri i'th lygaid ballu, ac i beri i'th galon ofidio: a holl gynnyrch dy dŷ di a fyddant feirw yn wŷr.

34 A hyn *fydd* i ti yn arwydd, yr hwn a ddaw ar dy ddau fab, ar Hophni a Phinees: [b] Yn yr un dydd y byddant feirw ill dau.

35 A [c] chyfodaf i mi offeiriad ffyddlawn a wna yn ol fy nghalon a'm meddwl; a mi a adeiladaf iddo ef dŷ sicr, ac efe a rodia ger bron fy enneiniog yn dragywydd.

36 A bydd, i bob un a adewir yn dy dŷ di ddyfod *ac* ymgrymmu iddo ef am ddernyn o arian, a thammaid o fara; a dywedyd, † Gosod fi yn awr mewn rhyw offeiriadaeth, i *gael* bwytta tammaid o fara.

PENNOD III.

1 *Y modd y datguddiwyd gair yr Arglwydd gyntaf i Samuel.* 11 *Duw yn dangos i Samuel ddinystr tŷ Eli.* 15 *Samuel o'i led-anfodd yn mynegi i Eli y weledigaeth.* 19 *Samuel yn tyfu mewn cymmeriad.*

A'R [a] bachgen Samuel a wasanaethodd yr ARGLWYDD ger bron Eli: a [b] gair yr ARGLWYDD oedd werthfawr yn y dyddiau hynny; nid *oedd* weledigaeth eglur.

2 A'r pryd hwnnw, pan *oedd* Eli yn gorwedd yn ei fangre, wedi i'w [c] lygaid ef ddechreu tywyllu, *fel* na allai weled;

3 A chyn i [d] lamp DUW ddiffoddi yn nheml yr ARGLWYDD, lle *yr oedd* arch DUW, a Samuel oedd wedi gorwedd *i gysgu:*

4 Yna y galwodd yr ARGLWYDD ar Samuel. Dywedodd yntau, Wele fi.

5 Ac efe a redodd at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi; canys gelwaist arnaf. Yntau a ddywedodd, Ni elwais i; dychwel *a* gorwedd. Ac efe a aeth ac a orweddodd.

6 A'r ARGLWYDD a alwodd eilwaith, Samuel. A Samuel a gyfododd, ac a aeth at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi; canys gelwaist arnaf. Yntau a ddywedodd, Na elwais, fy mab; dychwel *a* gorwedd.

7 ‖ Ac [e] nid adwaenai Samuel etto yr ARGLWYDD, ac nid eglurasid iddo ef air yr ARGLWYDD etto.

8 A'r ARGLWYDD a alwodd Samuel drachefn y drydedd waith. Ac efe a gyfododd, ac a aeth at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi; canys gelwaist arnaf. A deallodd Eli mai yr ARGLWYDD a alwasai ar y bachgen.

9 Am hynny Eli a ddywedodd wrth Samuel, Dos, gorwedd: ac os geilw efe arnat, dywed, Llefara, ARGLWYDD; canys y mae dy was yn clywed. Felly Samuel a aeth ac a orweddodd yn ei le.

10 A daeth yr ARGLWYDD, ac a safodd, ac a alwodd megis o'r blaen, Samuel, Samuel. A dywedodd Samuel, Llefara; canys y mae dy was yn clywed.

11 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Wele, fi yn gwneuthur peth yn Israel, [f] yr hwn pwy bynnag a'i clywo, fe a ferwina ei ddwy glust ef.

12 Yn y dydd hwnnw y dygaf i ben yn erbyn Eli [g] yr hyn oll a ddywedais am ei dŷ ef, gan ddechreu a diweddu *ar unwaith.*

13 ‖ [h] Mynegais hefyd iddo ef, y barnwn ei dŷ ef yn dragywydd, am yr anwiredd a wŷr efe; o herwydd i'w feibion haeddu iddynt felldith, ac ‖ nas gwaharddodd efe iddynt.

14 Ac am hynny y tyngais wrth dŷ Eli, na wnair iawn am anwiredd tŷ Eli âg aberth, nac â bwyd-offrwm byth.

15 ¶ A Samuel a gysgodd hyd y bore, ac a agorodd ddrysau tŷ yr ARGLWYDD: a Samuel oedd yn ofni mynegi y weledigaeth i Eli.

16 Ac Eli a alwodd ar Samuel, ac a

Cyn CRIST Cylch 1141.

u Lef. 2. 3, 10. a 6. 16. a 7. 7, 8. a 10. 14. Num. 5. 9, 10. a 18. 8.

x Exod. 29. 9.

y Ps. 18. 26. Mal. 2. 9.

z 1 Bren. 2. 27. Ezec. 44. 10. Edrych pen. 4. 11, 18, 20. a 14. 3. a 22. 18, &c.

‖ Neu, *cystudd y babell yn lle yr holl ddaioni a roisai Duw i Israel.*

a Edrych Zech. 8. 4.

b pen. 4. 11.

c 1 Bren. 2. 35. 1 Chron. 29. 22. Ezec. 44. 15.

† Heb. *Cyssylltа.*

a pen. 2. 11.

b Ps. 74. 9. Amos 8. 11.

c pen. 4. 15.

d Exod. 27. 21. Lef. 24. 3.

‖ Neu, *Fel hyn y gwnai Samuel, cyn iddo adnabod yr Arglwydd, a chyn egluro gair yr Arglwydd iddo.*

e Edrych Act. 19. 2.

f 2 Bren. 21. 12. Jer. 19. 3.

g pen. 2. 30.

‖ Neu, *Mynegaf.*

h pen. 2. 29, 30, 31, &c.

‖ Neu, *ni chuchiodd arnynt.*

ddywedodd, Samuel fy mab. Yntau a ddywedodd, Wele fi.

17 Ac efe a ddywedodd, Beth *yw* y gair a lefarodd *yr* ARGLWYDD wrthyt? na chela, attolwg, oddi wrthyf: [i] fel hyn y gwnelo DUW i ti, ac fel hyn y chwanego, os celi oddi wrthyf *ddim* o'r holl ‖ bethau a lefarodd efe wrthyt.

18 A Samuel a fynegodd iddo yr holl eiriau, ac nis celodd ddim rhagddo. Dywedodd yntau, Yr ARGLWYDD *yw* efe: gwnaed *a fyddo* da yn ei olwg.

19 ¶ A chynnyddodd Samuel; a'r ARGLWYDD oedd gyd âg ef, ac ni adawodd *i un* o'i eiriau ef syrthio i'r ddaear.

20 A gwybu holl Israel, [k] o Dan hyd Beerseba, ‖ mai prophwyd ffyddlawn yr ARGLWYDD *oedd* Samuel.

21 A'r ARGLWYDD a ymddangosodd drachefn yn Siloh: canys yr ARGLWYDD a ymeglurhâodd i Samuel yn Siloh trwy air yr ARGLWYDD.

PENNOD IV.

1 *Y Philistiaid yn gorchfygu yr Israeliaid yn Eben-ezer.* 3 *Hwythau yn cyrchu yr arch i ddychrynu y Philistiaid.* 10 *Y Philistiaid yn eu taro hwynt eilwaith; yn dal yr arch, ac yn lladd Hophni a Phinees.* 12 *Eli, wrth glywed y newyddion, yn syrthio yn wysg ei gefn, ac yn torri ei wddf.* 19 *Gwraig Phinees, wedi digalonni wrth esgor ar Ichabod, yn marw.*

A ‖ DAETH gair Samuel i holl Israel. Ac Israel a aeth yn erbyn y Philistiaid i ryfel; a gwersyllasant ger llaw [a] Eben-ezer: a'r Philistiaid a wersyllasant yn Aphec.

2 A'r Philistiaid a ymfyddinasant yn erbyn Israel: a'r gâd a ymgyfarfu; a lladdwyd Israel o flaen y Philistiaid: a hwy a laddasant o'r fyddin yn y maes ynghylch pedair mil o wŷr.

3 ¶ A phan ddaeth y bobl i'r gwersyll, henuriaid Israel a ddywedasant, Paham y tarawodd yr ARGLWYDD ni heddyw o flaen y Philistiaid? Cymmerwn attom o Siloh, arch cyfammod yr ARGLWYDD, a deled i'n mysg ni; fel y cadwo hi ni o law ein gelynion.

4 Felly y bobl a anfonodd i Siloh, ac a ddygasant oddi yno arch cyfammod ARGLWYDD y lluoedd, [b] yr hwn sydd yn aros *rhwng* [c] y cerubiaid: ac yno *yr oedd* dau fab Eli, Hophni a Phinees, gyd âg arch cyfammod DUW.

5 A phan ddaeth arch cyfammod yr ARGLWYDD i'r gwersyll, holl Israel a floeddiasant â bloedd fawr, fel y dadseiniodd y ddaear.

6 A phan glybu y Philistiaid lais y floedd, hwy a ddywedasant, Pa beth *yw* llais y floedd fawr hon y'ngwersyll yr Hebreaid? A gwybuant mai arch yr ARGLWYDD a ddaethai i'r gwersyll.

7 A'r Philistiaid a ofnasant: o herwydd hwy a ddywedasant, Daeth DUW i'r gwersyll. Dywedasant hefyd, Gwae ni: canys ni bu y fath beth † o flaen hyn.

8 Gwae ni: pwy a'n gwared ni o law y Duwiau nerthol hyn? Dyma y Duwiau a darawsant yr Aiphtiaid â'r holl blâau yn yr anialwch.

9 Ymgryfhêwch, a byddwch wŷr, O Philistiaid; rhag i chwi wasanaethu yr Hebreaid, [d] fel y gwasanaethasant hwy chwi: byddwch wŷr, ac ymleddwch.

10 ¶ A'r Philistiaid a ymladdasant; a [e] lladdwyd Israel, a ffôdd pawb i'w babell: a bu lladdfa fawr [e] iawn; canys syrthiodd o Israel ddeng mil ar hugain o wŷr traed.

11 Ac [f] arch DUW a ddaliwyd; a [g] dau fab Eli, Hophni a Phinees, a fuant feirw.

12 ¶ A gwr *o* Benjamin a redodd o'r fyddin, ac [h] a ddaeth i Siloh y diwrnod hwnnw, â'i ddillad wedi *eu* rhwygo, â [i] phridd ar ei ben.

13 A phan ddaeth efe, wele Eli yn eistedd ar [k] eisteddfa *ger* llaw y ffordd, yn disgwyl: canys yr oedd ei galon ef yn ofni am arch DUW. A phan ddaeth y gwr i'r ddinas a mynegi *hyn*, yr holl ddinas a waeddodd.

14 A phan glywodd Eli lais y waedd, efe a ddywedodd, Beth *yw* llais y cynnwrf yma? A'r gwr a ddaeth i mewn ar frys, ac a fynegodd i Eli.

15 Ac Eli *oedd* fab tair blwydd ar bymtheg a phedwar ugain; a † [l] phallasai ei lygaid ef, fel na allai efe weled.

16 A'r gwr a ddywedodd wrth Eli, Myfi *sydd* yn dyfod o'r fyddin, myfi hefyd a ffoais heddyw o'r fyddin. A dywedodd yntau, Pa beth † a ddigwyddodd, fy mab?

17 A'r gennad a attebodd, ac a ddywedodd, Israel a ffôdd o flaen y Philistiaid; a bu hefyd laddfa fawr ym mysg y bobl; a'th ddau fab hefyd, Hophni a Phinees, a fuant feirw, ac arch DUW a ddaliwyd.

18 A phan grybwyllodd efe am arch DUW, yntau a syrthiodd oddi ar yr eisteddle yn wysg ei gefn ger llaw y porth;

Cyn CRIST Cylch 1141.

[i] Ruth 1. 17.

§ Neu, *eiriau.*

[k] Barn. 20. 1.

‖ Neu, *Sicrhâu Samuel yn brophwyd i'r Arglwydd.* Cylch 1141.

[a] pen. 7. 12.

‖ Neu, *daeth i ben.* Heb. *oedd.*

[b] 2 Sam. 6. 2. Ps. 80. 1. a 99. 1.

[c] Exod. 25. 18, 22.

Cyn CRIST Cylch 1141.

† Heb. *ddoe, neu, echdoe.*

[d] Barn. 13. 1.

[e] Ps. 78. 9.

[f] Ps. 78. 61.

[g] pen. 2. 34.

[h] 2 Sam. 1. 2.

[i] Jos. 7. 6. 2 Sam. 13. 19. a 15. 32 Job 2. 12.

[k] pen. 1. 9.

† Heb. *safasai.*

[l] pen. 3. 2.

† Heb. *yw y peth.*

Cylch 1141.

Cyn CRIST Cylch 1141.

a'i wddf a dorrodd, ac efe a fu farw: canys y gwr *oedd* hen a thrwm. Ac efe a farnasai Israel ddeugain mlynedd.

19 ¶ A'i waudd ef, gwraig Phinees, oedd feichiog, *yn agos* i ‖ esgor: a phan glybu son ddarfod dal arch Duw, a marw o'i chwegrwn a'i gwr, hi a ymgrymmodd, ac a glafychodd: canys ei ‖ gwewyr a † ddaeth arni.

20 Ac ynghylch y pryd y bu hi farw, y dywedodd *y gwragedd* oedd yn sefyll gyd â hi, Nac ofna; canys esgoraist ar fab. Ond nid attebodd hi, ac † nid ystyriodd.

21 A hi a alwodd y bachgen ‖ [m] Ichabod; gan ddywedyd, [n] Y gogoniant a ymadawodd o Israel; (am ddal arch Duw, ac am ei chwegrwn a'i gwr)

22 A hi a ddywedodd, Y gogoniant a ymadawodd o Israel: canys arch Duw a ddaliwyd.

PENNOD V.

1 *Y Philistiaid yn dwyn yr arch i Asdod, ac yn ei gosod yn nhŷ Dagon.* 3 *Bwrw Dagon i lawr, a'i dorri yn ddarnau, a tharo gwŷr Asdod â chlwyf y marchogion.* 8 *Duw yn gwneuthur felly i wŷr Gath, pan ddygwyd hi yno:* 10 *ac felly i wŷr Ecron.*

A'R Philistiaid a gymmerasant arch Duw, ac a'i dygasant hi o Ebenezer i Asdod.

2 A'r Philistiaid a gymmerasant arch Duw, ac a'i dygasant i mewn i dŷ Dagon, ac a'i gosodasant yn ymyl Dagon.

3 ¶ A'r Asdodiaid a gyfodasant yn fore drannoeth; ac wele, Dagon wedi syrthio i lawr ar ei wyneb, ger bron arch yr Arglwydd. A hwy a gymmerasant Dagon, ac a'i gosodasant eilwaith yn ei le.

4 Codasant hefyd yn fore drannoeth; ac wele, Dagon wedi syrthio i lawr ar ei wyneb, ger bron arch yr Arglwydd: a phen Dagon, a dwy gledr ei ddwylaw, *oedd* wedi torri ar y trothwy; ‖ *corph* Dagon yn unig a adawyd iddo ef.

5 Am hynny [a] ni sathr offeiriaid Dagon, na neb a ddelo i mewn i dŷ Dagon, ar drothwy Dagon yn Asdod, hyd y dydd hwn.

6 A thrwm fu llaw yr Arglwydd ar yr Asdodiaid; ac efe [b] a'u distrywiodd hwynt, ac a'u tarawodd hwynt, *sef* Asdod a'i therfynau, â [c] chlwyf y marchogion.

7 A phan welodd gwŷr Asdod mai felly yr *oedd*, dywedasant, Ni chaiff arch Duw Israel aros gyd â ni: canys caled yw ei law ef arnom, ac ar Dagon ein duw.

8 Am hynny yr anfonasant, ac y casglasant holl arglwyddi y Philistiaid attynt; ac a ddywedasant, Beth a wnawn ni i arch Duw Israel? A hwy a attebasant, Dyger arch Duw Israel o amgylch *i* Gath. A hwy a ddygasant arch Duw Israel oddi amgylch *yno*.

9 Ac wedi iddynt ei dwyn hi o amgylch, bu llaw yr Arglwydd yn erbyn y ddinas â dinystr mawr iawn: ac efe a darawodd wŷr y ddinas o fychan hyd fawr, a chlwyf y marchogion oedd yn eu dirgel-leoedd.

10 Am hynny yr anfonasant hwy arch Duw i Ecron. A phan ddaeth arch Duw i Ecron, yr Ecroniaid a waeddasant, gan ddywedyd, Dygasant attom ni o amgylch arch Duw Israel, i'n lladd ni a'n pobl.

11 Am hynny yr anfonasant, ac y casglasant holl arglwyddi y Philistiaid; ac a ddywedasant, Danfonwch ymaith arch Duw Israel, a dychweler hi adref; fel na laddo hi ni a'n pobl: canys dinystr angeuol *oedd* trwy yr holl ddinas; trom iawn oedd llaw Duw yno.

12 A'r gwŷr, y rhai ni buant feirw, a darawyd â chlwyf y marchogion: a gwaedd y ddinas a ddyrchafodd *i*'r nefoedd.

PENNOD VI.

1 *Y Philistiaid, ar ol saith o fisoedd, yn ymgynghori am anfon yr arch yn ei hol:* 10 *ac yn ei dwyn hi gyd âg offrwm ar fenn newydd i Beth-semes.* 19 *Taro y bobl am edrych yn yr arch.* 21 *Hwythau yn anfon at wŷr Ciriath-jearim i'w chyrchu hi.*

Cylch 1140

ABU arch yr Arglwydd y'ngwlad y Philistiaid saith o fisoedd.

2 A'r Philistiaid a alwasant am yr offeiriaid ac am y dewiniaid, gan ddywedyd, Beth a wnawn ni i arch yr Arglwydd? hysbyswch i ni pa fodd yr anfonwn hi adref.

3 Dywedasant hwythau, Os ydych ar ddanfon ymaith arch Duw Israel, nac anfonwch hi yn wag; ond gan roddi rhoddwch iddo offrwm dros gamwedd: yna y'ch iachâir, ac y bydd hysbys i chwi paham nad ymadawodd ei law ef oddi wrthych chwi.

4 Yna y dywedasant hwythau, Beth *fydd* yr offrwm dros gamwedd a roddwn iddo? A hwy a ddywedasant, Pump o ffolennau aur, a phump o lygod aur, [a] *yn ol* rhif arglwyddi y Philistiaid: canys yr un pla *oedd* † arnoch chwi oll, ac ar eich arglwyddi.

5 Am hynny y gwnewch luniau eich

Cyn CRIST Cylch 1141.

‖ Neu, *waeddi.*

‖ *gwaywyr.*

† Heb. *ymdroisant ynddi.*

† Heb. *ni osododd ei chalon.*

‖ Sef, *Pa le y mae y gogoniant?*

[m] pen. 14. 3.

[n] Ps. 26. 8. a 78. 61.

‖ Neu, *y rhan ffiaidd o Dagon.*

[a] Edrych Seph. 1. 9.

[b] pen. 6. 5.

[c] Ps. 78. 66.

[a] Edrych ad. 17.

† Heb. *arnynt hwy.*

Cyn CRIST Cylch 1140.

ffolennau, a lluniau eich llygod sydd [b] yn difwyno y tir; a rhoddwch ogoniant i DDUW Israel: ysgatfydd efe a ysgafnhâ ei law oddi arnoch, ac oddi ar eich duwiau, ac oddi ar eich tir.

6 A phaham y caledwch chwi eich calonnau, [c] megis y caledodd yr Aiphtiaid a Pharaoh eu calon? pan wnaeth efe yn ‖ rhyfeddol yn eu plith hwy, [d] oni ollyngasant hwy hwynt i fyned ymaith?

7 Yn awr gan hynny gwnewch [e] fenn newydd, a chymmerwch ddwy fuwch flith, y rhai nid aeth iau arnynt; a deliwch y buchod dan y fenn, a dygwch eu lloi hwynt oddi ar eu hol i dŷ:

8 A chymmerwch arch yr ARGLWYDD, a rhoddwch hi ar y fenn; a'r tlysau aur, y rhai a roddasoch iddi yn offrwm dros gamwedd, a osodwch mewn cist wrth ei hystlys hi, a gollyngwch hi i fyned ymaith.

9 Ac edrychwch, os â hi i fynu ar hŷd ffordd ei bro ei hun i Beth-semes; *yna* efe a wnaeth i ni y mawr ddrwg hwn: ac onid ê, yna y cawn wybod nad ei law ef a'n tarawodd ni: *ond mai* damwain *oedd* hyn i ni.

10 ¶ A'r gwŷr a wnaethant felly: ac a gymmerasant ddwy fuwch flithion, ac a'u daliasant hwy dan y fenn, ac a gauasant eu lloi mewn tŷ:

11 Ac a osodasant arch yr ARGLWYDD ar y fenn, a'r gist a'r llygod aur, a lluniau eu ffolennau hwynt.

12 A'r buchod a aethant ar hyd y ffordd uniawn i ffordd Beth-semes; ar hyd y brif-ffordd yr aethant, dan gerdded a brefu, ac ni throisant tu a'r llaw ddehau na thu a'r aswy: ac arglwyddi y Philistiaid a aethant ar eu hol hyd derfyn Beth-semes.

13 A *thrigolion* Beth-semes *oedd* yn medi eu cynhauaf gwenith yn y dyffryn: ac a ddyrchafasant eu llygaid, ac a ganfuant yr arch; ac a lawenychasant wrth *ei* gweled.

14 A'r fenn a ddaeth i faes Josua y Beth-semesiad, ac a safodd yno; ac yno *yr oedd* maen mawr: a hwy a holltasant goed y fenn, ac a offrymmasant y buchod yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

15 A'r Lefiaid a ddisgynasant arch yr ARGLWYDD, a'r gist yr hon *oedd* gyd â hi, yr hon *yr oedd* y tlysau aur ynddi, ac a'u gosodasant ar y maen mawr: a gwŷr Beth-semes a offrymmasant boeth-offrymmau, ac a aberthasant ebyrth i'r ARGLWYDD y dydd hwnnw.

16 A phùm arglwydd y Philistiaid, pan welsant *hynny*, a ddychwelasant i Ecron y dydd hwnnw.

17 A dyma y ffolennau aur, y rhai a roddodd y Philistiaid yn offrwm dros gamwedd i'r ARGLWYDD; dros Asdod un, dros Gazah un, dros Ascalon un, dros Gath un, dros Ecron un:

18 A'r llygod aur, *yn ol* rhifedi holl ddinasoedd y Philistiaid, *yn perthynu* i'r pùm arglwydd, *yn gystal* y dinasoedd caerog, a'r trefi heb gaerau, hyd y ‖ *maen* mawr Abel, yr hwn y gosodasant arno arch yr ARGLWYDD; *yr hwn sydd* hyd y dydd hwn ym maes Josua y Beth-semesiad.

19 ¶ Ac [f] efe a darawodd wŷr Beth-semes, am iddynt edrych yn arch yr ARGLWYDD, ïe, tarawodd o'r bobl ddengwr a thriugain a deng mil a deugain o wŷr. A'r bobl a alarasant, am i'r ARGLWYDD daro y bobl â lladdfa fawr.

20 A gwŷr Beth-semes a ddywedasant, Pwy a ddichon sefyll yn wyneb yr ARGLWYDD DDUW sanctaidd hwn? ac at bwy yr âi efe oddi wrthym ni?

21 ¶ A hwy a anfonasant genhadau at drigolion Ciriath-jearim, gan ddywedyd, Y Philistiaid a ddygasant adref arch yr ARGLWYDD; deuwch i waered, *a* chyrchwch hi i fynu attoch chwi.

PENNOD VII.

1 *Gwŷr Ciriath-jearim yn dwyn yr arch i dŷ Abinadab, ac yn cyssegru Eleazar ei fab ef i'w chadw hi.* 2 *Ym mhen ugain mlynedd,* 3 *yr Israeliaid, trwy waith Samuel, yn edifarháu ar gyhoedd ym Mispah.* 9 *Tra yr ydoedd Samuel yn gweddïo ac yn aberthu, yr Arglwydd yn dryllio y Philistiaid â tharanau, yn Eben-ezer.* 13 *Darostwng y Philistiaid.* 15 *Samuel yn barnu Israel yn heddychlawn ac yn ddiwiol.*

AGWYR [a] Ciriath-jearim a ddaethant, ac a gyrchasant i fynu arch yr ARGLWYDD, ac a'i dygasant hi i dŷ [b] Abinadab, yn y bryn, ac a sancteiddiasant Eleazar ei fab ef i gadw arch yr ARGLWYDD.

2 Ac o'r dydd y trigodd yr arch yn Ciriath-jearim, y bu ddyddiau lawer; nid amgen nag ugain mlynedd: a holl dŷ Israel a alarasant ar ol yr ARGLWYDD.

3 ¶ A Samuel a lefarodd wrth holl dŷ Israel, gan ddywedyd, Os dychwelwch chwi at yr ARGLWYDD â'ch holl galon, [c] bwriwch ymaith y duwiau dïeithr o'ch mysg, ac [d] Astaroth, a pharottôwch eich calon at yr ARGLWYDD, [e] a gwasanaethwch ef yn unig; ac efe a'ch gwared chwi o law y Philistiaid.

Cyn CRIST Cylch 1140.

Cylch 1120.

[b] pen. 5. 6.

[c] Exod. 7. 13. a 8. 15. a 14. 17.
‖ Neu, *waradwyddus.*
[d] Exod. 12. 31.
[e] 2 Sam. 6. 3.

‖ Neu, *maen mawr.*

[f] Edrych Exod. 19. 21, Num. 4. 5, 15, 20.

[a] Ps. 132. 6.

[b] 2 Sam. 6. 4.

[c] Jos. 24. 14, 23.
[d] Barn. 2. 13.
[e] Deut. 6. 13. a 10. 20. Matt. 4. 10. Luc 4. 8.

4 Yna meibion Israel a fwriasant ymaith [f]Baalim ac Astaroth, a'r ARGLWYDD yn unig a wasanaethasant.

5 A dywedodd Samuel, Cesglwch holl Israel i [g]Mispah, a mi a weddïaf drosoch chwi at yr ARGLWYDD.

6 A hwy a ymgasglasant i Mispah, ac a dynnasant ddwfr, ac a'*i* tywalltasant ger bron yr ARGLWYDD, ac a ymprydiasant y diwrnod hwnnw, ac a ddywedasant yno, Pechasom yn erbyn yr ARGLWYDD. A Samuel a farnodd feibion Israel ym Mispah.

7 A phan glybu y Philistiaid fod meibion Israel wedi ymgasglu i Mispah, arglwyddi y Philistiaid a aethant i fynu yn erbyn Israel: a meibion Israel a glywsant, ac a ofnasant rhag y Philistiaid.

8 A meibion Israel a ddywedasant wrth Samuel, Na thaw di â gwaeddi drosom ni at yr ARGLWYDD ein DUW, ar iddo ef ein gwared ni o law y Philistiaid.

9 ¶ A Samuel a gymmerth laeth-oen, ac a'*i* hoffrymmodd ef i gyd yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD: a [h]Samuel a waeddodd ar yr ARGLWYDD dros Israel; a'r ARGLWYDD a'i ‖gwrandawodd ef.

10 A phan oedd Samuel yn offrymmu y poeth-offrwm, y Philistiaid a nesasant i ryfel yn erbyn Israel: a'r [i]ARGLWYDD a daranodd â tharanau mawr yn erbyn y Philistiaid y diwrnod hwnnw, ac a'u dryllïodd hwynt, a lladdwyd hwynt o flaen Israel.

11 A gwŷr Israel a aethant o Mispah, ac a erlidiasant y Philistiaid, ac a'u tarawsant hyd oni *ddaethant* dan Bethcar.

12 A chymmerodd Samuel faen, ac a'*i* gosododd rhwng Mispah a Sen, ac a alwodd ei enw ef ‖Eben-ezer; ac a ddywedodd, Hyd yma y cynnorthwyodd yr ARGLWYDD nyni.

13 ¶ Felly y darostyngwyd y Philistiaid, ac ni chwanegasant mwyach ddyfod i derfyn Israel: a llaw yr ARGLWYDD a fu yn erbyn y Philistiaid holl ddyddiau Samuel.

14 A'r dinasoedd, y rhai a ddygasai y Philistiaid oddi ar Israel, a roddwyd adref i Israel, o Ecron hyd Gath; ac Israel a ryddhâodd eu terfynau o law y Philistiaid: ac yr oedd heddwch rhwng Israel a'r Amoriaid.

15 A Samuel a farnodd Israel holl ddyddiau ei fywyd.

16 Aeth hefyd o flwyddyn i flwyddyn †oddi amgylch i Bethel, a Gilgal, a Mispah, ac a farnodd Israel yn yr holl leoedd hynny.

17 [k]A'i ddychwelfa *ydoedd* i Ramah; canys yno *yr oedd* ei dŷ ef: yno hefyd y barnai efe Israel; ac yno yr adeiladodd efe allor i'r ARGLWYDD.

PENNOD VIII.

1 *Yr Israeliaid, o achos aflywodraeth meibion Samuel, yn gofyn brenhin.* 6 *Duw yn cysuro Samuel; ac yntau yn gweddïo yn gystuddiol:* 10 *yn mynegi dull brenhin.* 19 *Duw yn ewyllysio i Samuel ymrôi i daerni meibion Israel.*

AC wedi heneiddio Samuel, efe a osododd ei feibion yn farnwyr ar Israel.

2 Ac enw ei fab cyntaf-anedig ef oedd ‖Jöel; ac enw yr ail, Abïah: *y rhai hyn oedd* farnwyr yn Beer-seba.

3 A'i feibion ni rodiasant yn ei ffyrdd ef, eithr troisant ar ol cybydd-dra, a [a]chymmerasant obrwy, a gŵyrasant farn.

4 Yna holl henuriaid Israel a ymgasglasant, ac a ddaethant at Samuel i Ramah,

5 Ac a ddywedasant wrtho ef, Wele, ti a heneiddiaist, a'th feibion ni rodiant yn dy ffyrdd di: yn awr [b]gosod arnom ni frenhin i'n barnu, megis yr holl genhedloedd.

6 ¶ A'r ymadrodd fu ddrwg †gan Samuel, pan ddywedasant, Dyro i ni frenhin i'n barnu: a Samuel a weddïodd ar yr ARGLWYDD.

7 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Gwrando ar lais y bobl yn yr hyn oll a ddywedant wrthyt: canys [c]nid ti y maent yn ei wrthod, ond [d]myfi a wrthodasant, rhag i mi deyrnasu arnynt.

8 Yn ol yr holl weithredoedd a wnaethant o'r dydd y dygais hwynt o'r Aipht hyd y dydd hwn, ac *fel* y gwrthodasant fi, ac y gwasanaethasant dduwiau dïeithr; felly y gwnant hwy hefyd i ti.

9 Yn awr gan hynny ‖gwrando ar eu llais hwynt: etto gan dystiolaethu tystiolaetha iddynt, a dangos iddynt ddull y brenhin a deyrnasa arnynt.

10 ¶ A Samuel a fynegodd holl eiriau yr ARGLWYDD wrth y bobl, y rhai oedd yn ceisio brenhin ganddo.

11 Ac efe a ddywedodd, [e]Dyma ddull y brenhin a deyrnasa arnoch chwi: [f]Efe a gymmer eich meibion, ac a'*u* gesyd iddo yn ei gerbydau, ac yn wŷr meirch iddo, ac i redeg o flaen ei gerbydau ef:

12 Ac a'u gesyd *hwynt* iddo yn dywysogion miloedd, ac yn dywysogion deg a

---

Cyn CRIST Cylch 1120.

[f] Barn. 2. 11.

[g] Barn. 20. 1. 2 Bren. 25. 23.

[h] Ps. 99. 6.

‖ Neu, *attebodd.*

[i] Edrych Jos. 10. 10. Barn. 4. 15. a 5. 20.

† Heb. *ac a amgylchodd.*

‖ Sef, *Maen y cymmorth:* pen. 4. 1.

Cyn CRIST Cylch 1120.

[k] pen. 8. 4.

Cylch 1112.

‖ *Fasni,* 1 Chron. 6. 28.

[a] Deut. 16. 19.

Cylch 1095.

[b] Hos. 13. 10. Act. 13. 21.

† Heb. *y'ngolwg.*

[c] Edrych Exod. 16. 8.

[d] pen. 10. 19.

‖ Neu, *ufuddhâ i'w.*

[e] Edrych Deut. 17. 16, &c.

[f] pen. 14. 52.

Cyn CRIST Cylch 1095.

deugain, ac i aredig ei âr, ac i fedi ei gynhauaf, ac i wneuthur arfau ei ryfel, a pheiriannau ei gerbydau.

13 A'ch merched a gymmer efe yn apothecaresau, yn gogesau hefyd, ac yn bobyddesau.

[g] 1 Bren. 21. 7.

14 Ac [g] efe a gymmer eich meusydd, a'ch gwinllannoedd, a'ch olew-lannoedd goreu, ac a'u dyry i'w weision.

15 Eich hadau hefyd a'ch gwinllannoedd a ddegymma efe, ac a'u dyry i'w †ystafellyddion ac i'w weision.

† Heb. *eunuchiaid.*

16 Eich gweision hefyd, a'ch morwynion, eich gwyr ieuaingc goreu hefyd, a'ch asynod, a gymmer efe, ac a'*u* gesyd i'w waith.

17 Eich defaid hefyd a ddegymma efe: chwithau hefyd fyddwch yn weision iddo ef.

18 A'r dydd hwnnw y gwaeddwch, rhag eich brenhin a ddewisasoch i chwi; ac ni wrendy yr ARGLWYDD arnoch yn y dydd hwnnw.

19 ¶ Er hynny y bobl a wrthodasant wrando ar lais Samuel; ac a ddywedasant, Nag ê, eithr brenhin fydd arnom ni;

20 Fel y byddom ninnau hefyd fel yr holl genhedloedd; a'n brenhin a'n barna ni, efe a â allan hefyd o'n blaen ni, ac efe a ymladd ein rhyfeloedd ni.

21 A gwrandawodd Samuel holl eiriau y bobl, ac a'u hadroddodd hwynt lle y clybu yr ARGLWYDD.

22 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Gwrando ar eu llais hwynt, a gosod frenhin arnynt. A dywedodd Samuel wrth wŷr Israel, Ewch bob un i'w ddinas ei hun.

PENNOD IX.

1 *Saul yn anobeithio cael asenod ei dad,* 6 *trwy gynghor ei was,* 11 *a chyfarwyddiad llangcesau,* 15 *yn dyfod trwy ddatguddiad Duw,* 18 *at Samuel.* 19 *Samuel yn croesawu Saul yn y wledd;* 25 *ac, ar ol ymddiddan âg ef o'r neilldu, yn hebrwng Saul ar ei ffordd.*

AC yr oedd gwr o Benjamin, a'i enw [a] Cis, mab Abïel, mab Seror, mab Bechorath, mab Aphïah, mab i wr o Jemini, yn gadarn o ‖ nerth.

[a] pen. 14. 51. 1 Chron. 8. 33.

‖ Neu, *obud.*

2 Ac iddo ef yr oedd mab, a'i enw Saul, yn wr ieuangc, dewisol a glan: ac nid *oedd* neb o feibion Israel lanach nag ef: [b] o'i ysgwydd i fynu *yr oedd* yn uwch na'r holl bobl.

[b] pen. 10. 23.

3 Ac asenod Cis, tad Saul, a gyfrgollasant: a dywedodd Cis wrth Saul ei fab, Cymmer yn awr un o'r llangciau gyd â thi, a chyfod, dos, cais yr asenod.

4 Ac efe a aeth trwy fynydd Ephraim, ac a dramwyodd trwy wlad Salisah; ac nis *cawsant hwynt:* yna y tramwyasant trwy wlad Salim; ac nis *cawsant hwynt:* ac efe a aeth trwy wlad Jemini; ond nis cawsant *hwynt.*

5 Pan ddaethant i wlad Suph, y dywedodd Saul wrth ei langc *oedd* gyd âg ef, Tyred, a dychwelwn; rhag i'm tad beidio â'r asenod, a gofalu am danom ni.

6 Dywedodd yntau wrtho ef, Wele, yn awr *y mae* yn y ddinas hon wr i DDUW, a'r gwr *sydd* anrhydeddus; yr hyn oll a ddywedo efe, gan ddyfod a ddaw: awn yno yn awr; nid hwyrach y mynega efe i ni y ffordd y mae i ni fyned iddi.

7 Yna y dywedodd Saul wrth ei langc, Wele, *od* awn ni, [c] pa beth a ddygwn ni i'r gwr? canys y bara †a ddarfu yn ein llestri ni, a gwobr *arall* nid *oes* i'w ddwyn i wr DUW: beth *sydd* gennym?

[c] Edrych Barn. 13. 17. 1 Bren. 14. 3. 2 Bren. 4. 42. a 8. 8.

† Heb. *a aeth allan o'n.*

† Heb. *yn fy llaw i.*

8 A'r llangc a attebodd eilwaith i Saul, ac a ddywedodd, Wele, cafwyd †gyd â mi bedwaredd ran sicl o arian: mi a roddaf *hynny* i wr DUW, er mynegi i ni ein ffordd.

9 (Gynt yn Israel, fel hyn y dywedai gwr [d] wrth fyned i ymgynghori â DUW; Deuwch, ac awn hyd at y gweledydd: canys y Prophwyd heddyw, a elwid gynt [e] yn Weledydd)

[d] Gen. 25. 22

[e] 2 Sam. 24. 11. 2 Bren. 17. 13. Amos 7. 12

10 Yna y dywedodd Saul wrth ei langc, Da †y dywedi; tyred, awn. Felly yr aethant i'r ddinas *yr oedd* gwr DUW ynddi.

† Heb. *yw dy air.*

11 ¶ *Ac* fel yr oeddynt yn myned i riw y ddinas; hwy a gawsant langcesau yn dyfod allan i dynnu dwfr; ac a ddywedasant wrthynt, A yw y gweledydd yma?

12 Hwythau a'u hattebasant hwynt, ac a ddywedasant, Ydyw; wele *efe* o'th flaen: brysia yr awr hon: canys heddyw y daeth efe i'r ddinas; o herwydd ‖ [f] aberth *sydd* heddyw gan y bobl yn yr uchelfa.

‖ Neu, *gwledd.*

[f] pen. 16. 2.

13 Pan ddeloch gyntaf i'r ddinas, chwi a'i cewch ef, cyn ei fyned i fynu i'r uchelfa i fwytta: canys ni fwytty y bobl hyd oni ddelo efe, o herwydd efe a fendiga yr aberth; ar ol hynny y bwytty y rhai a wahoddwyd: am hynny ewch i fynu; canys †ynghylch y pryd hwn y cewch ef.

† Heb. *heddyw.*

14 A hwy a aethant i fynu i'r ddinas: *a phan* ddaethant i ganol y ddinas, wele, Samuel yn dyfod i'w cyfarfod, i fyned i fynu i'r uchelfa.

15 ¶ [g] A'r ARGLWYDD a †fynegasai y'nghlûst Samuel, ddiwrnod cyn dyfod Saul, gan ddywedyd,

16 Ynghylch y pryd *hwn* y fory yr anfonaf attat ti wr o wlad Benjamin; a thi a'i henneini ef yn flaenor ar fy mhobl Israel, ac efe a wared fy mhobl o law y Philistiaid: canys edrychais ar fy mhobl; o herwydd daeth eu gwaedd attaf.

17 A phan ganfu Samuel Saul, yr ARGLWYDD a ddywedodd wrtho ef, Wele y gwr am yr hwn y dywedais wrthyt: hwn a †lywodraetha ar fy mhobl.

18 Yna Saul a nesâodd at Samuel y'nghanol y porth, ac a ddywedodd, Mynega i mi, attolwg, pa le yma *y mae* tŷ y gweledydd.

19 A Samuel a attebodd Saul, ac a ddywedodd, Myfi *yw* y gweledydd: dos i fynu o'm blaen i'r uchelfa; canys bwyttêwch gyd â myfi heddyw: a mi a'th ollyngaf y bore, ac a fynegaf i ti yr hyn oll *y sydd* yn dy galon.

20 Ac *am* yr asenod a gyfrgollasant er ys tridiau, na ofala am danynt; canys cafwyd hwynt. ‖Ac i bwy *y mae* holl bethau dymunol Israel? onid i ti, ac i holl dŷ dy dad?

21 A Saul a attebodd ac a ddywedodd, Onid [h] mab Jemini *ydwyf* fi, o'r lleiaf o lwythau Israel? a'm teulu *sydd* leiaf o holl deuluoedd llwyth Benjamin? a phaham y dywedi wrthyf †y modd hyn?

22 A Samuel a gymmerth Saul a'i langc, ac a'u dug hwynt i'r ystafell, ac a roddodd iddynt le o flaen y gwahoddedigion; a hwy *oeddynt* ynghylch dengwr ar hugain.

23 A Samuel a ddywedodd wrth y côg, Moes y rhan a roddais attat ti, am yr hon y dywedais wrthyt, Cadw hon gyd â thi.

24 A'r côg a gyfododd yr ysgwyddog, a'r hyn *oedd* arni, ac a'i gosododd ger bron Saul. A *Samuel* a ddywedodd, Wele, yr hyn a ‖adawyd; gosod ger dy fron, *a* bwytta: canys hyd y pryd hyn y cadwyd ef i ti, er pan ddywedais, Y bobl a wahoddais i. A bwyttâodd Saul gyd â Samuel y dydd hwnnw.

25 ¶ A phan ddisgynasant o'r uchelfa i'r ddinas, *Samuel* a ymddiddanodd â Saul ar ben y tŷ.

26 A hwy a gyfodasant yn fore: ac ynghylch codiad y wawr, galwodd Samuel ar Saul i ben y tŷ, gan ddywedyd, Cyfod, fel y'th hebryngwyf ymaith. A Saul a gyfododd, ac efe a Samuel a aethant ill dau allan.

27 *Ac* fel yr oeddynt yn myned i waered i gwrr eithaf y ddinas, Samuel a ddywedodd wrth Saul, Dywed wrth y llangc am fyned o'n blaen ni (felly yr aeth efe) ond sâf di †yr awr hon, a mynegaf i ti air DUW.

PENNOD X.

1 *Samuel yn enneinio Saul; 2 ac yn ei sicrhâu ef trwy dri arwydd. 9 Troi calon Saul; ac yntau yn prophwydo. 14 Yn celu chwedl y frenhiniaeth rhag ei ewythr. 17 Dewis Saul trwy goelbren ym Mispah. 26 Amryw feddyliau ei ddeiliaid am dano ef.*

YNA Samuel a gymmerodd phïolaid o olew, ac a'i tywalltodd ar ei ben ef, ac a'i cusanodd ef; ac a ddywedodd, Onid [a] yr ARGLWYDD a'th enneiniodd di yn flaenor ar [b] ei etifeddiaeth?

2 Pan elych di heddyw oddi wrthyf, yna y cai ddau wr wrth [c] fedd Rahel, yn nherfyn Benjamin, yn Selsah: a hwy a ddywedant wrthyt, Cafwyd yr asenod yr aethost i'w ceisio: ac wele, dy dad a ollyngodd heibio ‖chwedl yr asenod, a gofalu y mae am danoch chwi, gan ddywedyd, Beth a wnaf am fy mab?

3 Yna yr âi di ym mhellach oddi yno, ac y deui hyd wastadedd Tabor: ac yno y'th gyferfydd tri wŷr yn myned i fynu at DDUW *i* Bethel; un yn dwyn tri o fynnod, ac un yn dwyn tair torth o fara, ac un yn dwyn costrelaid o win.

4 A hwy a †gyfarchant well i ti, ac a roddant i ti ddwy *dorth* o fara; *y rhai* a gymmeri o'u llaw hwynt.

5 Ar ol hynny y deui i fryn DUW, [d] yn yr hwn *y mae* sefyllfa y Philistiaid: a phan ddelych yno *i*'r ddinas, ti a gyfarfyddi â thyrfa o brophwydi yn disgyn o'r uchelfa, ac o'u blaen hwynt [e] nabl, a thympan, a phibell, a thelyn; a hwythau yn prophwydo.

6 Ac yspryd yr ARGLWYDD a ddaw arnat ti; a [f] thi a brophwydi gyd â hwynt, ac a droir yn wr arall.

7 A phan ddelo yr argoelion hyn i ti, gwna fel y †byddo yr achos: canys DUW *sydd* gyd â thi.

8 A dos i waered o'm blaen i Gilgal; ac wele, mi a ddeuaf i waered attat ti, i offrymmu offrymmau poeth, *ac* i aberthu ebyrth hêdd: [g] aros am danaf saith niwrnod, hyd oni ddelwyf attat, a mi a hysbysaf i ti yr hyn a wnelych.

9 ¶ A phan drodd efe ei †gefn i fyned oddi wrth Samuel, DUW a †rodd-

---

[g] pen. 15. 1. Act. 13. 21.

†Heb. *ddatguddiasai glust Samuel.*

†Heb. *attal fy mhobl.*

‖ *Ar bwy y mae holl ddymuniad Israel, ond arnat ti, ac ar.*

[h] Ps. 68. 27.

†Heb. *yn ol y gair hwn.*

‖ Neu, *gedwyd.*

Cyn CRIST Cylch 1095.

[a] Act. 13. 21.

[b] Deut. 32. 9.

[c] Gen. 35. 19, 20.

‖ Neu, *ofalu am.*

†Heb. *ymofynant â thi am heddwch:* Fel Barn. 18. 15.

[d] pen. 13. 3.

[e] Edrych 2 Bren. 3. 15.

[f] Num. 11. 25.

†Heb. *caffo dy law.*

[g] pen. 13. 8.

†Heb. *ysgwydd.*

†Heb. *drodd.*

Cyn CRIST Cylch 1095.

odd iddo galon arall: a'r holl argoelion hynny a ddaethant y dydd hwnnw *i ben.*

10 A phan ddaethant yno i'r bryn, wele, fintai o brophwydi yn ei gyfarfod ef; ac yspryd Duw a ddaeth arno yntau, ac efe a brophwydodd yn eu mysg hwynt.

11 A phawb a'r a'i hadwaenai ef o'r blaen a edrychasant; ac wele, *efe* gyd â'r prophwydi yn prophwydo. Yna y bobl a ddywedasant bawb wrth eu gilydd, Beth *yw* hyn a ddaeth i fab Cis? [h] *A ydyw* Saul hefyd ym mysg y prophwydi?

[h] pen. 19. 24.

12 Ac un oddi yno a attebodd, ac a ddywedodd, Etto pwy *yw* eu tad hwy? Am hynny yr aeth yn ddïareb, *A ydyw* Saul hefyd ym mysg y prophwydi?

13 Ac wedi darfod iddo brophwydo, efe a ddaeth i'r uchelfa.

14 ¶ Ac ewythr Saul a ddywedodd wrtho ef, ac wrth ei langc ef, I ba le yr aethoch? Ac efe a ddywedodd, I geisio yr asenod: a phan welsom nas *caid,* ni a ddaethom at Samuel.

15 Ac ewythr Saul a ddywedodd, Mynega, attolwg, i mi, beth a ddywedodd Samuel wrthych chwi.

16 A Saul a ddywedodd wrth ei ewythr, Gan fynegi mynegodd i ni fod yr asenod wedi eu cael. Ond am chwedl y frenhiniaeth, yr hwn a ddywedasai Samuel, nid ynganodd efe wrtho.

17 ¶ A Samuel a alwodd y bobl yng nghyd [i] at yr Arglwydd [k] i Mispah;

[i] Barn. 11. 11. a 20. 1. pen. 11. 15.
[k] pen. 7. 5.

18 Ac a ddywedodd wrth feibion Israel, Fel hyn y dywedodd Arglwydd Duw Israel; Myfi a ddygais i fynu Israel o'r Aipht, ac a'ch gwaredais chwi o law yr Aiphtiaid, ac o law yr holl deyrnasoedd, *a*'r rhai a'ch gorthrymment chwi.

[l] pen. 8. 7, 19. a 12. 12.

19 A [l] chwi heddyw a wrthodasoch eich Duw, yr hwn sydd yn eich gwared chwi oddi wrth eich holl ddrygfyd, a'ch helbul; ac a ddywedasoch wrtho ef, *Nid felly;* eithr gosod arnom ni frenhin. Am hynny sefwch yr awr hon ger bron yr Arglwydd wrth eich llwythau, ac wrth eich miloedd.

20 A Samuel a barodd i holl lwythau Israel nesâu: [m] a daliwyd llwyth Benjamin.

[m] Jos. 7. 14, 16.

21 Ac wedi iddo beri i lwyth Benjamin nesâu yn ol eu teuluoedd, daliwyd teulu Matri; a Saul mab Cis a ddaliwyd: a phan geisiasant ef, nis caid ef.

22 Am hynny y gofynasant etto i'r Arglwydd, a ddeuai y gwr yno etto. A'r Arglwydd a ddywedodd, Wele, efe yn ymguddio ym mhlith y dodrefn.

23 A hwy a redasant, ac a'i cyrchasant ef oddi yno. A phan safodd yng nghanol y bobl, [n] yr oedd efe o'i ysgwydd i fynu yn uwch nâ'r holl bobl.

Cyn CRIST Cylch 1095.

[n] pen. 9. 2.

24 A dywedodd Samuel wrth yr holl bobl, A welwch chwi yr hwn a ddewisodd yr Arglwydd, nad *oes neb* tebyg iddo ym mysg yr holl bobl? A'r holl bobl a floeddiasant, ac a ddywedasant, [o] Byw fyddo y brenhin.

[o] 1 Bren. 1. 25.

25 Yna Samuel a draethodd [p] gyfraith y deyrnas wrth y bobl, ac a'*i* hysgrifenodd mewn llyfr, ac a'*i* gosododd ger bron yr Arglwydd. A Samuel a ollyngodd ymaith yr holl bobl, bob un i'w dŷ.

[p] Edrych Deut. 17. 14, &c. pen. 8. 11.

26 ¶ A Saul hefyd a aeth i'w dŷ ei hun i Gibeah; a byddin o'r rhai y cyffyrddasai Duw â'u calon, a aeth gyd âg ef.

27 Ond [q] meibion Belial a ddywedasant, Pa fodd y gwared hwn ni? A hwy a'i dirmygasant ef, ac [r] ni ddygasant anrheg iddo ef. Eithr ni chymmerodd efe arno glywed hyn.

[q] pen. 11. 12.

[r] 1 Bren. 10. 25. 2 Chron. 17. 5. Ps. 72. 10. Matt. 2. 11.

PENNOD XI.

1 Nahas yn cynnyg i wŷr Jabes Gilead ammodau gwaradwyddus. 4 Hwythau yn anfon cenhadon, ac yn cael cynnorthwy gan Saul. 12 Yntau wrth hynny yn cael ei gadarnhâu, ac adnewyddu ei frenhiniaeth.

YNA [a] Nahas yr Ammoniad a ddaeth i fynu, ac a wersyllodd yn erbyn [b] Jabes Gilead: a holl wŷr Jabes a ddywedasant wrth Nahas, Gwna gŷfammod â ni, ac ni a'th wasanaethwn di.

[a] pen. 12. 12.

[b] Edrych Barn. 21. 8.

2 A Nahas yr Ammoniad a ddywedodd wrthynt, Dan *yr ammod* hwn *y cyf-ammodaf* â chwi; i mi gael tynnu pob llygad dehau i chwi, fel y gosodwyf y gwaradwydd hwn ar holl Israel.

3 A henuriaid Jabes a ddywedasant wrtho, †Caniattâ i ni saith niwrnod, fel yr anfonom genhadau i holl derfynau Israel: ac oni *bydd* a'n gwaredo, ni a ddeuwn allan attat ti.

†Heb. *Cyd-ddwg.*

4 ¶ A'r cenhadau a ddaethant i [c] Gibeah Saul, ac a adroddasant y geiriau lle y clybu y bobl. A'r holl bobl a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant.

[c] pen. 15. 34.

5 Ac wele, Saul yn dyfod ar ol y gwartheg o'r maes. A dywedodd Saul, Beth *sydd* yn peri i'r bobl wylo? Yna yr adroddasant iddo eiriau gwŷr Jabes.

6 Ac [d] yspryd Duw a ddaeth ar Saul, pan glybu efe y geiriau hynny; a'i ddigofaint ef a ennynodd yn ddirfawr.

[d] Edrych Barn. 3. 10. a 6. 34. a 11. 29. a 14. 6.

7 Ac efe a gymmerth bâr o ychain, ac

Cyn CRIST Cylch 1095.

[e] a'u drylliodd, ac a'*u* danfonodd trwy holl derfynau Israel yn llaw y cenhadau; gan ddywedyd, Yr hwn nid elo ar ol Saul, ac ar ol Samuel, fel hyn y gwneir i'w wartheg ef. Ac ofn yr ARGLWYDD a syrthiodd ar y bobl, a hwy a ddaethant allan †yn unfryd.

[e] Barn. 19. 29.

† Heb. *megis un gwr,* Barn. 20. 1.

8 A phan gyfrifodd efe hwynt yn Bezec, meibion [f] Israel oedd dri chan mil, a gwŷr Judah yn ddeng mil ar hugain.

[f] 2 Sam. 24. 9.

9 A hwy a ddywedasant wrth y cenhadau a ddaethai, Fel hyn y dywedwch wrth wŷr Jabes Gilead; Y fory, erbyn gwresogi yr haul, bydd i chwi ymwared. A'r cenhadau a ddaethant ac a fynegasant *hynny* i wŷr Jabes; a hwythau a lawenychasant.

10 Am hynny gwŷr Jabes a ddywedasant, Y fory y deuwn allan attoch chwi; ac y gwnewch i ni yr hyn oll a weloch yn dda.

[g] Edrych pen. 31. 11.

11 A bu drannoeth i [g] Saul osod y bobl yn dair byddin; a hwy a ddaethant i ganol y gwersyll yn y wyliadwriaeth fore, ac a laddasant yr Ammoniaid nes gwresogi o'r dydd: a'r gweddillion a wasgarwyd, fel na thrigodd o honynt ddau ynghyd.

[h] pen. 10. 27.

[i] Edrych Luc 19. 27.

12 ¶ A dywedodd y bobl wrth Samuel, [h] Pwy *yw* yr hwn a ddywedodd, A deyrnasa Saul arnom ni? [i] moeswch y gwŷr *hynny,* fel y rhoddom hwynt i farwolaeth.

[k] 2 Sam. 19. 22.

13 A Saul a ddywedodd, [k] Ni roddir neb i farwolaeth heddyw: canys heddyw y gwnaeth yr ARGLWYDD ymwared yn Israel.

1095.

14 Yna Samuel a ddywedodd wrth y bobl, Deuwch, fel yr elom i Gilgal, ac yr adnewyddom y frenhiniaeth yno.

15 A'r holl bobl a aethant i Gilgal; ac yno y gwnaethant Saul yn frenhin, [l] ger bron yr ARGLWYDD yn Gilgal: a hwy a aberthasant yno ebyrth hêdd ger bron yr ARGLWYDD. A Saul a lawenychodd yno, a holl wŷr Israel, yn ddirfawr.

[l] pen. 10. 17.

PENNOD XII.

1 *Samuel yn tystiolaethu ei ddiniweidrwydd,* 6 *ac yn ceryddu anniolchgarwch y bobl:* 16 *yn eu dychrynu hwynt â tharanau yn amser cynhauaf;* 20 *ac yn eu cysuro hwy â thrugaredd Duw.*

A SAMUEL a ddywedodd wrth holl Israel, Wele, gwrandewais ar eich llais yn yr hyn oll a ddywedasoch wrthyf, a gosodais frenhin arnoch.

2 Ac yr awr hon, wele, y brenhin yn rhodio o'ch blaen chwi: a minnau a heneiddiais, ac a benwynnais; ac wele, fy meibion hwythau gyd â chwi: a minnau a rodiais o'ch blaen chwi o'm mebyd hyd y dydd hwn.

3 Wele fi; tystiolaethwch i'm herbyn ger bron yr ARGLWYDD, a cher bron ei enneiniog: [b] ŷch pwy a gymmerais? neu asyn pwy a gymmerais? neu pwy a dwyllais? neu pwy a orthrymmais i? neu o law pwy y cymmerais †wobr, †i ddallu fy llygaid âg ef? a mi a'i talaf i chwi.

[b] Num. 16. 15. Act. 20. 33. 1 Thes. 2. 5.

† Heb. *bridwerth.*

† Heb. *fel y cuddiwn fy llygaid oddi wrtho.*

4 A hwy a ddywedasant, Ni thwyllaist ni, ni orthrymmaist ni chwaith, ac ni chymmeraist ddim o law neb.

5 Dywedodd yntau wrthynt, Yr ARGLWYDD *sydd* dyst yn eich erbyn chwi, ei enneiniog ef hefyd *sydd* dyst y dydd hwn, na chawsoch ddim yn fy llaw i. A'*r bobl a* ddywedasant, Tyst *ydyw.*

6 ¶ A Samuel a ddywedodd wrth y bobl, Yr ARGLWYDD *yw* yr hwn †a fawrhâodd Moses ac Aaron, a'r hwn a ddug i fynu eich tadau chwi o dir yr Aipht.

† Heb. *a wnaeth.*

7 Yn awr gan hynny sefwch, fel yr ymresymmwyf â chwi ger bron yr ARGLWYDD, am holl gyfiawnderau yr ARGLWYDD, y rhai a wnaeth efe †i chwi ac i'ch tadau.

† Heb. *â chwi.*

[c] Wedi i Jacob ddyfod i'r Aipht, a [d] gweiddi o'ch tadau chwi ar yr ARGLWYDD, yna yr ARGLWYDD [e] a anfonodd Moses ac Aaron; a hwy a ddygasant eich tadau chwi o'r Aipht, ac a'u cyflëasant hwy yn y lle hwn.

[c] Gen. 46. 5, 6.

[d] Exod. 2. 23.

[e] Exod. 3. 10. a 4. 16.

9 A phan anghofiasant yr ARGLWYDD eu DUW, [f] efe a'u gwerthodd hwynt i law Sisera, tywysog milwriaeth Hasor, ac i law y [g] Philistiaid, ac i law brenhin [h] Moab; a hwy a ymladdasant i'w herbyn hwynt.

[f] Barn. 4. 2.

[g] Barn. 10. 7.

[h] Barn. 3. 12.

10 A hwy a waeddasant ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedasant, Pechasom, am i ni wrthod yr ARGLWYDD, a gwasanaethu Baalim ac Astaroth: er hynny gwared ni yr awr hon o law ein gelynion, a nyni a'th wasanaethwn di.

11 A'r ARGLWYDD a anfonodd [i] Jerubbaal, a Bedan, a [k] Jephthah, a [l] Samuel, ac a'ch gwaredodd chwi o law eich gelynion o amgylch, a chwi a breswyliasoch yn ddïogel.

[i] Barn. 6. 14, 32.

[k] Barn. 11. 1.

[l] pen. 7. 13.

12 A phan welsoch fod Nahas brenhin meibion Ammon yn dyfod yn eich erbyn, [m] dywedasoch wrthyf, Nag ê; ond brenhin a deyrnasa arnom ni; a'r [n] ARGLWYDD eich DUW yn frenhin *i* chwi.

[m] pen. 8. 5, 19.

[n] Barn. 8. 23.

Cyn CRIST 1095.

13 Ac yn awr, wele y brenhin [e]a ddewisasoch chwi, *a'*r hwn a ddymunasoch: ac wele, yr ARGLWYDD a roddes frenhin arnoch chwi.

[e] pen. 10. 24.

14 Os ofnwch chwi yr ARGLWYDD, a'i wasanaethu ef, a gwrando ar ei lais, heb anufuddhâu †gair yr ARGLWYDD; yna y byddwch chwi, a'r brenhin hefyd a deyrnasa arnoch, ar ol yr ARGLWYDD eich DUW.

† Heb. *genau.*

15 Ond os chwi ni wrandewch ar lais yr ARGLWYDD, eithr anufuddhâu gair yr ARGLWYDD; yna y bydd llaw yr ARGLWYDD yn eich erbyn chwi, fel yn erbyn eich tadau.

16 ¶ Sefwch gan hynny yn awr, a gwelwch y peth mawr hyn a wna yr ARGLWYDD o flaen eich llygaid chwi.

17 Onid cynhauaf gwenith *yw* heddyw? Galwaf ar yr ARGLWYDD; ac efe a ddyry daranau, a gwlaw: fel y gwybyddoch ac y gweloch, mai mawr *yw* eich drygioni chwi yr hwn a wnaethoch yng ngolwg yr ARGLWYDD, yn gofyn i chwi frenhin.

18 Felly Samuel a alwodd ar yr ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD a roddodd daranau a gwlaw y dydd hwnnw: a'r [p]holl bobl a ofnodd yr ARGLWYDD a Samuel yn ddirfawr.

[p] Edrych Ezra 10. 9.

19 A'r holl bobl a ddywedasant wrth Samuel, Gweddïa dros dy weison ar yr ARGLWYDD dy DDUW, fel na byddom feirw: canys chwanegasom ddrygioni ar ein holl bechodau, wrth geisio i ni frenhin.

20 ¶ A dywedodd Samuel wrth y bobl, Nac ofnwch; chwi a wnaethoch yr holl ddrygioni hyn: etto na chiliwch oddi ar ol yr ARGLWYDD, ond gwasanaethwch yr ARGLWYDD â'ch holl galon;

21 Ac na chiliwch: canys *felly yr âech* ar ol oferedd, y rhai ni lesânt, ac ni'ch gwaredant; canys ofer *ydynt* hwy.

22 Canys ni wrthyd yr ARGLWYDD ei bobl, er mwyn ei enw mawr: o herwydd rhyngodd bodd i'r ARGLWYDD eich gwneuthur chwi yn bobl iddo ei hun.

23 A minnau, na atto DUW i mi bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, trwy beidio â gweddïo drosoch: eithr dysgaf i chwi y ffordd dda ac uniawn.

24 Yn unig ofnwch yr ARGLWYDD, a gwasanaethwch ef mewn gwirionedd â'ch holl galon: canys gwelwch faint a wnaeth efe eroch.

25 Ond os dilynwch ddrygioni, chwi a'ch brenhin a ddifethir.

PENNOD XIII.

1 *Dewis fyddin Saul.* 3 *Saul yn galw yr Hebreaid i Gilgal yn erbyn y Philistiaid, y rhai y tarawsai Jonathan eu sefyllfa.* 5 *Mawr lu y Philistiaid.* 6 *Cyfyngdra yr Israeliaid.* 8 *Saul yn blino yn aros am Samuel, ac yn aberthu.* 11 *Samuel yn ei geryddu ef.* 17 *Tair byddin anrhaith y Philistiaid.* 19 *Dyfais y Philistiaid, na ddïoddefent un gôf yn Israel.*

SAUL † a deyrnasodd un flwyddyn; ac wedi iddo deyrnasu ddwy flynedd ar Israel,

† Heb. *oedd fab blwydd yn ei deyrnas.* 1093.

2 Saul a ddewisodd iddo dair mil o Israel; dwy fil oedd gyd â Saul ym Michmas ac ym mynydd Bethel, a mil oedd gyd â Jonathan yn Gibeah Benjamin: a'r bobl eraill a anfonodd efe bawb i'w babell ei hun.

3 A Jonathan a darawodd [a] sefyllfa y Philistiaid, yr hon *oedd* yn ‖ Geba: a chlybu y Philistiaid *hynny*. A Saul a ganodd mewn udgorn trwy yr holl dir, gan ddywedyd, Clywed yr Hebreaid.

[a] pen. 10. 5.

‖ Neu, *y bryn.*

4 A holl Israel a glywsant ddywedyd daro o Saul sefyllfa y Philistiaid, a bod Israel yn † ffiaidd gan y Philistiaid: a'r bobl a ymgasglodd ar ol Saul i Gilgal.

† Heb. *drewi.*

5 ¶ A'r Philistiaid a ymgynnullasant, i ymladd âg Israel, deng mil ar hugain o gerbydau, a chwe mil o wŷr meirch, a phobl *eraill* cyn amled a'r tywod *sydd* ar fin y môr. A hwy a ddaethant i fynu, ac a wersyllasant ym Michmas, o du y dwyrain i Beth-afen.

6 Pan welodd gwŷr Israel fod yn gyfyng arnynt (canys gwasgasid ar y bobl) yna y bobl a [b] ymguddiasant mewn ogofëydd, ac mewn dyrysni, ac mewn creigiau, ac mewn tyrau, ac mewn pydewau.

[b] Barn. 6. 2.

7 A *rhai o'*r Hebreaid a aethant dros yr Iorddonen, i dir Gad a Gilead: a Saul *oedd* etto yn Gilgal, a'r holl bobl a † aethant ar ei ol ef dan grynu.

† Heb. *a grynodd ar ei ol ef.*

8 ¶ [c]Ac efe a arhosodd saith niwrnod, hyd yr amser gosodedig *a nodasai* Samuel. Ond ni ddaeth Samuel i Gilgal; a'r bobl a ymwasgarodd oddi wrtho ef.

[c] pen. 10. 8.

9 A Saul a ddywedodd, Dygwch attaf fi boeth-offrwm, ac offrymmau hêdd. Ac efe a offrymmodd y poeth offrwm.

10 Ac wedi darfod iddo offrymmu y poeth-offrwm, wele, Samuel a ddaeth: a Saul a aeth allan i'w gyfarfod ef, *ac* † i gyfarch gwell iddo.

† Heb. *i'w fendithio ef.*

11 ¶ A dywedodd Samuel, Beth a wnaethost ti? A Saul a ddywedodd, O herwydd gweled o honof i'r bobl ymwasgaru oddi wrthyf, ac na ddaethost dithau o fewn y dyddiau gosodedig, ac i'r Philistiaid ymgasglu i Michmas;

12 Am hynny y dywedais, Y Philistiaid yn awr a ddeuant i waered attaf fi i Gilgal, ac ni † weddïais ger bron yr ARGLWYDD: am hynny yr anturiais i, ac yr offrymmais boeth-offrwm.

† Heb. *ymbiliais âg wyneb yr Arglwydd.*

13 A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Ynfyd y gwnaethost: ni chedwaist orchymyn yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hwn a orchymynodd efe i ti: canys yr ARGLWYDD yn awr a gadarnhasai dy frenhiniaeth di ar Israel yn dragywydd.

14 Ond yn awr ni saif dy frenhiniaeth di: [d] yr ARGLWYDD a geisiodd iddo wr wrth *fodd* ei galon ei hun: yr ARGLWYDD hefyd a orchymynodd iddo fod yn flaenor ar ei bobl; o herwydd na chedwaist ti yr hyn a orchymynodd yr ARGLWYDD i ti.

[d] Ps. 89. 20. Act. 13. 22.

15 A Samuel a gyfododd, ac a aeth i fynu o Gilgal i Gibeah Benjamin: a chyfrifodd Saul y bobl a gafwyd gyd âg ef, [e] ynghylch chwe chant o wŷr.

[e] pen. 14. 2.

16 A Saul a Jonathan ei fab, a'r bobl a gafwyd gyd â hwynt, oedd yn aros yn Gibeah Benjamin: a'r Philistiaid a wersyllasant ym Michmas.

17 ¶ A daeth allan o wersyll y Philistiaid anrheithwyr, yn dair byddin: un fyddin a drodd tu a ffordd Ophrah, tu a gwlad Sual;

18 A'r fyddin arall a drodd *tu a* ffordd Beth-horon; a'r drydedd fyddin a drodd *tu a* ffordd y terfyn sydd yn edrych tu a'r dyffryn Seboim, tu a'r anialwch.

19 ¶ Ac [f] ni chaid gôf trwy holl wlad Israel: canys dywedasai y Philistiaid, Rhag gwneuthur o'r Hebreaid gleddyfau neu waywffyn.

[f] Edrych 2 Bren. 24. 14. Jer. 24. 1.

20 Ond holl Israel a âent i waered at y Philistiaid, i flaenllymmu bob un ei swch, a'i gwlltwr, a'i fwyell, a'i gaib.

21 Ond yr oedd llif-ddur *i wneuthur* min ar y ceibiau, ac ar y cylltyrau, ac ar y pigffyrch, ac ar y bwyeill, ac i † flaenllymmu y symbylau.

† Heb. *osod.*

22 Felly yn nydd y rhyfel [g] ni chaed na chleddyf na gwaywffon yn llaw yr un o'r bobl *oedd* gyd â Saul a Jonathan, ond a gaed gyd â Saul a Jonathan ei fab.

[g] Felly Barn. 5.

23 A sefyllfa y Philistiaid a aeth allan i fwlch Michmas.

PENNOD XIV.

1 Jonathan, heb wybod i'w dad, ac i'r offeiriad a'r bobl, yn myned ac yn taro amddiffynfa y Philistiaid yn rhyfeddol. 15 Dychryn Duw yn eu gyrru hwynt i ladd eu gilydd. 17 Saul, heb aros am atteb yr offeiriad, yn gosod arnynt. 21 Yr Hebreaid caethion, a'r Israeliaid oedd yn llechu, yn troi yn eu herbyn hwy. 24 Ehud adduned Saul yn rhwystro yr oruchafiaeth. 32 Saul yn gwahardd i'r bobl fwytta gwaed; 35 ac yn adeiladu allor. 36 Y bobl yn achub Jonathan, wedi ei ddal wrth goelbren. 47 Cryfder Saul a'i deulu.

A BU ddyddgwaith i Jonathan mab Saul ddywedyd wrth y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyred, ac awn drosodd i amddiffynfa y Philistiaid, yr hon *sydd* o'r tu hwnt: ond ni fynegodd efe i'w dad.

2 A Saul a arhosodd y'nghwrr Gibeah, dan *bren* pomgranad, yr hwn *oedd* ym Migron: a'r bobl *oedd* gyd âg ef *oedd* [a] ynghylch chwe channwr;

[a] pen. 13. 15.

3 Ac [b] Ahïah mab Ahitub, brawd [c] Ichabod, mab Phinees, mab Eli, offeiriad yr ARGLWYDD yn Siloh, oedd yn gwisgo ephod. Ac ni wyddai y bobl i Jonathan fyned ymaith.

[b] pen. 22. 9, 11, 20, *Abimelech.*
[c] pen. 4. 21.

4 ¶ A rhwng y bylchau, lle ceisiodd Jonathan fyned drosodd at amddiffynfa y Philistiaid, *yr oedd* craig serth o'r naill du i'r bwlch, a chraig serth o'r tu arall i'r bwlch; ac enw y naill *oedd* Boses, ac enw y llall Seneh.

5 A † safiad y naill *oedd* oddi wrth y gogledd ar gyfer Michmas, a'r llall oddi wrth y dehau ar gyfer Gibeah.

† Heb. *daint.*

6 A dywedodd Jonathan wrth y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyred, ac awn drosodd i amddiffynfa y rhai dïenwaededig hyn; nid hwyrach y gweithia yr ARGLWYDD gyd â ni: canys [d] nid *oes* rwystr i'r ARGLWYDD waredu trwy lawer neu trwy ychydig.

[d] 2 Chron. 14. 11.

7 A'r hwn oedd yn dwyn ei arfau ef a ddywedodd wrtho, Gwna yr hyn oll *sydd* yn dy galon: cerdda rhagot; wele, fi gyd â thi fel y mynno dy galon.

8 Yna y dywedodd Jonathan, Wele, ni a awn trosodd at y gwŷr *hyn*, ac a ymddangoswn iddynt.

9 Os dywedant fel hyn wrthym, † Arhoswch nes i ni ddyfod attoch chwi; yna y safwn yn ein lle, ac nid awn i fynu attynt hwy.

† Heb. *Distéwch.*

10 Ond os fel hyn y dywedant, Deuwch i fynu attom ni; yna yr awn i fynu: canys yr ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn ein llaw ni; a [f] hyn *fydd* yn argoel i ni.

[f] Edrych Gen. 24. 14.

Cyn CRIST Cylch 1087.

11 A hwy a ymddangosasant ill dau i amddiffynfa y Philistiaid. A'r Philistiaid a ddywedasant, Wele yr Hebreaid yn dyfod allan o'r tyllau y llechasant ynddynt.

12 A gwŷr yr amddiffynfa a attebasant Jonathan, a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau, ac a ddywedasant, Deuwch i fynu attom ni, ac ni a ddangoswn beth i chwi. A dywedodd Jonathan wrth yr hwn oedd yn dwyn ei arfau, Tyred i fynu ar fy ol: canys yr ARGLWYDD a'u rhoddes hwynt yn llaw Israel.

13 A Jonathan a ddringodd i fynu ar ei ddwylaw, ac ar ei draed; a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau ar ei ol. A hwy a syrthiasant o flaen Jonathan: ei yswain hefyd oedd yn lladd ar ei ol ef.

14 A'r lladdfa gyntaf honno a wnaeth Jonathan a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau, oedd ynghylch ugeinwr, megis o fewn ynghylch hanner cyfer dau *ychain* o dir.

15 A bu fraw yn y gwersyll, yn y maes, ac ym mysg yr holl bobl: yr amddiffynfa a'r [g] anrheithwyr hwythau hefyd a ddychrynasant; y ddaear hefyd a grynodd: a bu [h] dychryn ‖ DUW.

16 A gwylwyr Saul yn Gibeah Benjamin a edrychasant; ac wele, y lliaws yn ymwasgaru, ac yn myned dan ymguro.

17 Yna y dywedodd Saul wrth y bobl *oedd* gyd âg ef, Cyfrifwch yn awr, ac edrychwch pwy a aeth oddi wrthym ni. A phan gyfrifasant, wele, Jonathan a chludydd ei arfau nid *oeddynt yno.*

18 A Saul a ddywedodd wrth Ahïah, Dwg yma arch DUW. (Canys yr oedd arch DUW y pryd hwnnw gyd â meibion Israel)

19 ¶ A thra yr ydoedd Saul yn ymddiddan â'r offeiriad, y terfysg, yr hwn *oedd* y'ngwersyll y Philistiaid, gan fyned a aeth, ac a anghwanegodd. A Saul a ddywedodd wrth yr offeiriad, Tynn attat dy law.

20 A Saul a'r holl bobl *oedd* gyd âg ef †a ymgynnullasant, ac a ddaethant i'r rhyfel: ac wele, [i] gleddyf pob un yn erbyn ei gyfnesaf; a dinystr mawr iawn *oedd yno.*

21 Yr Hebreaid hefyd, *y rhai* oedd gyd â'r Philistiaid o'r blaen, y rhai a aethant i fynu gyd â hwynt i'r gwersyll *o'r wlad* oddi amgylch, hwythau hefyd *a droisant* i fod gyd â'r Israeliaid *oedd* gyd â Saul a Jonathan.

22 A holl wŷr Israel, y rhai [k] oedd yn llechu ym mynydd Ephraim, a glywsant ffoi o'r Philistiaid; hwythau hefyd a'u herlidiasant hwy o'u hol yn y rhyfel.

23 Felly yr achubodd yr ARGLWYDD Israel y dydd hwnnw: a'r ymladd a aeth drosodd i Beth-afen.

24 ¶ A gwŷr Israel oedd gyfyng arnynt y dydd hwnnw: o herwydd tynghedasai Saul y bobl, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo* y gwr a fwyttâo fwyd hyd yr hwyr, fel y dïalwyf ar fy ngelynion. Felly nid archwaethodd yr un o'r bobl *ddim* bwyd.

25 A'r *rhai o'r* holl wlad a ddaethant i goed, lle yr oedd mêl ar hyd wyneb y tir.

26 A phan ddaeth y bobl i'r coed, wele y mêl yn diferu; etto ni chododd *un* ei law at ei enau: canys ofnodd y bobl y llw.

27 Ond Jonathan ni chlywsai pan dynghedasai ei dad ef y bobl: am hynny efe a estynodd flaen y wïalen *oedd* yn ei law, ac a'i gwlychodd yn nil y mêl, ac a drodd ei law at ei enau; a'i lygaid a oleuasant.

28 Yna un o'r bobl a attebodd, ac a ddywedodd, Gan dynghedu y tynghedodd dy dad y bobl, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo* y gwr a fwyttâo fwyd heddyw. A'r bobl oedd luddedig.

29 Yna y dywedodd Jonathan, Fy nhad a flinodd y wlad. Gwelwch yn awr fel y goleuodd fy llygaid i, o herwydd i mi archwaethu ychydig o'r mêl hwn:

30 Pa faint mwy, pe bwyttasai y bobl yn ddiwarafun heddyw o anrhaith eu gelynion, yr hon a gawsant hwy? oni buasai yn awr fwy y lladdfa ym mysg y Philistiaid?

31 A hwy a darawsant y Philistiaid y dydd hwnnw o Michmas *hyd* Ajalon: a'r bobl oedd ddiffygiol iawn.

32 A'r bobl a ruthrodd at yr anrhaith, ac a gymmerasant ddefaid, a gwartheg, a lloi, ac a'*u* lladdasant ar y ddaear: a'r bobl a'*u* bwyttâodd [l] gyd â'r gwaed.

33 ¶ Yna y mynegasant hwy i Saul, gan ddywedyd, Wele, y bobl sydd yn pechu yn erbyn yr ARGLWYDD, gan fwytta ynghyd â'r gwaed. Ac efe a ddywedodd, ‖ Troseddasoch: treiglwch attaf fi heddyw faen mawr.

34 Dywedodd Saul hefyd, Ymwasgerwch ym mysg y bobl, a dywedwch wrthynt, Dygwch attaf fi bob un ei ŷch,

Cyn CRIST Cylch 1087.

[k] pen. 13. 6.

[g] pen. 13. 17.

[h] Gen. 35. 5.

‖ Neu, *mawr.*

† Heb. *a grïwyd ynghyd.*

[i] Barn. 7. 22. 2 Chron. 20. 23.

[l] Lef. 7. 26. a 19. 26. Deut. 12. 16.

‖ Neu, *Gwnaethoch yn fradûraidd.*

Cyn CRIST Cylch 1087.

a phob un ei lwdn dafad, a lleddwch *hwynt* yma, a bwyttêwch; ac na phechwch yn erbyn yr ARGLWYDD, gan fwytta ynghyd â'r gwaed. A'r bobl oll a ddygasant bob un ei ŷch yn ei law y noswaith honno, ac a'*u* lladdasant yno.

35 A Saul a adeiladodd allor i'r ARGLWYDD. Hon oedd yr allor gyntaf a adeiladodd efe i'r ARGLWYDD.

36 ¶ A dywedodd Saul, Awn i waered ar ol y Philistiaid liw nos, ac anrheithiwn hwynt hyd oni oleuo y bore, ac na adâwn un o honynt. Hwythau a ddywedasant, Gwna yr hyn oll *fyddo* da yn dy olwg. Yna y dywedodd yr offeiriad, Nesâwn yma at DDUW.

37 Ac ymofynodd Saul â DUW, A âf fi i waered ar ol y Philistiaid? a roddi di hwynt yn llaw Israel? Ond [m] nid attebodd efe ef y dydd hwnnw.

38 A dywedodd Saul, [n] Dyneswch yma holl †bennaethiaid y bobl: mynnwch wybod hefyd, ac edrychwch ym mhwy y bu y pechod hwn heddyw.

39 Canys, *megis mai* byw yr ARGLWYDD, yr hwn sydd yn gwaredu Israel, pe byddai hyn yn Jonathan fy mab, dïau y llwyr-roddir ef i farwolaeth. Ac nid attebodd *neb* o'r holl bobl ef.

40 Yna y dywedodd efe wrth holl Israel, Chwi a fyddwch ar y naill du; minnau hefyd a Jonathan fy mab fyddwn ar y tu arall. A dywedodd y bobl wrth Saul, Gwna *a fyddo* da yn dy olwg.

41 Am hynny y dywedodd Saul wrth ARGLWYDD DDUW Israel, ‖ Dod oleufynag. A daliwyd Jonathan a Saul: ond y bobl a †ddïangodd.

42 Dywedodd Saul hefyd, Bwriwch *goelbren* rhyngof fi a Jonathan fy mab. A daliwyd Jonathan.

43 Yna y dywedodd Saul wrth Jonathan, Mynega i mi beth a wnaethost. A Jonathan a fynegodd iddo, ac a ddywedodd, Gan archwaethu yr archwaethais ychydig o fêl ar flaen y wïalen *oedd* yn fy llaw; *ac* wele, a fyddaf fi farw?

44 Dywedodd Saul hefyd, [o] Felly gwneled DUW *i mi*, ac felly chwaneged, onid gan farw y byddi di farw, Jonathan.

45 A dywedodd y bobl wrth Saul, A leddir Jonathan, yr hwn a wnaeth yr ymwared mawr hyn yn Israel? Na atto DUW: [p] *fel mai* byw yr ARGLWYDD, ni syrth *un* o wallt ei ben ef i'r ddaear; canys gyd â DUW y gweithiodd efe heddyw. A'r bobl a waredasant Jonathan, fel na laddwyd ef.

46 Yna Saul a aeth i fynu oddi ar ol y Philistiaid: a'r Philistiaid a aethant i'w lle eu hun.

47 ¶ Felly y cymmerodd Saul y frenhiniaeth ar Israel; ac a ymladdodd yn erbyn ei holl elynion oddi amgylch, yn erbyn Moab, ac yn erbyn meibion [q] Ammon, ac yn erbyn Edom, ac yn erbyn brenhinoedd Sobah, ac yn erbyn y Philistiaid: ac yn erbyn pwy bynnag yr wynebodd, efe a orchfygodd.

48 ‖ Cynnullodd lu hefyd, [r] a tharawodd Amalec; ac a waredodd Israel o law ei anrheithwyr.

49 A [s] meibion Saul oedd Jonathan, ac Issui, a Malci-sua. *Dyma* enwau ei ddwy ferched ef: enw yr hynaf *oedd* Merab, ac enw yr ieuangaf Michal.

50 Ac enw gwraig Saul *oedd* Ahinoam merch Ahimaas: ac enw tywysog ei filwriaeth ef *oedd* Abner mab Ner, ewythr frawd ei dad i Saul.

51 Cis hefyd *oedd* dad Saul; a Ner tad Abner *oedd* fab [t] Abïel.

52 A bu ryfel caled yn erbyn y Philistiaid holl ddyddiau Saul: a phan welai Saul wr glew a nerthol, [u] efe a'i cymmerai atto ei hun.

PENNOD XV.

1 *Samuel yn danfon Saul i ddinystrio Amalec.* 6 *Yntau yn arbed y Ceneaid,* 8 *ac Agag, a'r hyn goreu o'r ysglyfaeth.* 10 *Samuel yn cyhoeddi i Saul (ac efe yn ei ganmol ac yn ei esgusodi ei hun) ddarfod i Dduw ei wrthod ef am ei anufuddod.* 24 *Ymostyngiad Saul.* 33 *Samuel yn lladd Agag.* 34 *Samuel a Saul yn ymadael.*

A SAMUEL a ddywedodd wrth Saul, [a] Yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i i'th enneinio di yn frenhin ar ei bobl, *sef* ar Israel: ac yn awr gwrando ar lais geiriau yr ARGLWYDD.

2 Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD y lluoedd; Cofiais yr hyn a wnaeth Amalec i Israel, [b] y modd y gosododd efe i'w erbyn ar y ffordd, pan ddaeth efe i fynu o'r Aipht.

3 Dos yn awr, a tharo Amalec, a dinystria yr hyn oll *sydd* ganddo, ac nac eiriach ef; ond lladd *hwynt*, yn wr ac yn wraig, yn ddyn bach ac yn blentyn sugno, yn ŷch ac yn oen, yn gamel ac yn asyn.

4 A Saul a gynnullodd y bobl, ac a'u cyfrifodd hwynt yn Telaim, dau can mil o wŷr traed, a deng mil o wyr Judah.

5 A Saul a ddaeth hyd ddinas i Amalec, ac a ‖ gynllwynodd yn y dyffryn.

Cyn CRIST Cylch 1087.

[q] pen. 11. 11.

‖ Neu, *Gweithiodd yn rymmus.*

[r] pen. 15. 3.

[s] pen. 31. 2. 1 Chron. 8. 33.

[t] pen. 9. 1.

[u] pen. 8. 11.

Cylch 1079.

[a] pen. 9. 16.

[b] Exod. 17. 8, 14. Num. 24. 20. Deut. 25. 17.

‖ Neu, *ymladdodd.*

[m] pen. 28. 6.

[n] Jos. 7. 14. pen. 10. 19.

† Heb. *gonglau,* Barn. 20. 2.

‖ Neu, *Dangos y gwirion.*

† Heb. *aethant ymaith.*

[o] Ruth 1. 17.

[p] 2 Sam. 14. 11. 1 Bren. 1. 52.

Cyn CRIST Cylch 1079.

6 ¶ Dywedodd Saul hefyd wrth [c] y Ceneaid, Cerddwch, ciliwch, ewch i waered o fysg yr Amaleciaid; rhag i mi eich distrywio chwi gyd â hwynt: herwydd [d] ti a wnaethost drugaredd â holl feibion Israel, pan ddaethant i fynu o'r Aipht. A'r Ceneaid a ymadawsant o fysg yr Amaleciaid.

7 A Saul a darawodd yr Amaleciaid o Hafilah, *ffordd* y delech di i [e] Sur, yr hon *sydd* ar gyfer yr Aipht.

8 Ac [f] a ddaliodd Agag brenhin yr Amaleciaid yn fyw, ac [g] a laddodd yr holl bobl â min y cleddyf.

9 Ond Saul a'r bobl a arbedasant Agag, a'r goreu o'r defaid, a'r ychain, a'r ‖ brasaf o'r ŵyn, a'r hyn oll *ydoedd* dda, ac ni ddistrywient hwynt: a phob peth gwael a salw, hwnnw a ddifrodasant hwy.

10 ¶ Yna y bu gair yr ARGLWYDD wrth Samuel, gan ddywedyd,

11 [h] Edifar yw gennyf osod Saul yn frenhin: canys efe a ddychwelodd oddi ar fy ol i, ac ni chyflawnodd fy ngeiriau. A bu ddrwg gan Samuel; ac efe a lefodd ar yr ARGLWYDD ar hyd y nos.

12 A phan gyfododd Samuel yn fore i gyfarfod Saul, mynegwyd i Samuel, gan ddywedyd, Daeth Saul i [i] Carmel; ac wele, efe a osododd iddo le, efe a amgylchodd hefyd, ac a dramwyodd, ac a aeth i waered i Gilgal.

13 A Samuel a ddaeth at Saul. A Saul a ddywedodd wrtho ef, Bendigedig *fyddech* di gan yr ARGLWYDD: mi a gyflawnais air yr ARGLWYDD.

14 A dywedodd Samuel, Beth ynte *yw* brefiad y defaid hyn yn fy nghlustiau, a beichiad y gwartheg yr hwn yr ydwyf yn ei glywed?

15 A Saul a ddywedodd, Oddi ar yr Amaleciaid y dygasant hwy: canys y bobl a arbedodd y defaid goreu, a'r ychain, i aberthu i'r ARGLWYDD dy DDUW; a'r rhan arall a ddifrodasom ni.

16 Yna y dywedodd Samuel wrth Saul, Aros, a mi a fynegaf i ti yr hyn a lefarodd yr ARGLWYDD wrthyf fi neithiwyr. Yntau a ddywedodd wrtho, Llefara.

17 A Samuel a ddywedodd, [k] Onid pan *oeddit* fychan yn dy olwg dy hun, *y gwnaed* di yn ben *ar* lwythau Israel, ac yr enneiniodd yr ARGLWYDD di yn frenhin ar Israel?

18 A'r ARGLWYDD a'th anfonodd di i daith, ac a ddywedodd, Dos, a difroda y pechaduriaid, yr Amaleciaid, ac ymladd i'w herbyn, nes † eu difa hwynt.

19 Paham gan hynny na wrandewaist ar lais yr ARGLWYDD, eithr tröaist at yr anrhaith, a gwnaethost ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD?

20 A Saul a ddywedodd wrth Samuel, Yn wir mi a wrandewais ar lais yr ARGLWYDD, ac a rodiais yn y ffordd y'm hanfonodd yr ARGLWYDD *iddi*, a dygais Agag brenhin Amalec, ac a ddifrodais yr Amaleciaid.

21 Ond y bobl a gymmerth o'r yspail, ddefaid a gwartheg, blaenion y ddifrodaeth, i aberthu i'r ARGLWYDD dy DDUW yn Gilgal.

22 A Samuel a ddywedodd, [l] A *yw* ewyllys yr ARGLWYDD ar boeth-offrymmau, neu ebyrth, megis ar wrando ar lais yr ARGLWYDD? Wele, [m] gwrando *sydd* well nag aberth; *ac* ufuddhâu, nâ brasder hyrddod.

23 Canys anufudd-dod *sydd fel* pechod dewiniaeth; a throseddiad *sydd* anwiredd a delw-addoliaeth. O herwydd i ti fwrw ymaith air yr ARGLWYDD, yntau a'th fwrw dithau ymaith o *fod* yn frenhin.

24 ¶ [n] A Saul a ddywedodd wrth Samuel, Pechais: canys troseddais air yr ARGLWYDD, a'th eiriau dithau; o herwydd i mi ofni y bobl, a gwrando ar eu llais hwynt.

25 Ond yn awr maddeu, attolwg, fy mhechod, a dychwel gyd â mi, fel yr addolwyf yr ARGLWYDD.

26 A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Ni ddychwelaf gyd â thi: canys bwriaist ymaith air yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a'th fwriodd dithau ymaith o fod yn frenhin ar Israel.

27 A phan drodd Samuel i fyned ymaith, [o] efe a ymaflodd y'nghwrr ei fantell ef; a hi a rwygodd.

28 A Samuel a ddywedodd wrtho, [p] Yr ARGLWYDD a rwygodd frenhiniaeth Israel oddi wrthyt ti heddyw, ac a'i rhoddes i gymmydog i ti, gwell nâ thydi.

29 A hefyd ‖ Cadernid Israel [q] ni ddywed gelwydd, ac nid edifarhâ: canys nid dyn *yw* efe, i edifarhâu.

30 Yna y dywedodd *Saul*, Pechais; anrhydedda fi, attolwg, yn awr ger bron henuriaid fy mhobl, a cher bron Israel, a dychwel gyd â mi, fel yr addolwyf yr ARGLWYDD dy DDUW.

31 Felly Samuel a ddychwelodd ar ol Saul; a Saul a addolodd yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 1079.

[c] Num. 24. 21. Barn. 1. 16.
[d] Exod. 18. 10, 19. Num. 10. 29.
[e] Gen. 16. 7. a 25. 18.
[f] Edrych 1 Bren. 20. 34, 35.
[g] Edrych pen. 30. 1.
‖ Neu, *ail goreu.*
[h] 2 Sam. 24. 16.
[i] Jos. 15. 55.
[k] pen. 9. 21.
† Heb. *iddynt eu difa*, &c.
[l] Ps. 50. 8, 9. Es. 1. 11.
[m] Preg. 5. 1. Hos. 6. 6. Matt. 5. 24 a 9. 13. a 12. 7.
[n] Edrych 2 Sam. 12. 13.
[o] Edrych 1 Bren. 11. 30.
[p] pen. 28. 17. 1 Bren. 11. 31.
‖ Neu, *Tragywyddoldeb*, neu, *Buddugoliaeth.*
[q] Num. 23. 19. 2 Tim. 2. 13. Tit. 1. 2.

32 ¶ Yna y dywedodd Samuel, Cyrchwch attaf fi Agag brenhin yr Amaleciaid. Ac Agag a ddaeth atto ef yn hoyw. Ac Agag a ddywedodd, Chwerwder marwolaeth yn ddïau a aeth ymaith.

[r] Exod. 17. 11. Num. 14. 45.

33 A Samuel a ddywedodd, [r] Fel y diblantodd dy gleddyf di wragedd, felly y diblentir dy fam dithau ym mysg gwragedd. A Samuel a ddarniodd Agag ger bron yr ARGLWYDD yn Gilgal.

34 ¶ Yna Samuel a aeth i Ramah; a Saul a aeth i fynu i'w dŷ yn [s] Gibeah Saul.

[s] pen. 11. 4.

[t] Edrych pen. 19. 24.

35 Ac [t] nid ymwelodd Samuel mwyach â Saul hyd ddydd ei farwolaeth; ond Samuel a alarodd am Saul: ac edifar fu gan yr ARGLWYDD osod Saul yn frenhin ar Israel.

PENNOD XVI.

1 *Samuel, wedi ei ddanfon gan Ddduw, dan rith aberthu, yn dyfod i Bethlehem.* 6 *Ceryddu ei farn ddynol ef.* 13 *Efe yn enneinio Dafydd.* 19 *Saul yn danfon am Dafydd i lonyddu ei yspryd drwg.*

Cylch 1063.

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Samuel, Pa hyd y galeri di am Saul, gan i mi ei fwrw ef ymaith o deyrnasu ar Israel? Llanw dy gorn âg olew, a dos; mi a'th anfonaf di at Jesse y Bethlehemiad: canys ym mysg ei feibion ef y darperais i mi frenhin.

2 A Samuel a ddywedodd, Pa fodd yr âf fi? os Saul a glyw, efe a'm lladd i. A dywedodd yr ARGLWYDD, Cymmer anner-fuwch † gyd â thi, a dywed, Deuthum [a] i aberthu i'r ARGLWYDD.

† Heb. *yn dy law di.*

[a] pen. 9. 12.

3 A galw Jesse i'r aberth, a mi a hysbysaf i ti yr hyn a wnelych: a thi a enneini i mi yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

4 A gwnaeth Samuel yr hyn a archasai yr ARGLWYDD, ac a ddaeth i Bethlehem. A henuriaid y ddinas a ddychrynasant wrth gyfarfod âg ef; ac a ddywedasant, [b] Ai heddychlawn dy ddyfodiad?

[b] 1 Bren. 2. 13.

5 Ac efe a ddywedodd, Heddychlawn: deuthum i aberthu i'r ARGLWYDD: ymsancteiddiwch, a deuwch gyd â mi i'r aberth. Ac efe a sancteiddiodd Jesse a'i feibion, ac a'u galwodd hwynt i'r aberth.

6 ¶ A phan ddaethant, efe a edrychodd ar [c] Elïab; ac a ddywedodd, Dïau *fod* enneiniog yr ARGLWYDD ger ei fron ef.

[c] pen. 17. 13. 1 Chron. 27. 18.

7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Samuel, Nac edrych ar ei wynebpryd ef, nac ar uchder ei gorpholaeth ef: canys gwrthodais ef. O herwydd nid *edrych Duw* fel yr edrych dyn: canys dyn a edrych ar y golygiad; ond [d] yr ARGLWYDD a edrych ar y galon.

[d] 1 Chron. 28. 9. Ps. 7. 9. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12.

8 Yna Jesse a alwodd [e] Abinadab, ac a barodd iddo ef fyned o flaen Samuel. A dywedodd yntau, Ni ddewisodd yr ARGLWYDD hwn chwaith.

[e] pen. 17. 13.

9 Yna y gwnaeth Jesse i ‖ Sammah ddyfod. A dywedodd yntau, Ni ddewisodd yr ARGLWYDD hwn chwaith.

‖ *Simeah*, 2 Sam. 13. 3. *Simmah*, 1 Chron. 2. 13.

10 Yna y parodd Jesse i'w saith mab ddyfod ger bron Samuel. A Samuel a ddywedodd wrth Jesse, Ni ddewisodd yr ARGLWYDD y rhai hyn.

11 Dywedodd Samuel hefyd wrth Jesse, Ai dyma *dy* holl blant? Yntau a ddywedodd, Yr ieuangaf etto sydd yn ol; ac wele, *mae* [f] efe yn bugeilio y defaid. A dywedodd Samuel wrth Jesse, Danfon, a chyrch ef: canys nid eisteddwn ni i lawr nes ei ddyfod ef yma.

[f] 2 Sam. 7. 8. Ps. 78. 70.

12 Ac efe a anfonodd, ac a'i cyrchodd ef. Ac efe *oedd* wridgoch, a theg yr olwg, a hardd o wedd. A dywedodd yr ARGLWYDD, Cyfod, enneinia ef: canys dyma efe.

13 Yna y cymmerth Samuel gorn yr olew, ac [g] a'i henneiniodd ef y'nghanol ei frodyr. A daeth [h] yspryd yr ARGLWYDD ar Dafydd, o'r dydd hwnnw allan. Yna Samuel a gyfododd, ac a aeth i Ramah.

[g] Ps. 89. 20.

[h] Edrych Num. 27. 18. Barn. 13. 25. a 14. 6. pen. 10. 6, 10.

14 ¶ Ond yspryd yr ARGLWYDD a giliodd oddi wrth Saul; ac [i] yspryd drwg oddi wrth yr ARGLWYDD a'i ‖ blinodd ef.

[i] pen. 18. 10. a 19. 9.

‖ Neu, *dychrynodd.*

15 A gweision Saul a ddywedasant wrtho ef, Wele yn awr, drwg yspryd oddi wrth DDUW sydd yn dy flino di.

16 Dyweded, attolwg, ein meistr ni *wrth* dy weision *sydd* ger dy fron, *am* iddynt geisio gwr yn medru canu telyn: a bydd, pan ddelo drwg yspryd oddi wrth DDUW arnat ti, yna iddo ef ganu â'i law; a da fydd i ti.

17 A dywedodd Saul wrth ei weision, Edrychwch yn awr i mi *am* wr yn medru canu yn dda, a dygwch *ef* attaf fi.

18 Ac un o'r llangciau a attebodd, ac a ddywedodd, Wele, gwelais fab i Jesse y Bethlehemiad, yn medru canu, ac yn rymmus *o* nerth, ac yn rhyfelwr, yn ddoeth o ymadrodd hefyd, ac yn wr lluniaidd; a'r ARGLWYDD *sydd* gyd âg ef.

19 ¶ Yna yr anfonodd Saul genhadau at Jesse, ac a ddywedodd, Anfon attaf fi Dafydd dy fab, yr hwn *sydd* gyd â'r praidd.

20 A Jesse a gymmerth asyn *llwythog* o fara, a chostrelaid o win, a mynn gafr,

Cyn CRIST Cylch 1063.

ac a'*u* hanfonodd gyd â Dafydd ei fab at Saul.

21 A Dafydd a ddaeth at Saul, ac a safodd ger ei fron ef: yntau a'i hoffodd ef yn fawr; ac efe a aeth yn gludydd arfau iddo ef.

22 A Saul a anfonodd at Jesse, gan ddywedyd, Arhosed Dafydd, attolwg, ger fy mron i: canys efe a gafodd ffafr yn fy ngolwg.

[k] ad. 14. 23 A phan fyddai [k] y *drwg* yspryd oddi wrth Dduw ar Saul, y cymmerai Dafydd delyn, ac y canai â'i ddwylaw: a byddai esmwythdra i Saul; a da *oedd hynny* iddo, a'r yspryd drwg a giliai oddi wrtho.

PENNOD XVII.

1 *Pan ydoedd lluoedd yr Israeliaid a'r Philistiaid yn barod i ymladd, 4 y mae Goliath yn dyfod allan yn rhyfygus, yn gofyn un i ymladd âg ef.* 12 *Dafydd, wedi i'w dad ei ddanfon ef i ymweled â'i frodyr, yn cynnyg ymladd âg ef.* 28 *Eliab yn ei ystwrdio ef.* 30 *Ei ddwyn ef ger bron Saul.* 32 *Yntau yn dangos yr achos yr oedd efe mor hyderus.* 38 *Y mae efe heb ddim arfau, ond ffydd, yn lladd y cawr.* 55 *Saul yn cymmeryd cydnabod o Dafydd.*

YNA y Philistiaid a gasglasant eu byddinoedd i ryfel, ac a ymgynnullasant yn [a] Sochoh, yr hon *sydd* yn Judah, ac a wersyllasant rhwng Sochoh ac Azecah, ‖y'nghwrr Dammim.

[a] Jos. 15. 35.

‖*yn Ephesdammim;* a elwir *Pas-dammim,* 1 Chron. 11. 13.

2 Saul hefyd a gwŷr Israel a ymgasglasant, ac a wersyllasant yn nyffryn Elah, ac a drefnasant y fyddin i ryfel yn erbyn y Philistiaid.

3 A'r Philistiaid oedd yn sefyll ar fynydd o'r naill du, ac Israel yn sefyll ar fynydd o'r tu arall: a dyffryn *oedd* rhyngddynt.

4 ¶ A daeth gwr rhyngddynt hwy allan o wersylloedd y Philistiaid, a'i enw Goliath, o Gath: ei uchder *oedd* chwe chufydd a rhychwant.

5 A helm o bres ar ei ben, a llurig emmog a wisgai: a phwys y llurig *oedd* bùm mil o siclau pres.

6 A bottasau pres *oedd* am ei draed ef, a ‖tharian pres rhwng ei ysgwyddau.

‖ Neu, *choler.*

7 A phaladr ei waywffon ef *oedd* fel carfan gwehydd; a blaen ei waywffon ef *oedd* chwe chan sicl o haiarn: ac un yn dwyn tarian oedd yn myned o'i flaen ef.

8 Ac efe a safodd, ac a waeddodd ar fyddinoedd Israel, ac a ddywedodd wrthynt, I ba beth y deuwch i drefnu *eich* byddinoedd? Onid *ydwyf* fi Philistiad, a chwithau yn weision i Saul? dewiswch i chwi wr, i ddyfod i waered attaf fi.

9 Os gall efe ymladd â mi, a'm lladd i; yna y byddwn ni yn weision i chwi: ond os myfi a'i gorchfygaf ef, ac a'i lladdaf ef; yna y byddwch chwi yn weision i ni, ac y gwasanaethwch ni.

Cyn CRIST Cylch 1036.

10 A'r Philistiad a ddywedodd, Myfi a waradwyddais fyddinoedd Israel y dydd hwn: moeswch attaf fi wr, fel yr ymladdom ynghyd.

11 Pan glybu Saul a holl Israel y geiriau hynny *gan* y Philistiad, yna y digalonnasant, ac yr ofnasant yn ddirfawr.

12 ¶ A'r Dafydd hwn *oedd* [b] fab i [c] Ephratëwr o Bethlehem Judah, a'i enw Jesse; ac iddo ef *yr oedd* [d] wyth o feibion: a'r gwr yn nyddiau Saul a âi yn henafgwr ym mysg gwŷr.

[b] pen. 16. 1.
[c] Gen. 35. 19.
[d] Edrych 1 Chron. 2. 13, 14, 15.

13 A thri mab hynaf Jesse a aethant *ac* a ddilynasant ar ol Saul i'r rhyfel: ac enw ei dri mab ef, y rhai a aethant i'r rhyfel, *oedd* Eliab y cyntaf-anedig, ac Abinadab yr ail, a Sammah y trydydd.

14 A Dafydd *oedd* ieuangaf: a'r tri hynaf a aeth ar ol Saul.

15 Dafydd hefyd a aeth ac a ddychwelodd oddi wrth Saul, [e] i fugeilio defaid ei dad yn Bethlehem.

[e] pen. 16. 19.

16 A'r Philistiad a nesâodd fore a hwyr, ac a ymddangosodd ddeugain niwrnod.

17 A dywedodd Jesse wrth Dafydd ei fab, Cymmer yn awr i'th frodyr ephah o'r cras-*yd* hwn, a'r deg torth hyn, ac ar redeg dwg *hwynt* i'r gwersyll at dy frodyr.

18 Dwg hefyd y deg cosyn †îr hyn i dywysog y mil, ac ymwêl â'th frodyr a ydynt hwy yn iach, a gollwng *yn rhydd* eu gwystl hwynt.

† Heb. *llaeth.*

19 Yna Saul, a hwythau, a holl wŷr Israel, *oeddynt* yn nyffryn Elah, yn ymladd â'r Philistiaid.

20 ¶ A Dafydd a gyfododd yn fore, ac a adawodd y defaid gyd â cheidwad, ac a gymmerth, ac a aeth, megis y gorchymynasai Jesse iddo ef; ac efe a ddaeth i'r gwersyll, a'r llu yn myned allan i'r ‖gâd, ac yn bloeddio i'r frwydr.

‖ Neu, *ymladdle.*

21 Canys Israel a'r Philistiaid a ymfyddinasent, fyddin yn erbyn byddin.

22 A Dafydd a adawodd y †mud oddi wrtho dan law ceidwad y dodrefn, ac a redodd i'r llu, ac a ddaeth, ac a gyfarchodd well i'w frodyr.

† Heb. *llestri.*

23 A thra yr oedd efe yn ymddiddan â hwynt, wele y gwr (*oedd yn sefyll*

Cyn CRIST Cylch 1063.

rhwng y ddeu-lu) yn dyfod i fynu o fyddinoedd y Philistiaid (Goliath y Philistiad o Gath *wrth* ei enw) ac efe a ddywedodd yr un fath eiriau, fel y clybu Dafydd.

24 A holl wŷr Israel, pan welsant y gwr hwnnw, a ffoisant †rhagddo ef, ac a ofnasant yn ddirfawr.

† Heb. *rhag ei wyneb ef.*

25 A dywedodd gwŷr Israel, Oni welsoch chwi y gwr hwn a ddaeth i fynu? dïau i waradwyddo Israel y mae yn dyfod i fynu: a'r gwr a'i lladdo ef, y brenhin a gyfoethoga hwnnw â chyfoeth mawr; [e]ei ferch hefyd a rydd efe iddo ef; a thŷ ei dad ef a wna efe yn rhydd yn Israel.

[e] Jos. 15. 16.

26 A Dafydd a lefarodd wrth y gwŷr oedd yn sefyll yn ei ymyl, gan ddywedyd, Beth a wneir i'r gwr a laddo y Philistiad hwn, ac a dynno ymaith y gwaradwydd oddi ar Israel? canys pwy *yw* y Philistiad dïenwaededig hwn, pan waradwyddai efe fyddinoedd y Duw byw?

27 A'r bobl a ddywedodd wrtho ef fel hyn, gan ddywedyd, Felly y gwneir i'r gwr a'i lladdo ef.

28 ¶ Ac Eliab, ei frawd hynaf, a'i clybu pan oedd efe yn ymddiddan â'r gwŷr: a digter Eliab a ennynodd yn erbyn Dafydd; ac efe a ddywedodd, Paham y daethost i waered yma? a chyd â phwy y gadewaist yr ychydig ddefaid hynny yn yr anialwch? Myfi a adwaen dy falchder di, a drygioni dy galon: canys i weled y rhyfel y daethost ti i waered.

29 A dywedodd Dafydd, Beth a wneuthum i yn awr? Onid *oes* achos?

30 ¶ Ac efe a droes oddi wrtho ef at un arall, ac a ddywedodd yr un †modd: a'r bobl a'i hattebasant ef air y'ngair *fel* o'r blaen.

† Heb. *gair.*

31 A phan glybuwyd y geiriau a lefarodd Dafydd, yna y mynegwyd *hwynt* ger bron Saul: ac efe †a anfonodd am dano ef.

† Heb. *a'i cymmerth ef.*

32 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, Na lwfrhaed calon neb o'i herwydd ef: dy was di a â ac a ymladd â'r Philistiad hwn.

33 A dywedodd Saul wrth Dafydd, Ni elli di fyned yn erbyn y Philistiad hwn, i ymladd âg ef: canys llangc *ydwyt* ti, ac yntau sydd yn rhyfelwr o'i febyd.

34 A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, Bugail oedd dy was di ar ddefaid ei dad; a daeth llew ac arth, ac a gymmerasant ‖oen o'r praidd.

‖ Neu, *fynn.*

35 A mi a euthum ar ei ol ef, ac a'i tarewais ef, ac a'*i* hachubais o'i safn ef: a phan gyfododd efe i'm herbyn i, mi a ymaflais yn ei farf ef, ac a'i tarewais, ac a'i lleddais ef.

36 Felly dy was di a laddodd y llew, a'r arth: a'r Philistiad dïenwaededig hwn fydd megis un o honynt, gan iddo ammherchi byddinoedd y Duw byw.

37 Dywedodd Dafydd hefyd, Yr Arglwydd, yr hwn a'm hachubodd i o grafangc y llew, ac o balf yr arth, efe a'm hachub i o law y Philistiad hwn. A dywedodd Saul wrth Dafydd, Dos, a'r Arglwydd fyddo gyd â thi.

38 ¶ A Saul a wisgodd Dafydd â'i †arfau ei hun, ac a roddodd helm o bres ar ei ben ef, ac a'i gwisgodd ef *mewn* llurig.

† Heb. *ddillad.*

39 A Dafydd a wregysodd ei gleddyf ar ei arfau, ac a geisiodd gerdded; am na phrofasai efe. A dywedodd Dafydd wrth Saul, Ni allaf gerdded yn y rhai hyn: canys ni phrofais i. A Dafydd a'u dïosgodd oddi am dano.

40 Ac efe a gymmerth ei ffon yn ei law, ac a ddewisodd iddo bump o gerrig llyfnion o'r ‖afon, ac a'u gosododd hwynt †y'nghôd y bugeiliaid yr hon *oedd* ganddo, sef yn yr ysgreppan; a'i ffon-dafl *oedd* yn ei law: ac efe a nesâodd at y Philistiad.

‖ Neu, *dyffryn.*

† Heb. *yn llestr.*

41 A'r Philistiad a gerddodd, gan fyned a nesâu at Dafydd; a'r gwr *oedd* yn dwyn y darian o'i flaen ef.

42 A phan edrychodd y Philistiad o amgylch, a chanfod Dafydd, efe a'i dïystyrodd ef: canys llangc oedd efe, a gwridgoch, a theg yr olwg.

43 A'r Philistiad a ddywedodd wrth Dafydd, Ai ci *ydwyf* fi, gan dy fod yn dyfod attaf fi â ffyn? A'r Philistiad a regodd Dafydd trwy ei dduwiau ef.

44 Y Philistiad hefyd a ddywedodd wrth Dafydd, Tyred attaf fi, a rhoddaf dy gnawd i ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid y maes.

45 Yna y dywedodd Dafydd wrth y Philistiad, Ti ydwyt yn dyfod attaf fi â chleddyf, ac â gwaywffon, ac â tharian; a minnau ydwyf yn dyfod attat ti yn enw Arglwydd y lluoedd, Duw byddinoedd Israel, yr hwn a geblaist ti.

46 Y dydd hwn y †dyry yr Arglwydd dydi yn fy llaw i, a mi a'th darawaf di, ac a gymmeraf ymaith dy ben oddi arnat; ac a roddaf gelanedd gwersyll y Philistiaid y dydd hwn i ehediaid y nefoedd ac

† Heb. *cau.*

Cyn CRIST Cylch 1063.

i fwystfilod y ddaear; fel y gwypo yr holl ddaear fod DUW yn Israel.

47 A'r holl gynnulleidfa hon a gânt wybod, nad â chleddyf, nac â gwaywffon y gwared yr ARGLWYDD (canys eiddo yr ARGLWYDD *yw* y rhyfel) ac efe a'ch rhydd chwi yn ein llaw ni.

48 A phan gyfododd y Philistiad, a dyfod a nesâu i gyfarfod Dafydd; yna y brysiodd Dafydd, ac a redodd tu a'r fyddin i gyfarfod â'r Philistiad.

49 A Dafydd a estynodd ei law i'r gôd, ac a gymmerth oddi yno garreg, ac a daflodd, ac a darawodd y Philistiad yn ei dalcen: a'r garreg a soddodd yn ei dalcen ef; ac efe a syrthiodd i lawr ar ei wyneb.

50 Felly y gorthrechodd Dafydd y Philistiad â ffon-dafl ac â charreg, ac a darawodd y Philistiad, ac a'i lladdodd ef; er nad *oedd* cleddyf yn llaw Dafydd.

51 Yna y rhedodd Dafydd, ac a safodd ar y Philistiad, ac a gymmerth ei gleddyf ef, ac a'i tynnodd o'r wain, ac a'i lladdodd ef, ac a dorrodd ei ben ef âg ef. A phan welodd y Philistiaid farw o'u cawr hwynt, hwy a ffoisant.

52 A gwŷr Israel a Judah a gyfodasant, ac a floeddiasant; ac a erlidiasant y Philistiaid, hyd *y ffordd* y delych i'r dyffryn, a hyd byrth Ecron. A'r Philistiaid a syrthiasant yn archolledig ar hyd ffordd Saaraim, sef hyd Gath, a hyd Ecron.

53 A meibion Israel a ddychwelasant o ymlid ar ol y Philistiaid, ac a anrheithiasant eu gwersylloedd hwynt.

54 A Dafydd a gymmerodd ben y Philistiad, ac a'i dug i Jerusalem; a'i arfau ef a osododd efe yn ei babell.

55 ¶ A phan welodd Saul Dafydd yn myned i gyfarfod â'r Philistiad, efe a ddywedodd wrth Abner, tywysog y filwriaeth, Mab i bwy *yw* y llangc hwn, Abner? Ac Abner a ddywedodd, *Fel* y mae yn fyw dy enaid, O frenhin, nis gwn i.

56 A dywedodd y brenhin, Ymofyn mab i bwy *yw* y gwr ieuangc hwn.

57 A phan ddychwelodd Dafydd o ladd y Philistiad, Abner a'i cymmerodd ef ac a'i dug o flaen Saul, a phen y Philistiad yn ei law.

58 A Saul a ddywedodd wrtho ef, Mab i bwy *wyt* ti, y gwr ieuangc? A dywedodd Dafydd, Mab i'th was Jesse y Bethlehemiad.

PENNOD XVIII.

1 Jonathan yn caru Dafydd. 5 Saul yn cenfigennu wrth ei glôd ef; 10 yn ceisio ei ladd ef yn ei gynddaredd; 12 yn ei ofni ef, o herwydd ei fod mor llwyddiannus; 17 yn cynnyg iddo ei ferched, i fod yn fagl iddo. 22 Dafydd, wedi ei berswadio i fod yn fab y'nghyfraith i'r brenhin, yn rhoddi deucant o flaen-grwyn y Philistiaid yn lle cynnysgaeth Michal. 28 Digasedd Saul, a gogoniant Dafydd, yn cynnyddu.

Cyn CRIST Cylch 1063.

AC wedi darfod iddo ymddiddan â Saul, [a]enaid Jonathan a ymglymmodd wrth enaid Dafydd; a Jonathan a'i carodd ef megis ei enaid ei hun. [a] Gen. 44. 30.

2 A Saul a'i cymmerth ef *atto* y diwrnod hwnnw, ac ni adawai [b]iddo ddychwelyd i dŷ ei dad. [b] pen. 17. 15

3 Yna Jonathan a Dafydd a wnaethant gyfammod; o herwydd efe a'i carai megis ei enaid ei hun.

4 A Jonathan a ddïosgodd y fantell *oedd* am dano ei hun, ac a'i rhoddes i Dafydd, a'i wisgoedd, ïe, hyd yn nôd ei gleddyf, a'i fwa, a'i wregys.

5 ¶ A Dafydd a aeth i ba *le* bynnag yr anfonodd Saul ef, *ac* a ‖ymddug yn ddoeth. A Saul a'i gosododd ef ar y rhyfelwyr; ac efe oedd gymmeradwy y'ngolwg yr holl bobl, ac y'ngolwg gweision Saul hefyd. ‖ Neu, *lwyddodd.*

6 A bu (wrth ddyfod o honynt) pan ddychwelodd Dafydd o ladd y Philistiad, ddyfod o'r [c]gwragedd allan o holl ddinasoedd Israel, dan ganu a dawnsio, i gyfarfod â'r brenhin Saul, â thympanau, â gorfoledd, ac âg *offer* cerdd †dannau. [c] Exod. 15. 20. † Heb. *trithant.*

7 A'r gwragedd wrth ganu a ymatteb-ent, ac a ddywedent, [d]Lladdodd Saul ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn. [d] pen. 21. 11. a 29. 5.

8 A digiodd Saul yn ddirfawr, a'r ymadrodd hwn oedd ddrwg yn ei olwg ef; ac efe a ddywedodd, Rhoddasant i Dafydd fyrddiwn, ac i mi y rhoddasant filoedd: *beth* mwy *a roddent* iddo ef, ond y frenhiniaeth?

9 A bu Saul â'i lygad ar Dafydd o'r dydd hwnnw allan.

10 ¶ Bu hefyd drannoeth, i'r [e]drwg yspryd oddi wrth DDUW ddyfod ar Saul; ac efe a brophwydodd y'nghanol y tŷ: a Dafydd a ganodd â'i law, fel o'r blaen: a gwaywffon *oedd* yn llaw Saul. [e] pen. 16. 14.

11 A Saul a daflodd y waywffon; ac a ddywedodd, Tarawaf trwy Dafydd yn y pared. A Dafydd a giliodd ddwy waith o'i ŵydd ef.

12 ¶ A Saul oedd yn ofni Dafydd; o herwydd bod yr ARGLWYDD gyd âg ef, a chilio o hono oddi wrth Saul.

Cyn CRIST Cylch 1063.

13 Am hynny Saul a'i gyrrodd ef ymaith oddi wrtho, ac a'i gosododd ef yn dywysog *ar* fil: ac [f] efe a aeth i mewn ac allan o flaen y bobl.

[f] ad. 16. 2 Sam. 5. 2.

14 A Dafydd a ‖ ymddug yn ddoeth yn ei holl ffyrdd; a'r ARGLWYDD *oedd* gyd âg ef.

‖ Neu, *lwyddodd.*

15 A phan welodd Saul ei fod ef yn ddoeth iawn, efe a'i hofnodd ef.

16 Eithr holl Israel a Judah a garodd Dafydd, am ei fod ef yn myned i mewn ac allan o'u blaen hwynt.

17 ¶ A dywedodd Saul wrth Dafydd, Wele, Merab fy merch hynaf, hi a roddaf fi i ti yn wraig: yn unig bydd i mi yn fab nerthol, ac ymladd ryfeloedd yr ARGLWYDD. (Canys dywedasai Saul, Ni bydd fy llaw i arno ef, ond llaw y Philistiaid fydd arno ef)

18 A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, Pwy *ydwyf* fi? a pheth *yw* fy mywyd, *neu* dylwyth fy nhad i yn Israel, fel y byddwn yn ‖ ddaw i'r brenhin?

‖ *fab yng nghyfraith.*

19 Eithr yn yr amser *y dylesid* rhoddi Merab merch Saul i Dafydd, hi a roddwyd i [g] Adriel y Meholathiad yn wraig.

[g] 2 Sam. 21. 8.

20 A Michal merch Saul a garodd Dafydd: a mynegasant *hynny* i Saul; a'r peth fu † foddlawn ganddo.

† Heb. *uniawn yn ei olwg ef.*

21 A dywedodd Saul, Rhoddaf hi iddo ef, fel y byddo hi iddo yn fagl, ac y byddo llaw y Philistiaid yn ei erbyn ef. Felly Saul a ddywedodd wrth Dafydd, Trwy *un o'r* ddwy y byddi fab yng nghyfraith i mi [h] heddyw.

[h] Edrych ad. 26.

22 ¶ A Saul a orchymynodd i'w weision *fel hyn;* Ymddiddenwch â Dafydd yn ddirgel, gan ddywedyd, Wele, y brenhin sydd hoff ganddo dydi, a'i holl weision ef a'th garant di: yn awr gan hynny ymgyfathracha â'r brenhin.

23 A gweision Saul a adroddasant wrth Dafydd y geiriau hyn. A Dafydd a ddywedodd, Ai ysgafn *yw* yn eich golwg chwi ymgyfathrachu â brenhin, a minnau yn wr tlawd a gwael?

24 A gweision Saul a fynegasant iddo, gan ddywedyd, † Fel hyn y llefarodd Dafydd.

† Heb. *Yn ol y geiriau hyn.*

25 A dywedodd Saul, Fel hyn y dywedwch wrth Dafydd; Nid yw y brenhin yn ewyllysio cynnysgaeth, ond *cael* cant o flaen-grwyn y Philistiaid, i ddïal ar elynion y brenhin. Ond Saul oedd yn meddwl peri lladd Dafydd trwy law y Philistiaid.

26 A'i weision ef a fynegasant i Dafydd y geiriau hyn; a'r ymadrodd fu foddlawn gan Dafydd am ymgyfathrachu â'r brenhin; ac ni † ddaethai yr amser etto.

27 Am hynny y cyfododd Dafydd, ac efe a aeth a'i wŷr, ac a darawodd ddau cannwr o'r Philistiaid; a [i] Dafydd a ddygodd eu blaen-grwyn hwynt, a hwy a'u cwbl-dalasant i'r brenhin, i ymgyfathrachu o hono ef â'r brenhin. A Saul a roddodd Michal ei ferch yn wraig iddo ef.

[i] 2 Sam. 3. 14.

28 ¶ A Saul a welodd ac a wybu *fod* yr ARGLWYDD gyd â Dafydd, a *bod* Michal merch Saul yn ei garu ef.

29 A Saul oedd yn ofni Dafydd yn fwy etto: a bu Saul yn elyn i Dafydd byth.

30 Yna tywysogion y Philistiaid a aent allan: a phan elent hwy, Dafydd a fyddai ddoethach nâ holl weision Saul; a'i enw ef a aeth yn ‖ anrhydeddus iawn.

‖ Neu, *werth fawr.*

PENNOD XIX.

1 *Jonathan yn datguddio amcan ei dad am ladd Dafydd;* 4 *ac yn annog ei dad i gymmodi âg ef.* 8 *Maleisus gynddaredd Saul yn torri allan yn erbyn Dafydd, o herwydd ei lwyddiant ef mewn rhyfel newydd.* 12 *Michal yn siommi ei thad â delw y'ngwely Dafydd.* 18 *Dafydd yn dyfod at Samuel yn Naioth.* 20 *Saul yn danfon cenhadau i ddal Dafydd,* 22 *a Saul ei hun, yn prophwydo.*

A SAUL a ddywedodd wrth Jonathan ei fab, ac wrth ei holl weision, am ladd Dafydd.

2 Ond Jonathan mab Saul oedd hoff iawn ganddo Dafydd. A mynegodd Jonathan i Dafydd, gan ddywedyd, Saul fy nhad sydd yn ceisio dy ladd di: ac yn awr ymgadw, attolwg, hyd y bore, ac aros mewn *lle* dirgel, ac ymguddia:

3 A mi a âf allan, ac a safaf ger llaw fy nhad yn y maes *y byddych* di ynddo, a mi a ymddiddanaf â'm tad o'th blegid di; a hyn a welwyf, mi a'i mynegaf i ti.

4 ¶ A Jonathan a ddywedodd yn dda am Dafydd wrth Saul ei dad, ac a ddywedodd wrtho, Na phecheď y brenhin yn erbyn ei was, yn erbyn Dafydd: o herwydd ni phechodd efe i'th erbyn di, ac o herwydd *bod* ei weithredoedd ef yn dda iawn i ti.

5 Canys efe a osododd ei [a] einioes yn ei law, ac a darawodd y Philistiad; a'r ARGLWYDD a wnaeth iachawdwriaeth mawr i holl Israel: ti a'i gwelaist, ac a lawenychaist: paham, gan hynny, y pechi yn erbyn gwaed gwirion, gan ladd Dafydd yn ddïachos?

[a] Barn. 9. 17. a 12. 3. pen. 28. 21. Ps. 119. 109.

6 A Saul a wrandawodd ar lais Jonathan; a Saul a dyngodd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, ni leddir ef.

Cyn CRIST Cylch 1063.

7 A Jonathan a alwodd ar Dafydd; a Jonathan a fynegodd iddo ef yr holl eiriau hyn. A Jonathan a ddug Dafydd at Saul; ac efe a fu ger ei fron ef megis † cynt.

† Heb. *doe ac echdoe.*

Cylch 1062.

8 A bu chwaneg o ryfel: a Dafydd a aeth allan ac a ymladdodd yn erbyn y Philistiaid, ac a'u tarawodd hwynt â lladdfa fawr; a hwy a ffoisant † rhagddo ef.

† Heb. *rhag ei wyneb ef.*

9 A'r [b] drwg yspryd oddi wrth yr ARGLWYDD oedd ar Saul, pan oedd efe yn eistedd yn ei dŷ â'i waywffon yn ei law: a Dafydd *oedd* yn canu â'*i* law.

[b] pen. 16. 14. a 18. 10.

10 A cheisiodd Saul daro â'i waywffon trwy Dafydd, yn y pared: ond efe a giliodd o ŵydd Saul; ac yntau a darawodd y waywffon yn y pared. A Dafydd a ffôdd, ac a ddïangodd y nos honno.

[c] Ps. 59. titl.

11 [c] Saul hefyd a anfonodd genhadau i dŷ Dafydd, i'w wylied ef, ac i'w ladd ef y bore: a Michal ei wraig a fynegodd i Dafydd, gan ddywedyd, Onid achubi dy einioes heno, y fory y'th leddir.

12 ¶ Felly Michal a ollyngodd Dafydd i lawr trwy ffenestr: ac efe a aeth, ac a ffôdd, ac a ddïangodd.

13 A Michal a gymmerodd ddelw, ac a'i gosododd yn y gwely; a chlustog o *flew* geifr a osododd hi yn obennydd iddi, ac a'*i* gorchuddiodd â dillad.

14 A phan anfonodd Saul genhadau i ddala Dafydd, hi a ddywedodd, *Y mae* efe yn glaf.

15 A Saul a anfonodd *eilwaith* genhadau i edrych Dafydd, gan ddywedyd, Dygwch ef i fynu attaf fi yn ei wely, fel y lladdwyf ef.

16 A phan ddaeth y cenhadau, wele y ddelw ar y gwely, a chlustog *o flew* geifr yn obennydd iddi.

17 A dywedodd Saul wrth Michal, Paham y twyllaist fi fel hyn, ac y gollyngaist fy ngelyn i ddïangc? A Michal a ddywedodd wrth Saul, Efe a ddywedodd wrthyf, Gollwng fi; onid ê, mi a'th laddaf di.

18 ¶ Felly Dafydd a ffôdd, ac a ddïangodd, ac a ddaeth at Samuel i Ramah; ac a fynegodd iddo yr hyn oll a wnaethai Saul iddo ef. Ac efe a aeth at Samuel, a hwy a drigasant yn Naioth.

[d] Edrych Ioan 7. 32, 45, &c. 1 Cor. 14. 3, 24, 25.

19 A mynegwyd i Saul, gan ddywedyd, Wele, *y mae* Dafydd yn Naioth o fewn Ramah.

20 A [d] Saul a anfonodd genhadau i ddala Dafydd. ‖ A phan welsant gynnulleidfa y prophwydi yn prophwydo, a Samuel yn sefyll wedi ei osod arnynt hwy, yr oedd ar genhadau Saul yspryd DUW, fel [e] y prophwydasant hwythau hefyd.

‖ pen. 10. 5.

Cyn CRIST Cylch 1062.

[e] Num. 11. 25.

21 A phan fynegwyd *hyn* i Saul, efe a anfonodd genhadau eraill; a hwythau hefyd a brophwydasant. A thrachefn danfonodd Saul genhadau y drydedd waith; a phrophwydasant hwythau hefyd.

22 Yna yntau hefyd a aeth i Ramah; ac a ddaeth hyd y ffynnon fawr *sydd* yn Sechu: ac efe a ofynodd, ac a ddywedodd, Pa le *y mae* Samuel a Dafydd? Ac *un* a ddywedodd, Wele, *y maent* yn Naioth o fewn Ramah.

23 Ac efe a aeth yno i Naioth yn Ramah. Ac arno yntau hefyd y daeth yspryd DUW; a chan fyned yr aeth ac y prophwydodd, nes ei ddyfod i Naioth yn Ramah.

24 Ac efe a ddïosgodd ei ddillad, ac a brophwydodd hefyd ger bron Samuel; ac a syrthiodd i lawr [f] yn noeth yr holl ddiwrnod hwnnw, a'r holl nos. Am hynny y dywedent, [g] *A ydyw* Saul hefyd ym mysg y prophwydi?

[f] Es. 20. 2. Mic. 1. 8.

[g] pen. 10. 11.

PENNOD XX.

1 *Dafydd yn ymgynghori â Jonathan am ei ddïogelwch.* 11 *Jonathan a Dafydd yn adnewyddu eu cyfammod trwy lw.* 18 *Arwydd Jonathan i Dafydd.* 24 *Saul, eisieu cael gafael ar Dafydd, yn ceisio lladd Jonathan.* 35 *Jonathan yn gariadus yn canu yn iach i Dafydd.*

A DAFYDD a ffôdd o Naioth yn Ramah; ac a ddaeth, ac a ddywedodd ger bron Jonathan, Beth a wneuthum i? beth *yw* fy anwiredd? a pheth *yw* fy mhechod o flaen dy dad di, gan ei fod efe yn ceisio fy einioes i?

2 Ac efe a ddywedodd wrtho, Na atto DUW; ni byddi farw: wele, ni wna fy nhad ddim, na mawr na bychan, heb *ei* fynegi i mi: paham gan hynny y celai fy nhad y peth hyn oddi wrthyf fi? Nid *felly y mae.*

3 A Dafydd a dyngodd eilwaith, ac a ddywedodd, Dy dad a ŵyr yn hysbys i mi gael ffafr yn dy olwg di; am hynny y dywed, Na chaed Jonathan wybod hyn, rhag ei dristâu ef: cyn wired *a* bod yr ARGLWYDD yn fyw, a'th enaid dithau yn fyw, *nid oes* ond megis cam rhyngof fi ac angau.

4 Yna y dywedodd Jonathan wrth Dafydd, Dywed beth *yw* dy ewyllys, a mi a'*i* cwblhâf i ti.

Cyn CRIST Cylch 1062.

5 A Dafydd a ddywedodd wrth Jonathan, Wele, *y dydd cyntaf o'r* mis *yw* y fory, a minnau gan eistedd a ddylwn eistedd gyd â'r brenhin i fwytta: ond gollwng fi, fel yr ymguddiwyf yn y maes hyd brydnawn y trydydd *dydd.*

6 Os dy dad a ymofyn yn fanwl am danaf; yna dywed, Dafydd gan ofyn a ofynodd *gennad* gennyf fi, i redeg i Bethlehem, ei ddinas ei hun: canys ‖ aberth blynyddol *sydd* yno i'r holl genedl.

‖ *gwledd.*

7 [a] Os fel hyn y dywed efe, Da; heddwch *fydd* i'th was: ond os gan ddigio y digia efe, gwybydd fod ei fryd ef ar ddrwg.

[a] Edrych Gen. 24. 14.

8 Gwna gan hynny drugaredd â'th was; canys [b] i gyfammod yr ARGLWYDD y dygaist dy was gyd â thi: ac od oes anwiredd ynof fi, lladd di fi; canys i ba beth y dygi fi at dy dad?

[b] pen. 18. 3. a 23. 18.

9 A dywedodd Jonathan, Na atto DUW *hynny* i ti: canys, os gan wybod y cawn wybod fod malais wedi ei barottôi gan fy nhad i ddyfod i'th erbyn, onis mynegwn i ti?

10 A Dafydd a ddywedodd wrth Jonathan, Pwy a fynega i mi? neu beth os dy dad a'th ettyb yn arw?

11 ¶ A dywedodd Jonathan wrth Dafydd, Tyred, ac awn i'r maes. A hwy a aethant ill dau i'r maes.

12 A Jonathan a ddywedodd wrth Dafydd, O ARGLWYDD DDUW Israel, wedi i mi chwilio *meddwl* fy nhad, yng nghylch y pryd *hwn* y fory, *neu* drennydd; ac wele, *os* daioni *fydd* tu ag at Dafydd, ac oni anfonaf yna attat ti, † a'i fynegi i ti;

† Heb. *a datguddio dy glust.*

13 [c] Fel hyn y gwnel yr ARGLWYDD i Jonathan, ac ychwaneg: os da fydd gan fy nhad *wneuthur* drwg i ti; yna y mynegaf i ti, ac a'th ollyngaf ymaith, fel yr elech mewn heddwch: a bydded yr ARGLWYDD gyd â thi, megis y bu gyd â'm tad i.

[c] Ruth 1. 17.

14 Ac nid yn unig tra fyddwyf fi byw, y gwnai drugaredd yr ARGLWYDD â mi, fel na byddwyf fi marw:

15 Ond *hefyd* [d] na thorr ymaith dy drugaredd oddi wrth fy nhŷ i byth; na chwaith pan ddistrywio yr ARGLWYDD elynion Dafydd, bob un oddi ar wyneb y ddaear.

[d] 2 Sam. 9. 3. a 21. 7.

16 Felly *y cyfammododd* Jonathan â thŷ Dafydd; *ac efe a ddywedodd,* [e] Gofyned yr ARGLWYDD *hyn* ar law gelynion Dafydd.

[e] Edrych pen. 31. 2. 2 Sam. 4. 7. a 21. 8.

17 A Jonathan a wnaeth i Dafydd yntau dyngu, o herwydd efe a'i carai ef: canys fel y carai ei enaid ei hun, y carai efe ef.

18 A Jonathan a ddywedodd wrtho ef, [f] Y fory *yw y dydd cyntaf o'r* mis: ac ymofynir am danat; o herwydd fe fydd dy eisteddle yn wag.

[f] ad. 5.

19 Ac wedi i ti aros dridiau, *yna* tyred i waered yn ‖ fuan; a thyred i'r [g] lle yr ymguddiaist ynddo † pan oedd y peth *ar waith,* ac aros wrth faen Ezel.

‖ Neu, *ddiwyd.* Heb. *fawr.*

[g] pen. 19. 2.

† Heb. *yn nydd y gwaith.*

20 A mi a saethaf dair o saethau tu a'i ystlys *ef,* fel pes gollyngwn *hwynt* at nôd.

21 Wele *hefyd,* mi a anfonaf langc, *gan ddywedyd,* Dos, cais y saethau. Os gan ddywedyd y dywedaf wrth y llangc, Wele, y saethau o'r tu yma i ti, dwg hwynt; yna tyred di: canys heddwch *sydd* i ti, ac nid *oes* dim *niwed, fel mai* byw yw yr ARGLWYDD.

22 Ond os fel hyn y dywedaf wrth y llangc, Wele, y saethau o'r tu hwnt i ti; dos ymaith: canys yr ARGLWYDD a'th anfonodd ymaith.

23 Ac *am* [h] y peth a leferais i, mi a thi, wele yr ARGLWYDD *fyddo* rhyngof fi a thi yn dragywydd.

[h] ad. 14, 15. Edrych ad. 42.

24 ¶ Felly Dafydd a ymguddiodd yn y maes. A phan ddaeth y dydd cyntaf o'r mis, y brenhin a eisteddodd i fwytta bwyd.

25 A'r brenhin a eisteddodd ar ei eisteddfa, megis ar amseroedd eraill; *sef* ar yr eisteddfa wrth y pared: a Jonathan a gyfododd, ac Abner a eisteddodd wrth ystlys Saul; a lle Dafydd oedd wag.

26 Ac nid ynganodd Saul ddim y diwrnod hwnnw: canys meddyliodd *mai* damwain *oedd* hyn; nad *oedd* efe lân, a'i *fod* yn aflan.

27 A bu drannoeth, yr ail *dydd* o'r mis, fod lle Dafydd yn wag. A dywedodd Saul wrth Jonathan ei fab, Paham na ddaeth mab Jesse at y bwyd, na doe na heddyw?

28 A Jonathan a attebodd Saul, Dafydd gan ofyn a ofynodd i mi *am gael myned* hyd Bethlehem:

29 Ac efe a ddywedodd, Gollwng fi, attolwg; o herwydd i'n tylwyth ni *y mae* aberth yn y ddinas, a'm brawd yntau a archodd i mi *fod yno:* ac yn awr, o chefais ffafr yn dy olwg, gâd i mi fyned attolwg, fel y gwelwyf fy mrodyr. O

herwydd hyn, ni ddaeth efe i fwrdd y brenhin.

30 Yna y llidiodd digter Saul yn erbyn Jonathan; ac efe a ddywedodd wrtho, *Ti* fab ‖ y gyndyn wrthnysig, oni wn i ti ddewis mab Jesse yn waradwydd i ti, ac yn gywilydd i noethder dy fam?

31 Canys tra fyddo mab Jesse yn fyw ar y ddaear, ni'th sicrhâir di na'th deyrnas: yn awr gan hynny anfon, a chyrch ef attaf; canys † marw a gaiff efe.

32 A Jonathan a attebodd Saul ei dad, ac a ddywedodd wrtho, Paham y bydd efe marw? beth a wnaeth efe.

33 A Saul a ergydiodd waywffon atto ef, i'w daro ef. Wrth hyn y gwybu Jonathan *fod* ei dad ef wedi rhoi ei fryd ar ladd Dafydd.

34 Felly Jonathan a gyfododd oddi wrth y bwrdd mewn llid digllawn, ac ni fwyttâodd fwyd yr ail dydd o'r mis: canys drwg oedd ganddo dros Dafydd, o herwydd i'w dad ei waradwyddo ef.

35 ¶ A'r bore yr aeth Jonathan i'r maes erbyn yr amser a osodasai efe i Dafydd, a bachgen bychan gyd âg ef.

36 Ac efe a ddywedodd wrth ei fachgen, Rhêd, cais yn awr y saethau yr ydwyf fi yn eu saethu. *A*'r bachgen a redodd: yntau a saethodd saeth † y tu hwnt iddo ef.

37 A phan ddaeth y bachgen hyd y fan *yr oedd* y saeth a saethasai Jonathan, y llefodd Jonathan ar ol y bachgen, ac a ddywedodd, Onid *yw* y saeth o'r tu hwnt i ti?

38 A llefodd Jonathan ar ol y bachgen, Cyflymma, brysia, na sâf. A bachgen Jonathan a gasglodd y saethau, ac a ddaeth at ei feistr.

39 A'r bachgen ni wyddai ddim: yn unig Jonathan a Dafydd a wyddent y peth.

40 A Jonathan a roddodd ei offer at ei fachgen, ac a ddywedodd wrtho, Dos, dwg *y rhai hyn* i'r ddinas.

41 ¶ *A*'r bachgen a aeth ymaith; a Dafydd a gyfododd oddi wrth y dehau, ac a syrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd dair gwaith. A hwy a gusanasant bob un ei gilydd, ac a wylasant y naill wrth y llall; a Dafydd a ragorodd.

42 A dywedodd Jonathan wrth Dafydd, Dos mewn heddwch: yr hyn a dyngasom ni ein dau yn enw yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD fyddo rhyngof fi a thi, a rhwng fy had i a'th had dithau, *safed hynny* yn dragywydd. Ac efe a gyfododd ac a aeth ymaith: a Jonathan a aeth i'r ddinas.

‖ Neu, *cyndyn gwrthnysig.* Heb. *cyndyn wrthnysig-rwydd.*

† Heb. *mab angau yw efe.*

† Heb. *i fyned drosto ef.*

PENNOD XXI.

1 *Dafydd yn Nob yn cael gan Ahimelech fara cyssegredig,* 7 *a Döeg yno yn bresennol.* 8 *Dafydd yn cymmeryd cleddyf Goliath:* 10 *yn cymmeryd arno ynfydu yn Gath.*

YNA y daeth Dafydd i Nob at [a] Ahimelech yr offeiriad. Ac Ahimelech a ddychrynodd wrth gyfarfod â Dafydd; ac a ddywedodd wrtho, Paham *yr ydwyt* ti yn unig, ac heb neb gyd â thi.

2 A dywedodd Dafydd wrth Ahimelech yr offeiriad, Y brenhin a orchymynodd i mi beth, ac a ddywedodd wrthyf, Na chaed neb wybod dim o'r peth *am* yr hwn y'th anfonais, ac y gorchymynais i ti: a'*r* gweision a gyfarwyddais i i'r lle a'r lle.

3 Ac yn awr beth sydd dan dy law? dod *i mi* bùm *torth* yn fy llaw, neu y *peth* sydd i'w gael.

4 A'r offeiriad a attebodd Dafydd, ac a ddywedodd, Nid *oes* fara cyffredin dan fy llaw i; eithr y mae [b] bara cyssegredig: [c] os y llangciau a ymgadwasant o'r lleiaf oddi wrth wragedd.

5 A Dafydd a attebodd yr offeiriad, ac a ddywedodd wrtho, Dïau attal gwragedd oddi wrthym ni er ys dau ddydd neu dri, er pan gychwynais i; llestri y llangciau *hefyd* ydynt sanctaidd, a'*r bara* sydd megis cyffredin, ‖ ïe, pettai wedi ei gyssegru heddyw yn y llestr.

6 Felly yr offeiriad [d] a roddodd iddo ef *y bara* sanctaidd: canys nid oedd yno fara, ond y bara gosod, [e] yr hwn a dynnasid ymaith oddi ger bron yr ARGLWYDD, i osod bara brwd yn y dydd y tynnid ef ymaith.

7 Ac *yr oedd* yno y diwrnod hwnnw un o weision Saul yn aros ger bron yr ARGLWYDD, a'i enw [f] Döeg, o Edomiad, y pennaf o'r bugeiliaid *oedd* gan Saul.

8 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Ahimelech, Onid oes yma dan dy law di waywffon, neu gleddyf? canys ni ddygais fy nghleddyf na'm harfau chwaith i'm llaw, o herwydd bod gorchymyn y brenhin ar ffrwst.

9 A dywedodd yr offeiriad, Cleddyf Goliath y Philistiad, yr hwn a leddaist ti yn [g] nyffryn Elah; wele ef wedi ei oblygu mewn brethyn o'r tu ol i'r

[a] A elwir *Abiathar,* Marc 2. 26.

[b] Exod. 25. 30. Lef. 24. 5. Matt. 12. 4.

[c] Exod. 19. 15. Zech. 7. 3.

‖ Neu, *yn enwedig gan fod heddyw fara* arall *wedi ei gyssegru yn y llestr.*

[d] Marc 2. 25. Luc 6. 3.

[e] Lef. 24. 8, 9.

[f] Ps. 52. tit.

[g] pen. 17. 2, 50.

Cyn CRIST Cylch 1062.

ephod: o chymmeri hwnnw i ti, cymmer; canys nid *oes* yma yr un arall ond hwnnw. A Dafydd a ddywedodd, Nid *oes* o fath hwnnw; dyro ef i mi.

10 ¶ Dafydd hefyd a gyfododd, ac a ffôdd y dydd hwnnw rhag ofn Saul, ac a aeth at ‖ Achis brenhin Gath.

‖ Neu, *Abimelech*, Ps. 34. tit.

11 A [h] gweision Achis a ddywedasant wrtho ef, Onid hwn *yw* Dafydd brenhin y wlad? onid i hwn y canasant yn y dawnsiau, gan ddywedyd, [i] Saul a laddodd ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn?

[h] Ps. 56. tit.

[i] pen. 18. 7. a 29. 5.

12 A Dafydd a osododd y geiriau hynny yn ei galon, ac a ofnodd yn ddirfawr rhag Achis brenhin Gath.

13 Ac [k] efe a newidiodd ei wedd yn eu golwg hwynt; ac a gymmerth arno ynfydu rhwng eu dwylaw hwynt, ac a gripiodd ddrysau y porth, ac a ollyngodd ei boeryn i lawr ar ei farf.

[k] Ps. 34. tit.

14 Yna y dywedodd Achis wrth ei weision, Wele, gwelwch y gwr yn gwallgofi; paham y dygasoch ef attaf fi?

15 Ai eisieu ynfydion sydd arnaf fi, pan ddygasoch hwn i ynfydu o'm blaen i? a gaiff hwn ddyfod i'm tŷ i?

PENNOD XXII.

1 *Minteioedd yn cyrchu at Dafydd, i Adùlam.* 3 *Yntau ym Mispah yn gorchymyn ei dad a'i fam i frenhin Moab:* 5 *ac wedi cael rhybudd gan Gad, yn dyfod i Hareth.* 6 *Saul, wrth ei erlid ef, yn achwyn rhag anffyddlondeb ei weision.* 9 *Döeg yn cyhuddo Ahimelech.* 11 *Saul yn gorchymyn lladd yr offeiriaid.* 17 *Y rhedegwyr yn naccâu; a Döeg yn gwneuthur ei orchymyn ef.* 20 *Abïathar yn diangc, ac yn dwyn y newyddion i Dafydd.*

A DAFYDD a aeth ymaith oddi yno, ac a [a] ddïangodd i ogof Adùlam: a phan glybu ei frodyr a holl dŷ ei dad ef *hynny*, hwy a aethant i waered atto ef yno.

[a] Ps. 57. tit. a 142. tit.

2 Ymgynnullodd hefyd atto ef bob gwr helbulus, a phob gwr *a oedd* † mewn dyled, a phob gwr † cystuddiedig o feddwl ac efe a fu yn dywysog arnynt hwy: ac yr oedd gyd âg ef ynghylch pedwar cant o wŷr.

† Heb. *iddo ddyledwr.*
† Heb. *chwerw ei enaid.*

3 ¶ A Dafydd a aeth oddi yno i Mispah Moab; ac a ddywedodd wrth frenhin Moab, Deled, attolwg, fy nhad a'm mam *i aros* gyd â chwi, hyd oni wypwyf beth a wnel Duw i mi.

4 Ac efe a'u dug hwynt ger bron brenhin Moab: ac arosasant gyd âg ef yr holl ddyddiau y bu Dafydd yn yr amddiffynfa.

[b] 2 Sam. 24. 11. 1 Chron. 21. 9. a 29. 29. 2 Chron. 29. 25.

5 ¶ A [b] Gad y prophwyd a ddywedodd wrth Dafydd, Nac aros yn yr amddiffynfa; dos ymaith, a cherdda rhagot i wlad Judah. Felly Dafydd a ymadawodd, ac a ddaeth i goed Hareth.

6 ¶ A phan glybu Saul gael gwybodaeth am Dafydd, a'r gwŷr *oedd* gyd âg ef (a Saul oedd yn aros yn Gibeah dan ‖ bren yn Ramah, a'i waywffon yn ei law, a'i holl weision yn sefyll o'i amgylch)

‖ Neu, *lwyn mewn uchelfa.*

7 Yna Saul a ddywedodd wrth ei weision oedd yn sefyll o'i amgylch, Clywch, attolwg, feibion Jemini: A ddyry mab Jesse i chwi oll feusydd, a gwinllannoedd? *a* esyd efe chwi oll yn dywysogion ar filoedd, ac yn dywysogion ar gannoedd;

8 Gan i chwi oll gyd-fwriadu i'm herbyn i, ac nad *oes* a fynego i mi wneuthur o'm mab i gynghrair â mab Jesse, ac nid *oes neb* o honoch yn ddrwg ganddo o'm plegid i, nac yn datguddio † i mi ddarfod i'm mab annog fy ngwas i gynllwyn i'm herbyn, megis y dydd hwn?

† Heb. *fy nghlust i.*

9 ¶ Yna yr attebodd [c] Döeg yr Edomiad (yr hwn oedd wedi ei osod ar weision Saul) ac a ddywedodd, Gwelais fab Jesse yn dyfod i Nob at Ahimelech mab [d] Ahitub.

[c] pen. 21. 7. Ps. 52. tit.

[d] pen. 14. 3.

10 Ac efe a ymgynghorodd drosto ef â'r ARGLWYDD; ac [e] a roddes fwyd iddo ef; cleddyf Golïath y Philistiad a roddes efe *hefyd* iddo.

[e] pen. 21. 6, 9.

11 Yna yr anfonodd y brenhin i alw Ahimelech yr offeiriad, mab Ahitub, a holl dŷ ei dad ef, *sef* yr offeiriaid *oedd* yn Nob. A hwy a ddaethant oll at y brenhin.

12 A Saul a ddywedodd, Gwrando yn awr, mab Ahitub. Dywedodd yntau, Wele fi, fy arglwydd.

13 A dywedodd Saul wrtho ef, Paham y cyd-fwriadasoch i'm herbyn i, ti a mab Jesse, gan i ti roddi iddo fara, a chleddyf, ac ymgynghori â Duw drosto ef, fel y cyfodai yn fy erbyn i gynllwyn, megis heddyw?

14 Ac Ahimelech a attebodd y brenhin, ac a ddywedodd, Pwy ym mysg dy holl weision di *sydd mor* ffyddlawn a Dafydd, ac yn ddaw i'r brenhin, ac yn myned wrth dy orchymyn, ac yn anrhydeddus yn dy dŷ di?

15 Ai y dydd *hwnnw* y dechreuais i ymgynghori â Duw drosto ef? na atto Duw i mi. Na osoded y brenhin ddim yn erbyn ei was, *nac* yn erbyn neb o dŷ

Cyn CRIST Cylch 1062.

fy nhad: canys ni wybu dy was di ddim o hyn oll, *nac* ychydig na llawer.

16 A dywedodd y brenhin, Gan farw y byddi farw, Ahimelech, tydi a holl dŷ dy dad.

17 ¶ A'r brenhin a ddywedodd wrth y rhedegwyr oedd yn sefyll o'*i* amgylch ef, Trowch, a lleddwch offeiriaid yr ARGLWYDD; o herwydd bod eu llaw hwynt hefyd gyd â Dafydd, ac o herwydd iddynt wybod ffoi o hono ef, ac na fynegasant i mi. Ond gweision y brenhin nid estynent eu llaw i ruthro ar offeiriaid yr ARGLWYDD.

18 A dywedodd y brenhin wrth Döeg, Tro di, a rhuthra ar yr offeiriaid. A Döeg yr Edomiad a drodd, ac a ruthrodd ar yr offeiriaid, ac [f] a laddodd y diwrnod hwnnw bump a phedwar ugain o wŷr, yn dwyn ephod lïan.

[f] Edrych pen. 2. 31.

19 Efe a darawodd hefyd Nob, dinas yr offeiriaid, â min y cleddyf, yn wr ac yn wraig, yn ddyn bach ac yn blentyn sugno, ac yn ŷch, ac yn asyn, ac yn oen, â min y cleddyf.

20 ¶ Ond un mab i Ahimelech mab Ahitub, a'i enw Abïathar, a ddïangodd, ac [g] a ffôdd ar ol Dafydd.

[g] pen. 23. 6.

21 Ac Abïathar a fynegodd i Dafydd, ddarfod i Saul ladd offeiriaid yr ARGLWYDD.

22 A dywedodd Dafydd wrth Abïathar, Gwybûm y dydd hwnnw, pan *oedd* Döeg yr Edomiad yno, gan fynegi y mynegai efe i Saul: myfi a fûm achlysur *marwolaeth* i holl dylwyth tŷ dy dad di.

23 Aros gyd â mi; nac ofna: canys yr hwn sydd yn ceisio fy einioes i, sydd yn ceisio dy einioes dithau: ond gyd â mi *y byddi* di gadwedig.

PENNOD XXIII.

1 *Dafydd, wedi ymofyn â'r Arglwydd trwy Abïathar, yn gwaredu Ceilah:* 7 *a chwedi i Dduw ddangos iddo ddyfodiad Saul, a bradwriaeth y Ceiliaid, yn dïangc o Ceilah.* 14 *Jonathan yn dyfod i Ziph, ac yn ei gysuro ef.* 19 *Y Ziphiaid yn dangos i Saul pa le yr oedd efe.* 25 *Yntau yn dïangc rhag Saul ym Maon, trwy ddyfod o'r Philistiaid i'r wlad;* 29 *ac yn trigo yn En-gedi.*

YNA y mynegasant i Dafydd, gan ddywedyd, Wele y Philistiaid yn ymladd yn erbyn Ceilah; ac y maent hwy yn anrheithio yr ysguboriau.

2 Am hynny y gofynodd Dafydd i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi a tharo y Philistiaid hyn? A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Dafydd, Dos, a tharo y Philistiaid, ac achub Ceilah.

3 A gwŷr Dafydd a ddywedasant wrtho ef, Wele, ni yn ofnus yma yn Judah: pa faint mwy os awn i Geilah, yn erbyn byddinoedd y Philistiaid?

Cyn CRIST Cylch 1062.

4 Yna Dafydd eilwaith a ymgynghorodd â'r ARGLWYDD. A'r ARGLWYDD a'i hattebodd ef, ac a ddywedodd, Cyfod, dos i waered i Ceilah: canys myfi a roddaf y Philistiaid yn dy law di.

5 A Dafydd a'i wŷr a aethant i Geilah, ac a ymladdodd â'r Philistiaid; ac a ddug eu gwartheg hwynt, ac a'u tarawodd hwynt â lladdfa fawr. Felly y gwaredodd Dafydd drigolion Ceilah.

6 A bu, pan [a] ffôdd Abïathar mab Ahimelech at Dafydd i Geilah, ddwyn o hono ef ephod yn ei law.

[a] pen. 22. 20.

7 ¶ A mynegwyd i Saul ddyfod Dafydd i Geilah. A dywedodd Saul, DUW a'i rhoddodd ef yn fy llaw i: canys cauwyd arno ef pan ddaeth i ddinas â phyrth ac â barrau *iddi.*

Cylch 1061.

8 A Saul a alwodd yr holl bobl ynghyd i ryfel, i fyned i waered i Geilah, i warchae ar Dafydd ac ar ei wŷr.

9 ¶ A gwybu Dafydd fod Saul yn bwriadu drwg i'w erbyn ef: ac [b] efe a ddywedodd wrth Abïathar yr offeiriad, Dwg yr ephod.

[b] Num. 27. 21. pen. 30. 7.

10 Yna y dywedodd Dafydd, O ARGLWYDD DDUW Israel, gan glywed y clybu dy was, fod Saul yn ceisio dyfod i Geilah, i ddistrywio y ddinas er fy mwyn i.

11 A ddyry arglwyddi Ceilah fi yn eï law ef? a ddaw Saul i waered, megis y clybu dy was? O ARGLWYDD DDUW Israel, mynega, attolwg, i'th was. A'r ARGLWYDD a ddywedodd, Efe a ddaw i waered.

12 Yna y dywedodd Dafydd, A †ddyry arglwyddi Ceilah fyfi a'm gwŷr yn llaw Saul? A'r ARGLWYDD a ddywedodd, Rhoddant.

†Heb. *gau.*

13 ¶ Yna y cyfododd Dafydd a'i wŷr, *y rhai oedd* ynghylch chwe chant, ac a aethant o Geilah, ac a rodiasant lle y gallent. A mynegwyd i Saul, fod Dafydd wedi dïangc o Geilah; ac efe a beidiodd a myned allan.

14 A Dafydd a arhosodd yn yr anialwch mewn amddiffynfëydd, ac a arhôdd mewn mynydd, yn anialwch [c] Ziph: a Saul a'i ceisiodd ef bob dydd; ond ni roddodd DUW ef yn ei law ef.

[c] Jos. 15. 55.

15 A gwelodd Dafydd fod Saul wedi myned allan i geisio ei einioes ef: a

Cyn CRIST Cylch 1061.

Dafydd *oedd* yn anialwch Ziph, mewn coed.

16 A Jonathan mab Saul a gyfododd, ac a aeth at Dafydd i'r coed; ac a gryfhâodd ei law ef yn Nuw.

17 Dywedodd hefyd wrtho ef, Nac ofna: canys llaw Saul fy nhad ni'th gaiff di; a thi a deyrnesi ar Israel, a minnau a fyddaf yn nesaf attat ti: a [d] Saul fy nhad *sydd* yn gwybod hyn hefyd.

18 A hwy ill dau a wnaethant gyfammod ger bron yr Arglwydd. A Dafydd a arhosodd yn y coed; a Jonathan a aeth i'w dŷ ei hun.

19 Yna [e] y daeth y Ziphiaid i fynu at Saul i Gibeah, gan ddywedyd, Onid yw Dafydd yn ymguddio gyd â ni mewn amddiffynfëydd yn y coed, ym mryn Hachilah, yr hwn *sydd* †o'r tu dehau ‖i'r diffaethwch?

20 Ac yn awr, O frenhin, tyred i waered yn ol holl ddymuniad dy galon; a *bydded* arnom ni ei roddi ef yn llaw y brenhin.

21 A dywedodd Saul, Bendigedig *fyddoch* chwi gan yr Arglwydd: canys tosturiasoch wrthyf.

22 Ewch, attolwg, parottôwch; *etto* mynnwch wybod hefyd, ac edrychwch am ei †gynniweirfa ef, lle y mae efe yn tramwy, *a* phwy a'i gwelodd ef yno: canys dywedwyd i mi, ei fod ef yn gyfrwys iawn.

23 Edrychwch gan hynny, a mynnwch wybod yr holl lochesau y mae efe yn ymguddio ynddynt, a dychwelwch attaf fi â sicrwydd, fel yr elwyf gyd â chwi: ac os bydd efe yn y wlad, mi a chwiliaf am dano ef trwy holl filoedd Judah.

24 A hwy a gyfodasant, ac a aethant i Ziph o flaen Saul: ond Dafydd a'i wŷr *oedd* yn anialwch [f] Maon, yn y rhos o'r tu dehau ‖i'r diffaethwch.

25 Saul hefyd a'i wŷr a aeth i'w geisio *ef.* A mynegwyd i Dafydd: am hynny efe a ddaeth i waered i graig, ac a arhosodd yn anialwch Maon. A phan glybu Saul *hynny,* efe a erlidiodd ar ol Dafydd yn anialwch Maon.

26 A Saul a aeth o'r naill du i'r mynydd, a Dafydd a'i wŷr o'r tu arall i'r mynydd: ac yr oedd Dafydd yn brysio i fyned ymaith rhag ofn Saul; canys Saul a'i wŷr a amgylchynasant Dafydd a'i wŷr, i'w dala hwynt.

27 ¶ [g] Ond cennad a ddaeth at Saul, gan ddywedyd, Brysia, a thyred: canys y Philistiaid a ymdaenasant ar hyd y wlad.

28 Am hynny y dychwelodd Saul o erlid ar ol Dafydd; ac efe a aeth yn erbyn y Philistiaid: o herwydd hynny y galwasant y fan honno ‖Sela Hammahlecoth.

29 ¶ A Dafydd a aeth i fynu oddi yno, ac a arhosodd yn amdiffynfëydd En-gedi.

PENNOD XXIV.

1 *Dafydd, mewn ogof yn En-gedi, yn torri cwrr mantell Saul, ac yn arbed ei einioes ef;* 8 *ac wrth hynny yn dangos ei ddiniweidrwydd.* 16 *Saul yn cydnabod d'i fai, ac yn cymmeryd llw gan Dafydd, ac yn ymadael.*

A PHAN ddychwelodd Saul oddi ar ol y Philistiaid, mynegwyd iddo, gan ddywedyd, Wele, Dafydd yn anialwch En-gedi.

2 Yna y cymmerth Saul dair mil o wŷr etholedig, o holl Israel; ac efe a aeth i geisio Dafydd a'i wŷr, ar hyd coppa creigiau y geifr gwylltion.

3 Ac efe a ddaeth at gorlannau y defaid, ar y ffordd; ac yno *yr oedd* ogof: a [a] Saul a aeth i mewn i wasanaethu ei gorph. A [b] Dafydd a'i wŷr oedd yn aros yn ystlysau yr ogof.

4 A gwŷr Dafydd a ddywedasant wrtho ef, Wele y dydd *am* yr hwn y dywedodd yr Arglwydd wrthyt, Wele, fi yn rhoddi dy elyn yn dy law di, fel y gwnelych iddo megis y byddo da yn dy olwg. Yna Dafydd a gyfododd, ac a dorrodd gwrr y fantell *oedd* am Saul yn ddirgel.

5 Ac wedi hyn [c] calon Dafydd a'i tarawodd ef, o herwydd iddo dorri cwrr *mantell* Saul.

6 Ac efe a ddywedodd wrth ei wŷr, Na atto yr Arglwydd i mi wneuthur y peth hyn i'm meistr, enneiniog yr Arglwydd, i estyn fy llaw yn ei erbyn ef; oblegid enneiniog yr Arglwydd *yw* efe.

7 Felly yr attaliodd Dafydd ei wŷr â'r geiriau *hyn,* ac ni adawodd iddynt gyfodi yn erbyn Saul. A Saul a gododd i fynu o'r ogof, ac a aeth i ffordd.

8 Ac ar ol hyn Dafydd a gyfododd, ac a aeth allan o'r ogof; ac a lefodd ar ol Saul, gan ddywedyd, Fy arglwydd frenhin. A phan edrychodd Saul o'i ol, Dafydd a ostyngodd ei wyneb tu a'r ddaear, ac a ymgrymmodd.

Cyn CRIST Cylch 1061.

‖ *Craig y gwahaniadau.*

[a] Ps. 141. 6.

[b] Ps. 57. tit. a 142. tit.

[c] 2 Sam. 24. 10.

[d] pen. 24. 20.

[e] Ps. 54. tit. Edrych pen. 26. 1.

† Heb. *ar y llaw ddehau.* ‖ *i Jesimon?*

† Heb. *droed-le.*

[f] Jos. 15. 55. ‖ *i Jesimon.*

[g] Edrych 2 Bren. 19. 9.

Cyn CRIST Cylch 1061.

9 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, [a] Paham y gwrandewi eiriau dynion, gan ddywedyd, Wele, y mae Dafydd yn ceisio niwed i ti?

[a] Ps. 141. 6.

10 Wele, dy lygaid a welsant y dydd hwn ddarfod i'r ARGLWYDD dy roddi di yn fy llaw i heddyw yn yr ogof: a dywedwyd *wrthyf* am dy ladd di; ond *fy enaid* a'th arbedodd di: a dywedais, Nid estynaf fy llaw yn erbyn fy meistr; canys enneiniog yr ARGLWYDD *yw* efe.

11 Fy nhad hefyd, gwel, ïe, gwel gwrr dy fantell yn fy llaw i: canys pan dorrais ymaith gwrr dy fantell di, heb dy ladd; gwybydd a gwel nad *oes* yn fy llaw i ddrygioni na chamwedd, ac na phechais i'th erbyn: etto yr wyt ti yn hela fy einioes i, i'w dala hi.

12 Barned yr ARGLWYDD rhyngof fi a thithau, a dialed yr ARGLWYDD fi arnat ti: ond ni bydd fy llaw i arnat ti.

13 Megis y dywed yr hen ddiareb, Oddi wrth y rhai anwir y daw anwiredd: ond ni bydd fy llaw i arnat ti.

14 Ar ol pwy y daeth brenhin Israel allan? ar ol pwy yr ydwyt ti yn erlid? ar ol [e] ci marw, ar ol [f] chwannen.

[e] 2 Sam. 9. 8.
[f] pen. 26. 20.

15 Am hynny bydded yr ARGLWYDD yn farnwr, a barned rhyngof fi a thi; edryched hefyd, a dadleued fy nadl, ac †achubed fi o'th law di.

† Heb. *barned.*

16 ¶ A phan orphenodd Dafydd lefaru y geiriau hyn wrth Saul, yna y dywedodd Saul, Ai dy lef di *yw* hon, fy mab Dafydd? A Saul a ddyrchafodd ei lef, ac a wylodd.

17 Efe a ddywedodd hefyd wrth Dafydd, Cyfiawnach *wyt* ti nâ myfi: canys ti a delaist i mi dda, a minnau a delais i ti ddrwg.

18 A thi a ddangosaist heddyw wneuthur o honot â mi ddaioni: o herwydd †rhoddodd yr ARGLWYDD fi yn dy law di, ac ni'm lleddaist.

† Heb. *cauodd.*

19 Oblegid os caffai wr ei elyn, a ollyngai efe ef mewn ffordd dda? am hynny yr ARGLWYDD a dalo i ti ddaioni, am yr hyn a wnaethost i mi y dydd hwn.

20 Ac wele yn awr, [g] mi a wn gan deyrnasu y teyrnesi di, ac y sicrhêir brenhiniaeth Israel yn dy law di.

[g] pen. 23. 17.

21 Twng dithau wrthyf fi yn awr i'r ARGLWYDD, na thorri ymaith fy had i ar fy ol, ac na ddifethi fy enw i o dŷ fy nhad.

22 A Dafydd a dyngodd wrth Saul. A Saul a aeth i'w dŷ: Dafydd hefyd a'i wŷr a aethant i fynu i'r [h] amddiffynfa.

[h] pen. 23. 29.

PENNOD XXV.

1 *Marwolaeth Samuel.* 2 *Dafydd yn Paran yn danfon at Nabal:* 10 *a chwedi ei gyffrôi trwy daeogrwydd Nabal, ar fedr ei ddifetha ef.* 14 *Abigail yn cael gwybod hynny,* 18 *yn cymmeryd anrheg,* 23 *a thrwy ei doethineb* 32 *yn dyhuddo Dafydd.* 36 *Nabal wedi clywed hynny, yn marw.* 39 *Dafydd yn prïodi Abigail ac Ahinoam.* 44 *Rhoddi Michal i Phalti.*

Cyn CRIST Cylch 1060

A [a] BU farw Samuel; a holl Israel a ymgynnullasant, ac a alarasant am dano ef, ac a'i claddasant ef yn ei dŷ yn Ramah. A Dafydd a gyfododd, ac a aeth i waered i anialwch Paran.

[a] pen. 28. 3.

2 Ac *yr oedd* gwr ym Maon, a'i ‖gyfoeth yn [b] Carmel; a'r gwr *oedd* fawr iawn, ac iddo ef *yr oedd* tair mil o ddefaid, a mil o eifr: ac yr oedd efe yn cneifio ei ddefaid yn Carmel.

‖ Neu, *negeseuau.*
[b] Jos. 15. 55.

3 Ac enw y gwr *oedd* Nabal; ac enw ei wraig Abigail: a'r wraig *oedd* yn dda *ei* deall, ac yn deg *ei* gwedd: a'r gwr *oedd* galed, a drwg *ei* weithredoedd; a Chalebiad *oedd* efe.

4 ¶ A chlybu Dafydd yn yr anialwch, fod Nabal yn cneifio ei ddefaid.

5 A Dafydd a anfonodd ddeg o langciau; a Dafydd a ddywedodd wrth y llangciau, Cerddwch i fynu i Carmel, ac ewch at Nabal, a chyferchwch well iddo yn fy enw i.

6 Dywedwch fel hyn hefyd wrtho ef sydd yn byw *mewn llwyddiant, Caffech* di heddwch, a'th dŷ heddwch, a'r hyn oll *sydd* eiddot ti heddwch.

7 Ac yn awr clywais fod rhai yn cneifio i ti: yn awr y bugeiliaid *sydd* gennyt a fuant gyd â ni, ni wnaethom sarhâd arnynt hwy, ac ni bu ddim yn eisieu iddynt, yr holl ddyddiau y buant hwy yn Carmel.

8 Gofyn i'th langciau, a hwy a fynegant i ti: gan hynny caed y llangciau hyn ffafr yn dy olwg di (canys ar ddiwrnod da y daethom ni) dyro, attolwg, yr hyn a ddelo i'th law, i'th weision, ac i'th fab Dafydd.

9 Ac wedi dyfod llangciau Dafydd, hwy a ddywedasant wrth Nabal yn ol yr holl eiriau hynny yn enw Dafydd, ac †a dawsant.

† Heb. *a fuant lonydd.*

10 ¶ A Nabal a attebodd weision Dafydd, ac a ddywedodd, Pwy *yw* Dafydd? a phwy *yw* mab Jesse? llawer sydd o weision heddyw yn torri ymaith bob un oddi wrth ei feistr.

11 [c] A gymmeraf fi fy mara a'm dwfr, a'm † cig a leddais i'm cneifwyr, a'*u* rhoddi i wŷr nis gwn o ba le *y maent?*

[c] Barn. 8. 6.
† Heb. *lladdfa.*

Cyn CRIST Cylch 1060.

12 Felly llangciau Dafydd a droisant i'w ffordd, ac a ddychwelasant, ac a ddaethant, ac a fynegasant iddo ef yr holl eiriau hynny.

13 A Dafydd a ddywedodd wrth ei wŷr, Gwregyswch bob un ei gleddyf. Ac ymwregysodd pob un ei gleddyf; ymwregysodd Dafydd hefyd ei gleddyf: ac ynghylch pedwar cant o wŷr a aeth i fynu ar ol Dafydd, a dau gant a drigasant gyd â'r dodrefn.

14 ¶ Ac un o'r llangciau a fynegodd i Abigail gwraig Nabal, gan ddywedyd, Wele, Dafydd a anfonodd genhadau o'r anialwch i gyfarch gwell i'n meistr ni; ond efe †a'u difenwodd hwynt.

† Heb. *a ruthrodd arnynt.*

15 A'r gwŷr *fu* dda iawn wrthym ni; ac ni wnaed sarhâd arnom ni, ac ni bu i ni ddim yn eisieu yr holl ddyddiau y rhodiasom gyd â hwynt, pan oeddym yn y maes.

16 Mur oeddynt hwy i ni nos a dydd, yr holl ddyddiau y buom gyd â hwynt yn cadw y defaid.

17 Yn awr gan hynny gwybydd, ac ystyria beth a wnelech: canys parottôwyd drwg yn erbyn ein meistr ni, ac yn erbyn ei holl dŷ ef: canys efe *sydd* fab i Belial, fel na ellir ymddiddan âg ef.

18 ¶ Yna Abigail a frysiodd, ac a gymmerth ddau cant o fara, a dwy gostrelaid o win, a phump o ddefaid wedi eu gwneuthur yn barod, a phùm hobaid o gras-*yd*, a chan *swp* o resin, a dau can *teisen* o ffigys, ac a'*u* gosododd ar asynod.

19 A hi a ddywedodd wrth ei gweision, Cerddwch o'm blaen i; wele, fi yn dyfod ar eich ol: ond wrth Nabal ei gwr nid ynganodd hi.

20 Ac a hi yn marchogaeth ar asyn, ac yn dyfod i waered ar hyd ystlys y mynydd; yna, wele, Dafydd a'i wŷr yn dyfod i waered i'w herbyn; a hi a gyfarfu â hwynt.

21 (A dywedasai Dafydd, Dïau gadw o honof fi yn ofer yr hyn oll *oedd* gan hwn yn yr anialwch, fel na bu dim yn eisieu o'r hyn oll *oedd* ganddo ef: canys efe a dalodd i mi ddrwg dros dda.

22 [d]Felly y gwnelo Duw i elynion Dafydd, ac ychwaneg, os [e]gadawaf o'r hyn oll *sydd ganddo* ef, erbyn goleuni y bore, [f]*un* a biso ar bared)

23 A phan welodd Abigail Dafydd, hi a frysiodd ac [g]a ddisgynodd oddi ar yr asyn, ac a syrthiodd ger bron Dafydd ar ei hwyneb, ac a ymgrymmodd hyd lawr,

24 Ac a syrthiodd wrth ei draed ef, ac a ddywedodd, Arnaf fi, fy arglwydd, arnaf fi *bydded* yr anwiredd; a llefared dy wasanaethferch, attolwg, †wrthyt, a gwrando eiriau dy law-forwyn.

Cyn CRIST Cylch 1060.

† Heb. *yn dy glustiau.*

25 Attolwg, na osoded fy arglwydd ei galon yn erbyn y gwr Belial hwn, *sef* Nabal: canys fel *y mae* ei enw ef, felly *y mae* yntau; Nabal *yw* ei enw ef, ac ynfydrwydd *sydd* gyd âg ef: a minnau dy wasanaethferch, ni welais weision fy arglwydd, y rhai a anfonaist.

26 Ac yn awr, fy arglwydd, *fel* y mae yr Arglwydd yn fyw, ac *mai* byw dy enaid di, gan i'r Arglwydd dy luddias di rhag dyfod i *dywallt* gwaed, ac †i ymddïal â'th law dy hun; yn awr bydded dy elynion di, a'r sawl a geisiant niwed i'm harglwydd, megis Nabal.

† Heb. *i'th achub dy hun.*

27 Ac yn awr yr anrheg yma, yr hon a ddug dy wasanaethferch i'm harglwydd, rhodder hi i'r llangciau sydd yn †canlyn fy arglwydd.

† Heb. *rhodio wrth draed.*

28 A maddeu, attolwg, gamwedd dy wasanaethferch: canys yr Arglwydd gan wneuthur a wna i'm harglwydd dŷ sicr; o herwydd fy arglwydd sydd yn ymladd rhyfeloedd yr Arglwydd, a drygioni ni chafwyd ynot ti yn dy *holl* ddyddiau.

29 Er cyfodi o ddyn i'th erlid di, ac i geisio dy enaid; etto enaid fy arglwydd a fydd wedi ei rwymo yn rhwymyn y bywyd gyd â'th Arglwydd dy Dduw; ac enaid dy elynion [h]a chwyrn-deifl efe, *fel* o ganol ceudab y ffon-dafl.

[h] Jer. 10. 18.

30 A phan wnelo yr Arglwydd i'm harglwydd yn ol yr hyn oll a lefarodd efe o ddaioni am danat, a phan y'th osodo di yn flaenor ar Israel;

31 Yna ni bydd hyn yn †ochenaid i ti, nac yn dramgwydd calon i'm harglwydd, ddarfod i ti dywallt gwaed heb achos, neu ddïal o'm harglwydd ef ei hun: ond pan wnelo Duw ddaioni i'm harglwydd, yna cofia di dy law-forwyn.

† Heb. *syfrdandod.*

32 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Abigail, Bendigedig *fyddo* Arglwydd Dduw Israel, yr hwn a'th anfonodd di y dydd hwn i'm cyfarfod i:

33 Bendigedig hefyd *fo* dy gynghor, a bendigedig *fyddych* dithau yr hon a'm lluddiaist y dydd hwn rhag dyfod i *dywallt* gwaed, ac i ymddïal â'm llaw fy hun.

34 Canys yn wir, *fel* y mae Arglwydd Dduw Israel yn fyw, yr hwn a'm hattal-

[d] Ruth 1. 17. pen. 3. 17.
[e] ad. 34.
[f] 1 Bren. 14. 10. a 21. 21. 2 Bren. 9. 8.
[g] Jos. 15. 18. Barn. 1. 14.

Cyn CRIST Cylch 1060.

iodd i rhag dy ddrygu di, oni buasai i ti frysio a dyfod i'm cyfarfod, dïau [l]na adawsid i Nabal, erbyn goleuni y bore, *un* a bisai ar bared.

[l] ad. 22.

35 Yna y cymmerodd Dafydd o'i llaw hi yr hyn a ddygasai hi iddo ef; ac a ddywedodd wrthi hi, Dos i fynu mewn heddwch i'th dŷ: gwel, mi a wrandewais ar dy lais, ac a dderbyniais dy wyneb.

36 ¶ Ac Abigail a ddaeth at Nabal; ac wele, [k]*yr oedd* gwledd ganddo ef yn ei dŷ, fel gwledd brenhin: a chalon Nabal *oedd* lawen ynddo ef; canys meddw iawn oedd efe: am hynny nid ynganodd hi wrtho ef air, na bychan na mawr, nes goleuo y bore.

[k] 2 Sam. 13. 23.

37 A'r bore pan aeth ei feddwdod allan o Nabal, mynegodd ei wraig iddo ef y geiriau hynny; a'i galon ef a fu farw o'i fewn, ac efe a aeth *fel* carreg.

38 Ac ynghylch *pen* y deng niwrnod y tarawodd yr ARGLWYDD Nabal, fel y bu efe farw.

39 ¶ A phan glybu Dafydd farw Nabal, efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD yr hwn a ddadleuodd achos fy sarhâd i oddi ar law Nabal, ac a attaliodd ei was rhag drwg: canys yr ARGLWYDD a drodd ddrygioni Nabal ar ei ben ei hun. Dafydd hefyd a anfonodd i ymddiddan âg Abigail, am ei chymmeryd hi yn wraig iddo.

40 A phan ddaeth gweision Dafydd at Abigail i Carmel, hwy a lefarasant wrthi, gan ddywedyd, Dafydd a'n hanfonodd ni attat ti, i'th gymmeryd di yn wraig iddo.

41 A hi a gyfododd, ac a ymgrymmodd ar *ei* hwyneb hyd lawr; ac a ddywedodd, Wele, dy forwyn yn wasanaethferch i olchi traed gweision fy arglwydd.

42 Abigail hefyd a frysiodd, ac a gyfododd, ac a farchogodd ar asyn, a phump o'i llangcesau †yn ei chanlyn: a hi a aeth ar ol cenhadau Dafydd, ac a aeth yn wraig iddo ef.

† Heb. *wrth ei thraed.*

43 A Dafydd a gymmerth Ahinoam o [l]Jezreel, a hwy a fuant ill dwyoedd yn wragedd iddo ef.

[l] Jos. 15. 56.

44 ¶ A Saul a roddasai [m]Michal ei ferch, gwraig Dafydd, i ‖Phalti mab Lais, o Alim.

[m] 2 Sam. 3. 14. ‖ *Phaltiel,* 2 Sam 3. 15.

PENNOD XXVI.

1 *Saul, wedi i'r Ziphiaid ddatguddio Dafydd, yn dyfod i Hachilah yn ei erbyn ef.* 5 *Dafydd yn dyfod i'r wersyllfa, ac yn rhwystro i Abisai ladd Saul;* etto *yn cymmeryd ei waywffon ef a'i ddwfrlestr.* 13 *Dafydd yn ceryddu Abner;* 18 *ac yn cynghori Saul.* 21 *Saul yn cydnabod ei fai.*

Cyn CRIST Cylch 1060.

A'R [a]Ziphiaid a ddaethant at Saul i Gibeah, gan ddywedyd, Onid *ydyw* Dafydd yn llechu ym mryn Hachilah, ar gyfer ‖y diffaethwch?

[a] pen. 23. 19. Ps. 54. tit.

‖ *Jesimon.*

2 Yna y cyfododd Saul, ac a aeth i waered i anialwch Ziph, a thair mil o etholedigion gwŷr Israel gyd âg ef, i geisio Dafydd yn anialwch Ziph.

3 A Saul a wersyllodd ym mryn Hachilah, yr hwn *sydd* ar gyfer y diffaethwch, wrth y ffordd: a Dafydd oedd yn aros yn yr anialwch; ac efe a welodd fod Saul yn dyfod ar ei ol ef i'r anialwch.

4 Am hynny Dafydd a anfonodd ysbïwyr, ac a wybu ddyfod o Saul yn sicr.

5 ¶ A Dafydd a gyfododd, ac a ddaeth i'r lle y gwersyllasai Saul ynddo: a chanfu Dafydd y lle yr oedd Saul yn gorwedd ynddo, ac [b]Abner mab Ner, tywysog ei lu. A Saul oedd yn gorwedd ‖yn y wersyllfa, a'r bobl yn gwersyllu o'i amgylch ef.

[b] pen. 14. 50. a 17. 55.

‖ Neu, *y'nghanol ei glun.*

6 Yna y llefarodd Dafydd, ac y dywedodd wrth Ahimelech yr Hethiad, ac wrth Abisai [c]mab Serfiah, brawd Joab, gan ddywedyd, Pwy a â i waered gyd â mi at Saul i'r gwersyll? A dywedodd Abisai, Myfi a âf i waered gyd â thi.

[c] 1 Chron. 2. 16.

7 Felly y daeth Dafydd ac Abisai at y bobl liw nos. Ac wele, Saul yn gorwedd *ac* yn cysgu yn y wersyllfa, a'i waywffon wedi ei gwthio i'r ddaear *wrth* ei obennydd ef: ac Abner a'r bobl oedd yn gorwedd o'i amgylch ef.

8 Yna y dywedodd Abisai wrth Dafydd, DUW a †roddes heddyw dy elyn yn dy law di: yn awr gan hynny gâd i mi ei daro ef, attolwg, â gwaywffon, hyd y ddaear un waith, ac nis ail-*darawaf* ef.

† Heb. *gauodd.*

9 A Dafydd a ddywedodd wrth Abisai, Na ddifetha ef: canys pwy a estynai ei law yn erbyn enneiniog yr ARGLWYDD, ac a fyddai ddïeuog?

10 Dywedodd Dafydd hefyd, *Fel* y mae yr ARGLWYDD yn fyw, naill ai yr ARGLWYDD a'i tery ef; ai ei ddydd ef a ddaw i farw; ai efe a ddisgyn i'r rhyfel, ac a ddifethir.

11 [d]Yr ARGLWYDD a'm cadwo i rhag estyn fy llaw yn erbyn enneiniog yr ARGLWYDD: ond yn awr, cymmer, attolwg, y waywffon *sydd* wrth ei obennydd ef, a'r llestr dwfr, ac awn ymaith.

[d] pen. 24. 6.

Cyn CRIST Cylch 1060.

12 A Dafydd a gymmerth y waywffon, a'r dwfr oddi wrth obennydd Saul; a hwy a aethant ymaith; ac nid oedd *neb* yn gweled, nac yn gwybod, nac yn nèffro: canys *yr oeddynt* oll yn cysgu; o herwydd trwmgwsg oddi wrth yr ARGLWYDD a syrthiasai arnynt hwy.

13 ¶ Yna Dafydd a aeth i'r tu hwnt, ac a safodd ar ben y mynydd o hirbell (*ac* encyd fawr rhyngddynt)

14 A Dafydd a lefodd ar y bobl, ac ar Abner mab Ner, gan ddywedyd, Onid attebi di, Abner? Yna Abner a attebodd, ac a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti *sydd* yn llefain ar y brenhin?

15 A Dafydd a ddywedodd wrth Abner, Onid gwr *ydwyt* ti? a phwy *sydd* fel ti yn Israel? a phaham na chedwaist dy arglwydd frenhin? canys daeth un o'r bobl i ddifetha y brenhin dy arglwydd di.

16 Nid da y peth hyn a wnaethost ti. *Fel* y mae yr ARGLWYDD yn fyw, meibion *euog* o farwolaeth *ydych* chwi, am na chadwasoch eich meistr, enneiniog yr ARGLWYDD. Ac yn awr edrychwch pa le *y mae* gwaywffon y brenhin, a'r llestr dwfr *oedd wrth* ei obennydd ef.

17 A Saul a adnabu lais Dafydd, ac a ddywedodd, Ai dy lais di *yw* hwn, fy mab Dafydd? A dywedodd Dafydd, Fy llais i *ydyw*, fy arglwydd frenhin.

18 Dywedodd hefyd, Paham y mae fy arglwydd fel hyn yn erlid ar ol ei was? canys beth a wneuthum? neu pa ddrygioni *sydd* yn fy llaw?

19 Yn awr gan hynny, âttolwg, gwrandawed fy arglwydd frenhin eiriau ei wasanaethwr. Os yr ARGLWYDD a'th annogodd di i'm herbyn, arogled offrwm: ond os meibion dynion, melldigedig *fyddant* hwy ger bron yr ARGLWYDD; o herwydd hwy a'm gyrrasant i allan heddyw, fel nad ydwyf yn cael glynu yn etifeddiaeth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Dos, gwasanaetha dduwiau dïeithr.

20 Yn awr, gan hynny, na syrthied fy ngwaed i i'r ddaear o flaen wyneb yr ARGLWYDD: canys brenhin Israel a ddaeth allan i geisio [e] chwannen, megis un yn hela petris yn y mynyddoedd.

21 ¶ Yna Saul a ddywedodd, Pechais: dychwel, Dafydd fy mab: canys ni'th ddrygaf mwy; o herwydd gwerthfawr fu fy einioes i yn dy olwg di y dydd hwn: wele, ynfyd y gwneuthum, a mi a gyfeiliornais yn ddirfawr.

22 A Dafydd a attebodd, ac a ddywedodd, Wele waywffon y brenhin; deled un o'r llangciau drosodd, a chyrched hi.

23 Yr ARGLWYDD a dalo i bob un ei gyfiawnder, a'i ffyddlondeb: canys yr ARGLWYDD a'th roddodd di heddyw yn *fy* llaw *i*; ond nid estynwn i fy llaw yn erbyn enneiniog yr ARGLWYDD.

24 Ac wele, megis y bu werthfawr dy einioes di heddyw yn fy ngolwg i, felly gwerthfawr fyddo fy einioes innau yng ngolwg yr ARGLWYDD, a gwareded fi o bob cyfyngdra.

25 Yna y dywedodd Saul wrth Dafydd, Bendigedig *fych* di, fy mab Dafydd: hefyd ti a wnai fawredd, ac a orchfygi rhag llaw. A Dafydd a aeth i ffordd; a Saul a ddychwelodd i'w fangre ei hun.

PENNOD XXVII.

1 *Saul yn clywed bod Dafydd yn Gath, ac heb ei geisio ef mwyach.* 5 *Dafydd yn cael Siclag gan Achis;* 8 *a chan yspeilio gwledydd eraill, yn peri i Achis goelio mai yn erbyn Judah yr ymladdasai efe.*

Cylch 1058.

A DAFYDD a ddywedodd yn ei galon, Yn awr difethir fi ryw ddydd trwy law Saul: nid *oes* dim well i mi nâ dïangc i dir y Philistiaid; fel yr anobeithio Saul *ddyfod o hyd* i mi, ac na'm ceisio mwy yn holl derfynau Israel. Felly y dïangaf o'i law ef.

2 A Dafydd a gyfododd, ac a dramwyodd, efe a'r chwe channwr *oedd* gyd âg ef, at Achis mab Maoch, brenhin Gath.

3 A Dafydd a arhosodd gyd âg Achis yn Gath, efe a'i wŷr, pob un gyd â'i deulu; Dafydd a'i ddwy wragedd, Ahinoam y Jezreelees, ac Abigail gwraig Nabal y Carmelees.

4 A mynegwyd i Saul, ffoi o Dafydd i Gath: ac ni chwanegodd efe ei geisio ef mwy.

5 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Achis, O chefais yn awr ffafr yn dy olwg di, rhodder i mi le yn un o'r maes-drefi, fel y trigwyf yno: canys paham yr erys dy was di yn ninas y brenhin gyd â thi?

6 Yna Achis a roddodd iddo ef y dydd hwnnw Siclag: am hynny y mae [a] Siclag yn eiddo brenhinoedd Judah hyd y dydd hwn.

7 A rhifedi y dyddiau yr arhosodd Dafydd y'ngwlad y Philistiaid, *oedd* † flwyddyn a phedwar mis.

[e] pen. 24. 14.

[a] Edrych Jos. 15. 31 a 19. 5.

† Heb. blwyddyn o *ddyddiau*: Edrych pen. 29. 3, hyd 1056.

8 ¶ A Dafydd a'i wŷr a aethant i fynu, ac a ruthrasant ar y Gesuriaid, a'r ‖ Gezriaid, a'r Amaleciaid: canys hwynthwy gynt oedd yn preswylio yn y wlad, ffordd yr elych i Sur, ïe, hyd wlad yr Aipht.

9 A Dafydd a darawodd y wlad; ac ni adawodd yn fyw wr na gwraig: ac a ddug y defaid, a'r gwartheg, a'r asynod, a'r camelod, a'r gwisgoedd, ac a ddychwelodd ac a ddaeth at Achis.

10 Ac Achis a ddywedodd, ‖ I ba le y rhuthrasoch chwi heddyw? A dywedodd Dafydd, Yn erbyn tu dehau Judah, ac yn erbyn tu dehau [b] y Jerahmeeliaid, ac yn erbyn tu dehau [c] y Ceneaid.

11 Ac ni adawsai Dafydd yn fyw wr na gwraig, i ddwyn *chwedlau* i Gath; gan ddywedyd, Rhag mynegi o honynt i'n herbyn, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnaeth Dafydd, ac felly *y bydd* ei arfer ef yr holl ddyddiau yr arhoso efe y'ngwlad y Philistiaid.

12 Ac Achis a gredodd Dafydd, gan ddywedyd, Efe a'i gwnaeth ei hun † yn ffiaidd gan ei bobl ei hun Israel; am hynny y bydd efe yn was i mi yn dragywydd.

PENNOD XXVIII.

1 *Achis yn hyderu ar Dafydd.* 3 *Saul wedi difetha y dewiniaid,* 4 *yn ei ofn, wedi i Dduw ei wrthod,* 7 *yn myned at ddewines;* 9 *a honno yn codi i fynu Samuel.* 15 *Saul, wrth glywed ei ddinystr, yn llewygu;* 21 *a'r wraig a'i weision yn ei nerthu ef â bwyd.*

A'R Philistiaid yn y dyddiau hynny a gynnullasant eu byddinoedd yn llu, i ymladd yn erbyn Israel. A dywedodd Achis wrth Dafydd, Gwybydd di yn hysbys, yr âi di gyd â mi allan i'r gwersylloedd, ti a'th wŷr.

2 A dywedodd Dafydd wrth Achis, Yn ddïau ti a gai wybod beth a all dy was ei wneuthur. A dywedodd Achis wrth Dafydd, Yn wir minnau a'th osodaf di yn geidwad ar fy mhen i byth.

3 ¶ A [a] Samuel a fuasai farw; a holl Israel a alarasent am dano ef, ac a'i claddasent yn Ramah, sef yn ei ddinas ei hun. A Saul a yrrasai ymaith [b] y swynyddion a'r dewiniaid o'r wlad.

4 ¶ A'r Philistiaid a ymgynnullasant ac a ddaethant ac a wersyllasant yn Sunem: a Saul a gasglodd holl Israel ynghyd; a hwy a wersyllasant yn Gilboa.

5 A phan welodd Saul wersyll y Philistiaid, efe a ofnodd, a'i galon a ddychrynodd yn ddirfawr.

6 A phan ymgynghorodd Saul â'r ARGLWYDD, [c] nid attebodd yr ARGLWYDD iddo, na thrwy freuddwydion, na [d] thrwy Urim, na thrwy brophwydi.

7 ¶ Yna y dywedodd Saul wrth ei weision, Ceisiwch i mi wraig o berchen yspryd dewiniaeth, fel yr elwyf atti, ac yr ymofynwyf â hi. A'i weision a ddywedasant wrtho, Wele, *y mae* gwraig o berchen yspryd dewiniaeth yn Endor.

8 A [e] Saul a newidiodd ei ddull, ac a wisgodd ddillad eraill; ac efe a aeth, a dau wr gyd âg ef, a hwy a ddaethant at y wraig liw nos. Ac efe a ddywedodd, Dewinia, attolwg, i mi trwy yspryd dewiniaeth, a dŵg i fynu attaf fi yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

9 A'r wraig a ddywedodd wrtho ef, Wele, ti a wyddost yr hyn a wnaeth Saul, yr hwn a ddifethodd y swynyddion a'r dewiniaid o'r wlad: paham gan hynny yr ydwyt ti yn gosod magl yn erbyn fy einioes i, i beri i mi farw?

10 A Saul a dyngodd wrthi hi i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, ni ddigwydd i ti niwed am y peth hyn.

11 Yna y dywedodd y wraig, Pwy a ddygaf fi i fynù attat ti? Ac efe a ddywedodd, Dwg i mi Samuel i fynu.

12 A'r wraig a ganfu Samuel, ac a lefodd â llef uchel: a'r wraig a lefarodd wrth Saul, gan ddywedyd, Paham y twyllaist fi? canys ti *yw* Saul.

13 A'r brenhin a ddywedodd wrthi hi, Nac ofna: canys beth a welaist ti? A'r wraig a ddywedodd wrth Saul, Duwiau a welais yn dyrchafu o'r ddaear.

14 Yntau a ddywedodd wrthi, Pa ddull *sydd* arno ef? A hi a ddywedodd, Gwr hen sydd yn dyfod i fynu, a hwnnw yn gwisgo mantell. A gwybu Saul mai Samuel *oedd* efe; ac efe a ostyngodd *ei* wyneb i lawr, ac a ymgrymmodd.

15 ¶ A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Paham yr aflonyddaist arnaf, gan beri i mi ddyfod i fynu? A dywedodd Saul, Y mae yn gyfyng iawn arnaf fi: canys y mae y Philistiaid yn rhyfela yn fy erbyn i, a DUW a giliodd oddi wrthyf fi, ac nid yw yn fy atteb mwyach, na thrwy law prophwydi, na thrwy freuddwydion: am hynny y gelwais arnat ti, i hysbysu i mi beth a wnawn.

16 Yna y dywedodd Samuel, Paham gan hynny yr ydwyt ti yn ymofyn â mi, gan i'r ARGLWYDD gilio oddi wrthyt, a bod yn elyn i ti?

Cyn CRIST Cylch 1058.

‖ Neu, *Gerziaid.*

‖ Neu, *A wnaethoch chwi yrfa, &c.*

[b] Edrych 1 Chron. 2. 9, 25.

[c] Barn. 1. 16.

† Heb. *i ddrewi.*

Cylch 1056.

[a] pen. 25. 1.

[b] Lef. 19. 31. a 20. 27. Deut. 18. 10, 11.

Cyn CRIST Cylch 1056.

[c] pen. 14. 37. Galar. 2. 9.

[d] Exod. 28. 30.

[e] 1 Chron. 10. 13.

Cyn CRIST Cylch 1056.

17 Yr ARGLWYDD yn ddïau a wnaeth ‖ iddo, [g] megis y llefarodd trwy fy llaw i: canys yr ARGLWYDD a rwygodd y frenhiniaeth o'th law di, ac a'i rhoddes hi i'th gymmydog, i Dafydd.

18 [h] O herwydd na wrandewaist ti ar lais yr ARGLWYDD, ac na chyflawnaist lidiowgrwydd ei ddigter ef yn erbyn Amalec; am hynny y gwnaeth yr ARGLWYDD y peth hyn i ti y dydd hwn.

19 Yr ARGLWYDD hefyd a ddyry Israel gyd â thi yn llaw y Philistiaid; ac y fory *y byddi* di a'th feibion gyd â mi: a'r ARGLWYDD a ddyry wersylloedd Israel yn llaw y Philistiaid.

20 Yna Saul a frysiodd ac a syrthiodd o'i hŷd gyhyd ar y ddaear, ac a ofnodd yn ddirfawr, o herwydd geiriau Samuel: a nerth nid oedd ynddo; canys ni fwyttasai fwyd yr holl ddiwrnod na'r holl noson *honno.*

21 ¶ A'r wraig a ddaeth at Saul, ac a ganfu ei fod ef yn ddychrynedig iawn; a hi a ddywedodd wrtho ef, Wele, gwrandawodd dy law-forwyn ar dy lais di, a [i] gosodais fy einioes †mewn enbydrwydd, ac ufuddhêais dy eiriau a leferaist wrthyf:

22 Yn awr gan hynny gwrando dithau, attolwg, ar lais dy wasanaethferch, a gâd i mi osod ger dy fron di dammaid o fara; a bwytta, fel y byddo nerth ynot, pan elech i'th ffordd.

23 Ond efe a wrthododd, ac a ddywedodd, Ni fwyttâf. Etto ei weision a'r wraig hefyd a'i cymmellasant ef; ac efe a wrandawodd ar eu llais hwynt. Ac efe a gyfododd oddi ar y ddaear, ac a eisteddodd ar y gwely.

24 Ac *yr oedd* gan y wraig lo bras yn tŷ; a hi a frysiodd ac a'i lladdodd ef, ac a gymmerth beilliaid, ac a'*i* tylinodd, ac a'i pobodd yn gri:

25 A hi a'*i* dug ger bron Saul, a cher bron ei weision: a hwy a fwyttasant. Yna hwy a gyfodasant, ac a aethant ymaith y noson honno.

PENNOD XXIX.

1 *Dafydd, wrth fyned gyd â'r Philistiaid,* 3 *yn cael ei wrthod gan y tywysogion.* 6 *Achis yn ei ollwng ef ymaith, ac yn canmol ei ffyddlondeb ef.*

YNA y Philistiaid a gynnullasant eu holl fyddinoedd i Aphec: a'r Israeliaid oedd yn gwersyllu wrth ffynnon *sydd* yn Jezreel.

2 A thywysogion y Philistiaid oedd yn tramwy yn gannoedd, ac yn filoedd: ond Dafydd a'i wŷr oedd yn cerdded yn olaf gyd âg Achis.

3 Yna tywysogion y Philistiaid a ddywedasant, Beth *a wna* yr Hebreaid hyn *yma?* Ac Achis a ddywedodd wrth dywysogion y Philistiaid, Onid dyma Dafydd, gwas Saul brenhin Israel, yr hwn a fu gyd â mi [a] y dyddiau hyn, neu y blynyddoedd hyn, ac ni chefais ddim bai ynddo ef, er y dydd y syrthiodd efe *attaf* hyd y dydd hwn?

4 A thywysogion y Philistiaid a lidiasant wrtho; a thywysogion y Philistiaid a ddywedasant wrtho, [b] Gwna i'r gwr hwn ddychwelyd i'w le a osodaist iddo, ac na ddeled i waered gyd â ni i'r rhyfel; rhag [c] ei fod yn wrthwynebwr i ni yn y rhyfel: canys â pha beth y rhyngai hwn fodd i'w feistr? onid â phennau y gwŷr hyn?

5 Onid hwn *yw* Dafydd, am yr hwn y canasant wrth eu gilydd yn y dawnsiau, gan ddywedyd, [d] Saul a laddodd ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn?

6 ¶ Yna Achis a alwodd Dafydd, ac a ddywedodd wrtho, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, dïau dy *fod* di yn uniawn, ac yn dda yn fy ngolwg i, pan elit allan, a phan ddelit i mewn gyd â mi yn y gwersyll: canys ni chefais ynot ddrygioni, o'r dydd y daethost attaf fi hyd y dydd hwn: eithr nid *wyt* ti †wrth fodd y tywysogion.

7 Dychwel yn awr, gan hynny, a dos mewn heddwch, ac na †anfoddlona dywysogion y Philistiaid.

8 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Achis, Ond beth a wneuthum i? a pheth a gefaist ti yn dy was, o'r dydd y deuthum o'th flaen di hyd y dydd hwn, fel na ddelwn i ymladd yn erbyn gelynion fy arglwydd frenhin?

9 Ac Achis a attebodd ac a ddywedodd wrth Dafydd, Gwn mai da *wyt* ti yn fy ngolwg i, megis angel DUW: ond tywysogion y Philistiaid a ddywedasant, Ni ddaw efe i fynu gyd â ni i'r rhyfel.

10 Am hynny yn awr cyfod yn fore, a gweision dy feistr y rhai a ddaethant gyd â thi: a phan gyfodoch yn fore, a phan oleuo i chwi, ewch ymaith.

11 Felly Dafydd a gyfododd, efe a'i wŷr, i fyned ymaith y bore, i ddychwelyd i dir y Philistiaid. A'r Philistiaid a aethant i fynu i Jezreel.

Cyn CRIST Cylch 1056.

‖ Neu, *trosto ei hun.*
[g] pen. 15. 28.
[h] pen. 15. 9.
[i] Job 13. 14.
† Heb. *yn fy llaw.*
[a] Edrych pen. 27. 7.
[b] 1 Chron. 12. 19.
[c] Fel pen. 14. 21.
[d] pen. 18. 7. a 21. 11.
† Heb. *dda y'ngolwg.*
† Heb. *wna ddrwg yng ngolwg tywysogion.*

PENNOD XXX.

1 Yr Amaleciaid yn yspeilio Siclag. 7 Dafydd yn ymofyn â Duw, ac yn cael cysur i'w herlid hwy; 11 a thrwy waith Aiphtiad, yn cael ei ddwyn at y gelynion, ac yn ynnill adref yr holl yspail. 22 Cyfraith Dafydd am rannu yr yspail yn uniawn rhwng yr ymladdwyr a'r rhai a gadwent yr yspail. 26 Efe yn anfon anrhegion i'w gyfeillion.

Cyn CRIST Cylch 1056.

APHAN ddaeth Dafydd a'i wŷr i Siclag y trydydd dydd, yr Amaleciaid a ruthrasent ar du y dehau, ac ar Siclag, ac a darawsent Siclag, ac a'i llosgasent hi â thân.

2 Caeth-gludasent hefyd y gwragedd *oedd* ynddi: o fychan hyd fawr ni laddasent hwy neb, eithr dygasent *hwy* ymaith, ac aethant i'w ffordd.

3 ¶ Felly y daeth Dafydd a'i wŷr i'r ddinas; ac wele *hi* wedi *ei* llosgi â thân: eu gwragedd hwynt *hefyd*, a'u meibion, a'u merched, a gaeth-gludasid.

4 Yna dyrchafodd Dafydd a'r bobl *oedd* gyd âg ef eu llef, ac a wylasant, hyd nad *oedd* nerth ynddynt i wylo.

5 Dwy wragedd Dafydd hefyd a gaeth-gludasid, Ahinoam y Jezreelees, ac Abigail gwraig Nabal y Carmeliad.

6 A bu gyfyng iawn ar Dafydd; canys y bobl a feddyliasant ei labyddio ef; o herwydd chwerwasai enaid yr holl bobl, bob un am ei feibion, ac am ei ferched: ond Dafydd a ymgysurodd yn yr ARGLWYDD ei DDUW.

[a] pen. 23. 9.

7 A [a] Dafydd a ddywedodd wrth Abïathar yr offeiriad, mab Ahimelech, Dwg i mi, attolwg, yr ephod. Ac Abïathar a ddug yr ephod at Dafydd.

8 A Dafydd a ymofynodd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A erlidiaf fi ar ol y dorf hon? a oddiweddaf fi hi? Ac efe a ddywedodd wrtho, Erlid: canys gan oddiweddyd y goddiweddi, a chan waredu y gwaredi.

9 Felly Dafydd a aeth, efe a'r chwe channwr *oedd* gyd âg ef, a hwy a ddaethant hyd afon Besor, lle yr arhosodd y rhai a adawyd yn ol.

10 A Dafydd a erlidiodd, efe a phedwar cant o wŷr (canys dau cannwr a arhosasant yn ol, y rhai a flinasent fel na allent fyned dros afon Besor)

11 ¶ A hwy a gawsant Aipht-ddyn yn y maes, ac a'i dygasant ef at Dafydd; ac a roddasant iddo fara, ac efe a fwyttâodd; a hwy a'i dïodasant ef â dwfr.

12 A hwy a roddasant iddo ddarn o ffigys, a dau swp *o resin*. Ac [b] efe a fwyttâodd, a'i yspryd a ddychwelodd atto: canys ni fwyttasai fara, ac nid yfasai ddwfr, dridiau a thair nos.

Cyn CRIST Cylch 1056.

[b] Felly Barn. 15. 19. pen. 14. 27.

13 A Dafydd a ddywedodd wrtho, *Gwas* i bwy *wyt* ti? ac o ba le *y daethost* ti? Ac efe a ddywedodd, Llangc o'r Aipht *ydwyf* fi, gwas i wr o Amalec; a'm meistr a'm gadawodd, oblegid i mi glefychu er ys tridiau bellach.

14 Nyni a ruthrasom *ar* du dehau [c] y Cerethiaid, a'*r hyn sydd* eiddo Judah, a thu dehau [d] Caleb; Siclag hefyd a losgasom ni â thân.

[c] Ezec. 25. 16. Seph. 2. 5.

[d] Jos. 14. 13. a 15. 13.

15 A Dafydd a ddywedodd wrtho, A fedri di fyned â mi i waered at y dorf hon? Yntau a ddywedodd, Twng wrthyf fi i DDUW, na leddi fi, ac na roddi fi yn llaw fy meistr, a mi a âf â thi i waered at y dorf hon.

16 ¶ Ac efe a'i dug ef i waered: ac wele, *hwynt* wedi ymwasgaru ar hyd wyneb yr holl dir, yn bwytta, ac yn yfed, ac yn dawnsio; o herwydd yr holl yspail fawr a ddygasent hwy o wlad y Philistiaid, ac o wlad Judah.

17 A Dafydd a'u tarawodd hwynt o'r cyfnos hyd brydnawn † drannoeth: ac ni ddïangodd un o honynt, oddïeithr pedwar cant o wŷr ieuaingc, y rhai a farchogasant ar gamelod, ac a ffoisant.

† Heb. *eu trannoeth.*

18 A Dafydd a achubodd yr hyn oll a ddygasai yr Amaleciaid: Dafydd *hefyd* a waredodd ei ddwy wragedd.

19 Ac nid oedd yn eisieu iddynt, na bychan na mawr, na mab na merch, na'r anrhaith, na dim ag a ddygasent hwy ganddynt: hyn oll a ddug Dafydd adref.

20 Dug Dafydd hefyd yr holl ddefaid, a'r gwartheg; *y rhai* a yrrasant o flaen yr anifeiliaid *eraill*, ac a ddywedasant, Dyma anrhaith Dafydd.

21 ¶ A Dafydd a ddaeth at y ddau cannwr a flinasent, fel nad allent ganlyn Dafydd, ac a barasid iddynt aros wrth afon Besor: a hwy a aethant i gyfarfod Dafydd, ac i gyfarfod â'r bobl *oedd* gyd âg ef. A phan nesâodd Dafydd at y bobl, efe a gyfarchodd well iddynt.

22 Yna yr attebodd pob gwr drygionus, ac *eiddo* y fall, o'r gwŷr a aethai gyd â Dafydd, ac a ddywedasant, O herwydd nad aethant hwy gyd â ni, ni roddwn ni iddynt hwy *ddim* o'r anrhaith

Cyn CRIST Cylch 1056.

a achubasom ni; eithr i bob un ei wraig, a'i feibion: dygant *hwynt* ymaith, ac ymadawant.

23 Yna y dywedodd Dafydd, Ni wnewch chwi felly, fy mrodyr, am yr hyn a roddodd yr ARGLWYDD i ni, yr hwn a'n cadwodd ni, ac a roddodd y dorf a ddaethai i'n herbyn, yn ein llaw ni.

24 Canys pwy a wrendy arnoch chwi yn y peth hyn? canys [e] un fath *fydd* rhan yr hwn a elo i waered i ryfel, a rhan yr hwn a arhoso gyd â'r dodrefn: hwy a gyd-rannant.

25 Ac o'r dydd hwnnw allan, efe a osododd hyn yn gyfraith ac yn farnedigaeth yn Israel, hyd y dydd hwn.

26 ¶ A phan ddaeth Dafydd i Siclag, efe a anfonodd o'r anrhaith i henuriaid Judah, *sef* i'w gyfeillion (gan ddywedyd, Wele i chwi † anrheg, o anrhaith gelynion yr ARGLWYDD)

27 *Sef* i'*r rhai oedd* yn Bethel, ac i'*r rhai oedd* yn [f] Ramoth tu a'r dehau, ac i'*r rhai oedd* yn [g] Jattir,

28 Ac i'*r rhai oedd* yn [h] Aroer, ac i'*r rhai oedd* yn Siphmoth, ac i'*r rhai oedd* yn [i] Estemoa,

29 Ac i'*r rhai oedd* yn Rachal, ac i'*r rhai oedd* yn ninasoedd [k] y Jerameeliaid, ac i'*r rhai oedd* yn ninasoedd y Ceneaid,

30 Ac i'*r rhai oedd* yn Hormah, ac i'*r rhai oedd* yn Chor-asan, ac i'*r rhai oedd* yn Athac,

31 Ac i'*r rhai oedd* yn Hebron, ac i'r holl leoedd y buasai Dafydd a'i wŷr yn cynniwair ynddynt.

PENNOD XXXI.

1 *Saul, wedi colli ei wŷr, a lladd ei feibion, yn ei ladd ei hun.* 7 *Y Philistiaid yn perchennogi y dinasoedd a adawsai yr Israeliaid;* 8 *ac yn gorfoleddu ar y cyrph meirw.* 11 *Gwŷr Jabes Gilead yn ynnill y cyrph liw nos, ac yn eu llosgi hwy yn Jabes, ac yn eu claddu yn alarus.*

A'R [a] Philistiaid oedd yn ymladd yn erbyn Israel: a gwŷr Israel a ffoisant rhag y Philistiaid, ac a syrthiasant yn archolledig ym mynydd Gilboa.

2 A'r Philistiaid a erlidiasant ar ol Saul a'i feibion; a'r Philistiaid a laddasant [b] Jonathan, ac Abinadab, a Malcisua, meibion Saul.

3 A [c] thrymhâodd y rhyfel yn erbyn Saul, a'r gwŷr bwâau a'i cawsant ef; ac efe a archollwyd yn dost gan y saethyddion.

4 [d] Yna y dywedodd Saul wrth yr hwn a oedd yn dwyn ei arfau ef, Tynn dy gleddyf, a thrywana fi âg ef; rhag i'r rhai dïenwaededig yma ddyfod a'm trywanu i, a'm ‖ gwaradwyddo. Ond ni fynnai ei yswain ef; canys efe a ddychrynasai yn ddirfawr: am hynny Saul a gymmerodd gleddyf, ac a syrthiodd arno.

5 A phan welodd ei yswain farw o Saul, yntau hefyd a syrthiodd ar ei gleddyf, ac a fu farw gyd âg ef.

6 Felly y bu farw Saul, a'i dri mab, a'i yswain, a'i holl wŷr, y dydd hwnnw ynghyd.

7 ¶ A phan welodd gwŷr Israel, y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r dyffryn, a'*r rhai oedd* o'r tu hwnt i'r Iorddonen, ffoi o wŷr Israel, a marw Saul a'i feibion, hwy a adawsant y dinasoedd, ac a ffoisant; a'r Philistiaid a ddaethant ac a drigasant ynddynt.

8 A'r bore, pan ddaeth y Philistiaid i ddïosg y lladdedigion, hwy a gawsant Saul a'i dri mab yn gorwedd ym mynydd Gilboa.

9 A hwy a dorrasant ei ben ef, ac a ddïosgasant ei arfau ef, ac a anfonasant i wlad y Philistiaid o bob parth, i fynegi yn nhŷ eu delwau hwynt, ac ym mysg y bobl.

10 A gosodasant ei arfau ef yn nhŷ Astaroth; a'i gorph ef [e] a hoeliasant hwy ar fur [f] Beth-san.

11 ¶ A phan glybu trigolion Jabes Gilead yr hyn a wnaethai y Philistiaid i Saul;

12 [g] Yr holl wŷr nerthol a gyfodasant, ac a gerddasant ar hyd y nos, ac a ddygasant ymaith gorph Saul, a chyrph ei feibion ef, oddi ar fur Beth-san, ac a ddaethant i Jabes, ac [h] a'*u* llosgasant hwynt yno.

13 A hwy a gymmerasant eu hesgyrn hwynt, ac [i] a'*u* claddasant dan bren yn Jabes, ac a ymprydiasant saith niwrnod.

Cyn CRIST Cylch 1056.

[a] 1 Chron. 10. 1.

[b] pen. 14. 49. 1 Chron. 8. 33.

[c] Edrych 2 Sam. 1. 6, &c.

[d] Felly Barn. 9. 54.

‖ Neu, *gwatwor.*

[e] Edrych Num. 31. 27. Jos. 22. 8.

† Heb. *fendith.*

[f] Jos. 19. 8.

[g] Jos. 15. 48.

[h] Jos. 13. 16.

[i] Jos. 15. 50.

[k] pen. 27. 10.

[e] 2 Sam. 21. 12.

[f] Jos. 17. 11. Barn. 1. 27.

[g] Edrych pen. 11. 1—11. 2 Sam. 2. 4—7.

[h] Jer. 34. 5. Amos 6. 10.

[i] 2 Sam. 2. 4, 5. a 21. 12, 13, 14.

YR AIL LLYFR I
S A M U E L;
YR HWN A ELWIR HEFYD,
AIL LYFR Y BRENHINOEDD.

PENNOD I.

1 *Yr Amaleciad, a ddygasai newyddion o'r gyflafan, ac a'i cyhuddasai ei hun o farwolaeth Saul, yn cael ei ladd.* 17 *Dafydd yn gwneuthur marwnad i Saul a Jonathan.*

Cyn CRIST 1056.

AC ar ol marwolaeth Saul, pan ddychwelasai Dafydd [a] o ladd yr Amaleciaid, wedi aros o Dafydd ddeuddydd yn Siclag;

[a] 1 Sam. 30. 17.

2 Yna, y trydydd dydd, wele [b] wr yn dyfod o'r gwersyll oddi wrth Saul, [c] a'i ddillad wedi eu rhwygo, a phridd ar ei ben: a phan ddaeth efe at Dafydd, efe a syrthiodd i lawr, ac a ymgrymmodd.

[b] pen. 4. 10.

[c] 1 Sam. 4. 12.

3 A Dafydd a ddywedodd wrtho ef, O ba le y daethost ti? Yntau a ddywedodd wrtho, O wersyll Israel y dïengais i.

4 A dywedodd Dafydd wrtho ef, Pa † fodd y bu? mynega, attolwg, i mi. Yntau a ddywedodd, Y bobl a ffôdd o'r rhyfel, a llawer hefyd o'r bobl a syrthiodd, ac a fuant feirw; a Saul a Jonathan ei fab a fuant feirw,

† Heb. *beth a fu?*

5 A Dafydd a ddywedodd wrth y llangc oedd yn mynegi iddo, Pa fodd y gwyddost ti farw Saul a Jonathan ei fab?

6 A'r llangc, yr hwn oedd yn mynegi iddo, a ddywedodd, Digwyddodd i mi ddyfod i fynydd Gilboa; ac wele, [d] Saul oedd yn pwyso ar ei waywffon: wele *hefyd*, y cerbydau a'r marchogion yn erlid ar ei ol ef.

[d] Edrych 1 Sam. 31. 3, 4.

7 Ac efe a edrychodd o'i ol, ac a'm canfu i, ac a alwodd arnaf fi. Minnau a ddywedais, Wele fi.

8 Dywedodd yntau wrthyf, Pwy *wyt* ti? Minnau a ddywedais wrtho, Amaleciad *ydwyf* fi.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, Sâf, attolwg, arnaf, a lladd fi: canys ‖ cyfyngder a ddaeth arnaf, o herwydd *bod* fy holl einioes ynof fi etto.

‖ Neu, *fy lluriy sy i'm rhwystro fod fy holl*, &c.

10 Felly mi a sefais arno ef, ac a'i lleddais ef; canys mi a wyddwn na byddai efe byw ar ol ei gwympo: a chymmerais y goron *oedd* ar ei ben ef, a'r freichled *oedd* am ei fraich ef, ac a'i dygais hwynt yma at fy arglwydd.

11 Yna Dafydd a ymaflodd yn ei ddillad, ac [e] a'u rhwygodd hwynt; a'r holl wŷr hefyd y rhai *oedd* gyd âg ef.

[e] pen. 3. 31. a 13. 31.

12 Galarasant hefyd, ac wylasant, ac ymprydiasant hyd yr hwyr, am Saul ac am Jonathan ei fab, ac am bobl yr ARGLWYDD, ac am dŷ Israel; o herwydd iddynt syrthio trwy y cleddyf.

13 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth y llangc oedd yn mynegi *hyn* iddo, O ba le ‖ y'th *henyw* di? Yntau a ddywedodd, Mab i wr dïeithr o Amaleciad *ydwyf* fi.

‖ *y daethost di?*

14 A dywedodd Dafydd wrtho, [f] Pa fodd nad ofnaist ti estyn dy law, i ddifetha enneiniog yr ARGLWYDD?

[f] Ps. 105. 15.

15 A [g] Dafydd a alwodd ar un o'r gweision, ac a ddywedodd, Nesâ, rhuthra iddo ef. Ac efe a'i tarawodd ef, fel y bu efe farw.

[g] pen. 4. 10.

16 A dywedodd Dafydd wrtho ef, *Bydded* dy waed di ar dy ben dy hun: canys dy enau dy hun a dystiolaethodd yn dy erbyn, gan ddywedyd, Myfi a leddais enneiniog yr ARGLWYDD.

17 ¶ A Dafydd a alarnadodd yr alarnad hon am Saul ac am Jonathan ei fab:

18 (Dywedodd hefyd am ddysgu meibion Judah *i saethu* â bwa: wele, *y mae* yn ysgrifenedig [h] yn llyfr ‖ Jazer):

[h] Jos. 10. 13.

‖ Neu, *yr uniawn.*

19 O ardderchawgrwydd Israel, efe a archollwyd ar dy uchelfäoedd di: pa fodd y cwympodd y cedyrn!

20 [i] Nac adroddwch *hyn* yn Gath; na fynegwch yn heolydd Ascelon: rhag [k] llawenychu merched y Philistiaid, rhag gorfoleddu o ferched y rhai dïenwaededig.

[i] Mic. 1. 10. Edrych Barn. 16. 23.

[k] Edrych 1 Sam. 18. 6.

Cyn CRIST 1056.

21 O fynyddoedd Gilboa, na *ddisgyned* arnoch chwi wlith na gwlaw, na meusydd o offrymmau: canys yno y bwriwyd ymaith darian y cedyrn yn ddirmygus, tarian Saul, *fel pe buasai* heb *ei* enneinio âg olew.

22 Oddi wrth waed y lladdedigion, oddi wrth frasder y cedyrn, ni throdd bwa Jonathan yn ol, a chleddyf Saul ni ddychwelodd yn wag.

23 Saul a Jonathan *oedd* gariadus ac ‖ anwyl yn eu bywyd, ac yn eu marwolaeth ni wahanwyd hwynt: cynt oeddynt nâ'r eryrod, *a* chryfach oeddynt nâ'r llewod.

‖ Neu, *hyfryd*, neu, *beraidd.*

24 Merched Israel, wylwch am Saul, yr hwn oedd yn eich dilladu chwi âg ysgarlad, gyd âg hyfrydwch, yr hwn oedd yn gwisgo addurn-wisg aur ar eich dillad chwi.

25 Pa fodd y cwympodd y cedyrn y'nghanol y rhyfel! Jonathan, *ti* a laddwyd ar dy uchelfäoedd.

26 Gofid *sydd* arnaf am danat ti, fy mrawd Jonathan: cu iawn fuost gennyf fi: rhyfeddol oedd dy gariad tu ag attaf fi, tu hwnt i gariad gwragedd.

27 Pa fodd y syrthiodd y cedyrn, ac y difethwyd arfau rhyfel!

PENNOD II.

1 *Dafydd, ar archiad Duw, yn myned gyd â'i wŷr i Hebron; lle y gwnaed ef yn frenhin ar Judah:* 5 *yn canmol gwŷr Jabes Gilead, am eu caredigrwydd i Saul.* 8 *Abner yn gwneuthur Isboseth yn frenhin ar Israel.* 12 *Ymladd creulawn rhwng deuddeg o wŷr Abner a deuddeg o wŷr Joab.* 18 *Lladd Asahel.* 25 *Joab, ar ddeisyfiad Abner, yn galw y bobl yn ol.* 32 *Claddedigaeth Asahel.*

[a] Barn. 1. 1. 1 Sam. 23. 2, 4, 9. a 30. 7, 8.

A C ar ol hyn [a] yr ymofynodd Dafydd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi i fynu i'r un o ddinasoedd Judah? A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho ef, Dos i fynu. A dywedodd Dafydd, I ba le yr âf i fynu? Dywedodd yntau, I Hebron.

2 A Dafydd a aeth i fynu yno, a'i ddwy wragedd hefyd, Ahinoam y Jezreelees, ac Abigail gwraig Nabal y Carmeliad.

3 A Dafydd a ddug i fynu ei wŷr y rhai *oedd* gyd âg ef, pob un â'i deulu: a hwy a arhosasant yn ninasoedd Hebron.

Cylch 1055.

4 A gwŷr Judah a ddaethant, ac a enneiniasant Dafydd yno yn frenhin ar dŷ Judah. A mynegasant i Dafydd, gan ddywedyd, *mai* [c] gwŷr Jabes Gilead, a gladdasent Saul.

[c] 1 Sam. 31. 13.

5 ¶ A Dafydd a anfonodd genhadau at wŷr Jabes Gilead, ac a ddywedodd wrthynt, [d] Bendigedig *ydych* chwi gan yr ARGLWYDD, y rhai a wnaethoch y drugaredd hon â'ch arglwydd Saul, ac a'i claddasoch ef.

Cyn CRIST Cylch 1055.

[d] Ruth 2. 20. a 3. 10.

6 Ac yn awr yr ARGLWYDD a wnelo â chwi drugaredd a gwirionedd: minnau hefyd a dalaf i chwi am y daioni hwn, oblegid i chwi wneuthur y peth hyn.

7 Yn awr gan hynny ymnerthed eich dwylaw, a byddwch feibion grymmus: canys marw a fu eich arglwydd Saul, a thŷ Judah a'm henneiniasant innau yn frenhin arnynt.

8 ¶ Ond Abner mab Ner, tywysog y filwriaeth *oedd* gan Saul, a gymmerth ‖ Isboseth mab Saul, ac a'i dug ef drosodd i Mahanaim;

‖ *Es-baal*, 1 Chron. 8. 33. a 9. 39.

9 Ac efe a'i gosododd ef yn frenhin ar Gilead, ac ar yr Assuriaid, ac ar Jezreel, ac ar Ephraim, ac ar Benjamin, ac ar holl Israel.

10 Mab deugein-mlwydd *oedd* Isboseth mab Saul, pan ddechreuodd deyrnasu ar Israel; a dwy flynedd y teyrnasodd efe. Tŷ Judah yn unig oedd gyd â Dafydd.

1055.

[e] pen. 5. 5. 1 Bren. 2. 11.

11 (A [e] rhifedi y dyddiau y bu Dafydd yn frenhin yn Hebron ar dŷ Judah, oedd saith mlynedd, a chwe mis)

12 ¶ Ac Abner mab Ner, a gweision Isboseth mab Saul, a aethant allan o Mahanaim i Gibeon.

Cylch 1053.

13 Joab hefyd mab Serfiah, a gweision Dafydd, a aethant allan, ac a gyfarfuant ynghyd wrth [f] lyn Gibeon: a hwy a eisteddasant wrth y llyn, rhai o'r naill du, a'r lleill wrth y llyn o'r tu arall.

[f] Jer. 41. 12.

14 Ac Abner a ddywedodd wrth Joab, Cyfoded yn awr y llangciau, a chwareuant ger ein bronnau ni. A dywedodd Joab, Cyfodant.

15 Yna y cyfodasant, ac yr aethant drosodd dan rif, deuddeg o Benjamin, *sef* oddi wrth Isboseth mab Saul, a deuddeg o weision Dafydd.

16 A phob un a ymaflodd ym mhen ei gilydd, ac *a yrrodd* ei gleddyf yn ystlys ei gyfaill; felly y cyd-syrthiasant hwy. Am hynny y galwyd y lle hwnnw ‖ Helcath Hassurim, yn Gibeon.

‖ *Maes y cedyrn.*

17 A bu ryfel caled iawn y dwthwn hwnnw; a tharawyd Abner, a gwŷr Israel, o flaen gweision Dafydd.

18 ¶ A [g] thri mab Serfiah oedd yno,

[g] 1 Chron. 2. 16.

Cyn CRIST Cylch 1053.

Joab, ac Abisai, ac Asahel: ac Asahel *oedd* [h]*mor* fuan ar ei draed ag un o'r iyrchod *sydd* yn y maes.

[h] 2 Chron. 12. 8.

19 Ac Asahel a ddilynodd ar ol Abner; ac wrth fyned ni throdd ar y tu dehau nac ar y tu aswy, oddi ar ol Abner.

20 Yna Abner a edrychodd o'i ol, ac a ddywedodd, Ai tydi *yw* Asahel? A dywedodd yntau, *Ië*, myfi.

21 A dywedodd Abner wrtho ef, Tro ar dy law ddehau, neu ar dy law aswy, a dal i ti un o'r llangciau, a chymmer i ti ei ‖arfau ef. Ond ni fynnai Asahel droi oddi ar ei ol ef.

‖ Neu, *yspail.*

22 Ac Abner a ddywedodd eilwaith wrth Asahel, Cilia oddi ar fy ol i: paham y tarawaf di i lawr? canys pa fodd y codwn fy ngolwg ar Joab dy frawd di *wedi hynny?*

23 Ond efe a wrthododd ymado. Am hynny Abner a'i tarawodd ef â bôn y waywffon [i]dan y bummed *ais*, a'r waywffon a aeth allan o'r tu cefn iddo; ac efe a syrthiodd yno, ac a fu farw yn ei le: a phawb a'r oedd yn dyfod i'r lle y syrthiasai Asahel ynddo, ac y buasai farw, a safasant.

[i] pen. 3. 27. a 4. 6. a 20. 10.

24 Joab hefyd ac Abisai a erlidiasant ar ol Abner: pan fachludodd yr haul, yna y daethant hyd fryn Ammah, yr hwn *sydd* gyferbyn a Gïah, tu ag anialwch Gibeon.

25 ¶ A meibion Benjamin a ymgasglasant ar ol Abner, ac a aethant yn un fintai, ac a safasant ar ben bryn.

26 Yna Abner a alwodd ar Joab, ac a ddywedodd, Ai byth y difa y cleddyf? oni wyddost ti y bydd chwerwder yn y diwedd? hyd ba bryd gan hynny y byddi heb ddywedyd wrth y bobl am ddychwelyd oddi ar ol eu brodyr?

27 A dywedodd Joab, *Fel mai* byw Duw, oni [k]buasai *yr hyn* a ddywedaist, dïau yna †y bore yr aethai y bobl ‖i fynu, bob un oddi ar ol ei frawd.

[k] ad. 14.

† Heb. *er y bore.*

‖ Neu, *ymaith.*

28 Felly Joab a udganodd mewn udgorn; a'r holl bobl a safasant, ac nid erlidiasant mwyach ar ol Israel, ac ni chwanegasant ymladd mwyach.

29 Ac Abner a'i wŷr a aethant trwy y gwastadedd ar hyd y nos honno, ac a aethant dros yr Iorddonen, ac a aethant trwy holl Bithron, a daethant i Mahanaim.

30 A Joab a ddychwelodd oddi ar ol Abner: ac wedi iddo gasglu yr holl bobl ynghyd, yr oedd yn eisieu o weision Dafydd bedwar gwr ar bymtheg, ac Asahel.

31 A gweision Dafydd a darawsent o Benjamin, ac o wŷr Abner, dri chant a thriugain gwr, *fel* y buant feirw.

32 ¶ A hwy a gymmerasant Asahel, ac a'i claddasant ef ym meddrod ei dad, yr hwn *oedd* yn Bethlehem. A Joab a'i wŷr a gerddasant ar hyd y nos, ac yn Hebron y goleuodd arnynt.

PENNOD III.

1 *Dafydd yn myned yn gryfach tra y parhâodd y rhyfel.* 2 *Geni chwe mab iddo ef yn Hebron.* 6 *Abner yn anfoddlawn i Isboseth,* 12 *yn cilio at Dafydd.* 13 *Dafydd yn ei dderbyn ef, dan ammod iddo ef ddwyn iddo ei wraig Michal.* 17 *Abner, wedi ymddiddan â'r Israeliaid, yn cael gwledd gan Dafydd, a'i ollwng ymaith.* 22 *Joab yn dychwelyd o'r rhyfel, yn anfoddlawn i Dafydd, ac yn lladd Abner.* 28 *Dafydd yn melldithio Joab,* 31 *ac yn galaru am Abner.*

A BU ryfel hir rhwng tŷ Saul a thŷ Dafydd: a Dafydd oedd yn myned gryfach gryfach, ond tŷ Saul oedd yn myned wannach wannach.

2 ¶ [a]A meibion a anwyd i Dafydd yn Hebron: a'i gyntaf-anedig ef oedd Amnon, o Ahinoam y Jezreelees;

[a] 1 Chron. 3. 1.

3 A'i ail *fab oedd* ‖Chileab, o Abigail gwraig Nabal y Carmeliad; a'r trydydd, Absalom, mab Maachab, ferch Talmai brenhin Gesur;

‖ Neu, *Daniel,* 1 Chron. 3. 1.

4 A'r pedwerydd, Adonïah, mab Haggith; a'r pummed, Sephatïah, mab Abital;

5 A'r chweched, Ithream, o Eglah gwraig Dafydd. Y rhai hyn a anwyd i Dafydd yn Hebron.

6 ¶ A thra yr ydoedd rhyfel rhwng tŷ Saul a thŷ Dafydd, yr oedd Abner yn ymegnïo dros dŷ Saul.

6 Ond i Saul *y buasai* ordderchwraig a'i henw [b]Rispah, merch Aiah: ac *Isboseth* a ddywedodd wrth Abner, Paham yr aethost i mewn at ordderchwraig fy nhad?

[b] pen. 21. 8.

8 Yna y digiodd Abner yn ddirfawr o herwydd geiriau Isboseth, ac a ddywedodd, Ai [c]pen ci *ydwyf* fi, yr hwn ydwyf heddyw yn erbyn Judah yn gwneuthur trugaredd â thŷ Saul dy dad di, â'i frodyr, ac â'i gyfeillion, a heb dy roddi di yn llaw Dafydd, pan osodaist i'm herbyn fai *am* y wraig hon heddyw?

[c] Deut. 23. 18. 1 Sam. 24. 14. pen. 9. 8. a 16. 9.

9 [d]Fel hyn y gwnelo Duw i Abner, ac fel hyn y chwanego iddo, ond megis y tyngodd yr Arglwydd wrth Dafydd, felly y gwnaf iddo ef;

[d] Ruth 1. 17. 1 Bren. 19. 2

Cyn CRIST Cylch 1053.

10 Gan droi y frenhiniaeth oddi wrth dŷ Saul, a dyrchafu gorseddfaingc Dafydd ar Israel, ac ar Judah, [e]o Dan hyd Beer-seba.

[e] Barn. 20. 1. 1 Bren. 4. 25.

11 Ac ni feiddiodd efe mwyach atteb gair i Abner, rhag ei ofn ef.

12 ¶ Ac Abner a anfonodd genhadau at Dafydd drosto ei hun, gan ddywedyd, Eiddo pwy *yw* y wlad? *a* chan ddywedyd, Gwna gynghrair â mi; ac wele, fy llaw i *fydd* gyd â thi, i droi attat ti holl Israel.

1048.

13 ¶ A dywedodd yntau, Da; myfi a wnaf gyfammod â thi: etto un peth yr ydwyf fi yn ei geisio gennyt, gan ddywedyd, Ni weli fy wyneb, oni ddygi di yn gyntaf Michal merch Saul, pan ddelech i edrych yn fy wyneb.

14 A Dafydd a anfonodd genhadau at Isboseth mab Saul, gan ddywedyd, Dyro *i mi* fy ngwraig Michal, yr hon a ddyweddïais i mi [f]am gant o flaen-grwyn y Philistiaid.

[f] 1 Sam. 18. 25, 27.

15 Ac Isboseth a anfonodd, ac a'i dug hi oddi wrth *ei* gwr, *sef* oddi wrth [g]Phaltïel mab Lais.

[g] 1 Sam. 25. 44, *Phalti.*

16 A'i gwr a aeth gyd â hi, gan fyned ac wylo ar ei hol hi, hyd Mahurim. Yna y dywedodd Abner wrtho ef, Dos, dychwel. Ac efe a ddychwelodd.

17 ¶ Ac Abner a lefarodd wrth henuriaid Israel, gan ddywedyd, †Cyn hyn yr oeddych chwi yn ceisio Dafydd yn frenhin arnoch.

† Heb. *Doe ac echdoe.*

18 Ac yn awr gwnewch *hynny:* canys yr ARGLWYDD a lefarodd am Dafydd, gan ddywedyd, Trwy law Dafydd fy ngwas y gwaredaf fy mhobl Israel o law y Philistiaid, ac o law eu holl elynion.

19 Dywedodd Abner hefyd wrth Benjamin. Ac Abner a aeth i ymddiddan â Dafydd yn Hebron, am yr hyn oll *oedd* dda y'ngolwg Israel, ac y'ngolwg holl dŷ Benjamin.

20 Felly Abner a ddaeth at Dafydd i Hebron, ac ugeinwr gyd âg ef. A Dafydd a wnaeth wledd i Abner, ac i'r gwŷr *oedd* gyd âg ef.

21 A dywedodd Abner wrth Dafydd, Mi a gyfodaf, ac a âf, ac a gasglaf holl Israel at fy arglwydd frenhin, fel y gwnelont gyfammod â thi, ac y teyrnasech di ar yr hyn oll a chwennych dy galon. A Dafydd a ollyngodd Abner ymaith; ac efe a aeth mewn heddwch.

22 ¶ Ac wele, weision Dafydd a Joab yn dyfod oddi wrth y dorf, ac anrhaith fawr a ddygasent hwy ganddynt (ond nid *oedd* Abner gyd â Dafydd yn Hebron; canys efe a'i gollyngasai ef ymaith, ac yntau a aethai mewn heddwch)

23 Pan ddaeth Joab a'r holl lu *oedd* gyd âg ef, mynegwyd i Joab, gan ddywedyd, Abner mab Ner a ddaeth at y brenhin; ac efe a'i gollyngodd ef ymaith, ac efe a aeth mewn heddwch.

24 A Joab a ddaeth at y brenhin, ac a ddywedodd, Beth a wnaethost ti? wele, daeth Abner attat ti; paham y gollyngaist ef i fyned ymaith?

25 Ti a adwaenit Abner mab Ner, mai i'th dwyllo di y daeth efe, ac i wybod dy fynediad allan, a'th ddyfodiad i mewn, ac i wybod yr hyn oll yr wyt ti yn ei wneuthur.

26 A Joab a aeth allan oddi wrth Dafydd, ac a anfonodd genhadau ar ol Abner; a hwy a'i dygasant ef yn ol oddi wrth ffynnon Sirah, heb wybod i Dafydd.

27 A phan ddychwelodd Abner i Hebron, Joab [h]a'i trodd ef o'r neilldu yn y porth, i ymddiddan âg ef mewn heddwch; ac a'i tarawodd ef yno [i]dan y bummed *ais,* fel y bu efe farw, o herwydd gwaed [k]Asahel ei frawd ef.

[h] 1 Bren. 2. 5.
[i] pen. 4. 6.
[k] pen. 2. 23.

28 ¶ Ac wedi hynny y clybu Dafydd, ac y dywedodd, Dïeuog *ydwyf* fi a'm brenhiniaeth ger bron yr ARGLWYDD byth, oddi wrth waed Abner mab Ner:

29 Syrthied ar ben Joab, ac ar holl dŷ ei dad ef; fel na †phallo *fod un* o dŷ Joab yn ddiferllyd, neu yn wahanglwyfus, neu yn ymgynnal wrth fagl, neu yn syrthio ar gleddyf, neu mewn eisieu bara.

† Heb. *thorrer ymaith.*

30 Felly Joab ac Abisai ei frawd ef a laddasant Abner, o herwydd lladd o hono ef [l]Asahel eu brawd hwynt mewn rhyfel yn Gibeon.

[l] pen. 2. 23.

31 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Joab, ac wrth yr holl bobl *oedd* gyd âg ef, [m] Rhwygwch eich dillad, ac [n] ymwregyswch mewn sachlïan, a galerwch o flaen Abner. A'r brenhin Dafydd oedd yn myned ar ol †yr elor.

[m] Jos. 7. 6.
[n] Gen. 37. 34.
† Heb. *y ywely.*

32 A hwy a gladdasant Abner yn Hebron. A'r brenhin a ddyrchafodd ei lef, ac a wylodd wrth fedd Abner; a'r holl bobl a wylasant.

33 A'r brenhin a alarnadodd am Abner, ac a ddywedodd, Ai fel y mae yr ynfyd yn marw, y bu farw Abner?

34 Dy ddwylaw nid *oeddynt* yn

Cyn CRIST Cylch 1048.

Cyn CRIST Cylch 1048.

rhwym, ac nid oedd dy draed wedi eu rhoddi mewn egwydydd: syrthiaist fel y syrthiai *un* o flaen meibion enwir. A'r holl bobl a chwanegasant wylo am dano ef.

35 A phan ddaeth yr holl bobl i beri i Dafydd fwytta bara, a hi etto yn ddydd, Dafydd a dyngodd, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y chwanego, os archwaethaf fara, na dim oll, nes machludo yr haul.

36 A'r holl bobl a wybuant *hynny*, a da oedd *hyn* yn eu golwg hwynt: a'r hyn oll a wnai y brenhin, oedd dda y'ngolwg y bobl.

37 A'r holl bobl a holl Israel a wybuant y diwrnod hwnnw, na ddarfuasai o fodd y brenhin ladd Abner fab Ner.

38 A'r brenhin a ddywedodd wrth ei weision, Oni wyddoch chwi i dywysog ac i wr mawr syrthio heddyw yn Israel?

† Heb. *dyner.* 39 A minnau *ydwyf* †eiddil heddyw, er fy enneinio yn frenhin; a'r gwŷr hyn, meibion Serfiah, *sydd* [o] ry galed i mi. [P]Yr Arglwydd a dâl i'r hwn a wnaeth y drwg yn ol ei ddrygioni.

[o] pen. 19. 7.
[P] Edrych pen. 19. 13. 1 Bren. 2. 5, 6, 33, 34.

PENNOD IV.

1 *Tra yr oedd yr Israeliaid yn ddychrynedig o achos marwolaeth Abner,* 2 *Baanah a Rechab yn lladd Isboseth, ac yn dwyn ei ben ef i Hebron.* 9 *Dafydd yn peri eu lladd hwythau, a chladdu pen Isboseth.*

A PHAN glybu mab Saul farw o Abner yn Hebron, ei ddwylaw a laesasant, a holl Israel a ‖ofnasant.

‖ Neu, *drallodwyd.*

2 A dau wr oedd gan fab Saul yn dywysogion *ar* dorfoedd: enw un *oedd* Baanah, ac enw yr ail Rechab, meibion Rimmon y Beerothiad, o feibion Benjamin: (canys [a]Beeroth hefyd a gyfrifid i Benjamin:

[a] Jos. 18. 25.

3 A'r Beerothiaid a ffoisent i [b]Gittaim, ac a fuasent yno yn ddïeithriaid hyd y dydd hwn)

[b] Neh. 11. 33.

4 Ac i [c]Jonathan, mab Saul, *yr oedd* mab cloff o'*i* draed. Mab pùm mlwydd oedd efe pan ddaeth y gair am Saul a Jonathan o Jezreel; a'i fammaeth a'i cymmerth ef, ac a ffôdd: a bu, wrth frysio o honi i ffoi, iddo ef syrthio, fel y cloffodd efe. A'i enw ef *oedd* ‖Mephiboseth.

[c] pen. 9. 3.

‖ Neu, *Merib-baal,* 1 Chron. 8. 34. a 9. 40.

5 A meibion Rimmon y Beerothiad, Rechab a Baanah, a aethant ac a ddaethant, pan wresogasai y dydd, i dŷ Isboseth; ac efe oedd yn gorwedd ar wely ganol dydd.

6 Ac wele, hwy a ddaethant i mewn i ganol y tŷ, *fel* rhai yn prynu gwenith; a hwy a'i tarawsant ef [d]dan y bummed *asen:* a Rechab a Baanah ei frawd a ddïangasant.

[d] pen. 2. 23.

7 A phan ddaethant i'r tŷ, yr oedd efe yn gorwedd ar ei wely o fewn ystafell ei wely: a hwy a'i tarawasant ef, ac a dorrasant ei ben ef; ac a gymmerasant ei ben ef, ac a gerddasant trwy y gwastadedd ar hyd y nos.

8 A hwy a ddygasant ben Isboseth at Dafydd i Hebron; ac a ddywedasant wrth y brenhin, Wele ben Isboseth mab Saul, dy elyn di, yr hwn a geisiodd dy einioes di: a'r Arglwydd a roddes i'm harglwydd frenhin ddïal y dydd hwn ar Saul, ac ar ei had.

9 ¶ A Dafydd a attebodd Rechab a Baanah ei frawd, meibion Rimmon y Beerothiad, ac a ddywedodd wrthynt, *Fel mai* byw yr Arglwydd, yr hwn a ryddhâodd fy enaid o bob cyfyngdra,

10 Pan [e]fynegodd *un* i mi, gan ddywedyd, Wele, bu farw Saul (ac yr oedd yn ei olwg ei hun megis un yn dwyn llawen-chwedl) mi a ymaflais ynddo, ac a'i lleddais ef yn Siclag, ‖yr hwn *a dybiasai* y rhoddaswn iddo obrwy am ei chwedl:

[e] pen. 1. 2, 4, 15.

‖ Neu, *yr hyn oedd y gwobr a roddais iddo am,* &c.

11 Pa faint mwy *y gwnaf i* ddynion annuwiol a laddasant wr cyfiawn yn ei dŷ ar ei wely? Yn awr, gan hynny, oni cheisiaf ei waed ef ar eich llaw chwi? ac *oni* thorraf chwi ymaith oddi ar y ddaear?

12 A Dafydd a orchymynodd i'w langciau; a hwy a'u lladdasant hwy, ac a dorrasant eu dwylaw hwynt a'u traed, ac a'*u* crogasant *hwy* uwch ben y llyn yn Hebron. Ond pen Isboseth a gymmerasant hwy, ac a'*i* claddasant ym [f]meddrod Abner, yn Hebron.

[f] pen. 3. 32.

PENNOD V.

1 *Y llwythau yn dyfod i Hebron i enneinio Dafydd yn frenhin ar Israel.* 4 *Oedran Dafydd.* 6 *Dafydd yn ynnill Sïon oddi ar y Jebusiaid, ac yn trigo ynddi.* 11 *Hiram yn anfon at Dafydd.* 13 *Geni meibion iddo yn Jerusalem.* 17 *Dafydd, trwy gyfarwyddyd Duw, yn taraw y Philistiaid yn Baal-perasim,* 22 *ac wrth y morwydd.*

YNA [a]holl lwythau Israel a ddaethant at Dafydd i Hebron, ac a lefarasant, gan ddywedyd, Wele, [b]dy asgwrn di a'th gnawd *ydym* ni.

[a] 1 Chron. 11. 1.
[b] Gen. 29. 14.

2 Cyn hyn hefyd, pan oedd Saul yn frenhin arnom ni, [c]ti oeddit yn arwain

[c] 1 Sam. 18. 13.

Cyn CRIST Cylch 1048.

Israel allan, ac yn eu dwyn i mewn: a dywedodd yr ARGLWYDD wrthyt ti, [d]Ti a borthi fy mhobl Israel, a thi a fyddi yn flaenor ar Israel.

3 Felly holl henuriaid Israel a ddaethant at y brenhin i Hebron: a'r brenhin Dafydd a wnaeth gyfammod â hwynt yn Hebron, [e]ger bron yr ARGLWYDD: a hwy a enneiniasant Dafydd yn frenhin ar Israel.

4 ¶ Mab deng mlwydd ar hugain *oedd* Dafydd pan ddechreuodd deyrnasu; *a* deugain mlynedd y teyrnasodd efe.

5 [f]Yn Hebron y teyrnasodd efe ar Judah saith mlynedd a chwe mis: ac yn Jerusalem y teyrnasodd efe dair blynedd ar ddeg ar hugain ar holl Israel a Judah.

6 ¶ A'r brenhin a'i wŷr a aethant i Jerusalem, at [g]y Jebusiaid, preswylwyr y wlad: y rhai a lefarasant wrth Dafydd, gan ddywedyd, Ni ddeui di yma, oni thynni ymaith y deillion a'r cloffion: gan ‖dybied, Ni ddaw Dafydd yma.

7 Ond Dafydd a ynnillodd amddiffynfa Sïon: honno *yw* [h]dinas Dafydd.

8 [i]A dywedodd Dafydd y dwthwn hwnnw, Pwy bynnag a elo i fynu i'r gwtter, ac a darawo y Jebusiaid, a'r cloffion, a'r deillion, *y rhai sydd* gâs gan enaid Dafydd, *hwnnw fydd blaenor.* ‖Am hynny y dywedasant, Y dall a'r cloff ni ddaw i mewn i'r tŷ.

9 A Dafydd a drigodd yn yr amddiffynfa, ac a'i galwodd hi, Dinas Dafydd. A Dafydd a adeiladodd oddi amgylch, o Milo ac oddi mewn.

10 A Dafydd a aeth rhagddo, †ac a gynnyddodd yn fawr; ac ARGLWYDD DDUW y lluoedd *oedd* gyd âg ef.

Cylch 1043.

11 ¶ A [k]Hiram brenhin Tyrus a anfonodd genhadau at Dafydd, a choed cedr, a seiri prennau, a †seiri meini: a hwy a adeiladasant dŷ i Dafydd.

12 A gwybu Dafydd i'r ARGLWYDD ei sicrhâu ef yn frenhin ar Israel, a dyrchafu o hono ei frenhiniaeth ef er mwyn ei bobl Israel.

13 ¶ A [l]Dafydd a gymmerodd etto ordderchwragedd a gwragedd o Jerusalem, wedi iddo ddyfod o Hebron: a ganwyd etto i Dafydd feibion a merched.

14 A [m]dyma enwau y rhai a anwyd iddo ef yn Jerusalem; Sammua, a Sobab, a Nathan, a Solomon,

15 Ibhar hefyd, ac Elisua, a Nepheg, a Japhïa,

16 Elisama *hefyd*, ac Eliada, ac Eliphalet.

17 ¶ [n]Ond pan glybu y Philistiaid iddynt enneinio Dafydd yn frenhin ar Israel, yr holl Philistiaid a ddaethant i fynu i geisio Dafydd. A Dafydd a glybu, ac a aeth i waered i'r amddiffynfa.

18 A'r Philistiaid a ddaethant, ac a ymdaenasant yn [o]nyffryn Rephaim.

19 A Dafydd [p]a ymofynodd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi i fynu at y Philistiaid? a roddi di hwynt yn fy llaw i? A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Dafydd, Dos i fynu: canys gan roddi y rhoddaf y Philistiaid yn dy law di.

20 A Dafydd a ddaeth i [q]Baal-perasim; a Dafydd a'u tarawodd hwynt yno; ac a ddywedodd, Yr ARGLWYDD a wahanodd fy ngelynion o'm blaen i, megis gwahanu dyfroedd. Am hynny y galwodd efe enw y lle hwnnw, ‖Baal-perasim.

21 Ac yno y gadawsant hwy eu delwau; a Dafydd a'i wŷr [r]a'u ‖llosgodd hwynt.

22 ¶ A'r Philistiaid etto a chwanegasant ddyfod i fynu, ac a ymdaenasant yn nyffryn Rephaim.

23 A [s]Dafydd a ymofynodd â'r ARGLWYDD; ac efe a ddywedodd, Na ddos i fynu: amgylchyna o'r tu ol iddynt, a thyred arnynt hwy gyferbyn a'r morwydd.

24 A phan glywech drwst cerddediad ym mrig y morwydd, yna ymegnïa: canys yna yr [t]ARGLWYDD a â allan o'th flaen di, i daro gwersyll y Philistiaid.

25 A Dafydd a wnaeth megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD iddo ef; ac a darawodd y Philistiaid o Geba, hyd oni ddelech i Gazer.

PENNOD VI.

1 *Dafydd yn cyrchu yr arch o Ciriath-jearim ar fenn newydd.* 6 *Taro Uzzah yn Peres Uzzah.* 11 *Duw yn bendithio Obed-Edom o achos yr arch.* 12 *Dafydd yn dwyn yr arch i Sïon gyd âg aberthau, ac yn dawnsio o'i blaen hi; a Michal yn ei ddirmygu ef am hynny.* 17 *Efe yn gosod yr arch mewn pabell, gyd â llawenydd mawr a gwledda.* 20 *Michal, am geryddu Dafydd am ei lawenydd duwiol, yn ammhlantadwy hyd farwolaeth.*

Cylch 1042.

A CHASGLODD Dafydd etto yr holl etholedigion yn Israel, *sef* deng mil ar hugain.

2 A [a]Dafydd a gyfododd, ac a aeth, a'r holl bobl *oedd* gyd âg ef, o ‖Baale Judah, i ddwyn i fynu oddi yno arch

Cyn CRIST 1047.

[d] 1 Sam. 16. 1, 12. Ps. 78. 71. Edryeh pen. 7. 7.

[e] Barn. 11. 11. 1 Sam. 23. 18.

[f] pen. 2. 11. 1 Chron. 3. 4.

[g] Jos. 15. 63. Barn. 1. 8. a 19. 11, 12.

‖ Neu, *ddywedyd.*

[h] ad. 9. 1 Bren. 2. 10.

[i] 1 Chron. 11. 6.

‖ Neu, *Am iddynt ddywedyd, sef y dall a'r cloff, Ni ddaw efe i mewn,* &c.

† Heb. *gan fyned a chynnyddu.*

[k] 1 Bren. 5. 2. 1 Chron. 14. 1.

† Heb. *naddwŷr meini y mur.*

[l] 1 Chron. 3. 9. a 14. 3.

[m] 1 Chron. 3. 5.

[n] 1 Chron. 11. 16. a 14. 8.

[o] Jos. 15. 8.

[p] pen. 2. 1.

[q] Es. 28. 21.

‖ *Maes y gwahaniadau.*

[r] 1 Chron. 14. 12.

‖ Neu, *dug hwynt ymaith.*

[s] ad. 19.

[t] Barn. 4. 14.

Cylch 1042.

[a] 1 Chron. 13. 5, 6.

‖ Neu, *Baalah,* sef, *Ciriath-jearim,* Jos. 15. 9, 60.

Cyn CRIST Cylch 1042.

Duw; ‖enw yr hon a elwir *ar* enw Arglwydd y lluoedd, [b]yr hwn sydd yn aros arni *rhwng* y cerubiaid.

3 A hwy a †osodasant arch Duw [c]ar fenn newydd; ac a'i dygasant hi o [d]dŷ Abinadab yn ‖Gibeah: Uzzah *hefyd* ac Ahïo, meibion Abinadab, *oedd* yn gyrru y fenn newydd.

4 A hwy a'i dygasant hi o dŷ Abinadab yn Gibeah, gyd âg arch Duw; ac Ahïo *oedd* yn myned o flaen yr arch.

5 Dafydd hefyd a holl dŷ Israel oedd yn chwarae ger bron yr Arglwydd, â phob *offer o* goed ffynnidwydd, sef â thelynau, ac â nablau, ac â thympanau, ac âg udgyrn, ac â symbalau.

6 ¶ A phan ddaethant i lawr-dyrnu [e]Nachon, Uzzah [f]a estynodd *ei law* at arch Duw, ac a ymaflodd ynddi hi; canys yr ychain ‖oedd yn *ei* hysgwyd.

7 A digofaint yr Arglwydd a lidiodd wrth Uzzah; a Duw [g]a'i tarawodd ef yno am ‖*yr* amryfusedd *hyn;* ac efe a fu farw yno wrth arch Duw.

8 A bu ddrwg gan Dafydd, am i'r Arglwydd rwygo rhwygiad ar Uzzah: ac efe a alwodd y lle hwnnw ‖Peres Uzzah, hyd y dydd hwn.

9 A [h]Dafydd a ofnodd yr Arglwydd y dydd hwnnw; ac a ddywedodd, Pa fodd y daw arch yr Arglwydd attaf fi?

10 Ac ni fynnai Dafydd fudo arch yr Arglwydd atto ef i ddinas Dafydd: ond Dafydd a'i trodd hi i dŷ Obed-Edom y Gethiad.

11 Ac arch yr Arglwydd a arhosodd yn nhŷ Obed-Edom y Gethiad dri mis: a'r Arglwydd a fendithiodd Obed-Edom, a'i holl dŷ.

12 ¶ A mynegwyd i'r brenhin Dafydd, gan ddywedyd, Yr Arglwydd a fendithiodd dŷ Obed-Edom, a'r hyn oll *oedd* ganddo, er mwyn arch Duw. [i]Yna Dafydd a aeth, ac a ddug i fynu arch Duw o dŷ Obed-Edom, i ddinas Dafydd, mewn llawenydd.

13 A phan gychwynodd y rhai oedd yn dwyn arch yr Arglwydd chwech o gamrau, yna efe a offrymmodd [k]ychain a phasgedigion.

14 A Dafydd [l]a ddawnsiodd â'*i* holl egni ger bron yr Arglwydd; a Dafydd *oedd* wedi ymwregysu âg ephod lïan.

15 Felly Dafydd a holl dŷ Israel a ddygasant i fynu arch yr Arglwydd, trwy floddest, a sain udgorn.

16 Ac [m]fel yr oedd arch yr Arglwydd yn dyfod i mewn i ddinas Dafydd, yna Michal merch Saul a edrychodd trwy ffenestr, ac a ganfu y brenhin Dafydd yn neidio, ac yn llemmain o flaen yr Arglwydd; a hi a'i dirmygodd ef yn ei chalon.

17 ¶ A [n]hwy a ddygasant i mewn arch yr Arglwydd, ac a'i gosodasant yn [o]ei lle, y'nghanol y babell, yr hon a †osodasai Dafydd iddi. A Dafydd a offrymmodd boeth-offrymmau ac offrymmau hêdd ger bron yr Arglwydd.

18 Ac wedi gorphen o Dafydd offrymmu poeth-offrwm ac offrymmau hêdd, [p]efe a fendithiodd y bobl yn enw Arglwydd y lluoedd.

19 Ac efe a rannodd i'r holl bobl, *sef* i holl dyrfa Israel, yn wr ac yn wraig, i bob un deisen o fara, ac un dryll *o gig,* ac un gostrelaid *o win.* Felly yr aeth yr holl bobl bawb i'w dŷ ei hun.

20 ¶ Yna y dychwelodd Dafydd i fendigo ei dŷ: a Michal merch Saul a ddaeth i gyfarfod Dafydd; ac a ddywedodd, O mor ogoneddus oedd brenhin Israel heddyw, yr hwn a ymddïosgodd heddyw y'ngŵydd llaw-forwynion ei weision, fel yr ymddïosgai un o'r ynfydion gan ymddïosg!

21 A dywedodd Dafydd wrth Michal, Ger bron yr Arglwydd, [q]yr hwn a'm dewisodd i o flaen dy dad di, ac o flaen ei holl dŷ ef, gan orchymyn i mi fod yn flaenor ar bobl yr Arglwydd, ar Israel, *y chwareuais:* a mi a chwareuaf ger bron yr Arglwydd.

22 Byddaf etto waelach nâ hyn, a byddaf ddirmygus yn fy ngolwg fy hun: a chyd â'r llaw-forwynion (*am* y rhai y dywedaist wrthyf) y'm gogoneddir.

23 Am hynny i Michal merch Saul ni bu etifedd [r]hyd ddydd ei marwolaeth.

PENNOD VII.

1 *Nathan yn canmol amcan Dafydd ar adeiladu tŷ i'r Arglwydd;* 4 *ac ar ol hynny, trwy air Duw, yn gwarafun iddo.* 12 *Yn addaw iddo ddaioni a bendithion yn ei had.* 18 *Gweddi a diolch Dafydd.*

A [a]PHAN eisteddodd y brenhin yn ei dŷ, a rhoddi o'r Arglwydd lonydd iddo ef rhag ei holl elynion oddi amgylch;

2 Yna y dywedodd y brenhin wrth Nathan y prophwyd, Wele yn awr, fi yn preswylio mewn [b]tŷ o gedrwydd, [c]ac arch Duw yn aros o fewn y ‖cortynnau.

Cyn CRIST Cylch 1042.

[a] 1 Chron. 16. 1.

[o] 1 Chron. 15. 1.
†Heb. *estynasai.*

[p] 1 Chron. 16. 2.

Cylch 1042.

[q] 1 Sam. 13. 14.

[r] Edrych 1 Sam. 15. 35. Es. 22. 14. Matt. 1. 25.

1042.

[a] 1 Chron. 17. 1.

[b] pen. 5. 11.
[c] Edrych Act. 7. 46.
‖*Llenni.*

[b] 1 Sam. 4. 4.
†Heb. *wnaethant i arch Duw farchogaeth.*
[c] Edrych Num. 7. 9. 1 Sam. 6. 7.
[d] 1 Sam. 7. 1.
‖Neu, *y bryn.*

[e] 1 Chron. 13. 9, a elwir *Chidon.*
[f] Edrych Num. 4. 15.
‖Neu, *a dramgwyddasant.*
[g] 1 Sam. 6. 19.
‖Neu, *ehudrwydd.*

‖Sef, *Rhwyg Uzzah.*

[h] Edrych Luc 5. 8, 9.

[i] 1 Chron. 15. 25.

[k] Edrych 1 Chron. 15. 26.
[l] Edrych Exod. 15. 20.

[m] 1 Chron. 15. 29.

[n] 1 Chron. 16. 1.

Cyn CRIST 1042.

3 A Nathan a ddywedodd wrth y brenhin, Dos, gwna yr hyn oll *sydd* yn dy galon: canys yr ARGLWYDD *sydd* gyd â thi.

4 ¶ A bu, y noson honno, i air yr ARGLWYDD ddyfod at Nathan, gan ddywedyd,

5 Dos, a dywed wrth fy ngwas Dafydd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [d]Ai tydi a adeiledi i mi dŷ, lle y cyfanneddwyf fi?

6 Canys nid arhosais mewn tŷ, [e]er y dydd yr arweiniais blant Israel o'r Aipht, hyd y dydd hwn, eithr bûm yn rhodio mewn pabell ac mewn tabernacl.

7 Ym mha *le* bynnag y rhodiais gyd â holl feibion Israel, a yngenais i air wrth un o ‖llwythau Israel, i'r rhai y gorchymynais [f]borthi fy mhobl Israel, gan ddywedyd, Paham nad adeiladasoch i mi dŷ o gedrwydd?

8 Ac yn awr fel hyn y dywedi wrth fy ngwas Dafydd; Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [g]Myfi a'th gymmerais di o'r gorlan, oddi ar ol y praidd, i fod yn flaenor ar fy mhobl, ar Israel.

9 A [h]bûm gyd â thi ym mha *le* bynnag y rhodiaist; torrais ymaith *hefyd* dy holl elynion di o'th flaen, a gwneuthum enw mawr i ti, megis enw y rhai mwyaf ar y ddaear.

10 (Gosodaf hefyd i'm pobl Israel le; a phlannaf ef, fel y trigo efe yn ei le ei hun, ac na symmudo mwyach: a meibion anwiredd ni chwanegant ei gystuddio ef, megis gynt;

11 *Sef* er y dydd yr ordeiniais i farnwyr ar fy mhobl Israel, ac y rhoddais lonyddwch i ti oddi wrth dy holl elynion) A'r ARGLWYDD sydd yn mynegi i ti, [i]y gwna †efe dŷ i ti.

12 ¶ A [k]phan gyflawner dy ddyddiau di, a [l]huno o honot gyd â'th dadau, mi a gyfodaf dy had di ar dy ol, yr hwn a ddaw allan o'th ymysgaroedd di, a mi a gadarnhâf ei frenhiniaeth ef.

13 [m]Efe a adeilada dŷ i'm henw i; minnau a gadarnhâf orseddfaingc ei frenhiniaeth ef byth.

14 [n]Myfi a fyddaf iddo ef yn dad, ac yntau fydd i mi yn fab. [o]Os trosedda efe, mi a'i ceryddaf â gwïalen ddynol, ac â dyrnodiau meibion dynion:

15 Ond fy nhrugaredd nid ymedy âg ef, megis ag y tynnais *hi* oddi wrth Saul, yr hwn a fwriais ymaith o'th flaen di.

16 [p]A'th dŷ di a sicrhêir, a'th frenhiniaeth yn dragywydd o'th flaen di: dy orseddfaingc a sicrhêir byth.

17 Yn ol yr holl eiriau hyn, ac yn ol yr holl weledigaeth hon, felly y llefarodd Nathan wrth Dafydd.

18 ¶ Yna yr aeth y brenhin Dafydd i mewn, ac a eisteddodd ger bron yr ARGLWYDD; ac a ddywedodd, Pwy *ydwyf* fi, O Arglwydd DDUW? a pheth *yw* fy nhŷ pan ddygit fi hyd yma?

19 Ac etto bychan oedd hyn yn dy olwg di, O Arglwydd DDUW; ond ti a leferaist hefyd am dŷ dy was dros hir amser: ai dyma †arfer dyn, O Arglwydd DDUW?

20 A pha beth mwyach a ddywed Dafydd ychwaneg wrthyt? canys ti a adwaenost dy was, O Arglwydd DDUW.

21 Er mwyn dy air di, ac yn ol dy feddwl dy hun, y gwnaethost yr holl fawredd hyn, i beri i'th was *eu* gwybod.

22 Am hynny y'th fawrhâwyd, O ARGLWYDD DDUW: canys [q]nid *oes* neb fel tydi, ac nid *oes* DUW onid ti, yn ol yr hyn oll a glywsom ni â'n clustiau.

23 A [r]pha un genedl ar y ddaear *sydd* megis dy bobl, megis Israel, yr hon yr aeth DUW i'w gwaredu yn bobl iddo ei hun, ac i osod iddo enw, ac i wneuthur eroch chwi bethau mawr ac ofnadwy dros dy dir, ger bron dy bobl y rhai a waredaist i ti o'r Aipht, *oddi wrth* y cenhedloedd a'u duwiau?

24 Canys ti a sicrhêaist i ti dy bobl Israel yn bobl i ti byth: a thi, ARGLWYDD, ydwyt iddynt hwy yn DDUW.

25 Ac yn awr, O ARGLWYDD DDUW, cwblhâ byth y gair a leferaist am dy was, ac am ei dŷ ef, a gwna megis y dywedaist.

26 A mawrhâer dy enw yn dragywydd; gan ddywedyd, ARGLWYDD y lluoedd *sydd* DDUW ar Israel: a bydded tŷ dy was Dafydd wedi ei sicrhâu ger dy fron di.

27 Canys ti, O ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, a †fynegaist i'th was, gan ddywedyd, Adeiladaf dŷ i ti: am hynny dy was a gafodd yn ei galon weddïo attat ti y weddi hon.

28 Ac yn awr, O Arglwydd DDUW, tydi *sydd* DDUW, [s]a'th eiriau di sydd wirionedd, a thi a leferaist am dy was y daioni hwn.

29 Yn awr gan hynny rhynged bodd †i ti fendigo tŷ dy was, i fod ger dy fron

[d] Edrych 1 Bren. 5. 3. 1 Chron. 22. 8. a 28. 3.
[e] 1 Bren. 8. 16.
‖ A elwir *barnwŷr*, 1 Chron. 17. 6.
[f] pen. 5. 2.
[g] 1 Sam. 16. 11, 12. Ps. 78. 70.
[h] pen. 8. 6, 14.
[i] Exod. 1. 21. 1 Bren. 2. 24.
† Heb. *yr Arglwydd.*
[k] 1 Bren. 8. 20.
[l] Deut. 31. 16. Act. 13. 36.
[m] 1 Bren. 5. 5. a 6. 12. 1 Chron. 22. 10. a 28. 6.
[n] Heb. 1. 5.
[o] Ps. 89. 26, 27, 30, 31, 32.
[p] Ps. 89. 36, 37. Ioan 12. 34.
† Heb. *gyfraith.*
[q] Deut. 3. 24. a 4. 35. a 32. 39. 1 Sam. 2. 2. Ps. 86. 8. a 89. 6, 8. Es. 45. 5, 18, 22.
[r] Deut. 4. 7, 32. a 33. 29. Ps. 147. 20.
† Heb. *agoraist glust dy was,* Ruth 4. 4. 1 Sam. 9. 15.
[s] Ioan 17. 17.
† Heb. *a bendiga.*

Cyn CRIST 1042.

di yn dragywydd: canys ti, O Arglwydd DDUW, a leferaist, ac â'th fendith di y bendithier tŷ dy was yn dragywydd.

PENNOD VIII.

1 *Dafydd yn darostwng y Philistiaid a'r Moabiaid.* 3 *Yn taro Hadadezer a'r Syriaid.* 10 *Toi yn anfon Joram âg anrhegion i'w fendithio ef.* 11 *Dafydd yn cyssegru yr anrhegion a'r yspail i Dduw:* 14 *yn gosod pennaethiaid yn Edom.* 16 *Swyddogion Dafydd.*

Cylch 1040.

AC [a] wedi hyn tarawodd Dafydd y Philistiaid, ac a'u darostyngodd hwynt: a Dafydd a ddug ymaith || Methegammah o law y Philistiaid.

[a] 1 Chron. 18. 1, &c.

[||] Neu, *ffrwyn Ammah.*

2 Ac [b] efe a darawodd Moab, ac a'u mesurodd hwynt â llinyn, gan eu cwympo hwynt i lawr: ac efe a fesurodd â dau linyn, i ladd; ac â llinyn llawn, i gadw yn fyw. Ac *felly* y Moabiaid [c] fuant i Dafydd yn weision, yn dwyn treth.

[b] Num. 24. 17.

[c] ad. 6, 14.

3 ¶ Tarawodd Dafydd hefyd || Hadadezer mab Rehob, brenhin [d] Sobah, pan oedd efe yn myned i ynnill [e] ei derfynau wrth afon Euphrates.

[||] Neu, *Hadarezer*, 1 Chron. 18. 3.

[d] Ps. 60. tit.

[e] Edrych Gen. 15. 18.

4 A Dafydd a ynnillodd || oddi arno ef fil o || *gerbydau*, a saith cant o farchogion, ac ugain mil o wŷr traed: a [f] thorrodd Dafydd linynnau garr *meirch* pob cerbyd, ac efe a adawodd o honynt gan cerbyd.

[||] Neu, *o'r eiddo.*

[||] Fel. 1 Chron. 18. 4.

[f] Jos. 11. 6.

5 A phan ddaeth y Syriaid o Damascus, i gynnorthwyo Hadadezer brenhin Sobah, Dafydd a laddodd o'r Syriaid ddwy fil ar hugain o wŷr.

6 A Dafydd a osododd swyddogion yn Syria Damascus; a'r Syriaid [g] a fuant weision i Dafydd, yn dwyn treth. [h] A'r ARGLWYDD a gadwodd Dafydd ym mha le bynnag yr aeth efe.

[g] ad. 2.

[h] ad. 14.

7 Dafydd hefyd a gymmerth [i] y tariannau aur oedd gan weision Hadadezer, ac a'u dug hwynt i Jerusalem.

[i] Edrych 1 Bren. 10. 16.

8 O Betah hefyd, ac o || Berothai, dinasoedd Hadadezer, y dug y brenhin Dafydd lawer iawn o bres.

[||] Neu, *Chun.* 1 Chron. 18. 8.

9 ¶ Pan glybu || Toi brenhin Hamath, daro o Dafydd holl lu Hadadezer;

[||] Neu, *Tou*, 1 Chron. 18. 9.

10 Yna Toi a anfonodd [k] Joram ei fab at y brenhin Dafydd, i † gyfarch gwell iddo, ac i'w fendithio, am iddo ymladd yn erbyn Hadadezer, a'i faeddu ef (canys gwr rhyfelgar oedd Hadadezer *yn erbyn* Toi) a llestri arian, a llestri aur, a llestri pres, † ganddo:

[k] 1 Chron. 18. 10, *Hadoram.*

† Heb. *ymofyn âg ef am heddwch.*

11 Y rhai hefyd [l] a gyssegrodd y brenhin Dafydd i'r ARGLWYDD, gyd â'r arian a'r aur a gyssegrasai efe, o'r holl genhedloedd a oresgynasai efe;

† Heb. *yn ei law.*

[l] 1 Chron. 18. 11. a 26. 26.

12 Oddi ar Syria, ac oddi ar Moab, ac oddi ar feibion Ammon, ac oddi ar y Philistiaid, ac oddi ar Amalec, ac o anrhaith Hadadezer mab Rehob, brenhin Sobah.

13 A Dafydd a ynnillodd *iddo* enw, pan ddychwelodd efe o ladd y Syriaid, yn [m] nyffryn yr halen, [n] *sef* tair mil ar bymtheg.

Cyn CRIST Cylch 1040.

[m] 2 Bren. 14. 7.

[n] Edrych 1 Chron. 18. 12. Ps. 60. tit.

14 ¶ Ac efe a osododd bennaethiaid ar Edom; ar holl Edom y gosododd efe bennaethiaid, a bu [o] holl Edom yn weision i Dafydd. [p] A'r ARGLWYDD a gadwodd Dafydd, i ba le bynnag yr aeth efe.

[o] Edrych Gen. 27. 40. Num. 24. 18.

[p] ad. 6.

15 A theyrnasodd Dafydd ar holl Israel; ac yr oedd Dafydd yn gwneuthur barn a chyfiawnder i'w holl bobl.

16 [q] A Joab mab Serfiah *oedd ben* [r] ar y llu; a [s] Jehosaphat mab Ahilud yn gofiadur.

[q] 1 Chron. 18. 15.

[r] pen. 20. 23.

[s] 1 Bren. 4. 3.

17 A [t] Sadoc mab Ahitub, ac Ahimelech mab Abïathar, *oedd* offeiriaid; a Seraiah yn ysgrifenydd;

[t] 1 Chron. 24. 3.

18 [u] Benaiah hefyd mab Jehoiada *oedd ar* y [x] Cerethiaid a'r Pelethiaid; a meibion Dafydd oedd dywysogion.

[u] 1 Chron. 18. 17.

[x] 1 Sam. 30. 14.

PENNOD IX.

1 *Dafydd, trwy law Siba, yn danfon am Mephiboseth;* 7 *ac, er mwyn Jonathan, yn ei dderbyn ef i'w fwrdd, ac yn edfryd iddo gwbl ag oedd eiddo Saul;* 9 *ac yn gwneuthur Siba yn oruchwyliwr iddo ef.*

A DAFYDD a ddywedodd, A oes etto un wedi ei adael o dŷ Saul, fel y gwnelwyf drugaredd âg ef, er mwyn Jonathan?

2 Ac *yr oedd* gwas o dŷ Saul a'i enw [a] Siba. A hwy a'i galwasant ef at Dafydd. A'r brenhin a ddywedodd wrtho ef, Ai tydi *yw* Siba? A dywedodd yntau Dy was *yw efe.*

[a] pen. 16. 1. a 19. 17, 29.

3 A dywedodd y brenhin, *A oes* neb etto o dŷ Saul, fel y gwnelwyf [b] drugaredd DUW âg ef? A dywedodd Siba wrth y brenhin, *Y mae* etto fab i Jonathan, [c] yn gloff o'*i* draed.

[b] 1 Sam. 20. 14.

[c] pen. 4. 4.

4 A dywedodd y brenhin wrtho, Pa le *y mae* efe? A Siba a ddywedodd wrth y brenhin, Wele ef yn nhŷ [d] Machir, mab Ammïel, yn Lo-debar.

[d] pen. 17. 27.

5 ¶ Yna y brenhin Dafydd a anfonodd, ac a'i cyrchodd ef o dŷ Machir, mab Ammïel, o Lo-debar.

6 A phan ddaeth Mephiboseth mab Jonathan, mab Saul, at Dafydd, efe a syrthiodd ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd. A Dafydd a ddywedodd, Mephiboseth. Dywedodd yntau, Wele dy was.

Cyn CRIST Cylch 1040.

7 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrtho ef, Nac ofna: canys gan wneuthur y gwnaf drugaredd â thi, er mwyn Jonathan dy dad, a mi a roddaf yn ei ol i ti holl dir Saul dy dad; a thi a fwyttâi fara ar fy mwrdd i yn wastadol.

8 Ac efe a ymgrymmodd, ac a ddywedodd, Beth *ydyw* dy was di, pan edrychit ar [e] gi marw o'm bath i?

[e] 1 Sam. 24. 14.

9 ¶ Yna y brenhin a alwodd ar Siba gwas Saul, ac a ddywedodd wrtho, [f] Yr hyn oll oedd eiddo Saul, ac eiddo ei holl dŷ ef, a roddais i fab dy feistr di.

[f] Edrych pen. 19. 29.

10 A thi a erddi y tir iddo ef, ti, a'th feibion, a'th weision, ac a'u dygi i mewn, fel y byddo bara i fab dy feistr di, ac y bwyttâo efe: a Mephiboseth, mab dy feistr di, a fwytty yn wastadol fara ar fy mwrdd i. Ac i Siba yr *oedd* pymtheg o feibion, ac ugain o weision.

11 Yna y dywedodd Siba wrth y brenhin, Yn ol yr hyn oll a orchymynodd fy arglwydd y brenhin i'w was, felly y gwna dy was. Yna *y dywedodd Dafydd*, Mephiboseth a fwytty ar fy mwrdd i, fel un o feibion y brenhin.

12 Ac i Mephiboseth *yr oedd* mab bychan, a'i enw *oedd* [g] Micha. A phawb a'r *a oedd* yn cyfanneddu tŷ Siba *oedd* weision i Mephiboseth.

[g] 1 Chron. 8. 34.

13 A Mephiboseth a drigodd yn Jerusalem: canys ar fwrdd y brenhin yr oedd efe yn bwytta yn wastadol: ac yr oedd efe [h] yn gloff o'i ddeudroed.

[h] ad. 3.

PENNOD X.

1 *Y dirmyg a wnaed â'r cenhadon a anfonasai Dafydd i gysuro Hanun mab Nahas.* 6 *Joab ac Abisai yn gorchfygu yr Ammoniaid, er bod y Syriaid yn eu cynnorthwyo.* 15 *Sobach yn ailgasglu y Syriaid, a Dafydd yn ei ladd ef yn Helam.*

Cylch 1037.

AC ar ol hyn y bu i [a] frenhin meibion Ammon farw, a Hanun ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

[a] 1 Chron. 19. 1.

2 Yna y dywedodd Dafydd, Mi a wnaf garedigrwydd â Hanun mab Nahas, megis y gwnaeth ei dad ef garedigrwydd â mi. A Dafydd a anfonodd gyd â'i weision i'w gysuro ef am ei dad. A gweision Dafydd a ddaethant i wlad meibion Ammon.

3 A thywysogion meibion Ammon a ddywedasant wrth Hanun eu harglwydd, † Wyt ti yn tybied mai anrhydeddu dy dad di y mae Dafydd, o herwydd iddo ddanfon cysurwyr attat ti? onid er mwyn chwilio y ddinas, a'i throedio, a'i difetha, yr anfonodd Dafydd ei weision attat ti?

† Heb. *Yn dy olwg di ai anrhydeddu.*

4 Yna Hanun a gymmerth weision Dafydd, ac a eilliodd hanner eu barfau hwynt, ac a dorrodd eu dillad hwynt yn *eu* hanner, [b] hyd eu cluniau, ac a'u gollyngodd hwynt ymaith.

Cyn CRIST Cylch 1037.

[b] Es. 20. 4. a 47. 2.

5 Pan fynegwyd *hyn* i Dafydd, efe a anfonodd i'w cyfarfod hwynt; canys y gwŷr oedd wedi cywilyddio yn fawr. A dywedodd y brenhin, Arhoswch yn Jericho hyd oni thyfo eich barfau chwi; ac *yna* dychwelwch.

6 ¶ A meibion Ammon a welsant eu bod yn ffiaidd gan Dafydd; a meibion Ammon a anfonasant ac a gyflogasant y Syriaid o Beth-rehob, a'r Syriaid *o* Soba, ugain mil o wŷr traed, a chan frenhin Maachah fil o wŷr, ac o Istob ddeuddeng mil o wŷr.

7 A phan glybu Dafydd, efe a anfonodd Joab, a holl lu y cedyrn.

8 A meibion Ammon a ddaethant, ac a luniaethasant ryfel *wrth* ddrws y porth: a'r Syriaid *o* Soba, a Rehob, ac *o* Istob, a Maachah, *oedd* o'r neilldu yn y maes.

9 Pan ganfu Joab fod wyneb y rhyfel yn ei erbyn ef ym mlaen ac yn ol, efe a etholodd o holl etholedigion Israel, ac a ymfyddinodd yn erbyn y Syriaid.

10 A gweddill y bobl a roddes efe dan law Abisai ei frawd, i'w byddino yn erbyn meibion Ammon.

11 Ac efe a ddywedodd, Os trech fydd y Syriaid nâ mi, yna bydd di i mi yn gynnorthwy: ond os meibion Ammon fyddant trech nâ thi, yna y deuaf i'th gynnorthwyo dithau.

12 Bydd bybyr, ac ymwrolwn dros ein pobl, a thros ddinasoedd ein Duw: a gwnaed yr Arglwydd yr hyn fyddo da yn ei olwg ef.

13 A nesâodd Joab, a'r bobl *oedd* gyd âg ef, yn erbyn y Syriaid i'r rhyfel: a hwy a ffoisant o'i flaen ef.

14 A phan welodd meibion Ammon ffoi o'r Syriaid, hwythau a ffoisant o flaen Abisai, ac a aethant i'r ddinas. A dychwelodd Joab oddi wrth feibion Ammon, ac a ddaeth i Jerusalem.

15 ¶ A phan welodd y Syriaid eu lladd o flaen Israel, hwy a ymgynnullasant ynghyd.

Cylch 1036.

16 A Hadarezer a anfonodd, ac a ddug y Syriaid *oedd* o'r tu hwnt i'r afon: a hwy a ddaethant i Helam, a ‖ Sobach tywysog llu Hadarezer o'u blaen.

‖ Neu, *Sophach*, 1 Chron. 19. 16.

17 A phan fynegwyd i Dafydd *hynny*, efe a gasglodd holl Israel, ac a aeth dros

yr Iorddonen, ac a ddaeth i Helam: a'r Syriaid a ymfyddinasant yn erbyn Dafydd, ac a ymladdasant âg ef.

18 A'r Syriaid a ffoisant o flaen Israel; a Dafydd a laddodd o'r Syriaid, *wŷr* saith cant *o* gerbydau, a deugain mil [c]o wŷr meirch: ac efe a darawodd Sobach tywysog eu llu hwynt, fel y bu efe farw yno.

19 A phan welodd yr holl frenhinoedd *oedd* weision i Hadarezer, eu lladd hwynt o flaen Israel, hwy a heddychasant âg Israel, ac a'u gwasanaethasant hwynt. A'r Syriaid a ofnasant gynnorthwyo meibion Ammon mwyach.

PENNOD XI.

1 *Dafydd, tra yr ydoedd Joab yn gwarchae ar Rabbah, yn godinebu gyd â Bathseba:* 6 *yn anfon am Urïas adref, i geisio coluro ei odineb:* 14 *yn anfon llythyr gyd âg ef at Joab, i beri iddo farw.* 18 *Joab yn danfon newyddion o'i farwolaeth ef i Dafydd.* 26 *Dafydd yn cymmeryd Bathseba yn wraig iddo.*

Cyn CRIST Cylch 1036.

AC †wedi pen y flwyddyn, yn yr amser y byddai y brenhinoedd yn myned allan *i ryfel,* [a]danfonodd Dafydd Joab a'i weision gyd âg ef, a holl Israel; a hwy a ddistrywiasant feibion Ammon, ac a warchaeasant ar Rabbah: ond Dafydd oedd yn aros yn Jerusalem.

Cylch 1035.

2 ¶ A bu ar brydnawn-gwaith gyfodi o Dafydd oddi ar ei wely, a rhodio ar nen tŷ y brenhin: ac oddi ar y nen efe a ganfu wraig yn ymolchi; a'r wraig *oedd* dêg iawn yr olwg.

3 A Dafydd a anfonodd ac a ymofynodd am y wraig: ac *un* a ddywedodd, Onid hon *yw* ‖Bathseba merch Eliam, gwraig Urïas yr Hethiad?

4 A Dafydd a anfonodd genhadau, ac a'i cymmerth hi; a hi a ddaeth i mewn atto ef, ac [b]efe a orweddodd gyd â hi (ac yr oedd hi [c]wedi ei glanhâu oddi wrth ei haflendid) a hi a ddychwelodd i'w thŷ ei hun.

5 A'r wraig a feichiogodd, ac a anfonodd ac a fynegodd i Dafydd, ac a ddywedodd, *Yr ydwyf* fi yn feichiog.

6 ¶ A Dafydd a anfonodd at Joab, *gan ddywedyd,* Danfon attaf fi Urïas yr Hethiad. A Joab a anfonodd Urïas at Dafydd.

7 A phan ddaeth Urïas atto ef, Dafydd a ymofynodd am †lwyddiant Joab, ac am lwyddiant y bobl, ac am ffyniant y rhyfel.

8 Dywedodd Dafydd hefyd wrth Urïas, Dos i waered i'th dŷ, a golch dy draed. Ac Urïas a aeth allan o dŷ y brenhin, a saig y brenhin a aeth ar ei ol ef.

9 Ond Urïas a gysgodd wrth ddrws tŷ y brenhin gyd â holl weision ei arglwydd, ac nid aeth i waered i'w dŷ ei hun.

10 Yna y mynegasant i Dafydd, gan ddywedyd, Nid aeth Urïas i waered i'w dŷ ei hun. A Dafydd a ddywedodd wrth Urïas, Onid o'*th* daith yr ydwyt ti yn dyfod? paham nad âit ti i waered i'th dŷ dy hun?

11 A dywedodd Urïas wrth Dafydd, Yr arch, ac Israel hefyd, a Judah, sydd yn aros mewn pebyll; a [d]Joab fy arglwydd, a gweision fy arglwydd, sydd yn gwersyllu ar hyd wyneb y maes: a âf fi gan hynny i'm tŷ fy hun, i fwytta, ac i yfed, ac i orwedd gyd â'm gwraig? *fel mai* byw di, ac *fel mai* byw dy enaid di, ni wnaf y peth hyn.

12 A Dafydd a ddywedodd wrth Urïas, Aros yma etto heddyw, ac y fory y'th ollyngaf di. Ac Urïas a arhosodd yn Jerusalem y dwthwn hwnnw a thrannoeth.

13 A Dafydd a'i galwodd ef, i fwytta ac i yfed ger ei fron ef, ac a'i meddwodd ef: ac yn yr hwyr efe a aeth i orwedd ar ei wely gyd â gweision ei arglwydd, ac nid aeth i waered i'w dŷ ei hun.

14 ¶ A'r bore yr ysgrifenodd Dafydd lythyr at Joab, ac a'*i* hanfonodd yn llaw Urïas.

15 Ac efe a ysgrifenodd yn ei lythyr, gan ddywedyd, Gosodwch Urïas ar gyfer wyneb y rhyfelwyr glewaf; a dychwelwch oddi ar ei ol ef, fel y tarawer ef, ac y byddo marw.

16 A phan oedd Joab yn gwarchae ar y ddinas, efe a osododd Urïas yn y lle y gwyddai efe *fod* gwŷr nerthol ynddo.

17 A gwŷr y ddinas a aethant allan, ac a ymladdasant â Joab: a syrthiodd *rhai* o'r bobl o weision Dafydd; ac Urïas yr Hethiad a fu farw hefyd.

18 ¶ Yna Joab a anfonodd, ac a fynegodd i Dafydd holl hanes y rhyfel:

19 Ac a orchymynodd i'r gennad, gan ddywedyd, Pan orphenech lefaru holl hanes y rhyfel wrth y brenhin;

20 Os cyfyd llidiowgrwydd y brenhin, ac os dywed wrthyt, Paham y nesasoch at y ddinas i ymladd? oni wyddech y taflent hwy oddi ar y gaer?

21 Pwy a darawodd [e]Abimelech mab Jerubbeseth? onid gwraig a daflodd arno

[c] 1 Chron. 19. 18, *o wŷr traed.*

† Heb. *yn nychweliad,* 1 Bren. 20. 22, 26. 2 Chron. 36. 10.

[a] 1 Chron. 20. 1.

‖ Neu. *Bathsua,* 1 Chron. 3. 5.

[b] Ps. 51. tit.

[c] Lef. 15. 19. a 18. 19.

† Heb. *heddwch.*

[d] pen. 20. 6.

[e] Barn. 9. 53.

Cyn CRIST Cylch 1035.

ef ddarn o faen melin oddi ar y mur, fel y bu efe farw yn Thebes? paham y nesasoch at y mur? yna y dywedi, Dy was Urïas yr Hethiad a fu farw hefyd.

22 ¶ Felly y gennad a aeth, ac a ddaeth ac a fynegodd i Dafydd yr hyn oll yr anfonasai Joab ef o'i blegid.

23 A'r gennad a ddywedodd wrth Dafydd, Yn ddïau y gwŷr oeddynt drech nâ ni, ac a ddaethant attom ni i'r maes, a ninnau a aethom arnynt hwy hyd ddrws y porth.

24 A'r saethyddion a saethasant at dy weision oddi ar y mur; a *rhai* o weision y brenhin a fuant feirw; a'th was Urïas yr Hethiad a fu farw hefyd.

25 Yna Dafydd a ddywedodd wrth y gennad, Fel hyn y dywedi di wrth Joab; Na fydded hyn ddrwg yn dy olwg di: canys †y naill fel y llall a ddifetha y cleddyf: cadarnhâ dy ryfel yn erbyn y ddinas, a distrywiwch hi; a chysura dithau ef.

† Heb. *fel hyn ac fel hyn.*

26 ¶ A phan glybu gwraig Urïas farw Urïas ei gwr, hi a alarodd am ei phrïod.

27 A phan aeth y galar heibio, Dafydd a anfonodd, ac a'i cyrchodd hi i'w dŷ, i fod iddo yn wraig; a hi a ymddûg iddo fab. A drwg y'ngolwg yr ARGLWYDD oedd y peth a wnaethai Dafydd.

PENNOD XII.

1 *Dammeg Nathan am yr oenig, yn peri i Dafydd fod yn farnwr arno ei hun.* 7 *Dafydd, wedi i Nathan ei geryddu, yn cyfaddef ei bechod, ac yn cael maddeuant:* 15 *yn galaru ac yn gweddïo dros y plentyn, tra oedd fyw.* 24 *Geni Solomon, a'i enwi Jedidïah.* 26 *Dafydd yn ynnill Rabbah, ac yn arteithio ei phobl hi.*

Cylch 1034.

A'R ARGLWYDD a anfonodd Nathan at Dafydd. Ac [a]efe a ddaeth atto ef, ac [b]a ddywedodd wrtho, Dau wr oedd yn yr un ddinas; y naill yn gyfoethog, a'r llall yn dlawd.

[a] Ps. 51. tit.

[b] Edrych pen. 14. 5. &c. 1 Bren. 20. 35-41.

2 Gan y cyfoethog yr oedd llawer iawn o ddefaid a gwartheg:

3 A chan y tlawd nid *oedd* dim ond un oenig fechan, yr hon a brynasai efe, ac a fagasai; a hi a gynnyddasai gyd âg ef, a chyd â'i blant: o'i dammaid ef y bwyttâi hi, ac o'i gwppan ef yr yfai hi, ac yn ei fynwes ef y gorweddai hi, ac yr oedd hi iddo megis merch.

4 Ac ymdeithydd a ddaeth at y gwr cyfoethog; ond efe a arbedodd gymmeryd o'i ddefaid ei hun, ac o'i wartheg ei hun, i arlwyo i'r ymdeithydd a ddaethai atto; ond efe a gymmerth oenig y gwr tlawd, ac a'i parottôdd i'r gwr a ddaethai atto.

5 A digofaint Dafydd a ennynodd yn ddirfawr wrth y gwr; ac efe a ddywedodd wrth Nathan, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, euog o farwolaeth *yw* y gwr a wnaeth hyn.

6 A'r oenig a dâl efe adref [c]yn bedwar dyblyg; o herwydd iddo wneuthur y peth hyn, ac nad arbedodd.

[c] Exod. 22. 1.

7 ¶ A dywedodd Nathan wrth Dafydd, Ti *yw* y gwr. Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel; Myfi [d]a'th enneiniais di yn frenhin ar Israel, myfi hefyd a'th waredais di o law Saul:

[d] 1 Sam. 16. 13.

8 Rhoddais *hefyd* i ti dŷ dy arglwydd, a gwragedd dy arglwydd yn dy fynwes, a mi a roddais i ti dŷ Israel a Judah; a phe rhy fychan *fuasai hynny,* myfi a roddaswn i ti fwy o lawer.

9 Paham y dirmygaist air yr ARGLWYDD, i wneuthur drwg yn ei olwg ef? Urïas yr Hethiad a darewaist ti â'r cleddyf, a'i wraig ef a gymmeraist i ti yn wraig, a thi a'i lleddaist ef â chleddyf meibion Ammon.

10 Yn awr gan hynny nid ymedy y cleddyf â'th dŷ di byth; o herwydd i ti fy nirmygu i, a chymmeryd gwraig Urïas yr Hethiad i fod yn wraig i ti.

11 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, myfi a gyfodaf i'th erbyn ddrwg o'th dŷ dy hun, a mi [e]a ddygaf dy wragedd di y'ngŵydd dy lygaid, ac a'u rhoddaf *hwynt* i'th gymmydog, ac efe a orwedd gyd â'th wragedd di y'ngolwg yr haul hwn.

[e] Deut. 28. 30. pen. 16. 22.

12 Er i ti wneuthur mewn dirgelwch; etto myfi a wnaf y peth hyn ger bron holl Israel, a cher bron yr haul.

13 [f]A dywedodd Dafydd wrth Nathan, [g]Pechais yn erbyn yr ARGLWYDD. A Nathan a ddywedodd wrth Dafydd, Yr ARGLWYDD hefyd a dynnodd ymaith dy bechod di: ni byddi di marw.

[f] Edrych 1 Sam. 15. 24.

[g] Ps. 32. 5. a 51. 4.

14 Etto, o herwydd i ti beri i elynion yr ARGLWYDD [i]gablu trwy y peth hyn, y plentyn a anwyd i ti a fydd marw yn ddïau.

[i] Es. 52. 5. Ezec. 36. 20, 23. Rhuf. 2. 24.

15 ¶ A Nathan a aeth i'w dŷ. A'r ARGLWYDD a darawodd y plentyn a blantasai gwraig Urïas i Dafydd; ac efe a aeth yn glaf iawn.

16 Dafydd am hynny a ymbiliodd â DUW dros y bachgen; a Dafydd a ymprydiodd ympryd, ac a aeth ac [k]a orweddodd ar y ddaear ar hyd y nos.

Cyn CRIST Cylch 1034.

[k] pen. 13. 31.

Cyn CRIST Cylch 1034.

17 A henuriaid ei dŷ ef a gyfodasant atto ef, i beri iddo godi oddi ar y ddaear: ond ni fynnai efe, ac ni fwyttâi fara gyd â hwynt.

18 Ac ar y seithfed dydd y bu farw y plentyn. A gweision Dafydd a ofnasant fynegi iddo ef farw y bachgen: canys dywedasant, Wele, tra oedd y bachgen yn fyw, y llefarasom wrtho, ond ni wrandawai ar ein llais; pa fodd gan hynny †yr ymofidia, os dywedwn wrtho farw y plentyn?

†Heb. *y gwna niweid.*

19 Ond pan welodd Dafydd ei weision yn sibrwd, deallodd Dafydd farw y plentyn: a Dafydd a ddywedodd wrth ei weision, A fu farw y plentyn? A hwy a ddywedasant, Efe a fu farw.

20 Yna Dafydd a gyfododd oddi ar y ddaear, ac a ymolchodd, ac a ymenneiniodd, ac a newidiodd ei ddillad, ac a ddaeth i dŷ yr ARGLWYDD, ac a addolodd: wedi hynny y daeth efe i'w dŷ ei hun; ac a ofynodd, a hwy a roddasant iddo fara, ac efe a fwyttâodd.

21 Yna ei weision a ddywedasant wrtho ef, Pa beth *yw* hyn a wnaethost ti? dros y plentyn byw yr ymprydiaist, ac yr wylaist; ond pan fu y plentyn farw, ti a gyfodaist ac a fwyttêaist fara.

22 Ac efe a ddywedodd, Tra yr ydoedd y plentyn yn fyw, yr ymprydiais ac yr wylais: [l]canys mi a ddywedais, Pwy a ŵyr a drugarhâ yr ARGLWYDD wrthyf, fel y byddo byw y plentyn?

[l] Edrych Es. 38. 1. Jonah 3. 9.

23 Ond yn awr efe fu farw, i ba beth yr ymprydiwn? a allaf fi ei ddwyn ef yn ei ol mwyach? myfi a âf atto ef, ond [m]ni ddychwel efe attaf fi.

[m] Job 7. 8, 9, 10.

1033.

24 ¶ A Dafydd a gysurodd Bathseba ei wraig, ac a aeth i mewn atti hi, ac a orweddodd gyd â hi: a [n]hi a ymddûg fab, ac [o]efe a alwodd ei enw ef Solomon. A'r ARGLWYDD a'i carodd ef.

[n] Matt. 1. 6.
[o] 1 Chron. 22. 9.

25 Ac efe a anfonodd trwy law Nathan y prophwyd; ac efe a alwodd ei enw ef ‖Jedidïah, oblegid yr ARGLWYDD.

‖ *Anwyl gan yr Arglwydd.*

26 ¶ A [p]Joab a ymladdodd yn erbyn [q]Rabbah meibion Ammon, ac a ynnillodd y frenhinol ddinas.

[p] 1 Chron. 20. 1.
[q] Deut. 3. 11.

27 A Joab a anfonodd genhadau at Dafydd, ac a ddywedodd, Rhyfelais yn erbyn Rabbah, ac a ynnillais ddinas y dyfroedd.

28 Yn awr gan hynny casgl weddill y bobl, a gwersylla yn erbyn y ddinas, ac ynnill hi; rhag i mi ynnill y ddinas, a galw fy enw i arni hi.

29 A Dafydd a gasglodd yr holl bobl, ac a aeth i Rabbah, ac a ymladdodd yn ei herbyn, ac a'i hynnillodd hi.

Cyn CRIST 1033.

30 Ac [r]efe a gymmerodd goron eu brenhin hwynt oddi am ei ben (a'i phwys hi *oedd* dalent o aur, gyd â'r maen gwerthfawr) a hi a osodwyd ar ben Dafydd. Ac efe a ddug ymaith o'r ddinas anrhaith fawr iawn.

[r] 1 Chron. 20. 2.

31 Ac efe a ddug ymaith y bobl *oedd* ynddi, ac a'*u* gosododd dan lifiau, a than ogau heiyrn, a than fwyeill heiyrn, ac a'u bwriodd hwynt i'r odynau calch: ac felly y gwnaeth i holl ddinasoedd meibion Ammon. A dychwelodd Dafydd a'r holl bobl i Jerusalem.

PENNOD XIII.

1 *Amnon yn caru Tamar; a thrwy gynghor Jonadab, yn cymmeryd arno fod yn glaf, ac yn ei threisio hi;* 15 *ac yna yn ei chasáu hi, ac yn ei throi ymaith yn gywilyddus.* 19 *Absalom yn ei derbyn hi, ac yn celu ei amcan;* 23 *ac, wrth gneifio ei ddefaid, yn lladd Amnon.* 30 *Dafydd yn pruddháu wrth glywed hynny; a Jonadab yn ei gysuro ef.* 37 *Absalom yn ffoi at Talmai i Gesur.*

Cylch 1032.

AC ar ol hyn yr oedd gan Absalom mab Dafydd chwaer dêg, a'i henw Tamar: ac Amnon mab Dafydd a'i carodd hi.

2 Ac yr oedd mor flin ar Amnon, fel y clefychodd efe o herwydd Tamar ei chwaer: canys gwyryf *oedd* hi; ac †anhawdd y gwelai Amnon wneuthur dim iddi hi.

† Heb. *rhyfeddol,* neu, *guddiedig y'ngolwg Amnon oedd wneuthur.*

3 Ond gan Amnon yr oedd cyfaill, a'i enw Jonadab, mab [s] Simeah, brawd Dafydd: a Jonadab *oedd* wr call iawn.

[s] Edrych 1 Sam. 16. 9.

4 Ac efe a ddywedodd wrtho ef, Ti fab y brenhin, paham *yr ydwyt* yn †curio fel hyn †beunydd? oni fynegi di i mi? Ac Amnon a ddywedodd wrtho ef, Caru yr ydwyf fi Tamar, chwaer Absalom fy mrawd.

† Heb. *denau.*
† Heb. *o fore i fore.*

5 A Jonadab a ddywedodd wrtho ef, Gorwedd ar dy wely, a chymmer arnat fod yn glaf: a phan ddelo dy dad i'th edrych, dywed wrtho ef, Deued, attolwg, Tamar fy chwaer i roddi bwyd i mi, ac i arlwyo y bwyd yn fy ngolwg, fel y gwelwyf, ac y bwyttâwyf o'i llaw hi.

6 ¶ Felly Amnon a orweddodd, ac a gymmerth arno fod yn glaf. A'r brenhin a ddaeth i'w edrych ef; ac Amnon a ddywedodd wrth y brenhin, Deued, attolwg, Tamar fy chwaer i grasu dwy deisen yn fy ngolwg i, fel y bwyttâwyf o'i llaw hi.

Cyn CRIST Cylch 1032.

7 Yna Dafydd a anfonodd adref at Tamar, gan ddywedyd, Dos yn awr i dŷ Amnon dy frawd, a pharottôa fwyd iddo.

8 Felly Tamar a aeth i dŷ Amnon ei brawd (ac efe oedd yn gorwedd) a hi a gymmerth ‖ beilliaid, ac a'*i* tylinodd, ac a wnaeth deisenau yn ei ŵydd ef, ac a grasodd y teisenau.

‖ Neu, *does.*

9 A hi a gymmerth badell, ac a'*u* tywalltodd *hwynt* ger ei fron ef: ond efe a wrthododd fwytta. Ac Amnon a ddywedodd, Gyrrwch allan bawb oddi wrthyf fi. A phawb a aethant allan oddi wrtho ef.

10 Yna Amnon a ddywedodd wrth Tamar, Dwg y bwyd i'r ystafell, fel y bwyttâwyf o'th law di. A Thamar a gymmerth y teisenau a wnaethai hi, ac a'*u* dug at Amnon ei brawd i'r ystafell.

11 A phan ddug hi *hwynt* atto ef i fwytta, efe a ymaflodd ynddi hi, ac a ddywedodd wrthi hi, Tyred, gorwedd gyd â mi, fy chwaer.

12 A hi a ddywedodd wrtho, Paid, fy mrawd; na † threisia fi: canys [b] ni wnair fel hyn yn Israel: na wna di yr ynfydrwydd hyn.

† Heb. *ddarostwng.*

[b] Lef. 18. 9.

13 A minnau, i ba le y bwriaf ymaith fy ngwarth? a thi a fyddi fel un o'r ynfydion yn Israel. Yn awr, gan hynny, ymddiddan, attolwg, â'r brenhin: canys ni ommedd efe fi i ti.

14 Ond ni fynnai efe wrando ar ei llais hi; eithr efe a fu drech nâ hi, ac a'i treisiodd, ac a orweddodd gyd â hi.

15 ¶ Yna Amnon a'i casâodd hi â chas mawr iawn: canys mwy *oedd* y câs â'r hwn y casasai efe hi, nâ'r cariad â'r hwn y carasai efe hi. Ac Amnon a ddywedodd wrthi hi, Cyfod, dos ymaith.

16 A hi a ddywedodd wrtho ef, Nid *oes* achos: y drygioni hwn, *sef* fy ngyrru ymaith, *sydd* fwy nâ'r llall a wnaethost â mi. Ond ni wrandawai efe arni hi.

17 Eithr efe a alwodd ar ei langc, ei weinidog, ac a ddywedodd, Gyrrwch hon yn awr allan oddi wrthyf fi; a chlöa y drws ar ei hol hi.

18 Ac am dani *hi yr oedd* mantell symmudliw: canys â'r cyfryw fentyll y dilledid merched y brenhin, *y rhai oedd* forwynion. Yna ei weinidog ef a'i dug hi allan, ac a glôdd y drws ar ei hol hi.

[e] Jos. 7. 6.

19 ¶ A Thamar [c] a gymmerodd ludw ar ei phen, ac a rwygodd y fantell symmudliw *oedd* am dani, ac [d] a osododd ei llaw ar ei phen, ac a aeth ymaith dan weiddi.

[d] Jer. 2. 37.

20 Ac Absalom ei brawd a ddywedodd wrthi hi, Ai Amnon dy frawd a fu gyd â thi? er hynny yn awr taw â son, fy chwaer: dy frawd di *yw* efe; na osod dy galon ar y peth hyn. Felly Tamar a drigodd yn ymddifad yn nhŷ Absalom ei brawd.

21 ¶ Ond pan glybu y brenhin Dafydd yr holl bethau hynny, efe a ddigiodd yn aruthr.

22 Ac ni ddywedodd Absalom wrth Amnon na drwg na dà: canys Absalom a gasâodd Amnon, o herwydd iddo dreisio Tamar ei chwaer ef.

Cyn CRIST Cylch 1032.

23 ¶ Ac ar ol dwy flynedd o ddyddiau, [e] yr oedd gan Absalom rai yn cneifio yn Baal-hasor, yr hwn *sydd* wrth Ephraim: ac Absalom a wahoddodd holl feibion y brenhin.

1030.

[e] Edrych Gen. 38. 13. 1 Sam. 25. 4, 36.

24 Ac Absalom a ddaeth at y brenhin, ac a ddywedodd, Wele, yn awr, rai yn cneifio i'th was di; deued, attolwg, y brenhin a'i weision gyd â'th was.

25 A dywedodd y brenhin wrth Absalom, Nag ê, fy mab, ni ddeuwn ni i gyd yn awr; rhag i ni ormesu arnat ti Ac efe a fu daer arno: ond ni fynnai efe fyned; eithr efe a'i bendithiodd ef.

26 Yna y dywedodd Absalom, Oni ddaw Amnon fy mrawd yn awr gyd â ni? A'r brenhin a ddywedodd wrtho ef, I ba beth yr â efe gyd â thi?

27 Etto Absalom a fu daer arno, fel y gollyngodd efe Amnon gyd âg ef, a holl feibion y brenhin.

28 ¶ Ac Absalom a orchymynodd i'w langciau, gan ddywedyd, Edrychwch, attolwg, pan fyddo llawen calon Amnon gan win, a *phan* ddywedwyf wrthych, Tarêwch Amnon; yna lleddwch ef, nac ofnwch: ‖ oni orchymynais i chwi? ymwrolwch, a byddwch *feibion* glewion.

‖ Neu, *oni wnewch, a mi yn gorchymyn i chwi?*

29 A llangciau Absalom a wnaethant i Amnon fel y gorchymynasai Absalom. A holl feibion y brenhin a gyfodasant, a phob un a farchogodd ar ei ful, ac a ffoisant.

30 ¶ A thra *yr oeddynt* hwy ar y ffordd, y daeth y chwedl at Dafydd, gan ddywedyd, Absalom a laddodd holl feibion y brenhin, ac ni adawyd un o honynt.

31 Yna y brenhin a gyfododd, ac [f] a rwygodd ei ddillad, ac [g] a orweddodd ar y ddaear; a'i holl weision oedd yn sefyll ger llaw, a'u gwisgoedd yn rhwygedig.

[f] pen. 1. 11.

[g] pen. 12. 16.

Cyn CRIST 1030.

32 A Jonadab mab Simeah, brawd Dafydd, a attebodd ac a ddywedodd, Na thybied fy arglwydd iddynt hwy ladd yr holl langciau, *sef* meibion y brenhin; canys Amnon yn unig a fu farw: canys yr oedd ‖ ym mryd Absalom *hynny*, er y dydd y treisiodd efe Tamar ei chwaer ef.

‖ Neu, *hyn wedi ei fwriadu trwy archiad* (neu, *trwy enau*) *Absalom.*

33 Ac yn awr na osoded fy arglwydd frenhin y peth at ei galon, gan dybied farw holl feibion y brenhin: canys Amnon yn unig a fu farw.

34 Ond Absalom a ffôdd. A'r llangc yr hwn oedd yn gwylio a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd; ac wele, bobl lawer yn dyfod ar hyd y ffordd o'i ol ef, ar hyd ystlys y mynydd.

35 A Jonadab a ddywedodd wrth y brenhin, Wele, feibion y brenhin yn dyfod: † fel y dywedodd dy was, felly y mae.

† Heb. *yn ol gair.*

36 A phan orphenasai efe ymddiddan, wele, meibion y brenhin a ddaethant, ac a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant. A'r brenhin hefyd a'i holl weision a wylasant âg wylofain mawr iawn.

1030.

37 ¶ Ac Absalom a ffôdd, ac a aeth at [h] Talmai mab ‖ Ammihud brenhin Gesur: a *Dafydd* a alarodd am ei fab bob dydd.

[h] pen. 3. 3.

‖ Neu, *Ammihur.*

38 Ond Absalom a ffôdd, ac a aeth i Gesur; ac yno y bu efe dair blynedd.

39 Ac *enaid* Dafydd y brenhin a ‖ hiraethodd am fyned at Absalom: canys efe a gysurasid am Amnon, gan ei farw efe.

‖ Neu, *ddarfu.*

PENNOD XIV.

1 *Joab yn gosod gwraig weddw o Tecoah, trwy ddammeg, i droi calon y brenhin i gyrchu ei fab adref; ac yn ei ddwyn ef i Jerusalem.* 25 *Tegwch, gwallt, a phlant Absalom.* 28 *Joab, ym mhen dwy flynedd, yn dwyn Absalom i ŵydd y brenhin.*

1027.

YNA Joab mab Serfiah a wybu *fod* calon y brenhin tu ag at Absalom.

2 A Joab a anfonodd i Tecoah, ac a gyrchodd oddi yno wraig ddoeth, ac a ddywedodd wrthi, Cymmer arnat, attolwg, alaru, a gwisg yn awr alar-wisg, ac nac ymira âg olew, eithr bydd fel gwraig yn galaru er ys llawer o ddyddiau am y marw:

3 A thyred at y brenhin, a llefara wrtho yn ol yr ymadrodd hyn. A Joab a osododd yr ymadroddion yn ei genau hi.

4 ¶ A'r wraig o Tecoah, pan ddywedodd wrth y brenhin, a syrthiodd i lawr ar ei hwyneb, ac a ymgrymmodd, ac a ddywedodd, † Cynnorthwya, O frenhin.

† Heb. *Gwared.*

5 A dywedodd y brenhin wrthi hi, Beth *a ddarfu* i ti? A hi a ddywedodd, [a] Yn wir gwraig weddw *ydwyf* fi, a'm gwr a fu farw.

Cyn CRIST 1027.

[a] Edrych pen. 12. 1.

6 Ac i'th law-forwyn *yr oedd* dau fab, a hwynt ill dau a ymrysonasant yn y maes; ond nid *oedd* † athrywynwr rhyngddynt hwy; ond y naill a darawodd y llall, ac a'i lladdodd ef.

† Heb. *gwaredwr.*

7 Ac wele yr holl dylwyth a gyfododd yn erbyn dy law-forwyn, a hwy a ddywedasant, Dyro yr hwn a darawodd ei frawd, fel y lladdom ni ef, am einioes ei frawd a laddodd efe; ac y difethom hefyd yr etifedd: felly y diffoddent fy marworyn, yr hwn a adawyd, heb adael i'm gwr *nac* enw nac eppil ar wyneb y ddaear.

8 A'r brenhin a ddywedodd wrth y wraig, Dos i'th dŷ; a mi a roddaf orchymyn o'th blegid di.

9 A'r wraig o Tecoah a ddywedodd wrth y brenhin, *Bydded* y camwedd hwn arnaf fi, fy arglwydd frenhin, ac ar dŷ fy nhad i, a'r brenhin a'i orseddfaingc ef yn ddïeuog.

10 A'r brenhin a ddywedodd, Dwg attaf fi yr hwn a yngano wrthyt, ac ni chaiff mwyach gyffwrdd â thi.

11 Yna hi a ddywedodd, Cofied, attolwg, y brenhin dy ARGLWYDD DDUW, rhag amlhâu dïalwyr y gwaed i ddistrywio, a rhag difetha o honynt hwy fy mab i. Ac efe a ddywedodd, [b] *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, ni syrth *un* o wallt pen dy fab di i lawr.

[b] 1 Sam. 14. 45. Act. 27. 34.

12 Yna y dywedodd y wraig, Attolwg, gâd i'th law-forwyn ddywedyd gair wrth fy arglwydd frenhin. Yntau a ddywedodd, Dywed.

13 A'r wraig a ddywedodd, Paham gan hynny y meddyliaist fel hyn yn erbyn pobl DDUW? canys y mae y brenhin yn llefaru y gair hwn megis *un* beius, gan na ddug y brenhin adref ei herwr.

14 Canys gan farw yr ydym ni yn marw, ac *ydym* fel dyfroedd wedi eu tywallt ar y ddaear, y rhai ni chesglir: gan na ddug DUW *ei* einioes, efe a feddyliodd foddion, fel na yrrer ymaith *ei* herwr oddi wrtho.

15 Ac yn awr mi a ddeuthum i ymddiddan â'm harglwydd frenhin am y peth hyn, oblegid i'r bobl fy nychrynu i: am hynny y dywedodd dy law-forwyn, Ymddiddanaf yn awr â'r brenhin; ond odid fe a wna y brenhin ddymuniad ei law-forwyn.

Cyn CRIST 1027.

16 Canys y brenhin a wrendy, fel y gwaredo efe ei law-forwyn o law y gwr *a fynnai* fy nifetha i a'm mab hefyd o etifeddiaeth Duw.

17 A'th law-forwyn a ddywedodd, Bydded, *attolwg*, gair fy arglwydd frenhin † yn gysur: canys [c] fel angel Duw *yw* fy arglwydd frenhin, i wrando y da a'r drwg: a'r Arglwydd dy Dduw fydd gyd â thi.

†Heb. *yn orphwysfa.*
[c] ad. 20.

18 Yna yr attebodd y brenhin, ac y dywedodd wrth y wraig, Na chela, attolwg, oddi wrthyf fi y peth yr ydwyf yn ei ofyn i ti. A dywedodd y wraig, Llefared yn awr fy arglwydd frenhin.

19 A'r brenhin a ddywedodd, *A ydyw* llaw Joab gyd â thi yn hyn oll? A'r wraig a attebodd ac a ddywedodd, *Fel mai* byw dy enaid di, fy arglwydd frenhin, nid gwiw *troi* ar y llaw ddehau nac ar y llaw aswy oddi wrth yr hyn oll a ddywedodd fy arglwydd frenhin: canys dy was Joab a orchymynodd i mi, ac a osododd yr holl eiriau hyn y'ngenau dy law-forwyn:

20 Ar fedr troi y chwedl y gwnaeth dy was Joab y peth hyn: ond fy arglwydd *sydd* ddoeth, [d] fel doethineb angel Duw, i wybod yr hyn oll *sydd* ar y ddaear.

[d] ad. 17. pen. 19. 27.

21 ¶ A'r brenhin a ddywedodd wrth Joab, Wele yn awr, gwneuthum y peth hyn: dos, a dwg y llangc Absalom yn ei ol.

22 A Joab a syrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd, ac a fendithiodd y brenhin. A Joab a ddywedodd, Heddyw y gwybu dy was di gael o honof ffafr yn dy olwg di, fy arglwydd frenhin, am i'r brenhin gyflawni dymuniad ‖ ei was.

‖ Neu, *dy.*

23 A Joab a gyfododd, ac a aeth i Gesur, ac a ddug Absalom i Jerusalem.

24 A'r brenhin a ddywedodd, Tröed i'w dŷ ei hun; ac nac edrycheď *yn* fy wyneb i. Felly Absalom a drodd i'w dŷ ei hun, ac ni welodd wyneb y brenhin.

†Heb. *Ac fel Absalom nid oedd wr glân yn holl Israel, i'w ganmol yn fawr.*

25 ¶ † Ac nid oedd wr mor glodfawr am ei degwch ag Absalom o fewn holl Israel: o wadn ei droed hyd ei goryn nid oedd wrthuni ynddo ef.

26 A phan gneifiai efe ei ben (canys un waith yn y flwyddyn y torrai efe ei wallt: o herwydd *ei* fod yn drwm arno, am hynny efe a'i torrai ef) efe a bwysai wallt ei ben yn ddau can sicl, wrth bwys y brenhin.

[e] Edrych pen. 18. 18.

27 [e] A thri mab a anwyd i Absalom, ac un ferch, a'i henw hi *oedd* Tamar: yr oedd hi yn wraig dêg yr olwg.

28 ¶ Felly Absalom a drigodd ddwy flynedd gyfan yn Jerusalem, ac ni welodd wyneb y brenhin.

29 Am hynny Absalom a ddanfonodd am Joab, i'w anfon ef at y brenhin; ond ni ddeuai efe atto ef: ac efe a anfonodd etto yr ail waith, ond ni ddeuai efe ddim.

30 Am hynny efe a ddywedodd wrth ei weision, Gwelwch randir Joab ger fy llaw i, a haidd *sydd* ganddo ef yno; ewch a llosgwch hi â thân. A gweision Absalom a losgasant y rhandir â thân.

31 Yna Joab a gyfododd, ac a ddaeth at Absalom i'*w* dŷ, ac a ddywedodd wrtho, Paham y llosgodd dy weision di fy rhandir i â thân?

32 Ac Absalom a ddywedodd wrth Joab, Wele, mi a anfonais attat ti, gan ddywedyd, Tyred yma, fel y'th anfonwyf at y brenhin, i ddywedyd, I ba beth y deuthum i o Gesur? gwell *fuasai* i mi fy *mod* yno etto: ac yn awr gadawer i mi weled wyneb y brenhin; ac od oes gamwedd ynof, lladded fi.

33 Yna Joab a ddaeth at y brenhin, ac a fynegodd iddo ef. Ac efe a alwodd am Absalom. Yntau a ddaeth at y brenhin, ac a ymgrymmodd iddo i lawr ar ei wyneb ger bron y brenhin. A'r brenhin a gusanodd Absalom.

1025.

PENNOD XV.

1 *Absalom, trwy ei fwyneidd-dra yn lladratta calonnau Israel:* 7 *ac, yn rhith talu adduned, yn cael cennad i fyned i Hebron:* 10 *ac yn gwneuthur cyd-fwriad mawr yno.* 13 *Dafydd, wrth glywed hynny, yn ffoi o Jerusalem.* 19 *Ittai heb ymadael âg ef.* 24 *Danfon Sadoc ac Abiathar yn eu hol â'r arch.* 30 *Dafydd a'i gyfeillion yn myned i fynydd yr Olew-wydd, dan wylo:* 31 *yn mell-digo cynghor Ahitophel;* 32 *ac yn anfon Husai yn ei ol.*

Cyn CRIST 1027.

AC wedi hyn [a] y parottôdd Absalom iddo ei hun gerbydau, a meirch, a dengwr a deugain i redeg o'i flaen.

1024.
[a] 1 Bren. 1. 5.

2 Ac Absalom a gyfodai yn fore, ac a safai ger llaw ffordd y porth: ac Absalom a alwai atto bob gwr yr oedd iddo fatter i ddyfod at y brenhin am farn, ac a ddywedai, O ba ddinas *yr ydwyt* ti? Yntau a ddywedai, O un o lwythau Israel *y mae* dy was.

3 Ac Absalom a ddywedai wrtho ef, Wele, *y mae* dy fatterion yn dda, ac yn uniawn; ond nid *oes* neb dan y brenhin a wrandawo arnat ti.

Cyn CRIST 1024.

4 Dywedai Absalom hefyd, O na'm gosodid i yn farnwr yn y wlad, fel y delai attaf fi bob gwr a fyddai ganddo hawl neu gynghaws; myfi a wnawn gyfiawnder iddo.

5 A phan nesâi neb i ymgrymmu iddo ef, efe a estynai ei law, ac a ymaflai ynddo ef, ac a'i cusanai.

6 Ac fel hyn y gwnai Absalom i holl Israel y rhai a ddeuent am farn at y brenhin. Felly Absalom a ladrattâodd galon holl wŷr Israel.

1023. 7 ¶ Ac ym mhen deugain mlynedd y dywedodd Absalom wrth y brenhin, Gâd i mi fyned, attolwg, a thalu fy adduned a addunedais i'r ARGLWYDD, yn Hebron.

8 Canys dy was a addunedodd addu-ned, pan oeddwn i yn aros o fewn Gesur yn Syria, gan ddywedyd, Os gan ddychwelyd y dychwel yr ARGLWYDD fi i Jerusalem, yna y gwasanaethaf yr ARGLWYDD.

9 A'r brenhin a ddywedodd wrtho ef, Dos mewn heddwch. Felly efe a gyfododd, ac a aeth i Hebron.

10 ¶ Eithr Absalom a anfonodd ysbïwyr trwy holl lwythau Israel, gan ddywedyd, Pan glywoch lais yr udgorn, yna dywedwch, Absalom sydd yn teyrnasu yn Hebron.

11 A dau cant o wŷr a aethant gyd âg Absalom o Jerusalem, [b] *ar* wahodd; ac yr oeddynt yn myned yn eu gwiriondeb, ac heb wybod dim oll.

[b] 1 Sam. 9. 13. a 16. 3, 5.

12 Ac Absalom a anfonodd am Ahitophel y Giloniad, cynghorwr Dafydd, o'i ddinas, o Giloh, tra oedd efe yn offrymmu aberthau. A'r cyd-fradwriaeth *oedd* gryf; a'r bobl oedd yn amlhâu gyd âg Absalom yn wastadol.

13 ¶ A daeth cennad at Dafydd, gan ddywedyd, Y mae calon gwŷr Israel ar ol Absalom.

14 A dywedodd Dafydd wrth ei holl weision y rhai *oedd* gyd âg ef yn Jerusalem, Cyfodwch, a ffôwn; canys ni ddïangwn ni gan Absalom: brysiwch i fyned; rhag iddo ef frysio a'n dala ni, a ‖ dwyn drwg arnom ni, a tharo y ddinas â min y cleddyf.

‖ *gwthio.*

15 A gweision y brenhin a ddywedasant wrth y brenhin, Wele, dy weision *yn barod*, ar ol yr hyn oll a ddewiso fy arglwydd frenhin.

[c] Ps. 3. tit.

16 [c] A'r brenhin a aeth, a'i holl dylwyth ‖ ar ei ol. A'r brenhin a adawodd ddeg o ordderchwragedd i gadw y tŷ.

‖ *wrth ei draed.*

17 A'r brenhin a aeth ymaith, a'r holl bobl ar ei ol; a hwy a arhosasant mewn lle o hirbell.

Cyn CRIST 1023.

18 A'i holl weision ef oedd yn cerdded ger ei law ef: [d] yr holl Cerethiaid, a'r holl Pelethiaid, a'r holl Gethiaid, a chwe channwr a ddaethai ar ei ol ef o Gath, oedd yn cerdded o flaen y brenhin.

[d] pen. 8. 18.

19 ¶ Yna y dywedodd y brenhin wrth Ittai y Gethiad, Paham yr âi di hefyd gyd â ni? Dychwel, a thrig gyd â'r brenhin: canys alldud *ydwyt* ti, a dïeithr hefyd allan o'th fro dy hun.

20 Doe y daethost ti; a fudwn i di heddyw i fyned gyd â ni? Myfi a âf; dychwel di, a dwg dy frodyr *gyd â thi:* trugaredd a gwirionedd *fyddo* gyd â thi.

21 Ac Ittai a attebodd y brenhin, ac a ddywedodd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, ac *mai* byw fy arglwydd frenhin, yn ddïau yn y lle y byddo fy arglwydd frenhin ynddo, pa un bynnag ai mewn angau ai mewn einioes, yno y bydd dy was hefyd.

22 A Dafydd a ddywedodd wrth Ittai, Dos, a cherdda drosodd. Ac Ittai y Gethiad a aeth drosodd, a'i holl wŷr, a'r holl blant *oedd* gyd âg ef.

23 A'r holl wlad oedd yn wylofain â llef uchel; a'r holl bobl a aethant drosodd. A'r brenhin a aeth dros afon ‖ Cidron, a'r holl bobl a aeth drosodd, tu a ffordd yr anialwch.

‖ A elwir *Cedron*, Ioan 18. 1.

24 ¶ Ac wele, Sadoc, a'r holl Lefiaid *oedd* gyd âg ef, yn dwyn arch cyfammod DUW; a hwy a osodasant i lawr arch DUW: ac Abïathar a aeth i fynu, nes darfod i'r holl bobl ddyfod allan o'r ddinas.

25 A dywedodd y brenhin wrth Sadoc, Dychwel âg arch DUW i'r ddinas: os caf fi ffafr y'ngolwg yr ARGLWYDD, efe a'm dwg eilwaith, ac a bar i mi ei gweled hi, a'i babell.

26 Ond os fel hyn y dywed efe; Nid wyf foddlawn i ti; wele fi, gwnaed i mi fel *y byddo* da yn ei olwg.

27 A'r brenhin a ddywedodd wrth Sadoc yr offeiriad, Onid [e] gweledydd *ydwyt* ti? dychwel i'r ddinas mewn heddwch, [f] a'th ddau fab gyd â thi, *sef* Ahimaas dy fab, a Jonathan mab Abïathar.

[e] 1 Sam. 9. 9.

[f] Edrych pen. 17. 17.

28 Gwelwch, mi a drigaf y'ngwastadedd yr anialwch, nes dyfod gair oddi wrthych i'w fynegi i mi.

29 Felly Sadoc ac Abïathar a ddyg-

Cyn CRIST 1023.

asant yn ei hol arch Duw i Jerusalem; ac a arhosasant yno.

30 ¶ A Dafydd a aeth i fynu i *fryn* yr Olew-wydd; *ac yr oedd* yn myned i fynu, ac yn wylo, [g] a'i ben wedi ei orchuddio, ac *yr oedd* efe yn myned yn droednoeth. A'r holl bobl y rhai *oedd* gyd âg ef a orchuddiasant bawb ei ben, ac a aethant i fynu, gan fyned ac wylo.

31 ¶ A mynegwyd i Dafydd, gan ddywedyd, *Y mae* Ahitophel ym mysg y cyd-fwriadwyr gyd âg Absalom. A Dafydd a ddywedodd, O Arglwydd, [h] tro, attolwg, gynghor Ahitophel yn ffolineb.

32 ¶ A *phan* ddaeth Dafydd i ben *y bryn* yr addolodd efe Dduw ynddo, wele, Husai yr Arciad yn ei gyfarfod ef, [i] wedi rhwygo ei bais, a phridd ar ei ben.

33 A Dafydd a ddywedodd wrtho, Od âi drosodd gyd â mi, ti a fyddi yn faich arnaf.

34 Ond os dychweli i'r ddinas, a dywedyd wrth Absalom, [k] Dy was di, O frenhin, fyddaf fi; gwas dy dad *fûm* hyd yn hyn, ac yn awr dy was dithau *fyddaf:* ac felly y diddymmi i mi gynghor Ahitophel.

35 Oni *bydd* gyd â thi yno Sadoc ac Abïathar yr offeiriaid? am hynny pob gair a glywech o dŷ y brenhin, [l] mynega i Sadoc ac i Abïathar yr offeiriaid.

36 Wele, *y mae* yno [m] gyd â hwynt eu dau fab, Ahimaas *mab* Sadoc, a Jonathan *mab* Abïathar: danfonwch gan hynny gyd â hwynt attaf fi bob peth a'r a glywoch.

37 Felly [n] Husai, cyfaill Dafydd, a ddaeth i'r ddinas; ac Absalom a ddaeth i Jerusalem.

PENNOD XVI.

1 *Siba, trwy anrhegion a chelwyddau, yn cael etifeddiaeth ei feistr.* 5 *Simei yn melldithio Dafydd yn Bahurim.* 9 *Dafydd, trwy amynedd, yn ei gadw ei hun ac eraill rhag dïal.* 15 *Husai yn ymlusgo i mewn i gyfrinach Absalom.* 20 *Cynghor Ahitophel.*

AC wedi myned o Dafydd ychydig dros ben [a] *y bryn*, wele, [b] Siba gwas Mephiboseth yn ei gyfarfod ef â chwpl o asynod wedi eu cyfrwyo, ac arnynt hwy *yr oedd* dau can *torth* o fara, a chan swp o resynau, a chant o ffrwythydd hâf, a chostrelaid o win.

2 A dywedodd y brenhin wrth Siba, Beth *yw* y rhai hyn *sydd* gennyt? A Siba a ddywedodd, Asynod i dylwyth y brenhin i farchogaeth, a bara a ffrwythydd hâf i'r llangciau i'w bwytta, a gwin i'r lluddedig i'w yfed yn yr anialwch, *ydynt hwy.*

3 A'r brenhin a ddywedodd, A pha le *y mae* mab dy feistr? A [c] Siba a ddywedodd wrth y brenhin, Wele, y mae efe yn aros yn Jerusalem: canys efe a ddywedodd, Tŷ Israel a roddant drachefn i mi heddyw frenhiniaeth fy nhad.

4 Yna y dywedodd y brenhin wrth Siba, Wele, eiddot ti yr hyn oll *oedd eiddo* Mephiboseth. A Siba a ddywedodd, Yr ydwyf yn † attolwg gael o honof ffafr yn dy olwg di, fy arglwydd frenhin.

5 ¶ A phan ddaeth y brenhin Dafydd hyd Bahurim, wele, [d] un o dylwyth tŷ Saul yn dyfod allan oddi yno, a'i enw ef *oedd* Simei, mab Gera: efe a ddaeth allan, dan gerdded a melldigo.

6 Ac efe a daflodd ‖Dafydd â cherrig, a holl weision y brenhin Dafydd: ac *yr oedd* yr holl bobl a'r holl gedyrn ar ei law ddehau ac ar ei law aswy ef.

7 Ac fel hyn y dywedai Simei wrth felldithio; Tyred allan, tyred allan, wr gwaedlyd, a gwr i'r fall.

8 Yr Arglwydd a drodd arnat ti holl waed tŷ Saul, yr hwn y teyrnesaist yn ei le; a'r Arglwydd a roddodd y frenhiniaeth yn llaw Absalom dy fab: ac wele, di *wedi dy ddal* yn dy ddrygioni; canys gwr gwaedlyd *wyt* ti.

9 ¶ Yna y dywedodd Abisai mab Serfiah wrth y brenhin, Paham y melldithia [e] y ci marw hwn fy arglwydd frenhin? gâd i mi fyned drosodd, attolwg, a thorri ei ben ef.

10 A'r brenhin a ddywedodd, [f] Beth *sydd* i mi *a wnelwyf* â chwi, meibion Serfiah? felly melldithied, o herwydd [g] yr Arglwydd a ddywedodd wrtho, Melldithia Dafydd. Am hynny pwy a ddywed, Paham y gwnai fel hyn?

11 A Dafydd a ddywedodd wrth Abisai, ac wrth ei holl weision, Wele, fy mab, yr hwn a ddaeth allan o'm hymysgaroedd i, yn ceisio fy einioes: ac yn awr pa faint mwy *y cais* y Benjaminiad hwn? Gadêwch iddo, a melldithied: canys yr Arglwydd a archodd iddo.

12 Fe a allai yr edrych yr Arglwydd ar ‖fy nghystudd i, ac y dyry yr Arglwydd i mi ddaioni am ei felldith ef y dydd hwn.

13 Ac fel yr oedd Dafydd a'i wŷr yn myned ar hyd y ffordd, Simei yntau

Cyn CRIST 1023.

[g] pen. 19. 4. Est. 6. 12.

[h] pen. 17. 14, 23.

[i] pen. 1. 2.

[k] pen. 16. 19.

[l] pen. 17. 15, 16.

[m] ad. 27.

[n] pen. 16. 16. 1 Chron. 27. 33.

[a] pen. 15. 30.

[b] pen. 9. 2.

[c] pen. 19. 27.

† Heb. *ymgrymmu i.*

[d] 1 Bren. 2. 8.

‖ *gerrig at Dafydd, ac at, &c.*

[e] 1 Sam. 24. 14. pen. 9. 8.

[f] pen. 19. 22.

[g] Edrych 2 Bren. 18. 25. Galar. 3. 38.

‖ Neu, *fy nagrau.* Heb. *llygad.*

Cyn CRIST 1023.

oedd yn myned ar hyd ystlys y mynydd, ar ei gyfer ef; ac fel yr oedd efe yn myned, efe a felldithiai, ac a daflai gerrig, ac † a fwriai lwch i'w erbyn ef.

† Heb. *a'i llychwinodd ef â llwch.*

14 A daeth y brenhin, a'r holl bobl *oedd* gyd âg ef, yn lluddedig, ac a orphwysodd yno.

15 ¶ Ac Absalom a'r holl bobl, gwŷr Israel, a ddaethant i Jerusalem, ac Ahitophel gyd âg ef.

16 A phan ddaeth Husai yr Arciad, [h] cyfaill Dafydd, at Absalom, Husai a ddywedodd wrth Absalom, Byw fo y brenhin, byw fyddo y brenhin.

[b] pen. 15. 37.

17 Ac Absalom a ddywedodd wrth Husai, Ai dyma dy garedigrwydd di i'th gyfaill? paham nad aethost ti gyd â'th gyfaill?

18 A Husai a ddywedodd wrth Absalom, Nag ê; eithr yr hwn a ddewiso yr ARGLWYDD, a'r bobl yma, a holl wŷr Israel, eiddo ef fyddaf fi, a chyd âg ef yr arhosaf fi.

19 A phwy hefyd [i] a wasanaethaf? onid ger bron ei fab ef? Megis y gwasanaethais ger bron dy dad di, felly y byddaf ger dy fron dithau.

[i] pen. 15. 34.

20 ¶ Yna y dywedodd Absalom wrth Ahitophel, Moeswch eich cynghor beth a wnawn ni.

21 Ac Ahitophel a ddywedodd wrth Absalom, Dos i mewn at ordderchwragedd dy dad, y rhai a adawodd efe i gadw y tŷ: pan glywo holl Israel dy fod yn ffiaidd gan dy dad, yna y cryfhêir llaw y rhai oll *sydd* gyd â thi.

22 Felly y taenasant i Absalom babell ar nen y tŷ: ac Absalom [k] a aeth i mewn at ordderchwragedd ei dad, y'ngŵydd holl Israel.

[k] pen. 12. 11, 12.

23 A chynghor Ahitophel, yr hwn a gynghorai efe yn y dyddiau hynny, *oedd* fel ped ymofynai *un* â gair DUW: felly *yr* oedd holl gynghor Ahitophel, gyd â Dafydd a chyd âg Absalom.

PENNOD XVII.

1 *Cynghor Husai, trwy ewyllys Duw, yn difwyno cynghor Ahitophel.* 15 *Danfon dirgel gydnabyddiaeth i Dafydd.* 23 *Ahitophel yn ymgrogi.* 25 *Gwneuthur Amasa yn gapten.* 27 *Dafydd yn cael ymborth ym Mahanaim.*

DYWEDODD Ahitophel hefyd wrth Absalom, Gâd i mi yn awr ddewis deuddeng mil o wŷr, a mi a gyfodaf ac a erlidiaf ar ol Dafydd y nos hon.

2 A mi a ddeuaf arno tra *fyddo* ef yn lluddedig, ac yn wan ei ddwylaw, ac a'i brawychaf ef: a ffŷ yr holl bobl *sydd* gyd âg ef; a mi a darawaf y brenhin yn unig.

3 A throaf yr holl bobl attat ti: megis pe dychwelai pob un, *yw* y gwr yr ydwyt ti yn ei geisio: *felly* yr holl bobl fydd mewn heddwch.

4 A da fu y peth y'ngolwg Absalom, ac y'ngolwg holl henuriaid Israel.

5 Yna y dywedodd Absalom, Galw yn awr hefyd ar Husai yr Arciad, a gwrandawn beth † a ddywedo yntau hefyd.

† Heb. *sy yn ei enau yntau.*

6 A phan ddaeth Husai at Absalom, llefarodd Absalom wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedodd Ahitophel: a wnawn ni † ei gynghor ef? onid ê, dywed di.

† Heb. *yn ol ei air ef.*

7 A dywedodd Husai wrth Absalom, Nid da y cynghor a gynghorodd Ahitophel y waith hon.

8 Canys (eb Husai) ti a wyddost am dy dad a'i wŷr, mai cryfion *ydynt* hwy, a † chreulawn eu meddwl, megis [a] arth wedi colli ei chenawon yn y maes: dy dad hefyd *sydd* ryfelwr, ac nid erys efe dros nos gyd â'r bobl.

† Heb. *chwerw eu henaid.*

[a] Hos. 13. 8.

9 Wele, yn awr y mae efe yn llechu mewn rhyw ogof, neu mewn rhyw le: a phan syrthio *rhai* o honynt yn y dechre, yna y *bobl* a glyw, ac a ddywed, Bu laddfa ym mysg y bobl *sydd* ar ol Absalom.

10 Yna yr un grymmus, yr hwn *y mae* ei galon fel calon llew, a lwfrhâ: canys gŵyr holl Israel mai glew *yw* dy dad di, ac *mai* gwŷr grymmus *yw* y rhai *sydd* gyd âg ef.

11 Am hynny y cynghoraf, lwyrgasglu attat ti holl Israel, [b] o Dan hyd Beer-seba, fel y tywod wrth y môr o amldra, a myned o'th wyneb di dy hun i'r rhyfel.

[b] Barn. 20. 1.

12 Felly y deuwn arno ef i un o'r lleoedd yr hwn y ceffir ef ynddo, ac a ruthrwn arno ef fel y syrth y gwlith ar y ddaear: ac ni adewir *dim* o hono ef, nac un chwaith o'r holl wŷr *sydd* gyd âg ef.

13 Ond os i ddinas yr ymgasgl efe, yna holl Israel a ddygant raffau at y ddinas honno, a ni a'i tynnwn hi i'r afon, fel na chaffer yno un garregan.

14 A dywedodd Absalom, a holl wŷr Israel, Gwell *yw* cynghor Husai yr Arciad nâ chynghor Ahitophel. Canys [c] yr ARGLWYDD a † ordeiniasai ddiddymmu cynghor da Ahitophel, fel y dygai yr ARGLWYDD ddrwg ar Absalom.

[c] pen. 15. 31.

† Heb. *orchymynasai.*

Cyn CRIST 1023.

15 Yna y dywedodd Husai wrth Sadoc ac wrth Abïathar yr offeiriaid, Fel hyn ac fel hyn y cynghorodd Ahitophel i Absalom, ac i henuriaid Israel; ac fel hyn ac fel hyn y cynghorais innau.

16 Yn awr gan hynny anfonwch yn fuan, a mynegwch i Dafydd, gan ddywedyd, Nac aros dros nos y'ngwastadedd yr anialwch, ond gan fyned dos; rhag difa y brenhin a'r holl bobl *sydd* gyd âg ef.

17 [d] Jonathan hefyd ac Ahimaas oedd yn sefyll wrth [e] En-rogel; ac fe aeth llangces ac a fynegodd iddynt. Hwythau a aethant ac a fynegasant i'r brenhin Dafydd: canys ni allent hwy ymddangos i fyned i'r ddinas.

18 Etto llangc a'u gwelodd hwynt, ac a fynegodd i Absalom: ond hwy a aethant ymaith ill dau yn fuan, ac a ddaethant i dŷ gwr yn Bahurim, ac iddo ef *yr oedd* pydew yn ei gyntedd; a hwy a aethant i waered yno.

19 [f] A'r wraig a gymmerth ac a ledodd ‖ glawr ar wyneb y pydew, ac a daenodd arno falurion ŷd; fel na wybuwyd y peth.

20 A phan ddaeth gweision Absalom at y wraig i'r tŷ, hwy a ddywedasant, Pa le *y mae* Ahimaas a Jonathan? [g] A'r wraig a ddywedodd wrthynt, Hwy a aethant dros yr aber ddwfr. A phan geisiasant, ac nas cawsant *hwynt*, yna y dychwelasant i Jerusalem.

21 Ac ar ol iddynt hwy fyned ymaith, yna *y lleill* a ddaethant i fynu o'r pydew, ac a aethant ac a fynegasant i'r brenhin Dafydd; ac a ddywedasant wrth Dafydd, Cyfodwch, ac ewch yn fuan dros y dwfr: canys fel hyn y cynghorodd Ahitophel yn eich erbyn chwi.

22 Yna y cododd Dafydd a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd âg ef, ac a aethant dros yr Iorddonen: erbyn goleuo y bore nid oedd un yn eisieu a'r nad aethai dros yr Iorddonen.

23 ¶ A phan welodd Ahitophel na wneuthid ei gynghor ef, efe a gyfrwyodd *ei* asyn, ac a gyfododd, ac a aeth i'w dŷ ei hun, i'w ddinas, ac a wnaeth drefn ar ei dŷ, ac a ymgrogodd, ac a fu farw, ac a gladdwyd ym meddrod ei dad.

24 Yna Dafydd a ddaeth i Mahanaim. Ac Absalom a aeth dros yr Iorddonen, efe a holl wŷr Israel gyd âg ef.

25 ¶ Ac Absalom a osododd Amasa yn lle Joab ar y llu. Ac Amasa *oedd* fab i wr a'i enw Ithra, yr hwn *oedd* Israeliad, yr hwn a aeth i mewn at [h] Abigail merch Nahas, chwaer Serfiah, mam Joab.

26 Felly y gwersyllodd Israel ac Absalom y'ngwlad Gilead.

27 ¶ A phan ddaeth Dafydd i Mahanaim, Sobi mab Nahas o Rabbath meibion Ammon, a [i] Machir mab Amïel o Lo-debar, a [k] Barzilai y Gileadiad o Rogelim,

28 A ddygasant welyau, a ‖ chawgiau, a llestri pridd, a gwenith, a haidd, a blawd, a chras-*yd*, a ffa, a ffacbys, a chras-*bys*,

29 A mêl, ac ymenyn, a defaid, a chaws gwartheg, i Dafydd, ac i'r bobl *oedd* gyd âg ef, i'w bwytta. Canys dywedasant, *Y mae* y bobl yn newynog, yn flin hefyd, ac yn sychedig [l] yn yr anialwch.

Cyn CRIST 1023.

[h] 1 Chron. 2. 16, 17.

[i] pen. 9. 5.

[k] pen. 19. 31, 32. 1 Bren. 2. 7.

‖ Neu, *phïolau.*

[l] pen. 16. 2.

PENNOD XVIII.

1 *Dafydd yn edrych ar y lluoedd yn myned allan, ac yn rhoddi gorchymyn ynghylch Absalom.* 6 *Lladdfa fawr ar yr Israeliaid y'nghoed Ephraim.* 9 *Absalom y'nghrôg wrth ei wallt mewn derwen; a Joab yn ei ladd ef, ac yn ei fwrw mewn pydew;* 18 *Lle Absalom.* 19 *Ahimaas a Chusi yn dwyn newyddion i Dafydd.* 33 *Dafydd yn galaru am Absalom.*

A DAFYDD a gyfrifodd y bobl *oedd* gyd âg ef, ac a osododd arnynt hwy filwriaid a channwriaid.

2 A Dafydd a anfonodd o'r bobl y drydedd ran dan law Joab, a'r drydedd ran dan law Abisai mab Serfiah, brawd Joab, a'r drydedd ran dan law Ittai y Gethiad. A'r brenhin a ddywedodd wrth y bobl, Gan fyned yr âf finnau hefyd gyd â chwi.

3 Ond [s] y bobl a attebodd, Nid âi di allan: canys os gan ffoi y ffown ni, ni osodant hwy *eu* meddwl arnom ni; ac os bydd marw ein hanner ni, ni osodant *eu* †meddwl arnom: ond yn awr *yr ydwyt ti* fel deng mil o honom ni: yn awr gan hynny gwell *yw* i ti fod i'n cynnorthwyo ni o'r ddinas.

4 A dywedodd y brenhin wrthynt hwy, Gwnaf yr hyn fyddo da yn eich golwg chwi. A'r brenhin a safodd ger llaw y porth; a'r holl bobl a aethant allan yn gannoedd ac yn filoedd.

5 A'r brenhin a orchymynodd i Joab, ac Abisai, ac Ittai, gan ddywedyd, *Byddwch* esmwyth, er fy mwyn i, wrth y llangc Absalom. A'r holl bobl a glywsant pan orchymynodd y brenhin i'r holl flaenoriaid yn achos Absalom.

[s] pen. 21. 17.

† Heb. *calon.*

Cyn CRIST 1023.

6 ¶ Felly yr aeth y bobl i'r maes i gyfarfod Israel: a'r rhyfel fu y'nghoed Ephraim.

7 Ac yno y lladdwyd pobl Israel o flaen gweision Dafydd; ac yno y bu lladdfa fawr y dwthwn hwnnw, *sef* ugain mil.

8 Canys y rhyfel oedd yno wedi gwasgaru ar hyd wyneb yr holl wlad: a'r coed a †ddifethodd fwy o'r bobl nag a ddifethodd y cleddyf y diwrnod hwnnw.

†Heb. *amlhaodd ddifetha.*

9 ¶ Ac Absalom a gyfarfu â gweision Dafydd yn *eu* hwyneb. Ac Absalom oedd yn marchogaeth ar ful, a'r mul a aeth dan dewfrig derwen fawr, a'i ben ef a lynodd yn y dderwen: felly yr oedd efe rhwng y nefoedd a'r ddaear; a'r mul *oedd* dano ef a aeth ymaith.

10 A rhyw un a ganfu *hynny*, ac a fynegodd i Joab, ac a ddywedodd, Wele, gwelais Absalom y'nghrog mewn derwen.

11 A dywedodd Joab wrth y gwr oedd yn mynegi iddo, Ac wele, ti a'*i* gwelaist *ef;* paham nas tarewaist ef yno i'r llawr, ac arnaf fi roddi i ti ddeg *sicl* o arian, ac un gwregys?

12 A dywedodd y gwr wrth Joab, Pe cawn bwyso ar fy llaw fil *o siclau* arian, nid estynwn fy llaw yn erbyn mab y brenhin: canys gorchymynodd y brenhin lle y clywsom ni wrthyt ti, ac wrth Abisai, ac wrth Ittai, gan ddywedyd, †Gwyliwch *gyffwrdd* o neb â'r llangc Absalom.

†Heb. *Gwyliwch, pwy bynnag foch, rhag y llangc Absalom.*

13 Os amgen, mi a wnaethwn ffalster yn erbyn fy einioes: canys nid oes dim yn guddiedig oddi wrth y brenhin; tithau hefyd a safasit yn *fy* erbyn.

14 Yna y dywedodd Joab, Nid arhoaf fel hyn †gyd â thi. Ac efe a gymmerth dair o biccellau yn ei law, ac a'u brathodd trwy galon Absalom, ac efe etto yn fyw †y'nghanol y dderwen.

†Heb. *o'th flaen di.*

†Heb. *y'nghalon.*

15 A'r deg llangc *y rhai* oedd yn dwyn arfau Joab a amgylchynasant, ac a darawsant Absalom, ac a'i lladdasant ef.

16 A Joab a udganodd mewn udgorn; a'r bobl a ddychwelodd o erlid ar ol Israel: canys Joab a attaliodd y bobl.

17 A hwy a gymmerasant Absalom, ac a'i bwriasant ef mewn ffos fawr yn y coed, ac [b]a osodasant arno garnedd gerrig fawr iawn: a holl Israel a ffoisant bob un i'w babell.

[b] Jos. 7. 26.

18 ¶ Ac Absalom a gymmerasai ac a osodasai iddo yn ei fywyd golofn, [c]yn nyffryn y brenhin: canys efe a ddywedodd, [d]Nid *oes* fab gennyf i wneuthur coffa am fy enw: ac efe a alwodd y golofn ar ei enw ei hun. A hi a elwir Lle Absalom, hyd y dydd hwn.

[c] Gen. 14. 17.

[d] Edrych pen. 14. 27.

19 ¶ Yna Ahimaas mab Sadoc a ddywedodd, Gâd i mi redeg yn awr, a mynegi i'r brenhin, ddarfod i'r ARGLWYDD ei †ddïal ef ar ei elynion.

†Heb. *farnu ef o law.*

20 A Joab a ddywedodd wrtho ef, Ni *byddi* di yn genhadwr y dydd hwn, eithr mynegi ddiwrnod arall: ond heddyw ni byddi di gennad, o herwydd marw mab y brenhin.

21 Yna y dywedodd Joab wrth Cusi, Dos, dywed i'r brenhin yr hyn a welaist. A Chusi a ymgrymmodd i Joab, ac a redodd.

22 Yna Ahimaas mab Sadoc a ddywedodd eilwaith wrth Joab, †Beth bynnag a fyddo, gâd i minnau, attolwg, redeg ar ol Cusi. A dywedodd Joab, I ba beth y rhedi di, fy mab, gan nad *oes* gennyt gennadwriaeth addas?

†Heb. *Bydded a fyddo.*

23 Ond beth bynnag a fyddo (*eb efe*) gâd i mi redeg. A dywedodd yntau wrtho, Rhed. Felly Ahimaas a redodd ar hyd y gwastadedd, ac a aeth heibio i Cusi.

24 A Dafydd oedd yn eistedd rhwng y ddau borth: a'r gwyliedydd a aeth ar nen y porth ar y mur, ac a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd; ac wele, wr yn rhedeg ei hunan.

25 A'r gwyliedydd a waeddodd, ac a fynegodd i'r brenhin. A'r brenhin a ddywedodd, Os ei hun *y mae* efe, cennadwriaeth *sydd* yn ei enau ef. Ac efe a ddaeth yn fuan, ac a nesâodd.

26 A'r gwyliedydd a ganfu wr arall yn rhedeg: a'r gwyliedydd a alwodd ar y porthor, ac a ddywedodd, Wele, wr *arall* yn rhedeg ei hunan. A dywedodd y brenhin, Hwn hefyd sydd gennad.

27 A'r gwyliedydd a ddywedodd, Yr ydwyf fi yn gweled rhediad y blaenaf fel rhediad Ahimaas mab Sadoc. A dywedodd y brenhin, Gwr da *yw* hwnnw, ac â chennadwriaeth dda y daw efe.

28 Ac Ahimaas a alwodd, ac a ddywedodd wrth y brenhin, Heddwch: ac a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb gêr bron y brenhin, ac a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hwn a warchaeodd ar y gwŷr a gyfodasant eu llaw yn erbyn fy arglwydd frenhin.

†Heb. *Oes heddwch i'r llangc.*

29 A'r brenhin a ddywedodd, †Ai dï-

Cyn CRIST 1023.

angol y llangc Absalom? A dywedodd Ahimaas, Gwelais gythrwfl mawr, pan anfonodd Joab was y brenhin, a'th was dithau, ond ni wybûm i beth *ydoedd.*

30 A'r brenhin a ddywedodd, Tro heibio; sâf yma. Ac efe a drodd heibio, ac a safodd.

31 Ac wele, Cusi a ddaeth. A dywedodd Cusi, Cennadwri, arglwydd frenhin: canys yr ARGLWYDD a'th ddïalodd di heddyw ar bawb a'r a ymgyfodod i'th erbyn.

32 A dywedodd y brenhin wrth Cusi, A ddïangodd y llangc Absalom? A dywedodd Cusi, Fel y llangc hwnnw y byddo gelynion fy arglwydd frenhin, a'r holl rai a ymgyfodant i'th erbyn di er niwed *i ti.*

33 ¶ A'r brenhin a gyffrôdd, ac a aeth i fynu i ystafell y porth, ac a wylodd: ac fel hyn y dywedodd efe wrth fyned; [e]O fy mab Absalom, fy mab, fy mab Absalom: O na buaswn farw drosot ti, Absalom, fy mab, fy mab.

[e] pen. 19. 4.

PENNOD XIX.

1 *Joab yn peri i'r brenhin beidio â galaru.* 9 *Yr Israeliaid yn daer am ddwyn y brenhin adref.* 11 *Dafydd yn anfon at yr offeiriaid i gynhyrfu gwŷr Judah.* 18 *Simei yn cael ei bardwn;* 24 *a Mephiboseth ei esgusodi.* 32 *Barzìlai yn cael cennad i fyned adref; a chymmeryd Chimham ei fab ef i dŷ y brenhin.* 41 *Yr Israeliaid yn ymsennu â gwŷr Judah, am ddwyn y brenhin adref hebddynt hwy.*

A MYNEGWYD i Joab, Wele, y brenhin yn wylo, ac yn galaru am Absalom.

2 A'r †fuddugoliaeth *a aeth* y dwthwn hwnnw yn alar i'r holl bobl: canys clywodd y bobl y diwrnod hwnnw ddywedyd, dristâu o'r brenhin am ei fab.

†Heb. *ymwared.*

3 A'r bobl a aethant yn lladradaidd y diwrnod hwnnw i mewn i'r ddinas, fel pobl a fyddai yn myned yn lladradaidd wedi eu cywilyddio wrth ffoi o ryfel.

4 Ond y brenhin [a]a orchuddiodd ei wyneb; a'r brenhin a waeddodd â llef uchel, [b]O fy mab Absalom, Absalom, fy mab, fy mab.

[a] pen. 15. 30.

[b] pen. 18. 33.

5 A Joab a ddaeth i mewn i'r tŷ at y brenhin, ac a ddywedodd, Gwaradwyddaist heddyw wynebau dy holl weision, y rhai a ymddiffynasant dy einioes di heddyw, ac einioes dy feibion a'th ferched, ac einioes dy wragedd, ac einioes dy ordderchwragedd;

6 Gan garu dy gaseion, a chasâu dy garedigion: canys dangosaist heddyw nad oedd ddim gennyt dy dywysogion, na'th weision: o herwydd mi a wn heddyw, pe Absalom fuasai byw, a ninnau i gyd yn feirw heddyw, mai da fuasai *hynny* yn dy olwg di.

7 Cyfod yn awr gan hynny, cerdda allan, a dywed †yn dêg wrth dy weision: canys yr wyf fi yn tyngu i'r ARGLWYDD, os ti nid âi allan, nad erys neb gyd â thi y nos hon; a gwaeth fydd hyn i ti nâ'r holl ddrwg a ddaeth i'th erbyn di o'th febyd hyd yr awr hon.

†Heb. *wrth fodd calon.*

8 Yna y brenhin a gyfododd, ac a eisteddodd yn y porth. A mynegwyd i'r holl bobl, gan ddywedyd, Wele y brenhin yn eistedd yn y porth. A'r holl bobl a ddaethant o flaen y brenhin: canys Israel a ffoisai bob un i'w babell.

9 ¶ Ac yr oedd yr holl bobl yn ymryson trwy holl lwythau Israel, gan ddywedyd, Y brenhin a'n gwaredodd ni o law ein gelynion, ac efe a'n gwaredodd ni o law y Philistiaid; ac yn awr efe a ffôdd o'r wlad rhag Absalom.

10 Ac Absalom, yr hwn a enneiniasom ni arnom, a fu farw mewn rhyfel: ac yn awr paham yr ydych heb sôn am gyrchu y brenhin drachefn?

11 ¶ A'r brenhin Dafydd a anfonodd at Sadoc ac at Abïathar yr offeiriaid, gan ddywedyd, Lleferwch wrth henuriaid Judah, gan ddywedyd, Paham yr ydych chwi olaf i ddwyn y brenhin yn ei ol i'w dŷ? canys gair holl Israel a ddaeth at y brenhin, hyd ei dŷ.

12 Fy mrodyr *ydych* chwi; fy asgwrn a'm cnawd *ydych* chwi: paham gan hynny yr ydych yn olaf i ddwyn y brenhin adref?

13 Dywedwch hefyd wrth Amasa, [c]Onid fy asgwrn i a'm cnawd *wyt* ti? [d]Fel hyn y gwnelo DUW i mi, ac fel hyn y chwanego, onid tywysog y llu fyddi di ger fy mron i yn lle Joab byth.

[c] pen. 17. 25.

[d] Ruth 1. 17.

14 Ac efe a drodd galon holl wŷr Judah, [e]fel *calon* un gwr: a hwy a anfonasant at y brenhin, *gan ddywedyd,* Dychwel di a'th holl weision.

[e] Barn. 20. 1.

15 Felly y brenhin a ddychwelodd, ac a ddaeth i'r Iorddonen. A Judah a ddaeth i Gilgal, i fyned i gyfarfod â'r brenhin, i ddwyn y brenhin dros yr Iorddonen.

16 ¶ A [f]Simei mab Gera, mab Jemini, yr hwn *oedd* o Bahurim, a frysiodd, ac a ddaeth i waered gyd â gwŷr Judah, i gyfarfod â'r brenhin Dafydd.

[f] pen. 16. 5. 1 Bren. 2. 8.

Cyn CRIST 1023.

17 A mil o wŷr o Benjamin *oedd* gyd âg ef; [g]Siba hefyd gwas tŷ Saul, a'i bymtheng mab a'i ugain gwas gyd âg ef: a hwy a aethant dros yr Iorddonen o flaen y brenhin.

[g] pen. 16. 1, 2.

18 Ac ysgraff a aeth drosodd i ddwyn trwodd dylwyth y brenhin, ac i wneuthur yr hyn fyddai da yn ei olwg ef. A Simei mab Gera a syrthiodd ger bron y brenhin, pan ddaeth efe dros yr Iorddonen;

19 Ac a ddywedodd wrth y brenhin, Na ddannoded fy arglwydd i mi anwiredd, ac na chofia [h]yr hyn a wnaeth dy was yn anwir y dydd yr aeth fy arglwydd frenhin o Jerusalem, i osod o'r brenhin *hynny* at ei galon.

[h] pen. 16. 5.

20 Canys dy was sydd yn cydnabod bechu o honof fi: ac wele, deuthum heddyw yn gyntaf o holl dŷ Joseph, i ddyfod i waered i gyfarfod â'm harglwydd frenhin.

21 Ac Abisai mab Serfiah a attebodd, ac a ddywedodd, Ai o herwydd hyn ni roddir Simei i farwolaeth, am iddo felldithio enneiniog yr ARGLWYDD?

22 A dywedodd Dafydd, [i]Beth *sydd* i mi *a wnelwyf* â chwi, meibion Serfiah, fel y byddych i mi yn wrthwynebwyr heddyw? [k]a roddir i farwolaeth heddyw neb yn Israel? canys oni wn i, mai heddyw yr *ydwyf* fi yn frenhin ar Israel?

[i] pen. 16. 10.

[k] 1 Sam. 11. 13.

23 [l]A'r brenhin a ddywedodd wrth Simei, Ni byddi di farw: a'r brenhin a dyngodd wrtho ef.

[l] 1 Bren. 2. 8, 37, 46.

24 ¶ [m]Mephiboseth mab Saul hefyd a ddaeth i waered i gyfarfod â'r brenhin; ac ni olchasai efe ei draed, ac ni thorrasai ei farf, ac ni olchasai ei ddillad, er y dydd yr aethai y brenhin hyd y dydd y daeth efe *drachefn* mewn heddwch.

[m] pen. 9. 6.

25 A phan ddaeth efe i Jerusalem i gyfarfod â'r brenhin, yna y dywedodd y brenhin wrtho ef, Paham nad aethost ti gyd â mi, Mephiboseth?

26 Ac efe a ddywedodd, Fy arglwydd frenhin, fy ngwas a'm twyllodd i: canys dywedodd dy was, Cyfrwyaf i mi asyn, fel y marchogwyf arni, ac yr elwyf at y brenhin; o herwydd cloff *yw* dy was.

27 Ac [n]efe a enllibiodd dy was wrth fy arglwydd frenhin; ond fy arglwydd frenhin *sydd* [o]fel angel DUW: am hynny gwna *yr hyn fyddo* da yn dy olwg.

[n] pen. 16. 8.

[o] pen. 14. 17, 20.

28 Canys nid oedd holl dŷ fy nhad i ond dynion †meirw ger bron fy arglwydd y brenhin; etto [p]tydi a osodaist dy was ym mhlith y rhai oedd yn bwyta ar dy fwrdd dy hun: pa gyfiawnder gan hynny sydd i mi bellach i waeddi mwy ar y brenhin?

† Heb. *marwolaeth.*

[p] pen. 9. 7. 10, 13.

29 A'r brenhin a ddywedodd wrtho, I ba beth yr adroddi dy fatterion ym mhellach? dywedais, Ti a Siba rhennwch y tir.

30 A Mephiboseth a ddywedodd wrth y brenhin, Ië, cymmered efe y cwbl, gan ddyfod fy arglwydd frenhin i'w dŷ mewn heddwch.

31 ¶ A [q]Barzìlai y Gileadiad a ddaeth i waered o Rogelim, ac a aeth dros yr Iorddonen gyd â'r brenhin, i'w hebrwng ef dros yr Iorddonen.

[q] 1 Bren. 2. 7.

32 A Barzìlai *oedd* hen iawn, yn fab pedwar ugain mlwydd: [r]efe oedd yn darparu lluniaeth i'r brenhin tra yr ydoedd efe ym Mahanaim; canys gwr mawr iawn *oedd* efe.

[r] pen. 17. 27.

33 A'r brenhin a ddywedodd wrth Barzìlai, Tyred drosodd gyd â mi, a mi a'th borthaf di gyd â mi yn Jerusalem.

34 A Barzìlai a ddywedodd wrth y brenhin, Pa faint *yw* dyddiau blynyddoedd fy einioes i, fel yr elwn i fynu gyd â'r brenhin i Jerusalem?

35 Mab pedwar ugain mlwydd *ydwyf* fi heddyw: a wn i ragoriaeth rhwng da a drwg? a ddichon dy was di archwaethu yr hyn a fwyttâf, neu yr hyn a yfaf? a glywaf fi bellach lais cerddorion a cherddoresau? paham gan hynny y bydd dy was mwyach yn faich ar fy arglwydd frenhin?

36 Dy was a â ychydig tu hwnt i'r Iorddonen gyd â'r brenhin: a phaham y talai y brenhin i mi gyfryw daledigaeth?

37 Gâd, attolwg, i'th was ddychwelyd yn fy ol, fel y byddwyf marw yn fy ninas fy hun, *ac fel y'm cladder* ym meddrod fy nhad a'm mam: ac wele, Chimham dy was, efe a â drosodd gyd â'm harglwydd frenhin, a gwna iddo yr hyn *fyddo* da yn dy olwg.

38 A dywedodd y brenhin, Chimham a â gyd â mi, a mi a wnaf iddo ef yr hyn *fyddo* da yn dy olwg di: a pheth bynnag a †erfyniech di arnaf fi, mi a'*i* gwnaf erot.

† Heb. *ddewisech gennyf.*

39 A'r holl bobl a aethant dros yr Iorddonen. Y brenhin hefyd a aeth drosodd: a'r brenhin a gusanodd Barzìlai, ac a'i bendithiodd ef; ac efe a ddychwelodd i'w fangre ei hun.

40 Yna y brenhin a aeth i Gilgal, a

Cyn CRIST 1023.

Chimham a aeth gyd âg ef. A holl bobl Judah a hebryngasant y brenhin, a hanner pobl Israel hefyd.

41 ¶ Ac wele, holl wŷr Israel a ddaethant at y brenhin, ac a ddywedasant wrth y brenhin, Paham y lladrattâodd ein brodyr ni, gwŷr Judah, dydi, ac y dygasant y brenhin a'i dylwyth dros yr Iorddonen, a holl wŷr Dafydd gyd âg ef?

42 Ac attebodd holl wŷr Judah i wŷr Israel, Oblegid câr agos *yw* y brenhin i ni: paham gan hynny y digiasoch chwi am y peth hyn? a fwyttasom ni *ddim* ar *draul* y brenhin? neu a anrhegodd efe ni âg anrheg?

43 A gwŷr Israel a attebasant wŷr Judah, ac a ddywedasant, Deg rhan *sydd* i ni yn y brenhin; hefyd *y mae* i ni yn Dafydd fwy nag i chwi: paham gan hynny y dïystyraist fi? onid myfi a ddywedais yn gyntaf am gyrchu adref fy mrenhin? Ac [a]ymadrodd gwŷr Judah oedd galettach nag ymadrodd gwŷr Israel.

[a] Edrych Barn. 8. 1. a 12. 1.

PENNOD XX.

1 *Seba, o achos yr ymrafael, yn codi plaid yn Israel.* 3 *Deg gordderchwraig Dafydd mewn carchar tragywyddol.* 4 *Gwneuthur Amasa yn bennaeth ar Judah; a Joab yn ei ladd ef.* 14 *Joab yn erlid Seba i Abel.* 16 *Gwraig ddoeth yn achub y ddinas, trwy dorri pen Seba.* 23 *Swyddogion Dafydd.*

Cylch 1022.

AC yno y digwyddodd bod gwr i'r fall, a'i enw Seba, mab Bichri, gwr o Jemini; ac efe a udganodd mewn udgorn, ac a ddywedodd, [a]Nid oes i ni ddim rhan yn Dafydd, nac etifeddiaeth i ni ym mab Jesse: pawb i'w babell, O Israel.

[a] 2 Bren. 12. 16. 2 Chron. 10. 16.

2 Felly holl wŷr Israel a aethant i fynu oddi ar ol Dafydd, ar ol Seba mab Bichri: ond gwŷr Judah a lynasant wrth eu brenhin, o'r Iorddonen hyd Jerusalem.

3 ¶ A daeth Dafydd i'w dŷ ei hun i Jerusalem; a'r brenhin a gymmerth [b]y deg gordderchwraig a adawsai efe i gadw y tŷ, ac a'u rhoddes hwynt *mewn* cadwraeth, ac a'u porthodd hwynt; ond nid aeth efe i mewn attynt hwy: eithr buant yn rhwym hyd ddydd eu marwolaeth, †yn byw mewn gweddwdod.

[b] pen. 15. 16. a 16. 21, 22.

† Heb. *mewn gweddwdod bywyd.*

4 ¶ Yna y dywedodd y brenhin wrth Amasa, †[c]Cynnull i mi wŷr Judah *erbyn* y trydydd dydd; a bydd dithau yma.

† Heb. *Galw attaf.*

[c] pen. 19. 13.

5 Felly Amasa a aeth i gynnull Judah: ond efe a drigodd yn hwy nâ'r amser terfynedig a osodasai efe iddo.

6 A dywedodd Dafydd wrth Abisai, Seba mab Bichri a'n dryga ni yn waeth nag Absalom: cymmer di [d]weision dy arglwydd, ac erlid ar ei ol ef, rhag iddo gael y dinasoedd caerog, ac ymachub *o'n golwg* ni.

Cyn CRIST Cylch 1022.

[d] pen. 11. 11.

7 A gwŷr Joab, a'r [e]Cerethiaid, y Pelethiaid *hefyd*, a'r holl gedyrn, a aethant ar ei ol ef; ac a aethant allan o Jerusalem, i erlid ar ol Seba mab Bichri.

[e] pen. 8. 18.

8 *Pan oeddynt* hwy wrth y maen mawr *sydd* yn Gibeon, Amasa a aeth o'u blaen hwynt. A Joab oedd wedi gwregysu ei gochl oedd am dano, ac arni *yr oedd* gwregys *â* chleddyf wedi ei rwymo ar ei lwynau ef yn ei wain; a phan gerddai efe, *y cleddyf* a syrthiai.

9 A dywedodd Joab wrth Amasa, *A wyt* ti yn llawen, fy mrawd? A llaw ddehau Joab a ymaflodd ym marf Amasa i'w gusanu ef.

10 Ond ni ddaliodd Amasa ar y cleddyf *oedd* yn llaw Joab: felly [f]efe a'i tarawodd ef âg ef [g]dan y bummed *ais*, ac a ollyngodd ei berfedd ef i'r llawr, ac nid ail darawodd ef; ac efe a fu farw. Felly Joab ac Abisai ei frawd a ganlynodd ar ol Seba mab Bichri.

[f] 1 Bren. 2. 5

[g] pen. 2. 23.

11 Ac un o weision Joab oedd yn sefyll yn ei ymyl ef, ac a ddywedodd, Pwy bynnag a ewyllysio *yn dda* i Joab, a phwy bynnag *sydd* gyd â Dafydd, *eled* ar ol Joab.

12 Ac Amasa oedd yn ymdrybaeddu mewn gwaed y'nghanol y brif-ffordd. A phan welodd y gwr yr holl bobl yn sefyll, efe a symmudodd Amasa oddi ar y brif-ffordd i'r maes, ac a daflodd gadach arno, pan welodd efe bawb a'r oedd yn dyfod atto ef yn sefyll.

13 Pan symmudwyd ef oddi ar y brif-ffordd, yr holl wŷr a aethant ar ol Joab, i erlid ar ol Seba mab Bichri.

14 ¶ Ac efe a dramwyodd trwy holl lwythau Israel i Abel, ac i Beth-maachah, ac i holl *leoedd* Berim: a hwy a ymgasglasant, ac a aethant ar ei ol ef.

15 Felly y daethant hwy, ac a warchaeasant arno ef yn Abel Beth-maachah, ac a fwriasant glawdd yn erbyn y ddinas, *yr hon* a safodd ar y rhagfur: a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd â Joab oedd yn †curo y mur, i'w fwrw i lawr.

† Heb. *difwyno.*

16 ¶ Yna gwraig ddoeth o'r ddinas a lefodd, Clywch, clywch: dywedwch, attolwg, wrth Joab, Nesâ hyd yma, fel yr ymddiddanwyf â thi.

Cyn CRIST Cylch 1022.

17 Pan nesâodd efe atti hi, y wraig a ddywedodd, Ai ti *yw* Joab? Dywedodd yntau, *Ië*, myfi. A hi a ddywedodd wrtho ef, Gwrando eiriau dy law-forwyn. Dywedodd yntau, Yr ydwyf yn gwrando.

18 Yna hi a ddywedodd, Hwy a lefarent †gynt, gan ddywedyd, Dïau yr ymofynant âg Abel: ac felly y dibennent.

† Heb. *yn y dechreuad:* Edrych Deut. 20. 11.

19 Myfi *wyf un o* heddychol ffyddloniaid Israel: yr wyt ti yn ceisio difetha dinas a mam yn Israel: paham y difethi di etifeddiaeth yr ARGLWYDD?

20 A Joab a attebodd ac a ddywedodd, Na atto DUW, na atto DUW, i mi na difetha na dinystrio.

21 Nid felly *y mae* y peth: eithr gwr o fynydd Ephraim (Seba mab Bichri *dan* ei enw) a ddyrchafodd ei law yn erbyn y brenhin, yn erbyn Dafydd. Rhoddwch ef yn unig, a mi a âf ymaith oddi wrth y ddinas. A dywedodd y wraig wrth Joab, Wele, ei ben ef a fwrir attat ti dros y mur.

[h] Preg. 9. 14.

22 Yna y wraig [h] o'i doethineb a aeth at yr holl bobl. A hwy a dorrasant ben Seba mab Bichri, ac a'*i* taflasant allan i Joab. Ac efe a udganodd mewn udgorn; a hwy a wasgarwyd oddi wrth y ddinas, bob un i'w pabellau. A Joab a ddychwelodd i Jerusalem at y brenhin.

[i] pen. 8. 16.

23 ¶ Yna [i] Joab *oedd* ar holl luoedd Israel; a Benaiah mab Jehoiada ar y Cerethiaid, ac ar y Pelethiaid;

24 Ac Adoram *oedd* ar y dreth; a

[k] pen. 8. 16. 1 Bren. 4. 3.

[k] Jehosaphat mab Ahilud yn gofiadur;

25 Sefa hefyd yn ysgrifenydd; a Sadoc ac Abïathar yn offeiriaid;

[l] pen. 23. 38.

26 [l] Ira hefyd y Jairiad oedd ‖ benllywydd ynghylch Dafydd.

‖ Neu, *dywysog.*

PENNOD XXI.

1 *Y tair blynedd newyn, o achos y Gibeoniaid, yn peidio, trwy grogi saith o feibion Saul.* 10 *Caredigrwydd Rispah tu ag at y marw.* 12 *Dafydd yn claddu esgyrn Saul a Jonathan.* 15 *Pedair câd yn erbyn y Philistiaid; lle y lladdodd pedwâr o gedyrn Dafydd bedwar o gawri.*

Cylch 1021.

A BU newyn yn nyddiau Dafydd dair blynedd olynol. A Dafydd a †ymofynodd ger bron yr ARGLWYDD. A'r ARGLWYDD a ddywedodd, O herwydd Saul, ac o herwydd *ei* dŷ gwaedlyd *ef, y mae hyn;* oblegid lladd o hono ef y Gibeoniaid.

† Heb. *geisiodd wyneb yr Arglwydd.* Edrych Num. 27. 21.

2 A'r brenhin a alwodd am y Gibeoniaid, ac a ymddiddanodd â hwynt; (a'r Gibeoniaid hynny nid *oeddynt* o feibion Israel, ond [a] o weddill yr Amoriaid; a meibion Israel a dyngasai iddynt hwy: etto Saul a geisiodd eu lladd hwynt, o'i serch i feibion Israel a Judah)

Cyn CRIST 1021.

[a] Jos. 9. 3, 16, 17.

3 A Dafydd a ddywedodd wrth y Gibeoniaid, Beth a wnaf i chwi? ac â pha beth y gwnaf gymmod, fel y bendithioch chwi etifeddiaeth yr ARGLWYDD?

4 A'r Gibeoniaid a ddywedasant wrtho, Ni fynnwn ni nac arian nac aur gan Saul, na chan ei dŷ ef; ac ni fynnwn ni ladd neb yn Israel. Ac efe a ddywedodd, Yr hyn a ddywedoch chwi, a wnaf i chwi.

5 A hwy a ddywedasant wrth y brenhin, Y gwr a'n difethodd ni, ac ‖ a fwriadodd i'n herbyn ni, i'n dinystrio ni rhag aros yn un o derfynau Israel,

‖ Neu, *a'n torrodd ymaith.*

6 Rhodder i ni saith o wŷr o'i feibion ef, fel y crogom ni hwynt i'r ARGLWYDD yn [b] Gibeah Saul, dewisedig yr ARGLWYDD. A dywedodd y brenhin, Myfi a'*u* rhoddaf.

[b] 1 Sam. 10. 26. a 11. 4.

7 Ond y brenhin a arbedodd Mephiboseth, mab Jonathan, mab Saul, o herwydd [c] llw yr ARGLWYDD yr hwn *oedd* rhyngddynt hwy, rhwng Dafydd a Jonathan mab Saul.

[c] 1 Sam. 18. 3, a 20. 8, 15, 42. a 23. 18.

8 Ond y brenhin a gymmerth ddau fab Rispah merch Aiah, y rhai a ymddûg hi i Saul, *sef* Armoni a Mephiboseth; a phùm mab ‖ Michal merch Saul, y rhai a blantodd hi i Adriel mab Barzilai y Maholathiad:

‖ Neu, *chwaer Michal.*

9 Ac efe a'u rhoddes hwynt yn llaw y Gibeoniaid; a hwy a'u crogasant hwy yn y mynydd ger bron yr ARGLWYDD: a'r saith hyn a gyd-gwympasant, ac a roddwyd i farwolaeth yn y dyddiau cyntaf o'r cynhauaf, yn nechreuad cynhauaf yr haidd.

1019.

10 ¶ A [d] Rispah merch Aiah a gymmerth sachlïan, a hi a'i hestynodd ef iddi ar y graig, o ddechre y cynhauaf nes diferu dwfr arnynt hwy o'r nefoedd, ac ni adawodd hi i ehediaid y nefoedd orphwys arnynt hwy y dydd, na bwystfil y maes liw nos.

[d] pen. 3. 7.

11 A mynegwyd i Dafydd yr hyn a wnaethai Rispah merch Aiah, gordderchwraig Saul.

12 ¶ A Dafydd a aeth ac a ddug esgyrn Saul, ac esgyrn Jonathan ei fab, oddi wrth berchenogion Jabes Gilead, y rhai a'u lladrattasent hwy o heol Bethsan, [e] yr hon y crogasai y Philistiaid hwynt ynddi, y dydd y lladdodd y Philistiaid Saul yn Gilboa.

[e] 1 Sam. 31. 10.

Cyn CRIST 1019.

13 Ac efe a ddug i fynu oddi yno esgyrn Saul, ac esgyrn Jonathan ei fab; a hwy a gasglasant esgyrn y rhai a grogasid.

14 A hwy a gladdasant esgyrn Saul a Jonathan ei fab y'ngwlad Benjamin, yn Sela, ym meddrod Cis ei dad: a hwy a wnaethant yr hyn oll a orchymynasai y brenhin. A bu DUW foddlawn i'r wlad ar ol hyn.

Cylch 1018.

15 ¶ A bu eilwaith ryfel rhwng y Philistiaid ac Israel; a Dafydd a aeth i waered a'i weision gyd âg ef, ac a ymladdasant â'r Philistiaid. A diffygiodd Dafydd.

16 Ac Isbibenob, yr hwn *oedd* o feibion ‖ y cawr (a phwys † ei waywffon yn dri chan *sicl* o bres) ac wedi ei wregysu â *chleddyf* newydd, a feddyliodd ladd Dafydd.

17 Ond Abisai mab Serfiah a'i helpiodd ef, ac a darawodd y Philistiad, ac a'i lladdodd ef. Yna [f] gwŷr Dafydd a dyngasant wrtho ef, gan ddywedyd, Nid âi di allan mwyach gyd â ni i ryfel, rhag i ti ddiffoddi † [g] goleuni Israel.

18 [h] Ac ar ol hyn fe fu eilwaith ryfel yn Gob yn erbyn y Philistiaid; yna [i] Sibbechai yr Husiad a laddodd Sàph, yr hwn *oedd* o feibion ‖ y cawr.

19 A bu etto ryfel yn Gob yn erbyn y Philistiaid: ac Elhanan mab Jaareoregim, y Bethlehemiad, a darawodd [k] *frawd* Goliath y Gethiad; a phren ei waywffon ef *oedd* fel carfan gwehydd.

20 A bu etto ryfel yn Gath: ac yr oedd gwr corphol, a chwech o fysedd ar bob llaw iddo, a chwech o fysedd ar bob troed iddo, pedwar ar hugain o rifedi; efe hefyd *oedd* fab ‖ i'r cawr.

21 Ac efe a ‖ ammharchodd Israel; a Jonathan mab [l] Simea, brawd Dafydd, a'i lladdodd ef.

22 Y pedwar hyn a aned i'r cawr yn Gath, ac a gwympasant trwy law Dafydd, a thrwy law ei weision ef.

PENNOD XXII.

Psalm o ddiolchgarwch am alluog ymwared Duw, a'i amryw fendithion.

1018.

A DAFYDD a lefarodd wrth yr ARGLWYDD eiriau y gân hon, yn y dydd y gwaredodd yr ARGLWYDD ef o law ei holl elynion, ac o law Saul.

2 Ac efe a ddywedodd, [a] Yr ARGLWYDD *yw* fy nghraig, a'm hymddiffynfa, a'm gwaredydd i;

3 DUW fy nghraig, [b] ynddo ef yr ymddiriedaf: fy nharian, a chorn fy iachawdwriaeth, fy uchel-dŵr a'm noddfa, fy achubwr; rhag trais y'm hachubaist.

Cyn CRIST 1018.

4 Galwaf ar yr ARGLWYDD canmoladwy: felly y'm cedwir rhag fy ngelynion.

5 Canys ‖ gofidion angau a'm cylchynasant; afonydd † y fall a'm dychrynasant i.

6 ‖ Doluriau uffern a'm hamgylchynasant; maglau angau a'm rhagflaenasant.

7 Yn fy nghyfyngdra y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac y gwaeddais ar fy NUW; ac efe a glybu fy llef o'i deml, a'm gwaedd *a aeth* i'w glustiau ef.

8 Yna y cynhyrfodd ac y crynodd y ddaear: [c] seiliau y nefoedd a gyffroisant ac a ymsiglasant, am iddo ef ddigio.

9 Dyrchafodd mŵg o'i ffroenau ef, a thân o'i enau ef a ysodd: glo a ennynasant ganddo ef.

10 Efe a ogwyddodd y nefoedd, ac a ddisgynodd; a thywyllwch *oedd* dan ei draed ef.

11 Marchogodd efe hefyd ar y cerub, ac a ehedodd: ïe, efe a welwyd ar adenydd y gwynt.

12 Efe a osododd y tywyllwch yn bebyll o'i amgylch; *sef* casgliad y dyfroedd, a thew-gymmylau yr awyr.

13 Gan y disgleirdeb ger ei fron ef yr ennynodd y marwor tanllyd.

14 Yr ARGLWYDD a daranodd o'r nefoedd, a'r Goruchaf a roddes ei lef.

15 Ac efe a anfonodd *ei* saethau, ac a'u gwasgarodd hwynt; mellt, ac a'u drylliodd hwynt.

16 Gwaelodion y môr a ymddangosodd, *a* seiliau y byd a ‖ ddinoethwyd, gan gerydd yr ARGLWYDD, *a* chan chwythad anadl ei ffroenau ef.

17 Efe a anfonodd oddi uchod; cymerodd fi; tynnodd fi o ddyfroedd ‖ lawer.

18 Gwaredodd fi rhag fy ngelyn cadarn, *a* rhag fy nghaseion; am eu bod yn drech nâ mi.

19 Achubasant fy mlaen yn nydd fy ngofid: ond yr ARGLWYDD oedd gynnaliad i mi.

20 Efe a'm dug i ehangder: efe a'm gwaredodd i, am iddo ymhoffi ynof.

21 Yr ARGLWYDD a'm gobrwyodd yn ol fy nghyfiawnder: yn ol glendid fy nwylaw y talodd efe i mi.

22 Canys mi a gedwais ffyrdd yr ARGLWYDD, ac ni chiliais yn annuwiol oddi wrth fy NUW.

‖ Neu, *Raphah.*
† Heb. *paladr*, neu, *flaen ei waywffon.*
[f] pen. 18. 3.
† Heb. *canwyll*, neu, *lamp.*
[g] 1 Bren. 11. 36. Ps. 132. 17.
[h] 1 Chron. 20. 4.
[i] 1 Chron. 11. 29.
‖ Neu, *Raphah.*
[k] Edrych 1 Chron. 20. 5.
‖ Neu, *i Raphah.*
‖ Neu, *ddifenwodd*, 1 Sam. 17. 10, 25, 26.
[l] 1 Sam. 16. 9, *Sammah.*
[a] Deut. 32. 4. Ps. 18. 2, &c.
[b] Heb. 2. 13.
[c] Job 26. 11.
‖ Neu, *gloes*, neu, *donnau.*
† Heb. *Belial.*
‖ Neu, *Rheffynnau.*
‖ *ddatguddiwyd.*
‖ Neu, *mawrion.*

Cyn CRIST 1018.

23 O herwydd ei holl farnedigaethau ef *oedd* ger fy mron i: ac oddi wrth ei ddeddfau ni chiliais i.

24 Bûm hefyd berffaith †ger ei fron ef; ac ymgedwais rhag fy anwiredd.

25 A'r ARGLWYDD a'm gobrwyodd innau yn ol fy nghyfiawnder; yn ol fy nglendid o flaen ei lygaid ef.

26 A'r trugarog y gwnai drugaredd; â'r gwr perffaith y gwnai berffeithrwydd.

27 A'r glân y gwnai lendid; ac [d] â'r cyndyn yr ymgyndynni.

28 Y bobl gystuddiedig a waredi: ond *y mae* dy lygaid ar y rhai uchel, i'*w* darostwng.

29 Canys ti *yw* fy nghanwyll i, O ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD a lewyrcha fy nhywyllwch.

30 Oblegid ynot ti y ‖rhedaf trwy fyddin: trwy fy NUW y llammaf dros fur.

31 [e] DUW *sydd* berffaith ei ffordd; [f] ymadrodd yr ARGLWYDD *sydd* buredig: tarian *yw* efe i bawb a ymddiriedant ynddo.

32 Canys [g] pwy *sydd* DDUW, heb law yr ARGLWYDD? a phwy *sydd* graig, eithr ein DUW ni?

33 DUW *yw* fy nghadernid *a'm* nerth; ac a rwyddhâodd fy ffordd i yn berffaith.

34 Efe sydd yn gwneuthur fy nhraed fel *traed* ewigod; ac efe sydd yn fy ngosod ar fy uchelfäoedd.

35 Efe sydd yn dysgu fy nwylaw i ryfel; fel y dryllir bwa dur *yn* fy mreichiau.

36 Rhoddaist hefyd i mi darian dy iachawdwriaeth; ‖ac â'th fwynder y lliosogaist fi.

37 Ehengaist fy ngherddediad danaf; fel na lithrodd fy sodlau.

38 Erlidiais fy ngelynion, a difethais hwynt; ac ni ddychwelais nes eu difa hwynt.

39 Difëais hwynt hefyd, a thrywenais hwynt, fel na chyfodent; a hwy a syrthiasant dan fy nhraed i.

40 Canys ti a'm gwregysaist i â nerth i ryfel: y rhai a ymgyfodent i'm herbyn, a ddarostyngaist danaf.

41 Rhoddaist hefyd i mi warrau fy ngelynion; fel y difethwn fy nghaseion.

42 Disgwyliasant, ond nid *oedd* achubydd; *sef* am yr ARGLWYDD, ond nid attebodd hwynt.

43 Yna y maluriais hwynt fel llwch y ddaear; melais hwynt fel tom yr heolydd, *a* thaenais hwynt.

44 Gwaredaist fi rhag cynhennau fy mhobl; cedwaist fi yn ben *ar* genhedloedd: pobl nid adnabûm a'm gwasanaethant.

45 Meibion dïeithr a gymmerant arnynt ‖ymddarostwng i mi: pan glywant, gwrandawant arnaf fi.

46 Meibion dïeithr a ballant, ac a ddychrynant o'u carchardai.

47 Byw fyddo yr ARGLWYDD, a bendigedig *fyddo* fy nghraig; a dyrchafer DUW, craig fy iachawdwriaeth.

48 DUW sydd yn †fy nïal i, ac sydd yn darostwng pobloedd danaf fi,

42 Ac sydd yn fy nhywys i o blith fy ngelynion: ti hefyd a'm dyrchefaist uwch law y rhai a gyfodent i'm herbyn; rhag y gwr traws y'm hachubaist i.

50 Am hynny y moliannaf di, O ARGLWYDD, ym mhlith y [h] cenhedloedd, ac y canaf i'th enw.

51 *Efe sydd* dŵr iachawdwriaeth i'w frenhin; ac yn gwneuthur trugaredd i'w enneiniog, i Dafydd, ac [i] i'w had yn dragywydd.

PENNOD XXIII.

1 *Dafydd yn ei eiriau diweddaf yn dangos fod ei ffydd ef yn addewidion Duw tu hwnt i bob deall dynol.* 6 *Anghyffelyb gyflwr yr annuwiol.* 8 *Enwau cedyrn Dafydd.*

DYMA eiriau diweddaf Dafydd. Dywedodd Dafydd mab Jesse, ‖a dywedodd y gwr a osodwyd yn uchel, enneiniog DUW Jacob, a pheraidd ganiadydd Israel;

2 Yspryd yr ARGLWYDD a lefarodd ynof fi, a'i ymadrodd ef *oedd* ar fy nhafod.

3 DUW Israel a ddywedodd wrthyf fi, [a] Craig Israel a ddywedodd, ‖*Bydded* llywodraethwr ar ddynion yn gyfiawn, yn llywodraethu *mewn* ofn DUW:

4 Ac [b] *efe a fydd* fel y bore-oleuni, pan gyfodo haul foregwaith heb gymmylau: *fel* eginyn *a dyf* o'r ddaear, gan lewyrchiad yn ol gwlaw.

5 Er nad *yw* fy nhŷ i felly gyd â DUW; etto [c] cyfammod tragywyddol a wnaeth efe â mi, wedi ei luniaethu yn hollol ac yn sicr; canys fy holl iachawdwriaeth, a'*m* holl ddymuniad *yw*, er nad yw yn peri *iddo* flaguro.

6 ¶ A'r anwir *fyddant* oll fel drain wedi eu bwrw heibio: canys mewn llaw nis cymmerir hwynt.

7 Ond y gwr a gyffyrddo â hwynt a †ddiffynnir â haiarn, ac â phaladr gwayw-

Cyn CRIST 1018.

---

† Heb. *iddo.*

[d] Lef. 26. 24, 27, 28. Ps. 18. 26.

‖ Neu, *torraf.*

[e] Deut. 32. 4. Dan. 4. 37. Dat. 15. 3.

[f] Ps. 12. 6. a 119. 140. Diar. 30. 5.

[g] 1 Sam. 2. 2. Es. 45. 5, 6.

‖ Neu, *a'th fwynder a'm lliosogodd.*

‖ Edrych Deut. 33. 29.

† Heb. *rhoddi dïal trosof.*

[h] Rhuf. 15. 9.

[i] pen. 7. 12.

‖ Ps. 89. 27.

[a] Deut. 32. 4. pen. 22. 2, 32.

‖ Neu, *Bydd.*

[b] Barn. 5. 31. Ps. 89. 36. Diar. 4. 18. Hos. 6. 5.

[c] pen. 7. 15, 16.

† Heb. *gyflawnir.*

Cyn CRIST 1018.

ffon; ac â thân y llosgir hwynt yn *eu* lle.

8 ¶ Dyma enwau y cedyrn oedd gan Dafydd. ‖Y Tachmoniad a eisteddai yn y gadair, yn bennaeth y tywysogion (hwnnw *oedd* Adino yr Esniad) ‖*efe a ruthrodd* yn erbyn wyth cant, y rhai a laddodd efe ar unwaith.

9 Ac ar ei ol ef *yr oedd* [d]Eleazar mab Dodo, mab Ahohi, *ym mhlith* y tri cedyrn, gyd â Dafydd, pan ddifenwasant hwy y Philistiaid a ymgynnullasent yno i ryfel, a phan aeth gwŷr Israel ymaith.

10 Efe a gyfododd, ac a darawodd ar y Philistiaid, nes diffygio ei law ef, a glynu o'i law ef wrth y cleddyf: a'r ARGLWYDD a wnaeth iachawdwriaeth mawr y diwrnod hwnnw; a'r bobl a ddychwelasant ar ei ol ef yn unig i anrheithio.

11 Ac ar ei ol ef *yr oedd* [e]Sammah mab Age yr Harariad. A'r Philistiaid a ymgynnullasant ‖yn dorf; ac yr oedd yno ran o'r maes yn llawn o ffacbys: a'r bobl a ffôdd o flaen y Philistiaid.

12 Ond efe a safodd y'nghanol y rhandir, ac a'i hachubodd, ac a laddodd y Philistiaid. Felly y gwnaeth yr ARGLWYDD ymwared mawr.

13 ‖A [f]thri o'r deg pennaeth ar hugain a ddisgynasant, ac a ddaethant y cynhauaf at Dafydd i [g]ogof Adùlam: a thorf y Philistiaid oedd yn gwersyllu yn [h]nyffryn Rephaim.

14 A Dafydd *oedd* yna mewn ymddiffynfa; a sefyllfa y Philistiaid *ydoedd* yna yn Bethlehem.

15 A blysiodd Dafydd, a dywedodd, Pwy a'm dïoda i â dwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *sydd* wrth y porth?

16 A'r tri chedyrn a ruthrasant trwy wersyll y Philistiaid, ac a dynnasant ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *oedd* wrth y porth, ac a'*i* cymmerasant hefyd, ac a'*i* dygasant at Dafydd: ond ni fynnai efe ei yfed, eithr efe a'i dïod-offrymmodd ef i'r ARGLWYDD;

17 Ac a ddywedodd, Na atto yr ARGLWYDD i mi wneuthur hyn: *onid* gwaed y gwŷr a aethant mewn *enbydrwydd* am eu heinioes *yw* hwn? Am hynny ni fynnai efe ei yfed. Hyn a wnaeth y tri chedyrn hynny.

18 Ac [i]Abisai brawd Joab, mab Serfiah, *oedd* bennaf o'r tri. Ac efe a gyfododd ei waywffon yn erbyn tri chant, †*ac* a'*u* lladdodd *hwynt:* ac iddo ef *yr oedd* yr enw ym mhlith y tri.

19 Onid anrhydeddusaf *oedd efe* o'r tri? a bu iddynt yn dywysog: etto ni chyrhaeddodd efe y tri *cyntaf.*

20 A Benaiah mab Jehoiada, mab gwr grymmus o Cabseel, aml ei weithredoedd, efe a laddodd ddau †o gedyrn Moab; ac efe a aeth i waered, ac a laddodd lew mewn pydew yn amser eira.

21 Ac efe a darawodd Aipht-ddyn, gwr [k]golygus *o faint:* ac yn llaw yr Aiphtiad *yr oedd* gwaywffon; eithr efe a ddaeth i waered atto ef â ffon, ac a ddug y waywffon o law yr Aiphtiad, ac a'i lladdodd ef â'i waywffon ei hun.

22 Hyn a wnaeth Benaiah mab Jehoiada: ac iddo *yr oedd* yr enw ym mhlith y tri chedyrn.

23 ‖Anrhydeddusach *oedd* nâ'r deg ar hugain; ond ni chyrhaeddodd efe y tri *cyntaf:* a Dafydd a'i gosododd ef ar ‖ei wŷr o gard.

24 [l]Asahel brawd Joab *oedd* un o'r deg ar hugain; Elhanan mab Dodo y Bethlehemiad,

25 Sammah yr Harodiad, Elica yr Harodiad,

26 Heles y [m]Paltiad, Ira mab Icces y Tecoiad,

27 Abïezer yr Anathothiad, Mebunnai yr Husathiad,

28 Salmon yr Ahohiad, Maharai y Netophathiad,

29 Heleb mab Baanah y Netophathiad, Ittai mab Ribai o Gibeah meibion Benjamin,

30 Benaiah y Pirathoniad, Hidai o ‖afonydd Gaas,

31 Abi-albon yr Arbathiad, Azmafeth y Barhumiad,

32 Eliahba y Saalboniad; o feibion Jasen, Jonathan,

33 Sammah yr Hararïad, Ahïam mab Sarar yr Hararïad,

34 Eliphelet mab Ahasbai, mab y Maachathiad, Elïam mab Ahitophel y Giloniad,

35 Hesrai y Carmeliad, Paarai yr Arbiad,

36 Igal mab Nathan o Sobah, Bani y Gadiad,

37 Selec yr Ammoniad, Naharai y Beerothiad yn dwyn arfau Joab mab Serfiah,

38 [n]Ira yr Ithriad, Gareb yr Ithriad,

39 Urïas yr Hethiad: dau ar bymtheg ar hugain o gwbl.

Cyn CRIST 1018.

† Heb. *law Duw o Moab*

[k] 1 Chron. 11. 23.

‖ Neu, *Anrhydeddus oedd ym mysg y deg ar hugain.*

‖ Neu, *ei gynghor.* Heb. *ei orchymyn.*

[l] pen. 2. 18.

[m] 1 Chron. 11. 27.

‖ Neu, *ddyffrynnoedd.*

[n] pen. 20. 26.

‖ *Joseb-bassabet y Tachmoniad, pen y tri.*

‖ Edrych 1 Chron. 11. 11. a 27. 2.

[d] 1 Chron. 11. 12. a 27. 4.

[e] 1 Chron. 11. 27.

‖ Neu, *i ysglyfaethu.*

‖ Neu, *A'r tri pennaeth ar.*

[f] 1 Chron. 11. 15.

[g] 1 Sam. 22. 1.

[h] pen. 5. 18.

[i] 1 Chron. 11. 20.

† Heb. *o laddedigion.*

PENNOD XXIV.

1 *Satan yn temtio Dafydd, ac yntau yn gyrru Joab i rifo y bobl.* 5 *Y capteniaid, ym mhen y naw mis a'r ugain niwrnod, yn dwyn cyfrif o dri chan mil ar ddeg o ryfelwyr.* 10 *Dafydd yn cael ei ddewis o dri pla; ac yn dewis tridiau o'r nodau:* 15 *ac wedi lladd deng mil a thriugain o'r bobl, yn edifarhâu, ac wrth hynny yn achub dinystr Jerusalem.* 18 *Dafydd, trwy gynghor Gad, yn prynu llawr-dyrnu Arafnah; a'r bla yn peidio, wedi iddo ef aberthu.*

Cyn CRIST 1017.

A THRACHEFN digllonedd yr ARGLWYDD a ennynodd yn erbyn Israel; ‖ac efe a annogodd Dafydd yn eu herbyn hwynt, i ddywedyd, [a]Dos, cyfrif Israel a Judah.

‖ *a Satan*, Edrych 1 Chron. 21. 1.

[a] Edrych 1 Chron. 27. 23, 24.

2 Canys y brenhin a ddywedodd wrth Joab tywysog y llu *oedd* ganddo ef, ‖Dos yn awr trwy holl lwythau Israel, [b]o Dan hyd Beerseba, a chyfrif y bobl, fel y gwypwyf rifedi y bobl.

‖ Neu, *Cylchyna.*

[b] Barn. 20. 1.

3 A Joab a ddywedodd wrth y brenhin, Yr ARGLWYDD dy DDUW a chwanego y bobl yn gan cymmaint ag y maent, fel y gwelo llygaid fy arglwydd frenhin: ond paham yr ewyllysia fy arglwydd frenhin y peth hyn?

4 A gair y brenhin fu drech nâ Joab, ac nâ thywysogion y llu. Joab am hynny a aeth allan, a thywysogion y llu, o ŵydd y brenhin, i gyfrif pobl Israel.

5 ¶ A hwy a aethant dros yr Iorddonen, ac a wersyllasant yn Aröer, o'r tu dehau i'r ddinas *sydd* y'nghanol ‖dyffryn Gad, a thu a Jazer.

‖ Neu, *afon.*

6 Yna y daethant i Gilead, ac ‖i wlad Tahtim-hodsi; daethant *hefyd* i Dan-jaan, ac o amgylch i Sidon;

‖ Neu, *i'r isaf-wlad newydd gyfanneddu.*

7 Daethant *hefyd* i ymdiffynfa Tyrus, ac i holl ddinasoedd yr Hefiaid, a'r Canaaneaid; a hwy a aethant i du dehau Judah, i Beerseba.

8 Felly y cylchynasant yr holl wlad, ac a ddaethant ym mhen naw mis ac ugain niwrnod i Jerusalem.

9 A rhoddes Joab nifer cyfrif y bobl at y brenhin: ac Israel ydoedd wyth gan mil o wŷr grymmus yn tynnu cleddyf; a gwŷr Judah *oedd* bùm can mil o wŷr.

10 ¶ A [c]chalon Dafydd a'i tarawodd ef, ar ol iddo gyfrif y bobl. A dywedodd Dafydd wrth yr ARGLWYDD, Pechais yn ddirfawr *yn* yr hyn a wneuthum: ac yn awr dilëa, attolwg, O ARGLWYDD, anwiredd dy was; canys ynfyd iawn y gwneuthum.

[c] 1 Sam. 24. 5.

11 A phan gyfododd Dafydd y bore, daeth gair yr ARGLWYDD at [d]Gad y prophwyd, [e]gweledydd Dafydd, gan ddywedyd,

[d] 1 Sam. 22. 5.

12 Dos a dywed wrth Dafydd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; Yr ydwyf fi yn gosod tri *pheth* o'th flaen di; dewis i ti un o honynt, a gwnaf *hynny* i ti.

[e] 1 Sam. 9. 9. 1 Chron. 29. 29.

13 Felly Gad a ddaeth at Dafydd, ac a fynegodd iddo, ac a ddywedodd wrtho, A *fynni* ddyfod i ti [f]saith mlynedd o newyn yn dy wlad? neu ffoi dri mis o flaen dy elynion, a hwy yn dy erlid? ai ynte bod haint yn y wlad dri diwrnod? Yn awr ymgynghora, ac edrych pa beth a attebaf i'r hwn a'm hanfonodd i.

[f] Edrych 1 Chron. 21. 12.

14 A dywedodd Dafydd wrth Gad, Y mae yn gyfyng iawn arnaf fi: bid i mi syrthio yn awr yn llaw yr ARGLWYDD (canys aml *yw* ei drugareddau ef) ac [g]na chwympwyf yn llaw dyn.

[g] Edrych Es. 47. 6. Zech. 1. 15.

15 Yna y rhoddes [h]yr ARGLWYDD haint yn Israel, o'r bore hyd yr amser nodedig: a bu farw o'r bobl, o Dan hyd Beerseba, ddeng mil a thriugain o wŷr.

[h] 1 Chron. 27. 24.

16 A phan estynasai yr angel ei law *at* Jerusalem i'w dinystrio hi, [i]edifarhâodd ar yr ARGLWYDD y drwg hwn, ac a ddywedodd wrth yr angel oedd yn dinystrio y bobl, Digon bellach: attal dy law. Ac angel yr ARGLWYDD *oedd* wrth lawr-dyrnu [k]Arafnah y Jebusiad.

[i] Gen. 6. 6. 1 Sam. 15. 11.

[k] 1 Chron. 21. 15, *Ornan:* Edrych ad. 18.

17 A llefarodd Dafydd wrth yr ARGLWYDD, pan ganfu efe yr angel a darawsai y bobl, a dywedodd, Wele, myfi a bechais, ac a wneuthum yn ddrygionus: ond y defaid hyn, beth a wnaethant hwy? bydded, attolwg, dy law arnaf fi, ac ar dŷ fy nhad.

18 ¶ A Gad a ddaeth at Dafydd y dwthwn hwnnw, ac a ddywedodd wrtho, Dos i fynu, cyfod allor i'r ARGLWYDD yn llawr-dyrnu †Arafnah y Jebusiad.

† Heb. *Araüah.*

19 A Dafydd a aeth i fynu, yn ol gair Gad, fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD.

20 Ac Arafnah a edrychodd, ac a ganfu y brenhin a'i weision yn dyfod tu ag atto. Ac Arafnah a aeth allan, ac a ostyngodd ei wyneb i lawr ger bron y brenhin.

21 Ac Arafnah a ddywedodd, Paham y daeth fy arglwydd frenhin at ei was? [l]A dywedodd Dafydd, I brynu gennyt ti y llawr-dyrnu, i adeiladu allor i'r ARGLWYDD, fel yr attalier y pla oddi wrth y bobl.

[l] Edrych Gen. 23. 8–16.

Cyn CRIST 1017.

22 A dywedodd Arafnah wrth Dafydd, Cymmered, ac offrymmed fy arglwydd frenhin yr hyn *fyddo* da yn ei olwg: wele yr [m]ychain yn boeth-offrwm, a'r ffustiau ac offer yr ychain yn lle cynnud.

[m] 1 Bren. 19. 21.

23 Hyn oll a roddodd Arafnah, *megis* brenhin, i'r brenhin. A dywedodd Arafnah wrth y brenhin, Yr ARGLWYDD dy DDUW a fyddo boddlawn i ti.

24 A dywedodd y brenhin wrth Arafnah, Nag ê; eithr gan brynu y prynaf *ef* mewn pris gennyt: ac nid offrymmaf i'r ARGLWYDD fy NUW boeth-offrymmau rhad. Felly [n]Dafydd a brynodd y llawrdyrnu a'r ychain, er deg a deugain o siclâu arian.

[n] Edrych 1 Chron. 21. 25.

25 Ac yno yr adeiladodd Dafydd allor i'r ARGLWYDD, ac a offrymmodd boeth-offrymmau ac offrymmau hêdd. A'r ARGLWYDD a gymmodododd â'r wlad, a'r pla a attaliwyd oddi wrth Israel.

LLYFR CYNTAF Y
BRENHINOEDD;

YR HWN A ELWIR HEFYD,

TRYDYDD LLYFR Y BRENHINOEDD.

PENNOD I.

1 *Abisag yn ymgeleddu Dafydd.* 5 *Adonïah, anwylyd Dafydd, yn ei wneuthur ei hun yn frenhin.* 11 *Nathan yn cynghori* 15 *i Bathseba ddywedyd i'r brenhin,* 22 *ac yn dywedyd gyd â hi.* 28 *Dafydd yn adnewyddu ei lw i Bathseba.* 32 *Sadoc a Nathan, trwy archiad Dafydd, yn enneinio Solomon yn frenhin; a'r bobl yn gorfoleddu.* 41 *Jonathan yn adrodd hynny, a gwahoddwyr Adonïah yn ffoi.* 50 *Adonïah yn cymmeryd noddfa wrth gyrn yr allor; a than ammod, yn cael ei ollwng yn rhydd.*

Cyn CRIST 1015.

A'R brenhin Dafydd *oedd* hen, *ac* a aethai mewn †oedran; er iddynt ei enhuddo ef mewn dillad, etto ni chynhesai efe.

† Heb. *dyddiau.*

2 Am hynny ei weision a ddywedasant wrtho, †Ceisier i'm harglwydd frenhin langces o forwyn; a safed hi o flaen y brenhin, a bydded yn gwneuthur ymgeledd iddo, a gorwedded yn dy fynwes, fel y gwresogo fy arglwydd frenhin.

† Heb. *Ceisiant.*

3 A hwy a geisiasant langces dêg trwy holl fro Israel; ac a gawsant Abisag y Sunamees, ac a'i dygasant hi at y brenhin.

4 A'r llangces *oedd* dêg iawn, ac oedd yn ymgeleddu y brenhin, ac yn ei wasanaethu ef: ond ni bu i'r brenhin a wnaeth â hi.

5 ¶ Ac [a]Adonïah mab Haggith a ymddyrchafodd, gan ddywedyd, Myfi a †fyddaf frenhin: ac [b]efe a ddarparodd iddo gerbydau a gwŷr meirch, a dengwr a deugain i redeg o'i flaen.

Cyn CRIST 1015.

[a] 2 Sam. 3. 4.

† Heb. *deyrnasaf.*

[b] 2 Sam. 15. 1.

† Heb. *er.*

6 A'i dad nid anfoddlonasai ef †yn ei ddyddiau, gan ddywedyd, Paham y gwnaethost fel hyn? yntau hefyd *oedd* dêg iawn o bryd; ac [c]efe a anesid wedi Absalom.

[c] 2 Sam. 3. 3, 4. 1 Chron. 3. 2.

7 †Ac o'i gyfrinach y gwnaeth efe Joab mab Serfiah, ac Abïathar yr offeiriad: a [d]hwy a gynnorthwyasant ar ol Adonïah.

† Heb. *A'i eiriau ef oedd gyd â Joab.*

[d] pen. 2. 22, 28.

8 Ond Sadoc yr offeiriad, a Benaiah mab Jehoiada, a Nathan y prophwyd, a [e] Simei, a Rei, a'r [f] gwŷr cedyrn a *fuasai* gyd â Dafydd, nid *oeddynt* gyd âg Adonïah.

[e] pen. 4. 18.

[f] 2 Sam. 23. 8.

9 Ac Adonïah a laddodd ddefaid a gwartheg, a phasgedigion, wrth faen Zoheleth, yr hwn *sydd* wrth ‖ En-rogel ac a wahoddodd ei holl frodyr meibion y brenhin, a holl wŷr Judah gweision y brenhin.

‖ Neu, *ffynnon Rogel,* 2 Sam. 17. 17.

10 Ond Nathan y prophwyd, a Benaiah, a'r gwŷr cedyrn, a Solomon ei frawd, ni wahoddodd efe.

Cyn CRIST 1015.

11 ¶ Am hynny y dywedodd Nathan wrth Bathseba mam Solomon, gan ddywedyd, Oni chlywaist ti fod Adonïah mab [g] Haggith yn teyrnasu, a'n harglwydd Dafydd heb wybod *hynny?*

12 Tyred gan hynny yn awr, attolwg, rhoddaf i ti gynghor, fel yr achubech dy einioes dy hun, ac einioes Solomon dy fab.

13 Dos, a cherdda i mewn at y brenhin Dafydd, a dywed wrtho, Oni thyngaist ti, fy arglwydd frenhin, wrth dy wasanaeth-wraig, gan ddywedyd, [h] Solomon dy fab di a deyrnasa yn ddïau ar fy ol i, ac efe a eistedd ar fy ngorsedd-faingc i? paham gan hynny y mae Adonïah yn teyrnasu?

14 Wele, tra fyddech yno etto yn llefaru wrth y brenhin, minnau a ddeuaf i mewn ar dy ol di, ac a † sicrhâf dy eiriau di.

15 ¶ A Bathseba a aeth i mewn at y brenhin, i'r ystafell. A'r brenhin oedd hen iawn; ac Abisag y Sunamees oedd yn gwasanaethu y brenhin.

16 A Bathseba a ostyngodd ei phen, ac a ymgrymmodd i'r brenhin. A'r brenhin a ddywedodd, Beth *a fynni* di.

17 Hithau a ddywedodd wrtho, Fy arglwydd, ti a dyngaist i'r ARGLWYDD dy DDUW wrth dy wasanaethyddes, *gan ddywedyd,* Solomon dy fab a deyrnasa yn ddïau ar fy ol i, ac efe a eistedd ar fy ngorsedd-faingc i:

18 Ac yn awr, wele, Adonïah sydd frenhin; ac yr awr hon, fy arglwydd frenhin, nis gwyddost ti *hyn.*

19 Ac efe a laddodd wartheg, ac *anifeiliaid* breision, a defaid lawer iawn, ac a wahoddodd holl feibion y brenhin, ac Abïathar yr offeiriad, a Joab tywysog y filwriaeth: ond dy was Solomon ni wahoddodd efe.

20 Tithau, fy arglwydd frenhin, *y mae* llygaid holl Israel arnat ti, am fynegi iddynt pwy a eistedd ar orsedd-faingc fy arglwydd y brenhin ar ei ol ef.

21 Os amgen, pan orweddo fy arglwydd frenhin gyd â'i dadau, yna y cyfrifir fi a'm mab Solomon yn bechaduriaid.

22 ¶ Ac wele, tra yr oedd hi etto yn ymddiddan â'r brenhin, y daeth Nathan y prophwyd hefyd i mewn.

23 A hwy a fynegasant i'r brenhin, gan ddywedyd, Wele, Nathan y prophwyd. Ac efe a aeth i mewn o flaen y brenhin, ac a ymgrymmodd i'r brenhin â'i wyneb hyd lawr.

24 A dywedodd Nathan, Fy arglwydd frenhin, a ddywedaist ti, Adonïah a deyrnasa ar fy ol i, ac efe a eistedd ar fy ngorsedd-faingc?

25 Canys efe a aeth i waered heddyw, ac a laddodd ychain, ac *anifeiliaid* breision, a defaid lawer, ac a wahoddodd holl feibion y brenhin, a thywysogion y filwriaeth, ac Abïathar yr offeiriad; ac wele hwynt yn bwytta ac yn yfed o'i flaen ef, ac y maent yn dywedyd, [i] Bydded fyw y brenhin Adonïah.

26 Ond myfi dy was, a Sadoc yr offeiriad, a Benaiah mab Jehoiada, a'th was Solomon, ni wahoddodd efe.

27 Ai trwy fy arglwydd frenhin y bu y peth hyn, heb ddangos o honot i'th was, pwy a eistedd ar orsedd-faingc fy arglwydd y brenhin ar ei ol ef?

28 ¶ A'r brenhin Dafydd a attebodd ac a ddywedodd, Gelwch Bathseba attaf fi. A hi a ddaeth o flaen y brenhin, ac a safodd ger bron y brenhin.

29 A'r brenhin a dyngodd, ac a ddywedodd, *Fel y* mae yr ARGLWYDD yn fyw, yr hwn a waredodd fy enaid i allan o bob cyfyngder,

30 Yn ddïau megis y tyngais wrthyt ti i ARGLWYDD DDUW Israel, gan ddywedyd, Solomon dy fab a deyrnasa yn ddïau ar fy ol i, ac efe a eistedd ar fy ngorsedd-faingc i yn fy lle i; felly y gwnaf y dydd hwn.

31 Yna Bathseba a ostyngodd ei phen a'*i* hwyneb i lawr, ac a ymgrymmodd i'r brenhin, ac a ddywedodd, [k] Bydded fy arglwydd frenhin Dafydd fyw byth.

32 ¶ A'r brenhin Dafydd a ddywedodd, Gelwch attaf fi Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah mab Jehoiada. A hwy a ddaethant o flaen y brenhin.

33 A'r brenhin a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch weision eich arglwydd gyd â chwi, a pherwch i Solomon fy mab farchogaeth ar [l] fy mules fy hun, a dygwch ef i waered i Gihon.

34 Ac enneinied Sadoc yr offeiriad a Nathan y prophwyd ef yno yn frenhin ar Israel: ac udgenwch mewn udgorn, a dywedwch, Bydded fyw y brenhin Solomon.

35 Deuwch chwithau i fynu ar ei ol ef, a deued efe i fynu, ac eistedded ar fy ngorseddfa i; ac efe a deyrnasa yn fy lle

Cyn CRIST 1015.

[g] 2 Sam. 3. 4.

[h] 1 Chron. 22. 9.

† Heb. *gyflawnaf.*

[i] 1 Sam. 10. 24.

[k] Dan. 2. 4.

[l] Edrych Est. 6. 8.

Cyn CRIST 1015.

i: canys ef a ordeiniais i fod yn flaenor ar Israel ac ar Judah.

36 A Benaiah mab Jehoiada a attebodd y brenhin, ac a ddywedodd, Amen: yr un modd y dywedo ARGLWYDD DDUW fy arglwydd frenhin.

37 Megis y bu yr ARGLWYDD gyd â'm harglwydd y brenhin, felly bydded gyd â Solomon, a gwnaed yn fwy ei orsedd-faingc ef nâ gorsedd-faingc fy arglwydd y brenhin Dafydd.

38 Felly Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah mab Jehoiada, a'r Cerethiaid, a'r Pelethiaid, a aethant i waered, ac a wnaethant i Solomon farchogaeth ar fules y brenhin Dafydd, ac a aethant âg ef i Gihon.

39 A Sadoc yr offeiriad a gymmerodd gorn o [m]olew allan o'r babell, ac a enneiniodd Solomon. A hwy a udganasant mewn udgorn: [n]a'r holl bobl a ddywedasant, Bydded fyw y brenhin Solomon.

40 A'r holl bobl a aethant i fynu ar ei ol ef, yn canu pibellau, ac yn llawenychu â llawenydd mawr, fel y rhwygai y ddaear gan eu swn hwynt.

41 ¶ A chlybu Adonïah, a'i holl wahoddedigion y rhai *oedd* gyd âg ef, pan ddarfuasai iddynt fwytta. Joab hefyd a glywodd lais yr udgorn; ac a ddywedodd, Paham *y mae* twrf y ddinas yn derfysgol?

42 Ac efe etto yn llefaru, wele, daeth Jonathan mab Abïathar yr offeiriad. A dywedodd Adonïah, Tyred i mewn: canys [o]gwr grymmus *ydwyt* ti, a daioni a fynegi di.

43 A Jonathan a attebodd ac a ddywedodd wrth Adonïah, Yn ddïau ein harglwydd frenhin Dafydd a osododd Solomon yn frenhin.

44 A'r brenhin a anfonodd gyd âg ef Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah mab Jehoiada, a'r Cerethiaid, a'r Pelethiaid; a hwy a barasant iddo ef farchogaeth ar fules y brenhin.

45 A Sadoc yr offeiriad a Nathan y prophwyd a'i henneiniasant ef yn frenhin yn Gihon: a hwy a ddaethant i fynu oddi yno yn llawen; a'r ddinas a derfysgodd. Dyna y twrf a glywsoch chwi.

46 Ac y mae Solomon yn eistedd ar orsedd-faingc y frenhiniaeth.

47 A gweision y brenhin a ddaethant hefyd i fendithio ein harglwydd frenhin Dafydd, gan ddywedyd, Dy DDUW a wnelo enw Solomon yn well nâ'th enw di, ac a wnelo yn fwy ei orsedd-faingc ef nâ'th orsedd-faingc di. A'r brenhin a ymgrymmodd ar y gwely.

48 Fel hyn hefyd y dywedodd y brenhin; Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW Israel, yr hwn a roddodd heddyw *un* i eistedd ar fy ngorsedd-faingc, a'm llygaid innau yn gweled *hynny*.

49 A'r holl wahoddedigion, y rhai *oedd* gyd âg Adonïah, a ddychrynasant, ac a gyfodasant, ac a aethant bob un ei ffordd.

50 ¶ Ac Adonïah oedd yn ofni rhag Solomon; ac a gyfododd, ac a aeth ac [p]a ymaflodd y'nghyrn yr allor.

51 A mynegwyd i Solomon, gan ddywedyd, Wele, y mae Adonïah yn ofni y brenhin Solomon: canys wele, efe a ymaflodd y'nghyrn yr allor, gan ddywedyd, Tynged y brenhin Solomon i mi heddyw, na ladd efe ei was â'r cleddyf.

52 A dywedodd Solomon, Os bydd efe yn wr da, [q]ni syrth *un* o'i wallt ef i lawr; ond os ceir drygioni ynddo ef, efe a fydd marw.

53 A'r brenhin Solomon a anfonodd, a hwy a'i dygasant ef oddi wrth yr allor. Ac efe a ddaeth, ac a ymgrymmodd i'r brenhin Solomon. A dywedodd Solomon wrtho, Dos i'th dŷ.

PENNOD II.

1 *Dafydd yn rhoi cynghor i Solomon,* 3 *i fod yn ddduwiol,* 5 *ynghylch Joab,* 7 *Barzilai,* 8 *a Simei;* 10 *ac yn marw.* 12 *Solomon yn frenhin ar ei ol ef.* 13 *Adonïah yn ceisio gan Bathseba ddywedyd wrth Solomon am Abisag, ac yn cael ei ddihenydd.* 26 *Abïathar yn cael ei hoedl, ac yn colli yr offeiriadaeth.* 28 *Joab yn ffoi at gyrn yr allor, a'i ladd ef:* 35 *a gosod Benaiah yn lle Joab, a Sadoc yn lle Abïathar.* 36 *Simei yn cael gorchymyn i aros yn Jerusalem; ac am fyned i Gath, yn gorfod arno farw.*

YNA dyddiau Dafydd a nesasant i farw; ac efe a orchymynodd i Solomon ei fab, gan ddywedyd,

2 [a]Myfi wyf yn myned ffordd yr holl ddaear: am hynny ymnertha, a bydd wr.

3 A chadw gadwraeth yr ARGLWYDD dy DDUW, i rodio yn ei ffyrdd ef, i gadw ei ddeddfau ef, a'i orchymynion, a'i farnedigaethau, a'i dystiolaethau, fel yr ysgrifenwyd y'nghyfraith Moses; fel y ‖[b]llwyddych yn yr hyn oll a wnelych, ac i ba le bynnag y troech:

4 Fel y cyflawno yr ARGLWYDD ei air a lefarodd efe wrthyf, gan ddywedyd, [c]Os dy feibion a gadwant eu ffyrdd, i

---

[m] Exod. 30. 23, 25, 32.

[n] 1 Sam. 10. 24.

[o] 2 Sam. 18. 27.

[p] pen. 2. 28.

[q] 1 Sam. 14. 45. 2 Sam. 14. 11. Act. 27. 34.

[a] Jos. 23. 14.

‖ Neu, *gwnelych yn gall.*

[b] Deut. 29. 9. Jos. 1. 7. 1 Chron. 22. 13.

[c] Ps. 132. 12.

Cyn CRIST 1015.

rodio ger fy mron mewn gwirionedd, â'u holl galon, ac â'u holl enaid, [d]ni thorrir (eb efe) na *byddo* o honot wr ar orsedd-faingc Israel.

[d] 2 Sam. 7. 12.

5 Tithau hefyd a wyddost yr hyn a wnaeth Joab mab Serfiah â mi, *a*'r hyn a wnaeth efe i ddau o dywysogion lluoedd Israel, i [e]Abner mab Ner, ac i [f]Amasa mab Jether, y rhai a laddodd efe, ac a †ollyngodd waed rhyfel mewn heddwch, ac a roddodd waed rhyfel ar ei wregys *oedd* am ei lwynau, ac yn ei esgidiau *oedd* am ei draed.

[e] 2 Sam. 3. 27.
[f] 2 Sam. 20. 10.
† Heb. *osododd.*

6 Am hynny gwna yn ol dy ddoethineb, ac na âd i'w benllwydni ef ddisgyn i'r bedd mewn heddwch.

7 Ond i feibion [g]Barzìlai y Gileadiad y gwnai garedigrwydd, a byddant ym mysg y rhai a fwyttânt *ar* dy fwrdd di: canys felly [h]y daethant attaf fi pan oeddwn yn ffoi rhag Absalom dy frawd di.

[g] 2 Sam. 19. 31.
[h] 2 Sam. 17. 27.

8 Wele hefyd [i]Simei mab Gera, mab Jemini, o Bahurim, gyd â thi, yr hwn a'm melldithiodd i â melldith †dost, y dydd yr euthum i Mahanaim: [k]ond efe a ddaeth i waered i'r Iorddonen i gyfarfod â mi; a [l]mi a dyngais i'r ARGLWYDD wrtho ef, gan ddywedyd, Ni'th laddaf â'r cleddyf.

[i] 2 Sam. 16. 5.
† Heb. *galed.*
[k] 2 Sam. 19. 18.
[l] 2 Sam. 19. 23.

9 Ond yn awr na âd di ef heb gospedigaeth: canys gwr doeth *ydwyt* ti, a gwyddost beth a wnai iddo: dwg dithau ei benwynni ef i waered i'r bedd mewn gwaed.

10 Felly [m]Dafydd a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd [n]yn ninas Dafydd.

[m] Act. 2. 29. a 13. 36.
[n] 2 Sam. 5. 7.
[o] 2 Sam. 5. 4. 1 Chron. 29. 26, 27.

11 A'r dyddiau [o]y teyrnasodd Dafydd ar Israel *oedd* ddeugain mlynedd: saith mlynedd y teyrnasodd efe yn Hebron, a thair blynedd ar ddeg ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

12 ¶ [p]A Solomon a eisteddodd ar orsedd-faingc Dafydd ei dad; a'i frenhiniaeth ef a sicrhâwyd yn ddirfawr.

[p] 1 Chron. 29. 23. 2 Chron. 1. 1.

1014.

13 ¶ Ac Adonïah mab Haggith a ddaeth at Bathseba mam Solomon. A hi a ddywedodd, [q]Ai heddychlawn dy ddyfodiad? Yntau a ddywedodd, Heddychlawn.

[q] 1 Sam. 16. 4.

14 Ac efe a ddywedodd, *Y mae* i mi air â thi. Hithau a ddywedodd, Dywed.

15 Yntau a ddywedodd, Ti a wyddost mai eiddof fi oedd y frenhiniaeth, ac i holl Israel osod eu hwynebau ar fy ngwneuthur i yn frenhin: eithr trodd y frenhiniaeth, ac a aeth i'm brawd: canys [r]trwy yr ARGLWYDD yr aeth hi yn eiddo ef.

[r] 1 Chron. 22. 9. a 28. 5.

16 Ond yn awr dymunaf gennyt un dymuniad; na †ommedd fi. Hithau a ddywedodd wrtho, Dywed.

Cyn CRIST 1014.

† Heb. *thro heibio fy wyneb.*

17 Yntau a ddywedodd, Dywed, attolwg, wrth y brenhin Solomon (canys ni ommedd efe dydi) am roddi o hono ef Abisag y Sunamees yn wraig i mi.

18 A dywedodd Bathseba, Da; mi a ddywedaf drosot ti wrth y brenhin.

19 ¶ Felly Bathseba a aeth at y brenhin Solomon, i ddywedyd wrtho ef dros Adonïah. A'r brenhin a gododd i'w chyfarfod hi, ac a ostyngodd iddi, ac a eisteddodd ar ei orsedd-faingc, ac a barodd osod gorsedd-faingc i fam y brenhin: a [s]hi a eisteddodd ar ei ddeheulaw ef.

[s] Edrych Ps. 45. 9.

20 Yna hi a ddywedodd, Un dymuniad bychan yr ydwyf fi yn ei ddymuno gennyt; na ommedd fi. A'r brenhin a ddywedodd wrthi hi, Gofyn, fy mam: canys ni'th ommeddaf.

21 A hi a ddywedodd, Rhodder Abisag y Sunamees yn wraig i Adonïah dy frawd.

22 A'r brenhin Solomon a attebodd ac a ddywedodd wrth ei fam, Paham y ceisi di Abisag y Sunamees i Adonïah? gofyn hefyd y frenhiniaeth iddo ef (canys fy mrawd hŷn nâ mi *ydyw* efe) a chyd âg ef y mae Abïathar yr offeiriad, a Joab mab Serfiah.

23 A'r brenhin Solomon a dyngodd i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, [t]Fel hyn y gwnelo DUW i mi, ac fel hyn y chwanego, onid yn erbyn ei einioes y llefarodd Adonïah y gair hwn.

[t] Ruth 1. 17.

24 Yn awr gan hynny, *fel mai* byw yr ARGLWYDD, yr hwn a'm sicrhâodd i, ac a wnaeth i mi eistedd ar orsedd-faingc Dafydd fy nhad, yr hwn hefyd a wnaeth i mi dŷ, megis [u]y dywedasai efe; heddyw yn ddìau y rhoddir Adonïah i farwolaeth.

[u] 2 Sam. 7. 11, 13.

25 A'r brenhin Solomon a anfonodd gyd â Benaiah mab Jehoiada; ac efe a ruthrodd arno ef, fel y bu efe farw.

1014.

26 ¶ Ac wrth Abïathar yr offeiriad y dywedodd y brenhin, Dos i [x]Anathoth, i'th fro dy hun; canys gwr *yn haeddu* marwolaeth *ydwyt* ti: ond ni laddaf di y pryd hwn; o herwydd dwyn o honot arch yr Arglwydd DDUW o flaen fy nhad Dafydd, ac [y]am dy gystuddio yn yr hyn oll y cystuddiwyd fy nhad.

[x] Jos. 21. 18.
[y] 1 Sam. 22. 20. 2 Sam. 15. 24.

27 Felly y bwriodd Solomon Abïathar ymaith o fod yn offeiriad i'r ARGLWYDD;

Cyn CRIST 1014.

fel [e] y cyflawnai air yr ARGLWYDD, yr hwn a ddywedasai efe am dŷ Eli yn Siloh.

[e] 1 Sam. 2. 31—35.

28 ¶ A'r chwedl a ddaeth at Joab: canys Joab a wyrasai ar ol Adonïah, er na wyrasai efe ar ol Absalom. A ffôdd Joab i babell yr ARGLWYDD, ac [a] a ymaflodd y'nghyrn yr allor.

[a] pen. 1. 50.

29 A mynegwyd i'r brenhin Solomon, ffoi o Joab i babell yr ARGLWYDD; ac wele, *y mae efe* wrth yr allor. A Solomon a anfonodd Benaiah mab Jehoiada, gan ddywedyd, Dos, rhuthra arno ef.

30 A daeth Benaiah i babell yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrtho ef, Fel hyn y dywed y brenhin; Tyred allan. Yntau a ddywedodd, Na *ddeuaf;* eithr yma y byddaf farw. A Benaiah a ddug drachefn air at y brenhin, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedodd Joab, ac fel hyn y'm hattebodd.

31 A dywedodd y brenhin wrtho ef, [b] Gwna fel y dywedodd efe, a rhuthra arno ef, a chladd ef; fel y tynnech y gwaed gwirion a dywalltodd Joab, oddi arnaf fi, ac oddi ar dŷ fy nhad i.

[b] Exod. 21. 14.

32 A'r ARGLWYDD [c] a ddychwel ei waed ef ar ei ben ei hun; o herwydd efe a ruthrodd ar ddau wr cyfiawnach a gwell nag ef ei hun, ac a'u lladdodd hwynt â'r cleddyf, a Dafydd fy nhad heb wybod; *sef* [d] Abner mab Ner, tywysog llu Israel, ac [e] Amasa mab Jether, tywysog llu Judah.

[c] Ps. 7. 16.

[d] 2 Sam. 3. 27.

[e] 2 Sam. 20. 10.

33 A'u gwaed hwynt a ddychwel ar ben Joab, ac [f] ar ben ei had ef yn dragywydd: ond i Dafydd, ac i'w had, ac i'w dŷ, ac i'w orsedd-faingc, y bydd heddwch yn dragywydd gan yr ARGLWYDD.

[f] 2 Sam. 3. 29.

34 Felly yr aeth Benaiah mab Jehoiada i fynu, ac a ruthrodd arno, ac a'i lladdodd. Ac efe a gladdwyd yn ei dŷ ei hun yn yr anialwch.

1014.

35 ¶ A'r brenhin a osododd Benaiah mab Jehoiada yn ei le ef ar y filwriaeth. A'r brenhin a osododd [g] Sadoc yr offeiriad yn lle Abïathar.

[g] 1 Sam. 2. 35. Edrych 1 Chron. 6. 53. a 24. 3.

36 ¶ A'r brenhin a anfonodd ac a alwodd am [h] Simei, ac a ddywedodd wrtho, Adeilada i ti dŷ yn Jerusalem, ac aros yno, ac na ddos allan oddi yno nac yma na thraw.

[h] 2 Sam. 16. 5.

37 Canys bydd, y dydd yr elych allan, ac yr elych dros [i] afon Cidron, gan wybod y cai di wybod y lleddir di yn farw: dy waed fydd ar dy ben dy hun.

[i] 2 Sam. 15. 23.

38 A dywedodd Simei wrth y brenhin, Da *yw* y gair: fel y dywedodd fy arglwydd frenhin, felly y gwna dy was. A Simei a drigodd yn Jerusalem ddyddiau lawer.

39 Eithr ym mhen tair blynedd y ffôdd dau was i Simei at Achis, mab Maachah, brenhin Gath. A mynegwyd i Simei, gan ddywedyd, Wele, dy weision di yn Gath.

40 A Simei a gyfododd, ac a gyfrwyodd ei asyn, ac a aeth i Gath at Achis, i geisio ei weision: ïe, Simei a aeth, ac a gyrchodd ei weision o Gath.

41 A mynegwyd i Solomon, fyned o Simei o Jerusalem i Gath, a'i ddychwelyd ef.

42 A'r brenhin a anfonodd ac a alwodd am Simei, ac a ddywedodd wrtho, Oni pherais i ti dyngu i'r ARGLWYDD, ac *oni* thystiolaethais wrthyt, gan ddywedyd, Yn y dydd yr elych allan, ac yr elych nac yma nac accw, gan wybod gwybydd y lleddir di yn farw? a thi a ddywedaist wrthyf, Da *yw* y gair a glywais.

43 Paham gan hynny na chedwaist lw yr ARGLWYDD, a'r gorchymyn a orchymynais i ti?

44 A dywedodd y brenhin wrth Simei, Ti a wyddost [k] yr holl ddrygioni a ŵyr dy galon, yr hwn a wnaethost di yn erbyn Dafydd fy nhad: yr ARGLWYDD am hynny a ddychwelodd dy ddrygioni di ar dy ben dy hun;

[k] 2 Sam. 16. 5.

45 A bendigedig *fydd* y brenhin Solomon, a gorsedd-faingc Dafydd a sicrhâir o flaen yr ARGLWYDD yn dragywydd.

46 Felly y gorchymynodd y brenhin i Benaiah mab Jehoiada; ac efe a aeth allan, ac a ruthrodd arno ef, fel y bu efe farw. A'r [l] frenhiniaeth a sicrhâwyd yn llaw Solomon.

[l] 2 Chron. 1. 1.

PENNOD III.

1 *Solomon yn priodi merch Pharaoh: 2 ac wrth aberthu yn uchelfa Gibeon, 5 yn cael gan Dduw ei ddewis rodd, ac yn dewis doethineb; ac yn cael doethineb, a chyfoeth, ac anrhydedd.* 16 *Barn Solomon rhwng y ddwy buttain, yn ei wneuthur ef yn enwog.*

Cyn CRIST 1011.

A [a] SOLOMON a ymgyfathrachodd â Pharaoh brenhin yr Aipht, ac a briododd ferch Pharaoh, ac a'i dug hi i ddinas Dafydd, nes darfod iddo adeiladu ei dŷ ei hun, a thŷ yr ARGLWYDD, a [b] mur Jerusalem oddi amgylch.

1014.

[a] pen. 7. 8.

[b] pen. 9. 15, 19.

2 Etto y bobl oedd yn aberthu mewn uchelfaoedd, o herwydd nad adeiladasid tŷ i enw yr ARGLWYDD, hyd y dyddiau hynny.

Cyn CRIST 1014.

3 A Solomon a garodd yr ARGLWYDD, gan rodio yn neddfau Dafydd ei dad: etto mewn uchelfäoedd yr oedd efe yn aberthu ac yn arogl-darthu.

[c] 2 Chron. 1. 3.

4 [c] A'r brenhin a aeth i Gibeon i aberthu yno: canys honno *oedd* uchelfa fawr. Mil o boeth-offrymmau a offrymmodd Solomon ar yr allor honno.

[d] pen. 9. 2.

5 ¶ [d] Yn Gibeon yr ymddangosodd yr ARGLWYDD i Solomon mewn breuddwyd liw nos: a dywedodd DUW, Gofyn beth a roddaf i ti.

6 A dywedodd Solomon, Ti a wnaethost â'th was Dafydd fy nhad fawr ‖ drugaredd, megis y rhodiodd efe o'th flaen di mewn gwirionedd, ac mewn cyfiawnder, ac mewn uniondeb calon gyd â thi; ïe, cedwaist iddo y drugaredd fawr hon, a rhoddaist iddo fab i eistedd ar ei orseddfaingc, fel y *gwelir* heddyw.

‖ Neu, *haelioni.*

7 Ac yn awr, O ARGLWYDD fy NUW, ti a wnaethost i'th was deyrnasu yn lle Dafydd fy nhad: a minnau yn fachgen bychan: ni fedraf [e] fyned nac allan nac i mewn.

[e] Num. 27. 17.

8 A'th was *sydd* ym mysg dy bobl, y rhai a ddewisaist ti; pobl aml, y rhai ni rifir ac nis cyfrifir gan lïosowgrwydd.

[f] 2 Chron. 1. 10.

9 Am hynny [f] dyro i'th was galon ‖ ddeallus, i farnu dy bobl, i ddeall *rhagor* rhwng da a drwg: canys pwy a ddichon farnu dy lïosog bobl hyn?

‖ Neu *u*fudd. Heb. *yn clywed.*

10 A'r peth fu dda y'ngolwg yr ARGLWYDD, am ofyn o Solomon y peth hyn.

11 A DUW a ddywedodd wrtho, O herwydd gofyn o honot y peth hyn, ac na ofynaist i ti ddyddiau lawer, ac na ofynaist i ti olud, ac na cheisiaist einioes dy elynion, eithr gofynaist i ti ddeall i wrando barn:

12 Wele, gwneuthum yn ol dy eiriau; wele, [g] rhoddais i ti galon ddoeth a deallus, fel na bu dy fath o'th flaen, ac na chyfyd dy fath ar dy ol.

[g] Preg. 1. 16.

[h] Matt. 6. 33. Eph. 3. 20.

13 A [h] rhoddais i ti hefyd yr hyn nis gofynaist, golud, a gogoniant hefyd; fel na ‖ byddo un o'th fath ym mysg y brenhinoedd, dy holl ddyddiau di.

‖ Neu, *bu.*

14 Ac os rhodi yn fy ffyrdd i, gan gadw fy neddfau a'm gorchymynion, [i] megis y rhodiodd Dafydd dy dad, estynaf hefyd dy ddyddiau di.

[i] pen. 15. 5.

15 A Solomon a ddeffrôdd; ac wele, breuddwyd *oedd.* Ac efe a ddaeth i Jerusalem, ac a safodd o flaen arch cyfammod yr ARGLWYDD, ac a offrymmodd offrymmau poeth, ac a aberthodd aberthau hêdd, ac a wnaeth wledd i'w holl weision.

16 ¶ Yna dwy wragedd o butteiniaid a ddaethant at y brenhin, ac a safasant ger ei fron ef.

17 A'r naill wraig a ddywedodd, O fy arglwydd, myfi a'r wraig hon oeddym yn trigo yn yr un tŷ; a mi a esgorais yn tŷ gyd â hi.

18 Ac ar y trydydd dydd wedi esgor o honof fi, yr esgorodd y wraig hon hefyd; ac *yr oeddym* ni ynghyd, heb arall yn tŷ gyd â ni, ond nyni ein dwyoedd yn tŷ.

19 A mab y wraig hon a fu farw liw nos; o herwydd hi a orweddodd arno ef.

20 A hi a gododd y'nghanol y nos, ac a gymmerodd fy mab i o'm hymyl, tra yr ydoedd dy law-forwyn yn cysgu, ac a'i gosododd ef yn ei mynwes hi, a'i mab marw hi a osododd hi yn fy mynwes innau.

21 A phan godais i y bore i beri i'm mab sugno, wele, marw oedd efe: ac wedi i mi ddal arno y bore, wele, nid fy mab i, yr hwn a esgoraswn i, ydoedd efe.

22 A'r wraig arall a ddywedodd, Nag ê; eithr fy mab i *yw* y byw, a'th fab dithau *yw* y marw. A hon a ddywedodd, Nag ê; eithr dy fab di *yw* y marw, a'm mab i *yw* y byw. Fel hyn y llefarasant o flaen y brenhin.

23 Yna y dywedodd y brenhin, Hon sydd yn dywedyd, Dyma fy mab i *sydd* fyw, a'th fab dithau *yw* y marw: a hon accw sydd yn dywedyd, Nag ê; eithr dy fab di *yw* y marw, a'm mab innau *yw* y byw.

24 A dywedodd y brenhin, Dygwch i mi gleddyf. A hwy a ddygasant gleddyf o flaen y brenhin.

25 A'r brenhin a ddywedodd, Rhennwch y bachgen byw yn ddau, a rhoddwch yr hanner i'r naill, a'r hanner i'r llall.

26 Yna y dywedodd y wraig *bïoedd* y mab byw wrth y brenhin (canys [k] ei hymysgaroedd a gynhesasai wrth ei mab) ac a lefarodd, O fy arglwydd, rhoddwch iddi hi y bachgen byw, ac na leddwch ef ddim: ond y llall a ddywedodd, Na fydded eiddo fi na thithau, *eithr* rhennwch *ef.*

[k] Hos. 11. 8.

27 Yna yr attebodd y brenhin, ac y dywedodd, Rhoddwch y bachgen byw iddi hi, ac na leddwch ef ddim: dyna ei fam ef.

28 A holl Israel a glywsant y farn a

farnasai y brenhin; a hwy a ofnasant y brenhin: canys gwelsant *fod* doethineb Duw ynddo ef, i wneuthur barn.

PENNOD IV.

1 *Tywysogion Solomon,* 7 *a deuddeg swyddog ei lys ef;* 20, 24 *a heddwch a helaethrwydd ei frenhiniaeth;* 22 *ac arlwy ei fwrdd,* 26 *a'i stablau;* 29 *a'i ddoethineb,* 32 *a'i lyfrau.*

A'R brenhin Solomon oedd frenhin ar holl Israel.

2 A dyma y tywysogion *oedd* ganddo ef: Azarïah mab Sadoc, ‖ yr offeiriad;

‖ Neu, *y pen-swyddog.*

3 Elihoreph ac Ahïah, meibion Sisa, *oedd* ysgrifenyddion; [a] Jehosaphat mab Ahilud, yn gofiadur;

[a] 2 Sam. 8. 16. a 20. 24.

4 Benaiah mab Jehoiada *oedd* ar y llu; a Sadoc ac Abïathar, yn offeiriaid;

5 Ac Azarïah mab Nathan *oedd* ar y swyddogion; a Zabud mab Nathan *oedd* benllywydd, *ac* yn gyfaill i'r brenhin;

[b] pen. 5. 14.

6 Ac Ahisar *oedd* benteulu; ac [b] Adoniram mab Abda, ar y ‖ deyrnged.

‖ Neu, *dreth.*

7 ¶ A chan Solomon yr ydoedd deuddeg o swyddogion ar holl Israel, y rhai a barottôent luniaeth i'r brenhin a'i dŷ: mis yn y flwyddyn yr oedd ar *bob* un ddarparu.

8 Dyma eu henwau hwynt. ‖ Mab Hur, ym mynydd Ephraim.

‖ Neu, *Benhur.*

9 ‖ Mab Decar ym Macas, ac yn Saalbim, a Beth-semes, ac Elon-bethanan.

‖ Neu, *Bendecar.*

10 ‖ Mab Hesed, yn Aruboth: iddo ef *yr oedd* Sochoh, a holl dir Hepher.

‖ Neu, *Benhesed.*

11 ‖ Mab Abinadab *oedd yn* holl ardal Dor: Taphath merch Solomon oedd yn wraig iddo ef.

‖ Neu, *Benabinadab.*

12 Baana mab Ahilud *oedd yn* Taanach, a Megìdo, a Bethsean oll, yr hon *sydd* ger llaw Sartanah, îs law Jezreel, o Bethsean hyd Abel-meholah, hyd y tu hwnt i Jocneam.

13 ‖ Mab Geber *oedd* yn Ramoth-Gilead: iddo ef *yr oedd* [c] trefydd Jair mab Manasseh, y rhai *sydd* yn Gilead: eiddo ef *oedd* [d] ardal Argob, yr hon *sydd* yn Basan; *sef* tri ugain o ddinasoedd mawrion, â chaerau, a barrau pres.

‖ Neu, *Bengeber.*

[c] Num. 32. 41.

[d] Deut. 3. 4.

14 Ahinadab mab Ido *oedd* ym Mahanaim.

15 Ahimaas *oedd* yn Naphtali: yntau a gymmerodd Basmath merch Solomon yn wraig.

16 Baana mab Husai *oedd* yn Aser ac yn Aloth.

17 Jehosaphat mab Paruah *oedd* yn Issachar.

18 Simei mab Ela *oedd* o fewn Benjamin.

19 Geber mab Uri *oedd* y'ngwlad Gilead, gwlad Sehon brenhin yr Amoriaid, ac Og brenhin Basan; a'r unig swyddog *oedd* yn y wlad *ydoedd efe.*

20 ¶ Judah ac Israel *oedd* aml, fel y tywod *sydd* ger llaw y môr o amldra, yn bwytta ac yn yfed, ac yn gwneuthur yn llawen.

21 A [e] Solomon oedd yn llywodraethu ar yr holl deyrnasoedd, o'r afon hyd wlad y Philistiaid, ac hyd derfyn yr Aipht: yr oeddynt hwy yn dwyn anrhegion, ac yn gwasanaethu Solomon holl ddyddiau ei einioes ef.

[e] Edrych Ps. 72. 8.

22 ¶ A † bwyd Solomon beunydd oedd ddeg corus ar hugain o beilliaid, a thri ugain corus o flawd;

† Heb. *bara.*

23 Deg o ychain pasgedig, ac ugain o ychain porfadwy, a chant o ddefaid, heb law ceirw, ac iyrchod, a buail, ac ‖ ednod breision.

‖ *adar.*

24 Canys efe oedd yn llywodraethu ar y tu yma i'r afon oll, o Tiphsah hyd Azzah, ar yr holl frenhinoedd o'r tu yma i'r afon: ac yr oedd iddo ef heddwch o bob parth iddo o amgylch.

25 Ac yr oedd Judah ac Israel yn preswylio yn † ddïogel, [f] bob un dan ei winwydden a than ei ffigysbren, [g] o Dan hyd Beerseba, holl ddyddiau Solomon.

† Heb. *hyderus.*

[f] Mic. 4. 4. Zech. 3. 10.

[g] Barn. 20. 1.

26 ¶ Ac [h] yr oedd gan Solomon ddeugain mil o bresebau [i] meirch i'w gerbydau, a deuddeng mil o wŷr meirch.

[h] pen. 10. 25, 26. 2 Chron. 1. 14. a 9. 25.

[i] Edrych Deut. 17. 16.

27 A'r swyddogion hynny a barottôent luniaeth i Solomon y brenhin, ac i bawb a ddelai i fwrdd y brenhin Solomon, pob un yn ei fis: ni adawsant eisieu dim.

28 Haidd hefyd a gwellt a ddygasant hwy i'r meirch, ac i'r cyflym gamelod, i'r fan lle y byddai y *swyddogion,* pob un ar ei ran.

29 ¶ A Duw a roddodd ddoethineb i Solomon, a deall mawr iawn, a helaethdra calon, fel y tywod *sydd* ar fin y môr.

30 A doethineb Solomon oedd fwy nâ doethineb holl feibion y dwyrain, ac nâ holl [i] ddoethineb yr Aipht.

[i] Edrych Act. 7. 22.

31 Ië, doethach oedd efe nag un dyn; nag [m] Ethan yr Ezrahiad, nâ Heman, nâ Chalcol, nâ Darda, meibion Mahol: a'i enw ef oedd ym mhlith yr holl genhedloedd oddi amgylch.

[m] 1 Chron. 2. 6. Ps. 88. tit. a 89. tit.

32 Ac [n] efe a lefarodd dair mil o ddïarhebion: a'i ganiadau ef oedd fil a phump.

[n] Preg. 12. 9.

Cyn CRIST 1014.

33 Llefarodd hefyd am brennau, o'r cedrwydd *sydd* yn Libanus, hyd yr isop a dŷf allan o'r pared: ac efe a lefarodd am anifeiliaid, ac am ehediaid, ac am ymlusgiaid, ac am bysgod.

34 Ac o bob pobloedd y daethpwyd i wrando doethineb Solomon, oddi wrth holl frenhinoedd y ddaear, y rhai a glywsent am ei ddoethineb ef.

PENNOD V.

1 *Hiram yn gyrru i gyfarch Solomon, ac yn cael gwybod ei fod ef ar fedr adeiladu y deml, ac yn addaw defnyddiau i'r gwaith.* 7 *Hiram yn bendithio Duw dros Solomon, yn cael ymborth i'w deulu, ac yn gyrru coed i Solomon.* 13 *Rhifedi gweithwyr Solomon.*

[a] HIRAM *hefyd* brenhin Tyrus a anfonodd ei weision at Solomon (canys clybu enneinio o honynt hwy ef yn frenhin yn lle ei dad) canys [b] hoff oedd gan Hiram Dafydd bob amser.

2 A [c] Solomon a anfonodd at Hiram, gan ddywedyd,

3 Ti a wyddost am Dafydd fy nhad, na allai efe adeiladu tŷ i enw yr ARGLWYDD ei DDUW, [d] gan y rhyfeloedd oedd o'i amgylch ef, nes rhoddi o'r ARGLWYDD hwynt dan wadnau ei draed ef.

4 Eithr yn awr yr ARGLWYDD fy NUW a roddodd i mi lonydd oddi amgylch, *fel nad oes* na gwrthwynebydd, nac ymgyfarfod niweidiol.

5 Ac wele, fi †â'm bryd ar adeiladu tŷ i enw yr ARGLWYDD fy NUW; [e] megis y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Dafydd fy nhad, gan ddywedyd, Dy fab, yr hwn a osodaf fi yn dy le di ar dy orsedd-faingc di, efe a adeilada dŷ i'm henw i.

6 Yn awr, gan hynny, gorchymyn dorri o honynt i mi gedrwydd o Libanus; a'm gweision i a fyddant gyd â'th weision di: a rhoddaf attat gyflog dy weision, yn ol yr hyn a ddywedych: canys ti a wyddost nad *oes* yn ein plith ni wr a fedro gymynu coed megis y Sidoniaid.

7 ¶ A bu, pan glybu Hiram eiriau Solomon, lawenychu o hono ef yn ddirfawr, a dywedyd, Bendigedig *yw* yr ARGLWYDD heddyw, yr hwn a roddes i Dafydd fab doeth ar y bobl lïosog yma.

8 A Hiram a anfonodd at Solomon, gan ddywedyd, Gwrandewais ar yr hyn a anfonaist attaf: mi a wnaf dy holl ewyllys di am goed cedrwydd, a choed ffynnidwydd.

9 Fy ngweision a'*u* dygant i waered o Libanus hyd y môr: a mi a'u gyrraf hwynt yn gludeiriau ar hyd y môr, hyd [f] y fan a †osodych di i mi: ac yno y dattodaf hwynt, a chymmer di *hwynt:* ond ti a wnai fy ewyllys innau, [g] gan roddi ymborth i'm teulu i.

10 Felly yr oedd Hiram yn rhoddi i Solomon o goed cedrwydd, ac o goed ffynnidwydd, ei holl ddymuniad.

11 A [h] Solomon a roddodd i Hiram ugain mil corus o wenith *yn* gynnaliaeth i'w dŷ, ac ugain corus o olew coeth: felly y rhoddai Solomon i Hiram bob blwyddyn.

12 A'r ARGLWYDD a roddes ddoethineb i Solomon, [i] fel y dywedasai wrtho: a bu heddwch rhwng Hiram a Solomon; a hwy a wnaethant gyfammod ill dau.

13 ¶ A'r brenhin Solomon a gyfododd ‖dreth o holl Israel; a'r dreth oedd ddeng mil ar hugain o wŷr.

14 Ac efe a'u hanfonodd hwynt i Libanus, deng mil yn y mis *ar* gylch: mis y byddent yn Libanus, *a* dau fis gartref. Ac [k] Adoniram *oedd* ar y dreth.

15 Ac yr oedd gan Solomon ddeng mil a thriugain yn dwyn beichiau, a phedwar ugain mil yn naddu cerrig yn y mynydd;

16 Heb law pen-swyddogion Solomon, y rhai *oedd* ar y gwaith, sef tair mil a thrichant, yn llywodraethu y bobl a weithient yn y gwaith.

17 A'r brenhin a orchymynodd ddwyn o honynt hwy feini mawr, a meini costus, *a* meini nâdd, i sylfaenu y tŷ.

18 Felly seiri Solomon, a seiri Hiram, a'r [l] Gibliaid, a naddasant, ac a ddarparasant goed a cherrig i adeiladu y tŷ.

PENNOD VI.

1 *Adeiladu teml Solomon,* 5 *a'i ystafelloedd.* 11 *Addewid Duw i'r deml.* 15 *Byrddio ac addurno y deml.* 23 *Y cerubiaid.* 31 *Y dorau.* 36 *Y cyntedd.* 37 *Yr hyd y buwyd yn adeiladu y deml.*

AC [a] yn y bedwar-ugeinfed a phedwar cant o flynyddoedd wedi dyfod meibion Israel allan o'r Aipht, yn y bedwaredd flwyddyn o deyrnasiad Solomon ar Israel, yn y mis Ziff, hwnnw *yw* yr ail mis, ‖[b] y dechreuodd efe adeiladu tŷ yr ARGLWYDD.

2 A'r [c] tŷ a adeiladodd y brenhin Solomon i'r ARGLWYDD *oedd* driugain cufydd ei hŷd, ac ugain *cufydd* ei led, a deg cufydd ar hugain ei uchder.

3 A'r porth o flaen teml y tŷ *oedd* ugain cufydd ei hŷd, yn un hŷd â lled

Cyn CRIST 1104.

[f] 2 Chron. 2. 16.
† Heb. *anfonych.*
[g] Edrych Ezra 3. 7. Ezec. 27. 17. Act. 12. 20.
[h] Edrych 2 Chron. 2. 10.
[i] pen. 3. 12.
‖ Neu, *deyrnged* o wŷr.
[k] pen. 4. 6.
[l] Ezec. 27. 9.

1012.
[a] 2 Chron. 3. 1.
‖ Neu, *yr adeiladodd.*
[b] Act. 7. 47.
[c] Edrych Ezec. 41. 1, &c.

[a] ad. 10, 18. 2 Chron. 2. 3.
[b] 2 Sam. 5. 11. 1 Chron. 14. 1. Amos 1. 9.
[c] 2 Chron. 2. 3.
[d] 1 Chron. 22. 8. a 28. 3.
† Heb. *yn dywedyd am.*
[e] 2 Sam. 7. 13. 1 Chron. 17. 12. a 22. 10.

Cyn CRIST 1012.

y tŷ; *ac* yn ddeg cufydd ei led, o flaen y tŷ.

4 Ac efe a wnaeth i'r tŷ [d] ffenestri, ‖yn llydain oddi fewn, ac yn gyfyng oddi allan.

5 ¶ Ac efe a adeiladodd ‖wrth fur y tŷ †[e] ystafelloedd oddi amgylch mur y tŷ, ynghylch y deml, a'r gafell; ac a wnaeth †gelloedd o amgylch.

6 Yr ystafell isaf *oedd* bùm cufydd ei lled, a'r ganol chwe chufydd ei lled, a'r drydedd yn saith gufydd ei lled: canys efe a roddasai attegion o'r tu allan i'r tŷ oddi amgylch, fel na rwymid *y trawstiau* ym mur y tŷ.

7 A'r [f] tŷ, pan adeiladwyd ef, a adeiladwyd o gerrig wedi eu cwbl naddu cyn eu dwyn yno: fel na chlybuwyd na morthwylion, na bwyill, *nac* un offeryn haiarn, yn y tŷ, wrth ei adeiladu.

8 Drws y gell ganol *oedd* ar †ystlys dehau y tŷ; ac ar hyd grisiau tröedig y dringid i'r ganol, ac o'r ganol i'r drydedd.

1005. 9 Felly yr adeiladodd efe y tŷ, ac a'i gorphenodd; ac a fyrddiodd y tŷ â thrawstiau ac ystyllod o gedrwydd.

10 Ac efe a adeiladodd ystafelloedd wrth yr holl dŷ, yn bùm cufydd eu huchder: ac â choed cedr yr oeddynt yn pwyso ar y tŷ.

11 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD at Solomon, gan ddywedyd,

12 *Am* y tŷ yr wyt ti yn ei adeiladu, [g] os rhodi di yn fy neddfau i, a gwneuthur fy marnedigaethau, a chadw fy holl orchymynion, gan rodio ynddynt; yna y cyflawnaf â thi fy ngair [h] a leferais wrth Dafydd dy dad.

13 A [i] mi a breswyliaf ym mysg meibion Israel, ac ni adawaf fy mhobl Israel.

14 Felly yr adeiladodd Solomon y tŷ, ac a'i gorphenodd.

15 Ac efe a fyrddiodd barwydydd y tŷ oddi fewn âg ystyllod cedrwydd, o lawr y tŷ hyd y llogail y byrddiodd efe ef â choed oddi fewn: byrddiodd hefyd lawr y tŷ â phlangciau o ffynnidwydd.

16 Ac efe a adeiladodd ugain cufydd ar ystlysau y tŷ âg ystyllod cedr, o'r llawr hyd y parwydydd: felly yr adeiladodd iddo o fewn, *sef* i'r gafell, i'r cyssegr sancteiddiolaf.

17 A'r tŷ, sef y deml o'i flaen ef, oedd ddeugain cufydd *ei hŷd.*

18 A chedrwydd y tŷ oddi fewn *oedd* wedi eu cerfio yn gnapiau, ac yn flodau agored: y cwbl *oedd* gedrwydd; ni welid carreg.

19 A'r gafell a ddarparodd efe yn y tŷ o fewn, i osod yno arch cyfammod yr ARGLWYDD.

20 A'r gafell yn y pen blaen *oedd* ugain cufydd o hŷd, ac ugain cufydd o led, ac ugain cufydd ei huchder: ac efe a'i gwisgodd âg aur pur; *felly hefyd* y gwisgodd efe yr allor o gedrwydd.

21 Solomon *hefyd* a wisgodd y tŷ oddi fewn âg aur †pur; ac a roddes farrau ar draws, wrth gadwyni aur, o flaen y gafell, ac a'u gwisgodd âg aur.

22 A'r holl dŷ a wisgodd efe âg aur, nes gorphen yr holl dŷ: yr allor hefyd oll, yr hon *oedd* wrth y gafell, a wisgodd efe âg aur.

23 ¶ Ac efe a wnaeth yn y gafell ddau o gerubiaid, *o* bren †olew-wydd, *pob un yn* ddeg cufydd ei uchder.

24 A'r naill aden i'r cerub *oedd* bùm cufydd, a'r aden arall i'r cerub *oedd* bùm cufydd: deg cufydd *oedd* o'r naill gwrr i'w adenydd ef hyd y cwrr arall i'w adenydd ef.

25 A'r ail cerub *oedd* o ddeg cufydd: un fesur ac un agwedd *oedd* y ddau gerub.

26 Uchder y naill gerub *oedd* ddeg cufydd; ac felly yr *oedd* y cerub arall.

27 Ac efe a osododd y cerubiaid yn y tŷ oddi fewn: ‖ac [k] adenydd y cerubiaid a ymledasant, fel y cyffyrddodd aden y naill â'r *naill* bared, ac aden y cerub arall oedd yn cyffwrdd â'r pared arall; a'u hadenydd hwy y'nghanol y tŷ oedd yn cyffwrdd â'u gilydd.

28 Ac efe a wisgodd y cerubiaid âg aur.

29 A holl barwydydd y tŷ o amgylch a gerfiodd efe â cherfiedig luniau cerubiaid, a phalmwydd, a blodau agored; o fewn ac oddi allan.

30 Llawr y tŷ hefyd a wisgodd efe âg aur, oddi fewn ac oddi allan.

31 ¶ Ac i ddrws y gafell y gwnaeth efe ddorau *o* goed olew-wydd; cappan y drws *a*'r gorsingau *oedd* ‖bummed ran *y pared.*

32 Ac ar ‖y ddwy ddor *o* goed olew-wydd y cerfiodd efe gerfiadau cerubiaid, a phalmwydd, a blodau agored, ac a'*u* gwisgodd âg aur, ac a ledodd aur ar y cerubiaid, ac ar y palmwydd.

33 Ac felly y gwnaeth efe i ddrws y deml orsingau *o* goed olew-wydd, *y rhai oedd* ‖bedwaredd ran *y pared.*

Cyn CRIST 1005.

[d] Edrych Ezec. 40. 16. a 41. 16.
‖ Neu, *ar osgo ac yn gauad.*
‖ Neu, *ar.*
† Heb. *loriau.*
[e] Edrych Ezec. 41. 6.
† Heb. *ais.*
† Heb. *cauedig.*
[f] Edrych Deut. 27. 5, 6.
† Heb. *olew.*
† Heb. *ysgwydd ddehau.*
[g] pen. 2. 4. a 9. 4.
[h] 2 Sam. 7. 13, 1 Chron. 22. 10.
[i] Exod. 25. 8.
‖ Neu, *a'r cerubiaid a ledasant eu hadenydd.*
[k] Exod. 25. 20
‖ Neu, *bùm ysgwâr.*
‖ Neu, *ddolennau y dorau.*
‖ Neu, *bedeirongl.*

Cyn CRIST 1005.

34 Ac yr *oedd* y ddwy ddor *o* goed ffynnidwydd: [1]dwy ddalen blygedig *oedd* i'r naill ddor, a dwy ddalen blygedig i'r ddor arall.

[1] Ezec. 41. 23.

35 Ac efe a gerfiodd gerubiaid, a phalmwydd, a blodau agored, *arnynt;* ac a'*u* gwisgodd âg aur, yr hwn a gymhwyswyd ar y cerfiad.

36 ¶ Ac efe a adeiladodd y cyntedd nesaf i mewn â thair rhes o gerrig nâdd, ac â rhes o drawstiau cedrwydd.

[m] ad. 1.

37 ¶ [m]Yn y bedwaredd flwyddyn y sylfaenwyd tŷ yr ARGLWYDD, ym mis Ziff:

38 Ac yn yr unfed flwyddyn ar ddeg, ym mis Bul (dyna yr wythfed mis) y gorphenwyd y tŷ, a'*i* holl rannau, a'i holl ‖berthynasau. Felly *mewn* [n]saith mlynedd yr adeiladodd efe ef.

‖ Neu, *ordeiniadau.*

1005.

[n] Edrych ad. 1.

PENNOD VII.

1 *Adeiladu tŷ Solomon,* 2 *a thŷ coed Libanus,* 6 *a'r porth colofnau,* 7 *a phorth y frawdle,* 8 *a thŷ merch Pharaoh.* 13 *Gwaith Hiram ar y ddwy golofn.* 23 *Y môr tawdd.* 27 *Y deg ystôl.* 38 *Y deg noe bres.* 40 *A'r holl lestri.*

1005. hyd 992.

EITHR ei dŷ ei hun a adeiladodd Solomon mewn [a]tair blynedd ar ddeg, ac a orphenodd ei holl dŷ.

[a] pen. 9. 10.

2 ¶ Efe a adeiladodd dŷ coedwig Libanus, yn gan cufydd ei hŷd, ac yn ddeg cufydd a deugain ei led, ac yn ddeg cufydd ar hugain ei uchder, ar bedair rhes o golofnau cedrwydd, a thrawstiau cedrwydd ar y colofnau.

3 Ac efe a dôwyd â chedrwydd oddi arnodd ar † y trawstiau *oedd* ar y pùm colofn a deugain, pymtheg *yn* y rhes.

† Heb. *yr ais.*

4 Ac *yr oedd* tair rhes o ffenestri, † goleu ar gyfer goleu, *yn* dair rhengc.

† Heb. *golwg ar gyfer golwg.*

5 A'r holl ddrysau a'r gorsingau *oedd* ysgwâr, *felly yr oedd* y ffenestri; a goleu ar gyfer goleu, *yn* dair rhengc.

6 ¶ Hefyd efe a wnaeth borth o golofnau, yn ddeg cufydd a deugain ei hŷd, ac yn ddeg cufydd ar hugain ei led: a'r porth *oedd* o'u blaen hwynt; a'r colofnau *eraill* a'r swmmerau *oedd* o'u blaen hwythau.

7 ¶ Porth yr orseddfa *hefyd,* yr hwn y barnai efe ynddo, a wnaeth efe yn borth barn: ac efe a wisgwyd â chedrwydd † o'r naill gwrr i'r llawr hyd y llall.

† Heb. *o lawr i lawr.*

8 ¶ Ac *i*'w dŷ ei hun, yr hwn y trigai efe ynddo, *yr oedd* cyntedd arall o fewn y porth o'r un fath waith. Gwnaeth hefyd dŷ i ferch Pharoah, [b]yr hon a briodasai Solomon, fel y porth hwn.

[b] pen. 3. 1.

9 Hyn oll *oedd* o feini costus, wedi eu naddu wrth fesur, *a'u* lladd â llif, oddi fewn ac oddi allan, *a hynny* o'r sylfaen hyd y llogail; ac *felly* o'r tu allan hyd y cyntedd mawr.

10 Ac efe a sylfaenesid â meini costus, â meini mawr, â meini o ddeg cufydd, ac â meini o wyth gufydd.

11 Ac oddi arnodd *yr oedd* meini costus (wedi eu naddu wrth fesur) a chedrwydd.

12 Ac *i'r* cyntedd mawr *yr oedd* o amgylch, dair rhes o gerrig nâdd, a rhes o drawstiau cedrwydd, i gyntedd tŷ yr ARGLWYDD oddi fewn, ac i borth y tŷ.

13 ¶ A'r brenhin Solomon a anfonodd ac a gyrchodd [c] Hiram o Tyrus.

[c] 2 Chron. 4. 11. Edrych ad. 40.

14 [d]Mab gwraig weddw *oedd* hwn o lwyth Naphtali, a'i dad yn wr o Tyrus: gôf pres *ydoedd efe;* a [e]llawn ydoedd o ddoethineb, a deall, a gwybodaeth, i weithio pob gwaith o bres. Ac efe a ddaeth at y brenhin Solomon, ac a weithiodd ei holl waith ef.

[d] 2 Chron. 2. 14.

[e] Exod. 31. 3.

15 Ac efe a ‖fwriodd [f] ddwy golofn o bres; deunaw cufydd *oedd* uchder pob colofn; a llinyn o ddeuddeg cufydd a amgylchai bob un o'r ddwy.

† Heb. *luniodd.*

[f] 2 Bren. 25. 17. 2 Chron. 3. 15. a 4. 12. Jer. 52. 21.

16 Ac efe a wnaeth ddau gnap *o* bres tawdd, i'w rhoddi ar bennau y colofnau; pùm cufydd *oedd* uchder y naill gnap, a phùm cufydd uchder y cnap arall.

17 Efe a wnaeth rwydwaith, *a* phlethiadau o gadwynwaith, i'r cnapiau *oedd* ar ben y colofnau; saith i'r naill gnap, a saith i'r cnap arall.

18 Ac efe a wnaeth y colofnau, a dwy res o bomgranadau o amgylch ar y naill rwydwaith, i guddio y cnapiau *oedd* uwch ben; ac felly y gwnaeth efe i'r cnap arall.

19 A'r cnapiau y rhai *oedd* ar y colofnau *oedd* o waith lili, yn y porth, yn bedwar cufydd.

20 Ac i'r cnapiau ar y ddwy golofn oddi arnodd, ar gyfer y canol, *yr oedd pomgranadau,* y rhai *oedd* wrth y rhwydwaith; a'r pomgranadau *oedd* [g] ddau cant, yn rhesau o amgylch, ar y cnap arall.

[g] Edrych 2 Chron. 3. 16. a 4. 13. Jer. 52. 23.

21 [h]Ac efe a gyfododd y colofnau [i] ym mhorth y deml: ac a gyfododd y golofn ddehau, ac a alwodd ei henw hi ‖Jachin; ac efe a gyfododd y golofn aswy, ac a alwodd ei henw hi ‖Boaz.

[h] 2 Chron. 3. 17.

[i] pen. 6. 3.

‖ Hynny yw, *Efe a sicrhâ.*

22 Ac ar ben y colofnau *yr oedd* gwaith lili. Felly y gorphenwyd gwaith y colofnau.

‖ Sef, *Ynddo* y mae *nerth.*

Cyn CRIST 1005.

23 ¶ Ac efe a wnaeth [k] fôr tawdd, yn ddeg cufydd o ymyl i ymyl: yn grwn oddi amgylch, ac yn bùm cufydd ei uchder; a llinyn o ddeg cufydd ar hugain a'i hamgylchai oddi amgylch.

24 A chnapiau a'i hamgylchent ef dan ei ymyl o amgylch, deg mewn cufydd oedd [l] yn amgylchu y môr o amgylch: y cnapiau *oedd* yn ddwy res, wedi eu bwrw pan fwriwyd yntau.

25 Sefyll yr oedd ar [m] ddeuddeg o ychain; tri oedd yn edrych tu a'r gogledd, a thri yn edrych tu a'r gorllewin, a thri yn edrych tu a'r dehau, a thri yn edrych tu a'r dwyrain: a'r môr arnynt oddi arnodd, a'u pennau ol hwynt oll o fewn.

26 Ei dewder hefyd *oedd* ddyrnfedd, a'i ymyl fel gwaith ymyl cwppan, *a* blodau lili: [n] dwy fil o bathau a annai ynddo.

27 ¶ Hefyd efe a wnaeth ddeg o ystolion pres; pedwar cufydd *oedd* hŷd pob ystôl, a phedwar cufydd ei lled, a thri chufydd ei huchder.

28 A dyma waith yr ystolion: ystlysau *oedd* iddynt, a'r ystlysau *oedd* rhwng y delltennau:

29 Ac ar yr ystlysau *oedd* rhwng y delltennau, *yr oedd* llewod, ychain, a cherubiaid; ac ar y dellt *yr oedd* ystôl oddi arnodd; ac oddi tan y llewod a'r ychain *yr oedd* cyssylltiadau o waith tenau.

30 A phedair olwyn bres *oedd* i bob ystôl, a phlangciau pres; ac yn eu pedair congl *yr oedd* ysgwyddau iddynt: dan y noe *yr oedd* ysgwyddau, wedi eu toddi ar gyfer pob cyssylltiad.

31 A'i genau oddi fewn y cwmpas, ac oddi arnodd, *oedd* gufydd; a'i genau hi *oedd* grwn, ar waith yr ystôl, yn gufydd a hanner; ac ar ei hymyl hi *yr oedd* cerfiadau, a'i hystlysau yn bedwar ochrog, nid yn grynion.

32 A'r pedair olwyn *oedd* dan yr ystlysau, ac echelau yr olwynion yn yr ystôl; ac uchder pob olwyn yn gufydd a hanner cufydd.

33 Gwaith yr olwynion *hefyd oedd* fel gwaith olwynion menn; eu hechelau, a'u bothau, a'u cammegau, a'u hadenydd, *oedd* oll yn doddedig.

34 Ac *yr oedd* pedair ysgwydd wrth bedair congl pob ystôl: o'r ystôl *yr oedd* ei hysgwyddau hi.

35 Ac ar ben yr ystôl *yr oedd* cwmpas o amgylch, o hanner cufydd o uchder; ar ben yr ystôl hefyd *yr oedd* ei hymylau a'i thaleithiau o'r un.

36 Ac efe a gerfiodd ar ystyllod ei hymylau hi, ac ar ei thaleithiau hi, gerubiaid, llewod, a phalmwydd, wrth noethder pob un, a chyssylltiadau oddi amgylch.

37 Fel hyn y gwnaeth efe y deg ystôl: un doddiad, un fesur, *ac* un agwedd, *oedd* iddynt hwy oll.

38 ¶ [o] Gwnaeth hefyd ddeng noe bres: deugain bath a ddaliai pob noe; yn bedwar cufydd bob noe; *ac* un noe ar bob un o'r deg ystôl.

39 Ac efe a osododd bùm ystôl ar † ystlys ddehau y tŷ, a phump ar yr ystlys aswy i'r tŷ: a'r môr a osododd efe ar y tu dehau i'r tŷ, tu a'r dwyrain, ar gyfer y dehau.

40 ¶ Gwnaeth † Hiram hefyd y noeau, a'r rhawiau, a'r cawgiau: a Hiram a orphenodd wneuthur yr holl waith, yr hwn a wnaeth efe i'r brenhin Solomon *yn* nhŷ yr ARGLWYDD.

41 Y ddwy golofn, a'r cnapiau coronog y rhai *oedd* ar ben y ddwy golofn; a'r ddau [p] rwydwaith, i guddio y ddau gnap coronog *oedd* ar ben y colofnau;

42 A phedwar cant o bomgranadau i'r ddau rwydwaith, dwy res o bomgranadau i un rhwydwaith, i guddio y ddau gnap coronog *oedd* ar ‖ y colofnau;

43 A'r deg ystôl, a'r deg noe ar yr ystolion;

44 Ac un môr, a deuddeg o ychain dan y môr;

45 A'r crochanau, a'r rhawiau, a'r cawgiau; a'r holl lestri a wnaeth Hiram i'r brenhin Solomon, i dŷ yr ARGLWYDD, *oedd o* bres gloyw.

46 Y'ngwastadedd yr Iorddonen y toddodd y brenhin hwynt † mewn cleidir, rhwng Succoth a Sarthan.

47 A Solomon a beidiodd *â phwyso* yr holl lestri, o herwydd eu lliosowgrwydd anfeidrol hwynt: ac ni † wybuwyd pwys y pres chwaith.

48 A Solomon a wnaeth yr holl ddodrefn *a berthynai* i dŷ yr ARGLWYDD: yr allor aur, a'r bwrdd aur, yr hwn *yr oedd* [q] y bara gosod arno;

49 A phùm canhwyllbren o'r *tu* dehau, a phump o'r *tu* aswy, o flaen y gafell, yn aur pur; a'r blodau, a'r llusernau, a'r gefeiliau, *o* aur;

50 Y phïolau *hefyd*, a'r saltringau, a'r cawgiau, a'r llwyau, a'r † thusserau, *o* aur

[k] Jer. 52. 17.
[l] 2 Chron. 4. 3.
[m] Jer. 52. 20.
[n] Edrych 2 Chron. 4. 5.
[o] 2 Chron. 4. 6.
† Heb. *ysgwydd.*
† Heb. *Hirom:* Edrych ad. 13.
[p] ad. 17, 18.
‖ Neu, *wyneb y colofnau.*
† Heb. *yn nhewdwr y tir.*
† Heb. *chwiliwyd.*
[q] Exod. 25. 30
† Heb. *pedyll lludw.*

Cyn CRIST 1005.

coeth; a bachau dorau y tŷ, o fewn y cyssegr sancteiddiaf, *a* dorau tŷ y deml, *oedd* aur.

51 Felly y gorphenwyd yr holl waith a wnaeth y brenhin Solomon i dŷ yr ARGLWYDD. A Solomon a ddug i mewn [r] yr hyn a gyssegrasai Dafydd ei dad; yr arian, a'r aur, a'r dodrefn, a roddodd efe ym mhlith trysorau tŷ yr ARGLWYDD.

[r] 2 Sam. 8. 11. 2 Chron. 5. 1.

PENNOD VIII.

1 *Gwyl cyssegriad y deml.* 12, 55 *Bendith Solomon,* 22 *a'i weddi,* 62 *a'i hêdd-aberth.*

YNA [a] Solomon a gasglodd henuriaid Israel, a holl bennau y llwythau, a thywysogion tadau meibion Israel, at y brenhin Solomon, yn Jerusalem, i ddwyn i fynu arch cyfammod yr ARGLWYDD o [b] ddinas Dafydd, honno *yw* Sïon.

[a] 2 Chron. 5. 2. 1004.

[b] 2 Sam. 5. 9. a 6. 12, 16. 1004.

2 A holl wŷr Israel a ymgynnullasant at y brenhin Solomon, ar yr wyl, ym mis Ethanim, hwnnw *yw* y seithfed mis.

3 A holl henuriaid Israel a ddaethant, a'r offeiriaid a godasant yr arch i fynu.

4 A hwy a ddygasant i fynu arch yr ARGLWYDD, a phabell y cyfarfod, a holl lestri y cyssegr y rhai *oedd* yn y babell, a'r offeiriaid a'r Lefiaid a'u dygasant hwy i fynu.

5 A'r brenhin Solomon, a holl gynnulleidfa Israel, y rhai a ymgynnullasai atto ef, *oedd* gyd âg ef o flaen yr arch, yn aberthu defaid, a gwartheg, y rhai ni rifid ac ni chyfrifid gan lïosowgrwydd.

6 Felly yr offeiriaid a ddygasant arch cyfammod yr ARGLWYDD i'w lle ei hun, i gafell y tŷ, i'r cyssegr sancteiddiaf, dan adenydd y cerubiaid.

7 Canys y cerubiaid oedd yn lledu *eu* hadenydd dros le yr arch; a'r cerubiaid a orchuddient yr arch, a'i barrau oddi arnodd.

8 A'r barrau a estynasant, fel y gwelid pennau y barrau o'r ‖ cyssegr o flaen y gafell, ond nis gwelid oddi allan: yno y maent hwy hyd y dydd hwn.

‖ Neu, *arch:* 2 Chron. 5. 9.

9 [c] Nid *oedd* dim yn yr arch [d] ond y ddwy lech faen a osodasai Moses yno yn Horeb, ‖ lle [e] y cyfammododd yr ARGLWYDD â meibion Israel, pan oeddynt yn dyfod o wlad yr Aipht.

[c] Exod. 25. 21. Deut. 10. 2.

[d] Deut. 10. 5. Heb. 9. 4.

‖ Neu, *pan gyfammododd.*

[e] Exod. 34. 27, 28. ad. 21.

10 A phan ddaeth yr offeiriaid allan o'r cyssegr, [f] y cwmmwl a lanwodd dŷ yr ARGLWYDD,

[f] Exod. 40. 34, 35. 2 Chron. 5. 13, 14. a 7. 2.

11 Fel na allai yr offeiriaid sefyll i wasanaethu, o herwydd y cwmmwl: canys gogoniant yr ARGLWYDD a lanwasai dŷ yr ARGLWYDD.

12 ¶ [g] Yna y dywedodd Solomon, Yr ARGLWYDD a ddywedodd, y preswyliai efe [h] yn y tywyllwch.

Cyn CRIST 1004.

[g] 2 Chron. 6. 1.

[h] Lef. 16. 2. Ps. 97. 2.

13 Gan adeiladu yr adeiledais dŷ yn breswylfod i ti; trigle i ti i aros yn dragywydd ynddo.

14 A'r brenhin a drodd ei wyneb, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Israel. A holl gynnulleidfa Israel oedd yn sefyll.

15 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW Israel, yr hwn a lefarodd â'i enau wrth Dafydd fy nhad, ac a'*i* cwblhâodd â'i law, gan ddywedyd,

16 [i] Er y dydd y dygais fy mhobl Israel allan o'r Aipht, ni ddewisais ddinas o holl lwythau Israel i adeiladu tŷ, fel y byddai [k] fy enw i yno: eithr [l] dewisais Dafydd i fod ar fy mhobl Israel.

[i] 2 Sam. 7. 6. 2 Chron. 6. 5.

[k] ad. 29.

[l] 2 Sam. 7. 8.

17 Ac [m] yr oedd ym mryd Dafydd fy nhad adeiladu tŷ i enw ARGLWYDD DDUW Israel.

[m] 2 Sam. 7. 2. 1 Chron. 17. 1.

18 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Dafydd fy nhad, O herwydd bod yn dy fryd di adeiladu tŷ i'm henw i, da y gwnaethost fod *hynny* yn dy galon.

19 Etto nid adeiledi di y tŷ: ond dy fab di, yr hwn a ddaw allan o'th lwynau di, efe a adeilada y tŷ i'm henw i.

20 A'r ARGLWYDD a gywirodd ei air a lefarodd efe; a mi a gyfodais yn lle Dafydd fy nhad, ac a eisteddais ar deyrngadair Israel, megis y llefarodd yr ARGLWYDD, ac a adeiledais dŷ i enw ARGLWYDD DDUW Israel.

21 A mi a osodais yno le i'r arch, yr hon *y mae* ynddi [n] gyfammod yr ARGLWYDD, yr hwn a gyfammododd efe â'n tadau ni, pan ddug efe hwynt allan o wlad yr Aipht.

[n] ad. 9.

22 ¶ A Solomon a safodd o flaen [o] allor yr ARGLWYDD, y'ngŵydd holl gynnulleidfa Israel, ac a estynodd ei ddwylaw tu a'r nefoedd:

[o] 2 Chron. 6. 12.

23 Ac efe a ddywedodd, O ARGLWYDD DDUW Israel, [q] nid *oes* DUW fel tydi, yn y nefoedd oddi uchod, nac ar y ddaear oddi isod, [r] yn cadw cyfammod a thrugaredd â'th weision, sydd yn rhodio ger dy fron di â'u holl galon;

[q] Exod. 15. 11. 2 Sam. 7. 22.

[r] Dan. 9. 4.

24 Yr hwn a gedwaist â'th was Dafydd fy nhad yr hyn a leferaist wrtho: traethaist hefyd â'th enau, a chwblhêaist â'th law, megis heddyw *y mae.*

25 Ac yn awr, O ARGLWYDD DDUW Israel, cadw â'th was Dafydd fy nhad yr hyn a leferaist wrtho, gan ddywedyd, [s] Ni thorrir ymaith oddi wrthyt *na byddo* gwr

[s] 2 Sam. 7. 12, 16. pen. 2. 4.

Cyn CRIST 1004.

ger fy mron i yn eistedd ar deyrngadair Israel; os dy feibion a gadwant eu ffordd, i rodio ger fy mron i, megis y rhodiaist ti ger fy mron.

26 Ac yn awr, O DDUW Israel, poed gwir, attolwg, fyddo dy air a leferaist wrth dy was Dafydd fy nhad.

27 [t] Ai gwir yw, y preswylia DUW ar y ddaear? wele, y nefoedd, a nefoedd y nefoedd, ni allant dy gynnwys di; pa faint llai *y dichon* y tŷ hwn a adeiledais i?

28 Etto edrych ar weddi dy was, ac ar ei ddeisyfiad ef, O ARGLWYDD fy NUW, i wrando ar y llef a'r weddi y mae dy was yn ei gweddïo heddyw ger dy fron di:

29 Fel y byddo dy lygaid yn agored tu a'r tŷ yma nos a dydd, tu a'r lle y dywedaist am dano, [u] Fy enw a fydd yno: i wrando ar y weddi a weddïo dy was yn y lle hwn.

30 Gwrando gan hynny ddeisyfiad dy was, a'th bobl Israel, pan weddïant yn y lle hwn: clyw hefyd o le dy breswylfa, *sef* o'r nefoedd; a phan glywech, maddeu.

31 ¶ Os pecha gwr yn erbyn ei gymmydog, a [x] gofyn ganddo raith, gan ei dyngu ef, a dyfod y llw o flaen dy allor di yn y tŷ hwn:

32 Yna clyw di yn y nefoedd, gwna hefyd, a barna dy weision, gan ddamnio y drygionus i ddwyn ei ffordd ef ar ei ben; a chan gyfiawnhâu y cyfiawn, trwy roddi iddo ef yn ol ei gyfiawnder.

33 ¶ [y] Pan darawer dy bobl Israel o flaen y gelyn, am iddynt bechu yn dy erbyn di, [z] os dychwelant attat ti, a chyfaddef dy enw, a gweddïo, ac ymbil â thi ‖yn y tŷ hwn:

34 Yna gwrando di yn y nefoedd, a maddeu bechod dy bobl Israel, a dychwel hwynt i'r tir a roddaist i'w tadau hwynt.

35 ¶ [a] Pan gauer y nefoedd, fel na byddo gwlaw, o herwydd pechu o honynt i'th erbyn; os gweddïant yn y lle hwn, a chyfaddef dy enw, a dychwelyd oddi wrth eu pechod, pan gystuddiech di hwynt:

36 Yna gwrando di yn y nefoedd, a maddeu bechod dy weision, a'th bobl Israel, fel y dysgech iddynt y ffordd oreu y rhodiant ynddi, a dyro wlaw ar dy dir a roddaist i'th bobl yn etifeddiaeth.

37 ¶ [b] Os bydd newyn yn y tir, os bydd haint, llosgfa, malldod, locustiaid, os bydd y lindys; pan warchaeo ei elyn arno ef, y'ngwlad ei †ddinasoedd, pa bla bynnag, pa glefyd bynnag, *a fyddo;*

38 Pob gweddi, pob deisyfiad, a fyddo gan un dyn, *neu* gan dy holl bobl Israel, y rhai a wyddant bawb bla ei galon ei hun, ac a estynant eu dwylaw tu a'r tŷ hwn:

39 Yna gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breswylfod, a maddeu; gwna hefyd, a dyro i bob un yn ol ei holl ffyrdd, yr hwn yr adwaenost ei galon (canys ti yn unig a adwaenost galonnau holl feibion dynion)

40 [c] Fel y'th ofnont di yr holl ddyddiau y byddont byw ar wyneb y tir a roddaist i'n tadau ni.

41 ¶ Ac am y dïeithrddyn hefyd ni *byddo* o'th bobl Israel, ond dyfod o wlad bell er mwyn dy enw;

42 (Canys clywant am dy enw mawr di, a'th law gref, a'th fraich estynedig) pan ddêl a gweddïo tu a'r tŷ hwn:

43 Gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breswylfod, a gwna yn ol yr hyn oll a'r a lefo y dïeithrddyn arnat am dano: fel yr adwaeno holl bobl y ddaear dy enw di, i'th ofni di, fel *y mae* dy bobl Israel, ac y gwypont †mai ar dy enw di y gelwir y tŷ hwn a adeiledais i.

44 ¶ Os â dy bobl di allan i ryfel yn erbyn eu gelyn, ar hyd y ffordd yr anfonych hwynt, os gweddïant ar yr ARGLWYDD *tu a* ffordd y ddinas a ddewisaist ti, a'r tŷ yr hwn a adeiledais i'th enw di:

45 Yna gwrando yn y nefoedd ar eu gweddi hwynt, ac ar eu deisyfiad, a gwna farn iddynt.

46 ¶ Os pechant i'th erbyn ([d] canys nid *oes* dyn ni phecha) a digio o honot wrthynt, a'u rhoddi hwynt o flaen eu gelynion, fel y caeth-gludont hwynt yn gaethion [e] i wlad y gelyn, ym mhell neu yn agos;

47 Os dychwelant at eu calon yn y wlad y caeth-gludwyd hwynt iddi, a dychwelyd, ac erfyn arnat y'ngwlad y rhai a'u caeth-gludasant, gan ddywedyd, [f] Pechasom, troseddasom hefyd, a gwnaethom yn annuwiol;

48 A dychwelyd attat ti â'u holl galon, ac â'u holl enaid, y'ngwlad eu gelynion a'u caeth-gludasant hwynt, a [g] gweddïo arnat ti tu a'u gwlad a roddaist i'w tadau,

Cyn CRIST 1004.

[t] 2 Chron. 2. 6. Es. 66. 1. Jer. 23. 24. Act. 7. 49.

[u] Deut. 12. 11.

[x] Exod. 22. 11.

[y] Lef. 26. 17. Deut. 28. 25.

[z] Lef. 26. 39, 40.

‖ Neu, *tu ag at.*

[a] Lef. 26. 19. Deut. 28. 23.

[b] Lef. 26. 16, 26. Deut. 28. 21, 22, 27, 38, 42.

† Heb. *byrth.*

[c] Ps. 130. 4.

† Heb. *y gelwir dy enw di ar y tŷ hwn.*

[d] 2 Chron. 6. 36. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Iago 3. 2. 1 Ioan 1. 8, 10.

[e] Lef. 26. 34, 44. Deut. 28. 64.

[f] Dan. 9. 5.

[g] Dan. 6. 10.

Cyn CRIST 1004.

a'r ddinas a ddewisaist, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di:

49 Yna gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breswylfod, eu gweddi hwynt, a'u deisyfiad, a gwna farn iddynt.

50 A maddeu i'th bobl a bechasant i'th erbyn, a'u holl gamweddau *yn* y rhai y troseddasant i'th erbyn, a phâr iddynt gael trugaredd ger bron y rhai a'u caeth-gludasant, fel y trugarhâont wrthynt hwy:

51 Canys dy bobl di a'th etifeddiaeth *ydynt* hwy, y rhai a ddygaist ti allan o'r Aipht, [h]o ganol y ffwrn haiarn:

52 Fel y byddo dy lygaid yn agored i ddeisyfiad dy was, a deisyfiad dy bobl Israel, i wrando arnynt hwy pa bryd bynnag y galwont arnat ti.

53 Canys ti a'u neillduaist hwynt yn etifeddiaeth i ti o holl bobl y ddaear, [i]fel y lleferaist trwy law Moses dy was, pan ddygaist ein tadau ni allan o'r Aipht, O ARGLWYDD DDUW.

54 Ac wedi gorphen o Solomon weddïo ar yr ARGLWYDD yr holl weddi a'r deisyfiad yma, efe a gyfododd oddi ger bron allor yr ARGLWYDD, o ostwng ar ei liniau, ac o estyn ei ddwylaw tu a'r nefoedd.

55 Ac efe a safodd, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Israel â llef uchel, gan ddywedyd,

56 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD, yr hwn a roddes lonyddwch i'w bobl Israel, yn ol yr hyn oll a lefarodd efe: [k]ni syrthiodd un gair o'i holl addewidion da ef, y rhai a addawodd efe trwy law Moses ei was.

57 Yr ARGLWYDD ein DUW fyddo gyd â ni, fel y bu gyd â'n tadau: na wrthoded ni, ac na'n gadawed ni:

58 I ostwng ein calonnau ni iddo ef, i rodio yn ei holl ffyrdd ef, ac i gadw ei orchymynion ef, a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau, y rhai a orchymynodd efe i'n tadau ni.

59 A bydded fy ngeiriau hyn, y rhai a ddeisyfais ger bron yr ARGLWYDD, yn agos at yr ARGLWYDD ein DUW ddydd a nos, i wneuthur barn â'i was, a barn â'i bobl Israel †beunydd, fel y byddo yr achos:

60 Fel y gwypo holl bobl y ddaear mai yr [l]ARGLWYDD *sydd* DDUW, *ac* nad *oes* arall.

61 Bydded gan hynny eich calon yn berffaith gyd â'r ARGLWYDD ein DUW ni, i rodio yn ei ddeddfau ef, ac i gadw ei orchymynion ef, fel heddyw.

62 ¶ A'r [m]brenhin a holl Israel gyd âg ef a aberthasant aberth ger bron yr ARGLWYDD.

63 A Solomon a aberthodd aberth hêdd, yr hwn a offrymmodd efe i'r ARGLWYDD, *sef* dwy fil ar hugain o wartheg, a chwech ugain mil o ddefaid. Felly y brenhin a holl feibion Israel a gyssegrasant dŷ yr ARGLWYDD.

64 [n]Y dwthwn hwnnw y sancteiddiodd y brenhin ganol y cyntedd *oedd* o flaen tŷ yr ARGLWYDD: canys yno yr offrymmodd efe y poeth-offrymmau, a'r bwyd-offrymmau, a brasder yr offrymmau hêdd: o herwydd [o]yr allor bres, yr hon *oedd* ger bron yr ARGLWYDD, *oedd* rŷ fechan i dderbyn y poeth-offrymmau, a'r bwyd-offrymmau, a brasder yr offrymmau hêdd.

65 A Solomon a gadwodd y pryd hwnnw wyl, a holl Israel gyd âg ef, cynnulleidfa fawr, o ddyfodfa Hamath hyd afon yr Aipht, ger bron yr ARGLWYDD ein DUW, [p]saith o ddyddiau a saith o ddyddiau, *sef* pedwar diwrnod ar ddeg.

66 [q]A'r wythfed dydd y gollyngodd efe ymaith y bobl: a hwy a ‖fendithiasant y brenhin, ac a aethant i'w pebyll yn hyfryd ac â chalon lawen, am yr holl ddaioni a wnaethai yr ARGLWYDD i Dafydd ei was, ac i Israel ei bobl.

Cyn CRIST 1004.

[m] 2 Chron. 7. 4.

[n] 2 Chron. 7. 7.

[o] 2 Chron. 4. 1.

[p] 2 Chron. 7. 8.

[q] 2 Chron. 7. 9, 10.

‖ Neu, *ddiolchasant i'r.*

PENNOD IX.

1 *Ammod Duw â Solomon mewn gweledigaeth.* 10 *Solomon a Hiram yn anrhegu eu gilydd.* 15 *Y cenhedloedd yn gaethion, a'r Israeliaid yn weision parchedig, y'ngwaith Solomon.* 24 *Merch Pharaoh yn symmudo i'w thŷ.* 25 *Cyhoedd aberthau blynyddol Solomon.* 26 *Ei lynges ef yn cyrchu aur o Ophir.*

Cylch 992.

A [a]PHAN orphenodd Solomon adeiladu tŷ yr ARGLWYDD, a thŷ y brenhin, a [b]chwbl o ddymuniad Solomon yr hyn a ewyllysiodd efe ei wneuthur;

[a] 2 Chron. 7. 11.

[b] 2 Chron. 8. 6.

2 Yr ARGLWYDD a ymddangosodd i Solomon yr ail waith, [c]fel yr ymddangosasai iddo yn Gibeon.

[c] pen. 3. 5.

3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Gwrandewais dy weddi di a'th ddeisyfiad di, yr hwn a ddeisyfaist ger fy mron i: cyssegrais y tŷ yma a adeiledaist, [d]i osod fy enw ynddo byth; [e]fy llygaid hefyd a'm calon fydd yno yn wastadol.

[d] pen. 8. 29.

[e] Deut. 11. 12.

4 Ac os rhodi di ger fy mron i, megis y rhodiodd Dafydd dy dad, mewn per-

[h] Deut. 4. 20. Jer. 11. 4.

[i] Exod. 19. 5. Deut. 9. 26, 29. a 14. 2.

[k] Deut. 12. 10. Jos. 21. 45.

† Heb. *gwaith dydd yn ei ddydd.*

[l] Deut. 4. 35, 39.

Cyn CRIST Cylch 992.

ffeithrwydd calon ac uniondeb i wneuthur yn ol yr hyn oll a orchymynais i ti, *ac* os cedwi fy neddfau a'm barnedigaethau:

5 Yna mi a sicrhâf orsedd-faingc dy frenhiniaeth di ar Israel yn dragywydd, [f]fel y lleferais wrth Dafydd dy dad, gan ddywedyd, Ni phalla i ti wr ar orseddfaingc Israel.

6 [g]Os gan ddychwelyd y dychwelwch chwi a'ch meibion oddi ar fy ol i, ac heb gadw fy ngorchymynion *a'm* deddfau, y rhai a roddais o'ch blaen chwi, eithr myned a gwasanaethu duwiau dïeithr, ac ymgrymmu iddynt hwy:

7 Yna y torraf Israel oddi ar wyneb y tir a roddais iddynt hwy; a'r tŷ [h]hwn a gyssegrais i'm henw, a fwriaf allan o'm golwg; ac Israel fydd [i]yn ddïareb ac yn wawd ym mysg yr holl bobloedd:

8 A'r [k]tŷ uchel hwn, pawb a gynniweiro heibio iddo, a synna wrtho, ac a chwibana; dywedant hefyd, [l]Paham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r wlad hon, ac i'r tŷ yma?

9 A hwy a ddywedant, Am iddynt wrthod yr ARGLWYDD eu DUW, yr hwn a ddug eu tadau hwynt allan o dir yr Aipht, ac ymaflyd mewn duwiau dïeithr, ac ymgrymmu iddynt, a'u gwasanaethu hwynt; am hynny y dug yr ARGLWYDD arnynt hwy yr holl ddrwg hyn.

10 ¶ Ac [m]ym mhen yr ugain mlynedd, [n]*wedi* adeiladu o Solomon y ddau dŷ, sef tŷ yr ARGLWYDD, a thŷ y brenhin;

11 (*Am* i Hiram brenhin Tyrus ddwyn i Solomon goed cedr, a choed ffynnidwydd, ac aur, yn ol ei holl ewyllys ef) y brenhin Solomon a roddes i Hiram ugain ninas y'ngwlad Galilee.

12 A Hiram a ddaeth o Tyrus i edrych y dinasoedd a roddasai Solomon iddo ef; ac nid oeddynt †wrth ei fodd ef.

13 Ac efe a ddywedodd, Pa ddinasoedd *yw* y rhai hyn a roddaist i mi, fy mrawd? Ac efe a'u galwodd hwynt Gwlad ‖Cabul, hyd y dydd hwn.

14 A Hiram a anfonodd i'r brenhin chwech ugain talent o aur.

15 ¶ A dyma ‖swm [o]y dreth a goddodd y brenhin Solomon, i adeiladu tŷ yr ARGLWYDD, a'i dŷ ei hun; a [p]Milo, a mur Jerusalem, [q]Hasor, a [r]Megìdo, a [s]Gezer.

16 Pharaoh brenhin yr Aipht a aethai i fynu, ac a ynnillasai Gezer, ac a'i llosgasai hi â thân, ac a laddasai y Canaaneaid oedd yn trigo yn y ddinas, ac a'i rhoddasai hi yn anrheg i'w ferch, gwraig Solomon.

17 A Solomon a adeiladodd Gezer, a [t]Beth-horon isaf,

18 A [u]Baalath, a Thadmor yn yr anialwch, o fewn y wlad,

19 A holl ddinasoedd y trysorau y rhai oedd gan Solomon, a dinasoedd [x]y cerbydau, a dinasoedd y gwŷr meirch, †a'r hyn *oedd* ewyllys gan Solomon ei adeiladu yn Jerusalem, ac yn Libanus, ac yn holl dir ei lywodraeth.

20 Yr holl bobl *y rhai* a adawyd o'r Amoriaid, Hethiaid, Pereziaid, Hefiaid, a'r Jebusiaid, y rhai nid *oeddynt* o feibion Israel;

21 *Sef* eu meibion hwy, y rhai a [y]adawsid ar eu hol hwynt yn y wlad, [z]y rhai ni allodd meibion Israel eu lladd; ar y rhai hynny y cyfododd Solomon dreth [a]ŵriogaeth hyd y dydd hwn.

22 Ond [b]o feibion Israel ni wnaeth Solomon *un* yn gaeth-was: rhyfelwyr iddo ef *oeddynt*, a gweision iddo, a thywysogion iddo, a chapteniaid iddo, a thywysogion ei gerbydau, a'i wŷr meirch.

23 Y rhai hyn *oedd* bennaf ar y swyddogion *oedd* ar waith Solomon, [c]pùm cant a deg a deugain, oedd yn llywodraethu y bobl oedd yn gweithio yn y gwaith.

24 ¶ A [d]merch Pharaoh a ddaeth i fynu o ddinas Dafydd i'w [e]thŷ ei hun, yr hwn a adeiladasai *Solomon* iddi hi: yna efe a adeiladodd [f]Milo.

25 ¶ A thair gwaith yn y flwyddyn yr offrymmai Solomon boeth-offrymmau ac offrymmau hêdd ar yr allor a adeiladasai efe i'r ARGLWYDD: ac efe a arogl-darthodd †ar *yr allor oedd* ger bron yr ARGLWYDD. Felly efe a orphenodd y tŷ.

26 ¶ [g]A'r brenhin Solomon a wnaeth longau yn [h]Esion-gaber, yr hon *sydd* wrth Eloth, ar fin y môr coch, y'ngwlad Edom.

27 [i]A Hiram a anfonodd ei weision yn y llongau, *y rhai oedd* longwyr yn medru *oddi wrth* y môr, gyd â gweision Solomon.

28 A hwy a ddaethant i Ophir, ac a ddygasant oddi yno bedwar cant ac ugain o dalentau aur, ac a'*u* dygasant at y brenhin Solomon.

Cyn CRIST Cylch 992.

Cylch 1014.

[f] 2 Sam. 7. 12, 16. pen. 2. 4. a 6. 12. 1 Chron. 22. 10. Ps. 132. 12.
[g] 2 Sam. 7. 14. Ps. 89. 30, &c.
[h] Jer. 7. 14.
[i] Deut. 28. 37.
[k] 2 Chron. 7. 21.
[l] Deut. 29. 24. Jer. 22. 8.
[m] 2 Chron. 8. 1.
[n] pen. 6. 37, 38. a 7. 1.
† Heb. *uniawn yn ei olwg ef.*
‖ Sef, *bawlyd.*
‖ *achos.*
[o] pen. 5. 13.
[p] ad. 24.
[q] Jos. 19. 36.
[r] Jos. 17. 11.
[s] Jos. 16. 10. Barn. 1. 29.
[t] Jos. 21. 22.
[u] Jos. 19. 44. 2 Chron. 8. 6, &c.
[x] pen. 4. 26.
† Heb. *a dymuniad Solomon yr hwn a ddymunodd.*
[y] Barn. 1. 21, 27, 29.
[z] Jos. 15. 63. a 17. 12.
[a] Edrych Ezra 2. 55, 58. Neh. 11. 3.
[b] Lef. 25. 39.
[c] 2 Chron. 8. 10.
[d] 2 Chron. 8. 11.
[e] pen. 7. 8.
[f] pen. 11. 27. 2 Chron. 32. 5.
† Heb. *arni hi.*
[g] 2 Chron. 8. 17.
[h] Num. 33. 35. Deut. 2. 8.
[i] pen. 10. 11.

Cyn CRIST Cylch 992.

PENNOD X.

1 *Brenhines Seba yn rhyfedd ganddi ddoethineb Solomon.* 14 *Swm ei aur ef:* 15 *ei dariannau:* 18 *ei orsedd-faingc ifori:* 21 *ei lestri:* 24 *ei anrhegion:* 26 *ei gerbydau a'i farchogion:* 28 *ei deyrnged.*

A PHAN glybu [a]brenhines Seba glôd Solomon, am enw yr ARGLWYDD, hi a ddaeth [b]i'w brofi ef â chwestiynau caled.

2 A hi a ddaeth i Jerusalem â llu mawr iawn, â chamelod yn dwyn aroglau, ac aur lawer iawn, a meini gwerthfawr. A hi a ddaeth at Solomon, ac a lefarodd wrtho ef yr hyn oll oedd yn ei chalon.

3 A Solomon a fynegodd iddi hi ei holl †ofynion: nid oedd *dim* yn guddiedig rhag y brenhin, a'r na fynegodd efe iddi hi.

4 A phan welodd brenhines Seba holl ddoethineb Solomon, a'r tŷ a adeiladasai efe,

5 A bwyd ei fwrdd, ac eisteddiad ei weision, a threfn ei weinidogion, a'u dillad hwynt, a'i drulliadau ef, a'i esgynfa ar hyd yr hon yr âi efe i fynu i dŷ yr ARGLWYDD; nid oedd mwyach yspryd ynddi.

6 A hi a ddywedodd wrth y brenhin, Gwir yw y gair a glywais yn fy ngwlad am dy ymadroddion di, ac am dy ddoethineb.

7 Etto ni chredais y geiriau, nes i mi ddyfod, ac i'm llygaid weled: ac wele, ni fynegasid i mi yr hanner: †mwy yw dy ddoethineb a'th ddaioni nâ'r glôd a glywais i.

8 Gwŷn fyd dy wŷr di, gwŷn fyd dy weision hyn, y rhai sydd yn sefyll yn wastadol ger dy fron di, yn clywed dy ddoethineb.

9 Bendigedig fyddo yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hwn a'th hoffodd di, i'th roddi ar deyrngadair Israel: o herwydd cariad yr ARGLWYDD tu ag at Israel yn dragywydd, y gosododd efe di yn frenhin, i wneuthur barn a chyfiawnder.

10 A hi a roddes i'r brenhin chwech ugain talent o aur, a phêr-aroglau lawer iawn, a meini gwerthfawr. Ni ddaeth y fath bêr-aroglau mwyach, cyn amled a'r rhai a roddodd brenhines Seba i'r brenhin Solomon.

11 A llongau Hiram hefyd, y rhai a gludent aur o Ophir, a ddygasant o Ophir lawer iawn o ‖goed almugim, ac o feini gwerthfawr.

12 [c]A'r brenhin a wnaeth o'r coed almugim annelau i dŷ yr ARGLWYDD, ac i dŷ y brenhin, a thelynau a psaltringau i gantorion. Ni ddaeth y fath goed almugim, ac ni welwyd hyd y dydd hwn.

13 A'r brenhin Solomon a roddes i frenhines Seba ei holl ddymuniad, yr hyn a ofynodd hi, heb law yr hyn a roddodd Solomon iddi hi †o'i frenhinol haelioni. Felly hi a ddychwelodd ac a aeth i'w gwlad, hi a'i gweision.

14 ¶ A phwys yr aur a ddeuai i Solomon bob blwyddyn, oedd chwe chant a thriugain a chwech o dalentau aur;

15 Heb law yr *hyn a gâi efe* gan y marchnadwyr, ac o farsiandïaeth y llysieuwyr, a chan holl frenhinoedd Arabia, a thywysogion y wlad.

16 ¶ A'r brenhin Solomon a wnaeth ddau gant o dariannau aur ‖dilin; chwe chan *sicl* o aur a roddodd efe ym mhob tarian:

17 [d]A thri chant o fwcledi *o* aur dilin; ‖tair punt o aur a roddes efe ym mhob bwcled. A'r brenhin a'u rhoddes hwynt yn [e]nhŷ coedwig Libanus.

18 ¶ [f]A'r brenhin a wnaeth orsedd-faingc fawr o ifori, ac a'i gwisgodd hi âg aur o'r goreu.

19 Chwech o risiau *oedd* i'r orsedd-faingc; a phen crwn *oedd* i'r orsedd-faingc o'r tu ol iddi, a chanllawiau o bob tu i'r eisteddle, a dau lew yn sefyll yn ymyl y canllawiau.

20 A deuddeg o lewod oedd yn sefyll yno ar y chwe gris o'r ddeutu. Ni wnaethpwyd †y fath yn un deyrnas.

21 ¶ A holl lestri yfed y brenhin Solomon *oedd o* aur; a holl lestri tŷ coedwig Libanus *oedd* aur pur: nid *oedd* arian *ynddynt*. Ni roddid dim bri arno yn nyddiau Solomon.

22 O herwydd llongau Tarsis *oedd* gan y brenhin ar y môr, gyd â llongau Hiram. Unwaith yn y tair blynedd y deuai llongau Tarsis, yn dwyn aur, ac arian, ac ‖ifori, ac eppäod, a pheunod.

23 [g]A'r brenhin Solomon a ragorodd ar holl frenhinoedd y ddaear, mewn cyfoeth a doethineb.

24 ¶ A'r holl fyd oedd yn ceisio *gweled* wyneb Solomon, i glywed ei ddoethineb ef, a roddasai DUW yn ei galon ef.

25 A hwy a ddygasant bob un ei anrheg, llestri arian, a llestri aur, a gwisgoedd, ac arfau, a phêr-aroglau, meirch, a mulod, dogn bob blwyddyn.

Cyn CRIST Cylch 992.

[a] 2 Chron. 9. 1. Matt. 12. 42. Luc 11. 31.
[b] Edrych Barn. 14. 12.
† Heb. *eiriau.*
† Heb. *chwanegaist ddoethineb a daioni at y glod.*
‖ 2 Chron. 2. 8. a 9. 10, 11, *algummimwydd.*
[c] 2 Chron. 9. 11.
† Heb. *yn ol llaw brenhin Solomon.*
‖ *dilyfn.*
[d] pen. 14. 26.
‖ *triphwys.*
[e] pen. 7. 2.
[f] 2 Chron. 9. 17.
† Heb. *felly.*
‖ Neu, *dannedd elephantiaid.*
[g] pen. 3. 12, 13.

Cyn CRIST Cylch 992.

26 ¶ [h]A Solomon [i]a gasglodd gerbydau, a marchogion: ac yr oedd ganddo fil a phedwar cant o gerbydau, a deuddeng mil o farchogion; y rhai a osododd efe yn ninasoedd y cerbydau, a chyd â'r brenhin yn Jerusalem.

27 A'r brenhin a †wnaeth yr arian yn Jerusalem fel cerrig, a'r cedrwydd a wnaeth efe fel sycomorwydd yn y doldir, o amldra.

28 ¶ [k]A †meirch a ddygid i Solomon o'r Aipht, ac edafedd llin: marchnadyddion y brenhin a gymmerent yr edafedd llin dan bris.

29 A cherbyd a ddeuai i fynu ac a âi allan o'r Aipht am chwe chan *sicl* o arian, a march am gant a deg a deugain: ac fel hyn i holl frenhinoedd yr Hethiaid, [l]ac i frenhinoedd Syria, y dygent hwy *feirch* trwy eu llaw hwynt.

PENNOD XI.

1 *Gwragedd a gordderchadon Solomon.* 4 *Y rhai hynny yn ei henaint yn ei dynnu ef i gau-ddduwiaeth.* 9 *Duw yn ei fygwth ef.* 14 *Gwrthwynebwyr Solomon oedd, Hadad, a aeth i'r Aipht;* 23 *Rezon, a deyrnasodd yn Damascus;* 26 *a Jeroboam, i'r hwn y prophwydodd Ahïah.* 41 *Gweithredoedd, a theyrnasiad, a marwolaeth Solomon.* 43 *Rehoboam yn teyrnasu ar ei ol ef.*

Cylch 992.

OND [a]y brenhin Solomon a garodd [b]lawer o wragedd dïeithr (‖heb law merch Pharaoh) Moabeesau, Ammoneesau, Edomeesau, Sidoneesau, *a* Hetheesau;

2 O'r cenhedloedd *am* y rhai y dywedasai yr ARGLWYDD wrth feibion Israel, [c]Nac ewch i mewn attynt hwy, ac na ddeuant hwythau i mewn attoch chwi: dïau y tröant eich calonnau chwi ar ol eu duwiau hwynt. Wrthynt hwy y glynodd Solomon mewn cariad.

3 Ac yr oedd ganddo ef saith gant o wragedd, yn frenhinesau; a thri chant o ordderchwragedd: a'i wragedd a droisant ei galon ef.

Cylch 984.

4 A phan heneiddiodd Solomon, ei wragedd a droisant ei galon ef ar ol duwiau dïeithr: ac nid oedd ei galon ef berffaith gyd â'r ARGLWYDD ei DDUW, fel *y buasai* calon Dafydd ei dad ef.

5 Canys Solomon a aeth ar ol [d]Astoreth duwies y Sidoniaid, ac ar ol ‖Milcom ffieidd-dra yr Ammoniaid.

6 A Solomon a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD; ac ni chyflawnodd *fyned* ar ol yr ARGLWYDD, fel Dafydd ei dad.

7 Yna Solomon a adeiladodd uchelfa i [e]Chemos, ffieidd-dra Moab, yn [f]y bryn *sydd* ar gyfer Jerusalem; ac i Moloch, ffieidd-dra meibion Ammon.

8 Ac felly y gwnaeth efe i'w holl wragedd dïeithr, y rhai a arogl-darthasant ac a aberthasant i'w duwiau.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddigiodd wrth Solomon, o herwydd troi ei galon ef oddi wrth ARGLWYDD DDUW Israel, [g]yr hwn a ymddangosasai iddo ef ddwy waith,

10 Ac [h]a orchymynasai iddo am y peth hyn, nad elai efe ar ol duwiau dïeithr: ond ni chadwodd efe yr hyn a orchymynasai yr ARGLWYDD.

11 Am hynny y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Solomon, O herwydd bod hyn ynot ti, ac na chedwaist fy nghyfammod a'm deddfau a orchymynais i ti; [i]gan rwygo y rhwygaf y frenhiniaeth oddi wrthyt ti, ac a'i rhoddaf hi i'th was di.

12 Etto yn dy ddyddiau di ni wnaf hyn, er mwyn Dafydd dy dad: o law dy fab di y rhwygaf hi.

13 Ond ni rwygaf yr holl frenhiniaeth; un llwyth a roddaf i'th fab di, er mwyn Dafydd fy ngwas, ac er mwyn Jerusalem yr hon a etholais.

14 ¶ A'r ARGLWYDD a gyfododd wrthwynebwr i Solomon, Hadad yr Edomiad. O had y brenhin yn Edom *yr oedd* efe.

15 [k]Canys pan oedd Dafydd yn Edom, *a* Joab tywysog y filwriaeth yn myned i fynu i gladdu y lladdedigion, [l]wedi iddo daro pob gwrryw yn Edom;

16 Canys chwe mis yr arhosodd Joab yno â holl Israel, nes difetha pob gwrryw yn Edom.

17 Yr Hadad hwnnw a ffôdd, a gwŷr Edom o weision ei dad gyd âg ef, i fyned i'r Aipht; a Hadad yn fachgen bychan etto.

18 A hwy a gyfodasant o Midian, ac a ddaethant i Paran: ac a gymmerasant wŷr gyd â hwynt o Paran, ac a ddaethant i'r Aipht, at Pharaoh brenhin yr Aipht; ac efe a roddes iddo ef dŷ, ac a ddywedodd *am roddi* bwyd iddo, ac a roddodd dir iddo.

19 A Hadad a gafodd ffafr fawr yng ngolwg Pharaoh, ac efe a roddes iddo ef yn wraig chwaer ei wraig ei hun, chwaer Tahpenes y frenhines.

20 A chwaer Tahpenes a ymddûg iddo ef Genubath ei fab; a Thahpenes a'i diddyfnodd ef yn nhŷ Pharaoh: a Ge-

Cyn CRIST Cylch 984.

[h] pen. 4. 26. 2 Chron. 1. 14. a 9. 25.
[i] Deut. 17. 16.
†Heb. *roddes.*
[k] 2 Chron. 1. 16. a 9. 28.
†Heb. *mynediad y meirch oedd gan Solomon.*
[l] Jos. 1. 4. 2 Bren. 7. 6.
[a] Neh. 13. 26.
[b] Deut. 17. 17.
‖Neu, *gyd â.*
[c] Exod. 34. 16. Deut. 7. 3.
[d] Barn. 2. 13. 2 Bren. 23. 13.
‖A elwir *Moloch*, ad. 7.
[e] Num. 21. 29. Barn. 11. 24.
[f] 2 Bren. 23. 13.
[g] pen. 3. 5. a 9. 2.
[h] pen. 6. 12.
[i] ad. 31. pen. 12. 15.
[k] 2 Sam. 8. 14. 1 Chron. 18. 12, 13.
[l] Num. 24. 19. Deut. 20. 13.

Cyn CRIST Cylch 984.

nubath fu yn nhŷ Pharaoh ym mysg meibion Pharaoh.

21 A phan glybu Hadad yn yr Aipht, huno o Dafydd gyd â'i dadau, a marw o Joab tywysog y filwriaeth, Hadad a ddywedodd wrth Pharaoh, †Gollwng fi, fel yr elwyf i'm gwlad fy hun.

†Heb. *Anfon fi ymaith.*

22 A dywedodd Pharaoh wrtho ef, Ond pa beth sydd arnat ei eisieu gyd â mi, pan wyt, wele, yn ceisio myned i'th wlad dy hun? Ac efe a ddywedodd, Dim; eithr gan ollwng gollwng fi.

23 ¶ A Duw a gyfododd wrthwynebwr *arall* yn ei erbyn ef, Rezon mab Elïada, yr hwn a ffoisai oddi wrth Hadadezer brenhin Soba ei arglwydd:

24 Ac efe a gynnullodd wŷr atto, ac a aeth yn dywysog ar fyddin, [m] pan laddodd Dafydd hwynt *o Sobah;* a hwy a aethant i Damascus, ac a drigasant ynddi, ac a deyrnasasant yn Damascus.

[m] 2 Sam. 8. 3. a 10. 18.

25 Ac yr oedd efe yn wrthwynebwr i Israel holl ddyddiau Solomon, heb law y drwg *a wnaeth* Hadad: ac efe a ffieiddiodd Israel, ac a deyrnasodd ar Syria.

[n] 2 Chron. 13. 6.

26 ¶ A [n] Jeroboam mab Nebat, Ephratëad o Seredah (ac enw ei fam ef *oedd* Serfah, *yr hon oedd* wraig weddw) gwas i Solomon, a ddyrchafodd hefyd *ei* law yn erbyn y brenhin.

27 Ac o achos hyn y dyrchafodd efe *ei* law yn erbyn y brenhin: [o] Solomon a adeiladodd Milo, *ac* a gauodd adwyau dinas Dafydd ei dad.

[o] pen. 9. 24.

28 A'r gwr Jeroboam *oedd* rymmus o nerth: a Solomon a ganfu y llangc hwnnw yn *medru* gwneuthur gwaith, ac a'i gwnaeth ef yn oruchwyliwr ar holl ‖faich tŷ Joseph.

‖ *waith.*

Cylch 980.

29 A'r pryd hwnnw, a Jeroboam yn myned allan o Jerusalem, y prophwyd Ahïah y Siloniad a'i cafodd ef ar y ffordd, ac efe oedd wedi ei wisgo mewn gwisg newydd, a hwynt ill dau *oeddynt* yn unig yn y maes.

30 Ac Ahïah a ymaflodd yn y wisg newydd *oedd* am dano ef, ac [p] a'i rhwygodd *yn* ddeuddeg o ddarnau.

[p] Edrych 1 Sam. 15. 27. a 24. 5.

31 Ac efe a ddywedodd wrth Jeroboam, Cymmer i ti ddeg darn: canys [q] fel hyn y dywed yr Arglwydd, Duw Israel, Wele fi yn rhwygo y frenhiniaeth o law Solomon, a rhoddaf ddeg llwyth i ti:

[q] ad. 11.

32 (Ond un llwyth fydd iddo ef, er mwyn fy ngwas Dafydd, ac er mwyn Jerusalem, y ddinas a etholais i o holl lwythau Israel)

33 Oblegid iddynt fy ngwrthod i, ac ymgrymmu i Astoreth duwies y Sidoniaid, *ac* i Chemos duw y Moabiaid, ac i Milcom duw meibion Ammon, ac na rodiasant yn fy ffyrdd i, i wneuthur *yr hyn oedd* uniawn yn fy ngolwg i, ac *i wneuthur* fy neddfau a'm barnedigaethau, fel Dafydd ei dad.

34 Ond ni chymmeraf yr holl frenhiniaeth o'i law ef: eithr gwnaf ef yn dywysog holl ddyddiau ei einioes, er mwyn Dafydd fy ngwas, yr hwn a ddewisais i, yr hwn a gadwodd fy ngorchymynion a'm deddfau i:

Cyn CRIST Cylch 980.

35 Eithr [r] cymmeraf yr holl frenhiniaeth o law ei fab ef, a rhoddaf *o* honi i ti ddeg llwyth.

[r] pen. 12. 16.

36 Ac i'w fab ef y rhoddaf un llwyth; fel [s] y byddo †goleuni i'm gwas Dafydd yn wastadol ger fy mron yn Jerusalem, y ddinas a ddewisais i mi i osod fy enw yno.

[s] 1 Bren. 15. 4. 2 Bren. 8. 19. Ps. 132. 17.

†Heb. *canwyll,* neu, *lamp.*

37 A thi a gymmeraf fi, fel y teyrnasech yn ol yr hyn oll a ddymuno dy galon; a thi a fyddi frenhin ar Israel.

38 Ac os gwrandewi di ar yr hyn oll a orchymynwyf i ti, a rhodio yn fy ffyrdd i, a gwneuthur *yr hyn sydd* uniawn yn fy ngolwg i, i gadw fy neddfau a'm gorchymynion, fel y gwnaeth Dafydd fy ngwas; yna mi a fyddaf gyd â thi, ac a adeiladaf i ti dŷ sicr, fel yr adeiledais i Dafydd, a mi a roddaf Israel i ti.

39 A mi a gystuddiaf had Dafydd oblegid hyn; etto nid yn dragywydd.

40 Am hynny Solomon a geisiodd ladd Jeroboam. A Jeroboam a gyfododd, ac a ffôdd i'r Aipht, at Sisac brenhin yr Aipht; ac efe a fu yn yr Aipht hyd farwolaeth Solomon.

Cylch 980.

41 ¶ [t] A'r rhan arall o ‖weithredoedd Solomon, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'i ddoethineb ef, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr gweithredoedd Solomon?

[t] 2 Chron. 9. 29.

‖ Neu, *eiriau,* neu, *bethau.*

42 A'r dyddiau y teyrnasodd Solomon yn Jerusalem, ar holl Israel, *oedd* [u] ddeugain mlynedd.

[u] 2 Chron. 9. 30.

43 A Solomon a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn ninas Dafydd ei dad; a [x] Rehoboam ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

Cylch 975.

[x] A elwir *Roboam,* Matt. 1. 7.

PENNOD XII.

1 *Yr Israeliaid wedi ymgasglu yn Sichem i goroni Rehoboam, trwy Jeroboam yn ceisio rhyddhâd ganddo.* 6 *Rehoboam yn gwrthod cynghor yr henafgwyr, a thrwy gynghor y gwŷr ieuainge, yn eu hatteb hwy yn arw.* 16 *Deg llwyth yn gwrthryfela, ac yn lladd Adoram, ac yn gyrru Reho-*

boam i ffoi. 21 *Rehoboam yn casglu llu, a Semaiah yn gwarafun iddo.* 25 *Jeroboam yn ymgadarnhâu â threfydd,* 26 *a thrwy ddelw-addoliaeth y ddau lo.*

Cyn CRIST 975.

YNA [a] Rehoboam a aeth i Sichem: canys i Sichem y daethai holl Israel i'w urddo ef yn frenhin.

2 A phan glybu Jeroboam mab Nebat, ac efe etto yn yr Aipht (canys [b] efe a ffoisai o ŵydd Solomon y brenhin, a Jeroboam a arhosasai yn yr Aipht)

3 Hwy a anfonasant, ac a alwasant arno ef. A Jeroboam a holl gynnulleidfa Israel a ddaethant, ac a ymddiddanasant â Rehoboam, gan ddywedyd,

4 Dy dad di a wnaeth ein [c] hiau ni yn drom: ac yn awr ysgafnhâ *beth* o gaethiwed caled dy dad, ac o'i iau drom ef a roddodd efe arnom ni, ac ni a'th wasanaethwn di.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch etto dridiau; yna dychwelwch attaf fi. A'r bobl a aethant ymaith.

6 ¶ A'r brenhin Rehoboam a ymgynghorodd â'r henuriaid a fuasai yn sefyll ger bron Solomon ei dad ef, tra yr ydoedd efe yn fyw, ac a ddywedodd, Pa fodd yr ydych chwi yn cynghori atteb i'r bobl hyn?

7 A hwy a lefarasant wrtho ef, gan ddywedyd, Os byddi di heddyw was i'r bobl hyn, a'u gwasanaethu hwynt, a'u hatteb hwynt, a llefaru wrthynt eiriau têg; yna y byddant weision i ti byth.

8 Ond efe a wrthododd gynghor yr henuriaid, yr hwn a gynghorasent iddo ef; ac efe a ymgynghorodd â'r gwŷr ieuainge a gynnyddasai gyd âg ef, *a'r* rhai oedd yn sefyll ger ei fron ef:

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Beth yr ydych chwi yn ei gynghori, fel yr attebom y bobl hyn, y rhai a lefarasant wrthyf, gan ddywedyd, Ysgafnhâ yr iau a roddodd dy dad arnom ni?

10 A'r gwŷr ieuainge, y rhai a gynnyddasent gyd âg ef, a lefarasant wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi di wrth y bobl yma, y rhai a lefarasant wrthyt, gan ddywedyd, Dy dad di a drymhâodd ein hiau ni, ond ysgafnhâ di *hi* arnom ni; fel hyn y lleferi di wrthynt; Fy *mys* bach *fydd* breisgach nâ llwynau fy nhad.

11 Ac yn awr fy nhad a'ch llwythodd â iau drom, a minnau a chwanegaf ar eich iau chwi: fy nhad a'ch cospodd chwi â ffrewyllau, a mi a'ch cospaf chwi âg ysgorpionau.

12 ¶ A daeth Jeroboam a'r holl bobl at Rehoboam y trydydd dydd, fel y llefarasai y brenhin, gan ddywedyd, Dychwelwch attaf fi y trydydd dydd.

13 A'r brenhin a attebodd y bobl yn † arw, ac a wrthododd gynghor yr henuriaid, a gynghorasent hwy iddo;

14 Ac a lefarodd wrthynt hwy yn ol cynghor y gwŷr ieuainge, gan ddywedyd, Fy nhad a wnaeth eich iau chwi yn drom, a minnau a chwanegaf ar eich iau chwi: fy nhad a'ch ceryddodd chwi â ffrewyllau, a minnau a'ch ceryddaf chwi âg ysgorpionau.

15 Ac ni wrandawodd y brenhin ar y bobl. O herwydd [d] yr achos oedd oddi wrth yr ARGLWYDD, fel y cwblhâid [e] ei air ef, yr hwn a lefarasai yr ARGLWYDD trwy law Ahïah y Siloniad wrth Jeroboam mab Nebat.

16 ¶ A phan welodd holl Israel na wrandawai y brenhin arnynt hwy, y bobl a attebasant y brenhin, gan ddywedyd, [f] Pa ran *sydd* i ni yn Dafydd? nid *oes i ni* etifeddiaeth ym mab Jesse: O Israel, *dos* i'th bebyll; edrych yn awr *ar* dy dŷ dy hun, Dafydd. Felly Israel a aethant i'w pebyll.

17 Ond [g] meibion Israel, y rhai oedd yn preswylio yn ninasoedd Judah, Rehoboam a deyrnasodd arnynt hwy.

18 A'r brenhin Rehoboam a anfonodd Adoram, yr hwn *oedd* ar y dreth; a holl Israel a'i llabyddiasant ef â meini, fel y bu efe farw. Am hynny y brenhin Rehoboam a † brysurodd i fyned i'w gerbyd, i ffoi i Jerusalem.

19 Felly [h] Israel a ‖ wrthryfelasant yn erbyn tŷ Dafydd hyd y dydd hwn.

20 A phan glybu holl Israel ddychwelyd o Jeroboam, hwy a anfonasant ac a'i galwasant ef at y gynnulleidfa, ac a'i gosodasant ef yn frenhin ar holl Israel: nid oedd *yn myned* ar ol tŷ Dafydd, ond llwyth Judah [i] yn unig.

21 ¶ A [k] phan ddaeth Rehoboam i Jerusalem, efe a gasglodd holl dŷ Judah, a llwyth Benjamin, cant a phedwar ugain mil *o wŷr* dewisol, cymhwys i ryfel, i ymladd yn erbyn tŷ Israel, i ddwyn drachefn y frenhiniaeth i Rehoboam mab Solomon.

22 Ond [l] gair DUW a ddaeth at Semaiah gwr DUW, gan ddywedyd,

23 Adrodd wrth Rehoboam mab Solomon brenhin Judah, ac wrth holl dŷ Judah a Benjamin, a gweddill y bobl, gan ddywedyd,

Cyn CRIST 975.

[a] 2 Chron. 10. 1.

[b] pen. 11. 40.

[c] pen. 4. 7.

† Heb. *galed.*

[d] ad. 24. Barn. 14. 4. 2 Chron. 10. 15. a 22. 7. a 25. 20.

[e] pen. 11. 11, 31.

[f] 2 Sam. 20. 1.

[g] pen. 11. 32.

† Heb. *ymgryfhâodd.*

[h] 2 Bren. 17. 21.

‖ Neu, *gwympasant oddi wrth dŷ Dafydd.*

[i] pen. 11. 13, 32.

[k] 2 Chron. 11. 1.

[l] 2 Chron. 11. 2.

Cyn CRIST 975.

24 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Nac ewch i fynu, ac nac ymleddwch yn erbyn eich brodyr meibion Israel; dychwelwch bob un i'w dŷ ei hun: [m] canys trwof fi y mae y peth hyn. A hwy a wrandawsant ar air yr ARGLWYDD, ac a ddychwelasant i fyned ymaith, yn ol gair yr ARGLWYDD.

25 ¶ Yna Jeroboam a adeiladodd [n] Sichem ym mynydd Ephraim, ac a drigodd ynddi hi; ac a aeth oddi yno, ac a adeiladodd [o] Penuel.

26 A Jeroboam a feddyliodd yn ei galon, Yn awr y dychwel y frenhiniaeth at dŷ Dafydd.

27 Os â y bobl hyn i fynu i wneuthur aberthau yn nhŷ yr ARGLWYDD yn Jerusalem, yna y try calon y bobl hyn at eu harglwydd Rehoboam brenhin Judah, a hwy a'm lladdant i, ac a ddychwelant at Rehoboam brenhin Judah.

28 Yna y brenhin a ymgynghorodd, ac [p] a wnaeth ddau lo aur, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Gormod yw i chwi fyned i fynu i Jerusalem: [q] wele dy dduwiau di, O Israel, y rhai a'th ddug di i fynu o wlad yr Aipht.

29 Ac efe a osododd un yn [r] Bethel, ac a osododd y llall yn Dan.

30 A'r peth hyn a aeth yn bechod: oblegid y bobl a aethant ger bron y naill hyd Dan.

31 Ac efe a wnaeth dŷ uchelfëydd, ac [s] a wnaeth offeiriaid o'r rhai gwaelaf o'r bobl, y rhai nid oedd o feibion Lefi.

32 A Jeroboam a wnaeth uchel-wyl yn yr wythfed mis, ar y pymthegfed dydd o'r mis, fel [t] yr uchel-wyl *oedd* yn Judah; ac efe a ‖ offrymmodd ar yr allor (felly y gwnaeth efe yn Bethel) ‖ gan aberthu i'r lloi a wnaethai efe: ac efe a osododd yn Bethel offeiriaid yr uchelfäoedd a wnaethai efe.

33 Ac efe a ‖ offrymmodd ar yr allor a wnaethai efe yn Bethel, y pymthegfed dydd o'r wythfed mis, *sef* yn y mis a ddychymmygasai efe yn ei galon ei hun; ac efe a wnaeth uchel-wyl i feibion Israel: ac efe a aeth i fynu at yr allor i arogl-darthu.

PENNOD XIII.

1 *Llaw Jeroboam, yr hon a estynasai efe yn erbyn yr hwn a brophwydasai yn erbyn yr allor yn Bethel, yn gwywo;* 6 *a thrwy weddi y prophwyd, yn myned yn iach.* 7 *Y prophwyd yn gwrthod croesaw y brenhin, ac yn myned ymaith o Bethel.* 11 *Hen brophwyd yn ei hudo ef, ac yn ei droi yn ei ol.* 20 *Duw yn ei geryddu ef;* 24 *a llew yn ei ladd ef;* 26 *a'r hen brophwyd yn ei gladdu ef,* 31 *ac yn cadarnhâu ei brophwydoliaeth ef.* 33 *Cyndynrwydd Jeroboam.*

Cyn CRIST 975.

AC wele gwr i DDUW a ddaeth o Judah, trwy air yr ARGLWYDD, i Bethel: a Jeroboam oedd yn sefyll wrth yr allor i ‖ arogl-darthu.

2 Ac efe a lefodd yn erbyn yr allor, trwy air yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O allor, allor, fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; Wele, mab a enir i dŷ Dafydd, a'i enw [a] Josïah; ac efe a abertha arnat ti offeiriaid yr uchelfëydd y rhai sydd yn arogl-darthu arnat ti, a hwy a losgant esgyrn dynion arnat ti.

3 Ac efe a roddodd arwydd y dwthwn hwnnw, gan ddywedyd, Dyma yr argoel a lefarodd yr ARGLWYDD; Wele yr allor a rwygir, a'r lludw *sydd* arni a dywelltir.

4 A phan glybu y brenhin air gwr DUW, yr hwn a lefodd efe yn erbyn yr allor yn Bethel, yna Jeroboam a estynodd ei law oddi wrth yr allor, gan ddywedyd, Deliwch ef. A diffrwythodd ei law ef yr hon a estynasai efe yn ei erbyn ef, fel na allai efe ei thynnu hi atto.

5 Yr allor hefyd a rwygodd, a'r lludw a dywalltwyd oddi ar yr allor, yn ol yr argoel a roddasai gwr DUW trwy air yr ARGLWYDD.

6 A'r brenhin a attebodd ac a ddywedodd wrth wr DUW, Gweddïa, attolwg, ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, ac [b] ymbil drosof fi, fel yr adferer fy llaw i mi. A gwr DUW a weddïodd ger bron yr ARGLWYDD; a llaw y brenhin a adferwyd iddo ef, ac a fu fel cynt.

7 A'r brenhin a ddywedodd wrth wr DUW, Tyred adref gyd â mi, a chymmer luniaeth, a mi a roddaf rodd i ti.

8 A gwr DUW a ddywedodd wrth y brenhin, [c] Pe rhoddit i mi hanner dy dŷ, ni ddeuwn i gyd â thi; ac ni fwyttâwn fara, ac ni yfwn ddwfr, yn y fan hon:

9 Canys fel hyn y gorchymynwyd i mi trwy air yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Na fwytta fara, ac nac ŷf ddwfr; na ddychwel chwaith ar hyd y ffordd y daethost.

10 Felly efe a aeth ymaith ar hyd ffordd arall, ac ni ddychwelodd ar hyd y ffordd y daethai ar hyd-ddi i Bethel.

11 ¶ Ac yr oedd rhyw hen brophwyd yn trigo yn Bethel; a'i fab a ddaeth ac a fynegodd iddo yr holl waith a wnelsai gwr DUW y dydd *hwnnw* yn Bethel: a hwy a fynegasant i'w tad y geiriau a lefarasai efe wrth y brenhin.

[m] ad. 15.
[n] Edrych Barn. 9. 45.
[o] Barn. 8. 17.
[p] 2 Bren. 17. 16.
[q] Exod. 32. 4, 8.
[r] Hos. 4. 15.
[s] pen. 13. 33. 2 Bren. 17. 32. 2 Chron. 11. 15. Ezec. 44. 7, 8.
[t] Lef. 23. 33. Num. 29. 12.
‖ Neu, *aeth i fynu at yr.*
‖ Neu, *i aberthu.*
‖ Neu, *aeth i fynu at yr allor.*
‖ Neu, *offrymmu.*
[a] 2 Bren. 23. 15, 16.
[b] Exod. 8. 8. a 9. 28. a 10. 17. Num. 21. 7. Act. 8. 24.
[c] Felly Num. 22. 18. a 24. 13.

Cyn CRIST 975.

12 A'u tad a ddywedodd wrthynt, Pa ffordd yr aeth efe? A'i feibion a welsent y ffordd yr aethai gwr DUW, yr hwn a ddaethai o Judah.

13 Ac efe a ddywedodd wrth ei feibion, Cyfrwywch i mi yr asyn. A hwy a gyfrwyasant iddo yr asyn; ac efe a farchogodd arno.

14 Ac efe a aeth ar ol gwr DUW, ac a'i cafodd ef yn eistedd dan dderwen; ac a ddywedodd wrtho, Ai tydi *yw* gwr DUW yr hwn a ddaethost o Judah? Ac efe a ddywedodd, *Ië*, myfi.

15 Yna efe a ddywedodd wrtho, Tyred adref gyd â mi, a bwytta fara.

16 Yntau a ddywedodd, Ni allaf ddychwelyd gyd â thi, na dyfod gyd â thi; ac ni fwyttâf fara, ac nid yfaf ddwfr gyd â thi yn y fan hon.

† Heb. *bu gair attaf.*

17 Canys † dywedwyd wrthyf [d] trwy ymadrodd yr ARGLWYDD, Na fwytta fara, ac nac ŷf ddwfr yno; ac na ddychwel gan fyned trwy y ffordd y daethost ar hyd-ddi.

[d] pen. 20. 35. 1 Thes. 4. 15.

18 Dywedodd yntau wrtho, Prophwyd hefyd *ydwyf* fi fel tithau; ac angel a lefarodd wrthyf trwy air yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Dychwel ef gyd â thi i'th dŷ, fel y bwyttâo fara, ac yr yfo ddwfr. *Ond* efe a ddywedodd gelwydd wrtho.

19 Felly efe a ddychwelodd gyd âg ef, ac a fwyttâodd fara yn ei dŷ ef, ac a yfodd ddwfr.

20 ¶ A phan oeddynt hwy yn eistedd wrth y bwrdd, daeth gair yr ARGLWYDD at y prophwyd a barasai iddo ddychwelyd:

21 Ac efe a lefodd ar wr DUW yr hwn a ddaethai o Judah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; O herwydd i ti anufuddhâu i air yr ARGLWYDD, ac na chedwaist y gorchymyn a orchymynodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti,

22 Eithr dychwelaist, a bwyttëaist fara, ac yfaist ddwfr, yn y lle *am* yr hwn y dywedodd *yr ARGLWYDD* wrthyt ti, Na fwytta fara, ac nac ŷf ddwfr; nid â dy gelain di i feddrod dy dadau.

23 ¶ Ac wedi iddo fwytta bara, ac wedi iddo yfed, efe a gyfrwyodd iddo yr asyn, *sef* i'r prophwyd a barasai efe iddo ddychwelyd.

[e] pen. 20. 36.

24 Ac wedi iddo fyned ymaith, [e] llew a'i cyfarfu ef ar y ffordd, ac a'i lladdodd ef: a bu ei gelain ef wedi ei bwrw ar y ffordd, a'r asyn oedd yn sefyll yn ei ymyl ef, a'r llew yn sefyll wrth y gelain.

25 Ac wele, wŷr yn myned heibio, ac a ganfuant y gelain wedi ei thaflu ar y ffordd, a'r llew yn sefyll wrth y gelain: a hwy a ddaethant ac a adroddasant *hynny* yn y ddinas yr oedd yr hen brophwyd yn aros ynddi.

26 A phan glybu y prophwyd, yr hwn a barasai iddo ef ddychwelyd o'r ffordd, efe a ddywedodd, Gwr DUW *yw* efe, yr hwn a anufuddhâodd air yr ARGLWYDD: am hynny yr ARGLWYDD a'i rhoddodd ef i'r llew, yr hwn a'i drylliodd ef, ac a'i lladdodd ef, yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd efe wrtho ef.

27 Ac efe a lefarodd wrth ei feibion, gan ddywedyd, Cyfrwywch i mi yr asyn. A hwy a'*i* cyfrwyasant.

28 Ac efe a aeth, ac a gafodd ei gelain ef wedi ei thaflu ar y ffordd, a'r asyn a'r llew yn sefyll wrth y gelain: ac ni fwyttasai y llew y gelain, ac ni ddrylliasai efe yr asyn.

29 A'r prophwyd a gymmerth gelain gwr DUW, ac a'i gosododd hi ar yr asyn, ac a'i dug yn ei hol. A'r hen brophwyd a ddaeth i'r ddinas, i alaru, ac i'w gladdu ef.

30 Ac efe a osododd ei gelain ef yn ei feddrod ei hun; a hwy a alarasant am dano ef, *gan ddywedyd*, O fy mrawd!

31 Ac wedi iddo ei gladdu ef, efe a lefarodd wrth ei feibion, gan ddywedyd, Pan fyddwyf farw, cleddwch finnau hefyd yn y bedd y claddwyd gwr DUW ynddo; [f] gosodwch fy esgyrn i wrth ei esgyrn ef.

[f] 2 Bren. 23. 18.

32 Canys dïammeu y bydd [g] yr hyn a lefodd efe trwy air yr ARGLWYDD yn erbyn yr allor *sydd* yn Bethel, ac yn erbyn holl dai yr uchelfëydd *sydd* yn ninasoedd [h] Samaria.

[g] 2 Bren. 23. 16.

[h] Edrych pen. 16. 24. Cylch 974.

33 ¶ Wedi y peth hyn ni ddychwelodd Jeroboam o'i ffordd ddrygionus; ond [i] efe † a wnaeth drachefn o wehilion y bobl offeiriaid i'r uchelfëydd: y neb a fynnai, efe † a'i cyssegrai ef, ac efe a gâi fod yn offeiriad [k] i'r uchelfëydd.

[i] pen. 12. 31, 32.

† Heb. *a drodd ac a wnaeth.*

† Heb. *a lanwai ei law ef.*

[k] pen. 12. 30.

34 A'r peth hyn a aeth yn bechod i dŷ Jeroboam, i'*w* ddiwreiddio hefyd, ac i'*w* ddilëu oddi ar wyneb y ddaear.

PENNOD XIV.

1 *Jeroboam, pan glefychodd ei fab Abïah, yn gyrru ei wraig yn ddieithr dg anrhegion i'r prophwyd Ahïah i Siloh.* 5 *Ahïah, ar rybudd Duw, yn cyhoeddi barn Duw.* 17 *Abïah yn marw, a'i gladdu ef.* 19 *Nadab yn dyfod ar ol Jeroboam.*

21 *Drygionus lywodraeth Rehoboam.* 25 *Sisac yn anrheithio Jerusalem.* 29 *Abïam yn dyfod ar ol Rehoboam.*

Cyn CRIST 956.

Y PRYD hwnnw y clefychodd Abïah mab Jeroboam.

2 A Jeroboam a ddywedodd wrth ei wraig, Cyfod, attolwg, a newid dy ddillad, fel na wypont mai ti *yw* gwraig Jeroboam; a dos i Siloh: wele, yno *y mae* Ahïah y prophwyd, yr hwn a ddywedodd wrthyf [a]*y byddwn* frenhin ar y bobl yma.

3 A [b]chymmer yn dy law ddeg o fara, a theisenau, a chostrelaid o fêl, a dos atto ef: efe a fynega i ti beth a dderfydd i'r bachgen.

4 A gwraig Jeroboam a wnaeth felly; ac a gyfododd ac a aeth i Siloh, ac a ddaeth i dŷ Ahïah. Ond ni allai Ahïah weled; o herwydd ei lygaid ef a †ballasai oblegid ei henaint.

5 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Ahïah, Wele, y mae gwraig Jeroboam yn dyfod i geisio peth gennyt dros ei mab; canys claf yw efe: fel hyn ac fel hyn y dywedi wrthi hi: canys pan ddelo hi i mewn, hi a ymddïeithra.

6 A phan glybu Ahïah drwst ei thraed hi yn dyfod i'r drws, efe a ddywedodd, Tyred i mewn, gwraig Jeroboam; i ba beth yr wyt ti yn ymddïeithro? canys myfi a anfonwyd attat ti â *newyddion* caled.

7 Dos, dywed wrth Jeroboam, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD DDUW Israel; Yn gymmaint a darfod i mi dy ddyrchafu di o blith y bobl, a'th wneuthur di yn flaenor ar fy mhobl Israel,

8 A thorri ymaith y frenhiniaeth oddi wrth dŷ Dafydd, a'i rhoddi i ti; ac na buost ti fel fy ngwas Dafydd, yr hwn a gadwodd fy ngorchymynion, a'r hwn a rodiodd ar fy ol i â'i holl galon, i wneuthur yn unig *yr hyn oedd* uniawn yn fy ngolwg i,

9 Ond a wnaethost ddrwg y tu hwnt i bawb a fu o'th flaen di; ac a aethost ac a wnaethost i ti dduwiau dïeithr, a delwau toddedig, i'm digio i, ac [c]a'm teflaist i o'r tu ol i'th gefn:

10 Am hynny, wele [d]fi yn dwyn drwg ar dŷ Jeroboam; a thorraf ymaith oddi wrth Jeroboam [e]yr hwn a biso ar bared, [f]y gwarchäeedig a'r gweddilledig yn Israel; a mi a fwriaf allan weddillion tŷ Jeroboam, fel y bwrir allan dom, nes ei ddarfod.

11 Y cwn a fwytty yr hwn fyddo farw o eiddo Jeroboam yn y ddinas; ac adar y nefoedd a fwytty yr hwn fyddo farw yn y maes: canys yr ARGLWYDD a'*i* dywedodd.

12 Cyfod di gan hynny, dos i'th dŷ: *a* [g]phan ddelo dy draed i'r ddinas, bydd marw y bachgen.

13 A holl Israel a alarant am dano ef, ac a'i claddant ef: canys efe yn unig o Jeroboam a ddaw i'r bedd; o herwydd [h]cael ynddo ef beth daioni tu ag at ARGLWYDD DDUW Israel, yn nhŷ Jeroboam.

14 Yr ARGLWYDD hefyd a gyfyd iddo [i]frenhin ar Israel, yr hwn a dyrr ymaith dŷ Jeroboam y dwthwn hwnnw: ond pa beth? ïe, yn awr.

15 Canys yr ARGLWYDD a dery Israel, megis y siglir y gorsen mewn dwfr; ac [k]a ddiwreiddia Israel o'r wlad dda hon a roddodd efe i'w tadau hwynt, ac a'u gwasgar hwynt tu hwnt i'r afon; o herwydd gwneuthur o honynt eu llwyni, gan annog yr ARGLWYDD i ddigofaint.

16 Ac efe a ddyry heibio Israel, er mwyn pechodau Jeroboam, yr hwn a bechodd, a'r hwn a wnaeth i Israel bechu.

17 ¶ A gwraig Jeroboam a gyfododd, ac a aeth ymaith, ac a ddaeth i [l]Tirsah: ac [m]a hi yn dyfod ‖i drothwy y tŷ, bu farw y bachgen.

18 A hwy a'i claddasant ef, a holl Israel a alarasant am dano, [n]yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe trwy law ei was Ahïah y prophwyd.

19 A'r rhan arall o weithredoedd Jeroboam, fel y rhyfelodd efe, ac fel y teyrnasodd efe, wele hwynt yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel.

20 A'r dyddiau y teyrnasodd Jeroboam, *oedd* ddwy flynedd ar hugain: ac efe a hunodd gyd â'i dadau; a Nadab ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

21 ¶ A Rehoboam mab Solomon a deyrnasodd yn Judah. Mab un mlwydd a deugain *oedd* [o]Rehoboam pan aeth efe yn frenhin, a dwy flynedd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn Jerusalem, y ddinas a ddewisasai yr ARGLWYDD o holl lwythau Israel, i osod ei enw yno. Ac enw ei fam ef *oedd* Naamah, Ammonees.

22 A Judah a wnaeth ddrygioni yng ngolwg yr ARGLWYDD; a hwy a'i hannogasant ef i eiddigedd, rhagor yr hyn

Cyn CRIST Cylch 956.

[a] pen. 11. 31.

[b] Edrych 1 Sam. 9. 7.

† Heb. *safasai gan henaint.*

[c] Neh. 9. 26. Ezec. 23. 35.

Cylch 956.

[d] pen. 15. 29.

[e] pen. 21. 21. 2 Bren. 9. 8.

[f] Deut. 32. 36.

[g] ad. 17.

[h] 2 Chron. 12. 12. a 19. 3.

[i] pen. 15. 27.

[k] 2 Bren. 17. 23.

[l] pen. 16. 6, 8, 15, 23. Can. 6. 4.

[m] ad. 12.

‖ *at riniog y drws.*

[n] ad. 13.

954.

[o] 2 Chron. 12. 13.

975.

972.

oll a wnaethai eu tadau, yn eu pechodau a wnaethent.

23 Canys hwy a adeiladasant iddynt uchelfëydd, a delwau, a llwyni ar bob bryn uchel, a than bob pren gwyrddlas.

[p] pen. 15. 12. a 22. 46. 2 Bren. 23. 7.

24 A gwŷr [p]sodomiaidd oedd yn y wlad: gwnaethant *hefyd* yn ol holl ffieidd-dra y cenhedloedd a fwriasai yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Israel.

Cyn CRIST 971.

25 ¶ [q]Ac yn y bummed flwyddyn i'r brenhin Rehoboam, [r]Sisac brenhin yr Aipht a ddaeth i fynu yn erbyn Jerusalem.

[q] 2 Chron. 12. 2.

[r] pen. 11. 40.

26 Ac efe a ddug ymaith drysorau tŷ yr ARGLWYDD, a thrysorau tŷ y brenhin; efe a'u dug hwynt ymaith oll: dug ymaith hefyd yr holl dariannau aur [s]a wnaethai Solomon.

[s] pen. 10. 17.

27 A'r brenhin Rehoboam a wnaeth yn eu lle hwynt dariannau pres, ac a'*u* rhoddodd *hwynt* i gadw yn llaw tywysogion y ‖rhedegwŷr, y rhai oedd yn cadw drws tŷ y brenhin.

‖ *gard.*

28 A phan elai y brenhin i dŷ yr ARGLWYDD, y rhedegwŷr a'u dygent hwy, ac a'u hadferent i ystafell y rhedegwyr.

[t] 2 Chron. 12. 15.

29 ¶ [t]A'r rhan arall o weithredoedd Rehoboam, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

30 A rhyfel fu rhwng Rehoboam a Jeroboam yr holl ddyddiau.

958.

31 A Rehoboam a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd. Ac enw ei fam ef *oedd* Naamah, Ammonees. Ac [u]Abïam ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

[u] 2 Chron. 12. 16, *Abïah.*

PENNOD XV.

1 *Annuwiol deyrnasiad Abïam.* 8 *Asa ar ei ol ef,* 11 *yn teyrnasu yn ddaionus;* 16 *a'r rhyfel rhyngddo ef a Baasa, yn peri iddo wneuthur cynghrair â Benhadad.* 24 *Jehosaphat yn dyfod ar ei ol ef.* 25 *Drygionus lywodraeth Nadab.* 27 *Brad Baasa yn ei erbyn ef, yn cyflawni prophwydoliaeth Ahïah.* 31 *Hanes Nadab, a'i farwolaeth.* 33 *Drygionus lywodraeth Baasa.*

AC yn y ddeunawfed flwyddyn i'r brenhin [a]Jeroboam mab Nebat, yr aeth Abïam yn frenhin ar Judah.

[a] 2 Chron. 13. 1.

2 [b]Tair blynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem. Ac [c]enw ei fam ef *oedd* Maachah, merch [d]Abisalom.

[b] 2 Chron. 13. 2.

[c] 2 Chron. 11. 20, 22.

[d] 2 Chron. 11. 21, *Absalom.*

3 Ac efe a rodiodd yn holl bechodau ei dad, y rhai a wnaethai efe o'i flaen ef: ac nid oedd ei galon ef berffaith gyd â'r ARGLWYDD ei DDUW, fel calon Dafydd ei dad.

4 Ond er mwyn Dafydd y rhoddodd yr ARGLWYDD ei DDUW iddo ef †oleuni yn Jerusalem; i gyfodi ei fab ef ar ei ol ef, ac i sicrhâu Jerusalem;

Cyn CRIST 958.

†Heb. *ganwyll,* neu, *lamp,* pen. 11. 36.

5 O herwydd gwneuthur o Dafydd yr *hyn oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac na chiliodd oddi wrth yr hyn oll a orchymynodd efe iddo holl ddyddiau ei einioes, [e]ond yn achos Uriah yr Hethiad.

[e] 2 Sam. 11. 4, 15. a 12. 9.

6 A rhyfel a fu rhwng Rehoboam a Jeroboam holl ddyddiau ei einioes.

7 A'r rhan arall o weithredoedd Abïam, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn [f]llyfr chronicl brenhinoedd Judah? A rhyfel a fu rhwng Abïam a Jeroboam.

[f] 2 Chron. 13. 3.

8 Ac Abïam a hunodd gyd â'i dadau, a hwy a'i claddasant ef yn ninas Dafydd. Ac [g]Asa ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

955.

[g] 2 Chron. 14. 1.

9 ¶ Ac yn yr ugeinfed flwyddyn i Jeroboam brenhin Israel yr aeth Asa yn frenhin ar Judah.

10 Ac un mlynedd a deugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem. Ac enw ‖ei fam ef *oedd* Maachah, merch Abisalom.

‖ Sef, *ei nain ef.*

11 Ac Asa a wnaeth *yr hyn oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel Dafydd ei dad.

12 Ac efe a yrrodd ymaith [h]y gwŷr sodomiaidd o'r wlad, ac a fwriodd ymaith yr holl ddelwau a wnaethai ei dadau.

Cylch 951.

[h] pen. 14. 24. a 22. 46.

13 Ac efe a symmudodd [i]Maachah ei fam o *fod* yn frenhines, o herwydd gwneuthur o honi hi ddelw mewn llwyn; ac Asa a ddrylliodd ei delw hi, ac a'*i* llosgodd wrth afon Cidron.

[i] 2 Chron. 15. 16.

14 Ond [k]ni fwriwyd ymaith yr uchelfëydd: etto calon Asa oedd berffaith gyd â'r ARGLWYDD ei holl ddyddiau ef.

[k] pen. 22. 43.

15 Ac efe a ddug i mewn gyssegredig bethau ei dad, a'r pethau a gyssegrasai efe ei hun, i dŷ yr ARGLWYDD, yn arian, yn aur, ac yn llestri.

16 ¶ A rhyfel a fu rhwng Asa a Baasa brenhin Israel eu holl ddyddiau hwynt.

17 A [l]Baasa brenhin Israel a aeth i fynu yn erbyn Judah, ac a adeiladodd Ramah; [m]fel na adawai efe i neb fyned allan na dyfod i mewn at Asa brenhin Judah.

[l] 2 Chron. 16. 1.

[m] Edrych pen. 12. 27.

18 Yna Asa a gymmerodd yr holl arian a'r aur a adawsid yn nhrysorau tŷ yr ARGLWYDD, a thrysorau tŷ y brenhin, ac efe a'u rhoddodd hwynt yn llaw ei weision: a'r brenhin Asa a anfonodd at

Cyn CRIST Cylch 951.

[n] Benhadad mab Tabrimmon, mab Hezion, brenhin Syria, yr hwn oedd yn trigo yn Damascus, gan ddywedyd,

[n] 2 Chron. 16. 2.

19 Cyfammod *sydd* rhyngof fi a thi, rhwng fy nhad i a'th dad di: wele, mi a anfonais i ti anrheg o arian, ac aur; tyred, diddymma dy gyfammod â Baasa brenhin Israel, fel †y cilio efe oddi wrthyf fi.

† Heb. *yr elo i fynu oddi wrthyf.*

20 Felly Benhadad a wrandawodd ar y brenhin Asa, ac a anfonodd dywysogion y lluoedd, y rhai *oedd* ganddo ef, yn erbyn dinasoedd Israel, ac a darawodd [o] Ijon, a Dan, ac Abel-bethmaachah, a holl Cinneroth, gyd â holl wlad Naphtali.

[o] 2 Bren. 15. 29.

21 A phan glybu Baasa *hynny*, efe a beidiodd ag adeiladu Ramah; ac a drigodd yn Tirsah.

22 Yna y brenhin Asa a gasglodd holl Judah, heb lysu *neb:* a hwy a gymmerasant gerrig Ramah, a'i choed, â'r rhai yr adeiladasai Baasa: a'r brenhin Asa a adeiladodd â hwynt Geba Benjamin, a Mispah.

23 A'r rhan arall o holl hanes Asa a'i holl gadernid ef, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'r dinasoedd a adeiladodd efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah? eithr [p] yn amser ei henaint efe a glafychodd o'i draed.

[p] 2 Chron. 16. 12.

914.

24 Ac Asa a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd ei dad; [q] a [r] Jehosaphat ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

[q] 2 Chron. 17. 1.

[r] Matt. 1. 8, *Josaphat.* 954.

25 ¶ A Nadab mab Jeroboam †a ddechreuodd deyrnasu ar Israel yn yr ail flwyddyn i Asa brenhin Judah; ac a deyrnasodd ar Israel ddwy flynedd.

† Heb. *deyrnasodd.*

26 Ac efe a wnaeth ddrygioni yng ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd ei dad, ac yn ei bechod ef *â'r* hwn y gwnaeth efe i Israel bechu.

27 ¶ A Baasa mab Ahïah, o dŷ Issachar, a gyd-fwriadodd yn ei erbyn ef; a Baasa a'i tarawodd ef yn [s] Gibbethon *eiddo* y Philistiaid: canys Nadab a holl Israel oedd yn gwarchae ar Gibbethon.

[s] Jos. 19. 44. pen. 16. 15.

28 A Baasa a'i lladdodd ef yn y drydedd flwyddyn i Asa brenhin Judah, ac a deyrnasodd yn ei le ef.

29 A phan deyrnasodd, efe a darawodd holl dŷ Jeroboam; ni adawodd un *perchen* anadl i Jeroboam, nes ei ddifetha ef, yn ol [t] gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe trwy law ei was Ahïah y Siloniad:

[t] pen. 14. 10, 14.

30 [u] Am bechodau Jeroboam y rhai a bechasai efe, a *thrwy* y rhai y gwnaethai efe i Israel bechu; o herwydd ei waith ef yn digio ARGLWYDD DDUW Israel.

[u] pen. 14. 16.

31 A'r rhan arall o hanes Nadab, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

32 A rhyfel a fu rhwng Asa a Baasa brenhin Israel eu holl ddyddiau hwynt.

33 Yn y drydedd flwyddyn i Asa brenhin Judah y teyrnasodd Baasa mab Ahïah ar holl Israel yn Tirsah, bedair blynedd ar hugain. 953.

34 Ac efe a wnaeth ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd Jeroboam, ac yn ei bechod ef *trwy* yr hwn y gwnaeth efe i Israel bechu.

PENNOD XVI.

1, 7 Prophwydoliaeth Jehu yn erbyn Baasa. 5 Elah yn dyfod ar ei ol ef: 8 a Zimri, trwy frad, ar ei ol yntau; 11 ac yn dwyn i ben brophwydoliaeth Jehu. 15 Omri yn ei yrru ef i'w losgi ei hun; 21 a chwedi ymrannu o'r bobl, yn gorthrechu Tibni, 23 yn adeiladu Samaria, 25 yn teyrnasu yn annuwiol. 27 Ahab ar ei ol ef, 29 yn teyrnasu yn ysgeler. 34 Melldith Josua yn dyfod i Hïel am adeiladu Jericho.

Cyn CRIST 954.

YNA y daeth gair yr ARGLWYDD at [a] Jehu mab Hanani yn erbyn Baasa, gan ddywedyd,

Cylch 930.

[a] 2 Chron. 19 2. a 20. 34.

2 [b] O herwydd i mi dy ddyrchafu o'r llwch, a'th wneuthur yn flaenor ar fy mhobl Israel, a rhodio o honot tithau yn ffordd Jeroboam, a pheri i'm pobl Israel bechu, gan fy nigio â'u pechodau;

[b] pen. 14. 7.

3 Wele fi [c] yn torri ymaith hiliogaeth Baasa, a hiliogaeth ei dŷ ef: a mi a wnaf dy dŷ di fel [d] tŷ Jeroboam mab Nebat.

[c] ad. 11.

[d] pen. 14. 10. a 15. 29.

4 [e] Y cwn a fwytty yr hwn fyddo marw o'r eiddo Baasa yn y ddinas; ac adar y nefoedd a fwytty yr hwn fyddo marw o'r eiddo ef yn y maes.

[e] pen. 14. 11.

5 A'r rhan arall o hanes Baasa, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'i gadernid ef, [f] onid *ydynt* yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

[f] 2 Chron. 16. 1.

6 A Baasa a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn Tirsah; ac Elah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef. 930.

7 Hefyd trwy law Jehu mab Hanani y prophwyd y bu gair yr ARGLWYDD yn erbyn Baasa, ac yn erbyn ei dŷ ef, o herwydd yr holl ddrygioni a wnaeth efe y'ngolwg yr ARGLWYDD, gan ei ddigio ef trwy waith ei ddwylaw; gan fod fel tŷ Jeroboam, ac oblegid [g] iddo ei ladd ef.

[g] pen. 15. 27, 29. Edrych Hos. 1. 4.

8 ¶ Yn y chweched flwyddyn ar

Cyn CRIST 930.

hugain i Asa brenhin Judah y teyrnasodd Elah mab Baasa ar Israel yn Tirsah, ddwy flynedd.

9 A Zimri ei was ef, tywysog ar hanner y cerbydau, a gyd-fwriadodd yn ei erbyn ef, ac efe yn yfed yn feddw, yn Tirsah, yn nhŷ Arsa, yr hwn *oedd* † benteulu yn Tirsah.

† Heb. *ar dŷ Thirsah.*

929.

10 A [h] Zimri a aeth ac a'i tarawodd ef, ac a'i lladdodd, yn y seithfed flwyddyn ar hugain i Asa brenhin Judah, ac a deyrnasodd yn ei le ef.

[h] 2 Bren. 9. 31.

11 ¶ A phan ddechreuodd efe deyrnasu, ac eistedd ar ei deyrn-gadair, efe a laddodd holl dŷ Baasa; ni adawodd efe iddo ef [i] *un* i biso yn erbyn y pared, na'i geraint, na'i gyfeillion.

[i] 1 Sam. 25. 22.

12 Felly Zimri a ddinystriodd holl dŷ Baasa, yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd efe yn erbyn Baasa trwy law [k] Jehu y prophwyd.

[k] ad. 1.

13 O herwydd holl bechodau Baasa, a phechodau Elah ei fab ef, *trwy* y rhai y pechasant hwy, a thrwy y rhai y gwnaethant i Israel bechu, gan ddigio ARGLWYDD DDUW Israel â'u [l] gwagedd.

[l] Deut. 32. 21. 1 Sam. 12. 21. 1 Cor. 8. 4. a 10. 19.

14 A'r rhan arall o hanes Elah, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

929.

15 ¶ Yn y seithfed flwyddyn ar hugain i Asa brenhin Judah y teyrnasodd Zimri saith niwrnod yn Tirsah: [m] a'r bobl *oedd* yn gwersyllu yn erbyn Gibbethon *eiddo* y Philistiaid.

[m] pen. 15. 27.

16 A chlybu y bobl *y rhai oedd* yn y gwersyll ddywedyd, Zimri a gyd-fwriadodd, ac a laddodd y brenhin. A holl Israel a goronasant Omri, tywysog y llu, yn frenhin y dwthwn hwnnw ar Israel, yn y gwersyll.

17 Ac Omri a aeth i fynu, a holl Israel gyd âg ef, o Gibbethon; a hwy a warchaeasant ar Tirsah.

929.

18 A phan welodd Zimri fod y ddinas wedi ei hynnill, efe a aeth i balas tŷ y brenhin, ac a losgodd dŷ y brenhin am ei ben â thân, ac a fu farw;

19 Am ei bechodau yn y rhai y pechodd efe, gan weuthur drygioni yng ngolwg yr ARGLWYDD, gan rodio yn ffordd Jeroboam, ac yn ei bechod a wnaeth efe i beri i Israel bechu.

20 A'r rhan arall o hanes Zimri, a'i gyd-fradwriaeth a gyd-fwriadodd efe; onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

21 ¶ Yna yr ymrannodd pobl Israel yn ddwy ran: rhan o'r bobl oedd ar ol Tibni mab Ginath, i'w osod ef yn frenhin, a rhan ar ol Omri.

Cyn CRIST 929.

22 A'r bobl *oedd* ar ol Omri a orchfygodd y bobl *oedd* ar ol Tibni mab Ginath: felly Tibni a fu farw, ac Omri a deyrnasodd.

23 ¶ Yn yr unfed flwyddyn ar ddeg ar hugain i Asa brenhin Judah y teyrnasodd Omri ar Israel ddeuddeng mlynedd: yn Tirsah y teyrnasodd efe chwe blynedd.

925.

24 Ac efe a brynodd fynydd Samaria gan Semer, er dwy dalent o arian; ac a adeiladodd yn y mynydd, ac a alwodd enw y ddinas a adeiladasai efe, ar ol enw Semer, arglwydd y mynydd, † [n] Samaria.

† Heb. *Someron.*

[n] Edrych pen. 13. 32.

25 ¶ Ond [o] Omri a wnaeth ddrygioni y'ngŵydd yr ARGLWYDD, ac a wnaeth yn waeth nâ'r holl rai *a fuasai* o'i flaen ef.

[o] Mic. 6. 16.

26 Canys efe a rodiodd yn holl ffordd Jeroboam mab Nebat, ac yn ei bechod ef, *trwy* yr hwn y gwnaeth efe i Israel bechu, gan ddigio ARGLWYDD DDUW Israel â'u [p] gwagedd hwynt.

[p] ad. 13.

27 A'r rhan arall o hanes Omri yr hyn a wnaeth efe, a'i rymmusder a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

28 Ac Omri a hunodd gyd â'i dadau ac a gladdwyd yn Samaria, ac Ahab ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

29 ¶ Ac Ahab mab Omri a ddechreuodd deyrnasu ar Israel yn y drydedd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Asa brenhin Judah: ac Ahab mab Omri a deyrnasodd ar Israel yn Samaria ddwy flynedd ar hugain.

918.

30 Ac Ahab mab Omri a wnaeth ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD y tu hwnt i bawb o'i flaen ef.

31 †Canys ysgafn oedd ganddo ef rodio ym mhechodau Jeroboam mab Nebat, ac efe a gymmerth yn wraig Jezebel merch Ethbaal brenhin y Sidoniaid, ac a aeth ac a wasanaethodd Baal, ac a ymgrymmodd iddo.

† Heb. *Ai.*

32 Ac efe a gyfododd allor i Baal yn nhŷ Baal yr hwn a adeiladasai efe yn Samaria.

33 Ac Ahab a wnaeth [q] lwyn. Ac Ahab a wnaeth fwy i ddigio ARGLWYDD DDUW Israel nâ holl frenhinoedd Israel a fuasai o'i flaen ef.

[q] 2 Bren. 13. 6 a 17. 16. a 21. 3.

34 ¶ Yn ei ddyddiau ef Hïel y Betheliad a adeiladodd Jericho; yn Abiram

Cyn CRIST 918.

ei gyntaf-anedig y sylfaenodd efe hi, ac yn Segub ei *fab* ieuangaf y gosododd efe ei phyrth hi, [r] yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe trwy law Josua mab Nun.

[r] Jos. 6. 26.

PENNOD XVII.

1 *Elïas, wedi prophwydo yn erbyn Ahab, yn cael ei borthi gan gigfrain yn Cerith,* 10 *a chan wraig weddw yn Sarephtah,* 15 *a honno yn cael rhad penllad,* 17 *a chyfodi ei mab o farw i fyw,* 24 *ac yn credu Elïas.*

Cylch 910.

A C † Elïas y Thesbiad, *un* o breswylwyr Gilead, a ddywedodd wrth Ahab, [a] *Fel mai* byw ARGLWYDD DDUW Israel, yr hwn yr ydwyf yn sefyll ger ei fron, [b] ni bydd [c] y blynyddoedd hyn na gwlith na gwlaw, ond yn ol fy ngair i.

† Heb. *Eliahu.*

[a] 2 Bren. 3. 14.

[b] Iago 5. 17.

[c] Luc 4. 25.

2 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth atto ef, gan ddywedyd,

3 Dos oddi yma, a thro tu a'r dwyrain, ac ymguddia wrth afon Cerith, yr hon *sydd* ar gyfer yr Iorddonen.

4 Ac o'r afon yr yfi; a mi a berais i'r cigfrain dy borthi di yno.

5 Felly efe a aeth ac a wnaeth yn ol gair yr ARGLWYDD: canys efe a aeth, ac a arhosodd wrth afon Cerith, yr hon *sydd* ar gyfer yr Iorddonen.

6 A'r cigfrain a ddygent iddo fara a chig y bore, a bara a chig brydnawn: ac efe a yfai o'r afon.

7 Ac yn ol talm o ddyddiau y sychodd yr afon: oblegid na buasai wlaw yn y wlad.

8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth atto ef, gan ddywedyd,

9 Cyfod, dos i [d] Sarephtah, yr hon *sydd yn perthyn* i Sidon, ac aros yno: wele, gorchymynais i wraig weddw dy borthi di yno.

[d] Obad. 20. Luc 4. 26, *Sarepta.*

10 Felly efe a gyfododd, ac a aeth i Sarephtah. A phan ddaeth efe at borth y ddinas, wele yno wraig weddw yn casglu briw-wŷdd: ac efe a alwodd arni, ac a ddywedodd, Dwg, attolwg, i mi ychydig ddwfr mewn llestr, fel yr yfwyf.

11 Ac a hi yn myned i'w gyrchu, efe a alwodd arni, ac a ddywedodd, Dwg, attolwg, i mi dammaid o fara yn dy law.

12 A hi a ddywedodd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD dy DDUW, nid oes gennyf deisen, ond llonaid llaw o flawd mewn celwrn, ac ychydig olew mewn ystên: ac wele fi yn casglu dau o friw-wŷdd, i fyned i mewn, ac i barottôi hynny i mi ac i'm mab, fel y bwyttâom hynny, ac y byddom feirw.

13 Ac Elïas a ddywedodd wrthi, Nac ofna, dos, gwna yn ol dy air: etto gwna i mi o hynny deisen fechan yn gyntaf, a dwg i mi; a gwna i ti ac i'th fab ar ol hynny.

14 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel, Y blawd yn y celwrn ni threulir, a'r olew o'r ystên ni dderfydd, hyd y dydd y rhoddo yr ARGLWYDD wlaw ar wyneb y ddaear.

15 A hi a aeth, ac a wnaeth yn ol gair Elïas: a hi a fwyttâodd, ac yntau, a'i thylwyth, ‖ *ysbaid* blwyddyn.

‖ Neu, *lawer o ddyddiau.*

16 Ni ddarfu y celwrn blawd, a'r ystên olew ni ddarfu, yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn a ddywedasai efe trwy law Elïas.

17 ¶ Ac wedi y pethau hyn y clefychodd mab gwraig y tŷ, ac yr oedd ei glefyd ef mor gryf, fel na thrigodd anadl ynddo.

18 A hi a ddywedodd wrth Elïas, [e] Beth *sydd* i mi *a wnelwyf* â thi, gwr Duw? a ddaethost ti attaf i goffâu fy anwiredd, ac i ladd fy mab?

[e] Edrych Luc 5. 8.

19 Ac efe a ddywedodd wrthi, Moes i mi dy fab. Ac efe a'i cymmerth ef o'i mynwes hi, ac a'i dug ef i fynu i ystafell yr oedd efe yn aros ynddi, ac a'i gosododd ef ar ei wely ei hun.

20 Ac efe a lefodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD fy NUW, a ddrygaist ti y wraig weddw yr ydwyf fi yn ymdeithio gyd â hi, gan ladd ei mab hi?

21 Ac [f] efe a †ymestynodd ar y bachgen dair gwaith, ac a lefodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD fy NUW, dychweled, attolwg, enaid y bachgen hwn † iddo eilwaith.

[f] 2 Bren. 4. 34. 35.

† Heb. *ymfesurodd.*

† Heb. *i'w fewn.*

22 A'r ARGLWYDD a wrandawodd ar lef Elïas; ac enaid y bachgen a ddychwelodd i mewn iddo, ac efe a ddadebrodd.

23 Ac Elïas a gymmerodd y bachgen, ac a'i dug ef i waered o'r ystafell i'r tŷ, ac a'i rhoddes ef i'w fam: ac Elïas a ddywedodd, Gwel, byw yw dy fab.

24 ¶ A'r wraig a ddywedodd wrth Elïas, Yn awr wrth hyn y gwn mai gwr DUW *ydwyt* ti, ac *mai* gwirionedd *yw* gair yr ARGLWYDD yn dy enau di.

Cyn CRIST Cylch 910.

PENNOD XVIII.

1 *Elïas, pan oedd dosta y newyn, wedi ei yrru at Ahab, yn cyfarfod âg Obadïah;* 9 *a hwnnw yn dwyn Ahab at Elïas:* 17 *ac yntau yn argyhoeddi Ahab; a thrwy dân o'r nef, yn cael y maes ar brophwydi Baal;* 41 *a thrwy weddi yn cael gwlaw, ac yn canlyn Ahab i Jezreel.*

Cyn CRIST Cylch 906.

AC *ar ol* dyddiau lawer daeth gair yr ARGLWYDD at Elïas, yn y drydedd flwyddyn, gan ddywedyd, Dos, ymddangos i Ahab; a mi a roddaf wlaw ar wyneb y ddaear.

2 Ac Elïas a aeth i ymddangos i Ahab. A'r newyn *oedd* dost yn Samaria.

3 Ac Ahab a alwodd Obadïah, yr hwn *oedd* † ben-teulu *iddo:* (ac Obadïah oedd yn ofni yr ARGLWYDD yn fawr:

† Heb. *ar ei dŷ ef.*

† Heb. *Izebel.*

4 Canys pan ddistrywiodd † Jezebel brophwydi yr ARGLWYDD, Obadïah a gymmerodd gant o brophwydi, ac a'u cuddiodd hwynt bob yn ddeg a deugain mewn ogof, ac a'u porthodd hwynt â bara ac â dwfr)

5 Ac Ahab a ddywedodd wrth Obadïah, Dos i'r wlad, at bob ffynnon ddwfr, ac at yr holl afonydd: ysgatfydd ni a gawn laswellt, fel y cadwom yn fyw y ceffylau a'r mulod, fel † na adawom i'r holl anifeiliaid golli.

† Heb. *nad ynddorrom oddi wrth yr anifeiliaid.*

6 Felly hwy a rannasant y wlad rhyngddynt i'w cherdded: Ahab a aeth y naill ffordd ei hunan, ac Obadïah a aeth y ffordd arall ei hunan.

7 ¶ Ac fel yr oedd Obadïah ar y ffordd, wele Elïas yn ei gyfarfod ef: ac efe a'i hadnabu ef, ac a syrthiodd ar ei wyneb, ac a ddywedodd, Onid ti *yw* fy arglwydd Elïas?

8 Yntau a ddywedodd wrtho, *Ië*, myfi: dos, dywed i'th arglwydd, Wele Elïas.

9 Dywedodd yntau, Pa bechod a wneuthum i, pan roddit ti dy was yn llaw Ahab i'm lladd?

10 *Fel mai* byw yr ARGLWYDD dy DDUW, nid oes genedl na brenhiniaeth yr hon ni ddanfonodd fy arglwydd iddi i'th geisio di; a phan ddywedent, Nid *yw efe yma*, efe a dyngai y frenhiniaeth a'r genedl, na chawsent dydi.

11 Ac yn awr *yr wyt* ti yn dywedyd, Dos, dywed i'th arglwydd, Wele Elïas.

12 A phan elwyf fi oddi wrthyt ti, [a] yspryd yr ARGLWYDD a'th gymmer di lle nis gwn i; a phan ddelwyf i fynegi i Ahab, ac yntau heb dy gael di, efe a'm lladd i: ond y mae dy was di yn ofni yr ARGLWYDD o'm mebyd.

[a] 2 Bren. 2. 16. Ezec. 3. 12, 14. Act. 8. 39.

13 Oni fynegwyd i'm harglwydd yr hyn a wneuthum i, pan laddodd Jezebel brophwydi yr ARGLWYDD, fel y cuddiais gan-wr o brophwydi yr ARGLWYDD, bob yn ddeng-wr a deugain mewn ogof, ac y porthais hwynt â bara ac â dwfr?

14 Ac yn awr ti a ddywedi, Dos, dywed i'th arglwydd, Wele Elïas: ac efe a'm lladd i.

15 A dywedodd Elïas, *Fel mai* byw ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn yr wyf yn sefyll ger ei fron, heddyw yn ddïau yr ymddangosaf iddo ef.

16 Yna Obadïah a aeth i gyfarfod Ahab, ac a fynegodd iddo. Ac Ahab a aeth i gyfarfod Elïas.

17 A phan welodd Ahab Elïas, Ahab a ddywedodd wrtho, Onid ti *yw* yr hwn [b] sydd yn blino Israel?

[b] Act. 16. 20.

18 Ac efe a ddywedodd, Ni flinais i Israel; ond tydi, a thŷ dy dad: am i chwi wrthod gorchymynion yr ARGLWYDD, ac i ti rodio ar ol Baalim.

19 Yn awr gan hynny anfon, *a* chasgl attaf holl Israel i fynydd Carmel, a phrophwydi Baal, pedwar cant a deg a deugain, a phrophwydi y llwyni, pedwar cant, y rhai sydd yn bwytta ar fwrdd Jezebel.

20 Felly Ahab a anfonodd at holl feibion Israel, ac a gasglodd y prophwydi ynghyd i fynydd Carmel.

21 Ac Elïas a ddaeth at yr holl bobl, ac a ddywedodd, Pa hyd yr ydych chwi yn cloffi rhwng dau feddwl? os yr ARGLWYDD *sydd* DDUW, ewch ar ei ol ef; ond os Baal, [c] ewch ar ei ol yntau. A'r bobl nid attebasant iddo air.

[c] Edrych Jos. 24. 15.

22 Yna y dywedodd Elïas wrth y bobl, [d] Myfi fy hunan wyf yn fyw o brophwydi yr ARGLWYDD; ond prophwydi Baal *ydynt* bedwar cant a deng-wr a deugain.

[d] pen. 19. 10, 14.

23 Rhodder gan hynny i ni ddau fustach; a dewisant hwy iddynt un bustach, a darniant ef, a gosodant ar goed, ond na osodant dân *dano:* a minnau a barottôaf y bustach arall, ac a'*i* gosodaf ar goed, ac ni roddaf dân *dano.*

24 A gelwch chwi ar enw eich duwiau, a minnau a alwaf ar enw yr ARGLWYDD: a'r DUW a attebo trwy dân, bydded efe DDUW. A'r holl bobl a attebasant ac a ddywedasant, Da yw y † peth.

† Heb. *gair.*

25 Ac Elïas a ddywedodd wrth brophwydi Baal, Dewiswch i chwi un bustach, a pharottôwch ef yn gyntaf; canys llawer *ydych* chwi: a gelwch ar enw eich duwiau, ond na osodwch dân *dano.*

26 A hwy a gymmerasant y bustach a roddasid iddynt, ac a'*i* parottoisant, ac a alwasant ar enw Baal o'r bore hyd hanner dydd, gan ddywedyd, Baal, ‖ gwrando ni;

‖ Neu, *attab.*

Cyn CRIST Cylch 906.

ond nid *oedd* llef, na neb yn atteb: a hwy a lammasant ‖ ar yr allor a wnelsid.

27 A bu ar hanner dydd, i Elïas eu gwatwar hwynt, a dywedyd, Gwaeddwch â llef uchel: canys duw *yw* efe; naill ai ‖ ymddiddan *y mae*, neu erlid, neu ymdeithio y mae efe; fe a allai ei fod yn cysgu, ac *mai rhaid* ei ddeffro ef.

28 A hwy a waeddasant â llef uchel, ac a'u torrasant eu hunain yn ol eu harfer â chyllill ac âg ellynod, nes i'r gwaed ffrydio arnynt.

29 Ac wedi iddi fyned dros hanner dydd, ‖ a phrophwydo o honynt nes † offrymmu yr *hwyr*-offrwm; etto nid *oedd* llef, na neb yn atteb, nac yn ‖ ystyried.

30 A dywedodd Elïas wrth yr holl bobl, Nesêwch attaf fi. A'r holl bobl a nesasant atto ef. Ac efe a gyweiriodd allor yr ARGLWYDD, *yr hon* a ddrylliasid.

31 Ac Elïas a gymmerth ddeuddeg o gerrig, yn ol rhifedi llwythau meibion Jacob, yr hwn y daethai gair yr ARGLWYDD atto, gan ddywedyd, [e] Israel fydd dy enw di.

32 Ac efe a adeiladodd â'r meini allor yn enw yr ARGLWYDD; ac a wnaeth ffos o gylch lle dau fesur o had, o amgylch yr allor.

33 Ac efe a drefnodd y coed, ac a ddarniodd y bustach, ac a'*i* gosododd ar y coed;

34 Ac a ddywedodd, Llenwch bedwar celyrnaid o ddwfr, a [f] thywelltwch ar y poeth-offrwm, ac ar y coed. Ac efe a ddywedodd, Gwnewch eilwaith; a hwy a wnaethant eilwaith. Ac efe a ddywedodd, Gwnewch y drydedd waith; a hwy a wnaethant y drydedd waith.

35 A'r dyfroedd a aethant o amgylch yr allor, ac a lanwodd y ffos o ddwfr.

36 A phan offrymmid yr *hwyr*-offrwm, Elïas y prophwyd a nesâodd, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD [g] DDUW Abraham, Isaac, ac Israel, gwybydder heddyw mai ti *sydd* DDUW yn Israel, a minnau yn was i ti, ac *mai* trwy dy air di y gwneuthum i yr holl bethau hyn.

37 Gwrando fi, O ARGLWYDD, gwrando fi, fel y gwypo y bobl hyn mai tydi *yw* yr ARGLWYDD DDUW, ac *mai* ti a ddychwelodd eu calon hwy drachefn.

38 Yna [h] tân yr ARGLWYDD a syrthiodd, ac a ysodd y poeth-offrwm, a'r coed, a'r cerrig, a'r llwch, ac a leibiodd y dwfr *oedd* yn y ffos.

39 A'r holl bobl a welsant, ac a syrthiasant ar eu hwynebau, ac a ddywedasant, Yr ARGLWYDD, efe *sydd* DDUW, yr ARGLWYDD, efe *sydd* DDUW.

40 Ac Elïas a ddywedodd wrthynt hwy, [i] Deliwch brophwydi Baal; na ddïanged gwr o honynt. A hwy a'u daliasant: ac Elïas a'u dygodd hwynt i waered i afon Cison, ac a'u lladdodd hwynt yno.

41 ¶ Ac Elïas a ddywedodd wrth Ahab, Dos i fynu, bwytta ac ŷf; canys *wele* ‖ drwst llawer o wlaw.

42 Felly Ahab a aeth i fynu i fwytta ac i yfed. Ac Elïas a aeth i fynu i ben Carmel; [k] ac a ymostyngodd ar y ddaear, ac a osododd ei wyneb rhwng ei liniau;

43 Ac a ddywedodd wrth ei langc, Dos i fynu yn awr, edrych tu a'r môr. Ac efe a aeth i fynu ac a edrychodd, ac a ddywedodd, Nid *oes* dim. Dywedodd yntau, Dos etto saith waith.

44 A'r seithfed waith y dywedodd efe, Wele, gwmmwl bychan fel cledr llaw gwr yn dyrchafu o'r môr. A dywedodd yntau, Dos i fynu, dywed wrth Ahab, Rhwym *dy gerbyd*, a dos i waered, fel na'th rwystro y gwlaw.

45 Ac yn yr ennyd honno y nefoedd a dduodd gan gymmylau a gwynt; a bu gwlaw mawr. Ac Ahab a farchogodd, ac a aeth i Jezreel.

46 A llaw yr ARGLWYDD oedd ar Elïas; ac efe [l] a wregysodd ei lwynau, ac a redodd o flaen Ahab nes † ei ddyfod i Jezreel.

PENNOD XIX.

1 *Elïas, wrth fygwth Jezebel, yn ffoi i Beerseba;* 4 *a phan oedd flin ganddo ei einioes, yn cael cysur gan angel.* 9 *Duw yn ymddangos iddo yn Horeb, ac yn ei anfon ef i enneinio Hazael, Jehu, ac Elisëus.* 19 *Elisëus, wedi canu yn iach i'r eiddo, yn canlyn Elïas.*

AC Ahab a fynegodd i Jezebel yr hyn oll a wnaethai Elïas; a chyd â phob peth y modd y lladdasai efe yr holl brophwydi â'r cleddyf.

2 Yna Jezebel a anfonodd gennad at Elïas, gan ddywedyd, [a] Fel hyn y gwnelo y duwiau, ac fel hyn y chwanegont, oni wnaf erbyn y pryd *hwn* y fory dy einioes di fel einioes un o honynt hwy.

3 A phan welodd efe *hynny*, efe a gyfododd, ac a aeth am ei einioes, ac a ddaeth i Beerseba, yr hon *sydd* yn Judah, ac a adawodd ei langc yno.

4 ¶ Ond efe a aeth i'r anialwch daith diwrnod, ac a ddaeth ac a eisteddodd

Cyn CRIST Cylch 906.

‖ Neu, *wrth.*

‖ Neu, *myfyrio.*

‖ 1 Cor. 11. 4, 5.
† Heb. *dyrchafu.*
‖ Neu, *ymwrando.*

[e] Gen. 32. 28. 2 Bren. 17. 34.

[f] Edrych Barn. 6. 20.

[g] Exod. 3. 6.

[h] Lef. 9. 24. Barn. 6. 21. 2 Chron. 7. 1.

[i] 2 Bren. 10. 25.

‖ Neu, *swn trwst gwlaw.*

[k] Iago 5. 17, 18.

[l] 2 Bren. 4. 29.
† Heb. *dy.*

[a] Ruth 1. 17.

Cyn CRIST Cylch 906.

dan ferywen; ac [b] a ddeisyfodd † iddo gael marw: dywedodd hefyd, Digon yw; yn awr, ARGLWYDD, cymmer fy einioes: canys nid *ydwyf* fi well nâ'm tadau.

5 Ac fel yr oedd efe yn gorwedd ac yn cysgu dan ferywen, wele, angel a gyffyrddodd âg ef, ac a ddywedodd wrtho, Cyfod, bwytta.

6 Ac efe a edrychodd; ac wele, deisen wedi ei chrasu ar farwor, a phïolaid o ddwfr wrth ei † ben ef. Ac efe a fwyttâodd ac a yfodd, ac a gysgodd drachefn.

7 Ac angel yr ARGLWYDD a ddaeth drachefn yr ail waith, ac a gyffyrddodd âg ef, ac a ddywedodd, Cyfod *a* bwytta; canys *y mae* i ti lawer o ffordd.

8 Ac efe a gyfododd, ac a fwyttâodd ac a yfodd; a thrwy rym y bwyd hwnnw y cerddodd efe [c] ddeugain niwrnod a deugain nos, hyd [d] Horeb mynydd DUW.

9 ¶ Ac yno yr aeth efe i fewn ogof, ac a lettyodd yno. Ac wele, air yr ARGLWYDD atto ef; ac efe a ddywedodd wrtho, Beth *a wnai* di yma, Elïas?

10 Ac efe a ddywedodd, [e] Dygais fawr zêl dros ARGLWYDD DDUW y lluoedd; o herwydd i feibion Israel wrthod dy gyfammod di, a distrywio dy allorau di, a lladd dy brophwydi â'r cleddyf: a [f] mi fy hunan a adawyd; a cheisio y maent ddwyn fy einioes innau.

11 Ac efe a ddywedodd, Dos allan, a sâf yn y mynydd ger bron yr ARGLWYDD. Ac wele, yr ARGLWYDD yn myned heibio, a [g] gwynt mawr a chryf yn rhwygo y mynyddoedd, ac yn dryllio y creigiau o flaen yr ARGLWYDD; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y gwynt: ac ar ol y gwynt, daear-gryn; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y ddaear-gryn:

12 Ac ar ol y ddaear-gryn, tân; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y tân: ac ar ol y tân, llef ddistaw fain.

13 A phan glybu Elïas, [h] efe a oblygodd ei wyneb yn ei fantell, ac a aeth allan, ac a safodd *wrth* ddrws yr ogof. [i] Ac wele, lef *yn dyfod* atto, yr hon a ddywedodd, Beth *a wnai* di yma, Elïas?

14 [k] Dywedodd yntau, Dygais fawr zêl dros ARGLWYDD DDUW y lluoedd; o herwydd i feibion Israel wrthod dy gyfammod di, a distrywio dy allorau, a lladd dy brophwydi â'r cleddyf: a mi fy hunan a adawyd; a cheisio y maent fy einioes innau i'w dwyn hi ymaith.

15 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Dos, dychwel i'th ffordd i anialwch Damascus; a phan ddelych, enneinia [l] Hazael yn frenhin ar Syria;

16 A [m] Jehu mab Nimsi a enneini di yn frenhin ar Israel; ac [n] Elisëus mab Saphat, o Abel-meholah, a enneini di yn brophwyd yn dy le dy hun.

17 [o] A'r hwn a ddïango rhag cleddyf Hazael, Jehu a'i lladd ef: ac [p] Elisëus a ladd yr hwn a ddïango rhag cleddyf Jehu.

18 [q] A mi a ‖ adewais yn Israel saith o filoedd, y gliniau oll ni phlygasant i Baal, [r] a phob genau a'r nis cusanodd ef.

19 ¶ Felly efe a aeth oddi yno, ac a gafodd Elisëus mab Saphat yn aredig, â deuddeg cwpl *o ychain* o'i flaen, ac efe *oedd* gyd â'r deuddegfed. Ac Elïas a aeth heibio iddo ef, ac a fwriodd ei fantell arno ef.

20 Ac efe a adawodd yr ychain, ac a redodd ar ol Elïas, ac a ddywedodd, Attolwg, [s] gâd i mi gusanu fy nhad a'm mam, ac *yna* mi a ddeuaf ar dy ol. Ac yntau a ddywedodd wrtho, Dos, dychwel; canys beth a wneuthum i ti?

21 Ac efe a ddychwelodd oddi ar ei ol ef, ac a gymmerth gwpl o ychain, ac a'u lladdodd, ac âg offer yr ychain [t] y berwodd efe eu cig hwynt, ac a'i rhoddodd i'r bobl, a hwy a fwyttasant. Yna efe a gyfododd ac a aeth ar ol Elïas, ac a'i gwasanaethodd ef.

PENNOD XX.

1 Benhadad, yn anfoddlawn i ûrogaeth Ahab, yn gwarchae ar Samaria. 13 Lladd y Syriaid, trwy gynghor y prophwyd. 22 Y Syriaid, fel y dywedasai y prophwyd i Ahab, yn dyfod yn ei erbyn ef yn Aphec; 28 a thrwy air y prophwyd, a barn Duw, yn cael eu taro drachefn, 31 ac yn ymrói, ac Ahab dan ammod yn gollwng ymaith Benhadad. 35 Y prophwyd, trwy ddammeg, yn peri i Ahab ei farnu ei hun, ac yn datgan barn Duw yn ei erbyn ef.

A BENHADAD brenhin Syria a gasglodd ei holl lu, a deuddeg brenhin ar hugain gyd âg ef, a meirch, a cherbydau: ac efe a aeth i fynu, ac a warchaeodd ar Samaria, ac a ryfelodd i'w herbyn hi. 901.

2 Ac efe a anfonodd genhadau at Ahab brenhin Israel, i'r ddinas,

3 Ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed Benhadad, Dy arian a'th aur *sydd* eiddof fi; dy wragedd hefyd a'th feibion glanaf, *ydynt* eiddof fi.

4 A brenhin Israel a attebodd ac a ddywedodd, Yn ol dy air di, fy arglwydd

Cyn CRIST Cylch 906.

[b] Num. 11. 15. Jonah 4. 3, 8.
† Heb. *i'w einioes.*
† Heb. *obennydd.*
[c] Felly Deut. 9. 9, 18. Matt. 4. 2.
[d] Exod. 3. 1.
[e] Rhuf. 11. 3.
[f] pen. 18. 22.
[g] Ezec. 1. 4. a 37. 7.
[h] Felly Exod. 3. 6. Es. 6. 2.
[i] ad. 9.
[k] ad. 10.
[l] 2 Bren. 8. 13.
[m] 2 Bren. 9. 1, 2.
[n] Luc. 4. 27.
[o] 2 Bren. 9. 14, &c. a 10. 6, &c. a 13. 3.
[p] Edrych Hos. 6. 5.
[q] Rhuf. 11. 4.
‖ Neu, *adawaf.*
[r] Edrych Hos. 13. 2.
[s] Matt. 8. 21, 22. Luc 9. 61, 62.
[t] 2 Sam. 24. 22.

Cyn CRIST 901.

frenhin, myfi a'r hyn oll *sydd* gennyf *ydym* eiddot ti.

5 A'r cenhadau a ddychwelasant, ac a ddywedasant, Fel hyn yr ymadroddodd Benhadad, gan ddywedyd, Er i mi anfon attat ti, gan ddywedyd, Dy arian a'th aur, a'th wragedd, a'th feibion, a roddi di i mi:

6 Etto ynghylch y pryd *hwn* y fory yr anfonaf fy ngweision attat ti, a hwy a chwiliant dy dŷ di, a thai dy weision: a phob peth dymunol yn dy olwg a gymmerant hwy yn eu dwylaw, ac a'*i* dygant ymaith.

7 Yna brenhin Israel a alwodd holl henuriaid y wlad, ac a ddywedodd, Gwybyddwch, attolwg, a gwelwch mai ceisio drygioni y mae hwn: canys efe a anfonodd attaf fi am fy ngwragedd, ac am fy meibion, ac am fy arian, ac am fy aur; ac nis † gommeddais ef.

† Heb. *cedwais oddi wrtho.*

8 Yr holl henuriaid hefyd, a'r holl bobl, a ddywedasant wrtho ef, Na wrando, ac na chyttuna *âg ef.*

9 Am hynny y dywedodd efe wrth genhadau Benhadad, Dywedwch i'm harglwydd y brenhin, *Am* yr hyn oll yr anfonaist ti at dy was ar y cyntaf, mi a'i gwnaf: ond ni allaf wneuthur y peth hyn. A'r cenhadau a aethant, ac a ddygasant air iddo drachefn.

10 A Benhadad a anfonodd atto ef, ac a ddywedodd, [a] Fel hyn y gwnelo y duwiau i mi, ac fel hyn y chwanegont, os bydd pridd Samaria ddigon o ddyrneidiau i'r holl bobl sydd † i'm canlyn i.

[a] pen. 19. 2.

† Heb. neu, *wrth fy nhraed:* Felly Exod. 11. 8.

11 A brenhin Israel a attebodd ac a ddywedodd, Dywedwch *wrtho,* Nac ymffrostied yr hwn a wregyso *ei arfau,* fel yr hwn sydd yn eu dïosg.

† Heb. *gair hwn.*

12 A phan glywodd efe y † peth hyn (ac efe yn yfed, efe a'r brenhinoedd, yn y pebyll) efe a ddywedodd wrth ei weision, Ymosodwch. A hwy a ymosodasant yn erbyn y ddinas.

13 ¶ Ac wele, rhyw brophwyd a nesâodd at Ahab brenhin Israel, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Oni welaist ti yr holl dyrfa fawr hon? wele, mi a'i rhoddaf yn dy law di heddyw, fel y gwypech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

14 Ac Ahab a ddywedodd, Trwy bwy? Dywedodd yntau, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Trwy ‖ wŷr ieuaingc tywysogion y taleithiau. Ac efe a ddywedodd, Pwy a † drefna y fyddin? Dywedodd yntau, Tydi.

‖ Neu, *weision.*

† Heb. *rwym y.*

15 Yna efe a gyfrifodd wŷr ieuaingc tywysogion y taleithiau, ac yr oeddynt yn ddau cant *a* deuddeg ar hugain: ac ar eu hol hwynt efe a gyfrifodd yr holl bobl, cwbl o feibion Israel, yn saith mil.

16 A hwy a aethant allan ganol dydd. A Benhadad *oedd* yn yfed yn feddw yn y pebyll, efe a'r brenhinoedd, y deuddeg brenhin ar hugain oedd yn ei gynnorthwyo ef.

17 A gwŷr ieuaingc tywysogion y taleithiau a aethant allan yn gyntaf: a Benhadad a anfonodd allan, a hwy a fynegasant iddo, gan ddywedyd, Daeth gwŷr allan o Samaria.

18 Ac efe a ddywedodd, Os am heddwch y daethant allan, deliwch hwynt yn fyw; ac os i ryfel y daethant allan, deliwch hwynt yn fyw.

19 Felly yr aethant hwy allan o'r ddinas, *sef* gwŷr ieuaingc tywysogion y taleithiau, a'r llu yr hwn *oedd* ar eu hol hwynt.

20 A hwy a laddasant bawb ei wr; a'r Syriaid a ffoisant, ac Israel a'u herlidiodd hwynt: a Benhadad brenhin Syria a ddïangodd ar farch, gyd â'r gwŷr meirch.

21 A brenhin Israel a aeth allan, ac a darawodd y meirch a'r cerbydau, ac a laddodd y Syriaid â lladdfa fawr.

22 ¶ A'r prophwyd a nesâodd at frenhin Israel, ac a ddywedodd wrtho, Dos, ymgryfhâ, gwybydd hefyd, ac edrych beth a wnelech; canys ym mhen y flwyddyn brenhin Syria a ddaw i fynu i'th erbyn di.

23 A gweision brenhin Syria a ddywedasant wrtho ef, Duwiau y mynyddoedd *yw* eu duwiau hwynt, am hynny trech fuant nâ ni: ond ymladdwn â hwynt yn y gwastadedd, a ni a'u gorthrechwn hwynt.

24 A gwna hyn; Tynn ymaith y brenhinoedd bob un o'i le, a gosod gapteniaid yn eu lle hwynt.

25 Rhifa hefyd i ti lu, fel y llu a † gollaist, meirch am feirch, a cherbyd am gerbyd: a ni a ymladdwn â hwynt yn y gwastadtir, ac a'u gorthrechwn hwynt. Ac efe a wrandawodd ar eu llais hwynt, ac a wnaeth felly.

† Heb. *gwympodd.*

26 Ac ym mhen y flwyddyn Benhadad a gyfrifodd y Syriaid, ac a aeth i fynu i Aphec, i † ryfela yn erbyn Israel.

900.

† Heb. *ryfel âg Israel.*

27 A meibion Israel a gyfrifwyd, ac oeddynt oll yn bresennol, ac a aethant

Cyn CRIST 900.

i'w cyfarfod hwynt: a meibion Israel a wersyllasant ar eu cyfer hwynt, fel dwy ddïadell fechan o eifr; a'r Syriaid oedd yn llenwi y wlad.

28 ¶ A gwr i DDUW a nesâodd, ac a lefarodd wrth frenhin Israel, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; O herwydd dywedyd o'r Syriaid, DUW y mynyddoedd *yw* yr ARGLWYDD, ac nid DUW y dyffrynoedd *yw* efe; am hynny y rhoddaf yr holl dyrfa fawr hon i'th law di, *a* chwi a gewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

29 A hwy a wersyllasant y naill ar gyfer y llall saith niwrnod. Ac ar y seithfed dydd y rhyfel a aeth ynghyd: a meibion Israel a laddasant o'r Syriaid gan mil o wŷr traed mewn un diwrnod.

30 A'r lleill a ffoisant i Aphec, i'r ddinas; a'r mur a syrthiodd ar saith mil ar hugain o'r gwŷr a adawsid: a Benhadad a ffôdd, ac a ddaeth i'r ddinas o ystafell i ystafell.

31 ¶ A'i weision a ddywedasant wrtho, Wele yn awr, clywsom am frenhinoedd tŷ Israel, mai brenhinoedd trugarog *ydynt* hwy: gosodwn, attolwg, sachlïan am ein llwynau, a rhaffau am ein pennau, ac awn at frenhin Israel; ond odid efe a geidw dy einioes di.

32 Yno y gwregysasant sachlïan am eu llwynau, a rhaffau am eu pennau, ac a ddaethant at frenhin Israel, ac a ddywedasant, Benhadad dy was a ddywed, Attolwg gâd i mi fyw. Dywedodd yntau *A ydyw* efe etto yn fyw? fy mrawd *yw* efe.

33 A'r gwŷr oedd yn disgwyl yn ddyfal a *ddeuai dim* oddi wrtho ef, ac a'*i* cippiasant ar frys: ac a ddywedasant, Dy frawd Benhadad. Dywedodd yntau, Ewch, dygwch ef. Benhadad a ddaeth allan atto ef; ac efe a barodd iddo ddyfod i fynu i'r cerbyd.

34 A *Benhadad* a ddywedodd wrtho, Y dinasoedd a ddug fy nhad i oddi ar dy dad di, a roddaf drachefn; a chai wneuthur heolydd i ti yn Damascus, fel y gwnaeth fy nhad yn Samaria. A *dywedodd Ahab,* Mi a'th ollyngaf dan yr ammod *hwn.* Felly efe a wnaeth gyfammod âg ef, ac a'i gollyngodd ef ymaith.

35 ¶ A rhyw wr o [b] feibion y prophwydi a ddywedodd wrth ei gymmydog [c] trwy air yr ARGLWYDD, Taro fi, attolwg. A'r gwr a wrthododd ei daro ef.

36 Dywedodd yntau wrtho, o herwydd na wrandewaist ar lais yr ARGLWYDD, wele, pan elech oddi wrthyf, llew a'th ladd di. Ac efe a aeth oddi wrtho ef, a [d] llew a'i cyfarfu ef, ac a'i lladdodd.

37 Yna efe a gafodd wr arall, ac a ddywedodd, Taro fi, attolwg. A'r gwr a'i tarawodd ef, gan *ei* daro a'*i* archolli.

38 Felly y prophwyd a aeth ymaith, ac a safodd o flaen y brenhin ar y ffordd, ac a ymddïeithrodd â lludw ar ei wyneb.

39 A [e] phan ddaeth y brenhin heibio, efe a lefodd ar y brenhin, ac a ddywedodd, Dy was a aeth i ganol y rhyfel, ac wele, gwr a drodd heibio, ac a ddug wr attaf fi, ac a ddywedodd, Cadw y gwr hwn: os gan golli y cyll efe, yna y bydd dy einioes di yn lle ei einioes ef, neu ti a † deli dalent o arian.

40 A thra yr oedd dy was yn ymdroi yma ac accw, †efe a ddïangodd. A brenhin Israel a ddywedodd wrtho, Felly *y bydd* dy farn di; ti a'*i* rhoddaist *ar lawr.*

41 Ac efe a frysiodd, ac a dynnodd ymaith y lludw oddi ar ei wyneb: a brenhin Israel a'i hadnabu ef, mai o'r prophwydi yr *oedd* efe.

42 Ac efe a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [f] O herwydd i ti ollwng ymaith o'*th* law y gwr a nodais i'w ddifetha, dy einioes di fydd yn lle ei einioes ef, a'th bobl di yn lle ei bobl ef.

43 A brenhin Israel a aeth i'w dŷ ei hun yn drist ac yn ddigllawn, ac a ddaeth i Samaria.

PENNOD XXI.

1 *Ahab yn athrist am ei naccâu o winllan Naboth.* 5 *Naboth, ar lythyrau Jezebel, yn cael barn i farw am gabledd;* 15 *ac Ahab yn perchennogi ei winllan ef.* 17 *Elïas yn datgan barn Duw, yn erbyn Ahab a Jezebel.* 25 *A Duw, ar edifeirwch Ahab, yn oedi ei farnedigaeth.*

A DIGWYDDODD ar ol y pethau hyn, fod gwinllan gan Naboth y Jezreeliad, yr hon *oedd* yn Jezreel, wrth balas Ahab brenhin Samaria. 899.

2 Ac Ahab a lefarodd wrth Naboth, gan ddywedyd, Dyro i mi dy [a] winllan, fel y byddo hi i mi yn ardd lysiau, canys *y mae* hi yn agos i'm tŷ i: a mi a roddaf i ti am dani hi winllan well nâ hi; *neu,* os da fydd † gennyt, rhoddaf i ti ei gwerth hi yn arian.

3 A Naboth a ddywedodd wrth Ahab, Na atto yr ARGLWYDD [b] i mi roddi treftadaeth fy hynafiaid i ti.

Cyn CRIST 900.

[d] pen. 13. 24.

[e] Edrych 2 Sam. 12. 1, &c.

† Heb. *bwysi.*

† Heb. *nid oedd efe.*

[f] pen. 22. 31—37.

[a] 1 Sam. 8. 14.

† Heb. *yn dy olwg.*

[b] Lef. 25. 23. Num. 36. 7. Ezec. 46. 18.

[b] 2 Bren. 2. 3, 7, 15.

[c] pen. 13. 17, 18.

Cyn CRIST 899.

4 Ac Ahab a ddaeth i'w dŷ yn athrist ac yn ddigllawn, o herwydd y gair a lefarasai Naboth y Jezreeliad wrtho ef; canys efe a ddywedasai, Ni roddaf i ti dref-tadaeth fy hynafiaid. Ac efe a orweddodd ar ei wely, ac a drodd ei wyneb ymaith, ac ni fwyttâi fara.

5 ¶ Ond Jezebel ei wraig a ddaeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Paham y mae dy yspryd *mor* athrist, ac nad wyt yn bwytta bara?

6 Ac efe a ddywedodd wrthi, O herwydd i mi lefaru wrth Naboth y Jezreeliad, a dywedyd wrtho, Dyro i mi dy winllan er arian: neu, os mynni di, rhoddaf i ti winllan am dani. Ac efe a ddywedodd, Ni roddaf i ti fy ngwinllan.

7 A Jezebel ei wraig a ddywedodd wrtho, Ydwyt ti yn awr yn teyrnasu ar Israel? cyfod, bwytta fara, a llawenyched dy galon; myfi a roddaf i ti winllan Naboth y Jezreeliad.

8 Felly hi a ysgrifenodd lythyrau yn enw Ahab, ac a'*u* seliodd â'i sel ef, ac a anfonodd y llythyrau at yr henuriaid, ac at y pennaethiaid *oedd* yn ei ddinas yn trigo gyd â Naboth.

9 A hi a ysgrifenodd yn y llythyrau, gan ddywedyd, Cyhoeddwch ympryd, a gosodwch Naboth uwch ben y bobl.

10 Cyflëwch *hefyd* ddau wr, o feibion y fall, gyferbyn âg ef, i dystiolaethu i'w erbyn ef, gan ddywedyd, Ti [c] a geblaist Dduw a'r brenhin. Ac *yna* dygwch ef allan, a [d] llabyddiwch ef, fel y byddo efe marw.

11 A gwŷr ei ddinas, *sef* yr henuriaid a'r pennaethiaid, y rhai oedd yn trigo yn ei ddinas ef, a wnaethant yn ol yr hyn a anfonasai Jezebel attynt hwy, *ac* yn ol yr hyn oedd ysgrifenedig yn y llythyrau a anfonasai hi attynt hwy.

12 Cyhoeddasant ympryd, a chyflëasant Naboth uwch ben y bobl.

13 A dau wr, o feibion y fall, a ddaethant, ac a eisteddasant ar ei gyfer ef: a gwŷr y fall a dystiolaethasant yn ei erbyn ef, *sef* yn erbyn Naboth, ger bron y bobl, gan ddywedyd, Naboth a gablodd Dduw a'r brenhin. Yna hwy a'i dygasant ef allan o'r ddinas, ac a'i llabyddiasant [e] ef â meini, fel y bu efe farw.

14 Yna yr anfonasant hwy at Jezebel, gan ddywedyd, Naboth a labyddiwyd, ac a fu farw.

15 ¶ A phan glybu Jezebel labyddio Naboth, a'i farw, Jezebel a ddywedodd wrth Ahab, Cyfod, perchennoga winllan Naboth y Jezreeliad, yr hwn a wrthododd *ei* rhoddi i ti er arian; canys nid byw Naboth, eithr marw yw.

16 A phan glybu Ahab farw Naboth, Ahab a gyfododd i fyned i waered i winllan Naboth y Jezreeliad, i gymmeryd meddiant ynddi.

17 ¶ A gair yr Arglwydd a ddaeth at Elïas y Thesbiad, gan ddywedyd,

18 Cyfod, dos i waered i gyfarfod Ahab brenhin Israel, yr hwn *sydd* yn Samaria: wele *efe* y'ngwinllan Naboth, yr hon yr aeth efe i waered iddi i'w meddiannu.

19 A llefara wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, A leddaist ti, ac a feddiennaist hefyd? Llefara hefyd wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Yn y fan lle y llyfodd y cwn waed Naboth, [f] y llŷf cwn dy waed dithau hefyd.

20 A dywedodd Ahab wrth Elïas, A gefaist ti fi, O fy ngelyn? Dywedodd yntau, Cefais: oblegid [g] i ti ymwerthu i wneuthur yr hyn sydd ddrwg y'ngolwg yr Arglwydd.

21 Wele [h] fi yn dwyn drwg arnat ti, a mi a dynnaf ymaith dy hiliogaeth di, ac a dorraf oddi wrth Ahab [i] yr hwn a biso ar bared, [k] y gwarchäeedig hefyd, a'r gweddilledig yn Israel:

22 A mi a wnaf dy dŷ di fel tŷ [l] Jeroboam mab Nebat, ac fel tŷ [m] Baasa mab Ahïah, o herwydd y digter trwy yr hwn *y'm* digiaist, ac y gwnaethost i Israel bechu.

23 Am [n] Jezebel hefyd y llefarodd yr Arglwydd, gan ddywedyd, Y cwn a fwytty Jezebel wrth ‖fur Jezreel.

24 [o] Y cwn a fwytty yr hwn a fyddo marw o'r eiddo Ahab yn y ddinas: a'r hwn a fyddo marw yn y maes a fwytty adar y nefoedd.

25 ¶ Dïau [p] na bu *neb* fel Ahab, yr hwn a ymwerthodd i wneuthur drwg y'ngolwg yr Arglwydd: o herwydd Jezebel ei wraig a'i hannogai ef.

26 Ac efe a wnaeth yn ffiaidd iawn, gan fyned ar ol delwau, yn ol *yr hyn* oll [q] a wnaeth yr Amoriaid, y rhai a yrrodd yr Arglwydd allan o flaen meibion Israel.

27 A phan glybu Ahab y geiriau hyn, efe a rwygodd ei ddillad, ac a osododd sachlïan am ei gnawd, ac a ymprydiodd,

Cyn CRIST 899.

[c] Exod. 22. 28. Lef. 24. 15, 16. Act. 6. 11.
[d] Lef. 24. 14.
[e] Edrych 2 Bren. 9. 26.
899.
[f] pen. 22. 38.
[g] 2 Bren. 17. 17. Rhuf. 7. 14.
[h] pen. 14. 10. 2 Bren. 9. 8.
[i] 1 Sam. 25. 22.
[k] pen. 14. 10.
[l] pen. 15. 29.
[m] pen. 16. 3, 11.
[n] 2 Bren. 9. 36.
‖ Neu, *glawdd.*
[o] pen. 14. 11. a 16. 4.
[p] pen. 16. 30, &c.
[q] Gen. 15. 16.

ac a orweddodd mewn sachlïan, ac a gerddodd yn araf.

28 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Elïas y Thesbiad, gan ddywedyd,

29 Oni weli di fel yr ymostwng Ahab ger fy mron? am iddo ymostwng ger fy mron i, ni ddygaf y drwg yn ei ddyddiau ef; *ond* [r]yn nyddiau ei fab ef y dygaf y drwg ar ei dŷ ef.

[r] 2 Bren. 9. 25.

PENNOD XXII.

1 *Ahab wedi ei dwyllo gan y gau brophwydi, yn ol gair Micheah, yn cael ei ladd yn Ramoth-Gilead.* 37 *Y cwn yn llyfu ei waed ef, ac Haazïah yn teyrnasu ar ei ol ef.* 41 *Daionus lywodraeth Jehosaphat,* 45 *a'i weithredoedd.* 50 *Jehoram yn frenhin ar ei ol ef.* 51 *Drygionus lywodraeth Ahazïah.*

897. ABUANT yn aros dair blynedd heb ryfel rhwng Syria ac Israel.

[a] 2 Chron. 18. 2, &c. 2 Ac yn y drydedd flwyddyn, [a]Jehosaphat brenhin Judah a ddaeth i waered at frenhin Israel.

3 (A brenhin Israel a ddywedodd wrth ei weision, Oni wyddoch mai eiddo ni *yw* Ramoth-Gilead, a'n *bod* ni yn tewi, heb ei dwyn hi o law brenhin Syria?)

4 Ac efe a ddywedodd wrth Jehosaphat, A âi di gyd â mi i ryfel i Ramoth-Gilead? A Jehosaphat a ddywedodd wrth frenhin Israel, [b]*Yr ydwyf* fi fel tithau, fy mhobl i fel dy bobl dithau, fy meirch i fel dy feirch dithau.

[b] 2 Bren. 3. 7.

5 Jehosaphat hefyd a ddywedodd wrth frenhin Israel, Ymgynghora, attolwg, heddyw â gair yr ARGLWYDD.

6 Yna brenhin Israel a gasglodd y prophwydi, ynghylch pedwar cant o wŷr, ac a ddywedodd wrthynt, A âf fi yn erbyn Ramoth-Gilead i ryfel, neu a beidiaf fi? Dywedasant hwythau, Dos i fynu; canys yr ARGLWYDD a'i dyry hi yn llaw y brenhin.

[c] 2 Bren. 3. 11. 7 A [c]Jehosaphat a ddywedodd, Onid *oes* yma *un* prophwyd i'r ARGLWYDD mwyach, fel yr ymgynghorem âg ef?

8 A brenhin Israel a ddywedodd wrth Jehosaphat, *Y mae* etto un gwr trwy yr hwn *y gallem* ymgynghori â'r ARGLWYDD: eithr câs yw gennyf fi ef; canys ni phrophwyda efe i mi ddaioni, namyn drygioni, Micheah mab Jimlah *yw efe.* A dywedodd Jehosaphat, Na ddyweded y brenhin felly.

‖ Neu, *eunuch.* 9 Yna brenhin Israel a alwodd ar ‖un *o'i* ystafellyddion, ac a ddywedodd, Prysura *yma* Micheah fab Jimlah.

10 A brenhin Israel a Jehosaphat brenhin Judah oeddynt yn eistedd bob un ar ei deyrn-gadair, wedi gwisgo eu *brenhinol* wisgoedd, mewn llannerch *wrth* ddrws porth Samaria; a'r holl brophwydi oedd yn prophwydo ger eu bron hwynt.

11 A Sedecïah mab Cenaanah a wnaeth iddo gyrn heiyrn; ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, A'r rhai hyn y corni di y Syriaid, nes i ti eu difa hwynt.

12 A'r holl brophwydi oedd yn prophwydo fel hyn, gan ddywedyd, Dos i fynu i Ramoth-Gilead, a llwydda: canys yr ARGLWYDD a'i dyry *hi* yn llaw y brenhin.

13 A'r gennad a aethai i alw Micheah a lefarodd wrtho ef, gan ddywedyd, Wele yn awr eiriau y prophwydi yn unair yn dda i'r brenhin: bydded, attolwg, dy air dithau fel gair un o honynt, a dywed y goreu.

14 A dywedodd Micheah, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, yr hyn a ddywedo yr ARGLWYDD wrthyf, hynny a lefaraf fi.

15 ¶ Felly efe a ddaeth at y brenhin. A'r brenhin a ddywedodd wrtho, Micheah, a awn ni i ryfel yn erbyn Ramoth-Gilead, ai peidio? Dywedodd yntau wrtho, Dos i fynu, a llwydda: canys yr ARGLWYDD a'*i* dyry *hi* yn llaw y brenhin.

16 A'r brenhin a ddywedodd wrtho, Pa sawl gwaith y'th dynghedaf di, na ddywedech wrthyf ond gwirionedd yn enw yr ARGLWYDD?

17 Ac efe a ddywedodd, Gwelais holl Israel [d]ar wasgar ar hyd y mynyddoedd, fel defaid ni *byddai* iddynt fugail. A dywedodd yr ARGLWYDD, Nid *oes* feistr arnynt hwy; dychweled pob un i'w dŷ ei hun mewn heddwch.

[d] Matt. 9. 36.

18 A brenhin Israel a ddywedodd wrth Jehosaphat, Oni ddywedais i wrthyt ti, na phrophwydai efe ddaioni i mi, eithr drygioni?

19 Ac efe a ddywedodd, Clyw gan hynny air yr ARGLWYDD: Gwelais yr ARGLWYDD yn eistedd ar ei orseddfa, a [e]holl lu y nefoedd yn sefyll yn ei ymyl, ar ei law ddehau ac ar ei law aswy.

[e] Job 1. 6. a 2. 1. Dan. 7. 10. Zech. 1. 10. Matt. 18. 10. Heb. 1. 7, 14.

20 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, Pwy a dwylla Ahab, fel yr elo efe i fynu ac y syrthio yn Ramoth-Gilead? Ac un a ddywedodd fel hyn, ac arall oedd yn dywedyd fel hyn.

21 Ac yspryd a ddaeth allan, ac a safodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a

Cyn CRIST 897.

ddywedodd, Myfi a'i twyllaf ef. A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Pa fodd?

22 Dywedodd yntau, Mi a âf allan, ac a fyddaf yn yspryd celwyddog y'ngenau ei holl brophwydi ef. Ac efe a ddywedodd, [f]Twylli a gorchfygi *ef:* dos ymaith, a gwna felly.

23 Ac yn awr wele, yr ARGLWYDD a roddodd yspryd celwyddog y'ngenau dy holl brophwydi hyn; a'r ARGLWYDD a lefarodd ddrwg am danat ti.

24 Ond Sedecïah mab Cenaanah a nesâodd, ac a darawodd Micheah dan *ei* gern, ac a ddywedodd, [g]Pa ffordd yr aeth yspryd yr ARGLWYDD oddi wrthyf fi i ymddiddan â thydi?

25 A Micheah a ddywedodd, Wele, ti a gai weled y dwthwn hwnnw, pan elych di o ystafell i ystafell i ymguddio.

26 A brenhin Israel a ddywedodd, Cymmer Micheah, a dwg ef yn ei ol at Amon tywysog y ddinas, ac at Joas mab y brenhin;

27 A dywed, Fel hyn y dywed y brenhin; Rhowch hwn yn y carchardy, a bwydwch ef â bara cystudd ac â dwfr blinder, nes i mi ddyfod mewn heddwch.

28 A dywedodd Micheah, Os gan ddychwelyd y dychweli di mewn heddwch, ni lefarodd yr ARGLWYDD ynof fi. Dywedodd hefyd, Gwrandewch *hyn* yr holl bobl.

29 Felly brenhin Israel a Jehosaphat brenhin Judah a aethant i fynu i Ramoth-Gilead.

30 A brenhin Israel a ddywedodd wrth Jehosaphat, ‖Mi a newidiaf fy nillad, ac a âf i'r rhyfel; ond gwisg di dy ddillad *dy hun.* A brenhin Israel [h]a newidiodd *ei ddillad,* ac a aeth i'r rhyfel.

31 A brenhin Syria a orchymynasai i dywysogion y cerbydau *oedd* ganddo (*sef* deuddeg ar hugain) gan ddywedyd, Nac ymleddwch â bychan nac â mawr, ond â brenhin Israel yn unig.

32 A phan welodd tywysogion y cerbydau Jehosaphat, hwy a ddywedasant, Dïau brenhin Israel *yw* efe. A hwy a droisant i ymladd yn ei erbyn ef: a Jehosaphat [i]a waeddodd.

33 A phan welodd tywysogion y cerbydau nad brenhin Israel oedd efe, hwy a ddychwelasant oddi ar ei ol ef.

34 A *rhyw* wr a dynnodd mewn bwa †ar ei amcan, ac a darawodd frenhin Israel rhwng †cyssylltiadau y llurig: am hynny efe a ddywedodd wrth ei gerbydwr, Tro dy law, a dwg fi allan o'r fyddin; canys fe a'm clwyfwyd i.

35 A'r rhyfel a †gryfhâodd y dwthwn hwnnw: a'r brenhin a gynnelid i fynu yn ei gerbyd yn erbyn y Syriaid; ac efe a fu farw gyd â'r hwyr: a gwaed yr archoll a ffrydiodd i †ganol y cerbyd.

36 Ac fe aeth cyhoeddiad trwy y gwersyll ynghylch machludiad yr haul, gan ddywedyd, *Eled* pob un i'w ddinas, a phob un i'w wlad ei hun.

37 ¶ Felly y bu farw y brenhin, ac y daeth efe i Samaria; a hwy a gladdasant y brenhin yn Samaria.

38 A golchwyd ei gerbyd ef yn llyn Samaria; a'r cwn a lyfasant ei waed ef: yr arfau hefyd a olchwyd; [k]yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe.

39 A'r rhan arall o hanesion Ahab, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'r tŷ [l]ifori a adeiladodd efe, a'r holl ddinasoedd a adeiladodd efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

40 Felly Ahab a hunodd gyd â'i dadau; ac Ahazïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

41 ¶ A [m]Jehosaphat mab Asa a aeth yn frenhin ar Judah yn y bedwaredd flwyddyn i Ahab brenhin Israel.

42 Jehosaphat *oedd* fab pymtheng mlwydd ar hugain pan aeth efe yn frenhin; a phùm mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem. Ac enw ei fam ef *oedd* Azubah, merch Silhi.

43 Ac efe a rodiodd yn holl ffordd Asa ei dad, ni wyrodd efe oddi wrthi hi, gan wneuthur *yr hyn oedd* uniawn yng ngolwg yr ARGLWYDD. Er [n]hynny ni thynnwyd ymaith yr uchelfëydd; y bobl oedd etto yn offrymmu ac yn arogldarthu yn yr uchelfëydd.

44 A [o]Jehosaphat a heddychodd â brenhin Israel.

45 A'r rhan arall o hanes Jehosaphat, a'i rymmusdra a wnaeth efe, a'r modd y rhyfelodd efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

46 A'r rhan arall [p]o'r sodomiaid a'r a adawyd yn nyddiau Asa ei dad ef, efe a'u dilëodd o'r wlad.

47 Yna nid *oedd* brenhin yn Edom: *ond* rhaglaw *oedd* yn *lle* brenhin.

48 [q]Jehosaphat ‖[r]a wnaeth longau ‖[s]môr i fyned i Ophir am aur: ond nid

Cyn CRIST 897.

897.

914.

[f] Barn 9. 23. Job 12. 16. Ezec. 14. 9. 2 Thess. 2. 11.

[g] 2 Chron. 18. 23.

[h] 2 Chron. 35. 22.

[i] 2 Chron. 18. 31.

[k] pen. 21. 19.

[l] Amos 3. 15.

[m] 2 Chron. 20. 31.

[n] pen. 15. 14. 2 Bren. 12. 3.

[o] 2 Chron. 19. 2.

[p] pen. 15. 12. 913.

[q] 2 Chron. 20. 35.

[r] pen. 10. 22.

[s] 2 Chron. 20. 37.

‖ Neu, *pan newidiodd ei ddillad a myned i'r rhyfel.*

† Heb. *yn ei wiriondeb.*

† Heb. *y cyssylltiadau a'r ddwyfronneg.*

† Heb. *ddyrchafodd.*

† Heb. *fynwes.*

‖ Neu, *oedd ganddo ddeg llong.*

‖ *Tharsis.*

Cyn CRIST 913.

aethant; canys y llongau a ddrylliodd yn Ezion-gaber.

49 Yna y dywedodd Ahazïah mab Ahab wrth Jehosaphat, Eled fy ngweision i gyd â'th weision di yn y llongau: ond ni fynnai Jehosaphat.

889.

[t] 2 Chron. 21. 1.

50 ¶ A [t] Jehosaphat a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd ei dad; a Jehoram ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

[u] ad. 40.

51 ¶ [u] Ahazïah mab Ahab a aeth yn frenhin ar Israel yn Samaria, yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg i Jehosaphat brenhin Judah; ac a deyrnasodd ar Israel ddwy flynedd.

Cyn CRIST 898.

52 Ac efe a wnaeth ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd ei dad, ac yn ffordd ei fam, ac yn ffordd Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

53 Canys efe a wasanaethodd Baal, ac a ymgrymmodd iddo, ac a ddigiodd ARGLWYDD DDUW Israel, yn ol yr hyn oll a wnaethai ei dad.

AIL LYFR Y
BRENHINOEDD,

YR HWN A ELWIR HEFYD,

PEDWERYDD LLYFR Y BRENHINOEDD.

PENNOD I.

Cyn CRIST Cylch 896.

1 *Moab yn gwrthryfela.* 2 *Ahazïah yn gyrru at Baal-zebub, ac yn cael ei farnu gan Elïas.* 5 *Elïas ddwywaith yn dwyn tân o'r nefoedd ar y rhai a anfonasai Ahazïah i'w ddal ef,* 15 *yn tosturio wrth y trydydd tywysog; a chwedi ei gysuro gan angel, yn dangos i'r brenhin ei farwolaeth.* 17 *Jehoram mab Ahab yn teyrnasu yn lle Ahazïah.*

YNA Moab a wrthryfelodd yn erbyn Israel, [a] wedi marwolaeth Ahab.

[a] pen. 3. 5.

2 Ac Ahazïah a syrthiodd trwy ddellt o'i lofft, yr hon *oedd* yn Samaria, ac a glefychodd: ac efe a anfonodd genhadau ac a ddywedodd wrthynt, Ewch, ac ymofynwch â Baal-zebub duw Ecron, a fyddaf fi byw o'r clefyd hwn.

3 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Elïas y Thesbiad, Cyfod, dos i fynu i gyfarfod â chenhadau brenhin Samaria, a dywed wrthynt, Ai am nad *oedd* DUW yn Israel, yr ydych chwi yn myned i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron?

4 Ac am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ni ddisgyni o'r gwely y dringaist arno, eithr gan farw y byddi farw. Ac Elïas a aeth ymaith.

5 ¶ A phan ddychwelodd y cenhadau atto ef, efe a ddywedodd wrthynt, Paham y dychwelasoch chwi?

Cyn CRIST Cylch 896.

6 A hwy a ddywedasant wrtho, Gwr a ddaeth i fynu i'n cyfarfod ni, ac a ddywedodd wrthym ni, Ewch, dychwelwch at y brenhin a'ch anfonodd, a lleferwch wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ai am nad *oes* DUW yn Israel, yr ydwyt ti yn anfon i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron? o herwydd hynny ni ddisgyni o'r gwely y dringaist arno, eithr gan farw y byddi farw.

7 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ddull *oedd ar* y gwr a ddaeth i fynu i'ch cyfarfod chwi, ac a lefarodd wrthych yr ymadroddion yma?

8 A hwy a ddywedasant wrtho, Gwr [h] blewog *oedd efe*, wedi ymwregysu hefyd â gwregys croen am ei lwynau. Dywedodd yntau, Elïas y Thesbiad *oedd* efe.

[b] Edrych Zech. 13. 4. Matt. 3. 4.

9 Yna efe a anfonodd atto ef dywysog ar ddeg a deugain, ynghyd â'i ddeg a deugain: ac efe a aeth i fynu atto ef (ac wele ef yn eistedd ar ben bryn) ac a lefarodd wrtho, Ti wr DUW, y brenhin a lefarodd, Tyred i waered.

10 Ac Elïas a attebodd ac a ddy-

Cyn CRIST Cylch 896.

wedodd wrth dywysog y deg a deugain, Os gwr Duw *ydwyf* fi, [e] disgyned tân o'r nefoedd, ac ysed di a'th ddeg a deugain. A thân a ddisgynodd o'r nefoedd, ac a'i hysodd ef a'i ddeg a deugain.

[e] Luc 9. 54.

11 A'*r brenhin* a anfonodd eilwaith atto ef dywysog arall ar ddeg a deugain, â'i ddeg a deugain: ac efe a attebodd ac a ddywedodd, O wr Duw, fel hyn y dywedodd y brenhin, Tyred i waered yn ebrwydd.

12 Ac Elïas a attebodd ac a ddywedodd wrthynt hwy, Os gwr Duw *ydwyf* fi, disgyned tân o'r nefoedd, ac ysed di a'th ddeg a deugain. A thân Duw a ddisgynodd o'r nefoedd, ac a'i hysodd ef a'i ddeg a deugain.

13 ¶ A'*r brenhin* a anfonodd etto y trydydd tywysog ar ddeg a deugain, â'i ddeg a deugain: a'r trydydd tywysog ar ddeg a deugain a aeth i fynu, ac a ddaeth ac a ymgrymmodd ar ei liniau ger bron Elïas, ac a ymbiliodd âg ef, ac a lefarodd wrtho, O wr Duw, attolwg, bydded fy einioes i, ac einioes dy ddeg gwas a deugain hyn, [d] yn werthfawr yn dy olwg di.

[d] Ps. 72. 14.

14 Wele, disgynodd tân o'r nefoedd, ac a ysodd y ddau dywysog cyntaf ar ddeg a deugain, a'u deg a deugeiniau: am hynny yn awr bydded fy einioes i yn werthfawr yn dy olwg di.

15 Ac angel yr Arglwydd a lefarodd wrth Elïas, Dos i waered gyd âg ef, nac ofna ef. Ac efe a gyfododd, ac a aeth i waered gyd âg ef at y brenhin.

16 Ac efe a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd, O herwydd i ti anfon cenhadau i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron (ai am nad *oes* Duw yn Israel i ymofyn â'i air?) am hynny ni ddisgyni o'r gwely y dringaist arno, eithr gan farw y byddi farw.

17 ¶ Felly efe a fu farw, yn ol gair yr Arglwydd yr hwn a lefarasai Elïas: a [e] Jehoram a deyrnasodd yn ei le ef, yn yr ail flwyddyn i Jehoram mab Jehosaphat brenhin Judah; am nad oedd mab iddo ef.

896.

[e] pen. 3. 1.

18 A'r rhan arall o hanes Ahazïah y rhai a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

PENNOD II.

1 *Elïas, wrth ganu yn iach i Elisëus, yn hollti yr Iorddonen â'i fantell;* 9 *a chwedi rhoi ei ddymuniad i Elisëus, yn cael ei ddwyn i'r nefoedd mewn cerbyd tanllyd.* 12 *Elisëus yn hollti yr Iorddonen á mantell Elias; ac eraill yn gwybod wrth hynny ei fod ef yn lle Elias.* 16 *Meibion y prophwydi yn mynnu chwilio am Elïas, a heb ei gael ef.* 19 *Elisëus â halen yn iachâu y dwfr.* 23 *Eirth yn distrywio y plant a felldigasai Elisëus.*

Cyn CRIST Cylch 896.

APHAN oedd yr Arglwydd ar gymeryd i fynu Elïas mewn corwynt i'r nefoedd, aeth Elïas ac Elisëus allan o Gilgal.

2 Ac Elïas a ddywedodd wrth Elisëus, [a] Aros, attolwg, yma: canys yr Arglwydd a'm hanfonodd i Bethel. Ac Elisëus a ddywedodd, *Fel mai* byw yr Arglwydd, ac [b] *mai* byw dy enaid dithau, nid ymadawaf â thi. Felly hwy a aethant i waered i Bethel.

[a] Edrych Ruth 1. 15.

[b] 1 Sam. 1. 26. ad. 4, 6. pen. 4. 30.

3 A [c] meibion y prophwydi, y rhai *oedd* yn Bethel, a ddaethant allan at Elisëus, ac a ddywedasant wrtho, A wyddost ti mai heddyw y mae yr Arglwydd yn dwyn dy feistr † oddi arnat ti? Dywedodd yntau, Mi a wn *hynny* hefyd, tewch chwi â sôn.

[c] 1 Bren. 20. 35. ad. 5, 7, 15. pen. 4. 1. a 9. 1.

† Heb. *oddi ar dy ben di?*

4 Ac Elïas a ddywedodd wrtho, Aros yma, attolwg, Elisëus; canys yr Arglwydd a'm hanfonodd i Jericho. Dywedodd yntau, *Fel mai* byw yr Arglwydd, ac *mai* byw dy enaid dithau, nid ymadawaf â thi. Felly hwy a ddaethant i Jericho.

5 A meibion y prophwydi, y rhai *oedd* yn Jericho, a ddaethant at Elisëus, ac a ddywedasant wrtho, A wyddost ti mai heddyw y mae yr Arglwydd yn dwyn dy feistr oddi arnat ti? Yntau a ddywedodd, Mi a wn *hynny* hefyd, tewch chwi â sôn.

6 Ac Elïas a ddywedodd wrtho, Aros yma, attolwg; canys yr Arglwydd a'm hanfonodd i'r Iorddonen. Dywedodd yntau, *Fel mai* byw yr Arglwydd, ac *mai* byw dy enaid dithau, nid ymadawaf â thi. A hwy a aethant ill dau rhagddynt.

7 A dengwr a deugain o feibion y prophwydi a aethant, ac a safasant ‖ ar gyfer o bell: a hwy ill dau a safasant wrth yr Iorddonen.

‖ Neu, *mewn golwg*, neu, *i edrych.*

8 Ac Elïas a gymmerth ei fantell, ac a'*i* plygodd ynghyd, ac a darawodd y dyfroedd, a [d] hwy a ymwahanasant yma ac accw, fel yr aethant hwy trwodd ill dau ar *dir* sych.

[d] Felly Exod. 14. 21. Jos. 3. 16. ad. 14.

9 ¶ Ac wedi iddynt fyned drosodd, Elïas a ddywedodd wrth Elisëus, Gofyn y peth a wnelwyf i ti, cyn fy nghymmeryd oddi wrthyt. A dywedodd Elisëus,

Cyn CRIST 896.

Bydded gan hynny, attolwg ddau parth o'th yspryd di arnaf fi.

10 Dywedodd yntau, † Gofynaist beth anhawdd: os gweli fi *wrth fy* nghymeryd oddi wrthyt, fe fydd i ti felly; ac onid ê, ni bydd.

† Heb. *Caled y gwnaethost yn gofyn.*

11 Ac fel yr oeddynt hwy yn myned dan rodio ac ymddiddan, wele [e] gerbyd tanllyd, a meirch tanllyd, a hwy a'u gwahanasant hwynt ill dau. Ac Elïas a ddyrchafodd mewn corwynt i'r nefoedd.

[e] pen. 6. 17.

12 ¶ Ac Elisëus oedd yn gweled, ac efe a lefodd, [g] Fy nhad, fy nhad, cerbyd Israel, a'i farchogion. Ac nis gwelodd ef mwyach: ac efe a ymaflodd yn ei ddillad, ac a'u rhwygodd yn ddeuddarn.

[g] pen. 13. 14.

13 Ac efe a gododd i fynu fantell Elïas a syrthiasai oddi wrtho ef; ac a ddychwelodd, ac a safodd wrth fin yr Iorddonen.

14 Ac efe a gymmerth fantell Elïas a syrthiasai oddi wrtho ef, ac a darawodd y dyfroedd, ac a ddywedodd, Pa le *y mae* ARGLWYDD DDUW Elïas? Ac wedi iddo yntau daraw y dyfroedd, [h] hwy a wahanwyd yma ac accw. Ac Elisëus a aeth drosodd.

[h] ad. 8.

15 A phan welodd meibion y prophwydi ef, y rhai *oedd* yn Jericho [i] ar *ei* gyfer, hwy a ddywedasant, Gorphwysodd yspryd Elïas ar Elisëus. A hwy a ddaethant i'w gyfarfod ef, ac a ymgrymmasant hyd lawr iddo.

[i] ad. 7.

16 ¶ A hwy a ddywedasant wrtho, Wele yn awr, y mae gyd â'th weision ddeg a deugain o † wŷr cryfion; elont yn awr, ni a attolygwn, a cheisiant dy feistr: rhag i [k] yspryd yr ARGLWYDD ei ddwyn ef, a'i fwrw ar † ryw fynydd, neu mewn rhyw ddyffryn. Dywedodd yntau, Na anfonwch.

† Heb. *feibion nerth.*

[k] Edrych 1 Bren. 18. 12. Ezec. 8. 3. Act. 8. 39.

17 Etto buant daer arno, nes cywilyddio *o hono*, ac efe a ddywedodd, Anfonwch. A hwy a anfonasant ddengwr a deugain, y rhai a'i ceisiasant ef dridiau, ond nis cawsant.

† Heb. *un o'r mynyddoedd.*

18 A hwy a ddychwelasant atto ef, ac efe oedd yn aros yn Jericho; ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Oni ddywedais i wrthych, Nac ewch?

19 ¶ A gwŷr y ddinas a ddywedasant wrth Elisëus, Wele, attolwg, ansawdd y ddinas, da *yw*, fel *y mae* fy arglwydd yn gweled: ond y dyfroedd *sydd* ddrwg, a'r tir yn † ddiffaeth.

† Heb. *erthylu.*

20 Ac efe a ddywedodd, Dygwch i mi phïol newydd, a dodwch ynddi halen. A hwy a'*i* dygasant atto ef.

21 Ac efe a aeth at ffynhonnell y dyfroedd, ac [l] a fwriodd yr halen yno, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Mi a iachêais y dyfroedd hyn; ni bydd oddi yno farwolaeth mwyach, na diffrwythdra.

[l] Edrych Exod. 15. 25. pen. 4. 41. a 6. 6. Ioan 9. 6.

22 Felly yr iachâwyd y dyfroedd hyd y dydd hwn, yn ol gair Elisëus yr hwn a ddywedasai efe.

23 ¶ Ac efe a aeth i fynu oddi yno i Bethel: ac fel yr oedd efe yn myned i fynu ar hyd y ffordd, plant bychain a ddaeth allan o'r ddinas, ac a'i gwatwarasant ef, ac a ddywedasant wrtho ef, Dos i fynu moelyn, dos i fynu moelyn.

24 Ac efe a drodd yn ei ol, ac a edrychodd arnynt; ac a'u melldithiodd yn enw yr ARGLWYDD. A dwy arth a ddaeth allan o'r goedwig, ac a ddrylliodd o honynt ddau blentyn a deugain.

25 Ac efe a aeth oddi yno i fynydd Carmel, ac oddi yno efe a ddychwelodd i Samaria.

PENNOD III.

1 Jehoram yn teyrnasu. 4 Mesa yn gwrthryfela. 6 Jehoram, a Jehosaphat, a brenhin Edom mewn cyfyngder am ddwfr, trwy Elisëus yn cael dwfr, ac addewid o fuddugoliaeth. 21 Y Moabiaid, wedi eu twyllo gan liw y dwfr wrth ddyfod i yspeilio, yn cael eu gorchfygu. 26 Brenhin Moab, trwy aberthu mab brenhin Edom, yn gyrru Israel i'w gwlad.

Cyn CRIST 896.

A JEHORAM mab Ahab a aeth yn frenhin ar Israel yn Samaria, yn y ddeunawfed flwyddyn i Jehosaphat brenhin Judah, ac a deyrnasodd ddeuddeng mlynedd.

896.

2 Ac efe a wnaeth ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, ond nid fel ei dad nac fel ei fam: canys efe a fwriodd ymaith ddelw Baal, [a] yr hon a wnelsai ei dad.

[a] 1 Bren. 16. 31, 32.

3 Etto efe a lynodd wrth [b] bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu: ni chiliodd efe oddi wrthynt hwy.

[b] 1 Bren. 12. 28, 31, 32.

4 ¶ A Mesa brenhin Moab oedd berchen defaid, ac a dalai i frenhin Israel gan-mil o [c] ŵyn, a chan-mil o hyrddod gwlanog.

[c] Edrych Es. 16. 1. pen. 1. 1.

5 Ond [d] wedi marw Ahab, brenhin Moab a wrthryfelodd yn erbyn brenhin Israel.

6 ¶ A'r brenhin Jehoram a aeth allan y pryd hwnnw o Samaria, ac a gyfrifodd holl Israel.

895.

7 Efe a aeth *hefyd* ac a anfonodd at

Cyn CRIST 895.

Jehosaphat brenhin Judah, gan ddywedyd, Brenhin Moab a wrthryfelodd i'm herbyn i: a ddeui di gyd â mi i ryfel yn erbyn Moab? Dywedodd yntau, Mi âf i fynu; [e] myfi *a fyddaf* fel tithau, fy mhobl i fel dy bobl dithau, fy meirch i fel dy feirch dithau.

[e] 1 Bren. 22. 4.

8 Ac efe a ddywedodd, Pa ffordd yr awn ni i fynu? Dywedodd yntau, Ffordd anialwch Edom.

9 Felly yr aeth brenhin Israel, a brenhin Judah, a brenhin Edom; ac a aethant o amgylch ar eu taith saith niwrnod: ac nid oedd dwfr i'r fyddin, nac i'r anifeiliaid *oedd* †yn eu canlyn hwynt.

† Heb. *wrth eu traed.* Edrych Exod. 11. 8.

10 A brenhin Israel a ddywedodd, Gwae *fi*, o herwydd i'r ARGLWYDD alw y tri brenhin hyn ynghyd i'w rhoddi yn llaw Moab.

11 A [f] Jehosaphat a ddywedodd, Onid *oes* yma brophwyd i'r ARGLWYDD, fel yr ymofynom ni â'r ARGLWYDD trwyddo ef? Ac un o weision brenhin Israel a atteb-odd ac a ddywedodd, *Y mae* yma Elisëus mab Saphat, yr hwn a dywalltodd ddwfr ar ddwylaw Elïas.

[f] 1 Bren. 22. 7.

12 A Jehosaphat a ddywedodd, Y mae gair yr ARGLWYDD gyd âg ef. Felly brenhin Israel, a Jehosaphat, a brenhin Edom, a aethant i waered atto ef.

13 Ac Elisëus a ddywedodd wrth frenhin Israel, Beth *sydd* i mi *a wnelwyf* â thi? [g] dos at [h] brophwydi dy dad, ac at brophwydi dy fam. A brenhin Israel a ddywedodd wrtho, Nag ê: canys yr ARGLWYDD a alwodd y tri brenhin hyn ynghyd i'w rhoddi yn llaw Moab.

[g] Felly Barn. 10. 14. Ruth 1. 15.
[h] 1 Bren. 18. 19.

14 Ac Elisëus a ddywedodd, [i] *Fel mai* byw ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn yr ydwyf yn sefyll ger ei fron, oni bâi fy mod i yn perchi wyneb Jehosaphat brenhin Judah, nid edrychaswn i arnat ti, ac ni'th welswn.

[i] 1 Bren. 17. 1. pen. 5. 16.

15 Ond yn awr dygwch i mi [k] gerddor. A phan ganodd y cerddor, daeth [l] llaw yr ARGLWYDD arno ef.

[k] Edrych 1 Sam. 10. 5.
[l] Ezec. 1. 3. a 3. 14, 22. a 8. 1.

16 Ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; [m] Gwna y dyffryn hwn yn llawn ffosydd.

[m] Edrych pen. 4. 3.

17 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ni welwch wynt, ac ni welwch wlaw; etto y dyffryn hwn a lenwir o ddwfr, fel yr yfoch chwi, a'ch anifeiliaid, a'ch ysgrubliaid.

18 A pheth ysgafn yw hyn y'ngolwg yr ARGLWYDD: efe a ddyry Moab yn eich llaw chwi hefyd.

19 A chwi a darêwch bob dinas gaer-og, a phob dinas ddetholedig; a phob pren têg a fwriwch chwi i lawr; yr holl ffynhonnau dyfroedd hefyd a gauwch chwi, a phob darn o dir da a ddifwynwch chwi â cherrig.

20 A'r bore pan offrymmwyd y bwyd-offrwm, wele, ddyfroedd yn dyfod o ffordd Edom; a'r wlad a lanwyd o ddyfr-oedd.

21 ¶ A phan glybu yr holl Moabiaid fod y brenhinoedd hynny wedi dyfod i fynu i ymladd yn eu herbyn hwynt, y galwyd ynghyd bawb a'r a allai †wisgo arfau, ac uchod, a hwy a safasant ar y terfyn.

† Heb. *ymwregysu â gwregys.*

22 A hwy a gyfodasant yn fore, a'r haul a gyfodasai ar y dyfroedd; a'r Moabiaid a ganfuant ar *eu* cyfer y dyfr-oedd yn goch fel gwaed:

23 A hwy a ddywedasant, Gwaed *yw* hwn: gan ddifetha y difethwyd y bren-hinoedd, a hwy a darawsant bawb eu gilydd: am hynny yn awr at yr anrhaith, Moab.

24 A phan ddaethant at wersyll Israel, yr Israeliaid a gyfodasant, ac a dar-awsant y Moabiaid, fel y ffoisant o'u blaen hwynt: a hwy a ‖aethant rhag-ddynt, gan daro y Moabiaid yn *eu* gwlad *eu hun.*

‖ Neu, *darawsant ynddi, gan, &c.*

25 A hwy a ddistrywiasant y dinas-oedd, ac *i* bob darn o dir da y bwriasant bawb ei garreg, ac a'i llanwasant; a phob ffynnon ddwfr a gauasant hwy, a phob pren da a gwympasant hwy i lawr: †yn unig yn Cir-haraseth y gad-awsant ei cherrig; etto y rhai oedd yn taflu a'*i* hamgylchynasant, ac a'i taraw-sant hi.

† Heb. *nes iddo adael ei cherrig yn Cir-haraseth.*

26 ¶ A phan welodd brenhin Moab fod y rhyfelwyr yn drech nag ef, efe a gymmerth saith gant o wŷr gyd âg ef yn tynnu cleddyf, i ruthro ar frenhin Edom: ond nis gallasant hwy.

27 Yna efe a gymmerodd ei fab cyn-taf-anedig ef, yr hwn oedd i deyrnasu yn ei le ef, [n] ac a'i hoffrymmodd ef yn boeth-offrwm ar y mur. A bu llid mawr yn erbyn Israel: [o] a hwy a aethant ymaith oddi wrtho ef, ac a ddychwelasant i'*w* gwlad *eu hun.*

[n] Amos 2. 1.
[o] pen. 8. 20.

PENNOD IV.

1 *Elisëus trwy rad penllad yn amlhâu olew y wraig weddw ddyledog.* 12 *Yn cael mab i'r Sunamees,* 18 *ac yn ei gyfodi ef o farw i fyw:* 38 *yn iachâu y cawl yn Gilgal:* 42 *yn porthi can-wr âg ugain torth o fara.*

Cyn CRIST 895.

ARHYW wraig o wragedd [a]meibion y prophwydi a lefodd ar Elisëus, gan ddywedyd, Dy was fy ngwr a fu farw; a thi a wyddost fod dy was yn ofni yr ARGLWYDD: a'r echwynwr a ddaeth [b]i gymmeryd fy nau fab i *i fod* yn gaethion iddo.

2 Ac Elisëus a ddywedodd wrthi, Beth a wnaf fi i ti? mynega i mi, beth sydd gennyt ti yn *dy* dŷ? Dywedodd hithau, Nid *oes* dim gan dy law-forwyn yn tŷ, ond ystenaid o olew.

3 Ac efe a ddywedodd, Dos, cais i ti lestri oddi allan gan dy holl gymmydogion, *sef* llestri gweigion, [c]‖nid ychydig.

4 A phan ddelych i mewn, cau y drws arnat, ac ar dy feibion, a thywallt i'r holl lestri hynny; a dod heibio yr hwn *a fyddo* llawn.

5 Felly hi a aeth oddi wrtho ef, ac a gauodd y drws arni, ac ar ei meibion: a hwynt-hwy a ddygasant *y llestri* atti hi; a hithau a dywalltodd.

6 Ac wedi llenwi y llestri, hi a ddywedodd wrth ei mab, Dwg i mi etto lestr. Dywedodd yntau wrthi, Nid *oes* mwyach *un* llestr. A'r olew a beidiodd.

7 Yna hi a ddaeth ac a fynegodd i wr DUW. Dywedodd yntau, Dos, gwerth yr olew, a thâl ‖dy ddyled; a bydd di fyw, ti a'th feibion, ar y rhan arall.

8 ¶ A bu *ar ryw* ddiwrnod i Elisëus dramwyo i [d]Sunem; ac yno yr *oedd* gwraig oludog, yr hon †a'i cymmellodd ef i fwytta bara. A chynnifer gwaith ag y tramwyai efe heibio, efe a dröai yno i fwytta bara.

9 A hi a ddywedodd wrth ei gwr, Wele yn awr, mi a wn mai gwr sanctaidd i DDUW *ydyw* hwn, sydd yn cynniwair heibio i ni yn wastadol.

10 Gwnawn, attolwg, ystafell fechan ar y mur; a gosodwn iddo yno wely, a bwrdd, ac ystôl, a chanhwyllbren: fel y tro efe yno, pan ddelo efe attom ni.

11 Ac ar ddydd-gwaith efe a ddaeth yno, ac a drodd i'r ystafell, ac a orphwysodd yno.

12 Ac efe a ddywedodd wrth Gehazi ei was, Galw ar y Sunamees hon. Yntau a alwodd arni hi: hithau a safodd ger ei fron ef.

13 Dywedodd hefyd wrtho, Dywed yn awr wrthi hi, Wele, ti a ofelaist trosom ni â'r holl ofal yma; beth *sydd i'w* wneuthur erot ti? a oes *a fynnych* di ei ddywedyd wrth y brenhin, neu wrth dywysog y llu? Hithau a ddywedodd, Y'nghanol fy mhobl yr ydwyf fi yn trigo.

14 Ac efe a ddywedodd, Beth gan hynny *sydd* i'w wneuthur erddi hi? A Gehazi a ddywedodd, Yn ddïau nid *oes* iddi fab, a'i gwr *sydd* hen.

15 Ac efe a ddywedodd, Galw hi. Ac efe a'i galwodd hi; a hi a safodd yn y drws.

16 Ac efe a ddywedodd, [e]Ynghylch †y pryd hwn wrth amser bywiolaeth, ti a gofleidi fab. Hithau a ddywedodd, Nag ê, fy arglwydd, gwr DUW, [f]na ddywed gelwydd i'th law-forwyn.

17 A'r wraig a feichiogodd, ac a ddug fab y pryd hwnnw, yn ol amser bywiolaeth, yr hyn a lefarasai Elisëus wrthi hi.

18 ¶ A'r bachgen a gynnyddodd, ac a aeth ddydd-gwaith allan at ei dad at y medelwyr.

19 Ac efe a ddywedodd wrth ei dad, Fy mhen, fy mhen. Dywedodd yntau wrth langc, Dwg ef at ei fam.

20 Ac efe a'i cymmerth, ac a'i dug ef at ei fam. Ac efe a eisteddodd ar ei gliniau hi hyd hanner dydd, ac a fu farw.

21 A hi a aeth i fynu, ac a'i gosododd ef i orwedd ar wely gwr DUW, ac a gauodd *y drws* arno, ac a aeth allan.

22 A hi a alwodd ar ei gwr, ac a ddywedodd, Anfon, attolwg, gyd â mi un o'r llangciau, ac un o'r asenod: canys mi a redaf hyd at wr DUW, ac a ddychwelaf.

23 Dywedodd yntau, Paham yr âi di atto ef heddyw? nid *yw hi* na newydd-loer, na Sabboth. Hithau a ddywedodd, †Pob peth yn dda.

24 Yna hi a gyfrwyodd yr asen; ac a ddywedodd wrth ei llangc, Gyrr, a dos rhagot: nac †aros am danaf fi i farchogaeth, onid archwyf i ti.

25 Felly hi a aeth, ac a ddaeth at wr DUW i fynydd Carmel. A phan welodd gwr DUW hi o bell, efe a ddywedodd wrth Gehazi ei was, Wele y Sunamees honno.

26 Rhed yn awr, attolwg, i'w chyfarfod, a dywed wrthi hi, *A wyt* ti yn iach? *a ydyw* dy wr yn iach? *a ydyw* y bachgen yn iach? Dywedodd hithau, Iach.

27 A phan ddaeth hi at wr DUW i'r mynydd, hi a ymaflodd yn ei draed ef: a Gehazi a nesâodd i'w gwthio hi ymaith.

Cyn CRIST 895.

[a] 1 Bren. 20. 35.

[b] Edrych Lef. 25. 39. Matt. 18. 25.

[c] Edrych pen. 3. 17.

‖ Neu, *na phrinhâ.*

‖ Neu, *i'th ddyledwr.*

[d] Jos. 19. 18.

† Heb. *a ymaflodd ynddo.*

[e] Gen. 18. 10, 14.

† Heb. *yr amser nodedig.*

[f] ad. 28.

† Heb. *Heddwch.*

† Heb. *attal erof fi farchogaeth.*

Cyn CRIST 895.

A gwr Duw a ddywedodd, Gâd hi yn llonydd: canys ei henaid *sydd* †ofidus ynddi; a'r Arglwydd a'*i* celodd oddi wrthyf fi, ac nis mynegodd i mi.

† Heb. *chwerw.*

28 Yna hi a ddywedodd, A ddymunais i fab gan fy arglwydd? [g]oni ddywedais, Na thwylla fi?

[g] ad. 16.

29 Yna efe a ddywedodd wrth Gehazi, [h]Gwregysa dy lwynau, a chymmer fy ffon yn dy law, a dos ymaith: o chyfarfyddi â neb, [i]na chyfarch iddo; ac o chyfarch neb di, nac atteb ef: a [k]gosod fy ffon i ar wyneb y bachgen.

[h] 1 Bren. 18. 46. pen. 9. 1.
[i] Luc 10. 4.
[k] Edrych Exod. 7. 9, 19. a 14. 16. pen. 2. 8, 14. Act. 19. 12.

30 A mam y bachgen a ddywedodd, *Fel mai* byw yr Arglwydd, ac *mai* byw dy enaid di, nid ymadawaf fi â thi. Ac efe a gyfododd, ac a aeth ar ei hol hi.

31 A Gehazi a gerddodd o'u blaen hwynt, ac a osododd y ffon ar wyneb y bachgen: ond nid *oedd* na lleferydd, na †chlywed. Am hynny efe a ddychwelodd i'w gyfarfod ef; ac a fynegodd iddo, gan ddywedyd, Ni ddeffrôdd y bachgen.

† Heb. *ymwrando.*

32 A phan ddaeth Elisëus i mewn i'r tŷ, wele y bachgen wedi marw, yn gorwedd ar ei wely ef.

33 Felly efe [l]a ddaeth i mewn, ac a gauodd y drws arnynt ill dau, ac a weddïodd ar yr Arglwydd.

[l] ad. 4. Matt. 6. 6.

34 Ac efe a aeth i fynu, ac a orweddodd ar y bachgen, ac a osododd ei enau ar ei enau yntau, a'i lygaid ar ei lygaid ef, a'i ddwylaw ar ei ddwylaw ef, ac [m]efe a ymestynodd arno ef; a chynnesodd cnawd y bachgen.

[m] 1 Bren. 17. 21. Act. 20. 10.

35 Ac efe a ddychwelodd, ac a rodiodd yn y tŷ †i fynu ac i waered; ac a aeth i fynu, ac a ymestynodd arno ef: a'r [n]bachgen a disiodd hyd yn seithwaith, a'r bachgen a agorodd ei lygaid.

† Heb. *unwaith yma, ac unwaith accw.*
[n] pen. 8. 1, 5.

36 Ac efe a alwodd ar Gehazi, ac a ddywedodd, Galw y Sunamees hon. Ac efe a alwodd arni hi. A hi a ddaeth atto ef. Dywedodd yntau, Cymmer dy fab.

37 A hi a aeth i mewn, ac a syrthiodd wrth ei draed ef, ac a ymgrymmodd hyd lawr, ac a gymmerodd ei mab, ac a aeth allan.

Cylch 891.

38 ¶ Ac Elisëus a ddychwelodd i Gilgal. Ac *yr oedd* newyn yn y wlad; a meibion y prophwydi *oedd* yn eistedd ger ei fron ef: ac efe a ddywedodd wrth ei was, Trefna y crochan mawr, a berw gawl i feibion y prophwydi.

39 Ac un a aeth allan i'r maes i gasglu bresych, ac a gafodd winwydden wŷllt, ac a gasglodd o honi fresych gwylltion lonaid ei wisg, ac a ddaeth ac a'*u* briwodd yn y crochan cawl: canys nid adwaenent *hwynt.*

40 Yna y tywalltasant i'r gwŷr i fwytta. A phan fwyttasant o'r cawl, hwy a waeddasant, ac a ddywedasant, O wr Duw, *y mae* angau yn y crochan: ac ni allent *ei* fwytta.

41 Ond efe a ddywedodd, Dygwch flawd. Ac [o]efe a'i bwriodd yn y crochan: dywedodd hefyd, Tywallt i'r bobl, fel y bwyttâont. Ac nid oedd dim niwed yn y crochan.

[o] Edrych Exod. 15. 25. pen. 2. 21. a 5. 10. Ioan 9. 6.

42 ¶ A daeth gwr o Baal-salisa, ac a ddug i wr Duw o fara blaen-ffrwyth, ugain torth haidd, a thwysenau o ŷd newydd yn ei ‖gibau. Ac efe a ddywedodd, Dod i'r bobl, fel y bwyttâont.

‖ Neu, *wisg.*

43 A'i weinidog ef a ddywedodd, [p]I ba beth y rhoddaf hyn ger bron cannwr? Dywedodd yntau, Dyro i'r bobl, fel y bwyttâont: canys fel hyn y dywedodd yr Arglwydd; [q]Hwy a fwyttânt, a bydd gweddill.

[p] Ioan 6. 9.
[q] Ioan 6. 11.

44 Felly efe a'*i* rhoddodd ger eu bron hwynt: a hwy a fwyttasant, ac [r]a weddillasant, yn ol gair yr Arglwydd.

[r] Matt. 14. 20. a 15. 37. Ioan 6. 13.

PENNOD V.

1 *Naaman, wrth chwedl ei gaeth-forwyn, yn myned i Samaria i'w iachâu o'i wahan-glwyf.* 8 *Elisëus yn ei yrru ef i'r Iorddonen i'w iachâu;* 15 *yn gwrthod ei roddion ef, ac yn rhoi iddo beth o'r ddaear.* 20 *Gehazi yn enw ei feistr yn cymmeryd rhoddion Naaman, ac yn cael gwahan-glwyf tragywyddol.*

Cyn CRIST Cylch 891.

A [a]NAAMAN, tywysog llu brenhin Syria, oedd wr mawr y'ngolwg ei arglwydd, ac yn ‖anrhydeddus; canys trwyddo ef y rhoddasai yr Arglwydd ymwared i Syria: ac yr oedd efe yn wr cadarn nerthol, *ond yr oedd* yn wahanglwyfus.

Cylch 894.
[a] Luc 4. 27.
‖ Neu, *ddyrchafedig,* neu, *gymmeradwy ei wyneb.*

2 A'r Syriaid a aethant allan yn finteioedd, ac a gaeth-gludasent o wlad Israel langces fechan; a honno oedd † yn gwasanaethu gwraig Naaman.

† Heb. *o flaen.*

3 A hi a ddywedodd wrth ei meistres, O na *byddai* fy arglwydd o flaen y prophwyd *sydd* yn Samaria: canys efe a'i † hiachâi ef o'i wahan-glwyf.

† Heb. *casglai.*

4 Ac *un* a aeth ac a fynegodd i'w arglwydd, gan ddywedyd, Fel hyn ac fel hyn y dywedodd y llangces o wlad Israel.

5 A brenhin Syria a ddywedodd, Dos,

Cyn CRIST Cylch 894.

cerdda, a mi a anfonaf lythyr at frenhin Israel. Ac efe a aeth ymaith, ac [b] a ddug † gyd âg ef ddeg talent o arian, a chwe mil o aur, a deg pâr o ddillad.

6 Ac efe a ddug y llythyr at frenhin Israel, gan ddywedyd, Yn awr pan ddêl y llythyr hwn attat ti, wele, anfonais attat ti Naaman fy ngwas, fel yr iachâit ef o'i wahan-glwyf.

7 A phan ddarllenodd brenhin Israel y llythyr, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ddywedodd, Ai [c] Duw *ydwyf* fi, i farwhâu ac i fywhâu, pan anfonai efe attaf fi i iachâu gwr o'i wahanglwyf? gwybyddwch gan hynny, attolwg, a gwelwch mai ceisio achos y mae efe i'm herbyn i.

8 ¶ A phan glybu Elisëus gwr Duw rwygo o frenhin Israel ei ddillad, efe a anfonodd at y brenhin, gan ddywedyd, Paham y rhwygaist dy ddillad? deued yn awr attaf fi, ac efe a gaiff wybod fod prophwyd yn Israel.

9 Yna Naaman a ddaeth â'i feirch ac â'i gerbydau, ac a safodd *wrth* ddrws tŷ Elisëus.

10 Ac Elisëus a anfonodd atto ef gennad, gan ddywedyd, Dos ac [d] ymolch saith waith yn yr Iorddonen; a'th gnawd a ddychwel i ti, a thithau a lanhêir.

11 Ond Naaman a ddigiodd, ac a aeth ymaith; ac a ddywedodd, Wele, mi a † feddyliais ynof fy hun, gan ddyfod y deuai efe allan, ac y safai efe, ac y galwai ar enw yr Arglwydd ei Duw, ac y † gosodai ei law ar y fan, ac yr iachâi y gwahan-glwyfus.

12 Onid gwell ‖ Abana a Pharpar, afonydd Damascus, nâ holl ddyfroedd Israel? oni allaf ymolchi ynddynt hwy, ac ymlanhâu? Felly efe a drodd, ac a aeth ymaith mewn digter.

13 A'i weision a nesasant, ac a lefarasant wrtho, ac a ddywedasant, Fy nhad, *pe* dywedasai y prophwyd beth mawr wrthyt ti, oni'*s* gwnelsit? pa faint mwy, gan iddo ddywedyd wrthyt, Ymolch, a bydd lân.

14 Ac yna efe a aeth i waered, ac a ymdrochodd saith waith yn yr Iorddonen, yn ol gair gwr Duw: [e] a'i gnawd a ddychwelodd fel cnawd dyn bach, ac [f] efe a lanhâwyd.

15 ¶ Ac efe a ddychwelodd at wr Duw, efe a'i holl fintai, ac a ddaeth ac a safodd ger ei fron ef; ac a ddywedodd, Wele, yn awr y gwn nad *oes* Duw trwy yr holl ddaear, ond yn Israel: am hynny cymmer yn awr, attolwg, † rodd gan dy was.

16 Ond efe a ddywedodd, [g] *Fel mai* byw yr Arglwydd, yr hwn yr ydwyf yn sefyll ger ei fron, [h] ni chymmeraf. Ac efe a gymhellodd arno *ei* chymmeryd; etto efe a'*i* gwrthododd.

17 A Naaman a ddywedodd, Oni roddir yn awr i'th was lwyth cwpl o fulod o ddaear? canys ni offrymma dy was mwyach boeth-offrwm nac aberth i dduwiau eraill, ond i'r Arglwydd.

18 Yn y peth hyn yr Arglwydd a faddeuo i'th was; pan elo fy arglwydd i dŷ Rimmon i addoli yno, a [i] phwyso ar fy llaw i, a *phan* ymgrymmwyf finnau yn nhŷ Rimmon; pan ymgrymmwyf yn nhŷ Rimmon, maddeued yr Arglwydd i'th was yn y peth hyn.

19 Ac efe a ddywedodd wrtho, Dos mewn heddwch. Ac efe a aeth oddi wrtho ef encyd o † ffordd.

20 ¶ Ond Gehazi, gwas Elisëus gwr Duw, a ddywedodd, Wele, fy meistr a arbedodd Naaman y Syriad hwn, heb gymmeryd o'i law ef yr hyn a ddygasai efe: *fel mai* byw yr Arglwydd, mi a redaf ar ei ol ef, ac a gymmeraf ryw beth ganddo ef.

21 Felly Gehazi a ganlynodd ar ol Naaman. A phan welodd Naaman *ef* yn rhedeg ar ei ol, efe a ddisgynodd oddi ar y cerbyd i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd, † *A yw* pob peth yn dda?

22 Dywedodd yntau, *Y mae* pob peth yn dda. Fy meistr a'm hanfonodd i, gan ddywedyd, Wele, yr awr hon dau langc o fynydd Ephraim, o feibion y prophwydi, a ddaeth attaf fi: dyro *yn awr* iddynt hwy dalent o arian, a dau bâr o ddillad.

23 A Naaman a ddywedodd, Bydd foddlawn, cymmer ddwy dalent. Ac efe a fu daer arno ef; ac a rwymodd ddwy dalent o arian mewn dwy gôd, a deubar o ddillad; ac efe a'*u* rhoddodd at ddau o'i weision, i'*w* dwyn o'i flaen ef.

24 A phan ddaeth efe i'r ‖ bwlch, efe a'*u* cymmerth o'u llaw hwynt, ac a'*u* rhoddodd i gadw yn tŷ; ac a ollyngodd ymaith y gwŷr, a hwy a aethant ymaith.

25 Ond efe a aeth i mewn, ac a safodd o flaen ei feistr. Ac Elisëus a ddywedodd wrtho ef, O ba le *y daethost ti*, Gehazi? Dywedodd yntau, Nid aeth dy was *nac* yma na thraw.

26 Ac efe a ddywedodd wrtho, Onid

Cyn CRIST Cylch 894.

[b] pen. 8. 8, 9.
† Heb. *yn ei law.*
[c] Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6.
[d] Edrych pen. 4. 41.
† Heb. *ddywedais wrthyf fy hun.*
† Heb. *cyhwfanai.*
‖ Neu, *Amana.*
[e] Job 33. 25.
[f] Luc 4. 27.
† Heb. *fendith.*
[g] pen. 3. 14.
[h] Gen. 14. 23. Edrych Matt. 10. 8. Act. 8. 18, 20.
[i] pen. 7. 2, 17.
† Heb. *dir*, fel Gen. 35. 16.
† Heb. *A oes heddwch?*
‖ Neu, *lle dirgel.*

aeth fy nghalon *gyd â thi,* pan drodd y gwr oddi ar ei gerbyd i'th gyfarfod di? *a ydoedd hi* amser i gymmeryd arian, ac i gymmeryd gwisgoedd, ac olewyddlannau, a gwinllannau, a defaid, a gwartheg, a gweision, a morwynion?

27 Am hynny gwahan-glwyf Naaman a lŷn wrthyt ti, ac wrth dy had yn dragywydd. Ac efe a aeth ymaith o'i ŵydd ef [k] yn wahan-glwyfus *cyn wŷned* â'r eira.

[k] Exod. 4. 6. Num. 12. 10.

PENNOD VI.

1 *Elisëus yn caniattâu i feibion y prophwydi gael ehengi eu terfynau; ac yn peri i'r haiarn nofio:* 8 *yn datguddio cyfrinach brenhin Syria.* 18 *Y llu a yrrwyd i ddal Elisëus, yn cael eu taro á dallineb;* 19 *a chwedi eu dwyn i Samaria, yn cael eu gollwng ymaith.* 24 *Y newyn yn Samaria yn peri i wragedd fwytta eu plant.* 30 *Y brenhin yn gyrru i ladd Elisëus.*

Cylch 893. AMEIBION y prophwydi a ddywedasant wrth Elisëus, Wele yn awr, y lle yr hwn ydym ni yn trigo ynddo ger dy fron di, sydd rŷ gyfyng i ni.

2 Awn yn awr hyd yr Iorddonen, fel y cymmerom oddi yno bawb ei drawst, ac y gwnelom i ni yno le i gyfanneddu ynddo. Dywedodd yntau, Ewch.

3 Ac un a ddywedodd, Bydd foddlawn, attolwg, a thyred gyd â'th weision. Dywedodd yntau, Mi a ddeuaf.

4 Felly efe a aeth gyd â hwynt. A hwy a ddaethant at yr Iorddonen, ac a dorrasant goed.

5 A phan oedd un yn bwrw i lawr drawst, ei † fwyell ef a syrthiodd i'r dwfr. Ac efe a waeddodd, ac a ddywedodd, Och fi, fy meistr; canys benthyg oedd.

† Heb. *haiarn.*

6 A gwr Duw a ddywedodd, Pa le y syrthiodd? Yntau a ddangosodd iddo y fan. Ac [a] efe a dorrodd bren, ac a'*i* taflodd yno; a'r haiarn a nofiodd.

[a] pen. 2. 21.

7 Ac efe a ddywedodd, Cymmer i fynu i ti. Ac efe a estynodd ei law, ac a'i cymmerodd.

8 ¶ A brenhin Syria oedd yn rhyfela yn erbyn Israel; ac efe a ymgynghorodd â'i weision, gan ddywedyd, Yn y lle a'r lle *y bydd* fy ngwersyllfa.

9 A gwr Duw a anfonodd at frenhin Israel, gan ddywedyd, Ymgadw rhag myned i'r lle a'r lle: canys yno y disgynodd y Syriaid.

10 A brenhin Israel a anfonodd i'r lle *am* yr hwn y dywedasai gwr Duw wrtho, ac y rhybuddiasai ef, ac a ymgadwodd yno, nid unwaith, ac nid dwywaith.

11 A chalon brenhin Syria a gythryblwyd herwydd y peth hyn; ac efe a alwodd ar ei weision, ac a ddywedodd wrthynt, Oni fynegwch i mi pwy o honom ni *sydd* gyd â brenhin Israel?

12 Ac un o'i weision ef a ddywedodd, Nid *oes neb,* fy arglwydd frenhin: ond Elisëus y prophwyd, yr hwn *sydd* yn Israel, a fynega i frenhin Israel y geiriau a leferi di y'nghanol dy ystafell wely.

13 ¶ Ac efe a ddywedodd, Ewch, ac edrychwch pa le *y mae* efe, fel yr anfonwyf i'w gyrchu ef. A mynegwyd iddo, gan ddywedyd, Wele, yn Dothan *y mae efe.*

14 Am hynny efe a anfonodd yno feirch a cherbydau, a llu † mawr: a hwy a ddaethant liw nos, ac a amgylchynasant y ddinas.

† Heb. *trwm.*

15 A phan gododd gweinidog gwr Duw yn fore, a myned allan, wele, lu yn amgylchynu y ddinas, â meirch ac â cherbydau. A'i was a ddywedodd wrtho ef, Aha, fy meistr, pa fodd y gwnawn?

16 Ac efe a ddywedodd, Nac ofna: canys amlach *yw* [b] y rhai *sydd* gyd â ni nâ'r rhai *sydd* gyd â hwynt.

[b] 2 Chron. 32. 7.

17 Ac Elisëus a weddïodd, ac a ddywedodd, O Arglwydd, agor, attolwg, ei lygaid ef, fel y gwelo. A'r Arglwydd a agorodd lygaid y llangc; ac efe a edrychodd: ac wele y mynydd yn llawn [c] meirch a cherbydau tanllyd o amgylch Elisëus.

[c] pen. 2. 11. Ps. 34. 7. Zech. 1. 8. a 6. 1—7.

18 A phan ddaethant i waered atto ef, Elisëus a weddïodd ar yr Arglwydd, ac a ddywedodd, Taro, attolwg, y genedl hon â dallineb. Ac [d] efe a'u tarawodd hwy â dallineb, yn ol gair Elisëus.

[d] Gen. 19. 11.

19 ¶ Ac Elisëus a ddywedodd wrthynt, Nid hon *yw* y ffordd, ac nid hon *yw* y ddinas: deuwch ar fy ol i, a mi a'ch dygaf chwi at y gwr yr ydych chwi yn ei geisio. Ond efe a'u harweiniodd hwynt i Samaria.

20 A phan ddaethant hwy i Samaria, Elisëus a ddywedodd, O Arglwydd, agor lygaid y rhai hyn, fel y gwelont. A'r Arglwydd a agorodd eu llygaid hwynt; a hwy a welsant: ac wele, yng nghanol Samaria *yr oeddynt.*

21 A brenhin Israel a ddywedodd wrth Elisëus, pan welodd efe hwynt, Gan daro a darawaf *hwynt,* fy nhad?

22 Dywedodd yntau, Na tharo: a

darewit ti y rhai a gaethiwaist â'th gleddyf, ac â'th fwa dy hun? gosod fara a dwfr ger eu bron hwynt, fel y bwyttâont ac yr yfont, ac yr elont at eu harglwydd.

23 Ac efe a arlwyodd iddynt hwy arlwy fawr: a hwy a fwyttasant ac a yfasant; ac efe a'u gollyngodd hwynt ymaith, a hwy a aethant at eu harglwydd. Felly byddinoedd Syria ni chwanegasant ddyfod mwyach i wlad Israel.

Cylch 892. 24 ¶ Ac wedi hyn Benhadad brenhin Syria a gynnullodd ei holl lu, ac a aeth i fynu, ac a warchaeodd ar Samaria.

25 Ac yr oedd newyn mawr yn Samaria: ac wele, yr oeddynt hwy yn gwarchae arni hi, nes bod pen asyn er pedwar ugain *sicl o* arian, a phedwaredd *ran* cab o dom colommennod er pùm *sicl* o arian.

26 Ac fel yr oedd brenhin Israel yn myned heibio ar y mur, gwraig a lefodd arno ef, gan ddywedyd, Achub, fy arglwydd frenhin.

‖ Neu, *Na achubed.* 27 Dywedodd yntau, ‖ Oni achub yr ARGLWYDD dydi, pa fodd yr achubaf fi di? Ai o'r ysgubor, neu o'r gwin-wrŷf?

28 A'r brenhin a ddywedodd wrthi hi, Beth *a ddarfu* i ti? Hithau a ddywedodd, Y wraig hon a ddywedodd wrthyf, Dyro dy fab, fel y bwyttâom ef heddyw; a'm mab innau a fwyttâwn ni y fory.

[e] Deut. 28. 53, 57. 29 Felly [e] ni a ferwasom fy mab i, ac a'i bwyttasom ef: a mi a ddywedais wrthi hithau y diwrnod arall, Dyro dithau dy fab, fel y bwyttâom ef: ond hi a guddiodd ei mab.

30 ¶ A phan glybu y brenhin eiriau y wraig, efe a rwygodd ei ddillad, ac a aeth heibio ar y mur; a'r bobl a edrychodd, ac wele, sachlïan *oedd* am ei gnawd ef oddi fewn.

[f] Ruth 1. 17. 1 Bren. 19. 2. 31 Ac efe a ddywedodd, [f] Fel hyn y gwnelo DUW i mi, ac fel hyn y chwanego, os saif pen Elisëus mab Saphat arno ef heddyw.

32 Ond Elisëus oedd yn eistedd yn ei dŷ, a'r henuriaid yn eistedd gyd âg ef. A'*r brenhin* a anfonodd wr o'i flaen: ond cyn dyfod y gennad atto ef, efe a

[g] Luc 13. 32. ddywedodd wrth yr henuriaid, [g] A welwch chwi fel yr anfonodd mab y llofrudd hwn i gymmeryd ymaith fy mhen i? Edrychwch pan ddêl y gennad i mewn, cauwch y drws, a deliwch ef wrth y drws: onid *yw* trwst traed ei arglwydd ar ei ol ef?

33 Ac efe etto yn ymddiddan â hwynt, wele y gennad yn dyfod i mewn atto ef: ac efe a ddywedodd, Wele y drwg hwn *sydd* oddi wrth yr ARGLWYDD; paham y disgwyliaf wrth yr ARGLWYDD mwy?

PENNOD VII.

1 Elisëus yn prophwydo helaethrwydd anghredadwy yn Samaria. 3 Pedwar gwahan-glwyfus yn myned i wersyll y Syriaid, ac yn dangos iddynt ffoi. 12 Y brenhin yn cael hynny yn wir, ac yn yspeilio pebyll y Syriaid. 17 Y pennaeth ni choeliai eiriau y prophwyd, yn cael ei sathru dan draed nes ei farw.

YNA Elisëus a ddywedodd, Gwrandewch air yr ARGLWYDD: Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; [a] Ynghylch y pryd *hwn* y fory *y gwerthir* ‖ sat o beilliaid er sicl, a dau sat o haidd er sicl, ym mhorth Samaria.

[a] ad. 18, 19. ‖ *mesur.*

2 Yna † tywysog yr oedd y brenhin yn pwyso ar ei law a attebodd wr DUW, ac a ddywedodd, Wele, *pe* gwnai yr ARGLWYDD ffenestri yn y nefoedd, a fyddai y peth hyn? Dywedodd yntau, Wele, ti a'*i* gweli â'th lygaid, ond ni fwyttâi o hono.

† Heb. *tywysog o'r eiddo y brenhin oedd yn pwyso ar ei law ef,* pen. 5. 18.

3 ¶ Ac yr oedd pedwar gwr gwahanglwyfus [b] wrth ddrws y porth; a hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, Paham yr ydym ni yn aros yma nes ein meirw?

[b] Lef. 13. 46.

4 Os dywedwn ni, Awn i mewn i'r ddinas, newyn *sydd* yn y ddinas, a ni a fyddwn feirw yno; ac os trigwn yma, ni a fyddwn feirw hefyd. Am hynny deuwch yn awr, ac awn i wersyll y Syriaid: o chadwant ni yn fyw, byw fyddwn; ac os lladdant ni, byddwn feirw.

5 A hwy a gyfodasant ar dorriad dydd i fyned i wersyll y Syriaid. A phan ddaethant at gwrr eithaf gwersyll y Syriaid, wele, nid *oedd* neb yno.

[c] 2 Sam. 5. 24. 6 Canys yr ARGLWYDD a barasai i wersyll y Syriaid [c] glywed trwst cerbydau, a thrwst meirch, trwst llu mawr: a hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, Wele brenhin Israel a gyflogodd i'n herbyn ni

[d] 1 Bren. 10. 29. [d] frenhinoedd yr Hethiaid, a brenhinoedd yr Aipht, i ddyfod arnom ni.

7 Am hynny hwy a gyfodasant, ac a ffoisant, ar lasiad dydd, ac a adawsant eu pebyll, a'u meirch, a'u hasynod, *sef* y gwersyll fel *yr ydoedd*, ac a ffoisant am eu heinioes.

8 A phan ddaeth y rhai gwahan-glwyfus hyn hyd gwrr eithaf y gwersyll, hwy a aethant i un babell, ac a fwyttasant, ac a yfasant, ac a gymmerasant oddi yno

Cyn CRIST Cylch 892.

arian, ac aur, a gwisgoedd, ac a aethant, ac a'*i* cuddiasant, ac a ddychwelasant; ac a aethant i babell arall, ac a gymmerasant oddi yno, ac a aethant, ac a'*i* cuddiasant.

9 Yna y dywedodd y naill wrth y llall, Nid ydym ni yn gwneuthur yn iawn; y dydd hwn *sydd* ddydd llawen-chwedl, ac yr ydym ni yn tewi â sôn; os arhoswn ni hyd oleuni y bore, †rhyw ddrwg a ddigwydd i ni: deuwch gan hynny yn awr, ac awn fel y mynegom i dŷ y brenhin.

†Heb. *ni a gawn gospedigaeth.*

10 Felly hwy a ddaethant, ac a waeddasant ar borthor y ddinas; a hwy a fynegasant iddynt, gan ddywedyd, Daethom i wersyll y Syriaid, ac wele nid *oedd* yno neb, na llais dyn, ond y meirch yn rhwym, a'r asynod yn rhwym, a'r pebyll megis *yr oeddynt o'r blaen.*

11 Ac efe a alwodd ar y porthorion; a hwy a'*i* mynegasant i dŷ y brenhin oddi fewn.

12 ¶ A'r brenhin a gyfododd liw nos, ac a ddywedodd wrth ei weision, Mynegaf yn awr i chwi yr hyn a wnaeth y Syriaid i ni. Gwyddent mai newynog *oeddym* ni; am hynny yr aethant ymaith o'r gwersyll i ymguddio yn y maes, gan ddywedyd, Pan ddelont hwy allan o'r ddinas, ni a'u daliwn hwynt yn fyw, ac a awn i mewn i'r ddinas.

13 Ac un o'r gweision a attebodd ac a ddywedodd, Cymmer yn awr bump o'r meirch a adawyd, y rhai a adawyd yn y ddinas, (wele, *y maent* hwy fel holl lïaws Israel, y rhai a arhosasant ynddi; wele, *y maent* hwy fel holl lïaws Israel y rhai a ddarfuant) ac anfonwn, ac edrychwn.

14 Felly hwy a gymmerasant feirch dau gerbyd: a'r brenhin a anfonodd ar ol gwersyll y Syriaid, gan ddywedyd, Ewch, ac edrychwch.

15 A hwy a aethant ar eu hol hwynt hyd yr Iorddonen, ac wele yr holl ffordd ydoedd yn llawn o ddillad a llestri, y rhai a fwriasai y Syriaid ymaith wrth frysio: a'r cenhadau a ddychwelasant ac a fynegasant i'r brenhin.

16 A'r bobl a aethant allan, ac a anrheithiasant wersyll y Syriaid: a bu sat o beilliaid er sicl, a dau sat o haidd er sicl, yn ol gair yr ARGLWYDD.

17 ¶ A'r brenhin a osododd y tywysog yr oedd efe yn pwyso ar ei law *i wylied* ar y porth: a'r bobl a'i mathrasant ef yn y porth, ac efe fu farw, [e] megis y llefarasai gwr DUW, yr hwn a ddywedasai *hynny* pan ddaeth y brenhin i waered atto ef.

[e] pen. 6. 32. ad. 2.

18 A bu megis y llefarasai gwr DUW wrth y brenhin, gan ddywedyd, [f] Dau sat o haidd er sicl, a sat o beilliaid er sicl, fydd y pryd *hwn* y fory ym mhorth Samaria.

[f] ad. 1.

19 A'r tywysog a attebasai wr DUW, ac a ddywedasai, Wele, *pe* gwnai yr ARGLWYDD ffenestri yn y nefoedd, a fyddai y peth hyn? Dywedodd yntau, Wele ti a'i gweli â'th lygaid, ond ni fwyttâi o hono.

20 Ac felly y bu iddo ef: canys y bobl a'i sathrasant ef yn y porth, ac efe a fu farw.

PENNOD VIII.

1 *Y Sunamees, wedi gadael ei gwlad saith mlynedd i ffoi rhag y newyn, yn cael gan y brenhin ei thir yn ei ol, er mwyn gwyrthiau Elisëus.* 7 *Hazael, wedi clywed y brophwydoliaeth, yn lladd ei feistr, ac yn teyrnasu yn ei le ef.* 16 *Annuwiol lywodraeth Jehoram ar Judah.* 20 *Edom a Libnah yn cilio oddi wrth Judah.* 23 *Ahazïah yn frenhin ar ol Jehoram,* 25 *a'i lywodraeth annuwiol ef.* 28 *Efe yn ymweled â Jehoram, oedd friwedig yn Jezreel.*

Cylch 891.

YNA Elisëus a lefarodd wrth y wraig [a] y bywhasai efe ei mab, gan ddywedyd, Cyfod, a dos ti a'th dylwyth, ac ymdeithia lle y gellych ymdeithio: canys yr ARGLWYDD [b] a alwodd am newyn, a *hwnnw* a ddaw ar y wlad saith mlynedd.

[a] pen. 4. 35.

[b] Ps. 105. 16. Hag. 1. 11.

2 A'r wraig a gyfododd, ac a wnaeth yn ol gair gwr DUW: a hi a aeth, hi a'i thylwyth, ac a ymdeithiodd y'ngwlad y Philistiaid saith mlynedd.

Cylch 885.

3 Ac ym mhen y saith mlynedd, y wraig a ddychwelodd o wlad y Philistiaid: a hi a aeth i weiddi ar y brenhin am ei thŷ, ac am ei thir.

4 A'r brenhin oedd yn ymddiddan â ‖Gehazi gwas gwr DUW, gan ddywedyd, Adrodd i mi, attolwg, yr holl bethau mawr a wnaeth Elisëus.

‖pen. 5. 27.

5 Ac fel yr oedd efe yn mynegi i'r brenhin y modd y bywhasai efe y marw, yna wele y wraig y bywhasai efe ei mab yn gweiddi ar y brenhin am ei thŷ, ac am ei thir. A Gehazi a ddywedodd, Fy arglwydd frenhin, dyma y wraig, a dyma ei mab yr hwn a ddarfu i Elisëus ei fywhâu.

6 A'r brenhin a ofynodd i'r wraig; a hithau a fynegodd iddo ef. A'r brenhin a roddodd iddi ryw ‖ystafellydd, gan ddywedyd, Dod drachefn yr hyn oll *oedd*

‖Neu, *eunuch.*

Cyn CRIST 885.

eiddi hi, a holl gnwd y maes, o'r dydd y gadawodd hi y wlad hyd y pryd hwn.

7 ¶ A daeth Elisëus i Damascus: a Benhadad brenhin Syria oedd glaf; a mynegwyd iddo ef, gan ddywedyd, Daeth gwr Duw yma.

8 A'r brenhin a ddywedodd wrth Hazael, [c] Cymmer anrheg yn dy law, a dos i gyfarfod â gwr Duw; ac [d] ymofyn â'r Arglwydd trwyddo ef, gan ddywedyd, A fyddaf fi byw o'r clefyd hwn?

9 Felly Hazael a aeth i'w gyfarfod ef, ac a gymmerth anrheg yn ei law, a phob peth *a'r a oedd* dda *o* Damascus, *sef* llwyth deugain o gamelod; ac a ddaeth, ac a safodd o'i flaen ef, ac a ddywedodd, Benhadad brenhin Syria dy fab a'm hanfonodd attat, gan ddywedyd, A fyddaf fi byw o'r clefyd hwn?

10 Ac Elisëus a ddywedodd wrtho, Dos, a dywed wrtho, Dïau y gelli fyw: etto yr Arglwydd a ddangosodd i mi [e] y bydd efe marw yn ddïau.

11 Ac efe a osododd ei wyneb, †ac a ddaliodd sylw arno, nes cywilyddio o hono ef: a gwr Duw a wylodd.

12 A Hazael a ddywedodd, Paham y mae fy arglwydd yn wylo? Dywedodd yntau, Am fy mod yn gwybod [f] y drwg a wnai di i feibion Israel: eu hamddiffynfäoedd hwynt a losgi di â thân, a'u gwŷr ieuaingc a leddi â'r cleddyf, [g] a'u plant a bwyi, a'u gwragedd beichiogion a rwygi.

13 A Hazael a ddywedodd, Pa beth! ai ci *yw* dy was, fel y gwnelai efe y mawr beth hyn? Ac Elisëus a ddywedodd, [h] Yr Arglwydd a ddangosodd i mi *y byddi* di yn frenhin ar Syria.

14 Felly efe a aeth ymaith oddi wrth Elisëus, ac a ddaeth at ei arglwydd; yr hwn a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd Elisëus wrthyt ti? Ac efe a attebodd, Efe a ddywedodd wrthyf, y byddit ti byw yn ddïau.

15 A thrannoeth efe a gymmerth wrthban, ac a'*i* gwlychodd mewn dwfr, ac a'*i* lledodd ar ei wyneb ef, fel y bu efe farw: a Hazael a deyrnasodd yn ei le ef.

892.

16 ¶ Ac yn y bummed flwyddyn i Joram mab Ahab brenhin Israel, a Jehosaphat yn frenhin yn Judah, y †dechreuodd [i] Jehoram mab Jehosaphat brenhin Judah deyrnasu.

17 Mab deuddeng mlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd deyrnasu; ac wyth mlynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

18 Ac efe a rodiodd yn ffordd brenhinoedd Israel, fel y gwnai tŷ Ahab: canys [k] merch Ahab oedd yn wraig iddo: felly efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg y'ngolwg yr Arglwydd.

19 Ond ni fynnai yr Arglwydd ddifetha Judah, er mwyn Dafydd ei was; [l] megis yr addawsai efe, y rhoddai iddo †oleuni, *ac* i'w feibion yn dragywydd.

20 ¶ Yn ei ddyddiau ef y gwthryfelodd [m] Edom oddi tan law Judah, ac y gosodasant frenhin arnynt eu hunain.

21 A Joram a aeth trosodd i Sair, a'r holl gerbydau gyd âg ef; ac efe a gyfododd liw nos, ac a darawodd yr Edomiaid oedd yn ei amgylchu ef, a thywysogion y cerbydau: a'r bobl a ffôdd i'w pebyll.

22 Er hynny Edom a wrthryfelodd oddi tan law Judah hyd y dydd hwn: yna y gwrthryfelodd [n] Libnah y pryd hwnnw.

23 A'r rhan arall o hanes Joram, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

24 A Joram a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd; ac [o] ‖ Ahazïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

25 ¶ Yn y ddeuddegfed flwyddyn i Joram mab Ahab brenhin Israel yr aeth Ahazïah mab Jehoram brenhin Judah yn frenhin.

26 Mab dwy flwydd ar hugain *oedd* Ahazïah pan aeth efe yn frenhin; ac un flwyddyn y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Athaliah, ‖ merch Omri brenhin Israel.

27 Ac efe a rodiodd yn ffordd tŷ Ahab, ac a wnaeth yr hyn oedd ddrwg y'ngolwg yr Arglwydd, fel tŷ Ahab: canys ‖ dâw tŷ Ahab *ydoedd* efe.

28 ¶ Ac efe a aeth gyd â Joram mab Ahab i ryfel yn erbyn Hazael brenhin Syria i ‖ Ramoth-Gilead; a'r Syriaid a darawsant Joram.

29 A [p] Joram y brenhin a ddychwelodd i Jezreel i ymiachâu o'r briwiau †a roisai y Syriaid iddo ef yn Ramah, wrth ymladd o hono ef yn erbyn Hazael brenhin Syria: ac [q] Ahazïah mab Jehoram brenhin Judah a aeth i waered i ymweled â Joram mab Ahab yn Jezreel; canys claf ydoedd.

PENNOD IX.

1 *Elisëus yn danfon prophwyd ieuangc i enneinio Jehu yn Ramoth-Gilead.* 4 *Y prophwyd wedi*

Cyn CRIST 892.

[c] 1 Bren. 14. 3. pen. 5. 5.
[d] pen. 1. 2.
[e] ad. 15.
† Heb. *ac a'i gosododd.*
[f] pen. 10. 32. a 12. 17. a 13. 3, 7. Amos 1. 3.
[g] pen. 15. 16. Hos. 13. 16. Amos 1. 13.
[h] 1 Bren. 19. 15.
† Heb. *teyrnasodd.*
[i] 2 Chron. 21. 5.
[k] ad. 26.
[l] 1 Sam. 7. 13. 1 Bren. 11. 36. a 15. 4.
† Heb. *ganwyll*, neu, *lamp.*
[m] Gen. 27. 40. 2 Chron. 21. 8.
[n] 2 Chron. 21. 10.
[o] 2 Chron. 22. 1.
885.
‖ a elwir *Azariah*, 2 Chron. 22. 6. ac a elwir *Jehoahaz*, 2 Chron. 21. 17. a 25. 23.
‖ Neu, *ûyres:* Edrych ad. 18.
‖ *mab yng nghyfraith.*
884.
‖ *Ramah*, ad. 29.
[p] pen. 9. 15.
† Heb. *â'r rhai yr archollasai y Syriaid ef.*
[q] 2 Chron. 22 6, 7.

Cyn CRIST 884.

gwneuthur ei neges, yn ffoi. 11 *Jehu, wedi ei wneuthur yn frenhin gan y milwyr, yn lladd Joram ym maes Naboth.* 27 *Lladd Ahazïah yn Gur, a'i gladdu yn Jerusalem.* 30 *Taflu Jezebel allan trwy ffenestr, a chwn yn ei bwytta hi.*

AC Elisëus y prophwyd a alwodd un o [a] feibion y prophwydi, ac a ddywedodd wrtho, [b] Gwregysa dy lwynau, a chymmer y phïolaid olew hon yn dy law, a dos i Ramoth-Gilead.

2 A phan ddelych yno, edrych yno am Jehu mab Jehosaphat, mab Nimsi; a dos i mewn, a phâr iddo godi o fysg [c] ei frodyr, a dwg ef i ystafell † ddirgel:

3 Yna [d] cymmer y phïolaid olew, a thywallt ar ei ben ef, a dywed, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; Mi a'th enneiniais di yn frenhin ar Israel; yna agor y drws, a ffô, ac nac aros.

4 ¶ Felly y llangc, *sef* llangc y prophwyd, a aeth i Ramoth-Gilead.

5 A phan ddaeth efe, wele tywysogion y llu *oedd* yn eistedd: ac efe a ddywedodd, Y mae i mi air â thi, O dywysog. A dywedodd Jehu, A pha un o honom ni oll? Dywedodd yntau, A thydi, O dywysog.

6 Ac efe a gyfododd, ac a aeth i mewn i'r tŷ: ac yntau a dywalltodd yr olew ar ei ben ef, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel; [e] Myfi a'th enneiniais di yn frenhin ar bobl yr ARGLWYDD, *sef* ar Israel.

7 A thi a darewi dŷ Ahab dy arglwydd; fel y dïalwyf fi waed fy ngweision y prophwydi, a gwaed holl weision yr ARGLWYDD, [f] ar law Jezebel.

8 Canys holl dŷ Ahab a ddifethir: a [g] mi a dorraf ymaith oddi wrth Ahab [h] yr hwn a biso ar bared, [i] y gwarchäeedig hefyd, a'r hwn a adawyd yn Israel.

9 A mi a wnaf dŷ Ahab fel tŷ [k] Jeroboam mab Nebat, ac fel tŷ [l] Baasa mab Ahïah.

10 A'r cwn a fwyttânt Jezebel yn rhandir Jezreel, ac ni *bydd* a'*i* claddo *hi*. Ac efe a agorodd y drws, ac a ffôdd.

11 ¶ A Jehu a aeth allan at weision ei arglwydd, a dywedwyd wrtho ef, *A yw* pob peth yn dda? paham y daeth [m] yr ynfyd hwn attat ti? Dywedodd yntau wrthynt, Chwi a adwaenoch y gwr, a'i ymadroddion.

12 Dywedasant hwythau, Celwydd, mynega yn awr i ni. Dywedodd yntau, Fel hyn ac fel hyn y llefarodd wrthyf, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Mi a'th enneiniais di yn frenhin ar Israel.

13 A hwy a frysiasant, ac [n] a gymmerasant bob un ei wisg, ac a'*i* gosodasant dano ef ar ben uchaf y grisiau, ac a ganasant mewn udgorn, ac a ddywedasant, Jehu sydd † frenhin.

14 A Jehu mab Jehosaphat mab Nimsi a gyd-fwriadodd yn erbyn Joram: (a Joram oedd yn cadw Ramoth-Gilead, efe a holl Israel, rhag Hazael brenhin Syria:

15 Ond † [o] Joram y brenhin a ddychwelasai i ymiachâu i Jezreel, o'r archollion *â*'r rhai † yr archollasai y Syriaid ef wrth ymladd o hono yn erbyn Hazael brenhin Syria.) A dywedodd Jehu, Os mynnwch chwi nac eled *un* dïangol o'r ddinas i fyned i fynegi i Jezreel.

16 Felly Jehu a farchogodd mewn cerbyd, ac a aeth i Jezreel (canys Joram oedd yn gorwedd yno.) Ac Ahazïah brenhin Judah a ddaethai i waered i ymweled â Joram.

17 A gwyliwr oedd yn sefyll ar y tŵr yn Jezreel, ac a ganfu fintai Jehu pan oedd efe yn dyfod, ac a ddywedodd, Yr ydwyf yn gweled mintai. A Joram a ddywedodd, Cymmer wr march, ac anfon i'w cyfarfod hwynt, a dyweded, *Ai* heddwch?

18 A gwr march a aeth i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed y brenhin, *A oes* heddwch? A dywedodd Jehu, Beth *sydd* i ti *a ofynych* am heddwch? tro yn fy ol i. A'r gwyliwr a fynegodd, gan ddywedyd, Y gennad a ddaeth hyd attynt hwy, ond nid yw efe yn dychwelyd.

19 Yna efe a anfonodd yr ail gwr march, ac efe a ddaeth attynt hwy, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd y brenhin, *A oes* heddwch? A dywedodd Jehu, Beth *sydd* i ti *a ofynych* am heddwch? tro yn fy ol i.

20 A'r gwyliwr a fynegodd, gan ddywedyd, Efe a ddaeth hyd attynt hwy, ond nid yw efe yn dychwelyd: a'r ‖ gyrriad *sydd* fel gyrriad Jehu mab Nimsi; canys y mae efe yn gyrru yn ynfyd.

21 A Joram a ddywedodd, Rhwym *y cerbyd*. Yntau a rwymodd ei gerbyd ef. A [p] Joram brenhin Israel a aeth allan, ac Ahazïah brenhin Judah, pob un yn ei gerbyd, a hwy a aethant yn erbyn Jehu, a † chyfarfuant âg ef yn rhandir Naboth y Jezreeliad.

22 A phan welodd Joram Jehu, efe a ddywedodd, *A oes* heddwch, Jehu? Dy-

Cyn CRIST 884.

[a] Matt. 21. 7.

† Heb. *yn teyrnasu.*

† Heb. *Jehoram.*

[o] pen. 8. 29.

† Heb. *y tarawsai.*

‖ Neu, *cerddediad.*

[p] 2 Chron. 22. 7.

† Heb. *chawsant ef.*

[a] 1 Bren. 20. 35.

[b] pen. 4. 29. Jer. 1. 17.

[c] ad. 5, 11.

† Heb. *o fewn ystafell.*

[d] 1 Bren. 19. 16.

[e] 2 Chron. 22. 7.

[f] 1 Bren. 21. 15.

[g] 1 Bren. 14. 10. a 21. 21.

[h] 1 Sam. 25. 22.

[i] Deut. 32. 36.

[k] 1 Bren. 14. 10. a 15. 29. a 21. 22.

[l] 1 Bren. 16. 3, 11.

[m] Jer. 29. 26. Ioan 10. 20. Act. 26. 24. 1 Cor. 4. 10.

Cyn CRIST 884.

wedodd yntau, Pa heddwch tra *fyddo* putteindra Jezebel dy fam di, a'i hudoliaeth, *mor* aml?

23 A Joram a drodd ei law, ac a ffôdd, ac a ddywedodd wrth Ahazïah, *Y mae* bradwriaeth, O Ahazïah.

†Heb. *lanwodd ei law â bwa.*

24 A Jehu a †gymmerth fwa yn ei law, ac a darawodd Joram rhwng ei ysgwyddau, fel yr aeth y saeth trwy ei galon ef, ac efe a †syrthiodd yn ei gerbyd.

†Heb. *ymgrymmodd.*

25 A *Jehu* a ddywedodd wrth Bidcar ei dywysog, Cymmer, bwrw ef i randir maes Naboth y Jezreeliad: canys cofia pan oeddym ni, mi a thi, yn marchogaeth ynghyd ein dau ar ol Ahab ei dad ef, [q]roddi o'r ARGLWYDD arno ef y baich hwn.

[q] 1 Bren. 21. 29.

26 Dïau, meddai yr ARGLWYDD, gwaed Naboth, a gwaed ei feibion, a welais i neithiwyr, a mi a dalaf i ti yn y rhandir hon, medd yr ARGLWYDD. Gan hynny cymmer *a* bwrw ef yn awr yn y rhandir hon, yn ol gair yr ARGLWYDD.

27 ¶ Ond pan welodd Ahazïah brenhin Judah *hynny*, efe a ffôdd ar hyd ffordd tŷ yr ardd. A Jehu a ymlidiodd ar ei ol ef, ac a ddywedodd, Tarêwch hwn hefyd yn *ei* gerbyd. *A hwy a'i tarawsant ef* yn rhiw Gur, yr hon *sydd* wrth Ibleam; ac efe a ffôdd i Megìdo, ac a fu farw yno.

28 A'i weision a'i dygasant ef mewn cerbyd i Jerusalem, ac a'i claddasant ef yn ei feddrod gyd â'i dadau, yn ninas Dafydd.

Cylch 886.

29 Ac yn yr unfed flwyddyn ar ddeg i Joram mab Ahab yr aethai Ahazïah yn frenhin ar Judah.

30 ¶ A phan ddaeth Jehu i Jezreel, Jezebel a glybu *hynny*, ac a golurodd ei †hwyneb, ac a wisgodd yn wŷch am ei phen, ac a edrychodd trwy ffenestr.

†Heb. *llygaid.*

31 A phan oedd Jehu yn dyfod i mewn i'r porth, hi a ddywedodd, [r]*A fu* heddwch i Zimri, yr hwn a laddodd ei feistr?

[r] 1 Bren. 16. 9—20.

Cylch 884.

32 Ac efe a ddyrchafodd ei wyneb at y ffenestr, ac a ddywedodd, Pwy *sydd* gyd â mi, pwy? A dau *neu* dri o'r ystafellyddion a edrychasant arno ef.

33 Yntau a ddywedodd, Teflwch hi i lawr. A hwy a'i taflasant hi i lawr; a thaenellwyd *peth* o'i gwaed hi ar y pared, ac ar y meirch: ac efe a'i mathrodd hi.

34 A phan ddaeth efe i mewn, efe a fwyttâodd ac a yfodd, ac a ddywedodd, Edrychwch am y *wraig* felldigedig honno, a chleddwch hi; canys [s]merch brenhin *ydyw* hi.

[s] 1 Bren. 16. 31.

35 A hwy a aethant i'w chladdu hi; ond ni chawsant o honi onid y ben-glog, a'r traed, a chledrau y dwylaw.

36 Am hynny hwy a ddychwelasant, ac a fynegasant iddo ef. Dywedodd yntau, Dyna air yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd efe trwy law ei wasanaethwr Elïas y Thesbiad, gan ddywedyd, [t]Yn rhandir Jezreel y bwytty y cwn gnawd Jezebel:

[t] 1 Bren. 21. 23.

37 A chelain Jezebel a fydd fel tommen ar wyneb y maes, yn rhandir Jezreel; fel na ellir dywedyd, Dyma Jezebel.

PENNOD X.

1 *Jehu trwy lythyrau yn peri torri pennau deng mab a thriugain Ahab;* 8 *ac yn ei esgusodi ei hun â phrophwydoliaeth Elïas:* 12 *yn lladd dau a deugain o frodyr Ahazïah wrth y tŷ cneifio:* 15 *yn cymmeryd Jehonadab atto;* 18 *a thrwy gyfrwysdra yn difetha holl addolwyr Baal:* 29 *yn canlyn pechodau Jeroboam.* 32 *Hazael yn gorthrymmu Israel.* 34 *Joachaz yn frenhin ar ol Jehu.*

Cyn CRIST Cylch 884.

AC i Ahab *yr oedd* deng mab a thriugain yn Samaria. A Jehu a ysgrifenodd lythyrau, ac a anfonodd i Samaria, at dywysogion Jezreel, *ac* at yr henuriaid, ac at dadmaethod Ahab, gan ddywedyd,

884.

2 Ac yn awr pan ddêl y llythyr hwn attoch chwi, canys gyd â chwi *y mae* meibion eich arglwydd, a chennych chwi *y mae* cerbydau, a meirch, a dinasoedd caerog, ac arfau:

3 Yna edrychwch yr hwn sydd oreu, ac yn gymhwysaf o feibion eich arglwydd, a gosodwch *ef* ar deyrn-gadair ei dad, ac ymleddwch dros dŷ eich arglwydd.

4 A hwy a ofnasant yn ddirfawr, ac a ddywedasant, Wele, dau frenhin ni safasant o'i flaen ef: pa fodd gan hynny y safwn ni?

5 Am hynny yr anfonodd yr hwn *oedd* ar y tŷ, a'r hwn *oedd* ar y ddinas, a'r henuriaid, a'r tadmaethod, at Jehu, gan ddywedyd, Dy weision di *ydym* ni, a'r hyn oll a ddywedych di wrthym, a wnawn ni; ni wnawn ni neb yn frenhin: gwna *yr hyn a fyddo* da yn dy olwg.

6 Yna efe a ysgrifenodd yr ail llythyr attynt hwy, gan ddywedyd, Os †eiddof fi *fyddwch*, ac *os* ar fy llais i y gwrandewch, cymmerwch bennau y gwŷr, meibion eich arglwydd, a deuwch attaf fi y

†Heb. *trosof y byddwch.*

Cyn CRIST 884.

pryd hwn y fory i Jezreel. A meibion y brenhin, *sef* deng-nyn a thriugain, *oedd* gyd â phennaethiaid y ddinas, y rhai oedd yn eu meithrin hwynt.

7 A phan ddaeth y llythyr attynt, hwy a gymmerasant feibion y brenhin, ac a laddasant ddeng-nyn a thriugain, ac a osodasant eu pennau hwynt mewn basgedau, ac a'*u* danfonasant atto ef i Jezreel.

8 ¶ A chennad a ddaeth ac a fynegodd iddo ef, gan ddywedyd, Hwy a ddygasant bennau meibion y brenhin. Dywedodd yntau, Gosodwch hwynt yn ddau bentwr wrth ddrws y porth hyd y bore.

9 A'r bore efe a aeth allan, ac a safodd, ac a ddywedodd wrth yr holl bobl, Cyfiawn *ydych* chwi: wele, myfi a gydfwriedais yn erbyn fy arglwydd, ac a'i lleddais ef: ond pwy a laddodd yr holl rai hyn?

10 Gwybyddwch yn awr na syrth *dim* o air yr ARGLWYDD i'r ddaear, yr hwn a lefarodd yr ARGLWYDD am dŷ Ahab: canys gwnaeth yr ARGLWYDD yr hyn a lefarodd efe [a]trwy law Elïas ei was.

11 Felly Jehu a darawodd holl weddillion tŷ Ahab yn Jezreel, a'i holl bennaethiaid ef, a'i ‖gyfneseifiaid ef, a'i offeiriaid, fel na adawyd un y'ngweddill.

12 ¶ Ac efe a gyfododd, ac a aeth ymaith hefyd, ac a ddaeth i Samaria. *Ac* fel *yr oedd efe wrth* dŷ cneifio y bugeiliaid ar y ffordd,

13 [b]Jehu a gyfarfu â brodyr Ahazïah brenhin Judah, ac a ddywedodd, Pwy *ydych* chwi? Dywedasant hwythau, Brodyr Ahazïah *ydym* ni; a ni a ddaethom i waered i gyfarch gwell i feibion y brenhin, ac i feibion y frenhines.

14 Ac efe a ddywedodd, Deliwch hwynt yn fyw. A hwy a'u daliasant hwy yn fyw, ac a'u lladdasant hwy wrth bydew y tŷ cneifio, *sef* dau wr a deugain, ac ni adawodd efe wr o honynt.

15 ¶ A phan aethai efe oddi yno, efe a †gyfarfu â [c]Jehonadab mab [d]Rechab yn cyfarfod âg ef, ac †a gyfarchodd well iddo, ac a ddywedodd wrtho, A yw dy galon di yn uniawn, fel *y mae* fy nghalon i gyd â'th galon di? A dywedodd Jehonadab, Ydyw. Od ydyw (*eb efe*) [e]moes dy law. Rhoddodd yntau ei law, ac efe a barodd iddo ddyfod i fynu atto i'r cerbyd.

16 Ac efe a ddywedodd, Tyred gyd â mi, a gwel fy zêl i tu ag at yr ARGLWYDD. Felly hwy a wnaethant iddo farchogaeth yn ei gerbyd ef.

17 A phan ddaeth efe i Samaria, [f]efe a darawodd yr holl rai a adawsid i Ahab yn Samaria, nes iddo ei ddinystrio ef, yn ol gair yr ARGLWYDD, [g]yr hwn a lefarasai efe wrth Elïas.

18 ¶ A Jehu a gynnullodd yr holl bobl ynghyd, ac a ddywedodd wrthynt, [h]Ahab a wasanaethodd Baal ychydig, *ond* Jehu a'i gwasanaetha ef lawer.

19 Ac yn awr gelwch attaf fi holl brophwydi Baal, ei holl weision, a'i holl offeiriaid ef, na fydded un yn eisieu; canys aberth mawr *sydd* gennyf i Baal: pwy bynnag a fyddo yn eisieu, ni bydd efe byw. Ond Jehu a wnaeth *hyn* mewn cyfrwysdra, fel y difethai efe addolwyr Baal.

20 A Jehu a ddywedodd, †Cyhoeddwch gymmanfa sanctaidd i Baal. A hwy a'*i* cyhoeddasant.

21 A Jehu a anfonodd trwy holl Israel: a holl addolwyr Baal a ddaethant, ac nid oedd un yn eisieu a'r ni ddaethai: a hwy a ddaethant i dŷ Baal, a llanwyd tŷ Baal o ben bwy gilydd.

22 Ac efe a ddywedodd wrth yr hwn *oedd geidwad* ar y gwisgoedd, Dwg allan wisgoedd i holl addolwyr Baal. Ac efe a ddug wisgoedd iddynt.

23 A Jehu a aeth i mewn, a Jehonadab mab Rechab, i dŷ Baal, ac a ddywedodd wrth addolwyr Baal, Chwiliwch ac edrychwch, rhag bod yma gyd â chwi *neb* o weision yr ARGLWYDD, ond addolwyr Baal yn unig.

24 A phan ddaethant i mewn i wneuthur aberthau, a phoeth-offrymmau, Jehu a osododd iddo allan bedwar ugeinwr, ac a ddywedodd, *Os* dïangc yr un o'r dynion a ddygais i'ch dwylaw chwi, einioes yr hwn *y dïango ganddo fydd* am ei einioes ef.

25 A phan orphenodd efe wneuthur y poeth-offrwm, Jehu a ddywedodd wrth y swyddogion a'r tywysogion, Ewch i mewn, lleddwch hwynt, na ddeled neb allan. Felly hwy a'u tarawsant hwy â min y cleddyf: a'r swyddogion a'r tywysogion a'*u* taflasant *hwy* allan, ac a aethant i ddinas tŷ Baal.

26 A hwy a ddygasant allan ddelwau tŷ Baal, ac a'u llosgasant hwy.

27 A hwy a ddistrywiasant ddelw Baal, ac a ddinystriasant dŷ Baal, ac a'i gwnaethant ef yn domdy hyd heddyw.

[a] 1 Bren. 21. 19, 21, 29.

‖ Neu, *gydnabod.*

[b] 2 Chron. 22. 8.

† Heb. *gafodd.*

[c] Jer. 35. 6.

[d] 1 Chron. 2. 55.

† Heb. *a'i bendithiodd.*

[e] Ezra 10. 19.

Cyn CRIST 884.

[f] 2 Chron. 22. 8.

[g] 1 Bren. 21. 21.

[h] 1 Bren. 16. 32.

† Heb. *Sancteiddiwch gymmanfa i Baal.*

Cyn CRIST 884.

28 Felly y dilëodd Jehu Baal allan o Israel.

29 ¶ Etto pechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu, ni throdd Jehu oddi wrthynt hwy, *sef oddi wrth* [i] y lloi aur *oedd* yn Bethel, a'r rhai *oedd* yn Dan.

30 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Jehu, O herwydd i ti wneuthur yn dda, gan wneuthur *yr hyn oedd* uniawn yn fy ngolwg i, yn ol yr hyn oll a'r *a oedd* yn fy nghalon i y gwnaethost i dŷ Ahab, [k] meibion y bedwaredd genhedlaeth i ti a eisteddant ar orseddfainge Israel.

31 Ond †nid edrychodd Jehu am rodio y'nghyfraith ARGLWYDD DDUW Israel â'i holl galon: *canys* ni throdd efe oddi wrth bechodau Jeroboam, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

Cylch 860.

32 ¶ Yn y dyddiau hynny y dechreuodd yr ARGLWYDD dorri cyrrau Israel: a Hazael a'u tarawodd hwynt yn holl derfynau Israel;

33 O'r Iorddonen *tu a* chodiad haul, *sef* holl wlad Gilead, y Gadiaid, a'r Reubeniaid, a'r Manassiaid, *o* Aroer (yr hon *sydd* wrth afon Arnon) ‖ [l] Gilead a Basan hefyd.

‖ Neu, *hyd Gilead.*

[l] Amos 1. 3.

34 A'r rhan arall o hanes Jehu, a'r hyn oll a'r a wnaeth efe, a'i holl gadernid ef; onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

856.

35 A Jehu a hunodd gyd â'i dadau, a chladdwyd ef yn Samaria, a Joahaz ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

36 A'r dyddiau y teyrnasodd Jehu ar Israel yn Samaria *oedd* wyth mlynedd ar hugain.

PENNOD XI.

1 *Achub Joas gan ei fodryb Joseba, pan laddodd Athaliah yr had brenhinol, a'i guddio chwe blynedd yn nhŷ Dduw.* 4 *Jehoiada, trwy gynnorthwy y tywysogion, ar y seithfed flwyddyn yn ei wneuthur ef yn frenhin.* 13 *Lladd Athaliah.* 17 *Jehoiada yn adferu gwasanaeth Duw.*

884.

A PHAN welodd [a] Athaliah [b] mam Ahazïah farw o'i mab, hi a gyfododd, ac a ddifethodd † yr holl had brenhinol.

[a] 2 Chron. 22. 10.

[b] pen. 8. 26.

† Heb. *holl had y frenhiniaeth.*

2 Ond ‖ Joseba merch y brenhin Joram, chwaer Ahazïah, a gymmerth Joas mab Ahazïah, ac a'i lladrattâodd ef o fysg meibion y brenhin *y rhai* a laddwyd: a hwy a'i cuddiasant ef a'i fammaeth yn ystafell y gwelyau, rhag Athaliah, fel na laddwyd ef.

‖ 2 Chron. 22. 11, *Josebea.*

3 Ac efe a fu gyd â hi y'nghûdd *yn* nhŷ yr ARGLWYDD chwe blynedd: ac Athaliah oedd yn teyrnasu ar y wlad.

Cyn CRIST 878.

4 ¶ Ac [c] yn y seithfed flwyddyn yr anfonodd Jehoiada, ac y cymmerth dywysogion y cannoedd, *a'r* capteniaid, a'r swyddogion, ac a'u dug hwynt i mewn atto i dŷ yr ARGLWYDD, ac a wnaeth â hwynt gyfammod, ac a wnaeth iddynt dyngu yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac a ddangosodd iddynt fab y brenhin.

[c] 2 Chron. 23. 1.

5 Ac efe a orchymynodd iddynt, gan ddywedyd, Dyma y peth a wnewch chwi; Trydedd ran o honoch sydd yn dyfod i mewn [d] *ar* y Sabboth, a gadwant wyliadwriaeth tŷ y brenhin:

[d] 1 Chron. 9. 25.

6 A thrydedd ran *fydd* ym mhorth Sur: a thrydedd ran yn y porth o'r tu ol i'r swyddogion: felly y cedwch wyliadwriaeth y tŷ rhag ei dorri.

7 A ‖ deuparth o honoch oll sydd yn myned allan ar y Sabboth, a gadwant wyliadwriaeth tŷ yr ARGLWYDD, ynghylch y brenhin.

‖ Neu, *dwy fintai.* Heb. *dwy law.*

8 A chwi a amgylchynwch y brenhin o bob parth, pob un â'i arfau yn ei law; a'r hwn a ddelo i'r rhesau, lladder ef: a byddwch gyd â'r brenhin pan elo efe allan, a phan ddelo efe i mewn.

9 [e] A thywysogion y cannoedd a wnaethant yn ol yr hyn oll a orchymynasai Jehoiada yr offeiriad, a chymmerasant bawb eu gwŷr y rhai oedd yn dyfod i mewn *ar* y Sabboth, gyd â'r rhai oedd yn myned allan *ar* y Sabboth; ac a ddaethant at Jehoiada yr offeiriad.

[e] 2 Chron. 23. 8.

10 A'r offeiriad a roddodd i dywysogion y cannoedd waywffyn a thariannau y brenhin Dafydd, y rhai *oedd* yn nhŷ yr ARGLWYDD.

11 A'r swyddogion a safasant bob un â'i arfau yn ei law, o'r † tu dehau i'r tŷ, hyd y tu aswy i'r tŷ, wrth yr allor a'r tŷ, amgylch ogylch y brenhin.

† Heb. *ysgwydd ddehau.*

12 Ac efe a ddug allan fab y brenhin, ac a roddodd y goron arno ef, a'r dystiolaeth; a hwy a'i hurddasant ef yn frenhin, ac a'i henneiniasant ef; curasant hefyd eu dwylaw, a dywedasant, Byw fyddo y brenhin.

13 ¶ A phan glybu Athaliah drwst y bobl yn rhedeg, hi a ddaeth i mewn at y bobl i dŷ yr ARGLWYDD.

14 A phan edrychodd hi, wele, y brenhin oedd yn sefyll [f] wrth y golofn yn ol yr arfer, a'r tywysogion a'r udgyrn yn ymyl y brenhin, a holl bobl y wlad yn llawen, ac yn canu mewn udgyrn. Ac

[f] pen. 23. 3. 2 Chron. 34. 31.

Cyn CRIST 878.

Athalïah a rwygodd ei dillad, ac a waeddodd, Bradwriaeth, bradwriaeth.

15 A Jehoiada yr offeiriad a orchymynodd i dywysogion y cannoedd, y rhai oedd wedi eu gosod ar y llu, ac a ddywedodd wrthynt, Dygwch hi o'r tu allan i'r rhesau; a'r hwn a ddelo ar ei hol hi, lladder ef â'r cleddyf: canys dywedasai yr offeiriad, Na ladder hi yn nhŷ yr ARGLWYDD.

16 A hwy a osodasant ddwylaw arni hi, a hi a aeth ar hyd y ffordd feirch i dŷ y brenhin, ac yno y lladdwyd hi.

[g] 2 Chron. 23. 16.

17 ¶ [g] A Jehoiada a wnaeth gyfammod rhwng yr ARGLWYDD a'r brenhin a'r bobl, i fod o honynt yn bobl i'r ARGLWYDD; [h] a rhwng y brenhin a'r bobl.

[h] 2 Sam. 5. 3.

18 A holl bobl y wlad a aethant i dŷ Baal, ac a'i dinystriasant ef a'i allorau, ei ddelwau hefyd a ddrylliasant hwy yn chwilfriw, lladdasant hefyd Mattan offeiriad Baal o flaen yr allorau. [i] A'r offeiriad a osododd oruchwylwyr ar dŷ yr ARGLWYDD.

[i] 2 Chron. 23. 18.

19 Efe a gymmerth hefyd dywysogion y cannoedd, a'r capteniaid, a'r swyddogion, a holl bobl y wlad, a hwy a ddygasant i waered y brenhin o dŷ yr ARGLWYDD, ac a ddaethant ar hyd ffordd porth y swyddogion i dŷ y brenhin; ac efe a eisteddodd ar orseddfa y brenhinoedd.

20 A holl bobl y wlad a lawenychasant, a'r ddinas a lonyddodd: a hwy a laddasant Athalïah â'r cleddyf *wrth* dŷ y brenhin.

[k] 2 Chron. 24. 1.

21 [k] Mab saith mlwydd *oedd* Joas pan aeth efe yn frenhin.

PENNOD XII.

1 *Joas yn teyrnasu yn ddduwiol tra fu fyw Jehoiada;* 4 *ac yn peri cyweirio y deml.* 17 *Troi Hazael oddi wrth Jerusalem ðg anrheg o'r trysorau cyssegredig.* 19 *Ei weision yn lladd Joas, ac Amasïah yn myned yn frenhin ar ei ol ef.*

[a] 2 Chron. 24. 1.

YN [a] y seithfed flwyddyn i Jehu y dechreuodd Joas deyrnasu, a deugain mlynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem. Ac enw ei fam ef *oedd* Sibiah o Beerseba.

2 A Joas a wnaeth *yr hyn oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD ei holl ddyddiau *yn* y rhai y dysgodd Jehoiada yr offeiriad ef.

[b] 1 Bren. 15. 14. a 22. 43. pen. 14. 4.

3 Er hynny [b] ni thynnasid ymaith yr uchelfëydd: y bobl oedd etto yn offrymmu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfëydd.

4 ¶ A Joas a ddywedodd wrth yr offeiriaid, [c] Holl arian y †pethau cyssegredig a ddyger i mewn i dŷ yr ARGLWYDD, [d] arian y gwr a gynniweirio, arian †gwerth eneidiau pob un, *a*'r holl arian a [e] glywo neb ar ei galon eu dwyn i mewn i dŷ yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST 878.

[c] pen. 22. 4.

†Heb. *sancteiddiadau.*

[c] Exod. 30. 13.

†Heb. *eneidiau ei bris ef,* Lef. 27. 2.

[e] Exod. 35. 5. 856.

5 Cymmered yr offeiriaid *hynny* iddynt, pawb gan ei gydnabod, a chyweiriant adwyau y tŷ, pa le bynnag y caffer adwy ynddo.

6 Ond yn y drydedd flwyddyn ar hugain i'r brenhin Joas, nid adgyweiriasai yr offeiriaid agennau y tŷ.

7 Yna y brenhin Joas a alwodd am Jehoiada yr offeiriad, a'r offeiriaid *eraill,* ac a ddywedodd wrthynt, Paham nad ydych chwi yn cyweirio agennau y tŷ? yn awr gan hynny, na dderbyniwch arian gan eich cydnabod, ond rhoddwch hwy at *gyweirio* adwyau y tŷ.

8 A'r offeiriaid a gyd-syniasant na dderbynient arian gan y bobl, ac na chyweirient agennau y tŷ.

9 Eithr Jehoiada yr offeiriad a gymmerth gist, ac a dyllodd dwll yn ei chaead, ac a'i gosododd hi o'r tu dehau i'r allor, ffordd y delai un i mewn i dŷ yr ARGLWYDD: a'r offeiriaid, y rhai oedd yn cadw y †drws, a roddent yno yr holl arian a ddygid i mewn i dŷ yr ARGLWYDD.

†Heb. *rhiniog.*

10 A phan welent *fod* llawer o arian yn y gist, y dae ysgrifenydd y brenhin, a'r arch-offeiriad, i fynu, ac a †roent mewn codau, ac a gyfrifent yr arian a gawsid yn nhŷ yr ARGLWYDD.

†Heb. *rwyment.*

11 A hwy a roddasant yr arian wedi eu cyfrif, yn nwylaw gweithwyr y gwaith, goruchwylwyr tŷ yr ARGLWYDD: a hwy a'i †talasant i'r seiri pren, ac i'r adeiladwyr oedd yn gweithio tŷ yr ARGLWYDD.

†Heb. *dygasant allan.*

12 Ac i'r seiri meini, ac i'r naddwyr cerrig, ac i brynu coed a cherrig nâdd, i gyweirio adwyau tŷ yr ARGLWYDD, ac am yr hyn oll a aethai allan i adgyweirio y tŷ.

13 Etto ni wnaed yn nhŷ yr ARGLWYDD gwppanau arian, psaltringau, cawgiau, udgyrn, na llestri aur, na llestri arian, o'r arian a ddygasid i mewn i dŷ yr ARGLWYDD.

14 Eithr hwy a'i rhoddasant i weithwyr y gwaith; ac a gyweiriasant â hwynt dŷ yr ARGLWYDD.

15 Ac [f] ni cheisiasant gyfrif gan y dynion y rhoddasant hwy yr arian yn eu dwylaw i'w rhoddi i weithwyr y gwaith:

[f] pen. 22. 7.

canys yr oeddynt hwy yn gwneuthur yn ffyddlawn.

16 [g] Yr arian *dros* gamwedd a'r arian *dros* bechodau, ni ddygpwyd i mewn i dŷ yr ARGLWYDD: [h] eiddo yr offeiriaid oeddynt hwy.

17 ¶ Yna [i] Hazael brenhin Syria a aeth i fynu, ac a ymladdodd yn erbyn Gath, ac a'i hynnillodd hi: a [k] Hazael a osododd ei wyneb i fyned i fynu yn erbyn Jerusalem.

18 A Joas brenhin Judah [l] a gymmerth yr holl bethau cyssegredig a gyssegrasai Jehosaphat, a Jehoram, ac Ahazïah, ei dadau ef, brenhinoedd Judah, a'i gyssegredig bethau ef ei hun, a'r holl aur a gafwyd yn nhrysorau tŷ yr ARGLWYDD, a thŷ y brenhin, ac a'u hanfonodd at Hazael brenhin Syria, ac efe a † ymadawodd oddi wrth Jerusalem.

19 ¶ A'r rhan arall o hanes Joas, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

20 [m] A'i weision ef a gyfodasant, ac a gyd-fwriadasant fradwriaeth; ac a laddasant Joas *yn* ‖ nhŷ Milo, wrth ddyfod i waered i Sila.

21 A [n] Jozachar mab Simeath, a Jozabad mab Somer, ei weision ef, a'i tarawsant ef, ac efe a fu farw; a hwy a'i claddasant ef gyd â'i dadau yn ninas Dafydd: ac Amasïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XIII.

1 *Annuwiol lywodraeth Joahaz;* 3 *a Hazael yn ei orthrymmu ef; ac yntau yn cael ymwared trwy weddi.* 8 *Joas yn teyrnasu yn ei le ef;* 10 *ei annuwiol lywodraeth yntau.* 12 *Jeroboam yn dyfod ar ei ol ef.* 14 *Elisëus wrth farw yn prophwydo y gorchfygai Joas y Syriaid dair gwaith.* 20 *Y Moabiaid yn dyfod yn erbyn y wlad, ac esgyrn Elisëus yn cyfodi gwr marw.* 22 *Hazael yn marw, a Joas deirgwaith yn gorchfygu Benhadad.*

YN y drydedd flwyddyn ar hugain i Joas mab Ahazïah brenhin Judah, y teyrnasodd Joahaz mab Jehu ar Israel yn Samaria, *a* dwy flynedd ar bymtheg *y teyrnasodd efe.*

2 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd ar ol pechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu; ni throdd oddi wrthynt hwy.

3 ¶ A digofaint yr ARGLWYDD a lidiodd yn erbyn Israel; ac efe a'u rhoddodd hwynt yn llaw [a] Hazael brenhin Syria, ac yn llaw Benhadad mab Hazael, *eu* holl ddyddiau *hwynt.*

4 A Joahaz a erfyniodd ar yr ARGLWYDD, a gwrandawodd yr ARGLWYDD arno ef; o herwydd iddo ganfod gorthrymder Israel, canys brenhin Syria a'u gorthrymmai hwynt.

5 (A'r ARGLWYDD a roddodd [b] achubwr i Israel, fel yr aethant oddi tan law y Syriaid: a meibion Israel a drigasant yn eu pebyll fel † cynt.

6 Etto ni throisant hwy oddi wrth bechodau tŷ Jeroboam, yr hwn a wnaeth i Israel bechu, *eithr* † rhodiasant ynddynt hwy: a'r [c] llwyn hefyd a safai yn Samaria.)

7 Ac ni adawodd efe i Joahaz *o'r* bobl, ond deg a deugain o wŷr meirch, a deg cerbyd, a deng mil o wŷr traed: o herwydd brenhin Syria a'u dinystriasai hwynt, ac a'u gwnaethai hwynt fel llwch wrth [d] ddyrnu.

8 ¶ A'r rhan arall o hanes Joahaz, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'i gadernid, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

9 A Joahaz a hunodd gyd â'i dadau, a chladdasant ef yn Samaria, a Joas ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

10 ¶ Yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Joas brenhin Judah, y teyrnasodd Joas mab Joahaz ar Israel yn Samaria: un mlynedd ar bymtheg *y teyrnasodd efe.*

11 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: ni throdd efe oddi wrth holl bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu; *eithr* efe a rodiodd ynddynt.

12 [e] A'r rhan arall o hanes Joas, a'r [f] hyn oll a wnaeth efe, a'i [g] gadernid, *trwy* yr hwn yr ymladdodd efe âg Amasïah brenhin Judah, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

13 A Joas a hunodd gyd â'i dadau, a Jeroboam a eisteddodd ar ei deyrngadair ef: a Joas a gladdwyd yn Samaria gyd â brenhinoedd Israel.

14 ¶ Ac yr oedd Elisëus yn glaf o'r clefyd y bu efe farw o hono, a Joas brenhin Israel a ddaeth i waered atto ef, ac a wylodd ar ei wyneb ef, ac a ddywedodd, O [h] fy nhad, fy nhad, cerbyd Israel, a'i farchogion.

15 Ac Elisëus a ddywedodd wrtho ef, Cymmer fwa a saethau. Ac efe a gymmerth fwa a saethau.

Cyn CRIST 856.

[g] Lef. 5. 15, 18.
[h] Num. 18. 9.
[i] pen. 8. 12.
Cylch 840.
[k] Edrych 2 Chron. 24. 23.
[l] 1 Bren. 15. 18. pen. 18. 15, 16.
†Heb. *aeth i fynu.*
[m] pen. 14. 5.
839.
‖ Neu, *Bethmilo.*
[n] 2 Chron. 24. 26, *Zabad.*
839.
856.
Cylch 849.
[a] pen. 8. 12.

Cyn CRIST Cylch 842.

[b] Edrych ad. 25. a pen. 14. 25, &c.
†Heb. *doe ac echdoe.*
†Heb. *rhodiodd.*
[c] 1 Bren. 16. 33.
[d] Amos 1. 3.
839.
841.
[e] pen. 14. 15.
[f] Edrych ad. 14, 25.
[g] pen. 14. 9, &c.
825.
Cylch 839.
[h] pen. 2. 12.

Cyn CRIST Cylch 839.

16 Ac efe a ddywedodd wrth frenhin Israel, Dod dy law ar y bwa. Ac efe a roddodd ei law: ac Elisëus a osododd ei ddwylaw ar ddwylaw y brenhin.

17 Ac efe a ddywedodd, Agor y ffenestr tu a'r dwyrain. Yntau a'*i* hagorodd. Yna y dywedodd Elisëus, Saetha. Ac efe a saethodd. Dywedodd yntau, Saeth ymwared yr ARGLWYDD, a saeth ymwared rhag Syria; a thi a darewi y Syriaid yn Aphec, nes *eu* difa *hwynt*.

18 Hefyd efe a ddywedodd, Cymmer y saethau. Ac efe a'*u* cymmerodd. Ac efe a ddywedodd wrth frenhin Israel, Taro y ddaear. Ac efe a darawodd dair gwaith, ac a beidiodd.

19 A gwr DUW a ddigiodd wrtho ef, ac a ddywedodd, *Dylesit* daro bump neu chwech o weithiau, yna y tarawsit Syria nes *ei* difa: [1]ac yn awr tair gwaith y tarewi Syria.

[1] ad. 25.

Cylch 838.

20 ¶ Ac Elisëus a fu farw, a hwy a'i claddasant ef. A minteioedd y Moabiaid a ddaethant i'r wlad y flwyddyn honno.

21 A phan oeddynt hwy yn claddu gwr, wele hwy a ganfuant dorf, ac a fwriasant y gwr i feddrod Elisëus. A phan aeth y gwr i lawr a chyffwrdd âg esgyrn Elisëus, efe a ddadebrodd, ac a gyfododd ar ei draed.

22 ¶ A Hazael brenhin Syria a orthrymmodd Israel holl ddyddiau Joahaz.

23 A'r ARGLWYDD a drugarhâodd wrthynt hwy, ac a dosturiodd wrthynt hwy, ac [1]a drodd attynt hwy, er mwyn ei gyfammod âg Abraham, Isaac, a Jacob, ac ni fynnai eu dinystrio hwynt, ac ni fwriodd efe hwynt allan o'i ‖olwg hyd yn hyn.

[1] Exod. 2. 24, 25.

‖ Neu, *ŵydd.*

Cylch 839.

24 Felly Hazael brenhin Syria a fu farw; a Benhadad ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

25 A Joas mab Joahaz a †ynnillodd yn eu hol o law Benhadad mab Hazael, y dinasoedd a ddygasai efe o law Joahaz ei dad ef mewn rhyfel: Joas a'i tarawodd ef [m]dair gwaith, ac a ddug adref ddinasoedd Israel.

† Heb. *ddychwelodd ac a ynnillodd.*

Cylch 836.

[m] ad. 18, 19.

PENNOD XIV.

1 *Amasïah y brenhin da.* 5 *Ei gyfiawnder ar y rhai a laddasai ei dad ef:* 7 *a'i oruchafiaeth ar Edom.* 8 *Amasïah yn annog Joas, ac yn cael ei orchfygu a'i yspeilio.* 16 *Jeroboam yn dyfod yn lle Joas.* 19 *Lladd Amasïah trwy fradwriaeth.* 21 *Azarïah yn dyfod ar ei ol ef.* 23 *Annuwiol deyrnasiad Jeroboam:* 29 *a Zacharïah yn dyfod yn ei le yntau.*

YN yr ail flwyddyn i Joas mab Joahaz brenhin Israel y teyrnasodd [a]Amasïah mab Joas brenhin Judah.

Cyn CRIST 839.

[a] 2 Chron. 25. 1.

2 Mab pùm mlwydd ar hugain oedd efe pan aeth yn frenhin, a naw mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Joàdan o Jerusalem.

3 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, etto nid fel Dafydd ei dad; *ond* efe a wnaeth yn ol yr hyn oll a wnaethai Joas ei dad ef.

4 [b]Er hynny ni thynnwyd ymaith yr uchelfëydd: y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfëydd.

[b] pen. 12. 3.

5 ¶ A phan sicrhâwyd ei deyrnas yn ei law ef, efe a laddodd ei weision [c]y rhai a laddasent y brenhin ei dad ef.

[c] pen. 12. 20.

6 Ond ni laddodd efe feibion y lleiddiaid; fel y mae yn ysgrifenedig yn llyfr cyfraith Moses, yn yr hon y gorchymynasai yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, [d]Na ladder y tadau dros y meibion, ac na ladder y meibion dros y tadau; ond lladder pob un am ei bechod ei hun.

[d] Deut. 24. 16. Ezec. 18. 4, 20.

Cylch 827.

7 Efe a darawodd o'r Edomiaid, yn [e]nyffryn yr halen, ddeng mil, ac a ynnillodd ‖y graig mewn rhyfel, ac a alwodd ei henw Joctheel, hyd y dydd hwn.

[e] 2 Sam. 8. 13. Ps. 60. tit.

‖ *Selah.*

Cylch 826.

8 ¶ Yna Amasïah a anfonodd genhadau at Joas mab Joahaz, mab Jehu brenhin Israel, gan ddywedyd, Tyred, gwelwn wyneb ein gilydd.

9 A Joas brenhin Israel a anfonodd at Amasïah brenhin Judah, gan ddywedyd, [f]Yr ysgellyn yn Libanus a anfonodd at y gedrwydden yn Libanus, gan ddywedyd, Dyro dy ferch i'm mab i yn wraig. A bwystfil y maes yr hwn *oedd* yn Libanus a dramwyodd ac a sathrodd yr ysgellyn.

[f] Edrych Barn. 9. 8

10 Gan daro y tarewaist yr Edomiaid, am hynny dy galon a'th falchïodd: ymffrostia, ac eistedd yn dy dŷ: canys i ba beth yr ymyrri i'th ddrwg dy hun, fel y syrthit ti, a Judah gyd â thi?

11 Ond ni wrandawai Amasïah. Am hynny Joas brenhin Israel a aeth i fynu, a hwy a welsant wynebau eu gilydd, efe ac Amasïah brenhin Judah, yn Beth-semes, yr hon *sydd* yn Judah.

12 A Judah a darawyd o flaen Israel; a hwy a ffoisant bawb i'w pebyll.

13 A Joas brenhin Israel a ddaliodd Amasïah brenhin Judah, mab Joas, mab Ahazïah, yn Beth-semes, ac a ddaeth i

Jerusalem, ac a dorrodd i lawr fur Jerusalem, o [g]borth Ephraim hyd borth [h]y gongl, bedwar can cufydd.

14 Ac efe a gymmerth yr holl aur a'r arian, a'r holl lestri a'r a gafwyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac yn nhrysorau tŷ y brenhin, a gwystlon, ac a ddychwelodd i Samaria.

15 ¶ [i]A'r rhan arall o hanes Joas, yr hyn a wnaeth efe, a'i gadernid, ac fel yr ymladdodd efe âg Amasïah brenhin Judah, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

16 A Joas a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn Samaria gyd â brenhinoedd Israel; a Jeroboam ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

17 ¶ Ac Amasïah mab Joas brenhin Judah a fu fyw ar ol marwolaeth Joas mab Joahaz brenhin Israel bymtheng mlynedd.

18 A'r rhan arall o hanes Amasïah, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

19 Ond [k]hwy a frad-fwriadasant yn ei erbyn ef yn Jerusalem; ac efe a ffôdd i Lachis: etto hwy a anfonasant ar ei ol ef i Lachis, ac a'i lladdasant ef yno.

20 A hwy a'i dygasant ef ar feirch, ac efe a gladdwyd yn Jerusalem gyd â'i dadau, yn ninas Dafydd.

21 ¶ A holl bobl Judah a gymmerasant [l]Azarïah (ac yntau yn fab un mlwydd ar bymtheg) ac a'i hurddasant ef yn frenhin yn lle Amasïah ei dad.

22 Efe a adeiladodd [m]Elath, ac a'i rhoddodd hi drachefn i Judah, ar ol huno o'r brenhin gyd â'i dadau.

23 ¶ Yn y bymthegfed flwyddyn i Amasïah mab Joas brenhin Judah y teyrnasodd Jeroboam mab Joas brenhin Israel yn Samaria; un mlynedd a deugain *y teyrnasodd efe.*

24 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: ni chiliodd efe oddi wrth holl bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

25 Efe a ddug adref derfyn Israel o'r lle yr [n]eir i mewn i Hamath hyd [o]fôr y rhos, yn ol gair ARGLWYDD DDUW Israel, yr hwn a lefarasai efe trwy law ei was [p]Jonah mab Amittai y prophwyd, yr hwn *oedd* o Gath-Hepher.

26 Canys yr ARGLWYDD a welodd gystudd Israel yn flin iawn: canys [q]nid *oedd neb* gwarchäeedig, na *neb* wedi ei adael, na chynnorthwyydd i Israel.

27 [r]Ac ni lefarasai yr ARGLWYDD y dilëai efe enw Israel oddi tan y nefoedd: ond efe a'u gwaredodd hwynt trwy law Jeroboam mab Joas.

28 ¶ A'r rhan arall o hanes Jeroboam, a'r hyn oll a'r a wnaeth efe, a'i gadernid ef, y modd y rhyfelodd efe, a'r modd y dug efe adref Damascus a Hamath, [s]i Judah yn Israel, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

29 A Jeroboam a hunodd gyd â'i dadau, *sef* gyd â brenhinoedd Israel; a Zacharïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XV.

1 *Daionus deyrnasiad Azarïah.* 5 *Efe yn marw o'r gwahan-glwyf; a Jotham yn dyfod yn ei le ef.* 8 *Zachariah, y diweddaf o genedl Jehu, yn teyrnasu yn ddrygionus; a'i ladd ef gan Sàlum.* 13 *Sàlum yn teyrnasu fis; a Menahem yn ei ladd ef.* 16 *Menahem yn cael nerth gan Pul.* 22 *Pecahïah yn dyfod yn ei le ef.* 25 *Pecah yn ei ladd ef.* 29 *Tiglath-pileser yn gorthrymmu Pecah; a Hosea yn ei ladd ef.* 32 *Jotham y brenhin da.* 38 *Ahaz yn dyfod ar ei ol ef.*

YN y seithfed flwyddyn ar hugain i Jeroboam brenhin Israel [a]y teyrnasodd [b]Azarïah mab Amasïah brenhin Judah.

2 Mab un mlwydd ar bymtheg ydoedd efe pan ddechreuodd deyrnasu, a deuddeng mlynedd a deugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac enw ei fam *oedd* Jecholïah o Jerusalem.

3 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol yr hyn oll a wnelsai Amasïah ei dad ef;

4 [c]Ond na thynnwyd ymaith yr uchelfëydd: y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfëydd.

5 ¶ A'r ARGLWYDD [d]a darawodd y brenhin, fel y bu efe wahan-glwyfus hyd ddydd ei farwolaeth, ac [e]y trigodd mewn tŷ o'r neilldu: a Jotham mab y brenhin *oedd* ar y tŷ yn barnu pobl y wlad.

6 A'r rhan arall o hanes Azarïah, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

7 Ac Azarïah a hunodd gyd â'i dadau, a [f]chladdasant ef gyd â'i dadau yn ninas Dafydd; a Jotham ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

8 ¶ Yn y drydedd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Azarïah brenhin Judah, y teyrnasodd Zacharïah mab Jeroboam ar Israel yn Samaria chwe mis.

9 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*

Cyn CRIST Cylch 826.

[g] Neh. 12. 39.
[h] Jer. 31. 38.
Cylch 825.
[i] pen. 13. 12.
Cylch 825.
[k] 2 Chron. 25. 27.
810.
[l] pen. 15. 13. 2 Chron. 26. 1, *Uzzïah.*
[m] pen. 16. 6.
825.
[n] Num. 34. 8.
[o] Deut. 3. 17.
[p] Jonah 1. 1. Matt. 12. 39, 40.
822.
[q] Deut. 32. 36.

Cyn CRIST 822.

[r] pen. 13. 5.
[s] 2 Sam. 8. 6. 2 Chron. 8. 3.
784.
Cylch 810.
[a] pen. 14. 21. 2 Chron. 26. 1, 3.
[b] A elwir *Uzzïah,* ad. 13, 30, &c.
[c] pen. 12. 3. a 14. 4. ad. 35.
[d] 2 Chron. 26. 19.
[e] Lef. 13. 46.
Cylch 765.
Cylch 758.
[f] 2 Chron. 26. 23.
Cylch 773.

Cyn CRIST Cylch 773.

ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, megis y gwnaethai ei dadau: ni throdd efe oddi wrth bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

Cylch 772.

10 A Sàlum mab Jabes a frad-fwriadodd yn ei erbyn ef, ac [g] a'i tarawodd ef ger bron y bobl, ac a'i lladdodd ef, ac a deyrnasodd yn ei le ef.

[g] Amos 7. 9.

11 A'r rhan arall o hanes Zacharïah, wele, *y mae* yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel.

[h] pen. 10. 30.

12 Dyma [h] air yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe wrth Jehu, gan ddywedyd, Meibion y bedwaredd genhedlaeth i ti a eisteddant ar orseddfa Israel. Ac felly y bu.

Cylch 772.

13 ¶ Sàlum mab Jabes a ddechreuodd deyrnasu yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i [i] Uzzïah, brenhin Judah, a †mis cyfan y teyrnasodd efe yn Samaria.

[i] Matt. 1. 8, 9. a elwir *Ozïas*; ac ad. 1, *Azarïah*.
†Heb. *mis o ddyddiau*.

14 Canys Menahem mab Gadi a aeth i fynu o [k] Tirsah, ac a ddaeth i Samaria, ac a darawodd Sàlum mab Jabes yn Samaria, ac a'i lladdodd ef, ac a deyrnasodd yn ei le ef.

[k] 1 Bren. 14. 17.

15 A'r rhan arall o hanes Sàlum, a'i fradwriaeth ef yr hon a frad-fwriadodd efe, wele hwynt yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel.

16 ¶ Yna Menahem a darawodd Tiphsah, a'r rhai oll *oedd* ynddi, a'i therfynau, o Tirsah: o herwydd nad agorasant *iddo ef*, am hynny y tarawodd efe *hi*; *a*'i holl [l] wragedd beichiogion a rwygodd efe.

[l] pen. 8. 12.

772

17 Yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Azarïah brenhin Judah y teyrnasodd Menahem mab Gadi ar Israel, *a* deng mlynedd *y teyrnasodd efe* yn Samaria.

18 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: ni throdd efe yn ei holl ddyddiau oddi wrth bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

771.

19 *A* [m] Pul brenhin Assyria a ddaeth yn erbyn y wlad; a Menahem a roddodd i Pul fil o dalentau arian, fel y byddai ei law gyd âg ef, i sicrhâu y frenhiniaeth yn ei law ef.

[m] 1 Chron. 5. 26. Es. 9. 1.

20 A Menahem a gododd yr arian ar Israel, *sef* ar yr holl rai cedyrn o allu, ar bob un ddeg sicl a deugain o arian, i'w rhoddi i frenhin Assyria; felly brenhin Assyria a ddychwelodd, ac nid arhosodd yno yn y wlad.

21 ¶ A'r rhan arall o hanes Menahem, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

22 A Menahem a hunodd gyd â'i dadau; a Phecahïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

Cyn CRIST 771.

761.

23 ¶ Yn y ddegfed flwyddyn a deugain i Azarïah brenhin Judah y teyrnasodd Pecahïah mab Menahem ar Israel yn Samaria, *a* dwy flynedd *y teyrnasodd efe*.

24 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: ni throdd efe oddi wrth bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

759.

25 A Pecah mab Remalïah ei dywysog ef a frad-fwriadodd yn ei erbyn ef, ac a'i tarawodd ef yn Samaria, yn llys y brenhin, gyd âg Argob, ac Arïeh, a chyd âg ef ddeng wr a deugain o feibion y Gileadiaid: ac efe a'i lladdodd ef, ac a deyrnasodd yn ei le ef.

26 A'r rhan arall o hanes Pecahïah, a'r hyn oll a wnaeth efe, wele hwynt yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel.

759.

27 ¶ Yn y ddeuddegfed flwyddyn a deugain i Azarïah brenhin Judah y teyrnasodd [n] Pecah mab Remalïah ar Israel yn Samaria, *ac* ugain mlynedd *y teyrnasodd efe*.

[n] Es. 7. 1.

28 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, ni throdd efe oddi wrth bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

740.

29 Yn nyddiau Pecah brenhin Israel [o] y daeth Tiglath-pileser brenhin Assyria, ac a ynnillodd [p] Ijon, ac Abel-bethmaachah, a Janoah, Cedes hefyd, a Hazor, a Gilead, a Galilee, holl wlad Naphtali, ac a'u caethgludodd hwynt i Assyria.

[o] 1 Chron. 5. 26. Es. 9. 1.
[p] 1 Bren. 15. 20.

739.

30 A Hosea mab Elah a frad-fwriadodd fradwriaeth yn erbyn Pecah mab Remalïah, ac a'i tarawodd ef, ac a'i lladdodd, ac a deyrnasodd yn ei le ef, yn yr ugeinfed flwyddyn i Jotham mab Uzzïah.

31 A'r rhan arall o hanes Pecah, a'r hyn oll a wnaeth efe, wele hwynt yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel.

758.

32 ¶ Yn yr ail flwyddyn i Pecah mab Remalïah brenhin Israel y dechreuodd [q] Jotham mab Uzzïah brenhin Judah deyrnasu.

[q] 2 Chron. 27. 1.

Cyn CRIST 758.

33 Mab pùm mlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd deyrnasu, ac un mlwydd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jerusa, merch Sadoc.

34 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD: yn ol yr hyn oll a'r a wnelsai Uzzïah ei dad.

[r] ad. 4.

35 ¶ [r] Er hynny ni thynnwyd ymaith yr uchelfëydd; y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfëydd. Efe a adeiladodd y porth uchaf i dŷ yr ARGLWYDD.

36 ¶ A'r rhan arall o hanes Jotham, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

Cylch 742.

37 Yn y dyddiau hynny y dechreuodd yr ARGLWYDD anfon yn erbyn Judah, [s] Resin brenhin Syria, a Phecah mab Remalïah.

[s] pen. 16. 5. Es. 7. 1.

38 A Jotham a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd ei dad, ac Ahaz ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

742.

PENNOD XVI.

1 *Annuwiol lywodraeth Ahaz.* 5 *Ahaz yn cyflogi Tiglath-pileser yn erbyn Resin a Phecah.* 10 *Ahaz yn anfon portreiad allor o Damascus i Urïah, ac yn mynnu yr allor bres iddo ei hun i offrymmu arni.* 17 *Ahaz yn yspeilio y deml.* 19 *A Hezeciah yn teyrnasu ar ei ol ef.*

Cylch 742.

YN y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg i Pecah mab Remalïah y dechreuodd Ahaz mab Jotham brenhin Judah deyrnasu.

[s] 2 Chron. 28. 1.

2 Mab [s] ugain mlwydd *oedd* Ahaz pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn Jerusalem, ac ni wnaeth efe *yr hyn oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD ei DDUW, fel Dafydd ei dad:

[b] Lef. 18. 21.

3 Eithr rhodiodd yn ffordd brenhinoedd Israel, ac [b] a dynnodd ei fab trwy y tân, yn ol ffieidd-dra y cenhedloedd a fwriasai yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Israel.

[c] Deut. 12. 2.

4 Ac efe a aberthodd ac a arogl-darthodd yn yr uchelfëydd, ac [c] ar y bryniau, a than bob pren gwyrddlas.

742.

[d] Es. 7. 1.

5 ¶ [d] Yna y daeth Resin brenhin Syria, a Phecah mab Remalïah brenhin Israel, i fynu i Jerusalem i ryfel: a hwy a warchaeasant ar Ahaz; ond ni allasant hwy *ei* orchfygu *ef*.

[e] pen. 14. 22.

6 Yn yr amser hwnnw Resin brenhin Syria a ddug drachefn [e] Elath at Syria, ac a yrrodd yr Iuddewon o Elath: a'r Syriaid a ddaethant i Elath, ac a breswyliasant yno hyd y dydd hwn.

Cyn CRIST 742.

7 Yna Ahaz a anfonodd genhadau at ‖ Tiglath-pileser brenhin Assyria, gan ddywedyd, Dy was di a'th fab di *ydwyf* fi: tyred i fynu, a gwared fi o law brenhin Syria, ac o law brenhin Israel, y rhai sydd yn cyfodi yn fy erbyn i.

‖ 1 Chron. 5. 26. 2 Chron. 28. 20.

740.

[f] pen. 12. 18. Edrych 2 Chron. 28. 21.

8 Ac Ahaz [f] a gymmerth yr arian a'r aur a gafwyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac yn nhrysorau tŷ y brenhin, ac a'u hanfonodd yn anrheg i frenhin Assyria.

[g] Amos 1. 5.

9 A brenhin Assyria a wrandawodd arno ef; a brenhin Assyria a ddaeth i fynu i Damascus, ac [g] a'i hynnillodd hi, ac a gaeth-gludodd ei *thrigolion* i Cir, ac a laddodd Resin.

10 ¶ A'r brenhin Ahaz a aeth i Damascus i gyfarfod Tiglath-pileser brenhin Assyria, ac a welodd allor *oedd* yn Damascus: a'r brenhin Ahaz a anfonodd at Urïah yr offeiriad agwedd yr allor a'i phortreiad, yn ol ei holl wneuthuriad.

11 Ac Urïah yr offeiriad a adeiladodd allor yn ol yr hyn oll a anfonasai y brenhin Ahaz o Damascus: felly y gwnaeth Urïah, yr offeiriad, erbyn dyfod y brenhin Ahaz o Damascus.

[h] 2 Chron. 26. 16, 19.

12 A phan ddaeth y brenhin o Damascus, y brenhin a ganfu yr allor: [h] a'r brenhin a nesâodd at yr allor, ac a offrymmodd arni hi.

13 Ac efe a losgodd ei boeth-offrwm, a'i fwyd-offrwm, ac a dywalltodd ei ddïod-offrwm, ac a daenellodd waed ei offrymmau hêdd ar yr allor.

[i] 2 Chron. 4. 1.

14 A'r [i] allor bres, yr hon *oedd* ger bron yr ARGLWYDD, a dynnodd efe ymaith o dalcen y tŷ, oddi rhwng yr allor a thŷ yr ARGLWYDD, ac a'i rhoddes hi o du gogledd yr allor.

[k] Exod. 29. 39, 40, 41.

15 A'r brenhin Ahaz a orchymynodd i Urïah yr offeiriad, gan ddywedyd, Llosg ar yr allor fawr [k] y poeth-offrwm boreuol, a'r bwyd-offrwm prydnhawnol, poeth-offrwm y brenhin hefyd, a'i fwyd-offrwm ef, a phoeth-offrwm holl bobl y wlad, a'u bwyd-offrwm hwynt, a'u dïodydd-offrwm hwynt; a holl waed y poeth-offrwm, a holl waed yr aberth, a daenelli di arni hi: a bydded yr allor bres i mi i ymofyn.

16 Ac Urïah yr offeiriad a wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynasai y brenhin Ahaz.

739.

[l] 1 Bren. 7. 27, 28.

17 ¶ A'r brenhin Ahaz a dorrodd [l] ddaliadau yr ystolion, ac a dynnodd

Cyn CRIST 739.

ymaith y noe oddi arnynt hwy, ac a ddisgynodd [m] y môr oddi ar yr ychain pres *oedd* tano, ac a'i rhoddodd ar balmant cerrig.

[m] 1 Bren. 7. 23, 25.

18 A gorchudd y Sabboth yr hwn a adeiladasent hwy yn tŷ, a dyfodfa y brenhin oddi allan, a drodd efe *oddi wrth* dŷ yr ARGLWYDD, o achos brenhin Assyria.

19 ¶ A'r rhan arall o hanes Ahaz yr hyn a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

726.

20 Ac Ahaz a hunodd gyd â'i dadau, ac [n] a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd, a Hezeciah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

[n] 2 Chron. 28. 27.

PENNOD XVII.

1 *Drygionus lywodraeth Hosea.* 3 *Wedi ei ddarostwng gan Salmaneser, y mae yn ymgyd-fwriadu â So brenhin yr Aipht yn ei erbyn ef.* 5 *Caeth-gludo Samaria am eu pechodau.* 24 *Y cenhedloedd dïeithr, a blannesid yn Samaria, wedi i lewod eu blino, yn gwneuthur cymmysg o amryw grefydd.*

730.

YN y ddeuddegfed flwyddyn i Ahaz brenhin Judah, y teyrnasodd Hosea mab Elah yn Samaria ar Israel, naw mlynedd *y teyrnasodd efe.*

2 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, etto nid fel brenhinoedd Israel y rhai a fuasai o'i flaen ef.

3 ¶ A Salmaneser brenhin Assyria a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef, a Hosea a aeth yn was iddo ef, ac a † ddug iddo ‖ anrhegion.

† Heb. *dalodd.*

‖ Neu, *degrnged.*

4 A brenhin Assyria a gafodd fradwriaeth yn Hosea: canys efe a ddanfonasai genhadau at So brenhin yr Aipht, ac ni ddanfonasai anrheg i frenhin Assyria, fel *y byddai efe arferol* bob blwyddyn: am hynny brenhin Assyria a gauodd arno ef, ac a'i rhwymodd ef mewn carchardy.

725.

723.

5 ¶ Yna [a] brenhin Assyria a aeth i fynu trwy yr holl wlad, ac a aeth i fynu i Samaria, ac a warchaeodd arni hi dair blynedd.

[a] pen. 18. 9.

721.

6 ¶ [b] Yn y nawfed flwyddyn i Hosea, yr ynnillodd brenhin Assyria Samaria, ac y caeth-gludodd efe Israel i Assyria, ac a'u cyflëodd hwynt [c] yn Halah ac yn Habor, *wrth* afon Gozan, ac *yn* ninasoedd y Mediaid.

[b] pen. 18. 10.

[c] 1 Chron. 5. 26.

7 Felly y bu, am i feibion Israel bechu yn erbyn yr ARGLWYDD eu DUW, yr hwn a'u dygasai hwynt i fynu o wlad yr Aipht, oddi tan law Pharaoh brenhin yr Aipht, ac am iddynt ofni duwiau dïeithr,

[d] Lef. 18. 3.

8 A [d] rhodio yn neddfau y cenhedloedd, y rhai a fwriasai yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Israel, ac *yn y deddfau* a wnaethai brenhinoedd Israel.

9 A meibion Israel a wnaethant yn ddirgel bethau nid *oedd* uniawn yn erbyn yr ARGLWYDD eu DUW, ac a adeiladasant iddynt uchelfëydd yn eu holl ddinasoedd, [e] o dŵr y gwylwyr hyd y ddinas gaerog.

[e] pen. 18. 8.

10 Gosodasant hefyd iddynt ddelwau a [f] llwyni [g] ar bob bryn uchel, a than bob pren ïrlas:

[f] Exod. 34. 13. Deut. 16. 21.

[g] Deut. 12. 2.

11 Ac a arogl-darthasant yno yn yr holl uchelfëydd, fel y cenhedloedd y rhai a gaeth-gludasai yr ARGLWYDD o'u blaen hwynt; a gwnaethant bethau drygionus i ddigio yr ARGLWYDD.

12 A hwy a wasanaethasant eilunod, [h] *am* y rhai y dywedasai yr ARGLWYDD wrthynt, [i] Na wnewch y peth hyn.

[h] Exod. 20. 3, 4. Deut. 5. 7, 8.

[i] Deut. 4. 19.

13 Er i'r ARGLWYDD dystiolaethu yn erbyn Israel, ac yn erbyn Judah, trwy law yr holl brophwydi, *a* phob [k] gweledydd, gan ddywedyd, [l] Dychwelwch o'ch ffyrdd drygionus, a chedwch fy ngorchymynion, *a*'m deddfau, yn ol yr holl gyfraith a orchymynais i'ch tadau, a'r hon a anfonais attoch trwy law fy ngweision y prophwydi.

[k] 1 Sam. 9. 9.

[l] Jer. 18. 11. a 25. 5. a 35. 15.

14 Etto ni wrandawsant, eithr [m] caledasant eu gwarrau fel gwarrau eu tadau, y rhai ni chredasant yn yr ARGLWYDD eu DUW.

[m] Deut. 31. 27

15 A hwy a ddirmygasant ei ddeddfau ef, a'i gyfammod yr hwn a wnaethai efe â'u tadau hwynt, a'i dystiolaethau ef y rhai a dystiolaethodd efe i'w herbyn; a rhodiasant ar ol [n] oferedd, ac [o] a aethant yn ofer: *aethant* hefyd ar ol y cenhedloedd y rhai *oedd* o'u hamgylch, *am* y rhai y gorchymynasai yr ARGLWYDD iddynt, na wnelent fel hwynt.

[n] Deut. 32. 21. 1 Bren. 16. 13. 1 Cor. 8. 4.

[o] Ps. 115. 8.

16 A hwy a adawsant holl orchymynion yr ARGLWYDD eu DUW, ac [p] a wnaethant iddynt ddelwau tawdd, *nid amgen* dau lo: [q] gwnaethant hefyd lwyn, ac ymgrymmasant i holl lu y nefoedd, a [r] gwasanaethasant Baal.

[p] Exod. 32. 8. 1 Bren. 12. 28.

[q] 1 Bren. 14. 15, 23. a 15. 13. a 16. 33.

[r] 1 Bren. 16. 31. a 22. 53 pen. 11. 18.

17 A hwy [s] a dynnasant eu meibion a'u merched trwy y tân, ac a arferasant ddewiniaeth, a swynion, ac [t] a ymwerthasant i wneuthur yr hyn oedd ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef.

[s] Lef. 18. 21. pen. 16. 3.

[t] 1 Bren. 21. 20.

18 Am hynny yr ARGLWYDD a ddigiodd yn ddirfawr wrth Israel, ac a'u bwriodd [u] hwynt allan o'i olwg: ni adawyd ond llwyth Judah yn unig.

[u] 1 Bren. 11. 13, 32.

Cyn CRIST 721.

19 Ni chadwodd Judah chwaith orchymynion yr ARGLWYDD eu DUW, eithr rhodiasant yn neddfau Israel y rhai a wnelsent hwy.

20 A'r ARGLWYDD a ddïystyrodd holl had Israel, ac a'u cystuddiodd hwynt, ac a'u rhoddodd hwynt yn llaw anrheithwyr, nes iddo eu bwrw allan o'i olwg.

[x] 1 Bren. 11. 11, 31.
[y] 1 Bren. 12. 20, 28.

21 Canys [x] efe a rwygodd Israel oddi wrth dŷ Dafydd; a [y] hwy a wnaethant Jeroboam mab Nebat yn frenhin: a Jeroboam a yrrodd Israel oddi ar ol yr ARGLWYDD, ac a wnaeth iddynt bechu pechod mawr.

22 Canys meibion Israel a rodiasant yn holl bechodau Jeroboam, y rhai a wnaeth efe, heb gilio oddi wrthynt:

23 Nes i'r ARGLWYDD fwrw Israel allan o'i olwg, fel y llefarasai trwy law ei holl weision y prophwydi: ac Israel a gaeth-gludwyd allan o'i wlad ei hun i Assyria, hyd y dydd hwn.

Cylch 678.

24 ¶ A [z] brenhin Assyria a ddug *bobl* o [a] Babilon, ac o Cuthah, ac o [b] Afa, o Hamath hefyd, ac o Sepharfaim, ac a'*u* cyflëodd *hwynt* yn ninasoedd Samaria, yn lle meibion Israel. A hwy a feddiannasant Samaria, ac a drigasant yn ei dinasoedd hi.

[z] Ezra. 4. 2.
[a] Edrych ad. 31.
[b] pen. 18. 34, *Ifah.*

25 Ac yn nechre eu trigias hwy yno, nid ofnasant hwy yr ARGLWYDD; am hynny yr ARGLWYDD a anfonodd lewod yn eu plith hwynt, y rhai a laddasant *rai* o honynt.

26 Am hynny y mynegasant i frenhin Assyria, gan ddywedyd, Y cenhedloedd y rhai a fudaist ti, ac a gyflëaist yn ninasoedd Samaria, nid adwaenant ddefod DUW y wlad: am hynny efe a anfonodd lewod yn eu mysg hwynt, ac wele, lladdasant hwynt, am na wyddent ddefod DUW y wlad.

27 Yna brenhin Assyria a orchymynodd, gan ddywedyd, Dygwch yno un o'r offeiriaid a ddygasoch oddi yno, i fyned ac i drigo yno, ac i ddysgu iddynt ddefod DUW y wlad.

28 Felly un o'r offeiriaid a ddygasent hwy o Samaria a ddaeth ac a drigodd yn Bethel, ac a ddysgodd iddynt pa fodd yr ofnent yr ARGLWYDD.

29 Etto pob cenedl oedd yn gwneuthur eu duwiau eu hun, ac yn *eu* gosod yn nhai yr uchelfëydd a wnaethai y Samariaid, pob cenedl yn eu dinasoedd yr oeddynt yn preswylio ynddynt.

[c] ad. 24.

30 A gwŷr [c] Babilon a wnaethant Succoth-Benoth, a gwŷr Chuth a wnaethant Nergal, a gwŷr Hamath a wnaethant Asima,

31 A'r Afiaid a wnaethant Nibhaz a Thartac, a'r Sepharfiaid a losgasant eu meibion yn tân i Adrammelech ac i Anammelech duwiau Sepharfaim.

32 Felly hwy a ofnasant yr ARGLWYDD, ac [d] a wnaethant iddynt rai o'u gwehilion yn offeiriaid yr uchelfëydd, y rhai a wnaethant *aberthau* iddynt yn nhai yr uchelfëydd.

[d] 1 Bren. 12. 31.

33 [e] Yr ARGLWYDD yr oeddynt hwy yn ei ofni, a gwasanaethu yr oeddynt eu duwiau, yn ol defod y cenhedloedd y rhai ‖ a ddygasent oddi yno.

[e] Zeph. 1. 5.
‖ Neu, *a'u dygasent.*

34 Hyd y dydd hwn y maent hwy yn gwneuthur yn ol eu hen arferion: nid ydynt yn ofni yr ARGLWYDD, ac nid ydynt yn gwneuthur yn ol eu deddfau hwynt, nac yn ol eu harfer, nac yn ol y gyfraith na'r gorchymyn a orchymynodd yr ARGLWYDD i feibion Jacob, [f] yr hwn y gosododd efe ei enw, Israel.

[f] Gen. 32. 28. a 35. 10. 1 Bren. 18. 31.

35 A'r ARGLWYDD a wnaethai gyfammod â hwynt, ac a orchymynasai iddynt, gan ddywedyd, [g] Nac ofnwch dduwiau dïeithr, ac nac ymgrymmwch iddynt, ac na wasanaethwch hwynt, ac nac aberthwch iddynt:

[g] Barn. 6. 10.

36 Ond yr ARGLWYDD yr hwn a'ch dug chwi i fynu o wlad yr Aipht â nerth mawr, ac [h] â braich estynedig, ef a ofnwch chwi, ac iddo ef yr ymgrymmwch, ac iddo yr aberthwch.

[h] Exod. 6. 6.

37 Y deddfau hefyd, a'r barnedigaethau, a'r gyfraith, a'r gorchymyn, a ysgrifenodd efe i chwi, a gedwch chwi i'w gwneuthur byth; ac nac ofnwch dduwiau dïeithr.

38 Ac nac anghofiwch y cyfammod a ammodais â chwi, ac nac ofnwch dduwiau dïeithr:

39 Eithr ofnwch yr ARGLWYDD eich DUW; ac efe a'ch gwared chwi o law eich holl elynion.

40 Ond ni wrandawsant hwy, eithr yn ol eu hen arfer y gwnaethant hwy.

41 Felly y cenhedloedd hyn oedd yn ofni yr ARGLWYDD, ac yn gwasanaethu eu delwau cerfiedig; eu plant a'u hwyrion: fel y gwnaeth eu tadau, y maent hwy yn gwneuthur hyd y dydd hwn.

PENNOD XVIII.

1 *Y brenhin duwiol Hezeciah* 4 *yn dilëu delwaddoliaeth, ac yn llwyddo.* 9 *Caeth-gludo Samaria am eu pechodau.* 13 *Senacherib yn dyfod*

Cyn CRIST Cylch 678.

yn erbyn Judah; a theyrnged yn ei ddyhuddo ef. 17 *Senacherib yn danfon Rabsaceh yr ail waith; ac yntau yn difenwi Hezecïah, a thrwy gabl-eiriau yn annog y bobl i droi at frenhin Assyria.*

Cyn CRIST Cylch 726.

AC yn y drydedd flwyddyn i Hosea mab Elah brenhin Israel, y teyrnasodd [a] Hezecïah mab Ahaz brenhin Judah.

[a] 2 Chron. 28. 27. a 29. 1. A elwir *Ezecïas*, Matt. 1. 9.

2 Mab pùm mlwydd ar hugain oedd efe pan aeth yn frenhin, a naw mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* [b] Abi, merch Zacharïah.

[b] 2 Chron. 29. 1, *Abïah.*

3 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol yr hyn oll a wnaethai Dafydd ei dad ef.

4 ¶ [c] Efe a dynnodd ymaith yr uchelfëydd, ac a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwyni, ac a faluriodd y [d] sarph bres a wnelsai Moses; canys hyd y dyddiau hynny yr oedd meibion Israel yn arogl-darthu iddi hi: ac efe a'i galwodd hi Nehustan.

[c] 2 Chron. 31. 1.

[d] Num. 21. 9.

5 Yn ARGLWYDD DDUW Israel yr ymddiriedodd efe, ac ar ei ol ef ni bu ei fath ef ym mhlith holl frenhinoedd Judah, nac *ym mysg* y rhai a fuasai o'i flaen ef.

6 Canys efe a lynodd wrth yr ARGLWYDD, ni throdd efe oddi ar ei ol ef, eithr efe a gadwodd ei orchymynion ef, y rhai a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

Cylch 725.

7 A'r ARGLWYDD fu gyd âg ef; i ba le bynnag yr aeth, efe a lwyddodd: ac efe a wrthryfelodd yn erbyn brenhin Assyria, ac nis gwasanaethodd ef.

[e] Es. 14. 29.

8 [e] Efe a darawodd y Philistiaid hyd † Gazah a'i therfynau, [f] o dŵr y gwylwyr hyd y ddinas gaerog.

†Heb. *Azzah.*

[f] pen. 17. 9. Cylch 723.

9 ¶ Ac yn y bedwaredd flwyddyn i'r brenhin Hezecïah (honno *oedd* y seithfed flwyddyn i Hosea mab Elah brenhin Israel) y daeth [g] Salmaneser brenhin Assyria i fynu yn erbyn Samaria, ac a warchaeodd arni hi.

[g] pen. 17. 3.

Cylch 721.

10 Ac ym mhen y tair blynedd yr ynnillwyd hi; yn y chweched flwyddyn i Hezecïah (honno *oedd* [h] y nawfed flwyddyn i Hosea brenhin Israel) yr ynnillwyd Samaria.

[h] pen. 17. 6.

11 A brenhin Assyria a gaeth-gludodd Israel i Assyria, ac a'u cyfleodd hwynt [i] yn Halah ac yn Habor, *wrth* afon Gozan, ac yn ninasoedd y Mediaid:

[i] 1 Chron. 5. 26.

12 Am na wrandawsent ar lais yr ARGLWYDD eu DUW, eithr troseddu ei gyfammod ef, *a*'r hyn oll a orchymynasai Moses gwas yr ARGLWYDD, ac na wrandawent *arnynt*, ac nas gwnaent *hwynt*.

Cyn CRIST Cylch 721.

713.

13 ¶ Ac [k] yn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg i'r brenhin Hezecïah, y daeth Senacherib brenhin Assyria i fynu yn erbyn holl ddinasoedd caerog Judah, ac a'u hynnillodd hwynt.

[k] 2 Chron. 32. 1. Es. 36. 1.

14 A Hezecïah brenhin Judah a anfonodd at frenhin Assyria i Lachis, gan ddywedyd, Pechais, dychwel oddi wrthyf: dygaf yr hyn a roddych arnaf. A brenhin Assyria a osododd ar Hezecïah brenhin Judah, dri chant o dalentau arian, a deg ar hugain o dalentau aur.

15 A Hezecïah a roddodd *iddo* yr holl arian a gafwyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac yn nhrysorau tŷ y brenhin.

16 Yn yr amser hwnnw y torrodd Hezecïah *yr aur oddi ar* ddrysau teml yr ARGLWYDD, ac *oddi* ar y colofnau a orchuddiasai Hezecïah brenhin Judah, ac a'u rhoddes hwynt i frenhin Assyria.

Cylch 710.

17 ¶ A brenhin Assyria a anfonodd Tartan, a Rabsaris, a Rabsaceh, o Lachis, at frenhin Hezecïah, â llu † dirfawr yn erbyn Jerusalem. A hwy a aethant i fynu, ac a ddaethant i Jerusalem. Ac wedi eu dyfod i fynu, hwy a ddaethant ac a safasant wrth [l] bistyll y llyn uchaf, yr hwn *sydd* ym mhrif-ffordd maes y pannwr.

†Heb. *trwm.*

[l] Es. 7. 3.

18 Ac wedi iddynt alw ar y brenhin, daeth allan attynt hwy Eliacim mab Hilcïah, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Sebnah yr ysgrifenydd, a Joah mab Asaph y cofiadur.

19 A Rabsaceh a ddywedodd wrthynt hwy, Dywedwch yn awr wrth Hezecïah, Fel hyn y dywedodd y brenhin mawr, brenhin Assyria, Pa hyder *yw* hwn yr wyt yn ymddiried ynddo?

20 ‖ Dywedyd yr ydwyt (ond *nid ydynt ond* geiriau † ofer) ‖ *Y mae gennyf* gynghor a nerth i ryfel. Ar bwy y mae dy hyder, pan wrthryfelaist i'm herbyn i?

‖ Neu, *Siarad.*

†Heb. *gwefusau.*

‖ Neu, *ond cynghor a nerth* sydd *raid i ryfel.*

21 Wele yn awr, y mae dy hyder ar y [m] ffon gorsen ddrylliedig hon, ar yr Aipht, yr hon pwy bynnag a bwyso arni, hi a â i gledr ei law ef, ac a dylla trwyddi hi: felly *y mae* Pharaoh brenhin yr Aipht i bawb a hyderant arno ef.

[m] Ezec. 29. 6.

22 Ac os dywedwch wrthyf, Yn yr ARGLWYDD ein DUW yr ydym ni yn ymddiried; onid efe *yw* yr hwn y tynnodd Hezecïah ymaith ei uchelfëydd, a'i

allorau, ac y dywedodd wrth Judah, ac wrth Jerusalem, O flaen yr allor hon yr ymgrymmwch chwi yn Jerusalem?

23 Yn awr gan hynny dod wystlon, attolwg, i'm harglwydd brenhin Assyria, a rhoddaf i ti ddwy fil o feirch, os gelli di roddi rhai a farchogo arnynt hwy.

24 A pha fodd y troi di ymaith wyneb un capten o'r gweision lleiaf i'm harglwydd, ac yr ymddiriedi yn yr Aipht am gerbydau a gwŷr meirch.

25 Ai heb yr ARGLWYDD y deuthum i fynu yn erbyn y lle hwn, i'w ddinystrio ef? Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Dos i fynu yn erbyn y wlad hon, a dinystria hi.

26 Yna y dywedodd Eliacim mab Hilciah, a Sebnah, a Joah, wrth Rabsaceh, Llefara, attolwg, wrth dy weision yn Syriaeg (canys yr ydym ni yn *ei* deall *hi*) ac nac ymddiddan â ni yn iaith yr Iuddewon, lle y clywo y bobl *sydd* ar y mur.

27 Ond Rabsaceh a ddywedodd wrthynt, Ai at dy feistr di, ac attat tithau, yr anfonodd fy meistr fi, i lefaru y geiriau hyn? onid at y dynion sydd yn eistedd ar y mur; fel y bwyttâont eu tom eu hun, ac yr yfont † eu trwngc eu hun gyd â chwi, *yr anfonodd fi?*

† Heb. *ddwfr eu traed.*

28 Felly Rabsaceh a safodd, ac a waeddodd â llef uchel yn iaith yr Iuddewon, llefarodd hefyd, a dywedodd, Gwrandewch air y brenhin mawr, brenhin Assyria.

29 Fel hyn y dywedodd y brenhin, Na thwylled Hezeciah chwi: canys ni ddichon efe eich gwaredu chwi o'm llaw i.

30 Ac na phared Hezeciah i chwi ymddiried yn yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan waredu a'n gwared ni, ac ni roddir y ddinas hon yn llaw brenhin Assyria.

31 Na wrandewch ar Hezeciah: canys fel hyn y dywed brenhin Assyria, Gwnewch † fwynder â mi, a deuwch allan attaf fi, ac yna bwyttêwch bob un o'i winwydden ei hun, a phob un o'i ffigysbren, ac yfed pawb ddwfr ei ‖ ffynnon ei hun:

† Heb. *fendith.*

‖ Neu, *bydew.*

32 Nes i mi ddyfod a'ch dwyn chwi i wlad megis eich gwlad eich hun, gwlad ŷd a gwin, gwlad bara a gwinllannoedd, gwlad olew olew-wydd a mêl, fel y byddoch fyw, ac na byddoch feirw: ac na wrandewch ar Hezeciah, pan hudo efe chwi, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a'n gwared ni.

33 [p] A lwyr-waredodd yr un o dduwiau y cenhedloedd ei wlad o law brenhin Assyria?

34 [o] Mae duwiau Hamath, ac Arpad? mae duwiau Sepharfaim, Hena, ac [p] Ifah? a achubasant hwy Samaria o'm llaw i?

35 Pwy *sydd* ym mhlith holl dduwiau y gwledydd a waredasant eu gwlad o'm llaw i, [q] fel y gwaredai yr ARGLWYDD Jerusalem o'm llaw i?

36 Eithr y bobl a dawsant, ac nid attebasant air iddo: canys gorchymyn y brenhin *oedd* hyn, gan ddywedyd, Nac attebwch ef.

37 Yna y daeth Eliacim mab Hilciah, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Sebnah yr ysgrifenydd, a Joah mab Asaph y cofiadur, at Hezeciah, [r] a'*u* dillad yn rhwygedig, ac a fynegasant iddo eiriau Rabsaceh.

[p] pen. 19. 12. Es. 10. 10.

[o] pen. 19. 13.

[p] pen. 17. 24, *Afah.*

[q] Dan. 3. 15.

[r] Es. 33. 7.

PENNOD XIX.

1 *Hezeciah yn galaru, ac yn anfon at Esaiah i weddio drosto.* 6 *Esaiah yn ei gysuro ef.* 8 *Senacherib yn myned i ymladd â Thirhacah, ac yn danfon at Hezeciah lythyr yn llawn cabl-eiriau.* 14 *Gweddi Hezeciah.* 20 *Esaiah yn prophwydo am falchder a dinystr Senacherib, a daioni Sïon.* 35 *Angel yn lladd yr Assyriaid.* 36 *Ei feibion ei hun yn lladd Senacherib yn Ninefeh.*

A [a] PHAN glybu y brenhin Hezeciah *hynny*, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ymwisgodd â sachlïan, ac a aeth i mewn i dŷ yr ARGLWYDD.

[a] Es. 37. 1.

2 Ac efe a anfonodd Eliacim, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Sebnah yr ysgrifenydd, a henuriaid yr offeiriaid, wedi ymwisgo mewn sachlïan, at [b] Esaiah y prophwyd mab Amos.

[b] Luc 3. 4, *Esaias.*

3 A hwy a ddywedasant wrtho ef, Fel hyn y dywed Hezeciah, Diwrnod cyfyngdra, a cherydd, a ‖ chabledd, *yw* y dydd hwn: canys y plant a ddaethant hyd yr enedigaeth, ond nid *oes* grym i esgor.

‖ Neu, *chythrudd.*

4 Fe allai y gwrendy yr ARGLWYDD dy DDUW holl eiriau Rabsaceh, yr hwn a anfonodd brenhin Assyria ei feistr ef i gablu y DUW byw, ac y cerydda efe y geiriau a glybu yr ARGLWYDD dy DDUW: am hynny dyrcha *dy* weddi dros y gweddill *sydd* i'w gael.

5 Felly gweision y brenhin Hezeciah a ddaethant at Esaiah.

6 ¶ Ac Esaiah a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth eich meistr, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac

Cyn CRIST Cylch 710.

ofna y geiriau a glywaist, *trwy* y rhai [c]y cablodd gweision brenhin Assyria fi.

[c] pen. 18. 17.

7 Wele fi yn rhoddi arno ef wynt, ac efe a glyw swn, ac a ddychwel i'w wlad: gwnaf hefyd iddo syrthio gan y cleddyf yn ei wlad ei hun.

8 ¶ Yna y dychwelodd Rabsaceh, ac a gafodd frenhin Assyria yn ymladd yn erbyn Libnah: canys efe a glywsai fyned o hono ef ymaith o Lachis.

710.

9 A [d]phan glybu efe am Tirhacah brenhin Ethiopia, gan ddywedyd, Wele efe a ddaeth allan i ryfela â thi; efe a anfonodd genhadau drachefn at Hezecïah, gan ddywedyd,

[d] Edrych 1 Sam. 23. 27.

10 Fel hyn y lleferwch wrth Hezecïah brenhin Judah, gan ddywedyd, Na thwylled dy Dduw di, yr hwn yr wyt yn ymddiried ynddo, gan ddywedyd, Ni roddir Jerusalem yn llaw brenhin Assyria.

11 Wele, ti a glywaist yr hyn a wnaeth brenhinoedd Assyria i'r holl wledydd, gan eu difrodi hwynt: ac a waredir di?

[e] pen. 18. 33.

12 [e]A waredodd duwiau y cenhedloedd hwynt, y rhai a ddarfu i'm tadau i eu dinystrio; *sef* Gozan, a Haran, a Reseph, a meibion Eden y rhai *oedd* o fewn Thelasar?

[f] pen. 18. 34.

13 [f]Mae brenhin Hamath, a brenhin Arpad, a brenhin dinas Sepharfaim, Hena, ac Ifah?

14 ¶ A Hezecïah a gymmerodd y llythyrau o law y cenhadau, ac a'u darllenodd hwy: a Hezecïah a aeth i fynu i dŷ yr Arglwydd, ac a'u lledodd hwynt ger bron yr Arglwydd.

15 A Hezecïah a weddïodd ger bron yr Arglwydd, ac a ddywedodd, O Arglwydd Dduw Israel, [g]yr hwn wyt yn trigo *rhwng* y cerubiaid, tydi sydd Dduw, tydi yn unig, i holl deyrnasoedd y ddaear; ti a wnaethost y nefoedd a'r ddaear.

[g] 2 Sam. 4. 4. Ps. 80. 1.

16 Gogwydda, Arglwydd, dy glust, a gwrando: agor dy lygaid, Arglwydd, ac edrych; a gwrando eiriau Senacherib, yr hwn a anfonodd i ddifenwi y Duw byw.

17 Gwir, *yw*, O Arglwydd, i frenhinoedd Assyria ddifa yr holl genhedloedd a'u tir,

18 A rhoddi eu duwiau hwynt yn tân: canys nid *oeddynt* hwy dduwiau, eithr gwaith dwylaw dyn, *o* goed a maen: am hynny y dinystriasant hwynt.

19 Yn awr gan hynny, O Arglwydd ein Duw ni, achub ni, attolwg, o'i law ef, fel y gwypo holl deyrnasoedd y ddaear mai tydi *yw* yr Arglwydd Dduw, tydi yn unig.

Cyn CRIST 710.

20 ¶ Yna Esaiah mab Amos a anfonodd at Hezecïah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Israel, Gwrandewais ar yr hyn a weddïaist arnaf fi yn erbyn Senacherib brenhin Assyria.

21 Dyma y gair a lefarodd yr Arglwydd yn ei erbyn ef, Y forwyn merch Sïon a'th ddirmygodd di, *ac* a'th watwarodd; merch Jerusalem [h]a ysgydwodd ben ar dy ol di.

[h] Job 16. 4. Ps. 22. 7.

22 Pwy a ddifenwaist ti, ac a geblaist? ac yn erbyn pwy y dyrchefaist ti *dy* lef, ac y codaist yn uchel dy lygaid? yn erbyn [i]Sanct Israel.

[i] Es. 5. 24. Jer. 51. 5.

23 Trwy law dy genhadau y ceblaist ti yr Arglwydd, ac y dywedaist, A lliaws fy ngherbydau y dringais i uchelder y mynyddoedd, i ystlysau Libanus; a mi a dorraf uchelder ei gedrwydd ef, *a'i* ddewis ffynnidwydd ef, âf hefyd i'w letty eithaf, *ac i* goedwig ei ddol-dir ef.

24 Myfi a gloddiais, ac a yfais ddyfroedd dïeithr, ac â gwadnau fy nhraed y dyhysbyddais holl afonydd y ‖gwarchäedig.

‖ Neu, *cauedig.*

25 Oni chlywaist ti ddarparu o honof fi hyn er ys talm, ac i mi lunio hynny er y dyddiau gynt? yn awr ‖y dygais hynny i ben, fel y byddit i ddinystrio dinasoedd caerog *yn* garneddau dinystriol.

‖ Neu, *a ddygwn*, &c.

26 Am hynny eu trigolion yn gwttog law a ddychrynwyd, ac a gywilyddiwyd: oeddynt *megis* gwellt y maes, fel gwŷrddlysiau, *neu* [k]las-welltyn ar bennau *tai*, neu ŷd wedi deifio cyn addfedu.

[k] Ps. 129. 6.

27 [l]Dy ‖eisteddiad hefyd, a'th fynediad allan, a'th ddyfodiad i mewn, a adnabum i, a'th gynddeiriogrwydd i'm herbyn.

[l] Ps. 139. 1, &c.
‖ Neu, *drigfa.*

28 Am i ti ymgynddeiriogi i'm herbyn, ac i'th ddadwrdd ddyfod i fynu i'm clustiau i; am hynny [m]y gosodaf fy mâch yn dy ffroen, a'm ffrwyn yn dy weflau, ac a'th ddychwelaf di ar hyd yr un ffordd ag y daethost.

[m] Ezec. 29. 4. a 38. 4.

29 A hyn *fydd* yn argoel i ti, *O Hezecïah:* Y flwyddyn hon y bwyttâi a dyfo o hono ei hun, ac yn yr ail flwyddyn yr attwf; ac yn y drydedd flwyddyn hauwch, a medwch, plennwch winllannoedd hefyd, a bwyttêwch eu ffrwyth hwynt.

30 A'r †gweddill o dŷ Judah yr *hwn* a adewir, a wreiddia eilwaith i waered, ac a ddwg ffrwyth i fynu.

31 Canys gweddill a â allan o Jerusalem, a'r rhai dïangol o fynydd Sïon: [n]zêl ARGLWYDD *y lluoedd* a wna hyn.

32 Am hynny fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD am frenhin Assyria, Ni ddaw efe i'r ddinas hon, ac ni ergydia saeth yno; hefyd ni ddaw efe o'i blaen hi â tharian, ac ni fwrw glawdd i'w herbyn hi.

33 Ar hyd yr un ffordd ag y daeth, y dychwel efe, ac ni ddaw i mewn i'r ddinas hon, medd yr ARGLWYDD.

34 Canys [o]mi a ddiffynnaf y ddinas hon, i'w chadw hi er fy mwyn fy hun, ac [p]er mwyn Dafydd fy ngwas.

35 ¶ A'r [q]noson honno yr aeth angel yr ARGLWYDD, ac a darawodd y'ngwersyll yr Assyriaid bump a phedwar ugain a chant o filoedd: a phan gyfodasant yn fore drannoeth, wele hwynt oll yn gelaneddau meirwon.

36 Felly Senacherib brenhin Assyria a ymadawodd, ac a aeth ymaith, ac a ddychwelodd, ac a drigodd yn Ninefeh.

37 A bu, fel yr oedd efe yn addoli yn nhŷ Nisroch ei dduw, i [r]Adrammelech a Sareser ei feibion [t]ei ladd ef â'r cleddyf; a hwy a ddïangasant i wlad †Armenia: ac [u]Esarhàdon ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XX.

1 *Hezecïah, wedi cael rhybudd o'i farwolaeth, trwy weddi yn cael estyn ei oes.* 8 *Yr haul yn myned yn ei ol ddeg o raddau, yn argoel o'r addewid honno.* 12 *Berodach-Baladan yn danfon i ymweled â Hezecïah, o herwydd y rhyfeddod hwnnw; ac felly yn cael gwybodaeth am ei drysorau ef.* 14 *Esaiah yn cael gwybod hynny, ac yn rhag-fynegi y caethglud i Babilon.* 21 *Manasseh yn frenhin ar ol Hezecïah.*

YN [a]y dyddiau hynny y clefychodd Hezecïah hyd farw: ac Esaiah y prophwyd mab Amos a ddaeth atto, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, †Trefna dy dŷ; canys marw fyddi, ac ni byddi byw.

2 Yna efe a drodd ei wyneb at y pared, ac a weddïodd at yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

3 Attolwg, ARGLWYDD, cofia yr awr hon i mi rodio ger dy fron di mewn gwirionedd, ac â chalon berffaith, a gwneuthur o honof *yr hyn oedd* dda yn dy olwg di. A Hezecïah a wylodd âg wylofain mawr.

4 A chyn myned o Esaiah allan i'r ‖cyntedd canol, daeth gair yr ARGLWYDD atto, gan ddywedyd,

5 Dychwel, a dywed wrth Hezecïah blaenor fy mhobl i, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Dafydd dy dad, Clywais dy weddi di, gwelais dy ddagrau: wele fi yn dy iachâu di; y trydydd dydd yr âi di i fynu i dŷ yr ARGLWYDD.

6 A mi a chwanegaf at dy ddyddiau di bymtheng mlynedd, ac a'th waredaf di a'r ddinas hon o law brenhin Assyria: [b]diffynnaf hefyd y ddinas hon er fy mwyn fy hun, ac er mwyn Dafydd fy ngwas.

7 A dywedodd Esaiah, Cymmerwch swp o ffigys. A hwy a gymmerasant, ac a'i gosodasant ar y cornwyd, ac efe a aeth yn iach.

8 ¶ A Hezecïah a ddywedodd wrth Esaiah, [c]Pa arwydd *fydd* yr iachâ yr ARGLWYDD fi, ac yr âf fi i fynu i dŷ yr ARGLWYDD y trydydd dydd?

9 Ac Esaiah a ddywedodd, Hyn *fydd* i ti yn argoel oddi wrth yr ARGLWYDD, y gwna yr ARGLWYDD y gair a lefarodd efe: A â y cysgod ddeg o raddau ym mlaen, neu a ddychwel efe ddeg o raddau yn ol?

10 A Hezecïah a ddywedodd, Hawdd yw i'r cysgod ogwyddo ddeg o raddau: nid *felly*, ond dychweled y cysgod yn ei ol ddeg o raddau.

11 Ac Esaiah y prophwyd a lefodd ar yr ARGLWYDD: ac [d]efe a drodd y cysgod ar hyd y graddau, ar hyd y rhai y disgynasai efe †yn neial Ahaz, ddeg o raddau yn ei ol.

12 ¶ [e]Yn yr amser hwnnw yr anfonodd Berodach-Baladan, mab Baladan brenhin Babilon, lythyrau ac anrheg at Hezecïah: canys efe a glywsai fod Hezecïah yn glaf.

13 A [f]Hezecïah a wrandawodd arnynt, ac a ddangosodd iddynt holl dŷ ei ‖drysor, yr arian, a'r aur, a'r pêr-aroglau, a'r olew goreu, a *holl* dŷ ei ‖arfau, a'r hyn oll a gafwyd yn ei drysorau ef: nid oedd dim yn ei dŷ ef, nac yn ei holl gyfoeth ef, a'r nas dangosodd Hezecïah iddynt.

14 ¶ Yna Esaiah y prophwyd a ddaeth at y brenhin Hezecïah, ac a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd y gwŷr hyn? ac o ba le y daethant attat ti? A dywedodd Hezecïah, O wlad bell y daethant hwy, *sef* o Babilon.

15 Yntau a ddywedodd, Beth a wel-

Cyn CRIST 710.

†Heb. *diangol.*

[n] Es. 9. 7.

[o] pen. 20. 6.

[p] 1 Bren. 11. 12, 13.

[q] Es. 37. 36.

709.

[r] 2 Chron. 32. 21.

[t] ad. 7.

†Heb. *Ararat.*

[u] Ezra 4. 2.

713.

[a] 2 Chron. 32. 24. Es. 38. 1.

†Heb. *Dod orchymyn am.*

Cyn CRIST 713.

‖Neu, *ddinas.*

[b] pen. 19. 34.

[c] Edrych Barn. 6. 17, 37, 39. Es. 7. 11, 14.

[d] Edrych Jos. 10. 12, 14. Es. 38. 8.

†Heb. *y'ngraddau.*

712.

[e] Es. 39. 1.

[f] 2 Chron. 32. 27, 31.

‖Neu, *tysieu-dŷ.*

‖Neu, *dlysau.* Heb. *ddodrefn.*

Cyn CRIST 712.

sant hwy yn dy dŷ di? A dywedodd Hezecïah, Yr hyn oll *oedd* yn fy nhŷ i a welsant hwy: nid oes dim yn fy nhrysorau i nas dangosais iddynt hwy.

16 Ac Esaiah a ddywedodd wrth Hezecïah, Gwrando air yr ARGLWYDD.

17 Wele y dyddiau yn dyfod, pan [g]ddyger i Babilon yr hyn oll *sydd* yn dy dŷ di, a'r hyn a gynhilodd dy dadau hyd y dydd hwn: ni adewir dim, medd yr ARGLWYDD.

18 Cymmerant hefyd o'th feibion di, y rhai a ddaw allan o honot, y rhai a genhedli di, ‖a hwy a fyddant yn ystafellyddion yn llys brenhin Babilon.

19 Yna Hezecïah a ddywedodd wrth Esaiah, Da yw gair yr ARGLWYDD, yr hwn a leferaist. Dywedodd hefyd, ‖Onid da os bydd heddwch a gwirionedd yn fy nyddiau i?

Cylch 710.

20 ¶ A'r rhan arall o hanes Hezecïah, a'i holl rym ef, ac fel [h]y gwnaeth efe y llyn, a'r pistyll, ac [i]y dug efe y dyfroedd, i'r ddinas, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Judah?

Cylch 698.

21 A Hezecïah a hunodd gyd â'i dadau: a Manasseh ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XXI.

1 *Teyrnasiad Manasseh;* 3 *a'i ddelw-addoliaeth.* 10 *Ei annuwioldeb ef yn achos o brophwydoliaethau yn erbyn Judah.* 17 *Amon ar ei ol ef;* 19 *a'i annuwioldeb yntau.* 23 *Ei weision yn ei ladd ef, a'r bobl yn eu lladd hwythau; a Josïah yn myned yn frenhin.*

Cylch 698.

MAB [a]deuddeng mlwydd *oedd* Manasseh pan ddechreuodd efe deyrnasu, a phymtheng mlynedd a deugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Hephsibah.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol ffieidd-dra y cenhedloedd a fwriodd yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Israel.

3 Canys efe a adeiladodd drachefn yr uchelfëydd [b]a ddinystriasai Hezecïah ei dad ef; ac a gyfododd allorau i Baal, ac a wnaeth lwyn, fel [c]y gwnelsai Ahab brenhin Israel, ac a addolodd holl lu y nefoedd, ac a'u gwasanaethodd hwynt.

4 [d]Adeiladodd hefyd allorau yn nhŷ yr ARGLWYDD, *am* yr hwn y dywedasai yr ARGLWYDD, [e]Yn Jerusalem y gosodaf fy enw.

5 Ac efe a adeiladodd allorau i holl lu y nefoedd yn nau gyntedd tŷ yr ARGLWYDD.

6 Ac [f]efe a dynnodd ei fab trwy dân, ac a arferodd [g]hudoliaeth, a brudiau, ac a fawrhâodd swynyddion, a dewiniaid: efe a wnaeth lawer o ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, i'*w* ddigio *ef.*

7 Ac efe a osododd ddelw gerfiedig y llwyn a wnelsai efe, yn y tŷ *am* yr hwn y dywedasai yr ARGLWYDD wrth Dafydd, ac wrth Solomon ei fab, [h]Yn y tŷ hwn, ac yn Jerusalem, yr hon a ddewisais i o holl lwythau Israel, y gosodaf fi fy enw yn dragywydd:

8 Ac ni symmudaf mwyach droed Israel o'r wlad a roddais i'w tadau hwynt: yn unig os gwyliant ar wneuthur yr hyn oll a orchymynais iddynt, ac yn ol yr holl gyfraith a orchymynodd fy ngwas Moses iddynt.

9 Ond ni wrandawsant hwy: a Manasseh a'u cyfeiliornodd hwynt i wneuthur yn waeth nâ'r cenhedloedd a ddifethasai yr ARGLWYDD o flaen meibion Israel.

10 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD trwy law ei weision y prophwydi, gan ddywedyd,

11 [i]O herwydd i Manasseh brenhin Judah wneuthur y ffieidd-dra hyn, *a* gwneuthur yn waeth nâ'r hyn oll a wnaethai yr Amoriaid *a fu* o'i flaen ef, a pheri i Judah bechu trwy ei eilunod:

12 Oblegid hynny, fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel, Wele fi yn dwyn drwg ar Jerusalem a Judah, [k]fel y merwino dwy-glust y sawl a'i clywant.

13 A mi a estynaf [l]linyn mesur Samaria ar Jerusalem, a phwys tŷ Ahab: golchaf hefyd Jerusalem fel y gylch *un* gwppan, *yr hwn pan* ‖olcho, efe a'*i* trŷ ar ei wyneb.

14 A mi a wrthodaf weddill fy etifeddiaeth, ac a'u rhoddaf hwynt yn llaw eu gelynion, a hwy a fyddant yn anrhaith ac yn yspail i'w holl elynion:

15 Am iddynt wneuthur yr hyn *oedd* ddrwg yn fy ngolwg i, a'u bod yn fy nigio i, er y dydd y daeth eu tadau hwynt allan o'r Aipht, hyd y dydd hwn.

16 Manasseh hefyd a dywalltodd lawer iawn o waed gwirion, hyd oni lanwodd efe Jerusalem o †ben bwy gilydd, heb law ei bechod *trwy* yr hwn y gwnaeth efe i Judah bechu, gan wneuthur yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD.

17 ¶ A'r [m]rhan arall o hanes Manasseh, a'r hyn a wnaeth efe, a'i bechod a

Cyn CRIST Cylch 698.

[g] Lef. 18. 21. a 20. 2. pen. 16. 3.
[g] Lef. 19. 26, 31.
[h] 2 Sam. 7. 13. 1 Bren. 8. 29. a 9. 3. pen. 23. 27. Ps. 132. 13.
[i] Jer. 15. 4.
[k] 1 Sam. 3. 11. Jer. 19. 3.
[l] Edrych Es. 34. 11. Galar. 2. 8. Amos. 7. 7, 8.
‖ Neu, *sycho.*
† Heb. *ymyl i ymyl.*
[m] 2 Chron. 33. 11—19.

‖ Cyflawnwyd, Dan. 1. 4.
‖ Neu, *Oni bydd heddwch, &c.*
[h] Neh. 3. 16.
[i] 2 Chron. 32. 30.
[a] 2 Chron. 33. 1.
[b] pen. 18. 4.
[c] 1 Bren. 16. 33.
[d] Jer. 32. 34.
[e] 2 Sam. 7. 13. 1 Bren. 8. 29. a 9. 3.

bechodd efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

18 A [n] Manasseh a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd y'ngardd ei dŷ ei hun, *sef* y'ngardd Uzza; ac Amon ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

19 ¶ Mab dwy flwydd ar hugain *oedd* Amon pan ddechreuodd efe deyrnasu, a dwy flynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Mesulemeth, merch Harus o Jotbah.

20 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel y gwnelsai Manasseh ei dad.

21 Ac efe a rodiodd yn yr holl ffyrdd y rhodiasai ei dad ynddynt, ac a wasanaethodd yr eilunod a wasanaethasai ei dad, ac a ymgrymmodd iddynt:

22 Ac efe a wrthododd ARGLWYDD DDUW ei dadau, ac ni rodiodd yn ffordd yr ARGLWYDD.

23 ¶ A gweision Amon a frad-fwriadasant yn ei erbyn ef, ac a laddasant y brenhin yn ei dŷ ei hun.

24 A phobl y wlad a laddodd yr holl rai a frad-fwriadasent yn erbyn y brenhin Amon: a phobl y wlad a osodasant Josïah ei fab ef yn frenhin yn ei le ef.

25 A'r rhan arall o hanes Amon, yr hyn a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

26 A chladdwyd ef yn ei feddrod y'ngardd Uzza; a [o] Josïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XXII.

1 *Duwioldeb Josïah, 3 a'i ofal am gyweirio y deml. 8 Hilcïah yn cael llyfr y gyfraith, a Josïah yn gyrru at Huldah i ymgynghori â'r Arglwydd. 15 Huldah yn prophwydo dinystr Jerusalem, ond yr oedid hynny dros amser Josïah.*

MAB [a] wyth mlwydd *oedd* Josïah pan aeth efe yn frenhin, ac un mlynedd ar ddeg ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jedidah, merch Adaiah o [b] Boscath.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn holl ffyrdd Dafydd ei dad, ac ni throdd ar y llaw ddehau nac ar y llaw aswy.

3 ¶ Ac yn y ddeunawfed flwyddyn i frenhin Josïah, y brenhin a anfonodd Saphan, mab Asalïah, mab Mesùlam, yr ysgrifenydd, i dŷ yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

4 Dos i fynu at Hilcïah yr arch-offeiriad, fel y cyfrifo efe yr arian [c] a ddygpwyd i dŷ yr ARGLWYDD, y rhai a gasglodd [d] ceidwaid y † drws gan y bobl:

5 A rhoddant hwy yn llaw gweithwyr y gwaith, y rhai sydd olygwyr ar dŷ yr ARGLWYDD: a rhoddant hwy i'r rhai sydd yn gwneuthur y gwaith *sydd* yn nhŷ yr ARGLWYDD, i gyweirio agennau y tŷ.

6 I'r seiri coed, ac i'r adeiladwyr, ac i'r seiri maen, ac i brynu coed a cherrig nâdd, i adgyweirio y tŷ.

7 Etto [e] ni chyfrifwyd â hwynt am yr arian a roddwyd yn eu llaw hwynt, am eu bod hwy yn gwneuthur yn ffyddlawn.

8 ¶ A Hilcïah yr arch-offeiriad a ddywedodd wrth Saphan yr ysgrifenydd, Cefais [f] lyfr y gyfraith yn nhŷ yr ARGLWYDD: a Hilcïah a roddodd y llyfr at Saphan, ac efe a'i darllenodd ef.

9 A Saphan yr ysgrifenydd a ddaeth at y brenhin, ac a adroddodd y peth i'r brenhin, ac a ddywedodd, Dy weision di a † gasglasant yr arian a gafwyd yn tŷ, ac a'i rhoddasant yn llaw gweithwyr y gwaith, y rhai sydd olygwyr ar dŷ yr ARGLWYDD.

10 A Saphan yr ysgrifenydd a fynegodd i'r brenhin, gan ddywedyd, Hilcïah yr offeiriad, a roddodd i mi lyfr: a Saphan a'i darllenodd ef ger bron y brenhin.

11 A phan glybu y brenhin eiriau llyfr y gyfraith, efe a rwygodd ei ddillad.

12 A'r brenhin a orchymynodd i Hilcïah yr offeiriad, ac i Ahicam mab Saphan, ac i [g] Achbor mab [h] Michaiah, ac i Saphan yr ysgrifenydd, ac i Asahïah gwas y brenhin, gan ddywedyd,

13 Ewch, ymofynwch â'r ARGLWYDD drosof fi, a thros y bobl, a thros holl Judah, am eiriau y llyfr hwn a gafwyd: canys mawr *yw* llid yr ARGLWYDD yr hwn a ennynodd i'n herbyn ni, o herwydd na wrandawodd ein tadau ni ar eiriau y llyfr hwn, i wneuthur yn ol yr hyn oll a ysgrifenwyd o'n plegid ni.

14 Felly Hilcïah yr offeiriad, ac Ahicam, ac Achbor, a Saphan, ac Asahïah a aethant at Huldah y brophwydes, gwraig Sàlum mab [i] Ticfah, mab ‖ Harhas, ceidwad y gwisgoedd: a hi oedd yn trigo yn Jerusalem yn yr ‖ ysgoldŷ, a hwy a ymddiddanasant â hi.

15 ¶ A hi a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD DDUW Israel, Dywedwch i'r gwr a'ch anfonodd chwi attaf fi;

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drwg ar y lle hwn, ac

---

Cyn CRIST Cylch 698.

[n] 2 Chron. 33. 20.

643.

641.

[o] Matt. 1. 10, *Josïas*

641.

[a] 2 Chron. 34. 1.

[b] Jos. 15. 39.

Cylch 624.

[c] pen. 12. 4.

Cyn CRIST Cylch 624.

[d] pen. 12. 9.

† Heb. *trothwy.*

[e] pen. 12. 15.

[f] Edrych Deut. 31. 24, &c. 2 Chron. 34. 14.

† Heb. *doddasant.*

[g] 2 Chron. 34. 20, *Abdon.*

[h] Neu, *Michah.*

[i] 2 Chron. 34. 22, *Ticfath.*

‖ Neu, *Hazrah*

‖ Neu, *ail ran.*

Cyn CRIST Cylch 624.

ar ei drigolion, *sef* holl eiriau y llyfr a ddarllenodd brenhin Judah.

17 Am iddynt fy ngwrthod i, ac arogldarthu i dduwiau dïeithr, i'm digio i â holl waith eu dwylaw: am hynny yr ennyn fy llid yn erbyn y lle hwn, ac nis diffoddir ef.

[k] 2 Chron. 34. 26.

18 Ond wrth [k] frenhin Judah, yr hwn a'ch anfonodd chwi i ymgynghori â'r ARGLWYDD, fel hyn y dywedwch wrtho ef, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel, *Am* y geiriau a glywaist ti;

19 Oblegid i'th galon feddalhâu, ac i tithau ymostwng o flaen yr ARGLWYDD, pan glywaist yr hyn a leferais yn erbyn y lle hwn, ac yn erbyn ei drigolion, y byddent yn anghyfannedd ac yn felldith, ac *am* rwygo o honot dy ddillad, ac wylo ger fy mron i; minnau hefyd a wrandewais, medd yr ARGLWYDD.

20 O herwydd hynny, wele, mi a'th gymmeraf di ymaith at dy dadau, a thi a ddygir i'th fedd [l] mewn heddwch, fel na welo dy lygaid yr holl ddrwg yr ydwyf fi yn ei ddwyn ar y fan hon. A hwy a ddygasant air i'r brenhin drachefn.

[l] Es. 57. 1, 2.

PENNOD XXIII.

1 *Josïah yn peri darllen y gyfraith y'ngŵydd yr holl bobl:* 3 *yn adnewyddu cyfammod yr Arglwydd:* 4 *yn difetha yr eilun-addolwyr a'u hoffeiriaid:* 15 *yn llosgi esgyrn y meirw ar allor Bethel, fel y daroganesid:* 21 *yn cadw Pasc ardderchog:* 24 *yn difetha y consurwyr, a phob ffieidd-dra.* 26 *Dygn ddigofaint Duw yn erbyn Judah.* 29 *Josïah yn cyffroi Pharaoh-Nechoh, ac yn cael ei ladd ym Megido.* 31 *Johaz yn frenhin ar ei ol ef; a Pharaoh-Nechoh yn ei garcharu ef, ac yn gwneuthur Joacim yn frenhin.* 36 *Annuwiol lywodraeth Joacim.*

[a] 2 Chron. 34. 29.

A'R [a] brenhin a anfonodd, a holl henuriaid Judah a Ierusalem a ymgynnullasant atto ef.

2 A'r brenhin a aeth i fynu i dŷ yr ARGLWYDD, a holl wŷr Judah, a holl drigolion Jerusalem gyd âg ef, yr offeiriaid hefyd, a'r prophwydi, a'r holl bobl o fychan hyd fawr: ac efe a ddarllenodd, lle y clywsant hwy, holl eiriau llyfr y cyfammod, [b] *yr hwn* a gawsid yn nhŷ yr ARGLWYDD.

[b] pen. 22. 8.

[c] pen. 11. 14.

3 ¶ A'r brenhin [c] a safodd wrth y golofn, ac a wnaeth gyfammod ger bron yr ARGLWYDD, ar fyned ar ol yr ARGLWYDD, ac ar gadw ei orchymynion ef, a'i dystiolaethau, a'i ddeddfau, â'*i* holl galon, ac â'*i* holl enaid, i gyflawni geiriau y cyfammod hwn, y rhai *oedd* ysgrifenedig yn y llyfr hwn. A'r holl bobl a safodd wrth y cyfammod.

4 A'r brenhin a orchymynodd i Hilcïah yr arch-offeiriad, ac i'r offeiriaid o'r ail *radd*, ac i geidwaid y drws, ddwyn allan o deml yr ARGLWYDD yr holl lestri a wnelsid i Baal, ac [d] i'r llwyn, ac i holl lu y nefoedd: ac efe a'u llosgodd hwynt o'r tu allan i Jerusalem, ym meusydd Cidron, ac a ddug eu lludw hwynt i Bethel.

[d] pen. 21. 3, 7.

5 Ac efe a ddiswyddodd ‖ yr offeiriaid a osodasai brenhinoedd Judah i arogldarthu yn yr uchelfëydd, yn ninasoedd Judah, ac yn amgylchoedd Jerusalem: a'r rhai oedd yn arogl-darthu i Baal, i'r haul, ac i'r lleuad, ac i'r ‖ planedau, ac i holl lu y nefoedd.

‖ Neu, *chemarim*, Hos. 10. 5. Seph. 1. 4.

6 Efe a ddug allan hefyd [e] y llwyn o dŷ yr ARGLWYDD, i'r tu allan i Jerusalem, hyd afon Cidron, ac a'*i* llosgodd ef wrth afon Cidron, ac a'*i* malodd yn llwch, ac a daflodd ei lwch ar [f] feddau meibion y bobl.

‖ Neu, *deuddeg arwydd.*

[e] pen. 21. 7.

[f] 2 Chron. 34. 4.

7 Ac efe a fwriodd i lawr dai y sodomiaid, y rhai *oedd* wrth dŷ yr ARGLWYDD, lle yr oedd y gwragedd yn gwau † cortynnau i'r llwyn.

† Heb. *tai.*

8 Ac efe a ddug yr holl offeiriaid allan o ddinasoedd Judah, ac a halogodd yr uchelfëydd yr oedd yr offeiriaid yn arogldarthu arnynt, o Geba hyd Beerseba, ac a ddistrywiodd uchelfëydd y pyrth, y rhai *oedd wrth* ddrws porth Josua tywysog y ddinas, y rhai *oedd* ar y llaw aswy i bawb *a ddelai* i borth y ddinas.

9 Etto [g] offeiriaid yr uchelfëydd ni ddaethant i fynu at allor yr ARGLWYDD i Jerusalem, ond hwy a fwyttasant fara croyw ym mysg eu brodyr.

[g] Edrych Ezec. 44. 10—14.

10 Ac efe a halogodd [h] Topheth, yr hon *sydd* yn [i] nyffryn meibion Hinnom, fel [k] na thynnai neb ei fab na'i ferch trwy dân i Moloch.

[h] Jer. 7. 31. a 19. 6, 11.
[i] Jos. 15. 8.
[k] Lef. 18. 21. Deut. 18. 10.

11 Ac efe a ddifethodd y meirch a roddasai brenhinoedd Judah i'r haul, wrth ddyfodfa tŷ yr ARGLWYDD, wrth ystafell Nathan-melech yr † ystafellydd, yr hwn *oedd* yn y pentref, ac a losgodd gerbydau yr haul yn tân.

† Heb. *eunuch.*

12 Yr allorau hefyd, y rhai *oedd* [l] ar nen ystafell Ahaz, y rhai a wnelsai brenhinoedd Judah, a'r allorau a wnelsai [m] Manasseh yn nau gyntedd tŷ yr ARGLWYDD, a ddistrywiodd y brenhin, ac ‖ a'*u* bwriodd *hwynt* i lawr oddi yno, ac a daflodd eu llwch hwynt i afon Cidron.

[l] Edrych Jer. 19. 13. Seph. 1. 5.

[m] pen. 21. 5.

‖ Neu, *a redodd oddi yno.*

13 Y brenhin hefyd a ddifwynodd yr uchelfëydd *oedd* ar gyfer Jerusalem, y rhai *oedd* o'r tu dehau i ‖ fynydd y

‖ Sef, mynydd yr Olew-wydd.

Cyn CRIST 624.

llygredigaeth, y rhai a adeiladasai [a] Solomon brenhin Israel i Astoreth ffieidd-dra y Sidoniaid, ac i Chemos ffieidd-dra y Moabiaid, ac i Milchom ffieidd-dra meibion Ammon.

[a] 1 Bren. 11. 7.

14 Ac efe [o] a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwyni, ac a lanwodd eu lle hwynt âg esgyrn dynion.

[o] Exod. 23. 24. Deut. 7. 5, 25.

15 ¶ Yr allor hefyd, yr hon *oedd* yn Bethel, *a*'r uchelfa [p] a wnaethai Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu, ïe, yr allor honno a'r uchelfa a ddistrywiodd efe, ac a losgodd yr uchelfa, *ac* a'*i* malodd yn llwch, ac a losgodd y llwyn.

[p] 1 Bren. 12. 28.

16 A Josïah a edrychodd, ac a ganfu feddau, y rhai *oedd* yno yn y mynydd, ac a anfonodd, ac a gymmerth yr esgyrn o'r beddau, ac a'*u* llosgodd ar yr allor, ac a'i halogodd hi, yn ol [q] gair yr ARGLWYDD yr hwn a gyhoeddasai gwr DUW, yr hwn a bregethasai y geiriau hyn.

[q] 1 Bren. 13. 2.

17 Yna efe a ddywedodd, Pa ditl *yw* hwn yr ydwyf fi yn ei weled? A gwŷr y ddinas a ddywedasant wrtho, [r] Bedd gwr DUW, yr hwn a ddaeth o Judah, ac a gyhoeddodd y pethau hyn a wnaethost ti i allor Bethel, *ydyw*.

[r] 1 Bren. 13. 30.

18 Ac efe a ddywedodd, Gadêwch ef yn llonydd; nac ymyrred neb â'i esgyrn ef. Felly yr achubasant ei esgyrn ef, gyd âg esgyrn [s] y prophwyd a ddaethai o Samaria.

[s] 1 Bren. 13. 31.

19 Josïah hefyd a dynnodd ymaith holl dai yr uchelfëydd, y rhai *oedd* [t] yn ninasoedd Samaria, y rhai a wnelsai brenhinoedd Israel i ddigio yr *ARGLWYDD*, ac a wnaeth iddynt yn ol yr holl weithredoedd a wnelsai efe yn Bethel.

[t] Edrych 2 Chron. 34. 6.

20 Ac [u] efe a ‖ [x] laddodd holl offeiriaid yr uchelfëydd *oedd* yno, ar yr allorau, ac a losgodd esgyrn dynion arnynt, ac a ddychwelodd i Jerusalem.

[u] 1 Bren. 13. 2.
‖ Neu, *aberthodd.*
[x] Exod. 22. 20. pen. 11. 18.

21 ¶ A'r brenhin a orchymynodd i'r holl bobl, gan ddywedyd, [y] Gwnewch Basc i'r ARGLWYDD eich DUW, [z] fel *y mae* yn ysgrifenedig yn llyfr y cyfammod hwn.

[y] 2 Chron. 35. 1.
[z] Exod. 12. 3. Lef. 23. 5. Num. 9. 2. Deut. 16. 2.

22 Yn ddïau [a] ni wnaed y fath Basc â hwn, er dyddiau y barnwyr a farnasant Israel, nac *yn* holl ddyddiau brenhinoedd Israel, na brenhinoedd Judah.

[a] 2 Chron. 35. 18.

Cylch 623.

23 Ac yn y ddeunawfed flwyddyn i frenhin Josïah y cynhaliwyd y Pasc hwn i'r ARGLWYDD yn Jerusalem.

24 ¶ Y swynyddion hefyd, a'r dewiniaid, a'r ‖ delwau, a'r eilunod, a'r holl ffieidd-dra, y rhai a welwyd y'ngwlad Judah, ac yn Jerusalem, a dynnodd Josïah ymaith: fel y cyflawnai efe eiriau y [b] gyfraith; *y rhai oedd* ysgrifenedig yn y llyfr a gafodd Hilcïah yr offeiriad yn nhŷ yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 623.

‖ Neu, *teraphim*, Gen. 31. 19.
[b] Lef. 19. 31. a 20. 27. Deut. 18. 11.

25 Ac [c] ni bu o'i flaen frenhin o'i fath ef, yr hwn a drodd at yr ARGLWYDD â'i holl galon, ac â'i holl enaid, ac â'i holl egni, yn ol cwbl o gyfraith Moses, ac ar ei ol ef ni chyfododd ei fath ef.

[c] pen. 18. 5.

26 ¶ Er hynny ni throdd yr ARGLWYDD oddi wrth lid ei ddigofaint mawr, *trwy* yr hwn y llidiodd ei ddigllonedd ef yn erbyn Judah, [d] o herwydd yr holl ddigter *trwy* yr hwn y digiasai Manasseh ef.

[d] Jer. 15. 4.

27 A dywedodd yr ARGLWYDD, Judah hefyd a fwriaf ymaith o'm golwg, fel [e] y bwriais ymaith Israel, ac a wrthodaf y ddinas hon Jerusalem, yr hon a ddetholais, a'r tŷ *am* yr hwn y dywedais, [f] Fy enw a fydd yno.

[e] pen. 17. 18, 20. a 18. 11. a 21. 13.
[f] 1 Bren. 8. 29. a 9. 3. pen. 21. 4, 7.

28 A'r rhan arall o hanes Josïah, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

610.

29 ¶ [g] Yn ei ddyddiau ef y daeth Pharaoh-Nechoh brenhin yr Aipht i fynu yn erbyn brenhin Assyria, hyd afon Euphrates: a'r brenhin Josïah a aeth i'w gyfarfod ef, a *Pharaoh* [h] a'i lladdodd ef ym [i] Megìdo, pan ei [k] gwelodd ef.

[g] 2 Chron. 35. 20.
[h] 2 Chron. 35. 24.
[i] Zech. 12. 11.
[k] pen. 14. 8.

30 A'i weision a'i dygasant ef mewn cerbyd yn farw o Megìdo, ac a'i dygasant ef i Jerusalem, ac a'i claddasant ef yn ei feddrod ei hun. A [l] phobl y wlad a gymmerasant [m] Joahaz mab Josïah, ac a'i henneiniasant ef, ac a'i hurddasant yn frenhin yn lle ei dad.

[l] 2 Chron. 36. 1.
[m] 1 Chron. 3. 15, *Johanan.* Jer. 22. 11, *Salum.*

31 ¶ Mab tair blwydd ar hugain *oedd* Joahaz pan aeth efe yn frenhin, a thri mis y teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac enw ei fam ef *oedd* [n] Hamutal, merch Jeremïah o Libnah.

[n] pen. 24. 18.

32 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol yr hyn oll a wnaethai ei dadau ef.

33 A Pharaoh-Nechoh a'i rhwymodd ef yn Riblah y'ngwlad Hamath, ‖ fel na theyrnasai efe yn Jerusalem: ac a osododd dreth ar y wlad *o* gan talent o arian, a thalent o aur.

‖ Neu, *am ei fod yn teyrnasu.*

34 A Pharaoh-Nechoh a osododd Elïacim mab Josïah yn frenhin yn lle Josïah ei dad, ac [o] a drodd ei enw ef [p] Joacim:

[o] Edrych pen. 24. 17. Dan. 1. 7.
[p] Matt. 1. 11.

Cyn CRIST 610.

ac efe a ddug ymaith Joahaz, ac efe a ddaeth i'r Aipht, ac yno [q] y bu efe farw.

35 A Joacim a roddodd i Pharaoh [r] yr arian, a'r aur; ond efe a drethodd y wlad i roddi yr arian wrth orchymyn Pharaoh: efe a gododd yr arian a'r aur ar bobl y wlad, ar bob un yn ol ei dreth, i'w rhoddi i Pharaoh-Nechoh.

610.

36 ¶ Mab pùm mlwydd ar hugain *oedd* Joacim pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Zebudah, merch Pedaiah o Rumah.

37 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol yr hyn oll a wnelsai ei dadau.

PENNOD XXIV.

1 *Joacim wedi ei orchfygu gan Nabuchodonosor, yn gwrthryfela yn ei erbyn ef; ac felly yn dwyn dinystr arno ei hun.* 6 *Joachin yn teyrnasu ar ei ol ef.* 7 *Brenhin Babilon yn gorchfygu brenhin yr Aipht.* 8 *Drwg lywodraeth Joachin.* 10 *Ynnill Jerusalem, a chaethgludo y bobl i Babilon.* 17 *Gwneuthur Sedecïah yn frenhin; a'i ddrwg lywodraeth ef yn achos o lwyr-ddinystr Jerusalem.*

607. 606. 603. 600. YN [a] ei ddyddiau ef y daeth Nabuchodonosor brenhin Babilon i fynu, a Joacim a fu was iddo ef dair blynedd: yna efe a drodd, ac a wrthryfelodd yn ei erbyn ef.

2 A'r ARGLWYDD a anfonodd yn ei erbyn ef dorfoedd o'r Caldeaid, a thorfoedd o'r Syriaid, a thorfoedd o'r Moabiaid, a thorfoedd o feibion Ammon, ac a'u hanfonodd hwynt yn erbyn Judah i'w dinystrio hi, [b] yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe trwy law ei weision y prophwydi.

3 Yn ddïau trwy orchymyn yr ARGLWYDD y bu *hyn* yn erbyn Judah, i'*w* bwrw allan o'i olwg ef, o achos [c] pechodau Manasseh, yn ol yr hyn oll a wnaethai efe;

4 A hefyd o herwydd [d] y gwaed gwirion a ollyngodd efe: (canys efe a lanwodd Jerusalem o waed gwirion) a hynny ni fynnai yr ARGLWYDD ei faddeu.

5 ¶ A'r rhan arall o hanes Joacim, a'r hyn oll a'r a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

6 A [e] Joacim a hunodd gyd â'i dadau; a ‖ Joachin ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

599. 7 Ac [f] ni ddaeth brenhin yr Aipht mwyach o'i wlad: canys [g] brenhin Babilon a ddygasai yr hyn oll a oedd eiddo brenhin yr Aipht, o afon yr Aipht hyd afon Euphrates.

8 ¶ [h] Mab deunaw mlwydd *oedd* Joachin pan aeth efe yn frenhin; a thri mis y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Nehusta, merch Elnathan o Jerusalem.

9 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol yr hyn oll a wnaethai ei dad.

10 ¶ [i] Yn yr amser hwnnw y daeth gweision Nabuchodonosor brenhin Babilon i fynu yn erbyn Jerusalem, † a gwarchaewyd ar y ddinas.

11 A Nabuchodonosor brenhin Babilon a ddaeth yn erbyn y ddinas, a'i weision ef a warchaeasant arni hi.

599. 12 A Joachin brenhin Judah a aeth allan at frenhin Babilon, efe, a'i fam, a'i weision, a'i dywysogion, a'i ‖ ystafellyddion: a brenhin Babilon [k] a'i daliodd ef [l] yn yr wythfed flwyddyn o'i deyrnasiad.

13 Ac [m] efe a ddug oddi yno holl drysorau tŷ yr ARGLWYDD, a thrysorau tŷ y brenhin, ac [n] a dorrodd yr holl lestri aur a wnelsai Solomon brenhin Israel yn nheml yr ARGLWYDD, [o] fel y llefarasai yr ARGLWYDD.

14 Ac [p] efe a ddug ymaith holl Jerusalem, yr holl dywysogion hefyd, a'r holl gedyrn nerthol, [q] *sef* deng mil o gaethion, a [r] phob saer, a gôf: ni adawyd ond [s] pobl dlodion y wlad *yno*.

15 [t] Efe hefyd a ddug ymaith Joachin i Babilon, a mam y brenhin, a gwragedd y brenhin, a'i ‖ ystafellyddion, a chedyrn y wlad a ddug efe i gaethiwed o Jerusalem i Babilon.

16 A'r [u] holl wŷr nerthol, *sef* saith mil; ac o seiri a gofaint, mil, y rhai oll *oedd* gryfion *a* rhyfelwyr: hwynt-hwy a ddug brenhin Babilon yn gaeth i Babilon.

599. 17 ¶ A [x] brenhin Babilon a osododd Mattanïah [y] brawd ei dad ef yn frenhin yn ei le ef, ac [z] a drodd ei enw ef yn Sedecïah.

18 [a] Mab un mlwydd ar hugain *oedd* Sedecïah pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* [b] Hamutal, merch Jeremïah o Libnah.

19 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol yr hyn oll a wnaethai Joachin.

20 Canys trwy ddigofaint yr AR-

Cyn CRIST 599.

[a] 2 Chron. 36. 6.
[b] pen. 20. 17. a 23. 27.
[c] pen. 21. 2. a 23. 26.
[d] pen. 21. 16.
[e] Edrych 2 Chron. 36. 6, 8. Jer. 22. 18, 19. a 36. 30.
‖ Neu, *Jeconïah*, 1 Chron. 3. 16. neu, *Conïah*, Jer. 22. 24, 28.
[f] Edrych Jer. 37. 5, 7.
[g] Jer. 46. 2.
[h] 2 Chron. 36. 9.
[i] Dan. 1. 1.
† Heb. *a'r ddinas a ddaeth y'ngwarchae.*
‖ Neu, *eunuchiaid.*
[k] Edrych pen. 25. 27.
[l] Edrych Jer. 52. 28.
[m] pen. 20. 17. Es. 39. 6.
[n] Edrych Dan. 5. 2, 3.
[o] Jer. 20. 5.
[p] Jer. 24. 1.
[q] Edrych Jer. 52. 28.
[r] Felly 1 Sam. 13. 19, 22.
[s] pen. 25. 12.
[t] 2 Chron. 36. 10. Esth. 2. 6. Jer. 22. 24, &c.
‖ Neu, *eunuchiaid.*
[u] Edrych Jer. 52. 28.
[x] Jer. 37. 1.
[y] 1 Chron. 3. 15.
[z] Felly pen. 23. 34. 2 Chron. 36. 4.
[a] 2 Chron. 36. 11. Jer. 37. 1. a 52. 1.
[b] pen. 23. 31.

GLWYDD y bu hyn yn Jerusalem ac yn Judah, nes iddo eu taflu hwynt allan o'i olwg, [e] fod i Sedecïah wrthryfela yn erbyn brenhin Babilon.

Cyn CRIST 593.

[e] Exec. 17. 15.

PENNOD XXV.

1 *Cylchynu Jerusalem.* 4 *Dal Sedecïah, a lladd ei feibion, a thynnu ei lygaid ef.* 8 *Nabuzaradan yn difrodi y ddinas; ac yn dwyn y gweddill, ond ychydig dlodion, i gaethiwed:* 13 *yn anrheithio ac yn dwyn ymaith y trysorau.* 18 *Lladd y boneddigion yn Riblah.* 22 *Wedi lladd Gedalïah, a osodasid yn ben arnynt, y mae y lleill yn ffoi i'r Aipht.* 27 *Efil-merodach yn dyrchafu Joachin yn ei lys.*

590. AC [a] yn y nawfed flwyddyn o'i deyrnasiad ef, yn y degfed mis, ar y degfed *dydd* o'r mis, y daeth Nabuchodonosor brenhin Babilon, efe a'i holl lu yn erbyn Jerusalem, ac a wersyllodd yn ei herbyn hi, a hwy a adeiladasant yn ei herbyn hi wrthglawdd o'i hamgylch hi.

[a] 2 Chron. 36. 17. Jer. 34. 2. a 39. 1. a 52. 4. Exec. 24. 1.

2 A bu y ddinas y'ngwarchae hyd yr unfed flwyddyn ar ddeg i'r brenhin Sedecïah.

588. 3 Ac ar y nawfed *dydd* o'r [b] *pedwerydd* mis y trymhâodd y newyn yn y ddinas, ac nid oedd bara i bobl y wlad.

[b] Jer. 52. 6.

4 ¶ A'r [c] ddinas a dorrwyd, a'r holl ryfelwyr *a ffoisant* liw nos *ar hyd* ffordd y porth, rhwng y ddau fur, y rhai *sydd* wrth ardd y brenhin (a'r Caldeaid *oedd* wrth y ddinas o amgylch) *a'r* [d] *brenhin* a aeth y ffordd tu a'r rhos.

[c] Jer. 39. 2.

[d] Exec. 12. 12.

5 A llu y Caldeaid a erlidiasant ar ol y brenhin, ac a'i daliasant ef yn rhosydd Jericho: a'i holl lu ef a wasgarasid oddi wrtho.

6 Felly hwy a ddaliasant y brenhin, ac a'i dygasant ef i fynu at frenhin Babilon i Riblah; ac a † roddasant farn yn ei erbyn ef.

† Heb. *lefarasant farn gyd âg ef.*

7 Lladdasant feibion Sedecïah hefyd o flaen ei lygaid, ac a † [e] dynnasant lygaid Sedecïah, ac a'i rhwymasant ef mewn gefynnau pres, ac a'i dygasant ef i Babilon.

† Heb. *ddallasant.*

[e] Exec. 12. 13.

8 ¶ Ac yn y pummed mis, [f] ar y seithfed *dydd* o'r mis (honno *oedd* [g] y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg i frenhin Nabuchodonosor brenhin Babilon) y daeth Nabuzaradan y distain, gwas brenhin Babilon, i Jerusalem.

[f] Edrych Jer. 52. 12.

[g] Edrych pen. 24. 12. a ad. 27.

9 Ac efe a losgodd dŷ yr ARGLWYDD, a thŷ y brenhin, a holl dai Jerusalem, a phob tŷ mawr a losgodd efe â thân.

10 A holl lu y Caldeaid, y rhai *oedd gyd â*'r distain, a dorrasant i lawr furiau Jerusalem oddi amgylch.

11 A Nabuzaradan y distain a ddug ymaith y rhan arall o'r bobl a adawsid yn y ddinas, a'r ffoaduriaid a giliasant at frenhin Babilon, gyd â gweddill y dyrfa.

Cyn CRIST 588.

12 Ac [h] o dlodion y wlad y gadawodd y distain *rai*, yn winllanwyr, ac yn arddwyr.

[h] pen. 24. 14. Jer. 40. 7. a 52. 16.

13 [i] Y [k] colofnau pres hefyd, y rhai *oedd* yn nhŷ yr ARGLWYDD, [l] a'r ystolion, [m] a'r môr pres, yr hwn *oedd* yn nhŷ yr ARGLWYDD, a ddrylliodd y Caldeaid, a hwy a ddygasant eu pres hwynt i Babilon.

[i] pen. 20. 17. Jer. 27. 19, 22.

[k] 1 Bren. 7. 15.

[l] 1 Bren. 7. 27.

[m] 1 Bren. 7. 23.

14 [n] Y crochanau hefyd, a'r rhawiau, a'r psaltringau, y llwyau, a'r holl lestri pres, y rhai yr oeddid yn gwasanaethu â hwynt, a ddygasant hwy ymaith.

[n] Exod. 27. 3. 1 Bren. 7. 50.

15 Y pedyll tân hefyd, a'r cawgiau, y rhai *oedd* o aur *yn* aur, a'r rhai *oedd* o arian *yn* arian, a ddug y distain ymaith.

16 Y ddwy golofn, yr un môr, a'r ystolion a wnelsai Solomon i dŷ yr ARGLWYDD; [o] nid oedd bwys ar bres yr holl lestri hyn.

[o] 1 Bren. 7. 47.

17 [p] Tri chufydd ar bymtheg *oedd* uchder y naill golofn, a chnap pres *oedd* arni; ac uchder y cnap *oedd* dri chufydd; plethwaith hefyd, a phomgranadau *oedd* ar y cnap o amgylch, yn bres i gŷd: ac felly yr *oedd* yr ail golofn, â phlethwaith.

[p] 1 Bren. 7. 15. Jer. 52. 21.

18 ¶ A'r distain a gymmerth [q] Seraiah yr offeiriad pennaf, a [r] Sephanïah, yr ail offeiriad, a'r tri oedd yn cadw y † drws.

[q] 1 Chron. 6. 14.

[r] Jer. 21. 1. a 29. 25.

† Heb. *rhiniog.*

19 Ac o'r ddinas efe a gymmerth ‖ ystafellydd, yr hwn oedd ar y rhyfelwyr, a [s] phumwr o'r rhai oedd yn gweled wyneb y brenhin, y rhai a gafwyd yn y ddinas, ‖ ac ysgrifenydd tywysog y llu, yr hwn oedd yn byddino pobl y wlad; a thriugeinwr o bobl y wlad, y rhai a gafwyd yn y ddinas.

‖ Neu, *eunuch.*

[s] Jer. 52. 25.

‖ Neu, *a phen ysgrifenydd y llu.*

20 A Nabuzaradan y distain a gymmerth y rhai hyn, ac a'u dug at frenhin Babilon, i Riblah.

21 A brenhin Babilon a'u tarawodd hwynt, ac a'u lladdodd hwynt, yn Riblah, y'ngwlad Hamath. Felly y caethgludwyd Judah o'i wlad ei hun.

22 ¶ [t] Ac *am* y bobl a adawsid yng ngwlad Judah, y rhai a adawsai Nabuchodonosor brenhin Babilon, efe a wnaeth yn swyddog arnynt hwy, Gedalïah mab Ahicam, mab Saphan.

[t] Jer. 40. 5.

23 A phan glybu holl [u] dywysogion y

[u] Jer. 40. 7, 8.

Cyn CRIST 588.

lluoedd, hwynt-hwy a'u gwŷr, wneuthur o frenhin Babilon Gedaliah yn swyddog, hwy a ddaethant at Gedaliah i Mispah, sef Ismael mab Nethaniah, a Johanan mab Careah, a Seraiah mab Tanhumeth y Netophathiad, a Jaazaniah mab Maachathiad, hwynt a'u gwŷr.

24 A Gedaliah a dyngodd wrthynt hwy, ac wrth eu gwŷr, ac a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch *fod* yn weision i'r Caldeaid: trigwch yn y tir, a gwasanaethwch frenhin Babilon, a bydd da i chwi.

588.

25 Ac yn y seithfed mis [x] y daeth Ismael mab Nethaniah, mab Elisama † o'r had brenhinol, a dengwr gyd âg ef, a hwy a darawsant Gedaliah, fel y bu efe farw: *tarawsant* hefyd yr Iuddewon a'r Caldeaid oedd gyd âg ef ym Mispah.

[x] Jer. 41. 1.

† Heb. *o had y frenhiniaeth.*

26 A'r holl bobl o fychan hyd fawr, a thywysogion y lluoedd, a gyfodasant ac [y] a ddaethant i'r Aipht: canys yr oeddynt yn ofni y Caldeaid.

27 ¶ Ac [z] yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain o gaethiwed Joachin brenhin Judah, yn y deuddegfed mis, ar y seithfed *dydd* ar hugain o'r mis, Efilmerodach brenhin Babilon (yn y flwyddyn yr aeth efe yn frenhin) [a] a ddyrchafodd ben Joachin brenhin Judah o'r carchardy.

28 Ac efe a ddywedodd † yn deg wrtho, ac a osododd ei gadair ef goruwch cadeiriau y brenhinoedd *oedd* gyd âg ef yn Babilon.

29 Ac efe a newidiodd ei garchar-wisg ef: ac efe a fwyttâodd fwyd yn wastadol ger ei fron ef holl ddyddiau ei einioes.

30 A'i ran ef *oedd* ran feunyddiol, a roddid iddo gan y brenhin, dogn dydd yn ei ddydd, holl ddyddiau ei einioes ef.

Cyn CRIST 562.

[y] Jer. 43. 4, 7.

[z] Jer. 52. 31.

[a] Edrych Gen. 40. 13, 20.

† Heb. *bethau daionus.*

Y LLYFR CYNTAF

O'R

CHRONICL.

PENNOD I.

1 *Llin Adda hyd Noah.* 5 *Meibion Japheth.* 8 *Meibion Ham.* 17 *Meibion Sem.* 24 *Llin Sem hyd Abraham.* 29 *Meibion Ismael.* 32 *Meibion Keturah.* 34 *Hiliogaeth Abraham o Esau.* 43 *Brenhinoedd Edom.* 51 *Duciaid Edom.*

Cyn CRIST 4004, &c.

ADDA, [a] Seth, Enos,
2 Cenan, Mahalaleel, Jered,
3 Enoch, Mathuselah, Lamech,
4 Noah, Sem, Ham, a Japheth.

[a] Gen. 4. 25, 26. a 5. 3, 9.

5 ¶ [b] Meibion Japheth; Gomer, a Magog, a Madai, a Jafan, a Thubal, a Mesech, a Thiras.

[b] Gen. 10. 2.

6 A meibion Gomer; Aschenaz, a ‖Riphath, a Thogarmah.

‖ Neu, *Diphath.*

7 A meibion Jafan; Elisah, a Tarsis, Cittim, a ‖Dodanim.

‖ Neu, *Rodanim.*

8 ¶ [c] Meibion Ham; Cus, a Misraim, Put, a Chanaan.

[c] Gen. 10. 6.

9 A meibion Cus; Seba, a Hafilah, a Sabta, a Raamah, a Sabtecha: a Seba, a Dedan, meibion Raamah.

10 [d] A Chus a genhedlodd Nimrod: hwn a ddechreuodd fod yn gadarn ar y ddaear.

11 A Misraim a genhedlodd Ludim, ac Anamim, a Lehabim, a Naphtuhim,

12 Pathrusim hefyd, a Chasluhim (y rhai y daeth y Philistiaid allan o honynt) a [e] Chaphtorim.

13 A [f] Chanaan a genhedlodd Sidon ei gyntaf-anedig, a Heth,

14 Y Jebusiad hefyd, a'r Amoriad, a'r Girgasiad,

15 A'r Hefiad, a'r Arciad, a'r Siniad,

16 A'r Arfadiad, a'r Semariad, a'r Hamathiad.

Cyn CRIST 4004, &c.

[d] Gen. 10. 8.

[e] Deut. 2. 23.

[f] Gen. 10. 15.

Cyn CRIST 4004, &c.

17 ¶ [g]Meibion Sem; Elam, ac Assur, ac Arphachsad, a Lud, ac Aram, ac Us, a Hul, a Gether, a ‖Mesech.

18 Ac Arphachsad a genhedlodd Selah, a Selah a genhedlodd Eber.

19 Ac i Eber y ganwyd dau o feibion: enw y naill *ydoedd* ‖Peleg (o herwydd mai yn ei ddyddiau ef y rhannwyd y ddaear) ac enw ei frawd *oedd* Joctan.

20 A [h]Joctan a genhedlodd Almodad, a Seleph, a Hasarmafeth, a Jerah,

21 Hadoram hefyd, ac Usal, a Diclah,

22 Ac Ebal, ac Abimael, a Seba,

23 Ophir hefyd, a Hafilah, a Jobab. Y rhai hyn oll *oedd* feibion Joctan.

24 ¶ [i]Sem, Arphachsad, Selah,

25 [k]Eber, Peleg, Reu,

26 Serug, Nahor, Terah,

27 [l]Abram, hwnnw *yw* Abraham.

28 Meibion Abraham; [m]Isaac, ac [n]Ismael.

29 ¶ Dyma eu cenhedlaethau hwynt: [o]cyntaf-anedig Ismael *oedd* Nebaioth, yna Cedar, ac Adbeel, a Mibsam,

30 Misma, a Dumah, Massa, ‖Hadad, a Thema,

31 Jetur, Naphis, a Chedemah. Dyma feibion Ismael.

32 ¶ A [p]meibion Ceturah, gordderchwraig Abraham: hi a ymddûg Zimran, a Jocsan, a Medan, a Midian, ac Isbac, a Suah. A meibion Jocsan; Seba, a Dedan.

33 A meibion Midian; Ephah, ac Epher, a Henoch, ac Abida, ac Eldaah: y rhai hyn oll *oedd* feibion Ceturah.

34 Ac [q]Abraham a genhedlodd Isaac. [r]Meibion Isaac; Esau ac Israel.

35 ¶ [s]Meibion Esau; Eliphaz, Reuel, a Jëus, a Jaalam, a Chorah.

36 Meibion Eliphaz; Teman, ac Omar, ‖Sephi, a Gatam, Cenaz, a Thimna, ac Amalec.

37 Meibion Reuel; Nahath, Zerah, Sammah, a Mizzah.

38 A [t]meibion Seir; Lotan, a Sobal, a Sibeon, ac Anah, a Dison, ac Eser, a Disan.

39 A meibion Lotan; Hori, a ‖Homam: a chwaer Lotan *oedd* Timna.

40 Meibion Sobal; ‖Alïan, a Manahath, ac Ebal, ‖Sephi, ac Onam. A meibion Sibeon; Aiah, ac Anah.

41 Meibion Anah; [u]Dison. A meibion Dison; ‖Amram, ac Esban, ac Ithran, a Cheran.

42 Meibion Eser; Bilhan, a Zafan, *a* ‖Jacan. Meibion Dison; Us ac Aran.

43 ¶ Dyma hefyd y [x]brenhinoedd a deyrnasasant yn nhir Edom, cyn teyrnasu o frenhin ar feibion Israel; Bela mab Beor: ac enw ei ddinas ef *oedd* Dinhabah.

44 A phan fu farw Bela y teyrnasodd yn ei le ef Jobab mab Zerah, o Bosrah.

45 A phan fu farw Jobab, Husam o wlad y Temaniaid a deyrnasodd yn ei le ef.

46 A phan fu farw Husam, yn ei le ef y teyrnasodd Hadad mab Bedad, yr hwn a darawodd Midian ym maes Moab: ac enw ei ddinas ef *ydoedd* Afith.

47 A phan fu farw Hadad, y teyrnasodd yn ei le ef Samlah o Masrecah.

48 [y]A phan fu farw Samlah, Saul o Rehoboth *wrth* yr afon a deyrnasodd yn ei le ef.

49 A phan fu farw Saul, y teyrnasodd yn ei le ef Baalhanan mab Achbor.

50 A bu farw Baalhanan, a theyrnasodd yn ei le ef ‖Hadad: ac enw ei ddinas ef *oedd* ‖Pai; ac enw ei wraig ef Mehetabel, merch Matred, merch Mezahab.

51 ¶ A bu farw Hadad. [z]A duciaid Edom oedd; duc Timna, duc Alïah, duc Jetheth,

52 Duc Aholibamah, duc Elah, duc Pinon,

53 Duc Cenaz, duc Teman, duc Mibsar,

54 Duc Magdïel, duc Iram. Dyma dduciaid Edom.

PENNOD II.

1 *Meibion Israel.* 3 *Hiliogaeth Judah o Tamar.* 13 *Meibion Jesse.* 18 *Hiliogaeth Caleb mab Hesron.* 21 *Hiliogaeth Hesron o ferch Machir.* 25 *Hiliogaeth Jerameel.* 34 *Hiliogaeth Sesan.* 42 *Cainge arall o hiliogaeth Caleb.* 50 *Hiliogaeth Caleb mab Hur.*

DYMA feibion ‖Israel; [a]Reuben, Simeon, Lefi, a Judah, Issachar, a Zabulon,

2 Dan, Joseph, a Benjamin, Naphtali, Gad, ac Aser.

3 ¶ Meibion [b]Judah; Er ac Onan, a Selah. Y tri *hyn* a anwyd iddo ef o ferch [c]Sua y Canaanees. Ond [d]Er, cyntaf-anedig Judah, ydoedd ddrygionus y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac efe a'i lladdodd ef.

4 A [e]Thamar ei waudd ef a ymddûg

Cyn CRIST Cylch 1676.

‖ Neu, *Acan.* Gen. 36. 27.

[x] Gen. 36. 31.

[y] Gen. 36. 37.

‖ *Hadar,* Gen. 36. 39.

‖ *Pau,* Gen. 36. 39.

Cylch 1496.

[z] Gen. 36. 40.

1752, &c.

‖ Neu, *Jacob.*

[a] Gen. 29. 32. a 30. 5. a 35. 18, 22. a 46. 8, &c.

[b] Gen. 38. 3. a 46. 12. Num. 26. 19.

[c] Gen. 38. 2.

[d] Gen. 38. 7.

[e] Gen. 38. 29, 30. Matt. 1. 3.

[g] Gen. 10. 22. a 11. 10.

‖ *Mas,* Gen. 10. 23.

‖ Sef, *Gwahaniad.*

[h] Gen. 10. 26.

[i] Gen. 11. 10. Luc 3. 35, &c.

[k] Gen. 11. 15.

[l] Gen. 17. 5.

[m] Gen. 21. 2, 3.

[n] Gen. 16. 11, 15.

[o] Gen. 25. 13, &c.

‖ Neu, *Hadar.*

Cylch 1853.

[p] Gen. 25. 1, 2.

[q] Gen. 21. 2.

[r] Gen. 25. 25.

[s] Gen. 36. 9, 10.

‖ Neu, *Sepho,* Gen. 36. 11.

[t] Gen. 36. 20.

‖ Neu, *Hemam,* Gen. 36. 22.

‖ Neu, *Alfan,* Gen. 36. 23.

‖ Neu, *Sepho,* Gen. 36. 23.

[u] Gen. 36. 25.

‖ Neu, *Hemdan,* Gen. 36. 26.

Cyn CRIST 1752, &c.

iddo Phares, a Zerah. Holl feibion Judah *oedd* bump.

5 [f]Meibion Phares; Hesron a Hamul.

6 A meibion Zerah; ‖Zimri, [g]ac Ethan, a Heman, a Chalcol, a ‖Dara; hwynt oll *oedd* bump.

7 A meibion [h]Carmi; ‖Achar, yr hwn a flinodd Israel, ac a wnaeth gamwedd oblegid [i]y diofryd-beth.

8 A meibion Ethan; Azarïah.

9 A meibion Hesron, y rhai a anwyd iddo ef; Jerameel, a ‖Ram, a ‖Chelubai.

10 A [k]Ram a genhedlodd Amminadab; ac Amminadab a genhedlodd Nason, [l]pennaeth meibion Judah;

11 A Nason a genhedlodd ‖Salma; a Salma a genhedlodd Boaz;

12 A Boaz a genhedlodd Obed; ac Obed a genhedlodd Jesse;

13 ¶ A Jesse a genhedlodd ei gyntaf-anedig [m]Eliab, ac Abinadab yn ail, a ‖Simma yn drydydd,

14 Nethaneel yn bedwerydd, Ràdai yn bummed,

15 Osem yn chweched, Dafydd yn seithfed:

16 A'u chwïorydd hwynt *oedd* Serfiah, ac Abigail. [n]A meibion Serfiah; Abisai, a Joab, ac Asahel; tri.

17 Ac [o]Abigail a ymddûg Amasa. A thad Amasa *oedd* ‖Jether yr Ismaeliad.

18 ¶ A Chaleb mab Hesron a ynnillodd *blant* o Azubah *ei* wraig, ac o Jerioth: a dyma ei meibion hi; Jeser, Sobab, ac Ardon.

19 A phan fu farw Azubah, Caleb a gymmerth iddo [p]Ephrath, a hi a ymddûg iddo Hur.

20 A [q]Hur a genhedlodd Uri, ac Uri a genhedlodd Besaleel.

21 ¶ Ac wedi hynny yr aeth Hesron i mewn at ferch [r]Machir, tad Gilead, ac efe a'i †prïododd hi pan *ydoedd* fab triugain mlwydd; a hi a ddug iddo Segub.

22 A Segub a genhedlodd Jair; ac yr oedd iddo ef dair ar hugain o ddinasoedd y'ngwlad Gilead.

23 [s]Ac efe a ynnillodd Gesur, ac Aram, a threfydd Jair oddi arnynt, a Chenath a'i phentrefydd, *sef* triugain o ddinasoedd. Y rhai hyn oll *oedd eiddo* meibion Machir tad Gilead.

24 Ac ar ol marw Hesron o fewn Caleb-ephrata, Abïah gwraig Hesron a ymddûg iddo [t]Asur, tad Tecoa.

25 ¶ A meibion Jerameel cyntaf-anedig Hesron oedd, Ram yr hynaf, Bunah, ac Oren, ac Osem, *ac* Ahïah.

26 A gwraig arall ydoedd i Jerameel, a'i henw Atarah: hon *oedd* fam Onam.

27 A meibion Ram cyntaf-anedig Jerameel oedd, Maas, a Jamin, ac Ecer.

28 A meibion Onam oedd, Sammai, a Jada. A meibion Sammai; Nadab, ac Abisur.

29 Ac enw gwraig Abisur *oedd* Abihail; a hi a ymddûg iddo Aban, a Molid.

30 A meibion Nadab; Seled, ac Appaim. A bu farw Seled yn ddiblant.

31 A meibion Appaim; Isi. A meibion Isi; Sesan. A [u]meibion Sesan; Alai.

32 A meibion Jada brawd Sammai; Jether, a Jonathan. A bu farw Jether yn ddiblant.

33 A meibion Jonathan; Peleth, a Zara. Y rhai hyn *oedd* feibion Jerameel.

34 ¶ Ac nid oedd i Sesan feibion, ond merched: ac i Sesan *yr oedd* gwas o Aiphtiad, a'i enw Jarha.

35 A Sesan a roddodd ei ferch yn wraig i Jarha ei was. A hi a ymddûg iddo Attai.

36 Ac Attai a genhedlodd Nathan, a Nathan a genhedlodd [x]Zabad,

37 A Zabad a genhedlodd Ephlal, ac Ephlal a genhedlodd Obed,

38 Ac Obed a genhedlodd Jehu, a Jehu a genhedlodd Azarïah,

39 Ac Azarïah a genhedlodd Heles, a Heles a genhedlodd Eleasah,

40 Ac Eleasah a genhedlodd Sisamai, a Sisamai a genhedlodd Sàlum,

41 A Sàlum a genhedlodd Jecamïah, a Jecamïah a genhedlodd Elisama.

42 ¶ Hefyd meibion Caleb brawd Jerameel *oedd*, Mesa ei gyntaf-anedig, hwn *oedd* dad Ziph: a meibion Maresah tad Hebron.

43 A meibion Hebron; Corah, a Thappuah, a Recem, a Sema.

44 A Sema a genhedlodd Raham, tad Jorcoam: a Recem a genhedlodd Sammai.

45 A mab Sammai *oedd* Maon: a Maon *oedd* dad Bethsur.

46 Ac Ephah gordderchwraig Caleb a ymddûg Haran, a Mosa, a Gazez: a Haran a genhedlodd Gazez.

Cyn CRIST Cylch 1471.

[f] Gen. 46. 12. Ruth 4. 18.
‖ Neu, *Zabdi*, Jos. 7. 1.
[g] 1 Bren. 4. 31.
‖ Neu, *Darda*.
[h] Edrych pen. 4. 1.
‖ Neu, *Acan*.
[i] Jos. 6. 18. a 7. 1.
‖ Neu, *Aram*, Matt. 1. 3, 4.
‖ Neu, *Caleb*, ad. 18, 42.
[k] Ruth 4. 19. Matt. 1. 4. Cylch 1471.
[l] Num. 1. 7. a 2. 3.
‖ *Salmon*, Ruth 4. 21. Matt. 1. 4. Cylch 1090.
[m] 1 Sam. 16. 6.
‖ Neu, *Samma*, 1 Sam. 16. 9.
[n] 2 Sam. 2. 18.
[o] 2 Sam. 17. 25.
‖ *Ithra yr Israeliad*, 2 Sam. 17. 25. Cylch 1471.
[p] ad. 50.
[q] Exod. 31. 2.
[r] Num. 27. 1.
† Heb. *cymmerth*.
[s] Num. 32. 41. Deut. 3. 14. Jos. 13. 30. Cylch 1471.
[t] pen. 4. 5.
[u] Edrych ad. 34, 35.
[x] pen. 11. 41.
Cylch 1471.

47 A meibion Jadai; Regem, a Jotham, a Gesan, a Phelet, ac Ephah, a Saaph.

48 Gordderchwraig Caleb, *sef* Maachah, a ymddûg Seber, a Thirhanah.

49 Hefyd hi a ymddûg Saaph tad Madmannah, Sefa tad Machbena, a thad Gibea: a merch Caleb *oedd* [y]Achsah.

50 ¶ Y rhai hyn oedd feibion Caleb mab Hur, cyntaf-anedig [z]Ephratah; Sobal tad Ciriath-jearim,

51 Salma tad Bethlehem, Hareph tad Beth-gader.

52 A meibion oedd i Sobal, tad Ciriath-jearim; ‖ Haröeh, *a* hanner y ‖ Manahethiaid.

53 A theuluoedd Ciriath-jearim *oedd*, yr Ithriaid, a'r Puhiaid, a'r Sumathiaid, a'r Misraiaid: o'r rhai hyn y daeth y Sareathiaid, a'r Esthauliaid.

54 Meibion Salma; Bethlehem, a'r Netophathiaid, ‖ Ataroth tŷ Joab, a hanner y Manahethiaid, y Soriaid.

55 A thylwyth yr ysgrifenyddion, y rhai a breswylient yn Jabes; y Tirathiaid, y Simeathiaid, y Suchathiaid. Dyma y [a]Ceniaid, y rhai a ddaethant o Hemath, tad tylwyth [b]Rechab.

PENNOD III.

1 *Meibion Dafydd,* 10 *a'i lin ef hyd Sedecïah.* 17 *Hiliogaeth Jechoniah.*

YRHAI hyn hefyd oedd feibion Dafydd, y rhai a anwyd iddo ef yn Hebron; y cyntaf-anedig [a]Amnon, o Ahinoam y [b]Jezreelees: yr ail ‖ Daniel, o Abigail y Carmelees:

2 Y trydydd, Absalom mab Maachah, merch Talmai brenhin Gesur: y pedwerydd, Adonïah mab Haggith:

3 Y pummed, Sephatïah o Abital: y chweched, Ithream o [c]Eglah ei wraig.

4 Chwech a anwyd iddo yn Hebron, ac [d]yno y teyrnasodd efe saith mlynedd a chwe mis: a [e]thair blynedd ar ddeg ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

5 [f]A'r rhai hyn a anwyd iddo yn Jerusalem; ‖ Simeah, a Sobab, a Nathan, a [g]Solomon, pedwar, o ‖ Bathsua merch ‖ Ammiel:

6 Ibhar hefyd, ac ‖ Elisama, ac Eliphelet,

7 A Nogah, a Nepheg, a Japhïa,

8 Ac Elisama, ‖ Eliada, ac Eliphelet, naw.

9 *Dyma* holl feibion Dafydd, heb law meibion y gordderchwragedd, a [h]Thamar eu chwaer hwynt.

10 ¶ A mab Solomon *ydoedd* [1]Rehoboam: ‖ Abïah ei fab yntau; Asa ei fab yntau; *a* Jehosaphat ei fab yntau;

11 Joram ei fab yntau; ‖ Ahazïah ei fab yntau; Joas ei fab yntau;

12 Amasïah ei fab yntau; ‖ Azarïah ei fab yntau; Jotham ei fab yntau;

13 Ahaz ei fab yntau; Hezecïah ei fab yntau; Manasseh ei fab yntau;

14 Amon ei fab yntau; Josïah ei fab yntau.

15 A meibion Josïah, y cyntaf-anedig *oedd* ‖ Johanan, yr ail ‖ Joacim, y trydydd ‖ Sedecïah, y pedwerydd Sàlum.

16 A meibion [k]Joacim; ‖ Jechonïah ei fab ef, Sedecïah [l]ei fab yntau.

17 ¶ A meibion Jechonïah; Assir, Salathiel [m]ei fab yntau,

18 Malciram hefyd, a Phedaiah, a Senasar, Jecamïah, a Hosamah, a Nedabïah.

19 A meibion Pedaiah; Zorobabel, a Simei: a meibion Zorobabel; Mesùlam, a Hananïah, a Selomith eu chwaer hwynt:

20 A Hasubah, ac Ohel, a Berechïah, a Hasadïah, Jusab-hesed, pump.

21 A meibion Hananïah; Pelatïah, a Jesaiah: meibion Rephaiah, meibion Arnan, meibion Obadiah, meibion Sechanïah.

22 A meibion Sechanïah; Semaiah: a meibion Semaiah; [n]Hattus, ac Igeal, a Barïah, a Nearïah, a Saphat, chwech.

23 A meibion Nearïah; Elioënai, a Hezecïah, ac Azricam, tri.

24 A meibion Elioënai *oedd*, Hodaiah, ac Eliasib, a Phelaiah, ac Accub, a Johanan, a Dalaiah, ac Anani, saith.

PENNOD IV.

1, 11 *Hiliogaeth Judah o Caleb mab Hur,* 5 *Aser mab Hesron.* 9 *Jabes, a'i weddi.* 21 *Hiliogaeth Selah,* 24 *a Simeon, a'i ddinasoedd.* 39 *Eu gorfodaeth ar Gedor, a'r Ameleciaid, ym mynydd Seir.*

MEIBION Judah; [a]Phares, Hesron, a ‖ Charmi, a Hur, a Sobal.

2 A ‖ Reaiah mab Sobal a genhedlodd Jahath; a Jahath a genhedlodd Ahumai, a Lahad. Dyma deuluoedd y Sorathiaid.

3 A'r rhai hyn *oedd* o dad Etam; Jezreel, ac Isma, ac Idbas: ac enw eu chwaer hwynt *oedd* Haselelponi.

4 A Phenuel tad Cedor, ac Ezer tad Husah. Dyma feibion [b]Hur cyntaf-anedig Ephratah, tad Bethlehem.

Cyn CRIST Cyl. 1471, &c.

[y] Jos. 15. 17.

[z] Neu, *Ephrath*, ad. 19.

‖ Neu, *Reoia*, pen. 4. 2.

‖ Neu, *Menuciaid*, neu, *Hatsiham-menucoth.*

‖ Neu, *Atariaid*, neu, *goronau tŷ Joab.*

[a] Barn. 1. 16.

[b] Jer. 35. 2.

Cyl. 1053, &c.

[a] 2 Sam. 3. 2.

[b] Jos. 15. 56.

‖ Neu, *Chileab*, 2 Sam. 3. 3.

[c] 2 Sam. 3. 5.

[d] 2 Sam. 2. 11.

[e] 2 Sam. 5. 5.

[f] 2 Sam. 5. 14. pen. 14. 4.

‖ Neu, *Sammua*, 2 Sam. 5. 14.

[g] 2 Sam. 12. 24.

‖ Neu, *Bathseba*, 2 Sam. 11. 3.

‖ Neu, *Eliam*, 2 Sam. 11. 3.

‖ Neu, *Elisua*, 2 Sam. 5. 15.

‖ Neu, *Beeliada*, pen. 14. 7.

[h] 2 Sam. 13. 1.

Cyn CRIST Cyl. 1053, &c.

[1] 1 Bren. 11. 43. a 15. 6.

‖ Neu, *Abïam*, 1 Bren. 15. 1.

‖ Neu, *Azarïah*, 2 Chron. 22. 6. neu, *Jehoahaz*, 2 Chron. 21. 17.

‖ Neu, *Uzzïah*, 2 Bren. 15. 30.

‖ Neu, *Joahaz*, 2 Bren. 23. 30.

‖ Neu, *Eliacim*, 2 Bren. 23. 34.

‖ Neu, *Mattanïah*, 2 Bren. 24. 17.

[k] Matt. 1. 11.

‖ Neu, *Joacim*, 2 Bren. 24. 6. neu, *Conïah*, Jer. 22. 24.

[l] 2 Bren. 24. 17.

[m] Matt. 1. 12.

[n] Ezra 8. 2.

1300, &c.

[a] Gen. 38. 29. a 46. 12.

‖ Neu, *Chelubai*, pen. 2. 9. neu, *Caleb*, pen. 2. 18.

‖ Neu, *Haroeh*, pen. 2. 52.

[b] pen. 2. 50.

Cyn CRIST 1300, &c.

5 ¶ Ac i [c]Assur tad Tecoa yr oedd dwy wragedd, Helah, a Naarah.

6 A Naarah a ddug iddo Ahuzam, a Hepher, a Themeni, ac Hahastari. Dyma feibion Naarah.

7 A meibion Helah *oedd*, Sereth, a Jesoar, ac Ethnan.

8 A Chos a genhedlodd Anub, a Sobebah, a theuluoedd Aharhel mab Harum.

9 ¶ Ac yr oedd ‖Jabes yn anrhydeddusach nâ'i frodyr: a'i fam a alwodd ei enw ef Jabes, gan ddywedyd, Oblegid i mi *ei* ddwyn *ef* trwy ofid.

10 A Jabes a alwodd ar Dduw Israel, gan ddywedyd, †O na lwyr fendithit fi, ac na ehengit fy nherfynau, a bod dy law gyd â mi, †a'*m* cadw oddi wrth ddrwg, fel na'm gofidier. A pharodd Duw ddyfod *iddo* yr hyn a ofynasai.

11 ¶ A Chelub brawd Suah a genhedlodd Mehir, yr hwn *oedd* dad Eston.

12 Ac Eston a genhedlodd Beth-rapha, a Phaseah, a Thehinnah tad ‖dinas Nahas. Dyma ddynion Rechah.

13 A meibion Cenaz; [d]Othniel, a Seraiah: a meibion Othniel; ‖Hathath.

14 A Meonothai a genhedlodd Ophrah: a Seraiah a genhedlodd Joab, tad ‖[e]glyn y crefftwyr, canys crefftwyr oeddynt hwy.

15 A meibion Caleb mab Jephunneh; Iru, Elah, a Naam: a meibion Elah *oedd*, ‖Cenaz.

16 A meibion Jehaleleel; Ziph, a Ziphah, Tiria, ac Asareel.

17 A meibion Ezrah *oedd*, Jether, a Mered, ac Epher, a Jalon: a hi a ddug Miriam, a Sammai, ac Isbah tad Estemoa.

18 A'i wraig ef ‖Jehudïah a ymddûg Jered tad Gedor, a Heber tad Socho, a Jecuthiel tad Zanoah. A dyma feibion Bithiah merch Pharaoh, yr hon a gymmerth Mered.

19 A meibion *ei* wraig ‖Hodïah, chwaer Naham, tad Ceilah y Garmiad, ac Estemoa y Maachathiad.

20 A meibion Simon *oedd*, Amnon, a Rinnah, Benhanan, a Thilon. A meibion Isi *oedd*, Zoheth, a Benzoheth.

21 ¶ *A* meibion Selah [f]mab Judah *oedd*, Er tad Lechah, a Laadah tad Maresah, a theuluoedd tylwyth gweithyddion llïan main o dŷ Asbea,

22 A Jocim, a dynion Chozeba, a Joas, a Saraph, y rhai oedd yn arglwyddiaethu ar Moab, a Jasubi-lehem. Ac *y mae* y pethau hyn yn hen.

23 Y rhai hyn *oedd* grochenyddion yn cyfanneddu *ym mysg* planwydd a chaeau: gyd â'r brenhin yr arhosasant yno yn ei waith ef.

24 ¶ Meibion Simeon *oedd*, ‖Nemuel, a Jamin, Jarib, Zerah, *a* Saul:

25 Sàlum ei fab yntau, Mibsam ei fab yntau, Misma ei fab yntau.

26 A meibion Misma; Hamuel ei fab yntau, Zacchur ei fab yntau, Simei ei fab yntau.

27 Ac i Simei *yr oedd* un ar bymtheg o feibion, a chwech o ferched, ond i'w frodyr ef nid *oedd* nemmawr o feibion: ac nid amlhasai eu holl deulu hwynt ‖megis meibion Judah.

28 A [g]hwy a breswyliasant yn Beerseba, a Moladah, a Hasar-sual,

29 Yn ‖Bilhah hefyd, ac yn Esem, ac yn ‖Tolad,

30 Ac yn Bethuel, ac yn Hormah, ac yn Siclag,

31 Ac yn Beth-marcaboth, ac yn ‖Hasar-susim, ac yn Beth-birei, ac yn Saaraim. Dyma eu dinasoedd hwynt, nes teyrnasu o Dafydd.

32 A'u trefydd hwynt *oedd*, ‖Etam, ac Ain, Rimmon, a Thochen, ac Asan; pump o ddinasoedd.

33 A'u holl bentrefi hwynt hefyd, y rhai *oedd* o amgylch y dinasoedd hyn hyd ‖Baal. Dyma eu trigfannau hwynt, ‖a'u hachau.

34 A Mesobab, a Jamlech, a Josah mab Amasïah,

35 A Jöel, a Jehu mab Josibiah, fab Seraiah, fab Asiel,

36 Ac Elioënai, a Jaacobah, a Jesohaiah, ac Asaiah, ac Adiel, a Jesimiel, a Benaiah,

37 A Ziza mab Siphi, fab Alon, fab Jedaiah, fab Simri, fab Semaiah.

38 Y rhai hyn erbyn *eu* henwau *a aethant* yn bennaethiaid yn eu teuluoedd, ac a amlhasant dylwyth eu tadau yn fawr.

39 ¶ A hwy a aethant i flaenau Gedor, hyd at du dwyrain y dyffryn, i geisio porfa i'w praidd.

40 A hwy a gawsant borfa fras, a da, a gwlad ehang *ei* therfynau, a heddychlawn a thangnefeddus: canys y rhai a breswyliasent yno o'r blaen *oedd* o ‖Cam.

Cyn CRIST 1300, &c.

‖ Hynny yw, *athrist.*

† Heb. *Os llwyr fendithi.*

† Heb. *a gwneuthur* ymwared i mi.

‖ Neu, *Irnahas.*

[d] Jos. 15. 7.

‖ Neu, *Hatha, a Meonothai, yr hwn a genhedlodd*, &c.

‖ Neu, trigolion *dyffryn Carasim.*

[e] Neh. 11. 35.

‖ Neu, *Ucnaz.*

‖ Neu, *Iuddewes.*

‖ Neu, *Jehudïah*, a enwyd o'r blaen.

[f] Gen. 38. 5.

‖ Neu, *Jemuel*, Gen. 46. 10. Exod. 6. 15. Num. 26. 12

‖ Neu, *hyd feibion.*

[g] Jos. 19. 2.

‖ Neu, *Bala*, Jos. 19. 3.

‖ Neu, *Eltolad*, Jos. 19. 4.

‖ Neu. *Hasar-susa*, Jos. 19. 5.

‖ Neu, *Ether*, Jos. 19. 7.

‖ Neu, *Baalath-beer.* Jos. 19. 8.

‖ Neu, *ac fel yr ymrannasant yn genhedloedd yn eu mysg hwynt.*

Cylch 715.

‖ Neu, *Ham.*

41 A'r rhai hyn yn ysgrifenedig erbyn eu henwau a ddaethant yn nyddiau Hezecïah brenhin Judah, ac a darawsant eu pebyll a'r anneddau a gafwyd yno, ac a'u difrodasant hwy hyd y dydd hwn, a thrigasant yn eu lle hwynt; am *fod* porfa i'w praidd hwynt yno.

42 Ac o honynt hwy, *sef* o feibion Simeon, yr aeth pùm cant o ddynion i fynydd Seir, a Phelatïah, a Nearïah, a Rephaiah, ac Uzzïel, meibion Isi, yn ben arnynt.

43 Tarawsant hefyd [h]y gweddill a ddïangasai o Amalec, ac a wladychasant yno hyd y dydd hwn.

PENNOD V.

1 *Llin Reuben (yr hwn a gollodd ei enedigaeth-fraint) hyd y caethgludiad i Babilon.* 9 *Eu trigias, a'u gorfodaeth ar yr Hagariaid.* 11 *Pennaduriaid a thrigleoedd Gad.* 18 *Rhifedi a gorfodaeth Reuben, a Gad, a hanner llwyth Manasseh.* 23 *Trigleoedd a phennaduriaid yr hanner llwyth hwnnw.* 25 *Eu caethiwed o herwydd eu pechod.*

AMEIBION Reuben, cyntaf-anedig Israel (canys [a]efe *oedd* gyntaf-anedig, ond am iddo [b]halogi gwely ei dad, rhoddwyd [c]ei enedigaeth-fraint ef i feibion Joseph, mab Israel; ac ni chyfrifir ei achau ef yn ol yr enedigaeth-fraint:

2 Canys [d]Judah a ragorodd ar ei frodyr, ac o hono ef *y daeth* [e]blaenor: a'r enedigaeth-fraint a *roddwyd* i Joseph.)

3 Meibion [f]Reuben cyntaf-anedig Israel *oedd*, Hanoch, a Phàlu, Hesron, a Charmi.

4 Meibion Jöel; Semaiah ei fab ef, Gog ei fab yntau, Simei ei fab yntau,

5 Michah ei fab yntau, Reaiah ei fab yntau, Baal ei fab yntau,

6 Beerah ei fab yntau, yr hwn a *gaeth*-gludodd ‖ Tilgath-pilneser brenhin Assyria: hwn *ydoedd* dywysog i'r Reubeniaid.

7 A'i frodyr ef yn eu teuluoedd, [g]wrth gymmeryd eu hachau yn eu cenhedlaethau: y pennaf *oedd* Jeiel, a Zecharïah,

8 A Bela mab Azaz, fab ‖ Sema, fab Jöel, yr hwn a gyfanneddodd yn [h]Aroer, a hyd at Nebo, a Baal-meon.

9 Ac o du y dwyrain y preswyliodd efe, hyd y lle yr elir i'r anialwch, oddi wrth yr afon Euphrates: canys eu hanifeiliaid hwynt a amlhasai y'ngwlad Gilead.

10 Ac yn nyddiau Saul y gwnaethant hwy ryfel yn erbyn yr Hagariaid, *y rhai* a syrthiasant trwy eu dwylaw hwynt; a thrigasant yn eu pebyll hwynt, †trwy holl du dwyrain Gilead.

11 ¶ A [i]meibion Gad a drigasant gyferbyn a hwynt y'ngwlad Basan, hyd at Salchah:

12 Jöel y pennaf, a Sapham yr ail, a Jaanai, a Saphat, yn Basan.

13 A'u brodyr hwynt o dŷ eu tadau *oedd*, Michael, a Mesùlam, a Seba, a Jorai, a Jacan, a Zïa, a Heber, saith.

14 Dyma feibion Abihail fab Huri, fab Jaroah, fab Gilead, fab Michael, fab Jesisai, fab Jado, fab Buz;

15 Ahi mab Abdiel, fab Guni, y pennaf o dŷ eu tadau.

16 A hwy a drigasant yn Gilead yn Basan, ac yn ei threfydd, ac yn holl bentrefi [k]Saron, wrth eu †terfynau.

17 Y rhai hyn oll a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn nyddiau [l]Jotham brenhin Judah, ac yn nyddiau [m]Jeroboam brenhin Israel.

18 ¶ Meibion Reuben, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manasseh, o †wŷr nerthol, dynion yn dwyn tarian a chleddyf, ac yn tynnu bwa, ac wedi eu dysgu *i* ryfel, *oedd* bedair mil a deugain a saith cant a thriugain, yn myned allan i ryfel.

19 A hwy a wnaethant ryfel yn erbyn yr Hagariaid, a [n]Jetur, a Nephis, a Nodab.

20 A [o]chynnorthwywyd hwynt yn erbyn y rhai hynny, a rhoddwyd yr Hagariaid i'w dwylaw hwynt, a chwbl a'r *a ydoedd* gyd â hwynt: canys llefasant ar DDUW yn y rhyfel, ac efe a wrandawodd arnynt, o herwydd iddynt obeithio ynddo.

21 A hwy a gaethgludasant eu hanifeiliaid hwynt; o'u camelod hwynt ddengmil a deugain, ac *o* ddefaid ddeucant a deg a deugain o filoedd, ac *o* asynod ddwy fil, ac *o* †ddynion gan mil.

22 Canys llawer yn archolledig a fuant feirw, am *fod* y rhyfel oddi wrth DDUW; a hwy a drigasant yn eu lle hwynt hyd [p]y caethiwed.

23 ¶ A meibion hanner llwyth Manasseh a drigasant yn y tir; o Basan hyd Baal-hermon, a Senir, a mynydd Hermon, yr aethant hwy yn aml.

24 Y rhai hyn hefyd *oedd* bennau tŷ eu tadau, sef Epher, ac Isi, ac Eliel, ac Azriel, a Jeremïah, a Hodafiah, a Jadiel,

Cyn CRIST Cylch 715.

[h] Edrych 1 Sam. 15. 8. a 30. 17. 2 Sam. 8. 12.

Cyn CRIST 1300, &c.

[a] Gen. 29. 32.
[b] Gen. 35. 22. a 49. 4.
[c] Gen. 48. 15, 22.
[d] Gen. 49. 8, 10. Ps. 60. 7. a 108. 8.
[e] Mic. 5. 2. Matt. 2. 6.
[f] Gen. 46. 9. Exod. 6. 14. Num. 26. 5.
‖ Neu, *Tiglath-pileser*, 2 Bren. 15. 29.
[g] Edrych ad. 17.
‖ Neu, *Semaia*, ad. 4.
[h] Jos. 13. 15, 16.
† Heb. *ar holl wyneb tu dwyrain.*
[i] Jos. 13. 11, 24.
[k] pen. 27. 29.
† Heb. *mynediad allan.*
[l] 2 Bren. 15. 5, 32.
[m] 2 Bren. 14. 16, 28.
† Heb. *feibion.*
[n] Gen. 25. 15. pen. 1. 31.
[o] Edrych ad. 22.
† Heb. *eneidiau dynion;* megis Num. 31. 35.
[p] 2 Bren. 15. 29. a 17. 6.

gwŷr cedyrn o nerth, gwŷr enwog, *a* phennau tŷ eu tadau.

25 ¶ A hwy a droseddasant yn erbyn Duw eu tadau, ac [q] a butteiniasant ar ol duwiau pobl y wlad, y rhai a ddinystriasai Duw o'u blaen hwynt.

26 A Duw Israel a annogodd yspryd [r] Pul brenhin Assyria, ac yspryd Tilgathpilneser brenhin Assyria, ac a'u *caeth*-gludodd hwynt (sef y Reubeniaid, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manasseh) ac a'u dug hwynt i [s] Halah, a Habor, a Hara, ac i afon Gozan, hyd y dydd hwn.

PENNOD VI.

1 *Meibion Lefi.* 4 *Llin yr offeiriaid hyd y caeth-gludiad.* 16 *Teuluoedd Gersom, Cohath, a Merari.* 49 *Swydd Aaron, a'i lin hyd Ahimaas.* 54 *Dinasoedd yr offeiriaid a'r Lefiaid.*

MEIBION Lefi; ‖ [a] Gerson, Cohath, a Merari.

2 A meibion Cohath; Amram, [b] Isar, a Hebron, ac Uzziel.

3 A phlant Amram; Aaron, Moses, a Miriam: a meibion Aaron; [c] Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

4 ¶ Eleazar a genhedlodd Phinees, Phinees a genhedlodd Abisua,

5 Ac Abisua a genhedlodd Bucci, a Bucci a genhedlodd Uzzi,

6 Ac Uzzi a genhedlodd Zerahïah, a Zerahïah a genhedlodd Meraioth,

7 Meraioth a genhedlodd Amarïah, ac Amarïah a genhedlodd Ahitub,

8 Ac [d] Ahitub a genhedlodd Sadoc, a [e] Sadoc a genhedlodd Ahimaas,

9 Ac Ahimaas a genhedlodd Azarïah, ac Azarïah a genhedlodd Johanan;

10 A Johanan a genhedlodd Azarïah (hwn [f] oedd yn offeiriad yn [g] y tŷ a adeiladodd Solomon yn Jerusalem)

11 Ac [h] Azarïah a genhedlodd Amarïah, ac Amarïah a genhedlodd Ahitub,

12 Ac Ahitub a genhedlodd Sadoc, a Sadoc a genhedlodd ‖ Sàlum,

13 A Sàlum a genhedlodd Hilciah, a Hilciah a genhedlodd Azarïah,

14 Ac Azarïah a genhedlodd [i] Seraiah, a Seraiah a genhedlodd Jehosadac,

15 A Jehosadac a ymadawodd, [k] pan *gaeth*-gludodd yr Arglwydd Judah a Jerusalem trwy law Nabuchodonosor.

16 ¶ Meibion Lefi; ‖ [l] Gersom, Cohath, a Merari.

17 A dyma enwau meibion Gersom; Libni, a Simei.

18 A meibion Cohath; Amram, ac Isar, a Hebron, ac Uzziel.

19 Meibion Merari; Mali, a Musi. A dyma dylwyth y Lefiaid, yn ol eu tadau.

20 I Gersom; Libni ei fab, Jahath ei fab yntau, [m] Zimmah ei fab yntau,

21 ‖ Joah ei fab yntau, ‖ Ido ei fab yntau, Zerah ei fab yntau, *a* ‖ Jeaterai ei fab yntau.

22 Meibion Cohath; ‖ Aminadab ei fab ef, Corah ei fab yntau, Assir ei fab yntau,

23 Elcanah ei fab yntau, ac Ebiasaph ei fab yntau, ac Assir ei fab yntau,

24 Tahath ei fab yntau, ‖ Uriel ei fab yntau, Uzziah ei fab yntau, a Saul ei fab yntau.

25 A meibion Elcanah; [n] Amasai, ac Ahimoth.

26 Elcanah: meibion Elcanah; ‖ Sophai ei fab ef, a [o] Nahath ei fab yntau,

27 [p] Eliab ei fab yntau, Jeroham ei fab yntau, Elcanah ei fab yntau.

28 A meibion Samuel; y cyntafanedig ‖ Fasni, yna Abïah.

29 Meibion Merari; Mali, Libni ei fab yntau, Simei ei fab yntau, Uzzah ei fab yntau,

30 Simea ei fab yntau, Haggïah ei fab yntau, Asaiah ei fab yntau.

31 Y rhai hyn a osododd Dafydd yn gantorion *yn* nhŷ yr Arglwydd, ar ol gorphwys o'r [q] arch.

32 A hwy a fuant weinidogion mewn cerdd o flaen tabernacl pabell y cyfarfod, nes adeiladu o Solomon dŷ yr Arglwydd yn Jerusalem: a hwy a safasant wrth eu defod yn eu gwasanaeth.

33 A dyma y rhai a † weiniasant, a'u meibion hefyd: o feibion y Cohathiaid; Heman y cantor, mab Joel, fab Semuel,

34 Fab Elcanah, fab Jeroham, fab Eliel, fab ‖ Toah,

35 Fab ‖ Suph, fab Elcanah, fab Mahath, fab Amasai,

36 Fab Elcanah, fab ‖ Joel, fab Azarïah, fab Sephanïah,

37 Fab Tahath, fab Assir, fab [r] Ebiasaph, fab Corah,

38 Fab Isar, fab Cohath, fab Lefi, fab Israel.

39 A'i frawd Asaph (yr hwn oedd yn sefyll ar ei law ddehau) *sef* Asaph mab Berachïah, fab Simea,

40 Fab Michael, fab Baasiah, fab Malcïah,

41 Fab [t] Ethni, fab Zerah, fab Adaiah,

Cyn CRIST 1300, &c.

[q] 2 Bren. 17. 7.

Cylch 771.

[r] 2 Bren. 15. 19.

Cylch 740.

[s] 2 Bren. 17. 6. a 18. 11.

Cyl. 1300, &c.

‖ Neu, *Gersom*, ad. 16.

[a] Gen. 46. 11. Exod. 6. 16. Num. 26. 57. pen. 23. 6.

[b] Edrych ad. 22.

[c] Lef. 10. 1.

[d] 2 Sam. 8. 17.

[e] 2 Sam. 15. 27.

[f] Edrych 2 Chron. 26. 17, 18.

[g] 1 Bren. 6. 2 Chron. 3.

[h] Edrych Ezra 7. 3.

‖ Neu, *Mesulam*, pen. 9. 11.

[i] Neh. 11. 11.

[k] 2 Bren. 25. 18.

‖ Neu, *Gerson*, ad. 1.

[l] Exod. 6. 16.

Cyn CRIST Cyl. 1300, &c.

[m] ad. 42.

‖ Neu, *Ethan*, ad. 42.

‖ Neu, *Adaiah*, ad. 41.

‖ Neu, *Ethni*, ad. 41.

‖ Neu, *Isar*, ad. 2, 18.

‖ Neu, *Zephanïah, Azarïah, Joel*, ad. 36.

[n] Edrych ad. 35, 36.

‖ Neu, *Suph*, ad. 35. 1 Sam. 1. 1.

[o] ad. 34, *Toah.*

[p] ad. 34, *Eliel.*

‖ A elwir *Joel*, ad. 33. a 1 Sam. 8. 2.

Cyl. 1280, &c.

[q] pen. 16. 1.

† Heb. *safasant.*

‖ ad. 26, *Nahath.*

‖ ad. 26, *Sophai.*

‖ ad. 24, *Saul, Uzziah, Uriel.*

[r] Exod. 6. 24.

[t] Edrych ad. 21.

Cyn CRIST Cyl. 1280, &c.

42 Fab Ethan, fab Zimmah, fab Simei,
43 Fab Jahath, fab Gersom, fab Lefi.
44 A'u brodyr hwynt, meibion Merari, *oedd* ar y llaw aswy: ‖ Ethan mab ‖ Cisi, fab Abdi, fab Màluc,
45 Fab Hasabïah, fab Amasïah, fab Hilciah,
46 Fab Amsi, fab Bani, fab Samer,
47 Fab Mali, fab Musi, fab Merari, fab Lefi.
48 A'u brodyr hwynt y Lefiaid *oedd* gwedi eu rhoddi ar holl wasanaeth tabernacl tŷ DDUW.

‖ A elwir *Jeduthun*, pen. 9. 16. a 25. 1, 3, 6.

‖ Neu, *Cusaiah*, pen. 15. 17.

1444, &c.

49 ¶ Ond Aaron a'i feibion a aberthasant [u] ar allor y poeth-offrwm, ac [x] ar allor yr arogl-darth, i *gyflawni* holl wasanaeth y cyssegr sancteiddiolaf, ac i wneuthur cymmod dros Israel, yn ol yr hyn oll a orchymynasai Moses gwas DUW.

[u] Lef. 1. 9.
[x] Exod. 30. 7.

50 Dyma hefyd feibion Aaron; Eleazar ei fab ef, Phinees ei fab yntau, Abisua ei fab yntau,
51 Bucci ei fab yntau, Uzzi ei fab yntau, Zerahïah ei fab yntau,
52 Meraioth ei fab yntau, Amarïah ei fab yntau, Ahitub ei fab yntau,
53 Sadoc ei fab yntau, Ahimaas ei fab yntau.
54 ¶ [y] A dyma eu trigleoedd hwynt yn ol eu palasau, yn eu terfynau; *sef* meibion Aaron, o dylwyth y Cohathiaid: oblegid eiddynt hwy ydoedd y rhan hon.

[y] Jos. 21.

55 [z] A rhoddasant iddynt Hebron y'ngwlad Judah, a'i meusydd pentrefol o'i hamgylch.

[z] Jos. 21. 11.

56 [a] Ond meusydd y ddinas, a'i phentrefi, a roddasant hwy i Caleb mab Jephunneh.

[a] Jos. 14. 13. a 15. 13.

57 Ac [b] i feibion Aaron y rhoddasant hwy ddinasoedd Judah, yn noddfa; Hebron, a Libnah a'i meusydd pentrefol, a Jattir ac Estemoa, a'u meusydd pentrefol,

[b] Jos. 21. 13.

58 A ‖ Hilen a'i meusydd pentrefol, a Debir a'i meusydd pentrefol,
59 Ac ‖ Asan a'i meusydd pentrefol, a Bethsemes a'i meusydd pentrefol:
60 Ac o lwyth Benjamin; Geba a'i meusydd pentrefol, ac ‖ Alemeth a'i meusydd pentrefol, ac Anathoth a'i meusydd pentrefol: eu holl ddinasoedd hwynt trwy eu teuluoedd *oedd* dair dinas *ar* ddeg.

‖ Neu, *Holon*, Jos. 15. 51. a 21. 15.

‖ Neu, *Ain*, Jos. 21. 16.

‖ Neu, *Almon*, Jos. 21. 18.

61 Ac [c] i'r rhan arall o feibion Cohath o deulu y llwyth hwnnw, *y rhoddwyd* o'r hanner llwyth, *sef* hanner Manasseh, ddeg dinas, [d] wrth goelbren.

[c] ad. 66.

62 *Rhoddasant* hefyd i feibion Gersom trwy eu teuluoedd, o lwyth Issachar, ac o lwyth Aser, ac o lwyth Naphtali, ac o lwyth Manasseh yn Basan, dair *ar* ddeg o ddinasoedd.
63 I feibion Merari trwy eu teuluoedd, o lwyth Reuben, ac o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon, *y rhoddasant* trwy goelbren [e] ddeuddeg o ddinasoedd.
64 A meibion Israel a roddasant i'r Lefiaid y dinasoedd *hyn* a'u meusydd pentrefol.
65 A hwy a roddasant trwy goelbren, o lwyth meibion Judah, ac o lwyth meibion Simeon, ac o lwyth meibion Benjamin, y dinasoedd hyn, y rhai a alwasant hwy ar *eu* henwau *hwynt*.
66 [f] *I'r rhai oedd* o deuluoedd meibion Cohath, yr ydoedd dinasoedd eu terfyn, o lwyth Ephraim.
67 [g] A hwy a roddasant iddynt hwy ddinasoedd noddfa, *sef* Sichem a'i meusydd pentrefol, ym mynydd Ephraim; Gezer hefyd a'i meusydd pentrefol,
68 [h] Jocmeam hefyd a'i meusydd pentrefol, a Beth-horon a'i meusydd pentrefol,
69 Ac Ajalon a'i meusydd pentrefol, a Gathrimmon a'i meusydd pentrefol.
70 Ac o hanner llwyth Manasseh; Aner a'i meusydd pentrefol, a Bileam a'i meusydd pentrefol, i deulu y rhai oedd y'ngweddill o feibion Cohath.
71 I feibion Gersom o deulu hanner llwyth Manasseh *y rhoddwyd*, Golan yn Basan a'i meusydd pentrefol, Astaroth hefyd a'i meusydd pentrefol.
72 Ac o lwyth Issachar; Cedes a'i meusydd pentrefol, Daberath a'i meusydd pentrefol,
73 Ramoth hefyd a'i meusydd pentrefol, ac Anem a'i meusydd pentrefol.
74 Ac o lwyth Aser; Masal a'i meusydd pentrefol, ac Abdon a'i meusydd pentrefol,
75 Hucoc hefyd a'i meusydd pentrefol, a Rehob a'i meusydd pentrefol.
76 Ac o lwyth Naphtali; Cedes yn Galilee a'i meusydd pentrefol, Hammon hefyd a'i meusydd pentrefol, a Chiriathaim a'i meusydd pentrefol.
77 I'r rhan arall o feibion Merari *y rhoddwyd* o lwyth Zabulon, Rimmon a'i meusydd pentrefol, a Thabor a'i meusydd pentrefol.

Cyn CRIST 1444, &c.

[d] Jos. 21. 5.

[e] Jos. 21. 7, 34.

[f] ad. 61.

[g] Jos. 21. 21.

[h] Edrych Jos. 21. 22—35, lle y gelwir llawer o'r dinasoedd hyn wrth enwau eraill.

78 Ac am yr Iorddonen a Jericho, *sef* o du dwyrain yr Iorddonen, *y rhoddwyd* o lwyth Reuben, ‖ Beser yn yr anialwch a'i meusydd pentrefol, Jasah hefyd a'i meusydd pentrefol,

79 Cedemoth hefyd a'i meusydd pentrefol, a Mephaath a'i meusydd pentrefol.

80 Ac o lwyth Gad, Ramoth yn Gilead a'i meusydd pentrefol, Mahanaim hefyd a'i meusydd pentrefol,

81 Hesbon hefyd a'i meusydd pentrefol, a Jazer a'i meusydd pentrefol.

PENNOD VII.

1 *Meibion Issachar,* 6 *Benjamin,* 13 *Naphtali,* 14 *Manasseh,* 20, 24 *Ephraim.* 21 *Adfyd Ephraim gan wŷr Gath.* 23 *Geni Beriah.* 28 *Trigleoedd Ephraim.* 30 *Meibion Aser.*

A MEIBION Issachar *oedd,* [a] Tola, a Phuah, Jasub, a Simron, pedwar.

2 A meibion Tola, Uzzi, a Rephaiah, a Jeriel, a Jamai, a Jibsam, a Semuel, pennaethiaid ar dŷ eu tadau: o Tola *yr ydoedd* gwŷr cedyrn *o* nerth yn eu cenhedlaethau; [b] eu rhif yn nyddiau Dafydd *oedd* ddwy fil ar hugain a chwe chant.

3 A meibion Uzzi; Izrahiah: a meibion Izrahiah; Michael, ac Obadiah, a Joel, Isiah, pump: yn bennaethiaid oll.

4 A chyd â hwynt yn eu cenhedlaethau, *ac* yn ol tŷ eu tadau, *yr ydoedd* byddinoedd milwyr i ryfel, un fil ar bymtheg ar hugain: canys llawer oedd ganddynt o wragedd a meibion.

5 A'u brodyr cedyrn *o* nerth, o holl deuluoedd Issachar, a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn saith mil a phedwar ugain *mil* oll.

6 ¶ *A meibion* [c] Benjamin *oedd,* Bela, a Becher, a Jediael, tri.

7 A meibion Bela; Esbon, ac Uzzi, ac Uzziel, a Jerimoth, ac Iri; pump o bennau tŷ *eu* tadau, cedyrn *o* nerth, a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn ddwy fil ar hugain a phedwar ar ddeg ar hugain.

8 A meibion Becher *oedd,* Zemirah, a Joas, ac Eliezer, ac Eliöenai, ac Omri, a Jerimoth, ac Abiah, ac Anathoth, ac Alemeth: y rhai hyn oll *oedd* feibion Becher.

9 A hwy a rifwyd wrth eu hachau, yn ol eu cenhedlaethau, yn bennau tŷ eu tadau, yn gedyrn *o* nerth, yn ugain mil a dau cant.

10 A meibion Jediael; Bilhan: a meibion Bilhan; Jëus, a Benjamin, ac Ehud, a Chenaanah, a Zethan, a Tharsis, ac Ahisahar.

11 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Jediael, yn bennau eu tadau, yn gedyrn o nerth, yn myned allan mewn llu i ryfel, yn ddwy fil ar bymtheg a deucant.

12 [d] Suppim hefyd, a Huppim, meibion ‖ Ir; Husim, meibion ‖ Aher.

13 ¶ Meibion Naphtali; Jasiel, a Guni, a Geser, a [e] Salum, meibion Bilhah.

14 ¶ Meibion Manasseh; Asriel, yr hwn a ymddûg *ei wraig: (ond* ei ordderchwraig o Syria a ymddûg Machir tad Gilead:

15 A Machir a gymmerodd yn wraig *chwaer* Huppim a Suppim, ac enw eu chwaer hwynt *oedd* Maachah) ac enw yr ail *mab* Salphaad: ac i Salphaad yr oedd merched.

16 A Maachah gwraig Machir a ymddûg fab, a hi a alwodd ei enw ef Peres, ac enw ei frawd ef Seres, a'i feibion ef *oedd,* Ulam, a Racem.

17 A meibion Ulam; [f] Bedan. Dyma feibion Gilead fab Machir, fab Manasseh.

18 A Hammolecheth ei chwaer ef a ymddûg Isod, ac [g] Abiezer, a Mahalah.

19 A meibion Semida oedd, Ahian, a Sechem, a Lici, ac Aniham.

20 ¶ A [h] meibion Ephraim; Suthelah, a Bered ei fab ef, a Thahath ei fab yntau, ac Eladah ei fab yntau, a Thahath ei fab yntau,

21 ¶ A Zabad ei fab yntau, a Suthelah ei fab yntau, ac Ezer, ac Elead: a dynion Gath, y rhai a anwyd yn y tir, a'u lladdodd hwynt, o herwydd dyfod o honynt i waered i ddwyn eu hanifeiliaid hwynt.

22 Ac Ephraim eu tad a alarodd ddyddiau lawer; a'i frodyr a ddaethant i'w gysuro ef.

23 ¶ A phan aeth efe at ei wraig, hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab; ac efe a alwodd ei enw ef Beriah, am fod drygfyd yn ei dŷ ef.

24 (Seerah hefyd *oedd* ei ferch ef, a hi a adeiladodd Beth-horon yr isaf, a'r uchaf *hefyd,* ac Uzzen-serah.)

25 A Rephah *oedd* ei fab ef, a Reseph, a Thelah ei fab yntau, a Thahan ei fab yntau,

26 Laadan ei fab yntau, Ammihud ei fab yntau, Elisama ei fab yntau,

Cyn CRIST 1444, &c.

‖ Neu, *Bozar,* Jos. 21. 36.

Cyn CRIST 1400, &c.

[a] Gen. 46. 13. Num. 26. 23.

[b] 2 Sam. 24. 1, 2. pen. 27. 1.

[c] Gen. 46. 21. Num. 26. 38. pen. 8. 1, &c.

[d] Num. 26. 39, *Sephupham,* a *Hupham.*

‖ Neu, *Iri,* ad. 7.

‖ Neu, *Ahiram,* Num. 26. 38.

[e] Gen. 46. 24, *Silem.*

[f] 1 Sam. 12. 11.

[g] Num. 26. 30, *Jeezer.*

[h] Num. 26. 35.

Cyn CRIST 1400, &c.

27 Nun ei fab yntau, Josua ei fab yntau.

28 ¶ A'u meddiant a'u cyfanneddau *oedd*, Bethel a'i phentrefi, ac o du y dwyrain [i]Naaran, ac o du y gorllewin Gezer a'i † phentrefi; a Sichem a'i phentrefi, hyd Gazah a'i phentrefi:

29 Ac ar derfynau meibion [k]Manasseh, Bethsean a'i phentrefi, Taanach a'i phentrefi, [l]Megìdo a'i phentrefi, Dor a'i phentrefi. Meibion Joseph mab Israel a drigasant yn y rhai hyn.

30 ¶ [m] Meibion Aser; Imnah, ac Isuah, ac Isuai, a Berïah, a Serah eu chwaer hwynt.

31 A meibion Berïah; Heber, a Malchiel, hwn *yw* tad Birzafith.

32 A Heber a genhedlodd Japhlet, a [n] Somer, a Hotham, a Sua eu chwaer hwynt.

33 A meibion Japhlet; Pasach, a Bimhal, ac Asuath. Dyma feibion Japhlet.

34 A meibion [o] Samer; Ahi, a Rogah, Jehubbah, ac Aram.

35 A mab ei frawd ef Helem; Sophah, ac Imnah, a Seles, ac Amal.

36 Meibion Sophah; Suah, a Harnepher, a Sual, a Beri ac Imrah.

37 Beser, a Hod, a Samma, a Silsah, ac Ithran, a Beera.

38 A meibion Jether; Jephunneh, Pispah hefyd, ac Ara.

39 A meibion Ula; Arah, a Haniel, a Resia.

40 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Aser, pennau *eu* cenedl, yn ddewis wŷr o nerth, yn bennau capteniaid. A'r cyfrif trwy eu hachau o wŷr i ryfel, *oedd* chwe mil ar hugain o wŷr.

PENNOD VIII.

1 *Meibion a phennaduriaid Benjamin.* 33 *Hynafiaid Saul a Jonathan.*

1400, &c.

BENJAMIN hefyd a genhedlodd [a] Bela ei gyntaf-anedig, Asbel yr ail, ac Aharah y trydydd.

2 Nohah y pedwerydd, a Rapha y pummed.

3 A meibion Bela oedd, ‖ Adar, a Gera, ac Abihud,

4 Ac Abisua, a Naaman, ac Ahoah.

5 A Gera, a ‖ Sephuphan, a Huram.

6 Dyma hefyd feibion Ehud; dyma hwynt pennau cenedl preswylwyr Geba, a hwy a'u mudasant hwynt i [b] Manahath:

7 Naaman hefyd, ac Ahïah, a Gera, efe a'u symmudodd hwynt, ac a genhedlodd Uzza, ac Ahihud.

8 Cenhedlodd hefyd Saharaim yng ngwlad Moab, gwedi eu gollwng hwynt ymaith: Husim a Baara *oedd* ei wragedd.

9 Ac efe a genhedlodd o Hodes ei wraig, Jobab, a Sibia, a Mesa, a Malcham.

10 A Jeus, a Sabïah, a Mirmah. Dyma ei feibion ef, pennau cenedl.

11 Ac o Husim efe a genhedlodd Ahitub, ac Elpaal.

12 A meibion Elpaal *oedd*, Eber, a Misam, a Samed, yr hwn a adeiladodd Ono, a Lod a'i phentrefi.

13 Berïah hefyd, a [c] Sema *oedd* bennau cenedl preswylwyr Ajalon; y rhai a ymlidiasant drigolion Gath.

14 Ahïo hefyd, Sasac, a Jerimoth,

15 Zebadïah hefyd, ac Arad, ac Ader,

16 Michael hefyd, ac Ispah, a Joha, meibion Berïah;

17 Zebadïah hefyd, a Mesùlam, a Hezeci, a Hebner,

18 Ismerai hefyd, a Jezlïah, a Jobab, meibion Elpaal;

19 Jacim hefyd, a Zichri, a Zabdi,

20 Elienai hefyd, a Silthai, ac Elïel,

21 Adaiah hefyd, a Beraiah, a Simrath, meibion ‖ Simhi;

22 Ispan hefyd, a Heber, ac Elïel,

23 Abdon hefyd, a Zichri, a Hanan,

24 Hananïah hefyd, ac Elam, ac Antothïah,

25 Iphedeiah hefyd, a Phenuel, meibion Sasac;

26 Samserai hefyd, a Seharaiah, ac Athalïah,

27 Jaresïah hefyd, ac Elïah, a Zichri, meibion Jehoram.

28 Y rhai hyn *oedd* bennau cenedl, *sef* pennaethiaid ar eu cenhedlaethau. Y rhai hyn a gyfanneddasant yn Jerusalem.

29 Yn Gibeon hefyd y preswyliodd ‖ tad Gibeon, ac enw ei [d] wraig ef *oedd* Maachah.

30 Ac Abdon ei fab cyntaf-anedig ef, Sur hefyd, a Chis, a Baal, a Nadab,

31 Gedor hefyd, ac Ahïo, a ‖ Zacher.

32 Micloth hefyd a genhedlodd ‖ Simeah: y rhai hyn hefyd, ar gyfer eu brodyr, a breswyliasant yn Jerusalem gyd â'u brodyr.

33 ¶ [e] Ner hefyd a genhedlodd Cis, a Chis a genhedlodd Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malchisua, ac [f] Abinadab, ac ‖ Esbaal.

34 A mab Jonathan *oedd* ‖ Meribbaal; a Merribbaal a genhedlodd [g] Michah.

Cyn CRIST 1400, &c.

[c] ad. 21.

‖ Neu, *Sema*, ad. 13.

‖ A elwir *Jehïel*, pen. 9. 35.

[a] Gen. 46. 21. Num. 26. 38. pen. 7. 6.

[d] pen. 9. 35.

‖ Neu, *Zechariah*, pen. 9. 37.

‖ Neu, *Ard*, Gen. 46. 21.

‖ Neu, *Simeam*, pen. 9. 38.

[e] 1 Sam. 14. 51.

[f] 1 Sam. 14. 49, *Issui*.

‖ Neu, *Supham*, Num. 26. 39. Edrych pen. 7. 12.

[b] pen. 2. 52.

‖ Neu, *Isboseth*, 2 Sam. 2. 8.

‖ Neu, *Mephiboseth*, 2 Sam. 4. 4. a 9. 6, 10.

[g] 2 Sam. 9. 12.

[i] Jos. 16. 7, *Naarath*.

† Heb. *merched*.

[k] Jos. 17. 7.

[l] Jos. 17. 11.

[m] Gen. 46. 17. Num. 26. 44.

[n] ad. 34, *Samer*.

[o] ad. 32, *Somer*.

35 A meibion Michah; Pithon, a Melech, a ‖ Tharea, ac Ahaz.

36 Ac Ahaz a genhedlodd [h] Jehoadah, a Jehoadah a genhedlodd Alemeth, ac Azmafeth, a Zimri: a Zimri a genhedlodd Mosa,

37 A Mosa a genhedlodd Bineah: a [i] Rapha *oedd* ei fab ef, Eleasah ei fab yntau, Asel ei fab yntau.

38 Ac i Asel *y bu* chwech o feibion, a dyma eu henwau hwynt, Azricam, Bocheru, ac Ismael, a Searïah, ac Obadïah, a Hanan. Y rhai hyn oll *oedd* feibion Asel.

39 A meibion Esec ei frawd ef *oedd*, Ulam ei gyntaf-anedig ef, Jehus yr ail, ac Eliphelet y trydydd.

40 A meibion Ulam oedd ddynion cedyrn o nerth yn saethyddion, ac yn aml eu meibion a'u hwyrion, *sef* cant a deg a deugain. Y rhai hyn oll *oedd* o feibion Benjamin.

PENNOD IX.

1 *Achau Israel a Judah.* 2 *Yr Israeliaid,* 10 *yr offeiriaid,* 14 *a'r Lefiaid, a'r Nethiniaid, oedd yn trigo yn Jerusalem.* 27 *Swydd rhai o'r Lefiaid.* 35 *Hynaif Saul a Jonathan.*

1200, &c. AHOLL Israel a rifwyd wrth eu hachau, ac wele hwynt yn ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Israel a Judah; a hwy a *gaeth*-gludwyd i Babilon am eu camwedd.

Cylch 536. 2 ¶ Y trigolion cyntaf hefyd *y rhai oedd* yn eu hetifeddiaeth yn eu dinasoedd *oedd*, yr Israeliaid, yr offeiriaid, y Lefiaid, a'r [a] Nethiniaid.

3 [b] Ac yn Jerusalem y trigodd *rhai* o feibion Judah, ac o feibion Benjamin, ac o feibion Ephraim, a Manasseh:

4 Uthai mab Ammihud, fab Omri, fab Imri, fab Bani, o feibion Phares fab Judah.

5 Ac o'r Siloniaid; Asaiah y cyntaf-anedig, a'i feibion.

6 Ac o feibion Zerah; Jeuel, a'u brodyr, chwe chant a deg a phedwar ugain.

7 Ac o feibion Benjamin, Sàlu mab Mesùlam, fab Hodafiah, fab Hasenuah,

8 Ibneiah hefyd mab Jeroham, ac Elah mab Uzzi, fab Michri, a Mesùlam mab Sephatïah, fab Reuel, fab Ibnijah;

9 A'u brodyr yn ol eu cenhedlaethau, naw cant a deg a deugain a chwech. Y dynion hyn oll *oedd* bennau cenedl ar dŷ eu tadau.

10 ¶ [c] Ac o'r offeiriaid; Jedaiah, a Jehoiarib, a Jachin,

11 ‖ Azarïah, hefyd mab Hilcïah, fab Mesùlam, fab Sadoc, fab Meraioth, fab Ahitub, tywysog tŷ Dduw;

12 Adaiah hefyd mab Jeroham, fab Passur, fab Malcïah; a Maasïa, mab Adïel, fab Jazerah, fab Mesùlam, fab Mesilemith, fab Immer.

13 A'u brodyr, pennaf ar dŷ eu tadau, yn fil a saith cant a thriugain; yn wŷr galluog o nerth i waith gwasanaeth tŷ Dduw.

14 Ac o'r Lefiaid; Semaiah mab Hasub, fab Azricam, fab Hasabïah, o feibion Merari,

15 Bacbaccar hefyd, Heres, a Galal, a Mattanïah mab Michah, fab Zichri, fab Asaph;

16 Obadïah hefyd mab Semaiah, fab Galal, fab Jeduthun; a Berechïah mab Asa, fab Elcanah, yr hwn a drigodd yn nhrefydd y Netophathiaid.

17 Y porthorion hefyd *oedd*, Sàlum, ac Accub, a Thalmon, ac Ahiman, a'u brodyr: Sàlum *ydoedd* bennaf;

18 A hyd yn hyn ym mhorth y brenhin o du y dwyrain. Y rhai hyn o finteioedd meibion Lefi *oedd* borthorion.

19 Sàlum hefyd mab Core, fab Ebiasaph, fab Corah, a'r Corahiaid ei frodyr ef o dylwyth ei dad, *oedd* ar waith y weinidogaeth, yn cadw † pyrth y babell: a'u tadau hwynt ar lu yr Arglwydd, *oedd* yn cadw y ddyfodfa i mewn.

20 [d] Phinees hefyd mab Eleazar a fuasai dywysog arnynt hwy o'r blaen: *a*'r Arglwydd *ydoedd* gyd âg ef.

21 Zecharïah mab Meselemïah *ydoedd* borthor drws pabell y cyfarfod.

22 Hwynt oll *y rhai* a etholasid yn borthorion wrth y rhiniogau, *oedd* ddau cant a deuddeg. Hwynt hwy yn eu trefydd a rifwyd wrth eu hachau; gosodasai [e] Dafydd a Samuel [f] y gweledydd y rhai hynny yn eu ‖ swydd.

23 Felly hwynt a'u meibion *a safent* wrth byrth tŷ yr Arglwydd, *sef* tŷ y babell, i wylied wrth wyliadwriaethau.

24 Y porthorion oedd ar bedwar o fannau, dwyrain, gorllewin, gogledd, a dehau.

25 A'u brodyr, *y rhai oedd* yn eu trefydd, *oedd* i ddyfod [g] ar y seithfed dydd, o amser i amser, gyd â hwynt.

26 Canys dan ‖ lywodraeth y Lefiaid hyn, y pedwar pen porthor, yr oedd yr ystafelloedd a thrysorau tŷ Dduw.

27 ¶ Ac o amgylch tŷ Dduw y llettyent hwy, canys arnynt hwy *yr oedd* yr

[h] pen. 9. 42, *Jarah.*
[i] pen. 9. 43, *Rephaiah.*
[a] Ezra 2. 43. a 8. 20.
[b] Neh. 11. 1, &c.
[c] Neh. 11. 10, &c.
‖ Neh. 11. 11, *Seraiah.*
‖ *Tahrea,* pen. 9. 41.
† Heb. *rhiniogau.*
[d] Num. 31. 6.
[e] pen. 26. 1, 2.
[f] 1 Sam. 9. 9.
‖ Neu, *hymddiried.*
[g] 2 Bren. 11. 5.
‖ Neu, *ymddiried.*

oruchwyliaeth, ac arnynt hwy hefyd *yr oedd* ei agoryd o fore i fore.

28 Ac o honynt hwy *yr oedd golygwyr* ar lestri y weinidogaeth, ac mewn rhif y dygent hwynt i mewn, ac mewn rhif y dygent hwynt allan.

29 A *rhai* o honynt hefyd *oedd* wedi eu gosod ar y llestri, ac ar holl ddodrefn y cyssegr, ac ar y peilliaid, a'r gwin, a'r olew, a'r thus, a'r aroglau peraidd.

30 *Rhai* hefyd o feibion yr offeiriaid *oedd* yn gwneuthur [b] ennaint o'r aroglau peraidd.

31 A Mattithïah *un* o'r Lefiaid (yr hwn *oedd* gyntaf-anedig Sàlum y Corahïad) *ydoedd* mewn ‖ swydd ar waith y ‖ radell.

32 Ac *eraill* o feibion y Cohathiaid eu brodyr hwynt, *oedd* ar y bara ‖ gosod, i'w ddarparu bob Sabboth.

33 A dyma y [i] cantorion, pennau cenedl y Lefiaid, *y rhai oedd* mewn ystafelloedd yn ysgafala; o herwydd arnynt *yr oedd* y gwaith *hwnnw* ddydd a nos.

34 Dyma bennau cenedl y Lefiaid, pennau trwy eu cenhedlaethau: hwy a drigent yn Jerusalem.

35 ¶ [k] Ac yn Gibeon y trigodd tad Gibeon, Jehïel, ac enw ei wraig ef *oedd* Maachah:

36 A'i fab cyntaf-anedig ef *oedd* Abdon, yna Sur, a Chis, a Baal, a Ner, a Nadab,

37 A Gedor, ac Ahïo, a Zecharïah, a Micloth.

38 A Micloth a genhedlodd Simeam: a hwythau hefyd, ar gyfer eu brodyr, a drigasant yn Jerusalem gyd â'u brodyr.

39 [l] Ner hefyd a genhedlodd Cis, a Chis a genhedlodd Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malchisua, ac Abinadab, ac Esbaal.

40 A mab Jonathan *oedd* Meribbaal; a Meribbaal a genhedlodd Michah.

41 A meibion Michah *oedd*, Pithon, a Melech, a Tharea, *ac* [m] *Ahaz*.

42 Ac Ahaz a genhedlodd Jarah, a Jarah a genhedlodd Alemeth, ac Azmafeth, a Zimri; a Zimri hefyd a genhedlodd Mosa:

43 A Mosa a genhedlodd Bineah; a Rephaiah *oedd* ei fab ef, Elasah ei fab yntau, Asel ei fab yntau.

44 Ac i Asel *yr ydoedd* chwech o feibion, a dyma eu henwau hwynt; Azricam, Bocheru, ac Ismael, a Searïah, ac Obadïah, a Hanan. Dyma feibion Asel.

PENNOD X.

1 *Cwymp Saul, a'i farwolaeth.* 8 *Gorfoledd y Philistiaid o'r achos hwnnw.* 11 *Caredigrwydd Jabes Gilead tu ag at Saul a'i feibion.* 11 *Pechod Saul, am yr hwn yr aeth y frenhiniaeth oddi wrtho ef i Dafydd.*

A'R [a] Philistiaid a ryfelasant yn erbyn Israel, a ffôdd gwŷr Israel o flaen y Philistiaid, ac a gwympasant yn ‖archolledig ym mynydd Gilboa.

2 A'r Philistiaid a erlidiasant ar ol Saul, ac ar ol ei feibion: a'r Philistiaid a laddasant Jonathan, ac ‖ Abinadab, a Malchisua, meibion Saul.

3 A'r rhyfel a drymhâodd yn erbyn Saul, a'r perchen bwâau a'i cawsant ef, ac efe a archollwyd gan y saethyddion.

4 Yna y dywedodd Saul wrth yr hwn oedd yn dwyn ei arfau ef, Tynn dy gleddyf, a gwân fi âg ef, rhag dyfod y rhai dïenwaededig hyn a'm gwatwar i. Ond arweinydd ei arfau ef nis gwnae, canys ofnodd yn ddirfawr. Yna y cymmerth Saul gleddyf, ac a syrthiodd arno.

5 A phan welodd arweinydd ei arfau ef farw o Saul, syrthiodd yntau hefyd ar y cleddyf, ac a fu farw.

6 Felly y bu farw Saul, a'i dri mab ef, a'i holl dylwyth a fuant feirw ynghyd.

7 A phan welodd holl wŷr Israel, y rhai *oedd* yn y dyffryn, ffoi o honynt hwy, a marw Saul a'i feibion; hwy a ymadawsant o'u dinasoedd, ac a ffoisant; a'r Philistiaid a ddaethant, ac a drigasant ynddynt.

8 ¶ A thrannoeth pan ddaeth y Philistiaid i ddïosg y lladdedigion, hwy a gawsant Saul a'i feibion yn feirw ym mynydd Gilboa.

9 Ac wedi iddynt ei ddïosg, hwy a gymmerasant ei ben ef, a'i arfau, ac a anfonasant i wlad y Philistiaid o amgylch, i ddangos i'w delwau, ac i'r bobl.

10 A hwy a osodasant ei arfau ef yn nhŷ eu duwiau, a'i ben-glog a grogasant hwy yn nhŷ Dagon.

11 ¶ A phan glybu holl Jabes Gilead yr hyn oll a wnaethai y Philistiaid i Saul,

12 Pob gwr nerthol a godasant, ac a gymmerasant ymaith gorph Saul, a chyrph ei feibion ef, ac a'u dygasant i Jabes, ac a gladdasant eu hesgyrn hwynt dan y dderwen yn Jabes, ac a ympryd-iasant saith niwrnod.

13 ¶ Felly y bu farw Saul, am ei gamwedd a † wnaethai efe yn erbyn yr

Cyn CRIST 1200, &c.

Cyn CRIST 1056.

[a] 1 Sam. 31. 1, 2.

‖ Neu, *lladdedig.*

[b] Exod. 30. 23.

‖ Neu, *Issui*, 1 Sam. 14. 49.

‖ Neu, *ymddiried.*

‖ Neu, *badell.*

‖ Neu, *trefn.*

[i] pen. 6. 31. a 25. 1.

[k] pen. 8. 29.

[l] pen. 8. 33.

[m] pen. 8. 35.

† Heb. *droseddodd.*

ARGLWYDD, [b] *sef* yn erbyn gair yr ARGLWYDD yr hwn ni chadwasai efe, ac am iddo ymgynghori â dewines, [c] i ymofyn *â hi:*

14 Ac heb ymgynghori â'r ARGLWYDD: am hynny y lladdodd efe ef, ac y trodd y frenhiniaeth i Dafydd mab Jesse.

PENNOD XI.

1 *Enneinio Dafydd yn lle Saul, o gyttundeb cyffredin, yn Hebron.* 4 *Ac yntau yn ynnill tŵr Sïon oddi ar y Jebusiaid, trwy ŵrolaeth Joab.* 10 *Enwau cedyrn Dafydd.*

YNA [a] holl Israel a ymgasglasant at Dafydd i Hebron, gan ddywedyd, Wele, dy asgwrn a'th gnawd di ydym ni.

2 Doe hefyd, ac echdoe, pan ydoedd Saul yn frenhin, tydi *oedd* yn arwain Israel i mewn ac allan: a dywedodd yr ARGLWYDD dy DDUW wrthyt, Ti [b] a ‖ borthi fy mhobl Israel, a thi a fyddi dywysog ar fy mhobl Israel.

3 A holl henuriaid Israel a ddaethant at y brenhin i Hebron, a Dafydd a wnaeth gyfammod â hwynt yn Hebron, ger bron yr ARGLWYDD; a hwy a eneiniasant Dafydd yn frenhin ar Israel, yn ol gair yr ARGLWYDD trwy law [c] Samuel.

4 ¶ A [d] Dafydd a holl Israel a aeth i Jerusalem, hon *yw* Jebus, ac yno y Jebusiaid *oedd* drigolion y tir.

5 A thrigolion Jebus a ddywedasant wrth Dafydd, Ni ddeui i mewn yma. Etto Dafydd a ynnillodd dŵr Sïon, yr hwn *yw* dinas Dafydd.

6 A dywedodd Dafydd, Pwy bynnag a darawo y Jebusiaid yn gyntaf, efe a fydd yn bennaf, ac yn dywysog. Yna yr esgynodd Joab mab Serfiah yn gyntaf, ac a fu bennaf.

7 A thrigodd Dafydd yn y tŵr: o herwydd hynny y galwasant ef ‖ Dinas Dafydd.

8 Ac efe a adeiladodd y ddinas oddi amgylch, o Mïlo amgylch ogylch: a Joab a † adgyweiriodd y rhan arall i'r ddinas.

9 A Dafydd a aeth ac a gynnyddodd fwyfwy, ac ARGLWYDD y lluoedd *oedd* gyd âg ef.

10 ¶ [e] Dyma hefyd bennaethiaid y cedyrn oedd gan Dafydd, yn ymgryfhâu gyd âg ef yn ei deyrnas, *a* chyd â holl Israel, i'w wneuthur ef yn frenhin ar Israel, yn ol [f] gair yr ARGLWYDD.

11 A dyma rif y cedyrn *oedd* gan Dafydd; Jasobeam ‖ mab Hachmoni, pen y capteniaid: hwn a ddyrchafodd ei waywffon yn erbyn tri chant, y rhai a laddwyd ar unwaith *ganddo.*

12 Ac ar ei ol ef Eleazar mab Dodo, yr Ahohiad, hwn *oedd un* o'r tri chedyrn.

13 Hwn oedd gyd â Dafydd yn ‖ Pasdammim; a'r Philistiaid a ymgynnullasant yno i ryfel, ac yr ydoedd rhan o'r maes yn llawn haidd, a'r bobl a ffoisant o flaen y Philistiaid.

14 A hwy a ‖ ymosodasant y'nghanol y rhandir *honno,* ac a'i hachubasant hi, ac a darawsant y Philistiaid: felly y gwaredodd yr ARGLWYDD *hwynt* âg ymwared mawr.

15 ¶ ‖ A [g] thri o'r deg pennaeth ar hugain a ddisgynasant i'r graig at Dafydd, i ogof Adùlam; a llu y Philistiaid oedd yn gwersyllu yn nyffryn Rephaim.

16 A Dafydd yna *ydoedd* yn yr amddiffynfa, a sefyllfa y Philistiaid yna *oedd* yn Bethlehem.

17 A Dafydd a flysiodd, ac a ddywedodd, O, pwy a rydd i mi ddïod ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *sydd* wrth y porth?

18 A'r tri a ruthrasant trwy wersyll y Philistiaid, ac a dynnasant ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *oedd* wrth y porth, ac a'*i* cymmerasant ac a'*i* dygasant i Dafydd: ac ni fynnai Dafydd ei yfed ef, ond efe a'i dïod-offrymmodd ef i'r ARGLWYDD:

19 Ac efe a ddywedodd, Na atto fy NUW i mi wneuthur hyn. A yfaf fi waed y dynion hyn † a beryglasant eu heinioes? o herwydd mewn *enbydrwydd am* eu heinioes y dygasant ef: am hynny ni fynnai efe ei yfed. Y tri chedyrn a wnaethant hyn.

20 ¶ [h] Ac Abisai brawd Joab oedd bennaf *o*'r tri. A hwn a ysgydwodd ei waywffon yn erbyn tri chant, *ac* a'*u* lladdodd *hwynt:* ac iddo *y bu* enw ym mhlith y tri.

21 O'r tri, anrhydeddusach nâ'r ddau *eraill,* a thywysog iddynt, oedd efe; ond ni ddaeth efe hyd y tri *cyntaf.*

22 [i] Benaiah mab Jehoiada, mab gwr grymmus o Cabseel, mawr *ei* weithredoedd: efe a laddodd ddau o † gedyrn Moab; ac efe a ddisgynodd ac a laddodd lew mewn pydew yn amser eira.

23 Ac efe a laddodd Aipht-ddyn, gwr

Cyn CRIST 1056.

[b] 1 Sam. 13. 13. a 15. 23.

[c] 1 Sam. 28. 7.

1048.

[a] 2 Sam. 5. 1.

[b] Ps. 78. 71.

‖ Neu, *lywodraethi.*

[c] 1 Sam. 16. 1, 12, 13.

[d] 2 Sam. 5. 6.

‖ Sef, *Sion,* 2 Sam. 5. 7.

† Heb. *adfywiodd.*

[e] 2 Sam. 23. 8.

[f] 1 Sam. 16. 1, 12.

Cyn CRIST 1048.

‖ Neu, *Hachmoniad.*

1047.

‖ Neu. *Ephesdammim,* 1 Sam. 17. 1.

‖ Neu. *safusant.*

‖ Neu, *A thri phennaeth y deg ar hugain.*

[g] 2 Sam. 23. 13.

† Heb. *ynghyd â'u heinioes.*

[h] 2 Sam. 23. 18, &c.

[i] 2 Sam. 23. 20.

† Heb. *lewod.*

Cyn CRIST 1047.

pùm cufydd o fesur; ac yn llaw yr Aipht-ddyn *yr oedd* gwaywffon megis carfan gwehydd; ac yntau a aeth i waered atto ef â ffon, ac a ddug y waywffon o law yr Aipht-ddyn, ac a'i lladdodd ef â'i waywffon ei hun.

24 Hyn a wnaeth Benaiah mab Jehoiada, ac iddo *y bu* enw ym mhlith y tri chedyrn.

25 Wele, anrhydeddus *oedd* efe ym mysg y deg ar hugain, ond at y tri *cyntaf* ni ddaeth efe: a gosododd Dafydd ef ar ei wŷr o gard.

[k] 2 Sam. 23. 24.

26 ¶ A chedyrn y llu *oedd* [k] Asahel brawd Joab, Elhanan mab Dodo o Bethlehem,

‖ Neu, *Haroriad*, 2 Sam. 23. 25.

27 Sammoth yr ‖ Harodiad, Heles y Peloniad,

28 Ira mab Icces y Tecoiad, Abiezer yr Anthothiad,

29 Sibbechai yr Husathiad, Ilai yr Ahohiad,

30 Maharai y Netophathiad, Heled mab Baanah y Netophathiad,

31 Ithai mab Ribai o Gibeah meibion Benjamin, Benaiah y Pirathoniad,

32 Hurai o afonydd Gaas, Abïel yr Arbathiad,

33 Azmafeth y Baharumiad, Eliahba y Saalboniad,

34 Meibion Hasem y Gizoniad, Jonathan mab Sageth yr Hararíad,

35 Ahïam mab Sachar yr Hararíad, Eliphal mab Ur,

36 Hepher y Mecherathiad, Ahïah y Peloniad,

37 Hesro y Carmeliad, Naarai mab Ezbai,

‖ Neu, *yr Haggeriad.*

38 Jöel mab Nathan, Mibhar ‖ mab Haggeri,

39 Selec yr Ammoniad, Naharai y Berothiad, yr hwn oedd yn dwyn arfau Joab mab Serfiah,

40 Ira yr Ithriad, Gareb yr Ithriad,

41 Urïas yr Hethiad, Zabad mab Alai,

42 Adina mab Sisa y Reubeniad, pennaeth y Reubeniaid, a chyd âg ef ddeg ar hugain,

43 Hanan mab Maachah, a Josaphat y Mithniad.

44 Uzzïah yr Asterathiad, Sama a Jehïel, meibion Hothan yr Aroeriad,

‖ Neu, *y Simriad.*

45 Jediael ‖ mab Simri, a Joha ei frawd ef y Tisiad,

46 Eliel y Mahafiad, a Jeribai, a Josafiah, meibion Elnaam, ac Ithmah y Moabiad,

47 Eliel, ac Obed, a Jasiel y Mesobaiad.

Cyn CRIST Cylch 1047.

PENNOD XII.

1 *Enwau y rhai a ddaeth at Dafydd i Siclag, 23 a'r lluoedd a ddaeth atto ef i Hebron.*

Cylch 1058.

A DYMA y rhai a ddaeth at Dafydd i [a] Siclag, ac efe etto †yn cadw arno rhag Saul mab Cis: a hwy *oedd* ym mhlith y rhai cedyrn, cynnorthwywyr y rhyfel.

[a] 1 Sam. 27. 6.

† Heb. *wedi cau.*

2 Yn arfogion *â* bwâau, yn medru o ddehau ac [b] o aswy daflu â cherrig, a saethu mewn bwâau: o frodyr Saul, o Benjamin.

[b] Barn. 20. 16.

3 Y pennaf *oedd* Ahïezer, yna Joas, meibion ‖ Semaah y Gibeathiad, a Jezïel, a Phelet meibion Azmafeth, a Berachah, a Jehu yr Anthothiad,

‖ Neu, *Hasmaah.*

4 Ac Ismaiah y Gibeoniad, grymmus *oedd efe* ym mhlith y deg ar hugain, a goruwch y deg ar hugain; Jeremïah hefyd, a Jahazïel, a Johanan, a Josabad y Gederathiad,

5 Eluzai, a Jerimoth, a Bealïah, a Semarïah, a Sephatïah yr Haruphiad,

6 Elcanah, a Jesïah, ac Azareel, a Jöezer, a Jasobeam, y Corhïaid,

7 A Jöelah, a Zebadïah, meibion Jeroham o Gedor.

8 A *rhai* o'r Gadiaid a ymneillduasant at Dafydd, i'r amddiffynfa i'r anialwch, yn gedyrn *o* nerth, gwŷr milwraidd i ryfel, yn medru trin tarian a bwcled, ac wynebau llewod *oedd* eu hwynebau hwynt, ac megis iyrchod ar y mynyddoedd †[c] o fuander *oeddynt hwy.*

† Heb. *i brysuro.*

[c] 2 Sam. 2. 18.

9 Ezer y cyntaf, Obadïah yr ail, Eliab y trydydd,

10 Mismannah y pedwerydd, Jeremïah y pummed,

11 Attai y chweched, Eliel y seithfed,

12 Johanan yr wythfed, Elzabad y nawfed,

13 Jeremïah y degfed, Machbanai yr unfed ar ddeg.

14 Y rhai hyn *oedd* o feibion Gad, yn gapteniaid y llu: yr un lleiaf ‖ *oedd* ar gant, a'r mwyaf ar fil.

‖ *Neu*, a wrthwynebai *gant*, &c.

15 Dyma hwy y rhai a aethant dros yr Iorddonen yn y mis cyntaf, a hi wedi † [d] llifo dros ei holl dorlannau, ac a yrrasant i ffô holl *drigolion* y dyffrynoedd tu a'r dwyrain, a thu a'r gorllewin.

† Heb. *llenwi.*

[d] Jos. 3. 15.

16 A *rhai* o feibion Benjamin a Judah a ddaethant i'r amddiffynfa at Dafydd.

† Heb. *o'u blaen.*

17 A Dafydd a aeth †i'w cyfarfod

Cyn CRIST 1058.

hwynt, ac a lefarodd ac a ddywedodd wrthynt, Os mewn heddwch y daethoch chwi attaf fi i'm cynnorthwyo, bydd fy nghalon yn un â chwi: ond os i'm bradychu i'm gelynion, a minnau heb ‖ gamwedd yn fy nwylaw, Duw ein tadau ni a edrycho, ac a geryddo.

‖ Neu, *drais.*

18 A'r yspryd a † ddaeth ar Amasai pennaeth y capteniaid, *ac efe a ddywedodd,* Eiddot ti, Dafydd, a chyd â thi, fab Jesse, *y byddwn ni;* heddwch, heddwch i ti, a hêdd i'th gynnorthwywyr; o herwydd dy Dduw sydd yn dy gymmorth di. Yna Dafydd a'u croesawodd hwynt, ac a'u gosododd hwy yn bennaethiaid ar y fyddin.

† Heb. *wisgodd am:* felly Barn. 6. 34.

Cylch 1056.

19 A *rhai* o Manasseh a droes at Dafydd, [e] pan ddaeth efe gyd â'r Philistiaid yn erbyn Saul i ryfel, ond ni chynnorthwyasant hwynt: canys [f] pennaduriaid y Philistiaid, wrth gynghor, a'i gollyngasant ef ymaith, gan ddywedyd, Efe a syrth at ei feistr Saul am ein pennau ni.

[e] 1 Sam. 29. 2.

[f] 1 Sam. 29. 4.

20 Fel yr oedd efe yn myned i Siclag, trodd atto ef o Manasseh, Adnah, a Jozabad, a Jediael, a Michael, a Jozabad, ac Elihu, a Silthai, y rhai *oedd* bennaethiaid y miloedd ym Manasseh.

21 A'r rhai hyn a gynnorthwyasant Dafydd ‖ yn erbyn [g] y dorf: canys cedyrn o nerth oeddynt hwy oll, a chapteniaid ar y llu.

‖ Neu, *gyd â'r.*

[g] 1 Sam. 30. 1, 9, 10.

22 Canys rhai a ddae at Dafydd beunydd y pryd *hwnnw,* i'w gynnorthwyo ef, hyd onid *oedd efe* yn llu mawr, megis llu Duw.

1048.

23 ¶ A dyma rifedi y pennau, y rhai yn arfogion i ryfel [h] a ddaethant at Dafydd i Hebron, i droi brenhiniaeth Saul atto ef, [i] yn ol gair yr Arglwydd.

[h] 2 Sam. 2. 3, 4.

[i] 1 Sam. 16. 1, 3.

24 O feibion Judah, yn dwyn tarian a ffonwayw, chwe mil ac wyth cant, yn ‖ arfog i ryfel.

‖ Neu, *barod.*

25 O feibion Simeon, yn gedyrn nerthol i ryfel, saith mil a chant.

26 O feibion Lefi, pedair mil a chwe chant.

27 A Jehoiada *oedd* dywysog ar yr Aaroniaid, a chyd âg ef dair mil a saith cant.

28 [k] Sadoc hefyd, llangc grymmus nerthol, ac o dŷ ei dad ef dau ar hugain o gapteniaid.

[k] 2 Sam. 8. 17.

29 Ac o feibion Benjamin brodyr Saul, tair mil: canys hyd yn hyn [l] llawer o honynt oedd yn dilyn tŷ Saul.

[l] 2 Sam. 2. 8, 9.

30 Ac o feibion Ephraim, ugain mil ac wyth cant, yn rymmus nerthol, yn wŷr enwog yn nhŷ eu tadau.

Cyn CRIST 1048.

31 Ac o hanner llwyth Manasseh, tair mil ar bymtheg, y rhai a hysbysasid erbyn *eu* henwau, i ddyfod i wneuthur Dafydd yn frenhin.

32 Ac o feibion Issachar, [m] y rhai a fedrent ddeall yr amseroedd i wybod beth a ddylai Israel ei wneuthur, eu pennaethiaid hwynt *oedd* ddeucant, a'u holl frodyr *oedd* wrth eu gorchymyn hwynt.

[m] Est. 1. 13.

33 O Zabulon, y rhai a aent allan i ryfel, yn medru rhyfela â phob arfau rhyfel, deng mil a deugain, yn medru byddino, a hynny † yn ffyddlawn.

† Heb. *heb galon a chalon.*

34 Ac o Naphtali, mil *o* dywysogion, a chyd â hwynt, â tharian a gwaywffon, ddwy fil ar bymtheg ar hugain.

35 Ac o'r Daniaid, wyth mil ar hugain a chwe chant, yn medru rhyfela.

36 Ac o Aser yr oedd deugain mil yn myned allan mewn byddin, yn medru ‖ rhyfela.

‖ Neu, *byddino.*

37 Ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o'r Reubeniaid, ac o'r Gadiaid, ac o hanner llwyth Manasseh, *y daeth* chwech ugain mil mewn pob rhyw arfau cymhwys i ryfel.

38 Yr holl ryfelwyr hyn, yn medru byddino, a ddaethant mewn calon berffaith i Hebron, i wneuthur Dafydd yn frenhin ar holl Israel: a'r rhan arall o Israel *oedd* hefyd yn un feddwl i wneuthur Dafydd yn frenhin.

39 A hwy a fuant yno gyd â Dafydd dridiau, yn bwytta ac yn yfed: canys eu brodyr a arlwyasant iddynt hwy.

40 A hefyd, y rhai oedd agos attynt hwy, hyd Issachar, a Zabulon, a Naphtali, a ddygasant fara ar asynod, ac ar gamelod, ac ar fulod, ac ar ychain, yn ‖ fwyd, yn flawd, yn ffigys, ac yn resingau, ac yn win, ac yn olew, ac yn wartheg, ac yn ddefaid yn helaeth: o herwydd *yr ydoedd* llawenydd yn Israel.

‖ Neu, *ymborth o flawd, &c.*

PENNOD XIII.

1 *Dafydd mewn rhwysg fawr yn cyrchu yr arch o Ciriath-jearim,* 9 *ac, o herwydd taro Uzza, yn gadael yr arch yn nhŷ Obed-edom.*

1045.

A DAFYDD a ymgynghorodd â chapteniaid y miloedd a'r cannoedd, *ac* â'r holl dywysogion.

2 A Dafydd a ddywedodd wrth holl gynnulleidfa Israel, Os da gennych chwi,

Cyn CRIST 1045.

a *bod hyn* o'r ARGLWYDD ein DUW, † danfonwn ar led at ein brodyr y rhai a weddillwyd trwy holl diroedd Israel, a chyd â hwynt *at* yr offeiriaid a'r Lefiaid o fewn † eu dinasoedd a'u meusydd pentrefol, i'w cynnull hwynt attom ni.

3 A dygwn † drachefn arch ein DUW attom ni; canys nid ymofynasom â hi yn nyddiau Saul.

4 A'r holl dyrfa a ddywedasant am wneuthur felly: canys uniawn *oedd* y peth y'ngolwg yr holl bobl.

5 Felly [a] y casglodd Dafydd holl Israel ynghyd, o Sihor yr Aipht, hyd y ffordd y delir i Hemath, i ddwyn arch DUW o [b] Ciriath-jearim.

6 A Dafydd a aeth i fynu, a holl Israel, i [c] Baalah, sef Ciriath-jearim, yr hon *sydd* yn Judah, i ddwyn oddi yno arch yr ARGLWYDD DDUW, yr hwn sydd yn preswylio *rhwng* y cerubiaid, *ar* yr hon y gelwir *ei* enw *ef*.

7 A hwy a † ddygasant arch DUW [d] ar fenn newydd o dŷ Abinadab: ac Uzza ac Ahïo oedd yn gyrru y fenn.

8 A Dafydd a holl Israel oedd yn chwarae ger bron DUW, â'*u* holl nerth, ac â chaniadau, ac â thelynau, ac â nablau, ac â thympanau, ac â symbalau, ac âg udgyrn.

9 ¶ A phan ddaethant hyd lawr-dyrnu ‖ Cidon, Uzza a estynodd ei law i ddala yr arch, canys yr ychain ‖ oedd yn ei hysgwyd hi.

10 Ac ennynodd llid yr ARGLWYDD yn erbyn Uzza, ac efe a'i lladdodd ef, [e] oblegid iddo estyn ei law at yr arch; ac yno y bu efe farw ger bron DUW.

11 A bu ddrwg gan Dafydd am i'r ARGLWYDD rwygo rhwygiad yn Uzza; ac efe a alwodd y lle hwnnw ‖ Peresuzza, hyd y dydd hwn.

12 A Dafydd a ofnodd DDUW y dydd hwnnw, gan ddywedyd, Pa fodd y dygaf arch DUW i mewn attaf fi?

13 Ac ni † ddug Dafydd yr arch atto ei hun i ddinas Dafydd, ond efe a'i cludodd hi i dŷ Obed-edom y Gethiad.

14 Ac arch DUW a arhosodd gyd â theulu Obed-edom, yn ei dŷ ef, dri mis. A'r ARGLWYDD a fendithiodd [f] dŷ Obed-edom, a'r hyn oll *ydoedd* eiddo.

† Heb. *torrwn allan a danfonwn.*
† Heb. *dinasoedd eu meusydd.*
† Heb. *o amgylch.*
[a] 2 Sam. 6. 1.
[b] 1 Sam. 6. 21. a 7. 1.
[c] Jos. 15. 9, 60.
† Heb. *wnaethant i'r arch farchogaeth ar, &c.*
[d] Edrych Num. 4. 15. pen. 15. 2, 13.
‖ A elwir *Nachon*, 2 Sam. 6. 6.
‖ Neu, *a dramgwyddent.*
[e] Num. 4. 15.
‖ Sef, *Rhwyg Uzza.*
† Heb. *symmudodd.*
[f] Fel pen. 26. 5.

PENNOD XIV.

1 *Caredigrwydd Hiram i Dafydd.* 2 *Dedwyddwch Dafydd o'i bobl, o'i wragedd, ac o'i blant.* 8 *Y ddwy oruchafiaeth a gafodd efe yn erbyn y Philistiaid.*

Cyn CRIST Cylch 1043.

A [a] HIRAM brenhin Tyrus a anfonodd genhadau at Dafydd, a choed cedr, â seiri meini, a seiri prennau, i adeiladu iddo ef dŷ.

2 A gwybu Dafydd sicrhâu o'r ARGLWYDD ef yn frenhin ar Israel: canys yr oedd ei frenhiniaeth ef wedi ei dyrchafu yn uchel, o herwydd ei bobl Israel.

3 ¶ A chymmerth Dafydd wragedd † ychwaneg yn Jerusalem: a Dafydd a genhedlodd feibion ychwaneg, a merched.

4 A [b] dyma enwau y plant oedd iddo ef yn Jerusalem: Sammua, a Sobab, Nathan, a Solomon,

5 Ac Ibhar, ac Elisua, ac Elpalet,

6 A Nogah, a Nepheg, a Japhïa,

7 Ac Elisama, a ‖ Beeliada, ac Eliphalet.

8 ¶ [c] A phan glybu y Philistiaid fod Dafydd wedi ei enneinio yn frenhin ar holl Israel, y Philistiaid oll a aethant i fynu i geisio Dafydd: a chlybu Dafydd, ac a aeth allan yn eu herbyn hwynt.

9 A'r Philistiaid a ddaethant ac a ymwasgarasant yn nyffryn Rephaim. 1047.

10 A Dafydd a ymgynghorodd â DUW, gan ddywedyd, A âf fi i fynu yn erbyn y Philistiaid? ac a roddi di hwynt yn fy llaw i? A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Cerdda i fynu, canys mi a'u rhoddaf hwynt yn dy law di.

11 Felly yr aethant i fynu i ‖ Baalperasim, a Dafydd a'u tarawodd hwynt yno. A Dafydd a ddywedodd, DUW a dorrodd i mewn ar fy ngelynion trwy fy llaw i, fel rhwygo dyfroedd: am hynny y galwasant hwy enw y lle hwnnw Baalperasim.

12 A phan adawsant hwy eu duwiau, dywedodd Dafydd am eu llosgi hwynt yn tân.

13 A thrachefn etto y Philistiaid a ymwasgarasant yn y dyffryn.

14 A Dafydd a ymgynghorodd â DUW drachefn; a DUW a ddywedodd wrtho, Na ddos i fynu ar eu hol hwynt, tro ymaith oddi wrthynt, [d] a thyred arnynt ar gyfer y morwydd.

15 A phan glywech drwst cerddediad ym mrig y morwydd, yna dos allan i ryfel: canys y mae DUW wedi myned o'th flaen di, i daro llu y Philistiaid.

16 A gwnaeth Dafydd megis y gorchymynasai DUW iddo; a hwy a darawsant lu y Philistiaid o Gibeon hyd Gazer.

17 Ac enw Dafydd a aeth trwy yr

[a] 2 Sam. 5. 11, &c.
† Heb. *etto.*
[b] pen. 3. 5.
‖ Neu, *Eliada*, 2 Sam. 5. 16.
[c] 2 Sam. 5. 17.
‖ Sef, *Ile rhwygiadau.*
[d] 2 Sam. 5. 23.

holl wledydd; a'r ARGLWYDD a roddes ei arswyd ef ar yr holl genhedloedd.

PENNOD XV.

1 *Dafydd yn parottôi lle i'r arch, yn trefnu yr offeiriaid a'r Lefiaid i'w chyrchu hi o dŷ Obed-edom, 25 ac yn ei dwyn hi yn ei hol mewn llawenydd mawr.* 29 *Michal yn ei ddïystyru ef.*

Cyn CRIST 1042. A *DAFYDD* a wnaeth iddo dai yn ninas Dafydd, ac a barottôdd le i arch DUW, ac a osododd iddi babell.

[a] Num. 4. 2, 15. Deut. 31. 9. 2 A Dafydd a ddywedodd, [a] Nid *yw i neb* ddwyn arch DUW, ond i'r Lefiaid: canys hwynt a ddewisodd yr ARGLWYDD i ddwyn arch DUW, ac i weini iddo ef yn dragywydd.

Cylch 1042. 3 A Dafydd a gynhullodd holl Israel i Jerusalem, i ddwyn i fynu arch yr ARGLWYDD i'w lle a barottoisai efe iddi hi.

4 A Dafydd a gynhullodd feibion Aaron, a'r Lefiaid.

5 O feibion Cohath; Urïel y pennaf, a'i ‖ frodyr, cant ac ugain.

‖ Neu, *geraint.*

6 O feibion Merari; Asaiah y pennaf, a'i frodyr, dau cant ac ugain.

7 O feibion Gersom; Jöel y pennaf, a'i frodyr, cant a deg ar hugain.

[b] Exod. 6. 22. 8 O feibion [b] Elisaphan; Semaiah y pennaf, a'i frodyr, dau cant.

[c] Exod. 6. 18. 9 O feibion [c] Hebron; Elïel y pennaf, a'i frodyr, pedwar ugain.

10 O feibion Uzzïel; Amminadab y pennaf, a'i frodyr, cant a deuddeg.

11 A Dafydd a alwodd am Sadoc ac am Abïathar yr offeiriaid, ac am y Lefiaid, am Urïel, Asaiah, a Jöel, Semaiah, ac Elïel, ac Amminadab,

12 Ac a ddywedodd wrthynt, Chwi *sydd* bennau cenedl ym mhlith y Lefiaid: ymsancteiddiwch chwi a'ch brodyr, fel y dygoch i fynu arch ARGLWYDD DDUW Israel i'*r lle* a barottôais iddi hi.

[d] 2 Sam. 6. 3. pen. 13. 7. [e] pen. 13. 10, 11. 13 [d] O herwydd nas *gwnaethoch* o'r dechreuad, [e] y torrodd yr ARGLWYDD ein DUW arnom ni, oblegid na cheisiasom ef yn y modd y dylesym.

14 Felly yr offeiriaid a'r Lefiaid a ymsancteiddiasant i ddwyn i fynu arch ARGLWYDD DDUW Israel.

[f] Exod. 25. 14. Num. 4. 15. a 7. 9. 15 A meibion y Lefiaid a ddygasant arch DUW ar eu hysgwyddau, wrth drosolion, megis [f] y gorchymynodd Moses yn ol gair yr ARGLWYDD.

16 A Dafydd a ddywedodd wrth dywysogion y Lefiaid, ar iddynt osod eu brodyr y cerddorion i leisio âg offer cerdd, nablau, a thelynau, a symbalau, yn lleisio gan ddyrchafu llef mewn gorfoledd.

Cyn CRIST Cylch 1042. 17 Felly y Lefiaid a osodasant [g] Heman mab Jöel; ac o'i frodyr ef [h] Asaph mab Berechïah; ac o feibion Merari eu brodyr, [i] Ethan fab Cusaiah.

[g] pen. 6. 33. [h] pen. 6. 39. [i] pen. 6. 44.

18 A chyd â hwynt eu brodyr o'r ail *radd*, Zecharïah, Ben, a Jaazïel, a Semiramoth, a Jehïel, ac Unni, Eliab a Benaiah, a Maasïah, a Mattithïah, ac Elipheleh, a Micniah, ac Obed-edom, a Jehïel, y porthorion.

19 Felly Heman, Asaph, ac Ethan, y cerddorion, *oeddynt* i leisio â symbalau pres.

[k] ad. 18, *Jaazïel.* 20 A Zecharïah, ac [k] Azïel, a Semiramoth, a Jehïel, ac Unni, ac Eliab a Maasïah, a Benaiah, *a ganent* nablau ar Alamoth.

21 A Mattithïah, ac Elipheleh, a Micniah, ac Obed-edom, a Jehïel, ac Azazïah, *oeddynt* ‖ â thelynau ar y Seminith i ragori.

‖ Neu, *ar yr wythfed i oruchwylio.*

22 Chenanïah hefyd oedd flaenor y Lefiaid ar y ‖ gân: efe a ddysgai *eraill* am y † gân, canys cyfarwydd *ydoedd.*

‖ Neu, *clûd.* † Heb. *dyrchafiad.*

23 A Berechïah ac Elcanah *oedd* borthorion i'r arch.

24 A Sebanïah, a Jehosaphat, a Nathaneel, ac Amasai, a Zecharïah, a Benaiah, ac Eliezer, yr offeiriaid, [l] *oedd* yn lleisio mewn udgyrn o flaen arch DUW: Obed-edom hefyd a Jehïah *oedd* borthorion i'r arch.

[l] Num. 10. 8.

[m] 2 Sam. 6. 12, 13, &c. 25 ¶ Felly [m] Dafydd a henuriaid Israel a thywysogion y miloedd, a aethant i ddwyn i fynu arch cyfammod yr ARGLWYDD o dŷ Obed-edom mewn llawenydd.

26 A phan gynnorthwyodd DUW y Lefiaid oedd yn dwyn arch cyfammod yr ARGLWYDD, hwy a offrymmasant saith o fustych, a saith o hyrddod.

27 A Dafydd *oedd* wedi ymwisgo mewn gwisg o lïan main; a'r holl Lefiaid, y rhai oedd yn dwyn yr arch, a'r cantorion, Chenanïah hefyd meistr y ‖ gân, a'r cerddorion. Ac am Dafydd *yr oedd* ephod lïan.

‖ Neu, *clûd.*

28 A holl Israel a ddygasant i fynu arch cyfammod yr ARGLWYDD â bloedd, â llais ‖ trwmped, âg udgyrn, ac â symbalau, yn lleisio gyd â'r nablau a'r telynau.

‖ *cornet.*

[n] 2 Sam. 6. 16. 29 ¶ A [n] phan ydoedd arch cyfammod yr ARGLWYDD yn dyfod i ddinas Dafydd, Michal merch Saul a edrychodd trwy

ffenestr, ac a ganfu Dafydd y brenhin yn dawnsio ac yn chwarae: a hi a'i dirmygodd ef yn ei chalon.

PENNOD XVI.

1 *Dafydd yn aberthu, 4 yn ordeinio cantorion i ganu mawl i Dduw, 7 yn gwneuthur Psalm o ddïolch i Dduw, 37 yn gosod gweinidogion, a phorthorion, ac offeiriaid, a cherddorion, i weini i'r arch yn wastadol.*

Cylch 1042.

FELLY [a] y dygasant hwy arch Duw i mewn, ac a'i gosodasant hi yng nghanol y babell a osodasai Dafydd iddi hi: a hwy a offrymmasant offrymmau poeth ac ebyrth hêdd ger bron Duw.

[a] 2 Sam. 6. 17.

2 Ac wedi i Dafydd orphen aberthu offrymmau poeth ac ebyrth hêdd, efe a fendithiodd y bobl yn enw yr Arglwydd.

3 Ac efe a rannodd i bob un *o* Israel, yn wr ac yn wraig, dorth o fara, a dryll o gig, a chostrelaid *o win*.

4 ¶ Ac efe a osododd ger bron arch yr Arglwydd weinidogion o'r Lefiaid, i gofio, ac i foliannu, ac i glodfori Arglwydd Dduw Israel.

5 Asaph *oedd* bennaf, ac yn ail iddo ef Zecharïah, Jeiel, a Semiramoth, a Jehïel, a Mattithïah, ac Eliab, a Benaiah, ac Obed-edom: a Jeiel âg offer nablau, a thelynau; ac Asaph oedd yn lleisio â symbalau.

6 Benaiah hefyd a Jahazïel yr offeiriaid *oedd* âg udgyrn yn wastadol o flaen arch cyfammod Duw.

7 ¶ Yna y dydd hwnnw y rhoddes Dafydd *y Psalm hon* [b] yn gyntaf i foliannu yr Arglwydd, yn llaw Asaph a'i frodyr.

[b] Edrych 2 Sam. 23. 1.

8 [c] Moliennwch yr Arglwydd, gelwch ar ei enw ef, hysbyswch ei weithredoedd ef ym mhlith y bobloedd.

[c] Ps. 105. 1.

9 Cenwch iddo, clodforwch ef, ymadroddwch am ei holl ryfeddodau.

10 Ymlawenychwch yn ei enw sanctaidd ef; ymhyfryded calon y sawl a geisiant yr Arglwydd.

11 Ceisiwch yr Arglwydd a'i nerth ef, ceisiwch ei wyneb ef yn wastadol.

12 Cofiwch ei wyrthiau y rhai a wnaeth efe, ei ryfeddodau, a barnedigaethau ei enau;

13 Chwi had Israel ei was ef, chwi meibion Jacob ei etholedigion ef.

14 Efe *yw* yr Arglwydd ein Duw ni; ei farnedigaethau ef *sydd* trwy yr holl ddaear.

15 Cofiwch yn dragywydd ei gyfammod; y gair a orchymynodd efe i fil o genhedlaethau;

16 [d] Yr hwn a gyfammododd efe âg Abraham, a'i lw i Isaac:

[d] Gen. 17. 2. a 26. 3. a 28. 13. a 35. 11.

17 Ac a osododd efe yn ddeddf i Jacob, *ac* yn gyfammod tragywyddol i Israel,

18 Gan ddywedyd, I ti y rhoddaf dir Canaan, † rhandir eich etifeddiaeth.

† Heb. *llinyn.*

19 Pan nad oeddych ond † ychydig, [e] ïe, ychydig, a dïeithriaid ynddi;

† Heb. *gwŷr rhif.*

[e] Gen. 34. 30.

20 A *phan* rodient o genhedlaeth i genhedlaeth, ac o *un* frenhiniaeth at bobl eraill;

21 Ni adawodd efe i neb eu gorthrymmu: ond efe [f] a geryddodd frenhinoedd o'u plegid hwy, *gan ddywedyd*,

[f] Gen. 12. 17. a 20. 3. Exod. 7. 15.

22 [g] Na chyffyrddwch â'm henneiniog, ac na ddrygwch fy mhrophwydi.

[g] Ps. 105. 15.

23 [h] Cenwch i'r Arglwydd yr holl ddaear: mynegwch o ddydd i ddydd ei iachawdwriaeth ef.

[h] Ps. 96. 1.

24 Adroddwch ei ogoniant ef ym mhlith y cenhedloedd; a'i wyrthiau ym mhlith yr holl bobloedd.

25 Canys mawr *yw* yr Arglwydd, a chanmoladwy iawn: ofnadwy hefyd yw efe goruwch yr holl dduwiau.

26 O herwydd holl dduwiau y [i] bobloedd *ydynt* eilunod; ond yr Arglwydd a wnaeth y nefoedd.

[i] Lef. 19. 4.

27 Gogoniant a harddwch *sydd* ger ei fron ef: nerth a gorfoledd yn ei fangre ef.

28 Moeswch i'r Arglwydd, chwi deuluoedd y bobloedd, moeswch i'r Arglwydd ogoniant a nerth.

29 Moeswch i'r Arglwydd ogoniant ei enw: dygwch aberth, a deuwch ger ei fron ef; ymgrymmwch i'r Arglwydd mewn prydferthwch sancteiddrwydd.

30 Ofnwch rhagddo ef yr holl ddaear: y byd hefyd a sicrhêir, fel na syflo.

31 Ymlawenyched y nefoedd, ac ymhyfryded y ddaear; a dywedant ym mhlith y cenhedloedd, Yr Arglwydd sydd yn teyrnasu.

32 Rhued y môr a'i gyflawnder; llawenhâed y maes, a'r hyn oll *y sydd* ynddo.

33 Yna prennau y coed a ganant o flaen yr Arglwydd, am ei fod yn dyfod i farnu y ddaear.

34 [k] Clodforwch yr Arglwydd; canys da *yw*: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

[k] Ps. 107. 1. a 118. 1. a 136. 1.

35 A dywedwch, [l] Achub ni, O Dduw ein hiachawdwriaeth, casgl ni hefyd, a

[l] Ps. 106. 47, 48.

Cyn CRIST Cylch 1042.

gwared ni oddi wrth y cenhedloedd, i foliannu dy enw sanctaidd di, *ac* i ymogoneddu yn dy foliant.

36 Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW Israel, o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb. A dywedodd yr holl [m] bobl, Amen, gan foliannu yr ARGLWYDD.

[m] Deut. 27. 15.

37 ¶ Ac efe a adawodd yno, o flaen arch cyfammod yr ARGLWYDD, Asaph a'i frodyr, i weini ger bron yr arch yn wastadol, gwaith dydd yn ei ddydd:

38 Ac Obed-edom, a'u brodyr, wyth a thriugain; Obed-edom hefyd mab Jeduthun, a Hosah, *i fod* yn borthorion:

39 Sadoc yr offeiriad, a'i frodyr yr offeiriaid, o flaen [n] tabernacl yr ARGLWYDD, [o] yn yr uchelfa *oedd* yn Gibeon,

[n] pen. 21. 29. 2 Chron. 1. 3.
[o] 1 Bren. 3. 4.

40 I offrymmu poeth-offrymmau i'r ARGLWYDD ar allor y poeth-offrwm yn wastadol [p] fore a hwyr, yn ol yr hyn oll *sydd* ysgrifenedig y'nghyfraith yr ARGLWYDD, yr hon a orchymynodd efe i Israel:

[p] Exod. 29. 38. Num. 28. 3.

41 A chyd â hwynt, Heman, a Jeduthun, a'r etholedigion eraill, y rhai a hysbysasid wrth *eu* henwau, i foliannu yr ARGLWYDD, [q] am *fod* ei drugaredd ef yn dragywydd:

[q] 2 Chron. 5. 13. a 7. 3. Ezra 3. 11. Jer. 33. 11.

42 A chyd â hwynt Heman, a Jeduthun, yn lleisio âg udgyrn, ac â symbalau i'r cerddorion, ac offer cerdd DUW: a meibion Jeduthun *oedd* wrth y porth.

43 A'r holl bobl a aethant bob un i'w dŷ ei hun: a Dafydd a ddychwelodd i fendigo ei dŷ yntau.

PENNOD XVII.

1 *Nathan unwaith yn foddlawn i arfeddyd Dafydd ar adeiladu tŷ i Dduw,* 3 *a chwedi hynny, trwy air Duw, yn gwarafun iddo:* 11 *yn addaw iddo fendithion a daioni yn ei had.* 16 *Gweddi Dafydd a'i ddiolch.*

[a] 2 Sam. 7. 1, &c.

A [a] PHAN oedd Dafydd yn trigo yn ei dŷ, Dafydd a ddywedodd wrth Nathan y prophwyd, Wele fi yn trigo mewn tŷ o gedrwydd, ac arch cyfammod yr ARGLWYDD dan gortynnau.

2 Yna Nathan a ddywedodd wrth Dafydd, Gwna yr hyn oll *sydd* yn dy galon; canys *y mae* DUW gyd â thi.

3 ¶ A'r noson honno y daeth gair DUW at Nathan, gan ddywedyd,

4 Dos, a dywed wrth Dafydd fy ngwas, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Nid adeiledi di i mi dŷ i breswylio *ynddo.*

5 Canys ni phreswyliais i mewn tŷ er y dydd y dygais i fynu Israel hyd y dydd hwn, ond bŵm o babell i babell, ac o dabernacl *bwy gilydd.*

6 Ym mha *le* bynnag y rhodiais gyd â holl Israel, a yngenais i air wrth un o farnwyr Israel (i'r rhai y gorchymynaswn borthi fy mhobl) gan ddywedyd, Paham nad adeiladasoch i mi dŷ o gedrwydd?

7 Ac yr awr hon fel hyn y dywedi wrth Dafydd fy ngwas, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Myfi a'th gymmerais di o'r gorlan, oddi ar ol y praidd, i fod yn dywysog ar fy mhobl Israel.

8 A bŵm gyd â thi, i ba le bynnag y rhodiaist, torrais ymaith hefyd dy holl elynion o'th flaen, a gwneuthum enw i ti megis enw y gwŷr mawr *sydd* ar y ddaear.

9 Gosodaf hefyd i'm pobl Israel le, ac a'u plannaf, a hwy a drigant yn eu lle, ac ni symmudir hwynt mwyach; a meibion anwiredd ni chwanegant eu cystuddio: (megis yn y cyntaf,

10 Ac er y dyddiau y gorchymynais i farnwyr *fod* ar fy mhobl Israel) darostyngaf hefyd dy holl elynion di, a mynegaf i ti yr adeilada yr ARGLWYDD i ti dŷ.

11 ¶ A bydd pan gyflawner dy ddyddiau di i fyned at dy dadau, y cyfodaf dy had ar dy ol di, yr hwn a fydd o'th feibion di, a mi a sicrhâf ei deyrnas ef.

12 Efe a adeilada i mi dŷ, a minnau a sicrhâf ei deyrn-gadair ef byth.

13 [b] Myfi a fyddaf iddo ef yn dad, ac yntau fydd i mi yn fab, a'm trugaredd ni thynnaf oddi wrtho ef, megis y tynnais oddi wrth yr hwn a fu o'th flaen di.

[b] 2 Sam. 7. 14.

14 Ond [c] mi a'i gosodaf ef yn fy nhŷ, ac yn fy nheyrnas byth; a'i deyrn-gadair ef a sicrhêir byth.

[c] Luc 1. 33.

15 Yn ol yr holl eiriau hyn, ac yn ol yr holl weledigaeth hon, felly y llefarodd Nathan wrth Dafydd.

16 ¶ A daeth Dafydd y brenhin, ac a eisteddodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Pwy *ydwyf* fi, O ARGLWYDD DDUW, a pheth *yw* fy nhŷ, pan ddygit fi hyd yma?

17 Etto bychan *yw* hyn yn dy olwg di, O DDUW; canys dywedaist am dŷ dy was dros hir o amser, a thi a edrychaist arnaf (O ARGLWYDD DDUW) fel ar gyflwr dyn uchel-radd.

18 Pa beth a chwanega Dafydd *ei*

Cyn CRIST Cylch 1042.

ddywedyd wrthyt mwyach am anrhydedd dy was? canys ti a adwaenost dy was.

19 O ARGLWYDD, er mwyn dy was, ac yn ol dy feddwl dy hun, y gwnaethost yr holl fawredd hyn, i ddangos pob mawredd.

20 O ARGLWYDD, nid *oes neb* fel tydi, ac nid *oes* DUW ond tydi, yn ol yr hyn oll a glywsom â'n clustiau.

21 A pha un genedl ar y ddaear *sydd* megis dy bobl Israel, yr hon yr aeth DUW i'w gwaredu yn bobl iddo ei hun, i osod i ti enw mawr ac ofnadwy, gan fwrw allan genhedloedd o flaen dy bobl, y rhai a waredaist ti o'r Aipht?

22 Ti hefyd a wnaethost dy bobl Israel yn bobl i ti byth: a thi, ARGLWYDD, a aethost yn DDUW iddynt hwy.

23 Am hynny yr awr hon, ARGLWYDD, y gair a lefaraist am dy was, ac am ei dŷ ef, poed sicr fyddo byth: gwna fel y llefaraist.

24 A phoed sicr fyddo, fel y mawrhâer dy enw yn dragywydd, gan ddywedyd, ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, *sydd* DDUW i Israel: a *bydded* tŷ Dafydd dy was yn sicr ger dy fron di.

† Heb. *ddad-guddiaist glust dy was.*

25 Canys ti, O fy NUW, a † ddywedaist i'th was, yr adeiladit ti dŷ iddo ef: am hynny y cafodd dy was weddïo ger dy fron di.

26 Ac yr awr hon, ARGLWYDD (ti ydwyt DDUW, a thi a lefaraist am dŷ dy was, y daioni hwn)

‖ Neu, *bu.*

27 Yn awr gan hynny ‖ bid wiw gennyt fendigo tŷ dy was, i fod ger dy fron yn dragywydd: am i ti, O ARGLWYDD, ei fendigo, bendigedig *fydd* yn dragywydd.

PENNOD XVIII.

1 *Dafydd yn darostwng y Philistiaid a'r Moabiaid;* 3 *yn taro Hadarezer a'r Syriaid.* 9 *Tou yn danfon Hadoram âg anrhegion i fendithio Dafydd;* 11 *ac yntau yn cyssegru yr anrhegion a'r yspail i Dduw;* 13 *yn gosod amddiffynfëydd yn Edom.* 14 *Swyddogion Dafydd.*

Cylch 1040.

[a] 2 Sam. 8. 1, &c.

[a] A DARFU wedi hyn, i Dafydd daro y Philistiaid, a'u darostwng hwynt, a dwyn Gath a'i phentrefi o law y Philistiaid.

2 Hefyd efe a darawodd Moab; a'r Moabiaid a fuant weision i Dafydd, yn dwyn treth.

‖ Neu, *Hadadezer.* 2 Sam. 8. 3.

3 ¶ Tarawodd Dafydd hefyd ‖ Hadarezer brenhin Sobah *hyd* Hamath, pan oedd efe yn myned i sicrhâu ei lywodraeth wrth afon Euphrates.

4 A Dafydd a ddug oddi arno ef fil o gerbydau, a saith mil o wŷr meirch, ac ugain mil o wŷr traed; a thorrodd Dafydd linynnau garr *meirch* yr holl gerbydau, ond efe a adawodd o honynt gan cerbyd.

5 A phan ddaeth y Syriaid o Damascus i gynnorthwyo Hadarezer brenhin Sobah, Dafydd a laddodd o'r Syriaid ddwy fil ar hugain o wŷr.

6 A gosododd Dafydd *amddiffynfëydd* yn Syria Damascus: a bu y Syriaid yn weision i Dafydd, yn dwyn treth. A'r ARGLWYDD a waredodd Dafydd i ba le bynnag yr aeth.

7 A Dafydd a gymmerodd y tariannau aur oedd gan weision Hadarezer, ac a'u dug hwynt i Jerusalem.

Cyn CRIST Cylch 1040.

‖ A elwir yn llyfr Samuel *Beta, a Berothai.*

8 Dug Dafydd hefyd o ‖ Tibhath, ac o Chun, dinasoedd Hadarezer, lawer iawn o bres, â'r hwn y gwnaeth [b] Solomon y môr pres, a'r colofnau, a'r llestri pres.

[b] 1 Bren. 7. 23. 2 Chron. 4. 15.

‖ Neu, *Toi,* 2 Sam. 8. 9.

9 ¶ A phan glybu ‖ Tou brenhin Hamath daro o Dafydd holl lu Hadarezer brenhin Sobah;

‖ Neu, *Joram,* 2 Sam. 8. 10.

10 Efe a anfonodd at y brenhin Dafydd ‖ Hadoram ei fab, a phob llestri aur, ac arian, a phres, *gyd âg ef,* i ymofyn am ei iechyd ef, ac i'w fendithio ef, am iddo ryfela yn erbyn Hadarezer a'i daro ef: canys † rhyfela yr oedd Hadarezer *yn erbyn* Tou.

† Heb. *rhyfelwr oedd.*

11 ¶ Y rhai hynny hefyd a gyssegrodd y brenhin Dafydd i'r ARGLWYDD, gyd â'r arian a'r aur a ddygasai efe oddi ar yr holl genhedloedd, *sef* oddi ar Edom, ac oddi ar Moab, ac oddi ar feibion Ammon, ac oddi ar y Philistiaid, ac oddi ar Amalec.

12 Ac Abisai mab Serfiah a [c] laddodd o Edom, yn nyffryn yr halen, dair mil ar bymtheg.

[c] 2 Sam. 8. 13.

13 ¶ Ac efe a osododd amddiffynfëydd yn Edom; a'r holl Edomiaid a fuant weision i Dafydd. A'r ARGLWYDD a gadwodd Dafydd i ba le bynnag yr aeth efe.

14 ¶ A Dafydd a deyrnasodd ar holl Israel, ac yr oedd efe yn gwneuthur barn a chyfiawnder i'w holl bobl.

15 A Joab mab Serfiah *oedd* ar y llu; a Jehosaphat mab Ahilud yn gofiadur;

‖ 2 Sam. 8. 17. *Ahimelech.*

16 A Sadoc mab Ahitub, ac ‖ Abimelech mab Abïathar, *oedd* offeiriaid; a ‖ Safsa yn ysgrifenydd;

‖ A elwir *Seraiah,* 2 Sam. 8. 17. a *Sisa,* 1 Bren. 4. 3.

17 Benaiah hefyd mab Jehoiada *oedd*

ar y Cerethiaid a'r Pelethiaid; a meibion Dafydd *oedd* y rhai pennaf wrth law y brenhin.

PENNOD XIX.

1 *Traha Hanun â'r cenhadau a ddanfonasai Dafydd i'w gysuro ef am ei dad.* 6 *Yr Ammoniaid yn cael nerth gan y Syriaid; a Joab ac Abisai yn eu gorchfygu hwynt.* 16 *Sophach yn cael cymmorth etto gan y Syriaid; a Dafydd yn ei ladd ef.*

Cyn CRIST Cylch 1040.

Cylch 1037.

AC ar ol hyn [a] y bu i Nahas brenhin meibion Ammon farw; a'i fab a deyrnasodd yn ei le ef.

[a] 2 Sam. 10. 1, &c.

2 A Dafydd a ddywedodd, Gwnaf garedigrwydd â Hanun mab Nahas, o herwydd gwnaeth ei dad â myfi garedigrwydd. Ac anfonodd Dafydd genhadau i'w gysuro ef am ei dad. A gweision Dafydd a ddaethant i wlad meibion Ammon, at Hanun, i'w gysuro ef.

3 A thywysogion meibion Ammon a ddywedasant wrth Hanun, Ai anrhydeddu dy dad di y mae Dafydd †yn dy dŷb di, am iddo anfon cysurwyr attat ti? onid i chwilio, ac i ddifetha, ac i droedio y wlad, y daeth ei weision ef attat ti?

† Heb. *yn dy olwg di.*

4 Yna y cymmerth Hanun weision Dafydd, ac a'u heilliodd hwynt, ac a dorrodd eu dillad hwynt yn eu hanner, wrth eu cluniau, ac a'u gyrrodd hwynt ymaith.

5 A hwy a aethant, ac a fynegasant i Dafydd am y gwŷr. Ac efe a anfonodd i'w cyfarfod hwynt: (canys y gwŷr oedd wedi cywilyddio yn fawr.) A dywedodd y brenhin, Trigwch yn Jericho hyd oni thyfo eich barfau; yna dychwelwch.

6 ¶ Yna meibion Ammon a welsant ddarfod iddynt eu gwneuthur eu hunain †yn gâs gan Dafydd; ac anfonodd Hanun a meibion Ammon fil o dalentau arian, i gyflogi iddynt gerbydau a marchogion o Mesopotamia, ac o Syriamaachah, ac o Sobah.

† Heb. *i ddrewi.*

7 A chyflogasant iddynt ddeuddeng mil ar hugain o gerbydau, a brenhin Maachah a'i bobl; y rhai a ddaethant, ac a wersyllasant o flaen Medeba. A meibion Ammon hefyd a ymgasglasant o'u dinasoedd, ac a ddaethant i ryfel.

Cylch 1037.

8 A phan glybu Dafydd, efe a anfonodd Joab, a holl lu y cedyrn.

9 A meibion Ammon a aethant allan, ac a ymfyddinasant *wrth* borth y ddinas: a'r brenhinoedd y rhai a ddelsai *oedd* o'r neilldu yn y maes.

10 A phan ganfu Joab fod wyneb y rhyfel yn ei erbyn ef ym mlaen ac yn ol, efe a etholodd o holl ‖etholedigion Israel, ac a'*u* byddinodd *hwynt* yn erbyn y Syriaid.

‖ Neu, *wŷr ieuainge.*

11 A gweddill y bobl a roddes efe dan law Abisai ei frawd; a hwy a ymfyddinasant yn erbyn meibion Ammon.

12 Ac efe a ddywedodd, Os trech *fydd* y Syriaid nâ mi, yna bydd di yn gynnorthwy i mi: ond os meibion Ammon a fyddant trech nâ thi, yna mi a'th gynnorthwyaf dithau.

13 Bydd rymmus, ac ymwrolwn dros ein pobl, a thros ddinasoedd ein DUW; a gwnaed yr ARGLWYDD yr hyn *fyddo* da yn ei olwg ef.

14 Yna y nesâodd Joab, a'r bobl *oedd* gyd âg ef, yn erbyn y Syriaid i'r rhyfel; a hwy a ffôisant o'i flaen ef.

15 A phan welodd meibion Ammon ffoi o'r Syriaid, hwythau hefyd a ffoisant o flaen Abisai ei frawd ef, ac a aethant i'r ddinas: a Joab a ddaeth i Jerusalem.

16 ¶ A phan welodd y Syriaid eu lladd o flaen Israel, hwy a anfonasant genhadau, ac a ddygasant allan y Syriaid y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r ‖afon; a ‖Sophach capten llu Hadarezer *oedd* o'u blaen hwynt.

Cylch 1036.

‖ Sef, *Euphrates.*

‖ Neu, *Sobach,* 2 Sam. 10. 16.

17 A mynegwyd i Dafydd; ac efe a gasglodd holl Israel, ac a aeth dros yr Iorddonen, ac a ddaeth arnynt hwy, ac a ymfyddinodd yn eu herbyn hwynt. A phan ymfyddinodd Dafydd yn erbyn y Syriaid, hwy a ryfelasant âg ef.

18 Ond y Syriaid a ffoisant o flaen Israel; a lladdodd Dafydd o'r Syriaid saith mil *o wŷr yn ymladd* mewn cerbydau, a deugain mil o wŷr traed, ac a laddodd Sophach capten y llu.

19 A phan welodd gweision Hadarezer eu lladd o flaen Israel, hwy a heddychasant â Dafydd, a gwasanaethasant ef: ac ni fynnai y Syriaid gynnorthwyo meibion Ammon mwyach.

PENNOD XX.

1 *Joab yn gwarchae ar Rabbah, a Dafydd yn ei hanrheithio hi, ac yn arteithio ei phobl.* 4 *Lladd tri chawr mewn tair câd yn erbyn y Philistiaid.*

Cyn CRIST Cylch 1035.

[a] DARFU hefyd †wedi gorphen y flwyddyn, yn amser myned o'r brenhinoedd allan *i ryfela,* arwain o Joab gadernid y llu, ac anrheithio gwlad meibion Ammon, ac efe a ddaeth ac a warchaeodd ar Rabbah: (ond Dafydd a arhos-

[a] 2 Sam. 11. 1

† Heb. *ar ddychweliad y flwyddyn.*

odd yn Jerusalem) a Joab a darawodd Rabbah, ac a'i dinystriodd hi.

2 A [b] chymmerth Dafydd goron eu brenhin hwynt oddi am ei ben, a chafodd hi o bwys talent o aur, ac ynddi feini gwerthfawr, a hi a roed am ben Dafydd: ac efe a ddug anrhaith fawr iawn *o'r* ddinas.

3 A'r bobl *oedd* ynddi a ddug efe allan, ac a'*u* torrodd *hwynt* â llifiau, ac âg ogau heiyrn, ac â bwyill: ac fel hyn y gwnaeth Dafydd â holl ddinasoedd meibion Ammon. A dychwelodd Dafydd a'r holl bobl i Jerusalem.

4 ¶ Ac ar ol hyn [c] y ‖cyfododd rhyfel yn ‖Gezer yn erbyn y Philistiaid: yna [d] Sibbechai yr Husathiad a laddodd [e] Sippai *yr hwn oedd* o feibion ‖y cawr; felly y darostyngwyd hwynt.

5 A bu drachefn ryfel yn erbyn y Philistiaid, ac Elhanan mab ‖Jair a laddodd Lami, brawd Goliath y Gethiad, a phaladr ei waywffon ef *oedd* fel carfan gwehydd.

6 [f] Bu hefyd drachefn ryfel yn Gath, ac yr oedd gwr †hir, a'i fysedd *oeddynt* bob yn chwech a chwech, *sef* pedwar ar hugain; yntau hefyd a anesid i'r ‖cawr.

7 Ond pan ddifenwodd efe Israel, Jonathan mab ‖Simea brawd Dafydd a'i lladdodd ef.

8 Y rhai hyn a anwyd i'r cawr yn Gath, ac a laddwyd trwy law Dafydd, a thrwy law ei weision ef.

PENNOD XXI.

1 *Dafydd, wedi ei demtio gan Satan, yn gyrru Joab i rifo y bobl, 5 a chwedi dwyn cyfrif y bobl atto, yn edifar ganddo hynny, 9 ac yn cael ei ddewis o dair pla, ac yn dewis haint y nodau, 14 ac wedi marw deng mil a thriugain o'r bobl, trwy edifeirwch, yn achub dinystr Jerusalem. 18 Dafydd, trwy gynghor Gad, yn prynu llawr-dyrnu Ornan, ac yn gwneuthur yno allor, a Duw trwy dân yn rhoi iddo arwydd o'i ffafr, ac yn attal y pla. 28 Dafydd yn aberthu yno, wedi ei attal gan angel rhag myned i Gibeon.*

A [a] SATAN a safodd i fynu yn erbyn Israel, ac a annogodd Dafydd i gyfrif Israel.

2 A dywedodd Dafydd wrth Joab, ac wrth bennaethiaid y bobl, Ewch, cyfrifwch Israel o Beerseba hyd Dan; a dygwch attaf fi, fel y gwypwyf eu rhifedi hwynt.

3 A dywedodd Joab, Chwaneged yr ARGLWYDD ei bobl yn gan cymmaint ag *ydynt:* O fy arglwydd frenhin, onid gweision i'm harglwydd *ydynt* hwy oll? paham y cais fy arglwydd hyn? paham y bydd efe yn achos camwedd i Israel?

4 Ond gair y brenhin a fu drech nâ Joab: a Joab a aeth allan, ac a dramwyodd trwy holl Israel, ac a ddaeth i Jerusalem.

5 ¶ A rhoddes Joab nifer rhifedi y bobl i Dafydd. A holl Israel oedd fil o filoedd a chan mil o wŷr yn tynnu cleddyf; a Judah *oedd* bedwar can *mil* a deng mil a thriugain o wŷr yn tynnu cleddyf.

6 Ond [b] Lefi a Benjamin ni chyfrifasai efe yn eu mysg hwynt; canys ffiaidd oedd gan Joab air y brenhin.

7 A bu ddrwg ‖y peth hyn y'ngolwg DUW, ac efe a darawodd Israel.

8 A Dafydd a ddywedodd wrth DDUW, [c] Pechais yn ddirfawr, o herwydd i mi wneuthur y peth hyn: [d] ac yr awr hon, dilëa, attolwg, anwiredd dy was, canys gwneuthum yn ynfyd iawn.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Gad, [e] gweledydd Dafydd, gan ddywedyd,

10 Dos, a llefara wrth Dafydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Tri *pheth* yr ydwyf fi yn eu †gosod o'th flaen di; dewis i ti un o honynt, a mi a'*i* gwnaf i ti.

11 Yna Gad a ddaeth at Dafydd, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Cymmer i ti

12 *Naill* ai tair blynedd o newyn; ai *dy* ddifetha dri mis o flaen dy wrthwynebwyr, a chleddyf dy elynion yn *dy* oddiweddyd; ai ynte cleddyf yr ARGLWYDD, sef haint y nodau yn y tir dri diwrnod, ac angel yr ARGLWYDD yn dinystrio trwy holl derfynau Israel. Ac yr awr hon edrych pa air a ddygaf drachefn i'r hwn a'm hanfonodd.

13 A Dafydd a ddywedodd wrth Gad, Y mae yn gyfyng iawn arnaf fi; syrthiwyf, attolwg, yn llaw yr ARGLWYDD (canys ei drugareddau ef *ydynt* aml iawn) ac na syrthiwyf yn llaw dyn.

14 ¶ Yna y rhoddes yr ARGLWYDD haint y nodau ar Israel: a syrthiodd o Israel ddeng mil a thriugain *mil* o wŷr.

15 A DUW a anfonodd [f] angel i Jerusalem i'w dinystrio hi: ac fel yr oedd yn ei dinystrio, yr ARGLWYDD a edrychodd, ac [g] a edifarhâodd am y drwg, ac a ddywedodd wrth yr angel oedd yn dinystrio, Digon bellach, attal dy law.

Cyn CRIST Cylch 1033.

[b] 2 Sam. 12. 30.

Cylch 1018.

[c] 2 Sam. 21. 18.

‖ Neu, *parhaodd.* Heb. *safodd.*

‖ Neu, *Gob.*

[d] pen. 11. 29.

[e] 2 Sam. 21. 18, *Saph.*

‖ Neu, *Rapha.*

‖ A elwir *Jaare-oregim,* 2 Sam. 21. 19.

[f] 2 Sam. 21. 20.

† Heb. *o fesur.*

‖ Neu, *Rapha.*

‖ A elwir *Samma,* 1 Sam. 16. 9.

1017.

[a] 2 Sam. 24. 1, &c.

Cyn CRIST 1017.

[b] pen. 27. 24.

‖ Neu, *o herwydd y peth hyn.*

[c] 2 Sam. 24. 10.

[d] 2 Sam. 12. 13.

[e] Edrych 1 Sam. 9. 9.

†Heb. *estyn.*

[f] 2 Sam. 24. 16.

[g] Edrych Gen. 6. 6.

Cyn CRIST 1017.

Ac angel yr ARGLWYDD oedd yn sefyll wrth lawr-dyrnu ‖ Ornan y Jebusiad.

16 A Dafydd a ddyrchafodd ei lygaid, ac [h] a ganfu angel yr ARGLWYDD yn sefyll rhwng y ddaear a'r nefoedd, a'i gleddyf noeth yn ei law wedi ei estyn tu a Jerusalem. A syrthiodd Dafydd a'r henuriaid (*y rhai oedd* wedi ymwisgo mewn sachlïan) ar eu hwynebau.

17 A Dafydd a ddywedodd wrth DDUW, Onid myfi a ddywedais am gyfrif y bobl? a mi yw yr hwn a bechais, ac a wneuthum fawr ddrwg; ond y defaid hyn, beth a wnaethant hwy? O ARGLWYDD fy NUW, bydded, attolwg, dy law arnaf fi, ac ar dŷ fy nhad, ac nid yn bla ar dy bobl.

18 ¶ Yna [i] angel yr ARGLWYDD a archodd i Gad ddywedyd wrth Dafydd, am fyned o Dafydd i fynu i gyfodi allor i'r ARGLWYDD yn llawr-dyrnu Ornan y Jebusiad.

19 A Dafydd a aeth i fynu, yn ol gair Gad, yr hwn a lefarasai efe yn enw yr ARGLWYDD.

20 ‖ Yna y trodd Ornan, ac a ganfu yr angel, a'i bedwar mab gyd âg ef a ymguddiasant; ac Ornan oedd yn dyrnu gwenith.

21 A Dafydd a ddaeth at Ornan; ac edrychodd Ornan, ac a ganfu Dafydd, ac a aeth allan o'r llawr-dyrnu, ac a ymgrymmodd i Dafydd, â'*i* wyneb tu a'r ddaear.

22 A dywedodd Dafydd wrth Ornan, Moes i mi le y llawr-dyrnu, fel yr adeiladwyf ynddo allor i'r ARGLWYDD: dyro ef i mi am *ei* lawn werth; fel yr attalier y pla oddi wrth y bobl.

23 Ac Ornan a ddywedodd wrth Dafydd, Cymmer i ti, a gwnaed fy arglwydd frenhin yr hyn *fyddo* da yn ei olwg. Wele, rhoddaf yr ychain yn boeth-offrwm, a'r offer dyrnu yn gynnud, a'r gwenith yn fwyd-offrwm: hyn oll a roddaf.

24 A'r brenhin Dafydd a ddywedodd wrth Ornan, Nid *felly*, ond gan brynu y prynaf ef am *ei* lawn werth: canys ni chymmeraf i'r ARGLWYDD yr eiddot ti, ac nid offrymmaf boeth-offrwm yn rhad.

25 Felly [k] y rhoddes Dafydd i Ornan am y lle chwe chan sicl o aur wrth bwys.

26 Ac yno yr adeiladodd Dafydd allor i'r ARGLWYDD, ac a offrymmodd boeth-offrymmau, ac ebyrth hêdd, ac a alwodd ar yr ARGLWYDD; ac [l] efe a'i hattebodd ef o'r nefoedd trwy dân ar allor y poeth-offrwm.

27 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth yr angel; ac yntau a roes ei gleddyf yn ei wain drachefn.

28 ¶ Y pryd hwnnw, pan ganfu Dafydd ddarfod i'r ARGLWYDD wrando arno ef yn llawr-dyrnu Ornan y Jebusiad, efe a aberthodd yno.

29 Ond tabernacl yr ARGLWYDD, yr hon a wnelsai Moses yn yr anialwch, ac allor y poeth-offrwm, *oedd* y pryd hwnnw yn yr uchelfa yn [m] Gibeon.

30 Ac ni allai Dafydd fyned o'i blaen hi i ymofyn â DUW; canys ofnasai rhag cleddyf angel yr ARGLWYDD.

PENNOD XXII.

1 *Dafydd wedi gwybod y lle yr adeiledid y deml, yn parottôi llawer o ddefnyddiau i'w hadeilad hi.* 6 *Dafydd yn dysgu i Solomon addewidion Duw, a'i ddyled wrth adeiladu y deml,* 17 *ac yn gorchymyn i'r tywysogion ei gynnorthwyo ef.*

A DYWEDODD Dafydd, [a] Hwn yw tŷ yr ARGLWYDD DDUW, a dyma allor y poeth-offrwm i Israel.

2 Dywedodd Dafydd hefyd am [b] gasglu y dïeithriaid *oedd* yn nhir Israel; ac efe a osododd seiri meini i naddu cerrig nâdd, i adeiladu tŷ DDUW.

3 A pharottôdd Dafydd haiarn yn helaeth, tu ag at hoelion drysau y pyrth, ac i'r cyssylltiadau, a phres mor helaeth ag [c] nad *oedd arno* bwys;

4 Coed cedr hefyd allan o rif: canys y Sidoniaid a'r Tyriaid a ddygent gedrwydd lawer i Dafydd.

5 A dywedodd Dafydd, [d] Solomon fy mab *sydd* ieuangc a thyner, a'r tŷ a adeiledir i'r ARGLWYDD, *rhaid iddo fod* mewn mawredd, mewn rhagoriaeth, mewn enw, ac mewn gogoniant, trwy yr holl wledydd: parottôaf yn awr tu ag atto ef. Felly y parottôdd Dafydd yn helaeth cyn ei farwolaeth.

6 ¶ Ac efe a alwodd ar Solomon ei fab, ac a orchymynodd iddo adeiladu tŷ i ARGLWYDD DDUW Israel.

7 Dywedodd Dafydd hefyd wrth Solomon, Fy mab, [e] yr oedd yn fy mryd i adeiladu tŷ [f] i enw yr ARGLWYDD fy NUW.

8 Eithr gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf fi, gan ddywedyd, [g] Gwaed lawer a dywelltaist ti, a rhyfeloedd mawrion a wnaethost ti: nid adeiledi di dŷ i'm henw i, canys gwaed lawer a dywelltaist ar y ddaear yn fy ngŵydd i.

[h] 2 Sam. 24. 16, 18, *Arafnah.*
[b] 2 Chron. 3. 1.
[i] 2 Chron. 3. 1.
‖ Neu, *Pan drodd Ornan, a chanfod, &c.* yna efe *a'i bedwar, &c.*
[k] 2 Sam. 24. 24.
[l] Lef. 9. 24. 2 Chron. 3. 1.
[m] 1 Bren. 3. 4. pen. 16. 39. 2 Chron. 1. 3.
[a] Deut. 12. 5. 2 Sam. 24. 18.
[b] 1 Bren. 9. 21.
[c] ad. 14.
[d] pen. 29. 1.
[e] 2 Sam. 7. 2.
[f] Deut. 12. 5, 11.
[g] 1 Bren. 5. 3. pen. 28. 3.

Cyn CRIST 1017.

9 Wele, mab a enir i ti, efe a fydd wr llonydd, a mi a roddaf lonyddwch iddo ef gan ei holl elynion o amgylch: canys ‖ Solomon fydd ei enw ef, heddwch hefyd a thangnefedd a roddaf i Israel yn ei ddyddiau ef.

10 [h] Efe a adeilada dŷ i'm henw, ac [i] efe a fydd i mi yn fab, a minnau yn dad iddo yntau: sicrhâf hefyd orseddfa ei frenhiniaeth ef ar Israel byth.

11 Yn awr fy mab, [k] yr ARGLWYDD fyddo gyd â thi, a ffynna dithau, ac adeilada dŷ yr ARGLWYDD dy DDUW, megis ag y llefarodd efe am danat ti.

12 Yn unig rhodded yr ARGLWYDD i ti ddoethineb, a deall, a rhodded i ti orchymynion am Israel, fel y cadwech gyfraith yr ARGLWYDD dy DDUW.

13 Yna y ffynni, os gwyli ar wneuthur y deddfau a'r barnedigaethau a orchymynodd yr ARGLWYDD i Moses am Israel. [l] Ymgryfhâ, ac ymwrola; nac ofna, ac na arswyda.

14 Ac wele, yn fy ‖ nhlodi y parottôais i dŷ yr ARGLWYDD gan mil o dalentau aur, a mil o filoedd o dalentau arian; ar bres hefyd, ac ar haiarn, [m] nid *oes* bwys; (canys y mae yn helaeth) coed hefyd a meini a barottôais i: ychwanega dithau attynt hwy.

15 Hefyd *y mae* yn aml gyd â thi weithwyr gwaith, *sef* cymynwyr, a seiri maen a phren, a phob rhai celfydd ym mhob gwaith.

16 Ar aur, ar arian, ar bres, ac ar haiarn, nid *oes* rifedi. Cyfod dithau, a gweithia, a'r [n] ARGLWYDD a fydd gyd â thi.

17 ¶ A Dafydd a orchymynodd i holl dywysogion Israel gynnorthwyo Solomon ei fab, *gan ddywedyd,*

18 Onid *yw* yr ARGLWYDD eich DUW gyd â chwi? ac *oni* roddes efe lonyddwch i chwi oddi amgylch? canys rhoddes yn fy llaw i drigolion y tir; a'r tir a ddarostyngwyd o flaen yr ARGLWYDD, ac o flaen ei bobl ef.

19 Yn awr rhoddwch eich calon a'ch enaid i geisio yr ARGLWYDD eich DUW; cyfodwch hefyd, ac adeiledwch gyssegr yr ARGLWYDD DDUW, i ddwyn arch cyfammod yr ARGLWYDD, a sanctaidd lestri DUW, i'r tŷ a adeiledir i enw yr ARGLWYDD.

PENNOD XXIII.

1 *Dafydd yn ei henaint yn gwneuthur Solomon yn frenhin.* 2 *Rhifedi a dosparthiadau y Lefiaid.* 7 *Teuluoedd y Gersoniaid.* 12 *Meibion Cohath.* 21 *Meibion Merari.* 24 *Swydd y Lefiaid.*

APHAN *oedd* Dafydd yn hen, ac yn llawn o ddyddiau, efe a osododd [a] Solomon ei fab yn frenhin ar Israel.

2 ¶ Ac efe a gynhullodd holl dywysogion Israel, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid.

3 A'r Lefiaid a gyfrifwyd o fab [b] deng mlwydd ar hugain, ac uchod: a'u nifer hwy wrth eu pennau, bob yn wr, *oedd* onid dwy fil deugain.

4 O'r rhai *yr oedd* pedair mil ar hugain i oruchwylio ar waith tŷ yr ARGLWYDD; ac [c] yn swyddogion, ac yn farnwyr, chwe mil:

5 A phedair mil yn borthorion, a phedair mil yn moliannu yr ARGLWYDD â'r offer [d] a wnelswn i, *ebe Dafydd,* i foliannu.

6 A [e] dosparthodd Dafydd hwynt yn ddosparthiadau ym mysg meibion Lefi, *sef* Gerson, Cohath, a Merari.

7 ¶ O'r [f] Gersoniaid *yr oedd* ‖ Laadan, a Simei.

8 Meibion Laadan; y pennaf Jehïel, a Zetham, a Jöel, tri.

9 Meibion Simei; Selomith, a Haziel, a Haran, tri. Y rhai hyn *oedd* bennau cenedl Laadan.

10 Meibion Simei hefyd *oedd,* Jahath, ‖ Zina, a Jeus, a Berïah. Dyma bedwar mab Simei.

11 A Jahath oedd bennaf, a Ziza yn ail: ond Jeus a Berïah nid † oedd nemmawr o feibion iddynt; am hynny yr oeddynt hwy yn un cyfrif, wrth dŷ *eu* tad.

12 ¶ [g] Meibion Cohath; Amram, Ishar, Hebron, ac Uzzïel, pedwar.

13 Meibion [h] Amram *oedd,* Aaron, a Moses: ac [i] Aaron a neillduwyd i sancteiddio y cyssegr sanctaidd, efe a'i feibion byth, i arogl-darthu ger bron yr ARGLWYDD, i'w wasanaethu ef, ac [k] i fendigo yn ei enw ef yn dragywydd.

14 A Moses gwr DUW, [l] ei feibion ef a alwyd yn llwyth Lefi.

15 [m] Meibion Moses *oedd,* Gersom, ac Eliezer.

16 *O* feibion Gersom; [n] ‖ Sebuel *oedd* y pennaf.

17 A meibion Eliezer *oedd,* °Rehabïah y ‖ cyntaf. Ac i Eliezer nid oedd meibion eraill; ond meibion Rehabïah a amlhasant yn ddirfawr.

18 *O* feibion Ishar; ‖ Selomith y pennaf.

19 [p] *O* feibion Hebron; Jerïah y cyntaf, Amarïah yr ail, Jahazïel y trydydd, a Jecameam y pedwerydd.

Cyn CRIST 1015.

[a] 1 Bren. 1. 33—39. pen. 28. 5. Cylch 1045.
[b] Num. 4. 3, 47.
[c] Deut. 16. 18.
[d] Edrych 2 Chron. 29. 25. Amos 6. 5.
[e] Exod. 6. 16. Num. 26. 57. pen. 6. 1, &c. 2 Chron. 8. 14. a 29. 25.
[f] pen. 26. 21
[g] Exod. 6. 18.
[h] Exod. 6. 20.
[i] Exod. 28. 1. Heb. 5. 4.
[k] Num. 6. 23.
[l] Edrych pen. 26. 23, 24, 25.
[m] Exod. 2. 22. a 18. 3, 4.
[n] pen. 26. 24.
[p] pen. 24. 20.
[°] pen. 26. 25.

[b] 2 Sam. 7. 13. 1 Bren. 5. 5. pen. 17. 12, 13.
[i] Heb. 1. 5.
[k] ad. 16.
[l] Deut. 31. 7, 8. Jos. 1. 6, 7, 9.
[m] ad. 3.
[n] ad. 11.

‖ Sef, *heddychlon.*
‖ Neu, *nhrallod.*
‖ Neu, *Zizah,* ad. 11.
† Heb. *amlhasant feibion.*
‖ Neu, *Libni,* pen. 6. 17.
‖ Neu, *pennaf.*
‖ pen. 24. 22, *Selomoth.*
‖ *Subael,* pen. 24. 20.

20 *O* feibion Uzziel; Michah y cyntaf, a Jesïah yr ail.

21 ¶ [q] Meibion Merari *oedd*, Mali, a Musi. Meibion Mali; Eleazar, a [r] Chis.

22 A bu farw Eleazar, a [s] meibion nid oedd iddo ef, ond merched; a meibion Cis eu ‖ brodyr [t] a'u priododd hwynt.

23 [u] Meibion Musi; Mali, ac Eder, a Jerimoth, tri.

24 ¶ Dyma feibion [x] Lefi, yn ol tŷ eu tadau, pennau *eu* cenedl, wrth eu rhifedi, dan nifer *eu* henwau, wrth eu pennau, y rhai oedd yn gwneuthur y gwaith i wasanaeth tŷ yr ARGLWYDD, o fab [y] ugain mlwydd ac uchod.

25 Canys dywedodd Dafydd, ARGLWYDD DDUW Israel a roddes lonyddwch i'w bobl, ‖ i aros yn Jerusalem byth;

26 A hefyd i'r Lefiaid: ni ddygant *mwyach* y tabernacl, na dim o'i lestri, i'w wasanaeth ef.

27 Canys yn ol geiriau diweddaf Dafydd y cyfrifwyd meibion Lefi, o fab ugain mlwydd ac uchod:

28 A'u † gwasanaeth hwynt *oedd* i fod wrth law meibion Aaron y'ngweinidogaeth tŷ yr ARGLWYDD, yn y cynteddau, ac yn y celloedd, ac ym mhuredigaeth pob sancteidd-beth, ac y'ngwaith gweinidogaeth tŷ DDUW;

29 Yn [z] y bara gosod hefyd, ac ym [a] mheilliaid y bwyd-offrwm, ac yn [b] y teisenau croyw, yn [c] y ‖ radell hefyd, ac yn y badell ffrïo, ac ym mhob [d] mesur a meidroldeb:

30 Ac i sefyll bob bore i foliannu ac i ogoneddu yr ARGLWYDD, felly hefyd brydnawn:

31 Ac i offrymmu pob offrwm poeth i'r ARGLWYDD [e] ar y Sabbothau, ar y newydd-loerau, ac ar y gwyliau gosodedig, wrth rifedi, yn ol y ddefod *sydd* arnynt yn wastadol ger bron yr ARGLWYDD.

32 Ac i gadw goruchwyliaeth pabell y cyfarfod, a [f] goruchwyliaeth y cyssegr, a goruchwyliaeth meibion Aaron eu brodyr, y'ngwasanaeth tŷ yr ARGLWYDD.

PENNOD XXIV.

1 *Dosparthu meibion Aaron yn bedwar ar hugain o ddosparthiadau wrth goelbren.* 20 *Rhannu y Cohathiaid* 27 *a'r Merariaid wrth goelbren.*

DYMA ddosparthiadau meibion Aaron. [a] Meibion Aaron *oedd*, Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

2 A bu farw [b] Nadab ac Abihu o flaen eu tad, ac nid oedd meibion iddynt: am hynny Eleazar ac Ithamar a offeiriadasant.

3 A Dafydd a'u dosparthodd hwynt, Sadoc o feibion Eleazar, ac Ahimelech o feibion Ithamar, yn ol eu swyddau, yn eu gwasanaeth.

4 A chafwyd mwy o feibion Eleazar yn llywodraethwyr nag o feibion Ithamar; ac *fel hyn* y rhannwyd hwynt. *Yr ydoedd* o feibion Eleazar yn bennau ar dŷ *eu* tadau un ar bymtheg, ac o feibion Ithamar, yn ol tŷ eu tadau, wyth.

5 Felly y dosparthwyd hwynt wrth goelbrennau, y naill gyd â'r llall; canys tywysogion y cyssegr, a thywysogion *tŷ* DDUW, oedd o feibion Eleazar, ac o feibion Ithamar.

6 A Semaiah mab Nethaneel yr ysgrifenydd, o *lwyth* Lefi, a'u hysgrifenodd hwynt ger bron y brenhin, a'r tywysogion, a Sadoc yr offeiriad, ac Ahimelech mab Abïathar, a phen cenedl yr offeiriaid, a'r Lefiaid; un † teulu a ddaliwyd i Eleazar, ac *un arall* a ddaliwyd i Ithamar.

7 A'r coelbren cyntaf a ddaeth i Jehoiarib, a'r ail i Jedaiah,

8 Y trydydd i Harim, y pedwerydd i Seorim,

9 Y pummed i Malchïah, y chweched i Mijamin,

10 Y seithfed i Haccos, yr wythfed i [c] Abïah,

11 Y nawfed i Jesua, y degfed i Sechanïah,

12 Yr unfed ar ddeg i Eliasib, y deuddegfed i Jacim,

13 Y trydydd ar ddeg i Huppah, y pedwerydd ar ddeg i Jesebeab,

14 Y pymthegfed i Bilgah, yr unfed ar bymtheg i Immer,

15 Y ddeufed ar bymtheg i Hezir, y deunawfed i Aphses,

16 Y pedwerydd ar bymtheg i Pethahïah, yr ugeinfed i Jehesecel,

17 Yr unfed ar hugain i Jachin, y ddeufed ar hugain i Gamul,

18 Y trydydd ar hugain i Delaïah, y pedwerydd ar hugain i Maazïah.

19 Dyma eu dosparthiadau hwynt yn eu gwasanaeth, [d] i fyned i dŷ yr ARGLWYDD yn ol eu defod, dan law Aaron eu tad, fel y gorchymynasai ARGLWYDD DDUW Israel iddo ef.

20 ¶ A'r lleill o feibion Lefi *oedd y rhai hyn.* O feibion Amram; [e] Subael: o feibion Subael; Jehdeiah.

Cyn CRIST Cylch 1045.

[q] pen. 24. 26.
[r] pen. 24. 29.
[s] pen. 24. 28.
‖ Neu, *ceraint.*
[t] Edrych Num. 36. 6, 8.
[u] pen. 24. 30.
[x] Num. 10. 17, 21.
[y] Num. 4. 3. a 8. 24.
‖ Neu, *ac y mae yn aros.*

Cylch 1015.

† Heb. *sefyllfa.*
[z] Exod. 25. 30.
[a] Lef. 6. 20. pen. 9. 29, &c.
[b] Lef. 2. 4.
[c] Lef. 2. 5, 7.
‖ Neu, *badell.*
[d] Lef. 19. 35.
[e] Num. 10. 10. P's. 81. 3.
[f] Num. 3. 6—9.

Cylch 1015.

[a] Lef. 10. 1, 6.
[b] Num. 3. 4. a 26. 61.

Cyn CRIST Cylch 1015.

† Heb. *tŷ tad.*
[c] Neh. 12. 4, 17. Luc 1. 5.
[d] pen. 9. 25.
[e] pen. 23. 16, *Sebuel.*

21 Am [f] Rehabïah; Isïah *oedd* ben ar feibion Rehabïah.

22 O'r Isariaid; [g] Selomoth: o feibion Selomoth; Jahath.

23 A meibion [h] *Hebron oedd*, Jerïah *y cyntaf*, Amarïah yr ail, Jahaziel y trydydd, *a* Jecameam y pedwerydd.

24 *O* feibion Uzzïel; Michah: o feibion Michah; Samir.

25 Brawd Michah *oedd* Isïah: o feibion Isïah; Zecharïah.

26 [i] Meibion Merari *oedd*, Mali, a Musi: meibion Jaazïah; Beno.

27 ¶ Meibion Merari o Jaazïah; Beno, a Soham, a Zaccur, ac Ibri.

28 O Mali *y daeth* Eleazar, ac [k] ni bu iddo ef feibion.

29 Am Cis: mab Cis *oedd* Jerameel.

30 [l] A meibion Musi *oedd*, Mali, ac Eder, a Jerimoth. Dyma feibion y Lefiaid yn ol tŷ eu tadau.

31 A hwy a fwriasant goelbrennau ar gyfer eu brodyr meibion Aaron, ger bron Dafydd y brenhin, a Sadoc, ac Ahimelech, a phennau cenedl yr offeiriaid a'r Lefiaid, *ïe*, y pen cenedl ar gyfer y brawd ieuangaf.

PENNOD XXV.

1 *Rhifedi a swyddau y cantorion.* 8 *Eu dosparthu hwy yn bedwar dosparthiad ar hugain.*

Cylch 1015. A NEILLDUODD Dafydd, a thywysogion y llu, tu ag at y gwasanaeth, o feibion [a] Asaph, a Heman, a Jeduthun, y rhai a brophwydent â thelynau, ac â nablau, ac â symbalau; a nifer y gweithwyr yn ol eu gwasanaeth ydoedd:

2 O feibion Asaph; Zaccur, a Joseph, a Nethanïah, ‖ Asarelah, meibion Asaph, dan law Asaph, *yr hwn* oedd yn prophwydo wrth law y brenhin.

3 O Jeduthun: meibion Jeduthun; Gedalïah, a ‖ Seri, a Jesaiah, a Hasabiah, Mattithïah, ‖ chwech, dan law Jeduthun eu tad, ar y delyn yn prophwydo, i foliannu ac i glodfori yr ARGLWYDD.

4 O Heman: meibion Heman; Bucciah, Mattanïah, ‖ Uzzïel, ‖ Sebuel, a Jerimoth, Hananïah, Hanani, Eliathah, Gìdalti, a Romamti-ezer, Josbecasah, Màlothi, Hothir, *a* Mahazioth:

5 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Heman, gweledydd y brenhin ‖ y'ngeiriau DUW, i ddyrchafu y corn. DUW hefyd a roddes i Heman bedwar ar ddeg o feibion, a thair o ferched.

6 Y rhai hyn oll *oedd* dan law eu tad yn canu *yn* nhŷ yr ARGLWYDD, â symbalau, *a* nablau, a thelynau, i wasanaeth tŷ DDUW; [b] yn ol † trefn y brenhin i Asaph, a Jeduthun, a Heman.

7 A'u nifer hwynt, ynghyd â'u brodyr dysgedig y'nghaniadau yr ARGLWYDD, *sef* pob *un* cyfarwydd, oedd ddau cant pedwar ugain ac wyth.

8 ¶ A hwy a fwriasant goelbrennau, cylch yn erbyn *cylch*, bychan a mawr, [c] athraw a disgybl.

9 A'r coelbren cyntaf a ddaeth dros Asaph i Joseph: yr ail i Gedalïah; efe, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

10 Y trydydd i Zaccur; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

11 Y pedwerydd i Isri; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

12 Y pummed i Nethanïah; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

13 Y chweched i Buccïah; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

14 Y seithfed i Jesarelah; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

15 Yr wythfed i Jesaiah; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

16 Y nawfed i Mattanïah; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

17 Y degfed i Simei; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

18 Yr unfed ar ddeg i Azareel; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

19 Y deuddegfed i Hazabïah; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

20 Y trydydd ar ddeg i Subael; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

21 Y pedwerydd ar ddeg i Mattithïah; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

22 Y pymthegfed i Jerimoth; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

23 Yr unfed ar bymtheg i Hananiah; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

24 Y ddeufed ar bymtheg i Josbecasah; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

25 Y deunawfed i Hanani; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

26 Y pedwerydd ar bymtheg i Màlothi; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

27 Yr ugeinfed i Eliathah; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

28 Yr unfed ar hugain i Hothir; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

29 Y ddeufed ar hugain i Gìdalti; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

30 Y trydydd ar hugain i Mahazioth; *efe*, *a*'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

Cyn CRIST Cylch 1015.

[f] pen. 23. 17.
[g] pen. 23. 18, *Selomith.*
[h] pen. 23. 19. a 26. 31.
[i] Exod. 6. 19. pen. 23. 21.
[k] pen. 23. 22.
[l] pen. 23. 23.
[a] pen. 6. 33, 39, 44.
‖ *Jesarelah*, ad. 14.
‖ Neu, *Isri*, ad. 11.
‖ Trwy gyfrif Simei, ad. 17.
‖ Neu, *Azareel*, ad. 18.
‖ Neu, *Subael*, ad. 20.
‖ Neu, *yn achosion.*

Cyn CRIST Cylch 1015.

[b] ad. 2.
† Heb. *llaw.*
[c] 2 Chron. 23. 13.

Cyn CRIST Cylch 1015.

31 Y pedwerydd ar hugain i Romamti-ezer; *efe, a'*i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

PENNOD XXVI.

1 *Dosparthiadau y porthorion.* 13 *Rhannu iddynt y pyrth wrth goelbren.* 20 *Y Lefiaid y rhai oedd ar y trysorau.* 29 *Swyddogion a barnwŷr.*

AM ddosparthiad y porthorion: O'r Corhïaid *yr oedd* ‖ Meselemïah mab Core, o feibion ‖ Asaph.

‖ Neu, *Selemïah,* ad. 14.

2 A meibion Meselemïah *oedd* Zecharïah y cyntaf-anedig, Jediael yr ail, Zebadïah y trydydd, Jathniel y pedwerydd,

‖ Neu, *Abïasaph,* pen. 6. 37. a 9. 19.

3 Elam y pummed, Jehoanan y chwechedd, Elioënai y seithfed.

4 A meibion Obed-edom; Semaiah y cyntaf-anedig, Jehozabad yr ail, Joah y trydydd, a Sachar y pedwerydd, a Nethaneel y pummed,

† Heb. *Issaschar.*

5 Ammiel y chweched, † Issachar y seithfed, Peulthai yr wythfed: canys DUW a'i bendithiodd ‖ ef.

‖ Sef, *Obed-edom,* pen. 13. 14.

6 Ac i Semaiah ei fab ef y ganwyd meibion, y rhai a arglwyddiaethasant ar dŷ eu tad: canys cedyrn o nerth *oeddynt* hwy.

7 Meibion Semaiah; Othni, a Rephael, ac Obed, Elzabad, ei frodyr ef *oedd* wŷr nerthol, *sef* Elihu, a Semachïah.

8 Y rhai hyn oll o feibion Obed-edom: hwynt-hwy, a'u meibion, a'u brodyr, yn wŷr nerthol mewn cryfder, tu ag at y weinidogaeth, *oedd* driugain a dau o Obed-edom.

9 Ac i Meselemïah, yn feibion ac yn frodyr, *yr oedd* tri ar bymtheg o wŷr nerthol.

[a] pen. 16. 38.

10 O [a] Hosah hefyd, o feibion Merari, yr oedd meibion; Simri y pennaf (er nad oedd efe gyntaf-anedig, etto ei dad a'i gosododd ef yn ben)

11 Hilcïah yr ail, Tebalïah y trydydd, Zecharïah y pedwerydd: holl feibion a brodyr Hosah *oedd* dri ar ddeg.

12 Ym mhlith y rhai hyn yr *oedd* dosparthiadau y porthorion, *sef* ym mhlith y pennaethiaid, *ac iddynt* oruchwyliaeth ar gyfer eu brodyr i wasanaethu yn nhŷ yr ARGLWYDD.

‖ Neu, *dros fychan.*

13 ¶ A hwy a fwriasant goelbrennau, ‖ fychan a mawr, yn ol tŷ eu tadau, am bob porth.

‖ Neu, *Meselemïah,* ad. 1.

14 A choelbren ‖ Selemïah a syrthiodd tu a'r dwyrain: a *thros* Zecharïah ei fab (cynghorwr deallgar) y bwriasant hwy goelbrennau; a'i goelbren ef a ddaeth tu a'r gogledd.

15 I Obed-edom tu a'r dehau, ac i'w feibion, *y daeth* tŷ ‖ Asuppim.

16 I Suppim, a Hosah, tu a'r gorllewin, gyd â phorth Sàlecheth, yn ffordd y ‖ rhiw, *yr oedd* y naill oruchwyliaeth ar gyfer y llall.

‖ Gwel 1 Bren. 10. 5. 2 Chron. 9. 4.

17 Tu a'r dwyrain *yr oedd* chwech o Lefiaid, tu a'r gogledd pedwar beunydd, tu a'r dehau pedwar beunydd, a thu ag Asuppim dau *a* dau.

18 A Pharbar tu a'r gorllewin, pedwar ar y ffordd, *a* dau yn Pharbar.

19 Dyma ddosparthiadau y porthorion, o feibion Core, ac o feibion Merari.

20 ¶ Ac *o'r* Lefiaid, Ahïah *oedd* ar [b] drysorau tŷ DDUW, ac ar drysorau y pethau cyssegredig.

[b] Mal. 3. 10.

21 *Am* feibion ‖ Laadan: meibion y Gersoniad Laadan, pennau tylwyth Laadan y Gersoniad, *oedd* ‖ Jehieli.

‖ Neu, *Libni,* pen. 6. 17.

‖ Neu, *Jehïel,* pen. 23. 8. a 29. 8.

22 Meibion Jehieli; Zetham, a Jöel ei frawd, *oedd* ar drysorau tŷ yr ARGLWYDD.

23 O'r Amramiaid, *a'*r Ishariaid, *o'*r Hebroniaid, *a'*r Uzzieliaid:

24 A [c] Sebuel mab Gersom, mab Moses, *oedd* olygwr ar y trysorau.

[c] pen. 23. 16.

25 A'i frodyr ef o Eleazar; Rehabïah ei fab ef, a Jesaiah ei fab yntau, a Joram ei fab yntau, a Zichri ei fab yntau a [d] Selomith ei fab yntau.

[d] pen. 23. 18.

26 Y Selomith hwnnw a'i frodyr *oedd* ar holl drysorau y pethau cyssegredig a gyssegrasai Dafydd frenhin, a'r tadau pennaf, a thywysogion y miloedd a'r cannoedd, a thywysogion y llu.

27 O'r rhyfeloedd ac o'r yspail y cyssegrasant *bethau* i gynnal tŷ yr ARGLWYDD.

28 A'r hyn oll a gyssegrodd Samuel [e] y gweledydd, a Saul mab Cis, ac Abner mab Ner, a Joab mab Serfiah, *a* phwy bynnag a gyssegrasai *ddim, yr oedd efe* dan law Selomith a'i frodyr.

[e] 1 Sam. 9. 9.

29 ¶ O'r Ishariaid, Cenanïah a'i feibion *oedd* yn Israel [f] yn swyddogion, ac yn farnwyr, ar y gwaith oddi allan.

[f] pen. 23. 4.

30 O'r Hebroniaid, Hasabïah a'i frodyr, meibion nerthol, mil a saith cant *oedd* mewn swydd *yn* Israel, o'r tu hwnt i'r Iorddonen tu a'r gorllewin, yn holl waith yr ARGLWYDD, ac y'ngwasanaeth y brenhin.

31 O'r Hebroniaid, [g] Jerïah *oedd* ben o'r Hebroniaid, yn ol cenhedlaethau ei

[g] pen. 23. 19.

dadau: yn y ddeugeinfed flwyddyn o deyrnasiad Dafydd y ceisiwyd hwynt, a chafwyd yn eu mysg hwy *wŷr* cryfion nerthol, [h] yn Jazer Gilead.

32 A'i frodyr ef yn feibion nerthol *oedd* ddwy fil a saith cant o bennau cenedl: a Dafydd y brenhin a'u gosododd hwynt ar y Reubeniaid, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manasseh, ym mhob gorchwyl Duw, a [i] gorchwyl y brenhin.

PENNOD XXVII.

1 *Y deuddeg tywysog am bob mis.* 16 *Pennaethiaid y deuddeg llwyth.* 23 *Rhwystro cyfrif y bobl.* 25 *Amryw swyddogion Dafydd.*

PEDAIR mil ar hugain *oedd* pob dosparthiad o feibion Israel dan eu rhif, yn bennau cenedl, ac yn dywysogion miloedd a channoedd, a'u swyddogion yn gwasanaethu y brenhin ym mhob achos o'r dosparthiadau, yn dyfod i mewn, ac yn myned allan, o fis i fis, trwy holl fisoedd y flwyddyn.

2 Ar y dosparthiad cyntaf, dros y mis cyntaf, *yr oedd* [a] Jasobeam mab Zabdiel; ac yn ei ddosparthiad ef *yr oedd* pedair mil ar hugain.

3 O feibion Peres *yr oedd* y pennaf o holl dywysogion y llu dros y mis cyntaf.

4 Ac ar ddosparthiad yr ail mis *yr oedd* ‖ Dodai yr Ahohiad, ac o'i ddosparthiad ef *yr oedd* Micloth hefyd yn gapten; ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil ar hugain.

5 Trydydd tywysog y llu dros y trydydd mis *oedd* Benaiah mab Jehoiada yr ‖ offeiriad pennaf; ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil ar hugain.

6 Y Benaiah hwn *oedd* [b] gadarn *ym mhlith* y deg ar hugain, ac oddi ar y deg ar hugain; ac yn ei ddosparthiad ef *yr oedd* Amizabad ei fab ef.

7 Y pedwerydd dros y pedwerydd mis *oedd* [c] Asahel brawd Joab a Zebadïah ei fab ar ei ol ef; ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil ar hugain.

8 Y pummed dros y pummed mis *oedd* dywysog, Samhuth yr Izrahïad; ac yn ei ddosparthiaid ef bedair mil ar hugain.

9 Y chweched dros y chweched mis *oedd* [d] Ira mab Icces ‖ Tecoad; ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil ar hugain.

10 Y seithfed dros y seithfed mis *oedd* [e] Heles y Peloniad, o feibion Ephraim; ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil ar hugain.

11 Yr wythfed dros yr wythfed mis *oedd* [f] Sibbechai yr Husathiad, o'r Zarhïaid; ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil ar hugain.

12 Y nawfed dros y nawfed mis *oedd* [g] Abïezer yr ‖ Anathothiad, o'r Benjaminiaid; ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil ar hugain.

13 Y degfed dros y degfed mis *oedd* [h] Mahari y Netophathiad, o'r Zarhïaid; ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil ar hugain.

14 Yr unfed ar ddeg dros yr unfed mis ar ddeg *oedd* [i] Benaiah y Pirathoniad, o feibion Ephraim; ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil ar hugain.

15 Y deuddegfed dros y deuddegfed mis *oedd* ‖ Heldai y Netophathiad, o Othniel; ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil ar hugain.

16 ¶ Ac ar lwythau Israel: ar y Reubeniaid, Eliezer mab Zichri *oedd* dywysog: ar y Simeoniaid, Sephatiah mab Maachah:

17 Ar y Lefiaid, [k] Hasabïah mab Cemuel: ar yr Aaroniaid, Sadoc:

18 Ar Judah, [l] Elihu, *un* o frodyr Dafydd: ar † Issachar, Omri mab Michal:

19 Ar Zabulon, Ismaiah mab Obadïah: ar Naphtali, Jerimoth mab Azrïel:

20 Ar feibion Ephraim, Hosea mab Azazïah: ar hanner llwyth Manasseh, Jöel mab Pedaïah:

21 Ar hanner *llwyth* Manasseh yn Gilead, Ido mab Zecharïah: ar Benjamin, Jaasiel mab Abner:

22 Ar Dan, Azariel mab Jeroham. Dyma dywysogion llwythau Israel.

23 ¶ Ond ni chymmerth Dafydd eu rhifedi hwynt o fab ugain mlwydd ac isod; canys [m] dywedasai yr Arglwydd, yr amlhâi efe Israel megis sêr y nefoedd.

24 Joab mab Serfiah a ddechreuodd gyfrif, ond ni orphenodd efe, am fod o achos hyn [n] lidiowgrwydd yn erbyn Israel, ac nid aeth y cyfrif hwn ym mysg cyfrifon chroniel y brenhin Dafydd.

25 ¶ Ac ar drysorau y brenhin *yr oedd* Azmafeth mab Adiel: ac ar y trysordai yn y meusydd, yn y dinasoedd, yn y pentrefi hefyd, ac yn y tyrau, *yr oedd* Jehonathan mab Uzzïah.

26 Ac ar weithwyr y maes, *y rhai oedd* yn llafurio y ddaear, *yr oedd* Ezri mab Celub.

Cyn CRIST Cylch 1015.

[h] Edrych Jos. 21. 39.

[i] 2 Chron. 19. 11.

[a] 2 Sam. 23. 8. pen. 11. 11.

‖ Neu, *Dodo*, 2 Sam. 23. 9.

‖ Neu, *swyddog.*

[b] 2 Sam. 23. 20, 22, 23, pen. 11. 22, &c.

[c] 2 Sam. 23. 24. pen. 11. 26.

[d] pen. 11. 28.

‖ pen. 11. 28. *Tecoiad.*

[e] pen. 11. 27.

Cyn CRIST Cylch 1015.

[f] 2 Sam. 21. 18.

[g] pen. 11. 28.

‖ pen. 11. 28, *Anthothiad.*

[h] 2 Sam. 23. 28.

[i] pen. 11. 31.

‖ Neu, *Heled*, pen. 11. 30.

[k] pen. 26. 30.

[l] 1 Sam. 16. 6, *Eliab.*

† Heb. *Issaschar.*

[m] Gen. 15. 5.

Cylch 1017.

[n] 2 Sam. 24. 15. pen. 21. 7.

Cylch 1015.

Cyn CRIST Cylch 1015.

27 Ac ar y gwinllannoedd *yr oedd* Simei y Ramathiad: ac ar yr hyn *oedd* yn *dyfod* o'r gwinllannoedd i'r selerau gwin, *yr oedd* Zabdi y Siphmiad.

28 Ac ar yr olew-wydd, a'r sycomorwydd, y rhai *oedd* yn y dyffrynoedd, *yr oedd* Baalhanan y Gederiad: ac ar y selerau olew *yr oedd* Joas.

29 Ac ar yr ychain pasgedig yn Saron, *yr oedd* Setrai y Saroniad: ac ar yr ychain yn y dyffrynoedd, *yr oedd* Saphat mab Adlai.

30 Ac ar y camelod *yr oedd* Obil yr Ismaeliad: ac ar yr asenod Jedeiah y Meronothiad.

31 Ac ar y defaid *yr oedd* Jaziz yr Hageriad. Y rhai hyn oll *oedd* dywysogion y golud eiddo y brenhin Dafydd.

32 A Jehonathan ewythr Dafydd frawd ei dad oedd gynghorwr, gwr doeth, ac ysgrifenydd: Jehïel hefyd ‖mab Hachmoni *oedd* gyd â meibion y brenhin.

33 Ac [o] Ahitophel *oedd* gynghorwr y brenhin; a [p] Husai yr Arciad *oedd* gyfaill y brenhin.

34 Ac ar ol Ahitophel *yr oedd* Jehoiada mab Benaiah, ac Abïathar: a thywysog llu y brenhin *oedd* [q] Joab.

‖ Neu, *yr Hachmoniad.*

[o] 2 Sam. 15. 12.

[p] 2 Sam. 15. 37. a 16. 16.

[q] pen. 11. 6.

PENNOD XXVIII.

1 *Dafydd, y'ngŵydd yr holl bobl, yn datcan daioni Duw iddo ef, a'i addewid i'w fab Solomon, ac yn eu hannog hwynt i ofni Duw:* 9, 20 *yn rhoi cysur yn Solomon i adeiladu y deml;* 11 *yn dangos iddo ei dull a'i phortreiad hi, ac yn rhoddi iddo aur ac arian i'w gwneuthur hi.*

A DAFYDD a gynhullodd holl dywysogion Israel, [a] tywysogion y llwythau, a [b] thywysogion y dosparthiadau, y rhai oedd yn gwasanaethu y brenhin, tywysogion y miloedd hefyd, a thywysogion y cannoedd, a [c] thywysogion holl olud ‖a meddiant y brenhin, a'i feibion, gyd â'r ‖ystafellyddion, a'r [d] cedyrn, a phob un grymmusol o nerth, i Jerusalem.

2 A chyfododd Dafydd y brenhin ar ei draed, ac a ddywedodd, Gwrandewch arnaf fi, fy mrodyr, a'm pobl; [e] Myfi *a feddyliais* yn fy nghalon adeiladu tŷ gorphwysfa i arch cyfammod yr Arglwydd, ac i [f] ystôl-draed ein Duw ni, a mi a barottôais tu ag at adeiladu.

3 Ond Duw a ddywedodd wrthyf, [g] Nid adeiledi di dŷ i'm henw i, canys rhyfelwr *fuost*, a gwaed a dywelltaist.

4 Er hynny Arglwydd Dduw Israel a'm hetholodd i o holl dŷ fy nhad, i fod yn frenhin ar Israel yn dragywydd: canys [h] Judah a ddewisodd efe yn llywiawdwr; ac o dŷ Judah, [i] tŷ fy nhad i, ac [k] o feibion fy nhad, efe a fynnai i mi deyrnasu ar holl Israel:

5 [l] Ac o'm holl feibion innau (canys llawer o feibion a roddes yr Arglwydd i mi) efe hefyd a ddewisodd Solomon fy mab, i eistedd ar orseddfa brenhiniaeth yr Arglwydd, ar Israel.

6 Dywedodd hefyd wrthyf, [m] Solomon dy fab, efe a adeilada fy nhŷ a'm cynteddau i; canys dewisais ef yn fab i mi, a minnau a fyddaf iddo ef yn dad.

7 A'i frenhiniaeth ef a sicrhâf yn dragywydd, os efe a ymegnïa i wneuthur fy ngorchymynion a'm barnedigaethau i, megis y dydd hwn.

8 Yn awr gan hynny, y'ngŵydd holl Israel, cynnulleidfa yr Arglwydd, a lle y clywo ein Duw ni, cedwch a cheisiwch holl orchymynion yr Arglwydd eich Duw, fel y meddiannoch y wlad dda *hon*, ac y gadawoch hi yn etifeddiaeth i'ch meibion ar eich ol yn dragywydd.

9 ¶ A thithau Solomon fy mab, adnebydd Dduw dy dad, a gwasanaetha ef â chalon berffaith, ac â meddwl ewyllysgar: canys yr [n] Arglwydd sydd yn chwilio yr holl galonnau, ac yn deall pob dychymmyg meddyliau. O cheisi ef, ti a'i cai; ond os gwrthodi ef, efe a'th fwrw di ymaith yn dragywydd.

10 Gwel yn awr mai yr Arglwydd a'th ddewisodd di i adeiladu tŷ y cyssegr: ymgryfhâ, a gwna.

11 ¶ Yna y rhoddes Dafydd i Solomon ei fab [o] bortreiad y porth, a'i dai, a'i selerau, a'i gellau, a'i ystafelloedd oddi fewn, a thŷ y drugareddfa,

12 A phortreiad yr hyn oll a oedd ganddo trwy yr yspryd, am gynteddau tŷ yr Arglwydd, ac am yr holl ystafelloedd o amgylch, am drysorau tŷ Dduw, ac am drysorau y pethau cyssegredig:

13 Ac am ddosparthiadau yr offeiriaid a'r Lefiaid, ac am holl waith gweinidogaeth tŷ yr Arglwydd, ac am holl lestri gwasanaeth tŷ yr Arglwydd.

14 *Efe a roddes* o aur wrth bwys, *i'r pethau* o aur tu ag at holl lestri pob gwasanaeth, *ac arian* i'r holl lestri arian, mewn pwys, tu ag at holl lestri pob math ar wasanaeth:

15 Sef pwys y canhwyllbrenni aur, a'u lampau aur, wrth bwys i bob canhwyllbren ac i'w lampau: ac i'r canhwyll-

[a] pen. 27. 16.

[b] pen. 27. 1, 2.

[c] pen. 27. 25.

‖ Neu, *anifeiliaid.*

‖ Neu, *eunuchiaid.*

[d] pen. 11. 10.

[e] 2 Sam. 7. 2.

[f] Ps. 99. 5. a 132. 7.

[g] 2 Sam. 7. 5, 13. 1 Bren. 5. 3. pen. 22. 8.

Cyn CRIST Cylch 1015.

[h] Gen. 49. 8. pen. 5. 2. Ps. 60. 7. a 78. 68.

[i] 1 Sam. 16. 1.

[k] 1 Sam. 16. 12.

[l] pen. 23. 1.

[m] 2 Sam. 7. 13, 14. pen. 22. 9. 2 Chron. 1. 9.

[n] 1 Sam. 16. 7. 1 Bren. 8. 39. pen. 29. 17. Ps. 7. 9. a 139. 2. Diar. 17. 3. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12. Dat. 2. 23.

[o] Edryeh Exod. 25. 40. ad. 19.

brennau arian wrth bwys, i'r canhwyllbren ac i'w lampau, yn ol gwasanaeth pob canhwyllbren.

16 Aur hefyd *dan* bwys, tu ag at fyrddau y *bara* gosod, i bob bwrdd; ac arian i'r byrddau arian;

17 Ac aur pur i'r cigweiniau, ac i'r phïolau, ac i'r dysglau, ac i'r gorflychau aur, wrth bwys pob gorflwch: ac i'r gorflychau arian wrth bwys pob gorflwch;

18 Ac i allor yr arogl-darth, aur pur wrth bwys; ac aur i bortreiad cerbyd [p] y cerubiaid oedd yn ymledu, ac yn gorchuddio arch cyfammod yr ARGLWYDD.

19 Hyn oll, *ebe Dafydd*, [q] a wnaeth yr ARGLWYDD i mi ei ddeall mewn ysgrifen, trwy *ei* law ef arnaf fi, *sef* holl waith y portreiad hwn.

20 A dywedodd Dafydd wrth Solomon ei fab, [r] Ymgryfhâ, ac ymegnïa, a gweithia; nac ofna, ac na arswyda: canys yr ARGLWYDD DDUW, fy NUW i *fydd* gyd â thi; nid ymedy efe â thi, ac ni'th wrthyd, nes gorphen holl waith gwasanaeth tŷ yr ARGLWYDD.

21 Wele hefyd ddosparthiadau yr offeiriaid a'r Lefiaid, i holl wasanaeth tŷ DDUW, a chyd â thi *y maent* yn yr holl waith, a [s] phob un ewyllysgar cywraint i bob gwasanaeth; y tywysogion hefyd a'r bobl oll *fyddant* wrth dy orchymyn yn gwbl.

PENNOD XXIX.

1 *Dafydd trwy ei esampl ei hun, a'i eiriol, 6 yn peri i'r tywysogion ac i'r bobl offrymmu yn ewyllysgar. 10 Diolch Dafydd a'i weddi. 20 Y bobl, wedi bendithio Duw, ac aberthu iddo, yn gwneuthur Solomon yn frenhin. 26 Yr hyd y teyrnasodd Dafydd, a'i farwolaeth ef.*

1015. YNA y dywedodd Dafydd y brenhin wrth yr holl dyrfa, DUW a ddewisodd yn unig fy mab Solomon, *ac y mae efe* [a] yn ieuangc, ac yn dyner, a'r gwaith *sydd* fawr; canys nid i ddyn *y mae* y llys, ond i'r ARGLWYDD DDUW.

2 Ac â'm holl gryfder y parottôais i dŷ fy NUW, aur i'r *gwaith* aur, ac arian i'r arian, a phres i'r pres, a haiarn i'r haiarn, a choed i'r *gwaith* coed; [b] meini onix, a *meini* gosod, meini carbunculus, ac o amryw liw, a phob maen gwerthfawr, a meini marmor yn aml.

3 Ac etto am *fod* fy ewyllys tu a thŷ fy NUW, y mae gennyf o'm heiddo fy hun, aur ac arian, *yr hwn* a roddaf tu ag at dŷ fy NUW; heb law yr hyn oll a barottôais tu a'r tŷ sanctaidd:

4 Tair mil o dalentau aur, o aur [c] Ophir; a saith mil o dalentau arian puredig, i oreuro parwydydd y tai:

5 Yr aur i'r *gwaith* aur, a'r arian i'r arian; a thu ag at yr holl waith, trwy law y rhai celfydd. Pwy hefyd a ymrŷdd yn ewyllysgar i † ymgyssegru heddyw i'r ARGLWYDD?

6 ¶ Yna tywysogion y teuluoedd, a thywysogion llwythau Israel, a thywysogion y miloedd a'r cannoedd, a [d] swyddogion gwaith y brenhin, a offrymmasant yn ewyllysgar,

7 Ac a roddasant tu ag at wasanaeth tŷ DDUW, bùm mil o dalentau aur, a deng mil o sylltau, a deng mil o dalentau arian, a deunaw mil o dalentau pres, a chan mil o dalentau haiarn.

8 A chyd â'r hwn y caid meini, hwy a'*u* rhoddasant i drysor tŷ yr ARGLWYDD, trwy law [e] Jehïel y Gersoniad.

9 A'r bobl a lawenhasant pan offrymment o'u gwirfodd; am eu bod â chalon berffaith yn ewyllysgar yn offrymmu i'r ARGLWYDD: a Dafydd y brenhin hefyd a lawenychodd â llawenydd mawr.

10 ¶ Yna y bendithiodd Dafydd yr ARGLWYDD y'ngŵydd yr holl dyrfa, a dywedodd Dafydd, Bendigedig *wyt* ti, ARGLWYDD DDUW Israel, ein tad ni, o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb.

11 [f] I ti, ARGLWYDD, *y mae* mawredd, a gallu, a gogoniant, a goruchafiaeth, a harddwch: canys y cwbl yn y nefoedd ac yn y ddaear *sydd* eiddot ti; y deyrnas *sydd* eiddot ti, ARGLWYDD, yr hwn hefyd a ymddyrchefaist yn ben ar bob peth.

12 Cyfoeth hefyd ac anrhydedd a *ddeuant* oddi wrthyt ti, a thi sydd yn arglwyddiaethu ar bob peth, ac yn dy law di *y mae* nerth a chadernid; yn dy law di hefyd *y mae* mawrhâu, a nerthu pob dim.

13 Ac yn awr, ein DUW ni, yr ydym ni yn dy foliannu, ac yn clodfori dy enw gogoneddus.

14 Eithr pwy *ydwyf* fi, a phwy *yw* fy mhobl i, fel y caem ni rym i offrymmu yn ewyllysgar fel hyn? canys oddi wrthyt ti *y mae* pob peth, ac o'th law dy hun y rhoisom i ti.

15 O herwydd [g] dïeithriaid *ydym* ni ger dy fron di, ac alldudion fel ein holl dadau: [h] fel cysgod *yw* ein dyddiau ni ar y ddaear, ac nid *oes* † ymaros.

16 O ARGLWYDD ein DUW, yr holl amlder hyn a barottoisom ni i adeiladu i

[p] 1 Sam. 4. 4. 1 Bren. 6. 23, &c.
[q] Edrych Exod. 25. 40.
[r] Deut. 31. 7, 8. Jos. 1. 6, 7, 9. pen. 22. 13.
[s] Exod. 35. 25, 26. a 36. 1, 2.
[a] pen. 22. 5. Diar. 4. 3.
[b] Edrych Es. 54. 11, 12. Dat. 21. 18, &c.
[c] 1 Bren. 9. 28.
† Heb. *lenwi ei law.*
[d] pen. 27. 25, &c.
[e] pen. 26. 21.
[f] Matt. 6. 13. 1 Tim. 1. 1. Dat. 5. 13.
[g] Ps. 39. 12. Heb. 11. 13. 1 Petr 2. 11
[h] Ps. 90. 9. a 102. 11. a 144. 4.
† Heb. *disgwyl.*

Cyn CRIST 1015.

ti dŷ i'th enw sanctaidd, o'th law di *y mae*, ac eiddot ti *ydyw* oll.

17 Gwn hefyd, O fy Nuw, mai ti sydd [1] yn profi y galon, ac yn ymfoddloni mewn cyfiawnder. Myfi yn uniondeb fy nghalon, o wirfodd a offrymmais hyn oll; ac yn awr y gwelais dy bobl a gafwyd yma yn offrymmu yn ewyllysgar i ti, a hynny mewn llawenydd.

18 Arglwydd Dduw Abraham, Isaac, ac Israel, ein tadau, cadw hyn yn dragywydd ym mryd meddyliau calon dy bobl; a ‖ pharottôa eu calon hwynt attat ti.

19 A dyro i Solomon fy mab galon berffaith, i gadw dy orchymynion, dy dystiolaethau, a'th ddeddfau, i'w gwneuthur *hwynt* oll, ac i adeiladu y llys yr hwn y darperais iddo.

20 ¶ Dywedodd Dafydd hefyd wrth yr holl dyrfa, Bendithiwch, attolwg, yr Arglwydd eich Duw. A'r holl dyrfa a fendithiasant Arglwydd Dduw eu tadau, a blygasant eu pennau, ac a ymgrymmasant i'r Arglwydd, ac i'r brenhin.

21 Aberthasant hefyd ebyrth i'r Arglwydd, a thrannoeth ar ol y dydd hwnnw yr aberthasant yn boeth-offrymmau i'r Arglwydd, fil o fustych, mil o hyrddod, a mil o ŵyn, a'u diod-offrymmau, ac ebyrth yn lïosog, dros holl Israel:

22 Ac a fwyttasant ac a yfasant ger bron yr Arglwydd y diwrnod hwnnw mewn llawenydd mawr. A [k] gosodasant Solomon mab Dafydd yn frenhin yr ail waith; ac enneiniasant *ef* i'r Arglwydd yn flaenor, a Sadoc yn offeiriad.

23 Felly yr eisteddodd Solomon ar orseddfa yr Arglwydd yn frenhin, yn lle Dafydd ei dad, ac a lwyddodd; a holl Israel a wrandawsant arno.

24 Yr holl dywysogion hefyd a'r cedyrn, a chyd â hynny holl feibion y brenhin Dafydd, [l] a roddasant eu dwylaw *ar fod* dan Solomon y brenhin.

25 A'r Arglwydd a fawrygodd Solomon yn rhagorol y'ngŵydd holl Israel, ac [m] a roddes iddo ogoniant brenhinol, math yr hwn ni bu i un brenhin o'i flaen ef yn Israel.

26 ¶ Felly Dafydd mab Jesse a deyrnasodd ar holl Israel.

27 [n] A'r dyddiau y teyrnasodd efe ar Israel *oedd* ddeugain mlynedd: [o] saith mlynedd y teyrnasodd efe yn Hebron, a thair *blynedd* ar ddeg ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

28 Ac efe a fu farw mewn oedran têg, yn gyflawn o ddyddiau, cyfoeth, ac anrhydedd: a Solomon ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

29 Ac *am* weithredoedd cyntaf a diweddaf y brenhin Dafydd, wele *y maent* yn ysgrifenedig y'ngeiriau Samuel y gweledydd, ac y'ngeiriau Nathan y prophwyd, ac y'ngeiriau Gad y gweledydd,

30 Gyd â'i holl frenhiniaeth ef, a'i gadernid, a'r amserau a aethant drosto ef, a thros Israel, a thros holl deyrnasoedd y gwledydd.

Cyn CRIST 1015.

[1] Sam. 16. 7. pen. 28. 9.

‖ Neu, *chadarnhâ.*

[k] 1 Bren 1. 35, 39.

[l] Edrych Gen. 24. 2. a 47. 29. Ezec. 17. 18.

[m] 1 Bren. 3. 13. 2 Chron. 1. 12. Preg. 2. 9.

[n] 1 Bren. 2. 11.

[o] 2 Sam. 5. 5.

AIL LYFR Y
CHRONICL.

PENNOD I.

1 *Solomon yn offrymmu yn Gibeon; 7 yn dewis doethineb, a Duw yn bendithio ei ddewis ef.* 13 *Ei allu a'i gyfoeth ef.*

Cyn CRIST 1015.

A [a] SOLOMON mab Dafydd a ymgadarnhâodd yn ei deyrnas, a'r Arglwydd ei Dduw *oedd* gyd âg ef, ac a'i mawrhâodd ef yn ddirfawr.

2 A Solomon a ddywedodd wrth holl Israel, wrth dywysogion y miloedd a'r cannoedd, ac wrth y barnwyr, ac wrth bob llywodraethwr yn holl Israel, *sef* y pennau cenedl.

3 Felly Solomon a'r holl dyrfa gyd âg ef a aethant i'r uchelfa *oedd* yn [b] Gibeon: canys yno yr oedd pabell cyfarfod Duw,

[a] 1 Bren. 2. 46.

[b] 1 Bren. 3. 4. 1 Chron. 16. 39. a 21. 29.

Cyn CRIST 1015.

yr hon a wnelsai Moses gwas yr ARGLWYDD yn yr anialwch.

4 [c] Eithr arch DUW a ddygasai Dafydd i fynu o Ciriath-jearim, i'*r lle* a ddarparasai Dafydd iddi: canys efe a osodasai iddi hi babell yn Jerusalem.

5 Hefyd, [d] yr allor bres [e] a wnelsai Bezaleel mab Uri, mab Hur, oedd yno o flaen pabell yr ARGLWYDD: a Solomon a'r dyrfa a'i hargeisiodd hi.

6 A Solomon a aeth i fynu yno at yr allor bres, ger bron yr ARGLWYDD, yr hon *oedd* ym mhabell y cyfarfod, a mil o boeth-offrymmau a offrymmodd efe arni hi.

1015. 7 ¶ Y noson honno yr ymddangosodd DUW i Solomon, ac y dywedodd wrtho ef, Gofyn yr hyn a roddaf i ti.

8 A dywedodd Solomon wrth DDUW, Ti a wnaethost fawr drugaredd â'm tad Dafydd, ac a wnaethost i mi [f] deyrnasu yn ei le ef.

9 Yn awr, O ARGLWYDD DDUW, sicrhâer dy air wrth fy nhad Dafydd; [g] canys gwnaethost i mi deyrnasu ar bobl † mor lïosog a llwch y ddaear.

10 Yn awr [h] dyro i mi ddoethineb a gwybodaeth, fel [i] yr elwyf allan, ac y delwyf i mewn o flaen y bobl hyn: canys pwy a ddichon farnu dy bobl lïosog hyn?

11 A dywedodd DUW wrth Solomon, O herwydd bod hyn yn dy feddwl di, ac na ofynaist na chyfoeth, na golud, na gogoniant, nac einioes dy elynion, ac na ofynaist lawer o ddyddiau chwaith; eithr gofyn o honot i ti ddoethineb, a gwybodaeth, fel y bernit fy mhobl y'th osodais yn frenhin arnynt:

12 Doethineb, a gwybodaeth a roddwyd i ti, cyfoeth hefyd, a golud, a gogoniant, a roddaf i ti, y rhai [k] ni bu eu cyffelyb gan y brenhinoedd *a fu* o'th flaen di, ac ni bydd y cyffelyb i neb ar dy ol di.

13 ¶ A Solomon a ddaeth o'r uchelfa *oedd* yn Gibeon, i Jerusalem, oddi ger bron pabell y cyfarfod, ac a deyrnasodd ar Israel.

14 [l] A Solomon a gasglodd gerbydau a marchogion; ac yr oedd ganddo fil a phedwar cant o gerbydau, a deuddeng mil o wŷr meirch, ac efe a'u gosododd hwynt yn ninasoedd y cerbydau, ac yn Jerusalem gyd â'r brenhin.

15 [m] A'r brenhin a † wnaeth yr arian a'r aur yn Jerusalem *cyn amled* a'r cerrig, a chedrwydd a roddes efe fel y sycomorwydd o amldra, y rhai sydd *yn tyfu* yn y doldir.

16 † [n] A meirch a ddygid i Solomon o'r Aipht, ac edafedd llin: marchnadwyr y brenhin a gymmerent yr edafedd llin dan bris.

17 Canys deuent i fynu, a dygent o'r Aipht gerbyd am chwe chan *darn* o arian; a march am gant a hanner: ac felly y dygent i holl frenhinoedd yr Hethiaid, ac i frenhinoedd Syria † gyd â hwynt.

PENNOD II.

1, 17 *Gweithwyr Solomon wrth adeiladu y deml.* 3 *Solomon yn gyrru at Hiram am weithwyr a defnyddiau.* 11 *A Hiram yn ei atteb ef yn garedig.*

A SOLOMON a roes ei fryd ar adeiladu tŷ i enw yr ARGLWYDD, a brenhindy iddo ei hun.

2 A [a] Solomon a rifodd ddeng mil a thriugain o gludwyr, a phedwar ugain mil o gymynwyr yn y mynydd, ac yn oruchwylwyr arnynt hwy dair mil a chwe chant.

3 ¶ A Solomon a anfonodd at † Hiram brenhin Tyrus, gan ddywedyd, [b] Megis y gwnaethost â Dafydd fy nhad, ac yr anfonaist iddo gedrwydd i adeiladu iddo dŷ i drigo ynddo, *felly gwna â minnau.*

4 Wele fi yn adeiladu tŷ i enw yr ARGLWYDD fy NUW, i'*w* gyssegru iddo, *ac* i arogl-darthu arogl-darth llysieuog ger ei fron ef, ac i'r gwastadol osodiad *bara*, a'r [c] poeth-offrymmau bore a hwyr, ar y Sabbothau, ac ar y newydd-loerau, ac ar osodedig wyliau yr ARGLWYDD ein DUW ni. Hyd byth *y mae* hyn ar Israel.

5 A'r tŷ a adeiladaf fi *fydd* mawr: canys mwy *yw* ein DUW ni nâ 'r holl dduwiau.

6 [d] A phwy † sydd abl i adeiladu iddo ef dŷ, gan na all y nefoedd, ïe, nefoedd y nefoedd ei amgyffred? a phwy *ydwyf* fi, fel yr adeiladwn iddo ef dŷ, ond yn unig i arogl-darthu ger ei fron ef?

7 Felly yn awr anfon i mi wr cywraint, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn pres, ac mewn haiarn, ac mewn porphor, ac ysgarlad, a glas, ac yn medru cerfio cerfiadau gyd â'r rhai celfydd *sydd* gyd â mi yn Judah ac yn Jerusalem, y rhai a ddarparodd fy nhad Dafydd.

8 Anfon hefyd i mi goed cedr, a ffynnidwydd, ac ‖ algumimwydd o Libanus: (canys myfi a wn y medr dy weision di naddu coed Libanus) ac wele,

Cyn CRIST 1015.

† Heb. *Mynediad y meirch oedd gan Solomon oedd o'r Aipht.*

[n] 1 Bren. 10. 28. pen. 9. 28.

† Heb. *trwy eu llaw hwynt.*

[a] 1 Bren. 5. 15. ad. 18.

† Heb. *Huram:* Edryeh 1 Bren. 5. 1.

[b] 1 Chron. 14. 1.

[c] Num. 28. 3, 9, 11.

[d] 1 Bren. 8. 27. pen. 6. 18.

† Heb. *a gaiff nerth.*

‖ Neu, *almugim,* 1 Bren. 10. 11.

[c] 2 Sam. 6. 2, 17. 1 Chron. 16. 1.

[d] Exod. 27. 1, 2. a 38. 1.

[e] Exod. 31. 2.

[f] 1 Chron. 28. 5.

[g] 1 Bren. 3. 7.

† Heb. *aml fel llwch.*

[h] 1 Bren. 3. 9.

[i] Num. 27. 17.

[k] 1 Chron. 29. 25. pen. 9. 22. Preg. 2. 9.

[l] 1 Bren. 4. 26. a 10. 26, &c. pen. 9. 25.

[m] 1 Bren. 10. 27. pen. 9. 27. Job 22. 24.

† Heb. *roddodd.*

Cyn CRIST 1015.

fy ngweision innau *a fyddant* gyd â'th weision dithau;

9 A *hynny* i ddarparu i mi lawer o goed: canys y tŷ yr ydwyf fi ar ei adeiladu *fydd* mawr a rhyfeddol.

10 Ac wele i'th weision, i'r seiri a naddant y coed, y rhoddaf ugain mil corus o wenith wedi ei guro, ac ugain mil corus o haidd, ac ugain mil bath o win, ac ugain mil bath o olew.

11 ¶ A Hiram brenhin Tyrus a atteb-odd mewn ysgrifen, ac a'i hanfonodd at Solomon, O gariad yr ARGLWYDD ar ei bobl, y rhoddes efe dydi yn frenhin arnynt hwy.

12 Dywedodd Hiram hefyd, Bendig-edig *fyddo* ARGLWYDD DDUW Israel, [e] yr hwn a wnaeth nef a daear, yr hwn a roddes i'r brenhin Dafydd fab doeth, †gwybodus o synwyr a deall, i adeiladu tŷ i'r ARGLWYDD, a brenhindy iddo ei hun.

13 Ac yn awr mi a anfonais wr celfydd, cywraint, a deallus, o'r eiddo fy nhad Hiram:

14 [f] Mab gwraig o ferched Dan, a'i dad yn wr o Tyrus, yn medru gweithio mewn aur, ac mewn arian, mewn pres, mewn haiarn, mewn cerrig, ac mewn coed, mewn porphor, ac mewn glas, ac mewn llïan main, ac mewn ysgarlad; ac i gerfio pob cerfiad, ac i ddychymmygu pob dychymmyg a roddir atto ef, gyd â'th rai cywraint di, a rhai cywraint fy arglwydd Dafydd dy dad.

15 Ac yn awr, y gwenith, a'r haidd, yr olew, a'r gwin, y rhai a ddywedodd [g] fy arglwydd, anfoned hwynt i'w weision:

16 A ni a gymynwn goed o Libanus, yn ol dy holl raid, ac a'u dygwn hwynt i ti yn gludeiriau ar hyd y môr i †Joppa: dwg dithau *hwynt* i fynu i Jerusalem.

17 ¶ [h] A Solomon a rifodd yr holl wŷr dïeithr *oedd* yn nhir Israel, wedi y rhifiad â'r hon y rhifasai [i] Dafydd ei dad ef hwynt: a chaed tair ar ddeg a saith ugain o filoedd a chwe chant.

18 Ac efe a wnaeth o honynt hwy [k] ddeng mil a thriugain yn gludwyr, a phedwar ugain mil yn naddwyr, yn y mynydd, a thair mil a chwe chant yn oruchwylwyr i roi y bobl ar waith.

PENNOD III.

1 *Y lle a'r amser yr adeiladwyd y deml.* 3 *Ei mesur a'i haddurn.* 10 *Y cerubiaid.* 14 *Y llenn a'r colofnau.*

1012.

A [a] SOLOMON a ddechreuodd adeil-adu tŷ yr ARGLWYDD yn Jerusalem ym mynydd [b] Morïah, ‖lle yr ymddang-osasai yr *ARGLWYDD* i Dafydd ei dad ef, yn y lle a ddarparasai Dafydd, yn llawr-dyrnu ‖[c] Ornan y Jebusiad.

2 Ac efe a ddechreuodd adeiladu ar yr ail *dydd* o'r ail mis, yn y bedwaredd flwyddyn o'i deyrnasiad.

3 ¶ A dyma ‖*fesurau* [d] sylfaeniad Solomon wrth adeiladu tŷ DDUW. Yr hŷd *oedd* o gufyddau wrth y mesur cyntaf yn driugain cufydd; a'r lled yn ugain cufydd.

4 A'r [e] porth *oedd* wrth dalcen *y tŷ oedd* un hŷd a lled y tŷ, yn ugain cufydd, a'i uchder yn chwech ugain cufydd; ac efe a wisgodd hwn o fewn âg aur pur.

5 A'r tŷ mawr a fyrddiodd efe â ffynnidwydd, y rhai a wisgodd efe âg aur dilin, ac a gerfiodd balmwydd a chad-wynau ar hyd-ddo ef.

6 Ac efe a †addurnodd y tŷ â meini gwerthfawr yn hardd, a'r aur *oedd* aur Parfaim.

7 Ië, efe a wisgodd y tŷ, y trawstiau, y rhiniogau, a'i barwydydd, a'i ddorau, âg aur, ac a gerfiodd gerubiaid ar y par-wydydd.

8 Ac efe a wnaeth dŷ y cyssegr sancteiddiolaf, ei hŷd *oedd* un hŷd â lled y tŷ, yn ugain cufydd, a'i led yn ugain cufydd: ac efe a'i gwisgodd ef âg aur da, *sef* â chwe chan talent.

9 Ac yr *oedd* pwys yr hoelion o ddeg sicl a deugain o aur; y llofftydd hefyd a wisgodd efe âg aur.

10 ¶ [f] Ac efe a wnaeth yn nhŷ y cyssegr sancteiddiolaf ddau gerub o waith ‖cywraint, ac a'u gwisgodd hwynt âg aur.

11 Ac adenydd y cerubiaid *oedd* ugain cufydd eu hŷd: y naill aden o bùm cu-fydd, yn cyrhaeddyd pared y tŷ; a'r aden arall o bùm cufydd yn cyrhaeddyd at aden y cerub arall.

12 Ac aden y cerub arall o bùm cufydd, yn cyrhaeddyd pared y tŷ; a'r aden arall o bùm cufydd, ynghyd âg aden y cerub arall.

13 Adenydd y cerubiaid hyn a ledwyd yn ugain cufydd: ac yr oeddynt hwy yn sefyll ar eu traed, a'u hwynebau tu † ag i fewn.

14 ¶ Ac efe a wnaeth [g] y wahanlen *o sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main, ac a †weithiodd gerubiaid ar hynny.

15 Gwnaeth hefyd [h] ddwy golofn o flaen y tŷ, yn bymtheg cufydd ar hugain

Cyn CRIST 1012.

[e] Gen. 1. a 2. Ps. 33. 6. a 102. 25. a 124. 8. a 136. 5, 6. Act. 4. 24. a 14. 15. Dat. 10. 6.

†Heb. *yn gwybod synwyr a deall.*

[f] 1 Bren. 7. 14.

[g] ad. 10.

†Heb. *Japho.*

[h] 1 Bren. 5. 13. a 9. 20.

[i] 1 Chron. 22. 2.

[k] Megis ad. 2.

1012.

[a] 1 Barn. 6. 1, &c.

[b] Gen. 22. 2.

‖Neu, *yr hwn a welwyd gan Dafydd.*

[c] Neu, *Arafnah,* 2 Sam. 24. 18.

[d] 1 Chron. 21. 18.

‖Neu, y pethau *yr addysgwyd* (Heb. *y sylfaenwyd*) *Solomon ynddynt.*

[e] 1 Bren. 6. 2.

[f] 1 Bren. 6. 3.

†Heb. *orchuddiodd.*

[f] 1 Bren. 6. 23.

‖Neu, *delwau,* neu, *symmudadwy.*

†Heb. *a'r tŷ.*

[g] Matt. 27. 51.

†Heb. *ddyrchafodd.*

[h] 1 Bren. 7. 15—21. Jer. 52. 21.

Cyn CRIST 1012.

o hŷd, a'r cnap ar ben pob un o honynt *oedd* bùm cufydd.

16 Ac efe a wnaeth gadwyni *fel* yn y gafell, ac a'*u* rhoddodd ar ben y colofnau; ac efe a wnaeth [i] gant o bomgranadau, ac a'*u* rhoddodd ar y cadwynau.

17 A [k] chyfododd y colofnau o flaen y deml, un o'r tu dehau, ac un o'r tu aswy; ac a alwodd enw y ddehau, ‖ Jachin; ac enw yr aswy, ‖ Boaz.

PENNOD IV.

1 *Yr allor bres.* 2 *Y môr tawdd ar ddeuddeg o ychain.* 6 *Y deg noe, y canhwyllbrenni, a'r byrddau.* 9 *Y cynteddau, a'r dodrefn pres.* 19 *Yr offer aur.*

AC efe a wnaeth [a] allor bres, o ugain cufydd ei hŷd, ac ugain cufydd ei lled, a deg cufydd ei huchder.

2 ¶ [b] Gwnaeth hefyd fôr tawdd, yn ddeg cufydd † o ymyl i ymyl, yn grwn o amgylch, ac yn bùm cufydd ei uchder, a llinyn o ddeg cufydd ar hugain a'i hamgylchai oddi amgylch.

3 [c] A llun ychain *oedd* dano yn ei amgylchu o amgylch, mewn deg cufydd yr oeddynt yn amgylchu y môr oddi amgylch: dwy res o ychain *oedd* wedi eu toddi, pan doddwyd yntau.

4 Sefyll yr oedd ar ddeuddeg o ychain; tri yn edrych tu a'r gogledd, a thri yn edrych tu a'r gorllewin, a thri yn edrych tu a'r dehau, a thri yn edrych tu a'r dwyrain: a'r môr arnynt oddi arnodd, a'u holl bennau ol hwynt *oedd* o fewn.

5 A'i dewder *oedd* ddyrnfedd, a'i ymyl fel gwaith ymyl cwppan, ‖ â blodau lili: *a* thair mil o bathau a dderbyniai, ac a ddaliai.

6 ¶ Gwnaeth hefyd [d] ddeg o noeau, ac efe a roddodd bump o'r tu dehau, a phump o'r tu aswy, i ymolchi ynddynt: trochent ynddynt ddefnydd y poeth-offrwm, ond y môr *oedd* i'r offeiriaid i ymolchi ynddo.

7 [e] Ac efe a wnaeth ddeg canhwyllbren aur [f] yn ol eu portreiad, ac a'*u* gosododd yn y deml, pump o'r tu dehau, a phump o'r tu aswy.

8 [g] Gwnaeth hefyd ddeg o fyrddau, ac a'*u* gosododd yn y deml, pump o'r tu dehau, a phump o'r tu aswy: ac efe a wnaeth gant o ‖ gawgiau aur.

9 ¶ Ac [h] efe a wnaeth gyntedd yr offeiriaid, a'r cyntedd mawr, a dorau i'r cynteddoedd; a'u dorau hwynt a wisgodd efe â phres.

10 Ac [i] efe a osododd y môr ar yr ystlys ddehau, tu a'r dwyrain, ar gyfer y dehau.

11 Gwnaeth [k] Hiram hefyd y crochanau, a'r rhawiau, ‖ a'r cawgiau: a darfu i Hiram wneuthur y gwaith a wnaeth efe dros frenhin Solomon i dŷ DDUW:

12 Y ddwy golofn, a'r [l] cnapiau, a'r coronau ar ben y ddwy golofn, a'r ddwy bleth i guddio y ddau gnap coronog, y rhai *oedd* ar ben y colofnau:

13 A [m] phedwar cant o bomgranadau ar y ddwy bleth; dwy res *oedd* o bomgranadau ar bob pleth, i guddio y ddau gnap coronog *oedd* ar † bennau y colofnau.

14 Ac efe a wnaeth [n] ystolion, ac a wnaeth ‖ noeau ar yr ystolion;

15 Un môr, a deuddeg o ychain dano:

16 Y crochanau hefyd, a'r rhawiau, a'r cigweiniau, a'u holl lestri hwynt, a wnaeth [o] Hiram ei dad i'r brenhin Solomon, yn nhŷ yr ARGLWYDD, o bres gloyw.

17 [p] Y'ngwastadedd yr Iorddonen y toddodd y brenhin hwynt, † mewn cleidir, rhwng Succoth a Seredathah.

18 Fel hyn y gwnaeth Solomon yr holl lestri hyn, yn llïosog iawn; canys anfeidrol oedd bwys y pres.

19 ¶ A [q] Solomon a wnaeth yr holl lestri *oedd* yn nhŷ DDUW, a'r allor aur, a'r byrddau *oedd* [r] â'r bara gosod arnynt,

20 A'r canhwyllbrennau, a'u lampau, i oleuo [s] yn ol y ddefod o flaen y gafell, o aur pur;

21 [t] Y blodau hefyd, a'r lampau, a'r gefeiliau, *oedd* aur, *a* hwnnw † yn aur perffaith.

22 Y psaltringau hefyd, a'r ‖ cawgiau, a'r llwyau, a'r thusserau, *oedd* aur pur: a drws y tŷ, a'i ddorau, o du fewn y cyssegr sancteiddiolaf, a dorau tŷ y deml, *oedd* aur.

PENNOD V.

1 *Y trysorau cyssegredig.* 2 *Dwyn arch Duw yn barchedig i'r cyssegr.* 11 *Duw yn ol ei foliannu, yn dangos arwydd o'i ffafr.*

FELLY y gorphenwyd yr holl waith a wnaeth Solomon i dŷ yr ARGLWYDD: a [a] Solomon a ddug i mewn yr hyn a gyssegrasai Dafydd ei dad; ac a osododd yn nhrysorau tŷ DDUW, yr arian, a'r aur, a'r holl lestri.

2 ¶ [b] Yna y cynnullodd Solomon

Cyn CRIST 1012.

[i] 1 Bren. 7. 20.

[k] 1 Bren. 7. 21.

‖ Sef, *efe a sierhâi.*

‖ Sef, *ynddo y mae nerth.*

[a] Ezec. 43. 13, 16.

[b] 1 Bren. 7. 23.

† Heb. *o'i ymyl i'w ymyl.*

[c] 1 Bren. 7. 24.

‖ Neu, *fel blodeuyn lili.*

[d] 1 Bren. 7. 38.

[e] 1 Bren. 7. 49.

[f] Exod. 25. 31, 40. 1 Chron. 28. 12, 19.

[g] 1 Bren. 7. 48.

‖ Neu, *phïolau.*

[h] 1 Bren. 6. 36.

[i] 1 Bren. 7. 39.

Cyn CRIST 1012.

[k] Edrych 1 Bren. 7. 40.

‖ Neu, *a'r phïolau.*

[l] 1 Bren. 7. 41.

[m] Edrych 1 Bren. 7. 20.

† Heb. *wyneb.*

[n] 1 Bren. 7. 27.

‖ Neu, *beiriau.*

[o] 1 Bren. 7. 14.

[p] 1 Bren. 7. 46.

† Heb. *yn nhewder y tir.*

[q] 1 Bren. 7. 48.

[r] Exod. 25. 30.

[s] Exod. 27. 20, 21.

[t] Exod. 25. 31, &c.

† Heb. *o berffeithrwydd aur.*

‖ Neu, *phïolau.*

1005.

[a] 1 Bren. 7. 51.

[b] 1 Bren. 8. 1, &c.

1004.

Cyn CRIST 1004.

henuriaid Israel, a holl bennau y llwythau, pennau cenedl meibion Israel, i Jerusalem, i ddwyn i fynu arch cyfammod yr ARGLWYDD o ddinas Dafydd, honno *yw* Sïon.

3 Am hynny holl wŷr Israel a ymgynnullasant at y brenhin [c] ar yr wyl *oedd yn* y seithfed mis.

4 A holl henuriaid Israel a ddaethant, a'r Lefiaid a godasant yr arch.

5 A hwy a ddygasant i fynu yr arch, a phabell y cyfarfod, a holl lestri y cyssegr, y rhai *oedd* yn y babell, yr offeiriaid *a'r* Lefiaid a'u dygasant hwy i fynu.

6 Hefyd brenhin Solomon, a holl gynnulleidfa Israel, y rhai a gynnullasid atto *ef* o flaen yr arch, a aberthasant o ddefaid, a gwartheg, fwy nag a ellid eu rhifo na'u cyfrif gan lïosowgrwydd.

7 A'r offeiriaid a ddygasant arch cyfammod yr ARGLWYDD i'w lle, i gafell y tŷ, i'r cyssegr sancteiddiolaf, hyd tan adenydd y cerubiaid.

8 A'r cerubiaid oedd yn lledu *eu* hadenydd dros le yr arch: a'r cerubiaid a gysgodent yr arch a'i throsolion, oddi arnodd.

9 A thynnasant allan y trosolion, fel y gwelid pennau y trosolion o'r arch o flaen y gafell, ac ni welid hwynt oddi allan. Ac yno y ‖ mae hi hyd y dydd hwn.

10 Nid *oedd* yn yr arch ond y ddwy lech [d] a roddasai Moses *ynddi* yn Horeb, ‖ lle y gwnaethai yr ARGLWYDD gyfammod â meibion Israel, pan ddaethant hwy allan o'r Aipht.

11 ¶ A phan ddaeth yr offeiriaid o'r cyssegr canys yr holl offeiriaid, y rhai a gafwyd, a ymsancteiddiasant, heb gadw dosparthiad:

12 [e] Felly y Lefiaid, *y rhai oedd* gantorion, hwynt-hwy oll o Asaph, o Heman, o Jeduthun, â'u meibion hwynt, ac â'u brodyr, wedi *eu* gwisgo â llïan main, â symbalau, ac â nablau, a thelynau, yn sefyll o du dwyrain yr allor, a chyd â hwynt chwe ugain o offeiriaid yn udganu mewn udgyrn.

13 Ac fel *yr oedd* yr udganwyr a'r cantorion, megis un, i seinio un sain i glodfori ac i foliannu yr ARGLWYDD; ac wrth ddyrchafu sain mewn udgyrn, ac mewn symbalau, ac mewn offer cerdd, ac wrth foliannu yr ARGLWYDD, gan *ddywedyd*, [f] Canys da *yw;* ac yn dragywydd *y mae* ei drugaredd cf; *yna* y llanwyd y tŷ â chwmmwl, *sef* tŷ yr ARGLWYDD;

14 [g] Fel na allai yr offeiriaid sefyll i wasanaethu gan y cwmmwl: o herwydd gogoniant yr ARGLWYDD a lanwasai dŷ DDUW.

PENNOD VI.

1 *Solomon, wedi bendithio y bobl, yn bendithio Duw.* 12 *Gweddi Solomon wrth gyssegru y deml, allan o'r pulpud pres.*

YNA [a] y llefarodd Solomon, Yr ARGLWYDD a ddywedodd yr arhosai efe yn [b] y tywyllwch;

2 A minnau a adeiledais dŷ yn drigfa i ti, a lle i'th breswylfod yn dragywydd.

3 A'r brenhin a drodd ei wyneb, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Israel (a holl gynnulleidfa Israel oedd yn sefyll)

4 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW Israel, yr hwn a lefarodd â'i enau wrth Dafydd fy nhad, ac a gwblhâodd â'i ddwylaw, gan ddywedyd,

5 Er y dydd y dygais i fy mhobl allan o wlad yr Aipht, ni ddetholais ddinas o holl lwythau Israel i adeiladu tŷ, i fod fy enw ynddo; ac ni ddewisais wr i fod yn flaenor ar fy mhobl Israel:

6 Ond [c] mi a etholais Jerusalem, i fod fy enw yno; ac [d] a ddewisais Dafydd i fod ar fy mhobl Israel.

7 Ac [e] yr oedd ym mryd Dafydd fy nhad adeiladu tŷ i enw ARGLWYDD DDUW Israel.

8 Ond dywedodd yr ARGLWYDD wrth Dafydd fy nhad, O herwydd bod yn dy fryd di adeiladu tŷ i'm henw i, da y gwnaethost fod *hynny* yn dy galon:

9 Er hynny nid adeiledi di y tŷ; ond dy fab di, yr hwn a ddaeth allan o'th lwynau, efe a adeilada y tŷ i'm henw i.

10 Am hynny yr ARGLWYDD a gwblhâodd ei air a lefarodd efe: canys mi a gyfodais yn lle Dafydd fy nhad, ac a eisteddais ar orseddfa Israel, fel y llefarodd yr ARGLWYDD, ac a adeiledais dŷ i enw ARGLWYDD DDUW Israel.

11 Ac yno y gosodais yr arch; [f] yn yr hon *y mae* cyfammod yr ARGLWYDD, yr hwn a ammododd efe â meibion Israel.

12 ¶ A *Solomon* a safodd o flaen allor yr ARGLWYDD, y'ngŵydd holl gynnulleidfa Israel, ac a estynodd ei ddwylaw:

13 (Canys Solomon a wnaethai bulpud pres, ac a'i gosodasai y'nghanol y cyntedd, yn bùm cufydd ei hŷd, a phùm cufydd ei led, a thri chufydd ei uchder; ac a safodd arno, ac a ostyngodd ar ei

Cyn CRIST 1004.

[a] 1 Bren. 8. 12, &c.
[b] Lef. 16. 2.
[c] pen. 12. 13.
[d] 1 Chron. 28. 4.
[e] 2 Sam. 7. 2. 1 Chron. 17. 1. a 28. 2.
[f] pen. 5. 10.
[g] Exod. 40. 35. pen. 7. 2.

[c] Edrych pen. 7. 8, 9, 10.
‖ Neu, *maent hwy*, megis 1 Bren. 8. 8.
[d] Deut. 10. 2, 5. pen. 6. 11.
‖ Neu, *pan wnaethai.*
[e] 1 Chron. 25. 1.
[f] Ps. 136. Edrych 1 Chron. 16. 34, 41.

liniau ger bron holl gynnulleidfa Israel, ac a estynodd ei ddwylaw tu a'r nefoedd)

14 Ac efe a ddywedodd, O ARGLWYDD DDUW Israel, [g] nid *oes* DUW cyffelyb i ti yn y nefoedd, nac ar y ddaear; yn cadw cyfammod a thrugaredd â'th weision, sydd yn rhodio ger dy fron di â'u holl galon:

15 [h] Yr hwn a gedwaist â'th was Dafydd fy nhad, yr hyn a leferaist wrtho; fel y lleferaist â'th enau, felly y cwblhêaist â'th law, megis *y mae* y dydd hwn.

16 Ac yn awr, O ARGLWYDD DDUW Israel, cadw â'th was Dafydd fy nhad, yr hyn a leferaist wrtho, gan ddywedyd, [i] Ni thorrir ymaith oddi wrthyt *na byddo* gwr ger fy mron i yn eistedd ar deyrngadair Israel; [k] os dy feibion a wyliant ar eu ffordd, i rodio yn fy nghyfraith i, fel y rhodiaist ti ger fy mron i.

17 Yn awr gan hynny, O ARGLWYDD DDUW Israel, poed gwir fyddo dy air a leferaist wrth dy was Dafydd.

18 Ai gwir yw, y preswylia DUW gyd â dyn ar y ddaear? [l] Wele y nefoedd, a nefoedd y nefoedd, ni allant dy amgyffred; pa faint llai *y dichon* y tŷ hwn a adeiledais i?

19 Edrych gan hynny ar weddi dy was, ac ar ei ddeisyfiad ef, O ARGLWYDD fy NUW, i wrando ar y llef ac ar y weddi y mae dy was yn ei gweddïo ger dy fron:

20 Fel y byddo dy lygaid yn agored tu a'r tŷ yma ddydd a nos, tu a'r lle *am* yr hwn y dywedaist, y gosodit dy enw yno; i wrando ar y weddi a weddïo dy was di ‖ yn y fan hon.

21 Gwrando gan hynny ddeisyfiadau dy was, a'th bobl Israel, y rhai a weddïant yn y lle hwn: gwrando di hefyd o le dy breswylfod, *sef* o'r nefoedd; a phan glywech, maddeu.

22 ¶ Os pecha gwr yn erbyn ei gymmydog, a gofyn ganddo raith, gan ei dyngu ef, a dyfod y llw o flaen dy allor di yn y tŷ hwn:

23 Yna gwrando di o'r nefoedd; gwna hefyd, a barna dy weision; gan dalu i'r drygionus, trwy roddi ei ffordd ef ar ei ben ei hun; a chan gyfiawnhâu y cyfiawn, trwy roddi iddo yntau yn ol ei gyfiawnder.

24 ¶ A phan darawer dy bobl Israel o flaen y gelyn, am iddynt bechu yn dy erbyn; os dychwelant, a chyfaddef dy enw, a gweddïo ac ymbil ger dy fron di ‖ yn y tŷ hwn:

25 Yna gwrando di o'r nefoedd, a maddeu bechod dy bobl Israel, a dychwel hwynt i'r tir a roddaist iddynt hwy, ac i'w tadau.

26 ¶ [m] Pan gauer y nefoedd, fel na byddo gwlaw, o herwydd pechu o honynt i'th erbyn; os gweddïant yn y lle hwn, a chyfaddef dy enw, a dychwelyd oddi wrth eu pechod, pan gystuddiech hwynt:

27 Yna gwrando di o'r nefoedd, a maddeu bechod dy weision, a'th bobl Israel, pan ddysgech iddynt dy ffordd dda yr hon y rhodient ynddi; a dyro wlaw ar dy wlad a roddaist i'th bobl yn etifeddiaeth.

28 ¶ [n] Os bydd newyn yn y tir, os bydd haint, deifiad, neu falldod, os bydd locustiaid neu lindys; os gwarchae ei elyn arno ef † yn ninasoedd ei wlad; *neu* pa bla bynnag, neu glefyd bynnag *a fyddo;*

29 Pob gweddi, pob deisyfiad a fyddo gan bob dyn, neu gan holl bobl Israel; pan wypo pawb ei bla ei hun, a'i ddolur, ac estyn ei ddwylaw ‖ tu a'r tŷ hwn:

30 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breswylfod, a maddeu, a dyro i bob un yn ol ei holl ffyrdd, yr hwn a adwaenost ei galon ef (canys tydi yn unig [o] a adwaenost galon meibion dynion)

31 Fel y'th ofnont, gan rodio yn dy ffyrdd di yr holl ddyddiau y byddont hwy byw ar wyneb y ddaear, yr hon a roddaist i'n tadau ni.

32 ¶ Ac am y dïeithrddyn hefyd, [p] yr hwn ni *byddo* o'th bobl di Israel, ond wedi dyfod o wlad bell, er mwyn dy enw mawr, a'th law gadarn, a'th fraich estynedig; os deuant a gweddïo yn y tŷ hwn:

33 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breswylfod, a gwna yn ol yr hyn oll a lefo y dïeithrddyn arnat; fel yr adwaeno holl bobl y ddaear dy enw di, ac y'th ofnont, fel *y mae* dy bobl Israel, ac y gwypont mai † ar dy enw di y gelwir y tŷ yma a adeiledais i.

34 ¶ Os â dy bobl allan i ryfel yn erbyn eu gelynion ar hyd y ffordd yr anfonych hwynt, os gweddïant arnat ti tu a'r ddinas yma yr hon a ddetholaist, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di:

[g] Exod. 15. 11. Deut. 4. 39. a 7. 9.
[h] 1 Chron. 22. 9.
[i] 2 Sam. 7. 12, 16. 1 Bren. 2. 4. a 6. 12.
[k] Ps. 132. 12.
[l] pen. 2. 6. Es. 66. 1. Act. 7. 49.
‖ Neu, *tu a'r fan hon.*
[m] 1 Bren. 17. 1.
[n] pen. 20. 9.
† Heb. *y'ngwlâd eu pyrth.*
‖ Neu, *yn y tŷ hwn.*
[o] 1 Chron. 28. 9.
[p] Ioan 12. 20. Act. 8. 27.
† Heb. *dy enw di a elwir ar y tŷ hwn.*

Cyn CRIST 1004.

35 Yna gwrando o'r nefoedd ar eu gweddi hwynt ac ar eu deisyfiad, a gwna farn iddynt.

36 ¶ Os pechant i'th erbyn (canys [q] nid *oes* dyn ni phecha) a diglloni o honot i'w herbyn hwynt, a'u rhoddi o flaen *eu* gelynion, †ac iddynt eu caethgludo yn gaethion i wlad bell neu agos;

37 *Os* dychwelant at eu calon yn y wlad y caethgludwyd hwynt iddi, a dychwelyd ac ymbil â thi y'ngwlad eu caethiwed, gan ddywedyd, Pechasom, troseddasom, a gwnaethom yn annuwiol;

38 Os dychwelant attat â'u holl galon, ac â'u holl enaid, y'ngwlad eu caethiwed, lle y caethgludasant hwynt, a gweddïo tu a'u gwlad a roddaist i'w tadau, a'r ddinas a ddetholaist, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di:

39 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breswylfod, eu gweddi hwynt a'u deisyfiadau, a gwna farn iddynt, a maddeu i'th bobl a bechasant i'th erbyn.

40 Yn awr, O fy Nuw, bydded, attolwg, dy lygaid yn agored, a'th glustiau yn ymwrando â'r weddi *a wneir tu a'r* lle yma.

41 Ac [r] yn awr cyfod, O Arglwydd Dduw, i'th orphwysfa, ti ac arch dy gadernid: dillader dy offeiriaid, O Arglwydd Dduw, â iachawdwriaeth, a llawenyched dy saint mewn daioni.

42 O Arglwydd Dduw, na thro ymaith wyneb dy enneiniog: cofia [s] drugareddau Dafydd dy was.

PENNOD VII.

1 *Duw yn tystiolaethu gyd á gweddi Solomon, trwy dân o'r nef, a gogoniant yn y deml; a'r bobl yn ei addoli ef.* 4 *Cyhoedd ebyrth Solomon.* 8 *Solomon, ar ol cadw gwyl y pebyll, a gwyl cyssegriad yr allor, yn gollwng y bobl ymaith.* 12 *Duw yn ymddangos i Solomon, ac yn rhoi iddo addewidion dan ammod.*

A C [a] wedi gorphen o Solomon weddïo, [b] tân a ddisgynodd o'r nefoedd, ac a ysodd y poeth-offrwm a'r ebyrth; a [c] gogoniant yr Arglwydd a lanwodd y tŷ.

2 Ac ni allai yr offeiriaid fyned i mewn i dŷ yr Arglwydd, o herwydd gogoniant yr Arglwydd a lanwasai dŷ yr Arglwydd.

3 A phan welodd holl feibion Israel y tân yn disgyn, a gogoniant yr Arglwydd ar y tŷ, hwy a ymgrymmasant â'u hwynebau i lawr ar y palmant, ac a addolasant, ac a glodforasant yr Arglwydd, [d] canys daionus *yw efe;* [e] o herwydd *bod* ei drugaredd ef yn dragywydd.

4 ¶ Yna y brenhin a'r holl bobl a aberthasant ebyrth ger bron yr Arglwydd.

5 A'r brenhin Solomon a aberthodd aberth o ddwy fil ar hugain o ychain, a chwech ugain mil o ddefaid: felly y brenhin a'r holl bobl a gyssegrasant dŷ Dduw.

6 [f] A'r offeiriaid oedd yn sefyll yn eu goruchwyliaeth: a'r Lefiaid âg offer cerdd yr Arglwydd, y rhai a wnaethai Dafydd y brenhin i gyffesu yr Arglwydd, o herwydd yn dragywydd *y mae* ei drugaredd ef, pan oedd Dafydd yn moliannu *Duw* †trwyddynt hwy: a'r offeiriaid oedd yn udganu ar eu cyfer hwynt, a holl Israel oedd yn sefyll.

7 A Solomon a gyssegrodd ganol y cyntedd yr hwn *oedd* o flaen tŷ yr Arglwydd: canys yno yr offrymmodd efe boeth-offrymmau, a brasder yr aberthau hêdd; canys ni allai yr allor bres a wnaethai Solomon dderbyn y poeth-offrwm, a'r bwyd-offrwm, a'r brasder.

8 ¶ [g] A Solomon a gadwodd wyl y pryd hwnnw saith niwrnod, a holl Israel gyd âg ef, cynnulleidfa fawr iawn, o ddyfodfa Hamath hyd [h] afon yr Aipht.

9 Gwnaethant hefyd yr wythfed dydd †gymmanfa: canys cyssegriad yr allor a gadwasant hwy saith niwrnod, a'r wyl saith niwrnod.

10 Ac [i] yn y trydydd dydd ar hugain o'r seithfed mis y gollyngodd efe y bobl i'w pabellau, yn hyfryd ac yn llawen *eu* calon, am y daioni a wnaethai yr Arglwydd i Dafydd, ac i Solomon, ac i Israel ei bobl.

11 Fel hyn [k] y gorphenodd Solomon dŷ yr Arglwydd, a thŷ y brenhin: a'r hyn oll oedd ym mryd Solomon ei wneuthur yn nhŷ yr Arglwydd, ac yn ei dŷ ei hun, a wnaeth efe yn llwyddiannus.

12 ¶ A'r Arglwydd a ymddangosodd i Solomon liw nos, ac a ddywedodd wrtho, Gwrandewais dy weddi, a [l] mi a ddewisais y fan hon i mi yn dŷ aberth.

13 Os cauaf fi y nefoedd, fel na byddo gwlaw, neu os gorchymynaf i'r locustiaid ddifa y ddaear, ac os anfonaf haint ym mysg fy mhobl;

Cyn CRIST 1004.

[q] Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Iago 3. 2. 1 Ioan 1. 8.
† Heb. *ac i'r rhai a'u caethgludant eu caethgludo.*
[r] Ps. 132. 8, 9, 10, 16.
[s] Es. 55. 3.
[a] 1 Bren. 8. 54.
[b] Lef. 9. 24. Barn. 6. 21. 1 Bren. 18. 38. 1 Chron. 21. 26.
[c] 1 Bren. 8. 10, 11. pen. 5. 13, 14.
[d] pen. 5. 13.
[e] 1 Chron. 16. 41. pen. 20. 21.
[f] 1 Chron. 15. 16.
† Heb. *trwy eu llaw hwynt.*
[g] 1 Bren. 8. 65.
[h] Jos. 13. 3.
† Heb. *waharddiad.*
[i] 1 Bren. 8. 66.
[k] 1 Bren. 9. 1, &c.
[l] Deut. 12. 5.

Cyn CRIST 1004.

14 Os fy mhobl, y rhai y gelwir fy enw arnynt, a ymostyngant, ac a weddïant, ac a geisiant fy wyneb, ac a dröant o'u ffyrdd drygionus: yna y gwrandawaf o'r nefoedd, ac y maddeuaf iddynt eu pechodau, ac yr iachâf eu gwlad hwynt.

[m] pen. 6. 40.

15 Yn awr [m] fy llygaid a fyddant yn agored, a'm clustiau yn ymwrando â'r weddi *a wneir yn* y fan hon.

[n] pen. 6. 6.

16 Ac yn awr [n] mi a ddetholais ac a sancteiddiais y tŷ hwn, i fod fy enw yno hyd byth: fy llygaid hefyd a'm calon a fyddant yno yn wastadol.

17 A thithau, os rhòdi ger fy mron i, fel y rhodiodd Dafydd dy dad, a gwneuthur yr hyn oll a orchymynais i ti, a chadw fy neddfau a'm barnedigaethau:

18 Yna y sicrhâf deyrn-gadair dy frenhiniaeth di, megis yr ammodais â Dafydd dy dad, gan ddywedyd, [o] Ni thorrir ymaith oddi wrthyt *na byddo* gwr yn arglwyddiaethu yn Israel.

[o] pen. 6. 16.

[p] Lef. 26. 14, 33. Deut. 28. 15, 36, 37.

19 [p] Ond os dychwelwch, ac *os* gwrthodwch fy neddfau a'm gorchymynion a roddais ger eich bron, ac os ewch a gwasanaethu duwiau dïeithr, ac ymgrymmu iddynt hwy:

20 Yna mi a'u diwreiddiaf hwynt o'm gwlad a roddais iddynt, a'r tŷ a sancteiddiais i'm henw a fwriaf allan o'm golwg, a mi a'i rhoddaf ef yn ddïareb, ac yn wawd ym mysg yr holl bobloedd.

21 A'r tŷ yma, yr hwn sydd uchel, a wna i bawb a'r a êl heibio iddo synnu; fel y dywedo, [q] Paham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r wlad hon, ac i'r tŷ hwn?

[q] Deut. 29. 24. Jer. 22. 8, 9.

22 Yna y dywedant, Am iddynt wrthod ARGLWYDD DDUW eu tadau, yr hwn a'u dug hwy allan o wlad yr Aipht, ac *am* iddynt ymaflyd mewn duwiau dïeithr, ac ymgrymmu iddynt, a'u gwasanaethu hwynt: am hynny y dug efe yr holl ddrwg yma arnynt hwy.

PENNOD VIII.

1 *Adeilad Solomon.* 7 *Solomon yn dwyn y cenhedloedd a adawsid dan deyrnged iddo; ac yn gwneuthur yr Israeliaid yn llywiawdwyr dano.* 11 *Merch Pharaoh yn symmudo i'w thŷ.* 12 *Cyhoedd aberthau blynyddol Solomon.* 14 *Solomon yn gosod yr offeiriaid a'r Lefiaid yn eu lleoedd.* 17 *Y llynges yn cyrchu aur o Ophir.*

992.

[a] 1 Bren. 9. 10, &c.

AC [a] ym mhen yr ugain mlynedd, *yn* y rhai yr adeiladodd Solomon dŷ yr ARGLWYDD, a'i dŷ ei hun,

2 Solomon a adeiladodd y dinasoedd a ‖roddasai Hiram i Solomon, ac a wnaeth i feibion Israel drigo yno.

3 A Solomon a aeth i Hamath-sobah, ac a'i gorchfygodd hi.

4 Ac efe a adeiladodd Tadmor yn yr anialwch, a holl ddinasoedd y trysorau, y rhai a adeiladodd efe yn Hamath.

5 Efe hefyd a adeiladodd Beth-horon uchaf, a Beth-horon isaf, dinasoedd wedi eu cadarnhâu â muriau, pyrth, a barrau;

6 Bahalath hefyd, a holl ddinasoedd y trysorau oedd gan Solomon, a holl ddinasoedd y cerbydau, a dinasoedd y marchogion, † [b] a'r hyn oll oedd ewyllys gan Solomon ei adeiladu yn Jerusalem, ac yn Libanus, ac yn holl dir ei arglwyddiaeth ef.

† Heb. *a holl ddymuniad Solomon, a ddymunodd efe ei adeiladu*

[b] 1 Bren. 9. 1.

7 ¶ Yr holl bobl y rhai a adawyd o'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Phereziaid, a'r Hefiaid, a'r Jebusiaid, y rhai nid *oeddynt* o Israel;

8 *Ond* o'u meibion hwynt, y rhai a drigasant ar eu hol hwynt yn y wlad, y rhai ni ddifethasai meibion Israel, Solomon a'u gwnaeth hwynt yn drethol hyd y dydd hwn.

9 Ond o feibion Israel ni roddodd Solomon *neb* yn weision yn ei waith: canys hwynt-hwy *oeddynt* ryfelwyr, a thywysogion ei gapteniaid ef, a thywysogion ei gerbydau a'i wŷr meirch ef.

10 A dyma y rhai pennaf o swyddogion y brenhin Solomon, *sef* dau cant a deg a deugain, yn arglwyddiaethu ar y bobl.

11 ¶ A Solomon [c] a ddug ferch Pharaoh i fynu o ddinas Dafydd i'r tŷ a adeiladasai efe iddi hi: canys efe a ddywedodd, Ni thrig fy ngwraig i yn nhŷ Dafydd brenhin Israel, o herwydd † sanctaidd yw, oblegid i arch yr ARGLWYDD ddyfod i mewn iddo.

[c] 1 Bren. 3. 1, a 7. 8. a 9. 24.

† Heb. *sancteiddrwydd.*

12 ¶ Yna Solomon a offrymmodd boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD ar allor yr ARGLWYDD, yr hon a adeiladasai efe o flaen y porth;

13 I boeth-offrymmu dogn dydd [d] yn ei ddydd, yn ol gorchymyn Moses, ar y Sabbothau, ac ar y newydd-loerau, ac ar y gwyliau arbennig, [e] dair gwaith yn y flwyddyn; *sef* ar wyl y bara croyw, ac ar wyl yr wythnosau, ac ar wyl y pebyll.

[d] Exod. 29. 38.

[e] Exod. 23. 14. Deut. 16. 16.

14 ¶ Ac efe a osododd, yn ol trefn Dafydd ei dad, [f] ddosparthiadau yr offeiriaid yn eu gwasanaeth, a'r [g] Lefiaid

[f] 1 Chron. 24. 1.

[g] 1 Chron. 25. 1.

Cyn CRIST 992.

‖ Neu, *adferasai.*

Cyn CRIST 992.

yn eu goruchwyliaeth, i foliannu ac i weini ger bron yr offeiriaid, fel yr oedd ddyledus bob dydd yn ei ddydd; a'r [h] porthorion yn eu dosparthiadau, wrth bob porth: canys felly yr *oedd* gorchymyn Dafydd gwr Duw.

[h] 1 Chron. 9. 17. a 26. 1.

15 Ac ni throisant hwy oddi wrth orchymyn y brenhin i'r offeiriaid a'r Lefiaid, am un peth, nac am y trysorau.

16 A holl waith Solomon oedd wedi ei barottôi hyd y dydd y seiliwyd tŷ yr Arglwydd, a hyd oni orphenwyd ef. *Felly* y gorphenwyd tŷ yr Arglwydd.

17 ¶ Yna yr aeth Solomon i Esiongaber, ac i ‖ Eloth, ar fin y môr, yng ngwlad Edom.

‖ Neu, *Elath*, Deut. 2. 8. 2 Bren. 14. 22.

18 A Hiram a anfonodd gyd â'i weision longau, a gweision cyfarwydd ar y môr; a hwy a aethant gyd â gweision Solomon i Ophir, ac a gymmerasant oddi yno bedwar cant a deg a deugain talent o aur, ac a'*u* dygasant i'r brenhin Solomon.

PENNOD IX.

1 *Brenhines Seba yn rhyfedd ganddi ddoethineb Solomon.* 13 *Aur Solomon,* 15 *a'i dariannau,* 17 *a'i orsedd-faingc ifori,* 20 *a'i lestri,* 23 *a'i anrhegion,* 25 *a'i gerbydau a'i feirch,* 26 *a'i deyrnged.* 29 *Pa hyd y teyrnasodd efe, a'i farwolaeth.*

Cylch 992.

[a] PHAN glybu brenhines Seba glôd Solomon, hi a ddaeth i Jerusalem, i brofi Solomon â chwestiynau caled, â llu mawr iawn, ac â chamelod yn dwyn aroglau, ac aur lawer, a meini gwerthfawr: a hi a ddaeth at Solomon, ac a ddywedodd wrtho ef yr hyn oll oedd yn ei chalon.

[a] 1 Bren. 10. 1, &c. Matt. 12. 42. Luc 11. 31.

2 A Solomon a fynegodd iddi hi ei holl ofynion: ac nid oedd dim yn guddiedig rhag Solomon a'r na fynegodd efe iddi hi.

3 A phan welodd brenhines Seba ddoethineb Solomon, a'r tŷ a adeiladasai efe,

4 A bwyd ei fwrdd, ac eisteddiad ei weision, a threfn ei weinidogion, a'u dillad, a'i drulliadau ef, a'u gwisgoedd, a'i esgynfa ar hyd yr hon yr âi efe i fynu i dŷ yr Arglwydd; nid oedd mwyach yspryd ynddi.

5 A hi a ddywedodd wrth y brenhin, Gwir *yw* y gair a glywais yn fy ngwlad, am dy ‖ weithredoedd di, ac am dy ddoethineb:

‖ Neu, *ymadroddion.*

6 Etto ni choeliais i'w geiriau hwynt, nes i mi ddyfod, ac i'm llygaid weled. Ac wele, ni fynegasid i mi hanner helaethrwydd dy ddoethineb: ychwanegaist at y glôd a glywais i.

7 Gwŷn fyd dy wŷr di, a gwŷnfydedig *yw* dy weision hyn, y rhai sydd yn sefyll yn wastadol ger dy fron, ac yn clywed dy ddoethineb.

Cyn CRIST Cylch 992.

8 Bendigedig fyddo yr Arglwydd dy Dduw, yr hwn a'th hoffodd di, i'th osod ar ei orseddfa ef, yn frenhin dros yr Arglwydd dy Dduw: o herwydd cariad dy Dduw tu ag at Israel, i'w sicrhâu yn dragywydd; am hynny y gwnaeth efe dydi yn frenhin arnynt hwy, i wneuthur barn a chyfiawnder.

9 A hi a roddodd i'r brenhin chwech ugain talent o aur, a phêr-aroglau lawer iawn, a meini gwerthfawr: ac ni bu y fath bêr-aroglau a'r rhai a roddodd brenhines Seba i'r brenhin Solomon.

10 Gweision Hiram hefyd, a gweision Solomon, y rhai a ddygasant aur o Ophir, a ddygasant goed algummim, a meini gwerthfawr.

11 A'r brenhin a wnaeth o'r coed algummim † risiau i dŷ yr Arglwydd, ac i dŷ y brenhin, a thelynau a nablau i'r cantorion: ac ni welsid eu bath o'r blaen y'ngwlad Judah.

† Heb. *briffyrdd.*

12 A'r brenhin Solomon a roddodd i frenhines Seba ei holl ddymuniad, a'r hyn a ofynodd hi, heb law yr hyn a ddygasai hi i'r brenhin. Felly hi a ddychwelodd, ac a aeth i'w gwlad, hi a'i gweision.

13 ¶ A phwys yr aur a ddeuai i Solomon bob blwyddyn, oedd chwe chant a thriugain a chwech o dalentau aur;

14 Heb law *yr hyn* yr oedd y marchnadwyr a'r marsiandwyr yn *eu* dwyn: a holl frenhinoedd Arabia, a thywysogion y wlad, oedd yn dwyn aur ac arian i Solomon.

15 ¶ A'r brenhin Solomon a wnaeth ddau can tarian o aur dilin: chwe chan *sicl* o aur dilin a roddodd efe ym mhob tarian.

16 A thri chant o fwcledi o aur dilin: tri chan *sicl* o aur a roddodd efe ym mhob bwcled. A'r brenhin a'u gosododd hwynt yn nhŷ coed Libanus.

17 ¶ A'r brenhin a wnaeth orseddfa fawr o ifori, ac a'i gwisgodd âg aur pur.

18 A chwech o risiau *oedd* i'r orseddfa, a throedle o aur, y'nglŷn wrth yr orseddfa, a chanllawiau o bob tu i'r eisteddle, a dau lew yn sefyll wrth y canllawiau;

19 A deuddeg o lewod yn sefyll yno ar y chwe gris o bob tu. Ni wnaethpwyd y fath mewn un deyrnas.

20 ¶ A holl lestri dïod y brenhin Solomon *oedd* o aur, a holl lestri tŷ coed Libanus *oedd* aur †pur: ‖nid oedd yr un o arian; nid oedd dim bri arno yn nyddiau Solomon.

21 Canys llongau y brenhin oedd yn myned i Tarsis gyd â gweision Hiram: unwaith yn y tair blynedd y deuai llongau Tarsis yn dwyn aur, ac arian, ‖ac ifori, ac eppâod, a pheunod.

22 A'r brenhin Solomon a ragorodd ar holl frenhinoedd y ddaear mewn cyfoeth a doethineb.

23 ¶ A holl frenhinoedd y ddaear oedd yn ceisio *gweled* wyneb Solomon, i wrando ei ddoethineb a roddasai Duw yn ei galon ef.

24 A hwy a ddygasant bob un ei anrheg, llestri arian, a llestri aur, a gwisgoedd, arfau, a phêr-aroglau, meirch a mulod, dogn bob blwyddyn.

25 ¶ Ac [b]yr oedd gan Solomon bedair mil o bresebau meirch a cherbydau, a deuddeng mil o wŷr meirch; ac efe a'u cyflëodd hwynt yn ninasoedd y cerbydau, a chyd â'r brenhin yn Jerusalem.

26 ¶ [c]Ac yr oedd efe yn arglwyddiaethu ar yr holl frenhinoedd, [d]o'r ‖afon hyd wlad y Philistiaid, a hyd derfyn yr Aipht.

27 A'r brenhin a †wnaeth yr arian yn Jerusalem fel cerrig, a'r cedrwydd a wnaeth efe fel y sycomorwydd yn y doldir, o amldra.

28 [e]Ac yr oeddynt hwy yn dwyn meirch i Solomon o'r Aipht, ac o bob gwlad.

29 ¶ A'r rhan arall o [f]weithredoedd Solomon, cyntaf a diweddaf, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig y'ngeiriau Nathan y prophwyd, ac ym mhrophwydoliaeth Ahïah y Siloniad, ac y'ngweledigaethau [g]Ido y gweledydd yn erbyn Jeroboam mab Nebat?

30 A Solomon a deyrnasodd yn Jerusalem ar holl Israel ddeugain mlynedd.

975. 31 A Solomon a hunodd gyd â'i dadau, a chladdwyd ef yn ninas Dafydd ei dad; a Rehoboam ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD X.

1 *Yr Israeliaid yn ymgasglu yn Sichem i goroni Rehoboam, a thrwy Jeroboam yn ceisio ganddo eu rhyddhâu hwy.* 6 *Rehoboam yn gwrthod cynghor yr henafgwyr, a thrwy gynghor y gwŷr ieuainge, yn eu hatteb hwy yn arw.* 16 *Deg llwyth yn cilio oddi wrtho ef, yn lladd Hadoram, ac yn ei yrru yntau i ffô.*

A [a]REHOBOAM a aeth i Sichem; canys i Sichem y daethai holl Israel i'w urddo ef yn frenhin.

2 A phan glybu Jeroboam mab Nebat, (ac yntau yn yr Aipht, [b]lle y ffoisai efe o ŵydd Solomon y brenhin) Jeroboam a ddychwelodd o'r Aipht.

3 Canys hwy a anfonasant, ac a alwasant am dano ef. A Jeroboam a holl Israel a ddaethant, ac a ymddiddanasant â Rehoboam, gan ddywedyd,

4 Dy dad a wnaeth ein hiau ni yn drom; yn awr gan hynny ysgafnhâ *beth* o gaethiwed caled dy dad, ac o'i iau drom ef yr hon a roddodd efe arnom ni, a ni a'th wasanaethwn di.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ym mhen y tridiau dychwelwch attaf fi. A'r bobl a aethant ymaith.

Cylch 975. 6 ¶ A'r brenhin Rehoboam a ymgynghorodd â'r henuriaid a fuasai yn sefyll o flaen Solomon ei dad ef pan ydoedd efe yn fyw, gan ddywedyd, Pa fodd yr ydych chwi yn cynghori atteb y bobl hyn?

7 A hwy a lefarasant wrtho, gan ddywedyd, Os byddi yn dda i'r bobl yma, a'u boddloni hwynt, ac *os* dywedi wrthynt eiriau têg, hwy a fyddant yn weision i ti byth.

8 Ond efe a wrthododd gynghor yr henuriaid a gynghorasent hwy iddo; ac efe a ymgynghorodd â'r gwŷr ieuainge a gynnyddasent gyd âg ef, a'r rhai oedd yn sefyll ger ei fron ef.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Beth yr ydych chwi yn ei gynghori, fel yr attebom y bobl hyn, y rhai a lefarasant wrthyf, gan ddywedyd, Ysgafnhâ *beth ar* yr iau a osododd dy dad arnom ni?

10 A'r gwŷr ieuainge y rhai a gynnyddasent gyd âg ef a lefarasant wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi wrth y bobl a lefarasant wrthyt, gan ddywedyd, Dy dad a wnaeth ein hiau ni yn drom, ysgafnhâ dithau *hi* oddi arnom ni: fel hyn y dywedi wrthynt; Fy *mys* bach *fydd* ffyrfach nâ llwynau fy nhad.

11 Ac yn awr fy nhad a'ch llwythodd chwi â iau drom, minnau hefyd a chwanegaf ar eich iau chwi: fy nhad a'ch ceryddodd chwi â ffrewyllau, a minnau *a'ch ceryddaf* âg ysgorpionau.

12 Yna y daeth Jeroboam, a'r holl bobl, at Rehoboam y trydydd dydd, fel y llefarasai y brenhin, gan ddywedyd, Dychwelwch attaf fi y trydydd dydd.

Cyn CRIST Cylch 992.

†Heb. *cauedig.* ‖Neu, *nid oedd arian ynddynt.*

‖Neu, *a daint elephant.*

[b]1 Bren. 4. 26. a 10. 26. pen. 1. 14.

[c]1 Bren. 4. 21. [d]Gen. 15. 18. ‖Sef, *Euphrates.*

†Heb. *roddes.*

[e]1 Bren. 10. 28. pen. 1. 16.

[f]1 Bren. 11. 41.

[g]pen. 12. 15. a 13. 22.

Cyn CRIST 975.

[a]1 Bren. 12. 1, &c.

[b]1 Bren. 11. 40.

Cyn CRIST Cylch 975.

13 A'r brenhin a'u hattebodd hwynt yn arw: a'r brenhin Rehoboam a wrthododd gynghor yr henuriaid.

14 Ac efe a lefarodd wrthynt yn ol cynghor y gwŷr ieuaingc, gan ddywedyd, Fy nhad a wnaeth eich iau chwi yn drom, a minnau a chwanegaf arni hi: fy nhad a'ch ceryddodd chwi â ffrewyllau, a minnau *a'ch ceryddaf chwi* âg ysgorpionau.

15 Ac ni wrandawodd y brenhin ar y bobl; o herwydd [c] yr achos oedd oddi wrth DDUW, fel y cwblhâi yr ARGLWYDD ei air a lefarasai efe trwy [d] law Ahïah y Siloniad wrth Jeroboam mab Nebat.

16 ¶ A phan *welodd* holl Israel na wrandawai y brenhin arnynt hwy, y bobl a attebasant y brenhin, gan ddywedyd, Pa ran *sydd* i ni yn Dafydd? nid *oes* chwaith *i ni* etifeddiaeth ym mab Jesse: O Israel, *âed* pawb i'w pebyll; edrych yn awr *ar* dy dŷ dy hun, Dafydd. Felly holl Israel a aethant i'w pebyll.

17 Ond meibion Israel, y rhai oedd yn preswylio yn ninasoedd Judah, Rehoboam a deyrnasodd arnynt hwy.

18 A'r brenhin Rehoboam a anfonodd Hadoram, yr hwn *oedd* ar y dreth, a meibion Israel a'i llabyddiasant ef â meini, fel y bu efe farw: ond y brenhin Rehoboam a † brysurodd i fyned i'*w* gerbyd, i ffoi i Jerusalem.

19 Ac Israel a wrthryfelasant yn erbyn tŷ Dafydd hyd y dydd hwn.

[c] 1 Bren. 12. 15, 24.

[d] 1 Bren. 11. 29.

† Heb. *ymegnïodd.*

PENNOD XI.

1 *Rehoboam yn codi llu i ddwyn Israel dano, a Semaiah yn gwarafun iddo.* 5 *Rehoboam yn cadarnhâu y deyrnas âg ymddiffynfëydd ac anghenrheidiau.* 13 *Yr offeiriaid a'r Lefiaid, a'r rhai oedd yn ofni Duw, wedi i Jeroboam eu gwrthod, yn cadarnhâu teyrnas Judah.* 18 *Gwragedd a phlant Rehoboam.*

[a] 1 Bren. 12. 21, &c.

A [a] PHAN ddaeth Rehoboam i Jerusalem, efe a gasglodd o holl dŷ Judah, ac o Benjamin, gant a phedwar ugain mil *o wŷr* dewisol, cymmwys i ryfel, i ymladd âg Israel, *ac* i ddwyn drachefn y frenhiniaeth i Rehoboam.

2 Ond gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Semaiah gwr DUW, gan ddywedyd,

3 Dywed wrth Rehoboam mab Solomon brenhin Judah, ac wrth holl Israel yn Judah a Benjamin, gan ddywedyd,

4 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ewch i fynu, ac nac ymleddwch yn erbyn eich brodyr; dychwelwch bob un i'w dŷ ei hun: canys trwof fi y gwnaethpwyd y peth hyn. A hwy a wrandawsant ar eiriau yr ARGLWYDD, ac a ddychwelasant, heb fyned yn erbyn Jeroboam.

5 ¶ A Rehoboam a drigodd yn Jerusalem, ac a adeiladodd ddinasoedd cedyrn yn Judah.

6 Ac efe a adeiladodd Bethlehem, ac Etam, a Thecoa,

7 A Bethsur, a Socho, ac Adùlam,

8 A Gath, a Maresah, a Ziph,

9 Ac Adoraim, a Lachis, ac Azecah,

10 A Sorah, ac Ajalon, a Hebron, y rhai *oedd* yn Judah, ac yn Benjamin; dinasoedd o gadernid.

11 Ac efe a gadarnhâodd yr amddiffynfäoedd, ac a osododd flaenoriaid ynddynt hwy, a chellau bwyd, ac olew, a gwin.

12 Ac ym mhob dinas *y gosododd efe* dariannau, a gwaywffyn, ac a'u cadarnhâodd hwynt yn gadarn iawn, ac eiddo ef oedd Judah a Benjamin.

13 ¶ A'r offeiriaid a'r Lefiaid, y rhai *oedd* yn holl Israel, a gyrchasant atto ef o'u holl derfynau. 974.

14 Canys y Lefiaid a adawsant [b] eu meusydd pentrefol, a'u meddiant, ac a ddaethant i Judah, ac i Jerusalem: canys [c] Jeroboam a'i feibion a'u bwriasai hwynt ymaith o fod yn offeiriaid i'r ARGLWYDD.

15 Ac [d] efe a osododd iddo offeiriaid i'r uchelfëydd, ac i'r [e] cythreuliaid, ac i'r lloi, a wnaethai efe.

16 Ac ar eu hol hwynt, [f] o holl lwythau Israel, y rhai oedd yn rhoddi eu calon i geisio ARGLWYDD DDUW Israel, a ddaethant i Jerusalem, i aberthu i ARGLWYDD DDUW eu tadau.

17 Felly hwy a gadarnhasant frenhiniaeth Judah, ac a gryfhasant Rehoboam mab Solomon, dros dair blynedd: canys hwy a rodiasant yn ffordd Dafydd a Solomon dair blynedd.

18 ¶ A Rehoboam a gymmerth Mahalath, merch Jerimoth mab Dafydd, yn wraig iddo, *ac* Abihail merch Elïab mab Jesse:

19 A hi a ymddûg iddo ef feibion, *sef* Jëus, a Samarïah, a Zaham.

20 Ac ar ei hol hi efe a gymmerth [g] Maachah merch Absalom: a hi a ymddûg iddo ef Abïah, ac Attai, a Ziza, a Selomith.

21 A Rehoboam a garodd Maachah

[b] Num. 35. 2.

[c] pen. 13. 9.

[d] 1 Bren. 12. 31.

[e] Lef. 17. 7.

[f] Edrych pen. 15. 9. a 30. 11, 18.

[g] 1 Bren. 15. 2. Hi a elwir Michaiah merch Urïel, pen. 13. 2.

merch Absalom yn fwy nâ'i holl wragedd a'i ordderchadon: canys deunaw o wragedd a gymmerth efe, a thriugain o ordderchadon; ac efe a genhedlodd wyth ar hugain o feibion, a thriugain o ferched.

22 A Rehoboam [h] a osododd Abïah mab Maachah yn ben, yn flaenor ar ei frodyr; canys *yr oedd yn ei fryd* ei urddo ef yn frenhin.

23 Ac efe a fu gall, ac a wasgarodd *rai* o'i feibion i holl wledydd Judah a Benjamin, i bob dinas gadarn, ac a roddes iddynt hwy luniaeth yn helaeth: ac efe a geisiodd lïaws o wragedd.

PENNOD XII.

1 *Rehoboam yn ymwrthod â Duw, a Sisac yn ei gospi ef.* 5 *Efe a'i dywysogion yn edifarhâu wrth bregeth Semaiah, ac yn cael ymwared rhag eu dinystrio, ond nid rhag eu hanrheithio.* 13 *Pa hyd y teyrnasodd Rehoboam, a'i farwolaeth ef.*

AC wedi i Rehoboam sicrhâu y frenhiniaeth, a'i chadarnhâu, [a] efe a wrthododd gyfraith yr ARGLWYDD, a holl Israel gyd âg ef.

2 Ac yn y bummed flwyddyn i'r brenhin Rehoboam, y daeth Sisac brenhin yr Aipht i fynu yn erbyn Jerusalem ([b] o herwydd iddynt wrthryfela yn erbyn yr ARGLWYDD)

3 A mil a dau cant o gerbydau, a thri ugeinmil o wŷr meirch; ac nid *oedd* nifer ar y bobl a ddaeth gyd âg ef o'r Aipht, *sef* y Lubiaid, y Succiaid, a'r Ethiopiaid.

4 Ac efe a ynnillodd y dinasoedd cedyrn, y rhai *oedd* yn Judah, ac a ddaeth hyd Jerusalem.

5 ¶ Yna Semaiah y prophwyd a ddaeth at Rehoboam, a thywysogion Judah, y rhai oedd wedi ymgasglu yn Jerusalem rhag ofn Sisac, ac a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Chwi a'm gwrthodasoch i, am hynny myfi a'ch gadewais chwi yn llaw Sisac.

6 Yna tywysogion Israel a'r brenhin a ymostyngasant ac a ddywedasant, Cyfiawn *yw* yr ARGLWYDD.

7 A phan welodd yr ARGLWYDD iddynt hwy ymostwng, daeth gair yr ARGLWYDD at Semaiah, gan ddywedyd, Hwy a ymostyngasant; *am hynny* ni ddifethaf hwynt, ond rhoddaf iddynt ymwared ar fyrder; ac ni thywelltir fy llid yn erbyn Jerusalem trwy law Sisac.

8 Etto [c] byddant yn weision iddo ef, fel yr adnabyddont fy ngwasanaeth i, a gwasanaeth teyrnasoedd y gwledydd.

9 Yna Sisac brenhin yr Aipht a ddaeth i fynu yn erbyn Jerusalem, ac a gymmerth drysorau tŷ yr ARGLWYDD, a thrysorau tŷ y brenhin, ac a'u dug hwynt ymaith oll: dug ymaith hefyd y tariannau aur [d] a wnaethai Solomon.

10 A'r brenhin Rehoboam a wnaeth yn eu lle hwynt dariannau pres, ac a'u rhoddodd *hwynt* i gadw dan law tywysogion gwŷr y ‖ gard, y rhai oedd yn cadw drws tŷ y brenhin.

11 A phan elai y brenhïn i dŷ yr ARGLWYDD, gwŷr y gard a ddeuent ac a'u cyrchent hwy, ac a'u dygent drachefn i ystafell gwŷr y gard.

12 A phan ymostyngodd efe, llid yr ARGLWYDD a ddychwelodd oddi wrtho ef, fel nas dinystriai yn hollol; ‖ ac yn Judah hefyd yr oedd pob peth yn dda.

13 ¶ Felly y brenhin Rehoboam a ymgryfhâodd yn Jerusalem, ac a deyrnasodd: a mab [e] un mlwydd a deugain *oedd* Rehoboam pan ddechreuodd efe deyrnasu, a dwy flynedd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn Jerusalem, [f] y ddinas a ddewisasai yr ARGLWYDD i osod ei enw ef ynddi, o holl lwythau Israel: ac enw ei fam *oedd* Naamah, Ammonees.

14 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg, canys ni ‖ pharottôdd efe ei galon i geisio yr ARGLWYDD.

15 Am y gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Rehoboam, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig y'ngeiriau Semaiah y prophwyd, ac Ido y gweledydd, yn yr achau? A *bu* rhyfeloedd *rhwng* Rehoboam a Jeroboam yn wastadol.

16 A Rehoboam a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn ninas Dafydd; ac [g] Abïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XIII.

1 *Abïah yn dyfod yn lle Rehoboam, ac yn rhyfela â Jeroboam:* 4 *yn adrodd ddäed oedd ei achos:* 13 *yn rhoi ei hyder ar Dduw, ac yn gorchfygu Jeroboam.* 21 *Gwragedd a phlant Abïah.*

AC [a] yn y ddeunawfed flwyddyn i'r brenhin Jeroboam y dechreuodd Abïah deyrnasu ar Judah.

2 Tair blynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac enw ei fam ef *oedd* [b] Michaiah, merch Urïel o Gibeah. Ac yr oedd rhyfel rhwng Abïah a Jeroboam.

3 Ac Abïah a gydiodd y rhyfel â llu o ryfelwyr grymmus, *sef* pedwar can mil o wŷr etholedig: a Jeroboam a luniaethodd y rhyfel yn ei erbyn ef âg wyth gan mil o wŷr etholedig, grymmus, nerthol.

---

[h] Edrych Deut. 21. 15, 16, 17.

Cyn CRIST 974.

972.

[a] 1 Bren. 14. 22.

[b] 1 Bren. 14. 24, 25. 971.

[c] Edrych Es. 26. 13.

Cyn CRIST 971.

[d] 1 Bren. 10. 16. pen. 9. 15.

‖ Neu, *gosgordd.*

‖ Neu, *ac etto yn Judah yr oedd pethau duionus:* Edrych Gen. 18. 24, &c.

[e] 1 Bren. 14. 13. pen. 19. 3.

[f] 1 Bren. 14. 21. pen. 6. 6.

‖ Neu, *sefydlodd,* neu, *osododd,* neu, *gyfeiriodd.*

[g] 1 Bren. 14. 31, *Abïam.*

958.

[a] 1 Bren. 15. 1, &c.

[b] Edrych pen. 11. 20. 957.

Cyn CRIST 957.

4 ¶ Ac Abïah a gyfododd ar fynydd Semaraim, yr hwn *sydd* ym mynydd Ephraim, ac a ddywedodd, O Jeroboam, a holl Israel, gwrandewch fi;

5 Oni *ddylech* chwi wybod roddi o ARGLWYDD DDUW Israel y frenhiniaeth i Dafydd ar Israel yn dragywydd, iddo ef ac i'w feibion, trwy [c] gyfammod halen?

[c] Num. 18. 19.

6 Etto [d] Jeroboam mab Nebat, gwas Solomon mab Dafydd, a gyfododd ac a wrthryfelodd yn erbyn ei arglwydd.

[d] 1 Bren. 11. 26.

7 Ac ofer ddynion, *sef* meibion y fall, a ymgasglasant atto ef, ac a ymgadarnhasant yn erbyn Rehoboam mab Solomon, pan oedd Rehoboam yn fachgen, ac yn wàn ei galon, ac ni allai ymgadarnhâu i'w herbyn hwynt.

8 Ac yn awr yr ydych yn meddwl ymgadarnhâu yn erbyn brenhiniaeth yr ARGLWYDD, *yr hon sydd* yn llaw meibion Dafydd; ac *yr ydych* yn dyrfa fawr, a chyd â chwi *y mae* y lloi aur [e] a wnaeth Jeroboam yn dduwiau i chwi.

[e] 1 Bren. 12. 28.

9 || Oni yrrasoch ymaith offeiriaid yr ARGLWYDD, meibion Aaron, a'r Lefiaid? ac [f] oni wnaethoch i chwi offeiriaid fel pobl y gwledydd *eraill?* pwy bynnag sydd yn dyfod † i'w gyssegru â bustach ieuangc ac â saith o hyrddod, *hwnnw* sydd yn offeiriad i'r *rhai* nid *ydynt* dduwiau.

|| pen. 11. 14, 15.

[f] 1 Bren. 12. 31.

† Heb. *i lenwi ei law:* Edrych Exod. 29. 1. Lef. 8. 2.

10 Ninnau, yr ARGLWYDD *yw* ein DUW ni, ac nis gwrthodasom ef; a'r offeiriaid y rhai sydd yn gwasanaethu yr ARGLWYDD *yw* meibion Aaron, a'r Lefiaid *sydd* yn *eu* gorchwyl.

11 [g] Ac y maent hwy yn llosgi i'r ARGLWYDD boeth-offrymmau bob bore a phob hwyr, ac arogl-darth peraidd; ac *yn cadw* trefn [h] y bara *gosod* ar y bwrdd pur, a'r canhwyllbren aur a'i lampau, [i] i losgi bob prydnawn: canys yr ydym ni yn cadw goruchwyliaeth yr ARGLWYDD ein DUW; ond chwi a'i gwrthodasoch ef.

[g] pen. 2. 4.

[h] Lef. 24. 6.

[i] Exod. 27. 21. Lef. 24. 3.

12 Ac wele, DUW *sydd* ben gyd â ni, [k] a'i offeiriaid ef âg udgyrn soniarus i udganu yn eich erbyn chwi. O feibion Israel, [l] nac ymleddwch yn erbyn ARGLWYDD DDUW eich tadau; canys ni lwyddwch chwi.

[k] Num. 10. 8.

[l] Act. 5. 39.

13 ¶ Ond Jeroboam a barodd osod cynllwyn o amgylch, a dyfod o'u hol hwynt: felly yr oeddynt hwy o flaen Judah, a'r cynllwyn o'r tu ol iddynt.

14 A Judah a edrychodd yn ol, ac wele ryfel iddynt ym mlaen ac yn ol; a hwy a waeddasant ar yr ARGLWYDD, a'r offeiriaid a leisiasant mewn udgyrn.

15 A gwŷr Judah a floeddiasant: a phàn waeddodd gwŷr Judah, DUW a darawodd Jeroboam, a holl Israel, o flaen Abïah a Judah.

16 A meibion Israel a ffoisant o flaen Judah: a DUW a'u rhoddodd hwynt i'w llaw hwynt.

17 Ac Abïah a'i bobl a'u tarawsant hwy â lladdfa fawr: a syrthiodd yn archolledig o Israel bùm can mil o wŷr etholedig.

18 Felly y darostyngwyd meibion Israel y pryd hwnnw; a meibion Judah a orfuant, o herwydd iddynt bwyso ar ARGLWYDD DDUW eu tadau.

19 Ac Abïah a erlidiodd ar ol Jeroboam, ac a ddug oddi arno ef ddinasoedd, Bethel a'i phentrefi, a Jesanah a'i phentrefi, ac Ephraim a'i phentrefi.

957.

20 Ac ni chafodd Jeroboam nerth mwyach yn nyddiau Abïah: ond yr ARGLWYDD a'i tarawodd ef, fel y bu efe farw.

21 ¶ Ond Abïah a ymgryfhâodd, ac a gymmerth iddo bedair ar ddeg o wragedd, ac a genhedlodd ddau fab ar hugain, ac un ar bymtheg o ferched.

22 A'r rhan arall o hanes Abïah, a'i ffyrdd ef, a'i eiriau, *y maent* yn ysgrifenedig yn || llyfr y prophwyd [m] Ido.

|| Neu, *histori.*

[m] pen. 12. 15.

PENNOD XIV.

1 *Asa yn dyfod ar ol Abïah, ac yn dilëu delw-addoliaeth; 6 a chwedi cael heddwch, yn cadarnhâu ei deyrnas âg amddiffynfëydd ac âg arfau: 9 yn galw ar Dduw, ac yn gorchfygu Zerah, ac yn yspeilio yr Ethiopiaid.*

FELLY Abïah a hunodd gyd â'i dadau, a chladdasant ef yn ninas Dafydd; ac [a] Asa ei fab a deyrnasodd yn ei le ef. Yn ei ddyddiau ef y cafodd y wlad lonydd ddeng mlynedd.

955.

[a] 1 Bren. 15. 8, &c.

2 Ac Asa a wnaeth yr hyn *oedd* dda ac uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD ei DDUW.

3 Canys efe a fwriodd ymaith allorau y *duwiau* dïeithr, a'r [b] uchelfëydd, ac [c] a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwyni:

Cylch 951.

[b] Edrych pen. 15. 17.

[c] Exod. 34. 13.

4 Ac a orchymynodd i Judah geisio ARGLWYDD DDUW eu tadau, a gwneuthur y gyfraith a'r gorchymyn.

5 Ac efe a fwriodd ymaith o holl ddinasoedd Judah yr uchelfëydd a'r † delwau: a chafodd y frenhiniaeth lonydd o'i flaen ef.

† Heb. *haul-ddelwau.*

6 ¶ Ac efe a adeiladodd ddinasoedd cedyrn yn Judah, o herwydd bod y wlad yn cael llonydd, ac nad *oedd* rhyfel yn ei erbyn ef yn y blynyddoedd hynny; oblegid yr ARGLWYDD a roddasai lonyddwch iddo.

7 Am hynny efe a ddywedodd wrth Judah, Adeiladwn y dinasoedd hyn, ac amgylchwn *hwynt* â mur, â thyrau, â drysau, ac â barrau, tra *fyddo* y wlad o'n blaen ni; o herwydd i ni geisio yr ARGLWYDD ein DUW, ni a'*i* ceisiasom, ac efe a roddodd lonyddwch i ni o amgylch. Felly hwy a adeiladasant, ac a lwyddasant.

8 Ac yr oedd gan Asa lu *o wŷr* yn dwyn tariannau a gwaywffyn, o Judah tri chan mil, ac o Benjamin dau cant a phedwar ugain mil yn dwyn tariannau, ac yn tynnu bwa: y rhai hyn oll *oedd* wŷr grymmus.

941.
9 ¶ [d]A Zerah yr Ethiopiad a ddaeth allan yn eu herbyn hwynt, â llu o fil o filoedd, ac â thri chant o gerbydau; ac a ddaeth hyd [e]Maresah.

10 Yna Asa a aeth allan yn ei erbyn ef, a hwy a luniaethasant ryfel yn nyffryn Sephathah wrth Maresah.

11 Ac Asa a waeddodd ar yr ARGLWYDD ei DDUW, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD, [f]nid *yw ddim* i ti gynnorthwyo, pa un bynnag ai gyd â llawer, ai gyd â'r rhai nid oes ganddynt gryfder: cynnorthwya di ni, O ARGLWYDD ein DUW; canys pwyso yr ydym ni arnat ti, ac yn dy enw di y daethom yn erbyn y dorf hon: O ARGLWYDD, ein DUW ni *ydwyt* ti, na orfydded dyn i'th erbyn.

12 Felly yr ARGLWYDD a darawodd yr Ethiopiaid o flaen Asa, ac o flaen Judah; a'r Ethiopiaid a ffoisant.

13 Ac Asa a'r bobl *oedd* gyd âg ef a'u herlidiasant hwy hyd Gerar: a syrthiodd yr Ethopiaid fel na allent ymadgryfhâu; canys drylliasid hwynt o flaen yr ARGLWYDD, ac o flaen ei lu ef; a hwy a ddygasant ymaith anrhaith fawr iawn.

14 A tharawsant yr holl ddinasoedd o amgylch Gerar; canys [g]yr oedd dychryn yr ARGLWYDD arnynt hwy: a hwy a anrheithiasant yr holl ddinasoedd; canys anrhaith fawr oedd ynddynt.

15 Lluestai yr anifeiliaid hefyd a darawsant hwy, ac a gaethgludasant lawer o ddefaid a chamelod, ac a ddychwelasant i Jerusalem.

PENNOD XV.

1 *Asa a Judah, a llawer o Israel, trwy annog prophwydoliaeth Azarïah mab Oded, yn gwneuthur cyhoedd gyfammod â Duw:* 16 *yn symmudo Maachah ei fam o fod yn frenhines, o herwydd ei delw-addoliaeth:* 18 *yn dwyn y pethau cyssegredig i dŷ Dduw, ac yn cael hir heddwch.*

Cyn CRIST 941.
AC yspryd DUW a ddaeth ar Azarïah mab Oded.

2 Ac efe a aeth allan ‖o flaen Asa, ac a ddywedodd wrtho, O Asa, a holl Judah, a Benjamin, gwrandewch fi; [a]Yr ARGLWYDD *sydd* gyd â chwi, tra fyddoch gyd âg ef; ac [b]os ceisiwch ef, chwi a'i cewch ef: ond [c]os gwrthodwch chwi ef, yntau a'ch gwrthyd chwithau.

3 [d]Dyddiau lawer *y bu* Israel heb y gwir DDUW, a heb offeiriad yn ddysgawdwr, a heb gyfraith.

4 Ond [e]pan ddychwelent yn eu cyfyngdra at ARGLWYDD DDUW Israel, a'i geisio ef, efe a gaid ganddynt.

5 Ac [f]yn yr amseroedd hynny nid *oedd* heddwch i'r hwn oedd yn myned allan, nac i'r hwn oedd yn dyfod i mewn: ond blinder lawer *oedd* ar holl breswylwyr y gwledydd.

6 A chenedl a †ddinystriwyd gan genedl, a dinas gan ddinas: oblegid DUW oedd yn eu poeni hwy â phob aflwydd.

7 Ymgryfhêwch gan hynny, ac na laesed eich dwylaw: canys y mae gwobr i'ch gwaith chwi.

8 A phan glybu Asa y geiriau hyn, a phrophwydoliaeth Oded y prophwyd, efe a gryfhâodd, ac a fwriodd ymaith y †ffiaidd *eilunod* o holl wlad Judah, a Benjamin, ac o'r holl ddinasoedd a ynnillasai efe o fynydd Ephraim, ac a adnewyddodd allor yr ARGLWYDD, yr hon *oedd* o flaen porth yr ARGLWYDD.

9 Ac efe a gynhullodd holl Judah, a Benjamin, a'r [g]dïeithriaid gyd â hwynt, o Ephraim a Manasseh, ac o Simeon: (canys hwy a syrthiasant atto ef yn aml o Israel, pan welsant *fod* yr ARGLWYDD ei DDUW gyd âg ef.)

10 Felly hwy a ymgynnullasant i Jerusalem, yn y trydydd mis, yn y bymthegfed flwyddyn o deyrnasiad Asa.

11 A hwy a aberthasant i'r ARGLWYDD y dwthwn hwnnw, o'r [h]anrhaith a ddygasent, saith cant o eidionau, a saith mil o ddefaid.

12 A hwy a aethant dan gyfammod i geisio ARGLWYDD DDUW eu tadau, â'u holl galon, ac â'u holl enaid:

Cyn CRIST 941.

‖ *i gyfarfod.*

[a] Iago 4. 8.

[b] ad. 4, 15. 1 Chron. 28. 9. pen. 33. 12, 13. Matt. 7. 7.

[c] pen. 24. 20.

[d] Hos. 3. 4.

[e] Deut. 4. 29.

[f] Barn. 5. 6.

† Heb. *ddrylliwyd.*

† Heb. *ffieidd-dra.*

[g] pen. 11. 16.

[h] pen. 14. 13.

[d] pen. 16. 8.

[e] Jos. 15. 44.

[f] 1 Sam. 14. 6.

[g] Gen. 35. 5. pen. 17. 10.

13 A [i]phwy bynnag ni cheisiai ARGLWYDD DDUW Israel, fod ei roddi ef i farwolaeth, yn fychan *ac* yn fawr, yn wr *ac* yn wraig.

14 A hwy a dyngasant i'r ARGLWYDD â llef uchel, ac â bloedd, âg udgyrn hefyd, ac â thrwmpedau.

15 A holl Judah a lawenychasant o herwydd y llw; canys â'u holl galon y tyngasent, ac [k]â'u holl ewyllys y ceisiasant ef, a hwy a'i cawsant ef: a'r ARGLWYDD a roddodd lonyddwch iddynt o amgylch.

16 ¶ A'r brenhin Asa a symmudodd [l]Maachah ei fam o *fod* yn frenhines; o herwydd gwneuthur o honi †ddelw mewn llwyn: ac Asa a dorrodd ei delw hi, ac a'*i* drylliodd, ac a'*i* llosgodd wrth afon Cidron.

17 Ond [m]ni thynnwyd ymaith yr uchelfëydd o Israel: etto yr oedd calon Asa yn berffaith ei holl ddyddiau ef.

18 ¶ Ac efe a ddug i mewn i dŷ yr ARGLWYDD yr hyn a gyssegrasai ei dad, a'r hyn a gyssegrasai efe ei hun, arian, ac aur, a llestri.

19 Ac ni bu ryfel *mwyach* hyd y bymthegfed flwyddyn ar hugain o deyrnasiad Asa.

PENNOD XVI.

1 *Asa, trwy gymmorth y Syriaid, yn rhwystro i Baasa adeiladu Ramah.* 7 *Hanani yn ei argyhoeddi ef am hynny, ac yntau yn ei fwrw ef yng ngharchar.* 11 *Ym mhlith ei weithredoedd eraill, y mae efe, yn ei glefyd, yn ymgais, nid â Duw, ond â'r physygwyr.* 13 *Ei farwolaeth ef a'i gladdedigaeth.*

YN yr unfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain o deyrnasiad Asa, [a]y daeth Baasa brenhin Israel i fynu yn erbyn Judah, ac a adeiladodd Ramah, fel na adawai *i neb* fyned allan na dyfod i mewn at Asa brenhin Judah.

2 Yna Asa a ddug allan arian, ac aur, o drysorau tŷ yr ARGLWYDD, a thŷ y brenhin, ac a'*i* hanfonodd at Benhadad brenhin Syria, yr hwn oedd yn trigo yn †Damascus, gan ddywedyd,

3 Cyfammod *sydd* rhyngof fi a thi, fel *y bu* rhwng fy nhad i a'th dad dithau: wele, anfonais attat arian, ac aur; dos, torr dy gyfammod â Baasa brenhin Israel, fel y cilio efe oddi wrthyf fi.

4 A Benhadad a wrandawodd ar y brenhin Asa, ac a anfonodd dywysogion ei luoedd yn erbyn dinasoedd Israel, a hwy a darawsant Ijon, a Dan, ac Abelmaim, a holl drysor-ddinasoedd Naphtali.

5 A phan glybu Baasa *hynny*, efe a beidiodd ag adeiladu Ramah, ac a adawodd ei waith i sefyll.

6 Yna Asa y brenhin a gymmerth holl Judah, a hwy a gludasant ymaith gerrig Ramah, a'i choed, â'r rhai yr adeiladai Baasa; ac a adeiladodd â hwynt Geba, a Mispah.

7 ¶ Y pryd hwnnw y daeth [b]Hanani y gweledydd at Asa brenhin Judah, ac a ddywedodd wrtho, Gan i ti roi dy bwys ar frenhin Syria, ac na roddaist dy bwys ar yr ARGLWYDD dy DDUW, am hynny y dïangodd llu brenhin Syria o'th law di.

8 Onid oedd [c]yr Ethiopiaid a'r Lubiaid yn †llu dirfawr, â cherbydau ac â gwŷr meirch yn aml iawn? ond am i ti roi dy bwys ar yr ARGLWYDD, efe a'u rhoddodd hwynt yn dy law di.

9 Canys [d]y mae llygaid yr ARGLWYDD yn edrych ar yr holl ddaear, †i'w ddangos ei hun yn gryf gyd *â'r rhai sydd* â'u calon yn berffaith tu ag atto ef. Ynfyd y gwnaethost yn hyn; am hynny [e]rhyfeloedd fydd i'th erbyn o hyn allan.

10 Yna y digiodd Asa wrth y gweledydd, ac a'i rhoddodd ef mewn carchardy; canys *yr oedd efe* yn ddigllawn wrtho am *y peth* hyn. Ac Asa a †orthrymmodd *rai* o'r bobl y pryd hwnnw.

11 ¶ Ac wele, gweithredoedd Asa, y rhai cyntaf a'r rhai diweddaf, wele, *y maent* yn ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Judah ac Israel.

12 Ac Asa a glefychodd o'i draed yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain o'i deyrnasiad, nes i'w glefyd *fyned* yn ddirfawr; etto ni cheisiodd efe yr ARGLWYDD yn ei glefyd, ond y meddygon.

13 ¶ Ac Asa a hunodd gyd â'i dadau, ac a fu farw yn yr unfed flwyddyn a deugain o'i deyrnasiad.

14 A chladdasant ef yn ei feddrod ei hun, yr hwn a †wnaethai efe iddo yn ninas Dafydd, a rhoddasant ef i orwedd mewn gwely a lanwasid [f]â phêr-aroglau o amryw rywogaethau, wedi eu gwneuthur trwy waith apothecari; a hwy a gynneuasant iddo ef [g]gynneu mawr iawn.

PENNOD XVII.

1 *Jehosaphat yn dyfod ar ol Asa, yn teyrnasu yn ddaionus, ac yn ffynnu;* 7 *yn anfon Lefiaid gyd â'r pennaethiaid i ddysgu Judah.* 10 *Duw yn dychrynu ei elynion ef, a rhai o honynt yn dwyn iddo anrhegion a theyrnged.* 12 *Ei fawredd, a'i gapteiniaid, a'i luoedd ef.*

Cyn CRIST 941.

[i] Deut. 13. 5, 9, 15.

[k] ad. 2.

[l] 1 Bren. 15. 13.
†Heb. *ddychryn.*

[m] pen. 14. 3, 5.

940.

[a] 1 Bren. 15. 17.

†Heb. *Darmesec.*

Cyn CRIST 940.

[b] 1 Bren. 16. 1. pen. 19. 2.

941.

[c] pen. 14. 9.
†Heb. *Lïaws.*

[d] Job 34. 21. Diar. 5. 21. a 15. 3. Jer. 16. 17. a 32. 19. Zech. 4. 10.
†Heb. *i ymgryfhâu.*

[e] 1 Bren. 15. 32.

†Heb. *ysigodd.*

914.

†Heb. *gloddiasai.*

[f] Gen. 50. 2.

[g] pen. 21. 19.

Cyn CRIST 914.

A [a] JEHOSAPHAT ei fab a deyrnasodd yn ei le ef, ac a ymgryfhâodd yn erbyn Israel.

2 Ac efe a roddodd fyddinoedd ym mhob un o gaerog ddinasoedd Judah, ac a roddes raglawiaid y'ngwlad Judah, ac yn [b] ninasoedd Ephraim, y rhai a ynnillasai Asa ei dad ef.

3 A'r ARGLWYDD a fu gyd â Jehosaphat, o herwydd iddo rodio yn ffyrdd cyntaf Dafydd ei dad, ac nad ymofynodd â Baalim:

4 Eithr DUW ei dad a geisiodd efe, ac yn ei orchymynion ef y rhodiodd, ac nid yn ol gweithredoedd Israel.

5 Am hynny yr ARGLWYDD a sicrhâodd y frenhiniaeth yn ei law ef; a holl Judah [c] a roddasant anrhegion i Jehosaphat; ac yr ydoedd iddo olud ac anrhydedd yn helaeth.

6 ‖ Ac efe a ddyrchafodd ei galon yn ffyrdd yr ARGLWYDD: ac [d] efe a fwriodd hefyd yr uchelfëydd a'r llwyni allan o Judah.

7 ¶ Hefyd yn y drydedd flwyddyn o'i deyrnasiad, efe a anfonodd at ei dywysogion, *sef* Benhail, ac Obadïah, a Zechariah, a Nethaneel, a Michaiah, i ddysgu yn ninasoedd Judah.

8 A chyd â hwynt *yr anfonodd efe* Lefiaid, Semaiah, a Nethanïah, a Zebadïah, ac Asahel, a Semiramoth, a Jehonathan, ac Adonïah, a Thobïah, a Thobadonïah, y Lefiaid; a chyd â hwynt Elisama, a Jehoram, yr offeiriaid.

9 A hwy a ddysgasant yn Judah, a chyd â hwynt *yr oedd* llyfr cyfraith yr ARGLWYDD: felly yr amgylchasant hwy holl ddinasoedd Judah, ac y dysgasant y bobl.

10 ¶ Ac [e] arswyd yr ARGLWYDD oedd ar holl deyrnasoedd y gwledydd *oedd* o amgylch Judah, fel nad ymladdasant hwy yn erbyn Jehosaphat.

11 A *rhai* o'r Philistiaid oedd yn dwyn i Jehosaphat anrhegion, a theyrnged o arian: yr Arabiaid hefyd oedd yn dwyn iddo ef ddïadelloedd, saith mil a saith cant o hyrddod, a saith mil a saith cant o fychod.

12 ¶ Felly Jehosaphat oedd yn myned rhagddo, ac yn cynnyddu yn uchel; ac efe a adeiladodd yn Judah ‖ balasau, a dinasoedd trysorau.

13 A llawer o waith oedd ganddo ef yn ninasoedd Judah; a rhyfelwyr cedyrn nerthol yn Jerusalem.

14 A dyma eu rhifedi hwynt, yn ol tŷ eu tadau: O Judah yn dywysogion miloedd, *yr oedd* Adnah y pennaf, a chyd âg ef dri chan mil *o wŷr* cedyrn nerthol.

15 A cher ei law ef, Jehohanan y tywysog, a chyd âg ef ddau cant a phedwar ugain mil.

16 A cher llaw iddo ef, Amasïah, mab Zichri, yr hwn o'i wirfodd a ymroddodd i'r ARGLWYDD; a chyd âg ef ddau can mil *o wŷr* cedyrn nerthol.

17 Ac o Benjamin, *yr oedd* Elïada yn *wr* cadarn nerthol, a chyd âg ef ddau can mil yn arfogion â bwâau a thariannau.

18 A cher llaw iddo ef, Jehozabad, a chyd âg ef gant a phedwar ugain mil yn barod i ryfel.

19 Y rhai hyn oedd yn gwasanaethu y brenhin, heb law y [f] rhai a roddasai y brenhin yn y dinasoedd caerog, trwy holl Judah.

PENNOD XVIII.

1 *Jehosaphat yn ymgyfathrachu âg Ahab, ac yn myned gyd âg ef i Ramoth Gilead.* 4 *Gau brophwydi yn twyllo Ahab, a'i ladd ef yn ol gair Micheah.*

Cyn CRIST 912.

AC i Jehosaphat yr ydoedd golud ac anrhydedd yn helaeth; ac efe [a] a ymgyfathrachodd âg Ahab.

2 [b] Ac ym mhen *ennyd* o flynyddoedd efe a aeth i waered at Ahab i Samaria. Ac Ahab a laddodd ddefaid a gwartheg lawer, iddo ef ac i'r bobl *oedd* gyd âg ef, ac a'i hannogodd ef i fyned i fynu *gyd âg ef* i Ramoth Gilead.

3 Ac Ahab brenhin Israel a ddywedodd wrth Jehosaphat brenhin Judah, A âi di gyd â mi i Ramoth Gilead? Yntau a ddywedodd wrtho, *Yr ydwyf* fi fel tithau, a'm pobl i fel dy bobl dithau, a *byddwn* gyd â thi yn y rhyfel.

4 ¶ Jehosaphat hefyd a ddywedodd wrth frenhin Israel, [c] Ymgynghora, attolwg, heddyw â gair yr ARGLWYDD.

5 Am hynny brenhin Israel a gasglodd o'r prophwydi bedwar cant o wŷr, ac a ddywedodd wrthynt, A awn ni yn erbyn Ramoth Gilead i ryfel, neu a beidiaf fi? Dywedasant hwythau, Dos i fynu; canys DUW a'*i* dyry yn llaw y brenhin.

6 Ond Jehosaphat a ddywedodd, Onid *oes* yma *un* prophwyd i'r ARGLWYDD etto mwyach, fel yr ymgynghorem âg ef?

7 A brenhin Israel a ddywedodd wrth Jehosaphat, *Y mae* etto un gwr trwy yr hwn *y gallem* ymgynghori â'r ARGLWYDD: ond y mae yn gâs gennyf fi ef: canys

[a] 1 Bren. 15. 24.
[b] pen. 15. 8.
[c] 1 Sam. 10. 27.
‖ Neu, *A'i galon a ymgysurodd.*
[d] Edrych 1 Bren. 22. 43. pen. 20. 33.
913.
912.
[e] Gen. 35. 5.
‖ Neu, *gestyll.*
[f] ad. 2.
897.
[a] 2 Bren. 8. 18.
[b] 1 Bren. 22. 2.
[c] 1 Sam. 23. 2, 4, 9. 2 Sam. 2. 1.

Cyn CRIST 897.

nid yw yn prophwydo i mi ddaioni, ond drygioni erioed: efe *yw* Micheah mab Imla. A dywedodd Jehosaphat, Na ddyweded y brenhin felly.

8 A brenhin Israel a alwodd ar un *o*'i ‖ ystafellyddion, ac a ddywedodd, Prysura Micheah mab Imla.

‖ Neu, *eunuchiaid.*

9 A brenhin Israel a Jehosaphat brenhin Judah oeddynt yn eistedd bob un ar ei deyrn-gadair, wedi eu gwisgo mewn *brenhinol* wisgoedd, eistedd yr oeddynt mewn llannerch *wrth* ddrws porth Samaria; a'r holl brophwydi oedd yn prophwydo ger eu bron hwynt.

10 A Sedecïah mab Cenaanah a wnaethai iddo ei hun gyrn heiyrn, ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, A'r rhai hyn y corni di y Syriaid, nes i ti eu difa hwynt.

11 A'r holl brophwydi oedd yn prophwydo fel hyn, gan ddywedyd, Dos i fynu i Ramoth Gilead, a ffynna: canys yr ARGLWYDD a'*i* dyry *hi* yn llaw y brenhin.

12 A'r gennad a aethai i alw Micheah, a lefarodd wrtho ef, gan ddywedyd, Wele eiriau y prophwydi yn † un air yn dda i'r brenhin: bydded gan hynny, attolwg, dy air dithau fel un o'r rhai hynny, a dywed y goreu.

† Heb. *un enau.*

13 A Micheah a ddywedodd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, [d] yr hyn a ddywedo fy NUW, hynny a lefaraf fi.

[d] Num. 22. 18, 20, 35. a 23. 12, 26. a 24. 13. 1 Bren. 22. 14.

14 A phan ddaeth efe at y brenhin, y brenhin a ddywedodd wrtho, Micheah, a awn ni i ryfel yn erbyn Ramoth Gilead, neu a beidiaf fi? Dywedodd yntau, Ewch i fynu, a ffynnwch, a rhoddir hwynt yn eich llaw chwi.

15 A'r brenhin a ddywedodd wrtho, Pa sawl gwaith y'th dynghedaf di, na leferech wrthyf fi ond gwirionedd yn enw yr ARGLWYDD?

16 Yna efe a ddywedodd, Gwelais holl Israel yn wasgaredig ar y mynyddoedd, fel defaid ni *byddai* iddynt fugail. A dywedodd yr ARGLWYDD, Nid *oes* feistr arnynt hwy; dychweled pob un i'w dŷ ei hun mewn tangnefedd.

17 (A brenhin Israel a ddywedodd wrth Jehosaphat, Oni ddywedais i wrthyt, na phrophwydai efe ddaioni i mi, ond ‖ drygioni?)

‖ Neu, *er drygioni.*

18 Yntau a ddywedodd, Gan hynny gwrando air yr ARGLWYDD, Gwelais yr ARGLWYDD yn eistedd ar ei orseddfa, a holl lu y nefoedd yn sefyll ar ei ddeheulaw, ac *ar* ei law aswy.

19 A dywedodd yr ARGLWYDD, Pwy a dwylla Ahab brenhin Israel, fel yr elo efe i fynu, ac y syrthio yn Ramoth Gilead? Ac un a lefarodd gan ddywedyd fel hyn, ac arall gan ddywedyd fel hyn.

Cyn CRIST 897.

20 Yna [e] yspryd a aeth allan, ac a safodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Myfi a'i twyllaf ef. A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Pa fodd?

[e] Job 1. 6.

21 Dywedodd yntau, Myfi a âf allan, ac a fyddaf yn yspryd celwyddog yng ngenau ei holl brophwydi ef. A dywedodd *yr* ARGLWYDD, Twylli, a gorchfygi: dos allan, a gwna felly.

22 Ac yn awr wele yr [f] ARGLWYDD a roddodd yspryd celwyddog y'ngenau dy brophwydi hyn; a'r ARGLWYDD a lefarodd ddrwg am danat ti.

[f] Job 12. 16. Es. 19. 14. Ezec. 14. 9.

23 Yna Sedecïah mab Cenaanah a nesâodd, ac [g] a darawodd Micheah dan *ei* gern, ac a ddywedodd, Pa ffordd yr aeth yspryd yr ARGLWYDD oddi wrthyf fi i ymddiddan â thydi?

[g] Jer. 20. 2. Marc 14. 65. Act. 23. 2.

24 A Micheah a ddywedodd, Wele, ti a gai weled y dwthwn hwnnw, pan elych di † o ystafell i ystafell i ymguddio.

† Heb. *i ystafell mewn ystafell.*

25 A brenhin Israel a ddywedodd, Cymmerwch Micheah, a dygwch ef yn ei ol at Amon tywysog y ddinas, ac at Joas mab y brenhin;

26 A dywedwch, Fel hyn y dywedodd y brenhin, Rhowch hwn yn y carchardy, a bwydwch ef â bara cystudd, ac â dwfr blinder, nes i mi ddyfod eilwaith mewn heddwch.

27 Yna y dywedodd Micheah, Os gan ddychwelyd y dychweli di mewn heddwch, ni lefarodd yr ARGLWYDD ynof fi. Efe a ddywedodd hefyd, Gwrandewch *hyn*, yr holl bobl.

28 Felly brenhin Israel a Jehosaphat brenhin Judah a aethant i fynu i Ramoth Gilead.

29 A brenhin Israel a ddywedodd wrth Jehosaphat, Mi a newidiaf fy nillad, ac a âf i'r rhyfel; ond gwisg di dy ddillad. Felly brenhin Israel a newidiodd ei ddillad, a hwy a aethant i'r rhyfel.

30 A brenhin Syria a orchymynasai i dywysogion y cerbydau y rhai *oedd* ganddo ef, gan ddywedyd, Nac ymleddwch â bychan nac â mawr, ond â brenhin Israel yn unig.

31 A phan welodd tywysogion y cerbydau Jehosaphat, hwy a ddywedasant, Brenhin Israel *yw* efe. A hwy a ‖ droisant i ymladd yn ei erbyn ef: ond Jeho-

‖ *amgylchasant.*

Cyn CRIST 897.

saphat a waeddodd, a'r ARGLWYDD a'i cynnorthwyodd ef, a DUW a'u gyrrodd hwynt oddi wrtho ef.

32 A phan welodd tywysogion y cerbydau nad brenhin Israel oedd efe, hwy a ddychwelasant oddi ar ei ol ef.

33 A *rhyw* wr a dynnodd mewn bwa † ar ei amcan, ac a darawodd frenhin Israel † rhwng cyssylltiadau y llurig: am hynny efe a ddywedodd wrth ei gerbydwr, Tro dy law, a dwg fi allan o'r gâd; canys fe'm clwyfwyd i.

†Heb. *yn ei wiriondeb.*

†Heb. *rhwng y cyssylltiadau, a rhwng y ddwyfronneg.*

34 A'r rhyfel a gryfhâodd y dwthwn hwnnw; a brenhin Israel a gynhelid yn *ei* gerbyd yn erbyn y Syriaid hyd yr hwyr: ac efe a fu farw ynghylch machludiad haul.

PENNOD XIX.

1 *Jehu yn ceryddu Jehosaphat, ac yntau yn ymweled â'i deyrnas, 5 ac yn rhoi athrawiaeth i'w farnwyr, 8 ac i'r offeiriaid a'r Lefiaid.*

896. A JEHOSAPHAT brenhin Judah a ddychwelodd i'w dŷ ei hun i Jerusalem mewn heddwch.

[a] 1 Sam. 9. 9. 2 A Jehu mab Hanani [a] y gweledydd a aeth o'i flaen ef, ac a ddywedodd wrth y brenhin Jehosaphat, Ai cynnorthwyo yr annuwiol, a [b] charu y rhai oedd yn casâu yr ARGLWYDD, a wnait ti? am hyn digofaint oddi wrth yr ARGLWYDD *sydd* arnat ti.

[b] Ps. 139. 21.

[c] pen. 17. 4, 6. Edrych pen. 12. 12. 3 Er hynny [c] pethau da a gafwyd ynot ti; canys ti a dynnaist ymaith y llwyni o'r wlad, ac a barottôaist dy galon i geisio DUW.

4 A Jehosaphat a drigodd yn Jerusalem: ac efe a † aeth drachefn trwy y bobl o Beerseba hyd fynydd Ephraim, ac a'u dug hwynt eilwaith at ARGLWYDD DDUW eu tadau.

†Heb. *ddychwelodd, ac a aeth.*

5 ¶ Ac efe a osododd farnwyr yn y wlad trwy holl ddinasoedd caerog Judah, o ddinas bwy gilydd;

6 Ac efe a ddywedodd wrth y barnwyr, Edrychwch beth a wneloch: canys [d] nid dros ddyn yr ydych yn barnu, ond dros yr ARGLWYDD; ac [e] *efe a fydd* gyd â chwi † wrth roddi barn.

[d] Deut. 1. 17.

[e] Ps. 82. 1. Preg. 5. 8.

†Heb. *yn achos y farn.*

7 Yn awr gan hynny bydded ofn yr ARGLWYDD arnoch chwi; gwyliwch a gwnewch *hynny:* o herwydd [f] nid *oes* anwiredd gyd â'r ARGLWYDD ein DUW, na [g] derbyn wyneb, na chymmeryd gwobr.

[f] Deut. 32. 4. Rhuf. 9. 14.

[g] Deut. 10. 17. Job 34. 19. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Petr 1. 17.

8 ¶ A Jehosaphat [h] a osododd hefyd yn Jerusalem *rai* o'r Lefiaid, ac o'r offeiriaid, ac o bennau tadau Israel, *i drin* barnedigaethau yr ARGLWYDD, ac amraf-aelion, pan ddychwelent i Jerusalem.

[h] Deut. 16. 18.

Cyn CRIST 896.

9 Ac efe a orchymynodd iddynt, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnewch mewn ofn yr ARGLWYDD, mewn ffyddlondeb, ac â chalon berffaith.

10 [i] A pha amrafael bynnag a ddêl attoch chwi oddi wrth eich brodyr, y rhai sydd yn trigo yn eu dinasoedd, rhwng gwaed a gwaed, rhwng cyfraith a gorchymyn, deddfau a barnedigaethau, rhybuddiwch hwynt na throseddont yn erbyn yr ARGLWYDD, a bod digofaint arnoch chwi, ac ar eich brodyr: felly gwnewch, ac na throseddwch.

[i] Deut. 17. 8.

11 Ac wele, Amarïah yr arch-offeiriad *sydd* arnoch chwi [k] ym mhob peth *a berthyn i'r* ARGLWYDD; a Zebadïah mab Ismael, blaenor tŷ Judah, ym mhob achos i'r brenhin; a'r Lefiaid yn swyddogion ger eich bron chwi. Ymŵrolwch, a gwnewch *hynny*, a'r ARGLWYDD fydd gyd â'r daionus.

[k] 1 Chron. 26. 30.

PENNOD XX.

1 *Jehosaphat yn ei ofn yn cyhoeddi ympryd, 5 ac yn gweddïo. 14 Prophwydoliaeth Jahazïel. 20 Jehosaphat yn cynghori y bobl, ac yn gosod cantorion i foliannu yr Arglwydd. 22 Mawr ddinystr y gelynion. 26 Y bobl, wedi bendithio Duw, yn Berachah, yn dychwelyd mewn gorfoledd. 31 Teyrnasiad Jehosaphat. 35 Ei longau ef ac Ahazïah yn dryllio.*

AC wedi hyn meibion Moab a meibion Ammon a ddaethant, a chyd â hwynt *eraill* heb law yr Ammoniaid, yn erbyn Jehosaphat, i ryfel.

2 Yna y deuwyd ac y mynegwyd i Jehosaphat, gan ddywedyd, Tyrfa fawr a ddaeth yn dy erbyn di o'r tu hwnt i'r môr, o Syria; ac wele *y maent* hwy yn Hasason-Tamar, honno *yw* En-gedi.

3 A Jehosaphat a ofnodd, ac a † ymroddodd i geisio yr ARGLWYDD; ac a gyhoeddodd ympryd trwy holl Judah.

†Heb. *roddodd ei wyneb.*

4 A Judah a ymgasglasant i ofyn *cymmorth* gan yr ARGLWYDD: canys hwy a ddaethant o holl ddinasoedd Judah i geisio yr ARGLWYDD.

5 ¶ A Jehosaphat a safodd y'nghynnulleidfa Judah a Jerusalem, yn nhŷ yr ARGLWYDD, o flaen y cyntedd newydd,

6 Ac a ddywedodd, O ARGLWYDD DDUW ein tadau, onid *wyt* ti yn DDUW yn y nefoedd, ac yn llywodraethu ar holl deyrnasoedd y cenhedloedd; ac [a] *onid* yn dy law di *y mae* nerth a chadernid, fel nad oes a ddichon dy wrthwynebu di?

[a] 1 Chron. 29. 12. Matt. 6. 13.

Cyn CRIST 896.

7 Onid tydi ein Duw ni a yrraist ymaith breswylwyr y wlad hon o flaen dy bobl Israel, ac a'i rhoddaist hi i had Abraham [b] dy garedigol yn dragywydd?

[b] Iago 2. 23.

8 A thrigasant ynddi, ac adeiladasant i ti ynddi gyssegr i'th enw, gan ddywedyd,

9 [c] *Pan* ddêl niwed arnom ni, *sef* cleddyf, barnedigaeth, neu haint y nodau, neu newyn; os safwn o flaen y tŷ hwn, a cher dy fron di (canys dy enw di *sydd* yn y tŷ hwn) a gwaeddi arnat yn ein cyfyngdra, ti a wrandewi ac a'n gwaredi ni.

[c] 1 Bren. 8. 33, 37. pen. 6. 28.

10 Ac yn awr wele feibion Ammon a Moab, a *thrigolion* mynydd Seir, y rhai [d] ni chaniattëaist i Israel fyned attynt, pan ddaethant o wlad yr Aipht; ond [e] hwy a droisant oddi wrthynt, ac ni ddifethasant hwynt:

[d] Deut. 2. 4, 9, 19.

[e] Num. 20. 21.

11 Etto wele hwynt-hwy yn talu i ni, gan ddyfod i'n bwrw ni allan o'th etifeddiaeth di, yr hon a wnaethost i ni ei hetifeddu.

12 O ein Duw ni, oni ferni di hwynt? canys nid *oes* gennym ni nerth *i sefyll* o flaen y dyrfa fawr hon sydd yn dyfod i'n herbyn; ac ni wyddom ni beth a wnawn: ond [f] arnat ti *y mae* ein llygaid.

[f] Ps. 25. 15. a 123. 1, 2. a 141. 8.

13 A holl Judah oedd yn sefyll ger bron yr Arglwydd, â'u rhai bach, eu gwragedd, a'u plant.

14 ¶ Yna ar Jahazïel mab Zecharïah, fab Benaiah, fab Jeiel, fab Mattanïah, Lefiad o feibion Asaph, [g] y daeth yspryd yr Arglwydd y'nghanol y gynnulleidfa.

[g] Num. 11. 25, 26. a 24. 2. pen. 24. 20.

15 Ac efe a ddywedodd, Gwrandewch holl Judah, a thrigolion Jerusalem, a *thithau* frenhin Jehosaphat, Fel hyn y dywed yr Arglwydd wrthych chwi, [h] Nac ofnwch, ac na ddigalonnwch rhag y dyrfa fawr hon: canys nid eiddoch chwi y rhyfel, eithr eiddo Duw.

[h] Exod. 14. 13, 14.

16 Y fory ewch i waered yn eu herbyn hwynt; wele hwynt yn dyfod i fynu wrth riw Sis, a chwi a'u goddiweddwch hwynt y'nghwrr ‖ yr afon, tu ag anialwch Jeruel.

‖ Neu, *y dyffryn.*

17 [i] Nid *rhaid* i chwi ymladd yn *y rhyfel* hwn: sefwch yn llonydd, a gwelwch ymwared yr Arglwydd tu ag attoch, O Judah, a Jerusalem: nac ofnwch, ac na ddigalonnwch: ewch y fory allan yn eu herbyn hwynt, a'r Arglwydd *fydd* gyd â chwi.

[i] Exod. 14. 13, 14.

18 A Jehosaphat a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb: holl Judah hefyd a holl drigolion Jerusalem a syrthiasant ger bron yr Arglwydd, gan addoli yr Arglwydd.

19 A'r Lefiaid, o feibion y Cohathiaid, ac o feibion y Corhïaid, a gyfodasant i foliannu Arglwydd Dduw Israel â llef uchel ddyrchafedig.

20 ¶ A hwy a gyfodasant yn fore, ac a aethant i anialwch Tecoa: ac wrth fyned o honynt, Jehosaphat a safodd, ac a ddywedodd, Gwrandewch fi, O Judah, a thrigolion Jerusalem; [k] Credwch yn yr Arglwydd eich Duw, a chwi a sicrhêir; coeliwch ei brophwydi ef, a chwi a ffynnwch.

[k] Es. 7. 9.

21 Ac efe a ymgynghorodd â'r bobl, ac a osododd gantorion i'r Arglwydd, a rhai i foliannu prydferthwch sancteiddrwydd, pan aent allan o flaen y rhyfelwyr; ac i ddywedyd, [l] Clodforwch yr Arglwydd, [m] o herwydd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.

[l] Ps. 136. 1.

[m] 1 Chron. 16. 41.

22 ¶ Ac yn yr amser y dechreuasant hwy y gân a'r moliant, [n] y rhoddodd yr Arglwydd gynllwynwyr yn erbyn meibion Ammon, Moab, a *thrigolion* mynydd Seir, y rhai oedd yn dyfod yn erbyn Judah; a hwy a ‖ laddasant bawb eu gilydd.

[n] Barn. 7. 22. 1 Sam. 14. 20.

‖ Neu, *darawsant.*

23 Canys meibion Ammon a Moab a gyfodasant yn erbyn trigolion mynydd Seir, i'w difrodi, ac i'w difetha *hwynt:* a phan orphenasant hwy drigolion Seir, hwy a helpiasant ddifetha pawb eu gilydd.

24 A phan ddaeth Judah hyd ‖ Mispah yn yr anialwch, hwy a edrychasant ar y dyrfa, ac wele hwynt yn gelaneddau meirwon yn gorwedd ar y ddaear, ac † heb *un* dïangol.

‖ *tŵr y gwylwŷr.*

† Heb. *nid oedd ddïangfa.*

25 A phan ddaeth Jehosaphat a'i bobl i ysglyfaethu eu hyspail hwynt, hwy a gawsant yn eu mysg hwy lawer o olud, gyd â'r cyrph meirw, a thlysau dymunol (yr hyn a ysglyfaethasant iddynt) beth anfeidrol: a thridiau y buant yn ysglyfaethu yr yspail; canys mawr *oedd.*

26 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd yr ymgynnullasant i ddyffryn ‖ y fendith; canys yno y bendithiasant yr Arglwydd: am hynny y gelwir enw y fan honno, Dyffryn ‖ y fendith hyd heddyw.

‖ *Berachah.*

‖ *Berachah.*

27 Yna y dychwelodd holl wŷr Judah a Jerusalem, a Jehosaphat yn flaenor iddynt, i fyned yn eu hol i Jerusalem mewn llawenydd; canys yr Arglwydd

Cyn CRIST 896.

a roddasai lawenydd iddynt hwy ar eu gelynion.

28 A hwy a ddaethant i Jerusalem â nablau, a thelynau, ac udgyrn, i dŷ yr ARGLWYDD.

[o] pen. 17. 10.

29 Ac [o] ofn DUW oedd ar holl deyrnasoedd y ddaear, pan glywsant hwy fel y rhyfelasai yr ARGLWYDD yn erbyn gelynion Israel.

30 Felly teyrnas Jehosaphat a gafodd lonydd: canys ei DDUW a roddodd iddo lonyddwch o amgylch.

[p] 1 Bren. 22. 41, &c.

31 ¶ [p] A Jehosaphat a deyrnasodd ar Judah: mab pymtheng mlwydd ar hugain *oedd efe* pan ddechreuodd deyrnasu, a phùm mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Azubah merch Silhi.

32 Ac efe a rodiodd yn ffordd Asa ei dad, ac ni chiliodd oddi wrthi, gan wneuthur yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD.

[q] Edrych pen. 17. 6.

33 Er hynny [q] ni thynnwyd yr uchelfëydd ymaith: canys ni pharottoisai y bobl eu calon etto at DDUW eu tadau.

34 A'r rhan arall o'r gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Jehosaphat, wele hwy yn ysgrifenedig ym mysg geiriau Jehu mab Hanani, [r] yr hwn † y crybwyllir am dano yn llyfr brenhinoedd Israel.

[r] 1 Bren. 16. 1, 7.

† Heb. *a ddyrchafwyd.*

35 ¶ Ac wedi hyn [s] Jehosaphat brenhin Judah a ymgyfeillodd âg Ahazïah brenhin Israel, yr hwn a ymroddasai i ddrygioni.

[s] 1 Bren. 22. 48, 49.

896.

36 Ac efe a unodd âg ef ar wneuthur llongau i fyned i Tarsis: a gwnaethant y llongau yn Esion-gaber.

37 Yna Elïezer mab Dodafah o Maresah a brophwydodd yn erbyn Jehosaphat, gan ddywedyd, O herwydd i ti ymgyfeillachu âg Ahazïah, yr ARGLWYDD a ddrylliodd dy waith di. A'r llongau a ddrylliwyd, fel na allasant fyned i Tarsis.

PENNOD XXI.

1 *Jehoram yn teyrnasu ar ol Jehosaphat, ac yn lladd ei frodyr.* 5 *Ei annuwioldeb ef.* 8 *Edom a Libnah yn troi oddi wrtho ef.* 12 *Prophwydoliaeth Elïas yn ei erbyn ef.* 16 *Y Philistiaid a'r Arabiaid yn ei orthrymmu ef.* 18 *Ei anaele glefyd ef, a'i waradwyddus farwolaeth, a'i gladdedigaeth.*

889.

[s] 1 Bren. 22. 50.

A [a] JEHOSAPHAT a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd. A Jehoram ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

2 Ac iddo ef *yr oedd* brodyr, meibion Jehosaphat; Azarïah, a Jehïel, a Zecharïah, ac Azarïah, a Michael, a Shephatïah: y rhai hyn oll *oedd* feibion Jehosaphat brenhin Israel.

Cyn CRIST 889.

3 A'u tad a roddodd iddynt roddion lawer, o arian, ac aur, a gwerthfawr bethau, gyd â dinasoedd caerog yn Judah: ond efe a roddodd y frenhiniaeth i Jehoram, canys efe *oedd* y cyntaf-anedig.

892.

[b] 2 Bren. 8. 16, 17.

4 A [b] Jehoram a gyfododd ar frenhiniaeth ei dad, ac a ymgadarnhâodd, ac a laddodd ei holl frodyr â'r cleddyf, a *rhai* hefyd o dywysogion Israel.

892.

5 ¶ Mab deuddeng mlwydd ar hugain *oedd* Jehoram pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac wyth mlynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

6 Ac efe a rodiodd yn ffordd brenhinoedd Israel, fel y gwnelsai tŷ Ahab; canys [c] merch Ahab oedd wraig iddo: ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD.

[c] pen. 22. 2.

7 Ond ni fynnai yr ARGLWYDD ddifetha tŷ Dafydd, er mwyn [d] y cyfammod a ammodasai efe â Dafydd, fel y dywedasai, y rhoddai efe iddo † oleuni ac i'w feibion byth.

[d] 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 11. 36. 2 Bren. 8. 19. Ps. 132. 11, &c.

† Heb. *lamp*, neu, *ganwyll.*

8 ¶ Yn ei ddyddiau ef y gwrthryfelodd Edom oddi tan law Judah, ac y gosodasant frenhin arnynt eu hun.

889.

9 A Jehoram [e] a aeth allan, a'i dywysogion, a'i holl gerbydau gyd âg ef: ac efe a gyfododd liw nos, ac a darawodd yr Edomiaid, y rhai oedd yn ei amgylchu ef, a thywysogion y cerbydau.

[e] 2 Bren. 8. 20.

10 Felly Edom a wrthryfelodd oddi tan law Judah hyd y dydd hwn: a gwrthryfelodd Libnah y pryd hwnnw oddi tan ei law ef; o herwydd iddo ymwrthod âg ARGLWYDD DDUW ei dadau.

11 Efe hefyd a wnaeth uchelfëydd ym mynyddoedd Judah, ac a wnaeth i drigolion Jerusalem butteinio, ac a gymhellodd Judah *i hynny.*

12 ¶ A daeth ysgrifen oddi wrth Elïas y prophwyd atto ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Dafydd dy dad, O herwydd na rodiaist ti yn ffyrdd Jehosaphat dy dad, nac yn ffyrdd Asa brenhin Judah;

13 Eithr rhodio o honot yn ffordd brenhinoedd Israel, a gwneuthur o honot i Judah ac i drigolion Jerusalem butteinio, fel y putteiniodd tŷ Ahab, a lladd o honot dy frodyr hefyd *o* dŷ dy dad, y rhai *oedd* well nâ thydi:

14 Wele, yr ARGLWYDD a dery â † phla mawr dy bobl di, a'th blant, a'th wragedd, a'th holl olud.

† Heb. *dyrnod.*

Cyn CRIST 889.

Cylch 887.

15 A thi *a gei* glefyd mawr, clefyd o'th ymysgaroedd, nes myned o'th goluddion allan gan y clefyd, o ddydd i ddydd.

16 ¶ Felly yr ARGLWYDD a gyffrôdd yn erbyn Jehoram yspryd y Philistiaid, a'r Arabiaid, y rhai *oedd* ger llaw yr Ethiopiaid.

17 A hwy a ddaethant i fynu i Judah, ac a'i drylliasant hi, ac a gaethgludasant yr holl gyfoeth a gafwyd yn nhŷ y brenhin, a'i [f] feibion hefyd a'i wragedd; fel na adawyd mab iddo, ond ‖ Jehoahaz yr ieuangaf o'i feibion.

[f] pen. 24. 7.

887.

‖ Neu, *Ahazïah*, pen. 22. 1. neu, *Azarïah*, pen. 22. 6.

18 ¶ Ac wedi hyn oll yr ARGLWYDD a'i tarawodd ef yn ei ymysgaroedd â chlefyd anaele.

885.

19 A bu, ar ol talm o ddyddiau, ac wedi darfod yspaid dwy flynedd, ei ymysgaroedd ef a aeth allan gan ei glefyd: felly y bu efe farw o glefydau drwg. A'i bobl ni wnaethant iddo gynneu, megis [g] cynneu ei dadau.

[e] pen. 16. 14.

20 Mab deuddeng mlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac wyth mlynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac efe a ymadawodd heb hiraeth *am dano:* a chladdasant ef yn ninas Dafydd, ond nid ym meddrod y brenhinoedd.

PENNOD XXII.

1 *Ahazïah yn dyfod ar ol Jehoram, ac yn teyrnasu yn annuwiol.* 5 *Ei gynghrair ef â Joram mab Ahab, a Jehu yn ei ladd ef.* 10 *Athalïah yn difetha yr holl had brenhinol ond Joas, yr hwn a guddiasai Josabea ei fodryb, ac yn cymmeryd arni y frenhiniaeth.*

885.

A THRIGOLION Jerusalem a urddasant [a] Ahazïah ei fab ieuangaf ef yn frenhin yn ei le ef: canys y fyddin a ddelsai gyd â'r Arabiaid i'r gwersyll, a laddasai y rhai [b] hynaf oll. Felly Ahazïah mab Jehoram brenhin Judah a deyrnasodd.

[a] 2 Bren. 8. 24, &c. Edrych ad. 6.

[b] pen. 21. 17.

2 [c] Mab dwy flwydd a deugain *oedd* Ahazïah pan ddechreuodd efe deyrnasu; ac un flwyddyn y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* [d] Athalïah merch Omri.

[c] Edrych 2 Bren. 8. 26.

[d] pen. 21. 6.

3 Yntau hefyd a rodiodd yn ffyrdd tŷ Ahab: canys ei fam oedd ei gynghor ef i wneuthur drwg.

4 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel tŷ Ahab: canys hwynt-hwy oedd gynghoriaid iddo ef, ar ol marwolaeth ei dad, i'w ddinystr ef.

884.

5 ¶ Ac efe a rodiodd yn ol eu cynghor hwynt, ac a aeth gyd â Jehoram mab Ahab brenhin Israel i ryfel, yn erbyn Hazael brenhin Syria, yn Ramoth Gilead: a'r Syriaid a darawsant Joram.

Cyn CRIST 884.

6 Ac efe a ddychwelodd i ymiachâu i Jezreel, o herwydd yr archollion â'r rhai y tarawsant ef yn Ramah, pan ymladdodd efe â Hazael brenhin Syria. Ac ‖ Azarïah mab Jehoram brenhin Judah a aeth i waered i ymweled â Jehoram mab Ahab i Jezreel, canys claf *oedd* efe.

‖ *Ahazïah*, ad. 1. *Jehoahaz*, pen. 21. 17.

7 A †dinystr Ahazïah [e] oedd oddi wrth DDUW, wrth ddyfod at Joram: canys pan ddaeth, efe a aeth gyd â Jehoram yn erbyn Jehu mab Nimsi, yr hwn [f] a enneiniasai yr ARGLWYDD i dorri ymaith dŷ Ahab.

† Heb. *mathrad.*

[e] Barn. 14. 4.

[f] 2 Bren. 9. 7.

8 A phan farnodd Jehu yn erbyn tŷ Ahab, efe [g] a gafodd dywysogion Judah, a meibion brodyr Ahazïah, y rhai oedd yn gwasanaethu Ahazïah, ac efe a'u lladdodd hwynt.

[g] 2 Bren. 10. 13.

9 [h] Ac efe a geisiodd Ahazïah; a hwy a'i daliasant ef (canys yr oedd efe yn llechu yn Samaria) a hwy a'i dygasant ef at Jehu: lladdasant ef hefyd, a chladdasant ef; canys dywedasant, Mab Jehosaphat *yw* efe, yr hwn a geisiodd yr ARGLWYDD â'i holl galon. Felly nid oedd gan dŷ Ahazïah nerth i lynu yn y deyrnas.

[h] 2 Bren. 9. 27.

10 ¶ [i] Ond pan welodd Athalïah mam Ahazïah farw o'i mab, hi a gyfododd, ac a ddifethodd holl frenhinol had tŷ Judah.

884.

[i] 2 Bren. 11. 1.

11 Ond Josabea merch y brenhin a gymmerth Joas mab Ahazïah, ac a'i lladrattâodd ef o fysg meibion y brenhin y rhai a laddwyd, ac a'i rhoddodd ef a'i fammaeth yn ystafell y gwelyau. Felly Josabea merch y brenhin Jehoram, gwraig Jehoiada yr offeiriad (canys chwaer Ahazïah ydoedd hi) a'i cuddiodd ef rhag Athaliah, fel na laddodd hi ef.

12 Ac efe a fu y'nghûdd gyd â hwynt yn nhŷ DDUW chwe blynedd: ac Athalïah oedd yn teyrnasu ar y wlad.

PENNOD XXIII.

1 *Jehoiada, wedi gosod pethau mewn trefn, yn gwneuthur Joas yn frenhin.* 12 *Lladd Athaliah.* 16 *Jehoiada yn edfryd gwasanaeth Duw.*

878.

AC [a] yn y seithfed flwyddyn yr ymgadarnhâodd Jehoiada, ac y cymmerodd dywysogion y cannoedd, Azarïah mab Jeroham, ac Ismael mab Johanan, ac Azarïah mab Obed, a Maaseiah mab Adaiah, ac Elisaphat mab Zichri, gyd âg ef mewn cyfammod.

[a] 2 Bren. 11. 4, &c.

Cyn CRIST 878.

2 A hwy a aethant o amgylch yn Judah, ac a gynnullasant y Lefiaid o holl ddinasoedd Judah, a phennau cenedl Israel, ac a ddaethant i Jerusalem.

3 A'r holl gynnulleidfa a wnaethant gyfammod â'r brenhin yn nhŷ DDUW: ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Wele, mab y brenhin a deyrnasa, fel [b] y llefarodd yr ARGLWYDD am feibion Dafydd.

4 Dyma y peth a wnewch chwi; Y drydedd ran o honoch, y rhai a ddeuant i mewn *ar* y Sabboth, o'r offeiriaid ac o'r Lefiaid, *fydd* yn borthorion i'r trothwyau;

5 A'r drydedd ran *fydd* yn nhŷ y brenhin; a'r drydedd ran wrth borth y sylfaen; a'r holl bobl y'nghynteddau tŷ yr ARGLWYDD.

6 Ac na ddeled *neb* i dŷ yr ARGLWYDD, ond yr offeiriaid, [c] a'r gweinidogion o'r Lefiaid; deuant hwy i mewn, canys sanctaidd *ydynt:* ond yr holl bobl a gadwant wyliadwriaeth yr ARGLWYDD.

7 A'r Lefiaid a amgylchant y brenhin o bob tu, pob un â'i arfau yn ei law; a phwy bynnag *arall* a ddelo i'r tŷ, lladder ef: ond byddwch chwi gyd â'r brenhin, pan ddelo efe i mewn, a phan elo efe allan.

8 A'r Lefiaid a holl Judah a wnaethant yn ol yr hyn oll a orchymynasai Jehoiada yr offeiriad, a hwy a gymmerasant bawb eu gwŷr, y rhai oedd yn dyfod i mewn *ar* y Sabboth, gyd â'r rhai oedd yn myned allan *ar* y Sabboth: (canys ni ryddhasai Jehoiada yr offeiriad [d] y dosparthiadau.)

9 A Jehoiada yr offeiriad a roddodd i dywysogion y cannoedd, y gwaywffyn, a'r tariannau, a'r estylch, *a fuasai* yn eiddo y brenhin Dafydd, y rhai *oedd* yn nhŷ DDUW.

10 Ac efe a gyflëodd yr holl bobl, a phob un â'i arf yn ei law, o'r † tu dehau i'r tŷ hyd y tu aswy i'r tŷ, ynghylch yr allor a'r tŷ, yn ymyl y brenhin oddi amgylch.

11 Yna y dygasant allan fab y brenhin, a rhoddasant y goron arno ef, [e] a'r dystiolaeth, ac a'i hurddasant ef yn frenhin: Jehoiada hefyd a'i feibion a'i henneiniasant ef, ac a ddywedasant, Byw fyddo y brenhin.

12 ¶ A phan glybu Athalïah drwst y bobl yn rhedeg, ac yn moliannu y brenhin, hi a ddaeth at y bobl i dŷ yr ARGLWYDD.

13 A hi a edrychodd, ac wele y brenhin yn sefyll wrth ei golofn yn y ddyfodfa, a'r tywysogion, a'r udgyrn yn ymyl y brenhin; a holl bobl y wlad yn llawen, ac yn lleisio mewn udgyrn; a'r cantorion âg offer cerdd, [f] a'r rhai a fedrent foliannu. Yna Athalïah a rwygodd ei dillad, ac a ddywedodd, Bradwriaeth, bradwriaeth.

14 A Jehoiada yr offeiriad a ddug allan dywysogion y cannoedd, *sef* swyddogion y llu, ac a ddywedodd wrthynt, Dygwch hi allan o'r rhesau: a'r hwn a ddelo ar ei hol hi, lladder ef â'r cleddyf. Canys dywedasai yr offeiriad, Na leddwch hi yn nhŷ yr ARGLWYDD.

15 A hwy a roddasant ddwylaw arni hi, a hi a ddaeth tu a'r porth y deuai y meirch i dŷ y brenhin, ac yno y lladdasant hwy hi.

16 ¶ A Jehoiada a wnaeth gyfammod rhyngddo ei hun, a rhwng yr holl bobl, a rhwng y brenhin, i fod yn bobl i'r ARGLWYDD.

17 Yna yr holl bobl a aethant i dŷ Baal, ac a'i distrywiasant ef, a'i allorau, ei ddelwau hefyd a ddrylliasant hwy, ac [g] a laddasant Mattan offeiriad Baal o flaen yr allor.

18 A Jehoiada a osododd swyddau *yn* nhŷ yr ARGLWYDD, dan law yr offeiriaid y Lefiaid, y rhai [h] a ddosparthasai Dafydd yn nhŷ yr ARGLWYDD, i offrymmu poeth-offrymmau yr ARGLWYDD, fel *y mae* yn ysgrifenedig [i] y'nghyfraith Moses, mewn llawenydd a chân, † yn ol trefn Dafydd.

19 Ac efe a gyflëodd [k] y porthorion wrth byrth tŷ yr ARGLWYDD, fel na ddelai i mewn neb *a fyddai* aflan mewn dim oll.

20 Cymmerodd hefyd dywysogion y cannoedd, a'r pendefigion, a'r rhai oedd yn arglwyddiaethu ar y bobl, a holl bobl y wlad, ac efe a ddug y brenhin i waered o dŷ yr ARGLWYDD: a hwy a ddaethant trwy y porth uchaf i dŷ y brenhin, ac a gyflëasant y brenhin ar orseddfa y frenhiniaeth.

21 A holl bobl y wlad a lawenychasant, a'r ddinas a fu lonydd wedi iddynt ladd Athalïah â'r cleddyf.

PENNOD XXIV.

1 *Joas yn teyrnasu yn ddaionus tra fu fyw Jehoiada,* 4 *yn peri cyweirio y deml.* 15 *Marwolaeth Jehoiada, a'i barchedig angladd.* 17 *Joas yn troi at ddelw-addoliaeth, ac yn lladd Zecharïah mab Je-*

[b] 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 2. 4. a 9. 5. pen. 6. 17. a 7. 18. a 21. 7.

[c] 1 Chron. 23. 28, 29.

[d] Edrych 1 Chron. 24, a 25.

† Heb. *ysgwydd ddehau.*

[e] Deut. 17. 18.

Cyn CRIST 878.

[f] 1 Chron. 25. 8.

[g] Deut. 13. 9.

[h] 1 Chron. 24. 1.

[i] Num. 28. 2.

† Heb. *trwy ddwylaw.*

[k] 1 Chron. 26. 1, &c.

hoiada. 23 *Y Syriaid yn ei anrheithio ef, a Zabad a Jozabad yn ei ladd ef.* 27 *Amasïah yn teyrnasu ar ei ol ef.*

Cyn CRIST Cylch 878.

MAB [a] saith mlwydd *oedd* Joas pan ddechreuodd efe deyrnasu, a deugain mlynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Sibeah o Beerseba.

[a] 2 Bren. 12. 1, &c.

2 A Joas [b] a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD holl ddyddiau Jehoiada yr offeiriad.

[b] Edrych pen. 26. 5.

3 A Jehoiada a gymmerth iddo ddwy wragedd: ac efe a genhedlodd feibion a merched.

4 ¶ Ac wedi hyn Joas a roes ei fryd ar adnewyddu tŷ yr ARGLWYDD.

856.

5 Ac efe a gynhullodd yr offeiriaid a'r Lefiaid, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch i ddinasoedd Judah, a chesglwch gan holl Israel arian i gyweirio tŷ eich DUW, o flwyddyn i flwyddyn: prysurwch chwithau y peth. Ond ni frysiodd y Lefiaid.

6 A'r brenhin a alwodd am Jehoiada, yr *offeiriad* pennaf, ac a ddywedodd wrtho, Paham na cheisiaist gan y Lefiaid ddwyn o Judah, ac o Jerusalem, dreth [c] Moses gwas yr ARGLWYDD, a chynnull-eidfa Israel, i babell y dystiolaeth?

[c] Exod. 30. 12, 13, 14.

7 Canys [d] meibion Athalïah y wraig ddrygionus honno a rwygasent dŷ DDUW; a holl gyssegredig bethau tŷ yr ARGLWYDD a roisant hwy i Baalim.

[d] pen. 21. 17.

8 Ac wrth orchymyn y brenhin hwy a wnaethant gist, ac a'i gosodasant hi ym mhorth tŷ yr ARGLWYDD oddi allan.

† Heb. *lef.*

9 A rhoddasant † gyhoeddiad yn Judah, ac yn Jerusalem, ar ddwyn i'r ARGLWYDD dreth Moses gwas DUW, *yr hon a roisid* ar Israel yn yr anialwch.

10 A'r holl dywysogion, a'r holl bobl a lawenychasant, ac a ddygasant, ac a fwriasant i'r gist, nes gorphen o honynt.

11 A bu, yr amser y dygpwyd y gist at swyddog y brenhin trwy law y Lefiaid, a phan welsant *fod* llawer o arian, ddyfod o ysgrifenydd y brenhin, a swyddog yr arch-offeiriad, a thywallt y gist, a'i chymmeryd hi, a'i dwyn drachefn i'w lle ei hun. Felly y gwnaethant o ddydd i ddydd, a chasglasant arian lawer.

12 A'r brenhin a Jehoiada a'i rhoddodd i'r rhai oedd yn gweithio gwasanaeth tŷ yr ARGLWYDD; a chyflogasant seiri maen, a seiri pren, i gyweirio tŷ yr ARGLWYDD; a gofaint haiarn a phres, i gadarnhâu tŷ yr ARGLWYDD.

13 Felly y gweithwyr a weithiasant, † a'r gwaith a orphenwyd trwy eu dwylaw hwynt: a hwy a wnaethant dŷ DDUW yn ei drefn ei hun, ac a'i cadarnhasant ef.

Cyn CRIST 856.

† Heb. *a meddyginiaeth aeth i fynu ar y gwaith.*

14 A phan orphenasant hwy *ef,* hwy a ddygasant y gweddill o'r arian ger bron y brenhin a Jehoiada; a hwy a wnaethant o honynt lestri i dŷ yr ARGLWYDD, *sef* llestri y weinidogaeth, † a'r morterau, a'r llwyau, a'r llestri aur ac arian. Ac yr oeddynt hwy yn offrymmu poeth-offrymmau yn nhŷ yr ARGLWYDD yn wastadol, holl ddyddiau Jehoiada.

† Heb. *i offrymmu.*

15 ¶ Ond Jehoiada a heneiddiodd, ac oedd gyflawn o ddyddiau, ac a fu farw: mab can mlwydd a deg ar hugain *oedd efe* pan fu farw.

Cylch 850.

16 A hwy a'i claddasant ef yn ninas Dafydd gyd â'r brenhinoedd; canys efe a wnelsai ddaioni yn Israel, tu ag at DDUW a'i dŷ.

17 Ac wedi marw Jehoiada, tywysogion Judah a ddaethant, ac a ymgrymmasant i'r brenhin: yna y brenhin a wrandawodd arnynt hwy.

Cylch 840.

18 A hwy a adawsant dŷ ARGLWYDD DDUW eu tadau, ac a wasanaethasant y llwyni, a'r delwau: a daeth digofaint ar Judah a Jerusalem, o herwydd eu camwedd hyn.

19 Etto efe a anfonodd attynt hwy brophwydi, i'w troi hwynt at yr ARGLWYDD; a hwy a dystiolaethasant yn eu herbyn hwynt, ond ni wrandawsant hwy.

20 Ac yspryd DUW a † ddaeth ar Zecharïah mab Jehoiada yr offeiriad, ac efe a safodd oddi ar y bobl, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Fel hyn y dywedodd DUW, Paham yr ydych chwi yn troseddu gorchymynion yr ARGLWYDD? dïau na ffynnwch chwi; canys [e] gwrthodasoch yr ARGLWYDD, am hynny yntau a'ch gwrthyd chwithau.

† Heb. *wisgodd am,* fel Barn. 6. 34.

[e] pen. 15. 2.

21 A hwy a gyd-fwriadasant yn ei erbyn ef, ac [f] a'i llabyddiasant ef â meini wrth orchymyn y brenhin, y'nghyntedd tŷ yr ARGLWYDD.

840.

[f] Matt. 23. 35.

22 Ac ni chofiodd Joas y brenhin y caredigrwydd a wnaethai Jehoiada ei dad ef âg ef, ond efe a laddodd ei fab ef: a phan oedd efe yn marw, efe a ddywedodd, Edryched yr ARGLWYDD, a gofyned.

23 ¶ Ac † ym mhen y flwyddyn y daeth llu y Syriaid i fynu yn ei erbyn ef: a hwy a ddaethant yn erbyn Judah a

840.

† Heb. *yn nychweliad.*

Cyn CRIST 839.

Jerusalem, ac a ddifethasant holl dywysogion y bobl o blith y bobl, ac a anfonasant eu holl anrhaith hwynt i frenhin Damascus.

[g] Lef. 26. 8. Deut. 32. 30. Es. 30. 17.

24 Canys llu y Syriaid [g] a ddaethai âg ychydig wŷr, a'r ARGLWYDD a roddodd yn eu llaw hwynt lu mawr iawn, am iddynt wrthod ARGLWYDD DDUW eu tadau: felly y gwnaethant hwy farn yn erbyn Joas.

25 A phan aethant hwy oddi wrtho ef, (canys hwy a'i gadawsant ef mewn clefydau mawrion) ei weision ei hun a gydfwriadodd i'w erbyn ef, o herwydd gwaed meibion Jehoiada yr offeiriad, ac a'i lladdasant ef ar ei wely; ac efe a fu farw: a hwy a'i claddasant ef yn ninas Dafydd, ond ni chladdasant ef ym meddau y brenhinoedd.

‖ Neu, *Jozachar*, 2 Bren. 12. 21.

‖ Neu, *Somer.* 839.

[h] 2 Bren. 12. 18.

26 A dyma y rhai a frad-fwriadasant yn ei erbyn ef; ‖ Zabad mab Simeath yr Ammonees, a Jehozabad mab ‖ Simrith y Moabees.

27 ¶ Am ei feibion ef, a maint [h] y baich a roddwyd arno, a sylfaeniad tŷ DDUW, wele hwy yn ysgrifenedig yn hanes llyfr y brenhinoedd. Ac Amasïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XXV.

1 *Amasïah yn dechreu teyrnasu yn ddaionus:* 3 *yn gwneuthur cyfiawnder â'r bradwyr:* 5 *yn cyflogi llu o'r Israeliaid yn erbyn yr Edomiaid, ac ar air y prophwyd yn colli y can talent cyflog, ac yn eu gollwng hwynt ymaith:* 11 *yn gorchfygu yr Edomiaid.* 10, 13 *Yr Israeliaid yn ddigllawn am eu gollwng ymaith, yn yspeilio wrth fyned adref.* 14 *Amasïah yn balchïo am ei oruchafiaeth, ac yn gwasanaethu duwiau Edom, ac yn diystyru rhybudd y prophwyd,* 17 *yn cyffroi Joas i'w ddinystr ei hun.* 25 *Yr hyd y teyrnasodd efe.* 27 *Ei ladd ef trwy frad.*

[a] 2 Bren. 14. 1, &c.

MAB [a] pùm mlwydd ar hugain *oedd* Amasïah pan ddechreuodd efe deyrnasu, a naw mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jehoadan o Jerusalem.

[b] Edrych 2 Bren. 14. 4. ad. 14. 1.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, [b] ond nid â chalon berffaith.

† Heb. *arno.*

3 ¶ A phan sicrhâwyd ei deyrnas †iddo ef, efe a laddodd ei weision a laddasent y brenhin ei dad ef.

[c] Deut. 24. 16. 2 Bren. 14. 6. Jer. 31. 30. Ezec. 18. 20.

4 Ond ni laddodd efe eu meibion hwynt, ond *efe a wnaeth* fel *y mae* yn ysgrifenedig yn y gyfraith yn llyfr Moses, lle y gorchymynasai yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, [c] Ni bydd marw y tadau dros y meibion, ac ni bydd marw y meibion dros y tadau, ond pob un a fydd marw am ei bechod ei hun.

Cyn CRIST 839.

5 ¶ Ac Amasïah a gynhullodd Judah, ac a'u gwnaeth hwy, yn ol tŷ *eu* tadau, yn dywysogion ar filoedd, ac yn dywysogion ar gannoedd, trwy holl Judah a Benjamin: ac efe a'u cyfrifodd hwynt [d] o fab ugain mlwydd ac uchod, ac a'u cafodd hwy yn dri chan mil o *wŷr* etholedig yn *gallu* myned i ryfel, yn medru trin gwaywffon a tharian.

[d] Num. 1. 3.

6 Ac efe a gyflogodd o Israel gan mil *o wŷr* cedyrn nerthol, er can talent o arian.

7 Ond gwr DUW a ddaeth atto ef, gan ddywedyd, O frenhin, nac aed llu Israel gyd â thi: canys nid *yw yr* ARGLWYDD gyd âg Israel, *sef gyd â* holl feibion Ephraim.

8 Ond os myned a fynni, gwna, ymgadarnhâ i ryfel: *ond* DUW a wna i ti syrthio o flaen dy elynion; canys y mae gan DDUW nerth i gynnorthwyo, ac i gwympo.

9 Ac Amasïah a ddywedodd wrth wr DUW, Ond beth a wneir am y can talent a roddais i dorf Israel? A dywedodd gwr DUW, Y mae ar law yr ARGLWYDD roddi i ti lawer mwy nâ hynny.

10 Felly Amasïah a'u neillduodd hwynt, *sef* y dorf a ddelsai atto ef o Ephraim, i fyned i'w mangre eu hun. A llidiodd eu digllonedd hwy yn ddirfawr yn erbyn Judah, a dychwelasant i'w mangre eu hun mewn llid digllawn.

Cylch 827.

11 ¶ Ac Amasïah a ymgadarnhâodd, ac a dywysodd allan ei bobl, ac a aeth i ddyffryn yr halen, ac a darawodd *o* feibion Seir ddeng mil.

12 Meibion Judah hefyd a gaethgludasant ddeng mil yn fyw, ac a'u dygasant i ben y graig, ac a'u taflasant hwy o ben y graig, fel y drylliwyd hwynt oll.

† Heb. *A meibion y fyddin.*

13 ¶ †A'r rhyfelwyr, y rhai a ddarfuasai i Amasïah eu troi yn ol rhag myned gyd âg ef i ryfel, a ruthrasant ar ddinasoedd Judah, o Samaria hyd Beth-horon, ac a darawsant o honynt dair mil, ac a ysglyfaethasant anrhaith fawr.

[e] Edrych pen. 28. 23.

14 ¶ Ac wedi dyfod Amasïah o ladd yr Edomiaid, [e] efe a ddug dduwiau meibion Seir, ac a'u gosododd hwynt iddo ef yn dduwiau, ac a addolodd

Cyn CRIST Cylch 827.

ger eu bron hwynt, ac a arogl-darthodd iddynt.

15 Am hynny y llidiodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Amasïah; ac efe a anfonodd brophwyd atto ef, yr hwn a ddywedodd wrtho ef, Paham y ceisiaist ti dduwiau y bobl, y rhai nid achubasant eu pobl eu hun o'th law di?

16 A phan oedd efe yn llefaru wrtho ef, *y brenhin* a ddywedodd wrtho yntau, A wnaed tydi yn gynghorwr i'r brenhin? paid, i ba beth y'th darewid? A'r prophwyd a beidiodd, ac a ddywedodd, Mi a wn fod DUW wedi †arfaethu dy ddinystrio di, am i ti wneuthur hyn, ac na wrandewaist ar fy nghynghor i.

† Heb. *cynghori.*

826.

17 ¶ Yna [f] Amasïah brenhin Judah a ymgynghorodd, ac a anfonodd at Joas mab Jehoahaz mab Jehu brenhin Israel, gan ddywedyd, Tyred, gwelwn wyneb ein gilydd.

[f] 2 Bren. 14. 8.

18 A Joas brenhin Israel a anfonodd at Amasïah brenhin Judah, gan ddywedyd, Yr ‖ ysgellyn *sydd* yn Libanus, a anfonodd at y gedrwydden *sydd* yn Libanus, gan ddywedyd, Dyro dy ferch i'm mab i yn wraig: a bwystfil y maes, yr hwn *oedd* yn Libanus, a dramwyodd, ac a sathrodd yr ysgellyn.

‖ Neu, *eithinen*, neu, *Y ddraenen.*

19 Dywedaist, Wele tarewaist yr Edomiaid, a'th galon a ddyrchafodd i ymffrostio: eistedd yn awr yn dy dŷ; paham yr wyt yn ymyrryd er drwg *i ti dy hun*, fel y syrthit ti, a Judah gyd â thi?

20 Ond ni wrandawai Amasïah; canys [g] oddi wrth DDUW *yr oedd* hynny, fel y rhoddid hwynt yn llaw *y gelyn*, am iddynt geisio duwiau Edom.

[g] pen. 22. 7.

21 Felly Joas brenhin Israel a aeth i fynu, a hwy a welsant wynebau eu gilydd, efe ac Amasïah brenhin Judah, yn Bethsemes, yr hon *oedd* yn Judah.

22 A Judah a darawyd o flaen Israel, a hwy a ffoisant bawb i'w pebyll.

23 A Joas brenhin Israel a ddaliodd Amasïah mab Joas, fab [h] Jehoahaz brenhin Judah, yn Bethsemes, ac a'i dug ef i Jerusalem, ac a dorrodd i lawr fur Jerusalem, o borth Ephraim hyd borth †y gongl, pedwar can cufydd.

[h] Edrych pen. 21. 17. a 22. 1, 6.

† Heb. *yr hwn sydd yn wynebu.*

24 Ac *efe a gymmerth* yr holl aur, a'r arian, a'r holl lestri a gafwyd yn nhŷ DDUW gyd âg Obed-edom, a thrysorau tŷ y brenhin, a'r gwystlon hefyd, ac a ddychwelodd i Samaria.

25 ¶ Ac Amasïah mab Joas brenhin Judah a fu fyw, wedi marwolaeth Joas mab Jehoahaz brenhin Israel, bymtheng mlynedd.

26 A'r rhan arall o'r gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Amasïah, wele, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Judah ac Israel?

Cyn CRIST 826.

27 ¶ Ac wedi yr amser yr ymadawodd Amasïah oddi ar ol yr ARGLWYDD, hwy a frad-fwriadasant fradwriaeth yn ei erbyn ef yn Jerusalem, ac efe a ffôdd i Lachis: ond hwy a anfonasant ar ei ol ef i Lachis, ac a'i lladdasant ef yno.

810.

28 A hwy a'i dygasant ef ar feirch, ac a'i claddasant ef gyd â'i dadau ‖ yn ninas Judah.

‖ Sef, *dinas Dafydd*, 2 Bren. 14. 20.

PENNOD XXVI.

1 *Uzziah yn frenhin ar ol Amasïah, ac yn llywodraethu yn dda tra fu fyw Zechariah, ac yn llwyddo.* 16 *Wedi hynny yn balchïo, ac yn cymmeryd arno yr offeiriadaeth, ac yn cael ei daro â gwahan-glwyf.* 22 *Efe yn marw, a Jotham yn teyrnasu ar ei ol ef.*

YNA holl bobl Judah a gymmerasant ‖ [a] Uzziah, ac yntau yn fab un mlwydd ar bymtheg, ac a'i hurddasant ef yn frenhin yn lle Amasïah ei dad.

810.

‖ Neu, *Azariah.*

[a] 2 Bren. 14. 21. a 15. 1.

2 Efe a adeiladodd Eloth, ac a'i dug hi drachefn i Judah, ar ol huno o'r brenhin gyd â'i dadau.

3 Mab un mlwydd ar bymtheg *oedd* Uzziah pan ddechreuodd efe deyrnasu, a deuddeng mlynedd a deugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jecholïah o Jerusalem.

4 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol yr hyn oll a wnaethai Amasïah ei dad ef.

5 Ac [b] efe a ymgeisiodd â Duw yn nyddiau Zechariah, yr hwn [c] oedd ganddo ddeall †y'ngweledigaethau DUW: a'r dyddiau y ceisiodd efe yr ARGLWYDD, DUW a'i llwyddodd ef.

[b] Edrych pen. 24. 2.

[c] Gen. 41. 15. Dan. 1. 17. a 2. 19. a 10. 1.

† Heb. *yn gweled Duw.*

6 Ac efe a aeth allan, ac [d] a ryfelodd yn erbyn y Philistiaid, ac a dorrodd i lawr fur Gath, a mur Jabneh, a mur Asdod, ac a adeiladodd ddinasoedd yn Asdod, ac ym mysg y Philistiaid.

[d] Es. 14. 29.

7 A DUW a'i cynnorthwyodd ef yn erbyn [e] y Philistiaid, ac yn erbyn yr Arabiaid, y rhai oedd yn trigo yn Gurbaal, a'r Mehuniaid.

[e] pen. 21. 16.

8 A'r Ammoniaid a roisant roddion i Uzziah: a'i enw ef a aeth hyd y mynediad i'r Aipht: o herwydd efe a ymgryfhâodd yn ddirfawr.

9 Hefyd Uzziah a adeiladodd dyrau yn

Cyn CRIST 810.

Jerusalem wrth [f] borth y gongl, ac wrth borth y glynn, ac wrth dröad *y mur*, ac a'u ‖ cadarnhâodd hwynt.

10 Ac efe a adeiladodd dyrau yn yr anialwch, ac a ‖ gloddiodd bydewau lawer; oblegid yr oedd ganddo lawer o anifeiliaid, yn y dyffryndir ac yn y gwastadedd: *a* llafurwyr a gwinllanwyr yn y mynyddoedd, ac yn ‖ Carmel: canys hoff oedd ganddo *goledd* y ddaear.

11 Ac yr oedd gan Uzzïah lu o ryfelwyr, yn myned allan yn fyddinoedd, yn ol nifer eu cyfrif hwynt, trwy law Jeiel yr ysgrifenydd, a Maaseiah y llywydd, dan law Hananïah, *un* o dywysogion y brenhin.

12 Holl nifer pennau cenedl y rhai cedyrn o nerth *oedd* ddwy fil a chwe chant.

13 A than eu llaw hwynt *yr oedd* llu grymmus, tri chan mil a saith mil a phùm cant, yn rhyfela â chryfder nerthol, i gynnorthwyo y brenhin yn erbyn y gelyn.

14 Ac Uzzïah a ddarparodd iddynt, *sef* i'r holl lu, dariannau, a gwaywffyn, a helmau, a llurigau, a bwâau, a † thaflau *i daflu* cerrig.

15 Ac efe a wnaeth yn Jerusalem offer trwy gelfyddyd y rhai cywraint, i fod ar y tyrau ac ar y conglau, i ergydio saethau a cherrig mawrion: a'i enw ef a aeth ym mhell, canys yn rhyfedd y cynnorthwywyd ef, nes ei gadarnhâu.

16 ¶ Ond pan aeth yn gryf, ei galon a ddyrchafwyd i'*w* ddinystr *ei hun;* canys efe a droseddodd yn erbyn yr ARGLWYDD ei DDUW: ac efe [g] a aeth i mewn i deml yr ARGLWYDD, i arogldarthu ar allor yr arogl-darth.

17 Ac Azarïah yr offeiriad a aeth i mewn ar ei ol ef, a chyd âg ef bedwar ugain o offeiriaid yr ARGLWYDD, yn feibion grymmus:

18 A hwy a safasant yn erbyn Uzzïah y brenhin, ac a ddywedasant wrtho, [h] Ni *pherthyn* i ti, Uzzïah, arogl-darthu i'r ARGLWYDD, ond i'r [i] offeiriaid meibion Aaron, y rhai a gyssegrwyd i arogldarthu: dos allan o'r cyssegr; canys ti a droseddaist, ac ni *bydd hyn* i ti yn ogoniant oddi wrth yr ARGLWYDD DDUW.

19 Yna y llidiodd Uzzïah, a'r arogl-darth i arogl-darthu *oedd* yn ei law ef: a thra ydoedd efe yn llidiog yn erbyn yr offeiriaid, gwahan-glwyf a gyfododd yn ei dalcen ef, y'ngŵydd yr offeiriaid, yn nhŷ yr ARGLWYDD, ger llaw allor yr arogl-darth.

20 Ac edrychodd Azarïah yr archoffeiriad a'r holl offeiriaid arno ef, ac wele, *yr oedd* efe yn wahan-glwyfus yn ei dalcen, a gwnaethant iddo frysio oddi yno: ac yntau hefyd [k] a frysiodd i fyned allan, o herwydd i'r ARGLWYDD ei daraw ef.

21 [l] Ac Uzzïah y brenhin a fu wahanglwyfus hyd ddydd ei farwolaeth, ac a drigodd yn wahan-glwyfus [m] mewn tŷ † neillduol; canys efe a dorrasid ymaith o dŷ yr ARGLWYDD: a Jotham ei fab ef *oedd* ar dŷ y brenhin, yn barnu pobl y wlad.

22 ¶ A'r rhan arall o weithredoedd cyntaf a diweddaf Uzzïah, a ysgrifenodd [n] Esaiah y prophwyd mab Amos.

23 Felly Uzzïah a hunodd gyd â'i dadau, a chladdasant ef gyd â'i dadau ym maes beddrod y brenhinoedd; canys dywedasant, Gwahan-glwyfus *ydyw* efe. A Jotham ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XXVII.

1 *Jotham yn teyrnasu yn dda, ac yn llwyddo: 5 yn darostwng yr Ammoniaid.* 7 *Ei deyrnasiad ef.* 9 *Ac Ahaz yn teyrnasu ar ei ol ef.*

MAB [a] pùm mlwydd ar hugain *oedd* Jotham pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn Jerusalem, ac enw ei fam ef *oedd* Jerusah merch Sadoc.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol yr hyn oll a wnelsai Uzzïah ei dad: eithr nid aeth efe i deml yr ARGLWYDD. [b] A'r bobl oedd etto yn ymlygru.

3 Efe a adeiladodd y porth uchaf i dŷ yr ARGLWYDD: ac ar fur ‖ y tŵr yr adeiladodd efe lawer.

4 Dinasoedd hefyd a adeiladodd efe ym mynyddoedd Judah, ac yn y coedydd yr adeiladodd efe balasau a thyrau.

5 ¶ Ac efe a ryfelodd yn erbyn brenhin meibion Ammon, ac a aeth yn drech nâ hwynt. A meibion Ammon a roddasant iddo ef gan talent o arian y flwyddyn honno, a deng mil corus o wenith, a deng mil corus o haidd. Hyn a roddodd meibion Ammon iddo ef yr ail flwyddyn a'r drydedd.

6 Felly Jotham a aeth yn gadarn, oblegid efe ‖ a barottôdd ei ffyrdd ger bron yr ARGLWYDD ei DDUW.

Cyn CRIST Cylch 765.

[k] Megis Est. 6. 12.

[l] 2 Bren. 15. 5.

[m] Lef. 13. 46. Num. 5. 2.

† Heb. *rhŷdd.*

[n] Es. 1. 1.

758.

[a] 2 Bren. 15. 32, &c.

[b] 2 Bren. 15. 35.

‖ *Ophel.*

‖ Neu, *sicrhaodd.*

† Heb. *cherrig tafl.*

Cylch 765.

[g] Felly 2 Bren. 16. 12, 13.

[h] Num. 18. 7.

[i] Exod. 30. 7.

‖ Neu, *cyweiriodd.*

‖ Neu, *naddodd.*

‖ Neu, *meusydd ffrwythlawn.*

Cylch 800.

7 ¶ A'r rhan arall o hanes Jotham, a'i holl ryfeloedd ef, a'i ffyrdd, wele, *y maent* yn ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Israel a Judah.

8 Mab pùm mlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd deyrnasu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

9 ¶ A Jotham a hunodd gyd â'i dadau, a chladdasant ef yn ninas Dafydd. Ac Ahaz ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XXVIII.

1 *Ahaz yn teyrnasu yn ddrygionus, a'r Syriaid yn ei flino ef.* 6 *Yr Israeliaid yn caethgludo gwŷr Judah, a thrwy gynghor Oded y prophwyd yn eu gollwng hwy adref.* 16 *Ahaz yn gyrru am gymmorth i Assyria, a hynny heb lesu iddo:* 22 *yn ei gyfyngder yn chwanegu ei ddelw-addoliaeth:* 26 *yn marw, a Hezecïah yn dyfod ar ei ol ef.*

MAB [a] ugain mlwydd *oedd* Ahaz pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ond ni wnaeth efe yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel Dafydd ei dad.

2 Eithr efe a rodiodd yn ffyrdd brenhinoedd Israel, ac a wnaeth i Baalim *ddelwau* toddedig.

3 Ac efe a ‖ arogl-darthodd yn nyffryn ‖ Ben-hinnom, ac a losgodd [b] ei blant yn tân, yn ol ffieidd-dra y cenhedloedd a fwriasai yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Israel.

4 Efe a aberthodd hefyd, ac a arogl-darthodd yn yr uchelfëydd, ac ar y bryniau, a than bob pren gwyrddlas.

5 Am hynny yr [c] ARGLWYDD ei DDUW a'i rhoddodd ef yn llaw brenhin Syria; a hwy a'i tarawsant ef, ac a gaethgludasant ymaith oddi ganddo ef gaethglud fawr, ac a'*u* dygasant i Damascus. Ac yn llaw brenhin Israel hefyd y rhoddwyd ef, yr hwn a'i tarawodd ef â lladdfa fawr.

6 ¶ Canys [d] Pecah mab Remalïah a laddodd yn Judah chwech ugain mil mewn un diwrnod, hwynt oll yn feibion grymmus; am wrthod o honynt ARGLWYDD DDUW eu tadau.

7 A Zichri, gwr grymmus o Ephraim, a laddodd Maaseiah mab y brenhin, ac Azricam llywodraethwr y tŷ, ac Elcanah † y nesaf at y brenhin.

8 A meibion Israel a gaethgludasant o'u brodyr ddau can mil, yn wragedd, yn feibion, ac yn ferched, ac a ysglyfaethasant anrhaith fawr oddi arnynt, ac a ddygasant yr yspail i Samaria.

9 Ac yno yr oedd prophwyd i'r ARGLWYDD, a'i enw Oded; ac efe a aeth allan o flaen y llu oedd yn dyfod i Samaria, ac a ddywedodd wrthynt, Wele, [e] o herwydd digofaint ARGLWYDD DDUW eich tadau yn erbyn Judah, y rhoddodd efe hwynt yn eich llaw chwi, a lladdasoch hwynt mewn cynddaredd [f] yn cyrhaeddyd hyd y nefoedd.

10 Ac yn awr yr ydych chwi yn amcanu darostwng meibion Judah a Jerusalem, yn gaeth-weision, ac yn gaeth-forwynion i chwi: onid *oes* gyd â chwi, ïe, gyd â chwi, bechodau yn erbyn yr ARGLWYDD eich DUW?

11 Yn awr gan hynny gwrandewch arnaf fi, a gollyngwch adref y gaethglud a gaethgludasoch o'ch brodyr: oblegid *y mae* llidiog ddigofaint yr ARGLWYDD arnoch chwi.

12 Yna rhai o bennaethiaid meibion Ephraim, Azarïah mab Johanan, Berechïah mab Mesilemoth, a Jehizcïah mab Sàlum, ac Amasa mab Hadlai, a gyfodasant yn erbyn y rhai oedd yn dyfod o'r filwriaeth,

13 Ac a ddywedasant wrthynt, Ni ddygwch y gaethglud yma: canys gan i ni bechu *eisoes* yn erbyn yr ARGLWYDD, yr ydych chwi yn amcanu chwanegu ar ein pechodau ni, ac ar ein camweddau: canys *y mae* ein camwedd ni yn fawr, ac *y mae* digofaint llidiog yn erbyn Israel.

14 Felly y llu a adawodd y gaethglud a'r anrhaith o flaen y tywysogion, a'r holl gynnulleidfa.

15 A'r gwyr, [g] y rhai a enwyd wrth eu henwau, a gyfodasant ac a gymmerasant y gaethglud, ac a ddilladasant eu holl rai noethion hwynt â'r yspail, a dilladasant hwynt, a rhoddasant iddynt esgidiau, ac a wnaethant iddynt fwytta ac yfed; enneiniasant hwynt hefyd, a dygasant ar asynod bob un llesg, ïe, dygasant hwynt i Jericho, [h] dinas y palmwydd, at eu brodyr. Yna hwy a ddychwelasant i Samaria.

16 ¶ [i] Yr amser hwnnw yr anfonodd y brenhin Ahaz at frenhinoedd Assyria i'w gynnorthwyo ef.

17 A'r Edomiaid a ddaethent etto, ac a darawsent Judah, ac a gaeth-gludasent gaethglud.

18 [k] Y Philistiaid hefyd a ruthrasent i ddinasoedd y gwastadedd, a thu dehau Judah, ac a ynnillasent Bethsemes, ac Ajalon, a Gederoth, a Socho a'i phen-

Cyn CRIST 758.

Cylch 742.

741.

[a] 2 Bren. 16. 2.

‖ Neu, *offrymmodd aberth.*
‖ *mab Hinnom.*
[b] Lef. 18. 21.

[c] Es. 7. 1. Cylch 741.

[d] 2 Bren. 15. 27.

† Heb. *yr ail i'r brenhin.*

Cyn CRIST Cylch 741.

[e] Ps. 69. 26. Es. 10. 5. a 47. 6. Ezec. 25. 12, 15. a 26. 2. Obad. 10, &c. Zech. 1. 15.
[f] Ezra 9. 6.

[g] ad. 12.

[h] Deut. 34. 3. Barn. 1. 16.

Cylch 741.
[i] 2 Bren. 16. 7.

[k] Ezec. 16. 27, 57.

Cyn CRIST Cylch 741.

trefi, Timnah hefyd a'i phentrefi; a Gimzo a'i phentrefi; ac a drigasant yno.

19 Canys yr ARGLWYDD a ddarostyngodd Judah, o achos Ahaz brenhin Israel: oblegid efe a [l] noethodd Judah, gan droseddu yn erbyn yr ARGLWYDD yn ddirfawr.

[l] Exod. 32. 25.

740.

20 A [m] Thilgath-pilneser brenhin Assyria a ddaeth atto ef, ac a gyfyngodd arno ef, ac nis cynnorthwyodd ef.

[m] 2 Bren. 15. 29.

21 Er i Ahaz gymmeryd rhan allan o dŷ yr ARGLWYDD, ac o dŷ y brenhin, a chan y tywysogion, a'*i* rhoddi i frenhin Assyria; etto nis cynnorthwyodd efe ef.

22 ¶ A'r amser yr oedd yn gyfyng arno, efe a chwanegodd droseddu yn erbyn yr ARGLWYDD: hwn *yw* y brenhin Ahaz.

[n] Edrych pen. 25. 14.

23 Canys [n] efe a aberthodd i dduwiau Damascus, y rhai a'i tarawsent ef; ac efe a ddywedodd, Am i dduwiau brenhinoedd Syria eu cynnorthwyo hwynt, minnau a aberthaf iddynt hwy, fel y'm cynnorthwyont innau: ond hwy a fuant iddo ef ac i holl Israel yn dramgwydd.

24 Ac Ahaz a gasglodd lestri tŷ DDUW, ac a ddarniodd lestri tŷ DDUW, ac a [o] gauodd ddrysau tŷ yr ARGLWYDD, ac a wnaeth iddo allorau ym mhob congl i Jerusalem.

[o] Edrych pen. 29. 3.

25 Ac ym mhob dinas yn Judah y gwnaeth efe uchelfëydd i ‖ arogl-darthu i dduwiau dïeithr, ac a ddigllonodd ARGLWYDD DDUW ei dadau.

‖ Neu, *offrymmu.*

26 ¶ A'r rhan arall o'i hanes ef, a'i holl ffyrdd, cyntaf a diweddaf, wele hwy yn ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Judah ac Israel.

726.

27 Ac Ahaz a hunodd gyd â'i dadau, a hwy a'i claddasant ef yn y ddinas yn Jerusalem, ond ni ddygasant hwy ef i feddrod brenhinoedd Israel. A Hezecïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XXIX.

1 *Y brenhin duwiol Hezecïah,* 3 *yn adferu gwir grefydd,* 5 *yn cynghori y Lefiaid:* 12 *a hwythau yn ymsancteiddio, ac yn glanhâu tŷ Dduw.* 20 *Hezecïah yn aberthu ebyrth cyhoedd, lle yr oedd y Lefiaid yn barottach nâ'r offeiriaid.*

726.

[a] 2 Bren. 18. 1.

MAB [a] pùm mlwydd ar hugain *oedd* Hezecïah, *pan* ddechreuodd efe deyrnasu, a naw mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem, ac enw ei fam ef *oedd* Abïah merch Zecharïah.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol yr hyn oll a wnelsai Dafydd ei dad.

3 ¶ Yn y flwyddyn gyntaf o'i deyrnasiad ef, yn y mis cyntaf, [b] efe a agorodd ddrysau tŷ yr ARGLWYDD, ac a'u cyweiriodd hwynt.

Cyn CRIST 726.

[b] Edrych pen. 28. 24. ad. 7.

4 Ac efe a ddug i mewn yr offeiriaid, a'r Lefiaid, ac a'u casglodd hwynt ynghyd i heol y dwyrain,

5 Ac a ddywedodd wrthynt hwy, Gwrandewch fi, O Lefiaid, ymsancteiddiwch yn awr, a sancteiddiwch dŷ ARGLWYDD DDUW eich tadau, a dygwch yr aflendid allan o'r *lle* sanctaidd.

6 Canys ein tadau ni a droseddasant, ac a wnaethant yr hyn *oedd* ddrwg yng ngolwg yr ARGLWYDD ein DUW, ac a'i gwrthodasant ef, ac a droisant eu hwynebau oddi wrth babell yr ARGLWYDD, ac a † droisant *eu* gwarrau.

† Heb. *roisant.*

[c] Cauasant hefyd ddrysau y porth, ac a ddiffoddasant y lampau, ac nid arogl-darthasant arogl-darth, ac ni offrymmasant boeth-offrymmau yn y cyssegr i DDUW Israel.

[c] pen. 24. 18.

8 Am hynny digofaint yr ARGLWYDD a ddaeth yn erbyn Judah a Jerusalem, ac efe a'u rhoddodd hwynt yn gyffro, yn syndod, ac [d] yn watwargerdd, fel yr ydych yn gweled â'ch llygaid.

[d] 1 Bren. 9. 8.

9 Canys wele, [e] ein tadau ni a syrthiasant trwy y cleddyf, ein meibion hefyd, a'n merched, a'n gwragedd, *ydynt* mewn caethiwed o herwydd hyn.

[e] pen. 28. 5, 6, 8.

10 Ynawr *y mae* yn fy mryd i wneuthur cyfammod âg ARGLWYDD DDUW Israel; fel y tro ei ddigofaint llidiog ef oddi wrthym ni.

11 Fy meibion, na ‖ fyddwch ddifraw yn awr: canys yr ARGLWYDD [f] a'ch dewisodd chwi i sefyll ger ei fron ef, i weini iddo ef, ac i fod yn gweini, ac yn arogl-darthu iddo ef.

‖ Neu, *thwyller chwi.*

[f] Num. 3. 6. a 8. 14. a 18. 2, 6.

12 ¶ Yna y Lefiaid a gyfodasant, Mahath mab Amasai, a Jöel mab Azarïah o feibion y Cohathiaid: ac o feibion Merari; Cis mab Abdi, ac Azarïah mab Jehaleleel: ac o'r Gersoniaid; Joah mab Zimmah, ac Eden mab Joah:

13 Ac o feibion Elisaphan; Simri, a Jeiel: ac o feibion Asaph; Zecharïah, a Mattanïah:

14 Ac o feibion Heman; Jehïel, a Simei: ac o feibion Jeduthun; Semaiah, ac Uzzïel.

15 A hwy a gynnullasant eu brodyr, ac a ymsancteiddiasant, ac a ddaethant yn ol gorchymyn y brenhin, ‖ trwy eiriau yr ARGLWYDD, i lanhâu tŷ yr ARGLWYDD.

‖ Neu, *yn achosion.*

Cyn CRIST 726.

16 A'r offeiriaid a ddaethant i fewn tŷ yr ARGLWYDD i'w lanhâu ef, ac a ddygasant allan yr holl frynti a gawsant hwy yn nheml yr ARGLWYDD, i gyntedd tŷ yr ARGLWYDD. A'r Lefiaid a'*i* cymmerasant, i'*w* ddwyn ymaith allan i afon Cidron.

726. 17 Ac yn y *dydd* cyntaf o'r mis cyntaf y dechreuasant *ei* sancteiddio, ac ar yr wythfed dydd o'r mis y daethant i borth yr ARGLWYDD: ac mewn wyth niwrnod y sancteiddiasant dŷ yr ARGLWYDD, ac yn yr unfed dydd ar bymtheg o'r mis cyntaf y gorphenasant.

18 Yna y daethant hwy i mewn at Hezecïah y brenhin, ac a ddywedasant, Glanhasom holl dŷ yr ARGLWYDD, ac allor y poeth-offrwm, a'i holl lestri, a bwrdd y *bara* gosod, a'i holl lestri.

19 A'r holl lestri a fwriasai y brenhin Ahaz ymaith yn ei gamwedd, pan oedd efe yn teyrnasu a barottoisom, ac a sancteiddiasom ni: ac wele hwy ger bron allor yr ARGLWYDD.

20 ¶ Yna Hezecïah y brenhin a gododd yn fore, ac a gasglodd dywysogion y ddinas, ac a aeth i fynu i dŷ yr ARGLWYDD.

21 A hwy a ddygasant saith o fustych, a saith o hyrddod, a saith o ŵyn, a saith o fychod geifr, [g]yn bech-aberth dros y frenhiniaeth, a thros y cyssegr, a thros Judah: ac efe a ddywedodd wrth yr offeiriaid meibion Aaron, am offrymmu *y rhai hynny* ar allor yr ARGLWYDD.

[g] Lef. 4. 3, 14.

22 Felly hwy a laddasant y bustych, a'r offeiriaid a dderbyniasant y gwaed, ac [h]a'*i* taenellasant ar yr allor; lladdasant hefyd yr hyrddod, a thaenellasant y gwaed ar yr allor: a hwy a laddasant yr ŵyn, ac a daenellasant y gwaed ar yr allor.

[h] Lef. 8. 14, 15, 19, 24. Heb. 9. 21.

23 A hwy a ‖ddygasant fychod y pech-aberth o flaen y brenhin a'r gynnulleidfa, ac [i]a osodasant eu dwylaw arnynt hwy.

‖ Neu, *nesasant.*

[i] Lef. 4. 15, 24.

24 A'r offeiriaid a'u lladdasant hwy, ac a wnaethant gymmod ar yr allor â'u gwaed hwynt, i wneuthur cymmod dros holl Israel; canys dros holl Israel yr archasai y brenhin *wneuthur* y poeth-offrwm, a'r pech-aberth.

25 [k]Ac efe a osododd y Lefiaid yn nhŷ yr ARGLWYDD, â symbalau, ac â nablau, ac â thelynau, [l]yn ol gorchymyn Dafydd, a Gad gweledydd y brenhin, a Nathan y prophwyd: canys y gorchymyn *oedd* trwy law yr ARGLWYDD, trwy law ei brophwydi ef.

[k] 1 Chron. 16. 4. a 25. 6.

[l] 1 Chron. 23. 5. a 25. 1. pen. 8. 14.

26 A'r Lefiaid a safasant âg offer [m]Dafydd, a'r offeiriaid â'r [n]udgyrn.

27 A Hezecïah a ddywedodd am offrymmu poeth-offrwm ar yr allor: a'r amser y dechreuodd y poeth-offrwm, y dechreuodd cân yr ARGLWYDD, â'r udgyrn, ac âg offer Dafydd brenhin Israel.

28 A'r holl gynnulleidfa oedd yn addoli, a'r † cantorion yn canu, a'r udgyrn yn lleisio: *hyn* oll *a barhâodd* nes gorphen y poeth-offrwm.

29 A phan orphenasant hwy offrymmu, y brenhin a'r holl rai a gafwyd gyd âg ef, a ymgrymmasant, ac a addolasant.

30 A Hezecïah y brenhin a'r tywysogion a ddywedasant wrth y Lefiaid am foliannu yr ARGLWYDD, â geiriau Dafydd, ac Asaph y gweledydd. Felly hwy a foliannasant â llawenydd, ac a ymostyngasant, ac a addolasant.

31 A Hezecïah a attebodd ac a ddywedodd, Yn awr † yr ymgyssegrasoch chwi i'r ARGLWYDD; nesêwch, a dygwch ebyrth, ac ° ebyrth moliant, i dŷ yr ARGLWYDD. A'r gynnulleidfa a ddygasant ebyrth, ac ebyrth moliant, a phob ewyllysgar o galon, boeth-offrymmau.

† Heb. *y llanwasoch eich llaw.*

° Lef. 7. 12.

32 A rhifedi y poeth-offrymmau a ddug y gynnulleidfa, oedd ddeg a thriugain o fustych, cant o hyrddod, dau cant o ŵyn: y rhai hyn oll *oedd* yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

33 A'r pethau cyssegredig *oedd* chwe chant o fustych, a thair mil o ddefaid.

34 Ond yr oedd rhy fychan o offeiriaid, fel na allent flingo yr holl boeth-offrymmau: am hynny [p]eu brodyr y Lefiaid a'u cynnorthwyasant hwy, nes gorphen y gwaith, ac nes i'r offeiriaid ymgyssegru: canys y Lefiaid *oedd* unionach o galon i ymgyssegru nâ'r offeiriaid.

[p] pen. 35. 11.

35 Y poeth-offrymmau hefyd *oedd* yn aml, gyd â brasder yr hêdd-offrwm, a'r ddïod-offrwm i'r poeth-offrymmau. Felly y trefnwyd gwasanaeth tŷ yr ARGLWYDD.

36 A Hezecïah a lawenychodd, a'r holl bobl, o herwydd parottôi o DDUW y bobl: oblegid yn ddisymmwth y bu y peth.

PENNOD XXX.

1 *Hezecïah yn cyhoeddi Pasc arbennig ar yr ail mis, i Judah ac i Israel.* 13 *Y gynnulleidfa, wedi distrywio allorau delw-addoliaeth, yn cadw yr wyl bedwar diwrnod ar ddeg.* 27 *Yr offeiriaid a'r Lefiaid yn bendithio y bobl.*

Cyn CRIST 726.

[m] 1 Chron. 23. 5. Amos 6. 5.

[n] Num. 10. 10.

† Heb. *caniad.*

Cyn CRIST 726.

A HEZECIAH a anfonodd at holl Israel a Judah, ac a ysgrifenodd lythyrau hefyd at Ephraim a Manasseh, i ddyfod i dŷ yr ARGLWYDD i Jerusalem, i gynnal Pasc i ARGLWYDD DDUW Israel.

2 A'r brenhin a ymgynghorodd, a'i dywysogion, a'r holl gynnulleidfa, yn Jerusalem, am gynnal y Pasc [a] yn yr ail mis.

[a] Num. 9. 10, 11.

3 Canys ni allent ei gynnal ef [b] y pryd hwnnw; oblegid nid ymsancteiddiasai yr offeiriaid ddigon, ac nid ymgasglasai y bobl i Jerusalem.

[b] Exod. 12. 6, 18.

4 †A da oedd y peth y'ngolwg y brenhin, ac y'ngolwg yr holl gynnulleidfa.

†Heb. *Ac uniawn.*

5 A hwy a orchymynasant gyhoeddi trwy holl Israel, o Beerseba hyd Dan, am ddyfod i gynnal y Pasc i ARGLWYDD DDUW Israel yn Jerusalem: canys ni wnaethent er ys talm fel yr oedd yn ysgrifenedig.

6 Felly y rhedegwyr a aethant â'r llythyrau o law y brenhin a'i dywysogion trwy holl Israel a Judah, ac wrth orchymyn y brenhin, gan ddywedyd, O meibion Israel, dychwelwch at ARGLWYDD DDUW Abraham, Isaac, ac Israel, ac efe a ddychwel at y gweddill a ddïangodd o honoch chwi o law [c] brenhinoedd Assyria.

[c] 2 Bren. 15. 19, 29.

7 Ac na fyddwch fel eich tadau, nac fel eich brodyr, y rhai a droseddasant yn erbyn ARGLWYDD DDUW eu tadau; am hynny efe a'u rhoddodd hwynt yn anghyfannedd, megis y gwelwch chwi.

8 Yn awr na chaledwch eich gwarr, fel eich tadau; ‖rhoddwch law i'r ARGLWYDD, a deuwch i'w gyssegr a gyssegrodd efe yn dragywydd: a gwasanaethwch yr ARGLWYDD eich DUW, fel y tro llid ei ddigofaint ef oddi wrthych chwi.

‖Edrych 1 Chron. 29. 24. Ezra 10. 19.

9 Canys os dychwelwch chwi at yr ARGLWYDD, eich brodyr chwi a'ch meibion *a gânt* drugaredd ger bron y rhai a'u caethgludodd hwynt, fel y dychwelont i'r wlad yma: oblegid [d] grasol a thrugarog *yw* yr ARGLWYDD eich DUW, ac ni thry efe *ei* wyneb oddi wrthych, os dychwelwch atto ef.

[d] Exod. 34. 6.

10 Felly y rhedegwyr a aethant o ddinas i ddinas trwy wlad Ephraim a Manasseh, hyd Zabulon: ond hwy a wawdiasant, ac a'u gwatwarasant hwy.

11 Er hynny [e] gwŷr o Aser, a Manasseh, ac o Zabulon, a ymostyngasant, ac a ddaethant i Jerusalem.

[e] Felly pen. 11. 16. ad. 18.

12 Llaw DUW hefyd fu yn Judah, i roddi iddynt un galon i wneuthur gorchymyn y brenhin a'r tywysogion, yn ol gair yr ARGLWYDD.

13 ¶ A phobl lawer a ymgasglasant i Jerusalem, i gynnal gwyl y bara croyw, yn yr ail mis; cynnulleidfa fawr iawn.

14 A hwy a gyfodasant, ac a fwriasant ymaith [f] yr allorau *oedd* yn Jerusalem: bwriasant ymaith allorau yr arogl-darth, a thaflasant *hwynt* i afon Cidron.

[f] pen. 28. 24.

15 Yna y lladdasant y Pasc ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg o'r ail mis: yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid a gywilyddiasant, ac a ymsancteiddiasant, ac a ddygasant y poeth-offrymmau i dŷ yr ARGLWYDD.

16 A hwy a safasant yn eu †lle, wrth eu harfer, yn ol cyfraith Moses gwr DUW: yr offeiriaid oedd yn taenellu y gwaed o law y Lefiaid.

†Heb. *sefyllfa.*

17 Canys *yr oedd* llawer yn y gynnulleidfa y rhai nid ymsancteiddiasent: ac ar y Lefiaid *yr oedd* lladd y Pasc dros yr holl rai aflan, i'*w* sancteiddio i'r ARGLWYDD.

18 O herwydd llawer o'r bobl, *sef* [g] llawer o Ephraim a Manasseh, Issachar, a Zabulon, nid ymlanhasent; etto hwy a fwyttasant y Pasc, yn amgenach nag yr oedd yn ysgrifenedig. Ond Hezecïah a weddïodd drostynt hwy, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD daionus a faddeuo i bob un

[g] ad. 11.

19 A barottôdd ei galon i geisio DUW, *sef* ARGLWYDD DDUW ei dadau, er na *lanhâwyd ef* yn ol puredigaeth y cyssegr.

20 A'r ARGLWYDD a wrandawodd ar Hezecïah, ac a iachâodd y bobl.

21 A meibion Israel, y rhai a gafwyd yn Jerusalem, a gynnaliasant wyl y bara croyw saith niwrnod trwy lawenydd mawr: y Lefiaid hefyd a'r offeiriaid oedd yn moliannu yr ARGLWYDD o ddydd i ddydd, *gan ganu* âg offer †soniarus i'r ARGLWYDD.

†Heb. *cryfder.*

22 A Hezecïah a ddywedodd wrth *fodd* calon yr holl Lefiaid, y rhai oedd yn dysgu gwybodaeth ddaionus yr ARGLWYDD; a hwy a fwyttasant ar hyd yr wyl saith niwrnod, *ac* a aberthasant ebyrth hêdd, ac a gyffesasant i ARGLWYDD DDUW eu tadau.

23 A'r holl gynnulleidfa a ymgynghorasant i gynnal saith o ddyddiau eraill: felly y cynnaliasant [h] saith o ddyddiau *eraill trwy* lawenydd.

[h] Edrych 1 Bren. 8.

Cyn CRIST 726.

24 Canys Hezecïah brenhin Judah [i] a †roddodd i'r gynnulleidfa fil o fustych, a saith mil o ddefaid; a'r tywysogion a roddasant i'r gynnulleidfa fil o fustych, a deng mil o ddefaid: a llawer o offeiriaid a ymsancteiddiasant.

25 A holl gynnulleidfa Judah a lawenychasant, gyd â'r offeiriaid a'r Lefiaid, a'r holl gynnulleidfa a ddaeth o Israel, a'r dïeithriaid a ddaethai o wlad Israel, ac oeddynt yn gwladychu yn Judah.

26 Felly y bu llawenydd mawr yn Jerusalem: canys er dyddiau Solomon mab Dafydd brenhin Israel ni *bu* y cyffelyb yn Jerusalem.

27 ¶ Yna yr offeiriaid a'r Lefiaid a gyfodasant, ac [k] a fendithiasant y bobl; a gwrandawyd ar eu llef hwynt, a'u gweddi hwynt a ddaeth *i fynu* i'w breswylfa † sanctaidd ef, i'r nefoedd.

PENNOD XXXI.

1 *Y bobl yn chwannog i ddilëu delw-addoliaeth.* 2 *Hezecïah yn trefnu cylchoedd yr offeiriaid a'r Lefiaid, ac yn parottôi gwaith a chynnaliaeth iddynt.* 5 *Parodrwydd y bobl i dalu degwm ac offrwm.* 11 *Hezecïah yn gosod swyddogion i ddosparthu y degymmau.* 20 *Purdeb Hezecïah.*

AC wedi gorphen hyn i gyd, holl Israel y rhai †*oedd* bresennol a aethant allan i ddinasoedd Judah, ac [a] a ddrylliasant y delwau, ac a dorrasant y llwyni, ac a ddistrywiasant yr uchelfëydd a'r allorau allan o holl Judah a Benjamin, yn Ephraim hefyd a Manasseh, nes *eu* †llwyr ddifa. Yna holl feibion Israel a ddychwelasant bob un i'w feddiant, i'w dinasoedd.

2 ¶ A Hezecïah a osododd ddosparthiadau yr offeiriaid a'r Lefiaid, yn eu cylchoedd, pob un yn ol ei weinidogaeth, yr offeiriaid a'r Lefiaid i'r poeth-offrwm, ac i'r ebyrth hêdd, i weini, ac i foliannu, ac i ganmol, ym mhyrth gwersylloedd yr ARGLWYDD.

3 A rhan y brenhin *oedd* o'i olud ei hun i'r poeth-offrymmau, *sef* i boeth-offrymmau y bore a'r hwyr, ac i boeth-offrymmau y Sabbothau, a'r newyddloerau, a'r gwyliau arbennig, fel *y mae* yn ysgrifenedig [b] y'nghyfraith yr ARGLWYDD.

4 Efe a ddywedodd hefyd wrth y bobl, trigolion Jerusalem, am roddi rhan i'r offeiriaid, a'r Lefiaid, fel yr ymgryfhâent y'nghyfraith yr ARGLWYDD.

5 ¶ A phan gyhoeddwyd y gair hwn, meibion Israel a ddygasant yn aml, flaen-ffrwyth yr ŷd, y gwin, a'r olew, a'r mêl, ac o holl gnwd y maes, a'r degwm o bob *peth* a ddygasant hwy yn helaeth.

6 A meibion Israel a Judah, y rhai oedd yn trigo yn ninasoedd Judah, hwythau a ddygasant ddegwm gwartheg a defaid, a [c] degwm y pethau cyssegredig a gyssegrasid i'r ARGLWYDD eu DUW, ac a'*u* gosodasant † bob yn bentwr.

7 Yn y trydydd mis y dechreuasant hwy seilio y pentyrrau, ac yn y seithfed mis y gorphenasant *hwynt.*

8 A phan ddaeth Hezecïah a'r tywysogion, a gweled y pentyrrau, hwy a fendithiasant yr ARGLWYDD a'i bobl Israel.

9 A Hezecïah a ymofynodd â'r offeiriaid a'r Lefiaid o herwydd y pentyrrau.

10 Ac Azarïah yr offeiriad pennaf o dŷ Sadoc, a ddywedodd wrtho, ac a lefarodd, [d] Er pan ddechreuwyd dwyn offrymmau i dŷ yr ARGLWYDD, bwyttasom a digonwyd ni, gweddillasom hefyd lawer iawn: canys yr ARGLWYDD a fendithiodd ei bobl; a'r gweddill *yw* yr amldra hyn.

11 ¶ A Hezecïah a ddywedodd am barottôi celloedd yn nhŷ yr ARGLWYDD; a hwy a'*u* parottoisant,

12 Ac a ddygasant i mewn y blaen-ffrwyth, a'r degwm, a'r *pethau* cyssegredig, yn ffyddlawn: a Chononïah y Lefiad *oedd* flaenor arnynt hwy, a Simei ei frawd ef yn ail.

13 Jehïel hefyd, ac Azazïah, a Nahath, ac Asahel, a Jerimoth, a Jozabad, ac Eliel, ac Ismachïah, a Mahath, a Benaiah, *oedd* swyddogion ‖ dan law Cononïah a Simei ei frawd ef, trwy orchymyn Hezecïah y brenhin, ac Azarïah blaenor tŷ DDUW.

14 A Chore mab Imnah y Lefiad, y porthor tu a'r dwyrain, *oedd* ar y pethau a offrymmid yn ewyllysgar i DDUW, i rannu offrymmau yr ARGLWYDD, a'r pethau sancteiddiolaf.

15 Ac wrth ei law ef *yr oedd* Eden, a Miniamin, a Jesua, a Semaiah, Amarïah, a Sechanïah, yn [e] ninasoedd yr offeiriaid, yn *eu* ‖ swydd, i roddi i'w brodyr yn ol eu rhan, i fawr ac i fychan:

16 Heb law y gwrrywiaid o'u cenedl hwynt, o fab tair blwydd ac uchod, i bawb a'r oedd yn dyfod i dŷ yr ARGLWYDD, ddogn dydd yn ei ddydd, yn eu gwasanaeth hwynt, o fewn eu goruchwyliaethau, yn ol eu dosparthiadau;

Cyn CRIST 726.

[i] pen. 35. 7, 8.
† Heb. *ddyrchafodd*, neu, *offrymmodd.*
[k] Num. 6. 23.
† Heb. *ei sanctaiddrwydd ef.*
† Heb. *a gafwyd.*
[a] 2 Bren. 18. 4.
† Heb. *gorphen.*
[b] Num. 28, a 29.
[c] Lef. 27. 30. Deut. 14. 28.
† Heb. *yn bentyrrau, yn bentyrrau.*
[d] Mal. 3. 10.
‖ Neu, *wrth.*
[e] Jos. 21. 9.
‖ Neu, *ymddiried.*

17 I genedl yr offeiriaid wrth dŷ eu tadau, ac i'r Lefiaid [f] o fab ugain mlwydd ac uchod, yn ol eu goruchwyliaethau, yn eu dosparthiadau;

18 Ac i genedl eu holl blant hwy, eu gwragedd, a'u meibion, a'u merched, trwy yr holl gynnulleidfa: oblegid ‖ trwy eu ffyddlondeb y trinent hwy yn sanctaidd yr hyn oedd sanctaidd:

19 Ac i feibion Aaron, yr offeiriaid, *y rhai oedd* ym [g] meusydd pentrefol eu dinasoedd, ym mhob dinas, y gwŷr a enwasid wrth eu henwau, i roddi rhannau i bob gwrryw ym mysg yr offeiriaid, ac i'r holl rai a gyfrifwyd wrth achau ym mhlith y Lefiaid.

20 ¶ Ac fel hyn y gwnaeth Hezecïah trwy holl Judah, ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* dda ac uniawn, a'r gwirionedd, ger bron yr ARGLWYDD ei DDUW.

21 Ac ym mhob gwaith a ddechreuodd efe y'ngweinidogaeth tŷ DDUW, ac yn y gyfraith, ac yn y gorchymyn i geisio ei DDUW, efe a'i gwnaeth â'i holl galon, ac a ffynnodd.

PENNOD XXXII.

1 *Senacherib yn dyfod yn erbyn Judah; a Hezecïah, yn ymgadarnhâu, ac yn cysuro ei bobl.* 9 *Hezecïah ac Esaiah yn gweddïo yn erbyn cabledd Senacherib.* 21 *Angel yn difetha llu yr Assyriaid, a hynny yn barch i Hezecïah.* 24 *Hezecïah yn gweddïo yn ei glefyd, a Duw yn rhoi iddo argoel iechyd.* 25 *Hezecïah yn balchïo, a Duw yn ei ddarostwng ef.* 27 *Ei gyfoeth ef, a'i weithredoedd.* 31 *Ei fai ef ynghylch cenhadon Babilon.* 32 *Efe yn marw, a Manasseh yn teyrnasu ar ei ol ef.*

713. WEDI y [a] pethau *hyn*, a'u sicrhâu, y daeth Senacherib brenhin Assyria, ac a ddaeth i mewn i Judah; ac a wersyllodd yn erbyn y dinasoedd caerog, ac a feddyliodd eu † hynnill hwynt iddo ei hun.

2 A phan welodd Hezecïah ddyfod Senacherib, a *bod* ei wyneb ef i ryfela yn erbyn Jerusalem;

3 Efe a ymgynghorodd â'i dywysogion, ac â'i gedyrn, am argae dyfroedd y ffynnonnau, y rhai *oedd* allan o'r ddinas. A hwy a'i cynnorthwyasant ef.

4 Felly pobl lawer a ymgasglasant, ac a argaeasant yr holl ffynnonnau, a'r afon sydd yn † rhedeg trwy ganol y wlad, gan ddywedyd, Paham y daw brenhinoedd Assyria, ac y cânt ddyfroedd lawer?

5 Ac [b] efe a ymgryfhâodd, ac a adeiladodd yr holl fur drylliedig, ac a'*i* cyfodd i fynu hyd y tyrau, a mur arall oddi allan, ac a gadarnhâodd [c] Milo *yn* ninas Dafydd, ac a wnaeth lawer o ‖ biccellau ac o dariannau.

6 Ac efe a osododd dywysogion rhyfel ar y bobl, ac a'u casglodd hwynt atto i heol porth y ddinas, ac a lefarodd wrth *fodd* eu calon hwynt, gan ddywedyd,

7 Ymŵrolwch, ac ymgadarnhêwch; nac ofnwch, ac na ddigalonnwch rhag brenhin Assyria, na rhag yr holl dyrfa *sydd* gyd âg ef: canys [d] *y mae* gyd â ni fwy nâ chyd âg ef.

8 Gyd âg ef *y mae* [e] braich cnawdol; ond yr ARGLWYDD ein DUW *sydd* gyd â ni, i'n cynnorthwyo, ac i ryfela ein rhyfeloedd. A'r bobl a † hyderasant ar eiriau Hezecïah brenhin Judah.

9 ¶ [f] Wedi hyn yr anfonodd Senacherib brenhin Assyria ei weision i Jerusalem (ond *yr ydoedd* efe ei hun *yn rhyfela* yn erbyn Lachis, a'i holl † allu gyd âg ef) at Hezecïah brenhin Judah, ac at holl Judah, y rhai *oedd* yn Jerusalem, gan ddywedyd,

10 Fel hyn y dywedodd Senacherib brenhin Assyria, Ar ba beth yr ydych chwi yn hyderu, chwi y rhai sydd yn aros † y'ngwarchae o fewn Jerusalem?

11 Ond Hezecïah sydd yn eich hudo chwi, i'ch rhoddi chwi i farw trwy newyn, a thrwy syched, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD ein DUW a'n gwared ni o law brenhin Assyria.

12 [g] Onid yr Hezecïah hwnnw a dynnodd ymaith ei uchelfëydd ef, a'i allorau, ac a orchymynodd i Judah a Jerusalem, gan ddywedyd, O flaen un allor yr addolwch, ac ar honno yr arogl-derthwch?

13 Oni wyddoch chwi beth a wneuthum, mi a'm tadau, i holl bobl y tiroedd? ai gan allu y gallai duwiau cenhedloedd y gwledydd achub eu gwlad o'm llaw i?

14 Pwy *oedd* ym mysg holl dduwiau y cenhedloedd hyn (y rhai a ddarfu i'm tadau eu difetha) a allai waredu ei bobl o'm llaw i, fel y gallai eich DUW chwi eich gwaredu chwi o'm llaw i?

15 Yn awr gan hynny na thwylled Hezecïah chwi, ac na huded mo honoch fel hyn, ac na choeliwch iddo ef: canys ni allodd duw un genedl na theyrnas achub ei bobl o'm llaw i, nac o law fy nhadau: pa faint llai y gwared eich DUW chwychwi o'm llaw i?

16 A'i weision ef a ddywedasant ychwaneg yn erbyn yr ARGLWYDD DDUW, ac yn erbyn Hezecïah ei was ef.

Cyn CRIST 726.

[f] 1 Chron. 23. 24, 27.

‖ Neu, *yn eu hymddiried yr ymsanctaeiddient yn yr hyn, &c.*

[g] Lef. 25. 34. Num. 35. 2.

713.

[a] 2 Bren. 18. 13, &c. Es. 36. 1, &c.

† Heb. *torri.*

† Heb. *llifeirio.*

[b] Es. 22. 9.

[c] 2 Sam. 5. 9.

Cyn CRIST 713.

‖ Neu, *gleddyfau*, neu, *arfau.*

[d] 2 Bren. 6. 16.

[e] Jer. 17. 5. 1 Ioan 4. 4.

† Heb. *bwysasant.*

710.

[f] 2 Bren. 18. 17.

† Heb. *lywodraeth.*

† Heb. *yn yr amddiffynfa.*

[g] 2 Bren. 18. 22.

Cyn CRIST 710.

17 [h] Ac efe a ysgrifenodd lythyrau i gablu ARGLWYDD DDUW Israel, ac i lefaru yn ei erbyn ef, gan ddywedyd, Fel nad achubodd duwiau cenhedloedd y gwledydd eu pobl o'm llaw i, felly nid achub DUW Hezecïah ei bobl o'm llaw i.

[h] 2 Bren. 19. 9.

18 [i] Yna y gwaeddasant hwy â llef uchel, yn iaith yr Iuddewon, ar bobl Jerusalem y rhai *oedd* ar y mur, i'w hofni hwynt, ac i'w brawychu; fel yr ynnillent hwy y ddinas.

[i] 2 Bren. 18. 28.

19 A hwy a ddywedasant yn erbyn DUW Jerusalem fel yn erbyn duwiau pobloedd y wlad, *sef* gwaith dwylaw dyn.

20 [k] Am hynny y gweddïodd Hezecïah y brenhin, ac Esaiah y prophwyd mab Amos, ac a waeddasant i'r nefoedd.

[k] 2 Bren. 19. 15.

Cylch 710.

21 ¶ [l] A'r ARGLWYDD a anfonodd angel, yr hwn a laddodd bob cadarn nerthol, a *phob* blaenor a thywysog y'ngwersyll brenhin Assyria. Felly efe a ddychwelodd â chywilydd *ar ei* wyneb i'w wlad ei hun. A phan ddaeth efe i dŷ ei dduw, y rhai a ddaethant allan o'i ymysgaroedd ei hun a'i † lladdasant ef yno â'r cleddyf.

[l] 2 Bren. 19. 35, &c.

† Heb. *cwympasant.*

22 Felly y gwaredodd yr ARGLWYDD Hezecïah a thrigolion Jerusalem o law Senacherib brenhin Assyria, ac o law pawb *eraill*, ac a'u cadwodd hwynt oddi amgylch.

710.

23 A llawer a ddygasant ‖ roddion i'r ARGLWYDD i Jerusalem, a phethau gwerthfawr i Hezecïah brenhin Judah; fel y dyrchafwyd ef o hynny allan yng ngŵydd yr holl genhedloedd.

‖ Neu, *anrhegion.*

713.

24 ¶ [m] Yn y dyddiau hynny y cleffychodd Hezecïah hyd farw, ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD: yntau a lefarodd wrtho, ac a roddes argoel iddo.

[m] 2 Bren. 20. 1. Es. 38. 1.

25 Ond ni thalodd Hezecïah drachefn yn ol yr hyn a roddasid iddo; canys ei galon ef a ddyrchafodd: a digofaint a ddaeth arno ef, ac ar Judah a Jerusalem.

26 Er hynny Hezecïah a ymostyngodd o herwydd dyrchafiad ei galon, efe a thrigolion Jerusalem; ac ni ddaeth digofaint yr ARGLWYDD arnynt yn nyddiau Hezecïah.

27 ¶ Ac yr oedd gan Hezecïah gyfoeth ac anrhydedd mawr iawn: ac efe a wnaeth iddo drysorau o arian, ac o aur, ac o feini gwerthfawr, o bêr-aroglau hefyd, ac o dariannau, ac o bob llestri † hyfryd;

† Heb. *dymuniad.*

28 A selerau i gnwd yr ŷd, a'r gwin, a'r olew; a phresebau i bob math ar anifail, a chorlannau i'r dïadellau.

29 Ac efe a wnaeth iddo ddinasoedd, a chyfoeth o ddefaid a gwartheg lawer: canys DUW a roddasai iddo ef gyfoeth mawr iawn.

Cyn CRIST 713.

30 [n] A'r Hezecïah yma a argaeodd yr aber uchaf i ddyfroedd Gihon, ac a'u dug hwynt yn uniawn oddi tanodd, tu a thu y gorllewin i ddinas Dafydd. A ffynnodd Hezecïah yn ei holl waith.

[n] Es. 22. 9, 11.

712.

31 ¶ Etto yn *neges* † cenhadau tywysogion Babilon, y rhai a [o] anfonwyd atto i ymofyn am y rhyfeddod a wnaethid yn y wlad, DUW a'i gadawodd ef, i'w brofi ef, i wybod y cwbl *ag oedd* yn ei galon.

† Heb. *cyfieithyddion.*

[o] 2 Bren. 20. 12. Es. 39. 1.

32 ¶ A'r rhan arall o hanes Hezecïah, a'i garedigrwydd ef, wele hwy yn ysgrifenedig [p] y'ngweledigaeth Esaiah y prophwyd mab Amos, *ac* yn [q] llyfr brenhinoedd Judah ac Israel.

[p] Es. 36, a 37, a 38, a 39.

[q] 2 Bren. 18, a 19, a 20.

33 A Hezecïah a hunodd gyd â'i dadau, a chladdasant ef yn yr uchaf o feddau meibion Dafydd. A holl Judah a thrigolion Jerusalem a wnaethant anrhydedd iddo ef wrth ei farwolaeth. A Manasseh ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

698.

PENNOD XXXIII.

1 *Y brenhin annuwiol Manasseh, 3 yn gosod i fynu ddelw-addoliaeth, ac heb gymmeryd rhybudd.* 11 *Ei gaethgludo ef i Babilon:* 12 *a'i weddi at Dduw yn achos o'i ryddhâd, ac yntau yn tynnu i lawr ddelw-addoliaeth.* 18 *Ei weithredoedd,* 20 *a'i farwolaeth ef, ac Amon yn dyfod ar ei ol ef.* 21 *Annuwiol deyrnasiad Amon, a'i weision yn ei ladd ef.* 25 *Lladd y lleiddiaid, a Josïah yn myned yn frenhin.*

MAB [a] deuddeng mlwydd *oedd* Manasseh pan ddechreuodd efe deyrnasu, a phymtheng mlynedd a deugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem:

[a] 2 Bren. 21. 1, &c.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol [b] ffieiddra y cenhedloedd a fwriasai yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Israel.

[b] Deut. 18. 9.

3 ¶ Canys efe a † adeiladodd drachefn yr uchelfëydd, y rhai [c] a ddinystriasai Hezecïah ei dad ef, ac a gyfododd allorau i Baalim, ac [d] a wnaeth lwyni, ac a addolodd [e] holl lu y nefoedd, ac a'u gwasanaethodd hwynt.

† Heb. *ddychwelodd ac a adeiladodd.*

[c] 2 Bren. 18. 4. pen. 30. 14. a 31. 1. a 32. 12.

[d] Deut. 16. 21.

[e] Deut. 17. 3.

4 Adeiladodd hefyd allorau yn nhŷ yr ARGLWYDD, *am* yr hwn y dywedasai yr ARGLWYDD, [f] Yn Jerusalem y bydd fy enw i yn dragywydd.

[f] Deut. 12. 11 1 Bren. 8. 29. a 9. 3. pen. 6. 6. a 7. 16.

Cyn CRIST 698.

5 Ac efe a adeiladodd allorau i holl lu y nefoedd yn nau gyntedd tŷ yr ARGLWYDD.

[e] Lef. 18. 21. Deut. 18. 10. 2 Bren. 23. 10.

6 Ac efe [e] a yrrodd ei feibion trwy y tân yn nyffryn mab Hinnom, ac a arferodd frùd, a hudoliaeth, a chyfareddion, ac a [h] fawrhâodd swynyddion, a dewiniaid: efe a wnaeth lawer o ddrwg yng ngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef.

[h] 2 Bren. 21. 6.

[i] 2 Bren. 21. 7.

7 Ac [i] efe a osododd y ddelw gerfiedig (y ddelw a wnelsai efe) yn nhŷ DDUW, *am* yr hwn y dywedasai DUW wrth Dafydd, ac wrth Solomon ei fab, Yn [k] y tŷ hwn, ac yn Jerusalem (yr hon a ddewisais i o holl lwythau Israel) y gosodaf fy enw yn dragywydd.

[k] Ps. 132. 14.

[l] 2 Sam. 7. 10.

8 [l] Ac ni chwanegaf symmud troed Israel oddi ar y tir a ordeiniais i'ch tadau chwi; os gwyliant ar wneuthur yr hyn oll a orchymynais iddynt, yn ol yr holl gyfraith, a'r deddfau a'r barnedigaethau, trwy law Moses.

9 Felly Manasseh a wnaeth i Judah a thrigolion Jerusalem gyfeiliorni, *a* gwneuthur yn waeth nâ'r cenhedloedd a ddifethasai yr ARGLWYDD o flaen meibion Israel.

10 Er llefaru o'r ARGLWYDD wrth Manasseh, ac wrth ei bobl, etto ni wrandawsant hwy.

677.

11 ¶ [m] Am hynny y dug yr ARGLWYDD arnynt hwy dywysogion llu brenhin Assyria, a hwy a ddaliasant Manasseh mewn dyrysni, ac a'i rhwymasant ef â ‖ dwy gadwyn, ac a'i dygasant ef i Babilon.

[m] Deut. 28. 36. Job 36. 8.

‖ Neu, *llyffetheiriau.*

12 A phan oedd gyfyng arno ef, efe a weddïodd ger bron yr ARGLWYDD ei DDUW, ac a ymostyngodd yn ddirfawr o flaen DUW ei dadau,

13 Ac a weddïodd arno ef: ac efe a fu foddlawn iddo, ac a wrandawodd ei ddymuniad ef, ac a'i dug ef drachefn i Jerusalem i'w frenhiniaeth. Yna y gwybu Manasseh mai yr ARGLWYDD *oedd* DDUW.

14 Wedi hyn hefyd efe a adeiladodd y mur oddi allan i ddinas Dafydd, o du y gorllewin i Gihon, yn y dyffryn, hyd y ddyfodfa i borth y pysgod, ac a amgylchodd † Ophel, ac a'i cyfododd yn uchel iawn, ac a osododd dywysogion y llu yn yr holl ddinasoedd caerog o fewn Judah.

† Heb. *y tŵr.* pen. 27. 3.

15 Ac efe a dynnodd ymaith y duwiau dïeithr, a'r ddelw, allan o dŷ yr ARGLWYDD, a'r holl allorau a adeiladasai efe ym mynydd tŷ yr ARGLWYDD, ac yn Jerusalem, ac a'*u* taflodd allan o'r ddinas.

16 Ac efe a gyweiriodd allor yr ARGLWYDD, ac a aberthodd arni hi ebyrth hêdd a [n] moliant; dywedodd hefyd wrth Judah am wasanaethu ARGLWYDD DDUW Israel.

[n] Lef. 7. 12.

17 Er hynny y bobl oedd etto yn aberthu yn yr uchelfëydd: etto i'r ARGLWYDD eu DUW yn unig.

18 ¶ A'r rhan arall o hanes Manasseh, a'i weddi ef at ei DDUW, a geiriau y [o] gweledyddion a lefarasant wrtho ef yn enw ARGLWYDD DDUW Israel, wele hwynt ym mhlith geiriau brenhinoedd Israel.

[o] 1 Sam. 9. 9.

19 Ei weddi ef hefyd, a'r *modd* y cymmododd *DUW* âg ef, a'i holl bechod ef, a'i gamwedd, a'r lleoedd yr adeiladodd efe ynddynt uchelfëydd, ac y gosododd lwyni, a delwau cerfiedig, cyn ymostwng o hono ef; wele hwynt yn ysgrifenedig ym mysg geiriau ‖ y gweledyddion.

‖ Neu, *Hozai.*

20 ¶ Felly Manasseh a hunodd gyd â'i dadau, a chladdasant ef *yn* ei dŷ ei hun; ac Amon ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

21 ¶ [p] Mab dwy flwydd ar hugain *oedd* Amon pan ddechreuodd efe deyrnasu, a dwy flynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

[p] 2 Bren. 21. 19, &c.

22 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel y gwnaethai Manasseh ei dad ef: canys Amon a aberthodd i'r holl ddelwau cerfiedig a wnelsai Manasseh ei dad ef, ac a'u gwasanaethodd hwynt.

23 Ond nid ymostyngodd efe ger bron yr ARGLWYDD, fel yr ymostyngasai Manasseh ei dad ef: eithr yr Amon yma a † bechodd fwyfwy.

† Heb. *amlhaodd gamwedd.*

24 A'i weision ef a frad-fwriadasant i'w erbyn ef, ac a'i lladdasant ef yn ei dŷ ei hun.

641.

25 ¶ Ond pobl y wlad a laddasant yr holl rai a frad-fwriadasent yn erbyn y brenhin Amon; a phobl y wlad a urddasant Josïah ei fab ef yn frenhin yn ei le ef.

PENNOD XXXIV.

1 *Josïah yn teyrnasu yn dduwiol,* 3 *ac yn dinystrio delw-addoliaeth,* 8 *yn peri adgyweirio y deml.* 14 *Hilcïah yn cael llyfr y gyfraith, a Josïah yn gyrru at Huldah i ymofyn â'r Arglwydd,* 23 *a hithau yn prophwydo dinystr Jerusalem, ond yr oedid hynny dros amser Josïah.* 29 *Josïah yn peri darllen llyfr y gyfraith y'ngŵydd yr holl bobl, ac yn adnewyddu y cyfammod â Duw.*

Cyn CRIST 677.

Cyn CRIST 641.

MAB [a] wyth mlwydd *oedd* Josïah pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

[a] 2 Bren. 22. 1, &c.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffyrdd Dafydd ei dad, ac ni ogwyddodd ar y llaw ddehau nac ar y llaw aswy.

634.

3 ¶ Canys yn yr wythfed flwyddyn o'i deyrnasiad (tra yr ydoedd efe etto yn fachgen) efe a ddechreuodd geisio DUW Dafydd ei dad: ac yn y ddeuddegfed flwyddyn efe a ddechreuodd [b] lanhâu Judah a Jerusalem oddi wrth yr uchelfëydd, a'r llwyni, a'r delwau cerfiedig, a'r delwau toddedig.

630.

[b] 1 Bren. 13. 2.

[c] Lef. 26. 30. 2 Bren. 23. 4.

|| Neu, *haul-ddelwau.*

4 [c] Distrywiasant hefyd yn ei ŵydd ef allorau Baalim; a'r || delwau y rhai *oedd* i fynu oddi arnynt hwy a dorrodd efe: y llwyni hefyd, a'r delwau cerfiedig, a'r delwau toddedig, a ddrylliodd efe, ac a faluriodd, taenodd hefyd *eu* llwch hwy ar hyd wyneb beddau y rhai a aberthasent iddynt hwy.

[d] 2 Bren. 23. 20.

5 [d] Ac esgyrn yr offeiriaid a losgodd efe ar eu hallorau, ac a lanhâodd Judah a Jerusalem.

6 Felly *y gwnaeth efe* yn ninasoedd Manasseh, ac Ephraim a Simeon, a hyd Naphtali, â'u || ceibiau oddi amgylch.

|| Neu, *gyrdd*, neu, *morthwylion.*

7 A phan ddinystriasai efe yr allorau a'r llwyni, a dryllio o hono y delwau cerfiedig, gan *eu* malurio yn llwch, a thorri yr eilunod i gyd trwy holl wlad Israel, efe a ddychwelodd i Jerusalem.

624.

[e] 2 Bren. 22. 3.

8 ¶ Ac [e] yn y ddeunawfed flwyddyn o'i deyrnasiad ef, wedi glanhâu y wlad, a'r tŷ, efe a anfonodd Saphan mab Asalïah, a Maaseia tywysog y ddinas, a Joah mab Joahaz y cofiadur, i gyweirio tŷ yr ARGLWYDD ei DDUW.

[f] 2 Bren. 12. 4, &c.

9 A phan ddaethant hwy at Hilcïah yr arch-offeiriad, hwy a roddasant [f] yr arian a ddygasid i dŷ DDUW, y rhai a gasglasai y Lefiaid oedd yn cadw y drysau, o law Manasseh ac Ephraim, ac oddi gan holl weddill Israel, ac oddi ar holl Judah a Benjamin, a hwy a ddychwelasant i Jerusalem.

10 A hwy a'*i* rhoddasant yn llaw y gweithwyr, y rhai oedd oruchwylwyr ar dŷ yr ARGLWYDD: hwythau a'i rhoddasant i wneuthurwyr y gwaith, y rhai oedd yn gweithio yn nhŷ yr ARGLWYDD, i gyweirio, ac i gadarnhâu y tŷ.

11 Rhoddasant hefyd i'r seiri ac i'r adeiladwyr, i brynu cerrig nâdd, a choed tu ag at y cyssylltiadau, ac i || fyrddio y tai a ddinystriasai brenhinoedd Judah.

12 A'r gwŷr oedd yn gweithio yn y gwaith yn ffyddlawn: ac arnynt hwy yn olygwyr *yr oedd* Jahath, ac Obadïah, y Lefiaid, o feibion Merari; a Zecharïah, a Mesùlam, o feibion y Cohathiaid, i'*w* hannog: ac *o*'r Lefiaid, pob un a oedd gyfarwydd ar offer cerdd.

13 *Yr oeddynt* hefyd ar y cludwyr, ac yn olygwyr ar yr holl rai oedd yn gweithio ym mhob rhyw waith: ac o'r Lefiaid *yr oedd* ysgrifenyddion, a swyddogion, a phorthorion.

14 ¶ A phan ddygasant hwy allan yr arian a ddygasid i dŷ yr ARGLWYDD, Hilcïah yr offeiriad [g] a gafodd lyfr cyfraith yr ARGLWYDD, *yr hwn a roddasid* trwy law Moses.

[g] 2 Bren. 22. 8, &c.

15 A Hilcïah a attebodd ac a ddywedodd wrth Saphan yr ysgrifenydd, Cefais lyfr y gyfraith yn nhŷ yr ARGLWYDD. A Hilcïah a roddodd y llyfr at Saphan:

16 A Saphan a ddug y llyfr at y brenhin, ac a ddug air drachefn i'r brenhin, gan ddywedyd, Yr hyn oll a roddwyd yn llaw dy weision di, y maent hwy yn *ei* wneuthur.

† Heb. *Tywalltasant*, neu, *Toddasant.*

17 † Casglasant hefyd yr arian a gafwyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, a rhoddasant hwynt yn llaw y golygwyr, ac yn llaw y gweithwyr.

18 Saphan yr ysgrifenydd a fynegodd hefyd i'r brenhin, gan ddywedyd, Hilcïah yr offeiriad a roddodd i mi lyfr. A Saphan a ddarllenodd ynddo ef ger bron y brenhin.

19 A phan glybu y brenhin eiriau y gyfraith, efe a rwygodd ei ddillad.

20 A'r brenhin a orchymynodd i Hilcïah, ac i Ahicam mab Saphan, ac i || Abdon mab Michah, ac i Saphan yr ysgrifenydd, ac i Asaiah gwas y brenhin, gan ddywedyd,

|| Neu, *Achbor*, 2 Bren. 22. 12.

21 Ewch, ymofynwch â'r ARGLWYDD drosof fi, a thros y gweddill yn Israel ac yn Judah, am eiriau y llyfr a gafwyd: canys mawr *yw* llid yr ARGLWYDD a dywalltodd efe arnom ni, oblegid na chadwodd ein tadau ni air yr ARGLWYDD, gan wneuthur yn ol yr hyn oll *sydd* ysgrifenedig yn y llyfr hwn.

[b] 2 Bren. 22. 14.

|| Neu, *Harhas*, 2 Bren. 22. 14.

22 Yna yr aeth Hilcïah, a'r rhai *a yrrodd* y brenhin, at Huldah y brophwydes, gwraig Sàlum mab [h] Ticfath, fab || Hasrah, ceidwad y gwisgoedd (a hi

oedd yn aros yn Jerusalem yn yr ‖ ysgoldŷ) ac a ymddiddanasant â hi felly.

23 ¶ A hi a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD DDUW Israel, Dywedwch i'r gŵr a'ch anfonodd chwi attaf fi,

24 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drwg ar y lle hwn, ac ar ei drigolion, *sef* yr holl felldithion *sydd* ysgrifenedig yn y llyfr a ddarllenasant hwy ger bron brenhin Judah:

25 Am iddynt fy ngwrthod i, ac arogldarthu i dduwiau dïeithr, i'm digio i â holl waith eu dwylaw; am hynny yr ymdywallt fy llid i ar y lle hwn, ac nis diffoddir ef.

26 Ond am frenhin Judah, yr hwn a'ch anfonodd chwi i ymofyn â'r ARGLWYDD, fel hyn y dywedwch wrtho, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel *am* y geiriau a glywaist;

27 Oblegid i'th galon feddalhâu, ac i tithau ymostwng o flaen DUW, pan glywaist ei eiriau ef yn erbyn y fan hon, ac yn erbyn ei thrigolion, ac ymostwng o honot ger fy mron, a rhwygo dy ddillad, ac wylo o'm blaen i; am hynny y gwrandewais innau, medd yr ARGLWYDD.

28 Wele, mi a'th gymmeraf di ymaith at dy dadau, a thi a ddygir ymaith i'r bedd mewn heddwch, fel na welo dy lygaid di yr holl ddrwg yr ydwyf fi yn ei ddwyn ar y fan hon, ac yn erbyn ei phreswylwyr. Felly hwy a ddygasant air i'r brenhin drachefn.

[i] 29 ¶ [i] Yna y brenhin a anfonodd, ac a gynhullodd holl henuriaid Judah a Jerusalem.

30 A'r brenhin a aeth i fynu i dŷ yr ARGLWYDD, a holl wŷr Judah, a thrigolion Jerusalem, yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid, a'r holl bobl o fawr i fychan; ac efe a ddarllenodd, lle y clywsant hwy, holl eiriau llyfr y cyfammod, yr hwn a gawsid yn nhŷ yr ARGLWYDD.

[k] 31 A'r brenhin a safodd yn [k] ei le, ac a wnaeth gyfammod ger bron yr ARGLWYDD, ar rodio ar ol yr ARGLWYDD, ac ar gadw ei orchymynion ef, a'i dystiolaethau, a'i ddefodau, â'i holl galon, ac â'i holl enaid; i gwblhâu geiriau y cyfammod *y rhai sydd* ysgrifenedig yn y llyfr hwnnw.

32 Ac efe a wnaeth i bawb a'r a gafwyd yn Jerusalem, ac yn Benjamin, sefyll *wrth yr ammod:* trigolion Jerusalem hefyd a wnaethant yn ol cyfammod DUW, *sef* DUW eu tadau.

33 Felly Josïah a dynnodd ymaith y ffieidd-dra i gyd o'r holl wledydd y rhai *oedd* eiddo meibion Israel, ac efe a wnaeth i bawb a'r a gafwyd yn Israel wasanaethu, *sef* gwasanaethu yr ARGLWYDD eu DUW. *Ac yn* ei holl ddyddiau ef ni throisant hwy oddi ar ol ARGLWYDD DDUW eu tadau.

PENNOD XXXV.

1 *Josïah yn cadw Pasc godidog, 20 yn annog Pharaoh-necho, ac yn cael ei ladd ym Megìdo. 25 Galarnad Josïah.*

A [a] JOSIAH a gynnaliodd Basc i'r ARGLWYDD yn Jerusalem: a hwy a laddasant y Pasc [b] y pedwerydd *dydd* ar ddeg o'r mis cyntaf.

2 Ac efe a gyflëodd yr offeiriaid yn eu goruchwyliaethau, ac a'u hannogodd hwynt i weinidogaeth tŷ yr ARGLWYDD;

3 Ac a ddywedodd wrth y Lefiaid, y rhai oedd yn dysgu holl Israel, ac oedd sanctaidd i'r ARGLWYDD, Rhoddwch yr arch sanctaidd yn y tŷ a adeiladodd Solomon mab Dafydd brenhin Israel; [c] na *fydded hi mwyach* i chwi yn faich ar ysgwydd: gwasanaethwch yn awr yr ARGLWYDD eich DUW, a'i bobl Israel,

4 Ac ymbarottôwch wrth [d] deuluoedd eich tadau, yn ol eich dosparthiadau, yn ol [e] ysgrifen Dafydd brenhin Israel, ac yn ol [f] ysgrifen Solomon ei fab ef.

5 A sefwch yn y cyssegr yn ol dosparthiadau † tylwyth tadau eich brodyr † y bobl, ac *yn ol* dosparthiad tylwyth y Lefiaid.

6 Felly lleddwch y Pasc, ac [g] ymsancteiddiwch, a pharottôwch eich brodyr, i wneuthur yn ol gair yr ARGLWYDD trwy law Moses.

7 A Josiah [h] a ‖ roddodd i'r bobl ddïadell o ŵyn, a mynnod, i gyd tu ag at y Pasc-aberthau, *sef* i bawb a'r a gafwyd, hyd rifedi deng mil ar hugain, a thair mil o eidionau; hyn *oedd* o gyfoeth y brenhin.

8 A'i dywysogion ef a ‖ roddasant yn ewyllysgar i'r bobl, i'r offeiriaid, ac i'r Lefiaid: Hilcïah, a Zecharïah, a Jehïel, blaenoriaid tŷ DDUW, a roddasant i'r offeiriaid tu ag at y Pasc-aberthau, ddwy fil a chwe chant *o ddefaid*, a thri chant o eidionau.

9 Cononïah hefyd, a Semaiah, a Nethaneel, ei frodyr, a Hasabïah, a Jehïel, a Jozabad, tywysogion y Lefiaid, a ‖ roddasant i'r Lefiaid yn Basc-ebyrth,

Cyn CRIST 624.

‖ Neu, *ail ran.*

Cyn CRIST 624.

Cylch 623.

[a] 2 Bren. 23. 21, 22.

[b] Exod. 12. 6.

[c] 1 Chron. 23. 26.

[d] 1 Chron. 9. 10.

[e] 1 Chron. 23, a 24, a 25, a 26.

[f] pen. 8. 14.

† Heb. *tŷ.*

† Heb. *meibion y bobl.*

[g] pen. 29. 5, 15. a 30. 3, 15. Ezra 6. 20.

[h] pen. 30. 24.

‖ Neu, *offrymmodd.* Heb. *ddyrchafodd.*

‖ Neu, *offrymmasant.* Heb. *ddyrchafasant.*

‖ Megis ad. 7, 8.

[i] 2 Bren. 23. 1.

[k] 2 Bren. 11. 14. a 23. 3. pen. 6. 13.

Cyn CRIST Cylch 623.

bùm mil *o ddefaid*, a phùm cant o eidionau.

10 Felly y parottôwyd y gwasanaeth; a'r offeiriaid a safasant yn eu lle, a'r Lefiaid yn eu dosparthiadau, yn ol gorchymyn y brenhin.

11 A hwy a laddasant y Pasc; a'r offeiriaid a daenellasant *y gwaed* o'u llaw hwynt, a'r Lefiaid [i] oedd yn *eu* blingo *hwynt*.

12 A chymmerasant ymaith y poeth-offrymmau, i'w rhoddi yn ol dosparthiadau teuluoedd y bobl, i offrymmu i'r ARGLWYDD, fel *y mae* yn ysgrifenedig [k] yn llyfr Moses: ac felly am yr eidionau.

13 A hwy [l] a rostiasant y Pasc wrth dân, yn ol y ddefod: a'r cyssegredig *bethau eraill* a ferwasant hwy mewn crochanau, ac mewn pedyll, ac mewn peiriau, ac a'*u* rhannasant ar redeg i'r holl bobl.

14 Wedi hynny y parottoisant iddynt eu hunain, ac i'r offeiriaid; canys yr offeiriaid meibion Aaron *oedd* yn offrymmu y poeth-offrymmau a'r brasder hyd y nos; am hynny y Lefiaid oedd yn parottôi iddynt eu hunain, ac i'r offeiriaid meibion Aaron.

15 A meibion Asaph y cantorion *oedd* yn eu sefyllfa, yn ol [m] gorchymyn Dafydd, ac Asaph, a Heman, a Jeduthun gweledydd y brenhin; [n] a'r porthorion ym mhob porth: ni chaent hwy ymado o'u gwasanaeth; canys eu brodyr y Lefiaid a barottôent iddynt hwy.

16 Felly y parottôwyd holl wasanaeth yr ARGLWYDD y dwthwn hwnnw, i gynnal y Pasc, ac i offrymmu poeth-offrymmau ar allor yr ARGLWYDD, yn ol gorchymyn y brenhin Josïah.

17 A meibion Israel y rhai a gafwyd, a gynnaliasant y Pasc yr amser hwnnw, a gwyl y bara croyw, saith niwrnod.

18 Ac [o] ni chynnaliasid Pasc fel hwnnw yn Israel, er dyddiau Samuel y prophwyd: ac ni chynnaliodd neb o frenhinoedd Israel gyffelyb i'r Pasc a gynnaliodd Josïah, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a holl Judah, a'r neb a gafwyd o Israel, a thrigolion Jerusalem.

19 Yn y ddeunawfed flwyddyn o deyrnasiad Josïah y cynnaliwyd y Pasc hwn.

610. 20 ¶ [p] Wedi hyn oll, pan barottoisai Josïah y ‖ tŷ, Necho brenhin yr Aipht a ddaeth i fynu i ryfela yn erbyn Charcemis wrth Euphrates: a Josïah a aeth allan yn ei erbyn ef.

21 Yntau a anfonodd genhadau atto ef, gan ddywedyd, Beth *sydd* i mi a *wnelwyf* â thi, O frenhin Judah? nid yn dy erbyn di *y daethum i* heddyw, ond yn erbyn tŷ *arall y mae* fy rhyfel i; a DUW a archodd i mi frysio: paid di â DUW, yr hwn *sydd* gyd â mi, fel na ddifetho efe dydi.

22 Ond ni thröai Josïah ei wyneb oddi wrtho ef, eithr [q] newidiodd ei ddillad i ymladd yn ei erbyn ef, ac ni wrandawodd ar eiriau Necho o enau DUW, ond efe a ddaeth i ymladd i ddyffryn Megìdo.

23 A'r saethyddion a saethasant at y brenhin Josïah: a'r brenhin a ddywedodd wrth ei weision, Dygwch fi ymaith, canys clwyfwyd fi yn dost.

24 Felly ei weision a'i tynnasant ef o'r cerbyd, ac a'i gosodasant ef yn yr ail cerbyd yr hwn *oedd* ganddo: dygasant ef hefyd i Jerusalem, ac efe fu farw, ac a gladdwyd ym ‖ meddrod ei dadau. A [r] holl Judah a Jerusalem a alarasant am Josïah.

25 ¶ Jeremïah hefyd a alarnadodd am Josïah, a'r [s] holl gantorion a'r cantoresau yn eu galarnadau a soniant am Josïah hyd heddyw, a hwy a'i gwnaethant yn ddefod yn Israel; ac wele hwynt yn ysgrifenedig yn y galarnadau.

26 A'r rhan arall o hanes Josïah, a'i † ddaioni ef, yn ol *yr hyn oedd* ysgrifenedig y'nghyfraith yr ARGLWYDD,

27 A'i weithredoedd ef, cyntaf a diweddaf, wele hwynt yn ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Israel a Judah.

PENNOD XXXVI.

1 *Joahaz yn frenhin ar ol Josïah; a Pharaoh yn ei ddiswyddo ef, ac yn ei ddwyn i'r Aipht.* 5 *Joacim yn teyrnasu yn ddrygionus, a'i ddwyn ef yn rhwym i Babilon.* 9 *Joachin yn teyrnasu yn ddrygionus, a'i ddwyn yntau i Babilon.* 11 *Sedecïah y brenhin drygionus, yn diystyru y prophwydi, ac yn gwrthryfela yn erbyn Nebuchodonosor.* 14 *Llwyr-ddifrodi Jerusalem am bechodau yr offeiriaid a'r bobl.* 22 *Cyrus yn cyhoeddi yr adeiledid y deml.*

YNA [a] pobl y wlad a gymmerasant Joahaz mab Josïah, ac a'i hurddasant ef yn frenhin yn lle ei dad yn Jerusalem. 610.

2 Mab tair blwydd ar hugain *oedd* Joahaz pan ddechreuodd efe deyrnasu; a thri mis y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

3 A brenhin yr Aipht a'i † diswydd-

[i] Edrych pen. 29. 34.
[k] Lef. 3. 3.
[l] Exod. 12. 8, 9.
[m] 1 Chron. 25. 1, &c.
[n] 1 Chron. 9. 17, 18. a 26. 14, &c.
[o] 2 Bren. 23. 22.
[p] 2 Bren. 23. 29. Jer. 46. 2.
‖ Sef, *y deml.*
[q] Felly 1 Bren. 22. 20.
‖ Neu, *mysg beddau.*
[r] Zech. 12. 11.
[s] Edrych Matt. 9. 23.
† Heb. *garedig-rwydd.*
[a] 2 Bren. 23. 30, &c.
† Heb. *symmudodd.*

Cyn CRIST 610

odd ef yn Jerusalem; ac a drethodd ar y wlad gan talent o arian, a thalent o aur.

Cyn CRIST 610.

4 A brenhin yr Aipht a wnaeth Elïacim ei frawd ef yn frenhin ar Judah a Jerusalem, ac a drodd ei enw ef yn Joacim. A Necho a gymmerodd Joahaz ei frawd ef, ac a'i dug i'r Aipht.

610. 5 ¶ Mab pùm mlwydd ar hugain *oedd* Joacim pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD ei DDUW.

607. [b] 2 Bren. 24. 1. 6 [b] Nebuchodonosor brenhin Babilon a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef, ac a'i rhwymodd ef mewn ‖ cadwynau pres, [c] i'w ddwyn i Babilon.

‖ Neu, *llyffetheiriau.* [c] Edrych 2 Bren. 24. 6. Jer. 22. 18, 19. a 36. 30.

7 [d] Nebuchodonosor hefyd a ddug o lestri tŷ yr ARGLWYDD i Babilon, ac a'u rhoddodd hwynt yn ei deml o fewn Babilon.

[d] 2 Bren. 24. 13. Dan. 1. 1, 2.

8 A'r rhan arall o hanes Joacim, a'i ffieidd-dra ef y rhai a wnaeth efe, a'r hyn a gafwyd arno ef, wele hwynt yn ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Israel a Judah. A ‖ Joachin ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

599. ‖ Neu, *Jechoniah*, 1 Chron. 3. 16. neu, *Coniah*, Jer. 22. 24.

9 ¶ [e] Mab wyth mlwydd *oedd* Joachin pan ddechreuodd efe deyrnasu, a thri mis a deng niwrnod y teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD.

[e] 2 Bren. 24. 8.

† Heb. *yn nychweliad.* [f] Dan. 1. 1, 2.

10 Ac † ym mhen y flwyddyn [f] yr anfonodd y brenhin Nebuchodonosor, ac a'i dug ef i Babilon, gyd â llestri dymunol tŷ yr ARGLWYDD: ac efe a wnaeth ‖ [g] Sedecïah ei frawd ef yn frenhin ar Judah a Jerusalem.

599. ‖ Neu, *Mattaniah*, 2 Bren. 24. 17. [g] Jer. 37. 1.

11 ¶ [h] Mab un mlwydd ar hugain *oedd* Sedecïah pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

[h] 2 Bren. 24. 18. Jer. 52. 1, &c.

12 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD ei DDUW, *ac* nid ymostyngodd efe o flaen Jeremïah y prophwyd, *yr hwn oedd yn llefaru* o enau yr ARGLWYDD.

593. [i] Ezec. 17. 15, 18. 13 Ond [i] efe a wrthryfelodd yn erbyn brenhin Nebuchodonosor, yr hwn a wnaethai iddo dyngu i DDUW: ond efe a galedodd ei warr, ac a gryfhâodd ei galon, rhag dychwelyd at ARGLWYDD DDUW Israel.

14 ¶ Holl dywysogion yr offeiriaid hefyd, a'r bobl, a chwanegasant gamfucheddu, yn ol holl ffieidd-dra y cenhedloedd; a hwy a halogasant dŷ yr ARGLWYDD, yr hwn a sancteiddiasai efe yn Jerusalem.

Cyn CRIST 593.

[k] Jer. 25. 3, 4. a 35. 15. 15 [k] Am hynny ARGLWYDD DDUW eu tadau a anfonodd attynt hwy trwy law ei genhadau, gan fore-godi, ac anfon: am ei fod ef yn tosturio wrth ei bobl, ac wrth ei breswylfod.

[l] Jer. 5. 12. 13. 16 Ond [l] yr oeddynt hwy yn gwatwar cenhadau DUW, ac yn tremygu ei eiriau ef, ac yn gwawdio ei brophwydi ef; nes cyfodi o ddigofaint yr ARGLWYDD *yn* erbyn ei bobl, fel nad *oedd* iachâd.

[m] 2 Bren. 25. 1, &c. 590. 17 [m] Am hynny efe a ddygodd i fynu arnynt hwy frenhin y Caldeaid, yr hwn a laddodd eu gwŷr ieuaingc hwy â'r cleddyf yn nhŷ eu cyssegr, ac nid arbedodd na gwr ieuangc na morwyn, na hen, na'r hwn oedd yn cammu gan oedran: efe a'*u* rhoddodd *hwynt* oll yn ei law ef.

18 Holl lestri tŷ DDUW hefyd, mawrion a bychain, a thrysorau tŷ yr ARGLWYDD, a thrysorau y brenhin a'i dywysogion: y rhai hynny oll a ddug efe i Babilon.

588. 19 A hwy a losgasant dŷ DDUW, ac a ddistrywiasant fur Jerusalem; a'i holl balasau hi a losgasant hwy â than, a'i holl lestri dymunol a ddinystriasant.

† Heb. *A gweddill y cleddyf.* 20 † A'r rhai a ddïangasai gan y cleddyf, a *gaeth*-gludodd efe i Babilon: lle y buant hwy yn weision iddo ef ac i'w feibion, nes teyrnasu o'r Persiaid:

[n] Jer. 25. 9, 12. a 26. 6, 7. a 29. 10. [o] Lef. 26. 34, 35, 43. 21 I gyflawni gair yr ARGLWYDD trwy enau [n] Jeremïah, nes [o] mwynhâu o'r wlad ei Sabbothau; *canys* yr holl ddyddiau *y bu hi* yn anghyfannedd, y gorphwysodd hi, i gyflawni deng mlynedd a thriugain.

536. [p] Ezra 1. 1. 22 ¶ Ac [p] yn y flwyddyn gyntaf i Cyrus brenhin Persia (fel y cyflawnid gair yr ARGLWYDD *yr hwn a ddywedwyd* trwy enau [q] Jeremïah) yr ARGLWYDD a gyffrôdd yspryd Cyrus brenhin Persia, fel y cyhoeddodd efe trwy ei holl frenhiniaeth, a hynny mewn ysgrifen, gan ddywedyd,

[q] Jer. 25. 12, 13. a 29. 10. 23 Fel hyn y dywed Cyrus brenhin Persia, ARGLWYDD DDUW y nefoedd a roddodd holl deyrnasoedd y ddaear i mi, ac efe a orchymynodd i mi adeiladu tŷ iddo yn Jerusalem, yr hon *sydd* yn Judah. Pwy *sydd* yn eich mysg chwi o'i holl bobl ef? yr ARGLWYDD ei DDUW *fyddo* gyd âg ef, ac eled i fynu.

LLYFR EZRA.

PENNOD I.

1 *Cyrus yn gorchymyn adeiladu y deml.* 5 *Y bobl yn ymbarottôi i ddychwelyd yn eu hol.* 7 *Cyrus yn rhoi yn ol lestri y deml i Sesbassar.*

Cyn CRIST Cylch 536.

YN [a] y flwyddyn gyntaf i Cyrus brenhin Persia (i gyflawni gair yr ARGLWYDD o enau Jeremïah) cyffrôdd yr ARGLWYDD yspryd Cyrus brenhin Persia, fel y †cyhoeddodd efe trwy ei holl deyrnas, a *hynny* hefyd mewn ysgrifen, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed Cyrus brenhin Persia, ARGLWYDD DDUW y nefoedd a roddes i mi holl deyrnasoedd y ddaear, ac efe [b] a orchymynodd i mi adeiladu iddo ef dŷ yn Jerusalem, yr hon *sydd* yn Judah.

3 Pwy *sydd* o honoch o'i holl bobl ef? bydded ei DDUW gyd âg ef, ac eled i fynu i Jerusalem, yr hon *sydd* yn Judah, ac adeiladed dŷ ARGLWYDD DDUW Israel (dyna y DUW) yr hwn *sydd* yn Jerusalem.

4 A phwy bynnag a adawyd mewn un man lle y mae efe yn ymdeithio, † cynnorthwyed gwŷr ei wlad ef âg arian, ac âg aur, ac â golud, ac âg anifeiliaid, gyd âg ewyllysgar offrwm tŷ DDUW yr hwn *sydd* yn Jerusalem.

5 ¶ Yna y cododd pennau cenedl Judah a Benjamin, a'r offeiriaid a'r Lefiaid, a phob un y cyffrôdd DUW ei yspryd, i fyned i fynu i adeiladu tŷ yr ARGLWYDD yr hwn *oedd* yn Jerusalem.

6 A'r rhai oll o'u hamgylch a'u † cynnorthwyasant hwy â llestri arian, ac aur, a golud, ac âg anifeiliaid, ac â phethau gwerthfawr, heb law yr hyn oll a offrymmwyd yn ewyllysgar.

7 ¶ A'r brenhin Cyrus a ddug allan lestri tŷ yr ARGLWYDD, [c] y rhai a ddygasai Nebuchodonosor allan o Jerusalem, ac a roddasai efe yn nhŷ ei dduwiau ei hun.

8 Y rhai hynny a ddug Cyrus brenhin Persia allan trwy law Mithredath y trysorydd, ac a'u rhifodd hwynt at [d] Sesbassar pennaeth Judah.

9 A dyma eu rhifedi hwynt; Deg ar hugain o gawgiau aur, mil o gawgiau arian, naw ar hugain o gyllill,

10 Deg ar hugain o orflychau aur, deg a phedwar cant o ail *fath* o orflychau arian, *a* mil o lestri eraill.

11 Yr holl lestri, yn aur ac yn arian, *oedd* bùm mil a phedwar cant. Y rhai hyn oll a ddug Sesbassar i fynu gyd â'r †gaethglud a ddygwyd i fynu o Babilon i Jerusalem.

PENNOD II.

1 *Rhifedi y bobl a ddychwelodd,* 36 *a'r offeiriaid,* 40 *a'r Lefiaid,* 43 *a'r Nethiniaid,* 55 *a gweision Solomon,* 62 *a'r offeiriaid ni fedrent ddangos eu hachau.* 64 *Rhifedi y cwbl, a'u golud.* 68 *Eu hoffrymmau.*

A [a] DYMA feibion y dalaeth y rhai a ddaeth i fynu o gaethiwed y gaethglud, yr hon a gaethgludasai Nebuchodonosor brenhin Babilon i Babilon, ac a ddychwelasant i Jerusalem a Judah, pob un i'w ddinas ei hun;

2 Y rhai a ddaeth gyd â Zorobabel: Jesua, Nehemïah, ‖ Seraiah, Reelaiah, Mordecai, Bilsan, Mispar, Bigfai, Rehum, Baanah. Rhifedi gwŷr pobl Israel.

3 Meibion Paros, dwy fil *a* deuddeg ac wyth ugain.

4 Meibion Sephatïah, tri chant *a* deuddeg a thriugain.

5 Meibion Arah, [b] saith cant a phymtheg a thriugain.

6 Meibion [c] Pahath-Moab, o feibion Jesua *a* Joab, dwy fil wyth cant a deuddeg.

7 Meibion Elam, mil dau cant *a* phedwar ar ddeg a deugain.

8 Meibion Zattu, naw cant a phump a deugain.

9 Meibion Zaccai, saith cant a thriugain.

10 Meibion ‖ Bani, chwe chant a dau a deugain.

11 Meibion Bebai, chwe chant a thri ar hugain.

12 Meibion Azgad, mil dau cant a dau ar hugain.

13 Meibion Adonicam, chwe chant a chwech a thriugain.

Cyn CRIST Cylch 536.

Cylch 536.

[a] Neh. 7. 6, &c.

[a] 2 Chron. 36. 22.

† Heb. *gwnaeth i lef dramwy.*

[b] Es. 44. 28. a 45. 1, 13.

† Heb. *cyfoded,* neu, *cynhalied.*

† Heb. *cryfhasant eu dwylaw hwy â,* &c.

[c] 2 Bren. 24. 13. 2 Chron. 36. 7.

[d] Edrych pen. 5. 14.

† Heb. *trosgwyddiad.*

‖ Neu, *Azarïah,* Neh. 7. 7.

[b] Edrych Neh. 7. 10.

[c] Neh. 7. 11.

‖ Neu, *Binnui,* Neh. 7. 15.

Cyn CRIST Cylch 536.

14 Meibion Bigfai, dwy fil ac onid pedwar triugain.
15 Meibion Adin, pedwar cant a phedwar ar ddeg a deugain.
16 Meibion Ater o Hezecïah, onid dau ùm ugain.
17 Meibion Besai, tri chant a thri ar hugain.
18 Meibion ‖ Jorah, cant a deuddeg.
19 Meibion Hasum, dau cant a thri ar hugain.
20 Meibion ‖ Gibbar, pymtheg a phedwar ugain.
21 Meibion Bethlehem, cant a thri ar hugain.
22 Gwŷr Netophah, onid pedwar triugain.
23 Gwyr Anathoth, cant ac wyth ar hugain.
24 Meibion ‖ Azmafeth, dau a deugain.
25 Meibion Ciriath-arim, Cephirah, a Beeroth, saith cant a thri a deugain.
26 Meibion Ramah a Gaba, chwe chant ac un ar hugain.
27 Gwŷr Michmas, cant a dau ar hugain.
28 Gwŷr Bethel ac Ai, dau cant a thri ar hugain.
29 Meibion Nebo, deuddeg a deugain.
30 Meibion Magbis, cant ac onid pedwar triugain.
31 Meibion [d] Elam arall, mil dau cant a phedwar ar ddeg a deugain.
32 Meibion Harim, tri chant ac ugain.
33 Meibion Lod, ‖ Hadid, ac Ono, saith cant a phump ar hugain.
34 Meibion Jericho, tri chant a phump a deugain.
35 Meibion Senaah, tair mil a chwe chant a deg ar hugain.
36 ¶ Yr offeiriaid: meibion [e] Jedaiah, o dŷ Jesua, naw cant deg a thriugain a thri.
37 Meibion [f] Immer, mil a deuddeg a deugain.
38 Meibion [g] Pasur, mil dau cant a saith a deugain.
39 Meibion [h] Harim, mil a dau ar bymtheg.
40 ¶ Y Lefiaid: meibion Jesua a Chadmiel, o feibion ‖ Hodafiah, pedwar ar ddeg a thriugain.
41 ¶ Y cantoriaid: meibion Asaph, cant ac wyth ar hugain.
42 ¶ Meibion y porthorion: *sef* meibion Sàlum, meibion Àter, meibion Talmon, meibion Accub, meibion Hatita, meibion Sobai, *oedd* oll gant ac onid un deugain.
43 ¶ Y [i] Nethiniaid: meibion Siha, meibion Hasupha, meibion Tabbaoth,
44 Meibion Ceros, meibion Siaha, meibion Padon,
45 Meibion Lebanah, meibion Hagabah, meibion Accub,
46 Meibion Hagab, meibion ‖ Samlai, meibion Hanan,
47 Meibion Gidel, meibion Gahar, meibion Reaiah,
48 Meibion Resin, meibion Necoda, meibion Gazzam,
49 Meibion Uzza, meibion Paseah, meibion Besai,
50 Meibion Asnah, meibion Mehunim, meibion Nephusim,
51 Meibion Bacbuc, meibion Hacupha, meibion Harhur,
52 Meibion ‖ Basluth, meibion Mehida, meibion Harsa,
53 Meibion Barcos, meibion Sisera, meibion Thamah,
54 Meibion Nesïah, meibion Hatipha.
55 ¶ Meibion [k] gweision Solomon: meibion Sotai, meibion Sophereth, meibion ‖ Pheruda,
56 Meibion Jaalah, meibion Darcon, meibion Gidel,
57 Meibion Sephatïah, meibion Hattil, meibion Pochereth o Sebaim, meibion ‖ Ami.
58 Yr holl [l] Nethiniaid, a meibion [m] gweision Solomon, *oedd* dri chant deuddeg a phedwar ugain.
59 A'r rhai hyn a aethant i fynu o Tel-melah, Tel-harsa, Cerub, ‖ Adan, *ac* Immer: ond ni fedrent ddangos tŷ eu tadau, na'u hiliogaeth, ai o Israel *yr oeddynt:*
60 Meibion Delaiah, meibion Tobïah, meibion Necoda, chwe chant a deuddeg a deugain.
61 ¶ A meibion yr offeiriaid: meibion Habaiah, meibion Cos, meibion Barzìlai; (yr hwn a gymmerasai wraig o ferched [n] Barzìlai y Gileadiad, ac a alwasid ar eu henw hwynt.)
62 Y rhai hyn a geisiasant eu hysgrifen *ym mhlith* yr achau, ond ni chafwyd hwynt: am hynny †y bwriwyd hwynt allan o'r offeiriadaeth.
63 A'r ‖ Tirsatha a ddywedodd wrthynt, na fwyttâent o'r pethau sancteiddiaf, hyd oni chyfodai offeiriad âg [o] Urim ac â Thummim.

Cyn CRIST Cylch 536.

[i] 1 Chron. 9. 2.

‖ Neu, *Hariph*, Neh. 7. 24.

‖ Neu, *Gibeon*, Neh. 7. 25.

‖ Neu, *Beth-azmafeth*, Neh. 7. 28.

‖ Neu, *Bazlith*, Neh. 7. 54.

[k] 1 Bren. 9. 21.

‖ Neu, *Perida*, Neh. 7. 57.

[d] Edrych ad. 7.

‖ Neu, *Amon*, Neh. 7. 59.

[l] Jos. 9. 21, 27. 1 Chron. 9. 2.

‖ Neu, *Harid.*

[m] 1 Bren. 9. 21.

‖ Neu, *Adon*, Neh. 7. 61.

[e] 1 Chron. 24. 7.

[f] 1 Chron. 24. 14.

[g] 1 Chron. 9. 12.

[n] 2 Sam. 17. 27.

[h] 1 Chron. 24. 8.

‖ Neu, *Judah*, pen. 3. 9. neu, *Hodefah*, Neh. 7. 43.

† Heb. *yr halogwyd.*

‖ Neu, *Iywydd*. Edrych Neh. 8. 9.

[o] Exod. 28. 30. Num. 27. 21.

Cyn CRIST Cylch 536.

64 ¶ Yr holl dyrfa ynghyd, *oedd* ddwy fil a deugain tri chant *a* thriugain:

65 Heb law eu gweision a'u morwynion; y rhai hynny *oedd* saith mil tri chant a dau ar bymtheg ar hugain: ac yn eu mysg *yr oedd* dau cant yn gantorion ac yn gantoresau.

66 Eu meirch *oedd* saith cant ac onid pedwar deugain; eu mulod yn ddau cant ac yn bump a deugain;

67 Eu camelod yn bedwar cant ac yn bymtheg ar hugain; *eu* hasynod yn chwe mil saith cant ac ugain.

68 ¶ Ac o'r pennau cenedl pan ddaethant i dŷ yr ARGLWYDD, yr hwn *oedd* yn Jerusalem, *rhai* a offrymmasant o'u gwaith eu hun tu ag at dŷ yr ARGLWYDD, i'w gyfodi yn ei le.

[p] 1 Chron. 26. 20.

69 Rhoddasant yn ol eu gallu i [p] drysordy y gwaith, un fil a thriugain o ddracmonau aur, a phùm mil o bunnoedd o arian, a chant o wisgoedd offeiriaid.

70 Yna yr offeiriaid a'r Lefiaid, a *rhai* o'r bobl, a'r cantorion, a'r porthorion, a'r Nethiniaid, a drigasant yn eu dinasoedd; a holl Israel yn eu dinasoedd.

PENNOD III.

1 *Gosod i fynu yr allor.* 4 *Amled yr offrymmau.* 7 *Parottôi gweithwyr.* 8 *Gosod sylfeini y deml gyd â llawenydd mawr a galar.*

APHAN ddaeth y seithfed mis, a meibion Israel yn eu dinasoedd, y bobl a ymgasglasant i Jerusalem megis un gwr.

‖ Neu, *Josua*, Hag. 1. 1. Zech. 3. 1.

[a] Matt. 1. 12. Luc 3. 27.

2 Yna y cyfododd ‖ Jesua mab Josadac, a'i frodyr yr offeiriaid, a [a] Zorobabel, mab Salathiel, a'i frodyr, ac a adeiladasant allor DUW Israel, i offrymmu arni offrymmau poeth, fel [b] yr ysgrifenasid y'nghyfraith Moses gwr DUW.

[b] Deut. 12. 5.

3 A hwy a osodasant yr allor ar ei hystolion (canys *yr oedd* arnynt ofn pobl y wlad) ac a offrymmasant arni boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD, [c] poeth-offrymmau bore a hwyr.

[c] Num. 28. 3, 4.

4 Cadwasant hefyd wyl y pebyll, [d] fel *y mae* yn ysgrifenedig, ac [e] *a offrymmasant* boeth-aberth beunydd dan rifedi, yn ol y ddefod, dogn dydd yn ei ddydd;

[d] Exod. 23. 16.

[e] Num. 29. 12, &c.

5 Ac wedi hynny y poeth-offrwm gwastadol, ac *offrwm* y newydd-loerau, a holl sanctaidd osodedig wyliau yr ARGLWYDD, offrwm ewyllysgar pob un a offrymmai o hono ei hun, *a offrymmasant* i'r ARGLWYDD.

6 O'r dydd cyntaf i'r seithfed mis y dechreuasant offrymmu poeth-offrymmau i'r ARGLWYDD. Ond teml yr ARGLWYDD ni sylfaenasid *etto*.

7 Rhoddasant hefyd arian i'r seiri maen, ac i'r seiri pren; a bwyd, a dïod, ac olew, i'r Sidoniaid, ac i'r Tyriaid, am ddwyn coed cedr o Libanus hyd y môr i [f] Joppa: yn ol caniattâd Cyrus brenhin Persia iddynt hwy.

Cyn CRIST Cylch 526.

[f] Act. 9. 36.

8 ¶ Ac yn yr ail flwyddyn wedi eu dyfod hwy i dŷ DDUW i Jerusalem, yn yr ail mis, y dechreuodd Zorobabel mab Salathiel, a Jesua mab Josadac, a'r rhan arall o'u brodyr hwynt yr offeiriaid a'r Lefiaid, a'r rhai oll a ddaethai o'r caethiwed i Jerusalem; ac a osodasant y Lefiaid, o fab ugeinmlwydd ac uchod, yn olygwyr ar waith tŷ yr ARGLWYDD.

535.

9 Yna y safodd Jesua, a'*i* feibion a'i frodyr, Cadmiel a'i feibion, meibion ‖ Judah yn gyttûn, i oruchwylio ar weithwyr y gwaith yn nhŷ DDUW: meibion Henadad, *â*'u meibion hwythau a'u brodyr y Lefiaid.

‖ Neu, *Hodafiah*, pen. 2. 40.

10 A phan oedd y seiri yn sylfaenu teml yr ARGLWYDD, hwy a osodasant yr offeiriaid yn eu gwisgoedd âg udgyrn, a'r Lefiaid meibion Asaph â symbalau, i foliannu yr ARGLWYDD, yn ol [g] ordinhâd Dafydd brenhin Israel.

[g] 1 Chron. 6. 31. a 16. 4. a 25. 1.

11 A [h] hwy a gyd-ganasant, wrth foliannu ac wrth glodfori yr ARGLWYDD, mai da *oedd*, [i] mai yn dragywydd *yr ydoedd* ei drugaredd ef ar Israel. A'r holl bobl a floeddiasant â bloedd fawr, gan foliannu yr ARGLWYDD, am sylfaenu tŷ yr ARGLWYDD.

[h] Exod. 15. 21. 2 Chron. 7. 3.

[i] 1 Chron. 16. 41. Jer. 33. 11

12 Ond llawer o'r offeiriaid a'r Lefiaid, a'r pennau cenedl, *y rhai oedd* hen, ac a welsent y tŷ cyntaf, [k] wrth sylfaenu y tŷ hwn yn eu golwg, a wylasant â llef uchel; a llawer oedd yn dyrchafu llef mewn bloedd gorfoledd:

[k] Edrych Hag. 2. 3.

13 Fel nad oedd y bobl yn adnabod sain bloedd y llawenydd oddi wrth sain wylofain y bobl: canys y bobl oedd yn bloeddio â bloedd fawr, a'r swn a glywid ym mhell.

PENNOD IV.

1 *Gwrthwynebwyr Judah, am na chynhwysid iddynt adeiladu y deml gyd â'r Iuddewon, yn ceisio llestair ei hadeiladu hi.* 7 *Eu llythyrau hwy at Artaxerxes.* 17 *Gorchymyn Artaxerxes.* 23 *Rhwystro adeiladu y deml.*

YNA [a] gwrthwynebwyr Judah a Benjamin a glywsant fod meibion y gaethglud yn adeiladu y deml i ARGLWYDD DDUW Israel;

[a] Edrych ad. 7, 8, 9.

Cyn CRIST 535.

2 Ac a ddaethant at Zorobabel, ac at y pennau cenedl, ac a ddywedasant wrthynt, Adeiladwn gyd â chwi: canys fel chwithau y ceisiwn eich Duw chwi; ac iddo ef yr ydym ni yn aberthu, er dyddiau [b] Esarhàdon brenhin Assyria, yr hwn a'n dug ni i fynu yma.

Cylch 678.

[b] 2 Bren. 17. 24. a 19. 37.

3 Eithr dywedodd Zorobabel a Jesua, a'r rhan arall o bennau cenedl Israel, wrthynt, [c] Nid *yw* i chwi ac i ninnau adeiladu tŷ i'n Duw ni; eithr nyni a gyd-adeiladwn i Arglwydd Dduw Israel, megis y'n gorchymynodd [d] y brenhin Cyrus, brenhin Persia.

[c] Neh. 2. 20.

[d] pen. 1. 1, 2, 3.

4 [e] A phobl y wlad oedd yn anghysuro pobl Judah, ac yn eu rhwystro hwy i adeiladu,

[e] pen. 3. 3.

534.

5 Ac yn cyflogi cynghorwyr yn eu herbyn hwynt i ddiddymmu eu cynghor hwynt, holl ddyddiau Cyrus brenhin Persia, a hyd deyrnasiad Darïus brenhin Persia.

529.

6 Ac yn nheyrnasiad Ahasferus, yn nechreuad ei deyrnasiad ef, yr ysgrifenasant *atto* achwyn yn erbyn trigolion Judah a Jerusalem.

522.

7 ¶ Ac yn nyddiau Artaxerxes yr ysgrifenodd ‖ Bislam, Mithridath, Tabeel, a'r rhan arall o'u † cyfeillion, at Artaxerxes brenhin Persia; ac ysgrifen y llythyr a ysgrifenwyd yn Syriaeg, ac a eglurwyd yn Syriaeg.

‖ Neu, *mewn heddwch.*

† Heb. *cyfeillach.*

8 Rehum y cofiadur, a Simsai yr ysgrifenydd a ysgrifenasant lythyr yn erbyn Jerusalem at Artaxerxes y brenhin, fel hyn:

9 Yna *yr ysgrifenodd* Rehum y cofiadur, a Simsai yr ysgrifenydd a'r rhan arall o'u † cyfeillion, y Dinaiaid, yr Apharsathchiaid, y Tarpeliaid, yr Apharsiaid, yr Archefiaid, y Babiloniaid, y Susanchiaid, y Dehafiaid, yr Elamiaid,

† Cald. *cyfeillach.*

10 A'r rhan arall o'r bobl y rhai a ddug Asnappar mawr ac enwog, ac a osododd efe yn ninasoedd Samaria, a'r rhan arall tu yma i'r afon, † a'r amser a'r amser.

Cylch 678.

† Cald. *Ceeneth:* Felly ad. 11, 17. a pen. 7. 12.

11 ¶ Dyma ystyr y llythyr a anfonasant atto ef, *sef* at Artaxerxes y brenhin; Dy wasanaethwŷr o'r tu yma i'r afon, a'r amser a'r amser.

522.

12 Bid hysbys i'r brenhin, fod yr Iuddewon a ddaethant i fynu oddi wrthyt ti attom ni, wedi dyfod i Jerusalem, *ac* yn adeiladu y ddinas wrthryfelgar ddrygionus, a'r muriau a sylfaenasant hwy, ac a gyd-wnïasant y sylfaenau.

13 Yn awr bydded hysbys i'r brenhin, os adeiledir y ddinas hon, a gorphen ei chaerau, na roddant na tholl, na theyrnged, na threth; felly y drygi ‖ drysor y brenhinoedd.

‖ Neu, *ardreth, neu, allu.*

14 Ac yn awr o herwydd ein bod ni yn cael † ein cynnaliaeth o lys *y brenhin*, ac nad oedd weddaidd i ni weled gwarth y brenhin; am hynny yr anfonasom ac yr hysbysasom i'r brenhin,

† Cald. *ein halltu â halen llys, &c.*

15 Fel y ceisier yn llyfr historïau dy dadau: a thi a gei yn llyfr yr historïau, ac a elli wybod, fod y ddinas hon yn ddinas wrthryfelgar, niweidiol i frenhinoedd a thaleithiau, a bod yn gwneuthur brad-fwriad o fewn hon er ys talm: am hynny y dinystriwyd y ddinas hon.

16 Yr ydym yn hysbysu i'r brenhin, os y ddinas hon a adeiladir, a'r muriau a sylfaenir, wrth hynny ni fydd i ti ran o'r tu yma i'r afon.

17 ¶ *Yna* yr anfonodd y brenhin air at Rehum y cofiadur, a Simsai yr ysgrifenydd, a'r rhan arall o'u † cyfeillion hwynt y rhai a drigent yn Samaria, ac *at* y lleill o'r tu hwnt i'r afon, Tangnefedd, a'r amser a'r amser.

† Cald. *cyfeillach.*

18 Y llythyr a anfonasoch attaf, a ddarllenwyd yn eglur ger fy mron.

19 A mi a osodais orchymyn, a chwiliwyd; a chafwyd fod y ddinas hon er ys talm yn ymddyrchafu yn erbyn brenhinoedd, a gwneuthur ynddi anufudd-dod a gwrthryfel.

20 A brenhinoedd cryfion a fu ar Jerusalem, yn llywodraethu ar bawb o'r tu hwnt i'r afon; ac iddynt hwy y rhoddid toll, teyrnged, a threth.

21 Yn awr rhoddwch orchymyn, i beri i'r gwŷr hynny beidio, ac nad adeilader y ddinas honno, hyd oni roddwyf fi orchymyn *etto.*

22 A gwyliwch wneuthur yn amryfus yn hyn: paham y tyf niwed i ddrygu y brenhinoedd?

23 ¶ Yna pan ddarllenwyd ystyr llythyr Artaxerxes y brenhin o flaen Rehum, a Simsai yr ysgrifenydd, a'u cyfeillion, hwy a aethant i fynu ar frys i Jerusalem at yr Iuddewon, ac a wnaethant iddynt beidio trwy fraich a chryfder.

24 Yna y peidiodd gwaith tŷ Dduw yr hwn *sydd* yn Jerusalem; ac y bu yn sefyll hyd yr ail flwyddyn o deyrnasiad Darïus brenhin Persia.

Cyn CRIST 522.

520.

PENNOD V.

1 *Zorobabel a Jesua, wedi eu hannog gan Haggai a Zechariah, yn rhwyddháu adeiladu y deml.* 3 *Tatnai a Setharboznai heb allel rhwystro yr Iuddewon.* 6 *Eu llythyr hwy at Darïus yn erbyn yr Iuddewon.*

Cyn CRIST 520.

YNA y prophwydi, [a] Haggai y prophwyd, a [b] Zecharïah mab Ido, a brophwydasant i'r Iuddewon *oedd* yn Judah ac yn Jerusalem; yn enw Duw Israel y prophwydasant iddynt.

2 Yna Zorobabel mab Salathiel, a Jesua mab Josadac, a godasant, ac a ddechreuasant adeiladu tŷ Duw yr hwn *sydd* yn Jerusalem: a phrophwydi Duw *oedd* gyd â hwynt yn eu cynnorthwyo.

3 ¶ Y pryd hwnnw y daeth attynt hwy Tatnai tywysog y tu yma i'r afon, a Setharboznai, a'u cyfeillion, ac fel hyn y dywedasant wrthynt; Pwy a roddes i chwi orchymyn i adeiladu y tŷ hwn, ac i sylfaenu y muriau hyn?

4 [c] Yna fel hyn y dywedasom wrthynt; Beth yw enwau y gwŷr a adeiladant yr adeiladaeth yma?

5 A [d] golwg eu Duw oedd ar henuriaid yr Iuddewon, fel na wnaethant iddynt beidio, nes dyfod yr achos at Darïus: ac yna yr attebasant *trwy* lythyr am hyn.

519. 6 ¶ Ystyr y llythyr a anfonodd Tatnai tywysog y tu yma i'r afon, a Setharboznai, a'i gyfeillion yr Apharsachiaid, y rhai *oedd* o'r tu yma i'r afon, at y brenhin Darïus:

7 Anfonasant lythyr atto ef, ac fel hyn yr ysgrifenasid †ynddo; Pob heddwch i'r brenhin Darïus.

8 Bydded hysbys i'r brenhin, fyned o honom ni i dalaeth Judea, i dŷ y Duw mawr, a bod yn ei adeiladu ef â meini †mawr, a bod yn gosod coed yn ei barwydydd ef; a bod y gwaith yn myned rhagddo ar frys, a'i fod yn llwyddo yn eu dwylaw hwynt.

9 Yna y gofynasom i'r henuriaid hynny, *ac* a ddywedasom wrthynt fel hyn; Pwy a roddes i chwi orchymyn i adeiladu y tŷ hwn, ac i sylfaenu y mur yma?

10 Gofynasom hefyd iddynt eu henwau, fel yr hysbysem i ti, *ac* fel yr ysgrifenem enwau y gwŷr *oedd* yn bennau iddynt.

11 A'r geiriau hyn a attebasant hwy i ni, gan ddywedyd, Nyni ydym weision Duw nef a daear, ac yn adeiladu y tŷ yr hwn a adeiladwyd cyn hyn lawer o flynyddoedd; a brenhin mawr o Israel a'i hadeiladodd, ac [e] a'i seiliodd ef.

12 Eithr [f] wedi i'n tadau ni ddigio Duw y nefoedd, efe a'u rhoddes hwynt yn llaw [g] Nebuchodonosor brenhin Babilon y Caldead; a'r tŷ hwn a ddinystriodd efe, ac a gaethgludodd y bobl i Babilon.

13 Ond [h] yn y flwyddyn gyntaf i Cyrus brenhin Babilon y rhoddes y brenhin Cyrus orchymyn i adeiladu y tŷ Dduw hwn.

14 A [i] llestri tŷ Dduw hefyd o aur ac arian, y rhai a ddygasai Nebuchodonosor o'r deml yn Jerusalem, ac a'u dygasai i deml Babilon, y rhai hynny a ddug y brenhin Cyrus allan o deml Babilon, a rhoddwyd hwynt i *un* Sesbassar *wrth* ei enw, yr hwn a osodasai efe yn ‖ dywysog;

15 Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer y llestri hyn, dos, dwg hwynt i'r deml yn Jerusalem, ac adeilader tŷ Dduw yn ei le.

16 Yna y daeth y Sesbassar hwnnw, *ac* a osododd sylfaeni tŷ Dduw yn Jerusalem. Ac o'r pryd hwnnw hyd yr awr hon yr ydys yn ei adeiladu, ac nis gorphenwyd ef.

17 Ac yn awr (os da gan y brenhin) ceisier yn nhrysordy y brenhin yna yn Babilon, a ddarfu i'r brenhin Cyrus osod gorchymyn am adeiladu y tŷ Dduw hwn yn Jerusalem; ac anfoned y brenhin ei ewyllys attom am y peth hyn.

PENNOD VI.

1 *Darïus, wedi gweled gorchymyn Cyrus, yn rhoi gorchymyn newydd i yrru gwaith y deml ym mlaen.* 13 *Gorphen y deml, trwy gymmorth y gelynion, a chyfarwyddiad y prophwydi.* 16 *Cadw gwyl y cyssegriad,* 19 *a gwyl y Pasc.*

519. YNA y brenhin Darïus a osododd orchymyn; a chwiliwyd yn nhŷ y llyfrau, lle y †cedwid y trysorau yn Babilon.

2 A chafwyd yn ‖ Achmetha, yn y llys yn nhalaeth Media, ryw lyfr, ac fel hyn yr ysgrifenasid ynddo yn goffadwriaeth:

3 Yn y flwyddyn gyntaf i'r brenhin Cyrus y gosododd y brenhin Cyrus orchymyn *am* dŷ Dduw o fewn Jerusalem, Adeilader y tŷ, y fan lle yr aberthent aberthau, a gwnaer yn gadarn ei sylfeini; yn driugain cufydd ei uchder, *ac* yn driugain cufydd ei led:

4 [a] Yn dair rhes o feini mawr, a rhes o goed newydd: a rhodder y draul o dŷ y brenhin.

Cyn CRIST 519.

[a] 1 Bren. 6. 1.
[f] 2 Chron. 36. 16, 17.
[g] 2 Bren. 24. 2. a 25. 8.

536.
[h] pen. 1. 1.

[i] pen. 1. 7, 8. a 6. 5.

‖ Neu, *rhaglaw.*

† Cald. *yn ei ganol ef.*

† Cald. *treiglo.*

† Cald. *dyrchefid.*

‖ Neu, *Ecbatana,* neu, *mewn cist.*

[a] 1 Bren. 6. 36.

Cyn CRIST 519.

5 A [b] llestri tŷ Dduw hefyd, yn aur ac yn arian, y rhai a ddug Nebuchodonosor o'r deml yn Jerusalem, ac a ddug efe adref i Babilon, rhodder hwynt † i'w dwyn i'r deml yn Jerusalem, i'w lle, a gosoder *hwynt* yn nhŷ Dduw.

6 Yn awr Tatnai tywysog y tu hwnt i'r afon, Setharboznai, a'ch † cyfeillion yr Apharsachiaid, y rhai *ydych* o'r tu hwnt i'r afon, ciliwch oddi yno.

7 Gadêwch yn llonydd waith tŷ Dduw hwn: adeiladed tywysogion a henuriaid yr Iuddewon y tŷ hwn *i* Dduw yn ei le.

8 Gosodais hefyd orchymyn am yr hyn a wnewch i henuriaid yr Iuddewon hyn wrth adeiladu y tŷ Dduw hwn; mai o gyfoeth y brenhin, *sef* o'r deyrnged o'r tu hwnt i'r afon, y rhoddir traul i'r gwŷr hyn, fel na pheidio *y gwaith.*

9 A'r hyn *a fyddo* anghenrheidiol i boeth-offrymmau Duw y nefoedd, yn eidionau, neu yn hyrddod, neu yn ŵyn, yn ŷd, yn halen, yn win, ac yn olew, yn ol yr hyn a ddywedo yr offeiriaid *sydd* yn Jerusalem, rhodder iddynt bob dydd yn ddibaid:

10 Fel yr offrymmont aroglau † peraidd i Dduw y nefoedd, ac y gweddïont dros einioes y brenhin, a'i feibion.

11 Gosodais hefyd orchymyn, pa ddyn bynnag a newidio y gair hwn, tynner coed o'i dŷ ef, a gosoder i sefyll, *ac* ar hwnnw † croger ef; a bydded ei dŷ ef yn dommen am hynny.

12 A'r Duw, yr hwn a wnaeth i'w enw breswylio yno, a ddinystria bob brenhin a phobl, a estyno ei law i newidio *ac* i ddistrywio y tŷ hwn eiddo Duw yn Jerusalem. Myfi Darïus a osodais y gorchymyn; gwneler ef yn ebrwydd.

13 ¶ Yna Tatnai tywysog y tu yma i'r afon, Setharboznai, a'u cyfeillion, megis yr anfonodd y brenhin Darïus, felly y gwnaethant yn ebrwydd.

14 A henuriaid yr Iuddewon a adeiladasant, ac a lwyddasant trwy brophwydoliaeth Haggai y prophwyd, a Zecharïah mab Ido; ïe, adeiladasant, a gorphenasant, wrth orchymyn Duw Israel, ac wrth † orchymyn [c] Cyrus a [d] Darïus, ac [e] Artaxerxes brenhin Persia.

15 A'r tŷ hwn a orphenwyd y trydydd dydd o fis Adar, pan oedd y chweched flwyddyn o deyrnasiad y brenhin Darïus.

16 ¶ A meibion Israel, yr offeiriaid a'r Lefiaid, a'r rhan arall o feibion y gaethglud, a [f] gyssegrasant y tŷ hwn eiddo Duw mewn llawenydd;

17 Ac [g] a offrymmasant wrth gyssegru y tŷ hwn eiddo Duw, gant o ychain, dau cant o hyrddod, pedwar cant o ŵyn, a deuddeg o fychod geifr, yn bech-aberth dros Israel, yn ol rhifedi llwythau Israel.

18 Gosodasant hefyd yr offeiriaid yn eu dosparthiadau, a'r Lefiaid yn eu cylchoedd hwythau, i wasanaeth Duw yn Jerusalem, yn ol ysgrifen llyfr Moses.

19 Meibion y gaethglud hefyd a gadwasant y Pasc [h] ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg o'r mis cyntaf.

20 Canys yr offeiriaid a'r Lefiaid a ymlanhasant yn gyttûn, yn lân i gyd oll, ac a aberthasant y Pasc dros holl feibion y gaethglud, a thros eu brodyr yr offeiriaid, a throstynt eu hunain.

21 A meibion Israel, y rhai a ddychwelasent o'r gaethglud, a phob un a ymneillduasai oddi wrth halogedigaeth cenhedloedd y wlad attynt hwy, i geisio Arglwydd Dduw Israel, a fwyttasant,

22 Ac a gadwasant wyl y bara croyw saith niwrnod mewn llawenydd: canys yr Arglwydd a'u llawenhasai hwynt, ac a droisai galon brenhin Assyria attynt hwy, † i'w cynnorthwyo hwynt y'ngwaith tŷ Dduw, Duw Israel.

Cyn CRIST 515.

PENNOD VII.

1 *Ezra yn myned i fynu i Jerusalem,* 11 *wedi cael cennad a gorchymyn gan Artaxerxes;* 27 *ac yn bendithio Duw am ei drugaredd.*

457.

AC wedi y pethau hyn, yn nheyrnasiad [a] Artaxerxes brenhin Persia, Ezra [b] mab Seraiah, fab Azarïah, fab Hilcïah,

2 Fab Sàlum, fab Sadoc, fab Ahitub,

3 Fab Amarïah, fab Azarïah, fab Meraioth,

4 Fab Zerahïah, fab Uzzi, fab Bucci,

5 Fab Abisua, fab Phinees, fab Eleazar, fab Aaron yr offeiriad pennaf:

6 Yr Ezra hwn a aeth i fynu o Babilon; ac efe *oedd* [c] ysgrifenydd cyflym y'nghyfraith Moses, yr hon a roddasai Arglwydd Dduw Israel: a'r brenhin a roddes iddo ef ei holl ddymuniad, [d] fel yr *ydoedd* llaw yr Arglwydd ei Dduw arno ef.

7 A *rhai* a aethant i fynu o feibion Israel, ac o'r offeiriaid, [e] a'r Lefiaid, a'r cantorion, a'r porthorion, [f] a'r Nethiniaid, i Jerusalem, yn y seithfed flwyddyn i'r brenhin Artaxerxes.

† Cald. *cyfeillach.*

† Cald. *llonyddwch.*

† Cald. *difether.*

† Cald. *gyfraith.*

† Heb. *i gryfháu eu dwylaw hwynt.*

[b] pen. 1. 7, 8. a 5. 14.

[c] ad. 11, 21.

[d] ad. 9. pen. 8. 22, 31.

[e] Edrych pen. 8. 15, &c.

457.

[f] pen. 2. 43.

[a] Neh. 2. 1.

[b] 1 Chron. 6. 14.

[c] pen. 1. 1. a 5. 13. ad. 3.

515.

[d] pen. 4. 24.

[e] pen. 7. 1.

[f] 1 Bren. 8. 63. 2 Chron. 7. 5.

[g] pen. 8. 35.

[h] Num. 3. 6. a 8. 9. Edrych Exod. 12. 6.

Cyn CRIST 457.

8 Ac efe a ddaeth i Jerusalem yn y pummed mis, yr hwn *oedd* yn y seithfed flwyddyn i'r brenhin.

Cylch 457.

9 Canys ar y *dydd* cyntaf o'r mis cyntaf ‖ y dechreuodd efe fyned i fynu o Babilon; ac ar y *dydd* cyntaf o'r pummed mis y daeth efe i Jerusalem, fel *yr oedd* daionus law ei DDUW gyd âg ef.

‖ Neu, *efe oedd sylfaen myned i fynu.*

10 Canys Ezra a barottoisai ei galon i geisio cyfraith yr ARGLWYDD, ac i'*w* gwneuthur, ac i ddysgu yn Israel ddeddfau a barnedigaethau.

11 ¶ A dyma ystyr y llythyr a roddodd y brenhin Artaxerxes i Ezra yr offeiriad a'r ysgrifenydd, *sef* ysgrifenydd geiriau gorchymynion yr ARGLWYDD, a'i ddeddfau ef i Israel.

[g] Ezec. 26. 7. Dan. 2. 37.

12 Artaxerxes [g] brenhin y brenhinoedd at Ezra yr offeiriad, ‖ ysgrifenydd deddf DUW y nefoedd, perffaith *dangnefedd*, a'r amser a'r amser.

‖ Neu, *ysgrifenydd perffaith, deddf Duw y nefoedd* tangnefedd, &c.

13 Myfi a osodais orchymyn, fod i bwy bynnag yn fy nheyrnas i o bobl Israel, ac *o*'i offeiriaid ef, a'i Lefiaid, sydd ewyllysgar i fyned i Jerusalem, gael myned gyd â thi.

[h] Est. 1. 14.

14 O herwydd dy anfon di oddi wrth y brenhin, a'i [h] saith gynghoriaid, i ymweled â Judah ac â Jerusalem, wrth gyfraith dy DDUW yr hon *sydd* yn dy law di;

[i] pen. 8. 25.

15 Ac i ddwyn [i] yr arian a'r aur a offrymmodd y brenhin a'i gynghoriaid, o honynt eu hunain, i DDUW Israel, yr hwn *y mae* ei breswylfa yn Jerusalem,

16 A'r holl arian a'r aur a fedrych ei gael yn holl dalaeth Babilon, gyd âg offrymmau gwirfodd y bobl a'r offeiriaid, y rhai a offrymmant o honynt eu hunain tu ag at dŷ eu DUW yn Jerusalem:

17 Fel y prynech yn ebrwydd â'r arian hynny ychain, hyrddod, ŵyn, a'u bwydoffrymmau, a'u dïod-offrymmau, a'u hoffrwm hwynt ar allor tŷ eich DUW yn Jerusalem.

18 A'r hyn a fyddo da gennyt ti, a chan dy frodyr, ei wneuthur â'r rhan arall o'r arian a'r aur, gwnewch yn ol ewyllys eich DUW.

19 A'r llestri, y rhai a roddwyd i ti i wasanaeth tŷ dy DDUW, dod adref o flaen *dy* DDUW *yn* Jerusalem.

20 A pheth bynnag ychwaneg a fyddo anghenrhaid i dŷ dy DDUW, yr hyn a ddigwyddo i ti ei roddi, a roddi di o drysordy y brenhin.

21 A minnau y brenhin Artaxerxes ydwyf yn gosod gorchymyn i holl drysorwyr y tu hwnt i'r afon, beth bynnag a geisio Ezra, offeiriad, *ac* ysgrifenydd deddf DUW y nefoedd, gennych, gwneler yn ebrwydd;

22 Hyd gan talent o arian, a hyd gan corus o wenith, a hyd gan bath o win, a hyd gan bath o olew, a halen heb fesur.

23 Beth bynnag † yw gorchymyn DUW y nefoedd, gwneler yn ddyfal i dŷ DUW y nefoedd: canys paham y byddai llidiowgrwydd yn erbyn teyrnas y brenhin a'i feibion?

† Heb. *sydd wrth gyfraith.*

24 Yr ydym yn hysbysu i chwi hefyd, *am* yr holl offeiriaid, a'r Lefiaid, cantorion, porthorion, Nethiniaid, a gweinidogion y tŷ DUW hwn, na ellir bwrw arnynt doll, na theyrnged, na threth.

25 Tithau, Ezra, yn ol doethineb dy DDUW, yr hwn *sydd* yn dy law, gosod swyddogion a barnwyr, i farnu yr holl bobl o'r tu hwnt i'r afon, y rhai oll a fedrant gyfraith dy DDUW; a dysgwch y rhai nis medrant.

26 A phwy bynnag ni wnelo gyfraith dy DDUW, a chyfraith y brenhin, gwneler barn yn ebrwydd arno ef, pa un bynnag ai i farwolaeth, ai i'w † ddëol, ai i ddirwy o dda, ai i garchar.

† Cald. *ddiwreiddio.*

27 ¶ Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW ein tadau, yr hwn a roddes fel hyn y'nghalon y brenhin, i harddu tŷ yr ARGLWYDD yr hwn *sydd* yn Jerusalem:

[k] pen. 9. 9.

28 Ac [k] a barodd i mi drugaredd o flaen y brenhin a'i gynghoriaid, ac o flaen holl gedyrn dywysogion y brenhin. A mi a gynnorthwywyd, fel *yr oedd* [l] llaw yr ARGLWYDD fy NUW arnaf fi, a chesglais o Israel bennaethiaid i fyned i fynu gyd â mi.

[l] Edrych pen. 5. 5.

PENNOD VIII.

1 Pa rai a ddychwelasant gyd âg Ezra o Babilon. 15 Ezra yn danfon at Ido am weinidogion i'r deml: 21 yn cadw ympryd: 24 yn gorchymyn y trysorau i gadwraeth yr offeiriaid. 31 Y bobl yn dyfod o Ahafa i Jerusalem. 33 Pwyso y trysor yn y deml. 36 Rhoi gorchymyn y brenhin at y pendefigion.

Cyn CRIST Cylch 457.

A DYMA eu pennau cenedl hwynt, a'u hachau, y rhai a aeth i fynu gyd â mi, yn nheyrnasiad Artaxerxes y brenhin, allan o Babilon. 457.

2 O feibion Phinees; Gersom: o feibion Ithamar; Daniel: o feibion Dafydd; [a] Hattus:

[a] 1 Chron. 3. 22.

3 O feibion Sechanïah, o feibion [b] Pharos; Zechariah: a chyd âg ef y

[b] pen. 2. 3.

Cyn CRIST 457.

rhifwyd wrth eu hachau gant a deg a deugain o wrrywiaid.

4 O feibion Pahath-Moab; Elihoënai mab Zerahïah, a chyd âg ef ddau cant o wrrywiaid.

5 O feibion Sechanïah; mab Jahazïel, a chyd âg ef dri chant o wrrywiaid.

6 O feibion Adin hefyd; Ebed mab Jonathan, a chyd âg ef ddeg a deugain o wrrywiaid.

7 Ac o feibion Elam; Jesaiah mab Athalïah, a chyd âg ef ddeg a thriugain o wrrywiaid.

8 Ac o feibion Sephatïah; Zebadiah mab Michael, a chyd âg ef bedwar ugain o wrrywiaid.

9 O feibion Joab; Obadïah mab Jehïel, a chyd âg ef ddau cant a deunaw o wrrywiaid.

10 Ac o feibion Selomith; mab Josiphïa, a chyd âg ef wyth ugain o wrrywiaid.

11 Ac o feibion Bebai; Zechariah mab Bebai, a chyd âg ef wyth ar hugain o wrrywiaid.

12 Ac o feibion Azgad; Johanan ‖ mab Haccatan, a chyd âg ef ddeng mab a chant.

‖ Neu, *y mab ieuangaf.*

13 Ac o feibion olaf Adonicam, dyma hefyd eu henwau hwynt, Eliphelet, Jeiel, a Semaiah, a chyd â hwynt driugain o wrrywiaid.

14 Ac o feibion Bigfai; Uthai, a ‖ Zabbud, a chyd â hwynt ddeg a thriugain o wrrywiaid.

‖ Neu, *Zaccur.*

Cylch 457.

15 ¶ A chesglais hwynt wrth yr afon sydd yn myned i Ahafa; ac yno y gwersyllasom ni dridiau: a mi a ystyriais y bobl, a'r offeiriaid, ond ni chefais yno *neb* o feibion Lefi.

16 Yna yr anfonais am Eliezer, am Ariel, am Semaiah, ac am Elnathan, ac am Jarib, ac am Elnathan, ac am Nathan, ac am Zecharïah, ac am Mesùlam, y pennaethiaid; ac am Joiarib, ac am Elnathan, y rhai doethion:

17 A rhoddais orchymyn gyd â hwynt at Ido, pennaeth yn y fan *a elwir* Chasiphïa; a ‖ gosodais yn eu pennau hwynt eiriau i'w traethu wrth Ido, *a*'i frodyr y Nethiniaid, yn y fan *a elwir* Chasiphïa, fel y dygent attom ni weinidogion i dŷ ein Duw.

‖ Edrych 2 Sam. 14. 3, 19.

18 A hwy a ddygasant attom (fel *yr oedd* daionus law ein Duw arnom ni) wr deallgar o feibion Mali, fab Lefi, fab Israel, a Serebïah, a'i feibion, a'i frodyr, ddeunaw;

19 A Hasabïah, a chyd âg ef Jesaiah o feibion Merari, a'i frodyr, a'u meibion ugain;

20 Ac [c] o'r Nethiniaid, a roddasai Dafydd a'r tywysogion y'ngwasanaeth y Lefiaid, dau cant ac ugain o Nethiniaid: hwynt oll a hysbysasid erbyn *eu* henwau.

[c] Edrych pen. 2. 43.

21 ¶ Ac yno, wrth afon Ahafa, y cyhoeddais ympryd, i [d] ymgystuddio ger bron ein Duw ni, i geisio ganddo ef ffordd uniawn i ni, ac i'n plant, ac i'n golud oll.

[d] Lef. 16. 29.

22 Canys [e] cywilydd oedd gennyf geisio gan y brenhin fyddin a gwŷr meirch, i'n cynnorthwyo rhag y gelyn ar y ffordd: canys llefarasem wrth y brenhin, gan ddywedyd, Llaw ein Duw ni *sydd* er daioni ar bawb a'i ceisiant ef, a'i gryfder a'i ddigter yn erbyn pawb a'i gadawant ef.

[e] Felly 1 Cor. 9. 15.

23 Am hynny yr ymprydiasom ac yr ymbiliasom â'n Duw am hyn; ac efe a wrandawodd arnom.

24 ¶ Yna y neillduais ddeuddeg o bennaethiaid yr offeiriaid, Serebïah, Hasabïah, a deg o'u brodyr gyd â hwynt;

25 Ac a bwysais attynt hwy [f] yr arian, a'r aur, a'r llestri, *sef* offrwm tŷ ein Duw ni, yr hyn a offrymmasai y brenhin, a'i gynghoriaid, a'i dywysogion, a holl Israel, y rhai a gawsid *yno.*

[f] pen. 7. 15, 16.

26 Iĕ, pwysais i'w dwylaw hwynt chwe chant a deg a deugain talent o arian, ac o lestri arian gan talent, *a* chan talent o aur;

27 Ac ugain o orflychau aur o fil o ddracmonau; a dau lestr o bres melyn da, mor † brydferth ag aur.

† Heb. *ddymunol.*

28 A dywedais wrthynt, Sanctaidd *ydych* chwi i'r Arglwydd; a'r llestri *ydynt* sanctaidd; yr arian hefyd a'r aur *sydd* offrwm gwirfodd i Arglwydd Dduw eich tadau.

29 Gwyliwch, a chedwch *hwynt,* hyd oni phwysoch *hwynt* ger bron pennaethiaid yr offeiriaid a'r Lefiaid, a phennau cenedl Israel yn Jerusalem, y'nghelloedd tŷ yr Arglwydd.

30 Felly yr offeiriaid a'r Lefiaid a gymmerasant bwys yr arian, a'r aur, a'r llestri, i'*w* dwyn i Jerusalem i dŷ ein Duw ni.

31 ¶ A chychwynasom oddi wrth afon Ahafa, ar y deuddegfed *dydd* o'r mis cyntaf, i fyned i Jerusalem: a [g] llaw ein Duw oedd arnom ni, ac a'n gwaredodd o

[g] pen. 7. 6, 28.

law y gelyn, a'r rhai *oedd* yn cynllwyn ar y ffordd.

32 A ni [h] a ddaethom i Jerusalem, ac a arhosasom yno dridiau.

33 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd y pwyswyd yr arian, a'r aur, a'r llestri, yn nhŷ ein Duw ni, trwy law Merimoth mab Urïah yr offeiriad; ac Eleazar mab Phinees *oedd* gyd âg ef; a Jozabad mab Jesua, a Noadïah mab Binnui, y Lefiaid, *oedd* gyd â hwynt;

34 Wrth rifedi, *ac* wrth bwys pob un. A'r holl bwysau a ysgrifenwyd y pryd hwnnw.

35 Meibion y gaethglud, y rhai a ddaeth o'r caethiwed, [i] a offrymmasant boeth-offrymmau i Dduw Israel, *sef* deuddeg o fustych dros holl Israel, onid pedwar pùm ugain o hyrddod, namyn tri pedwar ugain o ŵyn, *a* deuddeg o fychod yn bech-aberth: y cwbl *oedd* yn offrwm poeth i'r Arglwydd.

36 ¶ A rhoddasant orchymyn y brenhin at bendefigion y brenhin, a thywysogion y tu hwnt i'r afon: a hwy a gynnorthwyasant y bobl, a thŷ Dduw.

PENNOD IX.

1 *Ezra yn gofidio am fod y bobl yn ymgyfathrachu â dïeithriaid; 5 yn gweddïo Duw, ac yn cyfaddef eu pechodau hwynt.*

457. AC wedi darfod hynny, y tywysogion a ddaethant attaf fi, gan ddywedyd, Nid ymneillduodd pobl Israel, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, oddi wrth bobl y gwledydd: *gwnaethant* yn ol eu ffieidd-dra hwynt; *sef* y Canaaneaid, yr Hethiaid, y Phereziaid, y Jebusiaid, yr Ammoniaid, y Moabiaid, yr Aiphtiaid, a'r Amoriaid.

2 Canys cymmerasant o'u merched iddynt eu hun, ac i'w meibion; a'r had sanctaidd a ymgymmysgodd â phobl y gwledydd: a llaw y pennaethiaid a'r tywysogion fu gyntaf yn y camwedd hyn.

3 Pan glywais innau hyn, [a] mi a rwygais fy nillad a'm gwisg, ac a dynnais wallt fy mhen a'm barf, ac a eisteddais yn synn.

4 Yna yr ymgasglodd attaf fi bob un a'r [b] a ofnodd eiriau Duw Israel, am gamwedd y rhai a gaethgludasid; a myfi a eisteddais yn synn hyd yr aberth prydnhawnol.

5 ¶ Ac ar yr aberth prydnhawnol mi a gyfodais o'm cystudd; ac wedi i mi rwygo fy nillad a'm gwisg, mi a ostyngais ar fy ngliniau, ac a ledais fy nwylaw at yr Arglwydd fy Nuw,

6 Ac a ddywedais, O fy Nuw, y mae arnaf gywilydd a gorchwyledd godi fy wyneb attat ti, fy Nuw; o herwydd [c] ein hanwireddau ni a aethant yn aml dros ben, a'n ‖ camwedd [d] a dyfodd hyd y nefoedd.

7 Er dyddiau ein tadau *yr ydym* ni mewn camwedd mawr hyd y dydd hwn; ac am ein hanwireddau y rhoddwyd ni, ein brenhinoedd, *a*'n hoffeiriaid, i law brenhinoedd y gwledydd, i'r cleddyf, i gaethiwed, ac i anrhaith, ac i warthrudd wyneb, megis heddyw.

8 Ac yn awr dros ennyd fechan y daeth gras oddi wrth yr Arglwydd ein Duw, i adael i ni weddill i ddïangc, ac i roddi i ni hoel yn ei le sanctaidd ef; fel y goleuai ein Duw ein llygaid, ac y rhoddai i ni ychydig orphwysdra yn ein caethiwed.

9 Canys caethion *oeddym* ni; ond ni adawodd ein Duw ni yn ein caethiwed, eithr [e] parodd i ni drugaredd o flaen brenhinoedd Persia, i roddi i ni orphwysdra i ddyrchafu tŷ ein Duw ni, ac i gyfodi ei leoedd anghyfannedd ef, ac i roddi i ni fur yn Judah a Jerusalem.

10 Ac yn awr beth a ddywedwn wedi hyn, O ein Duw? canys gadawsom dy orchymynion di,

11 Y rhai a orchymynaist trwy law dy weision y prophwydi, gan ddywedyd, Y wlad yr ydych yn myned iddi i'w meddiannu, gwlad halogedig *yw* hi, trwy halogedigaeth pobl y gwledydd, oblegid eu ffieidd-dra hwynt, y rhai a'i llanwasant hi â'u haflendid † o gwrr bwy gilydd.

12 Ac yn awr, [f] na roddwch eich merched i'w meibion hwynt, ac na chymmerwch eu merched hwynt i'ch meibion chwi, ac [g] na cheisiwch eu heddwch hwynt na'u daioni byth: fel y cryfhâoch, ac y mwynhâoch ddaioni y wlad, ac y gadawoch hi yn etifeddiaeth i'ch meibion byth.

13 Ac wedi yr hyn oll a ddaeth arnom am ein drwg weithredoedd, a'n mawr gamwedd, am i ti ein Duw [h] † ein cospi yn llai nâ'n hanwiredd, a rhoddi i ni ddïangfa fel hyn;

14 A dorrem ni drachefn dy orchymynion di, ac ymgyfathrachu † â'r ffiaidd bobl hyn? oni ddigit ti wrthym, nes *ein* difetha, fel na *byddai un* gweddill na dïangol?

15 Arglwydd Duw Israel, cyfiawn *ydwyt* ti; eithr gweddill dïangol ydym

[h] Neh. 2. 11.

[i] Felly pen. 6. 17.

[a] Job 1. 20.

[b] pen. 10. 3.

Cyn CRIST 457.

[c] Ps. 38. 4.

‖ Neu, *euogrwydd.*

[d] 2 Chron. 28. 9.

[e] pen. 7. 28.

† Heb. *o enau i enau:* megis 2 Bren. 21. 16.

[f] Exod. 23. 32. Deut. 7. 3.

[g] Deut. 23. 6.

[h] Ps. 103. 10.

† Heb. *attal îs law ein hanwiredd.*

† Heb. *â phobl y ffieidd-dra hyn?*

Cyn CRIST 457.

ni, megis heddyw: wele ni o'th flaen di yn ein camweddau; canys ni allwn ni sefyll o'th flaen di am hyn.

PENNOD X.

1 *Sechanïah yn annog Ezra i ddiwygio y prïodasau dïeithr.* 6 *Ezra yn galaru, ac yn casglu y bobl ynghyd.* 9 *Y bobl, trwy eiriol Ezra, yn edifarhâu ac yn addaw gwellhâu.* 15 *Eu gofal am gyflawni hynny.* 18 *Enwau y rhai a brïodasai wragedd dïeithr.*

AC wedi i Ezra weddïo a chyffesu, gan wylo a syrthio i lawr o flaen tŷ DDUW, tyrfa fawr o Israel a ymgasglasant atto ef, yn wŷr, ac yn wragedd, ac yn blant: canys y bobl a wylasant âg wylofain mawr.

2 Yna y llefarodd Sechanïah mab Jehïel, o feibion Elam, ac a ddywedodd wrth Ezra, Ni a bechasom yn erbyn ein DUW, ac a gyttaliasom â gwragedd dïeithr o bobl y wlad: etto yn awr y mae gobaith i Israel am hyn.

3 Yn awr, gan hynny, gwnawn gyfammod â'n DUW, ar †fwrw allan yr holl wragedd, a'u plant, wrth gynghor yr ARGLWYDD, a'r rhai [a] a ofnant [b] orchymynion ein DUW: a gwneler yn ol y gyfraith.

4 Cyfod; canys arnat ti *y mae* y peth: a ni *a fyddwn* gyd â thi: ymŵrola, a gwna.

5 Yna y cyfododd Ezra, ac a dyngodd bennaethiaid yr offeiriaid a'r Lefiaid, a holl Israel, ar wneuthur yn ol y peth hyn. A hwy a dyngasant.

6 ¶ Yna y cyfododd Ezra o flaen tŷ DDUW, ac a aeth i ystafell Johanan mab Elïasib: a *phan* ddaeth yno, ni fwyttâodd fara, ac nid yfodd ddwfr; canys galaru yr oedd am gamwedd y gaethglud.

7 A chyhoeddasant yn Judah a Jerusalem, ar i holl feibion y gaethglud ymgasglu i Jerusalem;

8 A phwy bynnag ni ddelai o fewn tridiau, yn ol cynghor y pennaethiaid a'r henuriaid, efe a gollai ei holl olud, ac yntau a ddidolid oddi wrth gynnulleidfa y rhai a gaethgludasid.

9 ¶ Felly holl wŷr Judah a Benjamin a ymgasglasant i Jerusalem o fewn tridiau: hynny *oedd* y nawfed mis, ar yr ugeinfed *dydd* o'r mis; a'r [c] holl bobl a eisteddasant yn heol tŷ DDUW, yn crynu o achos y peth *hyn*, ac o achos y †gwlawogydd.

10 Ac Ezra yr offeiriad a gyfododd, ac a ddywedodd wrthynt, Chwi a bechasoch, ac a gyttaliasoch â gwragedd dïeithr, gan ychwanegu ar bechod Israel.

11 Ac yn awr rhoddwch foliant i ARGLWYDD DDUW eich tadau, a gwnewch ei ewyllys ef; ac ysgerwch oddi wrth bobl y tir, ac oddi wrth y gwragedd dïeithr.

12 A holl dyrfa Israel a attebasant ac a ddywedasant â llef uchel, Yn ol dy air di y mae arnom ni wneuthur.

13 Eithr y bobl sydd lawer, a'r amser yn wlawog, ac ni ellir sefyll allan, ac nid gwaith un diwrnod na dau *ydyw:* canys pechasom ‖ yn ddirfawr yn y peth hyn.

14 Safed yn awr ein pennaethiaid o'r holl dyrfa, a deued y rhai o'n dinasoedd a gyttaliasant â gwragedd dïeithr, ar amseroedd gosodedig, a henuriaid pob dinas, a'u barnwyr gyd â hwynt, nes troi digter ein DUW oddi wrthym ‖ am y peth hyn.

15 ¶ Yn unig Jonathan mab Asahel, a Jahasïah mab Ticfah, a †osodwyd ar hyn: Mesùlam hefyd a Sabbethai y Lefiad a'u cynnorthwyasant hwy.

16 A meibion y gaethglud a wnaethant felly. Ac Ezra yr offeiriad, *a*'r gwŷr *oedd* bennau cenedl tŷ eu tadau, a hwynt oll wrth *eu* henwau, a neillduwyd, ac a eisteddasant ar y dydd cyntaf o'r degfed mis, i ymofyn am y peth hyn.

17 A hwy a wnaethant ben â'r holl wŷr a gyttaliasent â gwragedd dïeithr, erbyn y dydd cyntaf o'r mis cyntaf.

18 ¶ A chafwyd o feibion yr offeiriaid, y rhai a gyttaliasent â gwragedd dïeithr: o feibion Jesua mab Josadac, a'i frodyr; Maaseiah, ac Elïezer, a Jarib, a Gedalïah.

19 A hwy [d] a roddasant eu dwylaw ar fwrw allan eu gwragedd; a chan iddynt bechu, *a offrymmasant* hwrdd o'r praidd dros eu camwedd.

20 Ac o feibion Immer; Hanani, a Zebadïah.

21 Ac o feibion Harim; Maaseiah, ac Elïah, a Semaiah, a Jehïel, ac Uzzïah.

22 Ac o feibion Pasur; Elioënai, Maaseiah, Ismael, Nethaneel, Jozabad, ac Elasah.

23 Ac o'r Lefiaid; Jozabad, a Simei, a Chelaiah, (hwnnw *yw* Celita) Pethahïah, Judah, ac Elïezer.

24 Ac o'r cantorion; Elïasib: ac o'r porthorion; Sàlum, a Thelem, ac Uri.

25 Ac o Israel: o feibion Paros;

Cyn CRIST 457.

‖ Neu, *lawer o honom.*

‖ Neu, *nes* gorphen *y peth hyn.*

† Heb. *ddwyn allan.*

† Heb. *safodd.*

[a] pen. 9. 4.
[b] Deut. 7. 2, 3.

456.

[c] Edrych 1 Sam. 12. 18.
† Heb. *cawodydd.*

[d] 2 Bren. 10. 15.

Cyn CRIST 456.

Ramïah, a Jesïah, a Malchïah, a Miamin, ac Eleazar, a Malchïah, a Benaiah.

26 Ac o feibion Elam; Mattanïah, Zecharïah a Jehïel, ac Abdi, a Jeremoth, ac Elïah.

27 Ac o feibion Zattu; Elioënai, Elïasib, Mattanïah, a Jeremoth, a Zabad, ac Aziza.

28 Ac o feibion Bebai; Jehohanan, Hananïah, Zabbai, *ac* Athlai.

29 Ac o feibion Bani; Mesùlam, Màluch, ac Adaiah, Jasub, a Seal, a Ramoth.

30 Ac o feibion Pahath-Moab, Adna, a Chelal, Benaiah, Maaseiah, Mattanïah, Bezaleel, a Binnui, a Manasseh.

31 Ac *o* feibion Harim; Elïezer, Isïah, Malchïah, Semaiah, Simeon,

32 Benjamin, Màluch, *a* Semarïah.

33 O feibion Hasum; Mattenai, Mattathah, Zabad, Eliphelet, Jeremai, Manasseh, *a* Simei.

34 O feibion Bani; Maadai, Amram, ac Uel,

35 Benaiah, Bedeiah, Cèlu,

36 Fanïah, Meremoth, Elïasib,

37 Mattanïah, Mattenai, a Jaasau,

38 A Bani, a Binnui, a Simei,

39 A Selemïah, a Nathan, ac Adaiah,

40 ‖ Machnadebai, Sasai, Sarai,

41 Azareel, a Selemïah, a Semarïah,

42 Sàlum, Amarïah, *a* Joseph.

43 O feibion Nebo; Jeiel, Mattithïah, Zabad, Zebina, Jadau, a Jöel, *a* Benaiah.

44 Y rhai hyn oll a gymmerasant wragedd dïeithr: ac yr oedd *i rai* o honynt wragedd a ddygasai blant iddynt.

Cyn CRIST 456.

‖ Neu, *Mabnadebai.*

LLYFR NEHEMIAH.

PENNOD I.

Cyn CRIST Cylch 446.

1 *Nehemïah, wrth glywed gan Hanani ddrwg gyflwr Jerusalem, yn galaru, ac yn ymprydio, ac yn gweddïo.* 5 *Ei weddi ef.*

GEIRIAU Nehemïah mab Hachalïah. A bu ym mis Cisleu, *yn* yr ugeinfed flwyddyn, pan oeddwn i ym mhrenhinllys Susan,

2 Ddyfod o Hanani, un o'm brodyr, efe a gwŷr o Judah; a gofynais iddynt am yr Iuddewon a ddïangasai, y rhai a adawsid o'r caethiwed, ac am Jerusalem.

3 A hwy a ddywedasant wrthyf, Y gweddillion, y rhai a adawyd o'r gaethglud yno yn y dalaeth *ydynt* mewn blinder mawr a gwaradwydd: mur Jerusalem hefyd [a] a ddrylliwyd, a'i phyrth a losgwyd â thân.

4 ¶ A phan glywais y geiriau hyn, myfi a eisteddais ac a wylais, ac a alerais *dalm* o ddyddiau; a bûm yn ymprydio, ac yn gweddïo ger bron Duw y nefoedd;

5 A dywedais, Attolwg, [b] Arglwydd Dduw y nefoedd, y Duw mawr ac ofnadwy, [c] yr hwn sydd yn cadw cyfammod a thrugaredd i'r rhai a'i carant ef ac a gadwant ei orchymynion:

6 Bydded, attolwg, dy glust yn clywed, [d] a'th lygaid yn agored, i wrando ar weddi dy was, yr hon yr ydwyf fi yn ei gweddïo ger dy fron di yr awr hon ddydd a nos, dros feibion Israel dy weision, ac yn cyffesu pechodau meibion Israel, y rhai a bechasom i'th erbyn: myfi hefyd a thŷ fy nhad a bechasom.

7 Gwnaethom yn llygredig iawn i'th erbyn, ac ni chadwasom y gorchymynion, na'r deddfau, na'r barnedigaethau, a orchymynaist i Moses dy was.

8 Cofia, attolwg, y gair a orchymynaist wrth Moses dy was, gan ddywedyd, [e] *Os* chwi a droseddwch, myfi a'ch gwasgaraf chwi ym mysg y bobloedd:

9 Ond *os* dychwelwch attaf fi, a chadw fy ngorchymynion, a'u gwneuthur hwynt; [f] pe gyrrid rhai o honoch chwi hyd eithaf y nefoedd, *etto* mi a'u casglaf

Cyn CRIST Cylch 446.

[a] 2 Bren. 25. 10.

[b] Dan. 9. 4.

[c] Exod. 20. 6.

[d] 1 Bren. 8. 29.

[e] Lef. 26. 33. Deut. 4. 25, &c.

[f] Deut. 30. 4.

Cyn CRIST Cylch 446.

hwynt oddi yno, ac a'u dygaf i'r lle a etholais i drigo o'm henw ynddo.

10 A hwy *ydynt* dy weision a'th bobl, y rhai a waredaist â'th fawr allu, ac â'th law nerthol.

11 Attolwg, ARGLWYDD, bydded yn awr dy glust yn gwrando ar weddi dy was, ac ar weddi dy weision y rhai sydd yn ewyllysio ofni dy enw: llwydda hefyd, attolwg, dy was heddyw, a chaniattâ iddo *gael* trugaredd ger bron y gwr hwn. Canys myfi oedd drulliad i'r brenhin.

PENNOD II.

1 *Artaxerxes, pan wybu yr achos yr oedd Nehemïah yn athrist, yn ei anfon ef â llythyrau ac â gorchymynion i Jerusalem.* 9 *Nehemïah yn dyfod i Jerusalem, a'r gelynion yn ddrwg ganddynt hynny.* 12 *Yntau yn gyfrinachol yn golygu adfail y caerau,* 17 *ac yn annog yr Iuddewon i adeiladu Jerusalem, er gwaethaf eu gelynion.*

Cylch 445.

AC ym mis Nisan, *yn* yr ugeinfed flwyddyn i [a] Artaxerxes y brenhin, *yr oedd* gwin o'i flaen ef: a mi a gymmerais y gwin, ac a'*i* rhoddais i'r brenhin. Ond ni byddwn *arferol o fod* yn drist ger ei fron ef.

[a] Ezra 7. 1.

2 Am hynny y brenhin a ddywedodd wrthyf, Paham *y mae* dy wyneb-pryd yn drist, a thithau heb fod yn glaf? nid *yw* hyn ond tristwch calon. Yna yr ofnais yn ddirfawr:

3 A dywedais wrth y brenhin, [b] Byw fyddo y brenhin yn dragywydd: paham na thristâai fy wyneb, pan fyddai y ddinas, tŷ beddrod fy nhadau, wedi *ei* dinystrio, a'i phyrth wedi eu hysu â thân?

[b] 1 Bren. 1. 31. Dan. 2. 4. a 5. 10. a 6. 6, 21.

4 A'r brenhin a ddywedodd wrthyf, Pa beth yr wyt ti yn ei ddymuno? Yna y gweddïais ar DDUW y nefoedd.

5 A mi a ddywedais wrth y brenhin, O rhynga bodd i'r brenhin, ac od yw dy was yn gymmeradwy ger dy fron di, ar i ti fy anfon i Judah, i ddinas beddrod fy nhadau, fel yr adeiladwyf hi.

6 A'r brenhin a ddywedodd wrthyf (a'i wraig yn eistedd yn ei ymyl ef) Pa hyd y bydd dy daith di, a pha bryd y dychweli? A gwelodd y brenhin yn dda fy anfon i, a minnau a nodais iddo [c] amser.

[c] pen. 5. 14. a 13. 6.

7 Yna y dywedais wrth y brenhin, O rhynga bodd i'r brenhin, rhodder i mi lythyrau at y tywysogion o'r tu hwnt i'r afon, fel y trosglwyddont fi nes fy nyfod i Judah;

8 A llythyr at Asaph, ceidwad coedwig y brenhin, fel y rhoddo efe i mi goed i wneuthur trawstiau i byrth y palas y rhai *a berthyn* i'r tŷ, ac i fur y ddinas, ac i'r tŷ yr elwyf iddo. A'r brenhin a roddodd i mi, [d] fel yr *oedd* daionus law fy NUW arnaf fi.

Cyn CRIST Cylch 445.

[d] Ezra 5. 5. a 7. 6, 9, 28. ad. 18. 445.

9 ¶ Yna y daethum at y tywysogion o'r tu hwnt i'r afon, ac a roddais iddynt lythyrau y brenhin. (A'r brenhin a anfonasai dywysogion y llu, a marchogion gyd â mi.)

10 Pan glybu Sanbàlat yr Horoniad, a Thobïah y gwas, yr Ammoniad, *y peth hyn,* bu ddrwg iawn ganddynt, am ddyfod dyn i geisio daioni i feibion Israel.

11 Felly mi [e] a ddeuthum i Jerusalem, ac a fûm yno dridiau.

[e] Ezra 8. 32.

12 ¶ A chyfodais liw nos, myfi ac ychydig wŷr gyd â mi; ac ni fynegais i neb beth a roddasai fy NUW yn fy nghalon ei wneuthur yn Jerusalem: ac anifail nid *oedd* gennyf, ond yr anifail yr oeddwn yn marchogaeth arno.

13 A mi a euthum allan liw nos, trwy [f] borth y glynn, ar gyfer ffynnon y ddraig, ac at borth y dom; a deliais sylw ar furiau Jerusalem y rhai oedd wedi eu dryllio, a'i phyrth *y rhai* oedd wedi eu hysu â than.

[f] 2 Chron. 26. 9. pen. 3. 13.

14 Yna y tramwyais i borth y ffynnon, ac at bysgod-lyn y brenhin: ac nid *oedd* le i'r anifail *oedd* danaf i fyned heibio.

15 A mi a euthum i fynu gan làn yr afon liw nos, ac a ddeliais sylw ar y mur, ac a ddychwelais, ac a ddaethum trwy borth y glynn, ac *felly* y tröais yn ol.

16 A'r pennaethiaid ni wyddent i ba le yr aethwn i, na pheth yr oeddwn yn ei wneuthur; a hyd yn hyn ni fynegaswn *ddim* i'r Iuddewon, nac i'r offeiriaid, nac i'r pendefigion, nac i'r pennaethiaid, nac i'r rhan arall oedd yn gwneuthur y gwaith.

17 ¶ Yna y dywedais wrthynt, Yr ydych yn gweled yr adfyd yr ydym ynddo, fod Jerusalem wedi ei dinystrio, a'i phyrth wedi eu llosgi â thân: deuwch, ac adeiladwn fur Jerusalem, fel na byddom mwyach yn waradwydd.

18 Yna y mynegais iddynt fod [g] llaw fy NUW yn ddaionus tu ag attaf; a geiriau y brenhin hefyd y rhai a ddywedasai efe wrthyf. A hwy a ddywedasant, Cyfodwn, ac adeiladwn. Felly y cryfhasant eu dwylaw i ddaioni.

[g] ad. 8.

Cyn CRIST 445.

19 Ond pan glybu Sanbàlat yr Horoniad, a Thobïah y gwas, yr Ammoniad, a Gesem yr Arabiad, *hyn*, hwy a'n gwatwarasant ni, ac a'n dirmygasant, ac a ddywedasant, Pa beth *yw* hyn yr ydych chwi yn ei wneuthur? a wrthryfelwch chwi yn erbyn y brenhin?

20 Yna yr attebais hwynt, ac y dywedais wrthynt, Duw y nefoedd, efe a'n llwydda ni; a ninnau ei weision ef a gyfodwn, ac a adeiladwn: ond [h]nid *oes* i chwi ran, na chyfiawnder, na choffadwriaeth yn Jerusalem.

[h] Ezra 4. 3.

PENNOD III.

1 *Enwau a threfn y rhai a adeiladasant gaerau Jerusalem.*

YNA [a]Eliasib yr arch-offeiriad a gyfododd, a'i frodyr yr offeiriaid, a hwy a adeiladasant [b]borth y defaid; hwy a'i cyssegrasant, ac a osodasant ei ddorau ef; ïe, hyd dŵr Meah y cyssegrasant ef, *a* hyd dŵr [c]Hananeel.

2 A cher llaw iddo ef yr adeiladodd [d]gwŷr Jericho. A cher llaw iddynt hwy yr adeiladodd Zaccur mab Imri.

3 A [e]meibion Hassenaah a adeiladasant [f]borth y pysgod; hwynt-hwy a osodasant ei drawstiau ef, ac [g]a osodasant ei ddorau, ei gloiau, a'i farrau.

4 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Meremoth mab Urïah, mab Cos. A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Mesùlam mab Berechïah, mab Mesezabeel. A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Sadoc mab Baana.

5 A cher llaw iddynt hwy y cyweiriodd y Tecoiaid; ond eu gwŷr mawr ni osodasant eu gwddf [h]y'ngwasanaeth eu Harglwydd.

6 A Jehoiada mab Paseah, a Mesùlam mab Besodeiah, a gyweiriasant yr hen borth; hwy a osodasant ei drawstiau ef, ac a osodasant i fynu ei ddorau, a'i gloiau, a'i farrau.

7 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Melatïah y Gibeoniad, a Jadon y Meronothiad, gwŷr Gibeon a Mispah, hyd orseddfa y llywydd *oedd* tu yma i'r afon.

8 Ger llaw iddo ef y cyweiriodd Uzziel mab Harhaiah, *o'r* gofaint aur. Ger llaw iddo yntau y cyweiriodd Hananïah, mab *un o*'r apothecariaid: a hwy a ‖ gyweiriasant Jerusalem hyd y mur llydan.

9 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Rephaiah mab Hur, tywysog hanner rhan Jerusalem.

10 A cher llaw iddynt hwy y cyweiriodd Jedaiah mab Harumaph, ar gyfer ei dŷ. A Hattus mab Hasabnïah a gyweiriodd ger llaw iddo yntau.

11 Malchïah mab Harim, a Hasub mab Pahath-Moab, a gyweiriasant †ran arall, a thŵr y ffyrnau.

12 A cher llaw iddo ef y cyweiriodd Sàlum mab Halohes, tywysog hanner rhan Jerusalem, efe a'i ferched.

13 [i]Porth y glynn a gyweiriodd Hanun, a thrigolion Zanoah; hwynt-hwy a'i hadeiladasant ef, ac a osodasant ei ddorau ef, ei gloiau, a'i farrau, a mil o gufyddau ar y mur, hyd [k]borth y dom.

14 Ond porth y dom a gyweiriodd Malchïah mab Rechab, tywysog rhan o Beth-haccerem; efe a'i hadeiladodd, ac a osododd ei ddorau, ei gloiau, a'i farrau.

15 A Sàlum mab Col-hozeh, tywysog rhan o Mispah, a gyweiriodd [l]borth y ffynnon; efe a'i hadeiladodd, ac a'i tôodd, ac a osododd ei ddorau ef, ei gloiau, a'i farrau, a mur [m]pysgod-lyn Siloah, wrth ardd y brenhin, a hyd y grisiau sydd yn dyfod i waered o ddinas Dafydd.

16 Ar ei ol ef y cyweiriodd Nehemïah mab Azbuc, tywysog hanner rhan Bethsur, hyd ar gyfer beddrod Dafydd, a hyd [n]y pysgod-lyn a wnelsid, a hyd dŷ y cedyrn.

17 Ar ei ol ef y cyweiriodd y Lefiaid, Rehum mab Bani. Ger llaw iddo ef y cyweiriodd Hazabïah, tywysog hanner rhan Ceilah, yn ei fro ei hun.

18 Ar ei ol ef eu brodyr hwynt a gyweiriasant, Bafai mab Henadad, tywysog hanner rhan Ceilah.

19 A cher llaw iddo ef y cyweiriodd Ezer mab Jesua, tywysog Mispah, ran arall ar gyfer y ddringfa i dŷ yr arfau, wrth ‖ y drofa.

20 Ar ei ol ef Baruc mab ‖ Zabbai yn awyddus a gyweiriodd y mesur arall, o'r drofa hyd ddrws tŷ Eliasib yr archoffeiriad.

21 Ar ei ol ef Meremoth mab Urïah, fab Cos, a gyweiriodd y mesur arall, o ddrws tŷ Eliasib hyd dalcen ty Eliasib.

22 Ac ar ei ol ef yr offeiriaid, gwŷr y gwastadedd a gyweiriasant.

23 Ar ei ol ef y cyweiriodd Benjamin, a Hasub, gyferbyn â'u tŷ. Wedi yntau Azarïah mab Maaseiah, mab Ananïah, a gyweiriodd wrth ei dŷ.

24 Ar ei ol yntau Binnui mab Hen-

Cyn CRIST 445.

† Heb. *yr ail mesur.*

[i] pen. 2. 13.

[k] pen. 2. 13.

[l] pen. 2. 14.

[m] Ioan 9. 7.

[n] 2 Bren. 20. 20.

[a] pen. 12. 10.

[b] pen. 12. 39.

[c] Jer. 31. 38.

[d] Ezra 2. 34.

[e] Ezra 2. 35.

[f] 2 Chron. 33. 14. Seph. 1. 10.

[g] Edrych pen. 6. 1. a 7. 1.

[h] Barn. 5. 23.

‖ Neu, *adawsant.*

‖ *droead y mur.*

‖ Neu, *Zaccai.*

adad a gyweiriodd fesur arall, o dŷ Azarïah hyd y drofa, sef hyd y gongl.

25 Palal mab Uzai, ar gyfer y drofa, a'r tŵr sydd yn myned allan o ucheldy y brenhin, yr hwn *sydd* wrth [o] gyntedd y carchar. Ar ei ol ef, Pedaiah mab Paros.

26 A'r [p] Nethiniaid, y rhai oedd yn trigo yn ‖ [q] Ophel, hyd ar gyfer [r] porth y dwfr, tu a'r dwyrain, a'r tŵr oedd yn myned allan.

27 Ar ei ol yntau y Tecoiaid a gyweiriasant fesur arall, ar gyfer y tŵr mawr sydd yn myned allan, hyd fur Ophel.

28 Oddi ar [s] borth y meirch, yr offeiriaid a gyweiriasant bob un gyferbyn â'i dŷ.

29 Ar eu hol hwynt Sadoc mab Immer a gyweiriodd ar gyfer ei dŷ. Ac ar ei ol yntau y cyweiriodd Semaiah mab Sechanïah, ceidwad porth y dwyrain.

30 Ar ei ol ef y cyweiriodd Hananïah mab Selemïah, a Hanun chweched mab Salaph, y mesur arall. Ar ei ol yntau Mesùlam mab Berechïah a gyweiriodd ar gyfer ei ystafell.

31 Ar ei ol yntau Malchïah, mab y gof aur, a gyweiriodd hyd dŷ y Nethiniaid, a'r marchnadyddion ar gyfer porth Miphcad, hyd ystafell y gongl.

32 A rhwng ystafell y gongl a phorth y defaid, yr eurychod a'r marchnadyddion a gyweiriasant.

PENNOD IV.

1 *Nehemïah yn gweithio, ac yn myned rhagddo yn adeiladu Jerusalem, er bod y gelynion yn ei watwar.* 7 *A phan wybu eu digllonedd a'u cyfrinach hwy, yn gosod gwyliadwriaeth,* 13 *yn arfogi y gweithwyr,* 19 *ac yn dysgu iddynt ryfela.*

[a] PAN glybu Sanbàlat ein bod ni yn adeiladu y mur, efe a gynddeiriogodd ynddo, ac a lidiodd yn ddirfawr, ac a watwarodd yr Iuddewon.

2 Ac efe a lefarodd o flaen ei frodyr a llu Samaria, ac a ddywedodd, Beth y mae yr Iuddewon gweiniaid hyn yn ei wneuthur? a adewir iddynt hwy? a aberthant? a orphenant mewn diwrnod? a godant hwy y cerrig o'r tyrrau llwch, wedi eu llosgi?

3 A Thobïah yr Ammoniad *oedd* yn ei ymyl, ac efe a ddywedodd, Er eu bod hwy yn adeiladu, *etto* ped elai lwynog i fynu, efe a fwriai i lawr eu mur cerrig hwynt.

4 Gwrando, O ein Duw; canys yr ydym yn †ddirmygus: dychwel hefyd eu gwaradwydd ar eu pennau hwynt, a dod hwynt yn anrhaith y'ngwlad y caethiwed:

5 Ac [b] na orchuddia eu hanwiredd hwynt, ac na ddilëer eu pechod hwynt o'th ŵydd di: canys digiasant *dydi* ger bron yr adeiladwyr.

6 Felly nyni a adeiladasom y mur; a chyfannwyd yr holl fur hyd ei hanner: canys yr oedd gan y bobl galon i weithio.

7 ¶ Ond pan glybu Sanbàlat, a Thobïah, a'r Arabiaid, a'r Ammoniaid, a'r Asdodiaid, †gwbl-gyweirio muriau Jerusalem, *a* dechreu cau yr adwyau; yna y llidiasant yn ddirfawr:

8 A hwynt oll a frad-fwriadasant ynghyd i ddyfod i ymladd yn erbyn Jerusalem, ac †i'w rhwystro.

9 Yna y gweddïasom ar ein Duw, ac y gosodasom wyliadwriaeth yn eu herbyn hwynt ddydd a nos, o'u plegid hwynt.

10 A Judah a ddywedodd, Nerth y cludwyr a wanhâodd, a phridd lawer *sydd*, fel na allwn ni adeiladu y mur.

11 A'n gwrthwynebwyr a ddywedasant, Ni chânt wybod, na gweled, nes i ni ddyfod i'w mysg hwynt, a'u lladd, a rhwystro eu gwaith hwynt.

12 A phan ddaeth yr Iuddewon oedd yn preswylio yn eu hymyl hwynt, dywedasant wrthym ddengwaith, ‖O'r holl leoedd *trwy* y rhai y gallech ddychwelyd attom ni, *y byddant arnoch chwi.*

13 ¶ Am hynny mi a osodais *rai* †yn y lleoedd isaf, o'r tu ol i'r mur, *ac* yn y lleoedd uchaf; yn ol eu teuluoedd hefyd y gosodais y bobl, â'u cleddyfau, *â'u* gwaywffyn, ac â'u bwâau.

14 A mi a edrychais, ac a gyfodais, ac a ddywedais wrth y pendefigion, a'r swyddogion, ac wrth y rhan arall o'r bobl, Nac ofnwch rhagddynt: cofiwch yr Arglwydd mawr ac ofnadwy, ac ymleddwch dros eich brodyr, eich meibion a'ch merched, eich gwragedd a'ch tai.

15 A phan glybu ein gelynion fod *y peth* yn hysbys i ni, Duw a ddiddymmodd eu cynghor hwynt; a ninnau oll a ddychwelasom at y mur, bawb i'w waith.

16 Ac o'r dydd hwnnw, hanner fy ngweision oedd yn gweithio yn y gwaith, a'u hanner hwynt oedd yn dal gwaywffyn, a thariannau, a bwâau, a llurigau; a'r tywysogion *oedd* ar ol holl dŷ Judah.

17 Y rhai oedd yn adeiladu ar y mur, ac yn dwyn beichiau, *a*'r rhai oedd yn

[o] Jer. 32. 2. a 33. 1. a 37. 21.
[p] Ezra 2. 43.
‖ *y tŵr.*
[q] 2 Chron. 27. 3.
[r] pen. 8. 1, 3. a 12. 37.
[s] 2 Bren. 11. 16. Jer. 31. 40.
† Heb. *ddirmyg.*
[a] pen. 2. 10.
[b] Ps. 69. 27, 28. a 109. 14, 15. Jer. 18. 23.
† Heb. *ddyrchafu o furiau.*
† Heb. *i wneuthur iddo amryfusedd.*
‖ Neu, *O bob lle y dychwelwch attom ni.*
† Heb. *o fannau isaf y lle.*

Cyn CRIST 445.

llwytho, oeddynt âg un llaw yn gweithio yn y gwaith, ac â'r *llaw* arall yn dal arf.

18 Canys pob un o'r adeiladwyr oedd wedi gwregysu ei gleddyf ar ei †glun, ac yn adeiladu: a'r hwn oedd yn lleisio mewn udgorn *ydoedd* yn fy ymyl i.

19 ¶ A mi a ddywedais wrth y pendefigion, ac wrth y swyddogion, ac wrth y rhan arall o'r bobl, Y gwaith *sydd* fawr a helaeth, a nyni a wasgarwyd ar hyd y mur, ym mhell oddi wrth eu gilydd.

20 Yn y fan lle y clywoch sain yr udgorn, yno ymgesglwch attom. [c] Ein Duw ni a ymladd drosom.

21 Felly yr oeddem ni yn gweithio yn y gwaith: a'u hanner hwynt yn dal gwaywffyn, o gyfodiad y wawr hyd gyfodiad y sêr.

22 Dywedais hefyd y pryd hwnnw wrth y bobl, Llettyed pob un â'i was yn Jerusalem, fel y byddont i ni yn wyliadwriaeth y nos, a'r dydd *mewn* gwaith.

23 Felly myfi, a'm brodyr, a'm gweision, a'r gwylwyr *oedd* ar fy ol, ni ddïosgasom ein dillad, ‖ *ond* a ddïosgai pob un i'w golchi.

PENNOD V.

1 *Yr Iuddewon yn cwyno rhag eu dyledion, a'u prid, a'u caethiwed.* 6 *Nehemïah yn ceryddu yr usurwyr, ac yn peri iddynt roi yr ocer a'r prid yn ei ol:* 14 *yn maddeu ei gynnaliaeth i'r bobl, ac yn cadw tŷ.*

AC yr oedd gweiddi mawr gan y bobl, a'u gwragedd, yn erbyn yr Iuddewon eu brodyr.

2 Canys yr oedd rhai yn dywedyd, *Y mae* llawer o honom ni, ein meibion, a'n merched: am hynny yr ydym yn cymmeryd ŷd, fel y bwyttâom, ac y byddom byw.

3 Yr oedd rhai hefyd yn dywedyd, Ein meusydd, a'n gwinllannoedd, a'n tai, yr ydym ni yn eu gwystlo, fel y prynom ŷd rhag y newyn.

4 Ac yr oedd rhai *eraill* yn dywedyd, Benthycciasom arian i *dalu* treth y brenhin, *a hynny ar* ein tiroedd a'n gwinllannoedd.

5 Ac yn awr, [a] ein cnawd ni *sydd* fel cnawd ein brodyr, ein plant ni fel eu plant hwy: ac wele ni [b] yn darostwng ein meibion a'n merched yn weision, ac y mae *rhai* o'n merched ni wedi eu caethiwo, ac heb fod gennym *i'w rhyddhâu;* canys gan eraill *y mae* ein meusydd a'n gwinllannoedd hyn.

6 ¶ Yna y llidiais yn ddirfawr, pan glywais eu gwaedd hwynt, a'r geiriau hyn.

7 Fy nghalon hefyd a †feddyliodd ynof, a mi a ddwrdiais y pendefigion, a'r swyddogion, ac a ddywedais wrthynt, Yr ydych chwi yn cymmeryd occraeth bob un gan ei frawd. A gosodais yn eu herbyn hwynt gynnulleidfa fawr.

8 Dywedais hefyd wrthynt, Nyni yn ol ein gallu a [c] brynasom ein brodyr yr Iuddewon, y rhai a werthasid i'r cenhedloedd; ac a ydych chwithau yn gwerthu eich brodyr? neu a werthir hwynt i ni? Yna y tawsant, ac ni chawsant air i *atteb.*

9 A mi a ddywedais, Nid da y peth yr ydych chwi yn ei wneuthur: oni ddylech chwi rodio [d] mewn ofn ein Duw ni, o achos gwaradwydd y cenhedloedd ein gelynion?

10 Myfi hefyd, *a'm* brodyr, a'm llangciau, ydym yn echwyno iddynt arian ac ŷd: peidiwn, attolwg, â'r occraeth yma.

11 Rhoddwch, attolwg, iddynt heddyw eu meusydd, eu gwinllannoedd, a'u holew-wyddlannoedd, a'u tai drachefn; a chanfed *ran* yr arian, a'r ŷd, y gwin, a'r olew, yr ydych chwi yn ei fynnu ganddynt.

12 Hwythau a ddywedasant, Nyni a'*u* rhoddwn drachefn, ac ni cheisiwn *ddim* ganddynt; felly y gwnawn fel yr ydwyt yn llefaru. Yna y gelwais yr offeiriaid, ac [e] a'u tyngais hwynt ar wneuthur yn ol y gair hwn.

13 A [f] mi a ysgydwais odre *fy ngwisg,* ac a ddywedais, Felly yr ysgydwo Duw bob gwr o'i dŷ, ac o'i lafur, yr hwn ni chwblhâo y gair hwn, ac felly y byddo efe yn ysgydwedig, ac yn wag. A'r holl gynnulleidfa a ddywedasant, Amen; ac a foliannasant yr Arglwydd. A'r bobl a wnaeth yn ol y gair hwn.

14 ¶ Ac o'r dydd y gosodwyd fi yn dywysog iddynt hwy y'ngwlad Judah, o'r ugeinfed flwyddyn hyd y ddeuddegfed flwyddyn ar hugain i Artaxerxes y brenhin, *sef* deuddeng mlynedd, ni fwyttëais i na'm brodyr fara y tywysog.

15 Ond y tywysogion cyntaf, y rhai *a fuasai* o'm blaen i, fuasent drymion ar y bobl, ac a gymmerasant ganddynt fara a gwin, heb law deugain sicl o arian; eu llangciau hefyd a arglwyddiaethent ar y bobl: ond ni wneuthum i felly, rhag ofn Duw.

Cyn CRIST 445.

†Heb. *lwynau.*

[c] Exod. 14. 14, 25. Deut. 1. 30.

‖Neu, *pob un ai â'i arf i'r dwfr:* Edrych Barn. 5. 11.

[a] Es. 58. 7.

[b] Exod. 21. 7.

†Heb. *ymgyngorodd.*

[c] Lef. 25. 48.

[d] Lef. 25. 36.

[e] Jer. 34. 8, &c.

[f] Matt. 10. 14. Act. 13. 51. a 18. 6.

Cyn CRIST 445.

16 Eithr myfi a gyweiriais *ran* yng ngwaith y mur hwn, ac ni phrynasom *un* maes: a'm holl weision i a ymgynnullasant yno at y gwaith.

17 Ac *yr oedd* ar fy mwrdd i, o Iuddewon ac o swyddogion, ddengwr a saith ugain, heb law y rhai oedd yn dyfod attom ni o'r cenhedloedd y rhai *oedd* o'n hamgylch.

18 A'r hyn a arlwyid beunydd *oedd* un ŷch, chwech o ddefaid dewisol, ac adar wedi eu parottoi i mi; a phob deng niwrnod *y rhoddid* gwin o bob math, yn ddïamdlawd: ac er hyn ni cheisiais fara y tywysog; canys trwm oedd y caethiwed ar y bobl yma.

[g] pen. 13. 22. 19 [g] Cofia fi, O fy Nuw, er lles *i mi, yn ol* yr hyn oll a wneuthum i'r bobl hyn.

PENNOD VI.

1 *Sanbàlat, trwy ddichellion, a chwedlau, a brudiau gau, yn ceisio dychrynu Nehemïah.* 15 *Gorphen adeiladu Jerusalem; a hynny yn ddychryn i'r gelynion.* 17 *Pendefigion Judah a'i gelynion yn deall cyfrinach eu gilydd.*

APHAN glybu Sanbàlat, a Thobïah, a [‖] Gesem yr Arabiad, a'r rhan arall o'n gelynion, adeiladu o honof fi y mur, ac nad oedd adwy wedi ei gadael ynddo; ([a]er na osodaswn i y pryd hwnnw y dorau ar y pyrth)

[‖] *Gasmu*, ad. 6.

[a] pen. 3. 3.

2 Yna yr anfonodd Sanbàlat a Gesem attaf, gan ddywedyd, Tyred, ac ymgyfarfyddwn ynghyd yn *un o'r* pentrefi yng ngwastadedd [b]Ono. Ac yr oeddynt hwy yn bwriadu gwneuthur niwed i mi.

[b] 1 Chron. 8. 12.

3 Minnau a anfonais genhadau attynt hwy, gan ddywedyd, Gwaith mawr *yr ydwyf* fi yn *ei* wneuthur; o herwydd hynny ni allaf ddyfod i waered: paham y safai y gwaith, pan ymadâwn âg ef, a dyfod i waered attoch chwi?

4 Etto hwy a anfonasant attaf fi yn y wedd hon bedair gwaith; ac yn y modd hwnnw yr attebais hwynt.

5 Yna Sanbàlat a anfonodd ei was attaf fi y bummed waith yr un ffunud, â llythyr agored yn ei law:

6 Ynddo yr oedd yn ysgrifenedig, Ym mysg y cenhedloedd y mae y gair, a [‖] Gasmu sydd yn dywedyd, dy fod di a'r Iuddewon yn amcanu gwrthryfela: o herwydd hynny dy fod di yn adeiladu y mur, fel y byddit frenhin arnynt, yn ol y geiriau hyn.

[‖] *Gesem*, ad. 1.

7 A'th fod dithau hefyd wedi gosod prophwydi i bregethu am danat yn Jerusalem, gan ddywedyd, *Y mae* brenhin yn Judah. Ac yn awr y fath ymadroddion a hyn a glyw y brenhin: gan hynny tyred yn awr, ac ymgynghorwn ynghyd.

8 Yna yr anfonais atto, gan ddywedyd, Ni ddarfu yn ol yr ymadroddion hyn yr ydwyt ti yn eu dywedyd; ond o'th galon dy hun yr ydwyt yn eu dychymygu hwynt.

9 Oblegid hwynt-hwy oll oedd yn ceisio ein hofni ni, gan ddywedyd, Eu dwylaw hwy a laesant oddi wrth y gwaith, fel nas gwneir ef. Gan hynny cryfhâ yn awr, *O Dduw*, fy nwylaw i.

10 A mi a ddaethum i dŷ Semaiah mab Delaiah, mab Mehetabeel, yr hwn *oedd* wedi cau arno; ac efe a ddywedodd, Cyfarfyddwn yn nhŷ Duw, a chauwn ddrysau y deml: canys y maent yn dyfod i'th ladd di; a lliw nos y deuant i'th ladd di.

11 Yna y dywedais, A ffŷ gwr o'm bath i? neu pwy *sydd* fel myfi yr hwn a elai i'r deml, fel y byddai byw? Nid âf i mewn.

12 Ac wele, gwybûm nad Duw a'i hanfonasai ef; ond llefaru o hono ef y brophwydoliaeth hon yn fy erbyn i: canys Tobïah a Sanbàlat a'i cyflogasent ef.

13 O herwydd hyn y cyflogasid ef, fel y'm hofnid i, ac y gwnawn felly, ac y pechwn; ac y byddai *hynny* ganddynt yn enllib *i'm herbyn*, fel y'm gwaradwyddent.

14 [c] O fy Nuw, cofia Tobïah a Sanbàlat, yn ol eu gweithredoedd hynny; a Noadïah y brophwydes hefyd, a'r rhan arall o'r prophwydi y rhai oedd yn fy nychrynu i.

[c] pen. 13. 29.

15 ¶ A'r mur a orphenwyd ar y pummed *dydd* ar hugain o Elul, mewn deuddeng niwrnod a deugain. Cylch 445.

16 A phan glybu ein holl elynion ni *hynny*, a gweled o'r holl genhedloedd y rhai *oedd* o'n hamgylch, hwy a ofnasant, ac a lwfrhasant yn ddirfawr ynddynt eu hun: canys gwybuant mai trwy ein Duw ni y gwnelsid y gwaith hwn.

17 ¶ Ac yn y dyddiau hyn pendefigion Judah oedd yn mynych-ddanfon eu llythyrau at Tobïah; a'r eiddo Tobïah oedd yn dyfod attynt hwythau.

18 Canys *yr oedd* llawer yn Judah mewn cynghrair âg ef? o herwydd [‖] dâw *oedd* efe i Sechanïah mab Arah; a Johanan ei fab ef a gymmerasai ferch Mesùlam mab Berechïah *yn wraig iddo.*

[‖] *mab y'nghyfraith.*

19 A'i gymmwynasau ef y byddent hwy yn eu mynegi ger fy mron i; ‖ fy ngeiriau innau hefyd y byddent yn eu hadrodd iddo yntau. *A* Thobïah a anfonodd lythyrau i'm dychrynu i.

‖ Neu, *fy matterion.*

PENNOD VII.

1 *Nehemïah yn gorchymyn Jerusalem i Hanani a Hananïah.* 5 *Llyfr achau y rhai a ddaeth gyntaf allan o Babilon,* 8 *o'r bobl,* 39 *a'r offeiriaid,* 43 *a'r Lefiaid,* 46 *a'r Nethiniaid,* 57 *a gweision Solomon.* 63 *Yr offeiriaid ni fedrent gael eu hachau.* 66 *Rhifedi y cwbl, a'u golud,* 70 *a'u hoffrymmau.*

AC wedi adeiladu y mur, a chyfodi o honof y dorau, a gosod y porthorion, a'r cantorion, a'r Lefiaid;

2 Yna mi a orchymynais i Hanani fy mrawd, ac i Hananïah tywysog y palas yn Jerusalem (canys efe *oedd* wr ffyddlawn, ac yn ofni Duw yn fwy nâ llawer)

3 A mi a ddywedais wrthynt, Nac agorer pyrth Jerusalem nes gwresogi yr haul; a thra fyddont hwy yn sefyll yno, cauant y drysau, a phreniant: a mi a osodais wylwyr o drigolion Jerusalem, pob un yn ei wyliadwriaeth, a phob un ar gyfer ei dŷ.

4 A'r ddinas *oedd* ehang a mawr; ac ychydig bobl ynddi: a'r tai *nid oeddynt* wedi eu hadeiladu.

5 ¶ A'm Duw a roddodd yn fy nghalon gynnull y pendefigion, y tywysogion hefyd, a'r bobl, i'w cyfrif wrth eu hachau. A mi a gefais lyfr achau y rhai a ddaethai i fynu yn gyntaf, a chefais yn ysgrifenedig ynddo,

Cylch 536.

6 [a] Dyma feibion y dalaeth, y rhai a ddaeth i fynu o gaethiwed y gaethglud a gaethgludasai Nebuchodonosor brenhin Babilon, ac a ddychwelasant i Jerusalem, ac i Judah, pob un i'w ddinas ei hun;

[a] Ezra 2. 1, &c.

7 Y rhai a ddaethant gyd â Zorobabel: Jesua, Nehemïah, ‖ Azarïah, Raamïah, Nahamani, Mordecai, Bilsan, Mispereth, Bigfai, Nehum, Baanah. *Dyma* rifedi dynion pobl Israel;

‖ Neu, *Seraiah:* Edrych Ezra 2. 2.

8 Meibion Paros, dwy fil cant a deuddeg a thriugain.

9 Meibion Sephatïah, tri chant a deuddeg a thriugain.

10 Meibion Arah, chwe chant a deuddeg a deugain.

11 Meibion Pahath-Moab, o feibion Jesua a Joab, dwy fil ac wyth cant *a* thri ar bymtheg.

12 Meibion Elam, mil dau cant a phedwar ar ddeg a deugain.

13 Meibion Zattu, wyth cant a phump a deugain.

14 Meibion Zaccai, saith cant a thriugain.

15 Meibion ‖ Binnui, chwe chant ac wyth a deugain.

‖ Neu, *Bani.*

16 Meibion Bebai, chwe chant ac wyth ar hugain.

17 Meibion Azgad, dwy fil tri chant a dau ar hugain.

18 Meibion Adonicam, chwe chant a saith a thriugain.

19 Meibion Bigfai, dwy fil a saith a thriugain.

20 Meibion Adin, chwe chant a phymtheg a deugain.

21 Meibion Ater o Hezecïah, tri ar bymtheg a phedwar ugain.

22 Meibion Hasum, tri chant ac wyth ar hugain.

23 Meibion Besai, tri chant a phedwar ar hugain.

24 Meibion ‖ Hariph, cant a deuddeg.

‖ Neu, *Jora.*

25 Meibion ‖ Gibeon, pymtheg a phedwar ugain.

‖ Neu, *Gibbar.*

26 Gwŷr Bethlehem a Netophah, cant ac wyth a phedwar ugain.

27 Gwŷr Anathoth, cant ac wyth ar hugain.

28 Gwŷr ‖ Beth-asmafeth, dau a deugain.

‖ Neu, *Azmafeth.*

29 Gwŷr ‖ Ciriath-jearim, Cephirah, a Beeroth, saith cant a thri a deugain.

‖ Neu, *Ciriath-arim.*

30 Gwŷr Ramah a Gaba, chwe chant ac un ar hugain.

31 Gwŷr Michmas, cant a dau ar hugain.

32 Gwŷr Bethel ac Ai, cant a thri ar hugain.

33 Gwŷr Nebo arall, deuddeg a deugain.

34 Meibion [b] Elam arall, mil dau cant a phedwar ar ddeg a deugain.

[b] Edrych ad. 12.

35 Meibion Harim, tri chant ac ugain.

36 Meibion Jericho, tri chant a phump a deugain.

37 Meibion Lod, Hadid, ac Ono, saith cant ac un ar hugain.

38 Meibion Senaah, tair mil naw cant a deg ar hugain.

39 ¶ Yr offeiriaid: meibion [c] Jedaiah, o dŷ Jesua, naw cant a thri ar ddeg a thriugain.

[c] 1 Chron. 24. 7.

40 Meibion [d] Immer, mil a deuddeg a deugain.

[d] 1 Chron. 24. 14.

41 Meibion [e] Pasur, mil dau cant a saith a deugain.

[e] Edrych 1 Chron. 9. 12. a 24. 9.

Cyn CRIST Cylch 536.

42 Meibion [f] Harim, mil a dau ar bymtheg.

43 ¶ Y Lefiaid: meibion Jesua, a Cadmiel, *ac* o feibion ‖ Hodefah, pedwar ar ddeg a thriugain.

44 ¶ Y cantorion: meibion Asaph, cant ac wyth a deugain.

45 ¶ Y porthorion: meibion Sàlum, meibion Ater, meibion Talmon, meibion Accub, meibion Hatita, meibion Sobai, cant a thri ar bymtheg ar hugain.

46 ¶ Y Nethiniaid: meibion Siha, meibion Hasupha, meibion Tabbaoth,

47 Meibion Ceros, meibion Sïa, meibion Padon,

48 Meibion Lebanah, meibion Hagaba, meibion Salmai,

49 Meibion Hanan, meibion Gìdel, meibion Gahar,

50 Meibion Reaiah, meibion Resin, meibion Necoda,

51 Meibion Gazzam, meibion Uzza, meibion Phaseah,

52 Meibion Besai, meibion Meunim, meibion Nephisesim,

53 Meibion Bacbuc, meibion Hacupha, meibion Harhur,

54 Meibion Baslith, meibion Mehida, meibion Harsa,

55 Meibion Barcos, meibion Sisera, meibion Thamah,

56 Meibion Nesïah, meibion Hatipha.

57 ¶ Meibion gweision Solomon: meibion Sotai, meibion Sophereth, meibion Perida,

58 Meibion Jaala, meibion Darcon, meibion Gìdel,

59 Meibion Sephatïah, meibion Hattil, meibion Pochereth o Sebaim, meibion ‖ Amon.

60 Yr holl Nethiniaid, a meibion gweision Solomon, *oedd* dri chant a deuddeg a phedwar ugain.

61 [g] A'r rhai hyn a ddaethant i fynu o Tel-melah, Tel-haresa, Cerub, Adon, ac Immer: ond ni fedrent ddangos tŷ eu tadau, na'u ‖ hiliogaeth, ai o Israel *yr oeddynt.*

62 Meibion Delaiah, meibion Tobïah, meibion Necoda, chwe chant a dau a deugain.

63 ¶ Ac o'r offeiriaid: meibion Habaiah, meibion Cos, meibion Barzìlai, yr hwn a gymmerth *un* o ferched Barzìlai y Gileadiad yn wraig, ac a alwyd ar eu henw hwynt.

64 Y rhai hyn a geisiasant eu hysgrifen *ym mhlith* yr achau, ond nis cafwyd: am hynny y † bwriwyd hwynt allan o'r offeiriadaeth.

65 A'r ‖ Tirsatha a ddywedodd wrthynt, na fwyttâent o'r pethau sanctaiddiolaf, hyd oni chyfodai offeiriad âg Urim ac â Thummim.

66 ¶ Yr holl gynnulleidfa ynghyd *oedd* ddwy fil a deugain tri chant a thriugain.

67 Heb law eu gweision hwynt a'u morwynion, y rhai hynny *oedd* saith mil tri chant a dau ar bymtheg ar hugain: a chanddynt hwy *yr oedd* dau cant a phump a deugain o gantorion ac o gantoresau.

68 Eu meirch hwynt *oedd* saith cant ac un ar bymtheg ar hugain; a'u mulod yn ddau cant a phump a deugain;

69 Y camelod *oedd* bedwar cant a phymtheg ar hugain; yr asynod *oedd* chwe mil saith cant ac ugain.

70 ¶ A † rhai o'r tadau pennaf a roddasant tu ag at y gwaith. [h] Y Tirsatha a roddodd i'r trysor fil o ddracmonau aur, deg a deugain o phïolau, pùm cant a deg ar hugain o wisgoedd offeiriaid.

71 A *rhai* o'r tadau pennaf a roddasant i drysor y gwaith ugain mil o ddracmonau aur, a dwy fil a deucant o bunnau o arian.

72 A'r hyn a roddodd y rhan arall o'r bobl *oedd* ugain mil o ddracmonau aur, a dwy fil o bunnau yn arian, a saith a thriugain o wisgoedd offeiriaid.

73 A'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r porthorion, a'r cantorion, a *rhai* o'r bobl, a'r Nethiniaid, a holl Israel, a drigasant yn eu dinasoedd. A phan ddaeth y seithfed mis, *yr oedd* meibion Israel yn eu dinasoedd.

Cyn CRIST Cylch 536.

† Heb. *halogwyd.*

‖ Neu, *llywydd.*

† Heb. *rhan.*

[h] pen. 8. 9.

Cylch 536.

PENNOD VIII.

1 *Duwiol arfer gwrando a darllen y gyfraith.* 9 *Nehemïah, ac Ezra, a'r Lefiaid, yn cysuro y bobl.* 13 *Parodrwydd y bobl i wrando, ac i ddysgu.* 16 *Cadw gwyl y pebyll.*

A'R holl [a] bobl a ymgasglasant o un fryd i'r heol *oedd* o flaen [b] porth y dwfr, ac a ddywedasant wrth Ezra [c] yr ysgrifenydd, am ddwyn llyfr cyfraith Moses, yr hon a orchymynasai yr ARGLWYDD i Israel.

2 Ac Ezra yr offeiriad a ddug y gyfraith o flaen y gynnulleidfa o wŷr, a gwragedd, a phawb a'r a oedd yn † medru gwrando yn ddeallus, ar y dydd cyntaf o'r seithfed mis.

Cylch 445.

[a] Ezra 3. 1.

[b] pen. 3. 26.

[c] Ezra 7. 6.

† Heb. *deall.*

[f] 1 Chron. 24. 8.

‖ Neu, *Hodafiah,* Ezra 2. 40. neu, *Judah,* Ezra 3. 9.

‖ Neu, *Ami.*

[g] Ezra 2. 59.

‖ Neu, *hachau.*

Cyn CRIST Cylch 445.

3 Ac efe a ddarllenodd ynddo ar wyneb yr heol *oedd* o flaen porth y dwfr, o'r † bore hyd hanner dydd ger bron y gwŷr, a'r gwragedd, a'r rhai oedd yn medru deall: a chlustiau yr holl bobl *oedd yn gwrando* ar lyfr y gyfraith.

† Heb. *golau.*

4 Ac Ezra yr ysgrifenydd a safodd ar † bulpud o goed, yr hwn a wnelsid i'r peth *hyn;* a chyd âg ef y safodd Mattithïah, a Sema, ac Anaiah, ac Urïah, a Hilcïah, a Maaseiah, ar ei law ddehau ef; a Phedaiah, a Misael, a Malchïah, a Hasum, a Hasbadanah, Zecharïah, *a* Mesùlam, ar ei law aswy ef.

† Heb. *dwrr.*

5 Ac Ezra a agorodd y llyfr † yng ngŵydd yr holl bobl (canys yr oedd efe oddi ar yr holl bobl) a phan agorodd, yr holl bobl a safasant.

† Heb. *y'ngolwg.*

6 Ac Ezra a fendithiodd yr ARGLWYDD, y DUW mawr. A'r holl bobl a attebasant, Amen, Amen, gan ddyrchafu eu dwylaw: a hwy a ymgrymmasant, ac a addolasant yr ARGLWYDD *â'u* hwynebau *tu a'*r ddaear.

7 Jesua hefyd, a Bani, Serebïah, Jamin, Accub, Sabbethai, Hodïah, Maaseiah, Celita, Azarïah, Jozabad, Hanan, Pelaiah, a'r Lefiaid, oedd yn dysgu y gyfraith i'*r* bobl, a'r bobl yn sefyll yn eu lle.

8 A hwy a ddarllenasant yn eglur yn y llyfr, y'nghyfraith DDUW; gan osod *allan* y synwyr, fel y deallent wrth ddarllen.

‖ *Llywydd,* Ezra 2. 63. pen. 10. 1.

9 ¶ A Nehemïah, efe *yw* y ‖ Tirsatha, ac Ezra yr offeiriad *a'*r ysgrifenydd, a'r Lefiaid y rhai oedd yn dysgu y bobl, a ddywedasant wrth yr holl bobl, [d] *Y mae* heddyw yn sanctaidd i'r ARGLWYDD eich DUW; [e] na alerwch, ac na wylwch: canys yr holl bobl oedd yn wylo pan glywsant eiriau y gyfraith.

[d] Num. 29. 1.

[e] Deut. 16. 14, 15.

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch, bwyttêwch y breision, ac yfwch y melysion, ac [f] anfonwch rannau i'r hwn nid *oes* ganddo *ddim* yn barod; canys *y mae* heddyw yn sanctaidd i'n Harglwydd: am hynny na thristêwch; canys llawenydd yr ARGLWYDD yw eich nerth chwi.

[f] Es. 9. 19, 22. Dat. 11. 10.

11 A'r Lefiaid a ostegasant yr holl bobl, gan ddywedyd, Tewch: canys y dydd heddyw *sydd* sanctaidd, ac na thristêwch.

12 A'r holl bobl a aethant i fwytta ac i yfed, ac i anfon ymaith rannau, ac i wneuthur llawenydd mawr; o herwydd iddynt ddeall y geiriau a ddysgasent hwy iddynt.

13 ¶ A'r ail dydd, tadau pennaf yr holl bobl, yr offeiriaid, a'r Lefiaid, a ymgynnullasant at Ezra yr ysgrifenydd, ‖ i'*w* dysgu y'ngeiriau y gyfraith.

‖ Neu, *i ddysgu.*

14 A hwy a gawsant yn ysgrifenedig yn y gyfraith, yr hyn a orchymynasai yr ARGLWYDD trwy law Moses, [g] y dylai meibion Israel drigo mewn bythod ar wyl y seithfed mis;

[g] Lef. 23. 34. Deut. 16. 13.

15 Ac [h] y dylent gyhoeddi, a gyrru gair trwy eu holl ddinasoedd, a thrwy Jerusalem, gan ddywedyd, Ewch i'r mynydd, a dygwch ganghennau olewwydd, a changau pinwydd, a changau y myrtwydd, a changau y palmwydd, a changau y coed trwchus, i wneuthur bythod, fel *y mae* yn ysgrifenedig.

[h] Lef. 23. 4.

16 ¶ Felly y bobl a aethant allan, ac a'*u* dygasant, ac a wnaethant iddynt fythod, bob un ar ei nen, ac yn eu cynteddoedd, ac y'nghynteddoedd tŷ DDUW, ac yn heol porth y dwfr, ac yn heol porth Ephraim.

17 A holl gynnulleidfa y rhai a ddychwelasant o'r caethiwed, a wnaethant fythod, ac a eisteddasant yn y bythod: canys er dyddiau Josua mab Nun hyd y dydd hwnnw ni wnaethai meibion Israel felly. Ac yr oedd llawenydd mawr iawn.

18 Ac *Ezra* a ddarllenodd yn llyfr cyfraith DDUW [i] beunydd, o'r dydd cyntaf hyd y dydd diweddaf. A hwy a gynnaliasant yr wyl saith niwrnod; ac ar yr wythfed dydd *y bu* † cymmanfa, [k] yn ol y ddefod.

[i] Deut. 31. 10, &c.

† Heb. *gwahanddiad.*

[k] Lef. 23. 36.

PENNOD IX.

1 *Ympryd cyhoedd, ac edifeirwch y bobl.* 4 *Y Lefiaid yn gwneuthur duwiol gyffes o ddaioni Duw, a drygioni y bobl.*

AC ar y pedwerydd dydd ar hugain o'r [a] mis hwn, meibion Israel a ymgynnullasant mewn ympryd, ac mewn sachlïan, a [b] phridd arnaddynt.

445.

[a] pen. 8. 2.

[b] Jos. 7. 6. Job 2. 12.

2 A [c] had Israel a ymneillduasant oddi wrth bob † dïeithriaid, ac a safasant ac a gyffesasant eu pechodau, ac anwireddau eu tadau.

[c] Ezra 10. 11. pen. 13. 3, 10.

† Heb. *meibion dïeithr.*

3 A chodasant i fynu yn eu lle, ac [d] a ddarllenasant yn llyfr cyfraith yr ARGLWYDD eu DUW, bedair gwaith yn y dydd; a phedair gwaith yr ymgyffesasant, ac yr ymgrymmasant i'r ARGLWYDD eu DUW.

[d] pen. 8. 7, 8.

4 ¶ Yna y safodd ‖ ym mhulpud y Lefiaid, Jesua, a Bani, Cadmiel, Se-

‖ Neu, *y'ngrisiau.* Heb. *esgynfa.*

Cyn CRIST 445.

banïah, Bunni, Serebïah, Bani, *a* Chenani; a gwaeddasant â llef uchel ar yr ARGLWYDD eu DUW:

5 A'r Lefiaid, Jesua, a Cadmiel, Bani, Hasabnïah, Serebïah, Hodïah, Sebanïah, a Phethahïah, a ddywedasant, Cyfodwch, bendithiwch yr ARGLWYDD eich DUW o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb: a bendithier dy enw gogoneddus a dyrchafedig, goruwch pob bendith a moliant.

6 Ti yn unig wyt ARGLWYDD: [e] ti a wnaethost y nefoedd, [f] nefoedd y nefoedd, a'u [g] holl luoedd hwynt, y ddaear a'r hyn oll *sydd* arni, y moroedd a'r hyn oll *sydd* ynddynt; a thi sydd yn eu cynnal hwynt oll; a llu y nefoedd sydd yn ymgrymmu i ti.

7 Ti *yw* yr ARGLWYDD DDUW, yr hwn a ddetholaist [h] Abram, ac a'i dygaist ef allan o Ur y Caldeaid, ac a roddaist iddo enw [i] Abraham:

8 A chefaist ei galon ef [k] yn ffyddlawn ger dy fron di, ac a wnaethost [l] gyfammod âg ef, ar roddi yn ddïau i'w had ef wlad y Canaaneaid, yr Hefiaid, yr Amoriaid, a'r Phereziaid, a'r Jebusiaid, a'r Girgasiaid; ac a gwblhëaist dy eiriau: o herwydd cyfiawn *wyt*.

9 [m] Gwelaist hefyd gystudd ein tadau yn yr Aipht; a thi [n] a wrandewaist eu gwaedd hwynt wrth y môr coch:

10 A thi [o] a wnaethost arwyddion a rhyfeddodau ar Pharaoh, ac ar ei holl weision, ac ar holl bobl ei wlad ef: canys gwybuost i'r rhai hyn falchio yn eu herbyn hwynt. A gwnaethost i ti enw, fel *y gwelir* y dydd hwn.

11 [p] Y môr hefyd a holltaist o'u blaen hwynt, fel y treiddiasant trwy ganol y môr ar hyd sychdir; a'u herlidwyr a fwriaist i'r gwaelod, [q] fel maen i ddyfroedd cryfion:

12 Ac [r] a'u harweiniaist hwy liw dydd mewn colofn gwmmwl, a lliw nos mewn colofn dân, i oleuo iddynt hwy y ffordd yr oeddynt yn myned ar hyd-ddi.

13 [s] Ti a ddisgynaist hefyd ar fynydd Sinai, ac a ymddiddenaist â hwynt o'r nefoedd; rhoddaist hefyd iddynt farnedigaethau uniawn, a chyfreithiau †gwir, deddfau a gorchymynion daionus:

14 A'th Sabboth sanctaidd a hysbysaist iddynt; gorchymynion hefyd, a deddfau, a chyfreithiau a orchymynaist iddynt, trwy law Moses dy was:

15 [t] Bara hefyd o'r nefoedd a roddaist iddynt yn eu newyn, a [u] dwfr o'r graig a dynnaist iddynt yn eu syched; a thi a ddywedaist wrthynt, [x] y deuent i etifeddu y wlad a †dyngasit ar *ei* rhoddi iddynt.

16 Ond hwynt-hwy a'n tadau ni a falchïasant, ac a galedasant eu gwarrau, ac ni wrandawsant ar dy orchymynion di;

17 Ac a wrthodasant wrando, ac ni chofiasant dy ryfeddodau, y rhai a wnelsit ti erddynt; caledasant hefyd eu gwarrau, a gosodasant [y] ben arnynt i ddychwelyd i'w caethiwed yn eu cyndynrwydd: etto ti *ydwyt* †DDUW parod i faddeu, [z] graslawn, a thrugarog, hwyrfrydig i ddigter, ac aml o drugaredd, ac ni wrthodaist hwynt.

18 Hefyd, [a] pan wnaethent iddynt lo toddedig, a dywedyd, Dyma dy dduw di yr hwn a'th ddug di i fynu o'r Aipht, a chablasent yn ddirfawr;

19 Er hynny, yn dy aml dosturiaethau, ni adewaist ti hwynt yn yr anialwch: [b] y golofn gwmmwl ni chiliodd oddi wrthynt trwy y dydd, i'w harwain hwynt ar hyd y ffordd; na'r golofn dân trwy y nos, i oleuo iddynt, ac i ddangos y ffordd y cerddent ynddi.

20 Dy [c] yspryd daionus hefyd a roddaist i'w dysgu hwynt, ac nid atteliaist dy [d] fanna rhag eu genau; [e] dwfr hefyd a roddaist iddynt yn eu syched.

21 Felly [f] deugain mlynedd y porthaist hwynt yn yr anialwch, heb fod arnynt eisieu *dim*: eu [g] gwisgoedd ni heneiddiasant, a'u traed ni chwyddasant.

22 A thi a roddaist iddynt frenhiniaethau a phobloedd, a rhennaist hwynt i gonglau. Felly hwy a feddiannasant wlad [h] Sihon, a gwlad brenhin Hesbon, a gwlad Og brenhin Basan.

23 [i] Lliosogaist hefyd eu meibion hwynt fel sêr y nefoedd, ac a'u dygaist hwynt i'r wlad a ddywedasit wrth eu tadau y deuent iddi i'*w* meddiannu.

24 Felly [k] y meibion a aethant i mewn, ac a feddiannasant y wlad, a thi a ddarostyngaist drigolion y wlad, y Canaaneaid, o'u blaen hwynt, ac a'u rhoddaist yn eu llaw hwynt, eu brenhinoedd hefyd, a phobloedd y wlad, fel y gwnaent iddynt yn ol eu hewyllys.

25 A hwy a ynnillasant ddinasoedd cedyrn, a daear fras, ac a feddiannasant dai llawn o bob daioni, pydewau cloddiedig, gwinllannoedd, ac olew-wyddlannoedd, a choed †ffrwythlawn yn aml; a hwy a fwyttasant, ac a ddigonwyd, ac

Cyn CRIST 445.

[x] Deut. 1. 8.
†Heb. *godasit dy law*: Num. 14. 30.
[y] Num. 14. 4.
†Heb. *Duw y maddeuant.*
[z] Exod. 34. 6. Num. 14. 18. Ps. 86. 5, 15.
[a] Exod. 32. 4.
[b] Exod. 13. 22. Num. 14. 14. 1 Cor. 10. 1.
[c] Num. 11. 17. Es. 63. 11.
[d] Exod. 16. 15. Jos. 5. 12.
[e] Exod. 17. 6.
[f] Deut. 2. 7.
[g] Deut. 8. 4. a 29. 5.
[h] Num. 21. 21, &c.
[i] Gen. 22. 17.
[k] Jos. 1. 2, &c.
†Heb. *ymborth.*

[e] Gen. 1. 1. Dat. 14. 7.
[f] Deut. 10. 14. 1 Bren. 8. 27.
[g] Gen. 2. 1.
[h] Gen. 11. 31. a 12. 1.
[i] Gen. 17. 5.
[k] Gen. 15. 6.
[l] Gen. 12. 7. a 15. 18. a 17. 7, 8.
[m] Exod. 2. 25. a 3. 7.
[n] Exod. 14. 10.
[o] Exod. 7, 8, 9, 10, 11, 12, a 14, pennod.
[p] Exod. 14. 21, 22.
[q] Exod. 15. 5, 10.
[r] Exod. 13. 21.
[s] Exod. 19. 20. a 20. 1.
†Heb. *gwirionedd.*
[t] Exod. 16. 14, 15.
[u] Exod. 17. 6. Num. 20. 9, &c.

Cyn CRIST 445.

[l] a frasâwyd, ac a ymhyfrydasant yn dy fawr ddaioni di.

26 Etto hwy a anufuddhasant, ac a wrthryfelasant yn dy erbyn, [m] taflasant hefyd dy gyfraith o'r tu ol i'w cefn, [n] a'th brophwydi a laddasant, y rhai a dystiolaethasent wrthynt am ddychwelyd attat; ac a gablasant yn ddirfawr.

27 [o] Am hynny ti a'u rhoddaist hwynt yn llaw eu gorthrymwyr, y rhai a'u cystuddiasant: ac yn amser eu cyfyngdra, pan waeddasant arnat, a'u gwrandewaist *hwynt* o'r nefoedd, ac yn ol dy aml dosturiaethau rhoddaist iddynt achubwyr, y rhai a'u hachubasant o law eu gwrthwynebwyr.

28 Ond pan lonyddodd arnynt, dychwelasant i wneuthur drygioni yn dy ŵydd di: am hynny y gadewaist hwynt yn llaw eu gelynion, y rhai a arglwyddiaethasant arnynt: etto pan ddychwelasant, a gwaeddi arnat, tithau o'r nefoedd a wrandewaist, ac a'u gwaredaist hwynt, yn ol dy dosturiaethau, lawer o amseroedd.

29 A thi a dystiolaethaist yn eu herbyn hwynt, i'w dychwelyd at dy gyfraith di: ond hwy a falchïasant, ac ni wrandawsant ar dy orchymynion, eithr pechasant yn erbyn dy farnedigaethau ([p] y rhai *os* gwna dyn *hwynt*, efe fydd byw ynddynt) a † gwnaethant ysgwydd i gilio, ac a galedasant eu gwarrau, ac ni wrandawsant.

30 Er hynny ti a'u hoedaist hwynt flynyddoedd lawer, ac a dystiolaethaist [q] wrthynt trwy dy yspryd † [r] yn dy brophwydi; ond ni wrandawsant: am hynny y rhoddaist hwynt yn llaw pobl y gwledydd.

31 Etto, er mwyn dy fawr drugareddau, ni [s] lwyr-ddifethaist hwynt, ac ni wrthodaist hwynt; canys Duw graslawn a thrugarog *ydwyt*.

32 Ac yn awr, O ein Duw ni, y Duw mawr, [t] cadarn, ac ofnadwy, yr hwn *wyt* yn cadw cyfammod a thrugaredd; na fydded bychan o'th flaen di yr holl flinder † a ddigwyddodd i ni, i'n brenhinoedd, i'n tywysogion, ac i'n hoffeiriaid, ac i'n prophwydi, ac i'n tadau, ac i'th holl bobl, er dyddiau brenhinoedd Assyria hyd y dydd hwn.

33 [u] Tithau *ydwyt* gyfiawn yn yr hyn oll a ddigwyddodd i ni: canys gwirionedd a wnaethost ti, a ninnau a wnaethom yn annuwiol.

34 Ein brenhinoedd hefyd, ein tywysogion, ein hoffeiriaid, a'n tadau, ni chadwasant dy gyfraith, ac ni wrandawsant ar dy orchymynion, na'th dystiolaethau, y rhai a dystiolaethaist wrthynt.

35 A hwy ni'th wasanaethasant yn eu brenhiniaeth, nac yn dy fawr ddaioni a roddaist iddynt, nac yn y wlad ehang a bras yr hon a osodaist o'u blaen hwynt; ac ni ddychwelasant oddi wrth eu drwg weithredoedd.

36 Wele ni heddyw yn weision; ac *am* y wlad a roddaist i'n tadau ni, i fwytta ei ffrwyth a'i daioni, wele ni yn weision ynddi.

37 A mawr yw ei thoreth hi i'r brenhinoedd a osodaist arnom ni am ein pechodau: ac arglwyddiaethu y maent ar ein cyrph, ac ar ein hanifeiliaid, yn ol eu hewyllys; ac *yr ydym* mewn cyfyngder mawr.

38 Ac o herwydd hyn oll yr ydym yn gwneuthur *cyfammod* sicr, ac yn *ei* ysgrifennu; ac *y mae* ein tywysogion, ein Lefiaid, *a*'n hoffeiriaid, † yn *ei* selio.

Cyn CRIST 445.

† Heb. *wrth*, neu, *wedi ei selio.*

PENNOD X.

1 *Enwau y rhai a seliasant y cyfammod rhwng Duw a'r bobl.* 29 *Pyngciau y cyfammod.*

A'R rhai † a seliodd *oedd*, Nehemiah y Tirsatha, mab Hachaliah, a Sidcïah,

† Heb. *oedd wrth selio.*

2 [a] Seraiah, Azarïah, Jeremïah,
3 Pasur, Amarïah, Malchïah,
4 Hattus, Sebanïah, Màluch,
5 Harim, Meremoth, Obadïah,
6 Daniel, Ginnethon, Baruch,
7 Mesùlam, Abïah, Mihamin,
8 Maazïah, Bilgai, Semaiah: dyma yr offeiriaid.

[a] Edrych pen. 12. 1—21.

9 A'r Lefiaid: Jesua mab Azanïah, Binnui o feibion Henadad, Cadmiel;
10 A'u brodyr hwynt; Sebanïah, Hodïah, Celita, Pelaiah, Hanan,
11 Micha, Rehob, Hasabïah,
12 Zaccur, Serebïah, Sebanïah,
13 Hodïah, Bani, Beninu.
14 Pennaethiaid y bobl; [b] Paros, Pahath-Moab, Elam, Zattu, Bani,
15 Bunni, Azgad, Bebai,
16 Adonïah, Bigfai, Adin,
17 Ater, Hizcïah, Azzur,
18 Hodïah, Hasum, Besai,
19 Hariph, Anathoth, Nebai,
20 Magpias, Mesùlam, Hesir,
21 Mesezabeel, Sadoc, Jàdua,
22 Pelatïah, Hanan, Anaiah,

[b] Edrych Ezra 2. 3, &c. pen. 7. 8, &c.

[l] Deut. 32. 15.
[m] 1 Bren. 14. 9.
[n] 1 Bren. 18. 4. a 19. 10. 2 Chron. 24. 20, 21.
[o] Barn. 2. 14. a 3. 8, &c.
[p] Lef. 18. 5.
† Heb. *rhoddasant*, Zech. 7. 11.
[q] 2 Bren. 17. 13.
† Heb. *yn llaw.*
[r] Edrych Act. 7. 51. 1 Petr 1. 11.
[s] Jer. 4. 27.
[t] Exod. 34. 6, 7.
† Heb. *a'n cafodd*, neu, *a'n goddiweddodd.*
[u] Dan. 9. 14.

23 Hosea, Hananïah, Hasub,
24 Hàlohes, Pileha, Sobec,
25 Rehum, Hasabnah, Maaseiah,
26 Ac Ahïah, Hanan, Anan,
27 Màluch, Harim, Baanah.

28 ¶ [c] A'r rhan arall o'r bobl, yr offeiriaid, y Lefiaid, y porthorion, y cantorion, y Nethiniaid, a phawb a'r a ymneillduasent oddi wrth bobl y gwledydd at gyfraith Duw, eu gwragedd hwynt, eu meibion, a'u merched, pawb a'r a oedd â gwybodaeth ac â deall ganddo:

29 Hwy a lynasant wrth eu brodyr, eu pennaethiaid, ac [d] a aethant mewn rhaith a llw ar rodio y'nghyfraith Duw, yr hon a roddasid trwy law Moses gwas Duw: ac ar gadw ac ar wneuthur holl orchymynion yr Arglwydd ein Harglwyddni, a'i farnedigaethau, a'i ddeddfau:

30 Ac ar [e] na roddem ein merched i bobl y wlad: ac na chymmerem eu merched hwy i'n meibion ni:

31 [f] Ac *o byddai* pobl y tir yn dwyn marchnadoedd, neu ddim lluniaeth ar y dydd Sabboth i'w werthu, na phrynem *ddim* ganddynt ar y Sabboth, neu ar y dydd sanctaidd; ac y gadawem heibio [g] y seithfed flwyddyn, a [h] chodi pob † dyled.

32 A ni a osodasom arnom ddeddfau, ar i ni roddi traian sicl yn y flwyddyn, tu ag at wasanaeth tŷ ein Duw ni,

33 A thu ag at [i] y bara gosod, a'r bwyd-offrwm gwastadol, a thu ag at y poeth-offrwm gwastadol, [k] y Sabbothau, y newydd-loerau, a'r gwyliau arbennig, a thu ag at y cyssegredig *bethau*, a thu ag at y pech-ebyrth, i wneuthur cymmod dros Israel; a *thu ag at* holl waith tŷ ein Duw.

34 A ni a fwriasom goel-brennau yr offeiriaid, y Lefiaid, a'r bobl, am [l] goed yr offrwm, fel y dygent *hwynt* i dŷ ein Duw ni, yn ol tai ein tadau ni, ar amserau nodedig, o flwyddyn i flwyddyn, i'w llosgi ar allor yr Arglwydd ein Duw, [m] fel *y mae* yn ysgrifenedig yn y gyfraith:

35 Ac [n] i ddwyn blaen-ffrwyth ein tir, a blaen-ffrwyth o bob ffrwyth o bob pren, o flwyddyn i flwyddyn, i dŷ yr Arglwydd:

36 A'r rhai cyntaf-anedig o'n meibion, ac o'n hanifeiliaid (fel *y mae* yn ysgrifenedig [o] yn y gyfraith) a chyntaf-anedigion ein gwartheg, a'n defaid, i'w dwyn i dŷ ein Duw, at yr offeiriaid sydd yn gwasanaethu yn nhŷ ein Duw ni.

37 [p] A blaenion ein toes, a'n hoffrymmau, a ffrwyth pob pren, gwin ac olew, a ddygem at yr offeiriaid i gelloedd tŷ ein Duw, a [q] degwm ein tir i'r Lefiaid; fel y câi y Lefiaid hwythau ddegwm trwy holl ddinasoedd ein llafur ni.

38 A bydd yr offeiriad, mab Aaron, gyd â'r Lefiaid, [r] pan fyddo y Lefiaid yn degymmu: a dyged y Lefiaid i fynu ddegfed ran y degwm i dŷ ein Duw ni, i'r celloedd yn y trysordy.

39 Canys meibion Israel a meibion Lefi [s] a ddygant offrwm yr ŷd, y gwin, a'r olew, i'r ystafelloedd, lle *y mae* llestri y cyssegr, a'r offeiriaid sydd yn gweini, a'r porthorion, a'r cantorion; ac nac ymwrthodwn â thŷ ein Duw.

PENNOD XI.

1 *Y tywysogion, a'r rhai a ewyllysient, a'r degfed gwr a ddewisid wrth goel-bren, yn trigo yn Jerusalem.* 3 *Rhol o'u henwau hwynt.* 20 *Y bobl eraill yn trigo mewn dinasoedd eraill.*

A THYWYSOGION y bobl a drigasant yn Jerusalem: a'r rhan arall o'r bobl a fwriasant goelbrennau i ddwyn un o'r deg i drigo yn Jerusalem [a] y ddinas sanctaidd, a naw rhan *i fod* yn y dinasoedd *eraill*.

2 A'r bobl a fendithiasant yr holl wŷr a ymroddasent yn ewyllysgar i breswylio yn Jerusalem.

3 ¶ A dyma bennaethiaid y dalaeth, y rhai a drigasant yn Jerusalem: ond yn ninasoedd Judah pawb a drigasant yn eu meddiant o fewn eu dinasoedd, *sef* Israel, yr offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r [b] Nethiniaid, a [c] meibion gweision Solomon.

4 A [d] *rhai* o feibion Judah, ac o feibion Benjamin a drigasant yn Jerusalem. O feibion Judah; Athaiah mab Uzzïah, fab Zecharïah, fab Amarïah, fab Sephatïah, fab Mahalaleel, o feibion [e] Peres;

5 Maaseiah hefyd mab Baruch, fab Colhoseh, fab Hazaiah, fab Adaiah, fab Joiarib, fab Zecharïah, fab Siloni.

6 Holl feibion Peres y rhai oedd yn trigo yn Jerusalem, *oedd* bedwar cant ac wyth a thriugain o wŷr grymmus.

7 A dyma feibion Benjamin; Sàlu mab Mesùlam, fab Jöed, fab Pedaiah, fab Colaiah, fab Maaseia, fab Ithiel, fab Jesaiah.

8 Ac ar ei ol ef Gabbai, Sàlai; naw cant ac wyth ar hugain.

9 A Jöel mab Zichri *oedd* swyddog

Cyn CRIST 445.

[c] Ezra 2. 36—43.

[d] Ps. 119. 106.

[e] Exod. 34. 16. Deut. 7. 3.

[f] Exod. 20. 10. Lef. 23. 3. Deut. 5. 12. pen. 13. 15, &c.

[g] Exod. 23. 10, 11. Lef. 25. 4.

[h] Deut. 15. 2.

† Heb. *llaw.*

[i] Lef. 24. 5, &c. 2 Chron. 2. 4.

[k] Edrych Num. 28, a 29.

[l] pen. 13. 31.

[m] Lef. 6. 12.

[n] Exod. 23. 19. a 34. 26. Lef. 19. 23.

[o] Exod. 13. 2, 12, 13. Lef. 27. 27. Num. 18. 15, 16.

Cyn CRIST 445.

[p] Lef. 23. 17. Num. 15. 19. a 18. 12, &c. Deut. 18. 4. a 26. 2.

[q] Lef. 27. 30. Num. 18. 21, &c.

[r] Num. 18. 26.

[s] Deut. 12. 6, 11.

[a] ad. 18. Matt. 4. 5. a 27. 53.

[b] Ezra 2. 43.

[c] Ezra 2. 55.

[d] 1 Chron. 9. 3.

[e] Gen. 38. 29.

arnynt hwy: a Judah mab Senuah yn ail ar y ddinas.

10 [f] O'r offeiriaid: Jedaiah mab Joiarib, Jachin.

11 Seraiah mab Hilcïah, fab Mesùlam, fab Sadoc, fab Meraioth, fab Ahitub, blaenor tŷ DDUW.

12 A'u brodyr y rhai oedd yn gweithio gwaith y tŷ, *oedd* wyth cant a dau ar hugain: ac Adaiah mab Jeroham, fab Pelalïah, fab Amsi, fab Zecharïah, fab Pasur, fab Malchïah,

13 A'i frodyr, pennau cenedl, dau cant a dau a deugain: ac Amasai mab Azareel, fab Ahazai, fab Mesìlemoth, fab Immer,

14 A'u brodyr hwynt, yn gedyrn o nerth, *oedd* gant ac wyth ar hugain: a Zabdïel mab ‖ Haggedolim yn swyddog arnynt.

15 Ac o'r Lefiaid: Semaiah mab Hasub, fab Azricam, fab Hasabïah, fab Bunni.

16 Sabbethai hefyd, a Jozabad o bennaethiaid y Lefiaid, *oedd oruchaf* [g] ar y gwaith o'r tu allan i dŷ DDUW.

17 Mattaniah hefyd mab Micha, fab Zabdi, fab Asaph, oedd bennaf i ddechreu tâl dïolch mewn gweddi: a Bacbucïah yn ail o'i frodyr; ac Abda mab Sammua, fab Galal, fab Jeduthun.

18 Yr holl Lefiaid yn y ddinas sanctaidd, *oedd* ddau cant a phedwar a phedwar ugain.

19 A'r porthorion, Accub, Talmon, a'u brodyr † yn cadw y pyrth, *oedd* gant *a* deuddeg a thriugain.

20 ¶ A'r rhan arall o Israel, o'r offeiriaid *ac* o'r Lefiaid *a drigent* yn holl ddinasoedd Judah, pob un yn ei etifeddiaeth.

21 [h] Ond y Nethiniaid oeddynt yn aros yn ‖ y tŵr: Siha a Gispa *oedd* ar y Nethiniaid.

22 A swyddog y Lefiaid yn Jerusalem, *oedd* Uzzi mab Bani, fab Hasabïah, fab Mattanïah, fab Micha: o feibion Asaph, y cantorion *oedd* ar waith tŷ DDUW.

23 Canys [i] gorchymyn y brenhin am danynt hwy *oedd*, *fod* ‖ ordinhâd safadwy i'r cantorion, dogn dydd yn ei ddydd.

24 A Phethahïah mab Mesẽzabeel, o feibion [k] Zerah mab Judah, *oedd* wrth law y brenhin ym mhob peth *a berthynai* i'r bobl.

25 Ac am y trefydd a'u meusydd, *rhai* o feibion Judah a drigasant y'nghaer Arba a'i phentrefi, ac yn Dibon a'i phentrefi, ac yn Jecabseel a'i phentrefi,

26 Ac yn Jesua, ac ym Moladah, ac yn Beth-phelet,

27 Ac yn Hasar-sual, ac yn Beerseba a'i phentrefi,

28 Ac yn Siclag, ac ym Mechonah ac yn ei phentrefi,

29 Ac yn En-rimmon, ac yn Sareah, ac yn Jarmuth,

30 Zanoah, Adùlam, a'u trefydd, Lachis a'i meusydd, yn Azecah a'i phentrefi. A hwy a wladychasant o Beerseba hyd ddyffryn Hinnom.

31 A meibion Benjamin o Geba *a drigasant* ‖ *ym* Michmas, ac Aia, a Bethel, a'u pentrefi,

32 Yn Anathoth, Nob, Ananïah,

33 Hasor, Ramah, Gittaim,

34 Hadid, Seboim, Nebalat,

35 Lod, ac Ono, [l] glynn y crefftwyr.

36 Ac o'r Lefiaid *yr oedd* rhannau yn Judah, *ac* yn Benjamin.

PENNOD XII.

1 *Yr offeiriaid,* 8 *a'r Lefiaid a ddaeth i fynu gyd â Zorobabel.* 10 *Hiliogaeth yr offeiriaid.* 22 *Rhai o'r Lefiaid pennaf.* 27 *Cyhoedd gyssegriad muriau Jerusalem.* 44 *Gosod swyddau i'r offeiriaid ac i'r Lefiaid yn y deml.*

DYMA hefyd [a] yr offeiriaid a'r Lefiaid, y rhai a ddaethant i fynu gyd â Zorobabel mab Selathiel, a Jesua: *sef* [b] Seraiah, Jeremïah, Ezra,

2 Amarïah, ‖ Màluch, Hattus,

3 ‖ Sechanïah, ‖ Rehum, ‖ Meremoth,

4 Ido, ‖ Ginnetho, [c] Abïah,

5 ‖ Miamin, ‖ Maadïah, Bilgah,

6 Semaiah, a Joiarib, Jedaiah,

7 ‖ Sàlu, Amoc, Hilcïah, Jedaiah: dyma bennaethiaid yr offeiriaid a'u brodyr yn nyddiau [d] Jesua.

8 A'r Lefiaid: Jesua, Binnui, Cadmiel, Serebïah, Judah; *a* Mattanïah *oedd* ar y ‖ gerdd, efe a'i frodyr.

9 Bacbucïah hefyd ac Unni, eu brodyr hwynt, *oedd* ar eu cyfer yn y gwyliadwriaethau.

10 ¶ A Jesua a genhedlodd Joiacim, a Joiacim a genhedlodd Eliasib, ac Eliasib a genhedlodd Joiada,

11 A Joiada a genhedlodd Jonathan, a Jonathan a genhedlodd Jadua.

12 Ac yn nyddiau Joiacim, yr offeiriaid *hyn* oedd bennau cenedl: o Seraiah, Meraiah; o Jeremïah, Hananïah;

13 O Ezra, Mesùlam; o Amarïah, Jehohanan;

Cyn CRIST 445.

[f] 1 Chron. 9. 10, &c.

‖ un *o'r gwŷr mawr.*

[g] 1 Chron. 26. 29.

† Heb. *wrth y pyrth.*

[h] Edrych pen. 3. 26.
‖ *Ophel.*

[i] Edrych Ezra 6. 8, 9. a 7. 20, &c.
‖ Neu, *rhan.*

[k] Gen. 38. 30.

Cyn CRIST 445.

‖ Neu, *hyd.*

[l] 1 Chron. 4. 14.

Cylch 536.

[a] Ezra 2. 1.

[b] Edrych pen. 10. 2—8.
‖ Neu, *Melichu,* ad. 14.
‖ Neu, *Sebanïah,* ad. 14.
‖ Neu, *Harim,* ad. 15.
‖ Neu, *Meraioth,* ad. 15.
‖ Neu, *Ginnethon,* ad. 16.

[c] Luc 1. 5.
‖ Neu, *Miniamin,* ad. 17.
‖ Neu, *Moadïah,* ad. 17.
‖ Neu, *Sàlai,* ad. 20.

[d] Ezra 3. 2. Hag. 1. 1. Zech. 3. 1.
‖ Sef, *Psalmau dïolch.*

Cyn CRIST Cylch 536.

14 O Melichu, Jonathan; o Sebanïah, Joseph;
15 O Harim, Adna; o Meraioth, Helcal;
16 O Ido, Zecharïah; o Ginnethon, Mesùlam;
17 O Abïah, Zichri; o Miniamin, o Moadïah, Piltai;
18 O Bilgah, Sammua; o Semaiah, Jehonathan;
19 Ac o Joiarib, Mattenai; o Jedaiah, Uzzi;
20 O Sàlai, Càlai; o Amoc, Eber;
21 O Hilcïah, Hasabïah; o Jedaiah, Nethaneel.
22 ¶ Y Lefiaid yn nyddiau Eliasib, Joiada, a Johanan, a Jadua, *oedd* wedi eu hysgrifenu yn bennau cenedl: a'r offeiriaid hyd deyrnasiad Darïus y Persiad.
23 Meibion Lefi, *y pennau cenedl, oedd* wedi eu hysgrifenu yn llyfr [e] y chroniclau, hyd ddyddiau Johanan mab Eliasib.
24 A phennaethiaid y Lefiaid, *oedd* Hasabïah, Serebïah, a Jesua mab Cadmiel, a'u brodyr ar eu cyfer, i ogoneddu *ac* i foliannu, [f] yn ol gorchymyn Dafydd gwr Duw, gwyliadwriaeth ar gyfer gwyliadwriaeth.
25 Mattanïah, a Bacbucïah, Obadïah, Mesùlam, Talmon, Accub, *a oedd* borthorion, yn cadw gwyliadwriaeth wrth ‖ drothwyau y pyrth.
26 Y rhai hyn *oedd* yn nyddiau Joiacim mab Jesua, fab Josadac, ac yn nyddiau Nehemïah y tywysog, ac Ezra yr offeiriad *a'r* ysgrifenydd.
445.
27 ¶ Ac [g] y'nghyssegriad mur Jerusalem y ceisiasant y Lefiaid o'u holl leoedd, i'w dwyn i Jerusalem, i wneuthur y cyssegriad â gorfoledd, mewn diolchgarwch, ac mewn cân, *â* symbalau, nablau, ac â thelynau.
28 A meibion y cantorion a ymgynnullasant o'r gwastadedd o amgylch i Jerusalem, ac o drefydd Netophathi,
29 Ac o dŷ Gilgal, ac o feusydd Geba ac Azmafeth: canys y cantorion a adeiladasent bentrefi iddynt o amgylch Jerusalem.
30 Yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid a ymlanhasant; glanhasant hefyd y bobl, a'r pyrth, a'r mur.
31 A mi a berais i dywysogion Judah ddringo ar y mur; a gosodais ddwy *fintai* fawr o rai yn moliannu; a myned-iad [h] *y naill oedd* ar y llaw ddehau ar y mur tu a [i] phorth y dom:
32 Ac ar eu hol hwynt yr aeth Hosaiah, a hanner tywysogion Judah,
33 Azarïah hefyd, Ezra, a Mesùlam,
34 Judah, a Benjamin, a Semaiah, a Jeremïah,
35 Ac o feibion yr offeiriaid [k] âg udgyrn, Zecharïah mab Jonathan, fab Semaiah, fab Mattanïah, fab Michaiah, fab Zaccur, fab Asaph;
36 A'i frodyr ef, Semaiah, ac Azarael, Milalai, Gilalai, Maai, Nethaneel, a Judah, Hanani, âg [l] offer cerdd Dafydd gwr Duw, ac Ezra yr ysgrifenydd o'u blaen hwynt.
37 Ac wrth [m] borth y ffynnon, yr hon *oedd* ar eu cyfer hwynt, y dringasant ar [n] risiau dinas Dafydd yn nringfa y mur, oddi ar dŷ Dafydd, hyd [o] borth y dwfr tu a'r dwyrain.
38 A'r ail *fintai* o'r rhai oedd yn moliannu, oedd yn myned ar eu cyfer hwynt, a minnau ar eu hol; a hanner y bobl *oedd* ar y mur, oddi ar [p] dŵr y ffyrnau, hyd [q] y mur llydan;
39 Ac oddi ar [r] borth Ephraim, ac oddi ar [s] yr hen borth, ac oddi ar [t] borth y pysgod, a thŵr Hananeel, a [u] thŵr Meah, hyd borth y defaid; a hwy a safasant ym [x] mhorth y wyliadwriaeth.
40 Felly y ddwy *fintai*, y rhai oedd yn moliannu, a safasant yn nhŷ Duw, a minnau, a hanner y swyddogion gyd â mi:
41 Yr offeiriaid hefyd; Eliacim, Maaseiah, Miniamin, Michaiah, Elioënai, Zecharïah, Hananïah, âg udgyrn;
42 Maaseiah hefyd, a Semaiah, ac Eleazar, ac Uzzi, a Jehohanan, a Malchïah, ac Elam, ac Ezra. A'r cantorion a † ganasant yn groch, a Jazrahïah *eu* blaenor.
43 A'r diwrnod hwnnw yr aberthasant ebyrth mawrion, ac y llawenhasant: canys Duw a'u llawenychasai hwynt â llawenydd mawr: y gwragedd hefyd a'r plant a orfoleddasant: fel y clybuwyd llawenydd Jerusalem hyd ym mhell.
44 ¶ A'r dwthwn hwnnw y gosodwyd gwŷr ar gelloedd y trysorau, ar yr offrymmau, ar y blaen-ffrwyth, ac ar y degymmau, i gasglu iddynt hwy o feusydd y dinasoedd y rhannau cyfreithlawn i'r offeiriaid a'r Lefiaid: canys llawenydd Judah *oedd* ar yr offeiriaid ac ar y Lefiaid y rhai oedd yn sefyll *yno*.

Cyn CRIST 445.

[e] 1 Chron. 9. 14, &c.
[f] 1 Chron. 24, a 25, a 26.
‖ Neu, *drysorau*, neu, *gymmanfau*.
[g] Deut. 20. 5. Ps. 30. tit.
[h] Edrych ad. 38.
[i] pen. 2. 13. a 3. 13.
[k] Num. 10. 2.
[l] 1 Chron. 38. 5.
[m] pen. 2. 14. a 3. 15.
[n] pen. 3. 15.
[o] pen. 3. 26. a a 8. 1, 3, 16.
[p] pen. 3. 11.
[q] pen. 3. 8.
[r] 2 Bren. 14. 13.
[s] pen. 3. 6.
[t] pen. 3. 3.
[u] pen. 3. 1.
[x] pen. 3. 32.
† Heb. *wnaethant eu clywed.*

Cyn CRIST 445.

45 Y cantorion hefyd a'r porthorion a gadwasant wyliadwriaeth eu Duw, a gwyliadwriaeth y glanhâd, yn [y] ol gorchymyn Dafydd, *a* Solomon ei fab.

[y] 1 Chron. 25, a 26.

46 Canys gynt, yn nyddiau Dafydd [z] ac Asaph, *yr oedd* y pen-cantorion, a chaniadau canmoliaeth a moliant i Dduw.

[z] 1 Chron. 25. 1, &c.

47 Ac yn nyddiau Zorobabel, ac yn nyddiau Nehemïah, holl Israel oedd yn rhoddi rhannau i'r cantorion, a'r porthorion, dogn dydd yn ei ddydd: a hwy a gyssegrasant *bethau sanctaidd* i'r Lefiaid; [a] a'r Lefiaid a'*u* cyssegrasant i feibion Aaron.

[a] Num. 18. 26.

PENNOD XIII.

1 *Darllen y gyfraith, a gyrru y bobl gymmysg o blith Israel.* 4 *Nehemïah, pan ddychwelodd, yn peri glanhâu yr ystafelloedd;* 10 *yn dwyn swyddau tŷ Dduw i well trefn,* 15 *yn llestair halogi y Sabboth,* 23 *a phriodi gwragedd o estron genedl.*

YDWTHWN hwnnw y darllenwyd yn llyfr Moses † lle y clybu y bobl; a chafwyd yn ysgrifenedig ynddo, [a] na ddylai yr Ammoniad na'r Moabiad ddyfod i gynnulleidfa Duw yn dragywydd;

† Heb. *y'nghlustiau.*

[a] Deut. 23. 3, 4.

2 Am na chyfarfuasant â meibion Israel â bara ac â dwfr, eithr [b] cyflogasent Baalam yn eu herbyn i'w melldithio hwynt: [c] etto ein Duw ni a drodd y felldith yn fendith.

[b] Num. 22. 5. Jos. 24. 9.

[c] Deut. 23. 5.

3 A phan glywsant hwy y gyfraith, [d] hwy a neillduasant yr holl rai cymmysg oddi wrth Israel.

[d] pen. 9. 2.

4 ¶ Ac o flaen hyn, Eliasib yr offeiriad, yr hwn a osodasid ar ystafell tŷ ein Duw ni, *oedd* gyfathrachwr i Tobïah:

5 Ac efe a wnaeth iddo ef ystafell fawr; ac yno y byddent o'r blaen yn rhoddi y bwyd-offrymmau, y thus, a'r llestri, a degwm yr ŷd, y gwin, a'r olew, † a orchymynasid *eu rhoddi* i'r Lefiaid, a'r cantorion, a'r porthorion, ac offrymmau yr offeiriaid.

† Heb. *yr hyn oedd orchymyn y Lefiaid.*

6 Ac yn hyn i gyd *o amser* ni bûm i yn Jerusalem; canys yn y ddeuddegfed flwyddyn ar hugain i Artaxerxes brenhin Babilon y deuthum i at y brenhin, ac ym mhen *talm o* ddyddiau y ‖ cefais gennad gan y brenhin;

Cylch 434.

‖ Neu, *gofynais.*

7 Ac a ddaethum i Jerusalem, ac a ddeallais y drygioni a wnaethai Eliasib er Tobïah, gan wneuthur iddo ystafell y'nghynteddoedd tŷ Dduw.

8 A bu ddrwg iawn gennyf; am hynny mi a fwriais holl ddodrefn tŷ Tobïah allan o'r ystafell.

Cyn CRIST Cylch 434.

9 Erchais hefyd iddynt lanhâu yr ystafelloedd: a mi a ddygais yno drachefn lestri tŷ Dduw, yr offrwm a'r thus.

10 ¶ Gwybûm hefyd fod [e] rhannau y Lefiaid heb eu rhoddi *iddynt:* canys ffoisai y Lefiaid a'r cantorion, y rhai oedd yn gwneuthur y gwaith, bob un i'w [f] faes.

[e] Mal. 3. 8.

[f] Num. 35. 2.

11 Yna [g] y dwrdiais y swyddogion, ac y dywedais, Paham y gwrthodwyd tŷ Dduw? A mi a'u cesglais hwynt yng nghyd, ac a'u gosodais yn eu † lle.

[g] ad. 17, 25.

† Heb. *sefyllfa.*

12 Yna holl Judah a ddygasant ddegwm yr ŷd, a'r gwin, a'r olew, i'r trysordai.

13 A mi a wneuthum yn drysorwyr ar y trysorau, Selemïah yr offeiriad, a Sadoc yr ysgrifenydd, a Phedaiah, o'r Lefiaid: a cher llaw iddynt hwy *yr oedd* Hanan mab Zaccur, mab Mattanïah: canys ffyddlawn y cyfrifid hwynt, ac arnynt hwy *yr oedd* rhannu i'w brodyr.

14 [h] Cofia fi, fy Nuw, o herwydd hyn; ac na ddilëa fy ngharedigrwydd a wneuthum i dŷ fy Nuw, ac i'w wyliadwriaethau ef.

[h] ad. 22, 31. pen. 5. 19.

15 ¶ Yn y dyddiau hynny y gwelais yn Judah *rai* yn sengi gwin-wryfau ar y Sabboth, ac yn dwyn i mewn ysgubau ŷd, ac yn llwytho asynod, gwin hefyd, a grawnwin, a ffigys, a phob beichiau, ac yn *eu* dwyn i Jerusalem ar y dydd Sabboth: a mi a dystiolaethais *yn eu herbyn* ar y dydd y gwerthasant luniaeth.

16 Y Tyriaid hefyd oedd yn trigo ynddi, *ac* yn dwyn pysgod, a phob peth gwerthadwy, y rhai yr oeddynt hwy yn *eu* gwerthu ar y Sabboth: i feibion Judah, ac yn Jerusalem.

17 Yna [i] y dwrdiais bendefigion Judah, ac y dywedais wrthynt, Pa beth drygionus *yw* hwn yr ydych chwi yn ei wneuthur, gan halogi y dydd Sabboth?

[i] ad. 11.

18 Onid fel hyn y gwnaeth eich tadau chwi? ac oni ddug ein Duw ni yr holl ddrwg hyn arnom ni, ac ar y ddinas hon? a chwithau ydych yn ychwanegu digofaint ar Israel, trwy halogi y Sabboth.

19 A phan [k] dywyllasai pyrth Jerusalem cyn y Sabboth, yr erchais gau y dorau, ac a orchymynais nad agorid

[k] Lef. 23. 32.

hwynt hyd wedi y Sabboth: a mi a osodais *rai* o'm gweision wrth y pyrth, [l] *fel* na ddelai baich i mewn ar ddydd y Sabboth.

20 Felly y marchnadwyr, a gwerthwyr pob peth gwerthadwy, a lettyasant o'r tu allan i Jerusalem unwaith neu ddwy.

21 A mi a dystiolaethais yn eu herbyn hwynt, ac a ddywedais wrthynt, Paham yr ydych chwi yn aros dros nos wrth y mur? os gwnewch eilwaith, mi a estynaf fy llaw i'ch erbyn. O'r pryd hwnnw ni ddaethant ar y Sabboth *mwyach.*

22 A mi a ddywedais wrth y Lefiaid, am [m] iddynt ymlanhâu, a dyfod i gadw y pyrth, gan sanctteiddio y dydd Sabboth. [n] *Am* hyn hefyd cofia fi, fy Nuw, ac arbed fi yn ol ‖ llïaws dy drugaredd.

23 ¶ Yn y dyddiau hynny hefyd y gwelais Iuddewon † [o] a brïodasent Asdodeesau, Ammoneesau, *a* Moabeesau, yn wragedd *iddynt:*

24 A'u plant hwy oedd yn llefaru *y naill* hanner o'r Asdodiaeg, ac heb fedru ymddiddan yn iaith yr Iuddewon, ond yn ol tafodiaith † y ddeubar bobl.

25 Yna yr ymrysonais â hwynt, ac y ‖ melldithiais hwynt; tarewais hefyd rai o honynt, ac a bliciais eu gwallt hwynt: a mi a'u tyngais hwynt trwy Dduw, *gan ddywedyd,* Na roddwch eich merched i'w meibion hwynt, ac na chymmerwch o'u merched hwynt i'ch meibion, nac i chwi eich hunain.

26 Onid o achos y rhai hyn y pechodd Solomon brenhin Israel? er [p] na bu brenhin cyffelyb iddo ef ym mysg cenhedloedd lawer, [q] yr hwn oedd hoff gan ei Dduw, a Duw a'i gwnaeth ef yn frenhin ar holl Israel; [r] etto gwragedd dïeithr a wnaethant iddo ef bechu.

27 Ai arnoch chwi y gwrandawn, i wneuthur yr holl ddrygioni mawr hwn, gan droseddu yn erbyn ein Duw, trwy brïodi gwragedd dïeithr?

28 Ac *un* o feibion Joiada, mab Eliasib yr arch-offeiriad, *oedd* ddâw i Sanbàlat yr Horoniad: yr hwn a ymlidiais i oddi wrthyf.

29 O fy Nuw, [s] cofia hwynt, am † iddynt halogi yr offeiriadaeth, a [t] chyfammod yr offeiriadaeth, a'r Lefiaid.

30 Yna y glanhêais hwynt oddi wrth bob estron; [u] gosodais hefyd oruchwyliaethau i'r offeiriaid ac i'r Lefiaid, pob un yn ei waith;

31 Ac at [x] goed yr offrwm mewn amserau nodedig, ac at y blaen-ffrwythau. [y] Cofia fi, O fy Nuw, er daioni.

[l] Jer. 17. 21.

[m] pen. 12. 30.

[n] ad. 14, 31.

‖ Neu, *amlder.*

Cylch 434.

† Heb. *a gyttaliasai âg.*

[o] Ezra 9. 2.

† Heb. *y bobl a'r bobl.*

‖ Neu, *difenwais.*

[p] 1 Bren. 3. 13. 2 Chron. 1. 12.

[q] 2 Sam. 12. 24.

[r] 1 Bren. 11. 1, &c.

[s] pen. 6. 14.

† Heb. *halogedigaethau.*

[t] Mal. 2. 4, 11, 12.

[u] pen. 12. 1, &c.

[x] pen. 10. 34.

[y] ad. 14, 22.

LLYFR ESTHER.

PENNOD I.

1 *Ahasferus yn gwneuthur gwleddoedd brenhinol:* 10 *yn anfon i gyrchu atto y frenhines Fasti; a hithau yn gwrthod dyfod.* 13 *Ahasferus, trwy gynghor Memuchan, yn gwneuthur cyfraith ar fod o'r gwŷr yn ben ar eu gwragedd.*

YN nyddiau Ahasferus (efe *yw* Ahasferus yr hwn oedd yn teyrnasu [a] o India hyd Ethiopia, *sef ar* gant a saith ar hugain o daleithiau)

2 Yn y dyddiau hynny, pan eisteddodd y brenhin Ahasferus ar orseddfa ei frenhiniaeth, yr hon *oedd* yn Susan y brenhinllys,

3 Yn y drydedd flwyddyn o'i deyrnasiad, efe a wnaeth wledd i'w holl dywysogion, a'i weision; cadernid Persia, a Media, y rhaglawiaid, a thywysogion y taleithiau, *oedd* ger ei fron ef.

4 Fel y dangosai efe gyfoeth *a* gogoniant ei deyrnas, ac anrhydedd a phryddferthwch ei fawredd, ddyddiau lawer, *sef* cant a phedwar ugain o ddyddiau.

5 Ac wedi gorphen y dyddiau hynny, y brenhin a wnaeth i'r holl bobl a gafwyd yn Susan y brenhinllys, o'r mwyaf hyd y lleiaf, wledd *dros* saith niwrnod, y'nghyntedd gardd palas y brenhin.

[a] pen. 8. 9.

Cyn CRIST Cylch 519.

6 *Lle yr oedd llenni* gwŷnion, gwyrddion, a ‖rhudd-gochion, wedi eu cylymmu â llinynnau sidan, ac â phorphor, wrth fodrwyau arian, a cholofnau marmor: [b]y gwelyau *oedd* o aur ac arian, ar balmant o *faen* grisial, a marmor, ac alabaster, a jasinct.

7 Ac yfed dïod *yr oeddynt* mewn llestri aur, a chyfnewid amryw lestri, a gwin brenhinol lawer, yn ol †gallu y brenhin.

8 Yr yfed hefyd *oedd* wrth ddefod, nid *oedd* neb yn cymmell: canys gosodasai y brenhin *orchymyn* ar bob swyddwr *o fewn* ei dŷ, ar wneuthur yn ol ewyllys pawb.

9 Y frenhines Fasti hefyd a wnaeth wledd i'r gwragedd *yn* y brenhin-dy *oedd* eiddo Ahasferus y brenhin.

10 ¶ Ar y seithfed dydd, pan oedd lawen calon y brenhin gan win, efe a ddywedodd wrth Mehuman, Biztha, [c]Harbona, Bigtha, ac Abagtha, Zethar, a Charcas, y saith ‖ystafellydd oedd yn gweini ger bron y brenhin Ahasferus,

11 Am gyrchu y frenhines Fasti o flaen y brenhin, yn y frenhinol goron, i ddangos i'r bobloedd ac i'r tywysogion ei glendid hi: canys glân yr olwg *ydoedd* hi.

12 Ond y frenhines Fasti a wrthododd ddyfod wrth air y brenhin trwy law ei ystafellyddion: am hynny y llidiodd y brenhin yn ddirfawr, a'i ddigllonedd ef a ennynodd ynddo.

13 ¶ Yna y dywedodd y brenhin wrth y doethion [d]oedd yn gwybod yr amserau, (canys felly *yr oedd* arfer y brenhin tu ag at bob rhai a fyddai yn gwybod cyfraith a barn:

14 A nesaf atto ef *oedd* Carsena, Sethar, Admatha, Tarsis, Meres, Marsena, *a* Memuchan, [e]saith dywysog Persia a Media, [f]y rhai oedd yn gweled wyneb y brenhin, *ac* yn eistedd yn gyntaf yn y frenhiniaeth)

15 Beth sydd i'w wneuthur wrth y gyfraith i'r frenhines Fasti, am na wnaeth hi archiad y brenhin Ahasferus trwy law yr ystafellyddion?

16 Yna Memuchan a ddywedodd ger bron y brenhin a'r tywysogion, Nid yn erbyn y brenhin yn unig y gwnaeth Fasti y frenhines ar fai, ond yn erbyn yr holl dywysogion hefyd, a'r holl bobloedd *sydd* trwy holl daleithiau y brenhin Ahasferus.

17 Canys gweithred y frenhines a â allan at yr holl wragedd, fel y ‖tremygant eu gwŷr yn eu golwg eu hun, pan ddywedant, Y brenhin Ahasferus a archodd gyrchu Fasti y frenhines o'i flaen; ond ni ddaeth hi.

18 Arglwyddesau Persia a Media, y rhai y glywsant weithred y frenhines, a ddywedant heddyw wrth holl dywysogion y brenhin. Felly *y bydd* mwy nâ digon o ddirmyg a digter.

19 Os †bydd boddlawn gan y brenhin, eled brenhinol orchymyn oddi wrtho ef, ac ysgrifener ef ym mysg cyfreithiau y Persiaid a'r Mediaid, fel na [g]throsedder ef; na ddêl Fasti *mwy* ger bron y brenhin Ahasferus; a rhodded y brenhin ei brenhin-fraint hi i'w chyfeilles yr hon sydd well nâ hi.

20 A phan glywer gorchymyn y brenhin, yr hwn a wnelo efe, trwy ei holl frenhiniaeth (yr hon sydd fawr) yna yr holl wragedd a roddant anrhydedd i'w gwŷr, o'r mwyaf hyd y lleiaf.

21 A da oedd y peth y'ngolwg y brenhin a'r tywysogion; a'r brenhin a wnaeth yn ol gair Memuchan:

22 Canys efe a anfonodd lythyrau i holl daleithiau y brenhin, ïe, [h]i bob talaeth yn ol ei ysgrifen, ac at bob pobl yn ol eu tafodiaith eu hun; ar fod pob gwr yn arglwyddiaethu yn ei dŷ ei hun; †a chyhoeddi *hyn* yn ol tafodiaith pob rhyw bobl.

PENNOD II.

1 Dewis brenhines i Ahasferus o fysg y gwyryfon glanaf. 5 Mordecai tadmaeth Esther. 8 Hegai yn gweled Esther yn well nag un o'r lleill. 12 Y modd y glanhêid y gwyryfon, ac yr âent i mewn at y brenhin. 15 Esther yn rhyngu bodd y brenhin yn oreu, ac yn cael ei gwneuthur yn frenhines. 21 Mordecai yn datguddio bradwriaeth; ac ysgrifenu hynny yn y chronicl.

518.

WEDI y pethau hyn, pan lonyddodd digllonedd y brenhin Ahasferus, efe a gofiodd Fasti, a'r hyn a wnelsai hi, a'r hyn a farnasid arni.

2 Am hynny gweision y brenhin, y rhai oedd yn gweini iddo, a ddywedasant, Ceisier i'r brenhin langcesau têg yr olwg o wyryfon:

3 A gosoded y brenhin swyddogion trwy holl daleithiau ei frenhiniaeth, a chasglant hwythau bob llangces dêg yr olwg, o wyryf, i Susan y brenhinllys, i dŷ y gwragedd, dan law ‖Hege ystafellydd y brenhin, ceidwad y gwragedd; a rhodder *iddynt* bethau i'w glanhâu:

Cyn CRIST Cylch 519.

‖ Neu, *gleision.*

[b] Edrych pen. 7. 8. Ezec. 23. 41. Amos 2. 8. a 6. 4.

† Heb. *llaw.*

[c] pen. 7. 9.

‖ Neu, *eunuch.*

[d] 1 Chron. 12. 32.

[e] Ezra 7. 14.

[f] 2 Bren. 25. 19.

† Heb. *da fydd gan.*

[g] pen. 8. 8.

[h] pen. 8. 9.

† Heb. *a'i gyhoeddi o un yn ol tafodiaith ei bobl.*

‖ *dirmygant.*

‖ Neu, *Hegai,* ad. 8.

Cyn CRIST 518.

4 A'r llangces a fyddo da y'ngolwg y brenhin, a deyrnasa yn lle Fasti. A da oedd y peth hyn y'ngolwg y brenhin; ac felly y gwnaeth efe.

5 ¶ Yn Susan y brenhinllys yr oedd rhyw Iuddew a'i enw Mordecai, mab Jair, fab Simei, fab Cis, gwr o Jemini;

[a] 2 Bren. 24. 14, 15. 2 Chron. 36. 10. Jer. 24. 1.

6 [a] Yr hwn a ddygasid o Jerusalem gyd â'r gaethglud, a gaethgludasid gyd â Jechoniah brenhin Judah, yr hwn a ddarfuasai i Nebuchodonosor brenhin Babilon ei gaethgludo.

[b] ad. 15.

7 Ac efe a fagasai Hadassah (honno *yw* Esther) [b] merch ei ewythr ef frawd ei dad; canys nid *oedd* iddi dad na mam: a'r llangces *oedd* † weddeidd-lwys, a glân yr olwg; a phan fuasai ei thad a'i mam hi farw, Mordecai a'i cymmerasai hi yn ferch iddo.

† Heb. *dêg o bryd.*

8 ¶ A phan gyhoeddwyd gair y brenhin a'i gyfraith, pan gasglasid hefyd langcesau lawer i Susan y brenhinllys dan law Hegai, cymmerwyd Esther i dŷ y brenhin, dan law Hegai ceidwad y gwragedd.

† Heb. *dda.*

9 A'r llangces oedd † dêg yn ei olwg ef, a hi a gafodd ffafr ganddo; am hynny efe ar frys a barodd roddi iddi bethau i'w glanhâu, a'i rhannau, a rhoddi iddi saith o langcesau golygus, o dŷ y brenhin: ac efe a'i † symmudodd hi a'i llangcesau i'r *fan* oreu *yn* nhŷ y gwragedd.

† Heb. *newidiodd.*

[c] ad. 20.

10 [c] Ond ni fynegasai Esther ei phobl, na'i chenedl: canys Mordecai a orchymynasai iddi nad ynganai.

11 A Mordecai a rodiodd beunydd o flaen cyntedd tŷ y gwragedd, i wybod † llwyddiant Esther, a pheth a wnelid iddi.

† Heb. *heddwch.*

Cylch 515.

12 ¶ A phan ddigwyddai amser pob llangces i fyned i mewn at y brenhin Ahasferus, wedi bod iddi hi yn ol defod y gwragedd ddeuddeng mis (canys felly y cyflawnid dyddiau eu puredigaeth hwynt; chwe mis mewn olew myrr, a chwe mis mewn pêr-aroglau, a phethau eraill i lanhâu y gwragedd)

13 Yna fel hyn y deuai y llangces at y brenhin; Pa beth bynnag a ddywedai hi *am dano* a roddid iddi, i fyned gyd â hi o dŷ y gwragedd i dŷ y brenhin.

14 Gyd â'r hwyr yr âi hi i mewn, a'r bore hi a ddychwelai i dŷ arall y gwragedd, dan law Saasgaz, ystafellydd y brenhin, ceidwad y gordderchadon: ni ddeuai hi i mewn at y brenhin mwyach, oddieithr i'r brenhin ei chwennych hi, a'i galw hi wrth *ei* henw.

15 ¶ A phan ddigwyddodd amser Esther, [d] merch Abihail ewythr Mordecai (yr hon a gymmerasai efe yn ferch iddo) i fyned i mewn at y brenhin, ni cheisiodd hi ddim ond yr hyn a ddywedasai Hegai, ystafellydd y brenhin, ceidwad y gwragedd: ac Esther oedd yn cael ffafr yng ngolwg pawb a'r oedd yn edrych arni.

Cyn CRIST Cylch 515.

[d] ad. 7.

16 Felly Esther a gymmerwyd at y brenhin Ahasferus, i'w frenhin-dy ef, yn y degfed mis (hwnnw *yw* mis Tebeth) yn y seithfed flwyddyn o'i deyrnasiad ef.

17 A'r brenhin a hoffodd Esther rhagor yr holl wragedd, a hi a gafodd ffafr a charedigrwydd yn ei ŵydd ef rhagor yr holl wyryfon; ac efe a osododd y deyrn-goron ar ei phen hi, ac a'i gwnaeth yn frenhines yn lle Fasti.

Cylch 514.

18 Yna y gwnaeth y brenhin wledd fawr i'w holl dywysogion a'i weision, *sef* gwledd Esther; ac efe a wnaeth † ryddid i'r taleithiau, ac a roddodd roddion yn ol gallu y brenhin.

† Heb. *lonyddwch.*

19 A phan gasglwyd y gwyryfon yr ail waith, yna Mordecai oedd yn eistedd ym mhorth y brenhin.

[e] ad. 10.

20 [e] Nid oedd Esther yn mynegi ei chenedl, na'i phobl; megis y gorchymynasai Mordecai iddi: canys Esther oedd yn gwneuthur yr hyn a ddywedasai Mordecai, fel *cynt pan* oedd hi yn ei meithrin gyd âg ef.

21 ¶ Yn y dyddiau hynny (pan oedd Mordecai yn eistedd ym mhorth y brenhin) y llidiodd ‖ Bigthan a Therez, dau o ystafellyddion y brenhin, *sef* o'r rhai oedd yn cadw y trothwy, a cheisiasant estyn llaw yn erbyn y brenhin Ahasferus.

‖ Neu, *Bigthana*, pen. 6. 2.

22 A'r peth a wybu Mordecai; ac efe a'*i* mynegodd i Esther y frenhines; ac Esther a'*i* dywedodd wrth y brenhin, yn enw Mordecai.

23 A phan chwiliwyd y peth, fe a gafwyd *felly:* am hynny y crogwyd hwynt ill dau ar bren. Ac ysgrifenwyd *hynny* mewn [g] llyfr chronicl ger bron y brenhin.

[g] pen. 6. 1.

PENNOD III.

1 *Ahasferus yn dyrchafu Haman, ac yntau am i Mordecai ei ddiystyru, yn ceisio dial ar yr holl Iuddewon;* 7 *ac yn bwrw coel-bren;* 8 *a thrwy enllib yn cael gan y brenhin wneuthur cyfraith i ladd yr holl Iuddewon.*

WEDI y pethau hyn, y brenhin Ahasferus a fawrhâodd Haman

Cylch 510.

Cyn CRIST Cylch 510.

mab Hammadetha yr Agagiad, ac a'i dyrchafodd ef; gosododd hefyd ei orseddfaingc ef goruwch yr holl dywysogion *oedd* gyd âg ef.

2 A holl weision y brenhin, y rhai *oedd* ym mhorth y brenhin, oedd yn ymgrymmu, ac yn ymostwng i Haman; canys felly y gorchymynasai y brenhin am dano ef: ond nid ymgrymmodd Mordecai, ac nid ymostyngodd.

3 Yna gweision y brenhin, y rhai *oedd* ym mhorth y brenhin, a ddywedasant wrth Mordecai, Paham yr ydwyt ti yn troseddu [c] gorchymyn y brenhin?

4 Ac er eu bod hwy beunydd yn dywedyd wrtho *fel hyn*, etto ni wrandawai efe arnynt hwy; am hynny y mynegasant i Haman, i edrych a safai geiriau Mordecai: canys efe a fynegasai iddynt mai Iuddew *ydoedd* efe.

5 A phan welodd Haman nad oedd Mordecai yn ymgrymmu, nac yn ymostwng iddo, Haman a lanwyd o ddigllonedd.

6 Er hynny dïystyr oedd ganddo yn ei olwg ei hun estyn llaw yn erbyn Mordecai ei hunan; canys mynegasant iddo bobl Mordecai: am hynny Haman a geisiodd ddifetha yr holl Iuddewon, y rhai *oedd* trwy holl frenhiniaeth Ahasferus, *sef* pobl Mordecai.

510. 7 ¶ Yn y mis cyntaf (hwnnw *yw* mis Nisan) yn y ddeuddegfed flwyddyn i'r brenhin Ahasferus, [d] efe a barodd fwrw Pwr (hwnnw *yw*, y coel-bren) ger bron Haman, o ddydd i ddydd, ac o fis i fis, *hyd* y deuddegfed *mis*, hwnnw *yw* mis Adar.

8 ¶ A Haman a ddywedodd wrth y brenhin Ahasferus, Y mae rhyw bobl wasgaredig a gwahanedig ym mhlith y bobloedd, trwy holl daleithiau dy frenhiniaeth; [e] a'u cyfreithiau hwynt *sydd* yn amrafaelio oddi wrth yr holl bobl, ac nid ydynt yn gwneuthur cyfreithiau y brenhin; am hynny nid ‖ buddiol i'r brenhin eu dïoddef hwynt.

9 O bydd boddlawn gan y brenhin, ysgrifener † am eu difetha hwynt: a deng mil o dalentau arian a † dalaf ar ddwylaw y rhai a wnant y weithred hon, i'*w* dwyn i drysorau y brenhin.

10 A [f] thynnodd y brenhin [g] ei fodrwy oddi am ei law, ac a'i rhoddes i Haman mab Hammadetha yr Agagiad, ‖ gwrthwynebwr yr Iuddewon.

11 A'r brenhin a ddywedodd wrth Haman, Rhodder yr arian i ti, a'r bobl i wneuthur â hwynt fel y byddo da yn dy olwg.

12 [h] Yna y galwyd ysgrifenyddion y brenhin, yn y mis cyntaf, ar y trydydd dydd ar ddeg o'r *mis* hwnnw, ac yr ysgrifenwyd, yn ol yr hyn oll a orchymynasai Haman, at bendefigion y brenhin, ac at y dugiaid *oedd* ar bob talaeth, ac at dywysogion pob pobl i bob talaeth [i] yn ol ei ysgrifen, ac *at* bob pobl yn ol eu tafod-iaith; yn enw y brenhin Ahasferus yr ysgrifenasid, ac â modrwy y brenhin y seliasid *hyn*.

13 A'r llythyrau a anfonwyd gyd â'r rhedegwyr i holl daleithiau y brenhin; i ddinystrio, i ladd, ac i ddifetha yr holl Iuddewon, yn ieuaingc ac yn hen, yn blant ac yn wragedd, [k] mewn un dydd, *sef* ar y trydydd *dydd* ar ddeg o'r deuddegfed mis (hwnnw *yw* mis Adar) ac [m] i ysglyfaethu eu hyspail hwynt.

14 Testun yr ysgrifen, i roi gorchymyn ym mhob talaeth, a gyhoeddwyd i'r holl bobloedd, i fod yn barod erbyn y diwrnod hwnnw.

15 Y rhedegwyr a aethant, wedi eu cymmell trwy air y brenhin, a'r gorchymyn a roddasid yn Susan y brenhinllys. Y brenhin *hefyd* a Haman a eisteddasant i yfed, a [n] dinasyddion Susan oedd yn athrist.

PENNOD IV.

1 *Mawr alar Mordecai a'r Iuddewon.* 4 *Esther, pan wybu hynny, yn danfon at Mordecai, ac yntau yn dangos iddi yr achos, ac yn ei chynghori hi i eiriol drostynt hwy.* 10 *Hithau yn ymesgusodi, a Mordecai yn ei bygwth hi:* 15 *a hithau yn gosod ympryd, ac yn addaw eiriol drostynt.*

Cyn CRIST 510.

PAN wybu Mordecai yr hyn oll a wnelsid, Mordecai a rwygodd ei ddillad, ac a wisgodd sach-lïan [a] a lludw, ac a aeth allan i ganol y ddinas, ac a waeddodd â chwerw-lef uchel.

2 Ac efe a ddaeth hyd o flaen porth y brenhin: ond ni *cheid* dyfod i borth y brenhin mewn gwisg o sach.

3 Ac ym mhob talaeth *a* lle a'r y daethai gair y brenhin a'i orchymyn *iddo*, *yr oedd* galar mawr gan yr Iuddewon, ac ympryd, ac wylofain, ac oernad; a † llawer a orweddent mewn sach-lïan a lludw.

4 ¶ Yna llangcesau Esther a'i † hystafellyddion hi a ddaethant ac a fynegasant *hynny* iddi hi. A'r frenhines a dristâodd yn ddirfawr; a hi a ddanfonodd wisgoedd i ddilladu Mordecai, ac i

[c] ad. 2.
[d] pen. 9. 24.
[e] Ezra 4. 13. Act. 16. 20.
‖ Neu, *cymmwys.*
† Heb. *i'w difetha.*
† Heb. *bwysaf.*
[f] Gen. 41. 42.
[g] pen. 8. 2, 8.
‖ Neu, *gorthrymmwr.*
[h] pen. 8. 9.
[i] pen. 1. 22. a 8. 9.
[k] pen. 8. 12, &c.
[m] pen. 8. 11.
[n] Edrych pen. 8. 15.
Cylch 510.
[a] Jos. 7. 6. Ezec. 27. 30.
† Heb. *sach-lïan a lludw a daenid dan lawer:* Es. 58. 5. Dan. 9. 3.
† Heb. *eunuchiaid.*

Cyn CRIST Cylch 510.

dynnu ymaith ei sach-lïan ef oddi am dano; ond ni chymmerai efe *hwynt.*

5 Am hynny Esther a alwodd ar Hathach, *un* o ystafellyddion y brenhin, yr hwn a osodasai efe *i wasanaethu* o'i blaen hi; a hi a orchymynodd iddo am Mordecai, fynnu gwybod pa beth *oedd* hyn, ac am ba beth *yr ydoedd* hyn.

6 Yna Hathach a aeth allan at Mordecai i heol y ddinas, yr hon *sydd* o flaen porth y brenhin.

7 A Mordecai a fynegodd iddo yr hyn oll a ddigwyddasai iddo; a swm yr arian y rhai a addawsai Haman eu talu i drysorau y brenhin am yr Iuddewon, i'w difetha hwynt.

8 Ac efe a roddodd iddo destun ysgrifen y gorchymyn a osodasid yn Susan i'w dinystrio hwynt, i'w ddangos i Esther, ac i'*w* fynegi iddi, ac i orchymyn iddi fyned i mewn at y brenhin, i ymbil âg ef, ac i ‖ymnhêdd o'i flaen ef dros ei phobl.

‖ *erfyn.*

9 A Hathach a ddaeth ac a fynegodd i Esther eiriau Mordecai.

10 ¶ Ac Esther a ddywedodd wrth Hathach, ac a orchymynodd iddo *ddywedyd* wrth Mordecai;

11 Holl weision y brenhin, a phobl taleithiau y brenhin, ydynt yn gwybod, mai pa wr bynnag, neu wraig a ddelo i mewn at y brenhin i'r cyntedd nesaf i mewn, heb ei alw, [b] un o'i gyfreithiau ef *yw ei* farwolaethu *ef*, oddieithr yr hwn [c] yr estyno y brenhin y deyrn-wïalen aur iddo, fel y byddo byw: ac ni'm galwyd i ddyfod i mewn at y brenhin, bellach *er* ys deng niwrnod ar hugain.

[b] Dan. 2. 9.

[c] pen. 5. 2. a 8. 4.

12 A hwy a fynegasant i Mordecai eiriau Esther.

13 Yna Mordecai a ddywedodd am iddynt atteb Esther; Na feddwl yn dy galon y dïengi *yn* nhŷ y brenhin rhagor yr holl Iuddewon.

14 O herwydd os tewi â sôn a wnai di y pryd hwn, esmwythdra ac ymwared a gyfyd i'r Iuddewon o le arall, tithau a thŷ dy dad a gyfrgollir: a phwy sydd yn gwybod ai o herwydd y *fath* amser a hwn y daethost ti i'r frenhiniaeth?

15 ¶ Yna Esther a ddywedodd am atteb Mordecai *fel hyn*,

16 Dos *a* chasgl yr holl Iuddewon a gaffer yn Susan, ac ymprydiwch drosof fi, na fwyttêwch hefyd ac nac yfwch *dros* [d] dridiau, nos na dydd: a minnau a'm llangcesau a ymprydiaf felly: ac felly yr âf i mewn at y brenhin, yr hwn *beth* nid *yw* gyfreithlawn: ac [e] o derfydd am danaf, darfydded.

[d] Edrych pen. 5. 1.

17 Felly Mordecai a aeth ymaith, ac a wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynasai Esther iddo.

PENNOD V.

1 *Esther, wrth anturio ar ffafr y brenhin, yn cael estyn atti y deyrn-wïalen aur, ac yn gwahodd y brenhin a Haman i'r wledd.* 6 *A chwedi cael cysur gan y brenhin am y peth yr oedd hi yn ei geisio, yn eu gwahodd hwy drannoeth i wledd arall.* 9 *Haman yn falch o'i godiad, yn ddrwg ganddo fod Mordecai yn ei ddïystyru ef,* 14 *a thrwy gynghor Zeres yn gwneuthur crog-bren iddo ef.*

Cyn CRIST Cylch 510.

[e] Edrych Gen. 43. 14.

AC [a] ar y trydydd dydd, Esther a ymwisgodd *mewn* brenhinol *wisgoedd*, ac a safodd [b] y'nghyntedd tŷ y brenhin o'r tu fewn, ar gyfer tŷ y brenhin: a'r brenhin oedd yn eistedd ar ei deyrn-gadair yn y brenhindy gyferbyn â drws y tŷ.

[a] Edrych pen. 4. 16.

[b] Edrych pen. 6. 4.

2 A phan welodd y brenhin Esther y frenhines yn sefyll yn y cyntedd, hi a gafodd ffafr yn ei olwg ef: a'r [d] brenhin a estynodd y deyrn-wïalen aur *oedd* yn ei law ef tu ag at Esther; ac Esther a nesâodd, ac a gyffyrddodd â phen y deyrn-wïalen.

[d] pen. 8. 4.

3 Yna y brenhin a ddywedodd wrthi, Beth a fynni di, y frenhines Esther? a pha beth *yw* dy ddeisyfiad? [e] hyd yn hanner y frenhiniaeth, ac fe a'i rhoddir i ti.

[e] Felly Marc 6. 23.

4 A dywedodd Esther, O rhynga bodd i'r brenhin, deled y brenhin a Haman heddyw i'r wledd a wneuthum iddo.

5 A'r brenhin a ddywedodd, Perwch i Haman frysio i wneuthur yn ol gair Esther. Felly y daeth y brenhin a Haman i'r wledd a wnaethai Esther.

6 ¶ [f] A'r brenhin a ddywedodd wrth Esther y'nghyfeddach y gwin, [g] Beth yr wyt ti yn ei ofyn, ac fe a roddir i ti? a pheth yr wyt ti yn ei geisio? *gofyn* hyd yn hanner y frenhiniaeth, ac fe a'i cwblhêir.

[f] pen. 7. 2.

[g] pen. 9. 12.

7 Ac Esther a attebodd, ac a ddywedodd, Fy nymuniad a'm deisyfiad *yw*,

8 O chefais ffafr y'ngolwg y brenhin, ac o rhyglydda bodd i'r brenhin roddi fy nymuniad, a gwneuthur fy neisyfiad; deled y brenhin a Haman i'r wledd a arlwywyf iddynt, ac y fory y gwnaf yn ol gair y brenhin.

9 ¶ Yna Haman a aeth allan y dwthwn hwnnw yn llawen, ac yn hyfryd

Cyn CRIST Cylch 510.

ei galon: ond pan welodd Haman Mordecai ym mhorth y brenhin, na chyfodasai efe, ac na syflasai erddo ef, Haman a gyflawnwyd o ddigllonedd yn erbyn Mordecai.

10 Er hynny Haman a ymattaliodd; a phan ddaeth i'w dŷ ei hun, efe a anfonodd, ac a † alwodd am ei garedigion, a Zeres ei wraig.

† Heb. *wnaeth i'w garedigion ddyfod.*

11 A Haman a adroddodd iddynt ogoniant ei gyfoeth, ac [h] amldra ei feibion, a'r hyn oll y mawrhasai y brenhin ef ynddynt, ac fel y dyrchafasai y *brenhin* ef goruwch y tywysogion a gweision y brenhin.

[h] pen. 9. 7, &c.

12 A dywedodd Haman hefyd, Ni wahoddodd Esther y frenhines *neb* gyd â'r brenhin i'r wledd a wnaethai hi, ond myfi; ac y fory hefyd y'm gwahoddwyd atti hi gyd â'r brenhin.

13 Ond nid yw hyn oll yn llesâu i mi, tra fyddwyf fi yn gweled Mordecai yr Iuddew yn eistedd ym mhorth y brenhin.

14 ¶ Yna y dywedodd Zeres ei wraig, a'i holl garedigion wrtho, Parottôer pren o ddeg cufydd a deugain o uchder, a'r bore dywed wrth y brenhin am grogi Mordecai arno; yna dos gyd â'r brenhin i'r wledd yn llawen. A da oedd y peth ger bron Haman, am hynny efe a barottôdd [i] y *crog*-bren.

[i] pen. 7. 10.

PENNOD VI.

1 *Ahasferus wrth ddarllen yn y chronicl am y gwasanaeth da a wnaethai Mordecai iddo, yn gofulu am wneuthur tâl iddo.* 4 *Haman wrth geisio peri crogi Mordecai, mewn anwybod yn rhoi cynghor i beri iddo gael parch,* 12 *yn cwyno mor drwch fuasai, a'r eiddo ei hun yn dangos iddo ei dynged.*

YNOSON honno cwsg y brenhin a giliodd ymaith; am hynny efe a archodd ddwyn [a] llyfr coffadwriaethau hanesion yr amseroedd; a darllenwyd hwynt ger bron y brenhin.

[a] pen. 2. 23.

2 Yna y cafwyd yn ysgrifenedig yr hyn a fynegasai Mordecai am ‖ Bigthana, a Theres, dau o ystafellyddion y brenhin, o'r rhai oedd yn cadw y trothwy; *sef* y rhai a geisiasent estyn llaw yn erbyn y brenhin Ahasferus.

‖ Neu, *Bigthan*, pen. 2. 21.

3 A dywedodd y brenhin, Pa anrhydedd neu fawredd a wnaed i Mordecai am hyn? A gweision y brenhin, *sef* ei weinidogion ef, a ddywedasant, Ni wnaed dim erddo ef.

4 ¶ A'r brenhin a ddywedodd, Pwy *sydd* yn y cyntedd? (A Haman a ddaethai i [b] gyntedd nesaf allan tŷ y brenhin, i ddywedyd wrth y brenhin am grogi Mordecai ar y pren a barottoisai efe iddo)

[b] Edrych pen. 5. 1.

5 A gweision y brenhin a ddywedasant wrtho, Wele Haman yn sefyll yn y cyntedd. A dywedodd y brenhin, Deled i mewn.

6 A phan ddaeth Haman i mewn, dywedodd y brenhin wrtho, Beth a wneir i'r gwr y mae y brenhin yn ewyllysio ei † anrhydeddu? (Yna Haman a ddywedodd yn ei galon, I bwy yr ewyllysia y brenhin wneuthur anrhydedd yn fwy nag i mi?)

† Heb. *anrhydedd.*

7 A Haman a ddywedodd wrth y brenhin, Y gwr y mae y brenhin yn chwennych ei † anrhydeddu,

† Heb. *anrhydedd.*

8 Dygant y wisg frenhinol *iddo* yr hon a wisg y brenhin, [c] a'r march y merchyg y brenhin arno, a rhodder y frenhinol goron am ei ben ef:

[c] 1 Bren. 1. 33.

9 A rhodder y wisg, a'r march, yn llaw un o dywysogion ardderchoccaf y brenhin, a gwisgant am y gwr y mae y brenhin yn chwennych ei anrhydeddu, a pharant iddo farchogaeth ar y march trwy heol y ddinas, a chyhoeddant o'i flaen ef, Fel hyn y gwneir i'r gwr y mae y brenhin yn chwennych ei anrhydeddu.

10 Yna y brenhin a ddywedodd wrth Haman, Brysia, cymmer y wisg a'r march, fel y lleferaist, a gwna felly i Mordecai yr Iuddew, yr hwn sydd yn eistedd ym mhorth y brenhin: na âd † heb wneuthur dim o'r hyn oll a leferaist.

† Heb. *i ddim gwympo o'r,* &c.

11 Felly Haman a gymmerth y wisg a'r march, ac a wisgodd am Mordecai, ac a wnaeth hefyd iddo farchogaeth trwy heol y ddinas, ac a gyhoeddodd o'i flaen ef, Fel hyn y gwneir i'r gwr y mae y brenhin yn mynnu ei anrhydeddu.

12 ¶ A dychwelodd Mordecai i borth y brenhin. A Haman [d] a frysiodd i'w dŷ yn alarus, [e] wedi gorchuddio ei ben.

[d] 2 Chron. 26. 20.

[e] 2 Sam. 15. 30. Jer. 14. 3, 4.

13 A Haman a adroddodd i Zeres ei wraig, ac i'w holl garedigion, yr hyn oll a ddigwyddasai iddo. Yna ei ddoethion, a Zeres ei wraig, a ddywedasant wrtho, Os o had yr Iuddewon *y mae* Mordecai, yr hwn y dechreuaist syrthio o'i flaen, ni orchfygi mo hono, ond gan syrthio y syrthi o'i flaen ef.

14 Tra yr *oeddynt* hwy etto yn ymddiddan âg ef, ystafellyddion y brenhin a ddaethant, ac a gyrchasant Haman ar frys i'r wledd a wnelsai Esther.

PENNOD VII.

1 *Esther wrth wneuthur croesaw i'r brenhin ac i Haman, yn gofyn ei heinioes ei hun a'i phobl, 5 yn achwyn ar Haman, 7 a'r brenhin yn ei ddig, wrth glywed sôn am y crog-bren a wnaethai Haman i Mordecai, yn peri ei grogi ef ar hwnnw.*

Cyn CRIST Cylch 510.

FELLY daeth y brenhin a Haman i † gyfeddach gyd âg Esther y frenhines.

† Heb. *yfed.*

2 A dywedodd y brenhin wrth Esther drachefn yr ail dydd, [a] wrth gyfeddach y gwin, Beth *yw* dy ddymuniad, Esther y frenhines? ac fe a roddir i ti; a pha beth *yw* dy ddeisyfiad? *gofyn* hyd yn hanner y deyrnas, ac fe a'i cwblhêir.

[a] pen. 5. 6.

3 A'r frenhines Esther a attebodd, ac a ddywedodd, O chefais ffafr yn dy olwg di, O frenhin, ac o rhyglydda bodd i'r brenhin, rhodder i mi fy einioes ar fy nymuniad, a'm pobl ar fy neisyfiad.

4 Canys [b] gwerthwyd ni, myfi a'm pobl, ‖ i'n dinystrio, i'n lladd, ac i'n difetha: ond pe gwerthasid ni yn gaeth-weision ac yn gaeth-forwynion, mi a dawswn â sôn, er nad yw y gwyrth-wynebwr yn cystadlu colled y brenhin.

[b] pen. 3. 9. a 4. 7.

‖ Neu, *fel y'n dinystrient,* &c.

5 ¶ Yna y llefarodd y brenhin Ahasferus, ac y dywedodd wrth Esther y frenhines, Pwy yw hwnnw? a pha le y mae efe, yr hwn † a glywai ar ei galon wneuthur felly?

† Heb. *y llanwodd ei galon ef i wneuthur.*

6 A dywedodd Esther, Y gwrthwyneb-wr a'r gelyn *yw* yr Haman ddrygionus hwn. Yna Haman a ofnodd ‖ ger bron y brenhin a'r frenhines.

‖ Neu, *y'ngŵydd.*

7 ¶ A'r brenhin a gyfododd yn ei ddigllonedd o gyfeddach y gwin, *ac a aeth* i ardd y palas: a Haman a safodd i ymbil âg Esther y frenhines am ei einioes; canys efe a welodd fod drwg wedi ei barottôi yn ei erbyn ef oddi wrth y brenhin.

8 Yna y dychwelodd y brenhin o ardd y palas i dŷ cyfeddach y gwin. Ac yr oedd Haman wedi syrthio ar [c] y gwely *yr oedd* Esther arno. Yna y dywedodd y brenhin, Ai treisio y frenhines hefyd *y mae efe* yn tŷ gyd â mi? ‖ *Hwy yn gyntaf ag* yr aeth y gair allan o enau y brenhin, hwy [d] a orchuddiasant wyneb Haman.

[c] pen. 1. 6.

‖ *cyn gynted ag,* &c.

[d] Job 9. 24.

9 A [e] Harbonah un o'r ystafellyddion a ddywedodd y'ngŵydd y brenhin, Wele hefyd y crog-bren a barottôdd Haman i Mordecai, yr hwn a lefarodd ddaioni am y brenhin, yn sefyll yn nhŷ Haman, yn ddeg cufydd a deugain o uchder. Yna y dywedodd y brenhin, Crogwch ef ar hwnnw.

[e] pen. 1. 10.

10 Felly hwy a grogasant Haman ar y pren a barasai efe ei ddarparu i Mordecai. Yna digllonedd y brenhin a lonyddodd.

PENNOD VIII.

1 *Cyfodiad Mordecai.* 3 *Esther yn eiriol am alw llythyrau Haman yn eu hol.* 7 *Ahasferus yn rhoi cennad i'r Iuddewon i'w hymddiffyn eu hun.* 15 *Anrhydedd Mordecai, a llawenydd yr Iuddewon.*

Cyn CRIST Cylch 510.

YDWTHWN hwnnw y rhoddodd y brenhin Ahasferus i'r frenhines Esther dŷ Haman gwrthwynebwr yr Iuddewon. A Mordecai a ddaeth o flaen y brenhin; canys Esther a fynegasai [a] beth *oedd* efe iddi hi.

[a] pen. 2. 7.

2 A'r brenhin a dynnodd ymaith [b] y fodrwy a gymmerasai efe oddi wrth Haman, ac a'i rhoddodd i Mordecai. Ac Esther a osododd Mordecai ar dŷ Haman.

[b] pen. 3. 10.

3 ¶ Ac Esther a lefarodd drachefn ger bron y brenhin, ac a syrthiodd wrth ei draed ef; wylodd hefyd, ac ymbiliodd âg ef am fwrw ymaith ddrygioni Haman yr Agagiad, a'i fwriad yr hwn a fwriadasai efe yn erbyn yr Iuddewon.

4 A'r [c] brenhin a estynodd y deyrn-wïalen aur tu ag at Esther. Yna Esther a gyfododd, ac a safodd o flaen y brenhin,

[c] pen. 4. 11. a 5. 2.

5 Ac a ddywedodd, O bydd boddlawn gan y brenhin, ac o chefais ffafr o'i flaen ef, ac *od ydyw* y peth yn iawn ger bron y brenhin, a minnau yn gymmeradwy yn ei olwg ef; ysgrifener am alw yn ol lythyrau bwriad Haman mab Hammedatha yr Agagiad, ‖ y rhai a ysgrifenodd efe i ddifetha yr Iuddewon *sydd* trwy holl daleithiau y brenhin.

‖ Neu, *yr hwn a ysgrifenodd i ddinystrio,* &c.

6 Canys pa fodd y gallaf edrych ar y drygfyd a gaiff fy mhobl? a pha fodd y gallaf edrych ar ddifetha fy nghenedl?

7 ¶ A'r brenhin Ahasferus a ddywed-odd wrth Esther y frenhines, ac wrth Mordecai yr Iuddew, Wele tŷ Haman a roddais i Esther, a hwy a'i crogasant ef ar y pren, am iddo estyn ei law yn erbyn yr Iuddewon.

8 Ysgrifenwch chwithau hefyd dros yr Iuddewon fel y gweloch yn dda, yn enw y brenhin, ac inseliwch â modrwy y brenhin: canys yr ysgrifen a ysgrifen-wyd yn enw y brenhin, ac a seliwyd â modrwy y brenhin, [d] ni all neb ei dat-troi.

[d] pen. 1. 19. Dan. 6. 8, 12, 15.

Cyn CRIST Cylch 510.

9 [e] Yna y galwyd ysgrifenyddion y brenhin yr amser hwnnw yn y trydydd mis (hwnnw *yw* y mis Sifan) ar y trydydd *dydd* ar hugain o hono, ac ysgrifenwyd (yn ol yr hyn oll a orchymynodd Mordecai) at yr Iuddewon, ac at y rhaglawiaid, y pennaduriaid hefyd, a thywysogion y taleithiau, y rhai *oedd* [f] o India hyd Ethiopia, *sef* cant a saith ar hugain o daleithiau, [g] i bob talaeth wrth ei ysgrifen, ac *at* bob pobl yn ol eu tafodiaith: at yr Iuddewon hefyd yn ol eu hysgrifen hwynt, ac yn ol eu tafodiaith.

10 Ac efe a ysgrifenodd yn enw y brenhin Ahasferus, ac a'*i* seliodd â modrwy y brenhin; ac a anfonodd lythyrau gyd â'r rhedegwyr yn marchogaeth ar feirch, dromedariaid, mulod, *ac* ebolion cesig:

11 *Trwy* y rhai y caniattâodd y brenhin i'r Iuddewon, y rhai *oedd* ym mhob dinas, ymgynnull, a sefyll am eu heinioes, i ddinystrio, i ladd, ac i ddifetha holl allu y bobl a'r dalaeth a osodai arnynt, yn blant ac yn wragedd, ac [h] i ysglyfaethu eu hyspail hwynt;

12 [i] Mewn un dydd, trwy holl daleithiau y brenhin Ahasferus, *sef* ar y trydydd *dydd* ar ddeg o'r deuddegfed mis, hwnnw *yw* mis Adar.

13 Testun yr ysgrifen, i roddi gorchymyn ym mhob talaeth, a †gyhoeddwyd i bob rhyw bobl; ac ar fod yr Iuddewon yn barod erbyn y diwrnod hwnnw i ymddïal ar eu gelynion.

14 Y rhedegwyr, y rhai oedd yn marchogaeth y dromedariaid *a*'r mulod, a aethant ar frys, wedi eu gyrru trwy air y brenhin; a'r gorchymyn a roddasid yn Susan y brenhinllys.

15 ¶ A Mordecai a aeth allan o ŵydd y brenhin mewn brenhinol wisg o ruddgoch, a gwŷn, ac *â* choron fawr o aur, ac *mewn* dillad sidan a phorphor; a [k] dinas Susan a orfoleddodd ac a lawenychodd:

16 I'r Iuddewon yr oedd goleuni, a llawenydd, a hyfrydwch, ac anrhydedd.

17 Ac ym mhob talaeth, ac ym mhob dinas, lle y daeth gair y brenhin a'i orchymyn, *yr oedd* llawenydd a hyfrydwch gan yr Iuddewon, gwledd *hefyd* a diwrnod daionus: a llawer o bobl y wlad a aethant yn Iuddewon; oblegid arswyd yr Iuddewon a syrthiasai arnynt hwy.

[e] pen. 3. 12.

[f] pen. 1. 1.

[g] pen. 1. 22. a 3. 12.

[h] Edrych pen. 9. 10, 15, 16.

[i] pen. 3. 13, &c. a 9. 1.

† Heb. *ddatguddiwyd.*

[k] Edrych pen. 3. 15.

PENNOD IX.

1 *Yr Iuddewon (trwy fod y llywodraethwyr, rhag ofn Mordecai, yn eu helpio hwynt) yn lladd eu gelynion, a deng mab Haman.* 12 *Ahasferus, ar ddymuniad Esther, yn caniattâu diwrnod etto, i ladd ac i grogi meibion Haman.* 20 *Gwneuthur dau ddiwrnod y Pwrim yn wyliau.*

Cyn CRIST Cylch 509.

FELLY [a] yn y deuddegfed mis (hwnnw *yw* mis Adar) ar y trydydd dydd ar ddeg o hono, pan nesâodd gair y brenhin a'i orchymyn i'w cwblhâu; yn y dydd y gobeithiasai gelynion yr Iuddewon y caent fuddugoliaethu arnynt (ond yn y gwrthwyneb i hynny *y bu;* canys yr Iuddewon a arglwyddiaethasant ar eu caseion)

[a] pen. 8. 12.

2 Yr Iuddewon a ymgynnullasant yn eu dinasoedd, trwy holl daleithiau y brenhin Ahasferus, i estyn llaw yn erbyn y rhai oedd yn ceisio niwed iddynt: ac ni safodd neb yn eu hwynebau; canys eu harswyd a syrthiasai ar yr holl bobloedd.

3 A holl dywysogion y taleithiau, a'r pendefigion, a'r duciaid, a'r rhai oedd yn gwneuthur y gwaith *oedd* eiddo y brenhin, oedd yn cynnorthwyo yr Iuddewon: canys arswyd Mordecai a syrthiasai arnynt hwy.

4 Canys mawr *oedd* Mordecai yn nhŷ y brenhin, a'i glôd ef oedd yn myned trwy yr holl daleithiau: o herwydd y gwr hwn Mordecai oedd yn myned rhagddo, ac yn cynnyddu.

5 Felly yr Iuddewon a darawsant eu holl elynion â dyrnod y cleddyf, a lladdedigaeth, a distryw; a gwnaethant i'w caseion yn ol eu hewyllys eu hun.

6 Ac yn Susan y brenhinllys, yr Iuddewon a laddasant ac a ddifethasant bùm cant o wŷr.

7 Parsandatha hefyd, a Dalphon, ac Aspatha,

8 Poratha hefyd, ac Adalïa, ac Aridatha,

9 Parmasta hefyd, ac Arisai, Aridai hefyd, a Bajezatha,

10 Deng mab Haman mab Hammedatha, gwrthwynebwr yr Iuddewon, a laddasant hwy: [b] ond nid estynasant eu llaw ar yr anrhaith.

[b] Edrych pen. 8. 11.

11 ¶ Y dwthwn hwnnw nifer y lladdedigion yn Susan y brenhin-dy a ddaeth ger bron y brenhin.

12 A dywedodd y brenhin wrth Esther y frenhines, Yr Iuddewon a laddasant ac a ddifethasant yn Susan y brenhinllys, bùm cant o wŷr, a deng mab Haman;

Cyn CRIST Cylch 509.

yn y rhan arall o daleithiau y brenhin beth a wnaethant *hwy?* [c] beth gan hynny *yw* dy ddymuniad? ac fe a roddir i ti; a pheth *yw* dy ddeisyfiad ym mhellach? ac fe a'i gwneir.

[c] pen. 5. 6. a 7. 2.

13 Yna y dywedodd Esther, O rhyglydda bodd i'r brenhin, caniattâer y fory i'r Iuddewon *sydd* yn Susan wneuthur yn ol y gorchymyn heddyw: a chrogant ddeng mab Haman ar y pren.

14 A'r brenhin a ddywedodd am wneuthur felly, a'r gorchymyn a roddwyd yn Susan: a hwy a grogasant ddeng mab Haman.

15 Felly yr Iuddewon, y rhai *oedd* yn Susan, a ymgynnullasant ar y pedwerydd dydd ar ddeg o fis Adar hefyd, ac a laddasant dri chant o wŷr yn Susan: [d] ond nid estynasant eu llaw ar yr yspail.

[d] ad. 10.

16 A'r rhan arall o'r Iuddewon, y rhai *oedd* yn nhaleithiau y brenhin, a ymgasglasant, ac a safasant am eu heinioes, ac a gawsant lonyddwch gan eu gelynion, ac a laddasant bymtheng mil a thriugain o'u caseion: ond nid estynasant eu llaw ar yr anrhaith.

509.

17 Ar y trydydd dydd ar ddeg o fis Adar *y bu hyn*, ac ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg † o hono y gorphwysasant, ac y cynhaliasant ef yn ddydd gwledd a gorfoledd.

† Heb. *ynddo.*

18 Ond yr Iuddewon, y rhai *oedd* yn Susan, a ymgynnullasant ar y trydydd *dydd* ar ddeg o hono, ac ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg o hono; ac ar y pymthegfed o hono y gorphwysasant, a gwnaethant ef yn ddydd cyfeddach a llawenydd.

19 Am hynny Iuddewon y pentrefi, y rhai oedd yn trigo mewn dinasoedd heb gaerau, oedd yn cynnal y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis Adar, [e] mewn llawenydd a chyfeddach, ac yn ddiwrnod daionus, ac [f] i anfon rhannau i'w gilydd.

[e] Deut. 16. 11, 14.

[f] Neh. 8. 10, 12.

20 ¶ A Mordecai a ysgrifenodd y geiriau hyn, ac a anfonodd lythyrau at yr holl Iuddewon *oedd* trwy holl daleithiau y brenhin Ahasferus, yn agos ac ym mhell,

21 I ordeinio iddynt gadw y pedwerydd dydd ar ddeg o fis Adar, a'r pymthegfed dydd o hono, bob blwyddyn;

22 Megis y dyddiau y cawsai yr Iuddewon ynddynt lonydd gan eu gelynion, a'r mis yr hwn a ddychwelasai iddynt o dristwch i lawenydd, ac o alar yn ddydd daionus: gan eu cynnal hwynt yn ddyddiau gwledd a llawenydd, a phawb [h] yn anfon anrhegion i'w gilydd, a rhoddion i'r rhai anghenus.

[b] Neh. 8. 11.

23 A'r Iuddewon a gymmerasant arnynt wneuthur fel y dechreuasent, ac fel yr ysgrifenasai Mordecai attynt.

24 Canys Haman mab Hammedatha yr Agagiad, gwrthwynebwr yr holl Iuddewon, a arfaethasai yn erbyn yr Iuddewon, am eu difetha hwynt; ac [i] efe a fwriasai Pwr (hwnnw *yw* y coel-bren) i'w † dinystrio hwynt, ac i'w difetha:

[i] pen. 3. 7.

† Heb. *hysigo.*

25 A [k] phan ddaeth † *Esther* o flaen y brenhin, efe a archodd trwy lythyrau, ddychwelyd ei ddrwg-fwriad ef, yr hwn a fwriadodd efe yn erbyn yr Iuddewon, ar ei ben ei hun; a'i grogi ef a'i feibion ar y pren.

[k] ad. 13, 14. pen. 7. 5, &c. a 8. 3, &c.

† Heb. *hi.*

26 Am hynny y galwasant y dyddiau hynny Pwrim, ar enw y ‖ Pwr: am hynny, o herwydd holl eiriau [l] y llythyr hwn, ac *o herwydd* y peth a welsent hwy am y peth hyn, a'r peth a ddigwyddasai iddynt,

‖ Scf, *coel-bren.*

[l] ad. 20.

27 Yr Iuddewon a ordeiniasant, ac a gymmerasant arnynt, ac ar eu had, ac ar yr holl rai oedd yn un â hwynt, † na phallai bod cynnal y ddau ddydd hynny, yn ol eu hysgrifen hwynt, ac yn ol eu tymmor, bob blwyddyn:

† Heb. *nad elai heibio.*

28 Ac *y byddai* y dyddiau hynny i'w cofio, ac i'w cynnal trwy bob cenhedlaeth, a phob teulu, pob talaeth, a phob dinas; *sef* † na phallai y dyddiau Pwrim hynny o fysg yr Iuddewon, ac na ddarfyddai eu coffadwriaeth hwy o blith eu had.

† Heb. *nad elai heibio.*

29 Ac ysgrifenodd Esther y frenhines merch Abihail, a Mordecai yr Iuddew, trwy eu holl rŷm, i sicrhau ail lythyr y Pwrim hwn.

30 Ac efe a anfonodd lythyrau at yr holl Iuddewon, trwy y cant a'r saith dalaeth ar hugain o frenhiniaeth Ahasferus, *â* geiriau heddwch a gwirionedd;

31 I sicrhâu y dyddiau Pwrim hynny yn eu tymhorau, fel yr ordeiniasai Mordecai yr Iuddew, ac Esther y frenhines, iddynt hwy, ac fel yr ordeiniasent hwythau † drostynt eu hun, a thros eu had, eiriau yr ymprydiau a'u gwaedd.

† Heb. *dros eu heneidiau.*

32 Ac ymadrodd Esther a gadarnhâodd achosion y *dyddiau* Pwrim hynny: ac ysgrifenwyd *hyn* mewn llyfr.

PENNOD X.

1 *Mawredd Ahasferus, 3 a chyfodiad Mordecai.*

A'R brenhin Ahasferus a osododd dreth ar y wlad, ac *ar* ynysoedd y môr.

Cylch 495.

2 A holl weithredoedd ei rŷm ef, a'i gadernid, a hysbysrwydd o fawredd Mordecai, â'r hwn y mawrhâodd y brenhin ef, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Media a Persia?

3 Canys Mordecai yr Iuddew *oedd* yn nesaf i'r brenhin Ahasferus, ac yn fawr gan yr Iuddewon, ac yn gymmeradwy ym mysg llïaws ei frodyr; yn ceisio daioni i'w bobl, ac yn dywedyd *am* heddwch i'w holl ‖ hiliogaeth.

‖ *had.*

LLYFR JOB.‖

‖ Tybir mai *Moses* a ysgrif enodd Lyfr *Job*, tra yr oedd ym mhlith y *Midianiaid.*

PENNOD I.

1 *Sancteiddrwydd Job, a'i gyfoeth, a'i dduwiol ofal dros ei blant.* 6 *Satan yn ymddangos ger bron Duw; a thrwy enllib yn cael cennad i demtio Job.* 13 *Job yn ei golled am ei olud a'i blant, ac yn ei alar, yn bendithio Duw.*

YR oedd gwr y'ngwlad Us a'i enw [a] Job; ac yr oedd y gwr hwnnw [b] yn berffaith ac yn uniawn, ac yn ofni Duw, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni.

2 Ac iddo y ganwyd saith o feibion, a thair o ferched.

3 A'i ‖ olud oedd saith mil o ddefaid, a thair mil o gamelod, a phùm can iau o ychain, a phùm cant o asenod, a llawer iawn o ‖ wasanaethyddion; ac yr oedd y gwr hwn yn fwyaf o holl feibion y dwyrain.

4 A'i feibion ef a âent ac a wnaent wledd yn eu tai, bob un *ar* ei ddiwrnod; ac a anfonent ac a wahoddent eu tair chwïorydd, i fwytta ac i yfed gyd â hwynt.

5 A phan ddeuai dyddiau y wledd oddi amgylch, yna Job a anfonai ac a'u sancteiddiai hwynt, ac a gyfodai yn fore, ac a offrymmai boeth-offrymmau, *yn ol* eu rhifedi hwynt oll; canys dywedodd Job, Fy meibion ond odid a bechasant, ac [c] a felldithiasant Duw yn eu calonnau. Felly y gwnai Job yr holl ddyddiau hynny.

6 ¶ A [d] dydd a ddaeth i [e] feibion Duw ddyfod i sefyll ger bron yr Arglwydd; † a Satan hefyd a ddaeth yn eu † plith hwynt.

7 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Satan, O ba le yr ydwyt ti yn dyfod? A Satan a attebodd yr Arglwydd, ac a ddywedodd, O [f] dramwy ar hyd y ddaear, ac o ymrodio ynddi.

8 A dywedodd yr Arglwydd wrth Satan, A † ddeliaist ti ar fy ngwas Job, nad *oes* gyffelyb iddo ar y ddaear, yn wr perffaith ac uniawn, yn ofni Duw, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni?

9 Yna Satan a attebodd yr Arglwydd, ac a ddywèdodd, Ai yn ddïachos y mae Job yn ofni Duw?

10 Oni chaeaist o'i amgylch ef, ac o amgylch ei dŷ, ac ynghylch yr hyn oll *sydd* eiddo oddi amgylch? ti a fendithiaist waith ei ddwylaw ef, a'i ‖ ddâ ef a gynnyddodd ar y ddaear.

11 [g] Eithr estyn yn awr dy law, a chyffwrdd â'r hyn oll *sydd* ganddo, † ac efe a'th felldithia o flaen dy wyneb.

12 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Satan, Wele yr hyn oll *sydd* eiddo ef yn dy law di; yn unig yn ei erbyn ef ei hun nac estyn dy law. Felly Satan a aeth allan oddi ger bron yr Arglwydd.

13 ¶ A dydd a ddaeth, pan *oedd* ei feibion ef a'i ferched yn bwytta ac yn yfed gwin yn nhŷ eu brawd hynaf.

14 A daeth cennad at Job, ac a ddywedodd, Yr ychain oedd yn aredig, a'r asenod oedd yn pori ger llaw iddynt;

15 A'r Sabeaid a ruthrasant, ac a'u dygasant ymaith; y llangciau hefyd a darawsant hwy â min y cleddyf, a mi fy hunan yn unig a ddïengais i fynegi i ti.

16 Tra yr *oedd* hwn yn llefaru, un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Tân ‖ Duw a syrthiodd o'r nefoedd, ac a losgodd y defaid, a'r gweision, ac a'u

Cyn CRIST Cylch 495.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[a] Ezec. 14. 14. Iago 5. 11.
[b] pen. 2. 3.

‖ Neu, *anifeiliaid*, neu, *ddâ.*

‖ Neu, *hwsmonnaeth.*

[c] 1 Bren. 21. 10, 13.
[d] pen. 2. 1.
[e] 1 Bren. 22. 19. pen. 38. 7.
† Heb. *a'r gwrthwynebwr*, 1 Chron. 21. 1. Dat. 12. 9.
† Heb. *canol.*

[f] pen. 2. 2. Matt. 12. 43. 1 Petr 5. 8.
† Heb. *roddaist ti dy galon.*

‖ Neu, *olud*, neu, *anifeiliaid.*

[g] pen. 2. 5. a 19. 21.
† Heb. *oni'th felldithia.*

‖ Neu, *mawr.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

hysodd hwynt; ond myfi fy hunan yn unig a ddïengais i fynegi i ti.

17 Tra yr *ydoedd* hwn yn llefaru, un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Y Caldeaid a osodasant dair byddin, ac a ruthrasant i'r camelod, ac a'u dygasant ymaith, ac a darawsant y llangciau â min y cleddyf; a minnau fy hun yn unig a ddïengais i fynegi i ti.

18 Tra yr *ydoedd* hwn yn llefaru, un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Dy feibion a'th ferched oedd yn bwytta ac yn yfed gwin yn nhŷ eu brawd hynaf:

19 Ac wele, gwynt mawr a ddaeth † oddi ar yr anialwch, ac a darawodd wrth bedair congl y tŷ, ac efe a syrthiodd ar y llangciau, a buant feirw; ond myfi fy hun yn unig a ddïengais i fynegi i ti.

20 Yna y cyfododd Job, ac [h] a rwygodd ei fantell, ac a eilliodd ei ben, ac a syrthiodd i lawr, ac a addolodd;

21 Ac a ddywedodd, [i] Noeth y daethum o groth fy mam, a noeth y dychwelaf yno. Yr ARGLWYDD a roddodd, a'r ARGLWYDD a ddygodd ymaith; bendigedig fyddo enw yr ARGLWYDD.

22 Yn hyn i gyd ni phechodd Job, ac ni roddodd ‖ yn ynfyd *ddim* yn erbyn DUW.

† Heb. *oddi tros.*

[h] Gen. 37. 29.

[i] Preg. 5. 15. 1 Tim. 6. 7.

‖ Neu, *ynfydrwydd yn erbyn.*

PENNOD II.

1 *Satan yn ymddangos ger bron Duw, ac yn cael cennad etto i demtio Job;* 7 *ac yn ei daro ef â chornwydydd blin.* 9 *Job yn ceryddu ei wraig am geisio ganddo felldithio Duw.* 11 *Ei dri chyfaill yn cyd-ddolurio âg ef mewn distawrwydd.*

A [a] DYDD a ddaeth i feibion DUW ddyfod i sefyll ger bron yr ARGLWYDD; a Satan hefyd a ddaeth yn eu plith hwynt i sefyll ger bron yr ARGLWYDD:

2 [b] A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, O ba le yr ydwyt ti yn dyfod? A Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywèdodd, O dramwy ar hyd y ddaear, ac o ymrodio ynddi.

3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, A ddeliaist ti ar fy ngwas Job, nad *oes* gyffelyb iddo ar y ddaear, [c] yn wr perffaith ac uniawn, yn ofni DUW, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni? ac yn parhâu yn ei berffeithrwydd, er i ti fy annog i yn ei erbyn ef, [d] i'w † ddifa ef heb achos?

4 A Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Croen am groen, a'r hyn oll *sydd* gan wr a ddyry efe am ei einioes.

5 [e] Eithr estyn yn awr dy law, a chyffwrdd â'i esgyrn ef, ac â'i gnawd, ac efe a'th felldithia di o flaen dy wyneb.

6 ¶ [f] A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, Wele ef yn dy law di; ‖ etto cadw ei hoedl ef.

7 ¶ Felly Satan a aeth allan oddi ger bron yr ARGLWYDD, ac a darawodd Job â chornwydydd blin, o wadn ei droed hyd ei goryn.

8 Ac efe a gymmerth gragen i ymgrafu â hi; ac [g] a eisteddodd yn y lludw.

9 ¶ Yna ei wraig a ddywedodd wrtho, A wyt ti etto yn parhâu yn dy berffeithrwydd? melldithia DDUW, a bydd farw.

10 Ond efe a ddywedodd wrthi, Lleferaist fel y llefarai un o'r ynfydion: a dderbyniwn ni gan DDUW yr hyn sydd dda, ac oni dderbyniwn yr hyn sydd ddrwg? Yn hyn i gyd ni phechodd Job â'i wefusau.

11 ¶ A phan glybu tri chyfaill Job yr holl ddrwg yma a ddigwyddasai iddo ef, hwy a ddaethant bob un o'i fangre ei hun; Eliphaz y Temaniad, a Bildad y Suhiad, a Sophar y Naamathiad: canys hwy a gyttunasent i ddyfod [h] i gyd-ofidio âg ef, ac i'w gysuro.

12 A phan ddyrchafasant eu llygaid o bell, ac heb ei adnabod ef, hwy a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant; rhwygasant hefyd bob un ei fantell, a [i] thaenasant lwch ar eu pennau tu a'r nefoedd.

13 Felly hwy a eisteddasant gyd âg ef ar y ddaear saith niwrnod a saith noswaith; ac nid oedd *neb* a ddywedai air wrtho ef: canys gwelent fyned *ei* ddolur *ef* yn fawr iawn.

[e] pen. 1. 11.

[f] pen. 1. 12.

‖ Neu, *yn unig.*

[g] pen. 42. 6. Matt. 11. 21.

[h] pen. 42. 11.

[i] Neh. 9. 1. Galar. 2. 10. Ezec. 27. 30.

PENNOD III.

1 *Job yn melldithio dydd ei enedigaeth.* 13 *Esmwythder marwolaeth.* 20 *Job yn flin ganddo ei einioes, o achos ei gystudd.*

WEDI hyn Job a agorodd ei enau, ac a felldithiodd ei ddydd.

2 A Job a lefarodd, ac a ddywedodd,

3 [a] Darfydded am y dydd y'm ganwyd ynddo, a'r nos y dywedwyd, Ynnillwyd gwrryw.

4 Bydded y dydd hwnnw yn dywyllwch, *a* DUW oddi uchod heb ei ystyried; ac na thywynned llewyrch arno.

5 Tywyllwch a [b] chysgod marwolaeth a'i halogo, ac arhosed cwmmwl arno; ‖ dued y diwrnod a'i dychryno.

6 Y nos honno, tywyllwch a'i cym-

[a] pen. 10. 18, 19. Jer. 15. 10. a 20. 14.

[b] pen. 16. 16. Ps. 23. 4.

‖ Neu, *dychrynant ef fel rhai chwerw eu diwrnod,* Amos 8. 10.

Cyn CRIST Cylch 1520.

mero; ‖ na chydier hi â dyddiau y flwyddyn, ac na ddeued i rifedi y misoedd.

‖ *na lawenyched ym mysg dyddiau, &c.*

7 Bydded y noswaith honno yn unig, ac na fydded gorfoledd ynddi.

8 A'r rhai a felldithiant y dydd, ac sydd barod i gyffroi ‖ eu galar, a'i melldithio hi.

‖ Neu, *lefiathan.*

9 A bydded sêr ei chyf-ddydd hi yn dywyll: disgwylied am oleuni, ac na *fydded iddi;* ac na chaffed weled † y wawr ddydd:

† Heb. *amrantau y wawr,* pen. 41. 18.

10 Am na chauodd ddrysau croth fy *mam,* ac na chuddiodd ofid oddi wrth fy llygaid.

[c] pen. 10. 18.

11 [c] Paham na bûm farw o'r bru? *na* threngais *pan* ddaethum allan o'r groth?

12 Paham y derbyniodd gliniau fyfi? a phaham *y cefais* fronnau i sugno?

13 O herwydd yn awr mi a gawswn orwedd, a gorphwys, *a* huno: yna *y buasai* llonyddwch i mi;

14 Gyd â brenhinoedd a chynghorwyr y ddaear, y rhai [d] a adeiladasant iddynt eu hunain fannau anghyfannedd;

[d] pen. 15. 28.

15 Neu gyd â thywysogion *âg* aur ganddynt, y rhai a lanwasant eu tai âg arian;

Ps. 58. 8.

16 Neu [e] fel erthyl cuddiedig, ni buaswn ddim; megis plant bychain heb weled goleuni.

17 Yno yr annuwiolion a beidiant â'u cyffro; ac yno y gorphwys y rhai † lluddedig.

† Heb. *lluddedig o nerth.*

18 Y rhai a garcharwyd a gânt *yno* lonydd ynghyd; [f] ni chlywant lais y gorthrymmydd.

[f] pen. 39. 7.

19 Bychan a mawr *sydd* yno; a'r gwas a ryddhâwyd oddi wrth ei feistr.

20 Paham y rhoddir goleuni i'r hwn sydd mewn llafur, a bywyd i'r gofidus ei enaid?

[g] Dat. 9. 6.

21 Y rhai [g] sydd yn disgwyl am farwolaeth ac heb ei *chael;* ac yn cloddio am dani yn fwy nag am drysorau cuddiedig?

22 Y rhai a lawenychant mewn hyfrydwch, *ac* a orfoleddant, pan gaffont y bedd?

23 *Paham y rhoddir goleuni* i'r dyn y mae ei ffordd yn guddiedig, [h] ac y cauodd Duw arno?

[h] pen. 19. 8. Galar. 3. 7.

24 Oblegid o flaen fy mwyd y daw fy uchenaid; a'm rhuadau a dywelltir megis dyfroedd.

25 Canys † yr hyn a fawr ofnais a ddaeth arnaf, a'r hyn a arswydais a ddigwyddodd i mi.

† Heb. *yr ofn a ofnais.*

26 Ni chefais na llonydd nac esmwythdra, ac ni orphwysais: er hynny daeth cynnwrf.

PENNOD IV.

1 *Eliphaz yn ceryddu Job am na bái ganddo ffydd,* 7 *yn dangos nad ar y cyfiawn, ond ar yr anwir y daw barnedigaethau Duw.* 12 *Ei weledigaeth erchyll ef, i ddarostwng godidowgrwydd y creaduriaid ger bron Duw.*

YNA Eliphaz y Temaniad a attebodd ac a ddywedodd,

2 *Pe* profem ni air wrthyt, a fyddai blin gennyt ti? ond pwy a all attal *ei* ymadroddion?

3 Wele, ti a ddysgaist lawer, ac a gryfhêaist ddwylaw wedi llaesu.

4 Dy ymadroddion a godasant i fynu yr hwn oedd yn syrthio; a thi [a] a nerthaist y gliniau oedd ‖ yn cammu.

[a] Es. 35. 3.

‖ Heb. 12. 12.

5 Ond yn awr, daeth arnat tithau, ac y mae yn flin gennyt; cyffyrddodd â thi, a chyffrôaist.

6 Onid *dyma* dy ofn di, dy hyder, perffeithrwydd dy ffyrdd, a'th obaith?

7 Cofia, attolwg, pwy, *ac* efe yn ddiniwed, a gollwyd? a pha le y torrwyd y rhai uniawn ymaith?

8 Hyd y gwelais i, [b] y rhai a arddant anwiredd, ac a hauant ddrygioni, a'u medant.

[b] Ps. 7. 14. Diar. 22. 8. Hos. 10. 13. Gal. 6. 7, 8.

9 Gan anadl Duw y difethir hwynt, a chan ‖ chwythad ei ffroenau ef y darfyddant.

‖ Es. 30. 33. Edrych Exod. 15. 8. pen. 1. 19. a 15. 30. Es. 11. 4. 2 Thess. 2. 8.

10 Rhuad y llew, a llais y llew creulawn, a [c] dannedd cenawon y llewod a dorrwyd.

[c] Ps. 58. 6.

11 [d] Yr hen lew a fethodd o eisieu ysglyfaeth; a chenawon y llew mawr a wasgarwyd.

[d] Ps. 34. 10.

12 Ac attaf fi y dygwyd gair yn † ddirgel: a'm clust a dderbyniodd ychydig o hono.

† Heb. *lladradaidd.*

13 [e] Ym mhlith meddyliau *yn dyfod* o weledigaethau y nos, pan syrthio trwmgwsg ar ddynion,

[e] pen. 33. 15.

14 Ofn † a ddaeth arnaf, a dychryn, ac a wnaeth † i'm holl esgyrn grynu.

† Heb. *a gyfarfu â mi.*

† Heb. *i liaws fy esgyrn.*

15 Yna yspryd a aeth heibio o flaen fy wyneb; ac a wnaeth i flew fy nghnawd sefyll.

16 Efe a safodd ac nid adwaenwn ei agwedd ef: drychiolaeth *oedd* o flaen fy llygaid, ‖ *bu* distawrwydd, a mi a glywais lef *yn dywedyd,*

‖ Neu, *mi a glywais lef ddistaw*

Cyn CRIST Cylch 1520.

17 [f] A fydd dyn marwol yn gyfiawnach nâ Duw? a fydd gwr yn burach nâ'i wneuthurwr?

18 Wele, [g] yn ei wasanaethwyr ni roddes ymddiried, ‖ ac yn erbyn ei angelion y gosododd ynfydrwydd:

19 Pa faint llai ar y rhai *sydd* yn trigo mewn [h] tai o glai, y rhai sydd â'u sail mewn pridd, y rhai a falurir yn gynt nâ gwyfyn?

20 [i] O'r bore hyd hwyr y malurir hwynt; difethir hwynt yn dragywydd heb *neb* yn ystyried.

21 [k] Onid aeth y rhagoriaeth oedd ynddynt ymaith? [l] hwy a fyddant feirw, ac nid mewn doethineb.

PENNOD V.

1 *Y niwed a ddaw o eisieu ystyried.* 3 *Aflwydd yw diwedd yr annuwiol.* 6 *Rhaid yw cofio Duw mewn adfyd.* 17 *Dedwydd ddiwedd ceryddon Duw.*

GALW yn awr, od oes *neb* a ettyb i ti, ac at bwy o'r saint ‖ y troi di?

2 Canys digllondeb a ladd yr ynfyd, a ‖ chenfigen a ladd yr annoeth.

3 [a] Mi a welais yr ynfyd yn gwreiddio: ac a felldithiais ei drigfa ef yn ddisymmwth.

4 [b] Ei feibion ef a bellhêir oddi wrth iachawdwriaeth: dryllir hwynt hefyd yn y porth, ac nid *oes* gwaredydd.

5 Yr hwn y bwytty y newynog ei gynhauaf, wedi iddo ei gymmeryd o blith drain, [c] a'r ‖ sychedig a lwngc eu cyfoeth.

6 Er na ddaw ‖ cystudd allan o'r pridd, ac na flagura gofid allan o'r ddaear:

7 Ond dyn a aned i ‖ flinder, fel † yr eheda gwreichionen i fynu.

8 Etto myfi a ymgynghorwn â Duw: ac ar Dduw y rhoddwn fy achos:

9 [d] Yr hwn sydd yn gwneuthur pethau mawrion ac anchwiliadwy; rhyfeddol † heb rifedi:

10 Yr hwn sydd yn rhoddi gwlaw ar wyneb y ddaear; ac yn danfon dyfroedd ar wyneb y † meusydd:

11 [e] Gan osod rhai isel mewn uchelder; fel y dyrchefir y galarus *i* iachawdwriaeth.

12 [f] Efe sydd yn diddymmu amcanion y cyfrwys, fel na allo eu dwylaw ddwyn dim i ben.

13 [g] Efe sydd yn dal y doethion yn eu cyfrwysdra: a chynghor y cyndyn a ddiddymmir.

14 [h] Lliw dydd y ‖ cyfarfyddant â thywyllwch, a hwy a balfalant hanner dydd megis lliw nos.

15 Yr hwn hefyd a achub y tlawd rhag y cleddyf, rhag eu safn hwy, a rhag llaw y cadarn.

16 [i] Felly y mae gobaith i'r tlawd, ac anwiredd yn cau ei safn.

17 [k] Wele gwŷn ei fyd y dyn a geryddo Duw; am hynny na ddïystyra gerydd yr Hollalluog.

18 [l] Canys efe a glwyfa, ac a rwym: efe a archolla, a'i ddwylaw ef a iachânt.

19 [m] Mewn chwech o gyfyngderau efe a'th wared di; ïe, mewn saith ni chyffwrdd drwg â thi.

20 [n] Mewn newyn efe a'th wared rhag marwolaeth: ac mewn rhyfel rhag † nerth y cleddyf.

21 [o] ‖ Rhag ffrewyll tafod y'th guddir; ac ni ofni rhag dinystr pan ddelo.

22 Mewn dinystr a newyn y chwerddi; [p] ac ni ofni rhag bwystfilod y ddaear.

23 Canys [q] â cherrig y maes *y byddi* mewn cynghrair; a bwystfil y maes hefyd fydd heddychol â thi.

24 A thi a gei wybod ‖ *y bydd* heddwch *yn* dy luest: a thi a ymweli â'th drigfa, ac ni ‖ phechi.

25 A chei wybod hefyd mai ‖ lliosog *fydd* dy had, a'th hiliogaeth megis gwellt y ddaear.

26 Ti a ddeui mewn henaint i'r bedd, fel y cyfyd ysgafn o ŷd yn ei amser.

27 Wele hyn, ni a'i chwiliasom, felly *y mae:* gwrando hynny, a gwybydd er dy fwyn dy hun.

PENNOD VI.

1 *Job yn dangos nad heb achos y mae yn cwyno:* 8 *yn deisyf cael marw, ac felly yn sicr ganddo y caiff gysur:* 14 *yn argyhoeddi ei gyfeillion o angharedigrwydd.*

A JOB a attebodd ac a ddywedodd,

2 O gan bwyso na phwysid fy ngofid, ac na chyd-godid fy nhrychineb mewn cloriannau!

3 Canys yn awr trymmach fyddai [a] nâ thywod y môr: am hynny y pallodd geiriau gennyf.

4 [b] O herwydd *y mae* saethau yr Hollalluog ynof, y rhai y mae eu gwenwyn yn yfed fy yspryd: [c] dychrynfäau Duw a ymfyddinasant i'm herbyn.

5 A rua asyn gwŷllt uwch ben glaswellt? a fref ŷch uwch ben ei borthiant?

Cyn CRIST Cylch 1520.

[f] pen. 9. 2.
[g] pen. 15. 15. a 25. 5. 2 Petr 2. 4.
‖ Neu, *nac yn ei angelion, yn y rhai y dododd oleuni.*
[h] 2 Cor. 5. 1.
[i] Ps. 90. 5.
[k] Ps. 39. 11. a 49. 14.
[l] pen. 36. 12.
‖ Neu, *yr wynebi.*
‖ Neu, *digllonedd.*
[a] Ps. 37. 35.
[b] Ps. 119. 155. a 127. 5.
[c] pen. 18. 9.
‖ Neu, *ysglyfaethwr.*
‖ Neu, *anwiredd.*
‖ Neu, *lafur.*
† Heb. *y mae plant y farwydos yn ymgodi i hedeg.*
[d] pen. 9. 10. a 37. 5. Ps. 40. 5. a 72. 18. a 145. 3. Rhuf. 11. 33.
† Heb. *nes* bod *heb rifedi.*
† Heb. *lleoedd oddi allan,* neu, *heolydd.*
[e] 1 Sam. 2. 7. Ps. 113. 7.
[f] Neh. 4. 15. Ps. 33. 10. Es. 8. 10.
[g] 1 Cor. 3. 19.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[h] Deut. 28. 29. Es. 59. 10. Amos 8. 9.
‖ Neu, *rhedant i dywyllwch.*
[i] Ps. 107. 42.
[k] Diar. 3. 11. Heb. 12. 5. Iago 1. 12. Dat. 3. 19.
[l] Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6. Es. 30. 26. Hos. 6. 1.
[m] Ps. 91. 3. Diar. 24. 16.
[n] Ps. 33. 19. a 37. 19.
† Heb. *llaw.*
[o] Ps. 31. 20.
‖ Neu, *Pan ffrewyllio y tafod.*
[p] Es. 11. 9. a 35. 9. a 65. 25. Ezec. 34. 25.
[q] Ps. 91. 12. Hos. 2. 18.
‖ Neu, *mai heddwch yw dy luest.*
‖ Neu. *chyfeilion.*
‖ Neu, *mawr.*
[a] Diar. 27. 3.
[b] Ps. 38. 2.
[c] Ps. 88. 15, 16.

Cyn CRIST Cylch 1520.

6 A fwyttêir peth diflas heb halen? a oes flas ar wŷn ŵy?

7 Y pethau a wrthododd fy enaid eu cyffwrdd, *sydd* megis bwyd gofidus i mi.

8 O na ddeuai fy nymuniad! ac na roddai Duw yr hyn yr ydwyf yn ei ddisgwyl!

9 Sef rhyngu bodd i Dduw fy nryllio, a gollwng ei law yn rhydd, a'm torri ymaith.

10 Yna cysur a fyddai etto i mi, ïe, mi a ymgaledwn mewn gofid; nac arbeded, canys ni chelais ymadroddion [d] y sanctaidd.

11 Pa nerth *sydd* i mi i obeithio? a pha ddiwedd *fydd* i mi, fel yr estynwn fy hoedl?

12 Ai cryfder cerrig *yw* fy nghryfder? a *ydyw* fy nghnawd o bres?

13 Onid *ydyw* fy nghymmorth ynof fi? a fwriwyd doethineb yn llwyr oddi wrthyf?

14 †I'r cystuddiol y byddai trugaredd oddi wrth ei gyfaill; ond efe a adawodd ofn yr Hollalluog.

15 Fy mrodyr a'*m* twyllasant megis afon: [e] aethant heibio fel llifeiriant afonydd;

16 Y rhai a dduasant gan rew, ac yr ymguddiodd eira ynddynt:

17 Yr amser y cynhesant, hwy a dorrir ymaith: †pan wresogo yr *hin*, hwy a ddarfyddant allan o'u lle.

18 Llwybrau eu ffordd hwy a giliant: hwy a ânt yn ddiddym, ac a gollir.

19 Byddinoedd Tema a edrychasant, minteioedd Seba a ddisgwyliasant am danynt.

20 Hwy a gywilyddiwyd, am iddynt obeithio; hwy a ddaethant hyd yno, ac a wladeiddiasant.

21 Canys yn awr ‖ [f] nid ydych chwi ddim; chwi a welsoch *fy* nhaflu i lawr, ac a ofnasoch.

22 A ddywedais i, Dygwch i mi? neu, O'ch golud rhoddwch roddion drosof fi?

23 Neu, Gwaredwch fi o law y gelyn? neu, Rhyddhêwch fi o law y cedyrn?

24 Dysgwch fi, a myfi a dawaf: a gwnewch i mi ddeall *ym* mha beth y camgymmerais.

25 Mor gryfion ydyw geiriau uniondeb! ond pa beth a argyhoedda argyhoeddiad *un* o honoch chwi?

26 Ai argyhoeddi ymadroddion a amcenwch chwi â geiriau un diobaith, y rhai *sydd* megis gwynt?

27 Chwi a †ruthrwch hefyd am ben yr amddifad, ac a gloddiwch *bwll* i'ch cyfaill.

28 Yn awr gan hynny byddwch foddlawn; edrychwch arnaf fi; canys *y mae* †yn eglur i chwi os dywedaf gelwydd.

29 [g] Dychwelwch, attolwg, na fydded anwiredd; ïe, trowch etto, *y mae* fy nghyfiawnder yn hyn.

30 A oes anwiredd yn fy nhafod? oni ddeall taflod fy ngenau gam flas?

PENNOD VII.

1 *Job yn ei esgusodi ei hun am ddeisyfu angau;* 12 *yn cwyno anesmwythed yw arno,* 17 *ac mor wyliadwrus ydyw Duw.*

ONID *oes* ‖ [a] amser terfynedig i ddyn ar y ddaear? *onid yw* ei ddyddiau ef megis dyddiau gwas cyflog?

2 Megis y dyheua gwas am gysgod, ac y disgwyl cyflog-ddyn *wobr* ei waith:

3 Felly y gwnaethpwyd i mi feddiannu [b] misoedd o oferedd, a nosweithiau blinion a osodwyd i mi.

4 [c] Pan orweddwyf, y dywedaf, Pa bryd y codaf, ac †yr ymedy y nos? canys caf ddigon o ymdrôi hyd y cyfddydd.

5 Fy nghnawd a wisgodd bryfed a thom priddlyd: fy nghroen a agennodd, ac a aeth yn ffiaidd.

6 [d] Fy nyddiau sydd gynt nâ gwennol gwehydd, ac a ddarfuant heb obaith.

7 Cofia mai [e] gwynt *yw* fy hoedl: ni †wêl fy llygad ddaioni mwyach.

8 [f] Y llygad a'm gwelodd, ni'm gwel *mwyach:* dy lygaid *sydd* arnaf, ac nid *ydwyf.*

9 *Fel* y derfydd y cwmmwl, ac yr â ymaith: felly yr [g] hwn sydd yn disgyn i'r bedd, ni ddaw i fynu *mwyach.*

10 Ni ddychwel mwy i'w dŷ: [h] a'i le nid edwyn ef mwy.

11 Gan hynny ni warafunaf i'm genau; mi a lefaraf y'nghyfyngdra fy yspryd; myfi a gwynaf yn chwerwder fy enaid.

12 Ai môr *ydwyf*, neu forfil, gan dy fod yn gosod cadwriaeth arnaf?

13 [i] Pan ddywedwyf, Fy ngwely a'm cysura, fy ngorweddfa a esmwythâ fy nghwynfan;

14 Yna y'm brawychi â breuddwydion, ac a'm dychryni â gweledigaethau:

15 Am hynny y dewisai fy enaid ymdagu, *a* marwolaeth yn fwy nâ'm †hoedl.

16 [k] Ffieiddiais *einioes*, ni fynnwn fyw byth: [l] paid â mi, canys [m] oferedd *ydyw* fy nyddiau.

Cyn CRIST Cylch 1520.

† Heb. *berwch syrthio ar.*

† Heb. *ger bron eich wyneb chwi.*

[g] pen. 17. 10.

‖ Neu, *milwriaeth.*

[a] pen. 14. 13, 14. Ps. 39. 4.

[b] Edrych pen. 29. 2.

[c] Deut. 28. 67. pen. 17. 12.

† Heb. *y mesurir yr hwyr?*

[d] pen. 9. 25. a 16. 22. a 17. 11. Ps. 90. 6. a 102. 11. a 103. 15. a 144. 4. Es. 38. 12. a 40. 6. Iago 4. 14.

[e] Ps. 78. 39. a 89. 47.

† Heb. *ddychwel fy llygad i weled daioni.*

[f] pen. 20. 9.

[g] 2 Sam. 12. 23.

[h] pen. 20. 9. Ps. 103. 16.

[i] pen. 9. 27.

† Heb. *hesgyrn.*

[k] pen. 10. 1.

[l] pen. 10. 20. a 14. 6. Ps. 39. 13.

[m] Ps. 62. 9.

Cyn CRIST Cylch 1520.

‖ Neu, tebyg *ydych iddynt.* Heb. *iddo.*

[d] Lef. 19. 2. Es. 57. 15.

† Heb. *I'r hwn sydd yn toddi.*

[e] Jer. 15. 18.

† Heb. *yn eu gwres y diffoddant.*

[f] pen. 13. 4.

17 [n] Pa beth *ydyw* dyn, pan fawrhêit ef? a phan osodit dy feddwl arno?
18 Ac ymweled âg ef bob bore, *a*'i brofi ar bob moment?
19 Pa hyd *y byddi* heb gilio oddi wrthyf, ac na adewi fi yn llonydd tra llyngcwyf fy mhoeryn?
20 Myfi a bechais, beth a wnaf i ti, [o] O geidwad dyn? paham [p] y gosodaist fi yn nôd i ti, fel yr ydwyf yn faich i mi fy hun?
21 A phaham na faddeui fy ngham-wedd, ac na fwri heibio fy anwiredd? canys yn awr yn y llwch y gorweddaf, a thi a'm ceisi yn fore, ond ni *byddaf.*

PENNOD VIII.

1 *Bildad yn dangos gyfiawned ydyw Duw, gan ei fod yn gwneuthur â phawb yn ol ei weithred:* 8 *yn dangos o'r hen oesoedd gynt, mor sicr yw dinystr y rhagrithiwr:* 20 *yn bwrw at Job gyfiawned y gwna Duw â phawb.*

YNA Bildad y Suhiad a attebodd ac a ddywedodd,
2 Pa hyd y dywedi di hynny? ac *y bydd* geiriau dy enau *megis* gwynt cryf?
3 [a] A wyra Duw farn? neu a wyra yr Hollalluog gyfiawnder?
4 Os dy feibion a bechasant yn ei erbyn ef; a bwrw o hono ef hwynt ymaith † am eu camwedd;
5 [b] Os tydi a fore-godi at Dduw, ac a weddii ar yr Hollalluog;
6 Os pur ac uniawn *fyddi,* yn wir efe a ddeffry attat ti yr awrhon, ac a wna drigfa dy gyfiawnder yn llwyddiannus.
7 Er bod dy ddechreuad yn fychan: etto dy ddiwedd a gynnydda yn ddirfawr.
8 [c] Oblegid gofyn, attolwg, i'r oes gynt, ac ymbarottôa i chwilio eu hynafiaid hwynt.
9 (Canys [d] *er* doe yr ydym ni, ac ni wyddom *ddim,* o herwydd cysgod *yw* ein dyddiau ni ar y ddaear.)
10 Oni ddysgant hwy di? *ac oni* ddywedant i ti? ac *oni* ddygant ymadroddion allan o'u calon?
11 A gyfyd brwynen heb wlybaniaeth? a dŷf hesg heb ddwfr?
12 [e] Tra fyddo hi etto yn wyrddlas heb ei thorri, hi a wywa o flaen pob glaswelltyn.
13 Felly *y mae* llwybrau pawb a'r sydd yn gollwng Duw dros gof, ac [f] y derfydd am obaith y rhagrithiwr:
14 Yr hwn y torrir ymaith ei obaith; ac *fel* [g] tŷ pryf coppyn *y bydd* ei hyder ef.
15 [h] Efe a bwysa ar ei dŷ, ond ni saif, efe a ymeifl ynddo, ond ni phery.
16 Y mae efe yn îr o flaen yr haul, ac yn ei ardd y daw ei frig allan.
17 Plethir ei wraidd ef ynghylch y pentwr, *ac* efe a wêl le cerrig.
18 Os diwreiddia efe ef allan o'i le, [i] efe a'i gwâd ef, *gan ddywedyd,* Ni'th welais.
19 Wele, dyma lawenydd ei ffordd ef: ac o'r ddaear y blagura eraill.
20 Wele, ni wrthyd Duw y perffaith, ac nid ymeifl efe yn llaw y rhai drygionus;
21 Oni lanwo efe dy enau di â chwerthin, a'th wefusau â † gorfoledd.
22 A gwisgir dy gaseion di â chywilydd, ac ni bydd lluesty yr annuwiol.

PENNOD IX.

1 *Job yn cydnabod gyfiawned yw Duw, ac yn dangos nad gwiw ymryson âg ef.* 22 *Nad wrth ei gystudd y mae barnu gwirioneb dyn.*

YNA Job a attebodd ac a ddywedodd,
2 Yn wir mi a wn mai felly *y mae:* canys pa fodd [a] y cyfiawnhêir dyn gyd â Duw?
3 Os mŷn efe ymryson âg ef, ni all atteb iddo *am* un *peth* o fil.
4 [b] *Y mae* efe yn ddoeth o galon, ac yn alluog o nerth: pwy a ymgaledodd yn ei erbyn ef, ac a lwyddodd?
5 Yr hwn sydd yn symmud mynyddoedd, ac heb wybod iddynt: yr hwn sydd yn eu dymchwelyd hwynt yn ei ddigofaint.
6 Yr hwn sydd yn cynhyrfu y ddaear allan o'i lle, fel y cryno ei cholofnau hi.
7 Yr hwn a ddywed wrth yr haul, ac ni chyfyd: ac a selia ar y sêr.
8 [c] Yr hwn yn unig sydd yn taenu y nefoedd, ac yn sathru ar † donnau y môr.
9 [d] Yr hwn sydd yn gwneuthur † Arcturus, Orïon, a Phleiades, ac ystafelloedd y dehau.
10 [e] Yr hwn sydd yn gwneuthur pethau mawrion anchwiliadwy, a rhyfeddodau aneirif.
11 [f] Wele, efe a â heibio i mi, ac nis gwelaf *ef;* ac efe a â rhagddo, ac ni chanfyddaf ef.
12 [g] Wele, efe a ysglyfaetha, pwy a'i † lluddia? pwy a ddywed wrtho, Pa beth yr wyt yn ei wneuthur?
13 Oni thrŷ Duw ei ddigllonedd

Cyn CRIST Cylch 1520.

[n] Ps. 8. 4. a 144. 3. Heb. 2. 6.
[o] Ps. 36. 6.
[p] pen. 16. 12. Ps. 21. 12. Galar. 3. 12.
[a] Gen. 18. 25. Deut. 32. 4. 2 Chron. 19. 7. pen. 34. 17. Dan. 9. 14. Rhuf. 3. 5.
† Heb. *trwy law eu camwedd.*
[b] pen. 5. 8. a 11. 13. a 22. 23, &c.
[c] Deut. 4. 32. pen. 15. 18.
[d] Gen. 47. 9. 1 Chron. 29. 15. pen. 7. 6. Ps. 39. 5. a 144. 4.
[e] Ps. 129. 6. Jer. 17. 6.
[f] pen. 11. 20. a 18. 14. Ps. 112. 10. Diar. 10. 28.
[g] Es. 59. 5, 6.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[h] pen. 27. 18.
[i] pen. 7. 10. Ps. 37. 36.
† Heb. *bloedd gorfoledd.*
[a] Ps. 143. 2.
[b] pen. 36. 5.
[c] Gen. 1. 6. Ps. 104. 2, 3.
† Heb. *uchelderau.*
[d] pen. 38. 31, &c. Amos 5. 8.
† Heb. *As, Cesil, a Chimah.*
[e] pen. 5. 9. Ps. 71. 15.
[f] pen. 23. 8, 9.
[g] Es. 45. 9. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20.
† Heb. *a'i trŷ yn ol?* pen. 11. 10.

Cyn CRIST Cylch 1520.

ymaith, dano ef y crymma cynnorthwywyr ‖ balchder.

14 Pa faint llai yr attebaf iddo ef, *ac* y gallaf ddewis fy ngeiriau *i ymresymmu* âg ef?

15 I'r hwn, pe bawn cyfiawn, nid attebwn, *eithr* ymbiliwn â'm barnwr.

16 Pe galwaswn, a phed attebasai efe i mi, ni chredwn y gwrandawai efe fy lleferydd.

17 Canys efe a'm dryllia â chorwynt, ac a amlhâ fy archollion [h] yn ddïachos.

18 Ni ddïoddef efe i mi gymmeryd fy anadl: ond efe a'm lleinw â chwerwder.

19 Os *soniaf* am gadernid, wele ef yn gadarn: ac os am farn, pwy a ddadleu drosof fi?

20 Os myfi a ymgyfiawnhâf, fy ngenau a'm barn yn euog: *os* perffaith *y dywedaf fy mod,* efe a'm barn yn gildyn.

21 *Pe byddwn* berffaith, *etto* nid adwaenwn fy enaid: ffiaidd *fyddai* gennyf fy einioes.

22 Dyma un *peth,* am hynny mi a'i dywedais: [i] y mae efe yn difetha y perffaith a'r annuwiol.

23 Os lladd y ffrewyll yn ddisymmwth, efe a chwardd am ben profedigaeth y diniwed.

24 Y ddaear a roddwyd yn llaw yr annuwiol: efe a fwrw hûg dros wynebau ei barnwyr hi: onid ê, pa le *y mae, a* phwy *yw efe?*

25 [k] A'm dyddiau i sydd gynt nâ rhedegwr: fföant ymaith heb weled daioni.

26 Aethant heibio megis llongau † buain; [l] megis yr eheda eryr at ymborth.

27 [m] Os dywedaf, Gollyngaf fy nghwyn dros gof; mi a adawaf fy nhrymder, ac a ymgysuraf:

28 Yr wyf yn ofni fy holl ddoluriau: gwn na'm berni yn wirion.

29 *Os* euog fyddaf, paham yr ymflinaf yn ofer?

30 [n] Os ymolchaf mewn dwfr eira, ac *os* glanhâf fy nwylaw yn lân;

31 Etto ti a'm trochi yn y pwll; a'm dillad a'm ffieiddiant.

32 Canys [o] nid gwr fel myfi *yw efe,* fel yr attebwn iddo, *ac* y delem ynghyd i farn.

33 [p] Nid oes rhyngom ni † ddyddiwr a all osod ei law arnom ein dau.

34 [q] Tynned ymaith ei wïalen oddi arnaf; ac na ddychryned ei ofn ef fyfi:

35 Yna y dywedwn, ac nid ofnwn ef: ond nid felly † y mae gyd â myfi.

[h] pen. 2. 3. a 34. 6.

[i] Preg. 9. 2, 3.

[k] pen. 7. 6.

[l] Hab. 1. 8.

[m] pen. 7. 13.

[n] Jer. 2. 22.

[o] Preg. 6. 10. Es. 45. 9. Jer. 49. 19. Rhuf. 9. 20.

[p] ad. 19. 1 Sam. 2. 25.

[q] pen. 13. 20. a 33. 7.

‖ Neu, *nerth.*

† Heb. *dymuniad,* neu, *Ebeh.*

† Heb. *argyhoeddwr,* neu, *resymmwr.*

† Heb. *myfi.*

PENNOD X.

1 *Job yn cymmeryd rhyddid i achwyn, ac yn ymliw â Duw o achos ei gystudd,* 18 *yn cwyno ei fod yn fyw, ac yn erfyn cael ychydig esmwythdra cyn ei farw.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

YMAE [a] fy enaid ‖ yn blino ar fy einioes: arnaf fy hun y gadawaf fy nghwyn; ac yn chwerwder fy enaid y llefaraf.

2 Dywedaf wrth DDUW, Na farn fi yn euog; gwna i mi wybod paham yr ymrysoni â mi.

3 Ai da i ti orthrymmu, fel y dïystyrit † waith dy ddwylaw, ac y llewyrchit gynghor yr annuwiol?

4 Ai llygaid o gnawd sydd i ti? ai [b] fel y gwel dyn y gweli di?

5 *A ydyw* dy ddyddiau di fel dyddiau dyn? *a ydyw* dy flynyddoedd di fel dyddiau gwr,

6 Pan geisi fy anwiredd, a phan ymofyni am fy mhechod?

7 † Ti a wyddost nad ydwyf annuwiol; ac nid *oes* a waredo o'th law di.

8 Dy ddwylaw di a'm gweithiasant, ac a'm cyd-luniasant o amgylch; etto fy nifetha yr wyt.

9 Cofia, attolwg, mai [c] fel clai y gwnaethost fi; ac a ddygi di fi i'r pridd drachefn?

10 [d] Oni thywelltaist fi fel llaeth; ac oni cheulaist fi fel caws?

11 Ti a'm gwisgaist i â chroen, ac â chnawd; ti a'm † diffynnaist i âg esgyrn ac â gïau.

12 Bywyd a thrugaredd a ddarperaist i mi, a'th ymgeledd a gadwodd fy yspryd.

13 A'r *pethau* hyn a guddiaist ti yn dy galon: gwn *fod* hyn gyd â thi.

14 Os pechaf, ti a'm gwyli, ac ni'm glanhêi oddi wrth fy anwiredd.

15 Os ydwyf annuwiol, gwae fi; ac [e] *os* cyfiawn ydwyf, *er hynny* ni chodaf fy mhen: *yr ydwyf* yn llawn o warthrudd, am hynny gwel fy nghystudd:

16 Canys cynnyddu y mae: [f] fy hela yr ydwyt fel llew creulawn: er hynny drachefn ti a wnei yn rhyfedd â mi.

17 Yr wyt ti yn amlhâu dy dystion i'm herbyn, ac yn amlhâu dy ddigofaint wrthyf; cyfnewidiau a rhyfel *sydd* i'm herbyn.

18 [g] Paham gan hynny y dygaist fi allan o'r groth? *O na* buaswn farw, ac na'm gwelsai llygad!

19 Mi a fuaswn megis pe na buaswn, a myfi a ddygasid o'r bru i'r bedd.

[a] pen. 7. 16.

[b] 1 Sam. 16. 7.

[c] Gen. 2. 7. a 3. 19.

[d] Ps. 139. 14, 15, 16.

[e] pen. 9. 20.

[f] Es. 38. 13. Galar. 3. 10.

[g] pen. 3. 11.

‖ Neu, *wedi ei dorri ymaith tra fwyf byw.*

† Heb. *lafur.*

† Heb. Mae *ar dy wybodaeth di.*

† Heb. *cauaist.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

20 [h] Onid ychydig *yw* fy nyddiau? [i] paid *gan hynny,* [k] gâd i'm lonydd, fel yr ymgysurwyf ychydig;

21 Cyn myned o honof lle ni ddychwelwyf, i dir tywyllwch a chysgod angau;

22 Tir tywyllwch fel y fagddu, *a* chysgod angau, a heb drefn; *lle y mae* y goleuni fel y tywyllwch.

PENNOD XI.

1 *Sophar yn ceryddu Job am ei gyfiawnhâu ei hun, 5 ac yn dangos mor anchwiliadwy ydyw doethineb Duw.* 13 *Sicred yw bendith edifeirwch.*

A SOPHAR y Naamathiad a attebodd ac a ddywedodd,

2 Oni attebir amlder geiriau? ac a gyfiawnhêir gwr † siaradus?

3 Ai dy ‖ gelwyddau a wna i wŷr dewi? a phan watwarech, oni bydd a'th waradwyddo?

4 Canys [a] dywedaist, Pur *ydyw* fy nysgeidiaeth, a glân ydwyf yn dy olwg di.

5 Ond, O na lefarai Duw, ac *nad* agorai ei wefusau yn dy erbyn,

6 A mynegi i ti ddirgeledigaethau doethineb, eu bod yn ddau cymmaint a'r hyn sydd! cydnebydd gan hynny [b] i Dduw ofyn gennyt lai nag a haeddai dy anwiredd.

7 [c] A elli di wrth chwilio gael gafael ar Dduw? a elli di gael yr Hollalluog hyd berffeithrwydd?

8 † Cyfuwch a'r nefoedd *ydyw,* beth a wnei di? dyfnach nag uffern *yw,* beth a elli di ei wybod?

9 *Mae* ei fesur ef yn hŵy na'r ddaear ac yn llettach na'r môr.

10 [d] Os tyrr efe ymaith, ac os carchara: os casgl ynghyd, pwy a'i ‖ rhwystra ef?

11 Canys [e] efe a edwyn ofer ddynion, ac a wel anwiredd; onid ystyria efe gan hynny?

12 [f] Dyn gwag er hynny a gymmer arno fod yn ddoeth; er geni dyn fel llwdn asen wyllt.

13 [g] Os dydi a barottôi dy galon, ac [h] a estyni dy ddwylaw atto ef;

14 Od *oes* drygioni yn dy law, bwrw ef ymaith ym mhell, ac na ddïoddef i anwiredd drigo yn dy luestai:

15 Canys yna [i] y codi dy wyneb yn ddifrychau; ïe, byddi safadwy, ac nid ofni:

16 Oblegid ti a ollyngi *dy* ofid dros gof: fel dyfroedd *y rhai* a aethant heibio y cofi *ef.*

17 *Dy* oedran hefyd [k] a † fydd disgleiriach nâ hanner dydd; llewyrchi, *a* byddi fel y boreddydd.

18 Hyderus fyddi hefyd, o herwydd bod gobaith: ïe, ti a gloddi, *ac* [l] a orweddi mewn dïogelwch.

19 Ti a orweddi hefyd, ac ni *bydd* a'th ddychryno, a llawer [m] a ymbiliant â'th wyneb.

20 Ond llygaid yr annuwiolion a ddiffygiant, metha ganddynt ffoi, [n] a'u gobaith *fydd fel* ymadawiad yr enaid.

PENNOD XII.

1 *Job yn ei ymddiffyn ei hun yn erbyn ei gyfeillion oedd yn ei geryddu; 7 yn cydnabod fod Duw yn hollalluog.*

A JOB a attebodd ac a ddywedodd,

2 Dïau mai chwychwi *sydd* bobl; a chyd â chwi y bydd marw doethineb.

3 Eithr [a] *y mae* gennyf fi † ddeall fel chwithau, nid ydwyf fi † waeth nâ chwithau; † a phwy ni ŵyr y fath bethau a hyn?

4 [b] Yr ydwyf *fel* un a watwarid gan ei gymmydog, yr hwn a eilw ar Dduw, ac efe a'i hettyb: [c] gwatwar-gerdd *yw* y cyfiawn perffaith.

5 Lamp ddïystyr ym meddwl y llwyddiannus, *yw* yr hwn sydd barod i lithro â'i draed.

6 [d] Llwyddiannus yw lluestai yspeilwyr, ac y mae dïogelwch i'r rhai sydd yn cyffroi Duw, y rhai y cyfoethoga Duw eu dwylaw.

7 Ond gofyn yn awr i'r anifeiliaid, a hwy a'th ddysgant, ac i ehediaid yr awyr a hwy a fynegant i ti.

8 Neu dywed wrth y ddaear, a hi a'th ddysg: a physgod y môr a hysbysant i ti.

9 Pwy ni ŵyr yn y rhai hyn oll, mai llaw yr Arglwydd a wnaeth hyn?

10 [e] Yr hwn *y mae* ‖ einioes pob peth byw yn ei law, ac anadl pob † math ar ddyn.

11 [f] Onid y glust a farna ymadroddion? † a'r genau a archwaetha ei fwyd?

12 Doethineb *sydd* mewn henuriaid; a deall mewn hir ddyddiau.

13 [g] Gyd âg ef *y mae* doethineb a chadernid, cynghor a deall sydd ganddo.

14 Wele, [h] efe a ddistrywia, ac nid adeiledir: [i] efe a gau ar wr, ac nid agorir arno.

[b] Ezra 9. 13.

[c] Preg. 3. 11. Rhuf. 11. 33.

† Heb. *Uchelderau y nefoedd.*

[d] pen. 9. 12. a 12. 14. Dat. 3. 7.
‖ Neu, *trŷ heibio?* pen. 9. 12.

[e] Ps. 10. 11, 14. a 35. 22.

[f] Ps. 73. 22. a 92. 6. Preg. 3. 18.

[g] pen. 5. 8. a 22. 21.

[h] Ps. 88. 19. a 143. 6.

[i] Edrych Gen. 4. 5, 6. pen. 22. 26.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[k] Ps. 37. 6. a 112. 4. Es. 58. 8.

† Heb. *gyfyd uwchlaw.*

[l] Lef. 26. 5, 6. Ps. 3. 5. a 4. 8. Diar. 3. 24.

[m] Ps. 45. 12.

[n] pen. 8. 14. a 18. 14.

†Heb. *gwefusau.*

‖ Neu, *ddychymmygion.*

[a] pen. 6. 10. a 10. 7.

[a] pen. 13. 2.

† Heb. *galon.*

† Heb. *yn cwympo yn îs nâ,* &c.

† Heb. *a chyd â phwy nid yw y fath hyn?*

[b] pen. 16. 10. a 17. 2, 6. a 21. 3. a 30. 1.

[c] Diar. 14. 2.

[d] pen. 21. 7. Ps. 37. 1, 35. a 73. 11, 12. a 92. 7. Jer. 12. 1. Mal. 3. 15.

[e] Num. 16. 22.

‖ Neu, *enaid.*

† Heb. *cnawd dyn.*

[f] pen. 34. 3.

† Heb. *a thaflod y genau,* pen. 6. 30.

[g] pen. 36. 5.

[h] pen. 11. 10.

[i] Es. 22. 22. Dat. 3. 7.

15 Wele, efe a attal y dyfroedd, a hwy a sychant: efe a'u denfyn hwynt, a hwy a ddadymchwelant y ddaear.

16 [k] Gyd âg ef *y mae* nerth a doethineb: efe bïau y twylledig, a'r twyllodrus.

17 Efe sydd yn gwneuthur i gynghoriaid fyned yn anrhaith; ac [l] efe a ynfyda farnwyr.

18 Efe sydd yn dattod rhwym brenhinoedd, ac yn rhwymo gwregys am eu llwynau hwynt.

19 Efe sydd yn gwneuthur i dywysogion fyned yn anrhaith; ac a blyga y rhai cedyrn.

20 [m] Efe sydd yn dwyn ymaith †ymadrodd y ffyddlawn; ac yn dwyn synwyr y rhai hen.

21 [n] Efe sydd yn tywallt dïystyrwch ar dywysogion; ac yn †gwanhâu nerth y rhai cryfion.

22 [o] Efe sydd yn datguddio *pethau* dyfnion allan o dywyllwch; ac yn dwyn cysgod angau allan i oleuni.

23 [p] Efe sydd yn amlhâu y cenhedloedd, ac yn eu distrywio hwynt: efe sydd yn ehengi ar y cenhedloedd, ac efe a'u dwg hwynt *i gyfyngdra.*

24 Efe sydd yn dwyn calon pennaethiaid pobl y ddaear; ac [q] efe a wna iddynt grwydro mewn anialwch heb ffordd.

25 Hwy a balfalant yn y tywyllwch heb oleuni; ac efe a wna iddynt hwy gyfeiliorni fel meddwyn.

PENNOD XIII.

1 *Job yn argyhoeddi ei gyfeillion am eu bod yn dueddol,* 14 *yn dangos ei ymddiried yn Nuw,* 20 *ac yn dymuno cael gwybod ei bechodau, ac amcan Duw wrth ei gystuddio ef.*

WELE, fy llygad a welodd *hyn* oll; fy nghlust a'i clywodd ac a'i deallodd.

2 [a] Mi a wn yn gystal a chwithau: nid ydwyf waeth na chwithau.

3 [b] Yn wir myfi a lefaraf wrth yr Hollalluog, ac yr ydwyf yn chwennychu ymresymmu â Duw.

4 Ond rhai yn asio celwydd *ydych* chwi: [c] meddygon diddym *ydych* chwi oll.

5 O gan dewi na thawech; a [d] *hynny* a fyddai i chwi yn ddoethineb.

6 Clywch, attolwg, fy rheswm, a gwrandewch ar ddadl fy ngwefusau.

7 [e] A ddywedwch chwi anwiredd dros Duw? ac a ddywedwch chwi dwyll er ei fwyn ef?

8 A dderbyniwch chwi ei wyneb ef? a ymrysonwch chwi dros Duw?

9 Ai da *fydd hyn* pan chwilio efe chwi? a dwyllwch chwi ef fel twyllo dyn?

10 Gan geryddu efe a'ch cerydda chwi, os derbyniwch wyneb yn ddirgel.

11 Oni ddychryna ei ardderchowgrwydd ef chwi? ac oni syrth ei arswyd ef arnoch?

12 Cyffelyb i ludw *ydyw* eich coffadwriaeth chwi; *a*'ch cyrph i gyrph o glai.

13 Tewch, †gadewch lonydd, fel y llefarwyf finnau; a deued arnaf yr hyn *a ddelo.*

14 Paham [f] y cymmeraf fy nghnawd â'm dannedd? ac [g] y gosodaf fy einioes yn fy llaw?

15 [h] Pe lladdai efe fi, etto mi a obeithiaf ynddo ef: er hynny fy ffyrdd a †ddiffynnaf ger ei fron ef.

16 Hefyd efe *fydd* iachawdwriaeth i mi: canys ni ddaw rhagrithiwr yn ei ŵydd ef.

17 Gan wrando gwrandewch fy ymadrodd, ac a fynegwyf, â'ch clustiau.

18 Wele yn awr trefnais *fy* achos, gwn y'm cyfiawnhêir.

19 Pwy ydyw yr *hwn* a ymddadleu â mi? canys yn awr *os* tawaf, mi a drengaf.

20 [i] Ond dau *beth* na wna i mi: yna nid ymguddiaf rhagot.

21 Pellhâ dy law oddi arnaf: ac na ddychryned dy ddychryn fi.

22 Yna galw, a myfi a attebaf: neu myfi a lefaraf, ac atteb di fi.

23 Pa faint o gamweddau ac o bechodau *sydd* ynof? pâr i mi wybod fy nghamwedd a'm pechod.

24 [k] Paham y cuddi dy wyneb, ac [l] y cymmeri fi yn elyn i ti?

25 [m] A ddrylli di ddeilen ysgwydedig? a ymlidi di soflyn sych?

26 Canys yr wyt ti yn ysgrifenu pethau chwerwon yn fy erbyn; ac yn [n] gwneuthur i mi feddiannu camweddau fy ieuengctid.

27 Ac [o] yr ydwyt ti yn gosod fy nhraed mewn cyffion, ac yn gwylied ar fy holl lwybrau; *ac* yn nodi †gwadnau fy nhraed.

28 ‖ Ac efe, megis pydrni a heneiddia, fel dilledyn yr hwn a ysa gwyfyn.

---

[k] ad. 13.

2 Sam. 15. 31. a 17. 14, 23. Es. 19. 12. 1 Cor. 1. 19.

[m] pen. 32. 9. Es. 3. 2, 3.

† Heb. *gwefus y ffyddlawn.*

[n] Ps. 107. 40. Dan. 2. 21.

† Heb. *dattod gwregys y cryfion.*

[o] Dan. 2. 22. Matt. 10. 26. 1 Cor. 4. 5.

[p] Ps. 107. 38.

[q] Ps. 107.4,40.

[a] pen. 12. 3.

[b] pen. 23. 3. a 31. 35.

[c] pen. 6. 21. a 16. 2.

[d] Diar. 17. 28.

[e] pen. 17. 5. a 32.21. a 36.4.

† Heb. *oddi wrthyf.*

[f] pen. 18. 4.

[g] 1 Sam. 28.21. Ps. 119. 109.

[h] Ps. 23.4. Diar. 14. 32.

† Heb. *brofaf* neu, *ar-gyhoeddaf.*

[i] pen. 9. 34. a 33. 7.

[k] Deut. 32. 20. Ps. 13. 1.

[l] Deut. 32. 42. Ruth 1. 21. pen. 16. 9. a 19. 11. a 33. 10. Galar. 2. 5.

[m] Es. 42. 3.

[n] Ps. 25. 7.

[o] pen. 33. 11.

† Heb. *gwraidd.*

‖ *Y cyfryw un,* &c.

Cyn CRIST Cylch 1520.

PENNOD XIV.

1 *Job yn ymbil â Duw am ei ffafr, o herwydd byrred oes dyn, a sicred marwolaeth.* 7 *Er nas gellir cael einioes, wedi ei cholli unwaith, etto y mae efe yn disgwyl am gael ei newidio.* 16 *Trwy bechod y mae y creadur dan lygredigaeth.*

DYN a aned o wraig *sydd* fyr o ddyddiau, a [a] llawn o helbul.

2 [b] Fel blodeuyn y daw allan, ac y torrir ef ymaith; ac efe a gilia fel cysgod, ac ni saif.

3 A agori di dy lygaid ar y fath yma? ac a ddygi di fi i farn gyd â thi?

4 [c] Pwy a ddyry *beth* glân allan o *beth* aflan? neb.

5 [d] Gan *fod* ei ddyddiau ef wedi eu rhagderfynu, rhifedi ei fisoedd ef gyd â thi, a gosod o honot ei derfynau, fel nad êl drostynt:

6 [e] Tro oddi wrtho, fel y ‖ gorphwyso, hyd oni orpheno, [f] fel gwas cyflog, ei ddiwrnod.

7 Canys y mae gobaith o bren, er ei dorri, y blagura efe etto, ac na phaid ei flagur ef *â thyfu.*

8 Er heneiddio ei wreiddyn ef yn y ddaear, a marweiddio ei foncyff ef yn y pridd;

9 Efe a flagura oddi wrth arogl dyfroedd, ac a fwrw ganghennau fel planhigyn.

10 Ond gwr a fydd marw, ac a dorrir ymaith; a dyn a drenga, a pha le *y mae?*

11 *Fel* y mae dyfroedd yn pallu o'r môr, a'r afon yn myned yn ddïysbydd, ac yn sychu:

12 Felly gwr a orwedd, ac ni chyfyd hyd [g] oni *byddo* heb nefoedd; ni ddihunant, ac ni ddeffroant o'u cwsg.

13 O na chuddit fi yn y bedd! *na'm* cedwit yn ddirgel, nes troi dy lid ymaith; *na* osodit amser nodedig i mi, a'm cofio!

14 Os bydd gwr marw, a fydd efe byw *drachefn?* disgwyliaf holl ddyddiau fy milwriaeth, hyd oni ddelo fy nghyfnewidiad.

15 Gelwi, a myfi a'th attebaf; chwennychi waith dy ddwylaw.

16 Canys yr awr hon [h] y rhifi fy nghamrau: onid wyt yn gwylied ar fy mhechod?

17 Fy nghamwedd [i] a selied mewn côd; a thi a wnïaist i fynu fy anwiredd.

18 Ac yn wir, y mynydd a syrthio a ddiflanna; a'r graig a symmudir o'i lle.

19 Dyfroedd a dreuliant y cerrig; yr wyt yn † golchi ymaith y pethau sydd yn tyfu o bridd y ddaear, ac yn gwneuthur i obaith dyn golli.

20 Yr wyt yn ei orchfygu ef yn dragywydd, fel yr elo ymaith: a chan newidio ei wyneb ef, yr wyt yn ei ddanfon ef i ffordd.

21 Ei feibion ef a ddaw i anrhydedd, ac [k] nis gwybydd efe: a hwy a ostyngir, ac ni ŵyr efe oddi wrthynt:

22 Ond ei gnawd arno a ddoluria, a'i enaid ynddo a alara.

PENNOD XV.

1 *Eliphaz yn ceryddu Job am ei annuwioldeb yn ei gyfiawnhâu ei hun;* 17 *ac yn profi o bennau yr hen bobl, mor anesmwyth yw yr annuwiol.*

YNA Eliphaz y Temaniad a attebodd ac a ddywedodd,

2 A adrodd *gwr* doeth wybodaeth o wynt? ac a leinw efe ei fol â'r dwyreinwynt?

3 A ymresymma efe â gair ni fuddia? neu âg ymadroddion *y rhai* ni wna efe lesâd â hwynt?

4 Yn ddïau ti a † dorraist ymaith ofn: yr ydwyt yn attal ‖ gweddi ger bron Duw.

5 Canys dy enau † a draetha dy anwiredd; ac yr wyt yn dewis tafod y cyfrwys.

6 Dy enau di sydd yn dy fwrw yn euog, ac nid myfi: a'th wefusau sydd yn tystiolaethu yn dy erbyn.

7 A aned tydi yn gyntaf dyn? a [a] lunied tydi o flaen y bryniau?

8 [b] A glywaist ti gyfrinach Duw? ac a atteli di ddoethineb gyd â thi dy hun?

9 Beth a wyddost ti a'r nas gwyddom ni? *beth* a ddealli di, heb fod hynny hefyd gennym ninnau?

10 [c] *Y mae* yn ein mysg ni y penllwyd, a'r oedrannus hefyd; hŷn o oedran nâ'th dad di.

11 Ai bychan gennyt ti ddiddanwch Duw? a oes dim dirgel gyd â thi?

12 Pa beth sydd yn dwyn dy feddwl oddi arnat? ac ar ba beth yr amneidia dy lygaid,

13 Gan i ti droi dy feddwl yn erbyn Duw, a gollwng y *fath* eiriau allan o'th enau?

14 [d] Pa beth *yw* dyn, i fod yn lân? a'r hwn a aned o wraig, i fod yn gyfiawn?

15 [e] Wele, ni roddes efe ymddiried yn ei saint; a'r nefoedd nid ydynt lân yn ei olwg ef.

---

[a] Preg. 2. 23.

[b] pen. 8. 9. Ps. 90. 5, 6, 9. a 102. 11. a 103. 15. a 144. 4. Es. 40. 6. Iago 1. 10,11. a 4. 14. 1 Petr 1. 24.

[c] Gen. 5. 3. Ps. 51. 5. Ioan 3. 6. Rhuf. 5. 12. Eph. 2. 3.

[d] pen. 7. 1.

[e] pen. 7. 16, 19. a 10. 20. Ps. 39. 13.

‖ *peidio.*

[f] pen. 7. 1.

[g] Ps. 102. 26. Es. 51. 6. a 65. 17. a 66. 22. Act. 3. 21. Rhuf. 8. 20. 2 Petr 3. 7, 10, 11. Dat. 20. 11. a 21. 1.

[h] pen. 10. 6, 14. a 31. 4. a 34. 21. Ps. 56. 8. a 139. 1, 2, 3. Diar. 5. 21. Jer. 32. 19.

[i] Deut. 32. 34. Hos. 13. 12.

† Heb. *llifeirio dros y petlau.*

[k] Preg. 9. 5. Es. 63. 16.

† Heb. *ddiddymmaist.*

‖ Neu, *ymadrodd.*

† Heb. *sy yn dysgu.*

[a] Ps. 90. 2. Diar. 8. 25.

[b] Rhuf. 11. 34.

[c] pen. 32. 6, 7.

[d] 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. pen. 14. 4. Ps. 14. 3. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. 1 Ioan 1. 8, 10.

[e] pen. 4. 18. a 25. 5.

Cyn CRIST Cylch 1520.

16 [f] Pa faint mwy ffiaidd a drewedig *ydyw* dyn, [g] yr hwn sydd yn yfed anwiredd fel dwfr?

17 Dangosaf i ti, gwrando arnaf; a'r hyn a welais a fynegaf.

18 Yr hyn a fynegodd gwŷr doethion [h] oddi wrth eu tadau, ac nis celasant:

19 I'r rhai yn unig y rhoddwyd y ddaear: ac ni ddaeth alldud yn eu plith hwy.

20 Holl ddyddiau yr annuwiol y bydd efe yn ymofidio: a rhifedi y blynyddoedd a guddiwyd oddi wrth y traws.

21 Trwst † ofnadwy *sydd* yn ei glustiau ef: [i] mewn heddwch y daw y dinystrydd arno.

22 Ni chred efe y dychwel allan o dywyllwch: ac y mae y cleddyf yn gwyliedig arno.

23 Y mae efe [k] yn crwydro am fara, pa le *y byddo:* efe a ŵyr fod [l] dydd tywyllwch yn barod wrth ei law.

24 Cystudd a chyfyngdra a'i brawycha ef; *hwy* a'i gorchfygant, fel brenhin parod i ryfel.

25 Canys efe a estynodd ei law yn erbyn Duw; ac yn erbyn yr Hollalluog yr ymnerthodd.

26 Efe a rêd yn y gwddf iddo ef, trwy dewdwr torrau ei dariannau:

27 Canys efe a dôdd ei wyneb â'i frasder: ac a wnaeth dyrch *o floneg* ar ei denewynau.

28 A thrigo y mae mewn dinasoedd wedi eu dinystrio, *a* thai anghyfannedd, y rhai sydd barod *i fod* yn garneddau.

29 Ni chyfoethoga efe, ni phery ei olud ef chwaith; ac nid estyn efe eu perffeithrwydd hwy ar y ddaear.

30 Nid ymedy efe allan o dywyllwch, y fflam a wywa ei frig ef; ac efe a ymedy [m] trwy anadl ei enau ef.

31 *Yr hwn* a dwylled nac ymddirieded mewn oferedd: canys oferedd fydd ei wobr ef.

32 Efe a dorrir ymaith [n] cyn ei ddydd; a'i gangen ni lasa.

33 Efe a ddihidla ei rawn anaddfed fel gwinwydden; ac a fwrw ei flodeuyn fel olew-wydden.

34 Canys cynnulleidfa rhagrithwyr *fydd* unig: a thân a ysa luestai gwobrwyr.

35 [o] Y maent yn ymddwyn blinder, ac yn esgor ar ‖ wagedd; a'u bol sydd yn darpar twyll.

[f] Ps. 14. 3. a 53. 3.
[g] pen. 34. 7. Diar. 19. 28.
[h] pen. 8. 8.
†Heb. *dychryniadau.*
[i] 1 Thess. 5. 3.
[k] Ps. 59. 15. a 109. 10.
[l] pen. 18. 12.
[m] pen. 4. 9.
[n] pen. 22. 16. Ps. 55. 23.
[o] Ps. 7. 14. Es. 59. 4. Hos. 10. 13.
‖ Neu, *gamwedd.*

PENNOD XVI.

1 *Job yn beio ar ei gyfeillion, eu hannhrugarocced; 7 yn dangos mor dostur yw ei gyflwr, 17 ac yn ymddiffyn ei ddiniweidrwydd.*

A JOB a attebodd ac a ddywedodd,

2 Clywais lawer o'r fath hyn: [a] cysurwyr ‖ gofidus *ydych* chwi oll.

3 Oni *cheir* diwedd ar eiriau † ofer? neu pa beth sydd yn dy gryfhâu di i atteb?

4 Mi a fedrwn ddywedyd fel chwithau: pe byddai eich enaid chwi yn lle fy enaid i, medrwn bentyrru geiriau i'ch erbyn, ac [b] ysgwyd fy mhen arnoch.

5 Ond mi a'ch cryfhâwn chwi â'm genau; a symmudiad fy ngwefusau a esmwythâai *eich gofid.*

6 Os llefaraf fi, nid esmwythâ fy nolur; ac *os* peidiaf, † ai llai fy ngofid?

7 Ond yn awr efe a'm blinodd i; anrheithiaist fy holl gynnulleidfa:

8 A chroen-grychaist fi, a hynny sydd dystiolaeth: a'm culni yn codi ynof, a dystiolaetha yn fy wyneb.

9 [c] Yn ei ddigllondeb *y'm* rhwyga yr hwn a'm casâ: efe a ysgyrnyga ddannedd arnaf; [d] fy ngwrthwynebwr a flaenllymmodd ei lygaid yn fy erbyn.

10 Hwy a ledasant eu safnau arnaf; [e] tarawsant fy nghernau yn ddirmygus; ymgasglasant ynghyd yn fy erbyn.

11 Duw [f] a'm † rhoddes i'r anwir; ac a'm trodd i ddwylaw yr annuwiolion.

12 Yr oeddwn yn esmwyth, ond efe a'm drylliodd, ac a ymaflodd yn fy ngwddf, ac a'm drylliodd yn chwilfriw, ac [g] a'm cododd yn nôd iddo ei hun.

13 Ei saethyddion ef sydd yn fy amgylchu; y mae efe yn hollti fy arennau, ac nid ydyw yn arbed; y mae yn tywallt fy mustl ar y ddaear.

14 Y mae yn fy rhwygo â rhwygiad ar rwygiad: y mae efe yn rhedeg arnaf fel cawr.

15 Gwnïais sachlen ar fy nghroen, a [h] halogais fy nghorn yn y llwch.

16 Fy wyneb sydd fudr gan wylo, a chysgod marwolaeth *sydd* ar fy amrantau:

17 Er nad *oes* gamwedd yn fy nwylaw; a *bod* fy ngweddi yn bur.

18 O ddaearen, na orchuddia fy ngwaed, ac [i] na fydded lle i'm gwaedd.

19 Wele hefyd yn awr fy nhyst yn y nefoedd; a'm tystiolaeth yn yr uchelder.

20 Fy nghyfeillion † sydd yn fy ngwawd-

[a] pen. 13. 4.
‖ Neu, *trafferthus.*
† Heb. *gwynt?*
[b] Ps. 22. 7. a 109. 25. Galar. 2. 15.
† Heb. *pa beth sydd yn myned oddi wrthyf?*
[c] pen. 10. 16, 17.
[d] pen. 13. 24.
[e] Galar. 3. 30. Michah 5. 1.
[f] pen. 1. 15, 17.
† Heb. *hargaeodd.*
[g] pen. 7. 20.
[h] pen. 30. 19.
[i] pen. 27. 9. Ps. 66. 18, 19.
† Heb. *yw fy ngwawdwyr.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

io: fy llygad a ddiferodd *ddagrau* wrth DDUW.

21 [k] *O na* chai un ymddadleu â DUW dros ddyn, fel mab dyn dros ei ‖ gymmydog!

22 Canys *pan ddêl* † ychydig flynyddoedd, yna mi a rodiaf lwybr *ar hyd yr hwn* ni ddychwelaf.

PENNOD XVII.

1 *Job yn appelio oddi wrth ddynion at Dduw.* 6 *Y gall annhrugaredd dynion wrth y cystuddiol, beri i'r duwiol synnu; ond nas gall beri iddynt ddigalonni.* 11 *Nad mewn bywyd, ond mewn marwolaeth, y mae ei obaith ef.*

FY ‖ anadl a lygrwyd, fy nyddiau a ddiffoddwyd, beddau *sydd barod* i mi.

2 Onid *oes* watwarwyr gyd â mi? ac onid yw fy llygad yn † aros yn eu chwerwedd hwynt?

3 Dyro i lawr yn awr, dyro i mi feichiau gyd â thi: pwy *ydyw* efe [a] a dery ei law yn fy llaw i?

4 Canys cuddiaist eu calon hwynt oddi wrth ddeall: am hynny ni ddyrchefi di *hwynt.*

5 Yr hwn a ddywed weniaith i'*w* gyfeillion, llygaid ei feibion ef a ballant.

6 Yn ddïau efe a'm gosododd [b] yn ddïareb i'r bobl, ac ‖ o'r blaen yr oeddwn megis tympan iddynt.

7 Am hynny [c] y tywyllodd fy llygad gan ddigllonedd, ac *y mae* fy ‖ aelodau oll fel cysgod.

8 Y rhai uniawn a synnant am hyn; a'r diniwed a ymgyfyd yn erbyn y rhagrithiwr.

9 Y cyfiawn hefyd a ddeil ei ffordd; a'r glân ei ddwylaw a chwanega gryfder.

10 Ond chwi oll, [d] dychwelwch, a deuwch yn awr: am na chaf fi *wr* doeth yn eich plith chwi.

11 [e] Fy nyddiau a aeth heibio, fy amcanion a dynned ymaith; *sef* ‖ meddyliau fy nghalon.

12 Gwnant y nos yn ddydd: † byr *yw* y goleuni, o herwydd tywyllwch.

13 Os disgwyliaf, y bedd *sydd* dŷ i mi: mewn tywyllwch y cyweiriais fy ngwely.

14 Gelwais ar y pwll, Tydi *yw* fy nhad: ar y pryf, Fy mam a'm chwaer *wyt.*

15 A pha le yn awr *y mae* fy ngobaith? pwy hefyd a genfydd fy ngobaith?

16 Disgynant i farrau y pwll, pan *fyddo ein* [f] cyd-orphwysfa yn y llwch.

PENNOD XVIII.

1 *Bildad yn beio ar Job, am ei ryfyg a'i annïoddefgarwch.* 5 *Trueni yr annuwiol.*

ABILDAD y Suhiad a attebodd ac a ddywedodd,

2 Pa *bryd* y derfydd eich ymadrodd? ystyriwch, wedi hynny ninnau a lefarwn.

3 Paham y cyfrifed nyni fel anifeiliaid? *ac* yr ydym yn wael yn eich golwg chwi?

4 O [a] yr hwn sydd yn rhwygo ei enaid yn ei ddigllondeb: ai er dy fwyn di y gadewir y ddaear? neu y symmudir y graig allan o'i lle?

5 Ië, goleuni yr annuwiolion a ddiffoddir, a gwreichionen ei dân ef ni lewyrcha.

6 ‖ Goleuni a dywylla yn ei luesty ef; a'i lusern a ddiffydd gyd âg ef.

7 Camrau ei gryfder ef a gyfyngir, a'i gynghor ei hun a'i bwrw ef i lawr.

8 Canys [b] efe a deflir i'r rhwyd erbyn ei draed, ac ar faglau y rhodia efe.

9 Magl a ymeifl yn ei sawdl *ef,* [c] *a'r* gwilliad fydd trech nag ef.

10 Hoenyn a guddied iddo ef yn y ddaear, a magl iddo ar y llwybr.

11 [d] Braw a'i brawycha ef o amgylch, ac a'i † gyrr i *gymmeryd* ei draed.

12 Ei gryfder fydd newynllyd, a [e] dinystr *fydd* parod wrth ei ystlys.

13 Efe a ysa † gryfder ei groen ef: cyntaf-anedig angau a fwytty ei gryfder ef.

14 [f] Ei hyder ef a dynnir allan o'i luesty: a *hynny* a'i harwain ef at frenhin dychryniadau.

15 Efe a drig yn ei luest ef, am nad eiddo ef *ydyw:* brwmstan a wasgerir ar ei drigfa ef.

16 [g] Ei wraidd a sychant oddi tanodd, a'i frig a dorrir oddi arnodd.

17 [h] Ei goffadwriaeth a gollir o'r ddaear, ac ni bydd enw iddo ar wyneb yr heol.

18 † Efe a yrrir allan o oleuni i dywyllwch: efe a ymlidir allan o'r byd.

19 [i] Ni *bydd* iddo fab nac ŵyr ym mysg ei bobl; nac un wedi ei adael yn ei drigfannau ef.

20 Y rhai a ddêl ar *ei* ol, a synna arnynt o herwydd ei ddydd ef; a'r rhai o'r blaen a † gawsant fraw.

21 Yn wir, dyma drigleoedd yr anwir; a dyma le *y dyn* nid edwyn DDUW.

Cyn CRIST Cylch 1520.

k pen. 31. 35. Preg. 6. 10. Es. 45. 9. Rhuf. 9. 20.

‖ Neu, *gyfaill!*

† Heb. *blynyddoedd rhif.*

‖ Neu, *yspryd a dreuliwyd.*

† Heb. *llettya.*

a Diar. 6. 1. a 17. 18. a 22. 26.

b pen. 30. 9.

‖ Neu, *o'u blaen* hwynt.

c Ps. 6. 7.

‖ Neu, *meddyliau.*

d pen. 6. 29.

e pen. 7. 6. a 9. 25.

‖ Neu, *meddiannau.*

† Heb. *cyfagos.*

f pen. 3. 17, 18, 19.

a pen. 13. 14.

‖ Neu, *Canwyll.*

b pen. 22. 10.

c pen. 5. 5.

d pén. 15. 21. Jer. 6. 25. a 20. 3. a 46. 5. a 49. 29.

† Heb. *gwasgara.*

e pen. 15. 23.

† Heb. *fariau.*

f pen. 8. 14. a 11. 20. Ps. 112. 10. Diar. 10. 28.

g pen. 29. 19. Es. 5. 24. Amos 2. 9. Mal. 4. 1.

h Ps. 109. 13. Diar. 2. 22. a 10. 7.

† Heb. *Gyrrant ef allan.*

i Es. 14. 22. Jer. 22. 30.

† Heb. *ymaflasant mewn braw.*

PENNOD XIX.

1 *Job yn cwyno greuloned yw ei gyfeillion; ac yn dangos fod ynddo ef ddigon o drueni i borthi eu creulondeb hwy.* 21, 28 *Yn ymbil am dosturi,* 25 *ac yn credu yr ail-gyfodiad.*

A JOB a attebodd ac a ddywedodd,
2 Pa hyd y cystuddiwch fy enaid? ac y'm drylliwch â geiriau?
3 [a] Dengwaith bellach y'm gwaradwyddasoch; ac nid cywilydd gennych ymgaledu i'm herbyn.
4 Hefyd pe *byddai* wir wneuthur o honof fi yn amryfus; gyd â mi y trig fy amryfusedd.
5 Yn wir os ymfawrygwch yn fy erbyn, a dadleu fy ngwaradwydd i'm herbyn:
6 Gwybyddwch yn awr mai DUW a'm dymchwelodd i, ac a'm hamgylchodd â'i rwyd.
7 Wele, llefaf rhag trawsder, ond ni'm hattebir: gwaeddaf, ond nid *oes* farn.
8 [b] Efe a gauodd fy ffordd, fel nad elwyf drosodd; y mae efe yn gosod tywyllwch ar fy llwybrau.
9 Efe a ddïosgodd fy ngogoniant oddi am danaf; ac a ddygodd ymaith goron fy mhen.
10 Y mae efe yn fy nistrywio oddi amgylch, ac yr ydwyf yn myned ymaith: ac efe a symmudodd fy ngobaith fel pren.
11 Gwnaeth hefyd i'w ddigofaint gynneu yn fy erbyn; ac [c] a'm cyfrifodd iddo fel *un o*'i elynion.
12 Ei dorfoedd sydd yn dyfod ynghyd, ac [d] yn palmantu eu ffyrdd yn fy erbyn, ac yn gwersyllu o amgylch fy mhabell.
13 [e] Efe a bellhâodd fy mrodyr oddi wrthyf, a'r rhai oedd yn fy adnabod hefyd a ymddïeithrasant oddi wrthyf.
14 Fy nghyfnesaf a ballasant, a'r rhai oedd o'm cydnabod a'm hanghofiasant.
15 Y rhai oedd yn trigo yn fy nhŷ, a'm morwynion, sydd yn fy nghyfrif yn ddïeithr: alldud ydwyf yn eu golwg.
16 Gelwais ar fy ngwasanaethwr, ac nid atteb̰odd; ymbiliais âg ef â'm genau.
17 Dïeithr oedd fy anadl i'm gwraig, er ymbil o honof *â hi er mwyn* fy mhlant o'm † corph.
18 ‖ Plant hefyd a'm dïystyrent: cyfodais, a dywedasant i'm herbyn.
19 [f] Fy holl gyfrinachwyr sydd yn fy ffieiddio: a'r rhai a gerais a droisant yn fy erbyn.
20 [g] Fy esgyrn a lynodd wrth fy nghroen, ‖ ac wrth fy nghnawd; ac â chroen fy nannedd y dïengais.
21 Trugarhêwch wrthyf, trugarhêwch wrthyf, fy nghyfeillion; canys [h] llaw DUW a gyffyrddodd â mi.
22 Paham yr ydych chwi yn fy erlid i fel DUW, heb gael digon ar fy nghnawd?
23 † O nad ysgrifenid fy ngeiriau yn awr! O na argreffid hwynt mewn llyfr!
24 O nad ysgrifenid hwynt yn y graig dros byth â phin o haiarn ac â phlwm!
25 Canys myfi a wn fod fy Mhrynwr yn fyw, ac y saif yn y diwedd ar y ddaear.
26 Ac ‖ *er* ar ol fy nghroen *i bryfed* ddifetha y *corph* hwn, etto [i] caf weled DUW yn fy nghnawd:
27 Yr hwn a gaf fi i mi fy hun ei weled, a'm llygaid a'i gwelant, ac nid † arall; *er* i'm harennau ddarfod † ynof.
28 Eithr chwi a ddylech ddywedyd, Paham yr erlidiwn ef? ‖ canys gwreiddyn y matter a gaed ynof.
29 Ofnwch am danoch rhag y cleddyf: canys *y mae* digofaint *yn dwyn* cospedigaethau y cleddyf, fel y gwybyddoch *fod* barn.

PENNOD XX.

Sophar yn dangos cyflwr a rhan yr annuwiol.

YNA Sophar y Naamathiad a attebodd ac a ddywedodd,
2 Am hynny y mae fy meddyliau yn peri i mi atteb; ac am *hyn* y mae brys † arnaf.
3 Yr ydwyf yn clywed cerydd gwaradwyddus i mi; ac y mae yspryd fy neall yn peri i mi atteb.
4 Oni wyddost ti hyn erioed, er pan osodwyd dyn ar y ddaear,
5 [a] Mai † byr *yw* gorfoledd yr annuwiolion, a llawenydd y rhagrithwyr dros funud awr?
6 [b] Pe dyrchafai ei odidowgrwydd ef i'r nefoedd, a chyrhaeddyd o'i ben ef hyd y † cymmylau;
7 Efe a gollir yn dragywydd fel ei dom: y rhai a'i gwelsant a ddywedant, Pa le *y mae* efe?
8 Efe a eheda ymaith [c] megis breuddwyd, ac ni cheir ef: ac efe a ymlidir fel gweledigaeth nos.
9 [d] Y llygad *a*'i gwelodd, ni *wêl ef* mwy: a'i le ni chenfydd mwy o hono.
10 ‖ Ei feibion a gais foddloni y tlod-

---

[a] Gen. 31. 7. Lef. 26. 26.
[b] pen. 3. 23.
[c] pen. 13. 24. Galar. 2. 5.
[d] pen. 30. 12.
[e] Ps. 31. 11. a 38. 11. a 69. 8. a 88. 8, 18.
† Heb. *bol.*
‖ Neu, *Yr enwir.*
[f] Ps. 41. 9. a 55. 13, 14, 20.
[g] pen. 30. 30. Ps. 102. 5. Galar. 4. 8.
[h] pen. 1. 11. Ps. 38. 2.
† Heb. *Pwy a ddyry ysgrifenu fy, &c.*
‖ Neu, *wedi im' ddeffro, er dinystrio* y corph *hwn, etto o'm cnawd y gwelaf Dduw.*
[i] Ps. 17. 15. 1 Cor. 13. 12. 1 Ioan 3. 2.
† Heb. *dïeithr.*
† Heb. *yn fy mynwes.*
‖ Neu, *pa wreiddyn matter a gaed, &c.*
† Heb. *ynof.*
[a] Ps. 37. 35, 36.
† Heb. *o agos.*
[b] Es. 14. 13, 14. Obad. 3. 4.
† Heb. *wybren.*
[c] Ps. 73. 20. a 90. 5.
[d] pen. 7. 8, 10 a 8. 18. Ps. 37. 36. a 103. 16.
‖ Neu, *Y tlodion a orthrymma ei blant.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

ion: a'i ddwylaw [e] a roddant adref eu golud hwynt.

11 Ei esgyrn sydd yn llawn *o* [f] *bechod* ei ieuengctid, yr hwn a orwedd gyd âg ef yn y pridd.

12 Er bod drygioni yn felus yn ei enau ef; *er* iddo ei gau dan ei dafod;

13 *Er* iddo ei arbed, ac heb ei ado; eithr ei attal o fewn taflod ei enau:

14 Ei fwyd a drŷ yn ei amysgaroedd: bustl aspiaid *ydyw* o'i fewn ef.

15 Efe a lyngcodd gyfoeth, ac efe a'i chwyda: Duw a'i tynn allan o'i fol ef.

16 Efe a sugn wenwyn aspiaid: tafod gwiber a'i lladd ef.

17 Ni chaiff weled [g] afonydd, ffrydiau, *ac* aberoedd o fêl ac ymenyn.

18 Y mae efe [h] yn rhoddi adref yr hyn a lafuriodd am dano, ac nis llwngc: † yn ol *ei* olud y rhydd adref, ac heb gael llawenydd *o hono.*

19 Am iddo ddryllio, *a* gadaw y tlodion; ysglyfaethu tŷ nid adeiladodd;

20 [i] Dïau na † chaiff lonydd yn ei fol, na weddill o'r hyn a ddymunodd.

21 Ni *bydd* gweddill ‖ o'i fwyd ef; am hynny ni ddisgwyl neb am ei ddâ ef.

22 Pan gyflawner ei ddigonoldeb, cyfyng *fydd* arno; llaw pob *dyn* blin a ddaw arno.

23 *Pan* fyddo efe ar fedr llenwi ei fol, Duw a ddenfyn arno angerdd ei ddigofaint; ac a'*i* gwlawia *hi* arno ef ym mysg ei fwyd.

24 [k] Efe a ffŷ oddi wrth arfau haiarn; *a*'r bwa dur a'i trywana ef.

25 Efe a dynnir, ac a ddaw allan o'r corph, a [l] gloyw-lafn a ddaw allan o'i fustl ef; [m] dychryn *fydd* arno.

26 Pob tywyllwch *a fydd* cuddiedig yn ei ddirgeloedd ef: tân heb ei chwythu a'i hysa ef: yr hyn a adawer yn ei luestai ef, a ddrygir.

27 Y nefoedd a ddatguddiant ei anwiredd ef, a'r ddaear a gyfyd yn ei erbyn ef.

28 Cynnydd ei dŷ ef a gilia: *ei ddâ* a lifa ymaith yn nydd ei ddigofaint ef.

29 [n] Dyma ran dyn annuwiol gan Dduw; †a'r etifeddiaeth a osodwyd iddo gan Dduw.

[e] ad. 18. pen. 13. 26. Ps. 25. 7.

[g] Ps. 36. 9.

[h] ad. 10. † Heb. *yn ol golud ei gyfnewid.*

[i] Preg. 5. 13, 14. † Heb. *wybydd.* ‖ Neu, *i'w fwyd ef.*

[k] Es. 24. 18. Jer. 48. 43. Amos 5. 19.

[l] pen. 16. 13.

[m] pen. 18. 11.

[n] pen. 27. 13. a 31. 2. † Heb. *ac etifeddiaeth ei ordinhâd ef gan Dduw.*

PENNOD XXI.

1 *Job yn dangos fod iddo achos i ofidio, ïe, ym marn dyn.* 7 *Bod yr annuwiol weithiau yn gymmaint eu llwyddiant, ag y pair iddynt ddïystyru Duw:* 16 *a bod eu dinystr hwy weithiau yn eglur.* 23 *Nad oes ragor rhwng y llwyddiannus a'r truenus yn angau;* 30 *ac mai mewn byd arall y mae burnedigaeth yr annuwiol.*

A JOB a attebodd ac a ddywedodd,

2 Gan wrando gwrandewch fy ymadrodd; a bydded hyn *yn lle* eich cysur.

3 Dïoddefwch fi, a minnau a lefaraf; ac wedi i mi ddywedyd, [a] gwatwarwch.

4 A minnau, *ydwyf* fi *yn gwneuthur* fy nghwyn wrth ddyn? ac os *ydwyf,* paham † na byddai gyfyng ar fy yspryd?

5 Edrychwch arnaf, a synnwch; a [b] gosodwch *eich* llaw ar *eich* genau.

6 Minnau pan gofiwyf, a ofnaf; a dychryn a ymeifl yn fy nghnawd.

7 [c] Paham y mae yr annuwiolion yn byw, yn heneiddio, ac yn cryfhâu *mewn* cyfoeth?

8 Eu had hwy *sydd* safadwy o'u blaen gyd â hwynt, a'u hiliogaeth yn eu golwg.

9 Eu tai *sydd mewn* heddwch allan o ofn; ac nid *ydyw* gwïalen Duw arnynt hwy.

10 Y mae eu tarw hwynt yn cyflôi, ac ni chyll ei had; ei fuwch ef a fwrw lo, ac nid erthyla.

11 Danfonant allan eu rhai bychain fel dïadell, a'u bechgyn a neidiant.

12 Cymmerant dympan a thelyn, a llawenychant wrth lais yr organ.

13 [d] Treuliant eu dyddiau mewn daioni, ac mewn moment y disgynant i'r bedd.

14 [e] Dywedant hefyd wrth Dduw, Cilia oddi wrthym; canys nid ydym yn chwennych gwybod dy ffyrdd.

15 [f] Pa beth *ydyw* yr Hollalluog, fel y gwasanaethem ef? a pha fudd fydd i ni os gweddïwn arno?

16 Wele, nid *ydyw* eu daioni hwy yn eu llaw eu hun: [g] pell yw cynghor yr annuwiol oddi wrthyf fi.

17 Pa sawl gwaith y diffydd ‖ canwyll yr annuwiolion? ac y daw eu dinystr arnynt hwy? *Duw* a ran ofidiau yn ei ddig.

18 [h] Y maent hwy fel sofl o flaen gwynt, ac fel mân-us yr hwn a † gipia y corwynt.

19 Duw a guddia ei anwiredd ef [i] i'w feibion: efe a dâl iddo, ac efe a'*i* gwybydd.

20 Ei lygaid a welant ei ddinystr ef; ac [k] efe a yf o ddigofaint yr Hollalluog.

21 Canys pa wynfyd *sydd ganddo* ef yn ei dŷ ar ei ol, pan hannerer rhifedi ei fisoedd ef?

22 [l] A ddysg *neb* wybodaeth i Dduw? gan ei fod yn barnu y rhai uchel.

[a] pen. 16. 10. a 17. 2.

† Heb. *na fyrhéid fy yspryd?*

[b] pen. 29. 9. a 40. 4. Ps. 39. 9.

[c] pen. 12. 6. Ps. 17. 10. a 73. 3, 12. Jer. 12. 1. Hab. 1. 16.

[d] pen. 36. 11.

[e] pen. 22. 17.

[f] Exod. 5. 2. pen. 34. 9. a 35. 3. Mal. 3. 14.

[g] pen. 22. 18.

‖ Neu, *lamp.*

[h] Ps. 1. 4. a 35. 5. Es. 29. 5. Hos. 13. 3. † Heb. *ladratta.*

[i] Exod. 20. 5.

[k] Ps. 75. 8. Jer. 25. 15. Dat. 14. 10. a 19. 15.

[l] Es. 40. 13. 45. 9. Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.

Cyn CRIST Cylch 1520.

23 Y naill sydd yn marw yn ‖ ei gyflawn nerth, *ac efe* yn esmwyth ac yn heddychol yn gwbl.

‖ Neu, *nerth ei berffeithrwydd.*

24 Ei ‖ fronnau ef sydd yn llawn llaeth, a'i esgyrn yn iraidd gan fêr.

‖ Neu, *gelyrnau.*

25 A'r llall *sydd* yn marw mewn chwerwder enaid, ac ni fwyttâodd mewn hyfrydwch.

26 Hwy a orweddant ynghyd yn y pridd, a'r pryfed a'u gorchuddia hwynt.

27 Wele, mi a adwaen eich meddyliau, a'r bwriadau yr ydych chwi yn eu dychymmygu ar gam yn fy erbyn.

28 Canys dywedwch, Pa le *y mae* tŷ y pendefig? a pha le *y mae* lluesty anneddau yr annuwiolion?

29 Oni ofynasoch chwi i'r rhai oedd yn myned heibio ar hyd y ffordd? ac onid adwaenoch chwi eu harwyddion hwy?

[m] Diar. 16. 4.

[m] 30 Mai hyd ddydd dinystr yr arbedir y drygionus; yn nydd † cynddaredd y dygir hwynt allan.

† Heb. *cynddareddau.*

31 Pwy a fynega ei ffordd ef yn ei wyneb ef? a phwy a dâl iddo fel y gwnaeth?

† Heb. *beddau.*

32 Etto efe a ddygir i'r † bedd, ac a † erys yn y pentwr.

† Heb. *wylia.*

33 Y mae priddellau y dyffryn yn felus iddo, a phob dyn a dynn ar ei ol ef, megis *yr aeth* aneirif o'i flaen ef.

34 Pa fodd gan hynny y cysurwch fi âg oferedd, gan fod camwedd yn eich attebion chwi?

PENNOD XXII.

1 *Eliphaz yn dangos nad yw daioni dyn yn gwneuthur dim lles i Dduw: 5 yn cyhuddo Job o amryw bechodau:* 21 *yn ei gynghori ef i edifarhâu, trwy addewidion o drugaredd.*

YNA Eliphaz y Temaniad a attebodd ac a ddywedodd,

[a] pen. 35. 7. Ps. 16. 2. Luc 17. 10.

[a] 2 A wna gwr lesâd i Dduw, fel y gwna y synhwyrol lesâd iddo ei hun?

3 Ai digrifwch *ydyw* i'r Hollalluog dy fod di yn gyfiawn? neu *ai* elw dy fod yn perffeithio dy ffyrdd?

4 Ai rhag dy ofn y cerydda efe dydi? *neu* yr â efe gyd â thi i farn?

5 Onid *ydyw* dy ddrygioni di yn aml? a'th anwireddau heb derfyn?

[b] Exod. 22. 26, 27. Deut. 24. 10, &c.

[b] 6 Canys cymmeraist wystl gan dy frawd yn ddïachos; a dïosgaist ddillad y rhai noethion.

† Heb. *braich.*

7 Ni roddaist ddwfr i'w yfed i'r lluddedig; a thi a atteliaist fara oddi wrth y newynog.

8 Ond y gwr † cadarn, efe bïoedd y ddaear; a'r † anrhydeddus a drigai ynddi.

9 Danfonaist ymaith wragedd gweddwon yn waglaw; a breichiau y rhai amddifad a dorrwyd.

10 Am hynny *y mae* [c] maglau o'th amgylch, ac ofn disymmwth yn dy ddychrynu di;

[c] pen. 18. 8, 9, 10. a 19. 6.

11 Neu dywyllwch, *rhag* gweled o honot: a llawer o ddyfroedd a'th orchuddiant.

12 Onid *ydyw* Duw yn uchelder y nefoedd? gwel hefyd † uchder y sêr, mor uchel ydynt.

† Heb. *uchel,* neu, *gymmeradwy ei wyneb.*

† Heb. *ben.*

13 A thi a ddywedi, [d] Pa ‖ fodd y gŵyr Duw? a farn efe trwy y cwmmwl tywyll?

[d] Ps. 10. 11. a 59. 7. a 73. 11. a 94. 7.

‖ Neu, *beth a ŵyr Duw?*

14 Y tew gymmylau *sydd* loches iddo, ac ni wêl; ac y mae efe yn rhodio ar gylch y nefoedd.

15 A ystyriaist di yr hen ffordd a sathrodd y gwŷr enwir?

16 Y rhai [e] a dorrwyd pan nid *oedd* amser; afon a dywalltwyd ar eu sylfaen hwy.

[e] pen. 15. 32. Ps. 55. 23. a 102. 24. Preg. 7. 17.

17 [f] Hwy a ddywedasant wrth Dduw, Cilia oddi wrthym: a pha beth a wna yr Hollalluog iddynt hwy?

[f] pen. 21. 14.

18 Etto efe a lanwasai eu tai hwy o ddaioni: ond [g] pell yw cynghor yr annuwiolion oddi wrthyf fi.

[g] pen. 21. 16.

19 [h] Y rhai cyfiawn a welant, ac a lawenychant: a'r diniwed a'u gwatwar hwynt.

[h] Ps. 107. 42.

20 Gan na thorred ymaith ein sylwedd ni, eithr y tân a ysodd eu ‖ gweddill hwy.

‖ Neu, *godidowgrwydd.*

21 Ymarfer, *attolwg,* âg ef, a [i] bydd heddychlawn: o hyn y daw i ti ddaioni.

[i] Es. 27. 5.

22 Cymmer y gyfraith, attolwg, o'i enau ef, a gosod ei eiriau ef yn dy galon.

[k] pen. 8. 5, 6. a 11. 13.

23 [k] Os dychweli at yr Hollalluog, ti a adeiledir, symmudi anwiredd ym mhell oddi wrth dy luestai.

24 [l] Rhoddi aur i gadw ‖ fel pridd, ac *aur* Ophir fel cerrig yr afonydd.

[l] 2 Chron. 1. 15.

‖ Neu, *ar y pridd.*

25 A'r Hollalluog fydd yn ‖ amddiffyn i ti, a thi a gei † amldra o arian.

‖ Neu, *aur.*

† Heb. *arian cryfder.*

26 Canys yna yr ymhoffi yn yr Hollalluog, ac [m] a ddyrchefi dy wyneb at Dduw.

[m] pen. 11. 15.

[n] Ps. 50. 14, 15.

27 [n] Ti a weddii arno ef, ac efe a'th wrendy; a thi a deli dy addunedau.

28 *Pan* ragluniech di beth, efe a sicrhêir i ti; a'r goleuni a lewyrcha ar dy ffyrdd.

Cyn CRIST Cylch 1520.

29 Pan ostynger *hwynt*, yna y dywedi di, *Y mae* goruchafiaeth; ac [o] efe a achub y gostyngedig *ei olwg*.

[o] Diar. 29. 23. Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5.

30 ‖ Efe a wareda ynys y diniwed: a thrwy lendid dy ddwylaw y gwaredir hi.

‖ Neu, *Y diniweid a wareda yr ynys.*

PENNOD XXIII.

1 *Job yn hiraethu am fyned ger bron Duw,* 6 *o hyder ar ei drugaredd ef.* 8 *Y mae Duw, er ei fod yn anweledig, yn dal ar ein ffyrdd ni.* 11 *Gwiriondeb Job.* 13 *Bod barn Duw yn anghyfnewidiol.*

A JOB a attebodd ac a ddywedodd,

2 *Y mae* fy ymadrodd heddyw yn chwerw: fy † nïaledd sydd drymmach na'm huchenaid.

† Heb. *llaw.*

3 [a] O na wyddwn pa le y cawn ef! *fel* y deuwn at ei eisteddfa ef!

[a] pen. 13. 3. a 16. 21.

4 Trefnwn *fy* matter ger ei fron ef, a llanwn fy ngenau â rhesymmau.

5 Mynnwn wybod *â pha* eiriau y'm hattebai; a deall pa beth a ddywedai efe wrthyf.

6 [b] A ddadleu efe i'm herbyn â helaethrwydd *ei* gadernid? Na *wna;* ond efe a osodai *nerth* ynof.

[b] Es. 27. 4, 8.

7 Yno yr uniawn a ymresymmai âg ef: felly mi a ddïangwn byth gan fy marnwr.

8 [c] Wele, ym mlaen yr âf, ond nid *ydyw* efe *yno;* yn ol hefyd, ond ni fedraf ei ganfod ef:

[c] pen. 9. 11.

9 Ar y llaw aswy, lle y mae efe yn gweithio, ond ni fedraf *ei* weled *ef:* ar y llaw ddehau y mae yn ymguddio, fel na chaf *ei* weled:

10 Ond efe a edwyn † fy ffordd i: [d] wedi iddo fy mhrofi, myfi a ddeuaf allan fel aur.

† Heb. *y ffordd* sydd *gennyf.*

[d] Ps. 17. 3. a 66. 10.

11 Fy nhroed a ddilynodd ei gerddediad ef: cedwais ei ffordd ef, ac ni wyrais.

12 Nid ydwyf chwaith yn cilio oddi wrth orchymyn ei wefusau ef: † hoffais eiriau ei enau ef yn fwy na'm ‖ *hymborth* anghenrheidiol.

† Heb. *cuddiais.*

‖ Neu, rhan *osodedig.*

13 Ond *y mae* efe yn un, a [e] phwy a'i try ef? [f] a'r *hyn* y mae ei enaid ef yn ei chwennychu, efe a'*i* gwna.

[e] pen. 9. 12, 13. a 12. 14.

[f] Ps. 115. 3.

14 Canys efe a gyflawna yr *hyn* a osodwyd i mi: ac *y mae* ganddo lawer o'r fath bethau.

15 Am hynny y dychrynais rhag ei ofn ef: ystyriais, ac ofnais ef.

16 Canys Duw [g] a feddalhâodd fy nghalon, a'r Hollalluog a'm cythryblodd:

[g] Ps. 22. 14.

17 O herwydd na thorrwyd fi ymaith o flaen y tywyllwch, *ac na* chuddiodd efe y tywyllwch o'm gŵydd.

PENNOD XXIV.

1 *Bod anwiredd yn fynych yn diangc rhag ei gospi;* 17 *a bod barn ddirgel i'r annuwiol.*

PAHAM, gan [a] na chuddiwyd yr amseroedd rhag yr Hollalluog, na welai y rhai sydd yn ei adnabod ef, ei ddyddiau ef?

[a] Act. 1. 7.

2 Y mae *rhai* yn symmudo [b] terfynau; yn ysglyfaethu defaid, ac yn ‖ ymborthi *arnynt.*

[b] Deut. 19. 14. a 27. 17. Diar. 22. 28. a 23. 10.

‖ Neu, eu *porthi* hwynt.

3 Y maent yn gyrru asynod yr amddifad ymaith: maent [c] yn cymmeryd ŷch y wraig weddw ar wystl.

[c] pen. 22. 6. Deut. 24. 6, 10, 12, 17.

4 Maent yn troi yr anghenog allan o'r ffordd: [d] tlodion y ddaear a ymgydlechant.

[d] Diar. 28. 28.

5 Wele, maent *fel* asynod gwylltion yn yr anialwch, yn myned allan i'w gwaith, gan geisio ysglyfaeth yn fore: y diffaethwch *sydd yn dwyn* iddynt fwyd, *ac i'w* plant.

6 Medant eu † hŷd yn y maes; † a gwinllan yr annuwiol a gasglant.

† Heb. *cymmysg-ŷd.*

† Heb. *a'r annuwiol a gasglant y winllan.*

7 Gwnant *i'r* tlawd lettya yn noeth heb ddillad, ac heb wisg mewn oerni.

8 Gwlychant, gan lifeiriant y mynyddoedd; ac o eisieu diddosrwydd [e] y cofleidiant graig.

[e] Galar. 4. 5.

9 Tynnant yr amddifad oddi wrth y fron: cymmerant wystl gan y tlawd.

10 Gwnant *iddo* fyned yn noeth heb ddillad; a dygant ddyrneidiau *llo*ffa y rhai newynog.

11 *Y rhai* sydd yn gwneuthur olew o fewn eu parwydydd hwynt, *ac* sydd yn sathru *eu* cafnau gwin, ydynt sychedig.

12 Y mae gwŷr yn griddfan o'r ddinas, ac y mae eneidiau y rhai archolledig yn gweiddi; ac nid yw Duw yn rhoi ffolineb *yn eu herbyn.*

13 Y rhai hynny sydd ym mhlith y rhai sydd yn gwrthwynebu goleuni; nid ydynt yn adnabod ei ffyrdd, nac yn aros yn ei lwybrau.

14 [f] Gyd â'r goleuad y cyfyd y lleiddiad, ac y lladd efe y tlawd a'r anghenog; a'r nos y bydd *efe* fel lleidr.

[f] Ps. 10. 8.

15 [g] A llygad y godinebwr sydd yn gwylied am y cyfnos, [h] gan ddywedyd, Ni chaiff llygad fy ngweled; ac efe a esyd hûg ar ei wyneb.

[g] Diar. 7. 9.

[h] Ps. 10. 11

16 Yn y tywyll y maent yn cloddio trwy dai, *y rhai* a nodasant iddynt eu

Cyn CRIST Cylch 1520.

hunain liw dydd: [1]nid adwaenant hwy oleuni.

17 Canys megis cysgod marwolaeth *ydyw* y bore iddynt hwy: dychryn cysgod marwolaeth *yw*, os edwyn neb *hwynt.*

18 Ysgafn *ydyw* ar wyneb y dyfroedd; melldigedig ydyw eu rhandir hwy ar y ddaear: ni thrŷ efe ei wyneb *at* ffordd y gwinllannoedd.

19 Sychder a gwres sydd yn cipio dyfroedd eira: *felly* y bedd *y rhai* a bechasant.

20 Y groth a'i gollwng ef dros gof, melus fydd gan y pryf ef; ni chofir ef mwy: ac anwiredd a dorrir fel pren.

21 Y mae efe yn dryllio yr ammhlantadwy, *yr hon* ni phlanta; ac nid ydyw yn gwneuthur daioni i'r weddw.

22 Ac y mae efe yn tynnu y rhai cedyrn wrth ei nerth: y mae efe yn codi, ac ‖ nid oes *neb* dïogel o'i einioes.

23 Er rhoddi iddo fod mewn dïogelwch, ar yr hyn y mae ei bwys; etto *y mae* ei lygaid ef ar eu ffyrdd hwy.

24 Hwynt-hwy a ddyrchafwyd dros ychydig, ond hwy † a ddarfuant, ac a ostyngwyd; hwy a † ddygpwyd ymaith fel pawb *eraill,* ac a dorrwyd ymaith fel pen tywysen.

25 Ac onid *ydyw felly* yn awr, pwy a'm gwna i yn gelwyddog, ac a esyd fy ymadrodd yn ddiddym?

[1]Ioan 3. 20.

‖ Neu, *nid ymddiried i'w einiocs ei hun.*

† Heb. *nid ydynt.*

† Heb. *gauwyd arnynt.*

PENNOD XXV.

Bildad yn dangos na all neb fod yn gyfiawn ger bron Duw.

YNA Bildad y Suhiad a attebodd ac a ddywedodd,

2 Arglwyddiaeth ac ofn *sydd* gyd âg ef: y mae efe yn gwneuthur heddwch yn ei uchel-fannau.

3 A oes gyfrif o'i luoedd ef? ac ar bwy ni chyfyd ei oleuni?

4 [a] Pa fodd y cyfiawnhêir dyn gyd â Duw? neu pa fodd y bydd yr hwn a aned o wraig yn lân?

5 Wele hyd yn nôd y lleuad, ac ni lewyrcha hi; a'r sêr nid ydynt bur yn ei olwg ef:

6 Pa faint llai dyn, *yr hwn sydd* [b] bryf; a mab dyn, *yr hwn sydd* abwydyn?

[a] pen. 4. 17, &c. a 15. 14, &c. Ps. 130. 3. a 143. 2.

[b] Ps. 22. 6.

PENNOD XXVI.

1 *Job yn ceryddu annhrugarog yspryd Bildad; 5 ac yn cydnabod fod gallu Duw yn anfeidrol, ac yn anchwiliadwy.*

A JOB a attebodd ac a ddywedodd,

2 Pwy a gynnorthwyaist ti? ai y dinerth? a achubaist ti y braich *sydd* heb gadernid?

3 Pa fodd y cynghoraist ti yr annoeth? ac y mynegaist yn helaeth y peth fel y mae?

4 Wrth bwy y mynegaist ymadroddion? ac yspryd pwy a ddaeth allan o honot ti?

5 *Pethau* meirw a lunir oddi tan y dyfroedd, ‖ a'r rhai sydd yn trigo ynddynt hwy.

6 [a] *Y mae* uffern yn noeth ger ei fron ef: ac nid oes dô ar ddistryw.

7 [b] Y mae efe yn taenu y gogledd ar y gwagle: y mae efe yn crogi y ddaear ar ddiddym.

8 Y mae efe yn rhwymo y dyfroedd yn ei gymmylau; ac nid ydyw y cwmmwl yn hollti danynt hwy.

9 Y mae efe yn attal wyneb *ei* orseddfaingc: y mae efe yn taenu ei gwmmwl arni hi.

10 [c] Efe a amgylchodd wyneb y dyfroedd â therfynau, † nes dibennu goleuni a thywyllwch.

11 Y mae colofnau y nefoedd yn crynu, ac yn synnu wrth ei gerydd ef.

12 [d] Efe a ranna y môr â'i nerth; ac a dery falchder â'i ddoethineb.

13 [e] Efe a addurnodd y nefoedd â'i Yspryd: ei law ef a luniodd y sarph dorchog.

14 Wele dyma rannau ei ffyrdd ef: ond mor fychan *ydyw* y peth yr ydym ni yn ei glywed am dano ef! ond pwy a ddeall daranau ei gadernid ef?

‖ Neu, *gyd â'r rhai,* &c.

[a] Ps. 139. 8, 11. Diar. 15. 11. Heb. 4. 13.

[b] pen. 9. 8. Ps. 104. 2, &c.

[c] pen. 38. 8. Ps. 33. 7. a 104. 9. Diar. 8. 29. Jer. 5. 22.

† Heb. *hyd ddiweddiad goleuni gyd â thywyllwch.*

[d] Es. 51. 15. Jer. 31. 35.

[e] Ps. 33. 6.

PENNOD XXVII.

1 *Job yn dangos ei burdeb,* 8 *ac nad oes gobaith i'r rhagrithiwr.* 11 *Y troir bendithion yr enwir yn felldithion.*

A JOB a † barablodd eilwaith, ac a ddywedodd,

2 Y mae Duw yn fyw, [a] *yr hwn* a ddug ymaith fy marn; a'r Hollalluog, *yr hwn* a † ofidiodd fy enaid;

3 Tra *fyddo* fy anadl ynof, ac yspryd Duw yn fy ffroenau;

4 Ni ddywed fy ngwefusau anwiredd, ac ni thraetha fy nhafod dwyll.

5 Na atto Duw i mi eich cyfiawnhâu chwi: oni threngwyf, [b] ni symmudaf fy mherffeithrwydd oddi wrthyf.

6 Yn fy nghyfiawnder y glynais, ac

† Heb. *ychwanegodd gymmeryd ei ddammeg.*

[a] pen. 34. 5.

† Heb. *chwerwodd,* Ruth 1. 20. 2 Bren. 4. 27.

[b] pen. 2. 9. a 13. 15.

Cyn CRIST Cylch 1520.

nis gollyngaf hi: ni waradwydda fy nghalon *fi* † tra fyddwyf byw.

7 Bydded fy ngelyn fel yr annuwiol; a'r hwn sydd yn codi yn fy erbyn, fel yr anwir.

8 [c] Canys pa obaith *sydd* i'r rhagrithiwr, er elwa o hono ef, pan dynno Duw ei enaid ef allan?

9 [d] A wrendy Duw ar ei lef, pan ddelo cyfyngder arno?

10 A ymlawenycha efe yn yr Hollalluog? a eilw efe ar Dduw bob amser?

11 Myfi a'ch dysgaf chwi trwy law Duw: ni chelaf yr hyn *sydd* gyd â'r Hollalluog.

12 Wele, chwychwi oll a'*i* gwelsoch; a phaham yr ydych chwi felly yn ofera *mewn* oferedd?

13 [e] Dyma ran dyn annuwiol gyd â Duw; ac etifeddiaeth y rhai traws, *yr hon* a gânt hwy gan yr Hollalluog.

14 [f] Os ei feibion ef a amlhêir, *hwy a amlhêir* i'r cleddyf: a'i hiliogaeth ef ni ddigonir â bara.

15 Ei weddillion ef a gleddir ym marwolaeth: [g] a'i wragedd gweddwon ni wylant.

16 Er iddo bentyrru arian fel llwch, a darparu dillad fel clai;

17 Efe a'*i* darpara, ond [h] y cyfiawn a'*i* gwisg: a'r diniwed a gyfranna yr arian.

18 Efe a adeiladodd ei dŷ fel gwyfyn, ac [i] fel bwth a wna gwyliwr.

19 Y cyfoethog a huna, ac nis cesglir ef: efe a egyr ei lygaid, ac nid *yw*.

20 [k] Dychryniadau a'i goddiweddant ef fel dyfroedd: corwynt a'i lladratta ef liw nos.

21 Y dwyreinwynt a'i cymmer ef i ffordd, ac efe a â ymaith; ac a'i teifl ef fel corwynt allan o'i le.

22 Canys *Duw* a deifl arno ef, ac nid arbed: gan ffoi, efe a fynnai ffoi rhag ei law ef.

23 Curant eu dwylaw arno, ac a'i hyssiant allan o'i le.

PENNOD XXVIII.

1 *Bod gwybodaeth am bethau naturiol.* 12 *Ond mai godigog ddawn Duw yw doethineb.*

DIAU fod gwythen i'r arian; a lle i'r aur, *lle* y coethant *ef*.

2 Haiarn a dynnir allan o'r pridd; ac *o*'r garreg y toddir pres.

3 Efe sydd yn gosod terfyn ar dywyllwch, ac yn chwilio allan bob perffeithrwydd; *hyd yn nôd* meini tywyllwch a chysgod angau.

4 Y mae yr afon yn torri allan oddi wrth y trigolion, *y dyfroedd* a anghofiwyd gan y troed: hwy a sychasant ac a aethant ymaith oddi wrth ddynion.

5 Y ddaearen, o honi y daw bara: tröwyd megis tân oddi tani.

6 Ei cherrig hi *a fyddant* le i saphir; a ‖ phriddellau aur sydd iddi.

7 *Y mae* llwybr nid adnabu aderyn, ac ni chanfu llygad barcud:

8 Yr hwn ni sathrodd cenawon llew; nid aeth hen lew trwyddo.

9 Y mae efe yn estyn ei law at y gallestr: y mae efe yn dymchwelyd mynyddoedd o'r gwraidd.

10 Y mae efe yn peri i afonydd dorri trwy y creigiau; ac y mae ei lygad ef yn gweled pob peth gwerthfawr.

11 Y mae efe yn rhwymo yr afonydd rhag † llifo, ac yn dwyn *peth* dirgel allan i oleuni.

12 [a] Ond pa le y ceir doethineb? a pha le *y mae* trigle deall?

13 Ni ŵyr dyn beth a dâl hi; ac ni cheir hi yn nhir y rhai byw.

14 [b] Y mae y dyfnder yn dywedyd, Nid *ydyw* hi ynof fi: ac y mae y môr yn dywedyd, Nid *ydyw hi* gyd â myfi.

15 [c] † Ni cheir hi er aur pur; ac ni ellir pwyso ei gwerth hi o arian.

16 Ni chyffelybir hi i'r aur o Ophir; nac i'r onix gwerthfawr, nac i'r saphir.

17 Nid aur a grisial a'i cystadla hi: na llestr o aur ‖ dilin *fydd* gydwerth iddi.

18 Ni chofir y ‖ cwrel, na'r ‖ gabis: canys *gwell yw* caffaeliad doethineb nâ gemmau.

19 Ni ellir cyffelybu y topaz o Ethiopia iddi hi: ni chyd-brisir hi âg aur pur.

20 [d] Gan hynny o ba le y daw doethineb? a pha le *y mae* mangre deall?

21 Canys hi a guddied oddi wrth lygaid pob dyn byw; a hi a guddiwyd oddi wrth ehediaid y nefoedd.

22 [e] Colledigaeth a marwolaeth sydd yn dywedyd, Ni a glywsom â'n clustiau sôn am dani hi.

23 Duw sydd yn deall ei ffordd hi; ac efe a edwyn ei lle hi.

24 Canys y mae efe yn edrych ar eithafoedd y ddaear, *ac* yn gweled dan yr holl nefoedd;

Cyn CRIST Cylch 1520.

† Heb. *er fy nyddiau.*

[c] Matt. 16. 26. Luc 12. 20.

[d] pen. 35. 12. Ps. 18. 41. a 109. 7. Diar. 1. 28. a 28. 9. Es. 1. 15. Jer. 14. 12. Ezec. 8. 18. Michah 3. 4. Ioan 9. 31. Iago 4. 3.

[e] pen. 20. 29.

[f] Deut. 28. 41. Hos. 9. 13.

[g] Ps. 78. 64.

[h] Diar. 28. 8. Preg. 2. 26.

[i] Es. 1. 8. Galar. 2. 6.

[k] pen. 18. 11.

‖ Neu, *mîn aur.*

† Heb. *wylo.*

[a] ad. 20. Preg. 7. 24.

[b] ad. 22. Rhuf. 11. 33, 34.

[c] Diar. 3. 13, 14. a 8. 11, 19. a 16. 16.

† Heb. *Ni roir aur pur am dani.*

‖ Neu, *dilyfn.*

‖ Neu, *Ramoth.*

‖ Neu, *maen gwerthfawr.*

[d] ad. 12.

[e] ad. 14.

Cyn CRIST Cylch 1520.

25 [f] I wneuthur pwys i'r gwynt; ac efe a bwysa y dyfroedd wrth fesur.

26 Pan wnaeth efe ddeddf i'r gwlaw, a ffordd i fellt y taranau:

27 Yna efe a'i gwelodd hi, ac a'i ‖ mynegodd hi; efe a'i parottôdd hi, a hefyd efe a'i chwiliodd hi allan.

28 Ac wrth ddyn efe a ddywedodd, Wele, [g] ofn yr ARGLWYDD, hynny *ydyw* doethineb; a chilio oddi wrth ddrwg, *sydd* ddeall.

PENNOD XXIX.

Job yn cwyno iddo ei hun, o herwydd ei lwyddiant a'i anrhydedd o'r blaen.

YNA Job a † barablodd drachefn, ac a ddywedodd,

2 O na bawn i fel *yn* [a] y misoedd o'r blaen; fel *yn* y dyddiau *pan* gadwai DUW fi;

3 Pan wnai efe i'w ‖ oleuni lewyrchu ar fy mhen, wrth oleuni yr hwn y rhodiwn *trwy* dywyllwch;

4 Pan oeddwn yn nyddiau fy ieuengctid, a dirgelwch DUW ar fy mhabell;

5 Pan *oedd* yr Hollalluog etto gyd â mi, *a*'m plant o'm hamgylch;

6 Pan [b] olchwn fy nghamrau âg ymenyn, a *phan* dywalltai y [c] graig † i mi afonydd o olew;

7 Pan awn i allan i'r porth trwy y dref; *pan* barottôwn fy eisteddfa yn yr heol:

8 Llangciau a'm gwelent, ac a ymguddient; a henuriaid a gyfodent, *ac* a safent i fynu.

9 Tywysogion a attalient eu hymadroddion, ac a osodent *eu* llaw ar eu genau.

10 † Pendefigion a dawent â sôn, a'u tafod a lynai wrth daflod eu genau.

11 Pan y'*m* clywai clust, hi a'm bendithiai; a phan y'*m* gwelai llygad, efe a dystiolaethai gyd â mi:

12 Am fy mod [d] yn gwaredu y tlawd a fyddai yn gweiddi, a'r amddifad, a'r *hwn* ni *byddai* gynnorthwywr iddo.

13 Bendith yr hwn oedd ar ddarfod am dano, a ddeuai arnaf; a gwnawn i galon y wraig weddw lawenychu.

14 [e] Gwisgwn gyfiawnder, a hithau a wisgai am danaf fi: a'm barn *fyddai* fel mantell a choron.

15 Llygaid oeddwn i'r dall; a thraed *oeddwn* i'r cloff.

16 Tad *oeddwn* i'r anghenog; [f] a'r cwyn ni wyddwn a chwiliwn allan.

17 Drylliwn hefyd [g] gilddannedd yr anghyfiawn, ac a † dynnwn yr ysglyfaeth allan o'i ddannedd ef.

18 Yna y dywedwn, Byddaf farw yn fy nŷth; a byddaf mor aml *fy* nyddiau a'r tywod.

19 [h] Fy ngwreiddyn *oedd* yn † ymdaenu [i] wrth y dyfroedd; a'r gwlith a arhosodd ar hyd nos ar fy mrig.

20 Fy ngogoniant *oedd* † îr ynof fi; [k] a'm bwa a † adnewyddai yn fy llaw.

21 Hwy a wrandawent arnaf, ac a ddisgwylient; distawent wrth fy nghynghor.

22 Ar ol fy ymadrodd ni ddywedent hwy eilwaith; a'm hymadrodd a ddiferai arnynt hwy.

23 A hwy a ddisgwylient am danaf fel am y gwlaw; ac a ledent eu genau fel *am* [l] y diweddar-wlaw.

24 *Os* chwarddwn arnynt hwy, ni chredent; ac ni wnaent hwy i lewyrch fy wyneb syrthio.

25 Dewiswn eu ffordd hwynt, eisteddwn yn bennaf, a thrigwn fel brenhin mewn llu, megis yr hwn a gysura rai galarus.

PENNOD XXX.

1 *Troi anrhydedd Job yn ddygn ddïystyrwch;* 15 *a'i hawddfyd yn adfyd.*

OND yn awr *y rhai sydd* † ieuangach nâ mi sydd yn fy ngwatwar, y rhai y dïystyraswn eu tadau i'w gosod gyd â chwn fy nefaid.

2 I ba beth *y gwasanaethai* cryfdwr eu dwylaw hwynt i mi? darfuasai am ‖ henaint ynddynt hwy.

3 Gan anghen a newyn, unig *oeddynt:* yn ffoi i'r anialwch † gynt, yn ddiffaeth ac yn wyllt:

4 Y rhai a dorrent yr hoccys mewn brysglwyni, a gwraidd meryw yn fwyd iddynt.

5 Hwy a yrrid ymaith o fysg *dynion,* (gwaeddent ar eu hol hwy, fel *ar ol* lleidr)

6 I drigo mewn holltau ‖ afonydd, *mewn* tyllau y ddaear, ac *yn* y creigiau.

7 Hwy a ruent ym mhlith perthi: hwy a ymgasglent dan ddanadl.

8 Meibion yr ynfyd, a meibion rhai anenwog *oeddynt:* gwaelach nâ'r ddaear oeddynt.

9 [a] Ac yn awr eu cân hwy ydwyf fi, a myfi sydd yn destun iddynt.

10 Y maent yn fy ffieiddio, yn cilio

Cyn CRIST Cylch 1520.

[f] Ps. 135. 7.

‖ Neu, *rhifodd.*

[g] Deut. 4. 6. Ps. 111. 10. Diar. 1. 7. a 9. 10. Preg. 12. 13.

† Heb. *ychwanegodd gymmeryd ei ddammeg.*

[a] Edrych pen. 7. 3.

‖ Neu, *lamp,* Ps. 18. 28.

[b] Edrych Deut. 32. 13. a 33. 24. pen. 20. 17.

[c] Ps. 81. 16.

† Heb. *gyd â myfi.*

† Heb. *Llais y pendefigion a guddiwyd.*

[d] Ps. 72. 12. Diar. 21. 13. a 24. 11.

[e] Deut. 24. 13. Ps. 132. 9. Es. 59. 17. a 61. 10. Eph. 6. 14, &c. 1 Thess. 5. 8.

[f] Diar. 29. 7.

[g] Diar. 30. 14.

† Heb. *fwriwn.*

[h] pen. 18. 16.

† Heb. *agored.*

[i] Ps. 1. 3. Jer. 17. 8.

† Heb. *newydd.*

[k] Gen. 49. 24.

† Heb. *newidiai.*

[l] Zech. 10. 1.

† Heb. *lai o ddyddiau nâ mi.*

‖ *oedran.*

† Heb. *neithiwyr.*

‖ *dyffrynoedd.*

[a] pen. 17. 6. Ps. 35. 15. a 69. 12. Galar. 3. 14, 63.

Cyn CRIST Cylch 1520.

ym mhell oddi wrthyf: ac nid † arbedant [b] boeri yn fy wyneb.

11 Oblegid iddo [c] ddattod fy rhaff, a'm cystuddio; hwythau a ollyngasant y ffrwyn yn fy ngolwg i.

12 Y rhai ieuaingc sydd yn codi ar *fy llaw* ddehau; y maent yn gwthio fy nhraed, ac [d] yn sarnu i'm herbyn ffyrdd eu dinystr.

13 Anrheithiant fy llwybr, ychwanegant fy nhrueni, heb *fod* help iddynt.

14 Y maent hwy yn dyfod *arnaf* megis *dwfr trwy* adwy lydan: y maent yn ymdreiglo *arnaf* wrth yr anrhaith.

15 Dychryniadau a drŏwyd arnaf: fel gwynt yr erlidiant fy † enaid: a'm hiachawdwriaeth a â heibio fel cwmmwl.

16 Am hynny yr [e] ymdywallt fy enaid yn awr arnaf; dyddiau cystudd a ymaflasant ynof.

17 Y nos y tyllir fy esgyrn o'm mewn: a'm gïau nid ydynt yn gorphwys.

18 Trwy fawr nerth *fy nghlefyd*, fy ngwisg a newidiodd: efe a'm hamgylcha fel coler fy mhais.

19 Efe a'm taflodd yn y clai; ac aethum yn gyffelyb i lwch a lludw.

20 Yr ydwyf yn llefain arnat ti, ac nid ydwyt yn gwrando: yr ydwyf yn sefyll, ac *nid* ystyri wrthyf.

21 Yr wyt yn troi yn greulawn yn fy erbyn; yr wyt yn fy ngwrthwynebu â nerth dy law.

22 Yr wyt yn fy nyrchafu i'r gwynt; yr ydwyt yn gwneuthur i mi farchogaeth *arno*, ac yr ydwyt yn toddi fy ‖ sylwedd.

23 Canys myfi a wn y dygi di fi *i* farwolaeth; ac *i*'r tŷ [f] rhagderfynedig i bob dyn byw.

24 Dïau nad estyn *ef* law i'r † bedd, er *bod* gwaedd ganddynt yn ei ddinystr ef.

25 [g] Oni wylais i dros yr hwn oedd galed *ei* † fyd? *oni* ofidiodd fy enaid dros yr anghenog?

26 Pan edrychais am ddaioni, drygfyd a ddaeth: pan ddisgwyliais am oleuni, tywyllwch a ddaeth.

27 Fy amysgaroedd a ferwasant, ac ni orphwysasant: dyddiau cystudd a'm rhagflaenasant.

28 [h] Cerddais yn alarus heb yr haul: codais, *a* gwaeddais yn y gynnulleidfa.

29 [i] Yr ydwyf yn frawd i'r dreigiau, ac yn gyfaill i gwŷion yr estrys.

30 [k] Fy nghroen a dduodd am danaf, [l] a'm hesgyrn a losgasant gan wres.

31 Aeth fy nhelyn hefyd yn alar, a'm horgan *fel* llais rhai yn wylo.

PENNOD XXXI.

Job ar gyhoedd yn dangos ei burdeb mewn amryw bethau.

MYFI a wneuthum ammod â'm [a] llygaid; paham gan hynny y meddyliwn am forwyn?

2 Canys pa [b] ran *sydd oddi wrth* Duw oddi uchod? a *pha* etifeddiaeth *sydd oddi wrth* yr Hollalluog o'r uchelder?

3 Onid *oes* dinystr i'r anwir? a *dïaledd* dïeithr i'r rhai sydd yn gwneuthur anwiredd?

4 [c] Onid ydyw efe yn gweled fy ffyrdd i? ac yn cyfrif fy holl gamrau?

5 Os rhodiais mewn oferedd, ac os prysurodd fy nhroed i dwyllo;

6 Pwysed fi mewn cloriannau cyfiawn, a mynned Duw wybod fy mherffeithrwydd.

7 Os gwyrodd fy ngherddediad allan o'r ffordd; a [d] myned o'm calon ar ol fy llygaid; neu lynu dim aflan wrth fy nwylaw:

8 *Yna* [e] hauwyf fi, a bwyttâed arall; ïe, dadwreiddier fy hiliogaeth i.

9 Os twylled fy nghalon gan wraig, ac *os* cynllwynais wrth ddrws fy nghymmydog;

10 Maled fy ngwraig innau i *wr* arall; ac ymgrymmed eraill arni hi.

11 Canys ysgelerder *ydyw* hyn, ac [f] anwiredd *ydyw i'w gospi gan* farnwyr.

12 Canys tân *ydyw* a ysa oni anrheithio, ac *efe* a ddadwreiddia fy holl ffrwyth.

13 Os dïystyrais achos fy ngwas a'm gwasanaethferch, pan ymrysonent â mi;

14 Pa beth gan hynny a wnaf pan [g] godo Duw? a phan ymwelo efe, pa beth a attebaf iddo?

15 [h] Onid yr hwn a'm gwnaeth i yn y groth, a'i gwnaeth yntau? ac ‖ onid yr un a'n lluniodd yn y bru?

16 Os atteliais *ddim* o ddeisyfiad y tlawd, ac *os* gwneuthum i lygaid y weddw ddiffygio;

17 Ac os bwyttêais fy † mwyd yn unig, ac oni fwyttâodd yr amddifad o hono;

18 (Canys efe a gynnyddodd gyd â mi, fel *gyd â* thad, o'm hieuengctid; ac o groth fy mam mi a'i tywysais ‖ hi)

19 Os gwelais neb yn marw o eisieu dillad, a'r anghenog heb wisg:

Cyn CRIST Cylch 1520.

[a] Matt. 5. 28.

[b] pen. 20. 29. a 27. 13.

[c] 2 Chron. 16. 9. pen. 34. 21. Diar. 5. 21. a 15. 3. Jer. 32. 19.

[d] Edrych Num. 15. 39. Ezec. 6. 9. Matt. 5. 29.

[e] Lef. 26. 16. Deut. 28. 30, 38, &c.

[f] Gen. 38. 24. Lef. 20. 10. Deut. 22. 22. Edrych ad. 28.

[g] Ps. 44. 21.

[h] pen. 34. 19. Diar. 14. 31. a 22. 2. Mal. 2. 10.

‖ Neu, *onid efe a'n lluniodd ni mewn un groth?*

† Heb. *nhammaid.*

‖ Sef, *y weddw.*

† Heb. *attaliant boeri o'm hwyneb.*

[b] Num. 12. 14. Deut. 25. 9. Es. 50. 6. Matt. 26. 67. a 27. 30.

[c] Edrych pen. 12. 18.

[d] pen. 19. 12.

† Heb. *arbennig.*

[e] Ps. 42. 4.

‖ Neu, *noethineb.*

[f] Heb. 9. 27.

† Heb. *pentwr.*

[g] Ps. 35. 13,14. Rhuf. 12. 15.

† Heb. *ddiwrnod?*

[h] Ps. 38. 6. a 42. 9. a 43. 2.

[i] Ps. 102. 6. Michah 1. 8.

[k] Ps. 119. 83. Galar. 4. 8. a 5. 10.

[l] Ps. 102. 3.

Cyn CRIST Cylch 1520.

20 Os ei lwynau ef ni'm [i] bendithiasant, ac *oni* chynhesodd efe gan gnu fy nefaid i;

21 Os codais fy llaw yn erbyn yr amddifad, pan welwn fy nghymmorth yn y porth:

22 Syrthied fy mraich oddi wrth fy ysgwydd, a thorrer fy mraich oddi wrth y cymmal.

23 Canys [k] ofn dinystr Duw *oedd* arnaf; a chan ei uchelder ef ni allwn oddef.

24 [l] Os gosodais fy ngobaith *mewn* aur; ac os dywedais wrth aur coeth, Fy ymddiried *wyt;*

25 [m] Os llawenychais am *fod* fy nghyfoeth yn fawr, ac oblegid i'm llaw gael llawer;

26 [n] Os edrychais ar yr haul pan dywynnai, a'r lleuad yn cerdded yn ddisglaer;

27 Ac os hudwyd fy nghalon yn guddiedig, ac *os* fy ngenau a gusanodd fy llaw:

28 Hyn hefyd *fuasai* [o] anwiredd i'w gospi gan y barnwyr: canys gwadaswn Duw uchod.

29 [p] Os llawenychais i am drychineb yr hwn a'm casâi, ac os ymgodais pan † ddigwyddodd drwg iddo:

30 [q] (Ac ni ddïoddefais i daflod fy ngenau bechu; gan ofyn ei einioes ef trwy felldithio.)

31 Oni ddywedodd dynion fy mhabell, O nâ chaem o'i gnawd ef! ni ddigonir ni.

32 [r] Ni lettyodd dïeithr ddyn yn yr heol: agorais fy nrysau i'r ‖ fforddolion.

33 Os cuddiais fy nghamweddau [s] fel ‖ Adda; gan guddio fy anwiredd yn fy mynwes;

34 A ofnais i dyrfa lïosog, neu a'm dychrynai dirmyg teulu; fel y tawn heb fyned allan *o'm* drws?

35 O am un a'm gwrandawai! wele, fy ‖ nymuniad yw, [t] *i'r* Hollalluog fy atteb i, ac ysgrifenu o'm gwrthwynebwr lyfr.

36 Dïau y dygwn ef ar fy ysgwydd; *a* rhwymwn ef yn *lle* coron i mi.

37 Mynegwn iddo rifedi fy nghamrau; fel tywysog y nesâwn atto.

38 Os ydyw fy nhir i yn llefain yn fy erbyn, ac *os* ydyw ei gwysau ef yn cydwylo;

39 Os bwyttêais i ei † gnwd ef heb arian, ac *os* cystuddiais enaid ei berchennogion ef:

40 Tyfed [u] ysgall yn lle gwenith, a ‖ bulwg yn lle haidd.

Diweddwyd geiriau Job.

PENNOD XXXII.

1 *Elihu yn ddig wrth Job a'i gyfeillion:* 6 *ac, am nad yw doethineb yn dyfod o henaint, yn esgusodi hyfder ei ieuengctid ei hun;* 11 *ac yn beio arnynt hwy, nad oeddynt yn boddloni Job.* 16 *Ei zêl ef i lefaru.*

FELLY y tri gwr yma a beidiasant ag atteb i Job, am ei fod ef yn gyfiawn yn ei olwg ei hun.

2 Yna digofaint Elihu, mab Barachel y Buziad, o genedl Ram, a gynneuodd: ei ddigofaint ef a ennynodd yn erbyn Job, am farnu o hono ei enaid yn gyfiawn o flaen Duw.

3 A'i ddigofaint ef a gynneuodd yn erbyn ei dri chyfaill, am na chawsent hwy atteb, ac *er hynny,* farnu o honynt Job yn euog.

4 Elihu hefyd a ‖ arhosasai ar Job nes darfod iddo lefaru: canys *yr oeddynt* hwy yn hŷn nag ef o † oedran.

5 Pan welodd Elihu nad *oedd* atteb gan y tri wŷr hyn, yna y cynneuodd ei ddigofaint ef.

6 Ac Elihu, mab Barachel y Buziad, a attebodd ac a ddywedodd, † Ieuangc ydwyf o oedran, chwithau *ydych* hen iawn: am hynny yr arswydais, ac yr ofnais ddangos fy meddwl i chwi.

7 Dywedais, Dyddiau a draethant, a llïaws o flynyddoedd a ddysgant ddoethineb.

8 Ond *y mae* yspryd mewn dyn; ac [a] ysprydoliaeth yr Hollalluog sydd yn gwneuthur iddynt hwy ddeall.

9 Nid yw *gwŷr* mawrion ddoeth *bob amser:* ac nid yw henafgwyr yn deall barn.

10 Am hynny y dywedais, Gwrando fi; minnau a ddangosaf fy meddwl.

11 Wele, disgwyliais wrth eich geiriau; clust-ymwrandewais â'ch † rhesymmau, tra y chwiliasoch chwi am eiriau.

12 Ië, mi a ddeliais arnoch: ac wele, nid oedd *un* o honoch yn argyhoeddi Job, gan atteb ei eiriau ef:

13 Rhag dywedyd o honoch, Ni a gawsom ddoethineb: Duw sydd yn ei wthio ef i lawr, ac nid dyn.

14 Er na † hwyliodd efe *ei* ymadroddion yn fy erbyn i: ac nid attebaf finnau iddo â'ch geiriau chwi.

15 Hwy a synnasant, nid attebasant mwy; † peidiasant â llefaru.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[i] Edrych Deut. 24. 13.

[k] Es. 13. 6. Joel 1. 15.

[l] Marc 10. 24. 1 Tim. 6. 17.

[m] Ps. 62. 10.

[n] Deut. 4. 19. a 11. 16. a 17. 3.

[o] ad. 11.

[p] Diar. 17. 5.

† Heb. *gafodd drwg ef.*

[q] Matt. 5. 44. Rhuf. 12. 14.

[r] Rhuf. 12. 13. Heb. 13. 2. 1 Petr 4. 9.

‖ Neu, *ffordd.*

[s] Gen. 3. 8, 12. Hos. 6. 7.

‖ Neu, *dyn.*

‖ Neu, *argoel yw yr ettyb yr Hollalluog fi.*

[t] pen. 13. 22.

† Heb. *gryfilwr.*

[u] Gen. 3. 18.

‖ Neu, *chwŷn niweidiol.*

‖ *ddisgwyliasai Job mewn geiriau.*

† Heb. *ddyddiau.*

† Heb. *Bychan ydwyf o ddyddiau.*

[a] pen. 35. 11. a 38. 36. Diar. 2. 6. Preg. 2. 26. Dan. 1. 17. a 2. 21. Iago 1. 5.

† Heb. *deall.*

† Heb. *threfnodd.*

† Heb. *symmudasant oddi wrthynt ymadroddion.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

16 Wedi disgwyl o honof (canys ni lefarent, eithr sefyll heb atteb mwy)
17 *Dywedais,* Minnau a attebaf fy rhan, minnau a ddangosaf fy meddwl.
18 Canys yr ydwyf yn llawn geiriau: y mae †yr yspryd sydd ynof yn fy nghymmell i.
19 Wele, fy mol *sydd* fel gwin nid agorid arno: y mae efe yn hollti fel costrelau newyddion.
20 Dywedaf, fel y caffwyf fy anadl: agoraf fy ngwefusau, ac attebaf.
21 Ni dderbyniaf yn awr wyneb neb: ni wenhieithiaf wrth ddyn.
22 Canys ni fedraf wenhieithio; *pe gwnawn,* buan y'm cymmerai fy Ngwneuthurwr ymaith.

PENNOD XXXIII.

1 *Elihu yn ymgynnyg i ymresymmu â Job dros Dduw, mewn purdeb a llarieidd-dra;* 8 *yn dangos nad yw Duw rwymedig i roi cyfrif o'i ffyrdd i ddyn.* 14 *Duw yn galw dyn i edifeirwch, trwy weledigaethau,* 19 *trwy gystuddiau,* 23 *a thrwy ei weinidogion.* 31 *Y mae efe yn annog Job i wrando.*

OHERWYDD paham, Job, clyw, attolwg, fy ymadroddion; a gwrando fy holl eiriau.
2 Wele yr ydwyf yn awr yn agoryd fy ngenau; mae fy nhafod yn dywedyd yn nhaflod fy ngenau.
3 *O* uniondeb fy nghalon *y bydd* fy ngeiriau; a'm gwefusau a adroddant wybodaeth bur.
4 [a] Yspryd Duw a'm gwnaeth i; ac anadl yr Hollalluog a'm bywioccâodd i.
5 Os gelli, atteb fi: ymbarottôa, *a* sâf o'm blaen i.
6 [b] Wele fi, yn ol dy †ddymuniad di, yn lle Duw: allan o'r clai y torrwyd finnau.
7 Wele, ni'th ddychryna fy arswyd i, ac ni bydd fy llaw yn drom arnat.
8 Dywedaist yn ddïau †lle y clywais i, a myfi a glywais lais *dy* ymadroddion:
9 [c] Pur *ydwyf* fi heb gamwedd: glân *ydwyf,* ac heb anwiredd ynof.
10 Wele, efe a gafodd achosion yn fy erbyn: [d] y mae efe yn fy nghyfrif yn elyn iddo.
11 [e] Y mae yn gosod fy nhraed yn y cyffion: y mae yn gwylied fy holl lwybrau.
12 Wele, *yn* hyn nid ydwyt gyfiawn. Mi a'th attebaf, mai mwy ydyw Duw nâ dyn.
13 Paham yr ymrysoni yn ei erbyn ef? o herwydd nid ydyw efe yn †rhoi cyfrif am ddim o'i weithredoedd.
14 Canys y mae Duw yn llefaru unwaith, ïe, ddwywaith; *ond* ni ddeall *dyn.*
15 Trwy hûn, *a thrwy* weledigaeth nos, pan syrthio trwmgwsg ar ddynion, wrth heppian ar wely;
16 Yna †[f] yr egyr efe glustiau dynion, ac y selia efe addysg iddynt:
17 I dynnu dyn *oddi wrth ei* waith, ac i guddio balchder oddi wrth ddyn.
18 Y mae efe yn cadw ei enaid ef rhag y pwll; a'i hoedl ef rhag ei †cholli trwy y cleddyf.
19 Ac efe a geryddir trwy ofid ar ei wely; a llïaws ei esgyrn ef â *gofid* caled:
20 [g] Fel y ffieiddio ei fywyd ef fara, a'i enaid fwyd †blasus.
21 Derfydd ei gnawd ef allan o olwg: saif ei esgyrn allan, *y rhai* ni welid *o'r blaen.*
22 Nesâu y mae ei enaid i'r bedd, a'i fywyd i'r dinystrwyr.
23 Os bydd gyd âg ef gennad o ‖ladmerydd, un o fil, i ddangos i ddyn ei uniondeb:
24 Yna efe a drugarhâ wrtho, ac a ddywed, Gollwng ef, rhag disgyn o hono i'r clawdd: myfi a gefais ‖iawn.
25 Ireiddiach *fydd* ei gnawd nâ †bachgen: efe a ddychwel at ddyddiau ei ieuengctid.
26 Efe a weddïa ar Dduw, ac yntau a fydd boddlawn iddo; ac efe a edrych yn ei wyneb ef mewn gorfoledd: canys efe a dâl i ddyn ei gyfiawnder.
27 Efe a edrych ar ddynion, ‖ac *os* dywed *neb,* Mi a bechais, ac a wyrais uniondeb, ac ni lwyddodd i mi;
28 Efe a ‖ wared ei enaid ef rhag myned i'r clawdd, ‖a'i fywyd a wêl oleuni.
29 Wele, hyn oll a wna Duw ‖ddwywaith *neu* dair â dyn,
30 [h] I ddwyn ei enaid ef o'r pwll, i'w oleuo â goleuni y rhai byw.
31 Gwrando, Job, clyw, fi: taw, a mi a lefaraf.
32 Od oes geiriau gennyt, atteb fi: llefara; canys chwennychwn dy gyfiawnhâu di.
33 Onid ê, gwrando arnaf fi: bydd ddistaw, a myfi a ddysgaf i ti ddoethineb.

Cyn CRIST Cylch 1520.

†Heb. *yspryd fy mol.*

†Heb. *atteb.*

†Heb. *y datguddia.*

[f] pen. 36. 10, 15.

†Heb. *myned ymaith.*

[g] Ps. 107. 18.

†Heb. *dymunol.*

‖Neu, *ddeonglwr.*

‖Neu, *gymmod.*

†Heb. *mabolaeth.*

‖Neu, *ac a ddywed.*

‖Neu, *waredodd fy enaid.*

‖Neu, *a'm bywyd.*

‖*yn fynych.*

[h] Ps. 56. 13.

[a] Gen. 2. 7.

[b] pen. 9. 34, 35. a 13. 20, 21.

†Heb. *enau.*

†Heb. *yn fy nghlustiau.*

[c] pen. 9. 17. a 10. 7. a 11. 4. a 16. 17. a 23. 10, 11. a 27. 5. a 29. 14. a 31. 1.

[d] pen. 13. 24. a 16. 9. a 19. 11.

[e] pen. 13. 27. a 14. 16.

Cyn CRIST Cylch 1520.

PENNOD XXXIV.

1 *Elihu yn beio ar Job, am fwrw ar Dduw fod yn anghyfiawn.* 10 *Nas gall Duw Hollalluog fod yn anghyfiawn.* 31 *Rhaid i ddyn ymddarostwng i Dduw.* 34 *Elihu yn ceryddu Job.*

AC Elihu a lefarodd ac a ddywedodd,

2 *Ha wŷr* doethion, gwrandewch fy ymadroddion; a *chwychwi* y rhai ydych yn gwybod, clust-ymwrandewch.

3 [a] Canys y glust a farn ymadroddion, fel yr archwaetha † y genau fwyd.

4 Dewiswn i ni farn, gwybyddwn rhyngom pa beth sydd dda.

5 Canys dywedodd Job, Cyfiawn ydwyf: a [b] Duw a ddug ymaith fy marn.

6 A ddywedaf fi gelwydd yn erbyn fy matter fy hun? [c] anaele *yw* fy † archoll heb gamwedd.

7 Pa wr *sydd* fel Job, [d] *yr hwn* a ŷf watwargerdd fel dwfr?

8 Ac a rodio y'nghymdeithas gyd â gweithredwyr anwiredd, ac sydd yn myned gyd â dynion annuwiol.

9 Canys [e] dywedodd, Ni fuddia i wr ymhyfrydu â Duw.

10 Am hynny chwychwi wŷr calonnog, gwrandewch arnaf. [f] Pell oddi wrth Dduw fyddo *gwneuthur* annuwioldeb, ac oddi wrth yr Hollalluog *weithredu* anwiredd.

11 [g] Canys efe a dâl i ddyn ei waith; ac efe a wna i wr gael yn ol ei ffyrdd ei hun.

12 Dïau hefyd na wna Duw yn annuwiol; ac na wyra yr Hollalluog farn.

13 Pwy a roddes iddo ef lywodraethu y ddaear? a phwy a osododd † yr holl fyd?

14 [h] Os gesyd ei galon † ar *ddyn, os* casgl efe atto ei hun ei yspryd a'i anadl ef;

15 [i] Pob cnawd a gyd-drenga, a dyn a ddychwel i'r pridd.

16 Ac od *oes* ddeall *ynot*, gwrando hyn: clust-ymwrando â llef fy ymadroddion.

17 [k] A gaiff yr hwn sydd yn casâu barn, † lywodraethu? ac a ferni di yr hwn sydd gyfiawn odiaeth, yn annuwiol?

18 A ddywedir wrth frenhin, Drygionus *ydwyt? ac*, Annuwiol *ydych*, wrth dywysogion?

19 *Pa faint llai wrth* yr hwn [l]ni dderbyn wynebau tywysogion, ac nid edwyn y goludog o flaen y tlawd? canys [m] gwaith ei ddwylaw ef *ydynt* oll.

20 Hwy a fyddant meirw mewn moment, a hanner nos y cynhyrfa y bobl, ac yr ânt ymaith: a'r cadarn a † symmudir heb *waith* llaw.

21 [n] Canys ei lygaid ef *sydd* ar ffyrdd dyn, ac efe a wêl ei holl gamrau ef.

22 [o] Nid *oes* dywyllwch, na chysgod angau, lle y gall y rhai sydd yn gweithio anwiredd, ymguddio.

23 Canys ni esyd *Duw* ar ddyn ychwaneg *nag a haeddo;* fel y gallo efe fyned i gyfraith â Duw.

24 Efe a ddryllia rai cedyrn yn † aneirif, ac a esyd eraill yn eu lle hwynt.

25 Am hynny efe a edwyn eu gweithredoedd hwy: a phan newidio efe y nos, hwy a † ddryllir.

26 Efe a'u tery hwynt, megis rhai annuwiol, † yn amlwg:

27 Am iddynt gilio oddi ar ei ol ef, ac [p] nad ystyrient ddim o'i ffyrdd ef:

28 Gan ddwyn gwaedd y tlawd atto ef, ac efe a wrendy waedd y cystuddiol.

29 Pan esmwythâo efe, pwy a anesmwythâ? a phan guddio efe *ei* wyneb, pwy a edrych arno? pa un bynnag ai yn erbyn cenedl, ai yn erbyn dyn yn unig:

30 Fel na theyrnasai dyn ffuantus, *ac* na rwyder y bobl.

31 Ond wrth Dduw, yr hwn a ddywed, Mi a faddeuais, nid anrheithiaf, *y dylid dywedyd;*

32 Heb law a welaf, dysg di fi: o gwneuthum anwiredd, ni wnaf fi mwy.

33 Ai † wrth dy feddwl di *y byddai?* efe a'i tâl, pa un bynnag a wnelych ai gwrthod, ai dewis; ac nid myfi: am hynny dywed yr hyn a wyddost.

34 Gwŷr † call, dywedant i mi; a'r gwr doeth, clywed fi.

35 Job a ddywedodd yn annoeth; a'i eiriau *ydynt* heb ddoethineb.

36 Fy nhad, profer Job hyd y diwedd, am *roddi* attebion dros ddynion anwir.

37 Canys efe a chwanegodd ysgelerder at ei bechod: efe a gurodd *ei ddwylaw* yn ein plith ni, ac a amlhâodd ei eiriau yn erbyn Duw.

PENNOD XXXV.

1 *Nad oes mor ymgystadlu á Duw; am nad oes na'n daioni ni na'n drygioni yn dda nac yn ddrwg iddo ef.* 9 *Bod llawer yn gwaeddi ar Dduw yn eu cystudd, ac heb gael eu gwrando, o eisieu ffydd.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

[a] pen. 6. 30. a 12. 11.
† Heb. *taflod y genau.*
[b] pen. 27. 2.
[c] pen. 9. 17.
† Heb. *saeth,* pen. 6. 4. a 16. 13.
[d] pen. 15. 16.
[e] pen. 35. 3.
[f] Deut. 32. 4. 2 Chron. 19. 7. pen. 8. 3. a 36. 23. Ps. 92. 15. Rhuf. 9. 14.
[g] Ps. 62. 12. Diar. 24. 12. Jer. 32. 19. Ezec. 33. 20. Matt. 16. 27. Rhuf. 2. 6. 2 Cor. 5. 10. 1 Petr 1. 17. Dat. 22. 12.
† Heb. *y cwbl o hono?*
[h] Ps. 104. 29. Preg. 12. 7.
† Heb. *arno ef.*
[i] Gen. 3. 19. Preg. 12. 7.
[k] Gen. 18. 25.
† Heb. *rwymo?*
[l] Deut. 10. 17. 2 Chron. 19. 7. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25.
[m] pen. 31. 15.
† Heb. *symmudant.*
[n] 2 Chron. 16. 9. pen. 31. 4. Ps. 34. 15. Diar. 5. 21. a 15. 3. Jer. 16. 17. a 32. 19.
[o] Ps. 139. 12. Amos 9. 2, 3. Heb. 4. 13.
† Heb. *anchwiliadwy.*
† Heb. *ysigir.*
† Heb. *ym mangre y rhai sy yn edrych.*
[p] Ps. 28. 5. Es. 5. 12.
† Heb. *oddi gyd â thi.*
† Heb. *o galon.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

AC Elihu a lefarodd ac a ddywedodd,

2 A gyfrifaist di yn uniawn ddywedyd o honot, *Y mae* fy nghyfiawnder i yn fwy nâ'r eiddo Duw?

3 Canys [a] dywedaist, Pa les a wna *hynny* i ti? pa beth a ynnillaf? ‖ *er fy nglanhâu* oddi wrth fy mhechod?

4 Myfi a † attebaf i ti, ac i'th gyfeillion gyd â thi.

5 [b] Edrych ar y nefoedd, a gwel; ac edrych ar y cymmylau, *y rhai* sydd uwch nâ thi.

6 Os pechi, pa *niwed* a wnei di iddo ef? os aml fydd dy anwireddau, pa beth yr wyt yn ei wneuthur iddo ef.

7 [c] Os cyfiawn fyddi, pa beth yr wyt yn ei roddi iddo ef? neu pa beth y mae efe yn ei gael ar dy law di?

8 I wr fel tydi, dy annuwioldeb, ac i fab dyn, dy gyfiawnder, *a all ryw beth.*

9 Gan faint y gorthrymder, hwy a wnant i'*r gorthrymmedig* lefain: hwy a floeddiant rhag braich y cedyrn.

10 Ond ni ddywed neb, Pa le y mae Duw, yr hwn a'm gwnaeth i; [d] yr hwn sydd yn rhoddi *achosion i* ganu y nos?

11 Yr hwn sydd yn ein dysgu yn fwy nag anifeiliaid y ddaear, ac yn ein gwneuthur yn ddoethach nag ehediaid y nefoedd.

12 [e] Yna hwy a waeddant rhag balchder y rhai drwg, ac ni chlyw efe.

13 [f] Dïau na wrendy Duw oferedd, ac nad edrych yr Hollalluog arno.

14 Er dywedyd o honot na weli ef, *etto y mae* barn ger ei fron ef: disgwyl dithau wrtho.

15 Ac yn awr, am nad *yw felly*, ‖ efe a ymwelodd yn ei ddigofaint; etto ni ŵyr ‖ efe mewn dirfawr galedi:

16 Am hynny y lleda Job ei safn yn ofer; ac yr amlhâ eiriau heb wybodaeth.

PENNOD XXXVI.

1 *Elihu yn dangos bod Duw yn gyfiawn yn ei ffyrdd.* 16 *Y modd y mae pechodau Job yn attal bendithion Duw.* 24 *Rhaid yw mawrhâu gweithredoedd Duw.*

AC Elihu a aeth rhagddo, ac a ddywedodd,

2 Goddef i mi ychydig, a myfi a fynegaf i ti, *fod gennyf* ymadroddion etto dros Dduw.

3 O bell y cymmeraf fy ngwybodaeth, ac i'm Gwneuthurwr y rhoddaf gyfiawnder.

4 Canys yn wir nid celwydd *fydd* fy ymadroddion: y perffaith o wybodaeth *sydd* gyd â thi.

5 Wele, cadarn *ydyw* Duw, ac ni ddïystyra efe *neb*: [a] cadarn o gadernid a † doethineb *yw efe.*

6 Nid achub efe fywyd yr annuwiol; ond efe a rydd uniondeb *i'r* ‖ trueiniaid.

7 [b] Ni thynn efe ei olwg oddi ar y cyfiawn; eithr [c] *y maent* gyd â brenhinoedd, ar yr orsedd-faingc; ïe, efe a'u sicrhâ yn dragywydd, a hwy a ddyrchefir.

8 Ac [d] os *hwy* a rwymir â gefynnau, *ac* a ddèlir â rhaffau gorthrymder;

9 Yna efe a ddengys iddynt hwy eu gwaith, a'u hanwireddau, amlhâu o honynt:

10 [e] Ac a egyr eu clustiau hwy i *dderbyn* cerydd; ac a ddywed am droi o honynt oddi wrth anwiredd.

11 Os gwrandawant hwy, a'*i* wasanaethu *ef*, hwy [f] a dreuliant eu dyddiau mewn daioni, a'u blynyddoedd mewn hyfrydwch.

12 Ac oni wrandawant, † difethir hwy gan y cleddyf; a hwy a drengant heb wybodaeth.

13 Ond y rhai rhagrithiol o galon [g] a chwanegant ddig: ni waeddant pan rwymo efe hwynt.

14 [h] Eu henaid hwythau fydd marw mewn ieuengctid, a'u bywyd gyd â'r ‖ aflan.

15 Efe a wared y ‖ truan yn ei gystudd, ac a egyr eu clustiau hwynt mewn gorthrymder.

16 Felly hefyd efe a'th symmudasai di o enau cyfyngdra *i* ehangder, lle nid *oes* gwasgfa; † a [i] saig dy fwrdd di *fuasai* yn llawn brasder.

17 Ond ti a gyflawnaist farn yr annuwiol: barn a chyfiawnder ‖ a ymaflant *ynot.*

18 O herwydd *bod* digofaint, *gochel* rhag iddo dy gymmeryd di ymaith â'*i* ddyrnod: yna [k] ni'th † wared iawn mawr.

19 A brisia efe ar dy olud di? *na phrisia*, ar aur, nac ar holl gadernid nerth.

20 Na chwennych y nos, pan dorrer pobl ymaith yn eu lle.

21 Ymochel, nac edrych ar anwiredd: canys hynny a ddewisaist o flaen cystudd.

[a] pen. 21. 15. a 34. 9.
‖ Neu, *oddi wrtho* mwy nag *oddi wrth fy mhechod?*
† Heb. *ddychwelaf eiriau i ti.*
[b] pen. 22. 12.
[c] pen. 22. 2, 3. Ps. 16. 2. Diar. 9. 12. Rhuf. 11. 35.
[d] Ps. 42. 8. a 77. 6. a 149. 5.
[e] Diar. 1. 28.
[f] pen. 27. 9. Diar. 15. 29. Jer. 11. 11.
‖ Sef, *Duw.*
‖ Sef, *Job.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

[a] pen. 9. 4. a 12. 13, 16. a 37. 23. Ps. 99. 4.
† Heb. *chalon.*
‖ Neu, *cystuddiol.*
[b] Ps. 33. 18. a 34. 15.
[c] Ps. 113. 8.
[d] Ps. 107. 10.
[e] pen. 33. 16, 23.
[f] pen. 21. 13.
† Heb. *ânt ymaith.*
[g] Rhuf. 2. 5.
[h] pen. 15. 32. a 22. 16. Ps. 55. 23.
‖ Neu, *sodomiaid.*
‖ Neu, *cystuddiol.*
† Heb. *yr hyn a orphwys ar dy fwrdd.*
[i] Ps. 23. 5.
‖ Neu, *a'th gynhalient.*
[k] Ps. 49. 7.
† Heb. *dry heibio.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

22 Wele, Duw trwy ei nerth a ddyrchafa: [l] pwy sydd yn dysgu fel efe?
23 [m] Pwy a orchymynodd ei ffordd ef iddo? a [n] phwy a ddywed, Gwnaethost anwiredd?
24 Cofia fawrhâu ei waith ef, ar yr hwn yr edrych dynion.
25 Pob dyn a'i gwel; *a* dyn a'*i* cenfydd o bell.
26 Wele, mawr *yw* Duw, ac nid adwaenom *ef;* ac [o] ni fedrir chwilio allan nifer ei flynyddoedd ef.
27 Canys efe a wna y defnynnau dyfroedd yn fân: hwy a dywalltant wlaw fel y byddo ei darth;
28 Yr hwn a ddifera, *ac* a ddefnynna y cymmylau ar ddyn yn helaeth.
29 Hefyd, a ddeall *dyn* daeniadau y cymmylau, *a* thwrf ei babell ef?
30 Wele, efe a daenodd ei oleuni arno, ac a orchuddiodd † waelod y môr.
31 Canys [p] â hwynt y barn efe y bobloedd, *ac* y rhydd efe fwyd yn helaeth.
32 Efe a guddia y goleuni â chymmylau; ac a rydd orchymyn iddo *na thywynno* trwy y *cwmmwl* sydd rhynggddynt.
33 Ei dwrf a fynega am dano, a'r anifeiliaid am † y tarth.

[l] Es. 40. 13,14. Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.
[m] pen. 34. 13.
[n] pen. 34. 10.
[o] Ps. 90. 2. a 102. 24, 27. Heb. 1. 12.
† Heb. *wraidd.*
[p] pen. 37. 13. a 38. 23.
† Heb. *yr esgyniad.*

PENNOD XXXVII.

1 *Rhaid yw ofni Duw o herwydd ei weithredoedd.* 15 *Bod ei ddoethineb ef yn anchwiliadwy ynddynt hwy.*

WRTH hyn hefyd y cryn fy nghalon, ac y dychlamma hi o'i lle.
2 Gan wrando gwrandewch ar swn ei lef, ac ar y sain a ddaw allan o'i enau ef.
3 Efe a'i hyfforddia dan yr holl nefoedd, a'i † fellt hyd † eithafoedd y ddaear.
4 [a] Swn a rua ar ei ol ef: efe a wna daranau â llais ei odidowgrwydd, ac ni oeda efe hwynt, pan glywir ei dwrf ef.
5 Duw a wna daranau â'i lais yn rhyfedd: [b] y mae yn gwneuthur pethau mwy nag a wyddom ni.
6 Canys [c] efe a ddywed wrth yr eira, Bydd *ar* y ddaear; ac wrth gawod o wlaw, ac wrth † wlaw mawr ei nerth ef.
7 Efe a selia law pob dyn, fel yr adwaeno pawb ei waith ef.
8 Yna yr â y bwystfil i'w loches, ac y trig yn ei le.
9 O'r † dehau y daw corwynt; ac oerni oddi wrth y † gogledd.
10 [d] A'i wynt y rhydd Duw rew: a lled y dyfroedd a gyfyngir.
11 Hefyd efe a flina gwmmwl yn dyfrhâu; efe a wasgar † ei gwmmwl goleu.
12 Ac y mae hwnnw yn ymdrôi oddi amgylch wrth ei lywodraeth ef: fel y gwnelont hwy beth bynnag a orchymyno efe iddynt, ar hyd wyneb y byd ar y ddaear.
13 Pa un bynnag ai yn † gospedigaeth, ai [e] i'w ddaear, ai [f] er daioni, [g] efe a bâr iddo ddyfod.
14 Gwrando hyn, Job; sâf, ac ystyria ryfeddodau Duw.
15 A wyddost ti pa bryd y dosparthodd Duw hwynt, ac y gwnaeth efe i oleuni ei gwmmwl lewyrchu?
16 A wyddost ti oddi wrth bwysau y cymmylau, rhyfeddodau yr hwn sydd berffeith-gwbl o wybodaeth?
17 Pa fodd *y mae* dy ddillad yn gynnes, pan baro efe y ddaear yn dawel â'r deheu-*wynt?*
18 [h] A daenaist ti gyd âg ef yr wybren, *yr hon* a sicrhâwyd fel drych toddedig?
19 Gwna i ni wybod pa beth a ddywedwn wrtho: ni fedrwn ni gyflêu *ein geiriau* gan dywyllwch.
20 A fynegir iddo ef os llefaraf? os dywed neb, dïau y llyngcir ef.
21 Ac yn awr, ni wêl *neb* y goleuni disglaer *sydd* yn y cymmylau: ond myned y mae y gwynt, a'u puro hwynt.
22 O'r gogledd-wynt y daw † hindda: *y mae* yn Nuw ogoniant mwy ofnadwy.
23 *Am* yr Hollalluog, [i] ni allwn ni mo'i gael ef: [k] ardderchawg *yw* o nerth, a barn, a helaethrwydd cyfiawnder: ni chystuddia efe.
24 Am hynny yr ofna dynion ef: nid edrych efe ar neb doeth eu calon.

† Heb. *gwmmwl ei oleuni.*
† Heb. *wïalen.*
[e] pen. 38. 26, 27.
[f] 2 Sam. 21. 10. 1 Bren. 18. 45.
[g] Exod. 9. 18, 23. 1 Sam. 12. 18, 19. Ezra 10. 9. pen. 36. 31.
[h] Gen. 1. 6.
† Heb. *aur.*
[i] 1 Tim. 6. 16.
[k] pen. 36. 5.

PENNOD XXXVIII.

1 *Duw yn annog Job i atteb.* 4 *Duw, trwy ei alluog weithredoedd, yn dangos i Job ei anwybodaeth,* 31 *a'i wendid.*

YNA yr Arglwydd a attebodd Job [a] allan o'r corwynt, ac a ddywedodd,
2 [b] Pwy *yw* hwn sydd yn tywyllu cynghor âg ymadroddion heb wybodaeth?
3 [c] Gwregysa dy lwynau yn awr fel gwr; a † mynega i mi *yr hyn* a ofynwyf i ti.
4 [d] Pa le yr oeddit ti pan sylfaenais i y ddaear? mynega, os medri ddeall.
5 Pwy a osododd ei mesurau hi, os

[a] Felly Exod. 19. 16, 18. 1 Bren. 19. 11. Ezec. 1. 4. Nah. 1. 3.
[b] pen. 42. 3.
[c] pen. 40. 7.
† Heb. *gwna i mi wybod.*
[d] Ps. 104. 5. Diar. 8. 29. a 30. 4.

Cyn CRIST Cylch 1520.

gwyddost? neu pwy a estynodd linyn arni hi?

6 Ar ba beth y † sicrhâwyd ei † sylfeini hi? neu pwy a osododd ei chonglfaen hi?

7 Pan gyd-ganodd sêr y bore, ac y gorfoleddodd holl feibion Duw.

8 [e] A *phwy* a gauodd y môr â dorau, pan ruthrodd efe allan *megis pe* deuai allan o'r groth?

9 Pan osodais i y cwmmwl yn wisg iddo, a niwl tew yn rhwymyn iddo,

10 [f] Pan osodais fy ngorchymyn arno, a *phan* osodais drosolion a dorau,

11 Gan ddywedyd, Hyd yma y deui, ac nid ym mhellach; ac yma yr attelir ymchwydd dy donnau di.

12 A orchymynaist ti y bore er dy ddyddiau? a ddangosaist ti i'r wawrddydd ei lle,

13 I ymaflyd yn † eithafoedd y ddaear, fel yr ysgydwer yr annuwiol allan o honi hi?

14 *Canys* hi a ymnewidia fel clai y sêl; a hwy a safant fel dillad.

15 Ac attelir eu goleuni oddi wrth yr annuwiol: [g] dryllir y braich dyrchafedig.

16 A ddaethost ti i eigion y môr? ac a rodiaist ti y'nghilfachau y dyfnder?

17 A agorwyd [h] pyrth marwolaeth i ti? neu a welaist ti byrth cysgod angau?

18 A ystyriaist ti led y ddaear? mynega, os adwaenost ti hi i gyd.

19 Pa ffordd *yr eir lle* y trig goleuni? a pha le *y mae* lle y tywyllwch?

20 Fel y cymmerit ef ‖ hyd ei derfyn, ac y medrit y llwybrau *i*'w dŷ ef.

21 A wyddit ti yna y genid tydi? ac *y byddai* rhifedi dy ddyddiau yn fawr?

22 A aethost ti i [i] drysorau yr eira? neu a welaist ti drysorau y cenllysg,

23 [k] Y rhai a gedwais i hyd amser cyfyngder, hyd ddydd ymladd a rhyfel?

24 Pa ffordd yr ymranna goleuni *yr hwn* a wasgar y dwyrein-wynt ar y ddaear?

25 Pwy a rannodd ddyfrlle i'r llifddyfroedd? a ffordd i fellt y taranau,

26 I wlawio ar y ddaear *lle* ni *byddo* dyn; *ar* yr anialwch, *sydd* heb ddyn ynddo?

27 [l] I ddigoni y *tir* diffaeth a gwŷllt, ac i beri i gnwd o laswellt dyfu?

28 A oes dad i'r gwlaw? neu pwy a genhedlodd ddefnynnau y gwlith?

29 O groth pwy y daeth yr iâ allan? a phwy a genhedlodd lwydrew y nefoedd?

30 Y dyfroedd a guddir megis *â* charreg, ac wyneb y dyfnder a † rewodd.

31 A rwymi di hyfrydwch ‖ [m] Pleiades? neu a ddattodi di rwymau † Orïon?

32 A ddygi di allan ‖ Mazzaroth yn eu hamser? neu a dywysi † di Arcturus a'i feibion?

33 A adwaenost ti [n] ordeiniadau y nefoedd? a osodi di ei lywodraeth ef ar y ddaear?

34 A ddyrchefi di dy lef ar y cwmmwl, fel y gorchuddio helaethrwydd o ddyfroedd dydi?

35 A ddanfoni di fellt allan, fel yr elont ac y dywedont wrthyt, Wele ni?

36 [o] Pwy a osododd ddoethineb yn yr amysgaroedd? neu pwy a roddodd ddeall i'r galon?

37 Pwy a gyfrif y cymmylau trwy ddoethineb? a phwy a all † attal costrelau y nefoedd,

38 Pan † dröer y llwch yn dom, fel y glyno y priddellau ynghyd?

39 [p] A elli di hela ysglyfaeth i'r llew? neu a elli di lenwi † gwangc cenawon y llewod,

40 Pan ymgrymmant yn *eu* llochesau, pan eisteddant mewn ffâu i gynllwyn?

41 [q] Pwy a ddarpar i'r gigfran ei bwyd? pan lefo ei chywion ar Dduw, gwibiant o eisieu bwyd.

PENNOD XXXIX.

1 *Am y geifr gwylltion, a'r ewigod; 5 yr asyn gwŷllt, 9 yr unicorn, 13 y paun, a'r estrys; 19 y march, 26 y gwalch, 27 a'r eryr.*

A WYDDOST ti yr amser i eifr gwylltion y creigiau lydnu? a fedri di wylied *yr amser* [a] y bwrw yr ewigod loi?

2 A gyfrifi di y misoedd a gyflawnant hwy? ac a wyddost ti yr amser y llydnant?

3 Ymgrymmant, bwriant eu llydnod, *ac* ymadawant â'u gofid.

4 Eu llydnod a gryfhâ, cynnyddant ‖ yn y maes: ânt allan, ac ni ddychwelant attynt hwy.

5 Pwy a ollyngodd yr asyn gwŷllt yn rhydd? neu pwy a ddattododd rwymau yr asyn gwŷllt?

6 [b] Yr hwn y gosodais yr anialwch yn dŷ iddo, a'r † diffaethwch yn drigfa iddo.

7 Efe a chwardd am *ben* lliaws tref: [c] ni wrendy ar lais y † geilwad.

8 Cilfachau y mynyddoedd *yw* ei borfa ef, ac efe a chwilia am bob glaswelltyn.

Cyn CRIST Cylch 1520.

† Heb. *soddwyd.*

† Heb. *morteisiau,* neu, *ystolion.*

[e] Gen. 1. 9. Ps. 33. 7. a 104. 9. Diar. 8. 29.

[f] pen. 26. 10.

† Heb. *esgyll.*

[g] Ps. 10. 15.

[h] Ps. 9. 13.

‖ Neu, *yn,* neu, *wrth.*

[i] Ps. 135. 7.

[k] Exod. 9. 18. Jos. 10. 11. Es. 30. 30.

[l] Ps. 107. 35.

[m] pen. 9. 9. Amos 5. 8.

† Heb. *Cesil?*

‖ Neu, *y deuddeg arwydd.*

† Heb. *di hwynt, Arcturus a'i feibion?*

[n] Jer. 31. 35.

[o] pen. 32. 8. Preg. 2. 26.

† Heb. *beri i gostrelau y nefoedd orwedd.*

† Heb. *dywallter.*

[p] Ps. 104. 21.

† Heb. *bywyd.*

[q] Ps. 147. 9. Matt. 6. 26.

[a] Ps. 29. 9.

‖ Neu, *gan ŷd.*

[b] pen. 24. 5. Jer. 2. 24. Hos. 8. 9.

† Heb. *halendir.*

[c] pen. 3. 18.

† Heb. *cymhellwr.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

9 A gyttuna yr unicorn i'th wasanaethu di? a erys efe wrth dy bresebau di?
10 A rwymi di unicorn â'i dîd mewn rhych? a lyfna efe y dolydd ar dy ol di?
11 A ymddiriedi wrtho, am fod ei gryfder yn fawr? a adewi di dy lafur iddo?
12 A goeli di ef, y dwg efe dy had di drachefn, ac y casgl efe ef i'th lawrdyrnu di?
13 *A roddaist ti* adenydd hyfryd i'r peunod? neu ‖ adenydd a phlu i'r estrys?
14 Yr hon a âd ei hwyau yn y ddaear, ac a'u cynhesa yn y llwch;
15 Ac y mae hi yn gollwng dros gof y gallai droed eu dryllio hwynt, neu anifail y maes eu sathru.
16 Caled yw hi wrth ei chywion, fel pe na *byddent* eiddi hi: ei gwaith hi *sydd* ofer, heb ofn;
17 Oblegid na roddes Duw iddi ddoethineb, ac na chyfrannodd iddi ddeall.
18 Yr amser yr ymgodo hi yn uchel, hi a ddïystyra y march a'i farchog.
19 A roddaist ti gryfder i farch? neu a ‖ ddysgaist iddo weryru?
20 A ddychryni di ef fel ceiliog rhedyn? dychryn *ydyw* ardderchowgrwydd ei ffroen ef.
21 *Ei draed ef* a gloddiant yn y dyffryn, ac efe a lawenycha yn *ei* gryfder: efe a â allan i gyfarfod arfau.
22 Efe a ddïystyra arswyd, ac ni ddychryna efe; ac ni ddychwel yn ei ol rhag y cleddyf.
23 Y cawell saethau a drystia yn ei erbyn, y ddisglaer waywffon a'r darian.
24 Efe a lwngc y ddaear gan greulondeb a chynddaredd: ac ni chred mai llais yr udgorn *yw*.
25 Efe a ddywed ym mhlith yr udgyrn, Ha, ha; ac a arogla o bell ryfel, twrf tywysogion, a'r bloeddio.
26 Ai trwy dy ddoethineb di yr eheda y gwalch, *ac* y lleda efe ei adenydd tu a'r dehau?
27 Ai wrth dy † orchymyn di yr ymgyfyd yr eryr, ac [d] y gwna efe ei nyth yn uchel?
28 Y trig efe ac yr erys *mewn* craig; *ac* ar ysgythredd y graig, a'r lle cadarn?
29 Oddi yno y chwilia am fwyd; ei lygaid a ganfyddant o bell.
30 Ei gywion hefyd a sugnant waed: a [e] lle *y byddo* celanedd, yno *y bydd* efe.

‖ Neu, *blu y ciconia a'r estrys?*

‖ *wisgaist ti ei wddf ef â tharan?*

† Heb. *enau.*

[d] Jer. 49. 16. Obad. 4.

[e] Matt. 24. 28. Luc 17. 37.

PENNOD XL.

1 *Job yn ymostwng ger bron Duw.* 6 *Duw yn ei gyffröi ef i ddangos ei gyfiawnder, a'i allu, a'i ddoethineb.* 15 *Am y behemoth.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

YR Arglwydd hefyd a attebodd Job, ac a ddywedodd,
2 Ai dysgeidiaeth yw ymryson â'r Hollalluog? a argyhoeddo Dduw, attebed i hynny.
3 ¶ A Job a attebodd yr Arglwydd, ac a ddywedodd,
4 Wele, gwael ydwyf; pa beth a attebaf i ti? [a] mi a osodaf fy llaw ar fy ngenau.
5 Dywedais unwaith; ond nid attebaf: ïe, ddwywaith; ond ni chwanegaf.
6 ¶ [b] A'r Arglwydd a attebodd Job allan o'r corwynt, ac a ddywedodd,
7 [c] Gwregysa yn awr dy lwynau fel gwr; a [d] myfi a ofynaf i ti, mynega dithau i mi.
8 [e] A wnei di fy marn i yn ofer? a ferni di fi yn anghyfiawn, i'th gyfiawnhâu dy hun?
9 A oes i ti fraich fel i Dduw? neu a wnei di daranau â'th lais fel yntau?
10 [f] Ymdrwsia yn awr â mawredd ac â godidowgrwydd, ac ymwisg â gogoniant ac â phrydferthwch.
11 Gwasgara gynddaredd dy ddigofaint; ac edrych ar bob balch, a thafl ef i lawr.
12 Edrych ar bob balch, a gostwng ef; a mathra yr annuwiol yn eu lle.
13 Cuddia hwynt ynghyd yn y pridd, *a* rhwym eu hwynebau hwynt mewn *lle* cuddiedig.
14 Yna hefyd myfi a addefaf i ti, y gall dy ddeheulaw dy achub.
15 ¶ Yn awr wele ‖ y behemoth, yr hwn a wneuthum gyd â thi; glaswellt a fwytty efe fel ŷch.
16 Wele yn awr, ei gryfder ef *sydd* yn ei lwynau, a'i nerth ym mogel ei fol.
17 Efe a gyfyd ei gynffon fel cedrwydden: gewynnau ei arennau ef sydd blethedig.
18 Pibellau pres *ydyw* ei esgyrn ef: ei esgyrn *sydd* fel ffyn heiyrn.
19 Pennaf o ffyrdd Duw *ydyw* efe: yr hwn a'i gwnaeth, a all beri i'w gleddyf nesâu *atto ef.*
20 Y mynyddoedd yn ddïau a ddygant laswellt iddo: ac yno y chwery holl anifeiliaid y maes.
21 Efe a orwedd dan goedydd cysgodfawr, mewn lloches o gyrs a siglenydd.

[a] Ps. 39. 9.

[b] pen. 38. 1.

[c] pen. 38. 3.

[d] pen. 42. 4.

[e] Ps. 51. 4. Rhuf. 3. 4.

[f] Ps. 104. 1.

‖ Neu, *yr elephant.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

22 Coed cysgodfawr a'i gorchuddiant â'u cysgod: helyg yr afon a'i hamgylchant.

† Heb. *dreisia.*

23 Wele, efe a †ŷf yr afon, *ac* ni phrysura: efe a obeithiai y tynnai efe yr Iorddonen i'w safn.

24 A ddeil neb ef o flaen ei lygaid? a dylla *neb* ei drwyn ef â bachau?

PENNOD XLI.

Mawr allu Duw yn y lefiathan.

|| Sef, *môr-fil.*

|| Neu, *ei dafod ef â rhaff a ollyngych i lawr?* Heb. *a soddych?*

A DYNNI di y ||lefiathan allan â bâch? ||neu a rwymi di ei dafod ef â rhaff?

2 A osodi di fâch yn ei drwyn ef? neu a dylli di asgwrn ei ên ef â mynawyd?

3 A fawr ymbil efe â thi? a ddywed efe wrthyt ti yn dêg?

4 A wna efe ammod â thi? a gymmeri di ef yn was tragywyddol?

5 A chwareui di âg ef fel *âg* aderyn? neu a rwymi di ef i'th langcesau?

6 A swppera cyfeillion arno? a gyfrannant hwy ef rhwng marsiandwyr?

7 A lenwi di ei groen ef â phigau heiyrn? neu ei ben â thryferau?

8 Gosod dy law arno ef; cofia y rhyfel; na wna mwy.

9 Wele, ofer ydyw ei obaith ef: oni chwymp *un* gan ei olwg ef?

10 Nid *oes neb mor* hyderus a'i godi ef: a phwy a saif ger fy mron i?

[a] Rhuf. 11. 35. Exod. 19. 5. Deut. 10. 14. Ps. 24. 1. a 50. 12. 1 Cor. 10. 26, 28.

11 [a] Pwy a roddodd i mi yn gyntaf, a mi a dalaf? [b] *beth bynnag sydd* dan yr holl nefoedd, eiddof fi yw.

12 Ni chelaf ei aelodau ef, na'i gryfder, na gweddeidd-dra ei ystum ef.

13 Pwy a ddatguddia wyneb ei wisg ef? pwy a ddaw *atto ef* â'i ffrwyn ddauddyblyg?

14 Pwy a egyr ddorau ei wyneb ef? ofnadwy *yw* amgylchoedd ei ddannedd ef.

|| Neu, *gryfion dariannau.*

15 *Ei* falchder yw *ei* †emmau, wedi eu cau ynghyd *megis* â sel gaeth.

16 *Y mae* y naill mor agos at y llall, fel na ddaw gwynt rhyngddynt.

17 Pob un a lŷn wrth eu gilydd; hwy a gyd-ymgyssylltant, fel na wahenir hwy.

18 Wrth ei disian ef y tywynna goleuni, a'i lygaid ef *sydd* fel amrantau y bore.

19 Ffaglau a ânt allan, *a* gwreichion tanllyd a neidiant o'i enau ef.

20 Mŵg a ddaw allan o'i ffroenau, fel *o* bair neu grochan berwedig.

21 Ei anadl a wna i'r glo losgi, a fflam a ddaw allan o'i enau.

22 Yn ei wddf y trig cryfder, a thristwch a †drŷ yn llawenydd o'i flaen ef.

Cyn CRIST Cylch 1520.

† Heb. *lawenycha.*

23 Llawethau ei gnawd a lynant yng nghyd: caledodd ynddo ei hun, fel na syflo.

24 Caled ydyw ei galon fel carreg; a chaled fel darn o'r maen isaf i *felin.*

25 Rhai cryfion a ofnant pan godo efe: rhag ei ddrylliadau ef yr ymlanhânt.

26 Cleddyf yr hwn a'i tarawo, ni ddeil: y waywffon, y biccell, na'r ||llurig.

|| Neu, *ddwyfronneg.*

27 Efe a gyfrif haiarn fel gwellt, *a* phres fel pren pwdr.

28 Ni phâr saeth iddo ffoi: cerrig tafl a dröed iddo yn sofl.

29 Piccellau a gyfrifir fel soflyn; ac efe a chwardd wrth ysgwyd gwaywffon.

30 Dano ef *y bydd* megis darnau llymion o lestri pridd: efe a daena bethau llymion ar hyd y clai.

31 Efe a wna i'r dyfnder ferwi fel crochan: efe a esyd y môr fel crochan o ennaint.

32 Efe a wna lwybr goleu ar ei ol; *fel* y tybygid *fod* y dyfnder yn frigwyn.

33 Nid *oes* ar y ddaear gyffelyb iddo, yr hwn a ||wnaethpwyd heb ofn.

|| Neu, *ymddûg.*

34 Efe a edrych ar bob *peth* uchel: brenhin *ydyw* ar holl feibion balchder.

PENNOD XLII.

1 *Job yn ymrôi i Dduw.* 7 *A Duw yn barnu achos Job yn oreu, ac yn peri i'w gyfeillion ymrôi iddo, ac yn ei dderbyn ef yn gymmeradwy,* 10 *ac yn ei fawrhâu, ac yn ei fendithio.* 16 *Oedran a marwolaeth Job.*

A JOB a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd,

2 Myfi a wn y gelli di bob *peth;* ac na ||attelir *un* meddwl oddi wrthyt.

|| Neu, *rwystrir un o'th feddyliau.*

3 [a] Pwy *ydyw* yr hwn sydd yn cuddio cynghor heb wybodaeth? am hynny y lleferais yr hyn nis deallais; [b] *pethau* rhŷ ryfedd i mi, y rhai nis gwyddwn.

[a] pen. 38. 2.

[b] Ps. 40. 5. a 131. 1. a 139. 6.

4 Gwrando, attolwg, a myfi a lefaraf: [c] gofynaf i ti, dysg dithau finnau.

[c] pen. 38. 3. a 40. 7.

5 Myfi a glywais â'm clustiau sôn am danat: ond yn awr fy llygad a'th welodd di.

6 Am hynny y mae yn ffiaidd gennyf fi *fy hun;* ac yr ydwyf yn edifarhâu mewn llwch a lludw.

7 ¶ Ac wedi dywedyd o'r ARGLWYDD y geiriau hyn wrth Job, yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Eliphaz y Temaniad, Fy nigofaint a gynneuodd yn dy erbyn di, ac yn erbyn dy ddau gyfaill; am na ddywedasoch am danaf fi yn uniawn fel fy ngwasanaethwr Job.

8 Yn awr gan hynny cymmerwch i

Cyn CRIST Cylch 1520.

chwi saith o fustych, a saith o hyrddod, ac [d] ewch at fy ngwasanaethwr Job, ac offrymmwch boeth-aberth drosoch; a gweddïed fy ngwasanaethwr Job drosoch: canys mi a dderbyniaf ei wyneb ef: fel na wnelwyf i chwi *yn ol eich* ffolineb, am na ddywedasoch yr uniawn am danaf fi, fel fy ngwasanaethwr Job.

[d] Matt. 5. 24.

9 Felly Eliphaz y Temaniad, a Bildad y Suhiad, *a* Sophar y Naamathiad, a aethant ac a wnaethant fel y dywedasai yr ARGLWYDD wrthynt. A'r ARGLWYDD a dderbyniodd wyneb Job.

[e] Ps. 14. 7. a 126. 1.

10 Yna yr [e] ARGLWYDD a ddychwelodd gaethiwed Job, pan weddïodd efe dros ei gyfeillion: a'r ARGLWYDD a chwanegodd yr hyn oll *a fuasai* gan Job, yn [f] ddau ddyblyg.

[f] Es. 40. 2.

11 Yna ei holl geraint, a'i holl garesau, a phawb o'i gydnabod ef o'r blaen, a ddaethant atto, ac a fwyttasant fwyd gyd âg ef yn ei dŷ, ac a gwynasant iddo, ac a'i cysurasant ef, am yr holl ddrwg a ddygasai yr ARGLWYDD arno ef: a hwy a roddasant iddo bob un ddarn o arian, a phob un dlws o aur.

12 Felly yr ARGLWYDD a fendithiodd ddiwedd Job yn fwy nâ'i ddechreuad: canys yr oedd ganddo bedair mil ar ddeg o ddefaid, a chwe mil o gamelod, a mil o gyplau ychain, a mil o asenod.

13 Ac yr oedd iddo saith o feibion, a thair o ferched.

14 Ac efe a alwodd enw y gyntaf, Jemimah; ac enw yr ail Cesiah; ac enw y drydedd, Ceren-happuc.

15 Ac ni cheid gwragedd mor lân a merched Job yn yr holl wlad honno: a'u tad a roddes iddynt hwy etifeddiaeth ym mhlith eu brodyr.

16 A Job a fu fyw wedi hyn gant a deugain o flynyddoedd; ac a welodd o'i feibion, a meibion ei feibion, bedair cenhedlaeth.

17 Felly Job a fu farw yn hen, ac yn llawn o ddyddiau.

Cyn CRIST Cylch 1520.

‖LLYFR Y PSALMAU.

‖ Luc 20. 42. Act. 1. 20.

PSALM I.

1 *Dedwyddwch y duwiol.* 4 *Annedwyddwch yr annuwiol.*

GWYN ei fyd [a] y gwr ni rodia yng nghynghor yr annuwiolion, ac ni saif yn ffordd pechaduriaid, ac [b] nid eistedd yn eisteddfa gwatwarwyr.

[a] Diar. 4. 14, 15.

[b] Ps. 26. 4. Jer. 15. 17.

2 Ond *sydd* â'i ewyllys y'nghyfraith yr ARGLWYDD; [c] ac yn myfyrio yn ei gyfraith ef ddydd a nos.

[c] Jos. 1. 8. Ps. 119. 97.

3 Ac [d] efe a fydd fel pren wedi ei blannu ar làn afonydd dyfroedd, yr hwn a rydd ei ffrwyth yn ei bryd; a'i ddalen ni † wywa, a pha beth bynnag a wnel, efe a lwydda.

[d] Jer. 17. 8. Ezec. 47. 12.

† Heb. *ddiflanna.*

4 Nid felly *y bydd* yr annuwiol; ond [e] fel mân us yr hwn a chwal y gwynt ymaith.

[e] Job 21. 18. Ps. 35. 5. Es. 17. 13. a 29. 5. Hos. 13. 3.

5 Am hynny yr annuwiolion ni safant yn y farn, na phechaduriaid yng nghynnulleidfa y rhai cyfiawn.

6 Canys [g] yr ARGLWYDD a edwyn ffordd y rhai cyfiawn: ond ffordd yr annuwiolion a ddifethir.

[g] Nah. 1. 7.

PSALM II.

1 *Brenhiniaeth Crist.* 10 *A chynghori brenhinoedd i'w derbyn.*

PAHAM [a] y terfysga y cenhedloedd, ac y myfyria y bobloedd beth ofer? 1047.

[a] Ps. 46. 6. Act. 4. 25.

2 Y mae brenhinoedd y ddaear yn ymosod, a'r pennaethiaid yn ymgynghori ynghyd, yn erbyn yr ARGLWYDD, ac yn erbyn ei [b] Grist ef, *gan ddywedyd,*

[b] Ps. 45. 7.

3 [c] Drylliwn eu rhwymau hwy, a thaflwn eu rheffynnau oddi wrthym.

[c] Jer. 5. 5. Luc 19. 14.

4 [d] Yr hwn sydd yn preswylio yn y nefoedd a chwardd: yr ARGLWYDD a'u gwatwar hwynt.

[d] Ps. 37. 13. a 59. 8. Diar. 1. 26.

5 Yna y llefara efe wrthynt yn ei lid, ac yn ei ddigllonrwydd y ‖ dychryna efe hwynt.

6 Minnau a †osodais fy mrenhin ar Sïon † fy mynydd sanctaidd.

7 Mynegaf ‖ y ddeddf: dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [e] Fy Mab *ydwyt* ti; myfi heddyw a'th genhedlais.

8 [f] Gofyn i mi, a rhoddaf y cenhedloedd yn etifeddiaeth i ti, a therfynau y ddaear i'th feddiant.

9 [g] Drylli hwynt â gwïalen haiarn; maluri hwynt fel llestr pridd.

10 Gan hynny yr awr hon, frenhinoedd, byddwch synhwyrol: barnwyr y ddaear, cymmerwch ddysg.

11 Gwasanaethwch yr ARGLWYDD mewn ofn, ac ymlawenhêwch mewn dychryn.

12 Cusenwch y Mab, rhag iddo ddigio, a'ch difetha chwi *o*'r ffordd, pan gynneuo ei lid ef, ond ychydig. [h] Gwyn eu byd pawb a ymddiriedant ynddo ef.

PSALM III.

Dïogelwch, nawdd, ac amdiffyn Duw.

Psalm Dafydd, [a] pan ffôdd efe rhag Absalom ei fab.

ARGLWYDD, mor aml yw fy nhrallodwyr? llawer *yw* y rhai sydd yn codi i'm herbyn.

2 Llawer *yw y rhai* sydd yn dywedyd am fy enaid, Nid *oes* iachawdwriaeth iddo yn *ei* DDUW. Selah.

3 Ond tydi, ARGLWYDD, *ydwyt* darian ‖ i mi; fy ngogoniant, a [b] dyrchafydd fy mhen.

4 A'm llef y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac efe a'm clybu o'i fynydd sanctaidd. Selah.

5 [c] Mi a orweddais, ac a gysgais; *ac* a ddeffröais: canys yr ARGLWYDD a'm cynhaliodd.

6 [d] Nid ofnaf fyrddiwn o bobl, y rhai o amgylch a ymosodasant i'm herbyn.

7 Cyfod, ARGLWYDD; achub fi, fy NUW: canys [e] tarewaist fy holl elynion *ar* garr yr ên; torraist ddannedd yr annuwiolion.

8 [f] Iachawdwriaeth *sydd eiddo* yr ARGLWYDD: dy fendith *sydd* ar dy bobl. Selah.

PSALM IV.

1 *Dafydd yn gweddïo ar gael ei wrando: 2 yn ceryddu, ac yn cynghori ei elynion. 6 Yn ffafr Duw y mae dedwyddwch dyn.*

I'r ‖ Pencerdd ar Neginoth, Psalm Dafydd.

GWRANDO fi pan alwyf, O DDUW fy nghyfiawnder: mewn cyfyngder yr ehengaist arnaf; ‖ trugarhâ wrthyf, ac erglyw fy ngweddi.

2 O feibion dynion, pa hyd *y trowch* fy ngogoniant yn warth? yr hoffwch wegi, *ac* yr argeisiwch gelwydd? Selah.

3 Ond gwybyddwch i'r ARGLWYDD neillduo y duwiol iddo ei hun: yr ARGLWYDD a wrendy pan alwyf arno.

4 [a] Ofnwch, ac na phechwch: [b] ymddiddenwch â'ch calon ar eich gwely, a thewch. Selah.

5 Aberthwch [c] ebyrth cyfiawnder; a gobeithiwch yn yr ARGLWYDD.

6 Llawer *sydd* yn dywedyd, Pwy a ddengys i ni ddaioni? [d] ARGLWYDD, dyrcha arnom lewyrch dy wyneb.

7 Rhoddaist lawenydd yn fy nghalon, mwy nâ'r amser yr amlhâodd eu hŷd a'u gwin hwynt.

8 [e] Mewn heddwch hefyd y gorweddaf, ac yr hunaf: canys ti, ARGLWYDD, yn unig a wnei i mi [f] drigo mewn dïogelwch.

PSALM V.

1 *Dafydd yn gweddïo, ac yn datgan ei ddiwydrwydd yn gweddïo. 4 Ni ffafria Duw yr enwir. 7 Dafydd yn dangos ei ffydd, ac yn gweddïo ar Dduw am ei gyfarwyddo ef, 10 a difetha ei elynion, 11 a chadw y duwiol.*

I'r Pencerdd ar Nehiloth, Psalm Dafydd.

GWRANDO fy ngeiriau, ARGLWYDD; deall fy myfyrdod.

2 Erglyw ar lef fy ngwaedd, fy Mrenhin, a'm DUW: canys arnat y gweddïaf.

3 [a] Yn fore, ARGLWYDD, y clywi fy llef; yn fore y cyfeiriaf *fy ngweddi* attat, ac yr edrychaf i fynu.

4 O herwydd nid *wyt* ti DDUW yn ewyllysio anwiredd: a drwg ni thrig gyd â thi.

5 [b] Ynfydion ni safant † yn dy olwg: casêaist holl weithredwyr anwiredd.

6 Difethi y rhai a ddywedant gelwydd: [c] yr ARGLWYDD a ffieiddia y gwr gwaedlyd a'r twyllodrus.

7 A minnau a ddeuaf i'th dŷ di yn amlder dy drugaredd; *ac* a addolaf tu † a'th deml sanctaidd yn dy ofn di.

8 ARGLWYDD, arwain fi yn dy gyfiawnder, o achos † fy ngelynion; *ac* [d] uniona dy ffordd o'm blaen.

9 Canys nid *oes* ‖ uniondeb yn ‖ eu genau; eu ceudod *sydd* anwireddau: [e] bedd agored *yw* eu cêg; gwenhieithiant â'u tafod.

10 ‖ Distrywia hwynt, O DDUW; syrthiant oddi wrth eu cynghorion: gyrr

‖ Neu, *blina.*

† Heb. *enneiniais.*

† Heb. *mynydd fy sancteiddrwydd.*

‖ Neu, *yn lle deddf.*

[e] Act. 13. 33. Heb. 1. 5. a 5. 5.

[f] Ps. 22. 27. a 72. 8. a 89. 27. Edrych Ioan 17. 4, 5.

[g] Dat. 2. 27. a 12. 5. a 19. 15.

[h] Ps. 34. 8. Diar. 16. 20. Es. 30. 18. Jer. 17. 7. Rhuf. 9. 33. a 10. 11. 1 Petr 2. 6.

[a] 2 Sam. 15, a 16, a 17, a 18. 1023.

‖ Neu, *drosof fi.*

[b] Ps. 27. 6.

[c] Lef. 26. 6. Ps. 4. 8. Diar. 3. 24.

[d] Ps. 27. 3.

[e] Job 16. 10. Ps. 58. 6.

[f] Diar. 21. 31. Es. 43. 11. Jer. 3. 23. Hos. 13. 4. Ioan 2. 9. Dat. 7. 10. a 19. 1.

‖ Neu, *golygwr.* Hab. 3. 19.

‖ Neu, *bydd rasol i mi.*

[a] Eph. 4. 26.

[b] Ps. 77. 6.

[c] Deut. 33. 19. Ps. 50. 14. a 51. 19.

[d] Num. 6. 26. Ps. 80. 3, 7, 19. a 119. 135.

[e] Job 11. 18, 19. Ps. 3. 5.

[f] Lef. 25. 18, 19. a 26. 5. Deut. 12. 10.

[a] Ps. 30. 5. a 130. 6.

[b] Hab. 1. 13.

† Heb. *o flaen dy lygaid.*

[c] Ps. 55. 23.

† Heb. *a theml dy sancteiddrwydd.*

† Heb. *fy ngwylwŷr.*

[d] Ps. 25. 4. a 27. 11.

‖ Neu, *ffyddlondeb,* neu, *sicrwydd.*

‖ Neu, *ei enau.*

[e] Luc 11. 44. Rhuf. 3. 13.

‖ Neu, *Gwna hwynt yn euog.*

hwynt ymaith yn amlder eu camweddau: canys gwrthryfelasant i'th erbyn.

11 Ond llawenhâed y rhai oll a ymddiriedant ynot ti: llafar-ganant yn dragywydd; am i ti orchuddio drostynt: *a*'r rhai a garant dy enw, gorfoleddant ynot.

12 Canys ti, ARGLWYDD, a fendithi y cyfiawn: â charedigrwydd megis *â* tharian y coroni di ef.

PSALM VI.

1 *Achwynion Dafydd yn ei glefyd.* 8 *Y mae efe trwy ffydd yn ymorfoleddu ar ei elynion.*

I'r Pencerdd ar Neginoth ar ‖ y Seminith, Psalm Dafydd.

‖ *yr wythfed:* Edrych 1 Chron. 15. 21.

ARGLWYDD, [a] na cherydda fi yn dy lidiowgrwydd, ac na chospa fi yn dy lid.

[a] Ps. 38. 1. Jer. 10. 24. a 46. 28.

2 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD; canys llesg *ydwyf* fi: iachâ fi, O ARGLWYDD; canys fy esgyrn a gystuddiwyd.

3 A'm henaid a ddychrynwyd yn ddirfawr: tithau, ARGLWYDD, pa hyd?

4 Dychwel, ARGLWYDD, gwared fy enaid: achub fi er mwyn dy drugaredd.

[b] Ps. 30. 9. a 88. 11. a 115. 17. a 118. 17. Es. 38. 18.

5 [b] Canys yn angau nid *oes* goffa am danat: yn y bedd pwy a'th folianna?

6 Diffygiais gan fy ochain; bob nos yr ydwyf yn gwneuthur fy ngwely yn foddfa: yr ydwyf fi yn gwlychu fy ngorweddfa â'm dagrau.

[c] Job 17. 7. Ps. 31. 9. a 38. 10. a 88. 9. Galar. 5. 17.

7 [c] Treuliodd fy llygad gan ddigter: heneiddiodd o herwydd fy holl elynion.

[d] Ps. 119. 115. Matt. 7. 23. a 25. 41. Luc 13. 27.

8 [d] Ciliwch oddi wrthyf, holl weithredwyr anwiredd: canys yr ARGLWYDD a glywodd lef fy wylofain.

9 Clybu yr ARGLWYDD fy neisyfiad: yr ARGLWYDD a dderbyn fy ngweddi.

10 Gwaradwydder a thralloder yn ddirfawr fy holl elynion: dychweler *a* chywilyddier hwynt yn ddisymmwth.

PSALM VII.

1 *Dafydd yn gweddïo yn erbyn malais ei elynion, ac yn dangos ei wiriondeb;* 10 *a thrwy ffydd yn gweled yr amddiffynnid ef, ac y difethid ei elynion.*

[a] Hab. 3. 1. Cylch 1062.

[a] Sigaion Dafydd, yr hwn a ganodd efe i'r ARGLWYDD oblegid ‖ geiriau Cus mab Jemini.

‖ Neu, *achosion.*

ARGLWYDD fy NUW, ynot yr ymddiriedais: achub fi rhag fy holl erlidwyr, a gwared fi.

2 Rhag iddo larpio fy enaid fel llew, gan *ei* rwygo, pryd na *byddo* gwaredydd.

3 O ARGLWYDD fy NUW, os gwneuthum hyn; od oes anwiredd yn fy nwylaw;

4 O thelais ddrwg i'r neb oedd heddychol â mi (ïe, [b] mi a waredais yr hwn sydd elyn i mi heb achos)

[b] 1 Sam. 24. 7. a 26. 9.

5 Erlidied y gelyn fy enaid, a goddiwedded: sathred hefyd fy mywyd i'r llawr, a gosoded fy ngogoniant yn y llwch. Selah.

[c] Ps. 94. 2.

6 [c] Cyfod, ARGLWYDD, yn dy ddigllonedd, ymddyrcha, o herwydd llid fy ngelynion: [d] deffro hefyd drosof i'r farn a orchymynaist.

[d] Ps. 44. 23.

7 Felly cynnulleidfa y bobloedd a'th amgylchynant: er eu mwyn dychwel dithau i'r uchelder.

8 Yr ARGLWYDD a farn y bobloedd: barn fi, O ARGLWYDD, [e] yn ol fy nghyfiawnder, ac yn ol fy mherffeithrwydd *sydd* ynof.

[e] Ps. 18. 20.

9 Darfydded weithian anwiredd yr annuwiolion, eithr cyfarwydda di y cyfiawn: [f] canys y DUW cyfiawn a chwilia y calonnau a'r arennau.

[f] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. Ps. 139. 1. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12. Dat. 2. 23.

10 †Fy ymddiffyn *sydd* o DDUW, Iachawdwr y rhai uniawn o galon.

†Heb. *Fy nharian* sydd *ar Dduw,* ‖ *a farna y cyfiawn.*

11 DUW ‖ sydd farnydd cyfiawn, a DUW sydd ddigllawn beunydd wrth yr annuwiol.

[g] Deut. 32. 41.

12 Oni ddychwel *yr annuwiol,* efe [g] a hoga ei gleddyf: efe a annelodd ei fwa, ac a'i parottôdd.

13 Parottôdd hefyd iddo arfau angheuol: [h] efe a drefnodd ei saethau yn erbyn yr erlidwyr.

[h] Deut. 32. 23, 42.

14 [i] Wele, efe a ymddŵg anwiredd, ac a feichiogodd ar gamwedd, ac a esgorodd ar gelwydd.

[i] Job 15. 35. Es. 33. 11. a 59. 4. Iago 1. 15.

15 Torrodd bwll, cloddiodd ef, [k] syrthiodd hefyd yn y clawdd a wnaeth.

[k] Job 4. 8. Ps. 9. 15. a 10. 2. a 35. 8. a 94. 13. a a 141. 10. Diar. 5. 22. a 26. 27. Preg. 10. 8.

16 [l] Ei anwiredd a ymchwel ar ei ben ei hun, a'i draha a ddisgyn ar ei goppa ei hun.

[l] 1 Bren. 2. 32.

17 Clodforaf yr ARGLWYDD yn ol ei gyfiawnder, a chanmolaf enw yr ARGLWYDD goruchaf.

PSALM VIII.

Mawrygu gogoniant Duw, wrth ei weithredoedd, ac wrth ei gariad tu ag at ddyn.

I'r Pencerdd ‖ ar Gittith, Psalm Dafydd.

‖ Ps. 81, a 84, titl.

ARGLWYDD ein IOR ni, mor arderchawg *yw* dy enw ar yr holl ddaear! yr hwn [a] a osodaist dy ogoniant uwch y nefoedd.

[a] Ps. 113. 4. 148. 13.

2 [b] O enau plant bychain a rhai yn sugno y †peraist nerth, o achos dy elynion, i ostegu [c] y gelyn a'r ymddïalydd.

[b] Edrych Matt. 11. 25. a 21. 16. 1 Cor. 1. 27.

†Heb. *seiliaist.*

[c] Ps. 44. 16.

3 Pan edrychwyf ar y nefoedd, gwaith dy fysedd; y lloer a'r sêr, y rhai a ordeiniaist;

4 [d] Pa beth *yw* dyn, i ti i'w gofio? a mab dyn, i ti i ymweled âg ef.

5 Canys gwnaethost ef ychydig îs nâ'r angelion, ac a'i coronaist â gogoniant ac â harddwch.

6 [e] Gwnaethost iddo arglwyddiaethu ar weithredoedd dy ddwylaw; [f] gosodaist bob *peth* dan ei draed ef:

7 Defaid ac ychain oll, *ac* anifeiliaid y maes hefyd;

8 Ehediaid y nefoedd, a physgod y môr, *ac* y sydd yn tramwyo llwybrau y moroedd.

9 ARGLWYDD ein IOR, mor ardderchawg *yw* dy enw ar yr holl ddaear!

PSALM IX.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am wneuthur barn;* 11 *ac yn annog eraill i'w glodfori ef,* 13 *ac yn gweddïo ar iddo gael achos i'w foliannu ef.*

I'r Pencerdd ar Muth-labben, Psalm Dafydd.

1018. CLODFORAF *di,* O ARGLWYDD, â'm holl galon: mynegaf dy holl ryfeddodau.

2 Llawenychaf a gorfoleddaf ynot: canaf i'th enw di, [a] y Goruchaf.

3 Pan ddychweler fy ngelynion yn eu hol, hwy a gwympant ac a ddifethir o'th flaen di.

4 Canys gwnaethost fy marn a'm matter *yn dda:* eisteddaist ar orseddfaingc, gan farnu † yn gyfiawn.

5 Ceryddaist y cenhedloedd, distrywiaist yr annuwiol; [b] eu henw hwynt a ddilëaist byth bythol.

6 ‖ Ha elyn, darfu am ddinystr yn dragywydd: a diwreiddiaist y dinasoedd; darfu eu coffadwriaeth gyd â hwynt.

7 Ond yr ARGLWYDD a bery yn dragywydd: efe a barottôdd ei orsedd-faingc i farn.

8 Ac [c] efe a farn y byd mewn cyfiawnder: efe a farn y bobloedd mewn uniondeb.

9 [d] Yr ARGLWYDD hefyd fydd ‖ noddfa i'r gorthrymmedig, noddfa yn amser trallod.

10 A'r rhai a adwaenant dy enw, a ymddiriedant ynot: canys ni adewaist, O ARGLWYDD, y rhai a'th geisient.

11 Canmolwch yr ARGLWYDD, yr hwn sydd yn preswylio yn Sïon: mynegwch ym mysg y bobloedd ei weithredoedd ef.

12 [e] Pan ymofyno efe am waed, efe a'u cofia hwynt: nid anghofia waedd y cystuddiol.

13 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD; gwel fy mlinder gan fy nghaseion, fy nyrchafydd o byrth angau:

14 Fel y mynegwyf dy holl foliant ym mhyrth merch Sïon: llawenychaf yn dy iachawdwriaeth.

15 [f] Y cenhedloedd a soddasant yn y ffos a wnaethant: yn y rhwyd a guddiasant, y daliwyd eu troed eu hun.

16 Adweinir yr ARGLWYDD wrth y farn a wna: yr annuwiol a faglwyd yng ngweithredoedd ei ddwylaw ei hun. [g] Higgaion; Selah.

17 Y rhai drygionus a ymchwelant i uffern, *a'r* holl genhedloedd a anghofiant DDUW.

18 Canys nid anghofir y tlawd byth: gobaith y trueiniaid *ni* chollir byth.

19 Cyfod, ARGLWYDD; na orfydded dyn: barner y cenhedloedd ger dy fron di.

20 Gosod, ARGLWYDD, ofn arnynt: *fel* y gwybyddo y cenhedloedd *mai* dynion ydynt. Selah.

PSALM X.

1 *Dafydd yn cwyno wrth Dduw rhag traha yr annuwiol;* 12 *ac yn gweddïo am ymwared;* 16 *ac yn dangos ei hyder.*

PAHAM, ARGLWYDD, y sefi o bell? yr ymguddi yn amser cyfyngder?

2 Yr annuwiol mewn balchder a erlid y tlawd: [a] dalier hwynt yn y bwriadau a ddychymmygasant.

3 Canys yr annuwiol a ymffrostia am ewyllys ei † galon; ‖ ac [b] a fendithia y cybydd, *yr hwn* y mae yr ARGLWYDD yn ei ffieiddio.

4 Yr annuwiol, gan uchder ei ffroen, ni chais *DDUW:* ‖ nid *yw* DUW yn ei holl [c] feddyliau ef.

5 Ei ffyrdd sydd flin bob amser; [d] uchel *yw* dy farnedigaethau allan o'i olwg ef: chwythu y mae yn erbyn ei holl elynion.

6 Dywedodd yn ei galon, Ni'm symmudir: o herwydd ni *byddaf* mewn drygfyd hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

7 [e] Ei enau sydd yn llawn melldith, a dichell, a thwyll: dan ei dafod *y mae* ‖ camwedd ‖ ac anwiredd.

8 Y mae efe yn eistedd y'nghynllwynfa y pentrefi: [f] mewn cilfachau y lladd efe y gwirion: ei lygaid a † dremiant yn ddirgel ar y tlawd.

9 Efe a gynllwyna mewn dirgelwch

---

[d] Job 7. 17. Ps. 144. 3. Heb. 2. 6.

[e] Gen. 1. 26, 28.

[f] 1 Cor. 15. 27. Heb. 2. 8.

[a] Ps. 83. 18.

† Heb. *cyfiawnder.*

[b] Deut. 9. 14.

‖ Neu, *Darfu am ddinystr y gelyn yn dragywydd.*

[c] Ps. 96. 13. a 98. 9.

[d] Ps. 32. 7. a 37. 39. a 46. 1. a 91. 2.

‖ Neu, *uchelfa.*

[e] Gen. 9. 5.

[f] Ps. 7. 15, 16. a 35. 8. a 57. 6. a 94. 13. Diar. 5. 22. a 22. 8. a 26. 27.

[g] Ps. 19. 14. a 92. 3.

[a] Ps. 7. 16. a 9. 15, 16. Diar. 5. 22.

† Heb. *enaid.*

‖ Neu, *a'r cybydd a ymfendithia, ffieiddio yr* ARGLWYDD *y mae.*

[b] Diar. 28. 4. Rhuf. 1. 32.

‖ Neu, *ei holl feddyliau* yw, *Nad oes Duw.*

[c] Ps. 14. 1. a 53. 1.

[d] Diar. 24. 7.

[e] Rhuf. 3. 14.

‖ *blinder.*

‖ *a gwagedd.* Heb. *a thwyll.*

[f] Hab. 3. 14.

† Heb. *lechant,* neu, *ymguddiant.*

megis llew yn ei ffâu: cynllwyn y mae i ddal y tlawd: efe a ddeil y tlawd, gan ei dynnu i'w rwyd.

† Heb. *ymddryllia.*

10 Efe a † ymgrymma, *ac* a ymostwng, fel y cwympo tyrfa trueiniaid gan ei gedyrn ef.

11 Dywedodd yn ei galon, Anghofiodd Duw: [g] cuddiodd ei wyneb; ni wêl byth.

[g] Job 22. 13. Ps. 73. 11. a 94. 7.

12 Cyfod, Arglwydd; O Dduw, dyrcha dy law: nac anghofia y cystuddiol.

13 Paham y dirmyga yr annuwiol Dduw? dywedodd yn ei galon, Nid ymofyni.

14 Gwelaist *hyn;* canys ti a ganfyddi anwiredd a cham, i roddi *tâl* â'th ddwylaw dy hun: arnat ti y gedy y tlawd; [h] ti yw cynnorthwywr yr ymddifad.

[h] Ps. 68. 5.

15 [i] Torr fraich yr annuwiol a'r drygionus: cais ei ddrygioni ef *hyd* na chaffech ddim.

[i] Ps. 37. 17.

16 [k] Yr Arglwydd *sydd* frenhin byth ac yn dragywydd: difethwyd y cenhedloedd allan o'i dir ef.

[k] Ps. 29. 10. a 145. 13. a 146. 10. Jer. 10. 10. Galar. 5. 19. Dan. 4. 34. a 6. 26. 1 Tim. 1. 17.

17 Arglwydd, clywaist ddymuniad y tlodion: ‖ parottôi eu calon hwynt, gwrendy dy glust *arnynt;*

‖ Neu, *sicrhéi.*

18 I farnu yr ymddifad a'r gorthrymmedig, fel na chwanego dyn daearol ‖ beri ofn mwyach.

‖ Neu, *orthrymmu.*

PSALM XI.

1 *Dafydd yn ymgysuro yn Nuw yn erbyn ei elynion.* 4 *Rhagddarbodaeth a chyfiawnder Duw.*

I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd.

Cylch 1060.

YN yr Arglwydd yr wyf yn ymddiried: [a] pa fodd y dywedwch wrth fy enaid, Eheda ‖ i'ch mynydd *fel* aderyn?

[a] Edrych 1 Sam. 26. 19.

‖ *i'r.*

2 Canys wele, [b] y drygionus a annelant fwa, parottoisant eu saethau ar y llinyn; i saethu † yn ddirgel y rhai uniawn o galon.

[b] Ps. 64. 3, 4.

† Heb. *mewn tywyllwch.*

3 ‖ Canys y seiliau a ddinystriwyd, pa beth a ‖ wna y cyfiawn?

‖ *Os.*

‖ *wnaeth y.*

4 [c] Yr Arglwydd *sydd* yn nheml ei sancteiddrwydd; gorseddfa yr Arglwydd *sydd* yn y nefoedd: [d] y mae ei lygaid ef yn gweled, ei amrantau yn profi meibion dynion.

[c] Hab. 2. 20.

[d] Ps. 33. 13. a 34. 15, 16. a 66. 7.

5 Yr Arglwydd a brawf y cyfiawn: eithr câs gan ei enaid ef y drygionus, a'r hwn sydd hoff ganddo drawsder.

6 [e] Ar yr annuwiolion y gwlawia efe faglau, tân a brwmstan, a phoeth-wynt ystormus: [f] *dyma* ran eu phïol hwynt.

[e] Gen. 19. 24. Ezec. 38. 22.

[f] Edrych Gen. 43. 34. 1 Sam. 1. 4. a 9. 23. Ps. 75. 8.

7 Canys yr Arglwydd cyfiawn a gâr gyfiawnder: ei wyneb a edrych ar yr uniawn.

PSALM XII.

1 *Dafydd, heb ganddo ddim cysur dynol, yn erfyn cymmorth gan Dduw,* 3 *ac yn ymgysuro â barn-edigaethau Duw ar yr enwir, a'i ymddiried ym mhrofedig addewidion Duw.*

I'r Pencerdd ar ‖ Seminith, Psalm Dafydd.

‖ *yr wythfed:* Ps. 6, titl.

ACHUB, Arglwydd; canys [a] darfu y trugarog: o herwydd pallodd y ffyddloniaid o blith meibion dynion.

[a] Es. 57. 1. Michah 7. 2.

2 Oferedd a ddywedant bob un wrth ei gymmydog: [b] *â* gwefus wenhieithgar, *ac* â † chalon ddau ddyblyg, y llefarant.

[b] Ps. 28. 3. Jer. 9. 8.

† Heb. *chalon a chalon.*

3 Torred yr Arglwydd yr holl wefusau gwenhieithus, *a*'r tafod a ddywedo fawrhydri.

4 Y rhai a ddywedant, A'n tafod y gorfyddwn; ein gwefusau *sydd* † eiddom ni: pwy *sydd* arglwydd arnom ni?

† Heb. *gyd â ni.*

5 O herwydd anrhaith y rhai cystuddiedig, o herwydd uchenaid y tlodion, y cyfodaf yn awr (medd yr Arglwydd) rhoddaf mewn iachawdwriaeth *yr hwn* y ‖ magler iddo.

‖ *chwŷther arno.*

6 [c] Geiriau yr Arglwydd *ydynt* eiriau purion; *fel* arian wedi ei goethi mewn ffwrn bridd, wedi ei buro seithwaith.

[c] 2 Sam. 22. 31. Ps. 18. 30. a 119. 140. Diar. 30. 5.

7 Ti, Arglwydd, a'u cedwi hwynt: cedwi † hwynt rhag y genhedlaeth hon yn dragywydd.

† Heb. *ef.*

8 Yr annuwiolion a rodiant o amgylch, pan ddyrchafer y gwaelaf o feibion dynion.

PSALM XIII.

1 *Dafydd yn cwyno bod yn oedi ei ymwared ef:* 3 *yn gweddïo am ras i'w ragflaenu:* 5 *yn ymffrostio yn nhrugaredd Duw.*

I'r ‖ Pencerdd, Psalm Dafydd.

‖ *Golygwr.*

PA hyd, Arglwydd, y'm hanghofi? *ai* yn dragywydd? pa hyd [a] y cuddi dy wyneb rhagof?

[a] Deut. 31. 17. Job 13. 24. Ps. 44. 24. a 89. 46.

2 Pa hyd y cymmeraf gynghorion yn fy enaid, *gan fod* blinder beunydd yn fy nghalon? pa hyd y dyrchefir fy ngelyn arnaf?

3 Edrych *â* chlyw fi, O Arglwydd fy Nuw: goleua fy llygaid, [b] rhag i mi huno yn yr angau:

[b] Jer. 51. 39.

4 [c] Rhag dywedyd o'm gelyn, Gorchfygais ef; *ac* i'm gwrthwynebwyr lawenychu, os gogwyddaf.

[c] Ps. 25. 2.

5 Minnau hefyd a ymddiriedais yn dy drugaredd di; fy nghalon a ymlawenycha yn dy iachawdwriaeth: canaf i'r Arglwydd, am iddo synio arnaf.

PSALM XIV.

1 *Dafydd yn dangos llygredigaeth natur dyn: 4 yn argyhoeddi yr annuwiol trwy oleuni eu cydwybod eu hun: 7 yn ymgoneddu yn iachawdwriaeth Duw.*

I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd.

[a] YR ynfyd a ddywedodd yn ei galon, Nid *oes* un DUW. [b] Ymlygrasant; ffieiddwaith a wnaethant: nid *oes* a wnel ddaioni.

2 [c] Yr ARGLWYDD a edrychodd i lawr o'r nefoedd ar feibion dynion, i weled a *oedd neb* deallgar, yn ymgeisio â DUW.

3 Ciliodd pawb; cyd-ymddifwynasant: [d] nid *oes* a wnel ddaioni, nac oes un.

4 ‖Oni ŵyr holl weithredwyr anwiredd? y rhai sydd [e] yn bwytta fy mhobl *fel* y bwyttâent fara: [f] ni alwasant ar yr ARGLWYDD.

5 Yno y dychrynasant gan ofn; canys y *mae* DUW y'nghenhedlaeth y cyfiawn.

6 Cynghor y tlawd a waradwyddasoch chwi; am *fod* yr ARGLWYDD yn obaith iddo.

7 [g] Pwy a ddyry iachawdwriaeth i Israel o Sïon! pan [h] ddychwelo yr ARGLWYDD gaethiwed ei bobl, yr ymhyfryda Jacob, *ac* y llawenhâ Israel.

[a] Ps. 10. 4. a 53. 1.
[b] Rhuf. 3. 10, &c.
[c] Ps. 102. 19.
[d] Rhuf. 3. 10.
‖ *Onid oes wybodaeth gan holl?*
[e] Amos 8. 4. Michah 3. 3.
[f] Es. 64. 7.
[g] Edrych Rhuf. 11. 26.
[h] Job 42. 10. Ps. 126. 1.

PSALM XV.

Dafydd yn dangos pa fath sydd ar ddinasyddion Sïon.

Psalm Dafydd.

ARGLWYDD [a] pwy a †drig yn dy babell? pwy a breswylia ym mynydd dy sancteiddrwydd?

2 [b] Yr hwn a rodia yn berffaith, ac a wnel gyfiawnder, ac a ddywed wir ‖yn ei galon:

3 [c] Heb absennu â'i dafod, heb wneuthur drwg i'w gymmydog, ac heb [d] dderbyn enllib yn erbyn ei gymmydog.

4 Yr hwn y mae y drygionus yn ddirmygus yn ei olwg; ond a anrhydedda y rhai a ofnant yr ARGLWYDD: *yr hwn* a dwng i'*w* niwed *ei hun*, ac ni newidia.

5 [e] *Yr hwn* ni roddes ei arian ar usuriaeth, ac [f] ni chymmer wobr yn erbyn y gwirion. A wnelo hyn, nid ysgogir yn dragywydd.

[a] Ps. 24. 3, &c.
†Heb. *ymdeithia.*
[b] Es. 33. 15.
‖*o'i galon.*
[c] Lef. 19. 16. Ps. 34. 13.
[d] Exod. 23. 1.
[e] Exod. 22. 25. Lef. 25. 36. Deut. 23. 19. Ezec. 18. 8. a 22. 12.
[f] Exod. 23. 8. Deut. 16. 19.

PSALM XVI.

1 *Dafydd, o anymddiried i'w haeddedigaethau ei hun, ac o gâs ar ddelw-addoliaeth, yn cyrchu at Dduw am ymwared: 5 yn dangos gobaith ei alwedigaeth, yr adgyfodiad, a bywyd tragywyddol.*

‖ Michtam Dafydd.

CADW fi, O DDUW: canys ynot yr ymddiriedaf.

2 *Fy enaid*, dywedaist wrth yr ARGLWYDD, Fy Arglwydd *ydwyt* ti: [a] fy nâ nid *yw* ddim i ti:

3 *Ond* i'r saint *sydd* ar y ddaear, a'r rhai rhagorol, yn y rhai *y mae* fy holl hyfrydwch.

4 Gofidiau a amlhânt i'r rhai a ‖frysiant *ar ol duw* dïeithr: eu dïod-offrwm o waed nid offrymmaf fi, ac [b] ni chymmeraf eu henwau yn fy ngwefusau.

5 [c] Yr ARGLWYDD *yw* rhan fy †etifeddiaeth i [d] a'm phïol: ti a gynheli fy nghoelbren.

6 Y llinynnau a syrthiodd i mi mewn *lleoedd* hyfryd; ïe, y mae i mi etifeddiaeth dêg.

7 Bendithiaf yr ARGLWYDD, yr hwn a'm cynghorodd: fy arennau hefyd a'm dysgant y nos.

8 [e] Gosodais yr ARGLWYDD bob amser ger fy mron: am [f] *ei fod* ar fy neheulaw, ni'm hysgogir.

9 O herwydd hynny llawenychodd fy nghalon, ac [g] ymhyfrydodd fy ngogoniant: fy nghnawd hefyd a †orphwys mewn gobaith.

10 [h] Canys ni adewi fy enaid yn uffern; ac ni oddefi i'th Sanct weled llygredigaeth.

11 Dangosi i mi lwybr bywyd: [i] digonolrwydd llawenydd *sydd* ger dy fron, ar dy ddeheulaw *y mae* digrifwch yn dragywydd.

[a] Job 22. 2, 3. a 35. 7, 8. Ps. 50. 9. Rhuf. 11. 35.
‖ Neu, *anrhegant eraill.*
[b] Jos. 23. 7. Hos. 2. 16, 17.
[c] Deut. 32. 9. Ps. 73. 26. a 142. 5. Galar. 3. 24.
†Heb. *rhandir.*
[d] Ps. 11. 6.
[e] Act. 2. 25.
[f] Ps. 73. 23. a 110. 5. a 121. 5.
[g] Ps. 30. 12. a 57. 8.
†Heb. *breswylia yn ddïogel.*
[h] Act. 2. 31. a 13. 35.
[i] Ps. 17. 15. a 21. 6. Matt. 5. 8. 1 Cor. 13. 12 1 Ioan 3. 2.

PSALM XVII.

1 *Dafydd, o hyder ar ei wiriondeb, yn gofyn cymmorth Duw yn erbyn ei elynion; 10 yn dangos eu balchder, a'u dichell, a'u creulondeb hwy; 13 yn gweddïo yn eu herbyn hwy, mewn hyder ar ei obaith.*

Gweddi Dafydd.

CLYW, ARGLWYDD, gyfiawnder; ystyria fy llefain, gwrando fy ngweddi †o wefusau didwyll.

2 Deued fy marn oddi ger dy fron; edryched dy lygaid ar uniondeb.

3 Profaist fy nghalon, gofwyaist *fi* y nos; [a] chwiliaist fi, *ac* ni chei ddim: bwriedais na throseddai fy ngenau.

4 Tu ag at am weithredoedd dynion, wrth eiriau dy wefusau yr ymgedwais *rhag* llwybrau yr yspeilydd.

5 [b] Cynnal fy ngherddediad yn dy lwybrau, *fel* †na lithro fy nhraed.

6 [c] Mi a elwais arnat; canys gwrandewi arnaf fi, O DDUW: gostwng dy glust attaf, *ac* erglyw fy ymadrodd.

7 [d] Dangos dy ryfedd drugareddau, O

†Heb. *heb wefusau twyll.*
[a] Job 23. 10. Ps. 26. 2. a 66. 10. Zech. 13. 9. Mal. 3. 2, 3. 1 Petr 1. 7.
[b] Ps. 119. 133.
†Heb. *nad ysgogo.*
[c] Ps. 116. 2.
[d] Ps. 31. 21.

‖ Psalm *euraid.* Felly Ps. 56, a 57, a 58, a 59, a 60.

Achubydd y rhai a ymddiriedant *ynot*, rhag y sawl a ymgyfodant yn erbyn dy ddeheulaw.

8 [e] Cadw fi fel canwyll llygad: [f] cudd fi dan gysgod dy adenydd,

9 Rhag yr annuwiolion, y rhai a'm † gorthrymmant; *rhag* fy ngelynion † marwol, *y rhai* a'm hamgylchant.

10 [g] Cauasant gan eu brasder: â'u genau y llefarant mewn balchder.

11 Ein cynniweirfa ni a gylchynasant hwy yr awr hon: gosodasant eu llygaid i dynnu i lawr i'r ddaear.

12 † Eu dull *sydd* fel llew a chwennychai ysglyfaethu, ac megis llew ieuangc yn aros mewn lleoedd dirgel.

13 Cyfod, ARGLWYDD, achub ei flaen ef, cwympa ef: gwared fy enaid rhag yr annuwiol, ‖ *yr hwn yw* dy gleddyf di.

14 Rhag dynion *y rhai yw* dy law, O ARGLWYDD, rhag dynion y byd, [h] *y rhai* y mae eu rhan yn y bywyd *yma*, a'r rhai y llenwaist eu boliau â'th guddiedig *drysor:* llawn ‖ ydynt o feibion, a gadawant eu gweddill i'w rhai bychain.

15 Myfi a edrychaf ar dy wyneb mewn cyfiawnder: [i] digonir fi, pan ddihunwyf, â'th ddelw di.

PSALM XVIII.

Dafydd yn moliannu Duw am ei amryw a'i ryfeddol fendithion.

I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd, [a] gwas yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd wrth yr ARGLWYDD eiriau [b] y gân hon, yn y dydd y gwaredodd yr ARGLWYDD ef o law ei holl elynion, ac o law Saul: ac efe a ddywedodd,

CARAF [c] di, ARGLWYDD fy nghadernid.

2 Yr ARGLWYDD *yw* fy nghraig, a'm hymddiffynfa, a'm gwaredydd; fy NUW, † fy nghadernid, [d] yn yr hwn yr ymddiriedaf; fy nharian, a chorn fy iachawdwriaeth, *a*'m huchel-dŵr.

3 Galwaf ar yr ARGLWYDD [e] canmoladwy: felly y'm cedwir rhag fy ngelynion.

4 [f] Gofidion angau a'm cylchynasant, ac afonydd ‖ y fall a'm dychrynasant i.

5 ‖ Gofidiau uffern a'm cylchynasant: maglau angau a achubasant fy mlaen.

6 Yn fy nghyfyngder y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac y gwaeddais ar fy NUW: efe a glybu fy llef o'i deml, a'm gwaedd ger ei fron a ddaeth i'w glustiau ef.

7 Yna y siglodd ac y crynodd y ddaear; a seiliau y mynyddoedd a gynhyrfodd ac a ymsiglodd, am iddo ef ddigio.

8 Dyrchafodd mŵg ‖ o'i ffroenau, a thân a ysodd o'i enau: glo a ennynasant ganddo.

9 [g] Efe hefyd a ostyngodd y nefoedd, ac a ddisgynodd: a thywyllwch *oedd* dan ei draed ef.

10 Marchogodd hefyd ar y cerub, ac a ehedodd: ïe, [h] efe a ehedodd ar adenydd y gwynt.

11 [i] Efe a wnaeth dywyllwch yn ddirgelfa iddo: *a*'i babell o'i amgylch *oedd* dywyllwch dyfroedd, *a* thew-gymmylau yr awyr.

12 Gan y disgleirdeb *oedd* ger ei fron, ei gymmylau a aethant heibio; cenllysg a marwor tanllyd.

13 Yr ARGLWYDD hefyd a daranodd yn y nefoedd, a'r Goruchaf a roddes ei lef; cenllysg a marwor tanllyd.

14 Ië, [k] efe a anfonodd ei saethau, ac a'u gwasgarodd hwynt; ac a saethodd *ei* fellt, ac a'u gorchfygodd hwynt.

15 Gwaelodion y dyfroedd a welwyd, a seiliau y byd a ddinoethwyd gan dy gerydd di, O ARGLWYDD, *a* chan chwythad anadl dy ffroenau.

16 [l] Anfonodd oddi uchod, cymmerodd fi, tynnodd fi allan o ddyfroedd ‖ lawer.

17 Efe a'm gwaredodd oddi wrth fy ngelyn cadarn, a rhag fy nghaseion: canys yr oeddynt yn drech nâ mi.

18 Achubasant fy mlaen yn nydd fy ngofid: ond yr ARGLWYDD oedd gynhaliad i mi.

19 [m] Dug fi hefyd i ehangder: gwaredodd fi; canys ymhoffodd ynof.

20 Yr ARGLWYDD a'm gobrwyodd yn ol fy nghyfiawnder; yn ol glendid fy nwylaw y talodd efe i mi.

21 Canys cedwais ffyrdd yr ARGLWYDD, ac ni chiliais yn annuwiol oddi wrth fy NUW.

22 O herwydd ei holl farnedigaethau ef *oedd* ger fy mron i, a'i ddeddfau ni fwriais oddi wrthyf.

23 Bûm hefyd yn berffaith gyd âg ef, ac ymgedwais rhag fy anwiredd.

24 A'r ARGLWYDD a'm gobrwyodd yn ol fy nghyfiawnder, yn ol purdeb fy nwylaw o flaen ei lygaid ef.

25 A'r trugarog y gwnai drugaredd; â'r gwr perffaith y gwnai berffeithrwydd.

26 A'r glân y gwnai lendid; ac [n] â'r cyndyn yr ymgyndynni.

27 Canys ti a waredi y bobl gystuddiedig: ond ti a ostyngi [o] olygon uchel.

28 O herwydd ti a oleui fy ‖ nghan-

[e] Deut. 32. 10. Zech. 2. 8.
[f] Ruth. 2. 12. Ps. 36. 7. a 57. 1. a 63. 7. a 91. 1, 4. Matt. 23. 37.
† Heb. *anrheithiant.*
† Heb. *yn erbyn yr enaid.*
[g] Deut. 32. 15. Job 15. 27. Ps. 73. 7. a 119. 70.
† Heb. *Ei ddull.*
‖ Neu, *â'th gleddyf.*
[h] Luc 16. 25.
‖ Neu, *yw* eu *meibion.*
[i] Ps. 4. 6, 7. a 16. 11. a 65. 4.
[a] Ps. 36, titl.
[b] 2 Sam. 22.
[c] Ps. 144. 1.
† Heb. *fy nghraig.*
[d] Heb. 2. 13.
[e] Ps. 76. 4.
[f] Ps. 116. 3.
‖ *dynion annuwiol.* Heb. *Belial.*
‖ Neu, *Rheffynnau.*
‖ Neu, *trwy ei ffroenau.*
[g] Ps. 144. 5.
[h] Ps. 104. 3.
[i] Ps. 97. 2.
[k] Jos. 10. 10. Ps. 144. 6. Es. 30. 30.
[l] Ps. 144. 7.
‖ Neu, *mawrion.*
[m] Ps. 31. 8. a 118. 5.
[n] Lef. 26. 23, 24, 27, 28.
[o] Ps. 101. 5. Diar. 6. 17.
‖ Neu, *lamp,* Job 29. 3.

wyll: yr ARGLWYDD fy NUW a lewyrcha fy nhywyllwch.

‖ Neu, *torrais.*

29 Oblegid ynot ti y ‖ rhedais trwy fyddin; ac yn fy NUW y llemmais dros fur.

[p] Deut. 32. 4. Dan. 4. 37. Dat. 15. 3.

30 DUW [p] *sydd* berffaith ei ffordd: [q] gair yr ARGLWYDD sydd wedi ei buro: tarian *yw* efe i bawb a ymddiriedant ynddo.

[q] Ps. 12. 6. a 119. 140. Diar. 30. 5.

[r] Deut. 32. 31, 39. 1 Sam. 2. 2. Ps. 86. 8. Es. 45. 5.

31 [r] Canys pwy *sydd* DDUW heb law yr ARGLWYDD? a phwy *sydd* graig ond ein DUW ni?

[s] Ps. 91. 2.

32 DUW [s] *sydd* yn fy ngwregysu â nerth, ac yn gwneuthur fy ffordd yn berffaith.

[t] 2 Sam. 2. 18. Hab. 3. 19.

33 [t] Gosod y mae efe fy nhraed fel *traed* ewigod; ac [u] ar fy uchel-fannau y'm sefydla.

[u] Deut. 32. 13. a 33. 29.

[x] Ps. 144. 1.

34 [x] Efe sydd yn dysgu fy nwylaw i ryfel; fel y dryllier bwa dur yn fy mreichiau.

35 Rhoddaist hefyd i mi darian dy iachawdwriaeth; a'th ddeheulaw a'm cynhaliodd, ‖ a'th fwynder a'm lliosogodd.

‖ Neu, ac *â'th fwynder y'm lliosogaist.*

36 Ehengaist fy ngherddediad danaf; fel na lithrodd fy † nhraed.

† Heb. *fferau,* neu, *sodlau.*

37 Erlidiais fy ngelynion, ac a'u goddiweddais: ac ni ddychwelais nes eu difa hwynt.

38 Archollais hwynt, fel na allent godi: syrthiasant dan fy nhraed.

39 Canys gwregysaist fi â nerth i ryfel: † darostyngaist danaf y rhai a ymgododd i'm herbyn.

† Heb. *plygaist,* neu, *crymmaist.*

40 Rhoddaist hefyd i mi warrau fy ngelynion; fel y difethwn fy nghaseion.

41 Gwaeddasant, ond nid *oedd* achubydd: [y] *sef* ar yr ARGLWYDD, ond nid attebodd efe hwynt.

[y] Job 27. 9. a 35. 12. Diar. 1. 28. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Ezec. 8. 18. Michah 3. 4. Zech. 7. 13.

42 Maluriais hwynt hefyd fel llwch o flaen y gwynt: [z] teflais hwynt allan megis tom yr heolydd.

[z] Zech. 10. 5.

[a] 2 Sam. 2. 9, 10. a 3. 1.

43 [a] Gwaredaist fi rhag cynhennau y bobl; [b] gosodaist fi yn ben cenhedloedd: [c] pobl nid adnabûm, a'm gwasanaethant.

[b] 2 Sam. 8. 9—14.

[c] Deut. 33. 29. Ps. 66. 3. a 81. 15.

44 † Pan glywant am danaf, ufuddhânt i mi: [d] meibion dïeithr a † gymmerant arnynt ymddarostwng i mi.

† Heb. *Wrth glywed y glust.*

[d] Michah 7. 17.

45 Meibion dïeithr a ballant ac a ddychrynant allan o'u dirgel fannau.

† Heb. *ddywedant gelwydd wrthyf.*

46 Byw yw yr ARGLWYDD, a bendithier fy nghraig: a dyrchafer DUW fy iachawdwriaeth.

‖ Neu, *ddifetha.*

47 DUW *sydd* yn rhoddi i mi *allu* ymddïal, ac a ‖ ddarostwng y bobloedd danaf.

48 Efe sydd yn fy ngwared oddi wrth fy ngelynion: ïe, [e] ti a'm dyrchefi uwchlaw y rhai a gyfodant i'm herbyn: achubaist fi rhag y gwr ‖ traws.

[e] Ps. 59. 1.

‖ Neu, *trais.*

49 [f] Am hynny y ‖ moliannaf di, O ARGLWYDD, ym mhlith y cenhedloedd, ac y canaf i'th enw.

[f] Rhuf. 15. 9.

‖ Neu, *cyffesaf.*

50 Efe sydd yn gwneuthur mawr ymwared i'w Frenhin; ac yn gwneuthur trugaredd i'w enneiniog, i Dafydd, ac i'w had ef [g] byth.

[g] 2 Sam. 7. 13.

PSALM XIX.

1 *Bod y creaduriaid yn dangos gogoniant Duw; 7 a'i air yn dangos ei ras ef.* 12 *Dafydd yn gweddïo am ras.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

[a] Gen. 1. 6. Es. 40. 22. Rhuf. 1. 19, 20.

Y [a] NEFOEDD sydd yn datgan gogoniant DUW; a'r ffurfafen sydd yn mynegi gwaith ei ddwylaw ef.

2 Dydd i ddydd a draetha ymadrodd, a nos i nos a ddengys wybodaeth.

‖ *heb* y rhai hyn *y clywir eu llef hwynt.* Heb. *heb glywed eu lleferydd.*

3 Nid *oes* iaith nac ymadrodd, ‖ *lle* ni chlybuwyd eu lleferydd hwynt.

[b] Rhuf. 10. 18.

‖ Neu, *rheol.*

4 [b] Eu ‖ llinyn a aeth trwy yr holl ddaear, a'u geiriau hyd eithafoedd byd: i'r haul y gosododd efe babell ynddynt;

[c] Preg. 1. 5.

5 Yr hwn *sydd* fel gwr priod yn dyfod allan o'i ystafell: *ac* [c] a ymlawenhâ fel cawr i redeg gyrfa.

6 O eithaf y nefoedd *y mae* ei fynediad ef allan, a'i amgylchiad hyd eu heithafoedd hwynt: ac nid ymgudd dim oddi wrth ei wres ef.

[d] Ps. 111. 7.

‖ Neu, *Addysg.*

‖ Neu, *adferu.*

7 [d] ‖ Cyfraith yr ARGLWYDD *sydd* berffaith, yn ‖ troi yr enaid: tystiolaeth yr ARGLWYDD *sydd* sicr, ac yn gwneuthur y gwirion yn ddoeth.

8 Deddfau yr ARGLWYDD *sydd* uniawn, yn llawenhâu y galon: gorchymyn yr ARGLWYDD *sydd* bur, yn goleuo y llygaid.

9 Ofn yr ARGLWYDD *sydd* lân, yn parhâu yn dragywydd; barnau yr ARGLWYDD *ydynt* wirionedd, cyfiawn *ydynt* i gyd.

[e] Ps. 119. 72, 127. Diar. 8. 10, 11, 19.

10 [e] Mwy dymunol *ŷnt* nag aur, ïe, nag aur coeth lawer: [f] melysach hefyd nâ'r mêl, ac nâ diferiad diliau mêl.

[f] Ps. 119. 103.

11 Ynddynt hwy hefyd y rhybuddir dy was: o'u cadw *y mae* gwobr lawer.

[g] Ps. 40. 12.

[h] Ps. 90. 8.

12 [g] Pwy a ddeall *ei* gamweddau? glanhâ fi oddi wrth *fy meiau* [h] cuddiedig.

[i] Ps. 119. 133. Rhuf. 6. 12, 14.

13 Attal hefyd dy was oddi wrth *bechodau* rhyfygus; [i] na arglwyddiaethont arnaf: yna y'm perffeithir, ac y'm glanhêir oddi wrth ‖ anwiredd lawer.

‖ *yr anwiredd mawr.*

14 Bydded ymadroddion fy ngenau, a

myfyrdod fy nghalon, yn gymmeradwy ger dy fron, O ARGLWYDD, fy nghraig a'm prynwr.

PSALM XX.

1 *Yr eglwys yn bendithio y Brenhin yn ei fawrhydi.* 7 *Ei hyder hi y'nghymmorth Duw.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

GWRANDAWED yr ARGLWYDD arnat yn nydd cyfyngder: enw DUW Jacob a'th †ddiffynno.

2 Anfoned †i ti gymmorth o'r cyssegr, a †nerthed di o Sïon.

3 Cofied dy holl offrymmau, a †bydded foddlawn i'th boeth-offrwm. Selah.

4 Rhodded i ti wrth *fodd* dy galon; a chyflawned dy holl gynghor.

5 Gorfoleddwn yn dy iachawdwriaeth di, a dyrchafwn faner [a]yn enw ein DUW: cyflawned yr ARGLWYDD dy holl ddymuniadau.

6 Yr awr hon y gwn y gwared yr ARGLWYDD ei enneiniog: efe a wrendy arno o nefoedd ei sancteiddrwydd, yn nerth iechyd ei ddeheulaw ef.

7 [b]*Ymddiried* rhai mewn cerbydau, a rhai mewn meirch: ond nyni a gofiwn enw yr ARGLWYDD ein DUW.

8 Hwy a gwympasant, ac a syrthiasant; ond nyni a gyfodasom, ac a safasom.

9 Achub, ARGLWYDD: gwrandawed y Brenhin arnom yn y dydd y llefom.

PSALM XXI.

1 *Tâl dïolch am fuddugoliaeth:* 7 *a hyder ar gael ychwaneg o lwyddiant.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, yn dy nerth y llawenycha y Brenhin: ac yn dy iachawdwriaeth di mor ddirfawr yr ymhyfryda!

2 Deisyfiad ei galon a roddaist iddo; a dymuniad ei wefusau nis gommeddaist. Selah.

3 Canys achubaist ei flaen ef â bendithion daioni: gosodaist ar ei ben ef goron o aur coeth.

4 [a]Gofynodd oes gennyt, *a* rhoddaist iddo: *ïe,* [b]†hir oes, byth ac yn dragywydd.

5 Mawr *yw* ei ogoniant yn dy iachawdwriaeth: gosodaist arno ogoniant a phrydferthwch.

6 Canys gwnaethost ef yn fendithion yn dragywyddol; llawenychaist ef â llawenydd â'th wynebpryd.

7 O herwydd bod y Brenhin yn ymddiried yn yr ARGLWYDD, a thrwy drugaredd y Goruchaf nid ysgogir ef.

8 Dy law a gaiff afael ar dy holl elynion: dy ddeheulaw a gaiff afael ar dy gaseion.

9 Ti a'u gwnai hwynt fel ffwrn danllyd yn amser dy lid: yr ARGLWYDD yn ei ddigllonedd a'u llwngc hwynt, a'r tân a'u hysa hwynt.

10 [c]Eu ffrwyth hwynt a ddinystri di oddi ar y ddaear, a'u had o blith meibion dynion.

11 Canys bwriadasant ddrwg i'th erbyn: meddyliasant amcan, heb allu o honynt *ei gwblhâu.*

12 Am hynny [d]y gwnei iddynt droi eu †cefnau: ar dy linynnau y parottôi di *saethau* yn erbyn eu hwynebau.

13 Ymddyrcha, ARGLWYDD, yn dy nerth: canwn, a chanmolwn dy gadernid.

PSALM XXII.

1 *Dafydd yn achwyn mewn anghysur mawr:* 9 *yn gweddïo mewn cyfyngder mawr;* 23 *ac yn clodfori Duw.*

I'r Pencerdd ar ‖ Aieleth hasahar, Psalm Dafydd.

FY [a]NUW, fy NUW, paham y'm gwrthodaist? *paham yr ydwyt* mor bell oddi wrth fy iachawdwriaeth, *a* [b]geiriau fy llefain?

2 Fy NUW, llefain yr ydwyf y dydd, ac ni wrandewi; y nos hefyd, ac ‖nid *oes* osteg i mi.

3 Ond tydi *wyt* sanctaidd, *O dydi* yr hwn wyt yn cyfanneddu ym moliant Israel.

4 Ein tadau a obeithiasant ynot: gobeithiasant, a gwaredaist hwynt.

5 Arnat ti y llefasant, ac achubwyd hwynt: [c]ynot yr ymddiriedasant, ac nis gwaradwyddwyd hwynt.

6 A minnau, pryf *ydwyf,* ac nid gwr; [d]gwarthrudd dynion, a dirmyg y bobl.

7 [e]Pawb a'r a'm gwelant, a'm gwatwarant: †llaesant wefl, [f]ysgydwant ben, *gan ddywedyd,*

8 [g]†Ymddiriedodd yn yr ARGLWYDD; gwareded ef: achubed ef, †gan ei fod yn dda ganddo.

9 Canys [h]ti a'm tynnaist o'r groth: ‖gwnaethost i mi obeithio *pan oeddwn* ar fronnau fy mam.

10 Arnat ti y'm bwriwyd o'r bru: o groth fy mam fy NUW *ydwyt.*

11 Nac ymbellhâ oddi wrthyf; o herwydd cyfyngder *sydd* agos: canys nid *oes* cynnorthwywr.

---

† Heb. *ddyrchafo.*
† Heb. *dy gymmorth.*
† Heb. *atteged,* neu, *cynhalied.*
† Heb. *gwnaed yn lludw,* neu, *yn fras.*

[a] Exod. 17. 15. Ps. 60. 4.

[b] Ps. 33. 16. Diar. 21. 31. Es. 31. 1.

[a] Ps. 61. 6.
[b] 2 Sam. 7. 19.
† Heb. *hir ddyddiau.*

[c] Job 18. 16, 19. Ps. 37. 28. a 109. 13.

[d] Edrych Job 7. 20. a 16. 12. Galar. 3. 12.
† Heb. *ysgwydd.*

‖ *ewig y bore.*

[a] Matt. 27. 46. Marc 15. 34.
[b] Heb. 5. 7.

‖ *nid* wyf *yn tewi.*

[c] Ps. 25. 2. a 31. 1. a 71. 1. Es. 49. 23. Rhuf. 9. 33.
[d] Es. 53. 3.
[e] Matt. 27. 39.
† Heb. *agorant.*
[f] Job 16. 4. Ps. 109. 25.
[g] Matt. 27. 43.
† Heb. *Ymdreiglodd at yr.*
† Heb. *os yw.*
[h] Ps. 71. 6., Es. 46. 3.
‖ Neu, *diogelaist fi.*

12 Teirw lawer a'm cylchynasant: gwrdd *deirw* [l]Basan a'm hamgylchasant.

13 [k]Agorasant arnaf eu genau, *fel* llew rheibus a rhuadwy.

14 Fel dwfr y'm tywalltwyd, a'm hesgyrn oll a ymwahanasant: [l]fy nghalon sydd fel cŵyr; hi a doddodd yng nghanol fy ‖mherfedd.

15 Fy nerth a wywodd fel pridd-lestr; [m]a'm tafod a lynodd wrth daflod fy ngenau: ac i lwch angau y'm dygaist.

16 Canys cwn a'm cylchynasant; cynnulleidfa y drygionus a'm hamgylchasant: [n]trywanasant fy nwylaw a'm traed.

17 Gallaf gyfrif fy holl esgyrn: [o]y maent yn tremio *ac* yn edrych arnaf.

18 [p]Y maent yn rhannu fy nillad yn eu mysg, ac ar fy ngwisg yn bwrw coelbren.

19 Ond tydi, ARGLWYDD, nac ymbellhâ: fy nghadernid, brysia i'm cynnorthwyo.

20 Gwared fy enaid rhag y cleddyf, [q]fy unig *enaid* o †feddiant y ci.

21 [r]Achub fi rhag safn y llew: canys o blith cyrn unicorniaid y'm gwrandewaist.

22 [s]Mynegaf dy enw [t]i'm brodyr: y'nghanol y gynnulleidfa y'th folaf.

23 Y rhai sydd yn ofni yr ARGLWYDD, molwch ef: holl had Jacob, gogoneddwch ef; a holl had Israel, ofnwch ef.

24 Canys ni ddirmygodd, ac ni ffieiddiodd gystudd y tlawd; ac ni chuddiodd ei wyneb rhagddo: ond [u]pan lefodd efe arno, efe a wrandawodd.

25 [x]Fy mawl *sydd* o honot ti yn y gynnulleidfa fawr: [y]fy addunedau a dalaf ger bron y rhai a'i hofnant ef.

26 [z]Y tlodion a fwyttânt, ac a ddiwellir: y rhai a geisiant yr ARGLWYDD, a'i moliannant ef: eich calon fydd byw yn dragywydd.

27 [a]Holl derfynau y ddaear a gofiant, ac a drŏant at yr ARGLWYDD: a holl dylwythau y cenhedloedd a addolant ger dy fron di.

28 Canys eiddo yr ARGLWYDD *yw* y deyrnas: ac efe *sydd* yn llywodraethu ym mhlith y cenhedloedd.

29 Yr holl *rai* breision ar y ddaear a fwyttânt, ac a addolant: [b]y rhai a ddisgynant i'r llwch, a ymgrymmant ger ei fron ef; ac nid oes neb a all gadw yn fyw ei enaid ei hun.

30 *Eu* had a'i gwasanaetha ef: [c]cyfrifir ef i'r ARGLWYDD yn genhedlaeth.

31 Deuant, ac [d]adroddant ei gyfiawnder ef i'r bobl a enir, mai efe a wnaeth *hyn.*

PSALM XXIII.

Hyder Dafydd ar ras Duw.

Psalm Dafydd.

YR ARGLWYDD *yw* [a]fy Mugail; [b]ni bydd eisieu arnaf.

2 Efe a wna i mi orwedd mewn porfëydd gwelltog: efe a'm tywys ger llaw y dyfroedd †tawel.

3 Efe a ddychwel fy enaid: [c]efe a'm harwain ar hyd llwybrau cyfiawnder er mwyn ei enw.

4 Ië, pe rhodiwn ar hyd glyn [d]cysgod angau, [e]nid ofnaf niwed: canys *yr wyt* ti gyd â mi; dy wïalen a'th ffon a'm cysurant.

5 [f]Ti a arlwyi ford ger fy mron y'ngŵydd fy ngwrthwynebwyr: †iraist fy mhen âg olew; fy phïol sydd lawn.

6 Daioni a thrugaredd yn ddïau a'm canlynant holl ddyddiau fy mywyd: a phreswyliaf yn nhŷ yr ARGLWYDD †yn dragywydd.

PSALM XXIV.

1 *Arglwyddiaeth Duw yn y byd hwn.* 3 *Dinasyddion ei ysbrydol deyrnas ef.* 7 *Cynghor i'w dderbyn ef.*

Psalm Dafydd.

EIDDO [a]yr ARGLWYDD y ddaear, a'i chyflawnder; y byd, ac a breswylia ynddo.

2 [b]Canys efe a'i seiliodd ar y moroedd, ac a'i sicrhâodd ar yr afonydd.

3 [c]Pwy a esgyn i fynydd yr ARGLWYDD? a phwy a saif yn ei le sanctaidd ef?

4 [d]Y glân *ei* ddwylaw, a'r pur *ei* galon; yr hwn ni ddyrchafodd ei †feddwl at wagedd, ac ni thyngodd i dwyllo.

5 Efe a dderbyn fendith gan yr ARGLWYDD, a chyfiawnder gan DDUW ei iachawdwriaeth.

6 Dyma genhedlaeth y rhai a'i ceisiant ef, y rhai [e]a geisiant dy wyneb di, ‖O Jacob. Selah.

7 O byrth, dyrchefwch eich pennau; ac ymddyrchefwch, ddrysau tragywyddol; a Brenhin y gogoniant a ddaw i mewn.

8 Pwy *yw* y Brenhin gogoniant hwn? yr ARGLWYDD nerthol a chadarn, yr ARGLWYDD cadarn mewn rhyfel.

9 O byrth, dyrchefwch eich pennau;

[l] Deut. 32. 14. Ps. 68. 30. Ezec. 39. 18. Amos 4. 1.
[k] Job 16. 10. Galar. 2. 16. a 3. 46.
[l] Job 23. 16.
‖ *ymysgaroedd.*
[m] Galar. 4. 4.
[n] Matt. 27. 35. Marc 15. 24. Luc 23. 33. Ioan 19. 23, 37. a 20. 25.
[o] Luc 23. 27.
[p] Luc 23. 34. Ioan 19. 24.
[q] Ps. 35. 17.
†Heb. *law.*
[r] 2 Tim. 4. 17.
[s] Heb. 2. 12.
[t] Ioan 20. 17. Rhuf. 8. 29.
[u] Heb. 5. 7.
[x] Ps. 35. 18.
[y] Ps. 116. 14.
[z] Lef. 7. 11, 12, 15, 16. Ps. 69. 32. Es. 65. 13.
[a] Ps. 2. 8. a 72. 11. a 86. 9.
[b] Es. 26. 19. Phil. 2. 10.
[c] Ps. 87. 6.
[d] Edrych Rhuf. 3. 21, 22.
[a] Exod. 40. 11. Jer. 23. 4. Ezec. 34. 23. Ioan 10. 11. 1 Petr 2. 25. Dat. 7. 17.
[b] Phil. 4. 19.
†Heb. *llonyddwch.*
[c] Ps. 5. 8. a 31. 3.
[d] Job 3. 5. a 10. 21, 22. a 24. 17. Ps. 44. 19.
[e] Ps. 3. 6. a 118. 6.
[f] Ps. 104. 15.
†Heb. *braseaist.*
†Heb. *dros hir ddyddiau.*

1017.
[a] Exod. 9. 29. a 19. 5. Deut. 10. 14. Job 41. 11. Ps. 50. 12. 1 Cor. 10. 26, 28.
[b] Job 38. 6. Ps. 104. 5. a 136. 6. 2 Petr 3. 5.
[c] Ps. 15. 1.
[d] Es. 33. 15, 16.
†Heb. *enaid.*
[e] Ps. 27. 8.
‖ Neu, O Dduw *Jacob.*

ac ymddyrchefwch, ddrysau tragywyddol; a Brenhin y gogoniant a ddaw i mewn.

10 Pwy yw y Brenhin gogoniant hwn? ARGLWYDD y lluoedd, efe *yw* Brenhin y gogoniant. Selah.

PSALM XXV.

1 *Hyder Dafydd yn ei weddi.* 7 *Y mae yn gweddïo am faddeuant pechodau,* 16 *ac am gymmorth mewn trallod.*

Psalm Dafydd.

[a] Ps. 86. 4. a 143. 8.

ATTAT [a] ti, O ARGLWYDD, y dyrchafaf fy enaid.

2 O fy NUW, [b] ynot ti yr ymddiriedais: na'm gwaradwydder; [c] na orfoledded fy ngelynion arnaf.

[b] Ps. 22. 5. a 31. 1. a 34. 8. Es. 28. 16. a 49. 23. Rhuf. 10. 11.

[c] Ps. 13. 4.

3 Ië, na waradwydder neb sydd yn disgwyl wrthyt ti: gwaradwydder y rhai a droseddant heb achos.

[d] Exod. 33. 13. Ps. 5. 8. a 27. 11. a 86. 11. a 119. a 143. 8, 10.

4 [d] Pâr i mi wybod dy ffyrdd, O ARGLWYDD: dysg i mi dy lwybrau.

5 Tywys fi yn dy wirionedd, a dysg fi: canys ti *yw* DUW fy iachawdwriaeth; wrthyt ti y disgwyliaf ar hyd y dydd.

[e] Ps. 103. 17. a 106. 1. a 107. 1. Jer. 33. 11.

† Heb. *amysgaroedd.*

6 Cofia, ARGLWYDD, [e] dy †dosturiaethau, a'th drugareddau: canys erioed *y maent* hwy.

[f] Job 13. 26. a 20. 11. Jer. 3. 25.

7 Na chofia [f] bechodau fy ieuengctid, na'm camweddau: yn ol dy drugaredd meddwl di am danaf, er mwyn dy ddaioni, ARGLWYDD.

8 Da ac uniawn *yw* yr ARGLWYDD: o herwydd hynny y dysg efe bechaduriaid yn y ffordd.

9 Y rhai llariaidd a hyffordda efe mewn barn: a'i ffordd a ddysg efe i'r rhai gostyngedig.

10 Holl lwybrau yr ARGLWYDD *ydynt* drugaredd a gwirionedd, i'r rhai a gadwant ei gyfammod a'i dystiolaethau ef.

11 Er mwyn dy enw, ARGLWYDD, maddeu fy anwiredd: [g] canys mawr *yw.*

[g] Edrych Rhuf. 5. 20.

12 Pa wr *yw* efe sydd yn ofni yr ARGLWYDD? efe a'i dysg ef yn y ffordd a ddewiso.

† Heb. *lettya.*

13 Ei enaid ef a †erys mewn daioni: [h] a'i had a etifedda y ddaear.

[h] Ps. 37. 11, 22, 29. Diar. 3. 32. Edrych Ioan 7. 17. a 15. 15.

† Heb. *i beri iddynt wybod.*

14 [i] Dirgelwch yr ARGLWYDD *sydd* gyd â'r rhai a'i hofnant ef: a'i gyfammod hefyd, †i'w cyfarwyddo hwynt.

15 Fy llygaid *sydd* yn wastad ar yr ARGLWYDD: canys efe a ddwg fy nhraed allan o'r rhwyd.

16 Tro attaf, a thrugarhâ wrthyf: canys unig a thlawd *ydwyf.*

17 Gofidiau fy nghalon a helaethwyd: dwg fi allan o'm cyfyngderau.

18 Gwel fy nghystudd a'm helbul, a maddeu fy holl bechodau.

19 Edrych ar fy ngelynion; canys amlhasant; â chasineb traws *hefyd* y'm casasant.

20 Cadw fy enaid, ac achub fi: na'm gwaradwydder; canys ymddiriedais ynot.

21 Cadwed perffeithrwydd ac uniondeb fi: canys yr wyf yn disgwyl wrthyt.

22 O DDUW, gwared Israel o'i holl gyfyngderau.

PSALM XXVI.

Dafydd yn cyrchu at Dduw, mewn hyder o'i ddiniweidrwydd.

Psalm Dafydd.

[a] Ps. 7. 8.

BARN [a] fi, ARGLWYDD; canys rhodiais yn fy mherffeithrwydd: ymddiriedais hefyd yn yr ARGLWYDD; *am hynny* ni lithraf.

[b] Ps. 7. 9. a 17. 3. a 66. 10. a 139. 23. Zech. 13. 9.

2 [b] Hola fi, ARGLWYDD, a phrawf fi: chwilia fy arennau a'm calon.

3 Canys dy drugaredd *sydd* o flaen fy llygaid: ac mi a rodiais yn dy wirionedd.

[d] Ps. 1. 1. Jer. 15. 17.

4 [d] Nid eisteddais gyd â dynion coegion; a chyd â'r rhai trofâus nid âf.

5 Casêais gynnulleidfa y drygionus; a chyd â'r annuwiolion nid eisteddaf.

[e] Edrych Exod. 30. 19, 20. Ps. 73. 13.

6 [e] Golchaf fy nwylaw mewn diniweidrwydd: a'th allor, O ARGLWYDD, a amgylchynaf:

7 I gyhoeddi â llef clodforedd, ac i fynegi dy holl ryfeddodau.

[f] Ps. 24. 7. ‖ Neu, *tabernacl.*

8 ARGLWYDD, [f] hoffais drigfan dy dŷ, a lle ‖ preswylfa dy ogoniant.

[g] Edrych 1 Sam. 25. 29. Ps. 28. 3.

9 [g] Na chasgl fy enaid gyd â phechaduriaid, na'm bywyd gyd â dynion gwaedlyd.

10 Y rhai *y mae* ysgelerder yn eu dwylaw, a'u deheulaw yn llawn gwobrau.

11 Eithr mi a rodiaf yn fy mherffeithrwydd: gwared fi, a thrugarhâ wrthyf.

[h] Ps. 40. 2.

12 [h] Fy nhroed sydd yn sefyll ar yr uniawn: yn y cynnulleidfaoedd y'*th* fendithiaf, *O* ARGLWYDD.

PSALM XXVII.

1 *Dafydd yn ategu ei ffydd, trwy allu Duw,* 4 *trwy ei serch i wasanaeth Duw,* 9 *a thrwy weddi.*

Psalm Dafydd.

[a] Ps. 84. 11. Es. 60. 19, 20. Michah 7. 8.

YR [a] ARGLWYDD *yw* fy ngoleuni a'm iachawdwriaeth; rhag pwy yr ofnaf? [b] yr ARGLWYDD *yw* nerth fy mywyd; rhag pwy y dychrynaf?

[b] Ps. 118. 6.

2 Pan nesâodd y rhai drygionus, *sef* fy ngwrthwynebwyr a'm gelynion, i'm herbyn, i fwytta fy nghnawd, hwy a dramgwyddasant ac a syrthiasant.

[c] Ps. 3. 6.

3 [c] Pe gwersyllai llu i'm herbyn, nid ofna fy nghalon: pe cyfodai câd i'm herbyn, yn hyn mi *a fyddaf* hyderus.

[d] Ps. 26. 8.

4 [d] Un *peth* a ddeisyfais i gan yr ARGLWYDD, hynny a geisiaf; *sef* caffael trigo yn nhŷ yr ARGLWYDD holl ddyddiau fy mywyd, i edrych ar [e] ‖ brydferthwch yr ARGLWYDD, ac i ymofyn yn ei deml.

[e] Ps. 90. 17.
‖ Neu, *hyfrydwch.*

[f] Ps. 31. 20. a 83. 3. a 91. 1.

5 Canys [f] yn y dydd blin y'm cuddia o fewn ei babell: yn nirgelfa ei babell y'm cuddia; ar graig y'm cyfyd i.

[g] Ps. 3. 3.

6 Ac yn awr [g] y dyrcha efe fy mhen goruwch fy ngelynion o'm hamgylch: am hynny yr aberthaf yn ei babell ef ebyrth † gorfoledd; canaf, ïe, canmolaf yr ARGLWYDD.

† Heb. *bloedd.*

7 Clyw, O ARGLWYDD, fy lleferydd *pan* lefwyf: trugarhâ hefyd wrthyf, a gwrando arnaf.

[h] Ps. 24. 6. a 105. 4.

8 *Pan ddywedaist,* [h] Ceisiwch fy wyneb; fy nghalon a ddywedodd wrthyt, Dy wyneb a geisiaf, O ARGLWYDD.

[i] Ps. 69. 17.

9 [i] Na chuddia dy wyneb oddi wrthyf; na fwrw ymaith dy was mewn soriant: fy nghymmorth fuost; na âd fi, ac na wrthod fi, O DDUW fy iachawdwriaeth.

[k] Es. 49. 15.
† Heb. *casgl.*

10 [k] Pan yw fy nhad a'm mam yn fy ngwrthod, yr ARGLWYDD a'm † derbyn.

[l] Ps. 25. 4. a 86. 11. a 119. 33.
† Heb. *ngwylwyr.*

11 [l] Dysg i mi dy ffordd, ARGLWYDD, ac arwain fi ar hyd llwybrau uniondeb, o herwydd fy † ngelynion.

12 Na ddyro fi i fynu i ewyllys fy ngelynion: canys gau dystion, a *rhai* a adroddant drawsder, a gyfodasant i'm herbyn.

[m] Ps. 56. 13. a 116. 9. a 142. 5.

13 *Diffygiaswn,* pe na chredaswn weled daioni yr ARGLWYDD [m] yn nhir y rhai byw.

[n] Ps. 31. 24. a 130. 5. Es. 25. 9. Hab. 2. 3.

14 [n] Disgwyl wrth yr ARGLWYDD: ymwrola, ac efe a nertha dy galon: disgwyl, meddaf, wrth yr ARGLWYDD.

PSALM XXVIII.

1 *Dafydd yn gweddïo yn daer yn erbyn ei elynion;* 6 *yn bendithio Duw,* 9 *ac yn gweddïo dros y bobl.*

Psalm Dafydd.

[a] Ps. 88. 1.

ARNAT ti, ARGLWYDD, y gwaeddaf; fy nghraig, [a] na ddistawa wrthyf:

[b] rhag, *o* thewi wrthyf, i mi fod yn gyffelyb i rai yn disgyn i'r pwll.

[b] Ps. 143. 7.

2 Erglyw lef fy ymbil pan waeddwyf arnat, pan ddyrchafwyf fy nwylaw [c] tu ag at † dy gafell sanctaidd.

[c] Ps. 138. 2.
† Heb. *gafell dy gyssegr.*

3 [d] Na thynn fi gyd â'r annuwiolion, a chyd â gweithredwyr anwiredd; [e] y rhai a lefarant heddwch wrth eu cymmydogion, a drwg yn eu calon.

[d] Ps. 26. 9.
[e] Ps. 12. 2. a 55. 21. a 62. 4. Jer. 9. 8.

4 [f] Dyro iddynt yn ol eu gweithred, ac yn ol drygioni eu dychymygion: dyro iddynt yn ol gweithredoedd eu dwylaw; tâl iddynt eu haeddedigaethau.

[f] 2 Tim. 4. 14. Dat. 18. 6.

5 Am [g] nad ystyriant weithredoedd yr ARGLWYDD, na gwaith ei ddwylaw ef, y dinystria efe hwynt, ac nis adeilada hwynt.

[g] Job 34. 27.

6 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD: canys clybu lef fy ngweddïau.

7 Yr ARGLWYDD *yw* fy nerth, a'm tarian; ynddo ef yr ymddiriedodd fy nghalon, a myfi a gynnorthwywyd: o herwydd hyn y llawenychodd fy nghalon, ac ar fy nghân y clodforaf ef.

8 Yr ARGLWYDD *sydd* nerth i'r cyfryw ‖ rai, a chadernid iachawdwriaeth ei Enneiniog *yw* efe.

‖ Neu, *un.*

9 Cadw dy bobl, a bendithia dy etifeddiaeth: ‖ portha hwynt hefyd, a dyrcha hwynt yn dragywydd.

‖ Neu, *llywodraetha.*

PSALM XXIX.

1 *Dafydd yn annog tywysogion i roi gogoniant i Dduw;* 3 *o herwydd ei fawr allu,* 11 *a'i ymddiffyn i'w bobl.*

Psalm Dafydd.

[a] 1 Chron. 16. 28, 29. Ps. 96. 7, 8, 9.

MOESWCH [a] i'r ARGLWYDD, chwi *feibion* cedyrn, moeswch i'r ARGLWYDD ogoniant a nerth.

2 Moeswch i'r ARGLWYDD ogoniant ei enw: addolwch yr ARGLWYDD ‖ ym mhrydferthwch *ei* sancteiddrwydd.

‖ Neu, *yn ei brydferth gyssegr.*

3 Llef yr ARGLWYDD *sydd* ar y dyfroedd: [b] DUW y gogoniant a darana; yr ARGLWYDD *sydd* ar y dyfroedd mawrion.

[b] Job 37. 4, 5.

4 Llef yr ARGLWYDD *sydd* mewn grym: llef yr ARGLWYDD *sydd* mewn prydferthwch.

5 Llef yr ARGLWYDD *sydd* yn dryllio y cedrwydd: ïe, dryllia yr ARGLWYDD gedrwydd Libanus.

6 Efe a wna iddynt lammu fel llo; Libanus a [c] Sirion, fel llwdn unicorn.

[c] Deut. 3. 9.

7 Llef yr ARGLWYDD a ‖ wasgara y fflammau tân.

‖ Neu, *dyrr allan.*

8 Llef yr ARGLWYDD a wna i'r anialwch ‖ grynu: yr ARGLWYDD a wna i anialwch Cades grynu.

‖ Neu, *ofidio.*

9 Llef yr ARGLWYDD a wna [d] i'r ewigod lydnu, ac a ddynoetha y coedydd: ac yn ei deml ‖ pawb a draetha *ei* ogoniant *ef*.

10 Yr ARGLWYDD sydd yn eistedd ar y llifeiriant; ïe, [e] yr ARGLWYDD a eistedd yn Frenhin yn dragywydd.

11 Yr ARGLWYDD a ddyry nerth i'w bobl: yr ARGLWYDD a fendithia ei bobl â thangnefedd.

PSALM XXX.

1 *Dafydd yn moli Duw am ei ymwared; 4 yn annog eraill i'w glodfori, wrth weled fel yr oedd Duw yn gwneuthur ág ef.*

Psalm *neu* Gân *o* [a] gyssegriad tŷ Dafydd.

MAWRYGAF di, O ARGLWYDD: canys dyrchefaist fi, ac ni lawenhêaist fy ngelynion o'm plegid.

2 ARGLWYDD fy NUW, llefais arnat, a thithau a'm hiachëaist.

3 ARGLWYDD, [b] dyrchefaist fy enaid o'r bedd: cedwaist fi yn fyw, rhag disgyn o honof i'r pwll.

4 [c] Cenwch i'r ARGLWYDD, ei saint ef; a chlodforwch wrth goffadwriaeth ei sancteiddrwydd ef.

5 Canys [d] ennyd fechan *y bydd* yn ei lid; yn ei foddlonrwydd *y mae* bywyd: † dros brydnawn yr erys wylofain, ac erbyn y bore *y bydd* † gorfoledd.

6 [e] Ac mi a ddywedais yn fy llwyddiant, Ni'm syflir yn dragywydd.

7 O'th ddaioni, ARGLWYDD, y gosodaist gryfder yn fy mynydd: [f] cuddiaist dy wyneb, *a* bûm helbulus.

8 Arnat ti, ARGLWYDD, y llefais, ac â'r ARGLWYDD yr ymbiliais.

9 Pa fudd *sydd* yn fy ngwaed, pan ddisgynwyf i'r ffos? [g] a glodfora y llwch di? a fynega efe dy wirionedd?

10 Clyw, ARGLWYDD, a thrugarhâ wrthyf: ARGLWYDD, bydd gynnorthwywr i mi.

11 [h] Tröaist fy ngalar yn llawenydd i mi: dïosgaist fy sachwisg, a gwregysaist fi â llawenydd;

12 Fel y cano ‖ *fy* ngogoniant i ti, ac na thawo. O ARGLWYDD fy NUW, yn dragywyddol y'th foliannaf.

PSALM XXXI.

1 *Dafydd yn dangos ei ymddiried yn Nuw, ac yn gofyn ei help ef; 7 yn ymlawenychu yn ei drugaredd ef; 9 yn gweddïo yn ei adfyd, 19 ac yn moliannu Duw am ei ddaioni.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

YNOT [a] ti, ARGLWYDD, yr ymddiriedais: na'm gwaradwydder yn dragywydd: [b] gwared fi yn dy gyfiawnder.

2 Gogwydda dy glust attaf; gwared fi ar frys: bydd i mi yn graig † gadarn, yn dŷ ymddiffyn i'm cadw.

3 Canys fy nghraig a'm castell *ydwyt*: gan hynny [c] er mwyn dy enw tywys fi, ac arwain fi.

4 Tynn fi allan o'r rhwyd a guddiasant i mi: canys ti *yw* fy nerth.

5 [d] I'th law y gorchymynaf fy yspryd: gwaredaist fi, O ARGLWYDD DDUW y gwirionedd.

6 Casêais y rhai [e] sydd yn dal ar oferwagedd; minnau a obeithiaf yn yr ARGLWYDD.

7 Ymlawenhâf ac ymhyfrydaf yn dy drugaredd: canys gwelaist fy adfyd; adnabuost fy enaid mewn cyfyngderau;

8 Ac ni warchaeaist fi yn llaw y gelyn; *ond* [f] gosodaist fy nhraed mewn ehangder.

9 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD; canys cyfyng *yw* arnaf: [g] dadwinodd fy llygad gan ofid, *ïe*, fy enaid a'm bol.

10 Canys fy mywyd a ballodd gan ofid, a'm blynyddoedd gan ochain: fy nerth a ballodd o herwydd fy anwiredd, [h] a'm hesgyrn a bydrasant.

11 [i] Yn warthrudd yr ydwyf ym mysg fy holl elynion, a *hynny* [k] yn ddirfawr ym mysg fy nghymmydogion; ac yn ddychryn i'r rhai a'm hadwaenant: y rhai a'm gwelent allan, a gilient oddi wrthyf.

12 [l] Anghofiwyd fi fel un marw allan o feddwl: yr ydwyf fel llestr methedig.

13 [m] Canys clywais ogan llaweroedd; [n] dychryn *oedd* o bob parth: pan gydymgynghorasant yn fy erbyn, y bwriadasant fy nïeneidio.

14 Ond mi a obeithiais ynot ti, ARGLWYDD: dywedais, Fy NUW *ydwyt*.

15 Yn dy law di *y mae* fy amserau: gwared fi o law fy ngelynion, ac oddi wrth fy erlidwyr.

16 [o] Llewyrcha dy wyneb ar dy was: achub fi er mwyn dy drugaredd.

17 ARGLWYDD, [p] na waradwydder fi; canys gelwais arnat: gwaradwydder yr annuwiolion, [q] torrer hwynt i'r bedd.

18 [r] Gosteger y gwefusau celwyddog, y rhai [s] a ddywedant yn galed, trwy falchder a dïystyrwch, yn erbyn y cyfiawn.

19 [t] Mor fawr *yw* dy ddaioni a roddaist i gadw i'r sawl a'th ofnant; *ac* a wnaethost i'r rhai a ymddiriedant ynot, ger bron meibion dynion!

20 [u] Cuddi hwynt yn nirgelfa dy

---

[d] Job 39. 1, 2, 3.

‖ Neu, *y cwbl o honi.*

[e] Ps. 10. 16.

[a] Deut. 20. 5. 1042.

[b] Ps. 86. 13.

[c] 1 Chron. 16. 4. Ps. 97. 12.

[d] Ps. 103. 9. Es. 26. 20. a 54. 7, 8. 2 Cor. 4. 17.

† Heb. *yr hwyr.*

† Heb. *cân.*

[e] Job 29. 18.

[f] Ps. 104. 29.

[g] Ps. 6. 5. a 88. 11. a 115. 17.

[h] 2 Sam. 6. 14. Es. 61. 3.

‖ Hynny yw, fy *nhafod*, neu, fy *enaid.* Edrych Gen. 49. 6. Ps. 16. 9. a 57. 8.

[a] Ps. 22. 5. a 25. 2. a 71. 1. Es. 49. 23. Ps. 143. 1.

† Heb. *cadernid.*

[c] Ps. 23. 3. a 25. 11.

[d] Luc 23. 46. Act. 7. 59.

[e] Jonah 2. 8

[f] Ps. 4. 1. a 18. 19.

[g] Ps. 6. 7.

[h] Ps. 32. 3. a 102. 3.

[i] Ps. 41. 8. Es. 53. 4.

[k] Job 19. 13. Ps. 38. 11. a 88. 8, 18.

[l] Ps. 88. 4, 5.

[m] Jer. 20. 10.

[n] Jer. 6. 25. a 20. 3. Galar. 2. 22.

[o] Num. 6. 25, 26. Ps. 4. 6. a 67. 1.

[p] Ps. 25. 2.

[q] 1 Sam. 2. 9.

[r] Ps. 12. 3.

[s] 1 Sam. 2. 3. Ps. 94. 4. Judas 15.

[t] Es. 64. 4. 1 Cor. 2. 9.

[u] Ps. 27. 5. a 32. 7.

wyneb rhag balchder dynion: [x] cuddi hwynt mewn pabell rhag cynnen tafodau.

21 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD: canys [y] dangosodd yn rhyfedd ei garedigrwydd i mi mewn dinas ‖ gadarn.

22 Canys [z] mi a ddywedais yn fy ffrwst, [a] Fe'm bwriwyd allan o'th olwg: er hynny ti a wrandewaist lais fy ngweddïau pan lefais arnat.

23 [b] Cerwch yr ARGLWYDD, ei holl saint ef: yr ARGLWYDD a geidw y ffyddloniaid, ac a dâl yn ehelaeth i'r neb a wna falchder.

24 [c] Ymwrolwch, ac efe a gryfhâ eich calon, chwychwi oll y rhai ydych yn gobeithio yn yr ARGLWYDD.

PSALM XXXII.

1 *Ym maddeuant pechodau y mae dedwyddwch yn sefyll.* 3 *Bod cyfaddef pechodau yn esmwythâu ar y gydwybod.* 8 *Addewidion Duw yn dwyn llawenydd.*

Psalm Dafydd † er athrawiaeth.

GWYN *ei* fyd *y neb* [a] y maddeuwyd *ei* drosedd, ac y cuddiwyd *ei* bechod.

2 Gwŷn ei *fyd* y dyn ni chyfrif yr ARGLWYDD iddo anwiredd, ac [b] ni *byddo* dichell yn ei yspryd.

3 Tra y tewais, heneiddiodd fy esgyrn, gan fy rhuad ar hyd y dydd.

4 Canys trymhâodd dy law arnaf ddydd a nos: fy irder a drowyd yn sychder hâf. Selah.

5 Addefais fy mhechod wrthyt, a'm hanwiredd ni chuddiais: [c] dywedais, Cyffesaf yn fy erbyn fy hun fy anwireddau i'r ARGLWYDD; a thi a faddeuaist anwiredd fy mhechod. Selah.

6 Am hyn [d] y gweddïa pob duwiol arnat ti yn † yr amser y'th geffir: yn ddïau yn llifeiriant dyfroedd mawrion ni chânt nesâu atto ef.

7 [e] Ti *ydwyt* loches i mi; cedwi fi rhag ing: amgylchyni fi â chaniadau ymwared. Selah.

8 Cyfarwyddaf di, a dysgaf di yn y ffordd yr elych: â'm llygad arnat *y'th* gynghoraf.

9 [f] Na fyddwch fel march, *neu* ful, heb ddeall: yr hwn y mae rhaid attal ei ên â genfa, ac â ffrwyn, rhag ei ddynesâu attat.

10 [g] Gofidiau lawer ‖ *fydd* i'r annuwiol: ond y neb a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD, trugaredd a'i cylchyna ef.

11 Y rhai cyfiawn, [h] byddwch lawen a hyfryd yn yr ARGLWYDD: a'r rhai uniawn o galon oll, cenwch yn llafar.

PSALM XXXIII.

1 *Bod yn rhaid moliannu Duw, am ei ddaioni,* 6 *am ei allu,* 12 *am ei ragluniaeth.* 20 *Ar Dduw y mae hyderu.*

YMLAWENHEWCH, y rhai cyfiawn, [a] yn yr ARGLWYDD: i'r rhai uniawn gweddus yw [b] mawl.

2 Molwch yr ARGLWYDD â'r delyn: cenwch iddo â'r nabl, ac *â'r* degtant.

3 [c] Cenwch iddo ganiad newydd: cenwch yn gerddgar, yn soniarus.

4 Canys uniawn *yw* gair yr ARGLWYDD; a'i holl weithredoedd *a wnaed* mewn ffyddlondeb.

5 [d] Efe a gâr gyfiawnder a barn: [e] o drugaredd yr ARGLWYDD y mae y ddaear yn gyflawn.

6 [f] Trwy air yr ARGLWYDD y gwnaethpwyd y nefoedd; a'u [g] holl luoedd hwy [h] trwy yspryd ei enau ef.

7 [i] Casglu y mae efe ddyfroedd y môr ynghyd megis pentwr: y mae yn rhoddi y dyfnderoedd mewn trysorau.

8 Ofned yr holl ddaear yr ARGLWYDD: holl drigolion y byd arswydant ef.

9 Canys [k] efe a ddywedodd, ac *felly* y bu: efe a orchymynodd, a hynny a safodd.

10 [l] Yr ARGLWYDD sydd yn diddymmu cynghor y cenhedloedd: y mae efe yn diddymmu amcanion pobloedd.

11 [m] Cynghor yr ARGLWYDD a saif yn dragywydd; meddyliau ei galon o genhedlaeth i genhedlaeth.

12 [n] Gwŷn ei byd y genedl *y mae* yr ARGLWYDD yn DDUW iddi; *a'r* bobl a ddetholodd efe yn etifeddiaeth iddo ei hun.

13 [o] Yr ARGLWYDD sydd yn edrych i lawr o'r nefoedd: *y màe* yn gweled holl feibion dynion.

14 O breswyl ei drigfa yr edrych efe ar holl drigolion y ddaear.

15 Efe a gyd-luniodd eu calon hwynt: efe a ddeall eu holl weithredoedd.

16 [p] Ni waredir brenhin gan lïaws llu: ni ddïangc cadarn trwy ei fawr gryfder.

17 [q] Peth ofer *yw* march i ymwared: ac nid achub efe *neb* trwy ei fawr gryfder.

18 [r] Wele, *y mae* llygad yr ARGLWYDD ar y rhai a'i hofnant ef, *sef* [s] ar y rhai a obeithiant yn ei drugaredd ef;

19 I waredu eu henaid rhag angau ac [t] i'w cadw yn fyw yn *amser* newyn.

[x] Job 5. 21.
[y] Ps. 17. 7.
‖ Neu, *gaerog.*
[z] 1 Sam. 23. 26. Ps. 116. 11.
[a] Es. 38. 11, 12. Galar. 3. 54. Jonah 2. 4.
[b] Ps. 34. 9.
[c] Ps. 27. 14.
† Heb. *Maschil.*
[a] Ps. 85. 2. Rhuf. 4. 6, 7, 8.
[b] Ioan 1. 47.
[c] Diar. 28. 13. Es. 65. 24. 1 Ioan 1. 9.
[d] Es. 55. 6. Ioan 7. 34.
† Heb. *amser caffael.*
[e] Ps. 9. 9. a 27. 5. a 31. 20. a 119. 114.
[f] Diar. 26. 3. Iago 3. 3.
[g] Diar. 13. 21.
‖ sydd.
[h] Ps. 64. 10. a 68. 3.
[a] Ps. 97. 12.
[b] Ps. 147. 1.
[c] Ps. 96. 1. a 98. 1. a 144. 9. Es. 42. 10. Dat. 5. 9.
[d] Ps. 45. 7.
[e] Ps. 119. 64.
[f] Gen. 1. 6, 7. Heb. 11. 3. 2 Petr 3. 5.
[g] Gen. 2. 1.
[h] Job 26. 13.
[i] Gen. 1. 9. Job 26. 10. a 38. 8.
[k] Gen. 1. 3. Ps. 148. 5.
[l] Es. 19. 3.
[m] Job 23. 13. Diar. 19. 21. Es. 46. 10.
[n] Ps. 65. 4. a 144. 15.
[o] 2 Chron. 16. 9. Job 28. 24. Ps. 11. 4. a 14. 2.
[p] Ps. 44. 6.
[q] Ps. 147. 10. Diar. 21. 31.
[r] Job 36. 7. Ps. 34. 15. 1 Petr 3. 12.
[s] Ps. 147. 11.
[t] Job 5. 20. Ps. 37. 19.

20 [u] Ein henaid sydd yn disgwyl am yr ARGLWYDD: [x] efe *yw* ein porth a'n tarian.

21 Canys ynddo ef y llawenycha ein calon, o herwydd i ni obeithio yn ei enw sanctaidd ef.

22 Bydded dy drugaredd, ARGLWYDD, arnom ni, megis yr ydym yn ymddiried ynot.

PSALM XXXIV.

1 *Dafydd yn clodfori Duw, ac yn annog eraill i wneuthur hynny, wrth a brofasai efe.* 8 *Dedwydd yw y rhai sydd yn ymddiried yn Nuw.* 11 *Cynghor i ofni Duw.* 15 *Rhagorfraint y cyfiawn.*

Psalm Dafydd, pan newidiodd efe ei wedd o flaen ‖Abimelech; yr hwn a'i gyrrodd ef ymaith, ac efe a ymadawodd.

BENDITHIAF [a] yr ARGLWYDD bob amser: ei foliant *fydd* yn fy ngenau yn wastad.

2 Yn yr ARGLWYDD y gorfoledda fy enaid: [b] y rhai gostyngedig a glywant *hyn*, ac a lawenychant.

3 Mawrygwch yr ARGLWYDD gyd â mi; a chyd-ddyrchafwn ei enw ef.

4 Ceisiais yr ARGLWYDD, ac efe a'm gwrandawodd; gwaredodd fi hefyd o'm holl ofn.

5 Edrychasant arno, a hwy a oleuwyd; a'u hwynebau ni chywilyddiwyd.

6 Y tlawd hwn a lefodd, a'r ARGLWYDD a'*i* clybu, ac a'i gwaredodd o'i holl drallodau.

7 Angel yr ARGLWYDD [c] a gastella o amgylch y rhai a'i hofnant ef, ac a'u gwared hwynt.

8 [d] Profwch, a gwelwch mor dda *yw* yr ARGLWYDD: [e] gwyn *ei* fyd y gwr a ymddiriedo ynddo.

9 [f] Ofnwch yr ARGLWYDD, ei saint ef: canys nid *oes* eisieu ar y rhai a'i hofnant ef.

10 [g] Y mae eisieu a newyn ar y llewod ieuaingc: ond y sawl a geisiant yr ARGLWYDD, ni bydd arnynt eisieu dim daioni.

11 Deuwch, blant, gwrandewch arnaf: dysgaf i chwi ofn yr ARGLWYDD.

12 [h] Pwy *yw* y gwr a chwennych fywyd, *ac* a gâr *hir* ddyddiau, i weled daioni?

13 Cadw dy dafod rhag drwg, a'th wefusau rhag traethu twyll.

14 [i] Cilia oddi wrth ddrwg, a gwna dda; [k] ymgais â thangnefedd, a dilyn hi.

15 [l] Llygaid yr ARGLWYDD *sydd* ar y cyfiawn: a'i glustiau *sydd yn agored* i'w llefain hwynt.

16 [m] Wyneb yr ARGLWYDD *sydd* yn erbyn y rhai a wna ddrwg, i dorri eu coffa oddi ar y ddaear.

17 *Y rhai cyfiawn* a lefant; a'r ARGLWYDD a glyw, ac a'u gwared o'u holl drallodau.

18 [n] Agos *yw* yr ARGLWYDD at y rhai drylliedig o galon; ac efe a geidw y rhai briwedig o yspryd.

19 [o] Aml ddrygau *a gaiff* y cyfiawn: ond yr ARGLWYDD a'i gwared ef oddi wrthynt oll.

20 Efe a geidw ei holl esgyrn ef: [p] ni thorrir un o honynt.

21 [q] Drygioni a ladd yr annuwiol: a'r rhai a gasânt y cyfiawn, a ‖anrheithir.

22 Yr ARGLWYDD a wared eneidiau ei weision: a'r rhai oll a ymddiriedant ynddo ef, nid anrheithir hwynt.

PSALM XXXV.

1 *Dafydd yn gweddio am ddïogelwch iddo ei hun, a gwarth i'w elynion:* 11 *yn achwyn rhag y cam a wnaent âg ef.* 22 *Ac wrth hynny, yn annog Duw yn eu herbyn hwy.*

Psalm Dafydd.

DADLEU [a] *fy nadl*, ARGLWYDD, yn erbyn y rhai a ddadleuant i'm herbyn: ymladd â'r rhai a ymladdant â mi.

2 Ymafael yn y darian a'r astalch, a chyfod i'm cymmorth.

3 Dwg allan y waywffon, ac argaea yn erbyn fy erlidwyr: dywed wrth fy enaid, Myfi *yw* dy iachawdwriaeth.

4 [b] Cywilyddier a gwaradwydder y rhai a geisiant fy enaid: ymchweler yn *eu* hol a gwarthâer y sawl a fwriadant fy nrygu.

5 [c] Byddant fel ûs o flaen y gwynt: ac angel yr ARGLWYDD yn *eu* herlid.

6 Bydded eu ffordd [d] yn dywyllwch ac yn llithrigfa: ac angel yr ARGLWYDD yn eu hymlid.

7 Canys heb achos y cuddiasant eu rhwyd i mi *mewn* pydew, *yr hwn* heb achos a gloddiasant i'm henaid.

8 Deued arno ddistryw ni wypo; [e] a'i rwyd yr hon a guddiodd, a'i dalio: syrthied yn y distryw hwnnw.

9 A llawenycha fy enaid i yn yr ARGLWYDD: *efe* a ymhyfryda yn ei iachawdwriaeth ef.

10 [f] Fy holl esgyrn a ddywedant, O ARGLWYDD, pwy *sydd* fel tydi, yn gwaredu y tlawd rhag yr hwn a fyddo trech nag ef; y truan hefyd a'r tlawd, rhag y neb a'i hyspeilio?

---

[a] Ps. 62. 1, 5. a 130. 6.
[x] Ps. 115. 9, 10, 11.
‖ *Achis*, 1 Sam. 21. 13.
[a] Eph. 5. 20. 1 Thess. 5. 18. 2 Thess. 1. 3. a 2. 13.
[b] Ps. 119. 74. a 142. 7.
[c] Edrych Gen. 32. 1, 2. 2 Bren. 6. 17. Zech. 9. 8.
[d] 1 Petr 2. 3.
[e] Ps. 2. 12.
[f] Ps. 31. 23.
[g] Job 4. 10, 11.
[h] 1 Petr 3. 10.
[i] Ps. 37. 27. Es. 1. 16, 17.
[k] Heb. 12. 14.
[l] Job 36. 7. Ps. 33. 18. 1 Petr 3. 12.
[m] Lef. 17. 10. Jer. 44. 11. Amos 9. 4.
[n] Ps. 51. 17. Es. 57. 15. a 61. 1. a 66. 2.
[o] 2 Tim. 3. 11, 12.
[p] Ioan 19. 36.
[q] Ps. 94. 23.
‖ Neu, *fyddant euog.*
[a] Ps. 43. 1. a 119. 154. Galar. 3. 58.
[b] ad. 26. Ps. 40. 14, 15. a 70. 3.
[c] Job 21. 18. Ps. 1. 4. Es. 29. 5. Hos. 13. 3.
[d] Ps. 73. 18. Jer. 23. 12.
[e] Ps. 7. 15, 16. a 57. 6. a 141. 9. Diar. 5. 22.
[f] Edrych Ps. 51. 8.

11 Tystion gau a gyfodasant: holasant i mi yr hyn nis gwn oddi wrtho.

12 [e] Talasant i mi ddrwg dros dda, *i* †yspeilio fy enaid.

13 A minnau, [h] pan glafychent hwy, *oeddwn* â'm gwisg o sachlen: ‖gostyngais fy enaid âg ympryd, a'm [i] gweddi a ddychwelodd i'm mynwes fy hun.

14 †Ymddygais fel *pe buasai* yn gyfaill, *neu* yn frawd i mi: ymostyngais mewn galarwisg, fel un yn galaru *am ei* fam.

15 Ond ymlawenhasant hwy yn fy †adfyd i, ac ymgasglasant: [k] *ïe*, ymgasglodd efryddion yn fy erbyn, ac nis gwyddwn; rhwygasant *fi*, ac ni pheidient.

16 Ym mysg y gwatwarwyr rhagrithiol mewn gwleddoedd, [l] ysgyrnygasant eu dannedd arnaf.

17 Arglwydd, [m] pa hyd yr edrychi di *ar hyn?* gwared fy enaid rhag eu distryw hwynt, [n] fy unig *enaid* rhag y llewod.

18 [o] Mi a'th glodforaf yn y gynnulleidfa fawr: moliannaf di ym mhlith pobl †lawer.

19 Na lawenychant o'm herwydd y rhai sydd elynion i mi †heb achos: y sawl [p] a'm casânt yn ddïachos, *nac* [q] amneidiant â llygad.

20 Gan nad ymddiddanant yn dangnefeddus; eithr dychymmygant eiriau dichellgar yn erbyn *y rhai* llonydd yn y tir.

21 Lledasant eu safn arnaf, gan ddywedyd, [r] Ha, ha, gwelodd ein llygad.

22 Gwelaist *hyn*, ARGLWYDD: [s] na thaw dithau; nac ymbellhâ oddi wrthyf, O ARGLWYDD.

23 [t] Cyfod, a deffro i'm barn, *sef* i'm dadl, fy NUW a'm Harglwydd.

24 Barn fi, ARGLWYDD fy NUW, yn ol dy gyfiawnder; ac na lawenhânt o'm plegid.

25 Na ddywedant yn eu calon, O ein †gwŷnfyd: na ddywedant, Llyngcasom ef.

26 [u] Cywilyddier a gwaradwydder hwy i gyd, y rhai sydd lawen am fy nrygfyd: [x] gwisger â gwarth ac â chywilydd y rhai a ymfawrygant i'm herbyn.

27 Caned a llawenyched y rhai a hoffant fy nghyfiawnder: dywedant hefyd yn wastad, Mawryger yr ARGLWYDD, [y] yr hwn a gâr lwyddiant ei was.

28 Fy nhafod innau a lefara am dy gyfiawnder *a'th* foliant ar hyd y dydd.

PSALM XXXVI.

1 *Blin gyflwr yr annuwiol.* 5 *Godidowgrwydd trugaredd Duw.* 10 *Dafydd yn gweddïo am ffafr i blant Duw.*

I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd gwas yr ARGLWYDD.

YMAE anwiredd yr annuwiol yn dywedyd o fewn fy nghalon, [a] nad *oes* ofn DUW o flaen ei lygaid ef.

2 O herwydd [b] ymwenhieithio y mae efe iddo ei hun yn ei olwg ei hunan, †nes cael ei anwiredd †yn atcas.

3 Geiriau ei enau *ydynt* anwiredd a thwyll: peidiodd â bod yn gall i wneuthur daioni.

4 ‖ [c] Anwiredd a ddychymmyg efe ar ei wely: efe a'i gesyd ei hun ar ffordd nid *yw* dda; nid ffiaidd ganddo ddrygioni.

5 [d] Dy drugaredd, ARGLWYDD, *sydd* hyd y nefoedd, *a'th* wirionedd hyd y cymmylau.

6 Fel mynyddoedd †cedyrn *y mae* dy gyfiawnder; [e] dyfnder mawr *yw* dy farnedigaethau: [f] dyn ac anifail a gedwi di, ARGLWYDD.

7 Mor werthfawr *yw* dy drugaredd, O DDUW! am hynny yr ymddiried meibion dynion [g] dan gysgod dy adenydd.

8 †[h] Llawn-ddigonir hwynt â brasder dy dŷ; ac [i] âg afon dy hyfrydwch y dïodi hwynt.

9 Canys gyd â thi *y mae* ffynnon y bywyd: yn dy oleuni di y gwelwn oleuni.

10 Estyn dy drugaredd i'r rhai a'th adwaenant, a'th gyfiawnder i'r rhai uniawn o galon.

11 Na ddeued troed balchder i'm herbyn: na syfled llaw yr annuwiol fi.

12 Yno y syrthiodd gweithwyr anwiredd: gwthiwyd hwynt i lawr, ac ni allant gyfodi.

PSALM XXXVII.

Dafydd yn annog i amynedd, ac i hyderu ar Dduw, o herwydd y rhagor sydd rhwng cyflwr y duwiol a'r annuwiol.

Psalm Dafydd.

NAC [a] ymddigia o herwydd y rhai drygionus, ac na chenfigenna wrth y rhai a wnant anwiredd.

2 Canys yn ebrwydd y torrir hwynt i'r llawr fel glaswellt, ac y gwywant fel gwyrdd lysiau.

3 Gobeithia yn yr ARGLWYDD, a gwna dda; *felly* y trigi yn y tir, a thi a borthir yn ddïau.

4 Ymddigrifa hefyd yn yr ARGLWYDD; ac efe a ddyry i ti ddymuniadau dy galon.

[e] Ps. 38. 20. a 109. 3, 5.
† Heb. *ddifuddio.*
[h] Job 30. 25. Ps. 69. 10, 11.
‖ Neu, *cystuddiais.*
[i] Matt. 10. 13. Luc 10. 6.
† Heb. *Rhodiais.*
† Heb. *nghloffni*, Ps. 38. 17.
[k] Job 30. 1, 8, 12.
[l] Ps. 37. 12.
[m] Hab. 1. 13.
[n] Ps. 22. 20.
[o] Ps. 22. 25, 31. a 40. 9, 10. a 111. 1.
† Heb. *gedyrn.*
† Heb. *ar gam.*
[p] Ps. 69. 4. a 109. 3. a 119. 161. Galar. 3. 52. Ioan 15. 25.
[q] Diar. 6. 13. a 10. 10.
[r] Ps. 40. 15. a 54. 7. a 70. 3.
[s] Ps. 83. 1.
[t] Ps. 44. 23.
† Heb. *enaid.*
[u] ad. 4. Ps. 40. 14.
[x] Ps. 109. 29. a 132. 18.
[y] Ps. 149. 4.

[a] Rhuf. 3. 18.
[b] Deut. 29. 19. Ps. 10. 3. a 49. 18.
† Heb. *i gael.*
† Heb. *i'w gasâu.*
‖ Neu, *Gwagedd.*
[c] Diar. 4. 16. Michah 2. 1.
[d] Ps. 57. 10. a 108. 4.
† Heb. *Duw.*
[e] Job 11. 8. Rhuf. 11. 33.
[f] Job 7. 20. 1 Tim. 4. 10.
[g] Ruth 2. 12. Ps. 17. 8.
† Heb. *Meddwir*, neu, *Mwydir.*
[h] Ps. 65. 4.
[i] Job 20. 17. Dat. 22. 1.

[a] Ps. 73. 3. Diar. 23. 17 a 24. 1, 19.

5 [b] Treigla dy ffordd ar yr ARGLWYDD, ac ymddiried ynddo; ac efe a'*i* dwg i ben.

6 Efe a ddwg allan dy gyfiawnder fel y goleuni, a'th farn [c] fel hanner dydd.

7 Distawa yn yr ARGLWYDD, a disgwyl wrtho: nac ymddigia o herwydd yr hwn a lwyddo ganddo ei ffordd, wrth y gwr sydd yn gwneuthur *ei* ddrwg amcanion.

8 Paid â digofaint, a gâd ymaith gynddaredd: [d] nac ymddigia er dim i wneuthur drwg.

9 Canys torrir ymaith y drwg ddynion: ond y rhai a ddisgwyliant wrth yr ARGLWYDD, hwynt-hwy a etifeddant y tir.

10 Canys etto ychydigyn, ac ni *welir* yr annuwiol: a [e] thi a edrychi am ei le ef, ac ni *bydd dim* o hono.

11 [f] Eithr y rhai gostyngedig a etifeddant y ddaear; ac a ymhyfrydant gan lïaws tangnefedd.

12 Yr annuwiol a amcana yn erbyn y cyfiawn, ac [g] a ysgyrnyga ei ddannedd arno.

13 [h] Yr ARGLWYDD a chwardd am ei ben ef: canys gwel fod ei ddydd ar ddyfod.

14 Yr annuwiolion a dynnasant eu cleddyf, ac a annelasant eu bwa, i fwrw i lawr y tlawd a'r anghenog, *ac* i ladd y rhai uniawn *eu* ffordd.

15 [i] Eu cleddyf a â yn eu calon eu hunain, a'u bwâau a ddryllir.

16 Gwell *yw* yr ychydig sydd gan y cyfiawn nâ mawr olud annuwiolion lawer.

17 Canys [k] breichiau yr annuwiolion a dorrir: ond yr ARGLWYDD a gynnal y rhai cyfiawn.

18 Yr ARGLWYDD a edwyn ddyddiau y rhai perffaith: a'u hetifeddiaeth hwy fydd yn dragywydd.

19 Nis gwaradwyddir hwy yn amser drygfyd: ac [l] yn amser newyn y cânt ddigon.

20 Eithr collir yr annuwiolion, a gelynion yr ARGLWYDD fel † brasder ŵyn a ddiflannant: yn fŵg y diflannant hwy.

21 Yr annuwiol a echwyna, ac ni thâl adref: ond y [m] cyfiawn sydd drugarog, ac yn rhoddi.

22 Canys *y rhai* a fendigo efe, a etifeddant y tir; a'*r rhai* a felldithio efe, a dorrir ymaith.

23 Yr ARGLWYDD a ‖ fforddia gerddediad gwr *da:* a da fydd ganddo ei ffordd ef.

24 [n] Er iddo gwympo, ni lwyr-fwrir ef i lawr: canys yr ARGLWYDD sydd yn *ei* gynnal *ef* â'i law.

25 Mi a fûm ieuangc, ac yr ydwyf yn hen; etto ni welais y cyfiawn wedi ei adu, na'i had [o] yn cardotta bara.

26 † [p] Bob amser *y mae efe* yn drugarog, ac yn rhoddi benthyg; a'i had a fendithir.

27 [q] Cilia di oddi wrth ddrwg, a gwna dda: a chyfannedda yn dragywydd.

28 Canys yr ARGLWYDD a gâr farn, ac ni edy ei saint; cedwir hwynt yn dragywydd: ond [r] had yr annuwiol a dorrir ymaith.

29 [s] Y rhai cyfiawn a etifeddant y ddaear, ac a breswyliant ynddi yn dragywydd.

30 Genau y cyfiawn a fynega ddoethineb, a'i dafod a draetha farn.

31 [t] Deddf ei DDUW *sydd* yn ei galon ef; a'i ‖ gamrau ni lithrant.

32 Yr annuwiol a wylia ar y cyfiawn, ac a gais ei ladd ef.

33 Ni âd yr ARGLWYDD ef yn ei law ef, ac ni âd ef yn euog pan ei barner.

34 Gobeithia yn yr ARGLWYDD, a chadw ei ffordd ef, ac efe a'th ddyrchafa fel yr etifeddech y tir: [u] pan ddifether yr annuwiolion, ti a'*i* gweli.

35 [x] Gwelais yr annuwiol yn gadarn, ac yn frigog fel ‖ y lawryf gwyrdd.

36 Er hynny efe a aeth ymaith, ac wele, nid *oedd mwy* o hono: a mi a'i ceisiais, ac nid oedd i'w gael.

37 Ystyr y perffaith, ac edrych ar yr uniawn: canys diwedd y gwr *hwnnw fydd* tangnefedd.

38 Ond y troseddwyr a gyd-ddistrywir: diwedd yr annuwiolion a dorrir ymaith.

39 A iachawdwriaeth y cyfiawn *sydd* oddi wrth yr ARGLWYDD: *efe yw* eu nerth yn amser trallod.

40 [y] A'r ARGLWYDD a'u cymmorth hwynt, ac a'u gwared: efe a'u gwared hwynt rhag yr annuwiolion, ac a'u ceidw hwynt, am iddynt ymddiried ynddo.

PSALM XXXVIII.

Dafydd yn erfyn ar Dduw dosturio wrth ei dostur gyflwr ef.

Psalm Dafydd; [a] er coffa.

ARGLWYDD, [b] na cherydda fi yn dy lid: ac na chospa fi yn dy ddigllonedd.

2 Canys [c] y mae dy saethau y'nglŷn ynof, a'th law yn drom arnaf.

[b] Ps. 55. 22. Diar. 16. 3. Matt. 6. 25. Luc 12. 22. 1 Petr 5. 7.
[c] Job 11. 17.
[d] Ps. 73. 3. Eph. 4. 26.
[e] Job 7. 10. a 20. 9.
[f] Matt. 5. 5.
[g] Ps. 35. 16.
[h] Ps. 2. 4.
[i] Michah 5. 6.
[k] Job 38. 15. Ps. 10. 15. Ezec. 30. 21, &c.
[l] Job 5. 20. Ps. 33. 19.
† Heb. *gwerthfawrogrwydd.*
[m] Ps. 112. 5, 9.
‖ Neu, *sicrhâ.*
[n] Ps. 34. 19, 20. a 91. 12. Diar. 24. 16. 2 Cor. 4. 9.
[o] Job 15. 23. Ps. 59. 15. a 109. 10.
† Heb. *Ar hŷd y dydd,* neu, *Bob dydd.*
[p] Ps. 112. 5, 9.
[q] Ps. 34. 14.
[r] Ps. 21. 10.
[s] Diar. 2. 21.
[t] Deut. 6. 6. Ps. 40. 8. a 119. 98. Es. 51. 7.
‖ Neu, *gerddediaid.*
[u] Ps. 91. 8.
[x] Job 5. 3.
‖ Neu, *pren gwyrddlas yn tyfu o hono ei hun.*
[y] Es. 31. 5.
[a] Ps. 70, titl.
[b] Ps. 6. 1.
[c] Job 6. 4.

3 Nid *oes* iechyd yn fy nghnawd, o herwydd dy ddigllonedd; [d] ac nid *oes* heddwch i'm hesgyrn, oblegid fy mhechod.

4 Canys [e] fy nghamweddau a aethant dros fy mhen: megis baich trwm y maent yn rhŷ drwm i mi.

5 Fy nghleisiau a bydrasant, *ac* a lygrasant, gan fy ynfydrwydd.

6 Crymmwyd a darostyngwyd fi yn ddirfawr: [f] beunydd yr ydwyf yn myned yn alarus.

7 Canys fy lwynau a lanwyd o ffieiddglwyf; ac nid *oes* iechyd yn fy nghnawd.

8 Gwanhâwyd, a drylliwyd fi yn dramawr: [g] rhuais gan aflonyddwch fy nghalon.

9 O'th flaen di, ARGLWYDD, *y mae* fy holl ddymuniad; ac ni chuddiwyd fy uchenaid oddi wrthyt.

10 Fy nghalon sydd yn llammu; fy nerth a'm gadawodd; a [h] llewyrch fy llygaid nid *yw* chwaith gennyf.

11 [i] Fy ngharedigion a'm cyfeillion [k] a safent oddi ar gyfer fy † mhla; a'm ‖ cyfneseifiaid a safent o hirbell.

12 Y rhai hefyd a geisient fy einioes, a osodasant faglau; a'r rhai a geisient fy niwed, a draethent anwireddau, ac a ddychymmygent ddichellion ar hyd y dydd.

13 A [l] minnau fel byddar ni chlywn; eithr [m] *oeddwn* fel mudan heb agoryd ei enau.

14 Felly yr oeddwn fel gwr ni chlywai, ac heb argyhoeddion yn ei enau.

15 O herwydd i mi obeithio ynot, ARGLWYDD; ti, ARGLWYDD fy NUW, a ‖ wrandewi.

16 Canys dywedais, *Gwrando fi*, rhag llawenychu *o honynt* i'm herbyn: pan lithrai fy nhroed, ymfawrygent i'm herbyn.

17 Canys parod *wyf* i [n] gloffi, a'm dolur *sydd* ger fy mron yn wastad.

18 Dïau y mynegaf fy anwiredd, *ac* y pryderaf o herwydd fy mhechod.

19 Ac *y mae* fy ngelynion yn fyw, *ac* yn gedyrn: amlhâwyd hefyd y rhai a'm casânt ar gam.

20 A'r rhai [o] a dalant ddrwg dros dda, a'm gwrthwynebant; [p] am fy mod yn dilyn daioni.

21 Na âd fi, O ARGLWYDD: fy NUW, nac ymbellhâ oddi wrthyf.

22 Brysia i'm cymmorth, O ARGLWYDD fy iachawdwriaeth.

PSALM XXXIX.

1 *Gofal Dafydd am ei feddyliau: 4 ystyried fyrred ac ofered oes dyn: 7 parch barnedigaethau Duw, 10 a gweddi, yn ffrwyno ei annïoddefgarwch ef.*

Psalm Dafydd i'r Pencerdd, *sef* i [a] Jeduthun.

DYWEDAIS, Cadwaf fy ffyrdd, rhag pechu â'm tafod: cadwaf ffrwyn yn fy ngenau, tra fyddo yr annuwiol yn fy ngolwg.

2 Tewais yn ddistaw, *ïe*, tewais â daioni; a'm dolur a gyffrôdd.

3 Gwresogodd fy nghalon o'm mewn: tra yr oeddwn yn myfyrio, ennynodd tân, *a* mi a leferais â'm tafod.

4 ARGLWYDD, [b] pâr i mi wybod fy niwedd, a pheth *yw* mesur fy nyddiau; *fel* y gwypwyf ‖ o ba oedran y *byddaf* fi.

5 Wele, gwnaethost fy nyddiau *fel* dyrnfedd; [c] a'm heinioes *sydd* megis diddym yn dy olwg di: [d] dïau mai cwbl wagedd *yw* pob dyn, pan fo † ar y goreu. Selah.

6 Dyn yn ddïau sydd yn rhodio mewn † cysgod, ac yn ymdrafferthu yn ofer: [e] efe a dyrra *olud*, ac nis gŵyr pwy a'i casgl.

7 Ac yn awr beth a ddisgwyliaf, O ARGLWYDD? fy ngobaith sydd ynot ti.

8 Gwared fi o'm holl gamweddau; *ac* na osod fi yn waradwydd i'r ynfyd.

9 [f] Aethum yn fud, *ac* nid agorais fy ngenau: canys ti a wnaethost *hyn*.

10 [g] Tynn dy bla oddi wrthyf: gan † ddyrnod dy law y darfum i.

11 Pan gospit ddyn â cheryddon am anwiredd, † [h] dattodit fel gwyfyn ei ardderchowgrwydd ef: [i] gwagedd yn ddïau *yw* pob dyn. Selah.

12 Gwrando fy ngweddi, ARGLWYDD, a chlyw fy llef; na thaw wrth fy wylofain: canys [k] ymdeithydd *ydwyf* gyd â thi, *ac* alltud, [l] fel fy holl dadau.

13 [m] Paid â mi, fel y cryfhâwyf cyn fy myned, ac na byddwyf mwy.

PSALM XL.

1 *Y lles sydd o hyderu ar Dduw. 6 Ufudd-dod yw yr aberth goreu. 11 Drygau Dafydd yn peri iddo weddïo yn daerach.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

DISGWYLIAIS † yn ddyfal am yr ARGLWYDD; ac efe a ymostyngodd attaf, ac a glybu fy llefain.

2 Cyfododd fi hefyd o'r pydew † erchyll, allan o'r [a] pridd tomlyd; ac a osododd fy nhraed ar graig, gan hwylio fy ngherddediad.

3 A rhoddodd yn fy ngenau ganiad

[d] Ps. 6. 2.
[e] Ezra 9. 6. Ps. 40. 12.
[f] Job 30. 28. Ps. 35. 14. a 42. 9. a 43. 2.
[g] Job 3. 24. Es. 59. 11.
[h] Ps. 6. 7. a 88. 9.
[i] Ps. 31. 11.
[k] Luc 10. 31, 32.
† Heb. *nyrnod.*
‖ Neu, *cymmydogion.*
[l] Edrych 2 Sam. 16. 10.
[m] Ps. 39. 2, 9.
‖ Neu, *attebi.*
[n] Ps. 35. 15.
[o] Ps. 35. 12.
[p] Edrych 1 Ioan 3. 12. 1 Petr 3. 13.

[a] 1 Chron. 16. 41. a 25. 1. Ps. 62, a 77, titl.
[b] Ps. 90. 12. a 119. 84.
‖ Neu, *mor freuol* ydwyf.
[c] Ps. 90. 4.
[d] ad. 11. Ps. 62. 9. a 144. 4.
† Heb. *wedi ymsefydlu.*
† Heb. *eilun.*
[e] Job 27. 17. Preg. 2. 18, 21, 26. a 5. 14.
[f] Job 40. 4, 5. Ps. 38. 13.
[g] Job 9. 34. a 13. 21.
† Heb. *frwydr.*
† Heb. *toddit.*
[h] Job 4. 19. a 13. 28. Es. 50. 9. Hos. 5. 12.
[i] ad. 5.
[k] Lef. 25. 23. 1 Chron. 29. 15. Ps. 119. 19. 2 Cor. 5. 6. Heb. 11. 13. 1 Petr 1. 17. a 2. 11.
[l] Gen. 47. 9.
[m] Job 10. 20, 21. a 14. 5, 6.
† Heb. *gan ddisgwyl.*
† Heb. *trwst.*
[a] Ps. 69. 2.

newydd o foliant i'n Duw ni: llawer a welant *hyn*, ac a ofnant, ac a ymddiriedant yn yr Arglwydd.

4 Gwŷn *ei* fyd y gwr a osodo yr Arglwydd yn ymddiried iddo; ac ni thrŷ at feilchion, nac at y rhai a wyrant at gelwydd.

[o] Job 5. 9. a 9. 10. Ps. 71. 15. a 92. 5. a 139. 6, 17.

5 [b] Lliosog y gwnaethost ti, O Arglwydd fy Nuw, dy ryfeddodau, a'th amcanion tu ag attom: ni ellir yn drefnus eu cyfrif hwynt i ti: pe mynegwn, *a phe* traethwn *hwynt*, amlach ydynt nag y gellir eu rhifo.

[c] 1 Sam. 15. 22. Ps. 50. 8. a 51. 16. Es. 1. 11. a 66. 3. Hos. 6. 6. Matt. 12. 7. Heb. 10. 5.

6 [c] Aberth ac offrwm nid ewyllysiaist; † agoraist fy nghlustiau: poeth-offrwm a phech-aberth nis gofynaist.

† Heb. *cloddiaist.*

7 Yna y dywedais, Wele yr ydwyf yn dyfod: ‖ yn rhol y llyfr yr ysgrifenwyd am danaf.

‖ Neu, *ym mhlyg.*

8 [d] Da gennyf wneuthur dy ewyllys, O fy Nuw: [e] a'th gyfraith *sydd* † o fewn fy nghalon.

[d] Ps. 119. 16, 24, 27, 92. Rhuf. 7. 22.

9 [f] Pregethais gyfiawnder yn y gynnulleidfa fawr: wele, nid atteliais fy ngwefusau; ti, Arglwydd, a'i gwyddost.

[e] Ps. 37. 31. Jer. 31. 33. 2 Chron. 3. 3.

10 Ni chuddiais dy gyfiawnder o fewn fy † nghalon; traethais dy ffyddlondeb, a'th iachawdwriaeth: ni chelais dy drugaredd na'th wirionedd yn y gynnulleidfa liosog.

† Heb. *y'nghanol fy amysgaroedd.*

[f] Ps. 35. 18.

11 Tithau, Arglwydd, nac attal dy drugareddau oddi wrthyf: [g] cadwed dy drugaredd a'th wirionedd fi byth.

[g] Ps. 43. 3. a 57. 3. a 61. 7.

12 Canys drygau anifeiriol a'm cylchynasant o amgylch: [h] fy mhechodau a'm daliasant, fel na allwn edrych i fynu: amlach ydynt nâ gwallt fy mhen; am hynny † [i] y pallodd fy nghalon gennyf.

[h] Ps. 38. 4.

† Heb. *y'm gwrthododd fy nghalon.*

[i] Ps. 73. 26.

13 [k] Rhynged bodd i ti, Arglwydd, fy ngwaredu: brysia, Arglwydd, i'm cymmorth.

[k] Ps. 70. 1, &c.

14 [l] Cyd-gywilyddier a gwaradwydder y rhai a geisiant fy einioes i'w difetha; gyrrer yn eu hol a chywilyddier y rhai a ewyllysiant i mi ddrwg.

[l] Ps. 35. 4, 26. a 70. 3. a 71. 13.

15 Anrheithier hwynt yn wobr am eu gwaradwydd, y rhai a ddywedant wrthyf, Ha, ha.

16 Llawenyched ac ymhyfryded ynot ti y rhai oll a'th geisiant: dyweded y rhai a garant dy iachawdwriaeth bob amser, Mawryger yr Arglwydd.

17 Ond *yr wyf* fi yn dlawd ac yn anghenus; *etto* yr Arglwydd a feddwl am danaf: fy nghymmorth a'm gwaredydd *ydwyt* ti; fy Nuw, na hir drig.

PSALM XLI.

1 *Gofal Duw dros y tlawd.* 4 *Dafydd yn cwyno rhag brad ei elynion;* 10 *yn cilio at Dduw am gymmorth.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

GWYN [a] *ei* fyd a ystyria wrth ‖ y tlawd: yr Arglwydd a'i gwared ef yn † amser adfyd.

[a] Diar. 14. 21.

‖ Neu, *y llesg*, neu, *y claf.*

† Heb. *nydd drwg.*

2 Yr Arglwydd a'i ceidw, ac a'i bywhâ; gwŷnfydedig fydd ar y ddaear: na ddod dithau ef wrth ewyllys ei elynion.

3 Yr Arglwydd a'i nertha ef ar ei glaf wely: † cyweiri ei holl wely ef yn ei glefyd.

† Heb. *troi.*

4 Mi a ddywedais, Arglwydd, trugarhâ wrthyf: iachâ fy enaid; canys pechais i'th erbyn.

5 Fy ngelynion a lefarant ddrwg am danaf, *gan ddywedyd*, Pa bryd y bydd efe farw, ac y derfydd am ei enw ef?

6 Ac os daw i'*m* hedrych, efe a ddywed gelwydd; ei galon a gasgl atti anwiredd: *pan* êl allan, efe a'*i* traetha.

7 Fy holl gaseion a gyd-hustyngant i'm herbyn: yn fy erbyn y dychymmygant ddrwg i mi.

8 † Aflwydd, *meddant*, a lŷn wrtho: a chan ei fod yn gorwedd, ni chyfyd mwy.

† Heb. *Peth i'r fâl*, neu, *Belial.*

9 [b] Hefyd y gwr oedd † anwyl gennyf, yr hwn yr ymddiriedais iddo, [c] *ac* a fwyttâodd fy mara, a † ddyrchafodd *ei* sawdl i'm herbyn.

[b] Job 19. 19. Ps. 55. 12, 13, 20. Jer. 20. 10.

† Heb. *heddwch i mi.*

[c] Ioan 13. 18.

10 Eithr ti, Arglwydd, trugarhâ wrthyf; a chyfod fi, fel y talwyf iddynt.

† Heb. *fuwrygodd.*

11 Wrth hyn y gwn hoffi o honot fi, am na chaiff fy ngelyn orfoleddu i'm herbyn.

12 Ond am danaf fi, yn fy mherffeithrwydd y'm cynheli, ac y'm gosodi ger dy fron yn dragywydd.

13 Bendigedig *fyddo* Arglwydd Dduw Israel, o dragywyddoldeb a hyd dragywyddoldeb. Amen, ac Amen.

PSALM XLII.

1 *Zêl Dafydd i weddïo Duw yn ei deml.* 5 *Y mae yn cynhyrfu ei enaid i roi ei oglud ar Dduw.*

I'r Pencerdd, ‖ Maschil, i feibion [a] Corah.

1023.

‖ Neu, *Psalm yn rhoddi athrawiaeth meibion Corah.*

FEL y brefa yr hydd am yr afonydd dyfroedd, felly yr hiraetha fy enaid am danat ti, O Dduw.

[a] Edrych 1 Chron. 6. 33, 37. a 25. 5.

2 [b] Sychedig yw fy enaid am Dduw, am [c] y Duw byw: pa bryd y deuaf ac yr ymddangosaf ger bron Duw?

[b] Ps. 63. 1. a 84. 2.

[c] 1 Thess. 1. 9.

3 [d] Fy nagrau oedd fwyd i mi ddydd a nos, [e] tra dywedant wrthyf bob dydd, Pa le *y mae* dy Dduw?

[d] Ps. 80. 5. a 102. 9.

[e] ad. 10. Ps. 79. 10. a 115. 2.

4 [f]Tywalltwn fy enaid ynof, pan gofiwn hynny: canys aethwn gyd â'r gynnulleidfa, [g] cerddwn gyd â hwynt i dŷ Duw, mewn sain cân a moliant, *fèl* tyrfa yn cadw gwyl.

5 [h] Paham, fy enaid, †y'th ddarostyngir, ac yr ymderfysgi ynof? gobeithia yn Nuw: oblegid moliannaf ef etto, ‖ *am* iachawdwriaeth ei wynebpryd.

6 Fy Nuw, fy enaid a ymddarostwng ynof: am hynny y cofiaf di, o dir yr Iorddonen, a'r Hermoniaid ‖o fryn Misar.

7 [i] Dyfnder a eilw ar ddyfnder, wrth swn dy bistylloedd di: [k] dy holl donnau a'th lifeiriant a aethant drosof fi.

8 *Etto* yr Arglwydd [l] a orchymyn ei drugaredd liw dydd, a'i gân *fydd* gyd â mi [m] liw nos; *sef* gweddi ar Dduw fy enioes.

9 Dywedaf wrth Dduw fy nghraig, Paham yr anghofiaist fi? paham [n] y rhodiaf yn alarus trwy orthrymder y gelyn?

10 *Megis* â ‖chleddyf yn fy esgyrn *y mae* fy ngwrthwynebwyr yn fy ngwaradwyddo, [o] pan ddywedant wrthyf bob dydd, Pa le *y mae* dy Dduw?

11 Paham y'th ddarostyngir, fy enaid? a phaham y terfysgi ynof? ymddiried yn Nuw: canys etto y moliannaf ef, *sef* iachawdwriaeth fy wyneb, a'm Duw.

PSALM XLIII.

1 *Dafydd yn gweddio am gael ei ddwyn drachefn i'r deml; ac yn addaw gwasanaethu Duw yn llawen: 5 yn cynhyrfu ei enaid i ymddiried yn Nuw.*

1023. BARN fi, O Dduw, a dadleu fy nadl yn erbyn y genhedlaeth annhrugarog: gwared fi rhag y dyn twyllodrus ac anghyfiawn.

2 Canys ti *yw* Duw fy nerth: paham y'm bwri ymaith? [a] paham yr âf yn alarus trwy orthrymder y gelyn?

3 [b] Anfon dy oleuni a'th wirionedd: tywysant hwy fi; *ac* arweiniant fi i fynydd dy sancteiddrwydd, ac i'th bebyll.

4 Yna yr âf at allor Duw, at Dduw hyfrydwch fy ngorfoledd; a mi a'th foliannaf ar y delyn, O Dduw, fy Nuw.

5 [c] Paham y'th ddarostyngir, fy enaid? a phaham y terfysgi ynof? gobeithia yn Nuw; canys etto y moliannaf ef, *sef* iachawdwriaeth fy wyneb, a'm Duw.

PSALM XLIV.

1 *Yr eglwys, wrth gofio daioni Duw tu ag atti o'r blaen, 7 yn cwyno rhag ei drygfyd presennol; 17 yn dangos ei phurdeb, 24 ac yn gweddio yn ddifrif am gymmorth.*

I'r Pencerdd, i feibion Corah, Maschil.

DUW, clywsom â'n clustiau, ein tadau a fynegasant i ni, *y* weithred a wnaethost yn eu hamser hwynt, yn y dyddiau gynt.

2 [a] Ti â'th law a yrraist allan y cenhedloedd, ac a'u plennaist hwythau: ti a ddrygaist y bobloedd, ac a'u ‖ cynnyddaist hwythau.

3 Canys [b] nid â'u cleddyf eu hun y goresgynasant y tir, nid eu braich a barodd iachawdwriaeth iddynt; [c] eithr dy ddeheulaw di, a'th fraich, a llewyrch dy wyneb, [c] o herwydd i ti eu hoffi hwynt.

4 [d] Ti, Duw, yw fy Mrenhin: gorchymyn iachawdwriaeth i Jacob.

5 Ynot ti y cilgwthiwn ni ein gelynion: yn dy enw di y sathrwn y rhai a gyfodant i'n herbyn.

6 O herwydd [e] nid yn fy mwa yr ymddiriedaf; nid fy nghleddyf chwaith a'm hachub.

7 Eithr ti a'n hachubaist ni oddi wrth ein gwrthwynebwyr, ac a waradwyddaist ein caseion.

8 Yn Nuw yr ymffrostiwn trwy y dydd; a *ni* a glodforwn dy enw yn dragywydd. Selah.

9 Ond [f] ti a'n bwriaist ni ymaith, ac a'n gwaradwyddaist; ac nid wyt yn myned allan gyd â'n lluoedd.

10 Gwnaethost i ni droi yn ol oddi wrth y gelyn: a'n caseion a anrheithiasant iddynt eu hun.

11 [g] Rhoddaist ni fel defaid i'w bwytta; a gwasgeraist ni ym mysg y cenhedloedd.

12 [h] Gwerthaist dy bobl heb †elw, ac ni chwanegaist *dy olud* o'u gwerth hwynt.

13 [i] Gosodaist ni yn warthrudd i'n cymmydogion, yn watwargerdd ac yn wawd i'r rhai ydynt o'n hamgylch.

14 [k] Gosodaist ni yn ddïareb ym mysg y cenhedloedd, [l] yn rhai i ysgwyd pen arnynt ym mysg y bobloedd.

15 Fy ngwarthrudd *sydd* beunydd ger fy mron, a chywilydd fy wyneb a'm tôdd:

16 Gan lais y gwarthruddwr a'r cablwr; o herwydd [m] y gelyn a'r ymddïalwr.

17 Hyn oll a ddaeth arnom; etto ni'th anghofiasom di, ac ni buom anffyddlawn yn dy gyfammod.

18 Ni thrôdd ein calon yn *ei* hol, ac nid aeth ein cerddediad allan o'th lwybr di;

---

[f] Job 30. 16.
[g] Es. 30. 29.
[h] Ps. 43. 5.
†Heb. *yr ymgrymmi.*
‖ Neu, *iachawdwriaeth* yw *ei wynebpryd.*
‖*o'r bryn bychan.*
[i] Jer. 4. 20. Ezec. 7. 26.
[k] Ps. 88. 7. Jonah 2. 3.
[l] Lef. 25. 21. Deut. 28. 8. Ps. 133. 3.
[m] Job 35. 10. Ps. 63. 6. a 149. 5.
[n] Ps. 38. 6.
‖ Neu, *lladdiad.*
[o] ad. 3. Joel 2. 17. Michah 7. 10.
[a] Ps. 42. 9.
[b] Ps. 40. 11. a 57. 3.
[c] Ps. 42. 5, 11.
[a] Exod. 15. 17. Ps. 78. 55. a 80. 8.
‖*gyrraist ymaith.*
[b] Deut. 8. 17. Jos. 24. 12.
[c] Deut. 4. 37.
[d] Ps. 74. 12.
[e] Ps. 33. 16.
[f] Ps. 60. 1, 10. a 74. 1. a 89. 38. a 108. 11.
[g] Rhuf. 8. 36.
[h] Es. 52. 3, 4. Jer. 15. 13.
†Heb. *olud.*
[i] Deut. 28. 37. Ps. 79. 4. a 80. 6.
[k] Jer. 24. 9.
[l] 2 Bren. 19. 21. Job 16. 4. Ps. 22. 7.
[m] Ps. 8. 2.

19 Er i ti ein curo yn [a] nhrigfa dreigiau, a thoi drosom â [c] chysgod angau.

20 Os anghofiasom enw ein Duw, neu [p] estyn ein dwylaw at Ddduw dïeithr:

21 [q] Oni chwilia Duw hyn allan? canys efe a ŵyr ddirgeloedd y galon.

22 Ië, [r] er dy fwyn di y'n lleddir beunydd; cyfrifir ni fel defaid i'w lladd.

23 [s] Deffro, paham y cysgi, O Arglwydd? cyfod, na fwrw *ni* ymaith yn dragywydd.

24 Paham y cuddi dy wyneb? *ac* yr anghofi ein cystudd a'n gorthrymder?

25 Canys [t] gostyngwyd ein henaid i'r llwch: glynodd ein bol wrth y ddaear.

26 Cyfod yn gynhorthwy i ni, a gwared ni er mwyn dy drugaredd.

PSALM XLV.

1 *Mawrhydi a rhad brenhiniaeth Crist.* 10 *Dyledswydd yr eglwys, a'r budd sydd o hynny.*

I'r Pencerdd [a] ar Sosannim, i feibion Corah, || Maschil, Cân cariadau.

† TRAETHA fy nghalon beth da: dywedyd yr ydwyf y pethau a wneuthum i'r brenhin: fy nhafod *sydd* bin ysgrifenydd buan.

2 Teccach ydwyt nâ meibion dynion: tywalltwyd gras ar dy wefusau: o herwydd hynny y'th fendithiodd Duw yn dragywydd.

3 Gwregysa dy [b] gleddyf ar *dy* glun, O Gadarn, â'th ogoniant a'th harddwch.

4 Ac yn dy harddwch † marchoga yn llwyddiannus, o herwydd gwirionedd, a lledneisrwydd, *a* chyfiawnder; a'th ddeheulaw a ddysg i ti bethau ofnadwy.

5 Pobl a syrthiant danat; *o herwydd* dy saethau llymion *yn glynu* y'nghalon gelynion y Brenhin.

6 [c] Dy orsedd di, O Ddduw, *sydd* byth ac yn dragywydd: teyrnwïalen uniondeb *yw* teyrnwïalen dy frenhiniaeth di.

7 [d] Ceraist gyfiawnder, a chasêaist ddrygioni: am hynny y'th enneiniodd [e] Duw, *sef* dy Ddduw di, âg olew llawenydd yn fwy na'th gyfeillion.

8 *Arogl* myrr, aloes, *a* chasia, *sydd ar* dy holl wisgoedd: *allan* o'r palasau ifori, â'r rhai y'th lawenhasant.

9 Merched brenhinoedd *oedd* ym mhlith dy bendefigesau: [f] safai y frenhines ar dy ddeheulaw mewn aur coeth o Ophir.

10 Gwrando, ferch, a gwel, a gostwng dy glust; ac [g] anghofia dy bobl dy hun, a thŷ dy dad.

11 A'r Brenhin a chwennych dy degwch: canys [h] efe *yw* dy lor di; ymostwng dithau iddo ef.

12 Merch Tyrus hefyd *fydd yno* âg anrheg; [i] *a* chyfoethogion y bobl a ymbiliant â'th wyneb.

13 [k] Merch y Brenhin *sydd* oll yn ogoneddus o fewn: gemwaith aur *yw* ei gwisg hi.

14 [l] Mewn gwaith edau a nodwydd y dygir hi at y Brenhin: y morwynion *y rhai a ddeuant* ar ei hol, yn gyfeillesau iddi, a ddygir attat ti.

15 Mewn llawenydd a gorfoledd y dygir hwynt: deuant i lys y Brenhin.

16 Dy feibion fydd yn lle dy dadau, [m] y rhai a wnai yn dywysogion yn yr holl dir.

17 Paraf gofio dy enw ym mhob cenhedlaeth, ac oes: am hynny y bobl a'th foliannant byth ac yn dragywydd.

PSALM XLVI.

1 *Yr ymddiried sydd gan yr eglwys yn Nuw.* 8 *Cynghor i ystyried hynny.*

I'r Pencerdd || o feibion Corah, cân ar [a] Alamoth.

DUW *sydd* noddfa a nerth i ni, [b] cymmorth hawdd ei gael mewn cyfyngder.

2 Am hynny nid ofnwn pe symmudai y ddaear, a phe treiglid y mynyddoedd i † ganol y môr:

3 [c] *Er* rhuo *a* therfysgu o'i ddyfroedd, *er* crynu o'r mynyddoedd gan ei ymchwydd ef. Selah.

4 *Y mae* afon, a'i ffrydiau a lawenhânt ddinas Duw; cyssegr preswylfeydd y Goruchaf.

5 Duw *sydd* yn ei chanol; nid ysgog hi: Duw a'i cynnorthwya † yn fore iawn.

6 [d] Y cenhedloedd a derfysgasant, y teyrnasoedd a ysgogasant: efe a roddes ei lef, toddodd y ddaear.

7 [e] *Y mae* Arglwydd y lluoedd gyd â ni; *y mae* Duw Jacob yn † ymddiffynfa i ni. Selah.

8 [f] Deuwch, gwelwch weithredoedd yr Arglwydd; pa anghyfannedd-dra a wnaeth efe ar y ddaear.

9 Gwna i ryfeloedd beidio hyd eithaf y ddaear; [g] efe a ddryllia y bwa, ac a dyrr y waywffon, efe a lysg y cerbydau â thân.

10 Peidiwch, a gwybyddwch mai myfi *sydd* Ddduw: dyrchefir fi ym mysg y cenhedloedd, dyrchefir fi ar y ddaear.

[a] Es. 34. 13. a 35. 7.
[c] Ps. 23. 4.
[p] Job 11. 13. Ps. 68. 31.
[q] Job 31. 14.
[r] Rhuf. 8. 36.
[s] Ps. 7. 6. a 35. 23. a 59. 4, 5. a 78. 65.
[t] Ps. 119. 25.
[a] Ps. 69, a 80, titl.
|| Neu, *Athrawiaeth.*
† Heb. *Mae fy nghalon yn berwi allan beth da.*
[b] Es. 49. 2. Heb. 4. 12. Dat. 1. 16. a 19. 15.
† Heb. *llwydda, marchoga.*
[c] Ps. 93. 2. Heb. 1. 8.
[d] Ps. 33. 5.
[e] Es. 61. 1.
[f] Edrych 1 Bren. 2. 19.
[g] Edrych Deut. 21. 13.
[h] Ps. 95. 6. Es. 54. 5.
[i] Ps. 22. 29. a 72. 10. Es. 49. 23.
[k] Dat. 19. 7, 8.
[l] Can. 1. 4.
[m] 1 Petr 2. 9. Dat. 1. 6. a 5. 10. a 20. 6.
|| *i feibion.*
[a] 1 Chron. 15. 20.
[b] Deut. 4. 7. Ps. 145. 18.
† Heb. *galon y moroedd.*
[c] Ps. 93. 3, 4. Jer. 5. 22. Matt. 7. 25.
† Heb. *pan wynebo y bore:* Edrych Exod. 14. 24, 27. 2 Chron. 20. 20. Ps. 30. 5. a 143. 8.
[d] Ps. 2. 1.
[e] ad. 11.
† Heb. *uchelfa.*
[f] Ps. 66. 5.
[g] Ps. 76. 3.

11 [h] *Y mae* ARGLWYDD y lluoedd gyd â ni; ymddiffynfa i ni *yw* DUW Jacob. Selah.

[h] ad. 7.

PSALM XLVII.

Cynghori y cenhedloedd i groesawu teyrnas Crist yn llawen.

I'r Pencerdd, Psalm ‖ i feibion Corah. ‖ Neu, *meibion.*

YR holl bobl, [a] curwch ddwylaw; llafar genwch i DDUW â llef gorfoledd.

[a] Es. 55. 12.

2 Canys yr ARGLWYDD goruchaf *sydd* ofnadwy; [b] Brenhin mawr ar yr holl ddaear.

[b] Mal. 1. 14.

3 Efe a ddwg y bobl danom ni, a'r cenhedloedd dan ein traed.

4 Efe a ddethol ein hetifeddiaeth i ni, ardderchowgrwydd Jacob, yr hwn a hoffodd efe. Selah.

5 [c] Dyrchafodd DUW â llawen-floedd, yr ARGLWYDD â sain udgorn.

[c] Ps. 68. 24, 25.

6 Cenwch fawl i DDUW, cenwch: cenwch fawl i'n Brenhin, cenwch.

7 Canys Brenhin yr holl ddaear *yw* DUW: [d] cenwch fawl †yn ddeallus.

[d] 1 Cor. 14. 15. † Heb. bob *deallus.*

8 DUW sydd yn teyrnasu ar y cenhedloedd: eistedd y mae DUW ar orseddfaingc ei sanctaiddrwydd.

9 ‖ Pendefigion y bobl a ymgasglasant ynghyd, ‖ *sef* pobl DUW Abraham: canys tariannau y ddaear *ydynt* eiddo DUW: dirfawr y dyrchafwyd ef. ‖ Neu, *Rhai ewyllysgar.* ‖ Neu, *at bobl.*

PSALM XLVIII.

Addurn a rhagorfraint yr eglwys.

Cân *a* Psalm ‖ i feibion Corah. ‖ Neu, *meibion.*

MAWR *yw* yr ARGLWYDD, a thra moliannus, yn ninas ein DUW ni, *yn* ei fynydd sanctaidd.

2 [a] Tegwch bro, llawenydd yr holl ddaear, *yw* mynydd Sïon, [b] *yn* ystlysau y gogledd, [c] dinas y Brenhin mawr.

[a] Ps. 50. 2. Jer. 3. 19. Galar. 2. 15. Ezec. 20. 6. Dan. 8. 9. a 11. 16. [b] Es. 14. 13. [c] Matt. 5. 35.

3 DUW yn ei phalasau a adwaenir yn ymddiffynfa.

4 Canys wele y brenhinoedd a ymgynnullasant, aethant heibio ynghyd.

5 Hwy a welsant, felly y rhyfeddasant; brawychasant, *ac* aethant ymaith ar ffrwst.

6 Dychryn a ddaeth arnynt yno, *a* dolur, megis gwraig yn esgor.

7 [d] A gwynt y dwyrain y [e] drylli longau y ‖ môr.

[d] Jer. 18. 17. [e] Ezec. 27. 26. ‖ *Tarsis.*

8 Megis y clywsom, felly y gwelsom yn [f] ninas ARGLWYDD y lluoedd, yn ninas ein DUW ni: DUW a'i sicrhâ hi yn dragywydd. Selah. [f] ad. 1, 2.

9 Meddyliasom, O DDUW, am dy drugaredd y'nghanol dy deml.

10 Megis *y mae* dy enw, O DDUW, felly *y mae* dy fawl hyd eithafoedd y tir: cyflawn o gyfiawnder yw dy ddeheulaw.

11 Llawenyched mynydd Sïon, ac ymhyfryded merched Judah, o herwydd dy farnedigaethau.

12 Amgylchwch Sïon, ac ewch o'i hamgylch hi; rhifwch ei thyrau hi.

13 †Ystyriwch ei rhagfuriau, ‖ edrychwch ar ei phalasau; fel y mynegoch i'r oes a ddelo ar ol. † Heb. *Gosodwch eich calonnau ar.* ‖ Neu, *dyrchefwch.*

14 Canys y DUW hwn *yw* ein Duw ni byth ac yn dragywydd: efe a'n tywys ni hyd angau.

PSALM XLIX.

1 *Eiriol difrif i adeiladu ffydd yr adgyfodiad, nid ar allu bydol, ond ar Dduw.* 16 *Na ddylid rhyfeddu wrth lwyddiant bydol.*

I'r Pencerdd, Psalm ‖ i feibion Corah. ‖ Neu, *meibion.*

CLYWCH hyn, yr holl bobloedd; gwrandewch *hyn,* holl drigolion y byd:

2 Yn gystal [a] gwreng a bonheddig, cyfoethog a thlawd ynghyd. [a] Ps. 62. 9.

3 Fy ngenau a draetha ddoethineb; a myfyrdod fy nghalon *fydd* am ddeall.

4 [b] Gostyngaf fy nghlust at ddïareb; fy nammeg a ddatguddiaf gyd â'r delyn. [b] Ps. 78. 2. Matt. 13. 35.

5 Paham yr ofnaf yn amser adfyd, *pan* y'm hamgylchyno anwiredd fy sodlau?

6 Rhai [c] a ymddiriedant yn eu golud, ac a ymffrostiant yn lliosowgrwydd eu cyfoeth. [c] Job 31. 24. Ps. 52. 7. a 62. 10. Marc 10. 24. 1 Tim. 6. 17.

7 Gan waredu ni wared neb *ei* frawd, *ac* ni all efe roddi iawn drosto i DDUW:

8 (Canys [d] gwerthfawr *yw* pryniad eu henaid, a hynny a baid byth) [d] Job 36. 18, 19.

9 Fel y byddo efe byw byth, *ac* [e] na welo lygredigaeth. [e] Ps. 89. 48.

10 Canys efe a wêl *fod* [f] y doethion yn meirw, yr un ffunud y derfydd am ffol ac ynfyd, gadawant eu golud i eraill. [f] Preg. 2. 16.

11 Eu meddwl *yw, y pery* eu tai yn dragywydd, *a*'u trigfeydd hyd genhedlaeth a chenhedlaeth: enwant *eu* tiroedd ar eu henwau eu hunain.

12 Er hynny [g] dyn mewn anrhydedd, nid erys: tebyg yw i anifeiliaid a ddifethir. [g] ad. 20. Ps. 82. 7.

13 Eu ffordd yma *yw* eu hynfydrwydd: etto eu hiliogaeth ydynt foddlawn i'w †hymadrodd. Selah. † Heb. *genau.* ‖ *y bedd.*

14 Fel defaid y gosodir hwynt yn ‖ uffern; angau a ymborth arnynt; [h] a'r rhai cyfiawn a lywodraetha arnynt y [h] Dan. 7. 22. Mal. 4. 3. Luc 22. 30. 1 Cor. 6. 2. Dat. 2. 26. a 20. 4.

bore; [i]a'u ‖tegwch a dderfydd ‖yn y bedd, o'u cartref.

15 Etto Duw a wared fy enaid i o †feddiant ‖uffern: canys efe a'm derbyn i. Selah.

16 Nac ofna pan gyfoethogo un, pan ychwanego gogoniant ei dŷ ef.

17 [k]Canys wrth farw ni ddwg efe ddim ymaith, ac ni ddisgyn ei ogoniant ar ei ol ef.

18 Er iddo yn ei fywyd fendithio ei enaid: canmolant dithau, o byddi da wrthyt dy hun.

19 Efe a â at genhedlaeth ei dadau, *ac* ni welant oleuni byth.

20 [l]Dyn mewn anrhydedd, ac heb ddeall, [m]sydd gyffelyb i anifeiliaid *a* ddifethir.

PSALM L.

1 *Mawrhydi Duw yn ei eglwys.* 5 *Ei drefn ef am gasglu y saint ynghyd.* 7 *Nad oes ewyllys gan Dduw mewn seremoniau,* 14 *ond mewn gwir ufudd-dod.*

Psalm ‖ Asaph.

DUW y duwiau, *sef* yr Arglwydd, a lefarodd, ac a alwodd y ddaear, o godiad haul hyd ei fachludiad.

2 Allan o Sïon, [a]perffeithrwydd tegwch, [b]y llewyrchodd Duw.

3 Ein Duw ni a ddaw, ac ni bydd distaw: [c]tân a ysa o'i flaen ef, a thymmestl ddirfawr fydd o'i amgylch.

4 [d]Geilw ar y nefoedd oddi uchod, ac ar y ddaear, i farnu ei bobl.

5 Cesglwch fy saint ynghyd attaf fi, y rhai a wnaethant gyfammod â mi trwy aberth.

6 [e]A'r nefoedd a fynegant ei gyfiawnder ef: canys [f]Duw ei hun *sydd* Farnwr. Selah.

7 [g]Clywch, fy mhobl, a mi a lefaraf; O Israel, a mi a dystiolaethaf i'th erbyn: Duw, *sef* dy Dduw di, *ydwyf* fi.

8 [h]Nid [i]am dy aberthau y'th geryddaf, na'th boeth-offrymmau, *am nad oeddynt* ger fy mron i yn wastad.

9 [k]Ni chymmeraf fustach o'th dŷ, *na* bychod o'th gorlannau.

10 Canys holl fwystfilod y coed *ydynt* eiddof fi, *a'r* anifeiliaid ar fil o fynyddoedd.

11 Adwaen holl adar y mynyddoedd: a gwŷllt anifeiliaid y maes *ydynt* †eiddof fi.

12 Os bydd newyn arnaf, ni ddywedaf i ti: [i]canys y byd a'i gyflawnder *sydd* eiddof fi.

13 A fwyttâf fi gig teirw? neu a yfaf fi waed bychod?

14 [m]Abertha foliant i Dduw; a [n]thâl i'r Goruchaf dy addunedau:

15 A [o]galw arnaf fi yn nydd trallod: mi a'th waredaf, a thi a'm gogoneddi.

16 Ond wrth yr annuwiol y dywedodd Duw, Beth sydd i ti a fynegech ar fy neddfau, neu a gymmerech ar fy nghyfammod yn dy enau?

17 [p]Gan dy fod yn casâu addysg, ac yn taflu fy ngeiriau i'th ol.

18 Pan welaist leidr, cyttunaist âg ef; a'th gyfran *oedd* gyd â'r godinebwyr.

19 Gollyngaist dy safn i ddrygioni, [q]a'th dafod a gyd-bletha ddichell.

20 Eisteddaist *a* dywedaist yn erbyn dy frawd: rhoddaist enllib i fab dy fam.

21 Hyn a wnaethost, a [r]mi a dewais: [s]tybiaist dithau fy mod yn gwbl fel ti dy hun: *ond* [t]mi a'th argyhoeddaf, ac a'*u* trefnaf o flaen dy lygaid.

22 Deallwch hyn yn awr, y rhai ydych yn anghofio Duw; rhag i mi *eich* rhwygo, ac na *byddo* gwaredydd.

23 Yr hwn a abertho foliant, a'm gogonedda i: a'r neb a osodo *ei* ffordd *yn iawn*, dangosaf iddo iachawdwriaeth Duw.

PSALM LI.

1 *Dafydd yn gweddïo am faddeuant pechodau, ac yn gwneuthur cyffes ddifrif o honynt:* 6 *yn gweddïo am ei sancteiddio.* 16 *Nad oes ewyllys gan Dduw mewn aberth, ond mewn purdeb calon.* 18 *Y mae yn gweddïo dros yr eglwys.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd, [a]pan ddaeth Nathan y prophwyd atto, wedi iddo [b]fyned i mewn at Bathseba.

TRUGARHA wrthyf, O Dduw, yn ol dy drugarowgrwydd: yn ol llïaws dy dosturiaethau, [c]dilëa fy anwireddau.

2 [d]Golch fi yn llwyr-ddwys oddi wrth fy anwiredd, a glanhâ fi oddi wrth fy mhechod.

3 Canys yr wyf yn cydnabod fy nghamweddau: a'm pechod *sydd* yn wastad ger fy mron.

4 [e]Yn dy erbyn di, dydi dy hunan, y pechais, ac y gwneuthum y drwg *hwn* yn dy olwg: [f]fel y'th gyfiawnhâer pan leferych, *ac* y byddit bur pan farnech.

5 Wele, [g]mewn anwiredd y'm lluniwyd; ac mewn pechod y †beichiogodd fy mam arnaf.

6 Wele, ceraist wirionedd oddi mewn: a pheri i mi wybod doethineb yn ‖y dirgel.

[i] Job 4. 21. Ps. 39. 11.
‖ Neu, *cryfder.*
‖ Neu, *y bedd yw cartref pob un o honynt.*
† Heb. *law.*
‖ Neu, *y bedd.*
[k] Job 27. 19.
[l] ad. 12.
[m] Preg. 3. 19.
‖ Neu, *i Asaph,* Edrych 1 Chron. 15. 17. a 25. 2. 2 Chron. 29. 30.
[a] Ps. 48. 2.
[b] Ps. 80. 1.
[c] Ps. 97. 3.
[d] Deut. 4. 26. a 31. 28. a 32. 1. Es. 1. 2. Michah 6. 1, 2.
[e] Ps. 97. 6.
[f] Ps. 75. 7.
[g] Ps. 81. 8.
[h] Es. 1. 11.
[i] Hos. 6. 6.
[k] Michah 6. 6. Act. 17. 25.
† Heb. *gyd â mi.*
[i] Exod. 19. 5. Deut. 10. 14. Job 41. 11. Ps. 24. 1. 1 Cor. 10. 26, 28.
[m] Hos. 14. 2. Heb. 13. 15.
[n] Deut. 23. 21. Job 22. 27. Ps. 76. 11. Preg. 5. 4, 5.
[o] Job 22. 27. Ps. 91. 15. a 107. 6, 13, 19, 28.
[p] Rhuf. 2. 21, 22.
[q] Ps. 52. 2.
[r] Preg. 8. 11, 12. Es. 26. 10. a 57. 11.
[s] Edrych Rhuf. 2. 4.
[t] Ps. 90. 8.
Cylch 1034.
[a] 2 Sam. 12. 1.
[b] 2 Sam. 11. 2, 4.
[c] ad. 9. Es. 43. 25. a 44. 22. Col. 2. 14.
[d] Heb. 9. 14. 1 Ioan 1. 7. Dat. 1. 5.
[e] Gen. 20. 6. a 39. 9. Lef. 5. 19. a 6. 2.
[f] Rhuf. 3. 4.
[g] Job 14. 4. Ioan 3. 6. Rhuf. 5. 12. Eph. 2. 3.
† Heb. *cynhesodd fy mam.*
‖ *ddirgel.*

7 [h] Glanhâ fi âg isop, a mi a lanhêir: golch fi, a byddaf [i] wynnach nâ'r eira.

8 Pâr i mi glywed gorfoledd a llawenydd; *fel* y llawenycho yr esgyrn a ddrylliaist.

9 Cuddia dy wyneb oddi wrth fy mhechodau, a [k] dilëa fy holl anwireddau.

10 Crëa galon lân ynof, O Dduw; ac adnewydda yspryd ‖ uniawn o'm mewn.

11 Na fwrw fi ymaith oddi ger dy fron; ac na chymmer dy yspryd sanctaidd oddi wrthyf.

12 Dyro drachefn i mi orfoledd dy iachawdwriaeth; ac *â'th* hael yspryd cynnal fi.

13 *Yna* y dysgaf dy ffyrdd i rai anwir; a phechaduriaid a droir attat.

14 Gwared fi oddi wrth waed, O Dduw, Duw fy iachawdwriaeth: *a*'m tafod a gân yn llafar am dy gyfiawnder.

15 Arglwydd, agor fy ngwefusau, a'm genau a fynega dy foliant.

16 Canys [l] ni chwennychi aberth; ‖ pe amgen, mi a'*i* rhoddwn: poeth-offrwm ni fynni.

17 [m] Aberthau Duw *ydynt* yspryd drylliedig: calon ddrylliog gystuddiedig, O Dduw, ni ddirmygi.

18 Gwna ddaioni yn dy ewyllysgarwch i Sïon: adeilada furiau Jerusalem.

19 Yna y byddi foddlawn i [n] ebyrth cyfiawnder, *i* boeth-offrwm ac aberth llosg: yna yr offrymmant fustych ar dy allor.

PSALM LII.

1 *Dafydd yn barnu ar goegni Döeg, ac yn prophwydo ei ddinystr ef,* 6 *ac y llawenhâ y cyfiawn o'i blegid.* 8 *Dafydd, o'i hyder ar drugaredd Duw, yn rhoddi diolch.*

I'r Pencerdd, Maschil, *Psalm* Dafydd, [a] pan ddaeth Döeg yr Edomiad a mynegi i Saul, a dywedyd wrtho, Daeth Dafydd i dŷ Ahimelech.

PAHAM yr ymffrosti mewn drygioni, O [b] gadarn? y mae trugaredd Duw *yn parhâu* yn wastadol.

2 [c] Dy dafod a ddychymmyg ysgelerder; [d] fel ellyn llym, yn gwneuthur twyll.

3 Hoffaist ddrygioni yn fwy nâ daioni; *a* chelwydd yn fwy nâ thraethu cyfiawnder. Selah.

4 Hoffaist bob geiriau distryw, ‖ O dafod twyllodrus.

5 Duw a'th †ddistrywia dithau yn dragywydd: efe a'th gipia di ymaith, ac a'th dynn allan o'*th* babell, ac a'th ddiwreiddia o dir y rhai byw. Selah.

6 [e] Y cyfiawn hefyd a welant, ac a ofnant, ac a chwarddant am ei ben.

7 Wele y gwr ni osododd Duw yn gadernid iddo; eithr [f] ymddiriedodd yn lliosowgrwydd ei olud, *ac* a ymnerthodd yn ei ‖ ddrygioni.

8 Ond myfi *sydd* [g] fel olew-wydden werdd yn nhŷ Duw: ymddiriedaf yn nhrugaredd Duw byth ac yn dragywydd.

9 Clodforaf di yn dragywydd, o herwydd i ti wneuthur *hyn:* a disgwyliaf wrth dy enw; canys da *yw* ger bron dy saint.

PSALM LIII.

1 *Dafydd yn gosod allan lygredigaeth dyn naturiol;* 4 *yn argyhoeddi yr annuwiol wrth oleuni eu cydwybod eu hun;* 6 *yn ymogoneddu yn iachawdwriaeth Duw.*

I'r Pencerdd ar y Mahalath, Maschil, *Psalm* Dafydd.

DYWEDODD [a] yr ynfyd yn ei galon, Nid *oes* un Duw. Ymlygrasant, a gwnaethant ffiaidd anwiredd: [b] nid *oes* un yn gwneuthur daioni.

2 Edrychodd Duw i lawr o'r nefoedd ar feibion dynion, i edrych a oedd *neb* yn ddeallus, *ac* yn ceisio Duw.

3 Ciliasai pob un o honynt yn wysg ei gefn: cyd-ymddifwynasent; nid *oes* a wnel ddaioni, nac *oes* un.

4 Oni ŵyr gweithredwyr anwiredd? y rhai sydd yn bwytta fy mhobl, *fel* y bwyttâent fara: ni alwasant ar Dduw.

5 [c] Yno yr ofnasant *gan* ofn, lle nid oedd ofn: canys Duw a wasgarodd esgyrn yr hwn a'th warchaeodd: gwaradwyddaist *hwynt,* am i Dduw eu dirmygu hwy.

6 †O na roddid iachawdwriaeth i Israel o Sïon! pan ymchwelo Duw gaethiwed ei bobl, y llawenycha Jacob, *ac* yr ymhyfryda Israel.

PSALM LIV.

1 *Dafydd yn cwyno rhag y Ziphiaid, ac yn gweddïo am iachawdwriaeth:* 4 *ac, o hyder ar gymmorth Duw, yn addaw aberth.*

I'r Pencerdd ar Neginoth, Maschil, *Psalm* Dafydd, [a] pan ddaeth y Ziphiaid a dywedyd wrth Saul, Onid ydyw Dafydd yn ymguddio gyd â ni?

ACHUB fi, O Dduw, yn dy enw; a barn fi yn dy gadernid.

2 Duw, clyw fy ngweddi; gwrando ymadrodd fy ngenau.

3 Canys [b] dieithriaid a gyfodasant i'm herbyn, a'r trawsion a geisiant fy enaid: ni osodasant Dduw o'u blaen. Selah.

4 Wele, Duw *sydd* yn fy nghynnorthwyo: [c] yr Arglwydd *sydd* ym mysg y rhai a gynhaliant fy enaid.

---

[h] Lef. 14. 4, 6, 49. Num. 19. 18. Heb. 9. 19.
[i] Es. 1. 18.
[k] ad. 1.
‖ Neu, *dianwadal.*
[l] Num. 15. 27, 30. Ps. 40. 6. a 50. 8. Es. 1. 11. Jer. 7. 22. Hos. 6. 6.
‖ Neu, *fel y rhoddwn.*
[m] Ps. 34. 18. Es. 57. 15. a 66. 2.
[n] Ps. 4. 5. Mal. 3. 3.
[a] 1 Sam. 22. 9.
[b] 1 Sam. 21. 7.
[c] Ps. 50. 19.
[d] Ps. 57. 4. a 59. 7. a 64. 3.
‖ Neu, *a'r tafod.*
† Heb. *dery dithau i luwr.*
[e] Ps. 64. 9.
[f] Ps. 49. 6.
‖ Neu, *olud.*
[g] Hos. 14. 6.
[a] Ps. 10. 4. a 14. 1, &c.
[b] Rhuf. 3. 10.
[c] Lef. 26. 17, 36. Diar. 28. 1.
† Heb. *Pwy a rydd,* &c.
[a] 1 Sam. 23. 19. a 26. 1.
[b] Ps. 86. 14.
[c] Ps. 118. 7.

5 Efe a dâl ddrwg i'm † gelynion: torr hwynt ymaith yn dy wirionedd.

† Heb. *gwylwŷr.*

6 Aberthaf i ti yn ewyllysgar: [d] clodforaf dy enw, O ARGLWYDD; canys da *yw.*

[d] Ps. 52. 9.

7 Canys efe a'm gwaredodd o bob trallod; [e] a'm llygad a welodd *ei ewyllys* ar fy ngelynion.

[e] Ps. 59. 10.

PSALM LV.

1 *Dafydd yn ei weddi yn cwyno ei gyflwr erchyll: 9 yn gweddïo yn erbyn ei elynion, ac yn achwyn rhag eu hanwiredd a'u brad hwy: 16 yn ymgysuro, o herwydd nawdd Duw yn ei gadw, ac o herwydd gwaradwydd ei elynion.*

I'r Pencerdd ar Neginoth, Maschil, *Psalm* Dafydd.

1023. GWRANDO fy ngweddi, O DDUW; ac nac ymguddia rhag fy neisyfiad.

2 Gwrando arnaf, ac erglyw fi: cwynfan yr ydwyf yn fy ngweddi, a thuchan,

3 Gan lais y gelyn, gan orthrymder yr annuwiol: o herwydd y maent yn bwrw anwiredd arnaf, ac yn fy nghasâu yn llidiog.

4 Fy nghalon a ofidia o'm mewn: ac ofn angau a syrthiodd arnaf.

5 Ofn ac arswyd a ddaeth arnaf, a dychryn a'm gorchuddiodd.

6 A dywedais, O na bâi i mi adenydd fel colommen! *yna* yr ehedwn ymaith, ac y gorphwyswn.

7 Wele, crwydrwn ym mhell, *ac* arhoswn yn yr anialwch. Selah.

8 Brysiwn i ddïangc, rhag y gwynt ystormus *a'r* dymmestl.

9 Dinystria, O ARGLWYDD, *a* gwahan eu tafodau: canys gwelais [a] drawsder a chynnen yn y ddinas.

[a] Jer. 6. 7.

10 Dydd a nos yr amgylchant hi ar ei muriau: ac *y mae* anwiredd a blinder yn ei chanol hi.

11 Anwireddau *sydd* yn ei chanol hi; *ac* ni chilia twyll a dichell o'i heolydd hi.

12 Canys nid gelyn a'm difenwodd; yna y dïoddefaswn: nid fy nghasddyn a ymfawrygodd i'm herbyn; yna mi a ymguddiaswn rhagddo ef:

13 Eithr tydi, ddyn, fy nghydradd, [b] fy fforddwr, a'm cydnabod,

[b] Ps. 41. 9.

14 Y rhai oedd felus gennym gyd-gyfrinachu, *ac* a rodiasom i dŷ DDUW ynghyd.

15 Rhuthred marwolaeth arnynt, *a* disgynant ‖ i uffern yn fyw: canys drygioni *sydd* yn eu cartref, *ac* yn eu mysg.

‖ Neu, *i'r bedd.*

16 Myfi a waeddaf ar DDUW; a'r ARGLWYDD a'm hachub i.

[e] Dan. 6. 10. Act. 3. 1. a 10. 3, 9, 30.

17 [c] Hwyr a bore, a hanner dydd, y gweddïaf, a byddaf daer: ac efe a glyw fy lleferydd.

18 Efe a waredodd fy enaid mewn heddwch oddi wrth y rhyfel *oedd* i'm herbyn: canys yr oedd llawer gyd â mi.

19 DUW a glyw, ac a'u darostwng hwynt, yr hwn sydd yn aros erioed, Selah: ‖ am nad oes gyfnewidiau iddynt, ‖ am hynny nid ofnant DDUW.

‖ Neu, *gyd â'r rhai nid oes gyfnewidiau.*

20 Efe a estynodd ei law yn erbyn y rhai oedd heddychlawn âg ef: efe a † dorrodd ei gyfammod.

‖ Neu, *etto.*

† Heb. *halogodd.*

21 [d] Llyfnach oedd ei enau nag ymenyn, a rhyfel yn ei galon: tynerach oedd ei eiriau nag olew, a hwynt yn gleddyfau noethion.

[d] Ps. 28. 3. a 57. 4. a 62. 4. a 64. 4. Diar. 5. 3, 4.

22 [e] Bwrw dy ‖ faich ar yr ARGLWYDD, ac efe a'th gynnal di: [f] ni âd i'r cyfiawn ysgogi byth.

[e] Ps. 37. 5. Matt. 6. 25. Luc 12. 22. 1 Petr 5. 7.

‖ Neu, *rodd.*

[f] Ps. 37. 24.

23 Tithau, DDUW, a'u disgyni hwynt i bydew dinystr: [g] gwŷr gwaedlyd a thwyllodrus ni † byddant byw hanner eu dyddiau; ond myfi a obeithiaf ynot ti.

[g] Ps. 5. 6.

† Heb. *hanner-ant eu dyddiau:* Edrych Diar. 10. 27. Preg. 7. 17.

PSALM LVI.

1 *Dafydd, wrth weddïo Duw o hyder ar ei air, yn cwyno rhag ei elynion: 9 yn datgan ei ymddiried y'ngair Duw, ac yn addaw ei foliannu ef.*

I'r Pencerdd ar Jonath Elem Rechocim, ‖ Michtam Dafydd, pan ddaliodd [a] y Philistiaid ef yn Gath.

‖ *Psalm euraid.*

[a] 1 Sam. 21. 11.

TRUGARHA wrthyf, O DDUW: canys dyn a'm llyngcai: beunydd, gan ymladd, y'm gorthrymma.

2 Beunydd y'*m* llyngcai † fy ngelynion: canys llawer *sydd* yn rhyfela i'm herbyn, O *DDUW* Goruchaf.

† Heb. *fy ngwylwyr.*

3 Y dydd yr ofnwyf, mi a ymddiriedaf ynot ti.

4 [b] Yn NUW y clodforaf ei air, yn NUW y gobeithiaf; [c] nid ofnaf beth a wnel cnawd i mi.

[b] ad. 10, 11.

[c] Ps. 118. 6. Es. 31. 3. Heb. 13. 6.

5 Beunydd y cam-gymmerant fy ngeiriau: eu holl feddyliau *sydd* i'm herbyn er drwg.

6 Hwy a ymgasglant, a lechant, *ac* a wyliant fy nghamrau, pan ddisgwyliant am fy enaid.

7 A ddïangant hwy trwy anwiredd? disgyn y bobloedd *hyn*, O DDUW, yn *dy* lidiowgrwydd.

8 Ti a gyfrifaist fy symmudiadau: dod fy nagrau yn dy gostrel: [d] onid *ydynt* yn dy lyfr di?

[d] Mal. 3. 16.

9 Y dydd y llefwyf *arnat*, yna y dychwelir fy ngelynion yn eu gwrthol: hyn a wn; am *fod* DUW gyd â mi.

10 [e] Yn NUW y moliannaf *ei* air: yn yr ARGLWYDD y moliannaf *ei* air.

[e] ad. 4.

11 Yn Nuw yr ymddiriedais: nid ofnaf beth a wnel dyn i mi.

12 Arnaf fi, O Dduw, *y mae* dy addunedau: talaf i ti foliant.

13 Canys [f] gwaredaist fy enaid rhag angau: oni *waredi* fy nhraed rhag syrthio, fel y rhodiwyf ger bron Duw [g] yng ngoleuni y rhai byw?

PSALM LVII.

1 *Dafydd yn cilio at Dduw trwy weddi, ac yn cwyno ei enbyd gyflwr: 7 yn ymgysuro i foliannu Duw.*

I'r Pencerdd, ‖ Al-taschith, Michtam Dafydd; [a] pan ffôdd rhag Saul i'r ogof.

TRUGARHA wrthyf, O Dduw, trugarhâ wrthyf: canys ynot y gobeithiodd fy enaid; ïe, [b] y'nghysgod dy adenydd y gobeithiaf, hyd onid êl yr aflwydd *hwn* heibio.

2 Galwaf ar Dduw goruchaf; ar Dduw [c] a gwblhâ â mi.

3 Efe a enfyn o'r nefoedd, ac ‖ a'm gwared *oddi wrth* warthrudd yr hwn a'm llyngcai. Selah. [d] Denfyn Duw ei drugaredd a'i wirionedd.

4 Fy enaid *sydd* ym mysg llewod: gorwedd yr wyf *ym mysg* dynion poethion, *sef* meibion dynion, [e] y rhai *y mae* eu dannedd yn waywffyn a saethau, [f] a'u tafod yn gleddyf llym.

5 [g] Ymddyrcha, Dduw, uwch y nefoedd; *a bydded* dy ogoniant ar yr holl ddaear.

6 [h] Darparasant rwyd i'm traed; crymmwyd fy enaid: cloddiasant bydew o'm blaen; syrthiasant yn ei ganol. Selah.

7 [i] Parod yw fy nghalon, O Dduw, parod yw fy nghalon: canaf a chanmolaf.

8 Deffro, [k] fy ngogoniant; deffro, nabl a thelyn: deffröaf yn fore.

9 Clodforaf di, Arglwydd, ym mysg y bobloedd: canmolaf di ym mysg y cenhedloedd.

10 [l] Canys mawr *yw* dy drugaredd hyd y nefoedd, a'th wirionedd hyd y cymmylau.

11 [m] Ymddyrcha, Dduw, uwch y nefoedd; *a bydded* dy ogoniant ar yr holl ddaear.

PSALM LVIII.

1 *Dafydd yn argyhoeddi barnwyr enwir: 3 yn dangos naturiaeth yr annuwiol; 6 ac yn ymrôi i farnedigaethau Duw, 10 y rhai a bâr i'r cyfiawn lawenychu.*

I'r Pencerdd, ‖ [a] Al-taschith, Michtam Dafydd.

AI cyfiawnder yn ddïau a draethwch chwi, O gynnulleidfa? a fernwch chwi uniondeb, O feibion dynion?

2 Anwiredd yn hytrach a weithredwch yn y galon: [b] trawsder eich dwylaw yr ydych yn ei bwyso ar y ddaear.

3 [c] O'r groth yr ymddïeithriodd y rhai annuwiol: o'r bru y cyfeiliornasant, gan ddywedyd celwydd.

4 [d] Eu gwenwyn *sydd* †fel gwenwyn sarph: *y maent* fel ‖ [e] y neidr fyddar *yr hon* a gau ei chlustiau;

5 Yr hon ni wrendy ar lais y rhinwyr, *er* cyfarwydded fyddo y swynwr.

6 [f] Dryllia, O Dduw, eu dannedd yn eu geneuau: torr, O Arglwydd, gilddannedd y llewod ieuaingc.

7 Todder hwynt fel dyfroedd *sydd yn* rhedeg yn wastad: *pan* saetho eu saethau, byddant megis wedi eu torri.

8 Aed ymaith fel malwoden dawdd, *neu* [g] erthyl gwraig; *fel* na welont yr haul.

9 Cyn i'ch crochanau glywed y mïeri, efe a'u cymmer hwynt ymaith megis â chorwynt, † yn fyw, ac yn *ei* ddigofaint.

10 Y cyfiawn a lawenycha pan welo ddïal: [h] efe a ylch ei draed y'ngwaed yr annuwiol.

11 Fel y dywedo dyn, Dïau *fod* ‖ ffrwyth i'r cyfiawn: dïau fod Duw a farna ar y ddaear.

PSALM LIX.

1 *Dafydd yn gweddïo am gael ei wared oddi wrth ei elynion: 6 yn cwyno rhag eu creulondeb hwy: 9 yn ymddiried yn Nuw: 11 yn gweddïo yn eu herbyn hwy; 16 ac yn clodfori Duw.*

I'r Pencerdd, ‖ [a] Al-taschith, Michtam Dafydd, [b] pan yrrodd Saul rai i gadw y tŷ i'w ladd ef.

FY Nuw, [c] gwared fi oddi wrth fy ngelynion: † ymddiffyn fi oddi wrth y rhai a ymgyfodant i'm herbyn.

2 Gwared fi oddi wrth weithredwyr anwiredd, ac achub fi rhag y gwŷr gwaedlyd.

3 Canys wele, cynllwynasant yn erbyn fy enaid: ymgasglodd cedyrn i'm herbyn; nid *ar* fy mai na'm pechod i, O Arglwydd.

4 Rhedant, ymbarottôant, heb anwiredd *ynof fi:* [d] deffro dithau i'm † cymmorth, ac edrych.

5 A thi, Arglwydd Dduw y lluoedd, Duw Israel, deffro i ymweled â'r holl genhedloedd: na thrugarhâ wrth neb a wnant anwiredd yn faleisus. Selah.

6 [e] Dychwelant gyd â'r hwyr, cyfarthant fel cwn, ac amgylchant y ddinas.

7 Wele, bytheiriant â'u genau: [f] cleddyfau *sydd* yn eu gwefusau: canys [g] pwy (*meddant*) a glyw?

---

[f] Ps. 116. 8.
[g] Job 33. 30.
‖ Neu, *Na ddifetha.*
[a] 1 Sam. 22. 1. a 24. 3. Ps. 142, titl.
[b] Ps. 17. 8. a 63. 7.
[c] Ps. 138. 8.
‖ Neu, *efe a warthrudda yr hwn, &c.*
[d] Ps. 40. 11. a 43. 3. a 61. 7.
[e] Diar. 30. 14.
[f] Ps. 55. 21. a 64. 3.
[g] ad. 11. Ps. 108. 5.
[h] Ps. 7. 15, 16. a 9. 15.
[i] Ps. 108. 1, &c.
[k] Edrych Ps. 30. 12.
[l] Ps. 36. 5. a 71. 19. a 103. 11. a 108. 4.
[m] ad. 5.
‖ Neu, *Na ddifetha. Euraid Psalm Dafydd.*
[a] Ps. 57, titl.

[b] Ps. 94. 20. Es. 10. 1.
[c] Ps. 51. 5. Es. 48. 8.
[d] Ps. 140. 3. Preg. 10. 11
† Heb. *yn ol cyffelybrwydd.*
‖ Neu, *yr asp.*
[e] Jer. 8. 17.
[f] Job 4. 10. Ps. 3. 7.
[g] Job 3. 16. Preg. 6. 3.
† Heb. *megis byw, megis digofaint.*
[h] Ps. 68. 23.
‖ *gwobr.*

‖ Neu, *Na ddifetha. Euraid Psalm Dafydd.*
[a] Ps. 57, titl.
[b] 1 Sam. 19. 11.
[c] Ps. 18. 48.
† Heb. *dyrchafa fi.*
[d] Ps. 44. 23.
† Heb. *cyfarfod.*
[e] ad. 14.
[f] Ps. 57. 4. Diar. 12. 18.
[g] Ps. 10. 11, 13. a 73. 11. a 94. 7.

8 Ond [h]tydi, O Arglwydd, a'u gwatwari hwynt; *ac* a chwerddi am ben yr holl genhedloedd.

9 *O herwydd* ei nerth ef, y disgwyliaf wrthyt ti: [i]canys Duw *yw* fy †ymddiffynfa.

10 Fy Nuw trugarog a'm rhagflaena: Duw a wna [k]i mi weled *fy ewyllys* ar †fy ngelynion.

11 [l]Na ladd hwynt, rhag i'm pobl anghofio: gwasgar hwynt yn dy nerth, a darostwng hwynt, O Arglwydd ein tarian.

12 [m]*Am* bechod eu genau, *ac* ymadrodd eu gwefusau, dalier hwynt yn eu balchder: ac am y felldith a'r celwydd a draethant.

13 Difa *hwynt* yn *dy* lid, difa, fel na *byddont:* a [n]gwybyddant mai Duw sydd yn llywodraethu yn Jacob, hyd eithafoedd y ddaear. Selah.

14 A [o]dychwelant gyd â'r hwyr, *a* chyfarthant fel cwn, ac amgylchant y ddinas.

15 [p]Crwydrant †am fwyd; ac onis digonir, ‖grwgnachant.

16 Minnau a ganaf am dy nerth, ïe, llafar-ganaf am dy drugaredd yn fore: canys buost yn ymdiffynfa i mi, ac yn noddfa yn y dydd *y bu* cyfyngder arnaf.

17 I ti, fy nerth, y canaf; canys [q]Duw *yw* fy ymddiffynfa, *a* Duw fy nhrugaredd.

PSALM LX.

1 *Dafydd yn cwyno wrth Dduw am farnedigaethau o'r blaen; 4 ac yr awrhon, ar obaith gwell, yn gweddio am ymwared: 6 yn ymgysuro yn addewidion Duw, ac yn deisyf cael yr help y rhoisai ei hyder arno.*

I'r Pencerdd [a]ar Susan-eduth, ‖ Michtam Dafydd, i ddysgu; [b]pan ymladdodd yn erbyn Syriaid Mesopotamia, a Syriaid Sobah, pan ddychwelodd Joab, a lladd deuddeng mil o'r Edomiaid yn nyffryn yr halen.

O DDUW, [c]bwriaist ni ymaith, †gwasgeraist ni, *a* sorraist: dychwel attom drachefn.

2 Gwnaethost i'r ddaear grynu, *a* holltaist hi: iachâ ei briwiau; canys y mae yn crynu.

3 [d]Dangosaist i'th bobl galedi: [e]dïodaist ni â gwin ‖madrondod.

4 [f]Rhoddaist faner i'r rhai a'th ofnant, i'w dyrchafu o herwydd y gwirionedd. Selah.

5 [g]Fel y gwareder dy rai anwyl: achub *â*'th ddeheulaw, a gwrando fi.

6 Duw a lefarodd yn ei sancteiddrwydd, Llawenychaf: rhannaf Sichem, a mesuraf ddyffryn Succoth.

7 Eiddof fi *yw* Gilead, ac eiddof fi Manasseh: [h]Ephraim hefyd *yw* nerth fy mhen; [i]Judah *yw* fy neddfwr.

8 Moab *yw* fy nghrochan golchi; dros Edom y bwriaf fy esgid: Philistia, ymorfoledda di ‖ o'm plegid i.

9 Pwy a'm dwg *i'r* ddinas gadarn? pwy a'm harwain hyd yn Edom?

10 Onid tydi, Duw, *yr hwn* [k]a'n bwriaist ymaith? a *thydi*, O Duw, *yr hwn* nid âit allan gyd â'n lluoedd?

11 Moes i ni gynhorthwy rhag cyfyngder: canys [l]ofer *yw* ‖ymwared dyn.

12 Yn Nuw [m]y gwnawn wroldeb: canys efe a sathr ein gelynion.

PSALM LXI.

1 *Dafydd yn cilio at Dduw, wrth a brofasai o'r blaen; 4 ac yn addunedu ei wasanaethu ef yn wastadol, o herwydd ei addewidion.*

I'r Pencerdd ar Neginoth, *Psalm* Dafydd.

CLYW, O Duw, fy llefain; gwrando ar fy ngweddi.

2 O eithaf y ddaear y llefaf attat, pan lesmeirio fy nghalon: arwain fi i graig *a* fyddo uwch nâ mi.

3 Canys buost yn noddfa i mi, *ac* yn dŵr cadarn rhag y gelyn.

4 [a]Preswyliaf yn dy babell byth: [b]a'm hymddiried fydd dan orchudd dy adenydd. Selah.

5 Canys ti, Duw, a glywaist fy addunedau: rhoddaist etifeddiaeth i'r rhai a ofnant dy enw.

6 [c]Ti a †estyni oes y Brenhin; ei flynyddoedd *fyddant* fel †cenhedlaethau lawer.

7 Efe a erys byth ger bron Duw: darpar [d]drugaredd a gwirionedd, *fel* y cadwont ef.

8 Felly y canmolaf dy enw yn dragywydd, fel y talwyf fy addunedau beunydd.

PSALM LXII.

1 *Dafydd, wrth ddangos ei hyder ar Dduw, yn digalonni ei elynion; 5 ac, yn yr un hyder, yn rhoi calon yn y duwiol. 9 Nad yw i neb roi ei oglud ar bethau bydol. 11 Gallu a thrugaredd a berthyn i Dduw.*

I'r Pencerdd, i [a]Jeduthun, Psalm Dafydd.

WRTH Duw ‖ yn unig y †disgwyl [b]fy enaid: o hono ef *y daw* fy iachawdwriaeth.

2 [c]Efe yn unig *yw* fy nghraig, a'm hiachawdwriaeth, *a*'m † hymddiffyn; ni'm mawr ysgogir.

3 Pa hyd y bwriedwch aflwydd yn

[h] 1 Sam. 19. 16. Ps. 2. 4.
[i] ad. 17.
† Heb. *uchelfa.*
[k] Ps. 54. 7. a 92. 11.
† Heb. *fy ngwylwyr.*
[l] Felly Gen. 4.12,15.
[m] Diar. 12 13. a 18. 7.
[n] Ps. 83. 18.
[o] ad. 6.
[p] Job 15. 23. Ps. 109. 10.
† Heb. *i fwytta.*
‖ Neu, *hwy a arhosant dros nos.*
[q] ad. 9, 10.
[a] Ps. 80, titl.
‖ *Psalm euraid.*
[b] 2 Sam. 8. 3, 13. 1 Chron. 18. 3, 12. Cylch 1040.
[c] Ps. 44. 9.
† Heb. *drylliaist.*
[d] Ps. 71. 20.
[e] Es. 51. 17, 22.
‖ *syndod.*
[f] Ps. 20. 5.
[g] Ps. 108. 6, &c.

[h] Edrych Deut. 33. 17.
[i] Gen. 49. 10.
‖ Neu, *arnaf fi.*
[k] Ps. 44. 9. a 108. 11.
[l] Ps. 146. 3.
‖ Neu, *nodded.*
[m] Num. 24. 18. 1 Chron. 19. 13.
[a] Ps. 27. 4.
[b] Ps. 17. 8. a 57. 1. a 91. 4.
[c] Ps. 21. 4.
† Heb. *ychwanegi ddyddiau at ddyddiau y brenhin.*
† Heb. *cenhedlaeth a chenhedlaeth.*
[d] Ps. 40. 11. Diar. 20. 28.
[a] 1 Chron. 25 1, 3.
1048.
‖ Neu, *yn ddïau.*
† Heb. *distawa*
[b] Ps. 33. 20.
[c] ad. 6.
† Heb. *huchelfa.*

erbyn gwr? lleddir chwi oll; *a byddwch* [d] fel magwyr ogwyddedig, *neu* bared ar ei ogwydd.

4 Ymgynghorasant yn unig i'*w* fwrw *ef* i lawr o'i fawredd; hoffasant gelwydd: [e] â'u geneuau y bendithiant, ond o'u mewn y melldithiant. Selah.

5 [f] O fy enaid, disgwyl wrth Dduw yn unig: canys ynddo ef *y mae* fy ngobaith.

6 Efe yn unig *yw* fy nghraig, a'm hiachawdwriaeth; *efe yw* fy ymddiffynfa: ni'm hysgogir.

7 Yn Nuw *y mae* fy iachawdwriaeth a'm gogoniant: craig fy nghadernid, *a*'m noddfa *sydd* yn Nuw.

8 Gobeithiwch ynddo ef bob amser; O bobl, [g] tywelltwch eich calon ger ei fron ef: Duw *sydd* noddfa i ni. Selah.

9 [h] Gwagedd yn ddïau *yw* meibion dynion, geudab *yw* meibion gŵr: i'*w* gosod yn y clorian, *ysgafnach ydynt* hwy i gyd na gwegi.

10 Nac ymddiriedwch mewn trawsder, ac mewn trais na fyddwch ofer: [i] os cynnydda golud, na roddwch eich calon *arno.*

11 Unwaith y dywedodd Duw, clywais hynny ddwywaith; mai eiddo Duw *yw* cadernid.

12 Trugaredd hefyd *sydd* eiddot ti, O Arglwydd: canys [k] ti a deli i bob dyn yn ol ei weithred.

PSALM LXIII.

1 *Hiraeth Dafydd am Dduw.* 4 *Y modd y benditheiai efe Dduw.* 9 *Ei hyder o ddinystr ei elynion, a'i ddïogelwch ei hun.*

Psalm Dafydd, [a] pan oedd efe yn niffaethwch Judah.

TI, O Dduw, *yw* fy Nuw i; yn fore y'th geisiaf: [b] sychedodd fy enaid am danat, hiraethodd fy nghnawd am danat, mewn tir cras a † sychedig heb ddwfr;

2 I weled [c] dy nerth a'th ogoniant, fel y'th welais yn y cyssegr.

3 Canys gwell *yw* dy drugaredd di nâ'r bywyd: fy ngwefusau a'th foliannant.

4 Fel hyn y'th glodforaf yn fy mywyd: dyrchafaf fy nwylaw yn dy enw.

5 Megis *â* † mer ac *â* brasder y digonir fy enaid; a'm genau a'*th* fawl â gwefusau llafar:

6 Pan [d] y'th gofiwyf ar fy ngwely, myfyriaf am danat y'ngwyliadwriaethau *y nos.*

7 Canys buost gynhorthwy i mi; am hynny [e] y'nghysgod dy adenydd y gorfoleddaf.

8 Fy enaid a lŷn wrthyt: dy ddeheulaw a'm cynnal.

9 Ond y rhai a geisiant fy enaid i ddistryw, a ânt i iselderau y ddaear.

10 † Syrthiant ar fin y cleddyf: rhan llwynogod fyddant.

11 Ond y Brenhin a lawenycha yn Nuw: gorfoledda pob un [f] a dyngo iddo ef: eithr cauir genau y rhai a ddywedant gelwydd.

PSALM LXIV.

1 *Dafydd yn gweddïo am ymwared, ac yn cwyno rhag ei elynion:* 7 *yn addaw iddo ei hun, y câi weled y fath amlwg ddinystr ar ei elynion, ag a barai i'r cyfiawn lawenychu o'i blegid.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

CLYW fy llef, O Dduw, yn fy ngweddi: cadw fy einioes rhag ofn y gelyn.

2 Cudd fi rhag cyfrinach y rhai drygionus; rhag terfysg gweithredwyr anwiredd:

3 [a] Y rhai a hogant eu tafod fel cleddyf, *ac* [b] a ergydiant eu saethau, *sef* geiriau chwerwon:

4 I saethu y perffaith yn ddirgel: yn ddisymmwth y saethant ef, ac nid ofnant.

5 [c] Ymwrolant *mewn* ‖ peth drygionus, ymchwedleuant † am osod maglau yn ddirgel; [d] dywedant, Pwy a'u gwel hwynt?

6 Chwiliant allan anwireddau; ‖ gorphenant ddyfal chwilio: ceudod a chalon pob un *o honynt sydd* ddofn.

7 Eithr [e] Duw a'u saetha hwynt; *â* saeth ddisymmwth † yr archollir hwynt.

8 Felly hwy a wnant i'w tafodau eu hun syrthio arnynt: [f] pob un a'u gwelo a gilia.

9 [g] A phob dyn a ofna, ac a fynega waith Duw: canys doeth-ystyriant ei waith ef.

10 [h] Y cyfiawn a lawenycha yn yr Arglwydd, ac a obeithia ynddo; a'r rhai uniawn o galon oll a orfoleddant.

PSALM LXV.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am ei ras.* 4 *Dedwyddwch etholedigion Duw, oblegid amryw ddoniau.*

I'r Pencerdd, Psalm *a* Chân Dafydd.

MAWL † a'th erys di yn Sïon, O Dduw: ac i ti y telir yr adduned.

2 Ti yr hwn a wrandewi weddi, attat ti y daw pob cnawd.

[d] Es. 30. 13.

[e] Ps. 28. 3.

[f] ad. 1, 2.

[g] 1 Sam. 1. 15. Galar. 2. 19.

[h] Ps. 39. 5, 11. Es. 40. 15, 17. Rhuf. 3. 4.

[i] Job 31. 25. Luc 12. 15. 1 Tim. 6. 17.

[k] Job 34. 11. Diar. 24. 12. Jer. 32. 19. Ezec. 7. 27. a 33. 20. Matt. 16. 27. Rhuf. 2. 6. 1 Cor. 3. 8. 2 Cor. 5. 10. Eph. 6. 8. Col. 3. 25. 1 Petr 1. 17. Dat. 22. 12.

[a] 1 Sam. 22. 5. a 23. 14, 15, 26.

[b] Ps. 42. 2. a 84. 2. a 143. 6.

† Heb. *blin.*

[c] Edrych 1 Sam. 4. 21. 1 Chron. 16. 11. Ps. 78. 61.

† Heb. *brasder.*

[d] Ps. 42. 8. a 119. 55. a 149. 5.

[c] Ps. 61. 4.

† Heb. *Gwnant iddo lifeirio trwy ddwylaw y cleddyf.*

[f] Deut. 6. 13. Es. 45. 23. a 65. 16. Seph. 1. 5.

[a] Ps. 11. 2. a 57. 4.

[b] Ps. 58. 7.

[c] Edrych Diar. 1. 11.

‖ Neu, *gair.*

† Heb. *i guddio maglau.*

[d] Ps. 59. 7.

‖ Neu, *treuliasom gan yr hyn a ddyfal chwiliasant.*

[e] Ps. 7. 12, 13.

† Heb. *fydd eu harcholl.*

[f] Ps. 31. 11. a 52. 6.

[g] Ps. 32. 11.

[h] Ps. 58. 10.

† Heb. *a ddistawa i ti.*

3 Pethau anwir a'm gorchfygasant: ein camweddau ni, ti a'u glanhêi.

[a] Ps. 33. 12. a 84. 4.

4 [a] Gwŷn *ei* fyd *yr hwn* a ddewisech, ac a nesàech *attat; fel* y trigo yn dy gynteddoedd: [b] nyni a ddigonir â daioni dy dŷ, *sef* dy deml sanctaidd.

[b] Ps. 36. 8.

5 Attebi i ni *trwy* bethau ofnadwy, yn *dy* gyfiawnder, O Dduw ein hiachawdwriaeth; gobaith holl gyrrau y ddaear, a'r rhai sydd bell *ar* y môr.

6 Yr hwn a sicrhâ y mynyddoedd trwy ei nerth, *ac* [c] a wregysir â chadernid.

[c] Ps. 93. 1.

7 [d] Yr hwn a ostega dwrf y moroedd, twrf eu tonnau, a [e] therfysg y bobloedd.

[d] Ps. 89. 9. a 107. 29.

[e] Es. 17. 12, 13.

8 A phreswylwyr eithafoedd *y byd* a ofnant dy arwyddion: gwnai i derfyn bore a hwyr ‖ lawenychu.

‖ Neu, *ganu.*

9 Yr wyt yn ymweled â'r ddaear, ‖ ac [f] yn ei dyfrhâu hi: yr ydwyt yn ei chyfoethogi hi yn ddirfawr âg afon Duw, *yr hon* sydd yn llawn dwfr: yr wyt yn parottôi ŷd iddynt, pan ddarperaist felly iddi.

‖ Neu, *wedi i ti beri iddi chwennych* gwlaw.

[f] Ps. 68. 9, 10. a 104. 13.

10 Gan ddyfrhâu ei chefnau, *a* ‖ gostwng ei rhychau, yr ydwyt yn ei † mwydo hi â chafodau, ac yn bendithio ei chnwd hi.

‖ Neu, *pheri i'r* gwlaw *ddisgyn yn ei rhychau.*

† Heb. *dattod.*

11 Coroni yr ydwyt y flwyddyn â'th ddaioni; a'th lwybrau a ddiferant frasder.

12 Diferant *ar* borfeydd yr anialwch: a'r bryniau a ‖ ymwregysant â hyfrydwch.

‖ *lawenychant o bob tu.*

13 Y dolydd a wisgir â defaid, a'r dyffrynoedd a orchuddir âg ŷd; *am hynny* y bloeddiant, ac y canant.

PSALM LXVI.

1 *Dafydd yn annog i foliannu Duw, 5 i ddal ar ei weithredoedd ef, 8 i'w fendithio am ei ddoniau grasusol; 12 yn addaw drosto ei hun wasanaeth crefyddol i Dduw: 16 yn datgan enwedig ddoniau Duw iddo.*

I'r Pencerdd, Cân *neu* Psalm.

LLAWEN-FLOEDDIWCH i Dduw, yr holl ddaear.

2 Datgenwch ogoniant ei enw: gwnewch ei foliant yn ogoneddus.

3 Dywedwch wrth Dduw, Mor ofnadwy *wyt yn* dy weithredoedd! o herwydd maint dy nerth, ‖ y cymmer dy elynion arnynt fod yn ddarostyngedig i ti.

‖ Ps. 18. 44. a 81. 15.

4 Yr holl ddaear a'th addolant di, ac a ganant i ti; *ïe,* canant *i*'th enw. Selah.

5 [a] Deuwch, a gwelwch weithredoedd Duw: ofnadwy *yw yn ei* weithred tu ag at feibion dynion.

[a] Ps. 46. 8.

6 [b] Trodd efe y môr yn sychdir: [c] aethant trwy yr afon ar draed: yna y llawenychasom ynddo.

[b] Exod. 14. 21.

[c] Jos. 3. 14.

7 Efe a lywodraetha trwy ei gadernid byth; [d] ei lygaid a edrychant ar y cenhedloedd: nac ymddyrchafed y rhai anufudd. Selah.

[d] Ps. 11. 4.

8 O bobloedd, bendithiwch ein Duw, a pherwch glywed llais ei fawl ef:

9 Yr hwn sydd yn gosod ein henaid mewn bywyd, ac ni âd i'n troed lithro.

10 Canys [e] profaist ni, O Dduw: coethaist ni, fel coethi arian.

[e] Ps. 17. 3. Es. 48. 10.

11 Dygaist ni i'r rhwyd; gosodaist wasgfa ar ein llwynau.

12 [f] Peraist i ddynion farchogaeth ar ein pennau; [g] aethom trwy y tân a'r dwfr: a thi a'n dygaist allan i *le* † diwall.

[f] Es. 51. 23.

[g] Es. 43. 2.

† Heb. *dyfradwy.*

13 [h] Deuaf i'th dŷ âg offrymmau poeth: [i] talaf i ti fy addunedau,

[h] Ps. 100. 4.

[i] Preg. 5. 4.

14 Yr rhai a † adroddodd fy ngwefusau, ac a ddywedodd fy ngenau yn fy nghyfyngder.

† Heb. *agorodd.*

15 Offrymmaf i ti boeth-offrymmau † breision, ynghyd âg arogl-darth hyrddod; aberthaf ychain a bychod. Selah.

† Heb. *o fêr.*

16 Deuwch, gwrandewch, y rhai oll a ofnwch Dduw; a mynegaf yr hyn a wnaeth efe i'm henaid.

17 Llefais arno â'm genau, ac efe a ddyrchafwyd â'm tafod.

18 [k] Pe edrychaswn ar anwiredd yn fy nghalon, ni wrandawsai yr Arglwydd.

[k] Diar. 28. 9. Es. 1. 15. Ioan 9. 31. Iago 4. 3.

19 Duw yn ddïau a glybu, *ac* a wrandawodd ar lais fy ngweddi.

20 Bendigedig *fyddo* Duw, yr hwn ni throdd fy ngweddi *oddi wrtho,* na'i drugaredd ef oddi wrthyf finnau.

PSALM LXVII.

1 *Gweddi am helaethu teyrnas Ddduw, 3 er llawenydd i'r bobl, 6 ac er amlhâu bendithion Duw.*

I'r Pencerdd ar Neginoth, Psalm *neu* Gân.

DUW a drugarhâo wrthym, ac a'n bendithio; *a* [a] thywynned ei wyneb † arnom. Selah.

[a] Ps. 4. 6.

† Heb. *gyd â ni.*

2 Fel yr adwaener dy ffordd ar y ddaear, a'th iachawdwriaeth ym mhlith yr holl genhedloedd.

3 Molianned y bobl di, O Dduw; molianned yr holl bobl dydi.

4 Llawenhâed y cenhedloedd, a byddant hyfryd: canys [b] ti a ferni y bobl yn uniawn, ac a † lywodraethi y cenhedloedd ar y ddaear. Selah.

[b] Ps. 96. 13.

† Heb. *dyu ysi.*

5 Molianned y bobl di, O Dduw; molianned yr holl bobl dydi.

6 [c] *Yna* y ddaear a rydd ei ffrwyth; *a* Duw, *sef* ein Duw ni, a'n bendithia.

[c] Ps. 85. 12.

7 Duw a'n bendithia; a holl derfynau y ddaear a'i hofnant ef.

PSALM LXVIII.

1 *Gweddi wrth symmudo yr arch.* 4 *Cynghor i foliannu Duw am ei drugareddau;* 7 *am ei ofal dros ei eglwys;* 19 *am ei fawr drugareddau.*

I'r Pencerdd, Psalm *neu* Gân Dafydd.

[a] Num. 10. 35.

CYFODED [a] Duw, gwasgarer ei elynion: a ffôed ei gaseion † o'i flaen ef.

† Heb. *rhag ei wyneb ef.*

2 Chweli *hwynt* fel chwalu mwg: fel y tawdd cwyr wrth y tân, difether y rhai annuwiol o flaen Duw.

[b] Ps. 32. 11.

3 Ond [b] llawenycher y rhai cyfiawn, a gorfoleddant ger bron Duw; a byddant hyfryd o lawenydd.

4 Cenwch i Dduw, canmolwch ei enw: dyrchefwch yr hwn sydd yn marchogaeth ar y nefoedd, a'i enw yn JAH, a gorfoleddwch ger ei fron ef.

[c] Ps. 10. 14, 18. a 146. 9.

5 [c] Tad yr amddifad, a Barnwr y gweddwon, *yw* Duw, yn ei breswylfa sanctaidd.

[d] 1 Sam. 2. 5. Ps. 113. 9.
[e] Ps. 107. 10. a 146. 7.
[f] Ps. 107. 34, 40.

6 [d] Duw sydd yn gosod yr unig mewn teulu: [e] yn dwyn allan [f] y rhai a rwymwyd mewn gefynnau; ond y rhai cyndyn a breswyliant gras-*dir*.

7 Pan aethost, O Dduw, o flaen dy bobl, pan gerddaist trwy yr anialwch; Selah:

[g] Exod. 19. 16, 18. Barn. 5. 4. Es. 64. 1, 3.

8 [g] Y ddaear a grynodd, a'r nefoedd a ddiferasant o flaen Duw: Sinai yntau *a grynodd* o flaen Duw, *sef* Duw Israel.

[h] Deut. 11. 11, 12.

9 [h] Dyhidlaist wlaw graslawn, O Dduw, *ar* dy etifeddiaeth: ti a'i gwrteithiaist wedi ei blino.

10 Dy gynnulleidfa di sydd yn trigo ynddi: yn dy ddaioni, O Dduw, yr wyt yn darparu i'r tlawd.

† Heb. *llu.*

11 Yr Arglwydd a roddes y gair; mawr *oedd* † mintai y rhai a'*i* pregethent.

† Heb. *ffoisant, ffoisant.*

12 Brenhinoedd byddinog a † ffoisant ar ffrwst: a'r hon a drigodd yn tŷ, a rannodd yr yspail.

13 Er gorwedd o honoch ym mysg y crochanau, *byddwch fel* esgyll colommen wedi eu gwisgo âg arian, a'i hadenydd âg aur melyn.

‖ Neu, *erddi.*

14 Pan wasgarodd yr Hollalluog frenhinoedd ‖ ynddi, yr oedd hi yn wen fel eira yn Salmon.

15 Mynydd Duw *sydd fel* mynydd Basan; yn fynydd cribog *fel* mynydd Basan.

[i] Ps. 87. 1. a 132. 13, 14.

16 Paham y llemmwch, chwi fynyddoedd cribog? [i] *dyma* y mynydd a chwennychodd Duw ei breswylio; ïe, preswylia yr Arglwydd *ynddo* byth.

[k] Deut. 33. 2. 2 Bren. 6. 16, 17. Dan. 7. 10. Heb. 12. 22. Dat. 9. 16.

17 [k] Cerbydau Duw *ydynt* ugain mil, *sef* ‖ miloedd o angelion: yr Arglwydd *sydd* yn eu plith *megis* yn Sinai yn y cyssegr.

‖ Neu, *llawer mil.*

[l] Eph. 4. 8.

18 [l] Dyrchefaist i'r uchelder, caethgludaist gaethiwed: derbyniaist roddion † i ddynion; ïe, *i'r* rhai cyndyn hefyd, fel y preswyliai yr Arglwydd Dduw *yn eu plith.*

† Heb. *yn y dyn.*

19 Bendigedig *fyddo* yr Arglwydd, *yr hwn* a'n llwytha beunydd *â daioni; sef* Duw ein hiachawdwriaeth. Selah.

20 Ein Duw ni *sydd* Dduw iachawdwriaeth; ac [m] i'r Arglwydd Dduw *y perthyn* diangfâau rhag marwolaeth.

[m] Dat. 1. 18. a 20. 1.

[n] Ps. 110. 6. Hab. 3. 13.

21 [n] Duw yn ddïau a archolla ben ei elynion; *a* choppa walltog yr hwn a rodio rhagddo yn ei gamweddau.

22 Dywedodd yr Arglwydd, Dygaf *fy mhobl* drachefn [o] o Basan, dygaf *hwynt* drachefn [p] o ddyfnder y môr;

[o] Num. 21. 23.
[p] Exod. 14. 22.

23 [q] Fel y ‖ trocher dy droed y'ngwaed *dy* elynion, *a* thafod dy gŵn yn yr unrhyw.

[q] Ps. 58. 10.
‖ Neu, *cocher.*

24 Gwelsant dy fynediad, O Dduw; mynediad fy Nuw, fy Mrenhin, yn y cyssegr.

[r] 1 Chron. 13. 8. a 15. 16. Ps. 47. 5.

25 [r] Y cantorion a aethant o'r blaen, a'r cerddorion ar ol; yn *eu* mysg *yr oedd* y llangcesau yn canu tympanau.

26 Bendithiwch Dduw yn y cynnulleidfaoedd, *sef* yr Arglwydd, *y rhai ydych* o [s] ffynnon Israel.

[s] Deut. 33. 28. Es. 48. 1.

27 Yno *y mae* [t] Benjamin fychan *â*'u llywydd, tywysogion Judah *â*'u cynnulleidfa; tywysogion Zabulon, *a* thywysogion Naphtali.

[t] 1 Sam. 9. 21.

28 Dy Dduw a orchymynodd dy nerth: cadarnhâ, O Dduw, yr hyn a wnaethost ynom ni.

[u] 1 Bren. 10. 10, 24, 25. 2 Chron. 32. 23. Ps. 72. 10. a 16. 11.

29 [u] Brenhinoedd a ddygant i ti anrheg er mwyn dy deml yn Jerusalem.

‖ Neu, *anifail y cyrs.*

30 Cerydda ‖ dyrfa y gwaywffyn, cynnulleidfa y gwrdd-deirw, gyd â lloi y bobl, *fel* y delont yn ostyngedig â darnau arian: ‖ gwasgar y bobl *sydd* dda ganddynt ryfel.

‖ Neu, *efe a wasgar.*

[x] Ps. 44. 20.

31 Pendefigion a ddeuant o'r Aipht; Ethiopia [x] a estyn ei dwylaw yn brysur at Dduw.

32 Teyrnasoedd y ddaear, cenwch i Dduw; canmolwch yr Arglwydd, Selah:

[y] Ps. 18. 10. a 104. 3.
[z] Ps. 29. 3, &c.

33 Yr hwn [y] a ferchyg ar nef y nefoedd, *y rhai oedd* erioed: wele [z] efe yn † anfon ei lef, *a honno* yn llef nerthol.

† Heb. *rhoi.*

34 Rhoddwch i Dduw gadernid: ei oruchelder *sydd* ar Israel, a'i nerth yn yr wybrennau.

35 Ofnadwy *wyt*, O Dduw, o'th gyssegr: Duw Israel *yw* efe sydd yn rhoddi nerth a chadernid i'r bobl. Bendigedig *fyddo* Duw.

PSALM LXIX.

1 *Dafydd yn cwyno ei gystudd;* 13 *yn gweddïo am ymwared;* 22 *yn dïofrydu ei elynion i ddinystr;* 30 *yn moliannu Duw gyd á dïolch.*

I'r Pencerdd [a] ar Sosannim, *Psalm* Dafydd.

[a] Ps. 45, titl.

ACHUB fi, O Dduw; canys [b] y dyfroedd a ddaethant i mewn hyd at *fy* enaid.

[b] ad. 2, 14, 15. Jonah 2. 5.

2 [c] Soddais † mewn tom ddwfn, lle nid *oes* sefyllfa: daethum i ddyfnder dyfroedd, a'r ffrwd a lifodd drosof.

[c] Ps. 40. 2.
† Heb. *yn nhom y dyfnder.*

3 Blinais yn llefain, sychodd fy ngheg: [d] pallodd fy llygaid, tra yr ydwyf yn disgwyl wrth fy Nuw.

[d] Ps. 119. 82, 123.

4 Amlach nâ gwallt fy mhen yw y rhai [e] a'm casânt heb achos: cedyrn *yw* fy ngelynion dïachos, y rhai a'm difetheint: yna y telais yr hyn ni chymmerais.

[e] Ioan 15. 25.

5 O Dduw, ti a adwaenost fy ynfydrwydd; ac nid yw † fy nghamweddau guddiedig rhagot.

† Heb. *fy euogrwydd.*

6 Na chywilyddier o'm plegid i y rhai a obeithiant ynot ti, Arglwydd Dduw y lluoedd: na waradwydder o'm plegid i y rhai a'th geisiant di, O Dduw Israel.

7 Canys er dy fwyn di y dygais warthrudd, *ac* y tôdd cywilydd fy wyneb.

8 [f] Aethum yn ddïeithr i'm brodyr, ac *fel* estron gan blant fy mam.

[f] Ps. 31. 11. Es. 53. 3. Ioan 1. 11. a 7. 5.

9 [g] Canys zêl dy dŷ a'm hysodd; a [h] gwaradwyddiad y rhai a'th waradwyddent di, a syrthiodd arnaf fi.

[g] Ps. 119. 139. Ioan 2. 17.
[h] Edrych Ps. 89. 50,51. Rhuf. 15. 3.

10 [i] Pan wylais, *gan gystuddio* fy enaid âg ympryd, bu hynny yn waradwydd i mi.

[i] Ps. 35. 13,14.

11 Gwisgais hefyd sachlïan; ac aethum yn ddïareb iddynt.

12 Yn fy erbyn y chwedleuai y rhai a eisteddent yn y porth; [k] ac † i'r meddwon *yr oeddwn* yn ‖ wawd.

[k] Job 30. 9. Ps. 35. 15,16.
† Heb. *i yfwŷr dïod gadarn.*
‖ *gân.*

13 Ond myfi, fy ngweddi *sydd* attat ti, O Arglwydd, [l] *mewn* amser cymmeradwy: O Dduw, yn llïosowgrwydd dy drugaredd gwrando fi, y'ngwirionedd dy iachawdwriaeth.

[l] Es. 49. 8. a 55. 6. 2 Cor. 6. 2.

14 Gwared fi o'r dom, ac na soddwyf: [m] gwareder fi oddi wrth fy nghasseion, ac o'r [n] dyfroedd dyfnion.

[m] Ps. 144. 7.
[n] ad. 1, 2, 15.

15 Na lifed y ffrwd ddwfr drosof, ac na lyngced y dyfnder fi; na chaued y pydew chwaith ei safn arnaf.

16 Clyw fi, Arglwydd; canys da *yw* dy drugaredd: yn ol lliaws dy dosturiaethau edrych arnaf.

17 Ac [o] na chuddia dy wyneb oddi wrth dy was; canys *y mae* cyfyngder arnaf: brysia, gwrando fi.

[o] Ps. 27. 9. a 102. 2.

18 Nesâ at fy enaid, *a* gwared ef: achub fi o herwydd fy ngelynion.

19 Ti a adwaenost [p] fy ngwarthrudd, a'm cywilydd, a'm gwaradwydd: fy holl elynion *ydynt* ger dy fron di.

[p] Ps. 22. 6, 7. Es. 53. 3. Heb. 12. 2.

20 Gwarthrudd a dorrodd fy nghalon; yr ydwyf mewn gofid: a [q] disgwyliais *am rai* † i dosturio *wrthyf*, ac nid *oedd* neb; ac am gysurwyr, ác ni chefais neb.

[q] Ps. 142. 4. Es. 63. 5.
† Heb. *i gydgwynfan* â mi.

21 [r] Rhoddasant hefyd fustl yn fy mwyd, ac a'm dïodasant yn fy syched â finegr.

[r] Matt. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Ioan 19. 29.

22 [s] Bydded eu bwrdd yn fagl ger eu bron, a'u llwyddiant yn dramgwydd.

[s] Rhuf. 11. 9, 10.

23 [t] Tywyller eu llygaid, fel na welont; a gwna i'w llwynau grynu bob amser.

[t] Es. 6. 9, 10. Ioan 12. 39, 40. Rhuf. 11. 8. 2 Cor. 3. 14.

24 Tywallt dy ddig arnynt; a chyrhaedded llidiowgrwydd dy ddigofaint hwynt.

25 [u] Bydded eu † preswylfod yn anghyfannedd; *ac* na fydded a drigo yn eu pebyll.

[u] Act. 1. 20.
† Heb. *palas.*

26 Canys [x] erlidiasant [y] yr hwn a darawsit ti; ac am ofid † y rhai a archollaist ti, y chwedleuant.

[x] Edryeh 2 Chron. 28. 9.
[y] Es. 53. 4.
† Heb. *dy archolledigion.*

27 Dod ti ‖ anwiredd at eu hanwiredd hwynt; ac na ddelont i'th gyfiawnder di.

‖ Neu, *gosp anwiredd.*

28 [z] Dilëer hwynt o lyfr y rhai byw; ac [a] na ysgrifener hwynt gyd â'r rhai cyfiawn.

[z] Exod. 32. 32. Dat. 13. 8.
[a] Luc 10. 20. Heb. 12. 23.

29 Minnau, truan a gofidus *ydwyf:* dy iachawdwriaeth di, O Dduw, a'm dyrchafo.

30 Moliannaf enw Duw ar gân, a mawrygaf ef mewn mawl.

31 [b] A *hyn* fydd well gan yr Arglwydd nag ŷch *neu* fustach corniog, carnol.

[b] Ps. 50. 13, 14, 23.

32 [c] Y trueiniaid a lawenychant *pan* welant *hyn:* [d] eich calon chwithau, y rhai a geisiwch Dduw, a fydd byw.

[c] Ps. 34. 2.
[d] Ps. 22. 26.

33 Canys gwrendy yr Arglwydd ar dlodion, ac ni ddïystyra efe ei garcharorion.

34 [e] Nefoedd a daear, y môr a'r hyn oll a ymlusgo ynddo, molant ef.

[e] Ps. 96. 11. Es. 44. 23. a 49. 13.

35 Canys Duw a achub Sïon, ac a adeilada ddinasoedd Judah; fel y trigont yno, ac y meddiannont hi.

36 [f] A hiliogaeth ei weision a'i medd-

[f] Ps. 102. 28.

iannant hi: a'r rhai a hoffant ei enw ef, a breswyliant ynddi.

PSALM LXX.

Dafydd yn ymbil â Duw am gyflym ddinystr i'r annuwiol, a'i nawdd i'r duwiol.

I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd [a] i goffa.

[a] Ps. 38, titl.

O [b] DDUW, *prysura* i'm gwaredu; brysia, ARGLWYDD, i'm cymmorth.

[b] Ps. 40. 13, &c. a 71. 12.

2 [c] Cywilyddier a gwarthrudder y rhai a geisiant fy enaid: tröer yn eu hol a gwaradwydder y rhai a ewyllysiant ddrwg i mi.

[c] Ps. 35. 4, 26. a 71. 13.

3 Dattröer yn lle gwobr am eu cywilydd, y rhai a ddywedant, Ha, ha.

4 Llawenyched, a gorfoledded ynot ti y rhai oll a'th geisiant; a dyweded y rhai a garant dy iachawdwriaeth yn wastad, Mawryger DUW.

5 Minnau *ydwyf* dlawd ac anghenus; O DDUW, brysia attaf: fy nghymmorth a'm gwaredydd *ydwyt* ti, O ARGLWYDD; na hir drig.

PSALM LXXI.

1 *Dafydd, mewn hyder ffydd, a phrawf o ffafr Duw, yn gweddïo drosto ei hun, ac yn erbyn gelynion ei enaid:* 14 *yn addaw bod yn ddianwadal:* 17 *yn gweddïo am nerth i barhâu:* 19 *yn moliannu Duw, ac yn addaw gwneuthur hynny yn llawen.*

YNOT [a] ti, O ARGLWYDD, y gobeithiais; na'm cywilyddier byth.

1023.

[a] Ps. 25. 2, 3. a 31. 1.

2 Achub fi, a gwared fi yn dy gyfiawnder: gostwng dy glust attaf, ac achub fi.

3 Bydd i mi yn † drigfa gadarn, i ddyfod iddi bob amser: gorchymynaist fy achub; canys ti *yw* fy nghraig a'm hymddiffynfa.

† Heb. *graig gyfannedd.*

4 [b] Gwared fi, O fy NUW, o law yr annuwiol, o law yr anghyfiawn a'r traws.

[b] Ps. 140. 1, 4.

5 Canys ti *yw* fy ngobaith, O Arglwydd DDUW; fy ymddiried o'm hieuengctid.

6 [c] Wrthyt ti y'm cynhaliwyd o'r bru; ti a'm tynnaist o groth fy mam: fy mawl *fydd* yn wastad am danat ti.

[c] Ps. 22. 9, 10. Es. 46. 3.

7 [d] Oeddwn i lawer megis yn rhyfeddod: eithr tydi *yw* fy nghadarn noddfa.

[d] Zech. 3. 8.

8 Llanwer fy ngenau *â*'th foliant, *ac* â'th ogoniant beunydd.

9 [e] Na fwrw fi ymaith yn amser henaint: na wrthod fi pan ballo fy nerth.

[e] ad. 18.

10 Canys fy ngelynion sydd yn dywedyd i'm herbyn; a'r rhai a ddisgwyliant am fy enaid a gyd-ymgynghorant,

11 Gan ddywedyd, DUW a'i gwrthododd ef: erlidiwch a deliwch ef; canys nid *oes* gwaredydd.

12 O DDUW, na fydd bell oddi wrthyf: fy NUW, [f] brysia i'm cymmorth.

[f] Ps. 70. 1.

13 [g] Cywilyddier *a* difether y rhai a wrthwynebant fy enaid: *â* gwarth ac *â* gwaradwydd y gorchuddier y rhai a geisiant ddrwg i mi.

[g] ad. 24. Ps. 35. 4, 26. a 40. 14. a 70. 2.

14 Minnau a obeithiaf yn wastad, ac a'th foliannaf di fwyfwy.

15 Fy ngenau a fynega dy gyfiawnder *a*'th iachawdwriaeth beunydd: canys [h] ni wn rifedi *arnynt.*

[h] Ps. 40. 5. a 139. 17, 18.

16 Y'nghadernid yr Arglwydd DDUW y cerddaf: dy gyfiawnder di yn unig a gofiaf fi.

17 O'm hieuengctid y'm dysgaist, O DDUW: hyd yn hyn y mynegais dy ryfeddodau.

18 [i] Na wrthod fi chwaith, O DDUW, † mewn henaint a phen-llwydni; hyd oni fynegwyf dy † nerth i'r genhedlaeth *hon, a*'th gadernid i bob un a ddelo.

[i] ad. 9.
† Heb. *hyd.*
† Heb. *fraich.*

19 Dy gyfiawnder hefyd, O DDUW, *sydd* uchel, yr hwn a wnaethost bethau mawrion: pwy, [k] O DDUW, *sydd* debyg i ti?

[k] Ps. 89. 6, 8.

20 [l] *Ti,* yr hwn a wnaethost i mi weled aml a blin gystuddiau, a'm bywhâi drachefn, ac a'm cyfodi drachefn, o orddyfnder y ddaear.

[l] Ps. 60. 3.

21 Amlhâi fy mawredd, ac a'm cysuri oddi amgylch.

22 Minnau a'th foliannaf ar offeryn nabl, *sef* dy wirionedd, O fy NUW: canaf i ti â'r delyn, O Sanct Israel.

23 Fy ngwefusau a fyddant hyfryd pan ganwyf i ti; a'm henaid, yr hwn a waredaist.

24 Fy nhafod hefyd a draetha dy gyfiawnder beunydd: o herwydd [m] cywilyddiwyd *a* gwaradwyddwyd y rhai a geisiant niwed i mi.

[m] ad. 13.

PSALM LXXII.

1 *Dafydd, wrth weddïo dros Solomon, yn dangos daioni a gogoniant ei deyrnas ef yn y cysgod, ond mewn gwirionedd, teyrnas Crist:* 18 *yn bendithio Duw.*

Psalm ‖ i Solomon.

‖ Ps. 127, titl.

O DDUW, dod i'r Brenhin dy farnedigaethau, ac i fab y Brenhin dy gyfiawnder.

1015.

2 Efe a farn dy bobl mewn cyfiawnder, a'th drueiniaid â barn.

3 [a] Y mynyddoedd a ddygant heddwch i'r bobl, a'r bryniau, trwy gyfiawnder.

[a] Ps. 85. 10. Es. 52. 7.

4 Efe a farn drueiniaid y bobl, efe a

achub feibion yr anghenus, ac a ddryllia y gorthrymmydd.

[b] ad. 7, 17. Ps. 89. 36, 37.

5 [b]Tra fyddo haul a lleuad y'th ofnant, yn oes oesoedd.

[c] 2 Sam. 23. 4. Hos. 6. 3. ‖ Neu, *îr-wair.*

6 [c]Efe a ddisgyn fel gwlaw ar ‖gnu gwlan; fel cawodydd yn dyfrhâu y ddaear.

† Heb. *hyd* oni bo *heb leuad.*

7 Yn ei ddyddiau ef y blodeua y cyfiawn; ac amlder o heddwch fydd †tra fyddo lleuad.

[d] Edrych Exod. 23. 31. Ps. 2. 8. a 80. 11. a 89. 25. Zech. 9. 10.

8 [d]Ac efe a lywodraetha o fôr hyd fôr, ac o'r afon hyd derfynau y ddaear.

[e] Es. 49. 23. Michah 7. 17.

9 O'i flaen ef yr ymgrymma trigolion yr anialwch: [e]a'i elynion a lyfant y llwch.

[f] Ps. 45. 12. a 68. 29. Es. 49. 7. a 60. 9.

10 [f]Brenhinoedd Tarsis a'r ynysoedd a dalant anrheg: brenhinoedd Sheba a Seba a ddygant rodd.

11 Ië, yr holl frenhinoedd a ymgrymmant iddo: yr holl genhedloedd a'i gwasanaethant ef.

[g] Job 29. 12.

12 Canys efe [g]a wared yr anghenog pan waeddo: y truan hefyd, a'*r hwn* ni byddo cynnorthwywr iddo.

13 Efe a arbed y tlawd a'r rheidus, ac a achub eneidiau y rhai anghenus.

[h] Ps. 116. 15.

14 Efe a wared eu henaid oddi wrth dwyll a thrawsder: a [h]gwerthfawr fydd eu gwaed yn ei olwg ef.

15 Byw hefyd fydd efe, a rhoddir iddo o aur Seba: gweddïant hefyd drosto ef yn wastad: beunydd y clodforir ef.

16 Bydd dyrnaid o ŷd ar y ddaear ym mhen y mynyddoedd: ei ffrwyth a ysgwyd fel Libanus; a *phobl* y ddinas a flodeuant fel gwellt y ddaear.

[i] Gen. 12. 3. a 22. 18. Jer. 4. 2.

17 Ei enw fydd yn dragywydd: ei enw a bery tra fyddo haul; ac [i]ymfendithiant ynddo: yr holl genhedloedd a'i galwant yn wŷnfydedig.

[k] Ps. 136. 4.

18 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD DDUW, DUW Israel, [k]yr hwn yn unig sydd yn gwneuthur rhyfeddodau.

19 Bendigedig hefyd *fyddo* ei enw gogoneddus ef yn dragywydd; a'r holl ddaear a lanwer *o*'i ogoniant. Amen, ac Amen.

20 Gorphen gweddïau Dafydd mab Jesse.

PSALM LXXIII.

1 *Y prophwyd, wedi gorfod rhyw brofedigaeth,* 2 *ar yr achlysur hwnnw, yn dangos llwyddiant yr anwir;* 13 *a'r briw a gafodd efe wrth hynny, sef anymddiried.* 15 *Ei orfodaeth, sef gwybod amcan Duw, yn difetha yr annuwiol, ac yn cynnal y cyfiawn.*

Psalm ‖ Asaph.

‖ Neu, *i Asaph,* Ps. 50, titl.

‖ YN ddïau da *yw* DUW i Israel; *sef* i'r rhai glân o galon.

‖ Neu, *Etto da.*

2 Minnau, braidd na lithrodd fy nhraed: prin na thripiodd fy ngherddediad.

[a] Job 21. 7. Ps. 37. 1. Jer. 12. 1.

3 [a]Canys cenfigennais wrth y rhai ynfyd, *pan* welais lwyddiant y rhai annuwiol.

‖ Neu, *dirf,* neu, *frus.*

4 Canys nid *oes* rhwymau yn eu marwolaeth; a'u cryfder *sydd* ‖heini.

5 Nid *ydynt* mewn blinder *fel* dynion *eraill;* ac ni ddïaleddir arnynt hwy gyd â dynion *eraill.*

6 Am hynny y cadwynodd balchder hwynt, *ac* y gwisg trawsder am danynt *fel* dilledyn.

[b] Job 15. 27. Ps. 17. 10. a 119. 70.

7 [b]Eu llygaid a saif allan gan frasder: aethant dros feddwl calon o *gyfoeth.*

[c] Hos. 7. 16.

8 Y maent wedi llygru, [c]yn chwedleua yn ddrygionus *am* drawsder; yn dywedyd yn uchel.

9 Gosodasant eu genau yn erbyn y nefoedd: a'u tafod a gerdd trwy y ddaear.

10 Am hynny y dychwel ei bobl ef yma; ac y gwesgir iddynt ddwfr *phïol* lawn.

[d] Job 22. 13. Ps. 10. 11. a 94. 7.

11 Dywedant hefyd, [d]Pa fodd y gŵyr DUW? a oes gwybodaeth gan y Goruchaf?

12 Wele, dyma y rhai annuwiol, a'r rhai sydd lwyddiannus yn y byd, *ac* a amlhasant olud.

[e] Job 21. 15. a 34. 9. a 35. 3. Mal. 3. 14.

13 [e]Dïau *mai* yn ofer y glanhêais fy nghalon, ac [f]y golchais fy nwylaw mewn diniweidrwydd.

[f] Ps. 26. 6.

14 Canys ar hyd y dydd y'm maeddwyd; fy ngherydd *a ddeuai* bob bore.

15 Os dywedwn, Mynegaf fel hyn; wele, *â* chenhedlaeth dy blant di y gwnawn gam.

16 Pan amcenais wybod hyn, blin *oedd* hynny yn fy ngolwg i;

[g] Ps. 77. 13.

17 Hyd onid [g]aethum i gyssegr DUW: *yna* y deallais eu diwedd hwynt.

[h] Ps. 35. 6.

18 Dïau [h]osod o honot hwynt mewn llithrigfa, *a* chwympo o honot hwynt i ddinystr.

19 Mor ddisymmwth yr aethant yn anghyfannedd! pallasant, a darfuant gan ofn.

[i] Job 20. 8. Ps. 90. 5.

20 [i]Fel breuddwyd wrth ddihuno *un; felly,* O Arglwydd, pan ddeffroech, y dirmygi eu gwedd hwynt.

21 Fel hyn y gofidiodd fy nghalon, ac y'm pigwyd yn fy arennau.

[k] Ps. 92. 6. Diar. 30. 2.

22 [k]Mor ynfyd *oeddwn,* ac heb wybod; anifail oeddwn †o'th flaen di.

† Heb. *gyd â thi.*

23 Etto *yr ydwyf* yn wastad gyd â thi: ymaflaist yn fy llaw ddehau.

24 A'th gynghor y'm harweini; ac wedi *hynny* y'm cymmeri *i* ogoniant.

25 Pwy *sydd* gennyf fi yn y nefoedd *ond tydi?* ac ni ewyllysiais ar y ddaear neb gyd â thydi.

26 Pallodd fy nghnawd a'm calon: *ond* †nerth fy nghalon [l]a'm rhan *yw* Duw yn dragywydd.

27 Canys wele, difethir y rhai a bellhânt oddi wrthyt: torraist ymaith bob un [m]a butteinio oddi wrthyt.

28 Minnau, nesâu at Dduw sydd dda i mi: yn yr Arglwydd Duw y gosodais fy ngobaith, i draethu dy holl weithredoedd.

PSALM LXXIV.

1 *Y prophwyd yn cwyno anrheithio y cyssegr:* 10 *yn erfyn cymmorth gan Dduw, wrth ystyried ei allu,* 18 *a'i elynion enllibus, a'i blant, a'i gyfammod.*

‖ Maschil Asaph.

PAHAM, Duw, y'*n* bwriaist heibio yn dragywydd, *ac* y myga dy ddigofaint yn erbyn [a]defaid dy borfa?

2 Cofia dy gynnulleidfa *yr hon* a brynaist gynt; *a* ‖[b]llwyth dy etifeddiaeth *yr* ‖*hwn* a waredaist; mynydd Sïon hwn, y preswyli ynddo.

3 Dyrcha dy draed at anrhaith dragywyddol; *sef* at yr holl ddrwg a wnaeth y gelyn yn y cyssegr.

4 Dy elynion a ruasant y'nghanol dy gynnulleidfaoedd; gosodasant eu bannerau *yn* arwyddion.

5 Hynod oedd *gwr*, fel y codasai fwyill mewn dyrys-goed.

6 Ond yn awr y maent yn dryllio [c]ei cherfiadau ar unwaith â bwyill ac â morthwylion.

7 [d]Bwriasant dy gyssegroedd yn tân; hyd lawr yr halogasant breswylfa dy enw.

8 Dywedasant yn eu calonnau, †Cyd-anrheithiwn hwynt: llosgasant holl synagogau Duw yn y tir.

9 Ni welwn ein harwyddion: [e]nid *oes* brophwyd mwy, nid *oes* gennym a ŵyr pa hyd.

10 Pa hyd, Duw, y gwarthrudda y gwrthwynebwr? a gabla y gelyn dy enw yn dragywydd?

11 Paham y tynni yn ei hol dy law, sef dy ddeheulaw? tynn *hi* allan o ganol dy fynwes.

12 Canys [f]Duw *yw* fy Mrenhin o'r dechreuad, gwneuthurwr iachawdwriaeth o fewn y tir.

13 [g]Ti yn dy nerth a †berthaist y môr: drylliaist bennau [h]‖dreigiau yn y dyfroedd.

14 Ti a ddrylliaist ben lefiathan; rhoddaist ef yn fwyd i'r bobl *yn* yr anialwch.

15 [i]Ti a holltaist y ffynnon a'r afon: [k]ti a ddyhysbyddaist afonydd cryfion.

16 Y dydd *sydd* eiddot ti, y nos hefyd *sydd* eiddot ti: [l]ti a barottôaist oleuni a haul.

17 Ti a osodaist holl derfynau y ddaear: [m]†ti a luniaist hâf a gauaf.

18 [n]Cofia hyn, *i*'r gelyn gablu, O Arglwydd, ac *i*'r bobl ynfyd ddifenwi dy enw.

19 Na ddyro enaid dy durtur i gynnulleidfa *y gelynion:* nac anghofia gynnulleidfa dy drueiniaid byth.

20 Edrych ar y cyfammod: canys llawn yw tywyll-leoedd y ddaear o drigfannau trawsder.

21 Na ddychweled y ‖tlawd yn waradwyddus: molianned y truan a'r anghenus dy enw.

22 Cyfod, O Duw, dadleu dy ddadl: [o]cofia dy waradwydd gan yr ynfyd beunydd.

23 Nac anghofia lais dy elynion: dadwrdd y rhai a godant *i*'th erbyn sydd yn dringo yn wastadol.

PSALM LXXV.

1 *Y prophwyd yn moliannu Duw;* 2 *yn addaw barnu yn gyfiawn;* 4 *yn ceryddu y beilchion, trwy ystyried rhagluniaeth Duw;* 9 *yn moliannu Duw, ac yn addaw gwneuthur cyfiawnder.*

I'r Pencerdd, ‖ Al-taschith, Psalm *neu* Gân ‖ Asaph.

CLODFORWN dydi, O Duw, clodforwn; canys agos *yw* dy enw; dy ryfeddodau a fynegant *hynny.*

2 Pan ‖dderbyniwyf y gynnulleidfa, mi a farnaf yn uniawn.

3 Ymddattododd y ddaear, a'i holl drigolion: myfi sydd yn cynnal ei cholofnau. Selah.

4 Dywedais wrth y rhai ynfyd, Nac ynfydwch; ac wrth y rhai annuwiol, [a]Na ddyrchefwch *eich* corn.

5 Na ddyrchefwch eich corn yn uchel: *na* ddywedwch yn warsyth.

6 Canys nid o'r dwyrain, nac o'r gorllewin, nac o'r †dehau, *y daw* goruchafiaeth.

7 [b]Ond Duw *sydd* yn barnu; [c]efe a ostwng y naill, ac a gyfyd y llall.

8 Oblegid [d]*y mae* phïol yn llaw yr

[l] Ps. 16. 5.
[m] Exod. 34. 15. Num. 15. 39. Iago 4. 4.
[a] Ps. 95. 7. a 100. 3.
[b] Deut. 32. 9. Jer. 10. 16.
[c] 1 Bren. 6. 18, 29, 32, 35.
[d] 2 Bren. 25. 9.
[e] 1 Sam. 3. 1. Amos 8. 11.
[f] Ps. 44. 4.
[g] Exod. 14. 21.
[h] Es. 51. 9, 10. Ezec. 29. 3. a 32. 2.
[i] Exod. 17. 5. Num. 20. 11. Ps. 105. 41. Es. 48. 21.
[k] Jos. 3. 13, &c.
[l] Gen. 1. 14, &c.
[m] Gen. 8. 22.
[n] ad. 22.
[o] ad. 18. Ps. 89. 51.
[a] Zech. 1. 21.
[b] Ps. 50. 6. a 58. 11.
[c] 1 Sam. 2. 7.
[d] Job 21. 20. Ps. 60. 3. Jer. 25. 15. Dat. 14. 10. a 16. 19.

† Heb. *craig.*
‖ Neu, *Psalm i Asaph i roddi athrawiaeth.*
‖ Neu, *gwïalen.*
‖ *hon.*
† Heb. *Cyddrylliwn,* neu, *cyddorrwn.*
† Heb. *dorraist.*
‖ Neu, *mŏrfeirch.*
† Heb. *hâf a gauaf ti a'u lluniaist.*
‖ *gorthrymmedig.*
‖ Neu, *Na ddifetha,* Ps. 57, titl.
‖ Neu, *i Asaph.*
‖ Neu, *gymmerwyf amser nodedig.*
† Heb. *anialwch.*

ARGLWYDD, a'r gwin sydd goch; [e] yn llawn cymmysg, ac efe a dywalltodd o hono: etto holl annuwiolion y tir a wasgant, *ac* a yfant ei waelodion.

9 Minnau a fynegaf yn dragywydd, *ac* a ganaf i DDUW Jacob.

10 Torraf hefyd holl [f] gyrn y rhai annuwiol; *a* [g] chyrn y rhai cyfiawn a ddyrchefir.

PSALM LXXVI.

1 *Datgan mawredd Duw yn ei eglwys.* 11 *Cynghor i'w wasanaethu ef yn barchedig.*

I'r Pencerdd ar Neginoth, Psalm *neu* Gân || Asaph.

HYNOD *yw* DUW [a] yn Judah; mawr *yw* ei enw ef yn Israel.

2 Ei babell hefyd sydd yn Salem, a'i drigfa yn Sïon.

3 Yna [b] y torrodd efe saethau y bwa, y tarian, y cleddyf hefyd a'r frwydr. Selah.

4 Gogoneddusach *wyt a* chadarnach nâ mynyddoedd yr yspail.

5 Yspeiliwyd y cedyrn galon, hunasant eu hûn: a'r holl wŷr o nerth ni chawsant eu dwylaw.

6 [c] Gan dy gerydd di, O DDUW Jacob, y rhoed y cerbyd a'r march i gysgu.

7 Tydi, tydi, *wyt* ofnadwy; a phwy a saif o'th flaen pan *ennyno* dy ddigter?

8 O'r nefoedd y peraist glywed barn; ofnodd, a gostegodd y ddaear,

9 Pan gyfododd DUW i farn, i achub holl rai llednais y tir. Selah.

10 [d] Dïau cynddaredd dyn a'th folianna di: gweddill cynddaredd a waherddi.

11 [e] Addunedwch, a thelwch i'r ARGLWYDD eich DUW: [f] y rhai oll ydynt o'i amgylch ef, dygant anrheg † i'r ofnadwy.

12 Efe a dyrr ymaith yspryd tywysogion: *y mae* yn ofnadwy i frenhinoedd y ddaear.

PSALM LXXVII.

1 *Y Psalmydd yn dangos pa ymdrech creulawn a fuasai rhyngddo ac anobaith;* 10 *a'r oruchafiaeth a gafodd, wrth ystyried mawr a grasusol weithredoedd Duw.*

I'r Pencerdd, i [a] Jeduthun, Psalm || Asaph.

A'M llef y gwaeddais ar DDUW, â'm llef ar DDUW; ac efe a'm gwrandawodd.

2 Yn nydd fy nhrallod y ceisiais yr Arglwydd: fy † archoll a redodd liw nos, ac ni pheidiodd: fy enaid a wrthododd *ei* ddiddanu.

3 Cofiais DDUW, ac a'm cythryblwyd: cwynais, a therfysgwyd fy yspryd. Selah.

4 Deliaist fy llygaid yn neffro: synnodd arnaf, fel na allaf lefaru.

5 [b] Ystyriais y dyddiau gynt, blynyddoedd yr hen oesoedd.

6 Cofio yr ydwyf fy nghân y nos: [c] yr ydwyf yn ymddiddan â'm calon; fy yspryd sydd yn chwilio yn ddyfal.

7 Ai yn dragywydd y bwrw yr ARGLWYDD heibio? ac oni bydd efe boddlawn mwy?

8 A ddarfu ei drugaredd ef dros byth? a balla *ei* addewid *ef* yn oes oesoedd?

9 A anghofiodd DUW drugarhâu? a gauodd efe ei drugareddau mewn soriant? Selah.

10 A dywedais, Dyma fy ngwendid: *etto cofiaf* flynyddoedd deheulaw y Goruchaf.

11 Cofiaf weithredoedd yr ARGLWYDD; ïe, cofiaf dy wyrthiau gynt.

12 Myfyriaf hefyd ar dy holl waith, ac am dy weithredoedd y chwedleuaf.

13 [d] Dy ffordd, O DDUW, *sydd* yn y cyssegr: pa dduw *mor* fawr a'*n* DUW *ni?*

14 Ti *yw* y DUW sydd yn gwneuthur rhyfeddodau: dangosaist dy nerth ym mysg y bobloedd.

15 [e] Gwaredaist â'*th* fraich dy bobl, meibion Jacob a Joseph. Selah.

16 [f] Y dyfroedd a'th welsant, O DDUW, y dyfroedd a'th welsant: hwy a ofnasant; y dyfnderau hefyd a gynhyrfwyd.

17 Y cymmylau a † dywalltasant ddwfr: yr wybrennau a roddasant dwrf: dy saethau hefyd a gerddasant.

18 Twrf dy daran *a glywyd* || o amgylch: [g] mellt a oleuasant y byd; cyffrôdd a chrynodd y ddaear.

19 Dy ffordd *sydd* yn y môr, a'th lwybrau yn y dyfroedd mawrion; ac nid adweinir dy ôl.

20 [h] Tywysaist dy bobl fel defaid, trwy law Moses ac Aaron.

PSALM LXXVIII.

1 *Cynghor i ddysgu ac i bregethu cyfraith Dduw.* 9 *Histori digofaint Duw yn erbyn yr anghrediniol, a'r anufudd.* 67 *Wedi bwrw heibio yr Israeliaid, y mae Duw yn dewis Judah, Sïon, a Dafydd.*

[a] Maschil i Asaph.

GWRANDO fy nghyfraith, fy mhobl: gostyngwch eich clust at eiriau fy ngenau.

2 [b] Agoraf fy ngenau mewn dïareb: traethaf ddammegion o'r cynfyd:

3 [c] Y rhai a glywsom ac a wybuom, ac a fynegodd ein tadau i ni.

4 Ni chelwn rhag eu meibion, gan

[e] Diar. 23. 30.
[f] Ps. 101. 8. Jer. 48. 25.
[g] Ps. 89. 17. a 148. 14.
|| Neu, *i Asaph.*
[a] Ps. 48. 1, &c.
[b] Ps. 46. 9. Ezec. 39. 9.
[c] Exod. 15. 1, 21. Ezec. 39. 20. Nah. 2. 13. Zech. 12. 4.
[d] Edrych Exod. 9. 16. a 18. 11. Ps. 65. 7.
[e] Preg. 5. 4, 5, 6.
[f] Ps. 68. 29. a 89. 7.
† Heb. *i ofn.*
[a] Ps. 39, a 62, titl.
|| Neu, *i Asaph.*
† Heb. *llaw.*
[b] Ps. 143. 5. Es. 51. 9.
[c] Ps. 4. 4.
[d] Ps. 73. 17.
[e] Exod. 6. 6.
[f] Exod. 14. 21. Ps. 114. 3. Hab. 3. 8, &c.
† Heb. *dywallt-wyd gan ddwfr.*
|| Neu, *yn yr wybr.*
[g] Ps. 97. 4.
[h] Exod. 14. 19. Ps. 78. 52. Hos. 12. 13.
[a] Ps. 74, titl.
[b] Ps. 49. 4. Matt. 13. 35.
[c] Ps. 41. 1.

fynegi i'r oes a ddêl foliant yr ARGLWYDD, a'i nerth, a'i ryfeddodau y rhai a wnaeth efe.

[d] Ps. 147. 19.

5 Canys [d] efe a sicrhâodd dystiolaeth yn Jacob, ac a osododd gyfraith yn Israel, y rhai a orchymynodd efe i'n tadau [e] eu dysgu i'w plant:

[e] Deut. 4. 9. a 6. 7. a 11. 19.

6 Fel y gwybyddai yr oes a ddêl, *sef* y plant a enid; *a phan* gyfodent, y mynegent *hwy* i'w plant hwythau:

7 Fel y gosodent eu gobaith ar DDUW, heb anghofio gweithredoedd DUW, eithr cadw ei orchymynion ef:

[f] Exod. 32. 9. a 33. 3. a 34. 9. Deut. 9. 6, 13. a 31. 27.

8 Ac na byddent fel eu tadau, [f] yn genhedlaeth gyndyn a gwrthryfelgar; yn genhedlaeth ni [g] † osododd ei chalon yn uniawn, ac nid yw ei hyspryd ffyddlawn gyd â DUW.

[g] ad. 37.

† Heb. *pharot-tôdd ei chalon.*

9 Meibion Ephraim, yn arfog *ac* yn saethu *â* bwa, a droisant *eu cefnau* yn nydd y frwydr.

10 Ni chadwasant gyfammod DUW, eithr gwrthodasant rodio yn ei gyfraith ef;

11 Ac anghofiasant ei weithredoedd a'i ryfeddodau, y rhai a ddangosasai efe iddynt.

12 Efe a wnaethai wyrthiau o flaen eu tadau hwynt yn nhir yr Aipht, *ym* maes [h] Soan.

[h] Gen. 32. 3. Num. 13. 22. Es. 19. 11, 13. Ezec. 30. 14.

13 [i] Efe a barthodd y môr, ac a aeth â hwynt drwodd; [k] gwnaeth hefyd i'r dwfr sefyll fel pentwr.

[i] Exod. 14. 21.

[k] Exod. 15. 8.

14 [l] Y dydd hefyd y tywysodd efe hwynt â chwmmwl, ac ar hyd y nos â goleuni tân.

[l] Exod. 13. 21. a 14. 24. Ps. 105. 39.

15 [m] Efe a holltodd y creigiau yn yr anialwch; a rhoddes ddïod *oddi yno* megis o ddyfnderau dirfawr.

[m] Exod. 17. 6. Num. 20. 11. Ps. 105. 41. 1 Cor. 10. 4.

16 Canys efe a ddug [n] ffrydiau allan o'r graig, ac a dynnodd i lawr megis afonydd o ddyfroedd.

[n] Deut. 9. 21. Ps. 105. 41.

17 Er hynny chwanegasant etto bechu yn ei erbyn ef, gan [o] ddigio y Goruchaf yn y diffaethwch.

[o] Ps. 95. 8.

18 A [p] themtiasant DDUW yn eu calon, gan ofyn bwyd wrth eu blys.

[p] Exod. 16. 2.

19 [q] Llefarasant hefyd yn erbyn DUW; dywedasant, A ddichon DUW † arlwyo bwrdd yn yr anialwch?

[q] Num. 11. 4.

† Heb. *drefnu.*

20 [r] Wele, efe a darawodd y graig, fel y pistyllodd dwfr, ac y llifodd afonydd; a ddichon efe roddi bara hefyd? a ddarpara efe gig i'w bobl?

[r] Exod. 17. 6. Num. 20. 11.

21 Am hynny y clybu yr ARGLWYDD, ac [s] y digiodd: a thân a ennynodd yn erbyn Jacob, a digofaint hefyd a gynneuodd yn erbyn Israel;

[s] Num. 11. 1, 10.

22 Am na chredent yn NUW, ac na obeithient yn ei iachawdwriaeth ef:

23 Er iddo ef orchymyn i'r wybrennau oddi uchod, ac [t] agoryd drysau y nefoedd,

[t] Mal. 3. 10.

24 [u] A gwlawio manna arnynt i'w fwytta, a rhoddi iddynt ŷd y nefoedd.

[u] Exod. 16. 4, 14. Ps. 105. 40. Ioan 6. 31. 1 Cor. 10. 3.

25 ‖ Dyn a fwyttâodd fara angelion: anfonodd iddynt fwyd yn ddigonol.

‖ Neu, *Pawb a fwyttâodd fara y cedyrn,* Ps. 103. 20.

26 [x] Gyrrodd y dwyrein-wynt yn y nefoedd: ac yn ei nerth y dug efe ddeheu-wynt.

[x] Num. 11. 31.

27 Gwlawiodd hefyd gig arnynt fel llwch, ac adar asgellog fel tywod y môr.

28 Ac a wnaeth *iddynt* gwympo o fewn eu gwersyll, o amgylch eu preswylfeydd.

29 Felly y bwyttasant, ac y llwyrddiwallwyd hwynt; ac efe a barodd eu dymuniad iddynt;

30 Nid ommeddwyd hwynt o'r hyn a flysiasant: Er hynny, [y] tra *yr ydoedd* eu bwyd yn eu safnau,

[y] Num. 11. 33.

31 Digllonedd DUW a gynneuodd yn eu herbyn hwynt, ac a laddodd y rhai brasaf o honynt, ac a † gwympodd ‖ etholedigion Israel.

† Heb. *grymmodd,* neu, *blygodd,*

‖ Neu, *wŷr ieuainge.*

32 Er hyn oll [z] pechasant etto, ac ni chredasant i'w ryfeddodau ef.

[z] Num. 14, a 16, a 17.

33 Am hynny y treuliodd efe eu dyddiau hwynt mewn oferedd, a'u blynyddoedd mewn dychryn.

34 [a] Pan laddai efe hwynt, hwy a'i ceisient ef, ac a ddychwelent, ac a geisient DDUW yn fore.

[a] Edrych Hos. 5. 15.

35 Cofient hefyd mai [b] DUW *oedd* eu Craig, ac mai y Goruchaf DDUW *oedd* eu Gwaredydd.

[b] Deut. 32. 4.

36 Er hynny, rhagrithio yr oeddynt iddo ef â'u genau, a dywedyd celwydd wrtho â'u tafod:

37 A'u [c] calon heb fod yn uniawn gyd âg ef, na'u bod yn ffyddlawn yn ei gyfammod ef.

[c] ad. 8.

38 Er hynny efe yn drugarog a faddeuodd *eu* hanwiredd, ac ni ddifethodd *hwynt:* ïe, [d] trodd ymaith ei ddigofaint yn fynych, ac ni chyffrôdd ei holl lid.

[d] Es. 48. 9.

39 Canys [e] efe a gofiai [f] mai cnawd *oeddynt, a* gwynt yn myned, ac heb ddychwelyd.

[e] Job 7. 7, 16 Ps. 103. 14.

[f] Gen. 6. 3. Ioan 3. 6.

40 Pa sawl gwaith [g] y ‖ digiasant ef yn yr anialwch, *ac* y gofidiasant ef yn y diffaethwch?

[g] Ps. 95. 9, 10. Es. 7. 13. Eph. 4. 30.

‖ Neu, *gwrthryfelasant i'w erbyn.*

41 Ië, [h] troisant a phrofasant DDUW, ac a osodasant derfyn i Sanct yr Israel.

[h] Num. 14. 22.

42 Ni chofiasant ei law ef, *na*'r dydd

y gwaredodd efe hwynt oddi wrth ‖ y gelyn.

43 Fel [i] y gosodasai efe ei arwyddion yn yr Aipht, a'i ryfeddodau ym maes Soan:

44 [k] Ac y troisai eu hafonydd yn waed; a'u ffrydiau, fel na allent yfed.

45 [l] Anfonodd gymmysgbla yn eu plith, yr hon a'u difâodd hwynt; a [m] llyffaint i'w difetha.

46 [n] Ac efe a roddodd eu cnwd hwynt i'r lindys, a'u llafur i'r locust.

47 [o] † Distrywiodd eu gwinwydd â chenllysg, a'u sycomorwydd â ‖ rhew.

48 ‖ Rhoddodd hefyd eu hanifeiliaid i'r cenllysg, a'u golud i'r mellt.

49 Anfonodd arnynt gynddaredd ei lid, llidiowgrwydd, a digter, a chyfyngder, trwy anfon angelion drwg.

50 Cymhwysodd ffordd i'w ddigofaint: nid attaliodd eu henaid oddi wrth angau; ond eu ‖ bywyd a roddodd efe i'r haint.

51 [p] Tarawodd hefyd bob cyntafanedig yn yr Aipht; *sef* blaenion *eu* nerth *hwynt* ym [q] mhebyll Ham:

52 Ond [r] efe a yrrodd ei bobl ei hun fel defaid, ac a'u harweiniodd hwynt fel praidd yn yr anialwch.

53 Tywysodd hwynt hefyd yn ddïogel, fel nad ofnasant: a'r môr [s] a orchuddiodd eu gelynion hwynt.

54 Hwythau a ddug efe i oror ei sancteiddrwydd; *i'r* mynydd hwn, [t] a ynnillodd ei ddeheulaw ef.

55 Ac efe a yrrodd allan y cenhedloedd o'u blaen hwynt, ac [u] a rannodd iddynt etifeddiaeth wrth linyn, ac a wnaeth i lwythau Israel drigo yn eu pebyll hwynt.

56 Er hynny temtiasant a digiasant Duw Goruchaf, ac ni chadwasant ei dystiolaethau:

57 Eithr ciliasant a buant anffyddlawn fel eu tadau: troisant [x] fel bwa twyllodrus.

58 [y] Digiasant ef hefyd â'u huchelfannau; a gyrrasant eiddigedd arno â'u cerfiedig ddelwau.

59 Clybu Duw *hyn*, ac a ddigiodd, ac a ffieiddiodd Israel yn ddirfawr:

60 [z] Fel y gadawodd efe dabernacl Siloh, y babell a osodasai ym mysg dynion;

61 Ac y rhoddodd ‖ ei nerth mewn caethiwed, ‖ a'i brydferthwch yn llaw y gelyn.

62 Rhoddes hefyd ei bobl i'r cleddyf; a digiodd wrth ei etifeddiaeth.

63 Tân a ysodd eu gwŷr ieuaingc; [a] a'u morwynion ni † phrïodwyd.

64 Eu hoffeiriaid a laddwyd â'r cleddyf; [b] a'u gwragedd gweddwon nid wylasant.

65 Yna [c] y deffrôdd yr Arglwydd fel un o gysgu, fel cadarn yn bloeddio gwedi gwin.

66 Ac [d] efe a darawodd ei elynion o'r tu ol: rhoddes iddynt warth tragywyddol.

67 Gwrthododd hefyd babell Joseph, ac ni etholodd lwyth Ephraim:

68 Ond efe a etholodd lwyth Judah, mynydd Sïon, yr hwn a hoffodd.

69 Ac a adeiladodd ei gyssegr fel *llys* uchel, fel y ddaear yr hon a seiliodd efe yn dragywydd.

70 [e] Etholodd hefyd Dafydd ei was, ac a'i cymmerth o gorlannau y defaid:

71 Oddi ar ol [f] y defaid cyfebron, y daeth ag ef [g] i borthi Jacob ei bobl, ac Israel ei etifeddiaeth.

72 Yntau a'u porthodd hwynt yn ol perffeithrwydd ei galon; ac a'u trinodd wrth gyfarwyddyd ei ddwylaw.

PSALM LXXIX.

1 *Y Psalmydd yn cwyno dïfrod Jerusalem:* 8 *yn gweddïo am ymwared;* 13 *ac yn addaw dïolch.*

Psalm ‖ Asaph.

Y CENHEDLOEDD, O Duw, a ddaethant i'th etifeddiaeth; [a] halogasant dy deml sanctaidd: gosodasant Jerusalem yn garneddau.

2 Rhoddasant gelanedd dy weision yn fwyd i adar y nefoedd, *a* chig dy saint i fwystfilod y ddaear.

3 Tywalltasant eu gwaed fel dwfr o amgylch Jerusalem: [b] ac nid *oedd* a'*u* claddai.

4 [c] Yr ydym ni yn warthrudd i'n cymydogion; dirmyg a gwatwargerdd i'r rhai sydd o'n hamgylch.

5 [d] Pa hyd, Arglwydd? a ddigi di yn dragywydd? a lysg dy eiddigedd di fel tân?

6 [e] Tywallt dy lid ar y cenhedloedd ni'th adnabuant, ac ar y teyrnasoedd ni alwasant ar dy enw.

7 Canys ysasant Jacob, ac a wnaethant ei breswylfa yn anghyfannedd.

8 [f] Na chofia yr anwireddau gynt i'n herbyn: brysia, rhgaflaened dy dostur drugareddau ni: canys llesg iawn y'n gwnaethpwyd.

9 Cynnorthwya ni, O Duw ein hiach-

[i] Neu, *gyfyngdra.*
[k] Exod. 7. 20.
[l] Exod. 8. 24. Ps. 105. 31.
[m] Exod. 8. 6.
[n] Exod. 10. 13. Ps. 105. 34.
[o] Exod. 9. 23. Ps. 105. 33.
† Heb. *Lladdodd.*
‖ Neu, *chesair.*
‖ *Cawodd.*
‖ Neu, *hanifeiliaid.*
[p] Exod. 12. 29. Ps. 105. 36.
[q] Ps. 106. 22.
[r] Ps. 77. 20.
[s] Exod. 14. 27, 28. a 15. 10.
[t] Ps. 44. 3.
[u] Jos. 13. 7. Ps. 136. 21, 22.
[x] Hos. 7. 16.
[y] Deut. 32. 16, 21.
[z] 1 Sam. 4. 11. Jer. 7. 12, 14. a 26. 6, 9.
‖ *eu.*
‖ *a'u prydferthwch.*
[a] Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10.
† Heb. *chanmolwyd.*
[b] Job 27. 15. Ezec. 24. 23.
[c] Ps. 44. 23.
[d] 1 Sam. 5. 6, 12. a 6. 4.
[e] 1 Sam. 16. 11. 2 Sam. 7. 8.
[f] Gen. 33. 13. Es. 40. 11.
[g] 2 Sam. 5. 2. 1 Chron. 11. 2.
‖ Neu, *i Asaph.*
[a] Ps. 74. 7.
[b] Ps. 141. 7. Jer. 14. 16. a 16. 4.
[c] Ps. 44. 13. a 80. 6.
[d] Ps. 89. 46.
[e] Jer. 10. 25.
[f] Es. 64. 9.

awdwriaeth, er mwyn gogoniant dy enw: gwared ni hefyd, a thrugarhâ wrth ein pechodau, er mwyn dy enw.

g Ps. 42. 10. a 115. 2.

10 g Paham y dywed y cenhedloedd, Pa le *y mae* eu Duw hwynt? bydded hysbys ym mhlith y cenhedloedd yn ein golwg ni, *wrth* ddïal gwaed dy weision *yr hwn* a dywalltwyd.

h Ps. 102. 20.

11 h Deued uchenaid y carcharorion ger dy fron: yn ol mawredd dy † nerth cadw blant marwolaeth.

† Heb. *fraich.*

12 A thâl i'n cymmydogion ar y seithfed i i'w mynwes, eu cabledd trwy yr hon y'th gablasant di, O Arglwydd.

i Gen. 4. 15. Es. 65. 6, 7. Jer. 32. 18. Luc 6. 38.

13 A k ninnau dy bobl a defaid dy borfa, a'th foliannwn di yn dragywydd: datganwn dy foliant o genhedlaeth i genhedlaeth.

k Ps. 95. 7. a 100. 3.

PSALM LXXX.

1 *Dafydd yn ei weddi yn cwyno trueni yr eglwys.* 8 *Daioni Duw o'r blaen yn troi yn farnedigaethau.* 14 *Y mae yn gweddïo am ymwared.*

I'r Pencerdd a ar Sosannim Eduth, Psalm || Asaph.

a Ps. 45, a 69, titl.

|| Neu, *i Asaph.*

GWRANDO, O Fugail Israel, yr hwn wyt yn arwain Joseph fel praidd; b ymddisgleiria, c yr hwn wyt yn eistedd *rhwng* y cerubiaid.

b Deut. 33. 2. Ps. 50. 2. a 94. 1.

c Exod. 25. 20. 1 Sam. 4. 4. 2 Sam. 6. 2. Ps. 99. 1.

2 Cyfod dy nerth o flaen Ephraim a Benjamin a Manasseh, a thyred yn iachawdwriaeth i ni.

3 d Dychwel ni, O Duw, a e llewyrcha dy wyneb; a ni a achubir.

d ad. 7, 19. Galar. 5. 21.

e Ps. 4. 6.

4 O Arglwydd Duw y lluoedd, pa hyd y † sorri wrth weddi dy bobl?

† Heb. *mygi,* Ps. 74. 1.

5 f Porthaist hwynt â bara dagrau; a dïodaist hwynt â dagrau wrth fesur mawr.

f Ps. 42. 3. a 102. 9.

6 g Gosodaist ni yn gynnen i'n cymmydogion; a'n gelynion a'n gwatwarant yn eu mysg eu hun.

g Ps. 44. 13. a 79. 4.

7 O Duw y lluoedd, h dychwel ni, a llewyrcha dy wyneb; a ni a achubir.

h ad. 3, 19.

8 Mudaist i winwydden o'r Aipht: k bwriaist y cenhedloedd allan, a phlennaist hi.

i Es. 5. 1, 7. Jer. 2. 21. Ezec. 17. 6.

k Ps. 44. 2.

9 Arloesaist o'i blaen, a pheraist i'w gwraidd wreiddio, a hi a lanwodd y tir.

10 Cuddiwyd y mynyddoedd gan ei chysgod; a'i changhennau *oedd fel* cedrwydd † rhagorol.

† Heb. *Duw.*

11 Hi a estynodd ei changau hyd y môr, a'i blagur l hyd yr afon.

l Ps. 72. 8.

12 Paham y m rhwygaist ei chaeau, fel y tynno pawb a elo heibio *ar hyd* y ffordd *ei grawn* hi?

m Ps. 89. 40, 41. Es. 5. 5. Nah. 2. 2.

13 Y baedd o'r coed a'i turia, a bwystfil y maes a'i pawr.

14 O Duw y lluoedd, dychwel, attolwg: n edrych o'r nefoedd, a chenfydd, ac ymwêl â'r winwydden hon;

n Es. 63. 15.

15 A'r winllan a blannodd dy ddeheulaw, ac â'r planhigyn a gadarnhêaist i ti dy hun.

16 Llosgwyd *hi* â thân; torrwyd *hi* i lawr: gan gerydd dy wyneb y difethir hwynt.

17 o Bydded dy law dros wr dy ddeheulaw, *a* thros fab y dyn *yr hwn* a gadarnhêaist i ti dy hun.

o Ps. 89. 21.

18 Felly ni chiliwn yn ol oddi wrthyt ti: bywhâ ni, a ni a alwn ar dy enw.

19 O Arglwydd Dduw y lluoedd, p dychwel ni, llewyrcha dy wyneb; a ni a achubir.

p ad. 3, 7.

PSALM LXXXI.

1 *Y mae yn annog i roi cyhoedd ddiolch i Dduw.* 4 *Bod Duw yn gofyn hynny o ddyled, oblegid ei ddoniau.* 8 *Duw, wrth annog i ufudd-dod, yn cwyno rhag eu hanufudd-dod hwy, yr hwn sydd niweidiol iddynt.*

I'r Pencerdd ar || Gittith, *Psalm* || Asaph.

|| Ps. 8, titl.

|| Neu, *i Asaph.*

CENWCH yn llafar i Dduw ein cadernid: cenwch yn llawen i Dduw Jacob.

2 Cymmerwch psalm, a moeswch dympan, y delyn fwyn a'r nabl.

3 Udgenwch udgorn yn y lloer newydd, yn yr amser nodedig, yn nydd ein huchel-wyl.

4 Canys q deddf *yw* hyn i Israel, *a* defod i Dduw Jacob.

q Lef. 23. 24. Num. 10. 10.

5 Efe a'i gosododd *yn* dystiolaeth yn Joseph, pan aeth efe allan || trwy dir yr Aipht: *lle* y clywais r iaith ni ddeallwn.

|| Neu, *yn erbyn.*

r Ps. 114. 1.

6 s Tynnais ei ysgwydd oddi wrth y baich: ei ddwylaw a ymadawsant â'r t crochanau.

s Es. 9. 4. a 10. 27.

t Exod. 1. 14.

7 u Mewn cyfyngder y gelwaist, ac mi a'th waredais: gwrandewais di yn nirgelwch y daran: v profais di wrth ddyfroedd || Meribah. Selah.

u Exod. 2. 23. a 14. 10. Ps. 50. 15.

v Exod. 17. 6, 7. Num. 20. 13.

|| Neu, *y gynnen.*

8 w Clyw, fy mhobl, a mi a dystiolaethaf i ti: Israel, os gwrandewi arnaf;

w Ps. 50. 7.

9 Na fydded ynot dduw arall; ac nac ymgrymma i dduw dïeithr.

10 x Myfi yr Arglwydd dy Dduw *yw* yr hwn a'th ddug di allan o dir yr Aipht: y lleda dy safn, a mi a'i llanwaf.

x Exod. 20. 2.

y Ps. 37. 4. Eph. 3. 20.

11 Ond ni wrandawai fy mhobl ar fy llef; ac Israel ni'm mynnai.

12 z Yna y gollyngais hwynt y'nghynddynrwydd eu calon: aethant wrth eu cynghor eu hunain.

z Act. 7. 42. a 14. 16.

13 a O na wrandawsai fy mhobl arnaf; *na* rodiasai Israel yn fy ffyrdd!

a Deut. 5. 29. a 10. 12, 13. a 32. 29. Es. 48. 18.

14 Buan y gostyngaswn eu gelynion,
ac y troiswn fy llaw yn erbyn eu gwrthwynebwyr.

15 Caseion yr ARGLWYDD a †[m]gymmerasant arnynt ymostwng iddo ef:
a'u hamser hwythau fuasai yn dragywydd.

16 [n]Bwydasai hwynt hefyd â [o]brasder gwenith:
ac â mêl [p]o'r graig y'th ddiwallaswn.

PSALM LXXXII.

1 *Dafydd, wedi cynghori y barnwyr, 5 a cheryddu eu hesgeulusdra hwy, 8 yn erfyn ar Dduw farnu.*

Psalm ‖ Asaph.

DUW sydd [a]yn sefyll y'nghynnulleidfa y galluog:
ym mhlith y duwiau y barn efe.

2 Pa hyd y bernwch ar gam? ac [b]y derbyniwch wyneb y rhai annuwiol? Selah.

3 ‖Bernwch y tlawd a'r amddifad:
cyfiawnhêwch y cystuddiedig a'r rheidus.

4 [c]Gwaredwch y tlawd a'r anghenus:
achubwch *hwynt* o law y rhai annuwiol.

5 Ni wyddant, ac ni ddeallant; mewn tywyllwch y rhodiant:
holl sylfaenau y ddaear a symmudwyd o'*u* lle.

6 [d]Myfi a ddywedais, Duwiau *ydych* chwi;
a meibion y Goruchaf *ydych* chwi oll.

7 Eithr [e]byddwch feirw fel dynion,
ac fel un o'r tywysogion y syrthiwch.

8 Cyfod, O DDUW, barna y ddaear:
canys ti a etifeddi yr holl genhedloedd.

PSALM LXXXIII.

1 *Achwyn wrth Dduw rhag brad y gelyn. 9 Gweddi yn erbyn y rhai sydd yn gorthrymmu yr eglwys.*

Cân *neu* Psalm ‖ Asaph.

O DDUW, [a]na ostega: na thaw, ac na fydd lonydd, O DDUW.

2 Canys wele, dy elynion sydd yn terfysgu;
a'th gaseion yn cyfodi eu pennau.

3 Ymgyfrinachasant yn ddichellgar yn erbyn dy bobl,
ac ymgynghorasant yn erbyn [b]dy rai dirgel di.

4 Dywedasant, Deuwch, a [c]difethwn hwynt fel na *byddont* yn genedl;
ac na chofier enw Israel mwyach.

5 Canys ymgynghorasant yn †unfryd;
‖*ac* ymwnaethant i'th erbyn.

6 [d]Pebyll Edom, a'r Ismaeliaid; y Moabiaid, a'r Hagariaid;

7 Gebal, ac Ammon, ac Amalec; y Philistiaid, gyd â phreswylwyr Tyrus.

8 Assur hefyd a ymgwplysodd â hwynt:
buant fraich i blant Lot. Selah.

9 Gwna di iddynt fel *i* [e]Midian; megis *i* [f]Sisera, megis *i* Jabin, wrth afon Cison:

10 Yn Endor y difethwyd *hwynt:*
[g]aethant yn dail i'r ddaear.

11 Gwna eu pendefigion fel [h]Oreb, ac fel Zeeb;
a'u holl dywysogion fel [i]Zebah, ac fel Zalmunnah:

12 Y rhai a ddywedasant, Cymmerwn i ni gyfanneddau DUW i'w meddiannu.

13 Gosod hwynt, O fy NUW, [k]fel olwyn; fel sofl o flaen y gwynt.

14 Fel y llysg tân goed, ac fel y goddeithia fflam fynyddoedd;

15 Felly erlid di hwynt â'th dymmestl,
a dychryna hwynt â'th gorwynt.

16 Llanw eu hwynebau â gwarth; fel y ceisiont dy enw, O ARGLWYDD.

17 Cywilyddier a thralloder hwynt yn dragywydd;
ïe, gwaradwydder a difether hwynt:

18 [l]Fel y gwypont mai tydi, yr hwn yn unig *wyt* JEHOFAH *wrth* dy enw,
wyt Oruchaf ar yr holl ddaear.

PSALM LXXXIV.

1 *Dafydd yn hiraethu am gyfundeb y cyssegr; 4 ac yn dangos mor ddedwydd yw y rhai sydd yn aros ynddo: 8 ac yn gweddïo ar gael o hono yntau fyned yno drachefn.*

I'r Pencerdd ar ‖ Gittith, Psalm ‖ meibion Corah.

MOR hawddgar *yw* dy bebyll di, O ARGLWYDD y lluoedd!

2 [a]Fy enaid a hiraetha, ïe, ac a flysia am gynteddau yr ARGLWYDD:
fy nghalon a'm cnawd a waeddant am y DUW byw.

3 Aderyn y tô hefyd a gafodd dŷ, a'r wennol nŷth iddi,
lle y gesyd ei chywion;
sef dy allorau di, O ARGLWYDD y lluoedd, fy Mrenhin, a'm DUW.

4 Gwŷn fyd preswylwyr dy dŷ: yn wastad y'th foliannant. Selah.

5 Gwŷn *ei* fyd y dyn *y mae* ei gadernid ynot;
a'th ffyrdd yn ‖eu calon:

6 *Y rhai* yn myned trwy ddyffryn ‖Bacha a'i gwnant yn ffynnon:
a'r gwlaw a †leinw y llynnau.

7 Ant ‖o nerth i nerth; ymddengys *pob un* ger bron DUW yn Sïon.

8 O ARGLWYDD DDUW y lluoedd, clyw fy ngweddi:
gwrando, O DDUW Jacob. Selah.

9 O DDUW ein tarian, gwel, ac edrych ar wyneb dy Enneiniog.

10 Canys gwell *yw* diwrnod yn dy gynteddau di nâ mil:
dewiswn †gadw drws yn nhŷ fy NUW, o flaen trigo ym mhebyll annuwioldeb.

---

†Heb. *ddywedasent gelwydd.*
[m] Ps. 18. 44. a 66. 3.
[n] Deut. 32. 13, 14.
[o] Ps. 147. 14.
[p] Job 29. 6.

‖ Neu, *i Asaph.*
[a] 2 Chron. 19. 6. Preg. 5. 8.
[b] Deut. 1. 17. 2 Chron. 19. 7.
‖ *Ymddiffynnwch.*
[c] Diar. 24. 11.
[d] Ioan 10. 34.
[e] Ps. 49. 12. Ezec. 31. 14.

‖ Neu, *i Asaph.*
[a] Ps. 28. 1. a 35. 22. a 109. 1.
[b] Ps. 27. 5. a 31. 20.
[c] Edrych Jer. 11. 19. a 31. 36.
† Heb. *un galon.*
‖ a *gwnaethant gyfammod.*
[d] Edrych 2 Chron. 20. 1, 10, 11.

[e] Barn. 7. 22.
[f] Barn. 4. 15, 24. a 5. 21.
[g] 2 Bren. 9. 37. Seph. 1. 17.
[h] Barn. 7. 25.
[i] Barn. 8. 12, 21.
[k] Es. 17. 13, 14.
[l] Ps. 59. 13.

‖ Ps. 8, a 81, titl.
‖ Neu, *i feibion.* 1023.
[a] Ps. 42. 1, 2. a 63. 1. a 73. 26. a 119. 20.
‖ *ei galon.*
‖ *Morwŷdd.*
† Heb. *orchuddia.*
‖ Neu, *fintai i fintai.*
† Heb. *eistedd wrth y rhiniog.*

11 Canys haul a [b]tharian *yw* yr ARGLWYDD DDUW: yr ARGLWYDD a rydd ras a gogoniant: [c] ni attal efe ddim daioni oddi wrth y rhai a rodiant yn berffaith.

12 O ARGLWYDD y lluoedd, [d] gwŷn fyd y dyn a ymddiried ynot.

PSALM LXXXV.

1 *Dafydd, wedi profi trugareddau Duw o'r blaen, yn gweddio ar iddynt barhâu; 8 ac, o hyder ar ddaioni Duw, yn addaw disgwyl wrthynt.*

I'r Pencerdd, Psalm ‖ meibion Corah.

† GRASLAWN fuost, O ARGLWYDD, i'th dir: dychwelaist gaethiwed Jacob.

2 [a] Maddeuaist anwiredd dy bobl: cuddiaist eu holl bechod. Selah.

3 Tynnaist ymaith dy holl lid: † tröaist oddi wrth lidiowgrwydd dy ddigter.

4 Tro ni, O DDUW ein hiachawdwriaeth, a thorr ymaith dy ddigofaint oddi wrthym.

5 Ai byth y digi wrthym? a estyni di dy soriant hyd genhedlaeth a chenhedlaeth?

6 Oni throi di a'n bywhâu ni, fel y llawenycho dy bobl ynot ti?

7 Dangos i ni, ARGLWYDD, dy drugaredd, a dod i ni dy iachawdwriaeth.

8 Gwrandawaf beth a ddywed yr ARGLWYDD DDUW: canys [b] efe a draetha heddwch i'w bobl, ac i'w saint: ond na thröant at ynfydrwydd.

9 Dïau *fod* ei iechyd ef yn agos i'r rhai a'i hofnant; fel y trigo gogoniant yn ein tir ni.

10 Trugaredd a gwirionedd a ymgyfarfuant; [c] cyfiawnder a heddwch a ymgusanasant.

11 [d] Gwirionedd a dardda o'r ddaear; a chyfiawnder a edrych i lawr o'r nefoedd.

12 Yr ARGLWYDD hefyd a rydd ddaioni; [e] a'n daear a rydd ei chnwd.

13 [f] Cyfiawnder a â o'i flaen ef; ac a esyd ei draed ef ar y ffordd.

PSALM LXXXVI.

1 *Dafydd yn cadarnhâu ei weddi, trwy wybod fod ganddo ffydd; 5 trwy ddaioni a gallu Duw:* 11 *yn deisyf parhâu o'r gras cyntaf.* 14 *Ac, wrth gwyno rhag y balch, yn erfyn rhyw arwydd o ddaioni Duw.*

‖ Gweddi Dafydd.

GOSTWNG, O ARGLWYDD, dy glust, gwrando fi: canys truan ac anghenus *ydwyf.*

2 Cadw fy enaid; canys ‖ sanctaidd *ydwyf:* achub di dy was, O fy NUW, yr hwn sydd yn ymddiried ynot.

3 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD: canys arnat y llefaf ‖ beunydd.

4 Llawenhâ enaid dy was: canys [a] attat ti, Arglwydd, y dyrchafaf fy enaid.

5 [b] Canys ti, O ARGLWYDD, *ydwyt* dda, a maddeugar; ac o fawr drugaredd i'r rhai oll a alwant arnat.

6 Clyw, ARGLWYDD, fy ngweddi; ac ymwrando â llais fy ymbil.

7 [c] Yn nydd fy nghyfyngder y llefaf arnat: canys gwrandewi fi.

8 [d] Nid *oes* fel tydi ym mysg y duwiau, O ARGLWYDD; na *gweithredoedd* fel dy weithredoedd di.

9 Yr holl genhedloedd y rhai a wnaethost a ddeuant, ac a addolant ger dy fron di, O ARGLWYDD; ac a ogoneddant dy enw.

10 Canys *ydwyt* fawr, ac [e] yn gwneuthur rhyfeddodau: [f] ti yn unig *wyt* DDUW.

11 [g] Dysg i mi dy ffordd, O ARGLWYDD; mi a rodiaf yn dy wirionedd: una fy nghalon i ofni dy enw.

12 Moliannaf di, O Arglwydd fy Nuw, â'm holl galon: a gogoneddaf dy enw yn dragywydd.

13 Canys mawr *yw* dy drugaredd tu ag attaf fi: a gwaredaist fy enaid ‖ o uffern ‖ isod.

14 [h] Rhai beilchion a gyfodasant i'm herbyn, O DDUW, a chynnulleidfa † y trawsion a geisiasant fy enaid; ac ni'th osodasant di ger eu bron.

15 [i] Eithr ti, O Arglwydd, *wyt* DDUW trugarog a graslawn; hwyrfrydig i lid, a helaeth o drugaredd a gwirionedd.

16 Edrych arnaf, a thrugarhâ wrthyf: dyro dy nerth i'th was, ac achub [k] fab dy wasanaethferch.

17 Gwna i mi arwydd er daioni: fel y gwelo fy nghaseion, ac y gwaradwydder hwynt; am i ti, O ARGLWYDD, fy nghynnorthwyo a'm diddanu.

PSALM LXXXVII.

1 *Naturiaeth a gogoniant yr eglwys.* 4 *Cynnydd, a pharch, a diddanwch, aelodau yr eglwys.*

Psalm *neu* Gân ‖ meibion Corah.

EI sail *sydd* [a] ar y mynyddoedd sanctaidd.

2 [b] Yr ARGLWYDD a gâr byrth Sïon yn fwy nâ holl breswylfeydd Jacob.

3 Gogoneddus bethau a ddywedir am danat ti, O ddinas DUW. Selah.

---

[b] Gen. 15. 1. Ps. 115. 9, 10, 11. a 119. 114. Diar. 2. 7.
[c] Ps. 34. 9, 10.
[d] Ps. 2. 12.

‖ Neu, *i feibion,* Ps. 42, titl.
† Heb. *Boddlawn.*

[a] Ps. 32. 1.

† Heb. *tröaist dy ddigter rhag llidio.*

[b] Zech. 9. 10.

[c] Ps. 72. 3. Es. 32. 17.
[d] Es. 45. 8.

[e] Ps. 67. 6.
[f] Ps. 89. 14.

‖ Neu, *Psalm.*

‖ Neu, *un a gafodd ffafr.*

‖ Neu, *trwy y dydd.*

[a] Ps. 25. 1. a 143. 8.
[b] ad. 15. Ps. 145. 9. Joel 2. 13.

[c] Ps. 50. 15.
[d] Exod. 15. 11. Deut. 3. 24. Ps. 89. 6.

[e] Ps. 72. 18. a 77. 14.
[f] Deut. 6. 4. a 32. 39. Es 37. 16. a 44. 6. Marc 12. 29. 1 Cor. 8. 4. Eph. 4. 6.
[g] Ps. 25. 4. a 27. 11. a 119. 33. a 143. 8.

‖ Neu, *o'r bedd.*
‖ *isaf.*
[h] Ps. 54. 3.
† Heb. *yr ofnadwy.*

[i] Exod. 34. 6. Num. 14. 18. Neh. 9. 17. ad. 5. Ps. 103. 8. a 111. 4. a 130. 4, 7. a 145. 8. Joel 2. 13.
[k] Ps. 116. 16.

‖ Neu, *i feibion.*
[a] Ps. 48. 1, 2.

[b] Ps. 78. 67, 68.

4 Cofiaf [c] Rahab a Babilon wrth fy nghydnabod: wele Philistia, a Thyrus, ynghyd âg Ethiopia. Yno y ganwyd hwn.

5 Ac am Sïon y dywedir, Y gwr a'r gwr a anwyd ynddi: a'r Goruchaf ei hun a'i sicrhâ hi.

6 [d] Yr ARGLWYDD a gyfrif pan ysgrifeno y bobl, eni hwn yno. Selah.

7 Y cantorion a'r cerddorion a *fyddant yno:* fy holl ffynhonnau *sydd* ynot ti.

PSALM LXXXVIII.

Gweddi yn cynnwys achwyn chwerw-dost.

Psalm *neu* Gan || meibion Corah, i'r Pencerdd ar Mahalath Leannoth, || Maschil [a] Heman yr Ezrahiad.

O ARGLWYDD DDUW fy iachawdwriaeth, gwaeddais o'th flaen ddydd *a* nos.

2 Deued fy ngweddi ger dy fron: gostwng dy glust at fy llefain.

3 Canys fy enaid a lanwyd o flinderau; a'm heinioes a nesâ i'r beddrod.

4 [b] Cyfrifwyd fi gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll: ydwyf fel gwr heb nerth.

5 Yn rhydd ym mysg y meirw, fel rhai wedi eu lladd, yn gorwedd mewn bedd, y rhai ni chofi mwy; a hwy a dorrwyd || oddi wrth dy law.

6 Gosodaist fi yn y pwll isaf, mewn tywyllwch, yn y dyfnderau.

7 Y mae dy ddigofaint yn pwyso arnaf; ac [c] â'th holl donnau y'*m* cystuddiaist. Selah.

8 [d] Pellhêaist fy nghydnabod oddi wrthyf; gwnaethost fi yn ffieidd-dra iddynt: gwarchaewyd *fi*, fel nad âwn allan.

9 Fy llygad a ofidiodd gan fy nghystudd: llefais arnat, ARGLWYDD, beunydd; [e] estynais fy nwylaw attat.

10 [f] Ai i'r meirw y gwnai ryfeddod? a gyfyd y meirw *a*'th foliannu di? Selah.

11 A draethir dy drugaredd mewn bedd? *a*'th wirionedd yn nistryw?

12 A adweinir dy ryfeddod yn y tywyllwch? a'th gyfiawnder yn nhir anghof?

13 Ond myfi a lefais arnat, ARGLWYDD; [g] yn fore yr achub fy ngweddi dy flaen.

14 Paham, ARGLWYDD, y gwrthodi fy enaid? y cuddi dy wyneb oddi wrthyf?

15 Truan *ydwyf* fi, ac ar drangcedigaeth o'*m* hieuengctid: [h] dygais dy ofn, *ac* yr ydwyf yn petruso.

16 Dy soriant a aeth drosof; dy ddychrynedigaethau a'm torrodd ymaith.

17 Fel dwfr y'm cylchynasant || beunydd, *ac* y'm cyd-amgylchasant.

18 [i] Câr a chyfaill a yrraist ym mhell oddi wrthyf, *a*'m cydnabod i dywyllwch.

PSALM LXXXIX.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am ei gyfammod, 5 am ei ryfeddol allu, 14 am ei ofal dros ei eglwys, 19 am ei ffafr i frenhiniaeth Dafydd: 38 yna yn cwyno am yr hyn a ddigwyddasai yn y gwrthwyneb, 46 yn ymymliw â Duw, yn ei weddïo, ac yn ei fendithio.*

|| Maschil [a] Ethan yr Ezrahiad.

TRUGAREDDAU yr ARGLWYDD a ddatganaf byth: â'm genau y mynegaf dy wirionedd o genhedlaeth hyd genhedlaeth.

2 Canys dywedais, Adeiledir trugaredd yn dragywydd: [b] yn y nefoedd y sicrhâi dy wirionedd.

3 Gwnaethum ammod â'm hetholedig, [c] tyngais i'm gwas Dafydd.

4 [d] Yn dragywydd y sicrhâf dy had di; ac [e] o genhedlaeth i genhedlaeth yr adeiladaf dy orsedd-faingc di. Selah.

5 [f] A'r nefoedd, O ARGLWYDD, a foliannant dy ryfeddod; a'th wirionedd y'nghynnulleidfa y saint.

6 Canys [g] pwy yn y nef a gystedlir â'r ARGLWYDD? *pwy* a gyffelybir i'r ARGLWYDD ym mysg meibion y cedyrn?

7 [h] DUW sydd ofnadwy iawn yng nghynnulleidfa y saint, ac i'w arswydo yn ei holl amgylchoedd.

8 O ARGLWYDD DDUW y lluoedd, pwy *sydd* fel tydi, yn gadarn IOR? a'th wirionedd o'th amgylch?

9 [i] Ti wyt yn llywodraethu ymchwydd y môr: pan gyfodo ei donnau, ti a'u gostegi.

10 [k] Ti a ddrylliaist || yr Aipht, fel un lladdedig: trwy † nerth dy fraich y gwasgeraist dy elynion.

11 [l] Y nefoedd *ydynt* eiddot ti, a'r ddaear *sydd* eiddot ti: ti a seiliaist y byd a'i gyflawnder.

12 Ti a grëaist ogledd a dehau: Tabor a Hermon a lawenychant yn dy enw.

13 Y mae i ti fraich a chadernid: cadarn yw dy law, *ac* uchel yw dy ddeheulaw.

14 [m] Cyfiawnder a barn *yw* || trigfa dy orsedd-faingc: [n] trugaredd a gwirionedd a ragflaenant dy wyneb.

[c] Ps. 89. 10.
[d] Ps. 22. 30.
|| Neu, *i feibion.*
|| Neu, Psalm *Heman, &c. yn rhoi athrawiaeth.*
[a] 1 Bren. 4. 31. 1 Chron. 2. 6.
[b] Ps. 31. 12.
|| Neu, *gan.*
[c] Ps. 42. 7.
[d] Job 19. 13. Ps. 31. 11. a 142. 4.
[e] Job 11. 13. Ps. 143. 6.
[f] Ps. 6. 5. a 30. 9. a 115. 17. a 118. 17. Es. 38. 18.
[g] Ps. 5. 3.
[h] Job 6. 4.
|| Neu, *ar hŷd y dydd.*
[i] Ps. 31. 11. a 38. 11.
|| Neu, *Psalm i Ethan, &c. i roi athrawiaeth.*
[a] 1 Bren. 4. 31. 1 Chron. 2. 6.
[b] Ps. 119. 89.
[c] 2 Sam. 7. 11, &c.
[d] ad. 29, 36.
[e] Edrych ad. 1.
[f] Ps. 19. 1.
[g] Ps. 40. 5. a 71. 19. a 86. 8. a 113. 5.
[h] Ps. 76. 11.
[i] Ps. 65. 7.
[k] Exod. 14. 26. Ps. 87. 4. Es. 30. 7.
|| *Rahab.*
†Heb. *fraich dy nerth.*
[l] Gen. 1. 1. Ps. 24. 1. a 50. 12.
[m] Ps. 97. 2.
|| Neu, *sicrhâd*
[n] Ps. 85. 13.

15 Gwŷn *eu* byd y bobl a adwaenant [o] yr hyfrydlais: yn llewyrch dy wyneb, O ARGLWYDD, y rhodiant hwy.

16 Yn dy enw di y gorfoleddant beunydd; ac yn dy gyfiawnder yr ymddyrchafant.

17 Canys godidowgrwydd eu cadernid hwynt *ydwyt* ti; ac yn dy ewyllys da [p] y dyrchefir ein corn ni.

18 Canys ‖ yr ARGLWYDD *yw* ein tarian; a Sanct Israel *yw* ein brenhin.

19 Yna yr ymddiddenaist mewn gweledigaeth â'th ‖ Sanct, ac a ddywedaist, Gosodais gymmorth ar *un* cadarn: dyrchefais *un* etholedig o'r bobl.

20 [q] Cefais Dafydd fy ngwasanaethwr: enneiniais ef â'm holew sanctaidd:

21 [r] Yr hwn y sicrhêir fy llaw gyd âg ef; a'm braich a'i nertha ef.

22 [s] Ni orthrymma y gelyn ef; a'r mab anwir nis cystuddia ef.

23 Ac mi a goethaf ei elynion o'i flaen; a'i gaseion a darawaf.

24 [t] Fy ngwirionedd hefyd a'm trugaredd *fydd* gyd âg ef; ac [u] yn fy enw y dyrchefir ei gorn ef.

25 A [x] gosodaf ei law yn y môr, a'i ddeheulaw yn yr afonydd.

26 Efe a lefa arnaf, Ti *yw* fy Nhad, fy NUW, a Chraig fy iachawdwriaeth.

27 Minnau a'i gwnaf yntau yn gynfab, goruwch brenhinoedd y ddaear.

28 [y] Cadwaf iddo fy nhrugaredd yn dragywydd; a'm cyfammod fydd sicr iddo.

29 [z] Gosodaf hefyd ei had yn dragywydd; a'i orsedd-faingc [a] fel dyddiau y nefoedd.

30 Os ei feibion a adawant fy nghyfraith, ac ni rodiant yn fy marnedigaethau;

31 Os fy neddfau a halogant, a'm gorchymynion ni chadwant:

32 Yna [b] mi a ymwelaf â'u camwedd â gwïalen, ac â'u hanwiredd â ffrewyllau.

33 Ond ni thorraf fy nhrugaredd oddi wrtho, ac † ni phallaf o'm gwirionedd.

34 Ni thorraf fy nghyfammod, ac ni newidiaf yr hyn a ddaeth allan o'm genau.

35 Tyngais unwaith i'm sancteiddrwydd, na ddywedwn gelwydd i Dafydd.

36 [c] Bydd ei had ef yn dragywydd, a'i orsedd-faingc [d] fel yr haul ger fy mron i.

37 Sicrhêir ef yn dragywydd fel y lleuad, ac *fel* tyst ffyddlawn yn y nef. Selah.

38 Ond ti a wrthodaist ac a ffieiddiaist, ti a ddigiaist wrth dy Enneiniog.

39 Diddymmaist gyfammod dy was; halogaist ei goron, *gan ei thaflu* i lawr.

40 [e] Drylliaist ei holl gaeau ef; gwnaethost ei ymddiffynfeydd yn adwyau.

41 Yr holl fforddolion a'i hyspeiliant ef: aeth yn warthrudd i'w gymmydogion.

42 Dyrchefaist ddeheulaw ei wrthwynebwyr; llawenhêaist ei holl elynion.

43 Tröaist hefyd fin ei gleddyf, ac ni chadarnhêaist ef mewn rhyfel.

44 Peraist i'w † harddwch ddarfod, a bwriaist ei orsedd-faingc i lawr.

45 Byrhêaist ddyddiau ei ieuengctid: tôaist gywilydd drosto ef. Selah.

46 [f] Pa hyd, ARGLWYDD, yr ymguddi? *ai* yn dragywydd? a lysg dy ddigofaint di fel tân?

47 [g] Cofia [h] pa amser sydd i mi: paham y crëaist holl blant dynion yn ofer?

48 [i] Pa wr *a fydd* byw, ac ni [k] wêl farwolaeth? a wared efe ei enaid o law y bedd? Selah.

49 Pa le *y mae* dy hen drugareddau, O ARGLWYDD, *y rhai* [l] a dyngaist i Dafydd yn dy wirionedd?

50 Cofia, O ARGLWYDD, waradwydd dy weision, [m] *yr hwn* a ddygais yn fy mynwes *gan* yr holl bobloedd fawrion;

51 A'r hwn y gwaradwyddodd dy elynion, O ARGLWYDD; â'r hwn y gwaradwyddasant ôl troed dy Enneiniog.

52 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD yn dragywydd. Amen, ac Amen.

PSALM XC.

1 *Moses yn datgan rhagluniaeth Duw: 3 yn cwyno rhag breuolder dyn, 7 a cheryddon Duw, 10 a byrred yr einioes: 12 ac yn gweddïo am gael gwybodaeth a phrawf o ddaionus ragluniaeth Duw.*

‖ Gweddi Moses [a] gwr Duw.

TI, ARGLWYDD, [b] fuost yn breswylfa i ni † ym mhob cenhedlaeth.

2 [c] Cyn gwneuthur y mynyddoedd, a llunio o honot y ddaear, a'r byd; ti hefyd *wyt* DDUW, o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb.

3 Troi ddyn i ddinystr; a dywedi, [d] Dychwelwch, feibion dynion.

4 [e] Canys mil o flynyddoedd *ydynt* yn dy olwg di fel doe, wedi yr êl heibio, ac *fel* gwyliadwriaeth nos.

5 Dygi hwynt ymaith megis â llif-

[c] Num. 10. 10. a 23. 21.
[p] ad. 24. Ps. 75. 10. a 132. 17.
‖ Neu, *o'r Arglwydd y mae ein tarian; ac o Sanct Israel y mae ein brenhin.*
‖ Neu, *saint.*
[q] 1 Sam. 16. 1, 12.
[r] Ps. 80. 17.
[s] 2 Sam. 7. 1.
[t] Ps. 61. 7.
[u] ad. 17.
[x] Ps. 72. 8. a 80. 11.
[y] Es. 55. 3.
[z] ad. 4, 36.
[a] Deut. 11. 21.
[b] 2 Sam. 7. 14.
† Heb. *ni ddiddymmaf fy ngwirionedd.*
[c] 2 Sam. 7. 16. ad. 4, 29. Luc 1. 33. Ioan 12. 34.
[d] Ps. 72. 5, 17.
[e] Ps. 80. 12.
† Heb. *ddisgleirdeb.*
[f] Ps. 79. 5.
[g] Job 7. 7.
[h] Ps. 39. 4, 5. a 119. 84.
[i] Ps. 49. 9.
[k] Heb. 11. 5.
[l] 2 Sam. 7. 15. Es. 55. 3.
[m] Ps. 69. 9.
‖ Neu, *Psalm.*
[a] Deut. 33. 1.
[b] Deut. 33. 27. Ezec. 11. 16.
† Heb. *y'nghenhedlaeth a chenhedlaeth.*
[c] Diar. 8. 25.
[d] Gen. 3. 19. Preg. 12. 7.
[e] 2 Petr 3. 8.

eiriant; [f] y maent *fel* hûn: y bore [g] *y maent* fel llysieuyn a newidir.

6 Y bore y blodeua, ac y tŷf; prydnawn y torrir ef ymaith, ac y gwywa.

7 Canys yn dy ddig y difethwyd ni, ac yn dy lidiowgrwydd y'n brawychwyd.

8 [h] Gosodaist ein hanwiredd ger dy fron, ein [i] dirgel *bechodau* y'ngoleuni dy wyneb.

9 Canys ein holl ddyddiau ni a † ddarfuant gan dy ddigofaint di: treuliasom ein blynyddoedd fel ‖ chwedl.

10 ‖ Yn nyddiau ein blynyddoedd *y mae* deng mlynedd a thriugain: ac os o gryfder *y cyrheuddir* pedwar ugain mlynedd, etto eu nerth *sydd* boen a blinder; canys ebrwydd y derfydd, a ni a ehedwn ymaith.

11 Pwy a edwyn nerth dy soriant? canys fel *y mae* dy ofn, *y mae* dy ddigter.

12 [k] Dysg *i ni* felly gyfrif ein dyddiau, fel y dygom *ein* calon i ddoethineb.

13 Dychwel, ARGLWYDD, pa hyd? ac edifarhâ o ran dy weision.

14 Diwalla ni yn fore â'th drugaredd; fel y gorfoleddom ac y llawenychom dros ein holl ddyddiau.

15 Llawenhâ ni yn ol y dyddiau y cystuddiaist ni, *a*'r blynyddoedd y gwelsom ddrygfyd.

16 Gweler dy waith tu ag at dy weision, a'th ogoniant tu ag at eu plant hwy.

17 A bydded [l] prydferthwch yr ARGLWYDD ein DUW arnom ni: a threfna weithred ein dwylaw ynom ni; ïe, trefna waith ein dwylaw.

PSALM XCI.

1 *Cyflwr y duwiol,* 3 *a'u diogelwch,* 9 *a'u trigias;* 11 *eu gweision,* 14 *a'u caredigion; a diwedd y cwbl.*

YR hwn [a] sydd yn trigo yn nirgelwch y Goruchaf, a † erys y'nghysgod yr Hollalluog.

2 [b] Dywedaf am yr ARGLWYDD, Fy noddfa a'm hymddiffynfa *ydyw:* fy NUW; ynddo yr ymddiriedaf.

3 Canys [c] efe a'th wareda di o fagl yr heliwr, *ac* oddi wrth haint echryslawn.

4 [d] A'i asgell y cysgoda efe trosot, a than ei adenydd y byddi diogel: ei wirionedd *fydd* darian ac astalch *i ti.*

5 [e] Nid ofni rhag dychryn nos; *na* rhag y saeth *a* ehedo y dydd:

6 *Na* rhag yr haint *a* rodio yn y tywyllwch; *na* rhag y dinystr *a* ddinystrio ganol dydd.

7 Wrth dy ystlys y cwymp mil, a deng mil wrth dy ddeheulaw: *ond* ni ddaw yn agos attat ti.

8 Yn unig [f] ti a ganfyddi â'th lygaid, ac a weli dâl y rhai annuwiol.

9 Am i ti wneuthur yr ARGLWYDD fy noddfa, *sef* y Goruchaf, [g] yn breswylfa i ti;

10 Ni ddigwydd i ti niwed, ac ni ddaw pla yn agos i'th babell.

11 [h] Canys efe a orchymyn i'w angelion am danat ti, dy gadw yn dy holl ffyrdd.

12 Ar *eu* dwylaw y'th ddygant, [i] rhag taro dy droed wrth garreg.

13 Ar y llew a'r ‖ asp y cerddi: y cenaw llew a'r ddraig a fethri.

14 Am iddo roddi ei serch arnaf, am hynny y gwaredaf ef: dyrchafaf ef, am iddo adnabod fy enw.

15 [k] Efe a eilw arnaf, a mi a'i gwrandawaf: mewn ing *y byddaf* fi gyd âg ef, y gwaredaf, ac y gogoneddaf ef.

16 Digonaf ef â hir ddyddiau; a dangosaf iddo fy iachawdwriaeth.

PSALM XCII.

1 *Dafydd yn annog i foliannu Duw,* 4 *am ei fawr weithredoedd,* 6 *am ei farnedigaethau ar yr enwir,* 10 *a'i ddaioni i'r duwiol.*

Psalm *neu* Gân ‖ ar y dydd Sabboth.

[a] DA *yw* moliannu yr ARGLWYDD, a chanu *mawl* i'th enw di, y Goruchaf:

2 A mynegi y bore am dy drugaredd, a'th wirionedd y nosweithiau;

3 Ar ddegtant, ac ar y nabl; *ac* ar y delyn † yn fyfyriol.

4 Canys llawenychaist fi, O ARGLWYDD, â'th weithred: y'ngwaith dy ddwylaw y gorfoleddaf.

5 [b] Mor fawredig, O ARGLWYDD, yw dy weithredoedd! [c] dwfn iawn yw dy feddyliau.

6 [d] Gwr annoeth ni ŵyr, a'r ynfyd ni ddeall hyn.

7 Pan [e] flodeuo y rhai annuwiol fel y llysieuyn, a blaguro holl weithredwyr anwiredd; *hynny sydd* i'w dinystrio byth bythoedd.

8 Tithau, ARGLWYDD, *wyt* ddyrchafedig yn dragywydd.

9 Canys wele, dy elynion, O ARGLWYDD, wele, dy elynion a ddifethir: gwasgerir holl weithredwyr anwiredd.

10 Ond [f] fy nghorn i a ddyrchefi fel unicorn: âg olew îr y'm henneinir.

11 [g] Fy llygad hefyd a wêl *fy ngwŷn-*

[f] Ps. 73. 20.
[g] Ps. 103. 15. Es. 40. 6.
[h] Ps. 50. 21.
[i] Ps. 19. 12.
† Heb. *droisant eu hwynebau.*
‖ Neu, *myfyrdod.*
‖ Neu, *Dyddiau ein blynyddoedd, ynddynt y mae,* &c.
[k] Ps. 39. 4.
[l] Ps. 27. 4.
[a] Ps. 27. 5.
† Heb. *lettya.*
[b] Ps. 142. 5.
[c] Ps. 124. 7.
[d] Ps. 17. 8. a 57. 1. a 61. 4.
[e] Job 5. 19, &c. Ps. 121. 6. Diar. 3. 23. Es. 43. 2.
[f] Ps. 37. 34.
[g] Ps. 90. 1.
[h] Ps. 34. 7. a 71. 3. Matt. 4. 6. Luc 4. 10.
[i] Job 5. 23. Ps. 37. 24.
‖ *neidr.*
[k] Ps. 50. 15.
‖ Neu, *i'r dydd.*
[a] Ps. 147. 1.
† Heb. *Higgaion.*
[b] Ps. 40. 5. a 139. 17.
[c] Rhuf. 11. 34.
[d] Ps. 94. 8.
[e] Job 12. 6. a 21. 7. Jer. 12. 1, 2. Mal. 3. 15.
[f] Ps. 89. 17, 24.
[g] Ps. 54. 7. a 59. 10. a 112. 8.

fyd ar fy ngwrthwynebwyr: fy nghlustiau a glywant *fy ewyllys* am y rhai drygionus a gyfodant i'm herbyn.

[h] Es. 65. 22. Hos. 14. 5.

12 [h] Y cyfiawn a flodeua fel palmwydden; *ac* a gynnydda fel cedrwydden yn Libanus.

13 Y rhai a blannwyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, a flodeuant y'nghynteddoedd ein DUW.

14 Ffrwythant etto yn *eu* henaint; tirfion ac iraidd fyddant:

15 I fynegi mai uniawn *yw* yr ARGLWYDD [i] fy nghraig; ac [k] nad *oes* anwiredd ynddo.

[i] Deut. 32. 4.
[k] Rhuf. 9. 14.

PSALM XCIII.

Mawrhydi, gallu, a sancteiddrwydd teyrnas Crist.

[a] YR ARGLWYDD sydd yn teyrnasu, [b] efe a wisgodd ardderchowgrwydd; gwisgodd yr ARGLWYDD nerth, *ac* ymwregysodd: y byd hefyd a sicrhâwyd, fel na syflo.

[a] Ps. 96. 10. a 97. 1. a 99. 1. Es. 52. 7.
[b] Ps. 104. 1.

2 [c] Darparwyd dy orsedd-faingc ‖ erioed: ti *wyt* er tragywyddoldeb.

[c] Ps. 45. 6. Diar. 8. 22, &c.
‖ *cynt.*

3 Y llifeiriaint, O ARGLWYDD, a ddyrchafasant, y llifeiriaint a ddyrchafasant eu twrf; y llifeiriaint a ddyrchafasant eu tonnau.

4 Yr ARGLWYDD yn yr uchelder *sydd* gadarnach nâ thwrf dyfroedd lawer, *nâ* chedyrn donnau y môr.

5 Sicr iawn yw dy dystiolaethau: sancteiddrwydd a weddai i'th dŷ, O ARGLWYDD, † byth.

† Heb. *dros hir ddyddiau.*

PSALM XCIV.

1 *Y prophwyd, wrth alw am gyfiawnder, yn cwyno rhag trais ac annuwioldeb:* 8 *yn dysgu rhaglunaeth Duw:* 12 *yn dangos dedwyddwch cystudd.* 16 *Mai Duw yw ymddiffynnwr y cystuddiedig.*

O ARGLWYDD DDUW y [a] dïal, O DDUW y dïal, ‖ ymddisgleiria.

[a] Deut. 32. 35. Nah. 1. 2.
‖ Ps. 80. 1.

2 [b] Ymddyrcha, [c] Farnwr y byd: tâl eu gwobr i'r beilchion.

[b] Ps. 7. 6.
[c] Gen. 18. 25.

3 Pa hyd, ARGLWYDD, y caiff yr annuwiolion, pa hyd y caiff yr annuwiol orfoleddu?

4 *Pa hyd* [d] y siaradant *ac* y dywedant yn galed? yr ymfawryga holl weithredwyr anwiredd?

[d] Ps. 31. 18. Judas 15.

5 Dy bobl, ARGLWYDD, a ddrylliant; a'th etifeddiaeth a gystuddiant.

6 Y weddw a'r dïeithr a laddant, a'r ymddifad a ddïeneidiant.

7 [e] Dywedant hefyd, Ni wêl yr ARGLWYDD; ac nid ystyria DUW Jacob *hyn.*

[e] Ps. 10. 11, 13. a 59. 7.

8 [f] Ystyriwch, chwi rai annoeth ym mysg y bobl: ac ynfydion, pa bryd y deallwch?

[f] Ps. 73. 22. a 92. 6.

9 [g] Oni chlyw yr hwn a blannodd y glust? oni wêl yr hwn a luniodd y llygad?

[g] Exod. 4. 11. Diar. 20. 12.

10 Oni cherydda yr hwn a gospa y cenhedloedd? *oni wyr* yr hwn sydd yn dysgu gwybodaeth i ddyn?

11 [h] Gŵyr yr ARGLWYDD feddyliau dyn, mai gwagedd *ydynt.*

[h] 1 Cor. 3. 20.

12 [i] Gwyn *ei* fyd y gwr a geryddi di, O ARGLWYDD, ac a ddysgi yn dy gyfraith:

[i] 1 Cor. 11. 32. Heb. 12. 5, &c.

13 I beri iddo lonydd oddi wrth ddyddiau drygfyd, hyd oni chloddier ffos i'r annuwiol.

14 [k] Canys ni âd yr ARGLWYDD ei bobl, ac ni wrthyd efe ei etifeddiaeth.

[k] 1 Sam. 12. 22. Rhuf. 11. 1, 2.

15 Eithr barn a ddychwel at gyfiawnder: a'r holl rai uniawn o galon a ânt ar ei ol.

16 Pwy a gyfyd gyd â mi yn erbyn y rhai drygionus? pwy a saif gyd â mi yn erbyn gweithredwyr anwiredd?

17 Oni *buasai* yr ARGLWYDD yn gymmorth i mi, braidd na thrigasai fy enaid mewn distawrwydd.

18 Pan ddywedais, Llithrodd fy nhroed: dy drugaredd di, O ARGLWYDD, a'm cynhaliodd.

19 Yn amlder fy meddyliau o'm mewn, dy ddiddanwch di a lawenycha fy enaid.

20 A [l] fydd cyd-ymdeithas i ti â gorsedd-faingc anwiredd, yr hon [m] a lunia anwiredd yn lle cyfraith?

[l] Amos 6. 3.
[m] Ps. 58. 2. Es. 10. 1.

21 Yn finteioedd y deuant yn erbyn enaid y cyfiawn, a gwaed gwirion a farnant yn euog.

22 Eithr yr ARGLWYDD sydd yn ymddiffynfa i mi; a'm DUW *yw* craig fy nodded.

23 Ac [n] efe a dâl iddynt eu hanwiredd, ac a'u tyrr ymaith yn eu drygioni: yr ARGLWYDD ein DUW a'u tyrr hwynt ymaith.

[n] Ps. 7. 16.

PSALM XCV.

1 *Cynghor i foliannu Duw,* 3 *o herwydd ei fawredd,* 6 *a'i ddaioni;* 8 *ac na themtier ef.*

DEUWCH, canwn i'r ARGLWYDD: [a] ymlawenhâwn † yn nerth ein hiechyd.

[a] Ps. 100. 1.
† Heb. *y'nghraig.*

2 † Deuwn ger ei fron ef â dïolch: canwn yn llafar iddo â psalmau.

† Heb. *Rhagflaenwn ei wyneb ef.*

3 Canys [b] yr ARGLWYDD *sydd* DDUW mawr, a Brenhin mawr goruwch yr holl dduwiau.

[b] Ps. 96. 4. a 97. 9. a 135. 5.

4 Yr hwn *y mae* gorddyfnderau y ddaear yn ei law, ‖ ac uchelderau y mynyddoedd yn eiddo.

‖ Neu, *a nerth y.*

5 Y môr *sydd* eiddo, ac efe a'i gwnaeth: a'i ddwylaw a luniasant y sychdir.

6 Deuwch, addolwn, ac ymgrymmwn: gostyngwn ar ein gliniau ger bron yr ARGLWYDD ein Gwneuthurwr.

7 Canys efe *yw* ein DUW ni; a [e] ninnau *ŷm* bobl ei borfa, a defaid ei law. [d] Heddyw, os gwrandewch ar ei leferydd,

8 Na chaledwch eich calonnau, [e] megis yn † yr ymrysonfa, fel *yn* nydd profedigaeth yn yr anialwch:

9 Pan [f] demtiodd eich tadau fi, y profasant fi, ac y gwelsant fy ngweithredoedd.

10 Deugain mlynedd yr ymrysonais â'r genhedlaeth *hon*, a dywedais, Pobl gyfeiliornus yn *eu* calon *ydynt* hwy, ac nid adnabuant fy ffyrdd:

11 Wrth y rhai y tyngais yn fy llid, † na ddelent i'm gorphwysfa.

PSALM XCVI.

1 *Cynghor i glodfori Duw, 4 am ei fawredd, 8 a'i frenhiniaeth, 11 a'i farn gyffredinol.*

[a] CENWCH i'r ARGLWYDD ganiad newydd: cenwch i'r ARGLWYDD, yr holl ddaear.

2 Cenwch i'r ARGLWYDD, bendigwch ei enw; cyhoeddwch o ddydd i ddydd ei iachawdwriaeth ef.

3 Datgenwch ym mysg y cenhedloedd ei ogoniant ef, ym mhlith yr holl bobloedd ei ryfeddodau.

4 Canys [b] mawr *yw* yr ARGLWYDD, a [c] chanmoladwy iawn: [d] ofnadwy *yw* efe goruwch yr holl dduwiau.

5 Canys [e] holl dduwiau y bobloedd *ydynt* eilunod: ond yr ARGLWYDD a wnaeth y nefoedd.

6 Gogoniant a harddwch *sydd* o'i flaen ef; nerth a hyfrydwch *sydd* yn ei gyssegr.

7 Tylwythau y bobl, rhoddwch i'r ARGLWYDD, rhoddwch i'r ARGLWYDD ogoniant a nerth.

8 [f] Rhoddwch i'r ARGLWYDD ogoniant ei enw: dygwch offrwm, a deuwch i'w gynteddoedd.

9 Addolwch yr ARGLWYDD ‖ [g] mewn prydferthwch sancteiddrwydd: yr holl ddaear, ofnwch ger ei fron ef.

10 Dywedwch ym mysg y cenhedloedd, [h] Yr ARGLWYDD sydd yn teyrnasu; a'r byd a sicrhâodd efe, fel nad ysgogo: efe a farna y bobl yn uniawn.

11 [i] Llawenhâed y nefoedd, a gorfoledded y ddaear; [k] rhued y môr a'i gyflawnder.

12 Gorfoledded y maes, a'r hyn oll *y sydd* ynddo: yna holl brennau y coed a ganant

13 O flaen yr ARGLWYDD: canys y mae yn dyfod, canys y mae yn dyfod i farnu y ddaear: [l] efe a farna y byd trwy gyfiawnder, a'r bobloedd â'i wirionedd.

PSALM XCVII.

1 *Mawrhydi teyrnas Dduw. 7 Yr eglwys yn llawenychu o herwydd barnedigaethau Duw ar ddelw-addolwyr. 10 Cynghor i dduwioldeb a llawenydd.*

[a] YR ARGLWYDD sydd yn teyrnasu; gorfoledded y ddaear: llawenyched ynysoedd ‖ lawer.

2 [b] Cymmylau a thywyllwch *sydd* o'i amgylch ef: [c] cyfiawnder a barn *yw* ‖ trigfa ei orsedd-faingc ef.

3 Tân a â allan o'i flaen ef, ac a lysg ei elynion o amgylch.

4 [d] Ei fellt a lewyrchasant y byd: y ddaear a welodd, ac a grynodd.

5 [e] Y mynyddoedd a doddasant fel cwyr o flaen yr ARGLWYDD, o flaen Arglwydd yr holl ddaear.

6 [f] Y nefoedd a fynegant ei gyfiawnder ef, a'r holl bobl a welant ei ogoniant.

7 [g] Gwaradwydder y rhai oll a wasanaethant ddelw gerfiedig, y rhai a ymffrostiant mewn eilunod: [h] addolwch ef, yr holl dduwiau.

8 Sïon a glywodd, ac a lawenychodd; a merched Judah a orfoleddasant, o herwydd dy farnedigaethau di, O ARGLWYDD.

9 Canys ti, ARGLWYDD, *wyt* oruchel goruwch yr holl ddaear: [i] dirfawr y'th ddyrchafwyd goruwch yr holl dduwiau.

10 Y rhai a gerwch yr ARGLWYDD, [k] casêwch ddrygioni: efe sydd yn cadw eneidiau ei saint; efe a'u gwared o law y rhai annuwiol.

11 [l] Hauwyd goleuni i'r cyfiawn, a llawenydd i'r rhai uniawn o galon.

12 Y rhai cyfiawn, [m] llawenychwch yn yr ARGLWYDD; a moliennwch wrth goffadwriaeth ei sancteiddrwydd ef.

PSALM XCVIII.

1 *Dafydd yn annog yr Iuddewon, 4 a'r cenhedloedd, 7 a'r holl greaduriaid, i glodfori Duw.*

Psalm.

[a] CENWCH i'r ARGLWYDD ganiad newydd: canys efe a wnaeth *bethau* rhyfedd: [b] ei ddeheulaw a'i fraich sanctaidd a barodd iddo fuddugoliaeth.

[e] Ps. 79. 13. a 80. 1. a 100. 3.
[d] Heb. 3. 7. a 4. 7.
[e] Exod. 17. 2. 7. Num. 14. 22, &c. a 20. 13. Deut. 6. 16.
† Heb. *y gynnen.*
[f] Ps. 78. 18, 40, 56. 1 Cor. 10. 9.
† Heb. *os deuant.*
[a] 1 Chron. 16. 23. Ps. 33. 3.
[b] Ps. 145. 3.
[c] Ps. 18. 3.
[d] Ps. 95. 3.
[e] Edrych Jer. 10. 11, 12.
[f] Ps. 29. 1, 2.
‖ Neu, *yn y cysseyr prydferth.*
[g] Ps. 29. 2. a 110. 3.
[h] Ps. 93. 1. a 97. 1.
[i] Ps. 69. 34.
[k] Ps. 98. 7, &c.
[l] Ps. 67. 4. Dat. 19. 11.
[a] Ps. 96. 10.
‖ Neu, *mawrion.*
[b] 1 Bren. 8. 12. Ps. 18. 11.
[c] Ps. 89. 14.
‖ Neu, *sicrhâd.*
[d] Ps. 77. 18. a 104. 32.
[e] Barn. 5. 5. Mic. 1. 4. Nah. 1. 5.
[f] Ps. 19. 1. a 50. 6.
[g] Exod. 20. 4. Lef. 26. 1. Deut. 5. 8.
[h] Heb. 1. 6.
[i] Ps. 95. 3. a 96. 4.
[k] Ps. 34. 14. a 101. 3. Amos 5. 15. Rhuf. 12. 9.
[l] Ps. 112. 4.
[m] Ps. 33. 1.
[a] Ps. 33. 3. a 96. 1. Es. 42. 10.
[b] Es. 59. 16. a 63. 5.

2 [c]Hysbysodd yr ARGLWYDD ei iachawdwriaeth: datguddiodd ei gyfiawnder y'ngolwg y cenhedloedd.

3 Cofiodd ei drugaredd a'i wirionedd i dŷ Israel: holl derfynau y ddaear a welsant iachawdwriaeth ein DUW ni.

4 Cenwch yn llafar i'r ARGLWYDD, yr holl ddaear: llefwch, ac ymlawenhêwch, a chenwch.

5 Cenwch i'r ARGLWYDD gyd â'r delyn; gyd â'r delyn, a llef psalm.

6 A'r udgyrn a sain cornet, cenwch yn llafar o flaen yr ARGLWYDD y Brenhin.

7 [d]Rhued y môr a'i gyflawnder; y byd a'r rhai a drigant o'i fewn.

8 Cured y llifeiriaint *eu* dwylaw; *a* chyd-ganed y mynyddoedd

9 O flaen yr ARGLWYDD: canys y mae yn dyfod i farnu y ddaear: efe a farna y byd â chyfiawnder, a'r bobloedd âg uniondeb.

PSALM XCIX.

1 *Dafydd yn gosod allan deyrnas Dduw yn Sïon: 5 ac yn annog pawb, wrth esampl yr hen dadau, i addoli Duw yn ei fynydd sanctaidd.*

YR [a]ARGLWYDD sydd yn teyrnasu; cryned y bobloedd: [b]eistedd y mae *rhwng* y cerubiaid; ymgynhyrfed y ddaear.

2 Mawr *yw* yr ARGLWYDD yn Sïon, a dyrchafedig *yw* efe goruwch yr holl bobloedd.

3 Moliannant dy enw mawr ac ofnadwy; *canys* sanctaidd *yw*.

4 A [c]nerth y Brenhin a hoffa farn: ti a sicrhêi uniondeb, barn a chyfiawnder a wnai di yn Jacob.

5 [d]Dyrchefwch yr ARGLWYDD ein DUW, ac ymgrymmwch o flaen [e]ei ystôl-draed ef: *canys* sanctaidd *yw*.

6 [f]Moses ac Aaron ym mhlith ei offeiriaid ef; a Samuel ym mysg y rhai a alwant ar ei enw: galwasant ar yr ARGLWYDD, ac efe a'u gwrandawodd hwynt.

7 [g]Llefarodd wrthynt yn y golofn gwmmwl: cadwasant ei dystiolaethau, a'r ddeddf a roddodd efe iddynt.

8 Gwrandewaist arnynt, O ARGLWYDD ein DUW: DUW oeddit yn eu harbed, ïe, pan [h]ddïelit am eu dychymmygion.

9 [i]Dyrchefwch yr ARGLWYDD ein DUW, ac ymgrymmwch ar ei fynydd sanctaidd: canys sanctaidd *yw* yr ARGLWYDD ein DUW.

PSALM C.

1 *Cynghor i foliannu Duw yn llawen-hyfryd, 3 am ei fawredd, 4 ac am ei allu.*

[a]Psalm ‖o foliant.

CENWCH [b]yn llafar i'r ARGLWYDD, yr holl ddaear.

2 Gwasanaethwch yr ARGLWYDD mewn llawenydd: deuwch o'i flaen ef â chân.

3 Gwybyddwch mai yr ARGLWYDD *sydd* DDUW: [c]efe a'n gwnaeth, ac ‖nid ni ein hunain: [d]ei bobl ef *ydym*, a defaid ei borfa.

4 [e]Ewch i mewn i'w byrth ef â dïolch, *ac* i'w gynteddau â mawl: dïolchwch iddo, *a* bendithiwch ei enw.

5 Canys da *yw* yr ARGLWYDD: [f]ei drugaredd *sydd* yn dragywydd; a'i wirionedd hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

PSALM CI.

Dafydd yn gwneuthur adduned a phroffes o dduwioldeb.

Psalm Dafydd.

CANAF am drugaredd a barn: i ti, ARGLWYDD, y canaf.

2 Byddaf ddeallus mewn ffordd berffaith. Pa bryd y deui attaf? rhodiaf mewn perffeithrwydd fy nghalon o fewn fy nhŷ.

3 Ni osodaf ddim ‖anwir o flaen fy llygaid: [a]câs gennyf waith [b]y rhai cildynnus; ni lŷn wrthyf fi.

4 Calon gyndyn a gilia oddi wrthyf: nid adnabyddaf *ddyn* drygionus.

5 Torraf ymaith yr hwn a enllibio ei gymmydog yn ddirgel: [c]yr uchel o olwg, a'r balch ei galon, ni allaf ei ddïoddef.

6 Fy llygaid *fydd* ar ffyddloniaid y tir, fel y trigont gyd â mi: yr hwn a rodio ‖mewn ffordd berffaith, hwnnw a'm gwasanaetha i.

7 Ni thrig o fewn fy nhŷ yr un a wnelo dwyll: ni †thrig yn fy ngolwg yr un a ddywedo gelwydd.

8 [d]Yn fore y torraf ymaith holl annuwiolion y tir, i ddiwreiddio holl weithredwyr anwiredd o ddinas yr ARGLWYDD.

PSALM CII.

1 *Y prophwyd yn ei weddi yn cwyno yn chwerwdost: 12 yn cymmeryd cysur o dragywyddoldeb a thrugaredd Duw. 18 Bod yn rhaid cadw coffa o drugareddau Duw. 23 Y mae yn attegu ei wendid âg anghyfnewidiolder Duw.*

Gweddi ‖ y cystuddiedig, pan fyddo mewn blinder, ac yn tywallt ei gŵyn ger bron yr ARGLWYDD.

ARGLWYDD, clyw fy ngweddi, a deled fy llef attat.

2 [a]Na chudd dy wyneb oddi wrthyf yn

[c] Es. 52. 10.

[d] Ps. 96. 11, &c.

[a] Ps. 93. 1.

[b] Exod. 25. 22. Ps. 80. 1.

[c] Job 36. 5.

[d] ad. 9.

[e] 1 Chron. 28. 2.

[f] Jer. 15. 1.

[g] Exod. 33. 9.

[h] Edrych Exod. 32. 2. Num. 20. 12, 24. Deut. 9. 20.

[i] ad. 5.

[a] Ps. 145, titl. ‖ Neu, *o ddïolch.*

[b] Ps. 95. 1.

[c] Ps. 119. 73. a 139. 13, &c. a 149. 2. Eph. 2. 10. ‖ Neu, *eiddo ef ydym.*

[d] Ps. 95. 7. Ezec. 34. 30, 31.

[e] Ps. 66. 13.

[f] Ps. 136. 1, &c.

‖ Neu, *i'r fall.* Heb. *Belial.*

[a] Ps. 97. 10.

[b] Ps. 125. 5.

[c] Ps. 18. 27. Diar. 6. 17.

‖ Neu, *yn berffaith yn y ffordd.*

† Heb. *sicrhéir.*

[d] Ps. 75. 10. Jer. 21. 12.

‖ Neu, *i'r.*

[a] Ps. 27. 9. a 69. 17.

nydd fy nghyfyngder, gostwng dy glust attaf: yn y dydd y galwyf, brysia, gwrando fi.

‖ Neu, *yn fŵg.*

3 Canys fy nyddiau a ddarfuant ‖ fel mŵg, [b] a'm hesgyrn a boethasant fel aelwyd.

[b] Job 30. 30.

4 Fy nghalon a darawyd, ac a wywodd fel llysieuyn; fel yr anghofiais fwytta fy mara.

[c] Job 19. 20. Galar. 4. 8.

5 Gan lais fy nhuchan y glynodd [c] fy esgyrn wrth fy ‖ nghnawd.

‖ *nghroen.*

6 [d] Tebyg wyf i belican yr anialwch: ydwyf fel dylluan y diffaethwch.

[d] Job 30. 29.

7 Gwyliais, ac ydwyf fel aderyn y tô, unig ar ben y tŷ.

8 Fy ngelynion a'm gwaradwyddant beunydd: y rhai a ynfydant wrthyf, a dyngasant yn fy erbyn.

9 Canys bwyttêais ludw fel bara, a

[e] Ps. 42. 3. a 80. 5.

[e] chymmysgais fy nïod âg wylofain;

10 O herwydd dy lid di a'th ddigofaint: canys codaist fi i fynu, a theflaist fi i lawr.

[f] Ps. 109. 23. a 144. 4. Preg. 6. 12.

11 [f] Fy nyddiau *sydd* fel cysgod yn cilio; a

[g] Es. 40. 6. Iago 1. 10.

[g] minnau fel glas-welltyn a wywais.

[h] Galar. 5. 19.

12 [h] Tithau, ARGLWYDD, a barhêi yn dragywyddol, a'th

[i] Ps. 135. 13.

[i] goffadwriaeth hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

13 Ti a gyfodi, *ac* a drugarhêi wrth Sïon: canys yr amser i drugarhâu wrthi, ïe, yr amser nodedig, a ddaeth.

14 Oblegid y mae dy weision yn hoffi

[k] Ps. 79. 1.

[k] ei meini, ac yn tosturio wrth ei llwch hi.

15 Felly y cenhedloedd a ofnant enw yr ARGLWYDD, a holl frenhinoedd y ddaear dy ogoniant.

16 Pan adeilado yr ARGLWYDD Sïon, y gwelir ef yn ei ogoniant.

17 Efe a edrych ar weddi y gwael, ac ni ddïystyrodd eu dymuniad.

18 Hyn a ysgrifenir i'r genhedlaeth a ddêl: [l] a'r bobl a grëir a foliannant yr ARGLWYDD.

[l] Ps. 22. 31. Es. 43. 21.

[m] Ps. 14. 2. a 33. 13.

19 Canys [m] efe a edrychodd o uchelder ei gyssegr: yr ARGLWYDD a edrychodd o'r nefoedd ar y ddaear;

[n] Ps. 79. 11.

20 [n] I wrando uchenaid y carcharorion; ac i ryddhâu plant angau;

21 I fynegi enw yr ARGLWYDD yn Sïon, a'i foliant yn Jerusalem:

22 Pan gasgler y bobl ynghyd, a'r teyrnasoedd i wasanaethu yr ARGLWYDD.

†Heb. *Cystuddiodd.*

23 †Gostyngodd efe fy nerth ar y ffordd; byrhâodd fy nyddiau.

24 Dywedais, Fy NUW, na chymmer fi ymaith y'nghanol fy nyddiau: dy flynyddoedd di *sydd* yn oes oesoedd.

25 [o] Yn y dechreuad y seiliaist y ddaear; a'r nefoedd *ydynt* waith dy ddwylaw.

[o] Heb. 1. 10.

26 [p] Hwy a ddarfyddant, a thi a †barhêi: ïe, hwy oll a heneiddiant fel dilledyn; fel gwisg y newidi hwynt, a hwy a newidir.

[p] Es. 51. 6. a 65. 17. a 66. 22. Rhuf. 8. 20 2 Petr 3. 7, 10, 11.

†Heb. *sefi.*

27 Tithau yr un *ydwyt*, a'th flynyddoedd ni ddarfyddant.

28 [q] Plant dy weision a barhânt, a'u had a sicrhêir ger dy fron di.

[q] Ps. 69. 36.

PSALM CIII.

1 *Cynghor i fendithio Duw, am ei drugaredd,* 15 *a'i ddïanwadalwch.*

Psalm Dafydd.

FY enaid, [a] bendithia yr ARGLWYDD; a chwbl sydd ynof, ei enw sanctaidd ef.

[a] Ps. 104. 1. a 146. 1.

2 Fy enaid, bendithia yr ARGLWYDD; ac nac anghofia ei holl ddoniau ef:

3 [b] Yr hwn sydd yn maddeu dy holl anwireddau; yr hwn sydd yn iachâu dy holl lesgedd:

[b] Ps. 130. 8. Matt. 9. 2, 6. Marc 2. 11. Luc 7. 47.

4 Yr hwn sydd yn gwaredu dy fywyd o ddistryw: yr [c] hwn sydd yn dy goroni â thrugaredd ac â thosturi:

[c] Ps. 5. 12.

5 Yr hwn sydd yn diwallu dy enau â daioni; [d] *fel* yr adnewyddir dy ieuengctid fel yr eryr.

[d] Es. 40. 31.

6 [e] Yr ARGLWYDD sydd yn gwneuthur cyfiawnder a barn i'r *rhai* gorthrymmedig oll.

[e] Ps. 146. 7.

7 [f] Hysbysodd ei ffyrdd i Moses; ei weithredoedd i feibion Israel.

[f] Ps. 147. 19.

8 [g] Trugarog a graslawn *yw* yr ARGLWYDD; hwyrfrydig i lid, a mawr o drugarowgrwydd.

[g] Exod. 34. 6, 7. Num. 14. 18. Deut. 5. 10. Neh. 9. 17. Ps. 86. 15. Jer. 32. 18.

9 [h] Nid byth yr ymryson efe: ac nid byth y ceidw efe *ei ddigofaint.*

[h] Ps. 30. 5. Es. 57. 16. Jer. 3. 5. Michah 7. 18.

10 [i] Nid yn ol ein pechodau y gwnaeth efe â ni; ac nid yn ol ein hanwireddau y talodd efe i ni.

[i] Ezra 9. 13.

11 Canys cyfuwch ag yw y nefoedd uwchlaw y ddaear, y rhagorodd ei drugaredd ef ar y rhai a'i hofnant ef.

12 Cyn belled ag yw y dwyrain oddi wrth y gorllewin, y pellhâodd efe ein camweddau oddi wrthym.

13 [k] Fel y tosturia tad wrth *ei* blant, *felly* y tosturia yr ARGLWYDD wrth y rhai a'i hofnant ef.

[k] Mal. 3. 17.

14 Canys efe a edwyn ein defnydd ni:

[l] Ps. 78. 39.

[l] cofia mai llwch *ydym.*

15 [m] Dyddiau dyn *sydd* fel glas-welltyn:

[m] Ps. 90. 5.

[n] Job 14. 1, 2. Iago 1. 10, 11.

[n] megis blodeuyn y maes, felly y blodeua efe.

16 Canys y gwynt a â drosto, ac ni bydd mwy o hono; [o]a'i le nid edwyn ddim o hono ef mwy.

17 Ond trugaredd yr ARGLWYDD *sydd* o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb, ar y rhai a'i hofnant ef; a'i gyfiawnder [p]i blant *eu* plant;

18 I'r sawl a gadwant ei gyfammod ef, ac a gofiant ei orchymynion i'w gwneuthur.

19 Yr ARGLWYDD a barottôdd ei orseddfa yn y nefoedd: a'i frenhiniaeth ef sydd yn llywodraethu ar bob peth.

20 [q]Bendithiwch yr ARGLWYDD, ei angelion ef, [r]cedyrn o nerth, yn gwneuthur ei air ef, gan wrando ar leferydd ei air ef.

21 Bendithiwch yr ARGLWYDD, ei holl luoedd ef; [s]ei holl weision yn gwneuthur ei ewyllys ef.

22 Bendithiwch yr ARGLWYDD, ei holl weithredoedd ef, ym mhob man o'i lywodraeth: fy enaid, bendithia yr ARGLWYDD.

PSALM CIV.

1 *Myfyrdod ar gadarn allu, 7 a rhyfeddol ragddarbodaeth Duw.* 31 *Bod gogoniant Duw yn dragywyddol.* 33 *Y prophwyd yn adduno moliannu Duw yn ddibaid.*

FY enaid, bendithia yr ARGLWYDD. O ARGLWYDD fy NUW, tra mawr ydwyt; [a]gwisgaist ogoniant a harddwch.

2 Yr hwn wyt yn gwisgo goleuni fel dilledyn: *ac* [b]yn taenu y nefoedd fel llen.

3 [c]Yr hwn sydd yn gosod tylathau ei ystafelloedd yn y dyfroedd; [d]yn gwneuthur y cymmylau yn gerbyd iddo; *ac* [e]yn rhodio ar adenydd y gwynt.

4 [f]Yr hwn sydd yn gwneuthur ei genhadon yn ysprydion; *a*'i weinidogion yn dân fflamllyd.

5 [g]*Yr hwn* a seiliodd y ddaear ar ei sylfêini, *fel* na symmudo byth yn dragywydd.

6 [h]Tôaist hi â'r gorddyfnder, megis *â* gwisg: y dyfroedd a safent goruwch y mynyddoedd.

7 [i]Gan dy gerydd di y ffoisant: rhag swn dy daran y prysurasant ymaith.

8 ‖Gan y mynyddoedd yr ymgodant: ar hyd y dyffrynoedd y disgynant, i'r lle a seiliaist iddynt.

9 [k]Gosodaist derfyn, fel nad elont drosodd; [l]fel na ddychwelont i orchuddio y ddaear.

10 Yr hwn a yrr y ffynhonnau i'r dyffrynoedd, *y rhai* a gerddant rhwng y bryniau.

11 Diodant holl fwystfilod y maes: yr asynod gwylltion a dorrant eu syched.

12 Adar y nefoedd a drigant ger llaw iddynt, *y rhai* a leisiant oddi rhwng y cangau.

13 [m]Y mae efe yn dyfrhâu y bryniau o'i ystafelloedd: [n]y ddaear a ddigonir o ffrwyth dy weithredoedd.

14 [o]Y mae yn peri i'r gwellt dyfu i'r anifeiliaid, a llysiau i wasanaeth dyn: fel y dycco fara allan o'r ddaear:

15 A [p]gwin, *yr hwn* a lawenycha galon dyn; *ac* †olew, i beri i'w wyneb ddisgleirio; a bara, *yr hwn* a gynnal galon dyn.

16 Prennau yr ARGLWYDD sydd lawn *sugn:* cedrwydd Libanus, [q]y rhai a blannodd efe;

17 Lle y nytha yr adar: y ffynnidwydd *yw* tŷ y ciconia.

18 Y mynyddoedd uchel *sydd* noddfa i'r geifr; *a*'r creigiau i'r cwningod.

19 [r]Efe a wnaeth y lleuad i amserau nodedig: yr haul a edwyn ei fachludiad.

20 [s]Gwnai dywyllwch, a nos fydd: †ynddi yr ymlusga pob bwystfil coed.

21 [t]Y cenawon llewod a ruant am ysglyfaeth, ac a geisiant eu bwyd gan DDUW.

22 *Pan* godo haul, ymgasglant, a gorweddant yn eu llochesau.

23 Dyn a â allan i'w waith, ac i'w orchwyl hyd yr hwyr.

24 Mor lïosog yw dy weithredoedd, O ARGLWYDD! gwnaethost hwynt oll mewn doethineb: llawn yw y ddaear o'th gyfoeth.

25 *Felly y mae* y môr mawr, llydan: yno *y mae* ymlusgiaid heb rifedi, bwystfilod bychain a mawrion.

26 Yno yr â y llongau: *yno y mae* y lefiathan, *yr hwn* a luniaist i chwarae ynddo.

27 [u]Y rhai hyn oll a ddisgwyliant wrthyt; am roddi *iddynt* eu bwyd yn ei bryd.

28 A roddech iddynt, a gasglant: agori dy law, a diwellir hwynt â daioni.

29 Ti a guddi dy wyneb, hwythau a drallodir: [x]dygi ymaith eu hanadl, *a* threngant, a dychwelant i'w llwch.

30 [y]*Pan* ollyngych dy yspryd, y crëir hwynt; ac yr adnewyddi wyneb y ddaear.

31 Gogoniant yr ARGLWYDD fydd yn

[o] Job 7. 10. a 20. 9.
[p] Exod. 20. 6. Deut. 7. 9.
[q] Ps. 148. 2.
[r] Edrych Ps. 78. 25.
[s] Heb. 1. 14.
[a] Ps. 93. 1.
[b] Es. 40. 22. a 45. 12.
[c] Amos 9. 6.
[d] Es. 19. 1.
[e] Ps. 18. 10.
[f] Heb. 1. 7.
[g] Job 26. 7. a 38. 4, 6. Ps. 24. 2. a 136. 6.
[h] Gen. 7. 19.
[i] Gen. 8. 1.
‖ Neu, *Y mynyddoedd a ymgodant, a'r dyffrynoedd a ddisgynant.*
[k] Ps. 33. 7. Jer. 5. 22.
[l] Gen. 9. 11, 15.
[m] Ps. 147. 8.
[n] Ps. 65. 9.
[o] Gen. 1. 29, 30. a 3. 18. a 9. 3.
[p] Barn. 9. 13. Ps. 23. 5. Diar. 31. 6, 7.
† Heb. *i beri i'w wyneb ddisgleirio âg olew*, neu, *yn fwy nac olew.*
[q] Num. 24. 6.
[r] Gen. 1. 14.
[s] Es. 45. 7.
† Heb. *y mae ei holl fwystfilod yn ymlusgo yn y coed.*
[t] Job 38. 39. Joel 1. 20.
[u] Ps. 136. 25. a 145. 15. a 147. 9.
[x] Job 34. 14, 15. Ps. 146. 4. Preg. 12. 7.
[y] Es. 32. 15. Ezec. 37. 9.

dragywydd: yr ARGLWYDD a lawenycha yn ei weithredoedd.

32 Efe a edrych ar y ddaear, a hi a gryna: [z] *efe* a gyffwrdd â'r mynyddoedd, a hwy a fygant.

33 [a] Canaf i'r ARGLWYDD tra fyddwyf fyw: canaf i'm DUW tra fyddwyf.

34 Bydd melus fy myfyrdod am dano: mi a lawenychaf yn yr ARGLWYDD.

35 Darfydded y pechaduriaid o'r tir, na fydded yr annuwiolion mwy. Fy enaid, bendithia di yr ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CV.

1 *Cynghor i foliannu Duw, ac i chwilio allan ei weithredoedd ef.* 7 *Ystori rhagluniaeth Duw tu ag at Abraham,* 16 *a Joseph,* 23 *a Jacob yn yr Aipht,* 26 *a Moses yn gwaredu yr Israeliaid,* 37 *a'r Israeliaid wedi eu dwyn allan o'r Aipht, yn eu porthi hwy yn yr anialwch, ac yn eu plannu y'ngwlad Canaan.*

[a] CLODFORWCH yr ARGLWYDD; gelwch ar ei enw: mynegwch ei weithredoedd ym mysg y bobloedd.

2 Cenwch iddo, canmolwch ef: ymddiddenwch am ei holl ryfeddodau ef.

3 Gorfoleddwch yn ei enw sanctaidd: llawenyched calon y rhai a geisiant yr ARGLWYDD.

4 Ceisiwch yr ARGLWYDD a'i nerth: ceisiwch ei wyneb ef bob amser.

5 Cofiwch ei ryfeddodau y rhai a wnaeth efe; ei wyrthiau, a barnedigaethau ei enau;

6 Chwi had Abraham ei was ef, chwi meibion Jacob ei etholedigion.

7 Efe *yw* yr ARGLWYDD ein DUW ni: ei farnedigaethau ef *sydd* trwy yr holl ddaear.

8 Cofiodd ei gyfammod byth, y gair a orchymynodd efe i fil o genhedlaethau:

9 [b] Yr hyn a ammododd efe âg Abraham, a'i lw i Isaac;

10 A'*r hyn* a osododd efe yn ddeddf i Jacob, *ac yn* gyfammod tragywyddol i Israel;

11 Gan ddywedyd, [c] I ti y rhoddaf dir Canaan, †rhandir eich etifeddiaeth.

12 [d] Pan oeddynt ychydig o rifedi, ïe, ychydig, a [e] dïeithriaid ynddi:

13 Pan rodient o genhedlaeth i genhedlaeth, o'r *naill* deyrnas at bobl arall:

14 [f] Ni adawodd i neb eu gorthrymmu: ïe, [g] ceryddodd frenhinoedd o'u plegid;

15 *Gan ddywedyd,* Na chyffyrddwch â'm rhai enneiniog, ac na ddrygwch fy mhrophwydi.

16 [h] Galwodd hefyd am newyn ar y tir: *a* ‖dinystriodd holl ‖[i] gynhaliaeth bara.

17 [k] Anfonodd wr o'u blaen hwynt, [l] Joseph, *yr hwn* a werthwyd yn was.

18 [m] Cystuddiasant ei draed ef mewn gefyn: ei enaid a aeth mewn heiyrn:

19 Hyd yr amser y daeth ei air ef: gair yr ARGLWYDD a'i profodd ef.

20 [n] Y brenhin a anfonodd, ac a'i gollyngodd ef; llywodraethwr y bobl, ac a'i rhyddhâodd ef.

21 [o] Gosododd ef yn arglwydd ar ei dŷ, ac yn llywydd ar ei holl †gyfoeth:

22 I rwymo ei dywysogion ef wrth ei ewyllys; ac *i* ddysgu doethineb i'w henuriaid ef.

23 [p] Aeth Israel hefyd i'r Aipht; a Jacob a ymdeithiodd [q] yn nhir Ham.

24 Ac [r] efe a gynnyddodd ei bobl yn ddirfawr; ac a'u gwnaeth yn gryfach nâ'u gwrthwynebwyr.

25 [s] Trodd eu calon hwynt i gasâu ei bobl ef, i wneuthur yn ddichellgar â'i weision.

26 [t] Efe a anfonodd Moses ei was; *ac* Aaron, yr hwn a ddewisasai.

27 [u] Hwy a ddangosasant †ei arwyddion ef yn eu plith hwynt, a rhyfeddodau yn nhir Ham.

28 [x] Efe a anfonodd dywyllwch, ac a dywyllodd; ac [y] nid ‖anufuddhasant hwy ei air ef.

29 [z] Efe a drodd eu dyfroedd yn waed, ac a laddodd eu pysgod.

30 [a] Eu tir a heigiodd lyffaint yn ystafelloedd eu brenhinoedd.

31 [b] Efe a ddywedodd, a daeth cymmysgbla, *a* llau yn eu holl fro hwynt.

32 [c] Efe a †wnaeth eu gwlaw hwynt yn genllysg, *ac* yn fflammau tân yn eu tir.

33 Tarawodd hefyd eu gwinwydd, a'u ffigyswydd; ac a ddrylliodd goed eu gwlad hwynt.

34 [d] Efe a ddywedodd, a daeth y locustiaid, a'r lindys, yn aneirif;

35 Y rhai a fwyttasant yr holl laswellt yn eu tir hwynt, ac a ddifasant ffrwyth eu daear hwynt.

36 [e] Tarawodd hefyd bob cyntaf-anedig yn eu tir hwynt, [f] blaen-ffrwyth eu holl nerth hwynt.

37 [g] Ac a'u dug hwynt allan âg arian ac aur; ac heb *un* llesg yn eu llwythau.

38 [h] Llawenychodd yr Aipht pan aethant allan: canys syrthiasai eu harswyd arnynt hwy.

[z] Ps. 144. 5.
[a] Ps. 63. 4. a 146. 2.
[a] 1 Chron. 16. 8. Es. 12. 4.
[b] Gen. 17. 2. a 22. 16, &c. a 26. 3. a 28. 13. a 35. 11. Luc 1. 73. Heb. 6. 17.
[c] Gen. 13. 15. a 15. 18.
†Heb. *llinyn.*
[d] Gen. 34. 30. Deut. 7. 7. a 26. 5.
[e] Heb. 11. 9.
[f] Gen. 35. 5.
[g] Gen. 12. 17. a 20. 3, 7.
[h] Gen. 41. 54.
‖*thorrodd.*
‖[i] *ffon.*
[l] Lef. 26. 26. Es. 3. 1. Ezec. 4. 16.
[k] Gen. 45. 5. a 50. 20.
[l] Gen. 37. 28.
[m] Gen. 39. 20. a 40. 15.
[n] Gen. 41. 14.
[o] Gen. 41. 40.
†Heb. *feddiant.*
[p] Gen. 46. 6.
[q] Ps. 106. 22.
[r] Exod. 1. 7.
[s] Exod. 1. 8, &c.
[t] Exod. 3. 10. a 4. 12, 14.
[u] Exod. 7, a 8, a 9. Ps. 78. 43, &c.
†Heb. *eiriau ei.*
[x] Exod. 10. 22.
[y] Ps. 99. 7.
‖Neu, *oeddynt ufudd i'w air ef.*
[z] Exod. 7. 20.
[a] Exod. 8. 6.
[b] Exod. 8. 17, 24.
[c] Exod. 9. 23.
†Heb. *roddes.*
[d] Exod. 10. 4, 13.
[e] Exod. 12. 29. Ps. 78. 51.
[f] Gen. 49. 3.
[g] Exod. 12 35.
[h] Exod. 12. 33.

39 [l] Efe a daenodd gwmmwl yn dô, a thân i oleuo liw nos.

40 [k] Gofynasant, ac efe a ddug soflieir; ac [l] a'u diwallodd â bara nefol.

41 [m] Efe a holltodd y graig, a'r dyfroedd a ddylifodd; cerddasant ar hyd lleoedd sychion *yn* afonydd.

42 Canys efe a gofiodd [n] ei air sanctaidd, *ac* Abraham ei was.

43 Ac a ddug ei bobl allan mewn llawenydd; ei etholedigion mewn †gorfoledd.

44 [o] Ac a roddes iddynt diroedd y cenhedloedd: a meddiannasant lafur y bobloedd.

45 [p] Fel y cadwent ei ddeddfau ef, ac y cynhalient ei gyfreithiau. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CVI.

1 *Y Psalmydd yn annog i foliannu Duw:* 4 *yn gweddïo am faddeuant pechodau, megis y gwnaeth Duw â'r tadau.* 7 *Ystori o wrthryfelgarwch y bobl, a thrugaredd Duw.* 47 *Y mae efe yn diweddu á gweddi ac á moliant.*

†MOLWCH yr ARGLWYDD. [a] [b] Clodforwch yr ARGLWYDD; canys da *yw*: o herwydd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.

2 Pwy a draetha nerthoedd yr ARGLWYDD? *ac* a fynega ei holl fawl ef?

3 Gwŷn eu byd a gadwant farn, *a'r* hwn a wnel gyfiawnder bob amser.

4 [c] Cofia fi, ARGLWYDD, yn ol *dy* raslonrwydd *i'th* bobl; ymwêl â mi â'th iachawdwriaeth.

5 Fel y gwelwyf ddaioni dy etholedigion, fel y llawenychwyf yn llawenydd dy genedl di, fel y gorfoleddwyf gyd â'th etifeddiaeth.

6 [d] Pechasom gyd â'n tadau; gwnaethom gamwedd, anwireddus fuom.

7 Ein tadau ni ddeallasant dy ryfeddodau yn yr Aipht, ni chofiasant liosowgrwydd dy drugareddau; [e] eithr gwrthryfelgar fuont wrth y môr, *sef* y môr coch.

8 Etto efe a'u hachubodd hwynt er mwyn ei enw, [f] i beri adnabod ei gadernid.

9 [g] Ac a geryddodd y môr coch, fel y sychodd efe: a [h] thywysodd hwynt trwy y dyfnder, megis trwy yr anialwch.

10 Achubodd hwynt hefyd o law *eu* digasog; ac a'u gwaredodd o law y gelyn.

11 [i] A'r dyfroedd a doisant eu gwrthwynebwyr; ni adawyd un o honynt.

12 [k] Yna y credasant ei eiriau ef; canasant ei fawl ef.

13 [l] †Yn y fan yr anghofiasant ei weithredoedd ef; ni ddisgwyliasant am ei gynghor ef:

14 [m] Eithr blysiasant †yn ddirfawr yn yr anialwch; a themtiasant DDUW yn y diffaethwch.

15 [n] Ac efe a roddes eu dymuniad iddynt; eithr efe a anfonodd gulni i'w henaid.

16 [o] Cenfigennasant hefyd wrth Moses yn y gwersyll, *ac* wrth Aaron sant yr ARGLWYDD.

17 [p] Y ddaear a agorodd, ac a lyngcodd Dathan, ac a orchuddiodd gynnulleidfa Abiram.

18 [q] Cynneuodd tân hefyd yn eu cynnulleidfa hwynt: fflam a losgodd y rhai annuwiol.

19 [r] Llo a wnaethant yn Horeb; ac ymgrymmasant i'r ddelw dawdd.

20 Felly [s] y troisant eu gogoniant i lun eidion yn pori glaswellt.

21 Anghofiasant DDUW eu Hachubwr, yr hwn a wnelsai bethau mawrion yn yr Aipht;

22 Pethau rhyfedd [t] yn nhir Ham; pethau ofnadwy wrth y môr coch.

23 [u] Am hynny y dywedodd y dinystriai efe hwynt, oni buasai i Moses ei etholedig [x] sefyll ar yr adwy o'i flaen ef; i droi ymaith ei lidiowgrwydd ef, rhag *eu* dinystrio.

24 Dïystyrasant hefyd [y] y tir dymunol: ni chredasant ei air ef:

25 [z] Ond grwgnachasant yn eu pebyll; *ac* ni wrandawsant ar lais yr ARGLWYDD.

26 [a] Yna y dyrchafodd efe ei law yn eu herbyn hwynt, i'w cwympo yn ‖ yr anialwch;

27 [b] Ac i gwympo eu had ym mysg y cenhedloedd; ac i'w gwasgaru yn y tiroedd.

28 [c] Ymgyssylltasant hefyd â Baalpeor, a bwyttasant ebyrth y meirw.

29 Felly y digiasant *ef* â'u dychymmygion eu hun; ac y tarawodd pla yn eu mysg hwy.

30 [d] Yna y safodd Phinees, ac a iawnfarnodd: a'r pla a attaliwyd.

31 A chyfrifwyd *hyn* iddo yn gyfiawnder, o genhedlaeth i genhedlaeth byth.

32 [e] Llidiasant *ef* hefyd wrth ddyfroedd y gynnen; fel y bu ddrwg i Moses o'u plegid hwynt:

[l] Exod. 13. 21.
[k] Exod. 16. 12, &c.
[l] Ps. 78. 24, 25.
[m] Exod. 17. 6. Num. 20. 11. Ps. 78. 16. 1 Cor. 10. 4.
[n] Gen. 15. 14.
†Heb. *cân.*
[o] Deut. 6. 10, 11. Jos. 13. 7.
[p] Deut. 4. 1, 40. a 6. 21—25.
†Heb. *Haleluiah.*
[a] 1 Chron. 16. 34.
[b] Ps. 107. 1. a 118. 1. a 136. 1.
[c] Ps. 119. 132.
[d] 1 Bren. 8. 47. Dan. 9. 5.
[e] Exod. 14. 11, 12.
[f] Exod. 9. 16.
[g] Exod. 14. 21.
[h] Es. 63. 11, 12, 13.
[i] Exod. 14. 27. a 15. 5.
[k] Exod. 14. 31. a 15. 1.
[l] Exod. 15. 24. a 17. 2.
†Heb. *Hwy a frysiasant, ac a anghofiasant,* &c.
[m] Num. 11. 4, 33. Ps. 78. 18. 1 Cor. 10. 6.
†Heb. *flys yn yr.*
[n] Num. 11. 31.
[o] Num. 16. 1, &c.
[p] Num. 16. 31 Deut. 11. 6.
[q] Num. 16. 35, 46.
[r] Exod. 32. 4.
[s] Jer. 2. 11. Rhuf. 1. 23.
[t] Ps. 78. 51. a 105. 23, 27.
[u] Exod. 32. 10, 11, 32. Deut. 9. 19. a 10. 10.
[x] Ezec. 13. 5. a 22. 30.
[y] Jer. 3. 19.
[z] Num. 14. 2.
[a] Num. 14. 28. Ps. 95. 11. Ezec. 20. 15.
‖ *y diffaethwch.*
[b] Ps. 44. 11. Ezec. 20. 23.
[c] Num. 25. 2, 3. a 31. 16. Deut. 32. 17 Hos. 9. 10. Dat. 2. 14.
[d] Num. 25. 7.
[e] Num. 20. 3, 13. Deut. 3. 26.

33 O herwydd cythruddo o honynt ei yspryd ef, fel y cam-ddywedodd â'i wefusau.

34 [f] Ni ddinystriasant y bobloedd, [g] am y rhai y dywedasai yr ARGLWYDD wrthynt:

35 [h] Eithr ymgymmysgasant â'r cenhedloedd; a dysgasant eu gweithredoedd hwynt:

36 A gwasanaethasant eu delwau hwynt; [i] y rhai a fu yn fagl iddynt.

37 [k] Aberthasant hefyd eu meibion a'u merched i gythreuliaid,

38 Ac a dywalltasant waed gwirion, *sef* gwaed eu meibion a'u merched, y rhai a aberthasant i ddelwau Canaan: [l] a'r tir a halogwyd â gwaed.

39 Felly yr ymhalogasant yn eu gweithredoedd eu hun, ac [m] y putteiniasant gyd â'u dychymmygion.

40 Am hynny y cynneuodd dig yr ARGLWYDD yn erbyn ei bobl, fel y ffieiddiodd efe ei etifeddiaeth.

41 Ac efe a'u rhoddes hwynt yn llaw y cenhedloedd; a'u caseion a lywodraethasant arnynt.

42 Eu gelynion hefyd a'u gorthrymmasant; a darostyngwyd hwynt dan eu dwylaw hwy.

43 [n] Llawer gwaith y gwaredodd efe hwynt; hwythau a'*u* digiasant *ef* â'u cynghor eu hun, a hwy a ‖ wanhychwyd am eu hanwiredd.

44 Etto efe a edrychodd pan oedd ing arnynt, pan [o] glywodd eu llefain hwynt.

45 [p] Ac efe a gofiodd ei gyfammod â hwynt, ac a edifarhâodd yn ol lliosowgrwydd ei drugareddau:

46 [q] Ac a wnaeth iddynt gael trugaredd gan y rhai oll a'u caethiwai.

47 [r] Achub ni, O ARGLWYDD ein DUW, a chynnull ni o blith y cenhedloedd, i glodfori dy enw sanctaidd, *ac* i orfoleddu yn dy foliant.

48 Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW Israel erioed ac yn dragywydd: a dyweded yr holl bobl, Amen. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CVII.

1 *Dafydd yn annog y gwaredigion, wrth glodfori Duw, i ystyried ei amryw ragluniaeth ef,* 4 *tu ag at fforddolion,* 10 *a chaethion,* 17 *a rhai cleifion,* 23 *a morwyr,* 33 *ac yn amrafael ddamweiniau y bywyd hwn.*

[a] CLODFORWCH yr ARGLWYDD; canys da *yw:* o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

2 *Felly* dyweded gwaredigion yr ARGLWYDD, y rhai a waredodd efe o law y gelyn;

3 Ac a gasglodd efe o'r tiroedd, o'r dwyrain, ac o'r gorllewin, o'r gogledd, ac o'r † dehau.

4 Crwydrasant yn yr anialwch mewn ffordd ddisathr, heb gael dinas i aros ynddi:

5 Yn newynog ac yn sychedig, eu henaid a lewygodd ynddynt.

6 [b] Yna y llefasant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder; *ac* efe a'u gwaredodd o'u gorthrymderau.

7 Ac a'u tywysodd hwynt ar hyd y ffordd uniawn, i fyned i ddinas gyfanneddol.

8 [c] O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion!

9 Canys efe a ddiwalla yr enaid sychedig, ac a leinw yr enaid newynog â daioni.

10 Y rhai a breswyliant yn y tywyllwch a chysgod angau, [d] yn rhwym mewn cystudd a haiarn;

11 O herwydd anufuddhâu o honynt eiriau DUW, a dirmygu [e] cynghor y Goruchaf.

12 Am hynny yntau a ostyngodd eu calon â blinder: syrthiasant, ac nid *oedd* cynnorthwywr.

13 [f] Yna y gwaeddasant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder; *ac* efe a'u hachubodd o'u gorthrymderau.

14 [g] Dug hwynt allan o dywyllwch a chysgod angau; a drylliodd eu rhwymau hwynt.

15 [h] O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion!

16 Canys efe a dorrodd y pyrth pres, ac a ddrylliodd y barrau heiyrn.

17 Ynfydion, oblegid eu camweddau, ac o herwydd eu hanwireddau, a gystuddir.

18 [i] Eu henaid a ffieiddiai bob bwyd; a [k] daethant hyd byrth angau.

19 [l] Yna y gwaeddasant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder; *ac* efe a'u hachubodd o'u gorthrymderau.

20 [m] Anfonodd ei air, ac iachâodd hwynt, ac a'u gwaredodd o'u dinystr.

21 [n] O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion!

22 [o] Aberthant hefyd aberth moliant;

[f] Barn. 1. 21, 27.
[g] Deut. 7. 2.
[h] Barn. 2. 2. a 3. 5, 6.
[i] Exod. 23. 33. Deut. 7. 16.
[k] 2 Bren. 16. 3. Es. 57. 5. Ezec. 16. 20. a 20. 26. 1 Cor. 10. 20.
[l] Num. 35. 33.
[m] Lef. 17. 7. Num. 15. 39.
[n] Barn. 2. 16.
‖ Neu, *dlodwyd.*
[o] Barn. 3. 9. a 4. 3. a 6. 7. a 10. 10.
[p] Deut. 30. 3.
[q] Ezra 9. 9. Jer. 42. 12.
[r] 1 Chron. 16. 35, 36.
[a] Ps. 106. 1. a 118. 1. a 136. 1.
† Heb. *môr.*
[b] ad. 13, 19, 28. Hos. 5. 15.
[c] ad. 15, 21, 31.
[d] Job 36. 8.
[e] Ps. 73. 24. a 119. 24.
[f] ad. 6, 19, 28.
[g] Ps. 68. 6. a 146. 7.
[h] ad. 8, 21, 31.
[i] Job 33. 20.
[k] Ps. 9. 13. a 88. 3.
[l] ad. 6, 13, 28.
[m] Ps. 147. 15, 18. Matt. 8. 8.
[n] ad. 8, 15, 31.
[o] Lef. 7. 12. Ps. 50. 14. Heb. 13. 15.

a mynegant ei weithredoedd ef mewn †gorfoledd.

†Heb. *cân.*

23 Y rhai a ddisgynant mewn llongau i'r môr, gan wneuthur eu gorchwyl mewn dyfroedd mawrion.

24 Hwy a welant weithredoedd yr ARGLWYDD, a'i ryfeddodau yn y dyfnder.

25 Canys efe a orchymyn, a chyfyd tymmestl-wynt, yr hwn a ddyrchafa ei donnau ef.

26 Hwy a esgynant i'r nefoedd, disgynant i'r dyfnder: [p] tawdd eu henaid gan flinder.

[p] Ps. 22. 14. a 119. 28. Nah. 2. 10.

27 Ymdröant, ac ymsymmudant fel meddwyn: a'u holl ddoethineb a †ballodd.

†Heb. *lyngcwyd.*

28 [q] Yna y gwaeddant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder; ac efe a'u dwg allan o'u gorthrymderau.

[q] ad. 6, 13, 19.

29 [r] Efe a wna yr ystorm yn dawel; a'i thonnau a ostegant.

[r] Matt. 8. 26.

30 Yna y llawenhânt am eu gostegu; ac efe a'u dwg i'r porthladd a ddymunent.

31 [s] O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion!

[s] ad. 8, 15, 21.

32 A dyrchafant ef y'nghynnulleidfa y bobl, a moliannant ef yn eisteddfod yr henuriaid.

33 Efe a wna afonydd yn ddiffaethwch, a ffynhonnau dyfroedd yn sychdir;

34 *A* thir ffrwythlawn yn †ddiffrwyth, am ddrygioni y rhai a drigant ynddo.

†Heb. *halltineb.*

35 [t] Efe a dry yr anialwch yn llyn dwfr, a'r tir cras yn ffynhonnau dwfr.

[t] Ps. 114. 8. Es. 41. 18.

36 Ac yno y gwna i'r newynog aros; fel y darparont ddinas i gyfanneddu:

37 Ac yr hauont feusydd, ac y plannont winllannoedd, y rhai a ddygant ffrwyth toreithiog.

38 [u] Ac efe a'u bendithia hwynt fel yr amlhânt yn ddirfawr, ac ni âd i'w hanifeiliaid leihâu.

[u] Exod. 1. 7.

39 Lleihêir hwynt hefyd, a gostyngir hwynt, gan gyfyngder, drygfyd, a chyni.

40 [x] Efe a dywallt ddirmyg ar foneddigion, ac a wna iddynt grwydro mewn ‖anialwch heb ffordd.

[x] Job 12. 21, 24.

‖Neu, *gwag-le.*

41 [y] Ond efe a gyfyd y tlawd ‖o gystudd, ac [z] a wna *iddo* deuluoedd fel praidd.

[y] 1 Sam. 2. 8. Ps. 113. 7, 8.

‖Neu, *ar ol cystudd.*

[z] Ps. 78. 52.

42 [a] Y rhai uniawn a welant *hyn*, ac a lawenychant: a phob [b] anwiredd a gau ei safn.

[a] Job 22. 19.

[b] Job 5. 16. Diar. 10. 11.

43 [c] Y neb *sydd* ddoeth, ac a gadwo hyn, hwy a ddeallant drugareddau yr ARGLWYDD.

[c] Jer. 9. 12. Hos. 14. 9.

PSALM CVIII.

1 *Dafydd yn ymwroli i foliannu Duw: 5 yn gweddïo am gymmorth Duw yn ol ei addewid.* 11 *Ei hyder ef ar gynhorthwy Duw.*

Cân *neu* Psalm Dafydd.

[a] PAROD yw fy nghalon, O DDUW: canaf a chanmolaf â'm gogoniant.

[a] Ps. 57. 7, &c.

2 Deffro, y nabl a'r delyn: minnau a ddeffrôaf yn fore.

3 Clodforaf di, ARGLWYDD, ym mysg y bobloedd: canmolaf di ym mysg y cenhedloedd.

4 Canys mawr *yw* dy drugaredd oddi ar y nefoedd: a'th wirïonedd a *gyrhaedd* hyd yr wybren.

5 [b] Ymddyrcha, O DDUW, uwch y nefoedd: a bydded dy ogoniant ar yr holl ddaear;

[b] Ps. 57. 5, 11.

6 [c] Fel y gwareder dy rai anwyl: achub *â*'th ddeheulaw, a gwrando fi.

[c] Ps. 60. 5, &c.

7 DUW a lefarodd yn ei sancteiddrwydd, Llawenychaf, rhannaf Sichem, a mesuraf ddyffryn Succoth.

8 Eiddof fi *yw* Gilead; eiddof fi Manasseh; Ephraim hefyd *yw* nerth fy mhen: Judah *yw* fy neddfwr.

9 Moab *yw* fy nghrochan golchi; tros Edom y taflaf fy esgid: buddugoliaethaf ar Philistia.

10 Pwy a'm dwg i'r ddinas gadarn? pwy a'm dwg hyd yn Edom?

11 Onid *tydi*, O DDUW, *yr hwn* a'n bwriaist ymaith? ac onid âi di allan, O DDUW, gyd â'n lluoedd?

12 Dyro i ni gynhorthwy rhag cyfyngder: canys gau *yw* ymwared dyn.

13 Trwy DDUW y gwnawn wroldeb: canys efe a sathr ein gelynion.

PSALM CIX.

1 *Dafydd yn cwyno rhag enllib ei elynion, ac yn rhith Judas yn eu melldigo hwy:* 16 *yn dangos eu pechod hwy:* 21 *yn cwyno rhag ei drueni ei hun; ac yn gweddïo am help:* 30 *yn addaw bod yn ddïolchgar.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

[a] NA thaw, O DDUW fy moliant.

[a] Ps. 83. 1.

2 Canys genau yr annuwiol a †genau y twyllodrus a ymagorasant arnaf: â thafod celwyddog y llefarasant i'm herbyn.

†Heb. *genau twyll.*

3 Cylchynasant fi hefyd â geiriau câs; ac ymladdasant â mi [b] heb achos.

[b] Ps. 69. 4. Ioan 15. 25.

4 Am fy ngharedigrwydd y'm gwrthwynebant: minnau *a arferaf* weddi.

[c] Ps. 35. 7, 12. a 38. 20.

5 [c] Talasant hefyd i mi ddrwg am dda, a chas am fy nghariad.

[d] Zech. 3. 1.

6 Gosod *dithau un* annuwiol arno ef; a safed [d] ‖ Satan wrth ei ddeheulaw ef.

‖Neu, *y gwrthwynebwr.*

7 Pan farner ef, eled yn euog; [e] a bydded ei weddi yn bechod.

8 Ychydig fyddo ei ddyddiau; *a* [f] chymmered arall ei swydd ef.

9 [g] Bydded ei blant yn amddifad, a'i wraig yn weddw.

10 Gan grwydro hefyd crwydred ei blant ef, a chardottant: ceisiant hefyd *eu bara* o'u hanghyfannedd-leoedd.

11 [h] Rhwyded ‖ y ceisiad yr hyn oll sydd ganddo; ac anrheithied dïeithriaid ei lafur ef.

12 Na fydded *neb* a estyno drugaredd iddo; ac na fydded *neb* a drugarhâo wrth ei amddifaid ef.

13 [i] Torrer ymaith ei hiliogaeth ef: dilëer eu henw yn yr oes nesaf.

14 [k] Cofier anwiredd ei dadau o flaen yr ARGLWYDD; ac na ddilëer pechod ei fam ef.

15 Byddant bob amser ger bron yr ARGLWYDD, fel [l] y torro efe ymaith eu coffadwriaeth o'r tir.

16 Am na chofiodd wneuthur trugaredd, eithr erlid o hono y truan a'r tlawd, a'r cystuddiedig o galon, i'w ladd.

17 [m] Hoffodd felldith, a hi a ddaeth iddo: ni fynnai fendith, a hi a bellhâodd oddi wrtho.

18 Ië, gwisgodd felldith fel dilledyn; a hi a ddaeth fel dwfr i'w fewn, ac fel olew i'w esgyrn.

19 Bydded iddo fel dilledyn *yr hwn* a wisgo efe, ac fel gwregys a'i gwregyso efe yn wastadol.

20 Hyn *fyddo* tâl fy ngwrthwynebwyr gan yr ARGLWYDD, a'r rhai a ddywedant ddrwg yn erbyn fy enaid.

21 Tithau, ARGLWYDD DDUW, gwna erof fi er mwyn dy enw: am *fod* yn dda dy drugaredd, gwared fi.

22 Canys truan a thlawd *ydwyf* fi, a'm calon a archollwyd o'm mewn.

23 Aethum [n] fel cysgod pan gilio: fel locust y'm hysgydwir.

24 Fy ngliniau a aethant yn egwan gan ympryd; a'm cnawd a guriodd o eisieu brasder.

25 Gwaradwydd hefyd oeddwn iddynt: *pan* welent fi, [o] siglent eu pennau.

26 Cynnorthwya fi, O ARGLWYDD fy NUW; achub fi yn ol dy drugaredd:

27 Fel y gwypont mai dy law di *yw* hyn; *mai* ti, ARGLWYDD, a'i gwnaethost.

28 Melldithiant hwy, ond bendithia di: cywilyddier hwynt, pan gyfodant; a llawenyched dy was.

29 Gwisger fy ngwrthwynebwyr â gwarth, ac ymwisgant â'u cywilydd, megis â chochl.

30 Clodforaf yr ARGLWYDD yn ddirfawr â'm genau; ïe, moliannaf ef ym mysg llawer.

31 O herwydd [p] efe a saif ar ddeheulaw y tlawd, i'*w* achub oddi wrth y rhai a farnant ei enaid.

PSALM CX.

1 *Brenhiniaeth, 4 offeiriadaeth, 5, 7, a goruchafiaeth Crist.*

Psalm Dafydd.

DYWEDODD [a] yr ARGLWYDD wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn faingc i'th draed.

2 Gwïalen dy nerth a enfyn yr ARGLWYDD o Sïon: llywodraetha di yng nghanol dy elynion.

3 Dy bobl *a fyddant* ewyllysgar yn nydd dy nerth, mewn [b] harddwch sancteiddrwydd ‖ o groth y wawr: y mae gwlith dy ‖ enedigaeth i ti.

4 [c] Tyngodd yr ARGLWYDD ac nid edifarhâ, Ti *wyt* offeiriad yn dragywyddol, yn ol urdd Melchisedec.

5 Yr Arglwydd [d] ar dy ddeheulaw a drywana frenhinoedd yn nydd ei ddigofaint.

6 Efe a farn ym mysg y cenhedloedd; lleinw *leoedd* â chelaneddau: [e] archolla ben ‖ llawer gwlad.

7 Efe a yf o'r afon ar y ffordd: am hynny y dyrcha efe *ei* ben.

PSALM CXI.

1 *Y Psalmydd, trwy ei esampl ei hun, yn annog eraill i foliannu Duw, am ei ogoneddus 5 a'i rasusol weithredoedd.* 10 *Mai ofn Duw sydd yn magu gwir ddoethineb.*

† MOLWCH yr ARGLWYDD. Clodforaf yr ARGLWYDD â'*m* holl galon, y'nghymmanfa y rhai uniawn, ac *yn* y gynnulleidfa.

2 Mawr *yw* gweithredoedd yr ARGLWYDD, wedi eu ceisio gan bawb a'u hoffant.

3 Gogoniant a harddwch *yw* ei waith ef; a'i gyfiawnder sydd yn parhâu byth.

4 Gwnaeth gofio ei ryfeddodau: [s] graslawn a thrugarog *yw* yr ARGLWYDD.

5 Rhoddodd † ymborth i'r rhai a'i hofnant ef: efe a gofia ei gyfammod yn dragywydd.

6 Mynegodd i'w bobl gadernid ei weithredoedd, i roddi iddynt etifeddiaeth y cenhedloedd.

[e] Diar. 28. 9.
[f] Act. 1. 20.
[g] Exod. 22. 24.
[h] Job 5. 5. a 18. 9.
‖ Neu, *yr ocrwr.*
[i] Job 18. 19.
[k] Exod. 20. 5.
[l] Job 18. 17. Ps. 34. 16.
[m] Ezec. 35. 6.
[n] Ps. 102. 11. a 144. 4.
[o] Ps. 22. 7.
[p] Ps. 16. 8. a 73. 23. a 110. 5. a 121. 5.
[a] Matt. 22. 44. Marc 12. 36. Luc 20. 42. Act. 2. 34. 1 Cor. 15. 25. Heb. 1. 13. 1 Petr. 3. 22.
[b] Ps. 96. 9.
‖ Neu, *yn fwy nâ chroth y wawr: cei wlith,* &c.
‖ *ieuengctid.*
[c] Heb. 5. 6. a 7. 17, 21. Edrych Zech. 6. 13.
[d] Ps. 16. 8.
[e] Ps. 68. 21. Hab. 3. 13.
‖ Neu, *gwledydd mawr.*
† Heb. *Haleluiah.*
[s] Ps. 86. 5. a 103. 8.
† Heb. *ysglyfaeth.*

7 Gwirionedd a barn *yw* gweithredoedd ei ddwylaw ef: [b] ei holl orchymynion *ydynt* sicr:

8 [c] Wedi eu sicrhâu byth ac yn dragywydd, *a'u* gwneuthur mewn gwirionedd ac unionder.

9 Anfonodd ymwared i'w bobl: gorchymynodd ei gyfammod yn dragywyddol: sancteiddiol ac ofnadwy *yw* ei enw ef.

10 [d] Dechreuad doethineb *yw* ofn yr ARGLWYDD: ‖ deall da *sydd* gan y rhai †a wnant *ei orchymynion ef:* y mae ei foliant ef yn parhâu byth.

PSALM CXII.

1 *Duwioldeb sydd iddi addewid o'r bywyd yma,* 4 *ac o'r bywyd a ddaw.* 10 *Y bydd drwg gan yr anwir weled llwyddiant y duwiol.*

†MOLWCH yr ARGLWYDD. [a] Gwyn *ei* fyd y gwr a ofna yr ARGLWYDD, *ac* sydd yn hoffi ei orchymynion ef yn ddirfawr.

2 Ei had fydd cadarn ar y ddaear: cenhedlaeth y rhai uniawn a fendithir.

3 Golud a chyfoeth *fydd* yn ei dŷ ef: a'i gyfiawnder sydd yn parhâu byth.

4 [b] Cyfyd goleuni i'r rhai uniawn yn y tywyllwch: trugarog, a thosturiol a chyfiawn, *yw efe.*

5 [c] Gwr da sydd gymmwynasgar, ac yn rhoddi benthyg: wrth farn y llywodraetha efe ei achosion.

6 Yn ddïau nid ysgogir ef byth: [d] y cyfiawn fydd byth mewn coffadwriaeth.

7 [e] Nid ofna efe rhag chwedl drwg: ei galon sydd ddisigl, yn ymddiried yn yr ARGLWYDD.

8 Attegwyd ei galon: nid ofna efe, hyd oni welo *ei ewyllys* ar ei elynion.

9 [f] Gwasgarodd, rhoddodd i'r tlodion; *a'*i gyfiawnder sydd yn parhâu byth; [g] ei gorn a ddyrchefir mewn gogoniant.

10 [h] Yr annuwiol a wêl *hyn,* ac a ddigia; [i] efe a ysgyrnyga ei ddannedd, ac [k] a dawdd ymaith: [l] derfydd am ddymuniad y rhai annuwiol.

PSALM CXIII.

1 *Cynghor i foliannu Duw, o herwydd ei arddercholygrwydd,* 6 *a'i drugaredd.*

†MOLWCH yr ARGLWYDD. Gweision yr ARGLWYDD, molwch, *ïe,* molwch enw yr ARGLWYDD.

2 [a] Bendigedig fyddo enw yr ARGLWYDD o hyn allan ac yn dragywydd.

3 [b] O godiad haul hyd ei fachludiad moliannus *yw* enw yr ARGLWYDD.

4 Uchel *yw* yr ARGLWYDD goruwch yr holl genhedloedd; [c] *a'*i ogoniant *sydd* goruwch y nefoedd.

5 [d] Pwy *sydd* fel yr ARGLWYDD ein DUW ni, yr hwn sydd yn †preswylio yn uchel?

6 [e] Yr hwn a ymddarostwng i edrych *y pethau* yn y nefoedd, ac yn y ddaear?

7 [f] Efe sydd yn codi y tlawd o'r llwch, *ac* yn dyrchafu yr anghenus o'r dommen:

8 I'w [g] osod gyd â phendefigion, *ïe,* gyd â phendefigion ei bobl.

9 [h] Yr hwn a wna i'r ammhlantadwy †gadw tŷ, *a bod* yn llawen-fam plant. Canmolwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXIV.

Dafydd, trwy esampl y creaduriaid mudion, yn annog i ofni Duw yn ei eglwys.

PAN [a] aeth Israel o'r Aipht, tŷ Jacob [b] oddi wrth bobl anghyfiaith;

2 [c] Judah oedd ei sancteiddrwydd, *ac* Israel ei arglwyddiaeth.

3 [d] Y môr a welodd *hyn,* ac a giliodd; [e] yr Iorddonen a drodd yn ol.

4 [f] Y mynyddoedd a neidiasant fel hyrddod, *a'*r bryniau fel ŵyn defaid.

5 [g] Beth *ddarfu* i ti, O fôr, pan giliaist? tithau Iorddonen, *paham* y tröaist yn ol?

6 *Paham,* fynyddoedd, y neidiech fel hyrddod? *a'*r bryniau fel ŵyn defaid?

7 Ofna, di ddaear, rhag yr ARGLWYDD, rhag DUW Jacob:

8 [h] Yr hwn sydd yn troi y graig *yn* llyn dwfr, *a'*r gallestr yn ffynnon dyfroedd.

PSALM CXV.

1 *O herwydd bod Duw yn wir-ogoneddus,* 4 *ac eilunod yn wagedd,* 9 *y mae y Psalmydd yn cynghori rhoi hyder ar Dduw.* 12 *Y dylid bendithio Duw am ei fendithion.*

NID i ni, O ARGLWYDD, nid i ni, ond i'th enw dy hun dod ogoniant, er mwyn dy drugaredd, *ac* er mwyn dy wirionedd.

2 [b] Paham y dywedai y cenhedloedd, Pa le yn awr *y mae* eu DUW hwynt?

3 Ond ein DUW ni *sydd* yn y nefoedd: [c] efe a wnaeth yr hyn a fynnodd oll.

4 [d] Eu delwau hwy *ydynt o* aur ac arian, gwaith dwylaw dynion.

5 Genau *sydd* iddynt, ond ni lefarant; llygaid *sydd* ganddynt, ond ni welant:

[b] Ps. 19. 7.
[c] Es. 40. 8. Matt. 5. 18.
[d] Deut. 4. 6. Job 28. 28. Diar. 1. 7. a 9. 10. Preg. 12. 13.
‖ Neu, *llwyddiant.*
† Heb. *a'u gwna hwynt.*
† Heb. *Haleluiah.*
[a] Ps. 128. 1.
[b] Job 11. 17. Ps. 97. 11.
[c] Ps. 37. 26. Luc 6. 35.
[d] Diar. 10. 7.
[e] Diar. 1. 33.
[f] 2 Cor. 9. 9.
[g] Ps. 75. 10.
[h] Edrych Luc 13. 28.
[i] Ps. 37. 12.
[k] Ps. 58. 7, 8.
[l] Diar. 10. 28.
† Heb. *Haleluiah.*
[a] Dan. 2. 20.
[b] Es. 59. 19. Mal. 1. 11.
[c] Ps. 8. 1.
[d] Ps. 89. 6.
† Heb. *ym-ddyrchafu i breswylio?*
[e] Ps. 138. 6. Es. 57. 15.
[f] 1 Sam. 2. 8. Ps. 107. 41.
[g] Job 36. 7.
[h] 1 Sam. 2. 5. Ps. 68. 9.
† Heb. *drigo mewn tŷ.*
[a] Exod. 13. 3.
[b] Ps. 81. 5.
[c] Exod. 6. 7. a 19. 6. Deut. 27. 9.
[d] Exod. 14. 21. Ps. 77. 16.
[e] Jos. 3. 13, 16.
[f] Ps. 29. 6. a 68. 16.
[g] Hab. 3. 8.
[h] Exod. 17. 6. Num. 20. 11. Ps. 107. 35.
[a] Edrych Es. 48. 11. Ezec. 36. 32.
[b] Ps. 42. 3, 10. a 79. 10. Joel 2. 17.
[c] Ps. 135. 6.
[d] Deut. 4. 28. Ps. 135. 15. Jer. 10. 3, &c.

6 *Y mae* clustiau iddynt, ond ni chlywant; ffroenau *sydd* ganddynt, ond ni aroglant:

7 Dwylaw *sydd* iddynt, ond ni theimlant; traed *sydd* iddynt, ond ni cherddant; ni leisiant chwaith â'u gwddf.

8 Y rhai a'u gwnant ydynt fel hwythau, *a* phob un a ymddiriedo ynddynt.

9 [e] O Israel, ymddiried di yn yr ARGLWYDD: [f] efe *yw* eu porth a'u tarian.

10 Tŷ Aaron, ymddiriedwch yn yr ARGLWYDD: efe *yw* eu porth a'u tarian.

11 Y rhai a ofnwch yr ARGLWYDD, ymddiriedwch yn yr ARGLWYDD: efe *yw* eu porth a'u tarian.

12 Yr ARGLWYDD a'n cofiodd ni: efe a'*n* bendithia: bendithia efe dŷ Israel; bendithia efe dŷ Aaron.

13 [g] Bendithia efe y rhai a ofnant yr ARGLWYDD, fychain † a mawrion.

14 Yr ARGLWYDD a'ch chwanega chwi fwyfwy, chwychwi a'ch plant hefyd.

15 Bendigedig *ydych* chwi gan yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth nef a daear.

16 Y nefoedd, *ïe*, y nefoedd *ydynt* eiddo yr ARGLWYDD: a'r ddaear a roddes efe i feibion dynion.

17 [h] Y meirw ni foliannant yr ARGLWYDD, na'r neb sydd yn disgyn i ddistawrwydd.

18 [i] Ond nyni a fendithiwn yr ARGLWYDD o hyn allan ac yn dragywydd. Molwch yr ARGLWYDD.

[e] Edrych Ps. 118. 1, 2, 3, 4. a 135. 12, 20.
[f] Ps. 33. 20. Diar. 30. 5.
[g] Ps. 128. 1, 4.
† Heb. *gyd â.*
[h] Ps. 6. 5. a 88. 10, 11, 12. Es. 38. 18.
[i] Dan. 2. 20.

PSALM CXVI.

1 *Dafydd yn dangos ei gariad a'i ddyled tu ag at Dduw am ei wared ef: 12 ac yn ymegnïo i fod yn ddïolchgar.*

DA gennyf wrando o'r ARGLWYDD ar fy llef, *a'm* gweddïau.

2 Am ostwng o hono ei glust attaf, am hynny llefaf dros fy nyddiau arno *ef.*

3 [a] Gofidion angau a'm cylchynasant, a gofidiau uffern a'm † daliasant: ing a blinder a gefais.

4 Yna y gelwais ar enw yr ARGLWYDD; Attolwg, ARGLWYDD, gwared fy enaid.

5 Graslawn *yw* yr ARGLWYDD, a chyfiawn; a thosturiol *yw* ein DUW ni.

6 Yr ARGLWYDD sydd yn cadw y rhai annichellgar: tlodais, ac efe a'm hachubodd.

7 Dychwel, O fy enaid, i'th orphwysfa; canys [b] yr ARGLWYDD fu dda wrthyt.

8 [c] O herwydd i ti waredu fy enaid oddi wrth angau, fy llygaid oddi wrth ddagrau, *a*'m traed rhag llithro.

9 Rhodiaf o flaen yr ARGLWYDD [d] yn nhir y rhai byw.

10 [e] Credais, am hynny y lleferais: cystuddiwyd fi yn ddirfawr.

11 [f] Mi a ddywedais yn fy ffrwst, [g] Pob dyn *sydd* gelwyddog.

12 Beth a dalaf i'r ARGLWYDD, *am* ei holl ddoniau i mi?

13 Phïol iachawdwriaeth a gymmeraf, ac ar enw yr ARGLWYDD y galwaf.

14 [h] Fy addunedau a dalaf i'r ARGLWYDD, yn awr y'ngŵydd ei holl bobl ef.

15 [i] Gwerthfawr y'ngolwg yr ARGLWYDD *yw* marwolaeth ei saint ef.

16 O ARGLWYDD, yn ddïau [k] dy was di *ydwyf* fi; dy was di *ydwyf* fi, [l] mab dy wasanaeth-wraig: dattodaist fy rhwymau.

17 Aberthaf i ti [m] aberth moliant; a galwaf ar enw yr ARGLWYDD.

18 [n] Talaf fy addunedau i'r ARGLWYDD, yn awr y'ngŵydd ei holl bobl,

19 Y'nghynteddoedd tŷ yr ARGLWYDD, yn dy ganol di, O Jerusalem. Molwch yr ARGLWYDD.

[a] Rhuf. 15. 11
[a] Ps. 18. 5, 6.
† Heb. *cawsant.*
[b] Ps. 13. 6.
[c] Ps. 56. 13.
[d] Ps. 27. 13.
[e] 2 Cor. 4. 13.
[f] Ps. 31. 22.
[g] Rhuf. 3. 4.
[h] Ps. 22. 25. ad. 18.
[i] Ps. 72. 14.
[k] Ps. 143. 12.
[l] Ps. 86. 16.
[m] Lef. 7. 12.
[n] ad. 14.

PSALM CXVII.

Cynghor i foliannu Duw am ei drugaredd a'i wirionedd.

[a] MOLWCH yr ARGLWYDD, yr holl genhedloedd: clodforwch ef, yr holl bobloedd.

2 O herwydd ei drugaredd ef tu ag attom ni sydd fawr: a gwirionedd yr ARGLWYDD *a bery* yn dragywydd. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXVIII.

1 *Cynghor i foliannu Duw am ei drugaredd. 5 Y Psalmydd, wrth a brofasai efe ei hun, yn dangos mor dda ydyw hyderu ar Dduw. 19 Mynegi dyfodiad Crist yn ei deyrnas, dan rith a chysgod y Psalmydd.*

[a] CLODFORWCH yr ARGLWYDD; canys da *yw:* o herwydd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.

2 [b] Dyweded Israel yr awr hon, fod ei drugaredd ef *yn parhâu* yn dragywydd.

3 Dyweded tŷ Aaron yn awr, fod ei drugaredd ef *yn parhâu* yn dragywydd.

4 Yn awr dyweded y rhai a ofnant yr ARGLWYDD; fod ei drugaredd ef *yn parhâu* yn dragywydd.

5 [c] † Mewn ing y gelwais ar yr AR-

[a] 1 Chron. 16. 8. Ps. 106. 1. a 107. 1. a 136. 1.
[b] Edrych Ps. 115. 9, &c.
[c] Ps. 120. 1.
† Heb. *Allan o ing.*

GLWYDD; yr ARGLWYDD a'm clybu, *ac* [d] *a'm gosododd* mewn ehangder.

6 [e] Yr ARGLWYDD *sydd* gyd â mi, nid ofnaf: beth a wna dyn i mi?

7 [f] Yr ARGLWYDD *sydd* gyd â mi ym mhlith fy nghynnorthwywyr: am hynny y caf weled *fy ewyllys* ar fy nghaseion.

8 [g] Gwell *yw* gobeithio yn yr ARGLWYDD, nag ymddiried mewn dyn.

9 [h] Gwell *yw* gobeithio yn yr ARGLWYDD, nag ymddiried mewn tywysogion.

10 Yr holl genhedloedd a'm hamgylchynasant: ond yn enw yr ARGLWYDD mi a'u torraf hwynt ymaith.

11 Amgylchynasant fi; ïe, amgylchynasant fi: ond yn enw yr ARGLWYDD mi a'u torraf hwynt ymaith.

12 Amgylchynasant fi [i] fel gwenyn; diffoddasant [k] fel tân drain: o herwydd yn enw yr ARGLWYDD mi a'u torraf hwynt ymaith.

13 Gan wthio y gwthiaist fi, fel y syrthiwn: ond yr ARGLWYDD a'm cynnorthwyodd.

14 [l] Yr ARGLWYDD *yw* fy nerth a'*m* cân; ac sydd iachawdwriaeth i mi.

15 Llef gorfoledd a iachawdwriaeth *sydd* ym mhebyll y cyfiawn: deheulaw yr ARGLWYDD sydd yn gwneuthur grymmusder.

16 Deheulaw yr ARGLWYDD a ddyrchafwyd: deheulaw yr ARGLWYDD sydd yn gwneuthur grymmusder.

17 [m] Ni byddaf farw, ond byw; a mynegaf weithredoedd yr ARGLWYDD.

18 Gan gospi y'm cospodd yr ARGLWYDD: ond ni'm rhoddodd i farwolaeth.

19 [n] Agorwch i mi byrth cyfiawnder: âf i mewn iddynt, *a* chlodforaf yr ARGLWYDD.

20 Dyma borth yr ARGLWYDD; [o] y rhai cyfiawn a ânt i mewn iddo.

21 Clodforaf di; o herwydd i ti fy ngwrando, a'th fod yn iachawdwriaeth i mi.

22 [p] Y maen a wrthododd yr adeiladwyr, a aeth yn ben i'r gongl.

23 O'r ARGLWYDD y daeth hyn; hyn *oedd* ryfedd yn ein golwg ni.

24 Dyma y dydd a wnaeth yr ARGLWYDD; gorfoleddwn a llawenychwn ynddo.

25 Attolwg, ARGLWYDD, achub yn awr: attolwg, ARGLWYDD, pâr yn awr lwyddiant.

26 [q] Bendigedig *yw* a ddêl yn enw yr ARGLWYDD: bendithiasom chwi o dŷ yr ARGLWYDD.

27 DUW *yw* yr ARGLWYDD, yr hwn a lewyrchodd i ni: rhwymwch yr aberth â rhaffau, hyd wrth gyrn yr allor.

28 Fy NUW *ydwyt* ti, a mi a'th glodforaf: dyrchafaf di, fy NUW.

29 Clodforwch yr ARGLWYDD; canys da *yw*: o herwydd yn dragywydd *y pery* ei drugaredd ef.

PSALM CXIX.

Y Psalm hon sydd yn cynnwys amryw weddïau, a moliannau, ac addewidion ufudd-dod.

ALEPH.

GWYN fyd y rhai perffaith *eu* ffordd, [a] y rhai a rodiant y'nghyfraith yr ARGLWYDD.

2 Gwŷn fyd y rhai a gadwant ei dystiolaethau ef; *ac* a'i ceisiant ef â'u holl galon.

3 [b] Y rhai hefyd ni wnant anwiredd, hwy a rodiant yn ei ffyrdd ef.

4 Ti a orchymynaist gadw dy orchymynion yn ddyfal.

5 O am gyfeirio fy ffyrdd i gadw dy ddeddfau!

6 Yna ni'm gwaradwyddid, pan edrychwn ar dy holl orchymynion.

7 [c] Clodforaf di âg uniondeb calon, pan ddysgwyf farnedigaethau dy gyfiawnder.

8 Cadwaf dy ddeddfau; O na âd fi yn hollol.

BETH.

9 Pa fodd y glanhâ llangc ei lwybr? wrth ymgadw yn ol dy air di.

10 A'm holl galon y'th geisiais: na âd i mi gyfeiliorni oddi wrth dy orchymynion.

11 [d] Cuddiais dy ymadroddion yn fy nghalon, fel na phechwn i'th erbyn.

12 Ti, ARGLWYDD, *wyt* fendigedig: [e] dysg i mi dy ddeddfau.

13 A'm gwefusau y treuthais holl farnedigaethau dy enau.

14 Bu mor llawen gennyf ffordd dy dystiolaethau, a'r holl olud.

15 Yn dy orchymynion y myfyriaf, ac ar dy lwybrau yr edrychaf.

16 Yn dy ddeddfau yr ymddigrifaf: nid anghofiaf dy air.

GIMEL.

17 Bydd dda wrth dy was, *fel* y byddwyf byw, ac y cadwyf dy air.

18 Datguddia fy llygaid, fel y gwelwyf bethau rhyfedd allan o'th gyfraith di.

[d] Ps. 18. 19.
[e] Ps. 27. 1. a 56. 4, 11.
[f] Es. 51. 12. Heb. 13. 6.
[g] Ps. 54. 4. a 40. 4. a 62. 8, 9. Jer. 17. 5, 7.
[h] Ps. 146. 3.
[i] Deut. 1. 44.
[k] Preg. 7. 6.
[l] Exod. 15. 2. Es. 12. 2.
[m] Ps. 6. 5. Hab. 1. 12.
[n] Es. 26. 2.
[o] Es. 35. 8. Dat. 21. 27. a 22. 14, 15.
[p] Matt. 21. 42. Marc 12. 10. Luc 20. 17. Act. 4. 11. Eph. 2. 20. 1 Petr 2. 4, 7.
[q] Matt. 21. 9. a 23. 39. Marc 11. 9. Luc 19. 38. Edrych Zech. 4. 7.
[a] Ps. 128. 1.
[b] 1 Ioan 3. 9. a 5. 18.
[c] ad. 171.
[d] Ps. 37. 31. Luc 2. 19, 51.
[e] ad. 26, 33, 64, 68, 108, 124, 135.

19 [f]Dïeithr *ydwyf* fi ar y ddaear: na chudd di rhagof dy orchymynion.

20 [g]Drylliwyd fy enaid gan awydd i'th farnedigaethau bob amser.

21 Ceryddaist y beilchion ‖ melldigedig, y rhai a gyfeiliornant oddi wrth dy orchymynion.

22 Tro oddi wrthyf gywilydd a dirmyg: oblegid dy dystiolaethau di a gedwais.

23 Tywysogion hefyd a eisteddasant, *ac* a ddywedasant i'm herbyn: dy was dithau a fyfyriai yn dy ddeddfau,

24 [h]A'th dystiolaethau *oeddynt* fy hyfrydwch *a*'m cynghorwyr.

DALETH.

25 [i]Glynodd fy enaid wrth y llwch: [k]bywhâ fi yn ol dy air.

26 Fy ffyrdd a fynegais, a gwrandewaist fi: [l]dysg i mi dy ddeddfau.

27 Gwna i mi ddeall ffordd dy orchymynion; a mi a fyfyriaf yn dy ryfeddodau.

28 [m]Diferodd fy enaid gan ofid: nertha fi yn ol dy air.

29 Cymmer oddi wrthyf ffordd y celwydd; ac yn raslawn dod i mi dy gyfraith.

30 Dewisais ffordd gwirionedd: gosodais dy farnedigaethau *o'm blaen.*

31 Glynais wrth dy dystiolaethau: O ARGLWYDD, na'm gwaradwydda.

32 Ffordd dy orchymynion a redaf, pan [n]ehangech fy nghalon.

HE.

33 [o]Dysg i mi, O ARGLWYDD, ffordd dy ddeddfau, a chadwaf hi *hyd* y diwedd.

34 Gwna i mi ddeall, a chadwaf dy gyfraith; ïe, cadwaf hi â'*m* holl galon.

35 Gwna i mi gerdded yn llwybr dy orchymynion: canys ynddo y mae fy ewyllys.

36 Gostwng fy nghalon at dy dystiolaethau, ac nid at gybydd-dra.

37 [p]Tro heibio fy llygaid, rhag [q]edrych ar wagedd; *a* bywhâ fi yn dy ffyrdd.

38 Sicrhâ dy air i'th was, yr hwn *sydd yn ymroddi* i'th ofn di.

39 Tro heibio fy ngwaradwydd yr wyf yn ei ofni: canys dy farnedigaethau *sydd* dda.

40 Wele, awyddus ydwyf i'th orchymynion: [r]gwna i mi fyw yn dy gyfiawnder.

FAU.

41 Deued i mi dy drugaredd, ARGLWYDD, *a*'th iachawdwriaeth yn ol dy air.

42 Yna ‖yr attebaf i'm cablydd: o herwydd yn dy air y gobeithiais.

43 Na ddwg dithau air y gwirionedd o'm genau yn llwyr: o herwydd yn dy farnedigaethau di y gobeithiais.

44 A'th gyfraith a gadwaf yn wastadol, byth ac yn dragywydd.

45 Rhodiaf hefyd mewn ehangder: o herwydd dy orchymynion di a geisiaf.

46 [s]Ac am dy dystiolaethau di y llefaraf o flaen brenhinoedd, ac ni bydd cywilydd gennyf.

47 Ac ymddigrifaf yn dy orchymynion, y rhai a hoffais.

48 A'm dwylaw a ddyrchafaf at dy orchymynion, y rhai a gerais; a mi a fyfyriaf yn dy ddeddfau.

ZAIN.

49 Cofia y gair wrth dy was, yn yr hwn y peraist i mi obeithio.

50 Dyma fy nghysur yn fy nghystudd: canys dy air di a'm bywhâodd i.

51 Y beilchion a'm gwatwarasant yn ddirfawr: *er hynny* ni thrôais oddi wrth dy gyfraith di.

52 Cofiais, O ARGLWYDD, dy farnedigaethau erioed; ac ymgysurais.

53 Dychryn a ddaeth arnaf, oblegid yr annuwiolion, y rhai sydd yn gadu dy gyfraith di.

54 Dy ddeddfau oedd fy nghân yn nhŷ fy mhererindod.

55 [t]Cofiais dy enw, ARGLWYDD, y nos; a chedwais dy gyfraith.

56 Hyn oedd gennyf, am gadw o honof dy orchymynion di.

CHETH.

57 [u]O ARGLWYDD, fy rhan *ydwyt;* dywedais y cadwn dy eiriau.

58 Ymbiliais â'th wyneb â'*m* holl galon: trugarhâ wrthyf yn ol dy air.

59 Meddyliais am fy ffyrdd, a thrôais fy nhraed at dy dystiolaethau di.

60 Brysiais, ac nid oedais gadw dy orchymynion.

61 ‖Minteioedd yr annuwiolion a'm hyspeiliasant: *ond* nid anghofiais dy gyfraith di.

62 Hanner nos y cyfodaf i'th foliannu, am farnedigaethau dy gyfiawnder.

63 Cyfaill *ydwyf* fi i'r rhai oll a'th ofnant, ac i'r rhai a gadwant dy orchymynion.

64 Llawn yw y ddaear o'th drugaredd, O ARGLWYDD: [x]dysg i mi dy ddeddfau.

TETH.

65 Gwnaethost yn dda â'th was, O ARGLWYDD, yn ol dy air.

66 Dysg i mi iawn ddeall a gwybod-

[f] Gen. 47. 9. 1 Chron. 29. 15. Ps. 39. 12. 2 Cor. 5. 6. Heb. 11. 13.
[g] Ps. 42. 1, 2. a 63. 1. a 84. 2.
‖ Neu, *a melldigedig yw y rhai*, &c.
[h] ad. 77, 92.
[i] Ps. 44. 25.
[k] ad. 40. Ps. 143. 11.
[l] ad. 12. Ps. 25. 4. a 27. 11. a 86. 11.
[m] Ps. 107. 26.
[n] Es. 60. 5.
[o] ad. 12.
[p] Es. 33. 15.
[q] Diar. 23. 5.
[r] ad. 25, 88, 107, 149, 156, 159.
‖ Neu, *yr attebaf beth i'r hwn a'm ceryddo.*
[s] Ps. 138. 1. Matt. 10. 18, 19.
[t] Ps. 63. 6.
[u] Ps. 16. 5. Jer. 10. 16. Galar. 3. 24.
‖ Neu, *Byddinoedd.*
[x] ad. 12, 26.

aeth: o herwydd dy orchymynion di a gredais.

67 [y] Cyn fy nghystuddio, yr oeddwn yn cyfeiliorni: ond yn awr cedwais dy air di.

68 Da *ydwyt*, a daionus: [z] dysg i mi dy ddeddfau.

69 Y beilchion a glytiasant gelwydd i'm herbyn: minnau a gadwaf dy orchymynion â'm holl galon.

70 [a] Cyn frased a'r bloneg yw eu calon: minnau a ymddigrifais yn dy gyfraith di.

71 [b] Da *yw* i mi fy nghystuddio; fel y dysgwn dy ddeddfau.

72 [c] Gwell i mi gyfraith dy enau, nâ miloedd o aur ac arian.

IOD.

73 [d] Dy ddwylaw a'm gwnaethant, ac a'm lluniasant: pâr i mi ddeall, fel y dysgwyf dy orchymynion.

74 [e] Y rhai a'th ofnant a'm gwelant, ac a lawenychant; oblegid gobeithio o honof yn dy air di.

75 Gwn, ARGLWYDD, mai † cyfiawn *yw* dy farnedigaethau; ac [f] *mai* mewn ffyddlondeb y'm cystuddiaist.

76 Bydded, attolwg, dy drugaredd i'm cysuro, yn ol dy air i'th wasanaethwr.

77 Deued i mi dy drugareddau, fel y byddwyf byw: o herwydd [g] dy gyfraith *yw* fy nigrifwch.

78 Cywilyddier y beilchion, canys gwnant gam â mi yn ddïachos: *ond* myfi a fyfyriaf yn dy orchymynion di.

79 Tröer attaf fi y rhai a'th ofnant di, a'r rhai a adwaenant dy dystiolaethau.

80 Bydded fy nghalon yn berffaith yn dy ddeddfau; fel na'm cywilyddier.

CAPH.

81 [h] Diffygiodd fy enaid am dy iachawdwriaeth: wrth dy air yr ydwyf yn disgwyl.

82 [i] Y mae fy llygaid yn pallu am dy air, gan ddywedyd, Pa bryd y'm diddeni?

83 Canys [k] ydwyf fel costrel mewn mŵg; *ond* nid anghofiais dy ddeddfau.

84 [l] Pa nifer *yw* dyddiau dy was? pa bryd y gwnei farn ar y rhai a'm herlidiant?

85 [m] Y beilchion a gloddiasant byllau i mi, yr hyn nid *yw* wrth dy gyfraith di.

86 Dy holl orchymynion *ydynt* ‖ wirionedd: ar gam y'm herlidiasant; cymmorth fi.

87 Braidd na'm difasant ar y ddaear; minnau ni adewais dy orchymynion.

88 [n] Bywhâ fi yn ol dy drugaredd; felly y cadwaf dystiolaeth dy enau.

LAMED.

89 [o] Yn dragywydd, O ARGLWYDD, y mae dy air wedi ei sicrhâu yn y nefoedd.

90 Dy wirionedd *sydd* hyd genhedlaeth a chenhedlaeth: seiliaist y ddaear, a hi a saif.

91 Wrth dy farnedigaethau y safant heddyw: canys dy weision *yw* pob peth.

92 Oni bâi *fod* [p] dy ddeddf yn hyfrydwch i mi, darfuasai yna am danaf yn fy nghystudd.

93 Byth nid anghofiaf dy orchymynion: canys â hwynt y'm bywhêaist.

94 Eiddot ti *ydwyf*, cadw fi: o herwydd dy orchymynion a geisiais.

95 Y rhai annuwiol a ddisgwyliasant am danaf i'm difetha: *ond* dy dystiolaethau di a ystyriaf fi.

96 [q] Yr ydwyf yn gweled diwedd ar bob perffeithrwydd: *ond* dy orchymyn di *sydd* dra ehang.

MEM.

97 Mor gu gennyf dy gyfraith di! [r] hi *yw* fy myfyrdod ‖ beunydd.

98 A'th orchymynion yr ydwyt yn fy ngwneuthur yn ddoethach nâ'm gelynion: canys byth *y* † *maent* gyd â mi.

99 Deallais fwy nâ'm holl athrawon: o herwydd dy dystiolaethau *yw* fy myfyrdod.

100 Deallais yn well nâ'r henuriaid, am fy mod yn cadw dy orchymynion di.

101 Atteliais fy nhraed oddi wrth bob llwybr drwg, fel y cadwn dy air di.

102 Ni chiliais oddi wrth dy farnedigaethau: o herwydd ti a'm dysgaist.

103 [s] Mor felus yw dy eiriau † i'm genau! *melusach* nâ mêl i'm safn.

104 Trwy dy orchymynion di y pwyllais: am hynny [t] y casêais bob gau lwybr.

NUN.

105 ‖ [u] Llusern *yw* dy air i'm traed, a llewyrch i'm llwybr.

106 [x] Tyngais, a chyflawnaf, y cadwn farnedigaethau dy gyfiawnder.

107 Cystuddiwyd fi yn ddirfawr: [y] bywhâ fi, O ARGLWYDD, yn ol dy air.

108 Attolwg, ARGLWYDD, bydd foddlawn i ewyllysgar offrymmau fy ngenau, a [z] dysg i mi dy farnedigaethau.

109 [a] *Y mae* fy enaid yn fy llaw yn wastadol: er hynny nid wyf yn anghofio dy gyfraith.

110 [b] Y rhai annuwiol a osodasant fagl

[y] ad. 71. Jer. 31. 18, 19.
[z] ad. 12, 26.
[a] Ps. 17. 10. Es. 6. 10.
[b] ad. 67. Heb. 12. 10, 11.
[c] ad. 127. Ps. 19. 10. Diar. 8. 11.
[d] Job 10. 8. Ps. 100. 3. a 138. 8.
[e] Ps. 34. 2.
† Heb. *cyfiawnder.*
[f] Heb. 12. 10.
[g] ad. 24, 47, 174.
[h] Ps. 73. 26. a 84. 2.
[i] ad. 123. Ps. 69. 3.
[k] Job 30. 30.
[l] Ps. 39. 4.
[m] Ps. 35. 7.
‖ Neu, *ffyddlondeb.*
[n] ad. 40.
[o] Ps. 89. 2. Matt. 24. 34, 35.
[p] ad. 24.
[q] Matt. 5. 18. a 24. 35.
[r] Ps. 1. 2.
‖ *ar hŷd y dydd.*
† Heb. mae.
[s] Ps. 19. 10. Diar. 8. 11.
† Heb. *i daflod fy ngenau!*
[t] ad. 128.
‖ Neu, *Canwyll.*
[u] Diar. 6. 23.
[x] Neh. 10. 29.
[y] ad. 88.
[z] ad. 12, 26.
[a] Job 13. 14.
[b] Ps. 140. 5. a 141. 9.

i mi: ond ni chyfeiliornais oddi wrth dy orchymynion.

[c] Deut. 33. 4.
[d] ad. 77, 92, 174.

111 [c]Cymmerais dy orchymynion yn etifeddiaeth dros byth: o herwydd [d]llawenydd fy nghalon *ydynt.*

112 Gostyngais fy nghalon i wneuthur dy ddeddfau byth, *hyd* y diwedd.

SAMECH.

113 Meddyliau *ofer* a gasêais; a'th gyfraith di a hoffais.

[e] Ps. 32. 7. a 91. 1.

114 [e]Fy lloches a'm tarian *ydwyt:* yn dy air y gobeithiaf.

[f] Ps. 6. 8. a 139. 19. Matt. 7. 23.

115 [f]Ciliwch oddi wrthyf, rai drygionus: canys cadwaf orchymynion fy NUW.

116 Cynnal fi yn ol dy air, fel y byddwyf byw: ac na âd i mi gywilyddio am fy ngobaith.

117 Cynnal fi, a dïangol fyddaf: ac ar dy ddeddfau yr edrychaf yn wastadol.

118 Sethraist y rhai oll a gyfeiliornant oddi wrth dy ddeddfau: canys twyllodrus *yw* eu dichell hwynt.

† Heb. *Gwnaethost i holl,* &c. *ddarfod* fel, &c.
[g] Ezec. 22. 8.
[h] Hab. 3. 16.

119 †Bwriaist heibio holl annuwiolion y tir [g]*fel* sothach: am hynny yr hoffais dy dystiolaethau.

120 [h]Dychrynodd fy nghnawd rhag dy ofn, ac ofnais rhag dy farnedigaethau.

AIN.

121 Gwnaethum farn a chyfiawnder: na âd fi i'm gorthrymmwyr.

122 Mechnïa dros dy was er daioni: na âd i'r beilchion fy ngorthrymmu.

[i] ad. 81, 82.

123 [i]Fy llygaid a ballasant am dy iachawdwriaeth, ac am ymadrodd dy gyfiawnder.

[k] ad. 12.

124 Gwna i'th was yn ol dy drugaredd, a [k]dysg i mi dy ddeddfau.

125 Dy was *ydwyf* fi; pâr i mi ddeall, fel y gwypwyf dy dystiolaethau.

126 Amser *yw* i'r ARGLWYDD weithio: diddymmasant dy gyfraith di.

[l] ad. 72. Ps. 19. 10. Diar. 8. 11.

127 [l]Am hynny yr hoffais dy orchymynion yn fwy nag aur; ïe, yn fwy nag aur coeth.

[m] ad. 104.

128 Am hynny uniawn y cyfrifais *dy* orchymynion *am* bob *peth; a* [m]chasêais bob gau lwybr.

PE.

[n] Ps. 19. 7.

129 Rhyfedd *yw* dy dystiolaethau: am hynny y ceidw fy enaid hwynt.

130 Agoriad dy eiriau a rydd oleuni: [n]pair ddeall i rai annichellgar.

[o] Ps. 106. 4.

131 Agorais fy ngenau, a dyhêais: oblegid awyddus oeddwn i'th orchymynion di.

132 [o]Edrych arnaf, a thrugarhâ wrthyf, [p]yn ol dy arfer ‖i'r rhai a garant dy enw.

[p] 2 Thess. 1. 6, 7.
‖ Neu, *tu ag at y rhai.*

[q] Ps. 17. 5.
[r] Ps. 19. 13. Rhuf. 6. 12.

133 [q]Cyfarwydda fy nghamrau yn dy air: ac [r]na lywodraethed dim anwiredd arnaf.

[s] Ps. 4. 6.
[t] ad. 12, 26.

134 Gwared fi oddi wrth orthrymder dynion: felly y cadwaf dy orchymynion.

135 [s]Llewyrcha dy wyneb ar dy was: a [t]dysg i mi dy ddeddfau.

[u] Jer. 9. 1. a 14. 17. Edrych Ezec. 9. 4.

136 [u]Afonydd o ddyfroedd a redant o'm llygaid: am na chadwasant dy gyfraith di.

TSADI.

137 Cyfiawn *ydwyt* ti, O ARGLWYDD, ac uniawn *yw* dy farnedigaethau.

† Heb. *gyfiawnder a ffyddlondeb.*
[x] Ps. 69. 9. Ioan 2. 17.

138 Dy dystiolaethau *y rhai* a orchymynaist, *ydynt* †gyfiawn, a ffyddlawn iawn.

139 [x]Fy zêl a'm †difâodd; o herwydd i'm gelynion anghofio dy eiriau di.

† Heb. *torrodd ymaith.*
[y] Ps. 12. 6. a 18. 30. Diar. 30. 5.

140 [y]Purwyd dy ymadrodd yn ddirfawr: am hynny y mae dy was yn ei hoffi.

141 Bychan *ydwyf* fi, a dirmygus: *ond* nid anghofiais dy orchymynion.

142 Dy gyfiawnder *sydd* gyfiawnder byth, a'th gyfraith *sydd* wirionedd.

† Heb. *cawsant.*

143 Adfyd a chystudd a'm †goddiweddasant: *a*'th orchymynion *oedd* fy nigrifwch.

144 Cyfiawnder dy dystiolaethau *a bery* yn dragywydd: gwna i mi ddeall, a byw fyddaf.

COPH.

145 Llefais â'*m* holl galon; clyw fi, O ARGLWYDD: dy ddeddfau a gadwaf.

‖ Neu, *fel y cadwyf.*

146 Llefais arnat; achub fi, ‖a chadwaf dy dystiolaethau.

[z] Ps. 5. 3. a 130. 6.

147 [z]Achubais flaen y cyfddydd, a gwaeddais; wrth dy air y disgwyliais.

[a] Ps. 63. 1, 6.

148 [a]Fy llygaid a achubasant flaen gwyliadwriaethau *y nos,* i fyfyrio yn dy air di.

[b] ad. 40, 154.

149 Clyw fy llef yn ol dy drugaredd: ARGLWYDD, [b]bywhâ fi yn ol dy farnedigaethau.

150 Y rhai a ddilynant ysgelerder a nesasant *arnaf:* ymbellasant oddi wrth dy gyfraith di.

151 Tithau, ARGLWYDD, *wyt* agos; a'th holl orchymynion *sydd* wirionedd.

152 Er ys talm y gwyddwn am dy dystiolaethau, seilio o honot hwynt yn dragywydd.

RESH.

153 Gwel fy nghystudd, a gwared fi: canys nid anghofiais dy gyfraith.

154 [c]Dadleu fy nadl, a gwared fi: [d]bywhâ fi yn ol dy air.

155 [e]Pell *yw* iachawdwriaeth oddi wrth y rhai annuwiol: o herwydd ni cheisiant dy ddeddfau di.

156 Dy drugareddau, ARGLWYDD, *sydd* aml: [f]bywhâ fi yn ol dy farnedigaethau.

157 Llawer *sydd* yn fy erlid, ac yn fy ngwrthwynebu; *er hynny* ni thröais oddi wrth dy dystiolaethau.

158 Gwelais y troseddwyr, a gresynais; am na chadwent dy air di.

159 Gwel fy mod yn hoffi dy orchymynion: ARGLWYDD, [g]bywhâ fi yn ol dy drugarowgrwydd.

160 †Gwirionedd *o'r* dechreuad *yw* dy air; a phob un o'th gyfiawn farnedigaethau *a bery* yn dragywydd.

SCHIN.

161 Tywysogion a'm herlidiasant heb achos: er hynny fy nghalon a grynai rhag dy air di.

162 Llawen ydwyf fi oblegid dy air, fel un yn cael ysglyfaeth lawer.

163 Celwydd a gasêais, ac a ffieiddiais: *a'th* gyfraith di a hoffais.

164 Seithwaith yn y dydd yr ydwyf yn dy glodfori; o herwydd dy gyfiawn farnedigaethau.

165 [h]Heddwch mawr fydd i'r rhai a garant dy gyfraith: ac nid *oes* dramgwydd iddynt.

166 [i]Disgwyliais wrth dy iachawdwriaeth di, O ARGLWYDD; a gwneuthum dy orchymynion.

167 Fy enaid a gadwodd dy dystiolaethau; a hoff iawn gennyf hwynt.

168 Cedwais dy orchymynion a'th dystiolaethau: canys *y mae* fy holl ffyrdd ger dy fron di.

TAU.

169 Nesâed fy ngwaedd o'th flaen, ARGLWYDD: gwna i mi ddeall yn ol dy air.

170 Deued fy ngweddi ger dy fron: gwared fi yn ol dy air.

171 [k]Fy ngwefusau a draetha foliant, pan ddysgech i mi dy ddeddfau.

172 Fy nhafod a ddatgan dy air: o herwydd dy holl orchymynion *sydd* gyfiawnder.

173 Bydded dy law i'm cynnorthwyo: o herwydd [l]dy orchymynion di a ddewisais.

174 [m]Hiraethais, O ARGLWYDD, am dy iachawdwriaeth; [n]a'th gyfraith *yw* fy hyfrydwch.

175 Bydded byw fy enaid, fel y'th folianno di; a chynnorthwyed dy farnedigaethau fi.

176 [o]Cyfeiliornais fel dafad wedi colli: cais dy was; oblegid nid anghofiais dy orchymynion.

PSALM CXX.

1 *Dafydd yn gweddïo yn erbyn Döeg; 3 yn ceryddu ei dafod ef: 5 yn cwyno fod yn rhaid iddo gyttal a bucheddu gyd â'r anwir.*

Caniad y graddau.

AR yr ARGLWYDD y gwaeddais [a]yn fy nghyfyngder, ac efe a'm gwrandawodd i.

2 ARGLWYDD, gwared fy enaid oddi wrth wefusau celwyddog, *ac* oddi wrth dafod twyllodrus.

3 ‖Beth a roddir i ti? neu pa beth a wneir i ti, dydi dafod twyllodrus?

4 Llymion saethau cawr, ynghyd â marwor meryw.

5 Gwae fi, fy mod yn preswylio ym Mesech, yn cyfanneddu [b]ym mhebyll Cedar.

6 Hir y trigodd fy enaid gyd â'r hwn oedd yn casâu tangnefedd.

7 Heddychol *ydwyf* fi: ond pan lefarwyf, *y maent yn barod* i ryfel.

PSALM CXXI.

Mawr ddïogelwch y duwiol, sydd yn hyderu ar nawdd ac ymddiffyn Duw.

Caniad y graddau.

‖DYRCHAFAF fy llygaid i'r mynyddoedd, o'r lle y daw fy nghymmorth.

2 [a]Fy nghymmorth *a ddaw* oddi wrth yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth nefoedd a daear.

3 Ni âd efe i'th droed lithro: ac [b]ni huna dy geidwad.

4 Wele, ni huna ac ni chwsg ceidwad Israel.

5 Yr ARGLWYDD *yw* dy geidwad: yr ARGLWYDD *yw* [c]dy gysgod [d]ar dy ddeheulaw.

6 [e]Ni'th dery yr haul y dydd, na'r lleuad y nos.

7 Yr ARGLWYDD a'th geidw rhag pob drwg: efe a geidw dy enaid.

8 Yr ARGLWYDD [f]a geidw dy fynediad, a'th ddyfodiad, o'r pryd hwn hyd yn dragywydd.

PSALM CXXII.

1 *Dafydd yn dangos ei lawenydd dros yr eglwys; 6 ac yn gweddïo am heddwch iddi.*

Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

[c] Ps. 35. 1. Michah 7. 9.
[d] ad. 40.
[e] Job 5. 4.
[f] ad. 149.
[g] ad. 88.
† Heb. *Dechreuad dy air* sydd *wirionedd.*
[h] Diar. 3. 2.
[i] Gen. 49. 18. ad. 174.
[k] ad. 7.
[l] Jos. 24. 22. Diar. 1. 29.
[m] ad. 166.
[n] ad. 16, 24, 47, 77, 111.
[o] Es. 53. 6. Luc 15. 4, &c.

Cylch 1058.
[a] Ps. 118. 5. Jonah 2. 2.
‖ Neu, *Beth a rydd tafod twyllodrus i ti?* neu, *beth a ychwanega i ti?*
[b] 1 Sam. 25. 1. Jer. 49. 29.

‖ Neu, *A ddyrchafaf fi.* Edrych Jer. 3. 23.
[a] Ps. 124. 8.
[b] Ps. 127. 1. Es. 27. 3.
[c] Es. 25. 4.
[d] Ps. 16. 8. a 109. 31.
[e] Ps. 91. 5. Es. 49. 10. Dat. 7. 16.
[f] Deut. 28. 6.

LLAWENYCHAIS pan ddywedent wrthyf, Awn i dŷ yr ARGLWYDD.

2 Ein traed a safant o fewn dy byrth di, O Jerusalem.

3 Jerusalem a adeiladwyd fel dinas [a] wedi ei chyd-gyssylltu ynddi ei hun.

4 [b] Yno yr esgyn y llwythau, llwythau yr ARGLWYDD, [c] yn dystiolaeth i Israel, i foliannu enw yr ARGLWYDD.

5 Canys yno †y gosodwyd gorsedd-feingciau barn, gorsedd-feingciau tŷ Dafydd.

6 Dymunwch heddwch Jerusalem: llwydded y rhai a'th hoffant.

7 Heddwch fyddo o fewn dy ragfur, *a* ffyniant yn dy balasau.

8 Er mwyn fy mrodyr a'm cyfeillion y dywedaf yn awr, Heddwch *fyddo* i ti.

9 Er mwyn tŷ yr ARGLWYDD ein DUW, [d] y ceisiaf i ti ddaioni.

[a] Edrych 2 Sam. 5. 9.
[b] Exod. 23. 17. Deut. 16. 16.
[c] Exod. 16. 34.
† Heb. *yr eistedd.*
[d] Neh. 2. 10.

PSALM CXXIII.

1 *Y duwiol yn dangos eu hyder ar Ddduw;* 3 *ac yn gweddïo ar gael eu gwared oddi wrth ddirmyg.*

Caniad y graddau.

ATTAT [a] ti y dyrchafaf fy llygaid, ti yr hwn [b] a breswyli yn y nefoedd.

2 Wele, fel *y mae* llygaid gweision ar law eu meistraid, *neu* fel *y mae* llygaid llaw-forwyn ar law ei meistres; felly *y mae* ein llygaid ni ar yr ARGLWYDD ein DUW, hyd oni thrugarhâo efe wrthym ni.

3 Trugarhâ wrthym, ARGLWYDD, trugarhâ wrthym; canys llanwyd ni â dirmyg yn ddirfawr.

4 Yn ddirfawr y llanwyd ein henaid â gwatwargerdd y rhai goludog, *ac* â dïystyrwch y beilchion.

[a] Ps. 121. 1.
[b] Ps. 115. 3.

PSALM CXXIV.

Yr eglwys yn bendithio Duw am ei ryfeddol mywared.

Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

ONI *buasai* yr ARGLWYDD yr hwn a fu gyd â ni, [a] y gall Israel ddywedyd yn awr;

2 Oni *buasai* yr ARGLWYDD yr hwn a fu gyd â ni, pan gyfododd dynion yn ein herbyn:

3 Yna y'n llyngcasent ni yn fyw, pan ennynodd eu llid hwynt i'n herbyn:

4 Yna y dyfroedd a lifasai drosom, y ffrwd a aethai dros ein henaid:

5 Yna yr aethai dros ein henaid ddyfroedd ‖ chwyddedig.

6 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD, yr hwn ni roddodd ni yn ysglyfaeth i'w dannedd hwynt.

[a] Ps. 129. 1.
‖ *beilchion.*

7 Ein henaid a ddïangodd [b] fel aderyn o fagl yr adarwyr: y fagl a dorrwyd, a ninnau a ddïanghasom.

8 [c] Ein porth ni *sydd* yn enw yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth nefoedd a daear.

[b] Ps. 91. 3. Diar. 6. 5.
[c] Ps. 121. 2.

PSALM CXXV.

1 *Dïogelwch y rhai sydd yn ymddiried yn Nuw.* 4 *Gweddi dros y duwiol, ac yn erbyn yr annuwiol.*

Caniad y graddau.

YRHAI a ymddiriedant yn yr ARGLWYDD, *fyddant* fel mynydd Sïon, *yr hwn* ni syflir, *ond* a bery yn dragywydd.

2 *Fel y mae* Jerusalem *a*'r mynyddoedd o'i hamgylch; felly *y mae* yr ARGLWYDD o amgylch ei bobl, o'r pryd hwn hyd yn dragywydd.

3 Canys [a] ni orphwys gwïalen annuwioldeb ar randir y rhai cyfiawn; rhag i'r rhai cyfiawn estyn eu dwylaw at anwiredd.

4 O ARGLWYDD, gwna ddaioni i'r rhai daionus, ac i'r rhai uniawn yn eu calonnau.

5 Ond y rhai a ymdroant i'w [b] trofëydd, yr ARGLWYDD a'u gyrr gyd â gweithredwyr anwiredd: *a bydd* [c] tangnefedd ar Israel.

[a] Diar. 22. 8. Es. 14. 5.
[b] Diar. 2. 15.
[c] Ps. 128. 6. Gal. 6. 16.

PSALM CXXVI.

1 *Yr eglwys, wrth ddangos coffâ o'i rhyfeddol ymwared allan o gaethiwed,* 4 *yn gweddïo am lwyddiant, ac yn ei brophwydo.*

Caniad y graddau.

PAN † ddychwelodd yr ARGLWYDD gaethiwed Sïon, [a] yr oeddym fel rhai yn breuddwydio.

2 Yna [b] y llanwyd ein genau â chwerthin, a'n tafod â chanu: yna y dywedasant ym mysg y cenhedloedd, Yr ARGLWYDD a †wnaeth bethau mawrion i'r rhai hyn.

3 Yr ARGLWYDD a wnaeth i ni bethau mawrion; *am hynny* yr ydym yn llawen.

4 Dychwel, ARGLWYDD, ein caethiwed ni, fel yr afonydd yn y dehau.

5 [c] Y rhai sydd yn hau mewn dagrau, a fedant mewn ‖ gorfoledd.

6 Yr hwn sydd yn myned rhagddo, ac yn wylo, gan ddwyn ‖ had gwerthfawr, gan ddyfod a ddaw mewn gorfoledd, dan gludo ei ysgubau.

† Heb. *ddychwelodd ddychweliad.*
[a] Act. 12. 9.
[b] Job 8. 21.
†Heb. *fawrhaodd wneuthur i'r,* &c.
[c] Edrych Jer. 31. 9. &c.
‖ Neu, *cân.*
‖ Neu, *hadlestr.*

PSALM CXXVII.

1 *Rhinwedd bendithion Duw.* 3 *Dawn Duw yw plant rhinweddol.*

Caniad y graddau ‖ i Solomon.

‖ Neu, *o'r eiddo* Ps. 72, titl.

[a] Ps. 121. 3, 4, 5.

OS yr ARGLWYDD nid adeilada y tŷ, ofer y llafuria ei adeiladwyr wrtho: os [a] yr ARGLWYDD ni cheidw y ddinas, ofer y gwylia y ceidwad.

2 Ofer i chwi fore-godi, myned yn hwyr i gysgu, bwytta bara gofidiau: felly y rhydd efe hûn i'w anwylyd.

[b] Gen. 33. 5. a 48. 4. Jos. 24. 3, 4.
[c] Deut. 28. 4.
[d] Edrych Job 5. 4. Diar. 27. 11.

3 Wele, [b] plant *ydynt* etifeddiaeth yr ARGLWYDD: [c] *ei* wobr *ef yw* ffrwyth y groth.

4 Fel *y mae* saethau yn llaw y cadarn; felly *y mae* plant ieuengctid.

5 Gwyn *ei* fyd y gwr a lanwodd ei gawell saethau à hwynt: [d] nis gwaradwyddir hwy, pan ‖ ymddiddanant â'r gelynion yn y porth.

‖ Neu, *ddaros-tyngant y gelynion*; megis Ps. 18. 47. neu, *ddi-fethant.*

PSALM CXXVIII.

Yr amryw fendithion sydd yn canlyn y rhai a ofnant Dduw.

Caniad y graddau.

[a] Ps. 122. 1. a 115. 13. a 119. 1.

[a] GWYN *ei* fyd pob un sydd yn ofni yr ARGLWYDD; yr hwn sydd yn rhodio yn ei ffyrdd ef.

[b] Es. 3. 10.

2 [b] Canys mwynhâi lafur dy ddwylaw: gwyn dy fyd, a da *fydd* i ti.

3 Dy wraig *fydd* fel gwinwydden ffrwythlawn ar hyd ystlysau dy dŷ: dy blant fel planhigion olew-wydd o amgylch dy ford.

4 Wele, fel hyn yn ddïau y bendithir y gwr a ofno yr ARGLWYDD.

[c] Ps. 134. 3.

5 [c] Yr ARGLWYDD a'th fendithia allan o Sïon; a thi a gai weled daioni Jerusalem holl ddyddiau dy einioes:

[d] Ps. 125. 5.

6 A thi a gai weled plant dy blant, *a* [d] thangnefedd ar Israel.

PSALM CXXIX.

1 *Y mae yn annog i foliannu Duw, am gadw Israel yn ei fawr gystuddiau. 5 Melldithio y rhai a gasânt eglwys Dduw.*

Caniad y graddau.

[a] Edrych Ezec. 23. 3. Hos. 2. 15. a 11. 1.
[b] Ps. 124. 1.

LLAWER gwaith y'm cystuddiasant [a] o'm hieuengctid, [b] y dichon Israel ddywedyd yn awr:

2 Llawer gwaith y'm cystuddiasant o'm hieuengctid: etto ni'm gorfuant.

3 Yr arddwyr a arddasant ar fy nghefn: estynasant eu cwysau yn hirion.

4 Yr ARGLWYDD *sydd* gyfiawn: efe a dorrodd raffau y rhai annuwiol.

5 Gwaradwydder hwy oll, a gyrrer yn eu hol, y rhai a gasânt Sïon.

6 Byddant fel glaswellt pen tai, yr hwn a wywa cyn y ‖ tynner ef ymaith:

‖ *tyfo.*

7 A'r hwn ni leinw y pladurwr ei law; na'r hwn fyddo yn rhwymo yr ysgubau, ei fynwes.

8 Ac ni ddywed y rhai a ânt heibio, [c] Bendith yr ARGLWYDD arnoch: bendithiwn chwi yn enw yr ARGLWYDD.

[c] Ruth 2. 4.

PSALM CXXX.

1 *Y Psalmydd yn dangos ei obaith mewn gweddi; 5 a'i ddioddefgarwch mewn gobaith. 7 Y mae yn annog Israel i obeithio yn Nuw.*

Caniad y graddau.

[a] Galar. 3. 55. Jonah 2. 2.

O'R [a] dyfnder y llefais arnat, O ARGLWYDD.

2 ARGLWYDD, clyw fy llefain; ystyried dy glustiau wrth lef fy ngweddiau.

[b] Ps. 143. 2.

3 [b] Os creffi ar anwireddau, ARGLWYDD, O ARGLWYDD, pwy a saif?

[c] 1 Bren. 8. 40. Ps. 2. 11. Jer. 33. 9.

4 Ond *y mae* gyd â thi faddeuant, fel [c] y'th ofner.

[d] Ps. 27. 14. a 33. 20. a 40. 1. Es. 8. 17. a 30. 18.

5 [d] Disgwyliaf am yr ARGLWYDD: disgwyl fy enaid, ac yn ei air ef y gobeithiaf.

[e] Ps. 63. 6. a 119. 147.

6 [e] Fy enaid *sydd yn disgwyl* am yr ARGLWYDD yn fwy nag *y mae* y gwylwyr am y bore; ‖ *yn fwy nag y mae* y gwylwyr am y bore.

‖ Neu, *y rhai* sydd *yn gwylied am y bore.*

[f] Ps. 86. 5, 15.

7 Disgwylied Israel am yr ARGLWYDD; o herwydd [f] *y mae* trugaredd gyd â'r ARGLWYDD, ac aml ymwared gyd âg ef.

[g] Ps. 103. 3, 4.

8 Ac [g] efe a wared Israel oddi wrth eu holl anwireddau.

PSALM CXXXI.

1 *Dafydd yn dangos ei ostyngeiddrwydd; 3 ac yn annog Israel i obeithio yn Nuw.*

Caniad y graddau o'r eiddo Dafydd.

[a] Rhuf. 12. 16.
† Heb. *ryfedd.*

O ARGLWYDD, nid ymfalchïodd fy nghalon, ac nid ymddyrchafodd fy llygaid: [a] ni rodiais chwaith mewn pethau rhŷ fawr, a rhŷ † uchel i mi.

[b] Matt. 18. 3. 1 Cor. 14. 20.

2 Eithr gosodais a gostegais fy enaid, [b] fel un wedi ei ddiddyfnu oddi wrth ei fam: fy enaid *sydd* ynof fel un wedi ei ddiddyfnu.

† Heb. *awr hon.*

3 Disgwylied Israel wrth yr ARGLWYDD, o'r † pryd hwn hyd yn dragywydd.

PSALM CXXXII.

1 *Dafydd yn ei weddi yn dangos i Dduw ei ddduwiol ofal dros yr arch; 8 yn gweddïo wrth symmudo yr arch; 11 ac yn ail-adrodd addewidion Duw iddo.*

Caniad y graddau.

Cylch 1004.

O ARGLWYDD, cofia Dafydd, *a*'i holl flinder:

[a] Gen. 49. 24.

2 Y modd y tyngodd efe wrth yr ARGLWYDD, *ac* yr addunodd i [a] rymmus *DDUW* Jacob.

3 Ni ddeuaf i fewn pabell fy nhŷ, ni ddringaf ar erchwyn fy ngwely;
4 [b] Ni roddaf gwsg i'm llygaid, *na* hûn i'm hamrantau,
5 Hyd oni chaffwyf le i'r ARGLWYDD, † preswylfod i rymmus *DDUW* Jacob.
6 Wele, clywsom am dani yn Ephratah: [c] cawsom hi ym meusydd y coed.
7 Awn i'w bebyll ef; [d] ymgrymmwn o flaen ei faingc-draed ef.
8 [e] Cyfod, ARGLWYDD, i'th orphwysfa; ti, ac arch dy gadernid.
9 [f] Gwisged dy offeiriaid gyfiawnder; a gorfoledded dy saint.
10 Er mwyn Dafydd dy was, na thro ymaith wyneb dy Enneiniog.
11 [g] Tyngodd yr ARGLWYDD *mewn* gwirionedd i Dafydd; ni thry efe oddi wrth hynny; [h] O ffrwyth dy † gorph y gosodaf ar dy orsedd-faingc.
12 Os ceidw dy feibion fy nghyfammod a'm ‖ tystiolaeth, y rhai a ddysgwyf iddynt; eu meibion hwythau yn dragywydd a eisteddant ar dy orsedd-faingc.
13 Canys dewisodd yr ARGLWYDD Sïon; *ac* a'*i* chwennychodd yn drigfa iddo ei hun.
14 [i] Dyma fy ngorphwysfa yn dragywydd: yma y trigaf; canys chwennychais hi.
15 [k] Gan fendithio y bendithiaf ei lluniaeth: diwallaf ei thlodion â bara.
16 [l] Ei hoffeiriaid hefyd a wisgaf âg iachawdwriaeth: a'i saint dan ganu a ganant.
17 [m] Yna y paraf i gorn Dafydd flaguro: darperais ‖ lamp i'm Henneiniog.
18 Ei elynion ef a wisgaf â chywilydd: arno yntau y blodeua ei goron.

PSALM CXXXIII.

Budd cymmundeb y saint.

Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

WELE, mor ddaionus ac mor hyfryd *yw* [a] trigo o frodyr ynghyd.
2 *Y mae* fel [b] yr ennaint gwerthfawr ar y pen, yn disgyn ar hyd y farf, *sef* barf Aaron; yr hwn *oedd* yn disgyn ar hyd ymyl ei wisgoedd ef:
3 Fel gwlith [c] Hermon, *ac fel y gwlith* yn disgyn ar fynyddoedd Sïon: canys [d] yno y gorchymynodd yr ARGLWYDD y fendith, *sef* bywyd yn dragywydd.

PSALM CXXXIV.

Y mae yn annog i fendithio Duw.

Caniad y graddau.

WELE, [a] holl weision yr ARGLWYDD, bendithiwch yr ARGLWYDD, [b] y rhai ydych yn sefyll yn nhŷ yr ARGLWYDD y nos.
2 Dyrchefwch eich dwylaw ‖ *yn* y cyssegr; a bendithiwch yr ARGLWYDD.
3 [c] Yr ARGLWYDD yr hwn a wnaeth nefoedd a daear, a'th fendithio di allan o Sïon.

PSALM CXXXV.

1 *Y mae yn annog i glodfori Duw, am ei drugaredd, 5 am ei allu,* 8 *ac am ei farnedigaethau.* 15 *Ofered yw eilunod.* 19 *Y mae yn annog i fendithio Duw.*

MOLWCH yr ARGLWYDD. Molwch enw yr ARGLWYDD; [a] gweision yr ARGLWYDD, molwch *ef*.
2 Y rhai ydych yn sefyll yn nhŷ yr ARGLWYDD, y'nghynteddoedd tŷ ein DUW ni,
3 [b] Molwch yr ARGLWYDD; canys da *yw* yr ARGLWYDD: cenwch i'w enw; canys hyfryd *yw*.
4 Oblegid [c] yr ARGLWYDD a ddetholodd Jacob iddo ei hun, *ac* Israel yn brïodoriaeth iddo.
5 Canys mi a wn mai [d] mawr *yw* yr ARGLWYDD; a *bod* ein Harglwydd ni goruwch yr holl dduwiau.
6 [e] Yr ARGLWYDD â wnaeth yr hyn oll a fynnai yn y nefoedd, ac yn y ddaear, yn y môr, ac yn yr holl ddyfnderau.
7 [f] Y mae yn codi tarth o eithafoedd y ddaear; [g] mellt a wnaeth efe ynghyd â'r gwlaw; gan ddwyn y gwynt allan o'i drysorau.
8 [h] Yr hwn a darawodd gyntaf-anedig yr Aipht, † yn ddyn ac yn anifail.
9 [i] Danfonodd arwyddion a rhyfeddodau i'th ganol di, yr Aipht; ar Pharaoh, ac ar ei holl weision.
10 [k] Yr hwn a darawodd genhedloedd lawer, ac a laddodd frenhinoedd cryfion;
11 Sehon brenhin yr Amoriaid, ac Og brenhin Basan, a [l] holl frenhiniaethau Canaan:
12 [m] Ac a roddodd eu tir hwynt *yn* etifeddiaeth, yn etifeddiaeth i Israel ei bobl.
13 [n] Dy enw, O ARGLWYDD, *a bery* yn dragywydd; dy goffadwriaeth, O ARGLWYDD, † o genhedlaeth i genhedlaeth.
14 [o] Canys yr ARGLWYDD a farna ei bobl, a bydd edifar ganddo o ran ei weision.
15 [p] Delwau y cenhedloedd *ydynt* arian ac aur, gwaith dwylaw dyn.

[a] Gen. 13. 8.
[b] Exod. 30. 25, 30.
[c] Deut. 4. 48.
[d] Lef. 25. 21. Deut. 28. 8. Ps. 42. 8.
[b] Diar. 6. 4.
† Heb. *preswylfëydd.*
[e] 1 Sam. 7. 1.
[d] Ps. 5. 7. a 99. 5.
[e] Num. 10. 35. 2 Chron. 6. 41, 42.
[f] Job 29. 14. Es. 61. 10.
[g] Ps. 89. 3, 4, 33, &c. a 110. 4.
[h] 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 8. 25. 2 Chron. 6. 16. Luc 1. 69. Act. 2. 30.
† Heb. *fru.*
‖ *tystiolaethau.*
[i] Ps. 68. 16.
[k] Ps. 147. 14.
[l] 2 Chron. 6. 41. Ps. 149. 4.
[m] Ezec. 29. 21. Luc 1. 69.
‖ Neu, *ganwyll:* Edrych 1 Bren. 11. 36. a 15. 4. 2 Chron. 21. 7.
[a] Ps. 135. 1, 2
[b] 1 Chron. 9. 33.
‖ Neu, mewn *sancteiddrwydd.*
[c] Ps. 128. 5.
[a] Ps. 134. 1.
[b] Ps. 147. 1.
[c] Exod. 19. 5. Deut. 7. 6, 7. a 10. 15.
[d] Ps. 95. 3. a 97. 9.
[e] Ps. 115. 3.
[f] Jer. 10. 13. a 51. 16.
[g] Job 28. 25, 26. a 38. 24, &c. Zech. 10. 1.
[h] Exod. 12. 12, 29. Ps. 78. 51. a 136. 10.
† Heb. *o ddyn hyd anifail.*
[i] Exod. 7, a 8. a 9, a 10, a 14.
[k] Num. 21. 24, 25, 26, 34, 35. Ps. 136. 17, &c.
[l] Jos. 12. 7.
[m] Ps. 78. 55. a 136. 21, 22.
[n] Exod. 3. 15. Ps. 102. 12.
† Heb. *i genhedlaeth a chenhedlaeth.*
[o] Deut. 32. 36.
[p] Ps. 115. 4, 5 6, 7, 8.

16 Genau sydd iddynt, ond ni lefarant; llygaid sydd ganddynt, ond ni welant.

17 Y mae clustiau iddynt, ond ni chlywant; nid oes chwaith anadl yn eu genau.

18 Fel hwynt y mae y rhai a'u gwnant, a phob un a ymddiriedo ynddynt.

[q] Ps. 115. 9, &c.

19 [q] Tŷ Israel, bendithiwch yr ARGLWYDD: bendithiwch yr ARGLWYDD tŷ Aaron.

20 Tŷ Lefi, bendithiwch yr ARGLWYDD: y rhai a ofnwch yr ARGLWYDD, bendithiwch yr ARGLWYDD.

[r] Ps. 134. 3.

21 Bendithier yr ARGLWYDD [r] o Sion, yr hwn sydd yn trigo yn Jerusalem. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXXXVI.

Y mae yn annog i foliannu Duw am ei drugareddau neïlluol.

[a] Ps. 106. 1. a 107. 1. a 118. 1.

[a] CLODFORWCH yr ARGLWYDD; canys da *yw:* [b] o herwydd ei

[b] 1 Chron. 16. 34, 41.

drugaredd *sydd* yn dragywydd.

[c] Deut. 10. 17.

2 Clodforwch [c] DDUW y duwiau: oblegid ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

3 Clodforwch ARGLWYDD yr arglwyddi: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

[d] Ps. 72. 18.

4 [d] Yr hwn yn unig sydd yn gwneuthur rhyfeddodau: canys ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

[e] Gen. 1. 1. Diar. 3. 19. Jer. 51. 15.

5 [e] Yr hwn a wnaeth y nefoedd mewn doethineb: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

[f] Gen. 1. 9. Ps. 24. 2. Jer. 10. 12.

6 [f] Yr hwn a estynodd y ddaear oddi ar y dyfroedd: oblegid ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

[g] Gen. 1. 14.

7 [g] Yr hwn a wnaeth oleuadau mawrion: canys ei drugaredd *sydd* yn dragywydd:

[h] Gen. 1. 16.

8 [h] Yr haul, i †lywodraethu y dydd: canys ei drugaredd *sydd* yn dragywydd:

†Heb. *lywodraeth y dydd.*

9 Y lleuad a'r sêr, i lywodraethu y nos: canys ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

[i] Exod. 12. 29.

10 [i] Yr hwn a darawodd yr Aipht yn eu cyntaf-anedig: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd:

[k] Exod. 12. 51. a 13. 17.

11 [k] Ac a ddug Israel o'u mysg hwynt: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd:

[l] Exod. 6. 6.

12 [l] A llaw gref, ac â braich estynedig: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

[m] Exod. 14. 21, 22. Ps. 78. 13.

13 [m] Yr hwn a rannodd y môr coch yn ddwy ran: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

14 Ac a wnaeth i Israel fyned trwy ei ganol: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

[n] Exod. 14. 27.

15 [n] Ac a ysgytiodd Pharaoh a'i lu yn y môr coch: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

[o] Exod. 15. 22.

16 [o] Ac a dywysodd ei bobl trwy yr anialwch: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

[p] Ps. 135. 10, 11.

17 [p] Yr hwn a darawodd frenhinoedd mawrion: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd:

[q] Deut. 29. 7.

18 [q] Ac a laddodd frenhinoedd arderchog: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd:

[r] Num. 21. 21.

19 [r] Sehon brenhin yr Amoriaid: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd:

[s] Num. 21. 33.

20 [s] Ac Og brenhin Basan: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd:

[t] Jos. 12. 1, &c. Ps. 135. 12.

21 [t] Ac a roddodd eu tir hwynt yn etifeddiaeth: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd:

22 Yn etifeddiaeth i Israel ei was: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

23 Yr hwn yn ein hisel-radd a'n cofiodd ni: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd:

24 Ac a'n hachubodd ni oddi wrth ein gelynion: o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

[u] Ps. 104. 27. a 145. 15. a 147. 9.

25 [u] Yr hwn sydd yn rhoddi ymborth i bob cnawd: canys ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

26 Clodforwch DDUW y nefoedd: canys ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.

PSALM CXXXVII.

1 *Dïanwadalwch yr Iuddewon mewn caethiwed.* 7 *Y prophwyd yn melldithio Edom a Babel.*

Cylch 570.

WRTH afonydd ‖ Babilon, yno yr eisteddasom, ac wylasom, pan feddyliasom am Sïon.

‖ Neu, *Babilon yr eisteddasom, ac a,* &c.

2 Ar yr helyg o'u mewn y crogasom ein telynau.

3 Canys yno y gofynodd y rhai a'n caethiwasent i ni †gân; a'r rhai a'n ‖ [a] hanrheithiasai, lawenydd, *gan ddywedyd;* Cenwch i ni *rai* o ganiadau Sïon.

†Heb. *eiriau cân.*

‖ Neu, *gwnaethant yn garneddau,* neu, *yn bentyrrau.*

[a] Ps. 79. 1.

4 Pa fodd y canwn gerdd yr ARGLWYDD mewn gwlad ddïeithr?

5 Os anghofiaf di, Jerusalem, anghofied fy neheulaw *ganu.*

6 Glyned fy nhafod wrth daflod fy ngenau, oni chofiaf di; oni chodaf Jerusalem goruwch †fy llawenydd pennaf.

†Heb. *fy mhenllawenydd.*

7 Cofia, ARGLWYDD, [b] blant Edom yn nydd Jerusalem; y rhai a ddywedant, Dinoethwch, dinoethwch *hi*, hyd ei sylfaen.

8 O ferch Babilon, [c] a anrheithir: gwŷn *ei* fyd [d] † a dalo i ti fel y gwnaethost i ninnau.

9 Gwŷn *ei* fyd a gymmero ac [e] a darawo dy rai bach wrth y † meini.

PSALM CXXXVIII.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am wirionedd ei air: 4 yn prophwydo y bydd i frenhinoedd y ddaear foliannu Duw: 7 yn dangos ei ymddiried yn Nuw.*

Psalm Dafydd.

CLODFORAF di â'm holl galon: [a] y'ngŵydd y duwiau y canaf i ti.

2 [b] Ymgrymmaf [c] tu a'th deml sanctaidd, a chlodforaf dy enw, am dy drugaredd a'th wirionedd: oblegid ti a fawrhêaist dy air uwch law dy enw oll.

3 Y dydd y llefais, y'm gwrandewaist; ac a'm cadarnhêaist *â* nerth yn fy enaid.

4 [d] Holl frenhinoedd y ddaear a'th glodforant, O ARGLWYDD, pan glywant eiriau dy enau.

5 Canant hefyd am ffyrdd yr ARGLWYDD: canys mawr *yw* gogoniant yr ARGLWYDD.

6 [e] Er *bod* yr ARGLWYDD yn uchel, etto [f] efe a edrych ar yr isel: ond y balch a edwyn efe o hirbell.

7 Pe rhodiwn y'nghanol cyfyngder, ti a'm bywhâit: estynit dy law yn erbyn digofaint fy ngelynion, a'th ddeheulaw a'm hachubai.

8 [g] Yr ARGLWYDD a gyflawna â mi: dy drugaredd, ARGLWYDD, *sydd* yn dragywydd: [h] nac esgeulusa waith dy ddwylaw.

PSALM CXXXIX.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am ei ragluniaeth sydd yn canfod pob peth: 19 yn ffieiddio yr annuwiol: 23 yn gweddïo am burdeb.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, [a] chwiliaist, ac adnabuost fi.

2 [b] Ti a adwaenost fy eisteddiad a'm cyfodiad: dealli fy meddwl o bell.

3 Amgylchyni fy llwybr a'm gorweddfa; a hysbys wyt *yn* fy holl ffyrdd.

4 Canys nid *oes* air ar fy nhafod, *ond* wele, ARGLWYDD, ti a'i gwyddost oll.

5 Amgylchynaist fi yn ol ac ym mlaen, a gosodaist dy law arnaf.

6 [c] *Dyma* wybodaeth rŷ ryfedd i mi: uchel yw, ni fedraf oddi wrthi.

7 [d] I ba le yr âf oddi wrth dy yspryd? ac i ba le y ffôaf o'th ŵydd?

8 [e] Os dringaf i'r nefoedd, yno *yr wyt* ti: [f] *os* cyweiriaf fy ngwely yn uffern, wele di *yno*.

9 *Pe* cymmerwn adenydd y wawr, *a phe* trigwn yn eithafoedd y môr:

10 Yno hefyd y'm tywysai dy law, ac y'm daliai dy ddeheulaw.

11 Pe dywedwn, Dïau y tywyllwch a'm cuddiai; yna y byddai y nos yn oleuni o'm hamgylch.

12 [g] Ni thywylla y tywyllwch rhagot ti; ond y nos a oleua fel dydd: † un ffunud *yw* tywyllwch a goleuni *i ti*.

13 Canys ti a feddiennaist fy arennau: tôaist fi y'nghroth fy mam.

14 Clodforaf di; canys ofnadwy *a* rhyfedd y'm gwnaed: rhyfedd *yw* dy weithredoedd; a'm henaid a ŵyr *hynny* yn † dda.

15 [h] Ni chuddiwyd fy ‖ sylwedd oddi wrthyt, pan y'm gwnaethpwyd yn ddirgel, *ac* y'm cywreiniwyd yn iselder y ddaear.

16 Dy lygaid a welsant fy anelwig ddefnydd; ac yn dy lyfr di yr ysgrifenwyd ‖ *hwynt* oll, y dydd y ‖ lluniwyd hwynt, pan nad *oedd* yr un o honynt.

17 [i] Am hynny mor werthfawr yw dy feddyliau gennyf, O DDUW! mor fawr yw eu swm hwynt!

18 *Pe* cyfrifwn hwynt, amlach ydynt nâ'r tywod: pan ddeffrôwyf, gyd â thi yr ydwyf yn wastad.

19 Yn ddïau, O DDUW, ti a leddi yr annuwiol: am hynny y gwŷr gwaedlyd, [k] ciliwch oddi wrthyf:

20 Y rhai a ddywedant ysgelerder yn dy erbyn; dy elynion a gymmerant *dy enw* yn ofer.

21 [l] Onid câs gennyf, O ARGLWYDD, dy gaseion di? onid ffiaidd gennyf y rhai a gyfodant i'th erbyn?

22 A chârs cyflawn y casêais hwynt: cyfrifais hwynt i mi yn elynion.

23 [m] Chwilia fi, O DDUW, a gwybydd fy nghalon: prawf fi, a gwybydd fy meddyliau.

24 A gwel a *oes* ffordd † annuwiol gennyf, a [n] thywys fi yn y ffordd dragywyddol.

PSALM CXL.

1 *Dafydd yn gweddïo am gael ei waredu oddi wrth Saul a Döeg: 8 yn gweddïo yn eu herbyn hwy: 12 yn ymgysuro, trwy ymddiried yn Nuw.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

[b] Jer. 49. 7. Galar. 4. 22. Ezec. 25. 12. Obad. 10, &c.
[c] Es. 13. 1. a 47. 1. Jer. 25. 12. a 50. 2.
[d] Jer. 50. 15, 29. Dat. 18. 6.
† Heb. *a dalo i ti daledigaeth fel y telaist i ninnau.*
[e] Es. 13. 16.
† Heb. *graig.*
[a] Ps. 119. 46.
[b] Ps. 28. 2.
[c] 2 Bren. 8. 29, 30.
[d] Ps. 102. 15, 22.
[e] Ps. 113. 5, 6. Es. 57. 15.
[f] Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5.
[g] Ps. 57. 2. Phil. 1. 6.
[h] Edrych Job 10. 8.
[a] Jer. 12. 3.
[b] 2 Bren. 19. 27.
[c] Job 42. 3. Ps. 40. 5.
[d] Jer. 23. 24.
[e] Amos 9. 2, 3, 4.
[f] Diar. 15. 11
[g] Job 26. 6. a 34. 22. Heb. 4. 13.
† Heb. *fel y tywyllwch, felly y mae y goleuni.*
† Heb. *odiaeth*
[h] Job 10. 8, 9. Preg. 11. 5.
‖ Neu, *nerth*, neu, *nghorph*, neu, *esgyrn.*
‖ *fy aelodau oll*
‖ *llunid.*
[i] Ps. 40. 5.
[k] Ps. 119. 115.
[l] 2 Chron. 19. 2. Ps. 119. 158.
[m] Job 31. 6. Ps. 26. 2.
† Heb. *gofid*, neu, *dristwch*
[n] Ps. 5. 8. a 143. 10.

GWARED fi, O ARGLWYDD, oddi wrth y dyn drwg: [a]cadw fi rhag y gwr †traws.

2 Y rhai sydd yn bwriadu drygioni yn eu calon: ymgasglant beunydd *i* ryfel.

3 Golymmasant eu tafodau fel sarph: [b]gwenwyn asp *sydd* dan eu gwefusau. Selah.

4 [c]Cadw fi, O ARGLWYDD, rhag dwylaw yr annuwiol; [d]cadw fi rhag y ‖gwr traws: y rhai a fwriadasant fachellu fy nhraed.

5 [e]Y beilchion a guddiasant faglau i mi, *ac* a estynasant rwyd wrth dannau ar ymyl y llwybrau: gosodasant hoenynnau ar fy medr. Selah.

6 Dywedais wrth yr ARGLWYDD, Fy NUW *ydwyt* ti: clyw, O ARGLWYDD, lef fy ngweddïau.

7 ARGLWYDD DDUW, nerth fy iachawdwriaeth, gorchuddiaist fy mhen yn nydd brwydr.

8 Na chaniattâ, ARGLWYDD, ddymuniad yr annuwiol: na lwydda ei ddrwg feddwl: [f]†*rhag* eu balchïo hwynt. Selah.

9 Y pennaf o'r rhai a'm hamgylchyno, [g]blinder eu gwefusau a'u gorchuddio.

10 [h]Syrthied marwor arnynt: *a* bwrier hwynt yn tân; *ac* mewn ceuffosydd, fel na chyfodant.

11 Na sicrhâer dyn †siaradus ‖ar y ddaear: drwg a hela y gwr traws i'*w* ddistryw.

12 Gwn y dadleu yr ARGLWYDD ddadl y truan, *ac* y barna efe y tlodion.

13 Y cyfiawn yn ddïau a glodforant dy enw di: y rhai uniawn a drigant ger dy fron di.

PSALM CXLI.

1 *Dafydd yn gweddïo ar fod ei arch ef yn gymmeradwy, 3 a'i gydwybod yn bur, 7 a'i einioes yn ddïogel oddi wrth faglau.*

Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, yr wyf yn gwaeddi arnat: brysia attaf; clyw fy llais, pan lefwyf arnat.

2 Cyfeirier [a]fy ngweddi ger dy fron *fel* arogl-darth, *a* [b]dyrchafiad fy nwylaw *fel* yr offrwm prydnhawnol.

3 Gosod, ARGLWYDD, gadwraeth o flaen fy ngenau: cadw ddrws fy ngwefusau.

4 Na ostwng fy nghalon at *ddim* drwg, i fwriadu gweithredoedd drygioni gyd â gwŷr a weithredant anwiredd: ac na âd i mi fwytta o'u danteithion hwynt.

5 [c]Cured y cyfiawn fi ‖yn garedig, a cherydded fi: ‖na thorred *eu* holew pennaf *hwynt* fy mhen: canys fy ngweddi *fydd* etto yn eu drygau hwynt.

6 Pan dafler eu barnwyr i lawr mewn lleoedd carregog, clywant fy ngeiriau; canys melus ydynt.

7 Y mae ein hesgyrn ar wasgar ar fin y bedd, megis un yn torri neu yn hollti *coed* ar y ddaear.

8 Eithr [d]arnat ti, O ARGLWYDD DDUW, *y mae* fy llygaid: ynot ti y gobeithiais; †na âd fy enaid yn ddïymgeledd.

9 Cadw fi rhag [e]y fagl a osodasant i mi, a hoenynnau gweithredwyr anwiredd.

10 [f]Cyd-gwymped y rhai annuwiol yn eu rhwydau eu hun, tra yr elwyf fi heibio.

PSALM CXLII.

Dafydd yn dangos mai gweddïo Duw oedd ei holl gysur ef mewn trallod.

[a]‖Maschil Dafydd; Gweddi [b]pan oedd efe yn yr ogof.

GWAEDDAIS â'm llef ar yr ARGLWYDD; â'm llef yr ymbiliais â'r ARGLWYDD.

2 [c]Tywalltais fy myfyrdod o'i flaen ef; a mynegais fy nghystudd ger ei fron ef.

3 Pan [d]ballodd fy yspryd o'm mewn, tithau a adwaenit fy llwybr. [e]Yn y ffordd y rhodiwn, y cuddiasant i mi fagl.

4 [f]‖Edrychais ar y tu dehau, a ‖deliais sylw, ac [g]nid *oedd* neb a'm hadwaenai: †pallodd nodded i mi; nid *oedd* neb yn ymofyn am fy enaid.

5 Llefais arnat, O ARGLWYDD; *a* dywedais, [h]Ti *yw* fy ngobaith, [i]*a*'m rhan [k]yn nhir y rhai byw.

6 Ystyr wrth fy ngwaedd; canys truan iawn ydwyf: gwared fi oddi wrth fy erlidwyr; canys trech ydynt nâ mi.

7 Dwg fy enaid allan o garchar, fel y moliannwyf dy enw: [l]y rhai cyfiawn a'm cylchynant; canys ti a fyddi da wrthyf.

PSALM CXLIII.

1 *Dafydd yn gweddïo am ffafr mewn barn; 3 yn cwyno rhag ei ofidiau: 5 yn cadarnhâu ei ffydd trwy fyfyrio a gweddïo: 7 yn gweddïo am ras, 9 am ymwared, 10 am sancteiddrwydd, 12 am ddinystr ar ei elynion.*

Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, clyw fy ngweddi, *a* gwrando ar fy neisyfiadau: [a]erglyw fi yn dy wirionedd, *ac* yn dy gyfiawnder.

2 Ac na ddos i farn â'th was: o her-

[a] ad. 4.
† Heb. *trais.*
[b] Ps. 58. 4. Rhuf. 3. 13.
[c] Ps. 71. 4.
[d] ad. 1.
‖ *gwŷr.*
[e] Ps. 35. 7. a 57. 6. a 119. 110. a 141. 9. Jer. 18. 22.
[f] Deut. 32. 27.
† Heb. nac *ymddyrchafant.*
[g] Ps. 7. 16. a 94. 23. Diar. 12. 13. a 18. 7.
[h] Ps. 11. 6.
† Heb. *tafod.*
‖ Neu, *y gwr traws, drwg, ar y ddaear: helier ef i'w ddistryw.*
[a] Dat. 5. 8. a 8. 3, 4.
[b] Ps. 134. 2.
[c] Diar. 9. 8. a 19. 25. a 25. 12.
‖ Neu, *caredigrwydd fydd.*
‖ Neu, *olew rhagorol fydd, yr hwn ni thyrr fy mhen.*
[d] 2 Chron. 20. 12. Ps. 123. 1, 2.
† Heb. *na noetha fy enaid.*
[e] Ps. 119. 110. a 140. 5. a 142. 3.
[f] Ps. 35. 8.
[a] Ps. 57, titl.
‖ Neu, Psalm *Dafydd, yn rhoi athrawiaeth.*
[b] 1 Sam. 22. 1. a 24. 3.
[c] Ps. 102, titl.
[d] Ps. 143. 4.
[e] Ps. 140. 5.
[f] Ps. 69. 20.
‖ Neu, *Edrych.*
‖ Neu, *gwel.*
[g] Ps. 31. 11. a 88. 8, 18.
† Heb. *collasai nodded oddi wrthyf.*
[h] Ps. 46. 1. a 91. 2.
[i] Ps. 16. 5. a 73. 26. a 119. 57. Galar. 3. 24.
[k] Ps. 27. 13.
[l] Ps. 34. 2.
[a] Ps. 31. 1.

wydd [b]ni chyfiawnhêir neb byw yn dy olwg di.

3 Canys y gelyn a erlidiodd fy enaid: curodd fy enaid i lawr: gwnaeth i mi drigo mewn tywyllwch, fel y rhai a fu feirw er ys talm.

4 Yna [c]y pallodd fy yspryd o'm mewn: *ac* y synnodd fy nghalon ynof.

5 [d]Cofiais y dyddiau gynt; myfyriais ar dy holl waith: *ac* y'ngweithredoedd dy ddwylaw y myfyriaf.

6 [e]Lledais fy nwylaw attat: [f]fy enaid fel tir sychedig *sydd yn hiraethu* am danat. Selah.

7 O ARGLWYDD, gwrando fi yn ebrwydd: pallodd fy yspryd: na chuddia dy wyneb oddi wrthyf: [g]‖rhag fy mod yn gyffelyb i'r rhai a ddisgynant i'r pwll.

8 Pâr i mi glywed dy drugarowgrwydd [h]y bore; o herwydd ynot ti y gobeithiaf: [i]pâr i mi wybod y ffordd y rhodiwyf; oblegid [k]attat ti y dyrchafaf fy enaid.

9 Gwared fi oddi wrth fy ngelynion, O ARGLWYDD: ‖gyd â thi yr ymguddiais.

10 [l]Dysg i mi wneuthur dy ewyllys di; canys ti *yw* fy NUW: ‖tywysed dy yspryd daionus fi i [m]dir uniondeb.

11 [n]Bywhâ fi, O ARGLWYDD, er mwyn dy enw: dwg fy enaid allan o ing, er mwyn dy gyfiawnder.

12 Ac er dy drugaredd dinystria fy ngelynion, a difetha holl gystuddwyr fy enaid: oblegid [o]dy was di *ydwyf* fi.

PSALM CXLIV.

1 *Dafydd yn bendithio Duw am ei drugaredd tu ag atto ef, a thu ag at bob dyn:* 5 *yn gweddïo ar i Dduw yn alluog ei waredu ef oddi wrth ei elynion:* 9 *yn addaw bendithio Duw:* 11 *yn gweddïo dros ddedwydd gyflwr y deyrnas.*

Psalm Dafydd.

BENDIGEDIG *fyddo* yr ARGLWYDD †fy nerth, [a]yr hwn sydd yn dysgu fy nwylaw i ymladd *a*'m bysedd i ryfela.

2 [b]Fy nhrugaredd, a'm hymddiffynfa; fy nhŵr, a'm gwaredydd: fy nharian *yw efe*, ac ynddo y gobeithiais; yr hwn sydd yn darostwng fy mhobl danaf.

3 [c]ARGLWYDD, beth *yw* dyn, pan gydnabyddit ef? *neu* fab dyn, pan wnait gyfrif o hono?

4 [d]Dyn sydd debyg i wagedd; [e]ei ddyddiau *sydd* fel cysgod yn myned heibio.

5 ARGLWYDD, [f]gostwng dy nefoedd, a disgyn: [g]cyffwrdd â'r mynyddoedd, a mygant.

6 [h]Saetha fellt, a gwasgar hwynt; ergydia dy saethau, a difa hwynt.

7 [i]Anfon †dy law oddi uchod; [k]achub a gwared fi o ddyfroedd mawrion, o law [l]plant estron;

8 Y rhai y llefara eu genau wagedd, ac *y mae* eu deheulaw yn ddeheulaw ffalsder.

9 [m]Canaf i ti, O DDUW, ganiad newydd: ar y nabl *a*'r dectant y canaf i ti.

10 *Efe* sydd yn rhoddi ‖iachawdwriaeth i frenhinoedd; yr hwn sydd yn gwaredu Dafydd ei was oddi wrth y cleddyf niweidiol.

11 [n]Achub fi, a gwared fi o law meibion estron, y rhai y llefara eu genau wagedd, ac *y mae* eu deheulaw yn ddeheulaw ffalsder:

12 Fel *y byddo* ein meibion fel planwydd yn tyfu yn eu hieuengctid; *a*'n merched fel conglfaen nâdd, wrth gyffelybrwydd palas:

13 *Fel y byddo* ein celloedd yn llawn, yn trefnu pob rhyw luniaeth; *a*'n defaid yn dwyn miloedd a myrddiwn yn ein heolydd:

14 *A*'n hychain yn gryfion i ‖lafurio; heb na rhuthro i mewn, na myned allan; na gwaedd yn ein heolydd.

15 [o]Gwŷn *eu* byd y bobl *y mae* felly iddynt: gwŷn *eu* byd y bobl *y mae* yr ARGLWYDD yn DDUW iddynt.

PSALM CXLV.

1 *Dafydd yn moliannu Duw, o herwydd ei enw,* 8 *ei ddaioni,* 11 *ei frenhiniaeth,* 14 *ei ragddarbodaeth,* 17 *a'i drugaredd yn achub.*

[a]Clodforedd Dafydd.

DYRCHAFAF di, fy NUW, O Frenin; a bendithiaf dy enw byth ac yn dragywydd.

2 Beunydd y'th fendithiaf; a'th enw a folaf byth ac yn dragywydd.

3 [b]Mawr *yw* yr ARGLWYDD, a chanmoladwy iawn; [c]a'i fawredd *sydd* anchwiliadwy.

4 Cenhedlaeth wrth genhedlaeth a fawl dy weithredoedd, ac a fynega dy gadernid.

5 Ardderchowgrwydd gogoniant dy fawredd, a'th bethau rhyfedd, a draethaf.

6 Traethant hwy gadernid dy weithredoedd ofnadwy: mynegaf finnau dy fawredd.

7 Coffadwriaeth amlder dy ddaioni a draethant; a'th gyfiawnder a ddatganant.

8 [d]Graslawn a thrugarog *yw* yr AR-

[b] Exod. 34. 7. Job 4. 17. a 9. 2. a 15. 14. a 25. 4. Preg. 7. 20. Rhuf. 3. 20. Gal. 2. 16.
[c] Ps. 142. 3.
[d] Ps. 77. 5, 10, 11.
[e] Ps. 88. 9.
[f] Ps. 63. 1.
[g] Ps. 28. 1.
‖ Neu, *aethum yn gyffelyb, &c.*
[h] Edrych Ps. 46. 5.
[i] Ps. 5. 8.
[k] Ps. 25. 1.
‖ Neu, *cuddiu fi gyd â thi.*
[l] Ps. 25. 4, 5. a 139. 24.
‖ Neu, *daionus yw dy yspryd tywys fi, &c.*
[m] Es. 26. 10.
[n] Ps. 119. 25, 37, 40, &c.
[o] Ps. 116. 16.
† Heb. *fy nghraig.* Ps. 18. 2, 31.
[a] 2 Sam. 22. 35.
[b] 2 Sam. 22. 2, 3, 40, 48.
[c] Job 7. 17. Ps. 8. 4. Heb. 2. 6.
[d] Job 4. 19. a 14. 2. Ps. 39. 5. a 62. 9.
[e] Ps. 102. 11.
[f] Ps. 18. 9. Es. 64. 1.
[g] Ps. 104. 32.
[h] Ps, 18.13,14.
[i] Ps. 18. 16.
† Heb. *dy ddwylaw.*
[k] ad. 11. Ps. 69. 2, 14.
[l] Ps. 54. 3. Mal. 2. 11.
[m] Ps. 33. 2, 3.
‖ *ymwared.*
[n] ad. 7, 8.
‖ *ddwyn llwythau.*
[o] Ps. 33. 12. a 65. 4. a 146. 5.
[a] Ps. 100, titl.
[b] Ps. 96. 4.
[c] Job 5. 9. a 9. 10.
[d] Exod. 34. 6, 7. Num. 14. 18. Ps. 86. 5, 15. a 103. 8.

GLWYDD; hwyrfrydig i ddig, a mawr *ei* drugaredd.

9 Daionus *yw* yr ARGLWYDD i bawb: a'i drugaredd *sydd* ar ei holl weithredoedd.

10 Dy holl weithredoedd a'th glodforant, O ARGLWYDD; a'th saint a'th fendithiant.

11 Dywedant am ogoniant dy frenhiniaeth; a thraethant dy gadernid:

12 I beri i feibion dynion adnabod ei gadernid ef, a gogoniant ardderchowgrwydd ei frenhiniaeth.

13 [e]Dy frenhiniaeth di *sydd* frenhiniaeth †dragywyddol: a'th lywodraeth *a bery* yn oes oesoedd.

14 Yr ARGLWYDD sydd yn cynnal y rhai oll a syrthiant, ac [f]sydd yn codi pawb a ddarostyngwyd.

15 [g]Llygaid pob peth a ddisgwyliant wrthyt; ac [h]yr ydwyt yn rhoddi eu bwyd iddynt yn ei bryd;

16 Gan agoryd dy law, a ‖diwallu pob peth byw *â'th* ewyllys da.

17 Cyfiawn *yw* yr ARGLWYDD yn ei holl ffyrdd, a ‖sanctaidd yn ei holl weithredoedd.

18 [i]Agos *yw* yr ARGLWYDD at y rhai oll a alwant arno, at y rhai oll a alwant arno mewn gwirionedd.

19 Efe a wna ewyllys y rhai a'i hofnant: gwrendy hefyd eu llefain, ac a'u hachub hwynt.

20 Yr ARGLWYDD sydd yn cadw pawb a'i carant ef; ond yr holl rai annuwiol a ddifetha efe.

21 Traetha fy ngenau foliant yr ARGLWYDD: a bendithied pob cnawd ei enw sanctaidd ef byth ac yn dragywydd.

PSALM CXLVI.

1 *Y Psalmydd yn addunedu moliant gwastadol i Dduw: 3 yn annog na hyderer ar ddyn. 5 Duw yn unig, o herwydd ei allu, a'i gyfiawnder, a'i drugaredd, a'i frenhiniaeth, sydd wiw hyderu arno.*

†MOLWCH yr ARGLWYDD. [a]Fy enaid, mola di yr ARGLWYDD.

2 [b]Molaf yr ARGLWYDD yn fy myw: canaf i'm DUW tra fyddwyf.

3 [c]Na hyderwch ar dywysogion, *nac* ar fab dyn, yr hwn nid *oes* iachawdwriaeth ynddo.

4 [d]Ei anadl a â allan, efe a ddychwel i'w ddaear: y dydd hwnnw [e]y derfydd am ei *holl* amcanion ef.

5 [f]Gwyn *ei* fyd yr hwn *y mae* DUW Jacob yn gymmorth iddo, *sydd* â'i obaith yn yr ARGLWYDD ei DDUW:

6 [g]Yr hwn a wnaeth nefoedd a daear, y môr, a'r hyn oll *y sydd* ynddynt: yr hwn sydd yn cadw gwirionedd yn dragywydd:

7 [h]Yr hwn sydd yn gwneuthur barn i'r rhai gorthrymmedig, yn rhoddi bara i'r newynog. [i]Yr ARGLWYDD sydd yn gollwng y carcharorion yn rhydd.

8 [k]Yr ARGLWYDD sydd yn agoryd *llygaid* y deillion: [l]yr ARGLWYDD sydd yn codi y rhai a ddarostyngwyd: yr ARGLWYDD sydd yn hoffi y rhai cyfiawn.

9 [m]Yr ARGLWYDD sydd yn cadw y dïeithriaid: efe a gynnal yr amddifad a'r weddw; ac a ddadymchwel ffordd y rhai annuwiol.

10 [n]Yr ARGLWYDD a deyrnasa byth, *sef* dy DDUW di, Sïon, dros genhedlaeth a chenhedlaeth. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXLVII.

1 *Y prophwyd yn annog i foliannu Duw, am ei ofal dros ei eglwys; 4 am ei allu, 6 a'i drugaredd, 7 a'i ragluniaeth, 12 a'i fendithion ar y deyrnas; 15 a'i allu ar y rhew a'r eira, a phob tywydd arall; 19 a'i ddeddfau yn yr eglwys.*

MOLWCH yr ARGLWYDD: canys [a]da *yw* canu i'n DUW ni; o herwydd hyfryd *yw*, *ïe*, [b]gweddus yw mawl.

2 Yr ARGLWYDD sydd yn adeiladu Jerusalem: [c]efe a gasgl wasgaredigion Israel.

3 [d]Efe sydd yn iachâu y rhai briwedig o galon, ac yn rhwymo eu doluriau.

4 [e]Y mae efe yn rhifo rhifedi y sêr: geilw hwynt oll wrth *eu* henwau.

5 Mawr *yw* ein HARGLWYDD, a mawr ei nerth: aneirif *yw* ei ddeall.

6 [f]Yr ARGLWYDD sydd yn dyrchafu y rhai llariaidd, gan ostwng y rhai annuwiol hyd lawr.

7 Cyd-genwch i'r ARGLWYDD mewn dïolchgarwch: cenwch i'n DUW â'r delyn;

8 [g]Yr hwn sydd yn toi y nefoedd â chymmylau, yn parottôi gwlaw i'r ddaear, gan beri i'r gwellt dyfu ar y mynyddoedd.

9 [h]Efe sydd yn rhoddi i'r anifail ei borthiant, *ac* [i]i gywion y gigfran, pan lefant.

10 [k]Nid oes hyfrydwch ganddo yn nerth march: *ac* nid ymhoffa efe yn esgeiriau gwr.

11 Yr ARGLWYDD sydd hoff ganddo y rhai a'i hofnant ef; *sef* y rhai a ddisgwyliant wrth ei drugaredd ef.

[e] Ps. 146. 10. 1 Tim. 1. 17.
† Heb. *yr oesoedd i gŷd.*
[f] Ps. 146. 8.
[g] Ps. 104. 27.
[h] Ps. 136. 25.
‖ *digoni ewyllys pob peth byw.*
‖ Neu, *thrugarog*, neu, *daionus.*
[i] Deut. 4. 7.
† Heb. *Haleluiah.*
[a] Ps. 103. 1.
[b] Ps. 104. 33.
[c] Ps. 118. 8, 9. Es. 2. 22.
[d] Ps. 104. 29. Preg. 12. 7. Es. 2. 22.
[e] Edrych 1 Cor. 2. 6.
[f] Jer. 17. 7.
[g] Gen. 1. 1.
[h] Ps. 103. 6.
[i] Ps. 68. 6. a 107. 10, 14.
[k] Matt. 9. 30. Ioan 9. 7—32.
[l] Ps. 145. 14. a 147. 6. Luc 13. 13.
[m] Deut. 10. 18. Ps. 68. 5.
[n] Exod. 15. 18. Ps. 10. 16. a 145. 13.
[a] Ps. 92. 1. a 135. 3.
[b] Ps. 33. 1.
[c] Deut. 30. 3.
[d] Ps. 51. 17. Es. 57. 15. a 61. 1.
[e] Edrych Gen. 15. 5. Es. 40. 26.
[f] Ps. 146. 9.
[g] Ps. 104. 13, 14.
[h] Job 38. 41. Ps. 104. 27, 28. a 136. 25. a 145. 15.
[i] Job 38. 41. Matt. 6. 26.
[k] Ps. 33. 16, 17, 18. Hos. 1. 7.

12 Jerusalem, mola di yr ARGLWYDD: Sïon, molianna dy DDUW.

13 O herwydd efe a gadarnhâodd farrau dy byrth: efe a fendithiodd dy blant o'th fewn.

14 Yr hwn sydd yn gwneuthur dy fro yn †heddychol, *ac* [l] a'th ddiwalla di â ‖ brasder gwenith.

15 [m] Yr hwn sydd yn anfon ei orchymyn *ar* y ddaear: *a*'i air a rêd yn dra buan.

16 Yr hwn sydd yn rhoddi eira fel gwlan; *ac* a daena rew fel lludw.

17 Yr hwn sydd yn bwrw ei iâ fel tammeidiau: pwy a erys gan ei oerni ef?

18 [n] Efe a enfyn ei air, ac a'u tawdd hwynt: *â*'i wynt y chwŷth efe, *a*'r dyfroedd a lifant.

19 [o] Y mae efe yn mynegi ei eiriau i Jacob, [p] ei ddeddfau a'i farnedigaethau i Israel.

20 [q] Ni wnaeth efe felly âg un genedl; ac nid adnabuant ei farnedigaethau ef. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXLVIII.

1 *Y Psalmydd yn annog y creaduriaid nefol,* 7 *a daearol,* 11 *a rhesymmol, i foliannu Duw.*

†MOLWCH yr ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD o'r nefoedd: molwch ef yn yr uchelderau.

2 [a] Molwch ef, ei holl angelion: molwch ef, ei holl luoedd.

3 Molwch ef, haul a lleuad: molwch ef, yr holl sêr goleuni.

4 Molwch ef, [b] nef y nefoedd; [c] a'r dyfroedd y rhai *ydych* oddi ar y nefoedd.

5 Molant enw yr ARGLWYDD: o herwydd [d] efe a orchymynodd, a hwy a grëwyd.

6 [e] A gwnaeth iddynt barhâu byth yn dragywydd: gosododd ddeddf, ac nis troseddir hi:

7 Molwch yr ARGLWYDD o'r ddaear, y dreigiau, a'r holl ddyfnderau:

8 Tân, a chenllysg; eira, a tharth; gwynt ystormus, yn gwneuthur ei air ef:

9 Y mynyddoedd, a'r bryniau oll; y coed ffrwythlawn, a'r holl gedrwydd:

10 Y bwystfilod, a phob anifail; yr ymlusgiaid, ac adar asgellog:

11 Brenhinoedd y ddaear, a'r holl bobloedd; tywysogion, a holl farnwyr y byd:

12 Gwŷr ieuainge, a gwyryfon hefyd; henafgwyr, a llangciau.

13 Molant enw yr ARGLWYDD: o herwydd [f] ei enw ef yn unig sydd ddyrchafadwy; ei ardderchowgrwydd ef *sydd* uwch law daear a nefoedd.

14 [g] Ac efe sydd yn dyrchafu corn ei bobl, [h] moliant ei holl saint; *sef* meibion Israel, pobl agos atto. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXLIX.

1 *Y prophwyd yn annog i foliannu Duw, am ei gariad tu ag at yr eglwys,* 5 *ac am y gallu a roddes efe i'r eglwys, i lywodraethu cydwybodau dynion.*

†MOLWCH yr ARGLWYDD. [a] Cenwch i'r ARGLWYDD ganiad newydd, *a*'i foliant ef y'nghynnulleidfa y saint.

2 Llawenhâed Israel yn [b] yr hwn a'i gwnaeth: gorfoledded meibion Sïon yn eu Brenhin.

3 [c] Molant ei enw ef ar y ‖ dawns: canant iddo ar dympan a thelyn.

4 O herwydd [d] hoffodd yr ARGLWYDD ei bobl: [e] efe a brydfertha y rhai llednais â iachawdwriaeth.

5 Gorfoledded y saint mewn gogoniant: a [f] chanant ar eu gwelyau.

6 *Bydded* ardderchog *foliant* DUW yn eu †genau, a [g] chleddyf dau-finiog yn eu dwylaw;

7 I wneuthur dïal ar y cenhedloedd, *a* chosp ar y bobloedd;

8 I rwymo eu brenhinoedd â chadwynau, a'u pendefigion â gefynnau heiyrn;

9 [h] I wneuthur arnynt y farn ysgrifenedig: [i] yr ardderchowgrwydd hwn sydd i'w holl saint ef. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CL.

1 *Y mae yn annog i foliannu Duw,* 3 *â phob math ar offer cerdd.*

†MOLWCH yr ARGLWYDD. Molwch DDUW yn ei ‖ sancteiddrwydd: molwch ef yn ffurfafen ei nerth.

2 [a] Molwch ef am ei gadernid: molwch ef yn ol amlder ei fawredd.

3 Molwch ef â llais udgorn: [b] molwch ef â nabl ac â thelyn.

4 Molwch ef â thympan ac â ‖ dawns: molwch ef â thannau ac âg organ.

5 Molwch ef â symbalau soniarus: molwch ef â symbalau llafar.

6 Pob perchen anadl, molianned yr ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD.

[l] Ps. 132. 15. ‖ Deut. 32. 14. Ps. 81. 16. [m] Ps. 107. 20. [n] ad. 15. Edrych Job 37. 10. [o] Ps. 76. 1. a 78. 5. a 103. 7. [p] Mal. 4. 4. [q] Edrych Rhuf. 3. 1, 2.

†Heb. *heddwch.*

†Heb. *Haleluiah.* [a] Ps. 103. 20, 21. [b] 1 Bren. 8. 27. [c] Gen. 1. 7. [d] Gen. 1. 1, 6. Ps. 33. 6, 9. [e] Ps. 89. 37. a 119. 90, 91. Jer. 31. 35, 36. a 33. 25.

[f] Ps. 8. 1. Es. 12. 4. [g] Ps. 75. 10. [h] Ps. 149. 9.

†Heb. *Haleluiah.* [a] Ps. 33. 3. [b] Edrych Job 35. 10. Ps. 100. 3. Es. 54. 5. [c] Ps. 81. 2. ‖ Neu, *bibell.* [d] Ps. 35. 27. [e] Ps. 132. 16 [f] Job 35. 10. †Heb. *ceg.* [g] Heb. 4. 12. Dat. 1. 16. [h] Deut. 7. 1, 2. [i] Ps. 148. 14.

†Heb. *Haleluiah.* ‖ *gyssegr.* [a] Ps. 145. 5, 6. [b] Ps. 81. 2. a 149. 3. ‖ Neu, *phibell.*

LLYFR Y DIARHEBION.

PENNOD I.

1 *Arfer y dïarhebion.* 7 *Cynghor i ofni Duw, ac i gredu ei air;* 10 *i ochel hŵd pechaduriaid.* 20 *Doethineb yn cwyno fod yn ei dïystyru hi,* 24 *ac yn bygwth y rhai a'i dïystyrent.*

Cyn CRIST Cylch 1000.

[a] DIARHEBION Solomon mab Dafydd, brenhin Israel;

2 I wybod doethineb ac addysg, i ddeall geiriau synwyr;

3 I gymmeryd athrawiaeth deall, cyfiawnder, a barn, ac uniondeb;

4 I roi callineb i'r anghall, ac i'r ‖ bachgen wybodaeth a synwyr.

5 Y doeth a wrendy, ac a chwanega addysg; a'r deallgar a ddaw i gynghorion pwyllog;

6 I ddeall dïareb, a'i dehongl; geiriau y doethion, a'u dammegion.

7 ¶ [b] Ofn yr ARGLWYDD *yw* ‖ dechreuad gwybodaeth: *ond* ffyliaid a ddïystyrant ddoethineb ac addysg.

8 [c] Fy mab, gwrando addysg dy dad, ac nac ymado â chyfraith dy fam:

9 Canys [d] ‖ cynnydd gras *a fyddant* hwy i'th ben, a chadwyni am dy wddf di.

10 ¶ Fy mab, os pechaduriaid a'th ddenant, na chyttuna.

11 Os dywedant, Tyred gyd â ni, [e] cynllwynwn am waed, ymguddiwn yn erbyn y gwirion yn ddïachos:

12 Llyngcwn hwy yn fyw, fel y bedd; ac yn gyfan, fel rhai yn disgyn i'r pydew:

13 Nyni a gawn bob cyfoeth gwerthfawr, nyni a lanwn ein tai âg yspail:

14 Bwrw dy goel-bren yn ein mysg; bydded un pwrs i ni i gyd.

15 Fy mab, [f] na rodia yn y ffordd gyd â hwynt; attal dy droed rhag eu llwybr hwy.

16 [g] Canys eu traed a redant i ddrygioni, ac a brysurant i dywallt gwaed.

17 Dïau gwaith ofer yw taenu rhwyd y'ngolwg pob perchen aden.

18 Ac y maent hwy yn cynllwyn am *eu* gwaed *eu hun:* am *eu* heinioes *eu hun* y maent yn llechu.

19 Felly *y mae* llwybrau y rhai oll sydd chwannog i elw; *yr hwn* a ddwg einioes ei berchennogion.

20 ¶ † [h] Doethineb sydd yn gweiddi oddi allan; y mae hi yn adrodd ei lleferydd yn yr heolydd:

21 Y mae hi yn llefain ym mhrifleoedd y dyrfa, yn nrysau y pyrth; yn y ddinas y mae hi yn traethu ei hymadroddion, *gan ddywedyd,*

22 Pa hyd, chwi ynfydion, y cerwch ynfydrwydd? a chwi watwarwyr, y bydd hoff gennych watwar? ac y casâ ffyliaid wybodaeth?

23 Dychwelwch wrth fy ngherydd: wele mi a dywalltaf fy yspryd i chwi, fy ngeiriau a hysbysaf i chwi.

24 ¶ [i] Yn gymmaint ag i mi *eich* gwahodd, ac i chwithau wrthod; i mi estyn fy llaw, a neb heb ystyried;

25 Ond [k] dïystyrasoch fy holl gynghor i, ac ni fynnech ddim o'm cerydd:

26 [l] Minnau hefyd a chwarddaf yn eich dïaledd chwi; mi a wawdiaf pan syrthio arnoch yr hyn yr ydych yn ei ofni;

27 [m] Pan ddêl arnoch yr hyn yr ydych yn ei ofni megis distryw, ac y dêl eich dïaledd arnoch megis corwynt; a dyfod arnoch wasgfa a chaledi:

28 [n] Yna y galwant arnaf, ond ni wrandawaf; yn fore y'm ceisiant, ond ni'm cânt:

29 Canys câs fu ganddynt wybodaeth, ac [o] ofn yr ARGLWYDD ni ddewisasant.

30 [p] Ni chymmerent ddim o'm cynghor i; dirmygasant fy holl gerydd.

31 Am hynny [q] hwy a gânt fwytta ffrwyth eu ffordd eu hunain, a'u llenwi â'u cynghorion eu hunain.

32 Canys esmwythdra y rhai anghall a'u lladd; a llwyddiant y rhai ffol a'u difetha.

33 Er hynny [r] y sawl a wrandawo arnaf fi, a gaiff aros yn ddïogel, ac [s] a gaiff lonyddwch oddi wrth ofn drwg.

Cyn CRIST Cylch 1000.

---

[a] 1 Bren. 4. 32. pen. 10. 1. a 25. 1.

‖ Neu, *plentyn.*

[b] Job 28. 28. Ps. 111. 10. pen. 9. 10. Preg. 12. 13.

‖ Neu, *rhan bennaf.*

[c] pen. 4. 1. a 6. 20.

[d] pen. 3. 22.

‖ *ychwanegiad.*

[e] Jer. 5. 26.

[f] pen. 4. 14.

[g] Es. 59. 7. Rhuf. 3. 15.

† Heb. *Doethinebau,* sef, *godidog ddoethineb.*

[h] pen. 8. 1. a 9. 3.

[i] Es. 65. 12. a 66. 4. Jer. 7. 13.

[k] Ps. 107. 11. ad. 30. Luc 7. 30.

[l] Ps. 2. 4.

[m] pen. 10. 24.

[n] Job 27. 9. a 35. 12. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Ezec. 8. 18. Michah 3. 4. Zech. 7. 13. Iago 4. 3.

[o] Ps. 119. 173.

[p] ad. 25.

[q] Job 4. 8. pen. 14. 14. a 22. 8. Jer. 6. 19.

[r] Ps. 25. 12, 13.

[s] Ps. 112. 7.

Cyn CRIST Cylch 1000.

PENNOD II.

1 *Doethineb yn addaw duwioldeb i'w phlant,* 10 *a diogelwch rhag cyfeillach ddrwg,* 20 *a chyfarwyddyd mewn ffyrdd da.*

FY mab, os derbyni di fy ngeiriau, ac os [a] cuddi fy ngorchymynion gyd â thi;

2 Fel y parech i'th glust wrando ar ddoethineb, *ac* y gogwyddech dy galon at ddeall;

3 Ië, os gwaeddi ar ol gwybodaeth, os † cyfodi dy lef am ddeall;

4 [b] Os ceisi hi fel arian, os chwili am dani fel *am* drysorau cuddiedig;

5 Yna y cei ddeall ofn yr ARGLWYDD, ac y cei wybodaeth o DDUW.

6 [c] Canys yr ARGLWYDD sydd yn rhoi doethineb: allan o'i enau ef *y mae* gwybodaeth a deall *yn dyfod.*

7 Y mae ganddo y'nghadw i'r rhai uniawn wir ddoethineb: [d] tarian *yw efe* i'r sawl a rodiant yn uniawn.

8 Y mae efe yn cadw llwybrau barn, ac yn cadw ffordd ei saint.

9 Yna y cei di ddeall cyfiawnder, a barn, ac uniondeb, a phob llwybr daionus.

10 ¶ Pan ddelo doethineb i mewn i'th galon, a phan fyddo hyfryd gan dy enaid wybodaeth;

11 Yna cynghor a'th gynnal, a synwyr a'th geidw:

12 I'th achub di oddi wrth y ffordd ddrwg, ac oddi wrth y dyn a lefaro drawsedd;

13 Y rhai a ymadawant â llwybrau uniondeb, i rodio mewn ffyrdd tywyllwch;

14 Y rhai a ymlawenychant i wneuthur drwg, *ac* a ymddigrifant yn anwiredd y drygionus;

15 [e] Y rhai sydd â'u ffyrdd yn geimion, ac yn gildyn yn eu llwybrau:

16 I'th wared oddi wrth [f] y fenyw estronaidd, [g] oddi wrth y ddïeithr wenhieithus ei geiriau;

17 [h] Yr hon a ymedy â llywodraethwr ei hieuengctid, ac a ollwng dros gof gyfammod ei DUW.

18 Canys [i] y mae ei thŷ yn gwyro at angau, a'i llwybrau at y meirw.

19 Pwy bynnag a elo i mewn atti hi, ni ddychwelant, ac nid ymafaelant yn llwybrau y bywyd.

20 Fel y rhodiech di ar hyd ffordd *gwŷr* da, a chadw llwybrau y cyfiawn.

21 [k] Canys y gwŷr cyfiawn a breswyliant y ddaear, a'r rhai perffaith a gânt aros ynddi.

22 [l] Ond yr annuwiolion a dorrir oddi ar y ddaear, a'r troseddwyr a ddiwreiddir allan o honi.

PENNOD III.

1 *Y mae yn annog i ufudd-dod,* 5 *a ffydd,* 7 *a marwhâd,* 9 *a dwyfolder,* 11 *ac amynedd.* 13 *Dedwydd elw doethineb.* 19 *Gallu* 21 *a chymmwynasau doethineb.* 27 *Cynghor i fod yn gariadus,* 30 *yn heddychol,* 31 *ac yn foddlongar.* 33 *Cyflwr melldigedig yr anwir.*

FY mab, na ollwng fy nghyfraith dros gof; ond [a] cadwed dy galon fy ngorchymynion:

2 Canys hir-ddyddiau, a blynyddoedd bywyd, a [b] heddwch, a chwanegant hwy i ti.

3 Na âd i drugaredd a gwirionedd ymadael â thi: [c] cylymma hwy am dy wddf, [d] ysgrifena hwy ar lech dy galon.

4 [e] Felly y cei di ras a ‖ deall da ger bron DUW a dynion.

5 ¶ Gobeithia yn yr ARGLWYDD â'th holl galon; ac nac ymddiried i'th ddeall dy hun.

6 [f] Yn dy holl ffyrdd cydnebydd ef, ac efe a hyfforddia dy lwybrau.

7 ¶ [g] Na fydd ddoeth yn dy olwg dy hun: [h] ofna yr ARGLWYDD, a thynn ymaith oddi wrth ddrygioni.

8 Hynny a fydd † iechyd i'th fogail, a † [i] mêr i'th esgyrn.

9 ¶ [k] Anrhydedda yr ARGLWYDD â'th gyfoeth, ac â'r peth pennaf o'th holl ffrwyth:

10 [l] Felly y llenwir dy ysguboriau â digonoldeb, a'th win-wryfoedd a dorrant gan win newydd.

11 ¶ [m] Fy mab, na ddirmyga gerydd yr ARGLWYDD; ac na flina ar ei gospedigaeth ef;

12 Canys y neb a fyddo DUW yn ei garu, efe a'i cerydda, [n] megis tad ei fab anwyl ganddo.

13 ¶ [o] Gwyn ei fyd y dyn a gaffo ddoethineb, a'r dyn a ddygo ddeall allan.

14 [p] Canys gwell *yw* ei marsiandiaeth hi nâ marsiandiaeth o arian, a'i chynnyrch hi *sydd well* nag aur coeth.

15 Gwerthfawroccach *yw* hi na gemmau: a'r holl bethau dymunol nid ydynt gyffelyb iddi.

16 [q] Hir-hoedl *sydd* yn ei llaw ddehau hi; *ac* yn ei llaw aswy *y mae* cyfoeth a gogoniant.

17 Ei ffyrdd hi *sydd* ffyrdd hyfrydwch, a'i holl lwybrau hi *ydynt* heddwch.

18 [r] Pren bywyd *yw* hi i'r neb a

Cyn CRIST Cylch 1000.

[a] pen. 4. 21. a 7. 1.

† Heb. *rhoddi.*

[b] Matt. 13. 44.

[c] 1 Bren. 3. 9, 12. Iago 1. 5.

[d] Ps. 84. 11. pen. 30. 5.

[e] Ps. 125. 5.

[f] pen. 5. 20.

[g] pen. 5. 3. a 6. 24. a 7. 5.

[h] Edrych Mal. 2. 14, 15.

[i] pen. 7. 27.

[k] Ps. 37. 29.

[l] Job 18. 17. Ps. 104. 35.

[a] Deut. 8. 1. a 30. 16, 20.

[b] Ps. 119. 165.

[c] Exod. 13. 9. Deut. 6. 8. pen. 6. 21. a 7. 3.

[d] Jer. 17. 1.

[e] Ps. 111. 10. Edrych 1 Sam. 2. 26. Luc 2. 52. Act. 2. 47. Rhuf. 14. 18.

‖ *llwyddiant.*

[f] 1 Chron. 28. 9.

[g] Rhuf. 12. 16.

[h] Job 1. 1. pen. 16. 6.

† Heb. *meddyginiaeth.*

† Heb. *lleithdra.*

[i] Job 21. 24.

[k] Exod. 23. 19. a 34. 26. Deut. 26. 2, &c. Mal. 3. 10, &c. Luc 18. 12.

[l] Deut. 28. 8.

[m] Job 5. 17. Heb. 12. 5. Dat. 3. 19.

[n] Deut. 8. 5.

[o] pen. 8. 34.

[p] Job 28. 13, &c. Ps. 19. 10. pen. 8. 11, 19. a 16. 16.

[q] pen. 8. 18.

[r] Edrych Gen. 2. 9. a 3. 22.

Cyn CRIST Cylch 1000.

ymaflo ynddi: a gwŷn ei fyd a ddalio ei afael ynddi hi.

19 [s] Yr ARGLWYDD trwy ddoethineb a seiliodd y ddaear; trwy ddeall y ‖ sicrhâodd efe y nefoedd.

20 [t] Trwy ei wybodaeth ef yr holltodd y dyfnderau, ac y defnyna yr wybrennau wlith.

21 ¶ Fy mab, na ollwng hwynt allan o'th olwg: cadw ddoethineb a phwyll.

22 Yna y byddant yn fywyd i'th enaid, ac [u] yn ras i'th wddf.

23 [x] Yna y cei rodio dy ffordd yn ddïofal, a'th droed ni thramgwydda.

24 [y] Pan orweddych, nid ofni; ti a orweddi, a'th gwsg fydd melus.

25 [z] Nac ofna rhag braw disymmwth, na rhag dinystr yr annuwiol pan ddelo.

26 Canys yr ARGLWYDD a fydd dy hyder di, ac a geidw dy droed rhag ei ddal.

27 ¶ Na attal ddaioni oddi wrth † y rhai y perthyn iddynt, pan fyddo ar dy law *ei* wneuthur.

28 [a] Na ddywed wrth dy gymmydog, Cerdda ymaith, a thyred amser arall, ac y fory mi a roddaf; a chennyt *beth yn awr.*

29 Na feddwl ddrwg yn erbyn dy gymmydog, ac yntau yn trigo yn ddïofal yn dy ymyl.

30 ¶ Nac ymryson â neb heb achos, os efe ni wnaeth ddrwg i ti.

31 ¶ [b] Na chenfigenna wrth wr † traws, ac na ddewis yr un o'i ffyrdd ef.

32 Canys ffiaidd gan yr ARGLWYDD y cyndyn: [c] ond gyd â'r rhai uniawn *y mae* ei gyfrinach ef.

33 ¶ [d] Melldith yr ARGLWYDD *sydd* yn nhŷ yr annuwiol: ond efe a fendithia drigfa y cyfiawn.

34 ¶ [e] Dïau efe a watwar y gwatwarus: ond ei ras a rydd efe i'r gostyngedig.

35 Y doethion a etifeddant anrhydedd, a gwarth † *fydd* dyrchafiad ffyliaid.

PENNOD IV.

1 *Solomon, er mwyn dysgu ufudd-dod i eraill,* 3 *yn dangos pa athrawiaeth a gafodd efe gan ei rieni,* 5 *i geisio doethineb,* 14 *ac i ochel llwybrau yr annuwiol.* 20 *Y mae yn annog i ffydd,* 23 *ac i sancteiddrwydd.*

[a] GWRANDEWCH, blant, addysg tad, ac erglywch i ddysgu deall.

2 Canys yr ydwyf fi yn rhoddi i chwi addysg dda: na wrthodwch fy nghyfraith.

3 Canys yr oeddwn yn fab i'm tad, yn [b] dyner ac yn anwyl ‖ y'ngolwg fy mam.

4 [c] Efe a'm dysgai, ac a ddywedai wrthyf, Dalied dy galon fy ngeiriau: [d] cadw fy ngorchymynion, a bydd fyw.

5 Cais ddoethineb, cais ddeall: na âd dros gof, ac na wyra oddi wrth eiriau fy ngenau.

6 Nac ymâd â hi, a hi a'th geidw: câr hi, a hi a'th wared di.

7 Pennaf peth *yw* doethineb: cais ddoethineb; ac â'th holl gyfoeth cais ddeall.

8 [e] Dyrchafa di hi, a hithau a'th ddyrchafa di: hi a'th ddwg di i anrhydedd, os cofleidi hi.

9 [f] Hi a rydd ychwaneg o ras i'th ben di: *ïe,* hi ‖ a rydd i ti goron gogoniant.

10 Gwrando, fy mab, a derbyn fy ngeiriau; a blynyddoedd dy fywyd a amlhêir.

11 Yr ydwyf yn dy ddysgu yn ffordd doethineb; ac yn dy dywys yn llwybrau uniondeb.

12 Pan rodiech, dy gerddediad ni bydd cyfyng; a [g] phan redech, ni thramgwyddi.

13 Ymafael mewn addysg, *ac* na ollwng *hi:* cadw hi; canys dy fywyd di *yw* hi.

14 ¶ [h] Na ddos i lwybr yr annuwiolion, ac na rodia ar hyd ffordd y drygionus.

15 Gochel hi, na ddos ar hyd-ddi; cilia oddi wrthi hi, a dos heibio.

16 Canys [i] ni chysgant nes gwneuthur drwg; a'u cwsg a gollant, nes iddynt gwympo *rhyw ddyn.*

17 Canys y maent yn bwytta bara annuwioldeb, ac yn yfed gwin trais.

18 Ond llwybr y cyfiawn [k] *sydd* fel y goleuni, yr hwn a lewyrcha fwyfwy hyd ganol dydd.

19 [l] *Eithr* ffordd y drygionus *sydd* fel y tywyllwch: ni wyddant wrth ba beth y tramgwyddant.

20 ¶ Fy mab, gwrando ar fy ngeiriau: gogwydda dy glust at fy ymadroddion.

21 [m] Na âd iddynt fyned ymaith o'th olwg: [n] cadw hwynt y'nghanol dy galon.

22 Canys bywyd *ydynt* i'r neb a'u caffont, ac [o] † iechyd i'w holl gnawd.

23 ¶ Cadw dy galon yn dra dïesgeulus; canys allan o honi y mae bywyd yn dyfod.

24 Bwrw oddi wrthyt † enau taeogaidd, a gwefusau trofäus ym mhell oddi wrthyt.

25 Edryched dy lygaid yn uniawn; ac edryched dy amrantau yn uniawn o'th flaen.

Cyn CRIST Cylch 1000.

[s] Ps. 136. 5. pen. 8. 27. Jer. 10. 12. a 51. 15.
‖ Neu, *darparodd.*
[t] Gen. 1. 9.
[u] pen. 1. 9.
[x] Ps. 37. 24. a 91. 11, 12.
[y] Ps. 3. 5. a 4. 8.
[z] Ps. 91. 5. a 112. 7.
† Heb. *ei berchennogion.*
[a] Lef. 19. 13. Deut. 24. 15.
[b] Ps. 37. 1. a 73. 3. pen. 24. 1.
† Heb. *trais.*
[c] Ps. 25. 14.
[d] Lef. 26. 14, &c. Mal. 2. 2.
[e] Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5.
† Heb. *a ddyrchafa.*
[a] pen. 1. 8.
[b] 1 Chron. 29. 1.
‖ Neu, *ym mysg meibion.*
[c] 1 Chron. 28. 9.
[d] pen. 7. 2.
[e] 1 Sam. 2. 30.
[f] pen. 1. 9.
‖ Neu, *a'th amgylcha â choron gogoniant.*
[g] Ps. 91. 11, 12.
[h] Ps. 1. 1. pen. 1. 10, 15.
[i] Ps. 36. 4.
[k] 2 Sam. 23. 4.
[l] Es. 59. 9. Jer. 23. 12.
[m] pen. 3. 3, 21.
[n] pen. 2. 1.
[o] pen. 3. 8.
† Heb. *meddyginiaeth.*
† Heb. *taeogrwydd genau.*

Cyn CRIST Cylch 1000.

26 Ystyria lwybr dy draed: a ‖ threfner dy holl ffyrdd yn uniawn.

27 [p] Na thro ar y llaw ddehau nac ar y llaw aswy; symmud dy droed oddi wrth ddrygioni.

‖ Neu, *threfnir.*
[p] Deut. 5. 32. a 28. 14. Jos. 1. 7.

PENNOD V.

1 *Solomon yn annog i geisio doethineb: 3 yn dangos ysgelerder putteindra ac anllywodraeth: yn annog i foddlonrwydd, haelioni, a diweirdeb. 22 Bod eu pechodau eu hun yn goddiwes yr annuwiol.*

FY mab, gwrando ar fy noethineb, *a* gostwng dy glust at fy neall:

2 Fel y gellych ystyried pwyll, a'th wefusau gadw gwybodaeth.

3 ¶ [a] Canys gwefusau y ddïeithr a ddiferant *fel* y dil mêl, † a'i genau *sydd* [b] lyfnach nag olew:

4 Ond ei diwedd hi a fydd chwerw fel y wermod, [c] yn llym fel cleddyf daufiniog.

5 [d] Ei thraed hi a ddisgynant i angau; *a*'i cherddediad a sang uffern.

6 Rhag i ti ystyrio ffordd bywyd, y symmud ei chamrau hi, heb wybod i ti.

7 Yr awr hon gan hynny, O blant, gwrandewch arnaf fi, ac nac ymadêwch â geiriau fy ngenau.

8 Cadw dy ffordd ym mhell oddi wrthi hi, ac na nesâ at ddrws ei thŷ hi:

9 Rhag i ti roddi dy harddwch i eraill, a'th flynyddoedd i'r creulawn:

10 Rhag llenwi yr estron â'th † gyfoeth di, ac *i*'th lafur *fod* yn nhŷ y dïeithr,

11 Ac o'r diwedd i ţi ochain, wedi i'th gnawd a'th gorph gurio,

12 A dywedyd, Pa fodd y casêais i addysg! *pa fodd* y dirmygodd fy nghalon gerydd!

13 Ac na wrandewais ar lais fy athrawon, ac na ostyngais fy nghlust i'm dysgawdwyr!

14 Bûm o fewn ychydig at bob drwg, y'nghanol y gynnulleidfa a'r dyrfa.

15 ¶ Yf ddwfr o'th bydew dy hun, a ffrydiau allan o'th ffynnon dy hun.

16 Tardded dy ffynhonnau allan, *a'th* ffrydiau dwfr yn yr heolydd.

17 Byddant yn eiddot ti dy hun yn unig, ac nid yn eiddo dïeithriaid gyd â thi.

18 Bydded dy ffynnon yn fendigedig: ac ymlawenhâ gyd â [e] gwraig dy ieuengctid.

19 [f] *Bydded fel* ewig gariadus, ac fel iyrches hawddgar: gâd i'w bronnau hi dy † lenwi bob amser, † ac ymfoddlona yn ei chariad hi yn wastadol.

20 A phaham, fy mab, yr ymddigrifi yn [g] y wraig ddïeithr, ac y cofleidi fynwes yr hon nid yw eiddot ti?

21 [h] Canys ffyrdd dyn *sydd* y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac y mae efe yn dal ar ei holl lwybrau ef.

22 ¶ [i] Ei anwiredd ei hun a ddeil yr annuwiol, ac efe a ddèlir â rhaffau ei bechod ei hun.

23 [k] Efe a fydd farw o eisieu addysg; a rhag maint ei ffolineb yr â ar gyfeiliorn.

[a] pen. 2. 16. a 6. 24.
† Heb. *a thaflod ei genau.*
[b] Ps. 55. 21.
[c] Heb. 4. 12.
[d] pen. 7. 27.
† Heb. *nerth.*
[e] Mal. 2. 14.
[f] Edrych Can. 4. 5. a 7. 3.
† Heb. *ddyfrhâu.*
† Heb. *a chyfeiliorna.*

PENNOD VI.

1 *Yn erbyn mechnïaeth, 6 a seguryd, 12 ac ysgelerder. 16 Saith beth cás gan Dduw. 20 Bendithion ufudd-dod. 25 Drygioni putteindra.*

FY mab, os [a] mechnïaist dros dy gymmydog, *ac os* tarewaist dy law *yn llaw* y dïeithr,

2 Ti a faglwyd â geiriau dy enau, ti a ddaliwyd â geiriau dy enau.

3 Gwna hyn yr awr hon, fy mab, a gwared dy hun, gan i ti syrthio i law dy gymmydog; cerdda, ac ymostwng iddo, ac ymbil â'th gymmydog.

4 [b] Na ddyro gwsg i'th lygaid, na hûn i'th amrantau.

5 Gwared dy hun fel yr iwrch o law yr *heliwr*, ac fel aderyn o law yr adarwr.

6 ¶ Cerdda at y morgrugyn, tydi ddïogyn; edrych ar ei ffyrdd ef, a bydd ddoeth:

7 Nid oes ganddo neb i'w arwain, i'w lywodraethu, nac i'w feistroli;

8 *Ac er hynny* y mae efe yn parottôi ei fwyd yr hâf, *ac* yn casglu ei luniaeth y cynhauaf.

9 [c] Pa hyd, ddïogyn, y gorweddi? pa bryd y cyfodi o'th gwsg?

10 Etto ychydig gysgu, ychydig hepian, ychydig blethu dwylaw i gysgu.

11 [d] Felly y daw tlodi arnat fel ymdeithydd, a'th anghen fel gwr arfog.

12 ¶ Dyn i'r fall, *a* gwr anwir, a rodia â genau cyndyn.

13 [e] Efe a amneidia â'i lygaid, efe a lefara â'i draed, efe a ddysg â'i fysedd.

14 *Y mae* pob rhyw gyndynrwydd yn ei galon; y mae yn dychymmyg drygioni bob amser, yn peri cynhennau.

15 Am hynny ei ddinystr a ddaw arno yn ddisymmwth: yn ddisymmwth [f] y dryllir ef, fel na byddo meddyginiaeth.

16 ¶ Y chwe *pheth* hyn sydd gâs gan yr ARGLWYDD: ïe, saith *beth sydd* † ffiaidd ganddo ef:

17 [g] Llygaid beilchion, tafod celwydd-

[a] pen. 11. 15. a 17. 18. a 20. 16. a 22. 26. a 27. 13.
[b] Ps. 132. 4.
[c] pen. 24. 33, 34.
[d] pen. 10. 4. a 13. 4. a 20. 4.
[e] Ps. 35. 19. pen. 10. 10.
[f] Jer. 19. 11.
† Heb. *ffieiddra gan ei enaid ef.*
[g] Ps. 18. 27. a 101. 5.

Cyn. CRIST Cylch 1000.

og, a'r dwylaw a dywalltant waed gwirion,

18 Y galon a ddychymmygo feddyliau drwg, [h] traed yn rhedeg yn fuan i ddrygioni,

19 [i] Tyst celwyddog yn dywedyd celwydd, a'r neb a gyfodo gynnen rhwng brodyr.

20 ¶ [k] Fy mab, cadw orchymyn dy dad, ac nag ymado â chyfraith dy fam.

21 [l] Rhwym hwynt ar dy galon yn wastadol; cwlwm hwynt am dy wddf.

22 [m] Pan rodiech, hi a'th gyfarwydda; pan orweddych, hi a'th wylia; pan ddeffröych, hi a gydymddiddan â thi.

23 [n] Canys ‖ canwyll *yw* y gorchymyn; a goleuni *yw* y gyfraith; a ffordd i fywyd *yw* ceryddon addysg:

24 [o] I'th gadw rhag y fenyw ddrwg, a rhag gweniaith tafod ‖ y ddïeithr.

25 [p] Na chwennych ei phryd hi yn dy galon; ac na âd iddi dy ddal â'i hamrantau.

26 [q] Oblegid y fenyw butteinig *y daw dyn* i dammaid o fara; a gwraig gwr *arall* a hela yr enaid gwerthfawr.

27 A ddichon gwr ddwyn tân yn ei fynwes, heb losgi ei ddillad?

28 A ddichon gwr rodio ar hyd marwor, ac heb losgi ei draed?

29 Felly, pwy bynnag a êl at wraig ei gymmydog; y neb a gyffyrddo â hi, ni bydd glân.

30 Ni ddirmyga *neb* leidr a ladrattâo i ddiwallu ei enaid, pan fyddo arno newyn:

31 Ond *os* dèlir ef, [r] efe a dâl yn saith ddyblyg: efe a rydd cymmaint oll ag a feddo yn ei dŷ.

32 *Ond* y neb a wnel odineb â benyw, sydd heb † synwyr; y neb a'i gwnel, a ddifetha ei enaid ei hun.

33 Archoll a gwarth a gaiff efe; a'i gywilydd ni ddilëir.

34 Canys cynddaredd *yw* eiddigedd gwr; am hynny nid erbyd efe yn nydd dïal.

35 † Ni bydd ganddo bris ar ddim iawn; ac ni foddlonir ef, er rhoi rhoddion lawer.

PENNOD VII.

1 *Solomon yn cynghori bod mewn pur a chariadus gyfeillach â doethineb.* 6 *Wrth a welsai efe ei hun, yn dangos,* 10 *cyfrwysdra puttain,* 22 *ac enbyd wiriondeb yr ieuaingc nwyfus:* 24 *yn cynghori gochelyd y cyfryw annuwioldeb.*

FY mab, cadw fy ngeiriau, a [a] chuddia fy ngorchymynion gyd â thi.

2 [b] Cadw fy ngorchymynion, a bydd fyw; a'm cyfraith fel [c] canwyll dy lygad.

3 Rhwym hwynt am dy fysedd, ysgrifena hwynt ar lech dy galon.

4 Dywed wrth ddoethineb, Fy chwaer *wyt* ti; a galw ddeall yn gares:

5 [e] Fel y'th gadwont oddi wrth y wraig ddïeithr, a rhag y fenyw â'r ymadrodd gwenhieithus.

6 ¶ Canys *a mi* yn ffenestr fy nhŷ, mi a edrychais trwy fy nellt;

7 A mi a welais ym mysg y ffyliaid, *ïe,* mi a ganfum ym mhlith † yr ieuengctid, ddyn ieuangc heb ddeall ganddo,

8 Yn myned ar hyd yr heol ger llaw ei chongl hi; ac efe a âi ar hyd y ffordd i'w thŷ hi,

9 Yn † y cyfnos gyd â'r hwyr, pan oedd hi yn nos du ac yn dywyll:

10 Ac wele fenyw yn cyfarfod âg ef, a chanddi ymddygiad puttain, ac â chalon ddichellgar.

11 (Siaradus ac anufudd *yw* hi; [g] ei thraed nid arhöant yn ei thŷ:

12 Weithiau yn y drws, weithiau yn yr heolydd, ac yn cynllwyn ym mhob congl)

13 Hi a ymafaelodd ynddo, ac a'i cusanodd, ac † âg wyneb digywilydd hi a ddywedodd wrtho,

14 *Yr oedd* arnaf fi aberthau hêdd; heddyw y cywirais fy adduned:

15 Ac am hynny y daethum allan i gyfarfod â thi, i chwilio am dy wyneb; a chefais afael arnat.

16 Mi a drwsiais fy ngwely â llenni, ac â cherfiadau a [h] llïeiniau yr Aipht.

17 Mi a fŵg-derthais fy ngwely â myrr, aloes, a synamon.

18 Tyred, moes i ni ymlenwi o garu hyd y bore; ymhyfrydwn â chariad.

19 Canys nid *yw* y gwr gartref; efe a aeth i ffordd bell:

20 Efe a gymmerth godaid o arian yn ei law; efe a ddaw adref ar y ‖ dydd ammodol.

21 [i] Hi a'i troes ef â'i haml eiriau têg, ac â gweniaith ei gwefusau hi a'i cymhellodd ef.

22 Efe a'i canlynodd hi † ar frys, fel yr ŷch yn myned i'r lladdfa, neu fel ynfyd yn myned i'r cyffion i'w gospi:

23 Hyd oni ddryllio y saeth ei afu ef; fel yr aderyn yn prysuro i'r fagl, heb wybod *ei bod* yn erbyn ei einioes ef.

24 ¶ Yn awr gan hynny, *fy* meibion, gwrandewch arnaf fi, ac ystyriwch eiriau fy ngenau.

Cyn. CRIST Cylch 1000.

[b] Rhuf. 3. 15.
[i] pen. 19. 5.
[k] pen. 1. 8.
[l] pen. 3. 3. a 7. 3.
[m] pen. 3. 23, 24.
[n] Ps. 19. 8. a 119. 105. ‖ Neu, *lamp.*
[o] pen. 2. 16. a 5. 3. a 7. 5. ‖ Neu, *dïeithr.*
[p] Matt. 5. 28.
[q] pen. 29. 3.
[r] Exod. 22. 1, 4.
† Heb. *galon.*
† Heb. *Ni dderbyn wyneb dim iawn.*
[a] pen. 2. 1.

[b] Lef. 18. 5. pen. 4. 4.
[c] Deut. 32. 10.
[d] Deut. 6. 8. a 11. 18. pen. 3. 3. a 6. 21.
[e] pen. 2. 16. a 5. 3.
† Heb. *y meibion.*
† Heb. *hwyr y dydd.*
[f] pen. 9. 13.
[g] 1 Tim. 5. 13. Tit. 2. 5.
† Heb. *hi a gadarnhaodd ei hwyneb âg,* &c.
[h] Es. 19. 9.
‖ Neu, *lloer newydd.*
[i] pen. 5. 3.
† Heb. *yn ddisymmwth.*

Cyn CRIST Cylch 1000.

25 Na thuedded dy galon at ei ffyrdd hi, na chyfeiliorna ar hyd ei llwybrau hi.

26 Canys llawer a gwympodd hi yn archolledig; ïe, *gwŷr* grymmus lawer a laddodd hi.

[k] pen. 2. 18. a 5. 5.

27 [k] Ffordd i uffern *yw* ei thŷ hi, yn disgyn i ystafelloedd angau.

PENNOD VIII.

1 *Enwocced* 6 *ac eglured yw doethineb.* 10 *Godidowgrwydd,* 12 *naturiaeth,* 15 *gallu,* 18 *cyfoeth,* 22 *a thragywyddoldeb doethineb.* 32 *Bod doethineb yn ddymunol, o achos y dedwyddwch y mae yn ei ddwyn.*

[a] pen. 1. 20. a 9. 3.

ONID yw [a] doethineb yn gweiddi? a deall yn llefain?

2 Ym mhen lleoedd uchel, ger llaw y ffordd, lle mae llwybrau lawer, y mae hi yn sefyll.

3 Ger llaw y pyrth, ym mhen y dref, yn ymyl y drysau, *y mae* hi yn llefain:

4 Arnoch chwi, wŷr, yr wyf fi yn galw; ac at feibion dynion y mae fy llais.

5 Ha ynfydion, deallwch gyfrwysder; a chwi wŷr anghall, byddwch o galon ddeallus.

6 Gwrandewch: canys myfi a draethaf i chwi [b] bethau ardderchog; ac a agoraf fy ngwefusau ar bethau uniawn.

[b] pen. 22. 20.

7 Canys fy ngenau a draetha wirionedd; a † ffiaidd gan fy ngwefusau ddrygioni.

† Heb. *ffieidddra fy ngwefusau* yw *drygioni.*

8 Holl eiriau fy ngenau *ydynt* gyfiawn; nid *oes* ynddynt na gwyrni na thrawsedd.

9 *Y maent* hwy oll yn amlwg i'r neb a ddeallo, ac yn uniawn i'r rhai a gafodd wybodaeth.

10 Derbyniwch fy addysg, ac nid arian; a gwybodaeth o flaen aur etholedig.

[c] Job 28. 15. Ps. 19. 10. a 119. 127. pen. 3. 14, 15. a 4. 5, 7. a 16. 16.

11 [c] Canys gwell *yw* doethineb nâ gemmau: nid oes dim dymunol cyffelyb iddi.

12 Myfi doethineb wyf yn trigo gyd â challineb: yr ydwyf yn cael allan wybodaeth cynghor.

13 Ofn yr ARGLWYDD *yw* casâu drygioni: balchder, ac uchder, a ffordd ddrygionus, a'r genau traws, sydd gâs gennyf fi.

14 Mi bïau gynghor, a gwir ddoethineb: deall *ydwyf* fi; [d] mi bïau nerth.

[d] Preg. 7. 19.

15 [e] Trwof fi y teyrnasa brenhinoedd, ac y barna y pennaethiaid gyfiawnder.

[e] Dan. 2. 21. Rhuf. 13. 1.

16 Trwof fi y rheola tywysogion a phendefigion, *sef* holl farnwyr y ddaear.

17 Y sawl a'm carant i, a garaf finnau; [f] a'r sawl a'm ceisiant yn fore, a'm cânt.

[f] Iago 1. 5.

18 [g] Gyd â myfi *y mae* cyfoeth, ac anrhydedd, golud parhâus, a chyfiawnder.

[g] pen. 3. 16.

19 [h] Gwell *yw* fy ffrwyth i nag aur, ïe, nag aur coeth; a'm cynnyrch *sydd well* nâ'r arian detholedig.

[h] pen. 3. 14.

20 Ar hyd ffordd cyfiawnder ‖ yr arweiniaf, ar hyd canol llwybrau barn:

‖ Neu, *y rhodiaf.*

21 I beri i'r rhai a'm carant etifeddu sylwedd: a mi a lanwaf eu trysorau.

22 Yr ARGLWYDD a'm meddiannodd i yn nechreuad ei ffordd, cyn ei weithredoedd erioed.

23 Er tragywyddoldeb y'm henneiniwyd, er y dechreuad, cyn bod y ddaear.

24 Pryd nad *oedd* dyfnder y'm cenhedlwyd, cyn *bod* ffynhonnau yn llawn o ddyfroedd.

25 [i] Cyn sylfaenu y mynyddoedd, o flaen y bryniau, y'm cenhedlwyd:

[i] Ps. 90. 2.

26 Cyn gwneuthur o hono ef y ddaear, na'r meusydd, † nac uchder llwch y byd.

† Heb. *na phen.*

27 Pan barottôdd efe y nefoedd, *yr oeddwn* i yno: pan osododd efe gylch ar wyneb y dyfnder:

28 Pan gadarnhâodd efe y cymmylau uwch ben: a phan nerthodd efe ffynhonnau y dyfnder:

29 [k] Pan roddes efe ei ddeddf i'r môr, ac i'r dyfroedd, na thorrent ei orchymyn ef: pan [l] osododd efe sylfeini y ddaear;

[k] Gen. 1. 9, 10. Job 38. 10, 11. Ps. 33. 7. a 104. 9. Jer. 5. 22.

[l] Job 38. 4.

30 [m] Yna yr oeddwn i gyd âg ef *megis* un wedi ei feithrin *gyd âg ef:* ac yr oeddwn yn hyfrydwch *iddo* beunydd, yn ymlawenhâu ger ei fron ef bob amser;

[m] Ioan 1. 1, 18.

31 Ac yn llawenychu y'nghyfanneddle ei ddaear ef; a'm hyfrydwch *oedd* gyd â meibion dynion.

32 Yr awrhon gan hynny, O feibion, gwrandewch arnaf; canys [n] gwŷn eu byd a gadwant fy ffyrdd i.

[n] Ps. 119. 1, 2, a 128. 2. Luc 11. 28.

33 Gwrandewch addysg, a byddwch ddoethion; nac ymwrthodwch â hi.

34 [o] Gwŷn ei fyd y dyn a wrandawo arnaf, ac a wylio yn ddyfal beunydd wrth fy nrysau, gan warchod wrth byst fy mhyrth i.

[o] pen. 3. 13, 18.

35 Canys y neb a'm caffo i, a gaiff fywyd, ac [p] a † feddianna ewyllys da gan yr ARGLWYDD.

[p] pen. 12. 2.

† Heb. *dynn allan.*

36 Ond y neb a becho yn fy erbyn, a wna gam â'i enaid ei hun: fy holl gaseion a garant angau.

PENNOD IX.

1 *Addysg* 4 *ac athrawiaeth doethineb.* 13 *Arfer* 16 *ac amryfusedd ynfydrwydd.*

Cyn CRIST Cylch 1000.

DOETHINEB a adeiladodd ei thŷ, hi a naddodd ei saith golofn.

2 [a] Hi a laddodd ei †hanifeiliaid; hi [b] a gymmysgodd ei gwin, ac a huliodd ei bwrdd.

3 Hi a yrrodd ei llaw-forwynion: [c] y mae yn llefain [d] oddi ar fannau uchel y ddinas:

4 [e] Pwy bynnag *sydd* annichellgar, tröed i mewn yma: *ac* wrth yr annoeth y mae hi yn dywedyd,

5 [f] Deuwch, a bwyttêwch o'm bara, ac yfwch o'r gwin a gymmysgais.

6 Ymadêwch â'r rhai ffol, a byddwch fyw; a cherddwch yn ffordd deall.

7 Yr hwn a geryddo watwarwr, a gaiff waradwydd iddo ei hun: a'r hwn a feio ar y drygionus, a gaiff anaf.

8 [g] Na cherydda watwarwr, rhag iddo dy gasâu: [h] cerydda y doeth, ac efe a'th gâr di.

9 Dyro *addysg* i'r doeth, ac efe fydd doethach: dysg y cyfiawn, ac efe a chwanega ei ddysgeidiaeth.

10 [i] Dechreuad doethineb *yw* ofn yr ARGLWYDD: a gwybodaeth y sanctaidd *yw* deall.

11 [k] Canys trwof fi yr amlhêir dy ddyddiau, ac y chwanegir blynyddoedd dy einioes.

12 [l] Os doeth fyddi, doeth fyddi i ti dy hun: ond *os* gwatwarwr fyddi, tydi dy hun a'*i* dygi.

13 ¶ [m] Gwraig ffol *a fydd* siaradus; anghall *yw*, ac ni ŵyr ddim:

14 Canys hi a eistedd ar ddrws ei thŷ, ar faingc, [n] yn y lleoedd uchel yn y ddinas,

15 I alw ar y neb a fyddo yn myned heibio, y rhai sydd yn cerdded eu ffyrdd yn uniawn:

16 [o] Pwy bynnag *sydd* ehud, tröed yma: a phwy bynnag sydd ddisynwyr, *a* hi a ddywed wrtho,

17 [p] Dyfroedd lladrad sydd fèlus, a bara cudd sydd beraidd.

18 Ond ni ŵyr efe mai [q] meirw *yw y rhai sydd* yno; *a bod* ei gwahoddwyr hi yn nyfnder uffern.

PENNOD X.

O'r bennod yma hyd y bummed ar hugain, y mae amryw addysg ynghylch rhinweddau da, a'u gwrthwyneb feau.

DIARHEBION Solomon. [a] Mab doeth a wna dad llawen, a [b] mab ffol a dristâ ei fam.

2 [c] Ni thyccia trysorau drygioni: ond cyfiawnder a wared rhag angau.

3 [d] Ni edy yr ARGLWYDD i enaid y cyfiawn newynu: ond efe a chwâl ymaith ‖gyfoeth y drygionus.

4 [e] Y neb a weithio â llaw ‖dwyllodrus, fydd tlawd: ond [f] llaw y dïwyd a gyfoethoga.

5 Mab synhwyrol *yw* yr hwn a gasgl amser hâf: *ond* [g] mab gwaradwyddus *yw* yr hwn a gwsg amser cynhauaf.

6 Bendithion *fydd* ar ben y cyfiawn: *ond* [h] trawsedd a gau ar enau y drygionus.

7 [i] Coffadwriaeth y cyfiawn *sydd* fendigedig: ond enw y drygionus a bydra.

8 Y galon ddoeth a dderbyn orchymynion: ond [k] y ffol ei wefusau a ‖gwymp.

9 [l] Y neb a rodio yn uniawn, a rodia yn ddïogel: ond y neb a gam-dry ei ffyrdd, a fydd hynod.

10 [m] Y neb a amneidio â'i lygaid, a bair flinder: [n] a'r ffol ei wefusau a ‖gwymp.

11 [o] Ffynnon bywyd *yw* genau y cyfiawn: ond [p] trawsedd a gau ar enau y drygionus.

12 Casineb a gyfyd gynhennau: ond [q] cariad a guddia bob camwedd.

13 Y'ngwefusau y synhwyrol y ceir doethineb: ond [r] gwïalen *a weddai* i gefn †yr anghall.

14 Y doethion a ystoriant wybodaeth: ond [s] dinystr *sydd* gyfagos i enau y ffol.

15 [t] Cyfoeth y cyfoethog *yw* dinas ei gadernid ef: ond dinystr y tlodion *yw* eu tlodi.

16 Gwaith y cyfiawn *a dynn* at fywyd: ond ffrwyth y drygionus tu ag at bechod.

17 *Ar y* ffordd i fywyd *y mae* y neb a gadwo addysg: ond y neb a wrthodo gerydd, sydd yn cyfeiliorni.

18 A guddio gâs *â* gwefusau celwyddog, a'r neb a ddywed enllib, sydd ffol.

19 [u] Yn amlder geiriau ni bydd pall ar bechod: ond y neb a attalio ei wefusau *sydd* synhwyrol.

20 Tafod y cyfiawn *sydd fel* arian detholedig: calon y drygionus ni thâl ond ychydig.

21 Gwefusau y cyfiawn a borthant lawer: ond y ffyliaid, o ddiffyg †synwyr, a fyddant feirw.

22 Bendith yr ARGLWYDD a gyfoethoga; ac ni ddwg flinder gyd â hi.

23 [x] Hyfryd gan ffol wneuthur drwg: a chan wr synhwyrol *y mae* doethineb.

[a] Matt. 22. 3, &c.
† Heb. *lladdfa.*
[b] pen. 23. 30.
[c] pen. 8. 2.
[d] ad. 14.
[e] ad. 16.
[f] Can. 5. 1. Es. 55. 1.
[g] Matt. 7. 6.
[h] Ps. 141. 5.
[i] Job 28. 28. Ps. 111. 10. pen. 1. 7.
[k] pen. 10. 27.
[l] pen. 16. 26.
[m] pen. 7. 11.
[n] ad. 3.
[o] ad. 4.
[p] pen. 20. 17.
[q] pen. 2. 18. a 7. 27.
[a] pen. 15. 20.
[b] pen. 17. 21, 25.
[c] Ps. 49. 6, &c. pen. 11. 4.
[d] Ps. 10. 14. a 37. 25.
‖ Neu, *y drygionus am* eu *drygioni.*
[e] Pen. 12. 24. a 19. 15.
‖ *ddïog.*
[f] pen. 13. 4. a 21. 5.
[g] pen. 12. 4. a 17. 2. a 19. 26.
[h] ad. 11.
[i] Ps. 112. 6.
[k] ad. 10.
‖ Neu, *gurir.*
[l] Ps. 23. 4. pen. 28. 18.
[m] pen. 6. 13.
[n] ad. 8.
‖ Neu, *gurir.*
[o] pen. 13. 14. a 18. 4.
[p] ad. 6. Ps. 107. 42.
[q] pen. 17. 9. 1 Cor. 13. 4. 1 Petr 4. 8.
[r] pen. 26. 3.
† Heb. *yr hwn sydd heb galon.*
[s] pen. 18. 7. a 21. 23.
[t] pen. 18. 11.
[u] Preg. 5. 3.
† Heb. *calon.*
[x] pen. 14. 9. a 15. 21.

Cyn CRIST Cylch 1000.

24 Y peth a ofno y drygionus, a ddaw iddo: ond y peth a ddeisyfo y rhai cyfiawn, *Duw* a'i rhydd.

25 Fel y mae y corwynt yn myned heibio, felly ni *bydd* y drygionus *mwy:* ond [y] y cyfiawn *sydd* sylfaen a bery byth.

26 Megis finegr i'r dannedd, a mŵg i'r llygaid, felly *y bydd* y dïog i'r neb a'i gyrrant.

27 [z] Ofn yr ARGLWYDD a †estyn ddyddiau: ond [a] blynyddoedd y drygionus a fyrhêir.

28 Gobaith y cyfiawn *fydd* llawenydd: ond [b] gobaith y drygionus a dderfydd am dano.

29 Ffordd yr ARGLWYDD *sydd* gadernid i'r perffaith: ond dinystr *fydd* i'r rhai a wnant anwiredd.

30 [c] Y cyfiawn nid ysgog byth: ond y drygionus ni phreswyliant y ddaear.

31 [d] Genau y cyfiawn a ddwg allan ddoethineb: a'r tafod cyndyn a dorrir ymaith.

32 Gwefusau y cyfiawn a wyddant beth sydd gymmeradwy; ond genau y drygionus *a lefara* drawsedd.

PENNOD XI.

[a] CLORIANNAU †anghywir *sydd* ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond carreg †uniawn *sydd* foddlawn ganddo ef.

2 [b] *Pan* ddêl balchder, fe ddaw gwarth: ond gyd â'r gostyngedig *y mae* doethineb.

3 [c] Perffeithrwydd yr uniawn a'u tywys hwynt: ond trawsedd yr anffyddloniaid a'u difetha hwynt.

4 Ni [d] thyccia cyfoeth yn nydd digofaint: ond cyfiawnder a wared rhag angau.

5 Cyfiawnder y perffaith †a'i hyfforddia ef: ond o achos ei ddrygioni y syrth y drygionus.

6 Cyfiawnder y cyfiawn a'u gwared hwynt: ond [e] troseddwyr a ddêlir yn *eu* drygioni.

7 Pan fyddo marw dyn drygionus, fe a ddarfu am *ei* obaith *ef:* a gobaith y traws a gyfrgollir.

8 [f] Y cyfiawn a waredir o gyfyngder, a'r drygionus a ddaw yn ei le ef.

9 [g] Rhagrithiwr â'*i* enau a lygra ei gymmydog: ond y cyfiawn a waredir trwy wybodaeth.

10 [h] Yr holl ddinas a ymlawenhâ o herwydd llwyddiant y cyfiawn: a phan gyfrgoller y drygionus, *y bydd* gorfoledd.

11 [i] Trwy fendith y cyfiawn y dyrchefir y ddinas: ond trwy enau y drygionus y dinystrir hi.

12 Y neb sydd †ddisynwyr a ddïystyra ei gymmydog; ond y synhwyrol a daw â sôn.

13 [k] Yr hwn a rodia yn athrodwr, a ddatguddia gyfrinach: ond y ffyddlawn ei galon a gela y peth.

14 [l] Lle ni *byddo* cynghor, y bobl a syrthiant: ond lle y byddo llawer o gynghorwyr, *y bydd* dïogelwch.

15 [m] †Blinder mawr a gaiff y neb a fachnïo dros ddïeithr-ddyn: ond y neb a gasâo †fachnïaeth, fydd dïogel.

16 Gwraig rasol a gaiff anrhydedd; a'r galluog a gânt gyfoeth.

17 Gwr trugarog sydd dda wrth ei enaid ei hun: ond y creulawn a flina ei gnawd ei hun.

18 Y drygionus a wna waith twyllodrus: ond [n] i'r neb a hauo gyfiawnder, *y bydd* gwobr sicr.

19 Fel *yr arwain* cyfiawnder i fywyd: felly dilyn drygioni *a dywys* i angau.

20 Ffiaidd gan yr ARGLWYDD y neb sydd gyndyn eu calonnau: eithr hoff ganddo ef y rhai sydd berffaith yn eu ffyrdd.

21 [o] †Er maint fyddo cymmorth, y drygionus ni bydd dïeuog: ond had y cyfiawn a wàredir.

22 *Fel* modrwy aur yn nhrwyn hwch, *yw* benyw lân †heb synwyr.

23 Deisyfiad y cyfiawn *sydd* ar ddaioni yn unig: *ond* gobaith y drygionus *sydd* ddigter.

24 Rhyw un a wasgar ei ddâ, ac efe a chwanegir *iddo:* a rhyw un arall a arbed mwy nag a weddai, ac a *syrth* i dlodi.

25 [p] Yr enaid †hael a frasêir: a'r neb a ddyfrhâo, a ddyfrhêir yntau hefyd.

26 [q] Y neb a attalio ei ŷd, y bobl a'i melldithia: ond bendith *a fydd* ar ben y neb a'i gwertho.

27 Y neb a ddyfal geisio ddaioni, a ynnill ewyllys da: [r] ond y neb a geisio ddrwg, iddo *ei hun* y daw.

28 [s] Y neb a roddo ei oglud ar ei gyfoeth, a syrth: ond [t] y cyfiawn a flodeuant megis cangen.

29 Y neb a flino ei dŷ ei hun, a berchennoga y gwynt: a'r ffol *a fydd* gwas i'r synhwyrol ei galon.

Cyn CRIST Cylch 1000.

[y] Matt. 7. 24, 25. a 16. 18.

[z] pen. 9. 11.
†Heb. *ychwanega.*

[a] Job 15. 32. a 22. 16. Ps. 55. 23.

[b] Job 8. 13. a 11. 20. Ps. 112. 10.

[c] Ps. 37. 22. a 125. 1.

[d] Ps. 37. 30.

[a] Lef. 19. 35, 36. Deut. 25. 13—16. pen. 16. 11. a 20. 10, 23.
†Heb. *twyll.*
†Heb. *berffaith.*

[b] pen. 15. 33. a 16. 18. a 18. 12.

[c] pen. 13. 6.

[d] pen. 10. 2. Ezec. 7. 19. Seph. 1. 18.

†Heb. *a uniawna ei ffordd ef.*

[e] pen. 5. 22.

pen. 21. 18.

[g] Job 8. 13.

[h] pen. 28. 12, 28.

[i] pen. 29. 8.

†Heb. *ddigalon.*

[k] Lef. 19. 16. pen. 20. 19.

[l] 1 Bren. 12. 1. &c. pen. 15. 22. a 24. 6.

[m] pen. 6. 1.
†Heb. *Llwyr-ddryllir y neb.*
†Heb. *y rhai a dery* law.

[n] Hos. 10. 12. Gal. 6. 8. Iago 3. 18.

[o] pen. 16. 5.
†Heb. Er bod *llaw yn llaw.*

†Heb. *yn cilio oddi wrth synwyr.*

[p] 2 Cor. 9. 8, 9, 10.
†Heb. *bendith.*

[q] Amos 8. 5, 6.

[r] Ps. 7. 15, 16. a 9. 15, 16. a 10. 2. a 57. 6.

[s] Job 31. 24. Marc 10. 24. 1 Tim. 6. 17.

[t] Ps. 1. 3. a 92. 12, &c. Jer. 17. 8.

Cyn CRIST Cylch 1000.

30 Ffrwyth y cyfiawn *sydd* megis pren y bywyd: [u] a'r neb a † ynnillo eneidiau, *sydd* ddoeth.

[u] Dan. 12. 3.
† Heb. *ddalio.*

31 [x] Wele, telir i'r cyfiawn ar y ddaear: pa faint mwy i'r drygionus a'r pechadur?

[x] 1 Petr 4. 17, 18.

PENNOD XII.

YNEB a garo addysg, a gâr wybodaeth: ond y neb a gasâo gerydd, anifeilaidd *yw*.

2 [a] *Gwr* da a gaiff ffafr gan yr ARGLWYDD: ond gwr o ddichellion drwg a ddamnia efe.

[a] pen. 8. 35.

3 Ni sicrhêir dyn trwy ddrygioni: ond [b] gwraidd y cyfiawn nid ysgoga.

[b] pen. 10. 25.

4 [c] Gwraig rymmus *sydd* goron i'w gwr: ond y waradwyddus *sydd* [d] megis pydrni yn ei esgyrn ef.

[c] 1 Cor. 11. 7.
[d] pen. 14. 30.

5 Meddyliau y cyfiawn *sydd* uniawn: *a* chynghorion y drygionus *sydd* dwyllodrus.

6 [e] Geiriau y drygionus *yw* cynllwyn am waed: [f] ond genau yr uniawn a'u gwared hwynt.

[e] pen. 1. 11, 18.
[f] pen. 14. 3.

7 [g] Difethir y drygionus, fel na *bydd-ont* hwy: ond tŷ y cyfiawn a saif.

[g] Ps. 37. 36. pen. 11. 21.

8 Yn ol ei ddeall y canmolir gwr: ond gwr cyndyn ei galon, a ddïystyrir.

9 [h] Gwell *yw* yr hwn a'i cydnabyddo ei hun yn wael, ac *sydd* ‖ was iddo ei hun, nâ'r hwn a'i hanrhydeddo ei hun, ac sydd arno eisieu bara.

[h] pen. 13. 7.
‖ *â gwas ganddo.*

10 [i] Y cyfiawn a fydd ofalus am fywyd ei anifail: ond † tosturi y drygionus *sydd* greulawn.

[i] Deut. 25. 4.
† Heb. *ymysgaroedd.*

11 [k] Y neb a lafurio ei dir, a ddigonir o fara: ond y neb a ganlyno ofer-*wyr*, disynwyr *yw*.

[k] pen. 28. 19.

12 Y drygionus sydd yn deisyf rhwyd y drygionus: ond gwreiddyn y cyfiawn a rydd *ffrwyth*.

13 [l] † Trwy drosedd *ei* wefusau y meglir y drygionus: ond y cyfiawn a ddaw allan o gyfyngder.

[l] pen. 18. 7.
† Heb. *Yn nhrosedd* ei *wefusau* mae *magl y drygionus.*

14 [m] Trwy ffrwyth *ei* enau y digonir gwr â daioni; a thaledigaeth dwylaw dyn a dêlir iddo.

[m] pen. 13. 2.

15 [n] Ffordd yr ynfyd *sydd* uniawn yn ei olwg ei hun: ond y neb a wrandawo ar gynghor *sydd* gall.

[n] pen. 3. 7.

16 [o] Mewn un dydd y gwybyddir digter yr ynfyd: ond y call a guddia gwilydd.

[o] pen. 29. 11.

17 [p] *Y neb* a ddywedo y gwir, a ddengys gyfiawnder: ond gau dyst *a draetha* dwyll.

[p] pen. 14. 5.

18 [q] Rhyw ddyn a ddywed eiriau fel brath cleddyf: ond tafod y doethion *sydd* feddyginiaeth.

[q] Ps. 57. 4. a 59. 7. a 64. 3.

19 Gwefus gwirionedd a saif byth: ond tafod celwyddog ni *saif* funud awr.

20 Dichell *sydd* y'nghalon y rhai a ddychymmygant ddrwg: ond i gynghorwyr heddwch *y bydd* llawenydd.

21 Ni ddigwydd i'r cyfiawn ddim blinder: ond y drygionus a lenwir â drwg.

22 [r] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD wefusau celwyddog: ond y rhai a wnant yn ffyddlawn, a ryngant fodd iddo ef.

[r] pen. 6. 17. a 11. 20. Dat. 22. 15.

23 [s] Gwr pwyllog a gela wybodaeth: ond calon ffyliaid a gyhoedda ffolineb.

[s] pen. 13. 16. a 15. 2.

24 [t] Llaw y dïesgeulus a deyrnasa: a *llaw* y ‖ twyllodrus a fydd dan deyrnged.

[t] pen. 10. 4.
‖ Neu, *dïog.*

25 [u] Gofid y'nghalon gwr a bair iddi grymmu: ond [x] gair da a'i llawenhâ hi.

[u] pen. 15. 13.
[x] Es. 50. 4.

26 Y cyfiawn a ragora ar ei gymmydog: ond ffordd y rhai drygionus a'u twylla hwynt.

27 Ni rostia y twyllodrus ei helwriaeth: ond golud y dyn dïesgeulus sydd werthfawr.

28 Yn ffordd cyfiawnder *y mae* bywyd; ac yn *ei* llwybrau *hi* nid *oes* marwolaeth.

PENNOD XIII.

MAB doeth *a wrendy* ar athrawiaeth ei dad: ond gwatwarwr ni wrendy ar gerydd.

2 [a] Gwr a fwynhâ ddaioni o ffrwyth *ei* enau: ac enaid yr anghyfiawn *a fwynhâ* drawsedd.

[a] pen. 12. 14.

3 [b] Y neb a geidw ei enau, a geidw ei einioes: *ond* y neb a ledo ei wefusau, a ddinystrir.

[b] pen. 21. 23.

4 [c] Enaid y dïog a ddeisyf, ac ni *chaiff* ddim: ond enaid y dïwyd a wneir yn fras.

[c] pen. 10. 4.

5 Câs gan y cyfiawn gelwydd: ond y drygionus sydd ffiaidd, ac a ddaw i gywilydd.

6 [d] Cyfiawnder a geidw y perffaith yn ei ffordd: ond annuwioldeb a ddymchwel † y pechadur.

[d] pen. 11. 3, 5, 6.
† Heb. *bechod.*

7 [e] Rhyw un a ymffrostia ei fod yn gyfoethog, ac heb ddim ganddo: ac arall ei fod yn dlawd, a chyfoeth lawer iddo.

[e] pen. 12. 9.

8 Iawn am einioes gwr *yw* ei ddâ: [f] ond y tlawd ni chlyw gerydd.

[f] Job 18. 6. a 21. 17.

9 Goleuni y cyfiawn a lawenhâ: ond ‖ canwyll y drygionus a ddiffoddir.

‖ Neu, *lamp.*

10 Trwy falchedd yn unig y cyffry cynnen: ond gyd â'r pwyllog *y mae* doethineb.

Cyn CRIST Cylch 1000.

11 [g] Golud *a gasgler* trwy oferedd, a leihêir; ond y neb a gasglo â'i law a chwanega.

12 Gobaith a oeder a wanhâ y galon: ond [h] pren y bywyd *yw* deisyfiad, pan ddêl i ben.

13 Yr hwn a ddirmygo y gair, a ddifethir: ond yr hwn sydd yn ofni y gorchymyn, a ‖obrwyir.

14 [i] Cyfraith y doeth *sydd* ffynnon bywyd, i gilio oddi wrth faglau angau.

15 Deall da a ddyry ras: ond ffordd troseddwyr *sydd* galed.

16 [k] Pob call a wna *bethau* trwy wybodaeth: ond yr ynfyd a ddengys ynfydrwydd.

17 Cennad annuwiol a syrth i ddrygioni: ond [l] cennad ffyddlawn *sydd* iechyd.

18 Tlodi a gwaradwydd *fydd* i'r hwn a wrthodo addysg: ond [m] yr hwn a gadwo gerydd, a anrhydeddir.

19 [n] Dymuniad wedi ei gyflawni, sydd felus gan yr enaid: ond ffiaidd gan ynfydion gilio oddi wrth ddrygioni.

20 Yr hwn a rodia gyd â doethion, fydd doeth: ond yr hwn sydd gyfaill i ynfydion, a †gystuddir.

21 [o] Drygfyd a erlyn bechaduriaid: ond daioni a dêlir i'r rhai cyfiawn.

22 Y *gwr* daionus a âd etifeddiaeth i feibion *ei* feibion: a [p] golud y pechadur a roddwyd i gadw i'r cyfiawn.

23 [q] Llawer o ymborth *sydd* ym maes y tlodion: ond y mae a ddinystrir o eisieu barn.

24 [r] Yr hwn a arbedo y wïalen, sydd yn casâu ei fab: ond yr hwn a'i câr ef, a'i cerydda mewn amser.

25 [s] Y cyfiawn a fwytty hyd oni ddigoner ei enaid: ond bol yr annuwiolion fydd mewn eisieu.

PENNOD XIV.

GWRAIG ddoeth a adeilada ei thŷ: ond y ffolog a'i tynn ef i lawr â'i dwylaw.

2 Yr hwn sydd yn rhodio yn ei unionder, sydd yn ofni yr ARGLWYDD; [a] a'*r hwn sydd* gyndyn yn ei ffyrdd, sydd yn ei ddirmygu ef.

3 Y'ngenau y ffol *y mae* gwïalen balchder: ond [b] gwefusau y doethion a'u ceidw hwynt.

4 Lle nid *oes* ychain, glân *yw* y preseb: ond llawer o gnwd *sydd yn dyfod* trwy nerth yr ŷch.

5 [c] Tyst ffyddlawn ni ddywed gelwydd: ond gâu dyst a draetha gelwyddau.

6 Y gwatwarwr a gais ddoethineb, ac nis *caiff*: ond [d] gwybodaeth *sydd* hawdd i'r deallus.

7 Dos ymaith oddi wrth wr ffol, pan wypech nad *oes ganddo* wefusau gwybodaeth.

8 Doethineb y call *yw* deall ei ffordd ei hun: ond ffolineb y ffyliaid *yw* twyll.

9 [e] Y ffyliaid a ymhyfrydant mewn camwedd: ond ym mhlith y rhai uniawn *y mae* ewyllys da.

10 Y galon sydd yn gwybod chwerwder ei henaid ei hun: a'r dïeithr ni bydd gyfrannog o'i llawenydd hi.

11 Tŷ yr annuwiolion a ddinystrir: ond pabell y rhai uniawn a flodeua.

12 [f] Y mae ffordd sydd uniawn yng ngolwg dyn: ond ei diwedd hi *yw* ffyrdd angau.

13 Ië, wrth chwerthin y bydd blin ar y galon; a [g] diwedd y llawenydd hwnnw *yw* tristwch.

14 Y gwrthnysig o galon [h] a gaiff ddigon o'i ffyrdd ei hun: ond y gwr daionus ‖*a gilia* oddi wrtho ef.

15 Yr ehud a goelia bob gair: a'r call a ddeil ar ei gamrau

16 [i] Y doeth sydd yn ofni, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni: ond y ffol sydd ffrom a hyderus.

17 *Gwr* digllawn a wna ffolineb: a chas yw y gwr dichellgar.

18 Y rhai ehud a etifeddant ffolineb; ond y rhai call a goronir â gwybodaeth.

19 Y rhai drygionus a ymostyngant ger bron y daionus: a'r annuwiol ym mhyrth y cyfiawn.

20 [k] Y tlawd a gasêir, ïe, gan ei gymmydog ei hun: ond llawer fydd yn caru y cyfoethog.

21 A ddirmygo ei gymmydog, sydd yn pechu: ond [l] y trugarog wrth y tlawd, gwŷn ei fyd ef.

22 Onid ydyw y rhai a ddychymmygant ddrwg yn cyfeiliorni? eithr trugaredd a gwirionedd *a fydd* i'r sawl a ddychymmygant ddaioni.

23 Ym mhob llafur y mae elw: ond o eiriau gwefusau nid *oes* dim ond tlodi.

24 Coron y doethion *yw* eu cyfoeth: *ond* ffolineb y ffyliaid *sydd* ffolineb.

25 [m] Tyst ffyddlawn a weryd eneidiau: *ond* y twyllodrus a ddywed gelwyddau.

26 Yn ofn yr ARGLWYDD *y mae* go-

Cyn CRIST Cylch 1000.

[g] pen. 10. 2. a 20. 21.
[h] ad. 19.
‖ Neu, *fydd mewn heddwch.*
[i] pen. 10. 11. a 14. 27. a 16. 22.
[k] pen. 12. 23. a 15. 2.
[l] pen. 25. 13.
[m] pen. 15. 5, 31.
[n] ad. 12.
†Heb. *ddryllir.*
[o] Ps. 32. 10.
[p] Job 27. 17. pen. 28. 8. Preg. 2. 26.
[q] pen. 12. 11.
[r] pen. 19. 18. a 22. 15. a 23. 13. a 29. 15, 17.
[s] Ps. 34. 10. a 37. 3.
[a] Job 12. 4.
[b] pen. 12. 6.
[c] ad. 25. Exod. 20. 16. a 23. 1. pen. 6. 19. a 12. 17.
[d] pen. 8. 9. a 17. 24.
[e] pen. 10. 23.
[f] pen. 16. 25.
[g] pen. 5. 4.
[h] pen. 1. 31. a 12. 14.
‖ Neu, a ddigonir *ganddo ei hun.*
[i] pen. 22. 3.
[k] pen. 19. 7.
[l] Ps. 41. 1. a 112. 9.
[m] ad. 5.

Cyn CRIST Cylch 1000.

baith cadarn: ac i'w blant ef y bydd noddfa.

27 [n] Ofn yr ARGLWYDD *yw* ffynnon y bywyd, i ddïangc rhag maglau angau.

28 Mewn amlder y bobl *y mae* anrhydedd y brenhin: ac o ddiffyg pobl y dinystrir y tywysog.

29 Y dïog i ddigofaint *sydd* yn llawn o synwyr: ond y † digllawn ei yspryd a ddyrchafa ynfydrwydd.

30 Calon iach *yw* bywyd y cnawd: ond [o] cenfigen [p] a bydra yr esgyrn.

31 [q] Y neb a orthrymma y tlawd, a gywilyddia [r] ei Greawdydd: ond y neb a drugarhâo wrth yr anghenus, a'i hanrhydedda ef.

32 Y drygionus a yrrir ymaith yn ei ddrygioni: ond [s] y cyfiawn a obeithia pan fyddo yn marw.

33 Doethineb sydd yn gorphwys yng nghalon y call: ond [t] *yr hyn sydd* yng nghalon ffyliaid a wybyddir.

34 Cyfiawnder a ddyrchafa genedl: ond cywilydd pobloedd *yw* pechod.

35 Ewyllys da y brenhin *sydd* ar ei was synhwyrol: ond ei ddigofaint a fydd ar *was* gwaradwyddus.

PENNOD XV.

[a] ATTEB arafaidd a ddettry lid: ond gair garw a gyffry ddigofaint.

2 Tafod y synhwyrol a draetha wybodaeth yn dda: ond [b] genau y ffyliaid † a dywallt ffolineb.

3 [c] Ym mhob lle y mae llygaid yr ARGLWYDD, yn canfod y drygionus a'r daionus.

4 Pren y bywyd *yw* † tafod iach: ond trawsedd ynddo *sydd* rwyg yn yr yspryd.

5 [d] Dyn ffol a ddïystyra addysg ei dad: ond [e] y neb a ddïoddefo gerydd, sydd gall.

6 Yn nhŷ y cyfiawn *y bydd* mawr gyfoeth: ond am olud yr annuwiol y mae trallod.

7 Gwefusau y doethion a wasgarant wybodaeth: ond calon y ffyliaid ni *wna* felly.

8 [f] Aberth yr annuwiol *sydd* ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond gweddi yr uniawn *sydd* hoff ganddo.

9 Ffordd yr annuwiol *sydd* ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond efe a gâr y neb [g] a ddilyn gyfiawnder.

10 ‖ Cerydd *sydd* flin gan y neb a drŷ oddi ar y ffordd: [b] *a*'r neb a gasâo gerydd, a fydd marw.

11 [i] Uffern a dinystr *sydd* ger bron yr ARGLWYDD: pa faint mwy, [k] calonnau plant dynion?

12 Ni chân y gwatwarwr mo y neb a'i ceryddo; ac nid â at y doethion.

13 [l] Calon lawen a wna wyneb siriol: ond [m] trwy ddolur y galon y torrir yr yspryd.

14 Calon y synhwyrol a ymgais â gwybodaeth: ond genau y ffyliaid a borthir â ffolineb.

15 Holl ddyddiau y cystuddiedig *sydd* flin: ond gwledd wastadol yw calon lawen.

16 [n] Gwell *yw* ychydig gyd âg ofn yr ARGLWYDD, nâ thrysor mawr a thrallod gyd âg ef.

17 [o] Gwell *yw* prŷd o ddail lle byddo cariad, nag ŷch pasgedig a chân gyd âg ef.

18 [p] Gwr digllawn a gyffry gynnen: ond *gwr* hwyrfrydig i lid a dyrr ymryson.

19 [q] Ffordd y dïog *sydd* fel cae drain: ond ffordd yr uniawn † *sydd* wastad.

20 [r] Mab doeth a lawenhâ ei dad: ond dyn ffol a ddïystyra ei fam.

21 [s] Ffolineb *sydd* hyfryd gan yr † ynfyd: ond gwr deallus a rodia yn uniawn.

22 [t] Ofer fydd bwriadau lle ni byddo cynghor: ac mewn amlder cynghorwyr y sicrhêir *hwynt*.

23 Llawenydd fydd i wr o herwydd ymadrodd ei enau; ac [u] *O* mor dda *yw* gair yn ei amser!

24 [x] Ffordd y bywyd *sydd* ‖ fry i'r synhwyrol, i ochel uffern ‖ obry.

25 [y] Yr ARGLWYDD a ddiwreiddia dŷ y beilchion: ond [z] efe a sicrhâ derfyn y weddw.

26 [a] Meddyliau yr annuwiol *sydd* ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond geiriau y glân *ŷnt* beraidd.

27 [b] Y neb a fyddo dra-chwannog i elw, a derfysga ei dŷ: ond y neb a gasâo roddion, fydd byw.

28 Calon y cyfiawn a fyfyria i atteb: ond genau y drygionus a dywallt allan ddrwg.

29 [c] Pell *yw* yr ARGLWYDD oddi wrth y rhai annuwiol: ond [d] efe a wrendy weddi y cyfiawn.

30 Llewyrch y llygaid a lawenhâ y galon: *a* gair da a frasâ yr esgyrn.

31 Y glust a wrando ar gerydd y bywyd, a breswylia ym mhlith y doethion.

32 Y neb a wrthodo ‖ addysg, a ddïys-

---

[a] pen. 25. 15.

[b] ad. 28. pen. 12. 23. a 13. 16.

† Heb. *a fytheiria.*

[c] Job 34. 21. pen. 5. 21. Jer. 16. 17. Heb. 4. 13.

† Heb. *meddygiaeth tafod.*

[d] pen. 10. 1.

[e] pen. 13. 18. ad. 31, 32.

[f] pen. 21. 27. Es. 1. 11. a 61. 8. a 66. 3. Jer. 6. 20. a 7. 22. Amos 5. 22.

[g] pen. 21. 21. 1 Tim. 6. 11.

‖ Neu, *Addysg.*

[h] pen. 5. 12. a 10. 17.

[i] Uffern a dinystr *sydd* ger bron yr ARGLWYDD: pa faint mwy, [k] calonnau plant dynion?

[k] 2 Chron. 6. 30. Ps. 7. 9. a 44. 21. Ioan 2. 24, 25. a 21. 17. Act. 1. 24.

[l] pen. 17. 22.

[m] pen. 12. 25.

[n] Ps. 37. 16. pen. 16. 8. 1 Tim. 6. 6.

[o] pen. 17. 1.

[p] pen. 26. 21. a 29. 22.

[q] pen. 22. 5.

† Heb. *a godir yn sarn.*

[r] pen. 10. 1. a 29. 3.

[s] pen. 10. 23.

† Heb. *hwn sydd heb galon.*

[t] pen. 11. 14. a 20. 18.

[u] pen. 25. 11.

[x] Phil. 3. 20. Col. 3. 1, 3.

‖ *i fynu.*

‖ *i waered.*

[y] pen. 12. 7. a 14. 11.

[z] Ps. 68. 5, 6. a 146. 9.

[a] pen. 6. 18.

[b] pen. 11. 19.

[c] Ps. 34. 16.

[d] Ps. 145. 18, 19.

‖ Neu, *gerydd.*

Cyn CRIST Cylch 1000.

tyra ei enaid ei hun: ond y neb a wrandawo ar gerydd, a feddianna †ddeall.

33 [e] Addysg doethineb *yw* ofn yr ARGLWYDD; ac [f] o flaen anrhydedd *yr â* gostyngeiddrwydd.

PENNOD XVI.

[a] PAROTTOAD y galon mewn dyn, ac ymadrodd y tafod, oddi wrth yr ARGLWYDD *y mae.*

2 [b] Holl ffyrdd dyn *ydynt* lân yn ei olwg ei hun: ond yr ARGLWYDD a bwysa yr ysprydion.

3 [c] Treigla dy weithredoedd ar yr ARGLWYDD, a'th feddyliau a safant.

4 Yr ARGLWYDD a wnaeth bob *peth* er ei fwyn ei hun: [d] a'r annuwiol hefyd erbyn y dydd drwg.

5 [e] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD bob dyn uchel galon: †[f] *er* maint *fyddo* ei gymmorth, ni bydd dïeuog.

6 Trwy drugaredd a gwirionedd y dilëir pechod: a [g] thrwy ofn yr ARGLWYDD *y mae* ymado oddi wrth ddrwg.

7 Pan fyddo ffyrdd gwr yn rhyngu bodd i'r ARGLWYDD, efe a bair i'w elynion fod yn heddychol âg ef.

8 [h] Gwell *yw* ychydig trwy gyfiawnder nâ chnwd mawr trwy gam.

9 [i] Calon dyn a ddychymmyg ei ffordd: ond yr ARGLWYDD a gyfarwydda ei gerddediad ef.

10 †Ymadrodd DUW *sydd* y'ngwefusau y brenhin: ni wyra ei enau ef mewn barn.

11 [k] Pwys a chloriannau cywir, yr ARGLWYDD *a'u pïau:* ei waith ef *yw* holl ‖gerrig y gôd.

12 Ffiaidd *yw* i frenhinoedd wneuthur annuwioldeb: canys [l] trwy gyfiawnder y cadarnhêir yr orsedd.

13 [m] Gwefusau cyfiawn *sydd* gymmeradwy gan frenhinoedd; a'r brenhin a gâr a draetho yr uniawn.

14 [n] Digofaint y brenhin *sydd* megis cennad angau; ond gwr doeth a'i gostega.

15 Yn siriol wynebpryd y brenhin *y mae* bywyd: [o] a'i ewyllys da ef *sydd* [p] megis cwmmwl gwlaw diweddar.

16 [q] Cael doethineb, *O* mor well *yw* nag aur coeth! a chael deall, mwy dymunol *yw* nag arian.

17 Sarn y cyfiawn *yw* dychwelyd oddi wrth ddrwg: y neb a gadwo ei ffordd, a geidw ei enaid.

18 [r] Balchder *sydd yn myned* o flaen dinystr: ac uchder yspryd o flaen cwymp.

19 Gwell *yw* bod yn ostyngedig gyd â'r gostyngedig, na rhannu yr yspail gyd â'r beilchion.

20 A ‖drino fatter yn ddoeth, a gaiff ddaioni: a'r neb [s] a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD, *O* gwŷn ei fyd hwnnw!

21 Y doeth ei galon a elwir yn ddeallus; a melusder y gwefusau a chwanega ddysgeidiaeth.

22 [t] Ffynnon y bywyd *yw* deall i'w pherchennog: ond addysg ffyliaid *yw* ffolineb.

23 Calon y doeth a reola ei enau ef yn synhwyrol, ac a chwanega addysg i'w wefusau.

24 Geiriau têg *ydynt* megis dil mêl, yn felus i'r enaid, ac yn iachus i'r esgyrn.

25 [u] Mae ffordd a dybir ei bod yn uniawn y'ngolwg dyn: ond ei diwedd *yw* ffyrdd marwolaeth.

26 †[x] Y neb a lafurio, a lafuria iddo ei hun; canys ei enau †a'i gofyn ganddo.

27 Dyn †i'r fall sydd yn cloddio drwg: ac ar ei wefusau *yr erys* fel tân poeth.

28 [y] Dyn cyndyn a bair ymryson: [z] a'r hustyngwr a neilldua dywysogion.

29 Gwr traws [a] a huda ei gymmydog, ac a'i tywys i'r ffordd nid *yw* dda.

30 Efe a gau ei lygaid i ddychymmyg trawsedd; gan symmud ei wefusau y dwg efe ddrwg i ben.

31 [b] Coron anrhydeddus *yw* pen-llwydni, *os* bydd mewn ffordd cyfiawnder.

32 Gwell *yw* y dïog i ddigofaint, nâ'r cadarn; a'r neb a reola ei yspryd ei hun, nâ'r hwn a ynnillo ddinas.

33 Y coel-bren a fwrir i'r arffed: ond oddi wrth yr ARGLWYDD *y mae* ei holl lywodraethiad ef.

PENNOD XVII.

GWELL *yw* [a] tammaid sych a llonyddwch gyd âg ef, na thŷ yn llawn o †aberthau gyd âg ymryson.

2 Gwas synhwyrol a feistrola ar [b] fab gwaradwyddus; ac a gaiff ran o'r etifeddiaeth ym mhlith y brodyr.

3 [c] Y tawddlestr *sydd* i'r arian, a'r ffwrn i'r aur: ond yr hwn a brawf y calonnau *yw* yr ARGLWYDD.

4 Y drygionus a wrendy ar wefus anwir: *a*'r celwyddog a rydd glust i dafod drwg.

5 [d] Y neb a watwaro y tlawd, sydd yn gwaradwyddo ei Wneuthurwr ef: [e] *a*'r neb a ymddigrifo mewn cystudd, ni bydd dïeuog.

Cyn CRIST Cylch 1000.

[e] pen. 1. 7.
[f] pen. 18. 12.
[a] ad. 9. pen. 19. 21. a 20. 24. Jer. 10. 23.
[b] pen. 21. 2.
[c] Ps. 37. 5. a 55. 22. Matt. 6. 25. Luc 12. 22. Phil. 4. 6. 1 Petr 5. 7.
[d] Job 21. 30. Rhuf. 9. 22.
[e] pen. 6. 17. a 8. 13.
†Heb. *er bod llaw yn llaw.*
[f] pen. 11. 21.
[g] pen. 14. 16.
[h] Ps. 37. 16. pen. 15. 16.
[i] ad. 1.
†Heb. *Dewiniaeth.*
[k] Lef. 19. 36. pen. 11. 1.
‖Neu, *bwysau.*
[l] pen. 25. 5. a 29. 14.
[m] pen. 14. 35. a 22. 11.
[n] pen. 19. 12. a 20. 2.
[o] pen. 19. 12.
[p] Job 29. 23. Zech. 10. 1.
[q] pen. 8. 11, 19.
[r] pen. 11. 2. a 17. 19. a 18. 12.

‖Neu, *ddeallo fatter, a gaiff.*
[s] Ps. 2. 12. a 34. 8. a 125. 1. Es. 30. 18. Jer. 17. 7.
[t] pen. 13. 14. a 14. 27.
[u] pen. 14. 12.
†Heb. *Enaid y neb.*
[x] Edrych pen. 9. 12. Preg. 6. 7.
†Heb. *a ymostwng iddo.*
†Heb. *i Belial.*
[y] pen. 6. 14, 19. a 15. 18. a 26. 21. a 29. 22.
[z] pen. 17. 9.
[a] pen. 1. 10, &c.
[b] pen. 20. 29.
[a] pen. 15. 17.
†Heb. *fyd da.*
[b] pen. 10. 5. a 19. 26.
[c] Ps. 26. 2. pen. 27. 21. Jer. 17. 10. Mal. 3. 3.
[d] pen. 14. 31.
[e] Job 31. 29.

Cyn CRIST Cylch 1000.

6 [f]Coron yr henafgwyr *yw* eu hwyrion: ac anrhydedd y plant *yw* eu tadau.
7 Anweddaidd *yw* i ffol † ymadrodd rhagorol; mwy o lawer i bendefig wefusau celwyddog.
8 [g]Maen gwerthfawr *yw* anrheg yng ngolwg ei pherchennog: pa le bynnag y tro, hi a ffynna.
9 [h]Y neb a guddia bechod, sydd yn ‖ceisio cariad: ond [i]y neb a adnewydda fai, sydd yn neillduo ‖tywysogion.
10 *Un* sèn a ofna y call yn fwy nâ phe baeddid y ffol ganwaith.
11 Y dyn drwg sydd â'i fryd ar derfysg yn unig: a chennad greulawn a anfonir yn ei erbyn ef.
12 [k]Gwell i wr gyfarfod âg arthes wedi colli ei chenawon, nag â'r ffol yn ei ffolineb.
13 Y neb [l]a dalo ddrwg dros dda, nid ymedy drwg â'i dŷ ef.
14 Pen y gynnen *sydd megis* ped agorid †argae: am hynny [m]gâd ymaith ymryson cyn ymyrryd arni.
15 [n]Y neb a gyfiawnhâo y drygionus, ac a gondemnio y gwirion; ffiaidd gan yr ARGLWYDD *ydynt* ill dau.
16 Paham *y bydd* gwerth yn llaw y ffol i berchennogi doethineb, ac *yntau* heb galon *ganddo?*
17 [o]Cydymmaith a gâr bob amser: a brawd a anwyd erbyn caledi.
18 [p]Dyn heb †bwyll a dery ei law, *ac* a fachnïa o flaen ei gyfaill.
19 Y neb sydd hoff ganddo ymsennu, sydd hoff ganddo bechod; [q]*a'r* hwn sydd yn gwneuthur ei ddrws yn uchel, sydd yn ceisio niwed.
20 Y cyndyn ei galon ni chaiff ddaioni: a'r hwn sydd drofâus yn ei dafod, a syrth i ddrwg.
21 [r]Y neb a genhedlo un ffol, *a ynnill* iddo ei hun dristwch: ac ni bydd lawen tad yr ynfyd.
22 [s]Calon lawen a wna lês ‖*fel* meddyginiaeth: ond meddwl trwm a sych yr esgyrn.
23 Yr annuwiol a dderbyn rodd o'r fynwes, i gam-droi llwybrau barn.
24 [t]Doethineb *sydd* yn wyneb y deallgar: ond llygaid y ffyliaid *sydd* yng nghyrrau y byd.
25 [u]Mab ffol *a bair* ddigllonedd i'w dad, a chwerwder †i'w fam.
26 Hefyd nid da cospi y cyfiawn, *na* tharo pennaethiaid, *pan fyddant* ar yr iawn.
27 [x]Gwr synhwyrol a attal ei ymadroddion: *a* gwr pwyllog sydd ‖ymarhôus ei yspryd.
28 [y]Y ffol, tra tawo, a gyfrifir yn ddoeth; *a'r* neb a gauo ei wefusau, yn ddeallus.

PENNOD XVIII.

‖Y NEILLDUOL a gais wrth *ei* ddeisyfiad *ei hun, ac* a ymyrra â phob peth.
2 Y ffol nid hoff ganddo ddeall; ond bod i'w galon ei datguddio ei hun.
3 Wrth ddyfodiad y drygionus y daw dïystyrwch, a chyd â gogan gwaradwydd.
4 [a]Geiriau y'ngenau gwr *sydd fel* dyfroedd dyfnion; *a* ffynnon doethineb *sydd megis* afon yn llifo.
5 [b]Nid da derbyn wyneb yr annuwiol, i ddymchwelyd y cyfiawn mewn barn.
6 Gwefusau y ffol a ânt i mewn i gynnen, a'i enau a eilw am ddyrnodiau.
7 [c]Genau y ffol *yw* ei ddinystr, a'i wefusau *sydd* fagl i'w enaid.
8 [d]Geiriau yr hustyngwr *sydd* megis ‖archollion, ac a ddisgynant i †gilfachau y bol.
9 Y neb a fyddo dïog yn ei waith, sydd [e]frawd i'r treulgar.
10 [f]Tŵr cadarn *yw* enw yr ARGLWYDD: atto y rhed y cyfiawn, ac y mae yn †ddïogel.
11 [g]Cyfoeth y cyfoethog sydd iddo yn ddinas gadarn, ac yn fur uchel, yn ei dyb ei hun.
12 [h]Cyn dinystr y balchïa calon gwr; a chyn anrhydedd *y bydd* gostyngeiddrwydd.
13 Y neb a †attebo beth cyn *ei* glywed, ffolineb a chywilydd *fydd* iddo.
14 Yspryd gwr a gynnal ei glefyd ef: ond yspryd cystuddiedig pwy a'*i* ‖cyfyd?
15 Calon y pwyllog a berchennoga wybodaeth; a chlust y doethion a gais wybodaeth.
16 [i]Rhodd dyn a ehanga arno, ac a'i dwg ef ger bron pennaethiaid.
17 Y cyntaf yn ei hawl *a dybir ei fod* yn gyfiawn: ond ei gymmydog a ddaw ac a'i chwilia ef.
18 Y coel-bren a wna i gynhennau beidio, ac a ‖athrywyn rhwng cedyrn.
19 Anhaws *yw ynnill ewyllys da* brawd pan ddigier, nâ dinas gadarn: a'*u* hymryson *sydd* megis trosol castell.
20 [k]A ffrwyth genau gwr y diwellir ei fol; *ac* o ffrwyth y gwefusau y digonir ef.

Cyn CRIST Cylch 1000.

[f] Ps. 127. 3. a 128. 3.
† Heb. *wefus rhagoriaeth.*
[g] pen. 18. 16. a 19. 6.
[h] pen. 10. 12.
‖ Neu, *peri.*
[i] pen. 16. 28.
‖ *caredigion.*
[k] Hos. 13. 8.
[l] Rhuf. 12. 17. 1 Thess. 5. 15. 1 Petr 3. 9.
† Heb. *dyfroedd.*
[m] pen. 20. 3.
[n] Exod. 23. 7. pen. 24. 24. Es. 5. 23.
[o] pen. 18. 24.
[p] pen. 6. 1. a 11. 15.
† Heb. *galon.*
[q] pen. 16. 18.
[r] pen. 10. 1. ad. 25.
[s] pen. 15. 13. a 12. 25.
‖ Neu, *i feddyginiaeth.*
[t] pen. 14. 6. Preg. 2. 14. a 8. 1.
[u] pen. 10. 1. a 15. 20. a 19. 13.
† Heb. *i'r hon a'i hesgorodd.*
[x] Iago 1. 19.
‖ Neu, *oer*, neu, *odidawg.*
[y] Job 13. 5.
‖ Neu, *Trwy ddeisyfiad y cais y neilldduol, ac yr ymyrr â phob doethineb:* Edrych Judas 19.
[a] pen. 10. 11. a 20. 5.
[b] Lef. 19. 15. Deut. 1. 17. a 16. 19. pen. 24. 23.
[c] pen. 10. 14. a 12. 13. a 13. 3. Preg. 10. 12.
[d] pen. 12. 18. a 26. 22.
‖ Neu, *rhai a archollwyd.*
† Heb. *gellwedd.*
[e] pen. 28. 24.
[f] 2 Sam. 22. 51. Ps. 18. 2. a 27. 1. a 61. 4. a 91. 2. a 114. 2.
† Heb. *ddyrchafedig.*
[g] pen. 10. 15.
[h] pen. 11. 2. a 15. 33. a 16. 18.
† Heb. *adfero air.*
‖ Neu, *dwg?*
[i] pen. 17. 8. a 21. 14.
‖ *wahana.*
[k] pen. 12. 14. a 13. 2.

Cyn CRIST Cylch 1000.

21 [1]Angau a bywyd *sydd* ym meddiant y tafod: a'r rhai a'i hoffant ef, a fwyttânt ei ffrwyth ef.

22 [m]*Y neb* sydd yn cael gwraig, sydd yn cael *peth* daionus, ac yn cael ffafr gan yr ARGLWYDD.

23 Y tlawd a ymbil; a'r cyfoethog a ettyb [n]yn erwin.

24 Y neb y mae iddo gyfeillion, cadwed gariad: [o]ac y mae cyfaill a lŷn *wrthyt* yn well nâ brawd.

PENNOD XIX.

[a]GWELL *yw* y tlawd a rodio yn ei uniondeb, nâ'r traws ei wefusau, ac yntau yn ffol.

2 Hefyd, *bod* yr enaid heb wybodaeth, nid *yw* dda; a'r hwn sydd brysur *ei* draed a becha.

3 Ffolineb dyn a wyra ei ffordd ef: a'i galon a ymddigia yn erbyn yr ARGLWYDD.

4 [b]Cyfoeth a chwanega lawer o gyfeillion: ond y tlawd a ddidolir oddi wrth ei gymmydog.

5 [c]Tyst celwyddog ni bydd dïeuog: a lluniwr celwyddau ni ddïangc.

6 [d]Llawer a ymbiliant o flaen pendefig: a [e]phawb *sydd* gyfaill †i'r hael.

7 [f]Holl frodyr y tlawd a'i casânt ef: pa faint mwy yr ymbellhâ ei gyfeillion oddi wrtho? er maint a ‖ymnheddo, ni thröant atto.

8 A gaffo †ddoethineb a gâr ei enaid: a gadwo ddeall a ynnill ddaioni.

9 [g]Tyst celwyddog ni bydd dïeuog: a thraethwr celwyddau a ddifethir.

10 Nid gweddaidd i ffol hyfrydwch: anweddeiddiach o lawer [h]i was arglwyddiaethu ar bennaethiaid.

11 [i]‖Synwyr dyn a oeda ei ddigofaint ef: a harddwch *yw* iddo fyned dros gamwedd.

12 [k]Llid y brenhin *sydd* megis rhuad llew ieuangc: ond ei ffafr ef *sydd* megis gwlith ar laswellt.

13 [l]Mab ffol *sydd* orthrymder i'w dad: [m]ac ymserth gwraig *sydd* megis defni parhâus.

14 Tŷ a chyfoeth *ŷnt* etifeddiaeth y tadau: ond [n]*rhodd* yr ARGLWYDD *yw* gwraig bwyllog.

15 Syrthni a bair drwmgwsg: *ac* [o]enaid ‖twyllodrus a newyna.

16 [p]Y neb a gadwo y gorchymyn a geidw ei enaid: *a*'r neb a esgeulusa ei ffyrdd fydd marw.

17 [q]Y neb a gymmero drugaredd ar y tlawd, sydd yn rhoddi echwyn i'r ARGLWYDD; a'i ‖rodd a dâl efe iddo drachefn.

18 [r]Cerydda dy fab tra fyddo gobaith; ac nac arbeded dy enaid ef, ‖i'w ddifetha.

19 Y mawr ei ddig a ddwg gospedigaeth: canys os ti a'*i* gwaredi, rhaid i ti †wneuthur hynny drachefn.

20 Gwrando gynghor, a chymmer addysg; fel y byddech ddoeth yn dy ddiwedd.

21 [s]Bwriadau lawer *sydd* y'nghalon dyn: ond cynghor yr ARGLWYDD, hwnnw a saif.

22 Deisyfiad dyn *yw* ei drugaredd ef: a gwell *yw* y dyn tlawd nâ'r gwr celwyddog.

23 Ofn yr ARGLWYDD *a dywys* i fywyd: a'r *neb y byddo ganddo* a erys yn ddiwall, heb i ddrwg ymweled âg ef.

24 [t]Y *dyn* swrth a gudd ei law yn *ei* fynwes, ac ni estyn hi at ei enau.

25 [u]Taraw watwarwr, a'r ehud fydd gyfrwysach: a phan geryddech y deallus, efe a ddeall wybodaeth.

26 [x]Mab gwaradwyddus gwarthus a anrheithia ei dad, ac a yrr ei fam ar grwydr.

27 Fy mab, paid â gwrando yr addysg *a bair i ti* gyfeiliorni oddi wrth eiriau gwybodaeth.

28 Tyst †y fall a watwar farn: a [y]genau y drygionus a lwngc anwiredd.

29 Barn sydd barod i'r gwatwarwyr, a chleisiau i gefn y ffyliaid.

PENNOD XX.

[a]GWATWARUS *yw* gwin, a therfysgaidd *yw* dïod gadarn: pwy bynnag a siommir ynddi, nid yw ddoeth.

2 [b]Megis rhuad llew ieuangc *yw* ofn y brenhin: y mae *y neb* a'i cyffrô ef i ddigofaint yn pechu *yn erbyn* ei enaid ei hun.

3 [c]Anrhydeddus *yw* i wr beidio ag ymryson: ond pob ffol a fŷn ymyrraeth.

4 [d]Y dïog nid ardd, o herwydd oerder *y gauaf; am hynny* y cardotta efe y cynhauaf, ac ni *chaiff* ddim.

5 [e]*Megis* dyfroedd dyfnion *yw* pwyll y'nghalon gwr: etto y gwr call a'i tynn allan.

6 [f]Llawer dyn a gyhoedda ei ‖drugarowgrwydd ei hun: ond pwy a gaiff wr ffyddlawn?

Cyn CRIST Cylch 1000.

[1] Edrych Matt. 12. 37.
[m] pen. 19. 14. a 31. 10.
[n] Iago 2. 3.
[o] pen. 17. 17.
[a] pen. 28. 6.
[b] pen. 14. 20.
[c] ad. 9. Exod. 23. 1. Deut. 19. 16, 19. pen. 6. 19. a 21. 28.
[d] pen. 29. 26.
[e] pen. 17. 8. a 18. 16. a 21. 14.
† Heb. *i wr rhoddion.*
[f] pen. 14. 20.
‖ *ymbil.*
† Heb. *galon.*
[g] ad. 5.
[h] pen. 30. 22. Preg. 10. 6, 7.
[i] pen. 14. 29.
‖ Neu, *Callineb.*
[k] pen. 16. 14, 15. a 20. 2. a 28. 15.
[l] pen. 10. 1. a 15. 20. a 17. 21, 25.
[m] pen. 21. 9, 19. a 27. 15.
[n] pen. 18. 22.
[o] pen. 10. 4. a 20. 13. a 23. 21.
‖ Neu, *segurllyd.*
[p] Luc 10. 28. a 11. 28.
[q] pen. 28. 27. Matt. 10. 42. a 25. 40. 2 Cor. 9. 6, 7.
‖ Neu, *waith.*
[r] pen. 13. 24. a 23. 13.
‖ *er iddo weiddi.*
† Heb. *ychwanegu.*
[s] Job 23. 13. Ps. 33. 10, 11. pen. 16. 1, 9. Es. 14. 26, 27. a 46. 10. Heb. 6. 17.
[t] pen. 15. 19. a 20. 13, 15.
[u] pen. 21. 11.
[x] pen. 17. 2.
† Heb. *Belial.*
[y] Job 15. 16. a 20. 12, 13. a 34. 7.
[a] Es. 28. 7. Hos. 4. 11.
[b] pen. 16. 14. a 19. 12.
[c] pen. 17. 14.
[d] pen. 10. 4.
[e] pen. 18. 4.
[f] pen. 25. 14.
‖ Neu, *haelioni*

Cyn CRIST Cylch 1000.

7 Y cyfiawn a rodia yn ei uniondeb: gwŷn eu byd [g] ei blant ar ei ol ef.

8 [h] Brenhin yn eistedd ar orsedd barn, a wasgar â'i lygaid bob drwg.

9 [i] Pwy a ddichon ddywedyd, Mi a lanhêais fy nghalon, glân wyf oddi wrth fy mhechod?

10 [k] †Amryw bwysau, *ac* amryw fesurau, ffiaidd gan yr ARGLWYDD bob un o'r ddau.

11 Bachgen a adweinir wrth ei waith, ai pur ai uniawn *yw* ei waith.

12 [l] Y glust yn clywed, a'r llygad yn gweled, yr ARGLWYDD a wnaeth bob un o'r ddau.

13 [m] Na châr gysgu, rhag dy fyned yn dlawd: agor dy lygaid, fel y'th ddigoner â bara.

14 Drwg, drwg, medd y prynwr: ond pan êl o'r neilldu, efe a ymffrostia.

15 Y mae aur, a gemmau lawer: ond [n] gwefusau gwybodaeth *sydd* ‖ ddodrefnyn gwerthfawr.

16 [o] Cymmer wisg y gwr a fachnïo *dros* estron; a chymmer wystl ganddo dros estrones.

17 [p] Melus gan wr fara *trwy* ffalsedd: ond o'r diwedd ei enau a lenwir â graian.

18 [q] Bwriadau a sicrhêir trwy gynghor: a [r] thrwy gynghor dïesgeulus dos i ryfela.

19 [s] Y neb a fyddo athrodwr a ddatguddia gyfrinach: am hynny nac ymyrr â'r hwn a ‖ wenhieithio â'i wefusau.

20 [t] Y neb a felldithio ei dad neu ei fam, [u] ei ‖ ganwyll a ddiffoddir yn y tywyllwch du.

21 [x] Etifeddiaeth a geir ar frys yn y dechreuad; ond ei diwedd ni fendithir.

22 [y] Na ddywed, Mi a dalaf ddrwg: disgwyl wrth yr ARGLWYDD, ac efe a'th achub.

23 [z] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD amryw bwysau; a chlorian twyllodrus nid *yw* dda.

24 [a] Oddi wrth yr ARGLWYDD *y mae* cerddediad gwr: ond beth a ddeall dyn o'i ffordd ei hun?

25 Magl *yw* i wr lyngcu peth cyssegredig; ac wedi addunedu, ymofyn.

26 [b] Brenhin doeth a wasgar yr annuwiol, ac a dry yr olwyn arnynt.

27 [c] ‖ Canwyll yr ARGLWYDD *yw* yspryd dyn, yn chwilio holl gelloedd y bol.

28 [d] Trugaredd a ffyddlondeb a gadwant y brenhin; a'i orseddfa a gadarnhêir trwy drugaredd.

29 Gogoniant gwŷr ieuaingc *yw* eu nerth; a [e] harddwch henafgwyr *yw* gwallt gwŷn.

30 Cleisiau briw †a lanhâ ddrwg: felly *y gwna* dyrnodiau gelloedd y bol.

PENNOD XXI.

FEL afonydd o ddwfr *y mae* calon y brenhin yn llaw yr ARGLWYDD: efe a'i try hi lle y mynno.

2 [a] Pob ffordd gwr *sydd* uniawn yn ei olwg ei hun: ond yr ARGLWYDD a bwysa y calonnau.

3 [b] Gwneuthur cyfiawnder a barn *sydd* well gan yr ARGLWYDD nag aberth.

4 [c] Uchder golwg, a balchder calon, ‖ *ac* âr yr annuwiol, *sydd* bechod.

5 [d] Bwriadau y dïesgeulus *sydd* at helaethrwydd yn unig: ond ‖ yr eiddo pob prysur at eisieu yn unig.

6 [e] Trysorau a gasgler â thafod celwyddog, a chwelir megis gwagedd gan y neb sydd yn ceisio angau.

7 Anrhaith yr annuwiol a'u †difetha hwynt, am iddynt wrthod gwneuthur barn.

8 Trofâus a dïeithr *yw* ffordd dyn: ond y pur *sydd* uniawn ei waith.

9 [f] Gwell *yw* bod mewn congl yn nen tŷ, nâ bod gyd â gwraig anynad mewn tŷ †ehang.

10 [g] Enaid yr annuwiol a ddeisyf ddrwg: nid grasol *yw* ei gymmydog yn ei olwg ef.

11 [h] Pan gosper gwatwarwr, y bydd yr ehud callach: a phan ddysger y doeth, efe a dderbyn wybodaeth.

12 Call y mae y cyfiawn yn ystyried am dŷ yr annuwiol: *ond* y mae *Duw* yn difetha y rhai annuwiol am *eu* drygioni.

13 [i] Y neb a gauo ei glust rhag llef y tlawd, a lefain ei hunan, ac nis gwrandewir ef.

14 [k] Rhodd yn y dirgel a dyrr ddigofaint; a gwobr yn y fynwes, lid cryf.

15 Llawen gan y cyfiawn wneuthur barn: ond dinystr *fydd* i weithwyr anwiredd.

16 Dyn yn myned ar gyfeiliorn oddi ar ffordd deall, a orphwys y'nghynnulleidfa y meirw.

17 Y neb a garo ‖ ddifyrrwch, *a ddaw* i dlodi: a'r neb a garo win ac olew, ni bydd cyfoethog.

18 [l] Yr annuwiol *a roddir* yn iawn dros y cyfiawn, a'r troseddwr dros yr uniawn.

19 [m] Gwell *yw* aros †yn yr anialwch, nâ chyd â gwraig anynad ddigllawn.

20 [n] *Y mae* trysor dymunol, ac olew,

Cyn CRIST Cylch 1000.

[g] Ps. 112. 2.
[h] ad. 26.
[i] 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. Job 14. 4. Ps. 51. 5. Preg. 7. 20. 1 Ioan 1. 8.
[k] Deut. 25. 13, &c. ad. 23. pen. 11. 1. a 16. 11. Michah 6. 10, 11.
† Heb. *Carreg a charreg, ephah ac ephah.*
[l] Exod. 4. 11. Ps. 94. 9.
[m] pen. 6. 9. a 12. 11. a 19. 15.
[n] pen. 3. 15. a 8. 11.
‖ *dlws.*
[o] pen. 22. 27. a 27. 13.
[p] pen. 9. 17.
[q] pen. 15. 22. a 24. 6.
[r] Luc 14. 31.
[s] pen. 11. 13.
‖ Neu, *ddeno.*
[t] Exod. 21. 17. Lef. 20. 9. Matt. 15. 4.
[u] pen. 24. 20.
‖ Neu, *lamp.*
[x] pen. 28. 20.
[y] Deut. 32. 35. pen. 17. 13. a 24. 29. Rhuf. 12. 17. 1 Thess. 5. 15. 1 Petr 3. 9.
[z] ad. 10.
[a] Ps. 37. 23. pen. 16. 9. Jer. 10. 23.
[b] Ps. 101. 5, &c. ad. 8.
[c] 1 Cor. 2. 11.
‖ Neu, *Lamp.*
[d] Ps. 101. 1. pen. 29. 14.
[e] pen. 16. 31.

† Heb. *sydd feddygiaeth i.*
[a] pen. 16. 2.
[b] 1 Sam. 15. 22. Ps. 50. 8. Es. 1. 11, &c. Hos. 6. 6. Michah 6. 7, 8.
[c] pen. 6. 17.
‖ Neu, *a lamp.*
[d] pen. 10. 4. a 13. 4.
‖ *bwriadau pob,* &c.
[e] pen. 10. 2. a 13. 11.
† Heb. *llifia,* neu, *ymdeithia gyd â hwynt.*
[f] ad. 19. pen. 19. 13. a 25. 24. a 27. 15.
† Heb. *cyfeillach.*
[g] Iago 4. 5.
[h] pen. 19. 25.
[i] Matt. 18. 30, &c.
[k] pen. 17. 8, 23. a 18. 16.
‖ Neu, *lawenydd.*
[l] pen. 11. 8. Es. 43. 3.
[m] ad. 9.
† Heb. *yn nhir yr anialwch.*
[n] Ps. 112. 3.

Cyn CRIST Cylch 1000.

yn nhrigfa y doeth; ond dyn ffol a'u llwngc hwynt.

21 [o] Y neb a ddilyno gyfiawnder a thrugaredd, a gaiff fywyd, cyfiawnder, ac anrhydedd.

22 [p] Y doeth a ddring *i* ddinas y cedyrn, ac a fwrw i lawr y cadernid y mae hi yn hyderu arno.

23 [q] Y neb a gadwo ei enau a'i dafod, a geidw ei enaid rhag cyfyngder.

24 Y balch *a'r* gwatwarwr uchel, *yw* enw y gwr a wnelo beth mewn digllonedd † balch.

25 [r] Deisyfiad y dïog a'i lladd: canys ei ddwylaw a wrthodant weithio.

26 Yn hyd y dydd y mae yn fawr ei awydd: ond [s] y cyfiawn a rydd, ac ni arbed.

27 [t] Aberth y rhai annuwiol *sydd* ffiaidd: pa faint mwy, *pan* offrymmant mewn † meddwl drwg?

28 [u] Tyst celwyddog a ddifethir: ond y gwr a wrandawo, a lefara yn wastad.

29 Gwr annuwiol a galeda ei wyneb: ond yr uniawn a ‖ gyfarwydda ei ffordd.

30 [x] Nid *oes* doethineb, na deall, na chynghor, yn erbyn yr ARGLWYDD.

31 [y] Y march a ddarperir erbyn dydd y frwydr: ond [z] ymwared *sydd* oddi wrth yr ARGLWYDD.

PENNOD XXII.

MWY dymunol *yw* [a] enw *da* nâ chyfoeth lawer; *a gwell yw* ffafr dda nag arian, ac nag aur.

2 [b] Y tlawd a'r cyfoethog a gydgyfarfyddant: [c] yr ARGLWYDD *yw* gwneuthurwr y rhai hyn oll.

3 [d] Y call a genfydd y drwg, ac a ymgûdd: ond y ffyliaid a ânt rhagddynt, ac a gospir.

4 [e] Gwobr gostyngeiddrwydd *ac* ofn yr ARGLWYDD, *yw* cyfoeth, ac anrhydedd, a bywyd.

5 [f] Drain *a* maglau *sydd* yn ffordd y cyndyn: [g] y neb a gadwo ei enaid, a fydd bell oddi wrthynt hwy.

6 Hyfforddia blentyn ym mhen ei ffordd; a phan heneiddio nid ymedy â hi.

7 [h] Y cyfoethog a arglwyddiaetha ar y tlawd; a gwas *fydd* yr hwn a gaffo fenthyg i'r gwr a roddo fenthyg.

8 [i] Y neb a hauo anwiredd a fêd flinder; a gwïalen ei ddigofaint † ef a balla.

9 [k] † Yr hael ei lygad a fendithir: canys efe a rydd o'i fara i'r tlawd.

10 [l] Bwrw allan y gwatwarwr, a'r gynnen a â allan; ïe, yr ymryson, a'r gwarth a dderfydd.

11 [m] Y neb a garo lendid calon, ‖ *am* ras ei wefusau *a gaiff* y brenhin yn garedig iddo.

12 Llygaid yr ARGLWYDD a gadwant wybodaeth; ac efe a ddinystria ‖ eiriau y troseddwr.

13 [n] Medd y dïog, Y mae llew allan; fo'm lleddir y'nghanol yr heolydd.

14 [o] Ffos ddofn *yw* genau gwragedd dïeithr: [p] y neb y byddo yr ARGLWYDD yn ddig wrtho, a syrth yno.

15 Ffolineb *sydd* yn rhwym yng nghalon plentyn; *ond* [q] gwïalen cerydd a'i gyrr ym mhell oddi wrtho.

16 Y neb a orthrymmo y tlawd er ychwanegu ei *gyfoeth*, *a'r* neb a roddo i'r cyfoethog, *a ddaw* i dlodi yn ddïammeu.

17 Gogwydda dy glust, a gwrando eiriau y doethion, a gosod dy galon ar fy ngwybodaeth.

18 Canys peth peraidd *yw* os cedwi hwynt yn dy † galon; cymhwysir hwynt hefyd yn dy wefusau.

19 Fel y byddo dy obaith yn yr ARGLWYDD, yr hysbysais i ti heddyw, ‖ ïe, i ti.

20 Oni ysgrifenais i ti eiriau [r] ardderchog o gynghor a gwybodaeth,

21 I beri i ti adnabod sicrwydd geiriau gwirionedd, fel y gallit atteb geiriau y gwirionedd i'r neb ‖ a anfonant attat?

22 Na yspeilia mo'r tlawd, o herwydd ei *fod* yn dlawd: ac [s] na orthrymma y cystuddiol yn y porth.

23 Canys [t] yr ARGLWYDD a ddadleu eu dadl hwynt, ac a orthrymma enaid y neb a'u gorthrymmo hwynt.

24 Na fydd gydymmaith i'r digllawn; ac na chyd-gerdd â gwr llidiog:

25 Rhag i ti ddysgu ei lwybrau ef, a chael magl i'th enaid.

26 [u] Na fydd *un* o'r rhai a roddant eu dwylaw, o'r rhai a fachnïant am ddyled.

27 Oni bydd gennyt i dalu, paham y [x] cymmerai efe dy wely oddi tanat?

28 [y] Na symmud mo'r hen derfyn, yr hwn a osododd dy dadau.

29 A welaist ti wr dïesgeulus yn ei orchwyl? efe a saif ger bron brenhinoedd, *ac* ni saif ger bron *rhai* isel-radd.

PENNOD XXIII.

PAN eisteddych i fwytta gyd â thywysog, ystyria yn ddyfal beth *sydd* ger dy fron:

Cyn CRIST Cylch 1000.

[o] pen. 15. 9.
[p] Preg. 9. 14, &c.
[q] pen. 12. 13. a 13. 3. a 18. 21.
† Heb. *balchder.*
[r] pen. 13. 4.
[s] Ps. 112. 9.
[t] Ps. 50. 9. pen. 15. 8. Es. 66. 3. Jer. 6. 20. Amos 5. 22.
† Heb. *ysgelerder?*
[u] pen. 19. 5, 9.
‖ Neu, *ystyria.*
[x] Jer. 9. 23.
[y] Ps. 20. 7. a 33. 17.
[z] Ps. 3. 8.
[a] Preg. 7. 1.
[b] pen. 29. 13.
[c] pen. 14. 31.
[d] pen. 14. 16. a 27. 12.
[e] Ps. 112. 3.
[f] pen. 15. 19.
[g] 1 Ioan 5. 18
[h] Iago 2. 6.
[i] Job 4. 8. Hos. 10. 13.
† Heb. *y derfydd am dano.*
[k] 2 Cor. 9. 6.
† Heb. *Y duionus ei lygad.*
[l] Ps. 101. 5.
[m] Ps. 101. 6. pen. 16. 13.
‖ Neu, *ac y sydd â gras yn ei wefusau.*
‖ Neu, *fatterion.*
[n] pen. 26. 13.
[o] pen. 2. 16. a 5. 3. a 7. 5. a 23. 27.
[p] Preg. 7. 26.
[q] pen. 13. 24. a 19. 18. a 23. 13, 14. a 29. 15, 17.
† Heb. *fol.*
‖ Neu, gobeithia *dithau.*
[r] pen. 8. 6.
‖ Neu, *a'th anfonant.*
[s] Zech. 7. 10.
[t] Job 31. 21. Ps. 68. 5. pen. 23. 11.
[u] pen. 6. 1. a 11. 15.
[x] pen. 20. 16.
[y] Deut. 19. 14. a 27. 17. pen. 23. 10.

Cyn CRIST Cylch 1000.

2 A gosod gyllell ar dy geg, os *byddi* ddyn blysig.

3 Na ddeisyf ei ddanteithion ef: canys bwyd twyllodrus *ydyw*.

4 [a] Nac ymflina i ymgyfoethogi: [b] dod heibio dy synwyr dy hun.

5 A beri di i'th lygaid ehedeg ar y peth nid yw? canys *golud* yn ddïau a gymmer adenydd, ac a eheda ymaith megis eryr tu a'r wybr.

6 Na fwytta fwyd y drwg ei lygad; ac na chwennych mo'i ddanteithion ef.

7 Canys fel y meddylia yn ei galon, felly efe a ddywed wrthyt: Bwytta ac ŷf; a'i galon heb fod gyd â thi.

8 Y tammaid a fwyttêaist a fwri i fynu, a'th eiriau melus a golli.

9 [c] Na lefara lle y clywo y ffol: canys efe a ddïystyra ddoethineb dy eiriau.

10 [d] Na symmud mo'r hen derfyn; ac na ddos i feusydd yr amddifad:

11 [e] Canys eu Gwaredwr hwynt *sydd* nerthol; *ac* a ymddiffyn eu ‖ cweryl hwynt yn dy erbyn di.

12 Gosod dy galon ar addysg, a'th glustiau ar eiriau gwybodaeth.

13 [f] Na thynn gerydd oddi wrth *dy* blentyn: *os* curi ef â gwïalen, ni bydd efe farw.

14 Cur ef â gwïalen, a thi a achubi ei enaid rhag uffern.

15 Fy mab, [g] os dy galon di fydd doeth, fy nghalon innau a lawenycha;

16 Ië, fy arennau a grychneidiant, pan draetho dy wefusau di gyfiawnder.

17 [h] Na wynfyded dy galon wrth bechaduriaid: ond [i] *aros* yn ofn yr ARGLWYDD yn hyd y dydd.

18 [k] Canys yn ddïau y mae gwobr; ac ni phalla dy ddisgwyliad.

19 Erglyw, fy mab, a bydd ddoeth; a chyfarwydda dy galon yn y ffordd.

20 [l] Na fydd ym mysg y rhai sydd yn meddwi ar win; ym mysg y rhai glythion ar † gig.

21 Canys y meddw a'r glwth a ddaw i dlodi: a [m] chysgu † a bair fyned mewn gwisg garpiog.

22 [n] Gwrando ar dy dad a'th genhedlodd: ac na ddïystyra dy fam pan heneiddio.

23 [o] Pryn y gwir, ac na werth; *felly* doethineb, ac addysg, a deall.

24 [p] Tad y cyfiawn a orfoledda yn fawr; a'r neb a genhedlo *fab* doeth, a lawenhâ o'i blegid.

25 Dy dad a'th fam a lawenycha; a'r hon a'th ymddûg a orfoledda.

26 Fy mab, moes i mi dy galon; dalied dy lygaid ar fy ffyrdd i.

27 [q] Canys ffos ddofn *yw* puttain: a phydew cyfyng *yw* y ddïeithr.

28 [r] *Ië*, hi a gynllwyn fel ‖ gwilliad; ac a chwanega bechaduriaid ym mysg dynion.

29 [s] I bwy y mae gwae? i bwy y mae ochain? i bwy y mae cynnen? i bwy y mae dadwrdd? ac i bwy y mae gweliau heb achos? i bwy [t] y mae llygaid cochion?

30 I'r neb sydd yn aros wrth y gwin: i'r neb sydd yn myned i ymofyn am [u] win cymmysgedig.

31 Nac edrych ar y gwin pan fyddo coch, pan ddangoso ei liw yn y cwppan, *pan* ymgynhyrfo yn iawn.

32 Yn y diwedd efe a frâth fel sarph, ac a biga fel neidr.

33 Dy lygaid a edrychant ar wragedd dïeithr, a'th galon a draetha drawsedd.

34 Ti a fyddi megis un yn cysgu † y'nghanol y môr, ac fel un yn cysgu ym mhen yr hwylbren.

35 Curent fi, *meddi*, *ac* ni chlafychais; dulient fi, *ac* nis gwybûm: [x] pan ddeffrôwyf, mi a âf rhagof; mi a'i ceisiaf drachefn.

PENNOD XXIV.

[a] NA chenfigenna wrth wŷr annuwiol; ac na chwennych fod gyd â hwynt:

2 [b] Canys eu calon a fyfyria anrhaith, a'u gwefusau a draetha flinder.

3 Trwy ddoethineb yr adeiledir tŷ, a thrwy ddeall y sicrhêir ef:

4 A thrwy wybodaeth y llenwir y celloedd o bob golud gwerthfawr a hyfryd.

5 [c] Gwr doeth *sydd* nerthol; a gwr pwyllog a † chwanega ei nerth.

6 [d] Canys trwy gynghor doeth y gwnei dy ryfel: a thrwy lawer o gynghorwyr *y bydd* diogelwch.

7 [e] Rhŷ uchel *yw* doethineb i ffol; ni egyr efe ei enau yn y porth.

8 Y neb a fwriada ddrygau, a elwir yn ysgeler.

9 Bwriad y ffol *sydd* bechod; a ffiaidd gan ddynion y gwatwarus.

10 *Os* llwfrhêi † mewn amser cyfyngder, † bychan *yw* dy nerth.

11 [f] Gwared *y rhai* a lusgir i angau: a ymadewit â'r *neb sydd* barod i'w lladd?

12 Os dywedi, Wele, ni wyddom ni hyn: onid yw pwyswr y calonnau yn deall? a'r hwn sydd yn cadw dy enaid,

Cyn CRIST Cylch 1000.

[a] pen. 28. 20. 1 Tim. 6. 9, 10.
[b] pen. 3. 5.
[c] pen. 9. 8. Matt. 7. 6.
[d] Deut. 19. 14. a 27. 17. pen. 22. 28.
[e] Job 31. 21. pen. 22. 23.
‖ *cwyn.*
[f] pen. 13. 24. a 19. 18. a 22. 15. a 29. 15, 17.
[g] pen. 29. 3.
[h] Ps. 37. 1. a 73. 3. pen. 3. 31. a 24. 1.
[i] pen. 28. 14.
[k] pen. 24. 15.
[l] Es. 5. 22. Luc 21. 34. Rhuf. 13. 13. Eph. 5. 18.
† Heb. *eu cig.*
[m] pen. 19. 15.
† Heb. *a ddillada â charpiau.*
[n] pen. 1. 8.
[o] pen. 4. 5, 7.
[p] pen. 10. 1. a 15. 20. ad. 15.
[q] pen. 22. 14.
[r] pen. 7. 12.
‖ Neu, *am ysglyfaeth.*
[s] Es. 5. 11, 22.
[t] Gen. 49. 12.
[u] Ps. 75. 8. pen. 9. 2.
† Heb. *y'nghalon.*
[x] Edrych Deut. 29. 19. Es. 56. 12.

[a] Ps. 37. 1, &c. a 73. 3. pen. 3. 31. a 23. 17. ad. 19.
[b] Ps. 10. 7.
[c] pen. 21. 22. Preg. 9. 16.
† Heb. *gryfhâ nerth.*
[d] pen. 11. 14. a 15. 22. a 20. 18. Luc 14. 31.
[e] Ps. 10. 5. pen. 14. 6.
† Heb. *yn nydd.*
† Heb. *cyfyng.*
[f] Ps. 82. 4. Es. 58. 6, 7. 1 Ioan 3. 16.

Cyn CRIST Cylch 1000.

oni ŵyr efe? ac oni [g] thâl efe i *bob* un yn ol ei weithred?

13 Fy mab, bwytta fêl; canys da *yw:* a'r dil mêl; *canys* melus *yw* † i'th enau.

14 [h] Felly *y bydd* gwybodaeth doethineb i'th enaid: os cei di *hi,* [i] yn ddïau fe fydd gwobr, a'th obaith ni phalla.

15 Na chynllwyn di (O annuwiol) wrth drigfa y cyfiawn; nac anrheithia ei orphwysfa ef.

16 [k] Canys seithwaith y syrth y cyfiawn, ac efe a gyfyd *drachefn:* ond [l] yr annuwiolion a syrthiant mewn drygioni.

17 [m] Pan syrthio dy elyn, na lawenycha: a phan dramgwyddo, na orfoledded dy galon:

18 Rhag i'r ARGLWYDD weled, a bod hynny yn ddrwg yn ei olwg ef, ac iddo droi ei ddig oddi wrtho ef *attat ti.*

19 [n] Nac ‖ymddigia o herwydd y drwg-*weithredwyr;* na chenfigenna wrth yr annuwiolion:

20 Canys ni bydd gwobr i'r drygionus: [o] ‖ canwyll yr annuwiolion a ddiffoddir.

21 Fy mab, ofna yr ARGLWYDD a'r brenhin, *ac* nac ymyrr â'r †rhai anwastad:

22 Canys yn ddisymmwth y cyfyd eu distryw hwy: a phwy a ŵyr eu dinystr hwy ill dau?

23 ¶ Dyma hefyd *bethau* doethion. [p] Nid da derbyn wyneb mewn barn.

24 [q] Y neb a ddywedo wrth yr annuwiol, Cyfiawn *wyt;* y bobl a'i melldithiant ef, cenhedloedd a'i ffieiddiant ef:

25 Ond i'r neb a'*i* ceryddo, y bydd hyfrydwch; a bendith † dda a ddigwydd iddynt.

26 *Pawb* a gusana wefusau y neb a attebo eiriau uniawn.

27 [r] Darpara dy orchwyl oddi allan, a dospartha ef i ti yn y maes: ac wedi hynny adeilada dy dŷ.

28 Na fydd dyst heb achos yn erbyn dy gymmydog: ac na huda â'th wefusau.

29 [s] Na ddywed, Mi a wnaf iddo ef fel y gwnaeth yntau i minnau; mi a dalaf i'r gwr yn ol ei weithred.

30 Mi a euthum heibio i faes y dyn dïog, a heibio i winllan yr anghall;

31 Ac wele, codasai drain ar hyd-ddo oll; danadl a guddiasai ei wyneb ef; a'i fagwyr gerrig a syrthiasai i lawr.

32 Gwelais hyn, *a* mi a † ystyriais yn ddwys; edrychais arno, *a* chymmerais addysg.

33 [t] Ychydig gysgu, ychydig hepian, ychydig wasgu dwylaw i gysgu:

34 Felly y daw dy dlodi *megis* ymdeithydd, a'th anghen fel gwr † arfog.

PENNOD XXV.

1 *Addysg ynghylch brenhinoedd,* 8 *a gochel achosion i ymrafaelio.*

DYMA hefyd ddïarhebion Solomon, y rhai a ‖gasglodd gwŷr Hezecïah brenhin Judah.

2 [a] Anrhydedd Duw *yw* dirgelu peth: ond anrhydedd brenhin *yw* chwilio peth allan.

3 Y nefoedd am uchder, y ddaear am ddyfnder, a chalon brenhinoedd, ni *ellir* eu chwilio.

4 Tynn yr ammhuredd oddi wrth yr arian, a daw i'r gôf-arian lestr.

5 [b] Tynn yr annuwiol o olwg y brenhin, a'i orseddfa ef a gadarnhêir trwy gyfiawnder.

6 [c] Nac ymogonedda ger bron y brenhin; ac na sâf yn lle *gwŷr* mawr:

7 Canys gwell i ti ddywedyd wrthyt, Tyred yma i fynu, nâ'th fwrw yn îs ger bron pendefig yr hwn a welodd dy lygaid.

8 Na ddos allan i gynhennu ar frys: rhag *na wypech* beth a wnelych yn ei diwedd, wedi dy gywilyddio gan dy gymmydog.

9 [d] Ymresymma â'th gymmydog *ei hun:* ond na ddatguddia gyfrinach ‖i arall:

10 Rhag i'r neb a fyddo yn gwrando ddwyn gwarth arnat ti; ac i'th gywilydd na thro ymaith.

11 [e] Gair a ddyweder ‖mewn amser *sydd megis* afalau aur mewn gwaith arian cerfiedig.

12 Ceryddwr doeth i'r glust a wrandawo, *sydd fel* anwyl-dlws euraid, a gwisg o aur rhagorol.

13 [f] Megis oerder eira yn amser cynhauaf, *yw* cennad ffyddlawn i'r rhai a'i gyrrant: canys efe a lawenycha enaid ei feistriaid.

14 [g] Y neb a ymffrostio o achos gau rodd, *sydd gyffelyb* i [h] gymmylau a gwŷnt heb wlaw.

15 [i] Trwy hir-ymaros y boddlonir pendefig: a thafod esmwyth a dyrr asgwrn.

16 Pan gaffech fêl, [k] bwytta a'th wasanaetho: rhag wedi dy lenwi o hono, i ti ei chwydu ef.

17 ‖Cadw dy droed allan o dŷ dy gymmydog: rhag iddo † flino arnat, a'th gasâu.

18 [l] Y neb a ddygo gam-dystiolaeth yn

Cyn CRIST Cylch 1000.

† Heb. *tarian.*

Cylch 700.

‖ *gopïodd.*

[a] Deut. 29. 29. Rhuf. 11. 33.

[b] pen. 20. 8.

[c] Luc 14. 8, 9, 10.

[d] Matt. 5. 25. a 28. 15.
‖ Neu, *un arall.*

[e] pen. 15. 23.
‖ Neu, *yn ei le.* Heb. *ar ei olwynion.*

[f] pen. 13. 17.

[g] pen. 20. 6.
[h] Judas 12.

[i] Gen. 32. 4, &c. 1 Sam. 25. 24, &c. pen. 15. 1. a 16. 14.
[k] ad. 27.
‖ Neu, *Bid anfynych dy droed yn nhŷ dy, &c.*
† Heb. *gael digon.*
[l] Ps. 120. 3, 4. pen. 12. 18.

[g] Job 34. 11. Ps. 62. 12. Jer. 32. 19. Rhuf. 2. 6. Dat. 22. 12.
† Heb. *i daflod dy enau.*
[h] Ps. 19. 10. a 119. 103.
[i] pen. 23. 18.
[k] Job 5. 19. Ps. 34. 19. a 37. 24.
[l] Amos 5. 2. a 8. 14.
[m] Job 31. 29. Ps. 35. 15. pen. 17. 5.
[n] Ps. 37. 1. pen. 23. 17. ad. 1.
‖ Neu, *ymgyfeillacha â'r drwg, &c.*
[o] Job 18. 5, 6. a 21. 17. pen. 13. 9. a 20. 20.
‖ Neu, *lamp.*
† Heb. *newidwyr.*
[p] Lef. 19. 15. Deut. 1. 17. a 16. 19. pen. 18. 5. a 28. 21. Ioan 7. 24.
[q] pen. 17. 15. Es. 5. 23.
† Heb. *daioni.*
[r] Luc 14. 28.
[s] pen. 20. 22. Matt. 5. 39. Rhuf. 12. 17, 19.
† Heb. *osodais fy nghalon.*
[t] pen. 6. 9, &c.

Cyn CRIST Cylch 700.

erbyn ei gymmydog, sydd megis gordd, a chleddyf, a saeth lem.

19 Hyder ar ffalswr yn nydd cyfyngder, *sydd megis* dant wedi ei dorri, a throed wedi tyrfu.

20 *Fel* yr hwn a ddygo ymaith wisg yn amser oerfel, *ac fel* finegr ar nitr, felly *y mae* yr hwn sydd yn canu caniadau i galon drist.

[m] Exod. 23. 4. Matt. 5. 44. Rhuf. 12. 20.

21 [m] Os dy elyn a newyna, portha ef â bara; ac os sycheda, dod iddo ddïod i'w hyfed:

22 Canys marwor a bentyrri ar ei ben ef; a'r ARGLWYDD a dâl i ti.

[n] Job 37. 22. † Heb. *a esgor ar y gwlaw.* ‖ Neu, *tafod athrodgar wyneb dig.*

23 [n] Gwynt y gogledd † a yrr y gwlaw ymaith: felly *y gyrr* ‖ wynebpryd digllawn dafod athrodgar.

[o] pen. 19. 13. a 21. 9, 19.

24 [o] Gwell *yw* trigo mewn congl yn nen tŷ, nâ chyd â gwraig anynad mewn tŷ ehang.

25 *Fel* dyfroedd oerion i enaid sychedig, *yw* newyddion da o wlad bell.

26 Gwr cyfiawn wedi syrthio i lawr ger bron y drygionus, *sydd megis* ffynnon wedi ei chymmysgu â gofer budr.

[p] ad. 16.

27 [p] Nid da bwytta llawer o fêl: *ac* felly chwilio eu hanrhydedd, *nid* anrhydedd *yw.*

[q] pen. 16. 32.

28 [q] Y neb ni byddo ganddo attal ar ei yspryd ei hun, *sydd megis* dinas ddrylliog heb gaer.

PENNOD XXVI.

1 *Addysg ynghylch ynfydion,* 13 *a rhai segurllyd;* 17 *ac ynghylch dynion cynhennus, trafferthus.*

[a] 1 Sam. 12. 16.

MEGIS ôd yr hâf, neu [a] wlaw y cynhauaf, felly nid cymmwys i'r ffol anrhydedd.

2 Fel yr aderyn wrth grwydro, a'r wennol wrth ehedeg, felly y felldith ddïachos ni ddaw.

[b] Ps. 32. 9.

3 Ffrewyll i farch, [b] ffrwyn i asyn, a [c] gwïalen i gefn yr ynfyd.

[c] pen. 10. 13.

4 Na atteb ynfyd yn ol ei ynfydrwydd; rhag dy fod yn gyffelyb iddo.

5 Atteb yr ynfyd yn ol ei ynfydrwydd; rhag iddo fod yn ddoeth yn ei olwg ei hun.

6 Y neb a yrro negesau gyd âg un anghall, a dyrr ymaith y traed, *ac* a ŷf ‖ golled.

‖ Neu, *drais.*

7 Nid gogyhyd esgeiriau y cloff: felly dammeg y'ngenau ffyliaid.

‖ Neu, *yn gosod maen* gwerthfawr *mewn carnedd gerrig.*

8 Fel un ‖ yn rhwymo carreg mewn tafl; felly *y gwna* y neb a anrhydeddo ffol.

9 *Fel* draen yn myned i law dyn meddw; felly *y mae* dïareb y'ngenau yr anghall.

10 ‖ Y *Duw* mawr yr hwn a luniodd bob *peth,* sydd yn gobrwyo y ffol, ac yn talu i'r troseddwyr.

[d] 2 Petr 2. 22.

11 [d] Megis y mae y ci yn dychwelyd at ei chwydfa; *felly* y mae y ffol yn † dychwelyd at ei ffolineb.

† Heb. *adwneuthur.*

[e] pen. 29. 20.

12 [e] A weli di wr doeth yn ei olwg ei hun? gwell *yw* y gobaith am ffol nag am hwnnw.

[f] pen. 22. 13.

13 [f] *Y mae* llew *mawr* ar y ffordd, medd y dïog, *y mae* llew yn yr heolydd.

14 *Fel* y drws yn troi ar ei golyn, felly *y trŷ* y dïog yn ei wely.

[g] pen. 19. 24.

15 [g] Y dïog a guddia ei law yn *ei* fynwes; blin ganddo ei hestyn at ei enau drachefn.

16 Doethach *yw* y dïog yn ei olwg ei hun, nâ seithwyr yn adrodd rheswm.

‖ Neu, *ymddigio mewn cynnen ni,* &c.

17 Y neb wrth fyned heibio a ‖ ymyrro â chynnen ni *pherthyn* iddo, *sydd megis* un yn cymmeryd ci erbyn ei glustiau.

† Heb. *wreichion.*

18 Fel *dyn* gwallgofus a daflo † bentewynion tân, saethau, ac *arfau* marwolaeth;

19 Felly *y mae* y gwr a dwyllo ei gymmydog, ac a ddywed, Onid cellwair yr ydwyf?

† Heb. *heb goed.*

20 Megis † pan ddarfyddo y coed, y diffydd y tân: felly [h] pryd na *byddo* athrodwr, † derfydd y gynnen.

[h] pen. 22. 10. † Heb. *gostega.*

[i] pen. 15. 18. a 29. 22.

21 [i] *Fel* glo i'r marwor, a choed i'r tân; felly *y mae* gwr cynhennus i ennyn cynnen.

[k] pen. 18. 8.

22 [k] Geiriau yr athrodwr *sydd* megis archollion, a hwy a ddisgynnant i gelloedd y bol.

23 *Fel* sorod arian wedi eu bwrw dros ddryll o lestr pridd; *felly y mae* gwefusau poeth, a chalon ddrwg.

‖ Neu, *adweinir.*

24 Y digasog a ‖ ragrithia â'i wefusau, ac yn ei galon yn bwriadu twyll.

† Heb. *wnelo ei leferydd yn hawddgar.*

25 Pan † ddywedo efe yn dêg, na ymddiried iddo: canys *y mae* saith ffieidddra yn ei galon ef.

‖ Neu, *Yn y dirgel.*

26 ‖ Trwy gyfrwysder y cuddir digasedd: ond ei ddrygioni a ddatguddir yn y gynnulleidfa.

[l] Ps. 7. 15, 16. a 9. 15. a 10. 2. a 57. 6. pen. 28. 10. Preg. 10. 8.

27 [l] Y neb a gloddio bydew, a syrth ynddo; a'r neb a dreiglo garreg, atto y dychwel.

28 Y tafod celwyddog a gasâ y neb a gystuddio efe; a'r genau gwenhieithus a wna ddinystr.

Cyn CRIST Cylch 700.

PENNOD XXVII.

1 *Ynghylch serch arnom ein hunain.* 5 *Am wir gariad.* 11 *Gofalu am ochel rhwystrau:* 23 *a gofalu dros dŷ a thylwyth.*

[a] NAC ymffrostia o'r dydd y fory: canys ni wyddost beth a ddigwydd *mewn* diwrnod.

2 Canmoled arall dydi, ac nid dy enau dy hun; estron, ac nid dy wefusau dy hunan.

3 Trom *yw* y garreg, a phwysfawr *yw* y tywod: ond digofaint y ffol *sydd* drymmach nâ hwy ill dau.

4 Creulawn *yw* llid, fel llif-ddwfr *yw* digofaint; a phwy a ddichon sefyll o flaen ‖ cenfigen?

5 Gwell *yw* cerydd cyhoedd nâ chariad cuddiedig.

6 [b] Ffyddlawn *yw* archollion y caredig: ond cusanau y digasog *ydynt* ‖ dwyllodrus.

7 † Y dyn llawn a fathra y dil mêl: ond [c] i'r newynog pob peth chwerw sydd felus.

8 Gwr yn ymdaith o'i le ei hun, sydd debyg i aderyn yn cilio o'i nyth.

9 Olew ac arogl-darth a lawenycha y galon; felly *y gwna* mwynder cyfaill trwy gynghor † ffyddlawn.

10 Nac ymado â'th gydymmaith dy hun, a chydymmaith dy dad; ac na ddos i dŷ dy frawd yn amser dy orthrymder: *canys* [d] gwell *yw* cymmydog yn agos nâ brawd ym mhell.

11 [e] Bydd ddoeth, fy mab, a llawenycha fy nghalon; [f] fel y gallwyf atteb i'r neb a'm gwaradwyddo.

12 [g] Y call a wêl y drwg *yn dyfod, ac* a ymgudd: *ond* yr anghall a ânt rhagddynt, *ac* a gospir.

13 [h] Cymmer wisg yr hwn a fachnïo dros y dïeithr; a chymmer wystl ganddo dros y ddïeithr.

14 Y neb a fendithio ei gydymmaith â llef uchel y bore pan gyfodo, cyfrifir *hyn* yn felldith iddo.

15 [i] Defni parhâus ar ddiwrnod gwlawog, a gwraig anynad, cyffelyb ydynt.

16 Y mae yr hwn a'i cuddio hi *megis* yn cuddio y gwynt, ac olew ei ddeheulaw, *yr hwn* a ymddengys.

17 Haiarn a hoga haiarn: felly gwr a hoga wyneb ei gyfaill.

18 [k] Y neb a gadwo ei ffigysbren, a fwytty o'i ffrwyth ef; a'r neb a wasanaetho ei feistr, a ddaw i anrhydedd.

19 Megis mewn dwfr *y mae* wyneb *yn atteb* i wyneb: felly *y mae* calon dyn i ddyn.

20 [l] Ni lenwir uffern na distryw: felly [m] ni lenwir llygaid dyn.

21 [n] *Fel* y tawddlestr i'r arian, a'r ffwrnes i'r aur: felly *y mae* gwr i'w glôd.

22 Er i ti bwyo ffol mewn morter â phestl ym mhlith gwenith; *etto* nid ymedy ei ffolineb âg ef.

23 Edrych yn ddyfal ar dy anifeiliaid, *a* † gofala am dy braidd.

24 Canys † cyfoeth ni *phery* byth: ac *a bery* y goron o genhedlaeth i genhedlaeth?

25 Y gwair a flaendardda, a'r glaswellt a ymddengys, a llysiau y mynyddoedd a gesglir.

26 Yr ŵyn a'th ddillada, ac o'r geifr y *cei* werth tir.

27 Hefyd *ti a gei* ddigon o laeth geifr yn fwyd i ti, yn fwyd i'th dylwyth, ac *yn* † gynhaliaeth i'th langcesau.

PENNOD XXVIII.

Athrawiaethau cyffredinol ynghylch annuwioldeb, a duwiol burdeb.

YR [a] annuwiol a ffŷ heb neb yn ei erlid: ond y rhai cyfiawn sydd hŷf megis llew.

2 O herwydd camwedd gwlad, aml *fydd* ei phennaethiaid: ond ‖ lle y byddo gwr pwyllog synhwyrol, y ‖ pery hi yn hir.

3 Gwr tlawd yn gorthrymmu tlodion, *sydd debyg i* lif-ddwfr † yr hwn ni âd luniaeth.

4 [b] Y rhai a ymadawant â'r gyfraith, a ganmolant yr annuwiol: ond y neb a gadwant y gyfraith, a ymladd â hwynt.

5 Dynion annuwiol ni ddeallant farn: ond [c] y neb a geisiant yr ARGLWYDD, a ddeallant bob *peth.*

6 [d] Gwell *yw* y tlawd a rodio yn ei uniondeb, nâ'r traws ei ffyrdd, er ei *fod* yn gyfoethog.

7 [e] Y neb a gadwo y gyfraith, *sydd* fab deallus: ond y neb a ‖ fyddo cydymmaith i loddestwyr, a gywilyddia ei dad.

8 [f] Y neb a chwanego ei gyfoeth trwy usuriaeth ac occraeth, sydd yn casglu i'r neb a fydd trugarog wrth y tlawd.

9 [g] Y neb a dry ei glust *ymaith* rhag gwrando y gyfraith, *fydd* ffiaidd ei weddi hefyd.

10 [h] Y neb a ddeno y cyfiawn i ffordd ddrwg, a syrth yn ei bydew ei hun: ond y cyfiawn a feddianna ddaioni.

11 Gŵr cyfoethog *sydd* ddoeth yn ei olwg ei hun: ond y tlawd deallus a'i chwilia ef allan.

Cyn CRIST Cylch 700.

[a] Iago 4. 13, &c.

‖ Neu, *eiddigedd.* pen. 6. 34.

[b] Ps. 141. 5.

‖ Neu, *daer,* neu, *aml.*
† Heb. *Yr enaid.*
[c] Job 6. 7.

† Heb. *yr enaid.*

[d] pen. 17. 17. a 18. 24. Edrych pen. 19. 7.
[e] pen. 10. 1. a 23. 24.
[f] Ps. 127. 5.
[g] pen. 22. 3.

[h] Edrych Exod. 22. 26. pen. 20. 16.

[i] pen. 19. 13.

[k] 1 Cor. 9. 7.

[l] pen. 30. 16. Hab. 2. 5.
[m] Preg. 1. 8. a 6. 7.
[n] pen. 17. 3.

† Heb. *gosod dy galon ar dy braidd.*
† Heb. *nerth.*

† Heb. *fywyd.*

[a] Lef. 26. 17, 36. Ps. 53. 5.

‖ Neu, *trwy wŷr pwyllog,* &c.
‖ Neu, *parhânt hwy.*
† Heb. *a heb luniaeth.*
[b] Ps. 10. 3. a 49. 18. Rhuf. 1. 32.

[c] 1 Cor. 2. 15. 1 Ioan 2. 20, 27.
[d] pen. 19. 1. ad. 18.

[e] pen. 29. 3.
‖ Neu, *a bortho loddest wŷr.*
[f] Job 27. 16, 17. pen. 13. 22. Preg. 2. 26.
[g] Ps. 66. 18. a 109. 7. pen. 15. 8.

[h] pen. 26. 27.

Cyn CRIST Cylch 700.

12 [i] Pan fyddo llawen y cyfiawn, *y mae* anrhydedd mawr: ond pan ddyrchafer yr annuwiolion, y chwilir am ddyn.

13 [k] Y neb a guddio ei bechodau, ni lwydda: ond y neb a'u haddefo, ac a'u gadawo, a gaiff drugaredd.

14 Gwŷn ei fyd y dyn [l] a ofno yn wastadol: ond [m] y neb a galedo ei galon, a ddigwydda i ddrwg.

15 *Fel* y llew rhuadus, a'r arth wangcus, *yw* llywydd annuwiol i bobl dlodion.

16 Pennadur heb ddeall *sydd* yn fawr ei drawsedd: *ond* y neb a gasâo gybyddra, a estyn *ei* ddyddiau.

17 [n] Dyn a wnelo drawsedd i waed neb, a ffŷ i'r pwll; nac attalied neb ef.

18 [o] Y neb a rodio yn uniawn, a waredir: ond [p] y *neb a fyddo* traws ei ffyrdd, a syrth ar unwaith.

19 [q] Y neb a lafurio ei dir, a ddigonir o fara: ond y neb a ganlyno ofer-*wyr*, a gaiff ddigon o dlodi.

20 Gwr ffyddlawn a fydd aml ei fendithion: ond [r] y neb a brysuro i fod yn gyfoethog, ni bydd digerydd.

21 [s] Nid da derbyn wyneb: canys [t] y cyfryw wr am dammaid o fara a wna gam.

22 ‖Gwr drwg ei lygad a brysura i ymgyfoethogi: ond bychan y gŵyr efe y daw tlodi arno.

23 [u] Y neb a geryddo ddyn, a gaiff yn y diwedd fwy o ffafr nâ'r neb a draetho weniaith â'i dafod.

24 Y neb a yspeilio ei dad neu ei fam, ac a ddywed, Nid *yw* hyn gamwedd, [x] *sydd* gymmar i ddinystriwr.

25 [y] Gwr uchel ei feddwl a ennyn gynnen: ond y neb a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD, a wneir yn fras.

26 Y neb a ymddiriedo yn ei galon ei hun, sydd ffol: ond y neb a rodio yn bwyllog, a achubir.

27 [z] Y neb a roddo i'r tlawd, ni bydd anghen arno: ond y neb a guddio ei lygaid, a gaiff lawer o felldithion.

28 [a] Pan ddyrchafer yr annuwiol, [b] dynion a ymguddia: ond wedi darfod am danynt, yr amlhêir y cyfiawn.

PENNOD XXIX.

1 *Addysg ynghylch llywodraeth gyffredinol,* 15 *a neillduol.* 22 *Ynghylch llid, balchder, lladrad, llyfrder, ac anwreidd-dra, a llygredigaeth swyddogion.*

GWR †a gerydder yn fynych ac a galeda *ei* wàr, a ddryllir yn ddisymmwth fel na byddo meddyginiaeth.

2 [a] Pan amlhâer y cyfiawn, y bobl a lawenychant: ond pan fyddo yr annuwiol yn llywodraethu, y bobl a ocheneidia.

3 [b] Gwr a garo ddoethineb a lawenycha ei dad: ond [c] y neb a fyddo gyfaill i butteiniaid, a ddifa ei ddâ.

4 Brenhin trwy farn a gadarnhâ y wlad: ond †y neb a garo anrhegion, a'i dinystria hi.

5 Y gwr a ddywedo weniaith wrth ei gymmydog, sydd yn taenu rhwyd i'w draed ef.

6 Y'nghamwedd dyn drwg *y mae* magl: ond y cyfiawn a gân ac a fydd lawen.

7 [d] Y cyfiawn a ystyria fatter y tlodion: *ond* yr annuwiol ni ofala am ei wybod.

8 [e] Dynion gwatwarus a †faglant ddinas: ond y doethion a dröant ymaith ddigofaint.

9 *Os* gwr doeth a ymryson â dyn ffol, pa un bynnag a wnel ai digio ai chwerthin, etto ni *bydd* llonyddwch.

10 Gwŷr gwaedlyd a gasânt yr uniawn: ond yr uniawn a gais ei enaid ef.

11 [f] Y ffol a dywallt ei holl feddwl: ond *gwr* doeth a'i hattal hyd yn ol.

12 Os llywydd a wrendy ar gelwydd, ei holl weision *fyddant* annuwiol.

13 [g] Y tlawd a'r ‖twyllodrus a gydgyfarfyddant; *a*'r ARGLWYDD a lewyrcha eu llygaid hwy ill dau.

14 [h] Y brenhin a farno y tlodion yn ffyddlawn, ei orsedd a sicrhêir byth.

15 [i] Y wïalen a cherydd a rydd ddoethineb: ond [k] mab a gaffo *ei* rwysg *ei hun*, a gywilyddia ei fam.

16 Pan amlhâo y rhai annuwiol, yr amlhâ camwedd: ond [l] y rhai cyfiawn a welant eu cwymp hwy.

17 [m] Cerydda dy fab, ac efe a bair i ti lonyddwch; ac a bair hyfrydwch i'th enaid.

18 [n] Lle ni *byddo* gweledigaeth, ‖methu a wna y bobl: ond [o] y neb a gadwo y gyfraith, gwŷn ei fyd ef.

19 Ni chymmer gwas addysg ar eiriau: canys er ei fod yn deall, etto nid ettyb.

20 A weli di ddyn prysur yn ei ‖eiriau? [p] gwell *yw* y gobaith am y ffol nag am dano ef.

21 Y neb a ddygo ei was i fynu yn foethus o'i febyd, o'r diwedd efe a fydd *fel* mab *iddo*.

22 [q] Gwr digllawn a ennyn gynnen; a'r llidiog sydd aml ei gamwedd.

Cyn CRIST Cylch 700.

[i] ad. 28. pen. 11. 10. a 29. 2. Preg. 10. 6.
[k] Ps. 32. 3, 5. 1 Ioan 1. 9, 10.
[l] pen. 23. 17. Es. 66. 2, 5.
[m] Rhuf. 11. 20.
[n] Gen. 9. 6. Exod. 21. 14.
[o] pen. 10. 9.
[p] ad. 6.
[q] pen. 12. 11.
[r] pen. 13. 11. a 20. 21. a 23. 4. ad. 22. 1 Tim. 6. 9.
[s] pen. 18. 5. a 24. 23.
[t] Ezec. 13. 19.
‖ ad. 20.
[u] pen. 27. 6.
[x] pen. 18. 9.
[y] pen. 13. 10.
[z] Deut. 15. 7, &c. pen. 19. 17. a 22. 9.
[a] ad. 12. pen. 29. 2.
[b] Job 24. 4.
†Heb. *ceryddon.*

[a] pen. 11. 10. a 28. 12, 28. Preg. 10. 5.
[b] pen. 10. 1. a 15. 20. a 27. 11.
[c] pen. 5. 9, 10. a 6. 26. a 28. 7. Luc 15. 13.
†Heb. *gwr anrhegion.*
[d] Job 29. 16.
[e] pen. 11. 11.
†Heb. *losgunt.*
[f] pen. 12. 16. a 14. 33.
[g] pen. 22. 2.
‖ Neu, *ocrwr.*
[h] pen. 20. 28. a 25. 5.
[i] ad. 17.
[k] pen. 10. 1. a 17. 21, 25.
[l] Ps. 37. 36. a 58. 10. a 91. 8.
[m] pen. 13. 24. a 19. 18. a 22. 15. a 23. 13, 14.
[n] 1 Sam. 3. 1. Amos 8. 11, 12.
‖ Neu, *y noethir y bobl.*
[o] Ioan 13. 17. Iago 1. 25.
‖ Neu, *fatterion?*
[p] pen. 26. 12.
[q] pen. 15. 18. a 26. 21.

Cyn CRIST Cylch 700.

23 [r]Balchder dyn a'i gostwng ef: ond y gostyngedig o yspryd a gynnal anrhydedd.

24 Y neb a fo cyfrannog â lleidr, a gasâ ei enaid ei hun: efe a wrendy ar felldith, ac nis mynega.

25 Ofn dyn sydd yn dwyn magl: ond y neb a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD a ddyrchefir.

26 [s]Llawer a ymgeisiant âg wyneb y llywydd: ond oddi wrth yr ARGLWYDD *y mae* barn pob dyn.

27 Ffiaidd gan y cyfiawn wr anghyfiawn: a ffiaidd gan yr annuwiol wr uniawn ei ffordd.

PENNOD XXX.

1 *Cyffes Agur o'i ffydd.* 7 *Dau bwngc ei weddi ef.* 10 *Na ddylid gwneuthur cam â'r rhai gwaelaf.* 11 *Pedair cenhedlaeth ddrygionus.* 15 *Pedwar peth ni ellir eu digoni.* 17 *Na ddylid dïystyru tad a mam.* 18 *Pedwar peth anhawdd eu gwybod.* 21 *Pedwar peth ni ellir eu dïoddef.* 24 *Pedwar peth doeth dros ben.* 29 *Pedwar peth mawrfrydig.* 32 *Rhaid yw achub blaen digofaint.*

GEIRIAU Agur mab Jaceh, *sef* [a]y brophwydoliaeth: y gwr a lefarodd wrth Ithiel, wrth Ithiel, *meddaf*, ac Ucal.

2 Yn wir *yr ydwyf* yn ffolach nâ neb, ac nid oes deall dyn gennyf.

3 Ni ddysgais ddoethineb, ac †nid oes gennyf wybodaeth y sanctaidd.

4 [b]Pwy a esgynodd i'r nefoedd, neu a ddisgynodd? [c]pwy a gasglodd y gwynt yn ei ddyrnau? pwy a rwymodd y dyfroedd mewn dilledyn? pwy a gadarnhâodd holl derfynau y ddaear? beth *yw* ei enw ef, a pheth *yw* enw ei fab, os gwyddost?

5 [d]Holl air DUW *sydd* †bur: [e]tarian *yw* efe i'r neb a ymddiriedant ynddo.

6 [f]Na ddyro ddim at ei eiriau ef, rhag iddo dy geryddu, a'th gael yn gelwyddog.

7 Dau *beth* yr ydwyf yn eu gofyn gennyt, †na ommedd *hwynt* i mi cyn fy marw.

8 Tynn ym mhell oddi wrthyf wagedd a chelwydd; na ddyro i mi na thlodi na chyfoeth; [g]portha fi â'm †digonedd o fara:

9 [h]Rhag i mi ymlenwi, a'*th* wadu *di*, a dywedyd, Pwy *yw* yr ARGLWYDD? a rhag i mi fyned yn dlawd, a lladratta, a chymmeryd enw fy NUW *yn ofer*.

10 †Nac achwyn ar was wrth ei feistr, rhag iddo dy felldithio, a'th gael yn euog.

11 *Y mae* cenhedlaeth a felldithia ei thad, a'i mam ni fendithia.

12 *Y mae* cenhedlaeth lân yn ei golwg ei hun, er nas glanhâwyd oddi wrth ei haflendid.

13 *Y mae* cenhedlaeth, O mor [i]uchel yw ei llygaid! a'i hamrantau a ddyrchafwyd.

14 [k]*Y mae* cenhedlaeth, a'i dannedd yn gleddyfau, a'i childdannedd yn gyllyll, [l]i ddifa y tlodion oddi ar y ddaear, a'r anghenus o *blith* dynion.

15 I'r ‖gele y mae dwy ferch, *yn llefain*, Moes, moes. Tri *pheth* ni ddiwellir; ïe, pedwar *peth* ni ddywedant byth, †Digon:

16 [m]Y bedd; y groth ammhlantadwy; y ddaear ni ddiwellir â dyfroedd; a'r tân ni ddywed, Digon.

17 Llygad yr hwn a watwaro *ei* dad, ac a ddïystyro ufuddhâu *ei* fam, a dynn cigfrain ‖y dyffryn, a'r cywion eryrod a'i bwytty.

18 Tri *pheth* sydd guddiedig i mi; ïe, pedwar peth nid adwaen:

19 Ffordd eryr yn yr awyr, ffordd neidr ar graig, ffordd llong †y'nghanol y môr, a ffordd gwr gyd â morwyn.

20 Felly *y mae* ffordd merch odinebus; hi a fwytty, ac a sych ei safn, ac a ddywed, Ni wneuthum i anwiredd.

21 O herwydd tri *pheth* y cynhyrfir y ddaear, ac o herwydd pedwar, *y rhai* ni ddichon hi eu dïoddef:

22 [n]O herwydd gwas pan deyrnaso; ac un ffol pan lanwer ef o fwyd;

23 O herwydd *gwraig* atgas pan briodder hi; a llaw-forwyn a elo yn ‖aeres i'w meistres.

24 Y mae pedwar *peth* bychain ar y ddaear, ac etto *y maent* yn ddoeth †iawn:

25 [o]Nid *yw* y morgrug bobl nerthol, etto y maent yn darparu eu lluniaeth yr hâf;

26 [p]Y cwningod nid *ydynt* bobl rymmus, etto hwy a wnant eu tai yn y graig;

27 Y locustiaid nid oes brenhin iddynt, etto hwy a ânt allan †yn dorfëydd;

28 Y pryf coppyn a ymafaela â'i ddwylaw, ac y mae yn llys y brenhin.

29 Y mae tri *pheth* a gerddant yn hardd, ïe, pedwar *peth* a rodiant yn weddus:

30 Llew cryf ym mhlith anifeiliaid, ni thrŷ yn ei ol er neb;

Cyn CRIST Cylch 700.

[r] Job 22. 29. pen. 15. 33. a 18. 12. Es. 66. 2. Matt. 23. 12. Luc 14. 11. a 18. 14. Iago 4. 6, 10. 1 Petr 5. 5.

[s] Edrych Ps. 20. 9. pen. 19. 6.

[a] pen. 31. 1.

†Heb. *nis gwn wybodaeth.*

[b] Ioan 3. 13.

[c] Job 38. 4, &c. Ps. 104. 3, &c. Es. 40. 12, &c.

[d] Ps. 12. 6. a 18. 30. a 19. 8. a 119. 140.

†Heb. *buredig.*

[e] Ps. 84. 11. a 115. 9, 10, 11.

[f] Deut. 4. 2. a 12. 32. Dat. 22. 18, 19.

†Heb. *nac attal hwynt oddi wrthyf.*

[g] Matt. 6. 11.

†Heb. *dogn.*

[h] Deut. 8. 12. a 32. 15. Hos. 13. 6.

†Heb. *Na niweidia â'th dafod.*

[i] pen. 6. 17.

[k] Job 29. 17. Ps. 52. 2. a 57. 4. pen. 12. 18.

[l] Ps. 14. 4. Amos 8. 4.

‖*gêl bendoll.*

†Heb. *Golud.*

[m] pen. 27. 20. Hab. 2. 5.

‖Neu, *yr afon.*

†Heb. *y'nghalon.*

[n] pen. 19. 10. Preg. 10. 7.

‖*etifeddes.*

†Heb. *wedi ei gwneuthur yn ddoeth.*

[o] pen. 6. 6, &c.

[p] Ps. 104. 18.

†Heb. *yn gyssylltiedig.*

Cyn CRIST Cylch 700.

31 ‖ Milgi *cryf yn ei feingefn*, a bwch, a brenhin, *yr hwn* ni chyfyd neb yn ei erbyn.

32 Os buost ffol yn ymddyrchafu, ac os meddyliaist ddrwg, [q] *dyro* dy law ar dy enau.

33 Yn ddïau corddi llaeth a ddwg allan ymenyn, a gwasgu ffroenau a dynn allan waed: felly cymmell llid a ddwg allan gynnen.

PENNOD XXXI.

1 *Addysg Lemuel ynghylch diweirdeb a chymhedrolder.* 6 *Bod yn rhaid cysuro ac ymddiffyn y cystuddiedig.* 10 *Clôd a chynheddfau gwraig dda.*

Cylch 1015.

GEIRIAU Lemuel frenhin; [a] y brophwydoliaeth a ddysgodd ei fam iddo.

2 Pa *beth* fy mab? pa beth mab fy nghroth? ïe, pa beth mab fy addunedau?

3 [b] Na ddyro i wragedd dy nerth; na'th ffyrdd [c] i'r hyn a ddifetha frenhinoedd.

4 [d] Nid *gweddaidd* i frenhinoedd, O Lemuel, nid *gweddaidd* i frenhinoedd yfed gwin; nac i bennaduriaid ddïod gadarn:

5 Rhag iddynt yfed, ac ebargofi y ddeddf; a newidio barn † yr un o'r rhai gorthrymmedig.

6 [e] Rhoddwch ddïod gadarn i'r neb sydd ar ddarfod am dano; a gwin † i'r rhai trwm eu calon.

7 Yfed efe, fel yr anghofio ei dlodi; ac nas meddylio am ei flinfyd mwy.

8 [f] Agor dy enau dros y mud, yn achos holl blant dinystr.

9 Agor dy enau, [g] barn yn gyfiawn; a dadleu dros y tlawd a'r anghenus.

10 ¶ [h] Pwy a fedr gael gwraig rinweddol? gwerthfawroccach *yw* hi nâ'r carbwncl.

11 Calon ei gwr a ymddiried ynddi, fel na bydd arno eisieu anrhaith.

12 Hi a wna iddo les, ac nid drwg, holl ddyddiau ei bywyd.

13 Hi a gais wlan a llin, ac a'i gweithia â'i dwylaw yn ewyllysgar.

14 Tebyg yw hi i long marsiandwr; hi a ddwg ei hymborth o bell.

15 Hi a gyfyd hefyd liw nos, ac a rydd fwyd i'w thylwyth, a'u dogn i'w llangcesau.

16 Hi a feddwl am faes, ac a'i † pryn ef; â gwaith ei dwylaw hi a blanna winllan.

17 Hi a wregysa ei llwynau â nerth, ac a gryfhâ ei breichiau.

18 Hi a † wêl *fod* ei marsiandïaeth yn fuddiol; ni ddiffydd ei chanwyll ar hyd y nos.

19 Hi a rydd ei llaw ar y werthyd, a'i llaw a ddeil y cogail.

20 Hi a † egyr ei llaw i'r tlawd, ac a estyn ei dwylaw i'r anghenus.

21 Nid ofna hi am ei thylwyth rhag yr eira; canys ei holl dŷ hi a ddilledir ‖ âg ysgarlad.

22 Hi a weithia iddi ei hun garpedau; ei gwisg *yw* sidan a phorphor.

23 Hynod yw ei gwr hi yn y pyrth, pan eisteddo gyd â henuriaid y wlad.

24 Hi a wna lïan main, ac a'*i* gwerth, ac a rydd wregysau at y marsiandwr.

25 Nerth ac anrhydedd *yw* ei gwisg; ac yn yr amser a ddaw hi a chwardd.

26 Hi a egyr ei genau yn ddoeth; a chyfraith trugaredd *sydd* ar ei thafod hi.

27 Hi a graffa ar ffyrdd tylwyth ei thŷ: ac ni fwytty hi fara seguryd.

28 Ei phlant a godant, ac a'i galwant yn ddedwydd; ei gwr *hefyd*, ac a'i canmol hi:

29 Llawer merch a ‖ weithiodd yn rymmus; ond ti a ragoraist arnynt oll.

30 Siommedig *yw* ffafr, ac ofer *yw* tegwch; *ond* benyw yn ofni yr ARGLWYDD, hi a gaiff glôd.

31 Rhoddwch iddi o ffrwyth ei dwylaw; a chanmoled ei gweithredoedd hi yn y pyrth.

Cyn CRIST Cylch 1015.

[q] Neu, *March.* Heb. *Gwregysedig ei lwynau.*
[q] Job 21. 5. a 40. 4. Michah 7. 16.
† Heb. *cymmer.*
† Heb. *archwaetha.*
† Heb. *leda.*
[a] pen. 30. 1.
[b] pen. 5. 9.
[c] Deut. 17. 17.
[d] Preg. 10. 17.
‖ Neu, *â dillad dauddyblyg.*
† Heb. *holl feibion cystudd.*
[e] Ps. 104. 15.
† Heb. *chwerw eu henaid.*
[f] Edrych Job 29. 15.
[g] Lef. 19. 15. Deut. 1. 16.
[h] pen. 12. 4. a 18. 22. a 19. 14.
‖ Neu, *gawsant olud.*

LLYFR ECCLESIASTES,

NEU,

Y PREGETHWR.

PENNOD I.

1 *Y Pregethwr yn dangos ofered gorchwylion dyn: 4 o herwydd bod y creaduriaid yn ddiorphwys yn eu cylchoedd; 9 nad ydynt yn dwyn dim newydd, a bod yr hen bethau wedi eu hebargofi; 12 ac o herwydd mai felly y cafodd efe wrth chwilio doethineb.*

GEIRIAU y [a] Pregethwr, mab Dafydd, brenhin yn Jerusalem.

2 [b] Gwagedd o wagedd, medd y Pregethwr, gwagedd o wagedd; [c] gwagedd *yw* y cwbl.

3 [d] Pa fudd sydd i ddyn o'i holl lafur a gymmer efe dan yr haul?

4 *Un* genhedlaeth a â ymaith a chenhedlaeth *arall* a ddaw: [e] ond y ddaear a saif byth.

5 Yr haul hefyd a gyfyd, a'r haul a fachlud, ac a † brysura i'w le lle y mae yn codi.

6 Y gwynt a â i'r dehau, ac a amgylcha i'r gogledd: y mae yn myned oddi amgylch yn wastadol, y mae y gwynt yn dychwelyd yn ei gwmpasoedd:

7 [f] Yr holl afonydd a redant i'r môr, etto nid *yw* y môr yn llawn: o'r lle y daeth yr afonydd, yno y dychwelant † eilwaith.

8 Pob beth *sydd* yn llawn blinder; ni ddichon dyn *ei* draethu: ni chaiff y llygad ddigon o edrych, ac ni ddigonir y glust â chlywed.

9 [g] Y peth a fu, a fydd; a'r peth a wnaed, a wneir: ac nid *oes* dim newydd dan yr haul.

10 A oes dim y gellir dywedyd am dano, Edrych ar hwn, dyma beth newydd? efe fu eisoes yn yr hen amser o'n blaen ni.

11 Nid *oes* goffa am y pethau gynt; ac ni bydd coffa am y pethau a ddaw, gan *y rhai* a ddaw ar ol.

12 ¶ [h] Myfi y Pregethwr oeddwn frenhin ar Israel yn Jerusalem:

13 Ac a roddais fy † mryd ar geisio a chwilio trwy ddoethineb, am bob *peth* a wnaed dan y nefoedd: [i] y llafur blin yma a roddes Duw ar feibion dynion i ‖ ymguro ynddo.

14 Mi a welais yr holl weithredoedd a wnaed dan haul; ac wele, gwagedd a gorthrymder yspryd *yw* y cwbl.

15 [k] Ni ellir uniawni yr hyn sydd gam, na chyfrif yr hyn sydd ddiffygiol.

16 Mi a ymddiddenais â'm calon fy hun, gan ddywedyd, Wele, [l] mi a aethum yn fawr, ac a gesglais ddoethineb tu hwnt i bawb a fu o'm blaen i yn Jerusalem; a'm calon a † ddeallodd lawer o ddoethineb a gwybodaeth.

17 [m] Mi a roddais fy nghalon hefyd i wybod doethineb, ac i wybod ynfydrwydd a ffolineb: mi a wybum fod hyn hefyd yn orthrymder yspryd.

18 Canys [n] mewn llawer o ddoethineb *y mae* llawer o ddig: a'r neb a chwanego wybodaeth, a chwanega ofid.

PENNOD II.

1 *Ofered gwaith dyn yn ei ddifyrrwch.* 12 *Er bod y doeth yn well na'r ynfyd, etto yr un diwedd sydd i bob un o'r ddau.* 18 *Ofered llafur dyn, gan fod yn rhaid iddo adael y cwbl, ni ŵyr i bwy.* 24 *Nad oes dim well ná chymmeryd llawenydd o'n llafur; etto rhodd Duw yw hynny.*

MI a ddywedais yn fy nghalon, Iddo yn awr, mi a'th brofaf â llawenydd; am hynny cymmer dy fyd yn ddifyr: ac wele, hyn hefyd *sydd* wagedd.

2 Mi a ddywedais am chwerthin, Ynfyd *yw*: ac am lawenydd, Pa beth a wna?

3 [a] Mi a geisiais yn fy nghalon † ymroddi i win (etto yn arwain fy nghalon mewn doethineb) ac i gofleidio ffolineb, hyd oni welwn beth *oedd* y da hwnnw i feibion dynion, yr hyn a wnant hwy dan y nefoedd † holl ddyddiau eu bywyd.

4 Mi a wneuthum i mi waith mawr; mi a adeiledais i mi dai; mi a blennais i mi winllannoedd:

5 Mi a wneuthum erddi a pherllannau, ac a blennais ynddynt brennau o bob ffrwyth:

Cyn CRIST Cylch 977.

[a] ad. 12. pen. 7. 27. a 12. 8, 9, 10.
[b] Ps. 39. 5, 6. a 62. 9. a 144. 4. pen. 12. 8.
[c] Rhuf. 8. 20.
[d] pen. 2. 22. a 3. 9.
[e] Ps. 104. 5. a 119. 90.
† Heb. *ddyhea.*
[f] Job 38. 10. Ps. 104. 8, 9.
† Heb. *i fyned.*
[g] pen. 3. 15.
[h] ad. 1.
† Heb. *nghalon.*
[i] Gen. 3. 19.
‖ Neu, *ymgystuddio.*
[k] pen. 7. 13.
[l] 1 Bren. 3. 12, 13. a 4. 30. a 10. 7, 23. pen. 2. 9.
† Heb. *welodd.*
[m] pen. 2. 12. a 7. 23, 25.
[n] pen. 12. 12.
[a] pen. 1. 17.
† Heb. *dynnu fy nghnawd â gwin.*
† Heb. *rifedi dyddiau eu heinioes.*

6 Mi a wneuthum lynnau dwfr, i ddyfrhâu â hwynt y llwyni sydd yn dwyn coed:

7 Mi a ddarperais weision a morwynion; hefyd yr oedd i mi †gaethweision tŷ; ïe, yr oeddwn i yn berchen llawer o wartheg a defaid, tu hwnt i bawb a fuasai o'm blaen i yn Jerusalem:

8 [b]Mi a bentyrrais i mi hefyd arian ac aur, a thrysor pennaf brenhinoedd a thaleithiau: mi a ddarperais i mi gantorion a chantoresau, a phob rhyw offer cerdd, difyrrwch meibion dynion.

9 A [c]mi a aethum yn fawr, ac a gynnyddais yn fwy nâ neb a fuasai o'm blaen i yn Jerusalem: a'm doethineb oedd yn sefyll gyd â mi.

10 A pha beth bynnag a ddeisyfai fy llygaid, ni ommeddwn hwynt: ni attaliwn fy nghalon oddi wrth ddim hyfryd; canys fy nghalon a lawenychai yn fy holl lafur: a [d]hyn oedd fy rhan i o'm holl lafur.

11 Yna mi a edrychais ar fy holl weithredoedd a wnaethai fy nwylaw, ac ar y llafur a lafuriais yn ei wneuthur: ac wele, hyn oll *oedd* [e]wagedd a gorthrymder yspryd, ac nid *oedd* dim budd dan yr haul.

12 A mi a drôais i edrych ar ddoethineb, ac ar [f]ynfydrwydd a ffolineb (canys beth *a wnai* y dyn a ddeuai ar ol y brenhin? ‖ y peth a wnaed eisoes.)

13 Yna mi a welais † fod doethineb yn rhagori ar ffolineb, fel y mae goleuni yn rhagori ar dywyllwch.

14 [g]Y doeth *sydd* â'i lygaid yn ei ben; ond y ffol a rodia yn y tywyllwch: ac etto mi a welais [h]yr un damwain yn digwydd iddynt oll.

15 Yna y dywedais yn fy nghalon, Fel y digwydd i'r ffol, y digwydd i minnau; pa beth gan hynny a dâl i mi fod yn ddoeth *mwyach?* Yna y dywedais yn fy nghalon, *fod* hyn hefyd yn wagedd.

16 Canys ni *bydd* coffa am y doeth mwy nag am yr annoeth yn dragywydd; y pethau *sydd* yr awr hon, yn y dyddiau a ddaw a ollyngir oll dros gof: a pha fodd y mae y doeth yn marw? fel yr annoeth.

17 Am hynny câs gennyf einioes; canys blin gennyf y gorchwyl a wneir dan haul; canys gwagedd a gorthrymder yspryd *yw* y cwbl.

18 ¶ Ië, câs gennyf fy holl lafur yr ydwyf fi yn ei †gymmeryd dan haul; am fod [i]yn rhaid i mi ei adael i'r neb a fydd ar fy ol i.

19 A phwy a ŵyr ai doeth ai annoeth fydd efe? etto efe a fydd feistr ar fy holl lafur yr hwn a gymmerais, ac yn yr hwn y bûm ddoeth dan haul. Dyma wagedd hefyd.

20 Am hynny mi a drôais i beri i'm calon anobeithio o'r holl lafur a gymmerais dan yr haul.

21 Canys y mae dyn yr hwn *y mae* ei lafur yn bwyllog, yn synhwyrol, ac yn uniawn: ac y mae yn ei †adael yn rhan i'r neb ni lafuriodd wrtho. Hyn hefyd *sydd* wagedd, a gorthrymder mawr.

22 [k]Canys beth sydd i ddyn o'i holl lafur a gorthrymder ei galon, yr hwn a gymmerodd efe dan haul?

23 Canys ei holl ddyddiau *sydd* [l]orthrymder, a'i lafur yn ofid: ïe, ni chymmer ei galon esmwythdra y nos. Hyn hefyd *sydd* wagedd.

24 ¶ [m]Nid *oes* daioni mwy i ddyn, *nag* iddo fwytta ac yfed, a pheri i'w enaid gael daioni o'i lafur. Hyn hefyd a welais, mai o law Duw *yr oedd* hyn.

25 Canys pwy a ddichon fwytta, a phwy a'i mwynhâi o'm blaen i?

26 Canys i'r dyn a fyddo da †yn ei olwg ef, y rhydd *Duw* ddoethineb, a gwybodaeth, a llawenydd; ond i'r pechadur y rhydd efe boen i gasglu ac i dyrru, [n]i'w roddi i'r *neb a fyddo* da ger bron Duw. Hynny hefyd *sydd* wagedd, a gorthrymder yspryd.

PENNOD III.

1 *Bod anghenrhaid gyfnewid yr amseroedd, yn ychwanegu gwagedd at lafur dyn.* 11 *Godidowgrwydd gweithredoedd Duw:* 16 *ond dyn, Duw a farn ei weithredoedd ef yn y byd a ddaw; ac yma ni bydd ond cyffelyb i anifail.*

YMAE [a]amser i bob *peth*, ac amser i bob amcan dan y nefoedd:

2 Amser i †eni, ac amser i farw; amser i blannu, ac amser i dynnu y *peth* a blannwyd;

3 Amser i ladd, ac amser i iachâu; amser i fwrw i lawr, ac amser i adeiladu;

4 Amser i wylo, ac amser i chwerthin; amser i alaru, ac amser i ddawnsio;

5 Amser i daflu cerrig ymaith, ac amser i gasglu cerrig ynghyd; amser i ymgofleidio, ac [b]amser i †ochel ymgofleidio;

6 Amser i geisio, ac amser i golli; amser i gadw, ac amser i fwrw ymaith;

7 Amser i rwygo, ac amser i wnïo; amser i dewi, ac amser i ddywedyd;

8 Amser i garu, ac amser i gasâu; amser i ryfel, ac amser i heddwch.

Cyn CRIST Cylch 977.

†Heb. *feibion tŷ.*

[b]1 Bren. 9. 28. a 10. 10, 14, 21, &c.

[c]pen. 1. 16.

[d]pen. 3. 22. a 5. 18. a 9. 9.

[e]pen. 1. 3, 14.

[f]pen. 1. 17. a 7. 25.

‖Neu, *yn y pethau*, &c.

†Heb. *fod rhagoriaeth yn noethineb mwy nag mewn ynfydrwydd.*

[g]Diar. 17. 24. pen. 8. 1.

[h]Ps. 49. 10. pen. 9. 2, 3.

†Heb. *lafurio.*

[i]Ps. 49. 10.

Cyn CRIST Cylch 977.

†Heb. *roddi.*

[k]pen. 1. 3. a 3. 9.

[l]Job 14. 1.

[m]pen. 3. 12, 13, 22. a 5. 18. a 8. 15.

†Heb. *ger ei fron ef.*

[n]Job 27. 16, 17. Diar. 28. 8.

[a]ad. 17. pen. 8. 6.

†Heb. *esgor.*

[b]Joel 2. 16. 1 Cor. 7. 5.

†Heb. *bellhâu oddi wrth.*

Cyn CRIST Cylch 977.

9 [c] Pa fudd sydd i'r gweithydd yn yr hyn y mae yn llafurio?

10 Mi a welais y blinder a roddes Duw ar feibion dynion, i ymflino ynddo.

11 Efe a wnaeth bob *peth* yn dêg yn ei amser: efe a osododd y byd hefyd yn eu calonnau hwy, fel [d] na allo dyn gael allan y gwaith a wnaeth Duw o'r dechreuad hyd y diwedd.

12 [e] Mi a wn nad *oes* dim da ynddynt, ond bod i *ddyn* fod yn llawen, a gwneuthur daioni yn ei fywyd.

13 A [f] bod i bob dyn fwytta ac yfed, a mwynhâu daioni o'i holl lafur; rhodd Duw yw hynny.

14 Mi a wn beth bynnag a wnel Duw, y bydd hynny byth; ni ellir na bwrw atto, na thynnu dim oddi wrtho: ac y mae Duw yn gwneuthur *hyn*, fel yr ofnai *dynion* ger ei fron ef.

15 [g] Y peth a fu o'r blaen sydd yr awr hon; a'r peth sydd ar ddyfod a fu o'r blaen: Duw ei hun a ofyn y peth a †aeth heibio.

16 ¶ Hefyd [h] mi a welais dan yr haul le barn, yno yr *oedd* annuwioldeb; a lle cyfiawnder, yno yr *oedd* anwiredd.

17 Mi a ddywedais yn fy nghalon, Duw a farn y cyfiawn a'r anghyfiawn: canys *y mae* [i] amser i bob amcan, ac i bob gwaith yno.

18 Mi a ddywedais yn fy nghalon am gyflwr meibion dynion; ‖fel y byddai i Dduw eu hamlygu hwynt, ac y gwelent hwythau mai anifeiliaid ydynt.

19 [k] Canys digwydd meibion dynion a ddigwydd i'r anifeiliaid; yr un digwydd sydd iddynt: fel y mae y naill yn marw, felly y bydd marw y llall; ïe, yr un chwythad sydd iddynt oll; fel nad oes mwy rhagoriaeth i ddyn nag i anifail: canys gwagedd *yw* y cwbl.

20 Y mae y cwbl yn myned i'r un lle: [l] pob un sydd o'r pridd, a phob un a dry i'r pridd eilwaith.

21 [m] Pwy a edwyn yspryd †dyn yr hwn sydd yn esgyn i fynu, a chwythad anifail yr hwn sydd yn disgyn i waered i'r ddaear?

22 [n] Am hynny mi a welaf nad *oes* dim well nag i ddyn ymlawenychu yn ei weithredoedd ei hun; canys hyn *yw* ei ran ef: canys pwy a'i dwg ef i weled y peth fydd ar ei ol?

PENNOD IV.

1 *Bod trais,* 4 *a chenfigen,* 5 *a seguryd,* 7 *a chybydd-dod,* 9 *a neilldduolrwydd,* 13 *a gwrthnysigrwydd, yn ychwanegu ar wagedd dyn.*

FELLY mi a ddychwelais, ac a edrychais ar yr holl [a] orthrymderau sydd dan yr haul: ac wele ddagrau y *rhai* gorthrymmedig heb neb i'w cysuro; ac ar law eu treiswyr *yr oedd* gallu, a hwythau heb neb i'w cysuro.

2 [b] A mi a ganmolais y meirw y rhai sydd yn barod wedi marw, yn fwy nâ'r byw y rhai sydd yn fyw etto.

3 [c] Gwell nâ'r ddau yw y neb ni bu erioed, yr hwn ni welodd y gwaith blin sydd dan haul.

4 ¶ A mi a welais fod pob llafur, a phob uniondeb gwaith dyn, †yn peri iddo genfigen gan ei gymmydog. Hyn hefyd *sydd* wagedd a gorthrymder yspryd.

5 [d] Y ffol a wasg ei ddwylaw ynghyd, ac a fwytty ei gnawd ei hun.

6 [e] Gwell *yw* llonaid llaw *trwy* lonyddwch, nâ llonaid dwy law *trwy* flinder a gorthrymder yspryd.

7 ¶ Yna mi a drôais, ac a welais wagedd dan yr haul.

8 Y mae un *yn unig*, ac heb ail; ïe, nid *oes* iddo na mab na brawd; ac etto nid *oes* diwedd ar ei lafur oll: ïe, ni chaiff ei lygaid ddigon o gyfoeth; [f] *ni ddywed efe*, I bwy yr ydwyf yn llafurio, ac yn difuddio fy enaid oddi wrth hyfrydwch? Hyn hefyd *sydd* wagedd, a dyma drafferth blin.

9 ¶ Gwell *yw* dau nag un, o achos bod iddynt wobr da am eu llafur.

10 Canys os syrthiant, y naill a gyfyd y llall: ond gwae yr unig; canys pan syrthio efe, nid *oes* ail i'w gyfodi.

11 Hefyd os dau a gyd-orweddant, hwy a ymgynhesant; ond yr unig, pa fodd y cynhesa efe?

12 Ac os cryfach fydd un nag ef, dau a'i gwrthwynebant yntau; a rhaff deircainge ni thorrir ar frys.

13 ¶ Gwell *yw* bachgen tlawd a doeth, nâ brenhin hen ac ynfyd, yr hwn ni fedr gymmeryd rhybudd mwyach:

14 Canys *y naill* sydd yn dyfod allan o'r carchardy i deyrnasu, a'r llall wedi ei eni yn ei frenhiniaeth *yn myned* yn dlawd.

15 Mi a welais y rhai byw oll y rhai sydd yn rhodio dan yr haul, gyd â'r ail mab yr hwn a saif yn ei le ef.

16 Nid *oes* diben ar yr holl bobl, *sef* ar y rhai oll a fu o'u blaen hwynt, a'r rhai a ddêl ar ol, ni lawenychant ynddo: gwagedd yn ddïau a blinder yspryd *yw* hyn hefyd.

Cyn CRIST Cylch 977.

[c] pen. 1. 3.

[d] pen. 8. 17.

[e] ad. 22.

[f] pen. 2. 24.

[g] pen. 1. 9.

† Heb. *yrrwyd ymaith.*

[h] pen. 5. 8.

[i] ad. 1.

‖ *fel y gwnaent Dduw yn bur, ac y gwelent mai,* &c.

[k] Ps. 49. 12, 20. pen. 2. 16.

[l] Gen. 3. 19.

[m] pen. 12. 7.

† Heb. *meibion dyn.*

[n] ad. 12. pen. 2. 24. a 5. 18. a 11. 9.

[a] pen. 5. 8.

[b] Job 3. 17, &c.

[c] Job 3. 11, 16, 21. pen. 6. 3.

† Heb. *mai hyn yw cynfigen dyn gan ei gymmydog.*

[d] Diar. 6. 10. a 24. 33.

[e] Diar. 15. 16, 17. a 16. 8.

[f] Ps. 39. 6.

Cyn CRIST Cylch 977.

PENNOD V.

1 *Gwagedd y'ngwasanaeth Duw,* 8 *mewn grwgnach yn erbyn trais,* 9 *ac mewn cyfoeth.* 18 *Rhodd Duw yw cael llawenydd o'n cyfoeth.*

GWYLIA ar dy droed [a] pan fyddech yn myned i dŷ Duw, a bydd barottach i wrando [b] nag i roi aberth ffyliaid; canys ni wyddant hwy eu bod yn gwneuthur drwg.

2 Na fydd *rŷ* brysur â'th enau, ac na frysied dy galon i draethu ‖ dim ger bron Duw: canys Duw *sydd* yn y nefoedd, a thithau *sydd* ar y ddaear; ac am hynny [c] bydded dy eiriau yn anaml.

3 Canys breuddwyd a ddaw o drallod lawer: ac [d] ymadrodd y ffol o laweroedd o eiriau.

4 [e] Pan addunedech adduned i Dduw, nac oeda ei thalu: canys nid *oes ganddo* flas ar rai ynfyd; [f] y peth a addunedaist, tâl.

5 [g] Gwell i ti fod heb addunedu, nag i ti addunedu, a bod heb dalu.

6 Na âd i'th enau beri i'th gnawd bechu; ac na ddywed ger bron yr angel, Amryfusedd *fu:* paham y digiai Duw wrth dy leferydd, a difetha gwaith dy ddwylaw?

7 Canys mewn llaweroedd o freuddwydion *y mae* gwagedd, ac mewn llawer o eiriau: ond ofna di Dduw.

8 ¶ Os gweli dreisio y tlawd, a thrawswyro barn a chyfiawnder mewn gwlad; na ryfedda † o achos hyn: canys [h] y mae *yr hwn sydd* uwch nâ'r uchaf yn gwylied, ac *y mae un* sydd uwch nâ hwynt.

9 ¶ Cynnyrch y ddaear hefyd sydd i bob peth: wrth dir llafur y mae y brenhin yn byw.

10 Y neb a garo arian, ni ddigonir âg arian; na'r neb a hoffo amldra, â chynnyrch. Hyn hefyd *sydd* wagedd.

11 Lle y byddo llawer o ddâ y bydd llawer i'w ddifa: pa fudd gan hynny *sydd* i'w perchennog, ond eu gweled â'u llygaid?

12 Melus *yw* hûn y gweithiwr, pa un bynnag ai ychydig ai llawer a fwyttâo: ond llawnder y cyfoethog ni âd iddo gysgu.

13 Y mae trueni blin a welais dan yr haul, cyfoeth wedi eu cadw yn niwed i'w perchennog.

14 Ond derfydd am y cyfoeth hynny trwy drallod blin; ac efe a ynnill fab, ac nid *oes* dim yn ei law ef.

15 [i] Megis y daeth allan o groth ei fam yn noeth, y dychwel i fyned modd y daeth, ac ni ddwg ddim o'i lafur, yr hyn a ddygo ymaith yn ei law.

16 A hyn hefyd *sydd* ofid blin; yn hollol y modd y daeth, felly yr â efe ymaith: a [k] pha fudd *sydd* iddo ef a lafuriodd am y gwynt?

17 Ei holl ddyddiau [l] y bwytty efe mewn tywyllwch, mewn digter mawr, gofid, a llid.

18 ¶ Wele y *peth* a welais i: [m] † da *yw* a theg *i ddyn* fwytta ac yfed, a chymmeryd byd da o'i holl lafur a lafuria dan yr haul, † holl ddyddiau ei fywyd, y rhai a roddes Duw iddo: [n] canys hynny *yw* ei ran ef.

19 [o] Ië, i bwy bynnag y rhoddes Duw gyfoeth a golud; ac y rhoddes iddo ryddid i fwytta o honynt, ac i gymmeryd ei ran, ac i lawenychu yn ei lafur; rhodd Duw *yw* hyn.

20 ‖ Canys ni fawr-gofia efe ddyddiau ei fywyd; am fod Duw yn atteb i lawenydd ei galon ef.

PENNOD VI.

1 *Ofered yw cyfoeth heb eu harfer.* 3 *Am blant,* 6 *a henaint heb gyfoeth.* 9 *Ofered golwg a deisyfiadau anwastad.* 11 *Diweddglwm ar bob gwagedd.*

YMAE drwg a welais dan haul, a hwnnw yn ‖ fawr ym mysg dynion:

2 Gwr y rhoddodd Duw iddo gyfoeth, a golud, ac anrhydedd, [a] heb arno eisieu dim i'w enaid a'r a ddymunai; a Duw heb roi gallu iddo i fwytta o hono, ond estron a'i bwytty. Dyma wagedd, ac *y mae* yn ofid blin.

3 ¶ Os ynnill gwr gant *o blant,* ac a fydd byw lawer o flynyddoedd, fel y bo dyddiau ei flynyddoedd yn llawer, os ei enaid ni ddiwellir â daioni, ac [b] oni bydd iddo gladdedigaeth; mi a ddywedaf, [c] *mai* gwell *yw* erthyl nag ef.

4 Canys mewn oferedd y daeth, ac yn y tywyllwch yr ymedy, a'i enw a guddir â thywyllwch.

5 Yntau ni welodd mo'r haul, ac ni wybu *ddim:* mwy o lonyddwch sydd i hwn nag i'r llall.

6 ¶ Pe byddai efe fyw ddwy fil o flynyddoedd, etto ni welodd efe ddaioni; onid i'r un lle yr â pawb?

7 [d] Holl lafur dyn *sydd* dros ei enau, ac etto ni ddiwellir ei enaid ef.

8 Canys pa ragoriaeth sydd i'r doeth mwy nag i'r annoeth? beth sydd i'r tlawd a fedr rodio ger bron y rhai byw?

---

[a] Edrych Es. 1. 12, &c.

[b] 1 Sam. 15. 22. Ps. 50. 8. Diar. 15. 8. a 21. 27. Hos. 6. 6.

‖ Neu, *gair.*

[c] Diar. 10. 19. Matt. 6. 7.

[d] Diar. 10. 19.

[e] Num. 30. 2. Deut. 23. 21, 22, 23. Ps. 50. 14. a 76. 11.

[f] Ps. 66. 13, 14.

[g] Act. 5. 4.

† Heb. *wrth yr ewyllys,* neu, *yr amcan.*

[h] Ps. 58. 11. a 82. 1.

Cyn CRIST Cylch 977.

[i] Job 1. 21. Ps. 49. 17. 1 Tim. 6. 7.

[k] pen. 1. 3.

[l] Ps. 127. 2.

[m] pen. 2. 24. a 3. 12, 13, 22. a 9. 7. a 11. 9. 1 Tim. 6. 17.

† Heb. y mae *peth da yr hwn sydd dêg.*

† Heb. *rifedi dyddiau.*

[n] pen. 2. 10. a 3. 22.

[o] pen. 2. 24. a 3. 13. a 6. 2.

‖ Neu, *Er na* rydd *lawer,* etto *efe a gofia ddyddiau,* &c.

‖ *aml.*

[a] Job 21. 10. Ps. 17. 14. a 73. 7.

[b] Es. 14. 19, 20. Jer. 22. 19.

[c] Job 3. 16. Ps. 58. 8.

[d] Diar. 16. 26.

Cyn CRIST Cylch 977.

9 ¶ Gwell *yw* golwg y llygaid nag ymdaith yr enaid. Hyn hefyd *sydd* wagedd a gorthrymder yspryd.

10 Beth bynnag fu, y mae enw arno; ac y mae yn hysbys mai dyn *yw* efe: ac [e] ni ddichon efe ymryson â'r neb sydd drech nag ef.

11 ¶ Gan fod llawer o bethau yn amlhau gwagedd, beth *yw* dyn well?

12 Canys pwy a ŵyr beth *sydd* dda i ddyn yn y bywyd *hwn* † holl ddyddiau ei fywyd ofer y rhai a dreulia efe fel [f] cysgod? canys [g] pwy a ddengys i ddyn beth a ddigwydd ar ei ol ef dan yr haul?

PENNOD VII.

1 *Help yn erlyn gwagedd, yw enw da,* 2 *marwolaethu y cnawd,* 7 *amynedd,* 11 *doethineb.* 23 *Anhawsed ydyw cael doethineb.*

[a] GWELL *yw* enw *da* nag ennaint gwerthfawr; a dydd marwolaeth nâ dydd genedigaeth.

2 ¶ Gwell *yw* myned i dŷ galar, nâ myned i dŷ gwledd: canys hynny *yw* diwedd pob dyn; a'r byw a'*i* gesyd at ei galon.

3 Gwell *yw* ‖ digter nâ chwerthin: canys trwy dristwch yr wynebpryd y gwellhêir y galon.

4 Calon doethion *fydd* yn nhŷ y galar; ond calon ffyliaid yn nhŷ llawenydd.

5 [b] Gwell *yw* gwrando sèn y doeth, nâ gwrando cân ffyliaid.

6 Canys [c] chwerthiniad dyn ynfyd *sydd* fel clindarddach drain dan grochan. Dyma wagedd hefyd.

7 ¶ Yn ddïau trawsedd a ynfyda y doeth, a [d] rhodd a ddifetha y galon.

8 Gwell *yw* diweddiad peth nâ'i ddechreuad: [e] gwell *yw* y dïoddefgar o yspryd nâ'r balch o yspryd.

9 [f] Na fydd gyflym yn dy yspryd i ddigio: oblegid dig sydd yn gorphwys ym mynwes ffyliaid.

10 Na ddywed, Paham y bu y dyddiau o'r blaen yn well nâ'r dyddiau hyn? canys nid o ddoethineb yr wyt yn ymofyn am y peth hyn.

11 ¶ ‖ Da *yw* doethineb gyd âg etifeddiaeth: ac *o hynny y mae* elw i'r rhai sydd yn gweled yr haul.

12 Canys cysgod *yw* doethineb, *a* chysgod *yw* arian: ond rhagoriaeth gwybodaeth *yw*, bod doethineb yn rhoddi bywyd i'w pherchennog.

13 Edrych ar orchwyl Duw: canys [g] pwy a all unioni y peth a gammodd efe?

14 Yn amser gwynfyd bydd lawen; ond yn amser adfyd ystyria: Duw hefyd a wnaeth y naill ar gyfer y llall, er mwyn na châi dyn ddim ar ei ol ef.

15 Hyn oll a welais yn nyddiau fy ngwagedd: [h] y mae *un* cyfiawn yn diflannu yn ei gyfiawnder, ac y mae *un* annuwiol yn estyn *ei ddyddiau* yn ei ddrygioni.

16 Na fydd rŷ gyfiawn; ac na chymmer arnat fod yn rhŷ ddoeth: paham y'th ddifethit dy hun?

17 Na fydd rŷ annuwiol; ac na fydd ffol: paham y byddit [i] farw † cyn dy amser?

18 Da i ti ymafael yn hyn; ac oddi wrth hyn na ollwng dy law: canys y neb a ofno Duw, a ddaw allan o honynt oll.

19 [k] Doethineb a nertha y doeth, yn fwy nâ deg o gedyrn a fyddant yn y ddinas.

20 [l] Canys nid *oes* dyn cyfiawn ar y ddaear a wna ddaioni, ac ni phecha.

21 Na † osod dy galon ar bob gair a ddyweder; rhag i ti glywed dy was yn dy felldithio.

22 Canys llawer gwaith hefyd y gŵyr dy galon, ddarfod i ti dy hun felldithio eraill.

23 ¶ Hyn oll a brofais trwy ddoethineb: mi a ddywedais, Mi a fyddaf ddoeth; a hithau ym mhell oddi wrthyf.

24 [m] Y peth sydd bell a dwfn iawn, pwy a'i caiff?

25 [n] Mi a drôais â'm calon i wybod, ac i chwilio, ac i geisio doethineb, a rheswm; ac i adnabod annuwioldeb ffolineb, sef ffolineb, *ac* ynfydrwydd:

26 [o] Ac mi a gefais beth chwerwach nag angau, y wraig y mae ei chalon yn faglau ac yn rhwydau, *a*'i dwylaw yn rhwymau: y neb sydd dda † gan Duw, a waredir oddi wrthi hi; ond pechadur a ddèlir ganddi.

27 Wele, hyn a gefais (medd [p] y Pregethwr) *wrth chwilio o*'r naill *beth* i'r llall, i gael y ‖ rheswm;

28 Yr hwn beth etto y chwilia fy enaid am dano, ac ni chefais: un gwr a gefais ym mhlith mil; ond un wraig yn eu plith hwy oll nis cefais.

29 Wele hyn yn unig a gefais; [q] wneuthur o Dduw ddyn yn uniawn: ond hwy a chwiliasant allan lawer o ddychymmygion.

Cyn CRIST Cylch 977.

[e] Job 9. 32. Es. 45. 9. Jer. 49. 19.

† Heb. *rifedi dyddiau bywyd ei ofereddd.*

[f] Ps. 102. 11. a 109. 23. a 144. 4. Iago 4. 14.

[g] pen. 8. 7.

[a] Diar. 15. 30. a 22. 1.

‖ Neu, *tristwch.*

[b] Edrych Ps. 141. 5. Diar. 13. 18. a 15. 31, 32.

[c] Ps. 118. 12.

[d] Exod. 23. 8. Deut. 16. 19.

[e] Diar. 14. 29.

[f] Diar. 14. 17. a 16. 32.

‖ Neu, *Cystal yw doethineb ac etifeddiaeth: ïe, gwell i'r rhai sydd,* &c.

[g] Edrych Job 12. 14. pen. 1. 15.

[h] pen. 8. 14.

[i] Job 15. 32. Ps. 55. 23. Diar. 20. 27

† Heb. *nid yn dy amser?*

[k] Diar. 21. 22. a 24. 5. pen. 9. 16, 18.

[l] 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. Diar. 20. 9. 1 Ioan 1. 8.

† Heb. *ddod.*

[m] Job 28. 12, 20.

[n] pen. 1. 17. a 2. 12.

[o] Diar. 5. 3, 4. a 22. 14.

† Heb. *ger bron.*

[p] pen. 1. 1, 2.

‖ *cyfrif.*

[q] Gen. 1. 27.

Cyn CRIST Cylch 977.

PENNOD VIII.

1 *Am ufuddhâu brenhinoedd.* 6 *Rhaid yw dal ar ragluniaeth Duw.* 12 *Gwell yw y byd ar y duwiol mewn adfyd, nag ar yr annuwiol mewn hawddfyd.* 16 *Mor anchwiliadwy yw gweithredoedd Duw.*

PWY *sydd* debyg i'r doeth? a phwy a fedr ddeongl peth? [a] doethineb gwr a lewyrcha ei wyneb, a nerth ei wyneb ef a newidir.

2 *Yr ydwyf yn dy rybuddio* i gadw gorchymyn y brenhin, a [b] *hynny* o herwydd llw Duw.

3 [c] Na ddos ar frys allan o'i olwg ef; na sâf mewn peth drwg: canys efe a wna a fynno ei hun.

4 Lle *y byddo* gair y brenhin, *y mae* gallu: a phwy a ddywed wrtho, Beth yr wyt ti yn ei wneuthur?

5 Y neb a gadwo y gorchymyn, ni wybydd oddi wrth ddrwg; a chalon y doeth a edwyn amser a barn.

6 ¶ Canys [d] y mae amser a barn i bob amcan; ac *y mae* trueni dyn yn fawr arno.

7 Canys [e] ni ŵyr efe beth a fydd: canys pwy a ddengys iddo pa ‖ bryd y bydd?

8 Nid *oes* un dyn yn arglwyddiaethu [f] ar yr yspryd, i attal yr yspryd; ac nid *oes ganddo* allu yn nydd marwolaeth: ac nid *oes* bwrw arfau yn y rhyfel *hwnnw;* ac nid achub annuwioldeb ei pherchennog.

9 Hyn oll a welais i, a gosodais fy nghalon ar bob gorchwyl a wneir dan haul: *y mae* amser pan arglwyddiaetha dyn ar ddyn er drwg iddo.

10 Ac felly mi a welais gladdu y rhai annuwiol, y rhai a ddaethent ac a aethent o le y Sanctaidd; a hwy a ebargofiwyd yn y ddinas lle y gwnaethent felly. Gwagedd *yw* hyn hefyd.

11 [g] O herwydd na wneir barn *yn erbyn* gweithred ddrwg yn fuan, am hynny calon plant dynion sydd yn llawn ynddynt i wneuthur drwg.

12 ¶ Er gwneuthur o bechadur ddrwg ganwaith, ac estyn ei *ddyddiau* ef; etto mi a wn yn ddïau [h] y bydd daioni i'r rhai a ofnant Duw, y rhai a arswydant ger ei fron ef.

13 Ond ni bydd daioni i'r annuwiol, ac ni estyn efe *ei* ddyddiau, *y rhai sydd* gyffelyb i gysgod; am nad yw yn ofni ger bron Duw.

14 Y mae gwagedd a wneir ar y ddaear; bod y cyfiawn [i] yn damwain iddynt yn ol gwaith y drygionus; a bod y drygionus yn digwyddo iddynt yn ol gwaith y cyfiawn. Mi a ddywedais *fod* hyn hefyd yn wagedd.

15 Yna mi a ganmolais lawenydd, am [k] nad oes dim well i ddyn dan haul, nâ bwytta ac yfed, a bod yn llawen: canys hynny a lŷn wrth ddyn o'i lafur, ddyddiau ei fywyd, y rhai a roddes Duw iddo dan yr haul.

16 ¶ Pan osodais i fy nghalon i wybod doethineb, ac i edrych ar y drafferth a wneir ar y ddaear (canys *y mae* ni wêl hûn â'i lygaid na dydd na nos)

17 Yna mi a edrychais ar holl waith Duw, [l] na ddichon dyn ddeall y gwaith a wneir dan haul: oblegid er i ddyn lafurio i geisio, etto nis caiff; ïe, pe meddyliai y doeth fynnu gwybod, etto ni allai efe gael *hynny*.

PENNOD IX.

1 *Yr un fath bethau a ddigwydd i'r drwg ac i'r da.* 4 *Bod yn anghenrhaid i ddynion farw.* 7 *Cysur yw eu holl ran hwy yn y fuchedd yma.* 11 *Bod rhagluniaeth Duw yn llywodraethu pob peth.* 13 *Gwell yw doethineb nâ chryfder.*

ER hyn oll mi a †ystyriais yn fy nghalon, i ddangos hyn oll; *bod* y cyfiawn, a'r doethion, a'u gweithredoedd, yn llaw Duw: ni ŵyr dyn gariad, neu gâs, *wrth* yr hyn oll *sydd* o'u blaen.

2 [a] Yr un peth *a ddamwain* i bawb fel eu gilydd: yr un peth a ddamwain i'r cyfiawn, ac i'r annuwiol; i'r da ac i'r glân, ac i'r aflan; i'r neb a abertha, ac i'r neb ni abertha: fel *y mae* y da, felly *y mae* y pechadur; *a*'r neb a dyngo, fel *y neb* a ofno dyngu.

3 Dyma ddrwg ym mysg yr holl *bethau* a wneir dan haul; *sef* bod yr un diben i bawb: hefyd calon meibion dynion sydd yn llawn drygioni, ac ynfydrwydd *sydd* yn eu calon tra fyddant fyw, ac ar ol hynny *y maent yn myned* at y meirw.

4 ¶ Canys i'r neb a fo y'nghymdeithas y rhai byw oll, y mae gobaith: canys gwell yw ci byw na llew marw.

5 O herwydd y rhai byw a wyddant y byddant feirw: ond [b] nid oes dim gwybodaeth gan y meirw, ac nid oes iddynt wobr mwyach; canys [c] eu coffa hwynt a anghofiwyd.

6 Eu cariad hefyd, a'u câs, a'u cenfigen, a ddarfu yn awr; ac nid oes iddynt gyfran byth mwy o ddim oll a wneir dan yr haul.

Cyn CRIST Cylch 977.

[a] Diar. 4. 8, 9. a 17. 24. Edrych Act. 6. 15.

[b] Rhuf. 13. 5.

[c] pen. 10. 4.

[d] pen. 3. 1.

[e] Diar. 24. 22. pen. 6. 12. a 9. 12. a 10. 14.

‖ Neu, *fodd.*

[f] Job 14. 5.

[g] Ps. 50. 21. Es. 26. 10.

[h] Ps. 37. 11, 18, 19. Diar. 1. 32, 33. Es. 3. 10, 11.

[i] Ps. 73. 14. pen. 7. 15.

[k] pen. 2. 24. a 3. 12, 22. a 5. 18. a 9. 7.

[l] Job 5. 9. pen. 3. 11. Rhuf. 11. 33.

† Heb. *roddais at fy nghalon.*

[a] Ps. 73. 3, 12, 13. Mal. 3. 15.

[b] Job 14. 21. Es. 63. 16.

[c] Job 7. 8, 9, 10. Es. 26. 14.

Cyn CRIST Cylch 977.

7 ¶ Dos, [d] bwytta dy fwyd yn llawen, ac ŷf dy win â chalon hyfryd: canys yn awr cymmeradwy gan DDUW dy weithredoedd.

8 Bydded dy ddillad yn wŷnion bob amser; ac na fydded diffyg olew ar dy ben.

9 † Dwg dy fyd yn llawen gyd â'th wraig anwyl holl ddyddiau bywyd dy oferedd, y rhai a roddes efe i ti dan yr haul, holl ddyddiau dy oferedd: [e] canys dyna dy ran di yn y bywyd *yma*, ac yn dy lafur a gymmeri dan yr haul.

10 Beth bynnag a ymafael dy law ynddo i'w wneuthur, gwna â'th *holl* egni: canys nid oes na gwaith, na dychymmyg, na gwybodaeth, na doethineb, yn y bedd, lle yr wyt ti yn myned.

11 ¶ Mi a drôais, ac a welais dan haul, nad *yw* y rhedfa yn eiddo y cyflym, na'r rhyfel yn eiddo y cedyrn, na'r bwyd yn eiddo y doethion, na chyfoeth yn eiddo y pwyllog, na ffafr yn eiddo y cyfarwydd; ond amser a damwain a ddigwydd iddynt oll.

12 Canys [f] ni ŵyr dyn chwaith ei amser: fel y pysgod a ddèlir â'r rhwyd niweidiol, ac fel yr adar a ddèlir yn y delm; felly [g] y dèlir plant dynion yn amser drwg, pan syrthio arnynt yn ddisymmwth.

13 ¶ Hefyd y doethineb hyn a welais i dan haul, ac *sydd* fawr gennyf fi:

14 [h] *Yr oedd* dinas fechan, ac ynddi ychydig wŷr; a brenhin mawr a ddaeth yn ei herbyn hi, ac a'i hamgylchynodd, ac a gododd glawdd uchel yn ei herbyn:

15 A chafwyd ynddi wr tlawd doeth, ac efe a waredodd y ddinas honno â'i ddoethineb; etto ni chofiodd neb y gwr tlawd hwnnw.

16 [i] Yna y dywedais, Gwell *yw* doethineb nâ nerth: er hynny dirmygir doethineb y tlawd, ac ni wrandewir ar ei eiriau ef.

17 Geiriau y doethion a wrandewir mewn distawrwydd, rhagor bloedd yr hwn sydd yn llywodraethu ym mysg ffyliaid.

18 Gwell *yw* doethineb nag arfau rhyfel; ond un pechadur a ddinystria lawer o ddaioni.

PENNOD X.

1 *Pethau i ddal arnynt ynghylch doethineb ac ynfydrwydd.* 16 *Am anllywodraeth,* 18 *dïogi,* 19 *ac arian.* 20 *Rhaid i bawb feddwl yn barchedig o'r brenhin.*

GWYBED † meirw a wnant i ennaint yr apothecari ddrewi; *felly* y gwna ychydig ffolineb i wr ardderchog o herwydd doethineb *ac* anrhydedd.

2 Calon y doeth *sydd* ar ei ddeheulaw; a chalon y ffol ar ei law aswy.

3 Ië, y ffol pan rodio ar y ffordd, sydd â'i galon yn pallu, ac y mae yn dywedyd wrth bawb ei *fod* yn ffol.

4 Pan gyfodo yspryd pennadur yn dy erbyn, [a] nac ymado â'th le: canys [b] ymostwng a ostega bechodau mawrion.

5 Y mae drwg a welais dan yr haul, cyffelyb i gyfeiliorni sydd yn dyfod oddi ger bron y llywydd:

6 Gosodir ffolineb mewn † graddau uchel, a'r cyfoethog a eistedd mewn lle isel.

7 Mi a welais weision [c] ar feirch, a thywysogion yn cerdded fel gweision ar y ddaear.

8 [d] Y sawl a gloddio bwll, a syrth ynddo; a'r neb a wasgaro gae, sarph a'i brath.

9 Y sawl a symmudo gerrig, a gaiff ddolur oddi wrthynt; *a*'r neb a hollto goed, a gaiff niwed oddi wrthynt.

10 Os yr haiarn a byla, oni hoga efe y min, rhaid iddo roddi mwy o nerth: etto doethineb *sydd* ragorol i gyfarwyddo.

11 Os brath sarph [e] heb swyno, nid gwell yw † dyn siaradus.

12 [f] Geiriau genau y doeth *sydd* † rasol: ond [g] gwefusau y ffol a'i difetha ef ei hun.

13 Ffolineb *yw* dechreuad geiriau ei enau ef: a diweddiad geiriau ei enau *sydd* anfad ynfydrwydd.

14 [h] Y ffol hefyd sydd aml ei eiriau: [i] ni ŵyr neb beth a fydd; a phwy a fynega iddo pa beth fydd ar ei ol ef?

15 Llafur y ffyliaid a flina bawb o honynt: canys ni fedr efe fyned i'r ddinas.

16 ¶ [k] Gwae di y wlad *sydd* â bachgen yn frenhin i ti, a'th dywysogion yn bwytta yn fore.

17 Gwŷn dy fyd di y wlad *sydd* â'th frenhin yn fab i bendefigion, [l] a'th dywysogion yn bwytta eu bwyd yn *eu* hamser, er cryfder, ac nid er meddwdod.

18 ¶ Trwy ddïogi lawer yr adfeilia yr adeilad; ac wrth ‖ laesu y dwylaw y gollwng y tŷ ddefni.

19 ¶ Arlwyant wledd i chwerthin, a [m] gwin a lawenycha y rhai byw; ond arian sydd yn atteb i bob *peth.*

Cyn CRIST Cylch 977.

[d] pen. 8. 15.

† Heb. *Gwel fywyd.*

[e] pen. 2. 10, 24. a 3. 13. a 5. 18.

[f] pen. 8. 7.

[g] Diar. 29. 6. Luc 12. 20, 39.

[h] Edrych 2 Sam. 20. 16—22.

[i] Diar. 21. 22. a 24. 5. pen. 7. 19.

† Heb. *marwolaeth.*

[a] pen. 8. 3.

[b] Diar. 25. 15.

† Heb. *uchelderau mawr.*

[c] Diar. 19. 10. a 30. 22.

[d] Ps. 7. 15. Diar. 26. 27.

[e] Ps. 58. 4, 5. Jer. 8. 17.

† Heb. *perchen tafod.*

[f] Diar. 10. 32. a 12. 13.

† Heb. *ras.*

[g] Diar. 10. 14. a 18. 7.

[h] Diar. 15. 2.

[i] pen. 3. 22. a 6. 12. a 8. 7.

[k] Es. 3. 4, 5, 12. a 5. 11.

[l] Diar. 31. 4.

‖ *seguryd y dwylaw.*

[m] Ps. 104. 15.

Cyn CRIST Cylch 977.

20 ¶ [n] Na felldithia y brenhin yn dy ‖ feddwl; ac yn ystafell dy wely na felldithia y cyfoethog: canys ehediad yr awyr a gyhoedda y llais, a pherchen adain a fynega y peth.

[n] Exod. 22. 28. Act. 23. 5.

‖ Neu, *gydwybod.*

PENNOD XI.

1 *Addysg at gariad perffaith.* 7 *Rhaid yw meddwl am angau mewn bywyd,* 9 *ac am ddydd y farn mewn ieuengctid.*

[a] BWRW dy fara ar wyneb y dyfroedd; canys ti a'i cei ar ol [b] llawer o ddyddiau.

2 [c] Dyro ran i saith, a hefyd i wyth: canys [d] ni wyddost pa ddrwg a ddigwydd ar y ddaear.

3 Os bydd y cymmylau yn llawn gwlaw, hwy a ddefnynant ar y ddaear: ac os tu a'r dehau neu tu a'r gogledd y syrth y pren; lle y syrthio y pren, yno y bydd efe.

4 Y neb a ddalio ar y gwynt, ni haua; a'r neb a edrycho ar y cymmylau, ni feda.

5 Megis [e] nas gwyddost ffordd yr yspryd, [f] *na* pha fodd *y ffurfhêir* yr esgyrn y'nghroth y feichiog; felly ni wyddost waith Duw, yr hwn sydd yn gwneuthur y cwbl.

6 Y bore haua dy had, a phrydnawn nac attal dy law: canys ni wyddost pa un † a ffynna, ai hyn yma ai hyn accw, ai ynte da *fyddant* ill dau yn yr un ffunud.

7 ¶ Melus yn ddïau *yw* y goleuni, a hyfryd *yw* i'r llygaid weled yr haul.

8 Ond pe byddai dyn fyw lawer o flynyddoedd, *a* bod yn llawen ynddynt oll; etto cofied ddyddiau tywyllwch; canys llawer fyddant. Beth bynnag a ddigwydda, oferedd *yw.*

9 ¶ Gwna yn llawen, wr ieuangc, yn dy ieuengctid, a llawenyched dy galon yn nyddiau dy ieuengctid, a rhodia yn ffyrdd dy galon, ac y'ngolwg dy lygaid: ond gwybydd y geilw Duw di i'r farn am hyn oll.

10 Am hynny bwrw ‖ ddig oddi wrth dy galon, a thro ymaith ddrwg oddi wrth dy gnawd: canys gwagedd *yw* mebyd ac ieuengctid.

[a] Edrych Es. 32. 20.

[b] Deut. 15. 10. Diar. 19. 17. Matt. 10. 42.

[c] Ps. 112. 9. Luc 6. 30.

[d] Eph. 5. 16.

[e] Ioan 3. 8.

[f] Ps. 139. 14, 15.

† Heb. *sydd uniawn.*

‖ Neu, *dristwch.*

PENNOD XII.

1 *Rhaid yw meddwl am ein Gwneuthurwr mewn pryd.* 8 *Gofal y Pregethwr am adeiladu eraill.* 13 *Ofn Duw yw yr help pennaf yn erbyn pob gwagedd ac oferedd.*

[a] COFIA yn awr dy Greawdwr yn nyddiau dy ieuengctid, cyn dyfod y dyddiau blin, a nesâu o'r blynyddoedd [b] yn y rhai y dywedi, Nid oes i mi ddim diddanwch ynddynt:

2 Cyn tywyllu yr haul, a'r goleuni, a'r lleuad, a'r sêr, a dychwelyd y cymmylau ar ol y gwlaw:

3 Yr amser y cryna ceidwaid y tŷ, ac y crymma y gwŷr cryfion, ac y metha y rhai sydd yn malu, am eu bod yn ‖ ychydig, ac y tywylla y rhai sydd yn edrych trwy ffenestri;

4 A chau y pyrth yn yr heolydd, pan fo isel swn y malu, a'i gyfodi wrth lais yr aderyn, a gostwng i lawr holl ferched cerdd:

5 Ië, *yr amser* yr ofnant *yr hyn sydd* uchel, ac yr arswydant yn y ffordd, ac y blodeua y pren almon, ac y bydd y ceiliog rhedyn yn faich, ac y palla chwant: pan elo dyn i dŷ ei hir gartref, [c] a'r galarwyr yn myned o bob tu yn yr heol:

6 Cyn torri y llinyn arian, a chyn torri y cawg aur, a chyn torri y piser ger llaw y ffynnon, neu dorri yr olwyn wrth y pydew.

7 [d] Yna y dychwel y pridd i'r ddaear fel y bu, ac y dychwel yr yspryd at Dduw [e] yr hwn a'i rhoes ef.

8 ¶ [f] Gwagedd o wagedd, medd y Pregethwr; gwagedd *yw* y cwbl.

9 A hefyd, am fod y Pregethwr yn ddoeth, efe a ddysgodd etto wybodaeth i'r bobl; ïe, efe a ystyriodd, ac a chwiliodd allan, *ac* [g] a drefnodd ddïarhebion lawer.

10 Chwiliodd y Pregethwr am eiriau † cymmeradwy; a'*r hyn oedd* ysgrifenedig *oedd* uniawn, *sef* geiriau gwirionedd.

11 Geiriau y doethion *sydd* megis symbylau, ac fel hoelion wedi eu sicrhâu *gan* feistriaid y gynnulleidfa, *y rhai* a roddir oddi wrth un bugail.

12 Ym mhellach hefyd, fy mab, cymmer rybudd wrth y rhai hyn; nid *oes* diben ar wneuthur llyfrau lawer, a [h] darllen llawer *sydd* flinder i'r cnawd.

13 ¶ ‖ Swm y cwbl a glybuwyd *yw*, [i] Ofna Dduw, a chadw ei orchymynion: canys hyn *yw* holl *ddyled* dyn.

14 Canys [k] Duw a ddwg bob gweithred i farn, a phob peth dirgel, pa un bynnag *fyddo* ai da ai drwg.

[a] Diar. 22. 6.

[b] Edrych 2 Sam. 19. 35.

‖ Neu, malu *ychydig.*

[c] Jer. 9. 17.

[d] Gen. 3. 19. Ps. 90. 3.

[e] Num. 16. 22. a 27. 16. Job 34. 14. Es. 57. 16. Zech. 12. 1.

[f] pen. 1. 2.

[g] 1 Bren. 4. 32.

† Heb. *dymunol.*

[h] pen. 1. 18.

‖ Neu, *Diwedd y peth,* sef, *Y cwbl a glywyd,* yw, &c.

[i] Deut. 6. 2. a 10. 12.

[k] Rhuf. 2. 16. a 14. 10. 1 Cor. 4. 5. 2 Cor. 5. 10.

CANIAD SOLOMON.

Cyn CRIST ysgrifenwyd cylch 1014.

PENNOD I.

1 *Cariad yr eglwys ar Grist.* 5 *Y mae hi yn cyfaddef ei gwrthuni,* 7 *ac yn gweddïo am gael ei chyfarwyddo at ei ddïadell ddefaid ef.* 8 *Crist yn ei chyfarwyddo hi at bebyll y bugeiliaid:* 9 *a chan ddangos ei gariad tu ag atti,* 11 *yn gwneuthur iddi addewidion grasusol.* 12 *Crist a'i eglwys yn ymgaredigo.*

CAN y caniadau, eiddo Solomon.

2 Cusaned fi â chusanau ei fin: [a] canys gwell *yw* dy gariad nâ gwin.

3 O herwydd arogl dy ennaint daionus, ennaint tywalltedig *yw* dy enw: am hynny y llangcesau a'th garant.

4 [b] Tynn fi, [c] ni a redwn ar dy ol. [d] Y brenhin a'm dug i i'w ystafellau: ni a ymhyfrydwn ac a ymlawenhâwn ynot; ni a gofiwn dy gariad yn fwy nâ gwin: ‖ y rhai uniawn sydd yn dy garu.

5 Du *ydwyf* fi, ond hawddgar (merched Jerusalem) fel pebyll Cedar, fel llenni Solomon.

6 Nac edrychwch arnaf, am fy *mod* yn ddu, *ac* am i'r haul edrych arnaf: meibion fy mam a ddigiasant wrthyf, gosodasant fi i gadw gwinllannoedd *eraill;* fy ngwinllan fy hun nis cedwais.

7 Mynega i mi, yr hwn a hoffodd fy enaid, pa le yr wyt yn bugeilio, pa le y gwnei iddynt orwedd ganol dydd: canys paham y byddaf megis un ‖ yn troi heibio wrth ddïadellau dy gyfeillion?

8 ¶ Oni wyddost ti, [e] y deccaf o'r gwragedd, dos allan rhagot ar hyd ôl y praidd, a phortha dy fynnod ger llaw pebyll y bugeiliaid.

9 I'r meirch y'ngherbydau Pharaoh y'th gyffelybais, [f] fy anwylyd.

10 [g] Hardd yw dy ruddiau gan dlysau, *a*'th wddf gan gadwyni.

11 Tlysau o aur, a boglynnau o arian, a wnawn i ti.

12 ¶ Tra *yw* y brenhin ar ei fwrdd, fy nardus i a rydd ei arogl.

13 Fy anwylyd *sydd* i mi yn bwysi myrr; rhwng fy mronnau yr erys dros nos.

14 Cangen o rawn ‖ camphir *yw* fy anwylyd i mi, y'ngwinllannoedd Engedi.

15 [h] Wele di yn dêg, fy anwylyd, wele di yn dêg; *y mae* i ti lygaid colommennod.

16 Wele di, fy ‖ anwylyd, yn dêg, ac yn hawddgar; ein gwely hefyd *sydd* iraidd.

17 Swmmerau ein tai *sydd* gedrwydd; ein ‖ distiau *sydd* ffynnidwydd.

Cyn CRIST Cylch 1014.

PENNOD II.

1 *Y cariad sydd rhwng Crist a'i eglwys.* 8 *Gobaith,* 10 *a galwedigaeth yr eglwys;* 14 *a gofal Crist drosti.* 16 *Proffes yr eglwys, a'i ffydd, a'i gobaith.*

RHOSYN Saron, *a* lili y dyffrynoedd, *ydwyf.*

2 Megis lili ym mysg y drain, felly *y mae* fy anwylyd ym mysg y merched.

3 Megis pren afalau ym mysg prennau y coed, felly *y mae* fy anwylyd ym mhlith y meibion: † bu dda gennyf eistedd dan ei gysgod ef, a'i ffrwyth *oedd* felus † i'm genau.

4 Efe a'm dug i'r gwin-dy, a'i faner drosof *ydoedd* gariad.

5 Cynheliwch fi â phottelau, † cysurwch fi âg afalau; canys claf *ydwyf* fi o gariad.

6 [a] Ei law aswy *sydd* dan fy mhen, a'i ddeheulaw sydd yn fy nghofleidio.

7 [b] Merched Jerusalem, tynghedaf chwi trwy iyrchod ac ewigod y maes, na chyffrôch, ac na ddeffrôch *fy* nghariad, hyd oni fynno ei hun.

8 ¶ *Dyma* lais fy anwylyd! wele ef yn dyfod, yn neidio ar y mynyddoedd, *ac* yn llammu ar y bryniau.

9 [c] Tebyg *yw* fy anwylyd i iwrch neu lwdn hydd; wele efe yn sefyll y tu ol i'n pared, yn edrych trwy y ffenestri, yn ymddangos trwy y dellt.

10 Fy anwylyd a lefarodd, ac a ddywedodd wrthyf, Cyfod, fy anwylyd, a thyred di, fy mhrydferth.

11 Canys wele y gauaf a aeth heibio, y gwlaw a basiodd, ac a aeth ymaith.

12 Gwelwyd y blodau ar y ddaear, daeth amser i'r *adar* i ganu, clywyd llais y durtur yn ein gwlad.

13 Y ffigysbren a fwriodd allan ei ffigys irion, a'r gwinwydd *â*'u hegin

[a] pen. 4. 10.

[b] Hos. 11. 4. Ioan 6. 44. a 12. 32.

[c] Phil. 3. 12, 13, 14.

[d] Ps. 45. 14, 15. Ioan 14. 2. Eph. 2. 6.

‖ Neu, *hwy a'th garant yn uniawn.*

‖ Neu, *wedi ei gorchuddio.*

[e] pen. 5. 9. a 6. 1.

[f] pen. 2. 2, 10, 13. a 4. 1, 7. a 5. 2. a 6. 4. Ioan 15. 14, 15.

[g] Ezec. 16. 11, 12, 13.

‖ Neu, *cypres.*

[h] pen. 4. 1. a 5. 12.

‖ Neu, *nghyfeilles.*

‖ Neu, *ceibr,* neu, *rhodfeydd.*

† Heb. *deisyfiais.*

† Heb. *i daflod fy ngenau.*

† Heb. *taenwch i mi afalau.*

[a] pen. 8. 3.

[b] pen. 3. 5. a 8. 4.

[c] ad. 17.

grawn a roddasant arogl *têg*. Cyfod di, fy anwylyd, a thyred di, fy mhrydferth.

14 ¶ Fy ngholommen, *yr hon wyt* yn holltau y graig, yn lloches y grisiau, gâd i mi weled dy wyneb, [d] gâd i mi glywed dy lais: canys dy lais *sydd* beraidd, a'th olwg yn hardd.

15 Deliwch i ni [e] y llwynogod, y llwynogod bychain, y rhai a ddifwynant y gwinllannoedd: canys *y mae i'*n gwinllannoedd egin grawnwin.

16 ¶ [f] Fy anwylyd *sydd* eiddof fi, a minnau yn eiddo yntau; y mae efe yn bugeilio ym mysg y lili.

17 [g] Hyd oni wawrio y dydd, a chilio o'r cysgodau; tro, bydd [h] debyg, fy anwylyd, i iwrch, neu lwdn hydd ym mynyddoedd ‖ Bether.

PENNOD III.

1 *Ymdrech yr eglwys, a'i gorfodaeth mewn profedigaeth.* 6 *Yr eglwys yn ymogoneddu yng Nghrist.*

[a] LLIW nos yn fy ngwely y ceisiais yr hwn a hoffa fy enaid: ceisiais ef, ac nis cefais.

2 Codaf yn awr, ac âf o amgylch y ddinas, trwy yr heolydd a'r ystrydoedd, ceisiaf yr hwn a hoffa fy enaid: ceisiais ef, ac nis cefais.

3 [b] Y gwylwyr, y rhai a âent o amgylch y ddinas, a'm cawsant: *gofynais*, A welsoch chwi yr hwn sydd hoff gan fy enaid?

4 Nid aethwn i nepell oddi wrthynt, hyd oni chefais yr hwn sydd hoff gan fy enaid: deliais ef, ac nis gollyngais, hyd oni ddygais ef i dŷ fy mam, ac i ystafell yr hon a'm hymddûg.

5 [c] Merched Jerusalem, tynghedaf chwi trwy iyrchod ac ewigod y maes, na chyffrôch ac na ddeffrôch *fy* nghariad, hyd oni fynno ei hun.

6 ¶ [d] Pwy *yw* hon sydd yn dyfod i fynu o'r anialwch megis colofnau mŵg, wedi ei phêr-arogli â myrr, ac â thus, *ac* â phob powdr yr apothecari?

7 Wele ei wely ef, *sef* yr eiddo Solomon; *y mae* tri ugain o gedyrn o'i amgylch, *sef* o gedyrn Israel.

8 Hwynt oll a ddalient gleddyf, wedi eu dysgu i ryfel, pob un â'i gleddyf ar ei glun, rhag ofn liw nos.

9 Gwnaeth y brenhin Solomon iddo ‖ gerbyd o goed Libanus.

10 Ei byst ef a wnaeth efe *o* arian, ei lawr *o* aur, ei lenni *o* borphor; ei ganol a balmantwyd *â* chariad, i ferched Jerusalem.

11 Ewch allan, merched Sïon, ac edrychwch ar y brenhin Solomon yn y goron â'r hon y coronodd ei fam ef yn ei ddydd dyweddi ef, ac yn nydd llawenydd ei galon ef.

PENNOD IV.

1 *Crist yn gosod allan hawddgar ddoniau yr eglwys;* 8 *yn dangos ei gariad tu ag atti.* 16 *Yr eglwys yn gweddïo ar gael ei gwneuthur yn gymhwys i'w bresennoldeb ef.*

[a] WELE di yn dêg, fy anwylyd, wele di yn dêg; dy lygaid *ydynt* golommenaidd rhwng dy lawethau; [b] dy wallt *sydd* fel dïadell o eifr, y rhai a ‖ ymddangosant o fynydd Gilead.

2 Dy ddannedd *sydd* fel dïadell o *ddefaid gwastad*-gnaif, y rhai a ddaethant i fynu o'r olchfa; y rhai *oeddynt* bob un yn dwyn dau oen, ac nid *oedd* un ynddynt yn ddïeppil.

3 Dy wefusau *sydd* fel edau ysgarlad, a'th barabl yn weddus: [c] dy arleisiau rhwng dy lawethau *sydd* fel darn o bomgranad.

4 [d] Dy wddf *sydd* fel tŵr Dafydd, yr hwn a adeiladwyd yn dŷ arfau; tariannau fil sydd yn crogi ynddo, i gyd yn estylch y cedyrn.

5 [e] Dy ddwy fron *sydd* fel dau lwdn iwrch o efelliaid yn pori ym mysg lili.

6 [f] Hyd oni † wawrio y dydd, a chilio o'r cysgodau, âf i fynydd y myrr, ac i fryn y thus.

7 [g] Ti oll *ydwyt* dêg, fy anwylyd; ac nid *oes* ynot frycheuyn.

8 ¶ Tyred gyd â mi o Libanus, *fy* nyweddi, gyd â mi o Libanus: edrych o ben Amanah, o goppa Senir a [h] Hermon, o lochesau y llewod, o fynyddoedd y llewpardiaid.

9 Dygaist fy nghalon, fy chwaer, *a'm* dyweddi; dygaist fy nghalon âg un o'th lygaid, âg un gadwyn wrth dy wddf.

10 Mor dêg *yw* dy gariad, fy chwaer, *a'm* dyweddi! [i] pa faint gwell yw dy gariad nâ gwin, ac arogl dy olew nâ'r holl bêr-aroglau!

11 Dy wefusau, *fy* nyweddi, sydd yn diferu *fêl* dil mêl: *y mae* mêl a llaeth dan dy dafod, ac arogl dy wisgoedd [k] fel arogl Libanus.

12 Gardd † gauedig *yw* fy chwaer, *a'm* dyweddi: ffynnon glöedig, ffynnon seliedig *yw*.

13 Dy blanhigion *sydd* berllan o bomgranadau, a ffrwyth peraidd, ‖ camphir, a nardus;

Cyn CRIST Cylch 1014.

[d] pen. 8. 13.

[e] Ezec. 13. 4. Luc. 13. 32.

[f] pen. 6. 3. a 7. 10.

[g] pen. 4. 6.

[h] pen. 8. 14.

‖ Neu, *y gwahan.*

[a] Es. 26. 9.

[b] pen. 5. 7.

[c] pen. 2. 7. a 8. 4.

[d] pen. 8. 5.

‖ Neu, *wely.*

Cyn CRIST Cylch 1014.

[a] pen. 1. 15. a 5. 12.

[b] pen. 6. 5, 6.

‖ Neu, *borant ar fynydd, &c.*

[c] pen. 6. 7.

[d] pen. 7. 4.

[e] Edrych Diar. 5. 19. pen. 7. 3.

[f] pen. 2. 17.

† Heb. *anadlo.*

[g] Eph. 5. 27.

[h] Deut. 3. 9.

[i] pen. 1. 2.

[k] Hos. 14. 6, 7.

† Heb. *gloëdig*, neu, *wedi ei bario.*

‖ Neu, *cypres.*

Cyn CRIST Cylch 1014.

14 *Ië*, nardus a saffrwn, calamus a synamon, a phob pren thus, myrr, ac aloes, ynghyd â phob rhagorol bêr-lysiau.

15 Ffynnon y gerddi, ffynnon y dyfroedd byw, a ffrydiau o Libanus.

16 ¶ Deffro di, ogledd-wynt, a thyred ddeheu-wynt, chwŷth *ar* fy ngardd, *fel* y gwasgarer ei phêr-aroglau: deued fy anwylyd i'w ardd, a bwyttâed ei ffrwyth peraidd ei hun.

PENNOD V.

1 *Crist yn deffrôi yr eglwys á'i alwad.* 2 *Yr eglwys, wedi profi cariad Crist, yn glaf o gariad.* 9 *Portreiadu Crist wrth ei radau.*

DEUTHUM i'm gardd, fy chwaer, *a'm* dyweddi: cesglais fy myrr gyd â'm pêr-arogl, bwyttêais fy nil gyd â'm mêl, yfais fy ngwin gyd â'm llaeth: bwyttêwch, [a] gyfeillion, yfwch, ïe, ‖yfwch yn helaeth, *fy* rhai anwyl.

[a] Luc 15. 7, 10. Ioan 3. 29.

‖ Neu, *a meddwer chwi gan gariad.*

2 ¶ Myfi *sydd* yn cysgu, a'm calon yn neffro: llais fy anwylyd *yw* [b] yn curo, *gan ddywedyd*, Fy chwaer, fy anwylyd, fy ngholommen, fy nihalog, agor i mi: canys llanwyd fy mhen â gwlith, *a'm* gwallt â defnynnau y nos.

[b] Dat. 3. 20.

3 Dïosgais fy mhais; pa fodd y gwisgaf hi? golchais fy nhraed; pa fodd y diwynaf hwynt?

4 Fy anwylyd a estynodd ei law trwy y twll; a'm hymysgaroedd a gyffrôdd ‖ er ei fwyn.

‖ Neu, *ynof.*

5 Mi a gyfodais i agori i'm hanwylyd; a'm dwylaw a ddiferasant *gan* fyrr, a'm bysedd *gan* fyrr yn diferu ar hyd hespennau y clo.

6 Agorais i'm hanwylyd; ond fy anwylyd a giliasai, *ac* a aethai ymaith: fy enaid a lewygodd pan lefarodd: [c] ceisiais, ac nis cefais; gelwais ef, ond ni'm hatebodd.

[c] pen. 3. 1.

7 [d] Y gwylwyr y rhai a âent o amgylch y ddinas a'm cawsant, a'm tarawsant, a'm harchollasant: gwylwyr y caerau a ddygasant fy ngorchudd oddi arnaf.

[d] pen. 3. 3.

8 Merched Jerusalem, gorchymynaf i chwi, os cewch fy anwylyd, fynegi iddo fy *mod* yn glaf o gariad.

9 ¶ Beth *yw* dy anwylyd rhagor anwylyd *arall*, y [e] deccaf o'r gwragedd? beth *yw* dy anwylyd rhagor anwylyd *arall*, pan orchymyni i ni felly?

[e] pen. 1. 8.

10 Fy anwylyd *sydd* wŷn a gwridog, yn † rhagori ar ddengmil.

† Heb. *fanerog.*

11 Ei ben *fel* aur coeth, ei wallt ‖ yn grych, yn ddu fel y fran.

‖ Neu, *yn gudynnog.*

12 [f] Ei lygaid fel *llygaid* colommennod wrth afonydd dyfroedd, wedi eu golchi â llaeth, † wedi eu gosod yn gymhwys.

[f] pen. 1. 15. a 4. 1.

† Heb. *yn eistedd mewn cyflawnder.*

13 Ei ruddiau fel gwely pêr-lysiau, *fel* blodau peraidd: ei wefusau *fel* lili yn diferu myrr diferol.

14 Ei ddwylaw *sydd fel* modrwyau aur, wedi eu llenwi o beryl: ei fol *fel* disglaer ifori wedi ei wisgo *â* saphir.

15 Ei goesau *fel* colofnau marmor wedi eu gosod ar wadnau o aur coeth: ei wynebpryd fel Libanus, mor ddewisol a chedrwydd.

16 Melus odiaeth *yw* ‖ ei enau; ïe, *y mae* efe oll yn hawddgar. Dyma fy anwylyd, dyma fy nghyfaill, O ferched Jerusalem.

‖ *tafiod ei enau.*

PENNOD VI.

1 *Yr eglwys yn gwneuthur proffes o'i ffydd yng Nghrist.* 4 *Crist yn dangos hawddgar ddoniau yr eglwys,* 10 *a'i gariad ef tu ag atti.*

IBA le yr aeth dy anwylyd, [a] y deccaf o'r gwragedd? i ba le y trodd dy anwylyd? fel y ceisiom ef gyd â thi.

[a] pen. 1. 8.

2 Fy anwylyd a aeth i waered i'w ardd, i welyau y pêr-lysiau, i ymborth yn y gerddi, ac i gasglu lili.

3 [b] Myfi *wyf* eiddo fy anwylyd, a'm hanwylyd yn eiddof finnau, yr hwn sydd yn bugeilio ym mysg y lili.

[b] pen. 2. 16. a 7. 10.

4 ¶ Têg *ydwyt* ti, fy anwylyd, megis Tirsah, gweddus megis Jerusalem, [c] ofnadwy megis *llu* banerog.

[c] ad. 10.

5 Tro dy lygaid oddi wrthyf, canys hwy a'm ‖ gorchfygasant: [d] dy wallt *sydd* fel dïadell o eifr y rhai a ymddangosasant o Gilead.

‖ Neu, *chwyddasant.*

[d] pen. 4. 1, 2.

6 Dy ddannedd *sydd* fel dïadell o ddefaid a ddai i fynu o'r olchfa, y rhai sydd bob un yn dwyn dau oen, ac heb *un* yn ddïeppil yn eu mysg.

7 [e] Dy arleisiau rhwng dy lawethau *sydd* fel darn o bomgranad.

[e] pen. 4. 3.

8 Y mae tri ugain o frenhinesau, ac o ordderch-wragedd bedwar ugain, a llangcesau heb rifedi.

9 Un *ydyw* hi, fy ngholommen, fy nihalog; unig ei mam *yw* hi, dewisol *yw* hi gan yr hon a'i hesgorodd: y merched a'i gwelsant, ac a'i galwasant yn ddedwydd; y brenhinesau a'r gordderch-wragedd, a hwy a'i canmolasant hi.

10 ¶ Pwy *yw* hon a welir fel y wawr, yn dêg fel y lleuad, yn bur fel yr haul, [f] yn ofnadwy fel *llu* banerog?

[f] ad. 4.

Cyn CRIST Cylch 1014.

11 Euthum i waered i'r ardd gnau, i edrych am ffrwythydd y dyffryn, [g] i weled a flodeuasai y winwydden, a flodeuasai y pomgranadau.

12 Heb wybod i mi ‖ y'm gwnaeth fy enaid *megis* cerbydau Ammi-nadib.

13 Dychwel, dychwel, y Sulamees; dychwel, dychwel, fel yr edrychom arnat. Beth a welwch chwi yn y Sulamees? Megis tyrfa ‖ dau lu.

PENNOD VII.

1 *Hysbysrwydd pellach o radau yr eglwys.* 10 *Yr eglwys yn gwneuthur proffes o'i ffydd, ac o'i dymuniad.*

MOR dêg *yw* dy draed mewn esgidiau, ferch pendefig! cymmalau dy forddwydydd *sydd* fel tlysau, gwaith dwylaw y cywraint,

2 Dy fogail *sydd fel* gorflwch crwn, heb eisieu † lleithder: dy fru *fel* twrr gwenith wedi ei amgylchu â lili.

3 [a] Dy ddwy fron megis dau lwdn iwrch o efelliaid.

4 [b] Dy wddf fel tŵr o ifori; dy lygaid *fel* pysgod-lynnoedd yn Hesbon wrth borth Bath-rabbim: dy drwyn fel tŵr Libanus yn edrych tu a Damascus.

5 Dy ben *sydd* arnat fel ‖ Carmel, a gwallt dy ben fel porphor; y brenhin *sydd* wedi ei rwymo yn y rhodfeydd.

6 Mor dêg ydwyt ac mor hawddgar, fy nghariad, am hyfrydwch!

7 Dy uchder yma sydd debyg i balmwydden, a'th fronnau i'r grawn-sypiau.

8 Dywedais, Dringaf i'r balmwydden, ymaflaf yn ei cheingciau: ac yn awr dy fronnau fyddant megis grawn-ganghennau y winwydden, ac arogl dy ffroenau megis afalau;

9 A thaflod dy enau megis y gwin goreu i'm hanwylyd, yn myned *i waered* † yn felus, ac yn peri i wefusau y rhai a fyddo yn ‖ cysgu lefaru.

10 ¶ [c] Eiddo fy anwylyd *ydwyf* fi, ac [d] attaf fi *y mae* ei ddymuniad ef.

11 Tyred, fy anwylyd, âwn i'r maes, *a* llettywn yn y pentrefi.

12 Bore-godwn i'r gwinllannoedd; [e] edrychwn a flodeuodd y winwydden, a ‖ agorodd egin y grawnwin, a flodeuodd y pomgranadau: yno y rhoddaf fy nghariad i ti.

13 [f] Y mandragorau a roddasant arogledd, ac wrth ein drysau [g] *y mae* pob rhyw odidawg *ffrwythau*, newydd a hen, *y rhai* a rois i gadw i ti, fy anwylyd.

PENNOD VIII.

1 *Cariad yr eglwys tu ag at Grist.* 6 *Mor angerddol yw cariad.* 8 *Galwad y cenhedloedd.* 14 *Yr eglwys yn gweddïo am ddyfodiad Crist.*

ONA *bait* megis brawd i mi, yn sugno bronnau fy mam! *pan* y'th gawn allan, cusanwn di; etto ni'm ‖ dirmygid.

2 Arweiniwn, *a* dygwn di i dŷ fy mam, *yr hon* a'm dysgai: parwn i ti yfed [a] gwin llysieuog o sugn fy mhomgranadau.

3 [b] Ei law aswy *fyddai* dan fy mhen, a'i law ddehau a'm cofleidiai.

4 [c] Tynghedaf chwi, ferched Jerusalem, † na chyffrôch, ac na ddeffrôch *fy* nghariad, hyd oni fynno ei hun.

5 [d] (Pwy *yw* hon sydd yn dyfod i fynu o'r anialwch, *ac* yn pwyso ar ei hanwylyd?) Dan yr afallen y'th gyfodais: yno y'th esgorodd dy fam; yno y'th esgorodd *yr hon* a'th ymddûg.

6 ¶ [e] Gosod fi megis sel ar dy galon, fel sel ar dy fraich: canys cariad *sydd* gryf fel angau; eiddigedd *sydd* † greulawn fel y bedd: ei farwor *sydd* farwor tanllyd, *a* fflam angerddol *iddynt*.

7 Dyfroedd lawer ni allant ddiffoddi cariad, ac afonydd nis boddant: [f] pe rhoddai wr holl gyfoeth ei dŷ am gariad, gan ddirmygu y dirmygid hynny.

8 ¶ *Y mae* i ni chwaer fechan, ac nid *oes* fronnau iddi: beth a wnawn i'n chwaer y dydd y dyweder am dani?

9 Os caer *yw* hi, ni a adeiladwn arni balas arian; ac os drws *yw* hi, ni a'i cauwn hi âg ystyllod cedrwydd.

10 Caer *ydwyf* fi, a'm bronnau fel tyrau: yna yr oeddwn yn ei olwg ef megis wedi cael ‖ tangnefedd.

11 Yr oedd gwinllan i Solomon yn Baalhamon: efe a osododd y winllan i warcheidwaid; pob un a ddygai am ei ffrwyth fil o *ddarnau* arian.

12 Fy ngwinllan *sydd* ger fy mron: mil *a roddir* i ti, Solomon, a dau cant i'r rhai a gadwant ei ffrwyth hi.

13 *O* yr hon a drigi yn y gerddi, y cyfeillion a wrandawant ar dy lais: [g] pâr i mi *ei* glywed.

14 ¶ † [h] Brysia, fy anwylyd, a [i] bydd debyg i iwrch neu lwdn hydd ar fynyddoedd y pêr-lysiau.

Cyn CRIST Cylch 1014.

[g] pen. 7. 12.

‖ Neu, *fy enaid a'm gosododd* ar *gerbydau fy mhobl ewyllysgar.*

‖ *Mahanaim.*

† Heb. *cymmysg.*

[a] pen. 4. 5.

[b] pen. 4. 4.

‖ Neu, *ysgarlad.*

† Heb. *yn uniawn.*

‖ Neu, *hen.*

[c] pen. 2. 16. a 6. 3.

[d] Ps. 45. 11.

[e] pen. 6. 11.

‖ Neu, *ymddangosodd.*

[f] Gen. 30. 14.

[g] Matt. 13. 52.

‖ Neu, *dirmygent.*

[a] Diar. 9. 2.

[b] pen. 2. 6.

[c] pen. 2. 7. a 3. 5.

† Heb. *paham y cyffrôwch a phaham y deffrôwch.*

[d] pen. 3. 6.

[e] Es. 49. 16. Jer. 22. 24. Hag. 2. 23.

† Heb. *galed.*

[f] Diar. 6. 35.

‖ *Ffair,* Matt. 21. 33.

[g] pen. 2. 14.

† Heb. *Ffo ymaith.*

[h] Edrych Dat. 22. 17, 20.

[i] pen. 2. 17.

LLYFR Y
PROPHWYD ESAIAH.

PENNOD I.

1 *Esaiah yn achwyn ar Judah am ei hanufudd-dod: 5 yn gofidio am ei barnedigaeth hi: 10 yn edliw iddynt eu holl wasanaeth: 16 yn annog i edifeirwch, trwy addewidion a bygythion: 21 yn cwyno eu hannuwioldeb hwy, ac yn datgan barnedigaethau Duw: 25 yn addaw gras; 28 ac yn bygwth dinystr ar yr annuwiol.*

Cyn CRIST Cylch 760.

[a] GWELEDIGAETH Esaiah mab Amos, yr hon a welodd efe am Judah a Jerusalem, yn nyddiau Uzzïah, Jotham, Ahaz, *a* Hezecïah, brenhinoedd Judah.

[a] Num. 12. 6.

2 [b] Gwrandewch, nefoedd; clyw, dithau, ddaear: canys yr ARGLWYDD a lefarodd, Megais a meithrinais feibion, a hwy a wrthryfelasant i'm herbyn.

[b] Deut. 32. 1. Jer. 2. 12. a 22. 29. Ezec. 36. 4. Michah 1. 2. a 6. 1, 2.

3 [c] Yr ŷch a edwyn ei feddiannydd, a'r asyn breseb ei berchennog: *ond* Israel nid edwyn, fy mhobl ni ddeall.

[c] Jer. 8. 7.

4 O genhedlaeth bechadurus, pobl lwythog o anwiredd, had y rhai drygionus, meibion yn llygru: gwrthodasant yr ARGLWYDD, digiasant Sanct Israel, †ciliasant yn ol!

†Heb. *ymddieithrasant*, neu, *ymwahanasant*, Ps. 58. 3.

5 ¶ [d] I ba beth y'ch tarewir mwy? cildynrwydd a chwanegwch: y pen oll *sydd* glwyfus, a'r holl galon yn llesg.

[d] Jer. 2. 30. a 5. 3.

6 O wadn y troed hyd y pen nid *oes* dim ‖cyfan ynddo; *ond* archollion, a chleisiau, a gwelïau crawnllyd: ni wasgwyd hwynt, ac ni rwymwyd, ac ni thynerwyd âg olew.

‖*iach.*

7 [e] *Y mae* eich gwlad yn anrheithiedig, eich dinasoedd wedi eu llosgi â thân: eich tir a dïeithriaid yn ei ysu yn eich gŵydd, ac wedi ei anrheithio fel †ped ymchwelai estroniaid ef.

[e] Deut. 28. 51, 52. pen. 5. 5.

†Heb. *dymchweliad estroniaid.*

8 Merch Sïon a adewir [f] megis lluesty mewn gwinllan, megis lletty mewn gardd cucumerau, megis dinas warchäeedig.

[f] Job 27. 18. Galar. 2. 6.

9 [g] Oni buasai i ARGLWYDD y lluoedd adael i ni ychydig iawn o weddill, fel [h] Sodom y buasem, *a* chyffelyb fuasem i Gomorrah.

[g] Galar 3. 22. Rhuf. 9. 29.

[h] Gen. 19. 24.

10 ¶ Gwrandewch air yr ARGLWYDD, tywysogion [i] Sodom; clywch gyfraith ein DUW ni, pobl Gomorrah.

[i] Deut. 32. 32. Ezec. 16. 46.

11 [k] Beth *yw* lliosowgrwydd eich aberthau i mi? medd yr ARGLWYDD: llawn ydwyf o boeth-aberthau hyrddod, ac o frasder anifeiliaid breision; gwaed bustych hefyd, ac ŵyn, a bychod, nid ymhyfrydais ynddynt.

Cyn CRIST Cylch 760.

[k] Ps. 50. 8, 9. a 51. 16. Diar. 15. 8. a 21. 27. pen. 66. 3. Jer. 6. 20. a 7. 21. Amos 5. 21, 22. Michah 6. 7.

12 Pan ddeloch [l] †i ymddangos ger fy mron, pwy a geisiodd hyn ar eich llaw, *sef* sengi fy nghynteddau?

[l] Exod. 23. 17. a 34. 23.

†Heb. *i'ch gweled.*

13 Na chwanegwch ddwyn offrwm ofer: arogl-darth sydd ffiaidd gennyf; ni allaf oddef y newydd-loerau na'r sabbothau, [m] cyhoeddi cymmanfa; ‖anwiredd *ydyw*, sef yr uchel-wyl gyfarfod.

[m] Joel 1. 14. a 2. 15.

‖Neu, *gofid.*

14 Eich lleuadau newydd a'ch gwyliau gosodedig a gasâodd fy enaid: y maent yn faich arnaf; [n] blinais yn *eu* dwyn.

[n] pen. 43. 24.

15 [o] A phan estynoch eich dwylaw, mi a guddiaf fy llygaid rhagoch: hefyd pan †weddïoch lawer, ni wrandawaf: [p] eich dwylaw sydd lawn o waed.

[o] Job 27. 9. Diar. 1. 28. Jer. 14. 12. Michah 3. 4.

†Heb. *amlhâoch weddi.*

[p] pen. 59. 3.

16 ¶ Ymolchwch, ymlanhêwch, bwriwch ymaith ddrygioni eich gweithredoedd oddi ger bron fy llygaid: [q] peidiwch â gwneuthur drwg.

[q] Ps. 34. 14. a 37. 27. Amos 5. 15. Rhuf. 12. 9. 1 Petr 3. 11.

17 Dysgwch wneuthur daioni: ceisiwch farn, gwnewch uniondeb i'r gorthrymmedig, gwnewch farn i'r amddifad, dadleuwch dros y weddw.

18 Deuwch yr awr hon, ac [r] ymresymmwn, medd yr ARGLWYDD: pe byddai eich pechodau fel ysgarlad, [s] ânt cyn wŷnned a'r eira; pe cochent fel porphor, byddant fel gwlan.

[r] pen. 43. 26. Michah 6. 2.

[s] Ps. 51. 7. Dat. 7. 14.

19 Os byddwch ewyllysgar ac ufudd, daioni y tir a fwyttêwch.

20 Ond os gwrthodwch, ac *os* anufuddhêwch, â chleddyf y'ch ysir: canys genau yr ARGLWYDD a'*i* llefarodd.

21 ¶ [t] Pa wedd yr aeth y ddinas ffyddlawn yn buttain! cyflawn fu o farn: llettyodd cyfiawnder ynddi; ond yr awr hon lleiddiaid.

[t] Jer. 2. 21.

22 [u] Dy arian a aeth yn sothach, dy win sydd wedi ei gymmysgu â dwfr;

[u] Jer. 6. 28, 30. Ezec. 22. 18, 19.

23 Dy dywysogion *sydd* gyndyn, ac [x] yn gyfrannogion â lladron; [y] pob un yn

[x] Diar. 29. 24.

[y] Ezec. 22. 12. Hos. 4. 18. Michah 3. 11.

caru rhoddion, ac yn dilyn gwobrau: [z]ni farnant yr amddifad, a chŵyn y weddw ni chaiff ddyfod attynt.

24 Am hynny, medd yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd, cadarn *DDUW* Israel, Aha, [a]ymgysuraf ar fy ngwrthwynebwyr, ac ymddïalaf ar fy ngelynion.

25 ¶ A mi a ddychwelaf fy llaw arnat, ac [b]a †lân-buraf dy sothach, ac a dynnaf ymaith dy holl alcam.

26 Adferaf hefyd dy farnwyr fel cynt, a'th gynghoriaid megis yn y dechreu: wedi hynny [c]y'th elwir yn Ddinas cyfiawnder, yn Dref ffyddlawn.

27 Sïon a waredir â barn, a'r rhai a ddychwelant ynddi â chyfiawnder.

28 ¶ A †[d]dinystr y troseddwyr a'r pechaduriaid *fydd* ynghyd: a'r rhai a ymadawant â'r ARGLWYDD, a ddifethir.

29 Canys cywilyddiant o achos [e]y derw a chwennychasoch; a gwarthruddir chwi am [f]y gerddi a ddetholasoch.

30 Canys byddwch fel derwen â'i dail yn syrthio, ac fel gardd heb ddwfr iddi.

31 A'r cadarn fydd fel carth, a'i ‖weithydd fel gwreichionen: a hwy a losgant ill dau ynghyd, ac ni bydd a'*u* diffoddo.

PENNOD II.

1 *Esaiah yn prophwydo dyfodiad brenhiniaeth Crist.* 6 *Annuwioldeb yw yr achos y mae Duw yn gwrthod dyn.* 10 *Y mae yn annog i ofni, o herwydd maint yw gallu mawrhydi Duw.*

Y GAIR yr hwn a welodd Esaiah mab Amos, am Judah a Jerusalem.

2 A [a]bydd yn y dyddiau diweddaf, [b]fod mynydd tŷ yr ARGLWYDD wedi ei ‖barottöi ym mhen y mynyddoedd, ac yn ddyrchafedig goruwch y bryniau; a'r holl genhedloedd a ddylifant atto.

3 A phobloedd lawer a ânt ac a ddywedant, [c]Deuwch, ac esgynwn i fynydd yr ARGLWYDD, i dŷ DUW Jacob; ac efe a'n dysg ni yn ei ffyrdd, a ni a rodiwn yn ei lwybrau ef: canys y gyfraith a â allan o Sïon, a gair yr ARGLWYDD o Jerusalem.

4 Ac efe a farna rhwng y cenhedloedd, ac a gerydda bobloedd lawer: a [d]hwy a gurant eu cleddyfau yn sychau, a'u gwaywffyn yn bladuriau: ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn cenedl, ac ni ddysgant ryfel mwyach.

5 Tŷ Jacob, deuwch, a rhodiwn yng ngoleuni yr ARGLWYDD.

6 ¶ Am hynny y gwrthodaist dy bobl, tŷ Jacob, am eu bod wedi eu llenwi ‖allan o'r dwyrain, [e]a'u *bod* yn swynwyr megis y Philistiaid, ac mewn plant dïeithriaid ‖yr ymfoddlonant.

7 [f]A'u tir sydd gyflawn o arian ac aur, ac nid *oes* diben ar eu trysorau; *a*'u tir sydd lawn o feirch, ac nid *oes* diben ar eu cerbydau.

8 Eu tir hefyd sydd lawn o eilunod; i waith eu dwylaw eu hun yr ymgrymmant, i'r hyn a wnaeth eu bysedd eu hun:

9 A'r gwreng sydd yn ymgrymmu, a'r bonheddig yn ymostwng: am hynny na faddeu iddynt.

10 ¶ Dos i'r graig, ac ymgûdd yn y llwch, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef.

11 [g]Uchel drem dyn a iselir, ac uchder dynion a ostyngir; a'r ARGLWYDD yn unig a ddyrchefir yn y dydd hwnnw.

12 Canys dydd ARGLWYDD y lluoedd *fydd* ar bob balch ac uchel, ac ar bob dyrchafedig; ac efe a ostyngir:

13 Ac ar holl uchel a dyrchafedig [h]gedrwydd Libanus, ac ar holl dderw Basan,

14 Ac [i]ar yr holl fynyddoedd uchel, ac ar yr holl fryniau dyrchafedig,

15 Ac ar bob tŵr uchel, ac ar bob magwyr gadarn,

16 Ac ar holl [k]longau Tarsis, ac ar yr holl luniau dymunol.

17 Yna yr iselir uchelder dyn, ac y gostyngir uchder dynion: a'r ARGLWYDD yn unig a ddyrchefir yn y dydd hwnnw.

18 A'r eilunod a ‖fwrw efe ymaith yn hollol.

19 A hwy a ânt i [l]dyllau y creigiau, ac i ogofau †llychlyd, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef, pan gyfodo efe i gynhyrfu y ddaear.

20 [m]Yn y dydd hwnnw y teifl dyn †ei eilunod arian, a'i eilunod aur (y rhai a wnaethant ‖iddynt i'w haddoli) i'r wadd, ac i'r ystlummod:

21 I fyned i agennau y creigiau, ac i goppäau y clogwyni, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef, pan gyfodo efe i gynhyrfu y ddaear.

22 Peidiwch chwithau â'r dyn yr hwn *sydd* â'i anadl yn ei ffroenau: canys ym mha beth y gwneir cyfrif o hono?

PENNOD III.

1 *Y mawr waradwydd sydd yn dyfod o bechu.* 9 *Digywilydd-dra y bobl.* 12 *Traha a chybydd-dod y llywodraethwyr.* 16 *Pa ddialedd a ddaw am falchder y gwragedd.*

[z] Jer. 5. 28. Zech. 7. 10.
[a] Deut. 28. 63. Ezec. 5. 13.
[b] Jer. 6. 29. a 9. 7. Mal. 3. 3.
† Heb. *buraf fel pureiddiad.*
[c] Zech. 8. 3.
† Heb. *drylliad.*
[d] Job 31. 3. Ps. 1. 6. a 5. 6. a 73. 27. a 92. 9. a 104. 35.
[e] pen. 57. 5.
[f] pen. 65. 3. a 66. 17.
‖ Neu, *waith.*
[a] Michah 4. 1, &c.
[b] Ps. 68. 15, 16.
‖ Neu, *sicrhâu.*
[c] Jer. 31. 6. 50. 5. Zech. 8. 21.
[d] Ps. 46 9. Hos. 2. 18. Zech. 9. 10.
‖ Neu, *yn fwy nâ'r dwyrain.*
[e] Deut. 18. 14.
‖ Neu, *yr ymddigonant.*
[f] Deut. 17. 16, 17.
[g] pen. 5. 15.
[h] Edrych Ezec. 31. 3. Zech. 11. 1, 2.
[i] pen. 30. 25.
[k] 1 Bren. 10. 22.
‖ Neu, *ânt ymaith.*
[l] Hos. 10. 8. Luc 23. 30. Dat. 6. 16. a 9. 6.
† Heb. *y llwch.*
[m] pen. 30. 22. a 31. 7.
† Heb. *eilunod ei arian.*
‖ Neu, *iddo.*

Cyn CRIST Cylch 760.

CANYS wele yr Arglwydd, Arglwydd y lluoedd, [a]a dynn ymaith o Jerusalem, ac o Judah, [b]y cynhaliaeth a'r ffon, holl gynhaliaeth bara, a holl gynhaliaeth dwfr,

2 [c]Y cadarn, a'r rhyfelwr, y brawdwr, a'r prophwyd, y synhwyrol, a'r henwr,

3 Y tywysog deg a deugain, a'r †anrhydeddus, a'r cynghorwr, a'r crefftwr celfydd, a'r areithiwr hyawdl.

4 A rhoddaf [d]blant yn dywysogion iddynt, a bechgyn a arglwyddiaetha arnynt.

5 A'r bobl a orthrymmir y naill gan y llall, a phob un gan ei gymmydog: y bachgen yn erbyn yr henwr, a'r gwael yn erbyn yr anrhydeddus, a ymfalchïa.

6 Pan ymaflo gwr yn ei frawd o dŷ ei dad, *gan ddywedyd*, Y mae dillad gennyt, bydd dywysog i ni; a *bydded* y cwymp hwn dan dy law di:

7 Yntau a †dwng yn y dydd hwnnw, gan ddywedyd, Ni byddaf †iachâwr; canys yn fy nhŷ nid *oes* fwyd na dillad: na osodwch fi yn dywysog i'r bobl.

8 Canys cwympodd Jerusalem, a syrthiodd Judah; o herwydd eu tafod hwynt a'u gweithredoedd *sydd* yn erbyn yr Arglwydd, i gyffrôi llygaid ei ogoniant ef.

9 ¶ Dull eu hwynebau hwynt a dystiolaetha yn eu herbyn; a'u pechod fel [e]Sodom a fynegant, *ac* ni chelant: gwae eu henaid, canys talasant ddrwg iddynt eu hunain.

10 Dywedwch mai da *fydd* i'r cyfiawn: canys [f]ffrwyth eu gweithredoedd a fwynhânt.

11 Gwae yr anwir, drwg *fydd iddo*: canys gwobr ei ddwylaw ei hun a ‖fydd iddo.

12 ¶ Fy mhobl [g]*sydd* â'u treiswyr yn fechgyn, a gwragedd a arglwyddiaetha arnynt. O fy mhobl, [h]y rhai a'th ‖dywysant sydd yn peri *i ti* gyfeiliorni, a ffordd dy lwybrau a †ddistrywiant.

13 Yr Arglwydd sydd yn sefyll i ymddadleu, ac yn sefyll i farnu y bobloedd.

14 Yr Arglwydd a ddaw i farn â henuriaid ei bobl, a'u tywysogion: canys chwi a ‖borasoch y winllan; anrhaith y tlawd *sydd* yn eich tai.

15 Beth *sydd* i chwi a guroch ar fy mhobl, ac a faloch ar wynebau y tlodion? medd Arglwydd Dduw y lluoedd.

16 A'r Arglwydd a ddywedodd, O herwydd balchïo o ferched Sïon, a rhodio â gwddf estynedig, ac â llygaid ‖gwammal, gan rodio a rhygyngu *wrth* gerdded, a thrystio â'u traed:

17 Am hynny y clafra yr Arglwydd gorynnau merched Sïon; a'r Arglwydd [i]a ddinoetha eu gwarthle hwynt.

18 Yn y dydd hwnnw y tynn yr Arglwydd ymaith addurn yr esgidiau, y rhwydwaith hefyd, a'r lloerawg wisgoedd,

19 Y ‖cadwynau, a'r breichledau, a'r moledau,

20 Y penguwch, ac addurn y coesau, a'r ysnodennau, a'r †dwyfronnegau, a'r clust-dlysau,

21 Y modrwyau, ac addurn y trwyn,

22 Y gwisgoedd symmudliw, a'r mentyll, a'r misyrnau, a'r crych-nodwyddau,

23 Y drychau hefyd, a'r llïan meinwych, a'r cocyllau, a'r gynau.

24 A bydd yn lle pêr-arogl, ddrewi; bydd hefyd yn lle gwregys, rwygiad; ac yn lle iawn drefn gwallt, foelni; ac yn lle dwyfronneg, gwregys o sachlïan; *a* llosgfa yn lle prydferthwch.

25 Dy wŷr a syrthiant gan y cleddyf, a'th ‖gadernid trwy ryfel.

26 A'i phyrth hi a ofidiant, ac a alarant: a hithau ‖yn anrheithiedig a eistedd ar y ddaear.

PENNOD IV.

Mewn dygn adfyd, teyrnas Crist a fydd nodded.

AC yn y dydd hwnnw saith o wragedd a ymaflant mewn un gwr, gan ddywedyd, Ein bara ein hun a fwyttâwn, a'n dillad ein hun a wisgwn: yn unig galwer dy enw di arnom ni; ‖cymmer ymaith [a]ein gwarth ni.

2 Y pryd hwnnw y bydd [b]Blaguryn yr Arglwydd yn brydferthwch ac yn ogoniant; a ffrwyth y ddaear yn rhagorol ac yn hardd †i'r rhai a ddïangasant o Israel.

3 A bydd, *am* yr hwn a adewir yn Sïon, ac a weddillir yn Jerusalem, y dywedir wrtho, *O* sanct; *sef* pob un a'r a ysgrifenwyd ‖ym mhlith y rhai byw yn Jerusalem:

4 Pan [c]ddarffo i'r Arglwydd olchi budreddi merched Sïon, a charthu gwaed Jerusalem o'i chanol, mewn yspryd barn, ac mewn yspryd llosgfa.

5 A'r Arglwydd a grëa ar bob trigfa o fynydd Sïon, ac ar ei gymmanfäoedd, [d]gwmmwl a mwg y dydd, a llewyrch tân fflamllyd y nos: canys ‖ar yr holl ogoniant *y bydd* †ymddiffyn.

6 A phabell fydd yn gysgod y dydd

Cyn CRIST Cylch 760.

[a] Jer. 37. 21. a 38. 9.
[b] Lef. 26. 26.
[c] Edrych 2 Bren. 24. 14.
† Heb. *uchel ei wyneb.*
[d] Preg. 10. 16.
† Heb. *gyfyd ei law,* Gen. 14. 22.
† Heb. *rwymwr.*
[e] Gen. 13. 13. a 18. 21. a 19. 5.
[f] Ps. 128. 2.
‖ Neu, *roddir.* Heb. *wnair.*
[g] ad. 4.
[h] pen. 9. 16.
‖ Neu, *fendithiant.*
† Heb. *lyngcant.*
‖ Neu, *losgasoch.*
‖ Neu, *yn hudo.*

[i] pen. 47. 2, 3. Nah. 3. 5.
‖ Neu, *pêr-aroglau.*
† Heb. *tai yr enaid.*
‖ Neu, *gedyrn.*
‖ Neu, *yn wag.* Heb. *wedi ei glanhâu.*
[a] Luc 1. 25.
[b] Zech. 3. 8. a 6. 12.
† Heb. *i ddïangfa Israel.*
‖ Neu, *mewn bywyd.*
[c] Mal. 3. 2, 3.
[d] Exod. 13. 21.
‖ Neu, *uwch ben.*
† Heb. *gorchudd.*

rhag gwres, ac yn noddfa ac yn ddiddos rhag tymmestl a rhag gwlaw.

PENNOD V.

1 *Trwy ddammeg y winllan, y mae Duw yn esgusodi bod ei farnedigaethau cyn dosted.* 8 *Ei farnedigaethau ef yn erbyn cybydd-dod,* 11 *a thrythyllwch,* 13 *ac annuwioldeb,* 20 *ac anghyfiawnder.* 26 *Y rhai a ddialedda dros Dduw.*

CANAF yr awr hon i'm hanwylyd, ganiad fy anwylyd am [a]ei winllan. Gwinllan sydd i'm hanwylyd † mewn bryn tra ffrwythlawn.

2 Ac efe a'i ‖cloddiodd hi, ac a'i digarregodd, ac a'i plannodd o'r winwydden oreu, ac a adeiladodd dŵr yn ei chanol, ac a drychodd win-wrŷf ynddi: ac efe a ddisgwyliodd *iddi* ddwyn grawnwin, hithau a ddug rawn gwyllt ion.

3 Ac yr awr hon, preswylwyr Jerusalem, a gwŷr Judah, bernwch, attolwg, rhyngof fi a'm gwinllan.

4 Beth *oedd* i'w wneuthur ychwaneg i'm gwinllan, nag a wneuthum ynddi? paham, a mi yn disgwyl iddi ddwyn grawnwin, y dug hi rawn gwyllt ion?

5 Ac yr awr hon mi a hysbysaf i chwi yr hyn a wnaf i'm gwinllan: [b] tynnaf ymaith ei chae, fel y porer hi; torraf ei magwyr, fel y byddo hi yn sathrfa.

6 A mi a'i gosodaf hi yn ddifrod: nid ysgythrir hi, ac ni chloddir hi; ond mïeri a drain a gyfyd: ac i'r cymmylau y gorchymynaf na wlawiont wlaw arni.

7 Dïau, gwinllan Arglwydd y lluoedd *yw* tŷ Israel, a gwŷr Judah *yw* †ei blanhigyn hyfryd ef: ac efe a ddisgwyliodd am farn, ac wele †drais; am gyfiawnder, ac wele lef.

8 ¶ Gwae y rhai sydd yn cyssylltu [c]tŷ at dŷ, *ac* yn cydio maes wrth faes, hyd *oni byddo* eisieu lle, ac y trigoch chwi yn unig y'nghanol y tir.

9 ‖Lle y clywais *y dywedodd* Arglwydd y lluoedd, †Yn ddïau bydd tai lawer, mawrion a thêg, yn anghyfannedd heb drigiannydd.

10 Canys deg cyfair o winllan a ddygant un [d]bath, a lle homer a ddwg ephah.

11 ¶ [e]Gwae y rhai a gyfodant yn fore, i ddilyn dïod gadarn, a arhosant hyd yr hwyr, *hyd oni* ‖ennyno y gwin hwynt.

12 Ac yn eu gwleddoedd hwynt y [f]mae y delyn, a'r nabl, y dympan, a'r bibell, a'r gwin: ond [g]am waith yr Arglwydd nid edrychant, a gweithred ei ddwylaw ef nid ystyriant.

13 ¶ [h]Am hynny y caeth-gludwyd fy mhobl, am nad *oes ganddynt* wybodaeth: a'u †gwŷr anrhydeddus *sydd* newynog, a'u lliaws a wywodd gan syched.

14 Herwydd hynny yr ymehangodd uffern, ac yr agorodd ei safn yn anferth; ac yno y disgyn eu gogoniant, a'u lliaws, a'u rhwysg, a'r hwn a lawenycha ynddi.

15 [i]A'r gwreng a grymmir, a'r galluog a ddarostyngir, a llygaid y rhai uchel a iselir.

16 Ond Arglwydd y lluoedd a ddyrchefir mewn barn; a'r Duw †sanctaidd a sancteiddir mewn cyfiawnder.

17 Yr ŵyn hefyd a borant yn ol eu harfer; a dïeithriaid a fwyttânt ddiffeithfäoedd y breision.

18 Gwae y rhai a dynnant anwiredd â rheffynnau oferedd, a phechod megis â rhaffau menn:

19 [k]Y rhai a ddywedant, Brysied, *a* phrysured ei orchwyl, fel y gwelom; nesâed hefyd, a deued cynghor Sanct yr Israel, fel y gwypom.

20 ¶ Gwae y rhai a ddywedant am y drwg, Da *yw;* ac am y da, Drwg *yw;* gan osod tywyllwch am oleuni, a goleuni am dywyllwch; y rhai a osodant chwerw am felus, a melus am chwerw.

21 Gwae y rhai *sydd* [l]ddoethion yn eu golwg eu hun, a'r rhai deallgar yn eu golwg eu hun.

22 Gwae y rhai cryfion i yfed gwin, a'r dynion nerthol i gymmysgu dïod gadarn:

23 Y rhai [m]a gyfiawnhânt yr anwir er gwobr, ac a gymmerant ymaith gyfiawnder y rhai cyfiawn oddi ganddynt.

24 Am hynny [n]megis ag yr ysa y †ffagl dân y sofl, ac y difa y fflam y mân-us; *felly* [o]y bydd eu gwreiddyn hwynt yn bydredd, a'u blodeuyn a gyfyd i fynu fel llwch; am iddynt ddïystyru cyfraith Arglwydd y lluoedd, a dirmygu gair Sanct yr Israel.

25 Am hynny yr ennynodd llid yr Arglwydd yn erbyn ei bobl, ac yr estynodd efe ei law arnynt, ac a'u tarawodd hwynt; a [p]chrynodd y mynyddoedd, a bu eu celanedd hwynt ‖yn rhwygedig y'nghanol yr heolydd. [q]Er hyn oll ni ddychwelodd ei lid ef, ond etto *y mae* ei law ef wedi ei hestyn allan.

26 ¶ Ac efe a gyfyd faner i'r cenhedloedd o bell, ac [r]a chwibana arnynt hwy o eithaf y ddaear: ac wele, ar frys yn fuan y deuant.

[a] Ps. 80. 8. Can. 8. 12. pen. 27. 2. Jer. 2. 21. Matt. 21. 33. Marc 12. 1. Luc 20. 9.
† Heb. *y'nghorn mab yr olew.*
‖ Neu, *cawodd.*
[b] Ps. 80. 12.
† Heb. *planhigyn ei hyfrydwch ef.*
† Heb. *grammen.*
[c] Michah 2. 2.
‖ Neu, *Hyn* sydd *yn fy nghlustiau,* medd *Arglwydd,* &c.
† Heb. *Oni bydd.*
[d] Edrych Ezec. 45. 11.
[e] Diar. 23. 29, 30. Preg. 10. 16.
‖ Neu, *erlidio.*
[f] Amos 6. 5, 6.
[g] Job 34. 27. Ps. 28. 5.
[h] Hos. 4. 6.
† Heb. *hanrhydedd* sydd *wŷr newyn.*
[i] pen. 2. 9, 11, 17.
† Heb. *y Sanctaidd.*
[k] pen. 66. 5. Jer. 17. 15. Amos 5. 18. 2 Petr 3. 3, 4.
[l] Diar. 3. 7. Rhuf. 12. 16.
[m] Diar. 17. 15. a 24. 24.
[n] Exod. 15. 7.
† Heb. *tafod tân.*
[o] Job 18. 16. Amos 2. 9.
[p] Jer. 4. 24.
‖ Neu, *fel tom.*
[q] pen. 9. 12, 17, 21. a 10. 4.
[r] pen. 7. 18.

Cyn CRIST Cylch 760.

27 Ni *bydd un* blin na thramgwyddedig yn eu plith; ni huna yr un, ac ni chwsg: ac [s]ni ddattodir gwregys ei lwynau, ac ni ddryllir carrai ei esgidiau.

28 Yr hwn *sydd* â'i saethau yn llymion, a'i holl fwâau yn annelog: carnau ei feirch ef a gyfrifir fel callestr, a'i olwynion fel corwynt.

29 Ei ruad *fydd* fel llew; efe a rua fel cenawon llew: efe a chwyrna hefyd, ac a ymeifl yn yr ysglyfaeth; efe a ddïangc hefyd, ac a'*i* dwg ymaith yn ddïogel, ac ni bydd achubydd.

30 Ac efe a rua arnynt y dydd hwnnw, fel rhuad y môr: os [t]edrychir ar y tir, wele dywyllwch, *a* chyfyngder, ‖ a'r goleuni a dywyllir yn ei nefoedd.

PENNOD VI.

1 *Esaiah, mewn gweledigaeth, yn gweled Duw yn ei ogoniant; 5 a chwedi ofni, yn cael ei gadarnhâu i'w gennadwri. 9 Ymae yn dangos gwrthnysigrwydd y bobl, nes eu dinystrio. 13 Y gweddill a fydd cadwedig.*

YN y flwyddyn [a] y bu farw y brenhin Uzzïah, [b] y gwelais hefyd yr ARGLWYDD yn eistedd ar eisteddfa uchel a dyrchafedig, a'i odre yn llenwi y deml.

2 Y seraphiaid oedd yn sefyll oddi ar hynny: chwech adain ydoedd i bob un; â dwy y cuddiai ei wyneb, ac [c] â dwy y cuddiai ei draed, ac â dwy yr ehedai.

3 A llefodd † y naill wrth y llall, ac a ddywedodd, [d] Sanct, Sanct, Sanct, yw ARGLWYDD y lluoedd, † yr holl ddaear sydd lawn o'i ogoniant ef.

4 A physt y rhiniogau a symmudasant gan lef yr hwn oedd yn llefain, [e] a'r tŷ a lanwyd gan fŵg.

5 ¶ Yna y dywedais, [f] Gwae fi: canys † darfu am danaf: o herwydd gwr halogedig *ei* wefusau *ydwyf* fi, ac ym mysg pobl halogedig o wefusau yr ydwyf yn trigo: canys fy llygaid a welsant y brenhin, ARGLWYDD y lluoedd.

6 Yna yr ehedodd attaf un o'r seraphiaid, ac yn ei law farworyn a gymmerasai efe oddi ar yr allor mewn gefail:

7 Ac [g] a'*i* rhoes i gyffwrdd â'm genau, ac a ddywedodd, Wele, cyffyrddodd hwn â'th wefusau, ac ymadawodd dy anwiredd, a glanhâwyd dy bechod.

8 Clywais hefyd lef yr ARGLWYDD yn dywedyd, Pwy a anfonaf? a phwy a â drosom [h] ni? Yna y dywedais, Wele fi, anfon fi.

9 ¶ Ac efe a ddywedodd, Dos, a dywed wrth y bobl hyn, [i] Gan glywed clywch, ond na ddeallwch; a chan weled gwelwch, ond na wybyddwch.

10 Brasâ [k] galon y bobl hyn, a thrymhâ eu clustiau, a chau eu llygaid; [l] rhag ïddynt weled â'u llygaid, a chlywed â'u clustiau, deall â'u calon, a dychwelyd, a'u meddyginiaethu.

11 Yna y dywedais, Pa hyd, ARGLWYDD? Ac efe a attebodd, Hyd oni anrheithier y dinasoedd heb drigiannydd, a'r tai heb ddyn, a gwneuthur y wlad yn gwbl anghyfannedd,

12 Ac i'r ARGLWYDD bellhâu dynion, a *bod* ymadawiad mawr y'nghanol y wlad.

13 ¶ Ac etto *bydd* ynddi ddegwm, ‖ a *hi* a ddychwel, ac a borir; fel y llwyfen a'r dderwen, y rhai wrth fwrw *eu dail y mae* ‖ sylwedd ynddynt: *felly* yr had sanctaidd *fydd* ei sylwedd hi.

PENNOD VII.

1 *Ahaz, pan oedd ofn Resin a Phecah yn ei flino ef, yn cael cysur gan Esaiah.* 10 *Ahaz, wedi cael cennad i ddewis argoel, yn ei wrthod; ac yn cael, yn lle arwydd, addewid o Grist.* 17 *Prophwydo y daw dïaledd arno ef o Assyria.*

ABU yn nyddiau [a] Ahaz mab Jotham, mab Uzzïah brenhin Judah, ddyfod o Resin brenhin Syria, a Phecah mab Remalïah, brenhin Israel, i fynu *tu a* Jerusalem, i ryfela arni: ond ni allodd ei gorchfygu.

2 A mynegwyd i dŷ Dafydd, gan ddywedyd, Syria a ‖ gyd-syniodd âg Ephraim. A'i galon ef a gyffrôdd, a chalon ei bobl, megis y cynhyrfa prennau y coed o flaen y gwynt.

3 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Esaiah, Dos allan yr awr hon i gyfarfod Ahaz, ti a ‖ Sear-jasub dy fab, wrth ymyl [b] pistyll y llyn uchaf, ‖ ym mhrif-ffordd maes y pannwr:

4 A dywed wrtho, Ymgadw, a bydd lonydd; nac ofna, ac na feddalhâed dy galon, rhag dwy gloren y pentewynion myglyd hyn, rhag angerdd llid Resin, a Syria, a mab Remalïah:

5 Canys Syria, ac Ephraim, a mab Remalïah, a ymgynghorodd gynghor drwg yn dy erbyn, gan ddywedyd,

6 Esgynwn yn erbyn Judah, a ‖ blinwn hi, torrwn hi hefyd attom, a gosodwn frenhin yn ei chanol hi; *sef* mab Tabeal.

7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Ni saif, ac ni bydd *hyn*.

8 Canys pen Syria *yw* Damascus, a

Cyn CRIST Cylch 758.

Cylch 742.

---

[s] Dan. 5. 6.

[t] pen. 8. 22.
‖ Neu, *a phan fo goleu, ty-wyll fydd yn eu dinystr.*

Cylch 758.
[a] 2 Bren. 15. 7.
[b] Ioan 12. 41.

[c] Ezec. 1. 11.

† Heb. *hwn ar hwn.*
[d] Dat. 4. 8.
† Heb. *llonaid yr holl ddaear yw ei ogoniant.*

[e] Exod. 40. 34. 1 Bren. 8. 10.

[f] Barn. 6. 22. a 13. 22.
† Heb. *torrwyd fi ymaith.*

[g] Edrych Jer. 1. 9. Dan. 10. 16.

[h] Gen. 1. 26. a 3. 22. a 11. 7.
[i] Matt. 13. 14. Marc 4. 12. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8.

[k] Ps. 119. 70. pen. 63. 17.
[l] Jer. 5. 21.

‖ Neu, *wedi ei dychwelyd, a'i phori.*

‖ Neu, *boncyff.*

[a] 2 Bren. 16. 5. 2 Chron. 28. 5.

‖ Neu, *orphwys ar Ephraim.*

‖ Sef, *y gweddill a ddychwel:* Edrych pen. 6. 13. a 10. 21.
[b] 2 Bren. 18. 17. pen. 36. 2.
‖ Neu, *yn sarn.*

‖ Neu, *deffrôwn.*

Cyn CRIST Cylch 742.

phen Damascus yw Resin; ac o fewn pùm mlynedd a thri ugain y torrir Ephraim rhag bod yn bobl.

9 Hefyd pen Ephraim *yw* Samaria, a phen Samaria *yw* mab Remalïah. [c] ‖ Oni chredwch, dïau ni sicrhêir chwi.

10 ¶ A'r ARGLWYDD a chwanegodd lefaru wrth Ahaz, gan ddywedyd,

11 Gofyn i ti arwydd gan yr ARGLWYDD dy DDUW; gofyn o'r dyfnder, neu o'r uchelder oddi arnodd.

12 Ond Ahaz a ddywedodd, Ni ofynaf, ac ni themtiaf yr ARGLWYDD.

13 A dywedodd yntau, Gwrandewch yr awr hon, tŷ Dafydd; Ai bychan gennych flino dynion, oni flinoch hefyd fy NUW?

14 Am hynny yr ARGLWYDD ei hun a ddyry i chwi arwydd; [d] Wele, morwyn a fydd feichiog, ac a esgor ar [e] fab, ‖ ac a eilw ei enw ef, Immanuel.

15 Ymenyn a mêl a fwytty efe; fel y medro ymwrthod â'r drwg, ac ethol y da.

16 [f] Canys cyn medru o'r bachgen ymwrthod â'r drwg, ac ethol y da, y gwrthodir y wlad a ffieiddiaist, gan [g] ei dau frenhin.

17 ¶ Yr ARGLWYDD a ddwg arnat ti, ac ar dy bobl, ac ar dŷ dy dadau, ddyddiau ni ddaethant er y dydd [h] yr ymadawodd Ephraim oddi wrth Judah, *sef* brenhin Assyria.

18 A bydd yn y dydd hwnnw, i'r ARGLWYDD [i] chwibanu am y gwybedyn *sydd* yn eithaf afonydd yr Aipht, ac am y wenhynen *sydd* yn nhir Assyria:

19 A hwy a ddeuant, ac a orphwysant oll yn y dyffrynoedd anghyfanneddol, ac y'nghromlechydd y creigiau, ac yn yr ysbyddaid oll, ac yn y perthi oll.

20 Yn y dydd hwnnw yr eillia yr Arglwydd â'r [k] ellyn a gyflogir, *sef* â'r rhai o'r tu hwnt i'r afon, *sef* â brenhin Assyria, y pen, a blew y traed; a'r farf hefyd a ddifa efe.

21 A bydd yn y dydd hwnnw, i wr fagu anneir-fuwch, a dwy ddafad.

22 Bydd hefyd o amlder y llaeth a roddant, iddo fwytta ymenyn: canys ymenyn a mêl a fwytty pawb a adewir †o fewn y tir.

23 A bydd y dydd hwnnw, fod pob lle yr hwn y bu ynddo fil o winwydd *er* mil o arian *bathol*, yn fïeri ac yn ddrain y bydd.

24 A saethau ac â bwâau y daw yno: canys yn fïeri ac yn ddrain y bydd yr holl wlad.

25 Eithr yr holl fynyddoedd y rhai a geibir â cheibiau, ni ddaw yno ofn mïeri na drain: ond bydd yn hebryngfa gwarthegog, ac yn sathrfa defaid.

PENNOD VIII.

1 *Ym Mahar-shalal-has-baz y mae efe yn prophwydo y darostyngir Syria ac Israel gan Assyria; 5 a Judah hefyd am eu hanffyddlondeb: 9 nas gellïr gwrthwynebu barnedigaeth Duw: 11 y bydd cysur i'r rhai a ofno Dduw. 19 Trallod blïn ar ddelwaddolwyr.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Cymmer i ti rôl fawr, ac [a] ysgrifena arni â phin dyn, am ‖ Maher-shalal-has-baz.

2 A chymmerais yn dystiolaeth i mi dystion ffyddlawn, [b] Urïah yr offeiriad, a Zecharïah mab Jeberechïah.

3 A mi a nesêais at y brophwydes; a hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab. Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Galw ei enw ef, ‖ Maher-shalal-has-baz.

4 [c] Canys cyn y medro y bachgen alw, Fy nhad, neu, Fy mam, [d] ‖ golud Damascus ac yspail Samaria a ddygir ymaith o flaen brenhin Assyria.

5 ¶ A chwanegodd yr ARGLWYDD lefaru wrthyf drachefn, gan ddywedyd,

6 O herwydd i'r bobl hyn wrthod dyfroedd Siloah, y rhai sydd yn cerdded yn araf, *a chymmeryd* llawenydd o Resin, a mab Remalïah:

7 Am hynny, wele, mae yr Arglwydd yn dwyn arnynt ddyfroedd yr afon, yn gryfion ac yn fawrion, *sef* brenhin Assyria, a'i holl ogoniant; ac efe a esgyn ar ei holl afonydd, ac ar ei holl geulennydd ef.

8 Ië, trwy Judah y treiddia efe: efe a lifa, ac a â drosodd, [e] efe a gyrhaedd hyd y gwddf; ac estyniad ei adenydd ef fydd llonaid lled dy dir di, O [f] Immanuel.

9 ¶ Ymgyfeillechwch, bobloedd, ‖ a chwi a ddryllir: gwrandewch, holl belledigion y gwledydd; ymwregyswch, a chwi a ddryllir; ymwregyswch, a chwi a ddryllir.

10 Ymgynghorwch gynghor, ac fe a ddiddymmir; dywedwch y gair, ac ni saif: canys *y mae* DUW gyd â ni.

11 ¶ Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf †â llaw gref, ac efe a'm dysgodd na rodiwn yn ffordd y bobl hyn, gan ddywedyd,

12 Na ddywedwch, Cyd-fwriad, wrth y rhai oll y dywedo y bobl hyn, Cyd-fwriad: nac ofnwch chwaith eu hofn hwynt, ac na arswydwch.

13 ARGLWYDD y lluoedd ei hun a

[c] Edrych 2 Chron. 20. 20.
‖ Neu, *Oni chredwch? am na'ch sicrhawyd* y mae.
[d] Matt. 1. 23. Luc 1. 31.
[e] pen. 9. 6.
‖ Neu, *a thi*, forwyn, *a elwi*. Edrych Gen. 4. 1, 25. a 16. 11. a 29. 32. a 30. 6, 8. 1 Sam. 4. 21.
[f] Edrych pen. 8. 4.
[g] 2 Bren. 15. 30. a 16. 9.
[h] 1 Bren. 12. 16.
[i] pen. 5. 26.
[k] 2 Bren. 16. 7, 8. Edrych Ezec. 5. 1.
† Heb. *y'nghanol y tir.*

[a] Hab. 2. 2.
‖ *Brysia i'r yspail, prysura i'r anrhaith.*
[b] 2 Bren. 16. 10.
‖ *Brysia i'r yspail, prysura i'r anrhaith.*
[c] Edrych pen. 7. 16.
[d] 2 Bren. 15. 29. a 16. 9. pen. 17. 3. Cylch 741.
‖ Neu, *yr hwn sydd o flaen brenhin Assyria a ddwg ymaith olud Damascus, &c.*
[e] pen. 30. 28.
[f] pen. 7. 14.
‖ Neu, *etto.*
† Heb. *â chryfder llaw.*

sancteiddiwch; a *bydded* efe yn ofn i chwi, a *bydded* efe yn arswyd i chwi:

14 Ac [g]efe a fydd yn noddfa; [h]ond yn faen tramgwydd ac yn graig rhwystr i ddau dŷ Israel, yn fagl ac yn rhwyd i breswylwyr Jerusalem.

15 A llawer yn eu mysg [i]a dramgwyddant, ac a syrthiant, ac a ddryllir, ac a rwydir, ac a ddèlir.

16 Rhwym y dystiolaeth, selia y gyfraith ym mhlith fy nisgyblion.

17 A minnau a ddisgwyliaf am yr ARGLWYDD sydd yn cuddio ei wyneb oddi wrth dŷ Jacob, ac a wyliaf am dano.

18 [k]Wele fi a'r plant a roddes yr ARGLWYDD i mi, [l]yn arwyddion ac yn rhyfeddodau yn Israel; oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn sydd yn trigo ym mynydd Sïon.

19 ¶ A phan ddywedant wrthych, Ymofynwch â'r swynyddion, ac â'r dewiniaid, [m]y rhai sydd yn hustyng, ac yn sibrwd: onid â'u DUW yr ymofyn pobl? dros y byw at y meirw?

20 [n]At y gyfraith, ac at y dystiolaeth: oni ddywedant yn ol y gair hwn, *hynny sydd* am [o]nad *oes* †oleuni ynddynt.

21 A hwy a dramwyant trwyddi, yn galed arnynt ac yn newynog: a bydd pan newynont, yr ymddigiant, ac y melldithiant eu brenhin a'u DUW, ac a edrychant i fynu.

22 [p]A hwy a edrychant ar y ddaear; ac wele, drallod a thywyllwch, niwl cyfyngder: a *byddant* wedi eu gwthio i dywyllwch.

PENNOD IX.

1 *Pa lawenydd a fydd y'nghanol blinderau, trwy frenhiniaeth a genedigaeth Crist.* 8 *Barnedigaethau yn erbyn Israel, am eu balchder,* 13 *am eu rhagrith,* 18 *ac am eu hanedifeirwch.*

ETTO ni *bydd* y tywyllwch yn ol yr hyn *a fu* yn y gofid; megis yn yr amser cyntaf y cyffyrddodd yn ysgafn â thir Zabulon a thir Naphtali, ac wedi hynny yn ddwysach y cystuddiodd *hi* wrth ffordd y môr, tu hwnt i'r Iorddonen, yn Galilee ‖y cenhedloedd.

2 [a]Y bobl a rodiasant mewn tywyllwch, a welsant oleuni mawr: y rhai sydd yn aros yn nhir cysgod angau, y llewyrchodd goleuni arnynt.

3 Amlhêaist y genhedlaeth, ‖ni chwanegaist lawenydd; llawenychasant ger dy fron megis y llawenydd amser cynhauaf, *ac* megis y llawenychant wrth rannu yspail.

4 ‖Canys drylliaist iau ei faich ef, a ffon ei ysgwydd ef, gwïalen ei orthrymwr, megis yn nydd [b]Midian.

5 ‖Canys pob câd y rhyfelwr sydd mewn trwst, a dillad wedi eu trybaeddu mewn gwaed; ‖ond bydd *hwn* trwy losgiad †*a* chynnud tân.

6 Canys [c]Bachgen a aned i ni, [d]Mab a roddwyd i ni, a bydd y llywodraeth ar ei ysgwydd ef: a gelwir ei enw ef, [e]Rhyfeddol, Cynghorwr, y DUW cadarn, Tad tragywyddoldeb, Tywysog tangnefedd.

7 Ar helaethrwydd *ei* lywodraeth a'*i* dangnefedd [f]ni *bydd* diwedd, ar orseddfa Dafydd, ac ar ei frenhiniaeth ef, i'w threfnu hi, ac i'w chadarnhâu â barn ac â chyfiawnder, o'r pryd hŵn, a hyd byth. [g]Zêl ARGLWYDD y lluoedd a wna hyn.

8 ¶ Yr Arglwydd a anfonodd air i Jacob; ac efe a syrthiodd ar Israel.

9 A'r holl bobl a wybydd, *sef* Ephraim a thrigiannydd Samaria, y rhai a ddywedant mewn balchder, ac mewn mawredd calon,

10 Y priddfeini a syrthiasant, ond â cherrig nâdd yr adeiladwn: y sycamorwydd a dorrwyd, ond ni a'u newidiwn *yn* gedrwydd.

11 Am hynny yr ARGLWYDD a ddyrchafa wrthwynebwyr Resin yn ei erbyn ef, ac a †gyssyllta ei elynion ef ynghyd;

12 Y Syriaid o'r blaen, a'r Philistiaid hefyd o'r ol: a hwy a ysant Israel yn safnrhwth. [h]Er hyn i gyd ni ddychwelodd ei lid ef, ond etto *y mae* ei law ef yn estynedig.

13 ¶ [i]A'r bobl ni ddychwelant at yr hwn a'u tarawodd, ac ni cheisiant ARGLWYDD y lluoedd.

14 Am hynny y tyrr yr ARGLWYDD oddi wrth Israel ben a chynffon, cangen a brwynen, yn yr un dydd.

15 Yr henwr a'r anrhydeddus *yw* y pen: a'r prophwyd sydd yn dysgu celwydd, efe *yw* y gynffon.

16 Canys [k]‖cyfarwyddwyr y bobl hyn sydd yn peri *iddynt* gyfeiliorni, a llyngcwyd *y rhai* a ‖gyfarwyddir ganddynt.

17 Am hynny nid ymlawenhâ yr ARGLWYDD yn eu gwŷr ieuainge hwy, ac wrth eu hamddifaid a'u gweddwon ni thosturia: canys pob un o honynt *sydd* ragrithiwr a drygionus, a phob genau yn traethu ‖ynfydrwydd. [l]Er hyn oll ni ddychwelodd ei lid ef, ond etto *y mae* ei law ef yn estynedig.

Cyn CRIST Cylch 741.

[g] Ezec. 11. 16.
[h] pen. 28. 16. Luc 2. 34. Rhuf. 9. 33. 1 Petr 2. 8.
[i] Matt. 21. 44. Luc 20. 18.
[k] Heb. 2. 13.
[l] Ps. 71. 7. Zech. 3. 8.

Cylch 741.

[m] pen. 29. 4.
[n] Luc 16. 29.
[o] Michah 3. 6.
† Heb. *wawr.*
[p] pen. 5. 30.

Cylch 940.

Cylch 771.

‖ Neu, *boblog.*

Cylch 740.

[a] Matt. 4. 16. Eph. 5. 14.

‖ Neu, *iddi y chwanegaist,* &c.

Cyn CRIST Cylch 740.

‖ Neu, *Pan ddrylliaist.*
[b] Barn. 7. 22. Ps. 83. 9. pen. 10. 26.
‖ Neu, *Pan oedd holl gâd rhyfelwr mewn,* &c.
‖ Neu, *a bu.*
† Heb. ac *ymborth.*
[c] pen. 7. 14.
[d] Ioan 3. 16.
[e] Barn. 13. 18.
[f] Luc 1. 32, 33.
[g] 2 Bren. 19. 31. pen. 37. 32.

Cylch 738.

† Heb. *gymmysga.*
[h] pen. 5. 25. a 10. 4.
[i] Jer. 5. 3.
[k] pen. 3. 12.
‖ Neu, *bendithwyr.*
‖ Neu, *fendithir.*
‖ Neu, *coegni.*
[l] ad. 12, 21. pen. 10. 4.

18 ¶ O herwydd anwiredd a lysg fel tân; y mïeri a'r drain a ysa efe, ac a gynneu yn nyrysni y coed; a hwy a ddyrchafant *fel* ymddyrchafiad mŵg.

19 Gan ddigofaint ARGLWYDD y lluoedd [m]y tywylla y ddaear, ac y bydd y bobl fel ymborth tân: nid eiriach neb ei frawd.

20 Ac efe a †gipia ar y llaw ddehau, ac a newyna; bwytty hefyd ar y llaw aswy, ac nis digonir hwynt: [n]bwyttânt bawb gig ei fraich ei hun:

21 Manasseh, Ephraim; ac Ephraim, Manasseh: hwythau ynghyd yn erbyn Judah. [o]Er hyn oll ni ddychwelodd ei lid ef, ond etto *y mae* ei law ef yn estynedig.

PENNOD X.

1 *Gwae y rhai trawsion. 5 Assyria, gwïalen rhagrithwyr, am ei falchder a dorrir. 20 Yr achubïr gweddill o Israel. 24 Cysuro Israel, trwy addaw iddynt gael eu gwared oddi wrth Assyria.*

GWAE y rhai [a]sydd yn gwneuthur deddfau anwir, a'r ysgrifenyddion sydd yn ysgrifenu blinder;

2 I ymchwelyd y tlodion oddi wrth farn, ac i ddwyn barn anghenogion fy mhobl: fel y byddo gweddwon yn yspail iddynt, ac yr anrheithiont yr amddifaid.

3 A [b]pha beth a wnewch yn nydd yr ymweliad, ac yn y distryw a ddaw o bell? at bwy y ffowch am gynhorthwy? a pha le y gadêwch eich gogoniant?

4 Hebof fi y crymmant dan y carcharorion, a than y rhai a laddwyd y syrthiant. [c]Er hyn oll ni ddychwelodd ei lid ef, ond etto *y mae* ei law ef yn estynedig.

5 ¶ ‖Gwae Assur, [d]gwïalen fy llid, a'r ffon yn eu llaw hwynt yw fy nigofaint.

6 At genedl ragrithiol yr anfonaf ef, ac yn erbyn pobl fy nigter y gorchymynaf iddo yspeilio yspail, ac ysglyfaethu ysglyfaeth, a'u gosod hwynt yn sathrfa megis tom yr heolydd.

7 [e]Ond nid felly yr amcana efe, ac nid felly y meddwl ei galon; eithr *y mae* yn ei fryd ddifetha a thorri ymaith genhedloedd nid ychydig.

8 [f]Canys efe a ddywed, Onid *yw* fy nhywysogion i gyd yn frenhinoedd?

9 Onid fel Charchemis *yw* [g]Calno? onid fel Arpad *yw* Hamath? onid fel Damascus *yw* Samaria?

10 Megis y cyrhaeddodd fy llaw deyrnasoedd yr eilunod, a'r rhai yr oedd eu delwau cerfiedig yn rhagori ar yr eiddo Jerusalem a Samaria:

11 Onid megis y gwneuthum i Samaria ac i'w heilunod, felly y gwnaf i Jerusalem ac i'w delwau hithau?

12 A bydd pan gyflawno yr Arglwydd ei holl waith [h]ym mynydd Sïon, ac yn Jerusalem, yr ymwelaf â ffrwyth mawredd calon brenhin Assur, ac â gogoniant uchelder ei lygaid ef:

13 Canys dywedodd, Trwy nerth fy llaw y gwneuthum *hyn*, a thrwy fy noethineb; o herwydd doeth ydwyf: ac mi a symmudais derfynau pobloedd, a'u trysorau a yspeiliais, ac a fwriais i'r llawr y trigolion fel ‖*gwr* grymmus.

14 A'm llaw a gafodd gyfoeth y bobloedd fel nŷth; ac megis y cesglir wyau wedi eu gado, y cesglais yr holl ddaear; ac nid oedd a symmudai aden, nac a agorai safn, nac a ynganai.

15 A ymffrostia y fwyell yn erbyn yr hwn a gymmyno â hi? a ymfawryga y llif yn erbyn yr hwn a'i tynno? megis ‖pe ymddyrchafai y wïalen yn erbyn y rhai a'i codai hi i fynu, *neu* megis pe ‖ymddyrchafai y ffon, *fel pe* na *byddai* yn bren.

16 Am hynny yr hebrwng yr Arglwydd, Arglwydd y lluoedd, ym mhlith ei freision ef gulni; a than ei ogoniant ef y llysg llosgiad megis llosgiad tân.

17 A bydd goleuni Israel yn dân, a'i Sanct ef yn fflam: ac efe a lysg, ac a ysa ei ddrain a'i fïeri mewn un dydd:

18 Gogoniant ei goed hefyd, a'i ddoldir, a ysa efe, †enaid a chorph: a byddant megis pan lesmeirio banerwr.

19 A phrennau gweddill ei goed ef a fyddant *o* rifedi, fel y rhifo plentyn hwynt.

20 ¶ A bydd yn y dydd hwnnw, na chwanega gweddill Israel, a'r rhai a ddïangodd o dŷ Jacob, [i]ymgynnal mwyach ar yr hwn a'u tarawodd: ond pwysant ar yr ARGLWYDD, Sanct Israel, mewn gwirionedd.

21 [k]Y gweddill a ddychwel, *sef* gweddill Jacob, at y DUW cadarn.

22 [l]Canys pe byddai dy bobl di Israel fel tywod y môr, gweddill o honynt a ddychwel: [m]darfodiad terfynedig a lifa drosodd *mewn* cyfiawnder.

23 Canys darfodedigaeth, a *honno* yn derfynedig, a wna Arglwydd DDUW y lluoedd y'nghanol yr holl dir.

24 ¶ Am hynny fel hyn y dywed Arglwydd DDUW y lluoedd, Fy mhobl yr hwn a breswyli yn Sïon, nac ofna rhag yr Assyriad: â gwïalen y'th dery di, ac

Cyn CRIST Cylch 738.

[m] pen. 8. 22.

† Heb. *dyr.*

[n] pen. 49. 26.

[o] pen. 5. 25.

Cylch 713.

[a] Ps. 58. 2. a 94. 20.

[b] Job 31. 14.

[c] pen. 5. 25. a 9. 12, 17, 21.

‖ Neu, *O.*

[d] Jer. 51. 20.

[e] Michah 4. 12.

[f] 2 Bren. 18. 24, 33. a 19. 10, &c.

[g] Amos 6. 2.

Cyn CRIST Cylch 713.

[h] 2 Bren. 19. 31.

‖ Neu, *pobl lawer.*

‖ Neu, *ped ysgydwai y wïalen y rhai,* &c.

‖ Neu, *dyrchafai y ffon, yr hyn nid yw bren.*

† Heb. *o'r enaid hyd y cnawd.*

[i] Edrych 2 Bren. 16. 7. 2 Chron. 28. 20.

[k] pen. 7. 3.

[l] Rhuf. 9. 27.

[m] pen. 28. 22. Dan. 9. 27.

efe a gyfyd ei ffon ‖i'th erbyn, yn ol ffordd [n]yr Aipht.

25 Canys etto ychydig bach, ac fe a dderfydd y llid, a'm digofaint yn eu dinystr hwy.

26 Ac ARGLWYDD y lluoedd a gyfyd [o]ffrewyll yn ei erbyn ef, megis lladdfa [p]Midian y'nghraig Oreb: ac [q]*fel y bu* ei wïalen ar y môr, felly y cyfyd efe hi yn ol ffordd yr Aipht.

27 A bydd yn y dydd hwnnw, [r]y symmudir ei faich ef oddi ar dy ysgwydd di, a'i iau ef oddi ar dy wàr di; a dryllir yr iau, o herwydd yr enneiniad.

28 Daeth at Aiath, tramwyodd i Migron, ym Michmas y rhoddes ei ddodrefn i gadw.

29 Aethant trwy y [s]rhŷd, yn Geba y llettyasant: dychrynodd Ramah; [t]Gibeah Saul a ffoes.

30 Bloeddia *â'th* lef, merch [u]Gàlim: pâr ei chlywed hyd [x]Lais, O [y]Anathoth dlawd.

31 Ymbellâodd [z]Madmenah: trigolion Gebim a ymgasglasant i ffoi.

32 Etto y dydd hwnnw y saif efe yn [a]Nob; efe a gyfyd ei law *yn erbyn* mynydd merch Sïon, bryn Jerusalem.

33 Wele, yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd, yn ysgythru y gangen â dychryn: a'r rhai uchel o gyrph a dorrir ymaith, a'r rhai goruchel a ostyngir.

34 Ac efe a dyrr ymaith frysglwyni y coed â haiarn; a Libanus trwy un cryf a gwymp.

PENNOD XI.

1 *Heddychol frenhiniaeth y Blaguryn a dardda o wreiddyn Jesse.* 10 *Gorfodus adnewyddiad Israel, a galwedigaeth y cenhedloedd.*

YNA [a]y daw allan wïalen o gyff [b]Jesse; a [c]Blaguryn a dŷf o'i wraidd ef.

2 Ac yspryd yr ARGLWYDD a orphwys arno ef; yspryd doethineb a deall, yspryd cynghor a chadernid, yspryd gwybodaeth ac ofn yr ARGLWYDD;

3 Ac a wna ei †ddeall ef yn fywiog yn ofn yr ARGLWYDD: ac nid wrth olwg ei lygaid y barn efe, nac wrth glywed ei glustiau y cerydda efe.

4 Ond [d]efe a farn y tlodion mewn cyfiawnder, ac a argyhoedda dros rai llariaidd y ddaear mewn uniondeb: ac efe [e]a dery y ddaear â gwïalen ei enau, ac âg anadl ei wefusau y lladd efe yr anwir.

5 A chyfiawnder fydd gwregys ei lwynau ef, a ffyddlondeb yn wregys ei arennau.

6 [f]A'r blaidd a drig gyd â'r oen, a'r llewpard o orwedd gyd à'r mynn; y llo hefyd, a chenau y llew, a'r anifail bras, fyddant ynghyd, a bachgen bychan a'u harwain.

7 Y fuwch hefyd a'r arth a borant ynghyd; eu llydnod a *gyd*-orweddant: y llew, fel yr ŷch, a bawr wellt.

8 A'r plentyn sugno a chwery wrth dwll yr asp; ac ar ffau y wiber yr estyn yr hwn a ddiddyfnwyd ei law.

9 [g]Ni ddrygant ac ni ddifethant yn holl fynydd fy sancteiddrwydd: canys [h]y ddaear a fydd llawn o wybodaeth yr ARGLWYDD, megis y mae y dyfroedd yn toi y môr.

10 ¶ Ac yn y dydd hwnnw [i]y bydd gwreiddyn Jesse, yr hwn a saif yn arwydd i'r bobloedd: âg ef yr ymgais y cenhedloedd: a'i orphwysfa *fydd* yn ogoniant.

11 Bydd hefyd yn y dydd hwnnw, i'r Arglwydd fwrw eilwaith ei law i feddiannu gweddill ei bobl, y rhai a weddillir [k]gan Assyria, a chan yr Aipht, a chan Pathros, a chan ‖Ethiopia, a chan Elam, a chan Sinar, a chan Hamath, a chan ynysoedd y môr.

12 Ac efe a gyfyd faner i'r cenhedloedd, ac a gynnull [l]grwydriaid Israel, ac a gasgl wasgaredigion Judah o bedair †congl y ddaear.

13 [m]Cenfigen Ephraim a ymedy hefyd, a gwrthwynebwyr Judah a dorrir ymaith: ni chenfigenna Ephraim wrth Judah, ac ni chyfynga Judah ar Ephraim.

14 Ond hwy a ehedant ar ysgwyddau y Philistiaid tu a'r gorllewin; ynghyd yr yspeiliant feibion y dwyrain: †hwy a osodant eu llaw ar Edom a Moab, a meibion Ammon †fydd *mewn* ufudd-dod iddynt.

15 Yr ARGLWYDD hefyd [n]a ddifroda dafod môr yr Aipht, ac â'i wynt nerthol efe a gyfyd ei law ar yr afon, ac a'i tery hi yn y saith ffrwd, ac a wna fyned drosodd †yn droedsych.

16 A [o]hi a fydd yn brif-ffordd i weddill ei bobl ef y rhai a adewir o Assyria, [p]megis ag y bu i Israel yn y dydd y daeth efe i fynu o dir yr Aipht.

PENNOD XII.

Llawen ddïolch y ffyddloniaid am drugareddau Duw.

YNA y dywedi yn y dydd hwnnw, Molaf di, O ARGLWYDD: er i ti sorri wrthyf, dychwelir dy lid, a thi a'm cysuri.

Cyn CRIST Cylch 713.

‖ Neu, *trosot.*
[a] Exod. 14.
[o] 2 Bren. 19. 35.
[p] Barn. 7. 25. pen. 9. 4.
[q] Exod. 14. 26, 27.
[r] pen. 14. 25.
[s] 1 Sam. 13. 23.
[t] 1 Sam. 11. 4.
[u] 1 Sam. 25. 44.
[x] Barn. 18. 7.
[y] Jos. 21. 18.
[z] Jos. 15. 31.
[a] 1 Sam. 21. 1. Neh. 11. 32.
[a] pen. 53. 2. Zech. 6. 12. Dat. 5. 5.
[b] Act. 13. 23.
[c] pen. 4. 2. Jer. 23. 5.
† Heb. *arogliad.*
[d] Ps. 72. 2. Dat. 19. 11.
[e] Job 4. 9. M.al. 4. 9. 2 Thess. 2. 8. Dat. 1. 16. a 2. 16. a 19. 15.

Cyn CRIST Cylch 713.

[f] pen. 65. 25. Ezec. 34. 25. Hos. 2. 18.
[g] Job 5. 23. pen. 35. 9.
[h] Hab. 2. 14.
[i] Rhuf. 15. 12.
[k] Zech. 10. 10.
‖ Neu, *Cus.*
[l] Iago 1. 1.
† Heb. *asgell.*
[m] Jer. 3. 18. Ezec. 37. 16, 22. Hos. 1. 11.
† Heb. *Edom a Moab fydd gosodfa eu dwylaw hwynt.*
† Heb. *eu hufudd-dod hwy.*
[n] Zech. 10. 11.
† Heb. *mewn esgidiau.*
[o] pen. 19. 23.
[p] Exod. 14. 29.

2 Wele, Duw *yw* fy iachawdwriaeth; gobeithiaf, ac nid ofnaf: canys [a] yr Arglwydd Dduw *yw* fy nerth a'*m* cân; efe hefyd yw fy iachawdwriaeth.

3 Am hynny mewn llawenydd y tynnwch [b] ddwfr o ffynhonnau iachawdwriaeth.

4 A chwi a ddywedwch yn y dydd hwnnw, [c] Molwch yr Arglwydd, ‖ gelwch ar ei enw, hysbyswch ei weithredoedd ef ym mhlith y bobloedd, cofiwch mai dyrchafedig yw ei enw ef.

5 Cenwch i'r Arglwydd; canys godidowgrwydd a wnaeth efe: hysbys *yw* hyn yn yr holl dir.

6 [d] Bloeddia a chroch-lefa, breswylferch Sïon; canys mawr *yw* Sanct Israel o'th fewn di.

PENNOD XIII.

1 *Duw yn byddino lluoedd ei ddigofaint:* 6 *yn bygwth distrywio Babilon trwy y Mediaid.* 19 *Difrod Babilon.*

Cylch 712.

[a] BAICH Babilon, yr hwn a welodd Esaiah mab Amos.

2 [b] Dyrchefwch faner ar y mynydd uchel, dyrchefwch lef attynt, ysgydwch law, fel yr elont i fewn pyrth y pendefigion.

3 Myfi a orchymynais i'm rhai sanctaidd; gelwais hefyd fy nghedyrn i'm digter, y rhai a ymhyfrydant yn fy nyrchafiad.

4 Llef tyrfa yn y mynyddoedd, † yn gyffelyb i bobl lawer; swn twrf teyrnasoedd y cenhedloedd wedi ymgynnull: Arglwydd y lluoedd sydd yn cyfrif llu y rhyfel.

5 Dyfod y maent o wlad bell, o eithaf y nefoedd; *sef* yr Arglwydd, ac arfau ei lidiowgrwydd, i ddifa yr holl dir.

6 ¶ Udwch: canys agos *yw* diwrnod yr Arglwydd; [c] megis anrhaith oddi wrth yr Hollalluog y daw.

7 Am hynny yr holl ddwylaw a ‖ laesa; a chalon pob dyn a dawdd.

8 A hwy a ofnant; gwewyr a doluriau a'u deil hwynt; megis *gwraig* yn esgor yr ymofidiant; pawb wrth ei ‖ gyfaill a ryfedda; eu hwynebau *fyddant* wynebau fflamllyd.

9 Wele ddydd yr Arglwydd yn dyfod, yn greulawn â digofaint a digter llidiog, i osod y wlad yn ddiffaethwch; a'i phechaduriaid a ddifa efe allan o honi.

10 Canys sêr y nefoedd, a'u planedau, ni roddant eu llewyrch: yr haul [d] a dywyllir yn ei godiad, a'r lloer ni oleua â'i llewyrch.

11 A mi a ymwelaf â'r byd *am ei* ddrygioni, ac â'r annuwiolion *am* eu hanwiredd: a gwnaf i falchder y rhai rhyfygus beidio; gostyngaf hefyd uchder y rhai ofnadwy.

12 Gwnaf ddyn yn werthfawroccach nag aur coeth; ïe, dyn nâ chŷn o aur Ophir.

13 Am hynny yr ysgydwaf y nefoedd, a'r ddaear a gryn o'i lle, yn nigofaint Arglwydd y lluoedd, ac yn nydd llid ei ddigter ef.

14 A hi a fydd megis ewig wedi ei tharfu, ac fel dafad heb neb a'i coleddo; [e] pawb a wynebant at eu pobl eu hun, a phawb i'w gwlad eu hun a fföant.

15 Pob un a geffir *ynddi* a drywenir; a phawb a chwaneger *atti* a syrth trwy y cleddyf.

16 Eu plant hefyd [f] a ddryllir o flaen eu llygaid; eu tai a yspeilir, a'u gwragedd a dreisir.

17 Wele fi [g] yn cyfodi y Mediaid yn eu herbyn hwy, y rhai ni roddant fri ar arian; a'r aur nid ymhyfrydant ynddo.

18 *Eu* bwâau hefyd a ddryllia y gwŷr ieuainge, ac *wrth* ffrwyth bru ni thosturiant: eu llygad nid eiriach y rhai bach.

19 ¶ A Babilon, prydferthwch y teyrnasoedd, gogoniant godidowgrwydd y Caldeaid, fydd megis dinystr Duw [h] ar Sodom a Gomorrah.

20 Ni chyfanneddir hi yn dragywydd, ac ni phreswylir hi o genhedlaeth i genhedlaeth; ac ni phabella yr Arabiad yno, a'r bugeiliaid ni chorlannant yno.

21 Ond [i] † anifeiliaid gwylltion yr anialwch a orweddant yno; a'u tai hwynt a lenwir o † ormesiaid, a † chywion yr estrys a drigant yno, a'r ellyllon a lammant yno:

22 A'r † cathod a gyd-attebant yn ei gweddw-dai hi, a'r dreigiau yn y palasoedd hyfryd: a'i hamser *sydd* yn agos i ddyfod, a'i dyddiau nid oedir.

PENNOD XIV.

1 *Duw yn drugarog yn adnewyddu Israel:* 4 *a'u gorfoledd hwythau yn erbyn Babilon.* 24 *Amcan Duw yn erbyn Assyria.* 29 *Bygwth Palestina.*

CANYS yr Arglwydd a dosturia wrth Jacob, ac [a] a ddethol Israel etto, ac a bair iddynt orphwys yn eu tir eu hunain: a'r dïeithr a ymgyssyllta â hwynt, a hwy a lynant wrth dŷ Jacob.

Cyn CRIST Cylch 713.

[a] Exod. 15. 2. Ps. 118. 14.

[b] Ioan 4. 10, 14. a 7. 37, 38.

[c] 1 Chron. 16. 8. Ps. 105. 1.

‖ Neu, *cyhoeddwch ei enw.*

[d] pen. 54. 1. Seph. 3. 14.

[a] pen. 21. 1. a 47. 1. Jer. 50, a 51.

[b] pen. 18. 3.

† Heb. *cyffelybrwydd pobl.*

[c] Job 31. 23. Joel 1. 15.

‖ Neu, *gwymp.*

‖ Neu, *gilydd.*

[d] Ezec. 32. 7. Joel 2. 31. a 3. 15. Matt. 24. 29. Marc 13. 24. Luc 21. 25.

Cyn CRIST Cylch 712.

[e] Jer. 50. 16. a 51. 9.

[f] Ps. 137. 9. Nah. 3. 10.

[g] pen. 21. 2. Jer. 51. 11.

[h] Gen. 19. 24. Deut. 29. 23. Jer. 49. 18. a 50. 40.

[i] pen. 34. 11—15. Dat. 18. 2.

† Heb. *Ziim.*

† Heb. *Ochim.*

† Heb. *merched.*

† Heb. *Iim.*

[a] Zech. 1. 17. a 2. 12.

Cyn CRIST Cylch 712.

2 Y bobl hefyd a'u cymmer hwynt, ac a'u dygant i'w lle, a thŷ Israel a'u meddianna hwynt yn nhir yr ARGLWYDD, yn weision ac yn forwynion: a hwy a gaethiwant y rhai a'u caethiwodd hwythau, ac a lywodraethant ar eu gorthrymwyr.

3 ¶ A bydd, yn y dydd y rhoddo yr ARGLWYDD lonyddwch i ti oddi wrth dy ofid, ac oddi wrth dy ofn, ac oddi wrth y caethiwed caled y gwasanaethaist ynddo,

[b] Hab. 2. 6.

4 I ti [b] gymmeryd y ddïareb hon yn erbyn brenhin Babilon, a dywedyd, Pa wedd y peidiodd y gorthrymmwr? *ac* y peidiodd y dref aur?

[c] Ps. 125. 3.

5 Yr ARGLWYDD a ddrylliodd [c] ffon yr anwiriaid, *a* theyrn-wïalen y llywiawdwyr.

‖ Neu, *dyrnod.*
† Heb. *heb symmud.*

6 Yr hwn sydd yn taro y bobloedd mewn digllonedd â ‖ phla † gwastadol, yr hwn sydd yn llywodraethu y cenhedloedd mewn llidiowgrwydd, a erlidir heb *neb* yn lluddias.

7 Gorphwysodd *a* llonyddodd yr holl ddaear; canasant o lawenydd.

[d] Ezec. 31. 16.

8 [d] Y ffynnidwydd hefyd *a* chedrwydd Libanus a lawenhasant yn dy erbyn, *gan ddywedyd*, Er pan orweddaist, nid esgynodd cymmynydd i'n herbyn.

[e] Ezec. 32. 21.
‖ Neu, *Y bedd.*

9 [e] ‖ Uffern oddi tanodd a gynhyrfodd o'th achos, i gyfarfod *â thi* wrth dy ddyfodiad: hi a gyfododd y meirw i ti, *sef* holl † dywysogion y ddaear; cyfododd holl frenhinoedd y cenhedloedd o'u gorseddfäoedd.

† Heb. *fychod mawr.*

10 Y rhai hynny oll a lefarant, ac a ddywedant wrthyt, A wanhâwyd tithau fel ninnau? a aethost ti yn gyffelyb i ni?

11 Disgynwyd dy falchder i'r bedd, *a* thrwst dy nablau: tanat y taenir pryf, pryfed hefyd a'th dôant.

‖ Neu, *O y seren ddydd!*

12 Pa fodd y syrthiaist o'r nefoedd, ‖ Lusiffer, mab y wawr ddydd! *pa fodd* y'th dorrwyd ti i lawr, yr hwn a wanhêaist y cenhedloedd!

[f] Ps. 48. 2.

13 Canys ti a ddywedaist yn dy galon, Mi a ddringaf i'r nefoedd; oddi ar sêr DUW y dyrchafaf fy ngorseddfa; a mi a eisteddaf ym mynydd y gynnulleidfa, [f] yn ystlysau y gogledd.

14 Dringaf yn uwch nâ'r cymmylau; tebyg fyddaf i'r Goruchaf.

15 Er hynny i uffern y'th ddisgynir, i ystlysau y ffos.

16 Y rhai a'th welant a edrychant arnat yn graff, *ac* a'th ystyriant, *gan ddywedyd*, Ai dyma y gwr a wnaeth i'r ddaear grynu, ac a gynhyrfodd deyrnasoedd?

17 A osododd y byd fel anialwch, ac a ddinystriodd ei ddinasoedd, heb ollwng ei garcharorion yn rhydd tu ag adref?

18 Holl frenhinoedd y cenhedloedd, *ïe*, hwy oll a orweddasant mewn gogoniant, bob un yn ei dŷ ei hun:

19 Eithr tydi a fwriwyd allan o'th fedd, fel cangen ffiaidd, *neu* wisg y lladdedigion, y rhai a drywanwyd â chleddyf; y rhai a ddisgynent i gerrig y ffos, fel celain wedi ei mathru.

20 Ni byddi mewn un bedd â hwynt, o herwydd dy dir a ddifethaist, *a*'th bobl a leddaist: [g] ni bydd had yr annuwiol enwog byth.

[g] Job 18. 19. Ps. 21. 10. a 37. 28. a 109. 13.

21 Darperwch laddfa i'w feibion ef, [h] am anwiredd eu tadau; rhag codi o honynt a goresgyn y tir, a llenwi wyneb y byd â dinasoedd.

[h] Exod. 20. 5. Matt. 23. 35.

22 Minnau a gyfodaf yn eu herbyn hwynt, medd ARGLWYDD y lluoedd, ac a dorraf allan o Babilon enw a gweddill, a mab, ac ŵyr, medd yr ARGLWYDD:

23 [i] Ac a'i gosodaf hi yn feddiant i aderyn y bwn, ac yn byllau dyfroedd; ysgubaf hi hefyd âg ysgubau distryw, medd ARGLWYDD y lluoedd.

[i] pen. 34. 11. Seph. 2. 14.

24 ¶ Tyngodd ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Dïau megis yr amcenais, felly y bydd; ac fel y bwriedais, hynny a saif;

25 Am ddryllio Assur yn fy nhir: canys mathraf ef ar fy mynyddoedd; yna [k] y cilia ei iau ef oddi arnynt, ac y symmudir ei faich ef oddi ar eu hysgwyddau hwynt.

[k] pen. 10. 27.

26 Dyma y cynghor a gymmerwyd am yr holl ddaear; a dyma y llaw a estynwyd ar yr holl genhedloedd.

27 O herwydd ARGLWYDD y lluoedd [l] a'i bwriadodd, a phwy a'i diddymma? ei law ef hefyd a estynwyd, a phwy a'i trŷ yn ol?

[l] 2 Chron. 20. 6. Job 9. 12. a 23. 13. Ps. 33. 11. Diar. 19. 21. a 21. 30. pen. 43. 13. Dan. 4. 31, 35.

28 Yn y flwyddyn [m] y bu farw y brenhin Ahaz, y bu y baich hwn.

726.

29 ¶ Palestina, na lawenycha di oll, er torri [n] gwïalen dy darawydd: o herwydd o wreiddyn y sarph y daw [o] gwiber allan, a'i ffrwyth hi *fydd* sarph danllyd hedegog.

[m] 2 Bren. 16. 20.
[n] 2 Chron. 26. 6.
[o] 2 Bren. 18. 8.

30 A chynblant y tlodion a ymborth-

ant, a'r rhai anghenus a orweddant mewn dïogelwch: a mi a laddaf dy wreiddyn â newyn, yntau a ladd dy weddill.

31 Uda, borth; gwaedda, ddinas; Palestina, ti oll a doddwyd: canys mŵg sydd yn dyfod o'r gogledd, ac ni *bydd* unig yn ei ‖ amseroedd nodedig ef.

32 A pha beth a attebir i genhadau y genedl? [p] seilio o'r ARGLWYDD Sïon, ac [q] y ‖ gobeithia trueiniaid ei bobl ef † ynddi.

PENNOD XV.

Tostur gyflwr Moab.

[a] BAICH Moab. O herwydd y nos y dinystriwyd Ar Moab, *ac* y ‖ distawyd hi; o herwydd y nos y dinystriwyd Cir Moab, *ac* y distawyd hi.

2 [b] Aeth i fynu i Baith, ac i Dibon, i'r uchelfëydd, i wylo: am Nebo, ac am Medeba, yr uda Moab: [c] *bydd* moelni ar eu holl bennau, *a* phob barf wedi ei heillio.

3 Yn eu heolydd yr ymwregysant â sachlïan: [d] ar bennau eu tai, ac yn eu heolydd, yr uda pob un, † gan wylo yn hidl.

4 Gwaedda, Hesbon hefyd, ac Elealeh: hyd Jahas y clywir eu llefain hwynt: am hynny arfogion Moab a floeddiant, *pob un* a flina ar ei einioes.

5 [e] Fy nghalon a waedda am Moab, ‖ ei [f] ffoaduriaid hi *a ânt* hyd Soar, *fel* anner deirblwydd; mewn wylofain y dringant hyd allt Luhith: canys codant waedd † dinystr *ar hyd* ffordd Horonaim.

6 O herwydd dyfroedd Nimrim a fyddant yn anrhaith: canys gwywodd y llysiau, darfu y gwellt; nid oes gwŷrddlesni.

7 Am hynny yr helaethrwydd a gawsant, a'r hyn a roisant i gadw, a ddygant i † afon yr helyg.

8 Canys y gweiddi a amgylchynodd derfyn Moab, eu hudfa hyd Eglaim, a'u hochain *hyd* Beer-elim.

9 Canys dyfroedd Dimon a lenwir o waed; canys gosodaf ychwaneg ar Dimon, llewod ar yr hwn a ddïango ym Moab, ac ar weddill y wlad.

PENNOD XVI.

1 *Annog Moab i ufuddhâu i frenhiniaeth Crist.* 6 *Bygwth Moab am eu balchder.* 9 *Y prophwyd yn cwynfan drosti.* 12 *Barnedigaeth Moab.*

ANFONWCH oen i lywodraethwr y tir, † o Sela i'r anialwch, i fynydd merch Sïon.

2 Bydd fel aderyn yn gwibio ‖ wedi ei fwrw allan *o'r* nŷth; *felly* y bydd merched Moab *wrth* rydau [a] Arnon.

3 † Ymgynghora, gwna farn, gwna dy gysgod fel nos y'nghanol hanner dydd; cuddia y rhai gwasgaredig, na ddatguddia y crwydrad.

4 Triged fy ngwasgaredigion gyd â thi, Moab, bydd di loches iddynt rhag y dinystrydd; canys diweddwyd y gorthrymmydd, yr anrheithiwr a beidiodd, y mathrwyr a ddarfuant o'r tir.

5 A [b] gorsedd-faingc a ddarperir mewn trugaredd; ac arni yr eistedd efe mewn gwirionedd, o fewn pabell Dafydd, yn barnu ac yn ceisio barn, ac yn prysuro cyfiawnder.

6 ¶ [c] Clywsom am falchder Moab (balch iawn *yw*) am ei falchder, a'i draha, a'i ddigllonedd: *ond* nid felly *y bydd* ei gelwyddau.

7 Am hynny yr [d] uda Moab am Moab, pob un a uda: am sylfeini Cirhareseth y griddfenwch; yn ddïau hwy a darawyd.

8 Canys [e] ‖ gwinwydd Hesbon a wanhasant; *ac am* winwydden Sibmah, arglwyddi y cenhedloedd a ysgydwasant ei phêr-winwydd hi; hyd Jazer y cyrhaeddasant; crwydrasant *ar hyd* yr anialwch; ei changhenau a ‖ ymestynasant, *ac* a aethant dros y môr.

9 ¶ Am hynny [f] y galaraf âg wylofain Jazer, gwinwydden Sibmah; dyfrhâf di, Hesbon, ac Elealeh, â'm dagrau: canys ‖ ar dy ffrwythydd hâf, ac ‖ ar dy gynhauaf, y syrthiodd ‖ bloedd.

10 [g] Y llawenydd hefyd a'r gorfoledd a ddarfu o'r dolydd; ni chenir, ac ni floeddir yn y gwinllannoedd; ni sathr sathrydd win yn y gwryfoedd; gwnaethum i'*w* bloedd *gynhauaf* beidio.

11 Am hynny [h] y rhua fy ymysgaroedd am Moab fel telyn, a'm perfedd am Cirhares.

12 ¶ A phan weler flino o Moab [i] ar yr uchelfan, yna y daw efe i'w gyssegr i weddïo; ond ni thyccia iddo.

13 Dyma y gair a lefarodd yr ARGLWYDD am Moab, er yr amser hwnnw.

14 Ond yn awr y llefarodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, O fewn tair blynedd, [k] fel blynyddoedd gwas cyflog, y dirmygir gogoniant Moab, a'r holl dyrfa fawr; a'r gweddill *fydd* ychydig bach ‖ *a* dirym.

Cyn CRIST 726.

‖ Neu, *gymmanfäoedd.*
[p] Ps. 87. 1, 5. a 102. 16.
[q] Seph. 3. 12. Zech. 11. 11.
‖ Neu, *cyrch.*
† Heb. *iddi.*

Cylch 726.
[a] Jer. 48. 1, &c. Ezec. 25. 8. Amos 2. 1.
‖ Neu, *torrwyd hi ymaith.*
[b] pen. 16. 12.
[c] Edrych Lef. 21. 5. Jer. 47. 5. a 48. 37, 38. Ezec. 7. 18.
[d] Jer. 48. 38.
† Heb. *gan ddisgyn i wylo,* neu, *gyd âg wylofain.*
[e] pen. 16. 11. Jer. 48. 31.
‖ Neu, *hyd ei therfynau,* sef, *hyd Soar.*
[f] Jer. 48. 5, 34.
† Heb. *torriad.*
† Heb. *ddyffryn yr Arabiaid.*
† Heb. *o'r graig.*

Cyn CRIST Cylch 726.
‖ Neu, fel *nŷth wedi ei adael.*
[a] Num. 21. 13.
† Heb. *Dwg gynghor.*
[b] Dan. 7. 14, 27. Michah 4. 7. Luc 1. 33.
[c] Jer. 48. 29. Seph. 2. 10.
[d] Jer. 48. 20.
[e] pen. 24. 7.
‖ *meusydd.*
‖ Neu, *dynnwyd ymaith.*
[f] Jer. 48. 32.
‖ *am.*
‖ *am.*
‖ *y floedd.*
[g] Jer. 48. 33.
[h] pen. 15. 5. Jer. 48. 36.
[i] pen. 15. 2.
[k] pen. 21. 16.
‖ Neu, *ac nid llawer.*

PENNOD XVII.

1 *Bygwth Syria, ac Israel.* 6 *Gweddill a ymwrthyd â delw-addoliaeth;* 9 *a'r lleill a gânt ddïaledd am eu hannuwioldeb.* 12 *Gwae gelynion Israel.*

Cyn CRIST Cylch 741.

[a] Jer. 49. 23. Amos 1. 3. Zech. 9. 1. Cyflawnwyd 740.

[a] BAICH Damascus. Wele Damascus wedi ei symmud o *fod* yn ddinas, a charnedd wedi syrthio a fydd hi.

2 Gwrthodwyd dinasoedd Aroer: i ddïadellau y byddant, y rhai a orweddant, ac ni *bydd* a'*u* dychryno.

[b] pen. 7. 16. a 8. 4.

3 [b] A derfydd ymddiffynfa o Ephraim, a brenhiniaeth o Damascus, a gweddill Syria: fel gogoniant meibion Israel y byddant, medd ARGLWYDD y lluoedd.

4 Ac ar y dydd hwnnw y bydd i ogoniant Jacob feinhâu, a brasder ei gig ef a gulhâ.

5 Ac efe a fydd fel pan gasglo y cynhauafwr ŷd, a medi â'i fraich y twysenau: a bydd fel casglydd twysenau y'nglynn Rephaim.

Cylch 741.

[c] pen. 24. 13.

6 ¶ ([c] Etto ynddo y gadewir lloffion grawnwin, fel ysgydwad olew-wydden, *sef* dau *neu* dri o rawn y'mlaen y brig, *a* phedwar *neu* bump yn ei changhennau ffrwythlawn eithaf, medd ARGLWYDD DDUW Israel.

7 Yn y dydd hwnnw yr edrych dyn at ei wneuthurwr, a'i lygaid a edrychant ar Sanct Israel:

8 Ac nid edrych am yr allorau, *y rhai ydynt* waith ei ddwylaw; ïe, nid edrych am yr hyn a wnaeth ei fysedd, na'r llwyni, na'r ‖ delwau.)

‖ Neu, *hauldelwau.*

9 ¶ Yn y dydd hwnnw y bydd eu dinasoedd cedyrn fel cangen wrthodedig, a'r brig, y rhai a adawsant o herwydd meibion Israel: felly y bydd anghyfannedd-dra.

10 O herwydd anghofio o honot DDUW dy iachawdwriaeth, ac na chofiaist graig dy gadernid: am hynny y plenni blanhigion hyfryd, ac yr impi hwynt â changhennau dïeithr.

11 Y dydd y gwnei i'th blanhigyn dyfu, a'r bore y gwnei i'th had flodeuo: *ond bydd* y cynhauaf ‖ yn bentwr ar ddydd llesgedd a dolur gofidus.

‖ Neu, *wedi ei symmudo ar ddydd etifeddiaeth* a bydd *dolur gofidus.*

12 ¶ Gwae ‖ dyrfa pobloedd lawer, fel twrf y môr y trystiant; ac i dwrf y bobloedd a drystiant fel swn dyfroedd lawer.

‖ Neu, *dwrf.*

13 Fel swn dyfroedd lawer y trystia y bobl; a *DUW* a'u cerydda hwynt, a hwy a ffôant ym mhell, ac [d] a erlidir fel peiswyn mynydd o flaen y gwynt, ac fel ‖ peth yn treiglo ym mlaen corwynt.

[d] Ps. 83. 13. Hos. 13. 3.

‖ Neu, *plu y gwenynydd.*

14 Ac wele drallod ar brydnawn, *a* chyn y bore ni *bydd.* Dyma ran y rhai a'n hanrheithiant ni, a choel-bren y rhai a'n hyspeiliant ni.

PENNOD XVIII.

1 *Duw, o ofal dros ei bobl, yn addaw distrywio yr Ethiopiaid:* 7 *ac o hynny y daw cynnydd i'r eglwys.*

Cyn CRIST Cylch 741.

Cylch 714.

[a] pen. 20. 4. Ezec. 30. 9. Seph. 2. 12.

[a] GWAE y tir sydd yn cysgodi âg adenydd, yr hwn *sydd* tu hwnt i afonydd Ethiopia:

2 Yr hwn a hebrwng genhadau hyd y môr, ac ar hyd wyneb y dyfroedd, mewn llestri brwyn, *gan ddywedyd,* Ewch, genhadon cyflym, at [b] genhedlaeth wasgaredig ac yspeiliedig, at bobl ofnadwy er pan ydynt ac etto, ‖ cenhedlaeth wedi ei mesur a'i sathru, yr hon ‖ yr yspeiliodd yr afonydd ei thir.

[b] ad. 7.

‖ Neu, *cenhedlaeth yn mesur ac yn sathru.* Heb. *cenhedlaeth llinyn a llinyn a mathrad.*

3 Holl drigolion y byd, a phreswylwyr y ddaear, gwelwch pan gyfodo efe faner *ar* y mynyddoedd, a chlywch pan udgano âg udgorn.

‖ Neu, *y dirmygodd.*

4 Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Byddaf lonydd, a mi a ystyriaf ‖ yn fy annedd, megis gwres eglur ‖ ar lysiau, fel niwl gwlith yng ngwres cynhauaf.

‖ Neu, *fy anneddle.*

‖ Neu, *ar ol gwlaw.*

5 Canys o flaen cynhauaf, pan fyddo y blodeuyn yn berffaith, a'r grawnwin surion yn addfedu yn y blodeuyn: efe a dyrr y brig â chrymmanau, ac a dynn ymaith *ac* a dyrr y canghennau.

6 Gadewir hwynt ynghyd i adar y mynyddoedd, ac i anifeiliaid y ddaear: ac arnynt y bwrw yr adar yr hâf, a holl anifeiliaid y ddaear a auafa arnynt.

7 ¶ Yr amser hwnnw [c] y dygir rhodd i ARGLWYDD y lluoedd *gan* bobl [d] wasgaredig ac yspeiliedig, a chan bobl ofnadwy er pan ydynt ac etto, cenedl wedi ei mesur a'i sathru, yr hon yr yspeiliodd yr afonydd ei thir, i le enw ARGLWYDD y lluoedd, *sef i* fynydd Sïon.

[c] Edrych Ps. 68. 31. a 72. 10. pen. 16. 1. Seph. 3. 10.

[d] Edrych ad. 2.

PENNOD XIX.

1 *Gwaradwydd yr Aipht.* 11 *Ynfydrwydd eu pendefigion hwy.* 18 *Galw yr Aipht at yr eglwys.* 23 *Cynghrair yr Aipht, Assyria, ac Israel.*

[a] BAICH yr Aipht. Wele yr ARGLWYDD [b] yn marchogaeth ar gwmmwl ysgafn, ac efe a ddaw i'r Aipht: ac [c] eilunod yr Aipht a gynhyrfant rhagddo ef, a chalon yr Aipht a dawdd yn ei chanol.

[a] Jer. 46. 13. Ezec. 29, a 30.

[b] Ps. 18. 10. a 104. 3.

[c] Exod. 12. 12. Jer. 43. 12.

2 †Gyrraf hefyd yr Aiphtiaid yn erbyn yr Aiphtiaid, a hwy a ymladdant bob un yn erbyn ei frawd, a phob un yn erbyn ei

† Heb. *Cymmysgaf.*

Cyn CRIST Cylch 714.

gymmydog; dinas yn erbyn dinas, *a* theyrnas yn erbyn teyrnas.

3 Ac yspryd yr Aipht a †balla yn ei chanol, a mi a †ddiddymmaf ei chynghor hi: yna yr ymofynant âg eilunod, ac â swynyddion, ac â dewiniaid, ac â brudwyr.

4 A mi a gauaf yr Aipht yn llaw arglwydd caled; a brenhin cadarn a lywodraetha arnynt, medd yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd.

5 A'r dyfroedd a ddarfyddant o'r môr, yr afon hefyd a â yn hesp ac yn sech.

6 A hwy a drôant yr afonydd ym mhell; y ffrydiau ymddiffyn a ddyhysbyddir, ac a sychant: torrir ymaith *bob* corsen a hesgen.

7 Y papur-frwyn wrth yr afon, ar fin yr afon, a phob peth a hauwyd wrth yr afon, a wywa, a chwelir, ac ni bydd *mwy*.

8 Y pysgodwyr hefyd a dristânt, a'r rhai oll a fwriant fachau i'r afonydd a alarant: felly y rhai a daenant rwydau ar hyd wyneb y dyfroedd a lesgânt.

9 Gwaradwyddir hefyd y rhai a weithiant [d] feinllin, a'r rhai a weuant ‖ rwydwaith.

10 A hwy a dorrir yn eu †bwriadau, y rhai oll a wnant argaeau *a* †physgodlynnau.

11 ¶ Dïau ynfydion *yw* tywysogion [e] Soan; cynghor doethion gynghorwyr Pharaoh a aeth yn ynfyd: pa fodd y dywedwch wrth Pharaoh, Mab y doethion *ydwyf* fi, mab hen frenhinoedd?

12 *Mae* hwynt? *mae* dy ddoethion? a mynegant i ti yr awr hon, a gwybyddant pa gynghor a gymmerodd ARGLWYDD y lluoedd yn erbyn yr Aipht.

13 Tywysogion Soan a ynfydasant; twyllwyd tywysogion Noph, a ‖ phennaethiaid eu llwythau a hudasant yr Aipht.

14 Cymmysgodd yr ARGLWYDD ynddi yspryd gwrthnysigrwydd; a hwy a wnaethant i'r Aipht gyfeiliorni yn ei holl waith, fel y cyfeiliorna meddwyn yn ei chwydfa.

15 Ac ni bydd gwaith i'r Aipht, yr hwn a wnelo y [f] pen na'r gloren, y gangen na'r frwynen.

16 Y dydd hwnnw y bydd yr Aipht [g] fel gwragedd; canys hi a ddychryna, ac a ofna rhag ysgydwad llaw ARGLWYDD y lluoedd, yr hon a ysgydwa efe arni hi.

17 A bydd tir Judah yn arswyd i'r Aipht: pwy bynnag a'i cofia hi, a ofna ynddo ei hun; o herwydd cynghor ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn a gymmerodd efe yn ei herbyn hi.

18 ¶ Y dydd hwnnw y bydd pùm dinas yn nhir yr Aipht [h] yn llefaru †iaith Canaan, ac yn tyngu i ARGLWYDD y lluoedd: Dinas ‖ distryw y gelwir un.

19 Y dydd hwnnw [i] y bydd allor i'r ARGLWYDD y'nghanol tir yr Aipht, a cholofn i'r ARGLWYDD ger llaw ei therfyn hi.

20 [k] Yn arwydd hefyd ac yn dystiolaeth y bydd i ARGLWYDD y lluoedd yn nhir yr Aipht. Canys llefant ar yr ARGLWYDD o herwydd y gorthrymwyr; ac efe a enfyn iddynt iachawdwr a phennaeth, ac efe a'u gwared hwynt.

21 A'r ARGLWYDD a adweinir gan yr Aipht; ïe, yr Aiphtiaid a adwaenant yr ARGLWYDD yn y dydd hwnnw: [l] gwnant hefyd aberth ac offrwm, ac addunant adduned i'r ARGLWYDD, ac a'*i* talant.

22 Yr ARGLWYDD hefyd a dery yr Aipht; efe a'*i* tery ac a'*i* hiachâ; hwythau a drôant at yr ARGLWYDD, ac efe a'u gwrendy hwynt, ac a'u hiachâ hwynt.

23 ¶ A'r dydd hwnnw [m] y bydd prifffordd o'r Aipht i Assyria, ac yr â yr Assyriad i'r Aipht, a'r Aiphtiad i Assyria: a'r Aiphtiaid gyd â'r Assyriaid a wasanaethant.

24 Y dydd hwnnw y bydd Israel yn drydydd gyd â'r Aipht, a chyd âg Assyria, *sef* yn fendith o fewn y tir:

25 Yr hwn a fendithia ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Bendigedig *yw* yr Aipht fy mhobl i, ac Assyria [n] gwaith fy nwylaw, ac Israel fy etifeddiaeth.

PENNOD XX.

Arwydd a chysgod yn rhag-arwyddoccâu caethiwed yr Aipht ac Ethiopia.

YN y flwyddyn y daeth [a] Tartan i Asdod (pan ddanfonodd Sargon brenhin Assyria ef) ac yr ymladdodd yn erbyn Asdod, ac a'i hynnillodd hi;

2 Yr amser hwnnw y bu gair yr ARGLWYDD trwy law Esaiah mab Amos, gan ddywedyd, Dos, a dattod y sach-lïan oddi am dy lwynau, a dïosg dy esgidiau oddi am dy draed. Ac efe a wnaeth felly, [b] gan rodio yn noeth, ac heb esgidiau.

3 Dywedodd yr ARGLWYDD hefyd, Megis y rhodiodd fy ngwas Esaiah yn noeth ac heb esgidiau dair blynedd *yn* arwydd ac *yn* argoel yn erbyn yr Aipht, ac yn erbyn Ethiopia;

Cyn CRIST Cylch 714.

† Heb. *dywelltir.*
† Heb. *lyngcaf.*
[d] Bren. 10. 28. Diar. 7. 16.
‖ Neu, *gwaith gwyn.*
† Heb. *seiliau.*
† Heb. *llynnau i bethau byw.*
[e] Num. 13. 22.
‖ Neu, *llywodraethwyr.* Heb. *chonglau.*
[f] pen. 9. 14.
[g] Jer. 51. 30. Nah. 3. 13.
[h] Seph. 3. 9.
† Heb. *gwefus.*
‖ Neu, *Heres,* neu, *yr haul.*
[i] Gen. 28. 18. Exod. 24. 4. Jos. 22. 10, 27.
[k] Edrych Jos. 4. 20. a 22. 27.
[l] Mal. 1. 11.
[m] pen. 11. 16.
[n] Ps. 100. 3. pen. 29. 23. Eph. 2. 10.
[a] 2 Bren. 18. 17.
[b] Michah 1. 8, 11.

Cyn CRIST Cylch 714.

4 Felly yr arwain brenhin Assyria gaethiwed yr Aipht, a chaethglud Ethiopia, *sef* yn llangciau a henafgwyr, yn noethion ac heb esgidiau, ac [c] yn dinoeth, yn † warth i'r Aipht.

5 Brawychant a chywilyddiant o achos Ethiopia eu gobaith hwynt, ac o achos yr Aipht eu gogoniant hwy.

6 A'r dydd hwnnw y dywed preswylwyr ‖ yr ynys hon, Wele, fel hyn *y mae* ein gobaith ni, lle y ffoisom am gymmorth i'n gwared rhag brenhin Assyria: a pha fodd y dïangwn?

PENNOD XXI.

1 *Y prophwyd, wrth gwyno caethiwed ei bobl, mewn gweledigaeth yn gweled cwymp Babilon gan y Mediaid a'r Persiaid.* 11 *Edom yn gwatwar y prophwyd, a'i hannog i edifarhâu.* 13 *Amser nodedig adfyd Arabia.*

[a] BAICH anialwch y môr. Fel [a] y mae corwynt yn y dehau yn myned trwodd; *felly* y daw o'r anialwch, o wlad ofnadwy.

2 Gweledigaeth galed a fynegwyd i mi. [b] Yr anffyddlawn sydd yn anffyddloni, a'r dinystrydd sydd yn dinystrio. Elam, [c] dring; Media, gwarchae; gwnaethum i'w holl riddfan hi ddarfod.

3 Am hynny y [d] llanwyd fy llwynau o ddolur; gwewyr a'm daliasant fel gwewyr gwraig yn esgor; syrthiais wrth *ei* glywed, brawychais wrth *ei* weled.

4 Cyfeiliornodd fy nghalon, braw a'm dychrynodd; efe a † drodd fy nghyfnos ddymunol yn ddychryn i mi.

5 Parottôa y bwrdd, gwylia yn y ddisgwylfa, bwytta, ŷf; cyfodwch, dywysogion; enneiniwch y darian.

6 O herwydd fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Dos, gosod wyliedydd, myneged yr hyn a welo.

7 Ac efe a welodd gerbyd, *a* dau o wŷr meirch, cerbyd asynod, *a* cherbyd camelod; ac efe a ystyriodd yn ddyfal iawn dros ben.

8 Ac efe a lefodd, ‖ Llew: fy arglwydd, ar [e] y ddisgwylfa yr wyf fi yn sefyll liw dydd yn wastad, ac ar fy nghadwriaeth yr ydwyf yn sefyll bob nos.

9 Ac wele, yma y mae yn dyfod gerbyd o wŷr, *a* dau o wŷr meirch. Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, [f] Syrthiodd, syrthiodd Babilon; a [g] holl ddelwau cerfiedig ei duwiau hi a ddrylliodd efe i lawr.

10 [h] O fy nyrniad, a † chnwd fy llawrdyrnu! yr hyn a glywais gan ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, a fynegais i chwi.

11 ¶ [i] Baich Dumah. Arnaf fi y mae yn galw o Seir, Y gwyliedydd, beth am y nos? y gwyliedydd, beth am y nos?

12 Dywedodd y gwyliedydd, Daeth y bore a'r nos hefyd: os ceisiwch, ceisiwch: dychwelwch, deuwch.

13 ¶ [k] Baich ar Arabia. Yn y coed yn Arabia y llettŷwch chwi, fforddolion Dedanim.

14 ‖ Dygwch ddyfroedd i gyfarfod â'r sychedig, trigolion tir Tema, ‖ achubwch flaen y crwydrus â'i fara.

15 O herwydd rhag cleddyfau y ffoisant, ‖ rhag y cleddyf noeth, a rhag y bwa annelog, a rhag trymder rhyfel.

16 O herwydd fel hyn y dywedodd yr Arglwydd wrthyf fi, Cyn pen blwyddyn, [l] o fath blwyddyn gwas cyflog, y derfydd hefyd holl anrhydedd Cedar:

17 A'r gweddill o rifedi † saethyddion gwŷr cedyrn meibion Cedar, a leihêir: canys ARGLWYDD DDUW Israel a'i dywedodd.

PENNOD XXII.

1 *Y prophwyd yn cwyno dyfodiad y Persiaid i Judea:* 8 *yn beio ar eu synwyr ddynol, a'u llawenydd bydol hwy:* 15 *yn prophwydo y diswyddid Sebna,* 20 *ac y gosodid Eliacim yn ei le ef; yr hwn oedd arwydd o frenhiniaeth Crist.*

BAICH glynn gweledigaeth. Beth *a ddarfu* i ti yn awr, pan ddringaist ti oll i nennau y tai? Cylch 712.

2 Ti yr hon wyt yn llawn terfysg, yn ddinas derfysgol, [a] yn ddinas lawen: dy laddedigion ni laddwyd â chleddyf, na'th feirw mewn rhyfel.

3 Dy holl dywysogion a gyd-ffoisant, gan *y perchen* bwâau y rhwymwyd hwynt: y rhai oll a gafwyd ynot a gyd-rwymwyd, *y rhai* a ffoisant o bell.

4 Am hynny y dywedais, [b] Edrychwch oddi wrthyf; † mi a wylaf yn chwerw, na lafuriwch fy nghysuro, am ddinystr merch fy mhobl.

5 O herwydd diwrnod blinder *yw*, a mathru, a dyrysni, gan Arglwydd DDUW y lluoedd, y'nglynn gweledigaeth, yn difurio y gaer, ac yn gwaeddi i'r mynydd.

6 Elam hefyd a ddug y cawell saethau, mewn cerbydau dynion *a* gwŷr meirch; Cir hefyd a ddinoethodd y darian.

7 A bydd † dy ddyffrynoedd dewisol yn llawn o gerbydau, a'r gwŷr meirch a ymfyddinant ‖ tu a'r porth.

---

[c] 2 Sam. 10. 4. Jer. 13. 22, 26.
† Heb. *noethni.*
‖ Neu, *y wlad.*
[a] Zech. 9. 14.
[b] pen. 33. 1.
[c] pen. 13. 17. Jer. 49. 34.
[d] pen. 15. 5. a 16. 11.
† Heb. *osododd.*
‖ Neu, *fel llew.*
[e] Hab. 2. 1.
[f] Jer. 51. 8. Dat. 14. 8. a 18. 2.
[g] pen. 46. 1. Jer. 50. 2. a 51. 44.
[h] Jer. 51. 33.
† Heb. *mab.*
[i] Jer. 49. 7. Ezec. 35. 2. Obad. 1.
[k] Jer. 49. 28.
‖ Neu, *Dygasant.*
‖ Neu, *achubasant.*
‖ Neu, *rhag ofn.* Heb. *rhag wyneb.*
[l] pen. 16. 14.
† Heb. *bwâau.*
[a] pen. 32. 13.
[b] Jer. 4. 19. a 9. 1.
† Heb. *mi a fyddaf chwerw wrth wylo.*
† Heb. *dewis dy ddyffrynoedd.*
‖ Neu, *yn y porth.*

8 ¶ Ac efe a ddinoethodd dô Judah, ac yn y dydd hwnnw yr edrychaist ar arfogaeth [c] tŷ y goedwig.

9 A [d] gwelsoch rwygiadau dinas Dafydd, mai aml oeddynt; a chasglasoch ddyfroedd y pysgodlyn isaf.

10 Rhifasoch hefyd dai Jerusalem, a thynnasoch y tai i lawr i gadarnhâu y mur.

11 A rhwng y ddau fur y gwnaethoch lynn i ddyfroedd yr hen bysgodlyn: ond nid edrychasoch am [e] ei wneuthurwr, nid ystyriasoch yr hwn a'i lluniodd ef er ys talm.

12 A'r dydd hwnnw y gwahoddodd Arglwydd Dduw y lluoedd *rai* i wylofain, ac i alarnad, ac [f] i foeledd, ac i ymwregysu â sach-lïan:

13 Ac wele lawenydd a gorfoledd, gan ladd gwartheg, a lladd defaid, gan fwytta cig, ac yfed gwin: [g] bwyttâwn ac yfwn; canys y fory, *meddant*, y byddwn feirw.

14 A datguddiwyd *hyn* lle y clywais gan Arglwydd y lluoedd, Yn ddïau ni lanhêir yr anwiredd hyn, hyd oni byddoch feirw, medd Arglwydd Dduw y lluoedd.

15 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw y lluoedd, Cerdda, dos at y trysorydd hwn, *sef* at Sebna, yr hwn *sydd* benteulu, *a dywed*,

16 Beth *sydd* i ti yma? a phwy *sydd* gennyt ti yma, pan ‖ drychaist i ti yma fedd, ‖ fel yr hwn a drychai ei fedd yn uchel, *ac* a naddai iddo ei hun drigfa mewn craig?

17 Wele yr Arglwydd ‖ yn dy fudo di â chaethiwed † tost, a chan wisgo a'th wisg di.

18 Gan dreiglo y'th dreigla di, *fel* treiglo pêl i wlad ehang: yno y byddi farw, ac yno *y bydd* cerbydau dy ogoniant yn warth i dŷ dy feistr.

19 Yna y'th yrraf o'th sefyllfa, ac o'th sefyllfa y dinystria efe di.

20 ¶ Ac yn y dydd hwnnw y galwaf ar fy ngwas [h] Eliacim mab Hilcïah:

21 A'th wisg di hefyd y gwisgaf ef, ac â'th wregys di y nerthaf ef; a than ei law ef y rhoddaf dy lywodraeth di: ac efe a fydd yn dad i breswylwyr Jerusalem, ac i dŷ Judah.

22 Rhoddaf hefyd agoriad tŷ Dafydd ar ei ysgwydd ef: yna [i] yr egyr efe, ac ni *bydd* a gauo; ac efe a gau, ac ni *bydd* a agoro.

23 A mi a'i sicrhâf ef *fel* [k] hoel mewn man sicr; ac efe a fydd yn orseddfa gogoniant i dŷ ei dad.

24 Ac arno ef y crogant holl ogoniant tŷ ei dad hil ac eppil; yr holl fân lestri; o'r llestri meiliau, hyd yr holl ‖ offer cerdd.

25 Yn y dydd hwnnw, medd Arglwydd y lluoedd, y symmudir yr hoel a hoeliwyd yn y man sicr, a hi a dorrir, ac a syrth: torrir hefyd y llwyth *oedd* arni; canys yr Arglwydd a'*i* dywedodd.

PENNOD XXIII.

1 *Gofidus gwymp Tyrus.* 17 *Eu trwch ddychweliad hwy.*

[a] BAICH Tyrus. Llongau Tarsis, udwch: canys anrheithiwyd *hi*, fel nad oes na thŷ, na chyntedd: o dir Chittim y datguddiwyd iddynt.

2 Distêwch drigolion yr ynys, yr hon y mae marchnadyddion Sidon, y rhai sydd yn tramwy y môr, yn dy lenwi.

3 Ac wrth ddyfroedd lawer, had Sihor, cynhauaf yr afon *yw* ei chnwd hi: felly marchnadfa cenhedloedd yw hi.

4 Cywilyddia, Sidon: canys y môr, *ïe*, cryfder y môr, a lefarodd, gan ddywedyd, Nid ymddygais, ac nid esgorais, ni fegais wŷr ieuainge chwaith, *ac ni* feithrinais forwynion.

5 Megis wrth glywed sôn am yr Aiphtiaid, yr ymofidiant wrth glywed sôn am Tyrus.

6 Ewch trosodd i Tarsis; udwch, breswylwyr yr ynys.

7 Ai hon *yw* eich *dinas* lawen chwi, yr hon *y mae* ei hynafiaeth er y dyddiau gynt? ei thraed a'i dygant hi i ymdaith † i bell.

8 Pwy a gynghorodd hyn yn erbyn Tyrus [b] goronog, yr hon *yr ydoedd* ei marchnattâwyr yn dywysogion, a'i marsiandwyr yn bendefigion y ddaear?

9 Arglwydd y lluoedd a fwriadodd hyn, i ddifwyno balchder pob gogoniant, *ac* i ddirmygu holl bendefigion y ddaear.

10 Dos trwy dy wlad fel afon, O ferch Tarsis: nid *oes* † nerth mwyach.

11 Estynodd ei law ar y môr, dychrynodd y teyrnasoedd; gorchymynodd yr Arglwydd ‖ am *ddinas* † y farsiandïaeth, ddinystrio ei chadernid.

12 Ac efe a ddywedodd, Ni chai orfoleddu mwyach, yr orthrymmedig forwyn, merch Sidon; cyfod, dos i Chittim; yno chwaith ni bydd llonyddwch.

Cyn CRIST Cylch 712.

[c] 1 Bren. 7. 2. a 10. 17.

[d] 2 Chron. 32. 4, 5, 30.

[e] Edrych pen. 37. 26.

[f] Edrych Ezra 9. 3. pen. 15. 2. Michah 1. 16.

[g] pen. 56. 12. 1 Cor. 15. 32.

‖ *dorraist.*

‖ Neu, *O yr hwn*, &c.

‖ Neu, *yr hwn a'th orchuddiodd di â gorchudd godidog, a chan wisgo a'th wisgodd di.* ad. 18, *Gan dreiglo a'th dreigla*, &c.

† Heb. *gwr.*

[h] 2 Bren. 18. 18.

[i] Job 12. 14. Dat. 3. 7.

[k] Ezra 9. 8.

Cyn CRIST Cylch 712.

‖ Neu, *lestri costrelau.*

Cylch 715.

[a] Jer. 25. 22. a 47. 4. Ezec. 26, a 27, a 28. Amos 1. 9. Zech. 9. 2, 3.

† Heb. *o bell.*

[b] Edrych Ezec. 28. 12

† Heb. *wregys.*

‖ Neu, *yn erbyn.*

† Heb. *Canaan.*

Cyn CRIST Cylch 715.

13 Wele dir y Caldeaid; nid oedd y bobl hyn, *nes* i Assur ei sylfaenu hi i drigolion yr anialwch: dyrchafasant ei thyrau, cyfodasant ei phalasau; *ac* efe a'i tynnodd hi i lawr.

14 Llongau Tarsis, udwch; canys anrheithiwyd eich nerth.

15 A'r dydd hwnnw yr anghofir Tyrus ddeng mlynedd a thriugain, megis dyddiau un brenhin: ym mhen y deng mlynedd a thriugain †y cân Tyrus megis puttain.

† Heb. *y bydd i Tyrus megis cân puttain.*

16 Cymmer y delyn, amgylchyna y ddinas, ti buttain anghofiedig: cân gerdd yn dda: cân lawer fel y'th gofier.

17 ¶ Ac ym mhen y deng mlynedd a thriugain yr ARGLWYDD a ymwêl â Thyrus, a hi a ddychwel at ei helw, ac a butteinia â holl deyrnasoedd y byd ar wyneb y ddaear.

18 Yna y bydd ei marchnad a'i helw [c] yn sancteiddrwydd i'r ARGLWYDD: ni thrysorir ac nis cedwir: canys eiddo y rhai a drigant o flaen yr ARGLWYDD fydd ei marsiandïaeth, i fwytta yn ddigonol, ac yn ddillad † parhâus.

[c] Zech. 14. 20, 21.

† Heb. *hen.*

PENNOD XXIV.

1 *Tostur farnedigaethau Duw ar y wlad.* 13 *Y llawen glodfora y gweddill Dduw.* 16 *Y dyrchafa Duw ei deyrnas yn ei farnedigaethau.*

Cylch 712.

WELE yr ARGLWYDD yn gwneuthur y ddaear yn wag, ac yn ei difwyno hi; canys efe a ddadymchwel ei hwyneb hi, ac a wasgar ei thrigolion.

2 Yna bydd yr un ffunud i'r bobl ac i'r [a] ‖ offeiriad, i'r gwas ac i'w feistr, i'r llaw-forwyn ac i'w meistres, [b] i'r prynydd ac i'r gwerthydd, i'r hwn a roddo ac i'r hwn a gymmero echwyn, i'r hwn a gymmero lôg ac i'r hwn a dalo lôg iddo.

[a] Hos. 4. 9.

‖ Neu, *tywysog.*

[b] Ezec. 7. 12, 13.

3 Gan waghâu y gwaghêir, a chan yspeilio yr yspeilir y wlad; canys yr ARGLWYDD a lefarodd y gair hwn.

4 Galarodd *a* diflannodd y ddaear, llesgâodd *a* dadwinodd y byd, dihoenodd † pobl feilchion y ddaear.

† Heb. *uchder pobl y ddaear.*

5 [e] Y ddaear hefyd a halogwyd dan ei phreswylwyr: canys troseddasant y cyfreithiau, newidiasant y deddfau, diddymmasant y cyfammod tragywyddol.

[e] Gen. 3. 17.

6 Am hynny melldith a ysodd y tir, a'r rhai oedd yn trigo ynddo a anrheithiwyd; am hynny preswylwyr y tir a losgwyd, ac ychydig ddynion a adawyd.

7 [d] Galarodd y gwin, llesgâodd y winwydden, y rhai llawen galon oll a riddfanasant.

[d] pen. 16. 8, 9. Joel 1. 10, 12.

8 Darfu llawenydd [e] y tympanau, peidiodd trwst y gorfoleddwyr, darfu hyfrydwch y delyn.

[e] Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10. Ezec. 26. 13 Hos. 2. 11.

9 Nid yfant win dan ganu; chwerw fydd dïod gref i'r rhai a'i hyfant.

10 Drylliwyd y ddinas wagedd; cauwyd pob tŷ, fel na ddeler i mewn.

11 *Y mae* llefain am win yn yr heolydd; tywyllodd pob llawenydd, hyfrydwch y tir a fudodd ymaith.

12 Yn y ddinas y gadawyd anghyfanneddrwydd, âg anrhaith hefyd y dryllir y porth.

13 ¶ Oblegid bydd o fewn y tir, yng nghanol y bobloedd, [f] megis ysgydwad olew-wydden, *ac* fel grawn lloffa pan ddarffo cynhauaf y gwin.

[f] pen. 17. 5, 6.

14 Hwy a ddyrchafant eu llef, *ac* a ganant; o herwydd godidowgrwydd yr ARGLWYDD, bloeddiant o'r môr.

15 Am hynny gogoneddwch yr ARGLWYDD yn y ‖ dyffrynoedd, enw ARGLWYDD DDUW Israel yn ynysoedd y môr.

‖ Neu, *tân.*

16 ¶ O † eithafoedd y ddaear y clywsom ganiadau, *sef* gogoniant i'r cyfiawn. A dywedais, † O fy nghulni, O fy nghulni, gwae fi! y rhai anffyddlawn a wnaethant yn anffyddlawn, ïe, gwnaeth yr anffyddlawn o'r fath anffyddlonaf.

† Heb. *asgell.*

† Heb. *Culni i mi*, neu, *Fy nghyfrinach i mi.*

17 [g] Dychryn, a ffos, a magl *fydd* arnat ti, breswylydd y ddaear.

[g] Edrych 1 Bren. 19. 17. Jer. 48. 43, 44. Amos 5. 19.

18 A'r hwn a ffŷ rhag trwst y dychryn, a syrth yn y ffos; a'r hwn a gyfodo o ganol y ffos, a ddèlir yn y fagl: o herwydd [h] ffenestri o'r uchelder a agorwyd, a [i] seiliau y ddaear sydd yn crynu.

[h] Gen. 7. 11.

[i] Ps. 18. 7.

19 Gan ddryllio yr ymddrylliodd y ddaear, gan rwygo yr ymrwygodd y ddaear, gan symmud yr ymsymmudodd y ddaear.

20 Y ddaear [k] gan symmud a ymsymmud fel meddwyn, ac a ymsigla megis bwth; a'i chamwedd fydd trwm arni; a hi a syrth, ac ni chyfyd mwy.

[k] pen. 19. 14.

21 Yr amser hwnnw yr ymwêl yr ARGLWYDD â llu yr uchel, *yr hwn sydd* yn yr uchelder, ac â brenhinoedd y ddaear ar y ddaear.

22 A chesglir hwynt † *fel* y cesglir carcharorion mewn daeardy, a hwy a garcherir mewn carchar, ac ym mhen llawer o ddyddiau ‖ yr ymwelir â hwynt.

† Heb. *â chasgliad carcharorion, &c.*

‖ Neu, *y ceir hwynt yn ddiffygiol.*

23 [l] Yna y lleuad a wrida, a'r haul a gywilyddia, pan deyrnaso ARGLWYDD y lluoedd ym mynydd Sïon ac yn Jerusalem, ac o flaen ei henuriaid ‖ *mewn* gogoniant.

[l] pen. 13. 10. Ezec. 32. 7. Joel 2. 31. a 3. 15.

‖ Neu, y bydd *gogoniant.*

PENNOD XXV.

1 *Y prophwyd yn moliannu Duw am ei farnedigaethau, 6 am ei ddoniau ymwared, 9 ac am ei orfoleddus iachawdwriaeth.*

Cyn CRIST Cylch 712.

O ARGLWYDD, fy Nuw *ydwyt;* dyrchafaf di, moliannaf dy enw; canys gwnaethost ryfeddodau: *dy* gynghorion, er ys talm *sydd* wirionedd *a* sicrwydd.

[a] pen. 21. 9. a 23. 13.

2 Canys gosodaist [a] ddinas yn bentwr, *a* thref gadarn yn garnedd; palas dïeithriaid, fel na byddo ddinas; nid adeiledir hi byth.

3 Am hynny pobl nerthol a'th ogonedda, dinas y cenhedloedd ofnadwy a'th arswyda:

4 Canys buost nerth i'r tlawd, a chadernid i'r anghenog yn ei gyfyngder, yn nodded rhag tymmestl, yn gysgod rhag gwres, pan *oedd* gwynt y cedyrn fel tymmestl *yn erbyn* mur.

5 Fel gwres mewn sychder y darostyngi dwrf dïeithriaid; *sef* gwres â chysgod cwmmwl; darostyngir cangen yr ofnadwy.

[b] Diar. 9. 2. Matt. 22. 4.

6 ¶ Ac [b] Arglwydd y lluoedd a wna i'r holl bobloedd yn y mynydd hwn wledd o basgedigion, gwledd o loyw-win; *o* basgedigion breision, *a* gloyw-win puredig.

† Heb. *lwngc.*

7 Ac efe a † ddifa yn y mynydd hwn y gorchudd sydd yn gorchuddio yr holl bobloedd, a'r llenn yr hon a daenwyd ar yr holl genhedloedd.

[c] 1 Cor. 15. 54. Dat. 20. 14. a 21. 4.

[d] Dat. 7. 17. a 21. 4.

8 Efe [c] a lwngc angau mewn buddugoliaeth; a'r Arglwydd Dduw [d] a sych ymaith ddagrau oddi ar bob wyneb; ac efe a dynn ymaith warthrudd ei bobl oddi ar yr holl ddaear: canys yr Arglwydd a'*i* llefarodd.

9 ¶ A'r dydd hwnnw y dywedir, Wele, dyma ein Duw ni; gobeithiasom ynddo, ac efe a'n ceidw: dyma yr Arglwydd; gobeithiasom ynddo, gorfoleddwn a llawenychwn yn ei iachawdwriaeth ef.

‖ *ddyrnir.*

‖ Neu, *fel dyrnu gwellt ym Madmenah.*

10 Canys llaw yr Arglwydd a orphwys yn y mynydd hwn, a Moab a ‖ sethrir tano, ‖ fel sathru gwellt mewn tommen.

11 Ac efe a estyn ei ddwylaw yn eu canol hwy, fel yr estyn nofiedydd *ei ddwylaw* i nofio; ac efe a ostwng eu balchder hwynt ynghyd âg yspail eu dwylaw.

[e] pen. 26. 5.

12 Felly y gogwydda, y gostwng, *ac* y bwrw efe i lawr hyd y llwch, [e] gadernid uchelder dy gaerau.

PENNOD XXVI.

1 *Cân yn annog i hyderu ar Dduw, 5 o herwydd ei farnedigaethau, 12 a'i ffafr i'w bobl. 20 Cynghor i ddisgwyl wrth Dduw.*

Y DYDD hwnnw y cenir y gân hon yn nhir Judah: Dinas gadarn *sydd* i ni; [a] *Duw* a esyd iachawdwriaeth *yn* gaerau ac *yn* rhagfur.

Cyn CRIST Cylch 712.

[a] pen. 60. 18.

2 [b] Agorwch y pyrth, fel y dêl y genedl gyfiawn i mewn, yr hon a geidw wirionedd.

[b] Ps. 118. 19, 20.

3 Ti a gedwi mewn tangnefedd ‖ heddychol yr hwn sydd â'i feddylfryd *arnat ti;* am ei fod yn ymddiried ynot.

‖ Neu, *heddwch.*

4 Ymddiriedwch yn yr Arglwydd byth; o herwydd yn yr Arglwydd Dduw *y mae* † cadernid tragywyddol.

† Heb. *craig oesoedd:* Deut. 32. 4.

5 ¶ Canys efe a ostwng breswylwyr yr uchelder; [c] tref uchel a ostwng efe: efe a'i darostwng hi i'r llawr, ac a'i bwrw hi i'r llwch.

[c] pen. 25. 12. a 32. 19.

6 Troed a'i sathr hi, *sef* traed y trueiniaid, *a* chamrau y tlodion.

7 Uniondeb *yw* llwybr y cyfiawn; tydi yr uniawn wyt yn pwyso ffordd y cyfiawn.

8 *Ar* [d] lwybr dy farnedigaethau hefyd y'th ddisgwyliasom, Arglwydd; dymuniad *ein* henaid *sydd* at dy enw ac at dy goffadwriaeth.

[d] pen. 64. 5.

9 [e] A'm henaid y'th ddymunais liw nos; â'm hyspryd hefyd o'm mewn y'th fore-geisiaf: canys preswylwyr y byd a ddysgant gyfiawnder, pan *fyddo* dy farnedigaethau ar y ddaear.

[e] Can. 3. 1.

10 [f] Gwneler cymmwynas i'r annuwiol, *etto* ni ddysg efe gyfiawnder; yn [g] nhir uniondeb y gwna ar gam, ac ni wel uchelder yr Arglwydd.

[f] Preg. 8. 11.

[g] Ps. 143. 10.

11 [h] Ni welant, Arglwydd, *pan* ddyrchafer dy law: *eithr* cânt weled, a chywilyddiant am *eu* heiddigedd ‖ *wrth* y bobl; ïe, tân dy elynion a'u hysa hwynt.

[h] Job 34. 27. Ps. 28. 5. pen. 5. 12.

‖ Neu, tu ag at dy *bobl.*

12 ¶ Arglwydd, ti a drefni i ni heddwch: canys ti hefyd a wnaethost ein holl weithredoedd ‖ ynom ni.

‖ *trosom ni.*

13 O Arglwydd ein Duw, [i] arglwyddi *eraill* heb dy law di a arglwyddiaethasant arnom ni; yn unig trwot ti y coffâwn dy enw.

[i] 2 Chron. 12. 8.

14 Meirw *ydynt,* ni byddant fyw; ymadawsant, ni chyfodant; am hynny y gofwyaist a difethaist hwynt, dinystriaist hefyd bob coffa am danynt.

15 Ychwanegaist ar y genedl, O Arglwydd, ychwanegaist ar y genedl; ti a ogoneddwyd; ti a'*i* symmudasit ym mhell *i* holl gyrrau y ddaear.

16 Mewn adfyd, Arglwydd, yr ymwelsant â thi; tywalltasant ‖ weddi *pan oedd* dy gospedigaeth arnynt.

‖ Neu, *ddirgel ymadrodd.*

Cyn CRIST Cylch 712.

17 Fel y gofidia *ac* y gwaedda [k]gwraig feichiog dan ei gwewyr, *pan* fyddo agos i esgor; felly yr oeddym o'th flaen di, ARGLWYDD.

[k] Ioan 16. 21.

18 Beichiogasom, gofidiasom, oeddym fel ped esgorem ar wynt; ni wnaethom ymwared ar y ddaear, a phreswylwyr y byd ni syrthiasant.

19 [l]Dy feirw a fyddant byw, *fel* fy nghorph i yr adgyfodant. Deffrôwch, a chenwch, preswylwyr y llwch: canys dy wlith *sydd fel* gwlith llysiau, a'r ddaear a fwrw y meirw allan.

[l] Ezec. 37. 1, &c.

20 ¶ Tyred fy mhobl, dos i'th ystafelloedd, a chau dy ddrysau arnat: llecha megis [m]ennyd bach, hyd onid elo y llid heibio.

[m] Ps. 30. 5. pen. 54. 7, 8. 2 Cor. 4. 17.

21 Canys wele yr ARGLWYDD [n]yn dyfod allan o'i fangre, i ymweled âg anwiredd preswylwyr y ddaear: a'r ddaear a ddatguddia ei gwaed, ac ni chuddia mwyach ei lladdedigion.

[n] Michah 1. 3.

PENNOD XXVII.

1 *Gofal Duw dros ei winllan.* 7 *Y mae rhagor rhwng ei geryddon ef a'i farnedigaethau.* 12 *Eglwys yr Iuddewon a'r Cenhedloedd.*

YDYDD hwnnw yr ymwêl yr ARGLWYDD â'i gleddyf caled, mawr, a chadarn, â lefiathan y sarph hir-braff, ïe, â lefiathan y sarph dorchog: ac efe a ladd [a]y ddraig *sydd* yn y môr.

[a] pen. 51. 9. Ezec. 29. 3. a 32. 2.

2 Yn y dydd hwnnw [b]cenwch iddi, Gwinllan y gwin coch.

[b] pen. 5. 1.

3 Myfi yr ARGLWYDD a'i ceidw; ar *bob* moment y dyfrhâf hi: cadwaf hi nos a dydd, rhag *i neb* ei drygu.

4 Nid *oes* lidiowgrwydd ynof: pwy a osodai fïeri *a* drain yn fy erbyn mewn rhyfel? myfi a ‖ âwn trwyddynt, mi a'u llosgwn hwynt ynghyd.

‖ Neu, *gerddwn yn eu herbyn.*

5 Neu ymafled yn fy nerth i, *fel* [c]y gwnelo heddwch â mi, *ac* efe a wna heddwch â mi.

[c] Job 22. 21.

6 Efe a wna i hiliogaeth Jacob wreiddio; Israel a flodeua, ac a flaen-dardda; a hwy a lanwant wyneb y byd â chnwd.

7 ¶ A darawodd efe ef †fel y tarawodd y rhai a'i tarawsai ef? a laddwyd ef fel lladdfa ei laddedigion ef?

† Heb. *yn ol dyrnod y rhai a darawsai, &c.*

8 [d] Wrth fesur, pan ‖ êl allan, yr ymddadleu âg ef: y mae yn attal ei wynt garw ar ddydd dwyrein-wynt.

[d] Job 23. 6. Jer. 10. 24. a 30. 11. a 46. 28. 1 Cor. 10. 13.

‖ Neu, *anfonych ef allan.*

9 Am hynny trwy hyn y glanhêir anwiredd Jacob; a dyma yr holl ffrwyth, tynnu ymaith ei bechod: pan wnelo efe holl gerrig yr allor fel cerrig calch briwedig, ni saif y llwyni na'r ‖ delwau.

‖ Neu, *haul ddelwau.*

10 Etto y ddinas gadarn *fydd* unig, *a*'r annedd wedi ei adael, a'i wrthod megis yn anialwch: yno y pawr y llo, ac y gorwedd, ac y difa ei blagur hi.

11 Pan wywo ei brig hi, hwy a dorrir: gwragedd a ddaw, *ac* a'i llosgant hi; canys [e]nid pobl ddeallgar *ydynt:* am hynny yr hwn a'u gwnaeth ni thosturia wrthynt, a'r hwn a'u lluniodd ni thrugarha wrthynt.

[e] Deut. 32. 28. pen. 1. 3.

12 ¶ A'r dydd hwnnw y bydd i'r ARGLWYDD ddyrnu, o ffrwd yr afon hyd afon yr Aipht: a chwi meibion Israel a gesglir bob yn un ac un.

13 Ac yn y dydd hwnnw yr udgenir âg udgorn mawr; yna y daw y rhai ar ddarfod am danynt yn nhir Assyria, a'r rhai a wasgarwyd yn nhir yr Aipht, ac a addolant yr ARGLWYDD yn y mynydd sanctaidd yn Jerusalem.

PENNOD XXVIII.

1 *Y prophwyd yn bygwth Ephraim am eu balchder a'u meddwdod.* 5 *Y gweddill a ddyrchefir yn nheyrnas Crist.* 7 *Y mae yn argyhoeddi eu hamryfusedd hwy,* 9 *a'u drwg athrylith i ddysgu,* 15 *a'u diofalwch.* 16 *Addewid o Grist, y sail sicr.* 18 *Y profir eu diofalwch hwy.* 23 *Eu hannog hwy i ystyried pwyllog ragluniaeth Duw.*

GWAE [a]goron balchder, meddwon Ephraim; yr hwn *y mae* [b]ardderchowgrwydd ei ogoniant yn flodeuyn diflannedig, yr hwn *sydd* ar ben y dyffrynoedd breision, y rhai a † orchfygwyd gan win.

Cylch 725.
[a] ad. 3.
[b] ad. 4.
† Heb. *dorrwyd.*

2 Wele, un grymmus a nerthol sydd gan yr ARGLWYDD, fel tymmestl cenllysg, *neu* gorwynt dinystriol, fel llifeiriant dyfroedd mawrion yn llifo drosodd, yr hwn a fwrw i lawr â llaw.

3 † Dan draed y sethrir coron balchder, meddwon Ephraim.

† Heb. *â thraed.*

4 Ac ardderchowgrwydd ei ogoniant, yr hwn *sydd* ar ben y dyffryn bras, fydd blodeuyn diflannedig, megis ffigysen gynnar cyn yr hâf, yr hon *pan* welo yr hwn a edrycho arni, efe a'i llwngc hi, a hi etto yn ei law.

5 ¶ Yn y dydd hwnnw y bydd ARGLWYDD y lluoedd yn goron ardderchowgrwydd, ac yn goron gogoniant i weddill ei bobl;

6 Ac yn yspryd barn i'r hwn a eisteddo ar farn, ac yn gadernid *i*'r rhai a ddychwelant y rhyfel i'r porth.

7 ¶ Ac er hynny hwy [c]a gyfeiliornasant trwy win, ac a amryfusasant trwy ddïod gadarn: [d]yr offeiriad a'r prophwyd a gyfeiliornasant trwy ddïod

[c] Diar. 20. 1. Hos. 4. 11.
[d] pen. 56. 10, 12.

gadarn, difawyd hwy gan win, cyfeiliornasant trwy ddïod gadarn, amryfusasant mewn gweledigaeth, tramgwyddasant *mewn* barn.

8 Canys y byrddau oll sydd lawn o chwydfa *a* budreddi, heb le *glân.*

9 ¶ I bwy y dysg efe wybodaeth? ac i bwy y pâr efe ddeall yr hyn a glywo? i'*r rhai* a ddiddyfnwyd oddi wrth laeth, y rhai a dynnwyd oddi wrth y bronnau.

10 Canys ‖*rhoddir* gorchymyn ar orchymyn, gorchymyn ar orchymyn; llin ar lin, llin ar lin; ychydig yma, *ac* ychydig accw.

11 Canys [e]â bloesgni †gwefusau, ac â thafodiaith ddïeithr, y ‖llefara efe wrth y bobl hyn.

12 Y rhai y dywedodd efe wrthynt, Dyma orphwysdra, gadêwch i'r diffygiol orphwyso, a dyma esmwythder; ond ni fynnent wrando.

13 Eithr gair yr ARGLWYDD oedd iddynt yn orchymyn ar orchymyn, yn orchymyn ar orchymyn; yn llin ar lin, yn llin ar lin; ychydig yma, *ac* ychydig accw; fel yr elent ac y syrthient yn ol, ac y dryllier, ac y magler, ac y dalier hwynt.

14 ¶ Am hynny gwrandewch air yr ARGLWYDD, ddynion gwatwarus, llywodraethwyr y bobl hyn, y rhai *sydd* yn Jerusalem.

15 Am i chwi ddywedyd, Gwnaethom ammod âg angau, ac âg uffern y gwnaethom gynghrair; pan ddêl ffrewyll lifeiriol, ni ddaw attom ni: canys gosodasom ein gobaith *ar* gelwydd, a than ffalsder y llechasom.

16 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, [f]Wele fi yn sylfaenu maen yn Sïon, maen profedig, *congl*faen gwerthfawr, sylfaen safadwy; ni frysia yr hwn a gredo.

17 A mi a osodaf farn wrth linyn, a chyfiawnder wrth bwys; y cenllysg a ysguba [g]noddfa celwydd, a'r dyfroedd a foddant y lloches.

18 ¶ A diddymmir eich ammod âg angau, a'ch cynghrair âg uffern ni saif; pan ddêl y ffrewyll lifeiriol, byddwch yn sathrfa iddi.

19 O'r amser y delo, y cymmer chwi: canys daw bob bore, ddydd a nos; a blinder yn unig fydd ‖*i* beri deall yr hyn a glywir.

20 Canys byrrach yw y gwely nag *y galler* ymestyn *ynddo;* a chul yw y cwrlid i ymdroi *ynddo.*

21 Canys yr ARGLWYDD a gyfyd megis ym mynydd [h]Perasim, efe a ddigia megis y'nglynn [i]Gibeon, i wneuthur ei waith, ei ddïeithr-waith; ac i wneuthur ei weithred, ei ddïeithr-weithred.

22 Ac yn awr na watwarwch, rhag cadarnhâu eich rhwymau: canys clywais [k]*fod* darfodedigaeth derfynol oddi wrth ARGLWYDD DDUW y lluoedd ar yr holl dir.

23 ¶ Clywch, a gwrandewch fy llais; ystyriwch, a gwrandewch fy lleferydd.

24 Ydyw yr arddwr yn aredig ar hyd y dydd i hau? ydyw efe yn agoryd ac yn llyfnu ei dir?

25 Onid wedi iddo lyfnhâu ei wyneb, y taena efe y ffacbys, ac y gwasgar y cwmin, ac y bwrw y ‖gwenith ardderchog, a'r haidd nodedig, a'r rhŷg *yn* ei †gyfle?

26 ‖Canys ei DDUW a'i hyfforddia ef mewn synwyr, *ac* a'i dysg ef.

27 Canys nid âg ôg y dyrnir ffacbys, ac *ni* throir olwyn menn ar gwmin; eithr dyrnir ffacbys â ffon, a chwmin â gwïalen.

28 *Yd* bara a felir; ond gan ddyrnu ni ddyrn y dyrnwr ef yn wastadol, ac ni ysiga *ef* âg olwyn ei fenn, ac nis mâl ef â'i wŷr meirch.

29 Hyn hefyd a ddaw oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd, *yr hwn* sydd [l]ryfedd yn ei gynghor, *ac* ardderchog yn ei waith.

PENNOD XXIX.

1 *Gorthrwm farnedigaeth Duw ar Israel.* 7 *Na ddigonir ei gelynion hi.* 9 *Anneallgarwch,* 13 *a rhagrith yr Iuddewon.* 18 *Addaw sancteiddio y duwiol.*

GWAE ‖Ariel, Ariel, y ddinas y trigodd Dafydd *ynddi:* ychwanegwch flwyddyn at flwyddyn; †lladdant ebyrth.

2 Etto mi a gyfyngaf ar Ariel, a bydd galar, a griddfan; a hi a fydd i mi fel Ariel.

3 A gwersyllaf yn grwn i'th erbyn, ac a warchaeaf i'th erbyn *mewn* gwarchdwr, ac a gyfodaf wrthglawdd yn dy erbyn.

4 A thi a ostyngir, o'r ddaear y lleferi, ac o'r llwch y bydd isel dy leferydd; dy lais fydd hefyd o'r ddaear fel *llais* swynwr, a'th ymadrodd a hustyng o'r llwch.

5 A thyrfa dy ddïeithriaid fydd fel llwch mân, a thyrfa y cedyrn [a]fel peiswyn yn myned heibio; ïe, bydd [b]yn ddisymmwth ddïattreg.

Cyn CRIST Cylch 712.

6 Oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd y gofwyir trwy daranau, a thrwy ddaeargryn a thwrf mawr, *trwy* gorwynt, a thymmestl, a fflam dân ysol.

7 ¶ Yna y bydd tyrfa yr holl genhedloedd y rhai a ryfelant yn erbyn Ariel, fel breuddwyd gweledigaeth nos, sef y rhai oll a ymladdant yn ei herbyn hi a'i hymddiffynfa, ac a warchaeant arni.

8 Ië, bydd megis newynog a freuddwydio, ac wele ef yn bwytta; a phan ddeffrô, gwag fydd ei enaid: ac megis y sychedig a freuddwydio, ac wele ef yn yfed; a phan ddeffrô, wele ef yn ddiffygiol, a'i enaid yn chwennych *dïod:* felly y bydd tyrfa yr holl genhedloedd a lueddant yn erbyn mynydd Sïon.

9 ¶ Arefwch, a rhyfeddwch; bloeddiwch, a gwaeddwch: [c] meddwasant, ac nid *trwy* win; pen-feddwasant, ac nid *trwy* ddïod gadarn.

10 Canys [d] tywalltodd yr ARGLWYDD arnoch yspryd trwmgwsg, ac a gauodd eich llygaid chwi: eich prophwydi, a'ch pennaethiaid, [e] y gweledyddion, a orchuddiodd efe.

11 A gweledigaeth pob un *o honynt* sydd i chwi fel geiriau ‖ llyfr [f] seliedig, yr hwn *os* rhoddant ef at *un* a fedr *ar* lyfr, gan ddywedyd, Darllen hwn, attolwg: yna y dywed, Ni allaf; canys seliwyd ef.

12 Os rhoddir y llyfr at yr hwn ni fedr *ar* lyfr, gan ddywedyd, Darllen hwn, attolwg: yna y dywed, Ni fedraf *ar* lyfr.

13 ¶ Am hynny y dywedodd yr ARGLWYDD, [g] O herwydd bod y bobl hyn yn nesâu attaf â'u genau, ac yn fy anrhydeddu â'u gwefusau, a phellhâu eu calon oddi wrthyf, a bod eu hofn tu ag attaf fi wedi ei ddysgu allan o athrawiaeth dynion;

14 Am hynny wele fi yn †myned rhagof i wneuthur yn rhyfedd ym mysg y bobl hyn, *sef* gwyrthiau a rhyfeddod: [h] canys difethir doethineb eu doethion hwynt, a deall eu rhai deallgar hwynt a ymguddia.

15 [i] Gwae y rhai a ddyfn-geisiant i guddio *eu* cynghor oddi wrth yr ARGLWYDD, ac y mae eu gweithredoedd mewn tywyllwch, ac [k] a ddywedant, Pwy a'n gwel ni? a phwy a'n hedwyn?

16 Dïau fel clai crochenydd y cyfrifir eich trofêydd chwi. Canys a ddywed [m] y gwaith am y gweithydd, Ni'm gwnaeth i? neu a ddywed y peth a luniwyd am yr hwn a'i lluniodd, Nid yw ddeallus?

17 Onid ychydig bach *fydd* etto hyd oni throir [n] Libanus yn ddol-dir, a'r doldir a gyfrifir yn goed?

18 ¶ [o] A'r dydd hwnnw y rhai byddar a glywant eiriau y llyfr, a llygaid y deillion a welant allan o niwl a thywyllwch.

19 A'r rhai llariaidd a chwanegant lawenychu yn yr ARGLWYDD; a'r dynion tlodion a ymhyfrydant yn Sanct Israel.

20 Canys darfu am yr ofnadwy, a difethwyd y gwatwarus, a'r rhai oll a wyliant am anwiredd a dorrir ymaith;

21 Y rhai a wnant ddyn yn droseddwr o herwydd gair, ac [p] a osodant faglau i'r hwn a geryddo yn y porth, ac a wnant i'r cyfiawn wyro am beth coeg.

22 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, yr hwn a waredodd Abraham, am dŷ Jacob, Weithian ni chywilyddir Jacob, ac ni lasa ei wyneb ef.

23 Eithr pan welo efe ei feibion, [q] gwaith fy nwylaw, o'i fewn, hwy a sancteiddiant fy enw, ïe, sancteiddiant Sanct Jacob, ac a ofnant DDUW Israel.

24 A'r rhai cyfeiliornus o yspryd a †ddysgant ddeall, a'r grwgnachwyr a ddysgant addysg.

PENNOD XXX.

1 *Y prophwyd yn bygwth y bobl am hyderu ar yr Aipht,* 8 *ac am ddïystyru gair Duw.* 18 *Trugareddau Duw i'w eglwys.* 27 *Digofaint Duw, a llawenydd y bobl am ddinystr Assyria.*

GWAE y meibion cyndyn, medd yr ARGLWYDD, [a] a gymmerant gynghor, ond nid gennyf fi; ac a orchuddiant â gorchudd, ac nid o'm hyspryd i, i chwanegu pechod ar bechod:

2 [b] Y rhai sydd yn myned i ddisgyn i'r Aipht ([c] heb ymofyn â mi) i ymnerthu yn nerth Pharaoh, ac i ymddiried y'nghysgod yr Aipht.

3 Am hynny [d] y bydd nerth Pharaoh yn gywilydd i chwi, a'r ymddiried yng nghysgod yr Aipht yn waradwydd.

4 Canys bu ei dywysogion yn Soan, a'i genhadau a ddaethant i Hanes.

5 [e] Hwynt oll a gywilyddiwyd o herwydd y bobl ni fuddia iddynt, ni *byddant* yn gynhorthwy nac yn llesâd, eithr yn warth ac yn waradwydd.

6 [f] Baich anifeiliaid y dehau. I dir cystudd ac ing, *lle y daw* o honynt yr hen lew a'r llew ieuangc, y wiber a'r sarph danllyd hedegog, y dygant eu golud ar gefnau asynod, a'u trysorau ar gefnau camelod, at bobl ni wna les.

[c] Edrych pen. 28. 7, 8.
[d] Rhuf. 11. 8.
[e] 1 Sam. 9. 9.
‖ Neu, *llythyr.*
[f] pen. 8. 16. Dat. 5. 1—5.
[g] Ezec. 33. 31. Matt. 15. 8. Marc 7. 6.
† Heb. *ychwanegu.*
[h] Jer. 49. 7. Obad. 8. 1 Cor. 1. 19.
[i] pen. 30. 1.
[k] Ps. 94. 7.
[m] pen. 45. 9.
[n] pen. 32. 15.
[o] pen. 35. 5.
[p] Amos 5. 10.
[q] pen. 19. 23. Eph. 2. 10.
† Heb. *fedrant.*
Cylch 713.
[a] pen. 29. 15.
[b] pen. 31. 1.
[c] Num. 27. 21. Jos. 9. 14. 1 Bren. 12. 7. Jer. 21. 2. a 42. 1, 20.
[d] Jer. 37. 5, 7.
[e] Jer. 2. 36.
[f] pen. 57. 9. Hos. 8. 9. a 12. 1.

Cyn CRIST Cylch 713.

7 Canys yn ddiles ac yn ofer y cynnorthwya yr Aiphtiaid: am hynny y llefais arni, [g]Eu nerth hwynt *yw* aros yn llonydd.

8 ¶ Dos yn awr, [h]ysgrifena hyn mewn llech ger eu bron hwynt, ac ysgrifena mewn llyfr, fel y byddo hyd y dydd diweddaf yn oes oesoedd;

9 Mai [i]pobl wrthryfelgar *yw* y rhai hyn, plant celwyddog, plant ni fynnant wrando cyfraith yr ARGLWYDD:

10 [k]Y rhai a ddywedant wrth y gweledyddion, Na welwch; ac wrth y prophwydi, Na phrophwydwch i ni bethau uniawn; [l]traethwch i ni weniaith, prophwydwch i ni siommedigaeth:

11 Ciliwch o'r ffordd,ciliwch o'r llwybr; perwch i Sanct Israel beidio â ni.

12 Am hynny fel hyn y dywed Sanct Israel, Am wrthod o honoch y gair hwn, ac ymddiried o honoch mewn ‖twyll a cham, a phwyso ar hynny:

13 Am hynny y bydd yr anwiredd hyn i chwi [m]fel rhwygiad chwyddedig mewn mur uchel ar syrthio, yr hwn y daw ei ddrylliad [n]yn ddisymmwth heb attreg.

14 Canys [o]efe a'i dryllia hi fel dryllio †llestr crochenydd, gan guro heb arbed; fel na chaffer ym mysg ei darnau gragen i gymmeryd tân o'r aelwyd, nac i godi dwfr o'r ffos.

15 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, Sanct Israel, [p]Trwy ddychwelyd a gorphwys y byddwch gadwedig; mewn llonyddwch a gobaith y bydd eich cadernid: ond ni fynnech.

16 Eithr dywedasoch, Nid *felly;* canys ni a ffown ar feirch; am hynny y ffowch: a marchogwn ar *feirch* buain; am hynny y bydd buan y rhai a'ch erlidio.

17 [q]Mil *a ffŷ* wrth gerydd un; ac wrth gerydd pump y ffowch, hyd oni'ch gadawer megis hwylbren ar ben mynydd, ac fel baner ar fryn.

18 ¶ Ac am hynny y disgwyl yr ARGLWYDD i drugarhâu wrthych, ïe, am hynny yr ymddyrchaif i dosturio wrthych; canys DUW cyfiawnder *yw* yr ARGLWYDD. [r]Gwŷn eu byd y rhai oll a ddisgwyliant wrtho.

19 Canys y bobl a drig yn Sïon o fewn Jerusalem: gan wylo nid wyli; gan drugarhâu efe a drugarhâ wrthyt; wrth lef dy waedd, pan ei clywo, efe a'th atteb di.

20 A'r Arglwydd a rydd i chwi [s]fara ing, a dwfr gorthrymder; ond ni chornelir dy athrawon mwy, eithr dy lygaid fyddant yn gweled dy athrawon:

21 A'th glustiau a glywant air o'th ôl yn dywedyd, Dyma y ffordd, rhodiwch ynddi, pan [t]bwysoch ar y llaw ddehau, neu pan bwysoch ar y llaw aswy.

22 [u]Yna yr halogwch ball †dy gerfddelw arian, ac ephod dy dawdd-ddelw aur; gwasgeri hwynt fel cadach misglwyf, a dywedi wrthynt, Dos ymaith.

23 Ac efe a rydd wlaw i'th had pan hauech dy dir, a bara cnwd y ddaear, ac efe a fydd yn dew ac yn aml; a'r dydd hwnnw y pawr dy anifeiliaid mewn porfa helaeth.

24 Dy ychain hefyd a'th asynod, y rhai a lafuriant y tir, a borant ebran ‖pur, yr hwn a nithiwyd â gwyntyll ac â gogr.

25 Bydd hefyd [x]ar bob mynydd uchel, ac ar bob bryn dyrchafedig, afonydd *a* ffrydiau dyfroedd, yn nydd y lladdfa fawr, pan syrthio y tyrau.

26 A bydd llewyrch y lleuad fel llewyrch yr haul, a llewyrch yr haul fydd saith mwy, megis llewyrch saith niwrnod, yn y dydd y rhwyma yr ARGLWYDD friw ei bobl, ac yr iachâo archoll eu dyrnod hwynt.

27 ¶ Wele enw yr ARGLWYDD yn dyfod o bell, yn llosgi gan ei ddigofaint ef, ‖a'*i* faich *sydd* drwm; ei wefusau a lanwyd o ddigter, a'i dafod *sydd* megis tân ysol.

28 Ei anadl hefyd, megis afon lifeiriol, [y]a gyrhaedd hyd hanner y gwddf, i nithio y cenhedloedd â gogr oferedd; a bydd [z]ffrwyn y'ngenau y bobloedd, yn *eu* gyrru ar gyfeiliorn.

29 Y gân fydd gennych megis y noswaith [a]y sancteiddir uchel-wyl; a llawenydd calon, megis pan elo un â phibell i fyned i fynydd yr ARGLWYDD, at †gadarn yr Israel.

30 A'r ARGLWYDD a wna glywed ardderchowgrwydd ei lais, ac a ddengys ddisgyniad ei fraich, mewn digter llidiog, ac â fflam dân ysol, â gwasgarfa, ac â thymmestl, ac â cherrig cenllysg.

31 Canys [b]â llais yr ARGLWYDD y distrywir Assur, [c]*yr hwn* a darawai â'r wïalen.

32 †A pha le bynnag yr elo y wïalen ddïysgog, yr hon a †esyd yr ARGLWYDD arno ef, gyd â thympanau a thelynau y bydd: ac â rhyfel tost yr ymladd efe yn ei erbyn.

Cyn CRIST Cylch 713.

[g] ad. 15. pen. 7. 4.
[h] Hab. 2. 2.
[i] Deut. 32. 20. pen. 1. 4.
[k] Jer. 11. 21. Amos 2. 12. a 7. 13. Michah 2. 6.
[l] Michah 2. 11.
‖ Neu, *trais.*
[m] Ps. 62. 3.
[n] pen. 29. 5.
[o] Jer. 19. 11.
† Heb. *costrel.*
[p] ad. 7.
[q] Lef. 26. 8. Deut. 28. 25. a 32. 30.
[r] Ps. 2. 12. a 34. 8. Diar. 16. 20. Jer. 17. 7.
[s] 1 Bren. 22. 27.
[t] Jos. 1. 7.
[u] pen. 2. 20. a 31. 7.
† Heb. *gerfddelw dy arian.*
‖ Neu, *blasus.* Heb. *lefeiniog.*
[x] pen. 2. 14, 15.
‖ Neu, *toster y ffagl.*
[y] pen. 8. 8.
[z] pen. 37. 29.
[a] Ps. 42. 4.
† Heb. *graig Israel:* Deut. 32. 4.
[b] pen. 37. 36.
[c] pen. 10. 5, 24.
† Heb. *A phob mynediad y wïalen, &c.*
† Heb. *bair yr Arglwydd iddi orphwys arno.*

Cyn CRIST Cylch 713.

33 Canys darparwyd Tophet er doe, ïe, parottôwyd hi i'r brenhin: efe a'*i* dyfnhâodd *hi*, ac a'*i* ehangodd: ei chyn-neuad *sydd* dân a choed lawer; anadl yr ARGLWYDD, megis afon o frwmstan, sydd yn ei hennyn hi.

PENNOD XXXI.

1 *Y prophwyd yn dangos melldigedig ynfydrwydd y bobl, yn hyderu ar yr Aipht, ac yn ymwrthod â Duw.* 6 *Y mae yn annog i edifarhâu;* 8 *ac yn dangos cwymp Assyria.*

Cylch 713.

GWAE y rhai [a] a ddisgynant i'r Aipht am gynhorthwy, ac [b] a ymddiriedant mewn meirch, ac a hyderant ar gerbydau, am *eu bod* yn aml; ac ar wŷr meirch, am eu bod yn nerthol iawn: ond nid edrychant am Sanct Israel, ac ni cheisiant yr ARGLWYDD.

2 Etto *y mae* efe yn ddoeth, ac a ddaw â chospedigaeth, ac ni †eilw ei air yn ol; eithr cyfyd yn erbyn tŷ y rhai drygionus, ac yn erbyn cynnorthwy y rhai a weithredant anwiredd.

3 Yr Aiphtiaid hefyd *ydynt* ddynion, ac nid DUW; a'u meirch yn gnawd, ac nid yn yspryd. Pan estyno yr ARGLWYDD ei law, yna y syrth y cynnorthwywr, ac y cwymp y cynnorthwyedig, a hwynt oll a gyd-ballant.

4 Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Megis y rhua hen lew a'r llew ieuangc ar ei ysglyfaeth, yr hwn er galw lliaws o fugeiliaid yn ei erbyn, ni ddychryn rhag eu llef hwynt, ac nid ymostwng er eu ‖twrf hwynt: felly y disgyn ARGLWYDD y lluoedd i ryfela dros fynydd Sïon, a thros ei fryn ef.

5 [c] Megis adar yn ehedeg, felly yr ymddiffyn ARGLWYDD y lluoedd Jerusalem; [d] gan ymddiffyn a gwared, gan basio heibio ac achub.

6 ¶ Dychwelwch at yr hwn [e] y llwyrgiliodd meibion Israel oddi wrtho.

7 O herwydd yn y dydd hwnnw [f] gwrthodant bob un †ei eilunod arian, a'i eilunod aur, y rhai a wnaeth eich dwylaw eich hun *yn* bechod i chwi.

8 ¶ A'r Assyriad a syrth trwy gleddyf, [g] nid eiddo gwr grymmus; a chleddyf, nid eiddo dyn gwael, a'i difa ef: ac efe a ffŷ ‖rhag y cleddyf, a'i wŷr ieuaingc a fyddant dan dreth.

9 ‖Ac [h] efe a â i'w graig rhag ofn; a'i dywysogion a ofnant rhag y faner, medd yr ARGLWYDD, yr hwn *y mae* ei dân yn Sïon, a'i ffwrn yn Jerusalem.

PENNOD XXXII.

1 *Bendithion teyrnas Crist.* 9 *Rhag-ddangos difrod;* 15 *ac addaw adnewyddiad ar ol hynny.*

Cyn CRIST Cylch 713.

WELE, [a] brenhin a deyrnasa mewn cyfiawnder, a thywysogion a lywodraethant mewn barn.

2 A gwr fydd megis yn ymguddfa *rhag* y gwynt, ac yn lloches *rhag* y dymmestl; megis afonydd dyfroedd mewn sychdir, megis cysgod craig †fawr mewn tir ‖sychedig.

3 Yna [b] llygaid y rhai a welant ni chauir, a chlustiau y rhai a glywant a wrandawant.

4 Calon y rhai ehud hefyd a ddeall wybodaeth, a thafod y rhai bloesg a brysura lefaru yn ‖eglur.

5 Ni elwir mwy y coegddyn yn fonheddig, ac ni ddywedir am y cybydd, Hael *yw*.

6 Canys coegwr a draetha goegni, a'i galon a wna anwiredd, i ragrithio, ac i draethu amryfusedd yn erbyn yr ARGLWYDD, i ddiddymmu enaid y newynog; ac efe a wna i ddïod y sychedig ballu.

7 Arfau y cybydd *sydd* ddrygionus: efe a ddychymmyg ddichellion i ddifwyno y trueiniaid trwy ymadroddion gau; pan draetho ‖yr anghenus yr uniawn.

8 Ond yr hael a ddychymmyg haelioni; ac ar haelioni y ‖saif efe.

9 ¶ Cyfodwch, wragedd diwaith; clywch fy llais: gwrandewch fy ymadrodd, ferched dïofal.

10 ‖Dyddiau gyd â blwyddyn y trallodir chwi, wragedd difraw: canys darfu y cynhauaf gwin, ni ddaw cynnull.

11 Ofnwch, rai difraw; dychrynwch, rai dïofal: ymddïosgwch, ac ymnoethwch, a gwregyswch *sach-lïan* am eich llwynau.

12 Galarant am y tethau, am y meusydd hyfryd, am y winwydden ffrwythlawn.

13 [c] Cyfyd drain *a* mieri ar dir fy mhobl, ïe, ‖ar bob tŷ llawenydd *yn* [d] y ddinas hyfryd.

14 Canys y palasau a wrthodir, lliosowgrwydd y ddinas a adewir, yr amddiffynfeydd a'r tyrau fyddant yn ogofeydd hyd byth, yn hyfrydwch asynod gwylltion, yn borfa dïadellau;

15 Hyd [e] oni thywallter arnom yr yspryd o'r uchelder, a bod [f] yr anialwch yn ddol-dir, a chyfrif y dol-dir yn goedtir.

16 Yna y trig barn yn yr anialwch, a chyfiawnder a erys yn y dol-dir.

[a] Ps. 45. 1, &c. Zech. 9. 9.

† Heb. *drom.*

‖ Neu, *blin.*

[b] pen. 35. 5, 6.

‖ Neu, *hyawdl.*

‖ Neu, *yn erbyn yr anghenus mewn barn.*

‖ Neu, *sicrhêir.*

‖ *Dyddiau a blynyddoedd lawer.*

[c] pen. 34. 13. Hos. 9. 6.

‖ Neu, *yn llosgi pob tŷ.*

[d] pen. 22. 2.

[e] Ps. 104. 30.

[f] pen. 29. 17. a 35. 2.

[a] pen. 30. 2. Ezec. 17. 15.

[b] Ps. 20. 7.

† Heb. *symmuda ei air.*

‖ Neu, *lïaws, neu, tyrfa.*

[c] Deut. 32. 11. Ps. 91. 4.

[d] Ps. 37. 40.

[e] Hos. 9. 9.

[f] pen. 2. 20. a 30. 22.

† Heb. *eilunod ei arian, &c.*

[g] Edrych 2 Bren. 19. 35.

‖ Neu, *rhag ofn.*

‖ Neu, *A'i graig a â ymaith rhag ofn.*

[h] pen. 37. 37.

Cyn CRIST Cylch 713.

17 A gwaith cyfiawnder fydd heddwch; ïe, gweithred cyfiawnder *fydd* llonyddwch, a dïogelwch, hyd byth.

18 A'm pobl a drig mewn preswylfa heddychlawn, ac mewn anneddau dïogel, ac mewn gorphwysfäoedd llonydd:

19 Pan ddisgyno cenllysg *ar* y coed, ac y gostyngir y ddinas ‖mewn lle isel.

‖ Neu, *yn isel.*

20 Gwyn eich byd y rhai a hauwch ger llaw pob dyfroedd, y rhai a yrrwch draed yr ŷch a'r asyn *yno.*

PENNOD XXXIII.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn gelynion yr eglwys.* 13 *Rhagorfraint y duwiol.*

Cylch 713.

GWAE *di* [a]anrheithiwr, a thi heb dy anrheithio; a *thi* anffyddlawn, er na wnaed yn anffyddlawn â thi: [b]pan ddarffo i ti anrheithio, y'th anrheithir; *a* phan ddarffo i ti fod yn anffyddlawn, byddant anffyddlawn i ti.

[a] pen. 21. 2. Hab. 2. 8.

[b] Dat. 13. 10.

2 ARGLWYDD, trugarhâ wrthym; wrthyt y disgwyliasom: bydd fraich iddynt bob bore, a'n hiachawdwriaeth ninnau yn amser cystudd.

3 Wrth lais y twrf y gwibiodd y bobl; wrth ymddyrchafu o honot y gwasgarwyd y cenhedloedd.

4 A'ch yspail a gynnullir *fel* cynnulliad lindys; fel gwibiad ceiliogod rhedyn y rhêd efe arnynt.

5 Dyrchafwyd yr ARGLWYDD; canys preswylio y mae yn yr uchelder: efe a lanwodd Sïon o farn a chyfiawnder.

6 A sicrwydd dy amserau, *a* nerth iachawdwriaeth, fydd doethineb a gwybodaeth: ofn yr ARGLWYDD *yw* ei drysor ef.

7 Wele, eu ‖rhai dewrion a waeddant oddi allan: cenhadon heddwch a wylant yn chwerw.

‖ Neu, *cenhadon.*

8 [c]Aeth y prif-ffyrdd yn ddisathr, darfu cynniweirydd llwybr: diddymmodd y cyfammod, dïystyrodd y dinasoedd, ni wnaeth gyfrif o ddynion.

[c] Barn. 5. 6.

9 Galarodd *a* llesgâodd y ddaear; cywilyddiodd Libanus, *a* ‖thorrwyd ef: Saron a aeth megis anialwch, ysgydwyd Basan hefyd a Charmel.

‖ Neu, *gwywodd.*

10 Cyfodaf yn awr, medd yr ARGLWYDD: ymddyrchafaf weithian; ymgodaf bellach.

11 [d]Chwi a ymddygwch us, *ac* a esgorwch ar sofl; eich anadl *fel* tân a'ch ysa chwi.

[d] Ps. 7. 14.

12 A'r bobloedd fyddant *fel* llosgfa calch, *fel* drain wedi eu torri y llosgir hwy yn tân.

13 ¶ Gwrandewch, belledigion, yr hyn a wneuthum; a gwybyddwch, gymmydogion, fy nerth.

14 Pechaduriaid a ofnasant yn Sïon, dychryn a ddaliodd y rhagrithwyr: pwy o honom a drig gyd â'r tân ysol? pwy o honom a breswylia gyd â llosgfeydd tragywyddol?

15 [e]Yr hwn a rodia *mewn* cyfiawnder, ac a draetha uniondeb, a wrthyd elw ‖trawsder, a ysgydwo ei law rhag derbyn gwobr, a gauo ei glust rhag clywed †celanedd, ac a gauo ei lygaid rhag edrych ar ddrygioni.

[e] Ps. 15. 2. a 24. 4.

‖ Neu, *twyll.*

† Heb. *gwaed.*

16 Efe a breswylia yr uchelderau; cestyll y creigiau *fydd* ei ymddiffynfa ef: ei fara a roddir iddo, ei ddwfr *fydd* sicr.

17 Dy lygaid a welant y brenhin yn ei degwch: gwelant †y tir pell.

† Heb. *dir y pellder.*

18 Dy galon a fyfyria ofn; pa le *y mae* yr ysgrifenydd? [f]pa le *y mae* y †trysorwr? pa le *y mae* rhifwr y tyrau?

[f] 1 Cor. 1. 20.

† Heb. *pwysur?*

19 Ni [g]chei weled [h]pobl greulawn, pobl o iaith ddyfnach nag a ddeallech di, *neu* floesg dafod, *fel* na ddeallech.

[g] 2 Bren. 19. 32.

[h] Deut. 28. 49. Jer. 5. 15.

20 Gwel, Sïon, dinas ein cyfarfod: dy lygaid a welant [i]Jerusalem, y breswylfa lonydd, y babell ni thynnir i lawr, *ac* ni syflir un o'i hoelion byth, ac ni thorrir un o'i rhaffau.

[i] Ps. 46. 5. a 125. 1, 2.

21 Eithr yr ARGLWYDD ardderchog *fydd* yno i ni, yn fangre afonydd *a* ffryddiau †llydain: y rhwyf-long nid â trwyddo, a llong odidawg nid â drosto.

† Heb. *ehang-lle*, neu, *ehang-law.*

22 Canys yr ARGLWYDD *yw* ein barnwr, yr ARGLWYDD *yw* ein [k]deddfwr, yr ARGLWYDD *yw* ein brenhin; efe a'n ceidw.

[k] Iago 4. 12.

23 ‖Gollyngasant dy raffau, ni chadarnhasant eu hwylbren yn iawn, ni thaenasant yr hwyl; yna y rhennir ysglyfaeth yspail fawr, y cloffion a ysglyfaethant yr ysglyfaeth.

‖ Neu, *Gollyngwyd.*

24 Ac ni ddywed y preswylydd, Claf ydwyf: maddeuir anwiredd y bobl a drigant ynddi.

PENNOD XXXIV.

1 *Y barnedigaethau y mae Duw yn dïal ei eglwys â hwynt.* 11 *Difrod ei gelynion hi.* 16 *Sicred yw y brophwydoliaeth.*

NESEWCH, genhedloedd, i glywed, a gwrandewch, bobloedd; gwrandawed y ddaear †ac oll y sydd ynddi, y byd a'i holl gnwd.

† Heb. *a'i chyflawnder.*

2 Canys llidiowgrwydd yr ARGLWYDD *sydd* ar yr holl genhedloedd, a'*i* sorriant

ar eu holl luoedd hwynt: difrododdhwynt, rhoddes hwynt i'r lladdfa.

3 A'u lladdedigion a fwrir allan, [a]a'u drewiant o'u celanedd a gyfyd i fynu, y mynyddoedd hefyd a doddant o'u gwaed hwynt.

4 [b]Holl lu y nefoedd hefyd a ddattodir, [c]a'r nefoedd a blygir fel llyfr: a'i holl lu a syrth, fel y syrthiai deilen o'r winwydden, ac fel [d]*ffigysen* yn syrthio oddi ar y pren.

5 Canys [e]fy nghleddyf a drochir yn y nefoedd: wele, [f]ar Edom y disgyn i farn, ac ar y bobl a ysgymmunais.

6 Cleddyf yr ARGLWYDD a lanwyd o waed, tewychodd gan frasder, *a* chan waed ŵyn a bychod, gan frasder arennau hyrddod: canys [g]mae i'r ARGLWYDD aberth yn Bosrah, a lladdfa fawr yn nhir Edom.

7 A disgyn yr unicorniaid gyd â hwynt, a'r bustych gyd â'r teirw, a'u tir hwynt a feddwa o'u gwaed hwynt, a'u llwch fydd tew o frasder.

8 Canys [h]diwrnod dïal yr ARGLWYDD, blwyddyn taledigaeth yn achos Sïon, *yw.*

9 [i]A'i hafonydd a droir yn bŷg, a'i llwch yn frwmstan, a'i daear yn bŷg llosgedig:

10 Nis diffoddir nos na dydd; [k]ei mŵg a ddring byth: [l]o genhedlaeth i genhedlaeth y diffaethir hi; ni *bydd* cynniweirydd trwyddi byth bythoedd.

11 ¶ [m]Y pelican hefyd a'r draenog a'i meddianna; y dylluan a'r gigfran a drigant ynddi; ac [n]efe a estyn arni linyn annhrefn, a meini gwagedd.

12 Ei phendefigion hi a alwant i'r frenhiniaeth, ond ni *bydd* yr un yno, a'i holl dywysogion hi fyddant ddiddym.

13 [o]Cyfyd hefyd *yn* ei phalasau ddrain, danadl ‖ac ysgall o fewn ei cheurydd: a [p]hi a fydd yn drigfa dreigiau, yn gyntedd i †gywion yr estrys.

14 Ac ‖anifeiliaid gwylltion yr anialwch, a'r ‖cathod, a ymgyfarfyddant: yr ellyll a eilw ar ei gyfaill; yr ŵyll a orphwys yno hefyd, ac a gaiff orphwysfa iddi.

15 Yno y nytha y dylluan, ac y dodwa, ac y deora, ac a gasgl yn ei chysgod; y fylturiaid a ymgasglant yno hefyd, pob un gyd â'i gymhar.

16 ¶ Ceisiwch allan o lyfr yr ARGLWYDD, a darllenwch; ni phalla un o hyn, ni bydd un heb ei gymhar; canys fy ngenau, efe a orchymynodd, a'i yspryd, efe a'u casglodd hwynt.

17 Efe hefyd a fwriodd y coel-bren iddynt, a'i law ef a'i rhannodd hi iddynt wrth linyn: meddiannant hi hyd byth, a phreswyliant ynddi o genhedlaeth i genhedlaeth.

PENNOD XXXV.

1 *Hyfrydwch a godidowgrwydd teyrnas Crist.* 3 *Cysuro y gweiniaid trwy rinweddau a breiniau yr efengyl.*

[a]YR anialwch a'r anghyfanneddle a lawenychant o'u plegid; y diffaethwch hefyd a orfoledda, ac a flodeua fel rhosyn.

2 [b]Gan flodeuo y blodeua, ac y llawenycha hefyd â llawenydd ac â chân: gogoniant Libanus a roddir iddo, godidowgrwydd Carmel a Saron: hwy a welant ogoniant yr ARGLWYDD, *a* godidowgrwydd ein DUW ni.

3 ¶ [c]Cadarnhêwch y dwylaw llesg, a chryfhêwch y gliniau gweiniaid.

4 Dywedwch wrth y rhai †ofnus o galon, Ymgryfhêwch, nac ofnwch: wele, eich DUW chwi a ddaw *â* dïal, *ïe,* DUW *â* thaledigaeth; efe a ddaw, ac a'ch achub chwi.

5 [d]Yna yr agorir llygaid y deillion, a [e]chlustiau y byddarion a agorir.

6 Yna [f]y llamma y cloff fel hydd, ac y cân [g]tafod y mudan: canys [h]dyfroedd a dyrr allan [f]yn yr anialwch, ac afonydd yn y diffaethwch.

7 Y crasdir hefyd fydd yn llyn, a'r tir sychedig yn ffynhonnau dyfroedd; yn [k]nhrigfa y dreigiau, a'u gorweddfa, *y bydd* ‖cyfle corsennau a brwyn.

8 Yna y bydd prif-ffordd, a ffordd; a ffordd sanctaidd y gelwir hi: [l]yr halogedig nid â ar hyd-ddi; canys ‖hi *a fydd* i'r rhai hynny: a rodio y ffordd, pe *byddent* ynfydion, ni chyfeiliornant.

9 [m]Ni bydd yno lew, a bwystfil gormesol ni ddring iddi, *ac* nis ceir yno; eithr y rhai gwaredol a rodiant *yno.*

10 A [n]gwaredigion yr ARGLWYDD a ddychwelant, ac a ddeuant i Sïon â chaniadau, ac â llawenydd tragywyddol ar eu pen: goddiweddant lawenydd a hyfrydwch, a [o]chystudd a galar a ffŷ ymaith.

PENNOD XXXVI.

1 *Senacherib yn dyfod yn erbyn Judah.* 4 *Rabsaceh wedi ei anfon gan Senacherib, trwy resymmau cablaidd, yn ceisio gan y bobl droi oddi wrth Hezecïah.* 22 *Mynegi ei eiriau ef i Hezecïah.*

[a]AC yn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg i'r brenhin Hezecïah, y daeth Senacherib brenhin Assyria i fynu yn

713.

Cyn CRIST Cylch 713.

[a] Joel 2. 20.

[b] Ps. 102. 26. Ezec. 32. 7. Joel 2. 31. a 3. 15. Matt. 24. 29. 2 Petr 3. 10.
[c] Dat. 6. 14.
[d] Dat. 6. 13.
[e] Jer. 46. 10.
[f] Jer. 49. 7.

[g] pen. 63. 1. Seph. 1. 7.

[h] pen. 63. 4.

[i] Edrych Deut. 29. 23.

[k] Dat. 14. 11. a 18. 18. a 19. 3.
[l] Matt. 1. 4.

[m] pen. 14. 23. Seph. 2. 14. Dat. 18. 2.
[n] 2 Bren. 21. 13. Galar. 2. 8.

[o] Hos. 9. 6.
‖ Neu, *a mieri.*
[p] pen. 13. 21, &c.
† Heb. *ferched.*
‖ *Ziim.*
‖ *Iim.*

Cyn CRIST Cylch 713.

[a] pen. 55. 12.

[b] pen. 32. 15.

[c] Job 4. 3, 4. Heb. 12. 12.
† Heb. *prysur.*
[d] pen. 29. 18. a 32. 3, 4. a 42. 7. Matt. 9. 27, &c. a 11. 5. a 12. 22. a 20. 30, &c. a 21. 14. Ioan 9. 6, 7.
[e] Matt. 11. 5. Marc 7. 32, &c.
[f] Matt. 11. 5. a 15. 30. a 21. 14. Ioan 5. 8, 9. Act. 3. 2, &c. a 8. 7. a 14. 8, &c.
[g] Matt. 9. 32, 33. a 12. 22. a 15. 30.
[h] Ioan 7. 38, 39.
[i] pen. 41. 18. a 43. 19.
[k] pen. 34. 13.
‖ Neu, *cyntedd.*
[l] pen. 52. 1. Joel 3. 17. Dat. 21. 27.
‖ Neu, *efe* a fydd *gyd â'r rhai hynny.*
[m] Lef. 26. 6. pen. 11. 9.
[n] pen. 51. 11.
[o] pen. 25. 8. Dat. 7. 17. a 21. 4.

713.

[a] 2 Bren. 18. 13, 17. 2 Chron. 32. 1.

Cyn CRIST 713. — 710.

erbyn holl gaerog ddinasoedd Judah, ac a'u goresgynodd hwynt.

2 A brenhin Assyria a anfonodd Rabsaceh o Lachis i Jerusalem, at y brenhin Hezecïah, â llu dirfawr. Ac efe a safodd wrth bistyll y llyn uchaf, ym mhriffordd maes y pannwr.

3 Ac aeth atto ef Eliacim mab Hilcïah, yr hwn *oedd* benteulu, a Sebna yr ysgrifenydd, a Joah mab Asaph y cofiadur.

4 ¶ A dywedodd Rabsaceh wrthynt, Dywedwch yn awr wrth Hezecïah, Fel hyn y dywed y brenhin mawr, brenhin Assyria, Pa hyder *yw* hwn yr ymddiriedi *ynddo?*

5 Dywedais, *meddi,* (ond nid *ydynt ond* † geiriau ofer) Cynghor a nerth *sydd* ‖ *gennyf* i ryfel: ar bwy, attolwg, yr hyderi, pan wyt yn gwrthryfela i'm herbyn?

6 Wele, hyderaist ar [b] y ffon gorsen ddrylliedig honno, ar yr Aipht; yr hon pwy bynnag a bwyso arni, hi a â i gledr ei law ef, ac a dylla trwyddi: felly *y mae* Pharaoh brenhin yr Aipht i bawb a hyderant arno.

7 Ond os dywedi wrthyf, Yn yr ARGLWYDD ein DUW yr ydym yn ymddiried: onid efe *yw* yr hwn y darfu i Hezecïah dynnu i lawr ei uchelfëydd, a'i allorau, a dywedyd wrth Judah a Jerusalem, O flaen yr allor hon yr addolwch?

8 Ac yn awr dod wystlon, attolwg, i'm harglwydd brenhin Assyria, a mi a roddaf i ti ddwy fil o feirch, os gelli di roddi rhai a farchogo arnynt.

9 A pha fodd y troi di ymaith wyneb un capten o'r gweision lleiaf i'm harglwydd, ac yr ymddiriedi yn yr Aipht am gerbydau ac am farchogion?

10 Ai heb yr ARGLWYDD y daethum i fynu yr awr hon yn erbyn y wlad hon i'w dinystrio? yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Dos i fynu yn erbyn y wlad hon, a dinystria hi.

11 ¶ Yna y dywedodd Eliacim, a Sebna, a Joah, wrth Rabsaceh, Llefara, attolwg, wrth dy weision yn Syriaeg; canys *yr ydym* ni yn *ei* deall; ac na lefara wrthym yn iaith yr Iuddewon, lle y clywo y bobl *sydd* ar y mur.

12 ¶ Ond Rabsaceh a ddywedodd, Ai at dy feistr ac attat tithau yr anfonodd fy meistr fi i lefaru y geiriau hyn? onid at y dynion sydd yn eistedd ar y mur *yr anfonodd fi,* fel y bwyttâont eu tom eu hun, ac yr yfont eu trwngc eu hun gyd â chwi?

13 A safodd Rabsaceh, a gwaeddodd â llef uchel yn iaith yr Iuddewon, ac a ddywedodd, Gwrandewch eiriau y brenhin mawr, brenhin Assyria.

14 Fel hyn y dywed y brenhin, Na thwylled Hezecïah chwi: canys ni ddichon efe eich gwaredu chwi.

15 Ac na phared Hezecïah i chwi ymddiried yn yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan waredu a'ch gwared chwi, ni roddir y ddinas hon yn llaw brenhin Assyria.

16 Na wrandewch ar Hezecïah: canys fel hyn y dywed brenhin Assyria, Gwnewch † fwynder â mi, a deuwch allan attaf, a bwyttêwch bob un o'i winwydden ei hun, a phob un *o'i* ffigysbren, ac yfed pawb ddwfr ei ffynnon ei hun;

17 Nes i mi ddyfod a'ch dwyn chwi i wlad megis eich gwlad eich hun, gwlad ŷd a gwin, gwlad bara a gwinllannoedd.

18 *Gwyliwch* rhag i Hezecïah eich hudo chwi, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a'n gwared ni. A waredodd un o dduwiau y cenhedloedd ei wlad o law brenhin Assyria?

19 *Mae* duwiau Hamath ac Arphad? *mae* duwiau Sepharfaim? a waredasant hwy Samaria o'm llaw i?

20 Pwy *sydd* ym mhlith holl dduwiau y gwledydd hyn a'r a waredasant eu gwlad o'm llaw i, fel y gwaredai yr ARGLWYDD Jerusalem o'm llaw?

21 Eithr hwy a dawsant, ac nid attebasant air iddo: canys gorchymyn y brenhin *oedd* hyn, gan ddywedyd, Nac attebwch ef.

22 ¶ Yna y daeth Eliacim mab Hilcïah, yr hwn *oedd* benteulu, a Sebna yr ysgrifenydd, a Joah mab Asaph y cofiadur, at Hezecïah â'u dillad yn rhwygedig, ac a fynegasant iddo eiriau Rabsaceh.

Cyn CRIST 710.

† Heb. *gwefusau.*
‖ Neu, *raid.*
[b] Ezec. 29. 6, 7.
† Heb. *fendith.*

PENNOD XXXVII.

1 *Hezecïah, yn ei dristwch, yn gyrru at Esaiah i gael ganddo weddio drosto ef a'i bobl.* 6 *Esaiah yn eu cysuro hwy.* 8 *Senacherib yn myned i ymladd â Thirhacah, ac yn anfon llythyrau cablaidd at Hezecïah.* 14 *Gweddi Hezecïah.* 21 *Esaiah yn prophwydo balchder a chwymp Senacherib, a llwyddiant Sïon.* 36 *Angel yn lladd yr Assyriaid.* 37 *Lladd Senacherib yn Ninefeh gan ei feibion ei hun.*

A [a] PHAN glybu y brenhin Hezecïah *hynny,* efe a rwygodd ei ddillad, ac a ymwisgodd mewn sach-lïan, ac a aeth i dŷ yr ARGLWYDD.

[a] 2 Bren. 19. 1, &c.

Cyn CRIST 710.

2 Ac a anfonodd Elïacim y penteulu, a Sebna yr ysgrifenydd, a henuriaid yr offeiriaid, wedi ymwisgo mewn sach-lïan, at Esaiah y prophwyd mab Amos.

3 A hwy a ddywedasant wrtho, Fel hyn y dywedodd Hezecïah, Diwrnod cyfyngder, a cherydd, a ‖ chabledd, *yw* y dydd hwn: canys y plant a ddaethant hyd yr enedigaeth, ond nid *oes* grym i esgor.

‖ Neu, *chyffro.*

4 Fe allai y gwrendy yr ARGLWYDD dy DDUW eiriau Rabsaceh, yr hwn a anfonodd brenhin Assyria ei feistr i gablu y DUW byw, ac y cerydda efe y geiriau a glybu yr ARGLWYDD dy DDUW: am hynny dyrcha *dy* weddi dros y gweddill *sydd* i'w gael.

5 Felly gweision y brenhin Hezecïah a ddaethant at Esaiah.

6 ¶ A dywedodd Esaiah wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth eich meistr, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ofna y geiriau a glywaist, *trwy* y rhai y cablodd gweision brenhin Assyria fi.

‖ Neu, *ynddo ef yspryd.*

7 Wele fi yn rhoddi ‖ arno ef wynt, ac efe a glyw swn, ac a ddychwel i'w wlad: gwnaf hefyd iddo syrthio gan y cleddyf yn ei wlad ei hun.

8 ¶ Yna y dychwelodd Rabsaceh, ac a gafodd frenhin Assyria yn rhyfela yn erbyn Libnah: canys efe a glywsai ddarfod iddo fyned o Lachis.

9 Ac efe a glywodd *sôn* am Tirhacah brenhin Ethiopia, gan ddywedyd, Efe a aeth allan i ryfela â thi. A phan glywodd *hynny*, efe a anfonodd genhadau at Hezecïah, gan ddywedyd,

10 Fel hyn y dywedwch wrth Hezecïah brenhin Judah, gan ddywedyd, Na thwylled dy DDUW di, yr hwn yr wyt yn ymddiried ynddo, gan ddywedyd, Ni roddir Jerusalem yn llaw brenhin Assyria.

11 Wele, ti a glywaist yr hyn a wnaeth brenhinoedd Assyria i'r holl wledydd, gan eu difrodi hwynt; ac a waredir di?

12 A waredodd duwiau y cenhedloedd hwynt, y rhai a ddarfu i'm tadau eu dinystrio, *sef* Gozan, a Haran, a Reseph, a meibion Eden, y rhai *oedd* o fewn Telassar?

[b] Jer. 49. 23.

13 *Mae* brenhin [b] Hamath, a brenhin Arphad? a brenhin dinas Sepharfaim, Hena ac Ifah?

14 ¶ A chymmerth Hezecïah y llythyr o law y cenhadau, ac a'i darllenodd; a Hezecïah a aeth i fynu i dŷ yr ARGLWYDD, ac a'i lledodd ger bron yr ARGLWYDD.

15 A Hezecïah a weddïodd at yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

16 ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, yr hwn wyt yn trigo *rhwng* y cerubiaid, ti ydwyt DDUW, *ïe*, tydi yn unig, i holl deyrnasoedd y ddaear: ti a wnaethost y nefoedd a'r ddaear.

17 Gogwydda, ARGLWYDD, dy glust, a gwrando; agor dy lygaid, ARGLWYDD, ac edrych: gwrando hefyd holl eiriau Senacherib, yr hwn a anfonodd i ddifenwi y DUW byw.

18 Gwir *yw*, O ARGLWYDD, i frenhinoedd Assyria ddifa yr holl † genhedloedd a'u gwledydd,

† Heb. *diroedd.*

19 A rhoddi eu duwiau hwy yn tân: canys nid *oeddynt* hwy dduwiau, ond gwaith dwylaw dyn, *o* goed a maen: am hynny y dinystriasant hwynt.

20 Yr awr hon gan hynny, O ARGLWYDD ein DUW, achub ni o'i law ef; fel y gwypo holl deyrnasoedd y ddaear mai ti *yw* yr ARGLWYDD, tydi yn unig.

21 ¶ Yna Esaiah mab Amos a anfonodd at Hezecïah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel, O herwydd i ti weddïo attaf fi yn erbyn Senacherib brenhin Assyria:

22 Dyma y gair a lefarodd yr ARGLWYDD yn ei erbyn ef, Y forwyn merch Sïon a'th ddirmygodd, *ac* a'th watwarodd: merch Jerusalem a ysgydwodd ben ar dy ol.

23 Pwy a ddifenwaist ac a geblaist? ac yn erbyn pwy y dyrchefaist *dy* lef, ac y cyfodaist yn uchel dy lygaid? yn erbyn Sanct Israel.

24 Trwy law dy weision y ceblaist yr Arglwydd, ac y dywedaist, A lliaws fy ngherbydau y daethum i fynu i uchelder y mynyddoedd, *i* ystlysau Libanus; a mi a dorraf uchelder ei gedrwydd, *a*'i ddewis ffynnidwydd; âf hefyd i'w gwrr uchaf, *ac i* goed ‖ ei ddol-dir.

‖ *Carmel.*

25 Myfi a gloddiais, ac a yfais ddwfr; â gwadnau fy nhraed hefyd y sychais holl afonydd y gwarchäeedig.

26 ‖ Oni chlywaist wneuthur o honof hyn er ys talm, a'i lunio er y dyddiau gynt? ‖ yn awr y dygais hynny i ben, fel y byddit i ddistrywio dinasoedd caerog *yn* garneddau dinystriol.

‖ 2 Bren. 19. 25.

‖ Neu, *a ddygwn hynny yn awr i'w ddistrywio, a dinasoedd caerog i* fod *yn garneddau, &c.*

27 Am hynny eu trigolion yn gwtoglaw a ddychrynwyd ac a gywilydd-

Cyn CRIST 710.

Cyn CRIST 710.

iwyd: oeddynt *megis* gwellt y maes, fêl gwŷrdd-lysiau, a glas-wellt ar bennau *tai*, neu *ŷd* wedi deifio cyn addfedu.

28 Dy eisteddiad hefyd, a'th fynediad allan, a'th ddyfodiad i mewn, a adnabûm, a'th gynddeiriowgrwydd i'm herbyn.

29 Am i ti ymgynddeiriogi i'm herbyn, ac i'th ddadwrdd ddyfod i fynu i'm clustiau; am hynny [c] y rhoddaf fy mâch yn dy ffroen di, a'm ffrwyn yn dy weflau, ac a'th ddychwelaf di ar hyd yr un ffordd ag y daethost.

30 A hyn *fydd* yn arwydd i ti, *Hezecïah:* Y flwyddyn *hon* y bwyttêi a dyfo o hono ei hun; ac yn yr ail flwyddyn yr attwf; ac yn y drydedd flwyddyn hauwch a medwch, plennwch winllannoedd hefyd, a bwyttêwch eu ffrwyth hwynt.

31 A'r gweddill o dŷ Judah, *yr hwn* a adewir, a wreiddia eilwaith i waered, ac a ddwg ffrwyth i fynu.

32 Canys gweddill a â allan o Jerusalem, a'r rhai dïangol o fynydd Sïon: [d] zêl ARGLWYDD y lluoedd a wna hyn.

33 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am frenhin Assyria, Ni ddaw efe i'r ddinas hon, ac nid ergydia efe saeth yno; hefyd ni ddaw o'i blaen â tharian, ac ni fwrw glawdd i'w herbyn.

34 Ar hyd yr un ffordd ag y daeth y dychwel, ac ni ddaw i mewn i'r ddinas hon, medd yr ARGLWYDD.

35 Canys mi [e] a ddiffynnaf y ddinas hon, i'w chadw hi er fy mwyn fy hun, ac er mwyn Dafydd fy ngwas.

36 ¶ Yna yr aeth [f] angel yr ARGLWYDD, ac a darawodd y'ngwersyll yr Assyriaid gant a phedwar ugain a phump o filoedd: a phan gyfodasant yn fore drannoeth, wele hwynt oll yn gelaneddau meirwon.

37 ¶ Felly Senacherib brenhin Assyria a ymadawodd, ac a aeth, ac a ddychwelodd, ac a drigodd yn Ninefeh.

38 ¶ A bu, fel yr ydoedd efe yn addoli yn nhŷ Nisroch ei dduw, i Adrammelech a Sareser ei feibion, ei daraw ef â'r cleddyf; a hwy a ddïangasant i wlad †Armenia. Ac Esarhàdon ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XXXVIII.

1 *Hezecïah, wedi cael cennadwri o'i farwolaeth, trwy weddi yn cael estyn ei einioes.* 8 *Yr haul yn myned ddeg o raddau yn ei ol, yn argoel o'r addewid honno.* 9 *Cân diolch Hezecïah.*

Cyn CRIST 713.

YN [a] y dyddiau hynny y clafychodd Hezecïah hyd farw. Ac Esaiah y prophwyd mab Amos a ddaeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, †Trefna dy dŷ; canys marw fyddi, ac ni byddi byw.

2 Yna Hezecïah a droes ei wyneb at y pared, ac a weddïodd at yr ARGLWYDD.

3 A dywedodd, Attolwg, ARGLWYDD, cofia yr awr hon i mi rodio ger dy fron di mewn gwirionedd ac â chalon berffaith, a gwneuthur o honof yr hyn *oedd* dda yn dy olwg. A Hezecïah a wylodd âg wylofain mawr.

4 ¶ Yna y bu gair yr ARGLWYDD wrth Esaiah, gan ddywedyd,

5 Dos a dywed wrth Hezecïah, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Dafydd dy dad, Clywais dy weddi di, gwelais dy ddagrau; wele, mi a chwanegaf at dy ddyddiau di bymtheng mlynedd.

6 Ac o law brenhin Assyria y'th waredaf di a'r ddinas: a mi a ddiffynnaf y ddinas hon.

7 A hyn *fydd* i ti yn arwydd oddi wrth yr ARGLWYDD, y gwna yr ARGLWYDD y gair hwn a lefarodd;

8 Wele fi yn dychwelyd cysgod y graddau, yr hwn a ddisgynodd †yn neial Ahaz gyd â'r haul, ddeg o raddau yn ei ol. Felly yr haul a ddychwelodd ddeg o raddau, ar hyd y graddau y disgynasai *ar hyd-ddynt.*

9 ¶ Ysgrifen Hezecïah brenhin Judah, pan glafychasai, a byw o hono o'i glefyd.

10 Myfi a ddywedais yn nhorriad fy nyddiau, Af i byrth y bedd; difuddiwyd fi o weddill fy mlynyddoedd.

11 Dywedais, Ni chaf weled yr ARGLWYDD Ior [b] yn nhir y rhai byw: ni welaf ddyn mwyach ym mysg trigolion y byd.

12 [c] Fy ‖ nhrigfa a aeth, ac a symmudwyd oddi wrthyf fel lluest bugail: torrais ymaith fy hoedl megis gwehydd; ‖ â nychdod y'm tyrr ymaith: o ddydd hyd nos y gwnei ben am danaf.

13 Cyfrifais hyd y bore, *mai* megis llew y dryllia efe fy holl esgyrn: o ddydd hyd nos y gwnei ddiben arnaf.

14 Megis garan *neu* wennol, felly trydar a wneuthum; [d] griddfenais megis colommen; fy llygaid a ddyrchafwyd i fynu: O ARGLWYDD, gorthrymmwyd fi; esmwythâ arnaf.

15 Beth a ddywedaf? canys dywedodd wrthyf, ac efe a'i gwnaeth: mi a gerddaf yn araf fy holl flynyddoedd yn chwerwedd fy enaid.

16 Arglwydd, trwy y *pethau* hyn yr

† Heb. *Dod orchymyn am dy dŷ.*

† Heb. *y'ngraddau.*

[a] 2 Bren. 20. 1. 2 Chron. 32. 24.

[b] Ps. 27. 13. a 116. 9.

[c] Job 7. 6.

‖ Neu, *oes.*

‖ Neu, *oddi wrth yr* eddi.

[d] pen. 59. 11.

[c] pen. 30. 28. Ezec. 38. 4.

[d] 2 Bren. 19. 21. pen. 9. 7.

[e] 2 Bren. 20. 6.

[f] 2 Bren. 19. 35.

† Heb. *Ararat.*

ydys yn byw, ac yn yr holl *bethau* hyn *y mae* bywyd fy yspryd i; felly yr iachêi, ac y bywhêi fi.

17 Wele ‖ yn lle heddwch i mi chwerwder chwerw: ond †o gariad ar fy enaid y gwaredaist *ef* o bwll llygredigaeth: canys ti a deflaist fy holl bechodau o'r tu ol i'th gefn.

18 Canys [e] y bedd ni'th fawl di, angau *ni*'th glodfora: y rhai sydd yn disgyn i'r pwll ni obeithiant am dy wirionedd.

19 Y byw, y byw, efe a'th fawl di, fel *yr wyf* fi heddyw: y tad a hysbysa i'r plant dy wirionedd.

20 Yr ARGLWYDD *sydd* i'm cadw: am hynny y canwn fy nghaniadau, holl ddyddiau ein heinioes, yn nhŷ yr ARGLWYDD.

21 Canys [f] Esaiah a ddywedasai, Cymmerant swp o ffigys, a rhwymant yn blastr ar y cornwyd, ac efe a fydd byw.

22 A dywedasai Hezecïah, Pa arwydd fydd y caf fyned i fynu i dŷ yr ARGLWYDD?

PENNOD XXXIX.

1 *Merodach-baladan yn anfon i ymweled â Hezecïah o herwydd y rhyfeddod, ac wrth hynny yn cael gwybodaeth o'i drysorau ef:* 3 *ac Esaiah yn cael gwybod hynny, ac yn rhag-fynegi y caeth-glud i Babilon.*

YN [a] yr amser hwnnw Merodach-baladan, mab Baladan, brenhin Babilon, a anfonodd lythyrau ac anrheg at Hezecïah: canys efe a glywsai ei fod ef yn glaf, a'i fyned yn iach.

2 A Hezecïah a lawenychodd o'u herwydd hwynt, ac a ddangosodd iddynt ‖ dŷ ei drysorau, yr arian, a'r aur, a'r llysieuau, a'r olew gwerthfawr, a holl dŷ ei ‖ arfau, a'r hyn oll a gafwyd yn ei drysorau ef: nid oedd dim yn ei dŷ ef, nac yn ei holl gyfoeth ef, a'r nas dangosodd Hezecïah iddynt.

3 ¶ Yna y daeth Esaiah y prophwyd at y brenhin Hezecïah, ac a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd y gwŷr hyn? ac o ba le y daethant attat? A dywedodd Hezecïah, O wlad bell y daethant attaf fi, *sef* o Babilon.

4 Yntau a ddywedodd, Beth a welsant hwy yn dy dŷ di? A dywedodd Hezecïah, Yr hyn oll *oedd* yn fy nhŷ i a welsant: nid oes dim yn fy nhrysorau a'r nas dangosais iddynt.

5 Yna Esaiah a ddywedodd wrth Hezecïah, Gwrando air ARGLWYDD y lluoedd.

6 Wele y dyddiau yn dyfod, pan ddygir i Babilon yr hyn oll *sydd* yn dy dŷ di, a'r hyn a gynnilodd dy dadau di hyd y dydd hwn: ni adewir dim, medd yr ARGLWYDD.

7 Cymmerant hefyd o'th feibion di, y rhai a ddaw o honot, *sef* y rhai a genhedli, fel y byddont ystafellyddion yn llys brenhin Babilon.

8 Yna y dywedodd Hezecïah wrth Esaiah, Da *yw* gair yr ARGLWYDD, yr hwn a leferaist. Dywedodd hefyd, Canys bydd heddwch a gwirionedd yn fy nyddiau i.

PENNOD XL.

1 *Cyhoeddi yr efengyl.* 3 *Pregeth Ioan fedyddiwr,* 9 *a'r apostolion.* 12 *Yprophwyd, trwy ddangos fod Duw yn hollalluog,* 18 *ac nad oes dim cyffelyb na chyfartal iddo,* 26 *yn cysuro y bobl.*

CYSURWCH, cysurwch fy mhobl, medd eich DUW.

2 Dywedwch ‖ wrth fodd calon Jerusalem, llefwch wrthi hi, gyflawni ei ‖ milwriaeth, ddilêu ei hanwiredd: o herwydd derbyniodd o law yr ARGLWYDD [a] yn ddau-ddyblyg am ei holl bechodau.

3 ¶ [b] Llef un yn llefain yn yr anialwch, [c] Parottôwch ffordd yr ARGLWYDD, unionwch lwybr i'n DUW ni yn y diffaethwch.

4 Pob pant a gyfodir, a phob mynydd a bryn a ostyngir: y gŵyr a wneir yn uniawn, a'r anwastad yn wastadedd.

5 A gogoniant yr ARGLWYDD a ddatguddir, a phob cnawd ynghyd a'i gwel; canys genau yr ARGLWYDD a lefarodd *hyn.*

6 Y llef a ddywedodd, Gwaedda. Yntau a ddywedodd, Beth a waeddaf? [d] Pob cnawd sydd wellt, a'i holl odidowgrwydd fel blodeuyn y maes.

7 Gwywa y gwelltyn, syrth y blodeuyn; canys yspryd yr ARGLWYDD a chwythodd arno: gwellt yn ddïau *yw* y bobl.

8 Gwywa y gwelltyn, syrth y blodeuyn; ond [e] gair ein DUW ni a saif byth.

9 ¶ Dring rhagot, yr ‖ efengyles Sïon, i fynydd uchel; dyrchafa dy lef trwy nerth, O efengyles Jerusalem: dyrchafa, nac ofna; dywed wrth ddinasoedd Judah, Wele eich DUW chwi.

10 Wele yr Arglwydd DDUW a ddaw ¶ yn erbyn y cadarn, a'i fraich a lywodraetha drosto: wele [f] ei wobr gyd âg ef, a'i ‖ waith o'i flaen.

Cyn CRIST 713.

‖ Neu, *ar fy heddwch.*

† Heb. *ceraist fy enaid o bwll llygred,* &c.

[e] Ps. 6. 5. a 30. 9. a 88. 11. a 115. 17.

[f] 2 Bren. 20. 7.

Cylch 712.

[a] 2 Bren. 20. 12, &c.

‖ Neu, *ei lysieu-dy.*

‖ Neu, *dlysau.* Heb. *ddodrefn.*

712.

Cyn CRIST 712.

Cyflawnwyd, Dan. 1. 2,3,7.

Cylch 712.

‖ Neu, *yn gysurus wrth Jerusalem.*

‖ Neu, *hamser nodedig.*

[a] Edrych pen. 61. 7.

[b] Matt. 3. 3. Marc 1. 3. Luc 3. 4. Ioan 1. 23.

[c] Mal. 3. 1.

[d] Job 14. 2. Ps. 90. 5. a 102. 11. a 103. 15. Iago 1. 10. 1 Petr 1. 24.

[e] Job 12. 34. 1 Petr 1. 25.

‖ Neu, *hon wyt yn efengylu i Sïon,* &c.

‖ Neu, *â llaw gadarn.*

[f] pen. 62. 11.

‖ Neu, *dâl am ei waith.*

Cyn CRIST Cylch 712.

11 [g] Fel bugail y portha efe ei braidd; â'i fraich y casgl ei ŵyn, ac a'u dwg yn ei fynwes, *ac* a goledda y ‖ mammogiaid.

12 ¶ [h] Pwy a fesurodd y dyfroedd yn ei ddwrn, ac a fesurodd y nefoedd â'i rychwant, ac a gymhwysodd bridd y ddaear mewn mesur, ac a bwysodd y mynyddoedd mewn pwysau, a'r bryniau mewn cloriannau?

13 [i] Pwy a gyfarwyddodd yspryd yr ARGLWYDD, ac yn wr o'i gynghor a'i cyfarwyddodd ef?

14 A phwy yr ymgynghorodd efe, ïe, *pwy* † a'i cyfarwyddodd, ac a'i dysgodd yn llwybr barn, ac a ddysgodd iddo wybodaeth, ac a ddangosodd iddo ffordd dealldwriaeth?

15 Wele, y cenhedloedd a gyfrifwyd fel defnyn o gelwrn, ac fel mân-lwch y cloriannau; wele, fel brycheuyn y cymmer efe yr ynysoedd i fynu.

16 Ac nid digon Libanus i gynneu *tân;* nid digon ei fwystfilod chwaith yn boeth-offrwm.

17 Yr holl genhedloedd *ydynt* megis [k] diddym ger ei fron ef; yn llai nâ dim, ac *nâ* gwagedd, y cyfrifwyd hwynt ‖ ganddo.

18 ¶ [l] I bwy gan hynny y cyffelybwch DDUW? a pha ddelw a osodwch iddo?

19 [m] Y crefftwr a dawdd gerf-ddelw, a'r eurych a'i goreura, ac a dawdd gadwyni arian.

20 Yr hwn *sydd* dlawd ei offrwm a ddewis bren ni phydra; efe a gais atto saer cywraint, i barottôi cerf-ddelw *yr hon* ni syfl.

21 Oni wybuoch? oni chlywsoch? oni fynegwyd i chwi o'r dechreuad? oni ddeallasoch er seiliad y ddaear?

22 Efe sydd yn eistedd ar amgylchoedd y ddaear, a'i thrigolion *sydd* fel locustiaid; [n] yr hwn a daena y nefoedd fel llenn, ac a'i lleda fel pabell i drigo *ynddi:*

23 [o] Yr hwn a wna lywodraethwyr yn ddiddym; fel gwagedd y gwna efe farnwyr y ddaear.

24 Ië, ni phlennir hwynt, nis heuir chwaith; ei foncyff hefyd ni wreiddia yn y ddaear: ac efe a chwŷth arnynt, a hwy a wywant, a chorwynt a'u dwg hwynt ymaith fel sofl.

25 I bwy gan hynny y'm cyffelybwch, ac y'm cystedlir, medd y Sanct?

26 Dyrchefwch eich llygaid i fynu, ac edrychwch pwy a grëodd *y rhai* hyn, a ddwg eu llu hwynt allan mewn rhifedi: [p] efe a'u geilw hwynt oll wrth eu henwau; gan amlder *ei* rym *ef,* a'i gadarn allu, ni phalla un.

27 Paham y dywedi, Jacob, ac y lleferi, Israel, Cuddiwyd fy ffordd oddi wrth yr ARGLWYDD, a'm barn a aeth heibio i'm DUW?

28 ¶ Oni wyddost, oni chlywaist, na ddiffygia ac na flina DUW tragywyddoldeb, yr ARGLWYDD, Creawdwr cyrrau y ddaear? [q] ni ellir chwilio allan ei synwyr ef.

29 Yr hwn a rydd nerth i'r diffygiol, ac a amlhâ gryfder i'r dirym.

30 Canys yr ieuengctid a ddiffygia ac a flina, a'r gwŷr ieuainge gan syrthio a syrthiant:

31 Eithr y rhai a obeithiant yn yr ARGLWYDD [r] a † adnewyddant *eu* nerth; ehedant fel eryrod; rhedant ac ni flinant; rhodiant ac ni ddiffygiant.

PENNOD XLI.

1 *Duw yn ym-ymliw â'i bobl, ynghylch ei drugareddau i'w eglwys,* 10 *a'i addewidion;* 21 *ac yng nghylch ofered delwau ac eilunod.*

DISTEWCH, ynysoedd, ger fy mron; adnewydded y cenhedloedd *eu* nerth: deuant yn nês, yna llefarant; cyd-nesâwn i farn.

2 Pwy a gyfododd † y cyfiawn o'r dwyrain, a'i galwodd at ei droed, [a] a roddodd y cenhedloedd o'i flaen ef, ac a wnaeth *iddo* lywodraethu ar frenhinoedd? efe a'u rhoddodd *hwynt* fel llwch i'w gleddyf, *ac* fel sofl gwasgaredig i'w fwa ef.

3 Y mae efe yn eu herlid hwynt, *ac* yn myned † yn ddïogel; *ar hyd* llwybr ni cherddasai efe â'i draed.

4 Pwy a weithredodd ac a wnaeth *hyn,* gan alw y cenhedlaethau o'r dechreuad? Myfi yr ARGLWYDD [b] y cyntaf, myfi hefyd *fydd* gyd â'r diweddaf.

5 Yr ynysoedd a welsant, ac a ofnasant; eithafoedd y ddaear a ddychrynasant, a nesasant, ac a ddaethant.

6 [c] Pob un a gynnorthwyodd ei gymydog, ac a ddywedodd wrth ei frawd, Ymgryfhâ.

7 Felly y saer a gysurodd ‖ yr eurych, *a'r* morthwyliwr yr hwn oedd yn taro ar yr eingion, ‖ gan ddywedyd, *Y mae* yn barod i'w asio; ac efe a'i sicrhâodd â hoelion, *fèl* nad ysgogir.

Cyn CRIST Cylch 712.

[g] pen. 49. 10. Ezec. 34. 23. Ioan 10. 11.
‖ Neu, *cyfebron.*
[h] Diar. 30. 4.
[i] Job 21. 22. a 36. 22, 23. Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.
† Heb. *a wnaeth iddo ddeall.*
[k] Dan. 4. 35.
‖ *wrtho.*
[l] pen. 46. 5. Act. 17. 29.
[m] pen. 41. 6. a 44. 12. Jer. 10. 3.
[n] Job 9. 8. Ps. 104. 2. pen. 44. 24. Jer. 10. 12.
[o] Job 12. 21. Ps. 107. 40.
[p] Ps. 147. 4.
[q] Ps. 147. 5.
[r] Ps. 103. 5.
† Heb. *newidiant.*
† Heb. *gyfiawnder.*
[a] Edrych Gen. 14. 14, &c.
† Heb. *mewn heddwch.*
[b] pen. 43. 10. a 44. 6. a 48. 12. Dat. 1. 17. a 22. 13.
[c] pen. 40. 19. a 42. 12.
‖ Neu, *y rhoddwr.*
‖ Neu, *gan ddywedyd am yr asiad, Da yw.*

Cyn CRIST Cylch 712.

8 Eithr ti, Israel, fy ngwas *ydwyt* ti, Jacob yr hwn a [d] etholais, had Abraham fy [e] anwylyd.

9 *Ti* yr hwn a gymmerais o eithafoedd y ddaear, ac y'th elwais oddi wrth ei phendefigion, ac y dywedais wrthyt, Fy ngwas *wyt* ti; dewisais di, ac ni'th wrthodais.

10 ¶ Nac ofna; canys *yr ydwyf* fi gyd â thi: na lwfrhâ; canys myfi *yw* dy DDUW: cadarnhâf di, cynnorthwyaf di hefyd, a chynhaliaf di â deheulaw fy nghyfiawnder.

11 Wele, [f] cywilyddir a gwaradwyddir *y rhai* oll a lidiasent wrthyt: † dy wrthwynebwyr a fyddant megis diddym, ac a ddifethir.

12 Ti a'u ceisi, ac nis cei hwynt, *sef* † y dynion a ymgynhenasant â thi: † y gwŷr a ryfelant â thi fyddant megis diddym, a megis peth heb ddim.

13 Canys myfi yr ARGLWYDD dy DDUW a ymaflaf yn dy ddeheulaw, a ddywed wrthyt, Nac ofna, myfi a'th gynnorthwyaf.

14 Nac ofna, di bryf Jacob, gwŷr Israel; myfi a'th gynnorthwyaf, medd yr ARGLWYDD, a'th waredydd, Sanct Israel.

15 Wele, [g] gosodaf di yn fenn-ddyrnu newydd † ddanheddog; y mynyddoedd a ddyrni ac a feli, gosodi hefyd y bryniau fel ‖ mwlwg.

16 Nithi hwynt, a'r gwynt a'u dwg ymaith, a'r corwynt a'u gwasgar hwynt: a thi a lawenychi yn yr ARGLWYDD, yn Sanct Israel y gorfoleddi.

17 *Pan* geisio y trueiniaid a'r tlodion ddwfr, ac nis *cânt; pan* ballo eu tafod o syched, myfi yr ARGLWYDD a'u gwrandawaf hwynt, *myfi* DUW Israel nis gadawaf hwynt.

18 [h] Agoraf afonydd ar leoedd uchel, a ffynhonnau y'nghanol y dyffrynoedd: gwnaf [i] y diffaethwch yn llyn dwfr, a'r crasdir yn ffrydiau dyfroedd.

19 Gosodaf yn yr anialwch y cedrwydd, sittah, myrtwydd, ac olew-wydd; gosodaf yn y diffaethwch ffynnidwydd, ffawydd, a'r pren box ynghyd;

20 Fel y gwelont, ac y gwybyddont, ac yr ystyriont, ac y deallont ynghyd mai llaw yr ARGLWYDD a wnaeth hyn, a Sanct Israel a'i crëodd.

21 Deuwch yn nês â'ch cwyn, medd yr ARGLWYDD; dygwch eich *rhesymmau* cadarnaf medd brenhin Jacob.

22 [k] Dygant *hwynt* allan, a mynegant i ni y pethau a ddigwyddant: mynegwch y pethau gynt beth *ydynt,* fel † yr ystyriom, ac y gwypom eu diwedd hwynt; neu traethwch i ni y pethau a ddaw.

23 Mynegwch y pethau a ddaw ar ol *hyn,* fel y gwypom mai duwiau *ydych* chwi; [l] gwnewch hefyd dda neu ddrwg, fel y synno arnom, ac y gwelom ynghyd.

24 Wele, [m] peth heb ddim *ydych* chwi, a'ch gwaith sydd ‖ ddiddym: ffiaidd *yw y gwr* a'ch dewisô chwi.

25 Cyfodais *un* o'r gogledd, ac efe a ddaw: o gyfodiad haul y geilw efe ar fy enw; ac efe a ddaw ar dywysogion fel *ar* glai, ac fel y sathr crochenydd bridd.

26 Pwy a fynegodd o'r dechreuad, fel y gwybyddom? ac ym mlaen llaw, fel y dywedom, Cyfiawn *yw?* nid *oes* a fynega, nid *oes* a draetha chwaith, ac nid *oes* a glyw eich ymadroddion.

27 Y cyntaf *a ddywed* wrth Sïon, Wele, wele hwynt; rhoddaf hefyd efengylwr i Jerusalem.

28 Canys edrychais, ac nid *oedd* neb, ïe, yn eu plith, ac nid *oedd* gynghorwr, pan ofynais iddynt, a fedrai † atteb gair.

29 Wele, hwynt oll *ydynt* wagedd; a'u gweithredoedd yn ddiddym: gwynt a gwagedd *yw* eu tawdd-ddelwau.

PENNOD XLII.

1 *Swydd Crist, ynghyd â'i larieidd-dra a'i ddïanwadalwch.* 5 *Addewid Duw iddo ef.* 10 *Y mae yn annog i foliannu Duw am ei efengyl:* 17 *ac yn beio ar y bobl am eu hanghrediniaeth.*

WELE [a] fy ngwas, yr hwn yr ydwyf yn ei gynnal; fy etholedig, *i'r hwn* y mae fy enaid [b] yn foddlawn: [c] rhoddais fy yspryd arno; efe a ddwg allan farn i'r cenhedloedd.

2 Ni waedda, ac ni ddyrchafa, ac ni phair glywed ei lef yn yr heol.

3 Ni ddryllia gorsen ysig, ac ni ddiffydd lin yn ‖ mygu: efe a ddwg allan farn at wirionedd.

4 Ni phalla efe, ac ni ddigalonna, hyd oni osodo farn ar y ddaear; yr ynysoedd hefyd a ddisgwyliant am ei gyfraith ef.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, [d] creawdydd y nefoedd a'i hestynydd; lledydd y ddaear a'i chnwd; rhoddydd anadl i'r bobl arni, ac yspryd i'r rhai a rodiant ynddi:

6 Myfi yr ARGLWYDD a'th elwais mewn cyfiawnder, ac ymaflaf yn dy law, [e] cadwaf di hefyd, a rhoddaf di yn gyfammod pobl, ac [f] yn oleuni Cenhedloedd;

7 [g] I agoryd llygaid y deillion, i ddwyn

Cyn CRIST Cylch 712.

[d] Deut. 7. 6. a 10. 15. a 14. 2. Ps. 135. 4. pen. 43. 1. a 44. 1.
[e] 2 Chron. 20. 7. Iago 2. 23.
[f] Exod. 23. 22. pen. 45. 24. a 60. 12. Zech. 12. 3.
† Heb. *gwŷr dy gynnen.*
† Heb. *gwŷr dy ymryson.*
† Heb. *gwŷr dy ryfel.*
[g] Michah 4. 13. 2 Cor. 10. 4, 5.
† Heb. *safnog.*
‖ Neu, *us.*
[h] pen. 35. 6, 7. a 43. 19. a 44. 3.
[i] Ps. 107. 35.
[k] pen. 45. 21.
† Heb. *y gosodom ein calon* arnynt.
[l] Jer. 10. 5.
[m] pen. 44. 9. 1 Cor. 8. 4.
‖ Neu, *waeth nâ'r* eiddo *gwiber.*
† Heb. *ddychwelyd.*

Cyn CRIST Cylch 712.

[a] pen. 49. 3. Matt. 12. 18.
[b] Matt. 3. 17. a 17. 5. Eph. 1. 6.
[c] pen. 11. 2. Ioan 3. 34.
‖ Neu, *yn llosgi yn dywyll.*
[d] pen. 44. 24. Zech. 12. 1.
[e] pen. 49. 8.
[f] pen. 49. 6. Luc 2. 32. Act. 13. 47.
[g] pen. 35. 5. a 61. 1. Luc 4. 18. Heb. 2. 14, 15.

allan y carcharor o'r carchar, *a*'r rhai a eisteddant *mewn* [h] tywyllwch o'r carchardy.

8 Myfi *yw* yr ARGLWYDD; dyma fy enw: [i] a'm gogoniant ni roddaf i arall, na'm mawl i ddelwau cerfiedig.

9 Wele y pethau o'r blaen a ddaethant i ben, a mynegi yr ydwyf fi bethau newydd; traethaf *hwy* i chwi cyn eu tarddu allan.

10 [k] Cenwch i'r ARGLWYDD gân newydd, *a*'i fawl ef o eithaf y ddaear; y rhai a ddisgynwch i'r môr, † ac sydd ynddo; yr ynysoedd a'u trigolion.

11 Y diffaethwch a'i ddinasoedd, dyrchafant *eu llef*, y maes-drefi a breswylia Cedar; caned preswylwyr y graig, bloeddiant o ben y mynyddoedd.

12 Rhoddant ogoniant i'r ARGLWYDD, a mynegant ei fawl yn yr ynysoedd.

13 Yr ARGLWYDD a â allan fel cawr, fel rhyfelwr y cyffry eiddigedd; efe a waedda, ïe, efe a rua; *ac* a † fydd trech nâ'i elynion.

14 Tewais er ys talm, distewais, ymatteliais; llefaf fel gwraig yn esgor, difwynaf, a † difethaf ar unwaith.

15 Mi a wnaf y mynyddoedd a'r bryniau yn ddiffaethwch, a'u holl wellt a wywaf; ac a wnaf yr afonydd yn ynysoedd; a'r llynnoedd a sychaf.

16 Arweiniaf y deilliaid ar hyd ffordd nid adnabuant; a gwnaf iddynt gerdded ar hyd llwybrau nid adnabuant; gwnaf dywyllwch yn oleuni o'u blaen hwynt, a'r pethau ceimion yn uniawn. Dyma y pethau a wnaf iddynt, ac nis gadawaf hwynt.

17 ¶ [l] Troir yn eu hol, *a* llwyr waradwyddir y rhai a ymddiriedant mewn delwau cerfiedig, y rhai a ddywedant wrth y delwau tawdd, Chwi *yw* ein duwiau ni.

18 O fyddariaid, gwrandewch; a'r deillion, edrychwch i weled.

19 [m] Pwy *sydd* ddall ond fy ngwas i? neu fyddar fel fy nghennad a anfonais? pwy mor ddall a'r perffaith, a dall fel gwas yr ARGLWYDD?

20 *Er* gweled llawer, [n] etto nid ystyri; *er* agoryd clustiau, etto ni wrendy.

21 Yr ARGLWYDD sydd foddlawn er mwyn ei gyfiawnder, efe a fawrhâ y gyfraith, ac a'*i* gwna yn anrhydeddus.

22 Etto dyma bobl a yspeiliwyd, ac a anrheithiwyd: ‖ hwy a faglwyd oll mewn tyllau, mewn carchardai hefyd y cuddiwyd hwynt: y maent yn yspail, ac heb waredydd; yn † anrhaith, ac heb a ddywedai, Dyro yn ei ol.

23 Pwy o honoch a wrendy hyn? *pwy* a ystyr, ac a glyw erbyn † yr amser a ddaw?

24 Pwy a roddes Jacob yn anrhaith, ac Israel i'r yspeilwyr? onid yr ARGLWYDD, yr hwn y pechasom i'w erbyn? canys ni fynnent rodio yn ei ffyrdd, ac nid ufuddhâent i'w gyfraith.

25 Am hynny y tywalltodd efe arno lidiowgrwydd ei ddigter, a chryfder rhyfel: efe a'i hennynodd oddi amgylch, ond ni wybu efe; llosgodd ef hefyd, ond nid ystyriodd.

PENNOD XLIII.

1 *Yr Arglwydd yn cysuro ei eglwys â'i addewidion:* 8 *yn appelio at y bobl, i fod yn dystion o'i hollalluowgrwydd:* 14 *yn rhag-fynegi iddynt ddinystr Babilon,* 18 *a rhyfeddol ymwared ei bobl:* 22 *yn argyhoeddi y bobl megis rhai diesgus.*

OND yr awr hon fel hyn y dywed yr ARGLWYDD [a] dy Greawdwr di, Jacob, a'th luniwr di, Israel, Nac ofna; canys gwaredais di: gelwais *di* erbyn dy enw: eiddof fi *ydwyt.*

2 Pan [b] elych trwy y dyfroedd, myfi *a fyddaf* gyd â thi; a thrwy yr afonydd, *fel* na lifant drosot: pan rodiech trwy y tân, ni'th losgir; ac ni ennyn y fflam arnat.

3 Canys myfi *yw* yr ARGLWYDD dy DDUW, Sanct Israel dy waredydd: [c] myfi a roddais yr Aipht yn iawn trosot, Ethiopia a Seba am danat.

4 Er pan aethost yn werthfawr yn fy ngolwg, y'th ogoneddwyd, a mi a'th hoffais; am hynny y rhoddaf ddynion am danat ti, a phobloedd dros dy einioes di.

5 [d] Nac ofna; canys yr *ydwyf* fi gyd â thi: o'r dwyrain y dygaf dy had, ac o'r gorllewin y'th gasglaf.

6 Dywedaf wrth y gogledd, Dod; ac wrth y dehau, Nac attal: dwg fy meibion o bell, a'm merched o eithaf y ddaear:

7 *Sef* pob un a elwir ar fy enw: canys [e] i'm gogoniant y crëais ef, y lluniais ef, ac y gwneuthum ef.

8 ¶ Dwg allan [f] y bobl ddall sydd â llygaid iddynt, a'r byddariaid sydd â chlustiau iddynt.

9 Casgler yr holl genhedloedd ynghyd, a chynnuller y bobloedd; [g] pwy yn eu mysg a fynega hyn, ac a draetha i ni y pethau o'r blaen? dygant eu tystion, fel y cyfiawnhâer hwynt; neu wrandawant, a dywedant, Gwir *yw.*

10 [h] Fy nhystion i *ydych* chwi, medd

---

[h] pen. 9. 2.

[i] pen. 48. 11.

[k] Ps. 33. 3. a 40. 3. a 98. 1.

† Heb. *a'i gyflawnder.*

† Heb. *ymûrola*, neu, *a fydd gwrol yn erbyn ei*, &c.

† Heb. *llyngcaf.*

[l] Ps. 97. 7. pen. 1. 29. a 44. 11. a 45. 16.

[m] pen. 43. 8. Ezec. 12. 2. Edrych Ioan 9. 39, 41.

[n] Rhuf. 2. 21.

‖ Neu, *yn maglu eu holl wŷr ieuainge hwynt mewn carchardai*, &c.

Cyn CRIST Cylch 712.

† Heb. *sathrfa.*

† Heb. *yr amser ar ol.*

Cylch 712.

[a] ad. 7.

[b] Ps. 66. 12.

[c] Diar. 11. 8. a 21. 18.

[d] pen. 41. 10, 14. Jer. 30. 10. a 46. 27.

[e] Ps. 100. 3. pen. 29. 23. Ioan 3. 3, 5. 2 Cor. 5. 17. Eph. 2. 10.

[f] pen. 42. 19. Ezec. 12. 2.

[g] pen. 41. 21, 22.

[h] pen. 44. 8.

yr ARGLWYDD, a'm gwas yr hwn a ddewisais; fel yr adnabyddoch, ac y credoch fi, ac y dealloch [i] mai myfi *yw:* o'm blaen nid *oedd* ‖ Duw wedi ei ffurfio, ac ni bydd ar fy ol.

11 Myfi, myfi [k] *yw* yr ARGLWYDD; ac nid *oes* geidwad ond myfi.

12 Myfi a fynegais, ac a achubais, ac a ddangosais, pryd nad *oedd duw* dïeithr yn eich mysg: am hynny chwi *ydych* fy nhystion (medd yr ARGLWYDD) mai myfi *sydd* DDUW.

13 Ië, cyn *bod* dydd *yr ydwyf* fi; ac nid *oes* a wared o'm llaw: gwnaf, a phwy a'i [l] † lluddia?

14 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, eich gwaredydd chwi, Sanct Israel, Er eich mwyn chwi yr anfonais i Babilon, ac y tynnais i lawr eu holl † bennaduriaid, a'r Caldeaid, *sydd* a'u bloedd mewn llongau.

15 Myfi yr ARGLWYDD *yw* eich Sanct chwi, creawdydd Israel, eich brenhin chwi.

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, yr hwn [m] a wna ffordd yn y môr, a [n] llwybr yn y dyfroedd cryfion;

17 Yr hwn [o] a ddwg allan y cerbyd a'r march, y llu a'r cryfder; cyd-orweddant, ni chodant: darfuant, fel llin y diffoddasant.

18 ¶ [p] Na chofiwch y pethau o'r blaen, ac nac ystyriwch y pethau gynt.

19 Wele fi yn gwneuthur [q] peth newydd: yr awr hon y dechreu; oni chewch ei wybod? [r] Gwnaf ffordd yn yr anialwch *ac* afonydd yn y diffaethwch.

20 Bwystfil y maes, y dreigiau, a † chywion yr estrys, a'm gogoneddant; am [s] roddi o honof ddwfr yn yr anialwch, *a*'r afonydd yn y diffaethwch, i roddi dïod i'm pobl, fy newisedig.

21 [t] Y bobl hyn a luniais i mi fy hun; fy moliant a fynegant.

22 ¶ Eithr ni elwaist arnaf, Jacob; ond blinaist arnaf, Israel.

23 [u] Ni ddygaist i mi † filod dy offrymmau poeth, ac ni'm hanrhydeddaist â'th ebyrth: ni pherais i ti fy ngwasanaethu âg offrwm, ac ni'th flinais âg arogl-darth.

24 Ni phrynaist i mi galamus âg arian, ac ni'm † llenwaist â brasder dy ebyrth: eithr ti a wnaethost i'm wasanaethu â'th bechodau, [x] blinaist fi â'th anwireddau.

25 Myfi, myfi *yw* yr hwn a ddilëa dy gamweddau, [y] er fy mwyn fy hun, ac ni chofiaf dy bechodau.

26 Dwg ar gof i mi, [z] cyd-ymddadleuwn: adrodd di, fel y'th gyfiawnhâer.

27 Dy dad cyntaf a bechodd, a'th † athrawon a wnaethant gamwedd i'm herbyn.

28 Am hynny [a] yr halogais ‖ dywysogion y cyssegr, ac y rhoddais Jacob yn ddïofryd-beth, ac Israel yn waradwydd.

PENNOD XLIV.

1 *Duw yn cysuro ei eglwys â'i addewidion.* 7 *Gwagedd ac oferedd eilunod;* 9 *ac ynfydrwydd y rhai a'u gwna.* 21 *Y mae yn annog i foliannu Duw am ei ymwared, ac am ei hollalluowgrwydd.*

AC yn awr gwrando, [a] Jacob fy ngwas, ac Israel yr hwn a ddewisais.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [b] yr hwn a'th wnaeth, ac a'th luniodd o'r groth, efe a'th gynnorthwya: Nac ofna, fy ngwas Jacob; a thi [c] Jesurun, yr hwn a ddewisais.

3 Canys [d] tywalltaf ddyfroedd ar y sychedig, a ffrydiau ar y sychdir: tywalltaf fy yspryd ar dy had, a'm bendith ar dy hiliogaeth:

4 A hwy a dyfant *megis* ym mysg glaswellt, fel helyg wrth ffrydiau dyfroedd.

5 Hwn a ddywed, Eiddo yr ARGLWYDD *ydwyf* fi; a'r llall a'*i* geilw *ei hun* ar enw Jacob; ac arall a ysgrifena *â*'i law, Eiddo yr ARGLWYDD *ydwyf,* ac a *ym*-gyfenwa ar enw Israel.

6 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, brenhin Israel a'i waredydd, ARGLWYDD y lluoedd, [e] Myfi *yw* y cyntaf, diweddaf *ydwyf* fi hefyd; ac nid *oes* DUW ond myfi.

7 [f] Pwy hefyd, fel fi, a eilw, a fynega, ac a esyd hyn yn drefnus i mi, er pan osodais yr hen bobl? neu mynegant iddynt y pethau sydd ar ddyfod, a'r pethau a ddaw.

8 Nac ofnwch, ac nac arswydwch; onid er hynny o amser y traethais i ti, ac y mynegais? [g] *a*'m tystion *ydych* chwi. A oes DUW ond myfi? ïe, [h] nid *oes* † DUW: nid adwaen i *yr un.*

9 ¶ [i] Oferedd *ydynt* hwy oll y rhai a luniant ddelw gerfiedig, ni wna eu pethau ‖ dymunol lesâd: tystion *ydynt* iddynt eu hun, [k] na welant, ac na wyddant; fel y byddo cywilydd arnynt.

10 Pwy a luniai dduw, neu a fwriai ddelw gerfiedig, [l] heb wneuthur dim lles?

11 Wele, ei holl gyfeillion [m] a gywil-

Cyn CRIST Cylch 712.

[i] pen. 41. 4. a 44. 8.
‖ Neu, *dim wedi ei ffurfio gan Dduw.*
[k] pen. 45. 21. Hos. 13. 4.

[l] Job 9. 12. pen. 14. 27.
† Heb. *dychwel.*

† Heb. *barrau,* neu, *ffoaduriaid.*

[m] Exod. 14. 16. pen. 51. 10.
[n] Jos. 3. 13.
[o] Exod. 14. 4—9, 25.

[p] Jer. 16. 14. a 23. 7.

[q] 2 Cor. 5. 17. Dat. 21. 5.

[r] Exod. 17. 6. Num. 20. 11. Ps. 78. 16. pen. 35. 6.
† Heb. *merched.*
[s] pen. 48. 21.

[t] Ps. 102. 18.

[u] Amos 5. 25.
† Heb. *ŵyn,* neu, *fynnod.*

† Heb. *meddwaist,* neu, *llwyrfwydaist.*
[x] pen. 1. 14. Mal. 2. 17.
[y] pen. 48. 9. Ezec. 36. 22, &c.

Cyn CRIST Cylch 712.

[z] pen. 1. 18.
† Heb. *ladmeryddion.*
[a] pen. 47. 6.
‖ Neu, *y tywysogion sanctaidd.*

Cylch 712.

[a] pen. 41. 8. a 43. 1. Jer. 30. 10. a 46. 27.
[b] pen. 43. 7.

[c] Deut. 32. 15.

[d] pen. 35. 7. Joel 2. 28. Ioan 7. 38. Act. 2. 18.

[e] pen. 41. 4. a 48. 12. Dat. 1. 8, 17. a 22. 13.
[f] pen. 45. 21.

[g] pen. 43. 10.
[h] Deut. 4. 35. 39. a 32. 39. 1 Sam. 2. 2. pen. 45. 5.
† Heb. *graig,* Deut. 32. 4.
[i] pen. 41. 24, 29.
‖ Neu, *hyfryd.*
[k] Ps. 115. 4, &c.
[l] Hab. 2. 18.
[m] Ps. 97. 7. pen. 1. 29. a 42. 17. a 45. 16.

Cyn CRIST Cylch 712.

yddir, y seiri hefyd o ddynion *y maent:* casgler hwynt oll, safant i fynu; *etto* hwy a ofnant, *ac* a gyd-gywilyddiant.

[a] pen. 40. 19. a 41. 6. Jer. 10. 3.

12 [a] Y gôf ‖ â'r efail a weithia yn y glo, ac a'i llunia â morthwylion, ac â nerth ei fraich y gweithia efe hi: newynog *yw* hefyd, a'i nerth a balla; nid yf ddwfr, ac y mae yn diffygio.

‖ Neu, *a weithia fwyall.*

13 Y saer pren a estyn *ei* linyn; efe a'i llunia hi wrth linyn *coch;* efe a'i cymhwysa hi â bwyeill, ac a'i gweithia wrth gwmpas, ac a'i gwna ar ol delw dyn, fel prydferthwch dyn, i aros *mewn* tŷ.

14 Efe a dyrr iddo gedrwydd, ac a gymmer y cypres-wydden a'r dderwen, ac ‖ a ymegnïa ym mysg prennau y coed; efe a blanna onnen, a'r gwlaw a'i maetha.

‖ Neu, *a'i cadarnhâ.*

15 Yna y bydd i ddyn i gynneu *tân:* canys efe a gymmer o honi, ac a ymdwymna; ïe, efe a'i llysg, ac a boba fara; gwna hefyd dduw, ac *a*'i haddola *ef;* gwna ef yn ddelw gerfiedig, ac a ymgrymma iddo.

16 Rhan o hono a lysg efe yn tân; wrth ran o hono y bwytty gig, y rhostia rost, fel y diwaller ef: efe a ymdwymna hefyd, ac a ddywed, Aha, ymdwymnais, gwelais dân.

17 A'r rhan arall yn dduw y gwna, yn ddelw gerfiedig iddo; efe a ymgrymma iddo, ac a'*i* haddola, ac a weddïa arno, ac a ddywed, Gwared fi; canys fy nuw *ydwyt.*

[c] pen. 45. 20.

18 [c] Ni wyddant, ac ni ddeallant; canys *Duw* a ‖ gauodd eu llygaid hwynt rhag gweled, *a*'u calonnau rhag deall.

‖ Neu, *ddwbiodd.*

[p] pen. 46. 8.

† Heb. *esyd neb ei galon.*

19 Ië, ni [p] † feddwl *neb* yn ei galon, ïe, nid *oes* wybodaeth na deall i ddywedyd, Llosgais ran o hono yn tân, ac ar ei farwor y pobais fara, y rhostiais gig, ac y bwyttêais; ac a wnaf fi y rhan arall yn ffieiddbeth? a ymgrymmaf † i foncyff o bren?

† Heb. *i'r hyn a ddaw o bren?*

[q] Hos. 4. 12.

20 Ymborth ar ludw y mae; [q] calon siommedig a'i gŵyr-drodd ef, fel na waredo ei enaid, ac na ddywedo, Onid *oes* celwydd yn fy neheulaw?

21 ¶ Meddwl hyn, Jacob ac Israel; canys fy ngwas *ydwyt* ti; lluniais di, gwas i mi *ydwyt;* Israel, ni'th anghofir gennyf.

22 Dilëais dy gamweddau fel cwmmwl, a'th bechodau fel niwl: dychwel attaf fi; canys myfi a'th waredais di.

23 [r] Cenwch, nefoedd: canys yr Arglwydd a wnaeth *hyn:* bloeddiwch, gwaelodion y ddaear; bloeddiwch ganu, fynyddoedd, y coed a phob pren ynddo: canys gwaredodd yr Arglwydd Jacob, ac yn Israel yr ymogonedda efe.

Cyn CRIST Cylch 712.

[r] Ps. 69. 34. a 96. 11, 12. pen. 42. 10. a 49. 13. Jer. 51. 48. Dat. 18. 20.

24 Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd dy waredydd, [s] a'r hwn a'th luniodd o'r groth, Myfi *yw* yr Arglwydd sydd yn gwneuthur pob *peth,* [t] yn estyn y nefoedd fy hunan, yn lledu y ddaear o honof fy hun:

[s] pen. 43. 1.

[t] Job 9. 8. Ps. 104. 2. pen. 40. 22. a 42. 5. a 45. 12. a 51. 13.

25 [u] Yn diddymmu arwyddion y rhai celwyddog, ac yn ynfydu dewiniaid; yn troi y doethion yn eu hol, ac yn gwneuthur eu gwybodaeth yn ynfyd:

[u] pen. 47. 13.

26 Yr hwn a gyflawna air ei was, ac a gwblhâ gynghor ei genhadon; yr hwn a ddywed wrth Jerusalem, Ti a breswylir; ac wrth ddinasoedd Judah, Chwi a adeiledir, a chyfodaf ei † hadwyau:

† Heb. *diffaethfäoedd.*

27 [x] Yr hwn wyf yn dywedyd wrth y dyfnder, Bydd sych; a mi a sychaf dy afonydd:

[x] Edrych Jer. 50. 38. a 51. 32, 36.

28 [y] Yr hwn wyf yn dywedyd wrth Cyrus, Fy mugail *yw,* ac efe a gyflawna fy holl ewyllys: gan ddywedyd wrth Jerusalem, [z] Ti a adeiledir; ac wrth y deml, Ti a sylfeinir.

[y] 2 Chron. 36. 22, 23. Ezra 1. 1, &c.

[z] pen. 45. 13.

PENNOD XLV.

1 *Duw yn galw Cyrus er mwyn ei eglwys: 5 yn gofyn ufudd-dod am ei fod yn hollalluog: 20 yn dangos ofered ydyw eilunod, wrth ei allu yn ymwared.*

Cylch 712.

FEL hyn y dywed yr Arglwydd wrth ei enneiniog, wrth Cyrus, yr hwn ‖ yr ymaflais i yn ei ddeheulaw, i ddarostwng cenhedloedd o'i flaen ef: a mi a ddattodaf lwynau brenhinoedd; i agoryd y dorau o'i flaen ef, a'r pyrth ni cheuir:

‖ Neu, *y cryfheais ei ddeheulaw.*

2 Mi a âf o'th flaen di, ac a unionaf y gŵyr-geimion; y dorau pres a dorraf, a'r barrau heiyrn a ddrylliaf:

3 Ac a roddaf i ti drysorau cuddiedig, a chuddfeydd dirgel, fel y gwypech mai myfi yr Arglwydd, yr hwn [a] a'*th* alwodd erbyn dy enw, *yw* Duw Israel.

[a] Exod. 33. 12, 17.

4 Er mwyn Jacob fy ngwas, ac Israel fy etholedig, y'th elwais erbyn dy enw: mi a'th gyfenwais, er na'm hadwaenit:

5 ¶ [b] Myfi *ydwyf* yr Arglwydd, ac [c] nid arall, nid *oes* Duw ond myfi; gwregysais di, er na'm hadwaenit:

[b] Deut. 4. 35, 39. a 32. 39. pen. 44. 8.

[c] ad. 14, 18, 21.

6 Fel y gwypont o godiad haul, ac o'r gorllewin, nad neb ond myfi: myfi *yw* yr Arglwydd, ac nid arall:

Cyn CRIST Cylch 712.

7 Yn llunio goleuni, ac yn crëu tywyllwch; yn gwneuthur llwyddiant, ac [d] yn crëu drygfyd: myfi yr ARGLWYDD sydd yn gwneuthur hyn oll.

8 [e] Defnynwch, nefoedd, oddi uchod, a thywallted yr wybrennau gyfiawnder; ymagored y ddaear, ffrwythed iachawdwriaeth a chyfiawnder, cyd-darddant: myfi yr ARGLWYDD a'u crëais.

9 Gwae a ymrysono â'i luniwr. *Ymrysoned* priddell â phriddellau y ddaear. [f] A ddywed y clai wrth ei luniwr, Beth a wnei? neu, Y mae dy waith heb ddwylaw iddo?

10 Gwae a ddywedo wrth *ei* dad, Beth a genhedli? neu wrth y wraig, Beth a esgoraist?

11 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Sanct Israel, a'i luniwr, Gofynwch i mi y pethau a ddaw am fy meibion, a gorchymynwch fi am waith fy nwylaw.

12 Myfi a wneuthum y ddaear, ac a grëais ddyn arni: myfi, *ïe*, fy nwylaw i a estynasant y nefoedd, ac a orchymynais eu holl luoedd.

13 Myfi a'i cyfodais ef mewn cyfiawnder, a'i holl ffyrdd a ‖gyfarwyddaf; efe [g] a adeilada fy ninas, efe a ollwng fy ngharcharorion, [h] heb na gwerth na gobrwy, medd ARGLWYDD y lluoedd.

14 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Llafur yr Aipht, a marsiandïaeth Ethiopia, a'r Sabeaid hirion, a ddeuant attat ti, ac eiddot ti fyddant; ar dy ol y deuant; [i] mewn cadwyni y deuant trosodd ac ymgrymmant i ti; attat y gweddïant, [k] *gan ddywedyd*, Yn ddïau ynot ti *y mae* DUW, [l] ac nid *oes* arall, nac *oes* DUW.

15 Ti yn ddiau *wyt* DDUW [m] yn ymguddio, O DDUW Israel yr achubwr!

16 Cywilyddir a gwaradwyddir hwynt oll; [n] seiri delwau a ânt ynghyd i waradwydd.

17 Israel a achubir yn yr ARGLWYDD *â* iachawdwriaeth dragywyddol: ni'ch cywilyddir ac ni'ch gwaradwyddir byth bythoedd.

18 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [o] creawdydd y nefoedd, y DUW ei hun a luniodd y ddaear, ac a'i gwnaeth; efe a'i sicrhâodd hi, ni chrëodd hi yn ofer, i'w phreswylio y lluniodd hi: [p] Myfi *yw* yr ARGLWYDD, ac nid neb amgen.

19 [q] Ni leferais mewn dirgelwch, mewn man tywyll o'r ddaear; ni ddywedais wrth had Jacob, Ceisiwch fi yn ofer. Myfi yr ARGLWYDD wyf yn llefaru cyfiawnder, *ac* yn mynegi pethau uniawn.

20 ¶ Ymgesglwch, a deuwch; cydnesêwch, rai dïangol y cenhedloedd; [r] nid oes gwybodaeth gan y rhai a ddyrchafant goed eu cerf-ddelw, ac a weddïant dduw nid all achub.

21 Mynegwch, a nesêwch *hwynt;* cyd-ymgynghorant hefyd; [s] pwy a draethodd hyn er cynt? *pwy* a'i mynegodd er y pryd hwnnw? onid myfi yr ARGLWYDD? ac [t] nid *oes* DUW arall ond myfi; yn DDUW cyfiawn, ac yn achubydd; nid *oes* ond myfi.

22 Trowch eich wynebau attaf fi, holl gyrrau y ddaear, fel y'ch achuber: canys myfi *wyf* DDUW, ac nid neb arall.

23 I mi fy hun y tyngais, aeth y gair o'm genau *mewn* cyfiawnder, ac ni ddychwel, Mai [u] i mi y plyga pob glin, [x] y twng pob tafod.

24 Yn ddïau ‖ yn yr ARGLWYDD (medd *un*) *y mae* i mi gyfiawnder a nerth; atto ef y deuir; [y] a chywilyddir pawb a ddigiant wrtho.

25 Yn yr ARGLWYDD y cyfiawnhêir, ac yr ymogonedda holl had Israel.

PENNOD XLVI.

1 *Na allai eilunod Babilon eu hachub eu hunain.* 3 *Bod Duw yn achub ei bobl hyd y diwedd.* 5 *Nad yw eilunod gyffelyb i Dduw mewn gallu,* 12 *nac mewn ymwared presennol.*

CRYMMODD [a] Bèl, plygodd Nebo; eu delwau oedd ar fwystfilod, ac ar anifeiliaid: eich clud a lwythwyd yn drwm; llwyth *ydynt* i'r diffygiol.

2 Gostyngant, cyd-grymmant: ni allent achub y llwyth, † ond aethant mewn caethiwed eu hunain.

3 ¶ Tŷ Jacob, gwrandewch arnaf fi, a holl weddill tŷ Israel, *y rhai* a ddygpwyd *gennyf* o'r groth, *ac* a arweddwyd o'r bru:

4 Hyd henaint hefyd myfi *yw;* ïe, [b] myfi a'*ch* dygaf hyd oni ben-wynnoch: gwneuthum, arweddaf hefyd; ïe, dygaf, a gwaredaf *chwi.*

5 ¶ [c] I bwy y'm gwnewch yn debyg, ac y'*m* cystedlwch, ac y'm cyffelybwch, fel y byddom debyg?

6 [d] Hwy a wastraffant aur o'r pwrs, ac a bwysant arian mewn clorian, a gyflogant eurych, ac efe a'i gweithia yn dduw: gostyngant, ac ymgrymmant.

7 [e] Dygant ef ar ysgwyddau, dygant

---

[d] Amos 3. 6.
[e] Ps. 85. 11.
[f] pen. 29. 16. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20.
‖ Neu, *uniawnaf.*
[g] 2 Chron. 36. 22, 23. Ezra 1. 1, &c. pen. 44. 28.
[h] pen. 52. 3.
[i] Ps. 149. 8.
[k] 1 Cor. 14. 25.
[l] ad. 5.
[m] pen. 57. 17.
[n] pen. 44. 11.
[o] pen. 42. 5.
[p] ad. 5.
[q] Deut. 30. 11. pen. 48. 16.
[r] pen. 44. 17, 18, 19.
[s] pen. 41. 22. a 43. 9. a 44. 7. a 46. 10. a 48. 14.
[t] ad. 5, 14, 18.
[u] Rhuf. 14. 11. Phil. 2. 10.
[x] Gen. 31. 53. Deut. 6. 13. pen. 65. 16.
‖ Neu, *efe a ddywed am danat, Yn yr Arglwydd y mae pob cyfiawnder.* Heb. *cyfiawnderau.*
[y] pen. 41. 11.

Cylch 712.
[a] pen. 21. 9. Jer. 50. 2. a 51. 44.
† Heb. *a'i henaid aeth mewn,* &c.
[b] Exod. 19. 4. Deut. 1. 31. a 32. 11. Ps. 71. 6, 18. pen. 63. 9.
[c] pen. 40. 18, 25.
[d] pen. 40. 19. a 41. 6. a 44. 12, 19. Jer. 10. 3.
[e] Jer. 10. 5.

Cyn CRIST Cylch 712.

ef, ac a'i gosodant yn ei le, ac efe a saif; ni syfl o'i le: [f]os llefa *un* arno, nid ettyb, ac nis gwared ef o'i gystudd.

8 Cofiwch hyn, a byddwch wŷr: [g]adgofiwch, droseddwyr.

9 Cofiwch y pethau gynt erioed; canys myfi *ydwyf* Duw, ac [h]nid neb arall; Duw *ydwyf*, ac heb fy math;

10 [i]Yn mynegi y diwedd o'r dechreuad, ac er cynt yr hyn ni wnaed *etto*, yn dywedyd, [k]Fy nghynghor a saif, a'm holl ewyllys a wnaf.

11 Yn galw aderyn o'r dwyrain, †y gwr a wna fy nghynghor o wlad bell: dywedais, a mi a'i dygaf i ben; mi a'*i* lluniais, a mi a'i gwnaf.

12 ¶ Gwrandewch arnaf fi, y rhai cedyrn galon, y rhai pell oddi wrth gyfiawnder.

13 Nesêais fy nghyfiawnder; ni bydd bell, a'm hiachawdwriaeth nid erys: rhoddaf hefyd iachawdwriaeth yn Sïon i'm gogoniant Israel.

PENNOD XLVII.

1 *Barnedigaethau Duw ar Babilon a Chaldea,* 6 *am eu hannhrugarowgrwydd,* 7 *a'u balchder,* 10 *a'u rhyfyg:* 11 *ac nas gellir eu gwrthwynebu.*

Cylch 712.

[a]DISGYN ac eistedd yn y llwch, *ti* forwyn-ferch Babilon, eistedd ar lawr: nid *oes* orsedd-faingc, *ti* ferch y Caldeaid; canys ni'th alwant mwy yn dyner ac yn foethus.

2 Cymmer y meini melin, a [b]mala flawd; datguddia dy lawethau, noetha dy sodlau, dinoetha dy forddwydydd, dos trwy yr afonydd.

3 [c]Dy noethni a ddatguddir, dy warth hefyd a welir: dïalaf, ac nid *fel* dyn *y'th* gyfarfyddaf.

4 Ein gwaredydd ni, ei enw *yw* Arglwydd y lluoedd, Sanct Israel.

5 Eistedd yn ddistaw, a dos i dywyllwch, *ti* ferch y Caldeaid: canys ni'th alwant mwy yn Arglwyddes y teyrnasoedd.

6 ¶ [d]Digiais wrth fy mhobl, [e]halogais fy etifeddiaeth, a rhoddais hwynt yn dy law di: ni chymmeraist drugaredd arnynt; [f]rhoddaist dy iau yn drom iawn ar yr henuriaid.

7 ¶ A dywedaist, Byth y byddaf [g]arglwyddes: felly nid ystyriaist hyn, ac ni chofiaist ei diwedd hi.

8 Am hynny yn awr gwrando hyn, y foethus, [h]yr hon a drigi yn ddïofal, [i]yr hon a ddywedi yn dy galon, Myfi *sydd*, ac nid neb ond myfi: nid eisteddaf yn weddw, ac ni chaf wybod beth yw dïeppiledd.

9 Ond y ddau [k]*beth* hyn a ddaw i ti yn ddisymmwth yr un dydd, dïeppiledd a gweddwdod: yn gwbl y deuant arnat, [l]am amlder dy hudoliaethau, *a* mawr nerth dy swynion.

10 ¶ Canys [m]ymddiriedaist yn dy ddrygioni: dywedaist, Ni'm gwel *neb*. Dy ddoethineb a'th wybodaeth a'th ‖hurtiant; a dywedaist yn dy galon, Myfi *sydd*, ac nid neb arall ond myfi.

11 Am hynny y daw arnat ddrygfyd, yr hwn ni chei wybod ei †gyfodiad; a syrth arnat ddinystr nis gelli ei ochelyd: ïe, daw arnat ddistryw yn ddisymmwth, heb wybod i ti.

12 Sâf yn awr gyd â'th swynion, a chyd âg amlder dy hudoliaethau, yn y rhai yr ymflinaist o'th ieuengctid; *i edrych* a elli wneuthur lles, *i edrych* a fyddi grymmus.

13 Ymflinaist yn amlder dy gynghorion dy hun. Safed yn awr [n]astronomyddion y nefoedd, y rhai a dremiant ar y sêr, y rhai a hysbysant am y misoedd, ac achubant di oddi wrth *y pethau* a ddeuant arnat.

14 Wele, hwy a fyddant fel sofl; y tân a'u llysg hwynt; ni waredant eu †heinioes o feddiant y fflam: ni *bydd* marworyn i ymdwymno, *na* thân i eistedd ar ei gyfer.

15 Felly y byddant hwy i ti gyd â'r rhai yr ymflinaist, *sef* [o]dy farsiandwyr o'th ieuengctid; crwydrasant bob un ar ei duedd; nid oes *un* yn dy achub di.

PENNOD XLVIII.

1 *Duw, i argyhoeddi y bobl o'u hynod gyndynrwydd, yn datguddio ei brophwydoliaethau.* 9 *Er ei fwyn ei hun y mae efe yn eu gwared hwy.* 12 *Y mae yn eu hannog hwy i fod yn ufudd, o herwydd ei allu a'i ragluniaeth ef:* 16 *yn cwyno eu cildynrwydd hwy.* 20 *O'i fawr allu y mae yn gwared ei bobl o Babilon.*

GWRANDEWCH hyn, tŷ Jacob, y rhai a elwir ar enw Israel, ac [a]a ddaethant allan o ddyfroedd Judah; [b]y rhai a dyngant i enw yr Arglwydd, ac a goffânt am Dduw Israel, [c]nid mewn gwirionedd, nac mewn cyfiawnder.

2 Canys hwy a'u galwant eu hunain o'r ddinas sanctaidd, ac [d]a bwysant ar Dduw Israel; enw yr hwn *yw* Arglwydd y lluoedd.

3 [e]Y pethau gynt a fynegais er y pryd hwnnw, a daethant o'm genau, a mi a'u

Cyn CRIST Cylch 712.

[f] pen. 45. 20.
[g] pen. 44. 19.
[h] pen. 45. 5. a 48. 12.
[i] pen. 45. 21.
[k] Ps. 33. 11. Diar. 19. 21. a 21. 30. Heb. 6. 17.
† Heb. *fy nghynghorwr.*
[a] Jer. 48. 18.
[b] Exod. 11. 5. Barn. 16. 21. Matt. 24. 41.
[c] pen. 20. 4. Jer. 13. 22, 26. Nah. 3. 5.
[d] Edrych 2 Sam. 24. 14. 2 Chron. 28. 9. Zech. 1. 15.
[e] pen. 43. 28.
[f] Deut. 28. 50.
[g] Dat. 18. 7.
[h] Seph. 2. 15.
[i] ad. 10.
[k] pen. 51. 19.
[l] Nah. 3. 4.
[m] ad. 8.
‖ Neu, *droant ynaith.*
† Heb. *wawr.*
[n] pen. 44. 25.
† Heb. *heneidiau.*
[o] Dat. 18. 11.
[a] Ps. 68. 26.
[b] pen. 65. 16. Seph. 1. 5.
[c] Jer. 4. 2. a 5. 2.
[d] Michah 3. 11. Rhuf. 2. 17.
[e] pen. 42. 9. a 43. 9. a 44. 7, 8. a 45. 21. a 46. 9, 10.

Cyn CRIST Cylch 712.

traethais; mi a'*u* gwnaethum yn ddisymmwth, daethant i ben.

4 O herwydd i mi wybod dy *fod* di yn galed, a'th warr *fel* gïeuyn haiarn, a'th dalcen yn bres;

5 Mi a'*i* mynegais i ti er y pryd hwnnw; adroddais i ti cyn *ei* ddyfod; rhag dywedyd o honot, Fy nelw a'u gwnaeth, fy ngherf-ddelw a'm tawdd-ddelw a'u gorchymynodd.

6 Ti a glywaist, gwel hyn oll; ac oni fynegwch chwithau *ef?* adroddais i ti bethau newyddion o'r pryd hwn, a phethau cuddiedig, y rhai ni wyddit oddi wrthynt.

7 Yn awr y crëwyd hwynt, ac nid er y dechreuad, cyn y dydd ni chlywaist sôn am danynt: rhag dywedyd o honot, Wele, gwyddwn hwynt.

8 Ië, nis clywsit, ac nis gwyddit chwaith, nid agorasid dy glust y pryd hwnnw: canys gwyddwn y byddit lwyr anffyddlawn, a'th alw o'r groth [f]yn Drosseddwr.

9 ¶ [g]Er mwyn fy enw yr [h]oedaf fy llid, ac *er* fy mawl yr ymattaliaf oddi wrthyt, rhag dy ddifetha.

10 Wele, myfi a'th burais, ond nid ‖fel arian; dewisais di mewn pair cystudd.

11 Er fy mwyn fy hun, er fy mwyn fy hun, y gwnaf *hyn;* canys [l]pa fodd yr halogid *fy enw?* ac [k]ni roddaf fy ngogoniant i arall.

12 ¶ Gwrando arnaf fi, Jacob, ac Israel, yr hwn a elwais: [l]myfi *yw;* myfi *yw* [m]y cyntaf, a mi *yw* y diweddaf.

13 Fy llaw i hefyd a seiliodd y ddaear, a'm deheulaw i a ‖rychwantodd y nefoedd: *pan* [n]alwyf fi arnynt, hwy a gydsafant.

14 [o]Ymgesglwch oll, a gwrandewch; pwy o honynt hwy a fynegodd hyn? [p]Yr ARGLWYDD a'i hoffodd: efe a wna ei ewyllys ar Babilon, a'i fraich *a fydd ar* y Caldeaid.

15 Myfi, myfi a leferais, ac a'i gelwais ef: dygais ef, ac efe a lwydda ei ffordd ef.

16 ¶ Nesêwch attaf, gwrandewch hyn; [q]ni leferais o'r cyntaf yn ddirgel; er y pryd y mae hynny yr *ydwyf* finnau yno: ac yn awr [r]yr Arglwydd DDUW a'i Yspryd a'm hanfonodd.

17 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD dy Waredydd, Sanct Israel; Myfi *yw* yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hwn wyf yn dy ddysgu di i wellhâu, gan dy arwain yn y ffordd y dylit rodio.

18 [s]O na wrandawsit ar fy ngorchymynion! yna y buasai dy heddwch fel afon, a'th gyfiawnder fel tonnau y môr:

19 A buasai dy had fel y tywod, ac eppil dy gorph fel ei raian ef: ni thorrasid, ac ni ddinystriasid ei enw oddi ger fy mron.

20 ¶ [t]Ewch allan o Babilon, ffowch oddi wrth y Caldeaid, â llef gorfoledd mynegwch *ac* adroddwch hyn, traethwch ef hyd eithafoedd y ddaear; dywedwch, [u]Gwaredodd yr ARGLWYDD ei was Jacob.

21 Ac [x]ni sychedasant *pan* arweiniodd hwynt yn yr anialwch: [y]gwnaeth i ddwfr bistyllio iddynt o'r graig: holltodd y graig hefyd, a'r dwfr a ddylifodd.

22 [z]Nid *oes* heddwch, medd yr ARGLWYDD, i'r rhai annuwiol.

PENNOD XLIX.

1 *Crist wedi ei anfon at yr Iuddewon, yn achwyn rhagddynt.* 5 *Ei anfon ef at y Cenhedloedd âg addewidion grasusol.* 13 *Bod cariad Duw tu ag at ei eglwys yn dragywyddol.* 18 *Helaeth adferu yr eglwys.* 24 *Y galluog ymwared allan o'r caethiwed.*

GWRANDEWCH arnaf, ynysoedd; ac ystyriwch, bobl o bell; [a]Yr ARGLWYDD a'm galwodd o'r groth; o ymysgaroedd fy mam y gwnaeth goffa am fy enw.

2 Gosododd hefyd [b]fy ngenau fel cleddyf llym, y'nghysgod ei law y'm cuddiodd; a gwnaeth fi [c]yn saeth loyw, cuddiodd fi yn ei gawell saethau;

3 Ac a ddywedodd wrthyf, [d]Fy ngwas i *ydwyt* ti, Israel, yr hwn yr ymogoneddaf ynot.

4 Minnau a ddywedais, Yn ofer y llafuriais, yn ofer ac am ddim y treuliais fy nerth; er hynny *y mae* fy marn gyd â'r ARGLWYDD, a'm ‖gwaith gyd â'm DUW.

5 ¶ Ac yn awr, medd yr ARGLWYDD, yr hwn a'm lluniodd o'r groth yn was iddo, i ddychwelyd Jacob atto ef, ‖Er nad ymgasglodd Israel, etto gogoneddus fyddaf fi y'ngolwg yr ARGLWYDD, a'm DUW fydd fy nerth.

6 Ac efe a ddywedodd, †Gwael yw dy fod yn was i mi, i gyfodi llwythau Jacob, ac i adferu ‖rhai cadwedig Israel: [e]mi a'th roddaf hefyd yn oleuni i'r Cenhedloedd, fel y byddych yn iachawdwriaeth i mi hyd eithaf y ddaear.

7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Gwaredydd Israel, *a*'i Sanct, wrth [f]y dirmygedig ‖o enaid, wrth yr hwn sydd

Cyn CRIST Cylch 712.

[s] Deut. 32. 29. Ps. 81. 13.

[t] pen. 52. 11. Jer. 50. 8, a 51. 6, 45. Zech. 2. 6. Dat. 18. 4.

[u] Exod. 19. 4, 5, 6.

[x] Edrych pen. 41. 17, 18.

[y] Exod. 17. 6. Num. 20. 11.

[z] pen. 57. 21.

[a] Matt. 1. 20, 21. Luc 1. 31.

[b] pen. 11. 4. a 51. 16. Heb. 4. 12. Dat. 1. 16.

[c] Ps. 45. 5.

[d] pen. 42. 1. Zech. 3. 8.

‖ Neu, *gwobr.*

‖ Neu, *Fel yr ymgasglo Israel atto ac y byddwyf yn ogoneddus y'ngolwg,* &c.

† Heb. *Ai gwaelach wyt nag y byddit yn was,* &c.

‖ Neu, *diffuethfacedd.*

[e] pen. 42. 6. Luc 2. 32. Act. 13. 47. a 26. 18.

[f] pen. 53. 3.

‖ Neu, *gan ddyn.*

[f] Ps. 58. 3.

[g] pen. 43. 25.

[h] Ps. 78. 38.

‖ Neu, *i arian.*

[l] Edrych Deut. 32. 26, 27.

[k] pen. 42. 8.

[l] Deut. 32. 39.

[m] pen. 41. 4. a 44. 6. Dat. 1. 17. a 22. 13.

‖ Neu, *ddyrnfeddodd.*

[n] pen. 40. 26.

[o] pen. 41. 22. a 43. 9. a 44. 7. a 45. 21.

[p] pen. 45. 1.

[q] pen. 45. 19.

[r] Zech. 2. 9, 11.

Cyn CRIST Cylch 712.

ffiaidd gan y genedl, wrth was llywodraethwyr; [g]Brenhinoedd a welant, ac a gyfodant; tywysogion hefyd a ymgrymmant, er mwyn yr ARGLWYDD, yr hwn sydd ffyddlawn, Sanct Israel, ac efe a'th ddewisodd di.

8 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [h]Mewn amser boddlongar y'th wrandewais, ac yn nydd iachawdwriaeth y'th gynnorthwyais; [i]a mi a'th gadwaf, ac a'th roddaf yn gyfammod y bobl, ‖i sicrhâu y ddaear, i beri etifeddu yr etifeddiaethau anghyfanneddol;

9 Fel y dywedych [k]wrth y carcharorion, Ewch allan; wrth y rhai *sydd* mewn tywyllwch, Ymddangoswch. Ar y ffyrdd y porant, ac yn yr holl uchel-fannau *y bydd* eu porfa hwynt.

10 [l]Ni newynant, ac ni sychedant; ac [m]nis tery gwres na haul hwynt: o herwydd yr hwn a dosturia wrthynt a'u tywys, ac a'u harwain wrth y ffynhonnau dyfroedd.

11 A mi a wnaf fy holl fynydd yn ffordd, a'm prif-ffyrdd a gyfodir.

12 Wele, y rhai hyn a ddeuant o bell: ac wele, y rhai accw o'r gogledd, ac o'r gorllewin; a'r rhai yma o dir Sinim.

13 ¶ [n]Cenwch, nefoedd; a gorfoledda, ddaear; bloeddiwch ganu, y mynyddoedd: canys yr ARGLWYDD a gysurodd ei bobl, ac a drugarhâ wrth ei drueiniaid.

14 Etto dywedodd Sïon, Yr ARGLWYDD a'm gwrthododd, a'm Harglwydd a'm hanghofiodd.

15 A anghofia gwraig ei phlentyn sugno, †fel na thosturio wrth fab ei chroth? ïe, hwy a allant anghofio, etto myfi nid anghofiaf di.

16 Wele, [o]ar gledr *fy* nwylaw y'th argreffais; dy furiau *sydd* ger fy mron bob amser.

17 Dy ‖blant a frysiant; y rhai a'th ddinystriant, ac a'th ddistrywiant, a ânt allan o honot.

18 ¶ [p]Dyrcha dy lygaid oddi amgylch, ac edrych: y rhai hyn oll a ymgasglant, *ac* a ddeuant attat. *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD, dïau y gwisgi hwynt oll fel harddwisg, ac y rhwymi hwynt *am danat* fel prïod-ferch.

19 Canys dy ddiffaethwch a'th anialwch, a'th dir dinystriol, yn ddïau [q]fydd yn awr yn rhŷ gyfyng gan breswylwyr; a'r rhai a'th lyngcant a ymbellhânt.

20 Plant dy ddïeppiledd a ddywedant etto lle y clywech, Cyfyng yw y lle hwn i mi; dod le i mi, fel y preswyliwyf.

21 Yna y dywedi yn dy galon, Pwy a genhedlodd y rhai hyn i mi, a mi yn ddïeppil, ac yn unig, yn gaeth, ac ar grwydr? a phwy a fagodd y rhai hyn? Wele, myfi a adawyd fy hunan; ‖o ba le *y daeth* y rhai hyn?

22 [r]Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele, cyfodaf fy llaw at y cenhedloedd, a dyrchafaf fy maner at y bobloedd; a dygant dy feibion ‖yn *eu* mynwes, a dygir dy ferched ar ysgwyddau.

23 Brenhinoedd hefyd fydd dy dadmaethod, a'u ‖brenhinesau dy fammaethod; crymmant i ti â'*u* hwynebau tu a'r llawr, a [s]llyfant lwch dy draed; a chei wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD: canys [t]ni chywilyddir y rhai a ddisgwyliant wrthyf fi.

24 ¶ [u]A ddygir y caffaeliad oddi ar y cadarn? neu a waredir † y rhai a garcherir yn gyfiawn?

25 Ond fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ië, † carcharorion y cadarn a ddygir, ac anrhaith y creulawn a ddïangc: canys myfi a ymrysonaf â'th ymrysonydd, a myfi a achubaf dy feibion.

26 [x]Gwnaf hefyd i'th orthrymmwyr fwytta eu cig eu hunain, ac ar eu [y]gwaed eu hun y meddwant fel ar win ‖melus; a gwybydd pob cnawd mai myfi yr ARGLWYDD *yw* dy achubydd, a'th gadarn waredydd di, Jacob.

PENNOD L.

1 *Crist yn dangos nad efe yw yr achos y gwrthodwyd yr Iuddewon, am ei fod yn abl i'w hachub hwy, 5 am ei fod yn ufudd i wneuthur hynny, 7 ac am ei fod yn ymddiried y'nghymhorth Duw.* 10 *Annog i hyderu ar Dduw, ac nid arnom ein hunain.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD, Pa le *y mae* [a]llythyr ysgar eich mam, ‖*trwy* yr hwn y gollyngais hi ymaith? neu pwy o'm [b]dyledwyr y gwerthais chwi iddo? Wele, am eich anwireddau yr ymwerthasoch, ac am eich camweddau y gollyngwyd ymaith eich mam.

2 Paham, pan ddeuthum, nad *oedd* neb *i'm derbyn?* pan elwais, nad attebodd *neb?* [c]Gan gwttogi a gwttogodd fy llaw, fel na allai ymwared? neu onid *oes* ynof nerth i achub? wele, [d]â'm cerydd [e]y sychaf y môr, gwneuthum [f]yr afonydd yn ddiffaethwch: [g]eu pysgod a ddrewant o eisieu dwfr, ac a fyddant feirw o syched.

3 [h]Gwisgaf y nefoedd â thywyllwch, a gosodaf sach-lïan yn dô iddynt.

Cyn CRIST Cylch 712.

‖ Neu, *pa le yr oedd.*

‖ Neu, *ar* eu *breichiau.*

‖ Neu, *tywysogesau.*

† Heb. *caethiwed y cyfiawn.*

† Heb. *caethglud.*

‖ Neu, *newydd.*

‖ *yr hon a yrrais.*

Cyn CRIST Cylch 712.

4 Yr Arglwydd DDUW a roddes i mi dafod y dysgedig, i fedru mewn pryd lefaru gair wrth [i] y diffygiol: deffry fi bob bore, deffry i mi glust i glywed fel y dysgedig.

[i] Matt. 11. 28.

5 ¶ Yr Arglwydd DDUW a agorodd fy nghlust, a minnau ni [k] wrthwynebais, *ac* ni chiliais yn *fy* ol.

[k] Ioan 14. 31. Phil. 2. 8. Heb. 10. 5, &c.

6 [l] Fy nghorph a roddais i'r curwyr, [m] a'm cernau i'r rhai a dynnai y blew: ni chuddiais fy wyneb oddi wrth waradwydd a phoeredd.

[l] Matt. 26. 67. a 27. 26.
[m] Galar. 3. 30.

7 ¶ O herwydd yr Arglwydd DDUW a'm cymhorth; am hynny ni'm cywilyddir: am hynny [n] gosodais fy wyneb fel callestr, a gwn na'm cywilyddir.

[n] Ezec. 3. 8, 9.

8 [o] Agos *yw* yr hwn a'm cyfiawnhâ; pwy a ymryson â mi? safwn ynghyd: pwy *yw* † fy ngwrthwynebwr? nesâed attaf.

[o] Rhuf. 8. 33, 34.
† Heb. *meistr fy nadl.*

9 Wele, yr Arglwydd DDUW a'm cynnorthwya; pwy *yw* yr hwn a'm bwrw yn euog? wele, hwynt oll a heneiddiant fel dilledyn; [p] y gwyfyn a'u hysa hwynt.

[p] pen. 51. 8.

10 ¶ Pwy yn eich mysg sydd yn ofni yr ARGLWYDD, yn gwrandaw ar lais ei was ef, [q] yn rhodio *mewn* tywyllwch, ac heb lewyrch iddo? gobeithied yn enw yr ARGLWYDD, ac ymddirieded yn ei DDUW.

[q] Ps. 23. 4.

11 Wele, chwi oll y rhai ydych yn cynneu tân, *ac* yn eich amgylchu eich hunain â gwreichion; rhodiwch wrth lewyrch eich tân, ac wrth y gwreichion a gynneuasoch. [r] O'm llaw i y bydd hyn i chwi; mewn gofid y gorweddwch.

[r] Ioan 9. 39.

PENNOD LI.

1 *Cynghor i hyderu ar Grist, yn ol esampl Abraham,* 3 *o herwydd ei addewidion cysurfawr,* 4 *a'i gyfiawn ymwared,* 7 *a marwoldeb dyn.* 9 *Bod Crist d'i sanctaidd fraich yn ymddiffyn yr eiddo rhag ofn dyn.* 17 *Y mae yn cwyno adfyd Jerusalem,* 21 *ac yn addaw ymwared.*

[s] GWRANDEWCH arnaf fi, [s] ddilynwyr cyfiawnder, y rhai a geisiwch yr ARGLWYDD: edrychwch ar y graig y'ch naddwyd, ac ar geudod y ffos y'ch cloddiwyd o *honynt.*

[s] Rhuf. 9. 30, 31, 32.

2 Edrychwch ar Abraham eich tad, ac ar Sarah a'ch esgorodd: canys ei hunan y gelwais ef, ac y bendithiais, ac yr amlhêais ef.

3 O herwydd yr ARGLWYDD a gysura Sïon: efe a gysura ei holl anghyfanneddleoedd hi; gwna hefyd ei hanialwch hi fel Eden, a'i diffaethwch fel gardd yr ARGLWYDD: ceir ynddi lawenydd a hyfrydwch, diolch, a llais cân.

4 ¶ Gwrandewch arnaf, fy mhobl; clust-ymwrandewch â mi, fy nghenedl: canys cyfraith a â allan oddi wrthyf, a gosodaf fy marn yn oleuni pobloedd.

5 Agos yw fy nghyfiawnder; fy iachawdwriaeth a aeth allan, fy mreichiau hefyd a farnant y bobloedd: yr ynysoedd a ddisgwyliant wrthyf, ac a ymddiriedant *yn* fy mraich.

6 Dyrchefwch eich llygaid tu a'r nefoedd, ac edrychwch ar y ddaear isod: canys [b] y nefoedd a ddarfyddant fel mŵg, a'r ddaear a heneiddia fel dilledyn, a'i phreswylwyr yr un modd a fyddant meirw; ond fy iachawdwriaeth i a fydd byth, a'm cyfiawnder ni dderfydd.

[b] Ps. 102. 26. Matt. 24. 35. 2 Petr 3. 10.

7 ¶ Gwrandewch arnaf, y rhai a adwaenoch gyfiawnder, y bobl [c] sydd â'm cyfraith yn eu calon: [d] nac ofnwch waradwydd dynion, ac nac arswydwch rhag eu difenwad.

[c] Ps. 37. 31.
[d] Matt. 10. 28.

8 Canys [e] y pryf a'u bwytty fel dilledyn, a'r gwyfyn a'u hysa fel gwlan: eithr fy nghyfiawnder a fydd yn dragywydd, a'm hiachawdwriaeth o genhedlaeth i genhedlaeth.

[e] pen. 50. 9.

9 ¶ Deffro, deffro, gwisg nerth, O fraich yr ARGLWYDD; deffro fel yn y dyddiau gynt, yn yr oesoedd gynt. Onid ti *yw* yr hwn a dorraist [f] Rahab, *ac* a archollaist [g] y ddraig?

[f] Ps. 87. 4.
[g] Ps. 74. 13, 14. pen. 27. 1. Ezec. 29. 3.

10 Onid ti *yw* [h] yr hwn a sychaist y môr, dyfroedd y dyfnder mawr? yr hwn a wnaethost ddyfnderoedd y môr yn ffordd i'r gwaredigion i fyned drwodd?

[h] Exod. 14. 21. pen. 43. 16.

11 Am hynny [i] y dychwel gwaredigion yr ARGLWYDD, a hwy a ddeuant i Sïon â chanu, ac â llawenydd tragywyddol ar eu pennau: goddiweddant lawenydd a hyfrydwch; gofid a griddfan a ffŷ ymaith.

[i] pen. 35. 10.

12 Myfi, myfi, *yw* yr hwn a'ch diddana chwi: pwy *wyt* ti, fel yr ofnit [k] ddyn *yr hwn* fydd marw, a mab dyn *yr hwn* a wneir [l] *fel* glaswelltyn?

[k] Ps. 118. 6.
[l] pen. 40. 6. 1 Petr 1. 24.

13 Ac a anghofi yr ARGLWYDD dy wneuthurwr, [m] yr hwn a estynodd y nefoedd, ac a seiliodd y ddaear? ac a ofnaist bob dydd yn wastad rhag llid y gorthrymmydd, fel pe darparai i ddinystrio? a pha le *y mae* llid y gorthrymmydd?

[m] Job 9. 8. Ps. 104. 2. pen. 40. 22. a 42. 5. a 44. 24.

14 Y carcharor sydd yn brysio i gael ei ollwng yn rhydd, fel na byddo farw yn y pwll, ac na phallo ei fara ef.

15 Eithr myfi *yw* yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hwn [n] a barthodd y môr, pan ruodd ei donnau; ei enw *yw* ARGLWYDD y lluoedd.

[n] Job 26. 12. Jer. 31. 35.

Cyn CRIST Cylch 712.

16 ° Gosodais hefyd fy ngeiriau yn dy enau, ac y'nghysgod fy llaw y'th dôais, fel y plannwn y nefoedd, ac y seiliwn y ddaear, ac y dywedwn wrth Sïon, Fy mhobl *ydwyt.*

17 ¶ [p] Deffro, deffro, cyfod, Jerusalem, yr hon [q] a yfaist o law yr ARGLWYDD gwppan ei lidiowgrwydd ef; yfaist waddod [r] y cwppan erchyll, *ïe,* sugnaist *ef.*

18 Nid *oes* arweinydd iddi o'r holl feibion a esgorodd; ac nid *oes* a ymaflo yn ei llaw o'r holl feibion a fagodd.

19 [s] Y ddau *beth* hyn a ddigwyddasant i ti; pwy a ofidia trosot? dinystr, a † distryw; a newyn, a chleddyf; *trwy* bwy y'th gysuraf?

20 [t] Dy feibion a lewygasant, gorweddant ym mhen pob heol fel tarw gwŷllt *mewn* magl: llawn ydynt o lidiowgrwydd yr ARGLWYDD, *a* cherydd dy DDUW.

21 ¶ Am hynny gwrando fi yn awr, y druan, a'r feddw, [u] ac nid *trwy* win.

22 Fel hyn y dywed dy Arglwydd, yr ARGLWYDD, a'th DDUW di, *yr hwn* a ddadleu *dros* ei bobl, Wele, cymmerais o'th law y cwppan erchyll, *sef* gwaddod cwppan fy llidiowgrwydd: ni chwanegi ei yfed mwy.

23 Eithr [x] rhoddaf ef yn llaw dy gystuddwyr; [y] y rhai a ddywedasant wrth dy enaid, Gostwng, fel yr elom drosot: a thi a osodaist dy gorph fel y llawr, ac fel heol i'r rhai a elent drosto.

PENNOD LII.

1 *Crist yn perswadio ei eglwys i gredu ei rad bryn-edigaeth ef,* 7 *i dderbyn gweinidogion yr adbryn-edigaeth,* 9 *i lawenychu yn ei gallu hi,* 11 *ac i'w rhyddhâu eu hunain oddi wrth gaethiwed.* 13 *Y dyrchefir teyrnas Crist.*

[a] DEFFRO, deffro, gwisg dy nerth, Sïon; gwisg wisgoedd dy ogoniant, sanctaidd ddinas Jerusalem: canys [b] ni ddaw o'th fewn mwy ddïenwaededig nac aflan.

2 Ymysgwyd o'r llwch, cyfod, eistedd, Jerusalem: ymddattod oddi wrth rwymau dy wddf, *ti* gaethferch Sïon.

3 Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, [c] Yn rhad yr ymwerthasoch; ac nid âg arian y'ch gwaredir.

4 Canys fel hyn y dywedodd yr Arglwydd DDUW, Fy mhobl a aeth i waered i'r [d] Aipht yn y dechreuad, i ymdaith yno; a'r Assyriaid a'u gorthrymmodd yn ddïachos.

5 Ac yn awr beth *sydd* yma i mi, medd yr ARGLWYDD, pan ddygid fy mhobl ymaith yn rhad? eu llywodraethwyr a wna *iddynt* udo, medd yr ARGLWYDD; a phob dydd yn wastad [e] y ceblir fy enw.

6 Am hynny y caiff fy mhobl adnabod fy enw: am hynny *y cânt wybod* y dydd hwnnw, mai myfi *yw* yr hwn sydd yn dywedyd: wele, myfi *ydyw.*

7 ¶ [f] Mor weddaidd ar y mynyddoedd *yw* traed yr hwn sydd yn efengylu, yn cyhoeddi heddwch; a'r hwn sydd yn mynegi daioni, yn cyhoeddi iachawdwriaeth; yn dywedyd wrth Sïon, [g] Dy DDUW di sydd yn teyrnasu!

8 Dy wylwyr a ddyrchafant lef; gyd â'r llef y cyd-ganant: canys gwelant lygad yn llygad, pan ddychwelo yr ARGLWYDD Sïon.

9 ¶ Bloeddiwch, cyd-genwch, anialwch Jerusalem: canys yr ARGLWYDD a gysurodd ei bobl, *efe* a waredodd Jerusalem.

10 Dïosgodd yr ARGLWYDD fraich ei sancteiddrwydd y'ngolwg yr holl genhedloedd; a [h] holl gyrrau y ddaear a welant iachawdwriaeth ein DUW ni.

11 ¶ [i] Ciliwch, ciliwch, ewch allan oddi yno, na chyffyrddwch â dim halogedig; ewch allan o'i chanol; ymlanhêwch, y rhai a ddygwch lestri yr ARGLWYDD.

12 Canys [k] nid ar frys yr ewch allan, ac nid ar ffô y cerddwch: canys yr ARGLWYDD a â o'ch blaen chwi, a DUW Israel a'ch casgl chwi.

13 ¶ Wele, fy ngwas a ‖ lwydda; efe a godir, a ddyrchefir, ac a fydd uchel iawn.

14 Megis y rhyfeddodd llawer wrthyt (mor llygredig *oedd* ei [l] wedd yn anad neb, a'i brŷd yn anad meibion dynion!)

15 Felly [m] y taenella efe genhedloedd lawer; brenhinoedd a gauant eu genau wrtho ef: canys gwelant yr hyn [n] ni fynegasid iddynt, a deallant yr hyn ni chlywsent.

PENNOD LIII.

1 *Y prophwyd yn cwyno rhag anghrediniaeth, ac yn esgusodi rhwystr y groes,* 4 *trwy ddangos y daioni a ddaw o ddïoddefaint Crist,* 10 *a ffyn-niant y groes.*

[a] PWY a gredodd i'n ‖ hymadrodd? ac i bwy y datguddiwyd braich yr ARGLWYDD?

2 Canys [b] efe a dŷf o'i flaen ef fel blaguryn, ac fel gwreiddyn o dir sych: [c] nid oes na phrŷd na thegwch iddo: pan

Cyn CRIST Cylch 712.

° Deut. 18. 18. pen. 49. 2.
[p] pen. 52. 1.
[q] Job 21. 20. Ps. 75. 8. Jer. 25. 15, 16.
[r] Edrych Deut. 28. 28, 34. Ps. 60. 3. Zech. 12. 2.
[s] pen. 47. 9.
† Heb. *drylliad.*
[t] Galar. 2. 11, 12.
[u] Edrych ad. 17.
[x] Jer. 25. 26, 28. Zech. 12. 2.
[y] Ps. 66. 11, 12.
[a] pen. 51. 17.
[b] pen. 35. 8. a 60. 21. Dat. 21. 27.
[c] Ps. 44. 12. pen. 45. 13. Jer. 15. 13.
[d] Gen. 46. 6.
[e] Ezec. 36. 20, 23. Rhuf. 2. 24.
[f] Nah. 1. 15. Rhuf. 10. 15.
[g] Ps. 93. 1. a 96. 10. a 97. 1.
[h] Ps. 98. 2, 3. Luc 3. 6.
[i] pen. 48. 20. Jer. 50. 3. a 51. 6, 45. 2 Cor. 6. 17. Dat. 18. 4.
[k] Edrych Exod. 12. 33, 39.
‖ Neu, *wna yn gall,* pen. 53. 10.
[l] Ps. 22. 6, 7. pen. 52. 2, 3.
[m] Act. 2. 33.
[n] Rhuf. 15. 21.
[a] Ioan 12. 38. Rhuf. 10. 16.
‖ Neu, *haddysg?* Heb. *clywed?*
[b] pen. 11. 1.
[c] pen. 49. 7. a 52. 14. Marc 9. 12.

Cyn CRIST Cylch 712.

edrychom arno, ni bydd prŷd fel y dymunem ef.

3 [d] Dirmygedig yw, a dïystyraf o'r gwŷr; gwr gofidus, a chynnefin â dolur: ac ‖ *yr oeddym* megis yn cuddio *ein* hwynebau oddi wrtho: dirmygedig oedd, ac ni wnaethom gyfrif o hono.

4 ¶ Dïau [e] efe a gymmerth ein gwendid ni, ac a ddug ein doluriau: etto ni a'i cyfrifasom ef wedi ei faeddu, ei daro gan DDUW, a'i gystuddio.

5 Ond efe [f] a ‖ archollwyd am ein camweddau ni, efe a ddrylliwyd am ein hanwireddau ni: cospedigaeth ein heddwch ni *oedd* arno ef: a [g] thrwy ei gleisiau ef yr iachâwyd ni.

6 Nyni oll a grwydrasom fel defaid; troisom bawb i'w ffordd ei hun: a'r ARGLWYDD a † roddes arno ef ein hanwiredd ni i gyd.

7 Efe a orthrymmwyd, ac efe a gystuddiwyd, ac [h] nid agorai ei enau: [i] fel oen yr arweinid ef i'r lladdfa, ac fel y tau dafad o flaen y rhai a'i cneifiai, felly nid agorai yntau ei enau.

8 O ‖ garchar ac o farn y cymmerwyd ef: a phwy a draetha ei oes ef? canys [k] efe a dorrwyd o dir y rhai byw; *rhoddwyd* pla arno ef am gamwedd fy mhobl.

9 Ac efe a wnaeth ei fedd gyd â'r rhai anwir, a [l] chŷd â'r cyfoethog yn ei farwolaeth; [m] am na wnaethai gam, ac nad *oedd* twyll yn ei enau.

10 ¶ Eithr yr ARGLWYDD a fynnai ei ddryllio ef; efe a'*i* clwyfodd: pan ‖ osodo efe [n] ei enaid yn aberth dros bechod, efe a wêl *ei* had, efe a estyn *ei* ddyddiau; ac ewyllys yr ARGLWYDD a lwydda yn ei law ef.

11 O lafur ei enaid y gwel, *ac* y diwellir: [o] fy ngwas cyfiawn a gyfiawnhâ lawer [p] trwy ei wybodaeth; canys efe a ddwg eu hanwireddau hwynt.

12 Am hynny y rhannaf iddo *ran* gyd â ‖ llawer, ac efe a ranna yr yspail gyd â'r cedyrn: am iddo dywallt ei enaid i farwolaeth: ac [q] efe a gyfrifwyd gyd â'r troseddwyr; ac efe a ddug bechodau llawer oedd, ac [r] a eiriolodd dros y troseddwyr.

PENNOD LIV.

1 *Y prophwyd, er mwyn cysuro y Cenhedloedd, yn prophwydo helaethrwydd yr eglwys; 4 eu diogelwch hwy, 6 a'u sicr ymwared allan o gystudd,* 11 *a'u hadeilad dêg,* 15 *a'u diogel gadwedigaeth.*

[m] CAN, *di* ammhlantadwy nid esgorodd; bloeddia ganu, a gorfoledda, *yr hon* nid esgorodd: o herwydd [b] amlach meibion yr hon a adawyd, nâ'r hon y mae gwr iddi, medd yr ARGLWYDD.

2 [c] Helaetha le dy babell, ac estynant gortynnau dy breswylfeydd: nac attal, estyn dy raffau, a sicrhâ dy hoelion.

3 Canys ti a dorri allan ar y llaw ddehau ac ar y llaw aswy; a'th had a etifedda y Cenhedloedd, a dinasoedd anrheithiedig a wnant yn gyfanneddol.

4 Nac ofna; canys ni'th gywilyddir: ac na'th waradwydder, am na'th warthruddir; canys ti a anghofi waradwydd dy ieuengctid, a gwarthrudd dy weddwdod ni chofi mwyach.

5 Canys dy briod *yw* yr hwn a'th wnaeth, ([d] ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw) dy waredydd hefyd, Sanct Israel, DUW yr holl ddaear y gelwir ef.

6 Canys [e] fel gwraig wrthodedig, a chystuddiedig o yspryd, y'th alwodd yr ARGLWYDD, a gwraig ieuengctid, pan oeddit wrthodedig, medd dy DDUW.

7 [f] Dros ennyd fechan y'th adewais; ond â mawr drugareddau y'th gasglaf.

8 Mewn ychydig sorriant y cuddiais fy wyneb oddi wrthyt ennyd *awr;* ond â thrugaredd dragywyddol y trugarhâf wrthyt, medd yr ARGLWYDD dy waredydd.

9 Canys [g] *fel* dyfroedd Noah *y mae* hyn i mi: canys *megis* y tyngais nad elai dyfroedd Noah mwy dros y ddaear; felly y tyngais na ddigiwn wrthyt, ac na'th geryddwn.

10 Canys [h] y mynyddoedd a giliant, a'r bryniau a symmudant: eithr fy nhrugaredd ni chilia oddi wrthyt, a chyfammod fy hêdd ni syfl, medd yr ARGLWYDD sydd yn trugarhâu wrthyt.

11 ¶ Y druan, helbulus gan dymhestl, y ddigysur, wele, [i] mi a osodaf dy gerrig di â charbuncl, ac a'th sylfaenaf â *meini* saphir.

12 Gwnaf hefyd dy ffenestri o risial, a'th byrth o feini disglaer, a'th holl derfynau o gerrig dymunol.

13 [k] Dy holl feibion hefyd *fyddant* wedi eu dysgu gan yr ARGLWYDD; a mawr *fydd* heddwch dy feibion.

14 Mewn cyfiawnder y'th sicrhêir: byddi bell oddi wrth orthrymder, canys nid ofni; ac oddi wrth ddychryn, canys ni nesâ attat.

15 Wele, gan ymgasglu hwy a ymgasglant, *ond* nid o honof fi: pwy bynnag o honot ti a ymgasglo i'th erbyn, efe a syrth.

16 Wele, myfi a grëais y gôf, yr hwn

Cyn CRIST Cylch 712.

[d] Ps. 22. 6. pen. 49. 7.
‖ Neu, yr oedd *megis yn cuddioeiwyneb oddi wrthym.* Heb. *megis cuddio wynebau oddi wrtho,* neu, *oddi wrthym.*
[e] Matt. 8. 17.
[f] Rhuf. 4. 25. 1 Cor. 15. 3.
‖ Neu, *boenwyd.*
[g] 1 Petr 2. 24.
† Heb. *wnaeth i'n hanwireddau ni i gyd gyfarfod arno ef.*
[h] Matt. 26. 63. a 27. 12, 14. Marc 14. 61. a 15. 5.
[i] Act. 8. 32.
‖ Neu, *gyfyngder.*
[k] Dan. 9. 26.
[l] Matt. 27. 57.
[m] 1 Petr 2. 22. 1 Ioan 3. 5.
‖ Neu, *wnelo ei enaid ef aberth.*
[n] 2 Cor. 5. 21. 1 Petr 2. 24.
[o] pen. 42. 1. a 49. 3.
[p] Rhuf. 5. 18, 19. 1 Ioan 2. 1.
‖ *â'r mawrion.*
[q] Marc 15. 28. Luc 22. 37.
[r] Luc 23. 34. Rhuf. 8. 34. Heb. 7. 25. a 9. 24. 1 Ioan 2. 1.
[a] Seph. 3. 14. Gal. 4. 27.
[b] 1 Sam. 2. 5.
[c] pen. 49. 19, 20.
[d] Luc 1. 32.
[e] pen. 62. 4.
[f] Ps. 30. 5. pen. 26. 20. 2 Cor. 4. 17.
[g] Gen. 8. 21. a 9. 11. Edrych Jer. 31. 35, 36.
[h] Ps. 46. 2. Matt. 5. 18.
[i] 1 Chron. 29. 2. Dat. 21. 18, &c.
[k] pen. 11. 9. Jer. 31. 24. Ioan 6. 45. 1 Cor. 2. 10. 1 Thess. 4. 9. 1 Ioan 2. 20.

Cyn CRIST Cylch 712.

a chwŷth y marwor yn tân, ac a ddefnyddia arf i'w waith; myfi hefyd a grëais y dinystrydd i ddistrywio.

17 ¶ Ni lwydda un offeryn a lunier i'th erbyn; a thi a wnei yn euog bob tafod a gyfodo i'th erbyn mewn barn. Dyma etifeddiaeth gweision yr ARGLWYDD, a'u cyfiawnder hwy *sydd* oddi wrthyf fi, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD LV.

1 *Y prophwyd, trwy addewidion o Grist, yn galw pawb i gredu,* 6 *ac i edifarhâu.* 8 *Dedwydd lwyddiant y rhai a gredo.*

[a] O DEUWCH i'r dyfroedd, bob un y mae syched arno, ïe, yr hwn nid *oes* arian ganddo; [b] deuwch, prynwch a bwyttêwch; ïe, deuwch, prynwch win a llaeth, heb arian, ac heb werth.

2 Paham y †gweriwch arian am *yr hyn* nid *ydyw* fara? a'ch llafur am *yr hyn* nid yw yn digoni? gan wrando gwrandewch arnaf fi, a bwyttêwch *yr hyn sydd* dda; ac ymhyfryded eich enaid mewn brasder.

3 Gogwyddwch eich clust, a deuwch attaf; gwrandewch, a bydd byw eich enaid: a mi a wnaf gyfammod tragywyddol â chwi, *sef* [c] sicr drugareddau Dafydd.

4 Wele, rhoddais ef yn dyst i'r bobl, yn flaenor ac yn athraw i'r bobloedd.

5 Wele, [d] cenedl nid adweini a elwi, a chenhedloedd ni'th adwaenai di a rêd attat, er mwyn yr ARGLWYDD dy DDUW, ac o herwydd Sanct Israel: canys efe a'th ogoneddodd.

6 ¶ [e] Ceisiwch yr ARGLWYDD, tra y galler ei gael ef; gelwch arno, tra fyddo yn agos.

7 Gadawed y drygionus ei ffordd, a'r gwr †anwir ei feddyliau; a dychweled at yr ARGLWYDD, ac efe a gymmer drugaredd arno; ac at ein DUW ni, o herwydd efe a †arbed yn helaeth.

8 ¶ Canys nid fy meddyliau i *yw* eich meddyliau chwi, ac nid eich ffyrdd chwi *yw* fy ffyrdd i, medd yr ARGLWYDD.

9 Canys *fêl* y mae y nefoedd yn uwch nâ'r ddaear, felly uwch yw fy ffyrdd i nâ'ch ffyrdd chwi, a'm meddyliau i nâ'ch meddyliau chwi.

10 Canys [f] fel y disgyn y gwlaw a'r eira o'r nefoedd, ac ni ddychwel yno, eithr dyfrhâ y ddaear, ac a wna iddi darddu a thyfu, fel y rhoddo had i'r hauwr, a bara i'r bwyttâwr:

11 Felly y bydd fy ngair, yr hwn a ddaw o'm genau: ni ddychwel attaf yn wag; eithr efe a wna yr hyn a fynnwyf, ac a lwydda *yn y peth* yr anfonais ef o'i blegid.

12 Canys mewn llawenydd yr ewch allan, ac mewn hêdd y'ch arweinir; [g] y mynyddoedd a'r bryniau a floeddiant ganu o'ch blaen, a [h] holl goed y maes a gurant ddwylaw.

13 [i] Yn lle [k] drain y cyfyd ffynnidwydd, yn lle mïeri y cyfyd myrtwydd: a *hyn* fydd i'r ARGLWYDD yn enw, ac yn arwydd tragywyddol, *yr hwn* ni thorrir ymaith.

PENNOD LVI.

1 *Y prophwyd yn annog i sancteiddrwydd;* 3 *ac yn addaw y bydd sancteiddiad yn gyffredinol, heb dderbyn wyneb neb.* 9 *Y mae efe yn rhoi anglod i'r gwylwyr deillion.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD, Cedwch farn, a gwnewch gyfiawnder; [a] canys fy iachawdwriaeth *sydd* ar ddyfod, a'm cyfiawnder ar ymddangos.

2 Gwyn ei fyd y dyn a wnelo hyn, a mab y dyn a ymaflo ynddo; gan gadw y Sabboth heb ei halogi, a chadw ei law rhag gwneuthur dim drwg.

3 ¶ Ac na lefared [b] y dïeithr-fab, yr hwn a lynodd wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan ddidoli a'm didolodd oddi wrth ei bobl; ac na ddyweded y disbaddedig, Wele fi yn bren crin.

4 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth y rhai disbaddedig, y rhai a gadwant fy Sabbothau, ac a ddewisant yr hyn a ewyllysiwyf, ac a ymaflant yn fy nghyfammod i;

5 Ië, rhoddaf iddynt yn fy nhŷ, ac o fewn fy magwyrydd, le ac enw gwell nâ meibion ac nâ merched: rhoddaf iddynt enw tragywyddol, yr hwn ni thorrir ymaith.

6 A'r meibion dïeithr, y rhai a lynant wrth yr ARGLWYDD, gan ei wasanaethu ef, a chan garu enw yr ARGLWYDD, i fod yn weision iddo ef, pob un a gadwo y Sabboth heb ei halogi, ac a ymaflo yn fy nghyfammod;

7 [c] Dygaf hwythau hefyd i fynydd fy sancteiddrwydd, a llawenychaf hwynt yn ‖nhŷ fy ngweddi: eu poeth-offrymmau hefyd a'u hebyrth *fyddant* gymmeradwy ar fy allor: canys [d] fy nhŷ i a elwir yn dŷ gweddi i'r holl bobloedd.

8 Medd yr Arglwydd DDUW, yr hwn a gasgl wasgaredigion Israel, [e] Etto mi a

Cyn CRIST Cylch 712.

[g] Ps. 96. 12. a 98. 8. pen. 35. 1.
[h] 1 Chron. 16. 33.
[i] pen. 41. 19.
[k] Michah 7. 4.
[a] Matt. 3. 2. a 4. 17. Rhuf. 13. 11, 12.
[b] Edrych Deut. 23. 1, 2, 3.
[c] pen. 2. 2.
‖ *fy nhŷ gweddi.*
[d] Matt. 21. 13. Marc 11. 17. Luc 19. 46.
[e] Ioan 10. 16. Eph. 2. 14, 15.

[a] Ioan 4. 14. a 7. 37. Dat. 21. 6. a 22. 17.
[b] Matt. 13. 44, 46. Dat. 3. 18.
† Heb. *pwyswch.*
[c] 2 Sam. 7. 8. Ps. 89. 28. Act. 13. 34.
[d] Eph. 2. 11, 12.
[e] Ps. 32. 6. Matt. 5. 25. Ioan 7. 34. a 8. 21.
† Heb. *anwiredd.*
† Heb. *amlhâ arbed.*
[f] Deut. 32. 2.

gasglaf *eraill* atto ef, †gyd â'r rhai sydd wedi eu casglu atto.

9 ¶ Pob bwystfil y maes, deuwch i ddifa, *a* phob bwystfil yn y coed.

10 Deillion *yw* ei wyliedyddion: ni wyddant hwy oll *ddim*, cŵn mudion *ydynt* hwy oll, heb fedru cyfarth; ‖yn cysgu, yn gorwedd, *ac* yn caru hepian.

11 Iē, cŵn gwangcus *ydynt*, [f] ni chydnabyddant â'u digon, a bugeiliaid *ydynt* ni fedrant ddeall; wynebant oll at eu ffordd eu hun, pob un at ei elw ei hun ‖o'i gwrr.

12 Deuwch, *meddant*, cyrchaf win, ac ymlanwn o ddïod gref; a [g] bydd y fory megis heddyw, *a* mwy o lawer iawn.

PENNOD LVII.

1 *Bendigedig farwolaeth y cyfiawn.* 3 *Duw yn argyhoeddi yr Iuddewon, am eu putteiniaidd ddelw-addoliaeth:* 13 *yn rhoi addewidion efengylaidd i'r edifeiriol.*

[a] DARFU am y cyfiawn, ac ni esyd neb at *ei* galon; a'r gwŷr †trugarog a gymmerir ymaith, [b] heb neb yn deall mai ‖o flaen drygfyd y cymmerir y cyfiawn ymaith.

2 *Efe* a â ‖i dangnefedd, hwy a orphwysant yn eu ‖hystafelloedd, *sef pob un* a rodia ‖*yn* ei uniondeb.

3 ¶ Nesêwch yma, meibion yr hudoles, had y godinebus, a'r buttain.

4 Yn erbyn pwy yr ymddigrifwch? yn erbyn pwy y lledwch safn, *ac* yr estynwch dafod? onid meibion camwedd *a* had ffalsedd *ydych* chwi?

5 Y rhai a ymwresogwch ‖âg eilunod [c] dan bob pren deiliog, [d] gan ladd y plant yn y glynnoedd dan gromlechydd y creigiau.

6 Y'nghabol-feini yr afon *y mae* dy ran; hwynt-hwy *yw* dy gwttws: iddynt hwy hefyd y tywelltaist ddïod-offrwm, *ac* yr offrymmaist fwyd-offrwm. Ai yn y rhai hyn yr ymgysurwn?

7 [e] Ar fynydd uchel a dyrchafedig y gosodaist dy wely: dringaist hefyd yno i aberthu aberth.

8 Y'nghûl y drysau hefyd a'r pyst y gosodaist dy goffadwriaeth: canys *ym*ddinoethaist *i arall* heb fy llaw i, a dringaist; helaethaist dy wely, ac ‖a wnaethost *ammod* rhyngot â hwynt; [f] ti a hoffaist eu gorweddle hwynt ‖pa le bynnag y gwelaist.

9 [g] Cyfeiriaist hefyd at y brenhin âg ennaint, ac amlhêaist dy bêr-aroglau: anfonaist hefyd dy genhadau i bell, ac ymostyngaist hyd uffern.

10 Ym maint dy ffordd yr ymflinaist; *ac* ni ddywedaist, Nid oes obaith: cefaist fywyd dy law; am hynny ni chlefychaist.

11 [h] Pwy hefyd a arswydaist ac a ofnaist, fel y dywedaist gelwydd, ac na chofiaist fi, ac nad ystyriaist yn dy galon? oni thewais i â sôn er ys talm, a thithau heb fy ofni?

12 Myfi a fynegaf dy gyfiawnder, a'th weithredoedd; canys ni wnant i ti les.

13 ¶ Pan waeddech, gwareded dy gynnulleidfaoedd di: eithr y gwynt a'u dwg hwynt ymaith oll; oferedd a'u cymmer *hwynt;* ond yr hwn a obeithia ynof fi a etifedda y tir, ac a feddianna fynydd fy sancteiddrwydd.

14 Ac efe a ddywed, [i] Palmentwch, palmentwch, parottôwch y ffordd, cyfodwch y rhwystr o ffordd fy mhobl.

15 Canys fel hyn y dywed y Goruchel a'r dyrchafedig, yr hwn a breswylia dragywyddoldeb, ac [k] *y mae* ei enw yn Sanctaidd, Y goruchelder a'r cyssegr a breswyliaf; a [l] chyd â'r cystuddiedig a'r isel o yspryd, [m] i fywhâu y rhai isel o yspryd, ac i fywhâu calon y rhai cystuddiedig.

16 Canys [n] nid byth yr ymrysonaf, ac nid yn dragywydd y digiaf: o herwydd yr yspryd a ballai o'm blaen i, a'r eneidiau [o] a wneuthum i.

17 Am anwiredd ei gybydd-dod ef y digiais, ac y tarewais ef: [p] ymguddiais, a digiais, ac efe a aeth rhagddo yn ‖gildynnus ar hyd ffordd ei galon.

18 Ei ffyrdd a welais, a mi a'i iachâf ef: tywysaf ef hefyd, ac adferaf gysur iddo, ac i'w alarwyr.

19 Myfi sydd yn crëu ffrwyth y gwefusau; [q] Heddwch, heddwch, i bell, ac i agos, medd yr ARGLWYDD; a mi a'i iachâf ef.

20 Ond y rhai anwir *sydd* fel y môr yn dygyfor, pan na allo fod yn llonydd, yr hwn y mae ei ddyfroedd yn bwrw allan dom a llaid.

21 [r] Ni *bydd* heddwch, medd fy NUW, i'r rhai annuwiol.

PENNOD LVIII.

1 *Y prophwyd wedi ei yrru i argyhoeddi rhagrith,* 3 *yn dangos beth yw ympryd ffuantus, a gwir ympryd,* 8 *yn dangos pa addewidion sydd ddyledus am dduwioldeb,* 13 *ac am gadw y Sabboth.*

LLEFA â'th gêg, nac arbed; dyrchafa dy lais fel udgorn, a mynega i'm pobl eu camwedd, a'u pechodau i dŷ Jacob.

Cyn CRIST Cylch 712.

† Heb. *at ei gasgledigion ef.*

‖ Neu, *yn breuddwydio,* neu, *yn siarad trwy eu hûn.*

[f] Ezec. 34. 2, 3.

‖ *yn ei duedd.*

[g] Diar. 23. 35. pen. 22. 13.

Cylch 698.

[a] Ps. 12. 1. Michah 7. 2.

† Heb. *trugaredd,* neu, *duwioldeb.*

[b] Edrych 2 Bren. 22. 20.

‖ Neu, *rhag drygioni.*

‖ Neu, mewn *tangnefedd.*

‖ *gwelyau.*

‖ Neu, *ger ei fron ef.*

‖ Neu, *ym mhlith y derw.*

[c] 2 Bren. 16. 4.

[d] Lef. 18. 21. a 20. 2. 2 Bren. 16. 3. a 23. 10. Ezec. 16. 20. a 20. 26.

[e] Ezec. 16. 16, 25.

‖ Neu, *a'i neddaist i ti yn* helaethach *nâ'r* eiddynt hwy.

[f] Ezec. 16. 26, 28. a 23. 2—20.

‖ Neu, *gwnaethost le.*

[g] pen. 30. 6. Ezec. 16. 33. a 23. 16.

Cyn CRIST Cylch 698.

[h] pen. 51. 12, 13.

[i] pen. 40. 3. a 62. 10.

[k] Job 6. 10.

[l] Ps. 34. 18. a 51. 17. a 138. 6. pen. 66. 2.

[m] Ps. 147. 3. pen. 61. 1.

[n] Ps. 103. 9. Michah 7. 18.

[o] Num. 16. 22. Job 34. 14. Heb. 12. 9.

[p] pen. 45. 15.

‖ Neu, *drofaus.*

[q] Eph. 2. 17.

[r] pen. 43. 22.

Cyn CRIST Cylch 698.

2 Etto beunydd y'm ceisiant, ac a ewyllysiant wybod fy ffyrdd, fel cenedl a wnelai gyfiawnder, ac ni wrthodai farnedigaeth ei Duw: gofynant i mi farnedigaethau cyfiawnder, ewyllysiant nesâu *at* Duw.

3 ¶ Paham, *meddant,* yr ymprydiasom, ac nis gwelaist? [a] y cystuddiasom ein henaid, ac nis gwybuost? Wele, yn y dydd yr ymprydioch yr ydych yn cael gwynfyd, ac yn mynnu ‖eich holl ddyledion.

4 Wele, i ymryson a chynnen yr ymprydiwch, ac i daro â dwrn anwiredd: ‖nac ymprydiwch fel y dydd *hwn,* i beri clywed eich llais yn yr uchelder.

5 Ai [b] dyma yr ympryd a ddewisais? ‖dydd i ddyn i gystuddio ei enaid? ai crymmu ei ben fel brwynen *ydyw,* a [c] thaenu sach-lïan a lludw dano? ai hyn a elwi yn ympryd, ac yn ddiwrnod cymmeradwy gan yr Arglwydd?

6 Onid dyma yr ympryd a ddewisais? dattod rhwymau anwiredd, tynnu ymaith feichiau †trymmion, a [d] gollwng y rhai †gorthrymmedig yn rhyddion, a thorri o honoch bob iau?

7 [e] Onid torri dy fara i'r newynog, a dwyn o honot y ‖crwydraid i dŷ? a phan welych y noeth, ei ddilladu; ac nad ymguddiech oddi wrth [f] dy gnawd dy hun?

8 ¶ [g] Yna y tyrr dy oleuni allan fel y wawr, a'th iechyd a dardda yn fuan: a'th gyfiawnder a â o'th flaen; [h] gogoniant yr Arglwydd a'th †ddilyn.

9 Yna y gelwi, a'r Arglwydd a ettyb; y gwaeddi, ac efe a ddywed, Wele fi. Os bwri o'th fysg yr iau, estyn bŷs, a dywedyd oferedd;

10 Os tynni allan dy enaid i'r newynog, a diwallu yr enaid cystuddiedig: yna dy oleuni a gyfyd mewn tywyllwch, a'th dywyllwch *fydd* fel hanner dydd:

11 A'r Arglwydd a'th arwain yn wastad, ac a ddiwalla dy enaid ar sychder, ac a wna dy esgyrn yn freision: a thi a fyddi fel gardd wedi ei dyfrhâu, ac megis ffynnon ddwfr, yr hon ni †phalla ei dyfroedd.

12 A'*r rhai a fyddant* o honot ti [i] a adeiladant yr hen ddiffaeth-leoedd; ti a gyfodi sylfeini llawer cenhedlaeth: a thi a elwir yn gauwr yr adwy, yn gyweiriwr llwybrau i gyfanneddu ynddynt.

13 ¶ O throi dy droed oddi wrth y Sabboth, *heb* wneuthur dy ewyllys ar fy nydd sanctaidd; a galw y Sabboth yn hyfrydwch; sanct yr Arglwydd yn ogoneddus; a'i anrhydeddu ef, heb wneuthur dy ffyrdd dy hun, heb geisio dy ewyllys dy hun, na dywedyd *dy* eiriau *dy hun:*

14 Yna yr ymhyfrydi yn yr Arglwydd, ac mi a wnaf i ti [k] farchogaeth ar uchelfëydd y ddaear, ac a'th borthaf âg etifeddiaeth Jacob dy dad: canys genau yr Arglwydd a'*i* llefarodd.

PENNOD LIX.

1 *Ysgeler naturiaeth pechod.* 3 *Pechodau yr Iuddewon.* 9 *Am bechod y daw aflwydd.* 16 *O Dduw yn unig y mae iachawdwriaeth.* 20 *Cyfammod y Prynwr.*

WELE, [a] ni fyrhâwyd llaw yr Arglwydd, fel na allo achub; ac ni thrymhâodd ei glust ef, fel na allo glywed:

2 Eithr eich anwireddau chwi a ysgarodd rhyngoch chwi a'ch Duw, a'ch pechodau a ‖guddiasant *ei* wyneb oddi wrthych, fel na chlywo.

3 Canys [b] eich dwylaw a halogwyd â gwaed, a'ch bysedd â chamwedd: eich gwefusau a draethasant gelwydd, eich tafod a fyfyriodd anwiredd.

4 Nid *oes* a alwo am gyfiawnder, nac a ddadleu dros y gwirionedd: *y maent* yn gobeithio mewn gwagedd, ac yn dywedyd celwydd; [c] yn beichiogi ar flinder, ac yn esgor ar anwiredd.

5 Wyau ‖asp a ddodwasant, a gwëoedd y pryf-coppyn a wëant: yr hwn a fwytty o'u hwyau a fydd marw, a'r hwn a ‖sathrer a dyrr allan yn wiber.

6 [d] Eu gwëoedd hwy ni byddant yn wisgoedd, ac nid ymddilladant â'u gweithredoedd: eu gweithredoedd *ydynt* weithredoedd anwiredd, a gwaith trawsder *sydd* yn eu dwylaw.

7 [e] Eu traed a redant i ddrygioni, a hwy a frysiant i dywallt gwaed gwirion: eu meddyliau *sydd* feddyliau anwir; distryw a †dinystr *sydd* ar eu ffyrdd hwynt.

8 Ffordd heddwch nid adwaenant; ac nid *oes* ‖gyfiawnder yn eu llwybrau: gwnaethant iddynt lwybrau ceimion: pwy bynnag a rodio yno, nid edwyn heddwch.

9 ¶ Am hynny y ciliodd barnedigaeth oddi wrthym, ac ni'n goddiweddodd cyfiawnder: disgwyliasom am oleuni, ac wele dywyllwch; am ddisgleirdeb, *ac* yn y fagddu yr ydym yn rhodio.

10 [f] Palfalasom fel deillion â'r pared, ïe, fel *rhai* heb lygaid y palfalasom: tramgwyddasom ar hanner dydd fel y cyfnos; *oeddem* mewn lleoedd anghyfannedd fel rhai meirw.

Cyn CRIST Cylch 698.

[a] Lef. 16. 29, 31. a 23. 27.

‖ Neu, *y pethau y gofidioch eraill â hwynt.* Heb. *gofidiau.*

‖ Neu, *nid ydych yn ymprydio.*

[b] Zech. 7. 5.

‖ Neu, *cystuddio o ddyn ei enaid* dros *ddiwrnod?*

[c] Est. 4. 3. Job 2. 8. Dan. 9. 3.

† Heb. *yr iau.*

[d] Jer. 34. 9.

† Heb. *drylliedig.*

[e] Ezec. 18. 7, 16. Matt. 25. 35.

‖ Neu, *cystuddiol.*

[f] Neh. 5. 5.

[g] Job 11. 17.

[h] Exod. 14. 19.

† Heb. *gasgl.*

† Heb. *thwylla.*

[i] pen. 61. 4.

[k] Deut. 32. 13.

[a] Num. 11. 23. pen. 50. 2.

‖ Neu, *wnaeth* iddo *guddio.*

[b] pen. 1. 15.

[c] Job 15. 35. Ps. 7. 14.

‖ Neu, *nadroedd.*

‖ Neu, *daeneller* sydd fel pe *torrai allan wiber.*

[d] Job 8. 14, 15.

[e] Diar. 1. 16. Rhuf. 3. 15.

† Heb. *thorriad.*

‖ Neu, *barn*

[f] Deut. 28. 29. Job 5. 14. Amos 8. 9.

Cyn CRIST Cylch 698.

11 Nyni oll a ruasom fel eirth, a [g]chan riddfan y griddfanasom fel colommennod: disgwyliasom am farn, ac nid *oes dim;* am iachawdwriaeth, *ac* ymbellhâodd oddi wrthym.

12 Canys amlhâodd ein camweddau ger dy fron, a thystiolaethodd ein pechodau i'n herbyn: o herwydd ein camweddau *sydd* gyd â ni; a'n hanwireddau, ni a'u hadwaenom:

13 Camweddu, a dywedyd celwydd yn erbyn yr ARGLWYDD, a chilio oddi ar ol ein DUW, dywedyd trawsder, ac anufuddod, myfyrio a thraethu o'r galon eiriau gau.

14 Barn hefyd a dröed yn ei hol, a chyfiawnder a safodd o hirbell: canys gwirionedd a gwympodd yn yr heol, ac uniondeb ni all ddyfod i mewn.

15 Ië, gwirionedd sydd yn pallu, a'r hwn sydd yn cilio oddi wrth ddrygioni ‖a'i gwna ei hun yn yspail; a gwelodd yr ARGLWYDD *hyn,* a drwg oedd yn ei olwg nad *oedd* barn.

16 ¶ [h]Gwelodd hefyd nad *oedd* gwr, a [i]rhyfeddodd nad *oedd* eiriolwr: [k]am hynny ei fraich a'i hachubodd, a'i gyfiawnder ei hun a'i cynhaliodd.

17 [l]Canys efe a wisgodd gyfiawnder fel llurig, a helm iachawdwriaeth am ei ben; ac a wisgodd wisgoedd dïal yn ddillad; ïe, gwisgodd zêl fel cochl.

18 [m]Yn ol y ‖gweithredoedd, ïe, yn *eu* hol *hwynt,* y tâl efe, llid i'w wrthwynebwyr, taledigaeth i'w elynion; taledigaeth i'r ynysoedd a dâl efe.

19 [n]Felly yr ofnant enw yr ARGLWYDD o'r gorllewin, a'i ogoniant ef o godiad haul: pan ddelo y gelyn i mewn [o]fel afon, yspryd yr ARGLWYDD ‖a'i hymlid ef ymaith.

20 ¶ Ac i Sïon y daw y [p]gwaredydd, ac i'r rhai a drôant *oddi wrth* anwiredd yn Jacob, medd yr ARGLWYDD.

21 A minnau, dyma fy nghyfammod â hwynt, medd yr ARGLWYDD; Fy yspryd yr hwn *sydd* arnat, a'm geiriau y rhai a osodais yn dy enau, ni chiliant o'th enau, nac o enau dy had, nac o enau had dy had, medd yr ARGLWYDD, o hyn allan byth.

PENNOD LX.

1 *Gogoniant yr eglwys pan ddelo y cenhedloedd yn dra aml atti; 15 a'r bendithion mawr a fydd ar ol ychydig gystudd.*

CYFOD, llewyrcha; canys daeth dy oleuni, [a] a chyfodod gogoniant yr ARGLWYDD arnat.

2 Canys wele, tywyllwch a orchuddia y ddaear, a'r fagddu y bobloedd: ond arnat ti y cyfyd yr ARGLWYDD, a'i ogoniant a welir arnat.

3 [b]Cenhedloedd hefyd a rodiant at dy oleuni, a brenhinoedd at ddisgleirdeb dy gyfodiad.

4 [c]Cyfod dy lygaid oddi amgylch, ac edrych; ymgasglasant oll, daethant attat: dy feibion a ddeuant o bell, a'th ferched a fegir wrth *dy* ystlys.

5 Yna y cei weled, ac ‖yr ymddisgleiri; dy galon hefyd a ofna, ac a helaethir; am droi attat ‖[d]lïosowgrwydd y môr, golud y cenhedloedd a ddaw i ti.

6 Lliaws y camelod a'th orchuddiant, *sef* cyflym gamelod Midian ac Ephah; hwynt oll o Seba a ddeuant; [e]aur a thus a ddygant; a moliant yr ARGLWYDD a fynegant.

7 Holl ddefaid Cedar a ymgasglant attat ti, hyrddod Nebaioth a'th wasanaethant: hwy a ddeuant i fynu yn gymmeradwy ar fy allor, a mi a anrhydeddaf dŷ fy ngogoniant.

8 Pwy *yw* y rhai hyn a ehedant fel cwmmwl, ac fel colommennod i'w ffenestri?

9 Yn ddïau yr ynysoedd a'm disgwyliant, a llongau Tarsis yn ‖bennaf, [f]i ddwyn dy feibion o bell, eu harian *hefyd* a'u haur gyd â hwynt, [g]i enw yr ARGLWYDD dy DDUW, ac i Sanct Israel, am iddo dy ogoneddu di.

10 A [h]meibion dïeithr a adeiladant dy furiau, a'u brenhinoedd a'th wasanaethant; canys yn fy nig y'th darewais, ac o'm hewyllys da fy hun y tosturiais wrthyt.

11 Am hynny [i]dy byrth a fyddant yn agored yn wastad, ni cheuir hwynt na dydd na nos, i ddwyn attat olud y cenhedloedd, fel y dyger eu brenhinoedd hwynt hefyd.

12 Canys [k]y genedl a'r deyrnas ni'th wasanaetho di, a ddifethir; a'r cenhedloedd hynny a lwyr ddinystrir.

13 [l]Gogoniant Libanus a ddaw attat, y ffynnidwydd, ffawydd, a box ynghyd, i harddu lle fy nghyssegr; harddaf hefyd [m]le fy nhraed.

14 A meibion dy gystuddwyr [n]a ddeuant attat yn ostyngedig: a'r rhai oll a'th ddïystyrasant a ymostyngant wrth wadnau dy draed, ac a'th alwant yn Ddinas yr ARGLWYDD, yn Sïon Sanct Israel.

15 Lle y buost yn wrthodedig ac yn

Cyn CRIST Cylch 698.

[g] pen. 38. 14.

[h] pen. 63. 5.
[i] Marc 6. 6.
[k] Ps. 98. 1.

[l] Eph. 6. 14, 17. 1 Thess. 5. 8.

[m] pen. 63. 6.

[n] Ps. 113. 3. Mal. 1. 11.

[o] Dat. 12. 15.

[p] Rhuf. 11. 26.

[a] Mal. 4. 2.

[b] Dat. 21. 24.

[c] pen. 49. 18, 22, 23. a 66. 11, 12.

[d] Rhuf. 11. 15.

[e] pen. 61. 6. Matt. 2. 11.

[f] Gal. 4. 26.

[g] Jer. 3. 17.

[h] Zech. 6. 15.

[i] Dat. 21. 25.

[k] Zech. 14. 17.

[l] pen. 35. 2. a 41. 19.

[m] Edrych 1 Chron. 28. 2. Ps. 132. 7.

[n] pen. 49. 23. Dat. 3. 9.

‖ Neu, *a gyfrifir yn ynfyd.*

‖ Neu, *taledigaethau.*

‖ Neu, *a gyfyd funer yn ei erbyn ef.*

‖ Neu, *y llifeiri.*

‖ Neu, *dwrwf.*

‖ *gyntaf.*

Cyn CRIST Cylch 698.

gâs, ac heb gynniweirydd *trwot*, gwnaf di yn ardderchowgrwydd tragywyddol, *ac* yn llawenydd i'r holl genhedlaethau.

16 °Sugni hefyd laeth y cenhedloedd, ïe, bronnau brenhinoedd a sugni; a chei wybod mai [p]myfi yr ARGLWYDD *yw* dy achubydd, a'th waredydd *yw* cadarn *Dduw* Jacob.

17 Yn lle pres y dygaf aur, ac yn lle haiarn y dygaf arian, ac yn lle coed, bres, ac yn lle cerrig, haiarn; a gwnaf dy swyddogion yn heddychol, a'th drethwyr yn gyfiawn.

18 Ni chlywir mwy *sôn am* drais yn dy wlad, *na* distryw na dinystr yn dy derfynau: eithr ti a elwi [q]dy fagwyrydd yn Iachawdwriaeth, a'th byrth yn Foliant.

19 [r]Ni bydd yr haul i ti mwyach yn oleuni y dydd, a'r lleuad ni oleua yn llewyrch i ti: eithr yr ARGLWYDD fydd i ti yn oleuni tragywyddol, [s]a'th DDUW yn ogoniant i ti.

20 Ni fachluda dy haul mwyach, a'th leuad ni phalla: o herwydd yr ARGLWYDD fydd i ti yn oleuni tragywyddol, a dyddiau dy alar a ddarfyddant.

21 [t]Dy bobl hefyd *fyddant* gyfiawn oll: [u]etifeddant y tir byth, *sef* [x]blaguryn fy mhlanhigion, [y]gwaith fy nwylaw, fel y'm gogonedder.

22 Y bychan a fydd yn fil, a'r gwael yn genedl gref. Myfi yr ARGLWYDD a brysuraf hynny yn ei amser.

PENNOD LXI.

1 *Swydd Crist.* 4 *Parodrwydd* 7 *a bendithion y ffyddloniaid.*

[a]YSPRYD yr ARGLWYDD DDUW *sydd* arnaf; o herwydd yr ARGLWYDD a'm henneiniodd i efengylu *i*'r rhai llariaidd; efe a'm hanfonodd [b]i rwymo y rhai ysig eu calon, i gyhoeddi [c]rhyddid i'r caethion, ac agoriad carchar i'r *rhai sydd yn* rhwym;

2 I gyhoeddi blwyddyn gymmeradwy yr ARGLWYDD, a dydd dïal ein DUW ni; [d]i gysuro pob galarus;

3 I osod i alarwyr Sïon, *ac* [e]i roddi iddynt ogoniant yn lle lludw, olew llawenydd yn lle galar, gwisg moliant yn lle yspryd cystuddiedig; fel y gelwid hwynt yn Brennau cyfiawnder, [f]yn Blanhigyn yr ARGLWYDD, fel y gogonedder ef.

4 ¶ [g]Adeiladant hefyd yr hen ddiffaethfa, cyfodant yr anghyfanneddfa gynt, ac adnewyddant ddinasoedd diffaeth, ac anghyfannedd-dra llawer oes.

5 A dïeithriaid a safant ac a borthant eich praidd, a meibion dïeithr *fydd* arddwyr a gwinllanwyr i chwi.

6 Chwithau a elwir [h]yn Offeiriaid i'r ARGLWYDD: Gweinidogion ein DUW ni, meddir wrthych; [i]golud y cenhedloedd a fwynhêwch, ac yn eu gogoniant hwy yr ymddyrchefwch.

7 ¶ Yn lle eich cywilydd [k]*y cewch* ddau-ddyblyg; ac *yn lle* gwaradwydd hwy a lawenychant yn eu rhan: am hynny yn y tir y meddiannant *ran* ddwbl; llawenydd tragywyddol fydd iddynt.

8 Canys myfi yr ARGLWYDD a hoffaf gyfiawnder; [l]yr wyf yn casâu trais yn boeth-offrwm, ac a gyfarwyddaf eu gwaith mewn gwirionedd, ac a wnaf â hwynt gyfammod tragywyddol.

9 Eu had hwynt hefyd a adweinir ym mysg y cenhedloedd, a'u hiliogaeth hwynt y'nghanol y bobl: y rhai a'u gwelant a'u hadwaenant, mai hwynt-hwy *yw* yr had a fendithiodd yr ARGLWYDD.

10 Gan lawenychu y llawenychaf yn yr ARGLWYDD, fy enaid a orfoledda yn fy NUW: canys [m]gwisgodd fi â gwisgoedd iachawdwriaeth, gwisgodd fi â mantell cyfiawnder; megis y mae prïodfab †yn *ym*-wisgo â harddwisg, ac fel yr *ym*-drwsia prïod-ferch â'i thlysau.

11 Canys megis y gwna y ddaear i'w gwellt dyfu, ac fel y gwna gardd i'w hadau egino, felly y gwna yr Arglwydd IOR i gyfiawnder a moliant darddu ger bron yr holl genhedloedd.

PENNOD LXII.

1 *Awyddus chwant y prophwyd i gadarnhâu yr eglwys yn addewidion Duw.* 5 *Dyledswydd y gweinidogion wrth bregethu yr efengyl,* 10 *a pharottôi y bobl i'w derbyn.*

ER mwyn Sïon ni thawaf, ac er mwyn Jerusalem ni ostegaf, hyd onid elo ei chyfiawnder hi allan fel disgleirdeb, a'i hiachawdwriaeth hi fel lamp yn llosgi.

2 A'r cenhedloedd a welant dy gyfiawnder, a'r holl frenhinoedd dy ogoniant: yna [a]y gelwir arnat enw newydd, yr hwn a enwa genau yr ARGLWYDD.

3 Byddi hefyd [b]yn goron gogoniant yn llaw yr ARGLWYDD, ac yn dalaith frenhinol yn llaw dy DDUW.

4 [c] Ni ddywedir am danat mwy, [d]Gwrthodedig; am dy dir hefyd ni ddywedir mwy, Anghyfannedd: eithr ti a elwir ‖Hephsibah; a'th dir, ‖Beulah: canys y mae yr ARGLWYDD yn dy hoffi, a'th dir a briodir.

Cyn CRIST Cylch 698.

[o] pen. 49. 23. a 61. 6. a 66. 11, 12.
[p] pen. 43. 3.
[q] pen. 26. 1.
[r] Dat. 21. 23. a 22. 5.
[s] Zech. 2. 5.
[t] pen. 52. 1.
[u] Ps. 37. 11, 22. Matt. 5. 5.
[x] pen. 61. 3. Matt. 15. 13.
[y] pen. 29. 23. a 45. 11.
[a] Luc 4. 18.
[b] Ps. 147. 3. pen. 57. 15.
[c] pen. 42. 7.
[d] Matt. 5. 4.
[e] Ps. 30. 11.
[f] pen. 60. 21.
[g] pen. 58. 12.
[h] 1 Petr 2. 5, 9. Dat. 1. 6. a 5. 10.
[i] pen. 60. 5, 16.
[k] Zech. 9. 12.
[l] pen. 1. 11, 13.
[m] Ps. 132. 9, 16
† Heb. *yn ymharddu fel offeiriad.*
[a] Edrych ad. 4, 12. pen. 65. 15.
[b] Zech. 9. 16.
[c] Hos. 1. 10. 1 Petr 2. 10
[d] pen. 54. 6. 7.
‖ Sef, *Y mae fy ewyllys arni.*
‖ Sef, *Priodol.*

Cyn CRIST Cylch 698.

5 Canys *fel* y prïoda gwr ieuangc forwyn, y prïoda dy feibion dydi: ac â llawenydd prïod-fab am brïod-ferch, [e] y llawenycha dy DDUW o'th blegid di.

6 [f] Ar dy furiau di, Jerusalem, y gosodais geidwaid, *y rhai* ni thawant ddydd na nos yn wastad: y rhai ydych ‖ yn cofio yr ARGLWYDD, na ddistêwch:

7 Ac na adêwch ddistawrwydd iddo, hyd oni sicrhâo, ac hyd oni osodo Jerusalem yn foliant ar y ddaear.

8 Tyngodd yr ARGLWYDD i'w ddeheulaw, ac i'w fraich nerthol, † Yn ddïau ni [g] roddaf dy ŷd mwyach yn ymborth i'th elynion; a meibion dïeithr nid yfant dy win, yr hwn y llafuriaist am dano:

9 Eithr y rhai a'i casglant a'i bwyttânt, ac a foliannant yr ARGLWYDD; a'r rhai a'i cynnullasant a'i hyfant [h] o fewn cynteddoedd fy sancteiddrwydd.

10 ¶ Cynniweiriwch, cynniweiriwch trwy y pyrth: [i] parottôwch ffordd y bobl; palmentwch, palmentwch brif-ffordd; digarregwch *hi:* cyfodwch faner i'r bobloedd.

11 Wele, yr ARGLWYDD a gyhoeddodd hyd eithaf y ddaear, [k] Dywedwch wrth ferch Sïon, Wele dy iachawdwriaeth yn dyfod, wele ei [l] gyflog gyd âg ef, a'i † waith o'i flaen.

12 Galwant hwynt hefyd yn Bobl sanctaidd, yn Waredigion yr ARGLWYDD: tithau a elwir, Yr hon a geisiwyd, Dinas nis gwrthodwyd.

PENNOD LXIII.

1 *Crist yn dangos pwy ydyw,* 2 *pa beth yw ei oruchafiaeth ar ei elynion,* 7 *a pha beth yw ei drugaredd tu ag at ei eglwys.* 10 *Yn ei gyfiawn ddigllonedd y mae yn meddwl am ei hael drugaredd.* 15 *Yr eglwys yn ei gweddi,* 17 *a'i hachwyn, yn gwneuthur proffes o'i ffydd.*

[a] PWY *yw* hwn yn dyfod o Edom, [a] yn goch ei ddillad o Bosrah? hwn *sydd* hardd yn ei wisg, yn ymdaith yn amlder ei rym? Myfi, yr hwn a lefaraf mewn cyfiawnder, *ac wyf* gadarn i iachâu.

2 Paham *yr ydwyt* yn goch dy ddillad, a'th wisgoedd fel yr hwn a sathrai mewn gwin-wrŷf?

3 [b] Sethrais y gwin-wrŷf fy hunan, ac o'r bobl nid *oedd* un gyd â mi; canys mi a'u sathraf hwynt yn fy nig, ac a'u mathraf hwynt yn fy llidiowgrwydd; a'u gwaed hwynt a daenellir ar fy nillad, a'm holl wisgoedd a lychwinaf.

4 Canys [c] dydd dïal *sydd* yn fy nghalon, a blwyddyn fy ngwaredigion a ddaeth.

5 [d] Edrychais hefyd, ac [e] nid *oedd* gynnorthwywr; rhyfeddais hefyd am nad *oedd* gynhaliwr: yna [f] fy mraich fy hun a'm hachubodd, a'm llidiowgrwydd a'm cynhaliodd.

6 A mi a sathraf y bobl yn fy nig, ac [g] a'u meddwaf hwynt yn fy llidiowgrwydd; a'u cadernid a ddisgynaf i'r llawr.

7 ¶ Cofiaf drugareddau yr ARGLWYDD, *a* moliant DUW, yn ol yr hyn oll a roddodd DUW i ni, ac amlder *ei* ddaioni i dŷ Israel, yr hyn a roddodd efe iddynt yn ol ei dosturiaethau, ac yn ol amlder ei drugareddau.

8 Canys efe a ddywedodd, Dïau fy mhobl *ydynt* hwy, meibion ni ddywedant gelwydd; felly efe a aeth yn Iachawdwr iddynt.

9 [h] Yn eu holl gystudd hwynt efe a gystuddiwyd, ac angel ei gynddrychioldeb a'u hachubodd hwynt; [i] yn ei gariad, ac yn ei drugaredd y gwaredodd efe hwynt: [k] efe a'u dygodd hwynt, ac a'u harweiniodd yr holl ddyddiau gynt.

10 ¶ Hwythau oeddynt [l] wrthryfelgar, ac [m] a ofidiasant ei Yspryd sanctaidd ef: am hynny y trodd efe yn elyn iddynt, *ac* yr ymladdodd yn eu herbyn.

11 Yna y cofiodd *efe* y dyddiau gynt, Moses *a'i* bobl, *gan ddywedyd, Mae* yr hwn [n] a'u dygodd hwynt i fynu o'r môr, gyd â ‖ bugail ei braidd? *mae* yr hwn [o] a osododd ei yspryd sanctaidd o'i fewn ef?

12 Yr hwn a'*u* tywysodd *hwynt* â deheulaw Moses, ac â'i ogoneddus fraich, [p] gan hollti y dyfroedd o'u blaen hwynt, i wneuthur iddo ei hun enw tragywyddol?

13 Yr hwn a'u harweiniodd hwynt trwy y dyfnderau, fel march yn yr anialwch, *fel* na thramgwyddent?

14 Fel y disgyn anifail i'r dyffryn, y gwna yspryd yr ARGLWYDD iddo orphwys: felly y tywysaist dy bobl, i wneuthur i ti enw gogoneddus.

15 ¶ [q] Edrych o'r nefoedd, a gwel o annedd dy sancteiddrwydd a'th ogoniant: *mae* dy zêl a'th gadernid, ‖ lliosowgrwydd [r] dy dosturiaethau a'th drugareddau tu ag attaf fi? a ymattaliasant?

16 Canys ti *yw* ein Tad ni, er [s] nad edwyn Abraham ni, ac na'n cydnebydd Israel: ti, ARGLWYDD, *yw* ein Tad ni, ‖ ein gwaredydd; dy enw *sydd* erioed.

Cyn CRIST Cylch 698.

[e] pen. 65. 19.
[f] Ezec. 3. 17. a 33. 7.
‖ Neu, *gofiaduriaid yr Arglwydd.*
† Heb. *Os rhoddaf.*
[g] Deut. 28. 31, &c. Jer. 5. 17.
[h] Edrych Deut. 12. 12. a 14. 26. a 16. 11, 14.
[i] pen. 40. 3. a 57. 14.
[k] Zech. 9. 9. Matt. 21. 5. Ioan 12. 15.
[l] pen. 40. 10. Dat. 22. 12.
† Heb. *daliad.*
[a] Dat. 19. 13.
[b] Galar. 1. 15. Dat. 14. 19, 20. a 19. 15.
[c] pen. 34. 8. a 61. 2.
[d] pen. 59. 16.
[e] Ioan 16. 32.
[f] Ps. 98. 1.
[g] Dat. 16. 6.
[h] Barn. 10. 16. Zech. 2. 8. Act. 9. 4.
[i] Deut. 7. 7, 8.
[k] Exod. 19. 4. Deut. 1. 31. pen. 46. 3, 4.
[l] Exod. 15. 24. Num. 14. 11. Ps. 78. 56. a 95. 9.
[m] Ps. 78. 40. Eph. 4. 30.
[n] Exod. 14. 30. Jer. 2. 6.
‖ Neu, *bugeiliaid,* fel Ps. 77. 20.
[o] Neh. 9. 20. Hag. 2. 5.
[p] Exod. 14. 21. Jos. 3. 16.
[q] Deut. 26. 15. Ps. 80. 14.
‖ Neu, *swn dy ymysgaroedd.*
[r] Jer. 31. 20. Hos. 11. 8.
[s] Job 14. 21. Preg. 9. 5.
‖ Neu, *ein gwaredydd erioed* yw *dy enw.*

Cyn CRIST Cylch 698.

17 ¶ Paham, ARGLWYDD, y gwnaethost i ni gyfeiliorni allan o'th ffyrdd? *ac* y caledaist ein calonnau oddi wrth dy ofn? Dychwel er mwyn dy weision, llwythau dy etifeddiaeth.

18 Dros ychydig ennyd y meddiannodd dy bobl sanctaidd: [t] ein gwrthwynebwyr a fathrasant dy gyssegr di.

19 Nyni ydym *eiddot ti:* erioed ni buost yn arglwyddiaethu arnynt hwy; *ac* ‖ ni elwid dy enw arnynt.

[t] Ps. 74. 7.

‖ Neu, *ni elwid hwynt ar dy enw.*

PENNOD LXIV.

1 *Yr eglwys yn gweddïo ar i Dduw egluro ei allu; 5 ac wrth fawrygu trugaredd Duw, yn cyfaddef ei llygredigaeth naturiol: 9 yn cwyno rhag ei chystudd.*

O NA rwygit y nefoedd, a disgyn, *fel* y [a] toddai y mynyddoedd o'th flaen di,

[a] Michah 1. 4.

2 Fel *pan* losgo y tân greision, y pair y tân i'r dwfr ferwi; i hysbysu dy enw i'th wrthwynebwyr, *fel* yr ofno y cenhedloedd rhagot!

3 Pan [b] wnaethost bethau ofnadwy ni ddisgwyliasom *am danynt*, y disgynaist, *a*'r mynyddoedd a doddasant o'th flaen.

[b] Exod. 34. 10. Barn. 5. 4, 5. Ps. 68. 8. Hab. 3. 3, 6.

4 Ac erioed [c] ni chlywsant, ni dderbyniasant â chlustiau, ac ni welodd llygad, ‖ O DDUW, ond tydi, *yr hyn* a ddarparodd efe i'r neb a ddisgwyl wrtho.

[c] Ps. 31. 19. 1 Cor. 2. 9.

‖ Neu, *Dduw ond tydi.*

5 Cyfarfyddi â'r hwn sydd lawen, ac a wna gyfiawnder: [d] *y rhai* yn dy ffyrdd a'th gofiant di: wele, ti a ddigiaist, pan bechasom: ynddynt hwy y mae para, a ni a fyddwn cadwedig.

[d] pen. 26. 8.

6 Eithr yr ydym ni oll megis *peth* aflan, ac megis bratiau budron *yw* ein holl gyfiawnderau; a [e] megis deilen y syrthiasom ni oll; a'n hanwireddau, megis gwynt, a'n dug ni ymaith.

[e] Ps. 90. 5, 6.

7 Ac [f] nid *oes* a alwo ar dy enw, nac a ymgyfyd i ymaflyd ynot: canys cuddiaist dy wyneb oddi wrthym; † difëaist ni, o herwydd ein hanwireddau.

[f] Hos. 7. 7.

† Heb. *toddaist.*

8 Ond yn awr, O ARGLWYDD, ein Tad ni *ydwyt* ti: [g] nyni *ydym* glai, a thithau *yw* ein lluniwr ni; ïe, gwaith dy law *ydym* ni oll.

[g] pen. 29. 16. a 45. 9. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20, 21.

9 ¶ [h] Na ddigia, ARGLWYDD, yn ddirfawr, ac na chofia anwiredd yn dragywydd: wele, edrych, attolwg, dy bobl di *ydym* ni oll.

[h] Ps. 79. 8.

10 Dy sanctaidd ddinasoedd sydd anialwch; Sïon *sydd* yn ddiffaethwch, a Jerusalem yn anghyfannedd.

11 Tŷ ein sancteiddrwydd a'n harddwch ni, lle y moliannai ein tadau dydi, a losgwyd â thân; a'n holl bethau dymunol sydd yn anrhaith.

12 A ymatteli di, ARGLWYDD, wrth *y pethau* hyn? a dewi di, ac a gystuddi di ni yn ddirfawr?

PENNOD LXV.

1 *Galwedigaeth y Cenhedloedd.* 2 *Gwrthod yr Iuddewon, am eu hanghrediniaeth, a'u delw-addoliaeth; a'u rhagrith.* 8 *Gweddill a achubir.* 11 *Barnedigaethau ar yr anwir, a bendithion ar y duwiol.* 17 *Dedwydd gyflwr Jerusalem newydd.*

[a] CEISIWYD fi gan *y rhai* ni ymofynasant *am danaf;* cafwyd fi gan *y rhai* ni'm ceisiasant: dywedais, Wele fi, wele fi, wrth genhedlaeth ni alwyd ar fy enw i.

[a] Rhuf. 9. 24, 25, 26. a 10. 20. Eph. 2. 12, 13.

2 Estynais fy llaw ar hyd y dydd at bobl wrthryfelgar, y rhai a rodient y ffordd nid *oedd* dda, yn ol eu meddyliau eu hun;

3 Pobl y rhai a'm llidient i yn wastad yn fy wyneb; [b] yn aberthu mewn gerddi ac yn arogl-darthu † ar allorau priddfeini;

[b] pen. 1. 29. a 66. 17.

† Heb. *ar briddfeini.*

4 Y rhai a arhôent ym mysg y beddau, ac a lettyent yn y mynwentau; [c] y rhai a fwyttâent gig môch, ‖ ac isgell ffiaidd *bethau yn* eu llestri;

[c] pen. 66. 17.

‖ Neu, *a drylliau.*

5 Y rhai a ddywedent, Sâf ar dy ben dy hun; na nesâ attaf fi: canys sancteiddiach ydwyf nâ thydi. Y rhai hyn *sydd* fŵg yn ‖ fy ffroenau, tân yn llosgi ar hyd y dydd.

‖ Neu, *fy nigofaint.*

6 Wele, [d] ysgrifenwyd ger fy mron: ni thawaf; eithr talaf, ïe, talaf [e] i'w mynwes.

[d] Deut. 32. 34. Mal. 3. 16.

[e] Ps. 79. 12.

7 Eich anwireddau chwi, ac [f] anwireddau eich tadau ynghyd (medd yr ARGLWYDD) y rhai a arogl-darthasant ar y mynyddoedd, ac a'm cablasant ar y bryniau: am hynny y mesuraf eu hen weithredoedd hwynt i'w mynwes.

[f] Exod. 20. 5.

8 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Megis y ceir gwin newydd mewn swp o rawn, ac y dywedir, Na ddifwyna ef; canys *y mae* [g] bendith ynddo: felly y gwnaf er mwyn fy ngweision, na ddistrywiwyf hwynt oll.

[g] Joel 2. 14.

9 Eithr dygaf had allan o Jacob, ac o Judah *un* a etifeddo fy mynyddoedd: a'm hetholedigion a'i hetifeddant, a'm gweision a drigant yno.

10 Saron hefyd fydd yn gorlan defaid, a [h] glynn Achor yn orweddfa gwarthegi, i'm pobl y rhai a'm ceisiasant.

[h] Hos. 2. 15.

Cyn CRIST Cylch 698.

11 ¶ Ond chwi *yw* y rhai a wrthodwch yr ARGLWYDD, a anghofiwch fy mynydd sanctaidd, a arlwywch fwrdd i'r ‖ llu accw, ac a lenwch ddïod-offrwm i'r ‖ niferi accw.

12 Rhifaf chwithau i'r cleddyf, a chwi oll a ymostyngwch i'r lladdedigaeth: [i] o herwydd pan elwais chwi, nid attebasoch; pan leferais, ni wrandawsoch; ond gwnaethoch ddrygioni yn fy ngolwg, a dewisasoch yr hyn nid oedd dda gennyf.

13 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Wele, fy ngweision a fwyttânt, a chwithau a newynwch: wele, fy ngweision a yfant, a chwithau a sychedwch: wele, fy ngweision a lawenychant, a chwithau a fydd cywilydd arnoch:

14 Wele, fy ngweision a ganant o hyfrydwch calon, a chwithau a waeddwch rhag gofid calon, ac a udwch rhag † cystudd yspryd.

15 A'ch enw a adêwch yn felldith gan fy etholedigion: canys yr ARGLWYDD DDUW a'th ladd di, ac [k] a eilw ei weision *ar* enw arall:

16 Fel y bo i'r hwn a ymfendigo ar y ddaear, ymfendigo yn NUW y gwirionedd; ac [l] i'r hwn a dyngo ar y ddaear, dyngu i DDUW y gwirionedd: am anghofio y trallodau gynt, ac am eu cuddio hwynt o'm golwg.

17 ¶ Canys wele fi yn crëu [m] nefoedd newydd, a daear newydd: a'r rhai cyntaf ni chofir, ac ni † feddylir am danynt.

18 Eithr llawenychwch a gorfoleddwch yn dragywydd *yn y pethau* a grëwyf fi: canys wele fi yn crëu Jerusalem yn orfoledd, a'i phobl yn llawenydd.

19 [n] Gorfoleddaf hefyd yn Jerusalem, a llawenychaf yn fy mhobl: ac ni chlywir ynddi mwyach [o] lais wylofain, na llef gwaedd.

20 Ni bydd o hynny allan blentyn o oed, na henafgwr, yr hwn ni chyflawnodd ei ddyddiau: canys y bachgen fydd marw yn fab canmlwydd; ond y pechadur yn fab canmlwydd a fèlldithir.

21 A [p] hwy a adeiladant dai, ac a'*u* cyfanneddant; plannant hefyd winllannoedd, a bwyttânt eu ffrwyth.

22 Nid adeiladant hwy, fel y cyfanneddo arall; ac ni phlannant, fel y bwyttâo arall: eithr [q] megis dyddiau pren *y bydd* dyddiau fy mhobl, a'm hetholedigion a ‖ hir-fwynhânt waith eu dwylaw.

23 Ni lafuriant yn ofer, ac ni [r] chenhedlant i drallod: canys had rhai bendigedig yr ARGLWYDD *ydynt* hwy, a'u heppil gyd â hwynt.

24 A bydd [s] cyn galw o honynt, i mi atteb; ac a hwy etto yn llefaru, mi a wrandawaf.

25 [t] Y blaidd a'r oen a borant ynghyd; y llew fel ŷch a bawr wellt; a'r sarph, [u] llwch *fydd* ei bwyd hi: ni ddrygant ac ni ddistrywiant yn fy holl fynydd sanctaidd, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD LXVI.

1 *Y mŷn y gogoneddus Dduw ei wasanaethu mewn gostyngedig burdeb: 5 y mae yn cysuro y gostyngedig â rhyfeddol genhedliad,* 10 *a grasusol ddoniau yr eglwys.* 15 *Tost farnedigaethau Duw yn erbyn yr annuwiol.* 19 *Y bydd i'r cenhedloedd eglwys sanctaidd,* 24 *ac y cânt weled damnedigaeth yr annuwiol.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD; [a] Y nef *yw* fy ngorsedd-faingc, a'r ddaear *yw* ‖ lleithig fy nhraed: mae y tŷ a adeiledwch i mi? ac mae y fan y gorphwysaf?

2 Canys *y pethau* hyn oll a wnaeth fy llaw, a *thrwof fi* y mae hyn oll, medd yr ARGLWYDD: ond ar hwn yr edrychaf, [b] *sef* ar y truan a'r cystuddiedig o yspryd, ac [c] sydd yn crynu wrth fy ngair.

3 [d] Yr hwn a laddo ŷch, *sydd fel* yr hwn a laddo wr; yr hwn a abertho ‖ oen, *sydd fel* yr hwn [e] a dorfynyglo gi; yr hwn a offrymmo offrwm, *sydd fel ped offrymmai* waed môch; yr hwn a arogl-dartho thus, *sydd fel pe* bendigai eilun: ïe, hwy a ddewisasant eu ffyrdd eu hun, a'u henaid a ymhyfrydodd yn eu ffieidd-dra.

4 Minnau a ddewisafeu ‖ dychymmygion hwynt, ac a ddygaf arnynt yr hyn a ofnant: [f] am alw o honof, ac nid *oedd* a attebai, lleferais, ac ni wrandawsant: eithr gwnaethant yr hyn oedd ddrwg yn fy ngolwg, a'r hyn nid oedd dda gennyf a ddewisasant.

5 ¶ Gwrandewch air yr ARGLWYDD, [g] y rhai a grynwch wrth ei air ef; Eich brodyr y rhai a'ch casasant, *ac* a'ch gyrrasant ar encil er mwyn fy enw i, a ddywedasant, [h] Gogonedder yr ARGLWYDD: etto i'ch llawenydd chwi y gwelir ef, a hwy a waradwyddir.

6 Llef soniarus o'r ddinas, llef o'r deml, llef yr ARGLWYDD yn talu y pwyth i'w elynion.

7 Cyn ei chlafychu, yr esgorodd; cyn

Cyn CRIST Cylch 698.

[i] Diar. 1. 24,&c. pen. 66. 4. Jer. 7. 13.

[k] pen. 62. 2.

[l] Deut. 6. 13. Ps. 63. 11. pen. 19. 18. a 45. 23. Seph. 1. 5.

[m] pen. 66. 22. 2 Petr 3. 13. Dat. 21. 1.

[n] pen. 62. 5.

[o] pen. 35. 10. a 51. 11. Dat. 7. 17. a 21. 4.

[p] Edrych Lef. 26. 16. Deut. 28. 30. Amos 9. 14.

[q] Ps. 92. 12.

[r] Deut. 28. 41. Hos. 9. 12.

[s] Ps. 32. 5.

[t] pen. 11. 6,7,9.

[u] Gen. 3. 14.

[a] 1 Bren. 8. 27. 2 Chron. 6. 18. Matt. 5. 34, 35. Act. 7. 48,49. a 17. 24.

[b] Ps. 34. 18. a 51. 17. pen. 57. 15. a 61. 1.

[c] Ezra 9. 4. a 10. 3. Diar. 28. 14. ad. 5.

[d] pen. 1. 11.

[e] Deut. 23. 18.

[f] Diar. 1. 24. pen. 65. 12. Jer. 7. 13.

[g] ad. 2.

[h] pen. 5. 19.

‖ Neu, *Gâd.*

‖ Neu, *Menni.*

† Heb. *drylliad.*

‖ Neu, *dreuliant.*

‖ Neu, *fy nhroedfaingc.*

† Heb. *daw i fynu ar y galon.*

‖ Neu, *siommedigaethau.*

‖ Neu, *fynn.*

Cyn CRIST Cylch 698.

dyfod gwewyr arni, y rhyddhâwyd hi ar fab.

8 Pwy a glybu y fath beth a hyn? pwy a welodd y fath bethau a hyn? A wneir i'r ddaear dyfu mewn un dydd? a enir cenedl *ar* unwaith? Pan glafychodd Sïon, yr esgorodd hefyd ar ei meibion.

9 A ddygaf fi i'r enedigaeth, ac oni pharaf esgor? medd yr ARGLWYDD: a baraf fi esgor, ac a luddiaf? medd dy DDUW.

10 Llawenhêwch gyd â Jerusalem, a byddwch hyfryd gyd â hi, y rhai oll a'i cerwch hi: llawenhêwch gyd â hi yn llawen, y rhai oll a alerwch o'i phlegid hi:

11 Fel y sugnoch, ac y'ch diwaller â bronnau ei diddanwch hi; fel y godroch, ac y byddoch hyfryd gan ‖helaethrwydd ei gogoniant hi.

12 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, [l]mi a estynaf iddi heddwch fel afon, a gogoniant y cenhedloedd fel ffrwd lifeiriol: yna [k]y sugnwch, [l]ar ei hystlys *hi* y'ch dygir, ac ar ei gliniau y'ch diddenir.

13 Fel un yr hwn y diddana ei fam ef, felly y diddanaf fi chwi; ac yn Jerusalem y'ch diddenir.

14 A phan weloch *hyn*, y llawenycha eich calon; [m]eich esgyrn hefyd a flodeuant fel llysieuyn: ac fe adweinir llaw yr ARGLWYDD tu ag at ei weision, a'*i* lidiowgrwydd wrth ei elynion.

15 Canys wele yr ARGLWYDD a ddaw â thân, ac â'i gerbydau fel trôwynt, i dalu ei ddigter â llidiowgrwydd, a'i gerydd â fflammau tân.

16 Canys yr ARGLWYDD a ymddadleu â thân ac â'i gleddyf yn erbyn pob cnawd; a lladdedigion yr ARGLWYDD fyddant aml.

17 "Y rhai a ymsancteiddiant, ac a ymlanhânt yn y gerddi, †yn ol eu gilydd, yn y canol, gan fwytta cig môch, a ffieidd-dra, a llygod, a gyd-ddiweddir, medd yr ARGLWYDD.

18 Canys mi *a adwaen* eu gweithredoedd hwynt a'u meddyliau: y mae yr *amser* yn dyfod, i gasglu yr holl genhedloedd a'r ieithoedd; a hwy a ddeuant, ac a welant fy ngogoniant.

19 A gosodaf yn eu mysg arwydd, ac anfonaf y rhai dïangol o honynt at y cenhedloedd, *i* Tarsis, ‖Affrica, a Lydia, y rhai a dynnant mewn bwa, ‖*i* Italia, a Groeg, *i*'r ynysoedd pell, y rhai ni chlywsant sôn am danaf, ac ni welsant fy ngogoniant; a mynegant fy ngogoniant ym mysg y cenhedloedd.

20 A hwy a ddygant eich holl frodyr o blith yr holl genhedloedd, °yn offrwm i'r ARGLWYDD, ar feirch, ac ar gerbydau, ac ar elorau meirch, ac ar fulod, ac ar anifeiliaid buain, i'm mynydd sanctaidd Jerusalem, medd yr ARGLWYDD, megis y dwg meibion Israel offrwm mewn llestr glân *i* dŷ yr ARGLWYDD.

21 Ac o honynt hwy y cymmeraf *rai* [p]yn offeiriaid ac yn Lefiaid, medd yr ARGLWYDD.

22 Canys megis y saif ger fy mron [q]y nefoedd newydd a'r ddaear newydd, y rhai a wnaf fi, medd yr ARGLWYDD, felly y saif eich had chwi, a'ch enw chwi.

23 [r]Bydd hefyd o newydd-loer †i newydd-loer, ac o Sabboth †i Sabboth, [s]i bob cnawd ddyfod i addoli ger fy mron i, medd yr ARGLWYDD.

24 A hwy a ânt allan, ac a edrychant ar gelanedd y rhai a wnaethant gamwedd i'm herbyn: canys eu [t]pryf ni bydd marw, a'u tân ni ddiffydd; a byddant yn ffieidd-dra gan bob cnawd.

Cyn CRIST Cylch 698.

[n] pen. 65. 3, 4.
† Heb. *o'r tu ol i un* pren.

‖ *Pul, a Lud.*
‖ *Tubal, a Jafan.*

° Rhuf. 15. 16.

[p] Exod. 19. 6. pen. 61. 6. 1 Petr 2. 9. Dat. 1. 6.
[q] pen. 65. 17. 2 Petr 3. 13. Dat. 21. 1.

[r] Zech. 14. 16.
† Heb. *i'w newydd-loer.*
† Heb. *i'w Sabboth.*
[s] Ps. 65. 2.

[t] Marc 9. 44, 46, 48.

[l] pen. 48. 18. a 60. 5.
[k] pen. 60. 16.
[l] pen. 49. 22. a 60. 4.
[m] Edrych Ezec. 37. 1, &c.

‖ Neu, *ddisgleirdeb.*

LLYFR Y
PROPHWYD JEREMIAH.

PENNOD I.

1 *Amser* 3 *a galwad Jeremïah.* 11 *Ei brophwydol weledigaeth ef am y wïalen almon, a'r crochan berwedig.* 15 *Ei drom gennadwri ef yn erbyn Judah.* 17 *Duw yn ei gysuro ef, trwy addaw iddo ei gymhorth.*

Cyn CRIST Cylch 629.

GEIRIAU Jeremïah mab Hilcïah, o'r offeiriaid y rhai *oedd* yn [a] Anathoth, o fewn tir Benjamin:

[a] Jos. 21. 18. 1 Chron. 6. 60.

2 Yr hwn y daeth gair yr ARGLWYDD atto, yn nyddiau Josïah mab Amon brenhin Judah, yn y drydedd flwyddyn ar ddeg o'i deyrnasiad ef.

Cylch 629.

3 Ac fe ddaeth yn nyddiau Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah, nes darfod un mlynedd ar ddeg i Sedecïah mab Josïah brenhin Judah, hyd ddygiad Jerusalem i gaethiwed [b] yn y pummed mis.

[b] 2 Bren. 25. 8. pen. 52. 12.

4 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

5 Cyn i mi [c] dy lunio di yn y groth, [d] mi a'th adnabûm; a chyn dy ddyfod o'r groth, [e] y sancteiddiais di; *a* mi a'th roddais yn brophwyd i'r cenhedloedd.

[c] Es. 49. 1, 5.
[d] Exod. 33. 12, 17.
[e] Luc 1. 15, 41. Gal. 1. 15, 16.

6 Yna y dywedais, [f] O Arglwydd DDUW, wele, ni fedraf ymadrodd; canys bachgen *ydwyf* fi.

[f] Exod. 4. 10. a 6. 12.

7 ¶ Ond yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Na ddywed, Bachgen *ydwyf:* canys ti a âi at y rhai oll y'th anfonwyf, a'r hyn oll a orchymynwyf i ti a ddywedi.

8 [g] Nac ofna rhag eu hwynebau hwynt: canys [h] *yr ydwyf* fi gyd â thi i'th waredu, medd yr ARGLWYDD.

[g] Ezec. 3. 9.
[h] Exod. 3. 12. Deut. 31. 6, 8. Jos. 1. 5. Heb. 13. 6.

9 Yna yr estynodd yr ARGLWYDD ei law, ac [i] a gyffyrddodd â'm genau. A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Wele, [k] rhoddais fy ngeiriau yn dy enau di.

[i] Es. 6. 7.
[k] pen. 5. 14.

10 Gwel, heddyw y'th osodais ar y cenhedloedd, ac ar y teyrnasoedd, [l] i ddiwreiddio, ac i dynnu i lawr, i ddifetha, ac i ddistrywio, i adeiladu, ac i blannu.

[l] pen. 18. 7. 2 Cor. 10. 4, 5.

11 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd, Jeremïah, beth a weli di? Minnau a ddywedais, Gwïalen almon a welaf fi.

12 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Da y gwelaist; canys mi a brysuraf fy ngair i'w gyflawni.

13 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf yr ail waith, gan ddywedyd, Beth a weli di? A mi a ddywedais, Mi a welaf [m] grochan berwedig, a'i wyneb † tu a'r gogledd.

[m] Ezec. 11. 3, 7. a 24. 3.
† Heb. *oddi wrth wyneb y gogledd.*

14 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, O'r [n] gogledd † y tyrr drwg allan ar holl drigolion y tir.

[n] pen. 4. 6. a 6. 1.
† Heb. *yr agorir drwg.*

15 Canys wele, myfi [o] a alwaf holl deuluoedd teyrnasoedd y gogledd, medd yr ARGLWYDD, a hwy a ddeuant, ac a osodant bob *un* ei orsedd-faingc wrth ddrws porth Jerusalem, ac yn erbyn ei muriau oll o amgylch, ac yn erbyn holl ddinasoedd Judah.

[o] pen. 5. 15. a 6. 22. a 10. 22.

16 A mi a draethaf fy marnedigaethau yn eu herbyn, am holl anwiredd y rhai a'm gadawsant, ac a arogl-darthasant i dduwiau eraill, ac a addolasant weithredoedd eu dwylaw eu hunain.

17 ¶ Am hynny [p] gwregysa dy lwynau, a chyfod, a dywed wrthynt yr hyn oll yr ydwyf yn ei orchymyn i ti: nac arswyda eu hwynebau, rhag i mi dy ‖ ddistrywio di ger eu bron hwynt.

[p] 1 Bren. 18. 46. 2 Bren. 4. 29. a 9. 1.
‖ Neu, *ddryllio.*

18 Canys wele, heddyw yr ydwyf yn dy roddi di [q] yn ddinas gaerog, ac yn golofn haiarn, ac yn fur pres, yn erbyn yr holl dir, yn erbyn brenhinoedd Judah, yn erbyn ei thywysogion, yn erbyn ei hoffeiriaid, ac yn erbyn pobl y tir.

[q] Es. 50. 7. pen. 6. 27. a 15. 20.

19 Ymladdant hefyd yn dy erbyn, ond ni'th orchfygant: canys myfi *sydd* gyd â thi i'th ymwared, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD II.

1 *Duw, wedi dangos ei garedigrwydd o'r blaen, yn ymliw â'r Iuddewon am droi oddi wrtho mor ddïachos,* 9 *y tu hwnt i bawb eraill.* 14 *Mai hwynt-hwy eu hunain yw yr achos o'u haflwydd.* 20 *Pechodau Judah.* 31 *Gwrthod ei hyder ef.*

AGAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf fi, gan ddywedyd,

2 Cerdda, a llefa y'nghlustiau Jerusalem, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr

Cyn CRIST Cylch 629.

ARGLWYDD, Cofiais ‖ di, caredigrwydd dy [a] ieuengctid, a serch dy ddyweddi, pan y'm canlynaist yn y diffaethwch, mewn tir ni hauwyd.

3 [b] Israel *ydoedd* sancteiddrwydd i'r ARGLWYDD, *a* [c] blaen-ffrwyth ei gnwd ef: [d] pawb oll a'r a'i bwyttâo, a bechant; drwg a ddigwydd iddynt, medd yr ARGLWYDD.

4 Gwrandewch air yr ARGLWYDD, tŷ Jacob, a holl deuluoedd tŷ Israel.

5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [e] Pa anwiredd a gafodd eich tadau chwi ynof fi, gan iddynt ymbellhâu oddi wrthyf, a rhodio ar ol oferedd, a myned yn ofer?

6 Ac ni ddywedant, [f] Pa le *y mae* yr ARGLWYDD a'n dug ni i fynu o dir yr Aipht; a'n harweiniodd trwy yr [g] anialwch; trwy dir diffaeth, a phyllau; trwy dir sychder, a chysgod angau; trwy dir nid aeth gwr trwyddo, ac ni thrigodd dyn ynddo?

7 Dygais chwi hefyd i wlad gnydfawr, i fwytta ei ffrwyth a'i daioni: eithr pan ddaethoch i mewn, [h] halogasoch fy nhir i, a gwnaethoch fy etifeddiaeth i yn ffieidd-dra.

8 Yr offeiriaid ni ddywedasant, Pa le *y mae* yr ARGLWYDD? [i] a'r rhai sydd yn trin y gyfraith nid adnabuant fi: y bugeiliaid hefyd a droseddasant i'm herbyn, a'r prophwydi a brophwydasant yn *enw* Baal, ac a aethant ar ol *y pethau* ni wnaent lesâd.

9 ¶ Oblegid hyn, mi a ddadleuaf â chwi etto, medd yr ARGLWYDD; ïe, [k] dadleuaf â meibion eich meibion chwi.

10 Canys ewch ‖ dros ynysoedd Chittim, ac edrychwch; a danfonwch i Cedar, ac ystyriwch yn ddiwyd, ac edrychwch a fu y cyfryw beth.

11 [l] A newidiodd *un* genedl *eu* duwiau, a hwy [m] heb *fod* yn dduwiau? eithr fy mhobl i [n] a newidiodd eu gogoniant am *yr hyn* ni wna lesâd.

12 O chwi nefoedd, [o] synnwch wrth hyn, ac ofnwch yn aruthrol, a byddwch anghyfannedd iawn, medd yr ARGLWYDD.

13 Canys dau ddrwg a wnaeth fy mhobl; hwy a'm gadawsant i, [p] ffynnon y dyfroedd byw, *ac* a gloddiasant iddynt eu hunain bydewau, *ïe*, bydewau wedi eu torri, ni ddaliant ddwfr.

14 ¶ Ai gwas *ydyw* Israel? ai *gwas* a anwyd yn tŷ *yw* efe? paham † yr yspeiliwyd ef?

15 Y llewod ieuaingc a ruasant arno *ac* a † leisiasant; a'i dir ef a osodasant yn anrhaith, a'i ddinasoedd a losgwyd heb drigiannydd.

16 Meibion Noph hefyd a Thahapanes a ‖ dorrasant dy goryn di.

17 [q] Onid tydi a beraist hyn i ti dy hun, am wrthod o honot yr ARGLWYDD dy DDUW, pan ydoedd efe yn dy arwain ar hyd y ffordd?

18 A'r awr hon, beth *sydd* i ti *a wnelych* yn ffordd yr Aipht, i yfed dwfr ‖ Nilus? a pheth *sydd* i ti yn ffordd Assyria, i yfed dwfr yr afon?

19 [r] Dy ddrygioni dy hun a'th gospa di, a'th wrthdro a'th gerydda: gwybydd dithau a gwel, mai drwg a chwerw *ydyw* gwrthod o honot yr ARGLWYDD dy DDUW, ac nad *ydyw* fy ofn i ynot ti, medd Arglwydd DDUW y lluoedd.

20 ¶ Oblegid er ys talm mi a dorrais dy iau di, *ac* a ddrylliais dy rwymau; a thi a ddywedaist, Ni ‖ throseddaf; [s] er hynny ti a wibiaist, gan butteinio ar bob bryn uchel, a than bob pren deiliog.

21 Etto myfi [t] a'th blannaswn yn bêrwinwydden, o'r iawn had oll: pa fodd gan hynny y'th drôwyd i mi [u] yn blanhigyn afrywiog gwinwydden ddïeithr?

22 Canys pe byddai i ti [x] ymolchi â nitr, a chymmeryd i ti lawer o sebon; *etto* [y] nodwyd dy anwiredd ger fy mron i, medd yr Arglwydd DDUW.

23 Pa fodd y dywedi, Ni halogwyd fi, ac nid euthum ar ol Baalim? Edrych dy ffordd yn y glynn, gwybydd beth a wnaethost; ‖ camel buan *ydwyt* yn amgylchu ei ffyrdd.

24 [z] ‖ Asen wŷllt wedi ei † chynnefino â'r anialwch, wrth ddymuniad ei chalon yn yfed gwynt, wrth ei hachlysur pwy a'i trŷ ymaith? pawb a'r a'i ceisiant hi, nid ymflinant; yn ei mis y cânt hi.

25 Cadw dy droed rhag ‖ noethni, a'th geg rhag syched. [a] Tithau a ddywedaist, ‖ Nid oes obaith. Nac *oes:* canys cerais ddïeithriaid, ac ar eu hol hwynt yr âf fi.

26 Megis y cywilyddia lleidr pan † ddalier ef, felly y cywilyddia tŷ Israel; hwynt-hwy, eu brenhinoedd, eu tywysogion, a'u hoffeiriaid, a'u prophwydi;

27 Y rhai a ddywedant wrth bren, Tydi *yw* fy nhad; ac wrth garreg, Ti a'm cenhedlaist. Canys hwy a droisant attaf fi wegil, ac nid wyneb: ond yn amser eu [b] hadfyd y dywedant, Cyfod, a chadw ni.

Cyn CRIST Cylch 629.

[a] Ezec. 16. 8, 22. a 23. 3, 8, 19.
[b] Exod. 19. 5, 6.
[c] Iago 1. 18. Dat. 14. 4.
[d] pen. 12. 14. Edrych pen. 50. 7.
[e] Es. 5. 4. Michah 6. 3.
[f] Es. 63. 9, 11, 13. Hos. 13. 4.
[g] Deut. 8. 15. a 32. 10.
[h] Ps. 78. 58. a 106. 38.
[i] Mal. 2. 6, 7. Rhuf. 2. 20.
[k] Exod. 20. 5. Lef. 20. 5.
[l] Michah 4. 5.
[m] pen. 16. 20.
[n] Ps. 106. 20. Rhuf. 1. 23.
[o] Es. 1. 2. pen. 6. 19.
[p] Ps. 36. 9. pen. 17. 13. ‖ 18. 14.
[q] pen. 4. 18.
[r] Es. 3. 9. Hos. 5. 5.
[s] Es. 57. 5, 7. pen. 3. 6.
[t] Exod. 15. 17. Ps. 44. 2. a 80. 8. Es. 5. 1, &c. Matt. 21. 33. Marc 12. 1. Luc 20. 9.
[u] Deut. 32. 32.
[x] Job 9. 30.
[y] Deut. 32. 34. Job 14. 17. Hos. 13. 12.
[z] Job 39. 5, &c. pen. 14. 6.
[a] pen. 18. 12.
[b] Es. 26. 16.

† Heb. *yr aeth yn yspail?*
‖ Neu, *er dy fwyn, gared.*
† Heb. *roisant eu llef.*
‖ Neu, *ymborthant ar,* Deut. 33. 20. Es. 8. 8.
‖ *Sihor.*
‖ Neu, *was-anaethaf.*
† Heb. *gaffer.*
‖ Neu, *O gamel buan, yr ydwyt, &c.*
‖ Neu, *O asen.*
† Heb. *dysgu.*
‖ *bod yn ddïarchen.*
‖ Neu, *Ai dïobaith yw?*

Cyn CRIST Cylch 629.

28 Eithr [c] pa le *y mae* dy dduwiau, y rhai a wnaethost i ti? codant, os [d] gallant dy gadw yn amser dy † adfyd: canys [e] *wrth* rifedi dy ddinasoedd y mae dy dduwiau di, O Judah.

29 Paham yr ymddadleuwch â mi? chwi oll a droseddasoch i'm herbyn, medd yr ARGLWYDD.

30 Yn ofer y [f] tarewais eich plant chwi, ni dderbyniasant gerydd: eich cleddyf eich hun [g] a ddifâodd eich prophwydi, megis llew yn distrywio.

31 ¶ O genhedlaeth, gwelwch air yr ARGLWYDD: [h] A fûm i yn anialwch i Israel? yn dir tywyllwch? paham y dywed fy mhobl, † Arglwyddi ydym ni, ni ddeuwn ni mwy attat ti?

32 A anghofia morwyn ei harddwisg? *neu* y briodas-ferch ei thlysau? etto fy mhobl i a'm hanghofiasant ddyddiau aneirif.

33 Paham yr wyt ti yn cyweirio dy ffordd i geisio cariad? am hynny hefyd y dysgaist dy ffyrdd i rai drygionus.

34 Hefyd yn dy odre di y cafwyd gwaed eneidiau y tlodion diniwed; nid wrth † chwilio y cefais hyn, eithr ar y rhai hyn oll.

35 Etto ti a ddywedi, Am fy mod yn ddiniwed, yn ddïau y trŷ ei lid ef oddi wrthyf. Wele, dadleuaf â thi, am ddywedyd o honot, Ni phechais.

36 [i] Paham y gwibi di cymmaint i newidio dy ffordd? canys [k] ti a waradwyddir o herwydd yr Aipht, fel [l] y'th waradwyddwyd o herwydd Assyria.

37 Hefyd ti a ddeui allan oddi wrtho, [m] a'th ddwylaw ar dy ben: oblegid yr ARGLWYDD a wrthododd dy hyder di, ac ni lwyddi ynddynt.

PENNOD III.

1 *Mawr drugaredd Duw yn ysgeler butteindra Judah.* 6 *Mai gwaeth yw Judah nag Israel.* 12 *Addewidion yr efengyl i'r edifeiriol.* 20 *Duw yn argyhoeddi ac yn galw Israel, a hwythau yn gwneuthur cyffes gyhoedd o'u pechodau.*

† HWY a ddywedant, O gyrr gwr ei wraig ymaith, a myned o honi oddi wrtho ef, ac iddi fod yn eiddo gwr arall, [a] a ddychwel efe atti hi mwyach? oni lwyr halogir y tir hwnnw? ond ti a butteiniaist *gyd â* chyfeillion lawer; etto dychwel attaf fi, medd yr ARGLWYDD.

2 Dyrchafa dy lygaid i'r lleoedd uchel, ac edrych pa le ni phutteiniaist. [b] Ti a eisteddaist ar y ffyrdd iddynt hwy, megis Arabiad yn yr anialwch; ac a halogaist y tir â'th butteindra, ac â'th ddrygioni.

3 Am hynny yr attaliwyd [c] y cafodydd, ac ni bu gwlaw diweddar; a [d] thalcen putteinwraig oedd i ti; gwrthodaist gywilyddio.

4 Oni lefi di arnaf fi o hyn allan, Fy nhad, ti *yw* [e] tywysog fy ieuengctid?

5 [f] A ddeil efe *ei ddig* byth? a'*i* ceidw yn dragywydd? Wele, dywedaist a gwnaethost yr hyn oedd ddrwg hyd y gellaist.

6 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf yn amser Josïah y brenhin, A welaist ti hyn a wnaeth Israel wrthnysig? Hi [g] a aeth i bob mynydd uchel, a than bob pren deiliog, ac a butteiniodd yno.

7 A mi a ddywedais, wedi iddi wneuthur hyn i gyd, Dychwel attaf fi. Ond ni ddychwelodd. A Judah [h] ei chwaer anffyddlawn hi a welodd *hynny*.

8 A gwelais yn dda, am yr achosion oll y putteiniodd Israel wrthnysig, ollwng o honof hi ymaith, ac a roddais iddi ei llythyr ysgar: er hyn ni ofnodd Judah ei chwaer anffyddlawn; eithr aeth a phutteiniodd hithau hefyd.

9 A chan ‖ ysgafnder ei phutteindra yr halogodd hi y tir; canys gyd â'r maen a'r pren y putteiniodd hi.

10 Ac er hyn oll hefyd, ni ddychwelodd Judah ei chwaer anffyddlawn attaf fi â'i holl galon, eithr mewn † rhagrith, medd yr ARGLWYDD.

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [i] Israel wrthnysig a'i cyfiawnhâodd ei hun rhagor Judah anffyddlawn.

12 ¶ Cerdda, a chyhoedda y geiriau hyn tu a'r gogledd, a dywed, Ti Israel wrthnysig, dychwel, medd yr ARGLWYDD, *ac* ni adawaf i'm llid syrthio arnoch: canys [k] trugarog *ydwyf* fi, medd yr ARGLWYDD, ni ddaliaf *lid* yn dragywydd.

13 Yn unig cydnebydd dy anwiredd, droseddu o honot yn erbyn yr ARGLWYDD dy DDUW, a gwasgaru o honot dy ffyrdd i ddïeithriaid dan bob pren deiliog, ac ni wrandawech ar fy llef, medd yr ARGLWYDD.

14 Trowch, chwi blant gwrthnysig, medd yr ARGLWYDD; canys myfi a'ch prïodais chwi: a mi a'ch cymmeraf chwi, un o ddinas, a dau o deulu, ac a'ch dygaf chwi i Sïon:

15 Ac a roddaf i chwi [l] fugeiliaid wrth *fodd* fy nghalon, y rhai a'ch porthant chwi â gwybodaeth, ac â deall.

16 Ac wedi darfod i chwi amlhâu a

Cyn CRIST Cylch 629.

[c] Deut. 32. 37. Barn. 10. 14.
[d] Es. 45. 20.
† Heb. *ddrwg.*
[e] pen. 11. 13.
[f] Es. 1. 5. a 9. 13. pen. 5. 3.
[g] Matt. 23. 29, &c.
[h] ad. 5.
† Heb. *Arglwyddiaethu yr ydym.*
† Heb. *gloddio.*
[i] pen. 31. 22.
[k] Es. 30. 3.
[l] 2 Chron. 28. 20.
[m] 2 Sam. 13. 19.
† Heb. *Gan ddywedyd.*
[a] Deut. 24. 4.
[b] Gen. 38. 14. Ezec. 16. 24, 25.
[c] pen. 2. 20.
[d] pen. 6. 15. a 8. 12. Ezec. 3. 7. Seph. 3. 5.
[e] Diar. 2. 17.
[f] Ps. 103. 9. Es. 57. 16. ad. 12. Cylch 612.
[g] pen. 2. 20.
[h] Ezec. 16. 46. a 23. 2, 4.
‖ Neu, *air.*
† Heb. *ffulsder*, neu, *celwydd.*
[i] Ezec. 16. 51. a 23. 11.
[k] Ps. 86. 15. a 103. 8, 9. ad. 5.
[l] pen. 23. 4. Ezec. 34. 23. Eph. 4. 11.

Cyn CRIST Cylch 612.

chynnyddu ar y ddaear, yn y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, ni ddywedant mwy, Arch cyfammod yr ARGLWYDD; ac †nis meddwl calon am dani, ac ni chofir hi; nid ymwelant â *hi* chwaith, ac ni wneir *hynny* mwy.

17 Yn yr amser hwnnw y galwant Jerusalem yn orseddfa yr ARGLWYDD; ac y cesglir atti yr holl genhedloedd, [m]at enw yr ARGLWYDD, i Jerusalem: ac ni [n]rodiant mwy yn ol cildynrwydd eu calon ddrygionus.

18 Yn y dyddiau hynny [o]y rhodia tŷ Judah ‖gyd â thŷ Israel, a hwy a ddeuant ynghyd, o dir y gogledd, i'r tir a roddais i yn etifeddiaeth i'ch tadau chwi.

19 Ond mi a ddywedais, Pa fodd y'th osodaf ym mhlith y plant, ac y rhoddaf i ti [p]dir dymunol, *sef* etifeddiaeth † arddechog lluoedd y cenhedloedd? ac a ddywedais, Ti a elwi arnaf fi, Fy nhad, ac ni throi ymaith oddi ar fy ol i.

20 ¶ Yn ddïau *fel* yr anffyddlona gwraig oddi wrth ei chyfaill; felly, tŷ Israel, [q]y buoch anffyddlawn i mi, medd yr ARGLWYDD.

21 Llef a glywyd yn y mannau uchel, wylofain *a* dymuniadau meibion Israel: canys gwyrasant eu ffordd, *ac* anghofiasant yr ARGLWYDD eu DUW.

22 [r]Ymchwelwch, feibion gwrthnysig, *a* mi a iachâf eich gwrthnysigrwydd chwi. Wele ni yn dyfod attat ti; oblegid ti *yw* yr ARGLWYDD ein DUW.

23 [s]Dïau *fod* yn ofer *ymddiried am help* o'r bryniau, *ac o* lïaws y mynyddoedd: [t]dïau *fod* iachawdwriaeth Israel yn yr ARGLWYDD ein DUW ni.

24 [u]Canys gwarth a ysodd lafur ein tadau o'n hieuengctid; eu defaid a'u gwartheg, eu meibion a'u merched.

25 Gorwedd yr ydym yn ein cywilydd, a'n gwarth a'n tôdd ni: canys yn erbyn yr ARGLWYDD ein DUW y pechasom, nyni a'n tadau, o'n hieuengctid hyd y dydd heddyw, ac ni wrandawsom ar lais yr ARGLWYDD ein DUW.

PENNOD IV.

1 *Duw yn galw Israel trwy ei addewid;* 3 *yn annog Judah i edifarhâu trwy farnedigaethau ofnadwy.* 19 *Tostur gwynfan am drueni Judah.*

[x]ISRAEL, os dychweli, [a]dychwel attaf fi, medd yr ARGLWYDD: hefyd os rhoi heibio dy ffieidd-dra oddi ger fy mron, yna ni'th symmudir.

2 A [b]thi a dyngi, Byw *yw* yr ARGLWYDD, [c]mewn gwirionedd, mewn barn, ac mewn cyfiawnder: a'r cenhedloedd a ymfendithiant ynddo; ïe, ynddo ef [d]yr ymglodforant.

3 ¶ Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth wŷr Judah, ac wrth Jerusalem; [e]Braenerwch i chwi fraenar, ac [f]na heuwch mewn drain.

4 [g]Ymenwaedwch i'r ARGLWYDD, a rhoddwch heibio ddïenwaediad eich calon, chwi gwŷr Judah, a thrigolion Jerusalem: rhag i'm digofaint ddyfod allan fel tân, a llosgi fel na *byddo* diffoddydd, o herwydd drygioni eich amcanion.

5 Mynegwch yn Judah, a chyhoeddwch yn Jerusalem, a dywedwch, Udgenwch udgorn yn y tir: gwaeddwch, ymgesglwch, a dywedwch, [h]Ymgynnullwch, ac âwn i'r dinasoedd caerog.

6 Codwch faner tu a Sïon: ‖ffowch, ac na sefwch; canys [i]mi a ddygaf ddrwg o'r gogledd, a † dinystr mawr.

7 [k]Y llew a ddaeth i fynu o'i loches, a difethwr y Cenhedloedd a gychwynodd, ac a aeth allan o'i drigle, [l]i wneuthur dy dir yn orwag; *a*'th ddinasoedd a ddinystrir heb drigiannydd.

8 Am hyn [m]ymwregyswch â llïan sach; galerwch ac udwch: canys angerdd llid yr ARGLWYDD ni throes oddi wrthym ni.

9 Ac yn y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y derfydd am galon y brenhin, ac am galon y pennaethiaid: yr offeiriaid hefyd a synnant, a'r prophwydi a ryfeddant.

10 Yna y dywedais, O ARGLWYDD DDUW, [n]yn sicr gan dwyllo ti a dwyllaist y bobl yma a Jerusalem, gan ddywedyd, Bydd heddwch i chwi; ac etto fe ddaeth y cleddyf hyd at yr enaid.

11 Yn yr amser hwnnw y dywedir wrth y bobl hyn, ac wrth Jerusalem, Gwynt sych yr uchel-leoedd yn y diffaethwch tu a merch fy mhobl, nid i nithio, ac nid i buro;

12 Gwynt ‖llawn o'*r lleoedd* hynny a ddaw attaf fi: weithian hefyd myfi a draethaf farn yn eu herbyn hwy.

13 Wele, megis cymmylau y daw i fynu, [o]a'i gerbydau megis corwynt: [p]ei feirch sydd ysgafnach nâ'r eryrod. Gwae nyni; canys ni a anrheithiwyd.

14 O Jerusalem, [q]golch dy galon oddi wrth ddrygioni, fel y byddech gadwedig: pa hyd y llettyi o'th fewn goeg amcanion?

15 Canys llef sydd yn mynegi [r]allan

---

[m] Es. 60. 9.
[n] pen. 11. 8.
[o] Edrych Es. 11. 13. Ezec. 37. 16—22. Hos. 1. 11.
‖ Neu, *i dŷ.*
[p] Ps. 106. 24. Ezec. 20. 6. Dan. 8. 9. a 11. 16, 41, 45.
† Heb. *dymuniad.*
[q] pen. 5. 11.
[r] Hos. 14. 1.
[s] Ps. 121. 1, 2.
[t] Ps. 3. 8.
[u] pen. 11. 13.
[x] Joel 2. 12.
[a] Es. 65. 16. Edrych pen. 5. 2.
[b] Es. 48. 1.
[c] 2 Cor. 10. 17.
[d] Hos. 10. 12.
[e] Matt. 13. 7, 22.
[f] Deut. 10. 16. a 30. 6. Col. 2. 11.
[g] pen. 8. 14.
‖ Neu, *ymgesglwch,* neu, *ymgryfhéwch.*
[h] pen. 1. 13, 14, 15. a 6. 22.
† Heb. *thorriad.*
[i] Dan. 7. 4.
[k] pen. 2. 15.
[l] pen. 6. 26.
[m] Ezec. 14. 9.
[n] Neu, *llawnach nâ'r* lleoedd.
[o] Es. 5. 28.
[p] Hab. 1. 8.
[q] Es. 1. 16.
[r] pen. 8. 16.

Cyn CRIST Cylch 612.

o Dan, ac yn cyhoeddi cystudd allan o fynydd Ephraim.

16 Coffêwch i'r cenhedloedd, wele, cyhoeddwch yn erbyn Jerusalem, ddyfod gwylwyr o wlad bell, a llefaru yn erbyn dinasoedd Judah.

17 Megis ceidwaid maes y maent o amgylch yn ei herbyn; am iddi fy nigllonι, medd yr ARGLWYDD.

[s] Ps. 107. 17. Es. 50. 1. pen. 2. 17,19.

18 [s] Dy ffordd di a'th amcanion a wnaethant hyn i ti: dyma dy ddrygioni di; am ei fod yn chwerw, am ei fod yn cyrhaeddyd hyd at dy galon di.

[t] Es. 15. 5. a 16. 11. a 21. 3. a 22. 4. pen. 9. 1, 10.

19 ¶ Fy [t] mòl, fy mòl; gofidus wyf o barwydenau fy nghalon; mae fy nghalon yn terfysgu ynof: ni allaf dewi, am i ti glywed sain yr udgorn, O fy enaid, *a* gwaedd rhyfel.

[u] Ps. 42. 7. Ezec. 7. 26.

20 [u] Dinystr ar ddinystr a gyhoeddwyd; canys yr holl dir a anrheithiwyd: yn ddisymmwth y distrywiwyd fy lluestai i, *a*'m ‖ cortenni yn ddïattreg.

‖ *llenni.*

21 Pa hyd y gwelaf faner, *ac* y clywaf sain yr udgorn?

22 Canys *y mae* fy mhobl i yn ynfyd heb fy adnabod i; meibion anghall *ydynt*, ac nid deallgar hwynt: *y maent* yn synhwyrol i wneuthur drwg, eithr gwneuthur da ni fedrant.

23 Mi a edrychais ar y ddaear, ac wele, afluniaidd a gwag *oedd;* ac ar y nefoedd, a goleuni nid *oedd* ganddynt.

[a] Es. 5. 25.

24 [x] Mi a edrychais ar y mynyddoedd, ac wele yr oeddynt yn crynu; a'r holl fryniau a ymysgydwent.

25 Mi a edrychais, ac wele, nid *oedd* dyn, a holl adar y nefoedd a giliasent.

26 Mi a edrychais, ac wele y doldir yn anialwch, a'i holl ddinasoedd a ddistrywiasid o flaen yr ARGLWYDD, gan lidiowgrwydd ei ddigter ef.

[y] pen. 5. 10, 18. a 30. 11. a 46. 48.

27 Canys fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Y tir oll fydd diffaethwch: [y] ac etto ni wnaf ddiben.

[z] Es. 5. 30. a 50. 3.

28 Am hynny y galara y ddaear, ac [z] y tywylla y nefoedd oddi uchod: o herwydd dywedyd o honof fi, Mi a'*i* bwriedais, ac ni bydd edifar gennyf, ac ni throf oddi wrtho.

29 Rhag trwst y gwŷr meirch a'r saethyddion y ffŷ yr holl ddinas; hwy a ânt i'r dyrysni, ac a ddringant ar y creigiau: yr holl ddinasoedd a adewir, ac heb neb a drigo ynddynt.

30 A thithau yr anrheithiedig, beth a wnei? Er ymwisgo o honot âg ysgarlad, er i ti ymdrwsio â thlysau aur, er i ti ‖ liwio dy wyneb â lliwiau, yn ofer y'th wnei dy hun yn dêg; *dy* gariadau a'th ddirmygant, *ac* a geisiant dy einioes.

31 Canys clywais lef megis gwraig yn esgor, cyfyngder fel benyw yn esgor ar ei hetifedd cyntaf, llef merch Sïon, yn ochain, *ac* yn lledu ei dwylaw, *gan ddywedyd*, Gwae fi yr awr hon, oblegid diffygiodd fy enaid gan leiddiaid.

Cyn CRIST Cylch 612.

‖ Neu, *dorri dy lygaid.*

PENNOD V.

1 *Barnedigaethau Duw ar yr Iuddewon, am eu gwrthnysigrwydd,* 7 *am eu godineb,* 10 *am eu hannuwioldeb,* 19 *am iddynt ddïystyru Duw,* 25 *am eu mawr lygredigaeth yn eu llywodraeth fydol* 30 *ac eglwysig.*

RHEDWCH yma a thraw ar hyd heolydd Jerusalem, ac edrychwch yr awr hon, mynnwch wybod hefyd, a cheisiwch yn ei ‖ heolydd hi, o chewch wr, [a] a oes a wnel farn, a gais wirionedd, a myfi a'i harbedaf hi.

‖ *ehang-leoedd.*

[a] Gen. 18. 23, &c. Ps. 12. 1.

2 Ac [b] er dywedyd o honynt, Byw yw yr ARGLWYDD, etto yn gelwyddog y tyngant.

[b] Edrych pen. 4. 2.

3 O ARGLWYDD, onid ar y gwirionedd *y mae* dy lygaid di? ti [c] a'u tarewaist hwynt, ac nid ymofidiasant; difëaist hwynt, *eithr* [d] gwrthodasant dderbyn cerydd: hwy a wnaethant eu hwynebau yn galettach nâ chraig, gwrthodasant ddychwelyd.

[c] Es. 1. 5. a 9. 13. pen. 2. 30.

[d] Seph. 3. 2.

4 A mi a ddywedais, Yn sicr tlodion *ydyw* y rhai hyn, ynfydion ydynt: canys [e] nid adwaenant ffordd yr ARGLWYDD, *na* barn eu DUW.

[e] pen. 8. 7.

5 Mi a âf rhagof at y gwŷr mawr, ac a ymddiddanaf â hwynt; canys [f] hwy a wybuant ffordd yr ARGLWYDD, *a* barn eu DUW: eithr y rhai hyn [g] a gyd-dorrasant yr iau, *ac* a ddrylliasant y rhwymau.

[f] Michah 3. 1.

[g] Ps. 2. 3.

6 Oblegid hyn [h] llew o'r coed a'u tery hwy, [i] blaidd ‖ o'r anialwch a'u distrywia hwy, [k] llewpard a wylia ar eu dinasoedd hwy: pawb a'r a ddêl allan o honynt a rwygir: canys eu camweddau a amlhasant, eu gwrth-drofeydd † a chwanegasant.

[h] pen. 4. 7.

[i] Ps. 104. 20. Hab. 1. 8.

‖ Neu, *yr hwyr.*

[k] Hos. 13. 7.

† Heb. *a gryfhaodd.*

7 ¶ Pa fodd y'th arbedwn am hyn? dy blant a'm gadawsant i, ac [l] a dyngasant i'*r rhai* nid *ydynt* dduwiau: a phan ddiwellais hwynt, gwnaethant odineb, ac a heidiasant i dŷ y buttain.

[l] Jos. 23. 7. Seph. 1. 5.

8 [m] Oeddynt *fel* meirch porthiannus y bore; gweryrent bob un ar wraig ei gymmydog.

[m] Ezec. 22. 11.

9 [n] Onid ymwelaf am *y pethau* hyn?

[n] ad. 29. pen. 9. 9.

Cyn CRIST Cylch 612.

medd yr ARGLWYDD: oni ddïal fy enaid ar gyfryw genedl a hon?

10 ¶ [o] Dringwch ar ei muriau hi, a distrywiwch, [p] ond na orphenwch yn llwyr: tynnwch ymaith eu mur-ganllawiau hi; canys nid eiddo yr ARGLWYDD *ydynt.*

11 Oblegid [q] tŷ Israel a thŷ Judah a wnaethant yn anffyddlawn iawn â mi, medd yr ARGLWYDD.

12 [r] Celwyddog fuant yn erbyn yr ARGLWYDD, a dywedasant, [s] Nid efe *yw;* ac ni ddaw drygfyd arnom, ac ni welwn gleddyf na newyn:

13 A'r prophwydi a fuant fel gwynt, a'r gair nid *yw* ynddynt: fel hyn y gwneir iddynt hwy.

14 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW y lluoedd, Am i chwi ddywedyd y gair hwn, [t] wele fi yn rhoddi fy ngeiriau yn dy enau di yn dân, a'r bobl hyn yn gynnud, ac efe a'u difa hwynt.

15 Wele, mi a ddygaf arnoch chwi, tŷ Israel, [u] genedl o bell, medd yr ARGLWYDD: cenedl nerthol *ydyw,* cenedl *a fu* er ys talm, cenedl ni wyddost ei hiaith, ac ni ddealli beth a ddywedant.

16 Ei chawell saethau hi *sydd* fel bedd agored, cedyrn *ydynt* oll.

17 A hi a fwytty dy [x] gynhauaf di, a'th fara, *yr hwn* a gawsai dy feibion di a'th ferched ei fwytta: hi a fwytty dy ddefaid di a'th wartheg; hi a fwytty dy winwydd a'th ffigyswydd: dy ddinasoedd cedyrn, y rhai yr wyt yn ymddiried ynddynt, a dloda hi â'r cleddyf.

18 Ac er hyn, yn y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, [y] ni wnaf fi gwbl ben â chwi.

19 ¶ A bydd pan ddywedoch, [z] Paham y gwna yr ARGLWYDD ein DUW hyn oll i ni? ddywedyd o honot tithau wrthynt, Megis y gwrthodasoch fi, ac y gwasanaethasoch dduwiau dïeithr yn eich tir eich hun; felly y gwasanaethwch ddïeithriaid mewn tir ni *byddo* eiddo chwi.

20 Mynegwch hyn yn nhŷ Jacob, a chyhoeddwch hyn yn Judah, gan ddywedyd,

21 Gwrando hyn yn awr, [a] ti bobl ynfyd ac heb † ddeall; y rhai y mae llygaid iddynt, ac ni welant; *a chlustiau* iddynt, ac ni chlywant.

22 Onid ofnwch chwi fi? medd yr ARGLWYDD: oni chrynwch rhag fy mron, yr hwn a osodais y tywod [b] *yn* derfyn i'r môr *trwy* ddeddf dragywyddol, fel nad elo dros hwnnw; er i'r tonnau ymgyrchu, etto ni thyccia iddynt; er iddynt derfysgu, etto ni ddeuant dros hwnnw?

23 Eithr i'r bobl hyn y mae calon wrthnysig ac anufuddgar: hwynt-hwy a giliasant, ac a aethant *ymaith.*

24 Ac ni ddywedant yn eu calon, Ofnwn weithian yr ARGLWYDD ein DUW, [c] yr hwn sydd yn rhoi y gwlaw cynnar a'r diweddar yn ei amser: *efe* a geidw i ni ddefodol wythnosau cynhauaf.

25 ¶ Eich anwireddau chwi a droes heibio y rhai hyn, a'ch pechodau chwi a attaliasant ddaioni oddi wrthych.

26 Canys ym mysg fy mhobl y ceir anwiriaid, y rhai [d] a ‖ wyliant megis *un* yn gosod maglau: gosodant offer dinystr, dynion a ddaliant.

27 Fel cawell yn llawn o adar, felly *y mae* eu tai hwynt yn llawn o dwyll: am hynny y cynnyddasant, ac yr ymgyfoethogasant.

28 [e] Tewychasant, disgleiriasant, aethant hefyd tu hwnt i weithredoedd y drygionus; [f] ni farnant farn yr amddifad, [g] etto ffynnasant; ac ni farnant farn yr anghenus.

29 [h] Onid ymwelaf am *y pethau* hyn? medd yr ARGLWYDD; oni ddïal fy enaid ar gyfryw genedl a hon?

30 ¶ ‖ Peth aruthr ac erchyll a wnaed yn y tir.

31 Y prophwydi a brophwydant [i] gelwydd, yr offeiriaid hefyd a † lywodraethant trwy eu gwaith hwynt; a'm pobl a hoffant *hynny:* etto beth a wnewch yn niwedd hyn?

PENNOD VI.

1 *Y gelynion a yrrwyd yn erbyn Judah,* 4 *yn ymgysuro.* 6 *Duw yn gosod y gelynion ar waith o herwydd pechodau ei bobl.* 9 *Y prophwyd yn cwyno rhag barnedigaethau. Duw o herwydd eu pechodau hwy:* 18 *yn cyhoeddi digofaint Duw:* 26 *yn galw y bobl i alaru, o herwydd barnedigaethau Duw, am eu pechodau hwy.*

YMGYNNULLWCH i ffoi, meibion Benjamin, o ganol Jerusalem, ac yn Tecoa udgenwch udgorn; a chodwch ffagl yn Beth-haccerem: canys [a] drwg a welir o'r gogledd, a dinystr mawr.

2 Cyffelybais ferch Sïon i *wraig* ‖ dêg foethus.

3 Atti hi y daw y bugeiliaid â'u dïadellau; yn ei herbyn hi o amgylch y gosodant *eu* pebyll; porant bob un yn ei le.

4 Parottôwch ryfel yn ei herbyn hi;

Cyn CRIST Cylch 612.

Cylch 612.

[o] pen. 39. 8.
[p] pen. 4. 27.
[q] pen. 3. 20.
[r] 2 Chron. 36. 16.
[s] Es. 28. 15.
[t] pen. 1. 9.
[u] Deut. 28. 49. Es. 5. 26. pen. 1. 15. a 6. 22.
[x] Lef. 26. 16. Deut. 28. 31, 33.
[y] pen. 4. 27.
[z] pen. 13. 22. a 16. 10.
[a] Es. 6. 9. Ezec. 12. 2. Matt. 13. 14. Ioan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8.
† Heb. *galon.*
[b] Job 38. 10, 11. Ps. 104. 9.
[c] Deut. 11. 14.
[d] Diar. 1. 11, 17, 18.
‖ Neu, *dremiant fel adarwŷr yn cynllwyn.*
[e] Deut. 32. 15.
[f] Es. 1. 23. Zech. 7. 10.
[g] Job 12. 6. Ps. 73. 12. pen. 12. 1.
[h] ad. 9.
‖ Neu, *Syndod a brynti.*
[i] pen. 14. 14. a 23. 25, 26. Ezec. 13. 6.
† Heb. *gymmerant i'w dwylaw.*
[a] pen. 1. 14.
‖ Neu, *yn trigo gartref.*

Cyn CRIST Cylch 612.

codwch, ac âwn i fynu ar hanner dydd. Gwae ni, o herwydd ciliodd y dydd, canys cysgodau yr hwyr a ymestynasant.

5 Codwch, ac âwn i fynu o *hyd* nos, a distrywiwn ei phalasau hi.

6 ¶ Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Torrwch goed, a ‖ chodwch glawdd yn erbyn Jerusalem. Dyma y ddinas *sydd* i ymweled â hi; gorthrymder *yw* hi oll o'i mewn.

‖ Neu, *thywellwch yr offer saethu.*

7 [b] Megis y gwna ffynnon i'w dwfr darddu allan, felly y mae hi yn bwrw allan ei drygioni: [c] trais ac yspail a glywir ynddi; gofid a dyrnodiau *sydd yn* wastad ger fy mron.

[b] Es. 57. 20.

[c] Ps. 55. 9, 10, 11.

8 Cymmer addysg, O Jerusalem, rhag [d] i'm henaid i ymado oddi wrthyt; rhag i mi dy osod di yn anrhaith, yn dir anghyfanneddol.

[d] Ezec. 23. 18.

‖ Neu, *ymddattod.*

9 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Gan loffa y lloffant weddill Israel fel gwinwydden: tro dy law yn ei hol, megis casglydd grawnwin i'r basgedau.

10 Wrth bwy y dywedaf fi, a phwy a rybuddiaf, fel y clywant? Wele, [e] eu clust hwy *sydd* ddïenwaededig, ac ni allant wrando: wele, dirmygus ganddynt air yr ARGLWYDD; nid oes ganddynt ewyllys iddo.

[e] pen. 7. 26.

11 Am hynny yr ydwyf fi yn llawn o lid yr ARGLWYDD; blinais yn ymattal: tywalltaf ef ar y plant ‖ yn yr heol, ac ar gynnulleidfa y gwŷr ieuaingc hefyd: canys y gwr a'r wraig a ddèlir, yr henwr a'r llawn o ddyddiau.

‖ Neu, *allan.*

12 [f] A'u tai a ddigwyddant i eraill, *eu* meusydd a'*u* gwragedd hefyd: canys estynaf fy llaw ar drigolion y wlad, medd yr ARGLWYDD.

[f] Deut. 28. 30. pen. 8. 10.

13 Oblegid [g] o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf, pob un sydd yn ymrôi i gybyddodd: ac o'r prophwyd hyd yr offeiriad, pob un sydd yn gwneuthur ffalsder.

[g] Es. 56. 11. pen. 8. 10. a 14. 18. a 23. 11.

14 A hwy [h] a iachasant †friw *merch* fy mhobl i yn esmwyth, gan ddywedyd, Heddwch, heddwch; er nad *oedd* heddwch.

[h] pen. 8. 11. Ezec. 13. 10.

† Heb. *dorriad.*

15 [i] A ydoedd arnynt hwy gywilydd pan wnelent ffieidd-dra? nid ydoedd arnynt hwy ddim cywilydd, ac ni fedrent wrido: am hynny y cwympant ym mysg y rhai a gwympant; yn yr amser yr ymwelwyf â hwynt y cwympant, medd yr ARGLWYDD.

[i] pen. 3. 3. a 8. 12.

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Sefwch ar y ffyrdd, ac edrychwch, a gofynwch am [k] yr hen lwybrau, lle *mae* ffordd dda, a rhodiwch ynddi; a [l] chwi a gewch orphwysdra i'ch eneidiau. Ond hwy a ddywedasant, Ni rodiwn ni *ynddi.*

[k] Es. 8. 20. pen. 18. 15. Mal. 4. 4. Luc 16. 29.

[l] Matt. 11. 29.

17 A mi a osodais [m] wylwyr arnoch chwi, *gan ddywedyd,* Gwrandewch ar sain yr udgorn. Hwythau a ddywedasant, Ni wrandawn ni ddim.

[m] Es. 21. 11. Ezec. 3. 17. Hab. 2. 1.

18 ¶ Am hynny clywch, genhedloedd; a thi gynnulleidfa, gwybydd pa bethau sydd yn eu plith hwynt.

19 [n] Gwrando, tydi y ddaear, wele fi yn dwyn drygfyd ar y bobl hyn, *sef* [o] ffrwyth eu meddyliau eu hunain; am na wrandawsant ar fy ngeiriau, na'm cyfraith, eithr gwrthodasant hi.

[n] Es. 1. 2.

[o] Diar. 1. 31.

20 [p] I ba beth y daw i mi thus o Seba, a chalamus peraidd o wlad bell? eich poeth-offrymmau nid *ydynt* gymmeradwy, ac nid melus eich aberthau gennyf.

[p] Es. 1. 11. a 66. 3. Amos 5. 21. Michah 6. 6, &c.

21 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn rhoddi tramgwyddiadau i'r bobl hyn, fel y tramgwyddo wrthynt y tadau a'r meibion ynghyd; cymmydog a'i gyfaill a ddifethir.

22 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele [q] bobl yn dyfod o dir y gogledd, a chenedl fawr a gyfyd o ystlysau y ddaear.

[q] pen. 1. 15. a 5. 15. a 10. 22. a 50. 41, 42, 43.

23 Yn y bwa a'r waywffon yr ymaflant; creulawn *ydynt,* ac ni chymmerant drugaredd: eu llais a rua megis y môr, ac ar feirch y marchogant yn daclus, megis gwŷr i ryfel yn dy erbyn di, merch Sïon.

24 Clywsom sôn am danynt; ein dwylaw a laesasant; [r] blinder a'n daliodd, fel gofid gwraig yn esgor.

[r] pen. 4. 31. a 49. 24. a 50. 43.

25 Na ddos allan i'r maes, ac na rodia ar hyd y ffordd: canys cleddyf y gelyn *ac* arswyd *sydd* oddi amgylch.

26 ¶ Merch fy mhobl, [s] ymwregysa â sach-lïan, ac [t] ymdroa yn y lludw; [u] gwna i ti gwynfan *a* galar tost, *megis am* unig *fab:* canys y distrywiwr a ddaw yn ddisymmwth arnom ni.

[s] pen. 4. 8.

[t] pen. 25. 34. Michah 1. 10.

[u] Zech. 12. 10.

27 [x] Mi a'th roddais di yn dŵr, *ac* yn gadernid ym mysg fy mhobl, i wybod ac i brofi eu ffordd hwy.

[x] pen. 1. 18. a 15. 20.

28 Cyndyn o'r fath gyndynnaf *ydynt* oll, [y] yn rhodio âg enllib: [z] efydd a haiarn *ŷnt;* llygru y maent hwy oll.

[y] pen. 9. 4.

[z] Ezec. 22. 18.

29 Llosgodd y fegin; gan dân y darfu y plwm; yn ofer y toddodd y toddydd: canys ni thynnwyd y rhai drygionus ymaith.

30 [a] Yn arian gwrthodedig y galwant hwynt; am wrthod o'r ARGLWYDD hwynt.

[a] Es. 1. 22.

Cyn CRIST Cylch 600.

PENNOD VII.

1 *Anfon Jeremïah i alw am wir edifeirwch, i luddias y caethiwed.* 8 *Y mae yn llysu eu hofer ymddiried hwy,* 12 *trwy esampl Siloh.* 17 *Y mae yn eu bygwth am eu delw-addoliaeth:* 21 *yn llysu ebyrth yr anufudd;* 29 *yn eu hannog i alaru, o achos eu ffieidd-dra yn Tophet,* 32 *a'r barnedigaethau a ddôi am hynny.*

YGAIR yr hwn a ddaeth at Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Sâf di ym mhorth tŷ yr ARGLWYDD, a chyhoedda y gair hwn yno, a dywed, Gwrandewch air yr ARGLWYDD, *chwi* holl Judah, y rhai a ddeuwch i mewn trwy y pyrth hyn i addoli yr ARGLWYDD.

3 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, [a] Gwellhêwch eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd; ac mi a wnaf i chwi drigo yn y man yma.

4 Nac ymddiriedwch mewn geiriau celwyddog, [b] gan ddywedyd, Teml yr ARGLWYDD, teml yr ARGLWYDD, teml yr ARGLWYDD *ydynt.*

5 Canys os gan wellhâu y gwellhêwch eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd; os gan wneuthur y gwnewch farn rhwng gwr a'i gymmydog;

6 *Ac* ni orthrymmwch y dïeithr, yr amddifad, a'r weddw; ac ni thywelltwch waed gwirion yn y fan hon; ac ni rodiwch ar ol duwiau dïeithr, i'ch niwed eich hun;

7 Yna y gwnaf i chwi drigo yn y fan hon, yn y tir a roddais i'ch tadau chwi, yn oes oesoedd.

8 ¶ Wele [c] chwi yn ymddiried mewn geiriau celwyddog ni wnant les.

9 Ai yn lladratta, yn lladd, ac yn godinebu, a thyngu anudon, ac arogldarthu i Baal, a rhodio ar ol duwiau dïeithr, y rhai nid adwaenoch;

10 Y deuwch ac y sefwch ger fy mron i yn y tŷ hwn, yr hwn ‖ y gelwir fy enw i arno, ac y dywedwch, Rhyddhâwyd ni i wneuthur y ffieidd-dra hyn oll?

11 Ai [d] yn lloches lladron yr aeth [e] y tŷ yma, ar yr hwn y gelwir fy enw i, ger bron eich llygaid? wele, minnau a welais *hyn,* medd yr ARGLWYDD.

12 Eithr, attolwg, ewch [f] i'm lle, yr hwn *a fu* yn Siloh, lle y gosodais fy enw ar y cyntaf, ac edrychwch beth a wneuthum i hwnnw, o herwydd anwiredd fy mhobl Israel.

13 Ac yn awr, am wneuthur o honoch yr holl weithredoedd hyn, medd yr ARGLWYDD, minnau a leferais wrthych, [g] gan godi yn fore, a llefaru, etto ni chlywsoch; [h] a gelwais arnoch, ond nid attebasoch:

14 Am hynny y gwnaf i'r tŷ *hwn* y gelwir fy enw arno, yr hwn yr ydych yn ymddiried ynddo, ac i'r lle a roddais i chwi ac i'ch tadau, megis y gwneuthum i [i] Siloh.

15 A mi a'ch taflaf allan o'm golwg, fel y teflais eich holl frodyr, *sef* holl had Ephraim.

16 Am hynny [k] na weddïa dros y bobl hyn, ac na ddyrchafa waedd na gweddi drostynt, ac nac eiriol arnaf: canys ni'th wrandawaf.

17 ¶ Oni weli di beth y maent hwy yn ei wneuthur yn ninasoedd Judah, ac yn heolydd Jerusalem?

18 [l] Y plant sydd yn casglu cynnud, a'r tadau yn cynneu tân, a'r gwragedd yn tylino toes, i wneuthur teisenau i ‖ frenhines y nef, ac i dywallt dïod-offrymmau i dduwiau dïeithr, i'm digio i.

19 Ai fi y maent hwy yn ei ddigio? medd yr ARGLWYDD: ai hwynt eu hun, er cywilydd i'w hwynebau eu hun?

20 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele, fy llid a'm digofaint a dywelltir ar y man yma, ar ddyn ac ar anifail, ar goed y maes, ac ar ffrwyth y ddaear; ac efe a lysg, ac nis diffoddir.

21 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; [m] Rhoddwch eich poeth-offrymmau at eich aberthau, a bwyttêwch gig.

22 Canys ni ddywedais i wrth eich tadau, ac ni orchymynais iddynt, y dydd y dygais hwynt o dir yr Aipht, am † boeth-offrymmau neu aberthau:

23 Eithr y peth hyn a orchymynais iddynt, gan ddywedyd, [n] Gwrandewch ar fy llef, a [o] mi a fyddaf DDUW i chwi, a chwithau fyddwch yn bobl i minnau; a rhodiwch yn yr holl ffyrdd a orchymynais i chwi, fel y byddo yn ddaionus i chwi.

24 [p] Eithr ni wrandawsant, ac ni ostyngasant eu clust, ond rhodiasant yn ol cynghorion ‖ *a* childynrwydd eu calon ddrygionus, ac [q] † aethant yn ol, ac nid ym mlaen.

25 O'r dydd y daeth eich tadau chwi allan o wlad yr Aipht hyd y dydd hwn, [r] mi a ddanfonais attoch fy holl wasanaethwyr y prophwydi, [s] *bob* dydd gan fore-godi, ac anfon:

[a] pen. 18. 11. a 26. 13.
[b] Michah 3. 11.
[c] ad. 4.
‖ Neu, *A elwir ar fy enw.*
[d] Matt. 21. 13. Marc 11. 17. Luc 19. 46. Es. 56. 7.
Jos. 18. 1. Barn. 18. 31.
[e] Cyn CRIST Cylch 600.
[f] Jos. 18. 1. Barn. 18. 31.
[g] ad. 25. pen. 11. 7.
[h] Diar. 1. 24. Es. 35. 12. a 66. 4.
[i] 1 Sam. 4. 10, 11. Ps. 78. 60. pen. 26. 6.
[k] Exod. 32. 10. pen. 11. 14. a 14. 11.
[l] pen. 44. 19.
‖ Neu, *waith.*
[m] Es. 1. 11. pen. 6. 20. Amos 5. 21. Edrych Hos. 8. 13.
† Heb. *negesai poeth-offrymmau.*
[n] Deut. 6. 3.
[o] Exod. 19. 5. Lef. 26. 12.
[p] pen. 11. 8.
‖ Neu, ac *amcanion.*
[q] pen. 2. 27. a 32. 33.
† Heb. *oeddyn yn ol.*
[r] 2 Chron. 36 15. pen. 25. 4.
[s] ad. 13.

Cyn CRIST Cylch 600.

26 [t] Er hynny ni wrandawsant arnaf fi, ac ni ostyngasant eu clust, eithr [u] caledasant eu gwarrau; gwnaethant yn waeth nâ'u tadau.

27 Am hynny ti a ddywedi y geiriau hyn oll wrthynt; ond ni wrandawant arnat: gelwi hefyd arnynt; ond nid attebant di.

28 Eithr ti a ddywedi wrthynt, Dyma genedl ni wrendy ar lais yr ARGLWYDD ei DUW, ac ni dderbyn ‖ gerydd: darfu am y gwirionedd, a thorrwyd hi ymaith o'u genau hwynt.

29 ¶ [x] Cneifia dy wallt, *O Jerusalem*, a bwrw i ffordd; a chyfod gwynfan ar y lleoedd uchel: canys yr ARGLWYDD a fwriodd i ffordd ac a wrthododd genhedlaeth ei ddigofaint.

30 Canys meibion Judah a wnaethant ddrwg yn fy ngolwg, medd yr ARGLWYDD: [y] gosodasant eu ffieidd-dra yn y tŷ yr hwn y gelwir fy enw arno, i'w halogi ef.

31 A hwy a adeiladasant [z] uchelfeydd Tophet, yr hon *sydd* y'nglynn mab Hinnom, i losgi eu meibion a'u merched yn tân, yr hyn ni orchymynais, ac ni † feddyliodd fy nghalon.

32 ¶ Am hynny wele y dyddiau [a] yn dyfod medd yr ARGLWYDD, na elwir hi mwy Tophet, na glynn mab Hinnom, namyn glynn lladdedigaeth; canys claddant o fewn Tophet, nes bod eisieu lle.

33 A bydd [b] celanedd y bobl hyn yn fwyd i adar y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaear; ac ni *bydd* a'*u* tarfo.

34 [c] Yna y gwnaf i lais llawenydd, a llais digrifwch, llais prïod-fab, a llais prïod-ferch, ddarfod allan o ddinasoedd Judah, ac o heolydd Jerusalem; canys yn anrhaith y bydd y wlad.

PENNOD VIII.

1 *Gofid yr Iuddewon, yn fyw ac yn farw.* 4 *Y mae yn edliw iddynt eu hynfyd a'u digywilydd anedifeirwch:* 13 *yn dangos y farn dost o gaent hwy,* 18 *ac yn cwyno eu henbyd gyflwr hwy.*

YN yr amser hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y dygant hwy esgyrn brenhinoedd Judah, ac esgyrn ei dywysogion, ac esgyrn yr offeiriaid, ac esgyrn y prophwydi, ac esgyrn trigolion Jerusalem, allan o'u beddau.

2 A hwy a'u taenant o flaen yr haul, ac o flaen y lleuad, a holl lu y nefoedd y rhai a garasant hwy, a'r rhai a wasanaethasant, a'r rhai y rhodiasant ar eu hol, a'r rhai a geisiasant, a'r rhai a addolasant: ni chesglir hwynt, ac nis cleddir; yn dommen ar wyneb y ddaear y byddant.

3 Ac angau a ddewisir o flaen bywyd gan yr holl weddillion a adewir o'r teulu drwg hwn, y rhai a adewir yn y lleoedd oll y gyrrais i hwynt yno, medd ARGLWYDD y lluoedd.

4 ¶ Ti a ddywedi wrthynt hefyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; A gwympant hwy, ac ni chodant? a dry efe ymaith, ac oni ddychwel?

5 Paham y ciliodd pobl Jerusalem yma yn eu hol âg encil tragywyddol? glynasant mewn twyll, gwrthodasant ddychwelyd.

6 Mi a wrandewais ac a glywais, *ond* ni ddywedent yn iawn: nid edifarhâodd neb am ei anwiredd, gan ddywedyd, Beth a wneuthum i? pob un oedd yn troi i'w yrfa, megis march yn rhuthro i'r frwydr.

7 Ië, [a] y ciconia yn yr awyr a edwyn ei dymhorau; y durtur hefyd, a'r aran, a'r wennol, a gadwant amser eu dyfodiad; eithr [b] fy mhobl i ni wyddant farn yr ARGLWYDD.

8 Pa fodd y dywedwch, Doethion *ydym* ni, a chyfraith yr ARGLWYDD *sydd* gyd â ni? wele, yn ddïau ‖ ofer y gwnaeth *hi;* ofer *yw* pin yr ysgrifenyddion.

9 [c] Y doethion ‖ a waradwyddwyd, a ddychrynwyd, ac a ddaliwyd: wele, gwrthodasant air yr ARGLWYDD; a † pha ddoethineb *sydd* ynddynt?

10 Am hynny [d] y rhoddaf eu gwragedd hwynt i eraill, *a*'u meusydd i'r rhai a'*u* meddianno: canys o'r lleiaf hyd y mwyaf, pob un sydd yn ymrôi i [e] gybydd-dod; o'r prophwyd hyd at yr offeiriad, pawb sydd yn gwneuthur ffalsder.

11 [f] Iachasant hefyd archoll merch fy mhobl yn ysgafn, gan ddywedyd, [g] Heddwch, heddwch, pryd nad *oedd* heddwch.

12 A fu [h] gywilydd arnynt hwy pan wnaethant ffieidd-dra? na fu ddim cywilydd arnynt, ac ni fedrasant wrido: am hynny y syrthiant ym mysg y rhai a syrthiant: yn amser eu hymweliad y syrthiant, medd yr ARGLWYDD.

13 ¶ Gan ‖ ddifa y difaf hwynt, medd yr ARGLWYDD; ni *bydd* grawnwin [i] ar y winwydden, na ffigys [k] ar y ffigysbren, a'r ddeilen a syrth; a'*r hyn* a roddais iddynt a ymedy â hwynt.

Cyn CRIST Cylch 600.

[t] pen. 11. 8.
[u] Neh. 9. 17, 29. pen. 16. 12. a 17. 23. a 19. 15. a 25. 3.
‖ Neu, *addysg.*
[x] Job 1. 20. Es. 15. 2. pen. 16. 6.
[y] 2 Bren. 21. 4. 2 Chron. 33. 4. Ezec. 7. 20. a 8. 5, 6. Dan. 9. 27.
[z] 2 Bren. 23. 10. pen. 19. 5.
† Heb. *esgynodd ar fy nghalon.*
[a] pen. 19. 6.
[b] Deut. 28. 26. Ps. 79. 2. pen. 12. 9. a 16. 4. a 34. 20.
[c] Es. 24. 7, 8. pen. 16. 9. a 25. 10. a 33. 11. Ezec. 26. 13. Hos. 2. 11. Dat. 18. 23.

[a] Es. 1. 3.
[b] pen. 5. 4, 5.
‖ Neu, *ffals bin yr ysgrifenyddion sydd yn gweithio ar ffalsder,* Es. 10. 1.
[c] pen. 6. 15.
‖ Neu, *a waradwyddwyd, a ddychrynwyd, ac a ddaliwyd hwynt?*
† Heb. *doethineb pa beth?*
[d] Deut. 28. 30. pen. 6. 12. Amos 5. 11. Seph. 1. 13.
[e] Es. 56. 11. pen. 6. 13.
[f] pen. 6. 14.
[g] Ezec. 13. 10.
[h] pen. 3. 3. a 6. 15.
‖ Neu, *gasglu.*
[i] Es. 5. 1, &c.
[k] Matt. 21. 19. Luc 13. 6, &c.

14 Paham yr ydym ni yn aros? [l] ymgesglwch ynghyd, ac âwn i'r dinasoedd cedyrn, a distâwn yno: canys yr ARGLWYDD ein DUW a'n gostegodd, ac a roes i ni [m] ddwfr ‖ bustl i'w yfed, o herwydd pechu o honom yn erbyn yr ARGLWYDD.

15 [n] Disgwyl yr oeddym am heddwch, etto ni *ddaeth* daioni; am amser meddyginiaeth, ac wele ddychryn.

16 O [o] Dan y clywir ffroeniad ei feirch ef; gan lais gweryriad ei gedyrn ef y crynodd yr holl ddaear: canys hwy a ddaethant, ac a fwyttasant y tir, † ac oll a oedd ynddo; y ddinas a'r rhai sydd yn trigo ynddi.

17 Canys wele, mi a ddanfonaf seirph, aspiaid i'ch mysg, y rhai nid *oes* [p] swyn rhagddynt: a hwy a'ch brathant chwi, medd yr ARGLWYDD.

18 ¶ *Pan* ymgysurwn yn erbyn gofid, fy nghalon *sydd* yn gofidio † ynof.

19 Wele, lais gwaedd merch fy mhobl, oblegid † y rhai o wlad bell: Onid *ydyw* yr ARGLWYDD yn Sïon? onid *yw* ei brenhin hi ynddi? paham y'm digiasant â'u delwau cerfiedig, *ac* âg oferedd dïeithr?

20 Y cynhauaf a aeth heibio, darfu yr hâf, ac nid ydym ni gadwedig.

21 Am friw merch fy mhobl y'm briwyd i; † galerais: daliodd synder fi.

22 Onid *oes* [q] drïagl yn Gilead? onid *oes* yno physygwr? paham na † wellhâ iechyd merch fy mhobl.

PENNOD IX.

1 *Jeremïah yn cwynfan o achos amryw bechodau yr Iuddewon,* 9 *a'u barnedigaethau.* 12 *Anufudddod yw achos eu chwerw ofid hwy.* 17 *Y mae yn eu hannog i gwynfan o achos eu dinystr:* 23 *ac i hyderu, nid arnynt eu hunain, ond ar Dduw.* 25 *Y mae yn bygwth Iuddewon a Chenhedloedd hefyd.*

† O [a] NA bâi fy mhen yn ddyfroedd, a'm llygaid yn ffynnon o ddagrau, fel yr wylwn ddydd a nos am laddedigion merch fy mhobl!

2 O na byddai i mi yn yr anialwch letty fforddolion, fel y gadâwn fy mhobl, ac yr elwn oddi wrthynt! canys [b] hwynt oll *ydynt* odinebus, *a* chymmanfa anffyddloniaid.

3 A [c] hwy a annelasant eu tafod *fel* eu bwa *i* gelwydd; ac nid at wirionedd yr ymgryfhasant ar y ddaear: canys aethant o ddrwg i ddrwg, ac nid adnabuant fi, medd yr ARGLWYDD.

4 [d] Gochelwch bawb ei ‖ gymmydog, ac na choelied neb ei frawd: canys pob brawd gan ddisodli a ddisodla, a phob cymmydog [e] a rodia yn dwyllodrus.

5 Pob un hefyd a ‖ dwylla ei gymmydog, a'r gwir nis dywedant: hwy a ddysgasant eu tafodau i ddywedyd celwydd, ymflinasant yn gwneuthur anwiredd.

6 Dy drigfan *sydd* y'nghanol twyll: o herwydd twyll y gwrthodasant fy adnabod i, medd yr ARGLWYDD.

7 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi yn eu toddi hwynt, ac yn eu profi hwynt: canys pa wedd y gwnaf o herwydd merch fy mhobl?

8 Saeth ‖ lèm *yw* eu tafod hwy, yn dywedyd [f] twyll: â'i enau y traetha *un* [g] heddwch wrth ei gymmydog, eithr o'i fewn y gesyd ‖ gynllwyn iddo.

9 ¶ [h] Onid ymwelaf â hwynt am hyn? medd yr ARGLWYDD: oni ddïal fy enaid ar gyfryw genedl a hon?

10 Dros y mynyddoedd y codaf wylofain a chwynfan, [i] a galar dros ‖ lannerchau yr anialwch; am eu ‖ llosgi hwynt, fel na thramwyo neb trwyddynt, ac na chlywir llais ysgrubliaid: † adar y nefoedd a'r anifeiliaid hefyd a giliasant, aethant ymaith.

11 A mi a wnaf Jerusalem yn garneddau, *ac* [k] yn drigfan dreigiau; a dinasoedd Judah a wnaf yn ddiffaethwch heb breswylydd.

12 ¶ [l] Pa wr *sydd* ddoeth a ddeall hyn? a phwy y traethodd genau yr ARGLWYDD wrtho, fel y mynego, paham y darfu am y tir, *ac* y llosgwyd fel anialwch heb gynniweirydd?

13 A dywedodd yr ARGLWYDD, Am wrthod o honynt fy nghyfraith, yr hon a roddais ger eu bron hwynt, ac na wrandawsant ar fy llef, na rhodio ynddi;

14 Eithr myned yn ol ‖ cyndynrwydd eu calon eu hun, ac yn ol Baalim, yr hyn a ddysgodd eu tadau iddynt:

15 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, Wele, mi a'u bwydaf hwynt, y bobl hyn, [m] â wermod, ac a'u dïodaf hwynt â dwfr bustl.

16 [n] Gwasgaraf hwynt hefyd ym mysg cenhedloedd nid adnabuant hwy na'u tadau: a mi a ddanfonaf ar eu hol hwynt gleddyf, hyd oni ddifethwyf hwynt.

17 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y

Cyn CRIST Cylch 600.

[l] pen. 4. 5.
[m] pen. 9. 15. a 23. 15.
‖ Neu, *gwenwyn.*
[n] pen. 14. 19.
[o] pen. 4. 15.
† Heb. *a'i gyflawnder.*
[p] Ps. 58. 4, 5.
† Heb. *arnaf.*
† Heb. *gwlad y pellennigion.*
† Heb. *duais.*
[q] Gen. 37. 25. pen. 46. 11. a 51. 8.
† Heb. *esgyn.*

Cylch 600.

† Heb. *Pwy a rydd fy mhen yn ddwfr? neu, i'm pen ddwfr?*
[a] Es. 22. 4. pen. 4. 19. a 14. 17.
[b] pen. 5. 7, 8.
[c] Ps. 64. 3. Es. 59. 4, 13, 15.

Cyn CRIST Cylch 600.

[d] pen. 12. 6. Michah 7. 5, 6.
‖ Neu, *gyfaill.*
[e] pen. 6. 28.
‖ Neu, *watwar.*
‖ Neu, *wedi ei saethu.*
[f] Ps. 12. 2. a 120. 3.
[g] Ps. 28. 3.
‖ Neu, *ei gynllwyn.*
[h] pen. 5. 9, 29.
[i] pen. 12. 4. a 23. 10. Hos. 4. 3.
‖ Neu, *drigfeydd,* neu, *borfeydd.*
‖ Neu, *hanghyfanneddu.*
† Heb. *o ehediad y nefoedd hyd anifeiliaid y ciliasant.*
[k] Es. 34. 13. pen. 10. 22.
[l] Ps. 107. 43.
‖ Neu, *meddylfryd.*
[m] pen. 8. 14. a 23. 15.
[n] Lef. 26. 33. Deut. 28. 64.

Cyn CRIST Cylch 600.

lluoedd; Edrychwch, a [o] gelwch am alarwragedd i ddyfod, a danfonwch am y rhai cyfarwydd, i beri iddynt ddyfod;

18 A brysio, a chodi cwynfan am danom ni, fel y gollyngo ein llygaid ni ddagrau, ac y difero ein hamrantau ni ddwfr.

19 Canys llais cwynfan a glybuwyd o Sïon, Pa wedd y'n hanrheithiwyd! Ni a lwyr waradwyddwyd; o herwydd i ni adael y tir, o herwydd [p] i'n trigfannau *ein* bwrw *ni* allan.

20 Etto gwrandewch air yr ARGLWYDD, O wragedd, a derbynied eich clust air ei enau ef; dysgwch hefyd gwynfan i'ch merched, a galar bob un i'w gilydd.

21 O herwydd dringodd angau i'n ffenestri, *ac* efe a ddaeth i'n palasau, i ddistrywio y rhai bychain oddi allan, *a'r* gwŷr ieuaingc o'r heolydd.

22 Dywed, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Celaneddau dynion a syrthiant megis tom ar wyneb y maes, ac megis y dyrnaid ar ol y medelwr, ac ni chynnull *neb hwynt.*

23 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ymffrostied y doeth yn ei ddoethineb, ac nac ymffrostied y cryf yn ei gryfder, ac nac ymffrostied y cyfoethog yn ei gyfoeth;

24 Eithr [q] y neb a ymffrostio, ymffrostied yn hyn, *ei fod* yn deall, ac yn fy adnabod i, mai myfi *yw* yr ARGLWYDD a wna drugaredd, barn, a chyfiawnder yn y ddaear: o herwydd yn y rhai hynny yr ymhyfrydais, medd yr ARGLWYDD.

25 ¶ Wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan ymwelwyf â phob enwaededig ynghyd â'r rhai dïenwaededig;

26 A'r Aipht, ac â Judah, ac âg Edom, ac â meibion Ammon, ac â Moab, ac â'r rhai oll †*sydd* yn [r] y cyrrau eithaf, a'r rhai a drigant yn yr anialwch: canys yr holl genhedloedd *hyn sydd* ddïenwaededig, a holl dŷ Israel *sydd* â [s] chalon ddïenwaededig.

PENNOD X.

1 *Yr anghyffelybrwydd sydd rhwng Duw ac eilunod.* 17 *Y mae yn annog i ochel y gofidiau sydd ar ddyfod:* 19 *yn cwyno anrhaith y tabernacl gan fugeiliaid ynfydion:* 23 *yn gwneuthur gweddi ostyngedig.*

Cylch 600.

GWRANDEWCH y gair a ddywed yr ARGLWYDD wrthych chwi, tŷ Israel:

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [a] Na ddysgwch ffordd y cenhedloedd, ac nac ofnwch arwyddion y nefoedd: canys y cenhedloedd a'u hofnant hwy.

3 Canys deddfau y bobloedd sydd oferedd: o herwydd [b] cymmyna *un* bren o'r coed (gwaith llaw y saer) â bwyell.

4 Ag arian ac âg aur yr harddant ef; â hoelion ac â morthwylion y sicrhânt ef, fel na syflo.

5 Megis palmwydden, syth *ydynt* hwy, [c] ac ni lefarant: [d] y mae yn rhaid eu dwyn hwy, am na allant gerdded. Nac ofnwch hwynt; canys [e] ni allant wneuthur drwg, a gwneuthur da nid *oes* ynddynt.

6 Yn gymmaint ag [f] nad *oes neb* fel tydi, ARGLWYDD: mawr *wyt*, a mawr *yw* dy enw mewn cadernid.

7 [g] Pwy ni'th ofna di, Brenhin y cenhedloedd? canys i ti y ‖gweddai: o herwydd ym mysg holl ddoethion y cenhedloedd, ac ym mysg eu holl deyrnasoedd hwy, nid *oes neb* fel tydi.

8 Eithr †[h] cyd-ynfydasant ac ammhwyllasant: athrawiaeth oferedd yw cŷff.

9 Arian wedi ei yrru yn ddalennau a ddygir o Tarsis, ac [i] aur o Uphaz, gwaith y celfydd, a dwylaw y toddydd: sidan glas a phorphor *yw* eu gwisg hwy; gwaith y celfydd *ŷnt* oll.

10 Eithr yr ARGLWYDD *ydyw* †y gwir DDUW, efe *yw* y DUW byw, a'r [k] Brenhin †tragywyddol: rhag ei lid ef y cryna y ddaear, a'r cenhedloedd ni allant ddïoddef ei sorriant ef.

11 Fel hyn y dywedwch wrthynt: [l] Y duwiau ni wnaethant y nefoedd a'r ddaear, difethir hwynt o'r ddaear, ac oddi tan y nefoedd.

12 Efe [m] a wnaeth y ddaear trwy ei nerth, efe a sicrhâodd y byd trwy ei ddoethineb, ac [n] a estynodd y nefoedd trwy ei synwyr.

13 Pan roddo efe ei lais, *y bydd* ‖twrf dyfroedd yn y nefoedd, ac [o] efe a wna i'r tarth ddyrchafu o eithafoedd y ddaear: efe a wna fellt ‖gyd â'r gwlaw, ac a ddwg y gwynt allan o'i drysorau.

14 Ynfyd yw pob dyn yn *ei* wybodaeth; [p] gwaradwyddwyd pob toddydd trwy y ddelw gerfiedig: canys celwydd *yw* ei ddelw dawdd, ac nid *oes* anadl ynddynt.

15 Oferedd *ŷnt*, *a* gwaith cyfeiliorni: yn amser eu gofwy y difethir hwynt.

Cyn CRIST Cylch 600.

[a] Lef. 18. 3. a 20. 23.

[b] Es. 40. 19. a 44. 9, 10, &c.

[c] Ps. 115. 5. a 135. 16.
[d] Es. 46. 1, 7.
[e] Es. 41. 23.

[f] Exod. 15. 11. Ps. 86. 8, 10.

[g] Dat. 15. 4.

‖ Neu, *perthynai.*

† Heb. *yn un*, neu, *ar unwaith yr ynfydasant.*

[h] Ps. 115. 8. Es. 41. 29. Hab. 2. 18. Zech. 10. 2. Rhuf. 1. 21, 22.

[i] Dan. 10. 5.

† Heb. *Duw y gwirionedd!*

[k] Ps. 10. 16.

† Heb. *tragywyddoldeb.*

[l] Edrych Ps. 96. 5.

[m] Gen. 1. 1, 6. Ps. 136. 5, 6. pen. 51. 15, &c.

[n] Job 9. 8. Ps. 104. 2. Es. 40. 22.

‖ Neu, *lïaws.*

[o] Ps. 135. 7.

‖ Neu, *i'r gwlaw.*

[p] Es. 42. 17. a 44. 11. a 45. 16.

[q] 1 Cor. 1. 31. 2 Cor. 10. 17.

† Heb. *a dorrwyd ymaith i gonglau*, neu, *a dorrwyd cyrrau eu gwallt.*

[r] pen. 25. 23. a 49. 32.

[s] Lef. 26. 41. Rhuf. 2. 28, 29.

16 Nid fel y rhai hyn *yw* rhan Jacob: canys lluniwr pob *peth yw* efe, ac [q] Israel *yw* gwïalen ei etifeddiaeth ef. ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw.

17 [r] Casgl o'r tir dy farsiandïaeth, yr hon wyt yn trigo yn yr ymddiffynfa.

18 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi [s] yn taflu trigolion y tir y waith hon, a chyfyngaf arnynt, fel y caffont *felly*.

19 ¶ Gwae fi am fy mriw, dolurus *yw* fy archoll: ond mi a ddywedais, Yn ddïau dyma ofid, a mi a'i dygaf.

20 Fy mhabell i a anrheithiwyd, a'm rhaffau oll a dorrwyd; fy mhlant a aethant oddi wrthyf, ac nid *ydynt:* nid *oes* mwy a ledo fy mhabell, nac a gyfyd fy llenni.

21 Canys y bugeiliaid a ynfydasant, ac ni cheisiasant yr ARGLWYDD: am hynny ni lwyddant; a *defaid* eu porfa hwy oll a wasgerir.

22 Wele, trwst y sôn a ddaeth, a chynnwrf mawr o [t] dir y gogledd, i osod dinasoedd Judah yn ddiffaethwch, *ac* [u] yn drigfan dreigiau.

23 ¶ Gwn, ARGLWYDD, [x] nad eiddo dyn ei ffordd: nid ar law gwr a rodio *y mae* llywodraethu ei gerddediad.

24 [y] Cospa fi, ARGLWYDD, etto mewn barn; nid yn dy lid, rhag i ti fy † ngwneuthur yn ddiddym.

25 [z] Tywallt dy lid ar y cenhedloedd y rhai ni'th abnabuant, ac ar y teuluoedd ni alwasant ar dy enw: canys bwyttasant Jacob, ïe, bwyttasant ef, difasant ef hefyd, ac anrheithiasant ei gyfannedd.

PENNOD XI.

1 *Jeremïah yn cyhoeddi cyfammod Duw;* 8 *yn ceryddu yr Iuddewon am fod yn anufudd iddo,* 11 *yn prophwydo y dôi drygau arnynt hwy,* 18 *ac ar wŷr Anathoth, am gyd-fwriadu lladd Jeremïah.*

Cylch 608.

YGAIR yr hwn a ddaeth at Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Gwrandewch eiriau y cyfammod hwn, a dywedwch wrth wŷr Judah, ac wrth breswylwyr Jerusalem:

3 Dywed hefyd wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel; [a] Melldigedig *fyddo* y gwr ni wrendy ar eiriau y cyfammod hwn,

4 Yr hwn a orchymynais i'ch tadau chwi y dydd y dygais hwynt o wlad yr Aipht, [b] o'r ffwrn haiarn, gan ddywedyd, [c] Gwrandewch ar fy llef, a gwnewch hwynt, yn ol yr hyn oll a orchymynwyf i chwi: felly chwi a fyddwch yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn DDUW i chwithau:

5 Fel y gallwyf gwblhâu y [d] llw a dyngais wrth eich tadau, ar roddi iddynt dir yn llifeirio o laeth a mêl, megis *y mae* heddyw. Yna yr attebais, ac y dywedais, O ARGLWYDD, † felly y byddo.

6 Yna yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Cyhoedda y geiriau hyn oll yn ninasoedd Judah, ac yn heolydd Jerusalem, gan ddywedyd, Gwrandewch eiriau y cyfammod hwn, a gwnewch hwynt.

7 Canys gan dystiolaethu y tystiolaethais wrth eich tadau, y dydd y dygais hwynt i fynu o dir yr Aipht, hyd y dydd hwn, [e] trwy godi yn fore, a thystiolaethu, gan ddywedyd, Gwrandewch ar fy llais.

8 [f] Ond ni wrandawsant, ac ni ogwyddasant eu clust, eithr [g] rhodiasant bawb yn ol ‖ cyndynrwydd eu calon ddrygionus: am hynny y dygaf arnynt holl eiriau y cyfammod hwn, yr hwn a orchymynais *iddynt* ei wneuthur, ond ni wnaethant.

9 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [h] Cyd-fradwriaeth a gafwyd y'ngwŷr Judah, ac yn mysg trigolion Jerusalem.

10 Troisant at anwiredd eu tadau gynt, y rhai a wrthodasant wrando fy ngeiriau: a hwy a aethant ar ol duwiau dïeithr i'w gwasanaethu hwy: tŷ Judah a thŷ Israel a dorrasant fy nghyfammod yr hwn a wneuthum â'u tadau hwynt.

11 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drwg arnynt, yr hwn nis gallant fyned oddi wrtho: [i] yna y gwaeddant arnaf, ac ni wrandawaf hwynt.

12 Yna dinasoedd Judah a thrigolion Jerusalem a ânt, ac [k] a waeddant ar y duwiau yr arogl-darthant iddynt: ond gan waredu ni allant eu gwared hwynt yn amser eu drygfyd.

13 Canys *yn ol* rhifedi dy [l] ddinasoedd yr oedd dy dduwiau, O Judah; ac *yn ol* rhifedi heolydd Jerusalem y gosodasoch allorau i'r † peth gwaradwyddus *hwnnw, ïe,* allorau i fŵg-darthu i Baal.

14 Am hynny [m] na weddïa dros y bobl hyn, ac na chyfod waedd neu weddi drostynt: canys ni wrandawaf yr amser y gwaeddant arnaf o herwydd eu drygfyd.

15 [n] † Beth *a wna* fy anwyl yn fy nhŷ,

[q] Ps. 74. 2.
[r] Edrych pen. 6. 1. Ezec. 12. 3.
[s] 1 Sam. 25. 29.
[t] pen. 1. 15. a 4. 6. a 5. 15. a 6. 22.
[u] pen. 9. 11.
[x] Diar. 16. 1. a 20. 24.
[y] Ps. 6. 1. a 38. 1. pen. 30. 11.
† Heb. *lleihâu.*
[z] Ps. 79. 6.
[a] Deut. 27. 26. Gal. 3. 10.
[b] Deut. 4. 20. 1 Bren. 8. 51.
[c] Lef. 26. 3, 12.
[d] Deut. 7. 12.
† Heb. *Amen,* Deut. 27. 15—26.
[e] pen. 7. 13, 25.
[f] pen. 7. 26.
[g] pen. 3. 17. a 7. 24. a 9. 14.
‖ Neu, *meddyl-fryd.*
[h] Ezec. 22. 25. Hos. 6. 9.
[i] Ps. 18. 41. Diar. 1. 28. Es. 1. 15. pen. 14. 12. Ezec. 8. 18. Michah 3. 4. Zech. 7. 13.
[k] Deut. 32. 37, 38.
[l] pen. 2. 28.
† Heb. *gwaradwydd,* Hos. 9. 10.
[m] pen. 7. 16. a 14. 11.
[n] Es. 11. 1, &c.
† Heb. *Beth sydd i'm hanwylyd yn,* &c.

Cyn CRIST Cylch 608.

gan iddi wneuthur ysgelerder lawer? a'r cig cyssegredig a aeth ymaith oddi wrthyt: † pan wnelit ddrygioni, yna y llawenychit.

† Heb. *pan fyddo dy ddrygioni.*

16 Olew-wydden ddeiliog dêg, o ffrwyth prydferth, y galwodd yr ARGLWYDD dy enw: trwy drwst cynnwrf mawr y cynneuodd tân ynddi, a'i changhennau a dorrwyd.

[o] pen. 2. 21.

17 Canys ARGLWYDD y lluoedd, [o] yr hwn a'th blannodd, a draethodd ddrwg yn dy erbyn, o herwydd drygioni tŷ Israel a thŷ Judah, y rhai a wnaethant yn eu herbyn eu hun, i'm digio i, trwy fŵgdarthu i Baal.

18 ¶ A'r ARGLWYDD a hysbysodd i mi, a mi a'*i* gwn; yna y dangosaist i mi eu gweithredoedd hwy.

[p] pen. 18. 18.

19 A minnau *oeddwn* fel oen, *neu* fustach a ddygid i'w ladd; ac ni wyddwn [p] fwriadu o honynt fwriadau yn fy erbyn i, *gan ddywedyd,* Distrywiwn y pren ynghyd â'i † ffrwyth, a [q] difethwn ef o dir y rhai byw, fel na chofier ei enw ef mwy.

† Heb. *fara.*
[q] Ps. 83. 4.

20 Eithr, O ARGLWYDD y lluoedd, barnwr cyfiawnder, a [r] chwiliwr yr arennau a'r galon, gwelwyf dy ddïaledd arnynt; canys i ti y datguddiais fy nghwyn.

[r] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. Ps. 7. 9. pen. 17. 10. a 20. 12. Dat. 2. 23.

21 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am wŷr Anathoth, y rhai a geisiant dy einioes, gan ddywedyd, [s] Na phrophwyda yn enw yr ARGLWYDD, rhag dy farw trwy ein dwylaw ni:

[s] Es. 30. 10. Amos 2. 12. a 7. 13. Michah 2. 6.

22 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi yn ymweled â hwynt: y gwŷr ieuaingc a fyddant feirw trwy y cleddyf, a'u meibion a'u merched a fyddant feirw o newyn.

23 Ac ni bydd gweddill o honynt; canys mi a ddygaf ddrygfyd ar wŷr Anathoth, *sef* blwyddyn eu gofwy.

PENNOD XII.

1 *Jeremïah yn cwyno rhag llwyddiant yr annuwiol, a thrwy ffydd yn gweled eu cwymp hwy.* 5 *Duw yn ei rybuddio ef o fradwriaeth ei frodyr yn ei erbyn;* 7 *ac yn gofidio dros ei etifeddiaeth;* 14 *ac yn addaw i'r edifeiriol gael dychwelyd o gaethiwed.*

[a] Ps. 51. 4.
[b] Job 12. 6. a 21. 7. Ps. 37. 1, 35. a 73. 3, &c. pen. 5. 28. Hab. 1. 4. Mal. 3. 15.
† Heb. *ânt* rhagddynt.
[c] Es. 29. 13.

[a] CYFIAWN *wyt,* ARGLWYDD, pan ddadleuwyf â thi: er hynny ymresymmaf â thi *am dy* farnedigaethau: [b] Paham y llwydda ffordd yr anwir, *ac* y ffynna yr anffyddloniaid oll?

2 Plennaist hwy, ïe, gwreiddiasant; † cynnyddant, ïe, dygant ffrwyth; [c] agos *wyt* yn eu genau, a phell oddi wrth eu harennau.

3 Ond ti, ARGLWYDD, [d] a'm hadwaenost i; ti a'm gwelaist, ac [e] a brofaist fy nghalon † tu ag attat; tynn allan hwynt megis defaid i'r lladdfa, a pharottôa hwynt erbyn dydd y lladdfa.

[d] Ps. 17. 3. a 139. 1.
[e] pen. 11. 20.
† Heb. *gyd â thi.*

4 Pa hyd y galara y tir, ac y gwywa gwellt yr holl faes, [f] oblegid drygioni y rhai sydd yn trigo ynddo? [g] methodd yr anifeiliaid a'r adar, oblegid iddynt ddywedyd, Ni wêl efe ein diwedd ni.

[f] Ps. 107. 34.
[g] pen. 4. 25. a 7. 20. a 9. 10. Hos. 4. 3.

5 ¶ O rhedaist ti gyd â'r gwŷr traed, a hwy yn dy flino, pa fodd yr ymdarewi â'r meirch? ac os *blinasant di* mewn tir heddychlawn, *yn yr hwn* yr ymddiriedaist, yna pa fodd y gwnai yn [h] ymchwydd yr Iorddonen?

[h] Jos. 3. 15. 1 Chron. 12. 15. pen. 49. 19. a 50. 44.

6 Canys [i] dy frodyr, a thŷ dy dad, ïe, y rhai hynny a wnaethant yn anffyddlawn â thi; hwynt-hwy hefyd a ‖ waeddasant yn groch ar dy ol: [k] na choelia hwy, er iddynt ddywedyd † geiriau têg wrthyt.

[i] pen. 9. 4.
‖ Neu, *alwasant llawn ar dy ol.*
[k] Diar. 26. 25.
† Heb. *bethau da.*

7 ¶ Gadewais fy nhŷ, gadewais fy etifeddiaeth; mi a roddais † anwylyd fy enaid yn llaw ei gelynion.

† Heb. *gariad.*

8 Fy etifeddiaeth sydd i mi megis llew yn y coed, ‖ rhuo y mae i'm herbyn; am hynny casêais hi.

‖ Neu, *llefodd.* Heb. *rhoddes ei lef.*

9 *Y mae* fy etifeddiaeth i mi *fel* aderyn ‖ brith; *y mae* yr adar o amgylch yn ei herbyn hi: deuwch, ymgesglwch, holl fwystfilod y maes; [l] ‖ deuwch i ddifa.

‖ Neu, *crafangog,* neu, *ewinog.*
[l] pen. 7. 33.

10 Bugeiliaid lawer a ddistrywiasant fy ngwinllan; sathrasant fy rhandir, fy rhandir dirion a wnaethant yn ddiffaethwch anrheithiol.

‖ Neu, *perwch iddynt ddyfod.*

11 Gwnaethant hi yn anrhaith, *ac* wedi ei hanrheithio y galara hi wrthyf: y tir i gyd a anrheithiwyd, am nad *oes* neb yn *ei* gymmeryd at *ei* galon.

12 Anrheithwyr a ddaethant ar yr holl fryniau trwy yr anialwch: canys cleddyf yr ARGLWYDD a ddifetha o'r *naill* gwrr i'r ddaear hyd y cwrr *arall* i'r ddaear: nid *oes* heddwch i un cnawd.

13 [m] Hauasant wenith, ond hwy a fedant ddrain; ymboenasant, *ond* ni thyccia iddynt: a hwy a gywilyddiant am eich ffrwythydd chwi, o herwydd llid digofaint yr ARGLWYDD.

[m] Lef. 26. 16. Deut. 28. 38. Michah 6. 15. Hag. 1. 6.

14 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD yn erbyn fy holl gymmydogion drwg, y rhai sydd yn cyffwrdd â'r etifeddiaeth a berais i'm pobl Israel ei hetifeddu, Wele, mi [n] a'u tynnaf hwy allan o'u tir, ac a dynnaf dŷ Judah o'u mysg hwynt.

[n] Deut. 30. 3. pen. 32. 37.

15 Ac wedi i mi eu tynnu hwynt allan, mi a ddychwelaf ac a drugarhâf wrthynt; a dygaf hwynt drachefn bob un i'w etifeddiaeth, a phob un i'w dir.

16 Ac os gan ddysgu y dysgant ffyrdd fy mhobl, i dyngu i'm henw, Byw yw yr ARGLWYDD (megis y dysgasant fy mhobl i dyngu i Baal) yna yr adeiledir hwy y'nghanol fy mhobl.

[o] Es. 60. 12. 17 Eithr oni [o] wrandawant, yna gan ddiwreiddio y diwreiddiaf fi y genedl hon, a chan ddifetha myfi a'i dinystriaf hi, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD XIII.

1 *Trwy arwydd y gwregys llïan a guddiwyd yn Euphrates, y mae Duw yn rhag-ddangos dinystr ei bobl.* 12 *Trwy ddammeg costrelau a lenwid â gwin, yn rhag-fynegi y meddwid hwy â drygfyd.* 15 *Y mae yn eu hannog i ochel y barnedigaethau sydd ar ddyfod;* 22 *ac yn dangos mai eu ffieiddra hwy oedd yr achos o hynny.*

Cylch 602. FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD wrthyf, Dos a chais i ti wregys llïan, a dod ef am dy lwynau, ac na ddod ef mewn dwfr.

2 Felly y ceisiais wregys yn ol gair yr ARGLWYDD, ac a'*i* dodais am fy llwynau.

3 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf eilwaith, gan ddywedyd,

4 Cymmer y gwregys a gefaist, *ac sydd* am dy lwynau, a chyfod, dos i Euphrates, a chuddia ef mewn twll o'r graig.

5 Felly mi a aethum ac a'i cuddiais ef yn Euphrates, megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD i mi.

6 Ac ar ol dyddiau lawer y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Cyfod, dos i Euphrates, a chymmer oddi yno y gwregys a orchymynais i ti ei guddio yno.

7 Yna yr aethum i Euphrates, ac a gloddiais, ac a gymmerais y gwregys o'r man lle y cuddiaswn ef: ac wele, pydrasai y gwregys, *ac* nid oedd efe dda i ddim.

8 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

9 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Felly y gwnaf i falchder Judah, a mawr falchder Jerusalem bydru.

10 Y bobl ddrygionus hyn, y rhai a wrthodant wrando fy ngeiriau i, y rhai a rodiant y'nghyndynrwydd eu calon, ac a ânt ar ol duwiau dïeithr, i'w gwasanaethu hwynt, ac i ymostwng iddynt, a fyddant fel y gwregys yma, yr hwn nid yw dda i ddim.

11 Canys megis ag yr ymwasg gwregys am lwynau gwr, felly y gwneuthum i holl dŷ Israel a holl dŷ Judah lynu wrthyf, medd yr ARGLWYDD, i fod i mi yn bobl, ac yn enw, ac yn foliant, ac yn ogoniant: ond ni wrandawent.

12 ¶ Am hynny y dywedi wrthynt y gair yma; Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel, Pob costrel a lenwir â gwin. A dywedant wrthyt ti, Oni wyddom ni yn sicr y llenwir pob costrel â gwin?

13 Yna y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn llenwi holl drigolion y tir hwn, ïe, y brenhinoedd sydd yn eistedd yn lle Dafydd ar ei orsedd-faingc ef, yr offeiriaid hefyd, a'r prophwydi, a holl breswylwyr Jerusalem, [a] â meddwdod.

14 Tarawaf hwy † y naill wrth y llall, y tadau a'r meibion ynghyd, medd yr ARGLWYDD: nid arbedaf, ac ni thrugarhâf, ac ni resynaf, †ond eu difetha hwynt.

15 ¶ Clywch, a gwrandewch, na falchïwch: canys yr ARGLWYDD a lefarodd.

16 [b] Rhoddwch ogoniant i'r ARGLWYDD eich DUW, cyn iddo ef ddwyn [c] tywyllwch, a chyn i chwi daro eich traed wrth y mynyddoedd tywyll; a thra fyddoch [d] yn disgwyl am oleuni, iddo ef ei droi [e] yn gysgod angau, *a'i* wneuthur yn dywyllwch.

17 Ond oni wrandewch chwi hyn, fy enaid a wyla mewn lleoedd dirgel am *eich* balchder; [f] a'm llygaid gan wylo a wylant, ac a ollyngant ddagrau, o achos dwyn dïadell yr ARGLWYDD i gaethiwed.

18 Dywed wrth y brenhin a'r frenhines, Ymostyngwch, eisteddwch i lawr: canys disgynodd eich ‖ pendefigaeth, *sef* coron eich anrhydedd.

19 Dinasoedd y dehau a gauir, ac ni bydd a'*u* hagoro; Judah i gyd a gaethgludir, yn llwyr y dygir hi i gaethiwed.

20 Codwch i fynu eich llygaid, a gwelwch y rhai sydd yn dyfod o'r gogledd: pa le *y mae* y dïadell a roddwyd i ti, *sef* dy ddïadell brydferth?

21 Beth a ddywedi pan ymwelo â thi? (canys ti a'u dysgaist hwynt yn dywysogion, ac yn ben arnat:) oni [g] oddiwes gofidiau di megis gwraig yn esgor?

22 ¶ Ac o dywedi yn dy galon, [h] Paham y digwydd hyn i mi? o herwydd amlder dy anwiredd [i] y noethwyd dy odre, *ac* y ‖ dinoethwyd dy sodlau.

23 A newidia yr Ethiopiad ei groen,

[a] Es. 51. 17, 21. a 63. 6. pen. 25. 27. a 51. 7.
† Heb. *wr wrth ei frawd.*
† Heb. *rhag eu difetha.*
[b] Jos. 7. 19.
[c] Es. 8. 22.
[d] Es. 59. 9.
[e] Ps. 44. 19.
[f] Galar. 1. 2, 16. a 2. 18.
‖ Neu, *penwisg.*
[g] pen. 6. 24.
[h] pen. 5. 19. a 16. 10.
[i] Es. 47. 2, 3. Nah. 3. 5.
‖ Neu, *dygir ymaith dy sodlau trwy drais.*

neu y llewpard ei frychni? *felly* chwithau a ellwch wneuthur da, y rhai a †gynnefinwyd â gwneuthur drwg.

24 Am hynny y chwalaf hwynt megis sofl yn myned ymaith gyd â gwynt y diffaethwch.

25 Dyma dy gyfran di, y rhan a fesurais i ti, medd yr ARGLWYDD; am i ti fy anghofio i, ac ymddiried mewn celwydd.

26 Am hynny [k] y dinoethais innau dy odre di dros dy wyneb, fel yr amlyger dy warth.

27 Gwelais dy odineb a'th [l] weryriad, brynti dy butteindra, *a*'th ffieidd-dra [m] ar y bryniau yn y meusydd. Gwae di, Jerusalem: a ymlanhêi di? †pa bryd bellach?

PENNOD XIV.

1 *Y newyn tost, 7 yn peri i Jeremïah weddïo.* 10 *Ni fyn yr Arglwydd ymbil âg ef dros y bobl.* 13 *Nad yw gau-brophwydi yn esgus iddynt hwy.* 17 *Cyffrôi Jeremïah i gwyno drostynt hwy.*

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jeremïah †o achos y drudaniaeth.

2 Galar Judah, a'i phyrth a lesgâant; y maent yn ddu hyd lawr, a gwaedd Jerusalem a ddyrchafodd i fynu.

3 A'u boneddigion a hebryngasant eu rhai bychain i'r dwfr: daethant i'r ffosydd, ni chawsant ddwfr; dychwelasant â'u llestri yn weigion: cywilyddio a gwladeiddio a wnaethant, a [a] chuddio eu pennau.

4 Oblegid agennu o'r ddaear, am nad oedd gwlaw ar y ddaear, cywilyddiodd y llafurwyr, cuddiasant eu pennau.

5 Ië, yr ewig hefyd a lydnodd yn y maes, ac a'*i* gadawodd, am nad oedd gwellt.

6 [b] A'r asynod gwylltion a safasant yn y lleoedd uchel; yfasant wynt fel dreigiau: eu llygaid hwy a ballasant, am nad *oedd* gwellt.

7 ¶ O ARGLWYDD, er i'n hanwireddau dystiolaethu i'n herbyn, gwna di er mwyn dy enw: canys aml yw ein cildynrwydd ni; pechasom i'th erbyn.

8 Gobaith Israel, a'i geidwad yn amser adfyd, paham y byddi megis pererin yn y tir, ac fel ymdeithydd yn troi i lettya dros noswaith?

9 Paham y byddi megis gwr wedi synnu? fel gwr cadarn heb allu achub? etto *yr ydwyt* yn ein mysg ni, ARGLWYDD, a'th enw di a elwir arnom: na âd ni.

10 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth y bobl hyn, [c] Fel hyn yr hoffasant hwy grwydro, ac ni attaliasant eu traed: am hynny nis mŷn yr ARGLWYDD hwy; [d] yr awr hon y cofia efe eu hanwiredd hwy, ac a ymwêl â'u pechodau.

11 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [e] Na weddïa dros y bobl hyn am ddaioni.

12 [f] Pan ymprydiant, ni wrandawaf eu gwaedd hwynt; a [g] phan offrymmant boeth-offrwm a bwyd-offrwm, ni byddaf boddlawn iddynt: ond [h] â'r cleddyf, ac â newyn, ac â haint, y difaf hwynt.

13 ¶ Yna y dywedais, O ARGLWYDD DDUW, wele, mae y prophwydi yn dywedyd wrthynt, Ni welwch chwi gleddyf, ac ni ddaw newyn attoch; eithr mi a roddaf heddwch †sicr i chwi yn y lle yma.

14 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Y prophwydi sydd yn prophwydo celwyddau yn fy enw i; [i] nid anfonais hwy, ni orchymynais iddynt chwaith, ac ni leferais wrthynt: gau weledigaeth, a dewiniaeth, a choegedd, a thwyll eu calon eu hun, y maent hwy yn eu prophwydo i chwi.

15 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am y prophwydi sydd yn prophwydo yn fy enw i, a minnau heb eu hanfon hwynt, etto hwy a ddywedant, Cleddyf a newyn ni bydd yn y tir hwn; Trwy gleddyf a newyn y difethir y prophwydi hynny.

16 A'r bobl y rhai y maent yn prophwydo iddynt, a fyddant wedi eu taflu allan yn heolydd Jerusalem, o herwydd y newyn a'r cleddyf; ac ni bydd neb i'w claddu, hwynt-hwy, na'u gwragedd, na'u meibion, na'u merched: canys mi a dywalltaf arnynt eu drygioni.

17 ¶ Am hynny y dywedi wrthynt y gair yma, [k] Difered fy llygaid i ddagrau nos a dydd, ac na pheidiant: canys â briw mawr y briwyd y wyryf merch fy mhobl, *ac* â phla tost iawn.

18 Os âf fi allan i'r maes, wele rai wedi eu lladd â'r cleddyf; ac o deuaf i mewn i'r ddinas, wele rai llesg o newyn: canys y prophwyd a'r offeiriad hefyd sydd yn ‖ amgylchu i dir nid adwaenant.

19 Gan wrthod a wrthodaist ti Judah? neu a ffieiddiodd dy enaid di Sïon? paham y tarewaist ni, ac nad *oes* i ni feddyginiaeth? [l] disgwyliasom am heddwch, ac nid *oes* daioni; ac am amser iachâd, ac wele flinder.

Cyn CRIST Cylch 602.

† Heb. *ddysgwyd.*

[k] Galar. 1. 8. Ezec. 16. 37. a 23. 29. Hos. 2. 10.

[l] pen. 5. 8.

[m] Es. 65. 7. pen. 2. 20. Ezec. 6. 13.

† Heb. *ar ol pa bryd etto?*

Cylch 601.

† Heb. *am eiriau y drudaniaeth,* neu, *y gwaharddiadau.*

[a] 2 Sam. 15. 30.

[b] pen. 2. 24.

Cyn CRIST Cylch 601.

[c] Edrych pen. 2. 23, 24, 25.

[d] Hos. 8. 13. a 9. 9.

[e] Exod. 32. 10. pen. 7. 16. a 11. 14.

[f] Diar. 1. 28. Es. 1. 15. a 58. 3. pen. 11. 11. Ezec. 8. 18. Michah 3. 4. Zech. 7. 7,13.

[g] pen. 6. 20. a 7. 21, 22.

[h] pen. 9. 16.

† Heb. *gwirionedd,* neu, *sicrwydd.*

[i] pen. 23. 21. a 27. 15. a 29. 8, 9.

[k] pen. 9. 1. a 13. 17. Galar. 1. 16. a 2. 18.

‖ Neu, *marsiandïaeth yn erbyn tir, a hwythau heb ei gydnabod,* pen. 5. 13.

[l] pen. 8. 15.

Cyn CRIST Cylch 601.

20 Yr ydym yn cydnabod, ARGLWYDD, ein camwedd, *ac* anwiredd ein tadau; oblegid [m]ni a bechasom yn dy erbyn di.

21 Na ffieiddia *ni*, er mwyn dy enw, ac na fwrw i lawr orseddfa dy ogoniant: cofia, na thorr dy gyfammod â ni.

22 [n]A oes *neb* ym mhlith oferedd y cenhedloedd a wna iddi wlawio? neu a rydd y nefoedd gawodau? [o]Onid ti *yw* efe, O ARGLWYDD ein DUW ni? am hynny arnat ti y disgwyliwn ni: canys ti a wnaethost *y pethau* hyn oll.

PENNOD XV.

1 *Llwyr wrthodiad, ac amryw farnedigaethau yr Iuddewon.* 10 *Jeremïah yn cwyno rhag eu hatgasrwydd hwy; ac yn derbyn addewid iddo ei hun,* 12 *a bygwth arnynt hwythau:* 15 *yn gweddïo,* 19 *ac yn cael addewid grasusol.*

[a]A DYWEDODD yr ARGLWYDD wrthyf, [a]Pe safai [b]Moses a [c]Samuel ger fy mron, *etto* ni *byddai* fy serch ar y bobl yma; bwrw *hwy* allan o'm golwg, ac elont ymaith.

2 Ac os dywedant wrthyt, I ba le yr âwn? tithau a ddywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [d]Y sawl *sydd* i angau, i angau; a'r sawl i'r cleddyf, i'r cleddyf; a'r sawl i'r newyn, i'r newyn; a'r sawl i gaethiwed, i gaethiwed.

3 A mi [e]a osodaf arnynt bedwar †rhywogaeth, medd yr ARGLWYDD: y cleddyf, i ladd; a'r cwn, i larpio; ac [f]adar y nefoedd, ac anifeiliaid y ddaear, i ysu ac i ddifa.

4 Ac a'u rhoddaf hwynt i'w [g]symmudo i holl deyrnasoedd y ddaear; herwydd [h]Manasseh mab Hezecïah brenhin Judah, am yr hyn a wnaeth efe yn Jerusalem.

5 Canys [i]pwy a drugarhâ wrthyt ti, O Jerusalem? a phwy a gwyna i ti? a phwy a dry i ymofyn †pa fodd yr wyt ti?

6 Ti a'm gadewaist, medd yr ARGLWYDD, *ac* a aethost yn ol: am hynny yr estynaf fy llaw yn dy erbyn di, ac a'th ddifethaf; myfi a flinais yn edifarhâu.

7 A mi a'u chwalaf hwynt â gwyntyll ym mhyrth y wlad: †diblantaf, difethaf fy mhobl, *gan* na ddychwelant oddi wrth eu ffyrdd.

8 Eu gweddwon a amlhasant i mi tu hwnt i dywod y môr: dygais arnynt yn erbyn ‖mam y gwŷr ieuaingc, anrheithiwr ganol dydd; perais *iddo* syrthio yn ddisymmwth arni hi, a dychryn ar y ddinas.

9 [k]Yr hon a blantodd saith, a lesgâodd: ‖ei henaid hi a lesmeiriodd, [l]ei haul a fachludodd tra yr *oedd hi* yn ddydd; hi a gywilyddiodd, ac a waradwyddwyd; a rhoddaf y gweddillion o honynt i'r cleddyf y'ngŵydd eu gelynion, medd yr ARGLWYDD.

10 ¶ ‖Gwae fi, fy mam, ymddŵyn o honot fi, yn wr ymryson, ac yn wr cynnen i'r holl ddaear: ni logais, ac ni logwyd i mi; *etto* pawb o honynt sydd yn fy melldithio i.

11 Yr ARGLWYDD a ddywedodd, Yn ddïau *bydd* dy weddill di mewn daioni, yn ddïau ‖gwnaf i'r gelyn fod yn dda wrthyt, yn amser adfyd ac yn amser cystudd.

12 A dyrr haiarn yr haiarn o'r gogledd, a'r dur?

13 Dy gyfoeth a'th drysorau [m]a roddaf yn yspail, nid am werth, ond oblegid dy holl bechodau, trwy dy holl derfynau.

14 Gwnaf i ti fyned hefyd gyd â'th elynion i dir nid adwaenost: canys [n]tân a ennynodd yn fy nigofaint, arnoch y llysg.

15 ¶ Ti a wyddost, ARGLWYDD; cofia fi, ac ymwêl â mi, a dïal drosof ar fy erlidwyr; na ddwg fi ymaith yn dy hirymaros: gwybydd ddwyn o honof waradwydd er dy fwyn di.

16 Dy eiriau a gaed, a mi [o]a'u bwyttêais hwynt; ac yr oedd dy air di i mi yn llawenydd ac yn hyfrydwch fy nghalon: canys dy enw di a alwyd arnaf fi, O ARGLWYDD DDUW y lluoedd.

17 [p]Nid eisteddais y'nghymmanfa y gwatwarwyr, ac *nid* ymhyfrydais: eisteddais fy hunan o herwydd dy law di; canys ti a'm llenwaist i o lid.

18 Paham y mae fy [q]nolur i yn dragywyddol? a'm pla yn anaele, fel na ellir ei iachâu? a fyddi di i mi megis celwyddog, *neu fel* [r]dyfroedd †a ballant?

19 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [s]Os dychweli, yna y'th ddygaf eilwaith, *a* thi a sefi ger fy mron; os [t]tynni ymaith y gwerthfawr oddi wrth y gwael, byddi fel fy ngenau i: dychwelant hwy attat ti, ond na ddychwel di attynt hwy.

20 Gwnaf di hefyd i'r bobl yma [u]yn fagwyr efydd gadarn; a hwy a ryfelant yn dy erbyn di, eithr [x]ni'th orchfygant: canys *yr ydwyf* fi gyd â thi, i'th achub ac i'th wared, medd yr ARGLWYDD.

21 A mi a'th waredaf di o law y rhai drygionus, ac a'th ryddhâf di o law yr ofnadwy.

Cyn CRIST Cylch 601.

‖ Neu, *ymadawodd â'r enaid.*

[l] Amos 8. 9.

‖ Job 3. 1. &c. pen. 20. 14.

‖ Neu, *eirioluf ar y gelyn trosot.*

[m] Ps. 44. 12. pen. 17. 3.

[n] Deut. 32. 22.

[o] Ezec. 3. 1, 3. Dat. 10. 9.

[p] Ps. 1. 1. a 26. 4, 5.

[q] pen. 30. 15.

[r] Job 6. 15, &c.

† Heb. *nid ydynt ffyddlawn?*

[s] Zech. 3. 7.

[t] Ezec. 22. 26. a 44. 23.

[u] pen. 1. 18. a 6. 27.

[x] pen. 20. 11, 12.

[a] Ezec. 14. 14, &c.

[b] Exod. 32. 11, 12. Ps. 99. 6.

[c] 1 Sam. 7. 9.

[d] pen. 43. 11. Ezec. 5. 2, 12. Zech. 11. 9.

[e] Lef. 26. 16, &c.

† Heb. *teulu.*

[f] pen. 7. 33.

[g] Deut. 28. 25. pen. 24. 9. Ezec. 23. 46.

[h] 2 Bren. 21. 11. a 23. 26. a 24. 3.

[i] Es. 51. 19.

† Heb. *am dy heddwch?*

† Heb. *difuddiaf,* neu, *ymddifadaf.*

‖ Neu, *y fam* ddinas, *wr ieuangc yn yspeilio,* neu, *y fam a'r gwr ieuangc.*

[k] 1 Sam. 2. 5.

PENNOD XVI.

1 *Y prophwyd, trwy gysgodion, sef trwy ymattal oddi wrth briodas, ac oddi wrth dai galar a gwledda, yn rhag-ddangos llwyr ddifrod yr Iuddewon,* 10 *am eu bod yn waeth na'u tadau;* 14 *y bydd rhyfeddach eu hymwared hwy allan o gaethiwed, nag allan o'r Aipht;* 16 *y tâl Duw iddynt eu delwaddoliaeth yn ddau-ddyblyg.*

GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth hefyd attaf fi, gan ddywedyd,

2 Na chymmer i ti wraig, ac na fydded i ti feibion na merched, yn y lle hwn.

3 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am y meibion ac am y merched a anwyd yn y lle hwn, ac am eu mammau a'u dug hwynt, ac am eu tadau a'u cenhedlodd hwynt yn y wlad hon;

4 [a] O angau nychlyd y byddant feirw: [b] ni alerir am danynt, ac nis cleddir hwynt: byddant fel tail ar wyneb y ddaear, a darfyddant trwy y cleddyf, a thrwy newyn; a'u [c] celaneddau fydd yn ymborth i adar y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaear.

5 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [d] Na ddos i dŷ ‖ y galar, ac na ddos i alaru, ac na chwyna iddynt: canys myfi a gymmerais ymaith fy heddwch oddi wrth y bobl hyn, medd yr ARGLWYDD, *sef* trugaredd a thosturi.

6 A byddant feirw yn y wlad hon, fawr a bychan: ni chleddir hwynt, ac ni alerir am danynt; nid [e] ymdorrir ac nid [f] ymfoelir drostynt.

7 ‖ Ni rannant iddynt *fwyd* mewn galar, i roi cysur iddynt am y marw; ac ni pharant iddynt yfed o phïol cysur, am eu tad, neu am eu mam.

8 Na ddos i dŷ gwledd, i eistedd gyd â hwynt i fwytta ac i yfed.

9 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; Wele, [g] myfi a baraf i lais cerdd a llawenydd, i lais y prïod-fab, ac i lais y brïod-ferch, ddarfod o'r lle hwn, o flaen eich llygaid, ac yn eich dyddiau chwi.

10 ¶ A phan ddangosech i'r bobl yma yr holl eiriau hyn, ac [h] iddynt hwythau ddywedyd wrthyt, Am ba beth y llefarodd yr ARGLWYDD yr holl fawr-ddrwg hyn i'n herbyn ni? neu, Pa beth *yw* ein hanwiredd? neu, Beth *yw* ein pechod a bechasom yn erbyn yr ARGLWYDD ein DUW?

11 Yna y dywedi wrthynt, O herwydd i'ch tadau fy ngadael i, medd yr ARGLWYDD, a myned ar ol duwiau dïeithr, a'u gwasanaethu hwynt, ac ymgrymmu iddynt, a'm gwrthod i, a bod heb gadw fy nghyfraith;

12 A chwithau a wnaethoch [i] yn waeth nâ'ch tadau (canys wele chwi yn rhodio bob un yn ol cyndynrwydd ei galon ddrwg, heb wrando arnaf)

13 [k] Am hynny mi a'ch taflaf chwi, o'r tir hwn, i wlad nid adwaenoch, chwi na'ch tadau; ac yno y gwasanaethwch dduwiau dïeithr ddydd a nos, lle ni ddangosaf i chwi ffafr.

14 ¶ [l] Gan hynny wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd na ddywedir mwyach, Byw yw yr ARGLWYDD, yr hwn a ddug feibion Israel i fynu o dir yr Aipht:

15 Eithr, Byw yw yr ARGLWYDD, yr hwn a ddug i fynu feibion Israel o dir y gogledd, ac o'r holl diroedd lle y gyrrasai efe hwynt: a mi a'u dygaf hwynt drachefn i'w gwlad a roddais i'w tadau.

16 ¶ Wele fi yn anfon am [m] bysgodwyr lawer, medd yr ARGLWYDD, a hwy a'u pysgottant hwy; ac wedi hynny mi a anfonaf am helwyr lawer, a hwy a'u heliant hwynt oddi ar bob mynydd, ac oddiar bob bryn, ac o ogofëydd y creigiau.

17 Canys [n] *y mae* fy ngolwg ar eu holl ffyrdd hwynt: nid ydynt guddiedig o'm gŵydd i, ac nid yw eu hanwiredd hwynt guddiedig oddi ar gyfer fy llygaid.

18 Ac yn gyntaf myfi a dalaf yn ddwbl am eu hanwiredd a'u pechod hwynt; am [o] iddynt halogi fy nhir â'u ffiaidd gelanedd; ïe, â'u ffieidd-dra y llanwasant fy etifeddiaeth.

19 O ARGLWYDD, fy nerth a'm cadernid, [p] a'm noddfa yn nydd blinder; attat ti y daw y Cenhedloedd o eithafoedd y ddaear, ac a ddywedant, Dïau mai celwydd a ddarfu i'n tadau ni ei etifeddu, oferedd, a *phethau* heb les ynddynt.

20 A wna dyn dduwiau iddo ei hun, a [q] hwythau heb *fod* yn dduwiau?

21 Am hynny wele, mi a wnaf iddynt wybod y waith hon, dangosaf iddynt fy llaw a'm grym: a chânt wybod mai yr ARGLWYDD *yw* [r] fy enw.

PENNOD XVII.

1 *Caethiwed Judah am eu pechod.* 5 *Melldithio ymddiried mewn dyn,* 7 *a bendithio ymddiried yn Nuw.* 9 *Nas gall y galon dwyllodrus dwyllo Duw.* 12 *Iachawdwriaeth Duw.* 15 *Y prophwyd yn cwyno rhag y rhai oedd yn gwatwar ei brophwydoliaeth ef.* 19 *Ei anfon ef i adnewyddu y cyfammod, trwy sancteiddio y Sabboth.*

PECHOD Judah a ysgrifenwyd â [a] phin o haiarn, âg ewin o adamant [b] y cerfiwyd *ef* ar lech eu calon, ac ar gyrn eich allorau;

[a] pen. 15. 2.
[b] pen. 25. 33.
[c] Ps. 79. 2. pen. 7. 33. a 15. 3. a 34. 20.
[d] Ezec. 24. 17, 22.
‖ Neu, *galarwledd.*
[e] Lef. 19. 28. Deut. 14. 1.
[f] Es. 22. 12.
‖ Neu, *Nid ymdorrant trostynt*, megis Ezec. 24. 17. Edrych Deut. 26. 14. Job 42. 11.
[g] Es. 24. 7, 8. pen. 7. 34. a 25. 10. Ezec. 26. 13. Hos. 2. 11. Dat. 18. 23.
[h] pen. 5. 19. a 13. 22.
[i] pen. 7. 26.
[k] Deut. 4. 27. a 28. 36, 64, 65.
[l] Es. 43. 18. pen. 23. 7, 8.
[m] Amos 4. 2. Hab. 1. 15.
[n] Job 34. 22. Diar. 5. 21. a 15. 3. pen. 32. 19.
[o] Ezec. 43. 7, 9.
[p] pen. 17. 17.
[q] pen. 2. 11.
[r] pen. 33. 2.
[a] Job 19. 24.
[b] Diar. 3. 3.

Cyn CRIST Cylch 601.

2 Gan fod eu meibion yn cofio eu hallorau a'u [c] llwyni wrth y pren deiliog ar y bryniau uchel.

3 O fy mynydd yn y maes, [d] dy olud *a*'th holl drysorau di a roddaf yn anrhaith, *a*'th uchelfëydd i bechod, trwy dy holl derfynau.

4 Ti a adewir hefyd † dy hunan, heb dy etifeddiaeth a roddais i ti; a mi a wnaf i ti wasanaethu dy elynion mewn tir nid adwaenost: canys [e] cynneuasoch dân yn fy nig, *yr hwn* a lysg byth.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Melldigedig *fyddo* y gwr a hydero mewn dyn, ac a wnelo [f] gnawd yn fraich iddo, a'*r hwn* y cilio ei galon oddi wrth yr ARGLWYDD.

6 Canys efe a fydd [g] fêl y grug yn y diffaethwch, ac ni wêl pan ddêl daioni; eithr efe a gyfannedda boeth-fannau *yn* yr anialwch, *mewn* tir hallt ac anghyfanneddol.

7 [h] Bendigedig *yw* y gwr a ymddiriedo yn yr ARGLWYDD, ac y byddo yr ARGLWYDD yn hyder iddo.

8 Canys efe a fydd [i] megis pren wedi ei blannu wrth y dyfroedd, ac a estyn ei wraidd wrth yr afon, ac ni ŵyr oddi wrth ddyfod gwres; ei ddeilen fydd îr, ac ar flwyddyn ‖ sychder ni ofala, ac ni phaid â ffrwytho.

9 ¶ Y galon *sydd* fwy ei thwyll nâ dim, a drwg ddïobaith ydyw; pwy a'i hedwyn?

10 Myfi yr ARGLWYDD [k] *sydd* yn chwilio y galon, yn profi yr arennau, i roddi i bob un yn ol ei ffyrdd, *ac* yn ol ffrwyth ei weithredoedd.

11 *Fel* petris yn ‖ eistedd, ac heb ddëor, *yw* yr hwn a helio gyfoeth yn annheilwng: [l] yn hanner ei ddyddiau y gedy hwynt, ac yn ei ddiwedd ynfyd fydd.

12 ¶ Gorsedd ogoneddus ddyrchafedig o'r dechreuad, *yw* lle ein cyssegr ni.

13 O ARGLWYDD, gobaith Israel, [m] y rhai oll a'th wrthodant a waradwyddir, ysgrifenir yn y ddaear y rhai a giliant oddi wrthyf, am iddynt adael yr ARGLWYDD, [n] ffynnon y dyfroedd byw.

14 Iachâ fi, O ARGLWYDD, a mi a iachêir; achub fi, a mi a achubir: canys [o] tydi *yw* fy moliant.

15 ¶ Wele hwynt yn dywedyd wrthyf, [p] Pa le *y mae* gair yr ARGLWYDD? deued bellach.

16 Ond myfi [q] ni phrysurais rhag *bod* yn fugail ar dy ol di: ac ni ddymunais y dydd blin, ti a'i gwyddost: yr oedd yr hyn a ddaeth o'm gwefusau *yn uniawn* ger dy fron di.

17 Na fydd yn ddychryn i mi; [r] ti *yw* fy ngobaith yn nydd y drygfyd.

18 [s] Gwaradwydder fy erlidwyr, ac na'm gwaradwydder i; brawycher hwynt, ac na'm brawycher i: dwg arnynt ddydd drwg, a [t] dryllia hwynt â drylliad dau-ddyblyg.

19 ¶ Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Cerdda, a sâf ym mhorth meibion y bobl, trwy yr hwn yr â brenhinoedd Judah i mewn, a thrwy yr hwn y deuant allan, ac yn holl byrth Jerusalem;

20 A dywed wrthynt, Gwrandewch air yr ARGLWYDD, brenhinoedd Judah, a holl Judah, a holl breswylwyr Jerusalem, y rhai a ddeuwch trwy y pyrth hyn.

21 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [u] Disgwyliwch ar eich eneidiau, ac na ddygwch faich ar y dydd Sabboth, ac na ddygwch *ef* i mewn trwy byrth Jerusalem.

22 Ac na ddygwch faich allan o'ch tai ar y dydd Sabboth, ac na wnewch ddim gwaith; eithr sancteiddiwch y dydd Sabboth, fel [x] y gorchymynais i'ch tadau.

23 [y] Ond ni wrandawsant, ac ni ogwyddasant eu clust; eithr caledasant eu gwarrau rhag gwrando, a rhag derbyn addysg.

24 Er hynny os dyfal-wrandewch arnaf, medd yr ARGLWYDD, heb ddwyn baich trwy byrth y ddinas hon ar y dydd Sabboth, ond sancteiddio y dydd Sabboth, heb wneuthur dim gwaith arno:

25 [z] Yna y daw trwy byrth y ddinas hon, frenhinoedd a thywysogion yn eistedd ar orsedd Dafydd, yn marchogaeth mewn cerbydau, ac ar feirch, hwy a'u tywysogion, gwŷr Judah, a phreswylwyr Jerusalem; a'r ddinas hon a gyfanneddir byth.

26 Ac o ddinasoedd Judah, ac o [a] amgylchoedd Jerusalem, ac o wlad Benjamin, ac o'r gwastadedd, ac o'r mynydd, ac o'r dehau, y daw rhai yn dwyn poeth-offrymmau, ac aberthau, a bwyd-offrymmau, a thus, ac yn dwyn aberthau moliant i dŷ yr ARGLWYDD.

27 Ond os chwi ni wrendy arnaf, i

Cyn CRIST Cylch 601.

[e] Barn. 3. 7. Es. 1. 29. a 17. 8. pen. 2. 20.
[d] pen. 15. 13.
† Heb. *ynot dy hunan.*
[e] pen. 15. 14.
[f] Edrych Es. 31. 3.
[g] pen. 48. 6.
[h] Ps. 2. 12. a 34. 8. a 125. 1. a 146. 5. Diar. 16. 20. Es. 30. 18.
[i] Job 8. 16. Ps. 1. 3.
‖ Neu, *attaliaeth.*
[k] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. Ps. 7. 9. Diar. 17. 3. pen. 11. 20. a 30. 12. Rhuf. 8. 27. Dat. 2. 23.
‖ Neu, *casglu* cywion *nid esgorodd hi.*
[l] Ps. 55. 23.
[m] Ps. 73. 27. Es. 1. 28.
[n] pen. 2. 13.
[o] Deut. 10. 21.
[p] Es. 5. 19. Amos 5. 18. 2 Petr 3. 4.
[q] pen. 1. 4, &c.
[r] pen. 16. 19.
[s] Ps. 35. 4. a 40. 14.
[t] pen. 11. 20.
[u] Neh. 13. 19.
[x] Exod. 20. 8. a 23. 12. a 31. 13. Ezec. 20. 12.
[y] pen. 11. 10.
[z] pen. 22. 4.
[a] pen. 32. 44.

sancteiddio y dydd Sabboth, heb ddwyn baich, wrth ddyfod i byrth Jerusalem, ar y dydd Sabboth: yna [b] mi a gynneuaf dân yn ei phyrth hi, ac efe a ysa balasau Jerusalem, ac nis diffoddir.

PENNOD XVIII.

1 *Trwy arwydd o'r crochenydd, y dangosir cyflawn allu Duw i wneuthur â phob cenedl y peth a fynno.*
11 *Bygwth ar Judah am gilio oddi wrth Dduw.*
18 *Jeremïah yn gweddïo yn erbyn y rhai oedd mewn cyd-fwriad iddo.*

Y GAIR yr hwn a ddaeth at Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Cyfod, a dos i waered i dŷ y crochenydd, ac yno y paraf i ti glywed fy ngeiriau.

3 Yna mi a euthum i waered i dŷ y crochenydd, ac wele ef yn gwneuthur *ei* waith ar ‖ droellau.

4 A'r llestr yr hwn yr oedd efe yn ei wneuthur ‖ o glai, a ddifwynwyd yn llaw y crochenydd; felly efe † a'i gwnaeth ef drachefn yn llestr arall, fel y gwelodd y crochenydd yn dda *ei* wneuthur *ef*.

5 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

6 [a] Oni allaf fi, fel y crochenydd hwn, wneuthur i chwi, tŷ Israel? medd yr ARGLWYDD. Wele, [b] megis ag *y mae* y clai yn llaw y crochenydd, felly yr *ydych* chwithau yn fy llaw i, tŷ Israel.

7 Pa bryd bynnag y dywedwyf am [c] ddiwreiddio, a thynnu i lawr, a difetha cenedl neu frenhiniaeth;

8 [d] Os y genedl honno y dywedais yn ei herbyn a dry oddi wrth ei drygioni, [e] myfi a edifarhâf am y drwg a amcenais ei wneuthur iddi.

9 *A pha* bryd bynnag y dywedwyf am adeiladu, ac am blannu cenedl neu frenhiniaeth;

10 Os hi a wna ddrygioni yn fy ngolwg, heb wrando ar fy llais, minnau a edifarhâf am y daioni â'r hwn y dywedais y gwnawn les iddi.

11 ¶ Yn awr gan hynny, attolwg, dywed wrth wŷr Judah, ac wrth breswylwyr Jerusalem, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn llunio drwg i'ch erbyn, ac yn dychymmygu dychymmyg i'ch erbyn: [f] dychwelwch yr awr hon bob un o'i ffordd ddrwg, a gwnewch eich ffyrdd a'ch gweithredoedd yn dda.

12 Hwythau a ddywedasant, [g] Nid oes obaith; *ond* ar ol ein dychymmygion ein hunain yr âwn, a gwnawn bob un amcan ei ddrwg galon ei hun.

13 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [h] Gofynwch, attolwg, ym mysg y cenhedloedd, pwy a glywodd y cyfryw bethau? Gwnaeth y forwyn Israel beth erchyll iawn.

14 A wrthyd *dyn* ‖ eira Libanus, *yr hwn sydd yn dyfod* o graig y maes? *neu* a wrthodir y dyfroedd oerion rhedegog sydd yn dyfod o le arall?

15 O herwydd [i] i'm pobl fy anghofio i, *hwy* a arogl-darthasant i wagedd, ac a wnaethant iddynt dramgwyddo yn eu ffyrdd, *allan o'r* [k] hen lwybrau, i gerdded llwybrau ffordd ddisathr;

16 I wneuthur eu tir [l] yn anghyfannedd, *ac* yn chwibaniad byth: pob un a elo heibio iddo a synna, ac a ysgwyd ei ben.

17 [m] Megis â gwynt y dwyrain [n] y chwalaf hwynt o flaen y gelyn; *fy* ngwegil ac nid *fy* wyneb a ddangosaf iddynt yn amser eu dïaledd.

18 ¶ Yna y dywedasant, [o] Deuwch a dychymmygwn ddychymmygion yn erbyn Jeremïah; [p] canys ni chyll y gyfraith gan yr offeiriad, na chynghor gan y doeth, na'r gair gan y prophwyd: deuwch tarâwn ef ‖ â'r tafod, ac nac ystyriwn yr un o'i eiriau ef.

19 Ystyria di wrthyf, O ARGLWYDD, a chlyw lais y rhai sydd yn ymryson â mi.

20 A delir drwg dros dda? canys cloddiasant ffos i'm henaid: cofia i mi sefyll ger dy fron di i ddywedyd daioni drostynt, *ac* i droi dy ddig oddi wrthynt.

21 Am hynny [q] dyro eu plant hwy i fynu i'r newyn, a thywallt eu *gwaed* hwynt trwy † nerth y cleddyf; a bydded eu gwragedd heb eu plant, ac yn weddwon; lladder hefyd eu gwŷr yn feirw, *a* tharawer eu gwŷr ieuaingc â'r cleddyf yn y rhyfel.

22 Clywer eu gwaedd o'u tai, pan ddygech fyddin arnynt yn ddisymmwth; canys cloddiasant ffos i'm dal, a chuddiasant faglau i'm traed.

23 Tithau, O ARGLWYDD, a wyddost eu holl gynghor hwynt i'm herbyn † i'*m* lladd *i*: [r] na faddeu eu hanwiredd, ac na ddilëa eu pechodau o'th ŵydd; eithr byddant dramgwyddedig ger dy fron; gwna *hyn* iddynt yn amser dy ddigofaint.

Cyn CRIST Cylch 601.

[b] pen. 49. 27. Amos 1. 4, 7, 10, 12. a 2. 2, 5.

Cylch 605.

‖ Neu, *eistedd-leoedd.*

‖ Neu, *a ddifwynwyd megis clai yn llaw y crochenydd.*

† Heb. *a ddychwelodd ac a'i gwnaeth yn llestr, &c.*

[a] Es. 45. 9. Rhuf. 9. 20.

[b] Es. 64. 8.

[c] pen. 1. 10.

[d] Ezec. 18. 21. a 33. 11.

[e] Jonah 3. 10.

[f] 2 Bren. 17. 13. pen. 7. 3. a 25. 5. a 26. 13. a 35. 15.

[g] pen. 2. 25.

Cyn CRIST Cylch 605.

[h] pen. 2. 10. 1 Cor. 5. 1.

‖ Neu, *fy meusydd am graig*, neu, *am eira Libanus? a wrthodir y dyfroedd rhedegog, am y* dyfroedd *dïeithr oerion?*

[i] pen. 2. 13, 32. a 3. 21. a 13. 25. a 17. 13.

[k] pen. 6. 16.

[l] pen. 19. 8. a 49. 13. a 50. 13.

[m] Ps. 48. 7.

[n] pen. 13. 24.

[o] pen. 11. 19.

[p] Mal. 2. 7. Ioan 7. 48, 49.

‖ Neu, *am y tafod.*

[q] Ps. 109. 10.

† Heb. *ddwylaw.*

† Heb. *i farwolaeth.*

[r] pen. 11. 20.

Cyn CRIST Cylch 605.

PENNOD XIX.

1 *Dan rith torri llestr crochenydd, y mae yn rhagddangos distryw yr Iuddewon am eu pechodau.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD; Dos, a chais ystên bridd y crochenydd, a *chymmer* o henuriaid y bobl ac o henuriaid yr offeiriaid,

2 A dos allan i ddyffryn mab Hinnom, yr hwn *sydd* wrth ddrws porth † y dwyrain, a chyhoedda yno y geiriau a ddywedwyf wrthyt;

3 A dywed, Brenhinoedd Judah, a phreswylwyr Jerusalem, clywch air yr ARGLWYDD: Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; Wele fi yn dwyn ar y lle hwn ddrwg, [a] yr hwn pwy bynnag a'i clywo, ei glustiau a ferwinant.

4 Am iddynt [b] fy ngwrthod i, a dïeithrio y lle hwn, ac arogl-darthu ynddo i dduwiau dïeithr, y rhai nid adwaenent hwy, na'u tadau, na brenhinoedd Judah, a llenwi o honynt y lle hwn o waed gwirioniaid;

5 Adeiladasant hefyd uchelfëydd Baal, i losgi eu meibion â thân *yn* boethoffrymmau i Baal; [c] yr hyn ni orchymynais, ac ni ddywedais, ac ni feddyliodd fy nghalon:

6 Am hynny wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd na elwir y lle hwn mwyach Tophet, na Dyffryn mab Hinnom, ond Dyffryn y lladdfa.

7 A mi a wnaf yn ofer gynghor Judah a Jerusalem yn y lle hwn, a pharaf iddynt syrthio gan y cleddyf o flaen eu gelynion, a thrwy law y rhai a geisiant eu heinioes hwy: [d] rhoddaf hefyd eu celaneddau hwynt yn fwyd i ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaear.

8 A [e] mi a wnaf y ddinas hon yn anghyfannedd, ac yn ffiaidd; pob un a elo heibio iddi a synna ac a chwibana, o herwydd ei holl ddïaleddau hi.

9 A mi a baraf iddynt [f] fwytta cnawd eu meibion, a chnawd eu merched, bwyttânt hefyd bob un gnawd ei gyfaill, yn y gwarchae a'r cyfyngder, â'r hwn y cyfynga eu gelynion, a'r rhai sydd yn ceisio eu heinioes, arnynt.

10 Yna y torri yr ystên y'ngŵydd y gwŷr a êl gŷd â thi;

11 Ac y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, [g] Yn y modd hwn y drylliaf y bobl hyn, a'r ddinas hon, fel y dryllia *un* lestr pridd, yr hwn ni ellir ei † gyfannu mwyach; ac yn [h] Tophet y cleddir *hwynt*, o eisieu lle i gladdu.

12 Fel hyn y gwnaf i'r lle hwn, medd yr ARGLWYDD, ac i'r rhai sydd yn trigo ynddo; a mi a wnaf y ddinas hon megis Tophet.

13 A thai Jerusalem, a thai brenhinoedd Judah, a fyddant halogedig fel mangre Tophet; o herwydd yr holl [i] dai y rhai yr arogl-darthasant ar eu pennau i holl lu y nefoedd, ac [k] y tywalltasant ddïod-offrymmau i dduwiau dïeithr.

14 Yna y daeth Jeremïah o Tophet, lle yr anfonasai yr ARGLWYDD ef i brophwydo, ac a safodd y'nghyntedd tŷ yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrth yr holl bobl,

15 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; Wele fi yn dwyn ar y ddinas hon, ac ar ei holl drefydd, yr holl ddrygau a leferais i'w herbyn, am [l] galedu o honynt eu gwarrau, rhag gwrando fy ngeiriau.

PENNOD XX.

1 *Pasur yn taro Jeremïah, ac yn cael enw newydd, a barn ofnadwy.* 7 *Jeremïah yn achwyn rhag dirmyg,* 10 *a bradwriaeth,* 14 *ac yn cwyno ei eni.*

PAN glybu Pasur mab [a] Immer yr offeiriad, yr hwn *oedd* yn benllywodraethwr yn nhŷ yr ARGLWYDD, i Jeremïah brophwydo y geiriau hyn;

2 Yna Pasur a darawodd Jeremïah y prophwyd, ac a'i rhoddodd ef yn y ‖ carchar *oedd* yn y porth uchaf i Benjamin, yr hwn *oedd* wrth dŷ yr ARGLWYDD.

3 A thrannoeth Pasur a ddug Jeremïah allan o'r ‖ carchar. Yna Jeremïah a ddywedodd wrtho ef, Ni alwodd yr ARGLWYDD dy enw di Pasur, ond ‖ Magormissabib.

4 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn dy wneuthur di yn ddychryn i ti dy hun, ac i'r rhai oll a'th garant; a hwy a syrthiant ar gleddyf eu gelynion, a'th lygaid di yn gweled: rhoddaf hefyd holl Judah yn llaw brenhin Babilon, ac efe a'u caethgluda hwynt i Babilon, ac a'u lladd hwynt â'r cleddyf.

5 [b] Rhoddaf hefyd holl olud y ddinas hon, a'i holl lafur, a phob dim a'r y sydd werthfawr ganddi, a holl drysorau brenhinoedd Judah a roddaf fi yn llaw eu gelynion, y rhai a'u hanrheithiant hwynt, ac a'u cymmerant, ac a'u dygant i Babilon.

6 A thithau, Pasur, a phawb a'r sydd yn trigo yn dy dŷ, a ewch i gaethiwed; a thi a ddeui i Babilon, ac yno y byddi

Cyn CRIST Cylch 605.

† Heb. *yr hard.*

1 Sam. 3. 11. 2 Bren. 21. 12.

[b] Es. 65. 11. pen. 2. 13, 17, 19. a 15. 6. a 17. 13.

[c] pen. 7. 31, 32.

[d] pen. 7. 33. a 16. 4. a 34. 20.

[e] pen. 18. 16. a 49. 13. a 50. 13.

[f] Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. Galar. 4. 10.

[g] Es. 30. 14. Galar. 4. 2.

† Heb. *feddyginiaethu.*

[h] pen. 7. 32.

[i] 2 Bren. 23. 12. pen. 32. 29.

[k] pen. 7. 18.

[l] pen. 17. 23.

Cylch 605.

[a] 1 Chron. 24. 14.

‖ *cyffion.*

‖ *cyffion.*

‖ Sef, *Dychryn o amgylch,* pen. 6. 25. a 46. 5.

[b] 2 Bren. 20. 17.

Cyn CRIST Cylch 605.

farw, ac yno y'th gleddir, ti, a'r rhai oll a'th garant, y rhai y prophwydaist iddynt yn gelwyddog.

7 ¶ O ARGLWYDD, ti a'm hudaist, a mi ‖ a hudwyd: cryfach oeddit nâ mi, a gorchfygaist: yr ydwyf yn watwargerdd ar hyd y dydd, pob un sydd yn fy ngwatwar.

‖ Neu, *a ddenwyd.*

8 Canys er pan leferais, mi a waeddais, trais ac anrhaith a lefais; am fod gair yr ARGLWYDD yn waradwydd ac yn watwargerdd i mi beunydd.

9 Yna y dywedais, Ni soniaf am dano ef, ac ni lefaraf yn ei enw ef mwyach: ond [c] *ei air* ef oedd yn fy nghalon yn llosgi fel tân, wedi ei gau o fewn fy esgyrn, a mi a flinais yn ymattal, ac [d] ni allwn *beidio.*

[c] Job 32. 18, 19. Ps. 39. 3.

[d] Job 32. 18.

10 ¶ [e] Canys clywais ogan llawer, dychryn o amgylch: Mynegwch, *meddant,* a ninnau a'i mynegwn: [f] pob dyn † heddychol â mi *oedd* yn disgwyl i mi gloffi, *gan ddywedyd,* Ysgatfydd efe a hudir, a ni a'i gorchfygwn ef, ac a ymddïalwn arno.

[e] Ps. 31. 13.

[f] Job 19. 19. Ps. 41. 9. a 55. 13, 14.

† Heb. *fy heddwch.*

11 Ond yr ARGLWYDD *oedd* gyd â mi fel un cadarn ofnadwy: am hynny [g] fy erlidwyr a dramgwyddant, ac ni orchfygant; gwaradwyddir hwynt yn ddirfawr, canys ni lwyddant: nid anghofir *eu* [h] gwarth tragywyddol byth.

[g] pen. 15. 20. a 17. 18.

[h] pen. 23. 40.

12 Ond tydi, ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn wyt [i] yn profi y cyfiawn, yn gweled yr arennau a'r galon, gâd i mi weled dy ddïaledd arnynt: canys i ti y datguddiais fy nghwyn.

[i] pen. 11. 20. a 17. 10.

13 Cenwch i'r ARGLWYDD, moliennwch yr ARGLWYDD: canys efe a achubodd enaid y tlawd o law y drygionus.

14 ¶ [k] Melldigedig *fyddo* y dydd y'm ganwyd arno: na fendiger y dydd y'm hesgorodd fy mam.

[k] Job 3. 3. pen. 15. 10.

15 Melldigedig *fyddo* y gwr a fynegodd i'm tad, gan ddywedyd, Ganwyd i ti blentyn gwrryw; gan ei lawenychu ef yn fawr.

16 A bydded y gwr hwnnw fel y dinasoedd [l] a ymchwelodd yr ARGLWYDD, ac ni bu edifar ganddo: a chaffed efe glywed gwaedd y bore, a bloedd bryd hanner dydd:

[l] Gen. 19. 25.

17 Am na laddodd fi *wrth ddyfod* o'r groth; neu na buasai fy mam yn fedd i mi, a'i chroth yn feichiog *arnaf* byth.

[m] Job 3. 20.

18 [m] Paham y deuthum i allan o'r groth, i weled poen a gofid, fel y darfyddai fy nyddiau mewn gwarth?

PENNOD XXI.

1 *Sedecïah yn anfon at Jeremïah i ymofyn pa beth a ddigwyddai o ryfel Nebuchodonosor.* 3 *Jeremïah yn darogan gwarchae tost, a chaethiwed gofidus:* 8 *y mae yn cynghori y bobl i droi at y Caldeaid;* 11 *ac yn edliw i dŷ y brenhin.*

Cyn CRIST Cylch 589.

Y GAIR yr hwn a ddaeth at Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD, pan anfonodd y brenhin Sedecïah atto ef Pasur mab Melchïah, a Sephanïah mab Maaseiah yr offeiriad, gan ddywedyd,

2 Ymofyn, attolwg, â'r ARGLWYDD drosom ni (canys y mae Nebuchodonosor brenhin Babilon yn rhyfela yn ein herbyn ni) i edrych a wna yr ARGLWYDD â ni yn ol ei holl ryfeddodau, fel yr elo efe i fynu oddi wrthym ni.

3 ¶ Yna y dywedodd Jeremïah wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth Sedecïah;

4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel, Wele fi yn troi yn eu hol yr arfau rhyfel *sydd* yn eich dwylaw, y rhai yr ydych yn ymladd â hwynt yn erbyn brenhin Babilon, ac *yn erbyn* y Caldeaid, y rhai sydd yn gwarchae arnoch o'r tu allan i'r gaer, a mi a'u casglaf hwynt i ganol y ddinas hon.

5 A mi fy hun a ryfelaf i'ch erbyn [a] â llaw estynedig, ac â braich gref, mewn sorriant, a llid, a digofaint mawr.

[a] Exod. 6. 6.

6 Tarawaf hefyd drigolion y ddinas hon, yn ddyn, ac yn anifail: byddant feirw o haint mawr.

7 Ac wedi hynny, medd yr ARGLWYDD, [b] y rhoddaf Sedecïah brenhin Judah, a'i weision, a'r bobl, a'r *rhai* a weddillir yn y ddinas hon, gan yr haint, gan y cleddyf, a chan y newyn, i law Nebuchodonosor brenhin Babilon, ac i law eu gelynion, ac i law y rhai sydd yn ceisio eu heinioes: ac efe a'u tery hwynt â min y cleddyf: ni thosturia wrthynt, ac nid erbyd, ac ni chymmer drugaredd.

[b] pen. 39. 5. a 52. 9.

8 ¶ Ac wrth y bobl hyn y dywedi, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn rhoddi ger eich bron ffordd einioes, a ffordd angau.

9 [c] Yr hwn a drigo yn y ddinas hon a leddir gan y cleddyf, a chan y newyn, a chan yr haint; ond y neb a elo allan, ac a gilio at y Caldeaid, y rhai sydd yn gwarchae arnoch, a fydd byw, [d] a'i einioes fydd yn ysglyfaeth iddo.

[c] pen. 38. 2.

[d] pen. 39. 18. a 45. 5.

10 Canys mi a osodais fy wyneb yn erbyn y ddinas hon, er drwg, ac nid er da, medd yr ARGLWYDD: yn llaw brenhin Babilon y rhoddir hi, ac efe a'i llysg hi â thân.

11 ¶ Ac am dŷ brenhin Judah, *dywed*, Gwrandewch air yr ARGLWYDD.

12 O tŷ Dafydd, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [e] Bernwch uniondeb y bore, ac achubwch y gorthrymmedig o law y gorthrymmwr, rhag i'm llid dorri allan fel tân, a llosgi fel na allo neb ei ddiffodd, o herwydd drygioni eich gweithredoedd.

13 Wele fi yn dy erbyn, yr hon wyt yn preswylio y dyffryn, *a* chraig y gwastadedd, medd yr ARGLWYDD; y rhai a ddywedwch, Pwy a ddaw i waered i'n herbyn? neu, Pwy a ddaw i'n hanneddau?

14 Ond mi a ymwelaf â chwi yn ol [f] ffrwyth eich gweithredoedd, medd yr ARGLWYDD; a mi a gynneuaf dân yn ei choedwig, ac efe a ysa bob dim o'i hamgylch hi.

PENNOD XXII.

1 *Y mae yn annog i edifeirwch, trwy addewidion a bygythion.* 10 *Barn Sàlum,* 13 *Jehoiacim,* 20 *a Chonïah.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD, Dos di i waered i dŷ brenhin Judah, a llefara yno y gair hwn;

2 A dywed, Gwrando air yr ARGLWYDD, frenhin Judah, yr hwn wyt yn eistedd ar frenhin-faingc Dafydd, ti, a'th weision, a'th bobl y rhai sydd yn dyfod i mewn trwy y pyrth hyn:

3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [a] Gwnewch farn a chyfiawnder, gwaredwch y gorthrymmedig o law y gorthrymmwr: na wnewch gam, ac na threisiwch y dïeithr, yr amddifad, na'r weddw, ac na thywelltwch waed gwirion yn y lle hwn.

4 Canys [b] os gan wneuthur y gwnewch y peth hyn, daw trwy byrth y tŷ hwn frenhinoedd yn eistedd †ar deyrn-gadair Dafydd, yn marchogaeth mewn cerbydau, ac ar feirch, efe a'i weision, a'i bobl.

5 Eithr oni wrandewch y geiriau hyn, i mi fy hun y tyngaf, medd yr ARGLWYDD, y bydd y tŷ hwn yn anghyfannedd.

6 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am dŷ brenhin Judah; Gilead *wyt* i mi, *a* phen Libanus: *etto* yn ddïau mi a'th wnaf yn ddiffaethwch, *ac* yn ddinasoedd anghyfanneddol.

7 Parottôaf hefyd i'th erbyn anrheithwyr, pob un â'i arfau; a hwy a dorrant [c] dy ddewis gedrwydd, ac a'*u* bwriant i'r tân.

8 A chenhedloedd lawer a ânt heb law y ddinas hon, ac a ddywedant bob un wrth ei gilydd, [d] Paham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r ddinas fawr hon?

9 Yna yr attebant, Am iddynt ymwrthod â chyfammod yr ARGLWYDD eu DUW, ac addoli duwiau dïeithr, a'u gwasanaethu hwynt.

10 ¶ Nac wylwch dros y marw, ac na ymofidiwch am dano, *ond* gan wylo wylwch am yr hwn sydd yn myned ymaith: canys ni ddychwel mwyach, ac ni wêl wlad ei enedigaeth.

11 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Sàlum mab Josïah brenhin Judah, yr hwn a deyrnasodd yn lle Josïah ei dad, yr hwn a aeth allan o'r lle hwn; Ni ddychwel efe yno mwyach.

12 [e] Eithr yn y lle y caethgludasant ef iddo, yno y bydd efe marw; ac ni wêl efe y wlad hon mwyach.

13 ¶ Gwae yr [f] hwn a adeilado ei dŷ trwy anghyfiawnder, a'i ystafellau trwy gam; gan beri i'w gymmydog ei wasanaethu yn rhad, ac heb roddi iddo am ei waith:

14 Yr hwn a ddywed, Mi a adeiladaf i mi dŷ ehang, ac ystafellau helaeth; ac a nâdd iddo ‖ ffenestri, a llofft o gedrwydd, wedi ei lliwio â ‖ fermilion.

15 A gei di deyrnasu, am i ti ymgau mewn cedrwydd? oni fwyttâodd ac oni yfodd dy dad, ac oni wnaeth efe farn a chyfiawnder, *ac* yna *y bu* dda iddo?

16 Efe a farnodd gŵyn y tlawd a'r anghenus; yna y llwyddodd: onid fy adnabod i *oedd* hyn? medd yr ARGLWYDD.

17 Er hynny dy lygaid di a'th galon nid *ydynt* ond ar dy gybydd-dod, ac ar dywallt gwaed gwirion, ac ar wneuthur trais, ‖ a cham.

18 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah, Ni alarant am dano, *gan ddywedyd,* O fy mrawd! neu, O fy chwaer! ni alarant am dano ef, *gan ddywedyd,* O ior! neu, O ei ogoniant ef!

19 [g] Â chladdedigaeth asyn y cleddir ef, wedi ei lusgo a'i daflu tu hwnt i byrth Jerusalem.

20 ¶ Dring i Libanus, a gwaedda; cyfod dy lef yn Basan, a bloeddia o'r ‖ bylchau: canys dinystriwyd y rhai oll a'th garant.

21 Dywedais wrthyt pan oedd es-

Cyn CRIST Cylch 609.

[e] pen. 22. 3.

[f] Diar. 1. 31.

Cylch 609.

[a] pen. 21. 12.

[b] pen. 17. 25.

†Heb. *tros Dafydd ar ei deyrn-gadair ef*

[c] pen. 21. 14.

Cyn CRIST Cylch 609.

[d] Deut. 29. 24. 1 Bren. 9. 8.

[e] 2 Bren. 23. 34.

[f] Lef. 19. 13. Deut. 24. 14, 15. Michah 3. 10. Hab. 2. 9.

‖ Neu, *fy ffenestri* ‖ *sinobl.*

‖ Neu, *ac ymgyrch.*

Cyflawnwyd 599.

[g] 2 Chron. 36 6. pen. 36. 30.

599.

‖ *rhydau.*

mwyth arnat: tithau a ddywedaist, Ni wrandawaf. [h] Dyma dy arfer o'th ieuengctid, na wrandewaist ar fy llais.

22 A gwynt a ysa dy holl fugeiliaid, a'th gariadau a ânt i gaethiwed: yna y'th gywilyddir, ac y'th waradwyddir am dy holl ddrygioni.

23 Ti yr hon wyt yn trigo yn Libanus, yn nythu yn y cedrwydd, mor hawddgar fyddi pan ddelo gwewyr arnat, *fel* cnofëydd gwraig yn esgor!

24 *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD, pe byddai [i] Conïah mab Jehoiacim brenhin Judah [k] yn fodrwy ar fy neheulaw, dïau y tynnwn di oddi yno:

25 A mi a'th roddaf di yn llaw y rhai sydd yn ceisio dy einioes, ac yn llaw y rhai y mae arnat ofn eu hwynebau, sef i law Nebuchodonosor brenhin Babilon, ac i law y Caldeaid.

26 Bwriaf dithau hefyd, a'th fam a'th esgorodd, i wlad ddïeithr, yr hon ni'ch ganwyd ynddi, ac yno y byddwch farw.

27 Ond i'r wlad † y bydd arnynt hiraeth am ddychwelyd iddi, ni ddychwelant yno.

28 Ai delw ddirmygus ddrylliedig *yw* y gwr hwn Conïah? ai [l] llestr *yw* heb hoffder ynddo? paham y bwriwyd hwynt ymaith, efe a'i had, ac y taflwyd hwynt i wlad nid adwaenant?

29 O ddaear, ddaear, ddaear, gwrando air yr ARGLWYDD.

30 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ysgrifenwch y gwr hwn yn ddiblant, gwr ni ffynna yn ei ddyddiau: canys ni ffynna o'i had ef un a eisteddo ar orseddfa Dafydd, nac a lywodraetho mwyach yn Judah.

PENNOD XXIII.

1 *Y mae yn prophwydo yr adferir y praidd gwasgaredig: 5 yn dangos y teyrnasa Crist, ac y gwared efe hwy. 9 Yn erbyn gau brophwydi, 33 a gwatwarwyr y gwir brophwydi.*

[a] GWAE y bugeiliaid sydd yn difetha ac yn gwasgaru defaid fy mhorfa, medd yr ARGLWYDD.

2 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel yn erbyn y bugeiliaid sydd yn bugeilio fy mhobl, Chwi a wasgarasoch fy nefaid, ac a'u hymlidiasoch, ac nid ymwelsoch â hwynt: wele fi yn ymweled â chwi, am ddrygioni eich gweithredoedd, medd yr ARGLWYDD.

3 A mi a gasglaf weddill fy nefaid o'r holl wledydd lle y gyrrais hwynt, a mi a'u dygaf hwynt drachefn i'w corlannau; yna yr amlhânt ac y chwanegant.

4 [b] Gosodaf hefyd arnynt fugeiliaid y rhai a'u bugeilia hwynt; ac nid ofnant mwyach, ac ni ddychrynant, ac ni byddant yn eisieu, medd yr ARGLWYDD.

5 ¶ Wele y [c] dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, y cyfodaf i Dafydd Flaguryn cyfiawn, a Brenhin a deyrnasa ac a lwydda, ac a wna farn a chyfiawnder ar y ddaear.

6 [d] Yn ei ddyddiau ef yr achubir Judah, ac Israel a breswylia yn ddïogel: a [e] hyn *fydd* ei enw *ar* yr hwn y gelwir ef, † YR ARGLWYDD EIN CYFIAWNDER.

7 [f] Am hynny wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd na ddywedant mwyach, Byw yw yr ARGLWYDD, yr hwn a ddug feibion Israel i fynu o wlad yr Aipht:

8 Eithr, Byw yw yr ARGLWYDD, yr hwn a ddug i fynu, ac a dywysodd had tŷ Israel o dir y gogledd, ac o bob gwlad lle y gyrraswn i hwynt; a hwy a gânt aros yn eu gwlad eu hun.

9 ¶ O herwydd y prophwydi y torrodd fy nghalon ynof, fy holl esgyrn a grynant: yr ydwyf fel un meddw, ac fel un wedi i win ei orchfygu; o herwydd yr ARGLWYDD, ac o herwydd geiriau ei sancteiddrwydd ef.

10 Canys [g] llawn yw y ddaear o odinebwyr: canys o herwydd ‖ llwon y gofidiodd y ddaear, ac [h] y sychodd tirion leoedd yr anialwch; a'u ‖ helynt sydd ddrwg, a'u cadernid nid *yw* uniawn.

11 Canys [i] y prophwyd a'r offeiriad hefyd a ragrithiasant: [k] yn fy nhŷ hefyd y cefais eu drygioni hwynt, medd yr ARGLWYDD.

12 Am hynny [l] y bydd eu ffordd yn llithrig iddynt yn y tywyllwch; gyrrir hwynt rhagddynt, a syrthiant ynddi: canys myfi a ddygaf arnynt ddrygfyd, *sef* blwyddyn eu gofwy, medd yr ARGLWYDD.

13 Ar brophwydi Samaria y gwelais hefyd beth ‖ diflas: prophwydasant yn Baal, a hudasant fy mhobl Israel.

14 Ac ar brophwydi Jerusalem y gwelais ‖ beth erchyll: [m] torri prïodas, a rhodio mewn celwydd: cynnorthwyant hefyd ddwylaw y drygionus, fel na ddychwel neb oddi wrth ei ddrygioni: y mae y rhai hyn oll i mi fel [n] Sodom, a'i thrigolion fel Gomorrah.

Cyn CRIST 599.

[h] pen. 7. 23,&c.

[i] Edrych 2 Bren. 24. 6.
[k] Can. 8. 6. Hag. 2. 23.

† Heb. *y dyrchafant eu meddyliau.*

[l] pen. 48. 38. Hos. 8. 8.

599.

[a] pen. 10. 21. Ezec. 34. 2.

Cyn CRIST 599.

[b] pen. 3. 15. Ezec. 34. 23, &c.

[c] Es. 4. 2. a 11. 1. a 40. 11. pen. 33. 14, 15. Dan. 9. 24. Zech. 3. 8. a 6. 12. Ioan 1. 45.

[d] Deut. 33. 28.

[e] Edrych pen. 33. 16. 1 Cor. 1. 30.

† Heb. *Jehofah-tsidcenu.*

[f] pen. 16. 14, 15.

[g] pen. 5. 7, 8. a 9. 2.

‖ Neu, *melldithion.*

[h] pen. 9. 10. a 12. 4.

‖ Neu, *trawsder.*

[i] pen. 6. 13. a 8. 10. Seph. 3. 4.

[k] pen. 11. 15. Ezec. 8. 11. a 23. 39.

[l] Ps. 35. 6. Diar. 4. 19. pen. 13. 16.

‖ Neu, *direswm.*

‖ Neu, *frynti.*

[m] pen. 29. 23.

[n] Deut. 32. 32. Es. 1. 9, 10.

Cyn CRIST 599.

15 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd am y prophwydi, Wele, [o] mi a'u bwydaf hwynt â'r wermod, ac a'u diodaf hwynt â dwfr bustl: canys oddi wrth brophwydi Jerusalem yr aeth ‖ lledrith allan i'r holl dir.

16 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Na wrandewch ar eiriau y prophwydi sydd yn prophwydo i chwi: y maent yn eich gwneuthur yn ofer: [p] gweledigaeth eu calon eu hunain a leferant, *ac* nid o enau yr ARGLWYDD.

17 Gan ddywedyd y dywedant wrth fy nirmygwyr, Yr ARGLWYDD a ddywedodd, [q] Bydd i chwi heddwch; ac *wrth* bob un sydd yn rhodio wrth ‖ amcan ei galon ei hun y dywedant, Ni ddaw arnoch niwed.

18 Canys [r] pwy a safodd ‖ y'nghyfrinach yr ARGLWYDD, ac a welodd ac a glywodd ei air ef? pwy hefyd a ddaliodd ar ei air ef, ac a'i gwrandawodd?

19 [s] Wele, corwynt yr ARGLWYDD *a aeth allan mewn* llidiowgrwydd, sef corwynt angerddol a syrth ar ben y drygionus.

20 [t] Digofaint yr ARGLWYDD ni ddychwel, nes iddo wneuthur, a nes iddo gwblhâu meddwl ei galon: yn y dyddiau diweddaf y deallwch hynny yn eglur.

21 [u] Ni hebryngais i y prophwydi *hyn*, etto hwy a redasant; ni leferais wrthynt, er hynny hwy a brophwydasant.

22 A phe safasent yn fy nghynghor, a phe traethasent fy ngeiriau i'm pobl; yna y gwnaethent iddynt ddychwelyd o'u ffordd ddrwg, ac oddi wrth ddrygioni eu gweithredoedd.

23 Ai DUW o agos *ydwyf* fi, medd yr ARGLWYDD, ac nid DUW o bell?

24 [x] A ŀecha un mewn dirgel-leoedd, fel nas gwelwyf fi ef? medd yr ARGLWYDD: [y] onid ydwyf fi yn llenwi y nefoedd a'r ddaear? medd yr ARGLWYDD.

25 Mi a glywais beth a ddywedodd y prophwydi sydd yn prophwydo celwydd yn fy enw, gan ddywedyd, Breuddwydiais, breuddwydiais.

26 Pa hyd y bydd *hyn* y'nghalon y prophwydi sydd yn prophwydo celwydd? ïe, prophwydi hudoliaeth eu calon eu hunain *ydynt*.

27 Y rhai sydd yn meddwl peri i'm pobl anghofio fy enw trwy eu breuddwydion a fynegant bob un i'w gymmydog; [z] fel yr anghofiodd eu tadau fy enw, er mwyn Baal.

28 Y prophwyd sydd â breuddwyd †ganddo, myneged freuddwyd; a'r hwn y mae ganddo fy ngair, llefared fy ngair *mewn* gwirionedd: beth *yw* yr us wrth y gwenith? medd yr ARGLWYDD.

29 Onid *yw* fy ngair i megis tân? medd yr ARGLWYDD; ac fel gordd yn dryllio y graig?

30 Am hynny wele [a] fi yn erbyn y prophwydi, medd yr ARGLWYDD, y rhai sydd yn lladratta fy ngeiriau, bob un oddi ar ei gymmydog.

31 Wele fi yn erbyn y prophwydi, medd yr ARGLWYDD, y rhai a lyfnhâant eu tafodau, ac a ddywedant, Efe a ddywedodd.

32 Wele fi yn erbyn y rhai a brophwydant freuddwydion celwyddog, medd yr ARGLWYDD, ac a'u mynegant, ac a hudant fy mhobl â'u celwyddau, ac â'u [b] gwagedd, a mi heb eu gyrru hwynt, ac heb orchymyn iddynt: am hynny ni wnant ddim lles i'r bobl hyn, medd yr ARGLWYDD.

33 ¶ A phan ofyno y bobl hyn, neu y prophwyd, neu yr offeiriad, i ti, gan ddywedyd, Beth *yw* baich yr ARGLWYDD? yna y dywedi wrthynt, Pa faich? eich gwrthod a wnaf, medd yr ARGLWYDD.

34 A'r prophwyd, a'r offeiriad, a'r bobl, y rhai a ddywedo, Baich yr ARGLWYDD, myfi a ymwelaf â'r gwr hwnnw, ac â'i dŷ.

35 Fel hyn y dywedwch bob un wrth ei gymmydog, a phob un wrth ei frawd, Beth a attebodd yr ARGLWYDD? a pha beth a lefarodd yr ARGLWYDD?

36 Ond am faich yr ARGLWYDD na wnewch goffa mwyach; canys baich i bawb fydd ei air ei hun: o herwydd chwychwi a wyrasoch eiriau y DUW byw, ARGLWYDD y lluoedd, ein DUW ni.

37 Fel hyn y dywedi wrth y prophwyd, Pa atteb a roddodd yr ARGLWYDD i ti? a pha beth a lefarodd yr ARGLWYDD?

38 Ond gan eich bod yn dywedyd, Baich yr ARGLWYDD; am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am i chwi ddywedyd y gair hwn, Baich yr ARGLWYDD, a mi wedi anfon attoch, gan ddywedyd, Na ddywedwch, Baich yr ARGLWYDD:

39 Am hynny wele, myfi a'ch llwyr anghofiaf chwi, ac mi a'ch gadawaf chwi, a'r ddinas yr hon a roddais i chwi ac i'ch tadau, *ac a'ch bwriaf* allan o'm golwg.

[o] pen. 8. 14. a 9. 15.

‖ Neu, *anwiredd.*

[p] pen. 14. 14.

[q] pen. 6. 14. a 8. 11. Ezec. 13. 10. Zech. 10. 2.

‖ Neu, *gyndyn-rwydd.*

[r] Job 15. 8.

‖ Neu, *y'nghyngor.*

[s] pen. 25. 32. a 30. 23.

[t] pen. 30. 24.

[u] pen. 14. 14. a 27. 15. a 29. 9.

[x] Ps. 139. 7, &c. Amos 9. 2, 3.

[y] 1 Bren. 8. 27. Ps. 139. 7.

[z] Barn. 3. 7. a 8. 33, 34.

Cyn CRIST 599.

† Heb. *gyd âg ef.*

[a] Deut. 18. 20. pen. 14. 14, 15.

[b] Seph. 3. 4.

40 A mi a roddaf arnoch [c] warthrudd tragywyddol, a gwaradwydd tragywydd, yr hwn nid anghofir.

PENNOD XXIV.

1 *Dan rith ffigys da a drwg,* 4 *y mae yn darogan yr adferid y rhai a aethai y'nghaethiwed,* 8 *ac y distrywid Sedeciah a'r lleill.*

YR ARGLWYDD a ddangosodd i mi, ac wele ddau gawell o ffigys wedi eu gosod ar gyfer teml yr ARGLWYDD, wedi i [a] Nebuchodonosor brenhin Babilon gaethgludo [b] Jechonïah mab Jehoiacim brenhin Judah, a thywysogion Judah, gyd â'r seiri a'r gofaint o Jerusalem, a'u dwyn i Babilon.

2 Un cawell *oedd* o ffigys da iawn, fel ffigys yr addfediad cyntaf: a'r cawell arall *oedd* o ffigys drwg iawn, y rhai ni ellid eu bwytta rhag eu drycced.

3 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Beth a weli di, Jeremïah? A mi a ddywedais, Ffigys: y ffigys da, yn dda iawn; a'r rhai drwg, yn ddrwg iawn, y rhai ni ellir eu bwytta rhag eu drycced.

4 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW Israel, Fel y ffigys da hyn, felly y cydnabyddaf fi gaethglud Judah, y rhai a anfonais o'r lle hwn i wlad y Caldeaid er daioni.

6 Canys mi a osodaf fy ngolwg arnynt er daioni, ac a'u dygaf drachefn i'r wlad hon, ac [c] a'u hadeiladaf hwynt, ac ni thynnaf i lawr; plannaf hefyd hwynt, ac nis diwreiddiaf.

7 [d] Rhoddaf hefyd iddynt galon i'm hadnabod, mai yr ARGLWYDD *ydwyf:* a [e] hwy a fyddant yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn DDUW iddynt hwy: canys hwy a drôant attaf fi â'u holl galon.

8 ¶ Ac [f] fel y ffigys drwg, y rhai ni ellir eu bwytta rhag eu drycced (dïau fel hyn y dywed yr ARGLWYDD) felly y rhoddaf Sedecïah brenhin Judah, a'i bennaethiaid, a gweddill Jerusalem, y rhai a weddillwyd yn y wlad hon, [g] a'r rhai sydd yn trigo yn nhir yr Aipht:

9 Iẽ, rhoddaf hwynt †i'w [h] symmud i holl deyrnasoedd y ddaear, er drwg *iddynt, i fod* yn waradwydd ac yn ddïareb, yn watwargerdd ac yn felldith, ym mhob man lle y gyrrwyf hwynt.

10 A mi a anfonaf arnynt y cleddyf, newyn, a haint, nes eu darfod oddi ar y ddaear yr hon a roddais iddynt ac i'w tadau.

PENNOD XXV.

1 *Jeremïah yn argyhoeddi yr Iuddewon am eu hanufudd-dod i'r prophwydi;* 8 *yn rhag-fynegi deng mlynedd a thriugain o gaethiwed,* 12 *a chwedi hynny, dinystr Babilon.* 15 *Dan rith y phïolaid win, y mae yn darogan dinystr yr holl genhedloedd.* 34 *Udfa y bugeiliaid.*

YGAIR yr hwn y ddaeth at Jeremïah am holl bobl Judah, ‖yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah, hon *oedd* y flwyddyn gyntaf i Nebuchodonosor brenhin Babilon:

2 Yr hwn a lefarodd y prophwyd Jeremïah wrth holl bobl Judah, ac wrth holl breswylwyr Jerusalem, gan ddywedyd,

3 Er y drydedd flwyddyn ar ddeg i Josïah mab Amon brenhin Judah, hyd y dydd hwn, (honno *yw* y drydedd flwyddyn ar hugain) y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, ac mi a ddywedais wrthych, gan fore-godi a llefaru, [a] ond ni wrandawsoch.

4 A'r ARGLWYDD a anfonodd attoch chwi ei holl weision y prophwydi, [b] gan fore-godi a'*u* hanfon; ond ni wrandawsoch, ac ni ogwyddasoch eich clust i glywed.

5 Hwy a ddywedent, [c] Dychwelwch yr awr hon bob un oddi wrth ei ffordd ddrwg, ac oddi wrth ddrygioni eich gweithredoedd; a thrigwch yn y tir a roddodd yr ARGLWYDD i chwi ac i'ch tadau, byth ac yn dragywydd:

6 Ac nac ewch ar ol duwiau dïeithr, i'w gwasanaethu, ac i ymgrymmu iddynt; ac na lidiwch fi â gweithredoedd eich dwylaw, ac ni wnaf niwed i chwi.

7 Er hynny ni wrandawsoch arnaf, medd yr ARGLWYDD, fel y digiech fi â gweithredoedd eich dwylaw, er drwg i chwi eich hunain.

8 ¶ Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, O herwydd na wrandawsoch ar fy ngeiriau,

9 Wele, mi a anfonaf ac a gymmeraf [d] holl deuluoedd y gogledd, medd yr ARGLWYDD, a Nebuchodonosor brenhin Babilon [e] fy ngwas, a mi a'u dygaf hwynt yn erbyn y wlad hon, ac yn erbyn ei phreswylwyr, ac yn erbyn yr holl genhedloedd hyn oddi amgylch; difrodaf hwynt hefyd, a [f] gosodaf hwynt yn syndod, ac yn chwibaniad, ac yn anrhaith tragywyddol.

10 Paraf hefyd i [g] lais hyfrydwch, ac i lais llawenydd, i lais y prïod-fab, ac i

Cyn CRIST 599.

[c] pen. 20. 11.

Cylch 598.

[a] 2 Bren. 24. 12, &c. 2 Chron. 36. 10.

[b] Edrych pen. 22. 24, &c.

[c] pen. 33. 7. a 42. 10.

[d] Deut. 30. 6. pen. 32. 39. Ezec. 11. 19. a 36. 26, 27.

[e] pen. 30. 22. a 31. 33. a 32. 38.

[f] pen. 29. 17.

[g] Edrych pen. 43, a 44.

†Heb. *yn symmudfa,* neu, *yn gynhwrf.*

[h] Deut. 28. 25, 37. 1 Bren. 9. 7. 2 Chron. 7. 20. pen. 15. 4.

Cyn CRIST Cylch 606.

Diweddu 607, Dechreu 606.

‖pen. 36. 1.

O 629, i 606.

[a] pen. 11. 7, 8, 10. a 13. 10, 11. a 16. 12. a 17. 23. a 18. 12. a 19. 15. a 22. 21.

[b] pen. 7. 13, 25. a 29. 19.

[c] 2 Bren. 17. 13. pen. 18. 11. a 35. 15. Jonah 3. 8.

[d] pen. 1. 15.

[e] pen. 27. 6. a 43. 10. Edrych Es. 44. 28. a 45. 1. pen. 40. 2.

[f] pen. 18. 16.

[g] Es. 24. 7. pen. 7. 34. a 16. 9. Ezec. 26. 13. Hos. 2. 11. Dat. 18. 23.

Cyn CRIST Cylch 606.

lais y brïod-ferch, i swn y meini melinau, ac i lewyrch y canhwyllau, † ballu ganddynt.

11 A'r holl dir hwn fydd yn ddiffaethwch, *ac* yn syndod; a'r cenhedloedd hyn a wasanaethant frenhin Babilon ddeng mlynedd a thriugain.

12 A [h]phan gyflawner * deng mlynedd a thriugain, myfi a ymwelaf â brenhin Babilon, ac â'r genedl honno, medd yr ARGLWYDD, am eu hanwiredd, ac â gwlad y Caldeaid; a mi [i]a'i gwnaf hi yn anghyfannedd tragywyddol.

13 Dygaf hefyd ar y wlad honno fy holl eiriau, y rhai a leferais i yn ei herbyn, *sef* cwbl *ag sydd* ysgrifenedig yn y llyfr hwn; yr hyn a brophwydodd Jeremïah yn erbyn yr holl genhedloedd.

14 Canys [k]cenhedloedd lawer a brenhinoedd mawrion a fynnant wasanaeth ganddynt hwythau: a mi a dalaf iddynt yn ol eu gweithredoedd, ac yn ol gwaith eu dwylaw eu hun.

15 ¶ Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW Israel, wrthyf fi, Cymmer [l]phïol win y digofaint yma o'm llaw, a dod hi i'w hyfed i'r holl genhedloedd y rhai yr wyf yn dy anfon attynt.

16 A [m]hwy a yfant, ac a frawychant, ac a wallgofant, o herwydd y cleddyf yr hwn a anfonaf yn eu plith.

17 Yna mi a gymmerais y phïol o law yr ARGLWYDD, ac a'i rhoddais i'w hyfed i'r holl genhedloedd y rhai yr anfonasai yr ARGLWYDD fi attynt:

18 I Jerusalem, ac i ddinasoedd Judah, ac i'w brenhinoedd, ac i'w thywysogion: i'w gwneuthur hwynt yn ddiffaethwch, yn syndod, yn chwibaniad, ac yn felldith, (fel *y mae* heddyw)

19 [n]I Pharaoh brenhin yr Aipht, ac i'w weision, ac i'w dywysogion, ac i'w holl bobl;

20 Ac i'r holl bobl gymmysg, ac i holl frenhinoedd gwlad Us, a [o]holl frenhinoedd gwlad y Philistiaid, ac i Ascelon, ac Azzah, ac Ecron, a [p]gweddill Asdod;

21 I [q]Edom, a [r]Moab, a meibion [s]Ammon;

22 I holl frenhinoedd [t]Tyrus hefyd, ac i holl frenhinoedd Sidon, ac i frenhinoedd ‖ yr ynysoedd y rhai *sydd* dros [u]y môr;

23 I [x]Dedan, a Thema, a Buz; ac i bawb † o'r cyrrau eithaf;

24 Ac i holl frenhinoedd Arabia, ac i holl frenhinoedd [y]y bobl gymmysg, y rhai sydd yn trigo yn yr anialwch;

25 Ac i holl frenhinoedd Zimri, ac i holl frenhinoedd [z]Elam, ac i holl frenhinoedd y Mediaid;

26 Ac i holl frenhinoedd y gogledd, agos a phell, bob un gyd â'u gilydd; ac i holl deyrnasoedd y byd, y rhai sydd ar wyneb y ddaear: a brenhin [a]Sesach a ŷf ar eu hol hwynt.

27 A thi a ddywedi wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, [b]Yfwch a [c]meddwch, a chwydwch a syrthiwch, ac na chyfodwch, o herwydd y cleddyf yr hwn a anfonwyf i'ch plith.

28 Ac os gwrthodant dderbyn y phïol o'th law di i yfed, yna y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Dïau yr yfwch.

29 Canys wele [d]fi yn dechreu drygu y ddinas y gelwir fy enw arni, ac a ddïengwch chwi yn ddigerydd? Na ddïengwch; canys yr ydwyf fi yn galw am gleddyf ar holl drigolion y ddaear, medd ARGLWYDD y lluoedd.

30 Am hynny prophwyda yn eu herbyn yr holl eiriau hyn, a dywed wrthynt, [e]Yr ARGLWYDD oddi uchod a rua, ac a rydd ei lef o drigle ei sancteiddrwydd; gan ruo y rhua efe ar ei drigle, [f]bloedd fel rhai yn sathru *grawnwin*, a rydd efe yn erbyn holl breswylwyr y ddaear.

31 Daw twrf hyd eithafoedd y ddaear; canys *y mae* cwyn rhwng yr ARGLWYDD a'r cenhedloedd: efe a ymddadleu â phob cnawd, y drygionus a ddyry efe i'r cleddyf, medd yr ARGLWYDD.

32 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele ddrwg yn myned allan o genedl at genedl, a [g]chorwynt mawr yn cyfodi o ystlysau y ddaear.

33 A lladdedigion yr ARGLWYDD a fyddant y dwthwn hwnnw o'r *naill* gwrr i'r ddaear hyd y cwrr *arall* i'r ddaear: ni [h]alerir drostynt, ac nis cesglir, ac nis cleddir hwynt; fel tommen y byddant ar wyneb y ddaear.

34 ¶ [i]Udwch, fugeiliaid, a gwaeddwch; ac ymdreiglwch mewn lludw, chwi flaenoriaid y praidd: canys cyflawnwyd † dyddiau eich lladdedigaeth, a'ch gwasgarfa; a chwi a syrthiwch fel llestr dymunol.

35 Metha gan y bugeiliaid ffoi, a chan flaenoriaid y praidd ddïangc.

36 *Clywir* llef gwaedd y bugeiliaid, ac udfa blaenoriaid y praidd: canys yr

Cyn CRIST Cylch 606.

† Heb. *fethu*, neu, *golli*.

[h] 2 Chron. 36. 21, 22. Ezra 1. 1. pen. 29. 10. Dan. 9. 2.

* Dechreu cylch 606. 2 Bren. 24. 1. Diweddu cylch 536. Ezra 1. 1.

[i] Es. 13. 19. a 14. 23. a 21. 1. a 47. 1. pen. 50. 40. a 51. 25.

[k] pen. 27. 7.

[l] Job 21. 20. Ps. 75. 8. Es. 51. 17.

[m] Ezec. 23. 34. Nah. 3. 11.

[n] pen. 46. 2, 25.

[o] pen. 47. 1, 5, 7.

[p] Edrych Es. 20. 1.

[q] pen. 49. 7, &c.

[r] pen. 48. 1.

[s] pen. 49. 1.

[t] pen. 47. 4.

‖ Neu, *y wlad* sydd *ar lan y môr.*

[u] pen. 49. 23.

[x] pen. 49. 8.

† Heb. *a dorrwyd ymaith i gonglau*, neu, *a dorrwyd cyrrau* eu gwallt; pen. 9. 26.

[y] Edrych ad. 20. pen. 49. 31. a 50. 37. Ezec. 30. 5.

[z] pen. 49. 34.

[a] pen. 51. 41.

[b] Hab. 2. 16.

[c] Es. 51. 21. a 63. 6.

[d] Diar. 11. 31. pen. 49. 12. Ezec. 9. 6. Obad. 16. Luc 23. 31. 1 Petr 4. 17.

[e] Joel 3. 16. Amos 1. 2.

[f] Es. 16. 9. pen. 48. 33.

[g] pen. 23. 19. a 30. 23.

[h] pen. 16. 4.

[i] pen. 4. 8. a 6. 26.

† Heb. *eich dyddiau i laddedigaeth.*

Cyn CRIST Cylch 606.

ARGLWYDD a anrheithiodd eu porfa hwynt.

37 A'r anneddau heddychlawn a ddryllir, gan lid digofaint yr ARGLWYDD.

38 Efe a wrthododd ei loches, fel cenaw llew: canys y mae eu tir yn †anghyfannedd, gan lid y gorthrymmwr, a chan lid ei ddigofaint ef.

† Heb. *anghyfannedd-dra.*

PENNOD XXVI.

1 *Jeremïah, trwy addewidion a bygythion, yn annog y bobl i edifeirwch:* 8 *a'i ddal ef am hynny,* 10 *a'i ddwyn ger bron.* 12 *Ei atteb ef drosto ei hun;* 16 *a'i farnu yn ddïeuog, trwy esampl Michah,* 20 *ac Urïah,* 24 *a thrwy ofal Ahicam.*

Diweddu 610, Dechreu 609.

YN nechre teyrnasiad Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah, y daeth y gair hwn oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Sâf y'nghyntedd tŷ yr ARGLWYDD, a llefara wrth holl ddinasoedd Judah, y rhai a ddêl i addoli i dŷ yr ARGLWYDD, yr holl eiriau a orchymynwyf i ti eu llefaru wrthynt; [a] na attal air:

[a] Act. 20. 27.

3 I edrych a wrandawant, ac a ddychwelant bob un o'i ffordd ddrwg; fel [b] yr edifarhâwyf finnau am y drwg a amcenais ei wneuthur iddynt, am ddrygioni eu gweithredoedd.

[b] pen. 18. 8.

4 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Oni wrandewch arnaf i rodio yn fy nghyfraith, yr hon a roddais ger eich bron,

5 I wrando ar eiriau fy ngweision y prophwydi, [c] y rhai a anfonais attoch, gan godi yn fore, ac anfon, ond ni wrandawsoch chwi;

[c] pen. 7. 13, 25. a 11. 7. a 25. 3.

6 Yna y gwnaf y tŷ hwn fel [d] Siloh, a'r ddinas hon a wnaf yn felldith i holl genhedloedd y ddaear.

[d] 1 Sam. 4. 10. Ps. 78. 60. pen. 7. 12, 14.

7 Yr offeiriaid hefyd, a'r prophwydi, a'r holl bobl a glywsant Jeremïah yn llefaru y geiriau hyn yn nhŷ yr ARGLWYDD.

8 ¶ A phan ddarfu i Jeremïah lefaru yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD ei ddywedyd wrth yr holl bobl; yna yr offeiriaid, a'r prophwydi, a'r holl bobl a'i daliasant ef, gan ddywedyd, Ti a fyddi farw yn ddïau.

9 Paham y prophwydaist yn enw yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Fel Siloh y bydd y tŷ hwn, a'r ddinas hon a wneir yn anghyfannedd heb breswyliwr? Felly ymgasglodd yr holl bobl yn erbyn Jeremïah yn nhŷ yr ARGLWYDD.

10 ¶ Pan glybu tywysogion Judah y geiriau hyn, yna hwy a ddaethant i fynu o dŷ y brenhin i dŷ yr ARGLWYDD, ac a eisteddasant ar ddrws porth newydd *tŷ* yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 609.

11 Yna yr offeiriaid a'r prophwydi a lefarasant wrth y tywysogion, ac wrth yr holl bobl, gan ddywedyd, Barn marwolaeth *sydd ddyledus* i'r gwr hwn; canys efe a brophwydodd yn erbyn y ddinas hon, megis y clywsoch â'ch clustiau.

12 ¶ Yna y llefarodd Jeremïah wrth yr holl dywysogion, ac wrth yr holl bobl, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i brophwydo yn erbyn y tŷ hwn, ac yn erbyn y ddinas hon, yr holl eiriau a glywsoch.

13 Gan hynny [e] gwellhêwch yn awr eich ffyrdd a'ch gweithredoedd, a gwrandewch ar lais yr ARGLWYDD eich DUW; ac fe [f] a edifarhâ yr ARGLWYDD am y drwg a lefarodd efe i'ch erbyn.

[e] pen. 7. 3.

[f] ad. 19.

14 Ac am danaf fi, wele fi yn eich dwylaw; gwnewch i mi fel †y gweloch yn dda ac yn uniawn.

† Heb. *y mae yn dda ac yn uniawn yn eich golwg.*

15 Ond gwybyddwch yn sicr, os chwi a'm lladd, eich bod yn dwyn gwaed gwirion arnoch eich hunain, ac ar y ddinas hon, ac ar ei thrigolion: canys mewn gwirionedd yr ARGLWYDD a'm hanfonodd attoch i lefaru, †lle y clywech, yr holl eiriau hyn.

† Heb. *yn eich clustiau.*

16 ¶ Yna y tywysogion, a'r holl bobl, a ddywedasant wrth yr offeiriaid a'r prophwydi, Ni haeddai y gwr hwn farn marwolaeth: canys yn enw yr ARGLWYDD ein DUW y llefarodd efe wrthym.

17 Yna rhai o henuriaid y wlad a godasant, ac a lefarasant wrth holl gynnulleidfa y bobl, gan ddywedyd,

18 [g] Michah y Morasthiad oedd yn prophwydo yn nyddiau Hezecïah brenhin Judah, ac efe a lefarodd wrth holl bobl Judah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, [h] Sïon a erddir *fel* maes, a Jerusalem a fydd yn garneddau, a mynydd y tŷ yn uchelfëydd i goed.

[g] Michah 1. 1. Cylch 710.

[h] Michah 3. 12.

19 A roddodd Hezecïah brenhin Judah, a holl Judah ef i farwolaeth? oni ofnodd efe yr ARGLWYDD, ac *oni* weddïodd efe ger bron yr ARGLWYDD, fel yr edifarhâodd yr ARGLWYDD am y drwg a draethasai efe yn eu herbyn? Fel hyn y gwnaem ddrwg mawr yn erbyn ein heneidiau.

Cylch 609.

20 Ac yr oedd hefyd wr yn prophwydo yn enw yr ARGLWYDD, Urïah mab Semaiah, o Ciriath-jearim, yr hwn a brophwydodd yn erbyn y ddinas hon, ac yn

erbyn y wlad hon, yn ol holl eiriau Jeremïah.

21 A phan glywodd y brenhin Jehoiacim, a'i holl gedyrn, a'r holl dywysogion, ei eiriau ef, y brenhin a geisiodd ei ladd ef: ond pan glywodd Urïah, efe a ofnodd, ac a ffôdd, ac a aeth i'r Aipht.

22 A'r brenhin Jehoiacim a anfonodd wŷr i'r Aipht, *sef* Elnathan mab Achbor, a gwŷr gyd âg ef i'r Aipht.

23 A hwy a gyrchasant Urïah allan o'r Aipht, ac a'i dygasant ef at y brenhin Jehoiacim, yr hwn a'i lladdodd ef â'r cleddyf, ac a fwriodd ei gelain ef i feddau † y cyffredin.

24 Eithr llaw [1] Ahicam mab Saphan oedd gyd â Jeremïah, fel na roddwyd ef i law y bobl i'w ladd.

† Heb. *meibion y bobl.*

[1] 2 Bren. 22. 12, 14.

PENNOD XXVII.

1 *Dan rith rhwymau ac ieuau, y mae yn prophwydo y darostyngid dan Nebuchodonosor y brenhinoedd oedd gymmydogion iddo.* 8 *Y mae yn eu hannog i ymróí, ac na chredent y gau brophwydi.* 12 *Y mae yn gwneuthur yr un peth i Sedecïah:* 19 *yn darógan y dygid yr hyn a adawsid o'r llestri i Babilon, ac y byddent yno hyd ddydd yr ymweliad.*

Cylch 598.

YN nechre teyrnasiad Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah, y daeth y gair hwn at Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrthyf, Gwna i ti rwymau a ‖ gefynnau, a dod hwynt am dy wddf;

‖ Neu, *ieuau.*

3 Ac anfon hwynt at frenhin Edom, ac at frenhin Moab, ac at frenhin meibion Ammon, ac at frenhin Tyrus, ac at frenhin Sidon, yn llaw y cenhadau a ddelo i Jerusalem at Sedecïah brenhin Judah;

4 A gorchymyn iddynt ddywedyd wrth eu harglwyddi, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, Fel hyn y dywedwch ‖ wrth eich arglwyddi;

‖ Neu, *am.*

5 Myfi a wneuthum y ddaear, y dyn a'r anifail *sydd* ar wyneb y ddaear, â'm grym mawr, ac â'm braich estynedig, ac [a] a'*u* rhoddais hwynt i'r neb y gwelais yn dda.

[a] Dan. 4. 17, 25, 32.

6 Ac yn awr mi a roddais yr holl diroedd hyn yn llaw Nebuchodonosor brenhin Babilon [b] fy ngwas; a mi a roddais hefyd [c] anifeiliaid y maes i'w wasanaethu ef.

[b] pen. 25. 9. a 43. 10.

[c] pen. 28. 14. Dan. 2. 38.

7 A'r holl genhedloedd a'i gwasanaethant ef a'i fab, a mab ei fab, [d] nes dyfod gwir amser ei wlad ef; *yna* cenhedloedd lawer a brenhinoedd mawrion a fynnant wasanaeth ganddo ef.

[d] pen. 25. 12.

8 Ond y genedl a'r deyrnas nis gwasanaetho ef, sef Nebuchodonosor brenhin Babilon, a'r rhai ni roddant eu gwddf dan iau brenhin Babilon; â'r cleddyf, ac â newyn, ac â haint, yr ymwelaf â'r genedl honno, medd yr ARGLWYDD, nes i mi eu difetha hwynt trwy ei law ef.

9 Am hynny na wrandewch ar eich prophwydi, nac ar eich dewiniaid, nac ar eich † breuddwydwyr, nac ar eich hudolion, nac ar eich swynyddion, y rhai sydd yn llefaru wrthych, gan ddywedyd, Nid rhaid i chwi wasanaethu brenhin Babilon:

† Heb. *breuddwydion.*

10 Canys celwydd y mae y rhai hyn yn ei brophwydo i chwi, i'ch gyrru chwi ym mhell o'ch gwlad, ac fel y bwriwn chwi ymaith, ac y methoch.

11 Ond y genedl a roddo ei gwddf dan iau brenhin Babilon, ac a'i gwasanaetho ef, y rhai hynny a adawaf fi yn eu gwlad eu hun, medd yr ARGLWYDD; a hwy a'i llafuriant hi, ac a drigant ynddi.

598.

12 ¶ Ac mi a leferais wrth Sedecïah brenhin Judah yn ol yr holl eiriau hyn, gan ddywedyd, Rhoddwch eich gwarrau dan iau brenhin Babilon, a gwasanaethwch ef a'i bobl, fel y byddoch byw.

13 Paham y byddwch feirw, ti a'th bobl, trwy y cleddyf, trwy newyn, a thrwy haint, fel y dywedodd yr ARGLWYDD yn erbyn y genedl ni wasanaethai brenhin Babilon?

14 Am hynny na wrandewch ar eiriau y prophwydi y rhai a lefarant wrthych, gan ddywedyd, Nid rhaid i chwi wasanaethu brenhin Babilon: canys [e] y maent yn prophwydo celwydd i chwi.

[e] pen. 14. 14 a 23. 21. a 29. 8.

15 O herwydd nid myfi a'u hanfonodd hwynt, medd yr ARGLWYDD, er hynny hwy a brophwydant yn fy enw ar gelwydd, fel y gyrrwn chwi ymaith, ac y darfyddai am danoch chwi, a'r prophwydi sydd yn prophwydo i chwi.

16 Myfi a leferais hefyd wrth yr offeiriaid, a'r holl bobl hyn, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Na wrandewch ar eiriau eich prophwydi, y rhai sydd yn prophwydo i chwi, gan ddywedyd, Wele, [f] llestri tŷ yr ARGLWYDD a ddygir yn eu hol o Babilon, bellach ar frys; canys celwydd y maent yn ei brophwydo i chwi.

[f] pen. 28. 3.

17 Na wrandewch arnynt, gwasanaethwch chwi frenhin Babilon, a byddwch fyw: paham y byddai y ddinas hon yn ddiffaethwch?

Cyn CRIST 598.

18 Ond os prophwydi *ydynt* hwy, ac od ydyw gair yr ARGLWYDD gyd â hwynt, eiriolant yr awr hon ar ARGLWYDD y lluoedd, nad elo y llestri a adawyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac yn nhŷ brenhin Judah, ac yn Jerusalem, i Babilon.

19 ¶ Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, am y colofnau, ac am y môr, ac am yr ystolion, ac am y rhan arall o'r llestri a adawyd yn y ddinas hon,

20 Y rhai ni ddug Nebuchodonosor brenhin Babilon ymaith, pan [g] gaethgludodd efe Jechonïah, mab Jehoiacim brenhin Judah, o Jerusalem i Babilon, a holl bendefigion Judah a Jerusalem:

21 Ië, fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, am y llestri a adawyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac yn nhŷ brenhin Judah a Jerusalem:

22 [h] Hwy a ddygir i Babilon, ac yno y byddant hyd y dydd [i] yr ymwelwyf â hwynt, medd yr ARGLWYDD: yna [k] y dygaf hwynt i fynu, ac y dychwelaf hwynt i'r lle hwn.

[g] 2 Bren. 24. 14, 15. pen. 24. 1.

[h] 2 Bren. 25. 13. 2 Chron. 36. 18.

[i] 2 Chron. 36. 21. pen. 29. 10.

[k] Ezra 1. 7. a 7. 19.

PENNOD XXVIII.

1 *Hananïah yn gau brophwydo y dychwelai y llestri yn eu hol, a Jechonïah hefyd.* 5 *Jeremïah yn dymuno bod hynny yn wir, ac yn dangos mai y diwedd a ddengys pa rai sydd wir brophwydi.* 10 *Hananïah yn torri iau Jeremïah.* 12 *Jeremïah yn darogan iau haiarn,* 15 *a marwolaeth Hananïah.*

Cylch 596.

AC yn y flwyddyn honno, yn nechre teyrnasiad Sedecïah brenhin Judah, yn y bedwaredd flwyddyn, ar y pummed mis, y llefarodd Hananïah mab Azur y prophwyd, yr hwn *oedd* o Gibeon, wrthyf fi yn nhŷ yr ARGLWYDD, y'ngŵydd yr offeiriaid a'r holl bobl, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, gan ddywedyd, Myfi a dorrais iau brenhin Babilon.

3 [a] † O fewn yspaid dwy flynedd myfi a ddygaf drachefn i'r lle hwn holl lestri tŷ yr ARGLWYDD, y rhai a gymmerth Nebuchodonosor brenhin Babilon ymaith o'r lle hwn, ac a'u dug i Babilon.

4 Ac mi a ddygaf Jechonïah mab Jehoiacim brenhin Judah, a holl gaethglud Judah, y rhai a aethant i Babilon, drachefn i'r lle hwn, medd yr ARGLWYDD; canys mi a dorraf iau brenhin Babilon.

5 ¶ Yna Jeremïah y prophwyd a ddywedodd wrth Hananïah y prophwyd, y'ngŵydd yr offeiriaid, ac y'ngŵydd yr holl bobl, y rhai oedd yn sefyll yn nhŷ yr ARGLWYDD;

6 Ië, y prophwyd Jeremïah a ddywedodd, Amen, poed felly y gwnelo yr ARGLWYDD; yr ARGLWYDD a gyflawno dy eiriau di, y rhai a brophwydaist, am ddwyn drachefn lestri tŷ yr ARGLWYDD, a'r holl gaethglud, o Babilon i'r lle hwn.

7 Etto, gwrando di yr awr hon y gair yma, yr hwn a lefaraf fi † lle y clywech di, a lle clywo yr holl bobl;

8 Y prophwydi y rhai a fuant o'm blaen i, ac o'th flaen dithau erioed, a brophwydasant yn erbyn gwledydd lawer, ac yn erbyn teyrnasoedd mawrion, am ryfel, ac am ddrygfyd, ac am haint.

9 [b] Y prophwyd a brophwydo am heddwch, pan ddêl gair y prophwyd *i ben*, yr adnabyddir y prophwyd, mai yr ARGLWYDD a'i hanfonodd ef mewn gwirionedd.

10 ¶ Yna Hananïah y prophwyd a gymmerodd [c] y gefyn oddi am wddf Jeremïah y prophwyd, ac a'i torrodd ef.

11 A Hananïah a lefarodd y'ngŵydd yr holl bobl, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Y modd hyn y torraf fi iau Nebuchodonosor brenhin Babilon o fewn yspaid dwy flynedd [d] oddi ar warr pob cenedl. A Jeremïah y prophwyd a aeth i ffordd.

12 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremïah *y prophwyd* (wedi i Hananïah y prophwyd dorri y gefyn oddi am wddf y prophwyd Jeremïah) gan ddywedyd,

13 Dos di, a dywed i Hananiah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Gefynnau pren a dorraist ti; ond ti a wnei yn eu lle hwynt efynnau o haiarn.

14 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, [e] Rhoddaf iau o haiarn ar warr yr holl genhedloedd hyn, fel y gwasanaethont Nebuchodonosor brenhin Babilon, a hwy a'i gwasanaethant ef: [f] mi a roddais hefyd anifeiliaid y maes iddo ef.

15 ¶ Yna Jeremïah y prophwyd a ddywedodd wrth Hananïah y prophwyd, Gwrando yn awr, Hananïah; Ni anfonodd yr ARGLWYDD mo honot ti; ond yr wyt yn peri i'r bobl hyn ymddiried mewn celwydd.

16 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele, mi a'th fwriaf di oddi ar wyneb y ddaear: *o fewn* y flwyddyn

[a] pen. 27. 16.
† Heb. *Ac etto ddwy flynedd o ddyddiau.*

Cyn CRIST Cylch 596.

† Heb. *yn dy glustiau di,* &c.

[b] Deut. 18. 22.

[c] pen. 27. 2.

[d] pen. 27. 7.

[e] Deut. 28. 48.

[f] pen. 27. 6.

Cyn CRIST Cylch 596.

hon y byddi farw, [g] o herwydd i ti ddysgu † gwrthryfel yn erbyn yr ARGLWYDD.

17 Felly Hananïah y prophwyd a fu farw y flwyddyn honno, yn y seithfed mis.

PENNOD XXIX.

1 *Jeremïah yn anfon llythyr at y rhai oedd yng nghaethiwed Babilon, ar fod o honynt yn llonydd yno;* 8 *ac na choelient freuddwydion eu prophwydi;* 10 *ac y caent ddychwelyd yn eu hol ym mhen deg a thriugain o flynyddoedd.* 15 *Y mae yn rhag-fynegi dinystr y lleill, am eu hanufuddod;* 20 *ac yn dangos erchyll ddiwedd Ahab a Sedecïah, dau brophwyd celwyddog.* 24 *Semaiah yn ysgrifenu llythyr yn erbyn Jeremïah:* 30 *a Jeremïah yn dangos ei farnedigaeth yntau.*

Cylch 599.

DYMA eiriau y llythyr a anfonodd Jeremïah y prophwyd o Jerusalem at weddill henuriaid y gaethglud, ac at yr offeiriaid, ac at y prophwydi, ac at yr holl bobl y rhai a gaethgludasai Nebuchodonosor o Jerusalem i Babilon.

[a] 2 Bren. 24. 12, &c. ‖ Neu, *eunuchiaid.*

2 (Wedi myned [a] Jechonïah y brenhin, a'r frenhines, a'r ‖ ystafellyddion, tywysogion Judah a Jerusalem, a'r seiri a'r gofaint, allan o Jerusalem)

3 Yn llaw Elasah mab Saphan, a Gemarïah mab Hilciah, y rhai a anfonodd Sedecïah brenhin Judah at Nebuchodonosor brenhin Babilon i Babilon, gan ddywedyd,

4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, wrth yr holl gaethglud, yr hon a berais ei chaethgludo o Jerusalem i Babilon;

[b] ad. 28.

5 [b] Adeiledwch dai, a phreswyliwch *ynddynt;* a phlennwch erddi, a bwytewch eu ffrwyth hwynt.

6 Cymmerwch wragedd, ac ynnillwch feibion a merched; a chymmerwch wragedd i'ch meibion, a rhoddwch eich merched i wŷr, fel yr esgoront ar feibion a merched, ac yr amlhâoch chwi yno, ac na leihâoch.

7 Ceisiwch hefyd heddwch y ddinas yr hon y'ch caethgludais iddi, a gweddïwch ar yr ARGLWYDD drosti hi; canys yn ei heddwch hi y bydd heddwch i chwithau.

[c] pen. 14. 14. a 23. 21. a 27. 15.

8 ¶ O herwydd fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, Na [c] thwylled eich prophwydi y rhai *sydd* yn eich mysg chwi mo honoch, na'ch dewiniaid; ac na wrandewch ar eich breuddwydion y rhai yr ydych chwi yn peri eu breuddwydio:

9 Canys y maent hwy yn prophwydo i chwi ar gelwydd yn fy enw i; ni anfonais i mo honynt, medd yr ARGLWYDD.

10 ¶ O herwydd fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Pan gyflawner yn Babilon [d] ddeng mlynedd a thriugain, yr ymwelaf â chwi, ac a gyflawnaf â chwi fy ngair daionus, trwy eich dwyn chwi drachefn i'r lle hwn.

11 Oblegid myfi a wn y meddyliau yr wyf fi yn eu meddwl am danoch chwi, medd yr ARGLWYDD, meddyliau heddwch ac nid niwed, i roddi i chwi † y diwedd yr ydych chwi yn ei ddisgwyl.

12 Yna y [e] gelwch chwi arnaf, ac yr ewch ac y gweddïwch arnaf fi, a minnau a'ch gwrandawaf.

13 [f] Ceisiwch fi hefyd, a chwi a'*m* cewch, pan y'm ceisioch â'ch holl galon.

14 A [g] mi a adawyf i chwi fy nghael, medd yr ARGLWYDD, a mi a ddychwelaf eich caethiwed, ac [h] a'ch casglaf chwi o'r holl genhedloedd, ac o'r holl leoedd y rhai y'ch gyrrais iddynt medd yr ARGLWYDD; a mi a'ch dygaf chwi drachefn i'r lle y perais eich caethgludo chwi allan o hono.

15 ¶ O herwydd i chwi ddywedyd, Yr ARGLWYDD a gyfododd brophwydi i ni yn Babilon:

16 *Gwybyddwch* mai fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am y brenhin sydd yn eistedd ar deyrn-gadair Dafydd, ac am yr holl bobl sydd yn trigo yn y ddinas hon, *ac* am eich brodyr y rhai nid aethant allan gyd â chwi i gaethglud;

17 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Wele fi yn anfon arnynt [i] y cleddyf, a newyn, a haint, a mi a'u gwnaf hwynt fel [k] y ffigys bryntion, y rhai ni ellir eu bwytta, rhag eu drycced.

18 A mi a'u herlidiaf hwynt â'r cleddyf, â newyn, ac â haint; ac [l] mi a'u rhoddaf hwynt i'w symmud i holl deyrnasoedd y ddaear, [m] yn felldith, ac yn chwithdra, ac yn chwibaniad, ac yn warth ym mysg yr holl genhedloedd lle y gyrrais i hwynt;

19 Am na wrandawsant ar fy ngeiriau, medd yr ARGLWYDD, y rhai a [n] anfonais i attynt gyd â'm gweision y prophwydi, gan gyfodi yn fore, a'*u* hanfon; ond ni wrandawech, medd yr ARGLWYDD.

20 ¶ Gan hynny gwrandewch air yr ARGLWYDD, chwi oll o'r gaethglud a anfonais o Jerusalem i Babilon:

21 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, am Ahab mab Colaiah, ac am Sedecïah mab Maaseiah,

Cyn CRIST Cylch 606.

[d] 2 Chron. 36. 21, 22. Ezra 1. 1. pen. 25. 12. a 27. 22. Dan. 9. 2.

† Heb. *ddiwedd a disgwyliad.*

[e] Dan. 9. 3, &c.

[f] Lef. 26. 39, 40, &c. Deut. 30. 1, &c.

[g] Deut. 4. 7. Ps. 32. 6. a 46. 1. Es. 55. 6.

[h] pen. 23. 3.

[i] pen. 24. 10.

[k] pen. 24. 8.

[l] Deut. 28. 25. 2 Chron. 29. 8. pen. 15. 4. a 24. 9. a 34. 17.

[m] pen. 42. 18.

[n] pen. 25. 4. a 32. 33.

Cyn CRIST Cylch 606.

y rhai sydd yn prophwydo celwydd i chwi yn fy enw i, Wele, myfi a'u rhoddaf hwynt yn llaw Nebuchodonosor brenhin Babilon, ac efe a'u lladd hwynt y'ngŵydd eich llygaid chwi.

[o] Edrych Gen. 48. 20.

22 [o] A holl gaethglud Judah, yr hon *sydd* yn Babilon, a gymmerant y rheg *hon* oddi wrthynt hwy, gan ddywedyd, Gwneled yr ARGLWYDD dydi fel Sedecïah ac fel Ahab, y rhai a rostiodd brenhin Babilon wrth y tân.

[p] pen. 23. 14.

23 Am [p] iddynt wneuthur ysgelerder yn Israel, a gwneuthur godineb gyd â gwragedd eu cymmydogion, a llefaru o honynt eiriau celwyddog yn fy enw i, y rhai ni orchymynais iddynt; a minnau yn gwybod, ac yn dyst, medd yr ARGLWYDD.

598.

24 ¶ Ac wrth Semaiah y †Nehelamiad y lleferi, gan ddywedyd,

† Heb. *breuddwydiwr.*

25 Fel hyn y llefarodd ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, gan ddywedyd, Am i ti anfon yn dy enw dy hun lythyrau at yr holl bobl *sydd* yn Jerusalem, ac at Sephanïah mab Maaseiah yr offeiriad, ac at yr holl offeiriaid, gan ddywedyd,

26 Yr ARGLWYDD a'th osododd di yn offeiriad yn lle Jehoiada yr offeiriad, i fod yn olygwr yn nhŷ yr ARGLWYDD, ar bob [q] gwr gorphwyllog, ac yn cymmeryd arno brophwydo, i'w [r] roddi ef mewn carchar, a chyffion:

[q] 2 Bren. 9. 11. Act. 26. 24.
[r] pen. 20. 2.

27 Ac yn awr paham na cheryddaist ti Jeremïah o Anathoth, yr hwn sydd yn prophwydo i chwi?

28 Canys am hynny yr anfonodd attom ni *i* Babilon, gan ddywedyd, Hir *fydd y caethiwed* hwn: [s] adeiledwch dai, a phreswyliwch *ynddynt;* a phlennwch erddi, a bwyttêwch eu ffrwyth hwynt.

[s] ad. 5.

29 A Sephanïah yr offeiriad a ddarllenodd y llythyr hwn lle y clywodd Jeremïah y prophwyd.

30 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremïah, gan ddywedyd,

31 Anfon at yr holl gaethglud, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Semaiah y Nehelamiad; O herwydd i Semaiah brophwydo i chwi, a minnau heb ei anfon ef, a pheri o hono i chwi ymddiried mewn celwydd:

32 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, mi a ymwelaf â Semaiah y Nehelamiad, ac â'i had ef: ni bydd iddo un a drigo ym mysg y bobl hyn, ac ni chaiff efe weled y daioni a wnaf fi i'm pobl, medd yr ARGLWYDD; tam iddo ddysgu †gwrthryfel yn erbyn yr ARGLWYDD.

PENNOD XXX.

1 *Duw yn dangos i Jeremïah y dychwelai yr Iuddewon; 4 ac ar ol eu trallod y cânt ymwared.* 10 *Y mae yn cysuro Jacob:* 18 *y bydd eu dychweliad hwy yn rasusol:* 23 *y syrth digofaint ar yr anwir.*

Cyn CRIST Cylch 598.

[t] pen. 28. 16.
† Heb. *ymadawiad.*

YGAIR yr hwn a ddaeth at Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

Cylch 606.

2 Fel hyn y llefarodd yr ARGLWYDD, DUW Israel, gan ddywedyd, Ysgrifena i ti yr holl eiriau a leferais i wrthyt mewn llyfr.

3 Canys wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, i mi ddychwelyd caethiwed fy mhobl Israel a Judah, medd yr ARGLWYDD: a mi a'u dygaf hwynt drachefn i'r wlad a roddais i'w tadau, a hwy a'i meddiannant hi.

4 ¶ Dyma hefyd y geiriau a lefarodd yr ARGLWYDD am Israel, ac am Judah.

5 O herwydd fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Llef dychryn a glywsom ni, ‖ ofn, ac nid heddwch.

‖ Neu. *ofn sydd, ac nid,* &c.

6 Gofynwch yr awr hon, ac edrychwch a esgora gwrryw; paham yr ydwyf fi yn gweled pob gwr â'i ddwylaw ar ei lwynau, [a] fel gwraig wrth esgor, ac y trôwyd yr holl wynebau yn lesni?

[a] pen. 4. 31. a 6. 24.

7 [b] Och! canys mawr *yw* y dydd hwn, heb gyffelyb iddo: amser blinder *yw* hwn i Jacob; ond efe a waredir o hono.

[b] Joel 2. 11. Amos 5. 18. Seph. 1. 14, &c.

8 Canys y dydd hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd, y torraf fi ei iau ef oddi ar dy warr di, a mi a ddrylliaf dy rwymau, ac ni chaiff dïeithriaid wneuthur iddo ef eu gwasanaethu hwynt mwyach.

9 Eithr hwy a wasanaethant yr ARGLWYDD eu DUW, a [c] Dafydd eu brenhin, yr hwn a godaf fi iddynt.

[c] Ezec. 34. 23. a 37. 24. Hos. 3. 5.

10 ¶ Ac [d] nac ofna di, O fy ngwas Jacob, medd yr ARGLWYDD; ac na frawycha di, O Israel: canys wele, mi a'th achubaf di o bell, a'th had o dir eu caethiwed; a Jacob a ddychwel, ac a orphwys, ac a gaiff lonydd, ac ni bydd a'*i* dychryno.

[d] Es. 41. 13. a 43. 5. a 44. 2. pen. 46. 28.

11 Canys *yr ydwyf* fi gyd â thi, medd yr ARGLWYDD, i'th achub di: [e] er i mi wneuthur pen am yr holl genhedloedd lle y'th wasgerais, etto [f] ni wnaf ben am danat ti; eithr mi a'th geryddaf di mewn ‖ barn, ac ni'th adawaf yn gwbl ddigerydd.

[e] Amos 9. 8.
[f] Ps. 6. 1. Es. 27. 8. pen. 10. 24. a 46. 28.
‖ Neu, *mesur.*

Cyn CRIST Cylch 606.

12 Oblegid fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [g] Anafus *yw* dy yssigtod, *a* dolurus *yw* dy archoll.

13 Nid *oes* a ddadleuo dy gŵyn, † fel y'th iachâer; [h] nid *oes* feddyginiaeth iechyd i ti.

14 [i] Dy holl gariadau a'th anghofiasant: ni cheisiant mo honot ti; canys mi a'th darewais â dyrnod [k] gelyn, *sef* â chospedigaeth [l] y creulawn, am amlder dy anwiredd: [m] *oblegid* dy bechodau a amlhasant.

15 Paham [n] y bloeddi am dy yssigtod? anafus *yw* dy ddolur, gan amlder dy anwiredd: *o herwydd* amlhâu o'th bechodau y gwneuthum hyn i ti.

16 Am hynny [o] y rhai oll a'th ysant a ysir; a chwbl o'th holl elynion a ânt i gaethiwed; a'th anrheithwyr di a fyddant yn anrhaith, a'th holl yspeilwyr a roddaf fi yn yspail.

17 Canys myfi a roddaf iechyd i ti, ac a'th iachâf di o'th friwiau, medd yr ARGLWYDD; oblegid hwy a'th alwasant di, yr hon a yrrwyd ymaith, *gan ddywedyd*, Dyma Sïon, yr hon nid oes *neb* yn ei cheisio.

18 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, myfi a ddychwelaf gaethiwed pebyll Jacob, ac a gymmeraf drugaredd ar ei anneddau ef; a'r ddinas a adeiledir ar ei ‖ charnedd, a'r llys a erys yn ol ei arfer.

19 A [p] moliant a â allan o honynt, a llais rhai yn gorfoleddu: a mi a'u hamlhâf hwynt, ac ni byddant anaml; a mi a'u hanrhydeddaf hwynt, ac ni byddant wael.

20 Eu meibion hefyd fydd megis cynt, a'u cynnulleidfa a sicrhêir ger fy mron; a mi a ymwelaf â'u holl orthrymwyr hwynt.

21 A'u pendefigion fydd o honynt eu hun, a'u llywiawdwr a ddaw allan o'u mysg eu hun; a mi a baraf iddo nesâu, ac efe a ddaw attaf: canys pwy *yw* hwn a lwyr roddodd ei galon i nesâu attaf fi? medd yr ARGLWYDD.

22 A [q] chwi a fyddwch yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn DDUW i chwithau.

23 Wele, [r] gorwynt yr ARGLWYDD yn myned allan *mewn* digter, corwynt parhâus; ar ben annuwiolion yr erys.

24 Ni ddychwel digofaint llidiog yr ARGLWYDD, nes iddo *ei* wneuthur, ac nes iddo gyflawni meddyliau ei galon: yn y dyddiau diweddaf y deallwch hyn.

PENNOD XXXI.

1 *Adferu Israel; 10 a chyhoeddi hynny. 15 Rahel yn galaru am ei phlant. 18 Ephraim yn edifarhâu, ac yn cael ei ddwyn adref drachefn. 22 Addewid o Grist. 27 Ei ofal ef dros ei eglwys. 31 Ei gyfammod newydd ef. 35 Sicrwydd 38 a helaethrwydd yr eglwys.*

Cyn CRIST Cylch 606.

YR amser hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y byddaf DDUW i holl deuluoedd Israel; a hwythau a fyddant bobl i mi.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Y bobl *y rhai* a weddillwyd gan y cleddyf, a gafodd ffafr yn yr anialwch, pan [s] aethum i beri llonyddwch iddo ef, *sef* i Israel.

3 † Er ys talm yr ymddangosodd yr ARGLWYDD i mi, *gan ddywedyd*, A chariad tragywyddol y'th gerais: am hynny ‖ tynnais di â thrugaredd.

4 [b] Myfi a'th adeiladaf etto, a thi a adeiledir, O forwyn Israel: ymdrwsi etto â'th [c] dympanau, ac a âi allan gyd â'r chwareuyddion dawns.

5 [d] Ti a blenni etto winllannoedd ym mynyddoedd Samaria: y planwyr a blannant, ac a'*u* † mwynhânt yn gyffredin.

6 Canys daw y dydd y llefa y gwylwyr ym mynydd Ephraim, [e] Codwch, ac âwn i fynu i Sïon at yr ARGLWYDD ein DUW.

7 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Cenwch orfoledd i Jacob, a chrechwenwch ym mhlith rhai pennaf y cenhedloedd: cyhoeddwch, molwch, a dywedwch, O ARGLWYDD, cadw dy bobl gweddill Israel.

8 Wele, mi a'u harweiniaf hwynt [f] o dir y gogledd, ac a'u casglaf hwynt o ystlysau y ddaear, y dall a'r cloff, y feichiog a'r hon sydd yn esgor, ar unwaith gyd â hwynt: cynnulleidfa fawr a ddychwelant yma.

9 [g] Mewn wylofain y deuant, ac mewn ‖ tosturiaethau y dygaf hwynt: gwnaf iddynt rodio wrth ffrydiau dyfroedd [h] mewn ffordd uniawn yr hon ni thripiant ynddi: oblegid myfi sydd dad i Israel, ac Ephraim yw [i] fy nghyntafanedig.

10 ¶ Gwrandewch air yr ARGLWYDD, O genhedloedd, a mynegwch yn yr ynysoedd o bell, a dywedwch, Yr hwn a wasgarodd Israel, a'i casgl ef, ac a'i ceidw fel bugail ei braidd.

11 O herwydd [k] yr ARGLWYDD a waredodd Jacob, ac a'i hachubodd ef o law yr hwn *oedd* drech nag ef.

[g] pen. 15. 18.
†Heb. *i rwymo*, neu, *i wasgu.*
[b] pen. 8. 22.
[l] Galar. 1. 2.
[k] Job 13. 24. a 16. 9. a 19. 11.
[l] Job 30. 21.
[m] pen. 5. 6.
[n] pen. 15. 18.
[o] Exod. 23. 22. Es. 33. 1. a 41. 11. pen. 10. 25.
‖ Neu, *bryncyn.*
[p] Es. 35. 10. a 51. 11.
[q] pen. 24. 7. a 31. 1, 33. a 32. 38.
[r] pen. 23. 19, 20. a 25. 32.

[s] Num. 10. 33. Deut. 1. 33. Ps. 95. 11.
†Heb. *O bell.*
‖ Neu, *yr estynais drugaredd i ti.*
[b] pen. 33. 7.
[c] Exod. 15. 20. Barn. 11. 34.
[d] Es. 65. 21.
†Heb. *cyffredinant.*
[e] Es. 2. 3. Micah 4. 2.
[f] pen. 3. 12.
[g] Ps. 126. 5, 6. pen. 50. 4.
‖ Neu, *ffafr*, neu, *deisyfiadau.*
[h] Es. 35. 8. a 43. 19.
[i] Exod. 4. 22.
[k] Es. 49. 24, 25.

Cyn CRIST Cylch 606.

12 Am hynny y deuant ac y canant yn uchelder Sïon; a hwy a redant at ddaioni yr ARGLWYDD, am wenith, ac am win, ac am olew, ac am eppil y defaid a'r gwartheg: a'u henaid fydd fel [l] gardd ddyfradwy; ac ni ofidiant mwyach.

13 Yna y llawenycha y forwyn yn y dawns, a'r gwŷr ieuaingc a'r henafgwyr ynghyd: canys myfi a drôaf eu galar yn llawenydd, ac a'u diddanaf hwynt, ac a'u llawenychaf o'u tristwch.

14 A mi a ddiwallaf enaid yr offeiriaid â brasder, a'm pobl a ddigonir â'm daioni, medd yr ARGLWYDD.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [m] Llef a glywyd yn Ramah, cwynfan *ac* wylofain chwerw; Rahel yn wylo am ei meibion, ni fynnai ei chysuro am ei meibion, o herwydd nad *oeddynt.*

16 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Attal dy lef rhag wylo, a'th lygaid rhag dagrau: canys y mae tâl i'th lafur, medd yr ARGLWYDD; a hwy a ddychwelant o dir y gelyn.

17 Ac y mae gobaith yn dy ddiwedd, medd yr ARGLWYDD, y dychwel *dy* blant i'w bro eu hun.

18 ¶ Gan glywed y clywais Ephraim yn cwynfan *fel hyn;* Cospaist fi, a mi a gospwyd, fel llo heb ei gynnefino *â'r iau:* [n] dychwel di fi, a mi a ddychwelir; oblegid ti *yw* yr ARGLWYDD fy NUW.

19 Yn ddïau [o] wedi i mi ddychwelyd, mi a edifarhêais; ac wedi i mi wybod, mi a darewais *fy* morddwyd: myfi a gywilyddiwyd, ac a waradwyddwyd hefyd, am i mi ddwyn gwarth fy ieuengctid.

20 Ai mab hoff gennyf *yw* Ephraim? ai plentyn hyfrydwch *yw?* canys er pan leferais i yn ei erbyn ef, gan gofio y cofiaf ef etto: [p] am hynny fy mherfedd a ruant am dano ef; gan drugarhâu y trugarhâf wrtho ef, medd yr ARGLWYDD.

21 Cyfod i ti arwyddion ffordd, gosod i ti garneddau uchel: gosod dy galon tu a'r brif-ffordd, y ffordd yr aethost: dychwel, forwyn Israel, dychwel i'th ddinasoedd hyn.

22 ¶ Pa hyd [q] yr ymgrwydri, O ferch wrthnysig? oblegid yr ARGLWYDD a grëodd beth newydd ar y ddaear; Benyw a amgylcha wr.

23 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; Dywedant etto y gair hwn y'ngwlad Judah, ac yn ei dinasoedd, pan ddychwelwyf eu caethiwed hwynt; Yr ARGLWYDD a'th fendithio, trigfa cyfiawnder, mynydd sancteiddrwydd.

24 Yna arddwyr a † bugeiliaid a breswyliant ynddi hi Judah, ac yn ei holl ddinasoedd ynghyd.

25 O herwydd yr enaid diffygiol a ddigonais, a phob enaid trist a lenwais.

26 Ar hyn y deffrôais, ac yr edrychais, a melus oedd fy hûn gennyf.

27 ¶ Wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, [r] yr hauaf dŷ Israel a thŷ Judah â had dyn ac â had anifail.

28 Ac megis y gwyliais arnynt, [s] i ddiwreiddio, ac i dynnu i lawr, ac i ddinystrio, ac i ddifetha, ac i ddrygu; felly y gwyliaf arnynt i adeiladu ac i blannu, medd yr ARGLWYDD.

29 [t] Yn y dyddiau hynny ni ddywedant mwyach, Y tadau a fwyttasant rawnwin surion, ac ar ddannedd y plant y mae dincod.

30 Ond pob un a fydd farw yn ei anwiredd ei hun: pob un a'r a fwyttâo rawnwin surion, ar ei ddannedd ef y bydd dincod.

31 ¶ Wele [u] y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, y gwnaf gyfammod newydd â thŷ Israel, ac â thŷ Judah:

32 Nid fel y cyfammod a wneuthum â'u tadau hwynt ar y dydd yr ymeflais yn eu llaw hwynt i'w dwyn allan o dir yr Aipht (yr hwn fy nghyfammod a ddarfu iddynt hwy ei ddiddymmu, ‖ er fy mod i yn brïod iddynt, medd yr ARGLWYDD)

33 Ond dyma y cyfammod a wnaf fi â thŷ Israel ar ol y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD; [x] Myfi a roddaf fy nghyfraith o'u mewn hwynt; ac a'i hysgrifenaf hi yn eu calonnau hwynt; a [y] mi a fyddaf iddynt hwy yn DDUW, a hwythau a fyddant yn bobl i mi.

34 [z] Ac ni ddysgant mwyach bob un ei gymmydog, a phob un ei frawd, gan ddywedyd, Adnabyddwch yr ARGLWYDD: o herwydd hwynt-hwy oll o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf o honynt a'm hadnabyddant, medd yr ARGLWYDD; oblegid [a] mi a faddeuaf eu hanwiredd, a'u pechod ni chofiaf mwyach.

35 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [b] yr hwn sydd yn rhoddi yr haul yn oleuni dydd, defodau y lloer a'r sêr yn oleuni nos, [c] yr hwn sydd yn rhwygo y môr pan ruo ei donnau; ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw:

36 [d] Os cilia y defodau hynny o'm

Cyn CRIST Cylch 606.

† Heb. *rhai yn myned allan gyd â dïadellau.*

l Es. 58. 11.

m Matt. 2. 17, 18.

n Galar. 5. 21.

o Deut. 30. 2.

p Deut. 32. 36. Es. 63. 15. Hos. 11. 8.

q pen. 2. 18, 23, 36.

r Hos. 2. 23. Zech. 10. 9.

s pen. 1. 10. a 18. 7.

t Ezec. 18. 2, 3.

u pen. 32. 40. Heb. 8. 8. a 10. 16.

‖ Neu, *a barhâwn i yn brïod iddynt?*

x Ps. 40. 8. Es. 11. 19, 20. a 36. 26, 27. 2 Cor. 3. 3.

y pen. 24. 7. a 30. 22.

z Es. 54. 13. Ioan 6. 45. 1 Cor. 2. 10. 1 Ioan 2. 20.

a pen. 33. 8. Michah 7. 18. Act. 10. 43. Rhuf. 11. 27.

b Gen. 1. 16. Ps. 72. 5, 17. a 89. 2, 36. a 119. 89.

c Es. 51. 15.

d Es. 54. 9. pen. 33. 20.

Cyn CRIST Cylch 606.

gŵydd i, medd yr ARGLWYDD, yna had Israel a baid â bod yn genedl ger fy mron i yn dragywydd.

37 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [e]Os gellir mesur y nefoedd oddi uchod, a chwilio sylfeini y ddaear hyd isod, minnau hefyd a wrthodaf holl had Israel, am yr hyn oll a wnaethant hwy, medd yr ARGLWYDD.

38 ¶ Wele [f]y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, yr adeiledir y ddinas i'r ARGLWYDD, o [g]dŵr Hananeel hyd borth y gongl.

39 [h] A'r llinyn mesur a â allan etto ar ei gyfer ef, ar fryn Gareb, ac a amgylcha hyd Goath.

40 A holl ddyffryn y celaneddau, a'r lludw, a'r holl feusydd, hyd afon Cidron, hyd gongl [i]porth y meirch tu a'r dwyrain, *a fydd* sanctaidd i'r ARGLWYDD; nis diwreiddir, ac nis dinystrir mwyach byth.

PENNOD XXXII.

1 *Jeremïah, wedi ei garcharu gan Sedecïah am ei brophwydoliaeth,* 6 *yn prynu maes Hanameel.* 13 *Baruch yn rhaid iddo gadw yr ysgrifenadau, megis yn arwyddion o ddychweliad y bobl.* 16 *Jeremïah, yn ei weddi, yn achwyn wrth Dduw.* 26 *Duw yn sicrhâu y caethiwed am eu pechodau hwy,* 36 *ac yn addaw iddynt rasusol ddychweliad.*

Cylch 590.

YGAIR yr hwn a ddaeth at Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD ‖ yn y ddegfed flwyddyn i Sedecïah brenhin Judah, honno *oedd* y ddeunawfed flwyddyn i Nebuchodonosor.

2 Canys y pryd hwnnw yr oedd llu brenhin Babilon yn gwarchae ar Jerusalem: a Jeremïah y prophwyd ydoedd wedi cau arno [a]y'nghyntedd y carchar, yr hwn *oedd* yn nhŷ brenhin Judah.

3 Canys Sedecïah brenhin Judah a gauasai arno ef, gan ddywedyd, Paham y prophwydi, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [b] Wele, mi a roddaf y ddinas hon yn llaw brenhin Babilon, ac efe a'i hynnill hi;

4 Ac [c] ni ddïangc Sedecïah brenhin Judah o law y Caldeaid, ond efe a roddir yn ddïau yn llaw brenhin Babilon, ac efe a ymddiddan âg ef enau y'ngenau, a'i lygaid ef a edrychant yn ei lygaid yntau;

5 Ac efe a arwain Sedecïah i Babilon, ac yno y bydd efe hyd oni ymwelwyf fi âg ef, medd yr ARGLWYDD: er i chwi ymladd â'r Caldeaid, ni lwyddwch.

6 ¶ A Jeremïah a lefarodd, Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf fi, gan ddywedyd,

7 Wele Hanameel mab Sàlum dy ewythr yn dyfod attat, gan ddywedyd, Pryn i ti fy maes, yr hwn *sydd* yn Anathoth: oblegid [d] i ti *y mae* cyfiawnder y pryniad i'*w* brynu *ef.*

8 Felly Hanameel mab fy ewythr frawd fy nhad a ddaeth attaf fi i gyntedd y carchardy, yn ol gair yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrthyf, Pryn, attolwg, fy maes *sydd* yn Anathoth yn nhir Benjamin: canys i ti *y mae* cyfiawnder yr etifeddiaeth, ac i ti y perthyn ei ollwng; pryn *ef* i ti. Yna y gwybûm mai gair yr ARGLWYDD *oedd* hwn.

9 A mi a brynais y maes *oedd* yn Anathoth gan Hanameel mab fy ewythr frawd fy nhad, ac a bwysais iddo yr arian, saith sicl a deg *darn* o arian.

10 A mi a ysgrifenais *hyn* mewn llyfr, ac a'*i* seliais; cymmerais hefyd dystion, a phwysais yr arian mewn cloriannau.

11 Yna mi a gymmerais lyfr y pryniad, *sef yr hwn oedd* wedi ei selio *wrth* gyfraith a defod, a'*r hwn oedd* yn agored.

12 A mi a roddais lyfr y pryniad at Baruch mab Nerïah, mab Maaseiah, y'ngŵydd Hanameel *mab* fy ewythr, ac y'ngŵydd [e] y tystion a ysgrifenasant lyfr y prynedigaeth, y'ngŵydd yr holl Iuddewon oedd yn eistedd y'nghyntedd y carchardy.

13 ¶ A mi a orchymynais i Baruch yn eu gŵydd hwynt, gan ddywedyd,

14 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; Cymmer y llyfrau hyn, *sef* y llyfr hwn o'r pryniad yr hwn *sydd* seliedig, a'r llyfr agored hwn, a dod hwynt mewn llestr pridd, fel y parhâont ddyddiau lawer.

15 O herwydd fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; Tai, a meusydd, a gwinllannoedd, a feddiennir etto yn y wlad hon.

16 ¶ Ac wedi i mi roddi llyfr y pryniad at Baruch mab Nerïah, myfi a weddïais ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

17 O ARGLWYDD DDUW, wele, ti a wnaethost y nefoedd a'r ddaear, â'th fawr allu ac â'th fraich estynedig; [f] nid oes dim ‖rhŷ anhawdd i ti.

18 Yr wyt yn gwneuthur [g]trugaredd i filoedd, ac yn talu anwireddau y tadau i fynwes eu meibion ar eu hol hwynt: y DUW mawr, cadarn, ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw;

19 Mawr mewn cynghor, a galluog ar weithred (canys *y mae* dy [h]lygaid yn

Cyn CRIST Cylch 590.

[d] Lef. 25. 24, 25, 32. Ruth 4. 4.

[e] Edrych Es. 8. 2.

[f] Gen. 18. 14. ad. 27. Luc 1. 37.

‖ Neu, *cuddiedig rhagot.*

[g] Exod. 20. 6. a 34. 7 Deut. 5. 10.

[h] Job 34. 21. Ps. 33. 13. Diar. 5. 21. pen. 16. 17.

[e] pen. 33. 22.

[f] Zech. 14. 10.

[g] Neh. 3. 1.

[h] Zech. 2. 1.

[i] 2 Chron. 23. 15. Neh. 3. 28.

‖ 2 Bren. 25. 1, 2.

[a] Neh. 3. 25. pen. 33. 1. a 37. 21. a 38. 6. a 39. 14.

[b] pen. 34. 2.

[c] pen. 34. 3. a 52. 9.

Cyn CRIST Cylch 590.

agored ar holl ffyrdd meibion dynion, [l] i roddi i bob un yn ol ei ffyrdd, ac yn ol ffrwyth ei weithredoedd)

20 Yr hwn a osodaist arwyddion a rhyfeddodau y'ngwlad yr Aipht hyd y dydd hwn, ac yn Israel, ac ym mysg dynion *eraill;* ac a wnaethost i ti enw, megis heddyw;

21 Ac a ddygaist dy bobl Israel [k] allan o dir yr Aipht, âg arwyddion, ac â rhyfeddodau, ac â llaw gref, ac â braich estynedig, ac âg ofn mawr;

22 Ac a roddaist iddynt y wlad yma, yr hon a dyngaist wrth eu tadau y rhoddit iddynt, *sef* gwlad yn llifeirio o laeth a mêl.

23 A hwy a ddaethant i mewn, ac a'i meddiannasant hi; ond ni wrandawsant ar dy lais, ac ni rodiasant yn dy gyfraith: ni wnaethant ddim o'r hyn oll a orchymynaist iddynt ei wneuthur: am hynny y peraist i'r holl niwed hyn ddigwydd iddynt.

24 Wele, ‖ peiriannau ergydion a ddaeth ar y ddinas i'w goresgyn hi; a'r ddinas a roddir i law y Caldeaid, y rhai sydd yn ymladd yn ei herbyn, o herwydd y cleddyf, a'r newyn, a'r haint: a'r hyn a ddywedaist ti, a gwblhâwyd; ac wele, ti a'*i* gweli.

25 A thi a ddywedaist wrthyf, O ARGLWYDD DDUW, Pryn i ti y maes âg arian, a chymmer dystion: gan fod y ddinas wedi ei rhoddi i law y Caldeaid.

26 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremïah, gan ddywedyd,

27 Wele, myfi *yw* yr ARGLWYDD, [l] DUW pob cnawd: ‖ a oes dim ‖ rhŷ anhawdd i mi?

28 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn rhoddi y ddinas hon yn llaw y Caldeaid, ac yn llaw Nebuchodonosor brenhin Babilon, ac efe a'i hynnill hi.

29 A'r Caldeaid, y rhai a ryfelant yn erbyn y ddinas hon, a ddeuant ac [m] a ffaglant y ddinas hon â thân, ac a'i llosgant hi, a'r tai [n] y rhai yr arogl-darthasant ar eu pennau i Baal, ac y tywalltasant ddïod-offrwm i dduwiau dïeithr, i'm digio i.

30 Oblegid meibion Israel, a meibion Judah, oeddynt yn gwneuthur yn unig yr hyn oedd ddrwg yn fy ngolwg i o'u mebyd: o herwydd meibion Israel oeddynt yn unig yn fy nigloni i â gweithredoedd eu dwylaw, medd yr ARGLWYDD.

31 Canys i'm digofaint, ac i'm llid, y bu y ddinas hon i mi, er y dydd yr adeiladasant hi hyd y dydd hwn, i beri ei symmud oddi ger bron fy wyneb:

32 Am holl ddrygioni meibion Israel a meibion Judah, y rhai a wnaethant i'm digio i, hwynt-hwy, eu brenhinoedd, eu tywysogion, eu hoffeiriaid, a'u prophwydi, a gwŷr Judah, a phreswylwyr Jerusalem.

33 Er i mi *eu* dysgu, gan fore-godi i roddi addysg *iddynt*, etto ni wrandawsant i gymmeryd athrawiaeth; eithr troisant attaf fi eu ‖ gwarrau, ac nid eu hwynebau:

34 Eithr [o] gosodasant eu ffieidd-dra yn y tŷ y gelwir fy enw arno, i'w halogi ef.

35 A hwy a adeiladasant uchelfëydd Baal, y rhai *sydd* yn nyffryn mab Hinnom, i [p] wneuthur i'w meibion a'u merched fyned trwy *y tân* i [q] Moloch; yr hyn ni orchymynais iddynt, ac ni feddyliodd fy nghalon iddynt wneuthur y ffieidd-dra hyn, i beri i Judah bechu.

36 ¶ Ac yn awr am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW Israel, am y ddinas hon, am yr hon y dywedwch chwi, Rhoddir hi i law brenhin Babilon trwy y cleddyf, a thrwy newyn, a thrwy haint.

37 Wele, myfi [r] a'u cynnullaf hwynt o'r holl diroedd, y rhai yn fy nig a'm llid a'm sorriant mawr y gyrrais hwynt iddynt; ac a'u dygaf yn eu hol i'r lle hwn, ac a wnaf iddynt breswylio yn ddïogel.

38 A [s] hwy a fyddant yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn DDUW iddynt hwythau.

39 A mi, [t] a roddaf iddynt un galon ac un ffordd, i'm hofni † byth, er lles iddynt ac i'w meibion ar eu hol.

40 A [u] mi a wnaf â hwynt gyfammod tragywyddol, na thrôaf † oddi wrthynt, heb wneuthur lles iddynt; a mi a osodaf fy ofn yn eu calonnau, fel na chilIont oddi wrthyf.

41 Ië, [x] mi a lawenychaf ynddynt, gan wneuthur lles iddynt, a [y] mi a'u plannaf hwynt yn y tir hwn † yn sicr, â'm holl galon, ac â'm holl enaid.

42 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; megis y dygais i ar y bobl hyn yr holl fawr ddrwg hyn, felly y dygaf fi arnynt yr holl ddaioni a addewais iddynt.

43 A meusydd a feddiennir yn y wlad yma, *am* yr hon yr ydych chwi yn

Cyn CRIST Cylch 590.

[l] pen. 17. 10.

[k] Exod. 6. 6. 2 Sam. 7. 23. 1 Chron. 17. 21.

‖ Neu, *gwrth-glawdd.*

[l] Num. 16. 22. ‖ ad. 17. ‖ Neu, *cuddiedig rhagof?*

[m] pen. 21. 10.

[n] pen. 19. 13.

‖ pen. 2. 27. a 7. 24.

[o] pen. 7. 30, 31. a 23. 11. Ezec. 8. 5, 6.

[p] pen. 19. 5.

[q] Lef. 18. 21.

[r] Deut. 30. 3. pen. 23. 3. a 29. 14. a 31. 10.

[s] pen. 24. 7. a 30. 22. a 31. 33.

[t] Ezec. 11. 19.

† Heb. *yr holl ddyddiau.*

[u] pen. 31. 31.

† Heb. *oddi ar eu hol hwynt.*

[x] Deut. 30. 9. Seph. 3. 17.

[y] pen. 24. 6. Amos 9. 15.

† Heb. *mewn gwirionedd,* neu, *mewn sicrwydd.*

Cyn CRIST Cylch 590.

dywedyd, Anghyfannedd *yw* hi, heb ddyn nac anifail; yn llaw y Caldeaid y rhoddwyd hi.

44 Meusydd a brynant am arian, ac a ysgrifenant mewn llyfrau, ac a'*u* seliant, ac a gymmerant dystion yn [z] nhir Benjamin, ac yn amgylchoedd Jerusalem, ac yn ninasoedd Judah, ac yn ninasoedd y mynyddoedd, ac yn ninasoedd y gwastad, ac yn ninasoedd y dehau: canys [a] mi a ddychwelaf eu caethiwed hwynt, medd yr ARGLWYDD.

[z] pen. 17. 26.

[a] pen. 33. 7, 11, 26.

PENNOD XXXIII.

1 *Duw yn addaw i'r gaethglud rasusol ddychweliad,* 9 *a llawen gyflwr,* 12 *a llywodraeth ddiysgog,* 15 *a Christ, Blaguryn cyfiawnder;* 17 *y parhâi eu brenhiniaeth a'u hoffeiriadaeth;* 20 *a sicrwydd o had bendigedig.*

Cylch 590.

GAIR yr ARGLWYDD hefyd a ddaeth at Jeremïah yr ail waith (ac efe etto [a] yn garcharor y'nghyntedd y carchardy) gan ddywedyd,

[a] pen. 32. 2, 3.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD [b] yr hwn a'i gwnaeth, yr ARGLWYDD yr hwn a'i lluniodd i'w sicrhâu, yr ARGLWYDD *yw* ei enw:

[b] Es. 37. 26.

3 Galw arnaf, a mi a'th attebaf, ac a ddangosaf i ti *bethau* mawrion, a ‖ chedyrn, y rhai nis gwyddost.

‖ Neu, *dirgel.*

4 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW Israel, am dai y ddinas hon, ac am dai brenhinoedd Judah, y rhai a ddinystriwyd â pheiriannau rhyfel, ac â chleddyf;

5 Y maent yn dyfod i ymladd â'r Caldeaid, ond i'w llenwi â chelanedd dynion, y rhai a leddais yn fy llid a'm digofaint, ac am i mi guddio fy wyneb oddi wrth y ddinas hon am eu holl ddrygioni hwynt.

6 Wele, myfi a ddygaf iddi hi iechyd a meddyginiaeth, a mi a'u meddyginiaethaf hwynt, ac a ddadguddiaf iddynt amlder o heddwch a gwirionedd.

[c] pen. 32. 44.

[d] pen. 24. 6. a 31. 4. a 42. 10.

7 A [c] mi a ddychwelaf gaethiwed Judah, a chaethiwed Israel, a [d] mi a'u hadeiladaf hwynt megis yn y dechreuad.

8 A mi a'u puraf hwynt oddi wrth eu holl anwiredd a bechasant i'm herbyn; a mi [e] a faddeuaf iddynt eu holl bechodau *trwy* y rhai y pechasant i'm herbyn, a *thrwy* y rhai y troseddasant yn fy erbyn.

[e] pen. 31. 34. Michah 7. 18.

9 ¶ A *hyn* fydd i mi yn enw llawenydd, yn glôd ac yn ogoniant o flaen holl genhedloedd y ddaear, y rhai a glywant yr holl ddaioni yr ydwyf fi yn ei wneuthur iddynt: a hwythau a ofnant ac a grynant am yr holl ddaioni a'r holl lwyddiant yr ydwyf fi yn eu gwneuthur i'r *ddinas* hon.

10 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Clywir etto yn y lle hwn (*am* yr hwn y dywedwch, Anialwch *yw* efe, heb ddyn ac heb anifail, yn ninasoedd Judah, ac yn heolydd Jerusalem, y rhai a wnaed yn anghyfannedd, heb ddyn ac heb breswylwr, ac heb anifail)

11 [f] Llef gorfoledd a llef llawenydd, llef y prïod-fab a llef y brïod-ferch, llef rhai yn dywedyd, [g] Molwch ARGLWYDD y lluoedd; o herwydd daionus *yw* yr ARGLWYDD, oblegid ei drugaredd *a bery* yn dragywydd; *llef* rhai yn dwyn offrwm moliant i dŷ yr ARGLWYDD: canys [h] mi a ddychwelaf gaethiwed y wlad, megis yn y dechreuad, medd yr ARGLWYDD.

[f] pen. 7. 34. a 16. 9.

[g] 2 Chron. 7. 3. Ps. 136. 1.

[h] ad. 7.

12 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Bydd etto yn y lle yma, *yr hwn sydd* anghyfanneddol heb ddyn ac heb anifail, ac yn ei holl ddinasoedd, drigfa bugeiliaid yn corlannu y praidd.

13 [i] Yn ninasoedd y mynydd, yn ninasoedd y gwastad, ac yn ninasoedd y dehau, ac y'ngwlad Benjamin, ac yn amgylchoedd Jerusalem, ac yn ninasoedd Judah, [k] yr â defaid etto, dan law yr hwn sydd yn *eu* rhifo, medd yr ARGLWYDD.

[i] pen. 17. 26. a 32. 44.

[k] Lef. 27. 32.

14 Wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, fel y cyflawnwyf y peth daionus a addewais i dŷ Israel, ac i dŷ Judah.

15 ¶ Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amser hwnnw, y paraf i [l] Flaguryn cyfiawnder flaguro i Dafydd; ac efe a wna farn a chyfiawnder yn y tir.

[l] Es. 4. 2. a 11. 1. pen. 23. 5.

16 Yn y dyddiau hynny Judah a waredir, a Jerusalem a breswylia yn ddïogel; a hwn *yw yr enw* y gelwir ef, † Yr ARGLWYDD ein cyfiawnder.

† Heb. *Jehofah-tsidcenu.*

17 ¶ Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [m] Ni † phalla i Dafydd wr yn eistedd ar frenhin-faingc tŷ Israel.

[m] 2 Sam. 7. 16. 1 Bren. 2. 4.

† Heb. *thorrir ymaith oddi wrth Dafydd.*

18 Ac ni phalla i'r offeiriaid y Lefiaid wr ger fy mron i, i offrymmu poeth-offrwm, ac i offrymmu bwyd-offrwm, ac i wneuthur aberth yn dragywydd.

19 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremïah, gan ddywedyd,

20 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [n] Os gellwch ddiddymmu fy nghyfammod â'r dydd, a'm cyfammod â'r nos, ac na byddo dydd a nos yn eu hamser;

[n] Es. 54. 9. pen. 31. 36.

Cyn CRIST Cylch 590.

21 Yna y diddymmir fy nghyfammod â Dafydd fy ngwas, na byddo iddo fab yn teyrnasu ar ei deyrn-gadair ef, ac â'r Lefiaid yr offeiriaid fy ngweinidogion.

[c] Gen. 13. 16. a 15. 5. a 22. 17. pen. 31. 37.

22 [c] Megis na ellir cyfrif llu y nefoedd, ac na ellir mesur tywod y môr; felly myfi a amlhâf had Dafydd fy ngwas, a'r Lefiaid y rhai sydd yn gweini i mi.

23 Hefyd, gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremïah, gan ddywedyd,

24 Oni weli di pa beth y mae y bobl hyn yn ei lefaru, gan ddywedyd, Y ddau deulu a ddewisodd yr ARGLWYDD, efe a'u gwrthododd hwynt? felly y dirmygasant fy mhobl, fel nad ydynt mwyach yn genedl yn eu golwg hwynt.

25 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Os fy nghyfammod â'r dydd ac â'r nos ni *saif, ac oni* osodais i ddefodau y nefoedd a'r ddaear:

26 Yna had Jacob a Dafydd fy ngwas a wrthodaf fi, fel na chymmerwyf o'i had ef lywodraethwyr ar had Abraham, Isaac, a Jacob: canys [p] mi a ddychwelaf eu caethiwed hwynt, ac a drugarhâf wrthynt.

[p] ad. 7, 11.

PENNOD XXXIV.

1 *Jeremïah yn prophwydo caethiwed Sedecïah, a'r ddinas.* 8 *Y tywysogion a'r bobl, wedi iddynt ryddhâu eu caeth-weision, y'ngwrthwyneb i gyfammod Duw, yn eu cymmeryd hwy drachefn.* 12 *Jeremïah, am eu hanufudd-dod, yn eu rhoddi hwy a Sedecïah yn nwylaw eu gelynion.*

Cylch 591.

YGAIR yr hwn a ddaeth at Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD ([a] pan oedd Nebuchodonosor brenhin Babilon, a'i holl lu, a holl deyrnasoedd y ddaear *y rhai oedd* dan lywodraeth ei law ef, a'r holl bobloedd, yn rhyfela yn erbyn Jerusalem, ac yn erbyn ei holl ddinasoedd hi) gan ddywedyd,

[a] 2 Bren. 25. 1, &c. pen. 52. 4.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW Israel, Dos, a llefara wrth Sedecïah brenhin Judah, a dywed wrtho, [b] Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn rhoddi y ddinas hon i law brenhin Babilon, ac [c] efe a'i llysg hi â thân:

[b] pen. 32. 3.

[c] pen. 32. 29.

3 Ac [d] ni ddïengi dithau o'i law ef, canys dïau y'th ddèlir, ac y'th roddir i'w law ef; a'th lygaid di a gânt weled llygaid brenhin Babilon, a'i enau ef a ymddiddan â'th enau di, a thithau a âi i Babilon.

[d] pen. 32. 4.

4 Er hynny, O Sedecïah brenhin Judah, gwrando air yr ARGLWYDD; Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am danat ti, Ni byddi di farw trwy y cleddyf:

5 Mewn heddwch y byddi farw: a hwy a losgant *bêr-aroglau* i ti, fel [e] y llosgwyd i'th dadau, y brenhinoedd gynt, y rhai o fu o'th flaen di: a [f] hwy a alarant am danat ti, *gan ddywedyd*, O arglwydd! canys myfi a ddywedais y gair, medd yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 591.

[e] Edrych 2 Chron. 16. 14. a 21. 19.

[f] Edrych pen. 22. 18.

6 Yna Jeremïah y prophwyd a lefarodd wrth Sedecïah brenhin Judah yr holl eiriau hyn yn Jerusalem,

7 Pan oedd llu brenhin Babilon yn rhyfela yn erbyn Jerusalem, ac yn erbyn holl ddinasoedd Judah y rhai a adawsid, yn erbyn Lachis, ac yn erbyn Azecah: canys y dinasoedd caerog hyn a adawsid o ddinasoedd Judah.

8 ¶ Y gair yr hwn a ddaeth at Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD, wedi i'r brenhin Sedecïah wneuthur cyfammod â'r holl bobl *oedd* yn Jerusalem, am gyhoeddi iddynt [g] ryddid;

Cylch 591.

[g] Exod. 21. 2.

9 [h] I ollwng o bob un ei wasanaethwr, a phob un ei wasanaethferch, *y rhai fyddent* Hebread neu Hebrees, yn rhyddion; ac na cheisiai neb wasanaeth ganddynt, *sef* gan ei frawd o Iuddew.

[h] Neh. 5. 11.

10 A phan glybu yr holl bennaethiaid, a'r holl bobl y rhai a aethent i'r cyfammod, am ollwng o bob un ei wasanaethwr a phob un ei wasanaethferch yn rhyddion, fel na cheisient wasanaeth ganddynt mwyach, yna hwy a wrandawsant, ac a'*u* gollyngasant ymaith.

11 Ond wedi hynny yr edifarhâodd arnynt, a hwy a ddygasant yn eu hol eu gweision a'u morwynion, y rhai a ollyngasent yn rhyddion, ac a'u caethiwasant hwy yn weision ac yn forwynion.

Cylch 590.

12 ¶ Am hynny y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

13 Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel, Mi a wneuthum gyfammod â'ch tadau chwi, y dydd y dygais hwynt allan o dir yr Aipht, o dŷ y caethiwed, gan ddywedyd,

14 Ym mhen [i] saith mlynedd gollyngwch bob un ei frawd o Hebread, yr hwn a ‖ werthwyd i ti, ac a'th wasanaethodd chwe blynedd; gollwng ef yn rhydd oddi wrthyt: ond ni wrandawodd eich tadau arnaf, ac ni ogwyddasant eu clustiau.

[i] Exod. 21. 2. Deut. 15. 12.

‖ Neu, *ymwerthodd.*

15 A chwithau a gymmerasech edifeirwch heddyw, ac a wnaethech yr hyn oedd uniawn yn fy ngolwg, am gyhoeddi rhyddid bob un i'w gymmydog; a chwi

Cyn CRIST Cylch 590.

a wnaethech gyfammod yn fy ngŵydd i, yn y tŷ y gelwir fy enw arno:

16 Ond chwi a ddychwelasoch, ac a halogasoch fy enw, ac a ddygasoch yn eu hol bob un ei wasanaethwr, a phob un ei wasanaethferch, y rhai a ollyngasech yn rhyddion wrth eu hewyllys eu hun: caethiwasoch hwynt hefyd i fod yn weision ac yn forwynion i chwi.

17 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ni wrandawsoch arnaf fi, gan gyhoeddi rhyddid bob un i'w frawd, a phob un i'w gymmydog: wele fi yn cyhoeddi i'ch erbyn, medd yr ARGLWYDD, ryddid i'r cleddyf, i'r haint, ac i'r newyn, ac mi †a wnaf eich [k] symmud chwi i holl deyrnasoedd y ddaear.

18 A mi a roddaf y dynion a droseddodd fy nghyfammod, y rhai ni chwblhasant eiriau y cyfammod a wnaethant ger fy mron, wedi iddynt fyned rhwng rhannau y llo, [l] yr hwn a holltasent yn ddau,

19 Tywysogion Judah, a thywysogion Jerusalem, yr ystafellyddion, a'r offeiriaid, a holl bobl y wlad y rhai a aethant rhwng rhannau y llo,

20 Ië, mi a'u rhoddaf hwynt yn llaw eu gelynion, ac yn llaw y rhai sydd yn ceisio eu heinioes: [m] a'u celain fydd yn fwyd i ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaear.

21 A mi a roddaf Sedecïah brenhin Judah, a'i dywysogion, i law eu gelynion, ac i law y rhai sydd yn ceisio eu heinioes, ac yn llaw llu brenhin Babilon, [n] y rhai a aethant i fynu oddi wrthych.

22 Wele, mi a orchymynaf, medd yr ARGLWYDD, ac a wnaf iddynt droi yn ol at y ddinas hon, a hwy a ryfelant yn ei herbyn hi, ac a'i goresgynant hi, ac a'i llosgant hi â thân: ac mi a wnaf ddinasoedd Judah yn anghyfannedd heb breswylydd.

†Heb. *a'ch rhoddaf yn symmudiad.*

[k] Deut. 28. 64. pen. 29. 18.

[l] Edrych Gen. 15. 10, 17.

[m] pen. 7. 33. a 16. 4.

[n] Edrych pen. 37. 5, 11.

PENNOD XXXV.

1 *Trwy ddangos ufudd-dod y Rechabiaid,* 12 *y mae Jeremïah yn barnu ar anufudd-dod yr Iuddewon.* 18 *Duw yn bendithio y Rechabiaid am eu hufudd-dod.*

Cylch 607.

YGAIR yr hwn a ddaeth at Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD, yn nyddiau Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah, gan ddywedyd,

2 Dos di i [a] dŷ y Rechabiaid, a llefara wrthynt, a phar iddynt ddyfod i dŷ yr ARGLWYDD, i un o'r ystafelloedd, a dod iddynt win i'w yfed.

[a] 1 Chron. 2. 55.

3 Yna myfi a gymmerais Jaazaniah, mab Jeremïah, mab Habazinïah, a'i frodyr, a'i holl feibion, a holl deulu y Rechabiaid;

4 A mi a'u dygais hwynt i dŷ yr ARGLWYDD, i ystafell meibion Hanan mab Igdalïah, gwr i DDUW, yr hon *oedd* wrth ystafell y tywysogion, yr hon *sydd* goruwch ystafell Maaseiah mab Sàlum, ceidwad y †drws.

5 A mi a roddais ger bron meibion tŷ y Rechabiaid phïolau yn llawn o win, a chwppanau, a mi a ddywedais wrthynt, Yfwch win.

6 Ond hwy a ddywedasant, Nid yfwn ni ddim gwin: o herwydd [b] Jonadab mab Rechab ein tad a roddodd i ni orchymyn, gan ddywedyd, Nac yfwch win, *na* chwychwi na'ch plant, yn dragywydd.

7 Nac adeiledwch dŷ, ac na heuwch had, ac na phlennwch winllan, ac na fydded gennych chwi: ond mewn pebyll y preswyliwch eich holl ddyddiau; fel y byddoch chwi fyw ddyddiau lawer ar wyneb y ddaear, lle yr *ydych* yn ddïeithriaid.

8 A nyni a wrandawsom ar lais Jonadab mab Rechab ein tad, am bob peth a orchymynodd efe i ni; nad yfem ni win ein holl ddyddiau, nyni, ein gwragedd, ein meibion, a'n merched;

9 Ac nad adeiladem i ni dai i'w preswylio; ac nid oes gennym na gwinllan, na maes, na had.

10 Eithr trigo a wnaethom mewn pebyll, a gwrandaw, a gwneuthur yn ol yr hyn oll a orchymynodd Jonadab ein tad i ni.

11 Ond pan ddaeth Nebuchodonosor brenhin Babilon i fynu i'r wlad, nyni a ddywedasom, Deuwch, ac âwn i Jerusalem, rhag llu y Caldeaid, a rhag llu yr Assyriaid: ac yn Jerusalem yr ydym ni yn preswylio.

12 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremïah, gan ddywedyd,

13 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, Dos, a dywed wrth wŷr Judah, ac wrth breswylwyr Jerusalem, Oni chymmerwch chwi addysg i wrando ar fy ngeiriau? medd yr ARGLWYDD.

14 Geiriau Jonadab mab Rechab, y rhai a orchymynodd efe i'w feibion, nad yfent win, a gyflawnwyd: canys nid yfant hwy *win* hyd y dydd hwn; ond hwy a wrandawant ar orchymyn eu tad: a minnau a ddywedais wrthych chwi,

†Heb. *rhiniog,* neu, *dodrefn.*

[b] 2 Bren. 10. 15.

Cyn CRIST Cylch 607.

[c] gan godi yn fore, a llefaru; ond ni wrandawsoch arnaf.

15 Myfi a anfonais hefyd attoch chwi fy holl weision y prophwydi, gan godi yn fore, ac anfon, gan ddywedyd, [d] Dychwelwch yn awr bawb oddi wrth ei ffordd ddrwg, a gwellhêwch eich gweithredoedd, ac nac ewch ar ol duwiau dïeithr, i'w gwasanaethu hwynt; a chwi a drigwch yn y wlad yr hon a roddais i chwi ac i'ch tadau: ond ni ogwyddasoch eich clustiau, ac ni wrandawsoch arnaf.

16 Gan i feibion Jonadab mab Rechab gyflawni gorchymyn eu tad, yr hwn a orchymynodd efe iddynt; ond y bobl yma ni wrandawsant arnaf fi:

17 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW y lluoedd, DUW Israel, Wele fi yn dwyn ar Judah, ac ar holl drigolion Jerusalem, yr holl ddrwg a leferais yn eu herbyn: o herwydd i mi ddywedyd wrthynt, ond ni wrandawsant; a galw arnynt, ond nid attebasant.

18 ¶ A Jeremïah a ddywedodd wrth dylwyth y Rechabiaid, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, O herwydd i chwi wrando ar orchymyn Jonadab eich tad, a chadw ei holl orchymynion ef, a gwneuthur yn ol yr hyn oll a orchymynodd efe i chwi:

19 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; † Ni phalla i Jonadab mab Rechab wr i sefyll ger fy mron i yn dragywydd.

[c] pen. 7. 13, 25.
[d] pen 18. 11. a 25. 5.
† Heb. *Ni thorrir ymaith i Jonadab.*

PENNOD XXXVI.

1 *Jeremïah yn peri i Baruch ysgrifenu ei brophwydoliaeth ef,* 5 *a'i darllen ar gyhoedd.* 11 *Y tywysogion, wedi cael gwybodaeth o hynny trwy Michaiah, yn anfon Jehudi i gyrchu y llyfr, ac yn ei ddarllen:* 19 *yn erchi i Baruch ymguddio, efe a Jeremïah.* 20 *Y brenhin Jehoiacim wedi clywed sôn am y llyfr, yn gwrando peth o hono, ac yn ei losgi ef.* 27 *Jeremïah yn adrodd ei farn ef.* 32 *Baruch yn ysgrifenu y llyfr o newydd.*

Cylch 607. AC yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah, y daeth y gair hwn oddi wrth yr ARGLWYDD at Jeremïah, gan ddywedyd,

[a] Es. 8. 1.
[b] pen. 30. 2.
2 Cymmer i ti [a] blyg llyfr, ac [b] ysgrifena ynddo yr holl eiriau a leferais i wrthyt yn erbyn Israel, ac yn erbyn Judah, ac yn erbyn yr holl genhedloedd, o'r dydd y lleferais i wrthyt ti, er dyddiau [c] Josïah hyd y dydd hwn.

[c] pen. 25. 3.
3 Fe allai pan glywo tŷ Judah yr holl ddrwg yr ydwyf fi yn amcanu ei wneuthur iddynt, y dychwelant bob un o'i ffordd ddrygionus, fel y maddeuwyf eu hanwiredd a'u pechod.

4 Yna Jeremïah a alwodd Baruch mab Nerïah; a [d] Baruch a ysgrifenodd o enau Jeremïah holl eiriau yr ARGLWYDD, y rhai a lefarasai efe wrtho, mewn plyg llyfr.

5 A Jeremïah a orchymynodd i Baruch, gan ddywedyd, Cauwyd arnaf fi, ni allaf fi fyned i dŷ yr ARGLWYDD.

6 Am hynny dos di, a darllen o'r llyfr a ysgrifenaist o'm genau, eiriau yr ARGLWYDD, lle y clywo y bobl, *yn* nhŷ yr ARGLWYDD, ar y dydd ympryd; a lle y clywo holl Judah hefyd, y rhai a ddelont o'u dinasoedd, y darlleni di hwynt.

7 Fe allai † y daw eu gweddi hwynt ger bron yr ARGLWYDD, ac y dychwelant bob un o'i ffordd ddrygionus: canys mawr *yw* y llid a'r digofaint a draethodd yr ARGLWYDD yn erbyn y bobl hyn.

8 Felly Baruch mab Nerïah a wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynasai Jeremïah y prophwyd iddo, gan ddarllen o'r llyfr eiriau yr ARGLWYDD *yn* nhŷ yr ARGLWYDD.

9 Ac yn y bummed flwyddyn i Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah, ar y nawfed mis, y cyhoeddasant ympryd ger bron yr ARGLWYDD, *i'r* holl bobl yn Jerusalem, ac i'r holl bobl a ddaethent o ddinasoedd Judah i Jerusalem.

10 Yna Baruch a ddarllenodd o'r llyfr eiriau Jeremïah, *yn* nhŷ yr ARGLWYDD, yn ystafell Gemarïah mab Saphan yr ysgrifenydd, yn y cyntedd uchaf, wrth [e] ddrws porth newydd tŷ yr ARGLWYDD, lle y clybu yr holl bobl.

11 ¶ Pan glybu Michaiah mab Gemarïah, mab Saphan, holl eiriau yr ARGLWYDD allan o'r llyfr;

12 Yna efe a aeth i waered i dŷ y brenhin i ystafell yr ysgrifenydd: ac wele, yr holl dywysogion oedd yno yn eistedd; *sef* Elisama yr ysgrifenydd, a Delaiah mab Semaiah, ac Elnathan mab Achbor, a Gemarïah mab Saphan, a Sedecïah mab Hananïah, a'r holl dywysogion.

13 A Michaiah a fynegodd iddynt yr holl eiriau a glywsai efe pan ddarllenasai Baruch y llyfr lle y clybu y bobl.

14 Yna yr holl dywysogion a anfonasant Jehudi mab Nethanïah, mab Selemïah, mab Cusi, at Baruch, gan ddywedyd, Cymmer yn dy law y llyfr y darllenaist allan o hono lle y clybu y bobl, a thyred. Felly Baruch mab Ne-

Cyn CRIST Cylch 607.
[d] pen. 45. 1.
† Heb. *y cwymp eu deisyfiad.*
Cylch 606.
[e] pen. 26. 10.

Cyn CRIST Cylch 606.

rïah a gymmerodd y llyfr yn ei law, ac a ddaeth attynt.

15 A hwy a ddywedasant wrtho, Eistedd yn awr, a darllen ef lle y clywom ni. Felly Baruch a'*i* darllenodd lle y clywsant hwy.

16 A phan glywsant yr holl eiriau, hwy a ofnasant bawb gyd â'u gilydd; a hwy a ddywedasant wrth Baruch, Gan fynegi mynegwn yr holl eiriau hyn i'r brenhin.

17 A hwy a ofynasant i Baruch, gan ddywedyd, Mynega i ni yn awr, Pa fodd yr ysgrifenaist ti yr holl eiriau hyn o'i enau ef?

18 Yna Baruch a ddywedodd wrthynt, Efe a draethodd yr holl eiriau hyn wrthyf fi â'i enau, a minnau a'*u* hysgrifenais *hwynt* yn y llyfr âg ingc.

19 Yna y tywysogion a ddywedasant wrth Baruch, Dos ac ymguddia, ti a Jeremïah; ac na wyped neb pa le *y byddoch* chwi.

20 ¶ A hwy a aethant at y brenhin i'r cyntedd (ond hwy a gadwasant y llyfr yn ystafell Elisama yr ysgrifenydd) ac a fynegasant yr holl eiriau lle y clybu y brenhin.

21 A'r brenhin a anfonodd Jehudi i gyrchu y llyfr. Ac efe a'i dug ef o ystafell Elisama yr ysgrifenydd. A Jehudi a'i darllenodd lle y clybu y brenhin, a lle y clybu yr holl dywysogion oedd yn sefyll yn ymyl y brenhin.

[f] Edrych Amos 3. 15.

22 A'r brenhin oedd yn eistedd yn [f] y gauafdy, yn y nawfed mis; a thân wedi ei gynneu ger ei fron.

23 A phan ddarllenasai Jehudi dair dalen neu bedair, *yna* efe a'i torrodd â chyllell ysgrifenydd, ac a'*i* bwriodd i'r tân *oedd* yn yr aelwyd, nes darfod o'r holl lyfr gan y tân *oedd* ar yr aelwyd.

[g] 2 Bren. 22. 11.

24 Etto nid ofnasant, ac ni [g] rwygasant eu dillad, *na*'r brenhin, nac yr un o'i weision y rhai a glywsant yr holl eiriau hyn.

25 Etto Elnathan, a Delaiah, a Gemarïah, a ymbiliasant â'r brenhin na losgai efe y llyfr; ond ni wrandawai efe arnynt.

‖ Neu, *y brenhin.*

26 Ond y brenhin a orchymynodd i Jerameel mab ‖ Hammelech, a Seraiah mab Azrïel, a Selemïah mab Abdïel, ddala Baruch yr ysgrifenydd, a Jeremïah y prophwyd: ond yr ARGLWYDD a'u cuddiodd hwynt.

Cylch 605.

27 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremïah (wedi i'r brenhin losgi y llyfr, a'r geiriau a ysgrifenasai Baruch o enau Jeremïah) gan ddywedyd,

28 Cymmer i ti etto lyfr arall, ac ysgrifena arno yr holl eiriau cyntaf y rhai oedd yn y llyfr cyntaf, yr hwn a losgodd Jehoiacim brenhin Judah:

29 A dywed wrth Jehoiacim brenhin Judah, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ti a losgaist y llyfr hwn, gan ddywedyd, Paham yr ysgrifenaist ynddo, gan ddywedyd, Dïau y daw brenhin Babilon, ac a anrheithia y wlad hon; ac efe a wna i ddyn ac i anifail ddarfod o honi?

30 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Jehoiacim brenhin Judah; Ni bydd iddo ef a eisteddo ar frenhinfaingc Dafydd: [h] a'i gelain ef a fwrir allan i wres y dydd, ac i rew y nos.

[h] pen. 22. 19.

31 A mi a ymwelaf âg ef, ac â'i had, ac â'i weision, am eu hanwiredd; a mi a ddygaf arnynt hwy, ac ar drigolion Jerusalem, ac ar wŷr Judah, yr holl ddrwg a leferais i'w herbyn, ond ni wrandawsant.

32 ¶ Yna Jeremïah a gymmerth lyfr arall, ac a'i rhoddodd at Baruch mab Nerïah yr ysgrifenydd; ac efe a ysgrifenodd ynddo o enau Jeremïah holl eiriau y llyfr a losgasai Jehoiacim brenhin Judah yn tân: a chwanegwyd attynt etto eiriau lawer fel hwythau.

PENNOD XXXVII.

1 *Wedi darfod i'r Aiphtiaid yrru y Caldeaid ymaith o warchae ar Jerusalem, y mae y brenhin Sedecïah yn anfon at Jeremïah i weddïo dros y bobl.* 6 *Jeremïah yn prophwydo y dychwelai y Caldeaid, ac y gorchfygent.* 11 *Ei ddal ef megis ffoadur, a'i faeddu, a'i garcharu.* 16 *Y mae efe yn sicrhâu Sedecïah o'r caethiwed:* 18 *yn ymbil am gael ei ollwng yn rhydd;. ac yn cael peth ffafr.*

Cyn CRIST Cylch 605.

Cylch 599.

A'R brenhin [a] Sedecïah mab Josïah a deyrnasodd yn lle Conïah mab Jehoiacim, yr hwn a wnaeth Nebuchodonosor brenhin Babilon yn frenhin yng ngwlad Judah.

[a] 2 Bren. 24. 17. 1 Chron. 3. 15. 2 Chron. 36. 10. pen. 22. 24.

2 Ond ni wrandawodd efe, na'i weision, na phobl y tir, ar eiriau yr ARGLWYDD, y rhai a draethodd efe trwy law Jeremïah y prophwyd.

3 A'r brenhin Sedecïah a anfonodd Jehuchal mab Selemïah, a [b] Sephanïah mab Maaseiah yr offeiriad, at Jeremïah y prophwyd, gan ddywedyd, Gweddïa, *attolwg*, drosom ni ar yr ARGLWYDD ein DUW.

[b] pen. 29. 25. a 52. 24.

590.

4 A Jeremïah *oedd* yn myned i mewn

Cyn CRIST 590.

ac allan ym mysg y bobl: canys ni roddasent hwy ef *etto* yn y carchardy.

5 A [c] llu Pharaoh a ddaethai allan o'r Aipht: a [d] phan glybu y Caldeaid *oedd* yn gwarchae ar Jerusalem sôn am danynt, hwy a aethant ymaith oddi wrth Jerusalem.

[c] Edrych 2 Bren. 24. 7.
[d] pen. 34. 21.

6 ¶ Yna gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremïah y prophwyd, gan ddywedyd,

7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW Israel; Fel hyn y dywedwch chwi wrth frenhin Judah, yr hwn a'ch anfonodd chwi attaf fi i ymofyn â mi; Wele, llu Pharaoh, yr hwn a ddaeth allan yn gynhorthwy i chwi, a ddychwel i'w wlad ei hun i'r Aipht.

8 A'r Caldeaid a ddychwelant, ac a ryfelant yn erbyn y ddinas hon, ac a'i hynnillant, ac a'i llosgant â thân.

9 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Na thwyllwch † eich hunain, gan ddywedyd, Dïau yr â y Caldeaid oddi wrthym ni: oblegid nid ânt hwy.

† Heb. *eich eneidiau.*

10 Canys pe tarawech chwi holl lu y Caldeaid y rhai sydd yn rhyfela i'ch erbyn; fel *na* weddillid o honynt *ond* gŵyr † archolledig, *etto* hwy a gyfodent bob un yn ei babell, ac a losgent y ddinas hon â thân.

† Heb. *wedi eu trywanu.*

11 ¶ A phan aeth llu y Caldeaid † ymaith oddi wrth Jerusalem, rhag llu Pharaoh;

† Heb. *i fynu.*

12 Yna Jeremïah a aeth allan o Jerusalem, i fyned i wlad Benjamin, i ‖ ymlithro oddi yno y'nghanol y bobl.

‖ Neu, *ymneillduo.*

13 A phan oedd efe ym mhorth Benjamín, *yr oedd* yno ben-swyddog, a'i enw ef *oedd* Irïah, mab Selemïah, mab Hananïah; ac efe a ddaliodd Jeremïah y prophwyd, gan ddywedyd, Cilio at y Caldeaid yr wyt ti.

14 Yna y dywedodd Jeremïah, † Nid gwir; nid ydwyf fi yn cilio at y Caldeaid. Ond ni wrandawai efe arno: felly Irïah a ymaflodd yn Jeremïah, ac a'i dygodd ef at y tywysogion.

† Heb. *Celwydd.*

15 Am hynny y tywysogion a ddigiasant wrth Jeremïah, ac a'i tarawsant, ac a'i rhoddasant yn y carchardy yn nhŷ Jonathan yr ysgrifenydd: o herwydd hwnnw a wnaethent hwy yn garchardy.

16 ¶ Pan ddaeth Jeremïah i'r daeardy, ac i'r ‖ cabanau, ac *wedi* i Jeremïah aros yno ddyddiau lawer;

‖ Neu, *celloedd.*

589.

17 Yna y brenhin Sedecïah a anfonodd, ac a'i cymmerodd ef allan: a'r brenhin a ofynodd iddo yn gyfrinachol yn ei dŷ ei hun, ac a ddywedodd, A oes gair oddi wrth yr ARGLWYDD? A dywedodd Jeremïah, Oes: canys tydi, *eb efe,* a roddir yn llaw brenhin Babilon.

Cyn CRIST Cylch 589.

18 Jeremïah hefyd a ddywedodd wrth y brenhin Sedecïah, Pa bechod a wneuthum i i'th erbyn di, neu yn erbyn dy weision, neu yn erbyn y bobl hyn, pan y'm rhoddasoch yn y carchardy?

19 Pa le *y mae* eich prophwydi a brophwydasant i chwi, gan ddywedyd, Ni ddaw brenhin Babilon i'ch erbyn, nac yn erbyn y wlad hon?

20 Ac yn awr gwrando, attolwg, O fy arglwydd frenhin: attolwg, † deued fy ngweddi ger dy fron; fel na pharech i mi ddychwelyd i dŷ Jonathan yr ysgrifenydd, rhag fy marw yno.

† Heb. *cwymped.*

21 Yna y brenhin Sedecïah a orchymynodd iddynt hwy roddi Jeremïah [e] y'nghyntedd y carchardy, a rhoddi iddo ef deisen o fara beunydd o heol y pobyddion, nes darfod yr holl fara yn y ddinas. Felly Jeremïah a arhosodd yng nghyntedd y carchardy.

[e] pen. 32. 2.

PENNOD XXXVIII.

1 Jeremïah, ar gam-achwyn, yn cael ei fwrw i ddaeardy Malchïah: 7 ac Ebedmelech yn cael peth rhyddid iddo ef. 14 Jeremïah, trwy ymddiddan cyfrinachol, yn cynghori i'r brenhin achub ei einioes trwy ymrôi; 24 a thrwy archiad y brenhin, yn celu yr ymddiddan hwnnw oddi wrth y tywysogion.

YNA Sephatïah mab Mattan, a Gedalïah mab Pasur, a Juchal mab Selemïah, a Phasur mab Malchïah, a glywsant y geiriau a draethasai Jeremïah wrth yr holl bobl, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; [a] Yr hwn a arhoso yn y ddinas hon, a fydd farw trwy y cleddyf, trwy newyn, a thrwy haint: ond y neb a elo allan at y Caldeaid, a fydd byw; canys ei einioes fydd yn ysglyfaeth iddo, a byw fydd.

[a] pen. 21. 9.

3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Y ddinas hon a roddir yn ddïau yn llaw llu brenhin Babilon, yr hwn a'i hynnill hi.

4 Yna y tywysogion a ddywedasant wrth y brenhin, Rhodder, attolwg, y gwr hwn i farwolaeth: oblegid fel hyn y mae efe yn gwanhâu dwylaw y rhyfelwyr a adawyd yn y ddinas hon, a dwylaw yr holl bobl, wrth ddywedyd wrthynt yn ol y geiriau hyn: o herwydd nid yw y gwr hwn yn ceisio † llwyddiant i'r bobl hyn, ond niwed.

† Heb. *heddlwch.*

5 A'r brenhin Sedecïah a ddywedodd,

Cyn CRIST 589.

Wele ef yn eich llaw chwi: canys nid *yw* y brenhin *wr* a ddichon ddim yn eich erbyn chwi.

6 Yna hwy a gymmerasant Jeremïah, ac a'i bwriasant ef i ddaeardy Malchïah mab ‖Hammelech, yr hwn *oedd* yng nghyntedd y carchardy: a hwy a ollyngasant Jeremïah i waered wrth raffau. Ac nid *oedd* dwfr yn y daeardy, ond tom: felly Jeremïah a lynodd yn y dom.

‖ Neu, *y brenhin.*

7 ¶ A phan glybu [b] Ebedmelech yr Ethiopiad (un o'r ystafellyddion yr hwn oedd yn nhŷ y brenhin) iddynt hwy roddi Jeremïah yn y daeardy (a'r brenhin yn eistedd ym mhorth Benjamin)

[b] pen. 39. 16.

8 Ebedmelech a aeth allan o dŷ y brenhin, ac a lefarodd wrth y brenhin, gan ddywedyd,

9 O fy arglwydd frenhin, drwg y gwnaeth y gwŷr hyn y'nghwbl ag a wnaethant i Jeremïah y prophwyd, yr hwn a fwriasant hwy i'r daeardy; ac efe a fydd marw o newyn yn y fan lle y mae, o herwydd nid *oes* bara mwyach yn y ddinas.

10 Yna y brenhin a orchymynodd i Ebedmelech yr Ethiopiad, gan ddywedyd, Cymmer oddi yma ddengwr ar hugain †gyd â thi, a chyfod Jeremïah y prophwyd o'r daeardy cyn ei farw.

† Heb. *yn dy law*, neu, *gyd â'th law.*

11 Felly Ebedmelech a gymmerodd y gwŷr gyd âg ef, ac a aeth i dŷ y brenhin dan y trysordy, ac a gymmerodd oddi yno hen garpiau, a hen bwdr-fratiau, ac a'u gollyngodd i waered at Jeremïah i'r daeardy wrth raffau.

12 Ac Ebedmelech yr Ethiopiad a ddywedodd wrth Jeremïah, Gosod yn awr yr hen garpiau, a'r pwdr-fratiau hyn, dan dy geseiliau oddi tan y rhaffau. A Jeremïah a wnaeth felly.

13 Felly hwy a dynnasant Jeremïah i fynu wrth y rhaffau, ac a'i codasant ef o'r daeardy; a Jeremïah a arhosodd yng nghyntedd y carchardy.

14 ¶ Yna y brenhin Sedecïah a anfonodd, ac a gymmerodd Jeremïah y prophwyd atto ‖i'r trydydd cyntedd, yr hwn *sydd* yn nhŷ yr ARGLWYDD; a'r brenhin a ddywedodd wrth Jeremïah, Mi a ofynaf i ti beth: na chela ddim oddi wrthyf fi.

‖ Neu, *i'r cyntedd pennaf.*

15 A Jeremïah a ddywedodd wrth Sedecïah, Os mynegaf i ti, oni roddi di fi i farwolaeth? ac os rhoddaf i ti gynghor, oni wrandewi di arnaf?

16 Felly y brenhin Sedecïah a dyngodd wrth Jeremïah yn gyfrinachol, gan ddywedyd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, [c] yr hwn a wnaeth i ni yr enaid hwn, ni roddaf fi di i farwolaeth, ac ni roddaf di yn llaw y gwŷr hyn sydd yn ceisio dy einioes.

Cyn CRIST 589.

[c] Es. 57. 16.

17 Yna y dywedodd Jeremïah wrth Sedecïah, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW y lluoedd, DUW Israel, Os gan fyned yr âi di allan at dywysogion brenhin Babilon, yna y bydd dy enaid fyw, ac ni losgir y ddinas hon â thân; a thithau a fyddi fyw, ti a'th deulu.

18 Ond onid âi di allan at dywysogion brenhin Babilon, yna y ddinas hon a roddir i law y Caldeaid, a hwy a'i llosgant hi â thân, ac ni ddïengi dithau o'u llaw hwynt.

19 A'r brenhin Sedecïah a ddywedodd wrth Jeremïah, Yr ydwyf fi yn ofni yr Iuddewon a giliasant at y Caldeaid, rhag iddynt hwy fy rhoddi i yn eu llaw hwynt, ac i'r rhai hynny fy ngwatwar.

20 A Jeremïah a ddywedodd, Ni roddant ddim: gwrando, attolwg, ar lais yr ARGLWYDD, yr hwn yr ydwyf fi yn ei draethu i ti; felly y bydd yn dda i ti, a'th enaid a fydd byw.

21 Ond os gwrthodi fyned allan, dyma y gair a ddangosodd yr ARGLWYDD i mi:

22 Ac wele, yr holl wragedd, y rhai a adawyd yn nhŷ brenhin Judah, a ddygir allan at dywysogion brenhin Babilon; a hwy a ddywedant, †Dy gyfeillion a'th hudasant, ac a'th orchfygasant; dy draed a lynasant yn y dom, *a* hwythau a droisant yn eu hol.

† Heb. *Gwŷr dy heddwch.*

23 Felly hwy a ddygant allan dy holl wragedd a'th blant at y Caldeaid, ac ni ddïengi dithau o'u llaw hwynt; canys â llaw brenhin Babilon y'th ddèlir; a'r ddinas hon a losgi â thân.

24 ¶ Yna y dywedodd Sedecïah wrth Jeremïah, Na chaffed neb wybod y geiriau hyn, ac ni'th roddir i farwolaeth.

25 Ond os y tywysogion a glywant i mi ymddiddan â thi, ac *os* deuant attat ti, a dywedyd wrthyt, Mynega yn awr i ni beth a draethaist ti wrth y brenhin; na chela oddi wrthym ni, ac ni roddwn ni mo honot ti i farwolaeth; a pha beth a draethodd y brenhin wrthyt tithau:

26 Yna dywed wrthynt, [d] Myfi a weddïais yn ostyngedig ger bron y brenhin, na yrrai efe fi drachefn i dŷ Jonathan, i farw yno.

[d] pen. 37. 20.

27 Yna yr holl dywysogion a ddaethant at Jeremïah, ac a'i holasant ef: ac efe a fynegodd iddynt yn ol yr holl eiriau hyn, y rhai a orchymynasai y brenhin: felly hwy † a beidiasant ag ymddiddan âg ef, canys ni chafwyd clywed y peth.

28 A Jeremïah a arhosodd y'nghyntedd y carchardy hyd y dydd yr ynnillwyd Jerusalem; ac *yno* yr oedd efe pan ynnillwyd Jerusalem.

PENNOD XXXIX.

1 *Ynnill Jerusalem.* 4 *Tynnu llygaid Sedecïah, a'i anfon i Babilon.* 8 *Difrodi y ddinas,* 9 *a chaethiwo y bobl.* 11 *Nebuchodonosor yn rhoi gorchymyn a'r fod yn dda wrth Jeremïah.* 15 *Addewid Duw i Ebedmelech.*

590. YN [a] y nawfed flwyddyn i Sedecïah brenhin Judah, ar y degfed mis, y daeth Nebuchodonosor brenhin Babilon, a'i holl lu, yn erbyn Jerusalem, ac a warchaeasant arni.

588. 2 Yn yr unfed flwyddyn ar ddeg i Sedecïah, yn y pedwerydd mis, ar y nawfed *dydd* o'r mis, y torrwyd y ddinas.

3 A holl dywysogion brenhin Babilon a ddaethant i mewn, ac a eisteddasant yn y porth canol, *sef* Nergal-sareser, Samgar-nebo, Sarsechim, Rabsaris, Nergal-sareser, Rabmag, a holl dywysogion craill brenhin Babilon.

4 ¶ A phan welodd Sedecïah brenhin Judah hwynt, a'r holl ryfelwyr, hwy a ffoisant, ac a aethant allan o'r ddinas liw nos, trwy ffordd gardd y brenhin, i'r porth rhwng y ddau fur: ac efe a aeth allan tu a'r ‖ anialwch.

5 A llu y Caldeaid a erlidiasant ar eu hol hwynt, ac a oddiweddasant Sedecïah yn rhosydd Jericho, ac a'i daliasant ef, ac a'i dygasant at Nebuchodonosor brenhin Babilon, i Riblah y'ngwlad Hamath; lle y † rhoddodd efe farn arno.

6 Yna brenhin Babilon a laddodd feibion Sedecïah yn Riblah o flaen ei lygaid ef: brenhin Babilon hefyd a laddodd holl bendefigion Judah.

7 Ac efe a dynnodd lygaid Sedecïah, ac a'i rhwymodd ef â † chadwynau i'w ddwyn i Babilon.

8 ¶ A'r Caldeaid a losgasant dŷ y brenhin, a thai y bobl, â thân; a hwy a ddrylliasant furiau Jerusalem.

9 Yna Nebuzaradan † pennaeth y milwyr a gaethgludodd i Babilon weddill y bobl y rhai a adawsid yn y ddinas, a'r encilwyr y rhai a giliasent atto ef, ynghyd â gweddill y bobl y rhai a adawsid.

10 A Nebuzaradan pennaeth y milwyr a adawodd o dlodion y bobl, y rhai nid oedd dim ganddynt, y'ngwlad Judah, ac efe a roddodd iddynt winllannoedd a meusydd † y pryd hwnnw.

11 ¶ A Nebuchodonosor brenhin Babilon a roddodd orchymyn am Jeremïah † i Nebuzaradan pennaeth y milwyr, gan ddywedyd,

12 Cymmer ef, a bwrw olwg arno, ac na wna iddo ddim niwed; ond megis y dywedo efe wrthyt ti, felly gwna iddo.

13 Felly Nebuzaradan pennaeth y milwyr a anfonodd, Nebusasban hefyd, Rabsaris, a Nergal-sareser, Rabmag, a holl bennaethiaid brenhin Babilon:

14 Ië, hwy a anfonasant, ac a gymmerasant Jeremïah o gyntedd y carchardy, ac [b] a'i rhoddasant ef at Gedalïah mab Ahicam, mab Saphan, i'w ddwyn adref: felly efe a drigodd ym mysg y bobl.

15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremïah, pan oedd efe wedi cau arno y'nghyntedd y carchar, gan ddywedyd,

16 Dos, a dywed i [c] Ebedmelech yr Ethiopiad, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, Wele, mi a baraf i'm geiriau ddyfod yn erbyn y ddinas hon er niwed, ac nid er lles, a hwy a gwblhêir o flaen dy wyneb y dwthwn hwnnw.

17 Ond myfi a'th waredaf di y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, ac ni'th roddir yn llaw y dynion *yr ydwyt* ti yn ofni rhagddynt.

18 Canys gan achub mi a'th achubaf, ac ni syrthi trwy y cleddyf, eithr [d] bydd dy einioes yn ysglyfaeth i ti, am i ti ymddiried ynof fi, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD XL.

1 *Jeremïah, wedi darfod i Nebuzaradan ei ollwng ef yn rhydd, yn myned at Gedalïah:* 7 *a'r Iuddewon oedd ar wasgar yn ymgasglu atto ef.* 13 *Johanan yn datguddio bradwriaeth Ismael, heb gael ei gredu.*

YGAIR yr hwn a ddaeth at Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD, wedi i Nebuzaradan pennaeth y milwyr ei ollwng ef yn rhydd o Ramah, wedi iddo ei gymmeryd ef, ac yntau yn rhwym mewn ‖ cadwyni ym mysg holl gaethglud Jerusalem a Judah, *y rhai* a gaethgludasid i Babilon.

2 A phennaeth y milwyr a gymmer-

[a] 2 Bren. 25. 1. pen. 52. 4.

[b] pen. 40. 5.

[c] pen. 38. 7.

[d] pen. 21. 9. a 45. 5.

† Heb. *a dawsant oddi wrtho.*

† Heb. *y dydd hwnnw.*

† Heb. *trwy law Nebuzaradan.*

‖ Neu, *gwastadedd.*

† Heb. *lle farodd wrtho farn edigaethau.*

† Heb. *dwy gadwyn bres,* neu, *llyffetheiriau.*

† Heb. *y pennlleiddiad:* Ac felly ad. 10, 11, &c.

‖ Neu, *gefynnau.*

odd Jeremïah, ac [a] a ddywedodd wrtho, Yr ARGLWYDD dy DDUW a lefarodd y drwg yma yn erbyn y lle hwn.

3 A'r ARGLWYDD a'*i* dug i ben, ac a wnaeth megis y llefarodd: am i chwi bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, ac na wrandawsoch ar ei lais ef, am hynny y daeth y peth hyn i chwi.

4 Ac yn awr wele, mi a'th ryddhêais di heddyw o'r cadwynau *oedd* am dy ddwylaw: os da gennyt ti ddyfod gyd â mi i Babilon, tyred, a myfi a † fyddaf da wrthyt: ond os drwg y gweli ddyfod gyd â mi i Babilon, paid; wele yr holl dir o'th flaen di: i'r fan *y byddo* da a boddlawn gennyt fyned, yno dos.

5 Ac yn awr ac efe etto heb ddychwelyd, *efe a ddywedodd*, Dychwel at [b] Gedalïah mab Ahicam, mab Saphan, yr hwn a osododd brenhin Babilon ar ddinasoedd Judah, ac aros gyd âg ef ym mhlith y bobl: neu dos lle y gwelech di yn dda fyned. Felly pennaeth y milwyr a roddodd iddo ef luniaeth a rhodd, ac a'i gollyngodd ef ymaith.

6 Yna yr aeth Jeremïah at Gedalïah mab Ahicam i Mispah, ac a arhosodd gyd âg ef ym mysg y bobl a adawsid yn y wlad.

7 ¶ [c] A phan glybu holl dywysogion y lluoedd, y rhai *oedd* ar hyd y wlad, hwynt-hwy a'u gwŷr, i frenhin Babilon osod Gedalïah mab Ahicam ar y wlad, ac iddo roddi dan ei law ef wŷr, a gwragedd, a phlant, ac o dlodion y wlad, o'r rhai ni chaethgludasid i Babilon;

8 Yna hwy a ddaethant at Gedalïah i Mispah, *sef* Ismael mab Nethanïah, a Johanan a Jonathan meibion Careah, a Seraiah mab Tanhumeth, a meibion Ephai y Netophathiad, a Jezanïah mab Maachathiad, hwynt-hwy a'u gwŷr.

9 A Gedalïah mab Ahicam mab Saphan a dyngodd wrthynt hwy, ac wrth eu gwŷr, gan ddywedyd, Nac ofnwch wasanaethu y Caldeaid: trigwch yn y wlad, a gwasanaethwch frenhin Babilon, felly y bydd daioni i chwi.

10 Am danaf finnau, wele, mi a drigaf ym Mispah, i wasanaethu y Caldeaid, y rhai a ddeuant attom ni: chwithau, cesglwch win, a ffrwythydd hâf, ac olew, a dodwch *hwynt* yn eich llestri, a thrigwch yn eich dinasoedd, y rhai yr ydych yn eu meddiannu.

11 A phan glybu yr holl Iuddewon y rhai *oedd* ym Moab, ac ym mysg meibion Ammon, ac yn Edom, ac yn yr holl wledydd, i frenhin Babilon adael gweddill o Judah, a gosod Gedalïah mab Ahicam mab Saphan yn llywydd arnynt hwy;

12 Yna yr holl Iuddewon a ddychwelasant o'r holl leoedd lle y gyrrasid hwynt, ac a ddaethant i wlad Judah at Gedalïah i Mispah, ac a gasglasant win a ffrwythydd hâf lawer iawn.

13 ¶ Johanan hefyd mab Careah, a holl dywysogion y lluoedd y rhai *oedd* ar hyd y wlad, a ddaethant at Gedalïah i Mispah,

14 Ac a dywedasant wrtho, A wyddost ti yn hysbys i Baalis, brenhin meibion Ammon, anfon Ismael mab Nethanïah † i'th ladd di? Ond ni chredodd Gedalïah mab Ahicam iddynt hwy.

15 Yna Johanan mab Careah a ddywedodd wrth Gedalïah ym Mispah yn gyfrinachol, gan ddywedyd, Gâd i mi fyned, attolwg, a mi a laddaf Ismael mab Nethanïah, ac ni chaiff neb wybod: paham y lladdai efe di, fel y gwasgerid yr holl Iuddewon y rhai a ymgasglasant attat ti, ac y darfyddai am y gweddill yn Judah?

16 Ond Gedalïah mab Ahicam a ddywedodd wrth Johanan mab Careah, Na wna y peth hyn, canys celwydd yr ydwyt ti yn ei ddywedyd am Ismael.

PENNOD XLI.

1 *Ismael, trwy fradwriaeth, yn lladd Gedalïah ac eraill, ac yn amcanu, efe a'r lleill, ffoi at yr Ammoniaid.* 11 *Johanan yn ynnill y caethion, ac yn meddwl ffoi i'r Aipht.*

A C [a] yn y seithfed mis daeth Ismael mab Nethanïah mab Elisama o'r had brenhinol, a phendefigion y brenhin, sef dengwr gyd âg ef, at Gedalïah mab Ahicam i Mispah: a hwy a fwyttasant yno fara ynghyd ym Mispah.

2 Ac Ismael mab Nethanïah a gyfododd, *efe* a'r dengwr oedd gyd âg ef, ac a darawsant Gedalïah mab Ahicam mab Saphan â'r cleddyf, ac a'i lladdasant ef, yr hwn a osodasai brenhin Babilon yn llywydd ar y wlad.

3 Ismael hefyd a laddodd yr holl Iuddewon oedd gyd âg ef, *sef* gyd â Gedalïah, ym Mispah, a'r Caldeaid y rhai a gafwyd yno, y rhyfelwyr.

4 A'r ail dydd wedi iddo ef ladd Gedalïah, heb neb yn gwybod,

5 Yna y daeth gwŷr o Sichem, o Siloh, ac o Samaria, *sef* pedwar ugein-

Cyn CRIST 588.

[a] pen. 50. 7.

† Heb. *fwriaf olwg arnat.*

[b] 2 Bren. 25. 22. pen. 39. 14.

[c] 2 Bren. 25. 23.

† Heb. *i'th daro yn yr enaid?*

Cyn CRIST 588.

[a] 2 Bren. 25. 25.

Cyn CRIST 588.

wr, wedi eillio eu barfau, a rhwygo eu dillad, ac ymdorri, âg offrymmau ac â thus yn eu dwylaw, i'w dwyn i dŷ yr ARGLWYDD.

6 Ac Ismael mab Nethanïah a aeth allan o Mispah i'w cyfarfod hwynt, gan gerdded rhagddo, ac wylo: a phan gyfarfu efe â hwynt, efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch at Gedalïah mab Ahicam.

7 A phan ddaethant hwy i ganol y ddinas, yna Ismael mab Nethanïah a'u lladdodd hwynt, *ac a'u bwriodd* i ganol y pydew, efe a'r gwŷr *oedd* gyd âg ef.

8 Ond dengwr a gafwyd yn eu mysg hwynt, y rhai a ddywedasant wrth Ismael, Na ladd ni: oblegid y mae gennym ni drysor yn y maes, o wenith, ac o haidd, ac o olew, ac o fêl. Felly efe a beidiodd, ac ni laddodd hwynt ym mysg eu brodyr.

9 A'r pydew i'r hwn y bwriodd Ismael holl gelaneddau y gwŷr, a laddasai efe ‖ er mwyn Gedalïah, *yw* [c] yr hwn a wnaethai y brenhin Asa, rhag ofn Baasa brenhin Israel: hwnnw a ddarfu i Ismael mab Nethanïah ei lenwi â'r rhai a laddasid.

‖ Neu, *ger llaw.* Heb. *trwy law*, neu, *wrth ystlys Gedalïah.*

[c] 1 Bren. 15. 22.

10 Yna Ismael a gaethgludodd holl weddill y bobl y rhai *oedd* ym Mispah, *sef* [d] merched y brenhin, a'r holl bobl y rhai a adawsid ym Mispah, ar y rhai y gosodasai Nebuzaradan pennaeth y milwyr Gedalïah mab Ahicam yn llywydd: ac Ismael mab Nethanïah a'u caethgludodd hwynt, ac a ymadawodd i fyned drosodd at feibion Ammon.

[d] pen. 43. 6.

11 ¶ Ond pan glybu Johanan mab Careah, a holl dywysogion y llu y rhai *oedd* gyd âg ef, yr holl ddrwg a wnaethai Ismael mab Nethaniah;

12 Yna hwy a gymmerasant *eu* holl wŷr, ac a aethant i ymladd âg Ismael mab Nethanïah, ac a'i cawsant ef wrth [e] y dyfroedd mawrion y rhai *sydd* yn Gibeon.

[e] 2 Sam. 2. 13.

13 A phan welodd yr holl bobl, y rhai *oedd* gyd âg Ismael, Johanan mab Careah, a holl dywysogion y llu y rhai *oedd* gyd âg ef, yna hwy a lawenychasant.

14 Felly yr holl bobl y rhai a gaethgludasai Ismael ymaith o Mispah, a droisant ac a ddychwelasant, ac a aethant at Johanan mab Careah.

15 Ond Ismael mab Nethanïah a ddïangodd, ynghyd âg wythnyn, oddi gan Johanan, ac a aeth at feibion Ammon.

16 Yna Johanan mab Careah, a holl dywysogion y llu y rhai *oedd* gyd âg ef, a gymmerasant holl weddill y bobl, y rhai a ddygasai efe yn eu hol oddi ar Ismael mab Nethanïah, o Mispah (wedi iddo ef ladd Gedalïah mab Ahicam) *sef* cedyrn ryfelwyr, a'r gwragedd, a'r plant, a'r ystafellyddion, y rhai a ddygasai efe o Gibeon.

17 A hwy a aethant oddi yno, ac a eisteddasant yn nhrigfa [f] Cimham, yn agos at Bethlehem, i fyned i'r Aipht,

[f] 2 Sam. 19. 37, 38.

18 Rhag y Caldeaid: o herwydd eu bod yn eu hofni hwynt, am i Ismael mab Nethanïah ladd Gedalïah mab Ahicam, yr hwn a roddasai brenhin Babilon yn llywydd yn y wlad.

PENNOD XLII.

1 *Johanan yn erfyn ar Jeremïah ymofyn â Duw, ac yn addaw bod yn ufudd i'w ewyllys ef.* 7 *Jeremïah yn dangos iddo y câi efe ddïogelwch yn Judea,* 13 *a dinystr yn yr Aipht.* 19 *Y mae yn beio ar eu rhagrith hwy yn peri ymofyn â'r Arglwydd am yr hyn nid oedd yn eu bryd ei wneuthur.*

FELLY holl dywysogion y llu, a Johanan mab Careah, a Jezanïah mab Hosaiah, a'r holl bobl, o fychan hyd fawr, a nesasant,

2 Ac a ddywedasant wrth Jeremïah y prophwyd, Attolwg, † gwrando ein deisyfiad ni, a gweddïa drosom ni ar yr ARGLWYDD dy DDUW, *sef* dros yr holl weddill hyn, (canys nyni a adawyd o lawer yn ychydig, fel y mae dy lygaid yn ein gweled ni)

† Heb. *cwymped ein deisyfiad ger dy fron.*

3 Fel y dangoso yr ARGLWYDD dy DDUW i ni y ffordd y mae i ni rodio ynddi, a'r peth a wnelom.

4 Yna Jeremïah y prophwyd a ddywedodd wrthynt, Myfi a'*ch* clywais *chwi;* wele, mi a weddïaf ar yr ARGLWYDD eich DUW yn ol eich geiriau chwi, a pheth bynnag a ddywedo yr ARGLWYDD am danoch myfi a'*i* mynegaf i chwi: [a] nid attaliaf ddim oddi wrthych.

[a] 1 Sam. 3. 18. Act. 20. 20.

5 A hwy a ddywedasant wrth Jeremïah, Yr ARGLWYDD fyddo dyst cywir a ffyddlawn rhyngom ni, onis gwnawn yn ol pob gair a anfono yr ARGLWYDD dy DDUW *gyd â* thi attom ni.

6 Os da neu os drwg *fydd,* ar lais yr ARGLWYDD ein DUW (yr hwn yr ydym ni yn dy anfon atto) y gwrandawn ni; [b] fel y byddo da i ni, pan wrandawom ar lais yr ARGLWYDD ein DUW.

[b] pen. 7. 23.

7 ¶ Ac ym mhen y deng niwrnod y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremïah.

Cyn CRIST 588.

8 Yna efe a alwodd ar Johanan mab Careah, ac ar holl dywysogion y llu y rhai *oedd* gyd âg ef, ac *ar* yr holl bobl o fychan hyd fawr,

9 Ac a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW Israel, yr hwn yr anfonasoch fi atto i roddi i lawr eich gweddïau ger ei fron ef;

10 Os trigwch chwi yn wastad yn y wlad hon, myfi a'ch adeiladaf chwi, ac nis tynnaf i lawr, myfi a'ch plannaf chwi, ac nis diwreiddiaf: oblegid y mae yn edifar gennyf am y drwg a wneuthum i chwi.

11 Nac ofnwch rhag brenhin Babilon, yr hwn y mae arnoch ei ofn; nac ofnwch ef, medd yr ARGLWYDD: canys myfi *a fyddaf* gyd â chwi i'ch achub, ac i'ch gwaredu chwi o'i law ef.

[c] Ps. 106. 46.

12 A [c] mi a roddaf i chwi drugaredd, fel y trugarhâo efe wrthych, ac y dygo chwi drachefn i'ch gwlad eich hun.

13 ¶ Ond os dywedwch, Ni thrigwn ni yn y wlad hon, heb wrando ar lais yr ARGLWYDD eich DUW,

14 Gan ddywedyd, Nag ê: ond i wlad yr Aipht yr awn ni, lle ni welwn ryfel, ac ni chlywn sain udgorn, ac ni bydd arnom newyn bara, ac yno y trigwn ni:

15 Am hynny, O gweddill Judah, gwrandewch yn awr air yr ARGLWYDD, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, Os chwi [d] gan osod a osodwch eich wynebau i fyned i'r Aipht, ac a ewch i ymdeithio yno,

[d] Deut. 17. 16.

16 Yna y bydd i'r cleddyf, yr hwn yr ydych yn ei ofni, eich goddiwes chwi yno yn nhir yr Aipht; a'r newyn yr hwn yr ydych yn gofalu rhagddo, † a'ch dilyn chwi yn yr Aipht; ac yno y byddwch feirw.

† Heb. *a lŷn wrthych.*

17 Felly y bydd i'r holl wŷr a osodasant eu hwynebau i fyned i'r Aipht, i aros yno, hwy a leddir â'r cleddyf, â newyn, ac â haint: ac [e] ni bydd un o honynt y'ngweddill, neu yn ddïangol, gan y dïaledd a ddygaf fi arnynt.

[e] Edrych pen. 44. 14, 28.

18 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, Megis [f] y tywalltwyd fy llid a'm digofaint ar breswylwyr Jerusalem; felly y tywelltir fy nigofaint arnoch chwithau, pan ddeloch i'r Aipht: a [g] chwi a fyddwch yn felldith, ac yn syndod, ac yn rheg, ac yn warth, ac ni chewch weled y lle hwn mwyach.

[f] pen. 7. 20.

[g] pen. 29. 18, 22. Zech. 8. 13.

19 ¶ O gweddill Judah, yr ARGLWYDD a ddywedodd am danoch, Nac ewch i'r Aipht: gwybyddwch yn hysbys i mi † eich rhybuddio chwi heddyw.

† Heb. *dystiolaethu i'ch erbyn chwi.*

20 Canys † rhagrithiasoch yn eich calonnau, wrth fy anfon i at yr ARGLWYDD eich DUW, gan ddywedyd, Gweddïa drosom ni ar yr ARGLWYDD ein DUW, a mynega i ni yn ol yr hyn oll a ddywedo yr ARGLWYDD ein DUW, a nyni a'*i* gwnawn.

† Heb. *cyfeiliornasoch yn eich eneidiau,* neu, *twyllasoch eich eneidiau.*

21 A mi a'*i* mynegais i chwi heddyw, ond ni wrandawsoch ar lais yr ARGLWYDD eich DUW, nac ar ddim oll a'r y danfonodd efe fi attoch o'i blegid.

22 Ac yn awr gwybyddwch yn hysbys, mai trwy y cleddyf, *a* thrwy newyn, a thrwy haint, y byddwch chwi feirw yn y lle yr ydych yn ewyllysio myned i ymdeithio ynddo.

PENNOD XLIII.

1 *Johanan yn anghoelio prophwydoliaeth Jeremïah, ac yn ei ddwyn ef ac eraill i'r Aipht.* 8 *Jeremïah trwy gysgod, yn prophwydo y goresgynid yr Aipht gan y Babiloniaid.*

APHAN ddarfu i Jeremïah lefaru wrth yr holl bobl holl eiriau yr ARGLWYDD eu DUW, am y rhai yr anfonasai yr ARGLWYDD eu DUW ef attynt, *sef* yr holl eiriau hyn:

2 Yna y llefarodd Azarïah mab Hosaiah, a Johanan mab Careah, a'r holl ddynion beilchion, gan ddywedyd wrth Jeremïah, Celwydd yr wyt ti yn ei ddywedyd; ni anfonodd yr ARGLWYDD ein DUW ni mo honot ti i ddywedyd, Nac ewch i'r Aipht i ymdeithio yno.

3 Eithr Baruch mab Nerïah a'th annogodd di i'n herbyn ni, i gael ein rhoddi ni yn llaw y Caldeaid, i'n lladd, ac i'n caethgludo i Babilon.

4 Ond ni wrandawodd Johanan mab Careah, na holl dywysogion y llu, na'r holl bobl, ar lais yr ARGLWYDD, i drigo yn nhir Judah:

5 Eithr Johanan mab Careah, a holl dywysogion y llu, a ddygasant ymaith holl weddill Judah, y rhai a ddychwelasant oddi wrth yr holl genhedloedd lle y gyrrasid hwynt, i aros y'ngwlad Judah;

6 Yn wŷr, a gwragedd, a phlant, a [a] merched y brenhin, a phob enaid a'r a adawsai Nebuzaradan pennaeth y milwyr gyd â Gedalïah mab Ahicam mab Saphan, y prophwyd Jeremïah hefyd, a Baruch mab Nerïah.

[a] pen. 41. 10.

7 Felly hwy a ddaethant i wlad yr Aipht: canys ni wrandawsant ar lais yr ARGLWYDD; fel hyn y daethant i [b] Tapanhes.

8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremïah yn Tapanhes, gan ddywedyd,

9 Cymmer yn dy law gerrig mawrion, a chuddia hwynt yn y clai yn yr odyn briddfaen, yr hon *sydd* yn nrws tŷ Pharaoh, yn Tapanhes, y'ngolwg gwŷr Judah;

10 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, Wele, mi a anfonaf, ac a gymmeraf Nebuchodonosor brenhin Babilon [c] fy ngwas, ac a osodaf ei frenhinfaingc ef ar y cerrig hyn y rhai a guddiais, ac efe a daena ei frenhinol babell arnynt.

11 A phan ddelo, efe a dery wlad yr Aipht; [d] y rhai *sydd* i angau, âg angau; a'r rhai *sydd* i gaethiwed, â chaethiwed; a'r rhai *sydd* i'r cleddyf, â'r cleddyf.

12 A mi a gynneuaf dân yn nhai duwiau yr Aipht, ac efe a'u llysg hwynt, ac a'u caethgluda hwynt; ac efe a ymwisg â gwlad yr Aipht fel y gwisg bugail ei ddillad: ac efe a â allan oddi yno mewn heddwch.

13 Ac efe a dyrr ddelwau ‖ tŷ yr haul, yr hwn *sydd* y'ngwlad yr Aipht; ac efe a lysg dai duwiau yr Aipht â thân.

PENNOD XLIV.

1 *Jeremïah yn adrodd dinystr Judah am eu delw-addoliaeth;* 11 *yn prophwydo dinystr y rhai a wnant ddelw-addoliaeth yn yr Aipht.* 15 *Gwrthnysigrwydd yr Iuddewon;* 20 *a Jeremïah yn eu bygwth hwy o'i herwydd,* 29 *ac yn lle arwydd yn prophwydo dinystr yr Aipht.*

587. Y GAIR yr hwn a ddaeth at Jeremïah, am yr holl Iuddewon y rhai oedd yn trigo y'ngwlad yr Aipht, *ac* yn preswylio ym Migdol, ac yn Tapanhes, ac yn Noph, ac y'ngwlad Pathros, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, Chwi a welsoch yr holl ddrwg a ddygais i ar Jerusalem, ac ar holl ddinasoedd Judah; ac wele hwy heddyw yn anghyfannedd, ac heb breswylydd ynddynt:

3 O achos eu drygioni yr hwn a wnaethant i'm digio i, gan fyned i arogldarthu, *ac* i wasanaethu duwiau dïeithr, y rhai nid adwaenent, *na* hwy, *na* chwithau, na'ch tadau.

4 Er i mi [a] anfon attoch fy holl weision y prophwydi, gan fore-godi, ac anfon, i ddywedyd, Na wnewch, attolwg, y ffieiddbeth hyn, yr hwn sydd gâs gennyf fi:

5 Etto ni wrandawsant, ac ni ogwyddasant eu clust, i ddychwelyd oddi wrth eu drygioni, fel nad arogl-darthent i dduwiau dïeithr.

6 Am hynny [b] y tywalltwyd fy llid a'm digofaint, ac y llosgodd efe yn ninasoedd Judah, ac yn heolydd Jerusalem; ac y maent hwy yn anghyfannedd, *ac* yn ddiffaethwch, fel *y gwelir* heddyw.

7 Ac yn awr fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW y lluoedd, DUW Israel, Paham y gwnewch y mawr ddrwg *hwn* yn erbyn eich eneidiau, i dorri ymaith oddi wrthych wr a gwraig, plentyn, a'r hwn sydd yn sugno, † allan o Judah, fel na adawer i chwi weddill?

8 Gan fy nigio i â gweithredoedd eich dwylaw, gan arogl-darthu i dduwiau dïeithr y'ngwlad yr Aipht, yr hon yr aethoch i aros ynddi, i'ch difetha eich hunain, ac i fod yn felldith ac yn warth ym mysg holl genhedloedd y ddaear.

9 A anghofiasoch chwi † ddrygioni eich tadau, a drygioni brenhinoedd Judah, a drygioni eu gwragedd hwynt, a'ch drygioni eich hunain, a drygioni eich gwragedd, y rhai a wnaethant hwy y'ngwlad Judah, ac yn heolydd Jerusalem?

10 Nid ydynt † wedi ymostwng hyd y dydd hwn, ac nid ofnasant, ni rodiasant chwaith yn fy nghyfraith, nac yn fy neddfau, y rhai a roddais i o'ch blaen chwi, ac o flaen eich tadau.

11 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; Wele, [c] myfi a osodaf fy wyneb yn eich erbyn chwi er niwed, ac i ddifetha holl Judah.

12 A mi a gymmeraf weddill Judah, y rhai a osodasant eu hwynebau i fyned i wlad yr Aipht i aros yno, a [d] hwy a ddifethir oll; y'ngwlad yr Aipht y syrthiant: trwy y cleddyf *a* thrwy newyn y difethir hwynt: o fychan hyd fawr, trwy y cleddyf a thrwy newyn y byddant feirw: a [e] hwy a fyddant yn felldith, *ac* yn syndod, ac yn rheg, ac yn warth.

13 Canys myfi a ymwelaf â thrigolion gwlad yr Aipht, fel yr ymwelais â Jerusalem, â chleddyf, â newyn, ac â haint:

14 Fel na byddo un a ddïango, nac a adawer o weddill Judah, y rhai a aethant

[b] Es. 30. 4, *Hanes.* Diweddu 588.
[c] pen. 25. 9. Edrych Ezec. 29. 18.
[d] pen. 15. 2. Zech. 11. 9.
‖ *Bethsemes.*
587.
[a] 2 Chron. 36. 15.
[b] pen. 42. 18.
† Heb. *o ganol Judah.*
† Heb. *ddrygau,* neu, *gospedigaethau.*
† Heb. *ddryllicdig.*
[c] Lef. 17. 10. pen. 21. 10. Amos 9. 4.
[d] pen. 42. 15, 16, 17, 22.
[e] pen. 42. 18.

Cyn CRIST 587.

i ymdeithio yno i wlad yr Aipht, i ddychwelyd i wlad Judah, yr hon y † mae eu hewyllys ar ddychwelyd i aros ynddi; canys [f] ni ddychwel ond y rhai a ddïangant.

† Heb. *dyrchafasant eu henaid.*

[f] ad. 28.

15 ¶ Yna yr holl wŷr y rhai a wyddent i'w gwragedd arogl-darthu i dduwiau dïeithr, a'r holl wragedd y rhai oedd yn sefyll yno, cynnulleidfa fawr, yr holl bobl y rhai oedd yn trigo y'ngwlad yr Aipht, yn Pathros, a attebasant Jeremïah, gan ddywedyd,

16 *Am* y gair a leferaist ti wrthym ni yn enw yr ARGLWYDD, ni wrandawn ni arnat.

17 Ond gan wneuthur y gwnawn ni [g] bob peth a'r a ddelo allan o'n genau, gan arogl-darthu i [h] || frenhines y nefoedd, a thywallt iddi hi ddïodydd-offrwm, megis y gwnaethom, nyni a'n tadau, ein brenhinoedd a'n tywysogion, yn ninasoedd Judah, ac yn heolydd Jerusalem: canys *yna* yr oeddem ni yn ddigonol o fara, ac yn dda, ac heb weled drwg.

[g] Num. 30. 12. Edrych ad. 25.

[h] pen. 7. 18.

|| Neu, *waith.*

18 Ond er pan beidiasom âg arogl-darthu i frenhines y nefoedd, ac â thywallt dïod-offrwm iddi hi, bu arnom eisieu pob *dim:* trwy gleddyf hefyd a thrwy newyn y darfuom ni.

19 [i] A phan oeddem ni yn arogl-darthu i frenhines y nefoedd, ac yn tywallt dïod-offrwm iddi; ai heb ein gwŷr y gwnaethom ni iddi hi deisennau i'w haddoli hi, ac y tywalltasom ddïod-offrwm iddi?

[i] pen. 7. 18.

20 ¶ Yna Jeremïah a ddywedodd wrth yr holl bobl, wrth y gwŷr, ac wrth y gwragedd, ac wrth yr holl bobl a'i hattebasant ef felly, gan ddywedyd,

21 Oni chofiodd yr ARGLWYDD yr arogl-darth a arogl-darthasoch chwi yn ninasoedd Judah, ac yn heolydd Jerusalem, chwychwi a'ch tadau, eich brenhinoedd a'ch tywysogion, a phobl y wlad? ac *oni* ddaeth yn ei feddwl ef?

22 Fel na allai yr ARGLWYDD gyddwyn yn hŵy, o achos drygioni eich gweithredoedd, *a* chan y ffiaidd bethau a wnaethech: am hynny yr aeth eich tir yn anghyfannedd, ac yn syndod, ac yn felldith, heb breswylydd, megis *y gwelir* y dydd hwn.

23 O herwydd i chwi arogl-darthu, ac am i chwi bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, ac na wrandawsoch ar lais yr ARGLWYDD, ac na rodiasoch yn ei gyfraith ef, nac yn ei ddeddfau, nac yn ei dystiolaethau; am hynny y digwyddodd i chwi yr aflwydd hwn, fel *y gwelir* heddyw.

24 A Jeremïah a ddywedodd wrth yr holl bobl, ac wrth yr holl wragedd, Gwrandewch air yr ARGLWYDD, holl Judah y rhai *ydych* y'ngwlad yr Aipht.

25 Fel hyn y llefarodd ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, gan ddywedyd, [k] Chwychwi a'ch gwragedd a lefarasoch â'ch genau, ac a gyflawnasoch â'ch dwylaw, gan ddywedyd, Gan dalu ni a dalwn ein haddunedau y rhai a addunasom, am arogl-darthu i frenhines y nefoedd, ac am dywallt dïod-offrwm iddi; llwyr y cwblhêwch eich addunedau, a llwyr y telwch yr hyn a addunedasoch.

[k] ad. 15, &c.

26 Am hynny gwrandewch air yr ARGLWYDD, holl Judah y rhai sydd yn aros y'ngwlad yr Aipht; Wele, myfi a dyngais i'm henw mawr, medd yr ARGLWYDD, na elwir fy enw i mwyach, o fewn holl wlad yr Aipht y'ngenau un gwr o Judah, gan ddywedyd, Byw yw yr ARGLWYDD DDUW.

27 Wele, [l] mi a wyliaf arnynt hwy er niwed, ac nid er daioni: a holl wŷr Judah, y rhai *sydd* y'ngwlad yr Aipht, a ddifethir â'r cleddyf, ac â newyn, hyd oni ddarfyddont.

[l] pen. 1. 10. a 31. 28.

28 [m] A'r rhai *a* ddïangant gan y cleddyf, *ac* a ddychwelant o wlad yr Aipht i wlad Judah, *fyddant* ychydig o nifer: a holl weddill Judah, y rhai a aethant i wlad yr Aipht i aros yno, a gânt wybod gair pwy a saif, † ai yr eiddof fi, ai yr eiddynt hwy.

[m] ad. 14.

† Heb. *ai oddi wrthyf fi, ai oddi wrthynt hwy.*

589.

29 ¶ A hyn *fydd* yn arwydd i chwi, medd yr ARGLWYDD, *sef* yr ymwelaf â chwi yn y lle hwn, fel y gwypoch y saif fy ngeiriau i'ch erbyn chwi er niwed.

30 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele, myfi a roddaf Pharaoh-hophra brenhin yr Aipht yn llaw ei elynion, ac yn llaw y rhai sydd yn ceisio ei einioes ef, fel y rhoddais i Sedecïah brenhin Judah yn llaw Nebuchodonosor brenhin Babilon ei elyn, a'r hwn oedd yn ceisio ei einioes.

PENNOD XLV.

1 *Baruch, yn ei anghysur, 4 yn cael ei ddysgu, a'i gysuro gan Jeremiah.*

Cyn CRIST 587.

Cyleh 607.

YGAIR yr hwn a lefarodd Jeremïah y prophwyd wrth Baruch mab Nerïah, [a] pan ysgrifenasai efe y geiriau hyn o enau Jeremïah mewn llyfr, yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah, gan ddywedyd,

[a] pen. 36. 1, 4.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW Israel, wrthyt ti, Baruch;

3 Tydi a ddywedaist, Gwae fi yn awr! canys yr ARGLWYDD a chwanegodd dristwch ar fy ngofid; myfi a ddiffygiais yn fy ochain, ac nid wyf yn cael gorphwysdra.

4 ¶ Fel hyn y dywedi wrtho ef, Yr ARGLWYDD a ddywed fel hyn, Wele, myfi a ddistrywiaf yr hyn a adeiledais, a mi a ddiwreiddiaf yr hyn a blennais, nid amgen yr holl wlad hon.

5 Ac a geisi di fawredd i ti dy hun? Na chais: canys wele, myfi a ddygaf ddrwg ar bob cnawd, medd yr ARGLWYDD: ond [b] mi a roddaf i ti dy einioes yn ysglyfaeth ym mha le bynnag yr elych di.

[b] pen. 21. 9. a 39. 18.

PENNOD XLVI.

1 *Jeremïah yn prophwydo dinystr llu Pharaoh wrth Euphrates,* 13 *ac y goresgynid yr Aipht gan Nebuchodonosor.* 27 *Y mae yn cysuro Jacob yn eu cerydd.*

Cylch 607. GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jeremïah y prophwyd, yn erbyn y Cenhedloedd,

2 Yn erbyn yr Aipht, yn erbyn llu Pharaoh-necho brenhin yr Aipht, yr hwn oedd wrth afon Euphrates yn [a] Charchemis, yr hwn a ddarfu i Nebuchodonosor brenhin Babilon ei daraw, yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah.

[a] 2 Chron. 35. 20.

3 Teclwch y darian a'r astalch, a nesêwch i ryfel.

4 Cenglwch y meirch, ac ewch arnynt, farchogion; sefwch yn *eich* helmau, gloywch y gwaywffyn, gwisgwch y llurigau.

5 Paham y gwelais hwynt yn ddychrynedig, † wedi cilio yn eu hol, a'u cedyrn wedi eu curo i lawr, a ffoi ar ffrwst, ac heb edrych yn eu hol? dychryn *sydd* o amgylch, medd yr ARGLWYDD.

† Heb. *wedi eu dryllio.*

6 Na chaed y buan ffoi, na'r cadarn ddïangc; tu a'r gogledd, ger llaw afon Euphrates, y tripiant, ac y syrthiant.

7 Pwy *yw* hwn *sydd* yn ymgodi fel afon, a'i ddyfroedd yn ‖ dygyfor fel yr afonydd?

‖ *Ilifo.*

8 Yr Aipht sydd fel afon yn ymgodi, a'*i* dyfroedd sydd yn dygyfor fel yr afonydd: a hi a ddywed, Mi a âf i fynu, *ac* a orchuddiaf y ddaear; myfi a ddifethaf y ddinas, a'r rhai sydd yn trigo ynddi.

9 O feirch, deuwch i fynu; a chwithau gerbydau, ymgynddeiriogwch; a deuwch allan y cedyrn; † yr Ethiopiaid, a'r † Libiaid, y rhai sydd yn dwyn tarian; a'r Lydiaid, [b] y rhai sydd yn teimlo *ac* yn annelu bwa.

† Heb. *Cus.*
† Heb. *Put.*
[b] Es. 66. 19.

10 Canys dydd ARGLWYDD DDUW y lluoedd *yw* hwn, dydd dïal, fel yr ymddïalo efe ar ei elynion: a'r cleddyf a ysa, ac a ddigonir, ac a feddwir â'u gwaed hwynt: canys [c] aberth sydd i ARGLWYDD DDUW y lluoedd yn nhir y gogledd wrth afon Euphrates.

[c] Seph. 1. 7. Edrych Ezec. 39. 17.

11 [d] O forwyn, merch yr Aipht, dos i fynu i Gilead, a chymmer [e] drïagl: yn ofer yr arferi lawer o feddyginiaethau; canys ni *bydd* iachâd i ti.

[d] Es. 47. 1.
[e] pen. 8. 22. a 51. 8. Ezec. 30. 21.

12 Y cenhedloedd a glywsant dy waradwydd, a'th waedd a lanwodd y wlad; canys cadarn wrth gadarn a dramgwyddodd, *a* hwy ill dau a gyd-syrthiasant.

13 ¶ Y gair yr hwn a lefarodd yr ARGLWYDD wrth Jeremïah y prophwyd, y deuai Nebuchodonosor brenhin Babilon, *ac* [f] y tarawai wlad yr Aipht.

[f] Es. 19. 1. Ezec. 29, a 30, a 32.

14 Mynegwch yn yr Aipht, cyhoeddwch ym Migdol, hysbyswch yn Noph, ac yn Tapanhes: dywedwch, Sâf, a bydd barod; oblegid y cleddyf a ysa dy amgylchoedd.

Cyflawnwyd Cylch 571.

15 Paham ‖ y syrthiodd dy rai cryfion? ni safasant, am i'r ARGLWYDD eu gwthio hwynt.

‖ Neu, *yr ysgubwyd ymaith.*

16 Efe a † wnaeth i lawer syrthio, ïe, pawb a syrthiodd ar eu gilydd; a hwy a ddywedasant, Cyfodwch, a dychwelwn at ein pobl, i wlad ein genedigaeth, rhag cleddyf y gorthrymmwr.

† Heb. *amlhaodd y cwympiedig.*

17 Yno y gwaeddasant, Pharaoh brenhin yr Aipht *nid yw ond* trwst; aeth dros yr amser nodedig.

18 *Fel mai* byw fi, medd y Brenhin, enw yr hwn *yw* ARGLWYDD y lluoedd, cyn sicred *a bod* Tabor yn y mynyddoedd, a Charmel yn y môr, efe a ddaw.

19 O ferch drigiannol yr Aipht, gwna i ti offer caethglud; canys Noph a fydd anghyfannedd, ac a ddifethir heb breswylydd.

20 Yr Aipht *sydd* anner brydferth, y mae dinystr yn dyfod: o'r gogledd y mae yn dyfod.

21 Ei gwŷr cyflog hefyd *sydd* o'i mewn hi fel lloi † pasgedig: canys hwythau hefyd a droisant eu hwynebau, *ac* a gydffoisant; *ac* ni safasant, o herwydd dydd eu gofid, *ac* amser eu gofwy a ddaethai arnynt.

† Heb. *o'r basgfa.*

Cyn CRIST Cylch 607.

22 Ei llais hi a â allan fel sarph: canys â llu yr ânt hwy, ac â bwyeill y deuant yn ei herbyn hi, fel cymmynwyr coed.

23 Hwy a gymmynant i lawr ei choed hi, medd yr ARGLWYDD, er na ellir ei chwilio: canys amlach fyddant nâ'r ceiliogod rhedyn, ac heb rifedi arnynt.

24 Merch yr Aipht a gywilyddir; hi a roddir yn llaw pobl y gogledd.

25 ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, sydd yn dywedyd, Wele, myfi a ymwelaf â ‖ llïaws [g] No, ac â Pharaoh, ac â'r Aipht, ac [h] â'i duwiau hi, ac â'i brenhinoedd, sef â Pharaoh, ac â'r rhai sydd yn ymddiried ynddo.

26 A mi a'u rhoddaf hwynt yn llaw y rhai sydd yn ceisio eu heinioes, ac yn llaw Nebuchodonosor brenhin Babilon, ac yn llaw ei weision ef; ac [i] wedi hynny hi a gyfanneddir megis y dyddiau gynt, medd yr ARGLWYDD.

27 ¶ [k] Ond nac ofna di, O fy ngwas Jacob; a thithau Israel, na ddychryna; canys wele, myfi a'th gadwaf di o bell, a'th had o wlad eu caethiwed; a Jacob a ddychwel, ac a orphwys, ac a fydd esmwyth arno, ac heb neb a'*i* dychryno.

28 O fy ngwas Jacob, nac ofna, medd yr ARGLWYDD; canys *yr ydwyf* fi gyd â thi; canys mi a wnaf ddiben ar yr holl genhedloedd y rhai y'th fwriais attynt; ond ni wnaf fi [l] ddiben arnat ti; eithr mi a'th gospaf di ‖ mewn barn, ac ni'th dorraf ymaith yn llwyr.

PENNOD XLVII.

Dinystr y Philistiaid.

Cylch 600.

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jeremïah y prophwyd [a] yn erbyn y Philistiaid, cyn i Pharaoh daro †Gaza.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, [b] dyfroedd a gyfodant [c] o'r gogledd, ac a fyddant fel afon lifeiriol, a hwy a lifant dros y wlad, † a'r hyn sydd ynddi; y ddinas, a'r rhai sydd yn aros ynddi; yna y dynion a waeddant, a holl breswylwyr y wlad a udant.

3 Rhag swn twrf carnau ei *feirch* cryfion, rhag trwst ei gerbydau, *a* thrwst ei olwynion ef, y tadau nid edrychant yn ol ar *eu* plant, gan wendid dwylaw:

4 O achos y dydd sydd yn dyfod i ddistrywio yr holl Philistiaid, *ac* i ddinystrio o [d] Tyrus a Sidon bob cynnorthwywr ag y sydd y'ngweddill: oblegid yr ARGLWYDD a ddinystria y Philistiaid, [e] gweddill ‖ ynys Caphtor.

5 [f] Moelni a ddaeth ar Gaza, torrwyd ymaith [g] Ascelon, *gyd â'r* rhan arall o'u dyffrynoedd hwynt: pa hyd [h] yr ymrwygi di?

6 O cleddyf yr ARGLWYDD, pa hyd ni lonyddi? † dychwel i'th wain, gorphwys a bydd ddistaw.

7 Pa fodd y † llonydda efe, gan i'r ARGLWYDD ei orchymyn ef yn erbyn Ascelon, ac yn erbyn glàn y môr? yno y gosododd ef.

PENNOD XLVIII.

1 *Barnedigaeth Moab,* 7 *am eu balchder,* 11 *a'u dïofalwch,* 14 *a'u hyder cnawdol,* 26 *a'u dïystyrwch ar Dduw, a'i bobl.* 47 *Adferu Moab.*

Cylch 600.

FEL hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, yn erbyn [a] Moab, Gwae Nebo, canys hi a anrheithiwyd: gwaradwyddwyd Ciriathaim, *ac* ynnillwyd hi; ‖ Misgab a waradwyddwyd, ac a ddychrynwyd.

2 Ni *bydd* ‖ ymffrost Moab mwy: yn Hesbon hwy a ddychymmygasant ddrwg i'w herbyn hi; Deuwch, dinystriwn hi i lawr, fel na *byddo* yn genedl. Tithau Madmen a ‖ dorrir i lawr, y cleddyf † a'th erlid.

3 Llef yn gweiddi *a glywir* o Horonâim; anrhaith, a dinystr mawr.

4 Moab a ddistrywiwyd, gwnaeth ei rhai bychain glywed gwaedd.

5 [b] Canys yn rhiw Luhith, galar a â i fynu mewn wylofain, ac y'ngoriwaered Horonâim, y gelynion a glywsant waedd dinystr.

6 Ffowch, achubwch eich einioes; a [c] byddwch fel y ‖ grug yn yr anialwch.

7 ¶ O herwydd am i ti ymddiried yn dy weithredoedd a'th drysorau dy hun, tithau a ddèlir: [d] Chemos hefyd [e] a â allan i gaethiwed, *a*'i offeiriaid a'i dywysogion ynghyd.

8 A'r anrheithiwr a ddaw i bob dinas, ac ni ddïangc un ddinas: eithr derfydd am y dyffryn, a'r gwastad a ddifwynir, megis y dywedodd yr ARGLWYDD.

9 Rhoddwch adenydd i Moab, fel yr ehedo ac yr elo ymaith; canys ei dinasoedd hi a fyddant anghyfannedd, heb breswylydd ynddynt.

10 [f] Melldigedig *fyddo* yr hwn a wnelo waith yr ARGLWYDD yn ‖ dwyllodrus, a melldigedig *fyddo* yr hwn a attalio ei gleddyf oddi wrth waed.

11 ¶ Moab a fu esmwyth arni er ei

[g] Ezec. 30. 15. Nah. 3. 8.
[h] pen. 43. 12, 13. Ezec. 30. 13.
[i] Ezec. 29. 11, 13.
[k] Es. 41. 13. a 43. 5. a 44. 2. pen. 30. 10.
[l] pen. 10. 24. a 30. 11.
‖ Neu, *wrth fesur.*
[a] pen. 25. 20. Ezec. 25. 15. Amos 1. 6. Seph. 2. 4, 5.
† Heb. *Azzah.*
[b] Es. 8. 7.
[c] pen. 1. 14.
† Heb. *a'i chyflawnder.*
[d] pen. 25. 22.

Cyn CRIST Cylch 600.

[e] Amos 9. 7.
‖ Neu, *gwlad.*
[f] Michah 1. 16.
[g] pen. 25. 20.
[h] pen. 16. 6. a 48. 37.
† Heb. *ymgasgl.*
† Heb. *llonyddi di,* &c.

Cylch 600.

[a] Es. 15, a 16. pen. 25. 21. a 27. 3. Ezec. 25. 9. Amos 2. 1.
‖ Neu, *yr uchelfa.*
‖ Neu, *clod.*
‖ Neu, *ddistrywir.*
† Heb. *a â ar dy ol.*
[b] Es. 15. 5.
[c] pen. 17. 6.
‖ Neu, *noethbren.*
[d] Num. 21. 29.
[e] Edrych Es. 46. 1, 2. pen. 49. 3.
[f] Edrych Barn. 5. 23.
‖ Neu, *esgeulus.*

Cyn CRIST Cylch 600.

hieuengetid, a hi [g] a orphwysodd ar ei gwaddod, ac ni thywalltwyd hi o lestr i lestr, ac nid aeth hi i gaethiwed: am hynny y safodd ei blas arni, ac ni newidiodd ei harogl.

12 Am hynny wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan anfonwyf fudwyr, y rhai a'i mudant hi, ac a waghânt ei llestri hi, ac a ddrylliant eu costrelau.

13 A Moab a gywilyddia oblegid Chemos, fel y cywilyddiodd tŷ Israel oblegid [h] Bethel eu hyder hwynt.

14 ¶ Pa fodd y dywedwch chwi, [i] Cedyrn *ydym* ni a gwŷr nerthol i ryfel?

15 Moab a anrheithiwyd, ac a aeth i fynu *o*'i dinasoedd, † a'i dewis wŷr ieuaingc a ddisgynasant i'r lladdfa, medd y Brenhin, a'i enw ARGLWYDD y lluoedd.

16 Agos *yw* dinystr Moab i ddyfod, a'i dïaledd hi sydd yn brysio yn ffest.

17 Alaethwch drosti hi, y rhai ydych o'i hamgylch; a phawb a'r a edwyn ei henw hi, dywedwch, Pa fodd y torrwyd y ffon gref, *a*'r wïalen hardd!

18 [k] O breswylferch Dibon, disgyn o'*th* ogoniant, ac eistedd mewn sychedd; canys anrheithiwr Moab a ddaw i'th erbyn, *ac* a ddinystria dy amddiffynfeydd.

19 Preswylferch Aröer, sâf ar y ffordd, a gwylia; gofyn i'r hwn a fyddo yn ffoi, ac i'r hwn a ddïango, *a* dywed, Beth a ddarfu?

20 Gwaradwyddwyd Moab, canys hi a ddinystriwyd: [l] udwch, a gwaeddwch; mynegwch yn Arnon anrheithio Moab;

21 A barn a ddaw ar y tir gwastad, ar Holon, ac ar Jahasah, ac ar Mephaath,

22 Ac ar Dibon, ac ar Nebo, ac ar Beth-diblathâim,

23 Ac ar Ciriathâim, ac ar Beth-gamul, ac ar Beth-meon,

24 Ac ar Cerioth, ac ar Bosrah, ac ar holl ddinasoedd gwlad Moab, ym mhell ac yn agos.

25 [m] Corn Moab a ysgythrwyd, a'i braich hi a dorrwyd, medd yr ARGLWYDD.

26 ¶ [n] Meddwwch hi, oblegid hi a *ym*fawrygodd yn erbyn yr ARGLWYDD: ïe, Moab a ymdrybaedda yn ei chwydfa, am hynny y bydd hi hefyd yn watwargerdd.

27 Ac [o] oni bu Israel yn watwargerdd i ti? a gafwyd ef ym mysg lladron? canys er pan soniaist am dano, yr ymgynhyrfaist.

28 Trigolion Moab, gadewch y dinasoedd, ac [p] arhoswch yn y graig, a byddwch megis colommen *yr hon* a nytha yn yr ystlysau ar fin y twll.

29 [q] Nyni a glywsom falchder Moab (*y mae hi* yn falch iawn) ei huchder, ei rhyfyg, a'i hymchwydd, ac uchder ei chalon.

30 Myfi a adwaen ei llid hi, medd yr ARGLWYDD; ond nid felly *y bydd;* ‖ ei chelwyddau hi ni wnant felly.

31 Am hynny [r] yr udaf fi dros Moab, ac y gwaeddaf dros holl Moab: *fy nghalon* a riddfana dros wŷr Cirheres.

32 Myfi a wylaf drosot ti, gwinwydden Sibmah, âg wylofain Jazer; dy gangau a aethant dros y môr, hyd fôr Jazer y cyrhaeddant: yr anrheithiwr a ruthrodd ar dy ffrwythydd hâf, ac ar dy gynhauaf gwin.

33 A dygir ymaith [s] lawenydd a gorfoledd o'r doldir, ac o wlad Moab, a mi a wnaf i'r gwin ddarfod o'r cafnau: ni sathr neb trwy floddest; *eu* bloddest ni *bydd* bloddest.

34 [t] O floedd Hesbon hyd Elealeh, *a* hyd Jahaz, y llefasant, o Soar hyd Horonâim, *fel* anner deirblwydd: canys dyfroedd Nimrim a fyddant † anghyfannedd.

35 Mi a wnaf hefyd ballu ym Moab, medd yr ARGLWYDD, [u] yr hwn sydd yn offrymmu mewn uchelfëydd, a'r hwn sydd yn arogl-darthu i'w dduwiau.

36 Am hynny [x] y lleisia fy nghalon am Moab fel pibellau, ac am wŷr Cirheres y lleisia fy nghalon fel pibellau: oblegid [y] darfod y golud a gasglodd.

37 Oblegid [z] pob pen *a fydd* moel, a phob barf a † dorrir; ar bob llaw *y bydd* rhwygiadau, ac am y llwynau, sachlïan.

38 Ar holl bennau tai Moab, a'i heolydd oll, *y bydd* alaeth: oblegid myfi a dorraf Moab fel [a] llestr heb hoffder ynddo, medd yr ARGLWYDD.

39 Hwy a udant, *gan ddywedyd*, Pa fodd y bwriwyd hi i lawr! pa fodd y trodd Moab *ei* gwarr trwy gywilydd! Felly Moab a fydd yn watwargerdd, ac yn ddychryn i bawb o'i hamgylch.

40 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele, [b] efe a eheda fel eryr, ac a leda ei adenydd dros Moab.

41 ‖ Y dinasoedd a oresgynir, a'r amddiffynfeydd a ynnillir, a [c] chalon cedyrn Moab fydd y dydd hwnnw fel calon gwraig wrth esgor.

Cyn CRIST Cylch 600.

[g] Seph. 1. 12.

[h] 1 Bren. 12. 29.

[i] Es. 16. 6.

† Heb. *a dewis ei gwŷr ieuaingc.*

[k] Es. 47. 1.

[l] Es. 16. 7.

[m] Ps. 75. 10.

[n] pen. 25. 27.

Cylch 600.

[o] Seph. 2. 8.

[p] Ps. 55. 6, 7.

[q] Es. 16. 6, &c.

‖ Neu, *ei hattegion* (Heb. *barrau*) *hi ni wnant uniondeb.*

[r] Es. 15. 5.

[s] Es. 16. 10. Joel 1. 12.

[t] Es. 15. 4, 5, 6.

† Heb. *anghyfanneddleoedd.*

[u] Es. 15. 2. a 16. 12.

[x] Es. 15. 5. a 16. 11.

[y] Es. 15. 7.

[z] Es. 15. 2, 3. pen. 47. 5.

† Heb. *gwttogir.*

[a] pen. 22. 28.

[b] Deut. 28. 49. pen. 49. 22. Dan. 7. 4. Hos. 8. 1. Hab. 1. 8.

‖ *Cerioth.*

[c] pen. 49. 22.

42 A Moab a ddifethir o fod yn bobl, am iddi *ym*-fawrygu yn erbyn yr ARGLWYDD.

43 [d] Ofn, a ffos, a magl *a ddaw* arnat ti, trigiannol Moab, medd yr ARGLWYDD.

44 Y neb a ffŷ rhag yr ofn, a syrth yn y ffos; a'r hwn a gyfyd o'r ffos, a ddèlir yn y fagl: canys myfi a ddygaf arni, *sef* ar Moab, flwyddyn eu hymweliad, medd yr ARGLWYDD.

45 Y'nghysgod Hesbon y safodd y rhai a ffoisant rhag y cadernid: eithr [e] tân a ddaw allan o Hesbon, a fflam o ganol Sihon, ac [f] a ysa gongl Moab, a choryn † y meibion trystfawr.

46 [g] Gwae di, Moab; darfu am bobl Chemos: canys cymmerwyd ymaith dy feibion † yn gaethion, a'th ferched yn gaethion.

47 ¶ Etto [h] myfi a ddychwelaf gaethiwed Moab yn y dyddiau diweddaf, medd yr ARGLWYDD. Hyd yma *y mae* barn Moab.

PENNOD XLIX.

1 *Barnedigaeth yr Ammoniaid:* 6 *a'u hadferiad.* 7 *Barnedigaeth Edom,* 23 *Damascus,* 28 *Cedar,* 30 *Hasor,* 34 *ac Elam.* 39 *Adferiad Elam.*

‖ AM [a] feibion Ammon, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Onid oes meibion i Israel? onid oes etifedd iddo? paham y mae ‖ eu brenhin hwynt yn etifeddu Gad, a'i bobl yn aros yn ei ddinasoedd ef?

2 Am hynny wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan wnelwyf glywed trwst rhyfel yn [b] Rabbah meibion Ammon; a hi a fydd yn garnedd anghyfanneddol, a'i merched hi a losgir â thân: yna Israel a feddianna y rhai a'i meddiannasant ef, medd yr ARGLWYDD.

3 Uda, Hesbon, am anrheithio Ai: gwaeddwch, chwi merched Rabbah, [c] ymwregyswch mewn sach-lïan; alaethwch, a gwibiwch gan y gwrychoedd: oblegid [d] ‖ eu brenhin a â i gaethiwed, ei offeiriaid a'i bennaethiaid ynghyd.

4 Paham yr ymffrosti di yn y dyffrynoedd? llifodd dy ddyffryn di ymaith, O ferch wrthnysig, yr hon a ymddiriedodd yn ei thrysorau, [e] *gan ddywedyd,* Pwy a ddaw attaf fi?

5 Wele, myfi a ddygaf arswyd arnat ti, medd ARGLWYDD DDUW y lluoedd, rhag pawb o'th amgylch: a chwi a yrrir allan bob un o'i flaen, ac ni *bydd* a gasglo y crwydrad.

6 Ac [f] wedi hynny myfi a ddychwelaf gaethiwed meibion Ammon, medd yr ARGLWYDD.

7 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd [g] am Edom, [h] Onid *oes* doethineb mwy yn Teman? a fethodd cynghor gan y rhai deallgar? a fethodd eu doethineb hwynt?

8 [i] Ffowch, ‖ trowch eich cefnau, ewch yn isel i drigo, preswylwyr [k] Dedan: canys mi a ddygaf ddinystr Esau arno, amser ei ofwy.

9 [l] Pe deuai cynhauafwyr gwin attat ti, oni weddillent hwy loffion grawn? pe lladron liw nos, hwy a anrheithient † nes cael digon.

10 Ond myfi a ddinoethais Esau, *ac* a ddatguddiais ei lochesau ef, fel na allo lechu: ei had ef a ddifethwyd, a'i frodyr a'i gymmydogion, ac nid *yw* efe.

11 Gâd dy amddifaid, myfi a'u cadwaf *hwynt* yn fyw; ac ymddirieded dy weddwon ynof fi.

12 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele, [m] y rhai nid *oedd* eu barn i yfed o'r phïol, gan yfed a yfasant, ac a ddïengi di yn ddigerydd? na ddïengi; eithr tithau a yfi yn sicr.

13 Canys i mi fy hun y tyngais, medd yr ARGLWYDD, mai yn anghyfannedd, yn warth, yn anialwch, ac yn felldith, y bydd Bosrah; a'i holl ddinasoedd yn ddiffaethwch tragywyddol.

14 [n] Myfi a glywais chwedl oddi wrth yr ARGLWYDD, bod cennad wedi ei anfon at y cenhedloedd, *yn dywedyd,* Ymgesglwch, a deuwch yn ei herbyn hi, a chyfodwch i'r rhyfel.

15 O herwydd wele, myfi a'th wnaf di yn fychan ym mysg y cenhedloedd, *ac* yn wael ym mhlith dynion.

16 Dy erwindeb a'th dwyllodd, *a* balchder dy galon, ti yr hon ydwyt yn aros y'nghromlechydd y graig, ac yn meddiannu uchelder y bryn: [o] er i ti [p] osod dy nyth cyn uched a'r eryr, myfi a wnaf i ti ddisgyn oddi yno, medd yr ARGLWYDD.

17 Edom hefyd a fydd yn anghyfannedd: [q] pawb a'r a elo heibio iddi a synna, ac a chwibana am ei holl ddïaleddau hi.

18 [r] Fel yn ninystr Sodom a Gomorrah, a'i chymmydogesau, medd yr ARGLWYDD; ni phreswylia neb yno, ac nid erys mab dyn ynddi.

19 [s] Wele, fel llew y daw i fynu oddi wrth [t] ymchwydd yr Iorddonen, i drigfa

---

[d] Es. 24. 17, 18.
[e] Num. 21. 28.
[f] Num. 24. 17.
† Heb. *meibion y trwst.*
[g] Num. 21. 29.
† Heb. *mewn caethglud.*
[h] pen. 49. 6, 39.

Cylch 600.
‖ Neu, *Yn erbyn meibion,* &c.
[a] Ezec. 21. 28. a 25. 2. Amos 1. 13. Seph. 2. 8, 9.
‖ Neu, *Melcom.*
[b] Amos 1. 14.
[c] Es. 32. 11. pen. 4. 8. a 6. 26.
[d] pen. 48. 7. Amos 1. 15.
‖ Neu, *Melcom.*
[e] pen. 21. 13.
[f] Felly ad. 39. pen. 48. 47.

Cyn CRIST Cylch 600.
[g] Ezec. 25. 12. Amos 1. 11.
[h] Obad. 8.
[i] ad. 30.
‖ Neu, *troisant eu cefnau.*
[k] pen. 25. 23.
[l] Obad. 5.
† Heb. *eu digon.*
[m] pen. 25. 29. Obad. 16.
[n] Obad. 1.
[o] Obad. 4.
[p] Job 39. 27.
[q] pen. 50. 13.
[r] Gen. 19. 25. Deut. 29. 23 pen. 50. 40. Amos 4. 11.
[s] pen. 50. 44, &c.
[t] pen. 12. 5.

Cyn CRIST Cylch 600.

y cadarn; eithr mi a wnaf iddo redeg yn ddisymmwth oddi wrthi hi: a phwy *sydd wr* dewisol, a osodwyf fi arni hi? canys [u] pwy *sydd* fel myfi? a phwy [x] ‖ a esyd i mi amser? a phwy *yw* y bugail hwnnw a saif o'm blaen i?

20 Am hynny gwrandewch gynghor yr ARGLWYDD, yr hwn a gymmerodd efe yn erbyn Edom, a'i fwriadau a fwriadodd efe yn erbyn preswylwyr Teman: yn ddïau y rhai lleiaf o'r praidd a'u llusgant hwy; yn ddïau efe a wna yn anghyfannedd eu trigleoedd gyd â hwynt.

21 Gan lef eu cwymp hwynt y cryn y ddaear: llais eu gwaedd hwynt a glybuwyd † yn y môr coch.

22 Wele, [y] fel eryr y daw i fynu, ac efe a eheda ac a leda ei adenydd dros Bosrah: yna y bydd calon cedyrn Edom y dydd hwnnw fel calon gwraig wrth esgor.

Cylch 600.

23 ¶ [z] Am Damascus. Hamath ac Arpad a waradwyddwyd; o herwydd hwy a glywsant chwedl drwg; † llesmeiriasant; *y mae* gofal ‖ ar y môr heb fedru gorphwys.

24 Damascus a lesgâodd, *ac* a ymdrŷ i ffoi, ond dychryn a'*i* goddiweddodd *hi;* [a] gwasgfa a phoenau a'i daliodd hi fel gwraig yn esgor.

25 Pa fodd na adewir dinas moliant, caer fy llawenydd?

26 [b] Am hynny ei gwŷr ieuainge a syrthiant yn ei heolydd, a'r holl ryfelwyr a ddifethir y dydd hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd.

27 A mi a gynneuaf [c] dân ym mur Damascus, ac efe a ddifa lysoedd Benhadad.

Cylch 600.

28 ¶ [d] Am Cedar, ac am deyrnasoedd Hasor, y rhai a ddinystria Nebuchodonosor brenhin Babilon, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Cyfodwch, ewch i fynu yn erbyn Cedar, ac anrheithiwch feibion y dwyrain.

29 Eu lluestai a'u dïadellau a gymmerant ymaith; eu llenni, a'u holl lestri, a'u camelod, a gymmerant iddynt eu hunain; a hwy a floeddiant arnynt, *Y mae* ofn o amgylch.

30 ¶ [e] Ffowch, ciliwch † ym mhell, ewch yn isel i drigo, preswylwyr Hasor, medd yr ARGLWYDD: o herwydd Nebuchodonosor brenhin Babilon a gymmerodd gynghor yn eich erbyn chwi, ac a fwriadodd fwriad yn eich erbyn chwi.

31 Cyfodwch, ac ewch i fynu at y genedl ‖ oludog, yr hon sydd yn trigo yn ddïofal, medd yr ARGLWYDD, heb ddorau na barrau iddi; wrthynt eu hunain *y maent* yn trigo.

32 A'u camelod a fydd yn anrhaith, a'u minteioedd anifeiliaid yn yspail, a mi a wasgaraf tu a phob gwynt [f] y rhai † *sydd* yn y conglau eithaf; a myfi a ddygaf o bob ystlys iddi eu dinystr hwynt, medd yr ARGLWYDD.

33 Hasor hefyd [g] fydd yn drigfa dreigiau, *ac* yn anghyfannedd byth: ni phreswylia neb yno, ac nid erys mab dyn ynddi.

34 ¶ Gair yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jeremïah y prophwyd yn erbyn [h] Elam, yn nechre teyrnasiad Sedecïah brenhin Judah, gan ddywedyd,

35 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd: Wele fi yn torri bwa Elam, eu cadernid pennaf hwynt.

36 A mi a ddygaf ar Elam bedwar gwynt o bedwar eithaf y nefoedd, a mi a'u gwasgaraf hwynt tu a'r holl wyntoedd hyn; ac ni bydd cenedl at yr hon ni ddelo *rhai* o grwydraid Elam.

37 Canys mi a yrraf ar Elam ofn eu gelynion, a'r rhai a geisiant eu heinioes; a myfi a ddygaf arnynt aflwydd, *sef* angerdd fy nigofaint, medd yr ARGLWYDD; a mi a anfonaf y cleddyf ar eu hol, nes i mi eu difetha hwynt.

38 A mi a osodaf fy nheyrn-gadair yn Elam, a mi a ddifethaf oddi yno y brenhin a'r tywysogion, medd yr ARGLWYDD.

39 ¶ Ond yn y dyddiau diweddaf, [i] myfi a ddychwelaf gaethiwed Elam, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD L.

1, 9, 21, 35 *Barnedigaeth Babilon.* 4, 17, 33 *Ymwared Israel.*

Y GAIR a lefarodd yr ARGLWYDD [a] yn erbyn Babilon, *ac* yn erbyn gwlad y Caldeaid, † trwy Jeremïah y prophwyd.

2 Mynegwch ym mysg y cenhedloedd, a chyhoeddwch, a chodwch arwydd; cyhoeddwch, na chelwch: dywedwch, Goresgynwyd Babilon, gwaradwyddwyd [b] Bèl, drylliwyd Merodach: ei heilunod a gywilyddiwyd, a'i delwau a ddrylliwyd.

3 Canys o'r gogledd y daw cenedl yn ei herbyn hi, yr hon a wna ei gwlad hi

Cyn CRIST Cylch 600.

[u] Exod. 15. 11.
[x] Job 41. 10.
‖ Neu, *a'm geilw i farn?*
† Heb. *ym môr y gwmmon.*
[y] pen. 4. 13. a 48. 40, 41.
[z] Es. 17. 1. a 37. 13. Amos 1. 3. Zech. 9. 1, 2.
† Heb. *toddasant.*
‖ Neu, *fel ar y môr.*
[a] pen. 4. 31. a 6. 24. a 30. 6.
[b] pen. 50. 30.
[c] Amos 1. 4.
[d] Es. 21. 13.
[e] ad. 8.
† Heb. *yn ddirfawr.*
‖ Neu, *esmwyth arni.*
[f] pen. 9. 26. a 25. 23.
† Heb. *a dorrwyd i gonglau,* neu, *dorrwyd cyrrau* eu gwallt.
[g] pen. 9. 11. a 10. 22. Mal. 1. 3.
598.
[h] pen. 25. 25.
[i] pen. 48. 47. ad. 6.
595.
[a] Es. 13. 1. a 21. 1. a 47. 1.
† Heb. *trwy law Jeremïah.*
[b] Es. 46. 1. pen. 51. 44.

Cyn CRIST 595.

yn anghyfannedd, fel na byddo preswylydd ynddi: yn ddyn ac yn anifail y mudant, ac y ciliant ymaith.

4 ¶ Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amser hwnnw, medd yr ARGLWYDD, meibion Israel a ddeuant, hwy a meibion Judah ynghyd, [c] dan gerdded ac wylo yr ânt, ac y ceisiant yr ARGLWYDD eu DUW.

5 Hwy a ofynant y ffordd i Sïon, tu ag yno *y bydd* eu hwynebau hwynt: Deuwch, *meddant*, a glynwn wrth yr ARGLWYDD, *trwy* [d] gyfammod tragywyddol *yr hwn* nid anghofir.

6 Fy mhobl a fu *fel* praidd colledig; eu bugeiliaid a'u gyrrasant hwy ar gyfeiliorn, *ar* y mynyddoedd y troisant hwynt ymaith: aethant o fynydd i fryn, anghofiasant eu gorweddfa.

7 Pawb a'r a'u cawsant a'u difasant, [e] a'u gelynion a ddywedasant, [f] Ni wnaethom ni ar fai; canys hwy a bechasant yn erbyn yr ARGLWYDD, [g] trigle cyfiawnder; sef yr ARGLWYDD, gobaith eu tadau.

8 [h] Ciliwch o ganol Babilon, ac ewch allan o wlad y Caldeaid; a byddwch fel bychod o flaen y praidd.

9 ¶ O herwydd wele, myfi a gyfodaf ac a ddygaf i fynu yn erbyn Babilon gynnulleidfa cenhedloedd mawrion o dir y gogledd: a hwy a ymfyddinant yn ei herbyn; oddi yno y goresgynir hi: eu saethau *fydd* fel *saethau* cadarn ‖ cyfarwydd; ni ddychwelant yn ofer.

‖ Neu, *yn dinystrio*, neu, *yn difuddio.*

10 A Chaldea fydd yn yspail: pawb a'r a'i hyspeiliant hi a ddigonir, medd yr ARGLWYDD.

11 Am i chwi fod yn llawen, am i chwi fod yn hyfryd, chwi fathrwyr fy etifeddiaeth, am i chwi ‖ frasâu fel anner *mewn* glaswellt, a beichio fel teirw;

‖ Neu, *gynnyddu*, neu, *fyned yn gorphol*, neu, *yn fawr.*

12 Eich mam a gywilyddir yn ddirfawr, a'r hon a'ch ymddûg a waradwyddir: wele, yr olaf o'r cenhedloedd yn anialwch, yn grasdir, ac yn ddiffaethwch.

13 O herwydd digofaint yr ARGLWYDD nis preswylir hi, eithr hi a fydd i gyd yn anghyfannedd: [i] pawb a êl heibio i Babilon a synna, ac a chwibana am ei holl ddïaleddau hi.

[i] pen. 49. 17.

14 Ymfyddinwch yn erbyn Babilon o amgylch; yr holl berchen bwäau, saethwch atti, nac arbedwch saethau: oblegid hi a bechodd yn erbyn yr ARGLWYDD.

15 Bloeddiwch yn ei herbyn hi o amgylch; hi a roddes ei llaw: ei sylfeini hi a syrthiasant, ei muriau a fwriwyd i lawr; o herwydd [k] dïal yr ARGLWYDD *yw* hyn: dïelwch arni: [l] fel y gwnaeth, gwnewch iddi.

16 Torrwch ymaith yr hauwr o Babilon, a'r hwn a ddalio ‖ grymman ar amser cynhauaf: rhag cleddyf y gorthrymmwr [m] y trôant bob un at ei bobl ei hun, ac y ffoant bob un i'w wlad.

17 ¶ Fel dafad ar wasgar *yw* Israel; llewod a'*i* hymlidiasant ymaith: brenhin Assyria yn gyntaf a'i hysodd, a'r Nebuchodonosor yma brenhin Babilon yn olaf ‖ a'i dïesgyrnodd.

18 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; Wele, myfi a ymwelaf â brenhin Babilon, ac â'i wlad, fel yr ymwelais â brenhin Assyria.

19 A mi a ddychwelaf Israel i'w drigfa, ac efe a bawr *ar* Carmel a Basan; ac ar fynydd Ephraim a Gilead y digonir ei enaid ef.

20 Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amser hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y ceisir anwiredd Israel, ac ni *bydd;* a phechodau Judah, ond nis ceir hwynt: canys myfi a faddeuaf i'r rhai a weddillwyf.

21 ¶ Dos i fynu yn erbyn gwlad ‖ Merathâim, *ie,* yn ei herbyn hi, ac yn erbyn trigolion ‖ Pecod: anrheithia di a difroda ar eu hol hwynt, medd yr ARGLWYDD, a gwna [n] yn ol yr hyn oll a orchymynais i ti.

‖ Neu, *y gwrthryfelwŷr.*
‖ Neu, *y gofwy.*

22 Trwst rhyfel *sydd* yn y wlad, a dinystr mawr.

23 Pa fodd y drylliwyd ac y torrwyd [o] gordd yr holl ddaear! pa fodd yr aeth Babilon yn ddiffaethwch yn mysg y cenhedloedd!

24 Myfi a osodais fagl i ti, a thithau Babilon a ddaliwyd, a heb wybod i ti: ti a gafwyd ac a ddaliwyd, o herwydd i ti ymryson yn erbyn yr ARGLWYDD.

25 Yr ARGLWYDD a agorodd ei drysor, ac a ddug allan arfau ei ddigofaint: canys gwaith ARGLWYDD DDUW y lluoedd *yw* hyn y'ngwlad y Caldeaid.

26 Deuwch yn ei herbyn o'r cwrr eithaf, agorwch ei hysguboriau hi; ‖ dyrnwch hi fel pentwr *ŷd,* a llwyr ddinystriwch hi: na fydded gweddill o honi.

‖ Neu, *pentyrrwch*, neu, *sethrwch.*

27 Lleddwch ei holl fustych hi; disgynant i'r lladdfa: gwae hwynt; canys eu dydd a ddaeth, *ac* amser eu hymweliad.

[c] Ezra 3. 12, 13. Ps. 126. 5, 6. pen. 31. 9.
[d] pen. 31. 31, &c.
[e] pen. 40. 2, 3. Zech. 11. 5.
[f] Edrych pen. 2. 3.
[g] Ps. 90. 1. a 91. 1.
[h] Es. 48. 20. pen. 51. 6, 45. Dat. 18. 4.
[k] pen. 51. 6, 11.
[l] Ps. 137. 8. ad. 29. Dat. 18. 6.
‖ Neu, *bladur.*
[m] Es. 13. 14. pen. 51. 9.
‖ Neu, *a ddrylliodd ei esgyrn.*
[n] Edrych 2 Sam. 16. 11. 2 Bren. 18. 25. 2 Chron. 36. 23. Es. 10. 6. a 44. 28. a 48. 14. pen. 34. 22.
[o] pen. 51. 20.

Cyn CRIST 595.

28 Llef y rhai a ffoant ac a ddïangant o wlad Babilon, [p] i ddangos yn Sïon ddïal yr ARGLWYDD ein DUW ni, dïal ei deml ef.

29 Gelwch y saethyddion ynghyd yn erbyn Babilon; y perchen bwäau oll, gwersyllwch i'w herbyn hi o amgylch; na chafed neb ddïangc o honi: [q] telwch iddi yn ol ei gweithred; ac yn ol yr hyn oll a wnaeth hi, gwnewch iddi: o herwydd hi a fu falch yn erbyn yr ARGLWYDD, yn erbyn Sanct Israel.

30 [r] Am hynny ei gwŷr ieuaingc a syrthiant yn ei heolydd hi; a'i holl ryfelwyr a ddifethir y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD.

31 Wele fi yn dy erbyn di, *O* †falch, medd ARGLWYDD DDUW y lluoedd: o herwydd dy ddydd a ddaeth, yr amser yr ymwelwyf â thi.

32 A'r balch a dramgwydda ac a syrth, ac ni *bydd* a'i cyfodo: a mi a gynneuaf dân yn ei ddinasoedd, ac efe a ddifa ei holl amgylchoedd ef.

33 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Meibion Israel a meibion Judah a orthrymmwyd ynghyd; a phawb a'r a'u caethiwodd hwynt a'u daliasant yn dynn, ac a wrthodasant eu gollwng hwy ymaith.

34 Eu Gwaredwr *sydd* gryf; ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw; efe a lwyr ddadleu eu dadl hwynt, i beri llonydd i'r wlad, ac aflonyddwch i breswylwyr Babilon.

35 ¶ Cleddyf *sydd* ar y Caldeaid, medd yr ARGLWYDD, ac ar drigolion Babilon, ac ar ei thywysogion, ac ar ei doethion.

36 Cleddyf *sydd* ar y ‖celwyddog; a hwy a ynfydant: cleddyf *sydd* ar ei chedyrn; a hwy a ddychrynant.

37 Cleddyf *sydd* ar ei meirch, ac ar ei cherbydau, ac ar yr holl [s] werin *sydd* yn ei chanol hi; a [t] hwy a fyddant fel gwragedd: cleddyf *sydd* ar ei thrysorau; a hwy a yspeilir.

38 [u] Sychder *sydd* ar ei dyfroedd hi; a hwy a sychant: o herwydd gwlad delwau cerfiedig *yw* hi, ac mewn eilunod y maent yn ynfydu.

39 Am hynny [x] anifeiliaid gwylltion yr anialwch, a chathod a arhosant *yno*, a chywion yr estrys a drigant ynddi: ac ni phreswylir hi mwyach byth; ac nis cyfanneddir hi o genhedlaeth i genhedlaeth.

40 [y] Fel yr ymchwelodd DUW Sodom a Gomorrah, a'i chymmydogesau, medd yr ARGLWYDD; *felly* ni phreswylia neb yno, ac ni erys mab dyn ynddi.

41 [z] Wele, pobl a ddaw o'r gogledd, a chenedl fawr, a brenhinoedd lawer a godir o eithafoedd y ddaear.

42 Y bwa a'r waywffon a ddaliant; creulawn *ydynt*, ac ni thosturiant: [a] eu llef fel môr a rua, ac ar feirch y marchogant yn daclus i'th erbyn di, merch Babilon, fel gwr i ryfel.

43 Brenhin Babilon a glywodd sôn am danynt, a'i ddwylaw ef a lesgasant: [b] gwasgfa a'i daliodd ef, *a* gwewyr fel gwraig wrth esgor.

44 [c] Wele, fel llew y daw i fynu oddi wrth ymchwydd yr Iorddonen i drigfa y cadarn: eithr mi a wnaf iddo ef redeg yn ddisymmwth oddi wrthi hi: a phwy *sydd wr* dewisol a osodwyf fi arni hi? canys pwy *sydd* fel myfi? a [d] phwy a esyd i mi yr amser? a phwy *yw* y bugail hwnnw a saif o'm blaen i?

45 Am hynny gwrandewch chwi gynghor yr ARGLWYDD, yr hwn a gymmerodd efe yn erbyn Babilon, a'i fwriadau a fwriadodd efe yn erbyn gwlad y Caldeaid: yn ddïau y rhai lleiaf o'r praidd a'u llusgant hwy; yn ddïau efe a wna yn anghyfannedd *eu* trigleoedd gyd â hwynt.

46 Gan drwst goresgyniad Babilon y cynhyrfa y ddaear, ac y clywir y waedd ym mysg y cenhedloedd.

PENNOD LI.

1 *Tost farnedigaeth Duw yn erbyn Babilon, er mwyn dïal am Israel. 59 Jeremïah yn rhoddi llyfr y brophwydoliaeth at Seraiah, i'w fwrw i Euphrates, a hynny i arwyddoccâu y soddai Babilon dros byth.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele myfi a godaf wynt dinystriol yn erbyn Babilon, ac yn erbyn y rhai sydd yn trigo †y'nghanol y rhai a godant yn fy erbyn i;

2 A mi a anfonaf i Babilon [a] nithwyr, a hwy a'i nithiant hi, ac a waghânt ei thir hi; o herwydd hwy a fyddant yn ei herbyn hi o amgylch ar ddydd blinder.

3 Yn erbyn *yr hwn* a annelo, anneled y saethydd ei fwa, ac yn erbyn *yr hwn* sydd yn ymddyrchafu yn ei lurig; nac arbedwch ei gwŷr ieuaingc, difrodwch ei holl lu hi.

4 Felly y rhai lladdedig a syrthiant y'ngwlad y Caldeaid, a'*r rhai* a drywanwyd [b] yn ei heolydd hi.

Cyn CRIST 595.

[p] pen. 51. 10, 11.
[q] ad. 15.
[r] pen. 49. 26.
† Heb. *falchder.*
‖ Neu, *dewiniaid*, neu, *attegion pennaf.* Heb. *barriau.*
[s] pen. 25. 20, 24.
[t] Nah. 3. 13.
[u] pen. 51. 32, 36.
[x] Es. 13. 22. a 34. 14. pen. 51. 37. Dat. 18. 2.
[y] Gen. 19. 25. Es. 13. 19. pen. 49. 18.
[z] pen. 6. 22.
[a] Es. 5. 30.
[b] pen. 49. 24.
[c] pen. 49. 19, &c.
[d] Job 41. 10.
† Heb. *y'nghalon.*
[a] pen. 15. 7.
[b] pen. 49. 26.

Cyn CRIST 595.

5 Canys Israel ni adawyd, na Judah gan ei DDUW, gan ARGLWYDD y lluoedd: er bod eu gwlad hwynt yn llawn o gamwedd yn erbyn Sanct yr Israel.

6 [c] Ffowch o ganol Babilon, ac achubwch bawb ei enaid ei hun: na adêwch eich difetha yn ei hanwiredd hi: oblegid [d] amser dïal *yw* hwn i'r ARGLWYDD; efe a dâl y pwyth iddi hi.

7 [e] Phïol aur *oedd* Babilon yn llaw yr ARGLWYDD, yn meddwi pob gwlad: yr holl genhedloedd a yfasant o'i gwin hi; am hynny y cenhedloedd a ynfydasant.

8 Yn ddisymmwth [f] y syrthiodd Babilon, ac y drylliwyd hi: udwch drosti, [g] cymmerwch drïagl i'w dolur hi, i edrych a iachâ hi.

9 Nyni a iachasom Babilon, ond nid aeth hi yn iach: gadêwch hi, ac [h] awn bawb i'w wlad: canys ei barn a gyrhaedd i'r nefoedd, ac a ddyrchafwyd hyd yr wybrau.

10 Yr ARGLWYDD a ddug allan ein cyfiawnder ni: deuwch a [i] thraethwn yn Sïon waith yr ARGLWYDD ein DUW.

11 [k] † Gloywch y saethau; cesglwch y tariannau: [l] yr ARGLWYDD a gyfododd yspryd brenhinoedd Media: oblegid *y mae* ei fwriad ef yn erbyn Babilon, i'w dinystrio hi; canys [m] dïal yr ARGLWYDD *yw* hyn, dïal ei deml ef.

12 [n] Dyrchefwch faner ar furiau Babilon; cadarnhêwch y wyliadwriaeth; gosodwch i fynu y gwylwyr; darperwch y cynllwynwyr: canys yr ARGLWYDD a fwriadodd, ac efe a wnaeth hefyd yr hyn a lefarodd yn erbyn trigolion Babilon.

13 Tydi yr hon ydwyt yn aros ar ddyfroedd lawer, yn aml dy drysorau, dy ddiwedd di a ddaeth, *sef* mesur dy gybydd-dod.

14 [o] ARGLWYDD y lluoedd a dyngodd † iddo ei hun, *gan ddywedyd,* Dïau y'th lanwaf â dynion megis â lindys; a hwy a ‖ ganant floddest i'th erbyn.

15 [p] Efe a wnaeth y ddaear trwy ei nerth, *ac* a sicrhâodd y byd trwy ei ddoethineb, ac [q] a daenodd y nefoedd trwy ei ddeall.

16 Pan roddo efe *ei* lef, *y mae* ‖ twrf dyfroedd yn y nefoedd, ac [r] y mae efe yn codi y niwloedd o eithaf y ddaear: ac efe sydd yn gwneuthur y mellt gyd â'r gwlaw, ac yn dwyn y gwynt allan o'i drysorau.

17 Ynfyd yw pob dyn o wybodaeth; gwaradwyddwyd pob toddydd gan y ddelw gerfiedig: canys celwyddog *yw* ei ddelw dawdd, ac nid *oes* chwythad ynddynt.

18 Oferedd *ydynt,* gwaith cyfeiliorni: yn amser eu hymweliad y difethir hwynt.

19 Nid fel y rhai hyn, eithr Lluniwr y cwbl oll, *yw* rhan Jacob; ac *Israel yw* gwïalen ei etifeddiaeth ef. ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw ef.

20 [s] Ti *wyt* forthwyl i mi, *ac* arfau rhyfel: canys â thi y drylliaf y cenhedloedd, ac â thi y dinystriaf deyrnasoedd;

21 A thi hefyd y gwasgaraf y march a'r marchwr; ac â thi y drylliaf y cerbyd a'i farchog;

22 A thi y drylliaf fi wr a gwraig; ac â thi y drylliaf hen ac ieuangc; ac â thi y drylliaf y gwr ieuangc a'r forwyn;

23 A thi hefyd y drylliaf fi y bugail a'i braidd; ac â thi y drylliaf yr arddwr a'r iau ychain; ac â thi y drylliaf y tywysogion a'r pennaethiaid.

24 A mi a dalaf i Babilon, ac i holl breswylwyr Caldea, eu holl ddrwg a wnaethant yn Sïon, yn eich golwg chwi, medd yr ARGLWYDD.

25 Wele fi i'th erbyn di, O fynydd dinystriol, yr hwn *wyt* yn dinystrio yr holl ddaear, medd yr ARGLWYDD; a myfi a estynaf fy llaw arnat, ac a'th dreiglaf di i lawr o'r creigiau, ac a'th wnaf di yn fynydd llosg.

26 Ac ni chymmerant o honot faen congl, na sylfaen; ond diffaethwch tragywyddol a fyddi di, medd yr ARGLWYDD.

27 Dyrchefwch faner yn y tir; lleisiwch udgorn ym mysg y cenhedloedd; darperwch y cenhedloedd yn ei herbyn hi; gelwch ynghyd deyrnasoedd Ararat, Minni, ac Aschenaz, yn ei herbyn hi; gosodwch dywysog yn ei herbyn hi; gwnewch i feirch ddyfod i fynu cyn amled a'r lindys blewog.

28 Darperwch y cenhedloedd yn ei herbyn hi, gyd â brenhinoedd Media, a'i thywysogion, a'i holl bennaethiaid, a holl wlad ei lywodraeth ef.

29 Y ddaear hefyd a gryna ac a ofidia: oblegid fe gyflawnir bwriadau yr ARGLWYDD yn erbyn Babilon, i wneuthur gwlad Babilon yn anghyfannedd heb drigiannol *ynddi.*

30 Cedyrn Babilon a beidiasant âg ymladd, *ac* y maent hwy yn aros o fewn *eu* hamddiffynfeydd: pallodd eu nerth

Cyn CRIST 595.

[c] pen. 50. 8. Dat. 18. 4.
[d] pen. 50. 15, 28.
[e] Dat. 14. 8. a 17. 4.
[f] Es. 21. 9. Dat. 14. 8. a 18. 2.
[g] pen. 46. 11.
[h] Es. 13. 14. pen. 50. 16.
[i] pen. 50. 28.
[k] pen. 46. 4.
† Heb. *Glanhéwch.*
[l] Es. 13. 17.
[m] pen. 50. 28.
[n] Nah. 2. 1. a 3. 14.
[o] Amos 6. 8.
† Heb. *i'w enaid ei hun.*
‖ Neu, *ddatcanant.*
[p] Gen. 1. 1, 6. pen. 10. 12, &c.
[q] Job 9. 8. Ps. 104. 2. Es. 40. 22.
‖ Neu, *llïaws.*
[r] Ps. 135. 7.
[s] Es. 10. 5, 15. pen. 50. 23.

Cyn CRIST 595.

hwynt; [t] aethant yn wrageddos: ei hanneddau hi a losgwyd, *a*'i barrau a dorrwyd.

31 Rhedegwr a rêd i gyfarfod â rhedegwr, a chennad i gyfarfod â chennad, i fynegi i frenhin Babilon oresgyn ei ddinas ef o'*i* chwrr,

32 Ac ynnill [u] y rhydau, a llosgi o honynt y cyrs â thân, a synnu ar y rhyfelwyr.

33 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; Merch Babilon [x] *sydd* fel llawr-dyrnu; ‖ amser ei dyrnu hi *a ddaeth*: ac ar fyrder y daw amser cynhauaf iddi.

34 Nebuchodonosor brenhin Babilon a'm hysodd, *ac* a'm hysigodd i; efe a'm gwnaeth fel llestr gwag; efe a'm llyngcodd fel draig, ac a lanwodd ei fòl o'm danteithion; efe a'm bwriodd i allan.

35 † Y cam a wnaed i mi ac i'm ‖ cnawd *a ddelo* ar Babilon, medd preswylferch Sïon; a'm gwaed i ar drigolion Caldea, medd Jerusalem.

36 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, myfi a ddadleuaf dy ddadl di, ac a ddïalaf drosot ti; a [y] mi a ddyhysbyddaf ei môr hi, ac a sychaf ei ffynhonnau hi.

37 A bydd Babilon yn garneddau, [z] yn drigfa dreigiau, yn syndra, ac yn chwibaniad, heb breswylydd.

38 Cyd-ruant fel llewod; ‖ bloeddiant fel cenawon llewod.

39 Yn eu gwres hwynt y gosodaf wleddoedd iddynt, a [a] mi a'u meddwaf hwynt, fel y llawenychont, ac y cysgont hûn dragywyddol, ac na ddeffrônt, medd yr ARGLWYDD.

40 Myfi a'u dygaf hwynt i waered fel ŵyn i'r lladdfa, fel hyrddod a bychod.

41 Pa fodd y goresgynwyd [b] Sesach! pa fodd yr ynnillwyd gogoniant yr holl ddaear! pa fodd yr aeth Babilon yn syndod ym mysg y cenhedloedd!

42 Y môr a ddaeth i fynu ar Babilon: hi a orchuddiwyd âg amlder ei donnau ef.

43 Ei dinasoedd hi a aethant yn anghyfannedd, yn grasdir, ac yn ddiffaethwch; gwlad ni thrig un gwr ynddi, ac ni thramwya mab dŷn trwyddi.

44 A mi a ymwelaf â Bèl yn Babilon, a mi a dynnaf o'i safn ef yr hyn a lyngcodd; a'r cenhedloedd ni ddylifant atto mwyach; ïe, mur Babilon a syrth.

45 [c] Deuwch allan o'i chanol, O fy mhobl, ac achubwch bob un ei enaid rhag llid digofaint yr ARGLWYDD,

46 A rhag llwfrhâu eich calonnau, ac ofni rhag y chwedl a glywir yn y wlad: a'r *naill* flwyddyn y daw chwedl newydd, ac ar ôl hynny chwedl newydd y flwyddyn *arall*; a thrais yn y wlad, llywodraethwr yn erbyn llywodraethwr.

47 Am hynny wele y dyddiau yn dyfod, yr ymwelwyf â delwau Babilon; a'i holl wlad hi a waradwyddir, a'i holl rai lladdedig hi a syrthiant yn ei chanol.

48 Yna y [d] nefoedd a'r ddaear, a'r hyn oll *sydd* ynddynt, a ganant o herwydd Babilon: oblegid o'r gogledd y daw yr anrheithwyr atti, medd yr ARGLWYDD.

49 ‖ Fel *y gwnaeth* Babilon i'r rhai lladdedig o Israel syrthio, felly yn Babilon y syrth lladdedigion yr holl ‖ ddaear.

50 Y rhai a ddïangasoch gan y cleddyf, ewch ymaith; na sefwch: cofiwch yr ARGLWYDD o bell, a deued Jerusalem yn eich cof chwi.

51 Gwaradwyddwyd ni, am i ni glywed cabledd: gwarth a orchuddiodd ein hwynebau; canys daeth estroniaid i gyssegroedd tŷ yr ARGLWYDD.

52 Am hynny wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan ymwelwyf fi â'i delwau hi; a thrwy ei holl wlad hi yr archolledig a riddfan.

53 [e] Er i Babilon ddyrchafu i'r nefoedd, ac er iddi gadarnhâu ei hymddiffynfa yn uchel; *etto* anrheithwyr a ddaw atti oddi wrthyf fi, medd yr ARGLWYDD.

54 Sain gwaedd *a glywir* o Babilon, a dinystr mawr o wlad y Caldeaid.

55 O herwydd yr ARGLWYDD a anrheithiodd Babilon, ac a ddinystriodd y mawrair allan o honi hi, er rhuo o'i thonnau fel dyfroedd lawer, *a* rhoddi twrf eu llef hwynt.

56 Canys yr anrheithiwr a ddaeth yn ei herbyn hi, *sef* yn erbyn Babilon, a'i chedyrn hi a ddaliwyd; eu bwa a dorrwyd: canys ARGLWYDD DDUW y gwobr a obrwya yn sicr.

57 A [f] myfi a feddwaf ei thywysogion hi, a'i doethion, ei phennaethiaid, a'i swyddogion, a'i chedyrn: a hwy a gysgant hûn dragywyddol, ac ni deffroant, medd y Brenhin, enw yr hwn *yw* ARGLWYDD y lluoedd.

58 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Gan ‖ ddryllio y dryllir ‖ llydain

Cyn CRIST 595.

[t] Es. 19. 16. pen. 50. 37.

[u] pen. 50. 38.

[x] Es. 21. 10.

‖ Neu, *yr amser y dyrna efe hi.*

† Heb. *Fy nhrais i.*

‖ Neu, *gweddill.*

[y] pen. 50. 38.

[z] Es. 13. 22. pen. 50. 39.

‖ Neu, *ymysgydwant.*

[a] ad. 57.

[b] pen. 25. 26.

[c] ad. 6. pen. 50. 8. Dat. 18. 4.

[d] Es. 44. 23. a 49. 13. Dat. 18. 20.

‖ Neu, *Babilon* sydd *i syrthio, chwi laddedigion Israel; a chyd â Babilon y syrth, &c.*

‖ Neu, *wlad.*

[e] Obad. 4.

[f] ad. 39.

‖ Neu, *ddynoethi y dynoethir.*

‖ Neu, *muriau Babilon lydan.*

furiau Babilon, a'i huchel byrth a losgir â than; [g] a'r bobl a ymboenant mewn oferedd, a'r cenhedloedd mewn tân, a hwy a ddiffygiant.

59 ¶ Y gair yr hwn a orchymynodd Jeremïah y prophwyd i Seraiah mab Nerïah, mab Maaseiah, pan oedd efe yn myned ‖ gyd â Sedecïah brenhin Judah i Babilon, yn y bedwaredd flwyddyn o'i deyrnasiad ef. A Seraiah *oedd* ‖ dywysog llonydd.

60 Felly Jeremïah a ysgrifenodd yr holl aflwydd oedd ar ddyfod yn erbyn Babilon, mewn un llyfr; *sef* yr holl eiriau a ysgrifenwyd yn erbyn Babilon.

61 A Jeremïah a ddywedodd wrth Seraiah, Pan ddelych i Babilon, a gwel-ed, a darllen yr holl eiriau hyn;

62 Yna dywed, O ARGLWYDD, ti a leferaist yn erbyn y lle hwn, am ei ddinystrio, fel na byddai ynddo breswylydd, na dyn nac anifail, eithr ei fod yn † anghyfanneddau tragywyddol.

63 A phan ddarfyddo i ti ddarllen y llyfr hwn, rhwym [h] faen wrtho, a bwrw ef i ganol Euphrates:

64 A dywed, Fel hyn y soddir Babilon, ac ni chyfyd hi, gan y drwg a ddygaf fi arni: a hwy a ddiffygiant. Hyd hyn *y mae* geiriau Jeremïah.

PENNOD LII.

1 *Sedecïah yn gwrthryfela.* 4 *Amgylchynu Jerusalem, a'i gorchfygu.* 8 *Lladd meibion Sedecïah, a thynnu ei lygaid yntau.* 12 *Nebuzaradan yn llosgi ac yn anrheithio y ddinas;* 24 *yn dwyn caethion ymaith.* 31 *Efil-merodach yn dyrchafu Jehoiacin.*

MAB [a] un mlwydd ar hugain *oedd* Sedecïah pan † ddechreuodd efe deyrnasu; ac un mlynedd ar ddeg y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Hamutal, merch Jeremïah o Libnah.

2 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol yr hyn oll a wnaethai Jehoiacim.

3 O herwydd *gan* ddigofaint yr ARGLWYDD y bu yn Jerusalem ac yn Judah, hyd oni fwriodd efe hwynt allan o'i olwg, wrthryfela o Sedecïah yn erbyn brenhin Babilon.

4 ¶ Ac yn [b] y nawfed flwyddyn o'i deyrnasiad ef, yn y degfed mis, ar y degfed *dydd* o'r mis, y daeth Nebuchodonosor brenhin Babilon, efe a'i holl lu, yn erbyn Jerusalem, ac a wersyllasant yn ei herbyn hi, ac a adeiladasant gyferbyn â hi ymddiffynfa o amgylch ogylch.

5 Felly y ddinas a fu y'ngwarchae hyd yr unfed flwyddyn ar ddeg i'r brenhin Sedecïah.

6 Yn y pedwerydd mis, yn y nawfed *dydd* o'r mis, y newyn a drymhâodd yn y ddinas, fel nad oedd bara i bobl y wlad.

7 Yna y torrwyd y ddinas; a'r holl ryfelwyr a ffoisant, ac a aethant allan o'r ddinas liw nos, ar hyd ffordd y porth rhwng y ddau fur, yr hwn *oedd* wrth ardd y brenhin (a'r Caldeaid *oedd* wrth y ddinas o amgylch) a hwy a aethant ar hyd ffordd y rhos.

8 ¶ Ond llu y Caldeaid a ymlidiasant ar ol y brenhin, ac a oddiweddasant Sedecïah yn rhosydd Jericho, a'i holl lu ef a wasgarwyd oddi wrtho.

9 Yna hwy a ddaliasant y brenhin, ac a'i dygasant ef at frenhin Babilon i Riblah, y'ngwlad Hamath; ac efe a roddodd farn arno ef.

10 A brenhin Babilon a laddodd feibion Sedecïah y'ngŵydd ei lygaid ef: efe a laddodd hefyd holl dywysogion Judah yn Riblah.

11 Yna efe a † dynnodd lygaid Sedecïah, ac a'i rhwymodd ef â ‖ chadwyni: a brenhin Babilon a'i harweiniodd ef i Babilon, ac a'i rhoddodd ef mewn carchardy hyd ddydd ei farwolaeth.

12 ¶ Ac yn y pummed mis, ar y degfed *dydd* o'r mis ([c] hon *oedd* y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg i'r brenhin Nebuchodonosor brenhin Babilon) y daeth Nebuzaradan † pennaeth y milwyr (*yr hwn* a safai ger bron brenhin Babilon) i Jerusalem;

13 Ac efe a losgodd dŷ yr ARGLWYDD, a thŷ y brenhin; a holl dai Jerusalem, a phob tŷ mawr, a losgodd efe â thân.

14 A holl lu y Caldeaid y rhai *oedd* gyd â phennaeth y milwyr, a ddrylliasant holl furiau Jerusalem o amgylch.

15 Yna Nebuzaradan pennaeth y milwyr a gaethgludodd *rai* o'r bobl wael, a'r gweddill o'r bobl a adawsid yn y ddinas, a'r ffoaduriaid a giliasent at frenhin Babilon, a'r gweddill o'r bobl.

16 Ond Nebuzaradan pennaeth y milwyr a adawodd *rai* o dlodion y wlad yn winllanwyr ac yn arddwyr.

17 [d] A'r Caldeaid a ddrylliasant [e] y colofnau pres y rhai *oedd* yn nhŷ yr AR-

Cyn CRIST 595.

[g] Hab. 2. 13.

595.

‖ *ym mhlaid Sedecïah.*

‖ Neu, *dywysog Menuchah,* neu, *ben ystafellydd.*

† Heb. *anghyfanneddau.*

[h] Edrych Dat. 18. 21.

599.

[a] 2 Bren. 24. 18.

† Heb. *deyrnasodd.*

590.

[b] 2 Bren. 25. 1. pen. 39. 1.

Cyn CRIST 590.

588.

† Heb. *ddallodd.*

‖ Neu, *llyffetheiriau.*

[c] Edrych ad. 29.

† Heb. *y pen-lleiddiad.* Felly ad. 14, &c.

[d] pen. 27. 19.

[e] Edrych 1 Bren. 7. 15, 23, 27, 50.

Cyn CRIST 588.

GLWYDD, a'r ystolion, a'r môr pres yr hwn *oedd* yn nhŷ yr ARGLWYDD; a hwy a ddygasant eu holl bres hwynt i Babilon.

[f] Exod. 27. 3.

18 A hwy a ddygasant ymaith [f]y crochanau, a'r rhawiau, a'r psaltringau, a'r cawgiau, a'r thusserau a'r holl lestri pres, y rhai yr oeddid yn gwasanaethu â hwynt.

19 A'r phïolau, a'r pedyll tân, a'r cawgiau, a'r crochanau, a'r canhwyllbrennau, a'r thusserau, a'r cwppanau, y rhai *oedd* o aur *yn* aur, a'r rhai *oedd* o arian *yn* arian, a gymmerodd pennaeth y milwyr ymaith.

20 Y ddwy golofn, un môr, a deuddeg o ychain pres, y rhai *oedd* dan yr ystolion, y rhai a wnaethai y brenhin Solomon, yn nhŷ yr ARGLWYDD: [g] nid oedd pwys † ar bres yr holl lestri hyn.

[g] 1 Bren. 7. 47.

† Heb. *ar eu pres hwy yr holl lestri hyn.*

21 Ac *am* [h] y colofnau, deunaw cufydd *oedd* uchder un golofn, † a llinyn o ddeuddeg cufydd oedd yn ei hamgylchu: a'i thewder yn bedair modfedd; *ac* yn gau *yr oedd.*

[h] 1 Bren. 7. 15. 2 Bren. 25. 17. 2 Chron. 3. 15.

† Heb. *ac edau.*

22 A chnap pres *oedd* arni, a phùm cufydd *oedd* uchder un cnap; a rhwydwaith a phomgranadau ar y cnap o amgylch, yn bres i gyd: ac fel hyn *yr oedd* yr ail golofn a'*i* phomgranadau.

23 A'r pomgranadau oeddynt, onid pedwar, cant ar ystlys: [i] yr holl bomgranadau ar y rhwydwaith o amgylch *oedd* gant.

[i] Edrych 1 Bren. 7. 20.

24 ¶ A [k] phennaeth y milwyr a gymmerodd Seraiah yr arch-offeiriad, a Sephanïah yr ail offeiriad, a'r tri oedd yn cadw y † drws.

[k] 2 Bren. 25. 18.

† Heb. *rhiniog.*

25 Ac efe a gymmerodd o'r ddinas ystafellydd, yr hwn oedd swyddog ar y rhyfelwyr; a seith-wyr † o weision pennaf y brenhin, y rhai a gafwyd yn y ddinas; ‖ a phen-ysgrifenydd y llu, yr hwn a fyddai yn byddino pobl y wlad; a thri ugeinwr o bobl y wlad, y rhai a gafwyd y'nghanol y ddinas.

† Heb. *o'r rhai oedd yn gweled wyneb y brenhin.*

‖ Neu, *ac ysgrifenydd pennaeth y llu.*

26 A Nebuzaradan pennaeth y milwyr a gymmerodd y rhai hyn, ac a aeth â hwynt i Riblah, at frenhin Babilon.

27 A brenhin Babilon a'u tarawodd hwynt, ac a'u lladdodd hwynt yn Riblah, y'ngwlad Hamath. Fel hyn y caethgludwyd Judah o'i wlad ei hun.

28 Dyma y bobl a gaethgludodd Nebuchodonosor yn [l] y seithfed flwyddyn, [m] tair mil a thri ar hugain o Iuddewon.

600.

[l] Edrych 2 Bren. 24. 12.

590.

[m] Edrych 2 Bren. 24. 14.

† Heb. *eneidiau.*

29 Yn y ddeunawfed flwyddyn i Nebuchodonosor efe a gaethgludodd o Jerusalem wyth gant a deuddeg ar hugain o † ddynion.

585.

30 Yn [n] y drydedd flwyddyn ar hugain i Nebuchodonosor, Nebuzaradan pennaeth y milwyr a gaethgludodd saith gant a phump a deugain o Iuddewon: yr holl ddynion hyn *oedd* bedair mil a chwe chant.

[n] Edrych ad. 12.

31 ¶ [o] Ac yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain wedi caethgludo Jehoiacin brenhin Judah, yn y deuddegfed mis, ar y pummed *dydd* ar hugain o'r mis, Efil-merodach brenhin Babilon (yn y flwyddyn *gyntaf* o'i deyrnasiad) [p] a ddyrchafodd ben Jehoiacin brenhin Judah, ac a'i dug ef allan o'r carchardy.

562.

[o] 2 Bren. 25. 27.

[p] Gen. 40. 13, 20.

32 Ac a † ddywedodd yn dêg wrtho, ac a osododd ei frenhin-faingc ef uwch law gorsedd-feingciau y brenhinoedd, y rhai *oedd* gyd âg ef yn Babilon.

† Heb. *ymddiddanodd âg ef bethau da.*

33 Ac efe a newidiodd ei garcharwisg ef: ac efe a fwyttâodd fara ger ei fron ef yn wastad, holl ddyddiau ei einioes.

34 Ac *am* ei luniaeth ef, lluniaeth gwastadol a roddwyd iddo gan frenhin Babilon, dogn dydd yn ei ddydd hyd ddydd ei farwolaeth, holl ddyddiau ei einioes.

GALARNAD JEREMIAH.

PENNOD I.

1 *Gofidus gyflwr Jerusalem o herwydd ei phechodau,* 12 *a hithau yn cwyno rhag ei gofid,* 18 *ac yn cyfaddef bod barnedigaethau Duw yn gyfiawn.*

PA fodd y mae y ddinas aml *ei* phobl yn eistedd ei hunan! *pa fodd* y mae y lïosog ym mhlith y cenhedloedd megis yn weddw! *pa fodd* y mae tywysoges y taleithiau dan deyrnged!

2 Y mae hi [a] yn wylo yn hidl [b] liw nos, ac *y mae* ei dagrau ar ei gruddiau, [c] heb *neb* [d] o'i holl gariadau yn ei chysuro: ei holl gyfeillion a fuant anghywir iddi, *ac* a aethant yn elynion iddi.

3 Judah a fudodd ymaith gan flinder, a chan faint caethiwed; y mae hi yn aros ym mysg y cenhedloedd, heb gael gorphwysdra: ei holl erlidwyr a'i goddiweddasant hi mewn lleoedd cyfyng.

4 Y mae ffyrdd Sïon yn galaru, o eisieu rhai yn dyfod i'r wyl arbennig: ei holl byrth hi *sydd* anghyfannedd, ei hoffeiriaid yn ucheneidio, ei morwynion yn ofidus, a hithau yn † flin arni.

5 Ei gwrthwynebwyr [e] ydynt bennaf, y mae ei gelynion yn ffynnu: canys yr ARGLWYDD a'i gofidiodd hi am amlder ei chamweddau; ei [f] phlant a aethant i gaethiwed o flaen y gelyn.

6 A holl harddwch merch Sïon a ymadawodd â hi; y mae ei thywysogion hi fel hyddod heb gael porfa, ac yn myned yn ddinerth o flaen yr ymlidiwr.

7 Y mae Jerusalem, yn nyddiau ei blinder a'i chaledi, yn cofio ei holl ‖ hyfrydwch oedd *iddi* yn y dyddiau gynt, pan syrthiodd ei phobl hi yn llaw y gelyn, heb *neb* yn ei chynnorthwyo hi: y gelynion a'i gwelsant *hi, ac* a chwarddasant am ben ei sabbothau.

8 Jerusalem a bechodd bechod; am hynny † y symmudwyd hi: yr holl rai a'i hanrhydeddent sydd yn ei dïystyru hi, o herwydd [g] iddynt weled ei noethni hi: ïe, y mae hi yn ucheneidio, ac yn troi yn ei hol.

9 Ei haflendid *sydd* yn ei godre, [h] nid yw hi yn meddwl am ei diwedd; am hynny y syrthiodd hi yn rhyfedd, [i] heb *neb* yn ei chysuro: edrych, ARGLWYDD, ar fy mlinder; canys *ym*-fawrygodd y gelyn.

10 Y gwrthwynebwr a estynodd ei law ar ei holl ‖ hoff-bethau hi: hi a welodd y cenhedloedd yn dyfod i mewn i'w chyssegr, i'r rhai y gorchymynasit ti [k] na ddelent i'th gynnulleidfa.

11 Y mae ei holl bobl hi yn ucheneidio, [l] yn ceisio bwyd: hwy a roddasant eu hoff-bethau am fwyd i † ddadebru yr enaid: edrych, ARGLWYDD, a gwel; canys dirmygus ydwyf fi.

12 ¶ ‖ Onid gwaeth gennych chwi, † y fforddolion oll? gwelwch ac edrychwch, a [m] oes y fath ofid a'm gofid i, yr hwn a wnaethpwyd i mi, â'r hwn y gofidiodd yr ARGLWYDD *fi* yn nydd angerdd ei ddigter.

13 O'r uchelder yr anfonodd efe dân i'm hesgyrn i, yr hwn a aeth yn drech nâ hwynt: efe a ledodd rwyd o flaen fy nhraed, ac a'm dychwelodd yn *fy* ol; efe a'm gwnaeth yn anrheithiedig, *ac* yn ofidus ar hyd y dydd.

14 Rhwymwyd iau fy nghamweddau â'i law ef: hwy a blethwyd, *ac* a ddaethant i fynu am fy ngwddf: efe a wnaeth i'm nerth syrthio; yr ARGLWYDD a'm rhoddodd mewn dwylaw, *oddi tan y rhai* ni allaf gyfodi.

15 Yr ARGLWYDD a fathrodd fy holl rai grymmus o'm mewn; efe a gyhoeddodd i'm herbyn gymmanfa, i ddifetha fy ngwŷr ieuaingc: ‖ *fel* gwinwryf [n] y sathrodd yr ARGLWYDD y forwyn, merch Judah.

16 Am hyn yr ydwyf yn wylo; [o] y mae fy llygad, fy llygad yn rhedeg gan ddwfr, o herwydd pellhâu oddi wrthyf ddiddanwr a † ddadebrai fy enaid: fy meibion sydd anrheithiedig, am i'r gelyn orchfygu.

17 [p] Sïon a ledodd ei dwylaw, heb neb yn ei diddanu: yr ARGLWYDD a orchymynodd am Jacob, *fod* ei elynion yn ei gylch: Jerusalem sydd fel gwraig fisglwyfus yn eu mysg hwynt.

18 ¶ [q] Cyfiawn yw yr ARGLWYDD;

Cyn CRIST Cylch 588.

[a] Jer. 13. 17.
[b] Job 7. 3. Ps. 6. 6.
[c] ad. 9, 16, 17, 21.
[d] Jer. 4. 30 a 30. 14. ad. 19.

† Heb. *chwerw.*
[e] Deut. 28. 43, 44.

[f] Jer. 52. 28.

‖ Neu, *bethau dymunol.*

† Heb. *yr aeth yn symmudiad,* neu, *yn grwydr.*
[g] Jer. 13. 26. Ezec. 16. 37. a 23. 29. Hos. 2. 10.
[h] Deut. 32. 29.

Cyn CRIST Cylch 588.

[i] ad. 2, 17, 21.

‖ Neu, *ddymunol.* neu, *hyfryd.*

[k] Duet. 23. 3. Neh. 13. 1.

[l] Jer. 52. 6.

† Heb. *ddychwelyd.*

‖ Neu, *Nid gwaeth.*
† Heb. *y rhai a drumwywch y ffordd?*
[m] Dan. 9. 12.

‖ Neu, *sathrodd yr Arglwydd winwryf y forwyn.*
[n] Es. 63. 3.
[o] Jer. 13. 17. a 14. 17. pen. 2. 18.
† Heb. *ddychwelai.*

[p] Jer. 4. 31.

[q] Dan. 9. 7.

oblegid myfi [r] a fûm anufudd i'w || air ef: gwrandewch, attolwg, bobloedd oll, a gwelwch fy ngofid: fy morwynion a'm gwŷr ieuaingc a aethant i gaethiwed.

19 Gelwais am fy nghariadau, *a* [s] hwy a'm twyllasant; fy offeiriaid a'm henafgwyr a drengasant yn y ddinas, tra oeddynt yn ceisio iddynt fwyd i ddadebru eu henaid.

20 Gwel, O ARGLWYDD; canys y mae yn gyfyng arnaf: [t] fy ymysgaroedd a gyffroisant, fy nghalon a drodd ynof; o herwydd fy mod yn rhŷ anufudd: [u] y mae y cleddyf yn difetha oddi allan, megis marwolaeth *sydd* gartref.

21 Clywsant fy mod i yn ucheneidio: nid *oes* a'm diddano: fy holl elynion, *pan* glywsant fy nrygfyd, a lawenychasant am i ti wneuthur *hynny: ond* ti a ddygi i ben [x] y dydd a gyhoeddaist, a hwy a fyddant fel finnau.

22 Deued eu holl ddrygioni hwynt o'th flaen di; a gwna iddynt hwy fel y gwnaethost i minnau, am fy holl gamweddau: oblegid *y mae* fy ucheneidiau yn aml, [y] a'm calon yn ofidus.

PENNOD II.

1 *Jeremïah yn galaru am ofid Jerusalem:* 20 *ac yn cwyno wrth Ddduw faint oedd.*

PA fodd y dug yr ARGLWYDD gwmmwl ar ferch Sïon yn ei sorriant, *ac* y bwriodd degwch Israel i lawr o'r nefoedd, ac na chofiodd [a] leithig ei draed yn nydd ei ddigofaint?

2 Yr Arglwydd a lyngcodd, [b] heb arbed, holl anneddau Jacob; efe a ddifrododd yn ei ddigter amddiffynfeydd merch Judah; efe † a'*u* tynnodd *hwynt* i lawr, *ac* a ddifwynodd y deyrnas a'i thywysogion.

3 Mewn sorriant digllawn y torrodd efe holl gorn Israel: efe a dynnodd *ei* ddeheulaw yn *ei* hol oddi wrth y gelyn; ac yn erbyn Jacob y cynneuodd megis fflam danllyd, *yr hon* a ddifa o amgylch.

4 Efe a annelodd ei fwa fel gelyn; safodd â'i ddeheulaw fel gwrthwynebwr, ac a laddodd bob dim hyfryd i'r golwg, ym mhabell merch Sïon: fel tân y tywalltodd efe ei ddigofaint.

5 Yr Arglwydd sydd megis gelyn: efe a lyngcodd Israel, efe a lyngcodd ei holl balasau hi: efe a ddifwynodd ei hymddiffynfeydd, ac a wnaeth gwynfan a galar yn aml ym merch Judah.

6 Efe [c] a anrheithiodd || ei babell [d] fel gardd; efe a ddinystriodd leoedd ei gymmanfa: yr ARGLWYDD a wnaeth anghofio yn Sïon yr uchelwyl a'r sabboth, ac yn llidiowgrwydd ei sorriant y dirmygodd efe y brenhin a'r offeiriad.

7 Yr ARGLWYDD a wrthododd ei allor; a ffieiddiodd ei gyssegr; † rhoddodd gaerau ei phalasau hi yn llaw y gelyn; [e] rhoddasant floedd yn nhŷ yr ARGLWYDD, megis ar ddydd uchelwyl.

8 Yr ARGLWYDD a fwriadodd ddifwyno mur merch Sïon; [f] efe a estynodd linyn, ac nid attaliodd ei law rhag † difetha: am hynny y gwnaeth efe i'r rhagfur ac i'r mur alaru; cyd-lesgasant.

9 Ei phyrth a soddasant i'r ddaear; efe a ddifethodd ac a ddrylliodd ei barrau hi: [g] ei brenhin a'i thywysogion *ydynt* ym mysg y cenhedloedd: heb gyfraith *y mae;* [h] a'i phrophwydi heb gael gweledigaeth gan yr ARGLWYDD.

10 Henuriaid merch Sïon a eisteddant ar lawr, a dawant â sôn; [i] gosodasant lwch ar eu pennau; ymwregysasant â sach-lïan: gwyryfon Jerusalem a ostyngasant eu pennau i lawr.

11 [k] Fy llygaid sydd yn pallu gan ddagrau, [l] fy ymysgaroedd a gyffroisant, fy afu a dywalltwyd ar y ddaear; o herwydd dinystr merch fy mhobl, pan lewygodd [m] y plant a'r rhai yn sugno yn heolydd y ddinas.

12 Hwy a ddywedant wrth eu mammau, Pa le *y mae* ŷd a gwin? pan lewygent fel yr archolledig yn heolydd y ddinas, pan dywalltent eu heneidiau ym mynwes eu mammau.

13 Pa beth a gymmeraf yn dyst i ti? beth a gyffelybaf i ti, O ferch Jerusalem? beth a gystadlaf â thi, fel y'th ddiddanwyf, O forwyn, merch Sïon? canys *y mae* dy ddinystr yn fawr fel y môr; pwy a'th iachâ di?

14 Dy [n] brophwydi a welsant i ti gelwydd a diflasrwydd; ac ni ddatguddiasant dy anwiredd, i droi ymaith dy gaethiwed: eithr hwy a welsant i ti feichiau celwyddog, ac achosion deol.

15 [o] Y rhai oll a dramwyent y ffordd, [p] a gurent *eu* dwylaw arnat ti; chwibanent, ac ysgydwent eu pennau ar ferch Jerusalem, *gan ddywedyd,* Ai dyma y ddinas a alwent [q] yn berffeithrwydd tegwch, yn llawenydd yr holl ddaear!

16 [r] Dy holl elynion a ledasant eu safnau arnat ti; a chwibanasant, ac a

---

Cyn CRIST Cylch 588.

[r] 1 Sam. 12. 14, 15.
|| Neu, *orchymyn.* Heb. *enau.*
[s] ad. 2. Jer. 30. 14.
[t] Es. 16. 11. Jer. 48. 36. pen. 2. 11. Hos. 11. 8.
[u] Deut. 32. 25. Ezec. 7. 15.
[x] Es. 13, &c. Jer. 46, &c.
[y] pen. 5. 17.
[a] 1 Chron. 28. 2. Ps. 99. 5. a 132. 7.
[b] ad. 17, 21. pen. 3. 43.
† Heb. *a wnaeth* iddynt *gyffwrdd a'r llawr.*

Cyn CRIST Cylch 588.

[c] Ps. 80. 12. a 89. 40. Es. 5. 5.
|| Neu, *ei gae.*
[d] Es. 1. 8.
† Heb. *cawodd.*
[e] Ps. 74. 4.
[f] 2 Bren. 21. 13. Es. 34. 11.
† Heb. *llyngcu.*
[g] 2 Bren. 24. 15. a 25. 7.
[h] Ps. 74. 9. Ezec. 7. 26.
[i] Job 2. 12.
[k] pen. 3. 48, &c.
[l] pen. 1. 20.
[m] ad. 19. pen. 4. 4.
[n] Jer. 2. 8. a 5. 31. a 14. 14. a 23. 16. a 27. 14. a 29. 8, 9. Ezec. 13. 2.
[o] 1 Bren. 9. 8.
[p] Ezec. 25. 6
[q] Ps. 48. 2. a 50. 2.
[r] pen. 3. 46.

Cyn CRIST Cylch 588.

esgyrnygasant ddannedd, ac a ddywedasant, Llyngcasom *hi:* yn ddïau dyma y dydd a ddisgwyliasom ni; ni a'*i* cawsom, ni a'*i* gwelsom.

17 Yr ARGLWYDD a wnaeth [s] yr hyn a ddychymmygodd; ac a gyflawnodd ei air yr hwn a orchymynodd efe er y dyddiau gynt: [t] efe a ddifrododd ac nid arbedodd; efe a wnaeth i'r gelyn lawenychu yn dy erbyn di; efe a ddyrchafodd gorn dy wrthwynebwyr di.

18 Eu calon hwynt a waeddodd ar yr ARGLWYDD, O fur merch Sïon, tywallt [u] ddagrau ddydd a nos fel afon: na orphwys, ac na pheidied canwyll dy lygad.

19 Cyfod, cyhoedda liw nos; yn nechre y wyliadwriaeth [x] tywallt dy galon fel dwfr ger bron yr ARGLWYDD: dyrchafa dy ddwylaw atto ef am einioes dy blant, [y] y rhai sydd yn llewygu o newyn ym mhen pob heol.

20 ¶ Edrych, ARGLWYDD, a gwel i bwy y gwnaethost fel hyn: [z] a fwytty y gwragedd eu ffrwyth eu hun, plant ‖ o rychwant o hŷd? a leddir yr offeiriad a'r prophwyd y'nghyssegr yr ARGLWYDD?

21 Ieuangc a hen sydd yn gorwedd ar lawr *yn* yr heolydd: fy morwynion a'm gwŷr ieuaingc a syrthiasant trwy y cleddyf: [a] ti a'*u* lleddaist *hwynt* yn nydd dy sorriant, lleddaist *hwy* heb arbed.

22 Gelwaist megis ar ddydd uchelwyl fy nychryn o amgylch, fel na ddïangodd ac na adawyd neb yn nydd sorriant yr ARGLWYDD: y gelyn a ddifethodd y rhai a faethais ac a fegais i.

PENNOD III.

1 *Y ffyddloniaid yn cwynfan am eu gofidiau: 22 a thrwy drugareddau Duw, yn cadarnhâu eu gobaith: 37 yn cydnabod cyfiawnder Duw: 55 yn gweddïo am ymwared iddynt eu hunain, 64 a dïal ar eu gelynion.*

MYFI *yw* y gwr a welodd flinder gan wïalen ei ddigofaint ef.

2 *I* dywyllwch, ac nid *i* oleuni, yr arweiniodd ac y tywysodd efe fi.

3 Yn fy erbyn i yn ddïau y trodd efe, *ac* y mae efe yn troi ei law ar hyd y dydd.

4 Efe a wnaeth fy nghnawd a'm croen yn hen; efe a ddrylliodd fy esgyrn.

5 Efe a adeiladodd i'm herbyn, ac a'*m* hamgylchodd â bustl ac â blinder.

6 [a] Efe a'm gosododd mewn tywyll leoedd, fel y rhai sydd wedi marw er ys talm.

7 [b] Efe a gauodd o'm hamgylch, fel nad elwyf allan: efe a wnaeth fy llyffethair i yn drom.

8 Pan lefwyf, a *phan* floeddiwyf, efe a gau allan fy ngweddi.

9 Efe a gauodd fy ffyrdd â cherrig nâdd; efe a wyrodd fy llwybrau.

10 [c] *Yr oedd* efe i mi *fel* arth yn cynllwyn, *neu* lew mewn llochesau.

11 Efe a wyrodd fy ffyrdd, ac a'm drylliodd; yn anrheithiedig y gwnaeth fi.

12 Efe a annelodd ei fwa, ac [d] a'm gosododd fel nôd i saeth.

13 Efe a wnaeth i † saethau ei gawell fyned i'm harennau.

14 [e] Gwatwargerdd oeddwn i'm holl bobl, *a*'u [f] cân ar hyd y dydd.

15 Efe a'm llanwodd â chwerwder; *efe* a'm meddwodd i â'r wermod.

16 Efe a dorrodd fy nannedd â cherrig, ac a'm trybaeddodd yn y llwch.

17 A phellêaist fy enaid oddi wrth heddwch; anghofiais ddaioni.

18 A mi a ddywedais, Darfu am fy nerth a'm gobaith oddi wrth yr ARGLWYDD.

19 ‖ Cofia fy mlinder a'm gofid, y wermod a'r bustl.

20 Fy enaid gan gofio a gofia, ac a ‖ ddarostyngwyd ynof fi.

21 Hyn yr ydwyf yn ei † adgofio; am hynny y gobeithiaf.

22 ¶ [g] Trugareddau yr ARGLWYDD *yw* na ddarfu am danom ni: o herwydd ni phalla ei dosturiaethau ef.

23 Bob bore *y deuant* o newydd: mawr *yw* dy ffyddlondeb.

24 Yr ARGLWYDD *yw* fy [h] rhan i, medd fy enaid; am hynny y gobeithiaf ynddo.

25 Daionus *yw* yr ARGLWYDD i'r rhai a ddisgwyliant wrtho, *ac* i'r enaid a'i ceisio.

26 Da *yw* gobeithio a disgwyl yn ddistaw am iachawdwriaeth yr ARGLWYDD.

27 Da *yw* i wr ddwyn *yr* iau yn ei ieuengctid.

28 [i] *Efe* a eistedd ei hunan, ac a daw â son; am iddo *ei* dwyn *hi* arno.

29 Efe a ddyry ei enau yn y llwch, *i edrych* a oes obaith.

30 [k] Efe a ddyry *ei* gern i'r hwn a'i tarawo: efe a lenwir â gwaradwydd.

31 Oblegid nid yn dragywydd y gwrthyd yr ARGLWYDD:

32 Ond er iddo gystuddio, etto efe

[s] Lef. 26. 16, &c. Deut. 28. 15, &c.
[t] ad. 2.
[u] Jer. 14. 17. pen. 1. 16.
[x] Ps. 62. 8.
[y] ad. 11.
[z] Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. Jer. 19. 9. pen. 4. 10. Ezec. 5. 10.
‖ Neu, *a drinir â dwylaw?*
[a] pen. 3. 43.
[a] Ps. 88. 5, 6.

Cyn CRIST Cylch 588.

[b] Job 3. 23. a 19. 8.
[c] Job 10. 16. Es. 38. 13. Hos. 5. 14. a 13. 7, 8.
[d] Job 7. 20. a 16. 12.
† Heb. *feibion.*
[e] Jer. 20. 7.
[f] Job 30. 9. Ps. 69. 12. ad. 63.
‖ Neu, *Wrth gofio.*
‖ Neu, *grymmwyd.*
† Heb. *ddychwelyd at fy nghalon.*
[g] Mal. 3. 6.
[h] Ps. 16. 5. a 73. 26. a 119. 57. Jer. 10. 16.
[i] Jer. 15. 17.
[k] Es. 50. 6. Matt. 5. 39.

Cyn CRIST Cylch 588.

a dosturia, yn ol amlder ei drugareddau.

33 Canys [1] nid o'i † fodd y blina efe, nac y cystuddia blant dynion.

34 I fathru holl garcharorion y ddaear dan ei draed,

35 I wyro barn gwr o flaen wyneb y Goruchaf.

36 Nid yw yr ARGLWYDD yn gweled *yn dda* wneuthur cam â gwr yn ei fatter.

37 ¶ Pwy [m] a ddywed y bydd dim, heb i'r ARGLWYDD *ei* orchymyn?

38 Oni ddaw o enau y Goruchaf [n] ddrwg a da?

39 [o] Paham y † grwgnach dyn byw, gwr am gospedigaeth ei bechod?

40 Ceisiwn a chwiliwn ein ffyrdd, a dychwelwn at yr ARGLWYDD.

41 Dyrchafwn ein calonnau a'*n* dwylaw at DDUW yn y nefoedd.

42 Nyni a wnaethom gamwedd, ac a fuom anufudd; tithau nid arbedaist.

43 Gorchuddiaist *ni* â sorriant, ac erlidiaist ni: [p] lleddaist, nid arbedaist.

44 Ti a'th guddiaist dy hun â chwmmwl, fel na ddeuai *ein* gweddi trwodd.

45 Ti a'n gwnaethost [q] yn sorod ac yn ysgubion y'nghanol y bobl.

46 [r] Ein holl elynion a ledasant eu safnau yn ein herbyn.

47 [s] Dychryn a magl a ddaeth arnom, anrhaith a dinystr.

48 [t] Fy llygad a ddiferodd ffrydiau o ddwfr, o herwydd dinystr merch fy mhobl.

49 Fy llygad a ddiferodd, ac ni pheidiodd, am nad oes gorphwysdra:

50 Hyd oni edrycho, ac *oni* ystyrio yr ARGLWYDD o'r nefoedd.

51 Y mae fy llygad yn blino fy enaid, ‖ o herwydd holl ferched fy ninas.

52 Fy ngelynion gan hela a'm heliasant [u] yn ddïachos, fel aderyn.

53 Torrasant ymaith fy einioes yn y pwll, a bwriasant gerrig arnaf.

54 [x] Y dyfroedd a lifasant dros fy mhen; [y] dywedais, Torrwyd fi ymaith.

55 ¶ [z] Gelwais ar dy enw di, O ARGLWYDD, o'r pwll isaf.

56 Ti a glywaist fy llef: na chudd dy glust rhag fy uchenaid a'm gwaedd.

57 Ti a ddaethost yn nês y dydd y gelwais arnat: dywedaist, Nac ofna.

58 Ti, O ARGLWYDD, a ddadleuaist gyd â'm henaid: gwaredaist fy einioes.

59 Ti, O ARGLWYDD, a welaist fy ngham: barn di fy marn i.

60 Ti a welaist eu holl ddïal hwynt, *a*'u holl amcanion i'm herbyn i.

61 Clywaist eu gwaradwydd, O ARGLWYDD, *a*'u holl fwriadau i'm herbyn;

62 Gwefusau y rhai a godant i'm herbyn, a'u myfyrdod i'm herbyn ar hyd y dydd.

63 Edrych ar eu heisteddiad a'u cyfodiad; [a] myfi *yw* eu cân hwynt.

64 ¶ [b] Tâl y pwyth iddynt, O ARGLWYDD, yn ol gweithred eu dwylaw.

65 Dod iddynt ‖ ofid calon, dy felldith iddynt.

66 Erlid hwynt â digofaint, a difetha hwy oddi tan [c] nefoedd yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 588.

PENNOD IV.

1 *Sïon yn cwyno ei thostur gyflwr:* 13 *yn cyffesu ei phechodau.* 21 *Bygythio Edom;* 22 *a chysuro Sïon.*

PA fodd y tywyllodd yr aur! y newidiodd yr aur coeth da! taflwyd cerrig y cyssegr ym mhen pob heol.

2 Gwerthfawr feibion Sïon, a chystal ag aur pur, pa fodd y cyfrifwyd hwynt [a] fel ystenau pridd, gwaith dwylaw y crochenydd!

3 Y dreigiau a dynnant allan eu bronnau, a roddant sugn i'w cenawon: merch fy mhobl *a aeth* yn greulawn, [b] fel yr estrysiaid yn yr anialwch.

4 [c] Tafod y plentyn sugno sydd yn glynu wrth daflod ei enau gan syched: [d] y plant a ofynant fara, *ond* nid *oedd* a dorrai iddynt.

5 Y rhai a ymborthent yn foethus, a ddifethwyd yn yr heolydd: y rhai a feithrinwyd mewn ysgarlad, [e] a gofleidiant y tommennydd.

6 Canys mwy yw ‖ anwiredd merch fy mhobl nâ ‖ phechod Sodom, yr hon [f] a ddinystriwyd megis yn ddisymmwth, ni safodd llaw arni.

7 Purach oedd ei Nazarëaid hi nâ'r eira, gwynnach oeddynt nâ'r llaeth, gwridoccach oeddynt o gorph nâ'r cwrel, *a*'u trwsiad *oedd* o saphir.

8 † Duach yw yr olwg arnynt nâ'r glöyn; nid adweinir hwynt yn yr heolydd: eu croen a lŷn wrth eu hesgyrn; gwywodd, aeth yn debyg i bren.

9 Gwell yw y rhai a laddwyd â chleddyf, nâ'r rhai a laddwyd â newyn; oblegid y rhai hyn a † ddihoenant, wedi eu trywanu o *eisieu* cnwd y maes.

10 [g] Dwylaw gwragedd tosturiol a fer-

[1] Ezec. 33. 11.
† Heb. *galon.*
[m] Ps. 33. 9.
[n] Job 2. 10. Es. 45. 7. Amos 3. 6.
[o] Diar. 19. 3.
† Heb. *cwyna.*
[p] pen. 2. 2, 17, 21.
[q] 1 Cor. 4. 13.
[r] pen. 2. 16.
[s] Es. 24. 17. Jer. 48. 43.
[t] Jer. 4. 19. a 9. 1. a 14. 17. pen. 2. 11.
‖ Neu, *yn fwy nâ.*
[u] Ps. 35. 7, 19. a 69. 4. a 109. 3. a 119. 161.
[x] Ps. 69. 2. a 124. 4, 5.
[y] Ps. 31. 22. Es. 38. 10, 11.
[z] Ps. 130. 1.
[a] ad. 14.
[b] Ps. 28. 4.
‖ Neu, *gyndynrwydd.*
[c] Ps. 8. 3.
[a] Es. 30. 14. Jer. 19. 11.
[b] Job 39. 14, 16.
[c] Ps. 22. 15.
[d] Edrych pen. 2. 11, 12.
[e] Job 24. 8.
‖ Neu, *cospedigaeth.*
‖ *chospedigaeth.*
[f] Gen. 19. 25.
† Heb. *Tywyllach nâ du.*
† Heb. *lifeiriant.*
[g] pen. 2. 20.

wasant eu plant eu hun: eu [h] hymborth oeddynt yn ninystr merch fy mhobl.

11 Yr ARGLWYDD a gyflawnodd ei ddigter, a dywalltodd lidiowgrwydd ei sorriant, ac [i] a gynneuodd dân yn Sïon, yr hwn a ddifâodd ei seiliau hi.

12 Ni choeliasai brenhinoedd y ddaear, na holl drigolion y byd, y deuai y gwrthwynebwr a'r gelyn i mewn i byrth Jerusalem.

13 ¶ [k] Am bechodau ei phrophwydi *ac* anwiredd ei hoffeiriaid, y rhai a ollyngasant waed y rhai cyfiawn o'i mewn hi;

14 Gwibiasant *fel* deillion yn yr heolydd, *ac* ymddifwynasant gan waed, ‖ fel na ellid cyffwrdd â'u dillad hwynt.

15 Gwaeddasant arnynt, Ciliwch; ‖ aflan *yw;* ciliwch, ciliwch, na chyffyrddwch; pan ffoisant, ac yr aethant ymaith. Dywedent ym mysg y cenhedloedd, Ni thrigant hwy *yma* mwyach.

16 † Sorriant yr ARGLWYDD a'u gwasgarodd hwynt; nid edrych efe arnynt mwy: ni pharchent hwy yr offeiriaid, ni thosturient wrth yr henafgwyr.

17 Ninnau hefyd, [l] ein llygaid a ballasant am ein cynhorthwy ofer: gan ddisgwyl disgwyl yr oeddem ni wrth genhedlaeth ni allai *ein* hachub.

18 [m] Hwy a olrheiniant ein cerddediad, fel na allwn fyned ar hyd ein heolydd: y mae ein diwedd ni yn agos, ein dyddiau ni a gyflawnwyd; canys daeth ein diwedd ni.

19 [n] Buanach yw ein herlidwyr nag eryrod yr awyr: y maent yn ein herlid ni ar y mynyddoedd, yn ein cynllwyn yn yr anialwch.

20 [o] Anadl ein ffroenau, enneiniog yr ARGLWYDD, [p] a ddaliwyd yn eu ‖ rhwydau hwynt, *am* yr hwn y dywedasem, Dan ei gysgod ef y byddwn ni byw ym mysg y cenhedloedd.

21 Bydd lawen a hyfryd, merch Edom, yr hon wyt yn trigo yn nhir Us: [q] daw y cwppan attat tithau hefyd; ti a feddwi, ac a ymnoethi.

22 ¶ [r] Gorphenwyd dy ‖ gospedigaeth di, merch Sïon; ni chaethgluda efe di mwy: efe a ymwel â'th anwiredd di, merch Edom; efe ‖ a ddatguddia dy bechodau.

PENNOD V.

Tostur gwynfan Sïon, mewn gweddi at Dduw.

COFIA, O ARGLWYDD, beth a ddaeth i ni: edrych a gwel ein gwaradwydd.

2 Ein hetifeddiaeth ni a drôwyd i estroniaid, a'n tai i ddïeithriaid.

3 Ymddifad ydym heb dadau; ein mammau *sydd* megis gweddwon.

4 Yr ydym yn yfed ein dwfr am arian; ein coed sydd yn dyfod am werth.

5 † Ein gwarrau sydd dan erlid; llafurio yr ydym, nid oes gorphwysdra i ni.

6 Rhoisom ein llaw i'r Aiphtiaid, i'r Assyriaid, i gael digon o fara.

7 [a] Ein tadau a bechasant, ac nid *ydynt:* ninnau sydd yn dwyn eu ‖ cosp hwynt.

8 Gweision sydd yn llywodraethu arnom ni, heb *fod* a'*n* gwaredo o'u llaw hwynt.

9 *Mewn enbydrwydd* am ein heinioes y dygasom ein bara i mewn, o herwydd cleddyf yr anialwch.

10 Ein [b] croen a dduodd fel ffwrn, ‖ gan y newyn tost.

11 Hwy a dreisiasant y gwragedd yn Sïon, *a*'r morwynion yn ninasoedd Judah.

12 Crogasant dywysogion â'u dwylaw; [c] ni pherchid wynebau yr henafgwyr.

13 Hwy a gymmerasant y gwŷr ieuaingc i falu; a'r plant a syrthiasant dan y coed.

14 Yr henafgwyr a beidiasant â'r porth; y gwŷr ieuaingc â'u cerdd.

15 Darfu llawenydd ein calon: ein dawns a drodd yn alar.

16 Syrthiodd † y goron *oddi am* ein pen: gwae ni yn awr bechu o honom.

17 Am hyn [d] y mae ein calon yn ofidus; [e] am hyn y tywyllodd ein llygaid.

18 O herwydd mynydd Sïon, yr hwn a anrheithiwyd, y mae y llwynogod yn rhodio ynddo.

19 [f] Tì, ARGLWYDD, a barhêi byth; dy orsedd-faingc yn oes oesoedd.

20 Paham yr anghofi ni byth, *ac* y gadewi ni dros hir ddyddiau?

21 [g] Dychwel ni, O ARGLWYDD, attat ti, a ni a ddychwelir: adnewydda ein dyddiau megis cynt.

22 ‖ Eithr ti a'n llwyr wrthodaist ni: ti a ddigiaist wrthym ni yn ddirfawr.

[h] Deut. 28. 57. 2 Bren. 6. 29.
[i] Deut. 32. 22.
[k] Jer. 5. 31. a 23. 21.
‖ Neu, *gan nas gallent na chyffyrddent â'u, &c.*
‖ Neu, *O aflan.*
† Heb. *Wyneb.*
[l] 2 Bren. 24. 7. Es. 30. 6, 7. Jer. 37. 7. Ezec. 29. 16.
[m] 2 Bren. 25. 4, 5.
[n] Deut. 28. 49.
[o] Gen. 2. 7.
[p] Jer. 52. 9. Ezec. 12. 13. a 19. 4, 8.
‖ *ffosydd.*
[q] Jer. 25. 15, 16, 21.
[r] Es. 40. 2.
‖ Neu, *anwiredd.*
‖ Neu, *a'th gaethgluda am dy bechodau.*

Cyn CRIST Cylch 588.

† Heb. *Ar ein gwarrau y'n herlidir.*
[a] Jer. 31. 29. Ezec. 18. 2.
‖ *hanwireddau.*
[b] Job 30. 30. Ps. 119. 83.
‖ Neu, *gan ddychryniadau,* neu, *dymhestloedd y newyn.*
[c] Es. 47. 6.
† Heb. *coron ein.*
[d] pen. 1. 22.
[e] Ps. 6. 7.
[f] Ps. 9. 7. a 10. 16. a 29. 10. a 90. 2. a 102. 12, 27. a 145. 13. Hab. 1. 12.
[g] Ps. 80. 3, 7, 19. Jer. 31. 18.
‖ *Canys a lwyrwrthodi di nyni?*

LLYFR Y
PROPHWYD EZECIEL.

PENNOD I.

1 *Yr amser y prophwydodd Ezeciel yn Chebar.* 4 *Gweledigaeth y pedwar Cherub,* 15 *y pedair olwyn,* 26 *a gogoniant Duw.*

Cyn CRIST Cylch 595.

A DARFU yn y ddegfed flwyddyn ar hugain, yn y pedwerydd *mis*, ar y pummed *dydd* o'r mis (a mi ym mysg ‖ y gaethglud wrth afon Chebar) [a] agoryd y nefoedd; a gwelwn weledigaethau DUW.

2 Yn y pummed *dydd* o'r mis (honno *oedd* y bummed flwyddyn o gaethgludiad [b] brenhin Jehoiachin)

3 Y daeth gair yr ARGLWYDD yn eglur at † Ezeciel yr offeiriad, mab Buzi, yn nhir y Caldeaid, wrth afon Chebar; ac [c] yno y bu llaw yr ARGLWYDD arno ef.

4 ¶ Yna yr edrychais, ac wele yn dyfod o'r gogledd gorwynt, *a* chwmmwl mawr, a thân yn ymgymmeryd, a disgleirdeb o amgylch iddo; ac o'i ganol, *sef* o ganol y tân, fel lliw ‖ ambr.

5 Hefyd o'i ganol *y daeth* cyffelybrwydd i bedwar peth byw. A [d] dyma eu hagwedd hwynt, Dull dyn oedd iddynt.

6 A [e] phedwar wyneb *i bob* un, a phedair aden *i bob* un o honynt.

7 A'u traed yn † draed uniawn; a gwadn eu traed fel gwadn troed llo; a gwreichioni yr oeddynt fel lliw efydd gloyw.

8 Ac *yr oedd* dwylaw dyn oddi tan eu hadenydd, ar eu pedwar ystlys; eu hwynebau hefyd a'u hadenydd *oedd* ganddynt ill pedwar.

9 [f] Eu hadenydd hwynt *oedd* wedi eu cyssylltu y naill wrth y llall: pan gerddent ni thröent; âent bob un yn uniawn rhag ei wyneb.

10 Dyma [g] ddull eu hwynebau hwynt; Wyneb dyn, ac wyneb llew, *oedd* ar y tu dehau iddynt ill pedwar: ac wyneb ŷch o'r tu aswy iddynt ill pedwar, ac wyneb eryr iddynt ill pedwar.

11 Dyma eu hwynebau hwynt; a'u hadenydd *oedd* wedi eu ‖ dosparthu oddi arnodd, dwy i bob un wedi eu cyssylltu â'u gilydd, a [h] dwy oedd yn cuddio eu cyrph.

12 [i] Aent hefyd bob un yn uniawn rhag ei wyneb; [k] i'r lle y byddai yr yspryd ar fyned, yno yr âent; [l] ni thröent pan gerddent.

13 Dyma ddull y pethau byw; Eu gweledigaeth oedd fel marwor tân yn llosgi, *ac* fel gweledigaeth ffaglau: yr oedd efe yn ymgerdded rhwng y pethau byw, a disglaer oedd y tân, a mellt yn dyfod allan o'r tân.

14 Rhedai hefyd, a dychwelai y pethau byw, fel gweledigaeth mellten.

15 ¶ Edrychais hefyd ar y pethau byw: ac wele, ar lawr yn ymyl y pethau byw un olwyn, gyd â'i bedwar wyneb.

16 Dull yr olwynion a'u gwaith *oedd* fel lliw beryl: a'r un dull oedd iddynt ill pedair; a'u gwedd hwynt a'u gwaith fel pe byddai olwyn y'nghanol olwyn.

17 Pan elent, âent ar eu pedwar ochr: [m] ni thröent pan gerddent.

18 Eu cantau hefyd oedd gyfuwch ag yr oeddynt yn ofnadwy: a'u cantau *oedd* yn llawn llygaid oddi amgylch ill pedwar.

19 A phan gerddai y pethau byw, yr olwynion a gerddent wrthynt; a phan ymgodai y pethau byw oddi ar y ddaear, yr ymgodai yr olwynion.

20 [n] I'r lle *y byddai* yr yspryd i fyned, yr âent, yno yr *oedd* eu hyspryd ar fyned; a'r olwynion a ymgodent ar eu cyfer hwynt: canys yspryd ‖ y peth byw *oedd* yn yr olwynion.

21 [o] Cerddent pan gerddent hwythau, a safent pan safent hwythau; a phan ymgodent hwy oddi ar y ddaear, yr olwynion a ymgodent ar eu cyfer hwythau: canys yspryd ‖ y peth byw *oedd* yn yr olwynion.

22 Ac *yr oedd* ar bennau y pethau byw ddull y ffurfafen, fel lliw grisial ofnadwy, wedi ei hestyn dros eu pennau hwynt oddi arnodd.

23 A than y ffurfafen *yr oedd* eu had-

Cyn CRIST Cylch 595.

‖ *y rhai a gaethgludasid.*
[a] Felly Matt. 3. 16. Act. 7. 56. a 10. 11. Dat. 19. 11.
[b] 2 Bren. 24. 12.
† Heb. *Jehezcel.*
[c] 1 Bren. 18. 46. pen. 3. 14, 22.
‖ *gwefr.*
[d] pen. 10. 8, &c.
[e] ad. 10.
† Heb. *droed.*
[f] ad. 11, 12.
[g] Edrych Dat. 4. 7.
‖ Neu, *lledu.*
[h] Es. 6. 2.
[i] ad. 9.
[k] ad. 20.
[l] ad. 17.
[m] ad. 12.
[n] ad. 12.
‖ Neu, *bywyd.*
[o] ad. 19, 20.
‖ Neu, *bywyd.*

Cyn CRIST Cylch 595.

enydd hwynt yn uniawn, y naill tu ag at y llall: dwy i bob un, yn eu cuddio o'r naill du, a dwy i bob un yn cuddio eu cyrph, o'r tu arall.

24 A mi a glywn swn eu hadenydd hwynt, fel swn dyfroedd lawer, fel swn yr Hollalluog, pan gerddent: swn lleferydd, fel swn llu: pan safent, llaesent eu hadenydd.

25 Ac yr oedd llais oddi ar y ffurfafen yr hon *oedd* ar eu pennau hwynt, pan safent, *ac* y llaesent eu hadenydd.

26 ¶ Ac oddi ar y ffurfafen yr hon *oedd* ar eu pennau hwynt, *yr oedd* cyffelybrwydd gorsedd-faingc, fel gweledigaeth maen saphir, ac ar gyffelybrwydd yr orsedd-faingc *yr oedd* oddi arnodd arno ef gyffelybrwydd megis gweledigaeth dyn.

‖ *gwefr.* 27 Gwelais hefyd megis lliw ‖ ambr, fel gweledigaeth tân o'i fewn o amgylch: o weledigaeth ei lwynau ac uchod, ac o weledigaeth ei lwynau ac isod, y gwelais megis gweledigaeth tân, a disgleirdeb iddo oddi amgylch.

[p] Dat. 4. 3. 28 [p] Fel gweledigaeth y bwa a fydd yn y cwmmwl ar ddydd gwlawog, fel hyn *yr oedd* gweledigaeth y disgleirdeb o amgylch. Dyma weledigaeth cyffelybrwydd gogoniant yr ARGLWYDD. A phan welais, [q] syrthiais ar fy wyneb, a chlywais lais un yn llefaru.

[q] pen. 3. 23. Dan. 8. 17. Dat. 1. 17.

PENNOD II.

1 *Awdurdod Ezeciel,* 6 *a'i addysg.* 9 *Plyg llyfr ei orthrwm brophwydoliaeth ef.*

AC efe a ddywedodd wrthyf, Mab dyn, sâf ar dy draed, a mi a lefaraf wrthyt.

[a] pen. 3. 24. 2 [a] A'r yspryd a aeth ynof, pan lefarodd efe wrthyf, ac a'm gosododd ar fy nhraed, fel y clywais yr hwn a lefarodd wrthyf.

3 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mab dyn, yr ydwyf fi yn dy ddanfon di at feibion Israel, at † genedl wrthryfelgar, y rhai a wrthryfelasant i'm herbyn; [b] hwynt-hwy a'u tadau a droseddasant i'm herbyn, hyd gorph y dydd hwn.

† Heb. *genhedloedd.*

[b] Jer. 3. 25.

4 Meibion wyneb-galed hefyd a chadarn-galon yr wyf fi yn dy ddanfon attynt: dywed dithau wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW.

[c] pen. 3. 11. [d] pen. 3. 26, 27. [e] pen. 33. 33. 5 A [c] pha un bynnag a wnelont ai gwrando, ai peidio ([d] canys tŷ gwrthryfelgar *ydynt*) etto [e] cânt wybod fod prophwyd yn eu mysg hwynt.

[f] Jer. 1. 8, 17. Luc 12. 4. 6 ¶ Tithau, fab dyn, [f] nac ofna rhag-ddynt, ac na arswyda er eu geiriau hwynt, er *bod* ‖ [g] gwrthryfelwyr a drain gyd â thi, a thithau yn trigo ym mysg ysgorpionau: [h] nac ofna rhag eu geiriau hwynt, ac na ddychryna gan eu hwynebau hwynt, er mai tŷ † gwrthryfelgar *ydynt.*

7 Etto llefara di fy ngeiriau wrthynt, pa un bynnag a wnelont ai gwrando ai peidio; canys † gwrthryfelgar *ydynt.*

8 Tithau fab dyn, gwrando yr hyn yr ydwyf fi yn ei lefaru wrthyt, Na fydd di wrthryfelgar fel y tŷ gwrthryfelgar hwn: lleda dy safn, a [i] bwytta yr hyn yr ydwyf fi yn ei roddi i ti.

9 ¶ Yna yr edrychais, ac wele law wedi ei hanfon attaf, ac wele ynddi blyg llyfr.

10 Ac efe a'i dadblygodd o'm blaen i: ac *yr oedd* efe wedi ei ysgrifenu wyneb a chefn; ac *yr oedd* wedi ysgrifenu arno, galar, a griddfan, a gwae.

PENNOD III.

1 *Ezeciel yn bwytta y plyg llyfr:* 4 *a Duw yn ei nerthu ef:* 15 *ac yn dangos iddo reol prophwydoliaeth:* 22 *ac yn cau ac yn agori genau y prophwyd.*

AC efe a ddywedodd wrthyf, Mab dyn, bwytta yr hyn a geffych, [a] bwytta y llyfr hwn, a dos *a* llefara wrth dŷ Israel.

[a] pen. 2. 8.

2 Yna mi a agorais fy safn, ac efe a wnaeth i mi fwytta y llyfr hwnnw.

3 Dywedodd hefyd wrthyf, Bwyda dy fòl, a llanw dy berfedd, fab dyn, â'r llyfr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi attat. Yna [b] y bwyttêais; ac yr oedd efe yn fy safn fel mêl o felusder.

[b] Dat. 10. 9. Edrych Jer. 15. 16. 595.

4 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mab dyn, cerdda, dos at dŷ Israel, a llefara â'm geiriau wrthynt.

† Heb. *ddwfn o wefusau a thrwm o dafod;* Felly ad. 6. 5 Canys nid at bobl † o iaith ddïeithr ac o dafodiaith galed y'th anfonir di, *ond* at dŷ Israel;

‖ Neu, *Dïau y gwrandawsai,* &c. 6 Nid at bobloedd lawer o iaith ddïeithr ac o dafodiaith galed, y rhai ni ddealli eu hymadroddion. ‖ Oni wrandawsai y rhai hynny arnat, *pe* y'th anfonaswn attynt?

[c] Ioan 15. 20. 7 Etto tŷ Israel ni fynnant wrando arnat ti; canys [c] ni fynnant wrando arnaf fi: oblegid tàl-gryfion a chaled-galon *ydynt* hwy, holl dŷ Israel.

8 Wele, gwnaethum dy wyneb yn gryf yn erbyn eu hwynebau hwynt, a'th dàl yn gryf yn erbyn eu talcennau hwynt.

Cyn CRIST 595.

9 Gwnaethum dy dalcen [d] fel adamant, yn galettach nâ'r gallestr: [e] nac ofna hwynt, ac na ddychryna rhag eu hwynebau, er mai tŷ gwrthryfelgar *ydynt.*

10 Dywedodd hefyd wrthyf, Ha fab dyn, derbyn â'th galon, a chlyw â'th glustiau, fy holl eiriau a lefarwyf wrthyt.

11 Cerdda hefyd, *a* dos at y gaethglud, at feibion dy bobl, a llefara hefyd wrthynt, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; [f] pa un bynnag a wnelont ai gwrando ai peidio.

12 [g] Yna yr yspryd a'm cymmerodd, a chlywn swn cynnwrf mawr o'm hol, *yn dywedyd,* Bendigedig *fyddo* gogoniant yr ARGLWYDD o'i le.

13 A swn adenydd y pethau byw oedd yn †cyffwrdd â'u gilydd, a swn yr olwynion ar eu cyfer hwynt, a swn cynnwrf mawr.

14 A'r yspryd a'm cyfododd, ac a'm cymmerodd ymaith, a mi a aethum yn chwerw yn angerdd fy yspryd; ond [h] llaw yr ARGLWYDD *oedd* gref arnaf.

15 ¶ A mi a ddeuthum i Tel-abib, at y gaethglud oedd yn aros wrth afon Chebar, a [i] mi a eisteddais lle yr oeddynt hwythau yn eistedd, ïe, eisteddais yno saith niwrnod yn synn yn eu plith hwynt.

16 Ac ym mhen y saith niwrnod y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

17 [k] Mab dyn, mi a'th wneuthum di [l] yn wyliedydd i dŷ Israel: am hynny gwrando y gair o'm genau, a rhybuddia hwynt oddi wrthyf fi.

18 Pan ddywedwyf wrth y drygionus, Gan farw y byddi farw; oni rybuddi ef, ac oni leferi i rybuddio y drygionus oddi wrth ei ddrygffordd, fel y byddo byw; y drygionus hwn a fydd marw yn ei anwiredd: ond ei waed ef a ofynaf fi ar dy law di.

19 Ond os rhybuddi y drygionus, ac yntau heb droi oddi wrth ei ddrygioni, na'i ffordd ddrygionus, efe a fydd marw yn ei ddrygioni; ond ti a achubaist dy enaid.

20 Hefyd [m] pan ddychwelo y cyfiawn oddi wrth ei †gyfiawnder, a gwneuthur camwedd, a rhoddi o honof dramgwydd o'i flaen ef, efe fydd marw: am na rybuddiaist ef, am ei bechod y bydd efe marw, a'i gyfiawnder yr hwn a wnaeth efe ni chofir; ond ei waed ef a ofynaf ar dy law di.

21 Ond os tydi a rybuddi y cyfiawn, rhag pechu o'r cyfiawn, ac na phecho efe; gan fyw y bydd efe byw, am ei rybuddio: a thithau a achubaist dy enaid.

22 ¶ Ac [n] yno y bu llaw yr ARGLWYDD arnaf, ac efe a ddywedodd wrthyf, Cyfod, dos i'r gwastadedd, ac yno y llefaraf wrthyt.

23 Yna y cyfodais, ac yr euthum i'r gwastadedd: ac wele ogoniant yr ARGLWYDD yn sefyll yno, fel y gogoniant [o] a welswn wrth afon Chebar: a [p] mi a syrthiais ar fy wyneb.

24 Yna yr aeth [q] yr yspryd ynof, ac a'm gosododd ar fy nhraed, ac a ymddiddanodd â mi, ac a ddywedodd wrthyf, Dos, a chau arnat o fewn dy dŷ.

25 Tithau fab dyn, wele, [r] hwy a roddant rwymau arnat, ac a'th rwymant â hwynt, ac na ddos allan yn eu plith.

26 A [s] mi a wnaf i'th dafod lynu wrth daflod dy enau, a thi a wneir yn fud, ac ni byddi iddynt yn geryddwr: [t] canys tŷ gwrthryfelgar *ydynt.*

27 Ond pan lefarwyf wrthyt, yr agoraf dy safn, a dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, Yr hwn a wrandawo, gwrandawed; a'r hwn a beidio, peidied: canys tŷ gwrthryfelgar *ydynt.*

PENNOD IV.

1 *Dan rith a chysgod amgylchynu y ddinas, y mae yn dangos yr amser o wrthryfel Jeroboam hyd y caethiwed:* 9 *a thrwy ddarparu lluniaeth mewn gwarchae, yn dangos dosted fyddai y newyn.*

TITHAU fab dyn, cymmer i ti briddlech, a dod hi o'th flaen, a llunia arni ddinas Jerusalem:

2 A gwarchae yn ei herbyn hi, ac adeilada wrthi ‖ warchglawdd, a bwrw o'i hamgylch hi wrthglawdd; dod hefyd wersylloedd wrthi, a gosod offer rhyfel yn ei herbyn o amgylch.

3 Cymmer i ti hefyd ‖ badell haiarn, a dod hi *yn* fur haiarn rhyngot a'r ddinas; a chyfeiria dy wyneb atti, a bydd mewn gwarchäeedigaeth, a gwarchae di arni. Arwydd *fydd* hyn i dŷ Israel.

4 Gorwedd hefyd ar dy ystlys aswy, a gosod anwiredd tŷ Israel arni; *wrth* rifedi y dyddiau y gorweddych arni, y dygi eu hanwiredd hwynt.

5 Canys rhoddais arnat ti flynyddoedd eu hanwiredd hwynt, wrth rifedi y dyddiau, tri chan niwrnod a deg a phedwar ugain: felly y dygi anwiredd tŷ Israel.

6 A phan orphenych y rhai hynny,

[d] Es. 50. 7. Jer. 1. 18. a 15. 20. Michah 3. 8.
[e] Jer. 1. 8, 17. pen. 2. 6.
[f] pen. 2. 5, 7.
[g] pen. 8. 3. Edrych 1 Bren. 18. 12. 2 Bren. 2. 16. Act. 8. 39.
† Heb. *cusanu eu gilydd.*
[h] 2 Bren. 3. 15. pen. 8. 1.
[i] Job 2. 13.
[k] pen. 33. 7, &c.
[l] Es. 52. 8. a 56. 10. a 62. 6. Jer. 6. 17.
[m] pen. 18. 24. a 33. 12, 13.
† Heb. *gyfiawnderau.*

Cyn CRIST 595.

[n] ad. 14. pen. 1. 3.
[o] pen. 1. 1.
[p] pen. 1. 28.
[q] pen. 2. 2.
[r] pen. 4. 8.
[s] pen. 24. 27. Luc 1. 20, 22.
[t] pen. 2. 5, 7.

‖ Neu, *bennaethiaid*

‖ Neu, *radell.*

Cylch 975. Dechreu o 1 Bren. 12. 23. Diweddu cylch 585.

Cyn CRIST 595.

gorwedd eilwaith ar dy ystlys ddehau, a thi a ddygi anwiredd tŷ Judah ddeugain niwrnod: [a] † pob diwrnod am flwyddyn a roddais i ti.

7 A chyfeiria dy wyneb at warchäedigaeth Jerusalem, a'th fraich yn noeth; a thi a brophwydi yn ei herbyn hi.

8 Wele hefyd, rhoddais rwymau arnat, fel na throëch † o ystlys i ystlys, nes gorphen o honot ddyddiau dy warchäedigaeth.

9 ¶ Cymmer i ti hefyd wenith, a haidd, a ffa, a ffacbys, a milet, a chorbys, a dod hwynt mewn un llestr, a gwna hwynt i ti yn fara, *dros* rifedi y dyddiau y gorweddych ar dy ystlys: tri chan niwrnod a deg a phedwar ugain y bwyttêi ef.

10 A'th fwyd a fwyttêi *a fydd* wrth bwys, ugain sicl yn y dydd: o amser i amser y bwyttêi ef.

11 Y dwfr hefyd a yfi wrth fesur; chweched *ran* hin a yfi, o amser i amser.

12 Ac *fel* teisen haidd y bwyttêi ef; ti a'i cresi hi *hefyd* wrth dail tom dyn, yn eu gŵydd hwynt.

13 A dywedodd yr ARGLWYDD, Felly [b] y bwytty meibion Israel eu bara halogedig ym mysg y cenhedloedd y rhai y gyrraf hwynt attynt.

14 Yna y dywedais, [c] O ARGLWYDD DDUW, Wele, ni halogwyd fy enaid, ac ni fwyttêais [d] furgyn neu ysglyfaeth o'm hieuengctid hyd yr awr hon; ac ni ddaeth i'm safn gig ffiaidd.

15 Yntau a ddywedodd wrthyf, Wele, mi a roddais i ti fiswail gwartheg yn lle tom dyn, ac â hwynt y gwnei dy fara.

16 Dywedodd hefyd wrthyf, Mab dyn, wele [e] fi yn torri ffon bara yn Jerusalem, fel y bwyttâont fara dan bwys, ac mewn gofal; ac yr yfont ddwfr dan fesur, ac mewn syndod.

17 Fel y byddo arnynt eisieu bara a dwfr, ac y synnont un gyd âg arall, ac [f] y darfyddont yn eu hanwiredd.

[a] Num. 14. 34.
† Heb. *diwrnod am flwyddyn, diwrnod am flwyddyn.*
† Heb. *o'th ystlys i'th ystlys.*
[b] Hos. 9. 3.
[c] Act. 10. 14.
[d] Exod. 22. 31. Lef. 11. 40. a 17. 15. Deut. 14. 3.
[e] Lef. 26. 26. Ps. 105. 16. Es. 3. 1. pen. 5. 16. a 14. 13.
[f] Lef. 26. 39.

PENNOD V.

1 *Dan rith a chysgod y gwallt, 5 y mae yn dangos barnedigaeth Jerusalem am eu hanufudd-dod; 12 a hynny trwy newyn, a chleddyf, a gwasgarfa.*

Cyn CRIST 594.

TITHAU fab dyn, cymmer i ti gyllell lem, cymmer i ti ellyn eillio, † ac [a] eillia dy ben a'th farf: yna y cymmeri i ti gloriannau pwys, ac y rhenni hwynt.

2 [b] Traian a losgi yn tân y'nghanol [c] y ddinas, pan gyflawner [d] dyddiau y gwarchae; traian a gymmeri hefyd, *ac a'i* tarewi â'r gyllell o'i amgylch; a thraian a daeni gyd â'r gwynt: a mi a dynnaf gleddyf ar eu hol hwynt.

3 Cymmer hefyd oddi yno ychydig o nifer, a chylymma hwynt yn dy † odre.

4 A chymmer eilwaith *rai* o honynt hwy, a thafl hwynt i ganol y tân, a llosg hwynt yn tân: o hono y daw allan dân i holl dŷ Israel.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Jerusalem *yw* hon: gosodais hi ym mysg y cenhedloedd a'r tiroedd o'i hamgylch.

6 A hi a newidiodd fy marnedigaethau i ddrygioni yn fwy nâ'r cenhedloedd, a'm deddfau yn fwy nâ'r gwledydd *sydd* o'i hamgylch: canys gwrthodasant fy marnedigaethau, a'm deddfau, ni rodiasant ynddynt.

7 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Am i chwi amlhâu yn fwy nâ'r cenhedloedd *sydd* o'ch amgylch, heb rodio o honoch yn fy neddfau, na gwneuthur fy marnedigaethau, ac [e] na wnaethoch yn ol barnedigaethau y cenhedloedd *sydd* o'ch amgylch;

8 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Wele fi, ïe, myfi, *ydwyf* yn dy erbyn, a gwnaf yn dy ganol di farnedigaethau y'ngolwg y cenhedloedd.

9 A gwnaf ynot yr hyn ni wneuthum, ac nis gwnaf ei fath mwy; am dy holl ffieidd-dra.

10 Am hynny y tadau [f] a fwyttânt y plant yn dy fysg di, a'r plant a fwytty eu tadau; a gwnaf ynot farnedigaethau, a mi a daenaf dy holl weddill gyd â phob gwynt.

11 Am hynny, *fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, Yn ddïau am halogi o honot fy nghyssegr â'th holl ffieidd-dra ac â'th holl frynti, am hynny hefyd y prinhâf finnau *di;* ac [g] nid arbed fy llygad, ac ni thosturiaf chwaith.

12 ¶ [h] Dy draian fyddant feirw o'r haint, ac a ddarfyddant o newyn, yn dy ganol; a thraian a syrthiant ar y cleddyf o'th amgylch; a [i] thraian a daenaf gyd â phob gwynt: a [k] thynnaf gleddyf ar eu hol hwynt.

13 Felly y gorphenir fy nig, ac y llonyddaf fy llidiowgrwydd yn eu herbyn hwynt, ac [l] ymgysuraf: a hwy a gânt wybod mai myfi yr ARGLWYDD a'*i* llefer-

[a] Es. 7. 20.
[b] ad. 12.
[c] pen. 4. 1.
[d] pen. 4. 8, 9.
† Heb. *esgyll.*
[e] Jer. 2. 10, 11.
[f] Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. 2 Bren. 6. 29. Jer. 19. 9. Galar. 2. 20. a 4. 10.
[g] pen. 7. 4, 9. a 8. 18.
[h] Edrych ad. 2. Jer. 15. 2.
[i] pen. 6. 8.
[k] Lef. 26. 3.
[l] Es. 1. 24.

ais yn fy ngwŷn, pan orphenwyf fy llid ynddynt.

14 A rhoddaf di hefyd yn anrhaith, ac yn warth ym mysg y cenhedloedd *sydd* o'th amgylch, y'ngolwg pawb a êl heibio.

15 Yna y bydd [m] y gwaradwydd a'r gwarthrudd yn ddysg ac yn syndod i'r cenhedloedd *sydd* o'th amgylch, pan wnelwyf ynot farnedigaethau mewn dig a llidiowgrwydd, a cherydd llidiog. Myfi yr ARGLWYDD a'*i* lleferais.

16 Pan [n] anfonwyf arnynt ddrwg saethau newyn, y rhai fyddant i'*w* difetha, y rhai a ddanfonaf i'ch difetha: casglaf hefyd newyn arnoch, a [o] thorraf eich ffon bara:

17 Anfonaf hefyd arnoch newyn, a [p] bwystfil drwg; ac efe a'th ddiblanta di: haint hefyd a gwaed a dramwya trwot ti; a dygaf gleddyf arnat. Myfi yr ARGLWYDD a'*i* lleferais.

PENNOD VI.

1 *Barnedigaeth Israel am eu delw-addoliaeth.* 8 *Gweddill a fendithir.* 11 *Annog y ffyddloniaid i gwyno eu gofid.*

A DAETH gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Mab dyn, gosod dy wyneb tu a [a] mynyddoedd Israel, a phrophwyda yn eu herbyn;

3 A dywed, Mynyddoedd Israel, gwrandewch air yr ARGLWYDD DDUW: Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW wrth y mynyddoedd ac wrth y bryniau, wrth y nentydd ac wrth y dyffrynoedd; Wele fi, *ïe*, myfi yn dwyn cleddyf arnoch, a mi a ddinystriaf eich uchel-leoedd.

4 Eich allorau hefyd a ddifwynir, a'ch ‖ haul-ddelwau a ddryllir: a [b] chwympaf eich archolledigion o flaen eich eilunod.

5 A rhoddaf gelanedd meibion Israel ger bron eu heilunod, a thaenaf eich esgyrn o amgylch eich allorau.

6 Yn eich holl drigfeydd y dinasoedd a anrheithir, a'r uchelfëydd a ddifwynir; fel yr anrheithier ac y difwyner eich allorau, ac y torrer ac y peidio eich eilunod, ac y torrer ymaith eich haul-ddelwau, ac y dilëer eich gweithredoedd.

7 Yr archolledig hefyd a syrth yn eich canol; a [c] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

8 ¶ [d] Etto gadawaf weddill, fel y byddo i chwi *rai* wedi dïangc gan y cleddyf ym mysg y cenhedloedd, pan wasgarer chwi trwy y gwledydd.

9 A'ch rhai dïangol a'm cofiant i ym mysg y cenhedloedd y rhai y caethgludir hwynt attynt, am [e] fy nryllio â'u calon butteinllyd, yr hon a giliodd oddi wrthyf; ac [f] â'u llygaid, y rhai a butteiniasant ar ol eu heilunod: [g] yna yr ymffieiddiant ynddynt eu hun am y drygioni a wnaethant yn eu holl ffieidd-dra.

10 A chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, *ac* na leferais yn ofer am wneuthur iddynt y drwg hwn.

11 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; [h] Taro â'th law, a chur â'th droed, a dywed, O, rhag holl ffieidd-dra drygioni tŷ Israel: canys trwy gleddyf, trwy newyn, a thrwy haint, y syrthiant.

12 Y pellennig a fydd marw o'r haint, a'r cyfagos a syrth gan y cleddyf; y gweddilledig hefyd a'r gwarchäeedig a fydd marw o newyn: fel hyn y gorphenaf fy llidiowgrwydd arnynt.

13 A [i] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan fyddo eu harcholledigion hwynt ym mysg eu heilunod o amgylch eu hallorau, [k] ar bob bryn uchel, ar holl bennau y mynyddoedd, a than bob pren îr, a than bob derwen gauadfrig, lle y rhoddasant arogl peraidd i'w holl eilunod.

14 Felly yr estynaf fy llaw arnynt, a gwnaf y tir yn anrhaith; ïe, yn fwy ‖ anrheithiol nâ'r anialwch *tu a* Diblath, trwy eu holl drigfeydd: a chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PENNOD VII.

1 *Llwyr anrhaith Israel.* 16 *Galarus edifeirwch y rhai a ddïangent.* 20 *Y gelynion yn halogi y cyssegr, o herwydd ffieidd-dra yr Israeliaid.* 23 *Dan rith cadwyn y mae yn dangos eu gofidus gaethiwed hwy.*

A DAETH gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Tithau, fab dyn, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW wrth dir Israel; [a] Diwedd, diwedd a ddaeth ar bedair congl y tir.

3 *Daeth* yr awr hon ddiwedd arnat, a mi a anfonaf fy nig arnat ti; [b] barnaf di *hefyd* yn ol dy ffyrdd, a rhoddaf dy holl ffieidd-dra arnat.

4 [c] Fy llygad *hefyd* ni'th arbed di, ac ni thosturiaf: eithr rhoddaf dy ffyrdd arnat ti, a'th ffieidd-dra fydd yn dy ganol di: [d] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Drwg, drwg unig, wele, a ddaeth.

6 Diwedd a ddaeth, daeth diwedd: y

Cyn CRIST 594.

[m] Deut. 28. 37.

[n] Deut. 32. 23.

[o] pen. 4. 16.

[p] Lef. 26. 22.

594.

[a] pen. 36. 1.

‖ Neu, *delwau*, ac felly ad. 6.

[b] Lef. 26. 30.

[c] ad. 13. pen. 7. 4, 9. a 11. 10, 12.

[d] pen. 5. 2, 12.

Cyn CRIST 594.

[e] Ps. 78. 40. Es. 7. 13. a 63. 10.

[f] Num. 15. 39. pen. 20. 7, 24.

[g] Lef. 26. 39. pen. 36. 31.

[h] pen. 21. 14.

[i] ad. 7.

[k] Es. 57. 5. Hos. 4. 13.

‖ Neu, *anrheithiol o'r anialwch.*

[a] ad. 3, 6. Amos 8. 2. Matt. 24. 6, 13, 14.

[b] ad. 8, 9.

[c] pen. 5. 11. a 8. 18. a 9. 10.

[d] pen. 6. 7. a 12. 20.

Cyn CRIST 594.

mae yn gwylio †am danat; wele, efe a ddaeth.

7 [e] Daeth y boregwaith attat, preswylydd y tir: [f] daeth yr amser, agos *yw* y dydd terfysg, ac nid adsain mynyddoedd.

8 Weithian ar fyrder y tywalltaf fy llid arnat, ac y gorphenaf fy nig wrthyt: barnaf di hefyd yn ol dy ffyrdd, a rhoddaf dy holl ffieidd-dra arnat.

9 A'm llygad nid arbed, ac ni thosturiaf: rhoddaf arnat yn ol dy ffyrdd, a'th ffieidd-dra a fydd yn dy ganol di; a [g] chewch wybod mai myfi yr ARGLWYDD sydd yn taro.

10 Wele y dydd, wele *efe* yn dyfod: y boregwaith a aeth allan; blodeuodd y wïalen, blagurodd balchder.

11 Cyfododd traha yn wïalen dryg-ioni: ni *bydd un* o honynt, nac o'u ‖ llïaws, nac o'r eiddynt, [h] na galar drostynt.

12 Yr amser a ddaeth, y dydd a nesâodd: na lawenyched y prynwr, ac na thristâed y gwerthwr: canys *mae* digllonedd ar ei holl lïaws hi.

13 Canys y gwerthydd ni ddychwel at yr hyn a werthwyd, †er eu bod etto yn fyw: oblegid y weledigaeth *sydd* am ei holl lïaws, *y rhai* ni ddychwelant: ac nid ymgryfhâ neb ‖ yn anwiredd ei fuchedd.

14 Udganasant yr udgorn, i barottôi pawb: etto nid â neb i'r rhyfel; am *fod* fy nigllonedd yn erbyn eu holl lïaws.

15 [i] Y cleddyf *fydd* oddi allan, yr haint hefyd a'r newyn o fewn: yr hwn *fyddo* yn y maes, a fydd farw gan gleddyf; a'r hwn *a fyddo* yn y ddinas, newyn a haint a'i difa ef.

16 ¶ Etto eu rhai dïangol hwy a ddïangant, ac ar y mynyddoedd y byddant hwy i gyd fel colommennod y dyffryn yn griddfan, bob un am ei anwiredd.

17 Yr holl [k] ddwylaw a laesant, a'r holl liniau a ânt yn ddwfr.

18 [l] Ymwregysant hefyd mewn sachlïan, ac arswyd a'u töa hwynt; a *bydd* cywilydd ar bob wyneb, a moelni ar eu holl bennau hwynt.

19 Eu harian a daflant i'r heolydd, a'u haur †a roir heibio: eu [m] harian na'u haur ni ddichon eu gwared hwynt yn nydd digter yr ARGLWYDD: eu henaid ni ddiwallant, a'u coluddion ni lanwant: o herwydd ‖ tramgwydd eu hanwiredd ydyw.

20 ¶ A thegwch ei harddwch ef a osododd efe yn rhagoriaeth: ond gwnaethant ynddo ddelwau eu ffieidd-dra *a'u* brynti: am hynny y ‖ rhoddais ef ym mhell oddi wrthynt.

21 Ac mi a'i rhoddaf yn llaw dïeithriaid yn yspail, ac yn anrhaith i rai dryg-ionus y tir; a hwy a'i halogant ef.

22 Tröaf hefyd fy wyneb oddi wrthynt, a halogant fy nirgelfa: ïe, ‖ anrheithwyr a ddaw iddi, ac a'i halogant.

23 ¶ Gwna gadwyn; canys llanwyd y tir o farn waedlyd, a'r ddinas sydd lawn o drais.

24 Am hynny y dygaf rai gwaethaf y cenhedloedd, fel y meddiannont eu tai hwynt: gwnaf hefyd i falchder y cedyrn beidio; a'u cyssegroedd a ‖ halogir.

25 Y mae †dinystr yn dyfod; a hwy a geisiant heddwch, ac nis *cânt.*

26 Daw [n] trychineb ar drychineb, a bydd chwedl ar chwedl: yna [o] y ceisiant weledigaeth gan y prophwyd; ond cyfraith a gyll gan yr offeiriad, a chynghor gan yr henuriaid.

27 Y brenhin a alara, a'r tywysog a wisgir âg anrhaith, a dwylaw pobl y tir a drallodir: gwnaf â hwynt yn ol eu ffordd, ac â'u barnedigaethau y barnaf hwynt; fel y gwybyddont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PENNOD VIII.

1 *Ezeciel, mewn gweledigaeth yn Jerusalem,* 5 *yn cael dangos iddo ddelw eiddigedd,* 7 *ac ystafelloedd y delwau,* 13 *a galarwyr Tammuz,* 15 *a'r rhai oedd yn addoli tu a'r haul.* 18 *Digofaint Duw am eu delw-addoliaeth hwy.*

A BU yn y chweched flwyddyn, yn y chweched *mis,* ar y pummed *dydd* o'r mis, a mi yn eistedd yn fy nhŷ, a henuriaid Judah yn eistedd ger fy mron, [a] syrthio o law yr ARGLWYDD DDUW arnaf yno. 594.

2 Yna yr edrychais, ac wele [b] gyffelybrwydd fel gweledigaeth tân; o weledigaeth ei lwynau ac isod, yn dân; ac o'i lwynau ac uchod, fel gweledigaeth disgleirdeb, [c] megis lliw ambr.

3 Ac efe [d] a estynodd lun llaw, ac a'm cymmerodd erbyn cudyn o'm pen: a chododd yr yspryd fi rhwng y ddaear a'r nefoedd, ac a'm dug i Jerusalem mewn gweledigaethau DUW, hyd ddrws y porth nesaf i mewn, yr hwn sydd yn edrych tu a'r gogledd, lle yr *ydoedd* eisteddfa delw yr eiddigedd, yr hon a wna eiddigedd.

4 Ac wele yno ogonaint DUW Israel,

Cyn CRIST 594.

e ad. 10.
f ad. 12.
g ad. 4.
‖ Neu, *terfysgwyr.* Heb. *terfysg.*
h Jer. 16. 5, 6. pen. 24. 16, 22.
† Heb. *er* bod *eu bywyd etto ym mysg y byw.*
‖ Neu, sydd *â'i fuchedd yn ei anwiredd.*
i Deut. 32. 25. Galar. 1. 20.
k Es. 13. 7. Jer. 6. 24.
l Es. 3. 24. a 15. 2, 3. Jer. 48. 37. Amos 8. 10.
† Heb. *a fydd yn neilldnaeth,* neu, *aflendid.*
m Diar. 11. 4. Seph. 1. 18.
‖ Neu, *eu hanwiredd yw* eu *tramgwydd.*
‖ Neu, *gwneuthum ef yn beth aflan iddynt.*
‖ Neu, *yspeilwyr.*
‖ Neu, *etifeddant.*
† Heb. *torriad.*
n Jer. 4. 20.
o Ps. 74. 9. Galar. 2. 9.
a pen. 1. 3. a 3. 22.
b pen. 1. 26, 27.
c pen. 1. 4.
d Dan. 5. 5.

Cyn CRIST 594.

fel y weledigaeth [e] a welswn yn y gwastadedd.

5 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mab dyn, cyfod yn awr dy lygaid *tu a* ffordd y gogledd. Felly y cyfodais fy llygaid *tu a* ffordd y gogledd; ac wele, tu â'r gogledd, wrth borth yr allor, ddelw yr eiddigedd hon yn y cyntedd.

6 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mab dyn, a weli di beth y maent hwy yn ei wneuthur, y ffieidd-dra mawr y mae tŷ Israel yn ei wneuthur yma, i'm gyrru ym mhell oddi wrth fy nghyssegr? ac etto dychwel, cei weled ffieidd-dra mwy.

7 ¶ Ac efe a'm dug i ddrws y cyntedd; a phan edrychais, wele dwll yn y pared.

8 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mab dyn, cloddia yn y pared: a phan gloddiais yn y pared, wele ddrws.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dos i mewn, ac edrych y ffieidd-dra drygionus y maent hwy yn eu gwneuthur yma.

10 Felly mi a euthum, ac a edrychais; ac wele bob llun ymlusgiad, ac anifail ffiaidd, a holl eilunod tŷ Israel, wedi eu portreio ar y pared o amgylch ogylch:

11 A dengwr a thriugain o henuriaid tŷ Israel yn sefyll ar eu cyfer hwynt, a Jaazanïah mab Saphan yn sefyll yn eu canol: pob un â'i thusser yn ei law, a chwmmwl tew o fwg-darth oedd yn dyrchafu.

12 Ac efe a ddywedodd wrthyf, A weli di, fab dyn, yr hyn y mae henuriaid Israel yn ei wneuthur yn y tywyllwch, bob un o fewn ei ddelw-gelloedd? canys dywedant, [f] Nid yw yr ARGLWYDD yn ein gweled; gadawodd yr ARGLWYDD y ddaear.

13 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Tro etto, cei weled ffieidd-dra mwy, y rhai y maent hwy yn eu gwneuthur.

14 Ac efe a'm dug i ddrws porth tŷ yr ARGLWYDD, yr hwn *oedd* tu a'r gogledd, ac wele yno wragedd yn eistedd yn wylo am Tammuz.

15 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, A weli di *hyn*, fab dyn? dychwel etto, cei weled ffieidd-dra mwy nâ hyn.

16 Ac efe a'm dug i gyntedd tŷ yr ARGLWYDD oddi fewn, ac wele *wrth* ddrws teml yr ARGLWYDD, rhwng y porth a'r allor, ynghylch [g] pùmwr ar hugain, a'u cefnau tu ag at deml yr ARGLWYDD, a'u hwynebau tu a'r dwyrain; ac yr oeddynt hwy yn ymgrymmu [h] i'r haul tu a'r dwyrain.

17 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, A weli di *hyn*, fab dyn? ‖ai peth ysgafn gan dŷ Judah wneuthur y ffieidd-dra a wnant yma? canys llanwasant y tir â thrais, a gwrthdroisant i'm cyffrôi i; ac wele hwy yn gosod blaguryn wrth eu trwyn.

18 Minnau hefyd a wnaf mewn llid: [i] nid arbed fy llygad, ac ni thosturiaf: ac er iddynt [k] lefain yn fy nghlustiau â llef uchel, ni wrandawaf hwynt.

PENNOD IX.

1 *Gweledigaeth yn dangos yr achubid rhai,* 5 *ac y distrywid y lleill.* 8 *Duw yn gwrthod gwrando eiriol drostynt.*

LLEFODD hefyd â llef uchel lle y clywais, gan ddywedyd, Gwnewch i swyddogion y ddinas nesâu, a phob un â'i arf dinystr yn ei law.

2 Ac wele chwech o wŷr yn dyfod o ffordd y porth uchaf, yr hwn sydd yn †edrych tu a'r gogledd, a phob un †â'i arf dinystr yn ei law: ac *yr oedd* un gwr yn eu mysg hwynt wedi ei wisgo â llïan, a chorn du ysgrifenydd wrth ei †glun; a hwy a aethant i mewn, ac a safasant wrth yr allor bres.

3 A [a] gogoniant DUW Israel a gyfododd oddi ar y cherub yr ydoedd efe arno, hyd riniog y tŷ. Ac efe a lefodd ar y gwr oedd wedi ei wisgo â llïan, yr hwn *yr oedd* corn du ysgrifenydd wrth ei glun:

4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Dos trwy ganol y ddinas, trwy ganol Jerusalem, a [b] noda nôd ar dalcennau y dynion [c] sydd yn ucheneidio ac yn gweiddi am y ffieidd-dra oll a wneir yn ei chanol hi.

5 ¶ Ac wrth y lleill y dywedodd efe lle y clywais, Ewch trwy y ddinas ar ei ol ef, a tharêwch; [d] nac arbeded eich llygad, ac na thosturiwch.

6 [e] Lleddwch †yn farw yr henwr, y gwr ieuangc, a'r forwyn, y plant hefyd a'r gwragedd; ond na ddeuwch yn agos at un gwr *y byddo* y nôd arno: ac [f] ar fy nghyssegr y dechreuwch. Yna y dechreuasant ar [g] y gwŷr hen, y rhai *oedd* o flaen y tŷ.

7 Dywedodd wrthynt hefyd, Halogwch y tŷ, a llenwch y cynteddoedd o rai lladdedig; ewch allan. Felly hwy a aethant allan, ac a darawsant yn y ddinas.

8 ¶ A bu, a hwy yn lladd, a'm gadaw innau, i mi syrthio ar fy wyneb, a gwaeddi, a dywedyd, O ARGLWYDD

Cyn CRIST 594.

Cylch 594.

[e] pen. 1. 28. a 3. 23.

[f] pen. 9. 9.

[g] pen. 11. 1.

[h] Deut. 4. 19. 2 Bren. 23. 5, 11. Job 31. 26. Jer. 44. 17.

‖ Neu, *ai ysgafnach dim gan dŷ Judah nâ gwneuthur,* &c.

[i] pen. 5. 11. a 7. 4, 9. a 9. 5, 10.

[k] Diar. 1. 28. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Michah 3. 4. Zech. 7. 13.

†Heb. *wynebu.*

†Heb. *âg arf ei ddrylliad.*

†Heb. *lwynau.*

[a] Edrych pen. 3. 23. a 8. 4. a 10. 4, 18. a 11. 22, 23.

[b] Exod. 12. 7. Dat. 7. 3.

[c] 2 Petr 2. 8.

[d] ad. 10.

[e] 2 Chron. 36. 17.

†Heb. *i ddinystr.*

[f] Jer. 25. 29.

[g] pen. 8. 11, 16.

Cyn CRIST Cylch 594.

DDUW, a ddifethi di holl weddill Israel, wrth dywallt dy lid ar Jerusalem?

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Anwiredd tŷ Israel a thŷ Judah *sydd* fawr dros ben; a †llawn yw y tir o waed, a llanwyd y ddinas o ‖gamwedd: o herwydd dywedant, [h] Gwrthododd yr ARGLWYDD y ddaear, ac nid yw yr ARGLWYDD yn gweled.

10 Ac am danaf fi, [i] nid erbyd fy llygad, ac ni thosturiaf; rhoddaf eu ffordd eu hun ar eu pennau.

11 Ac wele, y gwr wedi ei wisgo â llïan, yr hwn *yr oedd* y corn du wrth ei glun, yn dwyn gair drachefn, gan ddywedyd, Gwneuthum fel y gorchymynaist i mi.

PENNOD X.

1 *Gweledigaeth y marwor tân a wasgerid dros y ddinas.* 8 *Gweledigaeth y cherubiaid.*

YNA yr edrychais, ac wele yn [a] y ffurfafen, yr hon *oedd* uwch ben y cherubiaid, [b] megis maen saphir, fel dull cyffelybrwydd gorseddfa, a welid arnynt hwy.

2 Ac efe a lefarodd wrth [c] y gwr a wisgasid â llïan, ac a ddywedodd, Dos i mewn rhwng yr olwynion, hyd dan y cherub, a llanw †dy ddwylaw o farwor tanllyd oddi rhwng y cherubiaid, a thaena ar y ddinas. Ac efe a aeth o flaen fy llygaid.

3 A'r cherubiaid oedd yn sefyll o du dehau y tŷ, pan aeth y gwr i mewn; a'r cwmmwl a lanwodd y cyntedd nesaf i mewn.

4 [d] Yna y cyfododd gogoniant yr ARGLWYDD oddi ar y cherub, *ac a safodd* oddi ar riniog y tŷ; a'r tŷ a lanwyd â'r cwmmwl, a llanwyd y cyntedd o ddisgleirdeb gogoniant yr ARGLWYDD.

5 A [e] swn adenydd y cherubiaid a glybuwyd hyd y cyntedd nesaf allan, fel swn DUW Hollalluog pan lefarai.

6 Bu hefyd, wedi iddo orchymyn i'r gwr a wisgasid â llïan, gan ddywedyd, Cymmer dân oddi rhwng yr olwynion, oddi rhwng y cherubiaid; fyned o hono ef, a sefyll wrth yr olwynion.

7 Yna yr †estynodd *un* cherub ei law oddi rhwng y cherubiaid i'r tân yr hwn *oedd* rhwng y cherubiaid, ac a gymmerth ac a roddodd *beth* yn nwylaw yr *hwn a* wisgasid â llïan: yntau a'*i* cymmerodd, ac a aeth allan.

8 ¶ A [f] gwelid yn y cherubiaid lun llaw dyn dan eu hadenydd.

9 Edrychais hefyd, ac wele [g] bedair olwyn wrth y cherubiaid, un olwyn wrth un cherub, ac un olwyn wrth cherub arall: a [h] gwelediad yr olwynion *oedd* fel lliw maen beryl.

10 A'u gwelediad, un wedd oedd iddynt ill pedair, fel pe byddai olwyn yng nghanol olwyn.

11 [i] Pan gerddent, ar eu pedwar ochr y cerddent; ni thröent pan gerddent, ond lle yr edrychai y pen, cerddent ar ei ol ef; ni thröent pan gerddent.

12 Eu holl ‖gnawd hefyd, a'u cefnau, a'u dwylaw, a'u hadenydd, a'r [k] olwynion *oedd* yn llawn llygaid oddi amgylch; *sef* yr olwynion oedd iddynt ill pedwar.

13 ‖Galwyd hefyd lle y clywais arnynt hwy, *sef* ar yr olwynion, O olwyn.

14 A [l] phedwar wyneb *oedd* i bob un; yr wyneb cyntaf yn wyneb cherub, a'r ail wyneb yn wyneb dyn, a'r trydydd yn wyneb llew, a'r pedwerydd yn wyneb eryr.

15 A'r cherubiaid a ymddyrchafasant. Dyma y [m] peth byw a welais wrth afon Chebar.

16 A [n] phan gerddai y cherubiaid, y cerddai yr olwynion wrthynt; a phan godai y cherubiaid eu hadenydd i ymddyrchafu oddi ar y ddaear, yr olwynion hwythau ni thröent chwaith oddi wrthynt.

17 Safent, pan safent hwythau; a chodent gyd â hwy, pan godent hwythau; canys [o] yspryd ‖y peth byw *oedd* ynddynt.

18 Yna [p] gogoniant yr ARGLWYDD a aeth allan oddi ar riniog y tŷ, ac a safodd ar y cherubiaid.

19 [q] A'r cherubiaid a godasant eu hadenydd, ac a ymddyrchafasant oddi ar y ddaear o flaen fy llygaid: a'r olwynion *oedd* yn eu hymyl, pan aethant allan: a safodd *pob un* wrth ddrws porth y dwyrain i dŷ yr ARGLWYDD; a gogoniant DUW Israel *oedd* arnynt oddi arnodd.

20 Dyma y peth byw a welais dan DDUW Israel, wrth afon Chebar: a gwybûm mai y cherubiaid *oeddynt.*

21 Pedwar wyneb oedd i bob un, a phedair aden i bob un, a chyffelybrwydd dwylaw dyn dan eu hadenydd.

22 Cyffelybrwydd eu hwynebau *oedd* yr un wynebau ag a welais wrth afon Chebar, eu dull hwynt a hwythau: cerddent bob un yn uniawn rhag ei wyneb.

Cyn CRIST Cylch 594.

[a] pen. 1. 22.
[b] pen. 1. 26.
[c] pen. 9. 2.
[d] Edrych ad. 18. pen. 9. 3.
[e] pen. 1. 24.
[f] pen. 1. 8.
[g] pen. 1. 15.
[h] pen. 1. 16.
[i] pen. 1. 17.
[k] pen. 1. 18.
[l] pen. 1. 10.
[m] pen. 1. 5.
[n] pen. 1. 19.
[o] pen. 1. 12, 20, 21.
[p] ad. 4.
[q] pen. 11. 22.

† Heb. *llanwyd y tir â gwaed.*
‖ Neu, *wyro barn.*
† Heb. *geudeb dy ddwylaw.*
† Heb. *un cherub a anfonodd allan â'i law.*
‖ Sef, *gorph.*
‖ Neu, *A'r olwynion a alwyd lle y clywais i, Olwyn,* neu, *Galgal.*

PENNOD XI.

1 *Rhyfyg y tywysogion.* 4 *Eu pechod a'u barn-edigaeth.* 13 *Ezeciel yn cwyno, a Duw yn dangos iddo ei arfaeth wrth achub gweddill,* 21 *a chospi yr annuwiol.* 22 *Gogoniant Duw yn gadael y ddinas.* 24 *Dychwelyd Ezeciel at y gaethglud.*

Cyn CRIST 594.

YNA y'm cyfododd yr yspryd, ac y'm dug hyd borth dwyrain tŷ yr ARGLWYDD, yr hwn sydd yn edrych tu a'r dwyrain: ac wele [a] bùmwr ar hugain yn nrws y porth; *ac* yn eu mysg y gwelwn Jaazanïah mab Azur, a Phelatïah mab Benaiah, tywysogion y bobl.

[a] Edrych pen. 8. 16.

2 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fab dyn, dyma y gwŷr *sydd* yn dychymmygu anwiredd, ac yn cynghori drwg gynghor yn y ddinas hon:

3 Y rhai a ddywedant, ‖ Nid *yw* yn agos, adeiladwn dai; [b] hi *yw* y crochan, a ninnau y cig.

‖ Neu, *Nid yw i ni adeiladu tai yn agos.* pen. 12. 22. 2 Petr 3. 4.

[b] Edrych Jer. 1. 13.

4 Am hynny prophwyda i'w herbyn hwynt, prophwyda, fab dyn.

5 Yna y syrthiodd [c] yspryd yr ARGLWYDD arnaf, ac a ddywedodd wrthyf, Dywed; Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Tŷ Israel, fel hyn y dywedasoch: canys mi a wn y pethau sydd yn dyfod i'ch meddwl chwi, bob un *o honynt.*

[c] pen. 2. 2.

6 Amlhasoch eich lladdedigion o fewn y ddinas hon, a llanwasoch ei heolydd hi â chelaneddau.

7 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; [d] Eich lladdedigion, y rhai a osodasoch yn ei chanol hi, *yw* y cig; a hithau *yw* y crochan: chwithau a ddygaf allan o'i chanol.

[d] pen. 24. 3, 6, 10, 11. Michah 3. 3.

8 Y cleddyf a ofnasoch, a'r cleddyf a ddygaf arnoch, medd yr ARGLWYDD DDUW.

9 Dygaf chwi hefyd allan o'i chanol hi, a rhoddaf chwi yn llaw dïeithriaid, a gwnaf farn yn eich mysg.

10 Ar y cleddyf y syrthiwch, ar derfyn Israel y barnaf chwi; [e] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[e] pen. 6. 7. a 13. 9, 14, 21, 23.

11 *Y ddinas* hon ni bydd i chwi yn grochan, ni byddwch chwithau yn gig o'i mewn; *ond* ar derfyn Israel y barnaf chwi:

12 A [f] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD: ‖ canys ni rodiasoch yn fy neddfau, ac ni wnaethoch fy marnedigaethau; ond yn ol defodau y cenhedloedd o'ch amgylch y gwnaethoch.

[f] ad. 10.

‖ Neu, *y rhai.*

13 ¶ A phan brophwydais, bu farw Pelatïah mab Benaiah: yna syrthiais ar fy wyneb, a gwaeddais â llef uchel, a dywedais, O ARGLWYDD DDUW, a wnai di drangc ar weddill Israel?

Cyn CRIST 594.

14 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

15 Ha fab dyn, dy frodyr, dy frodyr, dynion dy geraint, a holl dŷ Israel yn gwbl, *ydyw* y rhai y dywedodd preswylwyr Jerusalem wrthynt, Ymbellhêwch oddi wrth yr ARGLWYDD; i ni y rhodded y tir hwn yn etifeddiaeth.

16 Dywed am hynny, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Er gyrru o honof hwynt ym mhell ym mysg y cenhedloedd, ac er gwasgaru o honof hwynt trwy y gwledydd, etto [g] byddaf yn gyssegr bychan iddynt yn y gwledydd lle y deuant.

[g] Ps. 90. 1. a 91. 9. Es. 8. 14.

17 Dywed gan hynny, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW: Casglaf chwi hefyd o fysg y bobloedd, a chynhullaf chwi o'r gwledydd y'ch gwasgarwyd ynddynt, a rhoddaf i chwi dir Israel.

18 A hwy a ddeuant yno, ac a symmudant ei holl frynti hi a'i holl ffieiddra allan o honi hi.

19 A [h] rhoddaf iddynt un galon, ac [i] yspryd newydd a roddaf ynoch; tynnaf hefyd [k] y galon garreg ymaith o'u cnawd hwynt, a rhoddaf iddynt galon gig:

[h] Jer. 32. 39. pen. 36. 26, 27.

[i] Ps. 51. 10.

[k] Zech. 7. 12.

20 Fel y rhodiont yn fy neddfau, ac y cadwont fy marnedigaethau, ac y gwnelont hwynt: a hwy a fyddant yn bobl i mi, a minnau a fyddaf DDUW iddynt hwy.

21 Ond *am y rhai* y mae eu calon yn myned ar ol meddwl eu brynti a'u ffieidd-dra, [l] rhoddaf eu ffordd hwynt ar eu pennau eu hun, medd yr ARGLWYDD DDUW.

[l] pen. 9. 10.

22 ¶ Yna y cherubiaid a gyfodasant eu hadenydd, a'r olwynion yn eu hymyl, a gogoniant DUW Israel *oedd* arnynt oddi arnodd.

23 A gogoniant yr ARGLWYDD a ymddyrchafodd oddi ar ganol y ddinas, ac a safodd [m] ar y mynydd *sydd* o'r tu dwyrain i'r ddinas.

[m] Edrych Zech. 14. 4.

24 ¶ Yna yr yspryd a'm cododd i, ac a'm dug hyd Caldea at y gaethglud mewn gweledigaeth trwy yspryd DUW. A'r weledigaeth a welswn a ddyrchafodd oddi wrthyf.

25 Yna y lleferais wrth y rhai o'r gaethglud holl eiriau yr ARGLWYDD, y rhai a ddangosasai efe i mi.

PENNOD XII.

1 *Rhith ac arwydd symmudiad Ezeciel,* 8 *yn dangos caethiwed Sedecïah.* 17 *Dychryn Ezeciel yn dangos anghyfannedd-dra yr Iuddewon.* 21 *Beio ar ryfygus ddïareb yr Iuddewon.* 26 *Ebrwydded y weledigaeth.*

Cyn CRIST 594.

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Trigo yr wyt ti, fab dyn, y'nghanol [a] tŷ gwrthryfelgar, y rhai [b] *y mae* llygaid iddynt i weled, ac ni welant; clustiau iddynt i glywed, ac ni chlywant: canys tŷ gwrthryfelgar *ydynt.*

3 A thithau, fab dyn, gwna i ti ‖ offer caethglud, a muda liw dydd o flaen eu llygaid hwynt; ïe, muda o'th le dy hun i le arall y'ngŵydd eu llygaid hwynt: nid hwyrach y gwelant, er eu *bod* yn dŷ gwrthryfelgar.

4 A dwg allan dy ddodrefn liw dydd y'ngŵydd eu llygaid, fel dodrefn caethglud: a dos allan yn yr hwyr y'ngŵydd eu llygaid, fel † rhai yn myned allan i gaethglud.

5 Cloddia i ti o flaen eu llygaid hwynt trwy y mur, a dwg allan trwy hwnnw.

6 Ar *dy* ysgwydd y dygi y'ngŵydd eu llygaid hwynt, yn y tywyll y dygi allan: dy wyneb a guddi, fel na welech y ddaear: canys *yn* arwydd y'th roddais i dŷ Israel.

7 Ac mi a wneuthum felly fel y'm gorchymynwyd: dygais fy offer allan liw dydd, fel offer caethglud; ac yn yr hwyr y cloddiais trwy y mur â'm llaw: yn y tywyll y dygais allan, ar *fy* ysgwydd y dygais o flaen eu llygaid hwynt.

8 ¶ A'r bore y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

9 Ha fab dyn, oni ddywedodd tŷ Israel, y tŷ gwrthryfelgar, wrthyt, Beth yr wyt ti yn ei wneuthur?

10 Dywed di wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, I'r tywysog yn Jerusalem *y mae* y baich hwn, ac i holl dŷ Israel y rhai *sydd* yn eu mysg.

11 Dywed, Eich arwydd chwi *ydwyf* fi: fel y gwnaethum i, felly y gwneir iddynt hwy: mewn caethglud yr ânt i gaethiwed.

12 A'r [c] tywysog yr hwn *sydd* yn eu canol a ddwg ar *ei* ysgwydd yn y tywyll, ac a â allan: cloddiant trwy y mûr, i ddwyn allan trwyddo: ei wyneb a guddia fel na welo efe y ddaear â'*i* lygaid.

13 A mi a daenaf fy [d] rhwyd arno ef, fel y dalier ef yn fy rhwyd: a [e] dygaf ef i Babilon, tir y Caldeaid; ac ni wêl efe hi, etto yno y bydd efe marw.

14 A [f] gwasgaraf yr holl rai *sydd* yn ei gylch ef i'w gynnorthwyo, a'i holl fyddinoedd, tu a phob gwynt; a [g] thynnaf gleddyf ar eu hol hwynt.

15 A hwy a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, wedi gwasgaru o honof hwynt ym mysg y cenhedloedd, a'u taenu ar hyd y gwledydd.

16 Etto gweddillaf o honynt † ychydig ddynion oddi wrth y cleddyf, oddi wrth y newyn, ac oddi wrth yr haint; fel y mynegont eu holl ffieidd-dra ym mysg y cenhedloedd, lle y delont: a gwybyddant mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

17 ¶ Gair yr ARGLWYDD hefyd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

18 Ha fab dyn, [h] bwyttêi dy fara dan grynu, a'th ddwfr a yfi mewn dychryn a gofal:

19 A dywed wrth bobl y tir, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW am drigolion Jerusalem, *ac* am wlad Israel, Eu bara a fwyttânt mewn gofal, a'u dwfr a yfant mewn syndod, fel yr anrheithir ei thir o'i chyflawnder, am drais y rhai oll a drigant ynddi.

20 A'r dinasoedd cyfanneddol a anghyfanneddir, a'r tir a fydd anrheithiol; felly y gwybyddwch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

21 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

22 Ha fab dyn, beth *yw* y ddïareb hon gennych am dir Israel, [i] gan ddywedyd, Y dyddiau a estynwyd, a darfu am bob gweledigaeth?

23 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, Gwnaf i'r ddïareb hon beidio, fel nad arferont hi yn ddïareb mwy yn Israel: ond dywed wrthynt, Y dyddiau sydd agos, a sylwedd pob gweledigaeth.

24 Canys [k] ni bydd mwy un weledigaeth ofer, na dewiniaeth wenhieithus o fewn tŷ Israel.

25 Canys myfi *yw* yr ARGLWYDD: mi a lefaraf, a'r gair a lefarwyf a wneir; nid oedir ef mwy: o herwydd yn eich dyddiau chwi, O dŷ gwrthryfelgar, y dywedaf y gair, ac a'i gwnaf, medd yr ARGLWYDD DDUW.

26 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

27 [l] Ha fab dyn, wele dŷ Israel yn

Cyn CRIST 594.

[a] pen. 2. 3, 6, 7, 8. a 3. 26, 27.
[b] Es. 6. 9. a 42. 20. Jer. 5. 21. Matt. 13. 13, 14.
‖ Neu, *ddodrefn.*
† Heb. *mynediad o gaethiwed.*
[c] Jer. 39. 4.
[d] pen. 17. 20.
[e] 2 Bren. 25. 7.
[f] 2 Bren. 25. 4, 5. pen. 5. 10.
[g] pen. 5. 2, 12.
† Heb. *ddynion rhif.*
[h] pen. 4. 16.
[i] ad. 27. pen. 11. 3. Amos 6. 3. 2 Petr 3. 4.
[k] pen. 13. 23.
[l] ad. 22.

dywedyd, Y weledigaeth a wêl efe *fydd* [m] wedi dyddiau lawer, a phrophwydo y mae efe am amseroedd pell.

28 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Nid oedir dim o'm geiriau mwy, ond y gair a ddywedais a wneir, medd yr ARGLWYDD DDUW.

PENNOD XIII.

1 *Argyhoeddi prophwydi celwyddog,* 10 *a'u priddgalch heb dymheru.* 17 *Y prophwydesau a'u clustogau.*

AGAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Prophwyda, fab dyn, yn erbyn prophwydi Israel, y rhai sydd yn prophwydo, a dywed wrth [a] y rhai †a brophwydant o'u [b] calon eu hun, Gwrandewch air yr ARGLWYDD.

3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Gwae y prophwydi ynfyd, y rhai a rodiant yn ol eu hyspryd eu hun, ‖ac heb weled *dim.*

4 Dy prophwydi, Israel, ydynt fel [c] llwynogod yn yr anialwch.

5 [d] Ni safasoch yn †yr adwyau, ac ni chauasoch y cae i dŷ Israel, i sefyll yn y rhyfel ar ddydd yr ARGLWYDD.

6 [e] Gwagedd a gau-ddewiniaeth a welsant, y rhai a ddywedant, Dywedodd yr ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD heb eu hanfon hwynt: a pharasant i *eraill* ddisgwyl am gyflawni y gair.

7 Onid ofer weledigaeth a welsoch, a gau-ddewiniaeth a draethasoch, pan ddywedasoch, Yr ARGLWYDD a ddywedodd; a minnau heb ddywedyd?

8 Am hynny, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, Am lefaru o honoch wagedd, a gweled o honoch gelwydd; am hynny wele fi i'ch erbyn, medd yr ARGLWYDD DDUW.

9 A bydd fy llaw yn erbyn y prophwydi sydd yn gweled gwagedd, ac yn dewinio celwydd; ‖ y'nghyfrinach fy mhobl ni byddant, ac o fewn ysgrifen tŷ Israel ni ysgrifenir hwynt, i dir Israel hefyd ni ddeuant; a [f] gwybyddwch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD DDUW.

10 ¶ O achos, ïe, o achos hudo o honynt fy mhobl, gan ddywedyd, [g] Heddwch; ac nid *oedd* heddwch; un a adeiladai ‖ bared, ac wele eraill [h] yn ei briddo â *chlai* heb ei dymheru.

11 Dywed wrth y rhai a'i priddant â *phridd* rhydd, y syrth efe: canys curwlaw a fydd, a chwithau gerrig cenllysg a syrthiwch; a gwynt tymhestlog a'i rhwyga.

12 Wele, pan syrthio y pared, oni ddywedir wrthych, *Mae* y clai â'r hwn y priddasoch *ef?*

13 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, Minnau a'*i* rhwygaf â gwynt tymhestlog yn fy llid; a churwlaw fydd yn fy nig, a cherrig cenllysg yn *fy* llidiowgrwydd, i'w ddifetha.

14 Felly y bwriaf i lawr y pared a briddasoch â *phridd* heb ei dymheru, ac a'i tynnaf hyd lawr, fel y dinoether ei sylfaen, ac efe a syrth, a chwithau a ddifethir yn ei ganol ef; a [i] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

15 Fel hyn y gorphenaf fy llid ar y pared, ac ar y rhai a'i priddasant â *phridd* heb dymheru, a dywedaf wrthych, Y pared nid *yw*, na'r rhai a'i priddasant:

16 *Sef* prophwydi Israel, y rhai a brophwydant am Jerusalem, ac a welant iddi weledigaethau heddwch, ac nid *oes* heddwch, medd yr ARGLWYDD DDUW.

17 ¶ Tithau fab dyn, gosod dy wyneb yn erbyn merched dy bobl, [k] y rhai a brophwydant o'u calon eu hun; a phrophwyda yn eu herbyn hwynt,

18 A dywed, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Gwae y gwnïadyddesau clustogau dan holl ‖ benelinoedd fy mhobl, a'r rhai a weithiant foledau am ben pob corpholaeth, i hela eneidiau. Ai eneidiau fy mhobl a heliwch chwi, ac a gedwch chwi yn fyw yr eneidiau *a ddêl* attoch?

19 Ac a halogwch chwi fi ym mysg fy mhobl [l] er dyrneidiau o haidd, ac am dammeidiau o fara, i ladd yr eneidiau ni ddylent farw, a chadw yn fyw yr eneidiau ni ddylent fyw, gan ddywedyd o honoch gelwydd wrth fy mhobl, y rhai a wrandawent gelwydd?

20 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Wele fi yn erbyn eich clustogau chwi, â'r rhai yr ydych yno yn hela eneidiau, ‖i beri *iddynt* ehedeg, a rhwygaf hwynt oddi wrth eich breichiau; a gollyngaf yr eneidiau, *sef* yr eneidiau yr ydych yn eu hela, i beri *iddynt* ehedeg.

21 Rhwygaf hefyd eich moledau chwi, a gwaredaf fy mhobl o'ch llaw, ac ni byddant mwy yn eich llaw chwi yn helfa; a [m] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST 594.

[m] 2 Petr 3. 4.

[a] ad. 17.
†Heb. *sydd brophwydi.*
[b] Jer. 14. 14. a 23. 16.

‖ Neu, *a phethau nis gwelsant.*
[c] Can. 2. 15.
[d] Ps. 106. 23, 30. pen. 22. 30.
†Heb. *y rhwygiadau.*
[e] ad. 23. pen. 12. 24.

‖ Neu, *y'nghynnull-eidfa.*
[f] pen. 11. 10, 12.
[g] Jer. 6. 14. a 8. 11.
‖ Neu, *bared salw.*
[h] pen. 22. 28.

[i] ad. 9, 21, 23. pen. 14. 8.

[k] ad. 2.

‖ Neu, *geseiliau.*

[l] Edrych Diar. 28. 21. Michah 3. 5.

‖ Neu, *i erddi.*

[m] ad. 9.

Cyn CRIST 594.

22 Am dristâu calon y cyfiawn trwy gelwydd, a minnau heb ei ofidio ef; ac [n] am gadarnhâu dwylaw yr annuwiol, fel na ddychwelai o'i ffordd ddrygionus, ‖ trwy addaw iddo einioes.

23 O herwydd hynny [o] ni welwch wagedd, ac ni ddewiniwch ddewiniaeth mwy; canys gwaredaf fy mhobl o'ch llaw chwi; a [p] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PENNOD XIV.

1 *Duw yn atteb delw-addolwyr yn ol meddwl eu calon eu hun.* 6 *Eu hannog hwy i edifarhâu, rhag ofn barnedigaethau, o herwydd gau brophwydi.* 12 *Sicr farn Duw ar ddanfon newyn,* 15 *a bwystfilod niweidiol,* 17 *a chleddyf,* 19 *a haint y nodau.* 22 *Gweddill a achubir, er esampl i eraill.*

Cylch 594.

YNA [a] y daeth attaf wŷr o henuriaid Israel, ac a eisteddasant o'm blaen.

2 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

3 Y gwŷr hyn, O fab dyn, a ddyrchafasant eu heilunod yn eu calonnau, ac a roddasant dramgwydd eu hanwiredd ar gyfer eu hwynebau: gan ymofyn a ymofyn y cyfryw â myfi?

4 Am hynny ymddiddan â hwynt, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW: Pob un o dŷ Israel, yr hwn a ddyrchafo ei eilunod yn ei galon, ac a osodo dramgwydd ei anwiredd ar gyfer ei wyneb, ac a ddaw at y prophwyd; myfi yr ARGLWYDD a attebaf yr hwn a ddelo yn ol amlder ei eilunod,

5 I ddal tŷ Israel yn eu calonnau, am iddynt ymddïeithrio oddi wrthyf oll trwy eu heilunod.

6 ¶ Am hynny dywed wrth dŷ Israel, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Trowch, a ‖ dychwelwch oddi wrth eich eilunod, a throwch eich wynebau oddi wrth eich holl ffieidd-dra.

7 Canys pob un o dŷ Israel, ac o'r dïeithr a ymdeithio o fewn Israel, a ymneillduo oddi ar fy ol i, ac a ddyrchafo ei eilunod yn ei galon, ac a osodo dramgwydd ei anwiredd ar gyfer ei wyneb, ac a ddêl at brophwyd i ymofyn â myfi trwyddo ef; myfi yr ARGLWYDD a attebaf iddo trwof fy hun.

8 [b] Gosodaf hefyd fy wyneb yn erbyn y gwr hwnnw, a gwnaf ef [c] yn arwydd ac yn ddïareb, a thorraf ef ymaith o fysg fy mhobl; [d] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

9 Ac os twyllir y prophwyd pan lefaro air, [e] myfi yr ARGLWYDD a dwyllodd y prophwyd hwnnw; a mi a estynaf *hefyd* fy llaw arno ef, ac a'i difethaf o fysg fy mhobl Israel.

10 A hwy a ddygant eu hanwiredd: un fath fydd anwiredd yr ymofynydd ag anwiredd y prophwyd:

11 Fel na chyfeiliorno tŷ Israel mwy oddi ar fy ol, ac na haloger hwy mwy â'u holl droseddau; ond bod o honynt i mi yn bobl, a minnau iddynt hwy yn DDUW, medd yr Arglwydd DDUW.

12 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf drachefn, gan ddywedyd,

13 Ha fab dyn, pan becho gwlad i'm herbyn trwy wneuthur camwedd, yna yr estynaf fy llaw arni, a thorraf [f] ffon ei bara hi, ac anfonaf arni newyn, ac a dorraf ymaith o honi ddyn ac anifail.

14 [g] Pe byddai yn ei chanol y tri wŷr hyn, Noah, Daniel, a Job, hwynt-hwy yn eu cyfiawnder a achubent eu henaid eu hun *yn unig*, medd yr ARGLWYDD DDUW.

15 ¶ Os bwystfil niweidiol a yrraf trwy y wlad, a'i ‖ difa o hwnnw, fel y byddo yn anghyfannedd, heb gynniweirydd rhag ofn y bwystfil:

16 *Pe byddai* y tri wŷr hyn yn ei chanol, *fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, ni waredent na meibion na merched; hwynt-hwy yn unig a waredid, a'r tir a fyddai yn anghyfannedd.

17 ¶ Neu *os* cleddyf a ddygaf ar y tir hwnnw, a dywedyd o honof, Cynniwair, gleddyf, trwy y tir; fel y torrwyf ymaith o hono ddyn ac anifail:

18 A'r tri wŷr hyn yn ei ganol, *fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, ni achubent na meibion na merched, ond hwynt-hwy yn unig a achubid.

19 ¶ Neu *os* haint a anfonaf i'r wlad honno, a thywallt o honof fy llid arni mewn gwaed, gan dorri ymaith o honi ddyn ac anifail;

20 A Noah, Daniel, a Job, yn ei chanol hi; *fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, ni waredent na mab na merch; hwynt-hwy yn eu cyfiawnder a waredent eu heneidiau eu hun *yn unig.*

21 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; ‖ Pa faint mwy pan anfonwyf fy mhedair drygfarn, cleddyf, a newyn, a bwystfil niweidiol, a haint, ar Jerusalem, i dorri ymaith o honi ddyn ac anifail?

22 ¶ Etto wele, bydd ynddi weddill dïangol, y rhai a ddygir allan, yn feibion

Cyn CRIST Cylch 594.

[a] pen. 20. 1.

[b] Lef. 17. 10. pen. 15. 7.
[c] Deut. 28. 37. pen. 5. 15.
[d] pen. 6. 7.
[e] 1 Bren. 22. 23. Job 12. 16. Jer. 4. 10. 2 Thess. 2. 11.

[f] Lef. 26. 26. Es. 3. 1. pen. 4. 16. a 5. 16.

[g] Jer. 15. 1. Edrych Jer. 7. 16. a 11. 14. a 14. 11.

[n] Jer. 23. 14.
‖ Neu, *fel yr achubwn ei einioes.* Heb. *i'w fywhâu.*
[o] ad. 6, &c. pen. 12. 24. Michah 3. 6.
[p] ad. 9. pen. 14. 8. a 15. 7.

‖ Neu, *difuddio.*

‖ Neu, *throwch eraill.*

‖ Neu, *Hefyd pan anfonwyf.*

Cyn CRIST Cylch 594.

a merched: wele hwynt yn dyfod allan attoch, a chewch weled eu ffyrdd hwynt a'u gweithredoedd; fel yr ymgysuroch o herwydd yr adfyd a ddygais ar Jerusalem, *sef* yr hyn oll a ddygais arni.

23 Ië, cysurant chwi, pan weloch eu ffordd a'u gweithredoedd: a chewch wybod nad heb achos y gwneuthum yr hyn oll a wneuthum i'w herbyn hi, medd yr ARGLWYDD DDUW.

PENNOD XV.

2 Trwy ddangos mor anghymhwys i wneuthur defnydd o honi ydyw y winwydden, 6 y dangosir y llysid ac y gwrthodid Jerusalem.

Cylch 594.

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fab dyn, beth yw coed y winwydden *fwy* nâ phob coed *arall, neu* gaingc yr hon sydd ym mysg prennau y coed?

3 A gymmerir o honi goed i wneuthur gwaith? a gymmerant o honi hoel i grogi un offeryn arni?

[a] Ioan 15. 6.

4 Wele, [a] yn ymborth i'r tân y rhoddir hi; difâodd y tân ei deuben hi, ei chanol a olosgwyd: a †wasanaetha hi mewn gwaith?

† Heb. *lwydda*, neu, *dyccia.*

† Heb. *ni weithid hi mewn gwaith*, &c.

5 Wele, pan oedd gyfan, †nid oedd gymhwys i ddim gwaith: pa faint lai, gan ei difa o dân a'i golosgi, y bydd hi etto gymhwys i waith?

6 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Megis pren y winwydden ym mysg prennau y coed, yr hon a roddais yn ymborth i'r tân, felly y rhoddaf drigolion Jerusalem.

[b] Lef. 17. 10. pen. 14. 8.

[c] pen. 6. 7. a 7. 4. a 20. 38, 42, 44.

7 A [b] gosodaf fy wyneb yn eu herbyn hwynt: o'r *naill* dân y deuant allan, a thân *arall* a'u difa hwynt; [c] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan osodwyf fy wyneb i'w herbyn hwynt.

† Heb. *gamweddu.*

8 Gwnaf hefyd y wlad yn anrhaith, am †wneuthur o honynt gamwedd, medd yr ARGLWYDD DDUW.

PENNOD XVI.

1 Trwy gyffelybrwydd o ddyn bach mewn gofidus gyflwr, y dangosir cyflwr naturiol Jerusalem. 6 Anfeidrol gariad Duw tu ag atti hi: 15 a'i hanferth butteindra hithau; 35 a'i barn dost. 44 Bod ei phechod hi yn gymmaint a'r eiddo ei mam, ac yn fwy nâ'r eiddo ei chwiorydd Sodom a Gomorrah; ac am hynny yn galw am farnedigaethau. 60 Addaw trugaredd iddi yn y diwedd.

594.

A DAETH gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fab dyn, gwna i Jerusalem adnabod ei ffieidd-dra,

3 A dywed, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW wrth Jerusalem; Dy ‖ drigfa a'th enedigaeth *sydd* o wlad Canaan: [a] dy dad *oedd* Amoriad, a'th fam yn Hittees.

4 Ac *am* dy enedigaeth, ar [b] y dydd y'th anwyd ni thorrwyd dy fogail, ac mewn dwfr ni'th olchwyd ‖ i'*th* feddalhâu; ni'th gyweiriwyd chwaith â halen, ac ni'th rwymwyd â rhwymyn.

5 Ni thosturiodd llygad wrthyt, i wneuthur i ti un o hyn, i dosturio wrthyt; ond ar wyneb y maes y'th daflwyd, i ffieiddio dy einioes, ar y dydd y'th aned.

6 ¶ A phan dramwyais heibio i ti, a'th weled ‖ yn ymdrybaeddu yn dy waed, dywedais wrthyt yn dy waed, Bydd fyw; ïe, dywedais wrthyt yn dy waed, Bydd fyw.

[c] Exod. 1. 7.

7 [c] Yn fyrddiwn y'th wneuthum fel gwellt y maes, a thi a gynnyddaist ac a aethost yn fawr, ac a ddaethost i †harddwch godidog: *dy* fronnau a chwyddasant, a'th wallt a dyfodd, a thi yn llom ac yn noeth *o'r blaen.*

† Heb. *addurn addurnau.*

8 Pan euthum heibio i ti, ac edrych arnat, wele dy amser yn amser serchowgrwydd: yna [d] lledais fy aden drosot, a chuddiais dy noethni: tyngais hefyd i ti, ac euthum mewn cyfammod â thi, medd yr ARGLWYDD DDUW, a thi a aethost yn eiddof fi.

[d] Ruth 3. 9.

9 Yna mi a'th olchais â dwfr; ïe, golchais dy waed oddi wrthyt, ac irais di âg olew.

10 Mi a'th wisgais hefyd â gwaith edau a nodwydd, rhoddais i ti hefyd esgidiau o groen daear-foch, a gwregysais di â llïan main, a gorchuddiais di â sidan.

11 Mi a'th herddais hefyd â harddwch, a [e] rhoddais freichledau am dy ddwylaw, a chadwyn am dy wddf.

[e] Gen. 24. 22, 47.

12 Rhoddais hefyd dlws ar dy [f] dalcen, a thlysau wrth dy glustiau, a choron hardd am dy ben.

[f] Edrych Es. 3. 21.

13 Felly y'th harddwyd âg aur ac arian; a'th wisg *oedd* llïan main, a sidan, a gwaith edau a nodwydd; peilliaid, a mêl, ac olew a fwyttêit: têg hefyd odiaeth oeddit, a ffynnaist yn frenhiniaeth.

14 Aeth allan *hefyd* i ti enw ym mysg y cenhedloedd, am dy degwch: canys cyflawn *oedd* gan fy harddwch yr hwn a osodaswn arnat, medd yr ARGLWYDD DDUW.

Cyn CRIST 594.

‖ Neu, *dorriad*, neu, *gychwyniad.*

[a] ad. 45.

[b] Hos. 2. 3.

‖ Neu, *pan edrychais* arnat.

‖ Neu, *wedi dy halogi*, neu, *dy fathru.*

Cyn CRIST 594.

15 ¶ Ond ti a ymddiriedaist i'th degwch, a [g] phutteiniaist o herwydd dy enw, a thywelltaist dy butteindra ar bob cynniweirydd; eiddo ef ydoedd.

16 [h] Cymmeraist *hefyd* o'th ddillad, a gwnaethost i ti uchelfëydd brithion, a phutteiniaist arnynt: *y fath* ni ddaw, ac ni bydd *felly*.

17 A chymmeraist offer dy harddwch o'm haur ac o'm harian i, y rhai a roddaswn i ti, a gwnaethost i ti ddelwau † gwŷr, a phutteiniaist gyd â hwynt.

18 Cymmeraist *hefyd* dy wisgoedd o waith edau a nodwydd, ac a'u gwisgaist hwynt: fy olew *hefyd* a'm harogl-darth a roddaist o'u blaen hwynt.

19 Felly fy mwyd yr hwn a roddaswn i ti, yn beilliaid, ac yn olew, ac yn fêl, *â'r rhai* y'th borthaswn di; rhoddaist hynny hefyd o'u blaen hwynt yn arogl † peraidd: *fel hyn* y bu, medd yr ARGLWYDD DDUW.

20 Cymmeraist hefyd dy feibion a'th ferched, [i] y rhai a blantasit i mi; y rhai hyn a aberthaist iddynt i'w bwytta. *Ai* bychan *hyn* o'th butteindra di,

21 Ladd o honot fy mhlant, a'u rhoddi hwynt i'w tynnu trwy y *tân* iddynt?

22 Ac yn dy holl ffieidd-dra a'th butteindra ni chofiaist ddyddiau dy [k] ieuengctid, pan oeddit lom a noeth, *a*'th fod yn ymdrybaeddu yn dy waed.

23 A bu ar ol dy holl ddrygioni (Gwae, gwae i ti, medd yr ARGLWYDD DDUW)

24 [l] Adeiladu o honot i ti uchelfa, a [m] gwneuthur i ti ‖ uchelfa ym mhob heol.

25 Ym mhen pob ffordd yr adeiledaist dy uchelfa, a gwnaethost dy degwch yn ffiaidd, ac a ledaist dy draed i bob cynniweirydd, ac amlhêaist dy butteindra.

26 Putteiniaist hefyd [n] gyd â meibion yr Aipht dy gymmydogion, mawr eu cnawd; ac a amlhêaist dy butteindra, i'm digio i.

27 Am hynny wele, estynais fy llaw arnat, a phrinhêais dy ran, a rhoddais di wrth ewyllys dy gaseion, [o] ‖ merched y Philistiaid, y rhai sydd gywilydd ganddynt dy ffordd ysgeler.

28 [p] Putteiniaist hefyd gyd â meibion Assur, o eisieu cael dy ddigon; a hefyd wedi putteinio gyd â hwynt, ni'th ddigonwyd.

29 Amlhêaist hefyd dy butteindra yng ngwlad Canaan hyd Caldea; ac etto ni'th ddigonwyd â hyn.

30 Mor llesg yw dy galon, medd yr ARGLWYDD DDUW, gan i ti wneuthur hyn oll, *sef* gwaith putteinwraig yn llywodraethu!

31 ‖ Pan [q] adeiledaist dy uchelfa ym mhen pob ffordd, ac y gwnaethost dy uchelfa ym mhob heol; ac nid oeddit fel puttain, gan dy fod yn dirmygu gwobr;

32 *Ond fel* gwraig a dorrai ei phriodas, *ac* a gymmerai ddïeithriaid yn lle ei gwr.

33 I bob puttain y rhoddant wobr; ond [r] tydi a roddi dy wobr i'th holl gariadau, ac a'u gobrwyi hwynt i ddyfod attat oddi amgylch i'th butteindra.

34 Ac ynot ti y mae y gwrthwyneb i wragedd *eraill* yn dy butteindra, gan na phutteiniodd neb ar dy ol di: canys lle y rhoddi wobr, ac na roddir gwobr i ti, yna yr wyt yn y gwrthwyneb.

35 ¶ Gan hynny, O buttain, clyw air yr ARGLWYDD:

36 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Am dywallt dy frynti, a datguddio dy noethni trwy dy butteindra gyd â'th gariadau, a chyd â holl eilunod dy ffieidd-dra, a thrwy waed dy feibion y rhai a roddaist iddynt;

37 Am hynny wele [s] fi yn casglu dy holl gariadau gyd â'r rhai yr ymddigrifaist, a'r rhai oll a geraist, gyd â'r rhai oll a gasêaist; *ïe*, casglaf hwynt i'th erbyn oddi amgylch, ac a ddinoethaf dy noethni iddynt, fel y gwelont dy holl noethni.

38 Barnaf di hefyd ‖ â barnedigaethau [t] putteiniaid, a'r rhai a dywalltant waed; a rhoddaf i ti waed mewn llidiowgrwydd ac eiddigedd.

39 *Ië*, rhoddaf di yn eu dwylaw hwynt, a hwy a ddinystriant [u] dy uchelfa, ac a fwriant i lawr dy uchel-leoedd: dïosgant di hefyd o'th ddillad, a chymmerant ddodrefn dy harddwch, ac a'th adawant yn llom ac yn noeth.

40 Dygant hefyd dyrfa i'th erbyn, ac a'th labyddiant â meini, ac â'u cleddyfau y'th drywanant.

41 [x] Llosgant *hefyd* dy dai â thân, a gwnant arnat farnedigaethau y'ngolwg gwragedd lawer: a mi a wnaf i ti beidio â phutteinio, a hefyd ni roddi wobr mwy.

42 Felly y llonyddaf fy llid i'th erbyn, a symmud fy eiddigedd oddi wrthyt; mi a lonyddaf hefyd, ac ni ddigiaf mwy.

43 Am na chofiaist ddyddiau dy ieu-

Cyn CRIST 594.

‖ Neu, *Yn dy ferched y mae dy uchelfa.*

[g] Es. 57. 8. Jer. 2. 20. a 3. 2, 6, 20. pen. 23. 3, 12.
[h] pen. 7. 20. Hos. 2. 8.
† Heb. *gwrryw.*
† Heb. *gorphwysdra.*
[i] 2 Bren. 16. 3. Ps. 106. 37. Es. 57. 5. pen. 20. 26. a 23. 37.
[k] Hos. 11. 1.
[l] ad. 31.
[m] Es. 57. 5, 7. Jer. 2. 20.
‖ Neu, *butteindy.*
[n] pen. 8. 10, 14. a 23. 19, 20.
[o] 2 Chron. 28. 18. ad. 57.
‖ Neu, *trefi.*
[p] 2 Bren. 16. 7, 10. 2 Chron. 28. 23. Jer. 2. 18, 36. pen. 23. 12, &c.
[q] ad. 24, 39.
[r] Es. 30. 3. Hos. 8. 9.
[s] Jer. 13. 22, 26. Galar. 1. 8. pen. 23. 22, 29. Hos. 2. 10. a 8. 10.
‖ Neu, *fel barnu.*
[t] Lef. 20. 10. Deut. 22. 22.
[u] ad. 24, 31.
[x] 2 Bren. 25. 9. Jer. 39. 8. a 52. 13.

Cyn CRIST 594.

engctid, ond annogaist fi i lid yn hyn oll; am hynny wele, [x] myfi a roddaf dy ffordd ar *dy* ben, medd yr ARGLWYDD DDUW: fel na wnelech yr ysgelerder hyn am ben dy holl ffieidd-dra.

44 ¶ Wele, pob dïarhebydd a ddïarheba am danat, gan ddywedyd, Fel y fam *y mae* y ferch.

45 Merch dy fam, yr hon a ffieiddiodd ei gwr a'i meibion, *ydwyt* ti; a chwaer dy chwïorydd *ydwyt*, y rhai a ffieiddiasant eu gwŷr a'u meibion, [y] eich mam *oedd* Hittees, a'ch tad yn Amoriad.

46 A'th chwaer hynaf yw Samaria, hi a'i merched, yn trigo ar dy law aswy: [z] a'th chwaer † ieuangach nâ thi, yr hon sydd yn trigo ar dy law ddehau, *yw* Sodom a'i merched.

47 Etto ni rodiaist yn eu ffyrdd hwynt, ac nid yn ol eu ffieidd-dra hwynt y gwnaethost: ‖ megis *pettai hynny* ychydig bach, ymlygraist yn fwy nâ hwy yn dy holl ffyrdd.

48 *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, [a] ni wnaeth Sodom dy chwaer, na hi na'i merched, fel y gwnaethost ti a'th ferched.

49 Wele, hyn oedd anwiredd dy chwaer Sodom, Balchder, [b] digonedd bara, ac amlder o seguryd oedd ynddi ac yn ei merched, ac ni chryfhâodd hi law yr anghenog a'r tlawd.

50 A hwy a ymddyrchafasant, ac [c] a wnaethant ffieidd-dra o'm blaen i: am hynny [d] y symmudais hwynt, fel y gwelais *yn dda*.

51 Samaria hefyd ni phechodd fel hanner dy bechod di; ond tydi a amlhêaist dy ffieidd-dra yn fwy nâ hwynt, ac [e] a gyfiawnhêaist dy chwïorydd yn dy holl ffieidd-dra a wnaethost.

52 Tithau yr hon a fernaist ar dy chwïorydd, dwg dy waradwydd am dy bechodau y rhai a wnaethost yn ffieiddiach nâ hwynt: cyfiawnach ydynt nâ thi: cywilyddia dithau, a dwg dy waradwydd, gan gyfiawnhâu o honot dy chwïorydd.

53 [f] Pan ddychwelwyf eu caethiwed hwynt, [g] caethiwed Sodom a'i merched, a chaethiwed Samaria a'i merched, yna *y dychwelaf* gaethiwed dy gaethion dithau a'th ferched yn eu canol hwynt:

54 Fel y dygech dy warth, ac y'th waradwydder, am yr hyn oll a wnaethost, gan gysuro o honot hwynt.

55 Pan ddychwelo dy chwïorydd, Sodom a'i merched, i'w hen gyflwr, a phan ddychwelo Samaria a'i merched i'w hen gyflwr, yna tithau a'th ferched a ddychwelwch i'ch hen gyflwr.

56 Canys † nid oedd mo'r sôn am Sodom dy chwaer yn dy enau yn nydd dy falchder:

57 Cyn datguddio dy ddrygioni, megis *yn* amser *dy* [h] waradwydd gan ferched † Syria, a'r holl rai o'i hamgylch, merched y Philistiaid, y rhai a'th ‖ ddïystyrant o bob parth.

58 Dy ysgelerder, a'th ffieidd-dra hefyd, [i] ti a'u dygaist hwynt, medd yr ARGLWYDD.

59 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Felly y gwnaf â thi fel y gwnaethost, yr hon a ddïystyraist lw, i ddiddymmu y cyfammod.

60 ¶ Etto mi a gofiaf fy nghyfammod â thi yn nyddiau dy ieuengctid, ac a sicrhâf i ti gyfammod tragywyddol.

61 Yna [k] y cofi dy ffyrdd, ac y cywilyddi, pan dderbyniech dy chwïorydd hŷn nâ thi, gyd â'r rhai ieuangach nâ thi: a rhoddaf hwynt yn [l] ferched i ti, a [m] *hynny* nid wrth dy ammod di.

62 A mi a sicrhâf fy nghyfammod â thi; a chei wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

63 Fel y cofiech di, ac y cywilyddiech, ac na byddo i ti mwy agoryd safn gan dy waradwydd, pan ddyhudder fi tu ag attat, am yr hyn oll a wnaethost, medd yr ARGLWYDD DDUW.

PENNOD XVII.

1 *Trwy ddammeg o ddau eryr a gwinwydden,* 11 *y dangosir barnedigaeth Duw ar Jerusalem, am droi oddi wrth Babilon at yr Aipht.* 22 *Duw yn addaw plannu cedrwydden yr efengyl.*

AGAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd, Cylch 594.

2 Mab dyn, traetha ddychymmyg, a dïarheba ddïareb wrth dŷ Israel,

3 A dywed, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, Eryr mawr, mawr ei adenydd, hir ei asgell, llawn plu, yr hwn oedd iddo † amryw liwiau, a ddaeth i Libanus, ac [a] a gymmerth frigyn uchaf y gedrwydden.

4 Torrodd frig ei blagur hi, ac a'i dug i dir marsiandïaeth: yn ninas marchnadyddion y gosododd efe ef.

5 A chymmerth o had y tir, ac a'i bwriodd mewn maes † ffrwythlawn; efe a'*i* gosododd *ef* wrth ddyfroedd lawer, *ac* a'i plannodd *fel* helygen.

Cyn CRIST 594.

† Heb. *nid oedd dy chwaer Sodom yn chwedl*, neu, *yn sôn yn dy enau.*

[h] 2 Bren. 16. 5. 2 Chron. 28. 18. Es. 7. 1. a 14. 28.

† Heb. *Aram.*

‖ Neu, *anrheithiant.*

[i] pen. 23. 49.

[k] pen. 20. 43.

[l] Es. 54. 1. a 60. 4. Gal. 4. 26, &c.

[m] Jer. 31. 31, &c.

† Heb. *wniadwaith.*

[a] 2 Bren. 24. 12.

† Heb. *kad.*

[x] pen. 9. 10. a 11. 21. a 22. 31.

[y] ad. 3.

[z] Deut. 32. 32. Es. 1. 10.

† Heb. *lai nâ thi.*

‖ Neu, *alarwyd ar hynny megis peth bychan.*

[a] Matt. 10. 15. a 11. 24.

[b] Gen. 13. 10.

[c] Gen. 18. 20.

[d] Gen. 19. 24.

[e] Jer. 3. 11. Matt. 12. 41, 42.

[f] Edrych Es. 1. 9. ad. 60.

[g] Jer. 20. 16.

Cyn CRIST Cylch 594.

6 Ac efe a dyfodd, ac a aeth yn winwydden wasgarog, isel o dwf, a'i changau yn troi atto ef; a'i gwraidd oedd dano ef: felly yr aeth yn winwydden, ac y dug geingciau, ac y bwriodd frig.

7 Yr oedd hefyd ryw eryr mawr, mawr ei esgyll, ac â llawer o blu: ac wele y winwydden hon yn plygu ei gwraidd tu ag atto ef, ac yn bwrw ei cheingciau tu ag atto, i'w dyfrhâu ar hyd rhigolau ei phlaniad.

8 Mewn maes da wrth ddyfroedd lawer y plannasid hi, i fwrw brig, ac i ddwyn ffrwyth, fel y byddai yn winwydden hardd-deg.

9 Dywed, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, A lwydda hi? oni thynn efe ei gwraidd hi? ac oni thyrr efe ei ffrwyth hi, fel y gwywo? sych holl ddail ei brig, ac nid trwy fraich mawr, na thrwy bobl lawer, i'w thynnu hi o'i gwraidd.

10 Ië, wele, wedi ei phlannu, a lwydda hi? [b] gan wywo oni wywa, pan gyffyrddo gwynt y dwyrain â hi? yn rhigolau ei thwf y gwywa.

11 ¶ Daeth hefyd air yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

12 Dywed yr awr hon wrth y tŷ gwrthryfelgar, Oni wyddoch beth *yw* hyn? dywed, Wele, daeth brenhin Babilon i Jerusalem, ac efe a gymmerodd ei brenhin hi, a'i thywysogion, ac a'u dug hwynt gyd âg ef i Babilon:

13 Ac a gymmerodd o'r had brenhinol, ac a wnaeth âg ef gyfammod, ac [c] a'i dug ef dan lw; cymmerodd hefyd gedyrn y wlad:

14 Fel y byddai y deyrnas yn isel, heb ymddyrchafu, *eithr* † sefyll o honi trwy gadw ei gyfammod ef.

15 Ond [d] gwrthryfelodd i'w erbyn, gan anfon ei genhadau i'r Aipht, [e] fel y rhoddid iddo feirch, a phobl lawer. A lwydda efe? a ddïangc yr hwn a wnelo hyn? neu a ddiddymma efe y cyfammod, ac a waredir ef?

16 *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, [f] y'nghartref y brenhin yr hwn a'i gwnaeth ef yn frenhin, yr hwn y dïystyrodd efe ei lw, a'r hwn y diddymmodd efe ei gyfammod, gyd âg ef y bydd efe marw y'nghanol Babilon.

17 Ac ni wna Pharaoh â'*i* lu mawr, ac â'*i* fintai lïosog, *ddim* gyd âg ef mewn rhyfel, [g] wrth godi clawdd, ac wrth adeiladu cestyll, i dorri ymaith lawer einioes.

18 Gan ddïystyru o hono y llw, gan ddiddymmu y cynghrair (canys wele, efe a roddasai ei law) a gwneuthur o hono hynny oll, ni ddïangc.

19 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; *Fel mai* byw fi, fy llw yr hwn a ddïystyrodd efe, a'm cyfammod yr hwn a ddiddymmodd efe, hwnnw a roddaf fi ar ei ben ef.

20 Canys [h] taenaf fy rhwyd arno, ac efe a ddèlir yn fy rhwyd, a dygaf ef i Babilon, ac yno yr ymddadleuaf âg ef *am* ei gamwedd a wnaeth i'm herbyn.

21 [i] A'i holl ffoaduriaid ynghyd â'i holl fyddinoedd a syrthiant gan y cleddyf, a'r gweddill a wasgerir gyd â phob gwynt; fel y gwypoch mai myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais.

22 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Mi a gymmeraf hefyd frig y gedrwydden uchel, ac a'*i* gosodaf: o frig ei blagur y torraf *un* tyner, a mi a'*i* plannaf ar fynydd uchel a dyrchafedig.

23 Ar [k] fynydd uchelder Israel y plannaf ef: ac efe a fwrw frig, ac a ddwg ffrwyth, ac a fydd yn gedrwydden hardddeg: a phob aderyn o bob rhyw asgell a drig dani; dan gysgod ei changhennau y trigant.

24 A holl brennau y maes a gânt wybod mai myfi yr ARGLWYDD a ostyngais y pren uchel, ac a ddyrchefais y pren isel; a sychais y pren îr, ac a ireiddiais y pren crin: myfi yr ARGLWYDD a'*i* lleferais, ac a'*i* gwneuthum.

PENNOD XVIII.

1 *Duw yn argyhoeddi anghyfiawn ddïareb y grawnwin surion; 5 yn dangos y modd y gwna efe â thad cyfiawn:* 10 *ac â mab anghyfiawn i dad cyfiawn:* 14 *ac â mab cyfiawn i dad anghyfiawn:* 19 *ac â'r annuwiol a edifarhâo:* 24 *ac â'r duwiol a ymadawo â'i dduwioldeb.* 25 *Y mae yn ymddiffyn ei gyfiawnder,* 31 *ac yn annog i edifeirwch.*

AGAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd, 594.

2 Paham gennych arferu y ddïareb hon am dir Israel, gan ddywedyd, [a] Y tadau a fwyttasant rawnwin surion, ac ar ddannedd y plant y mae dincod?

3 *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, ni bydd i chwi mwy arferu y ddïareb hon yn Israel.

4 Wele, yr holl eneidiau eiddof fi yd-

[b] pen. 19. 12. Hos. 13. 15.

[c] 2 Chron. 36. 13.

† Heb. *trwy gadw ei gyfammod ef, i sefyll wrtho.*

[d] 2 Bren. 24. 20.

[e] Es. 31. 1, 3.

[f] Jer. 32. 5. a 34. 3. pen. 12. 13.

[g] Jer. 52. 4. pen. 4. 2.

[h] pen. 12. 13. a 32. 3.

[i] pen. 12. 14.

[k] Es. 2. 2, 3. pen. 20. 40. Michah 4. 1.

[a] Jer. 31. 29. Galar. 5. 7.

Cyn CRIST 594.

ynt; fel enaid y tad, felly hefyd enaid y mab, eiddof fi ydynt; yr enaid a becho, hwnnw a fydd marw.

5 ¶ Canys os bydd gwr yn gyfiawn, ac yn gwneuthur barn a chyfiawnder,

6 Heb [b] fwytta ar y mynyddoedd, na chyfodi ei lygaid at eilunod tŷ Israel, ac heb [c] halogi gwraig ei gymmydog, na nesau at [d] wraig fisglwyfus,

7 Na [e] gorthrymmu neb, *ond* a roddes ei [f] wystl i'r dyledwr yn ei ol, ni threisiodd drais, [g] ei fara a roddodd i'r newynog, ac a ddilladodd y noeth,

8 Ni roddes ar [h] usuriaeth, ac ni chymmerodd ychwaneg, ei law a dynnodd yn ei hol oddi wrth anwiredd, gwir farn a wnaeth rhwng gwr a gwr,

9 Yn fy neddfau y rhodiodd, a'm barnedigaethau a gadwodd, i wneuthur gwirionedd: cyfiawn *yw;* gan fyw efe a fydd byw, medd yr ARGLWYDD DDUW.

10 ¶ Os cenhedla efe fab yn ‖ lleidr, *ac* yn tywallt gwaed, ac a wna ‖ gyffelyb i'r un o'r *pethau* hyn,

11 Ac ni wna yr un o'r *pethau* hynny, ond ar y mynyddoedd y bwytty, a gwraig ei gymmydog a haloga,

12 Yr anghenus a'r tlawd a orthrymma, trais a dreisia, gwystl ni rydd drachefn, ac at eilunod y cyfyd ei lygaid, a wnaeth ffieidd-dra,

13 Ar usuriaeth y rhoddes, ac ychwaneg a gymmerth; gan hynny a fydd efe byw? Ni bydd byw: gwnaeth yr holl ffieidd-dra hyn; gan farw y bydd farw; [i] ei waed a fydd arno ei hun.

14 ¶ Ac wele, *os* cenhedla fab a wêl holl bechodau ei dad y rhai a wnaeth efe, ac a ystyria, ac ni wna felly,

15 Ar y mynyddoedd ni fwytty, a'i lygaid ni chyfyd at eilunod tŷ Israel, ni haloga wraig ei gymmydog,

16 Ni orthrymma neb chwaith, ni † attal wystl, ac ni threisia drais, ei fara a rydd i'r newynog, a'r noeth a ddillada,

17 *Ni* thry ei law oddi wrth yr anghenog, usuriaeth na llog ni chymmer, fy marnau a wna, yn fy neddfau y rhodia: hwnnw ni bydd farw am anwiredd ei dad; gan fyw y bydd efe byw.

18 Ei dad, am orthrymmu yn dost, a threisio ei frawd trwy orthrech, a gwneuthur yr hyn nid *oedd* dda ym mysg ei bobl, wele, efe a fydd marw yn ei anwiredd.

19 ¶ Etto chwi a ddywedwch, Paham? [k] oni ddwg y mab anwiredd y tad? Pan wnelo y mab farn a chyfiawnder, *a* chadw fy holl ddeddfau a'u gwneuthur hwynt, gan fyw efe a fydd byw.

20 Yr enaid a becho, hwnnw a fydd marw. [l] Y mab ni ddwg anwiredd y tad, a'r tad ni ddwg anwiredd y mab: cyfiawnder y cyfiawn fydd arno ef, a drygioni y drygionus fydd arno yntau.

21 Ond [m] os yr annuwiol a ddychwel oddi wrth ei holl bechodau y rhai a wnaeth, a chadw fy holl ddeddfau, a gwneuthur barn a chyfiawnder, efe gan fyw a fydd byw, ni bydd efe marw.

22 Ni chofir iddo yr holl gamweddau a wnaeth: yn ei gyfiawnder a wnaeth y bydd efe byw.

23 [n] Gan ewyllysio a ewyllysiwn i farw yr annuwiol, medd yr ARGLWYDD DDUW, *ac* na ddychwelai oddi wrth ei ffyrdd, a byw?

24 ¶ Ond [o] pan ddychwelo y cyfiawn oddi wrth ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, a gwneuthur yn ol yr holl ffieidd-dra a wnelo yr annuwiol; a fydd efe byw? ni chofir yr holl gyfiawnderau a wnaeth efe: yn ei gamwedd yr hwn a wnaeth, ac yn ei bechod a bechodd, ynddynt y bydd efe marw.

25 ¶ [p] Etto chwi a ddywedwch, Nid cymhwys yw ffordd yr ARGLWYDD. Gwrandewch yr awr hon, tŷ Israel, onid yw gymhwys fy ffordd i? onid eich ffyrdd chwi nid ydynt gymhwys?

26 Pan ddychwelo y cyfiawn oddi wrth ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, a marw ynddynt; am ei anwiredd a wnaeth y bydd efe marw.

27 A phan ddychwelo yr annuwiol oddi wrth ei ddrygioni yr hwn a wnaeth, a gwneuthur barn a chyfiawnder, hwnnw a geidw yn fyw ei enaid.

28 Am iddo ystyried, a dychwelyd oddi wrth ei holl gamweddau y rhai a wnaeth, gan fyw y bydd byw, ni bydd marw.

29 [q] Etto tŷ Israel a ddywedant, Nid cymhwys yw ffordd yr ARGLWYDD. Tŷ Israel, onid cymhwys fy ffyrdd i? ond eich ffyrdd chwi nid ydynt gymhwys?

30 Am hynny barnaf chwi, tŷ Israel, bob un yn ol ei ffyrdd ei hun, medd yr ARGLWYDD DDUW. [r] Dychwelwch, ‖ a throwch oddi wrth eich holl gamweddau; fel na byddo anwiredd yn dramgwydd i chwi.

31 ¶ Bwriwch oddi wrthych eich holl gamweddau y camweddasoch ynddynt, a

[b] pen. 22. 9.
[c] Lef. 18. 20. a 20. 10.
[d] Lef. 18. 19. a 20. 18.
[e] Exod. 22. 21. Lef. 19. 15. a 25. 14.
[f] Exod. 22. 26. Deut. 24. 12.
[g] Deut. 15. 7. Es. 58. 7. Matt. 25. 35.
[h] Exod. 22. 25. Lef. 25. 36, 37. Deut. 23. 19. Ps. 15. 5.
‖ Neu, *dorrwr tai.*
‖ Neu, *i'w frawd yn erbyn y pethau hyn.*
[i] Lef. 20. 9. Act. 18. 6.
† Heb. *wystla wystl,* neu, *chymmer y'ngwystl.*
[k] Exod. 20. 5. Deut. 5. 9.
[l] Deut. 24. 16. 2 Bren. 14. 6. 2 Chron. 25. 4. Jer. 31. 29, 30.
[m] pen. 33. 12.
[n] ad. 32. pen. 33. 11.
[o] pen. 3. 20. a 33. 12, 13.
[p] ad. 29. pen. 33. 17, 20.
[q] ad. 25.
[r] Matt. 3. 2.
‖ Neu, *a throwch* eraill.

gwnewch i chwi [s] galon newydd, ac yspryd newydd: canys paham, tŷ Israel, y byddwch feirw?

32 Canys [t] nid oes ewyllys gennyf i farwolaeth y marw, medd yr ARGLWYDD DDUW. ‖ Dychwelwch gan hynny, a byddwch fyw.

PENNOD XIX.

1 *Cwynfan am dywysogion Israel, trwy ddammeg o genawon llew a ddèlid mewn pydew;* 10 *ac am Jerusalem, trwy ddammeg o winwydden anrheithiedig.*

CYMMER dithau alarnad am dywysogion Israel,

2 A dywed, Beth *yw* dy fam? llewes: gorweddodd ym mysg llewod, y'nghanol y llewod ieuaingc y maethodd hi ei chenawon.

3 A hi a ddug i fynu un o'i chenawon: [a] efe a aeth yn llew ieuangc, ac a ddysgodd ysglyfaethu ysglyfaeth; bwyttâodd ddynion.

4 Yna y cenhedloedd a glywsant sôn am dano; [b] daliwyd ef yn eu ffos hwynt, a dygasant ef mewn cadwynau i dir yr Aipht.

5 A phan welodd iddi ddisgwyl, *a* darfod am ei gobaith, hi a gymmerodd un *arall* o'i chenawon, *ac* a'i gwnaeth ef yn llew ieuangc.

6 Yntau a dramwyodd ym mysg y llewod; [c] efe a aeth yn llew ieuangc, ac a ddysgodd ysglyfaethu ysglyfaeth; bwyttâodd ddynion.

7 Adnabu hefyd eu ‖ gweddwon hwynt, a'u dinasoedd a anrheithiodd efe; *ïe,* anrheithiwyd y tir a'i gyflawnder gan lais ei ruad ef.

8 Yna [d] y cenhedloedd a ymosodasant yn ei erbyn ef o amgylch o'r taleithiau, ac [e] a daenasant eu rhwyd arno; ac efe a ddaliwyd yn eu ffos hwynt.

9 A hwy a'i rhoddasant ef y'ngharchar mewn ‖ cadwyni, ac a'i dygasant at frenhin Babilon: dygasant ef i ymddiffynfeydd, fel na chlywid ei lais ef mwy ar fynyddoedd Israel.

10 ¶ Dy fam *sydd* fel gwinwydden yn dy ‖ waed di, wedi ei phlannu wrth ddyfroedd: ffrwythlawn a brigog oedd, o herwydd dyfroedd lawer.

11 Ac yr oedd iddi wïail cryfion yn deyrn-wïail llywodraethwyr, a'i huchder *oedd* uchel ym mysg y tewfrig; fel y gwelid hi yn ei huchder yn amlder ei changhennau.

12 Ond hi a ddiwreiddiwyd mewn llidiowgrwydd, bwriwyd hi i'r llawr, a [f] gwynt y dwyrain a wywodd ei ffrwyth hi: ei gwïail cryfion hi a dorrwyd ac a wywasant; tân a'u hysodd.

13 Ac yr awr hon hi a blannwyd mewn anialwch, mewn tir cras a sychedig.

14 A [g] thân a aeth allan o wïalen ei changhennau, ysodd ei ffrwyth hi, fel nad oedd ynddi wïalen gref yn deyrn-wïalen i lywodraethu. Galarnad *yw* hwn, ac yn alarnad y bydd.

PENNOD XX.

1 *Duw yn gwrthod gadael i henuriaid Israel ymgynghori âg ef: 5 yn adrodd ystori eu hanufudd-dod hwy yn yr Aipht,* 10 *yn yr anialwch,* 27 *ac yn eu gwlad:* 33 *yn addaw eu cynnull hwy trwy yr efengyl.* 45 *Dan enw coedwig y mae yn dangos dinystr Jerusalem.*

YN y seithfed flwyddyn, o fewn y pummed *mis,* ar y degfed *dydd* o'r mis, [a] y daeth gwŷr o henuriaid Israel i ymgynghori â'r ARGLWYDD, ac a eisteddasant ger fy mron i.

2 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

3 Ha fab dyn, llefara wrth henuriaid Israel, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; [b] Ai i ymofyn â mi yr ydych chwi yn dyfod? *Fel* mai byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, ni fynnaf gennych ymofyn â mi.

4 ‖ [c] A ferni di hwynt, mab dyn, a ferni di hwynt? gwna iddynt wybod ffieidd-dra eu tadau:

5 ¶ A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Ar y dydd [d] y dewisais Israel, ac y † tyngais wrth had tŷ Jacob, ac y'm [e] gwneuthum yn hysbys iddynt yn nhir yr Aipht, pan dyngais wrthynt, gan ddywedyd, Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi;

6 Yn y dydd y tyngais wrthynt ar eu dwyn hwynt allan o dir yr Aipht, i wlad yr hon a ddarparaswn iddynt, yn llifeirio o laeth a mêl; [f] yr hon *yw* gogoniant yr holl diroedd:

7 Yna y dywedais wrthynt, Bwriwch ymaith bob un ffieidd-dra ei lygaid, ac nac ymhalogwch âg eilunod yr Aipht. Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

8 Er hynny gwrthryfelasant i'm herbyn, ac ni fynnent wrando arnaf: ni fwriasant ymaith ffieidd-dra eu llygaid bob un, ac ni adawsant eilunod yr Aipht. Yna y dywedais, Tywalltaf arnynt fy llidiowgrwydd, i gyflawni fy nig arnynt y'nghanol gwlad yr Aipht.

Cyn CRIST 594.

[s] Jer. 32. 39. pen. 11. 19. a 36. 26.

[t] Galar. 3. 33. pen. 33. 11. 2 Petr 3. 9.

‖ Neu, *Trowch eraill.*

594.

[a] ad. 6.

[b] 2 Bren. 23. 33, 34. Jer. 22. 11, 12.

[c] ad. 3.

‖ Neu, *llysoedd anghyfannedd,* neu, *gweddwdui.*

[d] 2 Bren. 24. 2.

[e] 2 Chron. 36. 6. Jer. 22. 18.

‖ Neu, *bachau.*

‖ Neu, *lonyddwch,* neu, *gyffelybrwydd.*

[f] pen. 17. 10. Hos. 13. 15.

[g] Barn. 9. 15.

Cylch 593.

[a] pen. 8. 1. a 14. 1.

[b] ad. 31. pen. 14. 3.

‖ Neu, *A ddarlleui di trostynt hwy.*

[c] pen. 22. 2. a 23. 36.

[d] Exod. 6. 7.

† Heb. *codais fy llaw:* ac felly ad. 6, &c.

[e] Exod. 3. 8. a 4. 31.

[f] Ps. 48. 2. ad. 15. Dan. 8. 9. a 11. 16.

Cyn CRIST Cylch 593.

9 [g] Etto gwneuthum er mwyn fy enw, rhag ei halogi y'ngolwg y cenhedloedd y rhai *yr oeddynt* hwy yn eu mysg; y'ngŵydd pa rai yr ymhysbysais iddynt hwy, wrth eu dwyn hwynt allan o dir yr Aipht.

10 ¶ Am hynny [h] y dygais hwynt allan o dir yr Aipht, ac a'u dygais hwynt i'r anialwch.

11 A rhoddais iddynt fy neddfau, † a hysbysais iddynt fy marnedigaethau; [i] y rhai y bydd byw ynddynt y dyn a'u gwna hwynt.

12 Rhoddais hefyd iddynt fy [k] sabbothau, i fod yn arwydd rhyngof fi a hwynt, i wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD a'u sancteiddiodd hwynt.

13 Er hynny tŷ Israel a wrthryfelasant i'm herbyn yn yr anialwch: ni rodiasant yn fy neddfau, ond dïystyrasant fy marnedigaethau, y rhai y bydd byw ynddynt y dyn a'u gwnelo hwynt; fy sabbothau hefyd a [l] halogasant yn ddirfawr. Yna y dywedais y tywalltwn fy llid arnynt yn yr [m] anialwch, i'w difetha hwynt.

14 [n] Etto gwneuthum er mwyn fy enw, fel na halogid ef y'ngolwg y cenhedloedd, y rhai y dygais hwynt allan yn eu gŵydd.

15 Ac etto [o] mi a dyngaswn iddynt yn yr anialwch, na ddygwn hwynt i'r wlad a roddaswn *iddynt*, yn llifeirio o laeth a mêl; [p] honno *yw* gogoniant yr holl wledydd:

16 [q] O herwydd iddynt ddïystyru fy marnedigaethau, ac na rodiasant yn fy neddfau, ond halogi fy sabbothau: canys eu calon oedd yn myned ar ol eu heilunod.

17 Etto tosturiodd fy llygaid wrthynt rhag eu dinystrio, ac ni wneuthum ddiben am danynt yn yr anialwch.

18 Ond mi a ddywedais wrth eu meibion hwynt yn yr anialwch, Na rodiwch yn neddfau eich tadau, ac na chedwch eu barnedigaethau hwynt, nac ymhalogwch chwaith â'u heilunod hwynt.

19 Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi; rhodiwch yn fy neddfau, a chedwch fy marnedigaethau, a gwnewch hwynt:

20 Sancteiddiwch hefyd fy sabbothau; fel y byddont yn arwydd rhyngof fi a chwithau, i wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

21 Y meibion hwythau a wrthryfelasant i'm herbyn: yn fy neddfau ni rodiasant, a'm barnedigaethau ni chadwasant trwy eu gwneuthur hwynt, [r] y rhai y bydd byw ynddynt y dyn a'u gwnelo hwynt: halogasant fy sabbothau: yna y dywedais y tywalltwn fy llid arnynt, i gyflawni fy nig wrthynt yn yr anialwch.

22 [s] Etto trôais heibio fy llaw, a [t] gwneuthum er mwyn fy enw, fel na halogid ef y'ngolwg y cenhedloedd y rhai y dygaswn hwynt allan yn eu gŵydd.

23 Hefyd mi a dyngaswn wrthynt yn yr anialwch, [u] ar eu gwasgaru hwynt ym mysg y cenhedloedd, a'u taenu hwynt ar hyd y gwledydd;

24 [x] O herwydd fy marnedigaethau ni wnaethent, ond fy neddfau a ddïystyrasent, fy sabbothau hefyd a halogasent, a'u llygaid oedd ar ol eilunod eu tadau.

25 [y] Minnau hefyd a roddais iddynt ddeddfau nid *oeddynt* dda, a barnedigaethau ni byddent fyw ynddynt:

26 Ac a'u halogais hwynt yn eu hoffrymmau, [z] wrth dynnu *trwy dân* bob peth a egoro y groth, fel y dinystriwn hwynt; fel y gwybyddent mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

27 ¶ Am hynny, fab dyn, llefara wrth dŷ Israel, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Etto yn hyn y'm cablodd eich tadau, gan † wneuthur o honynt gamwedd i'm herbyn.

28 Canys dygais hwynt i'r tir a dyngaswn ar ei roddi iddynt, a [a] gwelsant bob bryn uchel, a phob pren brigog; ac aberthasant yno eu hebyrth, ac yno y rhoddasant eu hoffrymmau digllonedd: yno hefyd y gosodasant eu [b] harogl peraidd, ac yno y tywalltasant eu dïod-offrymmau.

29 Yna y dywedais ‖ wrthynt, Beth *yw* yr uchelfa yr ydych chwi yn myned iddi? a Bamah y galwyd ei henw hyd y dydd hwn.

30 Am hynny dywed wrth dŷ Israel, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Ai ar ffordd eich tadau yr ymhalogwch chwi? ac a butteiniwch chwi ar ol eu ffieidd-dra hwynt?

31 Canys pan offrymmoch eich offrymmau, gan dynnu eich meibion trwy y tân, yr ymhalogwch wrth eich holl eilunod hyd heddyw: a [c] fynnaf fi gennych ymofyn â mi, tŷ Israel? *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, nid ymofynir â mi gennych.

Cyn CRIST Cylch 593.

[g] Edrych Exod. 32. 12. Num. 14. 16. Deut. 9. 28. ad. 14, 22.
[h] Exod. 13. 18.
† Heb. *a gwneuthum iddynt wybod.*
[i] Lef. 18. 5. ad. 13, 21. Rhuf. 10. 5. Gal. 3. 12.
[k] Exod. 20. 8. a 31. 13, &c. a 35. 2. Deut. 5. 12.
[l] Exod. 16. 27.
[m] Num. 14. 29. a 26. 65.
[n] ad. 9, 22.
[o] Num. 14. 28. Ps. 106. 26.
[p] ad. 6.
[q] ad. 13, 24.
[r] ad. 11, 13.
[s] Ps. 78. 38.
[t] ad. 9, 14.
[u] Lef. 26. 33. Jer. 15. 4.
[x] ad. 13, 16.
[y] Edrych Ps. 81. 12. ad. 39. Rhuf. 1. 24.
[z] 2 Bren. 17. 17. a 21. 6. 2 Chron. 28. 3. a 33. 6. pen. 16. 20.
† Heb. *gamweddu o honynt gamwedd.*
[a] Es. 57. 5, &c.
[b] pen. 16. 19.
‖ Neu, *iddynt, Beth oedd yr uchelfa,* neu, *y Bamah,* &c.
[c] ad. 3.

Cyn CRIST Cylch 593.

32 † Eich bwriad hefyd ni bydd ddim, yr hyn a ddywedwch, Byddwn fel y cenhedloedd, fel teuluoedd y gwledydd, i wasanaethu pren a maen.

† Heb. *A'r hyn a esgyno ar eich yspryd.*

33 ¶ *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, yn ddïau â llaw gadarn, ac â braich estynedig, ac â llidiowgrwydd tywalltedig, y teyrnasaf arnoch.

34 A dygaf chwi allan ym mysg y bobloedd, a chasglaf chwi o'r gwledydd y rhai y'ch gwasgarwyd ynddynt, â llaw gadarn, ac â braich estynedig, ac â llidiowgrwydd tywalltedig.

35 A dygaf chwi i anialwch y bobloedd, ac ymddadleuaf â chwi yno wyneb yn wyneb.

36 Fel yr ymddadleuais â'ch tadau yn anialwch tir yr Aipht, felly yr ymddadleuaf â chwithau, medd yr ARGLWYDD DDUW.

37 A gwnaf i chwi fyned dan y wïalen, a dygaf chwi i ‖ rwym y cyfammod.

‖ Neu, *draddodiad.*

38 A [d] charthaf o honoch y rhai gwrthryfelgar, a'r rhai a droseddant i'm herbyn: dygaf hwynt o wlad eu hymdaith, ac [e] i wlad Israel ni ddeuant: a [f] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[d] pen. 34. 17, 20. Matt. 25. 32, 33.

[e] Jer. 44. 14.

[f] pen. 6. 7. a 15. 7. a 23. 49.

39 Chwithau, tŷ Israel, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Ewch, gwasanaethwch bob un ei eilunod, ac ar ol hyn *hefyd,* oni wrandewch arnaf fi: ond na halogwch mwy fy enw sanctaidd â'ch offrymmau, ac â'ch eilunod.

40 Canys [g] yn fy mynydd sanctaidd, ym mynydd uchelder Israel, medd yr ARGLWYDD DDUW, yno y'm gwasanaetha holl dŷ Israel, cwbl o'r wlad: yno y byddaf foddlawn iddynt; ac yno y gofynaf eich offrymmau, ‖ a blaen-ffrwyth eich offrymmau, gyd â'ch holl sanctaidd bethau.

[g] Es. 2. 2, 3. pen. 17. 23. Michah 4. 1.

‖ Neu, *a'r pennaf o'ch offrymmau.*

41 Byddaf foddlawn i chwi gyd â'ch arogl † peraidd, pan ddygwyf chwi allan o blith y bobloedd, a'ch casglu chwi o'r tiroedd y'ch gwasgarwyd ynddynt; a mi a sancteiddir ynoch y'ngolwg y cenhedloedd.

† Heb. *gorphwysdra.*

42 [h] Hefyd cewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan ddygwyf chwi i dir Israel, i'r tir y tyngais am ei roddi i'ch tadau.

[h] ad. 38, 44.

43 Ac [i] yno y cofiwch eich ffyrdd, a'ch holl weithredoedd y rhai yr ymhalogasoch ynddynt; [k] fel yr alaroch arnoch eich hun am yr holl ddrygioni a wnaethoch.

[i] pen. 16. 61.

[k] Lef. 26. 39. pen. 6. 9. Hos. 5. 15.

44 A [l] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan wnelwyf â chwi er mwyn fy enw, nid yn ol eich ffyrdd drygionus chwi, nac yn ol eich gweithredoedd llygredig, O tŷ Israel, medd yr ARGLWYDD DDUW.

Cyn CRIST Cylch 593.

[l] ad. 38. pen. 24. 24.

45 ¶ Daeth drachefn air yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

46 Gosod dy wyneb, [m] fab dyn, tu a'r dehau, ïe difera *eiriau* tu a'r dehau, a phrophwyda yn erbyn coed maes y dehau;

[m] pen. 21. 2.

47 A dywed wrth goed y dehau, Gwrando air yr ARGLWYDD: Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Wele fi yn cynneu ynot ti dân, ac efe a ysa ynot ti [n] bob pren îr, a phob pren sych: ffagl y fflam ni ddiffydd, a'r holl wynebau o'r dehau hyd y gogledd a losgir ynddo.

[n] Luc 23. 31.

48 A phob cnawd a welant mai myfi yr ARGLWYDD a'i cynneuais: nis diffoddir ef.

49 Yna y dywedais, O ARGLWYDD DDUW, y maent hwy yn dywedyd am danaf, Onid dammegion y mae hwn yn eu traethu?

PENNOD XXI.

1 *Ezeciel yn prophwydo yn erbyn Jerusalem trwy arwydd ucheneidio.* 8 *Y cleddyf gloyw-lym,* 18 *yn erbyn Jerusalem,* 25 *yn erbyn y frenhiniaeth,* 28 *ac yn erbyn yr Ammoniaid.*

A DAETH gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd, 593.

2 Gosod dy wyneb, [a] fab dyn, tu a Jerusalem, a [b] difera *dy eiriau* tu a'r cyssegroedd, a phrophwyda yn erbyn gwlad Israel,

[a] pen. 20. 46.

[b] Deut. 32. 2. Amos 7. 16. Michah 2. 6, 11.

3 A dywed wrth wlad Israel, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi i'th erbyn, tynnaf hefyd fy nghleddyf o'i wain, a thorraf o honot gyfiawn ac anghyfiawn.

4 O herwydd y torraf o honot gyfiawn ac anghyfiawn, am hynny y daw fy nghleddyf allan o'i wain yn erbyn pob cnawd o'r dehau hyd y gogledd;

5 Fel y gwypo pob cnawd i mi yr ARGLWYDD dynnu fy nghleddyf allan o'i wain: ni ddychwel efe mwy.

6 Ochain dithau, fab dyn, gyd âg ysigtod lwynau; ïe, ochain yn chwerw yn eu golwg hwynt.

7 A bydd, pan ddywedant wrthyt, Am ba beth yr ydwyt yn ochain? yna ddywedyd o honot, Am y chwedl newydd, am ei fod yn dyfod, fel y toddo pob calon, ac y llaeso y dwylaw oll, ac y pallo pob

Cyn CRIST 593.

yspryd, a'r gliniau oll a ânt †fel dwfr; wele efe yn dyfod, ac a fydd, medd yr ARGLWYDD DDUW.

8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

9 Prophwyda, fab dyn, a dywed, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Dywed, [c] Cleddyf, cleddyf a hogwyd, ac a loywyd.

10 Efe a hogwyd i ladd lladdfa, efe a loywyd fel y byddai ddisglaer: a lawenychwn ni? ‖y mae efe yn dirmygu gwïalen fy mab, *fel* pob pren.

11 Ac efe a'i rhoddes i'w loywi, i'w ddal mewn llaw; y cleddyf hwn a hogwyd, ac a loywyd, i'w roddi yn llaw y lleiddiad.

12 Gwaedda ac uda, fab dyn; canys hwn fydd ar fy mhobl, hwn *fydd* yn erbyn holl dywysogion Israel; ‖dychryn gan y cleddyf fydd ar fy mhobl: am hynny [d] taro *law* ar forddwyd.

13 ‖ Canys profiad *yw;* a pheth os *y cleddyf* a ddïystyra y wïalen? ni bydd efe *mwy,* medd yr ARGLWYDD DDUW.

14 Tithau, fab dyn, prophwyda, a [e] tharo law wrth law, a dybler y cleddyf y drydedd waith: cleddyf y lladdedigion, cleddyf lladdedigaeth y gwŷr mawr *ydyw,* yn myned i'w hystafelloedd hwynt.

15 Rhoddais ‖ flaen y cleddyf yn erbyn eu holl byrth hwynt, i doddi *eu* calon, ac i amlhâu *eu* tramgwyddiadau: O, gwnaed ef yn loyw, ‖ hogwyd ef i ladd.

16 Dos ryw ffordd, *naill* ar y llaw ddehau, † ai ar y llaw aswy, lle y tueddo dy wyneb.

17 Minnau hefyd [f] a darawaf y naill law yn y llall, ac a lonyddaf fy llid: myfi yr ARGLWYDD a'*i* lleferais.

18 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

19 Tithau, fab dyn, gosod i ti ddwy ffordd, fel y delo cleddyf brenhin Babilon; o un tir y deuant ill dwy: a dewis le, ym mhen ffordd y ddinas y dewisi *ef.*

20 Gosod ffordd i ddyfod o'r cleddyf tu a [g] Rabbath meibion Ammon, a thu a Judah yn erbyn Jerusalem gaerog.

21 Canys safodd brenhin Babilon † ar y groes-ffordd, ym mhen y ddwy ffordd, i ddewinio dewiniaeth: gloywodd *ei* ‖ saethau, ymofynodd â † delwau, edrychodd mewn afu.

22 Yn ei law ddehau yr oedd dewiniaeth Jerusalem, [h] am osod ‖ capteniaid i agoryd safn mewn lladdedigaeth, i ddyrchafu llef gyd â bloedd, i osod offer rhyfel yn erbyn y pyrth, i fwrw clawdd, i adeiladu ymddiffynfa.

23 A *hyn* fydd ganddynt, fel dewinio dewiniaeth gwagedd yn eu golwg hwynt, ‖ i'r rhai a dyngasant lwon: ond efe a gofia yr anwiredd, i'w dàl *hwynt.*

24 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, Am beri o honoch gofio eich anwiredd, gan amlygu eich camweddau, fel yr ymddengys eich pechodau yn eich holl weithredoedd; am beri o honoch *eich* cofio, y'ch dèlir â llaw.

25 ¶ Tithau, halogedig annuwiol dywysog Israel, [i] yr hwn y daeth ei ddydd, yn amser diwedd anwiredd,

26 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Symmud y meitr, a thynn ymaith y goron; nid yr un *fydd* hon: cyfod yr isel, gostwng yr uchel.

27 †Dymchwelaf, dymchwelaf, dymchwelaf hi; ac ni bydd *mwyach* [k] hyd oni ddelo yr hwn y mae yn gyfiawn iddo; ac *iddo ef* y rhoddaf hi.

28 ¶ Prophwyda dithau, fab dyn, a dywed, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW [l] am feibion Ammon, ac am eu gwaradwydd hwynt; dywed di, Y cleddyf, y cleddyf a dynnwyd: i ladd y gloywyd ef, i ddifetha o herwydd y disgleirdeb:

29 Wrth [m] weled gwagedd i ti, wrth ddewinio i ti gelwydd, i'th roddi ar yddfau y lladdedigion, y drygionus [n] y rhai y daeth eu dydd, yn amser diwedd eu hanwiredd.

30 °‖ A ddychwelaf fi *ef* i'w wain? yn y lle y'th grëwyd, yn nhir dy gynnefin, y'th farnaf.

31 A thywalltaf fy nigllonedd arnat, â thân fy llidiowgrwydd y chwythaf arnat, a rhoddaf di yn llaw dynion ‖ poethion, cywraint i ddinystrio.

32 I'r tân y byddi yn ymborth; dy waed fydd y'nghanol y tir; ni'th gofir *mwyach:* canys myfi yr ARGLWYDD a'*i* dywedais.

PENNOD XXII.

1 *Rhestr o bechodau Jerusalem.* 18 *Y llysg Duw hwynt megis sothach yn ei ffwrn.* 23 *Llygredigaeth yr holl brophwydi, a'r offeiriaid, a'r tywysogion, a'r bobl.*

GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf drachefn, gan ddywedyd,

2 Tithau, fab dyn, ‖ [a] a ferni di, a ferni

Cyn CRIST 593.

‖ Neu, *gwïalen fy mab* yw; *dirmygu pob pren y mae.*

‖ Neu, *gwthiwyd hwynt i lawr i'r cleddyf gyd â'm pobl.*

[d] Jer. 31. 19.

‖ Neu, *Wedi* bod *profiad, beth yna? oni byddant i'r wïalen sydd yn dïystyru?*

[e] Num. 24. 10. ad. 17. pen. 6. 11.

‖ Neu, *loywder,* neu, *ofn.*

‖ Neu, *goblygwyd.*

†Heb. *ymosod, dos ar y llaw aswy.*

[f] ad. 14.

[g] Jer. 49. 2.

†Heb. *ar fam y ffordd.*

‖ Neu, *gyllyll.*

†Heb. *teraphim.*

[h] pen. 4. 2.

‖ Neu, *offer rhyfel.* Heb. *hyrddod.*

[i] ad. 29. pen. 35. 5.

†Heb. *Yn ddymchweledig, ddymchweledig, ddymchweledig, y gosodaf hi.*

[k] Gen. 49. 10. Luc 1. 32, 33. Ioan 1. 49.

[l] Jer. 49. 1. pen. 25. 2, 3. Seph. 2. 9.

[m] pen. 22. 28.

[n] ad. 25.

° Jer. 47. 6, 7.

‖ Neu, *Dychwel ef.*

‖ Neu, *ynfydion.*

593.

‖ Neu, *a ddadleui di tros,* &c.

[a] pen. 20. 4. a 23. 36.

Cyn CRIST 593.

[b] ddinas y gwaed? ïe, ti a wnei iddi wybod ei holl ffieidd-dra.

3 Dywed dithau, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Tywallt gwaed y mae y ddinas yn ei chanol, i ddyfod o'i hamser, ac eilunod a wnaeth hi yn ei herbyn ei hun i ymhalogi.

4 Euog wyt yn dy waed, yr hwn a [c] dywelltaist; a halogedig yn dy eilunod, y rhai a wnaethost: a thi a nesêaist dy ddyddiau, a daethost hyd at dy flynyddoedd: am hynny y'th [d] wneuthum yn warth i'r cenhedloedd, ac yn watwargerdd i'r holl wledydd.

5 *Y rhai* agos a'*r rhai* pell oddi wrthyt a'th watwarant, yr halogedig o enw, *ac* aml dy drallod.

6 Wele, tywysogion Israel oeddynt ynot, bob un yn ei † allu i dywallt gwaed.

7 Dirmygasant ynot dad a mam; gwnaethant yn ‖ dwyllodrus â'r dïeithr o'th fewn: gorthrymmasant ynot yr amddifad a'r weddw.

8 Dirmygaist fy mhethau sanctaidd, a halogaist fy sabbothau.

9 [e] Athrodwyr oedd ynot i dywallt gwaed; [f] ar y mynyddoedd hefyd y bwyttasant ynot ti: gwnant ysgelerder, o'th fewn.

10 Ynot ti [g] y datguddient noethni eu tad: [h] yr aflan o fisglwyf a ddarostyngent ynot.

11 [i] Gwnae wr hefyd ffieidd-dra â gwraig ei gymmydog; a gwr [k] a halogai ei waudd ei hun mewn ysgelerder; ïe, darostyngai gwr ynot ei [l] chwaer ei hun, merch ei dad.

12 [m] Gwobr a gymmerant ynot am dywallt gwaed; [n] cymmeraist usuriaeth ac ocraeth, ac elwaist ar dy gymmydogion trwy dwyll, ac anghofiaist fi, medd yr ARGLWYDD DDUW.

13 ¶ Am hynny wele, [o] tarewais fy llaw wrth dy gybydd-dod yr hwn a wnaethost, ac am y gwaed oedd o'th fewn.

14 A bery dy galon, a gryfhâ dy ddwylaw yn y dyddiau y bydd i mi a wnelwyf â thi? [p] myfi yr ARGLWYDD a'*i* lleferais, ac a'*i* gwnaf.

15 Canys [q] gwasgaraf di ym mysg y cenhedloedd, a thaenaf di ar hyd y gwledydd, a [r] gwnaf i'th aflendid ddarfod allan o honot.

16 A thi a ‖ etifeddi ynot dy hun yng ngŵydd y cenhedloedd; a chei wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

17 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

18 Ha fab dyn, [s] tŷ Israel a aeth gennyf yn ammhuredd: pres, ac alcam, a haiarn, a phlwm, *ydynt* oll y'nghanol y pair: ammhuredd arian ydynt.

19 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Am eich bod chwi oll yn ammhuredd, am hynny wele fi yn eich casglu chwi i ganol Jerusalem.

20 *Fel* casglu arian, a phres, a haiarn, a phlwm, ac alcam, i ganol y ffwrn, i chwythu tân arnynt i'*w* toddi; felly yn fy llid, a'm dig, y casglaf *chwi*, ac a'*ch* gadawaf *yno*, ac a'ch toddaf.

21 Ië, casglaf chwi, a chwythaf arnoch â thân fy llidiowgrwydd, fel y todder chwi yn ei chanol hi.

22 Fel y toddir arian y'nghanol y pair, felly y toddir chwi yn ei chanol hi; fel y gwypoch mai myfi yr ARGLWYDD a dywelltais fy llidiowgrwydd arnoch.

23 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

24 Dywed wrthi hi, fab dyn, Ti yw y tir sydd heb ei buro, heb wlawio arno yn nydd digter.

25 [t] Cyd-fradwriaeth ei phrophwydi o'i mewn, *sydd* fel llew rhuadwy yn ysglyfaethu ysglyfaeth; [u] eneidiau a ysasant; [x] trysor a phethau gwerthfawr a gymmerasant; ei gweddwon hi a amlhasant hwy o'i mewn.

26 Ei hoffeiriaid a dreisiasant fy nghyfraith, ac a halogasant fy mhethau sanctaidd: ni wnaethant [y] ragor rhwng cyssegredig a halogedig, ac ni wnaethant wybod *rhagor* rhwng yr aflan a'r glân; cuddiasant hefyd eu llygaid oddi wrth fy sabbothau, a halogwyd fi yn eu mysg hwynt.

27 Ei [z] phennaethiaid *oedd* yn ei chanol fel bleiddiaid yn ysglyfaethu ysglyfaeth, i dywallt gwaed, i ddifetha eneidiau, er elwa elw.

28 Ei [a] phrophwydi hefyd a'u priddasant hwy â *chlai* annhymherus, [b] gan weled gwagedd, a dewinio iddynt gelwydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, a'r ARGLWYDD heb ddywedyd.

29 Pobl y tir a arferasant ‖ dwyll, ac a dreisiasant drais, ac a orthrymmasant y truan a'r tlawd; y dïeithr hefyd a orthrymmasant † yn anghyfiawn.

30 [c] Ceisiais hefyd wr o honynt i [d] gau y cae, ac i [e] sefyll ar yr adwy o'm blaen dros y wlad, rhag ei dinystrio; ac nis cefais.

Cyn CRIST 593.

[b] pen. 24. 6, 9. Nah. 3. 1.
[c] 2 Bren. 21. 16.
[d] Deut. 28. 37. pen. 5. 14.
† Heb. *fraich.*
‖ Neu, *drahâus*, neu, *draws.*
[e] Exod. 23. 1. Lef. 19. 16.
[f] pen. 18. 6, 11.
[g] Lef. 18. 8. a 20. 11.
[h] Lef. 18. 19. a 20. 18.
[i] Lef. 18. 20. a 20. 10. Deut. 22. 22. Jer. 5. 8.
[k] Lef. 18. 15. a 20. 12.
[l] Lef. 18. 9. a 20. 17.
[m] Exod. 23. 8. Deut. 16. 19. a 27. 25.
[n] Exod. 22. 25. Lef. 25. 36. Deut. 23. 19.
[o] pen. 21. 17.
[p] pen. 17. 24.
[q] Deut. 4. 27. a 28. 25, 64. pen. 12. 14, 15.
[r] pen. 23. 27, 48.
‖ Neu, *ymhalogi.*
[s] Es. 1. 22. Jer. 6. 28, &c.
[t] Hos. 6. 9.
[u] Matt. 23. 14.
[x] Michah 3. 11. Seph. 3. 3, 4.
[y] Lef. 10. 10. Jer. 15. 19. pen. 44. 23.
[z] Michah 3. 2, 9, 11. Seph. 3. 3.
[a] pen. 13. 10.
[b] pen. 21. 29.
‖ Neu, *drais.*
† Heb. *heb farn*, neu, *uniondeb.*
[c] Jer. 5. 1.
[d] pen. 13. 5.
[e] Ps. 106. 23.

31 Am hynny y tywelltais fy nigofaint arnynt, â thân fy llidiowgrwydd y difethais hwynt; [f] eu ffordd eu hun a roddais ar eu pennau hwynt, medd yr ARGLWYDD DDUW.

PENNOD XXIII.

1 *Putteindra Aholah ac Aholibah.* 22 *Dïaleddu ar Aholibah gan ei chariadau.* 36 *Y prophwyd yn argyhoeddi eu godineb hwy ill dwyoedd,* 45 *ac yn dangos eu barn hwy.*

593. YNA y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fab dyn, [a] dwy wraig oedd ferched i'r un fam;

3 A [b] phutteiniasant yn yr Aipht, yn eu hieuengctid y putteiniasant: yno y pwyswyd ar eu bronnau, ac yno yr ysigasant ddidennau eu morwyndod.

4 A'u henwau hwynt *oedd,* Aholah yr hynaf, ac Aholibah ei chwaer: ac [c] yr oeddynt yn eiddof fi, a phlantasant feibion a merched. Dyma eu henwau; Samaria *yw* Aholah, a Jerusalem Aholibah.

5 Ac Aholah a butteiniodd pan oedd eiddof fi, ac a ymserchodd yn ei chariadau, *ei* chymmydogion [d] yr Assyriaid;

6 *Y rhai* a wisgid â glas, yn dduciaid ac yn dywysogion, o wŷr ieuaingc dymunol i gyd, yn farchogion yn marchogaeth meirch.

7 Fel hyn y †gwnaeth hi ei phutteindra â hwynt, â dewis feibion Assur oll, a chyd â'r rhai oll yr ymserchodd ynddynt, â'u holl eilunod hwynt yr ymhalogodd hi.

8 Ac ni adawodd ei phutteindra *a ddygasai hi* o'r Aipht: canys gorweddasant gyd â hi yn ei hieuengtid, a hwy a ysigasent fronnau ei morwyndod hi, ac a dywalltasent eu putteindra arni.

9 Am hynny y rhoddais hi yn llaw ei chariadau, *sef* yn llaw [e] meibion Assur, y rhai yr ymserchodd hi ynddynt.

10 Y rhai hynny [f] a ddatguddiasant ei noethni hi: hwy a gymmerasant ei meibion hi a'i merched, ac a'i lladdasant hithau â'r cleddyf: a hi a aeth yn †enwog ym mysg gwragedd; canys gwnaethent farn arni.

11 A [g] phan welodd ei chwaer Aholibah, [h] hi a lygrodd ei thraserch yn fwy nâ hi, a'i phutteindra yn fwy nâ phutteindra ei chwaer.

12 [i] Ymserchodd ym meibion Assur, y duciaid a'r tywysogion o gymmydogion, wedi eu gwisgo yn wych iawn, yn farchogion yn marchogaeth meirch, yn wŷr ieuaingc dymunol i gyd.

13 Yna y gwelais ei halogi hi, *a bod* un ffordd ganddynt ill dwy;

14 Ac iddi hi chwanegu ar ei phutteindra: canys pan welodd wŷr wedi eu llunio ar y pared, delwau y Caldeaid wedi eu llunio â fermilion,

15 Wedi eu gwregysu â gwregys am eu llwynau, yn rhagori mewn lliwiau am eu pennau, mewn golwg yn dywysogion oll, o ddull meibion Babilon yn Caldea, tir eu genedigaeth:

16 Hi a ymserchodd ynddynt [k] †pan eu gwelodd â'i llygaid, ac a anfonodd genhadau attynt i Caldea.

17 A meibion Babilon a ddaethant atti i wely cariad, ac a'i halogasant hi â'u putteindra; a hi a ymhalogodd gyd â hwynt, [l] a'i meddwl a giliodd oddi wrthynt.

18 Felly y datguddiodd hi ei phutteindra, ac y datguddiodd ei noethni. Yna [m] y ciliodd fy meddwl oddi wrthi, fel †y ciliasai fy meddwl oddi wrth ei chwaer hi.

19 Etto hi a chwanegodd ei phutteindra, gan gofio dyddiau ei hieuengctid, *yn* y rhai y putteiniasai hi yn nhir yr Aipht.

20 Canys hi a ymserchodd yn ei gordderchwyr, [n] y rhai *yr oedd* eu cnawd *fel* cnawd asynod, a'u diferlif *fel* diferlif meirch.

21 Felly y cofiaist ysgelerder dy ieuengctid, pan ysigwyd dy ddidennau gan yr Aiphtiaid, am fronnau dy ieuengctid.

22 ¶ Am hynny, Aholibah, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, [o] Wele fi yn cyfodi dy gariadau i'th erbyn, y rhai y ciliodd dy feddwl oddi wrthynt, a dygaf hwynt i'th erbyn o amgylch:

23 Meibion Babilon a'r holl Caldeaid, Pecod, a Soa, a Coa, *a* holl feibion Assur gyd â hwynt; yn wŷr ieuaingc dymunol, yn dduciaid a thywysogion i gyd, yn bennaethiaid ac yn enwog, yn marchogaeth meirch, bawb o honynt.

24 A deuant i'th erbyn â menni, cerbydau, ac olwynion, ac â chynnulleidfa o bobl; gosodant i'th erbyn oddi amgylch astalch, a tharian, a helm: a rhoddaf o'u blaen hwynt farnedigaeth, a hwy a'th farnant â'u barnedigaethau eu hun.

25 A mi a osodaf fy eiddigedd yn dy erbyn, a hwy a wnant â thi yn llidiog: dy drwyn a'th glustiau a dynnant ymaith; a'th weddill a syrth gan y cleddyf: hwy

[f] pen. 9. 10. a 11. 21. a 16. 43.

593.

[a] Jer. 3. 7, 8, 10. pen. 16. 46.

[b] Lef. 17. 7. Jos. 24. 14. pen. 20. 8.

[c] pen. 16. 8, 20.

[d] 2 Bren. 15. 19.

†Heb. *rhoddes.*

[e] 2 Bren. 17. 3, 4, 5, 23.

[f] pen. 16. 37.

†Heb. *enw.*

[g] Jer. 3. 8.

[h] Jer. 3. 11. pen. 16. 47, 51.

[i] 2 Bren. 16. 7, 10. pen. 16. 28.

[k] 2 Bren. 24. 1. pen. 16. 29.

†Heb. *wrth weledïad ei llygaid.*

[l] ad. 28.

[m] Jer. 6. 8.

†Heb. *y dattodasai,* neu, *yr ymollyngasai.*

[n] pen. 16. 26.

[o] pen. 16. 37.

Cyn CRIST 593.

a ddaliant dy feibion a'th ferched; a'th weddill a ysir gan y tân.

26 [p] Dïosgant hefyd dy ddillad, a dygant † dy ddodrefn hyfryd.

27 Felly [q] y gwnaf i'th ysgelerder, a'th butteindra o dir yr Aipht, beidio â thi; fel na chodech dy lygaid attynt, ac na chofiech yr Aipht mwy.

28 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, Wele fi yn dy roddi yn llaw [r] y rhai a gasëaist, yn llaw [s] y rhai y ciliodd dy feddwl oddi wrthynt.

29 A gwnant â thi yn atgas, ac a gymerant dy holl lafur, ac [t] a'th adawant di yn llom ac yn noeth: a datguddir noethni dy butteindra; ïe, dy ysgelerder a'th butteindra.

30 Mi a wnaf hyn i ti, am butteinio o honot ar ol y cenhedloedd, am dy halogi gyd â'u heilunod hwynt.

31 Ti a rodiaist yn ffordd dy chwaer; am hynny y rhoddaf finnau ei [u] chwppan hi yn dy law di.

32 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Dwfn a helaeth gwppan dy chwaer a yfi: ti a fyddi i'th watwar, ac i'th ddirmygu: y mae llawer yn genni ynddo.

33 Ti a lenwir â meddwdod ac â gofid, o gwppan syndod ac anrhaith, o gwppan dy chwaer Samaria.

34 Canys ti [x] a yfi, ac a sugni o hono; drylli hefyd ei ddarnau ef, ac a dynni ymaith dy fronnau dy hun: canys myfi a'i lleferais, medd yr ARGLWYDD DDUW.

35 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, O herwydd i ti [y] fy anghofio, [z] a'm bwrw o honot tu ol i'th gefn; am hynny dwg dithau dy ysgelerder a'th butteindra.

36 ¶ Dywedodd yr ARGLWYDD hefyd wrthyf, A [a] ‖ ferni di, fab dyn, Aholah ac Aholibah? ïe, mynega iddynt eu ffieidddra;

37 Iddynt dorri prïodas, a [b] *bod* gwaed yn eu dwylaw, ïe, gyd â'u heilunod y putteiniasant; [c] eu meibion hefyd y rhai a blantasant i mi, a dynnasant trwy *dân* iddynt i'*w* hysu.

38 Gwnaethant hyn ychwaneg i mi; fy nghyssegr a aflanhasant yn y dydd hwnnw, [d] a'm sabbothau a halogasant.

39 Canys pan laddasant eu meibion i'w heilunod, yna y daethant i'm cyssegr yn y dydd hwnnw, i'w halogi ef; ac wele, [e] fel hyn y gwnaethant y'nghanol fy nhŷ.

40 A hefyd gan anfon o honoch am wŷr † i ddyfod o bell, y rhai yr anfonwyd cennad attynt, ac wele daethant; er mwyn pa rai yr ymolchaist, y lliwiaist dy lygaid, ac yr ymherddaist â harddwch.

41 Eisteddaist hefyd ar [f] wely anrhydeddus, a bord drefnus o'i flaen, [g] a gosodaist arno fy arogl-darth a'm holew i.

42 A llais tyrfa heddychol *oedd* gyd â hi: a chyd â'r † cyffredin y dygwyd y ‖ Sabeaid o'r anialwch, y rhai a roddasant freichledau am eu dwylaw hwynt, a choronau hyfryd am eu pennau hwynt.

43 Yna y dywedais wrth yr hen ei phutteindra, A wnant hwy yn awr butteindra gyd â hi, a hithau *gyd â hwythau?*

44 Etto aethant atti fel myned at buttein-wraig; felly yr aethant at Aholah ac Aholibah, y gwragedd ysgeler.

45 ¶ A'r gwŷr cyfiawn hwythau [h] a'u barnant hwy â barnedigaeth putteiniaid, ac â barnedigaeth rhai yn tywallt gwaed: canys putteinio y maent, a gwaed *sydd* yn eu dwylaw.

46 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, [i] Dygaf i fynu dyrfa arnynt hwy, a rhoddaf hwynt † i'w mudo ac i'w hanrheithio.

47 A'r dyrfa a'u llabyddiant hwy â meini, ac a'u ‖ torrant hwy â'u cleddyfau: eu meibion a'u merched a laddant, a'u tai a losgant â thân.

48 Fel hyn [k] y gwnaf finnau i ysgelerder beidio o'r wlad, fel y dysgir yr holl wragedd na wnelont yn ol eich ysgelerder chwi.

49 A hwy a roddant eich ysgelerder i'ch erbyn, a chwi a ddygwch bechodau eich eilunod; ac [l] a gewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD DDUW.

PENNOD XXIV.

1 *Trwy ddammeg o grochan berwedig,* 6 *y dangosir sicr ddinystr Jerusalem.* 15 *Trwy fod Ezeciel heb alaru am farwolaeth ei wraig,* 19 *y dangosir bod gofid yr Iuddewon y tu hwnt i bob tristwch.*

590.

DRACHEFN yn y nawfed flwyddyn, yn y degfed mis, ar y degfed *dydd* o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ysgrifena i ti enw y dydd hwn, fab dyn, *ïe,* corph y dydd hwn: ymosododd brenhin Babilon yn erbyn Jerusalem [a] o fewn corph y dydd hwn.

3 A thraetha ddïareb wrth y tŷ gwrthryfelgar, a dywed wrthynt, Fel hyn y

Cyn CRIST 593.

† Heb. *yn dyfod.*

[f] Est. 1. 6. Amos 2. 8. a 6. 4.

[g] Diar. 7. 17.

† Heb. *rhai o amlder dynion.*

‖ Neu, *meddwon.*

[h] pen. 16. 38.

[i] pen. 16. 40.

† Heb. *yn symmudfa ac yn anrhaith.*

‖ Neu, *neilldu-ant,* neu, *ysgythrant.*

[k] pen. 22. 15.

[l] pen. 20. 38, 42, 44. a 25. 5.

[a] Jer. 52. 4.

[p] pen. 16. 39.

† Heb. *ddodrefn dy harddwch.*

[q] pen. 22. 15.

[r] pen. 16. 37.

[s] ad. 17.

[t] pen. 16. 39.

[u] Jer. 25. 15, &c.

[x] Ps. 75. 8. Es. 51. 17.

[y] Jer. 2. 32. a 3. 21. a 13. 25. pen. 22. 12.

[z] 1 Bren. 14. 9. Neh. 9. 26.

[a] pen. 20. 4. a 22. 2.

‖ Neu, *ddadleui di fab dyn, tros,* &c.

[b] pen. 16. 38.

[c] pen. 16. 20, 36, 45. a 20. 26, 31.

[d] pen. 22. 8.

[e] 2 Bren. 21. 4.

dywed yr ARGLWYDD DDUW; [b] Gosod y crochan, gosod, a thywallt hefyd ddwfr ynddo.

4 Casgl ei ddrylliau iddo, pob dryll têg, y morddwyd, a'r ysgwyddog; llanw *ef* â'r dewis esgyrn.

5 Cymmer ddewis o'r praidd, a ‖chynneu yr esgyrn dano, *a* berw ef yn ferwedig; ïe, berwed ei esgyrn o'i fewn.

6 ¶ Am hynny yr ARGLWYDD DDUW a ddywed fel hyn, [c] Gwae ddinas y gwaed, y crochan yr hwn *y mae* ei yscùm ynddo, ac nid aeth ei ‖yscùm allan o hono: tynn ef allan bob yn ddryll: na syrthied coel-bren arno.

7 O herwydd ei gwaed sydd yn ei chanol: ar goppa craig y gosododd hi ef; [d] nis tywalltodd ar y ddaear, i fwrw arno lwch:

8 I beri i lid godi i wneuthur dïal; rhoddais ei gwaed hi ar goppa craig, rhag ei guddio.

9 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, [e] Gwae ddinas y gwaed: minnau a wnaf ei thanllwyth yn fawr.

10 Amlhâ y coed, cynneu y tân, difa y cig, a gwna goginiaeth, a llosger yr esgyrn.

11 A dod ef ar ei farwor yn wag, fel y twymno, ac y llosgo ei bres, ac y toddo ei aflendid ynddo, *ac* y darfyddo ei yscùm.

12 Ymflinodd â chelwyddau, ac nid aeth ei hyscùm mawr allan o honi: yn tân *y bwrir* ei hyscùm hi.

13 Yn dy aflendid *y mae* ysgelerder: o herwydd glanhâu o honof di, ac nid wyt lân, o'th aflendid ni'th lanhêir mwy, hyd [f] oni pharwyf i'm llid orphwys arnat.

14 Myfi yr ARGLWYDD a'*i* lleferais: daw, a gwnaf; nid âf yn ol, ac [g] nid arbedaf, ac nid edifarhâf. Yn ol dy ffyrdd, ac yn ol dy weithredoedd y barnant di, medd yr ARGLWYDD DDUW.

15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

16 Wele, fab dyn, fi yn cymmeryd oddi wrthyt ddymuniant dy lygaid â dyrnod: etto na alara ac na wyla, ac na ddeued dy ddagrau.

17 Taw â llefain, na wna farwnad; [h] rhwym dy gap am dy ben, a dod dy esgidiau am dy draed, ac na chau ar *dy* †enau, na fwytta chwaith fara dynion.

18 Felly y lleferais wrth y bobl y bore; a bu farw fy ngwraig yn yr hwyr; a gwneuthum y bore drannoeth fel y gorchymynasid i mi.

19 ¶ A'r bobl a ddywedasant wrthyf, Oni fynegi i ni beth *yw* hyn i ni, gan i ti wneuthur *felly?*

20 Yna y dywedais wrthynt, Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

21 Dywed wrth dŷ Israel, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, Wele fi yn halogi fy nghyssegr, godidowgrwydd eich nerth, dymuniant eich llygaid, ac †anwyldra eich enaid: a'ch meibion a'ch merched, y rhai a adawsoch, a syrthiant gan y cleddyf.

22 Ac fel y gwneuthum i, y gwnewch chwithau; [i] ni chauwch ar *eich* geneuau, ac ni fwyttêwch fara dynion.

23 *Byddwch* â'ch capiau am eich pennau, a'ch esgidiau am eich traed: [k] ni alerwch, ac ni wylwch; ond [l] am eich anwiredd y dihoenwch, ac ocheneidiwch bob un wrth ei gilydd.

24 Felly [m] y mae Ezeciel yn arwydd i chwi: yn ol yr hyn oll a wnaeth efe y gwnewch chwithau: a phan ddelo hyn, [n] chwi a gewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD DDUW.

25 Tithau fab dyn, *onid* yn y dydd y cymmeraf oddi wrthynt eu nerth, llawenydd eu gogoniant, dymuniant eu llygaid, †ac anwyldra eu henaid, eu meibion a'u merched;

26 [o] Y dydd hwnnw y daw yr hwn a ddïango, attat, i beri *i ti ei* glywed â'*th* glustiau?

27 Yn y dydd hwnnw [p] yr agorir dy safn wrth yr hwn a ddïango; lleferi hefyd, ac ni byddi fud mwy: a byddi iddynt yn arwydd; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PENNOD XXV.

1 *Dïal Duw ar yr Ammoniaid, am eu rhyfyg yn erbyn yr Iuddewon:* 8 *ac ar Moab a Seir,* 12 *ac ar Edom,* 15 *ac ar y Philistiaid.*

AGAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fab dyn, gosod dy wyneb [a] yn erbyn meibion Ammon, a phrophwyda yn eu herbyn hwynt;

3 A dywed wrth feibion Ammon, Gwrandewch air yr ARGLWYDD DDUW; Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, [b] Am ddywedyd o honot, Haha, yn erbyn fy nghyssegr, pan halogwyd: ac yn erbyn tir Israel, pan anrheithiwyd; ac yn erbyn tŷ Judah, pan aethant mewn cathglud:

4 Am hynny wele fi yn dy roddi di yn etifeddiaeth i feibion y dwyrain, fel y

Cyn CRIST 590.

[b] Edrych Jer. 1. 13. pen. 11. 3.

‖ Neu, *phentyrra.*

[c] pen. 22. 3.

‖ *orferw.*

[d] Lef. 17. 13.

[e] Nah. 3. 1. Hab. 2. 12.

[f] pen. 16. 42.

[g] pen. 5. 11.

[h] Edrych Lef. 10. 6. a 21. 10. 2 Sam. 15. 30. Jer. 16. 5, 7. Michah 3. 7.

† Heb. *wefus uchaf:* ac felly ad. 22.

Cyn CRIST 590.

† Heb. *a thosturi.*

[i] Jer. 16. 6, 7. ad. 17.

[k] Job 27. 15. Ps. 78. 64.

[l] Lef. 26. 39. pen. 33. 10.

[m] pen. 12. 6.

[n] pen. 6. 7. a 25. 5.

† Heb. *dyrchafiad.*

[o] pen. 33. 21, 22.

[p] pen. 3. 26, 27.

590.

[a] Jer. 49. 1, &c. pen. 21. 28. Amos 1. 13. Seph. 2. 9.

[b] pen. 26. 2.

gosodant eu palasau ynot, ac y gosodant eu pebyll o'th fewn: hwy a ysant dy ffrwyth, a hwy a yfant dy laeth.

5 Rhoddaf hefyd Rabbah yn drigfa camelod, a meibion Ammon yn orweddfa defaid: [c] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

6 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; O herwydd [d] taro o honot *dy* †ddwylaw, a churo o honot â'*th* † draed, a llawenychu o honot yn *dy* †galon â'th holl ddirmyg yn erbyn tir Israel;

7 Am hynny wele, mi a estynaf fy llaw arnat, ac a'th roddaf yn ‖fwyd i'r cenhedloedd, ac a'th dorraf ymaith o fysg y bobloedd, ac a'th ddifethaf o'r tiroedd: dinystriaf di; fel y gwypech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

8 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; [e] Am ddywedyd o Moab a Seir, Wele dŷ Judah fel yr holl genhedloedd:

9 Am hynny wele fi yn agori †ystlys Moab o'r dinasoedd, o'i ddinasoedd ef *y rhai sydd* yn ei gyrrau, gogoniant y wlad, Beth-jesimoth, Baal-meon, a Ciriathâim,

10 I feibion y dwyrain ‖ynghyd â meibion Ammon, a rhoddaf hwynt yn etifeddiaeth; fel [f] na chofier meibion Ammon ym mysg y cenhedloedd.

11 Gwnaf farn hefyd ar Moab; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

12 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; [g] Am i Edom wneuthur yn erbyn tŷ Judah wrth †wneuthur dïal, a gwneuthur camwedd mawr, ac ymddïal arnynt;

13 Am hynny, medd yr ARGLWYDD DDUW, yr estynaf innau fy llaw ar Edom, a thorraf o honi ddyn ac anifail; a gwnaf hi yn anrhaith o Teman; ‖a'r rhai o Dedan a syrthiant gan y cleddyf.

14 A [h] rhoddaf fy nïaledd ar yr Edomiaid trwy law fy mhobl Israel: a hwy a wnant âg Edom yn ol fy nigllonedd, ac yn ol fy llid; fel y gwypont fy nïaledd, medd yr ARGLWYDD DDUW.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; [i] Am wneuthur [k] o'r Philistiaid trwy ddïal, a dïalu dïal trwy ddirmyg calon, i'*w* dinystrio ‖am yr hen gâs;

16 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Wele [l] fi yn estyn fy llaw ar y Philistiaid, a thorraf ymaith y Cerethiaid, a difethaf weddill porthladd y môr.

17 A gwnaf arnynt †ddïaledd mawr trwy gerydd llidiog; a chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan roddwyf fy nïaledd arnynt.

PENNOD XXVI.

1 *Bygwth Tyrus, am ei rhyfyg yn erbyn Jerusalem.* 7 *Gallu Nebuchodonosor yn ei herbyn hi.* 15 *Cwynfan a synodd y môr, o herwydd ei chwymp hi.*

AC yn yr unfed flwyddyn ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fab dyn, [a] o herwydd dywedyd o Tyrus am Jerusalem, [b] Aha, torrwyd hi, pyrth y bobloedd: trodd attaf fi: fo'm llenwir; anrheithiedig yw hi:

3 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Wele fi i'th erbyn, O Tyrus, a chodaf genhedloedd lawer i'th erbyn, fel y cyfyd y môr ei donnau.

4 A hwy a ddinystriant geurydd Tyrus, a'i thyrau a ddinystriant: minnau a grafaf ei llwch o honi, ac a'i gwnaf yn goppa craig.

5 Yn daenfa rhwydau y bydd yng nghanol y môr: canys myfi a lefarodd *hyn*, medd yr ARGLWYDD DDUW: a hi a fydd yn yspail i'r cenhedloedd.

6 Ei merched hefyd y rhai *sydd* yn y maes a leddir â'r cleddyf; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

7 ¶ Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Wele fi yn dwyn ar Tyrus, o'r gogledd, Nebuchodonosor brenhin Babilon, [c] brenhin brenhinoedd, â meirch, ac â cherbydau, ac â marchogion, a thorfoedd, a phobl lawer.

8 Dy ferched a ladd efe yn y maes â'r cleddyf; ac a ‖esyd wrthglawdd i'th erbyn, ac a fwrw glawdd i'th erbyn, ac a gyfyd darian i'th erbyn.

9 Ac efe a esyd beiriannau rhyfel yn erbyn dy geurydd, a'th dyrau a fwrw efe i lawr â'i fwyeill.

10 Gan amlder ei feirch ef, eu llwch a'th döa: dy geurydd a gynhyrfant gan swn y marchogion, a'r olwynion, a'r cerbydau, pan ddelo trwy dy byrth di, fel dyfod i ddinas adwyog.

11 A charnau ei feirch y sathr efe dy heolydd oll: dy bobl a ladd efe â'r cleddyf, a'th sefyll-fannau cedyrn a ddisgyn i'r llawr.

12 A hwy a anrheithiant dy gyfoeth, ac a yspeiliant dy farchnadaeth; ac a ddinystriant dy geurydd, a'th dai dymunol a dynnant i lawr: a'th gerrig, a'th

Cyn CRIST 590.

[c] pen. 24. 24. a 35. 9.

[d] Job 27. 23. Galar. 2. 15. Seph. 2. 15.
†Heb. *law.*
†Heb. *droed.*
†Heb. *enaid.*

‖Neu, *yspail.*

[e] Es. 15, a 16. Jer. 48. 1, &c. Amos 2. 1.
†Heb. *ysgwydd.*

‖Neu, *yn erbyn meibion Ammon.*
[f] pen. 21. 32.

[g] Ps. 137. 7. Jer. 49. 7, 8. pen. 35. 2. Amos 1. 11. Obad. 10.
†Heb. *ddïal dïal.*

590.

‖Neu, *hyd Dedan y syrthiant,* &c.
[h] Edrych Es. 11. 14. Jer. 49. 2.

[i] Jer. 25. 20. a 47. 1. Amos 1. 6.
[k] 2 Chron. 28. 18.
‖Neu, *â chas tragywyddol.*
[l] Seph. 2. 4.

Cyn CRIST 590.

†Heb. *ddïaleddau.*

588.

[a] Es. 23. Jer. 25. 22. a 47. 4. Amos 1. 9. Zech. 9. 2.
[b] pen. 25. 3.

[c] Ezra 7. 12. Dan. 2. 37.

‖Neu, *dywallt offer ergydio.*

goed, a'th bridd, a osodant y'nghanol y dyfroedd.

13 [d] A gwnaf i swn [e] dy ganiadau beidio ; ac ni chlywir mwy lais dy delynau.

14 A gwnaf di yn goppa craig : taenfa rhwydau fyddi ; ni'th adeiledir mwy : canys myfi yr Arglwydd a'*i* lleferais, medd yr Arglwydd Dduw.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw wrth Tyrus ; Oni chryn yr ynysoedd gan swn dy gwymp, pan waeddo yr archolledig, pan ladder lladdfa yn dy ganol ?

16 Yna [f] holl dywysogion y môr a ddisgynant o'u gorsedd-feingciau, ac a fwriant ymaith eu mantelloedd, ac a ddïosgant eu gwisgoedd symmudliw : † dychryn a wisgant, ar y ddaear yr eisteddant, ac a ddychrynant ar *bob* moment, ac a synnant wrthyt.

17 Codant hefyd [g] alarnad am danat, a dywedant wrthyt, Pa fodd y'th ddifethwyd, *yr hon* a breswylir † gan forwyr, y ddinas ganmoladwy, yr hon oedd gref ar y môr, hi a'i thrigolion, y rhai a roddasant eu harswyd ar ei holl ymdeithwyr hi !

18 Yr awr hon yr ynysoedd a ddychrynant *yn* nydd dy gwymp ; ïe, yr ynysoedd y rhai *sydd* yn y môr a drallodir wrth dy fynediad di ymaith.

19 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw ; Pan roddwyf di yn ddinas anrheithiedig, fel y dinasoedd nis cyfanneddir ; gan ddwyn arnat y dyfnder, fel y'th guddio dyfroedd lawer ;

20 A'th ddisgyn o honof gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll, at y bobl gynt, a'th osod yn iselderau y ddaear, yn yr hen anrhaith, gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll, fel na'th breswylier ; a rhoddi o honof ogoniant yn nhir y rhai byw :

21 [h] Gwnaf di yn † ddychryn, ac ni *byddi :* er dy geisio, ni'th geir mwy, medd yr Arglwydd Dduw.

PENNOD XXVII.

1 *Cyfoeth Tyrus ;* 26 *a'i hanfad gwymp.*

GAIR yr Arglwydd a ddaeth attaf drachefn, gan ddywedyd,

2 Tithau fab dyn, cyfod alarnad am Tyrus ;

3 A dywed wrth Tyrus, O dydi yr hon wyt yn trigo wrth borthladdoedd y môr, marchnadyddes y bobloedd i ynysoedd lawer, fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw ; Tyrus, ti a ddywedaist, [a] Myfi *wyf* berffaith o degwch.

4 Dy derfynau *sydd* † y'nghanol y môr ; dy adeiladwyr a berffeithiasant dy degwch.

5 Adeiladasant dy holl ystyllod o ffynidwydd o Senir : cymmerasant gedrwydd o Libanus i wneuthur hwylbren i ti.

6 Gweithiasant dy rwyfau *o* dderw o Basan : † mintai yr Assuriaid ‖ a wnaethant dy feingciau *o* ifori o ynysoedd Chittim.

7 Llïan main o'r Aipht o symmudliw oedd yr hyn a ledit i fod yn hwyl i ti ; ‖ glas a phorphor o ynysoedd Elisah, oedd dy dô.

8 Trigolion Sidon ac Arfad oedd dy rwyfwyr : dy ddoethion di, Tyrus, o'th fewn, oedd dy long-lywiawdwyr.

9 Henuriaid Gebal a'i doethion oedd ynot yn † cau dy agennau : holl longau y môr a'u llongwyr oedd ynot ti i farchnatta dy farchnad.

10 Y Persiaid, a'r Ludiaid, a'r Phutiaid, oedd ryfelwyr i ti yn dy luoedd : tarian a helm a grogasant ynot ; hwy a roddasant i ti harddwch.

11 Meibion Arfad *oedd* gyd â'th luoedd ar dy gaerau oddi amgylch, a'r Gammadiaid yn dy dyrau : crogasant eu tariannau ar dy gaerau oddi amgylch ; hwy a berffeithiasant dy degwch.

12 Tarsis *oedd* dy farchnadyddes o herwydd amldra pob golud ; âg arian, haiarn, alcam, a phlwm, y marchnattasant yn *dy* ffeiriau.

13 Jafan, Tubal, a Mesech, hwythau *oedd* dy farchnadyddion : marchnattasant *yn* dy ‖ farchnad am ddynion a llestri pres.

14 *Y rhai* o dŷ Togarmah a farchnattasant *yn* dy ffeiriau â meirch, a marchogion, a mulod.

15 Meibion Dedan *oedd* dy farchnadwyr ; ynysoedd lawer *oedd* farchnadoedd dy law : dygasant gyrn ifori ac ebenus yn anrheg i ti.

16 ‖ Aram *oedd* dy farchnadydd o herwydd amled pethau o'th waith di : am garbuncl, porphor, a gwaith edau a nodwydd, *a* llïan meinllin, a chwrel, a gemmau, y marchnattasant *yn* dy ffeiriau.

17 Judah a thir Israel, hwythau *oedd* dy farchnadyddion : marchnattasant *yn* dy farchnad [b] am wenith Minnith, a Phannag, a mêl, ac olew, a ‖ thrïagl.

---

[d] Es. 24. 8. Jer. 7. 34. a 16. 9.
[e] Es. 23. 16. pen. 28. 13.
[f] pen. 32. 10.
† Heb. *dychryniadau.*
[g] Dat. 18. 9.
† Heb. *gan y moroedd.*
[h] pen. 27. 36. a 28. 19.
† Heb. *ddychryniadau.*

[a] pen. 28. 12.
† Heb. *y'nghalon.*
† Heb. *merch yr Assuriaid.*
‖ Neu, *gwnaethant dy fyrddiadau o ifori wedi ei sathru yn dda.*
‖ Neu, *porphor ac ysgarlad.*
† Heb. *cadarnhâu dy rwyggiadau.*
‖ Neu, *farsiandïaeth.*
‖ *Syria.*
[b] 1 Bren. 5. 9, 11. Ezra 3. 7. Act. 12. 20.
‖ Neu, *balm, neu, ystor.*

18 Damascus *oedd* dy farchnadydd yn amlder dy waith o herwydd lliaws pob golud; am win Helbon, a gwlan gwyn.

19 Dan hefyd a ‖ Jafan yn cynniwair a farchnattasant yn dy farchnadoedd: haiarn wedi ei weithio, cassia, a'r calamus, oedd yn dy farchnad.

20 Dedan *oedd* dy farchnadydd mewn brethynau ‖ gwerthfawr i gerbydau.

21 Arabia, a holl dywysogion [c] Cedar, *oedd* hwythau farchnadyddion † i ti am ŵyn, hyrddod, a bychod: yn y rhai hyn *yr oedd* dy farchnadyddion.

22 Marchnadyddion Seba a Ramah, hwythau *oedd* dy farchnadyddion: marchnattasant *yn* dy ffeiriau am bob prif bêr-aroglau, ac am bob maen gwerthfawr, ac aur.

23 Haran, a Channeh, ac Eden, marchnadyddion Seba, Assur, *a* Chilmad, *oedd* yn marchnatta *â* thi.

24 Dyma dy farchnadyddion ‖ am *bethau* perffaith, am frethynau † gleision, a gwaith edau a nodwydd, ac am gistiau gwisgoedd gwerthfawr, wedi eu rhwymo â rhaffau, a'u gwneuthur o gedrwydd ym mysg dy farchnadaeth.

25 Llongau Tarsis *oedd* ‖ yn canu am danat yn dy farchnad; a thi a lanwyd, ac a ogoneddwyd yn odiaeth y'nghanol y moroedd.

26 ¶ Y rhai a'th rwyfasant a'th ddygasant i ddyfroedd lawer: [d] gwynt y dwyrain a'th ddrylliodd † y'nghanol y moroedd.

27 Dy [e] olud, a'th ffeiriau, dy farchnadaeth, dy forwyr, a'th feistriaid llongau, cyweirwyr dy agennau, a marchnadwyr dy farchnad, *a*'th ryfelwyr oll y rhai *sydd* ynot, ‖ a'th holl gynnulleidfa yr hon *sydd* yn dy ganol, a syrthiant † y'nghanol y môr, ar ddydd dy gwymp di.

28 Wrth lef gwaedd dy feistriaid llongau, y ‖ tonnau a gyffroant.

29 Yna pob rhwyfwr, y morwyr, holl lywyddion y moroedd, a ddisgynant o'u llongau, ar y tir y safant;

30 A gwnant glywed eu llef am danat, a gwaeddant yn chwerw, a [f] chodant lwch ar eu pennau, ac [g] ymdrybaeddant yn y lludw.

31 A hwy a'u gwnant eu hunain yn foelion am danat, ac a ymwregysant â sach-lïan, ac a wylant am danat â chwerw alar, *mewn* chwerwędd calon.

32 A chodant am danat alarnad yn eu cwynfan, a galarant am danat, *gan ddywedyd*, Pwy *oedd* fel Tyrus, fel yr hon a ddinystriwyd y'nghanol y môr!

33 Pan ddelai dy farchnadaeth o'r moroedd, diwellit bobloedd lawer; âg amlder dy olud a'th farchnadaeth y cyfoethogaist frenhinoedd y ddaear.

34 Y pryd [h] y'th dorrer gan y môr yn nyfnderau y dyfroedd, dy farchnad a'th holl gynnulleidfa a syrthiant yn dy ganol.

35 Holl breswylwyr yr ynysoedd a synnant am danat, a'u brenhinoedd a ddychrynant ddychryn; hwy a drallodir yn *eu* hwynebau.

36 Y marchnadyddion ym mysg y bobloedd a chwibanant arnat: † [i] dychryn fyddi, ac ni *byddi* byth mwyach.

PENNOD XXVIII.

1 *Barnedigaeth Duw ar dywysog Tyrus, am ei falchder yn erbyn Duw.* 11 *Cwynfan am fod ei fawr ogoniant ef wedi ei lygru gan bechod.* 20 *Barnedigaeth Sidon.* 24 *Adferu Israel.*

DAETH gair yr ARGLWYDD attaf drachefn, gan ddywedyd,

2 Ha fab dyn, dywed wrth dywysog Tyrus, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Am falchïo dy galon, a dywedyd o honot, DUW *ydwyf* fi, eistedd yr ydwyf *yn* eisteddfa DUW † y'nghanol y moroedd; [a] a thi yn ddyn, ac nid yn DDUW, er gosod o honot dy galon fel calon DUW:

3 Wele [b] di yn ddoethach nâ Daniel; ni chuddir dim dirgelwch oddi wrthyt:

4 Trwy dy ddoethineb a'th ddeallgarwch y cefaist gyfoeth i ti, ïe, y cefaist aur ac arian i'th drysorau:

5 [c] Trwy † dy fawr ddoethineb *ac* wrth dy farchnadaeth yr amlhêaist dy gyfoeth, a'th galon a falchïodd o herwydd dy gyfoeth:

6 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Am osod o honot dy galon fel calon DUW,

7 O herwydd hynny wele fi yn dwyn i'th erbyn ddïeithriaid, [d] y trawsaf o'r cenhedloedd; a thynnant eu cleddyfau ar degwch dy ddoethineb, a halogant dy loywder.

8 Disgynant di i'r ffos, a byddi farw o farwolaeth yr archolledig y'nghanol y môr.

9 Gan ddywedyd a ddywedi di o flaen dy leiddiad, DUW *ydwyf* fi? a thi *a fyddi* yn ddyn, ac nid yn DDUW, yn llaw dy ‖ leiddiad.

10 Byddi farw o farwolaeth y di-

Cyn CRIST 588.

‖ Neu, *Meuzal.*

‖ Neu, *rhyddid.*
[c] Es. 60. 7.
† Heb. *dy law.*

‖ Neu, *am bethau godidog*, neu, *am bob math ar bethau.*
† Heb. *plygiadau.*

‖ Neu, *bennaf yn dy farchnad.*

[d] Ps. 48. 7.
† Heb. *y'nghalon.*

[e] Dat. 18. 9, &c.

‖ Neu, *gyd â'th holl*, &c.
† Heb. *y'nghalon.*

‖ Neu, *pentrefydd.*

[f] Job 2. 12.
[g] Eph. 4. 1, 3. Jer. 6. 26.

[h] pen. 26. 19.

† Heb. *dychryniadau.*
[i] pen. 26. 21.

588.

† Heb. *y'nghalon.*
[a] Es. 31. 3.

[b] Zech. 9. 2.

[c] Ps. 62. 10.
† Heb. *amlder dy ddoethineb*

[d] pen. 30. 11. a 31. 12. a 32. 12.

‖ Neu, *archollydd.*

Cyn CRIST 588.

enwaededig, trwy law dïeithriaid: canys myfi a'*i* dywedais, medd yr ARGLWYDD DDUW.

11 ¶ Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf drachefn, gan ddywedyd,

12 Cyfod, fab dyn, alarnad am frenhin Tyrus, a dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ti seliwr nifer, llawn o ddoethineb, a chyflawn o degwch:

[e] pen. 31. 8, 9.

13 Ti a fuost yn [e] Eden, gardd DUW: pob maen gwerthfawr a'th orchuddiai, || sardius, tophas, ac adamant, beryl, onix, a jaspis, saphir, rubi, a smaragdus, ac aur: gwaith [f] dy dympanau a'th bibellau a barottôwyd ynot ar y dydd y'th grëwyd.

|| Neu, *rubi.*

[f] pen. 26. 13.

14 Cherub enneiniog *ydwyt* yn gorchuddio; ac *felly* y'th roddaswn; oeddit ar sanctaidd fynydd DUW: ymrodiaist y'nghanol y cerrig tanllyd.

15 Perffaith *oeddit* ti yn dy ffyrdd er y dydd y'th grëwyd, hyd oni chaed ynot anwiredd.

16 Yn amlder dy farchnadaeth y llanwasant dy ganol â thrais, a thi a bechaist: am hynny y'th halogaf allan o fynydd DUW, ac y'th ddifethaf di, gerub yn gorchuddio, o ganol y cerrig tanllyd.

17 Balchïodd dy galon yn dy degwch, llygraist dy ddoethineb o herwydd dy loywder: bwriaf di i'r llawr; o flaen brenhinoedd y'th osodaf, fel yr edrychont arnat.

18 Trwy amlder dy anwiredd, ag anwiredd dy farchnadaeth, yr halogaist dy gyssegroedd: am hynny y dygaf dân allan o'th ganol, hwnnw a'th ysa; a gwnaf di yn lludw ar y ddaear y'ngolwg pawb a'th welant.

19 Y rhai a'th adwaenant oll ym mysg y bobloedd, a synnant o'th achos: [g] † dychryn fyddi, ac ni *byddi* byth.

[g] pen. 26. 21. a 27. 36.

† Heb. *dychryniadau.*

20 ¶ Yna gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

21 Gosod, fab dyn, dy wyneb [h] yn erbyn Sidon, a phrophwyda yn ei herbyn hi,

[h] Es. 23. 4, 12. Jer. 25. 22. a 27. 3.

22 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn, Sidon; fel y'm gogonedder yn dy ganol, ac y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan wnelwyf ynddi farnedigaethau, ac y'm sancteiddier ynddi.

23 Canys anfonaf iddi haint, a gwaed i'w heolydd; a bernir yr archolledig o'i mewn â'r cleddyf, *yr hwn fydd* arni oddi amgylch; a chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

24 ¶ Ac ni bydd mwy i dŷ Israel, o'r holl rai o'u hamgylch a'r a'u dirmygasant, [i] ysbyddaden bigog, na draenen ofidus; a chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD DDUW.

[i] Num. 33. 55. Jos. 23. 13.

25 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Pan gasglwyf dŷ Israel o fysg y bobloedd y rhai y gwasgarwyd hwy yn eu plith, ac yr ymsancteiddiwyf ynddynt y'ngolwg y cenhedloedd; yna y trigant yn eu gwlad a roddais i'm gwas Jacob.

26 Ië, trigant ynddi || yn ddïogel, ac adeiladant dai, a [k] phlannant winllannoedd; a phreswyliant mewn dïogelwch, pan wnelwyf farnedigaethau â'r rhai oll a'u || dirmygant hwy o'u hamgylch; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eu DUW.

|| Neu, *mewn hyder.*

[k] Jer. 31. 5.

|| Neu, *anrheithiant.*

PENNOD XXIX.

1 *Barnedigaeth Pharaoh, am ei fradwriaeth i Israel.* 8 *Dinystr yr Aipht;* 13 *a'i hadferu ym mhen deugain mlynedd.* 17 *Nebuchodonosor yn cael yr Aipht yn gyflog ac yn wobr am gospi Tyrus.* 21 *Yr adferir Israel.*

YN y degfed *mis* o'r ddegfed flwyddyn, ar y deuddegfed *dydd* o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

589.

2 Gosod, fab dyn, dy wyneb [a] yn erbyn Pharaoh brenhin yr Aipht, a prophwyda yn ei erbyn ef, ac [b] yn erbyn yr Aipht oll.

[a] Jer. 44. 30.

[b] Es. 19. 1. Jer. 25. 19. a 46. 2.

3 Llefara, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn, Pharaoh brenhin yr Aipht, [c] y ddraig fawr yr hwn sydd yn gorwedd y'nghanol ei afonydd, yr hwn a ddywedodd, Eiddof fi *yw* fy afon, a mi a'*i* gwneuthum *hi* i mi fy hun.

[c] Ps. 74. 13, 14. Es. 27. 1. a 51. 9. pen. 32. 2.

4 Eithr [d] gosodaf fachau yn dy fochgernau, a gwnaf i bysgod dy afonydd lynu yn dy emmau, a chodaf di o ganol dy afonydd; ïe, holl bysgod dy afonydd a lynant wrth dy emmau.

[d] Es. 37. 29. pen. 38. 4.

5 A mi a'th adawaf yn yr anialwch, ti a holl bysgod dy afonydd: syrthi ar wyneb y maes, ni'th gesglir, ac ni'th gynhullir; i fwystfilod y maes ac i ehediaid y nefoedd y'th roddais yn ymborth.

6 A holl drigolion yr Aipht a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, am iddynt fod [e] yn ffon gorsen i dŷ Israel.

[e] 2 Bren. 18. 21. Es. 36. 6.

Cyn CRIST 589.

7 Pan ymaflasant ynot erbyn dy law, ti a dorraist, ac a rwygaist eu holl ysgwydd: a phan bwysasant arnat, ti a dorraist, ac a wnaethost i'w holl arennau sefyll.

8 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Wele fi yn dwyn arnat gleddyf, a thorraf ymaith o honot ddyn ac anifail.

9 A bydd tir yr Aipht yn ddinystr ac yn anrhaith; a chânt wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd: am iddo ddywedyd, Eiddof fi *yw* yr afon, a myfi a'*i* gwneuthum.

10 Am hynny wele fi yn dy erbyn di, ac yn erbyn dy afonydd, a gwnaf dir yr Aipht yn † ddiffaethwch anrheithiedig, *ac* yn anghyfannedd, [f] o dŵr † Syeneh hyd yn nherfyn Ethiopia.

11 [g] Ni chynniwair troed dyn trwyddi, ac ni chynniwair troed anifail trwyddi, ac nis cyfanneddir hi ddeugain mlynedd.

12 [h] A mi a wnaf wlad yr Aipht yn anghyfannedd y'nghanol gwledydd anghyfanneddol, a'i dinasoedd fyddant yn anghyfannedd ddeugain mlynedd yng nghanol dinasoedd anrheithiedig; a mi a wasgaraf yr Aiphtiaid ym mysg y cenhedloedd, ac a'u taenaf hwynt ar hyd y gwledydd.

13 ¶ Etto fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; [i] Ym mhen deugain mlynedd y casglaf yr Aiphtiaid o fysg y bobloedd lle y gwasgarwyd hwynt.

14 A dychwelaf gaethiwed yr Aipht, ïe, dychwelaf hwynt *i* dir Pathros, i dir eu ‖ preswylfa; ac yno y byddant [k] yn frenhiniaeth isel.

15 Isaf fydd o'r brenhiniaethau, ac nid ymddyrchaif mwy oddi ar y cenhedloedd; canys lleihâf hwynt, rhag arglwyddiaethu ar y cenhedloedd.

16 Ac ni bydd hi mwy i dŷ Israel yn hyder, yn dwyn ar gof *eu* hanwiredd, pan edrychont hwy ar eu hol hwythau: eithr cânt wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd Dduw.

572. 17 ¶ Ac yn y *mis* cyntaf o'r seithfed flwyddyn ar hugain, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

18 Ha fab dyn, Nebuchodonosor brenhin Babilon a wnaeth i'w lu wasanaethu gwasanaeth mawr yn erbyn Tyrus: pob pen a foelwyd, a phob ysgwydd a ddinoethwyd; ond nid oedd am Tyrus gyflog iddo, ac i'w lu, am y gwasanaeth a wasanaethodd efe yn ei herbyn hi:

19 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Wele fi yn rhoddi tir yr Aipht i Nebuchodonosor brenhin Babilon, ac efe a gymmer ei lïaws hi, ac a yspeilia ei hyspail hi, ac a ysglyfaetha ei hysglyfaeth hi, fel y byddo hi yn gyflog i'w lu ef.

20 ‖ *Am* ei waith yr hwn a wasanaethodd efe yn ei herbyn hi, y rhoddais iddo dir yr Aipht, o herwydd i mi y gweithiasant, medd yr Arglwydd Dduw.

21 ¶ Yn y dydd hwnnw [l] y gwnaf i gorn tŷ Israel flaguro, a rhoddaf i tithau agoriad genau yn eu canol hwynt: a chânt wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd.

PENNOD XXX.

1 *Dinystr yr Aipht a'i chynnorthwywyr.* 20 *Y cadarnhêir braich Babilon i dorri braich yr Aipht.*

AGAIR yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

572. 2 Prophwyda, fab dyn, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Udwch, Och o'r diwrnod!

3 Canys agos dydd, ïe, agos dydd yr Arglwydd, dydd cymmylog; amser y cenhedloedd fydd efe.

4 A'r cleddyf a ddaw ar yr Aipht, a bydd ‖ gofid blin yn Ethiopia, pan syrthio yr archolledig yn yr Aipht, a chymmeryd o honynt ei lïaws hi, a dinystrio ei seiliau.

5 Ethiopia, a † Libya, a Lydia, [a] a'u gwerin oll, Chub hefyd, a meibion y tir sydd yn y cyfammod, a syrthiant gyd â hwynt gan y cleddyf.

6 Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Y rhai sydd yn cynnal yr Aipht a syrthiant hefyd, a balchder ei nerth hi a ddisgyn: syrthiant ynddi gan y cleddyf [b] o dŵr Syeneh, medd yr Arglwydd Dduw.

7 A [c] hwy a wneir yn anghyfannedd ym mhlith y gwledydd anghyfanneddol, a'i dinasoedd fydd y'nghanol y dinasoedd anrheithiedig.

8 A chânt wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd, pan roddwyf dân yn yr Aipht, ac y torrer ei holl gynnorthwywyr hi.

9 Y dydd hwnnw [d] cenhadau a ânt allan oddi wrthyf fi mewn llongau, i ddychrynu Ethiopia ddïofal, a bydd gofid blin arnynt fel yn nydd yr Aipht: canys wele ef yn dyfod.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Gwnaf hefyd i lïaws yr Aipht

Cyn CRIST 572.

‖ Neu, Yn lle *ei gyflog* am *yr hyn a*, &c.

[l] Ps. 132. 17.

‖ Neu, *ofn.*

† Heb. *Phut.*

[a] Jer. 25. 20, 24.

[b] pen. 29. 10.

[c] pen. 29. 12.

[d] Es. 18. 1, 2.

† Heb. *diffeithfaoedd diffaethfa.*

[f] pen. 30. 6.

† Heb. *Sefeneh.*

[g] pen. 32. 13.

[h] pen. 30. 7.

[i] Es. 19. 23. Jer. 46. 26.

‖ Neu, *genedigaeth.*

[k] pen. 17. 6, 14.

ddarfod trwy law Nebuchodonosor brenhin Babilon.

11 Efe a'i bobl gyd âg ef, [e] y rhai trawsion o'r cenhedloedd, a ddygir i ddifetha y tir: a hwy a dynnant eu cleddyfau ar yr Aipht, ac a lanwant y wlad â chelanedd.

12 [f] Gwnaf hefyd yr afonydd yn sychder, a gwerthaf y wlad i law y drygionus; ïe, anrheithiaf y wlad a'i chyflawnder trwy law dïeithriaid: myfi yr ARGLWYDD a'*i* dywedodd.

13 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [g] Difethaf hefyd y delwau, a gwnaf i'r eilunod ddarfod o Noph; ac ni bydd tywysog mwyach o dir yr Aipht: ac ofn a roddaf yn nhir yr Aipht.

14 Pathros hefyd a anrheithiaf, a rhoddaf dân yn ‖ Soan, a gwnaf farnedigaethau yn No.

15 A thywalltaf fy llid ar ‖ Sin, cryfder yr Aipht; ac a dorraf ymaith lïaws No.

16 A mi a roddaf dân yn yr Aipht; gan ofidio y gofidia Sin, a No a rwygir, a *bydd ar* Noph gyfyngderau beunydd.

17 Gwŷr ieuaingc ‖ Afen a ‖ Phibeseth a syrthiant gan y cleddyf; ac i gaethiwed yr ânt hwy.

18 Ac ar Tehaphnehes ‖ y tywylla y diwrnod, pan dorrwyf yno ieuau yr Aipht: a balchder ei chryfder a dderfydd ynddi: cwmmwl a'i cuddia hi, a'i merched a ânt i gaethiwed.

19 Felly y gwnaf farnedigaethau yn yr Aipht; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

588. 20 ¶ Ac yn y *mis* cyntaf o'r unfed flwyddyn ar ddeg, ar y seithfed *dydd* o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

21 Ha fab dyn, torrais fraich Pharaoh brenhin yr Aipht; ac wele, [h] nis rhwymir i roddi meddyginiaethau *wrtho*, i osod rhwymyn i rwymo, i'w gryfhâu i ddal y cleddyf.

22 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn erbyn Pharaoh brenhin yr Aipht, a mi a dorraf ei freichiau ef, y cryf, a'*r hwn oedd* ddrylliedig; ac a wnaf i'r cleddyf syrthio o'i law ef.

23 A mi a wasgaraf yr Aiphtiaid ym mysg y cenhedloedd, ac a'u taenaf hwynt ar hyd y gwledydd.

24 A mi a gadarnhâf freichiau brenhin Babilon, ac a roddaf fy nghleddyf yn ei law ef: ond mi a dorraf freichiau Pharaoh, ac efe a ochain o'i flaen ef âg ocheneidiau *un* archolledig.

25 Ond mi a gadarnhâf freichiau brenhin Babilon, a breichiau Pharaoh a syrthiant; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, wedi i mi roddi fy nghleddyf yn llaw brenhin Babilon, ac iddo yntau ei estyn ef ar wlad yr Aipht.

26 A mi a wasgaraf yr Aiphtiaid ym mysg y cenhedloedd, ac a'u taenaf hwynt ar hyd y gwledydd; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PENNOD XXXI.

1 *Adrodd i Pharaoh* 3 *ogoniant Assyria,* 10 *a'i chwymp am ei balchder.* 18 *Yr un dinystr ar yr Aipht.*

AC yn y trydydd *mis* o'r unfed flwyddyn ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Dywed, fab dyn, wrth Pharaoh brenhin yr Aipht, ac wrth ei lïaws; [a] I bwy yr ydwyt debyg yn dy fawredd?

3 ¶ Wele, Assur oedd [b] gedrwydden yn Libanus, yn dêg ei cheingciau, a'i brig yn cysgodi, ac yn uchel ei huchder, a'i brigyn oedd rhwng y tewfrig.

4 Dyfroedd a'i maethasai hi, y dyfnder a'i ‖ dyrchafasai, â'i hafonydd yn cerdded o amgylch ei phlanfa, bwriodd hefyd ei ffrydiau at holl goed y maes.

5 Am hynny yr ymddyrchafodd ei huchder hi goruwch holl goed y maes, a'i cheingciau a amlhasant, a'i changhennau a ymestynasant, o herwydd dyfroedd lawer, pan ‖ fwriodd hi allan.

6 [c] Holl ehediaid y nefoedd a nythent yn ei cheingciau hi, a holl fwystfilod y maes a lydnent dan ei changhennau hi; ïe, yr holl genhedloedd lliosog a eisteddent dan ei chysgod hi.

7 Felly teg ydoedd hi yn ei mawredd, yn hyd ei brig; o herwydd ei gwraidd ydoedd wrth ddyfroedd lawer.

8 Y cedrwydd [d] y'ngardd DUW ni allent ei chuddio hi: y ffynnidwydd nid oeddynt debyg i'w cheingciau hi, a'r ffawydd nid oeddynt fel ei changhennau hi; ac un pren y'ngardd yr Arglwydd nid ydoedd debyg iddi hi yn ei thegwch.

9 Gwnaethwn hi yn dêg gan lïaws ei changhennau: a holl goed Eden, y rhai *oedd* y'ngardd DUW, a genfigennasant wrthi hi.

10 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O herwydd ymddyrchafu o honot mewn uchder, a rhoddi o

Cyn CRIST 572.

[e] pen. 28. 7.

[f] Es. 19. 5.

[g] Jer. 43. 12. a 46. 25. Zech. 13. 2.

‖ Neu, *Tanis.*

‖ Neu, *Pelusium.*

‖ Neu, *Heliopolis.*

‖ Neu, *Phubastum.*

‖ Neu, *yr attelir.*

[h] Jer. 46. 11.

Cyn CRIST 588.

[a] ad. 18.

[b] Dan. 4. 10.

‖ Neu, *dygasai i fynu.*

‖ Neu, *yrrodd hi* hwynt *allan.*

[c] Dan. 4. 12.

[d] Gen. 2. 8.

honi ei brig ym mysg y tewfrig, ac ymddyrchafu ei chalon yn ei huchder;

Cyn CRIST 588.

11 Am hynny y rhoddais hi yn llaw cadarn y cenhedloedd: gan wneuthur y gwna efe iddi; am ei drygioni y bwriais hi allan.

[e] pen. 28. 7.

12 A dïeithriaid, [e] rhai ofnadwy y cenhedloedd, a'i torrasant hi ymaith, ac a'i gadawsant hi: ar y mynyddoedd ac yn yr holl ddyffrynoedd y syrthiodd ei brig hi, a'i changhennau a dorrwyd yn holl afonydd y ddaear; a holl bobloedd y tir a ddisgynasant o'i chysgod hi, ac a'i gadawsant hi.

13 Holl ehediaid y nefoedd a drigant ar ei † chyff hi, a holl fwystfilod y maes a fyddant ar ei changhennau hi;

† Heb. *chwymp.*

14 Fel nad ymddyrchafo holl goed y dyfroedd yn eu huchder, ac na roddont eu brigyn rhwng y tewfrig, ac na safo yr holl goed dyfradwy † yn eu huchder: canys [f] rhoddwyd hwynt oll i farwolaeth yn y tir isaf y'nghanol meibion dynion, gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll.

† Heb. *arnynt eu hunain, am eu huchder.*

[f] Ps. 82. 7.

15 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Yn y dydd y disgynodd hi i'r bedd, gwneuthum alaru: tŏais y dyfnder am dani hi, ac atteliais ei hafonydd, fel yr attaliwyd dyfroedd lawer: † gwneuthum i Libanus alaru am dani hi, ac *yr ydoedd ar* holl goed y maes lesmair am dani hi.

† Heb. *duais,* neu, *tywyllais Libanus am dani hi.*

16 Gan swn ei chwymp hi y cynhyrfais y cenhedloedd, pan wneuthum iddi ddisgyn i uffern gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll, a [g] holl goed Eden, y dewis a'r goreu yn Libanus, y dyfradwy oll, [h] a ymgysurant yn y tir isaf.

[g] Es. 14. 8.

[h] pen. 32. 31.

17 Hwythau hefyd gyd â hi a ddisgynant i uffern at laddedigion y cleddyf, a'*r rhai oedd* fraich iddi hi, *y rhai* a drigasant dan ei chysgod hi y'nghanol y cenhedloedd.

18 ¶ [i] I bwy felly ym mysg coed Eden yr oeddit debyg mewn gogoniant a mawredd? etto ti a ddisgynir gyd â choed Eden i'r tir isaf; [k] gorweddi yng nghanol y rhai dïenwaededig, gyd â lladdedigion y cleddyf. Dyma Pharaoh a'i holl lïaws, medd yr Arglwydd DDUW.

[i] ad. 2.

[k] pen. 28. 10. a 32. 19, 21, 24, &c.

PENNOD XXXII.

1 *Cwynfan am erchyll gwymp yr Aipht.* 11 *Cleddyf Babilon a'i dinystria hi.* 17 *Y dygir hi i waered i uffern ym mhlith y cenhedloedd dïenwaededig.*

587. AC yn y deuddegfed mis o'r ddeuddegfed flwyddyn, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fab dyn, cyfod alarnad am Pharaoh brenhin yr Aipht, a dywed wrtho, [a] Tebygaist i lew ieuangc y cenhedloedd, ac [b] yr *ydwyt* ti fel ‖ morfil yn y moroedd: a daethost allan gyd â'th afonydd; cythryblaist hefyd y dyfroedd â'th draed, a methraist eu hafonydd hwynt.

Cyn CRIST 587.

[a] pen. 19. 2.

[b] pen. 29. 3.

‖ Neu, *draig.*

3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [c] Minnau a daenaf fy rhwyd arnat â chynnulleidfa pobloedd lawer; a hwy a'th godant yn fy rhwyd i.

[c] pen. 12. 13. a 17. 20.

4 [d] Gadawaf di *hefyd* ar y tir, taflaf di ar wyneb y maes, a gwnaf i holl ehediaid y nefoedd drigo arnat ti; ïe, o honot ti y diwallaf fwystfilod yr holl ddaear.

[d] pen. 29. 5.

5 Rhoddaf hefyd dy gig ar y mynyddoedd, a llanwaf y dyffrynoedd â'th uchder di.

6 Mwydaf hefyd â'th waed † y tir yr wyt yn nofio ynddo, hyd y mynyddoedd; a llenwir yr afonydd o honot.

† Heb. *dir dy nofiad.*

7 *Ië,* [e] cuddiaf y nefoedd wrth dy ddiffoddi, a thywyllaf eu sêr hwynt: yr haul a guddiaf â chwmmwl, a'r lleuad ni wna i'w goleuni oleuo.

[e] Es. 13. 10. Joel 2. 31. a 3. 15. Matt. 24. 29.

8 Tywyllaf arnat holl lewyrch goleuadau y nefoedd, a rhoddaf dywyllwch ar dy dir, medd yr Arglwydd DDUW.

9 A digiaf galon pobloedd lawer, pan ddygwyf dy ddinystr ym mysg y cenhedloedd i diroedd nid adnabuost.

10 A gwnaf i bobloedd lawer ryfeddu wrthyt, a'u brenhinoedd a ofnant yn fawr o'th blegid, pan wnelwyf i'm cleddyf ddisgleirio o flaen eu hwynebau hwynt; [f] a hwy ar *bob* munud a ddychrynant, bob un am ei einioes, yn nydd dy gwymp.

[f] pen. 26. 16.

11 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Cleddyf brenhin Babilon a ddaw arnat ti.

Cylch 587.

12 A chleddyfau y rhai cedyrn y cwympaf dy lïaws, *byddant* oll [g] yn gedyrn y cenhedloedd; a hwy a anrheithiant falchder yr Aipht, a'i holl lïaws hi a ddinystrir.

[g] pen. 28. 7.

13 Difethaf hefyd ei holl anifeiliaid hi oddi wrth ddyfroedd ‖ lawer; [h] ac ni sathr troed dyn hwynt mwy, ac ni fathra carnau anifeiliaid hwynt.

‖ Neu, *mawrion.*

[h] pen. 29. 11

14 Yna y gwnaf yn ddyfnion eu dyfroedd hwynt, a gwnaf i'w hafonydd gerdded fel olew, medd yr Arglwydd DDUW.

15 Pan roddwyf dir yr Aipht yn anrhaith, ac anrheithio y wlad o'i llawnder, pan darawyf y rhai oll a breswyliant ynddi, yna y cânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

16 Dyma y galar a alarant am dani

Cyn CRIST Cylch 587.

587.

hi: merched y cenhedloedd a alarant am dani hi; galarant am dani hi, *sef* am yr Aipht, ac am ei lïaws oll, medd yr Arglwydd DDUW.

17 ¶ Ac yn y ddeuddegfed flwyddyn, ar y pymthegfed *dydd* o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

18 Cwyna, fab dyn, am lïaws yr Aipht, a disgyn hi, hi a merched y cenhedloedd enwog, i'r tir isaf, gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll.

[i] pen. 31. 18.
[k] ad. 21, 24, &c.

19 [i] Teccach nâ phwy oeddit? [k] disgyn a gorwedd gyd â'r rhai dïenwaededig.

20 Syrthiant y'nghanol *y rhai* a laddwyd â'r cleddyf: ‖ i'r cleddyf y rhoddwyd hi; llusgwch hi a'i lïaws oll.

‖ Neu, *gosodwyd y cleddyf.*

21 [l] Llefared cryfion y cedyrn wrthi hi o ganol uffern gyd â'i chynnorthwywyr: [m] disgynasant, gorweddant yn ddïenwaededig, wedi eu lladd â'r cleddyf.

[l] Es. 14. 9.
[m] ad. 19, 25, &c.

22 [n] Yno *y mae* Assur a'i holl gynnulleidfa, *a*'i feddau o amgylch; wedi eu lladd oll, a syrthio trwy y cleddyf.

[n] ad. 24, 26, 29, 30.

23 Yr hon y rhoddwyd eu beddau yn ystlysau y pwll, a'i chynnulleidfa ydoedd o amgylch ei bedd; wedi eu lladd oll, a syrthio trwy y cleddyf, y rhai a barasant arswyd yn nhir y rhai byw.

24 Yno *y mae* Elam a'i holl lïaws o amgylch ei bedd, wedi eu lladd oll, a syrthio trwy y cleddyf, y rhai a ddisgynasant yn ddïenwaededig i'r tir isaf, y rhai a barasant eu harswyd yn nhir y rhai byw; etto hwy a ddygasant eu gwaradwydd gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll.

25 Y'nghanol y rhai lladdedig y gosodasant iddi wely ynghyd â'i holl lïaws; a'i beddau o'i amgylch: y rhai hynny oll yn ddïenwaededig, a laddwyd â'r cleddyf: er peri eu harswyd yn nhir y rhai byw, etto dygasant eu gwaradwydd gyd â'r rhai a ddisgynent i'r pwll: y'nghanol y lladdedigion y rhoddwyd ef.

26 Yno *y mae* Mesech, Tubal, a'i holl lïaws; a'i beddau o amgylch: y rhai hynny oll yn ddïenwaededig, wedi eu lladd â'r cleddyf, er peri o honynt eu harswyd yn nhir y rhai byw.

27 Ac ni orweddant gyd â'r cedyrn a syrthiasant o'r rhai dïenwaededig, y rhai a ddisgynasant i uffern †â'u harfau rhyfel: a rhoddasant eu cleddyfau dan eu pennau; eithr eu hanwireddau fydd ar eu hesgyrn hwy, er *eu bod* yn arswyd i'r cedyrn yn nhir y rhai byw.

† Heb. *âg arfau eu rhyfel.*

28 A thithau a ddryllir ym mysg y rhai dïenwaededig, ac a orweddi gyd â'r rhai a laddwyd â'r cleddyf.

29 Yno *y mae* Edom, a'i brenhinoedd a'i holl dywysogion, y rhai a roddwyd â'u cadernid gyd a'*r rhai a* laddwyd â'r cleddyf: hwy a orweddant gyd â'r rhai dïenwaededig, a chyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll.

30 Yno *y mae* holl dywysogion y gogledd, a'r holl Sidoniaid, y rhai a ddisgynant gyd â'r lladdedigion; gyd â'u harswyd y cywilyddiant am eu cadernid; gorweddant hefyd yn ddïenwaededig gyd â'r rhai a laddwyd â'r cleddyf, ac a ddygant eu gwaradwydd gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll.

31 Pharaoh a'u gwel hwynt, ac a ymgysura yn ei holl lïaws, Pharaoh a'i holl lu wedi eu lladd â'r cleddyf, medd yr Arglwydd DDUW.

32 Canys rhoddais fy ofn yn nhir y rhai byw; a gwnair iddo orwedd yng nghanol y rhai dïenwaededig, gyd â lladdedigion y cleddyf, *sef* i Pharaoh ac i'w holl lïaws, medd yr Arglwydd DDUW.

PENNOD XXXIII.

1 *Yn ol dyled gwyliwr yn rhybuddio y bobl,* 7 *y dygir ar gof i Ezeciel ei ddyled yntau.* 10 *Duw yn dangos mor uniawn ydyw ei ffyrdd ef tu ag at yr edifeiriol, a thu ag at y rhai a gilio oddi wrtho:* 17 *yn ymddiffyn ei gyfiawnder.* 21 *Wrth glywed darfod ynnill Jerusalem, y mae yn prophwydo dinystr y wlad.* 30 *Barnedigaethau Duw yn erbyn y rhai a watwarent y prophwydi.*

Cyn CRIST 587.

587.

A DAETH gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Llefara, fab dyn, wrth feibion dy bobl, a dywed wrthynt, †Pan ddygwyf gleddyf ar wlad, a chymmeryd o bobl y wlad ryw wr o'i chyrrau, a'i roddi yn wyliedydd iddynt:

† Heb. *Gwlad pan ddygwyf gleddyf arni.*

3 Os gwel efe gleddyf yn dyfod ar y wlad, ac udganu mewn udgorn, a rhybuddio y bobl;

4 Yna yr hwn †a glywo lais yr udgorn, ac ni chymmer rybudd; eithr dyfod o'r cleddyf a'i gymmeryd ef ymaith, ei waed fydd ar ei ben ei hun.

† Heb. *gan glywed a glywo.*

5 Efe a glybu lais yr udgorn, ac ni chymmerodd rybudd; ei waed fydd arno: ond yr hwn a gymmero rybudd, a wared ei enaid.

6 Ond pan welo y gwyliedydd y cleddyf yn dyfod, ac ni udgana mewn udgorn, a'r bobl heb eu rhybuddio; eithr dyfod o'r cleddyf a chymmeryd un o honynt, efe a ddaliwyd yn ei anwiredd, ond mi a ofynaf ei waed ef ar law y gwyliedydd.

Cyn CRIST 587.

7 ¶ [a] Felly dithau, fab dyn, yn wyliedydd y'th roddais i dŷ Israel; fel y clywech air o'm genau, ac y rhybuddiech hwynt oddi wrthyf fi.

8 Pan ddywedwyf wrth yr annuwiol, *Ti* annuwiol, gan farw a fyddi farw; oni leferi di i rybuddio yr annuwiol o'i ffordd, yr annuwiol hwn a fydd marw yn ei anwiredd, ond ar dy law di y gofynaf ei waed ef.

9 Ond os rhybuddi di yr annuwiol o'i ffordd, i ddychwelyd o honi; os efe ni ddychwel o'i ffordd, efe fydd farw yn ei anwiredd, a thithau a waredaist dy enaid.

10 ¶ Llefara hefyd wrth dŷ Israel, ti fab dyn, Fel hyn gan ddywedyd y dywedwch; Os *yw* ein hanwireddau a'n pechodau arnom, a ninnau [b] yn dihoeni ynddynt, pa fodd y byddem ni byw?

11 Dywed wrthynt, [c] *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, ni ymhoffaf ym marwolaeth yr annuwiol; ond troi o'r annuwiol oddi wrth ei ffordd a byw: dychwelwch, dychwelwch oddi wrth eich ffyrdd drygionus; canys, tŷ Israel, [d] paham y byddwch feirw?

12 Dywed hefyd, fab dyn, wrth feibion dy bobl, [e] Cyfiawnder y cyfiawn nis gwared ef yn nydd ei anwiredd: felly am annuwioldeb yr annuwiol, ni syrth efe o'i herwydd yn y dydd y dychwelo oddi wrth ei anwiredd; ni ddichon y cyfiawn chwaith fyw oblegid *ei gyfiawnder* yn y dydd y pecho.

13 Pan ddywedwyf wrth y cyfiawn, Gan fyw y caiff fyw; os efe a hydera ar ei gyfiawnder, ac a wna anwiredd, ei holl gyfiawnderau ni chofir; ond am ei anwiredd a wnaeth, am dano y bydd efe marw.

14 A phan ddywedwyf wrth yr annuwiol, Gan farw y byddi farw; os dychwel efe oddi wrth ei bechod, a gwneuthur barn a chyfiawnder;

15 *Os* yr annuwiol [f] a ddadrydd wystl, *ac* [g] a rydd yn ei ol yr hyn a dreisiodd, a rhodio yn [h] neddfau y bywyd, heb wneuthur anwiredd; gan fyw y bydd efe byw, ni bydd marw.

16 Ni choffêir iddo yr holl bechodau a bechodd: barn a chyfiawnder a wnaeth; efe gan fyw a fydd byw.

17 ¶ [i] A meibion dy bobl a ddywedant, Nid yw uniawn ffordd yr ARGLWYDD: eithr eu ffordd hwynt nid yw uniawn.

18 Pan ddychwelo y cyfiawn oddi wrth ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, efe a fydd marw ynddynt.

19 A phan ddychwelo yr annuwiol oddi wrth ei annuwioldeb, a gwneuthur barn a chyfiawnder, yn y rhai hynny y bydd efe byw.

20 [k] Etto chwi a ddywedwch nad uniawn ffordd yr ARGLWYDD. Barnaf chwi, tŷ Israel, bob un yn ol ei ffyrdd ei hun.

21 ¶ Ac yn y degfed *mis* o'r ddeuddegfed flwyddyn [l] o'n caethgludiad ni, ar y pummed *dydd* o'r mis, [m] y daeth un a ddïangasai o Jerusalem attaf fi, gan ddywedyd, [n] Tarawyd y ddinas.

22 A [o] llaw yr ARGLWYDD a fuasai arnaf yn yr hwyr, cyn dyfod y dïangydd, ac a agorasai fy safn, nes ei ddyfod attaf y bore; ïe, [p] ymagorodd fy safn, ac ni bûm fud mwyach.

23 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

24 Ha fab dyn, preswylwyr y diffaethwch hyn yn nhir Israel ydynt yn llefaru, gan ddywedyd, Abraham oedd un, ac a feddiannodd y tir; ninnau *ydym* lawer, i ni y rhoddwyd y tir yn etifeddiaeth.

25 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [q] Yr ydych yn bwytta ynghyd â'r gwaed, ac [r] yn dyrchafu eich llygaid at eich gau-ddduwiau, ac yn tywallt gwaed; ac a feddiennwch chwi y tir?

26 Sefyll yr ydych ar eich cleddyf, gwnaethoch ffieidd-dra, halogasoch hefyd bob un wraig ei gymmydog; ac a feddiennwch chwi y tir?

27 Fel hyn y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; *Fel mai* byw fi, trwy y cleddyf y syrth y rhai *sydd* yn y diffaethwch; a'r hwn *sydd* ar wyneb y maes, [s] i'r bwystfil y rhoddaf ef i'w fwytta; a'r rhai *sydd* yn yr amddiffynfeydd ac [t] mewn ogofeydd, a fyddant feirw o'r haint.

28 Canys gwnaf y tir yn anrhaith, *ïe*, yn anrhaith; a [u] balchder ei nerth ef a baid, ac anrheithir mynyddoedd Israel, heb gynniweirydd ynddynt.

29 A chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan wnelwyf y tir yn anrhaith, *ïe*, yn anrhaith, am eu holl ffieidddra a wnaethant.

30 ¶ Tithau fab dyn, meibion dy bobl sydd yn siarad i'th erbyn wrth y parwydydd, ac o fewn drysau y tai, ac yn dywedyd y naill wrth y llall, pob un wrth ei gilydd, gan ddywedyd, Deuwch, at-

Cyn CRIST 587.

[a] pen. 3. 17,&c.
[b] pen. 24. 23.
[c] 2 Sam. 14. 14. pen. 18. 23, 32. 2 Petr 3. 9.
[d] pen. 18. 31.
[e] pen. 3. 20. a 18. 24.
[f] pen. 18.
[g] Exod. 22. 1, 4. Lef. 6. 2, 4. Num. 5. 6, 7.
[h] Lef. 18. 5. pen. 20. 11, 13, 21.
[i] ad. 20. pen. 18. 25, 29.
[k] ad. 17.
[l] pen. 1. 2.
[m] pen. 24. 26.
[n] 2 Bren. 25. 4.
[o] pen. 1. 3.
[p] pen. 24. 27.
[q] Gen. 9. 4. Lef. 3. 17. a 7. 26. a 17. 10. a 19. 26. Deut. 12. 16.
[r] pen. 18. 6.
[s] pen. 39. 4.
[t] Barn. 6. 2. 1 Sam. 13. 6.
[u] pen. 7. 24. a 24. 21. a 30. 6, 7.

tolwg, a gwrandewch beth *yw* y gair sydd yn dyfod oddi wrth yr ARGLWYDD.

31 [x] Deuant hefyd attat fel † y daw y bobl, ac [y] eisteddant o'th flaen *fel* fy mhobl, gwrandawant hefyd dy eiriau, ond nis gwnant hwy: canys [z] â'u geneuau y dangosant gariad, a'u calon sydd yn myned ar ol eu cybydd-dod.

32 Wele di hefyd iddynt fel cân cariad *un* hyfrydlais, ac yn canu yn dda: canys gwrandawant dy eiriau, ond nis gwnant hwynt.

33 A phan ddelo hyn (wele ef yn dyfod) yna [a] y cânt wybod fod prophwyd yn eu mysg.

PENNOD XXXIV.

1 *Argyhoeddi y bugeiliaid; 7 a barn Duw yn eu herbyn hwy; 11 a'i ragluniaeth dros ei ddïadell. 20 Brenhiniaeth Crist.*

587. AGAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Prophwyda, fab dyn, yn erbyn [a] bugeiliaid Israel; prophwyda, a dywed wrthynt, wrth y bugeiliaid, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gwae fugeiliaid Israel y rhai sydd yn eu porthi eu hunain: oni phortha y bugeiliaid y ‖ praidd?

3 [b] Y brasder a fwyttêwch, a'r gwlan a wisgwch, y bras a leddwch; *ond* ni phorthwch y praidd.

4 [c] Ni chryfhasoch y rhai llesg, ac ni feddyginiaethasoch y glaf, ni rwymasoch y ddrylliedig chwaith, a'r gyfeiliornus ni ddygasoch adref, a'r golledig ni cheisiasoch; eithr llywodraethasoch hwynt â [d] thrais ac â chreulondeb.

5 A hwy a wasgarwyd † o eisieu bugail: a buant yn ymborth i holl fwystfilod y maes, pan wasgarwyd hwynt.

6 Fy nefaid a grwydrasant ar hyd yr holl fynyddoedd, ac ar bob bryn uchel: ïe, gwasgarwyd fy mhraidd ar hyd holl wyneb y ddaear, ac nid oedd a'*u* ceisiai, nac a ymofynai *am danynt*.

7 ¶ Am hynny, fugeiliaid, gwrandewch air yr ARGLWYDD.

8 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, am fod fy mhraidd yn yspail, a bod fy mhraidd yn ymborth i holl fwystfilod y maes, o eisieu bugail, ac na cheisiodd fy mugeiliaid fy mhraidd, eithr y bugeiliaid a'u porthasant eu hun, ac ni phorthasant fy mhraidd:

9 Am hynny, O fugeiliaid, gwrandewch air yr ARGLWYDD.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn erbyn y bugeiliaid: a gofynaf fy mhraidd ar eu dwylaw hwynt, a gwnaf iddynt beidio â phorthi y praidd; a'r bugeiliaid ni phorthant eu hun mwy: canys gwaredaf fy mhraidd o'u safn hwy, fel na byddont yn ymborth iddynt.

11 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele myfi, *ïe*, myfi a ymofynaf am fy mhraidd, ac a'u ceisiaf hwynt.

12 Fel y cais bugail ei ddïadell ar y dydd y byddo ym mysg ei ddefaid gwasgaredig, felly y ceisiaf finnau fy nefaid, ac a'u gwaredaf hwynt o bob lle y gwasgarer hwynt iddo ar y dydd cymmylog a thywyll.

13 A [e] dygaf hwynt allan o fysg y bobloedd, a chasglaf hwynt o'r tiroedd, a dygaf hwynt i'w tir eu hun, a phorthaf hwynt ar fynyddoedd Israel wrth yr afonydd, ac yn holl drigfannau y wlad.

14 Mewn porfa dda y porthaf hwynt, ac ar uchel fynyddoedd Israel y bydd eu corlan hwynt: yno y gorweddant mewn corlan dda, ïe, *mewn* porfa fras y porant ar fynyddoedd Israel.

15 Myfi a borthaf fy mhraidd, a myfi a'u gorweddfâaf hwynt, medd yr Arglwydd DDUW.

16 [f] Y golledig a geisiaf, a'r darfedig a ddychwelaf, a'r friwedig a rwymaf, a'r lesg a gryfhâf: eithr dinystriaf [g] y fras a'r gref; â barn y porthaf hwynt.

17 Chwithau, fy mhraidd, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele [h] fi yn barnu rhwng † milyn a milyn, rhwng yr hyrddod a'r bychod.

18 Ai bychan gennych bori o honoch y borfa dda, oni bydd i chwi sathru dan eich traed y rhan arall o'ch porfeydd? ac yfed o honoch y dyfroedd dyfnion, oni bydd i chwi sathru y rhan arall â'ch traed?

19 A'm praidd i, y maent yn pori sathrfa eich traed chwi; a mathrfa eich traed a yfant.

20 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrthynt hwy; Wele myfi, *ïe*, myfi a farnaf rhwng milyn bras a milyn cul.

21 O herwydd gwthio o honoch âg ystlys ac âg ysgwydd, a chornio o honoch â'ch cyrn y rhai llesg oll, hyd oni wasgarasoch hwynt allan:

22 Am hynny y gwaredaf fy mhraidd, fel na byddont mwy yn yspail; a barnaf rhwng milyn a milyn.

23 Cyfodaf hefyd [i] un bugail arnynt, ac efe a'u portha hwynt, *sef* fy ngwas

[x] pen. 14. 1. a 20. 1, &c.
† Heb. *dyfodiad y bobl.*
[y] pen. 8. 1.
[z] Es. 29. 13.
[a] pen. 2. 5.
‖ *dïadellau.*
[b] Zech. 11. 16.
[c] ad. 16.
[d] 1 Petr 5. 3.
† Heb. *heb fugail,* felly ad. 8.
[e] pen. 28. 25.
[f] Edrych ad. 4. Michah 4. 6.
[g] Es. 10. 16. Amos 4. 1.
[h] pen. 20. 37, 38. Zech. 10. 3. Matt. 25. 32.
† Heb. *ŵyn a mynnod.*
[i] Es. 40. 11. Ioan 10. 11. Heb. 13. 20. 1 Petr 2. 25. a 5. 4.

Cyn CRIST 587.

[k] Dafydd; efe a'u portha hwynt, ac efe a fydd yn fugail iddynt.

24 A minnau yr ARGLWYDD a fyddaf yn DDUW iddynt, a'm gwas Dafydd yn dywysog yn eu mysg: myfi yr ARGLWYDD a leferais *hyn*.

25 [l] Gwnaf hefyd â hwynt gyfammod heddwch, a [m] gwnaf i'r bwystfil drwg beidio o'r tir: a hwy a drigant yn ddïogel yn yr anialwch, ac a gysgant yn y coedydd.

26 Hwynt hefyd ac amgylchoedd fy mryn a wnaf yn fendith: a gwnaf i'r gwlaw ddisgyn yn ei amser; [n] cawodydd bendith a fydd.

27 A [o] rhydd pren y maes ei ffrwyth, a'r tir a rydd ei gynnyrch, a byddant yn eu tir eu hun mewn dïogelwch, ac a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan dorrwyf rwymau eu hiau hwynt, a'u gwared hwynt o law y rhai oedd yn mynnu gwasanaeth ganddynt.

28 Ac ni byddant mwyach yn yspail i'r cenhedloedd, a bwystfil y tir nis bwytty hwynt; eithr [p] trigant mewn dïogelwch, ac ni *bydd* a'*u* dychryno.

29 Cyfodaf iddynt hefyd [q] blanhigyn †enwog, ac ni byddant mwy wedi †trengi o newyn yn y tir, ac [r] ni ddygant mwy waradwydd y cenhedloedd.

30 Fel hyn y cânt wybod mai myfi yr ARGLWYDD eu DUW *sydd* gyd â hwynt, ac *mai* hwythau, tŷ Israel, *yw* fy mhobl i, medd yr Arglwydd DDUW.

31 Chwithau, fy [s] mhraidd, defaid fy mhorfa, dynion *ydych* chwi, myfi *yw* eich DUW chwi, medd yr Arglwydd DDUW.

PENNOD XXXV.

Barnedigaeth mynydd Seir am eu câs tu ag at Israel.

587. A DAETH gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Gosod dy wyneb, fab dyn, tu ag at fynydd Seir, a [a] phrophwyda yn ei erbyn,

3 A dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th erbyn di, mynydd Seir, estynaf hefyd fy llaw i'th erbyn, a †gwnaf di yn anghyfannedd, ac yn ddiffaethwch.

4 Gosodaf dy ddinasoedd yn ddiffaethwch, a thithau a fyddi yn anghyfannedd, fel y gwypech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

5 Am fod gennyt alanasdra ‖tragywyddol, a thywallt o honot *waed* meibion Israel â †mîn y cleddyf, yn amser eu gofid, [b] yn amser diwedd *eu* hanwiredd *hwynt*:

6 Am hynny *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, mi a'th wnaf di yn waed, a gwaed a'th ymlid di: [c] gan na chasêi waed, gwaed a'th ddilyn.

7 Gwnaf hefyd fynydd Seir yn anrhaith ac yn ddiffaethwch; a thorraf ymaith o hono yr hwn a elo allan, a'r hwn a ddychwelo.

8 Llanwaf hefyd ei fynyddoedd ef â'i laddedigion: yn dy fryniau, a'th ddyffrynoedd, a'th holl afonydd, y syrth y rhai a laddwyd â'r cleddyf.

9 [d] Gwnaf di yn anrhaith tragywyddol, a'th ddinasoedd ni ddychwelant; [e] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

10 Am ddywedyd o honot, Y ddwy genedl a'r ddwy wlad hyn fyddant eiddof fi, a [f] nyni a'i meddiannwn; er bod yr ARGLWYDD yno:

11 Am hynny *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, gwnaf yn ol dy ddig, ac yn ol dy genfigen, y rhai o'th gâs yn eu herbyn hwynt a wnaethost; fel y'm hadwaener yn eu mysg hwynt, pan y'th farnwyf di.

12 A chei wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, *ac* i mi glywed dy holl gabledd a draethaist yn erbyn mynyddoedd Israel, gan ddywedyd, Anrheithiwyd hwynt; i ni y rhoddwyd hwynt i'w †difa.

13 Ymfawrygasoch hefyd â'ch geneuau yn fy erbyn i, ac [g] amlhasoch eich geiriau i'm herbyn: mi a'*u* clywais.

14 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Pan lawenycho yr holl wlad, mi a'th wnaf di yn anghyfannedd.

15 [h] Yn ol dy lawenydd di am feddiant tŷ Israel, o herwydd ei anrheithio, felly y gwnaf i tithau: anrhaith fyddi di, mynydd Seir, ac Edom oll i gyd; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PENNOD XXXVI.

1 *Cysuro gwlad Israel, trwy ddinystr y cenhedloedd a wnaent yn drahaus â hi,* 8 *a thrwy addaw bendithion Duw iddi.* 16 *Mai am eu pechodau y gwrthodwyd Israel,* 21 *ond yr adferir hwy drachefn, heb iddynt ei haeddu.* 25 *Bendithion brenhiniaeth Crist.*

587. TITHAU fab dyn, [a] prophwyda wrth fynyddoedd Israel, a dywed, Gwrandewch, fynyddoedd Israel, air yr ARGLWYDD.

2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, O herwydd [b] dywedyd o'r gelyn hyn am danoch chwi, Aha, aeth yr hen uchelfäon hefyd yn etifeddiaeth i ni:

Cyn CRIST 587.

[c] Ps. 109. 17.

[d] Jer. 49. 18. Mal. 1. 3, 4.
[e] pen. 6. 7. a 7 4, 9. a 36. 11.

[f] Ps. 83. 4, 12.

†Heb. *bwytta.*

[g] 1 Sam. 2. 3.

[h] Obad. 15.

587.
[a] pen. 6. 2.

[b] pen. 25. 3. a 26. 2.

[k] Jer. 30. 9. pen. 37. 24. Hos. 3. 5.

[l] pen. 37. 26.
[m] Es. 11. 6—9. a 35. 9. Hos. 2. 18.

[n] Ps. 68. 9.

[o] Ps. 85. 12.

[p] Jer. 30. 10. a 46. 27.

[q] Es. 11. 1. Jer. 23. 5.
†Heb. *yn enw.*
†Heb. *eu cymeryd ymaith.*

[r] pen. 36. 3, 6, 15.

[s] Ioan 10. 11.

[a] Jer. 49. 7, 8. pen. 25. 12. Amos 1. 11. Obad. 10, &c.

†Heb. *rhoddaf.*

‖Neu, *er cynt.*

†Heb. *dwylaw.*
[b] pen. 21. 25, 29.

3 Am hynny prophwyda, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; † o herwydd iddynt *eich* anrheithio, a'ch llyngcu o amgylch, i fod o honoch yn etifeddiaeth i weddill y cenhedloedd, a † myned o honoch yn watwargerdd tafodau, ac yn ogan pobloedd:

4 Am hynny, mynyddoedd Israel, gwrandewch air yr Arglwydd DDUW; Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrth y mynyddoedd ac wrth y bryniau, wrth ‖ yr afonydd ac wrth y dyffrynoedd, wrth y diffaethwch anghyfanneddol, ac wrth y dinasoedd gwrthodedig, y rhai a aeth yn yspail, ac yn watwar i'r rhan arall o'r cenhedloedd o'u hamgylch:

5 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [c] Dïau yn angerdd fy eiddigedd y lleferais yn erbyn y rhan arall o'r cenhedloedd, ac yn erbyn holl Edom, y rhai a roddasant fy nhir i yn etifeddiaeth iddynt eu hun, â llawenydd *eu* holl galon, trwy feddwl dirmygus, i'w yrru allan yn yspail.

6 Am hynny prophwyda am dir Israel, a dywed wrth y mynyddoedd ac wrth y bryniau, wrth yr afonydd ac wrth y dyffrynoedd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele, yn fy eiddigedd ac yn fy llid y lleferais, o herwydd dwyn o honoch waradwydd y cenhedloedd.

7 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Myfi a dyngais, Dïau y dwg y cenhedloedd *sydd* o'ch amgylch chwi eu gwaradwydd.

8 ¶ A chwithau, mynyddoedd Israel, a fwriwch allan eich ceingciau, ac a ddygwch eich ffrwyth i'm pobl Israel; canys agos ydynt ar ddyfod.

9 Canys wele fi attoch, ïe, tröaf attoch, fel y'ch coledder ac y'ch hauer.

10 Amlhâf ddynion ynoch chwi hefyd, holl dŷ Israel i gyd, fel y cyfannedder y dinasoedd, ac yr adeilader y diffaethwch.

11 Ië, amlhâf ynoch ddyn ac anifail; a hwy a chwanegant ac a ffrwythant; a gwnaf i chwi breswylio fel yr oeddych gynt; ïe, gwnaf *i chwi* well nag *yn* eich dechreuad, [d] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

12 Ië, gwnaf i ddynion rodio arnoch, *sef* fy mhobl Israel; a hwy a'th etifeddant di, a byddi yn etifeddiaeth iddynt, ac ni ychwanegi eu gwneuthur hwy yn amddifad mwy.

13 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O herwydd eu bod yn dywedyd wrthych, Yr wyt ti yn difa dynion, ac yn gwneuthur dy genhedloedd yn amddifad;

14 Am hynny ni fwyttêi ddynion mwy, ac ni wnai ‖ dy genhedloedd mwyach yn amddifad, medd yr Arglwydd DDUW.

15 [e] Ac ni adawaf glywed gwaradwydd y cenhedloedd ynot ti mwy, ni ddygi chwaith warth y cenhedloedd mwyach, ac ni wnei mwy i'th genhedloedd syrthio, medd yr Arglwydd DDUW.

16 ¶ Daeth hefyd air yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

17 Ha fab dyn, pan oedd tŷ Israel yn trigo yn eu tir eu hun, hwy a'i halogasant ef â'u ffordd ac â'u gweithredoedd eu hun: eu ffordd ydoedd ger fy mron i fel aflendid gwraig fisglwyfus.

18 Yna y tywelltais fy llid arnynt, am y gwaed a dywalltasent ar y tir, ac am eu delwau *trwy y rhai* yr halogasent ef;

19 Ac a'u gwasgerais hwynt ym mhlith y cenhedloedd, a hwy a chwalwyd ar hyd y gwledydd; yn ol eu ffyrdd ac yn ol eu gweithredoedd y bernais hwynt.

20 A [f] phan ddaethant at y cenhedloedd y rhai yr aethant attynt, hwy a halogasant fy enw sanctaidd, pan ddywedid wrthynt, Dyma bobl yr ARGLWYDD, ac o'i wlad ef yr aethant allan.

21 ¶ Er hynny arbedais *hwynt* er mwyn fy enw sanctaidd, yr hwn a halogodd tŷ Israel ym mysg y cenhedloedd y rhai yr aethant attynt.

22 Am hynny dywed wrth dŷ Israel, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Nid er eich mwyn chwi, tŷ Israel, yr ydwyf fi yn gwneuthur *hyn*, ond er mwyn fy enw sanctaidd, yr hwn a halogasoch chwi ym mysg y cenhedloedd lle yr aethoch.

23 A mi a sancteiddiaf fy enw mawr, *yr hwn* a halogwyd ym mysg y cenhedloedd, yr hwn a halogasoch chwi yn eu mysg hwynt; fel y gwypo y cenhedloedd mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, medd yr Arglwydd DDUW, pan ymsancteiddiwyf ynoch o flaen ‖ eich llygaid.

24 Canys [g] mi a'ch cymmeraf chwi o fysg y cenhedloedd, ac a'ch casglaf chwi o'r holl wledydd, ac a'ch dygaf i'ch tir eich hun.

25 ¶ Ac a daenellaf arnoch ddwfr glân, fel y byddoch lân: oddi wrth eich holl frynti, ac oddi wrth eich holl eilunod, y glanhâf chwi.

26 A [h] rhoddaf i chwi galon newydd,

Cyn CRIST 587.

† Heb. *o herwydd o herwydd.*

† Heb. *gwneuthur i chwi esgyn ar fin y tafod.*

‖ Neu, *y glynnoedd.*

[c] pen. 38. 19.

[d] pen. 35. 9. a 37. 6, 13.

Cyn CRIST 587.

‖ Neu, *i'th genhedloedd mwyach gwympo.*

[e] pen. 34. 29.

[f] Es. 52. 5. Rhuf. 2. 24.

‖ Neu, *eu llygaid hwynt.*

[g] pen. 34. 13.

[h] Jer. 32. 39. pen. 11. 19.

Cyn CRIST 587.

yspryd newydd hefyd a roddaf o'ch mewn chwi; a thynnaf y galon garreg o'ch cnawd chwi, ac mi a roddaf i chwi galon gig.

27 Rhoddaf hefyd fy yspryd o'ch mewn, a gwnaf i chwi rodio yn fy neddfau, a chadw fy marnedigaethau, a'*u* gwneuthur.

28 Cewch drigo hefyd yn y tir a roddais i'ch tadau; a byddwch yn bobl i mi, a minnau a fyddaf DDUW i chwithau.

29 Achubaf chwi hefyd oddi wrth eich holl aflendid; a [i] galwaf am yr ŷd, ac a'i hamlhâf, ac [k] ni roddaf arnoch newyn.

30 Amlhâf hefyd ffrwyth y coed, a chynnyrch y maes, fel na ddygoch mwy waradwydd newyn ym mysg y cenhedloedd.

31 Yna [l] y cofiwch eich ffyrdd drygionus, a'ch gweithredoedd nid oeddynt dda, a [m] byddwch yn ffiaidd gennych eich hunain, am eich anwireddau ac am eich ffieidd-dra.

32 [n] Nid er eich mwyn chwi yr ydwyf fi yn gwneuthur *hyn*, medd yr Arglwydd DDUW; bydded hysbys i chwi: tŷ Israel, gwridwch a chywilyddiwch am eich ffyrdd eich hun.

33 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Yn y dydd y glanhâwyf chwi o'ch holl anwireddau, y paraf hefyd i *chwi* gyfanneddu y dinasoedd, ac yr adeiledir yr anghyfannedd-leoedd.

34 A'r tir anrheithiedig a goleddir, lle y bu yn anrhaith y'ngolwg pob cynniweirydd.

35 A hwy a ddywedant, Y tir anrheithiedig hwn a aeth fel [o] gardd Eden, a'r dinasoedd anghyfannedd, ac anrheithiedig, a dinystriol, *a aethant* yn gaerog, *ac* a gyfanneddir.

36 Felly y cenhedloedd y rhai a weddillir o'ch amgylch, a gânt wybod mai myfi yr ARGLWYDD sydd yn adeiladu y lleoedd dinystriol, *ac* yn plannu *eich mannau* anrheithiedig: [p] myfi yr ARGLWYDD a'*i* lleferais, ac a'*i* gwnaf.

37 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Ymofynir â myfi etto gan dŷ Israel, i wneuthur *hyn* iddynt; amlhâf hwynt â dynion fel praidd.

38 Fel † y praidd sanctaidd, fel praidd Jerusalem yn ei huchel-wyliau, felly y dinasoedd anghyfannedd fyddant lawn o finteioedd o ddynion; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[i] Edrych Ps. 105. 16.
[k] pen. 34. 29.
[l] pen. 16. 61, 63.
[m] Lef. 26. 39. pen. 6. 9. a 20. 43.
[n] Deut. 9. 5.
[o] Es. 51. 3. pen. 28. 13.
[p] pen. 17. 24. a 22. 14. a 37. 14.
† Heb. *praidd sanctaidd bethau.*

PENNOD XXXVII.

1 *Trwy adgyfodi esgyrn sychion,* 11 *yr adfywiocêir marw obaith Israel.* 15 *Trwy gydio dau bren,* 18 *yr arwyddocêir cyssylltu Israel at Judah.* 20 *Addewidion brenhiniaeth Crist.*

Cyn CRIST Cylch 587.

BU [a] llaw yr ARGLWYDD arnaf, ac a'm dug allan yn yspryd yr ARGLWYDD, ac a'm gosododd y'nghanol dyffryn, a hwnnw *oedd* yn llawn esgyrn.

[a] pen. 1. 3.

2 Ac efe a wnaeth i mi fyned heibio iddynt o amgylch ogylch: ac wele *hwynt* yn aml iawn ar wyneb y dyffryn; wele hefyd sychion iawn *oeddynt.*

3 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fab dyn, a fydd byw yr esgyrn hyn? A mi a ddywedais, O Arglwydd DDUW, ti a'*i* gwyddost.

4 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Prophwyda am yr esgyrn hyn, a dywed wrthynt, O esgyrn sychion, clywch air yr ARGLWYDD.

5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW wrth yr esgyrn hyn; Wele fi yn dwyn anadl i'ch mewn, fel y byddoch byw.

6 Gïau hefyd a roddaf arnoch, a pharaf i gig gyfodi arnoch, gwisgaf chwi hefyd â chroen, a rhoddaf anadl ynoch; fel y byddoch byw, [b] ac y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[b] pen. 6. 7. a 35. 12. Joel 2. 27. a 3. 17.

7 Yna y prophwydais fel y'm gorchymynasid; ac fel yr oeddwn yn prophwydo, bu swn, ac wele gynhwrf, a'r esgyrn a ddaethant ynghyd, asgwrn at ei asgwrn.

8 A phan edrychais, wele cyfodasai gïau a chig arnynt, a gwisgasai croen am danynt; ond nid *oedd* anadl ynddynt.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Prophwyda tu a'r ‖ gwynt, prophwyda, fab dyn, dywed wrth y gwynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [c] O anadl, tyred oddi wrth y pedwar gwynt, ac anadla ar y lladdedigion hyn, fel y byddont byw.

‖ Neu, *anadl.*
[c] Ps. 104. 30.

10 Felly y prophwydais fel y'm gorchymynasid; a'r anadl a ddaeth ynddynt, a buant fyw, a safasant ar eu traed, yn llu mawr iawn.

11 ¶ Yna y dywedodd wrthyf, Ha fab dyn, yr esgyrn hyn ydynt dŷ Israel oll: wele, dywedant, [d] Ein hesgyrn a wywasant, a'n gobaith a gollodd; torrwyd ni ymaith o'n rhan ni.

[d] Ps. 141. 7.

12 Am hynny prophwyda, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele [e] fi yn agori eich beddau,

[e] Es. 26. 19.

Cyn CRIST Cylch 587.

fy mhobl, codaf chwi hefyd o'ch beddau, a dygaf chwi i dir Israel.

13 A chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan agorwyf eich beddau, a phan gyfodwyf chwi i fynu o'ch beddau, fy mhobl,

14 Ac y rhoddwyf fy yspryd ynoch, ac y byddoch byw, ac y gosodwyf chwi yn eich tir eich hun: yna y cewch wybod mai myfi yr ARGLWYDD a leferais, ac a wneuthum *hyn*, medd yr ARGLWYDD.

15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

16 Tithau fab dyn, [f] cymmer i ti un pren, ac ysgrifena arno, I Judah, ac i [g] feibion Israel ei gyfeillion. A chymmer i ti bren arall, ac ysgrifena arno, I Joseph pren Ephraim, ac *i* holl dŷ Israel ei gyfeillion:

17 A chydia hwynt y naill wrth y llall yn un pren i ti; fel y byddont yn un yn dy law di.

18 ¶ A phan lefaro meibion dy bobl wrthyt, gan ddywedyd, Oni fynegi i ni beth *yw* hyn gennyt?

19 Dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn cymmeryd pren Joseph, yr hwn *sydd* yn llaw Ephraim, a llwythau Israel ei gyfeillion, a mi a'u rhoddaf hwynt gyd âg ef, *sef* gyd â phren Judah, ac a'u gwnaf hwynt yn un pren, fel y byddont yn fy llaw yn un.

20 ¶ A bydded yn dy law o flaen eu llygaid hwynt, y prennau yr ysgrifenych arnynt;

21 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele fi yn cymmeryd meibion Israel o fysg y cenhedloedd yr aethant attynt, ac mi a'u casglaf hwynt o amgylch, ac a'u dygaf hwynt i'w tir eu hun.

22 A [h] gwnaf hwynt yn un genedl o fewn y tir ym mynyddoedd Israel, ac [i] un brenhin fydd yn frenhin iddynt oll: ni byddant hefyd mwy yn ddwy genedl, ac ni rennir hwynt mwyach yn ddwy frenhiniaeth:

23 Ac ni ymhalogant mwy wrth eu heilunod, na thrwy eu ffieidd-dra, nac yn eu holl anwireddau: eithr cadwaf hwynt o'u holl drigfâon, y rhai y pechasant ynddynt, a mi a'u glanhâf hwynt; fel y byddont yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn DDUW iddynt hwythau.

24 A'm [k] gwas Dafydd *fydd* brenhin arnynt; ïe, [l] un bugail fydd iddynt oll: yn fy marnedigaethau hefyd y rhodiant, a'm deddfau a gadwant, ac a wnant.

25 Trigant hefyd yn y tir a roddais i'm gwas Jacob, yr hwn y trigodd eich tadau ynddo; a hwy a drigant ynddo, hwy a'u meibion, a meibion eu meibion byth; a [m] Dafydd fy ngwas *fydd* dywysog iddynt yn dragywydd.

26 [n] Gwnaf hefyd â hwynt gyfammod hêdd; ammod tragywyddol a fydd â hwynt: a gosodaf hwynt, ac a'u hamlhâf, a [o] rhoddaf fy nghyssegr yn eu mysg hwynt yn dragywydd.

27 [p] A'm tabernacl fydd gyd â hwynt; ïe, myfi a fyddaf iddynt [q] yn DDUW, a hwythau a fyddant i mi yn bobl.

28 A'r cenhedloedd a gânt wybod mai myfi yr ARGLWYDD sydd yn sancteiddio Israel; gan fod fy nghyssegr yn eu mysg hwynt yn dragywydd.

Cyn CRIST Cylch 587.

PENNOD XXXVIII.

1 *Llu* 8 *a malais Gog.* 14 *Barn Duw yn ei erbyn ef.*

AGAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Gosod dy wyneb, [a] fab dyn, yn erbyn [b] Gog, tir Magog, || pen-tywysog Mesech a Thubal, a prophwyda yn ei erbyn,

3 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dy erbyn di, Gog, pen-tywysog Mesech a Thubal.

4 [c] Dychwelaf di hefyd, a rhoddaf fachau yn dy fochgernau, a mi a'th ddygaf allan, a'th holl lu, y meirch a'r marchogion, [d] wedi eu gwisgo i gyd â phob rhyw *arfau*, yn gynnulleidfa fawr â thariannau ac estylch, hwynt oll yn dwyn cleddyfau:

5 Persia, Ethiopia, a || Libya, gyd â hwynt; hwynt oll *yn dwyn* tarian a helm:

6 Gomer a'i holl fyddinoedd; tŷ Togarmah o ystlysau y gogledd, a'i holl fyddinoedd; *a* phobl lawer gyd â thi.

7 Ymbarottôa, ïe, parottôa i ti dy hun, ti a'th holl gynnulleidfa y rhai a ymgynnullasant attat, a bydd yn gadwraeth iddynt.

8 ¶ Wedi dyddiau lawer yr ymwelir â thi; yn y blynyddoedd diweddaf y deui i dir wedi ei ddwyn yn ei ol oddi wrth y cleddyf, wedi ei gasglu o bobloedd lawer yn erbyn mynyddoedd Israel, y rhai a fuant yn anghyfannedd bob amser: eithr efe a ddygwyd allan o'r

[f] Edrych Num. 17. 2.
[g] 2 Chron. 11. 12, 13, 16.
[h] Es. 11. 13. Jer. 3. 18. Hos. 1. 11.
[i] Ioan 10. 16.
[k] Es. 40. 11. Jer. 23. 5. a 30. 9. pen. 34. 23. Hos. 3. 5. Luc. 1. 32.
[l] ad. 22. Ioan 10. 16.
[m] Ioan 12. 34.
[n] Ps. 89. 3. pen. 34. 25.
[o] 2 Cor. 6. 16.
[p] Ioan 1. 14.
[q] pen. 11. 20. a 14. 11.
[a] pen. 39. 1.
[b] Dat. 20. 8.
|| Neu, *tywysog pennaeth Mesech.*
[c] 2 Bren. 19. 28. pen. 29. 4. a 39. 2.
[d] pen. 23. 12.
|| Neu, *Phut.*

Cyn CRIST Cylch 587.

bobloedd, a hwynt oll a drigant mewn dïogelwch.

9 Dringi hefyd fel tymmestl, deui, *a* byddi fel cwmmwl i guddio y ddaear, ti a'th holl fyddinoedd, a phobloedd lawer gyd â thi.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Bydd hefyd yn y dydd hwnnw i bethau ddyfod i'th feddwl, a thi a ‖ feddyli feddwl drwg.

‖ Neu, *fwriedi amcan ysgeler.*

11 A thi a ddywedi, Mi a âf i fynu i wlad maes-drefydd; [e] âf at y rhai llonydd, y rhai sydd yn preswylio ‖ yn ddïogel, gan drigo oll heb gaerau, ac heb drosolion na dorau iddynt,

[e] Jer. 49. 31.

‖ Neu, *yn hyderus.*

12 I yspeilio yspail, i ysglyfaethu ysglyfaeth, i ddychwelyd dy law ar anghyfannedd-leoedd, y rhai a gyfanneddir *yr awr hon*, ac ar y bobl a gasglwyd o'r cenhedloedd, y rhai a ddarparasant anifeiliaid a golud, *ac* ydynt yn trigo ‖ y'nghanol y wlad.

‖ Neu, *ym mogail.*

13 Seba a Dedan, a marchnadyddion Tarsis *hefyd*, â'u holl lewod ieuaingc, a ddywedent wrthyt, Ai i yspeilio yspail y daethost ti? ai i ysglyfaethu ysglyfaeth y cesglaist y gynnulleidfa? *ai* i ddwyn ymaith arian ac aur, i gymmeryd anifeiliaid a golud, i yspeilio yspail fawr?

14 ¶ Am hynny prophwyda, fab dyn, a dywed wrth Gog, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Y dydd hwnnw pan breswylio fy mhobl Israel yn ddïofal, oni chei di wybod?

15 A thi a ddeui o'th fangre dy hun o ystlysau y gogledd, ti a phobl lawer gyd â thi, hwynt oll yn marchogaeth ar feirch, yn dyrfa fawr, ac yn llu llïosog.

16 A thi a âi i fynu yn erbyn fy mhobl Israel, fel cwmmwl i guddio y ddaear: yn y dyddiau diweddaf y bydd hyn; a mi a'th ddygaf yn erbyn fy nhir, fel yr adwaeno y cenhedloedd fi, pan ymsancteiddiwyf ynot ti, Gog, o flaen eu llygaid hwynt.

17 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ai tydi *yw* yr hwn y lleferais *am* dano yn y dyddiau gynt, trwy law fy ngweision, prophwydi Israel, y rhai a brophwydasant y dyddiau hynny flynyddoedd *lawer*, y dygwn di yn eu herbyn hwynt?

18 A bydd yn y dydd hwnnw, yn y dydd y delo Gog yn erbyn tir Israel, medd yr Arglwydd DDUW, i'm llid gyfodi yn fy ‖ sorriant.

‖ Neu, *wyneb.*

19 Canys [f] yn fy eiddigedd, *ac* yn angerdd fy nigllonedd y dywedais, Yn ddïau bydd yn y dydd hwnnw ddychryn mawr yn nhir Israel;

20 Fel [g] y cryno pysgod y môr, ac ehediaid y nefoedd, a bwystfilod y maes, a phob ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear, a phob dyn ar wyneb y ddaear, ger fy mron i; a'r mynyddoedd a ddryllir i lawr, a'r ‖ grisiau a syrthiant, a phob mur a syrth i lawr.

‖ Neu, *lleoedd diffwys*, neu, *tyrau.*

21 A mi a alwaf am gleddyf yn ei erbyn trwy fy holl fynyddoedd, medd yr Arglwydd DDUW: cleddyf pob un fydd yn erbyn ei frawd.

22 Mi a ddadleuaf hefyd yn ei erbyn ef â haint ac â gwaed: [h] gwlawiaf hefyd gurwlaw, a cherrig cenllysg, tân a brwmstan, arno ef, ac ar ei holl fyddinoedd, ac ar y bobloedd lawer *sydd* gyd âg ef.

[h] Ps. 11. 6.

23 Fel hyn [i] yr ymfawrygaf, ac yr ymsancteiddiaf; a pharaf fy adnabod y'ngolwg cenhedloedd lawer, fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[i] pen. 36. 23. a 37. 28.

PENNOD XXXIX.

1 *Barn Duw yn erbyn Gog.* 8 *Buddugoliaeth Israel.* 11 *Claddu Gog yn Hamon-gog.* 17 *Gwledd yr adar.* 23 *Wedi dïal ar Israel am ei bechodau, efe a gesglir drachefn trwy ffafr dragywyddol.*

PROPHWYDA hefyd, [a] fab dyn, yn erbyn Gog, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dy erbyn di, Gog, pen-tywysog Mesech a Thubal.

[a] pen. 38. 2.

2 A mi a'th ddychwelaf, ac ‖ ni adawaf o honot ond y chweched ran, ac a'th ddygaf i fynu o ystlysau y gogledd, ac a'th ddygaf ar fynyddoedd Israel:

‖ Neu, *a'th darawaf â chwe phla*, neu, *a'th dynnaf â bách chwe-dant*, fel pen. 38. 4. Heb. *mi'a'th chwechaf di.*

3 Ac a darawaf dy fwa o'th law aswy, a gwnaf i'th saethau syrthio o'th law ddehau.

4 Ar fynyddoedd Israel y syrthi, ti a'th holl fyddinoedd, a'r bobloedd *sydd* gyd â thi: [b] i'r ehediaid, † *i* bob rhyw aderyn, ac *i* fwystfilod y maes, y'th roddaf † i'*th* ddifa.

[b] pen. 33. 27.

† Heb. *i'r aderyn o bob asgell.*

5 Ar wyneb y maes y syrthi; canys myfi a'*i* dywedais, medd yr Arglwydd DDUW.

† Heb. *i ddifa.*

6 Anfonaf hefyd dân ar Magog, ac ym mysg y rhai a breswyliant yr ynysoedd yn ‖ ddifraw; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

‖ Neu, *hyderus.*

7 Felly y gwnaf adnabod fy enw sanctaidd y'nghanol fy mhobl Israel, ac

Cyn CRIST Cylch 587.

ni adawaf halogi fy enw sanctaidd mwy: a'r cenhedloedd a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, y Sanct yn Israel.

8 ¶ Wele efe a ddaeth, ac a ddarfu, medd yr Arglwydd DDUW; dyma y diwrnod am yr hwn y dywedais.

9 A phreswylwyr dinasoedd Israel a ânt allan, ac a gynneuant ac a losgant yr arfau, a'r tarian a'r astalch, y bwa a'r saethau, a'r llaw-ffon a'r waywffon; ïe, ‖ llosgant hwynt yn tân saith mlynedd.

‖ Neu, *cynneuant dân â hwynt.*

10 Ac ni ddygant goed o'r maes, ac ni thorrant *ddim* o'r coedydd; canys â'r arfau y cynneuant dân: a hwy a yspeiliant eu hyspeilwyr, ac a ysglyfaethant *oddi ar* eu hysglyfaethwyr, medd yr Arglwydd DDUW.

11 ¶ Bydd hefyd yn y dydd hwnnw, i mi roddi i Gog le bedd yno yn Israel, dyffryn y fforddolion o du dwyrain y môr: ac efe a gau ‖ *ffroenau* y fforddolion: ac yno y claddant Gog a'i holl dyrfa, a galwant *ef* Dyffryn ‖ Hamongog.

‖ Neu, safnau.

‖ Sef, *Uiaws Gog.*

12 A thŷ Israel fydd yn eu claddu hwynt saith mis, er mwyn glanhâu y tir.

13 Ië, holl bobl y tir a'*u* claddant; a *hyn* fydd enwog iddynt y dydd y'm gogonedder, medd yr Arglwydd DDUW.

14 A hwy a neillduant wŷr gwastadol, y rhai a gynniweiriant trwy y wlad i gladdu gyd â'r fforddolion y rhai a adawyd ar wyneb y ddaear, i'w glanhâu hi: ym mhen saith mis y chwiliant.

15 A'r tramwywyr a gynniweiriant trwy y tir, pan welo *un* asgwrn dyn, efe a † gyfyd nôd wrtho, hyd oni chladdo y claddwyr ef yn nyffryn ‖ Hamongog.

† Heb. *adeilada.*

‖ Sef, *Uiaws Gog.*

16 Ac enw y ddinas hefyd *fydd* ‖ Hamonah: felly y glanhânt y wlad.

‖ Sef, *y Uiaws.*

17 ¶ Tithau fab dyn, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dywed wrth † bob rhyw aderyn, ac wrth holl fwystfilod y maes, [c] Ymgesglwch a deuwch; ymgynhullwch oddi amgylch at fy ‖ aberth yr ydwyf fi yn ei aberthu i chwi, aberth mawr ar fynyddoedd Israel, fel y bwyttâoch gig, ac yr yfoch waed.

† Heb. *yr aderyn o bob asgell.*

[c] Es. 18. 6. a 34. 6. Jer. 12. 9 Seph. 1. 7. Dat. 19. 17.

‖ Neu, *lladdfa.*

18 Cig y cedyrn a fwyttêwch, a chwi a yfwch waed tywysogion y ddaear, hyrddod, ŵyn, a bychod, bustych, yn basgedigion Basan oll.

19 Bwyttêwch hefyd frasder hyd ddigon, ac yfwch waed hyd oni feddwoch, o'm haberth a aberthais i chwi.

20 Felly y'ch diwellir ar fy mwrdd i â meirch a cherbydau, â *gwŷr* cedyrn a phob rhyfelwr, medd yr Arglwydd DDUW.

21 A gosodaf fy ngogoniant ym mysg y cenhedloedd, a'r holl genhedloedd a gânt weled fy marnedigaeth yr hon a wneuthum, a'm llaw yr hon a osodais arnynt.

22 A thŷ Israel a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eu DUW hwynt o'r dydd hwnnw allan.

23 ¶ Y cenhedloedd hefyd a gânt wybod mai am eu hanwiredd eu hun y caethgludwyd tŷ Israel: o herwydd gwneuthur o honynt gamwedd i'm herbyn, am hynny y cuddiais fy wyneb oddi wrthynt, ac y rhoddais hwynt yn llaw eu gelynion: felly hwy a syrthiasant oll trwy y cleddyf.

24 Yn ol eu haflendid eu hun, ac yn ol eu hanwireddau, y gwneuthum â hwynt, ac y cuddiais fy wyneb oddi wrthynt.

25 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Yr awr hon y dychwelaf gaethiwed Jacob, tosturiaf hefyd wrth holl dŷ Israel, a gwynfydaf dros fy enw sanctaidd;

26 Wedi dwyn o honynt eu gwaradwydd, a'u holl gamweddau a wnaethant i'm herbyn, pan drigent yn eu tir eu hun yn ddifraw, a heb ddychrynydd.

27 Pan ddychwelwyf hwynt oddi wrth y bobloedd, a'u casglu hwynt o wledydd eu gelynion, ac y'm [d] sancteiddier ynddynt y'ngolwg cenhedloedd lawer;

[d] pen. 36. 23.

28 Yna y cânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eu DUW hwynt, † yr hwn a'u caethgludais hwynt ym mysg y cenhedloedd, ac a'u cesglais hwynt i'w tir eu hun, ac ni adewais mwy *un* o honynt yno.

† Heb. *wrth gaethgludo o honof hwynt.*

29 Ni chuddiaf chwaith fy wyneb mwy oddi wrthynt: o herwydd [e] tywelltais fy yspryd ar dŷ Israel, medd yr Arglwydd DDUW.

[e] Joel 2. 28. Act. 2. 17.

PENNOD XL.

1 *Amser, a dull, a diben y weledigaeth.* 6 *Porteiad porth y dwyrain,* 20 *a phorth y gogledd,* 24 *a phorth y dehau,* 32 *a phorth y dwyrain,* 35 *a phorth y gogledd.* 39 *Yr wyth bwrdd.* 44 *Yr ystafelloedd.* 48 *Porth y tŷ.*

Cyn CRIST Cylch 587.

YN y bummed flwyddyn ar hugain o'n caethgludiad ni, yn nechre y flwyddyn, ar y degfed *dydd* o'r mis, yn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg wedi

574.

Cyn CRIST 574.

[a] taro y ddinas, o fewn corph y dydd hwnnw y daeth [b] llaw yr ARGLWYDD arnaf, ac a'm dug yno.

2 Y'ngweledigaethau DUW y dug efe fi i dir Israel, ac a'm gosododd ar fynydd uchel iawn, ac ‖ arno *yr oedd* megis adail dinas o du y dehau.

3 Ac efe a'm dug yno: ac wele wr a'i wedi fel gwedi pres, ac yn ei law linyn llin, a [c] chorsen fesur: ac yr ydoedd efe yn sefyll yn y porth.

4 A dywedodd y gwr wrthyf, Ha [d] fab dyn, gwel â'th lygaid, gwrando hefyd â'th glustiau, a gosod dy galon ar yr hyn oll a ddangoswyf i ti: o herwydd er mwyn dangos i ti *hyn* y'th ddygwyd yma: mynega i dŷ Israel yr hyn oll a weli.

5 Ac wele fur o'r tu allan i'r tŷ o amgylch ogylch: a chorsen fesur yn llaw y gwr, yn chwe chufydd *o hŷd*, wrth gufydd a dyrnfedd: ac efe a fesurodd led yr adeiladaeth yn un gorsen, a'r uchder yn un gorsen.

6 ¶ Ac efe a ddaeth i'r porth *oedd* â'i wyneb tu a'r dwyrain, ac a ddringodd ar hyd ei risiau ef, ac a fesurodd riniog y porth yn un gorsen o led, a'r rhiniog arall yn un gorsen o led.

7 A *phob* ystafell *oedd* un gorsen o hŷd, ac un gorsen o led: a phùm cufydd *oedd* rhwng yr ystafelloedd: a rhiniog y porth, wrth gyntedd y porth o'r tu mewn, *oedd* un gorsen.

8 Efe a fesurodd hefyd gyntedd y porth oddi fewn, yn un gorsen.

9 Yna y mesurodd gyntedd y porth yn wyth gufydd, a'i byst yn ddau gufydd, a chyntedd y porth *oedd* o'r tu mewn.

10 Ac ystafelloedd y porth tu a'r dwyrain *oedd* dair o'r tu yma, a thair o'r tu accw; un fesur *oeddynt* ill tair: ac un mesur oedd i'r pyst o'r tu yma ac o'r tu accw.

11 Ac efe a fesurodd led drws y porth yn ddeg cufydd, *a* hŷd y porth yn dri chufydd ar ddeg.

12 A'r terfyn o flaen yr ystafelloedd *oedd* un cufydd *o'r naill du*, a'r terfyn o'r tu arall yn un cufydd, a'r ystafelloedd *oedd* chwe chufydd o'r tu yma, a chwe chufydd o'r tu accw.

13 Ac efe a fesurodd y porth o nen y *naill* ystafell hyd nen un arall, yn bùm cufydd ar hugain o led, drws ar gyfer drws.

14 Ac efe a wnaeth byst o dri ugain cufydd, a *hynny* hyd bost y cyntedd, amgylch ogylch y porth.

15 Ac o wyneb porth y dyfodiad i mewn, hyd wyneb cyntedd y porth oddi mewn, *yr oedd* deg cufydd a deugain.

16 A ffenestri † cyfyng *oedd* i'r ystafelloedd, ac i'w pyst o fewn y porth o amgylch ogylch; ac felly *yr oedd* i'r ‖ bwäau meini: a ffenestri *oedd* o amgylch ogylch ‖ o fewn; ac *yr oedd* palmwydd ar *bob* post.

17 Ac efe a'm dug i'r cyntedd nesaf allan, ac wele yno ystafelloedd a phalmant wedi ei wneuthur i'r cyntedd o amgylch ogylch; [e] deg ystafell ar hugain *oedd* ar y palmant.

18 A'r palmant gan ystlys y pyrth ar gyfer hŷd y pyrth, *oedd* y palmant oddi tanodd.

19 Ac efe a fesurodd y lled o wyneb y porth isaf hyd wyneb y cyntedd oddi fewn, yn gan cufydd oddi allan tu a'r dwyrain a'r gogledd.

20 ¶ A'r porth yr hwn *oedd* â'i wyneb tu a'r gogledd, ar y cyntedd nesaf allan, a fesurodd efe ei hŷd a'i led.

21 A'i ystafelloedd ef *oedd* dair o'r tu yma, a thair o'r tu accw; ac yr ydoedd ei byst, a'i fwäau meini, wrth fesur y porth cyntaf, yn ddeg cufydd a deugain eu hŷd, a'r lled yn bùm cufydd ar hugain.

22 Eu ffenestri hefyd, a'u bwäau meini, a'u palmwydd, *oedd* wrth fesur y porth *oedd* â'i wyneb tu a'r dwyrain; ar hŷd saith o risiau hefyd y dringent iddo; a'i fwäau meini *oedd* o'u blaen hwynt.

23 A phorth y cyntedd nesaf i mewn *oedd* ar gyfer y porth tu a'r gogledd, a thu a'r dwyrain: ac efe a fesurodd o borth i borth gan cufydd.

24 ¶ Wedi hynny efe a'm dug i tu a'r dehau, ac wele borth tu a'r dehau, ac efe a fesurodd ei byst a'i fwäau meini wrth y mesurau hyn.

25 Ffenestri hefyd *oedd* iddo ac i'w fwäau meini, o amgylch ogylch, fel y ffenestri hynny, yn ddeg cufydd a deugain o hŷd, ac yn bùm cufydd ar hugain o led.

26 Saith o risiau hefyd *oedd* ei esgynfa ef, a'i fwäau meini o'u blaen hwynt: *yr oedd* hefyd iddo balmwydd, un o'r tu yma, ac un o'r tu accw, ar ei byst ef.

27 Ac *yr oedd* porth yn y cyntedd nesaf i mewn tu a'r dehau, ac efe a fesurodd o borth i borth, tu a'r dehau, gan cufydd.

Cyn CRIST 574.

[a] pen. 33. 21.
[b] pen. 1. 3.
‖ Neu, *wrtho.*
[c] Dat. 11. 1. a 21. 15.
[d] pen. 44. 5.
† Heb. *cauedig.*
‖ Neu, *cynteddau.*
‖ Neu, *tu ag i mewn.*
[e] pen. 45. 5.

Cyn CRIST 574.

28 Ac efe a'm dug i'r cyntedd nesaf i mewn trwy borth y dehau: ac a fesurodd borth y dehau wrth y mesurau hyn;

29 A'i ystafelloedd, a'i byst, a'i fwäau meini, wrth y mesurau hyn: ac *yr oedd* ffenestri ynddo, ac yn ei fwäau meini, o amgylch ogylch: deg cufydd a deugain *oedd* yr hŷd, a phùm cufydd ar hugain y lled.

30 A'r bwäau meini o amgylch ogylch *oedd* [f] bùm cufydd ar hugain o hŷd, a phùm cufydd o led.

31 A'i fwäau meini *oedd* tu a'r cyntedd nesaf allan; a phalmwydd *oedd* ar ei byst; ac wyth o risiau *oedd* ei esgynfa ef.

32 ¶ Ac efe a'm dug i'r cyntedd nesaf i mewn tu a'r dwyrain: ac a fesurodd y porth wrth y mesurau hyn.

33 A'i ystafelloedd, a'i byst, a'i fwäau meini, *oedd* wrth y mesurau hyn: ac *yr oedd* ffenestri ynddo ef, ac yn ei fwäau meini o amgylch ogylch: yr hŷd *oedd* ddeg cufydd a deugain, a'r lled yn bùm cufydd ar hugain.

34 A'i fwäau meini *oedd* tu a'r cyntedd nesaf allan; a phalmwydd *oedd* ar ei byst o'r tu yma, ac o'r tu accw; a'i esgynfa *oedd* wyth o risiau.

35 ¶ Ac efe a'm dug i borth y gogledd, ac a'*i* mesurodd wrth y mesurau hyn:

36 Ei ystafelloedd, ei byst, a'i fwäau meini, a'r ffenestri iddo o amgylch ogylch: yr hŷd *oedd* ddeg cufydd a deugain, a'r lled *oedd* bùm cufydd ar hugain.

37 A'i byst *oedd* tu a'r cyntedd nesaf allan; a phalmwydd ar ei byst o'r tu yma, ac o'r tu accw; a'i esgynfa *oedd* wyth o risiau.

38 A'r celloedd a'u drysau *oedd* wrth byst y pyrth, lle y golchent y poeth-offrwm.

39 ¶ Ac y'nghyntedd y porth *yr oedd* dau fwrdd o'r tu yma, a dau fwrdd o'r tu accw, i ladd y poeth-offrwm, a'r [g] pech-aberth, a'r [h] aberth dros gamwedd, arnynt.

40 Ac ar yr ystlys oddi allan, ‖ lle y dringir i ddrws porth y gogledd, *yr oedd* dau fwrdd; a dau fwrdd ar yr ystlys arall, yr hwn *oedd* wrth gyntedd y porth.

41 Pedwar bwrdd *oedd* o'r tu yma, a phedwar bwrdd o'r tu accw, ar ystlys y porth; wyth bwrdd, ar y rhai y lladdent *eu haberthau.*

42 A'r pedwar bwrdd i'r poeth-offrwm *oedd* o gerrig nâdd, yn un cufydd a hanner o hŷd, ac yn un cufydd a hanner o led, ac yn un cufydd o uchder: arnynt hwy hefyd y gosodent yr offer y rhai y lladdent yr offrwm poeth a'r aberth â hwynt.

43 Hefyd *yr oedd* ‖ bachau, o un ddyrnfedd, wedi eu parottôi o fewn, o amgylch ogylch: a chig yr offrwm *oedd* ar y byrddau.

44 ¶ Ac o'r tu allan i'r porth nesaf i mewn *yr oedd* ystafelloedd y cantorion o fewn y cyntedd nesaf i mewn, yr hwn *oedd* ar ystlys porth y gogledd; a'u hwynebau *oedd* tu a'r dehau: un *oedd* ar ystlys porth y dwyrain, *â*'i wyneb tu a'r gogledd.

45 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yr ystafell hon, yr hon *sydd â*'i hwyneb tu a'r dehau, *sydd* i'r offeiriaid, [i] ceidwaid ‖ cadwraeth y tŷ.

46 A'r ystafell yr hon *sydd* â'i hwyneb tu a'r gogledd, *sydd* i'r offeiriaid, [k] ceidwaid cadwraeth yr allor: y rhai hyn *yw* meibion [l] Sadoc, y rhai ydynt o feibion Lefi, yn nesâu at yr ARGLWYDD i weini iddo.

47 Felly efe a fesurodd y cyntedd, yn gan cufydd o hŷd, ac yn gan cufydd o led, yn bedeirongl; a'r allor *oedd* o flaen y tŷ.

48 ¶ Ac efe a'm dug i borth y tŷ, ac a fesurodd *bob* post i'r porth, yn bùm cufydd o'r naill du, ac yn bùm cufydd o'r tu arall: a lled y porth *oedd* dri chufydd o'r naill du, a thri chufydd o'r tu arall.

49 Y cyntedd *oedd* ugain cufydd o hŷd, ac un cufydd ar ddeg o led: ac *efe a'm dug* ar hyd y grisiau ar hyd y rhai y dringent iddo: hefyd *yr ydoedd* colofnau wrth y pyst, un o'r naill du, ac un o'r tu arall.

PENNOD XLI.

Mesur, a rhannau, ac ystafelloedd, ac addurn y deml.

AC efe a'm dug i i'r deml, ac a fesurodd y pyst yn chwe chufydd o led o'r naill du, ac yn chwe chufydd o led o'r tu arall, *fel yr oedd* lled y babell.

2 Lled y drws hefyd *oedd* ddeg cufydd; ac ystlysau y drws yn bùm cufydd o'r naill du, ac yn bùm cufydd o'r tu arall: ac efe a fesurodd ei hŷd ef yn ddeugain cufydd, a'r lled yn ugain cufydd.

3 Ac efe a aeth tu ag i mewn, ac a fesurodd bost y drws yn ddau gufydd, a'r drws yn chwe chufydd, a lled y drws yn saith gufydd.

Cyn CRIST 574.

[f] Edrych ad. 21, 25, 33, 36.

[g] Lef. 4. 2, 3.
[h] Lef. 5. 6. a 6. 6. a 7. 1.
‖ Neu, *wrth risiau drws porth, &c.*

‖ Neu, *dau faen aelwyd.*

[i] Num. 3. 27, 28, 32, 38.
‖ Neu, *ordinhâd:* Felly ad. 46.
[k] Num. 18. 5. pen. 44. 15.
[l] 1 Bren. 2. 35.

4 Ac [a] efe a fesurodd ei hŷd ef yn ugain cufydd; a'r lled yn ugain cufydd o flaen y deml: ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyma y cyssegr sancteiddiolaf.

5 Ac efe a fesurodd bared y tŷ yn chwe chufydd; a lled *pob* ystlys-gell yn bedwar cufydd o amgylch ogylch i'r tŷ.

6 A'r celloedd *oedd* dair, cell ar gell, ac yn ddeg ar hugain ‖o weithiau: ac yr oeddynt yn cyrhaeddyd at bared y tŷ yr hwn *oedd* i'r ystafelloedd o amgylch ogylch, fel y byddent y'nglŷn; ac nid oeddynt y'nglŷn o fewn pared y tŷ.

7 Ac [b] fe a ehangwyd, ac *oedd* yn myned ‖ar dro uwch-uwch i'r celloedd: o herwydd tro y tŷ oedd yn myned i fynu o amgylch y tŷ: am hynny y tŷ *oedd* ehengach oddi arnodd; ac felly y dringid o'r isaf i'r uchaf trwy y ganol.

8 Gwelais hefyd uchder y tŷ o amgylch ogylch: seiliau y celloedd *oedd* [c] gorsen helaeth o chwe chufydd mawrion.

9 A thewder y mur yr hwn *oedd* i'r gell o'r tu allan, *oedd* bùm cufydd; a'r gweddill *oedd* le i'r celloedd y rhai *oedd* o fewn.

10 A rhwng yr ystafelloedd *yr oedd* lled ugain cufydd ynghylch y tŷ o amgylch ogylch.

11 A drysau yr ystlys-gell *oedd* tu a'r *llannerch* weddill; un drws tu a'r gogledd, ac un drws tu a'r dehau: a lled y fan a wedillasid *oedd* bùm cufydd o amgylch ogylch.

12 A'r adeiladaeth yr hon *oedd* o flaen y llannerch neillduol, ar y cwrr tu a'r gorllewin, *oedd* ddeg cufydd a thriugain o led; a mur yr adeiladaeth *oedd* bùm cufydd o dewder o amgylch ogylch, a'i hŷd *oedd* ddeg cufydd a phedwar ugain.

13 Ac efe a fesurodd y tŷ, yn gan cufydd o hŷd; a'r llannerch neillduol, a'r adeiladaeth, a'i pharwydydd, yn gan cufydd o hŷd.

14 A lled wyneb y tŷ, a'r llannerch neillduol tu a'r dwyrain, *oedd* gan cufydd.

15 Ac efe a fesurodd hŷd yr adeiladaeth ar gyfer y llannerch neillduol yr hon *oedd* o'r tu cefn iddo, a'i ‖ystafelloedd o'r naill du, ac o'r tu arall yn gan cufydd, gyd â'r deml oddi fewn, a drysau y cyntedd.

16 Y gorsingau, a'r ffenestri cyfyng, a'r ystafelloedd o amgylch ar eu tri uchder, ar gyfer y rhiniog a ystyllennasid â choed o amgylch ogylch, ‖ac o'r llawr hyd y ffenestri, a'r ffenestri *hefyd* a ystyllennasid;

17 Hyd uwch ben y drws, a hyd y tŷ o fewn ac allan, ac ar yr holl bared o amgylch ogylch o fewn ac allan, wrth fesurau.

18 A cherubiaid hefyd ac â phalmwydd y gweithiasid ef, palmwydden rhwng pob dau gerub: a dau wyneb *oedd* i *bob* cherub.

19 [d] Canys wyneb dyn *oedd* tu a'r balmwydden o'r naill du, ac wyneb llew tu a'r balmwydden o'r tu arall: *yr oedd* wedi ei weithio ar hyd y tŷ o amgylch ogylch.

20 Cherubiaid a phalmwydd a weithiasid o'r ddaear hyd oddi ar y drws, ac *ar* bared y deml.

21 Pedwar ochrog *oedd* †pyst y deml, *ac* wyneb y cyssegr; gwelediad *y naill* fel gwelediad *y llall.*

22 Yr allor bren *oedd* dri chufydd ei huchder, a'i hŷd yn ddau gufydd: a'i chonglau, a'i huchder, a'i pharwydydd, *oedd* o bren. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyma y [e] bwrdd *sydd* ger bron yr ARGLWYDD.

23 Ac *yr ydoedd* dau ddrws i'r deml ac i'r cyssegr:

24 A dwy ddor i'r drysau, *sef* dwy ddor blygedig; dwy ddor i'r naill ddrws, a dwy ddor i'r llall.

25 A gwnaethid arnynt, ar ddrysau y deml, gerubiaid a phalmwydd, fel y gwneuthid ar y parwydydd: ac *yr oedd* trawstiau coed ar wyneb y cyntedd o'r tu allan.

26 Ffenestri cyfyng hefyd a phalmwydd *oedd* o bob tu, ar ystlysau y porth, ac *ar* ystafelloedd y tŷ, a'r trawstiau.

PENNOD XLII.

1 *Ystafelloedd yr offeiriaid;* 13 *a'r defnydd a wnaid â hwynt.* 19 *Mesurau y cyntedd nesaf allan.*

AC efe a'm dug i'r cyntedd nesaf allan, y ffordd tu a'r gogledd; ac a'm dug i'r ystafell *oedd* ar gyfer y llannerch neillduol, yr hon *oedd* ar gyfer yr adail tu a'r gogledd.

2 Drws y gogledd *oedd* ar gyfer hŷd y can cufydd, a lled y deg cufydd a deugain.

3 Ar gyfer yr ugain *cufydd* y rhai *oedd* i'r cyntedd nesaf i mewn, ac ar gyfer y palmant yr hwn *oedd* i'r cyntedd nesaf allan, *yr ydoedd* ystafell ar gyfer ystafell yn dri *uchder.*

[a] 1 Bren. 6. 20.

‖ Neu, *o droedfeddau.*

[b] 1 Bren. 6. 8.

‖ Neu, *yn grwn.*

[c] pen. 40. 5.

‖ Neu, *rodfeydd a cholofnau iddynt.*

‖ Neu, *a'r llawr.*

[d] pen. 1. 10.

† Heb. *post.*

[e] Mal. 1. 7, 12

Cyn CRIST 574.

4 Ac o flaen yr ystafelloedd *yr oedd* rhodfa yn ddeg cufydd o led oddi fewn, ffordd o un cufydd, a'u drysau tu a'r gogledd.

5 A'r ystafelloedd uchaf *oedd* gulion: o herwydd yr ystafelloedd ‖ oeddynt uwch nâ'r rhai hyn, ‖ nâ'r rhai isaf ac nâ'r rhai canol o'r adeiladaeth.

6 Canys yn dri *uchder yr oeddynt* hwy, ac heb golofnau iddynt fel colofnau y cynteddoedd: am hynny yr oeddynt hwy yn gyfyngach nâ'r rhai isaf ac nâ'r rhai canol o'r llawr *i fynu.*

7 A'r mur yr hwn *oedd* o'r tu allan ar gyfer yr ystafelloedd, tu a'r cyntedd nesaf allan o flaen yr ystafelloedd, *oedd* ddeg cufydd a deugain ei hŷd.

8 O herwydd hŷd yr ystafelloedd y rhai *oedd* yn y cyntedd nesaf allan *oedd* ddeg cufydd a deugain: ac wele, o flaen y deml *yr oedd* can cufydd.

9 Ac ‖ oddi tan yr ystafelloedd hyn *yr ydoedd* ‖ mynediad i mewn o du y dwyrain, ‖ ffordd yr elid iddynt hwy o'r cyntedd nesaf allan.

10 O fewn tewder mur y cyntedd tu a'r dwyrain, ar gyfer y llannerch neillduol, ac ar gyfer yr adeiladaeth, *yr oedd* yr ystafelloedd.

11 A'r ffordd o'u blaen hwynt *oedd* fel gwelediad yr ystafelloedd y rhai *oedd* tu a'r gogledd; un hŷd â hwynt *oeddynt, ac* un lled â hwynt: a'u holl fynediad allan *oedd* yn ol eu dull hwynt, ac yn ol eu drysau hwynt.

12 Ac fel drysau yr ystafelloedd y rhai *oedd* tu a'r dehau, *yr oedd* drws ym mhen y ffordd, y ffordd ym mhen y mur yn uniawn tu a'r dwyrain, yn y ddyfodfai mewn.

13 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ystafelloedd y gogledd ac ystafelloedd y dehau, y rhai *sydd* ar gyfer y llannerch neillduol, ystafelloedd sanctaidd *yw* y rhai hynny, lle [a] y bwytty yr offeiriaid y rhai a nesânt at yr ARGLWYDD, y pethau sanctaidd cyssegredig: yno y gosodant y sanctaidd bethau cyssegredig, a'r [b] bwyd-offrwm, a'r pech-aberth, a'r aberth dros gamwedd; canys y lle *sydd* sanctaidd.

14 A phan elo yr offeiriaid i mewn iddynt, nid ânt allan o'r cyssegr i'r cyntedd nesaf allan, eithr yno y gosodant eu dillad y rhai y gwasanaethant ynddynt; am eu *bod* yn sanctaidd; ac a wisgant wisgoedd eraill, ac a nesânt at yr hyn *a berthyn* i'r bobl.

15 Pan orphenasai efe fesuro y tŷ oddi fewn, efe a'm dug i tu a'r porth *sydd* â'i wyneb tu a'r dwyrain, ac a'i mesurodd ef o amgylch ogylch.

16 Efe a fesurodd † du y dwyrain â chorsen fesur, yn bùm cant o gorsennau, wrth y gorsen fesur oddi amgylch.

17 Efe a fesurodd du y gogledd yn bùm can corsen, wrth y gorsen fesur oddi amgylch.

18 Y tu dehau a fesurodd efe yn bùm can corsen, wrth y gorsen fesur.

19 ¶ Efe a aeth o amgylch i du y gorllewin, *ac* a fesurodd bùm can corsen, wrth y gorsen fesur.

20 Efe a fesurodd ei bedwar ystlys ef: mur *oedd* iddo ef o amgylch ogylch, [c] yn bùm can *corsen* o hŷd, ac yn bùm can *corsen* o led, i wahanu rhwng y cyssegr a'r digyssegr.

PENNOD XLIII.

1 *Gogoniant Duw yn dychwelyd i'r deml.* 7 *Pechod Israel yn rhwystro cynnrychioldeb Duw.* 10 *Y prophwyd yn eu hannog hwy i edifarhâu, ac i gadw cyfraith y tŷ.* 13 *Mesurau* 18 *a defodau yr allor.*

AC efe a'm dug i'r porth, *sef* y porth sydd yn edrych tu a'r dwyrain.

2 Ac wele ogoniant DUW Israel yn dyfod o ffordd y dwyrain; [a] a'i lais fel swn dyfroedd lawer, a'r ddaear yn disgleirio o'i ogoniant ef.

3 Ac *yr oedd* [b] yn ol gwelediad y weledigaeth a welais, *sef* yn ol y weledigaeth a welais pan ddaethum [c] ‖ i ddifetha y ddinas: a'r gweledigaethau *oedd* fel y weledigaeth a welswn wrth afon Chebar: yna y syrthiais ar fy wyneb.

4 A gogoniant yr ARGLWYDD a ddaeth i'r tŷ *ar hyd* ffordd y porth *sydd* â'i wyneb tu a'r dwyrain.

5 Felly yr yspryd a'm cododd, ac a'm dug i'r cyntedd nesaf i mewn, ac wele, [d] llanwasai gogoniant yr ARGLWYDD y tŷ.

6 Clywn *ef* hefyd yn llefaru wrthyf o'r tŷ; ac yr oedd y gwr yn sefyll yn fy ymyl.

7 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fab dyn, *dyma* le fy ngorseddfa, a [e] lle gwadnau fy nhraed, lle y trigaf ym mysg meibion Israel yn dragywydd; a'm henw sanctaidd ni haloga tŷ Israel mwy, *na* hwynt-hwy, na'u brenhinoedd, trwy eu putteindra, na thrwy [f] gyrph meirw eu brenhinoedd *yn* eu huchel-leoedd.

8 [g] Wrth osod eu rhiniog wrth fy rhiniog i, a'u gorsin wrth fy ngorsin i,

Cyn CRIST 574.

‖ Neu, *oedd yn bwytta,* neu, *yn llyngcu y rhai hyn,* &c.

‖ Neu, *a'r adeiladaeth* oedd *o'r rhai isaf a'r rhai canol.*

‖ Neu, *o le yr ystafelloedd.*

‖ Neu, *yr hwn a'm dug i mewn.*

‖ Neu, *ac efe yn dyfod.*

[a] Lef. 6. 16, 26.

[b] Lef. 2. 3, 10. a 6. 17, 25, 29. a 7. 1.

† Heb. *wynt y dwyrain.*

[c] pen. 45. 2.

[a] pen. 1. 24. Dat. 1. 15. a 14. 2. a 19. 1, 6.

[b] pen. 1. 4. a 8. 4.

[c] Felly Jer. 1. 10.

‖ Neu, *i brophwydo y difethid y ddinas:* Gwel pen. 9. 1, 5.

[d] 1 Bren. 8. 10, 11.

[e] 1 Chron. 28. 2.

[f] Lef. 26. 30. Jer. 16. 18.

[g] Edrych 2 Bren. 16. 14. a 21. 7. pen. 8. 3. a 23. 39. a 44. 7.

Cyn CRIST 574.

‖ a phared rhyngof fi â hwynt, hwy a halogasant fy enw sanctaidd â'u ffieiddra y rhai a wnaethant: am hynny mi a'u hysais hwy yn fy llid.

9 Pellhânt yr awr hon eu putteindra, a chelanedd eu brenhinoedd oddi wrthyf fi, a mi a drigaf yn eu mysg hwy yn dragywydd.

10 ¶ Ti fab dyn, dangos y tŷ i dŷ Israel, fĕl y cywilyddiont am eu hanwireddau; a mesurant ‖ y portreiad.

11 Ac os cywilyddiant am yr hyn oll a wnaethant, hysbysa iddynt ddull y tŷ, a'i osodiad, a'i fynediadau allan, a'i ddyfodiadau i mewn, a'i holl ddull, a'i holl ddeddfau, a'i holl ddull, a'i holl gyfreithiau; ac ysgrifena o flaen eu llygaid hwynt, fel y cadwont ei holl ddull ef, a'i holl ddeddfau, ac y gwnelont hwynt.

12 Dyma gyfraith y tŷ; Ar ben y mynydd *y bydd* ei holl derfyn ef, yn gyssegr sancteiddiolaf o amgylch ogylch: wele, dyma gyfraith y tŷ.

13 ¶ A dyma fesurau yr allor wrth gufyddau. [h] Y cufydd *sydd* gufydd a dyrnfedd; † y gwaelod *fydd* yn gufydd, a'r lled yn gufydd, a'i hymylwaith ar ei min o amgylch *fydd* yn rhychwant: a dyma le uchaf yr allor.

14 Ac o'r gwaelod *ar* y llawr, hyd yr ystôl isaf, *y bydd* dau gufydd, ac un cufydd o led; a phedwar cufydd o'r ystôl leiaf hyd yr ystôl fwyaf, a chufydd o led.

15 Felly yr † allor *fydd* bedwar cufydd; ac o'r † allor *y bydd* hefyd tu ag i fynu bedwar o gyrn.

16 A'r allor *fydd* ddeuddeg *cufydd* o hŷd, a deuddeg o led, yn ysgwâr yn ei phedwar ystlys.

17 A'r ystôl *fydd* bedwar *cufydd* ar ddeg o hŷd, a phedwar ar ddeg o led, yn ei phedwar ystlys; a'r ymylwaith o amgylch iddi yn hanner cufydd; a'i gwaelod yn gufydd o amgylch: [i] a'i grisiau yn edrych tu a'r dwyrain.

18 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fab dyn, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dyma ddeddfau yr allor, yn y dydd y gwneler hi, i boeth-offrymmu poeth-offrwm arni, ac i daenellu gwaed arni.

19 Yna y rhoddi at yr offeiriaid y Lefiaid (y rhai sydd o had Sadoc yn nesâu attaf fi, medd yr Arglwydd DDUW, i'm gwasanaethu) fustach ieuangc [k] yn bech-aberth.

20 A chymmer o'i waed ef, a dyro ar ei phedwar corn hi, ac ar bedair congl yr ystôl, ac ar yr ymyl o amgylch: fel hyn y glanhêi ac y cyssegri hi.

21 Cymmeri hefyd fustach y pech-aberth, ac efe a'i llysg ef yn y lle noddedig i'r tŷ, o'r tu allan i'r cyssegr.

22 Ac ar yr ail dydd ti a offrymmi fwch geifr perffeith-gwbl yn bech-aberth; a hwy a lanhânt yr allor, megis y glanhasant hi â'r bustach.

23 Pan orphenych ei glanhâu, ti a offrymmi fustach ieuangc perffeith-gwbl, a hwrdd perffeith-gwbl o'r praidd.

24 Ac o flaen yr ARGLWYDD yr offrymmi hwynt; a'r offeiriaid [l] a fwriant halen arnynt, ac a'u hoffrymmant hwy *yn* boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

25 Saith niwrnod y darperi fwch *yn* bech-aberth bob dydd; darparant hefyd fustach ieuangc, a hwrdd o'r praidd, o rai perffeith-gwbl.

26 Saith niwrnod y cyssegrant yr allor, ac y glanhânt hi, ac † yr ymgyssegrant.

27 A phan ddarffo y dyddiau hyn, bydd ar yr wythfed dydd, ac o hynny allan, i'r offeiriaid offrymmu ar yr allor eich poeth-offrymmau a'ch ebyrth ‖ hêdd: a mi a fyddaf foddlawn i chwi, medd yr Arglwydd DDUW.

PENNOD XLIV.

1 *Porth y dwyrain a berthyn yn unig i'r tywysog.* 4 *Ceryddu yr offeiriaid am halogi y cyssegr.* 9 *Na chaiff delw-addolwyr swydd yr offeiriaid:* 15 *ond meibion Sadoc a'i caiff.* 17 *Ordeiniadau i'r offeiriaid.*

AC efe a wnaeth i mi ddychwelyd ar hyd ffordd porth y cyssegr nesaf allan, yr hwn sydd yn edrych tu a'r dwyrain, ac *yr oedd* yn gauad.

2 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Y porth hwn fydd gauad; nid agorir ef, ac nid â neb i mewn trwyddo ef: o herwydd ARGLWYDD DDUW Israel a aeth i mewn trwyddo ef; am hynny y bydd yn gauad.

3 I'r tywysog *y mae;* y tywysog, efe a eistedd ynddo i fwytta bara o flaen yr ARGLWYDD: ar hyd ffordd cyntedd y porth *hwnnw* y daw efe i mewn, a hyd ffordd yr un yr â efe allan.

4 ¶ Ac efe a'm dug i ffordd porth y gogledd o flaen y tŷ: a mi a edrychais, ac wele, [a] llanwasai gogoniant yr ARGLWYDD dŷ yr ARGLWYDD: a mi a syrthiais ar fy wyneb.

Cyn CRIST 574.

[l] Lef. 2. 13.

† Heb. *y llanwant eu dwylaw.*

‖ Neu, *diolch.*

[a] pen. 3. 23. a 43. 5.

‖ Neu, *y swm, neu, y rhifedi.*

[h] pen. 40. 5. a 41. 8.

† Heb. *y fynwes.*

† Heb. *Harel, sef, mynydd Duw.*

† Heb. *Ariel, sef, llew Duw.* Es. 29. 1.

[i] Edrych Exod. 20. 26.

[k] Exod. 29. 36. Lef. 8. 14, 15.

Cyn CRIST 574.

5 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, ‖ Gosod dy galon, [b] fab dyn, a gwel â'th lygaid, clyw hefyd â'th glustiau yr hyn oll yr ydwyf yn ei ddywedyd wrthyt, am holl ddeddfau tŷ yr ARGLWYDD, ac am ei holl gyfreithiau; ‖ a gosod dy feddwl ar ddyfodfa y tŷ, ac ar bob mynedfa allan o'r cyssegr.

6 A dywed wrth y gwrthryfelgar, *sef* tŷ Israel, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [c] Digon i chwi *hyn*, tŷ Israel, o'ch holl ffieidd-dra;

7 [d] Gan ddwyn o honoch † ddïeithriaid [e] dïenwaededig o galon, a dïenwaededig o gnawd, i fod yn fy nghyssegr i'w halogi ef, *sef* fy nhŷ i, pan offrymmasoch fy mara, y brasder a'r gwaed; a hwy a dorrasant fy nghyfammod, o herwydd eich holl ffieidd-dra chwi.

8 Ac ni chadwasoch gadwraeth fy mhethau cyssegredig; eithr gosodasoch i chwi eich hunain geidwaid *ar* ‖ fy nghadwraeth yn fy nghyssegr.

9 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ni ddaw i'm cyssegr un mab dïeithr dïenwaededig o galon, a dïenwaededig o gnawd, o'r holl feibion dïeithr y rhai *sydd* ym mysg meibion Israel.

10 A'r [f] Lefiaid y rhai a giliasant ym mhell oddi wrthyf, pan gyfeiliornodd Israel, y rhai a grwydrasant oddi wrthyf ar ol eu delwau, hwy a ddygant eu hanwiredd.

11 Etto hwy a fyddant yn fy nghyssegr, yn weinidogion *mewn* swydd ym mhyrth y tŷ, ac yn gweini i'r tŷ: hwy a laddant yr offrwm poeth, ac aberth y bobl, a hwy a safant o'u blaen hwy i'w gwasanaethu hwynt.

12 O herwydd gwasanaethu o honynt hwy o flaen eu heilunod, a bod o honynt i dŷ Israel yn dramgwydd i anwiredd, am hynny y dyrchefais fy llaw yn eu herbyn hwynt, medd yr Arglwydd DDUW, a hwy a ddygant eu hanwiredd.

13 Ac ni ddeuant yn agos attaf fi i offeiriadu i mi, nac i nesâu at yr un o'm pethau sanctaidd yn y cyssegr sanctaiddiolaf: eithr dygant eu cywilydd, a'u ffieidd-dra a wnaethant.

14 Eithr gwnaf hwynt yn geidwaid cadwraeth y tŷ, yn ei holl wasanaeth, ac yn yr hyn oll a wneir ynddo.

15 ¶ Yna yr offeiriaid y Lefiaid, [g] meibion Sadoc, y rhai a gadwasant gadwraeth fy nghyssegr, pan gyfeiliornodd meibion Israel oddi wrthyf, hwynthwy a nesânt attaf fi i'm gwasanaethu, ac a safant o'm blaen i offrymmu i mi y brasder a'r gwaed, medd yr Arglwydd IOR.

16 Hwy a ânt i mewn i'm cyssegr, a hwy a nesânt at [h] fy mwrdd i'm gwasanaethu, ac a gadwant fy nghadwraeth.

17 ¶ A phan ddelont i byrth y cyntedd nesaf i mewn, [i] gwisgant wisgoedd llïan; ac na ddeued gwlan am danynt, tra y gwasanaethant ym mhyrth y cyntedd nesaf i mewn, ac o fewn.

18 Capiau llïan fydd am eu pennau hwynt, a llodrau llïan fydd am eu llwynau hwynt: nac ymwregysant ‖ â dim a baro chwŷs.

19 A phan elont i'r cyntedd nesaf allan, *sef* at y bobl i'r cyntedd oddi allan, [k] dïosgant eu gwisgoedd y rhai y gwasanaethasant ynddynt, a gosodant hwynt o fewn celloedd y cyssegr, a gwisgant ddillad eraill; ac [l] na chyssegrant y bobl â'u gwisgoedd.

20 [m] Eu pennau hefyd ni eilliant, ac ni ollyngant *eu* gwallt *yn llaes:* gan dalgrynnu talgrynnant eu pennau.

21 Hefyd, [n] nac yfed un offeiriad win, pan ddelont i'r cyntedd nesaf i mewn.

22 [o] Na chymmerant chwaith yn wragedd iddynt wraig weddw, neu † ysgaredig; eithr morwynion o had tŷ Israel, neu y weddw a fyddo gweddw offeiriad, a gymmerant.

23 A [p] dysgant i'm pobl *ragor* rhwng y sanctaidd a'r halogedig, a gwnant iddynt wybod *gwahan* rhwng aflan a glân.

24 Ac [q] mewn ymrafael hwy a safant mewn barn, *ac* a farnant yn ol fy marnedigaethau i: cadwant hefyd fy nghyfreithiau a'm deddfau yn fy holl uchel-wyliau; a sancteiddiant fy sabbothau.

25 [r] Ni ddeuant chwaith at ddyn marw i ymhalogi: eithr wrth dad, ac wrth fam, ac wrth fab, ac wrth ferch, wrth frawd, ac wrth chwaer yr hon ni bu eiddo gwr, y gallant ymhalogi.

26 Ac [s] wedi ei buredigaeth y cyfrifir iddo saith niwrnod.

27 A'r dydd yr elo i'r cyssegr, o fewn y cyntedd nesaf i mewn, i weini yn y cyssegr, offrymmed ei bech-aberth, medd yr Arglwydd DDUW.

28 A bydd yn etifeddiaeth iddynt hwy; [t] myfi *yw* eu hetifeddiaeth hwy. Ac na roddwch berchennogaeth iddynt hwy yn Israel; myfi *yw* eu perchennogaeth hwy.

Cyn CRIST 574.

[b] pen. 40. 4.

‖ Sef, *Ystyria yn dda.*

‖ *ac ystyria.*

[c] pen. 45. 9.

[d] pen. 43. 8.

† Heb. *feibion dïeithr.*

[e] Lef. 26. 41.

‖ Neu, *fy ordinhâd:* Felly ad. 14,16.

[f] Edrych 2 Bren. 23. 8, &c. 2 Chron. 29. 4, 5.

[g] pen. 40. 46. a 43. 19.

[h] pen. 41. 22.

[i] Exod. 28. 39, 40, 43. a 39. 28.

‖ Neu, *mewn lleoedd chwŷslyd.* Heb. *mewn chwŷs*, neu, *ynghyd â chwŷs.*

[k] pen. 42. 14.

[l] pen. 46. 20. Edrych Exod. 29. 37. a 30. 29.

[m] Lef. 21. 5.

[n] Lef. 10. 9.

[o] Lef. 21. 7, 13.

† Heb. *yr hon a yrrwyd allan.*

[p] Lef. 10. 10, 11. pen. 22. 26. Mal. 2. 7.

[q] Deut. 17. 8. 2 Chron. 19. 10.

[r] Lef. 21. 1, 11.

[s] Num. 6. 10. a 19. 11.

[t] Num. 18. 20. Deut. 10. 9. a 18. 1, 2. Jos. 13. 14, 33.

29 Y bwyd-offrwm, a'r pech-aberth, a'r aberth dros gamwedd, a fwyttânt hwy; a phob ‖ peth cyssegredig yn Israel fydd eiddynt hwy.

30 ‖ A [u] blaenion pob blaen-ffrwyth o bob *peth*, a phob offrwm pob dim oll o'ch holl offrymmau, fydd eiddo yr offeiriaid: [x] blaen-ffrwyth eich toes hefyd a roddwch i'r offeiriad, i osod bendith ar dy dŷ.

31 [y] Na fwyttâed yr offeiriaid ddim a fu farw ei hun, neu ysglyfaeth o aderyn neu o anifail.

PENNOD XLV.

1 *Rhandir y cyssegr,* 6 *a'r eiddo y ddinas,* 7 *a'r tywysog.* 9 *Ordeiniadau i'r tywysog.*

A † PHAN rannoch y tir wrth goelbren yn etifeddiaeth, [a] yr offrymmwch i'r ARGLWYDD † offrwm cyssegredig o'r tir; yr hŷd *fydd* pùm mil ar hugain *o gorsennau* o hŷd, a dengmil o led. Cyssegredig *fydd* hynny yn ei holl derfyn o amgylch.

2 O hyn *y bydd* i'r cyssegr [b] bùm cant *ar hŷd*, a phùm cant *ar led*, yn bedeirongl oddi amgylch; a deg cufydd a deugain, yn ‖ faes pentrefol iddo o amgylch.

3 Ac o'r mesur hwn y mesuri bùm mil ar hugain o hŷd, a dengmil o led; ac yn hwnnw y bydd y cyssegr, *a*'r lle sancteiddiolaf.

4 Y rhan gyssegredig o'r tir fydd i'r offeiriaid, y rhai a wasanaethant y cyssegr, y rhai a nesânt i wasanaethu yr ARGLWYDD; ac efe a fydd iddynt yn lle tai, ac yn gyssegrfa i'r cyssegr.

5 A'r pùm mil ar hugain o hŷd, a'r dengmil o led, fydd hefyd i'r Lefiaid y rhai a wasanaethant y tŷ, yn etifeddiaeth [c] ugain o ystafelloedd.

6 ¶ Rhoddwch hefyd bùm mil o led, a phùm mil ar hugain o hŷd, yn berchennogaeth i'r ddinas, ar gyfer offrwm y rhan gyssegredig: i holl dŷ Israel y bydd *hyn.*

7 ¶ A *rhan fydd* i'r tywysog o'r tu yma ac o'r tu accw i offrwm y rhan gyssegredig, ac i berchennogaeth y ddinas, ar gyfer y rhan gyssegredig, ac ar gyfer etifeddiaeth y ddinas, o du y gorllewin tu a'r gorllewin, ac o du y dwyrain tu a'r dwyrain: a'r hŷd *fydd* ar gyfer *pob* un o'r rhannau, o derfyn y gorllewin hyd derfyn y dwyrain.

8 *Yn* y tir y bydd ei etifeddiaeth ef yn Israel, ac [d] ni orthrymma fy nhywysogion fy mhobl i mwy; a'r *rhan* arall o'r tir a roddant i dŷ Israel yn ol eu llwythau.

9 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [e] Digon i chwi hyn, tywysogion Israel; bwriwch ymaith drawsder a difrod, gwnewch hefyd farn a chyfiawnder, tynnwch ymaith eich ‖ trethau oddi ar fy mhobl, medd yr Arglwydd DDUW.

10 [f] Bydded gennych gloriannau uniawn, ac ephah uniawn, a bàth uniawn.

11 Bydded yr ephah a'r bàth un fesur; gan gynnwys o'r bàth ddegfed ran homer, a'r ephah ddegfed rhan homer: wrth yr homer y bydd eu mesur hwynt.

12 [g] Y sicl *fydd* ugain gerah: ugain sicl, a phùm sicl ar hugain, a phymtheg sicl fydd maneh i chwi.

13 Dyma yr offrwm a offrymmwch: chweched ran ephah o homer o wenith; felly y rhoddwch chweched ran ephah o homer o haidd.

14 Am ddeddf yr olew, bàth o olew, degfed ran bàth *a roddwch* o'r corus; yr hyn *yw* homer o ddeg bàth: o herwydd deg bàth *yw* homer.

15 Un ‖ milyn hefyd o'r praidd *a offrymmwch o bob* deucant, allan o ddolydd Israel, yn fwyd-offrwm, ac yn boeth-offrwm, ac yn aberthau ‖ hêdd, i wneuthur cymmod drostynt, medd yr Arglwydd DDUW.

16 Holl bobl y tir fyddant dan yr offrwm hwn ‖ i'r tywysog yn Israel.

17 Ac ar y tywysog y bydd poeth-offrwm, a bwyd-offrwm, a dïod-offrwm, ar yr uchel-wyliau, a'r newydd-loerau, a'r sabbothau, trwy holl osodedig wyliau tŷ Israel: efe a ddarpara bech-aberth, a bwyd-offrwm, a phoeth-offrwm, ac aberthau ‖ hêdd, i wneuthur cymmod dros dŷ Israel.

18 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; O fewn y *mis* cyntaf, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y cymmeri fustach ieuangc perffeith-gwbl, ac [h] y puri y cyssegr.

19 Yna y cymmer yr offeiriad o waed y pech-aberth, ac a'*i* rhydd ar orsingau y tŷ, ac ar bedair congl ystôl yr allor, ac ar orsingau porth y cyntedd nesaf i mewn.

20 Felly y gwnei hefyd ar y seithfed *dydd* o'r mis, dros y neb a becho yn amryfus, a thros yr ehud: felly y purwch y tŷ.

21 [i] Yn y *mis* cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis, y bydd i chwi y pasc; gwyl *fydd i chwi* saith niwrnod: bara croyw a fwyttêwch.

Cyn CRIST 574.

‖ Neu, *dïofryd-beth.*

‖ Neu, *A'r cyntaf*, neu, *A'r pennaf.*

[a] Exod. 13. 2. a 22. 29, 30. Num. 3. 13. a 18. 12.

[x] Num. 15. 20. Neh. 10. 37.

[y] Exod. 22. 31. Lef. 22. 8.

† Heb. *phan varoch i'r tir syrthio yn etifeddiaeth.*

[a] pen. 48. 8.

† Heb. *sancteiddrwydd*, neu, *gyssegr.*

[b] pen. 42. 20.

‖ Neu, *llennyrch gweigion.*

[c] Edrych pen. 40. 17.

[d] pen. 46. 18.

Cyn CRIST 574.

[e] pen. 44. 6.

‖ Neu, *cymhellion.* Heb. *gwthio allan.*

[f] Lef. 19. 35, 36.

[g] Exod. 30. 13. Lef. 27. 25. Num. 3. 47.

‖ Neu, *oen*, neu, *fynn.*

‖ Neu, *dïolch.*

‖ Neu, *gyd â'r.*

‖ Neu, *dïolch.*

[h] Lef. 16. 16.

[i] Exod. 12. 18. Lef. 23. 5, 6. Num. 9. 3, a 28. 17. Deut. 16. 1.

Cyn CRIST 574.

22 A'r tywysog a ddarpara ar y dydd hwnnw drosto ei hun, a thros holl bobl y wlad, fustach *yn* bech-aberth.

23 A saith niwrnod yr wyl y darpara efe yn offrwm poeth i'r ARGLWYDD, saith o fustych, a saith o hyrddod perffeith-gwbl, bob dydd o'r saith niwrnod; a bwch geifr yn bech-aberth bob dydd.

24 Bwyd-offrwm hefyd a ddarpara efe, *sef* ephah gyd â *phob* bustach, ac ephah gyd â *phob* hwrdd; a hìn o olew gyd â'r ephah.

[k] Lef. 23. 33. Num. 29. 12. Deut. 16. 13.

25 [k] Yn y seithfed *mis*, ar y pymthegfed dydd o'r mis, y gwna y cyffelyb ar yr wyl *dros* saith niwrnod; *sef* fel y pech-aberth, fel y poeth-offrwm, ac fel y bwyd-offrwm, ac fel yr olew.

PENNOD XLVI.

1 *Ordeiniadau i'r tywysog pan addolo;* 9 *ac i'r bobl.* 16 *Trefn am etifeddiaeth y tywysog.* 19 *Y cyntedd i ferwi ac i bobi.*

FEL hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Porth y cyntedd nesaf i mewn, yr hwn sydd yn edrych tu a'r dwyrain, fydd yn gauad y chwe diwrnod gwaith; ond ar y dydd sabboth yr agorir ef, ac efe a agorir ar ddydd y newydd-loer.

2 A'r tywysog a ddaw *ar hyd* ffordd cyntedd y porth oddi allan, ac a saif wrth orsing y porth; a'r offeiriaid a ddarparant ei boeth-offrwm ef a'i aberthau hêdd, ac efe a addola wrth riniog y porth; ac a â allan: a'r porth ni cheuir hyd yr hwyr.

3 Pobl y tir a addolant hefyd *wrth* ddrws y porth hwnnw, ar y sabbothau ac ar y newydd-loerau, o flaen yr ARGLWYDD.

4 A'r offrwm poeth a offrymmo y tywysog i'r ARGLWYDD ar y dydd sabboth, *fydd* chwech o ŵyn perffeith-gwbl, a hwrdd perffeith-gwbl:

5 A bwyd-offrwm o ephah gyd â'r hwrdd, a rhodd ei law o fwyd-offrwm gyd â'r ŵyn, a hìn o olew gyd â'r ephah.

6 Ac ar ddydd y newydd-loer, bustach ieuangc perffeith-gwbl, a chwech o ŵyn, a hwrdd: perffeith-gwbl fyddant.

7 Ac efe a ddarpara ephah gyd â'r bustach, ac ephah gyd â'r hwrdd, yn fwyd-offrwm; a chyd â'r ŵyn fel y cyrhaeddo ei law ef, a hìn o olew gyd â *phob* ephah.

8 A phan ddelo y tywysog i mewn, *ar hyd* ffordd cyntedd y porth y daw i mewn, ac ar hyd y ffordd honno yr â allan.

9 ¶ A phan ddelo pobl y tir o flaen yr ARGLWYDD ar y gwyliau gosodedig, yr hwn a ddelo i mewn ar hyd ffordd porth y gogledd i addoli, a â allan i ffordd porth y dehau; a'r hwn a ddelo ar hyd ffordd porth y dehau, a â allan ar hyd ffordd porth y gogledd: na ddychweled i ffordd y porth y daeth i mewn trwyddo, eithr eled allan ar ei gyfer.

10 A phan ddelont hwy i mewn, y daw y tywysog yn eu mysg hwy; a phan elont allan, yr â yntau allan.

11 Ac ar y gwyliau a'r uchel-wyliau *hefyd* y bydd y bwyd-offrwm o ephah gyd â *phob* bustach, ac ephah gyd â *phob* hwrdd, a rhodd ei law gyd â'r ŵyn, a hìn o olew gyd â'r ephah.

12 A phan ddarparo y tywysog boeth-offrwm gwirfodd, neu aberthau hêdd gwirfodd i'r ARGLWYDD, yna yr egyr *un* iddo y porth sydd yn edrych tu a'r dwyrain, ac efe a ddarpara ei boeth-offrwm a'i aberthau hêdd, fel y gwnaeth ar y dydd sabboth; ac a â allan: ac *un* a gau y porth ar ol ei fyned ef allan.

[a] Exod. 29. 38. Num. 28. 3.

13 [a] Oen †blwydd perffeith-gwbl *hefyd* a ddarperi yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD beunydd: o fore i fore y darperi ef.

†Heb. *mab ei flwyddyn.*

14 Darperi hefyd yn fwyd-offrwm gyd âg ef o fore i fore, chweched ran ephah a thrydedd ran hìn o olew, i gymmysgu y peilliaid, yn fwyd-offrwm i'r ARGLWYDD, *trwy* ddeddf dragywyddol byth.

15 Fel hyn y darparant yr oen, a'r bwyd-offrwm, a'r olew, o fore i fore, *yn* boeth-offrwm gwastadol.

16 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Os rhydd y tywysog rodd i neb o'i feibion o'i etifeddiaeth, eiddo ei feibion fydd hynny, eu perchennogaeth *fydd* hynny wrth etifeddiaeth.

17 Ond pan roddo efe rodd o'i etifeddiaeth i un o'i weision, bydded hefyd eiddo hwnnw hyd flwyddyn y rhyddid; yna y dychwel i'r tywysog: etto ei etifeddiaeth *fydd eiddo* ei feibion, iddynt hwy.

[b] pen. 45. 8.

18 Ac [b] na chymmered y tywysog o etifeddiaeth y bobl, i'w gorthrymmu hwynt allan o'u perchennogaeth; *eithr* rhodded etifeddiaeth i'w feibion o'i berchennogaeth ei hun: fel na wasgarer fy mhobl bob un allan o'i berchennogaeth.

19 ¶ Ac efe a'm dug trwy y ddyfodfa *oedd* ar ystlys y porth, i ystafelloedd cyssegredig yr offeiriaid y rhai oedd yn edrych tu a'r gogledd: ac wele yno le ar y ddau ystlys tu a'r gorllewin.

20 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyma

Cyn CRIST 574.

Cyn CRIST 574.

y fan lle y beirw yr offeiriaid yr aberth dros gamwedd a'r pech-aberth, *a* lle y pobant y bwyd-offrwm; fel na ddygont hwynt i'r cyntedd nesaf allan, [c] i sanctei-ddio y bobl.

21 Ac efe a'm dug i'r cyntedd nesaf allan, ac a'm tywysodd heibio i bedair congl y cyntedd; ac wele †gyntedd ym mhob congl i'r cyntedd.

22 Ym mhedair congl y cyntedd *yr ydoedd* cynteddau ‖cyssylltiedig o ddeugain *cufydd* o hŷd, a deg ar hugain o led: un fesur *oedd* y ‖conglau ill pedair.

23 Ac *yr ydoedd* adail newydd o amgylch ogylch iddynt ill pedair, a cheginau wedi eu gwneuthur oddi tan y muriau oddi amgylch.

24 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyma dŷ y cogau, lle y beirw gweinidogion y tŷ aberth y bobl.

PENNOD XLVII.

1 *Gweledigaeth y dyfroedd sanctaidd; 6 a'u rhinwedd. 13 Terfynau y wlad; 22 a'i rhannu wrth goelbren.*

AC efe a'm dug i drachefn i ddrws y tŷ; ac wele [a] ddwfr yn dyfod allan oddi tan riniog y tŷ tu a'r dwyrain: o herwydd wyneb y tŷ *oedd tu a*'r dwyrain; a'r dyfroedd oedd yn disgyn oddi tanodd o ystlys dehau y tŷ, o du y dehau i'r allor.

2 Ac efe a'm dug i ar *hyd* ffordd y porth tu a'r gogledd, ac a wnaeth i mi amgylchu y ffordd oddi allan hyd y porth nesaf allan *ar hyd* y ffordd sydd yn edrych tu a'r dwyrain; ac wele ddyfroedd yn tarddu ar yr ystlys dehau.

3 A phan aeth y gwr yr hwn oedd â'r llinyn yn ei law allan tu a'r dwyrain, efe a fesurodd fil o gufyddau, ac a'm tywysodd i trwy y dyfroedd; †*a*'r dyfroedd hyd y fferau.

4 Ac efe a fesurodd fil *eraill*, ac a'm tywysodd trwy y dyfroedd; *a*'r dyfroedd hyd y gliniau: ac a fesurodd fil *eraill*, ac a'm tywysodd trwodd; *a*'r dyfroedd hyd y lwynau:

5 Ac efe a fesurodd fil *eraill; ac* afon *oedd* yr hon ni allwn fyned trwyddi: canys codasai y dyfroedd yn ddyfroedd †nofiadwy, yn afon ni ellid myned trwyddi.

6 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, A welaist ti *hyn*, fab dyn? Yna y'm tywysodd, ac y'm dychwelodd hyd làn yr afon.

7 Ac wedi i mi ddychwelyd, wele [b] ar fin yr afon goed lawer iawn o'r tu yma ac o'r tu accw.

8 Ac efe a ddywedôdd wrthyf, Y dyfroedd hyn sydd yn myned allan tu a bro y dwyrain, ac a ddisgynant i'r ‖gwastad, ac a ânt i'r môr: *ac* wedi eu myned i'r môr, yr iachêir y dyfroedd.

9 A bydd i bob peth byw, yr hwn a ymlusgo, pa le bynnag y delo yr †afonydd, gael byw: ac fe fydd pysgod lawer iawn, o herwydd dyfod y dyfroedd hyn yno: canys iachêir hwynt, a phob dim lle y delo yr afon fydd byw.

10 A bydd i'r pysgodwyr sefyll arni, o En-gedi hyd En-eglaim; hwy a fyddant yn daenfa rhwydau: eu pysgod fydd yn ol eu rhyw, fel pysgod [c] y môr mawr, yn llawer iawn.

11 Ei lleoedd lleidiog a'i chorsydd ‖ni iachêir; i halen y rhoddir hwynt.

12 Ac wrth yr afon y cyfyd, ar ei min o'r ddeutu, pob pren ymborth; [d] ei ddalen ni syrth, a'i ffrwyth ni dderfydd: yn ei fisoedd y dwg ffrwyth ‖newydd; o herwydd ei ddyfroedd, hwy a ddaethant allan o'r cyssegr: am hynny y bydd ei ffrwyth yn ymborth, a'i [e] ddalen ‖yn feddyginiaeth.

13 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dyma y terfyn wrth yr hwn y rhennwch y tir yn etifeddiaeth i ddeuddeg llwyth Israel: [f] Joseph *a gaiff ddwy* o rannau.

14 Hefyd chwi a'i hetifeddwch ef, bob un cystal a'i gilydd; *am* yr hwn y [g] †tyngais ar ei roddi i'ch tadau: a'r tir hwn a syrth i chwi yn etifeddiaeth.

15 A dyma derfyn y tir o du y gogledd, o'r môr mawr tu a Hethlon, ffordd yr êir i Zedad:

16 Hamath, Berothah, Sibraim, yr hwn *sydd* rhwng terfyn Damascus a therfyn Hamath; ‖Hasar-hattichon, yr hwn *sydd* ar derfyn Hauran.

17 A'r terfyn o'r môr fydd [h] Hasar-enan, terfyn Damascus, a'r gogledd tu a'r gogledd, a therfyn Hamath. A dyma du y gogledd.

18 Ac ystlys y dwyrain a fesurwch o Hauran, ac †o Damascus, ac o Gilead, ac o dir Israel *wrth* yr Iorddonen, o'r terfyn hyd fôr y dwyrain. A dyma du y dwyrain.

19 A'r ystlys ddehau tu a'r dehau, o Tamar hyd ddyfroedd ‖cynnen Cades, ‖yr afon hyd y môr mawr. A dyma yr ystlys ddehau tu ‖a Theman.

Cyn CRIST 574.

[c] pen. 44. 19.

† Heb. *gyntedd y'nghongl cyntedd, a chyntedd y'nghongl cyntedd.*

‖ Neu, *wedi eu gwneuthur á simneiau.*

‖ Neu, *conglog.*

[a] Joel 3. 18. Zech. 13. 1. a 14. 8. Dat. 22. 1.

† Heb. *dyfroedd y fferau.*

† Heb. *nofio.*

[b] Dat. 22. 2.

‖ Neu, *anialwch:* Edrych Deut. 3. 17. a 4. 49. Jos. 3. 16.

† Heb. *ddwy afon.*

[c] Num. 34. 6.

‖ Neu, *a'r hyn ni iachéir.*

[d] Job 8. 16. Ps. 1. 3. Jer. 17. 8.

‖ Neu, *arbennig.*

[e] Dat. 22. 2.

‖ Neu, *i ysigtod,* neu, *ddoluriau.*

[f] Gen. 48. 5. 1 Chron. 5. 1. pen. 48. 4, 5.

[g] Gen. 15. 7. a 17. 8. a 26. 3. a 28. 13.

† Heb. *codais fy llaw.*

‖ Neu, *y ganoldref.*

[h] pen. 48. 1.

† Heb. *oddi rhwng Damascus.*

‖ Neu, *Meribah* yn *Cades.*

‖ Neu, *y dyffryn.*

‖ Neu, *a'r dehau.*

Cyn CRIST 574.

20 A thu y gorllewin *fydd* y môr mawr, o'r terfyn hyd oni ddeuer ar gyfer Hamath. Dyma du y gorllewin.

21 Felly y rhennwch y tir hwn i chwi, yn ol llwythau Israel.

22 ¶ Bydd hefyd i chwi ei rannu ef wrth goelbren yn etifeddiaeth i chwi, ac i'r dïeithriaid a ymdeithiant yn eich mysg, y rhai a genhedla blant yn eich plith: a byddant i chwi fel un wedi ei eni yn y wlad ym mysg meibion Israel; gyd â chwi y cânt etifeddiaeth ym mysg llwythau Israel.

23 A bydd ym mha lwyth bynnag yr ymdeithio y dieithr, yno y rhoddwch ei etifeddiaeth ef, medd yr Arglwydd DDUW.

PENNOD XLVIII.

1, 23 *Rhandiroedd y deuddeg llwyth.* 8 *Rhandir y cyssegr;* 15 *a'r ddinas, a'i phentrefydd;* 21 *a'r tywysog.* 30 *Mesurau pyrth y ddinas.*

[a] pen. 47. 15, &c.

[a] A DYMA enwau y llwythau. O gwrr y gogledd ar duedd ffordd Hethlon, ffordd yr êir i Hamath, Hasar-enan, terfyn Damascus tu a'r gogledd, i duedd Hamath, (canys y rhai hyn oedd ei derfynau dwyrain *a* gorllewin) †*rhan* i Dan.

† Heb. *un* rhan. Felly ad. 2, 3, &c.

2 Ac ar derfyn Dan, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, *rhan* i Aser.

3 Ac ar derfyn Aser, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, i Naphtali *ran.*

4 Ac ar derfyn Naphtali, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, i Manasseh *ran.*

5 Ac ar derfyn Manasseh, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, i Ephraim *ran.*

6 Ac ar derfyn Ephraim, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, i Reuben *ran.*

7 Ac ar derfyn Reuben, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, i Judah *ran.*

[b] pen. 45. 1.

8 ¶ Ac ar derfyn Judah, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, y bydd [b] yr offrwm a offrymmoch yn bùm mil ar hugain *o gorsennau o* led, ac *o* hŷd fel un o'r rhannau, o du y dwyrain hyd du y gorllewin: a'r cyssegr fydd yn ei ganol.

9 Yr offrwm a offrymmoch i'r ARGLWYDD *fydd* bùm mil ar hugain o hŷd, a dengmil o led.

10 Ac eiddo y rhai hyn fydd yr offrwm cyssegredig, *sef* eiddo yr offeiriaid *fydd* pùm mil ar hugain tu a'r gogledd *o hŷd,* a dengmil tu a'r gorllewin o led; felly dengmil tu a'r dwyrain o led, a phùm mil ar hugain tu a'r dehau o hŷd: a chyssegr yr ARGLWYDD fydd yn ei ganol.

[c] pen. 44. 15.
‖ Neu, *Yrhan gyssegredig* fydd, *i'r offeiriaid o feibion Sadoc.*

11 [c] ‖ I'r offeiriaid cyssegredig o feibion Sadoc *y bydd,* y rhai a gadwasant ‖ fy nghadwraeth, y rhai ni chyfeiliornasant pan gyfeiliornodd plant Israel, megis y cyfeiliornodd y Lefiaid.

12 A bydd eiddynt yr hyn a offrymmir o offrwm y tir, yn sancteidd-beth cyssegredig wrth derfyn y Lefiaid.

13 A'r Lefiaid *a gânt,* ar gyfer terfyn yr offeiriaid, bùm mil ar hugain o hŷd, a dengmil o led: pob hŷd *fydd* bùm mil ar hugain, a'r lled yn ddengmil.

14 Hefyd ni werthant *ddim* o hono, ac ni chyfnewidiant, ac ni throsglwyddant flaen-ffrwyth y tir; o herwydd cyssegredig *yw* i'r ARGLWYDD.

15 ¶ A'r pùm mil gweddill o'r led, ar gyfer y pùm mil ar hugain, fydd di-gyssegredig, yn drigfa ac yn faes pentrefol i'r ddinas, a'r ddinas fydd yn ei ganol.

16 A dyma ei fesurau ef; Ystlys y gogledd *fydd* bùm cant a phedair mil, ac ystlys y dehau yn bùm cant a phedair mil, felly o du y dwyrain yn bùm cant a phedair mil, a thu a'r gorllewin yn bùm cant a phedair mil.

17 A maes pentrefol y ddinas fydd hefyd tu a'r gogledd yn ddeucant a deg a deugain, ac yn ddeucant a deg a deugain tu a'r dehau, ac yn ddeucant a deg a deugain tu a'r dwyrain, ac yn ddeucant a deg a deugain tu a'r gorllewin.

18 A'r gweddill o'r hŷd, ar gyfer offrwm y rhan gyssegredig, *fydd* yn ddengmil tu a'r dwyrain, ac yn ddengmil tu a'r gorllewin: ac ar gyfer offrwm y rhan gyssegredig y bydd; a'i gnwd fydd yn ymborth i weinidogion y ddinas.

19 A gweinidogion y ddinas a'i gwasanaethant o holl lwythau Israel.

20 Yr holl offrwm *fydd* bùm mil ar hugain, wrth bùm mil ar hugain: yn bedeirongl yr offrymmwch yr offrwm cyssegredig, gyd â pherchennogaeth y ddinas.

21 ¶ A'r hyn a adewir *fydd* i'r tywysog, o ddeutu yr offrwm cyssegredig, ac o berchennogaeth y ddinas, ar gyfer y pùm mil ar hugain, o'r offrwm tu a therfyn y dwyrain, a thu a'r gorllewin, ar gyfer y pùm mil ar hugain tu a therfyn y gorllewin, gyferbyn a rhannau y tywysog: a'r offrwm cyssegredig fydd; a chyssegrfa y tŷ *fydd* y'nghanol hynny.

22 Felly o berchennogaeth y Lefiaid, ac o berchennogaeth y ddinas, y'nghanol yr hyn sydd i'r tywysog rhwng terfyn Judah a therfyn Benjamin, eiddo y tywysog fydd.

Cyn CRIST 574.

23 Ac am y rhan arall o'r llwythau, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, *y bydd* † *rhan* i Benjamin.

† Heb. *un* rhan.

24 Ac ar derfyn Benjamin, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, *y bydd* † *rhan* i Simeon.

‡ Heb. *un* rhan.

25 Ac ar derfyn Simeon, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, *rhan* i Issachar.

26 Ac ar derfyn Issachar, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, *rhan* i Zabulon.

27 Ac ar derfyn Zabulon, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, *rhan* i Gad.

28 Ac ar derfyn Gad, ar y tu dehau tu a'r dehau, y terfyn fydd o [d] Tamar *hyd* ddyfroedd || cynnen Cades, *a* hyd yr afon tu a'r môr mawr.

[d] pen. 47. 19.

|| Neu, *Meribah.*

29 Dyma y tir a rennwch wrth goelbren yn etifeddiaeth i lwythau Israel, a dyma eu rhannau hwynt, medd yr Arglwydd Duw.

30 ¶ Dyma hefyd fynediad allan y ddinas, o du y gogledd pùm cant a phedair mil o fesurau.

Cyn CRIST 574.

31 A [e] phyrth y ddinas *fydd* ar enwau llwythau Israel, tri phorth tu a'r gogledd; porth Reuben yn un, porth Judah yn un, porth Lefi yn un.

[e] Dat. 21. 12, &c.

32 Ac ar du y dwyrain pùm cant a phedair mil: a thri phorth; *sef* porth Joseph yn un, porth Benjamin yn un, porth Dan yn un.

33 A thu a'r dehau pùm cant a phedair mil o fesurau: a thri phorth; porth Simeon yn un, a phorth Issachar yn un, a phorth Zabulon yn un.

34 Tu a'r gorllewin *y bydd* pùm cant a phedair mil, *a*'u tri phorth; porth Gad yn un, porth Aser yn un, *a* phorth Naphtali yn un.

35 Deunaw mil *o fesurau oedd* hi o amgylch: [f] ac enw y ddinas o'r dydd hwnnw *allan fydd*, || Yr Arglwydd *sydd* yno.

[f] Jer. 33. 16.

|| *Jehofah Sammah:* Edrych Exod. 17. 15. Barn. 6. 24.

LLYFR DANIEL.

PENNOD I.

Cyn CRIST Cylch 607.

1 *Caethiwed Jehoiacim.* 3 *Aspenaz yn cymmeryd Daniel, Hananïah, Misäel, ac Azarïah, i'w dysgu y'ngwybodaeth y Caldeaid:* 8 *a hwythau yn gwrthod rhan o fwyd y brenhin, ac wrth fwytta ffa, ac yfed dwfr, yn myned yn dda arnynt.* 17 *Eu godidog ddoethineb hwy.*

YN y drydedd flwyddyn o deyrnasiad Jehoiacim brenhin Judah, [a] y daeth Nebuchodonosor brenhin Babilon i Jerusalem, ac a warchaeodd arni.

[a] 2 Bren. 24. 1. 2 Chron. 36. 6.

2 A'r Arglwydd a roddes i'w law ef Jehoiacim brenhin Judah, a rhan o lestri tŷ Duw; yntau a'u dug hwynt i wlad Sinar, i dŷ ei dduw ef; ac i drysordy ei dduw y dug efe y llestri.

Cylch 606.

3 ¶ A dywedodd y brenhin wrth Aspenaz ei ben-ystafellydd, am ddwyn * o feibion Israel, ac o'r had brenhinol, ac o'r tywysogion,

* Rhagfynegwyd 2 Bren. 20. 17, 18.

4 Fechgyn y rhai ni *byddai* ynddynt ddim gwrthuni, eithr yn dda yr olwg, a deallgar ym mhob doethineb, ac yn gwybod gwybodaeth, ac yn deall cyfarwyddyd, a'r rhai *y byddai* grym ynddynt i sefyll yn llys y brenhin, [b] i'w dysgu *ar* lyfr ac *yn* iaith y Caldeaid.

Cyn CRIST Cylch 606.

[b] Act. 7. 22.

5 A'r brenhin a ddognodd iddynt ran beunydd o fwyd y brenhin, † ac o'r gwin a yfai efe; felly i'w maethu hwynt dair blynedd, fel [c] y safent ar ol hynny ger bron y brenhin.

† Heb. *ac o win ei ddïod ef.*

[c] ad. 19.

6 Ac yr ydoedd yn eu plith hwynt o feibion Judah, Daniel, Hananïah, Misäel, ac Azarïah:

7 [d] A'r pen-ystafellydd a osododd arnynt enwau: canys ar Daniel y gosododd efe [e] Beltesassar; ac ar Hananïah, Sadrach; ac ar Misäel, Mesach; ac ar Azarïah, Abednego.

[d] pen. 5. 12.

[e] pen. 4. 8.

8 ¶ A Daniel a roddes ei fryd, [f] nad ymhalogai efe trwy ran *o* fwyd y brenhin, na thrwy y gwin a yfai efe: am

[f] Hos. 9. 3.

hynny efe a ddymunodd ar y pen-ystafellydd, na byddai raid iddo ymhalogi.

Cyn CRIST Cylch 606.

9 A [g] Duw a roddes Daniel mewn ffafr a thiriondeb gyd â'r pen-ystafellydd.

10 A'r pen-ystafellydd a ddywedodd wrth Daniel, Ofni yr ydwyf fi fy arglwydd y brenhin, yr hwn a osododd eich bwyd chwi a'ch diod chwi: o herwydd, paham y gwelai efe eich wynebau yn ‖ gulach nâ'r bechgyn *sydd* ‖ fel chwithau? felly y parech fy mhen yn ddyledus i'r brenhin.

11 Yna y dywedodd Daniel wrth ‖ Melsar, yr hwn a osodasai y pen-ystafellydd ar Daniel, Hananïah, Misäel, ac Azarïah,

12 Prawf, attolwg, dy weision ddeg diwrnod, a rhoddant i ni † ffa † i'w bwyta, a dwfr i'w yfed.

13 Yna edrycher ger dy fron di ein gwedd ni, a gwedd y bechgyn sydd yn bwyta rhan o fwyd y brenhin: ac fel y gwelych, gwna â'th weision.

14 Ac efe a wrandawodd arnynt yn y peth hyn, ac a'u profodd hwynt ddeg o ddyddiau.

15 Ac ym mhen y deng niwrnod y gwelid eu gwedd hwynt yn deccach, ac yn dewach o gnawd, nâ'r holl fechgyn oedd yn bwyta rhan o fwyd y brenhin.

16 Felly Melsar a gymmerodd ymaith ran eu bwyd hwynt, a'r gwin a yfent; ac a roddes iddynt ffa.

17 ¶ A'r bechgyn hynny ill pedwar, Duw a roddes iddynt [h] wybodaeth a deall ym mhob dysg a doethineb: a Daniel [i] ‖ a hyfforddiodd efe ym mhob gweledigaeth a breuddwydion.

18 Ac ym mhen y dyddiau y dywedasai y brenhin am eu dwyn hwynt i mewn, yna y pen-ystafellydd a'u dug hwynt ger bron Nebuchodonosor.

603.

19 A'r brenhin a chwedleuodd â hwynt; ac ni chafwyd o honynt oll *un* fel Daniel, Hananïah, Misäel, ac Azarïah: am hynny [k] y safasant hwy ger bron y brenhin.

20 Ac ym mhob rhyw † ddoethineb *a* deall a'r a ofynai y brenhin iddynt, efe a'u cafodd hwynt yn ddeg gwell nâ'r holl ddewiniaid *a'r* astronomyddion *oedd* o fewn ei holl frenhiniaeth ef.

21 A bu Daniel hyd y flwyddyn gyntaf i'r brenhin [l] Cyrus.

PENNOD II.

1 *Nebuchodonosor yn anghofio ei freuddwyd, a thrwy addewidion a bygythion yn ceisio gan y Caldeaid ei ddangos iddo:* 10 *hwythau yn cydnabod nas gallent, ac yn cael barn marwolaeth.* 14 *Daniel, wedi cael peth yspaid, yn cael allan y breuddwyd;* 19 *yn benditho Duw;* 24 *yn attal y farn, ac yn dyfod ger bron y brenhin.* 31 *Y breuddwyd,* 36 *a'i ddehongliad;* 46 *a chyfodiad Daniel.*

Cyn CRIST 603.

AC yn yr ail flwyddyn o deyrnasiad Nebuchodonosor, y breuddwydiodd Nebuchodonosor freuddwydion, a thrallodwyd ei yspryd ef, a'i gwsg a dorrodd oddi wrtho.

2 A'r brenhin a archodd alw am y dewiniaid, ac am yr astronomyddion, ac am yr hudolion, ac am y Caldeaid, i fynegi i'r brenhin ei freuddwydion: a hwy a ddaethant ac a safasant ger bron y brenhin.

3 A'r brenhin a ddywedodd wrthynt, Breuddwydiais freuddwyd, a thrallodwyd fy yspryd am wybod y breuddwyd.

4 Yna y Caldeaid a lefarasant wrth y brenhin yn Syriaeg, [a] O frenhin, bydd fyw yn dragywydd: adrodd dy freuddwyd i'th weision, a mynegwn y dehongliad.

5 Attebodd y brenhin a dywedodd wrth y Caldeaid, Aeth y peth oddi wrthyf: oni fynegwch y breuddwyd i mi, a'i ddehongliad, [b] gwneir chwi yn ddrylliau, a'ch [c] tai a osodir yn dommen.

6 Ond os y breuddwyd a'i ddehongliad a ddangoswch, cewch roddion, a gwobrau, ac anrhydedd mawr o'm blaen i: am hynny dangoswch y breuddwyd, a'i ddehongliad.

7 Attebasant eilwaith a dywedasant, Dyweded y brenhin y breuddwyd i'w weision, ac ni a ddangoswn ei ddehongliad ef.

8 Attebodd y brenhin a dywedodd, Mi a wn yn hysbys mai † oedi yr amser yr ydych chwi; canys gwelwch fyned y peth oddi wrthyf.

9 Ond oni wnewch i mi wybod y breuddwyd, [d] un gyfraith *fydd* i chwi: canys gair celwyddog a llygredig a ddarparasoch ei ddywedyd o'm blaen, nes newid yr amser: am hynny dywedwch i mi y breuddwyd, a mi a gaf wybod y medrwch ddangos i mi ei ddehongliad ef.

10 ¶ Y Caldeaid a attebasant o flaen y brenhin, ac a ddywedasant, Nid oes dyn ar y ddaear a ddichon ddangos yr hyn y mae y brenhin yn ei ofyn: ac ni cheis-

[g] Edrych Gen. 39. 21. Ps. 106. 46. Diar. 16. 7.

‖ Neu, *waeth.* Heb. *dristach.*

‖ Neu, *o'ch dull,* neu, *o'ch amser chwi?*

‖ Neu, *y goruchwyliwr.*

† Heb. *o ffa.*

† Heb. *a ni a fwyttâwn.*

[h] Act. 7. 22.

[i] Num. 12. 6. 2 Chron. 26. 5. pen. 10. 1.

‖ Neu, *oedd ddeullus.*

[k] Gen. 41. 46.

† Heb. *ddoethineb deall.*

[l] pen. 6. 28. a 10. 1.

[a] 1 Bren. 1. 31. pen. 3. 9. a 6. 6, 21.

[b] pen. 3. 29.

[c] Ezra 6. 11.

† Cald. *prynu.*

[d] Esth. 4. 11.

Cyn CRIST 603.

iodd un brenhin, na phennaeth, na llywydd, y fath beth a hwn gan un dewin, nac astronomydd, na Chaldead.

11 Canys dïeithr *yw* y peth a gais y brenhin, ac nid oes *neb* arall a fedr ei ddangos o flaen y brenhin, ond y duwiau, y rhai nid yw eu trigfa gyd â chnawd.

12 O achos hyn y digiodd y brenhin ac y creulonodd yn ddirfawr, ac a orchymynodd ddifetha holl ddoethion Babilon.

13 Yna yr aeth y gyfraith allan am ladd y doethion; ceisiasant hefyd Daniel a'i gyfeillion i'w lladd.

† Cald. *y trodd.*

14 ¶ Yna †yr attebodd Daniel trwy gynghor a doethineb i Arioch, ‖ pen-distain y brenhin, yr hwn a aethai allan i ladd doethion Babilon:

‖ Neu, *tywysog y filwriaeth.* Cald. *pen-lleiddiad,* Gen. 37. 36.

15 Efe a lefarodd ac a ddywedodd wrth Arioch, distain y brenhin, Paham *y mae* y gyfraith yn myned ar *y fath* frys oddi wrth y brenhin? Yna Arioch a fynegodd y peth i Daniel.

16 Yna Daniel a aeth i mewn, ac a ymbiliodd â'r brenhin am roddi iddo amser, ac y dangosai efe y dehongliad i'r brenhin.

17 Yna yr aeth Daniel i'w dŷ, ac a fynegodd y peth i'w gyfeillion, Hananïah, Misäel, ac Azarïah:

† Cald. *o flaen Duw,* neu, *oddi ger bron Duw.*

18 Fel y ceisient drugareddau †gan Dduw y nefoedd yn achos y dirgelwch hwn; fel na ddifethid Daniel a'i gyfeillion gyd â'r rhan arall o ddoethion Babilon.

19 ¶ Yna y datguddiwyd y dirgelwch i Daniel mewn gweledigaeth nos: yna Daniel a fendithiodd Dduw y nefoedd.

[e] Ps. 113. 2. a 115. 18.

20 Attebodd Daniel a dywedodd, [e] Bendigedig fyddo enw Duw o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb: canys doethineb a nerth ydynt eiddo ef.

[f] Job 12. 18.

21 Ac efe sydd yn newid amserau, a thymhorau: [f] efe sydd yn symmud brenhinoedd, ac yn gosod brenhinoedd: efe sydd yn rhoddi doethineb i'r doethion, a gwybodaeth i'r rhai a fedrant ddeall.

[g] Job 12. 22.

22 [g] Efe sydd yn datguddio y *pethau* dyfnion a chuddiedig: efe a ŵyr beth *sydd* yn y tywyllwch, a chyd âg ef y mae y goleuni yn trigo.

23 Tydi Dduw fy nhadau yr ydwyf fi yn dïolch iddo, ac yn ei foliannu, o herwydd rhoddi o honot ddoethineb a nerth i mi, a pheri i mi wybod yn awr yr hyn a geisiasom gennyt: canys gwnaethost i ni wybod †yr hyn a ofynodd y brenhin.

† Cald. *ymadrodd,* neu, *fatter y brenhin.*

24 ¶ O herwydd hyn yr aeth Daniel at Arioch, yr hwn a osodasai y brenhin i ddifetha doethion Babilon: efe a aeth, ac a ddywedodd wrtho fel hyn; Na ddifetha ddoethion Babilon; dwg fi o flaen y brenhin, a mi a ddangosaf i'r brenhin y dehongliad.

25 Yna y dug Arioch Daniel o flaen y brenhin ar frys, ac a ddywedodd wrtho fel hyn; †Cefais wr o blant caethiwed Judah, yr hwn a fynega i'r brenhin y dehongliad.

† Cald. *Gael o honof wr.*

26 Attebodd y brenhin, a dywedodd wrth Daniel (yr hwn *yr oedd* ei enw Beltesassar) A elli di fynegi i mi y breuddwyd a welais, a'i ddehongliad?

27 Attebodd Daniel o flaen y brenhin, a dywedodd, Ni all doethion, astronomyddion, dewiniaid, *na* brudwyr, ddangos i'r brenhin y dirgelwch y mae y brenhin yn ei ofyn:

28 Ond y mae Duw yn y nefoedd yn datguddio dirgeledigaethau, ac a fynegodd i'r brenhin Nebuchodonosor beth a fydd yn y dyddiau diweddaf. Dy freuddwyd a gweledigaethau dy ben yn dy wely *ydoedd* hyn yma:

29 Ti frenhin, dy feddyliau a godasant *yn dy ben* ar dy wely, beth *oedd* i ddyfod ar ol hyn: a'r hwn sydd yn datguddio dirgeledigaethau, a fynegodd i ti beth a fydd.

[h] Felly Gen. 41. 16. Act. 3. 12.

30 [h] Minnau hefyd, nid o herwydd y doethineb sydd ynof fi yn fwy nâ neb byw, y datguddiwyd i mi y dirgelwch hwn: ond o'*u* hachos *hwynt* y rhai a fynegant y dehongliad i'r brenhin, ac fel y gwybyddit feddyliau dy galon.

[i] ad. 38, &c.

31 ¶ Ti frenhin oeddit yn gweled, ac wele ryw ddelw fawr: y ddelw fawr hon, *yr oedd* ei disgleirdeb yn rhagorol, oedd yn sefyll gyferbyn a thi; a'r olwg arni *ydoedd* ofnadwy.

32 [i] Pen y ddelw hon *ydoedd* o aur da, ei dwyfron a'i breichiau o arian, ei bol a'i ‖ morddwydydd o bres,

‖ Neu, *hystlysau.*

33 Ei choesau o haiarn, ei thraed *oedd beth* o honynt o haiarn, a *pheth* o honynt o bridd.

34 Edrych yr oeddit hyd oni thorrwyd allan garreg, ‖ nid trwy waith dwylaw, a hi a darawodd y ddelw ar ei thraed o haiarn a phridd, ac a'u maluriodd hwynt.

‖ Neu, *nid* oedd *mewn dwylaw:* fel ad. 45.

35 Yna yr haiarn, y pridd, y pres, yr arian, a'r aur, a gyd-faluriasant, ac oeddynt [k] fel mân us yn *dyfod* o'r lloriau-dyrnu hâf; a'r gwynt a'u dug hwynt ymaith, ac ni chaed lle iddynt; a'r

[k] Hos. 13. 3.

Cyn CRIST 603.

garreg yr hon a darawodd y ddelw a aeth yn fynydd mawr, ac a lanwodd yr holl ddaear.

36 ¶ Dyma y breuddwyd: dywedwn hefyd ei ddehongliad o flaen y brenhin.

37 [l] Ti frenhin *wyt* frenhin brenhinoedd: canys Duw y nefoedd a roddodd i ti frenhiniaeth, gallu, a nerth, a gogoniant.

38 A pha le bynnag y preswylia plant dynion, efe a roddes dan dy law fwystfilod y maes, ac ehediaid y nefoedd, ac a'th osododd di yn arglwydd arnynt oll: ti *yw* y pen aur hwnnw.

39 Ac ar dy ol di y cyfyd brenhiniaeth arall îs nâ thi, a thrydedd frenhiniaeth arall o bres, yr hon a lywodraetha ar yr holl ddaear.

40 Bydd hefyd y bedwaredd frenhiniaeth yn gref fel haiarn: canys yr haiarn a ddryllia, ac a ddofa bob *peth:* ac fel haiarn yr hwn a ddryllia bob peth, y maluria ac y dryllia hi.

41 A lle y gwelaist y traed a'r bysedd peth o honynt o bridd crochenydd, a *pheth* o honynt o haiarn, brenhiniaeth rannedig fydd; a bydd ynddi *beth* o gryfder haiarn, o herwydd gweled o honot haiarn wedi ei gymmysgu â phridd cleilyd.

42 Ac *fel yr ydoedd* bysedd y traed peth o haiarn, a pheth o bridd; *felly* y bydd y frenhiniaeth, o ran yn gref, ac o ran yn frau.

43 A lle y gwelaist haiarn wedi ei gymmysgu â phridd cleilyd, ymgymmysgant â had dyn; ond ni lynant y naill wrth y llall, megis nad ymgymmysga haiarn â phridd.

44 Ac yn nyddiau y brenhinoedd hyn, y cyfyd Duw y nefoedd frenhiniaeth yr hon ni ddistrywir byth: a'r [m] frenhiniaeth ni adewir i bobl eraill; *ond* hi a faluria, ac a dreulia yr holl frenhiniaethau hyn, a hi a saif yn dragywydd.

45 Lle y gwelaist dorri [n] carreg o'r mynydd, yr hon ni *thorrwyd* â llaw, a malurio o honi yr haiarn, y pres, y pridd, yr arian, a'r aur; hysbysodd y Duw mawr i'r brenhin beth a fydd wedi hyn: felly y breuddwyd *sydd* wir, a'i ddehongliad yn ffyddlawn.

46 ¶ Yna y syrthiodd Nebuchodonosor y brenhin ar ei wyneb, ac [o] a addolodd Daniel; gorchymynodd hefyd am offrymmu iddo offrwm ac arogl-darth.

47 Attebodd y brenhin a dywedodd wrth Daniel, Mewn gwirionedd *y gwn* mai eich Duw chwi *yw* Duw y duwiau, ac Arglwydd y brenhinoedd, a datguddiydd dirgeledigaethau, o herwydd medru o honot ddatguddio y dirgelwch hwn.

48 Yna y brenhin a fawrygodd Daniel, ac a roddes iddo roddion mawrion lawer; ac efe a'i gwnaeth ef yn bennaeth ar holl dalaeth Babilon, ac [p] yn ben i'r swyddogion ar holl ddoethion Babilon.

49 Yna Daniel a ymbiliodd â'r brenhin, ac yntau a osododd Sadrach, Mesach, ac Abednego ar lywodraeth talaeth Babilon: ond Daniel *a eisteddodd* ym mhorth y brenhin.

PENNOD III.

1 *Nebuchodonosor yn cyssegru delw fawr yn Dura.* 8 *Achwyn ar Sadrach, Mesach, ac Abednego, am nad addolent y ddelw;* 13 *a chwedi eu bygwth, yn gwneuthur cyffes ddaionus.* 19 *Duw yn eu gwared hwy allan o'r ffwrn dân.* 26 *Nebuchodonosor, wrth weled y rhyfeddod, yn bendithio Duw.*

Cylch 580.

NEBUCHODONOSOR y brenhin a wnaeth ddelw aur, ei huchder *oedd* yn dri ugain cufydd, ei lled yn chwe chufydd; *ac* efe a'i gosododd hi i fynu y'ngwastadedd Dura, o fewn talaeth Babilon.

2 Yna Nebuchodonosor y brenhin a anfonodd i gasglu ynghyd y tywysogion, duciaid, a phendefigion, y rhaglawiaid, y trysorwyr, y cyfreithwyr, y trethwyr, a holl lywodraethwyr y taleithiau, i ddyfod wrth gyssegru y ddelw a gyfodasai Nebuchodonosor y brenhin.

3 Yna y tywysogion, duciaid, a phendefigion, rhaglawiaid, y trysorwyr, y cyfreithwyr, y trethwyr, a holl lywodraethwyr y taleithiau, a ymgasglasant ynghyd wrth gyssegru y ddelw a gyfodasai Nebuchodonosor y brenhin: a hwy a safasant o flaen y ddelw a gyfodasai Nebuchodonosor.

4 A chyhoeddwr a lefodd † yn groch, Wrthych chwi, bobloedd, genhedloedd, a ieithoedd, † y dywedir,

5 Pan glywoch swn y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulsimer, ‖ y psaltring, y symphon, a phob rhyw gerdd, y syrthiwch ac yr addolwch y ddelw aur a gyfododd Nebuchodonosor y brenhin.

6 A'r hwn ni syrthio ac ni addolo, yr awr honno a fwrir i ganol ffwrn o dân poeth.

7 Am hynny yr amser hwnnw pan glywodd yr holl bobloedd sain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulsimer, y

[l] Ezra 7. 12. Jer. 27. 6, 7. Ezec. 26. 7. Hos. 8. 10.

[m] pen. 4. 3, 34. a 6. 26. a 7. 14, 27. Michah 4. 7. Luc 1. 33.

[n] Es. 28. 16.

[o] Edrych Act. 10. 25. a 14. 11, 13. a 28. 6.

[p] pen. 4. 9.

† Cald. *â nerth.*

† Cald. y maent *yn dywedyd.*

‖ Neu, *y canu.*

Cyn CRIST Cylch 580.

psaltring, a phob rhyw gerdd, y bobloedd, y cenhedloedd, a'r ieithoedd oll, a syrthiasant *ac* a addolasant y ddelw aur a gyfodasai Nebuchodonosor y brenhin.

8 ¶ O ran hynny yr amser hwnnw y daeth gwŷr o Caldea, ac a gyhuddasant yr Iuddewon.

9 Adroddasant a dywedasant wrth Nebuchodonosor y brenhin, [a] Bydd fyw, frenhin, yn dragywydd.

[a] pen. 2. 4. a 5. 10. a 6. 6, 21.

10 Ti, frenhin, a osodaist orchymyn, ar i bwy bynnag a glywai sain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulsimer, y psaltring, a'r symphon, a phob rhyw gerdd, syrthio ac ymgrymmu i'r ddelw aur:

11 A phwy bynnag ni syrthiai ac *nid* ymgrymmai, y teflid ef i ganol ffwrn o dân poeth.

12 Y mae gwŷr o Iuddewon a osodaist ti ar oruchwyliaeth talaeth Babilon, Sadrach, Mesach, ac Abednego; y gwŷr hyn, O frenhin, ni † wnaethant gyfrif o honot ti; dy dduwiau nid addolant, ac nid ymgrymmant i'r ddelw aur a gyfodaist.

† Cald. *osodasant fri arnat ti.*

13 ¶ Yna Nebuchodonosor mewn llidiowgrwydd a digter a ddywedodd am gyrchu Sadrach, Mesach, ac Abednego. Yna y dygpwyd y gwŷr hyn o flaen y brenhin.

14 Adroddodd Nebuchodonosor a dywedodd wrthynt, ‖ Ai gwir *hyn*, Sadrach, Mesach, ac Abednego? oni addolwch chwi fy nuwiau i, ac oni ymgrymmwch i'r ddelw aur a gyfodais i?

‖ Neu, *Ai o'r gwaith goddef* y mae *hyn*, fel Exod. 21. 13.

15 Yr awr hon *wele*, os byddwch chwi barod pan glywoch sain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulsimer, y psaltring, a'r symphon, a phob rhyw gerdd, i syrthio ac i ymgrymmu i'r ddelw a wneuthum, *da:* ac onid ymgrymmwch, yr awr honno y bwrir chwi i ganol ffwrn o dân poeth; a pha Dduw *yw* efe a'ch gwared chwi o'm dwylaw i?

16 Sadrach, Mesach, ac Abednego a attebasant ac a ddywedasant wrth y brenhin, Nebuchodonosor, [b] nid *ydym* ni yn gofalu am atteb i ti yn y peth hyn.

[b] Matt. 10. 19.

17 Wele, y mae ein Duw ni, yr hwn yr ydym ni yn ei addoli, yn abl i'n gwared ni allan o'r ffwrn danllyd boeth: ac efe a'*n* gwared *ni* o'th law di, O frenhin.

18 Ac onid ê, bydded hysbys i ti, frenhin, na addolwn dy dduwiau, ac nad ymgrymmwn i'th ddelw aur a gyfodaist.

19 ¶ Yna y llanwyd Nebuchodonosor o lidiowgrwydd, a gwedd ei wyneb ef a newidiodd yn erbyn Sadrach, Mesach, ac Abednego; *am hynny* y llefarodd ac y dywedodd am dwymno y ffwrn seithwaith mwy nag y byddid arfer o'i thwymno hi.

20 Ac efe a ddywedodd wrth wŷr cryfion † nerthol, y rhai *oedd* yn ei lu ef, am rwymo Sadrach, Mesach, ac Abednego, i'*w* bwrw i'r ffwrn o dân poeth.

† Cald. *o nerth.*

21 Yna y rhwymwyd y gwŷr hynny yn eu ‖ peisiau, eu llodrau, a'u cwccyllau, a'u dillad *eraill*, ac a'u bwriwyd i ganol y ffwrn o dân poeth.

‖ Neu, *mentyll.*

22 Gan hynny o achos *bod* † gorchymyn y brenhin yn gaeth, a'r ffwrn yn boeth ragorol, ‖ fflam y tân a laddodd y gwŷr hynny a fwriasant i fynu Sadrach, Mesach, ac Abednego.

† Cald. *gair.*

‖ Neu, *gwreichion.*

23 A'r tri wŷr hyn, Sadrach, Mesach, ac Abednego, a syrthiasant y'nghanol y ffwrn o dân poeth yn rhwym.

24 Yna y synnodd ar Nebuchodonosor y brenhin, ac y cyfododd ar frys, attebodd *hefyd* a dywedodd wrth ei ‖ gynghoriaid, Onid tri wŷr a fwriasom ni i ganol y tân yn rhwym? Hwy a attebasant ac a ddywedasant wrth y brenhin, Gwir, O frenhin.

‖ Neu, *lywodraethwyr.*

25 Attebodd a dywedodd yntau, Wele fi yn gweled pedwar gwŷr rhyddion yn rhodio y'nghanol y tân, ac nid oes niwed arnynt; a dull y pedwerydd sydd debyg i Fab Duw.

26 ¶ Yna y nesâodd Nebuchodonosor at † enau y ffwrn o dân poeth, *ac* a lefarodd ac a ddywedodd, O Sadrach, Mesach, ac Abednego, gwasanaethwyr y Duw goruchaf, deuwch allan, a deuwch *yma.* Yna Sadrach, Mesach, ac Abednego a ddaethant allan o ganol y tân.

† Cald. *ddrws.*

27 A'r tywysogion, duciaid, a phendefigion, a chynghoriaid y brenhin, a ymgasglasant ynghyd, ac a welsant y gwŷr hyn, y rhai ni finiasai y tân ar eu cyrph, ac ni ddeifiasai flewyn o'u pen, ni newidiasai eu peisiau chwaith, ac nid aethai sawr y tân arnynt.

28 Attebodd Nebuchodonosor, a dywedodd, Bendigedig *yw* Duw Sadrach, Mesach, ac Abednego, yr hwn a anfonodd ei angel, ac a waredodd ei weision a ymddiriedasant ynddo, ac a † dorrasant orchymyn y brenhin, ac a roddasant eu cyrph, rhag gwasanaethu nac ymgrymmu o honynt i un duw, ond i'w Duw eu hun.

† Cald. *newidiasant air.*

29 Am hynny y gosodir gorchymyn gennyf fi, Pob pobl, cenedl, a iaith, yr hon a ddywedo † ddim ar fai yn erbyn

† Cald. *amryfusedd.*

Duw Sadrach, Mesach, ac Abednego, [c] a wneir yn ddrylliau, a'u tai a wneir yn dommen: o herwydd nad oes duw arall a ddichon wared fel hyn.

30 Yna y †mawrhâodd y brenhin Sadrach, Mesach, ac Abednego, o fewn talaeth Babilon.

PENNOD IV.

1 *Nebuchodonosor yn cyfaddef brenhiniaeth Duw; 4 yn adrodd ei freuddwydion, a'r dewiniaid heb fedru mo'u dehongl.* 8 *Daniel yn gwrando y breuddwyd,* 19 *ac yn ei ddehongl.* 28 *Ystori o'r hyn a ddigwyddodd.*

Cylch 570. NEBUCHODONOSOR frenhin at yr holl bobloedd, cenhedloedd, a ieithoedd, y rhai a drigant yn yr holl ddaear; Aml fyddo heddwch i chwi.

†Cald. *Gweddus oedd o'm blaen i.* 2 †Mi a welais yn dda fynegi yr arwyddion a'r rhyfeddodau a wnaeth y goruchaf Duw â mi.

[a] ad. 34. pen. 2. 44. 3 Mor fawr *yw* ei arwyddion ef! ac mor gedyrn *yw* ei ryfeddodau! [a] ei deyrnas ef *sydd* deyrnas dragywyddol, a'i lywodraeth ef *sydd* o genhedlaeth i genhedlaeth.

4 ¶ Myfi Nebuchodonosor oeddwn esmwyth arnaf yn fy nhŷ, ac yn hoyw yn fy llys.

5 Gwelais freuddwyd yr *hwn* a'm hofnodd, meddyliau hefyd yn fy ngwely a gweledigaethau fy mhen a'm dychrynasant.

6 Am hynny y gosodwyd gorchymyn gennyf fi, ar ddwyn ger fy mron holl ddoethion Babilon, fel yr hysbysent i mi ddehongliad y breuddwyd.

7 Yna y dewiniaid, yr astronomyddion, y Caldeaid, a'r brudwyr, a ddaethant: a mi a ddywedais y breuddwyd o'u blaen hwynt; ond ei ddehongliad nid hysbysasant i mi.

[b] pen. 1. 7. 8 ¶ Ond o'r diwedd daeth Daniel o'm blaen i ([b] yr hwn *yw* ei enw Beltesassar, yn ol enw fy nuw i, yr hwn hefyd *y mae* yspryd y duwiau sanctaidd ynddo) a'm breuddwyd a draethais o'i flaen ef, *gan ddywedyd,*

[c] pen. 2. 48. a 5. 11. 9 Beltesassar, [c] pennaeth y dewiniaid, o herwydd i mi wybod *fod* yspryd y duwiau sanctaidd ynot ti, ac nad oes un dirgelwch yn anhawdd i ti, dywed weledigaethau fy mreuddwyd yr hwn a welais, a'i ddehongliad.

10 A *dyma* weledigaethau fy mhen ar fy ngwely; Edrych yr oeddwn, ac wele [d] bren y'nghanol y ddaear, a'i uchder yn fawr.

[d] Ezec. 31. 3. 11 ‖ Mawr oedd y pren a chadarn, a'i uchder a gyrhaeddai hyd y nefoedd; *yr ydoedd* hefyd i'w weled hyd yn eithaf yr holl ddaear.

12 Ei ganghennau *oedd* dêg, a'i ffrwyth yn aml, ac ymborth arno i bob *peth:* [e] dano yr ymgysgodai bwystfilod y maes, ac adar y nefoedd a drigent yn ei ganghennau ef, a phob cnawd a fwyttäai o hono.

13 Edrych yr oeddwn y'ngweledigaethau fy mhen ar fy ngwely, ac wele wyliedydd, a [f] sanct yn disgyn o'r nefoedd,

†Cald. *â nerth.* 14 Yn llefain †yn groch, ac yn dywedyd fel hyn, Torrwch y pren, ac ysgythrwch ei wrysg ef, ysgydwch ei ddail ef, a gwasgerwch ei ffrwyth: cilied y bwystfil oddi tano, a'r adar o'i canghennau.

15 Er hynny gadêwch foncyff ei wraidd ef yn y ddaear, mewn rhwym o haiarn a phres, ym mhlith gwellt y maes; gwlycher ef hefyd â gwlith y nefoedd, a *bydded* ei ran gyd â'r bwystfilod y'ngwellt y ddaear.

16 Newidier ei galon ef o *fod yn galon* dyn, a rhodder iddo galon bwystfil: a chyfnewidier saith amser arno.

17 O ordinhâd y gwyliedyddion *y mae* y peth hyn, a'r dymuniad wrth ymadrodd y rhai sanctaidd: fel y gwypo y rhai byw mai y Goruchaf a lywodraetha ym mrenhiniaeth dynion, ac a'i rhydd i'r neb y mynno efe, ac a esyd arni y gwaelaf o ddynion.

18 Dyma y breuddwyd a welais i Nebuchodonosor y brenhin. Tithau Beltesassar, dywed ei ddehongliad ef, o herwydd nas gall holl ddoethion fy nheyrnas hysbysu y dehongliad i mi: eithr ti a elli; am *fod* yspryd y duwiau sanctaidd ynot ti.

[e] Edrych Jer. 29. 7. 19 ¶ Yna Daniel, yr hwn *ydoedd* ei enw Beltesassar, a synnodd dros un awr, a'i feddyliau a'i dychrynasant ef. Attebodd y brenhin, a dywedodd, Beltesassar, na ddychryned y breuddwyd ti, na'i ddehongliad. Attebodd Beltesassar, a dywedodd, Fy arglwydd, [g] *deued* y breuddwyd i'th gaseion, a'i ddehongliad i'th elynion.

20 Y pren a welaist, yr hwn a dyfasai, ac a gryfhasai, ac a gyrhaeddasai ei uchder hyd y nefoedd, ac *oedd* i'w weled ar hyd yr holl ddaear;

21 A'i ddail yn dêg, a'i ffrwyth yn aml, ac ymborth i bob *peth* ynddo; tan

Cyn CRIST Cylch 570.

yr hwn y trigai bwystfilod y maes, ac y preswyliai adar y nefoedd yn ei ganghennau:

22 Ti, frenhin, *yw* efe; tydi a dyfaist, ac a gryfhêaist: canys dy fawredd a gynnyddodd, ac a gyrhaeddodd hyd y nefoedd, a'th lywodraeth hyd eithaf y ddaear.

23 A lle y gwelodd y brenhin wyliedydd, a sanct yn disgyn o'r nefoedd, ac yn dywedyd, Torrwch y pren, a dinystriwch ef, er hynny gadêwch foncyff ei wraidd ef yn y ddaear, mewn rhwym o haiarn a phres, ym mhlith gwellt y maes, a gwlycher ef â gwlith y nefoedd, a *bydded* ei ran gyd â bwystfil y maes, hyd oni gyfnewidio saith amser arno ef.

24 Dyma y dehongliad, O frenhin, a dyma ordinhâd y Goruchaf, yr hwn sydd yn dyfod ar fy arglwydd frenhin.

[h] pen. 5. 21, &c.

25 Canys [h] gyrrant ti oddi wrth ddynion, a chyd â bwystfil y maes y bydd dy drigfa, â gwellt hefyd y'th borthant fel eidionau, ac a'th wlychant â gwlith y nefoedd, a saith amser a gyfnewidia arnat ti, hyd oni wypech mai y Goruchaf sydd yn llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac [i] yn ei rhoddi i'r neb a fynno.

[i] Jer. 27. 5.

26 A lle y dywedasant am adael boncyff gwraidd y pren; dy frenhiniaeth fydd sicr i ti wedi i ti wybod [k] mai y nefoedd sydd yn llywodraethu.

[k] Matt. 21. 20. Luc 15. 18, 21.

27 Am hynny, frenhin, bydded foddlawn gennyt fy nghynghor, a thorr ymaith dy bechodau trwy gyfiawnder, a'th anwireddau trwy drugarhâu wrth drueiniaid, *i edrych* a fydd || estyniad ar dy heddwch.

|| Neu, *iachâd i'th amryfusedd.*

28 ¶ Daeth *hyn* oll ar Nebuchodonosor y brenhin.

29 Ym mhen deuddeng mis yr oedd efe yn rhodio || yn llys brenhiniaeth Babilon.

|| Neu, *ar lys.*

30 Llefarodd y brenhin, a dywedodd, Onid hon yw Babilon fawr, yr hon a adeiledais i yn frenhindy y'nghryfder fy nerth, ac er gogoniant fy mawrhydi?

31 A'r gair etto y'ngenau y brenhin, syrthiodd llef o'r nefoedd, *yn dywedyd*, Wrthyt ti, frenhin Nebuchodonosor, y dywedir, Aeth y frenhiniaeth oddi wrthyt.

Cylch 569.

32 A [l] thi a yrrir oddi wrth ddynion, a'th drigfa *fydd* gyd â bwystfilod y maes; â gwellt y'th borthant fel eidionau; a chyfnewidir saith amser arnat; hyd oni wypech mai y Goruchaf sydd yn llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac yn ei rhoddi i'r neb y mynno.

[l] ad. 25.

33 Yr awr honno y cyflawnwyd y gair ar Nebuchodonosor, ac y gyrrwyd ef oddi wrth ddynion, ac y porodd wellt fel eidionau, ac y gwlychwyd ei gorph ef gan wlith y nefoedd, hyd oni thyfodd ei flew ef fel *plu* eryrod, a'i ewinedd fel *ewinedd* adar.

Cyn CRIST Cylch 569.

34 Ac yn niwedd y dyddiau, myfi Nebuchodonosor a ddyrchefais fy llygaid tu a'r nefoedd, a'm gwybodaeth a ddychwelodd attaf, a bendithiais y Goruchaf, a moliennais a gogoneddais yr hwn sydd yn byw byth, am *fod* [m] ei lywodraeth ef yn llywodraeth dragywyddol, a'i frenhiniaeth hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

Cylch 563.

[m] Ps. 10. 16. pen. 2. 44. a 7. 14. Michah 4. 7. Luc 1. 33.

35 [n] A holl drigolion y ddaear a gyfrifir megis yn ddiddym: ac yn ol ei ewyllys ei hun y mae yn gwneuthur â llu y nefoedd, ac *â* thrigolion y ddaear; ac nid oes a attalio ei law ef, neu a ddywedo wrtho, [o] Beth yr wyt yn ei wneuthur?

[n] Es. 40. 15, 17.

[o] Job 9. 12. Es. 45. 9.

36 Yn yr amser hwnnw y dychwelodd fy synwyr attaf fi, a *deuthum* i ogoniant fy mrenhiniaeth, fy harddwch a'm hoywder a ddychwelodd attaf fi, a'm cynghoriaid a'm tywysogion a'm ceisiasant; felly y'm sicrhâwyd yn fy nheyrnas, a chwanegwyd i mi fawredd rhagorol.

37 Yr awr hon myfi Nebuchodonosor ydwyf yn moliannu, ac yn mawrygu, ac yn gogoneddu Brenhin y nefoedd, yr hwn *y mae* ei holl weithredoedd yn wirionedd, a'i lwybrau yn farn, ac a ddichon ddarostwng y rhai a rodiant mewn balchder.

PENNOD V.

1 *Annuwiol wledd Belsassar.* 5 *Yr ysgrifen-law, yr hon ni fedrai y dewiniaid mo'i darllen, yn blino y brenhin.* 10 *Dwyn Daniel ger bron, ar air y frenhines:* 17 *yntau yn ceryddu y brenhin am ei falchder a'i ddelw-addoliaeth;* 25 *ac yn darllen, ac yn dirnad yr ysgrifen.* 30 *Trosi y llywodraeth at y Mediaid.*

Cylch 538.

BELSASSAR y brenhin a wnaeth wledd fawr i fil o'i dywysogion, ac a yfodd win y'ngŵydd y mil.

2 Wrth flas y gwin y dywedodd Belsassar am ddwyn y llestri aur ac arian, a ddygasai Nebuchodonosor ei dad ef o'r deml yr hon *oedd* yn Jerusalem, fel yr yfai y brenhin a'i dywysogion, ei wragedd a'i ordderchadon, ynddynt.

3 Yna y dygwyd y llestri aur a ddygasid o deml tŷ DDUW, yr hwn *oedd* yn Jerusalem: a'r brenhin a'i dywysogion, ei wragedd a'i ordderchadon, a yfasant ynddynt.

Cyn CRIST Cylch 538.

4 Yfasant win, a moliannasant y duwiau o aur ac o arian, o bres, o haiarn, o goed, ac o faen.

5 ¶ Yr awr honno bysedd llaw dyn a ddaethant allan, ac a ysgrifenasant ar gyfer y canhwyllbren ar galchiad pared llys y brenhin; a gwelodd y brenhin ddarn y llaw a ysgrifenodd.

6 Yna y newidiodd † lliw y brenhin, a'i feddyliau a'i cyffroisant ef, fel y dattododd ‖ rhwymau ei lwynau ef, ac y curodd ei liniau ef y naill wrth y llall.

7 Gwaeddodd y brenhin † yn groch am ddwyn i mewn yr astronomyddion, y Caldeaid, a'r brudwyr: a llefarodd y brenhin, a dywedodd wrth ddoethion Babilon, Pa ddyn bynnag a ddarlleno yr ysgrifen hon, ac a ddangoso i mi ei dehongliad, efe a wisgir ‖ â phorphor, ac *a gaiff* gadwyn aur am ei wddf, a chaiff lywodraethu yn drydydd yn y deyrnas.

8 Yna holl ddoethion y brenhin a ddaethant i mewn; ond ni fedrent ddarllen yr ysgrifen, na mynegi i'r brenhin ei dehongliad.

9 Yna y mawr-gyffrôdd y brenhin Belsassar, a'i ‖ wedd a ymnewidiodd ynddo, a'i dywysogion a synnasant.

10 ¶ Y frenhines, o herwydd geiriau y brenhin a'i dywysogion, a ddaeth i dŷ y wledd: *a* llefarodd y frenhines, a dywedodd, [a] Bydd fyw byth, frenhin; na chyffrôed dy feddyliau di, ac na newidied dy wedd.

11 [b] Y mae gwr yn dy deyrnas [c] yr hwn *y mae* yspryd y duwiau sanctaidd ynddo, ac yn nyddiau dy dad y caed ynddo ef oleuni, a deall, a doethineb fel doethineb y duwiau: a'r brenhin Nebuchodonosor dy ‖ dad a'i gosododd ef [d] yn bennaeth y dewiniaid, astronomyddion, Caldeaid, *a* brudwyr, *sef* y brenhin dy dad di.

12 O herwydd cael yn y Daniel hwnnw, [e] yr hwn y rhoddes y brenhin iddo enw Beltesassar, yspryd rhagorol, a gwybodaeth a ‖ deall, dehongl breuddwydion, ac egluro dammegion, a ‖ dattod cylymmau: galwer Daniel yr awrhon, ac efe a ddengys y dehongliad.

13 Yna y dygpwyd Daniel o flaen y brenhin: *a* llefarodd y brenhin, a dywedodd wrth Daniel, Ai tydi *yw* Daniel, yr hwn wyt o feibion caethglud Judah, y rhai a ddug y brenhin ‖ fy nhad i o Judah?

14 Myfi a glywais *sôn* am danat, *fod* yspryd y duwiau ynot, a chael ynot ti oleuni, a deall, a doethineb rhagorol.

15 Ac yr awr hon dygwyd y doethion, yr astronomyddion o'm blaen, i ddarllen yr ysgrifen hon, ac i fynegi i mi ei dehongliad: ond ni fedrent ddangos dehongliad y peth.

16 Ac mi a glywais am danat ti, y medri ddehongl dehongliadau, a dattod cylymmau; yr awr hon os medri ddarllen yr ysgrifen, a hysbysu i mi ei dehongliad, tydi a wisgir â phorphor, ac *a gei* gadwyn aur am dy wddf, ac a gei lywodraethu yn drydydd yn y deyrnas.

17 ¶ Yna yr attebodd Daniel, ac y dywedodd o flaen y brenhin, Bydded dy roddion i ti, a dod dy anrhegion i arall; er hynny yr ysgrifen a ddarllenaf i'r brenhin, a'r dehongliad a hysbysaf iddo.

18 O frenhin, y Duw goruchaf a roddes i Nebuchodonosor dy dad di frenhiniaeth, a mawredd, a gogoniant, ac anrhydedd.

19 Ac o herwydd y mawredd a roddasai efe iddo, y bobloedd, y cenhedloedd, a'r ieithoedd oll, oedd yn crynu ac yn ofni rhagddo ef: yr hwn a fynnai a laddai, a'r hwn a fynnai a gadwai yn fyw; hefyd y neb a fynnai a gyfodai, a'r neb a fynnai a ostyngai.

20 Eithr pan [f] ymgododd ei galon ef, a chaledu o'i yspryd ef ‖ mewn balchder, † efe a ddisgynwyd o orseddfa ei frenhiniaeth, a'i ogoniant a dynnasant oddi wrtho.

21 [g] Gyrrwyd ef hefyd oddi wrth feibion dynion, a ‖ gwnaethpwyd ei galon fel bwystfil, a chyd â'r asynod gwylltion *yr oedd* ei drigfa: â gwellt y porthasant ef fel eidion, a'i gorph a wlychwyd gan wlith y nefoedd, [h] hyd oni wybu mai y Duw goruchaf oedd yn llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac yn gosod arni y neb a fynno.

22 A thithau, Belsassar ei fab ef, ni ddarostyngaist dy galon, er gwybod o honot hyn oll;

23 Eithr ymddyrchefaist yn erbyn Arglwydd y nefoedd, a llestri ei dŷ ef a ddygasant ger dy fron di, a thithau a'th dywysogion, dy wragedd a'th ordderchadon, a yfasoch win ynddynt; a thi a foliennaist dduwiau o arian ac o aur, o bres, haiarn, pren, a maen, y rhai ni welant, ac ni chlywant, ac ni wyddant *ddim:* ac nid anrhydeddaist y Duw *y*

† Cald. *disgleirdeb*, neu, *gloywder y.*
‖ Neu, *gwregysau*, Es. 5. 27. Cald. *cylymmau*, neu, *rhwymau.*
† Cald. *â nerth.*
‖ Neu, *âg ysgarlad.*
‖ Neu, *ddisgleirdeb*, neu, *loywder.*
[a] pen. 3. 9.
[b] pen. 2. 48.
[c] pen. 4. 8, 9, 18.
‖ Neu, *daid.*
[d] pen. 4. 9.
[e] pen. 1. 7.
‖ Neu, *deall dehonglwr breuddwydion.*
‖ Neu, *dattodwr.*
‖ Neu, *fy nhaid.*
[f] pen. 4. 30.
‖ Neu, *i wneuthur yn falch*, neu, *traha.*
† Cald. *gwnaed iddo ddisgyn.*
[g] pen. 4. 32, &c.
‖ Neu, *gwnaeth ei galon yn ogystal â'r bwystfil.* Cald. *gosodwyd ei galon at y bwystfil*, neu, *gyd â'r bwystfil.*
[h] pen. 4. 17.

mae dy anadl di yn ei law, [i] a'th holl ffyrdd yn eiddo.

24 Yna yr anfonwyd darn y llaw oddi ger ei fron ef, ac yr ysgrifenwyd yr ysgrifen hon.

25 ¶ A dyma yr ysgrifen a ysgrifenwyd: MENE, MENE, TECEL, UPHARSIN.

26 Dyma ddehongliad y peth: MENE; Duw a rifodd dy frenhiniaeth, ac a'i gorphenodd.

27 TECEL; [k] Ti a bwyswyd yn y cloriannau, ac a'th gaed yn brin.

28 PERES; Rhannwyd dy frenhiniaeth, a rhoddwyd hi i'r [l] Mediaid a'r [m] Persiaid.

29 Yna y gorchymynodd Belsassar, a hwy a wisgasant Daniel â phorphor, ac â chadwyn aur am ei wddf; a chyhoeddwyd am dano, [n] y byddai efe yn drydydd yn llywodraethu yn y frenhiniaeth.

30 ¶ Y noson honno y lladdwyd Belsassar brenhin y Caldeaid.

31 [o] A Darïus y Mediad a gymmerodd y frenhiniaeth, *ac efe* † yn ddwy flwydd a thri ugain *oed*.

PENNOD VI.

1 *Gwneuthur Daniel yn ben ar y rhaglawiaid;* 4 *hwythau yn cyd-fwriadu yn ei erbyn ef, ac yn cael gan y brenhin osod cyfraith annuwiol:* 10 *achwyn ar Daniel am dorri y gyfraith honno, a'i fwrw i ffau y llewod;* 18 *a Duw yn ei gadw ef:* 24 *y llewod yn difa ei wrthwynebwyr ef;* 25 *a gosod cyfraith i orchymyn moliannu Duw.*

GWELODD Darïus yn dda osod ar y deyrnas chwe ugain o dywysogion, i fod ar yr holl deyrnas;

2 Ac arnynt hwy *yr oedd* tri rhaglaw (y rhai *yr oedd* Daniel yn bennaf o honynt) i'r rhai y rhoddai y tywysogion gyfrif, fel na byddai y brenhin mewn colled.

3 Yna y Daniel hwn oedd yn rhagori ar y rhaglawiaid a'r tywysogion, o herwydd *bod* yspryd rhagorol ynddo ef: a'r brenhin a feddyliodd ei osod ef ar yr holl deyrnas.

4 ¶ Yna y rhaglawiaid a'r tywysogion oedd yn ceisio cael achlysur yn erbyn Daniel o ran y frenhiniaeth: ond ni fedrent gael un achos na bai; o herwydd ffyddlawn *oedd* efe, fel na chaed ynddo nac amryfusedd na bai.

5 Yna y dywedodd y gwŷr hyn, Ni chawn yn erbyn y Daniel hwn ddim achlysur, oni chawn *beth* o ran cyfraith ei Dduw yn ei erbyn ef.

6 Yna y rhaglawiaid a'r tywysogion hyn a ‖ aethant ynghyd at y brenhin, ac a ddywedasant wrtho fel hyn; [a] Darïus frenhin, bydd fyw byth.

7 Holl raglawiaid y deyrnas, y swyddogion, *a*'r tywysogion, y cynghoriaid, a'r dugiaid, a ymgynghorasant am osod deddf frenhinol, a chadarnhâu ‖ gorchymyn, fod bwrw i ffau y llewod pwy bynnag a archai arch gan un Duw na dyn dros ddeng niwrnod ar hugain, ond gennyt ti, O frenhin.

8 Yr awr hon, O frenhin, sicrhâ y gorchymyn, a selia yr ysgrifen, fel nas newidier; yn ol [b] cyfraith y Mediaid a'r Persiaid, yr hon † ni newidir.

9 O herwydd hyn y seliodd y brenhin Darïus yr ysgrifen a'r gorchymyn.

10 ¶ Yna Daniel, pan wybu selio yr ysgrifen, a aeth i'w dŷ, a'i ffenestri yn agored yn ei ystafell [c] tu a Jerusalem; [d] tair gwaith yn y dydd y gostyngai efe ar ei liniau, ac y gweddïai, ac y cyffesai o flaen ei Dduw, megis y gwnai efe cyn hynny.

11 Yna y gwŷr hyn a ddaethant yng nghyd, ac a gawsant Daniel yn gweddïo ac yn ymbil o flaen ei Dduw.

12 Yna y nesasant, ac y dywedasant o flaen y brenhin am orchymyn y brenhin; Oni seliaist ti orchymyn, mai i ffau y llewod y bwrid pa ddyn bynnag a ofynai gan un Duw na dyn *ddim* dros ddeng niwrnod ar hugain, ond gennyt ti, O frenhin? Attebodd y brenhin, a dywedodd, *Y mae* y peth yn wir, yn ol cyfraith y Mediaid a'r Persiaid, yr hon ni newidir.

13 Yna yr attebasant ac y dywedasant o flaen y brenhin, Y Daniel, yr hwn *sydd* o feibion caethglud Judah, ni wnaeth gyfrif o honot ti, frenhin, nac o'r gorchymyn a seliaist, eithr tair gwaith yn y dydd y mae yn gweddïo ei weddi.

14 Yna y brenhin, pan glybu y gair *hwn*, [e] aeth yn ddrwg iawn ganddo, ac a roes *ei* fryd gyd â Daniel ar ei waredu ef: ac a fu hyd fachludiad haul yn ceisio ei achub ef.

15 Yna y gwŷr hynny a ddaethant ynghyd at y brenhin, ac a ddywedasant wrth y brenhin, Gwybydd, frenhin, mai cyfraith y Mediaid a'r Persiaid *yw*, na newidier un gorchymyn na deddf a osodo y brenhin.

16 Yna yr archodd y brenhin, a hwy a ddygasant Daniel, ac a'*i* bwriasant i ffau y llewod. *Yna* y brenhin a lefarodd ac a ddywedodd wrth Daniel, Dy Dduw

Cyn CRIST Cylch 538.

[i] Jer. 10. 23.

[k] Ps. 62. 9.

[l] Rhsgddywedwyd, Es. 21. 2. ad. 31. pen. 9. 1.

[m] pen. 6. 28.

[n] ad. 7.

Cylch 538.

[o] pen. 9. 1.

† Cald. *yn fab dwy flwydd*, &c.

Cylch 538.

Cylch 537.

‖ Neu, *ddaethant yn derfysgus.*

Cyn CRIST Cylch 537.

[a] Neh. 2. 3. ad. 21.

‖ Neu, *gwaharddiad.*

[b] Est. 1. 19. a 8. 8.

† Cald. *nid â heibio.*

[c] 1 Bren. 8. 44, 48.

[d] Ps. 55. 17.

[e] Felly Marc 6. 26.

yr hwn yr ydwyt yn ei wasanaethu yn wastad, efe a'th achub di.

17 A dygwyd carreg ac a'i gosodwyd ar enau y ffau; a'r brenhin [f] a'i seliodd hi â'i sel ei hun, ac â sel ei dywysogion, fel na newidid yr ewyllys am Daniel.

18 ¶ Yna yr aeth y brenhin i'w lys, ac a fu y noson honno heb fwyd: ac ni adawodd ddwyn ‖ difyrrwch o'i flaen; ei gwsg hefyd a giliodd oddi wrtho.

19 Yna y cododd y brenhin yn fore iawn ar y wawr ddydd, ac a aeth ar frys at ffau y llewod.

20 A phan nesâodd efe at y ffau, efe a lefodd ar Daniel â llais trist. Llefarodd y brenhin, a dywedodd wrth Daniel, Daniel, gwasanaethwr y Duw byw, a all dy Dduw di, yr hwn yr wyt yn ei wasanaethu yn wastad, dy gadw di rhag y llewod?

21 Yna y dywedodd Daniel wrth y brenhin, [g] O frenhin, bydd fyw byth.

22 Fy Nuw a anfonodd ei angel, ac [h] a gauodd safnau y llewod, fel na wnaethant i mi niwed: o herwydd pur-edd a gaed ynof ger ei fron ef; a hefyd ni wnaethum niwed o'th flaen dithau, frenhin.

23 Yna y brenhin fu dda iawn ganddo o'i achos ef, ac a archodd gyfodi Daniel allan o'r ffau. Yna y codwyd Daniel o'r ffau; ac ni chaed niwed arno, o herwydd credu o hono yn ei Dduw.

24 ¶ Yna y gorchymynodd y brenhin, a hwy a ddygasant y gwŷr hynny a gy-huddasant Daniel, ac a'*u* bwriasant i ffau y llewod, hwy, [i] a'u plant, a'u gwrag-edd; ac ni ddaethant i waelod y ffau hyd oni orchfygodd y llewod hwynt, a dryllio eu holl esgyrn.

25 ¶ Yna [k] yr ysgrifenodd y brenhin Darïus at y bobloedd, at y cenhedloedd a'r ieithoedd oll y rhai oedd yn trigo yn yr holl ddaear; Heddwch a amlhâer i chwi.

26 Gennyf fi y gosodwyd cyfraith, ar fod trwy holl lywodraeth fy nheyrnas, i bawb grynu ac ofni rhag Duw Daniel: o herwydd efe *sydd* Duw byw, ac yn parhâu byth; [l] a'i frenhiniaeth ef yw yr hon ni ddifethir, a'i lywodraeth *fydd* hyd y diwedd.

27 Y mae yn gwaredu ac yn achub, ac yn gwneuthur arwyddion a rhyfedd-odau yn y nefoedd ac ar y ddaear; yr hwn a waredodd Daniel † o feddiant y llewod.

28 A'r Daniel hwn a lwyddodd yn nheyrnasiad Darïus, ac yn nheyrnasiad [m] Cyrus y Persiad.

PENNOD VII.

1 *Gweledigaeth y pedwar anifail.* 9 *Brenhiniaeth Duw.* 15 *Dirnad y weledigaeth.*

YN y flwyddyn gyntaf i Belsassar, brenhin Babilon, y gwelodd Daniel freuddwyd, a gweledigaethau ei ben ar ei wely. Yna efe a ysgrifenodd y breudd-wyd, *ac* a draethodd swm y ‖ geiriau.

2 Llefarodd Daniel, a dywedodd, Mi a welwn yn fy ngweledigaeth y nos, ac wele bedwar gwynt y nefoedd yn ym-ryson ar y môr mawr.

3 A phedwar bwystfil mawr a ddaeth-ant i fynu o'r môr, yn amryw y naill oddi wrth y llall:

4 Y cyntaf *oedd* [a] fel llew, ac iddo adenydd eryr: edrychais hyd oni thyn-nwyd ei adenydd, ‖ a'i gyfodi oddi wrth y ddaear, a sefyll o hono ar ei draed fel dyn, a rhoddi iddo galon dyn.

5 Ac wele, anifail arall, yr ail, yn debyg i arth; ac efe a ‖ ymgyfododd ar y naill ystlys, ac *yr oedd* tair asen yn ei safn ef rhwng ei ddannedd: ac fel hyn y dywedent wrtho, Cyfod, bwytta gig lawer.

6 Wedi hyn yr edrychais, ac wele un arall megis llewpard, ac iddo bedair aden aderyn ar ei gefn: a phedwar pen oedd i'r bwystfil; a rhoddwyd llywodraeth iddo.

7 Wedi hyn y gwelwn mewn gwel-edigaethau nos, ac wele bedwerydd bwystfil, ofnadwy, ac erchyll, a chryf ragorol; ac iddo yr oedd dannedd mawr-ion o haiarn: yr oedd yn bwytta, ac yn dryllio, ac yn sathru y gweddill dan ei draed: hefyd *yr ydoedd* efe yn amryw oddi wrth y bwystfilod oll y rhai *a fuasai* o'i flaen ef, ac *yr oedd* iddo ddeg o gyrn.

8 Yr oeddwn yn ystyried y cyrn; ac wele, cyfododd [b] corn bychan arall yn eu mysg hwy, a thynnwyd o'r gwraidd dri o'r cyrn cyntaf o'i flaen ef: ac wele lygaid fel llygaid dyn yn y corn hwnnw, a [c] genau yn traethu mawrhydri.

9 ¶ Edrychais hyd oni fwriwyd i lawr y gorseddfeydd, a'r Hen ddihenydd a eisteddodd: ei wisg *oedd* cyn wynned a'r eira, a gwallt ei ben fel gwlan pur; ei orseddfa yn fflam dân, *a*'i olwynion *yn* dân poeth.

10 [d] Afon danllyd oedd yn rhedeg, ac yn dyfod allan oddi ger ei fron ef: [e] mil

---

Cyn CRIST Cylch 537.

[f] Felly Matt. 27. 66.

‖ Neu, *bwrdd.*

[g] pen. 2. 4.

[h] Heb. 11. 33.

[i] Edrych Deut. 24. 16. 2 Bren. 14. 6.

[k] pen. 3. 29. a 4. 1.

[l] pen. 2. 44. a 4. 3, 34. a 7. 14, 27. Luc 1. 33.

† Cald. *o law.*

Cyn CRIST Cylch 537.

[m] pen. 1. 21.

Cylch 555.

‖ Neu, *pethau.*

[a] Jer. 4. 7, 13. a 48. 40. Ezec. 17. 3. Hab. 1. 8.

‖ Neu, *a'r rhai y cyfodwyd ef oddi wrth,* &c.

‖ Neu, *gyfododd un llywodraeth.*

[b] ad. 21, 24. pen. 8. 9.

[c] ad. 25. Dat. 13. 5.

[d] Ps. 50. 3. a 97. 3. Es. 30. 33.

[e] 1 Bren. 22. 19. Ps. 68. 17. Dat. 5. 11.

o filoedd a'i gwasanaethent, a myrdd fyrddiwn a safent ger ei fron: y farn a eisteddodd, ac [f] agorwyd y llyfrau.

11 Edrychais yna, o achos llais y geiriau mawrion a draethodd y corn; *ïe,* edrychais hyd oni laddwyd y bwystfil, a difetha ei gorph ef, a'i roddi i'w losgi yn tân.

12 A'r rhan arall o'r bwystfilod, eu llywodraeth a ddygpwyd ymaith; † a rhoddwyd iddynt einioes dros ysbaid ac amser.

13 Mi a welwn mewn gweledigaethau nos, ac wele, [g] megis Mab y dyn oedd yn dyfod gyd â chymmylau y nefoedd; ac at yr Hen ddihenydd y daeth, a hwy a'i dygasant ger ei fron ef.

14 Ac efe a roddes iddo lywodraeth, a gogoniant, a brenhiniaeth, fel y byddai i'r holl bobloedd, cenhedloedd, a ieithoedd ei wasanaethu ef: [h] ei lywodraeth *sydd* lywodraeth dragywyddol, yr hon nid â ymaith, a'i frenhiniaeth ni ddifethir.

15 ¶ Myfi Daniel a [i] ymofidiais yn fy yspryd y'nghanol *fy* † nghorph, a gweledigaethau fy mhen a'm dychrynasant.

16 Nesêais at un o'r rhai a safent ger llaw, a cheisiais ganddo y gwirionedd am hyn oll. Ac efe a ddywedodd i mi, ac a wnaeth i mi wybod dehongliad y pethau.

17 Y bwystfilod mawrion hyn, y rhai sydd bedwar, *ydynt* bedwar brenhin, *y rhai* a gyfodant o'r ddaear.

18 Eithr [k] saint y † Goruchaf a dderbyniant y frenhiniaeth, ac a feddiannant y frenhiniaeth hyd byth, a hyd byth byth-oedd.

19 Yna yr ewyllysiais wybod y gwirionedd am y pedwerydd bwystfil, yr hwn oedd yn amrywio oddi wrthynt oll, yn ofnadwy iawn, a'i ddannedd o haiarn, a'i ewinedd o bres; yn bwytta, ac yn dryllio, ac yn sathru y gweddill â'i draed:

20 Ac am y deg corn *oedd* ar ei ben ef, a'r llall yr hwn a gyfodasai, ac y syrthiasai tri o'i flaen; sef y corn *yr oedd* llygaid iddo, a genau yn traethu mawrhydri, a'r olwg arno *oedd* yn arwach nâ'i gyfeillion.

21 Edrychais, a'r corn hwn [l] a wnaeth ryfel ar y saint, ac a fu drech nâ hwynt;

22 Hyd oni ddaeth yr Hen ddihenydd, a [m] rhoddi barn i saint y Goruchaf, a dyfod o'r amser y meddiannai y saint y frenhiniaeth.

23 Fel hyn y dywedodd efe; Y pedwerydd bwystfil fydd y bedwaredd frenhiniaeth ar y ddaear, yr hon a fydd amryw oddi wrth yr holl frenhiniaethau, ac a ddifa yr holl ddaear, ac a'i sathr hi, ac a'i dryllia.

24 A'r [n] deg corn o'r frenhiniaeth hon *fydd* deg brenhin *y rhai* a gyfodant: ac un arall a gyfyd ar eu hol hwynt, ac efe a amrywia oddi wrth y rhai cyntaf, ac a ddarostwng dri brenhin.

25 Ac [o] efe a draetha eiriau yn erbyn y Goruchaf, ac a ddifa saint y Goruchaf, ac a feddwl newidio amseroedd a chyfreithiau: a hwy a roddir yn ei law ef, [p] hyd amser ac amseroedd a rhan amser.

26 Yna yr eistedd y farn, a'i lywodraeth a ddygant, i'w difetha ac i'w distrywio hyd y diwedd.

27 A'r [q] frenhiniaeth a'r llywodraeth, a mawredd y frenhiniaeth dan yr holl nefoedd, a roddir i bobl saint y Goruchaf, yr hwn y mae ei frenhiniaeth *yn* frenhiniaeth dragywyddol, a phob ‖ llywodraeth a wasanaethant ac a ufuddhânt iddo.

28 Hyd yma *y mae* diwedd y peth. [r] Fy meddyliau i Daniel a'm dychrynodd yn ddirfawr, a'm gwedd a newidiodd ynof; eithr mi a gedwais y peth yn fy nghalon.

PENNOD VIII.

1 *Gweledigaeth yr hwrdd a'r bwch.* 13 *Y ddwy fil a thri chant o ddyddiau aberth.* 15 *Gabriel yn cysuro Daniel, ac yn dirnad y weledigaeth.*

YN y drydedd flwyddyn o deyrnasiad Belsassar y brenhin, yr ymddangosodd i mi weledigaeth, *sef i* myfi Daniel, wedi *yr hon* a ymddangosasai i mi ar y cyntaf.

2 Gwelais hefyd mewn gweledigaeth (a bu pan welais, mai yn Susan y brenhin-llys, yr hwn *sydd* o fewn talaeth Elam, *yr oeddwn* i) ïe, gwelais mewn gweledigaeth, ac yr oeddwn i wrth afon Ulai.

3 Yna y cyfodais fy llygaid, ac a welais, ac wele ryw hwrdd yn sefyll wrth yr afon, a deugorn iddo; a'r ddau gorn *oedd* uchel, ac un yn uwch nâ'r † llall; a'r uchaf a gyfodasai yn olaf.

4 Gwelwn yr hwrdd yn cornio tu a'r gorllewin, tu a'r gogledd, a thu a'r dehau, fel na safai un bwystfil o'i flaen ef, ac nid *oedd* a achubai o'i law ef; ond [a] efe a wnaeth yn ol ei ewyllys ei hun, ac a aeth yn fawr.

5 Ac fel yr oeddwn yn ystyried, wele hefyd fwch geifr yn dyfod o'r gorllewin,

Cyn CRIST Cylch *555.*

[f] Dat. 20. 12.

† Cald. *ac estyniad mewn einioes a roddwyd iddynt tros,* &c.

[g] Ezec. 1. 26. Dat. 1. 13. a 14. 14.

[h] pen. 2. 44. Michah 4. 7. Luc 1. 33. Ioan 12. 34.

[i] ad. 28.

† Cald. *ngwain.*

[k] Es. 60. 13. ad. 22.

† Cald. *goruchafion.*

[l] Dat. 11. 7. a 13. 7.

[m] ad. 18. Dat. 1. 6. a 5. 10.

[n] ad. 7, 8.

[o] pen. 8. 24, 25. a 11. 28, 30, 31.

[p] pen. 12. 7.

[q] Luc 1. 33. Ioan 12. 34.

‖ Neu, *llywodraethwyr.*

[r] ad. 15. pen. 8. 27. a 10. 8, 16.

Cylch *553.*

† Heb. *ail.*

[a] pen. 11. 3.

Cyn CRIST Cylch 553.

ar hyd wyneb yr holl ddaear, ‖ ac heb gyffwrdd â'r ddaear; ac i'r bwch *yr oedd* corn ‖ hynod rhwng ei lygaid.

6 Ac efe a ddaeth hyd at yr hwrdd deugorn a welswn i yn sefyll wrth yr afon, ac efe a redodd atto ef yn angerdd ei nerth.

7 Gwelais ef hefyd yn dyfod hyd at yr hwrdd, ac efe a fu chwerw wrtho, ac a darawodd yr hwrdd, ac a dorrodd ei ddau gorn ef, ac nid oedd nerth yn yr hwrdd i sefyll o'i flaen ef, eithr efe a'i bwriodd ef i lawr, ac a'i sathrodd ef; ac nid oedd a allai achub yr hwrdd o'i law ef.

8 Am hynny y bwch geifr a aeth yn fawr iawn; ac wedi ei gryfhâu, torrodd y corn mawr: a chododd pedwar o rai hynod yn ei le ef, [b] tu a phedwar gwynt y nefoedd.

9 Ac o un o honynt [c] y daeth allan gorn bychan, ac a dyfodd yn rhagorol, tu a'r dehau, a thu a'r dwyrain, a thu a'r [d] hyfryd-*wlad.*

10 Aeth yn fawr hefyd ‖ hyd lu y nefoedd, a [e] bwriodd i lawr *rai* o'r llu, ac o'r sêr, ac a'u sathrodd hwynt.

11 Ymfawrygodd hefyd ‖ hyd at [f] dywysog y llu, a [g] dygwyd ymaith yr *offrwm* gwastadol [h] ‖ oddi arno ef, a bwriwyd ymaith le ei gyssegr ef.

12 ‖ A rhoddwyd iddo lu yn erbyn yr *offrwm* beunyddiol o herwydd camwedd, ac efe a fwriodd y gwirionedd i lawr; felly y gwnaeth, ac y llwyddodd.

13 ¶ Yna y clywais ryw sant yn llefaru, a dywedodd rhyw sant arall wrth ‖ y rhyw *sant* hwnnw oedd yn llefaru, Pa hyd *y bydd* y weledigaeth *am* yr *offrwm* gwastadol, a chamwedd ‖ anrhaith, i roddi y cyssegr a'r llu yn sathrfa?

14 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Hyd ddwy fil a thri chant o † ddiwrnodiau: yna y ‖ purir y cyssegr.

15 ¶ A phan welais i Daniel y weledigaeth, a cheisio o honof y deall, yna wele, safodd ger fy mron megis rhith gwr.

16 A chlywais lais dyn rhwng *glannau* Ulai, ac efe a lefodd ac a ddywedodd, [i] Gabriel, gwna i hwn ddeall y weledigaeth.

17 Ac efe a ddaeth yn agos i'r lle y safwn; a phan ddaeth, mi a ddychrynais, ac [k] a syrthiais ar fy wyneb: ac efe a ddywedodd wrthyf, Deall, fab dyn; o herwydd y weledigaeth *fydd* yn amser y diwedd.

18 A [l] thra yr oedd efe yn llefaru wrthyf, syrthiais mewn trwmgwsg i lawr ar fy wyneb: ac efe a gyffyrddodd â mi, ac a'm cyfododd yn fy sefyll.

19 Dywedodd hefyd, Wele fi yn hysbysu i ti yr hyn a fydd yn niwedd y digter; canys ar yr amser gosodedig *y bydd* y diwedd.

20 Yr hwrdd deugorn a welaist *yw* brenhinoedd Media a Phersia,

21 A'r bwch blewog *yw* brenhin Groeg; a'r corn mawr, yr hwn *sydd* rhwng ei lygaid ef, dyna y brenhin cyntaf.

22 Lle torrwyd ef, ac y cyfododd pedwar yn ei le, pedair brenhiniaeth a gyfodant o'r *un* genedl, ond nid un nerth ag ef.

23 A thu a diwedd eu brenhiniaeth hwynt, pan gyflawner y troseddwyr, y cyfyd brenhin wyneb-greulawn, ac yn deall dammegion.

24 A'i nerth ef a gryfhâ, ond nid trwy ei nerth ei hun; ac efe a ddinystria yn rhyfedd, ac a lwydda, ac a wna, ac a ddinystria y cedyrn, † a'r bobl sanctaidd.

25 A thrwy ei gyfrwysdra y ffynna ganddo dwyllo; ac efe a ymfawryga yn ei galon, a thrwy ‖ heddwch y dinystria efe lawer: ac efe a saif yn erbyn tywysog y tywysogion; ond efe a ddryllir heb law.

26 A gweledigaeth yr hwyr a'r bore, yr hon a draethwyd, sydd wirionedd: [n] selia dithau y weledigaeth, o herwydd dros ddyddiau lawer *y bydd.*

27 [o] Minnau Daniel a aethum yn llesg, ac a fûm glaf *ennyd* o ddyddiau; yna y cyfodais, ac y gwneuthum orchwyl y brenhin, ac a synnais o herwydd y weledigaeth, ond nid oedd neb yn *ei* deall.

PENNOD IX.

1 *Daniel yn ystyried amser y caethiwed;* 3 *ac yn cyffesu ei bechodau;* 16 *ac yn gweddïo am adnewyddu Jerusalem.* 20 *Gabriel yn dangos iddo y deg wythnos a thriugain.*

YN y flwyddyn gyntaf i [a] Darïus mab Ahasferus, o had y Mediaid, ‖ yr hwn a wnaethid yn frenhin ar deyrnas y Caldeaid,

2 Yn y flwyddyn gyntaf o'i deyrnasiad ef, myfi Daniel a ddeallais wrth lyfrau rhifedi y blynyddoedd, *am* y rhai y daethai gair yr ARGLWYDD at [b] Jeremïah y prophwyd, y cyflawnai efe ddeng mlynedd a thriugain yn anghyfannedd-dra Jerusalem.

Cyn CRIST Cylch 553.

Cylch 538.

‖ Neu, *ac nid oedd a'i cyffyrddai yn y ddaear.*

‖ Neu, *amlwg.* Heb. *golwg.*

[b] pen. 11. 4.

[c] pen. 7. 8. a 11. 21.

[d] Ps. 48. 2. Ezec. 20. 6. pen. 11. 16, 41, 45.

‖ Neu, *yn erbyn llu y nefoedd.*

[e] Dat. 12. 4.

‖ Neu, *yn erbyn tywysog.*

[f] Jos. 5. 14.

[g] Exod. 29. 38. Num. 28. 3.

[h] ad. 25.

‖ Neu, *ganddo.*

‖ Neu, *Yllu a roddwyd i fynu am y camwedd yn erbyn yr* offrwm *beunyddiol.*

‖ *y rhifwr dirgelion,* neu, *y rhifwr rhyfeddol.* Heb. *Palmoni.*

‖ Neu, *yn anrhaith.*

† Heb. *hwyr a bore.*

‖ Neu, *cyfiawnhêir.*

[i] pen. 9. 21. Luc 1. 19, 26.

[k] Ezec. 1. 28. Dat. 1. 17.

[l] pen. 10. 9. Luc 9. 32.

† Heb. *a phobl y rhai sanctaidd.*

‖ Neu, *lwyddiant.*

[n] pen. 12. 4. Dat. 22. 10.

[o] pen. 7. 28. a 10. 8, 16.

[a] pen. 1. 21. a 6. 28.

‖ Neu, *yn yr hon y gwnaed ef yn frenhin.*

[b] Jer. 25. 12. a 29. 10.

Cyn CRIST Cylch 538.

3 ¶ Yna y tröais fy wyneb at yr Arglwydd Duw, i geisio *trwy* weddi ac ymbil, ynghyd âg ympryd, a sach-lïan, a lludw.

4 A gweddïais ar yr Arglwydd fy Nuw, a chyffesais, a dywedais, Attolwg, [c] Arglwydd Duw mawr ac ofnadwy, ceidwad cyfammod a thrugaredd i'r rhai a'i carant, ac i'r rhai a gadwant ei orchymynion;

5 [d] Pechasom, a gwnaethom gamwedd, a buom anwir, gwrthryfëlasom hefyd, sef trwy gilio oddi wrth dy orchymynion, ac oddi wrth dy farnedigaethau.

6 Ni wrandawsom chwaith ar y prophwydi dy weision, y rhai a lefarasant yn dy enw di, wrth ein brenhinoedd, ein tywysogion, ein tadau, ac wrth holl bobl y tir.

7 ‖ I ti, Arglwydd, *y perthyn* cyfiawnder, ond i ni gywilydd wynebau, megis heddyw; i wŷr Judah, ac i drigolion Jerusalem, ac i holl Israel, yn agos ac ym mhell, trwy yr holl wledydd lle y gyrraist hwynt, am eu camwedd a wnaethant i'th erbyn.

8 Arglwydd, *y mae* cywilydd wynebau i ni, i'n brenhinoedd, i'n tywysogion, ac i'n tadau, o herwydd i ni bechu i'th erbyn.

9 Gan yr Arglwydd ein Duw *y mae* trugareddau a maddeuant, er gwrthryfelu o honom i'w erbyn.

10 Ni wrandawsom chwaith ar lais yr Arglwydd ein Duw, i rodio yn ei gyfreithiau ef y rhai a roddodd efe o'n blaen ni, trwy law ei weision y prophwydi.

11 Ië, holl Israel a droseddasant dy gyfraith di, sef trwy gilio rhag gwrando ar dy lais di: am hynny [f] y tywalltwyd arnom ni y felldith a'r llw a ysgrifenwyd y'nghyfraith Moses gwasanaethwr Duw, am bechu o honom yn ei erbyn ef.

12 Ac [g] efe a gyflawnodd ei eiriau y rhai a lefarodd efe yn ein herbyn ni, ac yn erbyn ein barnwyr y rhai a'n barnent, gan ddwyn arnom ni ddïaledd mawr; canys [h] ni wnaethpwyd dan yr holl nefoedd megis y gwnaethpwyd ar Jerusalem.

13 Megis y mae yn ysgrifenedig yng nghyfraith Moses y daeth yr holl ddrygfyd hyn arnom ni: etto nid ymbiliasom † o flaen yr Arglwydd ein Duw, gan droi oddi wrth ein hanwiredd, a chan ddeall dy wirionedd di.

14 Am hynny [i] y gwyliodd yr Arglwydd ar y dïaledd, ac a'i dug arnom ni; o herwydd [k] cyfiawn *yw* yr Arglwydd ein Duw yn ei holl weithredoedd y mae yn eu gwneuthur: canys ni wrandawsom ni ar ei lais ef.

15 Etto yr awr hon, O Arglwydd ein Duw, [l] yr hwn a ddygaist dy bobl allan o wlad yr Aipht â llaw gref, ac a wnaethost i ti [m] enw megis heddyw, nyni a bechasom, ni a wnaethom anwiredd.

16 ¶ O Arglwydd, yn ol dy holl gyfiawnderau, attolwg, tröer dy lidiowgrwydd a'th ddigter oddi wrth dy ddinas Jerusalem, dy fynydd sanctaidd; o herwydd am ein pechodau, ac am anwireddau ein tadau, y mae Jerusalem a'th bobl [n] yn waradwydd i bawb o'n hamgylch.

17 Ond yr awr hon gwrando, O ein Duw ni, ar weddi dy was, ac ar ei ddeisyfiadau, a [o] llewyrcha dy wyneb ar dy gyssegr anrheithiedig, er mwyn yr Arglwydd.

18 Gostwng dy glust, O fy Nuw, a chlyw; agor dy lygaid, a gwel ein hanrhaith ni, a'r ddinas y gelwir dy enw di arni: oblegid nid o herwydd ein cyfiawnderau ein hun yr ydym ni yn † tywallt ein gweddïau ger dy fron, eithr o herwydd dy aml drugareddau di.

19 Clyw, Arglwydd; arbed, Arglwydd; ystyr, O Arglwydd, a gwna; nac oeda er dy fwyn dy hun, O fy Nuw: o herwydd dy enw di a alwyd ar y ddinas hon, ac ar dy bobl.

20 ¶ A mi etto yn llefaru, ac yn gweddïo, ac yn cyffesu fy mhechod, a phechod fy mhobl Israel, ac yn tywallt fy ngweddi ger bron yr Arglwydd fy Nuw dros fynydd sanctaidd fy Nuw;

21 *Ië,* a mi etto yn llefaru mewn gweddi, yna y gwr, [p] Gabriel, yr hwn a welswn mewn gweledigaeth yn y dechreuad, gan ehedeg yn fuan, [q] a gyffyrddodd â mi ynghylch pryd yr offrwm prydnhawnol.

22 Ac efe a barodd *i mi* ddeall, ac a ymddiddanodd â mi, ac a ddywedodd, Daniel, daethum yn awr allan i beri i ti fedru deall.

23 Yn nechre dy weddïau yr aeth y † gorchymyn allan, ac [r] mi a ddeuthum i'w fynegi *i ti:* canys † anwyl *ydwyt* ti: ystyr dithau y peth, a deall y weledigaeth.

24 Deng-wythnos a thriugain a derfynwyd ar dy bobl, ac ar dy ddinas sanct-

Cyn CRIST Cylch 538.

[c] Deut. 7. 9. Neh. 1. 5. a 9. 32.

[d] Ps. 106. 6. Es. 64. 5, 6, 7.

‖ Neu, *Gennyt ti, Arglwydd y mae,* neu, *Ti, Arglwydd biau cyfiawnder.*

[f] Lef. 26. 14, &c. Deut. 28. 15, &c. a 29. 20, &c. a 30. 17, 18. a 31. 17, &c. a 32. 19, &c.

[g] Galar. 2. 17.

[h] Galar. 1. 12. a 2. 13.

† Heb. *âg wyneb.*

[i] Jer. 31. 28. a 44. 27.

[k] Neh. 9. 33.

[l] Exod. 6. 1, 6. a 32. 11.

[m] Exod. 14. 18.

[n] Ps. 44. 14. a 79. 4.

[o] Num. 6. 25. Ps. 67. 1. a 80. 3, 7, 19.

† Heb. *gwneuthur i'n deisyfiadau gwympo ger,* &c.

[p] pen. 8. 16.

[q] pen. 8. 18.

† Heb. *gair.*

[r] pen. 10. 12.

† Heb. gwr *dymuniadau.*

aidd, i ‖ ddibennu camwedd, ac i ‖ selio pechodau, ac i wneuthur cymmod dros anwiredd, ac i ddwyn cyfiawnder tragywyddol, ac i selio y weledigaeth a'r † brophwydoliaeth, ac i enneinio y sancteiddiolaf.

25 Gwybydd gan hynny, a deall *y bydd* [s] o fynediad y gorchymyn allan am adferu ac am adeiladu Jerusalem, hyd y blaenor Messïah, saith wythnos, a dwy wythnos a thriugain: yr heol a † adeiledir drachefn, a'r ‖ mur, sef † mewn amseroedd blinion.

26 Ac wedi dwy wythnos a thriugain [t] y lleddir y Messïah, ond ‖ nid o'i achos ei hun: a [u] phobl y tywysog yr hwn a ddaw a ddinystria y ddinas a'r cyssegr; a'i ddiwedd *fydd* trwy lifeiriant, a hyd ddiwedd y rhyfel ‖ *y bydd* dinystr anrheithiol:

27 Ac efe a sicrhâ y cyfammod â llawer dros un wythnos: ac yn hanner yr wythnos y gwna efe i'r aberth a'r bwydoffrwm beidio; ‖ a thrwy [x] luoedd ffiaidd yr anrheithia efe *hi*, hyd oni thywallter [y] y diben terfynedig ar yr anrheithiedig.

PENNOD X.

1 *Daniel, wedi ymddarostwng, yn gweled gweledigaeth.* 10 *Dychryn yn ei flino ef; a'r angel yn ei gysuro.*

YN y drydedd flwyddyn i Cyrus brenhin Persia, y datguddiwyd peth i Daniel, (yr hwn y gelwid ei enw Beltesassar) a'r peth *oedd* wir, ond yr amser nodedig *oedd* † hir; ac [a] efe a ddeallodd y peth, ac a gafodd wybod y weledigaeth.

2 Yn y dyddiau hynny y galerais i Daniel dair wythnos o ddyddiau.

3 Ni fwyttêais fara blasus, ac ni ddaeth cig na gwin yn fy ngenau; gan ymiro hefyd nid ymirais, nes cyflawni tair wythnos o ddyddiau.

4 Ac yn y pedwerydd dydd ar hugain o'r mis cyntaf, fel yr oeddwn i wrth ymyl yr afon fawr, honno *yw* [b] Hidecel;

5 Yna y cyfodais fy llygaid, ac yr edrychais, ac wele [c] † ryw wr wedi ei wisgo â llïan, a'i lwynau [d] wedi eu gwregysu âg [e] aur coeth o Uphaz.

6 A'i gorph *oedd* fel *maen* beryl, a'i wyneb fel gwelediad mellten, a'i lygaid fel lampau tân, a'i freichiau a'i draed fel lliw pres gloyw, a [f] sain ei eiriau fel sain tyrfa.

7 A mi Daniel yn unig a welais y weledigaeth: canys [g] y dynion y rhai oedd gyd â mi ni welsant y weledigaeth; eithr syrthiodd arnynt ddychryn mawr, fel y ffoisant i ymguddio.

8 A mi a adawyd fy hunan, ac a welais y weledigaeth fawr hon, ac ni thrigodd nerth ynof: canys [h] ‖ fy ngwedd a drodd ynof yn llygredigaeth, ac nid atteliais nerth.

9 Etto mi a glywais sain ei eiriau ef: a phan glywais sain ei eiriau ef, yna [i] yr oeddwn mewn trwmgwsg ar fy wyneb, a'm hwyneb tu a'r ddaear.

10 ¶ Ac wele, [k] llaw a gyffyrddodd â mi, ac † a'm gosododd ar fy ngliniau, ac *ar* gledr fy nwylaw.

11 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Daniel, [l] wr † anwyl, deall y geiriau a lefaraf wrthyt, a sâf yn dy sefyll: canys attat ti y'm hanfonwyd yr awr hon. Ac wedi iddo ddywedyd y gair hwn, sefais gan grynu.

12 Yna efe a ddywedodd wrthyf, Nac ofna, Daniel: o herwydd er y dydd cyntaf y rhoddaist dy galon i ddeall, ac i ymgystuddio ger bron dy Dduw, y gwrandawyd dy eiriau; ac o herwydd dy eiriau di y deuthum i.

13 Ond tywysog teyrnas Persia a safodd yn fy erbyn un diwrnod ar hugain: ond wele [m] Michael, ‖ un o'r tywysogion pennaf, a ddaeth i'm cynnorthwyo; a mi a arhosais yno gyd â brenhinoedd Persia.

14 A mi a ddeuthum i beri i ti ddeall yr hyn a ddigwydd i'th bobl yn y dyddiau diweddaf: o herwydd [n] *y mae* y weledigaeth etto dros ddyddiau *lawer*.

15 Ac wedi iddo lefaru wrthyf y geiriau hyn, gosodais fy wyneb tu a'r ddaear, ac a aethum yn fud.

16 Ac wele, tebyg i † ddyn a gyffyrddodd â'm gwefusau: yna yr agorais fy safn, ac y lleferais, ac y dywedais wrth yr hwn oedd yn sefyll ar fy nghyfer, O fy arglwydd, fy ngofidiau a droisant arnaf gan y weledigaeth, ac nid atteliais nerth.

17 A pha fodd y dichon ‖ gwasanaethwr fy arglwydd yma lefaru wrth fy arglwydd yma? a minnau yna ni safodd nerth ynof, ac nid arhôdd ffun ynof.

18 Yna y cyffyrddodd eilwaith â mi fel dull dyn, ac a'm cryfhâodd i,

19 Ac a ddywedodd, Nac ofna, [o] wr anwyl; heddwch i ti, ymnertha, ïe, ymnertha. A phan lefarasai efe wrthyf, ymnerthais, a dywedais, Llefared fy arglwydd; o herwydd cryfhêaist fi.

Cyn CRIST Cylch 538.

‖ Neu, *attal.*
‖ Neu, *orphen.*
† Heb. *prophwyd.*
[s] Ezra 4. 24. a 6. 1, 15.
† Heb. *ddychwel ac a adeiledir.*
‖ Neu, *adwy*, neu, *clawdd.*
† Heb. *y'nghyfyngder amseroedd.*
[t] Es. 53. 8. Marc 9. 12.
‖ Neu, *ni bydd dim ganddo*, neu, *ni bydd neb gyd âg ef.*
[u] Matt. 22. 7.
‖ Neu, yr ordeiniwyd, *anrhaith*, neu, *y torrir ef ymaith trwy anrhaith.*
‖ Neu, *o herwydd ymledu o ffieidd-dra.* Heb. *o herwydd asgell ffieidd-dra.*
[x] Matt. 24. 15. Marc 13. 14. Luc 21. 20.

Cylch 534.

[y] Edrych Es. 10. 22, 23. pen. 11. 36.
† Heb. *fawr.*
[a] pen. 1. 17.
[b] Gen. 2. 14.
[c] pen. 12. 6.
† Heb. *un gwr.*
[d] Dat. 1. 13, 14, 15.
[e] Jer. 10. 9.
[f] Ezec. 1. 14.
[g] Act. 9. 7.

Cyn CRIST Cylch 534.

[h] pen. 7. 28.
‖ Neu, *fy ngrym.*
[i] pen. 8. 18.
[k] pen. 9. 21. Dat. 1. 17.
† Heb. *a wnaeth i mi symmud ar fy ngliniau.*
[l] pen. 9. 23.
† Heb. *dymuniadau.*
[m] ad. 21. pen. 12. 1.
‖ Neu, *y blaenaf.*
[n] Hab. 2. 3.
† Heb. *feibion dynion.*
‖ Neu, *gwasanaethwr yma fy arglwydd.*
[o] ad. 11.

Cyn CRIST Cylch 534.

20 Ac efe a ddywedodd, A wyddost ti paham y daethum attat? ac yn awr dychwelaf i ryfela â thywysog Persia: ac wedi i mi fyned allan, wele tywysog tir Groeg a ddaw.

21 Eithr mynegaf i ti yr hyn a hysbyswyd yn ysgrythyr y gwirionedd: ac nid *oes* un yn ‖ ymegnïo gyd â mi yn hyn, ond [P] Michael eich tywysog chwi.

‖ Neu, *dûl.*

[P] ad. 13. Judas 9. Dat. 12. 7.

PENNOD XI.

1 *Dinystr Persia gan frenhin Groeg.* 5 *Y cynghreiriau a'r cadau rhwng brenhin y dehau a brenhin y gogledd.* 30 *Rhuthr a chreulonder y Rhufeiniaid.*

AC yn y flwyddyn gyntaf i [a] Darïus y Mediad, y sefais i i'w gryfhâu ac i'w nerthu ef.

[a] pen. 5. 31.

2 Ac yr awr hon y gwirionedd a fynegaf i ti; Wele, tri brenhin etto a safant o fewn Persia, a'r pedwerydd a fydd cyfoethoccach nâ *hwynt* oll: ac fel yr ymgadarnhâo efe yn ei gyfoeth, y cyfyd efe bawb yn erbyn teyrnas Groeg.

3 A [b] brenhin cadarn a gyfyd, ac a lywodraetha â llywodraeth fawr, ac a wna fel y mynno.

[b] pen. 8. 4.

4 A phan safo efe, dryllir ei deyrnas, ac a'i rhennir tu a phedwar gwynt y nefoedd; ac nid i'w hiliogaeth ef, [c] nac fel ei lywodraeth a lywodraethodd efe: o herwydd ei frenhiniaeth ef a ddiwreiddir i eraill heb law y rhai hynny.

[c] pen. 8. 22.

5 ¶ Yna y cryfhâ brenhin y dehau, ac *un* o'i dywysogion: ac efe a gryfhâ uwch ei law ef, ac a lywodraetha: llywodraeth fawr *fydd* ei lywodraeth ef.

6 Ac yn niwedd blynyddoedd yr † ymgyssylltant; canys merch brenhin y dehau a ddaw at frenhin y gogledd i wneuthur † cymmod; ond ni cheidw hi nerth y braich; ac ni saif yntau, na'i fraich: eithr rhoddir hi i fynu, a'r rhai a'i dygasant hi, a'r hwn ‖ a'i cenhedlodd hi, a'i chymhorthwr, yn yr amseroedd *hyn.*

† Heb. *ymgyfeillachant.*

† Heb. *uniondeb,* neu, *yr iawn.*

‖ Neu, *a esgorodd hi.*

7 Eithr yn ei le ef y saif *un* allan o flaguryn ei gwraidd hi, yr hwn a ddaw â llu, ac a â i ymddiffynfa brenhin y gogledd, ac a wna yn eu herbyn hwy, ac a orchfyga;

8 Ac a ddwg hefyd i gaethiwed i'r Aipht, eu duwiau hwynt, a'u tywysogion, a'u dodrefn anwyl o arian ac aur, ac efe a bery *fwy o* flynyddoedd nâ brenhin y gogledd.

9 A brenhin y dehau a ddaw i'*w* deyrnas, ac a ddychwel i'w dir ei hun.

10 A'i feibion a ‖ gyffrôir, ac a gasglant dyrfa o luoedd mawrion: a chan ddyfod y daw *un,* ac a lifeiria, ac a â trosodd: yna efe a ddychwel, ac a gyffrôir hyd ei ymddiffynfa ef.

‖ Neu, *ryfelant.*

11 Yna y cyffry brenhin y dehau, ac yr â allan, ac a ymladd âg ef, *sef* â brenhin y gogledd: ac efe a gyfyd dyrfa fawr; ond y dyrfa a roddir i'w law ef.

12 Pan gymmerer ymaith y dyrfa, yr ymddyrchafa ei galon, ac efe a gwympa fyrddiwn; er hynny ni bydd efe cryf.

13 Canys brenhin y gogledd a ddychwel, ac a gyfyd dyrfa fwy nâ'r gyntaf, ac † ym mhen ennyd o flynyddoedd, gan ddyfod y daw â llu mawr, ac â chyfoeth mawr.

† Heb. *yn niwedd amseroedd blynyddoedd.*

14 Ac yn yr amseroedd hynny llawer a safant yn erbyn brenhin y dehau; † a'r yspeilwyr o'th bobl a ymddyrchafant i sicrhâu y weledigaeth; ond hwy a syrthiant.

† Heb. *a meibion yspeilwyr o'th bobl.*

15 Yna y daw brenhin y gogledd, ac a fwrw glawdd, ac a ynnill † y dinasoedd caerog, ond breichiau y dehau ni wrthsafant, † na'i bobl ddewisol ef; ac ni *bydd* nerth i sefyll.

† Heb. *ddinas yr ymddiffynfäoedd.*

† Heb. *na phobl ei ddewis ef.*

16 A'r hwn a ddaw yn ei erbyn ef a wna fel y mynno, ac ni *bydd* a safo o'i flaen; ac efe a saif † yn [d] y wlad hyfryd, a thrwy ei law ef y difethir hi.

† Heb. *y'ngwlad harddwch,* neu, *addurn.*

[d] pen. 8. 9. ad. 41, 45.

17 Ac efe a esyd ei wyneb ar fyned â chryfder ei holl deyrnas, ‖ a rhai uniawn gyd âg ef; fel hyn y gwna; ac efe a rydd iddo ferch gwragedd, † gan ei llygru hi; ond ni saif hi *ar ei du ef,* ac ni bydd hi gyd âg ef.

‖ Neu, *ac uniondeb.*

† Heb. *i'w llygru hi.*

18 Yna y try efe ei wyneb at yr ynysoedd, ac a ynnill lawer; ond pennaeth a bair i'w warth ef beidio, † er ei fwyn ei hun, † heb warth iddo ei hun: efe a'i dettry arno ef.

† Heb. *iddo ei hun,* neu, *trosto ei hun.*

† Heb. *heb ei warth.*

19 Ac efe a dry ei wyneb at ymddiffynfeydd ei dir ei hun: ond efe a dramgwydda, ac a syrth, ac nis ceir ef.

20 Ac yn ei le ef y saif un † a gyfyd drethau y'ngogoniant y deyrnas: ond o fewn ychydig ddyddiau y distrywir ef; ac nid mewn dig, nac mewn rhyfel.

† Heb. *a baro i drethwr fyned trosodd.*

21 Ac yn ei le yntau y saif [e] *un* dirmygus, ac ni roddant iddo ogoniant y deyrnas: eithr efe a ddaw i mewn yn heddychol, ac a ymeifl yn y frenhiniaeth trwy weniaith.

[e] pen. 7. 8. a 8. 9.

22 Ac â breichiau llifeiriant y llifir trostynt o'i flaen ef, ac y dryllir hwynt, a [f] thywysog y cyfammod hefyd.

[f] pen. 8. 10, 25.

Cyn CRIST Cylch 534.

Cyflawnwyd cylch 171.

23 Ac wedi ymgyfeillach âg ef, y gwna efe dwyll; canys efe a ddaw i fynu, ac a ymgryfhâ âg ychydig bobl.

24 ‖ I'r dalaeth heddychol a bras y daw efe, ac a wna yr hyn ni wnaeth ei dadau, na thadau ei dadau: ysglyfaeth, ac yspail, a golud, a daena efe yn eu mysg: ac ar gestyll y bwriada efe ei fwriadau, *sef* dros amser.

‖ Neu, *Yn heddychol y daw efe i leoedd brasaf y dalaeth.*

Cyflawnwyd cylch 170.

25 Ac efe a gyfyd ei nerth a'i galon yn erbyn brenhin y dehau â llu mawr: a brenhin y dehau a ymesyd i ryfel â llu mawr a chryf iawn; ond ni saif efe: canys bwriadant fwriadau yn ei erbyn ef.

26 Y rhai a fwyttânt ran o'i fwyd ef a'i difethant ef, a'i lu ef a lifeiria; a llawer a syrth yn lladdedig.

27 † A chalon y ddau frenhin hyn *fydd* ar wneuthur drwg, ac ar un bwrdd y traethant gelwydd; ond ni thyccia: canys [h] etto *y bydd* y diwedd ar yr amser nodedig.

† Heb. *A'r ddau frenhin hyn eu calon hwy a fydd,* &c.

[h] ad. 29, 35, 40.

28 Ac efe a ddychwel i'w dir ei hun â chyfoeth mawr; [i] a'i galon *fydd* yn erbyn y cyfammod sanctaidd: felly y gwna efe, ac y dychwel i'w wlad.

[i] ad. 22.

Cyflawnwyd cylch 169.

29 Ar amser nodedig y dychwel, ac y daw tu a'r dehau; ac ni bydd fel y *daith* gyntaf, neu fel yr olaf.

30 ¶ Canys llongau Chittim a ddeuant yn ei erbyn ef; am hynny yr ymofidia, ac y dychwel, ac y digia yn erbyn y cyfammod sanctaidd: felly y gwna efe, ac y dychwel, ac efe a ymgynghora â'r rhai a adawant y cyfammod sanctaidd.

Cyflawnwyd cylch 168.

31 Breichiau hefyd a safant ar ei du ef, ac [k] a halogant gyssegr yr ymddiffynfa, ac a ddygant ymaith y gwastadol *aberth,* ac a osodant *yno* y ffieidd-dra ‖ anrheithiol.

[k] pen. 8. 11. a 12. 11.

‖ Neu, *a bair synnu.*

32 ‖ A throseddwyr y cyfammod a lygra efe trwy weniaith: eithr y bobl a adwaenant eu Duw, a fyddant gryfion, ac a ffynnant.

‖ Neu, *Ac i droseddwyr y cyfammod y gwna efe ragrithio: eithr,* &c.

33 A'r rhai synhwyrol ym mysg y bobl a ddysgant lawer; etto syrthiant trwy y cleddyf, a thrwy dân, trwy gaethiwed, a thrwy yspail, ddyddiau *lawer.*

34 A phan syrthiant, â chymhorth bychan y cymhorthir hwynt; eithr llawer a lŷn wrthynt hwy trwy weniaith.

35 A *rhai* o'r deallgar a syrthiant ‖ i'w [l] puro, ac i'*w* glanhâu, ac i'*w* cannu, hyd amser y diwedd: [m] canys *y mae* etto dros amser nodedig.

‖ Neu, *i buro â hwynt, ac i lanhâu ac i gannu,* &c.

[l] pen. 12. 10.

[m] ad. 29.

36 A'r brenhin a wna wrth ei ewyllys ei hun, ac a ymddyrcha, ac a ymfawryga uwch law pob duw; ac [n] yn erbyn Duw y duwiau y traetha efe bethau rhyfedd, ac a lwydda nes diweddu y digter: canys yr hyn a ordeiniwyd, a fydd.

Cyn CRIST Cylch 534.

[n] pen. 7. 8. a 8. 25.

37 Nid ystyria efe dduw ei dadau, na serch ar wragedd, ïe, nid ystyria un duw: canys goruwch pawb yr ymfawryga.

38 ‖ Ac efe a anrhydedda Duw ‖ y nerthoedd yn ei le ef: ïe, duw yr hwn nid adwaenai ei dadau a ogonedda efe, âg aur ac âg arian, ac â meini gwerthfawr, ac â phethau ‖ dymunol.

‖ Neu, *Ac am y Duw Hollalluog yn ei orsedd yr anrhydedda: ïe, efe a anrhydedda Dduw nid adwaenai ei dadau ef, âg aur,* &c.

39 Fel hyn y gwna efe † yn yr ymddiffynfeydd cryfaf gyd â duw dïeithr, yr hwn a gydnebydd efe, *ac* a chwanega ei ogoniant: ac a wna iddynt lywodraethu ar lawer, ac a ranna y tir am ‖ werth.

‖ Neu, *yr ymddiffynfeydd.* Heb. *Mauzzim.*

† Heb. *y'nghadernid ymddiffynfeydd.*

40 Ac yn amser y diwedd yr ymgornia brenhin y dehau âg ef, a brenhin y gogledd a ddaw fel corwynt yn ei erbyn ef, â cherbydau, ac â marchogion, ac â llongau lawer; ac efe a ddaw i'r tiroedd, ac a lifa, ac a â trosodd.

‖ Neu, *hyfryd.*

† Heb. *ac efe a enfyn allan ei law.*

41 Ac efe a ddaw ‖ i'r [o] hyfryd-wlad, a llawer *o wledydd* a syrthiant: ond y rhai hyn a ddïangant o'i law ef, Edom, a Moab, a phennaf meibion Ammon.

‖ Neu, *i wlad harddwch,* neu, *addurn.*

[o] ad. 16.

42 Ac efe † a estyn ei law ar y gwledydd; a gwlad yr Aipht ni bydd dïangol.

† Heb. *a enfyn allan ei law.*

43 Eithr efe a lywodraetha ar drysorau aur ac arian, ac ar holl anwyl bethau yr Aipht: y Libyaid hefyd a'r Ethiopiaid *fyddant* ar ei ol ef.

44 Eithr chwedlau o'r dwyrain ac o'r gogledd a'i trallodant ef: ac efe a â allan mewn llid mawr i ddifetha, ac i ddifrodi llawer.

† Heb. *ar fynydd harddwch,* neu, *addurn sancteiddrwydd.*

45 Ac efe a esyd bebyll ei lys rhwng y moroedd, † ar [p] yr ‖ hyfryd fynydd sanctaidd: etto efe a ddaw ‖ hyd ei derfyn, ac ni *bydd* cynnorthwywr iddo.

[p] Ps. 48. 2. ad. 16, 41.

‖ Neu, *hardd.*

‖ *i'w ddiwedd.*

PENNOD XII.

1 *Michael a wared Israel o'i flinderau.* 5 *Dangos yr amseroedd i Daniel.*

AC yn yr amser hwnnw y saif Michael y tywysog mawr, yr hwn sydd yn sefyll dros feibion dy bobl: yna [a] y bydd amser blinder, y cyfryw ni bu er pan yw cenedl hyd yr amser hwnnw: ac yn yr amser hwnnw y gwaredir dy holl bobl, y rhai a gaffer yn ysgrifenedig yn [b] y llyfr.

[a] Matt. 24. 21.

[b] Exod. 32. 32. Ps. 56. 8. Ezec. 13. 9. Luc 10. 20. Phil. 4. 3. Dat. 3. 5. a 13. 8.

2 A llawer o'r rhai sydd yn cysgu yn llwch y ddaear a ddeffrôant, [c] rhai i fywyd tragywyddol, a [d] rhai i warth *a* dirmyg tragywyddol.

[c] Matt. 25. 46 Ioan 5. 28, 29. Act. 24. 15.

[d] Es. 66. 24. Rhuf. 9. 21.

3 [e] A'r ‖ doethion [f] a ddisgleiriant fel

[e] pen. 11. 33, 35.

‖ Neu, *athrawon.*

[f] Matt. 13. 43.

disgleirdeb y ffurfafen; a'r rhai a drôant lawer i gyfiawnder, a *fyddant* [g] fel y sêr byth yn dragywydd.

4 [h] Tithau, Daniel, [i] cau ar y geiriau, a selia y llyfr hyd amser y diwedd: llawer a gynniweirant, a gwybodaeth a amlhêir.

5 ¶ Yna myfi Daniel a edrychais, ac wele ddau eraill yn sefyll, un o'r tu yma ar fin yr afon, ac un *arall* o'r tu arall ar fin yr afon.

6 Ac *un* a ddywedodd wrth yr hwn a wisgasid â [k] llïan, yr hwn *ydoedd* † ar ddyfroedd yr afon, Pa hyd *fydd* hyd ddiwedd y rhyfeddodau hyn?

7 [l] Clywais hefyd y gwr a wisgasid â llïan, yr hwn *ydoedd* ar ddyfroedd yr afon, pan ddyrchafodd efe ei law ddehau a'i aswy tu a'r nefoedd, ac y tyngodd i'r hwn sydd yn byw yn dragywydd, [m] *y bydd* dros amser, amserau, a ‖ hanner: ac wedi darfod gwasgaru nerth y bobl sanctaidd, y gorphenir hyn oll.

8 Yna y clywais, ond ni ddeallais: eithr dywedais, O fy arglwydd, beth *fydd* diwedd y *pethau* hyn?

9 Ac efe a ddywedodd, Dos, Daniel: canys cauwyd *a* [n] seliwyd y geiriau hyd amser y diwedd.

10 [o] Llawer a burir, ac a gennir, ac a brofir; eithr y rhai drygionus a wnant ddrygioni: ac ni ddeall yr un o'r rhai drygionus, ond [p] y rhai doethion a ddeallant.

11 Ac o'r amser y tynner ymaith [q] y gwastadol *aberth*, † ac y gosoder i fynu [r] y ffieidd-dra ‖ anrheithiol, *y bydd* mil dau cant a deg a phedwar ugain o ddyddiau.

12 Gwŷn ei fyd a ddisgwylio, ac a ddêl hyd y mil tri chant a phymtheg ar hugain o ddyddiau.

13 Dos dithau hyd y diwedd: ‖ canys gorphwysi, a sefi yn dy ran yn niwedd y dyddiau.

Cyn CRIST Cylch 534.

[g] 1 Cor. 15. 41.
[h] pen. 8. 26. ad. 9.
[i] Dat. 10. 4. a 22. 10.
[k] pen. 10. 5.
† Heb. *oddi ar.*
[l] Dat. 10. 5, 6.
[m] pen. 7. 25. Dat. 12. 14.
‖ Neu, *rhan.*

Cyn CRIST Cylch 534.

[n] ad. 4.
[o] pen. 11. 35. Zech. 13. 9.
[p] pen. 11. 33, 35.
[q] pen. 8. 11.
† Heb. *i ddodi y ffieidd-dra,* &c.
[r] pen. 11. 31.
‖ Neu, *a bair synnu.*
‖ Neu, *a gorphwysi.*

LLYFR HOSEA.

PENNOD I.

1 *Hosea, er mwyn dangos barn Duw am butteindra ysprydol, yn cymmeryd Gomer yn wraig; 4 ac yn cenhedlu Jezreel, 6 a Lo-ruhamah, 8 a Loammi. 10 Edfryd Judah ac Israel.*

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Hosea, mab Beeri, yn nyddiau Uzzïah, Jotham, Ahaz, *a* Hezecïah, brenhinoedd Judah, ac yn nyddiau Jeroboam mab Joas, brenhin Israel.

2 Dechre ymadrodd yr ARGLWYDD trwy Hosea. Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Hosea, [a] Dos, cymmer i ti wraig o odineb, a phlant *o* odineb: o herwydd [b] y mae y wlad gan butteinio yn putteinio oddi ar ol yr ARGLWYDD.

3 Ac efe a aeth ac a gymmerodd Gomer merch Diblaim; ac hi a feichiogodd, ac a ddug iddo ef fab.

4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Galw ei enw ef Jezreel: canys ar fyrder y † dïalaf waed Jezreel ar dŷ Jehu, ac y gwnaf i frenhiniaeth tŷ Israel ddarfod.

5 A'r dydd hwnnw y torraf fwa Israel y'nglynn Jezreel.

6 ¶ A hi a feichiogodd eilwaith, ac a esgorodd ar ferch. A dywedodd *yr Arglwydd* wrtho, Galw ei henw hi ‖ Lo-ruhamah: am na chwanegaf drugarhâu wrth dŷ Israel? ‖ eithr dygaf hwynt ymaith yn llwyr.

7 Ac etto mi a drugarhâf wrth dŷ Judah, ac a'u cadwaf hwynt trwy yr ARGLWYDD eu DUW; *ac* [c] nid â bwa, nac â chleddyf, nac â rhyfel, *nac* â meirch, nac â marchogion, y cadwaf hwynt.

8 ¶ A hi a ddiddyfnodd Lo-ruhamah, ac a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab.

9 A *DUW* a ddywedodd, Galw ei enw ef ‖ Lo-ammi: canys nid *ydych* bobl i mi, ac ni byddaf i chwithau *yn* DDUW.

10 ¶ Etto [d] bydd nifer meibion Israel fel tywod y môr, yr hwn nis mesurir, ac nis cyfrifir: a [e] bydd, ‖ yn y man lle y dywedwyd wrthynt, Nid pobl i mi *ydych*

Cyn CRIST Cylch 785.

[a] Felly pen. 3. 1.
[b] Ps. 73. 27. Ezec. 23. 3, &c.
† Heb. *ymwelaf â gwaed.*

Cyn CRIST Cylch 785.

‖ Sef, *Heb gael trugaredd.*
‖ Neu, *fel y cwbl faddeuwn iddynt.*
[c] Zech. 4. 6. a 9. 10.
‖ Sef, *Nid fy mhobl i.*
[d] Gen. 32. 12.
[e] Rhuf. 9. 25, 26. 1 Petr 2. 10.
‖ Neu, *yn lle yr hyn a ddywedwyd wrthynt.*

Cyn CRIST Cylch 785.

chwi, y dywedir *yno* wrthynt, Meibion y Duw byw *ydych*.

11 [f] Yna meibion Judah a meibion Israel a gesglir ynghyd, a hwy a osodant iddynt un pen; a deuant i fynu o'r tir: canys mawr *fydd* dydd Jezreel.

PENNOD II.

1 *Delw-addoliaeth y bobl;* 6 *a barn Duw yn eu herbyn hwy:* 14 *y maeyn addaw cymmodi â hwynt.*

DYWEDWCH wrth eich brodyr, ‖ Ammi; ac wrth eich chwïorydd ‖ Ruhamah.

2 Dadleuwch â'ch mam, dadleuwch: canys [a] nid fy ngwraig *yw* hi, ac nid ei gwr hi *ydwyf* finnau: bwried hithau ymaith ei [b] phutteindra o'i golwg, a'i godineb oddi rhwng ei bronnau;

3 Rhag i mi ei dïosg hi yn noethlymmun, a'i gosod fel y dydd [c] y ganed hi, a'i gwneuthur fel anialwch, a'i gosod fel tir diffaeth, a'i lladd â syched.

4 Ac ar ei phlant ni chymmeraf drugaredd; am eu *bod* yn blant godineb.

5 Canys eu mam hwynt a butteiniodd; gwaradwyddus y gwnaeth yr hon a'u hymddûg hwynt: canys dywedodd hi, Af ar ol fy nghariadau, [d] y rhai sydd yn rhoi fy mara a'm dwfr, fy ngwlan a'm llin, fy olew a'm dïodydd.

6 ¶ Am hynny wele, [e] mi a gauaf i fynu dy ffordd di â drain, ac a furiaf fur, fel na chaffo hi ei llwybrau.

7 A hi a ddilyn ei chariadau, ond nis goddiwes hwynt; a hi a'u cais hwynt, ond nis caiff: yna y dywed, Af a dychwelaf at fy ngwr cyntaf; canys gwell *oedd* arnaf fi yna nag yr awr hon.

8 Ac ni wyddai hi mai myfi a roddais iddi ŷd, a † gwin, ac olew, ac a amlhêais ei harian a'i haur, *y rhai* ‖ a ddarparasant hwy i Baal.

9 Am hynny y dychwelaf, a chymmeraf fy ŷd yn ei amser, a'm gwin yn ei dymmor; a ‖ dygaf ymaith fy ngwlan a'm llin a guddiai ei noethni hi.

10 A [f] mi a ddatguddiaf bellach ei ‖ brynti hi y'ngolwg ei chariadau; ac nis gwared neb hi o'm llaw i.

11 Gwnaf hefyd i'w holl orfoledd hi, ei gwyliau, ei newydd-leuadau, a'i sabbothau, a'i holl uchel-wyliau, beidio.

12 A mi a anrheithiaf ei gwinwydd hi a'i ffigyswydd, [g] am y rhai y dywedodd, Dyma fy ngwobrwyon y rhai a roddodd fy nghariadau i mi; ac [h] mi a'u gosodaf yn goedwig, a bwystfilod y maes a'u difa hwynt.

13 A mi a ymwelaf â hi am ddyddiau Baalim, *yn* y rhai y llosgodd hi arogldarth iddynt, ac y gwisgodd ei chlustfodrwyau a'i thlysau, ac yr aeth ar ol ei chariadau, ac yr anghofiodd fi, medd yr ARGLWYDD.

14 ¶ Am hynny wele, mi a'i denaf hi, ac a'i dygaf i'r anialwch, ac a ddywedaf wrth *fodd* ei chalon.

15 A mi a roddaf iddi ei gwinllannoedd o'r fan honno, a [i] dyffryn Achor yn ddrws gobaith; ac yno y cân hi, fel [k] yn nyddiau ei hieuengctid, ac megis *yn* y dydd y daeth hi i fynu o wlad yr Aipht.

16 Y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y'm gelwi ‖ Issi, ac ni'm gelwi mwyach ‖ Baali.

17 Canys [l] bwriaf enwau Baalim allan o'i genau hi, ac nis coffêir hwy mwyach wrth eu henwau.

18 A'r dydd hwnnw y gwnaf [m] ammod drostynt âg anifeiliaid y maes, ac âg ehediaid y nefoedd, ac *âg* ymlusgiaid y ddaear; [n] a'r bwa, a'r cleddyf, a'r rhyfel a dorraf ymaith o'r ddaear, a gwnaf iddynt orwedd yn ddïogel,

19 A mi a'th ddyweddïaf â mi fy hun yn dragywydd; ïe, dyweddïaf di â mi fy hun mewn cyfiawnder, ac mewn barn, ac mewn tiriondeb, ac mewn trugareddau.

20 A dyweddïaf di â mi mewn ffyddlondeb; a [o] thi a adnabyddi yr ARGLWYDD.

21 A'r dydd hwnnw [p] y gwrandawaf, medd yr ARGLWYDD, ar y nefoedd y gwrandawaf: a hwythau a wrandawant ar y ddaear;

22 A'r ddaear a wrendy ar yr ŷd, a'r gwin, a'r olew; a hwythau a wrandawant ar Jezreel.

23 A [q] mi a'i hauaf hi i mi fy hun yn y ddaear, ac a drugarhâf wrth yr hon ni chawsai drugaredd; ac [r] a ddywedaf wrth *y rhai* nid *oedd* bobl i mi, Fy mhobl *wyt* ti; a hwythau a ddywedant, *O* fy NUW.

PENNOD III.

1 *Trwy lanhâu godineb-wraig,* 4 *y dangosir anghyfannedd-dra Israel o flaen ei adferiad.*

YNA yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, [a] Dos etto, câr wraig (hoff gan *ei* chyfaill, a hithau wedi torri ei phrïodas) yn ol cariad yr ARGLWYDD ar feibion Israel, a hwythau yn edrych ar ol duwiau dïeithr, ac yn hoffi costrelau † gwin.

Cyn CRIST Cylch 785.

[f] Es. 11. 13. Jer. 3. 18. Ezec. 34. 23. a 37. 16—24.

‖ Sef, *Fy mhobl i.*

‖ Sef, *Yr hon a drugarhawyd wrthi.*

[a] Es. 50. 1.

[b] Ezec. 16. 25.

[c] Ezec. 16. 4.

[d] Jer. 44. 17. ad. 8, 12.

[e] Job 3. 23. a 19. 8. Galar. 3. 7, 9.

† Heb. *gwin newydd.*

‖ Neu, *a weithiasant yn Baal.*

‖ Neu, *goresgynaf.*

[f] Ezec. 16. 37. a 23. 29.

‖ Neu, *hysgelerder*, neu, *hynfydrwydd.*

[g] ad. 5.

[h] Ps. 80. 12, 13. Es. 5. 5.

[i] Jos. 7. 26. Es. 65. 10.

[k] Jer. 2. 2. Ezec. 16. 22, 60.

‖ Sef, *Fy ngwr.*

‖ Sef, *Fy arglwydd.*

[l] Exod. 23. 13. Jos. 23. 7. Ps. 16. 4. Zech. 13. 2.

[m] Job 5. 23. Es. 11. 6. Ezec. 34. 25.

[n] Ps. 46. 9 Es. 2. 4. Ezec. 39. 9. Zech. 9. 10.

[o] Jer. 31. 33, 34.

[p] Zech. 8. 12.

[q] Jer. 31. 27. Zech. 10. 9.

[r] pen. 1. 10. Rhuf. 9. 26. 1 Petr 2. 10.

[a] pen. 1, 2.

† Heb. *grawnwin.*

Cyn CRIST Cylch 785.

2 A mi a'i prynais hi i mi er pymtheg o arian, ac *er* homer o haidd, a † hanner homer o haidd:

3 A dywedais wrthi, [b] Aros am danaf lawer o ddyddiau; na phutteinia, ac na fydd i wr *arall:* a minnau *a fyddaf* felly i tithau.

4 Canys llawer o ddyddiau yr erys meibion Israel [c] heb frenhin, a heb dywysog, a heb aberth, a heb † ddelw, a heb ephod, a *heb* teraphim.

5 Wedi hynny y dychwel meibion Israel, ac y ceisiant yr ARGLWYDD eu DUW, a [d] Dafydd eu brenhin; ac a barchant yr ARGLWYDD a'i ddaioni yn [e] y dyddiau diweddaf.

PENNOD IV.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn pechodau y bobl,* 6 *a'r offeiriaid;* 12 *ac yn erbyn eu delw-addoliaeth hwy,* 15 *Annog Judah i gymmeryd rhybudd wrth ofidiau Israel.*

Cylch 780.

MEIBION Israel, gwrandewch air yr ARGLWYDD: canys [a] *y mae* cwyn rhwng yr ARGLWYDD a thrigolion y wlad, am nad *oes* na gwirionedd, na thrugaredd, na gwybodaeth o DDUW, yn y wlad.

2 *Trwy* dyngu, a dywedyd celwydd, a lladd celain, a lladratta, a thorri prïodas, y maent yn torri allan, a gwaed a gyffwrdd â gwaed.

3 Am hynny [b] y galara y wlad, ac y llesgha oll sydd yn trigo ynddi, ynghyd â bwystfilod y maes, ac ehediaid y nefoedd; pysgod y môr hefyd a ddarfyddant.

4 Er hynny nac ymrysoned, ac na cherydded neb eu gilydd: canys dy bobl *sydd* megis rhai yn ymryson â'r offeiriad.

5 Am hynny ti a syrthi y dydd, a'r prophwyd hefyd a syrth gyd â thi y nos, a mi a † ddifethaf dy fam.

6 ¶ [c] Fy mhobl a † ddifethir o eisieu gwybodaeth: am i ti ddïystyru gwybodaeth, minnau a'th ddïystyraf dithau, fel na byddech offeiriad i mi; *ac* am i ti anghofio cyfraith dy DDUW, minnau a anghofiaf dy blant dithau hefyd.

7 Fel yr amlhasant, felly y pechasant i'm herbyn: *am hynny* [d] eu gogoniant a newidiaf yn warth.

8 Bwytta y maent bechod fy mhobl, ac at eu hanwiredd hwynt y maent yn dyrchafu † eu calon.

9 A [e] bydd yr un fath, bobl ac offeiriad: ac ymwelaf â hwynt am eu ffyrdd a † thalaf iddynt eu gweithredoedd.

10 [f] Bwyttânt, ac nis diwellir; putteiniant, ac nid amlhânt; am iddynt beidio â disgwyl wrth yr ARGLWYDD.

11 Godineb, a gwin, a gwin newydd, a ddwg y galon ymaith.

12 ¶ Fy mhobl a ofynant gynghor i'w cyffion, a'u ffon a ddengys iddynt: canys [g] yspryd godineb a'*u* cyfeiliornodd *hwynt,* a phutteiniasant oddi wrth eu DUW.

13 [h] Ar bennau y mynyddoedd yr aberthant, ac ar y bryniau y llosgant arogl-darth, dan y dderwen, a'r boplysen, a'r llwyfen, am *fod* yn dda eu cysgod: [i] am hynny y putteinia eich merched chwi, a'ch gwragedd a dorrant briodas.

14 ‖ Nid ymwelaf â'ch merched pan butteiniont, nac â'ch gwragedd pan dorront briodas: am fod y rhai hyn yn ymddidoli gyd â phutteiniaid, ac aberthasant gyd â dihirogod; a'r bobl ni ddeallant, ‖ a dramgwyddant.

15 ¶ Er i ti, Israel, butteinio, *etto* na pheched Judah: nac ewch i [k] Gilgal, nac ewch i fynu i [l] Beth-afen; ac [m] na [n] thyngwch, Byw *yw* yr ARGLWYDD.

16 Fel anner anhywaith yr anhyweithiodd Israel: yr ARGLWYDD yr awr hon a'u portha hwynt fel oen mewn ehangder.

17 Ephraim a ymgyssylltodd âg eilunod: gâd iddo.

18 ‖ Surodd eu dïod hwy; gan butteinio y putteiniasant: [o] hoff yw, Moeswch, *trwy* gywilydd gan ei † llywodraethwyr hi.

19 Y gwynt a'i rhwymodd hi yn ei hadenydd, a [p] bydd arnynt gywilydd o herwydd eu haberthau.

PENNOD V.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn offeiriaid, a phobl, a thywysogion Israel, am eu hamryw bechodau,* 15 *nes iddynt edifarhâu.*

CLYWCH hyn, chwi offeiriaid; gwrandewch, tŷ Israel; a thŷ y brenhin, rhoddwch glust: canys *y mae* barn tu ag attoch, am eich bod yn fagl ar Mispah, ac yn rhwyd wedi ei lledu ar Tabor.

2 Y rhai a wyrant i ladd a ânt i'r dwfn, ‖ er i mi eu ceryddu hwynt oll.

3 Myfi a adwaen Ephraim, ac nid yw Israel guddiedig oddi wrthyf: canys yn awr ti Ephraim a butteiniaist, *ac* Israel a halogwyd.

4 ‖ Ni roddant eu gwaith ar droi at eu DUW; am *fod* [a] yspryd godineb o'u mewn, ac nid adnabuant yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 780.

[b] Deut. 21. 13.
[c] pen. 10. 3.
† Heb. *lethec.*
† Heb. *sefyll-beth.*
[d] Jer. 30. 9. Ezec. 34. 23. a 37. 22.
[e] Es. 2. 2. Michah 4. 1.
[a] Es. 1. 18. a 3. 13. Jer. 25. 31. pen. 12. 2. Michah 6. 2.
[b] Jer. 4. 28. a 12. 4. Seph. 1. 3.
† Heb. *dorraf ymaith.*
[c] Es. 5. 13.
† Heb. *dorrir ymaith.*
[d] Phil. 3. 19.
† Heb. *eu henaid.*
[e] Es. 24. 2.
† Heb. *dychwelaf.*
[f] Lef. 26. 26. Michah 6. 14. Hag. 1. 6.
[g] Es. 44. 20. pen. 5. 4.
[h] Es. 1. 29. a 57. 5, 7. Ezec. 6. 13. a 20. 28.
[i] Amos 7. 17. Rhuf. 1. 28.
‖ Neu, *Onid ymwelaf,* &c.
‖ Neu, *a gospir.*
[k] pen. 9. 15. a 12. 11. Amos 4. 4.
[l] 1 Bren. 12. 29.
[m] Seph. 1. 5.
[n] Amos 8. 14.
‖ Neu, *Chwaithodd.*
[o] Michah 7. 3.
† Heb. *thariannau.*
[p] Jer. 2. 26.
‖ Neu, *ac mi a'u ceryddais hwynt oll.*
‖ Neu, *Ni ddioddef eu gwaith iddynt droi.*
[a] pen. 4. 12.

Cyn CRIST Cylch 780.

5 A [b] balchder Israel a ddwg dystiolaeth yn ei wyneb: am hynny Israel ac Ephraim a syrthiant yn eu hanwiredd; Judah hefyd a syrth gyd â hwynt.

6 [c] A'u defaid ac â'u gwartheg y deuant i geisio yr ARGLWYDD; ond nis cânt *ef*: ciliodd efe oddi wrthynt.

7 Yn erbyn yr ARGLWYDD y buant anffyddlawn: canys cenhedlasant blant dïeithr: [d] mis bellach a'u difa hwynt ynghyd â'u rhannau.

8 [e] Cenwch y corn yn Gibeah, yr udgorn yn Ramah; bloeddiwch *yn* Bethafen ar dy ol di, Benjamin.

9 Ephraim fydd yn anrhaith yn nydd y cerydd: ym mysg llwythau Israel y perais wybod yr hyn fydd yn sicr.

10 Bu dywysogion Judah fel [f] symmudwyr terfyn: *am hynny* y tywalltaf arnynt fy llid fel dwfr.

11 Gorthrymmwyd Ephraim, dryll-iwyd ef mewn barn, am iddo yn ewyllysgar fyned ar ol y gorchymyn.

12 Am hynny *y byddaf* fel gwyfyn i Ephraim, ac fel ‖ pydredd i dŷ Judah.

13 Pan welodd Ephraim ei lesgedd, a Judah ei archoll; yna yr aeth Ephraim [g] at yr Assyriad, ac a hebryngodd ‖ at frenhin Jareb: etto ni allai efe eich meddyginiaethu, na'ch iachâu o'ch archoll.

14 Canys [h] mi *a fyddaf* i Ephraim fel llew, ac i dŷ Judah fel cenaw llew: myfi a ysglyfaethaf, ac a âf ymaith; dygaf ymaith, ac ni *bydd* a achubo.

15 ¶ Af *a* dychwelaf i'm lle, hyd oni † [i] chydnabyddont eu bai, a cheisio fy wyneb: [k] pan fyddo adfyd arnynt, y'm bore-geisiant.

PENNOD VI.

1 *Annog i edifeirwch.* 4 *Achwyn mor anhynaws ac mor annuwiol ydynt.*

DEUWCH, a dychwelwn at yr ARGLWYDD: canys [a] efe a'n drylliodd, ac efe a'n hiachâ ni; efe a darawodd, ac efe a'n meddyginiaetha ni.

2 [b] Efe a'n bywhâ ni ar ol deuddydd, a'r trydydd dydd y cyfyd ni i fynu, a byddwn fyw ger ei fron ef.

3 Yna yr adnabyddwn, *os* dilynwn adnabod yr ARGLWYDD: ei fynediad a ddarperir fel y bore; ac [c] efe a ddaw [d] fel gwlaw attom, fel y diweddar-wlaw *a*'r cynhar-wlaw i'r ddaear.

4 ¶ Beth a wnaf i ti, [e] Ephraim? beth a wnaf i ti, Judah? eich ‖ mwynder sydd yn ymado [f] fel cwmmwl y bore, ac fel gwlith boreol.

5 Am hynny y tarewais *hwynt* trwy y prophwydi; lleddais hwynt â geiriau fy ngenau: ‖ a'th farnedigaethau *sydd fel* goleuni yn myned allan.

6 Canys ewyllysiais [g] drugaredd, ac [h] nid aberth; a gwybodaeth o DDUW, yn fwy nâ phoeth-offrymmau.

7 A'r rhai hyn fel ‖ dynion [i] a dorrasant y cyfammod: yno y buant anffyddlawn i'm herbyn.

8 [k] Dinas gweithredwyr anwiredd *yw* Gilead, ‖ wedi ei halogi gan waed.

9 Ac fel y mae mintai o ladron yn disgwyl gwr, *felly* [l] y mae cynnulleidfa yr offeiriaid yn lladd ar y ffordd ‖ yn gyttûn: canys gwnant ysgelerder.

10 Gwelais yn nhŷ Israel beth erchyll: yno *y mae* godineb Ephraim; halogwyd Israel.

11 Gosododd hefyd gynhauaf i tithau, Judah, a mi yn dychwelyd caethiwed fy mhobl.

PENNOD VII.

1 *Argyhoeddi amryw bechodau.* 11 *Digofaint Duw yn erbyn y bobl am eu rhagrith.*

AMI yn ewyllysio iachâu Israel, datguddiwyd anwiredd Ephraim, a drygioni Samaria: canys gwnant ffalsder; a'r lleidr a ddaw i mewn, *a* mintai o yspeilwyr a anrheithia oddi allan.

2 Ac nid ydynt yn † meddwl yn eu calonnau fy mod i yn cofio eu holl ddrygioni hwynt: weithian eu gweithredoedd eu hun a'u hamgylchynodd; y maent ger bron fy wyneb.

3 Llawenhânt y brenhin â'u drygioni, a'r tywysogion â'u celwyddau.

4 Pawb o honynt *sydd* yn torri prïodas, fel ffwrn wedi ei thwymno gan y pobydd, ‖ *yr hwn* a baid â ‖ chodi wedi iddo dylino y toes, hyd oni byddo wedi ei lefeinio.

5 Yn niwrnod ein brenhin y tywysogion a'*i* gwnaethant yn glaf ‖ â chostrelau gwin: estynodd ei law gyd â gwatwarwyr.

6 Fel yr oeddynt yn cynllwyn, darparasant eu calon fel ffwrn: eu pobydd a gwsg ar hyd y nos, y bore y llysg fel fflam dân.

7 Pawb o honynt a wresogant fel y ffwrn, ac a ysant eu barnwyr: eu holl frenhinoedd a gwympasant, [a] heb *un* o honynt yn galw arnaf fi.

8 Ephraim [b] a ymgymmysgodd â'r bobloedd; Ephraim sydd *fel* teisen heb ei throi.

Cyn CRIST Cylch 780.

‖ Neu, *pryf.*

[b] pen. 7. 10.

[c] Diar. 1. 28. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. Ezec. 8. 18. Michah 3. 4. Ioan 7. 34.

[d] Zech. 11. 8.

[e] pen. 8. 1.

[f] Deut. 19. 14.

[g] pen. 7. 11. a 12. 1.

‖ Neu, *at y brenhin a ddadleuai.*

[h] Galar. 3. 10.

† Heb. *byddant euog o'u.*

[i] Lef. 26. 40. Jer. 29. 12. Ezec. 6. 9. a 20. 43. a 36. 31.

[k] Ps. 78. 34.

Cylch 780.

[a] Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6. Job 5. 18.

[b] 1 Cor. 15. 4.

[c] Ps. 72. 6.

[d] Job 29. 23.

[e] pen. 11. 8.

‖ Neu, *daioni*, neu, *trugaredd.*

[f] pen. 13. 3.

‖ Neu, *fel y byddai dy farnedigaethau fel goleuni.*

[g] 1 Sam. 15. 22. Preg. 5. 1. Matt. 9. 13. a 12. 7.

[h] Ps. 50. 8. Diar. 21. 3. Es. 1. 11.

‖ Neu, *Adda*, Job 31. 33.

[i] pen. 8. 1.

[k] pen. 12. 11.

‖ Neu, *cyfarwydd*, neu, *cyfrwys am waed.*

[l] Jer. 11. 9. Ezec. 22. 26

‖ Neu, *dg* un *ysgwydd*, neu, *i Sichem.*

† Heb. *dywedyd wrth eu calonnau.*

‖ Neu, *paid y cyfodydd.*

‖ Neu, *deffrôi.*

‖ Neu, *â gwres gan win.*

Cyflawnwyd cylch 773.

[a] Es. 64. 7.

[b] Ps. 106. 35.

9 Estroniaid a fwyttânt ei gryfder, ac nis gŵyr efe: ymdaenodd penwŷnni ar hyd-ddo, ac nis gwybu efe.

10 Ac y mae [c] balchder Israel yn tystiolaethu yn ei wyneb; ac er hyn oll ni thrôant at yr ARGLWYDD eu DUW, ac nis ceisiant ef.

11 ¶ Ephraim sydd fel colommen ynfyd heb galon; [d] galwant ar yr Aipht, ânt i Assyria.

12 Pan elont, taenaf fy rhwyd drostynt, a thynnaf hwynt i lawr fel ehediaid y nefoedd: cospaf hwynt fel y clybu eu cynnulleidfa hwynt.

13 Gwae hwynt; canys ffoisant oddi wrthyf: ‖ dinystr arnynt; o herwydd gwnaethant gamwedd i'm herbyn: er i mi eu gwared hwynt, etto hwy a ddywedasant gelwydd arnaf fi.

14 Ac [e] ni lefasant arnaf â'u calon, pan udasant ar eu gwelyau: am ŷd a melus win yr ymgasglant, ciliasant oddi wrthyf.

15 Er i mi ‖ rwymo *a* nerthu eu breichiau hwynt, etto meddyliasant ddrwg i mi.

16 Dychwelasant, nid at y Goruchaf: y maent [f] fel bwa twyllodrus: eu tywysogion a syrthiant gan y cleddyf am [g] gynddaredd eu tafod. Dyma eu gwatwar hwynt y'ngwlad yr Aipht.

PENNOD VIII.

1, 12 *Bygwth dinystr am annuwioldeb y bobl, 5 a'u gau-ddduwiaeth.*

AT † dy safn â'r [a] udgorn: [b] fel yr eryr *y daw* yn erbyn tŷ yr ARGLWYDD, am iddynt [c] droseddu fy nghyfammod, a phechu yn erbyn fy nghyfraith.

2 Israel a lefant arnaf, Fy NUW, nyni a'th adwaenom di.

3 Israel a fwriodd heibio ddaioni: y gelyn a'i herlid yntau.

4 Hwy a wnaethant frenhinoedd, ac nid trwof fi; gwnaethant dywysogion, ac nis gwybûm: [d] o'u harian a'u haur y gwnaethant iddynt eu hun ddelwau, fel y torrer hwynt ymaith.

5 ¶ Samaria, dy lo a'*th* fwriodd heibio: fy nig a gynneuodd i'w herbyn; pa hyd ni fedrant *ddilyn* diniweidrwydd?

6 Canys o Israel *y mae*, y saer a'i gwnaeth: am hynny nid *yw* efe DDUW: ond yn ddrylliau y bydd llo Samaria.

7 Canys [e] gwynt a hauasant, a chorwynt a fedant: ‖ corsen ni bydd iddo: y dywysen ni wna flawd: *ac* os gwna, dïeithriaid a'i llwngc.

8 Israel a lyngcwyd: bellach y byddant ym mysg y cenhedloedd [f] fel dodrefnyn heb hoffder ynddo.

9 Canys hwy a aethant i fynu i Assyria, yn asyn gwyllt unig iddo ei hun: Ephraim [g] a gyflogodd gariadau.

10 Hefyd er iddynt gyflogi *rhai* ym mysg y cenhedloedd, yn awr [h] mi a'u casglaf hwynt: canys ‖ tristânt ychydig, o herwydd baich [i] brenhin y tywysogion.

11 O herwydd amlhâu o Ephraim allorau i bechu, allorau fydd ganddo i bechu.

12 Mi a ysgrifenais iddo bethau mawrion fy nghyfraith, *ac* fel dïeithr-beth y cyfrifwyd.

13 [k] ‖ *Yn lle* ebyrth fy offrymmau, cig a aberthant, ac a fwyttânt; yr ARGLWYDD nid yw foddlawn iddynt: efe a gofia bellach eu hanwiredd, ac efe a ofwya eu pechodau; [l] dychwelant i'r Aipht.

14 Canys anghofiodd Israel [m] ei wneuthurwr, ac a adeiladodd demlau; a Judah a amlhâodd ddinasoedd caerog: ond myfi a anfonaf dân i'w ddinasoedd, ac efe a ysa ei balasau.

PENNOD IX.

Cyfyngder a chaethiwed Israel am eu pechodau a'u gau-ddduwiaeth.

ISRAEL, na orfoledda gan lawenydd, fel pobloedd *eraill:* canys putteiniaist oddi wrth dy DDUW, [a] gwobrau a hoffaist ‖ ar bob llawr-dyrnu ŷd.

2 Y llawr-dyrnu na'r ‖ gwin-wrŷf nis portha hwynt, a'r gwin newydd a'i twylla hi.

3 Ni thrigant y'ngwlad yr ARGLWYDD; ond [b] Ephraim a ddychwel i'r Aipht, ac [c] yn Assyria y bwyttânt *beth* aflan.

4 Nid offrymmant win i'r ARGLWYDD, a'u haberthau ni bydd melus ganddo; *byddant* iddynt fel bara galarwyr; pawb a fwyttâo o hono a halogir: o herwydd eu bara dros eu heneidiau ni ddaw i dŷ yr ARGLWYDD.

5 Beth a wnewch ar ddydd yr uchelwyl, ac ar ddydd gwyl yr ARGLWYDD?

6 Canys wele, aethant ymaith gan ‖ ddinystr; yr Aipht a'u casgl hwynt, Memphis a'u cladd hwynt: ‖ [d] danadl a oresgyn hyfryd-*leoedd* eu harian hwynt; drain *a dŷf* yn eu pebyll.

7 Dyddiau i ymweled a ddaethant, dyddiau talu y pwyth a ddaethant; Is-

Cyn CRIST Cylch 780.

[e] pen. 5. 5.

[d] Edrych 2 Bren. 15. 19. a 17. 4. pen. 5. 13. a 12. 1.

‖ Neu, *anrhaith.*

[e] Job 35. 9, 10.

‖ Neu, *geryddu.*

[f] Ps. 78. 57.

[g] Ps. 73. 9.

Cyn CRIST Cylch 760.

† Heb. *daflod dy enau.*

[a] pen. 5. 8.

[b] Deut. 28. 49. Jer. 4. 13. Hab. 1. 8.

[c] pen. 6. 7.

[d] pen. 2. 8.

[e] pen. 10. 12, 13.

‖ Neu, *ŷd ar ei droed.*

Cyn CRIST Cylch 760.

[f] Jer. 22. 28. a 48. 38.

[g] Es. 30. 6. Ezec. 16. 33, 34. Cylch 771.

[h] pen. 10. 10.

‖ Neu, *dechreuant ychydig.*

[i] Es. 10. 8. Dan. 2. 37. pen. 12. 11.

[k] Jer. 7. 21. Zech. 7. 6.

‖ Neu, *Yn ebyrth, &c.*

[l] pen. 9. 3. a 11. 5.

[m] Es. 29. 23. Eph. 2. 10.

[a] Jer. 44. 17.

‖ Neu, *ym mhob.*

‖ Neu, *gwin-lestr.*

[b] pen. 8. 13. a 11. 5.

[c] Ezec. 4. 13. Dan. 1. 8.

‖ Neu, *anrhaith.*

‖ Neu, *eu harian a ddeisyfir, danadl a'u goresgyn.* Heb. *dymuniad eu harglwydd, &c.*

[d] Es. 32. 13. a 34. 13. pen. 10. 8.

Cyn CRIST Cylch 760.

rael a gânt wybod *hyn:* y prophwyd *sydd* ffol, [e] ynfyd *yw* y gwr ysprydol, am amlder dy anwiredd, a'r câs mawr.

8 [f] Gwyliedydd Ephraim *a fu* gyd â'm DUW; *aeth* y prophwyd yn fagl adarwr yn ei holl lwybrau, *ac* yn gasineb ‖ yn nhŷ ei DDUW.

9 [g] *Ym*-lygrasant yn ddwfn, megis [h] yn amser Gibeah: *am hynny* efe a goffa eu hanwiredd, efe a ymwêl a'u pechod.

10 Cefais Israel fel grawnwin yn yr anialwch; gwelais eich tadau megis [i] y ffrwyth cynharaf yn y ffigysbren yn ei dechreuad: *ond* hwy a aethant at [k] Baal-peor, [l] ymddidolasant at [m] y gwarth hwnnw; a bu *eu* ffieidd-dra fel y carasant.

11 *Am* Ephraim, cu gogoniant hwy a eheda fel aderyn; o'r enedigaeth, o'r groth, ac o'r beichiogi.

12 [n] Er iddynt fagu eu plant, gwnaf hwynt yn amddifad o ddynion: a gwae hwynt, pan ymadawyf oddi wrthynt.

13 Ephraim, fel y gwelais [o] Tyrus, *a* blannwyd mewn hyfryd gyfannedd: etto Ephraim a ddwg ei blant allan at y lleiddiad.

14 Dyro iddynt, ARGLWYDD: beth a roddi? dyro iddynt [p] groth yn erthylu, a bronnau hespion.

15 Eu holl ddrygioni [q] *sydd* yn Gilgal: canys yno y casêais hwynt: am ddrygioni eu gweithredoedd y bwriaf hwynt allan o'm tŷ; ni chwanegaf eu caru hwynt: [r] eu holl dywysogion *sydd* wrthryfelgar.

16 Ephraim a darawyd, eu gwraidd a wywodd, dwyn ffrwyth nis gwnant; ac os cenhedlant, etto lladdaf † anwyl-*blant* eu crothau.

17 Fy NUW a'u gwrthyd hwynt, am na wrandawsant arno ef: am hynny y byddant grwydraid ym mhlith y cenhedloedd.

PENNOD X.

Argyhoeddi Israel am eu pechodau a'u gau-dduwiaeth.

‖ GWINWYDDEN [a] wag *yw* Israel; efe a ddwg ffrwyth iddo ei hun: yn ol amlder ei ffrwyth [b] yr amlhâodd efe allorau; yn ol daioni ei dir gwnaethant † ddelwau têg.

2 ‖ Eu calon a ymrannodd; yn awr y ceir hwy yn feius: efe a dyrr i lawr eu hallorau hwynt; efe a † ddistrywia eu delwau.

3 Canys yr awr hon y dywedant, [c] Nid *oes* i ni frenhin, am nad ofnasom yr ARGLWYDD; a pheth a wnai brenhin i ni?

4 Dywedasant eiriau, gan dyngu anudon wrth wneuthur ammod; tarddodd barn [d] megis wermod yn rhychau y meusydd:

5 Preswylwyr Samaria a ofnant o herwydd lloiau Beth-afen; canys ei bobl a alara drosto, a'i ‖ offeiriaid *y rhai* a lawenychant ynddo, o achos [e] ei ogoniant, am iddo ymadaw oddi wrtho ef.

6 *Hefyd* efe a ddygir i Assyria yn anrheg i [f] frenhin Jareb: Ephraim a dderbyn gywilydd, ac Israel a fydd cywilydd [g] ganddo ei gynghor ei hun.

7 Samaria, ei brenhin a dorrir ymaith fel ewyn ar wyneb y dwfr.

8 *A* distrywir uchelfëydd Afen, [h] pechod Israel; [i] dring drain a mïeri ar eu hallorau: a [k] dywedant wrth y mynyddoedd, Gorchuddiwch ni; ac wrth y bryniau, Syrthiwch arnom.

9 O Israel, ti a bechaist er [l] dyddiau Gibeah: yno y safasant; a'r rhyfel yn Gibeah yn erbyn plant anwiredd ni oddiweddodd hwynt.

10 Wrth fy ewyllys y cospaf hwynt: a [m] phobl a gesglir yn eu herbyn, ‖ pan ymrwymont yn eu dwy gwys.

11 Ac Ephraim *sydd* anner wedi ei dysgu, yn dda ganddi ddyrnu; a minnau a aethum dros degwch ei gwddf hi: paraf i Ephraim farchogaeth; Judah a ardd, *a* Jacob a lyfna iddo.

12 [n] Heuwch i chwi mewn cyfiawnder, medwch mewn trugaredd; [o] braenerwch i chwi fraenar: canys *y mae* yn amser i geisio yr ARGLWYDD, hyd oni ddelo a gwlawio cyfiawnder arnoch.

13 [p] Arddasoch i chwi ddrygioni, medasoch anwiredd, bwyttasoch ffrwyth celwydd; am i ti ymddiried yn dy ffordd dy hun, yn llïosowgrwydd dy gedyrn.

14 Am hynny y cyfyd terfysg ym mysg dy bobl, a'th holl ymddiffynfëydd a ddinystrir, fel y darfu i Salman ddinystrio [q] Betharbel yn amser rhyfel; *lle* [r] y drylliwyd y fam ar y plant.

15 Fel hynny y gwna Bethel i chwi, † am eich mawr-ddrwg: gan ddifetha y difethir brenhin Israel ar fore-gwaith.

PENNOD XI.

1 *Annïolchgarwch Israel i Dduw am ei ddoniau.* 5 *Eu barnedigaeth hwy;* 8 *a thrugareddau Duw tu ag attynt.*

PAN *oedd* Israel yn fachgen, mi a'i cerais ef, ac [a] elwais [b] fy mab o'r Aipht.

Cyn CRIST Cylch 740.

Cylch 740.

[e] Michah 2. 11 Seph. 3. 4.
[f] Ezec. 3. 17.
‖ Neu, *yn erbyn tŷ*, &c.
[g] Es. 31. 6. pen. 10. 9.
[h] Barn. 19. 22.
[i] Es. 28. 4. Michah 7. 1.
[k] Num. 25. 3. Ps. 106. 28.
[l] pen. 4. 14.
[m] Jer. 11. 13.
[n] Job 27. 14.
[o] Edrych Ezec. 26, a 27, a 28.
[p] Luc 23. 29.
[q] pen. 4. 15. a 12. 11.
[r] Es. 1. 23.
† Heb. *ddymuniadau.*
‖ Neu, *Gwinwydden yn gwaghau y ffrwyth a roddo.*
[a] Nah. 2. 2.
[b] pen. 8. 11. a 12. 11.
† Heb. *sefyllbethau.*
‖ Neu, *Efe a rannodd eu calon hwynt.*
† Heb. *dorrfynygla.*

[c] pen. 3. 4.
[d] Edrych Deut. 29. 18. Amos 6. 12. Act. 8. 23. Heb. 12. 15.
‖ Neu, *Chemarim.*
[e] 1 Sam. 4. 21, 22.
[f] pen. 5. 13.
[g] pen. 11. 6.
[h] Deut. 9. 21.
[i] pen. 9. 6.
[k] Es. 2. 19. Luc 23. 30. Dat. 6. 16. a 9. 6.
[l] pen. 9. 9.
[m] Jer. 16. 16. pen. 8. 10.
‖ Neu, *pan rwymwyf hwynt am eu dau drosedd,* neu, *yn eu dwy drigfa.*
[n] Diar. 11. 18.
[o] Jer. 4. 3.
[p] Job 4. 8. Diar. 22. 8. Gal. 6. 7.
[q] 2 Bren. 18. 34. a 19. 13.
[r] pen. 13. 16.
† Heb. *am ddrygioni eich drygioni.*

Cylch 740.
[a] Matt. 2. 15.
[b] Exod. 4. 22. 23.

Cyn CRIST Cylch 740.

2 *Fel* y galwant arnynt, felly hwythau a âent o'u gŵydd hwy; aberthasant i Baalim, llosgasant arogl-darth i ddelwau cerfiedig.

3 Myfi hefyd a ddysgais i Ephraim gerdded, gan eu cymmeryd erbyn eu breichiau; ond ni chydnabuant mai myfi a'u meddyginiaethodd hwynt.

4 Tynnais hwynt â rheffynnau dynol, â rhwymau cariad; ac oeddwn iddynt megis y rhai a godant yr iau ar eu bochgernau hwynt; a bwriais attynt fwyd.

[e] Edrych pen. 9. 3. Cylch 728.

5 ¶ [c] Ni ddychwel efe i wlad yr Aipht; ond yr Assyriad fydd ei frenhin, am iddynt wrthod troi.

6 A'r cleddyf a erys ar ei ddinasoedd ef, ac a dreulia ac a ysa ei geingciau ef, [d] am eu cynghorion eu hun.

[d] pen. 10. 6.

7 A'm pobl i sydd ar feddwl cilio oddi wrthyf fi; er iddynt eu galw at y Goruchaf, † etto ni ddyrchafai neb *ef*.

† Heb. *ynghyd ni ddyrchafodd.*

8 [e] Pa fodd y'th roddaf ymaith, Ephraim? y'th roddaf i fynu, Israel? pa fodd y'th wnaf fel [f] Admah? *ac* y'th osodaf megis Seboim? [g] trodd fy nghalon ynof, a'm hedifeirwch a gyd-gynneuwyd.

[e] pen. 6. 4.

[f] Gen. 14. 8. a 19. 24. Deut. 29. 23. Amos 4. 11.

[g] Es. 63. 15. Jer. 31. 20.

9 Ni chyflawnaf angerdd fy llid, ni ddychwelaf i ddinystrio Ephraim: [h] canys Duw *ydwyf* fi, ac nid dyn; y Sant yn dy ganol di; ac nid âf i mewn i'r ddinas.

[h] Num. 23. 19. Mal. 3. 6.

10 Ar ol yr Arglwydd yr ânt; [i] efe a rua fel llew: pan ruo efe, yna meibion o'r gorllewin a ddychrynant.

[i] Joel 3. 16. Amos 1. 2.

11 Dychrynant fel aderyn o'r Aipht, ac [k] fel colommen o dir Assyria: a mi a'u gosodaf hwynt yn eu tai, medd yr Arglwydd.

[k] Es. 60. 8.

12 Ephraim a'm hamgylchynodd â chelwydd, a thŷ Israel â thwyll; ond y mae Judah etto yn llywodraethu gyd â Duw, ac yn ffyddlawn gyd â'r ‖ saint.

‖ Neu, *sanct-eiddiolaf.*

PENNOD XII.

1 *Argyhoeddi Ephraim, Judah, a Jacob.* 3 *Y mae yn eu hannog i edifarhâu, o herwydd y daioni a gawsent.* 7 *Pechodau Ephraim yn cyffrôi Duw.*

Cylch 725.

EPHRAIM sydd yn ymborthi ar wynt, ac yn dilyn gwynt y dwyrain: ar hyd y dydd yr amlhâodd gelwydd a dinystr; [a] ammod a wnaethant â'r Assyriaid; *ac* [b] olew a ddygwyd i'r Aipht.

[a] pen. 5. 13. a 7. 11.

[b] Es. 30. 6. a 57. 9.

2 Ac *y mae* gan yr Arglwydd gŵyn ar Judah; ac efe a ymwêl â Jacob yn ol ei ffyrdd: yn ol ei weithredoedd y tâl iddo y pwyth.

3 ¶ Yn y groth [c] y daliodd efe sawdl ei frawd, ac yn ei nerth † [d] y cafodd allu gyd â Duw.

[c] Gen. 25. 26.

† Heb. *y bu dywysog*, neu, *yr ymddûg yn dywysogaidd.*

[d] Gen. 32. 24, &c.

4 Ië, cafodd nerth ar yr angel, a gorchfygodd; wylodd, ac ymbiliodd âg ef: [e] cafodd ef *yn* Bethel, ac yno yr ymddiddanodd â ni;

[e] Gen. 28. 12. a 35. 9, 10.

5 Sef Arglwydd Duw y lluoedd: [f] yr Arglwydd *yw* ei goffadwriaeth.

[f] Exod. 3. 15.

6 [g] Tro dithau at dy Dduw; cadw drugaredd, a barn, a disgwyl wrth dy Dduw bob amser.

[g] pen. 14. 1.

7 ¶ ‖ Marsiandwr *yw efe;* yn ei law ef *y mae* cloriannau twyll: da ganddo ‖ orthrymmu.

‖ Neu, *Canaan.*

‖ Neu, *dwyllo.*

8 A dywedodd Ephraim, [h] Etto mi a gyfoethogais, cefais i mi olud; ‖ ni chafwyd *yn* fy holl lafur anwiredd ynof, *a fyddai* bechod.

[h] Zech. 11. 5.

‖ Neu, *fy holl lafuriau ni'm digonant:* efe a gaiff *gosp anwiredd yr hwn y mae pechod ynddo.*

9 A [i] mi, *yr hwn yw* yr Arglwydd dy Dduw *a'th ddug* o dir yr Aipht, [k] a wnaf i ti drigo etto mewn pebyll, megis ar ddyddiau uchel-wyl.

[i] pen. 13. 4.

[k] Lef. 23. 42, 43. Zech. 14. 16.

10 Ymddiddenais trwy y prophwydi, a mi a amlhêais weledigaethau, ac a arferais gyffelybiaethau, trwy law y prophwydi.

11 *A oes* [l] anwiredd yn Gilead? yn ddïau gwagedd ydynt; yn [m] Gilgal yr aberthant ychain: [n] eu hallorau *hefyd sydd* fel carneddau yn rhychau y meusydd.

[l] pen. 6. 8.

[m] pen. 4. 15. a 9. 15. Amos 4. 4. a 5. 5.

[n] pen. 8. 11. a 10. 1.

12 [o] Ffôdd Jacob hefyd i wlad Syria, a [p] gwasanaethodd Israel am wraig, ac am wraig y cadwodd *ddefaid.*

[o] Gen. 28. 5.

[p] Gen. 29. 20, 28.

13 A [q] thrwy brophwyd y dug yr Arglwydd Israel o'r Aipht, a thrwy brophwyd y cadwyd ef.

[q] Exod. 12. 50. 51. a 13. 3. Ps. 77. 20. Es. 63. 11.

14 Ephraim a'*i* cyffrôdd *ef* i ddig yng nghyd â chwerwedd; am hynny y gâd efe ei waed ef arno, a'i Arglwydd a dâl iddo ei waradwydd.

PENNOD XIII.

1 *Gogoniant Ephraim, o herwydd eu gau-ddûwiaeth, yn diflannu.* 5 *Digofaint Duw wrthynt am eu hangharedigrwydd hwy.* 9 *Addewid o drugaredd Duw.* 15 *Barnedigaeth am anufudd-dod.*

Cylch 725.

PAN lefarodd Ephraim, dychryn, ymddyrchafodd efe yn Israel; ond pan bechodd gyd â Baal y bu farw.

2 Ac yr awr hon ychwanegasant bechu, ac [a] o'u harian y gwnaethant iddynt ddelwau tawdd, *ac* eilunod, yn ol eu deall eu hun, y cwbl o waith y crefftwyr, am y rhai y maent yn dywedyd, Y rhai ‖ a aberthant, [b] cusanant y lloi.

[a] pen. 2. 8. a 8. 4.

‖ Neu, *a aberthant ddyn.*

[b] Edrych 1 Bren. 19. 18.

3 Am hynny y byddant [c] fel y bore-

[c] pen. 6. 4.

Cyn CRIST Cylch 725.

gwmmwl, ac megis y gwlith yr ymedy yn fore, [d] fel mân us a chwaler gan gorwynt allan o'r llawr-dyrnu, ac fel mŵg o'r ‖ ffumer.

4 Etto [e] myfi *yw* yr ARGLWYDD dy DDUW, *a'th ddug di* o dir yr Aipht; ac ni chai gydnabod DUW ond myfi: ac [f] nid *oes* Iachawdwr ond myfi.

5 ¶ Mi a'th adnabûm yn y diffaethwch, [g] yn nhir sychder mawr.

6 [h] Fel *yr oedd* eu porfa, y cawsant eu gwala: cawsant eu gwala, a chodasant eu calonnau; ac [i] anghofiasant fi.

7 Ond [k] mi a fyddaf fel llew iddynt; megis [l] llewpard ar y ffordd y disgwyliaf *hwynt.*

8 Cyfarfyddaf â hwynt [m] fel arth wedi colli *ei chenawon,* rhwygaf orchudd eu calon hwynt; ac yna fel llew y difaf hwynt: bwystfil y maes a'u llarpia hwynt.

9 ¶ O Israel, tydi a'th ddinystriaist dy hun; ond ynof fi *y mae* † dy gymhorth.

10 Dy frenhin fyddaf: [n] pa le *y mae arall* a'th waredo di yn dy holl ddinasoedd? a'th frawdwyr, am y rhai y dywedaist, Dyro i mi frenhin a thywysogion?

11 Rhoddais i ti [o] frenhin yn fy nig, a dygais *ef* ymaith yn fy llid.

12 [p] Rhwymwyd anwiredd Ephraim; cuddiwyd ei bechod ef.

13 [q] Gofid un yn esgor a ddaw arno: mab anghall yw efe; canys ni ddylasai efe sefyll † yn hir yn esgoreddfa y plant.

14 [r] O law y bedd yr achubaf hwynt; oddi wrth angau y gwaredaf hwynt: [s] byddaf ‖ angau i ti, O angau; byddaf drangc i ti, y bedd: cuddir edifeirwch o'm golwg.

15 ¶ Er [t] ei fod yn ffrwythlawn ym mysg *ei* frodyr, daw [u] gwynt y dwyrain, gwynt yr ARGLWYDD o'r anialwch a ddyrchafa, a'i ffynhonnell a sych, a'i ffynnon a â yn hesp: efe a yspeilia drysor pob llestr dymunol.

16 Diffaethir Samaria, am ei bod yn anufudd i'w DUW: syrthiant ar y cleddyf: [x] eu plant a ddryllir, a'u gwragedd beichiogion a rwygir.

PENNOD XIV.

1 *Annog i edifeirwch.* 4 *Addewid o fendithion Duw.*

[a] YMCHWEL, Israel, at yr ARGLWYDD dy DDUW; canys ti a syrthiaist trwy dy anwiredd.

2 Cymmerwch eiriau gyd â chwi, a dychwelwch at yr ARGLWYDD: dywedwch wrtho, Maddeu yr holl anwiredd; ‖ derbyn *ni* yn ddaionus: a thalwn *i ti* [b] loi ein gwefusau.

3 [c] Ni all Assur ein hachub ni; [d] ni farchogwn ar feirch; ac ni ddywedwn mwyach wrth waith ein dwylaw, O ein duwiau: o herwydd ynot ti y caiff yr amddifad drugaredd.

4 ¶ Meddyginiaethaf eu hymchweliad hwynt, caraf hwynt yn rhad: canys trodd fy nig oddi wrtho.

5 Byddaf fel gwlith i Israel: efe a ‖ flodeua fel y lili, ac a † leda ei wraidd megis Libanus.

6 Ei geingciau a ‖ gerddant, a bydd [e] ei degwch fel yr olew-wydden, a'i arogl fel Libanus.

7 Y rhai a arhosant dan ei gysgod ef a ddychwelant: adfywiant *fel* ŷd, ‖ blodeuant hefyd fel y winwydden: *bydd* ei ‖ goffadwriaeth fel gwin Libanus.

8 Ephraim *a ddywed,* Beth *sydd* i mi mwyach *a wnelwyf* âg eilunod? gwrandewais, ac edrychais arno: myfi *sydd* fel ffynnidwydden îr; o honof fi y ceir dy ffrwyth di.

9 [f] Pwy *sydd* ddoeth, ac efe a ddeall hyn? *a* deallgar, ac efe a'i gwybydd? canys [g] uniawn *yw* ffyrdd yr ARGLWYDD, a'r rhai cyfiawn a rodiant ynddynt: ond y troseddwyr a dramgwyddant ynddynt.

Cyn CRIST Cylch 725.

Cyflawnwyd cylch 721.

Cylch 725.

---

[d] Dan. 2. 35.
‖ Neu, *simnai.*
[e] Es. 43. 11. pen. 12. 9.
[f] Es. 43. 11. a 45. 21.
[g] Deut. 8. 15. a 32. 10.
[h] Deut. 32. 15.
[i] pen. 8. 14.
[k] Galar. 3. 10. pen. 5. 14.
[l] Jer. 5. 6.
[m] 2 Sam. 17. 8. Diar. 17. 12.
† Heb. *yn dy gymhorth.*
[n] pen. 10. 3.
[o] 1 Sam. 8. 5, &c. a 15. 22. a 16. 1.
[p] Job 14. 17.
[q] Es. 13. 8. Jer. 30. 6.
† Heb. *amser.*
[r] Es. 25. 8.
[s] 1 Cor. 15. 54, 55.
‖ Neu, *bläau.*
[t] Edrych Gen. 41. 52. a 48. 19.
[u] Ezec. 17. 10. a 19. 12.

[x] 2 Bren. 8. 12. pen. 10. 14. Nah. 3. 10.
[a] pen. 12. 6.
‖ Neu, *dyro ddaioni.*
[b] Heb. 13. 15.
[c] pen. 5. 13. a 12. 1.
[d] Ps. 33. 17. Es. 30. 16. a 31. 1.
‖ Neu, *dardda.*
† Heb. *dery.*
‖ Neu, *ymwasgarant.*
[e] Ps. 52. 8. Can. 4. 11.
‖ Neu, *tarddant.*
‖ Neu, *arogl.*
[f] Ps. 107. 43. Jer. 9. 12. Dan. 12. 10.
[g] Diar. 10. 29. Luc 2. 34. 2 Cor. 2. 16.

LLYFR JOEL.

PENNOD I.

1 *Jöel yn datgan amryw farnedigaethau Duw; ac yn annog i ddal arnynt,* 8 *ac i alaru:* 14 *yn gosod ympryd i gwynfan.*

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jöel mab Pethuel.

2 Gwrandewch hyn, chwi henuriaid; a rhoddwch glust, holl drigolion y wlad: a fu hyn yn eich dyddiau, neu yn nyddiau eich tadau?

3 Mynegwch hyn i'ch plant, a'ch plant i'w plant hwythau, a'u plant hwythau i genhedlaeth arall.

4 Gweddill y lindys a fwyttâodd y ceiliog rhedyn, a gweddill y ceiliog rhedyn a ddifâodd pryf y rhwd, a gweddill pryf y rhwd a ysodd y locust.

5 Deffrôwch, feddwyr, ac wylwch; ac udwch, holl yfwyr gwin, am y gwin newydd; canys torrwyd ef oddi wrth eich min.

6 O herwydd [a] cenhedlaeth gref anifeiriol a ddaeth i fynu ar fy nhir; dannedd llew *yw* ei dannedd, a childdannedd hen lew *sydd* iddi.

7 Gosododd fy ngwinwydden yn ddifrod, a'm ffigysbren † a ddirisgliodd: gan ddinoethi dinoethodd hi, a thaflodd *hi* ymaith: ei changau a wynasant.

8 ¶ Uda fel gwyryf wedi ymwregysu *mewn* sach-lïan am brïod ei hieuengctid.

9 Torrwyd oddi wrth dŷ yr ARGLWYDD [b] yr offrwm bwyd, a'r offrwm dïod: y mae yr offeiriaid, gweinidogion yr ARGLWYDD, yn galaru.

10 Difrodwyd y maes, y ddaear a alara; canys gwnaethpwyd difrod ar yr ŷd: ‖ sychodd y gwin newydd, llesgâodd yr olew.

11 Cywilyddiwch, y llafurwyr; udwch, y gwinwyddwyr, am y gwenith, ac am yr haidd: canys darfu am gynhauaf y maes.

12 Gwywodd y winwydden, llesgâodd y ffigysbren, y pren pomgranad, y balmwydden hefyd, a'r afallen, *a* holl brennau y maes a wywasant; am [c] wywo llawenydd oddi wrth feibion dynion.

13 Ymwregyswch a griddfenwch, chwi offeiriaid; udwch, weinidogion yr allor; deuwch, weinidogion fy NUW, gorweddwch ar hyd y nos mewn sach-lïan: canys attelir oddi wrth dŷ eich DUW [d] yr offrwm bwyd, a'r offrwm dïod.

14 ¶ [e] Cyssegrwch ympryd, gelwch [f] ‖ gymmanfa, cesglwch yr henuriaid, *a* holl drigolion y wlad, i dŷ yr ARGLWYDD eich DUW, a gwaeddwch ar yr ARGLWYDD;

15 [g] Och o'r diwrnod! canys [h] dydd yr ARGLWYDD *sydd* yn agos, ac fel difrod oddi wrth yr Hollalluog y daw.

16 Oni thorrwyd y'ngŵydd ‖ ein llygaid ni oddi wrth dŷ ein DUW, y bwyd, [i] y llawenydd, a'r digrifwch?

17 Pydrodd † yr hadau dan eu priddellau, yr ysguboriau a anrheithiwyd, yr ydlannau a fwriwyd i lawr; canys yr ŷd a wywodd.

18 O o'r griddfan y mae yr anifeiliaid! y mae yn gyfyng ar y minteioedd gwartheg, am nad *oes* borfa iddynt; y dïadellau defaid hefyd a anrheithiwyd.

19 Arnat ti, ARGLWYDD, y llefaf; canys [k] y tân a ddifâodd ‖ borfeydd yr anialwch, y fflam a oddeithiodd holl brennau y maes.

20 Anifeiliaid y maes hefyd sydd [l] yn brefu arnat; canys sychodd y ffrydiau dwfr, a'r tân a ysodd borfeydd yr anialwch.

PENNOD II.

1 *Y mae yn dangos i Sïon mor ofnadwy ydyw barnedigaethau Duw;* 12 *yn annog i edifeirwch;* 15 *yn gorchymyn ympryd,* 18 *ac yn addaw bendith arno.* 21 *Y mae yn cysuro Sïon â bendithion presennol,* 28 *ac â rhai a ddeuai.*

CENWCH yr udgorn yn Sïon, a bloeddiwch ar fynydd fy sancteiddrwydd: dychryned holl breswylwyr y wlad; canys daeth [a] dydd yr ARGLWYDD, canys *y mae* yn agos.

2 [b] Diwrnod tywyll du, diwrnod cymmylog a niwlog, fel y wawr wedi ymwasgaru ar y mynyddoedd: [c] pobl fawr a chryfion, [d] ni bu eu bath erioed, ac ni bydd eilwaith ar eu hol, hyd flynyddoedd cenhedlaeth, a chenhedlaeth.

Cyn CRIST Cylch 800.

[a] Felly Diar. 30. 25, 26, 27.

† Heb. *yn ddirisgliad.*

[b] ad. 13. pen. 2. 14.

‖ Neu, *cywilyddiodd.*

[c] Jer. 48. 33.

Cyn CRIST Cylch 800.

[d] ad. 9.

[e] pen. 2. 15.

[f] Lef. 23. 36.

‖ Neu, ddydd *gwaharddiad.*

[g] Jer. 30. 7.

[h] Es. 13. 6.

‖ *eich.*

[i] Deut. 16. 11, 14, 15.

† Heb. *y grawn.*

[k] pen. 2. 3.

‖ Neu, *drigfeydd.*

[l] Ps. 104. 21.

[a] pen. 1. 15. Seph. 1. 14, 15.

[b] Amos 5. 18.

[c] ad. 11, 25. pen. 1. 6.

[d] Exod. 10. 14.

Cyn CRIST Cylch 800.

3 [e] O'u blaen y difa y tân, ac ar eu hol y fflam; *mae* y wlad o'u blaen fel [f] gardd baradwys, ac ar eu hol yn ddiffaethwch anrheithiedig; a hefyd ni ddïangc dim ganddynt.

4 [g] Yr olwg arnynt *sydd* megis golwg o feirch; ac fel marchogion, felly y rhedant.

5 [h] Megis swn cerbydau ar bennau y mynyddoedd y llammant, fel swn tân ysol yn difa y sofl, *ac* fel pobl gryfion wedi ymosod i ryfel.

6 O'u blaen yr ofna y [i] bobl, pob wyneb a gasgl barddu.

7 Rhedant fel glewion, dringant y mur fel rhyfelwyr, a cherddant bob un yn ei ffordd ei hun, ac ni wyrant oddi ar eu llwybrau.

8 Ni wthiant y naill y llall; cerddant bob un ei lwybr ei hun: ac er eu syrthio ar y ‖ cleddyf, nid archollir hwynt.

9 Gwibiant ar hyd y ddinas; rhedant ar y mur, dringant i'r tai; ânt i mewn trwy y ffenestri fel lleidr.

10 O'u blaen y cryn y ddaear, y nefoedd a gynhyrfir; [k] yr haul a'r lleuad a dywyllir, a'r sêr a attaliant eu llewyrch.

11 A'r ARGLWYDD a rydd ei lef o flaen ei lu: canys mawr iawn *yw* ei wersyll ef: canys cryf *yw* yr hwn sydd yn gwneuthur ei air ef: o herwydd [l] mawr *yw* dydd yr ARGLWYDD, ac ofnadwy iawn; a phwy a'i herys?

12 ¶ Ond yr awr hon medd yr ARGLWYDD, [m] Dychwelwch attaf fi â'ch holl galon, âg ympryd hefyd, ac âg wylofain, ac â galar.

13 A [n] rhwygwch eich calon, ac nid eich dillad; ac ymchwelwch at yr ARGLWYDD eich DUW: o herwydd [o] graslawn a thrugarog *yw* efe, hwyrfrydig i ddigofaint, a mawr ei drugaredd, ac edifeiriol am ddrwg.

14 [p] Pwy a ŵyr a drŷ efe, ac edifarhâu, a gweddill [q] bendith ar ei ol, *sef* [r] bwyd-offrwm a dïod-offrwm i'r ARGLWYDD eich DUW?

15 ¶ [s] Cenwch udgorn yn Sïon, [t] cyssegrwch ympryd, gelwch gymmanfa:

16 Cesglwch y bobl; [u] cyssegrwch y gynnulleidfa: cynhullwch yr henuriaid; cesglwch y plant, a'r rhai yn sugno bronnau: [x] deued y prïod-fab allan o'i ystafell, a'r brïod-ferch allan o ystafell ei gwely.

17 Wyled yr offeiriaid, gweinidogion yr ARGLWYDD, [y] rhwng y porth a'r allor, a dywedant, Arbed dy bobl, O ARGLWYDD, ac na ddyro dy etifeddiaeth i warth; ‖ i lywodraethu o'r cenhedloedd arnynt: [z] paham y dywedent ym mhlith y bobloedd, Pa le *y mae* eu DUW hwynt?

18 ¶ Yna yr ARGLWYDD a eiddigedda am ei dir, ac a arbed ei bobl.

19 A'r ARGLWYDD a ettyb ac a ddywed wrth ei bobl, Wele fi yn anfon i chwi ŷd, a gwin, ac olew; a diwellir chwi o hono: ac ni wnaf chwi mwyach yn waradwydd ym mysg y cenhedloedd.

20 Eithr [a] bwriaf yn bell oddi wrthych y gogledd-*lu*, a gyrraf ef i dir sych diffaeth, a'i wyneb tu a môr y dwyrain, a'i ben ol tu a'r môr eithaf: a'i ddrewi a gyfyd, a'i ddrygsawr a â i fynu, am iddo † wneuthur mawrhydri.

21 ¶ Nac ofna di, ddaear, gorfoledda a llawenycha; canys yr ARGLWYDD a wna fawredd.

22 Nac ofnwch, anifeiliaid y maes: canys tarddu y mae [b] porfeydd yr anialwch; canys y pren a ddwg ei ffrwyth, y ffigysbren a'r winwydden a roddant eu cnwd.

23 Chwithau, plant Sïon, gorfoleddwch, ac ymlawenhêwch yn yr ARGLWYDD eich DUW: canys [c] efe a roddes i chwi [d] ‖ y cynnar-wlaw † yn gymhedrol, ac a wna i'r cynnar-wlaw a'r diweddar-wlaw ddisgyn i chwi yn y *mis* cyntaf.

24 A'r ysguboriau a lenwir o ŷd, a'r gwin newydd a'r olew a â dros y llestri.

25 A mi a dalaf i chwi y blynyddoedd [e] a ddifâodd y ceiliog rhedyn, pryf y rhwd, a'r locust, a'r lindys, fy llu mawr i, yr hwn a anfonais yn eich plith.

26 Yna y bwyttêwch, gan fwytta ac ymddigoni; ac y moliennwch enw yr ARGLWYDD eich DUW, yr hwn a wnaeth â chwi yn rhyfedd: ac ni waradwyddir fy mhobl byth.

27 [f] A chewch wybod fy *mod* i yng nghanol Israel, ac *mai* myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW, ac nid *neb* arall: a'm pobl nis gwaradwyddir byth.

28 ¶ [g] A bydd ar ol hynny, [h] y tywalltaf fy yspryd ar bob cnawd, a'ch meibion a'ch merched a brophwydant, eich henuriaid a welant freuddwydion, eich gwŷr ieuaingc a welant weledigaethau:

29 Ac ar y gweision hefyd ac ar y morwynion y tywalltaf fy yspryd yn y dyddiau hynny.

30 A [i] gwnaf ryfeddodau yn y nef-

Cyn CRIST Cylch 800.

[e] pen. 1. 19.
[f] Gen. 2. 8. a 13. 10.
[g] Dat. 9. 7.
[h] Dat. 9. 9.
[i] Nah. 2. 10.
‖ Neu, *gwayw.*
[k] Es. 13. 10. Ezec. 32. 7. ad. 31. pen. 3. 15.
[l] Jer. 30. 7. Amos 5. 18. Seph. 1. 15.
[m] Jer. 4. 1.
[n] Ps. 51. 17.
[o] Exod. 34. 6. Ps. 86. 5, 15. Jonah 4. 2.
[p] Jos. 14. 12. 2 Sam. 12. 22. Amos 5. 15. Jonah 3. 9. Seph. 2. 3.
[q] Es. 65. 8.
[r] pen. 1. 9.
[s] Num. 10. 3.
[t] pen. 1. 14.
[u] Exod. 19. 10, 22.
[x] 1 Cor. 7. 5.
[y] Ezec. 8. 16. Matt. 23. 35.
‖ Neu, *i'w gwatwar o'r cenhedloedd.*
[z] Ps. 42. 10. a 79. 10. a 115. 2. Michah 7. 10.
[a] Edrych Exod. 10. 19.
† Heb. *fawrygu gwneuthur.*
[b] Zech. 8. 12.
[c] Lef. 26. 4. Deut. 11. 14.
[d] Iago 5. 7.
‖ Neu, *athraw cyfiawnder.*
† Heb. *yn ol cyfiawnder.*
[e] pen. 1. 4.
[f] pen. 3. 17.
[g] Es. 44. 3. Ezec. 39. 29. Act. 2. 17.
[h] Zech. 12. 10. Ioan. 7. 39.
[i] Matt. 24. 29. Marc 13. 24. Luc 21. 25.

oedd; ac yn y ddaear, gwaed, a thân, a cholofnau mŵg.

31 [k] Yr haul a droir yn dywyllwch, a'r lleuad yn waed, o flaen dyfod mawr ac ofnadwy ddydd yr ARGLWYDD.

32 A bydd, [l] yr achubir pob un a alwo ar enw yr ARGLWYDD; canys [m] bydd ymwared, fel y dywedodd yr ARGLWYDD, ym mynydd Sïon, ac yn Jerusalem, ac yn y gweddillion a alwo yr ARGLWYDD.

PENNOD III.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn gelynion ei bobl:*
9 *ac y bydd rhaid ei adnabod ef yn ei farnedigaeth.*
18 *Ei fendithion ef ar yr eglwys.*

CANYS wele, yn y dyddiau hynny, ac yn yr amser hwnnw, pan ddychwelwyf gaethiwed Judah a Jerusalem,

2 Casglaf hefyd yr holl genhedloedd, a dygaf hwynt i waered i ddyffryn Jehosaphat; a dadleuaf â hwynt yno dros fy mhobl, a'm hetifeddiaeth Israel, y rhai a wasgarasant hwy ym mysg y cenhedloedd, a rhannasant fy nhir.

3 Ac ar fy mhobl y bwriasant goelbrennau, a rhoddasant y bachgen er puttain, a gwerthasant fachgennes er gwin, fel yr yfent.

4 Tyrus hefyd a Sidon, a holl ardaloedd Palestina, beth sydd i chwi *a wneloch* â mi? a delwch i mi y pwyth? ac os telwch i mi, buan iawn y dychwelaf eich tâl ar eich pen eich hunain.

5 Am i chwi gymmeryd fy arian a'm haur, a dwyn i'ch temlau fy nhlysau ‖ dymunol.

6 Gwerthasoch hefyd feibion Judah a meibion Jerusalem i'r Groegiaid, i'w pellhâu oddi wrth eu hardaloedd.

7 Wele, mi a'u codaf hwynt o'r lle y gwerthasoch hwynt iddo, ac a ddattroaf eich tâl ar eich pen eich hunain.

8 A minnau a werthaf eich meibion a'ch merched i law meibion Judah, a hwythau a'u gwerthant i'r Sabeaid, i genedl o bell; canys yr ARGLWYDD a lefarodd *hyn*.

9 ¶ [a] Cyhoeddwch hyn ym mysg y cenhedloedd, †gosodwch ryfel, deffrowch y gwŷr cryfion, nesâed y gwŷr o ryfel, deuant i fynu.

10 [b] Gyrrwch eich sychau yn gleddyfau, a'ch ‖ pladuriau yn wayw-ffyn: [c] dyweded y llesg, Cryf *ydwyf*.

11 Ymgesglwch, a deuwch y cenhedloedd o amgylch ogylch, ac ymgynhullwch: ‖ yno disgyn, O ARGLWYDD, dy gedyrn.

12 Deffroed y cenhedloedd, a deuant i fynu i ddyffryn Jehosaphat: o herwydd yno yr eisteddaf i farnu yr holl genhedloedd o amgylch.

13 [d] Rhowch i mewn y crymman; canys addfedodd y cynhauaf: deuwch, ewch i waered; o herwydd y gwrŷf a lanwodd, a'r gwasg-gafnau a aethant trosodd, am amlhâu eu drygioni hwynt.

14 Torfeydd, torfeydd *a fydd* yng nglynn ‖ terfyniad: canys agos *yw* dydd yr ARGLWYDD y'nglynn terfyniad.

15 [e] Yr haul a'r lloer a dywyllant, a'r sêr a attaliant eu llewyrch.

16 A'r ARGLWYDD [f] a rua o Sïon, ac a rydd ei lef o Jerusalem; [g] y nefoedd hefyd a'r ddaear a grynant: ond yr ARGLWYDD *fydd* †gobaith ei bobl, a chadernid meibion Israel.

17 Felly [h] y cewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW, yn trigo yn Sïon, fy mynydd sanctaidd: yna y bydd Jerusalem yn †sanctaidd, ac [i] nid â dïeithriaid trwyddi mwyach.

18 ¶ [k] A'r dydd hwnnw y bydd i'r mynyddoedd ddefnynnu melyswin, a'r bryniau a lifeiriant o laeth, a holl ffrydiau Judah a †redant gan ddwfr, a [l] ffynnon a ddaw allan o dŷ yr ARGLWYDD, ac a ddyfrhâ ddyffryn Sittim.

19 [m] Yr Aipht a fydd anghyfannedd, ac [n] Edom fydd anialwch anghyfanneddol, am y traha *yn erbyn* meibion Judah, am iddynt dywallt gwaed gwirion yn eu tir hwynt.

20 Etto Judah a ‖ drig byth, a Jerusalem o genhedlaeth i genhedlaeth.

21 Canys glanhâf waed y rhai nis glanhêais: ‖ canys [o] yr ARGLWYDD sydd yn trigo yn Sïon.

Cyn CRIST Cylch 800.

[k] ad. 10. pen. 3. 15. Matt. 24. 29. Marc 13. 24. Luc 21. 25.
[l] Rhuf. 10. 13.
[m] Obad. 17.

‖ Neu, *hyfryd*.

[a] Edrych Es. 8. 9, 10.
† Heb. *cyssegrwch*, neu, *sancteiddiwch*.

Cyn CRIST Cylch 800.

[b] Es. 2. 4. Michah 4. 3.
‖ Neu, *crymmanau*.
[c] Zech. 12. 8.
‖ Neu, *yno y disgyn yr Arglwydd*.

[d] Matt. 13. 39. Dat. 14. 15, 18.

‖ Neu, *drylliad*, neu, *dyrniad*.

[e] pen. 2. 10, 31.

[f] Jer. 25. 30. Amos 1. 2.
[g] Hag. 2. 6.

† Heb. *cyrchfa*, neu, *noddfa*.

[h] pen. 2. 27.

† Heb. *sancteiddrwydd*.
[i] Es. 35. 8. Zech. 14. 21. Dat. 21. 27.
[k] Amos 9. 13.
† Heb. *gerddant*.
[l] Ezec. 47. 1. Zech. 14. 8. Dat. 22. 1.
[m] Es. 19. 1.
[n] Obad. 10.

‖ Neu, *erys*.

‖ Neu, *ïe, myfi yr Arglwydd, yr hwn sydd*, &c.
[o] Dat. 21. 3.

LLYFR AMOS.

PENNOD I.

1 *Amos yn dangos barnedigaethau Duw ar Syria,* 6 *ac ar y Philistiaid,* 9 *ac ar Tyrus,* 11 *ac ar Edom,* 13 *ac ar Ammon.*

GEIRIAU Amos ([a] yr hwn oedd ym mysg bugeiliaid Tecoa) y rhai a welodd efe am Israel, [b] yn nyddiau Uzzïah brenhin Judah, ac yn nyddiau Jeroboam mab Joas brenhin Israel, ddwy flynedd o flaen y [c] ddaear-gryn.

2 Ac efe a ddywedodd, [d] Yr ARGLWYDD a rua o Sïon, ac a rydd ei lef o Jerusalem; a chyfanneddau y bugeiliaid a alarant, a phen Carmel a wywa.

3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, O herwydd tair *o* anwireddau [e] Damascus, ac o herwydd pedair, nis ‖ tröaf ymaith ei *chosp* hi; am iddynt [f] ddyrnu Gilead âg offer dyrnu o heiyrn.

4 Ond [g] anfonaf dân i dŷ Hazael, ac efe a ddifa balasau Benhadad.

5 Drylliaf drosol Damascus, a thorraf ymaith y preswylwyr o ‖ ddyffryn Afen, a'r hwn sydd yn dal teyrnwïalen ‖ o dŷ Eden; a [h] phobl Syria a ânt yn gaeth i Cir, medd yr ARGLWYDD.

6 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am dair *o* anwireddau [i] Gaza, ac am bedair, ni tröaf ymaith ei *chosp* hi; am iddynt gaethgludo ‖ y gaethiwed gyflawn, i'*w* rhoddi i fynu i Edom.

7 Eithr anfonaf dân ar fur Gaza, ac efe a ddifa ei phalasau hi.

8 A mi a dorraf y preswylwyr o Asdod, a'r hwn a ddeil deyrn-wïalen o Ascelon; a thröaf fy llaw yn erbyn Ecron, a derfydd am weddill y Philistiaid, medd yr ARGLWYDD DDUW.

9 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Am dair o anwireddau [k] Tyrus, ac am bedair, ni tröaf ymaith ei *chosp* hi; o herwydd iddynt hwy roddi i fynu gwbl o'r gaethiwed i Edom, ac na chofiasant † y cyfammod brawdol.

10 Eithr anfonaf dân i fur Tyrus, ac efe a ddifa ei phalasau hi.

11 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Am dair o anwireddau [l] Edom, ac am bedair, ni tröaf ymaith ei *chosp* hi; am iddo erlid [m] ei frawd â'r cleddyf, a ‖ llygru ei drugaredd, a bod ei ddig yn rhwygo yn wastadol, a'i fod yn cadw ei lid yn dragywyddol.

12 Eithr [n] anfonaf dân i Teman, yr hwn a ddifa balasau Bosrah.

13 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Am dair o anwireddau [o] meibion Ammon, ac am bedair, ni tröaf ymaith ei *chosp* hi; am iddynt hwy rwygo ‖ gwraggedd beichiogion Gilead, er mwyn helaethu eu terfynau.

14 Eithr cynneuaf dân yn mur [p] Rabbah, ac efe a ddifa ei phalasau gyd â gwaedd ar ddydd y rhyfel, gyd â thymmestl ar ddydd corwynt.

15 [q] A'u brenhin a â yn gaeth, efe a'i bennaethiaid ynghyd, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD II.

1 *Digofaint Duw yn erbyn Moab,* 4 *ac ar Judah,* 6 *ac ar Israel.* 9 *Duw yn achwyn rhag eu hanïolchgarwch hwy.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD; Am dair o anwireddau [a] Moab, ac am bedair, ni tröaf ymaith ei *chosp* hi; am iddo [b] losgi esgyrn brenhin Edom yn galch.

2 Eithr anfonaf dân i Moab, yr hwn a ddifa balasau Cerioth: a Moab fydd marw mewn terfysg, gwaeddi, *a* llais udgorn.

3 A mi a dorraf ymaith [c] y barnwr o'i chanol hi, a'i holl bendefigion a laddaf gyd âg ef, medd yr ARGLWYDD.

4 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Am dair o anwireddau Judah, ac am bedair, ni tröaf ymaith ei *chosp* hi; am iddynt ddirmygu cyfraith yr ARGLWYDD, ac nas cadwasant ei ddeddfau ef, a'u celwyddau a'u cyfeiliornodd hwynt, y rhai yr aeth eu tadau ar eu hol.

5 Eithr anfonaf dân i Judah, ac efe a ddifa balasoedd Jerusalem.

6 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Am dair o anwireddau Israel, ac am bedair, ni tröaf ymaith ei *chosp* hi; am

Cyn CRIST 787.

[a] pen. 7. 14.

[b] Hos. 1. 1.

[c] Zech. 14. 5.

[d] Jer. 25. 30. Joel 3. 16.

[e] Es. 8. 4. a 17. 1. Jer. 49. 23. Zech. 9. 1.

‖ Neu, *dychwelaf,* neu, *llonyddaf, ef:* Felly ad. 6, &c.

[f] 2 Bren. 13. 7.

[g] Jer. 17. 27. a 49. 27. ad. 7, 10, 12. pen. 2. 2, 5.

‖ Neu, *Bicathafen.*

‖ Neu, *o Betheden.*

[h] Cyflawnwyd 2 Bren. 16. 9.

[i] 2 Chron. 28. 18. Es. 14. 29. Jer. 47. 4, 5. Ezec. 25. 15. Seph. 2. 4.

‖ Neu, *á chaethiwed gyflawn:* 2 Chron. 21. 16, 17. Joel 3. 6.

[k] Es. 23. 1. Jer. 47. 4. Ezec. 26, a 27, a 28. Joel 3. 4, 5.

† Heb. *gyfammod brodyr,* 2 Sam. 5. 11. 2 Bren. 5. 1. a 9. 14.

[l] Es. 21. 11. a 34. 5. Jer. 49. 8. Ezec. 25. 12. Joel 3. 19. Obad. 1. Mal. 1. 4.

Cyn CRIST 787.

[m] Gen. 27. 41. Deut. 23. 7.

‖ Neu, *bwrw ymaith bob tosturi.*

[n] Obad. 9, 10.

[o] Jer. 49. 1. Ezec. 25. 2. Seph. 2. 9.

‖ Neu, *mynyddoedd Gilead.*

[p] Deut. 3. 11. 2 Sam. 12. 26.

[q] Jer. 49. 3.

[a] Es. 15. Jer. 48. Ezec. 25. 8. Seph. 2. 8.

[b] 2 Bren. 3. 27.

[c] Num. 24. 17.

Cyn CRIST 787.

iddynt [d] werthu y cyfiawn am arian, a'r tlawd er pâr o esgidiau.

7 Y rhai a ddyheuant ar ol llwch y ddaear ar ben y tlodion, ac a wyrant ffordd y gostyngedig: a gwr a'i dad a â at yr *un* llangces, i halogi fy enw sanctaidd.

8 Ac ar ddillad [e] wedi eu rhoi yng ngwystl y gorweddant wrth bob allor; a gwin ‖ y dirwyol a yfant *yn* nhŷ eu duw.

9 ¶ Etto [f] myfi a ddinystriais yr Amoriad o'u blaen hwynt, [g] yr hwn *yr oedd* ei uchder fel uchder y cedrwydd, ac efe *oedd* gryf fel derw; etto [h] mi a ddinystriais ei ffrwythau oddi arnodd, a'i wraidd oddi tanodd.

10 [i] Myfi hefyd a'ch dygais chwi i fynu o wlad yr Aipht, ac a'ch arweiniais chwi ddeugain mlynedd trwy yr anialwch, i feddiannu gwlad yr Amoriad.

11 A mi a gyfodais o'ch meibion chwi *rai* yn brophwydi, ac o'ch gwŷr ieuaingc rai [k] yn Nazarëaid. Oni *bu* hyn, O meibion Israel? medd yr ARGLWYDD.

12 Ond chwi a roisoch i'r Nazarëaid win i'w yfed; ac [l] a orchymynasoch i'ch prophwydi, gan ddywedyd, Na phrophwydwch.

13 Wele ‖ fi wedi fy llethu tanoch fel y llethir y fenn lawn o ysgubau.

14 [m] A metha gan y buan ddïangc, a'r cryf ni chadarnhâ ei rym, a'r cadarn ni wared ei ‖ enaid ei hun:

15 Ni saif a ddalio y bwa, ni ddïangc y buan o draed, nid achub marchog march ei einioes ei hun;

16 A'r cryfaf ei galon o'r cedyrn a ffŷ y dwthwn hwnnw yn noeth-lymmun, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD III.

1 *Mor anghenrhaid yw barnedigaethau Duw yn erbyn Israel:* 9 *cyhoeddi hynny, a'i achos hefyd.*

GWRANDEWCH y gair a lefarodd yr ARGLWYDD i'ch erbyn chwi, plant Israel, yn erbyn yr holl deulu a ddygais i fynu o wlad yr Aipht, gan ddywedyd,

2 [a] Chwi yn unig a adnabûm o holl deuluoedd y ddaear: [b] am hynny ymwelaf â chwi *am* eich holl anwireddau.

3 A rodia dau ynghyd, heb fod yn gyttûn?

4 A rua y llew yn y goedwig, heb ganddo ysglyfaeth? †a leisia cenaw llew o'i ffau, heb ddal dim?

5 A syrth yr aderyn yn y fagl ar y ddaear, heb *fod* croglath iddo? a gyfyd *un* y fagl oddi ar y ddaear, heb ddal dim?

6 A genir udgorn yn y ddinas, heb ‖ ddychrynu o'r bobl? [c] a fydd niwed yn y ddinas, ‖ heb i'r ARGLWYDD *ei* wneuthur?

7 Canys ni wna yr ARGLWYDD ddim, [d] a'r nas dangoso ei gyfrinach i'w weision y prophwydi.

8 Rhuodd y llew, pwy nid ofna? yr Arglwydd IOR a lefarodd, [e] pwy ni phrophwyda?

9 ¶ Cyhoeddwch o fewn y palasau yn Asdod, ac yn y palasau y'ngwlad yr Aipht, a dywedwch, Deuwch ynghyd ar fynyddoedd Samaria, a gwelwch derfysgoedd lawer o'i mewn, a'r gorthrymmedigion yn ei chanol hi.

10 Canys ni fedrant wneuthur uniondeb, medd yr ARGLWYDD: pentyrru y maent drais ac ‖ yspail yn eu palasau.

11 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Gelyn *fydd* o amgylch y tir; ac efe a dynn i lawr dy nerth oddi wrthyt, a'th balasoedd a yspeilir.

12 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Fel yr achub y bugail o safn y llew y ddwy-goes, neu ddarn o glust; felly yr achubir meibion Israel y rhai sydd yn trigo yn Samaria mewn cwrr gwely, ‖ ac yn Damascus *mewn* gorweddle.

13 Gwrandewch, a thystiolaethwch yn nhŷ Jacob, medd yr ARGLWYDD DDUW, DUW y lluoedd,

14 Mai y dydd ‖ yr ymwelaf âg anwiredd Israel arno ef, y gofwyaf hefyd allorau Bethel: a chyrn yr allor a dorrir, ac a syrthiant i'r llawr.

15 A mi a darawaf [f] y gauafdy a'r hafdy; a derfydd am [g] y tai ifori, a bydd diben ar y teiau mawrion, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD IV.

1 *Y mae yn ceryddu Israel am eu trais,* 4 *a'u delwaddoliaeth,* 6 *ac am nad oeddynt yn gwellhâu wrth eu ceryddu.*

GWRANDEWCH y gair hwn, [a] gwartheg Basan, y rhai *ydych* ym mynydd Samaria, y rhai ydych yn gorthrymmu y tlawd, yn ysigo yr anghenog, yn dywedyd wrth eu meistriaid, Dygwch, ac yfwn.

2 Tyngodd yr Arglwydd DDUW i'w sancteiddrwydd, y daw, wele, y dyddiau arnoch, y dwg efe chwi ymaith [b] â drain, a'ch hiliogaeth â bachau pysgotta.

3 A [c] chwi a ewch allan i'r adwyau, bob un ar ei chyfer, a chwi ‖ a'u teflwch hwynt i'r palas, medd yr ARGLWYDD.

4 ¶ Deuwch i Bethel, a throseddwch;

Cyn CRIST 787.

[d] pen. 8. 6.

[e] Exod. 22. 26.

‖ Neu, *y rhai a gondemniwyd.*

[f] Num. 21. 24. Deut. 2. 31. Jos. 24. 8.

[g] Num. 13. 28, 32, 33.

[h] Es. 5. 24. Mal. 4. 1.

[i] Exod. 12. 51.

[k] Num. 6. 2.

[l] Es. 30. 10. Jer. 11. 21. pen. 7. 12, 13. Michah 2. 6.

‖ Neu, *gwasgaf eich lle chwi fel y gwasg menn lawn o ysgubau.*

[m] pen. 9. 1, &c.

¶ Neu, *einioes.*

[a] Deut. 7. 6. a 10. 15.

[b] Edrych Matt. 11. 22. Luc 12. 47. Rhuf. 2. 9. 1 Petr 4. 17.

†Heb. *a rydd y cenaw llew ei lais?*

‖ Neu, *redeg o'r bobl ynghyd?*

[c] Es. 45. 7.

‖ Neu, *ac oni wna yr Arglwydd* ryw beth?

[d] Gen. 6. 13. a 18. 17. Ps. 25. 14. Ioan 15. 15.

[e] Act. 4. 20. a 5. 20, 29.

‖ Neu, *anrhaith.*

‖ Neu, *ac yn nhraed y gwely.*

¶ Neu, *y cospaf Israel am anwiredd.*

[f] Barn. 3. 20. Jer. 36. 22.

[g] 1 Bren. 22. 39.

[a] Ps. 22. 12. Ezec. 39. 18.

[b] Jer. 16. 16. Hab. 1. 15.

[c] Ezec. 12. 5, 12.

‖ Neu, *a deflwch ymaith bethau y pulas.*

Cyn CRIST 787.

[d] i Gilgal, a throseddwch fwy-fwy: dygwch bob bore eich aberthau, *a*'ch degymmau wedi tair blynedd *o ddyddiau;*

5 [e] † Ac offrymmwch o surdoes *aberth* diolch, cyhoeddwch *a* hysbyswch aberthau gwirfodd: canys † hyn a hoffwch, meibion Israel, medd yr ARGLWYDD DDUW.

6 ¶ A rhoddais i chwi lendid dannedd yn eich holl ddinasoedd, ac eisieu bara yn eich holl leoedd: etto ni ddychwelasoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.

7 Myfi hefyd a atteliais y gwlaw rhagoch, pan *oedd* etto dri mis hyd y cynhauaf: gwlawiais hefyd ar un ddinas, ac ni wlawiais ar ddinas arall: un rhan a gafodd wlaw; a'r rhan ni chafodd wlaw a wywodd.

8 Gwibiodd dwy ddinas *neu* dair i un ddinas, i yfed dwfr; ond nis diwallwyd: etto ni ddychwelasoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.

9 [f] Tarewais chwi â diflanniad, ac â mallder: ‖ pan amlhâodd eich gerddi, a'ch gwinllannoedd, a'ch ffigyswydd, a'ch olew-wydd, [g] y lindys a'*u* hysodd: etto ni throisoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.

10 Anfonais yr haint yn eich mysg, megis ‖ yn ffordd yr Aipht: eich gwŷr ieuaingc a leddais â'r cleddyf, gyd â † chaethgludo eich meirch; a chodais ddrewi eich gwersylloedd i'ch ffroenau: etto ni throisoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.

11 Mi a ddymchwelais *rai* o honoch, fel yr ymchwelodd DUW [h] Sodom a Gomorrah; [i] ac yr oeddech fel pentewyn wedi ei achub o'r gynneu dân: etto ni throisoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.

12 O herwydd hynny yn y modd yma y gwnaf i ti, Israel: *ac* o herwydd mai hyn a wnaf i ti, [k] bydd barod, Israel, i gyfarfod â'th DDUW.

13 Canys wele, lluniwr y mynyddoedd, a chreawdwr ‖ y gwynt, yr hwn a fynega i ddyn beth *yw* ei feddwl, *ac* [l] a wna y bore yn dywyllwch, ac [m] a gerdd ar uchelderau y ddaear, yr ARGLWYDD, DUW y lluoedd *yw* ei enw.

PENNOD V.

1 *Cwynfan dros Israel.* 4 *Annog i edifeirwch.* 21 *Duw yn gwrthod eu rhagrithiol wasanaeth hwy.*

GWRANDEWCH y gair hwn a godaf i'ch erbyn, *sef* galarnad, O dŷ Israel.

2 Y wyryf Israel a syrthiodd; ni chyfyd mwy: gadawyd hi ar ei thir; nid *oes* a'i cyfyd.

3 Canys y modd hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Y ddinas a aeth allan *â* mil a weddill gant; a'r hon a aeth allan *ar* ei chanfed a weddill ddeg i dŷ Israel.

4 ¶ O herwydd fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth dŷ Israel; Ceisiwch fi, a byw fyddwch.

5 Ond nac ymgeisiwch â [a] Bethel, ac nac ewch i Gilgal, ac na thramwywch i [b] Beerseba: o herwydd gan gaethgludo y caethgludir Gilgal, a [c] Bethel a fydd yn ddiddym.

6 Ceisiwch yr ARGLWYDD, a byw fyddwch; rhag iddo dorri allan yn nhŷ Joseph fel tân, a'*i* ddifa, ac na *byddo* a'*i* diffoddo yn Bethel.

7 Y rhai [d] a drowch farn yn wermod, ac a adêwch gyfiawnder ar y llawr,

8 *Ceisiwch yr hwn* a wnaeth [e] y saith seren, ac Orion, ac a dry gysgod angau yn fore-ddydd, ac [f] a dywylla y dydd yn nos; yr hwn [g] a eilw ddyfroedd y môr, ac a'u tywallt ar wyneb y ddaear: Yr ARGLWYDD *yw* ei Enw:

9 Yr hwn sydd yn nerthu yr † anrheithiedig yn erbyn y cryf, fel y delo yr anrheithiedig yn erbyn yr ymddiffynfa.

10 [h] Cas ganddynt a geryddo yn y porth, a ffiaidd ganddynt a lefaro yn berffaith.

11 O herwydd hynny am i chwi sathru y tlawd, a dwyn y beichiau gwenith oddi arno; [i] chwi a adeiladasoch dai o gerrig nâdd, ond ni thrigwch ynddynt; plannasoch winllannoedd † hyfryd, ac nid yfwch eu gwin hwynt.

12 Canys mi a adwaen eich anwireddau lawer, a'ch pechodau cryfion: y maent yn blino y cyfiawn, yn cymmeryd ‖ iawn, ac yn troi heibio y tlawd yn y porth.

13 Am hynny [k] y neb a fyddo call a ostega yr amser hwnnw: canys amser drwg *yw*.

14 Ceisiwch ddaioni, ac nid drygioni; fel y byddoch fyw: ac felly yr ARGLWYDD, DUW y lluoedd, fydd gyd â chwi, fel y dywedasoch.

15 [l] Casêwch ddrygioni, a hoffwch ddaioni, a gosodwch farn yn y porth: [m] fe allai y bydd ARGLWYDD DDUW y lluoedd yn raslawn i weddill Joseph.

16 Am hynny fel hyn y dywed yr AR-

Cyn CRIST 787.

[a] pen. 4. 4.
[b] pen. 8. 14.
[c] Hos. 4. 15. 10. 15.
[d] pen. 6. 12.
[e] Job 9. 9. a 38. 31.
[f] pen. 4. 13.
[g] pen. 9. 6.
† Heb. *anrhaith.*
[h] Es. 29. 21.
[i] Deut. 28. 38, 39. Seph. 1. 13. Hag. 1. 6.
† Heb. *dymuniant.*
‖ Neu, *gwobr.*
[k] pen. 6. 10.
[l] Ps. 34. 14. a 97. 10. Rhuf. 12. 9.
[m] Exod. 32. 30. Joel 2. 14.

[f] Deut. 28. 22. Hag. 2. 17.
‖ Neu, *amlder eich gerddi, &c. a ysodd y lindys.*
[g] Joel 1. 4. a 2. 25.
‖ Neu, *ar ddull.*
† Heb. *chaethglud.*
[h] Gen. 19. 24, 25. Es. 13. 19. Jer. 49. 18.
[i] Zech. 3. 2.
[k] Edrych Ezec. 13. 5. a 22. 30. Luc 14. 31, 32.
‖ Neu, *yr yspryd.*
[l] pen. 5. 8.
[m] Deut. 32. 13. a 33. 29. Michah 1. 3.

Cyn CRIST 787.

GLWYDD, Duw y lluoedd, yr Arglwydd; Ym mhob heol *y bydd* cwynfan, ac ym mhob prif-ffordd y dywedant, O! O! a galwant yr arddwr i alaru; [n] a'r neb a fedro alaru, i gwynfan.

17 Ac ym mhob gwinllan *y bydd* cwynfan: canys [o] tramwyaf trwy dy ganol di, medd yr Arglwydd.

18 [p] Gwae y neb sydd yn dymuno dydd yr Arglwydd: beth *yw* hwnnw i chwi? tywyllwch, ac nid goleuni *yw* dydd yr Arglwydd.

19 [q] Megis pe ffoai gwr rhag llew, ac arth yn cyfarfod âg ef; a myned i'r tŷ, a phwyso ei law ar y pared, a'i frathu o sarph.

20 Oni *bydd* dydd yr Arglwydd yn dywyllwch, ac nid yn oleuni? yn dywyll iawn, ac heb lewyrch ynddo?

21 ¶ [r] Casêais a ffieiddiais eich gwyliau, ac [s] nid aroglaf ‖ yn eich cymmanfaoedd.

22 Canys er i chwi offrymmu i mi boeth-offrymmau, a'ch offrymmau bwyd, ni fyddaf foddlawn *iddynt;* ac nid edrychaf ar ‖ hêdd-offrwm eich pasgedigion.

23 Symmud oddi wrthyf drwst dy ganiadau: canys ni wrandawaf beroriaeth dy nablau.

24 Ond † rheded barn fel dyfroedd, a chyfiawnder fel ffrwd gref.

25 [t] A offrymmasoch chwi i mi aberthau a bwyd-offrymmau yn y diffaethwch ddeugain mlynedd, tŷ Israel?

26 Ond dygasoch ‖ babell eich Moloch a Chïwn, eich delwau, seren eich duw, a wnaethoch i chwi eich hunain.

27 Am hynny y caethgludaf chwi i'r tu hwnt i Damascus, medd yr Arglwydd; Duw y lluoedd *yw* ei enw.

[n] Jer. 9. 17.

[o] Exod. 12. 12.

[p] Es. 5. 19. Jer. 17. 15. a 30. 7. Joel 2. 2. Seph. 1. 15. 2 Petr 3. 4.

[q] Jer. 48. 44.

[r] Es. 1. 11. Jer. 6. 20.

[s] Lef. 26. 31.

‖ Neu, *eich uchel-wyliau.*

‖ Neu, *offrwm dïolch.*

† Heb. *ymdreigled.*

[t] Act. 7. 42. Edrych Es. 43. 23.

‖ *Siccuth eich brenhin.*

PENNOD VI.

1 *Y cospir nwyfiant Israel* 7 *âg anghyfanneddrwydd.* 12 *Mor anhawdd ganddynt wellhâu.*

[a] GWAE y rhai ‖ esmwyth arnynt yn Sïon, ac sydd yn ymddiried ym mynydd Samaria, y rhai a enwir [b] yn ‖ bennaf o'r cenhedloedd, y rhai y daeth tŷ Israel attynt.

2 [c] Tramwywch i [d] Chalneh, ac edrychwch, ac ewch oddi yno i Hemath fwyaf; yna disgynwch i [e] Gath y Philistiaid: ai gwell *ydynt* nâ'r teyrnasoedd hyn? ai helaethach eu terfyn hwy nâ'ch terfyn chwi?

3 Y rhai ydych [f] yn pellhâu y dydd [g] drwg, ac yn nesâu [h] ‖ eisteddle trais;

4 Gorwedd y maent ar welyau ifori, ac ‖ ymestyn ar eu glythau, a bwytta yr ŵyn o'r praidd, a'r lloi o ganol y cut;

5 [i] Y rhai a ‖ ddatganant gyd â llais y nabl; dychymmygasant iddynt eu hun offer cerdd, [k] megis Dafydd;

6 Y rhai a yfant ‖ win mewn phïolau, ac a ymirant â'r ennaint pennaf; ond nid ymofidiant am ddryllio Joseph.

7 ¶ Am hynny yr awr hon hwy a ddygir yn gaeth gyd â'r cyntaf a ddygir yn gaeth: a gwledd y rhai a ymestynant, a symmudir.

8 [l] Tyngodd yr Arglwydd Dduw iddo ei hun, Ffiaidd gennyf odidowgrwydd Jacob, a chasêais ei balasau: am hynny y rhoddaf i fynu y ddinas † ac sydd ynddi, medd Arglwydd Dduw y lluoedd.

9 A bydd os gweddillir mewn un tŷ ddeg o ddynion, y byddant feirw.

10 Ei ewythr a'i cyfyd i fynu, a'r hwn a'i llysg, i ddwyn yr esgyrn allan o'r tŷ, ac a ddywed wrth yr hwn a fyddo wrth ystlysau y tŷ, *A oes* etto *neb* gyd â thi? ac efe a ddywed, Nac *oes:* yna y dywed yntau, [m] Taw; am na *wasanaetha* cofio enw yr Arglwydd.

11 O herwydd wele yr Arglwydd yn gorchymyn, ac efe a dery y tŷ mawr ‖ âg agennau, a'r tŷ bychan â holltau.

12 ¶ A rêd meirch ar y graig; a ardd *neb hi* âg ychain? canys [n] troisoch farn yn fustl, a ffrwyth cyfiawnder yn wermod.

13 O chwi y rhai sydd yn llawenychu mewn peth diddym, yn dywedyd, Onid o'n nerth ein hun y cymmerasom i ni † gryfder?

14 Ond wele, mi a gyfodaf i'ch erbyn chwi, tŷ Israel, medd Arglwydd Dduw y lluoedd, genedl; a hwy a'ch cystuddiant chwi, o'r ffordd yr ewch i Hemath, hyd ‖ afon y diffaethwch.

[a] Luc 6. 24.

‖ Neu, *ddiofal,* neu, *difraw.*

[b] Exod. 19. 5.

‖ Neu, *flaenffrwyth y cenhedloedd.*

[c] Nah. 3. 8.

[d] Es. 10. 9.

[e] 2 Chron. 26. 6. Cymmerwyd cylch 794.

[f] Ezec. 12. 27.

[g] pen. 5. 18.

[h] Ps. 94. 20.

‖ Neu, *trigle.*

[i] Es. 5. 12.

‖ Neu, *byngciant.*

[k] 1 Chron. 23. 5.

‖ Neu, *mewn phïolau gwin.*

[l] Jer. 51. 14. Heb. 6. 13, 17.

† Heb. *a'i chyflawnder*

[m] pen. 5. 13. a 8. 3.

‖ Neu, *â defni.*

[n] Hos. 10. 4. pen. 5. 7.

† Heb. *gyrn.*

‖ Neu, *ddyffryn.*

PENNOD VII.

1 *Troi heibio farnedigaethau y ceiliogod rhedyn,* 4 *a'r tân, trwy weddi Amos.* 7 *Trwy weledigaeth o fur a llinyn mesur, y dangosir gwrthodiad Israel.* 10 *Amaziah yn achwyn ar Amos.* 14 *Amos yn dangos ei alwedigaeth ei hun,* 16 *a barnedigaeth Amaziah.*

FEL hyn y dangosodd yr Arglwydd i mi: ac wele ef yn ffurfio ‖ ceiliogod rhedyn pan ddechreuodd yr adladd godi; ac wele, adladd wedi lladd *gwair* y brenhin *oedd.*

2 A phan ddarfu iddynt fwytta glaswellt y tir, yna y dywedais, Arbed, Ar-

‖ Neu, *glasbryfed.*

GLWYDD, attolwg: ‖ pwy a gyfyd Jacob? canys bychan *yw*.

3 [a] Edifarhâodd yr ARGLWYDD am hyn: Ni bydd hyn, eb yr ARGLWYDD.

4 ¶ Fel hyn y dangosodd yr ARGLWYDD DDUW i mi: ac wele yr ARGLWYDD DDUW yn galw i ‖ farn trwy dân; a difâodd *y tân* y dyfnder mawr, ac a ysodd beth.

5 Yna y dywedais, ARGLWYDD DDUW, paid, attolwg: pwy a gyfyd Jacob? canys bychan *yw*.

6 Edifarhâodd yr ARGLWYDD am hyn: Ni bydd hyn chwaith, eb yr ARGLWYDD DDUW.

7 ¶ Fel hyn y dangosodd efe i mi: ac wele yr ARGLWYDD yn sefyll ar gaer *a wnaethpwyd* wrth linyn, ac yn ei law linyn.

8 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Beth a weli di, Amos? a mi a ddywedais, Llinyn: a'r ARGLWYDD a ddywedodd, Wele, [b] gosodaf linyn y'nghanol fy mhobl Israel, *ac* [c] ni chwanegaf fyned heibio iddynt mwyach.

9 Uchelfëydd Isaac hefyd a wneir yn anghyfannedd, a chyssegrau Israel a ddifethir; a [d] mi a gyfodaf yn erbyn tŷ Jeroboam â'r cleddyf.

10 ¶ Yna Amazïah [e] offeiriad Bethel a anfonodd at [f] Jeroboam brenhin Israel, gan ddywedyd, Cyd-fwriadodd Amos i'th erbyn y'nghanol tŷ Israel: ni ddichon y tir ddwyn ei holl eiriau ef.

11 Canys fel hyn y dywed Amos, Jeroboam a fydd farw trwy y cleddyf, ac Israel a gaethgludir yn llwyr allan o'i wlad.

12 Dywedodd Amazïah hefyd wrth Amos, Ti weledydd, dos, ffô ymaith i wlad Judah; a bwytta fara yno, a phrophwyda yno.

13 [g] Na chwanega brophwydo yn Bethel mwy: canys ‖ cappel y brenhin † a llys y brenhin *yw*.

14 ¶ Yna Amos a attebodd ac a ddywedodd wrth Amazïah, Nid prophwyd *oeddwn* i, ac nid [h] mab i brophwyd *oeddwn* i; namyn [i] bugail *oeddwn* i, a chasglydd ‖ ffigys gwylltion:

15 A'r ARGLWYDD a'm cymmerodd oddi ar ol y praidd, a'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Dos, *a* phrophwyda i'm pobl Israel.

16 ¶ Yr awr hon gan hynny gwrando air yr ARGLWYDD; ti a ddywedi, Na phrophwyda yn erbyn Israel, ac [k] † nac yngan yn erbyn tŷ Isaac.

17 [l] Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [m] Dy wraig a butteinia yn y ddinas, dy feibion a'th ferched a syrthiant gan y cleddyf, a'th dir a rennir wrth linyn; a thithau a fyddi farw mewn tir halogedig, a chan gaethgludo y caethgludir Israel allan o'i wlad.

PENNOD VIII.

1 *Wrth gawell o ffrwythydd hâf, y dangosir mor agos yw diwedd Israel.* 4 *Argyhoeddi trais a thraha.* 11 *Bygwth newyn gair Duw.*

FEL hyn y dangosodd yr ARGLWYDD i mi; ac wele, gawellaid o ffrwythydd hâf.

2 Ac efe a ddywedodd, Beth a weli di, Amos? a mi a ddywedais, Cawellaid o ffrwythydd hâf: yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Daeth y diwedd ar fy mhobl Israel; [a] nid âf heibio iddynt mwyach.

3 Caniadau y deml hefyd † a droir yn udo ar y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD DDUW: llawer o gelaneddau *a fydd* ym mhob lle; bwrir *hwynt* allan [b] † yn ddistaw.

4 ¶ Gwrandewch hyn, y sawl ydych [c] yn llyngcu yr anghenog, i ddifa tlodion y tir,

5 Gan ddywedyd, Pa bryd yr â y ‖ mis heibio, fel y gwerthom ŷd? a'r [d] sabboth, fel † y dygom allan y gwenith, [e] gan brinhâu yr ephah, a helaethu y sicl, † ac anghyfiawnu y cloriannau trwy dwyll?

6 I [f] brynu y tlawd er arian, a'r anghenus er pâr o esgidiau, ac i werthu gwehilion y gwenith?

7 Tyngodd yr ARGLWYDD i [g] ragorfraint Jacob, Dïau nid anghofiaf byth yr un o'u gweithredoedd hwynt.

8 Oni chryn y ddaear am hyn? ac [h] oni alara ei holl breswylwyr? cyfyd hefyd i gyd fel llif; a bwrir hi ymaith a hi a foddir, megis *gan* afon yr Aipht.

9 A'r dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD DDUW, y gwnaf i'r [i] haul fachludo hanner dydd, a thywyllaf y ddaear *liw* dydd goleu.

10 Trof hefyd eich gwyliau yn alar, a'ch holl ganiadau yn oernad; [k] dygaf sach-lïan ar yr holl lwynau, a moelni ar bob pen: a [l] mi a'i gwnaf fel galar *am* un mab, a'i ddiwedd fel dydd chwerw.

11 ¶ Wele, y mae y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD DDUW, yr anfonaf newyn i'r tir; nid newyn am fara, ac nid syched am ddwfr, ond [m] am wrando geiriau yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST 787.

‖ Neu, *trwy bwy y cyfyd Jacob?* neu, *pwy* o (neu, tros) *Jacob a gyfyd?*

[a] Jonah 3. 10.

‖ Neu, *gynneu.*

[b] Edrych 2 Bren. 21. 13. Es. 34..11. Galar. 2. 8.

[c] pen. 8. 2.

[d] Cyflawnwyd 2 Bren. 15. 10.

[e] 1 Bren. 12. 32.

[f] 2 Bren. 14. 23.

[g] pen. 2. 12.

‖ Neu, *cyssegr.*

† Heb. *tŷ y frenhiniaeth yw.*

[h] 1 Bren. 20. 35.

[i] pen. 1. 1.

‖ Neu, *ffrwyth y sycomorwŷdd.*

[k] Ezec. 21. 2.

† Heb. *na ddefnymna* air.

Cyn CRIST 787.

[l] Edrych Jer. 28. 12. a 29. 21, 25.

[m] Hos. 4. 13.

[a] pen. 7. 8.

† Heb. *a udant.*

[b] pen. 6. 10.

† Heb. *distawa.*

[c] Diar. 30. 14.

‖ Neu, *newydd-loer.*

[d] Neh. 13. 15, 16.

† Heb. *yr agorom.*

[e] Michah 6. 10.

† Heb. *a gwyro cloriannau twyll?* Hos. 12. 7.

[f] pen. 2. 6.

[g] pen. 6. 8.

[h] pen. 9. 5.

791.

[i] Job 5. 14. Es. 59. 9, 10. Jer. 15. 9.

[k] Es. 15. 2. Jer. 48. 37. Ezec. 7. 18.

[l] Jer. 6. 26. Zech. 12. 10.

[m] 1 Sam. 3. 1. Ps. 74. 9.

Cyn CRIST 787.

12 A hwy a grwydant o fôr i fôr, ac a wibiant o'r goglodd hyd y dwyrain, i geisio gair yr ARGLWYDD, ac nis cânt.

13 Y diwrnod hwnnw y gwyryfon glân, a'r meibion ieuaingc a ddiffoddant o syched.

14 Y rhai [n] a dyngant i [o] bechod Samaria, ac a ddywedant, Byw *yw* dy dduw di, O Dan; a byw yw [p] ffordd [q] Beerseba; hwy a syrthiant, ac ni chodant mwy.

PENNOD IX.

1 *Mor sicr fydd y dinystr.* 11 *Adferu tabernacl Dafydd.*

GWELAIS yr ARGLWYDD yn sefyll ar yr allor: ac efe a ddywedodd, Taro gapan y drws, fel y siglo y gorsingau; ‖ a thorr hwynt oll yn y pen; minnau a laddaf y rhai olaf o honynt â'r cleddyf: [a] ni ffŷ ymaith o honynt a ffô, ac ni ddïangc o honynt a ddïango.

2 [b] Pe cloddient hyd uffern, fy llaw a'u tynnai hwynt oddi yno; a [c] phe dringent i'r nefoedd, mi a'u disgynwn hwynt oddi yno:

3 A phe llechent ar ben Carmel chwiliwn a chymmerwn hwynt oddi yno; a phe ymguddient o'm golwg y'ngwaelod y môr, oddi yno y gorchymynaf i'r sarph eu brathu hwynt:

4 Ac os ânt i gaethiwed o flaen eu gelynion, [d] oddi yno y gorchymynaf i'r cleddyf, ac efe a'u lladd hwynt: a [e] gosodaf fy ngolwg yn eu herbyn er drwg, ac nid er da *iddynt*.

5 Ac ARGLWYDD DDUW y lluoedd a gyffwrdd â'r ddaear, a hi a dawdd; a [f] galara pawb a'r a drig ynddi, a hi a gyfyd oll fel llifeiriant, ac a foddir megis *gan* afon yr Aipht.

6 Yr hwn a adeilada [g] ei esgynfeydd yn y nefoedd, ac a sylfaenodd ei ‖ fintai ar y ddaear, yr hwn a [h] eilw ddyfroedd y môr, ac a'u tywallt ar wyneb y ddaear: Yr ARGLWYDD *yw* ei enw.

7 Onid *ydych* chwi, meibion Israel, i mi fel meibion yr Ethiopiaid? medd yr ARGLWYDD: oni ddygais i fynu feibion Israel allan o dir yr Aipht, a'r [i] Philistiaid o [k] Caphtor, a'r Syriaid o [l] Cir?

8 Wele lygaid yr ARGLWYDD ar y deyrnas bechadurus, a [m] mi a'i difethaf oddi ar wyneb y ddaear: ond ni lwyrddifethaf dŷ Jacob, medd yr ARGLWYDD.

9 Canys wele, myfi a orchymynaf, ac a † ogrynnaf dŷ Israel ym mysg yr holl genhedloedd, fel y gogrynnir *ŷd* mewn gogr; ac ni syrth †y gronyn lleiaf i'r llawr.

10 Holl bechaduriaid fy mhobl a fyddant feirw gan y cleddyf, [n] y rhai a ddywedant, Ni oddiwes drwg ni, ac ni achub ein blaen.

11 ¶ [o] Y dydd hwnnw y codaf babell Dafydd yr hon a syrthiodd, ac a gauaf ei bylchau, ac a godaf ei hadwyau, ac a'i hadeiladaf fel yn y dyddiau gynt:

12 [p] Fel y meddianno y rhai y gelwir fy enw arnynt, weddill [q] Edom, a'r holl genhedloedd, medd yr ARGLWYDD yr hwn a wna hyn.

13 Wele y [r] dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, y goddiwes yr arddwr y medelwr, a sathrydd y grawnwin †yr hauwr had; a'r mynyddoedd a ddefnynnant [s] ‖ felyswin, a'r holl fryniau a doddant.

14 A dychwelaf gaethiwed fy mhobl Israel; a [t] hwy a adeiladant y dinasoedd anghyfannedd, ac a'*u* preswyliant; a hwy a blannant winllannoedd, ac a yfant o'u gwin; gwnant hefyd erddi, a bwyttânt eu ffrwyth hwynt.

15 Ac mi a'u plannaf hwynt yn eu tir, ac nis diwreiddir hwynt mwyach o'u tir a roddais i iddynt, medd yr ARGLWYDD dy DDUW.

Cyn CRIST 787.

[n] Hos. 4. 15.
[o] Deut. 9. 21.
[p] Edrych Act. 9. 2. a 18. 25. a 19. 9, 23.
[q] pen. 5. 5.

‖ Neu, *ac archolla.*

[a] pen. 2. 14.

[b] Ps. 139. 8, &c.
[c] Job 20. 6. Jer. 51. 53. Obad. 4.

[d] Deut. 28. 65.

[e] Lef. 17. 10. Jer. 44. 11.

[f] pen. 8. 8.

[g] Ps. 104. 3, 13.
‖ Neu, *ysgub.*
[h] pen. 5. 8.

[i] Jer. 47. 4.
[k] Deut. 2. 23. Jer. 47. 4.
[l] pen. 1. 5.
[m] Jer. 30. 11. a 31. 35, 36. Obad. 10, 17.

† Heb. *gyhwfanaf.*

† Heb. *graienyn i'r llawr.*

[n] pen. 6. 3.

[o] Act. 15. 16, 17.

[p] Obad. 19.
[q] Num. 24. 18.

[r] Lef. 26. 5.

† Heb. *yr hwn a ddygo yr had allan.*
[s] Joel 3. 18.
‖ Neu, *win newydd.*

[t] Es. 65. 21.

LLYFR OBADIAH.

1 *Dinystr Edom,* 3 *am eu balchder,* 10 *ac am y cam a wnaethent i Jacob.* 17 *Iachawdwriaeth a buddugoliaeth Jacob.*

Cyn CRIST Cylch 587.

GWELEDIGAETH Obadïah. Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW [a]am Edom; [b]Clywsom sôn oddi wrth yr ARGLWYDD, a chennad a hebryngwyd ym mysg y cenhedloedd; Codwch, a chyfodwn i ryfela yn ei herbyn hi.

2 Wele, mi a'th wneuthum yn fychan ym mysg y cenhedloedd; dibris iawn *wyt.*

3 ¶ Balchder dy galon a'th dwyllodd: ti yr hwn wyt yn trigo yn holltau y graig, *yn* uchel ei drigfa; yr hwn a ddywed yn ei galon, Pwy a'm tynn i'r llawr?

4 [c]Ped ymddyrchefit megis yr eryr, a phe rhoit dy nyth ym mhlith y sêr, mi a'th ddisgynwn oddi yno, medd yr ARGLWYDD.

5 [d]Pe deuai lladron attat, neu yspeilwyr nos (pa fodd y'th dorrwyd ymaith!) oni ladrattasent hwy eu digon? pe daethai cynhullwyr grawnwin attat, [e]oni weddillasent ‖rawn?

6 Pa fodd y chwiliwyd Esau, *ac* y ceisiwyd ei guddfeydd ef!

7 Yr holl wŷr y rhai yr oedd cyfammod rhyngot â hwynt, a'th yrrasant hyd y terfyn; †*y* gwŷr yr oedd heddwch rhyngot â hwynt, a'th dwyllasant, *ac* a'th orfuant; *bwyttâwyr* dy fara a roddasant archoll danat: nid *oes* deall ‖ynddo.

8 [f]Oni ddinystriaf y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y doethion allan o Edom, a'r deall allan o fynydd Esau?

9 Dy gedyrn di, Teman, a ofnant; fel y torrer ymaith bob un o fynydd Esau trwy laddfa.

10 ¶ [g]Am *dy* draha yn erbyn dy frawd Jacob, gwarth a'th orchuddia, a [h]thi a dorrir ymaith byth.

11 Y dydd y sefaist o'r tu arall, y dydd y caethgludodd estroniaid ei ‖olud ef, a myned o ddïeithriaid i'w byrth ef, a bwrw coel-brennau ar Jerusalem, tithau hefyd *oeddit* megis un o honynt.

12 ‖Ond ni ddylesit ti edrych ar ddydd dy frawd, y dydd y dïeithriwyd ef; ac ni ddylesit lawenychu o achos plant Judah, y dydd y difethwyd hwynt; ac ni ddylesit †ledu dy safn ar ddydd y cystudd.

13 Ni ddylesit ddyfod o fewn porth fy mhobl yn nydd eu haflwydd; ïe, ni ddylesit edrych ar eu hadfyd yn nydd eu haflwydd; ac ni ddylesit estyn *dy law* ar eu ‖golud yn nydd eu difethiad hwynt.

14 Ac ni ddylesit sefyll ar y croesffyrdd, i dorri ymaith y rhai a ddïangai o hono; ac ni ddylesit ‖roi i fynu y gweddill o hono ar ddydd yr adfyd.

15 Canys agos *yw* dydd yr ARGLWYDD ar yr holl genhedloedd: [i]fel y gwnaethost, y gwneir i tithau; dy wobr a ddychwel ar dy ben dy hun.

16 Canys [k]megis yr yfasoch ar fy mynydd sanctaidd, *felly* yr holl genhedloedd a yfant yn wastad; ïe, yfant, a llyngcant, a byddant fel pe na buasent.

17 ¶ Ond ar fynydd Sïon [l]y bydd ‖ymwared, ‖ac y bydd sancteiddrwydd; a thŷ Jacob a berchennogant eu perchennogaeth hwynt.

18 Yna y bydd tŷ Jacob [m]yn dân, a thŷ Joseph yn fflam, a thŷ Esau yn sofl, a chynneuant ynddynt, a difâant hwynt; ac ni bydd *un* gweddill o dŷ Esau: canys yr ARGLWYDD a'*i* dywedodd.

19 [n]Goresgyn y dehau hefyd fynydd Esau, a'r gwastadedd y Philistiaid; a pherchennogant feusydd Ephraim, a meusydd Samaria, a Benjamin *a feddianna* Gilead;

20 A chaethglud y llu hwn o blant Israel, yr hyn *a fu eiddo* y Canaaneaid, hyd Sarephath; a chaethion Jerusalem, ‖y rhai *sydd* yn Sepharad, a feddiannant ddinasoedd y dehau.

21 A [o]gwaredwyr a ddeuant i fynu ar fynydd Sïon i farnu mynydd Esau: [p]a'r frenhiniaeth fydd eiddo yr ARGLWYDD.

[a] Es. 21. 11. a 34. 5. Ezec. 25. 12. Joel 3. 19. Mal. 1. 3.
[b] Jer. 49. 14, &c.
[c] Job 20. 6. Jer. 49. 16. a 51. 53. Amos 9. 2.
[d] Jer. 49. 9.
[e] Deut. 24. 21. Es. 17. 6. a 24. 13.
‖ Neu, *loffion.*
† Heb. *gwŷr dy heddwch.*
‖ Neu, *o hono.*
[f] Es. 29. 14. Jer. 49. 7.
[g] Gen. 27. 41. Ps. 137. 7. Ezec. 25. 12. a 35. 5. Amos 1. 11.
[h] Ezec. 35. 9. Mal. 1. 4.
‖ Neu, *lu.*

Cyn CRIST Cylch 587.

‖ Neu, *Nac edrych ar,* &c.
† Heb. *fawrygu.*
‖ Neu, *llu.*
‖ Neu, *gau.*
[i] Ezec. 35. 15.
Cylch 585.
[k] Jer. 25. 29. a 49. 12.
[l] Amos 9. 8.
‖ Neu, *rhai dïangol.*
‖ Neu, *a bydd yn sanctaidd.*
[m] Zech. 12. 6.
[n] Amos 9. 12.
‖ Neu, a berchennogant *yr hyn sydd yn Sepharad.*
[o] 1 Tim. 4. 16. Iago 5. 20.
[p] Luc 1. 33.

LLYFR JONAH.

PENNOD I.

1 *Danfon Jonah i Ninefeh, ac yntau yn ffoi i Tarsis:* 4 *a thymmestl yn ei gyhuddo ef.* 11 *Ei daflu ef i'r môr,* 17 *a physgodyn yn ei lyngcu.*

Cyn CRIST Cylch 862.

AGAIR yr ARGLWYDD a ddaeth at [a] ‖ Jonah mab Amittai, gan ddywedyd,

2 Cyfod, dos i Ninefeh [b] y ddinas fawr, a llefa yn ei herbyn; canys [c] eu drygioni hwynt a ddyrchafodd ger fy mron.

3 A Jonah [d] a gyfododd i ffoi i Tarsis oddi ger bron yr ARGLWYDD: ac efe a aeth i waered i [e] Joppa, ac a gafodd long yn myned i Tarsis, ac a dalodd ei llonglôg hi, ac a aeth i waered iddi i fyned gyd â hwynt i Tarsis, oddi ger bron yr ARGLWYDD.

4 ¶ Ond yr ARGLWYDD a † gyfododd wynt mawr yn y môr, a bu yn y môr dymmestl fawr, fel † y tybygwyd y drylliai y llong.

5 Yna y morwyr a ofnasant, ac a lefasant bob un ar ei dduw, a [f] bwriasant y dodrefn *oedd* yn y llong i'r môr, i ymysgafnhâu o honynt: ond Jonah a aethai i waered i ystlysau y llong, ac a orweddasai, ac a gysgasai.

6 A meistr y llong a ddaeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Beth *a ddarfu* i ti, gysgadur? cyfod, galw ar dy DDUW: [g] fe allai yr ystyr y DUW hwnnw wrthym, fel na'n coller.

7 A dywedasant bob un wrth ei gyfaill, Deuwch, a bwriwn goel-brennau, fel y gwypom o achos pwy *y mae* y drwg hwn arnom. A bwriasant goel-brennau, a'r coel-bren a syrthiodd ar Jonah.

8 A dywedasant wrtho, Attolwg, dangos i ni er mwyn pwy *y mae* i ni y drwg hwn: beth *yw* dy gelfyddyd di? ac o ba le y daethost? pa le *yw* dy wlad? ac o ba bobl *yr wyt* ti?

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Hebread *ydwyf* fi; ac ofni yr wyf fi ARGLWYDD DDUW y nefoedd, yr hwn a wnaeth y môr a'r sychdir.

10 A'r gwŷr a ofnasant *gan* ofn mawr, ac a ddywedasant wrtho, Paham y gwnaethost hyn? (canys y dynion a wyddent iddo ffoi oddi ger bron yr ARGLWYDD, o herwydd efe a fynegasai iddynt.)

11 ¶ A dywedasant wrtho, Beth a wnawn i ti, fel y gostego y môr oddi wrthym? (canys † gweithio yr oedd y môr, a therfysgu.)

12 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch fi, a bwriwch fi i'r môr; a'r môr a ostega i chwi; canys gwn mai o'm hachos i *y mae* y dymmestl fawr hon arnoch chwi.

13 Er hyn y gwŷr a † rwyfasant i'w dychwelyd i dir; ond nis gallent: am fod y môr yn gweithio, ac yn terfysgu yn eu herbyn hwy.

14 Llefasant gan hynny ar yr ARGLWYDD, a dywedasant, Attolwg, ARGLWYDD, attolwg, na ddifether ni am einioes y gwr hwn, ac na ddyro i'n herbyn waed gwirion: canys ti, O ARGLWYDD, a wnaethost fel y gwelaist yn dda.

15 Yna y cymmerasant Jonah, ac a'i bwriasant ef i'r môr: a † pheidiodd y môr a'i gyffro.

16 A'r gwŷr a ofnasant yr ARGLWYDD âg ofn mawr, ac a aberthasant aberth i'r ARGLWYDD, ac a addunasant addunedau.

17 ¶ A'r ARGLWYDD a ddarparasai bysgodyn mawr i lyngcu Jonah. A [h] Jonah a fu † ym môl y pysgodyn dri diwrnod a thair nos.

PENNOD II.

1 *Gweddi Jonah:* 10 *a'i wared ef o fôl y pysgodyn.*

AJONAH a weddïodd ar yr ARGLWYDD ei DDUW o fôl y pysgodyn,

2 Ac a ddywedodd, ‖ O'm hing [a] y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac efe a'm hattebodd; o fôl ‖ uffern y gwaeddais, *a* chlywaist fy llef.

3 Ti a'm bwriaist i'r dyfnder, i † ganol y môr; a'r llanw a'm hamgylchodd: [b] dy holl donnau a'th lifeiriaint a aethant drosof.

4 A minnau a ddywedais, [c] Bwriwyd fi o ŵydd dy lygaid; er hynny mi a edrychaf etto tu a'th deml sanctaidd.

5 [d] Y dyfroedd a'm hamgylchasant

[a] 2 Bren. 14. 25.
‖ *Jonas,* Matt. 12. 39.
[b] Gen. 10. 11, 12. pen. 3. 3.
[c] Gen. 18. 20. Ezra 9. 6. Dat. 18. 5.
[d] pen. 4. 2.
[e] Jos. 19. 46. 2 Chron. 2. 16. Act. 9. 36.
† Heb. *fwriodd allan.*
† Heb. *yr amcanodd y llong ddryllio.*
[f] Felly Act. 27. 18, 19.
[g] Joel 2. 14.
† Heb. *myned.*
† Heb. *gloddiasant.*
† Heb. *safodd.*
[h] Matt. 12. 40. a 16. 4. Luc 11. 30.
† Heb. *yn ymysgaroedd.*
‖ Neu, *O herwydd fy ing.*
[a] Ps. 120. 1.
‖ Neu, *y bedd.*
† Heb. *galon.*
[b] Ps. 42. 7.
[c] Ps. 31. 22.
[d] Ps. 69. 1. Galar. 3. 54.

Cyn CRIST Cylch 862.

hyd yr enaid; y dyfnder a ddaeth o'm hamgylch; ymglymmodd ‖ yr hesg am fy mhen.

6 Disgynais i † odre y mynyddoedd; y ddaear a'i throsolion *oedd* o'm hamgylch yn dragywydd: etto ti a ddyrchefaist fy einioes ‖ o'r ffos, O ARGLWYDD fy NUW.

7 Pan lewygodd fy enaid ynof, cofiais yr ARGLWYDD; a'm gweddi a ddaeth i mewn attat i'th deml sanctaidd.

8 Y neb [e] a gadwant oferedd ‖ celwydd, a wrthodant eu trugaredd eu hun.

9 A minnau mewn llais [f] clodforedd a aberthaf i ti, talaf *yr hyn* a addunedais: [g] iachawdwriaeth *sydd* eiddo yr ARGLWYDD.

10 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth y pysgodyn, ac efe a fwriodd Jonah ar y tir sych.

PENNOD III.

1 *Danfon Jonah yr ail waith, ac yntau yn pregethu i'r Ninefeaid.* 5 *Ar eu hedifeirwch hwy,* 10 *y mae Duw yntau yn edifarhâu.*

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth yr ail waith at Jonah, gan ddywedyd,

2 Cyfod, dos i Ninefeh y ddinas fawr, a phregetha iddi y bregeth a lefarwyf wrthyt.

3 A Jonah a gyfododd ac a aeth i Ninefeh, yn ol gair yr ARGLWYDD: (a Ninefeh oedd † ddinas fawr iawn o daith tri diwrnod)

4 A Jonah a ddechreuodd fyned i'r ddinas daith un diwrnod, ac [a] efe a lefodd ac a ddywedodd, Deugain niwrnod *fydd* etto, a Ninefeh a gwympir.

5 ¶ A [b] gwŷr Ninefeh a gredasant i DDUW, ac a gyhoeddasant ympryd, ac a wisgasant sach-lïan, o'r mwyaf hyd y lleiaf o honynt.

6 Canys gair a ddaeth at frenhin Ninefeh, ac efe a gyfododd o'i frenhinfaingc, ac a ddïosgodd oddi am dano ei frenhin-wisg, ac a roddes am dano lïan sach, ac [c] a eisteddodd mewn lludw.

7 Ac efe a barodd gyhoeddi, a dywedyd trwy Ninefeh (trwy orchymyn y brenhin a'i † bendefigion) gan ddywedyd, Dyn ac anifail, eidion a dafad, na phrofant ddim; na phorant, ac nac yfant ddwfr.

8 Gwisger dyn ac anifail â sach-len, a galwant ar DDUW yn lew: ïe, dychwelant bob un oddi wrth ei ffordd ddrygionus, ac oddi wrth [d] y trawsder *sydd* yn eu dwylaw.

9 [e] Pwy a ŵyr a drŷ DUW ac edifarhâu, a throi oddi wrth angerdd ei ddig, fel na ddifether ni?

10 ¶ A gwelodd DUW eu gweithredoedd hwynt, droi o honynt o'u ffyrdd drygionus; ac [f] edifarhâodd DUW am y drwg a ddywedasai y gwnai iddynt, ac nis gwnaeth.

PENNOD IV.

1 *Jonah yn anfoddlawn i drugaredd Duw,* 4 *ac yn cael ei geryddu dan rith pren cicaion.*

ABU ddrwg iawn gan Jonah hyn, ac efe a ddigiodd yn fawr.

2 Ac efe a weddïodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Attolwg i ti, ARGLWYDD, oni ddywedais i hyn pan oeddwn etto yn fy ngwlad? am hynny yr achubais flaen [a] i ffoi i Tarsis; am y gwyddwn dy *fod* di yn DDUW [b] graslawn a thrugarog, hwyrfrydig i ddig, aml o drugaredd, ac edifeiriol am ddrwg.

3 [c] Am hynny yn awr, O ARGLWYDD, cymmer, attolwg, fy einioes oddi wrthyf: canys [d] gwell i mi farw nâ byw.

4 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd, ‖ Ai da yw y gwaith ymddigio o honot?

5 A Jonah a aeth allan o'r ddinas, ac a eisteddodd o'r tu dwyrain i'r ddinas, ac a wnaeth yno gaban iddo ei hun, ac a eisteddodd dano yn y cysgod, hyd oni welai beth a fyddai yn y ddinas.

6 A'r ARGLWYDD DDUW a ddarparodd ‖ cicaion, ac a wnaeth *iddo* dyfu dros Jonah, i fod yn gysgod uwch ei ben ef, i'w waredu o'i ofid: a bu Jonah lawen iawn am y cicaion.

7 A'r Arglwydd a barottôdd bryf ar godiad y wawr drannoeth, ac efe a darawodd y cicaion, ac yntau a wywodd.

8 A phan gododd haul, bu i DDUW ddarparu ‖ poeth-wynt y dwyrain; a'r haul a darawodd ar ben Jonah, fel y llewygodd, ac y deisyfodd farw o'i einioes, ac a ddywedodd, [c] Gwell i mi farw nâ byw.

9 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Jonah, ‖ Ai da yw y gwaith ymddigio o honot am y cicaion? Ac efe a ddywedodd, ‖ Da yw i mi ymddigio hyd angau.

10 A'r ARGLWYDD a ddywedodd, Ti a ‖ dosturiaist wrth y cicaion ni lafuriaist wrtho, ac nis peraist iddo dyfu: † mewn noswaith y bu, ac mewn noswaith y darfu:

11 Ac oni arbedwn i Ninefeh y ddinas fawr, yr hon y mae ynddi fwy nâ deuddeng myrdd o ddynion, [f] y rhai ni wyddant *ragor* rhwng eu llaw ddehau a'u llaw aswy, ac anifeiliaid lawer?

Cyn CRIST Cylch 862.

‖ Neu, *gwmmon.*
† Heb. *dorriadau.*
‖ Neu, *o lygredigaeth.*
[e] Ps. 31. 6.
‖ Neu, *celwyddog.*
[f] Ps. 50. 14, 23. a 116. 17. Hos. 14. 2. Heb. 13. 15.
[g] Ps. 3. 8.
† Heb. *ddinas fawr i Dduw:* Felly Gen. 30. 8. Ps. 36. 6. a 80. 11.
[a] Edrych Deut. 18. 22.
[b] Matt. 12. 41. Luc 11. 32.
[c] Job 2. 8.
† Heb. *wŷr mawr.*
[d] Es. 59. 6.
[e] Joel 2. 14.
[f] Jer. 18. 8. Amos 7. 3, 6.
[a] pen. 1. 3.
[b] Exod. 34. 6. Ps. 86. 5. Joel 2. 13.
[c] 1 Bren. 19. 4.
[d] ad. 8.
‖ Neu, *Wyt ti yn ddig iawn?*
‖ *palm Crist.*
‖ Neu, *dwyrein-wynt distuw.*
[e] ad. 3.
‖ Neu, *Wyt ti yn ddig iawn?*
‖ Neu, *Yr wyf yn ddig iawn hyd angau.*
‖ Neu, *arbedaist y cicaion.*
† Heb. *mab noswaith oedd.*
[f] Deut. 1. 39.

LLYFR MICHAH.

PENNOD I.

1 *Michah yn dangos digofaint Duw yn erbyn Jacob am eu gau-dduwiaeth;* 10 *ac yn annog i alaru.*

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at [a] Michah y Morasthiad yn nyddiau Jotham, Ahaz, *a* Hezecïah, brenhinoedd Judah, [b] yr hwn a welodd efe am Samaria a Jerusalem.

2 Gwrandewch, bobl † oll; [c] clyw dithau y ddaear, † ac sydd ynddi; a bydded yr ARGLWYDD DDUW yn dyst i'ch erbyn, yr Arglwydd o'i deml sanctaidd.

3 Canys [d] wele yr ARGLWYDD yn dyfod o'i [e] le; *efe* hefyd a ddisgyn, ac [f] a sathr ar uchelderau y ddaear.

4 [g] A'r mynyddoedd a doddant tano ef, a'r glynnoedd a ymholltant fel cŵyr o flaen y tân, *ac* fel y dyfroedd a dywelltir ar y gorwaered.

5 Hyn i gyd *sydd* am anwiredd Jacob, ac am bechodau tŷ Israel. Beth *yw* anwiredd Jacob? onid Samaria? Pa rai *yw* uchel-leoedd Judah? onid Jerusalem?

6 Am hynny [h] y gosodaf Samaria yn garnedd-faes *dda* i blannu gwinllan; a gwnaf i'w cherrig dreiglo i'r dyffryn, a datguddiaf ei sylfeini.

7 A'i holl ddelwau cerfiedig a gurir yn ddrylliau, a'i holl wobrau a losgir yn tân, a'i holl eilunod a osodaf yn anrheithiedig: o herwydd o wobr puttain y casglodd hi *hwynt*, ac yn wobr puttain y dychwelant.

8 O herwydd hyn [i] galaraf ac udaf; [k] cerddaf yn noeth ac yn llwm: gwnaf alar [l] fel dreigiau, a gofid fel † cywion y dylluan.

9 O herwydd dolurus *yw* ‖ ei harcholl: canys daeth hyd at Judah; daeth hyd borth fy mhobl, hyd Jerusalem.

10 ¶ [m] Na fynegwch *hyn* yn Gath, gan wylo na wylwch ddim: [n] ymdreigla mewn llwch yn nhŷ ‖ Aphrah.

11 Dos heibio, ‖ preswylferch Saphir, yn [o] noeth dy warth: ni ddaeth preswylferch ‖ Saanan allan y'ngalar ‖ Bethesel, efe a dderbyn gennych ei sefyll-fan.

12 Canys trig-ferch Maroth a ‖ ddisgwyliodd yn ddyfal am ddaioni; eithr [p] drwg a ddisgynodd oddi wrth yr ARGLWYDD hyd at borth Jerusalem.

13 Preswylferch Lachis, rhwym y cerbyd wrth y buan-farch: dechreuad pechod *yw* hi i ferch Sïon: canys ynot ti y cafwyd anwireddau Israel.

14 Am hynny y rhoddi anrhegion ‖ i Moreseth-gath: tai ‖ Achsib *a fyddant* yn gelwydd i frenhinoedd Israel.

15 Etto mi a ddygaf etifedd i ti, preswylferch Maresah; ‖ daw hyd Adŭlam, gogoniant Israel.

16 [q] Ymfoela, ac ymeillia am dy blant moethus: helaetha dy foelder fel eryr; canys caethgludwyd hwynt oddi wrthyt.

PENNOD II.

1 *Yn erbyn trais.* 4 *Cwynfan.* 7 *Ceryddu anghyfiawnder a delw-addoliaeth.* 12 *Addaw adferu Jacob.*

GWAE [a] a ddychymmygo anwiredd, ac [b] a wnelo ddrygioni ar eu gwelyau: pan oleuo y bore y gwnant hyn; am ei fod ar eu dwylaw.

2 [c] Meusydd a chwennychant hefyd, ac a ddygant trwy drais; a theiau, ac a'*u* dygant: ‖ gorthrymmant hefyd wr a'i dŷ, dyn a'i etifeddiaeth.

3 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele, yn erbyn y teulu hwn y dychymmygais ddrwg, yr hwnni thynnwch eich gyddfau o hono, ac ni rodiwch yn falch; canys amser drygfyd *yw*.

4 ¶ Yn y dydd hwnnw y cyfyd *un* ddammeg am danoch chwi, ac a alara † alar gofidus, gan ddywedyd, Dinystriwyd ni yn llwyr; [d] newidiodd ran fy mhobl: pa fodd y dug *ef* oddi arnaf! ‖ gan droi ymaith, efe a rannodd ein meusydd.

5 Am hynny ni bydd i ti [e] a fwrio reffyn coel-bren y'nghynnulleidfa yr ARGLWYDD.

6 [f] Na † prophwydwch, ‖ *meddant wrth y rhai* a brophwydant: ond ni phrophwydant iddynt na dderbyniont gywilydd.

Cyn CRIST Cylch 750.

[a] Jer. 26. 18.

[b] Amos 1. 1.

† Heb. *hwynt oll.*

[c] Deut. 32. 1. Es. 1. 2.

† Heb. *a'i chyflawnder.*

[d] Es. 26. 21.

[e] Ps. 115. 3.

[f] Deut. 32. 13. a 33. 29. Amos 4. 13.

[g] Ps. 97. 5. Es. 64. 1, 2. Amos 9. 5. Hab. 3. 6, 10.

[h] pen. 3. 12.

[i] Es. 21. 3. a 22. 4. Jer. 4. 19.

[k] Es. 20. 2, 3.

[l] Job 30. 29. Ps. 102. 6.

† Heb. *merched.*

‖ Neu, *o'i harchollion.*

[m] 2 Sam. 1. 20.

[n] Jer. 6. 26.

‖ Sef, *llwch.*

‖ Neu, *yr hon a breswyli yn dêg.*

[o] Es. 20. 4. a 47. 2, 3. Jer. 13. 22.

‖ Neu, *y ddiadell-wlad.*

‖ Neu, *lle aros.*

Cyn CRIST Cylch 750.

‖ Neu, *fu ddrwg ganddi.*

[p] Amos 3. 6.

‖ Neu, *am.*

‖ Sef, *celwydd.*

‖ Neu, *daw gogoniant Israel hyd Adŭlum.*

[q] Job 1. 20. Es. 22. 12. Jer. 47. 5.

Cylch 730

[a] Hos. 7. 6.

[b] Ps. 36. 4.

[c] Es. 5. 8.

‖ Neu, *twyllant.*

† Heb. *alar galarau.*

[d] pen. 1. 15.

‖ Neu, *yn lle adferu.*

[e] Deut. 32. 8, 9.

[f] Es. 30. 10. Amos 7. 16.

† Heb. *ddefnynwch, &c.* Ezec. 21. 2.

‖ Neu, *fel y prophwydant hwy.*

Cyn CRIST Cylch 730.

7 ¶ O yr hon a elwir Tŷ Jacob, a ‖fyrhâwyd yspryd yr ARGLWYDD? ai dyma ei weithredoedd ef? oni wna fy ngeiriau lês i'r neb a rodio yn uniawn?

8 *Y rhai oedd* fy mhobl ddoe, a godasant yn elyn: dïosgwch y dilledyn †gyd â'r wisg oddi am y rhai a ânt heibio yn ddïofal *fel* rhai yn dychwelyd o ryfel.

9 Gwragedd fy mhobl a fwriasoch allan o dŷ eu hyfrydwch; *a* dygasoch oddi ar eu plant hwy fy harddwch byth.

10 Codwch, ac ewch ymaith; canys nid dyma *eich* gorphwysfa: am ei halogi, y dinystria hi *chwi* â dinystr tost.

11 Os un ‖yn rhodio yn yr yspryd â chelwydd, a ddywed yn gelwyddog, Prophwydaf i ti am win a dïod gadarn; efe a gaiff fod yn brophwyd i'r bobl hyn.

12 ¶ Gan gasglu y'th gasglaf, Jacob oll: gan gynnull cynhullaf weddill Israel; gosodaf hwynt ynghyd fel defaid Bosrah, fel y praidd y'nghanol eu corlan: trystiant rhag *amled* dyn.

13 Daw y rhwygydd i fynu o'u blaen hwynt; rhwygasant, a thramwyasant trwy y porth, ac aethant allan trwyddo, a thramwya eu brenhin o'u blaen, a'r ARGLWYDD ar eu pennau hwynt.

PENNOD III.

1 *Creulondeb y tywysogion.* 5 *Ffalsedd y prophwydi:* 8 *a dïofalwch pob un o'r ddau.*

710. DYWEDAIS hefyd, Gwrandewch, attolwg, pennaethiaid Jacob, a thywysogion tŷ Israel: [a]Onid i chwi *y perthyn* gwybod barn?

2 Y rhai ydych yn casâu y da, ac yn hoffi y drwg, gan flingo eu croen oddi am danynt, a'u cig oddi wrth eu hesgyrn;

3 Y rhai hefyd [b]a fwyttânt gig fy mhobl, a'u croen a flingant oddi am danynt, a'u hesgyrn a ddrylliant, ac a friwant, megis i'r crochan, ac [c]fel cig yn y badell.

4 Yna [d]y llefant ar yr ARGLWYDD, ac nis ettyb hwynt; efe a guddia ei wyneb oddi wrthynt y pryd hwnnw, fel y buant ddrwg yn eu gweithredoedd.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD [e]am y prophwydi sydd yn cyfeiliorni fy mhobl, [f]y rhai a frathant â'u dannedd, ac a lefant, Heddwch: [g]a'r neb ni roddo yn eu pennau hwynt, darparant ryfel yn ei erbyn.

6 [h]Am hynny *y bydd* nos i chwi, †fel na chaffoch weledigaeth; a thywyllwch i chwi, †fel na chaffoch ddewiniaeth: yr haul hefyd a fachluda ar y prophwydi, a'r dydd a ddua arnynt.

7 Yna y gweledyddion a gywilyddiant, a'r dewiniaid a waradwyddir; ïe, pawb o honynt a gauant ar eu †genau, am na *rydd* DUW atteb.

8 ¶ Ond yn ddïau llawn wyf fi o rym gan yspryd yr ARGLWYDD, ac o farn a nerth, [i]i ddangos ei anwiredd i Jacob, a'i bechod i Israel.

9 Gwrandewch hyn, attolwg, pennaethiaid tŷ Jacob, a thywysogion tŷ Israel, y rhai sydd ffiaidd ganddynt farn, ac yn gwyro pob uniondeb.

10 [k]Adeiladu Sïon y maent [l]â gwaed, a Jerusalem âg anwiredd.

11 [m]Ei phennaethiaid a roddant farn er gwobr, a'i hoffeiriaid a ddysgant er cyflog, a'r prophwydi a ddewiniant er arian; [n]etto wrth yr ARGLWYDD yr ymgynhaliant, gan ddywedyd, Onid *yw* yr ARGLWYDD i'n plith? ni ddaw drwg arnom.

12 Am hynny [o]o'ch achos chwi yr erddir Sïon *fel* maes, [p]a Jerusalem a fydd yn garneddau, a mynydd y tŷ fel uchel-leoedd y goedwig.

PENNOD IV.

1 *Gogoniant,* 3 *heddwch,* 8 *teyrnas,* 11 *a buddugoliaeth yr eglwys.*

A BYDD [a]yn niwedd y dyddiau, i fynydd tŷ yr ARGLWYDD fod wedi ei sicrhâu ym mhen y mynyddoedd; ac efe a ddyrchefir goruwch y bryniau; a phobloedd a ddylifant atto.

2 A chenhedloedd lawer a ânt ac a ddywedant, Deuwch, ac âwn i fynu i fynydd yr ARGLWYDD, ac i dŷ DDUW Jacob; ac efe a ddysg i ni ei ffyrdd, ac yn ei lwybrau y rhodiwn: canys y gyfraith a â allan o Sïon, a gair yr ARGLWYDD o Jerusalem.

3 ¶ Ac efe a farna rhwng pobloedd lawer, ac a gerydda genhedloedd cryfion hyd ym mhell; a [b]thorrant eu cleddyfau yn sychau, a'u gwaywffyn yn ‖bladuriau: ac ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn cenedl, ac ni ddysgant ryfel mwyach.

4 Ond [c]eisteddant bob un dan ei winwydden a than ei ffigysbren, heb neb *i'w* dychrynu; canys genau ARGLWYDD y lluoedd a'*i* llefarodd.

5 Canys [d]yr holl bobloedd a rodiant bob un yn enw ei dduw ei hun, a [e]ninnau a rodiwn yn enw yr ARGLWYDD ein DUW byth ac yn dragywydd.

Cyn CRIST 710.

‖ Neu, *gyfyngwyd.*

† Heb. *gyferbyn a'r wisg.*

‖ Neu, *a rodia gyd â'r gwynt, ac a ddywed gelwydd yn gelwyddog,* gan ddywedyd, *Prophwydaf,* &c.

[a] Jer. 5. 4, 5.

[b] Ps. 14. 4.

[c] Ezec. 11. 7.

[d] Ps. 18. 41. Diar. 1. 28. Ezec. 8. 18. Zech. 7. 13.

[e] Es. 56. 10, 11. Ezec. 22. 25.

[f] pen. 2. 11. Matt. 7. 15.

[g] Ezec. 13. 18, 19.

[h] Es. 8. 20, 22. Ezec. 13. 23. Zech. 13. 4.

† Heb. *oddi wrth weledigaeth.*

† Heb. *oddi wrth ddewinio.*

† Heb. *gwefus uchaf.*

[i] Es. 58. 1.

[k] Jer. 22. 13.

[l] Ezec. 22. 27. Seph. 3. 3.

[m] Es. 1. 23. Hos. 4. 18. pen. 7. 3.

[n] Es. 48. 2. Rhuf. 2. 17.

[o] Jer. 26. 18. pen. 1. 6.

[p] Ps. 79. 1.

[a] Es. 2. 2, &c. Ezec. 17. 22, 23.

[b] Joel 3. 10.

‖ Neu, *grymmanau.*

[c] 1 Bren. 4. 25. Zech. 3. 10.

[d] Jer. 2. 11.

[e] Zech. 10. 12.

Cyn CRIST 710.

6 Yn y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, [f] y casglaf y gloff, ac y cynhullaf yr hon a yrrwyd allan, a'r hon a ddrygais:

[f] Ezec. 34. 16. Seph. 3. 19.

7 A gwnaf y gloff yn weddill, a'r hon a daflwyd ym mhell, yn genedl gref; [g] a'r ARGLWYDD a deyrnasa arnynt ym mynydd Sïon o hyn allan byth.

[g] Dan. 7. 14. Luc 1. 33.

8 ¶ A thithau, tŵr y praidd, castell merch Sïon, hyd attat y daw, ïe, y daw yr arglwyddiaeth bennaf, y deyrnas i ferch Jerusalem.

9 Paham gan hynny y gweiddi waedd? [h] onid *oes* ynot frenhin? a ddarfu am dy gynghorydd? canys gwewyr a'th gymerodd megis gwraig yn esgor.

[h] Jer. 8. 19.

10 Ymofidia a griddfana, merch Sïon, fel gwraig yn esgor: o herwydd yr awr hon yr êi di allan o'r ddinas, a thrigi yn y maes; ti a êi hyd Babilon: yno y'th waredir; yno yr achub yr ARGLWYDD di o law dy elynion.

11 ¶ Yr awr hon hefyd llawer o genhedloedd a ymgasglasant i'th erbyn, gan ddywedyd, Haloger hi, a gweled ein llygaid *hynny* ar Sïon.

12 Ond ni wyddant hwy feddyliau yr ARGLWYDD, ac ni ddeallant ei gynghor ef: canys efe a'u casgl hwynt fel ysgubau i'r llawr-dyrnu.

[i] Es. 41. 15, 16.

13 Cyfod, merch Sïon, a [i] dyrna; canys gwnaf dy gorn yn haiarn, a'th garnau yn bres; a thi a ddrylli bobloedd lawer: a chyssegraf i'r ARGLWYDD eu helw hwynt, a'u golud i [k] ARGLWYDD yr holl ddaear.

[k] Zech. 4. 14. a 6. 5.

PENNOD V.

1 *Genedigaeth Crist,* 4 *a'i frenhiniaeth,* 8 *a'i fuddugoliaeth.*

YR awr hon ymfyddina, merch y fyddin; gosododd gynllwyn i'n herbyn: tarawant farnwr Israel â gwïalen ar *ei* gern.

[a] Matt. 2. 6. Ioan 7. 42.

2 A thithau, [a] Bethlehem Ephratah, *er* dy fod yn fechan ym mhlith miloedd Judah, *etto* o honot ti y daw allan i mi *un* i fod yn llywydd yn Israel; yr hwn yr oedd ei fynediad allan o'r dechreuad, er dyddiau tragywyddoldeb.

3 Am hynny y rhydd efe hwynt i fynu, hyd yr amser y darffo i'r hon a esgoro esgor: yna gweddill ei frodyr ef a ddychwelant at feibion Israel.

|| Neu, *lywodraetha.*

4 ¶ Ac efe a saif ac a || bortha â nerth yr ARGLWYDD, yn ardderchowgrwydd enw yr ARGLWYDD ei DDUW; a hwy a drigant: canys yr awr hon efe a fawrhêir hyd eithafoedd y ddaear.

5 A hwn fydd yr heddwch, pan ddêl yr Assyriad i'n tir ni: a phan sathro o fewn ein palasau, yna cyfodwn yn ei erbyn saith fugail, ac wyth † o'r dynion pennaf.

† Heb. *o ben naethiaid dynion.*

6 A hwy a † ddinystriant dir Assyria â'r cleddyf, a thir Nimrod || â'i gleddyfau noethion ei hun: ac efe a'*n* hachub rhag yr Assyriad, pan ddêl i'n tir, *a* phan sathro o fewn ein terfynau.

† Heb. *ysant.*
|| Neu, *yn ei byrth.*

7 A bydd gweddill Jacob y'nghanol llawer o bobl, fel y gwlith oddi wrth yr ARGLWYDD, megis cawodydd ar y gwellt-glas, yr hwn nid erys ar ddyn, *ac* ni ddisgwyl wrth feibion dynion.

8 ¶ A gweddill Jacob a fydd ym mysg y Cenhedloedd y'nghanol pobl lawer, fel llew ym mysg bwystfilod y goedwig, ac fel cenaw llew ym mhlith y dïadellau || defaid; yr hwn, pan êl trwodd, a sathr ac a ysglyfaetha, ac ni *bydd* achubydd.

|| Neu, *geifr.*

9 Dy law a ddyrchefir yn erbyn dy wrthwynebwyr, a'th holl elynion a dorrir ymaith.

10 [b] A bydd y dwthwn hwnnw, medd yr ARGLWYDD, i mi dorri ymaith dy feirch o'th ganol di, a dinystrio dy gerbydau:

[b] Zech. 9. 10.

11 Torraf hefyd i lawr ddinasoedd dy wlad, a dymchwelaf dy holl ymddiffynfeydd:

12 A thorraf ymaith o'th law y swynion, ac ni bydd i ti ddewiniaid.

13 Torraf hefyd i lawr dy luniau cerfiedig, a'th || ddelwau o'th blith; ac ni chei ymgrymmu mwyach i weithredoedd dy ddwylaw dy hun.

|| Neu, *sefyllbethau.*

14 Diwreiddiaf dy lwyni o'th ganol hefyd; a dinystriaf dy || ddinasoedd.

|| Neu, *elynion.*

15 Ac mewn dig a llid y gwnaf ar y cenhedloedd y fath ddïaledd ag na chlywsant.

PENNOD VI.

1 *Ymrafael Duw o herwydd angharedigrwydd,* 6 *ac anwybodaeth,* 10 *ac anghyfiawnder,* 16 *a delwaddoliaeth ei bobl.*

GWRANDEWCH, attolwg, y peth a ddywed yr ARGLWYDD; Cyfod, ymddadleu || â'r [a] mynyddoedd, a chlywed y bryniau dy lais.

|| Neu, *o flaen y mynyddoedd.*
[a] Es. 1. 2.

2 [b] Gwrandewch y mynyddoedd, a chedyrn sylfeini y ddaear, gŵyn yr ARGLWYDD; canys [c] *y mae* cŵyn rhwng yr ARGLWYDD a'i bobl, ac efe a ymddadleu âg Israel.

[b] Ps. 50. 1, 4.
[c] Es. 1. 18. a 5. 3, 4. a 43. 26. Hos. 4. 1.

Cyn CRIST 710.

Cyn CRIST 710.

[d] Jer. 2. 5, 31.
[e] Exod. 12. 51. a 14. 30. a 20. 2.

3 Fy mhobl, [d] beth a wneuthum i ti? ac ym mha beth y'th flinais? tystiolaetha i'm herbyn.

4 Canys, [e] mi a'th ddygais o dir yr Aipht, ac a'th ryddhêais o dŷ y caethiwed, ac a anfonais o'th flaen Moses, Aaron, a Miriam.

[f] Num. 22. 5. a 23. 7. Deut. 23. 4, 5. Jos. 24. 9, 10. Dat. 2. 14.
[g] Num. 25. 1. Jos. 5. 10.

5 Fy mhobl, cofia, attolwg, beth a fwriadodd [f] Balac brenhin Moab, a pha atteb a roddes Balaam mab Beor iddo, o [g] Sittim hyd Gilgal; fel y galloch wybod cyfiawnder yr ARGLWYDD.

6 ¶ A pha beth y deuaf ger bron yr ARGLWYDD, *ac* yr ymgrymmaf ger bron yr uchel DDUW? a ddeuaf fi ger ei fron ef â phoeth-offrymmau, ac â †dyniewaid?

† Heb. *lloiau, meibion blwydd?*

[h] Ps. 50. 9. a 51. 16. Es. 1. 11.

7 [h] A foddlonir yr ARGLWYDD â miloedd o feheryn, *neu* â myrddiwn o ffrydiau olew? a roddaf fi fy nghyntaf-anedig *dros* fy anwiredd, ffrwyth ‖ fy nghroth *dros* bechod fy enaid?

‖ Neu, *fy nghorph.*

[i] Deut. 10. 12.
[k] Es. 1. 17.

8 Dangosodd efe i ti, ddyn, beth *sydd* dda: a [i] pha beth a gais yr ARGLWYDD gennyt, ond [k] gwneuthur barn, a hoffi trugaredd, ac ymostwng i rodio gyd â'th DDUW?

9 Llef yr ARGLWYDD a lefa ar y ddinas, ‖ a'r doeth a wêl dy enw: gwrandewch y wïalen, a phwy a'i hordeiniodd.

‖ Neu, *a'th enw a wêl yr hyn sydd ddoeth.*

10 ¶ *A oes* etto ‖ drysorau anwiredd o fewn tŷ y gwr anwir, †a'r mesur prin, [l] *peth sydd* ffiaidd?

‖ Neu, *i bob gwr dŷ yr anwir, &c.*
† Heb. *â mesur culni,* Amos 8. 5.
[l] Diar. 11. 1. a 20. 10, 23.

11 A ‖ gyfrifwn yn lân *un* â [m] chloriannau anwir, ac â chôd o gerrig twyllodrus?

‖ Neu, *fyddaf fi lân â chloriannau, &c.*
[m] Hos. 12. 7.

12 Canys y mae ei chyfoethogion yn llawn trais, a'i thrigolion a ddywedasant gelwydd; [n] a'u tafod *sydd* dwyllodrus yn eu genau.

[n] Jer. 9. 8.

13 A minnau hefyd a'*th* glwyfaf wrth dy daro, wrth *dy* anrheithio am dy bechodau.

14 [o] Ti a fwyttêi, ac ni'th ddigonir; a'th ostyngiad *fydd* yn dy ganol dy hun: ti a ymafli, ac nid achubi; a'r hyn a achubech, a roddaf i'r cleddyf.

[o] Lef. 26. 26. Hos. 4. 10.

15 Ti a [p] haui, ond ni fedi; ti a sethri yr olew-wydd, ond nid ymiri âg olew; a gwin newydd, ond nid yfi win.

[p] Deut. 28. 38, 39. Amos 5. 11. Seph. 1. 13. Hag. 1. 6.

16 ¶ ‖ Cadw yr ydys ddeddfau [q] Omri, a holl weithredoedd [r] Ahab, a rhodio yr ydych yn eu cynghorion; fel y'th wnawn yn ‖ anghyfannedd, a'i thrigolion i'w hwtio: am hynny y dygwch warth fy mhobl.

‖ Neu, *Cadw y mae yn ddyfal ddeddfau Omri.*
[q] 1 Bren. 16. 25, 26.
[r] 1 Bren. 16. 30, &c.
‖ Neu, *syndod.*

PENNOD VII.

1 Yr eglwys yn cwyno leied yw o rifedi, 3 mor gyffredin yw llygredigaeth; 5 ac yn rhoi ei goglud a'i hyder, nid ar ddyn, ond ar Dduw: 8 yn gorfoleddu ar ei gelynion; 14 a Duw yn ei chysuro hi trwy addewidion, 16 a thrwy waradwyddo ei gelynion, 18 a thrwy ei drugareddau.

Cyn CRIST 710.

GWAE fi! canys ydwyf fel †casgliadau ffrwythydd hâf, fel lloffion grawnwin y cynhauaf gwin; nid *oes* swp o rawn i'*w* bwytta; fy enaid a flysiodd [a] yr addfed ffrwyth cyntaf.

† Heb. *casgliadau haf.*
[a] Hos. 9. 10.

2 [b] Darfu am y ‖ duwiol oddi ar y ddaear, ac nid *oes* un uniawn ym mhlith dynion; cynllwyn y maent oll am waed; pob un sydd yn hela ei frawd â rhwyd.

[b] Ps. 12. 1. Es. 57. 1.
‖ Neu, *daionus,* neu, *trugarog.*

3 ¶ I wneuthur drygioni â'r ddwy ddwylaw yn egnïol, [c] y tywysog a ofyn, [d] a'r barnwr am wobr; a'*r hwn sydd* fawr a ddywed ‖ lygredigaeth ei feddwl: felly y plethant ef.

[c] Hos. 4. 18.
[d] Es. 1. 23. pen. 3. 11.
‖ Neu, *ei ysgeler feddwl.* Heb. *ysgelerder ei enaid.*

4 Y goreu o honynt [e] *sydd* fel mïeren, yr unionaf *yn arwach* nâ chae drain; dydd dy wylwyr, *a*'th ofwy sydd yn dyfod: bellach y bydd eu penbleth hwynt.

[e] Ezec. 2. 6. Edrych Es. 55. 13.

5 ¶ [f] Na chredwch i gyfaill, nac ymddiriedwch i dywysog: cadw ddrws dy enau rhag yr hon a orwedd yn dy fynwes.

[f] Jer. 9. 4.

6 Canys [g] mab a ammharcha ei dad, y ferch a gyfyd yn erbyn ei mam, a'r waudd yn erbyn ei chwegr: a gelynion gwr *yw* dynion ei dŷ.

[g] Ezec. 22. 7. Matt. 10. 21, 35, 36. Luc 12. 53. a 21. 16.

7 Am hynny mi a edrychaf ar yr ARGLWYDD, disgwyliaf wrth DDUW fy iachawdwriaeth: fy NUW a'm gwrendy.

8 ¶ [h] Na lawenycha i'm herbyn, fy ngelynes: pan syrthiwyf, cyfodaf; pan eisteddwyf mewn tywyllwch, yr ARGLWYDD a lewyrcha i mi.

[h] Galar. 4. 21.

9 Dïoddefaf ddig yr ARGLWYDD, canys pechais i'w erbyn; hyd oni ddadleuo fy nghŵyn, a gwneuthur i mi farn: efe a'm dwg allan i'r goleuad, a mi a welaf ei gyfiawnder ef.

10 ‖ A'm gelynes a gaiff weled, a chywilydd a'i gorchuddia hi, yr hon a ddywedodd wrthyf, [i] Mae yr ARGLWYDD dy DDUW? fy llygaid a'i gwelant hi; bellach y bydd hi yn sathrfa, megis tom yr heolydd.

‖ Neu, *A thi a weli fy ngelynes, ac a'i gorchuddi â chywilydd, yr hon, &c.*
[i] Ps. 42. 3, 10. a 79. 10. a 115. 2. Joel 2. 17.

11 Y dydd yr adeiledir dy [k] furiau, y dydd hwnnw yr ymbellhâ y ddeddf.

[k] Amos 9. 11, &c.

12 Y dydd hwnnw [l] y daw efe hyd attat o Assyria, ‖ ac *o*'r dinasoedd cedyrn, ac o'r cadernid hyd yr afon, ac o fôr i fôr, ac *o* fynydd i fynydd.

[l] Es. 19. 23, &c.
‖ Neu, *ïe,* hyd *y ddinas.*

13 ‖ Etto y wlad a fydd yn anrhaith

‖ Neu, *Wedi bod y wlad yn anrhaith.*

Cyn CRIST 710.

o achos ei thrigolion, [m] am ffrwyth eu gweithredoedd.

14 ¶ ‖ Portha dy bobl â'th wïalen, defaid dy etifeddiaeth, y rhai sydd yn trigo *yn* y coed yn unig, y'nghanol Carmel: porant *yn* Basan a Gilead, megis yn y dyddiau gynt.

15 Megis y dyddiau y daethost allan o dir yr Aipht, y dangosaf iddo ryfeddodau.

16 ¶ Y cenhedloedd a welant, ac a gywilyddiant gan eu holl gryfder hwynt: rhoddant *eu* llaw ar *eu* genau; eu clustiau a fyddarant.

17 [n] Llyfant y llwch fel sarph; [o] fel ‖ pryfed y ddaear y symmudant o'u llochesau: arswydant rhag yr ARGLWYDD ein DUW ni, ac o'th achos di yr ofnant.

18 ¶ Pa DDUW *sydd* fel tydi, [p] yn maddeu anwiredd, ac yn myned heibio i anwiredd gweddill ei etifeddiaeth? [q] ni ddeil efe ei ddig byth, am fod yn hoff ganddo drugaredd.

19 Efe a ddychwel, efe a drugarhâ wrthym: efe a ddarostwng ein hanwireddau; a thi a defli eu holl bechodau i ddyfnderoedd y môr.

20 Ti a gyflawni y gwirionedd i Jacob, y drugaredd *hefyd* i Abraham, yr hwn a dyngaist i'n tadau er y dyddiau gynt.

Cyn CRIST 710.

[m] Jer. 21. 14.

‖ Neu, *Llywodraetha.*

[n] Ps. 72. 9. Es. 49. 23.

[o] Ps. 18. 45.

‖ Neu, *ymlusgiaid.*

[p] Exod. 34. 6, 7.

[q] Ps. 103. 9. Es. 57. 16. Jer. 3. 5.

LLYFR NAHUM.

PENNOD I.

Mawredd Duw yn ei ddaioni tu ag at ei bobl, a'i doster yn erbyn ei elynion.

Cyn CRIST Cylch 713.

BAICH [a] Ninefeh. Llyfr gweledigaeth Nahum yr Elcosiad.

2 ‖ DUW *sydd* [b] eiddigus, [c] a'r ARGLWYDD sydd yn dïal; yr ARGLWYDD sydd yn dïal ac yn berchen llid: dïal yr ARGLWYDD ar ei wrthwynebwyr, a dal *dig* y mae efe i'w elynion.

3 [d] Yr ARGLWYDD *sydd* hwyrfrydig i ddig, a mawr ei rym, ac ni ddïeuoga yr *anwir:* [e] yr ARGLWYDD *sydd* a'i lwybr yn y corwynt, ac yn y rhyferthwy, a'r cymmylau *yw* llwch ei draed ef.

4 [f] Efe a gerydda y môr, ac a'i sych; yr holl afonydd a ddyhysbydda efe: llesgâodd Basan a Charmel, a llesgâodd blodeuyn Libanus.

5 [g] Y mynyddoedd a grynant rhagddo, a'r bryniau a doddant, a'r ddaear a lysg gan ei olwg, a'r byd hefyd a chwbl ag a drigant ynddo.

6 Pwy a saif o flaen ei lid ef? a phwy a gyfyd y'nghynddaredd ei ddigofaint ef? ei lid a dywelltir fel tân, a'r creigiau a fwrir i lawr ganddo.

7 Daionus *yw* yr ARGLWYDD, ‖ ymddiffynfa yn nydd blinder; ac [h] efe a edwyn y rhai a ymddiriedant ynddo.

8 A llifeiriant yn myned trosodd y gwna efe drangc ar ei lle hi, a thywyllwch a erlid ei elynion ef.

9 Beth a ddychymmygwch yn erbyn yr ARGLWYDD? efe a wna drangc; ni chyfyd blinder ddwywaith.

10 Canys tra yr ymddyrysont fel drain, a thra meddwont *fel* meddwon, ysir hwynt fel sofl wedi llawn-wywo.

11 O honot y daeth allan a ddychymmyga ddrwg yn erbyn yr ARGLWYDD: cynghorwr † drygionus.

12 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, ‖ Pe *byddent* heddychol, ac felly yn aml, etto fel hyn y † torrir hwynt i lawr, pan elo efe heibio. Er i mi dy flino, ni'th flinaf mwyach.

13 Canys yr awrhon y torraf ei iau ef oddi arnat, drylliaf dy rwymau.

14 Yr ARGLWYDD hefyd a orchymynodd o'th blegid, na hauer o'th enw mwyach: torraf o dŷ dy dduwiau y gerfiedig a'r dawdd ddelw: gwnaf dy fedd; canys gwael ydwyt.

15 [i] Wele ar y mynyddoedd draed yr efengylwr, cyhoeddwr heddwch: cadw di, O Judah, dy wyliau, tâl dy addunedau: canys nid † â y drygionus trwot mwy; cwbl dorrwyd ef ymaith.

Cyn CRIST Cylch 713.

[a] Seph. 2. 13.

‖ Neu, *Yr Arglwydd sydd Dduw eiddigus, a dïalydd.*

[b] Exod. 20. 5.

[c] Ps. 94. 1.

[d] Exod. 34. 6, 7.

[e] Ps. 18. 7, &c. Hab. 3. 5, 11, 12.

[f] Es. 50. 2.

[g] Ps. 97. 5.

‖ Neu, *cadernid.*

[h] Ps. 1. 6.

† Heb. *Belial.*

‖ Neu, *Pe buasent heddychol, felly y buasent aml, ac felly y cneifiesid hwy, ac efe a aethai heibio.*

† Heb. *cneifir hwynt pan elo, &c.*

[i] Es. 52. 7. Rhuf. 10. 15.

† Heb. *â Beliud.*

Cyn CRIST Cylch 713.

PENNOD II.

Ofnadwy a buddugol luoedd Duw yn erbyn Ninefeh.

DAETH y ‖ chwalwr i fynu o flaen dy wyneb: [a] cadw yr ymddiffynfa, gwylia y ffordd, nertha *dy* lwynau, cadarnhâ *dy* nerth yn fawr.

2 [b] Canys dychwelodd yr ARGLWYDD ‖ ardderchowgrwydd Jacob, fel ‖ ardderchowgrwydd Israel: canys [c] y dyhysbyddwyr a'u dyhysbyddodd hwynt, ac a lygrasant eu cangau gwinwydd.

3 Tarian ei wŷr grymmus a liwiwyd yn goch, *ei* wŷr o ryfel a wisgwyd âg ysgarlad; y cerbydau *fyddant* gyd â † lampau tanllyd y dydd y byddo ei arlwy, a'r ffynnidwydd a ysgydwir yn aruthrol.

4 Y cerbydau a gynddeiriogant yn yr heolydd, tarawant wrth eu gilydd yn y prif-ffyrdd: eu gweledigaeth fydd fel fflammau, ac fel mellt y saethant.

5 Efe a gyfrif ei *weision* gwychion; tramgwyddant wrth gerdded; prysurant at ei chaer hi, a'r † ymddiffyn a barottôir.

6 Pyrth y dwfr a agorir, a'r palas a ‖ ymddettyd.

7 ‖ A Hussab a ‖ gaethgludir, dygir hi i fynu, a'i morwynion yn *ei* harwain megis â llais colommennod yn curo ar eu dwyfronnau.

8 A Ninefeh *sydd* ‖ er ys dyddiau fel llyn o ddwfr: ond hwy a ffoant. Sefwch, sefwch; *meddant;* ac ni bydd ‖ a edrycho yn ol.

9 Ysglyfaethwch arian, ysglyfaethwch aur; ‖ canys nid *oes* diben ar yr ystôr, *a*'r gogoniant o bob dodrefn dymunol.

10 Gwag, a gorwag, ac anrheithiedig yw hi, a'r [d] galon yn toddi, a'r [e] gliniau yn taro ynghyd, ac anhwyl ar bob lwynau, [f] *a*'u hwynebau oll a gasglant barddu.

11 Pa le *y mae* trigfa y llewod, a phorfa cenawon y llewod? lle y rhodiai y llew, *sef* yr hen lew, *a*'r cenaw llew, ac nid *oedd* a'*u* tarfai?

12 Y llew a ysglyfaethodd ddigon i'w genawon, ac a dagodd i'w lewesau, ac a lanwodd âg ysglyfaeth ei ffau, a'i loches âg yspail.

13 Wele fi yn dy erbyn, medd ARGLWYDD y lluoedd; a mi a losgaf ei cherbydau yn y mŵg, a'r cleddyf a ddifa dy lewod ieuaingc; a thorraf ymaith o'r ddaear dy ysglyfaeth, ac ni chlywir mwy llais dy genhadau.

PENNOD III.

Gofidus gwymp Ninefeh.

GWAE ddinas [a] y gwaed; llawn celwydd *ac* yspail ydyw i gyd, a'r ysglyfaeth heb ymado.

2 *Bydd* swn y ffrewyll, a swn cynhwrf olwynion, a'r march yn prangcio, a'r cerbyd yn neidio.

3 Y marchog sydd yn codi † ei gleddyf gloyw, a'i ddisglaer waywffon: lliaws o laddedigion, ac aneirif o gelanedd; a heb ddiwedd ar y cyrph: tripiant wrth eu cyrph hwynt:

4 O herwydd aml butteindra y buttain dêg, meistres [b] swynion, yr hon a werth genhedloedd trwy ei phutteindra, a theuluoedd trwy ei swynion.

5 Wele fi i'th erbyn, medd ARGLWYDD y lluoedd, a [c] datguddiaf dy odre ar dy wyneb, a gwnaf i genhedloedd weled dy noethni, ac i deyrnasoedd dy warth.

6 A thaflaf ffiaidd bethau arnat, a gwnaf di yn wael, a gosodaf di yn ddrych.

7 A bydd i bawb a'th welo ffoi oddi wrthyt, a dywedyd, Anrheithiwyd Ninefeh, pwy a gwyna iddi? O ba le y ceisiaf ddiddanwyr i ti?

8 [d] Ai gwell ydwyt nâ [e] No ‖ dylwythog, yr hon a osodir rhwng yr afonydd, ac a amgylchir â dyfroedd, i'r hon *y mae* y môr yn rhagfur, *a*'i mur o'r môr?

9 Ethiopia *oedd* ei chadernid, a'r Aipht, ac aneirif: Put a Lubim oedd yn gynhorthwy i ti.

10 Er hynny hi a ddygpwyd ymaith, hi a gaethgludwyd; [f] *a*'i phlant bychain a ddrylliwyd ym mhen pob heol; ac am ei phendefigion y bwriasant goelbrennau, a'i holl wŷr mawr a rwymwyd mewn gefynnau.

11 Tithau hefyd [g] a feddwi; byddi guddiedig, ceisi hefyd gadernid rhag y gelyn.

12 Dy holl ymddiffynfeydd *fyddant fel* [h] ffigyswydd a'u blaenffrwyth arnynt: os ysgydwir hwynt, syrthiant yn safn y bwyttâwr.

13 Wele [i] dy bobl yn wragedd yn dy ganol di: pyrth dy dir a agorir i'th elynion; tân a ysodd dy farrau.

14 Tynn i ti ddwfr i'r gwarchae, [k] cadarnhâ dy ymddiffynfeydd; dos i'r dom, sathr y clai, cryfhâ yr odyn briddfaen.

15 Yno y tân a'th ddifa, y cleddyf a'th dyrr ymaith, efe a'th ysa di fel pryf y rhwd; ymlïosoga fel pryf y rhwd, ymlïosoga fel y ceiliog rhedyn.

‖ Neu, *drylliwr.*
[a] Jer. 51. 11, 12.
[b] Es. 10. 12.
‖ Neu, *falchder.*
‖ Neu, *â balchder.*
[c] Ps. 80. 12. Hos. 10. 1.
† Heb. *thân lampau.*
† Heb. *gorchudd,* neu, *gorchuddiwr.*
‖ Neu, *dawdd.*
‖ Neu, *A'r hyn a sefydlwyd,* neu, *safwyd, a chaethgludir hi,* &c.
‖ Neu, *ddatguddir.*
‖ Neu, *er y dyddiau y bu.*
‖ Neu, *a'i dychwelo.*
‖ Neu, *a'i hanfeidrolheiniar.*
[a] Es. 13. 7, 8.
[e] Dan. 5. 6.
[f] Joel 2. 6.

Cyn CRIST Cylch 713.

[a] Ezec. 24. 6, 9. Hab. 2. 12.
† Heb. *fflammychiad y cleddyf, a melltenniad y waywffon.*
[b] Es. 47. 9, 12.
[c] Es. 47. 2, 3. Jer. 13. 22, 26. Ezec. 16. 37.
[d] Amos 6. 2.
[e] Jer. 46. 25.
‖ Neu, *fagai.* Heb. *No Amon.*
[f] Ps. 137. 9. Es. 13. 16. Hos. 13. 16.
[g] Jer. 25. 17.
[h] Dat. 6. 13.
[i] Jer. 50. 37. a 51. 30.
[k] pen. 2. 1.

16 Amlhêaist dy farchnadwyr rhagor sêr y nefoedd: ‖ difwynodd pryf y rhwd, ac ehedodd ymaith.

17 Dy rai coronog *sydd* fel y locustiaid, a'th dywysogion fel y ceiliogod rhedyn mawr, y rhai a wersyllant yn y caeau ar y dydd oerfelog, *ond* pan gyfodo yr haul, hwy a ehedant ymaith, ac ni adwaenir eu man lle *y maent.*

18 [1] Dy fugeiliaid, brenhin Assyria, a heppiant, a'th ‖ bendefigion a ‖ orweddant; gwasgerir dy bobl ar y mynyddoedd ac ni *bydd* a'*u* casglo.

19 Ni thynnir dy archoll ynghyd, clwyfus yw dy weli; pawb a glywo sôn am danat a gurant eu dwylaw arnat; o herwydd pwy nid aeth dy ddrygioni drosto bob amser?

Cyn CRIST Cylch 713.

‖ Neu, *ymwasgarodd.*

[1] Exod. 15. 16. Ps. 76. 6.
‖ Neu, *ddewrion.*
‖ Neu, *drigant* yn y llwch.

LLYFR HABACUC.

PENNOD I.

1 *Habacuc yn achwyn rhag anwiredd y wlad, 5 ac yn cael dangos iddo y dialedd erchyll a ddôi trwy y Caldeaid: 12 ac yn cwyno bod yn dialeddu ar y bobl trwy rai oedd lawer gwaeth nâ hwynt-hwy eu hunain.*

Cyn CRIST Cylch 626.

YBAICH a welodd y prophwyd Habacuc.

2 Pa hyd, ARGLWYDD, y gwaeddaf, ac nis gwrandewi! y bloeddiaf arnat *rhag* trais, ac nid achubi!

3 Paham y gwnei i mi weled anwiredd, ac y peri *i mi* edrych ar flinder? anrhaith a thrais *sydd* o'm blaen i; ac y mae a gyfyd ddadl ac ymryson.

4 Am hynny yr oedir cyfraith, ac nid â barn allan byth: am fod [a] y drygionus yn amgylchu y cyfiawn; am hynny cam farn a â allan.

5 ¶ [b] Gwelwch ym mysg y cenhedloedd, ac edrychwch, rhyfeddwch yn aruthrol: canys gweithredaf weithred yn eich dyddiau, ni choeliwch er ei mynegi *i chwi.*

6 Canys wele fi yn codi y Caldeaid, cenedl chwerw a phrysur, yr hon a rodia ar hyd lled y tir, i feddiannu cyfanneddoedd nid *yw* eiddynt.

7 *Y maent* i'w hofni ac i'w harswydo: ‖ o honynt eu hun y daw allan eu barn a'u rhagoriaeth.

8 A'u meirch sydd fuanach nâ'r llewpardiaid, a llymmach ydynt nâ [c] bleiddiau yr hwyr: eu marchogion hefyd a ymdaenant, a'u marchogion a ddeuant o bell; [d] ehedant fel eryr yn prysuro at fwyd.

9 Hwy a ddeuant oll i dreisio; ‖ ar gyfer eu hwyneb *y bydd* gwynt y dwyrain, a hwy a gasglant gaethion fel y tywod.

10 A hwy a watwarant frenhinoedd, a thywysogion *a fyddant* watwargerdd iddynt: hwy a watwarant yr holl gestyll, ac a gasglant lwch, ac a'i goresgynant.

11 Yna y newidia *ei* feddwl, ac yr â trosodd, ac a drosedda, *gan ddïolch am* ei rym yma i'w dduw *ei hun.*

12 ¶ [e] Onid *wyt* ti er tragywyddoldeb, O ARGLWYDD fy NUW, fy Sanctaidd? ni byddwn feirw. O ARGLWYDD, [f] ti a'u gosodaist hwy i farn, ac a'u † sicrhêaist, O † DDUW, i gospedigaeth.

13 [g] *Ydwyt* lanach dy lygaid nag y *gelli* edrych ar ddrwg, ac ni elli edrych ar ‖ anwiredd: paham yr edrychi ar yr anffyddloniaid, *ac* y tewi pan lyngco yr anwir *un* cyfiawnach nag ef ei hun?

14 Ac y gwnei ddynion fel pysgod y môr, fel yr ‖ ymlusgiaid heb lywydd arnynt?

15 [h] Cyfodant hwynt oll â'r bach; casglant hwynt yn eu rhwyd, a chynhullant hwynt yn eu ballegrwyd: am hynny hwy a lawenychant ac a ymddigrifant.

16 Am hynny yr [i] aberthant i'w rhwyd, ac y llosgant arogl-darth i'w ballegrwyd:

Cyn CRIST Cylch 626.

[a] Job 21. 7. Jer. 12. 1.

[b] Es. 29. 14. Act. 13. 41.

‖ Neu, *o honynt hwy y daw allan farn y rhai hyn, a chaethglud y rhai hyn.*

[c] Jer. 5. 6. Seph. 3. 3.

[d] Jer. 4. 13.

‖ Neu, *eu hwynebau a lymmeidia* fel *gwynt,* &c. Heb. *cyfeiriad eu hwynebau tu a gwynt,* &c. neu, *eu hwynebau a edrych tu a'r dwyrain.*

[e] Galar. 5. 19.

[f] 2 Bren. 19. 25. Es. 10. 5, 6, 7.

† Heb. *sylfaenaist.*

† Heb. *Graig.* Deut. 32. 4.

[g] Ps. 5. 5.

‖ Neu, *ofid.*

‖ Neu, *ymsymmudiaid.*

[h] Amos 4. 2.

[i] Es. 10. 13.

canys trwyddynt hwy y mae eu rhan yn dew, a'u bwyd yn fras.

17 A gânt hwy gan hynny dywallt eu rhwyd, ac nad arbedont ladd y cenhedloedd yn wastadol?

PENNOD II.

1 *I Habacuc, yn disgwyl am atteb, y dangosir y bydd rhaid iddo ddisgwyl trwy ffydd. 5 Y barnedigaethau a ddaw ar y Caldeaid am eu hannigonolrwydd, 9 a'u trachwant, 12 a'u creulondeb, 15 a'u meddwdod, 18 a'u delw-addoliaeth.*

[a] SAFAF ar fy nisgwylfa, ac ymsefydlaf † ar y tŵr, a gwyliaf, i edrych beth a ddywed efe ‖ wrthyf, a pha beth a attebaf pan ‖ y'm cerydder.

2 A'r ARGLWYDD a attebodd ac a ddywedodd, [b] Ysgrifena y weledigaeth, a gwna hi yn eglur ar lechau, fel y rhedo yr hwn a'i darlleno.

3 Canys [c] y weledigaeth *sydd* etto dros amser gosodedig, ond hi a ddywed o'r diwedd, ac ni thwylla: os erys, disgwyl am dani; canys [d] gan ddyfod y daw, nid oeda.

4 Wele, *yr hwn* a ymchwydda, nid yw uniawn ei enaid ynddo: ond [e] y cyfiawn a fydd byw trwy ei ffydd.

5 ¶ ‖ A hefyd gan ei fod yn troseddu trwy win, gwr balch *yw efe*, ac heb aros gartref, yr hwn a helaetha ei feddwl [f] fel uffern, ac *y mae* fel angau, ac nis digonir; ond efe a gasgl atto yr holl genhedloedd, ac a gynnull atto yr holl bobloedd.

6 Oni chyfyd y rhai hyn oll yn ei erbyn ddïareb, a gair du yn ei erbyn, a dywedyd, ‖ Gwae a helaetho *y peth* nid *yw* eiddo: pa hyd? a'r neb a lwytho arno ei hun y clai tew.

7 Oni chyfyd yn ddisymmwth y rhai a'th frathant, ac oni ddeffry y rhai a'th gystuddiant, a thi a fyddi yn ‖ wasarn iddynt?

8 [g] Am i ti yspeilio cenhedloedd lawer, holl weddill y bobloedd a'th yspeilia dithau: [h] am waed dynion, ac *am* y trais ar y tir, ar y ddinas, ac ar oll a drigant ynddi.

9 ¶ [i] Gwae a ‖ elwo elw drwg i'w dŷ, i osod ei nyth yn uchel, i ddïangc o † law y drwg.

10 Cymmeraist gynghor gwarthus i'th dŷ, wrth ddistrywio pobloedd lawer; pechaist *yn erbyn* dy enaid.

11 O herwydd y garreg a lefa o'r mur, a'r ‖ trawst ‖ a'i hettyb o'r *gwaith* coed.

12 ¶ [k] Gwae a adeilado dref trwy waed, ac a gadarnhâo ddinas mewn anwiredd.

13 Wele, onid oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd *y mae*, [l] bod i'r bobl ymflino yn y tân, ac i'r cenhedloedd ymddiffygio ‖ am wir wagedd?

14 Canys [m] y ddaear a lenwir ‖ o wybodaeth gogoniant yr ARGLWYDD, fel y töa y dyfroedd y môr.

15 ¶ Gwae a roddo ddïod i'w gymmydog: yr hwn ydwyt yn rhoddi *iddo* dy gostrel, ac yn *ei* feddwi hefyd, er cael gweled eu noethni hwynt.

16 Llanwyd di o warth ‖ yn lle gogoniant; [n] ŷf dithau hefyd, a noethir dy flaen-groen: ymchwel cwppan deheulaw yr ARGLWYDD attat ti, a chwydiad gwarthus *fydd* ar dy ogoniant.

17 Canys trais Libanus a'th orchuddia; ac anrhaith yr anifeiliaid, *yr hwn* a'u dychrynodd hwynt [o] o achos gwaed dynion, a thrais y tir, y ddinas ac oll a drigant ynddi.

18 ¶ Pa les a wna i'r ddelw gerfiedig, ddarfod i'w lluniwr ei cherfio; i'r ddelw dawdd, ac [p] athraw celwydd, fod lluniwr ei † waith yn ymddiried ynddo, i wneuthur eilunod mudion?

19 Gwae a ddywedo wrth bren, Deffro; wrth garreg fud, Cyfod, efe a rydd addysg: wele, gwisgwyd ef âg aur ac arian, a dim anadl nid *oes* o'i fewn.

20 Ond [q] yr ARGLWYDD *sydd* yn ei deml sanctaidd: [r] y ddaear oll, ‖ gostega di ger ei fron ef.

PENNOD III.

1 *Habacuc yn ei weddi yn crynu gan fawrhydi Duw. 17 Hyder ei ffydd ef.*

GWEDDI Habacuc y prophwyd, ‖ ar Sigionoth.

2 Clywais, O ARGLWYDD, dy ‖ air, *ac* ofnais: O ARGLWYDD, ‖ bywhâ dy waith y'nghanol y blynyddoedd, par wybod y'nghanol y blynyddoedd; yn *dy* lid cofia drugaredd.

3 DUW [a] a ddaeth ‖ o Teman, a'r Sanctaidd o fynydd Paran. Selah. Ei ogoniant a dôdd y nefoedd, a'r ddaear a lanwyd o'i fawl.

4 A'i lewyrch oedd fel goleuni: *yr oedd* ‖ cyrn iddo *yn dyfod* allan o'i ‖ law; ac yno *yr oedd* cuddiad ei gryfder.

5 [b] Aeth yr haint o'i flaen ef, ac aeth ‖ marwor tanllyd allan wrth ei draed ef.

6 Safodd, a mesurodd y ddaear; edrychodd, a gwasgarodd y cenhedloedd: y mynyddoedd tragywyddol hefyd a ddrylliwyd, a'r bryniau oesol a grym-

---

Cyn CRIST Cylch 626.

[a] Es. 21. 8, 11.
† Heb. *yn ymddiffynfa.*
‖ Neu, *ynof.*
‖ Neu, *ddadleuer â mi.* Heb. *ar fy ngherydd*, neu, *fy argyhoeddiad.*
[b] Es. 8. 1. a 30. 8.
[c] Dan. 10. 14.
[d] Heb. 10. 37.
[e] Ioan 3. 36. Rhuf. 1. 17. Galar. 3. 11. Heb. 10. 38.
‖ Neu, *Pa faint mwy.*
[f] Diar. 27. 20. a 30. 16.
‖ Neu, *Ho yr hwn sydd yn helaethu.*
‖ Neu, *ysglyfaeth.*
[g] Es. 33. 1.
[h] ad. 17.
[i] Jer. 22. 13.
‖ Neu, *chwennycho ddrygchwant.*
† Heb. *gledr llaw y drwg.*
‖ Neu, *darn*, neu, *cyssylltiad.*
‖ Neu, *a dystiolaetha i'w herbyn.*
[k] Jer. 22. 13. Ezec. 24. 9. Nah. 3. 1.

Cyn CRIST Cylch 626.

[l] Jer. 51. 58.
‖ Neu, *yn ofer.*
[m] Es. 11. 9.
‖ Neu, *trwy adnabod.*
‖ Neu, *yn fwy nag o ogoniant.*
[n] Jer. 25. 26. a 51. 57.
[o] ad. 8.
[p] Jer. 10. 8, 14. Zech. 10. 2.
† Heb. *lun.*
[q] Ps. 11. 4.
[r] Seph. 1. 7. Zech. 2. 13.
‖ Neu, *gosteged ger ei*, &c.
‖ Neu, *yn ol caneuau* (neu, *dônau*) *cyfnewidiol*, a elwir *Sigionoth.* Ps. 7, titl.
‖ Neu, *son.* Heb. *wrandawiad.*
‖ Neu, *cadw yn fyw.*
[a] Deut. 33. 2. Barn. 5. 4. Ps. 68. 7.
‖ Neu, *o'r dehau*
‖ Neu, *disglaer belydr iddo.*
‖ Neu, *ystlys.*
[b] Nah. 1. 3. Deut. 32. 24.
‖ Neu, *cryd poeth*, neu, *clefydau gwres.*

masant: llwybrau tragywyddol *sydd* iddo.

7 Dan ‖ gystudd y gwelais wersyllau ‖ Cuwsan: crynodd llenni tir Midian.

8 A sorrodd yr ARGLWYDD wrth yr afonydd? ai wrth yr afonydd *y mae* dy ddig? ai wrth y môr *y mae* dy ddigofaint, gan i ti farchogaeth ar dy feirch, ‖ *ac* ar gerbydau dy iachawdwriaeth?

9 Llwyr noethwyd dy fwa, *yn ol* llwon y llwythau, *sef dy* air *di*. Selah. Hollt-aist ‖ y ddaear ‖ âg afonydd.

10 [c] Y mynyddoedd a'th welsant, *ac* a grynasant; y llifeiriant dwfr a aeth heibio; y dyfnder a † wnaeth dwrf; cyfododd *hefyd* ei ddwylaw yn uchel.

11 Yr haul *a'r* lleuad [d] a safodd yn eu preswylfa; ‖ wrth oleuad dy [e] saethau yr aethant, *ac* wrth lewyrch dy waywffon ddisglaer.

12 Mewn llid y cerddaist y ddaear, a dyrnaist y cenhedloedd mewn digter.

13 Aethost allan er iachawdwriaeth i'th bobl, er iachawdwriaeth ynghyd â'th enneiniog: [f] torraist *y* pen allan o dŷ yr anwir, gan ddinoethi y sylfaen hyd y gwddf. Selah.

14 Trywenaist ben ei faes-drefydd â'i ffyn ei hun; ‖ rhyferthwyasant i'm gwasgaru; ymlawenhasant, megis i fwytta y tlawd mewn dirgelwch.

15 Rhodiaist â'th feirch trwy y môr, *trwy* ‖ bentwr o ddyfroedd mawrion.

16 Pan glywais, fy mòl a ddychrynodd; fy ngwefusau a grynnasant wrth y llef: daeth pydredd i'm hesgyrn, ac yn fy lle y crynais, fel y gorphwyswn yn nydd trallod: pan ddêl efe i fynu at y bobl, efe a'u ‖ difetha hwynt â'i fyddinoedd.

17 ¶ Er i'r ffigysbren na flodeuo, ac na *byddo* ffrwyth ar y gwinwydd; gwaith yr olew-wydd † a balla, a'r meusydd ni roddant fwyd; torrir ymaith y praidd o'r gorlan, ac ni *bydd* eidion yn eu beudai;

18 Etto mi a lawenychaf yn yr ARGLWYDD; byddaf hyfryd yn NUW fy iachawdwriaeth.

19 Yr ARGLWYDD DDUW *yw* fy nerth, [g] a'm traed a wna efe fel *traed* ewigod; ac efe a wna i mi rodio ar fy uchelleoedd. I'r pen-cerdd ar fy † offer tannau.

Cyn CRIST Cylch 626.

‖ Neu, *ddiddym*, neu, *wagedd.*

‖ Neu, *Ethiopia.*

‖ Neu, a'*th gerbydau* oedd *iachawdwriaeth.*

‖ Neu, *afonydd ydduear.*

‖ Neu, *yn afonydd.*

[c] Ps. 77. 18. a 114. 4.

† Heb. *roddes ei lef.*

[d] Jos. 10. 12.

‖ Neu, *yn y goleuni y rhodiodd dy saethau.*

[e] Jos. 10. 11.

[f] Ps. 68. 21.

Cyn CRIST Cylch 626.

‖ Neu, *daethant allan fel corwynt i'm gwasgaru.*

‖ Neu, *laid.*

‖ Neu, *dryllia.*

† Heb. *a ddywed gelwydd.*

[g] 2 Sam. 22. 34. Ps. 18. 33.

† Heb. *neginoth*, Ps. 4, titl.

LLYFR SEPHANIAH.

PENNOD I.

1 *Dirgel farn Duw ar Judah am amryw bechodau.*

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Sephanïah mab Cusi, fab Gedalïah, fab Amarïah, fab Hezecïah, yn amser Josïah mab Amon brenhin Judah.

2 Gan ddistrywio y distrywiaf bob dim oddi ar wyneb y ddaear, medd yr ARGLWYDD.

3 [a] Distrywiaf ddyn ac anifail; distrywiaf adar yr awyr, a physgod y môr; [b] a'r tramgwyddiadau ynghyd â'r annuwiolion; a thorraf ymaith ddyn oddi ar wyneb y ddaear, medd yr ARGLWYDD.

4 Estynaf hefyd fy llaw ar Judah, ac ar holl breswylwyr Jerusalem; a [c] thorraf ymaith o'r lle hwn weddill Baal, *ac* enw [d] y Chemariaid a'r offeiriaid;

5 A'r neb [e] a ymgrymmant ar bennau y tai i lu y nefoedd; a'r addolwyr y rhai [f] a dyngant ‖ i'r ARGLWYDD, a hefyd [g] a dyngant i Malcham;

6 [h] A'r rhai a giliant oddi ar ol yr ARGLWYDD; a'r *rhai* ni cheisiasant yr ARGLWYDD, ac nid ymofynasant am dano.

7 [i] Distawa ger bron yr ARGLWYDD DDUW: canys agos *yw* dydd yr ARGLWYDD: o herwydd [k] arlwyodd yr ARGLWYDD aberth, † gwahoddodd ei wahoddedigion.

8 A bydd, ar ddydd aberth yr ARGLWYDD, i mi ymweled [l] â'r tywysogion,

Cyn CRIST Cylch 630.

[a] Hos. 4. 3.

[b] Ezec. 14. 3, 7.

[c] Cyflawnwyd cylch 624. 2 Bren. 23. 5.

Cyn CRIST Cylch 630.

[d] Hos. 10. 5.

[e] 2 Bren. 23. 12. Jer. 19. 13.

[f] Es. 48. 1. Hos. 4. 15.

‖ Neu, *myn yr Arglwydd.*

[g] Jos. 23. 7.

[h] Es. 1. 4. Jer. 15. 6.

[i] Hab. 2. 20. Zech. 2. 13.

[k] Es. 34. 6. Jer. 46. 10. Ezec. 39. 17. Dat. 19. 17.

† Heb. *sancteiddiodd*, neu, *parottôdd.*

[l] Jer. 39. 6.

Cyn CRIST Cylch 630.

ac â phlant y brenhin, ac â phawb a wisgant wisgoedd dïeithr.

9 Ymwelaf hefyd â phawb a neidiant ar y rhiniog y dydd hwnnw, y sawl a lanwant dai eu meistr â thrais ac *â* thwyll.

10 A'r dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, *y bydd* llais gwaedd o borth y pysgod, ac udfa o'r ail, a drylliad mawr o'r bryniau.

11 Udwch, breswylwyr Machtes: canys torrwyd ymaith yr holl bobl o farchnadyddion; a holl gludwyr arian a dorrwyd ymaith.

12 A'r amser hwnnw y chwiliaf Jerusalem â llusernau, ac yr ymwelaf â'r dynion sydd [m] yn ceulo ar eu sorod; y rhai a ddywedant yn eu calon, Ni wna yr ARGLWYDD dda, ac ni wna ddrwg.

13 Am hynny eu cyfoeth a â yn yspail, a'u teiau yn anghyfannedd: [n] adeiladant hefyd dai, ond nis preswyliant *ynddynt;* a phlannant winllannoedd, ond nid yfant o'r gwin.

14 Agos *yw* mawr ddydd yr ARGLWYDD, agos a phrysur iawn, *sef* llais dydd yr ARGLWYDD: yno y bloeddia y dewr yn chwerw.

15 [o] Diwrnod llidiog *yw* y diwrnod hwnnw, diwrnod trallod a chyfyngdra, diwrnod dinystr ac anghyfannedd-dra, diwrnod tywyll a du, diwrnod cymmylau a thywyllni.

16 Diwrnod udgorn a larwm yn erbyn y dinasoedd caerog, ac yn erbyn y tyrau uchel.

17 A mi a gyfyngaf ar ddynion, a hwy a rodiant megis deillion, am bechu o honynt yn erbyn yr ARGLWYDD; a'u gwaed a dywelltir fel llwch, a'u cnawd fel tom.

18 [p] Nid eu harian na'u haur *chwaith* a ddichon eu hachub hwynt ar ddiwrnod llid yr ARGLWYDD; ond â thân ei eiddigedd ef [q] yr ysir yr holl dir: canys gwna yr *Arglwydd* ddiben prysur ar [r] holl breswylwyr y ddaear.

PENNOD II.

1 *Annog i edifeirwch.* 4 *Barn y Philistiaid,* 8 *a'r Moabiaid ac Ammon,* 12 *ac Ethiopia ac Assyria.*

YMGESGLWCH, ïe, deuwch yng nghyd, genedl ‖ anhawddgar;

2 Cyn i'r ddeddf esgor, *cyn* i'r dydd fyned heibio fel peiswyn, cyn dyfod arnoch lid digofaint yr ARGLWYDD, cyn dyfod arnoch ddydd sorriant yr ARGLWYDD.

3 Ceisiwch yr ARGLWYDD, holl rai llariaidd y ddaear, y rhai a wnaethant ei farn ef; ceisiwch gyfiawnder, ceisiwch larieidd-dra: [a] fe allai y cuddir chwi yn nydd digofaint yr ARGLWYDD.

4 ¶ Canys bydd [b] Gaza yn wrthodedig, ac Ascelon yn anghyfannedd: gyrrant allan Asdod hanner dydd, a diwreiddir Ecron.

5 Gwae breswylwyr glàn y môr, cenedl y Cerethiaid; *y mae* gair yr ARGLWYDD i'ch erbyn: O [c] Canaan gwlad y Philistiaid, mi a'th difethaf, fel na byddo cyfanneddwr.

6 A bydd glàn y môr yn drigfäau *ac* yn fythod i fugeiliaid, ac yn gorlannau defaid.

7 A bydd y fro yn rhan i weddill tŷ Jùdah; porant arnynt: yn nheiau Ascelon y gorweddant yn yr hwyr: ‖ canys yr ARGLWYDD eu DUW a ymwêl â hwynt, ac a ddychwel eu caethiwed.

8 ¶ [d] Clywais waradwyddiad Moab, a chabledd meibion Ammon, â'r hwn y gwaradwyddasant fy mhobl, ac [e] yr *ym*fawrygasant yn erbyn eu terfynau hwynt.

9 Am hynny *fel mai* byw fi, medd ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, Fel Sodom y bydd [f] Moab, a [g] meibion Ammon fel Gomorrah: danadl-dir, a phyllau halen, ac anghyfanneddle tragywyddol: gweddill fy mhobl a'u difroda, a gweddill fy nghenedl a'u meddianna hwynt.

10 Hyn a ddaw iddynt [h] am eu balchder, am iddynt waradwyddo ac *ym*-fawrygu yn erbyn pobl ARGLWYDD y lluoedd.

11 Ofnadwy *a fydd* yr ARGLWYDD iddynt: canys efe a † newyna holl dduwiau y ddaear; ac addolant ef bob un o'i fan, *sef* holl ynysoedd y cenhedloedd.

12 ¶ [i] Chwithau hefyd, yr Ethiopiaid, a leddir â'm cleddyf.

13 Ac efe a estyn ei law yn erbyn y gogledd, ac [k] a ddifetha Assyria, ac a wna Ninefeh yn anghyfannedd, *ac* yn sych fel diffaethwch.

14 A dïadellau a orweddant yn ei chanol hi, holl anifeiliaid y cenhedloedd: [l] y pelican a'r dylluan hefyd a lettyant ar gap y drws; *eu* llais a gân yn y ffenestri, anghyfannedd-dra *a fydd* yn y gorsingau: ‖ canys efe a ddinoetha y cedr-waith.

15 Hon *yw* y ddinas hoyw [m] oedd yn

Cyn CRIST Cylch 630.

[a] Joel 2. 14. Amos 5. 15. Ioan 3. 9.
[b] Jer. 47. 4, 5. Ezec. 25. 15. Amos 1. 6. Zech. 9. 5.
[c] Jos. 13. 3.
‖ Neu, *pan ymwelo yr Arglwydd eu Duw â hwynt, a dychwelyd,* &c.
[d] Jer. 48. 27.
[e] Jer. 49. 1.
[f] Es. 15. Jer. 48. Ezec. 25. 9. Amos 2. 1.
[g] Amos 1. 13.
[h] Es. 16. 6. Jer. 48. 29.
† Heb. *gulhâ.*
[i] Es. 18. 1. a 20. 4. Ezec. 30. 9.
[k] Es. 10. 12. Ezec. 31. 3. Nah. 1. 1. a 2. 10. a 3. 15.
[l] Es. 34. 11, 14.
‖ Neu, *pan ddinoetha.*
[m] Es. 47. 8.

[m] Jer. 48. 11.
[n] Deut. 28. 30, 39. Amos 5. 11.
[o] Jer. 30. 7. Joel 2. 2, 11. Amos 5. 18.
[p] Diar. 11. 4. Ezec. 7. 19.
[q] pen. 3. 8.
‖ Neu, *anhygar,* neu, *heb chwennychu.*

trigo yn ddïofal, yn dywedyd yn ei chalon, Myfi *sydd*, ac nid *oes* ond myfi: pa fodd yr aeth yn anghyfannedd, yn orweddfa anifeiliaid! pawb a'r a êl heibio iddi, [n] a'i hwtia, *ac* a ysgwyd ei law *arni*.

PENNOD III.

1 *Tost-lym gerydd Jerusalem am amryw bechodau.* 8 *Annog i ddisgwyl am adferiad Israel,* 14 *ac i lawenychu o achos eu hymwared gan Dduw.*

GWAE y ‖fudr a'r halogedig, y ddinas orthrymmus.

2 Ni wrandawodd ar y llef, ni dderbyniodd ‖gerydd; nid ymddiriedodd yn yr ARGLWYDD, ni nesâodd at ei DUW.

3 [a] Ei thywysogion o'i mewn *sydd* yn llewod rhuadwy; ei barnwyr [b] yn fleiddiau yr hwyr, ‖ni adawant asgwrn erbyn y bore.

4 Ei [c] phrophwydi *sydd* ysgafn, yn wŷr anffyddlawn: [d] ei hoffeiriaid a halogasant y cyssegr, treisiasant y gyfraith.

5 [e] Yr ARGLWYDD cyfiawn [f] *sydd* yn ei chanol; ni wna efe anwiredd: ‖yn fore y dwg ei farn i oleuni, ni phalla; ond [g] yr anwir ni fedr gywilyddio.

6 Torrais ymaith y cenhedloedd: eu ‖tyrau sydd anghyfannedd; diffaethiais eu heolydd, fel nad elo neb heibio; eu dinasoedd a ddifwynwyd, heb wr, a heb drigiannol.

7 Dywedais, Yn ddïau ti a'm hofni; derbyni gerydd: felly ei thrigfa ni thorrid ymaith, pa fodd bynnag yr ymwelais â hi: etto bore-godasant, *a* llygrasant eu holl weithredoedd.

8 ¶ Am hynny y disgwyliwch arnaf fi, medd yr ARGLWYDD, hyd y dydd y cyfodwyf i'r ysglyfaeth: canys ‖fy marn *sydd* ar gynnull y cenhedloedd, ar gasglu y teyrnasoedd, i dywallt arnynt fy llid, holl angerdd fy nigofaint; canys â thân fy eiddigedd [h] yr ysir yr holl ddaear.

9 O herwydd yna yr adferaf i'r bobl [i] wefus bur, fel y galwo pob un o honynt ar enw yr ARGLWYDD, i'w wasanaethu ef âg un ysgwydd.

10 O'r [k] tu hwnt i afonydd Ethiopia y dwg fy ngweddïwyr, *sef* merch fy ngwasgaredig, fy offrwm.

11 Y dydd hwnnw ni'th waradwyddir am dy holl weithredoedd, yn y rhai y pechaist i'm herbyn: canys yna y symmudaf o'th blith y neb sydd yn hyfryd ganddynt dy falchder, fel nad ymddyrchafech mwyach yn fy mynydd sanctaidd.

12 Gadawaf ynot hefyd [l] bobl druain dlodion, ac yn enw yr ARGLWYDD y gobeithiant hwy.

13 Gweddill Israel ni wna anwiredd, ac ni ddywedant gelwydd; ac ni cheir yn eu geneuau dafod twyllodrus: canys hwy a borant ac a orweddant, ac ni *bydd* a'*u* tarfo.

14 ¶ [m] Merch Sïon, cân; Israel, crechwena; merch Jerusalem, ymlawenycha a gorfoledda â'th holl galon.

15 Tynnodd yr ARGLWYDD ymaith dy farnau, bwriodd allan dy elynion: yr ARGLWYDD brenhin Israel [n] *sydd* yn dy ganol, nid ofni ddrwg mwyach.

16 Y dydd hwnnw y dywedir wrth Jerusalem, Nac ofna; *wrth* Sïon, Na laesed dy ddwylaw.

17 Yr ARGLWYDD dy DDUW yn dy ganol di *sydd* gadarn: [o] efe a achub, efe a lawenycha o'th blegid gan lawenydd; efe a lonydda yn ei gariad, efe a ymddigrifa ynot dan ganu.

18 Casglaf *y rhai sydd* brudd am y gymmanfa, *y rhai* sydd o honot, *i'r rhai yr oedd* †ei gwaradwydd yn faich.

19 Wele, mi a ddifethaf yr amser hwnnw bawb a'th flinant: ac [p] a achubaf y gloff, a chasglaf y wasgaredig; ac a'u gosodaf yn glodfawr, ac yn enwog, yn holl dir eu gwarth.

20 Yr amser hwnnw y dygaf chwi *drachefn*, yr amser y'ch casglaf: canys gwnaf chwi yn enwog, ac yn glodfawr ym mysg holl bobl y ddaear, pan ddychwelwyf eich caethiwed o flaen eich llygaid, medd yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 630.

[n] Job 27. 23. Galar. 2. 15.

‖ Neu, *loth.* Heb. *grombil.*

‖ Neu, *athrawiaeth.*

[a] Ezec. 22. 27. Michah 3. 9, 10, 11.

[b] Hab. 1. 8.

‖ Neu, *ni chnöant yr esgyrn hyd y bore.*

[c] Jer. 23. 11, 32. Hos. 9. 7.

[d] Ezec. 22. 26.

[e] Deut. 32. 4.

[f] ad. 15, 17.

‖ Neu, *bob bore.*

[g] Jer. 3. 3. a 6. 15. a 8. 12.

‖ Neu, *conglau.*

‖ Neu, *fy mryd.*

[h] pen. 1. 18.

[i] Es. 19. 18.

Cyn CRIST Cylch 630.

[k] Es. 18. 1, 7. Act. 8. 27.

[l] Es. 14. 32. Zech. 11. 11.

[m] Es. 12. 6. a 54. 1. Zech. 9. 9.

[n] ad. 5, 17.

[o] Jer. 32. 41.

† Heb. *y baich arno yn waradwydd.*

[p] Ezec. 34. 16. Michah 4. 6, 7.

LLYFR HAGGAI.

PENNOD I.

1 *Haggai yn beio ar y bobl am esgeuluso adeiladu y tŷ: 7 yn eu hannog hwy i'w adeiladu ef: 12 ac yn addaw cymhorth Duw iddynt, os gwnaent hynny yn ewyllysgar.*

YN [a] yr ail flwyddyn i'r brenhin Darïus, yn y chweched mis, ar y dydd cyntaf o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD trwy law Haggai y prophwyd at [b] Zorobabel mab Salathiel tywysog Judah, ac at Josua mab Josedec yr arch-offeiriad, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y llefara ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Y bobl hyn a ddywedant, Ni ddaeth yr amser, yr amser i adeiladu tŷ yr ARGLWYDD.

3 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD trwy law Haggai y prophwyd, gan ddywedyd,

4 [c] Ai amser *yw* i chwi eich hunain drigo yn eich tai byrddiedig, a'r tŷ hwn yn anghyfannedd?

5 Fel hyn gan hynny yn awr y dywed ARGLWYDD y lluoedd; †Ystyriwch eich ffyrdd.

6 [d] Hauasoch lawer, a chludasoch ychydig; bwytta yr ydych, ond nid hyd ddigon; yfed, ac nid hyd fod yn ddiwall; ymwisgasoch, ac nid hyd glydwr i neb; [e] a'r hwn a ŷnnillo gyflog, sydd yn casglu cyflog i gôd dyllog.

7 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Ystyriwch eich ffyrdd.

8 Esgynwch i'r mynydd, a dygwch goed, ac adeiledwch y tŷ; mi a ymfoddlonaf ynddo, ac y'm gogoneddir, medd yr ARGLWYDD.

9 Edrychasoch am lawer, ac wele *yr oedd* yn ychydig; a phan y dygasoch adref, ‖ chwythais arno. Am ba beth? medd ARGLWYDD y lluoedd. Am fy nhŷ i yr hwn *sydd* yn anghyfannedd, a chwithau yn rhedeg bawb i'w dŷ ei hun.

10 Am hynny gwaharddwyd i'r [f] nefoedd oddi arnoch wlitho, a gwaharddwyd i'r ddaear roddi ei ffrwyth.

11 [g] Gelwais hefyd am sychder ar y ddaear, ac ar y mynyddoedd, ac ar yr ŷd, ac ar y gwin, ac ar yr olew, ac ar *yr hyn* a ddwg y ddaear allan; ar ddyn hefyd, ac ar anifail, ac [h] ar holl lafur dwylaw.

12 ¶ Yna y gwrandawodd Zorobabel mab Salathiel, a Josua mab Josedec yr arch-offeiriad, a holl weddill y bobl, ar lais yr ARGLWYDD eu DUW, ac ar eiriau Haggai y prophwyd (megis yr anfonasai eu HARGLWYDD DDUW hwynt ef) a'r bobl a ofnasant ger bron yr ARGLWYDD.

13 Yna Haggai cennad yr ARGLWYDD a lefarodd trwy gennadwri yr ARGLWYDD wrth y bobl, gan ddywedyd, *Yr wyf* fi gyd â chwi, medd yr ARGLWYDD.

14 Felly y cynhyrfodd yr ARGLWYDD yspryd Zorobabel mab Salathiel tywysog Judah, ac yspryd Josua mab Josedec yr arch-offeiriad, ac yspryd holl weddill y bobl; a hwy a ddaethant ac a weithiasant y gwaith yn nhŷ ARGLWYDD y lluoedd eu DUW hwynt:

15 Y pedwerydd dydd ar hugain o'r chweched mis, yn yr ail flwyddyn i Darïus y brenhin.

PENNOD II.

1 *Y mae yn rhoi calon yn y bobl i weithio, trwy addaw gogoniant mwy i'r ail deml nag oedd yn y gyntaf.* 10 *Dan rith pethau sanctaidd a phethau aflan, y mae yn dangos fod eu pechodau hwy yn rhwystro y gwaith.* 20 *Addewid Duw i Zorobabel.*

YN y seithfed *mis*, *ar* yr unfed *dydd* ar hugain o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD trwy law y prophwyd Haggai, gan ddywedyd,

2 Dywed yn awr wrth Zorobabel mab Salathiel tywysog Judah, ac wrth Josua mab Josedec yr arch-offeiriad, ac wrth weddill y bobl, gan ddywedyd,

3 [a] Pwy yn eich plith a adawyd yr hwn a welodd y tŷ hwn yn ei ogoniant cyntaf? a pha fodd y gwelwch chwi ef yr awr hon? [b] onid *yw* wrth hwnnw yn eich golwg fel peth heb ddim?

4 Etto yn awr [c] ymgryfhâ, Zorobabel, medd yr ARGLWYDD; ac ymgryfhâ, Josua mab Josedec yr arch-offeiriad; ac

---

Cyn CRIST Cylch 520.

[a] Ezra 4. 24. a 5. 1. Zech. 1. 1.

[b] 1 Chron. 3. 17, 19.

[c] 2 Sam. 7. 2. Ps. 132. 3, &c.

† Heb. *Gosodwch eich calonnau ar eich ffyrdd.*

[d] Deut. 28. 38. Hos. 4. 10. Michah 6. 14, 15.

[e] Zech. 8. 10.

‖ Neu, *chwŷthais ef ymaith.*

[f] Lef. 26. 19. Deut. 28. 23.

[g] 2 Bren. 8. 2.

Cyn CRIST Cylch 520.

[h] pen. 2. 17.

[a] Ezra 3. 12.

[b] Zech. 4. 10.

[c] Zech. 8. 9.

Cyn CRIST Cylch 520.

ymgryfhêwch, holl bobl y tir, medd yr ARGLWYDD, a gweithiwch: canys *yr ydwyf* fi gyd â chwi, medd ARGLWYDD y lluoedd:

5 *Yn ol* y gair a ammodais â chwi pan ddaethoch allan o'r Aipht, felly [d] yr erys fy yspryd yn eich mysg: nac ofnwch.

6 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [e] Unwaith etto, ennyd fechan *yw*, a [f] mi a ysgydwaf y nefoedd, a'r ddaear, a'r môr, a'r sychdir;

7 Ysgydwaf hefyd yr holl genhedloedd, a dymuniant yr holl genhedloedd a ddaw: llanwaf hefyd y tŷ hwn â gogoniant, medd ARGLWYDD y lluoedd.

8 Eiddof fi yr arian, ac eiddof fi yr aur, medd ARGLWYDD y lluoedd.

9 Bydd mwy gogoniant y tŷ diweddaf hwn nâ'r cyntaf, medd ARGLWYDD y lluoedd: ac yn y lle hwn y rhoddaf dangnefedd, medd ARGLWYDD y lluoedd.

10 ¶ Ar y pedwerwydd *dydd* ar hugain o'r nawfed *mis*, yn yr ail flwyddyn i Darïus, y daeth gair yr ARGLWYDD trwy law Haggai y prophwyd, gan ddywedyd,

11 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [g] Gofyn yr awr hon i'r offeiriaid y gyfraith, gan ddywedyd,

12 Os dwg un gig sanctaidd yng nghwrr ei wisg, ac â'i gwrr a gyffwrdd â'r bara, neu â'r cawl, neu â'r gwin, neu â'r olew, neu â dim o'r bwyd, a fyddant hwy sanctaidd? A'r offeiriaid a attebasant ac a ddywedasant, Na *fyddant.*

13 A Haggai a ddywedodd, Os *un a fo* [h] aflan gan gorph marw a gyffwrdd â dim o'r rhai hyn, a fyddant hwy aflan? A'r offeiriaid a attebasant ac a ddywedasant, Byddant aflan.

14 Yna yr attebodd Haggai, ac a ddywedodd, [i] Felly *y mae* y bobl hyn, ac felly *y mae* y genhedlaeth hon ger fy mron, medd yr ARGLWYDD; ac felly *y mae* holl waith eu dwylaw, a'r hyn a aberthant yno, yn aflan.

15 Ac yr awr hon meddyliwch, attolwg o'r diwrnod hwn *allan* a chynt, cyn gosod carreg ar garreg yn nheml yr ARGLWYDD;

16 Er pan oedd *y dyddiau* hynny [k] pan ddelid at dwrr o ugain *llestraid*, deg fyddai; pan ddelid at y gwin-wrŷf i dynnu deg *llestraid* a deugain o'r cafn, ugain a fyddai yno.

17 ¶ [l] Tarewais chwi â diflanniad, ac â mallder, ac â chenllysg, [m] yn holl waith eich dwylaw; a chwithau ni *throisoch* attaf fi, medd yr ARGLWYDD.

18 Ystyriwch yr awr hon o'r dydd hwn, ac er cynt o'r pedwerydd dydd ar hugain o'r nawfed *mis, ac* ystyriwch o'r dydd y sylfaenwyd teml yr ARGLWYDD.

19 *A yw* yr had etto yn yr ysgubor? y winwydden hefyd, y ffigysbren, a'r pomgranad, a'r pren olew-wydd, ni ffrwythasant: o'r dydd hwn allan y bendithiaf *chwi.*

20 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth eilwaith at Haggai ar y pedwerydd *dydd* ar hugain o'r mis, gan ddywedyd,

21 Llefara wrth Zorobabel tywysog Judah, gan ddywedyd, [n] Myfi a ysgydwaf y nefoedd a'r ddaear;

22 A [o] mi a ymchwelaf deyrngadair teyrnasoedd, ac a ddinystriaf gryfder brenhiniaethau y cenhedloedd; [p] ymchwelaf hefyd y cerbydau, a'r rhai a eisteddant ynddynt; a'r meirch a'u marchogion a syrthiant, bob un gan gleddyf ei frawd.

23 Y diwrnod hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd, y'th gymmeraf di, fy ngwas Zorobabel, mab Salathiel, medd yr ARGLWYDD, [q] ac y'th wnaf fel sêl: canys mi a'th ddewisais di, medd ARGLWYDD y lluoedd.

Cyn CRIST Cylch 520.

[d] Es. 63. 11.
[e] ad. 21. Heb. 12. 26.
[f] Joel 3. 16.
[g] Lef. 10. 11. Deut. 33. 10. Mal. 2. 7.
[h] Num. 19. 11.
[i] Tit. 1. 15.
[k] pen. 1. 9. Zech. 8. 10.
[l] Deut. 28. 22. 1 Bren. 8. 37. Amos 4. 9.
[m] pen. 1. 11.
[n] ad. 6, 7. Heb. 12. 26.
[o] Matt. 24. 7.
[p] Michah 5. 10. Zech. 4. 6. a 9. 10.
[q] Can. 8. 6.

LLYFR ZECHARIAH.

PENNOD I.

1 *Zecharïah yn annog i edifeirwch.* 7 *Gweledigaeth y meirch.* 12 *Trwy weddi yr angel y gwneir addewidion cysurol i Jerusalem.* 18 *Gweledigaeth y pedwar corn, a'r pedwar saer.*

Cyn CRIST Cylch 520.

YN yr wythfed mis [a] o'r ail flwyddyn i Darïus, y daeth gair yr ARGLWYDD at [b] Zecharïah, mab Barachïah, mab Ido y prophwyd, gan ddywedyd,

2 Llwyr ddigiodd yr ARGLWYDD wrth eich tadau.

3 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [c] Dychwelwch attaf fi, medd ARGLWYDD y lluoedd, a mi a ddychwelaf attoch chwithau, medd ARGLWYDD y lluoedd.

4 Na fyddwch fel eich tadau, y rhai y galwodd y prophwydi o'r blaen arnynt, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [d] Dychwelwch yn awr oddi wrth eich ffyrdd drwg, ac *oddi wrth* eich gweithredoedd drygionus: ond ni chlywent, ac ni wrandawent arnaf, medd yr ARGLWYDD.

5 Eich tadau, pa le *y maent* hwy? a'r prophwydi, ydynt hwy yn fyw byth?

6 Oni ddarfu er hynny i'm geiriau a'm deddfau, y rhai a orchymynais wrth fy ngweision y prophwydi, ‖ oddiwes eich tadau? a hwy a ddychwelasant, ac a ddywedasant, [e] Megis y meddyliodd ARGLWYDD y lluoedd wneuthur i ni, yn ol ein ffyrdd, ac yn ol ein gweithredoedd *ein hun*, felly y gwnaeth efe â ni.

7 ¶ Ar y pedwerydd dydd ar hugain o'r unfed mis ar ddeg, hwnnw *yw* mis Sebat, o'r ail flwyddyn i Darïus, y daeth gair yr ARGLWYDD at Zecharïah, mab Barachïah, mab Ido y prophwyd, gan ddywedyd,

8 Gwelais noswaith; ac wele [f] wr yn marchogaeth ar farch coch, ac yr oedd efe yn sefyll rhwng y myrtwydd y rhai *oedd* yn y pant; ac o'i ol ef feirch [g] cochion, ‖ brithion, a gwŷnion.

9 Yna y dywedais, Beth *yw* y rhai hyn, fy arglwydd? A dywedodd yr angel oedd yn ymddiddan â mi wrthyf, Mi a ddangosaf i ti beth yw y rhai hyn.

10 A'r gwr yr hwn oedd yn sefyll rhwng y myrtwydd a attebodd ac a ddywedodd, Dyma y rhai a hebryngodd yr ARGLWYDD i ymrodio trwy y ddaear.

11 A hwythau a attebasant angel yr ARGLWYDD, yr hwn oedd yn sefyll rhwng y coed myrt, ac a ddywedasant, Rhodiasom trwy y ddaear; ac wele yr holl ddaear yn eistedd, ac yn llonydd.

12 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a attebodd ac a ddywedodd, [h] O ARGLWYDD y lluoedd, pa hyd na thrugarhêi wrth Jerusalem, a dinasoedd Judah, wrth y rhai y digiaist [i] y deng mlynedd a thriugain hyn?

13 A'r ARGLWYDD a attebodd yr angel oedd yn ymddiddan â mi, *â* geiriau daionus, *a* geiriau comfforddus.

14 A'r angel yr hwn oedd yn ymddiddan â mi a ddywedodd wrthyf, Gwaedda, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [k] Deliais eiddigedd mawr dros Jerusalem a thros Sïon:

15 A digiais yn ddirfawr wrth y cenhedloedd difraw; [l] y rhai *pan* ddigiais ychydig, hwythau a gynnorthwyasant y niwed.

16 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Dychwelais at Jerusalem â thrugareddau: fy nhŷ a adeiledir ynddi, medd ARGLWYDD y lluoedd, a llinyn a estynir ar Jerusalem.

17 Gwaedda etto, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Fy ninasoedd a ymehengant gan ddaioni, a'r ARGLWYDD a rydd gysur i Sïon etto, ac [m] a ddewis Jerusalem etto.

18 ¶ A chodais fy llygaid, ac edrychais; ac wele, bedwar corn.

19 A dywedais wrth yr angel oedd yn ymddiddan â mi, Beth *yw* y rhai hyn? Dywedodd yntau wrthyf, Y rhai hyn *yw* y cyrn a wasgarasant Judah, Israel, a Jerusalem.

20 A'r ARGLWYDD a ddangosodd i mi bedwar saer *hefyd*.

Cyn CRIST Cylch 519.

[a] Ezra 4. 24. Hag. 1. 1.
[b] Ezra 5. 1.
[c] Jer. 25. 5. a 35. 15. Michah 7. 19. Mal. 3. 7.
[d] Es. 31. 6. Jer. 3. 12. a 18. 11. Ezec. 18. 30. Hos. 14. 1.
‖ Neu, *ymaflyd yn eich tadau?*
[e] Galar. 1. 18.
Cylch 519.
[f] Jos. 5. 13.
[g] pen. 6. 2—7.
‖ Neu, *gwineuon.*
[h] Dat. 6. 10.
[i] Dan. 9. 2.
[k] pen. 8. 2.
[l] Es. 47. 6.
[m] Es. 14. 1. pen. 2. 12.

21 Yna y dywedais, I wneuthur pa beth y daw y rhai hyn? Ac efe a lefarodd, gan ddywedyd, Y rhai hyn *yw* y cyrn a wasgarasant Judah, fel na chodai un ei ben: ond y rhai hyn a ddaethant i'w tarfu hwynt, i daflu allan gyrn y Cenhedloedd, y rhai a godasant *eu* cyrn ar wlad Judah i'w gwasgaru hi.

PENNOD II.

1 *Duw, o'i ofal dros Jerusalem, yn anfon i'w mesuro hi.* 6 *Gwared Sïon.* 10 *Addewid o bresennoldeb Duw.*

DYRCHEFAIS fy llygaid drachefn, ac edrychais; ac wele wr, ac yn ei law linyn mesur.

2 A dywedais, I ba le yr êi di? Ac efe a ddywedodd wrthyf, [a] I fesuro Jerusalem, i weled beth *yw* ei lled hi, a pheth *yw* ei hŷd hi.

3 Ac wele yr angel a oedd yn ymddiddan â mi yn myned allan, ac angel arall yn myned allan i'w gyfarfod ef.

4 Ac *efe* a ddywedodd wrtho, Rhêd, llefara wrth y llangc hwn, gan ddywedyd, Jerusalem a gyfanneddir *fel* ‖ maes-drefi, rhag amled dyn ac anifail o'i mewn.

5 Canys byddaf iddi yn fur o dân o amgylch, medd yr ARGLWYDD, a [b] byddaf yn ogoniant yn ei chanol.

6 ¶ Ho, ho, *deuwch allan*, a [c] ffowch o wlad y gogledd, medd yr ARGLWYDD: canys taenais chwi fel pedwar gwynt y nefoedd, medd yr ARGLWYDD.

7 O Sïon, ymachub, yr hon wyt yn preswylio *gyd â* merch Babilon.

8 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Ar ol y gogoniant y'm hanfonodd at y cenhedloedd y rhai a'ch yspeiliasent chwi: canys [d] a gyffyrddo â chwi, sydd yn cyffwrdd â chanwyll ei lygad ef.

9 Canys wele fi yn ysgwyd fy llaw arnynt, a byddant yn ysglyfaeth i'w gweision: a [e] chânt wybod mai ARGLWYDD y lluoedd a'm hanfonodd.

10 ¶ [f] Cân a llawenycha, merch Sïon: canys wele fi yn dyfod; a [g] mi a drigaf yn dy ganol di, medd yr ARGLWYDD.

11 A'r dydd hwnnw cenhedloedd lawer a ymlynant wrth yr ARGLWYDD, ac a fyddant [h] bobl i mi: a mi a drigaf yn dy ganol di, a [i] chei wybod mai ARGLWYDD y lluoedd a'm hanfonodd attat.

12 A'r ARGLWYDD a etifedda Judah, ei ran yn y tir sanctaidd, ac [k] a ddewis Jerusalem drachefn.

13 Pob cnawd, [l] taw y'ngŵydd yr ARGLWYDD: canys cyfododd [m] o drigfa ei sancteiddrwydd.

PENNOD III.

1 *Dan rith Josua, y dangosir adferiad yr eglwys.* 8 *Addaw Crist y Blaguryn.*

AC efe a ddangosodd i mi [a] Josua yr arch-offeiriad yn sefyll ger bron angel yr ARGLWYDD, a [b] ‖ Satan yn sefyll ar ei ddeheulaw ef i'w wrthwynebu ef.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, [c] Cerydded yr ARGLWYDD dydi Satan; sef yr ARGLWYDD yr hwn [d] a ddewisodd Jerusalem, a'th geryddo: onid [e] pentewyn *yw* hwn wedi ei achub o'r tân?

3 A Josua ydoedd wedi ei wisgo â dillad budron, ac yn sefyll y'ngŵydd yr angel.

4 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrth y rhai oedd yn sefyll ger ei fron, gan ddywedyd, Cymmerwch ymaith y dillad budron oddi am dano ef. Wrtho yntau y dywedodd, Wele, symmudais dy anwiredd oddi wrthyt, a gwisgaf di hefyd â newid dillad.

5 A dywedais hefyd, Rhoddant [f] feitr têg ar ei ben ef: a rhoddasant feitr têg ar ei ben ef, ac a'i gwisgasant â dillad; ac angel yr ARGLWYDD oedd yn sefyll ger llaw.

6 Ac angel yr ARGLWYDD a dystiolaethodd wrth Josua, gan ddywedyd,

7 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Os rhodi di yn fy ffyrdd, ac os cedwi ‖ fy nghadwraeth, tithau hefyd a ferni fy nhŷ, ac a gedwi fy nghynteddoedd; rhoddaf i ti hefyd † leoedd i rodio ym mysg y rhai hyn sydd yn sefyll *yma*.

8 Gwrando, attolwg, Josua yr arch-offeiriad, ti a'th gyfeillion sydd yn eistedd ger dy fron: canys [g] gwŷr rhyfedd *yw* y rhai hyn: o herwydd wele dygaf allan [h] fy ngwas [i] Y BLAGURYN.

9 Canys wele, y garreg a roddais ger bron Josua; ar un [k] garreg *y bydd* [l] saith o lygaid: wele fi yn naddu ei naddiad hi, medd ARGLWYDD y lluoedd, a mi a symmudaf ymaith anwiredd y tir hwnnw mewn un diwrnod.

10 Y dwthwn hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd, y gelwch bob un ei gymmydog [m] dan y winwydden, a than y ffigysbren.

Cyn CRIST Cylch 519.

519.

[a] Edrych Dat. 11. 1.

‖ Neu, *trefi heb gaerau.*

[b] Es. 60. 19.

[c] Es. 48. 20. a 52. 11. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. Dat. 18. 4.

[d] Deut. 32. 10. Ps. 17. 8.

[e] pen. 4. 9.

[f] Es. 12. 6. a 54. 1. Seph. 3. 14.

[g] Lef. 26. 12. Ezec. 37. 27. Ioan 1. 14. 2 Cor. 6. 16.

[h] Exod. 12. 49.

[i] ad. 9.

Cyn CRIST 519.

[k] pen. 1. 17.

[l] Seph. 1. 7.

[m] Deut. 26. 15. Es. 57. 15.

[a] Hag. 1. 1.

Ps. 109. 6. Dat. 12. 10.

‖ Sef, *gwrthwynebwr.*

[c] Judas 9.

[d] Rhuf. 8. 33.

[e] Amos 4. 11. Rhuf. 11. 5. Judas 23.

[f] pen. 6. 11.

‖ Neu, *fy ordinhad.*

† Heb. *rodfeydd i rodio.*

[g] Ps. 71. 7. Es. 8. 18.

[h] Es. 42. 1. a 52. 13. Ezec. 34. 23.

[i] Es. 4. 2. a 11. 1. Jer. 23. 5. a 33. 15. pen. 6. 12. Luc 1. 78.

[k] Ps. 118. 22. Es. 28. 16.

[l] pen. 4. 10. Dat. 5. 6.

[m] Michah 4. 4.

PENNOD IV.

1 *Trwy weledigaeth y canhwyllbren aur, y dangosir y llwyddiant a gâi sylfaeniad Zorobabel:* 11 *ac wrth y ddwy olew-wydden, yr arwyddocéir y ddau enneiniog.*

Cyn CRIST 519.

A'R angel yr hwn oedd yn ymddiddan â mi, a ddychwelodd, ac a'm deffrôdd, fel y deffrôir un o'i gwsg,

2 Ac a ddywedodd wrthyf, Beth a weli di? A mi a ddywedais, Edrychais, ac wele ganhwyllbren i gyd *o* aur, a'i badell ar ei ben, a'i saith lusern arno, ‖ a saith o bibellau i'r saith lusern *oedd* ar ei ben ef;

‖ Neu, *a saith, saith meddaf, o bibellau i'r llusernau.*

3 A [a] dwy olew-wydden wrtho, y naill o'r *tu* dehau i'r badell, a'r llall o'r *tu* aswy iddi.

[a] ad. 11.

4 A mi a attebais, ac a ddywedais wrth yr angel oedd yn ymddiddan â mi, gan ddywedyd, Beth *yw* y rhai hyn, fy arglwydd?

5 A'r angel oedd yn ymddiddan â mi, a attebodd, ac a ddywedodd wrthyf, Oni wyddost beth *yw* y rhai yma? Yna y dywedais, Na *wn*, fy arglwydd.

6 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthyf, gan ddywedyd, Hyn *yw* gair yr ARGLWYDD at Zorobabel, gan ddywedyd, [b] Nid trwy ‖ lu, ac nid trwy nerth, ond trwy fy yspryd, medd ARGLWYDD y lluoedd.

[b] Hos. 1. 7.
‖ Neu, *allu.*

7 Pwy *wyt* ti, y mynydd mawr? ger bron Zorobabel *y byddi* yn wastadedd; ac efe a ddwg allan y maen pennaf, [c] gan weiddi, Rhad, rhad iddo.

[c] Ezra 3. 11, 13.

8 Daeth gair yr ARGLWYDD attaf drachefn, gan ddywedyd,

9 Dwylaw Zorobabel [d] a sylfaenasant y tŷ hwn, a'i ddwylaw ef [e] a'i gorphen: a [f] chei wybod mai [g] ARGLWYDD y lluoedd a'm hebryngodd attoch.

[d] Ezra 3. 10.
[e] Ezra 6. 15.
[f] pen. 2. 9, 11. a 6. 15.
[g] Es. 48. 16. pen. 2. 8.

10 Canys pwy a ddïystyrodd ddydd [h] y pethau bychain? canys llawenychant, a gwelant y ‖ garreg alcam yn llaw Zorobabel *gyd â*'r saith hynny: [i] llygaid yr ARGLWYDD *ydynt*, y rhai sydd yn cyniwair trwy yr holl ddaear.

[h] Hag. 2. 3.
‖ Neu, *plwm.*
[i] 2 Chron. 16. 9. Diar. 15. 3. pen. 3. 9.

11 ¶ A mi a attebais ac a ddywedais wrtho, Beth *yw* [k] y ddwy olew-wydden hyn, ar y *tu* dehau i'r canhwyllbren, ac ar ei aswy?

[k] ad. 3.

12 A mi a attebais drachefn, ac a ddywedais wrtho, Beth *yw* y ddau bingcyn olew-wydden, y rhai †trwy y ddwy bibell aur sydd yn tywallt allan o honynt eu hunain ‖ yr *olew* euraid?

† Heb. *trwy law y ddwy bibell.*
‖ Neu, olew i'r *aur.* Heb. *yr aur.*

13 Ac efe a lefarodd wrthyf, gan ddywedyd, Oni wyddost ti beth *yw* y rhai hyn? A dywedais, Na *wn*, fy arglwydd.

14 Ac efe a ddywedodd, [l] Dyma †y ddwy gaingc olew-wydden [m] sydd yn sefyll ger bron ARGLWYDD yr holl ddaear.

[l] Dat. 11. 4.
† Heb. *ddau fab yr olew;* sef, *y ddau enneiniog.*
[m] Edrych Jos. 3. 11, 13. pen. 6. 5.

PENNOD V.

1 *Wrth y llyfr yn ehedeg, y dangosir melldith lladratta a thyngu.* 5 *Yn rhith gwraig yn eistedd mewn ephah, a thalent o blwm, y dangosir damnedigaeth Babilon.*

YNA y tröais, a chodais fy llygaid, ac edrychais; ac wele blyg llyfr yn ehedeg.

2 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Beth a weli di? A dywedais, Mi a welaf blyg llyfr yn ehedeg, a'i hŷd yn ugain cufydd, a'i led yn ddeg cufydd.

3 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyma y felldith sydd yn myned allan ar wyneb yr holl ddaear: canys ‖ pob un a ladratto, a dorrir ymaith *fel* o'r tu yma, yn ei hol hi; a phob un a dyngo, a dorrir ymaith *fel* o'r tu accw, yn ei hol hi.

‖ Neu, *pob un o'r* bobl *hyn a ladratto, a'i cyfrif ei hun yn ddïeuog, fel y gwna hithau,* &c.

4 Dygaf hi allan, medd ARGLWYDD y lluoedd, a hi a ddaw i dŷ y lleidr, ac i dŷ y [a] neb a dyngo i'm henw i ar gam: a hi a erys y'nghanol ei dŷ ef, ac [b] a'i difa ef, a'i goed, a'i gerrig.

[a] pen. 8. 17.
[b] Edrych Lef. 14. 45.

5 ¶ Yna yr angel oedd yn ymddiddan â mi, a aeth allan, ac a ddywedodd wrthyf, Cyfod yn awr dy lygaid, ac edrych beth *yw* hyn sydd yn myned allan.

6 A mi a ddywedais, Beth *ydyw?* Ac efe a ddywedodd, Ephah *ydyw* sydd yn myned allan. Ac efe a ddywedodd, Dyma eu gweledïad yn yr holl ddaear.

7 Ac wele, dalent o blwm wedi ei godi i fynu: a dyma wraig yn eistedd y'nghanol yr ephah.

8 Ac efe a ddywedodd, Anwiredd *yw* hon. Ac efe a'i taflodd hi i ganol yr ephah; a bwriodd y pwys plwm ar ei enau ef.

9 A chyfodais fy llygaid, ac edrychais; ac wele ddwy wragedd yn dyfod allan, a gwynt yn eu hesgyll (canys esgyll oedd ganddynt fel esgyll y ciconia) a chyfodasant yr ephah rhwng y ddaear a'r nefoedd.

10 Yna y dywedais wrth yr angel oedd yn ymddiddan â mi, I ba le y mae y rhai hyn yn myned â'r ephah?

11 Dywedodd yntau wrthyf, I [c] adeiladu iddi dŷ y'ngwlad Sinar: a hi a sicrhêir, ac a osodir yno ar ei hystôl ei hun.

[c] Jer. 29. 5, 28.

Cyn CRIST 519.

PENNOD VI.

1 *Gweledigaeth y pedwar cerbyd.* 9 *Dan rith coronau Josua, y dangosir teml a brenhiniaeth Crist y Blaguryn.*

HEFYD mi a drôais, ac a ddyrchefais fy llygaid, ac a edrychais; ac wele, bedwar o gerbydau yn dyfod allan oddi rhwng dau fynydd: a'r mynyddoedd *oedd* fynyddoedd o bres.

2 Yn y cerbyd cyntaf *yr oedd* meirch [a] cochion, ac yn yr ail cerbyd meirch duon,

3 Ac yn y trydydd cerbyd meirch gwŷnion, ac yn y pedwerydd cerbyd meirch brithion a ‖ gwineuon.

4 Yna yr attebais, ac y dywedais wrth yr angel oedd yn ymddiddan â mi, Beth *yw* y rhai hyn, fy arglwydd?

5 A'r angel a attebodd ac a ddywedodd, Dyma bedwar ‖ yspryd y nefoedd, y rhai sydd yn myned allan o [b] sefyll ger bron ARGLWYDD yr holl ddaear.

6 Y meirch duon *sydd* ynddo a ânt allan i dir y gogledd; a'r gwŷnion a ânt allan ar eu hol hwythau; a'r brithion a ânt allan i'r deheu-dir.

7 A'r gwineuon a aethant allan, ac a geisiasant fyned i gynniwair trwy y ddaear: ac efe a ddywedodd, Ewch, cynniweirwch trwy y ddaear. Felly hwy a gynniweirasant trwy y ddaear.

8 Yna efe a waeddodd arnaf, ac a lefarodd wrthyf, gan ddywedyd, Edrych, y rhai a aethant i dir y gogledd a lonyddasant fy yspryd yn nhir y gogledd.

9 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

10 Cymmer gan y gaethglud, gan Heldai, gan Tobïah, a chan Jedaiah, y rhai a ddaethant o Babilon, a thyred y dydd hwnnw, a dos i dŷ Josïah mab Sephanïah:

11 Yna cymmer arian ac aur, a gwna [c] goronau, a gosod ar ben Josua mab Josedec yr arch-offeiriad;

12 A llefara wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Wele [d] y gwr a'i enw [e] BLAGURYN: ‖ o'i le hefyd y blagura, ac efe a adeilada deml yr ARGLWYDD:

13 Ië, teml yr ARGLWYDD a adeilada efe; ac efe a ddwg y gogoniant, ac a eistedd, ac a lywodraetha ar ei frenhinfaingc; [f] bydd yn offeiriad hefyd ar ei frenhin-faingc: a chynghor hêdd a fydd rhyngddynt ill dau.

14 A'r coronau fydd i Helem, ac i Tobïah, ac i Jedaiah, ac i Hen mab Sephanïah, er coffadwriaeth yn nheml yr ARGLWYDD.

15 [g] A'r pellennigion a ddeuant ac a adeiladant yn nheml yr ARGLWYDD, a [h] chewch wybod mai ARGLWYDD y Lluoedd a'm hanfonodd attoch. A *hyn* a fydd, os gan wrando y gwrandewch ar lais yr ARGLWYDD DDUW.

PENNOD VII.

1 *Y caethion yn ymofyn am ympryd.* 4 *Zechariah yn argyhoeddi eu hympryd hwy.* 8 *Pechod yw yr achos o'u caethiwed hwy.*

AC yn y bedwaredd flwyddyn i'r brenhin Darïus y daeth gair yr ARGLWYDD at Zechariah, ar y pedwerydd *dydd* o'r nawfed mis, *sef* Chisleu;

2 Pan anfonasent Sereser, a Regemmelech, a'u gwŷr i dŷ DDUW, i † weddïo ger bron yr ARGLWYDD,

3 *Ac* i ddywedyd wrth yr offeiriaid *oedd* yn nhŷ ARGLWYDD y lluoedd, ac wrth y prophwydi, gan ddywedyd, A wylaf fi [a] y pummed mis, gan ymneillduo, fel y gwneuthum weithian gymmaint o flynyddoedd?

4 ¶ Yna gair ARGLWYDD y lluoedd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

5 Dywed wrth holl bobl y tir, ac wrth yr offeiriaid, gan lefaru, Pan [b] oeddych yn ymprydio ac yn galaru [c] y pummed a'r seithfed *mis*, [d] y deng mlynedd a thriugain hynny, ai [e] i mi yr ymprydiasoch chwi ympryd, i mi?

6 A phan fwyttasoch, a phan yfasoch, ‖ onid oeddych yn bwytta *i chwi eich hunain*, ac yn yfed *i chwi eich hunain?*

7 ‖ Oni *ddylech wrando* y geiriau a gyhoeddodd yr ARGLWYDD trwy law y prophwydi gynt, pan oedd Jerusalem yn gyfannedd, ac yn llwyddiannus, a'i dinasoedd o'i hamgylch, a *phobl* yn cyfanneddu y deheu-dir a'r dyffryn-dir?

8 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD at Zechariah, gan ddywedyd,

9 Fel hyn y llefara ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, [f] Bernwch farn † gywir, gwnewch drugaredd a thosturi bob un i'w frawd:

10 Ac [g] na orthrymmwch y weddw a'r amddifad, y dïeithr a'r anghenog; ac [h] na feddyliwch ddrwg bob un i'w gilydd yn eich calonnau.

11 Er hyn gwrthodasant wrando, a [i] rhoddasant ysgwydd anhydyn, a thrymhasant eu clustiau rhag clywed.

Cyn CRIST 519.

[a] pen. 1. 8. Dat. 6. 4.

‖ Neu, *chryfion.*

‖ Neu, *gwynt.*

[b] 1 Bren. 22. 19. pen. 4. 14. Luc 1. 19.

[c] pen. 3. 5.

[d] Edrych Luc 1. 78. Ioan 1. 45.

[e] pen. 3. 8.

‖ Neu, *oddi tano ef.*

[f] Ps. 110. 4. Heb. 3. 1.

[g] Es. 60. 10.

[h] pen. 2. 9. a 4. 9.

518.

† Heb. *ymbil âg wyneb yr Arglwydd.*

[a] Jer. 52. 12. pen. 8. 19.

[b] Es. 58. 5.

[c] pen. 8. 19.

[d] pen. 1. 12.

[e] Edrych Rhuf. 14. 6.

‖ Neu, *onid chwi yw y rhai* oedd *yn bwytta,* &c.

‖ Neu, *Onid dyma y geiriau,* &c.

[f] Michah 6. 8. Matt. 23. 23.

† Heb. *gwirionedd.*

[g] Exod. 22. 21, 22. Deut. 24. 17. Es. 1. 17. Jer. 5. 28.

[h] pen. 8. 17.

[i] Neh. 9. 29. Hos. 4. 16.

12 Gwnaethant hefyd eu calonnau yn adamant, rhag clywed y gyfraith a'r geiriau a anfonodd ARGLWYDD y lluoedd trwy ei yspryd, yn llaw y prophwydi gynt: am hynny y daeth digofaint mawr oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd.

13 A bu megis y galwodd efe, ac na wrandawent hwy; felly [k] y galwasant hwy, ac nis gwrandawn innau, medd ARGLWYDD y lluoedd.

14 Ond gwasgerais hwynt â chorwynt i blith yr holl genhedloedd y rhai nid adwaenent; a'r tir a anghyfanneddwyd ar eu hol hwynt, fel nad oedd a'i tramwyai nac a ddychwelai: felly y gosodasant [l] y wlad ddymunol yn ddiffaethwch.

PENNOD VIII.

1 *Adnewyddu Jerusalem.* 9 *Eu cysuro hwy i adeiladu, trwy fod ffafr Duw tu ag attynt.* 16 *Gweithredoedd da y mae Duw yn eu gofyn ganddynt.* 18 *Addaw llawenydd a rhyddhâd.*

518. DRACHEFN y daeth gair ARGLWYDD y lluoedd *attaf*, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [a] Eiddigeddais eiddigedd mawr dros Sïon, ac â llid mawr yr eiddigeddais drosti.

3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Dychwelais at Sïon, a thrigaf y'nghanol Jerusalem: a Jerusalem [b] a elwir Dinas y gwirionedd; a mynydd ARGLWYDD y lluoedd, Y mynydd sanctaidd.

4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [c] Hen wŷr a hen wragedd a drigant etto yn heolydd Jerusalem, a phob gwr â'i ffon yn ei law o herwydd amlder dyddiau.

5 A heolydd y ddinas a lenwir o fechgyn a genethod yn chwarae yn ei heolydd hi.

6 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Os ‖ anhawdd yw *hyn* yn y dyddiau hyn y'ngolwg gweddill y bobl hyn, [d] ai ‖ anhawdd fyddai hefyd yn fy ngolwg i? medd ARGLWYDD y lluoedd.

7 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi yn gwaredu fy mhobl o dir y dwyrain, ac o dir ‖ machludiad haul.

8 A mi a'u dygaf hwynt, fel y preswyliont y'nghanol Jerusalem: a hwy a fyddant yn bobl i mi, a byddaf innau iddynt hwythau yn DDUW mewn gwirionedd ac mewn cyfiawnder.

9 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [e] Cryfhâer eich dwylaw chwi, y rhai ydych yn clywed yn y dyddiau hyn y geiriau hyn o [f] enau y prophwydi, y rhai *oedd* yn y dydd y sylfaenwyd tŷ ARGLWYDD y lluoedd, fel yr adeiledid y deml.

10 Canys cyn y dyddiau hyn [g] ‖ nid oedd na chyflog i ddyn, na llôg am anifail; na heddwch i'r un a elai allan, nac a ddelai i mewn, gan y gorthrymder: oblegid gyrrais yr holl ddynion bob un ym mhen ei gymmydog.

11 Ond yn awr ni *byddaf* fi i weddill y bobl hyn megis yn y dyddiau gynt, medd ARGLWYDD y lluoedd.

12 Canys *bydd* [h] yr had † yn ffynnadwy; y winwydden a rydd ei ffrwyth, a'r ddaear a rydd ei chynnyrch, a'r nefoedd a roddant eu gwlith: a pharaf i weddill y bobl hyn feddiannu yr holl *bethau* hyn.

13 A bydd, mai megis y buoch chwi, tŷ Judah a thŷ Israel, yn felldith ym mysg y cenhedloedd; felly y'ch gwaredaf chwi, a [i] byddwch yn fendith: nac ofnwch, *ond* cryfhâer eich dwylaw.

14 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Fel y meddyliais eich drygu chwi, pan y'm digiodd eich tadau, medd ARGLWYDD y lluoedd, ac nid edifarhêais;

15 Felly drachefn y meddyliais yn y dyddiau hyn wneuthur llês i Jerusalem, ac i dŷ Judah: nac ofnwch.

16 ¶ Dyma y pethau a wnewch chwi; [k] Dywedwch y gwir bawb wrth ei gymmydog; bernwch farn †gwirionedd *a* thangnefedd yn eich pyrth;

17 [l] Ac na fwriedwch ddrwg neb i'w gilydd yn eich calonnau; ac [m] na hoffwch lw celwyddog: canys yr holl *bethau* hyn a gasêais, medd yr ARGLWYDD.

18 ¶ A gair ARGLWYDD y lluoedd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

19 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Ympryd [n] y pedwerydd *mis*, ac ympryd [o] y pummed, ac ympryd [p] y seithfed, ac ympryd [q] y degfed, a fydd i dŷ Judah yn llawenydd a hyfrydwch, ac yn †uchel-wyliau ‖ daionus: gan hynny cerwch wirionedd a heddwch.

20 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; *Bydd* etto, y daw pobloedd, a phreswylwyr dinasoedd lawer:

21 Ac yr â preswylwyr y naill *ddinas* i'r llall, gan ddywedyd, [r] Awn gan fyned i weddïo ger bron yr ARGLWYDD, ac i geisio ARGLWYDD y lluoedd: minnau a âf hefyd.

22 Ië, pobloedd lawer a chenhedloedd

Cyn CRIST 518.

[k] Diar. 1. 24—28. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Michah 3. 4.

[l] Dan. 8. 9.

[a] pen. 1. 14.

[b] Es. 1. 21, 26.

[c] Edrych 1 Sam. 2. 31. Galar. 2. 20, &c. a 5. 11—14.

‖ Neu, *rhyfedd.*

[d] Gen. 18. 14. Luc 1. 37. a 18. 27. Rhuf. 4. 21.

‖ Neu, *rhyfedd.*

‖ Edrych Ps. 50. 1. a 113. 3. Mal. 1. 11.

[e] Hag. 2. 4.

Cyn CRIST 518.

[f] Ezra 5. 1, 2.

[g] Hag. 1. 6, 10. a 2. 16.

‖ Neu, *y cyflog hwn i ddyn a aeth yn ddiddym, ac nid oedd llôg am,* &c.

[h] Hos. 2. 21, 22. Joel 2. 22.

†Heb. *yn heddwch.*

[i] Ruth 4. 11, 12. Seph. 3. 20.

[k] Eph. 4. 25.

†Heb. *a gwirionedd tangnefedd.*

[l] pen. 7. 10.

[m] pen. 5. 3, 4.

[n] Jer. 52. 6, 7.

[o] Jer. 52. 12, 13.

[p] Jer. 41. 1, 2.

[q] Jer. 52. 4.

†Heb. *anserau gosodedig.*

‖ Neu, *hyfryd.*

[r] Es. 2. 3. Michah 4. 1, 2.

cryfion a ddeuant i geisio ARGLWYDD y lluoedd yn Jerusalem, ac i †weddïo ger bron yr ARGLWYDD.

23 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Yn y dyddiau hynny *y bydd* i ddeg o ddynion, o bob tafodiaith y cenhedloedd, ymaflyd, ymaflyd, *meddaf*, y'ngodrau gwr o Iuddew, gan ddywedyd, Awn gyd â chwi: canys clywsom [s]*fod* DUW gyd â chwi.

PENNOD IX.

1 *Duw yn ymddiffyn ei eglwys.* 9 *Annog Sïon i lawenychu am ddyfodiad Crist, a'i heddychol frenhiniaeth.* 12 *Duw yn addaw buddugoliaeth ac ymddiffyn.*

BAICH gair yr ARGLWYDD yn nhir Hadrach, a [a]Damascus *fydd* ei orphwysfa ef: pan *fyddo* llygaid dyn ar yr ARGLWYDD, fel yr eiddo holl lwythau Israel.

2 A Hamath hefyd a derfyna wrthi; Tyrus a [b]Sidon *hefyd*, er ei bod [c]yn ddoeth iawn.

3 A Thyrus a adeiladodd iddi ei hun ymddiffynfa, ac [d]a bentyrrodd arian fel llwch, ac aur coeth fel tom yr heolydd.

4 [e]Wele yr ARGLWYDD a'i bwrw hi allan, ac a dery ei nerth hi yn y môr; a hi a ysir â thân.

5 [f]Ascelon a'*i* gwel, ac a ofna; a Gaza, ac a ymofidia yn ddirfawr, Ecron hefyd; am ei chywilyddio o'i gobaith; difethir hefyd y brenhin allan o Gaza, ac Ascelon ni chyfanneddir.

6 †Estron hefyd a drig yn Asdod, a thorraf ymaith falchder y Philistiaid.

7 A mi a gymmeraf ymaith ei waed o'i enau, a'i ffieidd-dra oddi rhwng ei ddannedd: ac efe a weddillir i'n DUW ni, fel y byddo megis pennaeth yn Judah, ac Ecron megis Jebusiad.

8 A [g]gwersyllaf o amgylch fy nhŷ rhag y llu, rhag a êl heibio, a rhag a ddychwelo; fel nad elo gorthrymmwr trwyddynt mwyach: canys yn awr gwelais â'm llygaid.

9 ¶ [h]Bydd lawen iawn, ti ferch Sïon; a chrechwena, ha ferch Jerusalem. Wele, dy frenhin yn dyfod attat: cyfiawn ‖ ac achubydd *yw* efe; *y mae efe* yn llariaidd, ac yn marchogaeth ar asyn, ac ar ebol llwdn asen.

10 [i]Torraf hefyd y cerbyd oddi wrth Ephraim, a'r march oddi wrth Jerusalem, a'r bwa rhyfel a dorrir: ac efe a lefara heddwch i'r cenhedloedd: a'i lywodraeth *fydd* [k]o fôr hyd fôr, ac o'r afon hyd eithafoedd y ddaear.

11 A thithau, ‖ trwy waed dy ammod y gollyngais dy [l]garcharorion o'r pydew heb ddwfr ynddo.

12 ¶ Trowch i'r ymddiffynfa, chwi garcharorion gobeithiol: heddyw yr ydwyf yn dangos [m]y talaf i ti yn ddauddyblyg:

13 Pan annelwyf Judah i mi, ac y llanwyf y bwa âg Ephraim, ac y cyfodwyf dy feibion di, Sïon, yn erbyn dy feibion di, Groeg, ac y'th wnelwyf fel cleddyf gwr grymmus:

14 A'r ARGLWYDD a welir trostynt, a'i saeth ef a â allan fel mellten: a'r ARGLWYDD DDUW a gân âg udgorn, ac a gerdd [n]â chorwyntoedd y dehau.

15 ARGLWYDD y lluoedd a'u hymddiffyn hwynt: a hwy a ysant, ac a ddarostyngant ‖ gerrig y dafl; yfant, *a* therfysgant megis *mewn* gwin, a ‖ llenwir hwynt fel meiliau, *ac* fel conglau yr allor.

16 A'r ARGLWYDD eu DUW a'u gwared hwynt y dydd hwnnw fel praidd ei bobl: canys [o]*fel* meini coron *y bydd-ant*, [p]wedi eu dyrchafu yn fanerau ar ei dir ef.

17 Canys pa faint *yw* ei ddaioni ef, a pha faint ei degwch ef! ŷd a ‖ lawenycha y gwŷr ieuainge, a gwin y gwyryfon.

PENNOD X.

1 *Duw sydd raid ymgais âg ef, ac nid eilunod.* 5 *Megis yr ymwelodd efe â'i ddïadell am eu pechod, felly yr achub ac yr adfera efe hwy.*

ERCHWCH [a]gan yr ARGLWYDD [b]wlaw [c]mewn pryd diweddar-wlaw; *a*'r ARGLWYDD a bair ‖ ddisglaer gymmylau, ac a ddŷd iddynt gawod o wlaw, i bob un laswellt yn y maes.

2 Canys [d]y †delwau a ddywedasant wagedd, a'r dewiniaid a welsant gelwydd, ac a ddywedasant freuddwydion ofer; [e]rhoddasant ofer gysur: am hynny yr aethant fel defaid, ‖ cystuddiwyd hwynt, am nad *oedd* bugail.

3 Wrth y bugeiliaid yr ennynodd fy llid, a mi a gospais y bychod: canys ARGLWYDD y lluoedd a ymwelodd â'i braidd tŷ Judah, ac [f]a'u gwnaeth fel ei harddfarch yn y rhyfel.

4 Y gongl a ddaeth allan o hono, yr hoel o hono, y bwa rhyfel o hono, *a* phob gorthrymmwr ynghyd *a ddaeth* o hono.

5 ¶ A byddant fel cawri [g]yn sathru *eu gelynion* yn nhom yr heolydd yn y

---

Cyn CRIST 518.

†Heb. *ymbil âg wyneb yr Arglwydd.*

[s]1 Cor. 14. 25.

Cylch 587.

[a] Amos 1. 3.

[b] Obad. 20.

[c] Ezec. 28. 3, &c.

[d] Job 27. 16.

[e] Es. 23. 1.

[f] Seph. 2. 4.

†Heb. *Mab ordderch.*

[g] pen. 2. 5.

[h] Es. 62. 11. pen. 2. 10. Matt. 21. 5. Ioan 12. 15.

‖ Neu, *a'i achubydd ei hun* yw *efe.*

[i] Hos. 1. 7. a 2. 18. Michah 5. 10. Hag. 2. 22.

Cyn CRIST Cylch 587.

[k] Ps. 72. 8.

‖ Neu, *yr hon y mae ei chyfammod trwy waed, gollyngais,* &c. Exod. 24. 8. Heb. 13. 20.

[l] Es. 61. 1.

[m] Es. 61. 7.

[n] Es. 21. 1.

‖ Neu, *â cherrig.*

‖ Neu, *llanwant y meiliau, a chonglau yr allor hefyd.*

[o] Es. 62. 3.

[p] Es. 11. 12.

‖ Neu, *a wnai wŷr ieuainge dyfu,* neu, *lefaru.*

[a] Jer. 14. 22.

[b] Deut. 11. 14.

[c] Job 29. 23.

‖ Neu, *fellt,* neu, *lucheden. nau.*

[d] Jer. 10. 8. Hab. 2. 18.

†Heb. *teraphim.*

[e] Job 13. 4.

‖ Neu, *attebasant nad oedd bugail.*

[f] Can. 1. 9.

[g] Ps. 18. 42.

Cyn CRIST Cylch 587.

rhyfel: a hwy a ymladdant, am *fod* yr ARGLWYDD gyd â hwynt; a ‖ chywilyddir marchogion meirch.

6 A nerthaf dŷ Judah, a gwaredaf dŷ Joseph, a pharaf iddynt ddychwelyd i'w cyfle; canys trugarhêais wrthynt; a byddant fel pe nas gwrthodaswn hwynt: o herwydd myfi *yw* yr ARGLWYDD eu DUW hwynt, ac a'u gwrandawaf hwynt.

7 Bydd Ephraim hefyd fel cawr, a'u calonnau a lawenychant fel trwy win: a'u meibion a gânt weled, ac a lawenychant; bydd eu calon yn hyfryd yn yr ARGLWYDD.

8 Chwibanaf arnynt, a chasglaf hwynt; canys gwaredais hwynt: ac amlhânt fel yr amlhasant.

9 A [h] hauaf hwynt ym mysg y bobloedd: ac mewn gwledydd pell y'm cofiant, a byddant fyw gyd â'u plant, a dychwelant.

10 A [i] dychwelaf hwynt o dir yr Aipht, a chasglaf hwynt o Assyria; ac arweiniaf hwynt i dir Gilead a Libanus, ac [k] ni cheir *lle* iddynt.

11 Ac efe a dramwya trwy y môr mewn blinder, ac [l] a dery y tonnau yn y môr; a holl ddyfnderoedd yr afon a fyddant ddyhysbydd: a disgynir balchder Assyria, a theyrn-wïalen yr Aipht a gilia ymaith.

12 Nerthaf hwynt hefyd yn yr ARGLWYDD, ac [m] yn ei enw ef yr ymrodiant, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD XI.

1 *Dinystr Jerusalem.* 3 *Gofalu am yr etholedigion, a gwrthod y lleill.* 10 *Torri ffon Tegwch a Rhwymau, trwy wrthod Crist.* 15 *Arwydd a melldith y bugail ynfyd.*

LIBANUS, agor dy ddorau, fel yr yso y tân dy gedrwydd.

2 Y ffynnidwydd, udwch; canys cwympodd y cedrwydd, difwynwyd y rhai ‖ ardderchog: udwch, dderw Basan; canys syrthiodd coedwig ‖ y gwin gynhauaf.

3 ¶ *Y mae* llef udfa y bugeiliaid; am ddifwyno eu hardderchowgrwydd: llef rhuad y llewod ieuaingc; am ddifwyno balchder yr Iorddonen.

4 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD fy NUW; Portha ddefaid y lladdfa;

5 Y rhai y mae eu perchennogion yn eu lladd, [a] heb dybied eu bod yn euog; a'u gwerthwyr [b] a ddywedant, Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD, am fy nghyfoethogi: a'u bugeiliaid nid arbedant hwynt.

6 Canys nid arbedaf mwyach drigolion y wlad, medd yr ARGLWYDD; ond wele fi †yn rhoddi y dynion bob un i law ei gymmydog, ac i law ei frenhin; a hwy a darawant y tir, ac nid achubaf *hwynt* o'u llaw hwy.

7 A mi a borthaf ddefaid y lladdfa, ‖ *sef* chwi, drueiniaid y praidd. A chymmerais i mi ddwy ffon; un a elwais Hyfrydwch, a'r llall a elwais ‖ Rhwymau; a mi a borthais y praidd.

8 A thorrais ymaith dri bugail [c] mewn un mis; a'm henaid a †alarodd arnynt hwy, a'u henaid hwythau a'm ffieiddiodd innau.

9 Dywedais hefyd, Ni phorthaf chwi: [d] a fyddo farw, bydded farw; ac y sydd i'w dorri ymaith, torrir ef ymaith; a'r gweddill, ysant bob un gnawd ei † gilydd.

10 ¶ A chymmerais fy ffon, Hyfrydwch, a thorrais hi, i dorri fy nghyfammod yr hwn a ammodaswn â'r holl bobl.

11 A'r dydd hwnnw y torrwyd hi: ‖ ac felly [e] y gwybu trueiniaid y praidd, y rhai oedd yn disgwyl wrthyf fi, mai gair yr ARGLWYDD *oedd* hyn.

12 A dywedais wrthynt, Os †gwelwch yn dda, dygwch fy ngwerth; ac onid ê, peidiwch: a'm gwerth [f] a bwysasant yn ddeg ar hugain o arian.

13 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Bwrw ef i'r [g] crochenydd: pris têg â'r hwn y'm prisiwyd ganddynt. A chymmerais y deg ar hugain arian, a bwriais hwynt i dŷ yr ARGLWYDD i'r crochenydd.

14 Yna mi a dorrais fy ail ffon, *sef* †Rhwymau, i dorri y brawdoliaeth rhwng Judah ac Israel.

15 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Cymmer etto i ti offer bugail ffol.

16 Canys wele fi yn codi bugail yn y tir, *yr hwn* ni ofwya ‖ y cuddiedig, ni chais yr ieuangc, ni feddyginiaetha y briwedig, a fyddo yn sefyll ni ‖ phortha; ond bwytty gig y bras, ac a ddryllia eu hewinedd hwynt.

17 [h] Gwae yr eilun bugail, yn gadael y praidd: y cleddyf *fydd* ar ei fraich, ac ar ei lygad dehau: ei fraich gan wywo a wywa, a'i lygad dehau gan dywyllu a dywylla.

PENNOD XII.

1 *Jerusalem yn phïol gwsg a dychryn iddi ei hun,* 3 *ac yn faen pwysfawr i'w gwrthwynebwyr.* 6 *Buddugawl adferiad Judah.* 9 *Edifeirwch Jerusalem.*

BAICH gair yr ARGLWYDD i Israel, medd yr ARGLWYDD, [a] yr hwn sydd yn estyn allan y nefoedd, ac yn sylfaenu y ddaear, ac [b] yn llunio yspryd dyn ynddo.

Cyn CRIST Cylch 587.

‖ Neu, *chywilyddiant farchogion.*

[h] Hos. 2. 23.

[i] Es. 11. 11.

[k] Es. 49. 20.

[l] Edrych Es. 11. 15.

[m] Michah 4. 5.

‖ Neu, *cedyrn,* neu, *gwŷchion.*

‖ Neu, *gauedig.*

[a] Jer. 2. 3. a 50. 7.

[b] Deut. 29. 19. Hos. 12. 8.

† Heb. *yn peri cael y dynion bob un yn llaw,* &c.

‖ Neu, *yn ddïau drueiniaid,* &c.

‖ Neu, *Rhwymwyr.*

[c] Hos. 5. 7.

† Heb. *gyfyng wyd o'u hachos.*

[d] Jer. 15. 2. a 43. 11.

† Heb. *gyfaill,* neu, *gymmydog.*

‖ Neu, *a thrueiniaid y praidd y rhai,* &c. *a wybuant yn sicr mai,* &c.

[e] Seph. 3. 12.

† Heb. *da yw yn eich golwg.*

[f] Matt. 26. 15.

[g] Matt. 27. 9, 10.

† Heb. *Rhwymwyr.*

‖ Neu, *yr hyn a dorrwyd ymaith.*

‖ Neu, *chynnal,* neu, *ddwg.*

[b] Jer. 23. 1. Ezec. 34. 2. Ioan 10. 12.

[a] Es. 42. 5.

[b] Num. 16. 22. Preg. 12. 7.

Cyn CRIST Cylch 587.

2 Wele fi yn gwneuthur Jerusalem [c] yn phïol ‖ gwsg i'r bobloedd oll o amgylch, ‖ pan fyddont yn y gwarchae yn erbyn Judah, *ac* yn erbyn Jerusalem.

3 ¶ A bydd y dwthwn hwnnw i mi wneuthur Jerusalem [d] yn faen trwm i'r holl bobloedd: pawb a ymlwytho âg ef, *yn ddïau* a rwygir, er ymgasglu o holl genhedloedd y ddaear yn ei erbyn ef.

4 Y diwrnod hwnnw, medd yr ARGLWYDD, [e] y tarawaf bob march â syndra, a'i farchog âg ynfydrwydd; ac agoraf fy llygaid ar dŷ Judah, a tharawaf holl feirch y bobl â dallineb.

5 A thywysogion Judah a ddywedant yn eu calon, ‖ Nerth i mi *fydd* preswylwyr Jerusalem yn ARGLWYDD y lluoedd eu DUW hwynt.

6 ¶ Y dydd hwnnw y gwnaf dywysogion Judah [f] fel aelwyd o dân yn y coed, ac fel ffagl dân mewn ysgub o wellt, ac ysant ar y llaw ddehau ac ar yr aswy, yr holl bobloedd o amgylch: a Jerusalem a gyfanneddir drachefn yn ei lle ei hun, yn Jerusalem.

7 Yr ARGLWYDD a geidw bebyll Judah yn gyntaf, megis nad *ym*-fawrygo gogoniant tŷ Dafydd, a gogoniant preswylwyr Jerusalem, yn erbyn Judah.

8 Y dydd hwnnw yr ymddiffyn yr ARGLWYDD breswylwyr Jerusalem: a [g] bydd y † llesgaf o honynt y dydd hwnnw fel Dafydd; a thŷ Dafydd *fydd* fel DUW, fel angel yr ARGLWYDD o'u blaen hwynt.

9 ¶ Y dydd hwnnw y bydd i mi geisio difetha yr holl genhedloedd y sydd yn dyfod yn erbyn Jerusalem.

10 A [h] thywalltaf ar dŷ Dafydd, ac ar breswylwyr Jerusalem, yspryd gras a gweddïau; a [i] hwy a edrychant arnaf fi yr hwn a wanasant, [k] galarant hefyd am dano fel un yn galaru am *ei* unig-anedig, † ac ymofidiant am dano ef megis un yn gofidio am *ei* gyntaf-anedig.

11 Y dwthwn hwnnw y bydd [l] galar mawr yn Jerusalem, [m] megis galar Hadad-rimmon yn nyffryn Megidon.

12 A'r wlad a alara, † pob teulu wrtho ei hun; teulu tŷ Dafydd wrtho ei hun, a'u gwragedd wrthynt eu hunain; teulu tŷ Nathan wrtho ei hunan, a'u gwragedd wrthynt eu hunain;

13 Teulu tŷ Lefi wrtho ei hunan, a'u gwragedd wrthynt eu hunain; teulu tŷ ‖ Simei wrtho ei hunan, a'u gwragedd wrthynt eu hunain;

14 Yr holl deuluoedd eraill, pob teulu wrtho ei hun, a'u gwragedd wrthynt eu hunain.

PENNOD XIII.

1 *Ffynnon i lanhâu Jerusalem* 2 *oddi wrth ddelw-addoliaeth, a gau-brophwydoliaeth.* 7 *Marwolaeth Crist, a phrofi y drydedd ran.*

Y DYDD hwnnw y bydd ffynnon wedi ei hagoryd i dŷ Dafydd, ac i breswylwyr Jerusalem, i bechod † ac aflendid.

2 ¶ A bydd y dwthwn hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd, i mi [a] dorri enwau yr eilunod allan o'r tir, ac nis cofir hwynt mwyach; a gyrraf hefyd y prophwydi ac yspryd aflendid allan o'r wlad.

3 A bydd pan brophwydo un mwyach y dywed ei dad a'i fam a'i cenhedlasant ef wrtho, Ni chei fyw; canys dywedaist gelwydd yn enw yr ARGLWYDD: a'i dad a'i fam a'i cenhedlasant ef [b] a'i gwanant ef pan fyddo yn prophwydo.

4 A bydd y dydd hwnnw, [c] i'r prophwydi gywilyddio bob un am ei weledigaeth, wedi iddo brophwydo; ac ni wisgant [d] † grys o rawn † i dwyllo:

5 Ond efe a ddywed, Nid prophwyd *ydwyf* fi; llafurwr y ddaear *ydwyf* fi: canys dyn a'm dysgodd i gadw anifeiliaid o'm hieuengctid.

6 A dywed *un* wrtho, Beth *a wna* y gweliau hyn yn dy ddwylaw? Yna efe a ddywed, *Dyma* y rhai y'm clwyfwyd â hwynt *yn* nhŷ fy ngharedigion.

7 ¶ Deffro, gleddyf, yn erbyn fy mugail, ac yn erbyn y gwr [e] *sydd* gyfaill i mi, medd ARGLWYDD y lluoedd: [f] taro y bugail, a'r praidd a wasgerir; a dychwelaf fy llaw ar y rhai bychain.

8 A bydd yn yr holl dir, medd yr ARGLWYDD, y torrir ymaith, *ac* y bydd marw dwy ran ynddo; a'r drydedd a adewir ynddo.

9 A dygaf y drydedd ran trwy y tân, a [g] phuraf hwynt fel puro arian, a choethaf hwynt fel coethi aur: [h] hwy a alwant ar fy enw, a minnau a'u gwrandawaf: dywedaf, [i] Fy mhobl *yw* efe; ac yntau a ddywed, Yr ARGLWYDD *yw* fy NUW.

PENNOD XIV.

1 *Distrywio dinystrwyr Jerusalem.* 4 *Dyfodiad Crist, a rhadau ei frenhiniaeth ef.* 12 *Pla gelynion Jerusalem.* 16 *Y gweddill a dry at yr Arglwydd,* 20 *a sanctaidd fydd eu hanrhaith.*

WELE ddydd yr ARGLWYDD yn dyfod, a rhennir dy yspail yn dy ganol di.

[c] Es. 51. 17, 22.
‖ Neu, *grynfa*, neu, *gwenwyn.*
‖ Neu, *ac yn erbyn Judah hefyd y bydd* yr hwn *a warchaeo yn erbyn Jerusalem*, neu, *y bydd wrth warchae yn erbyn*, &c.
[d] Matt. 21. 44.
[e] Ps. 76. 6.
‖ Neu, *Nerth* fydd *i mi* ac *i breswylwyr*, &c.
[f] Obad. 18.
[g] Joel 3. 10.
† Heb. *cwympedig.*
[h] Joel 2. 28.
[i] Ioan 19. 34, 37. Dat. 1. 7.
[k] Jer. 6. 26. Amos 8. 10.
† Heb. *a chwerw fyddant.*
[l] Act. 2. 37.
[m] 2 Bren. 23. 29. 2 Chron. 35. 24.
† Heb. *yn deuluoedd, yn deuluoedd.*
‖ Neu, *Simeon*, yn ol y LXX.

Cyn CRIST Cylch 587.

† Heb. *a neillduaeth o herwydd aflendid.*
[a] Exod. 23. 13. Ps. 16. 4. Ezec. 30. 13. Hos. 2. 17.
[b] Deut. 13. 8.
[c] Michah 3. 6, 7.
[d] 2 Bren. 1. 8. Matt. 3. 4.
† Heb. *wisg.*
† Heb. *i ddywedyd celwydd.*
[e] Ioan 10. 30. a 14. 10, 11. Phil. 2. 6.
[f] Matt. 26. 31. Marc 14. 27.
[g] 1 Petr 1. 6, 7.
[h] Ps. 50. 15. a 91. 15.
[i] Ps. 144. 15.

Cyn CRIST Cylch 587.

2 Canys mi a gasglaf yr holl genhedloedd i ryfel yn erbyn Jerusalem: a'r ddinas a oresgynir, [a] y tai a anrheithir, a'r gwragedd a dreisir; a hanner y ddinas a â allan i gaethiwed, a'r rhan arall o'r bobl nis torrir ymaith o'r ddinas.

3 A'r ARGLWYDD a â allan, ac a ryfela yn erbyn y cenhedloedd hynny, megis y dydd y rhyfelodd efe yn nydd y gâd.

4 ¶ A'i draed a safant y dydd hwnnw [b] ar fynydd yr Olew-wydd, yr hwn *sydd* ar gyfer Jerusalem, o du y dwyrain; a mynydd yr Olew-wydd a hyllt ar draws ei hanner tu a'r dwyrain a thu a'r gorllewin, ‖ *a bydd* dyffryn mawr iawn: a hanner y mynydd a symmud tu a'r gogledd, a'i hanner tu a'r dehau.

5 A chwi a ffowch *i* ddyffryn ‖ y mynyddoedd; ‖ canys dyffryn y mynyddoedd a gyrhaedd hyd Azal: a ffowch fel y ffoisoch rhag [c] y ddaeargryn yn nyddiau Uzzïah brenhin Judah: a daw yr ARGLWYDD fy NUW, *a*'r holl saint gyd â thi.

6 A'r dydd hwnnw y daw i ben, na byddo goleuni † disglaer, na † thywyll:

7 Ond ‖ bydd [d] un diwrnod, hwnnw a adweinir gan yr ARGLWYDD, nid dydd, ac nid nos; ond bydd [e] goleuni yn yr hwyr.

8 A bydd y dwthwn hwnnw, y daw allan o Jerusalem [f] ddyfroedd bywiol; eu hanner hwynt tu a môr y dwyrain, a'u hanner ‖ tu a'r môr eithaf: hâf a gauaf y bydd *hyn*.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a fydd yn Frenhin ar yr holl ddaear: y dydd hwnnw y bydd un ARGLWYDD, a'i enw yn un.

10 ‖ Troir yr holl dir megis yn wastad o Geba hyd Rimmon, o'r tu dehau i Jerusalem: [g] hi a ddyrchefir, ac a ‖ gyfanneddir yn ei lle, o borth Benjamin hyd le y porth cyntaf, hyd borth y gongl, ac *o* dŵr Hananeel hyd winwryfau y brenhin.

11 Yno y trigant ynddi, ac ni bydd yn ddifrod mwyach; ond Jerusalem a gyfanneddir yn ddïenbyd.

12 ¶ A hyn fydd y pla â'r hwn y tery yr ARGLWYDD yr holl bobloedd a ryfelant yn erbyn Jerusalem; Eu cnawd a dderfydd, er eu bod yn sefyll ar eu traed, a'u llygaid a ddarfyddant yn eu tyllau, a'u tafod a dderfydd yn eu safn.

13 (Y dydd hwnnw y bydd [h] mawr derfysg oddi wrth yr ARGLWYDD yn eu plith hwynt; a phob un a ymafael yn llaw ei gymmydog, [i] a'i law a gyfyd yn erbyn llaw ei gymmydog.

14 ‖ A Judah hefyd a ryfela ‖ yn Jerusalem: a chesglir golud yr holl genhedloedd o amgylch, aur ac arian, a gwisgoedd lawer iawn.)

15 Ac felly y bydd pla y march, y mul, y camel, yr asyn, a phob anifail a fyddo yn y gwersylloedd hyn, fel y pla hwn.

16 ¶ A bydd i bob un a adawer o'r holl genhedloedd a ddaethant yn erbyn Jerusalem, [k] fyned i fynu o flwyddyn i flwyddyn, i addoli y Brenhin, ARGLWYDD y lluoedd, ac i gadw [l] gwyl y pebyll.

17 A phwy bynnag nid êl i fynu o deuluoedd y ddaear i Jerusalem, i addoli y Brenhin, ARGLWYDD y lluoedd, ni bydd gwlaw arnynt.

18 Ac os teulu yr Aipht nid â i fynu, ac ni ddaw, [m] y rhai nid oes *gwlaw* arnynt; yno y bydd y pla â'r hwn y tery yr ARGLWYDD y cenhedloedd y rhai nid esgynant i gadw gwyl y pebyll.

19 Hyn a fydd ‖ cosp yr Aipht, a chosp yr holl genhedloedd nid elont i fynu i gadw gwyl y pebyll.

20 ¶ Y dydd hwnnw [n] y bydd ar ‖ ffrwynau y meirch, SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD; a bydd y crochanau yn nhŷ yr ARGLWYDD fel meiliau ger bron yr allor.

21 Bydd pob crochan yn Jerusalem ac yn Judah yn Sancteiddrwydd i ARGLWYDD y lluoedd: a daw pob aberthwr, ac a gymmerant o honynt, ac a ferwant ynddynt: ac ni bydd [o] Canaanead mwyach yn nhŷ ARGLWYDD y lluoedd y dydd hwnnw.

Cyn CRIST Cylch 587.

[a] Es. 13. 16.

[b] Edrych Ezec. 11. 23.

‖ Joel 3. 12, 14.

Cylch 787.

‖ Neu, *fy mynyddoedd.*

‖ Neu, *pan gyffyrddo â dyffryn y mynyddoedd i'r lle a neilldduwyd.*

[c] Amos 1. 1.

† Heb. *gwerthfawr.*

† Heb. *na chwedi ceulo,* neu, *na thewder.*

‖ Neu, *y diwrnod fydd un.*

[d] Dat. 22. 5.

[e] Es. 60. 19. Dat. 21. 23.

[f] Ezec. 47. 1. Joel 3. 18. Dat. 22. 1.

‖ Neu, *tu a'r môr blaenaf.*

‖ Neu, *Amgylchir.*

[g] Jer. 31. 38.

‖ Neu, *erys.*

[h] 1 Sam. 14. 15, 20.

[i] Ezec. 38. 21.

‖ Neu, *A thithau, Judah, a ryfeli.*

‖ Neu, *yn erbyn Jerusalem.*

[k] Es. 66. 23.

[l] Lef. 23. 34, 43. Hos. 12. 9. Ioan 7. 2.

[m] Deut. 11. 10.

‖ Neu, *pechod.*

[n] Es. 23. 18.

‖ Neu, *glych.*

[o] Es. 35. 8. Joel 3. 17. Dat. 21. 27. a 22. 15.

LLYFR MALACHI.

PENNOD I.

1 *Malachi yn achwyn rhag angharedigrwydd Israel,* 6 *a'u hanghrefydd,* 12 *a'u halogrwydd.*

Cyn CRIST Cylch 397.

BAICH gair yr ARGLWYDD at Israel trwy law Malachi.

2 Hoffais chwi, medd yr ARGLWYDD: a chwi a ddywedwch, Ym mha beth yr hoffaist ni? Onid brawd *oedd* Esau i Jacob? medd yr ARGLWYDD: etto [a] Jacob a hoffais,

[a] Rhuf. 9. 13.

3 Ac [b] Esau a gasêais, ac a osodais ei fynyddoedd yn ddiffaethwch, a'i etifeddiaeth i ddreigiau yr anialwch.

[b] Jer. 49. 18. Ezec. 35. 7, 9. Obad. 10, &c.

4 Lle y dywed Edom, Tlodwyd ni, etto dychwelwn, ac adeiladwn yr anghyfannedd-leoedd; fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Hwy a adeiladant, ond minnau a fwriaf i lawr; a galwant hwynt yn ardal drygioni, a'r bobl *wrth* y rhai y llidiodd yr ARGLWYDD yn dragywydd.

5 Eich llygaid hefyd a welant, a chwithau a ddywedwch, Mawrygir yr ARGLWYDD oddi ar derfyn Israel.

6 ¶ Mab a anrhydedda *ei* dad, a gweinidog ei feistr: ac [c] os *ydwyf* fi dad, pa le *y mae* fy anrhydedd? ac os *ydwyf* fi feistr, pa le *y mae* fy ofn? medd ARGLWYDD y lluoedd wrthych chwi yr offeiriaid, y rhai ydych yn dirmygu fy enw: a chwi a ddywedwch, Ym mha beth y dirmygasom dy enw di?

[c] Luc 6. 46.

7 ‖ Offrymmu yr ydych ar fy allor fara halogedig; a chwi a ddywedwch, Ym mha beth yr halogasom di? Am i chwi ddywedyd, Dirmygus *yw* bwrdd yr ARGLWYDD.

‖ Neu, *Dwyn.*

8 Ac [d] os offrymmu yr ydych y dall † yn aberth, onid drwg *hynny?* ac os offrymmwch y cloff a'r clwyfus, onid drwg *hynny?* cynnyg ef yr awrhon i'th dywysog, a fydd efe boddlawn i ti? neu a dderbyn efe dy wyneb? medd ARGLWYDD y lluoedd.

[d] Lef. 22. 22. Deut. 15. 21. ad. 14.

† Heb. *i'w aberthu.*

9 Ac yn awr † gweddïwch, attolwg, ger bron DUW, fel y trugarhâo wrthym: o'ch ‖ llaw chwi y bu hyn: a dderbyn efe wyneb *un* o honoch? medd ARGLWYDD y lluoedd.

† Heb. *ymbiliwch âg wyneb Duw.*

‖ *gwaith.*

10 A phwy hefyd o honoch a gauai y dorau, neu a oleuai fy allor yn rhad? Nid *oes* gennyf foddlonrwydd ynoch chwi, medd ARGLWYDD y lluoedd, ac ni dderbyniaf [e] offrwm o'ch llaw.

[e] Es. 1. 11. Jer. 6. 20. Amos 5. 21.

11 Canys [f] o gyfodiad haul hyd ei fachludiad hefyd, mawr *fydd* fy enw ym mysg y Cenhedloedd: ac [g] ym mhob lle arogl-darth a offrymmir i'm henw, ac offrwm pur: canys mawr *fydd* fy enw ym mhlith y cenhedloedd, medd ARGLWYDD y lluoedd.

[f] Ps. 113. 3. Es. 59. 19.

[g] 1 Tim. 2. 8.

12 ¶ Ond chwi a'i halogasoch ef, pan ddywedasoch, Bwrdd yr ARGLWYDD *sydd* halogedig; a'i ffrwyth, *sef* ei fwyd, sydd ddirmygus.

13 Chwi hefyd a ddywedasoch, Wele, pa flinder *yw!* ‖ a ffroenasoch arno, medd ARGLWYDD y lluoedd; a dygasoch yr hyn a ysglyfaethwyd, a'r cloff, a'r clwyfus; fel hyn y dygasoch offrwm: a fyddaf fi foddlawn i hynny o'ch llaw chwi? medd yr ARGLWYDD.

‖ Neu, *lle y gallesych ei chwythu ymaith.*

14 Ond melldigedig [h] *yw* y twyllodrus, yr hwn y mae yn ei ddïadell wrryw, ac a adduna ac a abertha *un* llygredig i'r ARGLWYDD: canys [i] Brenhin mawr *ydwyf* fi, medd ARGLWYDD y lluoedd, a'm henw *sydd* ofnadwy ym mhlith y cenhedloedd.

[h] ad. 8.

[i] Ps. 47. 2.

PENNOD II.

1 *Y mae yn ceryddu yr offeiriaid yn dost, am esgeuluso eu cyfammod;* 11 *a'r bobl, am eu gau-ddduwiaeth,* 14 *a'u godineb,* 17 *a'u hanffyddlondeb.*

AC yr awr hon, chwi offeiriaid, i chwi *y mae* y gorchymyn hwn.

2 [a] Oni wrandewch, ac oni ystyriwch, i roddi anrhydedd i'm henw i, medd ARGLWYDD y lluoedd; yna mi a anfonaf felldith arnoch chwi, ac a felldithiaf eich bendithion chwi: ïe, myfi a'u melldithiais eisoes, am nad ydych yn ystyried.

[a] Lef. 26. 14, &c. Deut. 28. 15, &c.

‖ Neu, *argyhoeddi.*

† Heb. *gwasgaraf.*

3 Wele fi yn ‖ llygru eich had chwi, a † thaenaf dom ar eich wynebau, *sef*

tom eich uchel-wyliau; ac ‖*un* a'ch cymmer chwi ‖atto ef.

4 Hefyd cewch wybod mai myfi a anfonais attoch y gorchymyn hwn, fel y byddai fy nghyfammod â Lefi, medd ARGLWYDD y lluoedd.

5 [b]Fy nghyfammod âg ef oedd am fywyd a heddwch; a mi a'u rhoddais hwynt iddo [c]*am* yr ofn â'r hwn y'm hofnodd, ac yr arswydodd o flaen fy enw.

6 Cyfraith gwirionedd oedd yn ei enau ef, ac anwiredd ni chafwyd yn ei wefusau: mewn hêdd ac uniondeb y rhodiodd gyd â mi, a llaweroedd a drôdd efe oddi wrth anwiredd.

7 Canys [d]gwefusau yr offeiriad a gadwant wybodaeth, a'r gyfraith a geisiant o'i enau ef: o herwydd cennad ARGLWYDD y lluoedd *yw* efe.

8 Ond chwi a giliasoch allan o'r ffordd, ac [e]a barasoch i laweroedd †dramgwyddo wrth y gyfraith; [f]llygrasoch gyfammod Lefi, medd ARGLWYDD y lluoedd.

9 Am hynny [g]minnau hefyd a'ch gwneuthum chwi yn ddirmygus ac yn ddïystyr gan yr holl bobl; megis na chadwasoch fy ffyrdd i, ond bod yn ‖derbyn wynebau yn y gyfraith.

10 [h]Onid un Tad *sydd* i ni oll? [i]onid un DUW a'n crëodd ni? paham y gwnawn yn anffyddlawn bob un yn erbyn ei frawd, gan halogi cyfammod ein tadau?

11 ¶ Judah a wnaeth yn anffyddlawn, a ffieidd-dra a wnaethpwyd yn Israel ac yn Jerusalem: canys Judah a halogodd sancteiddrwydd yr ARGLWYDD yr hwn ‖a hoffasai, ac [k]a briododd ferch duw dïeithr.

12 Yr ARGLWYDD a dyrr ymaith y gwr a wnel hyn; ‖yr athraw a'r disgybl o bebyll Jacob, ac offrymmydd offrwm i ARGLWYDD y lluoedd.

13 Hyn hefyd eilwaith a wnaethoch, gan orchuddio â dagrau allor yr ARGLWYDD trwy wylofain a gweiddi; fel nad edrych efe mwyach ar yr offrwm, ac na chymmer *ef* yn foddlawn o'ch llaw chwi.

14 ¶ Er hynny chwi a ddywedwch, Pa herwydd? O herwydd mai yr ARGLWYDD a fu dyst rhyngot ti a rhwng [l]gwraig dy ieuengctid, yr hon y buost ‖anffyddlawn iddi; er ei *bod* yn gymmar i ti, ac yn wraig [m]dy gyfammod.

15 [n]Onid un a wnaeth efe? a'r yspryd ‖y'ngweddill ganddo: a phaham un? I geisio †had duwiol: am hynny gwyliwch ar eich yspryd, ac na fydded *neb* anffyddlawn yn erbyn gwraig ei ieuengctid.

16 [o]‖Pan gasâech di *hi*, gollwng *hi* ymaith, medd yr ARGLWYDD, DUW Israel: canys gorchuddio y mae efe drais â'i wisg, medd ARGLWYDD y lluoedd: gan hynny gwyliwch ar eich yspryd, na fyddoch anffyddlawn.

17 ¶ [p]Blinasoch yr ARGLWYDD â'ch geiriau: a chwi a ddywedwch, Ym mha beth y blinasom *ef?* [q]Am i chwi ddywedyd, Pob gwneuthurwr drwg *sydd* dda y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac iddynt y mae efe yn foddlawn; neu, Pa le *y mae* DUW y farn?

PENNOD III.

1 *Cennad, a mawrhydi, a gras Crist.* 7 *Anufudddod,* 8 *a chyssegr-ladrad,* 13 *ac anffyddlondeb y bobl.* 16 *Addaw bendith iddynt oddi wrth Dduw.*

WELE fi [a]yn anfon fy nghennad, ac efe [b]a ‖arloesa y ffordd o'm blaen i: ac yn ddisymmwth y daw yr ARGLWYDD, yr hwn yr ydych yn ei geisio, i'w deml; sef ‖angel y cyfammod yr hwn yr ydych yn ei chwennych: wele efe yn dyfod, medd ARGLWYDD y lluoedd.

2 Ond pwy a oddef ddydd ei ddyfodiad ef? a phwy a saif pan ymddangoso efe? canys *y mae* [c]efe fel tân y toddydd, ac fel sebon y golchyddion.

3 Ac [d]efe a eistedd *fel* purwr a glanhâwr arian: ac efe a bura feibion Lefi, ac a'u coetha hwynt fel aur ac fel arian, fel y byddont yn offrymmu i'r ARGLWYDD offrwm mewn cyfiawnder.

4 Yna [e]y bydd melus gan yr ARGLWYDD offrwm Judah a Jerusalem, megis yn y dyddiau gynt, ac fel ‖y blynyddoedd gynt.

5 A mi a nesâf attoch chwi i farn; a byddaf dyst cyflym yn erbyn yr hudolion, ac yn erbyn y godinebwyr, ac yn erbyn yr anudonwyr, ac yn erbyn cam-attalwyr cyflog y cyflogedig, a'r rhai sydd yn gorthrymmu y weddw, a'r amddifad, a'r dïeithr, ac heb fy ofni i, medd ARGLWYDD y lluoedd.

6 Canys myfi yr ARGLWYDD [f]ni'm newidir; [g]am hynny ni ddifethwyd chwi, meibion Jacob.

7 ¶ Er dyddiau eich tadau y ciliasoch oddi wrth fy neddfau, ac ni chadwasoch *hwynt:* [h]dychwelwch attaf fi, a mi a ddychwelaf attoch chwithau, medd ARGLWYDD y lluoedd: ond chwi a ddywedwch, Ym mha beth y dychwelwn?

Cyn CRIST Cylch 397.

‖ Neu, *efe.*
‖ Neu, *gyd âg ef.*
[b] Num. 25. 12.
[c] Deut. 33. 8, 9.
[d] Deut. 17. 9, 10. Jer. 18. 18.
[e] 1 Sam. 2. 17. Jer. 18. 15.
† Heb. *gwympo yn.*
[f] Neh. 13. 29.
[g] 1 Sam. 2. 30.
‖ Neu, *dueddol yn y gyfraith,* neu, *dyrchafu wynebau.*
[h] Eph. 4. 6.
[i] Job 31. 15.
‖ Neu, *a ddylasai ei hoffi.*
[k] Ezra 9. 1. a 10. 2. Neh. 13. 23.
‖ Neu, *y gwyliwr a'r attebwr.*
[l] Diar. 5. 18.
‖ Neu, *fradwraidd.*
[m] Diar. 2. 17.
[n] Matt. 19. 5.
‖ Neu, *yn odidog.*
† Heb. *had Duw.*

Cyn CRIST Cylch 397.

[o] Deut. 24. 1. Matt. 5. 32. a 19. 8.
‖ Neu, *Canys dywed yr Arglwydd, Duw Israel, mai câs ganddo ollwng ymaith.*
[p] Es. 43. 24.
[q] pen. 3. 15.
[a] Matt. 11. 10. Marc 1. 2. Luc 1. 76. a 7. 27.
[b] Es. 40. 3.
‖ *barottoa.*
‖ *cennad.*
[c] Edrych Es. 4. 4. Matt. 3. 10, 11, 12.
[d] Es. 1. 25.
[e] pen. 1. 11.
‖ Neu, *yr hen flynyddoedd.*
[f] Num. 23. 19. Rhuf. 11. 29. Iago 1. 17.
[g] Galar. 3. 22.
[h] Zech. 1. 3.

8 ¶ A yspeilia dyn Dduw? etto chwi a'm hyspeiliasoch i: ond chwi a ddywedwch, Ym mha beth y'th yspeiliasom? [i] Yn y degwm a'r offrwm.

9 Melldigedig *ydych* trwy felldith: canys chwi a'm hyspeiliasoch i, *sef* yr holl genedl hon.

10 Dygwch yr holl ddegwm i'r [k] trysordy, fel y byddo bwyd yn fy nhŷ; a phrofwch fi yr awr hon yn hyn, medd Arglwydd y lluoedd, onid agoraf i chwi [l] ffenestri y nefoedd, a [m] thywallt i chwi fendith, fel na *byddo* digon *o le i'w derbyn.*

11 Myfi hefyd a argyhoeddaf er eich mwyn chwi yr ormes, ac ni ddifwyna i chwi ffrwyth y ddaear: a'r winwydden yn y maes ni fwrw ei ffrwyth cyn yr amser i chwi, medd Arglwydd y lluoedd.

12 A'r holl genhedloedd a'ch galwant chwi yn wynfydedig: canys byddwch yn wlad hyfryd, medd Arglwydd y lluoedd.

13 ¶ [n] Eich geiriau chwi a ymgryfhâodd i'm herbyn, medd yr Arglwydd: etto chwi a ddywedwch, Pa beth a ddywedasom ni yn dy erbyn di?

14 Dywedasoch, Oferedd *yw* gwasanaethu Duw: a pha lesiant *sydd* er i ni gadw ei †orchymynion ef, ac er i ni rodio †yn alarus ger bron Arglwydd y lluoedd?

15 Ac yr awr hon [o] yr ydym yn galw y beilchion yn wynfydedig: ïe, gweithredwyr drygioni a adeiladwyd; ïe, *y rhai* [p] a demtiant Dduw, a waredwyd.

16 ¶ Yna y rhai oedd yn ofni yr Arglwydd a lefarasant bob un wrth ei gymmydog: a'r Arglwydd a wrandawodd, ac a glybu; ac ysgrifenwyd [q] llyfr coffadwriaeth ger ei fron ef i'r rhai oedd yn ofni yr Arglwydd, ac i'r rhai oedd yn meddwl am ei enw ef.

17 A [r] byddant eiddof fi, medd Arglwydd y lluoedd, y dydd y gwnelwyf [s] ‖ briodoledd; [t] arbedaf hwynt hefyd fel yr arbed gwr ei fab sydd yn ei wasanaethu.

18 Yna y dychwelwch, ac y gwelwch *ragor* rhwng y cyfiawn a'r drygionus, rhwng yr hwn a wasanaetho Dduw a'r hwn nis gwasanaetho ef.

PENNOD IV.

1 *Barn Duw ar yr anwir,* 2 *a'i fendith ar y daionus.* 4 *Y mae yn eu hannog i fyfyrio ar y gyfraith;* 5 *ac yn adrodd iddynt ddyfodiad a swydd Elias.*

CANYS wele y dydd yn dyfod yn llosgi megis ffwrn; a'r holl feilchion, a holl weithredwyr anwiredd, a fyddant [a] sofl: a'r dydd sydd yn dyfod a'u llysg hwynt, medd Arglwydd y lluoedd, fel [b] nas gadawo iddynt na gwreiddyn na changen.

2 ¶ Ond [c] Haul cyfiawnder a gyfyd i chwi y rhai ydych yn ofni fy enw, â meddyginiaeth yn ei esgyll; a chwi a ewch allan ac a gynnyddwch megis lloi pasgedig.

3 A chwi a fethrwch yr annuwiolion; canys byddant yn lludw dan wadnau eich traed chwi, yn y dydd y gwnelwyf *hyn,* medd Arglwydd y lluoedd.

4 ¶ Cofiwch [d] gyfraith Moses fy ngwas, yr hon a orchymynais iddo ef [e] yn Horeb i holl Israel, [f] y deddfau a'r barnedigaethau.

5 ¶ Wele, mi a anfonaf i chwi [g] Elïas y prophwyd, cyn dyfod dydd mawr ac ofnadwy yr Arglwydd:

6 Ac efe a dry galon y tadau at y plant, a chalon y plant at eu tadau; rhag i mi ddyfod a tharo y ddaear â [h] melldith.

TERFYN Y PROPHWYDI.

Cyn CRIST Cylch 397.

[i] Neh. 13. 10.

[k] 1 Chron. 26. 20. Neh. 13. 12.

[l] Gen. 7. 11. 2 Bren. 7. 2.

[m] 2 Chron. 31. 10.

[n] Job 21. 14, 15.

† Heb. *gadwraeth.*

† Heb. *mewn du.*

[o] pen. 2. 17.

[p] Ps. 95. 9.

[q] Ps. 56. 8.

Cyn CRIST Cylch 397.

[r] Exod. 19. 5. Ps. 135. 4. Titus 2. 14.

[s] Es. 62. 3.

‖ Neu, *drysor neilldnol,* neu, *dlysau.*

[t] Ps. 103. 13.

[a] Obad. 18.

[b] Amos 2. 9.

[c] Luc 1. 78. Eph. 5. 14. 2 Petr 1. 19. Dat. 2. 28.

[d] Exod. 20. 3.

[e] Deut. 4. 10.

[f] Ps. 147. 19.

[g] Matt. 11. 14. a 17. 11. Marc 9. 11. Luc 1. 17.

[h] Zech. 5. 3.

TESTAMENT NEWYDD

EIN

HARGLWYDD A'N HIACHAWDWR

IESU GRIST.

Nid oes arnaf gywilydd o efengyl Crist : oblegid gallu Duw yw hi er iachawdwriaeth, i bob un a'r sydd yn credu. RHUF. i. 16.

LLUNDAIN:

ARGRAPHEDIG GAN GEORGE E. EYRE A WILLIAM SPOTTISWOODE,

ARGRAPHWYR I ARDDERCHOCCAF FAWRHYDI Y FRENHINES.

YR EFENGYL

YN OL

SANT MATTHEW.

PENNOD I.

1 *Achau Crist o Abraham i Joseph.* 18 *Ei genhedlu ef o'r Yspryd Glân, a'i eni o Fair forwyn, wedi ei dyweddïo hi â Joseph.* 19 *Yr angel yn boddloni cam-dybus feddyliau Joseph, ac yn dehongli enwau Crist.*

[a] LLYFR cenhedliad Iesu Grist, fab Dafydd, fab Abraham.

2 [b] Abraham a genhedlodd Isaac; ac [c] Isaac a genhedlodd Jacob; a [d] Jacob a genhedlodd Judas a'i frodyr;

3 A [e] Judas a genhedlodd Phares a Zara o Thamar; a [f] Phares a genhedlodd Esrom; ac Esrom a genhedlodd Aram;

4 Ac Aram a genhedlodd Aminadab; ac Aminadab a genhedlodd Naasson; a Naasson a genhedlodd Salmon;

5 A Salmon a genhedlodd Booz o Rachab; a Booz a genhedlodd Obed o Ruth; ac Obed a genhedlodd Jesse;

6 A [g] Jesse a genhedlodd Dafydd frenhin; a [h] Dafydd frenhin a genhedlodd Solomon o'r hon *a fuasai wraig* Urïas;

7 A [i] Solomon a genhedlodd Roboam; a Roboam a genhedlodd Abïa; ac Abïa a genhedlodd Asa;

8 Ac Asa a genhedlodd Josaphat; a Josaphat a genhedlodd Joram; a Joram a genhedlodd Ozïas;

9 Ac Ozïas a genhedlodd Joatham; a Joatham a genhedlodd Achaz; ac Achaz a genhedlodd Ezecïas;

10 Ac [k] Ezecïas a genhedlodd Manasses; a Manasses a genhedlodd Amon; ac Amon a genhedlodd Josïas;

11 A Josïas a genhedlodd [l] Jechonias a'i frodyr, ynghylch amser y symmudiad i Babilon:

12 Ac wedi y symmudiad i Babilon, Jechonïas a genhedlodd Salathiel; a Salathiel a genhedlodd Zorobabel;

13 A Zorobabel a genhedlodd Abïud; ac Abïud a genhedlodd Elïacim; ac Elïacim a genhedlodd Azor;

14 Ac Azor a genhedlodd Sadoc; a Sadoc a genhedlodd Achim; ac Achim a genhedlodd Elïud;

15 Ac Elïud a genhedlodd Eleazar; ac Eleazar a genhedlodd Matthan, a Matthan a genhedlodd Jacob;

16 A Jacob a genhedlodd Joseph, gwr Mair, o'r hon y ganed Iesu, yr hwn a elwir Crist.

17 Felly yr holl genhedlaethau o Abraham hyd Dafydd *sydd* bedair cenhedlaeth ar ddeg; ac o Dafydd hyd y symmudiad i Babilon, pedair cenhedlaeth ar ddeg; ac o'r symmudiad i Babilon hyd Grist, pedair cenhedlaeth ar ddeg.

18 ¶ A [m] genedigaeth yr Iesu Grist oedd fel hyn: Wedi dyweddïo Mair ei fam ef â Joseph, cyn eu dyfod hwy ynghyd, hi a gafwyd yn feichiog [n] o'r Yspryd Glân.

19 A Joseph ei gwr hi, gan ei fod yn gyfiawn, ac heb chwennych [o] ei gwneuthur hi yn siampl, a ewyllysiodd ei rhoi hi ymaith yn ddirgel.

20 Ac efe yn meddwl y pethau hyn, wele, angel yr Arglwydd a ymddangosodd iddo mewn breuddwyd, gan ddywedyd, Joseph, mab Dafydd, nac ofna gymmeryd Mair dy wraig: oblegid yr hyn a †genhedlwyd ynddi sydd o'r Yspryd Glân.

21 [p] A hi a esgor ar fab, a thi a elwi ei enw ef IESU: oblegid [q] efe a wared ei bobl oddi wrth eu pechodau.

22 (A hyn oll a wnaethpwyd, fel y cyflawnid yr hyn a ddywedwyd gan yr Arglwydd trwy y prophwyd, gan ddywedyd,

23 [r] Wele, morwyn a fydd feichiog, ac a esgor ar fab; a ‖ hwy a alwant ei enw ef Emmanuel; yr hyn o'i gyfieithu yw, Duw gyd â ni.)

24 A Joseph, pan ddeffroes o gwsg, a wnaeth megis y gorchymynasai angel

[a] Luc 3. 23.
[b] Gen. 21. 2, 3.
[c] Gen. 25. 26.
[d] Gen. 29. 35.
[e] Gen. 38. 27.
[f] Ruth 4. 18. 1 Chron. 2. 5, 9, &c.
[g] 1 Sam. 16. 1. a 17. 12.
[h] 2 Sam. 12. 24.
[i] 1 Chron. 3. 10, &c.
[k] 2 Bren. 20. 21. 1 Chron. 3. 13.
[l] 1 Chron. 3. 16, 17.
[m] Luc 1. 27. Y Bummed Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini, neu, Blwyddyn yr Arglwydd.
[n] Luc 1. 35.
[o] Deut. 24. 1.
† Gr. *gaed.*
[p] Luc 1. 31.
[q] Act. 4. 12.
[r] Es. 7. 14.
‖ Neu, *gelwir ei enw ef.*

yr Arglwydd iddo, ac a gymmerodd ei wraig:

25 Ac nid adnabu efe hi hyd oni esgorodd hi ar [s] ei mab cyntaf-anedig. A galwodd ei enw ef IESU.

PENNOD II.

1 *Y doethion yn cael eu cyfarwyddo at Grist trwy weinidogaeth seren:* 11 *yn ei addoli ef, ac yn cyflwyno eu hanrhegion.* 14 *Joseph yn ffoi i'r Aipht, efe, a'r Iesu a'i fam.* 16 *Herod yn lladd y plant;* 20 *ac yn marw.* 23 *Dwyn Crist yn ei ol i Galilea, i Nazareth.*

AC [a] wedi geni yr Iesu yn Bethlehem Judea, yn nyddiau Herod frenhin, wele, doethion a ddaethant o'r dwyrain i Jerusalem,

2 Gan ddywedyd, Pa le y mae yr hwn a anwyd yn Frenhin yr Iuddewon? canys gwelsom [b] ei seren ef yn y dwyrain, a daethom i'w addoli ef.

3 Ond pan glybu Herod frenhin, efe a gyffröwyd, a holl Jerusalem gyd âg ef.

4 A chwedi dwyn ynghyd yr holl [c] archoffeiriaid ac [d] ysgrifenyddion y bobl, efe a ymofynodd â hwynt pa le y genid Crist.

5 A hwy a ddywedasant wrtho, Yn Bethlehem Judea: canys felly yr ysgrifenwyd trwy y prophwyd;

6 A [e] thithau, Bethlehem, tir Juda, nid lleiaf wyt ym mhlith tywysogion Juda: canys o honot ti y daw Tywysog yr hwn a fugeilia fy mhobl Israel.

7 Yna Herod, wedi galw y doethion yn ddirgel, a'u holodd hwynt yn fanwl am yr amser yr ymddangosasai y seren.

8 Ac wedi eu danfon hwy i Bethlehem, efe a ddywedodd, Ewch, ac ymofynwch yn fanwl am y mab bychan; a phan gaffoch *ef,* mynegwch i mi, fel y gallwyf finnau ddyfod a'i addoli ef.

9 Hwythau, wedi clywed y brenhin, a aethant; ac wele, y seren a welsent yn y dwyrain a aeth o'u blaen hwy, hyd oni ddaeth hi a sefyll goruwch y lle yr oedd y mab bychan.

10 A phan welsant y seren, llawenychasant â llawenydd mawr dros ben.

11 ¶ A phan ddaethant i'r tŷ, [f] hwy a ‖ welsant y mab bychan gyd â Mair ei fam, a hwy a syrthiasant i lawr, ac a'i haddolasant ef: ac wedi agoryd eu trysorau, a offrymmasant iddo anrhegion; aur, a thus, a myrr.

12 Ac wedi eu rhybuddio hwy gan Dduw trwy freuddwyd, na ddychwelent at Herod, hwy a aethant drachefn i'w gwlad ar hyd ffordd arall.

13 Ac wedi iddynt ymado, wele angel yr Arglwydd yn ymddangos i Joseph mewn breuddwyd, gan ddywedyd, Cyfod, cymmer y mab bychan a'i fam, a ffo i'r Aipht, a bydd yno hyd oni ddywedwyf i ti: canys ceisio a wna Herod y mab bychan i'w ddifetha ef.

14 *Ac* yntau pan gyfododd, a gymmerth y mab bychan a'i fam o hyd nos, ac a giliodd i'r Aipht:

15 Ac a fu yno hyd farwolaeth Herod: fel y cyflawnid yr hyn a ddywedwyd gan yr Arglwydd trwy y prophwyd, gan ddywedyd, [g] O'r Aipht y gelwais fy mab.

16 ¶ Yna Herod, pan weles ei siommi gan y doethion, a ffrommodd yn aruthr, ac a ddanfonodd ac a laddodd yr holl fechgyn oedd yn Bethlehem, ac yn ei holl gyffiniau, o ddwyflwydd oed a than hynny, wrth yr amser yr ymofynasai efe yn fanwl â'r doethion.

17 Yna y cyflawnwyd yr hyn a ddywedasid gan [h] Jeremïas y prophwyd, gan ddywedyd,

18 Llef a glybuwyd yn Rama, galar, ac wylofain, ac ochain mawr, Rachel, yn wylo *am* ei phlant; ac ni fynnai ei chysuro, am nad oeddynt.

19 ¶ Ond wedi marw Herod, wele angel yr Arglwydd mewn breuddwyd yn ymddangos i Joseph yn yr Aipht,

20 Gan ddywedyd, Cyfod, a chymmer y mab bychan a'i fam, a dos i dir Israel: canys y rhai oedd yn ceisio einioes y mab bychan a fuant feirw.

21 Ac wedi ei gyfodi, efe a gymmerth y mab bychan, a'i fam, ac a ddaeth i dir Israel.

22 Eithr pan glybu efe fod Archelaus yn teyrnasu ar Judea yn lle ei dad Herod, efe a ofnodd fyned yno. Ac wedi ei rybuddio gan Dduw mewn breuddwyd, efe a giliodd [i] i barthau Galilea.

23 A phan ddaeth, efe a drigodd mewn dinas a elwid Nazareth: fel y cyflawnid [k] yr hyn a ddywedasid trwy y prophwydi, Y gelwid ef yn Nazarëad.

PENNOD III.

1 *Pregeth Ioan, a'i swydd, a'i fuchedd, a'i fedydd;* 7 *y mae yn ceryddu y Phariseaid,* 13 *ac yn bedyddio Crist yn yr Iorddonen.*

AC yn y dyddiau hynny y daeth [a] Ioan Fedyddiwr, gan bregethu yn niffaethwch Judea,

2 A dywedyd, Edifarhêwch: canys nesâodd teyrnas nefoedd.

Y Bummed Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

[s] Exod. 13. 2.

Y Bedwaredd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini, neu, Blwyddyn yr Arglwydd.

[a] Luc 2. 6, 7.

[b] Num. 24. 17.

[c] 2 Chron. 36. 14.

[d] 2 Chron. 34. 13.

[e] Michah 5. 2. Ioan 7. 42.

[f] Ps. 72. 10. Es. 60. 6.

‖ *gawsant.*

[g] Hos. 11. 1.

[h] Jer. 31. 15.

[i] pen. 3. 13.

[k] Barn. 13. 5. 1 Sam. 1. 11.

Y Bedwaredd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

A.D. 26.

[a] Marc 1. 4. Luc 3. 2.

Y Drydedd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini, neu, Blwyddyn yr Arglwydd.

Anno DOMINI 26.

3 Oblegid hwn yw efe yr hwn y dywedwyd am dano gan Esaias y prophwyd, gan ddywedyd, [b] Llef un yn llefain yn y diffaethwch, Parottôwch ffordd yr Arglwydd; gwnewch yn uniawn ei lwybrau ef.

4 A'r [c] Ioan hwnnw oedd â'i ddillad o flew camel, a gwregys o groen ynghylch ei lwynau: a'i fwyd oedd locustiaid a mel gwyllt.

5 [d] Yna yr aeth allan atto ef Jerusalem, a holl Judea, a'r holl wlad o amgylch yr Iorddonen:

6 A hwy a fedyddiwyd ganddo ef yn yr Iorddonen, [e] gan gyffesu eu pechodau.

7 ¶ A phan welodd efe lawer o'r Phariseaid ac o'r Saduceaid yn dyfod i'w fedydd ef, efe a ddywedodd wrthynt hwy, [f] O genhedlaeth gwiberod, pwy a'ch rhag-rybuddiodd i ffoi rhag [g] y llid a fydd?

8 Dygwch gan hynny ffrwythau addas i edifeirwch.

9 Ac na feddyliwch ddywedyd ynoch eich hunain, [h] Y mae gennym ni Abraham yn dad *i ni:* canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y dichon Duw, ïe, o'r meini hyn, gyfodi plant i Abraham.

10 Ac yr awr hon hefyd y mae y fwyell wedi ei gosod ar wreiddyn y prennau: [i] pob pren gan hynny yr hwn nid yw yn dwyn ffrwyth da, a dorrir i lawr, ac a deflir yn tân.

11 [k] Myfi yn ddïau ydwyf yn eich bedyddio chwi â dwfr i edifeirwch: eithr yr hwn sydd yn dyfod ar fy ol i, sydd gryfach na myfi, yr hwn nid ydwyf deilwng i ddwyn ei esgidiau: [l] efe a'ch bedyddia chwi â'r Yspryd Glân, ac *â* thân.

12 Yr hwn *y mae* ei wyntyll yn ei law, ac efe a lwyr-lanhâ ei lawr-dyrnu, ac a gasgl ei wenith i'w ysgubor; eithr yr us a lysg efe â thân anniffoddadwy.

A. D. 27.

13 ¶ [m] Yna y daeth yr Iesu o Galilea i'r Iorddonen at Ioan, i'w fedyddio ganddo.

14 Eithr Ioan a warafunodd iddo ef, gan ddywedyd, Y mae arnaf fi eisieu fy medyddio gennyt ti, ac a ddeui di attaf fi?

15 Ond yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho ef, Gâd yr awr hon; canys fel hyn y mae yn weddus i ni gyflawni pob cyfiawnder. Yna efe a adawodd iddo.

16 A'r Iesu, wedi ei fedyddio, a aeth yn y fan i fynu o'r dwfr: ac wele, y nefoedd a agorwyd iddo, ac efe a welodd [n] Yspryd Duw yn disgyn fel colommen, ac yn dyfod arno ef.

17 Ac wele, [o] lef o'r nefoedd, yn dywedyd, [p] Hwn yw fy anwyl Fab, yn yr hwn y'm boddlonwyd.

PENNOD IV.

1 *Ympryd Crist, a'i demtiad.* 11 *Yr angelion yn gweini iddo.* 13 *Efe yn trigo yn Capernaum,* 17 *yn dechreu pregethu,* 18 *yn galw Petr ac Andreas,* 21 *Iago ac Ioan;* 23 *ac yn iachâu yr holl gleifion.*

YNA yr [a] Iesu a arweiniwyd i fynu i'r anialwch gan yr yspryd, i'w demtio gan ddiafol.

2 Ac wedi iddo ymprydio ddeugain niwrnod a deugain nos, ar ol hynny efe a newynodd.

3 A'r temtiwr pan ddaeth atto, a ddywedodd, Os mab Duw wyt ti, arch i'r cerrig hyn fod yn fara.

4 Ac yntau a attebodd ac a ddywedodd, Ysgrifenwyd, [b] Nid trwy fara yn unig y bydd byw dyn, ond trwy bob gair a ddaw allan o enau Duw.

5 Yna y cymmerth diafol ef i'r [c] ddinas sanctaidd, ac a'i gosododd ef ar binacl y deml;

6 Ac a ddywedodd wrtho, Os mab Duw wyt ti, bwrw dy hun i lawr; canys ysgrifenwyd, [d] Y rhydd efe orchymyn i'w angelion am danat; a hwy a'th ddygant yn *eu* dwylaw, rhag taro o honot un amser dy droed wrth garreg.

7 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Ysgrifenwyd drachefn, [e] Na themtia yr Arglwydd dy Dduw.

8 Trachefn y cymmerth diafol ef i fynydd tra uchel, ac a ddangosodd iddo holl deyrnasoedd y byd, a'u gogoniant;

9 Ac a ddywedodd wrtho, Hyn oll a roddaf i ti, os syrthi i lawr a'm haddoli i.

10 Yna yr Iesu a ddywedodd wrtho, Ymaith, Satan; canys ysgrifenwyd, [f] Yr Arglwydd dy Dduw a addoli, ac ef yn unig a wasanaethi.

11 Yna y gadawodd diafol ef: ac wele, angelion a ddaethant ac a weinia-sant iddo.

12 ¶ A [g] phan glybu yr Iesu draddodi Ioan, efe a aeth i Galilea.

A. D. 30.

13 A chan adaw Nazareth, efe a aeth ac a arhosodd yn Capernaum, yr hon sydd wrth y môr, y'nghyffiniau Zabulon a Nephthali:

14 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedwyd trwy Esaias y prophwyd, gan ddywedyd,

A. D. 31.

Anno DOMINI 27.

[b] Es. 40. 3. Marc 1. 3. Luc 3. 4. Ioan 1. 23.
[c] Marc 1. 6. Edrych 2 Bren. 1. 8. Zech. 13. 4.
[d] Marc 1. 5.
[e] Act. 19. 4, 18.
[f] pen. 12. 34. a 23. 33. Luc 3. 7.
[g] Rhuf. 5. 9. 1 Thess. 1. 10.
[h] Ioan 8. 33, 39. Act. 13. 26.
[i] pen. 7. 19. Ioan 15. 6.
[k] Marc 1. 8. Luc 3. 16. Ioan 1. 15, 26. Act. 1. 5. a 11. 16. a 19. 4.
[l] Es. 4. 4. Mal. 3. 2.
[m] Marc 1. 9. Luc 3. 21.
[n] Es. 11. 2. a 42. 1. Ioan 1. 32, 33.
[o] Ioan 12. 28.
[p] Ps. 2. 7. Es. 42. 1. pen. 12. 18. a 17. 5. Luc 9. 35. Eph. 1. 6. Col. 1. 13. 2 Petr 1. 17.
[a] Marc 1. 12. Luc 4. 1.
[b] Deut. 8. 3.
[c] Neh. 11. 18. Es. 48. 2. pen. 27. 53.
[d] Ps. 91. 11.
[e] Deut. 6. 16.
[f] Deut. 6. 13. a 10. 20. 1 Sam. 7. 3.
[g] Marc 1. 14. Luc 3. 20. a 4. 14, 31. Ioan 4. 43.

Anno DOMINI 31.

15 [h] Tir Zabulon, a thir Nephthali, *wrth* ffordd y môr, tu hwnt i'r Iorddonen, Galilea y Cenhedloedd:

16 Y bobl oedd yn eistedd mewn tywyllwch, a welodd oleuni mawr; ac i'r rhai a eisteddent ym mro a chysgod angau, y cyfododd goleuni iddynt.

17 ¶ [i] O'r pryd hwnnw y dechreuodd yr Iesu bregethu, a dywedyd, [k] Edifarhêwch: canys nesâodd teyrnas nefoedd.

18 ¶ [l] A'r Iesu yn rhodio wrth fôr Galilea, efe a ganfu ddau frodyr, Simon, *yr hwn* [m] a elwir Petr, ac Andreas ei frawd, yn bwrw rhwyd i'r môr (canys pysgodwyr oeddynt)

19 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch ar fy ol i, a mi a'ch gwnaf yn bysgodwyr dynion.

20 A hwy yn y fan, gan adael y rhwydau, a'i canlynasant ef.

21 [n] Ac wedi myned rhagddo oddi yno, efe a welodd ddau frodyr eraill, Iago *fab* Zebedëus, ac Ioan ei frawd, mewn llong gyd â Zebedëus eu tad, yn cyweirio eu rhwydau: ac a'u galwodd hwy.

22 Hwythau yn ebrwydd, gan adael y llong a'u tad, a'i canlynasant ef.

23 ¶ A'r Iesu a aeth o amgylch holl Galilea, [o] gan ddysgu yn eu synagogau, a phregethu efengyl y deyrnas, a iachâu pob clefyd a phob afiechyd ym mhlith y bobl.

24 Ac aeth sôn am dano ef trwy holl Syria; a hwy a ddygasant atto yr holl rai drwg eu hwyl, a'r rhai yr oedd amryw glefydau a chnofeydd yn eu dala, a'r rhai cythreulig, a'r rhai lloerig, a'r sawl oedd â'r parlys arnynt; ac efe a'u hiachâodd hwynt.

25 [p] A thorfeydd lawer a'i canlynasant ef o Galilea, a Decapolis, a Jerusalem, a Judea, ac *o'r* tu hwnt i'r Iorddonen.

PENNOD V.

1 *Crist yn dechreu ei bregeth ar y mynydd:* 3 *ac yn dangos pwy sydd ddedwydd,* 13 *pwy yw halen y ddaear,* 14 *goleuni y byd, dinas ar fryn,* 15 *y ganwyll:* 17 *ei ddyfod ef i gyflawni y gyfraith.* 21 *Beth yw lladd,* 27 *a godinebu,* 33 *a thyngu.* 38 *Y mae yn annog i ddioddef cam,* 43 *i garu, ïe, ein gelynion,* 48 *ac i ymegnïo at berffeithrwydd.*

A PHAN welodd *yr Iesu* y tyrfaoedd, efe a esgynodd i'r mynydd: ac wedi iddo eistedd, ei ddisgyblion a ddaethant atto.

2 Ac efe a agorodd ei enau, ac a'u dysgodd hwynt, gan ddywedyd,

3 [a] Gwŷn eu byd y tlodion yn yr yspryd: canys eiddynt yw teyrnas nefoedd.

4 [b] Gwŷn eu byd y rhai sydd yn galaru: canys hwy a ddiddenir.

5 [c] Gwŷn eu byd y rhai addfwyn: canys [d] hwy a etifeddant y ddaear.

6 Gwŷn eu byd y rhai sydd arnynt newyn a syched am gyfiawnder: [e] canys hwy a ddiwellir.

7 Gwŷn eu byd y rhai trugarogion: [f] canys hwy a gânt drugaredd.

8 [g] Gwŷn eu byd y rhai pur o galon: canys [h] hwy a welant Dduw.

9 Gwŷn eu byd y tangnefeddwyr: canys hwy a elwir yn blant i Dduw.

10 [i] Gwŷn eu byd y rhai a erlidir o achos cyfiawnder: canys eiddynt yw teyrnas nefoedd.

11 [k] Gwŷn eich byd pan y'ch gwaradwyddant, ac *y'ch* erlidiant, ac y dywedant bob drygair yn eich erbyn er fy mwyn i, a hwy yn gelwyddog.

12 Byddwch lawen a hyfryd: canys mawr *yw* eich gwobr yn y nefoedd: oblegid [l] felly yr erlidiasant hwy y prophwydi a fu o'ch blaen chwi.

13 ¶ Chwi yw halen y ddaear: [m] eithr o diflasodd yr halen, â pha beth yr helltir ef? ni thâl efe mwy ddim ond i'w fwrw allan, a'i sathru gan ddynion.

14 Chwi yw goleuni y byd. Dinas a osodir ar fryn, ni ellir ei chuddio.

15 Ac ni [n] oleuant ganwyll, a'i dodi dan lestr, ond mewn canhwyllbren; a hi a oleua i bawb sydd yn y tŷ.

16 Llewyrched felly eich goleuni ger bron dynion, [o] fel y gwelont eich gweithredoedd da chwi, ac [p] y gogoneddont eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd.

17 ¶ Na thybiwch fy nyfod i dorri y gyfraith, neu y prophwydi: ni ddaethum i dorri, ond i gyflawni.

18 Canys yn wir meddaf i chwi, [q] Hyd onid êl y nef a'r ddaear heibio, nid â un iod nac un tippyn o'r gyfraith heibio, hyd oni chwblhâer oll.

19 [r] Pwy bynnag gan hynny a dorro un o'r gorchymynion lleiaf hyn, ac a ddysgo i ddynion felly, lleiaf y gelwir ef yn nheyrnas nefoedd: ond pwy bynnag a'*u* gwnelo, ac a'*u* dysgo *i eraill*, hwn a elwir yn fawr yn nheyrnas nefoedd.

20 Canys meddaf i chwi, Oni bydd eich cyfiawnder yn helaethach na *chyfiawnder* yr ysgrifenyddion a'r Phariseaid, nid ewch i mewn i deyrnas nefoedd.

21 ¶ Clywsoch ddywedyd ‖ gan y rhai

Anno DOMINI 31.

[h] Es. 9. 1, 2.
[i] Marc 1. 14.
[k] pen. 3. 2. a 10. 7.
[l] Marc 1. 16. Luc 5. 2.
[m] Ioan 1. 42.
[n] Marc 1. 19.
[o] pen. 9. 35.
[p] Marc. 3. 7.
[a] Luc 6. 20. Diar. 16. 19. a 29. 23. Es. 57. 15.
[b] Es. 61. 3. Luc 6. 21.
[c] Ps. 37. 11.
[d] Rhuf. 4. 13.
[e] Es. 55. 1. a 65. 13.
[f] pen. 6. 14. Marc 11. 25. 2 Tim. 1. 16. Iago 2. 13.
[g] Ps. 15. 2. a 24. 4. Heb. 12. 14.
[h] 1 Cor. 13. 12. Ioan 3. 2.
[i] 2 Tim. 2. 12. 1 Petr 3. 14.
[k] Luc 6. 22. 1 Petr 4. 14.
[l] Act. 7. 52.
[m] Marc 9. 50. Luc 14. 34
[n] Marc 4. 21. Luc 8. 16. a 11. 33.
[o] 1 Petr 2. 12.
[p] 1 Cor. 14. 25.
[q] Luc 16. 17.
[r] Iago 2. 10.

‖ Neu, *wrth.*

Anno DOMINI 31.

gynt, [s] Na ladd; a phwy bynnag a laddo, euog fydd o farn:

22 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, [t] Pob un a ddigio wrth ei frawd heb ystyr, a fydd euog o farn: a phwy bynnag a ddywedo wrth ei frawd, Raca, a fydd euog o gynghor: a phwy bynnag a ddywedo, O ynfyd, a fydd euog o dân uffern.

23 Gan hynny, os dygi dy rodd i'r allor, ac yno dyfod i'th gof fod gan dy frawd ddim yn dy erbyn;

24 Gâd yno dy rodd ger bron yr allor, a [u] dos ymaith: yn gyntaf cymmoder di â'th frawd, ac yna tyred ac offrwm dy rodd.

25 [x] Cyttuna â'th wrthwynebwr ar frys, [y] tra fyddech ar y ffordd gyd âg ef; rhag un amser i'th wrthwynebwr dy roddi di yn llaw y barnwr, ac i'r barnwr dy roddi at y swyddog, a'th daflu y'ngharchar.

26 Yn wir meddaf i ti, Ni ddeui di allan oddi yno, hyd oni thalech y ffyrling eithaf.

27 ¶ Clywsoch ddywedyd gan y rhai gynt, [z] Na wna odineb.

28 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, fod pob un a'r sydd [a] yn edrych ar wraig i'w chwennychu hi, wedi gwneuthur eisoes odineb â hi yn ei galon.

29 [b] Ac os dy lygad dehau a'th rwystra, [c] tyn ef allan, a thafl oddi wrthyt: canys da i ti golli un o'th aelodau, ac na thafler dy holl gorph i uffern.

30 Ac os dy law ddehau a'th rwystra, tòr hi ymaith, a thafl oddi wrthyt: canys da i ti golli un o'th aelodau, ac na thafler dy holl gorph i uffern.

31 A dywedwyd, [d] Pwy bynnag a ollyngo ymaith ei wraig, rhoed iddi lythyr ysgar.

32 Ond yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, fod [e] pwy bynnag a ollyngo ymaith ei wraig, ond o achos godineb, yn peri iddi wneuthur godineb: a phwy bynnag a briodo yr hon a ysgarwyd, y mae efe yn gwneuthur godineb.

33 ¶ Trachefn, clywsoch [f] ddywedyd gan y rhai gynt, [g] Na thwng anudon: eithr [h] tâl dy lwon i'r Arglwydd.

34 Ond yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, [i] Na thwng ddim: nac i'r nef; canys [k] gorseddfa Duw ydyw:

35 Nac i'r ddaear; canys troedfaingc ei draed ydyw: nac i Jerusalem; canys [l] dinas y brenhin mawr ydyw.

36 Ac na thwng i'th ben; am na elli wneuthur un blewyn yn wyn, neu yn ddu.

37 Eithr bydded eich ymadrodd chwi, Ië, ïe; Nag ê, nag ê: oblegid beth bynnag *sydd* dros ben hyn, o'r drwg y mae.

38 ¶ Clywsoch ddywedyd, [m] Llygad am lygad, a dant am ddant.

39 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, [n] Na wrthwynebwch ddrwg: ond pwy bynnag a'th darawo ar dy rudd ddehau, tro y llall iddo hefyd.

40 Ac i'r neb a fynno ymgyfreithio â thi, a dwyn dy bais, gâd iddo *dy* gochl hefyd.

41 A phwy bynnag [o] a'th gymhello un filltir, dos gyd âg ef ddwy.

42 Dyro i'r hwn a ofyno gennyt; ac [p] na thro oddi wrth yr hwn sydd yn ewyllysio echwyna gennyt.

43 ¶ Clywsoch ddywedyd, [q] Câr dy gymmydog, a chasâ dy elyn.

44 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, [r] Cerwch eich gelynion, bendithiwch y rhai a'ch melldithiant, gwnewch dda i'r sawl a'ch casânt, a [s] gweddïwch dros y rhai a wnel niwed i chwi, ac a'ch erlidiant;

45 Fel y byddoch blant i'ch Tad yr hwn *sydd* yn y nefoedd: canys y mae efe yn peri i'w haul godi ar y drwg a'r da, ac yn gwlawio ar y cyfiawn a'r anghyfiawn.

46 [t] Oblegid os cerwch y sawl a'ch caro, pa wobr sydd i chwi? oni wna y publicanod hefyd yr un peth?

47 Ac os cyferchwch well i'ch brodyr yn unig, pa ragoriaeth yr ydych chwi yn ei wneuthur? onid ydyw y publicanod hefyd yn gwneuthur felly?

48 Byddwch chwi gan hynny yn berffaith, [u] fel y mae eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd yn berffaith.

PENNOD VI.

1 *Crist yn myned rhagddo yn ei bregeth ar y mynydd; gan draethu am elusen,* 5 *a gweddi,* 14 *maddeu i'n brodyr,* 16 *ac ympryd;* 19 *pa le y mae i ni roddi ein trysor i gadw;* 24 *ynghylch gwasanaethu Duw a mammon:* 25 *yn annog na bydder gofalus am bethau bydol;* 33 *ond am geisio teyrnas Dduw.*

GOCHELWCH rhag gwneuthur eich ‖ elusen y'ngwydd dynion, er mwyn cael eich gweled ganddynt: os amgen, ni chewch dâl gan eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd.

2 Am hynny [a] pan wnelych elusen, na udgana o'th flaen, fel y gwna y

Anno DOMINI 31.

[s] Exod. 20. 13. Deut. 5. 17.
[t] 1 Ioan 3. 15.
[u] Job 42. 8. pen. 18. 19. 1 Tim. 2. 8. 1 Petr 3. 7.
[x] Luc 12. 58.
[y] Ps. 32. 6. Es. 55. 6.
[z] Exod. 20. 14. Deut. 5. 18.
[a] Job 31. 1.
[b] pen. 18. 8. Marc 9. 43—47.
[c] Edrych pen. 19. 12. Rhuf. 8. 13. 1 Cor. 9. 27. Col. 3. 5.
[d] Deut. 24. 1. Edrych pen. 19. 3, &c. Marc 10. 2, &c.
[e] pen. 19. 9. Luc 16. 18. 1 Cor. 7. 10, 11.
[f] pen. 23. 16.
[g] Exod. 20. 7. Lef. 19. 12. Deut. 5. 11.
[h] Deut. 23. 23.
[i] pen. 23. 16, 18, 22. Iago 5. 12.
[k] Es. 66. 1.
[l] Ps. 48. 2.
[m] Exod. 21. 24. Lef. 24. 20. Deut. 19. 21.
[n] Diar. 24. 29. Luc 6. 29. Rhuf. 12. 17, 19. 1 Cor. 6. 7. 1 Thess. 5. 15. 1 Petr 3. 9.
[o] Edrych pen. 27. 32. Marc 15. 21.
[p] Deut. 15. 8, 10. Luc 6. 35.
[q] Lef. 19. 18.
[r] Luc 6. 27. Rhuf. 12. 14, 20.
[s] Luc 23. 34. Act. 7. 60. 1 Cor. 4. 12, 13. 1 Petr 2. 23. a 3. 9.
[t] Luc 6. 32.
[u] Eph. 5. 1.
‖ Deut. 24. 13. Ps. 112. 9. Dan. 4. 27. 2 Cor. 9. 9, 10.
[a] Rhuf. 12. 8.

Anno DOMINI 31.

rhagrithwyr, yn y synagogau, ac ar yr heolydd, fel y molianner hwy gan ddynion. Yn wir meddaf i chwi, Y maent yn derbyn eu gwobr.

3 Eithr pan wnelych di elusen, na wyped dy *law* aswy pa beth a wna dy *law* ddehau:

4 Fel y byddo dy elusen yn y dirgel: a'th Dad yr hwn a wêl yn y dirgel, efe [b] a dâl i ti yn yr amlwg.

5 ¶ A phan weddïech, na fydd fel y rhagrithwyr: canys hwy a garant weddïo yn sefyll yn y synagogau, ac y'nghonglau yr heolydd, fel yr ymddangosont i ddynion. Yn wir meddaf i chwi, Y maent yn derbyn eu gwobr.

6 Ond tydi, pan weddïech, [c] dos i'th ystafell; ac wedi cau dy ddrws, gweddïa ar dy Dad yr hwn *sydd* yn y dirgel; a'th Dad yr hwn a wêl yn y dirgel, a dâl i ti yn yr amlwg.

7 A phan weddïoch, na fyddwch siaradus, fel y cenhedloedd: canys y maent hwy yn tybied y cânt eu gwrandaw am eu haml eiriau.

8 Na fyddwch gan hynny debyg iddynt hwy: canys gŵyr eich Tad pa bethau sydd arnoch eu heisieu, cyn gofyn o honoch ganddo.

9 Am hynny gweddïwch chwi fel hyn: [e] Ein Tad, yr hwn *wyt* yn y nefoedd, sancteiddier dy Enw.

10 Deled dy deyrnas. Gwneler dy ewyllys, megis yn y nef, *felly* ar y ddaear hefyd.

11 Dyro i ni heddyw ein bara [f] beunyddiol.

12 A maddeu i ni ein dyledion, fel y maddeuwn ninnau i'n dyledwyr.

13 Ac nac arwain ni i brofedigaeth; eithr gwared ni rhag drwg. [g] Canys eiddot ti yw y deyrnas, a'r nerth, a'r gogoniant, yn oes oesoedd. Amen.

14 [h] Oblegid os maddeuwch i ddynion eu camweddau, eich Tad nefol a faddeu hefyd i chwithau:

15 Eithr [i] oni faddeuwch i ddynion eu camweddau, ni faddeu eich Tad eich camweddau chwithau.

16 ¶ Hefyd, pan ymprydioch, na fyddwch fel y rhagrithwyr, yn wynebdrist: canys anffurfio eu hwynebau y maent, fel yr ymddangosont i ddynion eu bod yn ymprydio. Yn wir meddaf i chwi, Y maent yn derbyn eu gwobr.

17 Eithr pan ymprydiech di, enneinia dy ben, a golch dy wyneb;

18 Fel nad ymddangosech i ddynion dy fod yn ymprydio, ond i'th Dad yr hwn sydd yn y dirgel: a'th Dad yr hwn sydd yn gweled yn y dirgel, a dâl i ti yn yr amlwg.

19 ¶ [k] Na thrysorwch iwch' drysorau ar y ddaear, lle y mae gwyfyn a rhwd yn llygru, a lle y mae lladron yn cloddio trwodd ac yn lladratta;

20 [l] Eithr trysorwch iwch' drysorau yn y nef, lle nid oes na gwyfyn na rhwd yn llygru, a lle nis cloddia lladron trwodd ac nis lladrattânt.

21 Canys lle y mae eich trysor, yno y bydd eich calon hefyd.

22 [m] Canwyll y corph yw y llygad: am hynny o bydd dy lygad yn syml, dy holl gorph fydd yn oleu.

23 Eithr os bydd dy lygad yn ddrwg, dy holl gorph fydd yn dywyll. Am hynny os bydd y goleuni sydd ynot yn dywyllwch, pa faint *fydd* y tywyllwch!

24 ¶ [n] Ni ddichon neb wasanaethu dau arglwydd; canys naill ai efe a gasâ y naill, ac a gâr y llall; ai efe a ymlŷn wrth y naill, ac a esgeulusa y llall. [o] Ni ellwch wasanaethu Duw a mammon.

25 Am hynny meddaf i chwi, [p] Na ofelwch am eich bywyd, pa beth a fwyttâoch, neu pa beth a yfoch; neu am eich corph, pa beth a wisgoch. Onid yw y bywyd yn fwy nâ'r bwyd, a'r corph *yn fwy* nâ'r dillad?

26 [q] Edrychwch ar adar y nefoedd: oblegid nid ydynt yn hau, nac yn medi, nac yn cywain i ysguboriau; ac y mae eich Tad nefol yn eu porthi hwy. Onid ydych chwi yn rhagori llawer arnynt hwy?

27 A phwy o honoch gan ofalu, a ddichon chwanegu un cufydd at ei faintioli?

28 A phaham yr ydych chwi yn gofalu am ddillad? Ystyriwch lili y maes, pa fodd y maent yn tyfu: nid ydynt nac yn llafurio nac yn nyddu;

29 Eithr yr wyf yn dywedyd i chwi, na wisgwyd Solomon yn ei holl ogoniant fel un o'r rhai hyn.

30 Am hynny os dillada Duw felly lysieuyn y maes, yr hwn sydd heddyw, ac y fory a fwrir i'r ffwrn, oni *ddillada efe* chwi yn hytrach o lawer, O chwi o ychydig ffydd?

31 Am hynny na ofelwch, gan ddywedyd, Beth a fwyttawn? neu, Beth a yfwn? neu, A pha beth yr ymddilladwn?

Anno DOMINI 31.

[b] Luc 14. 14.

[c] 2 Bren. 4. 33.

[e] Luc 11. 2.

[f] Edrych Job 23. 12. Diar. 30. 8.

[g] 1 Chron. 29. 11.

[h] Marc 11. 25. Eph. 4. 32. Col. 3. 13.

[i] pen. 18. 35. Iago 2. 13.

[k] Diar. 23. 4. Heb. 13. 5. Iago 5. 1, &c.

[l] Luc 12. 33. 1 Tim. 6. 19. 1 Petr 1. 4.

[m] Luc 11. 34.

[n] Luc 16. 13.

[o] Gal. 1. 10. 1 Tim. 6. 17. Iago 4. 4. 1 Ioan 2. 15.

[p] Ps. 55. 22. Luc 12. 22. Phil. 4. 6. 1 Petr 5. 7.

[q] Job 38. 41. Ps. 147. 9. Luc 12. 24.

Anno DOMINI 31.

32 (Canys yr holl bethau hyn y mae y Cenhedloedd yn eu ceisio) oblegid gŵyr eich Tad nefol fod arnoch eisieu yr holl bethau hyn.

33 Eithr [r] yn gyntaf ceisiwch deyrnas Dduw, a'i gyfiawnder ef, a'r holl bethau hyn a roddir i chwi yn chwaneg.

34 Na ofelwch gan hynny dros drannoeth: canys trannoeth a ofala am ei bethau ei hun. Digon i'r diwrnod ei ddrwg ei hun.

PENNOD VII.

1 *Crist yn gorphen ei bregeth ar y mynydd; ac yn gwahardd barn ehud,* 6 *a bwrw pethau sanctaidd i gwn:* 7 *yn annog i weddïo,* 13 *i fyned i mewn i'r porth cyfyng,* 15 *i ymgadw rhag gau brophwydi;* 21 *na byddom wrandawyr yn unig, ond gwneuthurwyr y gair,* 24 *a chyffelyb i dai wedi eu hadeiladu ar y graig,* 26 *ac nid ar y tywod.*

NA [a] fernwch, fel na'ch barner.

2 Canys â pha farn y barnoch, y'ch bernir; [b] ac â pha fesur y mesuroch, yr adfesurir i chwithau.

3 [c] A phaham yr wyt yn edrych ar y brycheuyn sydd yn llygad dy frawd, ac nad ydwyt yn ystyried y trawst sydd yn dy lygad dy hun?

4 Neu pa fodd y dywedi wrth dy frawd, Gâd i mi fwrw allan y brycheuyn o'th lygad; ac wele, drawst yn dy lygad dy hun?

5 *O* ragrithiwr, bwrw allan yn gyntaf y trawst o'th lygad dy hun; ac yna y gweli yn eglur fwrw y brycheuyn allan o lygad dy frawd.

6 ¶ [d] Na roddwch y peth *sydd* sanctaidd i'r cwn, ac na theflwch eich gemmau o flaen y moch; rhag iddynt eu sathru dan eu traed, a throi a'ch rhwygo chwi.

7 ¶ [e] Gofynwch, a rhoddir i chwi; ceisiwch, a chwi a gewch; curwch, ac fe agorir i chwi.

8 Canys [f] pob un sydd yn gofyn, sydd yn derbyn; a'r neb sydd yn ceisio, sydd yn cael; ac i'r hwn sydd yn curo, yr agorir.

9 Neu a oes un dyn o honoch, yr hwn os gofyn ei fab iddo fara, a rydd iddo garreg?

10 Ac os gofyn efe bysgodyn, a ddyry efe sarph iddo?

11 Os chwychwi gan hynny, [g] a chwi yn ddrwg, a fedrwch roddi rhoddion da i'ch plant, pa faint mwy y rhydd eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd bethau da i'r rhai a ofynant iddo?

12 Am hynny [h] pa bethau bynnag oll a ewyllysioch eu gwneuthur o ddynion i chwi, felly gwnewch chwithau iddynt hwy: canys [i] hyn yw y gyfraith a'r prophwydi.

13 ¶ [k] Ewch i mewn trwy y porth cyfyng: canys ehang *yw* y porth, a llydan *yw* y ffordd sydd yn arwain i ddistryw; a llawer yw y rhai sydd yn myned i mewn trwyddi:

14 ‖ Oblegid cyfyng *yw* y porth, a chul *yw* y ffordd, sydd yn arwain i'r bywyd; ac ychydig yw y rhai sydd yn ei chael hi.

15 ¶ [l] Ymogelwch rhag gau-brophwydi, [m] y rhai a ddeuant attoch y'ngwisgoedd defaid, ond oddi mewn bleiddiaid rheibus ydynt hwy.

16 Wrth eu ffrwythau yr adnabyddwch hwynt. [n] A gasgl rhai rawnwin oddi ar ddrain, neu ffigys oddi ar ysgall?

17 Felly [o] pob pren da sydd yn dwyn ffrwythau da; ond y pren drwg sydd yn dwyn ffrwythau drwg.

18 Ni ddichon pren da ddwyn ffrwythau drwg, na phren drwg ddwyn ffrwythau da.

19 [p] Pob pren heb ddwyn ffrwyth da, a dorrir i lawr, ac a deflir yn tân.

20 O herwydd paham, wrth eu ffrwythau yr adnabyddwch hwynt.

21 ¶ [q] Nid pob un a'r sydd yn dywedyd wrthyf, Arglwydd, Arglwydd, a ddaw i mewn i deyrnas nefoedd; ond yr hwn sydd yn gwneuthur ewyllys fy Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd.

22 Llawer a ddywedant wrthyf yn y dydd hwnnw, Arglwydd, Arglwydd, oni [r] phrophwydasom yn dy enw di? a oni fwriasom allan gythreuliaid yn dy enw di? ac oni wnaethom wyrthiau lawer yn dy enw di?

23 Ac [s] yna yr addefaf wrthynt, [t] Nis adnabûm chwi erioed: [u] ewch ymaith oddi wrthyf, chwi weithredwyr anwiredd.

24 ¶ Gan hynny [x] pwy bynnag sydd yn gwrando fy ngeiriau hyn, ac yn eu gwneuthur, mi a'i cyffelybaf ef i wr doeth, yr hwn a adeiladodd ei dŷ ar y graig:

25 A'r gwlaw a ddisgynodd, a'r llifeiriaint a ddaethant, a'r gwyntoedd a chwythasant, ac a ruthrasant ar y tŷ hwnnw; ac ni syrthiodd: oblegid sylfaenesid ef ar y graig.

26 A phob un a'r sydd yn gwrando fy ngeiriau hyn, ac heb eu gwneuthur, a gyffelybir i wr ffol, yr hwn a adeiladodd ei dŷ ar y tywod:

Anno DOMINI 31.

[r] Edrych 1 Bren. 3. 13. Ps. 37. 25. Luc 12. 31.

[a] Luc 6. 37. Rhuf. 2. 1. 1 Cor. 4. 3, 5. Iago 4. 11, 12.

[b] Marc 4. 24. Luc 6. 38.

[c] Luc 6. 41.

[d] Diar. 9. 8. a 23. 9.

[e] pen. 21. 22. Marc 11. 24. Luc 11. 9. Ioan 14. 13. a 15. 7. a 16. 23, 24. Iago 1. 5, 6. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.

[f] Diar. 8. 17. Jer. 29. 12.

[g] Gen. 6. 5. a 8. 21.

[h] Luc 6. 31.

[i] pen. 22. 40. Rhuf. 13. 8, 9, 10. Gal. 5. 14. 1 Tim. 1. 5.

[k] Luc 13. 24.

‖ *Mor gyfyng.*

[l] Deut. 13. 3. Jer. 23. 16. pen. 24. 4. Rhuf. 16. 17 Eph. 5. 6. Col. 2. 8. 1 Ioan 4. 1.

[m] Michah 3. 5. 2 Tim. 3. 5.

[n] Luc 6. 43.

[o] pen. 12. 33.

[p] pen. 3. 10. Ioan 15. 2, 6.

[q] Hos. 8. 2. pen. 25. 11. Luc 6. 46. a 13. 25. Act. 19. 13. Rhuf. 2. 13. Iago 1. 22.

[r] Num. 24. 4. Ioan 11. 51. 1 Cor. 13. 2.

[s] Luc 13. 25, 27. 2 Tim. 2. 19

[t] pen. 25. 12.

[u] Ps. 6. 8. pen. 25. 41.

[x] Luc 6. 47.

Anno DOMINI 31.

27 A'r gwlaw a ddisgynodd, a'r llifddyfroedd a ddaethant, a'r gwyntoedd a chwythasant, ac a gurasant ar y tŷ hwnnw; ac efe a syrthiodd, a'i gwymp a fu fawr.

28 A bu wedi i'r Iesu orphen y geiriau hyn, [y] y torfeydd a synnasant wrth ei ddysgeidiaeth ef.

29 [z] Canys yr oedd efe yn eu dysgu hwynt fel *un* âg awdurdod ganddo, ac nid fel yr ysgrifenyddion.

PENNOD VIII.

2 Crist yn glanhâu y gwahan-glwyfus, 5 yn iachâu gwas y canwriad, 14 a mam gwraig Petr, 16 a llawer o rai clwyfus eraill: 19 yn dangos pa fodd y mae ei ddilyn ef: 23 yn gostegu y dymmestl ar y môr: 28 yn gyrru cythreuliaid allan o ddau gythreulig; 31 ac yn caniadu iddynt fyned i'r moch.

AC wedi ei ddyfod ef i waered o'r mynydd, torfeydd lawer a'i canlynasant ef.

2 [a] Ac wele, *un* gwahan-glwyfus a ddaeth ac a'i haddolodd ef, gan ddywedyd, Arglwydd, os mynni, ti a elli fy nglanhâu i.

3 A'r Iesu a estynodd *ei* law, ac a gyffyrddodd âg ef, gan ddywedyd, Mynnaf, glanhêir di. Ac yn y fan ei wahanglwyf ef a lanhâwyd.

4 A dywedodd yr Iesu wrtho, [b] Gwel na ddywedych wrth neb; eithr dos, dangos dy hun i'r offeiriad, ac offrymma y rhodd a orchymynodd [c] Moses, er tystiolaeth iddynt.

5 ¶ [d] Ac wedi dyfod yr Iesu i mewn i Capernaum, daeth atto ganwriad, gan ddeisyfu arno,

6 A dywedyd, Arglwydd, y mae fy ngwas yn gorwedd gartref yn glaf o'r parlys, ac mewn poen ddirfawr.

7 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Mi a ddeuaf ac a'i hiachâf ef.

8 A'r canwriad a attebodd ac a ddywedodd, Arglwydd, [e] nid ydwyf fi deilwng i ddyfod o honot dan fy nghronglwyd: eithr yn unig [f] dywed y gair, a'm gwas a iachêir.

9 Canys dyn ydwyf finnau dan awdurdod, a chennyf filwyr danaf: a dywedaf wrth hwn, Cerdda, ac efe a â; ac wrth arall, Tyred, ac efe a ddaw; ac wrth fy ngwas, Gwna hyn, ac efe a'*i* gwna.

10 A'r Iesu pan glybu, a ryfeddodd, ac a ddywedodd wrth y rhai oedd yn canlyn, Yn wir meddaf i chwi, Ni chefais gymmaint ffydd, na ddo yn yr Israel.

11 Ac yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y daw [g] llawer o'r dwyrain a'r gorllewin, ac a eisteddant gyd âg Abraham ac Isaac a Jacob yn nheyrnas nefoedd.

12 Ond [h] plant y deyrnas [i] a deflir i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.

13 A dywedodd yr Iesu wrth y canwriad, Dos ymaith; ac megis y credaist, bydded i ti. A'i was a iachâwyd yn yr awr honno.

14 ¶ [k] A phan ddaeth yr Iesu i dŷ Petr, efe a welodd ‖ [l] ei chwegr ef yn gorwedd, ac yn glaf o'r cryd.

15 Ac efe a gyffyrddodd â'i llaw hi; a'r cryd a'i gadawodd hi: a hi a gododd, ac a wasanaethodd arnynt.

16 ¶ [m] Ac wedi ei hwyrhâu hi, hwy a ddygasant atto lawer o rai cythreulig: ac efe a fwriodd allan yr ysprydion â'*i* air, ac a iachâodd yr holl gleifion;

17 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedasid trwy Esaias y prophwyd, gan ddywedyd, [n] Efe a gymmerodd ein gwendid ni, ac a ddug *ein* clefydau.

18 ¶ A'r Iesu, pan welodd dorfeydd lawer o'i amgylch, a orchymynodd fyned drosodd i'r làn arall.

19 A [o] rhyw ysgrifenydd a ddaeth ac a ddywedodd wrtho, Athraw, mi a'th ganlynaf i ba le bynnag yr elych.

20 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Y *mae* ffauau gan y llwynogod, a chan ehediaid y nefoedd nythod; ond gan Fab y dyn nid oes le i roddi *ei* ben *i lawr*.

21 Ac un arall o'i ddisgyblion a ddywedodd wrtho, Arglwydd, [p] gâd i mi yn gyntaf fyned a chladdu fy nhad.

22 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Canlyn fi; a gâd i'r meirw gladdu eu meirw.

23 ¶ [q] Ac wedi iddo fyned ‖ i'r llong, ei ddisgyblion a'i canlynasant ef.

24 Ac wele, bu cynnwrf mawr yn y môr, hyd oni chuddiwyd y llong gan y tonnau: eithr efe oedd yn cysgu.

25 A'i ddisgyblion a ddaethant *atto*, ac a'i deffroasant, gan ddywedyd, Arglwydd, cadw ni: darfu am danom.

26 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Paham yr ydych yn ofnus, O chwi o ychydig ffydd? Yna [r] y cododd efe, ac y ceryddodd y gwyntoedd a'r môr; a bu dawelwch mawr.

27 A'r dynion a ryfeddasant, gan ddywedyd, Pa ryw un yw hwn, gan fod y gwyntoedd hefyd a'r môr yn ufuddhâu iddo?

Anno DOMINI 31.

[y] Marc 1. 22. a 6. 2. Luc 4. 32.
[z] Ioan 7. 46.
[a] Marc 1. 40. Luc 5. 12.
[b] pen. 9. 30. Marc 5. 43.
[c] Lef. 14. 3, 4, 10.
[d] Luc 7. 1.
[e] Luc 15. 19, 21.
[f] Ps. 107. 20.
[g] Mal. 1. 11. Luc 13. 29.
[h] pen. 21. 43.
[i] pen. 13. 42, 50. a 22. 13. a 24. 51. a 25. 30. Luc 13. 28.
[k] Marc 1. 29. Luc 4. 38.
‖ *fam ei wraig ef.*
[l] 1 Cor. 9. 5.
[m] Marc 1. 32. Luc 4. 40.
[n] Es. 53. 4. 1 Petr 2. 24.
[o] Luc 9. 57.
[p] 1 Bren. 19. 20.
[q] Marc 4. 37, &c. Luc 8. 22.
‖ *i long.*
[r] Ps. 107. 29.

Anno DOMINI 31.

28 ¶ [a] Ac wedi ei ddyfod ef i'r làn arall, i wlad y Gergesiaid, dau ddieflig a gyfarfuant âg ef, y rhai a ddeuent o'r beddau, yn dra ffyrnig, fel na allai neb fyned y ffordd honno.

29 Ac wele, hwy a lefasant, gan ddywedyd, Iesu, Fab Duw, beth sydd i ni *a wnelom* â thi? a ddaethost ti yma i'n poeni ni cyn yr amser?

30 Ac yr oedd ym mhell oddi wrthynt genfaint o foch lawer, yn pori.

31 A'r cythreuliaid a ddeisyfasant arno, gan ddywedyd, Os bwri ni allan, caniattâ i ni fyned ymaith i'r genfaint foch.

32 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch. A hwy wedi myned allan, a aethant i'r genfaint foch. Ac wele, yr holl genfaint foch a ruthrodd dros y dibyn i'r môr, ac a fuant feirw yn y dyfroedd.

‖ *ceidwaid.* 33 A'r ‖ meichiaid a ffoisant: ac wedi eu dyfod hwy i'r ddinas, hwy a fynegasant bob peth; a pha beth a ddarfuasai i'r rhai dieflig.

[t] Edrych Deut. 5. 25. 1 Bren. 17. 18. Luc 5. 8. Act. 16. 39.

34 Ac wele, yr holl ddinas a ddaeth allan i gyfarfod â'r Iesu: a phan ei gwelsant, [t] attolygasant iddo ymadael o'u cyffiniau hwynt.

PENNOD IX.

2 Crist yn iachâu un claf o'r parlys, 9 yn galw Matthew o'r dollfa, 10 yn bwytta gyd â phublicanod a phechaduriaid, 14 yn amddiffyn ei ddisgyblion am nad ymprydient, 20 yn iachâu y diferlif gwaed, 23 yn cyfodi merch Jairus o farw, 27 yn rhoddi eu golwg i ddau ddyn dall, 32 yn iachâu mudan cythreulig, 36 ac yn tosturio wrth y dyrfa.

AC efe a aeth i mewn i'r llong, ac a aeth trosodd, ac a ddaeth i'w ddinas ei hun.

[a] Marc 2. 3. Luc 5. 18.

2 [a] Ac wele, hwy a ddygasant atto wr claf o'r parlys, yn gorwedd mewn gwely: a'r Iesu yn gweled eu ffydd hwy, a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, *Ha* fab, cymmer gysur; maddeuwyd i ti dy bechodau.

3 Ac wele, rhai o'r ysgrifenyddion a ddywedasant ynddynt eu hunain, Y mae hwn yn cablu.

4 A phan welodd yr Iesu eu meddyliau, efe a ddywedodd, Paham y meddyliwch ddrwg yn eich calonnau?

5 Canys pa un hawsaf ai dywedyd, Maddeuwyd i ti dy bechodau; ai dywedyd, Cyfod, a rhodia?

6 Eithr fel y gwypoch fod awdurdod gan Fab y dyn ar y ddaear i faddeu pechodau, (yna y dywedodd efe wrth y claf o'r parlys) Cyfod, cymmer dy wely i fynu a dos i'th dŷ.

7 Ac efe a gyfododd, ac a aeth ymaith i'w dŷ ei hun.

8 A'r torfeydd pan welsant, rhyfeddu a wnaethant, a gogoneddu Duw, yr hwn a roisai gyfryw awdurdod i ddynion.

[b] Marc 2. 14. Luc 5. 27.

9 ¶ [b] Ac fel yr oedd yr Iesu yn myned oddi yno, efe a ganfu wr yn eistedd wrth y dollfa, a elwid Matthew, ac a ddywedodd wrtho, Canlyn fi. Ac efe a gyfododd, ac a'i canlynodd ef.

10 ¶ A bu, ac efe yn eistedd i fwytta yn y tŷ, wele hefyd, publicanod lawer a phechaduriaid a ddaethant, ac a eisteddasant gyd â'r Iesu a'i ddisgyblion.

11 A phan welodd y Phariseaid, hwy a ddywedasant wrth ei ddisgyblion ef, Paham y bwytty eich Athraw chwi gyd â'r publicanod a'r pechaduriaid?

12 A phan glybu yr Iesu, efe a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid i'r rhai iach wrth feddyg, ond i'r rhai cleifion.

13 Ond ewch, a dysgwch pa beth yw *hyn*, [c] Trugaredd yr ydwyf yn ei ewyllysio, ac nid aberth: canys ni ddaethum i alw rhai cyfiawn, [d] ond pechaduriaid i edifeirwch.

[c] Hos. 6. 6. Michah 6. 6, 7, 8. pen. 12. 7.

[d] 1 Tim. 1. 15.

14 ¶ Yna y daeth disgyblion Ioan atto, gan ddywedyd, [e] Paham yr ydym ni a'r Phariseaid yn ymprydio yn fynych, ond dy ddisgyblion di nid ydynt yn ymprydio?

[e] Marc 2. 18. Luc 5. 33.

15 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, A all [f] plant yr ystafell briodas alaru tra fo y priod-fab gyd â hwynt? ond y dyddiau a ddaw, pan ddyger y priod-fab oddi arnynt, ac yna yr ymprydiant.

[f] Ioan 3. 29.

16 *Hefyd*, ni ddyd neb lain o frethyn newydd at hen ddilledyn: canys y cyflawniad a dynn oddi wrth y dilledyn, a'r rhwyg a wneir yn waeth.

17 Ac ni ddodant win newydd mewn costrelau hen: os amgen, y costrelau a dŷr, a'r gwin a red allan, a'r costrelau a gollir: eithr gwin newydd a ddodant mewn costrelau newyddion, ac *felly* y cedwir y ddau.

[g] Marc 5. 22. Luc 8. 41.

18 ¶ [g] Tra yr oedd efe yn dywedyd hyn wrthynt, wele, daeth rhyw bennaeth, ac a'i haddolodd ef, gan ddywedyd, Bu farw fy merch yr awr hon: eithr tyred a gosod dy law arni, a byw fydd hi.

19 A'r Iesu a gyfododd, ac a'i canlynodd ef, a'i ddisgyblion.

Anno DOMINI 31.

20 ¶ (h Ac wele, gwraig y buasai gwaedlif arni ddeuddeng mlynedd, a ddaeth o'r tu cefn *iddo,* ac a gyffyrddodd âg ymyl ei wisg ef.

21 Canys hi a ddywedasai ynddi ei hun, Os caf yn unig gyffwrdd â'i wisg ef, iach fyddaf.

22 Yna yr Iesu a drodd; a phan ei gwelodd hi, efe a ddywedodd, *Ha* ferch, bydd gysurus; i dy ffydd a'th iachâodd. A'r wraig a iachâwyd o'r awr honno.)

23 A phan ddaeth yr Iesu i dŷ y pennaeth, a gweled k y cerddorion a'r dyrfa yn terfysgu,

24 Efe a ddywedodd wrthynt, l Cilwch: canys ni bu farw y llangces, ond cysgu y mae hi. A hwy a'i gwatwarasant ef.

25 Ac wedi bwrw y dyrfa allan, efe a aeth i mewn, ac a ymaflodd yn ei llaw hi; a'r llangces a gyfododd.

26 A'r gair o hyn a aeth dros yr holl wlad honno.

27 ¶ A phan oedd yr Iesu yn myned oddi yno, dau ddeillion a'i canlynasant ef, gan lefain a dywedyd, Mab Dafydd, trugarhâ wrthym.

28 Ac wedi iddo ddyfod i'r tŷ, y deillion a ddaethant atto: a'r Iesu a ddywedodd wrthynt, A ydych chwi yn credu y gallaf fi wneuthur hyn? Hwy a ddywedasant wrtho, Ydym, Arglwydd.

29 Yna y cyffyrddodd efe â'u llygaid hwy, gan ddywedyd, Yn ol eich ffydd bydded i chwi.

30 A'u llygaid a agorwyd: a'r Iesu a orchymynodd iddynt trwy fwgwth, gan ddywedyd, m Gwelwch nas gwypo neb.

31 n Ond wedi iddynt ymado, hwy a'i clodforasant ef trwy yr holl wlad honno.

32 ¶ o Ac a hwy yn myned allan, wele, rhai a ddygasant atto ddyn mud, cythreulig.

33 Ac wedi bwrw y cythraul allan, llefarodd y mudan: a'r torfeydd a ryfeddasant, gan ddywedyd, Ni welwyd y cyffelyb erioed yn Israel.

34 Ond y Phariseaid a ddywedasant, p Trwy bennaeth y cythreuliaid y mae efe yn bwrw allan gythreuliaid.

35 q A'r Iesu a aeth o amgylch yr holl ddinasoedd a'r trefydd, r gan ddysgu yn eu synagogau hwynt, a chan bregethu efengyl y deyrnas, a iachâu pob clefyd, a phob afiechyd ym mhlith y bobl.

36 ¶ A s phan welodd efe y torfeydd, efe a dosturiodd wrthynt, am eu bod wedi blino, a'u gwasgaru fel t defaid heb ganddynt fugail.

37 Yna y dywedodd efe wrth ei ddisgyblion, u Y cynhauaf yn ddïau *sydd* fawr, ond y gweithwyr yn anaml.

38 x Am hynny attolygwch i Arglwydd y cynhauaf, anfon gweithwyr i'w gynhauaf.

PENNOD X.

1 *Crist yn anfon ei ddeuddeg apostol, gan roddi gallu iddynt i wneuthur rhyfeddodau: 5 yn rhoddi gorchymyn iddynt, ac yn eu dysgu,* 16 *ac yn eu cysuro yn erbyn erlidiau;* 40 *ac yn addaw bendith i'r rhai a'u derbynio hwynt.*

AC a wedi galw ei ddeuddeg disgybl atto, efe a roddes iddynt awdurdod ‖*yn erbyn* ysprydion aflan, i'w bwrw hwynt allan, ac i iachâu pob clefyd a phob afiechyd.

2 Ac enwau y deuddeg apostolion yw y rhai hyn: Y cyntaf, Simon, b yr hwn a elwir Petr, ac Andreas ei frawd; Iago *mab* Zebedëus, ac Ioan ei frawd;

3 Phylip, a Bartholomëus; Thomas, a Matthew y publican; Iago *mab* Alphëus, a Lebbëus, yr hwn a gyfenwid Thadëus;

4 Simon y Canaanead, a Judas Iscariot, yr hwn hefyd a'i bradychodd ef.

5 Y deuddeg hyn a anfonodd yr Iesu, ac a orchymynodd iddynt, gan ddywedyd, Nac ewch i ffordd y Cenhedloedd, ac i ddinas c y Samariaid nac ewch i mewn.

6 Eithr d ewch yn hytrach at gyfrgolledig ddefaid tŷ Israel.

7 e Ac wrth fyned, pregethwch, gan ddywedyd, Fod f teyrnas nefoedd yn nesâu.

8 Iachêwch y cleifion, glanhêwch y rhai gwahan-glwyfus, cyfodwch y meirw, bwriwch allan gythreuliaid: derbyniasoch g yn rhad, rhoddwch yn rhad.

9 h Na feddwch aur, nac arian, nac i efydd i'ch pyrsau;

10 Nac ysgrepan i'r daith, na dwy bais, nac esgidiau, na ffon: k canys teilwng i'r gweithiwr ei fwyd.

11 l Ac i ba ddinas bynnag neu dref yr eloch, ymofynwch pwy sydd deilwng ynddi; ac yno trigwch hyd onid eloch ymaith.

12 A phan ddeloch i dŷ, cyferchwch well iddo.

13 Ac os bydd y tŷ yn deilwng, deued eich tangnefedd arno: ac oni bydd yn deilwng, dychweled eich tangnefedd attoch.

14 m A phwy bynnag ni'ch derbynio chwi, ac ni wrandawo eich geiriau, pan

h Marc 5. 25. Luc 8. 43.
i Luc 7. 50. a 8. 48. a 17. 19. a 18. 42.
k Edrych 2 Chron. 35. 25.
l Act. 20. 10.
m pen. 8. 4. a 12. 16. a 17. 9. Luc 5. 14.
n Marc 7. 36.
o Edrych pen. 12. 22. Luc 11. 14.
p pen. 12. 24. Marc 3. 22. Luc 11. 15.
q Marc 6. 6. Luc 13. 22.
r pen. 4. 23.
s Marc 6. 34.
t Num. 27. 17. Zech. 10. 2.
u Luc 10. 2. Ioan 4. 35.
x 2 Thess. 3. 1.
a Marc 3. 14.
‖ar.
b Ioan 1. 42.
c 2 Bren. 17. 24. Ioan 4. 9, 20.
d pen. 15. 24. Act. 13. 46.
e Luc 9. 2.
f pen. 3. 2. a 4. 17. Luc 10. 9.
g Act. 8. 18, 20.
h 1 Cor. 9. 7. Marc 6. 8. Luc 9. 3. a 10. 4. a 22. 35.
i Marc 6. 8.
k Luc 10. 7. 1 Cor. 9. 7. 1 Tim. 5. 18.
l Luc 10. 8.
m Marc 6. 11. Luc 9. 5. a 10. 10, 11.

ymadawoch o'r tŷ hwnnw, neu o'r ddinas honno, [n] ysgydwch y llwch oddi wrth eich traed.

15 Yn wir meddaf i chwi, [o] Esmwythach fydd i dir y Sodomiaid a'r Gomorriaid yn nydd y farn, nag i'r ddinas honno.

16 ¶ Wele, [p] yr ydwyf fi yn eich danfon fel defaid y'nghanol bleiddiaid: [q] byddwch chwithau gall fel y seirph, a diniwed fel y colommennod.

17 Eithr ymogelwch rhag dynion; canys [r] hwy a'ch rhoddant chwi i fynu i'r cynghor, ac [s] a'ch ffrewyllant chwi yn eu synagogau.

18 A [t] chwi a ddygir at lywiawdwyr a brenhinoedd o'm hachos i, er tystiolaeth iddynt hwy ac i'r Cenhedloedd.

19 [u] Eithr pan y'ch rhoddant chwi i fynu, na ofelwch pa fodd neu pa beth a lefaroch: canys [x] rhoddir i chwi yn yr awr honno pa beth a lefaroch.

20 Canys nid chwychwi yw y rhai sydd yn llefaru, ond Yspryd eich Tad yr hwn sydd yn llefaru ynoch.

21 [y] A brawd a rydd frawd i fynu i farwolaeth, a thad ei blentyn: a phlant a godant i fynu yn erbyn *eu* rhïeni, ac a barant eu marwolaeth hwynt.

22 A [z] chas fyddwch gan bawb er mwyn fy enw i: ond [a] yr hwn a barhâo hyd y diwedd, efe fydd cadwedig.

23 A [b] phan y'ch erlidiant yn y ddinas hon, ffowch i un arall: canys yn wir y dywedaf wrthych, Na orphenwch ddinasoedd Israel, nes dyfod Mab y dyn.

24 [c] Nid yw y disgybl yn uwch na'*i* athraw, na'r gwas yn uwch na'i arglwydd.

25 Digon i'r disgybl fod fel ei athraw, a'r gwas fel ei arglwydd. Os [d] galwasant berchen y tŷ yn † Beelzebub, pa faint mwy ei dylwyth ef?

26 Am hynny nac ofnwch hwynt: oblegid [e] nid oes dim cuddiedig, a'r nas datguddir; na dirgel, a'r nas gwybyddir.

27 Yr hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd wrthych chwi yn y tywyllwch, dywedwch yn y goleuni: a'r hyn a glywch yn y glust, pregethwch ar bennau y tai.

28 [f] Ac nac ofnwch rhag y rhai a laddant y corph, ac nid allant ladd yr enaid; eithr yn hytrach ofnwch yr hwn a ddichon ddistrywio enaid a chorph yn uffern.

29 Oni werthir dau aderyn y tô er ffyrling? ac ni syrth un o honynt ar y ddaear heb eich tad chwi.

30 [g] Ac y mae, ïe, holl wallt eich pen wedi eu cyfrif.

31 Nac ofnwch gan hynny: chwi a delwch fwy na llawer o adar y tô.

32 [h] Pwy bynnag gan hynny a'm cyffeso i y'ngŵydd dynion, [i] minnau a'i cyffesaf yntau y'ngŵydd fy Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd.

33 [k] A phwy bynnag a'm gwado i yng ngŵydd dynion, minnau a'i gwadaf yntau y'ngŵydd fy Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd.

34 [l] Na thybygwch fy nyfod i ddanfon tangnefedd ar y ddaear: ni ddaethum i ddanfon tangnefedd, ond cleddyf.

35 Canys mi a ddaethum i osod dyn i amrafaelio [m] yn erbyn ei dad, a'r ferch yn erbyn ei mam, a'r waudd yn erbyn ei chwegr.

36 A [n] gelynion dyn *fydd* tylwyth ei dŷ ei hun.

37 [o] Yr hwn sydd yn caru tad neu fam yn fwy na myfi, nid yw deilwng o honof fi: a'r neb sydd yn caru mab neu ferch yn fwy na myfi, nid yw deilwng o honof fi.

38 [p] A'r hwn nid yw yn cymmeryd ei groes, ac yn canlyn ar fy ol i, nid yw deilwng o honof fi.

39 [q] Y neb sydd yn cael ei einioes, a'i cyll: a'r neb a gollo ei einioes o'm plegid i, a'i caiff hi.

40 ¶ [r] Y neb sydd yn eich derbyn chwi, sydd yn fy nerbyn i; a'r neb sydd yn fy nerbyn i, sydd yn derbyn yr hwn a'm danfonodd i.

41 [s] Y neb sydd yn derbyn prophwyd yn enw prophwyd, a dderbyn wobr prophwyd; a'r neb sydd yn derbyn *un* cyfiawn yn enw *un* cyfiawn, a dderbyn wobr *un* cyfiawn.

42 [t] A phwy bynnag a roddo i'w yfed i un o'r rhai bychain hyn, phïolaid o *ddŵfr* oer yn unig yn enw disgybl, yn wir meddaf i chwi, Ni chyll efe ei wobr.

PENNOD XI.

2 Ioan yn anfon ei ddisgyblion at Grist. 7 Tystiolaeth Crist am Ioan. 18 Tyb y bobl am Ioan, a Christ. 20 Crist yn dannod annïolchgarwch a diedifeirwch Chorazin, Bethsaida, a Chapernaum: 25 a chan foliannu doethineb ei Dad yn egluro yr efengyl i'r rhai gwirion; 28 yn galw atto y rhai sydd yn clywed baich eu pechodau.

ABU, pan orphenodd yr Iesu orchymyn i'w ddeuddeg disgybl, efe a aeth oddi yno i ddysgu ac i bregethu yn eu dinasoedd hwy.

2 [a] A Ioan, pan glybu yn y carchar weithredoedd Crist, wedi danfon dau o'i ddisgyblion,

Anno DOMINI 31.

[n] Neh. 5. 13. Act. 13. 51. a 18. 6.
[o] pen. 11. 22, 24.
[p] Luc 10. 3.
[q] Rhuf. 16. 19.
[r] pen. 24. 9. Marc 13. 9. Luc 21. 12.
[s] Act. 5. 40.
[t] Act. 12. 1. a 25. 23. 2 Tim. 4. 16.
[u] Marc 13. 11.
[x] Exod. 4. 12.
[y] Michah 7. 6. Luc 21. 16.
[z] Luc 21. 17.
[a] pen. 24. 13. Marc 13. 13.
[b] pen. 2. 13. a 4. 12. a 12. 15. Act. 8. 1. a 9. 25. a 14. 6.
[c] Luc 6. 40. Ioan 13. 16. a 15. 20.
[d] pen. 12. 24. Marc 3. 22. Luc 11. 15. Ioan 8. 48.
† Gr. *Beelzebul.*
[e] Marc 4. 22. Luc 8. 17. a 12. 2.
[f] Luc 12. 4.
[g] 1 Sam. 14. 45. 2 Sam. 14. 11. Luc 21. 18. Act. 27. 34.

Anno DOMINI 31.

[h] Luc 12. 8. Rhuf. 10. 9, 10.
[i] Dat. 3. 5.
[k] Marc 8. 38. Luc 9. 26. 2 Tim. 2. 12.
[l] Luc 12. 49, 51.
[m] Michah 7. 6.
[n] Ps. 41. 9. a 55. 13. Michah 7. 6. Ioan 13. 18.
[o] Luc 14. 26.
[p] pen. 16. 24. Marc 8. 34. Luc 9. 23. a 14. 27.
[q] Luc 17. 33. Ioan 12. 25.
[r] pen. 18. 5. Luc 10. 16. Ioan 13. 20. Gal. 4. 14.
[s] 1 Bren. 17. 10. a 18. 4. 2 Bren. 4. 8.
[t] pen. 18. 5, 6. a 25. 40. Marc 9. 41. Heb. 6. 10.
[a] Luc 7. 18.

Anno DOMINI 31.

3 A ddywedodd wrtho, Ai tydi yw yr hwn sydd yn dyfod, ai un arall yr ydym yn ei ddisgwyl?

4 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Ewch a mynegwch i Ioan y pethau a glywch ac a welwch:

5 [b] Y mae y deillion yn gweled eilwaith, a'r cloffion yn rhodio, a'r cleifion gwahanol wedi eu glanhâu, a'r byddariaid yn clywed; y mae y meirw yn cyfodi, a'r [c] tlodion yn cael pregethu yr efengyl iddynt.

6 A dedwydd yw yr *hwn* ni [d] rwystrir ynof fi.

7 ¶ [e] Ac a hwy yn myned ymaith, yr Iesu a ddechreuodd ddywedyd wrth y bobloedd am Ioan, Pa beth yr aethoch allan i'r anialwch i edrych am dano? ai corsen yn ysgwyd gan wynt?

8 Eithr pa beth yr aethoch allan i'w weled? ai dyn wedi ei wisgo â dillad esmwyth? wele, y rhai sydd yn gwisgo *dillad* esmwyth, mewn tai brenhinoedd y maent.

9 Eithr pa beth yr aethoch allan i'w weled? ai prophwyd? ïe, meddaf i chwi, a mwy na phrophwyd.

10 Canys hwn ydyw *efe* am yr hwn yr ysgrifenwyd, [f] Wele, yr ydwyf fi yn anfon fy nghennad o flaen dy wyneb, yr hwn a barottoa dy ffordd o'th flaen.

11 Yn wir meddaf i chwi, Ym mhlith plant gwragedd, ni chododd neb mwy nag Ioan Fedyddiwr: er hynny yr hwn sydd leiaf yn nheyrnas nefoedd, sydd fwy nag ef.

12 [g] Ac o ddyddiau Ioan Fedyddiwr hyd yn awr, yr ydys yn treisio teyrnas nefoedd, a threiswyr sydd yn ei chipio hi.

13 Canys yr holl brophwydi a'r gyfraith a brophwydasant hyd Ioan.

14 Ac os ewyllysiwch *ei* dderbyn, efe yw [h] Elïas yr hwn oedd ar ddyfod.

15 [i] Y neb sydd ganddo glustiau i wrando, gwrandawed.

16 ¶ [k] Eithr i ba beth y cyffelybaf fi y genhedlaeth hon? Cyffelyb yw i blant yn eistedd yn y marchnadoedd, ac yn llefain wrth eu cyfeillion,

17 Ac yn dywedyd, Canasom bibell i chwi, ac ni ddawnsiasoch; canasom alarnad i chwi, ac ni chwynfanasoch.

18 Canys daeth Ioan heb na bwytta nac yfed; ac meddant, Y mae cythraul ganddo.

19 Daeth Mab y dyn yn bwytta ac yn yfed; ac meddant, Wele ddyn glwth, ac yfwr gwin, cyfaill publicanod a phechaduriaid. A doethineb a gyfiawnhawyd gan ei phlant ei hun.

20 ¶ [l] Yna y dechreuodd efe edliw i'r dinasoedd yn y rhai y gwnaethid y rhan fwyaf o'i weithredoedd nerthol ef, am nad edifarhasent.

21 Gwae di, Chorazin; gwae di, Bethsaida: canys pe gwnaethid yn Tyrus a Sidon y gweithredoedd nerthol a wnaethpwyd ynoch chwi, hwy a edifarhasent er ys talm mewn sachlïan a lludw.

22 Eithr meddaf i chwi, [m] Esmwythach fydd i Tyrus a Sidon, yn nydd y farn, nag i chwi.

23 A thydi, Capernaum, yr hon a ddyrchafwyd hyd y nef, a dynnir i lawr hyd yn uffern: canys pe gwnaethid yn Sodom y gweithredoedd nerthol a wnaethpwyd ynot ti, hi a fuasai yn aros hyd heddyw.

24 Eithr yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Y bydd esmwythach i dir Sodom, yn nydd y farn, nag i ti.

25 ¶ [n] Yr amser hwnnw yr attebodd yr Iesu, ac y dywedodd, I ti yr ydwyf yn diolch, O Dad, Arglwydd nef a daear, am i ti [o] guddio y pethau hyn rhag y doethion a'r rhai deallus, a'u datguddio o honot i rai bychain.

26 Ië, O Dad; canys felly y rhyngodd bodd i ti.

27 [p] Pob peth a roddwyd i mi gan fy Nhad: ac nid edwyn neb y Mab ond y Tad; [q] ac nid edwyn neb y Tad ond y Mab; a'r *hwn* yr ewyllysio y Mab *ei* ddatguddio iddo.

28 ¶ Deuwch attaf fi bawb a'r y sydd yn flinderog ac yn llwythog, a mi a esmwythâf arnoch.

29 Cymmerwch fy iau arnoch, a dysgwch gennyf; canys addfwyn ydwyf, a [r] gostyngedig o galon: [s] a chwi a gewch orphwysdra i'ch eneidiau.

30 [t] Canys fy iau *sydd* esmwyth, a'm baich sydd ysgafn.

PENNOD XII.

1 *Crist yn ceryddu dallineb y Phariseaid, o ran torri y sabbath;* 3 *trwy ysgrythyrau,* 10 *trwy reswm,* 13 *a thrwy ryfeddod;* 22 *yn iachâu y dyn cythreulig, mud, a dall.* 31 *Ni faddeuir byth gabledd yn erbyn yr Yspryd Glân.* 36 *Y rhoddir cyfrif am eiriau segur.* 38 *Y mae yn ceryddu yr anffyddloniaid a geisient arwydd;* 49 *ac yn dangos pwy yw ei frawd, a'i chwaer, a'i fam.*

YR amser hwnnw [a] yr aeth yr Iesu ar y *dydd* sabbath trwy yr ŷd: ac yr oedd chwant bwyd ar ei ddisgyblion,

Anno DOMINI 31.

[b] Es. 29. 18. a 35. 5, 6.
[c] Es. 61. 1. Luc 4. 18.
[d] 1 Cor. 1. 23. Gal. 5. 11.
[e] Luc 7. 24.
[f] Mal. 3. 1. Marc 1. 2. Luc 7. 27.
[g] Luc 16. 16.
[h] Mal. 4. 5. pen. 17. 12. Luc 1. 17.
[i] pen. 13. 9. Luc 8. 8. Dat. 2. 7, 11, 17, 29. a 3. 6, 13, 22.
[k] Luc 7. 31.
[l] Luc 10. 13.
[m] pen. 10. 15.
[n] Luc 10. 21.
[o] Edrych Ps. 8. 2. 1 Cor. 1. 27. a 2. 8.
[p] pen. 28. 18. Ioan 3. 35. a 13. 3. a 17. 2.
[q] Ioan 1. 18. a 6. 46. a 10. 15.
[r] Zech. 9. 9. Phil. 2. 7, 8.
[s] Jer. 6. 16.
[t] 1 Ioan 5. 3.
[a] Deut. 23. 25. Marc 2. 23. Luc 6. 1.

Anno DOMINI 31.

a hwy a ddechreuasant dynnu tywys, a bwytta.

2 A phan welodd y Phariseaid, hwy a ddywedasant wrtho, Wele, y mae dy ddisgyblion yn gwneuthur yr hyn nid yw ‖ rydd ei wneuthur ar y sabbath.

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Oni ddarllenasoch [b] pa beth a wnaeth Dafydd, pan oedd chwant bwyd arno ef, a'r rhai *oedd* gyd âg ef?

4 Pa fodd yr aeth efe i mewn i dŷ Dduw, ac y bwyttâodd ‖ [c] y bara gosod, yr hwn nid oedd rydd iddo ei fwytta, nac i'r rhai oedd gyd âg ef, [d] ond yn unig i'r offeiriaid?

5 Neu oni ddarllenasoch yn y [e] gyfraith, fod yr offeiriaid ar y sabbathau yn y deml yn halogi y sabbath, a'u bod yn ddigerydd?

6 Eithr yr ydwyf yn dywedyd i chwi, fod yma [f] *un* mwy na'r deml.

7 Ond pe gwybasech beth yw *hyn*, [g] Trugaredd a ewyllysiaf, ac nid aberth, ni farnasech chwi yn erbyn y rhai diniwed.

8 Canys Arglwydd ar y sabbath hefyd yw Mab y dyn.

9 [h] Ac wedi iddo ymadael oddi yno, efe a aeth i'w synagog hwynt.

10 ¶ Ac wele, yr oedd dyn a chanddo law wedi gwywo. A hwy a ofynasant iddo, gan ddywedyd, [i] Ai ‖ rhydd iachâu ar y sabbathau? fel y gallent achwyn arno.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ddyn o honoch fydd a chanddo un ddafad, ac [k] o syrth honno mewn pwll ar y *dydd* sabbath, nid ymeifl ynddi, a'*i* chodi allan?

12 Pa faint gwell gan hynny ydyw dyn na dafad? Felly ‖ rhydd yw gwneuthur yn dda ar y sabbathau.

13 Yna y dywedodd efe wrth y dyn, Estyn dy law. Ac efe a'*i* hestynodd; a *hi* a wnaed yn iach, fel y llall.

14 ¶ Yna yr aeth [l] y Phariseaid allan, ac a ‖ ymgynghorasant yn ei erbyn ef, pa fodd y difethent ef.

15 A'r Iesu gan wybod, [m] a giliodd oddi yno; [n] a thorfeydd lawer a'i canlynasant ef, ac efe a'u hiachâodd hwynt oll;

16 Ac [o] a orchymynodd iddynt, na ‖ wnaent ef yn gyhoedd:

17 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedasid trwy Esaias y prophwyd, gan ddywedyd,

18 [p] Wele fy ngwasanaethwr, yr hwn a ddewisais; fy anwylyd, [q] yn yr hwn y mae fy enaid yn foddlawn: gosodaf fy yspryd arno, ac efe a draetha farn i'r Cenhedloedd.

19 Nid ymryson efe, ac ni lefain, ac ni chlyw neb ei lais ef yn yr heolydd.

20 Corsen ysig nis tyrr, a llin yn mygu nis diffydd, hyd oni ddygo efe allan farn i fuddugoliaeth.

21 Ac yn ei enw ef y gobeithia y Cenhedloedd.

22 ¶ [r] Yna y dygpwyd atto un cythreulig, dall a mud: ac efe a'i hiachâodd ef, fel y llefarodd ac y gwelodd y dall a mud.

23 A'r holl dorfeydd a synnasant, ac a ddywedasant, Ai hwn yw mab Dafydd?

24 [s] Eithr pan glybu y Phariseaid, hwy a ddywedasant, Nid yw hwn yn bwrw allan gythreuliaid, ond trwy † Beelzebub pennaeth y cythreuliaid.

25 A'r Iesu yn gwybod eu meddyliau, a ddywedodd wrthynt, Pob teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun, a anghyfanneddir; a phob dinas neu dŷ wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun, ni saif.

26 Ac os Satan a fwrw allan Satan, efe a ymrannodd yn ei erbyn ei hun: pa wedd gan hynny y saif ei deyrnas ef?

27 Ac os trwy Beelzebub yr ydwyf fi yn bwrw allan gythreuliaid, trwy bwy y mae eich plant chwi yn *eu* bwrw *hwynt* allan? am hynny y byddant hwy yn farnwyr arnoch chwi.

28 Eithr os ydwyf fi yn bwrw allan gythreuliaid trwy Yspryd Duw, yna y daeth teyrnas Dduw attoch.

29 Neu, [t] pa fodd y dichon neb fyned i mewn i dŷ un cadarn, a *llwyr*-yspeilio ei ddodrefn ef, oddi eithr iddo yn gyntaf rwymo y cadarn? ac yna yr yspeilia efe ei dŷ ef.

30 Y neb nid yw gyd â mi, sydd yn fy erbyn; a'r neb nid yw yn casglu gyd â mi, sydd yn gwasgaru.

31 ¶ Am hynny y dywedaf wrthych chwi, [u] Pob pechod a chabledd a faddeuir i ddynion: ond cabledd *yn erbyn* yr Yspryd *Glân* ni faddeuir i ddynion.

32 A phwy bynnag a ddywedo air yn erbyn Mab y dyn, [x] fe a faddeuir iddo: ond pwy bynnag a ddywedo yn erbyn yr Yspryd Glân, nis maddeuir iddo, nac yn y byd hwn, nac yn *y byd* a ddaw.

33 Naill ai gwnewch y pren yn dda, [y] a'i ffrwyth yn dda; ai gwnewch y pren yn ddrwg, a'i ffrwyth yn ddrwg: canys y pren a adwaenir wrth *ei* ffrwyth.

Anno DOMINI 31.

‖ *gyfreithlawn.*

[b] 1 Sam. 21. 6.

‖ *torthau dangos, y rhai nid oedd gyfreithlawn.*

[c] Exod. 25. 30. Lef. 24. 5.

[d] Exod. 29. 32, 33. Lef. 8. 31. a 24. 9.

[e] Num. 28. 9. Ioan 7. 22.

[f] 2 Chron. 6. 18.

[g] Hos. 6. 6. pen. 9. 13.

[h] Marc 3. 1. Luc 6. 6.

[i] Luc 13. 14. a 14. 3. Ioan 9. 16.

‖ *cyfreithlawn.*

[k] Exod. 23. 4. Deut. 22. 4.

‖ *cyfreithlawn.*

[l] Marc 3. 6. Ioan 5. 18. a 10. 39. a 11. 53.

‖ Neu, *gymmerasant gynghor.*

[m] Edrych pen. 10. 23.

[n] pen. 19. 2.

[o] pen. 9. 30.

‖ *chyhoeddent ef.*

[p] Es. 42. 1.

[q] pen. 3. 17. a 17. 5.

[r] pen. 9. 32. Marc 3. 11. Luc 11. 14.

[s] pen. 9. 34. Marc 3. 22. Luc 11. 15.

† Gr. *Beelzebul:* felly ad. 27.

[t] Es. 49. 24. Luc 11. 22.

[u] Marc 3. 28. Luc 12. 10. Heb. 6. 4. a 10. 26, 29. 1 Ioan 5. 16.

[x] 1 Tim. 1. 13.

[y] pen. 7. 17. Luc 6. 43, 44.

Anno DOMINI 31.

34 [z]O eppil gwiberod, pa wedd y gellwch lefaru pethau da, a chwi yn ddrwg? [a]canys o helaethrwydd y galon y llefara y genau.

35 Y dyn da, o drysor da y galon, a ddwg allan bethau da: a'r dyn drwg, o'r trysor drwg, a ddwg allan bethau drwg.

36 Eithr yr ydwyf yn dywedyd wrthych, Mai am bob gair segur a ddywedo dynion, y rhoddant hwy gyfrif yn nydd y farn.

37 Canys wrth dy eiriau y'th gyfiawnhêir, ac wrth dy eiriau y'th gondemnir.

38 ¶ [b]Yna yr attebodd rhai o'r ysgrifenyddion a'r Phariseaid, gan ddywedyd, Athraw, ni a chwennychem weled arwydd gennyt.

39 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Cenhedlaeth ddrwg a [c]godinebus sydd yn ceisio arwydd; ac arwydd nis rhoddir iddi, ond arwydd y prophwyd Jonas.

40 [d]Canys fel y bu Jonas dridiau a thair nos ym mol y morfil, felly y bydd Mab y dyn dridiau a thair nos y'nghalon y ddaear.

41 [e]Gwŷr Ninife a gyfodant yn y farn gyd â'r genhedlaeth hon, ac a'i [f]condemniant hi; am iddynt hwy [g]edifarhâu wrth bregeth Jonas: ac wele fwy na Jonas yma.

42 [h]Brenhines y dehau a gyfyd yn y farn gyd â'r genhedlaeth hon, ac a'i condemnia hi; am iddi hi ddyfod o eithafoedd y ddaear i glywed doethineb Solomon: ac wele fwy na Solomon yma.

43 [i]A phan êl yr yspryd aflan allan o ddyn, [k]efe a rodia ar hyd lleoedd sychion, gan geisio gorphwysdra, ac nid *yw* yn ei gael.

44 Yna, medd efe, Mi a ddychwelaf i'm tŷ o'r lle y daethum allan. Ac wedi y delo, y mae yn *ei* gael yn wag, wedi *ei* ysgubo a'*i* drwsio.

45 Yna y mae efe yn myned, ac yn cymmeryd gyd âg ef ei hun saith yspryd eraill gwaeth nag ef ei hun; ac wedi iddynt fyned i mewn, hwy a gyfanneddant yno: [l]ac y mae diwedd y dyn hwnnw yn waeth na'i ddechreuad. Felly y bydd hefyd i'r genhedlaeth ddrwg hon.

46 ¶ Tra yr ydoedd efe yn llefaru wrth y torfeydd, [m]wele, *ei* fam a'i [n]frodyr oedd yn sefyll allan, yn ceisio ymddiddan âg ef.

47 A dywedodd un wrtho, Wele, y mae dy fam di a'th frodyr yn sefyll allan, yn ceisio ymddiddan â thi.

48 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrth yr hwn a ddywedasai wrtho, Pwy yw fy mam i? a phwy yw fy mrodyr i?

49 Ac efe a estynodd ei law tu ag at ei ddisgyblion, ac a ddywedodd, Wele fy mam i, a'm brodyr i.

50 Canys [o]pwy bynnag a wna ewyllys fy Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd, efe yw fy mrawd i, a'm chwaer, a'm mam.

PENNOD XIII.

3 Dammeg yr hauwr a'r had; 18 a'i dehongliad. 24 Dammeg yr efrau, 31 yr had mwstard, 33 y surdoes, 44 y trysor cuddiedig, 45 y perl, 47 a'r rhwyd. 53 Y modd y dirmygir Crist gan ei wladwyr ei hun.

YDYDD hwnnw yr aeth yr Iesu allan o'r tŷ, [a]ac yr eisteddodd wrth *làn* y môr.

2 A thorfeydd lawer a ymgynnullasant atto ef, fel [b]yr aeth efe ‖i'r llong, ac yr eisteddodd: a'r holl dyrfa a safodd ar y làn.

3 Ac efe a lefarodd wrthynt lawer o bethau trwy ddammegion, gan ddywedyd, [c]Wele, yr hauwr a aeth allan i hau.

4 Ac fel yr oedd efe yn hau, peth a syrthiodd ar *fin* y ffordd; a'r adar a ddaethant ac a'i difasant.

5 Peth arall a syrthiodd ar greigleoedd, lle ni chawsant fawr ddaear: ac yn y man yr eginasant, gan nad oedd iddynt ddyfnder daear:

6 Ac wedi codi yr haul, y poethasant, ac am nad oedd ganddynt wreiddyn, hwy a wywasant.

7 A pheth arall a syrthiodd ym mhlith y drain; a'r drain a godasant, ac a'u tagasant hwy.

8 Peth arall hefyd a syrthiodd mewn tir da, ac a ddygasant ffrwyth, peth ar ei ganfed, arall ar ei driugeinfed, arall ar ei ddegfed ar hugain.

9 [d]Y neb sydd ganddo glustiau i wrando, gwrandawed.

10 A daeth y disgyblion, ac a ddywedasant wrtho, Paham yr wyt ti yn llefaru wrthynt trwy ddammegion?

11 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Am [e]roddi i chwi wybod dirgelion teyrnas nefoedd, ac ni roddwyd iddynt hwy.

12 [f]Oblegid pwy bynnag sydd ganddo, i hwnnw y rhoddir, ac efe a gaiff helaethrwydd: eithr pwy bynnag nid oes ganddo, oddi arno ef y dygir, ïe, yr hyn sydd ganddo.

13 Am hynny yr ydwyf yn llefaru

Anno DOMINI 31.

[o] Edrych Ioan 15. 14. Gal. 5. 6. a 6. 15. Col. 3. 11.

[a] Marc 4. 1.

[b] Luc 5. 3. ‖*i long.*

[c] Luc 8. 5.

[d] pen. 11. 15.

[e] pen. 16. 17. Marc 4. 11. 1 Cor. 2. 10. 1 Ioan 2. 27

[f] pen. 25. 29. Marc 4. 25. Luc 8. 18. a 19. 26.

[z] pen. 3. 7. a 23. 33.

[a] Luc 6. 45.

[b] pen. 16. 1. Marc 8. 11. Luc 11. 16, 29. 1 Cor. 1. 22.

[c] Es. 57. 3.

[d] Jonah 1. 17.

[e] Luc 11. 32.

[f] Jer. 3. 11. Ezec. 16. 51. Rhuf. 2. 27.

[g] Jonah 3. 5.

[h] 1 Bren. 10. 1. 2 Chron. 9. 1. Luc 11. 31.

[i] Luc 11. 24.

[k] Job 1. 7. 1 Petr 5. 8.

[l] Heb. 6. 4. a 10. 26. 2 Petr 2. 20.

[m] Marc 3. 31. Luc 8. 19, 20.

[n] pen. 13. 55. Marc 6. 3. Ioan 2. 12. a 7. 3. Act. 1. 14. 1 Cor. 9. 5. Gal. 1. 19.

Anno DOMINI 31.

wrthynt hwy ar ddammegion: canys a hwy yn gweled, nid ydynt yn gweled, ac yn clywed, nid ydynt yn clywed, nac yn deall.

14 Ac ynddynt hwy y cyflawnir prophwydoliaeth Esaias, yr hon sydd yn dywedyd, [g] Gan glywed y clywch, ac ni ddeallwch; ac yn gweled y gwelwch, ac ni chanfyddwch.

15 Canys brasâwyd calon y bobl hyn, a hwy a glywsant â'*u* [h] clustiau yn drwm, ac a gauasant eu llygaid; rhag canfod â'*u* llygaid, a chlywed â'*u* clustiau, a deall â'r galon, a throi, ac i mi eu hiachâu hwynt.

16 Eithr [i] dedwydd *yw* eich llygaid chwi, am eu bod yn gweled; a'ch clustiau, am eu bod yn clywed.

17 Oblegid yn wir y dywedaf i chwi, [k] chwennychu o lawer o brophwydi a rhai cyfiawn weled *y pethau* a welwch chwi, ac nis gwelsant; a chlywed *yr hyn* a glywch chwi, ac nis clywsant.

18 ¶ [l] Gwrandewch chwithau gan hynny ddammeg yr hauwr.

19 Pan glywo neb air [m] y deyrnas, ac heb *ei* ddeall, y mae y drwg yn dyfod, ac yn cipio yr hyn a hauwyd yn ei galon ef. Dyma yr hwn a hauwyd ar *fin* y ffordd.

20 A'r hwn a hauwyd ar y creig-leoedd, yw yr hwn sydd yn gwrando y gair, ac yn ebrwydd [n] trwy lawenydd yn ei dderbyn;

21 Ond nid oes ganddo wreiddyn ynddo ei hun, eithr dros amser y mae: a phan ddelo gorthrymder neu erlid oblegid y gair, yn y fan [o] efe a rwystrir.

22 [p] A'r hwn a hauwyd [q] ym mhlith y drain, yw yr hwn sydd yn gwrando y gair; ac y mae gofal y byd hwn, a thwyll cyfoeth, yn tagu y gair, ac y mae yn myned yn ddiffrwyth.

23 Ond yr hwn a hauwyd yn y tir da, yw yr hwn sydd yn gwrando y gair, ac yn *ei* ddeall; *sef* yr hwn sydd yn ffrwytho, ac yn dwyn peth ei ganfed, arall ei driugeinfed, arall ei ddegfed ar hugain.

24 ¶ Dammeg arall a osododd efe iddynt, gan ddywedyd, Teyrnas nefoedd sydd gyffelyb i ddyn a hauodd had da yn ei faes:

25 A thra yr oedd y dynion yn cysgu, daeth ei elyn ef, ac a hauodd efrau ym mhlith y gwenith, ac a aeth ymaith.

26 Ac wedi i'r eginyn dyfu, a dwyn ffrwyth, yna yr ymddangosodd yr efrau hefyd.

27 A gweision gwr y tŷ a ddaethant, ac a ddywedasant wrtho, Arglwydd, oni hauaist di had da yn dy faes? o ba le gan hynny y mae yr efrau ynddo?

28 Yntau a ddywedodd wrthynt, Y gelyn *ddyn* a wnaeth hyn. A'r gweision a ddywedasant wrtho, A fynni di gan hynny i ni fyned a'u casglu hwynt?

29 Ac efe a ddywedodd, Na fynnaf; rhag i chwi, wrth gasglu yr efrau, ddiwreiddio y gwenith gyd â hwynt.

30 Gadewch i'r ddau gyd-dyfu hyd y cynhauaf: ac yn amser y cynhauaf y dywedaf wrth y medelwyr, Casglwch yn gyntaf yr efrau, a rhwymwch hwynt yn ysgubau i'w *llwyr*-losgi; ond [r] casglwch y gwenith i'm hysgubor.

31 ¶ Dammeg arall a osododd efe iddynt, gan ddywedyd, [s] Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i ronyn o had mwstard, yr hwn a gymmerodd dyn ac a'*i* hauodd yn ei faes.

32 Yr hwn yn wir sydd leiaf o'r holl hadau; ond wedi iddo dyfu, mwyaf un o'r llysiau ydyw, ac y mae efe yn myned yn bren; fel y mae adar y nef yn dyfod, ac yn nythu yn ei gangau ef.

33 ¶ [t] Dammeg arall a lefarodd efe wrthynt, Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i surdoes, yr hwn a gymmerodd gwraig ac a'i cuddiodd mewn tri pheccaid o flawd, hyd oni surodd y cwbl.

34 [u] Hyn oll a lefarodd yr Iesu trwy ddammegion wrth y torfeydd; ac heb ddammeg ni lefarodd efe wrthynt:

35 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedwyd trwy y prophwyd, gan ddywedyd, [x] Agoraf fy ngenau mewn dammegion; mynegaf bethau cuddiedig er pan seiliwyd y byd.

36 ¶ Yna yr anfonodd yr Iesu y torfeydd ymaith, ac yr aeth i'r tŷ: a'i ddisgyblion a ddaethant atto, gan ddywedyd, Eglura i ni ddammeg efrau y maes.

37 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yr hwn sydd yn hau yr had da, yw Mab y dyn;

38 A'r maes yw y byd; a'r had da, hwynt-hwy yw plant y deyrnas; a'r efrau yw [y] plant y drwg;

39 A'r gelyn yr hwn a'u hauodd hwynt, yw diafol; [z] a'r cynhauaf yw diwedd y byd; a'r medelwyr yw yr angelion.

40 Megis gan hynny y cynhullir yr efrau, ac a'u llwyr-losgir yn tân; felly y bydd yn niwedd y byd hwn.

Anno DOMINI 31.

[g] Es. 6. 9. Ezec. 12. 2. Marc 4. 12. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8.
[h] Heb. 5. 11.
[i] pen. 16. 17. Luc 10. 23, 24. Ioan 20. 29.
[k] 1 Petr 1. 10.
[l] Marc 4. 14. Luc 8. 11.
[m] pen. 4. 23.
[n] Es. 58. 2. Ioan 5. 35.
[o] pen. 11. 6.
[p] pen. 19. 23. Marc 10. 23. Luc 18. 24. 1 Tim. 6. 9.
[q] Jer. 4. 3.
[r] pen. 3. 12.
[s] Marc 4. 30. Luc 13. 19.
[t] Luc 13. 21.
[u] Marc 4. 33, 34.
[x] Ps. 78. 2.
[y] Gen. 3. 13. Ioan 8. 44. Act. 13. 10. 1 Ioan 3. 8.
[z] Joel 3. 13. Dat. 14. 15.

Anno DOMINI 31.

41 ‖ Mab y dyn a ddenfyn ei angelion, a hwy a gynhullant allan o'i deyrnas ef yr holl dramgwyddiadau, a'r rhai a wnant anwiredd;

42 Ac a'u bwriant hwy i'r ffwrn dân: [a] yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.

43 [b] Yna y llewyrcha y rhai cyfiawn fel yr haul, yn nheyrnas eu Tad. [c] Yr hwn sydd ganddo glustiau i wrando, gwrandawed.

44 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrnas nefoedd i drysor wedi ei guddio mewn maes; yr hwn wedi i ddyn ei gaffael, a'i cuddiodd, ac o lawenydd am dano, sydd yn myned ymaith, [d] ac yn gwerthu yr hyn oll a fedd, ac [e] yn prynu y maes hwnnw.

45 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrnas nefoedd i farchnattâwr, yn ceisio perlau teg:

46 Yr hwn wedi iddo gaffael un perl gwerthfawr, a aeth *ac* a werthodd gymmaint oll ag a feddai, ac a'i prynodd ef.

47 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrnas nefoedd i rwyd a fwriwyd yn y môr, ac [f] a gasglodd o bob rhyw beth:

48 Yr hon, wedi ei llenwi, a ddygasant i'r làn, ac a eisteddasant, ac a gasglasant y rhai da mewn llestri, ac a fwriasant allan y rhai drwg.

49 Felly y bydd yn niwedd y byd: yr angelion a ânt allan, ac [g] a ddidolant y rhai drwg o blith y rhai cyfiawn;

50 Ac a'u bwriant hwy i'r ffwrn dân: [h] yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.

51 Iesu a ddywedodd wrthynt, A ddarfu i chwi ddeall hyn oll? Hwythau a ddywedasant wrtho, Do, Arglwydd.

52 A dywedodd yntau wrthynt, Am hynny pob ysgrifenydd wedi ei ddysgu i deyrnas nefoedd, sydd debyg i ddyn o berchen tŷ, yr hwn sydd yn dwyn allan o'i drysor, [i] *bethau* newydd a hen.

53 ¶ A bu, wedi i'r Iesu orphen y dammegion hyn, efe a ymadawodd oddi yno.

54 [k] Ac efe a ddaeth i'w wlad ei hun, ac a'u dysgodd hwynt yn eu synagog; fel y synnodd arnynt, ac y dywedasant, O ba le y daeth y doethineb hwn, a'r gweithredoedd nerthol i'r *dyn* hwn?

55 [l] Onid hwn yw mab y saer? onid Mair y gelwir ei fam ef? a Iago, a Joses, a Simon, a Judas, [m] ei frodyr ef?

56 Ac onid yw ei chwïorydd ef oll gyd â ni? o ba le gan hynny y mae gan hwn y pethau hyn oll?

57 A hwy [n] a rwystrwyd ynddo ef. A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, [o] Nid yw prophwyd heb anrhydedd, ond yn ei wlad ei hun, ac yn ei dŷ ei hun.

58 Ac [p] ni wnaeth efe nemmawr o weithredoedd nerthol yno, oblegid eu hanghrediniaeth hwynt.

PENNOD XIV.

1 *Tyb Herod am Grist.* 3 *Carchar Ioan, a'i ddihenydd.* 13 *Yr Iesu yn ymado i le anial;* 15 *lle y mae efe yn porthi pùm mil o bobl â phùm torth, ac â dau bysgodyn:* 22 *yn rhodio ar y môr at ei ddisgyblion;* 34 *ac wedi tirio yn Gennesaret, yn iachâu y cleifion a gyffyrddai âg ymyl ei wisg ef.*

YPRYD hwnnw y clybu [a] Herod y tetrarch sôn am yr Iesu.

Dechreu A.D. 32.

2 Ac efe a ddywedodd wrth ei weision, Hwn yw Ioan Fedyddiwr: efe a gyfododd o feirw, ac am hynny y mae nerthoedd yn gweithio ynddo ef.

3 ¶ [b] Canys Herod a ddaliasai Ioan, ac a'i rhwymasai, ac a'*i* dodasai yng ngharchar, oblegid Herodias, gwraig Phylip ei frawd ef.

A.D. 30.

4 Canys Ioan a ddywedodd wrtho, [c] Nid ‖ cyfreithlawn i ti ei chael hi.

5 Ac efe yn ewyllysio ei roddi ef i farwolaeth, a ofnodd y dyrfa; [d] canys hwy a'i cymmerent ef megis prophwyd.

6 Eithr pan gadwyd dydd genedigaeth Herod, y dawnsiodd merch Herodias †ger eu bron hwy, ac a ryngodd fodd Herod.

7 O ba herwydd efe a addawodd, trwy lw, roddi iddi beth bynnag a ofynai.

8 A hithau, wedi ei rhag-ddysgu gan ei mam, a ddywedodd, Dyro i mi yma ben Ioan Fedyddiwr mewn dysgl.

9 A'r brenhin a fu drist ganddo: eithr o herwydd y llw, a'r rhai a eisteddent gyd âg ef wrth y ford, efe a orchymynodd *ei* roi *ef iddi.*

10 Ac efe a anfonodd ac a dorrodd ben Ioan yn y carchar.

11 A dygpwyd ei ben ef mewn dysgl, ac a'i rhoddwyd i'r llangces: a hi a'*i* dug *ef* i'w mam.

12 A'i ddisgyblion ef a ddaethant ac a gymmerasant ei gorph ef, ac a'i cladd-asant: ac a aethant ac a fynegasant i'r Iesu.

13 ¶ [e] A phan glybu yr Iesu, efe a ymadawodd oddi yno mewn llong, i anghyfanneddle o'r naill du: ac wedi

A.D. 32.

Anno DOMINI 31.

[a] pen. 8. 12.
[b] Dan. 12. 3. 1 Cor. 15. 42.
[c] ad. 9.
[d] Phil. 3. 7, 8.
[e] Es. 55. 1. Dat. 3. 18.
[f] pen. 22. 10.
[g] pen. 25. 32.
[h] ad. 42.
[i] Can. 7. 13.
[k] pen. 2. 23. Marc 6. 1. Luc 4. 16, 23.
[l] Marc 6. 3. Ioan 6. 42.
[m] pen. 12. 46.
[n] pen. 11. 6.
[o] Marc 6. 4. Luc 4. 24. Ioan 4. 44.
[p] Marc 6. 5, 6.
[a] Marc 6. 14. Luc 9. 7.
[b] Luc 3. 19, 20.
[c] Lef. 18. 16. a 20. 21.
‖ *rhydd.*
[d] pen. 21. 26. Luc 20. 6.
† Gr. *yn y canol.*
[e] pen. 12. 15. Marc 6. 32. Luc 9. 10.

Anno DOMINI 32.

clywed o'r torfeydd, hwy a'i canlynasant ef ar draed allan o'r dinasoedd.

14 A'r Iesu a aeth allan, ac a welodd ‖ dyrfa fawr, ac [f] a dosturiodd wrthynt, ac efe a iachâodd eu cleifion hwynt.

15 ¶ [g] Ac wedi ei myned hi yn hwyr, daeth ei ddisgyblion atto, gan ddywedyd, Y lle sydd anghyfannedd, a'r awr a aeth weithian heibio: gollwng y dyrfa ymaith, fel yr elont i'r pentrefi, ac y prynont iddynt fwyd.

16 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid iddynt fyned ymaith: rhoddwch chwi iddynt beth i'w fwytta.

17 A hwy a ddywedasant wrtho, Nid oes gennym ni yma ond pùm torth, a dau bysgodyn.

18 Ac efe a ddywedodd, Dygwch hwynt yma i mi.

19 Ac wedi gorchymyn i'r torfeydd eistedd ar y gwelltglas, a chymmeryd y pùm torth, a'r ddau bysgodyn, efe a edrychodd i fynu tu a'r nef, ac [h] a fendithiodd, ac a dorrodd; ac a roddes y torthau i'r disgyblion, a'r disgyblion i'r torfeydd.

20 A hwynt oll a fwyttasant, ac a gawsant eu digon: ac a godasant o'r briw-fwyd oedd y'ngweddill, ddeuddeg basgedaid yn llawn.

21 A'r rhai a fwyttasent oedd yng nghylch pum mil o wyr, heb law gwragedd a phlant.

22 ¶ Ac yn y fan y gyrrodd yr Iesu ei ddisgyblion i fyned i'r llong, ac i fyned i'r làn arall o'i flaen ef, tra fyddai efe yn gollwng y torfeydd ymaith.

23 [i] Ac wedi iddo ollwng y torfeydd ymaith, efe a esgynodd i'r mynydd wrtho ei hun, i weddïo: [k] ac wedi ei hwyrhâu hi, yr oedd efe yno yn unig.

24 A'r llong oedd weithian y'nghanol y môr, yn drallodus gan donnau: canys gwynt gwrthwynebus ydoedd.

25 Ac yn y bedwaredd wylfa o'r nos yr aeth yr Iesu attynt, gan rodio ar y môr.

26 A phan welodd y disgyblion ef yn rhodio ar y môr, dychrynasant, gan ddywedyd, Drychiolaeth ydyw. A hwy a waeddasant rhag ofn.

27 Ac yn y man y llefarodd yr Iesu wrthynt, gan ddywedyd, Cymmerwch gysur: myfi ydyw; nac ofnwch.

28 A Phetr a'i hattebodd, ac a ddywedodd, O Arglwydd, os tydi yw, arch i mi ddyfod attat ar y dyfroedd.

29 Ac efe a ddywedodd, Tyred. Ac wedi i Petr ddisgyn o'r llong, efe a rodiodd ar y dyfroedd, i ddyfod at yr Iesu.

30 Ond pan welodd efe y gwynt yn gryf, efe a ofnodd: a phan ddechreuodd suddo, efe a lefodd, gan ddywedyd, Arglwydd, cadw fi.

31 Ac yn y man yr estynodd yr Iesu *ei* law, ac a ymaflodd ynddo ef, ac a ddywedodd wrtho, Tydi o ychydig ffydd, paham y petrusaist?

32 A phan aethant hwy i mewn i'r llong, peidiodd y gwynt.

33 A daeth y rhai oedd yn y llong, ac a'i haddolasant ef, gan ddywedyd, Yn wir Mab Duw ydwyt ti.

34 ¶ [l] Ac wedi iddynt fyned trosodd, hwy a ddaethant i dir Gennesaret.

35 A phan adnabu gwŷr y fan honno ef, hwy a anfonasant i'r holl wlad honno o amgylch, ac a ddygasant atto y rhai oll oedd mewn anhwyl:

36 Ac a attolygasant iddo gael cyffwrdd yn unig âg ymyl ei wisg ef: a [m] chynnifer ag a gyffyrddodd, a iachâwyd.

PENNOD XV.

3 Crist yn argyhoeddi yr ysgrifenyddion a'r Phariseaid, am dorri gorchymynion Duw trwy eu traddodiadau eu hunain: 11 yn dysgu nad yw y peth sydd yn myned i mewn i'r genau yn halogi dyn: 21 yn iachâu merch y wraig o Canaan, 30 a thorfoedd eraill lawer: 32 ac â saith dorth, ac ychydig bysgod bychain, yn porthi pedair mil o wŷr, heb law gwragedd a phlant.

YNA yr ysgrifenyddion a'r Phariseaid, y rhai oedd o Jerusalem, [a] a ddaethant at yr Iesu, gan ddywedyd,

2 Paham y mae dy ddisgyblion di yn troseddu traddodiad yr hynafiaid? canys nid ydynt yn golchi eu dwylaw pan fwyttäont fara.

3 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, A phaham yr ydych chwi yn troseddu gorchymyn Duw trwy eich traddodiad chwi?

4 Canys Duw a orchymynodd, gan ddywedyd, [b] Anrhydedda dy dad a'th fam: [c] a'r hwn a felldithio dad neu fam, lladder ef yn farw.

5 Eithr yr ydych chwi yn dywedyd, Pwy bynnag a ddywedo wrth *ei* dad neu *ei* fam, [d] Rhodd *yw* pa beth bynnag y ceit lês oddi wrthyf fi, ac ni anrhydeddo ei dad neu ei fam, *difai fydd.*

6 Ac fel hyn y gwnaethoch orchymyn Duw yn ddirym trwy eich traddodiad eich hun.

Anno DOMINI 32.

‖ *bobl lawer.*

[f] pen. 9. 36.

[g] Marc 6. 35. Luc 9. 12. Ioan 6. 5.

[h] pen. 15. 36.

[i] Marc 6. 46.

[k] Ioan 6. 16.

[l] Marc 6. 53.

[m] pen. 9. 20. Marc 3. 10. Luc 6. 19. Act. 19. 12.

[a] Marc 7. 1.

[b] Exod. 20. 12. Deut. 5. 16. Eph. 6. 2.

[c] Exod. 21. 17. Lef. 20. 9. Diar. 20. 20.

[d] Marc 7. 11, 12.

Anno DOMINI 32.

7 [e] *O* ragrithwyr, da y prophwydodd ‖ Esaias am danoch chwi, gan ddywedyd,

8 [f] Nesâu y mae y bobl hyn attaf â'u genau, a'm hanrhydeddu â'u gwefusau; a'u calon sydd bell oddi wrthyf.

9 Eithr yn ofer y'm hanrhydeddant i, [g] gan ddysgu gorchymynion dynion yn ddysgeidiaeth.

10 ¶ [h] Ac wedi iddo alw y dyrfa atto, efe a ddywedodd wrthynt, Clywch a deallwch.

11 [i] Nid yr hyn sydd yn myned i mewn i'r genau, sydd yn halogi dyn; ond yr hyn sydd yn dyfod allan o'r genau, hynny sydd yn halogi dyn.

12 Yna y daeth ei ddisgyblion atto, ac a ddywedasant wrtho, A wyddost ti ymrwystro o'r Phariseaid wrth glywed yr ymadrodd hwn?

13 Ac yntau a attebodd ac a ddywedodd, [k] Pob planhigyn yr hwn nis plannodd fy Nhad nefol, a ddiwreiddir.

14 Gadewch iddynt: [l] tywysogion deillion i'r deillion ydynt. Ac os y dall a dywys y dall, y ddau a syrthiant yn y ffos.

15 [m] A Phetr a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Eglura i ni y ddammeg hon.

16 A dywedodd yr Iesu, [n] A ydych chwithau etto heb ddeall?

17 Onid ydych chwi yn deall etto, fod [o] yr hyn oll sydd yn myned i mewn i'r genau, yn cilio i'r bola, ac y bwrir ef allan i'r geudy.

18 Eithr [p] y pethau a ddeuant allan o'r genau, sydd yn dyfod allan o'r galon; a'*r pethau* hynny a halogant ddyn.

19 [q] Canys o'r galon y mae meddyliau drwg yn dyfod allan, lladdiadau, torrpriodasau, godinebau, lladradau, camdystiolaethau, cablau:

20 Dyma y pethau sydd yn halogi dyn: eithr bwytta â dwylaw heb olchi, ni haloga ddyn.

21 ¶ [r] A'r Iesu a aeth oddi yno, ac a giliodd i dueddau Tyrus a Sidon.

22 Ac wele, gwraig o Canaan a ddaeth o'r parthau hynny, ac a lefodd, gan ddywedyd wrtho, Trugarhâ wrthyf, O Arglwydd, Fab Dafydd: y mae fy merch yn ddrwg ei hwyl gan gythraul.

23 Eithr nid attebodd efe iddi *un* gair. A daeth ei ddisgyblion atto, ac a attolygasant iddo, gan ddywedyd, Gollwng hi ymaith; canys y mae hi yn llefain ar ein hol.

24 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, [s] Ni'm danfonwyd i ond at ddefaid colledig tŷ Israel.

25 Ond hi a ddaeth, ac a'i haddolodd ef, gan ddywedyd, Arglwydd, cymmorth fi.

26 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, Nid da cymmeryd bara y plant, a'i fwrw i'r cwn.

27 Hithau a ddywedodd, Gwir *yw*, Arglwydd: canys y mae y cwn yn bwytta o'r briwsion sydd yn syrthio oddi ar fwrdd eu harglwyddi.

28 Yna yr attebodd yr Iesu, ac a ddywedodd wrthi, Ha wraig, mawr *yw* dy ffydd: bydded i ti fel yr wyt yn ewyllysio. A'i merch a iachâwyd o'r awr honno allan.

29 ¶ [t] A'r Iesu a aeth oddi yno, ac a ddaeth ger llaw môr Galilea; ac a esgynodd i'r mynydd, ac a eisteddodd yno.

30 A daeth atto dorfeydd lawer, a chanddynt gyd â hwynt [u] gloffion, deillion, mudion, anafusion, ac eraill lawer: a hwy a'u bwriasant i lawr wrth draed yr Iesu, ac efe a'u hiachâodd hwynt:

31 Fel y rhyfeddodd y torfeydd, wrth weled y mudion yn llefaru, y rhai anafus yn iach, y cloffion yn rhodio, a'r deillion yn gweled: a hwy a ogoneddasant Dduw Israel.

32 ¶ [x] A galwodd yr Iesu ei ddisgyblion atto, ac a ddywedodd, Yr ydwyf yn tosturio wrth y dyrfa; canys y maent yn aros gyd â mi dridiau weithian, ac nid oes ganddynt ddim i'w fwytta: ac nid ydwyf yn ewyllysio eu gollwng hwynt ymaith ar eu cythlwng, rhag eu llewygu ar y ffordd.

33 A'i ddisgyblion a ddywedent wrtho, O ba le y caem ni gymmaint o fara yn y diffaethwch, fel y digonid tyrfa gymmaint?

34 A'r Iesu a ddywedai wrthynt, Pa sawl torth sydd gennych? A hwy a ddywedasant, Saith, ac ychydig bysgod bychain.

35 Ac efe a orchymynodd i'r torfeydd eistedd ar y ddaear.

36 A [y] chan gymmeryd y saith dorth, a'r pysgod, a [z] diolch, efe a'*u* torrodd, ac a'*u* rhoddodd i'r ddisgyblion, a'r disgyblion i'r dyrfa.

37 A hwy oll a fwyttasant, ac a gawsant eu digon: ac a godasant o'r briwfwyd oedd y'ngweddill saith fasgedaid yn llawn.

Anno DOMINI 32.

[e] Marc 7. 6. ‖ *Esaiah.*
[f] Es. 29. 13. Ezec. 33. 31.
[g] Col. 2. 18—22.
[h] Marc 7. 14.
[i] Act. 10. 15. Rhuf. 14. 17, 20. Tit. 1. 15.
[k] Ioan 15. 2.
[l] pen. 23. 16. Luc 6. 39.
[m] Marc 7. 17.
[n] pen. 16. 9.
[o] 1 Cor. 6. 13.
[p] Iago 3. 6.
[q] Gen. 6. 5 a 8. 21. Diar. 6. 14. Jer. 17. 9.
[r] Marc 7. 24.
[s] pen. 10. 5, 6. Act. 13. 46. Rhuf. 15. 8.
[t] Marc 7. 31.
[u] Es. 35. 5, 6. pen. 11. 5. Luc 7. 22.
[x] Marc 8. 1.
[y] pen. 14. 19.
[z] 1 Sam. 9. 13. Luc 22. 19.

38 A'r rhai a fwyttasant oedd bedair mil o wŷr, heb law gwragedd a phlant.

39 [a] Ac wedi iddo ollwng y torfeydd ymaith, efe a aeth i long, ac a ddaeth i barthau Magdala.

PENNOD XVI.

1 *Y Phariseaid yn gofyn arwydd.* 6 *Iesu yn rhybuddio ei ddisgyblion am lefain y Phariseaid a'r Saduceaid.* 13 *Tyb y bobl am Grist,* 16 *a chyffes Petr am dano.* 21 *Iesu yn rhag-fynegi ei farwolaeth:* 23 *yn ceryddu Petr am ei gynghori i'r gwrthwyneb;* 24 *ac yn rhybuddio y sawl a fynnent ei ganlyn ef, i ddwyn y groes.*

A [a] wedi i'r Phariseaid a'r Saduceaid ddyfod atto, a'i demtio, hwy a attolygasant iddo ddangos iddynt arwydd o'r nef.

2 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Pan fyddo yr hwyr, y dywedwch, Tywydd têg; canys y mae yr wybr yn goch.

3 A'r bore, Heddyw dryccin; canys y mae yr wybr yn goch ac yn bruddaidd. O ragrithwyr, chwi a fedrwch ddeall wyneb yr wybren; ac oni fedrwch arwyddion yr amserau?

4 [b] Y mae cenhedlaeth ddrwg a godinebus yn ceisio arwydd; ac arwydd nis rhoddir iddi, ond arwydd y prophwyd Jonas. Ac efe a'u gadawodd hwynt, ac a aeth ymaith.

5 Ac [c] wedi dyfod ei ddisgyblion ef i'r làn arall, hwy a ollyngasent dros gôf gymmeryd bara *ganddynt.*

6 ¶ A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, [d] Edrychwch ac ymogelwch rhag surdoes y Phariseaid a'r Saduceaid.

7 A hwy a ymresymmasant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, *Hyn sydd* am na chymmerasom fara *gennym.*

8 A'r Iesu yn gwybod, a ddywedodd wrthynt, Chwychwi o ychydig ffydd, paham yr ydych yn ymresymmu yn eich plith eich hunain, am na chymmerasoch fara *gyd â chwi?*

9 Onid ydych chwi yn deall etto, nac yn cofio [e] pùm torth y pùm mil, a pha sawl basgedaid a gymmerasoch i fynu?

10 [f] Na saith dorth y pedair mil, a pha sawl cawellaid a gymmerasoch i fynu?

11 Pa fodd nad ydych yn deall, nad am fara y dywedais wrthych, ar ymogelyd rhag surdoes y Phariseaid a'r Saduceaid?

12 Yna y deallasant na ddywedasai efe am ymogelyd rhag surdoes bara, ond rhag athrawiaeth y Phariseaid a'r Saduceaid.

13 ¶ Ac wedi dyfod yr Iesu i dueddau Cesarea Philippi, efe a ofynodd i'w ddisgyblion, gan ddywedyd, [g] Pwy y mae dynion yn dywedyd fy mod i, Mab y dyn?

14 A hwy a ddywedasant, [h] Rhai, *mai* Ioan Fedyddiwr, a rhai, *mai* Elïas, ac eraill, *mai* Jeremïas, neu un o'r prophwydi.

15 Efe a ddywedodd wrthynt, Ond pwy meddwch chwi ydwyf fi?

16 A Simon Petr a attebodd ac a ddywedodd, [i] Ti yw y Crist, Mab y Duw byw.

17 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd wrtho, Gwŷn dy fyd di, Simon mab Jona: canys nid cig a gwaed a ddatguddiodd *hyn* i ti, ond [k] fy Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd.

18 Ac yr ydwyf finnau yn dywedyd i ti, mai [l] ti yw Petr, ac [m] ar y graig hon yr adeiladaf fy eglwys; a phyrth uffern nis gorchfygant hi.

19 A [n] rhoddaf i ti agoriadau teyrnas nefoedd: a pha beth bynnag a rwymech ar y ddaear, a fydd rhwymedig yn y nefoedd; a pha beth bynnag a ryddhâech ar y ddaear, a fydd wedi ei ryddhâu yn y nefoedd.

20 [o] Yna y gorchymynodd efe i'w ddisgyblion, na ddywedent i neb mai efe oedd Iesu Grist.

21 ¶ O hynny allan y dechreuodd yr Iesu [p] ddangos i'w ddisgyblion fod yn rhaid iddo fyned i Jerusalem, a dioddef llawer gan yr henuriaid, a'r arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a'i ladd, a chyfodi y trydydd dydd.

22 A Phetr, wedi ei gymmeryd ef atto, a ddechreuodd ei geryddu ef, gan ddywedyd, Arglwydd, trugarhâ wrthyt dy hun; nis bydd hyn i ti.

23 Ac efe a drodd, ac a ddywedodd wrth Petr, [q] Dos yn fy ol i, Satan: rhwystr ydwyt ti i mi: am nad ydwyt yn synied y pethau sydd o Dduw, ond y pethau sydd o ddynion.

24 ¶ [r] Yna y dywedodd yr Iesu wrth ei ddisgyblion, Os myn neb ddyfod ar fy ol i, ymwaded âg ef ei hun, a chyfoded ei groes, a chanlyned fi.

25 Canys [s] pwy bynnag a ewyllysio gadw ei fywyd, a'i cyll: a phwy bynnag a gollo ei fywyd o'm plegid i, a'i caiff.

26 Canys pa lesâd i ddyn, os ynnill efe yr holl fyd, a cholli ei enaid ei hun? neu [t] pa beth a rydd dyn yn gyfnewid am ei enaid?

Anno DOMINI 32.

[a] Marc 8. 10.

[a] pen. 12. 38. Marc 8. 11. Luc 12. 54.

[b] pen. 12. 39.

[c] Marc 8. 14.

[d] Luc 12. 1.

[e] pen. 14. 17. Ioan 6. 9.

[f] pen. 15. 34.

Anno DOMINI 32.

[g] Marc 8. 27. Luc 9. 18.

[h] pen. 14. 2. Luc 9. 7, 8, 9.

[i] Ioan 6. 69. a 11. 27. Act. 8. 37. a 9. 20. 1 Ioan 4. 15. a 5. 5.

[k] 1 Cor. 2. 10.

[l] Ioan 1. 42.

[m] Eph. 2. 20. Dat. 21. 14.

[n] pen. 18. 18. Ioan 20. 23.

[o] pen. 17. 9. Marc 8. 30. Luc 9. 21.

[p] pen. 20. 17. Marc 9. 31. a 10. 33. Luc 18. 31. a 24. 7.

[q] Edrych 2 Sam. 19. 22.

[r] pen. 10. 38. Marc 8. 34. Luc 9. 23. a 14. 27.

[s] Luc 17. 33. Ioan 12. 25.

[t] Ps. 49. 7, 8.

27 Canys [u] Mab y dyn a ddaw yng ngogoniant ei Dad [x] gyd â'i angelion; [y] ac yna y rhydd efe i bawb yn ol ei weithred.

28 Yn wir y dywedaf wrthych, [z] Y mae rhai o'r sawl sydd yn sefyll yma, a'r ni phrofant angau, hyd oni welont Fab y dyn yn dyfod yn ei frenhiniaeth.

PENNOD XVII.

1 *Gwedd-newidiad Crist.* 14 *Y mae efe yn iachâu y lloerig;* 22 *yn rhag-fynegi ei ddioddefaint;* 24 *ac yn talu teyrnged.*

AC [a] ar ol chwe diwrnod, y cymmerodd yr Iesu Petr, ac Iago, ac Ioan ei frawd, ac a'u dug hwy i fynydd uchel o'r neilldu.

2 A gwedd-newidiwyd ef ger eu bron hwy: a'i wyneb a ddisgleiriodd fel yr haul, a'i ddillad oedd cyn wynned a'r goleuni.

3 Ac wele, Moses ac Elïas a ymddangosodd iddynt, yn ymddiddan âg ef.

4 A Phetr a attebodd ac a ddywedodd wrth yr Iesu, O Arglwydd, da yw i ni fod yma: os ewyllysi, gwnawn yma dair pabell; un i ti, ac un i Moses, ac un i Elïas.

5 [b] Ac efe etto yn llefaru, wele, cwmmwl goleu a'u cysgododd hwynt: ac wele, lef o'r cwmmwl, yn dywedyd, [c] Hwn yw fy anwyl Fab, [d] yn yr hwn y'm boddlonwyd: [e] gwrandewch arno ef.

6 A phan glybu y disgyblion *hynny*, hwy a syrthiasant ar eu hwyneb, ac a ofnasant yn ddirfawr.

7 A daeth yr Iesu, ac [f] a gyffyrddodd â hwynt, ac a ddywedodd, Cyfodwch, ac nac ofnwch.

8 Ac wedi iddynt ddyrchafu eu llygaid, ni welsant neb ond yr Iesu yn unig.

9 Ac fel yr oeddynt yn disgyn o'r mynydd, [g] gorchymynodd yr Iesu iddynt, gan ddywedyd, Na ddywedwch y weledigaeth i neb, hyd oni adgyfodo Mab y dyn o feirw.

10 A'i ddisgyblion a ofynasant iddo, gan ddywedyd, [h] Paham gan hynny y mae yr ysgrifenyddion yn dywedyd, fod yn rhaid dyfod o Elïas yn gyntaf?

11 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Elïas yn wir a ddaw yn gyntaf, ac [i] a edfryd bob peth.

12 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, ddyfod o Elïas eisoes; ac nad adnabuant hwy ef, ond gwneuthur o honynt iddo beth bynnag a fynnasant: felly y bydd hefyd i Fab y dyn ddioddef ganddynt hwy.

13 Yna y deallodd y disgyblion mai am Ioan Fedyddiwr y dywedasai efe wrthynt.

14 ¶ [k] Ac wedi eu dyfod hwy at y dyrfa, daeth atto *ryw* ddyn, *ac* a ostyngodd iddo ar ei liniau,

15 Ac a ddywedodd, Arglwydd, trugarhâ wrth fy mab, oblegid y mae efe yn lloerig, ac yn flin arno: canys y mae efe yn syrthio yn y tân yn fynych, ac yn y dwfr yn fynych.

16 Ac mi a'i dygais ef at dy ddisgyblion di, ac ni allent hwy ei iachâu ef.

17 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd, O genhedlaeth anffyddlawn a throfäus, pa hyd y byddaf gyd â chwi? pa hyd y dioddefaf chwi? dygwch ef yma attaf fi.

18 A'r Iesu a geryddodd y cythraul; ac efe a aeth allan o hono: a'r bachgen a iachâwyd o'r awr honno.

19 Yna y daeth y disgyblion at yr Iesu o'r neilldu, ac y dywedasant, Paham nad allem ni ei fwrw ef allan?

20 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Oblegid eich anghrediniaeth: canys yn wir y dywedaf i chwi, [l] Pe bai gennych ffydd megis gronyn o had mwstard, chwi a ddywedech wrth y mynydd hwn, Symmud oddi yma draw, ac efe a symmudai; ac ni bydd dim ammhosibl i chwi.

21 Eithr nid â y rhywogaeth hyn allan, ond trwy weddi ac ympryd.

22 ¶ [m] Ac fel yr oeddynt hwy yn aros yn Galilea, dywedodd yr Iesu wrthynt, Mab y dyn a draddodir i ddwylaw dynion:

23 A hwy a'i lladdant, a'r trydydd dydd y cyfyd efe. A hwy a aethant yn drist iawn.

24 ¶ [n] Ac wedi dyfod o honynt i Capernaum, y rhai oedd yn derbyn ‖ *arian* y deyrnged a ddaethant at Petr, ac a ddywedasant, Onid yw eich athraw chwi yn talu teyrnged?

25 Yntau a ddywedodd, Ydyw. Ac wedi ei ddyfod ef i'r tŷ, yr Iesu a achubodd ei flaen ef, gan ddywedyd, Beth yr wyt ti yn ei dybied, Simon? gan bwy y cymmer brenhinoedd y ddaear deyrnged neu dreth? gan eu plant eu hun, ynte gan estroniaid?

26 Petr a ddywedodd wrtho, Gan estroniaid. Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Gan hynny y mae y plant yn rhyddion.

27 Er hynny, rhag i ni eu rhwystro

Anno DOMINI 32.

[u] pen. 26. 64. Marc 8. 38.
[x] Zech. 14. 5. pen. 25. 31. Judas 14.
[y] Job 34. 11. Ps. 62. 12. Rhuf. 2. 6. Dat. 2. 23.
[z] Marc 9. 1. Luc 9. 27.
[a] Marc 9. 2. Luc 9. 28.
[b] 2 Petr 1. 17.
[c] pen. 3. 17. Marc 1. 11. Luc 3. 22.
[d] Es. 42. 1.
[e] Deut. 18. 19. Act. 3. 23.
[f] Dan. 8. 18. a 9. 21. a 10. 10, 18.
[g] pen. 16. 20.
[h] Mal. 4. 5. pen. 11. 14. Marc 9. 11.
[i] Luc 1. 16, 17. Act. 3. 21.

Anno DOMINI 32.

[k] Marc 9. 14. Luc 9. 37.
[l] pen. 21. 21. Marc 11. 23. Luc 17. 6. 1 Cor. 12. 9. a 13. 2.
[m] pen. 16. 21. a 20. 17. Marc 8. 31. a 9. 30. a 10. 33. Luc 9. 22, 44. a 18. 31.
[n] Marc 9. 33.
‖ A elwir yn y Groegiaith, *didrachma:* Gwel Exod. 30. 13. a 38. 26.

Anno DOMINI 32.

hwy, dos i'r môr, a bwrw fach, a chymmer y pysgodyn a ddêl i fynu yn gyntaf; ac wedi i ti agoryd ei safn, ti a gei ‖ ddarn o arian: cymmer hwnnw, a dyro iddynt drosof fi a thithau.

‖ Neu, *stater.*

PENNOD XVIII.

1 *Crist yn rhybuddio ei ddisgyblion i fod yn ostyngedig ac yn ddiniwed; 7 i ochelyd rhwystrau, ac na ddirmygent y rhai bychain:* 15 *yn dysgu pa fodd y mae i ni ymddwyn tu ag at ein brodyr, pan wnelont i'n herbyn;* 21 *a pha sawl gwaith y maddeuwn iddynt:* 23 *yr hyn beth y mae yn ei osod allan trwy ddammeg y brenhin a gymmerai gyfrif gan ei weision,* 32 *ac a gospodd yr hwn ni wnaethai drugaredd â'i gydymmaith.*

AR [a] yr awr honno y daeth y disgyblion at yr Iesu, gan ddywedyd, Pwy sydd fwyaf yn nheyrnas nefoedd?

2 A'r Iesu a alwodd atto fachgennyn, ac a'i gosododd yn eu canol hwynt;

3 Ac a ddywedodd, Yn wir y dywedaf i chwi, [b] Oddi eithr eich troi chwi, a'ch gwneuthur fel plant bychain, nid ewch chwi ddim i mewn i deyrnas nefoedd.

4 Pwy bynnag gan hynny a'i gostyngo ei hunan fel y bachgennyn hwn, hwnnw yw y mwyaf yn nheyrnas nefoedd.

5 A [c] phwy bynnag a dderbynio gyfryw fachgennyn yn fy enw i, a'm derbyn i.

6 [d] A phwy bynnag a rwystro un o'r rhai bychain hyn a gredant ynof fi, da fyddai iddo pe crogid maen melin am ei wddf, a'i foddi yn eigion y môr.

7 ¶ Gwae y byd oblegid rhwystrau: canys [e] anghenrhaid yw dyfod rhwystrau; er hynny [f] gwae y dyn hwnnw trwy yr hwn y daw y rhwystr.

8 [g] Am hynny os dy law neu dy droed a'th rwystra, tòr hwynt ymaith, a thafl oddi wrthyt: gwell yw i ti fyned i mewn i'r bywyd yn gloff, neu yn anafus, nag â chennyt ddwy law, neu ddau droed, dy daflu i'r tân tragywyddol.

9 Ac os dy lygad a'th rwystra, tỳn ef allan, a thafl oddi wrthyt: gwell yw i ti yn un-llygeidiog fyned i mewn i'r bywyd, nag â dau lygad gennyt dy daflu i dân uffern.

10 Edrychwch na ddirmygoch yr un o'r rhai bychain hyn: canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, fod [h] eu hangelion hwy yn y nefoedd, bob amser yn gweled wyneb fy Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd.

11 [i] Canys daeth Mab y dyn i gadw yr hyn a gollasid.

12 [k] Beth dybygwch chwi? O bydd gan ddyn gant o ddefaid, a myned o un o honynt ar ‖ ddisberod; oni âd efe yr amyn un cant, a myned i'r mynyddoedd, a cheisio yr hon a aeth ar ddisberod?

13 Ac os bydd *iddo* ei chael hi, yn wir meddaf i chwi, y mae yn llawenhâu am honno mwy nag am yr amyn un cant y rhai nid aethant ar ddisberod.

14 Felly nid yw ewyllys eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd, gyfrgolli yr un o'r rhai bychain hyn.

15 ¶ [l] Ac os pecha dy frawd i'th erbyn, dos, ac argyhoedda ef rhyngot ti ac ef ei hun. Os efe a wrendy arnat, [m] ti a ynnillaist dy frawd.

16 Ac os efe ni wrendy, cymmer gyd â thi etto un neu ddau, fel [n] y'ngenau dau neu dri o dystion y byddo pob gair yn safadwy.

17 Ac os efe ni wrendy arnynt hwy, dywed i'r eglwys: ac os efe ni wrendy ar yr eglwys chwaith, bydded ef i ti megis [o] yr ‖ ethnig a'r publican.

18 Yn wir meddaf i chwi, [p] Pa bethau bynnag a rwymoch ar y ddaear, fyddant wedi eu rhwymo yn y nef: a pha bethau bynnag a ryddhâoch ar y ddaear, a fyddant wedi eu rhyddhâu yn y nef.

19 Trachefn meddaf i chwi, Os cydsynia dau o honoch ar y ddaear am ddim oll, beth bynnag a'r a ofynant, [q] efe a wneir iddynt gan fy Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd.

20 Canys lle mae dau neu dri wedi ymgynnull yn fy enw i, yno yr ydwyf yn eu canol hwynt.

21 ¶ Yna y daeth Petr atto ef, ac a ddywedodd, Arglwydd, pa sawl gwaith y pecha fy mrawd i'm herbyn, ac y maddeuaf iddo? [r] ai hyd seithwaith?

22 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Nid ydwyf yn dywedyd wrthyt, Hyd seithwaith: [s] ond, Hyd ddengwaith a thriugain seithwaith.

23 ¶ Am hynny y cyffelybir teyrnas nefoedd i ryw frenhin a fynnai gael cyfrif gan ei weision.

24 A phan ddechreuodd gyfrif, fe a ddygwyd atto un a oedd yn ei ddyled ef o ddeng mil o dalentau.

25 A chan nad oedd ganddo *ddim* i dalu, gorchymynodd ei arglwydd ei werthu ef, a'i wraig, a'i blant, a chwbl a'r a feddai, a thalu *y ddyled.*

26 A'r gwas a syrthiodd i lawr, ac a'i haddolodd ef, gan ddywedyd, Arglwydd, bydd ymarhöus wrthyf, a mi a dalaf i ti y cwbl oll.

Anno DOMINI 32.

‖ *goll.*

[a] Marc 9. 33. Luc 9. 46. a 22. 24.

[b] Ps. 131. 2. pen. 19. 14. Marc 10. 14. 1 Cor. 14. 20. 1 Petr 2. 2.

[c] pen. 10. 42.

[d] Marc 9. 42. Luc 17. 1, 2.

[e] 1 Cor. 11. 19.

[f] pen. 26. 24.

[g] pen. 5. 29, 30. Marc 9. 43, 45.

[h] Ps. 34. 7. Zech. 13. 7. Heb. 1. 14.

[i] Luc 19. 10.

[k] Luc 15. 4.

[l] Lef. 19. 17. Luc 17. 3.

[m] Iago 5. 20. 1 Petr 3. 1.

[n] Deut. 19. 15. Ioan 8. 17. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.

[o] Rhuf. 16. 17. 1 Cor. 5. 9. ‖ *anghredadyn.*

[p] pen. 16. 19. Ioan 20. 23. 1 Cor. 5. 4.

[q] 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.

[r] Luc 17. 4.

[s] pen. 6. 14. Marc 11. 25. Col. 3. 13.

Anno DOMINI 32.

27 Ac arglwydd y gwas hwnnw a dosturiodd *wrtho*, ac a'i gollyngodd, ac a faddeuodd iddo y ddyled.

28 Ac wedi myned o'r gwas hwnnw allan, efe a gafodd un o'i gyd-weision yr hwn oedd yn ei ddyled ef o gàn ceiniog: ac efe a ymaflodd ynddo, ac a'*i* llindagodd, gan ddywedyd, Tâl i mi yr hyn sydd ddyledus arnat.

29 Yna y syrthiodd ei gyd-was wrth ei draed ef, ac a ymbiliodd âg ef, gan ddywedyd, Bydd ymarhöus wrthyf, a mi a dalaf i ti y cwbl oll.

30 Ac nis gwnai efe: ond myned a'i fwrw ef y'ngharchar, hyd oni thalai yr hyn oedd ddyledus.

31 A phan welodd ei gyd-weision y pethau a wnelsid, bu ddrwg dros ben ganddynt: a hwy a ddaethant ac a fynegasant i'w harglwydd yr holl bethau a fuasai.

32 Yna ei arglwydd, wedi ei alw ef atto, a ddywedodd wrtho, Ha was drwg, maddeuais i ti yr holl ddyled honno, am i ti ymbil â mi:

33 Ac oni ddylesit tithau drugarhâu wrth dy gyd-was, megis y trugarhêais innau wrthyt ti?

34 A'i arglwydd a ddigiodd, ac a'i rhoddodd ef i'r poenwyr, hyd oni thalai yr hyn oll oedd ddyledus iddo.

35 Ac [t] felly y gwna fy Nhad nefol i chwithau, oni faddeuwch o'ch calonnau bob un i'w frawd eu camweddau.

[t] pen. 6. 14. Marc 11. 26. Iago 2. 13.

PENNOD XIX.

2 *Crist yn iachâu y cleifion:* 3 *yn atteb y Phariseaid am ysgariaeth:* 10 *yn dangos pa bryd y mae priodas yn anghenrheidiol:* 13 *yn derbyn plant bychain:* 16 *yn dysgu i'r gwr ieuangc y modd i gael bywyd tragywyddol,* 20 *ac i fod yn berffaith:* 23 *yn dywedyd i'w ddisgyblion mor anhawdd ydyw i'r goludog fyned i mewn i deyrnas Ddŵw;* 27 *ac yn addaw gwobr i'r sawl a ymadawant á dim er mwyn ei ganlyn ef.*

A.D. 33.

A BU, [a] pan orphenodd yr Iesu yr ymadroddion hyn, efe a ymadawodd o Galilea, ac a ddaeth i derfynau Judea, tu hwnt i'r Iorddonen:

[a] Marc 10. 1.

2 [b] A thorfeydd lawer a'i canlynasant ef; ac efe a'u hiachâodd hwynt yno.

[b] pen. 12. 15.

3 ¶ A daeth y Phariseaid atto, gan ei demtio, a dywedyd wrtho, Ai ‖ cyfreithlawn i wr ysgar â'i wraig am bob achos?

‖ *rhydd.*

4 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Oni ddarllenasoch [c] i'r hwn a'*u* gwnaeth o'r dechreu, eu gwneuthur hwy yn wrryw a banyw?

[c] Gen. 1. 27. a 5. 2. Mal. 2. 15.

5 Ac efe a ddywedodd, [d] Oblegid hyn y gâd dyn dad a mam, ac y glŷn wrth ei wraig: [e] a'r ddau fyddant yn un cnawd.

[d] Gen. 2. 24. Marc 10. 5—9. Eph. 5. 31.

6 O herwydd paham, nid ydynt mwy yn ddau, ond yn un cnawd. Y peth gan hynny a gyssylltodd Duw, nac ysgared dyn.

[e] 1 Cor. 6. 16. a 7. 2.

7 Hwythau a ddywedasant wrtho, [f] Paham gan hynny y gorchymynodd Moses roddi llythyr ysgar, a'i gollwng hi ymaith?

[f] Deut. 24. 1. Matt. 5. 31.

8 Yntau a ddywedodd wrthynt, Moses, ‖ o herwydd caledrwydd eich calonnau, a oddefodd i chwi ysgar â'ch gwragedd: eithr o'r dechreu nid felly yr oedd.

‖ *am galedrwydd.*

9 [g] Ac meddaf i chwi, Pwy bynnag a ysgaro â'i wraig, ond am odineb, ac a briodo un arall, y mae efe yn torri prïodas: ac y mae yr hwn a briodo yr hon a ysgarwyd, yn torri prïodas.

[g] pen. 5. 32. Marc 10. 11. Luc 16. 18. 1 Cor. 7. 10, 11.

10 ¶ Dywedodd ei ddisgyblion wrtho, Os felly y mae yr achos rhwng gwr a gwraig, nid da gwreicca.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [h] Nid yw pawb yn derbyn y gair hwn, ond *y rhai* y rhoddwyd iddynt.

[h] 1 Cor. 7. 2, 7, 9, 17.

12 Canys y mae eunuchiaid a aned felly o groth *eu* mam; ac y mae eunuchiaid a wnaed gan ddynion yn eunuchiaid; ac [i] y mae eunuchiaid a'u gwnaethant eu hun yn eunuchiaid er mwyn teyrnas nefoedd. Y neb a ddichon *ei* dderbyn, derbynied.

[i] 1 Cor. 7. 32, 34. a 9. 5, 15.

13 ¶ [k] Yna y dygwyd atto blant bychain, fel y rhoddai *ei* ddwylaw arnynt, ac y gweddïai: a'r disgyblion a'u ceryddodd hwynt.

[k] Marc 10. 13. Luc 18. 15.

14 A'r Iesu a ddywedodd, Gadewch i blant bychain, ac na waherddwch iddynt ddyfod attaf fi: canys [l] eiddo y cyfryw rai yw teyrnas nefoedd.

[l] pen. 18. 3.

15 Ac wedi iddo roddi *ei* ddwylaw arnynt, efe a aeth *ymaith* oddi yno.

16 ¶ [m] Ac wele, un a ddaeth, ac a ddywedodd wrtho, Athraw, [n] da, pa beth da a wnaf, fel y caffwyf fywyd tragywyddol?

[m] Marc 10. 17. Luc 18. 18.
[n] Luc 10. 25.

17 Yntau a ddywedodd wrtho, Paham y gelwi fi yn dda? nid da neb ond un, *sef* Duw: ond os ewyllysi fyned i mewn i'r bywyd, cadw y gorchymynion.

18 Efe a ddywedodd wrtho yntau, Pa rai? A'r Iesu a ddywedodd, [o] Na ladd, Na odineba, Na ladratta, Na ddwg gam dystiolaeth.

[o] Exod. 20. 13. Deut. 5. 17.

19 [p] Anrhydedda dy dad a'*th* fam, a [q] Châr dy gymmydog fel ti dy hun.

[p] pen. 15. 4.
[q] Lef. 19. 18. pen. 22. 39. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.

20 Y gwr ieuangc a ddywedodd wrtho,

Anno DOMINI 33.

Anno DOMINI 33.

Mi a gedwais y rhai hyn oll o'm hieuengctid: beth sydd yn eisieu i mi etto?

21 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Os ewyllysi fod yn berffaith, [r] dos, gwerth yr hyn sydd gennyt, a dyro i'r tlodion; a thi a gei drysor yn y nef: a thyred, canlyn fi.

22 A phan glybu y gwr ieuangc yr ymadrodd, efe a aeth i ffordd yn drist: canys yr oedd yn berchen dâ lawer.

23 ¶ Yna y dywedodd yr Iesu wrth ei ddisgyblion, Yn wir y dywedaf i chwi, mai yn anhawdd yr â [s] goludog i mewn i deyrnas nefoedd.

24 A thrachefn meddaf i chwi, Haws yw i gamel fyned trwy grai y nodwydd ddur, nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

25 A phan glybu ei ddisgyblion ef *hyn*, synnu a wnaethant yn ddirfawr, gan ddywedyd, Pwy gan hynny a all fod yn gadwedig?

26 A'r Iesu a edrychodd arnynt, ac a ddywedodd wrthynt, Gyd â dynion amhosibl yw hyn, ond [t] gyd â Duw pob peth sydd bosibl.

27 ¶ [u] Yna Petr a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Wele, [x] nyni a adawsom bob peth, ac a'th ganlynasom di: beth gan hynny a fydd i ni?

28 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Yn wir meddaf i chwi, y cewch chwi, y rhai a'm canlynasoch i, yn yr adenedigaeth, pan eisteddo Mab y dyn ar orsedd ei ogoniant, [y] eistedd chwithau ar ddeuddeg gorsedd, yn barnu deuddeg llwyth Israel.

29 A phob un a'r a adawodd dai, neu frodyr, neu chwïorydd, neu dad, neu fam, neu wraig, neu blant, neu diroedd, er mwyn fy enw i, a dderbyn y càn cymmaint, a bywyd tragywyddol a etifedda efe.

30 [z] Ond llawer *o'r rhai* blaenaf a fyddant yn olaf, a'r rhai olaf yn flaenaf.

[r] pen. 6. 20. Luc 12. 33. a 16. 9. 1 Tim. 6. 18, 19.

[s] Marc 10. 24. 1 Tim. 6. 9, 10.

[t] Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Luc 1. 37. a 18. 27.

[u] Marc 10. 28. Luc 18. 28.

[x] pen. 4. 20. Luc 5. 11.

[y] pen. 20. 21. Luc 22. 28, 29, 30. 1 Cor. 6. 2, 3. Dat. 2. 26.

[z] pen. 20. 16. Marc 10. 31. Luc 13. 30.

PENNOD XX.

1 *Crist, trwy ddammeg y gweithwyr yn y winllan, yn dangos nad ydyw Duw yn ddyledwr i neb:* 17 *yn rhag-fynegi ei ddioddefaint:* 20 *trwy atteb i fam meibion Zebedëus, yn dysgu i'w ddisgyblion fod yn ostyngedig;* 30 *ac yn rhoddi i ddau ddyn dall eu golwg.*

CANYS teyrnas nefoedd sydd debyg i wr *o* berchen tŷ, yr hwn a aeth allan a hi yn dyddhâu, i gyflogi gweithwyr i'w winllan.

2 Ac wedi cyttuno â'r gweithwyr er ceiniog y dydd, efe a'u hanfonodd hwy i'w winllan.

3 Ac efe a aeth allan ynghylch y drydedd awr, ac a welodd eraill yn sefyll yn segur yn y farchnadfa;

4 Ac a ddywedodd wrthynt, Ewch chwithau i'r winllan; a pha beth bynnag a fyddo cyfiawn, mi a'i rhoddaf *i* chwi.

5 A hwy a aethant ymaith. *Ac* efe a aeth allan drachefn ynghylch y chweched a'r nawfed awr, ac a wnaeth yr un modd.

6 Ac efe a aeth allan ynghylch yr unfed awr ar ddeg, ac a gafodd eraill yn sefyll yn segur, ac a ddywedodd wrthynt, Paham y sefwch chwi yma ar hyd y dydd yn segur?

7 Dywedasant wrtho, Am na chyflogodd neb nyni. Dywedodd yntau wrthynt, Ewch chwithau i'r winllan; a pha beth bynnag fyddo cyfiawn, chwi a'*i* cewch.

8 A phan aeth hi yn hwyr, arglwydd y winllan a ddywedodd wrth ei oruchwyliwr, Galw y gweithwyr, a dyro iddynt *eu* cyflog, gan ddechreu o'r *rhai* diweddaf hyd y *rhai* cyntaf.

9 A phan ddaeth y rhai *a gyflogasid* ynghylch yr unfed awr ar ddeg, hwy a gawsant bob un geiniog.

10 A phan ddaeth y rhai cyntaf, hwy a dybiasant y caent fwy; a hwythau a gawsant bob un geiniog.

11 Ac wedi iddynt gael, grwgnach a wnaethant yn erbyn gwr y tŷ,

12 Gan ddywedyd, Un awr ‖ y gweithiodd y rhai olaf hyn, a thi a'u gwnaethost hwynt yn gystal a ninnau, y rhai a ddygasom bwys y dydd a'r gwres.

13 Yntau a attebodd ac a ddywedodd wrth un o honynt, Y cyfaill, nid ydwyf yn gwneuthur cam â thi: onid er ceiniog y cyttunaist â mi?

14 Cymmer yr *hyn sydd* eiddot, a dos ymaith: yr ydwyf yn ewyllysio rhoddi i'r olaf hwn megis i tithau.

15 [a] Ai nid ‖ cyfreithlawn i mi wneuthur a fynnwyf â'r eiddof fy hun? neu a ydyw dy [b] lygad di yn ddrwg, am fy mod i yn dda?

16 [c] Felly y rhai olaf fyddant yn flaenaf, a'r rhai blaenaf yn olaf: [d] canys llawer sydd wedi eu galw, ac ychydig wedi eu dewis.

17 ¶ [e] Ac a'r Iesu yn myned i fynu i Jerusalem, efe a gymmerth y deuddeg disgybl o'r neilldu ar y ffordd, ac a ddywedodd wrthynt,

18 Wele, yr ydym ni yn myned i fynu i Jerusalem; a Mab y dyn a draddodir i'r arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion, a hwy a'i condemniant ef i farwolaeth,

‖ Neu, *yr arhosodd.*

[a] Rhuf. 9. 21. ‖ *rhydd.*

[b] Deut. 15. 9. Diar. 23. 6. pen. 6. 23.

[c] Marc 10. 31.

[d] pen. 22. 14.

[e] Marc 10. 32. Luc 18. 31.

Anno DOMINI 33.

19 [f]Ac a'i traddodant ef i'r Cenhedloedd, i'*w* watwar, ac i'*w* fflangellu, ac i'*w* groeshoelio: a'r trydydd dydd efe a adgyfyd.

20 ¶ [g]Yna y daeth mam meibion [h]Zebedëus atto gyd â'i meibion, gan addoli, a deisyf rhyw beth ganddo.

21 Ac efe a ddywedodd wrthi, Pa beth a fynni? Dywedodd hithau wrtho, Dywed am gael o'm dau fab hyn eistedd, y naill ar dy law ddehau, a'r llall ar dy law aswy, yn dy frenhiniaeth.

22 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd, Ni wyddoch chwi beth yr ydych yn ei ofyn. A ellwch chwi yfed o'r [i]cwppan yr ydwyf fi ar yfed o hono, a'ch bedyddio â'r [k]bedydd y bedyddir fi? Dywedasant wrtho, Gallwn.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Dïau yr yfwch o'm cwppan, ac y'ch bedyddir â'r bedydd y'm bedyddir âg ef: eithr eistedd ar fy llaw ddehau ac ar fy llaw aswy, nid eiddof *ei* [l]roddi; ond i'r sawl y darparwyd gan fy Nhad.

24 [m]A phan glybu y deg *hyn*, hwy a sorrasant wrth y ddau frodyr.

25 A'r Iesu a'u galwodd hwynt atto, ac a ddywedodd, Chwi a wyddoch fod pennaethiaid y Cenhedloedd yn traarglwyddiaethu arnynt, a'r rhai mawrion yn tra-awdurdodi arnynt hwy.

26 Eithr [n]nid felly y bydd yn eich plith chwi: ond [o]pwy bynnag a fynno fod yn fawr yn eich plith chwi, bydded yn weinidog i chwi;

27 A phwy bynnag a fynno fod yn bennaf yn eich plith, bydded yn was i chwi:

28 Megis na ddaeth [p]Mab y dyn i'w wasanaethu, [q]ond i wasanaethu, ac [r]i roddi ei einioes yn bridwerth [s]dros lawer.

29 [t]Ac a hwy yn myned allan o Jericho, tyrfa fawr a'i canlynodd ef.

30 ¶ Ac wele, dau ddeillion yn eistedd ar *fin* y ffordd, pan glywsant fod yr Iesu yn myned heibio, a lefasant, gan ddywedyd, Arglwydd, fab Dafydd, trugarhâ wrthym.

31 A'r dyrfa a'u ceryddodd hwynt, fel y tawent: hwythau a lefasant fwy-fwy, gan ddywedyd, Arglwydd, fab Dafydd, trugarhâ wrthym.

32 A'r Iesu a safodd, ac a'u galwodd hwynt, ac a ddywedodd, Pa beth a ewyllysiwch ei wneuthur o honof i chwi?

33 Dywedasant wrtho, Arglwydd, agoryd ein llygaid ni.

34 A'r Iesu a dosturiodd *wrthynt*, ac a gyffyrddodd â'u llygaid: ac yn ebrwydd y cafodd eu llygaid olwg, a hwy a'i canlynasant ef.

PENNOD XXI.

1 *Crist yn marchogaeth ar asen i Jerusalem;* 12 *yn gyrru y prynwyr a'r gwerthwyr o'r deml;* 17 *yn melldithio y ffigysbren;* 23 *yn gostegu yr offeiriaid a'r henuriaid,* 28 *ac yn eu ceryddu trwy gyffelybrwydd y ddau fab,* 33 *a'r llafurwyr a laddasant y rhai a anfonwyd attynt.*

Anno DOMINI 33.

A [a]PHAN ddaethant yn gyfagos i Jerusalem, a'u dyfod hwy i Bethphage, i [b]fynydd yr Olew-wydd, yna yr anfonodd yr Iesu ddau ddisgybl,

2 Gan ddywedyd wrthynt, Ewch i'r pentref sydd ar eich cyfer, ac yn y man chwi a gewch asen yn rhwym, ac ebol gyd â hi: gollyngwch *hwynt*, a dygwch attaf fi.

3 Ac os dywed neb ddim wrthych, dywedwch, Y mae yn rhaid i'r Arglwydd wrthynt: ac yn y man efe a'u denfyn hwynt.

4 A hyn oll a wnaethpwyd, fel y cyflawnid yr hyn a ddywedasid trwy y prophwyd, yn dywedyd,

5 [c]Dywedwch i ferch Sïon, Wele, dy frenhin yn dyfod i ti yn addfwyn, ac yn eistedd ar asen, ac ebol llwdn *asen* arferol â'r iau.

6 Y [d]disgyblion a aethant ac a wnaethant fel y gorchymynasai yr Iesu iddynt.

7 A hwy a ddygasant yr asen a'r ebol, ac [e]a ddodasant eu dillad arnynt, ac a'*i* gosodasant *ef* i eistedd ar hynny.

8 A thyrfa ddirfawr a daenasant eu dillad ar y ffordd; [f]eraill a dorrasant gangau o'r gwŷdd, ac a'*u* taenasant ar hyd y ffordd.

9 A'r torfeydd, y rhai oedd yn myned o'r blaen, a'r rhai oedd yn dyfod ar ol, a lefasant, gan ddywedyd, Hosanna i fab Dafydd: [g]Bendigedig yw yr hwn sydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd: Hosanna yn y goruchafion.

10 [h]Ac wedi ei ddyfod ef i mewn i Jerusalem, y ddinas oll a gynhyrfodd, gan ddywedyd, Pwy yw hwn?

11 A'r torfeydd a ddywedasant, Hwn yw Iesu y prophwyd [i]o Nazareth yn Galilea.

12 ¶ A'r Iesu a aeth i mewn i deml Dduw, ac a daflodd allan bawb a'r oedd yn gwerthu ac yn prynu yn y deml, ac a ddymchwelodd i lawr fyrddau y newidwyr arian, a chadeiriau y rhai oedd yn gwerthu colommennod:

[f] pen. 27. 2. Luc 23. 1. Ioan 18. 28, &c. Act. 3. 13.
[g] Marc 10. 35.
[h] pen. 4. 21.
[i] pen. 26. 39, 42. Ioan 18. 11.
[k] Luc 12. 50.
[l] pen. 25. 34.
[m] Marc 10. 41. Luc 22. 24, 25.
[n] 1 Petr 5. 3.
[o] pen. 23. 11. Marc 9. 35. a 10. 43.
[p] Phil. 2. 7.
[q] Luc 22. 27. Ioan 13. 14.
[r] 1 Tim. 2. 6. Tit. 2. 14. 1 Petr 1. 19.
[s] pen. 26. 28. Rhuf. 5. 15, 19.
[t] Marc 10. 46. Luc 18. 35.
[a] Marc 11. 1. Luc 19. 29.
[b] Zech. 14. 4.
[c] Es. 62. 11. Zech. 9. 9. Ioan 12. 15.
[d] Marc 11. 4.
[e] 2 Bren. 9. 13.
[f] Ioan 12. 13.
[g] Ps. 118. 26. pen. 23. 39.
[h] Marc 11. 15. Luc 19. 45. Ioan 2. 13, 15.
[i] pen. 2 23.

Anno DOMINI 33.

13 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ysgrifenwyd, [k] Tŷ gweddi y gelwir fy nhŷ i; eithr [l] chwi a'i gwnaethoch yn ogof lladron.

14 A daeth y deillion a'r cloffion atto yn y deml; ac efe a'u hiachâodd hwynt.

15 A phan welodd yr arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion y rhyfeddodau a wnaethai efe, a'r plant yn llefain yn y deml, ac yn dywedyd, Hosanna i fab Dafydd; hwy a lidiasant,

16 Ac a ddywedasant wrtho, A wyt ti yn clywed beth y mae y rhai hyn yn ei ddywedyd? A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Ydwyf. Oni ddarllenasoch chwi erioed, [m] O enau plant bychain a rhai yn sugno y perffeithiaist foliant?

17 ¶ Ac efe a'u gadawodd hwynt, ac a aeth allan o'r ddinas i [n] Bethania, ac a lettyodd yno.

18 [o] A'r bore, fel yr oedd efe yn dychwelyd i'r ddinas, yr oedd arno chwant bwyd.

19 A phan welodd efe † ffigysbren ar y ffordd, efe a ddaeth atto, ac ni chafodd ddim arno, ond dail yn unig: ac *efe* a ddywedodd wrtho, Na thyfed ffrwyth arnat byth mwyach. Ac yn ebrwydd y crinodd y ffigysbren.

20 A phan welodd y disgyblion, hwy a ryfeddasant, gan ddywedyd, Mor ddisymmwth y crinodd y ffigysbren!

21 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn wir meddaf i chwi, [p] Os bydd gennych ffydd, ac [q] heb ammeu, ni wnewch yn unig hyn *a wnaethum* i'r ffigysbren, eithr hefyd os dywedwch wrth y mynydd hwn, Coder di i fynu, a bwrier di i'r môr; hynny a fydd.

22 A [r] pha beth bynnag a ofynoch mewn gweddi, gan gredu, chwi a'i derbyniwch.

23 [s] Ac wedi ei ddyfod ef i'r deml, yr arch-offeiriaid a henuriaid y bobl a ddaethant atto fel yr oedd efe yn athrawiaethu, [t] gan ddywedyd, Trwy ba awdurdod yr wyt ti yn gwneuthur y pethau hyn? a phwy a roddes i ti yr awdurdod hon?

24 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Minnau a ofynaf i chwithau un gair, yr hwn os mynegwch i mi, minnau a fynegaf i chwithau trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

25 Bedydd Ioan, o ba le yr oedd? ai o'r nef, ai o ddynion? A hwy a ymresymmasant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, Os dywedwn, O'r nef; efe a ddywed wrthym, Paham gan hynny nas credasoch ef?

26 Ond os dywedwn, O ddynion; y mae arnom ofn y bobl: [u] canys y mae pawb yn cymmeryd Ioan megis prophwyd.

27 A hwy a attebasant i'r Iesu, ac a ddywedasant, Ni wyddom ni. Ac yntau a ddywedodd wrthynt, Nid wyf finnau yn dywedyd i chwi trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

28 ¶ Ond beth dybygwch chwi? Yr oedd gan wr ddau fab: ac efe a ddaeth at y cyntaf, ac a ddywedodd, *Fy* mab, dos, gweithia heddyw yn fy ngwinllan.

29 Ac yntau a attebodd ac a ddywedodd, Nid âf: ond wedi hynny efe a edifarhaodd, ac a aeth.

30 A phan ddaeth efe at yr ail, efe a ddywedodd yr un modd. Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, Myfi *a âf*, arglwydd; ac nid aeth efe.

31 Pa un o'r ddau a wnaeth ewyllys y tad? Dywedasant wrtho, Y cyntaf. Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, [x] Yn wir meddaf i chwi, yr â y publicanod a'r putteiniaid i mewn i deyrnas Dduw o'ch blaen chwi.

32 Canys [y] daeth Ioan attoch yn ffordd cyfiawnder, ac ni chredasoch ef: [z] ond y publicanod a'r putteiniaid a'i credasant ef. Chwithau, yn gweled, nid edifarhasoch wedi hynny, fel y credech ef.

33 ¶ Clywch ddammeg arall. Yr oedd rhyw ddyn o berchen tŷ, [a] yr hwn a blannodd winllan, ac a osododd gae yn ei chylch hi, ac a gloddiodd ynddi winwrŷf, ac a adeiladodd dŵr, ac a'i gosododd hi allan i lafurwyr, ac [b] a aeth oddi cartref.

34 A phan nesâodd amser ffrwythau, efe a ddanfonodd ei weision at y llafurwyr, [c] i dderbyn ei ffrwythau hi.

35 A'r llafurwyr a ddaliasant ei weision ef, ac un a gurasant, ac arall a laddasant, ac arall a labyddiasant.

36 Trachefn, efe a anfonodd weision eraill, fwy na'r rhai cyntaf: a hwy a wnaethant iddynt yr un modd.

37 Ac yn ddiweddaf oll, efe a anfonodd attynt ei fab ei hun; gan ddywedyd, Hwy a barchant fy mab i.

38 A phan welodd y llafurwyr y mab, hwy a ddywedasant yn eu plith eu hun,

Anno DOMINI 33.

[k] Es. 56. 7.
[l] Jer. 7. 11. Marc 11. 17. Luc 19. 46.
[m] Ps. 8. 2.
[n] Ioan 11. 18.
[o] Marc 11. 12.
† Gr. *un ffigysbren.*
[p] pen. 17. 20. Luc 17. 6.
[q] Iago 1. 6.
[r] pen. 7. 7. Marc 11. 24. Luc 11. 9. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.
[s] Marc 11. 27. Luc 20. 1.
[t] Exod. 2. 14. Act. 4. 7. a 7. 27.
[u] pen. 14. 5. Marc 6. 20.
[x] Luc 7. 29, 30.
[y] pen. 3. 1, &c.
[z] Luc 3. 12, 13.
[a] Ps. 80. 9. Can. 8. 11. Es. 5. 1. Jer. 2. 21. Marc 12. 1. Luc 20. 9.
[b] pen. 25. 14, 15.
[c] Can. 8. 11. 12.

Anno DOMINI 33.

[d] Hwn yw yr etifedd; [e] deuwch, lladdwn ef, a daliwn ei etifeddiaeth ef.

39 Ac wedi iddynt *ei* ddal, hwy a'i bwriasant ef allan o'r winllan, ac a'i lladdasant.

40 Am hynny pan ddêl arglwydd y winllan, pa beth a wna efe i'r llafurwyr hynny?

41 [f] Hwy a ddywedasant wrtho, Efe a ddifetha yn llwyr y dynion drwg hynny, ac a esyd y winllan i lafurwyr eraill, y rhai a dalant iddo y ffrwythau yn eu hamserau.

42 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, [g] Oni ddarllenasoch chwi erioed yn yr ysgrythyrau, Y maen a wrthodod yr adeiladwyr, hwn a wnaethpwyd yn ben congl: gan yr Arglwydd y gwnaethpwyd hyn, a rhyfedd yw yn ein golwg ni?

43 Am hynny meddaf i chwi, [h] y dygir teyrnas Dduw oddi arnoch chwi, ac a'i rhoddir i genedl a ddygo ei ffrwythau.

44 [i] A phwy bynnag a syrthio ar y maen hwn, efe a ddryllir: ac ar bwy bynnag y syrthio, [k] efe a'i mâl ef yn chwilfriw.

45 A phan glybu yr arch-offeiriaid a'r Phariseaid ei ddammegion ef, hwy a wybuant mai am danynt hwy y dywedai efe.

46 Ac a hwy yn ceisio ei ddala, hwy a ofnasant y torfeydd; am eu bod [l] yn ei gymmeryd ef fel prophwyd.

PENNOD XXII.

1 *Dammeg prïodas mab y brenhin.* 9 *Galwedigaeth y Cenhedloedd.* 12 *Cospedigaeth yr hwn nid oedd ganddo y wisg briodas.* 15 *Y dylid talu teyrnged i Cesar.* 23 *Crist yn cau safnau y Saduceaid ynghylch yr adgyfodiad:* 34 *yn atteb y cyfreithiwr, pa un yw y gorchymyn cyntaf, a'r mawr;* 41 *ac yn holi y Phariseaid ynghylch y Messias.*

A'R Iesu a attebodd, [a] ac a lefarodd wrthynt drachefn mewn damhegion, gan ddywedyd,

2 Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i ryw frenhin a wnaeth briodas i'w fab,

3 Ac a ddanfonodd ei weision i alw y rhai a wahoddasid i'r briodas: ac ni fynnent hwy ddyfod.

4 Trachefn efe a anfonodd weision eraill, gan ddywedyd, Dywedwch wrth y rhai a wahoddwyd, Wele, parottöais fy nghiniaw: [b] fy ychain a'*m* pasgedigion a laddwyd, a phob peth *sydd* barod: deuwch i'r briodas.

5 A hwy yn ddïystyr ganddynt, a aethant ymaith, un i'w faes, ac arall i'w fasnach:

6 A'r lleill a ddaliasant ei weision ef, ac a'*u* hammharchasant, ac a'*u* lladdasant.

7 A phan glybu y brenhin, efe a lidiodd; ac a ddanfonodd [c] ei luoedd, ac a ddinystriodd y lleiddiaid hynny, ac a losgodd eu dinas hwynt.

8 Yna efe a ddywedodd wrth ei weision, Yn wir y briodas sydd barod, ond y rhai a wahoddasid nid oeddynt deilwng.

9 Ewch gan hynny ‖ i'r prif-ffyrdd, a chynnifer ag a gaffoch, gwahoddwch i'r briodas.

10 A'r gweision hynny a aethant allan i'r *prif*-ffyrdd, ac [d] a gasglasant ynghyd gynnifer oll ag a gawsant, drwg a da: a llanwyd y briodas o wahoddedigion.

11 ¶ A phan ddaeth y brenhin i mewn i weled y gwahoddedigion, efe a ganfu yno ddyn [e] heb wisg prïodas am dano:

12 Ac efe a ddywedodd wrtho, Y cyfaill, pa fodd y daethost i mewn yma, heb fod gennyt wisg prïodas? Ac yntau a aeth yn fud.

13 Yna y dywedodd y brenhin wrth y gweinidogion, Rhwymwch ei draed a'i ddwylaw, a chymmerwch ef ymaith, a theflwch [f] i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.

14 [g] Canys llawer sydd wedi eu galw, ac ychydig wedi eu dewis.

15 ¶ Yna [h] yr aeth y Phariseaid, ac a gymmerasant gynghor pa fodd y rhwydent ef yn *ei* ymadrodd.

16 A hwy a ddanfonasant atto eu disgyblion ynghyd â'r Herodianiaid, gan ddywedyd, Athraw, ni a wyddom dy fod yn eirwir, ac yn dysgu ffordd Duw mewn gwirionedd, ac nad oes arnat ofal rhag neb: oblegid nid wyt ti yn edrych ar wyneb dynion.

17 Dywed i ni gan hynny, Beth yr wyt ti yn ei dybied? Ai cyfreithlawn rhoddi teyrnged i Cesar, ai nid *yw?*

18 Ond yr Iesu a wybu eu drygioni hwy, ac a ddywedodd, Paham yr ydych yn fy nhemtio i, chwi ragrithwyr?

19 Dangoswch i mi arian y deyrnged. A hwy a ddygasant atto geiniog:

20 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Eiddo pwy *yw* y ddelw hon a'r argraph?

21 Dywedasant wrtho, Eiddo Cesar. Yna y dywedodd wrthynt, [i] Telwch chwithau yr eiddo Cesar i Cesar, a'r eiddo Duw i Dduw.

22 *A* phan glywsant hwy *hyn*, rhyfeddu a wnaethant, a'i adael ef, a myned ymaith.

Anno DOMINI 33.

[d] Ps. 2. 8. Heb. 1. 2.
[e] pen. 26. 3. a 27. 1. Ioan 11. 53.
[f] Edrych Luc 20. 16.
[g] Ps. 118. 22. Act. 4. 11.
[h] pen. 8. 12.
[i] Es. 8. 14, 15. Zech. 12. 3. Luc 20. 18. Rhuf. 9. 33. 1 Petr 2. 8.
[k] Es. 60. 12. Dan. 2. 44.
[l] Luc 7. 16. Ioan 7. 40.
[a] Luc 14. 16. Dat. 19. 7, 9.
[b] Diar. 9. 2.
[c] Dan. 9. 26.
‖ *i bennau y ffyrdd.*
[d] pen. 13. 38, 47.
[e] 2 Cor. 5. 3. Eph. 4. 24. Col. 3. 10, 12. Dat. 3. 4. a 16. 15. a 19. 8.
[f] pen. 8. 12.
[g] pen. 20. 16.
[h] Marc 12. 13. Luc 20. 20.
[i] pen. 17. 25. Rhuf. 13. 7.

Anno DOMINI 33.

23 ¶ [k] Y dydd hwnnw y daeth atto y Saduceaid, [l] y rhai sydd yn dywedyd nad oes adgyfodiad, ac a ofynasant iddo,

24 Gan ddywedyd, Athraw, [m] dywedodd Moses, Os bydd marw neb heb iddo blant, prïoded ei frawd ei wraig ef, a chyfoded had i'w frawd.

25 Ac yr oedd gyd â ni saith o frodyr: a'r cyntaf a briododd wraig, ac a fu farw; ac efe heb hiliogaeth iddo, a adawodd ei wraig i'w frawd.

26 Felly hefyd yr ail, a'r trydydd, hyd y † seithfed.

27 Ac yn ddiweddaf oll bu farw y wraig hefyd.

28 Yn yr adgyfodiad, gan hynny, gwraig i bwy o'r saith fydd hi? canys hwynt-hwy oll a'i cawsant hi.

29 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yr ydych yn cyfeiliorni, gan na wyddoch yr ysgrythyrau, na gallu Duw.

30 Oblegid yn yr adgyfodiad nid ydynt nac yn gwreicca, nac yn gwra; eithr [n] y maent fel angelion Duw yn y nef.

31 Ac am adgyfodiad y meirw, oni ddarllenasoch yr hyn a ddywedwyd wrthych gan Dduw, gan ddywedyd,

32 [o] Myfi yw Duw Abraham, a Duw Isaac, a Duw Jacob? Nid yw Duw Dduw y *rhai* meirw, ond y *rhai* byw.

33 A phan glybu y torfeydd *hynny*, [p] hwy a synnasant wrth ei athrawiaeth ef.

34 ¶ [q] Ac wedi clywed o'r Phariseaid ddarfod *i'r Iesu* ostegu y Saduceaid, hwy a ymgynnullasant ynghyd i'r un lle.

35 Ac un o honynt, *yr hwn oedd* gyfreithiwr, a ofynodd *iddo*, gan ei demtio, a dywedyd,

36 Athraw, pa un *yw* y gorchymyn mawr yn y gyfraith?

37 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, [r] Ceri yr Arglwydd dy Dduw â'th holl galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl feddwl.

38 Hwn yw y cyntaf, a'r gorchymyn mawr.

39 A'r ail *sydd* gyffelyb iddo; [s] Câr dy gymmydog fel ti dy hun.

40 [t] Ar y ddau orchymyn hyn y mae yr holl gyfraith a'r prophwydi yn sefyll.

41 ¶ Ac [u] wedi ymgasglu o'r Phariseaid ynghyd, yr Iesu a ofynodd iddynt,

42 Gan ddywedyd, Beth a dybygwch chwi am Grist? mab i bwy ydyw? Dywedent wrtho, *Mab* Dafydd.

43 Dywedai yntau wrthynt, Pa fodd gan hynny y mae Dafydd yn yr yspryd, yn ei alw ef yn Arglwydd, gan ddywedyd,

44 [y] Dywedodd yr ARGLWYDD wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn droedfaingc i'th draed di?

45 Os yw Dafydd gan hynny yn ei alw ef yn Arglwydd, pa fodd y mae efe yn fab iddo?

46 Ac nid allodd neb atteb gair iddo, ac ni feiddiodd neb o'r dydd hwnnw allan ymofyn âg ef mwyach.

PENNOD XXIII.

1 *Crist yn rhybuddio y bobl i ddilyn athrawiaeth dda, ac nid esamplau drwg yr ysgrifenyddion a'r Phariseaid.* 5 *Rhaid i ddisgyblion Crist ochelyd eu rhyfyg hwy.* 13 *Mae efe yn cyhoeddi wyth wae yn erbyn eu rhagrith a'u dallineb hwy;* 34 *ac yn prophwydo dinystr Jerusalem.*

YNA y llefarodd yr Iesu wrth y torfeydd a'i ddisgyblion,

2 Gan ddywedyd, ‖ Y'nghadair Moses yr eistedd yr ysgrifenyddion a'r Phariseaid.

3 Yr hyn oll gan hynny a ddywedant wrthych am eu cadw, cedwch a gwnewch; eithr yn ol eu gweithredoedd na wnewch: canys [a] dywedant, ac nis gwnant.

4 [b] Oblegid y maent yn rhwymo beichiau trymion ac anhawdd eu dwyn, ac yn *eu* gosod ar ysgwyddau dynion; ond nid ewyllysiant eu syflyd hwy âg un o'u bysedd.

5 Ond [c] y maent yn gwneuthur eu holl weithredoedd er mwyn eu gweled gan ddynion: [d] *canys* y maent yn gwneuthur yn llydain eu phylacterau, ac yn gwneuthur ymylwaith eu gwisgoedd yn helaeth;

6 A [e] charu *y maent* y lle uchaf mewn gwleddoedd, a'r prif-gadeiriau yn y synagogau,

7 A chyfarch yn y marchnadoedd, a'u galw gan ddynion, Rabbi, Rabbi.

8 [f] Eithr na'ch galwer chwi Rabbi: canys un yw eich Athraw chwi, *sef* Crist; a chwithau oll brodyr ydych.

9 Ac na elwch neb yn dad i chwi ar y ddaear: [g] canys un Tad sydd i chwi, yr hwn sydd yn y nefoedd.

10 Ac na'ch galwer yn athrawon: canys un yw eich Athraw chwi, *sef* Crist.

11 [h] A'r mwyaf o honoch a fydd yn weinidog i chwi.

12 A [i] phwy bynnag a'i dyrchafo ei hun, a ostyngir; a phwy bynnag a'i gostyngo ei hun, a ddyrchefir.

13 ¶ Eithr [k] gwae chwi, ysgrifenyddion a Phariseaid, ragrithwyr: canys yr ydych yn cau teyrnas nefoedd o flaen dynion: canys chwi nid ydych yn myned

Anno DOMINI 33.

[k] Marc 12. 18. Luc 20. 27.
[l] Act. 23. 8.
[m] Deut. 25. 5.
† Gr. *saith.*
[n] 1 Ioan 3. 2.
[o] Exod. 3. 6, 16. Marc 12. 26. Luc 20. 37. Act. 7. 32. Heb. 11. 16.
[p] pen. 7. 28.
[q] Marc 12. 28.
[r] Deut. 6. 5. a 10. 12. a 30. 6. Luc 10. 27.
[s] Lef. 19. 18. Marc 12. 31. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.
[t] pen. 7. 12.
[u] Marc 12. 35. Luc 20. 41.
[y] Ps. 110. 1. Act. 2. 34. 1 Cor. 15. 25. Heb. 1. 13. a 10. 12, 13.
‖ Marc 12. 38. Luc 20. 45.
[a] Rhuf. 2. 19.
[b] Luc 11. 46. Act. 15. 10. Gal. 6. 13.
[c] pen. 6. 1, 2, 5, 16.
[d] Num. 15. 38. Deut. 6. 8. a 22. 12. Diar. 3. 3.
[e] Marc 12. 38, 39. 3 Ioan 9.
[f] Iago 3. 1. 2 Cor. 1. 24. 1 Petr 5. 3.
[g] Mal. 1. 6.
[h] pen. 20. 26, 27.
[i] Diar. 29. 23. Luc 14. 11. a 18. 14. Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5.
[k] Luc 11. 52.

Anno DOMINI 33.

i mewn, a'r rhai sydd yn myned i mewn nis gadewch i fyned i mewn.

14 Gwae chwi, ysgrifenyddion a Phariseaid, ragrithwyr: canys [l] yr ydych yn llwyr-fwytta tai gwragedd gweddwon, a hynny yn rhith hir weddïo: am hynny y derbyniwch farn fwy.

15 Gwae chwi, ysgrifenyddion a Phariseaid, ragrithwyr: canys amgylchu yr ydych y môr a'r tir, i wneuthur un proselyt; ac wedi y gwneler, yr ydych yn ei wneuthur ef yn fab uffern, yn ddau mwy na chwi eich hunain.

16 Gwae chwi, dywysogion [m] deillion, y rhai ydych yn dywedyd, [n] Pwy bynnag a dwng i'r deml, nid yw ddim; ond pwy bynnag a dwng i aur y deml, y mae efe mewn dyled.

17 Ffyliaid, a deillion: canys pa un sydd fwyaf, yr aur, ai y deml sydd yn sancteiddio yr aur?

18 A phwy bynnag a dwng i'r allor, nid yw ddim; ond pwy bynnag a dyngo i'r rhodd sydd arni, y mae efe ‖ mewn dyled.

19 Ffyliaid, a deillion: canys pa un fwyaf, y rhodd, ai yr [o] allor sydd yn sancteiddio y rhodd?

20 Pwy bynnag gan hynny a dwng i'r allor, sydd yn tyngu iddi, ac i'r hyn oll *sydd* arni.

21 A phwy bynnag a dwng i'r deml, sydd yn tyngu iddi, ac [p] i'r hwn sydd yn preswylio ynddi.

22 A'r hwn a dwng i'r nef, sydd yn tyngu i [q] orsedd-faingc Duw, ac i'r hwn sydd yn eistedd arni.

23 Gwae chwi, ysgrifenyddion a Phariseaid, ragrithwyr: [r] canys yr ydych yn degymmu y mintys, a'r anis, a'r cwmin, ac [s] a adawsoch heibio y pethau trymach o'r gyfraith, barn, a thrugaredd, a ffydd: rhaid oedd gwneuthur y pethau hyn, ac na adewid y lleill heibio.

24 Tywysogion deillion, y rhai ydych yn hidlo gwybedyn, ac yn llyngcu camel.

25 Gwae chwi, ysgrifenyddion a Phariseaid, ragrithwyr: [t] canys yr ydych yn glanhâu y tu allan i'r cwppan a'r ddysgl, ac o'r tu mewn y maent yn llawn o drawsedd ac anghymmedroldeb.

26 *Ti* Pharisead dall, glanhâ yn gyntaf yr hyn *sydd* oddi fewn i'r cwppan a'r ddysgl, fel y byddo yn lân hefyd yr hyn sydd oddi allan iddynt.

27 [u] Gwae chwi, ysgrifenyddion a Phariseaid, ragrithwyr: canys tebyg ydych chwi i feddau wedi eu gwŷnnu, y rhai sydd yn ymddangos yn dêg oddi allan, ond oddi mewn sydd yn llawn o esgyrn y meirw, a phob aflendid.

28 Ac felly chwithau oddi allan ydych yn ymddangos i ddynion yn gyfiawn, ond o fewn yr ydych yn llawn rhagrith ac anwiredd.

29 [x] Gwae chwi, ysgrifenyddion a Phariseaid, ragrithwyr: canys yr ydych yn adeiladu beddau y prophwydi, ac yn addurno beddau y rhai cyfiawn;

30 Ac yr ydych yn dywedyd, Pe buasem ni yn nyddiau ein tadau, ni buasem ni gyfrannogion â hwynt yng ngwaed y prophwydi.

31 Felly yr ydych yn tystiolaethu am danoch eich hunain, [y] eich bod yn blant i'r rhai a laddasant y prophwydi.

32 [z] Cyflawnwch chwithau hefyd fesur eich tadau.

33 O seirph, [a] hiliogaeth gwiberod, pa fodd y gellwch ddïangc rhag barn uffern?

34 ¶ Am hynny, wele, yr ydwyf yn anfon attoch brophwydi, a doethion, ac ysgrifenyddion: [b] a *rhai* o honynt a leddwch, ac a groeshoeliwch; [c] a *rhai* o honynt a ffrewyllwch yn eich synagogau, ac a erlidiwch o dref i dref:

35 Fel y delo arnoch chwi yr holl waed cyfiawn a'r a ollyngwyd ar y ddaear, [d] o waed Abel gyfiawn hyd [e] waed Zecharïas fab Barachïas, yr hwn a laddasoch rhwng y deml a'r allor.

36 Yn wir meddaf i chwi, Daw hyn oll ar ‖ y genhedlaeth hon.

37 [f] Jerusalem, Jerusalem, *yr hon* wyt yn lladd y prophwydi, ac [g] yn llabyddio y rhai a ddanfonir attat, pa sawl gwaith y mynnaswn gasglu dy blant ynghyd, megis y casgl iâr ei chywion [i] dan *ei* hadenydd, ac nis mynnech!

38 Wele, yr ydys yn gadael eich tŷ i chwi yn anghyfannedd.

39 Canys meddaf i chwi, Ni'm gwelwch ar ol hyn, hyd oni ddywedoch, [k] Bendigedig *yw* yr hwn sydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.

PENNOD XXIV.

1 *Crist yn rhag-ddywedyd dinystr y deml:* 3 *pa fath a pha faint o gystuddiau a fydd o'r blaen.* 29 *Arwyddion ei ddyfodiad ef i farn.* 36 *Ac o ran bod y dydd a'r awr yn anhysbys,* 42 *y dylem ni wylied fel gweision da, yn disgwyl bob amser am ddyfodiad ein meistr.*

A'R [a] Iesu a aeth allan, ac a ymadawodd o'r deml: a'i ddisgyblion a ddaethant *atto,* i ddangos iddo adeiladau y deml.

[l] Marc 12. 40. Luc 20. 47. 2 Tim. 3. 6. Tit. 1. 11.
[m] pen. 15. 14.
[n] pen. 5. 33, 34.
‖ *yn rhwym.*
[o] Exod. 29. 37.
[p] 1 Bren. 8. 13. 2 Chron. 6. 2.
[q] pen. 5. 34. Act. 7. 49.
[r] Luc 11. 42.
[s] 1 Sam. 15. 22. Hos. 6. 6. Michah 6. 8. pen. 9. 13. a 12. 7.
[t] Marc 7. 4. Luc 11. 39.
[u] Luc 11. 44.
[x] Luc 11. 47.
[y] Act. 7. 51, 52. 1 Thess. 2. 15.
[z] Gen. 15. 6. 1 Thess. 2. 16.
[a] pen. 3. 7. a 12. 34.
[b] Act. 5. 40. a 22. 19.
[c] pen. 10. 17. 2 Cor. 11. 24, 25.
[d] Gen. 4. 8.
[e] 2 Chron. 24. 20, 21.
‖ *yr oes hon.*
[f] Luc 13. 34.
[g] 2 Chron. 24. 21.
[i] Ps. 17. 8. a 91. 4.
[k] Ps. 118. 26. pen. 21. 9.
[a] Marc 13. 1. Luc 21. 5.

Anno DOMINI 33.

2 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Oni welwch chwi hyn oll? Yn wir meddaf i chwi, [b] Ni adewir yma garreg ar garreg, a'r ni ddattodir.

3 ¶ Ac efe yn eistedd ar fynydd yr Olew-wydd, y disgyblion a ddaethant atto o'r neilldu, gan ddywedyd, Mynega i ni, pa bryd y bydd y pethau hyn? a pha arwydd *fydd* o'th ddyfodiad, ac o ddiwedd y byd?

4 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, [c] Edrychwch rhag i neb eich twyllo chwi.

5 Canys [d] daw llawer yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw Crist; ac a dwyllant lawer.

6 A chwi a gewch glywed am ryfeloedd, a son am ryfeloedd: gwelwch na chyffröer chwi: canys rhaid *yw* bod *hyn* oll; eithr nid yw y diwedd etto.

7 Canys [e] cyfyd cenedl yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrnas: ac fe fydd newyn, a nodau, a daear-grynfâau mewn mannau.

8 *A* dechreuad gofidiau *yw* hyn oll.

9 [f] Yna y'ch traddodant chwi i'ch gorthrymmu, ac a'ch lladdant: a chwi a gasêir gan yr holl genhedloedd er mwyn fy enw i.

10 Ac yna y rhwystrir llawer, ac y bradychant eu gilydd, ac y casânt eu gilydd.

11 [g] A gau-brophwydi lawer a godant, ac a dwyllant lawer.

12 Ac o herwydd yr amlhâ anwiredd, fe a oera cariad llawer.

13 Eithr [h] y neb a barhâo hyd y diwedd, hwnnw a fydd cadwedig.

14 A'r [i] efengyl hon *am* y deyrnas [k] a bregethir trwy yr holl fyd, er tystiolaeth i'r holl genhedloedd: ac yna y daw y diwedd.

15 [l] Am hynny pan weloch y ffieiddra anghyfanneddol, a ddywedwyd trwy [m] Daniel y prophwyd, yn sefyll yn y lle sanctaidd, (y neb a ddarlleno, ystyried;)

16 Yna y rhai a fyddant yn Judea, ffoant i'r mynyddoedd.

17 Y neb *a fyddo* ar ben y tŷ, na ddisgyned i gymmeryd dim allan o'i dŷ:

18 A'r hwn *a fyddo* yn y maes, na ddychweled yn ei ol i gymmeryd ei ddillad.

19 A gwae y rhai beichiogion, a'r rhai yn rhoi bronnau, yn y dyddiau hynny.

20 Eithr gweddïwch na byddo eich ffoedigaeth yn y gauaf, nac ar y *dydd* sabbath:

21 Canys [n] y pryd hwnnw y bydd gorthrymder mawr, y fath ni bu o ddechreu y byd hyd yr awr hon, ac ni bydd chwaith.

22 Ac oni bai fyrhâu y dyddiau hynny, ni fuasai gadwedig un cnawd oll: eithr er mwyn yr etholedigion fe fyrhêir y dyddiau hynny.

23 [o] Yna os dywed neb wrthych, Wele, ‖ llyma Grist, neu llyma; na chredwch.

24 Canys [p] cyfyd gau-Gristiau, a gau-brophwydi, ac a roddant arwyddion mawrion a rhyfeddodau, hyd oni thwyllant, [q] pe *byddai* bosibl, ïe, yr etholedigion.

25 Wele, rhagddywedais i chwi.

26 Am hynny, os dywedant wrthych, Wele, y mae efe yn y diffaethwch; nac ewch allan: wele, yn yr ystafelloedd; na chredwch.

27 Oblegid fel y daw y fellten o'r dwyrain, ac y tywynna hyd y gorllewin; felly hefyd y bydd dyfodiad Mab y dyn.

28 [r] Canys pa le bynnag y byddo y gelain, yno yr ymgasgl yr eryrod.

29 ¶ Ac yn y fan wedi gorthrymder y dyddiau hynny, [s] y tywyllir yr haul, a'r lleuad ni rydd ei goleuni, a'r ser a syrth o'r nef, a nerthoedd y nefoedd a ysgydwir.

30 Ac yna yr ymddengys arwydd Mab y dyn yn y nef: ac yna y galara holl lwythau y ddaear; a [t] hwy a welant Fab y dyn yn dyfod ar gymmylau y nef, gyd â nerth a gogoniant mawr.

31 Ac [u] efe a ddenfyn ei angelion ‖ â mawr sain udgorn; a hwy a gasglant ei etholedigion ef ynghyd o'r pedwar gwynt, o eithafoedd y nefoedd hyd eu heithafoedd hwynt.

32 Ond dysgwch [x] ddammeg oddi wrth y ffigysbren; Pan yw ei gangen eisoes yn dyner, a'i ddail yn torri allan, chwi a wyddoch *fod* yr hâf yn agos:

33 Ac felly chwithau, pan weloch hyn oll, gwybyddwch [y] ei fod yn agos, wrth y drysau.

34 Yn wir meddaf i chwi, Nid â y genhedlaeth hon heibio, hyd oni wneler hyn oll.

35 [z] Nef a daear a ânt heibio, eithr fy ngeiriau i nid ânt heibio ddim.

36 ¶ Ond am y dydd hwnnw a'r awr nis gŵyr neb, nac angelion y nefoedd, [a] ond fy Nhad yn unig.

[b] Michah 3. 12. Luc 19. 44.
[c] Eph. 5. 6. Col. 2. 8, 18. 2 Thess. 2. 3. 1 Ioan 4. 1.
[d] Jer. 14. 14. a 23. 25. Ioan 5. 43.
[e] 2 Chron. 15. 6. Hag. 2. 22. Zech. 14. 13.
[f] pen. 10. 17. Marc 13. 9. Luc 21. 12. Ioan 15. 20. a 16. 2. Dat. 2. 10.
[g] 2 Petr 2. 1.
[h] pen. 10. 22. Marc 13. 13. Heb. 3. 6, 14.
[i] pen. 4. 23. a 9. 35.
[k] Rhuf. 10. 18. Col. 1. 6.
[l] Marc 13. 14. Luc 21. 20.
[m] Dan. 9. 27. a 12. 11.
[n] Dan. 9. 26. a 12. 1.
[o] Marc 13. 21. Luc 17. 23. a 21. 8.
‖ *dyma Grist, neu, dyna.*
[p] Deut. 13. 1. 2 Thess. 2. 9, 10, 11. Dat. 13. 13.
[q] Ioan 6. 37. a 10. 28, 29. Rhuf. 8. 28, 29, 30. 2 Tim. 2. 19.
[r] Job 39. 30. Luc 17. 37.
[s] Es. 13. 10. Ezec. 32. 7. Joel 2. 10, 31. a 3. 15. Marc 13. 24. Luc 21. 25. Act. 2. 20. Dat. 6. 12.
[t] Dat. 1. 7.
[u] pen. 13. 41. 1 Cor. 15. 52. 1 Thess. 4. 16.
‖ Neu, *âg udgorn, â sain mawr.*
[x] Luc 21. 29.
[y] Iago 5. 9.
[z] Ps. 102. 26. Es. 51. 6. pen. 5. 18. Marc 13. 31. Heb. 1. 11.
[a] Zech. 14. 7. Marc 13. 32

Anno DOMINI 33.

37 Ac fel *yr oedd* yn nyddiau Noë, felly hefyd y bydd dyfodiad Mab y dyn.

38 [b] Oblegid fel yr oeddynt yn y dyddiau ym mlaen y diluw yn bwytta ac yn yfed, yn prïodi ac yn rhoi i brïodas, hyd y dydd yr aeth Noë i mewn i'r arch,

39 Ac ni wybuant hyd oni ddaeth y diluw, a'u cymmeryd hwy oll ymaith; felly hefyd y bydd dyfodiad Mab y dyn.

40 [c] Yna y bydd dau yn y maes; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

41 Dwy *a fydd* yn malu mewn melin; un a gymmerir, a'r llall a adewir.

42 ¶ [d] Gwyliwch gan hynny; am na wyddoch pa awr y daw eich Arglwydd.

43 A [e] gwybyddwch hyn, pe gwybuasai gwr y tŷ pa wyliadwriaeth y deuai y lleidr, efe a wyliasai, ac ni adawsai gloddio ei dŷ trwodd.

44 Am hynny byddwch chwithau barod: canys yn yr awr ni thybioch y daw Mab y dyn.

45 [f] Pwy gan hynny sydd was ffyddlawn a doeth, yr hwn a osododd ei arglwydd ar ei deulu, i roddi bwyd iddynt mewn pryd?

46 [g] Gwyn ei fyd y gwas hwnnw, yr hwn y caiff ei arglwydd ef, pan ddelo, yn gwneuthur felly.

47 Yn wir meddaf i chwi, [h] Ar ei holl ddâ y gesyd efe ef.

48 Ond os dywed y gwas drwg hwnnw yn ei galon, Y mae fy arglwydd yn oedi dyfod;

49 A dechreu curo *ei* gyd-weision, a bwytta ac yfed gyd â'r meddwon;

50 Arglwydd y gwas hwnnw a ddaw yn y dydd nid yw efe yn disgwyl am *dano*, ac mewn awr nis gŵyr efe;

51 Ac efe a'i gwahana ef, ac a esyd ei ran ef gyd â'r rhagrithwyr: [i] yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.

[b] Gen. 6. 3, 4, 5. a 7. 5. Luc 17. 26. 2 Petr 3. 20.

[c] Luc 17. 34, &c.

[d] pen. 25. 13. Marc 13. 33, &c. Luc 21. 36.

[e] Luc 12. 39. 1 Thess. 5. 2. 2 Petr 3. 10. Dat. 3. 3. a 16. 15.

[f] Luc 12. 42.

[g] Dat. 16. 15.

[h] pen. 25. 21, 23.

[i] pen. 8. 12. a 25. 30.

PENNOD XXV.

1 *Dammeg y deg morwyn,* 14 *a'r talentau;* 31 *a dull y farn ddiweddaf.*

YNA tebyg fydd teyrnas nefoedd i ddeg o forwynion, y rhai a gymmerasant eu lampau, ac a aethant allan i gyfarfod â'r prïod-fab.

2 A phump o honynt oedd gall, a phump yn ffol.

3 Y rhai oedd ffol a gymmerasant eu lampau, ac ni chymmerasant olew gyd â hwynt:

4 A'r rhai call a gymmerasant olew yn eu llestri gyd â'u lampau.

5 A thra yr oedd y prïod-fab yn aros yn hir, yr hepiasant oll ac yr hunasant.

6 Ac ar hanner nos y bu gwaedd, Wele, y mae y prïod-fab yn dyfod; ewch allan i gyfarfod âg ef.

7 Yna y cyfododd yr holl forwynion hynny, ac a drwsiasant eu lampau.

8 A'r rhai ffol a ddywedasant wrth y rhai call, Rhoddwch i ni o'ch olew chwi: canys y mae ein lampau ‖ yn diffoddi.

9 A'r rhai call a attebasant, gan ddywedyd, *Nid felly;* rhag na byddo digon i ni ac i chwithau: ond ewch yn hytrach at y rhai sydd yn gwerthu, a phrynwch i chwi eich hunain.

10 A thra yr oeddynt yn myned ymaith i brynu, daeth y prïod-fab; a'r rhai oedd barod, a aethant i mewn gyd âg ef i'r brïodas: [a] a chauwyd y drws.

11 Wedi hynny y daeth y morwynion eraill hefyd, gan ddywedyd, Arglwydd, Arglwydd, agor i ni.

12 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, Yn wir meddaf i chwi, [b] Nid adwaen chwi.

13 [c] Gwyliwch gan hynny; am na wyddoch na'r dydd na'r awr y daw Mab y dyn.

14 ¶ [d] Canys *y mae teyrnas nefoedd* [e] fel dyn yn myned i wlad ddïeithr, yr hwn a alwodd ei weision, ac a roddes ei ddâ attynt.

15 Ac i un y rhoddodd efe bùm talent, ac i arall ddwy, ac i arall un, i bob un yn ol ei allu ei hun; ac yn y fan efe a aeth oddi cartref.

16 A'r hwn a dderbyniasai y pùm talent a aeth, ac a farchnattaodd â hwynt, ac a wnaeth bùm talent eraill.

17 A'r un modd yr hwn *a dderbyniasai y* ddwy, a ynnillodd yntau ddwy eraill.

18 Ond yr hwn a dderbyniasai un, a aeth ac a gloddiodd yn y ddaear, ac a guddiodd arian ei arglwydd.

19 Ac wedi llawer o amser, y mae arglwydd y gweision hynny yn dyfod, ac yn cyfrif â hwynt.

20 A daeth yr hwn a dderbyniasai bùm talent, ac a ddug bùm talent eraill, gan ddywedyd, Arglwydd, pùm talent a roddaist attaf: wele, mi a ynnillais bùm talent eraill attynt.

21 A dywedodd ei arglwydd wrtho, Da, was da a ffyddlawn: buost ffyddlawn ar ychydig, [f] mi a'th osodaf ar lawer: dos i mewn i [g] lawenydd dy arglwydd.

Anno DOMINI 33.

‖ *wedi diffoddi.*

[a] Luc 13. 25.

[b] pen. 7. 21, 22, 23.

[c] pen. 24. 42. Marc 13. 33. Luc 21. 36. 1 Cor. 16. 13. 1 Thess. 5. 6. 1 Petr 5. 8. Dat. 16. 15.

[d] Luc 19. 12.

[e] pen. 21. 33.

[f] pen. 24. 47. Luc 22. 29, 30.

[g] Heb. 12. 2.

Anno DOMINI 33.

22 A'r hwn a dderbyniasai ddwy dalent a ddaeth, ac a ddywedodd, Arglwydd, dwy dalent a roddaist attaf: wele, dwy eraill a ynnillais attynt.

23 Ei arglwydd a ddywedodd wrtho, [h] Da, was da a ffyddlawn: buost ffyddlawn ar ychydig, mi a'th osodaf ar lawer: dos i mewn i lawenydd dy arglwydd.

24 A'r hwn a dderbyniasai yr un dalent a ddaeth, ac a ddywedodd, Arglwydd, mi a'th adwaenwn di, mai gwr caled ydwyt, yn medi lle nis hauaist, ac yn casglu lle ni wasgeraist:

25 Ac mi a ofnais, ac a aethum, ac a guddiais dy dalent yn y ddaear: wele, yr wyt yn cael yr eiddot dy hun.

26 A'i arglwydd a attebodd ac a ddywedodd wrtho, O was drwg a dïog, ti a wyddit fy mod yn medi lle nis hauais, ac yn casglu lle nis gwasgerais:

27 Am hynny y dylesit ti roddi fy arian at y cyfnewidwyr, a mi pan ddaethwn a gawswn dderbyn yr eiddof fy hun gyd â llog.

28 Cymmerwch gan hynny y dalent oddi wrtho, a rhoddwch i'r hwn sydd ganddo ddeg talent.

29 ([i] Canys i bob un y mae ganddo y rhoddir, ac efe a gaiff helaethrwydd; ac oddi ar yr hwn nid oes ganddo y dygir oddi arno, ïe, yr hyn sydd ganddo.)

30 A bwriwch allan y gwas anfuddiol [k] i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.

31 ¶ [l] A Mab y dyn, pan ddêl yn ei ogoniant, a'r holl angelion sanctaidd gyd âg ef, yna yr eistedd ar orseddfaingc ei ogoniant.

32 A [m] chyd-gesglir ger ei fron ef yr holl genhedloedd: ac [n] efe a'u didola hwynt oddiwrth eu gilydd, megis y didola y bugail y defaid oddi wrth y geifr:

33 Ac a esyd y defaid ar ei ddeheulaw, ond y geifr ar yr aswy.

34 Yna y dywed y Brenhin wrth y rhai ar ei ddeheulaw, Deuwch, chwi fendigedigion fy Nhad, etifeddwch y deyrnas [o] a barottöwyd i chwi er seiliad y byd.

35 [p] Canys bûm newynog, a chwi a roisoch i mi fwyd: bu arnaf syched, a rhoisoch i mi ddïod: [q] bûm ddïeithr, a dygasoch fi gyd â chwi:

36 [r] Noeth, a dilladasoch fi: bûm glaf, ac ymwelsoch â mi: [s] bûm y'ngharchar, a daethoch attaf.

37 Yna yr ettyb y rhai cyfiawn iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, pa bryd y'th welsom yn newynog, ac y'*th* borthasom? neu yn sychedig, ac y rhoisom *i ti* ddïod?

38 A pha bryd y'th welsom yn ddïeithr, ac y'*th* ddygasom gyd â ni? neu yn noeth, ac y'*th* ddilladasom?

39 A pha bryd y'th welsom yn glaf, neu y'ngharchar, ac y daethom attat?

40 A'r Brenhin a ettyb, ac a ddywed wrthynt, Yn wir meddaf i chwi, [t] Yn gymmaint a'*i* wneuthur o honoch i un o'r rhai hyn fy mrodyr lleiaf, i mi y gwnaethoch.

41 Yna y dywed efe hefyd wrth y rhai a fyddant ar y llaw aswy, [u] Ewch oddi wrthyf, rai melldigedig, [x] i'r tân tragywyddol, *yr hwn* a barottöwyd i ddïafol ac i'w angelion.

42 Canys bûm newynog, ac ni roisoch i mi fwyd: bu arnaf syched, ac ni roisoch i mi ddïod:

43 Bûm ddïeithr, ac ni'm dygasoch gyd â chwi: noeth, ac ni'm dilladasoch: yn glaf, ac y'ngharchar, ac ni ymwelsoch â mi.

44 Yna yr attebant hwythau hefyd iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, pa bryd y'th welsom yn newynog, neu yn sychedig, neu yn ddïeithr, neu yn noeth, neu yn glaf, neu y'ngharchar, ac ni weiniasom i ti?

45 Yna yr ettyb efe iddynt, gan ddywedyd, Yn wir meddaf i chwi, [y] Yn gymmaint ag nas gwnaethoch i'r un o'r rhai lleiaf hyn, nis gwnaethoch i minnau.

46 A'r [z] rhai hyn a ânt i gospedigaeth dragywyddol: ond y rhai cyfiawn i fywyd tragywyddol.

PENNOD XXVI.

3 *Y llywodraethwyr yn cyd-fwriadu yn erbyn Crist.* 7 *Y wraig yn enneinio ei ben ef.* 14 *Judas yn ei werthu ef.* 17 *Crist yn bwytta y pasc:* 26 *yn ordeinio ei swpper sanctaidd:* 36 *yn gweddïo yn yr ardd:* 47 *ac wedi ei fradychu â chusan,* 57 *yn cael ei arwain at Caiaphas,* 69 *a'i wadu gan Petr.*

ABU, wedi i'r Iesu orphen y geiriau hyn oll, efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion,

2 [a] Chwi a wyddoch mai gwedi deuddydd y mae y pasc, a Mab y dyn a draddodir i'w groes-hoelio.

3 [b] Yna yr ymgasglodd yr arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a henuriaid y bobl, i lys yr arch-offeiriad, yr hwn a elwid Caiaphas:

4 A hwy a gyd-ymgynghorasant fel y dalient yr Iesu trwy ddichell, ac y lladdent *ef.*

[h] ad. 21.
[i] pen. 13. 12. Marc 4. 25. Luc 8. 18. a 19. 26.
[k] pen. 8. 12. a 24. 51.
[l] Zech. 14. 5. pen. 16. 27. 1 Thess. 4. 16. 2 Thess. 1. 7. Judas 14. Dat. 1. 7.
[m] Rhuf. 14. 10. 2 Cor. 5. 10.
[n] Ezec. 20. 38. a 34. 17, 20. pen. 13. 49.
[o] pen. 20. 23. Marc 10. 40.
[p] Es. 58. 7. Ezec. 18. 7. Iago 1. 27. Heb. 13. 2.
[q] Iago 2. 15, 16.
[s] 2 Tim. 1. 16.
[t] Diar. 19. 17. pen. 10. 42. Heb. 6. 10.
[u] Ps. 6. 8. pen. 7. 23. Luc 13. 27.
[x] pen. 13. 40.
[y] Diar. 14. 31. a 17. 5. Zech. 2. 8.
[z] Dan. 12. 2. Ioan 5. 29.
[a] Marc 14. 1. Luc 22. 1. Ioan 13. 1.
[b] Ps. 2. 2. Ioan 11. 47. Act. 4. 25, &c.

Anno DOMINI 33.

5 Eithr hwy a ddywedasant, Nid ar yr wyl, rhag bod cynhwrf ym mhlith y bobl.

6 ¶ [c] Ac a'r Iesu yn [d] Bethania, yn nhŷ Simon y gwahan-glwyfus,

7 Daeth atto wraig a chanddi flwch o ennaint gwerthfawr, ac *a'i* tywalltodd ar ei ben, ac efe yn eistedd *wrth y ford.*

8 A phan welodd ei ddisgyblion, hwy a sorrasant, gan ddywedyd, I ba beth *y bu* y golled hon?

9 Canys fe a allasid gwerthu yr ennaint hwn er llawer, a'i roddi i'r tlodion.

10 A'r Iesu a wybu, ac a ddywedodd wrthynt, Paham yr ydych yn gwneuthur blinder i'r wraig? canys hi a weithiodd weithred dda arnaf.

11 [e] Oblegid y mae gennych y tlodion bob amser gyd â chwi; a [f] mi nid ydych yn ei gael bob amser.

12 Canys hi yn tywallt yr ennaint hwn ar fy nghorph, a wnaeth *hyn* i'm claddu i.

13 Yn wir meddaf i chwi, Pa le bynnag y pregether yr efengyl hon yn yr holl fyd, mynegir yr hyn a wnaeth hi hefyd, er coffa am dani hi.

14 ¶ [g] Yna yr aeth un o'r deuddeg, yr hwn a elwid [h] Judas Iscariot, at yr archoffeiriaid,

15 Ac a ddywedodd *wrthynt,* [i] Pa beth a roddwch i mi, a mi a'i traddodaf ef i chwi? A hwy a osodasant iddo ddeg ar hugain o arian.

16 Ac o hynny allan y ceisiodd efe amser cyfaddas i'w fradychu ef.

17 ¶ [k] Ac ar y *dydd* cyntaf o *wyl* y bara croyw, y disgyblion a ddaethant at yr Iesu, gan ddywedyd wrtho, Pa le y mynni i ni barottoi i ti fwytta y pasc?

18 Ac yntau a ddywedodd, Ewch i'r ddinas at ‖ y cyfryw un, a dywedwch wrtho, Y mae yr Athraw yn dywedyd, Fy amser sydd agos: gyd â thi y cynhaliaf y pasc, mi a'm disgyblion.

19 A'r disgyblion a wnaethant y modd y gorchymynasai yr Iesu iddynt, ac a barottoisant y pasc.

20 [l] Ac wedi ei myned hi yn hwyr, efe a eisteddodd gyd â'r deuddeg.

21 Ac fel yr oeddynt yn bwytta, efe a ddywedodd, Yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, ‖ mai un o honoch chwi a'm bradycha i.

22 A hwythau yn drist iawn, a ddechreuasant ddywedyd wrtho, bob un o honynt, Ai myfi yw, Arglwydd?

23 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, [m] Yr hwn a wlych *ei* law gyd â mi yn y ddysgl, hwnnw a'm bradycha i.

24 Mab y dyn yn ddïau sydd yn myned, fel y mae yn ysgrifenedig am dano: eithr gwae y dyn hwnnw trwy yr hwn y bradychir Mab y dyn: da fuasai i'r dyn hwnnw pe nas ganesid ef.

25 A Judas, yr hwn a'i bradychodd ef, a attebodd ac a ddywedodd, Ai myfi yw *efe,* Athraw? Yntau a ddywedodd wrtho, Ti a ddywedaist.

26 ¶ [n] Ac fel yr oeddynt yn bwytta, [o] yr Iesu a gymmerth y bara, ac wedi iddo ‖ fendithio, efe a'*i* torrodd, ac a'*i* rhoddodd i'r disgyblion, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwyttêwch: hwn yw fy nghorph.

27 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a dïolch, efe a'*i* rhoddes iddynt, gan ddywedyd, Yfwch bawb o hwn:

28 Canys hwn yw fy ngwaed [p] o'r testament newydd, yr hwn a dywelltir [q] dros lawer, er maddeuant pechodau.

29 Ac [r] yr ydwyf yn dywedyd i chwi, nad yfaf o hyn allan o ffrwyth hwn y winwydden, hyd y dydd hwnnw pan yfwyf ef gyd â chwi yn newydd yn nheyrnas fy Nhad.

30 Ac wedi iddynt ganu ‖ hymn, hwy a aethant allan i fynydd yr Olew-wydd.

31 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt, [s] Chwychwi oll [t] a rwystrir heno o'm plegid i: canys ysgrifenedig yw, [u] Tarawaf y bugail, a defaid y praidd a wasgerir.

32 Eithr wedi fy adgyfodi, [x] mi a âf o'ch blaen chwi i Galilea.

33 A Phetr a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Pe rhwystrid pawb o'th blegid di, *etto* ni'm rhwystrir i byth.

34 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, [y] Yn wir yr wyf yn dywedyd i ti, mai y nos hon, cyn canu o'r ceiliog, y'm gwedi deirgwaith.

35 Petr a ddywedodd wrtho, Pe gorfyddai i mi farw gyd â thi, ni'th wadaf ddim. Yr un modd hefyd y dywedodd yr holl ddisgyblion.

36 ¶ [z] Yna y daeth yr Iesu gyd â hwynt i fan a elwid Gethsemane, ac a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, Eisteddwch yma, tra yr elwyf a gweddïo accw.

37 Ac efe a gymmerth Petr, a [a] dau fab Zebedëus, ac a ddechreuodd dristâu ac [b] ymofidio.

38 Yna efe a ddywedodd wrthynt,

Anno DOMINI 33.

[c] Marc 14. 3. Ioan 11. 1, 2. a 12. 3.
[d] pen. 21. 17.
[e] Deut. 15. 11. Ioan 12. 8.
[f] pen. 18. 20. a 28. 20.
[g] Marc 14. 10. Luc 22. 3.
[h] pen. 10. 4.
[i] Zech. 11. 12. pen. 27. 3.
[k] Marc 14. 12. Luc 22. 7.
‖ *hwn a hwn.*
[l] Marc 14. 17, &c. Luc 22. 14. Ioan 13. 21.
‖ Neu, *y bradycha un o honoch fi.*
[m] Ps. 41. 9.
[n] Marc 14. 22. Luc 22. 19.
[o] 1 Cor. 11. 23, 24.
‖ Neu, *ddïolch.*
[p] Edrych Exod. 24. 8. Jer. 31. 31.
[q] pen. 20. 28. Rhuf. 5. 15.
[r] Luc 22. 18.
‖ Neu, *mawl,* neu, *psalm.*
[s] Marc 14. 27. Ioan 16. 32.
[t] pen. 11. 6.
[u] Zech. 13. 7.
[x] pen. 28. 7, 10, 16. Marc 14. 28. a 16. 7.
[y] Ioan 13. 38.
[z] Marc 14. 32. Luc 22. 39. Ioan 18. 1.
[a] pen. 4. 21.
[b] Ioan 12. 27.

Anno DOMINI 33.

Trist iawn yw fy enaid hyd angau: arhoswch yma, a gwyliwch gyd â mi.

39 Ac wedi iddo fyned ychydig ym mlaen, efe a syrthiodd ar ei wyneb, [c] gan weddïo, a dywedyd, [d] Fy Nhad, os yw bosibl, aed [e] y cwppan hwn heibio oddi wrthyf: etto nid fel yr ydwyf fi yn ewyllysio, ond fel yr ydwyt ti.

40 Ac efe a ddaeth at y disgyblion, ac a'u cafodd hwy yn cysgu; ac a ddywedodd wrth Petr, Felly; oni ellych chwi wylied un awr gyd â mi?

41 Gwyliwch a gweddïwch, fel nad eloch i brofedigaeth. Yr yspryd yn ddïau *sydd* yn barod, eithr y cnawd *sydd* wan.

42 Efe a aeth drachefn yr ail waith, ac a weddïodd, gan ddywedyd, Fy Nhad, onis gall y cwppan hwn fyned heibio oddi wrthyf, na byddo i mi yfed o hono, gwneler dy ewyllys di.

43 Ac efe a ddaeth, ac a'u cafodd hwy yn cysgu drachefn: canys yr oedd eu llygaid hwy wedi trymhâu.

44 Ac efe a'u gadawodd hwynt, ac a aeth ymaith drachefn, ac a weddïodd y drydedd waith, gan ddywedyd yr un geiriau.

45 Yna y daeth efe at ei ddisgyblion, ac a ddywedodd wrthynt, Cysgwch bellach, a gorphwyswch: wele, y mae yr awr wedi nesâu, a Mab y dyn a draddodir i ddwylaw pechaduriaid.

46 Codwch, awn: wele nesâodd yr hwn sydd yn fy mradychu.

47 Ac [f] efe etto yn llefaru, wele, Judas, un o'r deuddeg, a ddaeth, a chyd âg ef dyrfa fawr â chleddyfau a ffyn, oddi wrth yr arch-offeiriaid a henuriaid y bobl.

48 A'r hwn a'i bradychodd ef a roisai arwydd iddynt, gan ddywedyd, Pa un bynnag a gusanwyf, hwnnw yw efe: deliwch ef.

49 Ac yn ebrwydd y daeth at yr Iesu, ac a ddywedodd, Henffych well, Athraw; ac a'i cusanodd ef.

50 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Y cyfaill, i ba beth y daethost? Yna y daethant ac y rhoisant ddwylaw ar yr Iesu, ac a'i daliasant ef.

51 Ac wele, [g] un o'r rhai oedd gyd â'r Iesu, a estynodd *ei* law, ac a dynnodd ei gleddyf, ac a darawodd was yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ei glust ef.

52 Yna y dywedodd yr Iesu wrtho, Dychwel dy gleddyf i'w le: [h] canys pawb a'r a gymmerant gleddyf, a ddifethir â chleddyf.

53 A ydwyt ti yn tybied nas gallaf yr awr hon ddeisyf ar fy Nhad, ac efe a rydd yn y fan i mi fwy na deuddeg lleng o angelion?

54 Pa fodd ynte y cyflawnid [i] yr ysgrythyrau, mai felly y gorfydd bod?

55 Yn yr awr honno y dywedodd yr Iesu wrth y torfeydd, Ai megis at leidr y daethoch chwi allan, â chleddyfau a ffyn i'm dal i? yr oeddwn i beunydd gyd â chwi yn eistedd yn dysgu yn y deml, ac ni'm daliasoch.

56 A hyn oll a wnaethpwyd, [k] fel y cyflawnid ysgrythyrau y prophwydi. [l] Yna yr holl ddisgyblion a'i gadawsant ef, ac a ffoisant.

57 ¶ [m] A'r rhai a ddaliasent yr Iesu, a'*i* dygasant *ef* ymaith at Caiaphas yr arch-offeiriad, lle yr oedd yr ysgrifenyddion a'r henuriaid wedi ymgasglu ynghyd.

58 A Phetr a'i canlynodd ef o hirbell, hyd yn llys yr arch-offeiriad; ac a aeth i mewn, ac a eisteddodd gyd â'r gweision, i weled y diwedd.

59 A'r arch-offeiriaid a'r henuriaid, a'r holl gynghor, a geisiasant gau-dystiolaeth yn erbyn yr Iesu, fel y rhoddent ef i farwolaeth;

60 Ac nis cawsant: ïe, er dyfod *yno* gau-dystion lawer, ni chawsant. Eithr o'r diwedd fe a ddaeth dau gau-dyst,

61 Ac a ddywedasant, Hwn a ddywedodd, [n] Mi a allaf ddinystrio teml Dduw, a'i hadeiladu mewn tri diwrnod.

62 [o] A chyfododd yr arch-offeiriad, ac a ddywedodd wrtho, A attebi di ddim? beth *y mae* y rhai hyn yn *ei* dystiolaethu yn dy erbyn?

63 Ond [p] yr Iesu a dawodd. A'r arch-offeiriad gan atteb a ddywedodd wrtho, Yr ydwyf yn dy dynghedu di trwy y Duw byw, ddywedyd o honot i ni, ‖ ai tydi yw y Crist, Mab Duw.

64 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Ti a ddywedaist: eithr meddaf i chwi, [q] Ar ol hyn y gwelwch Fab y dyn [r] yn eistedd ar ddeheulaw y gallu, ac yn dyfod ar gymmylau y nef.

65 Yna y rhwygodd yr arch-offeiriad ei ddillad, gan ddywedyd, Efe a gablodd: pa raid i ni ‖ mwy wrth dystion? wele, yr awrhon y clywsoch ei gabledd ef.

66 Beth dybygwch chwi? Hwythau gan atteb a ddywedasant, [s] Y mae efe yn euog o farwolaeth.

Anno DOMINI 33.

[c] Heb. 5. 7.
[d] Ioan 12. 27.
[e] pen. 20. 22.
[f] Marc 14. 43. Luc 22. 47. Ioan 18. 3.
[g] Ioan 18. 10.
[h] Gen. 9. 6. Dat. 13. 10.
[i] Es. 53. 7, &c. Luc 24. 25, 44, 46.
[k] Galar. 4. 20.
[l] Ioan 18. 15.
[m] Marc 14. 53. Luc 22. 54. Ioan 18. 12, 13, 24.
[n] pen. 27. 40. Ioan 2. 19.
[o] Marc 14. 60.
[p] Es. 53. 7. pen. 27. 12, 14.
‖ *os.*
[q] Dan. 7. 13. pen. 16. 27. a 24. 30. Rhuf. 14. 10. 1 Thess. 4. 16. Dat. 1. 7.
[r] Ps. 110. 1.
‖ *etto.*
[s] Lef. 24. 16.

Anno DOMINI 33.

67 [t] Yna y poerasant yn ei wyneb, ac a'i cernodiasant; [u] eraill a'i tarawsant *ef* â ‖ gwïail,

68 Gan ddywedyd, [x] Prophwyda i ni, O Crist, Pwy yw yr hwn a'th darawodd?

69 ¶ A [y] Phetr oedd yn eistedd allan yn y llys: a daeth morwynig atto, ac a ddywedodd, *A* thithau oeddit gyd âg Iesu y Galilead.

70 Ac efe a wadodd ger *eu* bron *hwy* oll, ac a ddywedodd, Nis gwn beth yr wyt yn ei ddywedyd.

71 A phan aeth efe allan i'r porth, gwelodd un arall ef; a *hi* a ddywedodd wrth y rhai oedd yno, Yr oedd hwn hefyd gyd â'r Iesu o Nazareth.

72 A thrachefn efe a wadodd trwy lŵ, Nid adwaen i y dyn.

73 Ac ychydig wedi, daeth y rhai oedd yn sefyll ger llaw, ac a ddywedasant wrth Petr, Yn wir yr wyt tithau *yn un* o honynt; canys y mae [z] dy leferydd yn dy gyhuddo.

74 Yna y dechreuodd efe regu a thyngu, Nid adwaen i y dyn. Ac yn y man y canodd y ceiliog.

75 A chofiodd Petr air yr Iesu, yr hwn a ddywedasai wrtho, [a] Cyn canu o'r ceiliog, ti a'm gwedi deirgwaith. Ac efe a aeth allan, ac a wylodd ‖ yn chwerw-dost.

PENNOD XXVII.

1 *Rhoddi Crist yn rhwym at Pilat.* 5 *Judas yn ymgrogi.* 19 *Pilat, wedi ei rybuddio gan ei wraig,* 24 *yn golchi ei ddwylaw.* 26 *Rhyddhâu Barabbas.* 29 *Coroni Crist â drain,* 35 *a'i groes-hoelio,* 40 *a'i ddifenwi:* 50 *yntau yn marw: ei gladdu ef.* 66 *Selio a gwylio ei fedd ef.*

A PHAN ddaeth y bore, cyd-ymgynghorodd [a] yr holl arch-offeiriaid, a henuriaid y bobl, yn erbyn yr Iesu, *fel* y rhoddent ef i farwolaeth.

2 Ac wedi iddynt ei rwymo, hwy a'*i* dygasant *ef* ymaith, ac a'i traddodasant ef i Pontius Pilat y rhaglaw.

3 ¶ Yna pan welodd Judas, yr hwn a'i bradychodd ef, ddarfod ei gondemnio ef, bu edifar ganddo, ac a ddug drachefn y deg ar hugain arian i'r arch-offeiriaid a'r henuriaid,

4 Gan ddywedyd, Pechais, gan fradychu gwaed gwirion. Hwythau a ddywedasant, Pa beth *yw hynny* i ni? edrych di.

5 Ac wedi iddo daflu yr arian yn y deml, [b] efe a ymadawodd, ac a aeth ac a ymgrogodd.

6 A'r arch-offeiriaid a gymmerasant yr arian, ac a ddywedasant, Nid cyfreithlawn *i ni* eu bwrw hwynt yn y drysorfa; canys ‖ gwerth gwaed ydyw.

7 Ac wedi iddynt gyd-ymgynghori, hwy a brynasant â hwynt faes y crochenydd, yn gladdfa dïeithriaid.

8 Am hynny y galwyd y maes hwnnw, [c] Maes y gwaed, hyd heddyw.

9 (Yna y cyflawnwyd yr hyn a ddywedwyd trwy Jeremïas y prophwyd, gan ddywedyd, A [d] hwy a gymmerasant y deg ar hugain arian, ‖ pris y prisiedig, yr hwn ‖ a brynasant gan feibion Israel;

10 Ac a'u rhoisant hwy am faes y crochenydd, megis y gosododd yr Arglwydd i mi.)

11 A'r Iesu a safodd ger bron y rhaglaw: a'r rhaglaw a ofynodd iddo, gan ddywedyd, Ai ti yw Brenhin yr Iuddewon? A'r Iesu a ddywedodd wrtho, [e] Yr wyt ti yn dywedyd.

12 A phan gyhuddid ef gan yr arch-offeiriaid a'r henuriaid, [f] nid attebodd efe ddim.

13 Yna y dywedodd Pilat wrtho, [g] Oni chlywi di faint o bethau y maent hwy yn ei dystiolaethu yn dy erbyn di?

14 Ac nid attebodd efe iddo i un gair; fel y rhyfeddodd y rhaglaw yn fawr.

15 [h] Ac ar yr wyl *honno* yr arferai y rhaglaw ollwng yn rhydd i'r bobl un carcharor, yr hwn a fynnent.

16 Ac yna yr oedd ganddynt garcharor hynod, a elwid Barabbas.

17 Wedi iddynt gan hynny ymgasglu ynghyd, Pilat a ddywedodd wrthynt, Pa un a fynnwch i mi ei ollwng yn rhydd i chwi? Barabbas, ai yr Iesu, yr hwn a elwir Crist?

18 Canys efe a wyddai mai o genfigen y traddodasent ef.

19 ¶ Ac efe yn eistedd ar yr orseddfaingc, ei wraig a ddanfonodd atto, gan ddywedyd, Na fydded i ti a wnelych â'r cyfiawn hwnnw: canys goddefais lawer heddyw mewn breuddwyd o'i achos ef.

20 [i] A'r arch-offeiriaid a'r henuriaid a berswadiasant y bobl, fel y gofynent Barabbas, ac y difethent yr Iesu.

21 A'r rhaglaw a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Pa un o'r ddau a fynnwch i mi ei ollwng yn rhydd i chwi? Hwythau a ddywedasant, Barabbas.

22 Pilat a ddywedodd wrthynt, Pa beth gan hynny a wnaf i'r Iesu, yr hwn a elwir Crist? Hwythau oll a ddywedasant wrtho, Croes-hoelier ef.

[t] Es. 50. 6. pen. 27. 30.
[u] Ioan 19. 3.
‖ *chledrau eu dwylaw.*
[x] Marc 14. 65. Luc 22. 64.
[y] Marc 14. 66. Luc 22. 55. Ioan 18. 16, 25.
[z] Luc 22. 59.
[a] ad. 34. Marc 14. 30. Ioan 13. 38.
‖ *yn dost.*
[a] Marc 15. 1. Luc 22. 66. a 23. 1. Ioan 18. 28.
[b] Act. 1. 18.
[c] Act. 1. 19.
[d] Zech. 11. 12, 13.
‖ Neu, *gwerth y gwerthedig.*
‖ Neu, *a brisiasai meibion Israel.*
[e] Ioan 18. 37. 1 Tim. 6. 13.
[f] pen. 26. 63.
[g] pen. 26. 62.
[h] Marc 15. 6. Luc 23. 17. Ioan 18. 39.
[i] Ioan 18. 40. Act. 3. 14.

Anno DOMINI 33.

23 A'r rhaglaw a ddywedodd, Ond pa ddrwg a wnaeth efe? Hwythau a lefasant yn fwy, gan ddywedyd, Croes-hoelier ef.

24 ¶ A Philat, pan welodd nad oedd dim yn tycio, ond yn hytrach bod cynnwrf, [k] a gymmerth ddwfr, ac a olchodd *ei* ddwylaw ger bron y bobl, gan ddywedyd, Dïeuog ydwyf fi oddi wrth waed y cyfiawn hwn: edrychwch chwi.

25 A'r holl bobl a attebodd ac a ddywedodd, [l] *Bydded* ei waed ef arnom ni, ac ar ein plant.

26 ¶ Yna y gollyngodd efe Barabbas yn rhydd iddynt: [m] ond yr Iesu a fflangellodd efe, ac a'*i* rhoddes i'*w* groes-hoelio.

27 [n] Yna milwyr y rhaglaw a gymmerasant yr Iesu ‖ i'r dadleudŷ, ac a gynnullasant atto yr holl fyddin.

28 A hwy a'i dïosgasant ef, ac [o] a roisant am dano fantell o ysgarlad.

29 ¶ A chwedi iddynt blethu coron o ddrain, hwy a'*i* gosodasant ar ei ben ef, a chorsen yn ei law ddehau; ac a blygasant eu gliniau ger ei fron ef, ac a'i gwatwarasant, gan ddywedyd, Henffych well, brenhin yr Iuddewon.

30 A [p] hwy a boerasant arno, ac a gymmerasant y gorsen, ac a'i tarawsant ar ei ben.

31 Ac wedi iddynt ei watwar, hwy a'i dïosgasant ef o'r fantell, ac a'i gwisgasant â'i ddillad ei hun, ac a'i dygasant ef ymaith i'w groes-hoelio.

32 [q] Ac fel yr oeddynt yn myned allan, hwy a gawsant ddyn o Cyrene, a'i enw Simon; hwn a gymmellasant i ddwyn ei groes ef.

33 [r] A phan ddaethant i le a elwid Golgotha, yr hwn a elwir, Lle y benglog,

34 [s] Hwy a roisant iddo i'w yfed, finegr yn gymmysgedig â bustl: ac wedi iddo *ei* brofi, ni fynnodd efe yfed.

35 Ac wedi iddynt ei groes-hoelio ef, hwy a rannasant ei ddillad, gan fwrw coelbren: er cyflawni y peth a ddywedwyd trwy y prophwyd, [t] Hwy a rannasant fy nillad yn eu plith, ac ar fy ngwisg y bwriasant goelbren.

36 A chan eistedd, hwy a'i gwyliasant ef yno:

37 A [u] gosodasant hefyd uwch ei ben ef ei achos yn ysgrifenedig, HWN YW IESU BRENHIN YR IUDDEWON.

38 [x] Yna y croes-hoeliwyd gyd âg ef ddau leidr; un ar y llaw ddehau, ac un ar yr aswy.

39 ¶ [y] A'r rhai oedd yn myned heibio a'i cablasant ef, gan ysgwyd eu pennau,

40 A dywedyd, [z] Ti yr hwn a ddinystri y deml, ac a'*i* hadeiledi mewn tridiau, gwared dy hun. Os ti yw Mab Duw, disgyn oddi ar y groes.

41 A'r un modd yr arch-offeiriaid hefyd, gan watwar, gyd â'r ysgrifenyddion a'r henuriaid, a ddywedasant,

42 Efe a waredodd eraill, ei hunan nis gall efe ei waredu. Os Brenhin Israel yw, disgyned yr awrhon oddi ar y groes, ac ni a gredwn iddo.

43 [a] Ymddiriedodd yn Nuw; gwared efe ef yr awrhon, os efe a'i myn ef: canys efe a ddywedodd, Mab Duw ydwyf.

44 [b] A'r un peth hefyd a edliwiodd y lladron iddo, y rhai a groes-hoeliasid gyd âg ef.

45 Ac o'r chweched awr y bu tywyllwch ar yr holl ‖ ddaear hyd y nawfed awr.

46 Ac ynghylch y nawfed awr [c] y llefodd yr Iesu â llef uchel, gan ddywedyd, Eli, Eli, lama sabachthani? hynny yw, [d] Fy Nuw, fy Nuw, paham y'm gadewaist?

47 A rhai o'r sawl oedd yn sefyll yno, pan glywsant, a ddywedasant, Y mae hwn yn galw am Elïas.

48 Ac yn y fan un o honynt a redodd, ac a gymmerth yspwng, [e] ac a'*i* llanwodd o finegr, ac a'*i* rhoddodd ar gorsen, ac a'i dïodod ef.

49 A'r lleill a ddywedasant, Paid, edrychwn a ddaw Elïas i'w waredu ef.

50 ¶ [f] A'r Iesu, wedi llefain drachefn â llef uchel, a ymadawodd â'r yspryd.

51 Ac wele, [g] llèn y deml a rwygwyd yn ddau oddi fynu hyd i waered: a'r ddaear a grynodd, a'r meini a holltwyd:

52 A'r beddau a agorwyd; a llawer o gyrph y saint a hunasent a gyfodasant,

53 Ac a ddaethant allan o'r beddau ar ol ei gyfodiad ef, ac a aethant i mewn i'r ddinas sanctaidd, ac a ymddangosasant i lawer.

54 [h] Ond y canwriad, a'r rhai oedd gyd âg ef yn gwylied yr Iesu, wedi gweled y ddaear-gryn, a'r pethau a wnaethid, a ofnasant yn fawr, gan ddywedyd, Yn wir Mab Duw ydoedd hwn.

55 Ac yr oedd yno lawer o wragedd yn edrych o hirbell, [i] y rhai a ganlynasent yr Iesu o Galilea, gan weini iddo ef:

56 [k] Ym mhlith y rhai yr oedd Mair

Anno DOMINI 33.

[k] Deut. 21. 6.
[l] Act. 5. 28.
[m] Luc 23. 16.
[n] Ioan 19. 1.
‖ Neu, *i dŷ y rhaglaw.*
[o] Luc 23. 11.
[p] Es. 50. 6. pen. 26. 67.
[q] Marc 15. 21. Luc 23. 26.
[r] Ioan 19. 17.
[s] Ps. 69. 21.
[t] Ps. 22. 18. Ioan 19. 24.
[u] Marc 15. 26. Luc 23. 38. Ioan 19. 19.
[x] Es. 53. 12. Luc 23. 32, 33.
[y] Ps. 22. 7. Marc 15. 29. Luc 23. 35.
[z] pen. 26. 61. Ioan 2. 19.
[a] Ps. 22. 8.
[b] Luc 23. 39.
‖ *dir.*
[c] Heb. 5. 7.
[d] Ps. 22. 1.
[e] Ps. 69. 21. Marc 15. 36. Luc 23. 36. Ioan 19. 29.
[f] Luc 23. 46.
[g] Exod. 26. 31. 2 Chron. 3. 14. Marc 15. 38.
[h] Marc 15. 39. Luc 23. 47.
[i] Luc 8. 2, 3.
[k] Marc 15. 40.

Anno DOMINI 33.

Magdalen, a Mair mam Iago a Joses, a mam meibion Zebedëus.

57 ¶ [1]Ac wedi ei myned hi yn hwyr, daeth gwr goludog o Arimathea, a'i enw Joseph, yr hwn a fuasai yntau yn ddisgybl i'r Iesu:

58 Hwn a aeth at Pilat, ac a ofynodd gorph yr Iesu. Yna y gorchymynodd Pilat roddi y corph.

59 A Joseph wedi cymmeryd y corph, a'i hamdôodd â llïan glân,

60 Ac [m]a'i gosododd ef yn ei fêdd newydd ei hun, yr hwn a dorrasai efe yn y graig; ac a dreiglodd faen mawr wrth ddrws y bedd, ac a aeth ymaith.

61 Ac yr oedd yno Mair Magdalen, a Mair arall, yn eistedd gyferbyn â'r bedd.

62 ¶ A thrannoeth, yr hwn sydd ar ol y darpar-wyl, yr ymgynhullodd yr archoffeiriaid a'r Phariseaid at Pilat,

63 Gan ddywedyd, Arglwydd, y mae yn gôf gennym ddywedyd o'r twyllwr hwnnw, ac efe etto yn fyw, [n]Wedi tridiau y cyfodaf.

64 Gorchymyn gan hynny gadw y bedd yn ddïogel hyd y trydydd dydd; rhag dyfod ei ddisgyblion o hŷd nos, a'i ladratta ef, a dywedyd wrth y bobl, Efe a gyfododd o feirw: a bydd yr amryfusedd diweddaf yn waeth nâ'r cyntaf.

65 A dywedodd Pilat wrthynt, Y mae gennych wyliadwriaeth; ewch, gwnewch mor ddïogel ag y medroch.

66 A hwy a aethant ac a wnaethant y bedd yn ddïogel, ac a seliasant y maen, gyd â'r wyliadwriaeth.

PENNOD XXVIII.

1 *Dangos adgyfodiad Crist i'r gwragedd gan angel.* 9 *Crist ei hun yn ymddangos iddynt hwy.* 11 *Yr arch-offeiriaid yn rhoddi arian i'r milwyr, i ddywedyd ddarfod ei ladratta ef allan o'r bedd.* 16 *Crist yn ymddangos i'w ddisgyblion,* 19 *ac yn eu hanfon i fedyddio, ac i ddysgu yr holl genhedloedd.*

AC yn [a]niwedd y sabbath, a hi yn dyddhâu i'r *dydd* cyntaf o'r ‖wythnos, daeth Mair Magdalen, a'r Fair arall, i edrych y bedd.

2 Ac wele, ‖bu daear-gryn mawr: canys disgynodd angel yr Arglwydd o'r nef, ac a ddaeth ac a dreiglodd y maen oddi wrth y drws, ac a eisteddodd arno.

3 A'i wyneb-pryd oedd fel mellten, a'i wisg yn wèn fel eira.

4 A rhag ei ofn ef y crynodd y ceidwaid, ac a aethant megis yn feirw.

5 A'r angel a attebodd ac a ddywedodd wrth y gwragedd, Nac ofnwch: canys mi a wn mai ceisio yr ydych yr Iesu, yr hwn a groes-hoeliwyd.

6 Nid yw efe yma: canys cyfododd, [b]megis y dywedodd. Deuwch, gwelwch y fan lle y gorweddodd yr Arglwydd.

7 Ac ewch ar ffrwst, a dywedwch i'w ddisgyblion, gyfodi o hono o feirw. Ac wele, [c]y mae efe yn myned o'ch blaen chwi i Galilea: yno y gwelwch ef. Wele, dywedais i chwi.

8 Ac wedi eu myned ymaith ar frys oddi wrth y bedd, gyd âg ofn a llawenydd mawr, rhedasant i fynegi i'w ddisgyblion ef.

9 ¶ Ac fel yr oeddynt yn myned i fynegi i'w ddisgyblion ef, wele, [d]yr Iesu a gyfarfu â hwynt, gan ddywedyd, Henffych well. A hwy a ddaethant, ac a ymafaelasant yn ei draed ef, ac a'i haddolasant.

10 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt, Nac ofnwch: [e]ewch, mynegwch i'm brodyr, fel yr elont i Galilea, ac yno y'm gwelant i.

11 ¶ Ac wedi eu myned hwy, wele, rhai o'r wyliadwriaeth a ddaethant i'r ddinas, ac a fynegasant i'r arch-offeiriaid yr hyn oll a wnaethid.

12 Ac wedi iddynt ymgasglu ynghyd gyd â'r henuriaid, a chyd-ymgynghori, hwy a roisant ‖arian lawer i'r milwyr,

13 Gan ddywedyd, Dywedwch, Ei ddisgyblion a ddaethant o hyd nos, ac a'i lladrattasant ef, a nyni yn cysgu.

14 Ac os clyw y rhaglaw hyn, ni ‖a'i perswadiwn ef, ac a'ch gwnawn chwi yn ddïofal.

15 A hwy a gymmerasant yr arian, ac a wnaethant fel yr addysgwyd hwynt: ‖a thaenwyd y gair hwn ym mhlith yr luddewon hyd y dydd heddyw.

16 ¶ A'r un disgybl ar ddeg a aethant i Galilea, i'r mynydd [f]lle yr ordeiniasai yr Iesu iddynt.

17 A phan welsant ef, hwy a'i haddolasant ef: ond rhai a ammheuasant.

18 A'r Iesu a ddaeth, ac a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Rhoddwyd i mi [g]bob awdurdod yn y nef, ac ar y ddaear.

19 [h]Ewch gan hynny a [i]‖dysgwch yr holl genhedloedd, gan eu bedyddio hwy yn enw y Tad, a'r Mab, a'r Yspryd Glân;

20 [k]Gan ddysgu iddynt gadw pob peth a'r a orchymynais i chwi. Ac wele, yr ydwyf fi gyd â chwi bob amser hyd ddiwedd y byd. Amen.

Anno DOMINI 33.

[1] Marc 15. 42. Luc 23. 50. Ioan 19. 38.

[m] Es. 53. 9.

[n] pen. 16. 21. a 17. 23. a 20. 19. Marc 8. 31. a 10. 34. Luc 9. 22. a 18. 33. a 24. 6.

[a] Marc 16. 1. Luc 24. 1. Ioan 20. 1.

‖ *sabbathau.*

‖ Neu, *buasai.*

[b] pen. 12. 40. a 16. 21. a 17. 23. a 20. 19.

[c] pen. 26. 32. Marc 16. 7.

[d] Marc 16. 9. Ioan 20. 14.

[e] Ioan 20. 17.

‖ *swrn o arian.*

‖ *a barwn iddo goelio.*

‖ *a chyhoeddwyd.*

[f] pen. 26. 32.

[g] pen. 11. 27. Luc 10. 22. Ioan 3. 35. a 5. 22. a 17. 2. Ephes. 1. 21. Heb. 1. 2. a 2. 8.

[h] Marc 16. 15.

[i] Act. 2. 38, 39.

‖ Neu, *gwnewch ddisgyblion,* neu, *Gristianogion o'r holl,* &c.

[k] Act. 2. 42.

YR EFENGYL

YN OL

SANT MARC.

PENNOD I.

2 Swydd Ioan Fedyddiwr. 9 Bedyddio yr Iesu, 12 a'i demtio. 14 Efe yn pregethu; 16 yn galw Petr, Andreas, Iago, ac Ioan; 23 yn iachâu dyn âg yspryd aflan ynddo, 29 a mam gwraig Petr, 32 a llawer o gleifion: 41 ac yn glanhâu y gwahan-glwyfus.

Anno DOMINI 26. diweddu.

DECHREU efengyl Iesu Grist, Fab Duw;

2 Fel yr ysgrifenwyd yn y prophwydi, [a] Wele, yr ydwyf fi yn anfon fy nghennad o flaen dy wyneb, yr hwn a barottoa dy ffordd o'th flaen.

3 [b] Llef un yn llefain yn y diffaethwch, Parottôwch ffordd yr Arglwydd, gwnewch yn uniawn ei lwybrau ef.

4 [c] Yr oedd Ioan yn bedyddio yn y diffaethwch, ac yn pregethu bedydd edifeirwch, er maddeuant pechodau.

5 [d] Ac aeth allan atto ef holl wlad Judea, a'r Hïerosolymitiaid, ac a'u bedyddiwyd oll ganddo yn afon yr Iorddonen, gan gyffesu eu pechodau.

6 Ac Ioan oedd [e] wedi ei wisgo â blew camel, a gwregys croen ynghylch ei lwynau, ac yn bwytta [f] locustiaid a mêl gwŷllt:

7 Ac efe a bregethodd, gan ddywedyd, [g] Y mae yn dyfod ar fy ol i un cryfach na myfi, carrai esgidiau yr hwn nid wyf fi deilwng i ymostwng, ac i'w dattod.

8 [h] Myfi yn wir a'ch bedyddiais chwi â dwfr: eithr efe a'ch bedyddia chwi [i] â'r Yspryd Glân.

9 [k] A bu yn y dyddiau hynny, ddyfod o'r Iesu o Nazareth yn Galilea, ac efe a fedyddiwyd gan Ioan yn yr Iorddonen.

10 Ac yn ebrwydd wrth ddyfod i fynu o'r dwfr, efe a welodd y nefoedd yn agored, a'r Yspryd yn disgyn arno megis colommen.

11 A llef a ddaeth o'r nefoedd, [l] Tydi yw fy anwyl Fab, yn yr hwn y'm boddlonwyd.

12 Ac [m] yn ebrwydd y gyrrodd yr yspryd ef i'r diffaethwch.

13 Ac efe a fu yno yn y diffaethwch ddeugain niwrnod yn ei demtio gan Satan: ac yr oedd efe gyd â'r gwŷlltfilod; a'r angelion a weiniasant iddo.

14 Ac [n] ar ol traddodi Ioan, yr Iesu a ddaeth i Galilea, [o] gan bregethu efengyl teyrnas Dduw,

15 A dywedyd, [p] Yr amser a gyflawnwyd, a [q] theyrnas Dduw a nesâodd: edifarhêwch, a chredwch yr efengyl.

16 Ac [r] fel yr oedd efe yn rhodio wrth fôr Galilea, efe a ganfu Simon, ac Andreas ei frawd, yn bwrw rhwyd yn y môr (canys pysgodwyr oeddynt.)

17 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Deuwch ar fy ol i, a gwnaf iwch' fod yn bysgodwyr dynion.

18 Ac yn ebrwydd, [s] gan adael eu rhwydau, y canlynasant ef.

19 Ac wedi iddo fyned rhagddo ychydig oddi yno, efe a ganfu Iago *fab* Zebedëus, ac Ioan ei frawd ef, a hwy yn y llong yn cyweirio y rhwydau.

20 Ac yn y man efe a'u galwodd hwynt: a hwy a adawsant eu tad Zebedëus yn y llong gyd â'r cyflog-ddynion, ac a aethant ar ei ol ef.

21 [t] A hwy a aethant i mewn i Capernaum; ac yn ebrwydd ar y dydd sabbath, wedi iddo fyned i mewn i'r synagog, efe a athrawiaethodd.

22 A [u] synnasant wrth ei athrawiaeth ef: canys yr oedd efe yn eu dysgu hwy megis un âg awdurdod ganddo, ac nid fel yr ysgrifenyddion.

23 [x] Ac yr oedd yn eu synagog hwy ddyn ag ynddo yspryd aflan; ac efe a lefodd,

24 Gan ddywedyd, ‖ Och, [y] beth sydd i ni a wnelom â thi, Iesu o Nazareth? a ddaethost ti i'n difetha ni? mi a'th adwaen pwy ydwyt, Sanct Duw.

Anno DOMINI 27.

A.D. 30. diweddu.

A.D. 31.

[a] Mal. 3. 1. Matt. 11. 10. Luc 7. 27.
[b] Es. 40. 3. Matt. 3. 3. Luc 3. 4. Ioan 1. 15, 23.
[c] Matt. 3. 1. Luc 3. 3. Ioan 3. 23.
[d] Matt. 3. 5.
[e] Matt. 3. 4.
[f] Lef. 11. 22.
[g] Matt. 3. 11.
[h] Act. 1. 5. a 11. 16. a 19. 4.
[i] Es. 44. 3. Joel 2. 28. Act. 2. 4. a 11. 15.
[k] Matt. 3. 13. Luc 3. 21. A.D. 27.
[l] Ps. 2. 7. Es. 42. 1. Matt. 3. 17. pen. 9. 7.
[m] Matt. 4. 1. Luc 4. 1.
[n] Matt. 4. 12.
[o] Matt. 4. 23.
[p] Gal. 4. 4. Eph. 1. 10.
[q] Matt. 3. 2.
[r] Matt. 4. 18. Luc 5. 4.
[s] Matt. 19. 27. Luc 5. 11.
[t] Matt. 4. 13. Luc 4. 31.
[u] Matt. 7. 28.
[x] Luc 4. 33.
‖ *Paid.*
[y] Matt. 8. 29.

Anno DOMINI 31.

25 A'r Iesu [e] a'i ceryddodd ef, gan ddywedyd, Taw, a dos allan o hono.

26 Yna wedi i'r yspryd aflan [a] ei rwygo ef, a gwaeddi â llef uchel, efe a ddaeth allan o hono.

27 Ac fe a aeth ar bawb fraw, fel yr ymofynasant yn eu mysg eu hunain, gan ddywedyd, Beth yw hyn? pa athrawiaeth newydd *yw* hon? canys trwy awdurdod y mae efe yn gorchymyn, ïe, yr ysprydion aflan, a hwy yn ufuddhâu iddo.

28 Ac yn ebrwydd yr aeth sôn am dano dros yr holl wlad o amgylch Galilea.

29 Ac [b] yn y man wedi iddynt fyned allan o'r synagog, hwy a aethant i dŷ Simon ac Andreas, gyd âg Iago ac Ioan.

30 Ac yr oedd ‖ chwegr Simon yn gorwedd yn glaf o'r cryd: ac yn ebrwydd y dywedasant wrtho am dani hi.

31 Ac efe a ddaeth ac a'i cododd hi i fynu, gan ymaflyd yn ei llaw hi: a'r cryd a'i gadawodd hi yn y man, a hi a wasanaethodd arnynt hwy.

32 [c] Ac wedi iddi hwyrhâu, pan fachludodd yr haul, hwy a ddygasant atto yr holl rai drwg eu hwyl, a'r rhai cythreulig.

33 A'r holl ddinas oedd wedi ymgasglu wrth y drws.

34 Ac efe a iachâodd lawer o rai drwg eu hwyl o amryw heintiau, ac a fwriodd allan lawer o gythreuliaid; ac [d] ni adawodd i'r cythreuliaid ddywedyd yr adwaenent ef.

35 A'r [e] bore yn blygeiniol iawn, wedi iddo godi, efe a aeth allan, ac a aeth i le anghyfannedd; ac yno y gweddïodd.

36 A Simon, a'r rhai oedd gyd âg ef, a'i dilynasant ef.

37 Ac wedi iddynt ei gael ef, hwy a ddywedasant wrtho, Y mae pawb yn dy geisio di.

38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [f] Awn i'r trefydd nesaf, fel y gallwyf bregethu yno hefyd: canys [g] i hynny y daethum allan.

39 Ac yr oedd efe yn pregethu yn eu synagogau hwynt trwy holl Galilea, ac yn bwrw allan gythreuliaid.

40 [h] A daeth atto ef *un* gwahanglwyfus, gan ymbil âg ef, a gostwng ar ei liniau iddo, a dywedyd wrtho, Os mynni, ti a elli fy nglanhâu.

41 A'r Iesu, gan dosturio, a estynodd *ei* law, ac a gyffyrddodd âg ef, ac a ddywedodd wrtho, Mynnaf, bydd lân.

42 Ac wedi iddo ddywedyd *hynny*, ymadawodd y gwahan-glwyf âg ef yn ebrwydd, a glanhâwyd ef.

43 Ac wedi gorchymyn iddo yn gaeth, efe a'i hanfonodd ef ymaith yn y man;

44 Ac a ddywedodd wrtho, Gwel na ddywedych ddim wrth neb: eithr dos ymaith, dangos dy hun i'r offeiriad, ac offrymma dros dy lanhâd y pethau [i] a orchymynodd Moses, er tystiolaeth iddynt hwy.

45 [k] Eithr efe a aeth ymaith, ac a ddechreuodd gyhoeddi llawer, a thaenu y gair ar led, fel na allai yr Iesu fyned mwy yn amlwg i'r ddinas; eithr yr oedd efe allan mewn lleoedd anghyfannedd: ac o bob parth y daethant atto ef.

PENNOD II.

3 Crist yn iachâu un claf o'r parlys; 14 yn galw Matthew o'r dollfa; 15 yn bwytta gyd â phublicanod a phechaduriaid; 18 yn esgusodi ei ddisgyblion, am nad ymprydient, 23 ac am dynnu y tywys ŷd ar y dydd sabbath.

AC efe [a] a aeth drachefn i Capernaum, wedi *rhai* dyddiau; a chlybuwyd ei fod ef yn y tŷ.

2 Ac yn y man llawer a ymgasglasant ynghyd, hyd na annent, hyd yn nôd yn y lleoedd ynghylch y drws: ac efe a bregethodd y gair iddynt hwy.

3 A daethant atto, gan ddwyn un claf o'r parlys, yr hwn a ddygid gan bedwar.

4 A chan na allent nesâu atto gan y dyrfa, didôi y tô a wnaethant lle yr oedd efe: ac wedi iddynt dorri trwodd, hwy a ollyngasant i waered y gwely yn yr hwn y gorweddai y claf o'r parlys.

5 A phan welodd yr Iesu eu ffydd hwynt, efe a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, *Ha* fab, maddeuwyd i ti dy bechodau.

6 Ac yr oedd rhai o'r ysgrifenyddion yn eistedd yno, ac yn ymresymmu yn eu calonnau,

7 Beth a wna hwn fel hyn yn dywedyd cabledd? [b] pwy a all faddeu pechodau, ond Duw yn unig?

8 Ac yn ebrwydd, pan wybu yr Iesu yn ei yspryd eu bod hwy yn ymresymmu felly ynddynt eu hunain, efe a ddywedodd wrthynt, Paham yr ydych yn ymresymmu am y pethau hyn yn eich calonnau?

9 Pa un sydd hawsaf, ai dywedyd wrth y claf o'r parlys, Maddeuwyd i ti

[e] ad. 34.
[a] pen. 9. 20.
[b] Matt. 8. 14. Luc 4. 38.
‖ *mam gwraig Simon.*
[c] Matt. 8. 16.
[d] Luc 4. 41. Act. 16. 17, 18.
[e] Luc 4. 42.
[f] Luc 4. 43.
[g] Es. 61. 1.
[h] Matt. 8. 2. Luc 5. 12.
[i] Lef. 14. 4.
[k] Luc 5. 15.
[a] Matt. 9. 1. Luc 5. 18.
[b] Job 14. 4. Es. 43. 25.

Anno DOMINI 31.

dy bechodau; ai dywedyd, Cyfod, a chymmer i fynu dy wely, a rhodia?

10 Eithr fel y gwypoch fod gan Fab y dyn awdurdod i faddeu pechodau ar y ddaear, (eb efe wrth y claf o'r parlys)

11 Wrthyt ti yr wyf yn dywedyd, Cyfod, a chymmer i fynu dy wely, a dos i'th dŷ.

12 Ac yn y man y cyfododd efe, ac y cymmerth i fynu ei wely, ac a aeth allan yn eu gwydd hwynt oll; hyd oni synnodd pawb, a gogoneddu Duw, gan ddywedyd, Ni welsom ni erioed fel hyn.

13 Ac efe a aeth allan drachefn wrth làn y môr: a'r holl dyrfa a ddaeth atto; ac efe a'u dysgodd hwynt.

[c] Matt. 9. 9. Luc 5. 27.

14 ¶ Ac [c] efe yn myned heibio, efe a ganfu Lefi *fab* Alphëus yn eistedd wrth y dollfa, ac a ddywedodd wrtho, Canlyn fi. Ac efe a gododd, ac a'i canlynodd ef.

15 A bu, a'r Iesu yn eistedd i fwytta yn ei dŷ ef, i lawer hefyd o bublicanod a phechaduriaid eistedd gyd â'r Iesu a'i ddisgyblion: canys llawer oeddynt, a hwy a'i canlynasent ef.

16 A phan welodd yr ysgrifenyddion a'r Phariseaid ef yn bwytta gyd â'r publicanod a'r pechaduriaid, hwy a ddywedasant wrth ei ddisgyblion ef, Paham y mae efe yn bwytta ac yn yfed gyd â'r publicanod a'r pechaduriaid?

17 A'r Iesu, pan glybu, a ddywedodd wrthynt, Y rhai sydd iach nid rhaid iddynt wrth y meddyg, ond y rhai cleifion: [d] ni ddaethum i alw y rhai cyfiawn, ond pechaduriaid, i edifeirwch.

[d] 1 Tim. 1. 15.

[e] Matt. 9. 14. Luc 5. 33.

18 ¶ [e] A disgyblion Ioan a'r Phariseaid oeddynt yn ymprydio. A hwy a ddaethant ac a ddywedasant wrtho, Paham y mae disgyblion Ioan a'r Phariseaid yn ymprydio, ond dy ddisgyblion di nid ydynt yn ymprydio?

19 A dywedodd yr Iesu wrthynt, A all plant yr ystafell briodas ymprydio, tra fyddo y priodas-fab gyd â hwynt? tra fyddo ganddynt y priodas-fab gyd â hwynt, ni allant ymprydio.

20 Eithr y dyddiau a ddaw, pan ddyger y priodas-fab oddi arnynt; ac yna yr ymprydiant yn y dyddiau hynny.

21 ¶ Hefyd ni wnïa neb ddernyn o frethyn newydd ar ddilledyn hen: *os* amgen, ei gyflawniad newydd ef a dynn oddi wrth yr hen, a gwaeth fydd y rhwyg.

22 Ac ni rydd neb win newydd mewn hen gostrelau: *os* amgen, y gwin newydd a ddryllia y costrelau, a'r gwin a red allan, a'r costrelau a gollir: eithr gwin newydd sydd raid ei roi mewn costrelau newyddion.

Anno DOMINI 31.

[f] Matt. 12. 1. Luc 6. 1.

[g] Deut. 23. 25.

23 [f] A bu iddo fyned trwy yr ŷd ar y sabbath; a'i ddisgyblion a ddechreuasant ymdaith [g] gan dynnu y tywys.

24 A'r Phariseaid a ddywedasant wrtho, Wele, paham y gwnant ar y sabbath yr hyn nid yw gyfreithlawn?

[h] 1 Sam. 21. 6.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Oni ddarllenasoch erioed [h] beth a wnaeth Dafydd, pan oedd anghen a chwant bwyd arno, efe a'r rhai oedd gyd âg ef?

26 Pa fodd yr aeth efe i dŷ Dduw, dan Abïathar yr arch-offeiriad, ac y bwyttâodd y ‖ bara gosod, [i] y rhai nid cyfreithlawn eu bwytta, ond i'r offeiriaid yn unig, ac a'i rhoddes hefyd i'r rhai oedd gyd âg ef?

‖ *torthau dangos.*

[i] Lef. 24. 9.

27 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y sabbath a wnaethpwyd er mwyn dyn, ac nid dyn er mwyn y sabbath.

28 Am hynny y mae Mab y dyn yn Arglwydd hefyd ar y sabbath.

PENNOD III.

1 *Crist yn iachâu y llaw wedi gwywo,* 10 *a llawer o glefydau eraill:* 11 *yn ceryddu yr ysprydion aflan:* 13 *yn dewis ei ddeuddeg apostol:* 22 *yn atteb cabledd y rhai a ddywedent ei fod ef yn bwrw allan gythreuliaid trwy Beelzebub;* 31 *ac yn dangos pwy ydyw ei frawd, a'i chwaer, a'i fam.*

A C [a] efe a aeth i mewn drachefn i'r synagog; ac yr oedd yno ddyn a chanddo law wedi gwywo.

[a] Matt. 12. 9. Luc 6. 6.

2 A hwy a'i gwyliasant ef, a iachâai efe ef ar y dydd sabbath; fel y cyhuddent ef.

3 Ac efe a ddywedodd wrth y dyn yr oedd ganddo y llaw wedi gwywo, Cyfod, † i'r canol.

† Gr. saf *yn y canol.*

4 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Ai rhydd gwneuthur da ar y dydd sabbath, ynte gwneuthur drwg? cadw einioes, ai lladd? A hwy a dawsant â sôn.

5 Ac wedi edrych arnynt o amgylch yn ddigllawn, gan dristâu am ‖ galedrwydd eu calon hwynt, efe a ddywedodd wrth y dyn, Estyn allan dy law. Ac efe a'*i* hestynodd: a'i law ef a wnaed yn iach fel y llall.

‖ *ddallineb.*

6 A'r Phariseaid a aethant allan, ac a ymgynghorasant yn ebrwydd gyd â'r [b] Herodianiaid yn ei erbyn ef, pa fodd y difethent ef.

[d] Matt. 22. 16

7 A'r Iesu gyd â'i ddisgyblion a giliodd tu a'r môr: a lliaws mawr a'i canlynodd ef, o Galilea, ac o Judea,

Anno DOMINI 31.

8 Ac o Jerusalem, ac o Idumea, ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen; a'r rhai o gylch Tyrus a Sidon, lliaws mawr, pan glywsant gymmaint a wnaethai efe, a ddaethant atto.

9 Ac efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion am fod llong yn barod iddo, oblegid y dyrfa, rhag iddynt ei wasgu ef.

10 Canys efe a iachasai lawer, hyd oni ‖ phwysent arno, er mwyn cyffwrdd âg ef, cynnifer ag oedd â phläau arnynt.

‖ Neu, *ruthrent.*

11 A'r ysprydion aflan, pan welsant ef, a syrthiasant i lawr ger ei fron ef, ac a waeddasant, gan ddywedyd, Ti yw Mab Duw.

12 [c] Yntau a orchymynodd iddynt yn gaeth, na chyhoeddent ef.

[c] pen. 1. 25.

13 ¶ Ac [d] efe a esgynodd i'r mynydd, ac a alwodd atto y rhai a fynnodd efe: a hwy a ddaethant atto.

[d] pen. 6. 7. Luc 6. 12. a 9. 1.

14 Ac efe a ordeiniodd ddeuddeg, fel y byddent gyd âg ef, ac fel y danfonai efe hwynt i bregethu;

15 Ac i fod ganddynt awdurdod i iachâu clefydau, ac i fwrw allan gythreuliaid.

16 Ac i Simon [e] y rhoddes efe enw Petr,

[e] Ioan 1. 42.

17 Ac Iago *fab* Zebedëus, ac Ioan brawd Iago, (ac efe a roddes iddynt enwau, Boanerges; yr hyn yw, Meibion y daran)

18 Ac Andreas, a Phylip, a Bartholomëus, a Matthew, a Thomas, ac Iago *fab* Alphëus, a Thadëus, a Simon y Canaanead,

19 A Judas Iscariot, yr hwn hefyd a'i bradychodd ef. A hwy a ddaethant ‖ i dŷ.

‖ *adref.*

20 A'r dyrfa a ymgynnullodd drachefn, [f] fel na allent gymmaint a bwytta bara.

[f] pen. 6. 31.

21 A phan glybu yr eiddo ef, hwy a aethant i'w ddal ef: canys dywedasant, Y mae efe allan o'i bwyll.

22 ¶ A'r ysgrifenyddion, y rhai a ddaethant i waered o Jerusalem, a ddywedasant fod [g] Beelzebub ganddo, ac mai trwy bennaeth y cythreuliaid yr oedd efe yn bwrw allan gythreuliaid.

[g] Matt. 9. 34. Luc 11. 15. Ioan 7. 20. a 8. 48, 52. a 10. 20.

23 [h] Ac wedi iddo eu galw hwy atto, efe a ddywedodd wrthynt mewn dammegion, Pa fodd y gall Satan fwrw allan Satan?

[h] Matt. 12. 25.

24 Ac o bydd teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun, ni ddichon y deyrnas honno sefyll.

25 Ac o bydd tŷ wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun, ni ddichon y tŷ hwnnw sefyll.

26 Ac os Satan a gyfyd yn ei erbyn ei hun, ac a fydd wedi ymrannu, ni all efe sefyll, eithr y mae iddo ddiwedd.

27 Ni ddichon neb fyned i mewn i dŷ y cadarn, ac yspeilio ei ddodrefn ef, oni bydd iddo yn gyntaf rwymo y cadarn; ac yna yr yspeilia ei dŷ ef.

28 [i] Yn wir y dywedaf i chwi, y maddeuir pob pechod i feibion dynion, a pha gabledd bynnag a gablant:

[i] Matt. 12. 31. Luc 12. 10. 1 Ioan 5. 16.

29 Eithr yr hwn a gablo yn erbyn yr Yspryd Glân, ni chaiff faddeuant yn dragywydd, ond y mae yn euog o farn dragywydd:

30 Am iddynt ddywedyd, Y mae yspryd aflan ganddo.

31 ¶ [k] Daeth gan hynny ei frodyr ef a'i fam; a chan sefyll allan, hwy a anfonasant atto, gan ei alw ef.

[k] Matt. 12. 46. Luc 8. 19.

32 A'r bobl oedd yn eistedd o'i amgylch, ac a ddywedasant wrtho, Wele, y mae dy fam di a'th frodyr allan yn dy geisio.

33 Ac efe a'u hattebodd hwynt, gan ddywedyd, Pwy yw fy mam i, neu fy mrodyr i?

34 Ac wedi iddo edrych oddi amgylch ar y rhai oedd yn eistedd yn ei gylch, efe a ddywedodd, Wele fy mam i, a'm brodyr i.

35 Canys pwy bynnag a wnelo ewyllys Duw, hwnnw yw fy mrawd i, a'm chwaer, a'm mam i.

PENNOD IV.

1 *Dammeg yr hauwr,* 14 *a'i dehongliad.* 21 *Rhaid i ni gyfrannu goleuni ein gwybodaeth i eraill.* 26 *Dammeg yr had yn tyfu yn ddiarwybod,* 30 *a'r gronyn mwstard.* 35 *Crist yn gostegu y dymmestl ar y môr.*

AC [a] efe a ddechreuodd drachefn athrawiaethu yn ymyl y môr: a thyrfa fawr a ymgasglodd atto, hyd oni bu iddo fyned ‖ i'r llong, ac eistedd ar y môr; a'r holl dyrfa oedd wrth y môr, ar y tir.

[a] Matt. 13. 1. Luc 8. 4.

‖ *i long.*

2 Ac efe a ddysgodd iddynt lawer ar ddammegion, ac [b] a ddywedodd wrthynt yn ei ddysgeidiaeth ef,

[b] pen. 12. 38.

3 Gwrandewch: Wele, hauwr a aeth allan i hau:

4 A darfu wrth hau, i beth syrthio ar fin y ffordd, ac ehediaid yr awyr a ddaethant ac a'i difasant.

5 A pheth a syrthiodd ar greigle, lle

Anno DOMINI 31.

ni chafodd fawr ddaear; ac yn y fan yr eginodd, am nad oedd iddo ddyfnder daear.

6 A phan gododd yr haul, y poethwyd ef; ac am nad oedd gwreiddyn iddo, efe a wywodd.

7 A pheth a syrthiodd ym mhlith drain; a'r drain a dyfasant, ac a'i tagasant ef, ac ni ddug ffrwyth.

8 A pheth arall a syrthiodd mewn tir da, ac a roddes ffrwyth tyfadwy a chynnyrchiol, ac a ddug un ddeg ar hugain, ac un dri ugain, ac un gant.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y neb sydd ganddo glustiau i wrando, gwrandawed.

[c] Matt. 13. 10.

10 [c] A phan oedd efe wrtho ei hun, y rhai oedd yn ei gylch ef gyd â'r deuddeg a ofynasant iddo am y ddammeg.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I chwi y rhodded gwybod dirgelwch teyrnas Dduw: eithr i'r [d] rhai sydd allan, ar ddammegion y gwneir pob peth:

[d] 1 Cor. 5. 12. Col. 4. 5. 1 Thess. 4. 12. 1 Tim. 3. 7.

12 [e] Fel yn gweled y gwelant, ac na chanfyddant; ac yn clywed y clywant, ac ni ddeallant; rhag iddynt ddychwelyd, a maddeu iddynt *eu* pechodau.

[e] Es. 6. 9. Matt. 13. 14. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8.

13 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Oni wyddoch chwi y ddammeg hon? a pha fodd y gwybyddwch yr holl ddammegion?

[f] Matt. 13. 19. Luc 8. 11.

14 ¶ [f] Yr hauwr sydd yn hau y gair:

15 A'r rhai hyn yw y rhai ar fin y ffordd, lle yr hauir y gair; ac wedi iddynt ei glywed, y mae Satan yn dyfod yn ebrwydd, ac yn dwyn ymaith y gair a hauwyd yn eu calonnau hwynt.

16 A'r rhai hyn yr un ffunud yw y rhai a hauir ar y creigle; y rhai, wedi clywed y gair, sydd yn ebrwydd yn ei dderbyn ef yn llawen;

17 Ac nid oes ganddynt wreiddyn ynddynt eu hunain, eithr dros amser y maent: yna, pan ddêl blinder neu erlid o achos y gair, yn y man y rhwystrir hwynt.

18 A'r rhai hyn yw y rhai a hauwyd ym mysg y drain; y rhai a wrandawant y gair,

19 Ac y mae gofalon y byd hwn, a

[g] 1 Tim. 6. 17.

[g] hudoliaeth golud, a chwantau am bethau eraill, yn dyfod i mewn, ac yn tagu y gair, a myned y mae yn ddiffrwyth.

20 A'r rhai hyn yw y rhai a hauwyd mewn tir da; y rhai sydd yn gwrando y gair, ac yn *ei* dderbyn, ac yn dwyn ffrwyth, un ddeg ar hugain, ac un dri ugain, ac un gant.

21 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt, [h] A ddaw canwyll i'w dodi dan lestr, neu dan wely? ac nid i'w gosod ar ganhwyllbren?

[h] Luc 8. 16. a 11. 33.

22 [i] Canys nid oes dim cuddiedig, a'r nis amlygir; ac ni bu ddim dirgel, ond fel y delai i eglurdeb.

[i] Matt. 10. 26. Luc 12. 2.

23 [k] Od oes gan neb glustiau i wrando, gwrandawed.

[k] Matt. 11. 15.

24 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Edrychwch beth a wrandawoch. [l] A pha fesur y mesuroch, y mesurir i chwithau; a chwanegir i chwi, y rhai a wrandewch.

[l] Matt. 7. 2. Luc 6. 38.

25 [m] Canys yr hwn y mae ganddo, y rhoddir iddo: a'r hwn nid oes ganddo, ïe, yr hyn sydd ganddo a ddygir oddi arno.

[m] Matt. 13. 12. a 25. 29. Luc 8. 18. a 19. 26.

26 ¶ Ac efe a ddywedodd, Felly y mae teyrnas Dduw, fel pe bwriai ddyn had i'r ddaear;

27 A chysgu, a chodi nos a dydd, a'r had yn egino ac yn tyfu, y modd nis gŵyr efe.

28 Canys y ddaear a ddwg ffrwyth o honi ei hun; yn gyntaf yr eginyn, ar ol hynny y dywysen, yna yr ŷd yn llawn yn y dywysen.

29 A phan ‖ ymddangoso y ffrwyth, yn ebrwydd y rhydd efe y crymman ynddo, am ddyfod y cynhauaf.

‖ Neu, *addfedo.*

30 ¶ Ac efe a ddywedodd, [n] I ba beth y cyffelybem deyrnas Dduw? neu ar ba ddammeg y gwnaem gyffelybrwydd o honi?

[n] Matt. 13. 31. Luc 13. 18.

31 Megis gronyn o had mwstard *ydyw*, yr hwn pan hauer yn y ddaear, sydd leiaf o'r holl hadau sydd ar y ddaear.

32 Eithr wedi yr hauer, y mae yn tyfu, ac yn myned yn fwy nâ'r holl lysiau, ac efe a ddwg ganghennau mawrion: fel y gallo ehediaid yr awyr nythu dan ei gysgod ef.

33 [o] Ac â chyfryw ddammegion lawer y traethodd efe iddynt y gair, hyd y gallent *ei* wrando.

[o] Matt. 13. 34. Ioan 16. 12.

34 Ond heb ddammeg ni lefarodd wrthynt: ac o'r neilldu i'w ddisgyblion efe a eglurodd bob peth.

35 ¶ [p] Ac efe a ddywedodd wrthynt y dwthwn hwnnw, wedi ei hwyrhâu hi, Awn trosodd i'r tu draw.

[p] Matt. 8. 18, 23. Luc 8. 22.

36 Ac wedi iddynt ollwng ymaith y dyrfa, hwy a'i cymmerasant ef fel yr oedd yn y llong: ac yr oedd hefyd longau eraill gyd âg ef.

Anno DOMINI 31.

37 Ac fe a gyfododd tymmestl fawr o wynt, a'r tonnau a daflasant i'r llong, hyd onid oedd hi yn llawn weithian.

38 Ac yr oedd efe yn y pen ôl i'r llong, yn cysgu ar obennydd: a hwy a'i deffroisant ef, ac a dywedasant wrtho, Athraw, ai difatter gennyt ein colli ni?

39 Ac efe a godod i fynu, ac a geryddodd y gwynt, ac a ddywedodd wrth y môr, Gostega, distawa. A'r gwynt a ostegodd, a bu tawelwch mawr.

40 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Paham yr ydych mor ofnog? pa fodd nad oes gennych ffydd?

41 Eithr hwy a ofnasant yn ddirfawr, ac a ddywedasant wrth eu gilydd, Pwy yw hwn, gan fod y gwynt a'r môr yn ufuddhâu iddo?

PENNOD V.

1 *Crist yn gwaredu y dyn yr oedd ynddo leng o gythreuliaid:* 13 *hwythau yn myned i'r moch.* 25 *Y mae efe yn iachâu y wraig o'r diferlif gwaed,* 35 *ac yn cyfodi merch Jairus o farw i fyw.*

[a] Matt. 8. 28. Luc 8. 26.

A [a] HWY a ddaethant i'r tu hwnt i'r môr, i wlad y Gadareniaid.

2 Ac ar ei ddyfodiad ef allan o'r llong, yn y man cyfarfu âg ef o blith y beddau, ddyn âg yspryd aflan ynddo,

3 Yr hwn oedd â'*i* drigfan ym mhlith y beddau; ac ni allai neb, ïe, a chadwynau, ei rwymo ef:

4 O herwydd ei rwymo ef yn fynych â llyffetheiriau, ac *â* chadwynau, a darnio o hono y cadwynau, a dryllio y llyffetheiriau: ac ni allai neb ei ddofi ef.

5 Ac yn wastad nos a dydd yr oedd efe yn llefain yn y mynyddoedd, ac ym mhlith y beddau, ac yn ei dorri ei hun â cherrig.

6 Ond pan ganfu efe yr Iesu o hirbell, efe a redodd ac a'i haddolodd ef;

7 A chan waeddi â llef uchel, efe a ddywedodd, Beth sydd i mi *a wnelwyf* â thi, Iesu mab y Duw goruchaf? yr ydwyf yn dy dynghedu trwy Dduw, na phoenech fi.

8 (Canys dywedasai wrtho, Yspryd aflan, dos allan o'r dyn)

9 Ac efe a ofynodd iddo, Beth *yw* dy enw? Yntau a attebodd, gan ddywedyd, Lleng *yw* fy enw: am fod llawer o honom.

10 Ac efe a fawr-ymbiliodd âg ef, na yrrai efe hwynt allan o'r wlad.

11 Ond yr oedd yno ar y mynyddoedd genfaint fawr o foch yn pori.

12 A'r holl gythreuliaid a attolygasant iddo, gan ddywedyd, Danfon ni i'r moch, fel y gallom fyned i mewn iddynt.

13 Ac yn y man y caniattâodd yr Iesu iddynt. A'r ysprydion aflan, wedi myned allan, a aethant i mewn i'r moch: a rhuthrodd y genfaint dros y dibyn i'r môr (*ac* ynghylch dwy fil oeddynt) ac a'u boddwyd yn y môr.

14 A'r rhai a borthent y moch a ffoisant, ac a fynegasant *y peth* yn y ddinas, ac yn y wlad: a hwy a aethant allan i weled beth oedd hyn a wnaethid.

15 A hwy a ddaethant at yr Iesu, ac a welsant y cythreulig, yr hwn y buasai y lleng ynddo, yn eistedd, ac yn ei ddillad, ac yn ei iawn bwyll; ac a ofnasant.

16 A'r rhai a welsant a fynegasant iddynt, pa fodd y buasai i'r cythreulig, ac am y moch.

17 A [b] dechreuasant ddymuno arno ef fyned ymaith o'u goror hwynt.

[b] Matt. 8. 34. Act. 16. 39.

18 Ac efe yn myned i'r llong, [c] yr hwn y buasai y cythraul ynddo, a ddymunodd arno gael bod gyd âg ef.

[c] Luc 8. 38.

19 Ond yr Iesu ni adawodd iddo; eithr dywedodd wrtho, Dos i'th dŷ at yr eiddot, a mynega iddynt pa faint a wnaeth yr Arglwydd erot, ac iddo drugarhâu wrthyt.

20 Ac efe a aeth ymaith, ac a ddechreuodd gyhoeddi trwy Decapolis, pa bethau eu maint a wnaethai yr Iesu iddo. A phawb a ryfeddasant.

21 ¶ [d] Ac wedi i'r Iesu drachefn fyned mewn llong i'r làn arall, ymgasglodd tyrfa fawr atto: ac yr oedd efe wrth y môr.

[d] Matt. 9. 1. Luc 8. 40.

22 [e] Ac wele, un o bennaethiaid y synagog a ddaeth, a'i enw Jairus: a phan ei gwelodd, efe a syrthiodd wrth ei draed ef.

[e] Matt. 9. 18. Luc 8. 41.

23 Ac efe a fawr-ymbiliodd âg ef, gan ddywedyd, Y mae fy merch fechan ar drangc: *attolwg i ti* ddyfod, a dodi dy ddwylaw arni, fel yr iachâer hi; a byw fydd.

24 A'*r Iesu* a aeth gyd âg ef: a thyrfa fawr a'i canlynodd ef, ac a'i gwasgasant ef.

25 A rhyw wraig, [f] yr hon a fuasai mewn diferlif gwaed ddeuddeng mlynedd,

[f] Lef. 15. 25.

26 Ac a oddefasai lawer gan laweroedd o feddygon, ac a dreuliasai gymmaint ag oedd ar ei helw, ac ni chawsai ddim llesâd, eithr yn hytrach myned waethwaeth,

27 Pan glybu hi am yr Iesu, hi a

ddaeth yn y dyrfa o'r tu ol, ac a gyffyrddodd â'i wisg ef.

28 Canys hi a ddywedasai, Os cyffyrddaf â'i ddillad ef, iach fyddaf.

29 Ac yn ebrwydd y sychodd ffynhonnell ei gwaed hi: a hi a wybu yn ei chorph ddarfod ei hiachâu o'r pla.

30 Ac yn y fan yr Iesu, gan wybod ynddo ei hun fyned [g] rhinwedd allan o hono, a drodd yn y dyrfa, ac a ddywedodd, Pwy a gyffyrddodd â'm dillad?

31 A'i ddisgyblion a ddywedasant wrtho, Ti a weli y dyrfa yn dy wasgu, ac a ddywedi di, Pwy a'm cyffyrddodd?

32 Ac yntau a edrychodd o amgylch, i weled yr hon a wnaethai hyn.

33 Ond y wraig, gan ofni a chrynu, yn gwybod beth a wnaethid ynddi, a ddaeth ac a syrthiodd ger ei fron ef, ac a ddywedodd iddo yr holl wirionedd.

34 Ac efe a ddywedodd wrthi, *Ha* ferch, [h] dy ffydd a'th iachâodd: dos mewn heddwch, a bydd iach o'th bla.

35 Ac efe etto yn llefaru, daeth *rhai* o *dŷ* pennaeth y synagog, gan ddywedyd, Bu farw dy ferch: i ba beth etto yr aflonyddi yr Athraw?

36 A'r Iesu, yn ebrwydd wedi clywed y gair a ddywedasid, a ddywedodd wrth bennaeth y synagog, Nac ofna; cred yn unig.

37 Ac ni adawodd efe neb i'w ddilyn, ond Pedr, ac Iago, ac Ioan brawd Iago.

38 Ac efe a ddaeth i dŷ pennaeth y synagog, ac a ganfu y cynnwrf, a'r rhai oedd yn wylo ac yn ochain llawer.

39 Ac wedi iddo fyned i mewn, efe a ddywedodd wrthynt, Paham y gwnewch gynnwrf, ac yr wylwch? ni bu farw yr eneth, eithr [i] cysgu *y mae*.

40 A hwy a'i gwatwarasant ef. Ond efe, gwedi bwrw pawb allan, a gymmerth dad yr eneth a'i mam, a'r rhai oedd gyd âg ef, ac a aeth i mewn lle yr oedd yr eneth yn gorwedd.

41 Ac wedi ymaflyd yn llaw yr eneth, efe a ddywedodd wrthi, Talitha, cwmi; yr hyn o'i gyfieithu yw, Yr eneth (yr wyf yn dywedyd wrthyt) cyfod.

42 Ac yn y fan y cyfododd yr eneth, ac a rodiodd: canys deuddeng mlwydd *oed* ydoedd hi. A synnu a wnaeth arnynt â syndod mawr.

43 Ac [k] efe a orchymynodd iddynt yn gaeth, na chai neb wybod hyn; ac a ddywedodd am roddi peth iddi i'w fwytta.

[g] Luc 6. 19.
[h] pen. 10. 52.
[i] Ioan 11. 11.
[k] Matt. 8. 4. a 9. 30. a 12. 16. a 17. 9. Luc 5. 14.

PENNOD VI.

1 *Dŷstyru Crist gan ei wladwyr ei hun.* 7 *Y mae efe yn rhoddi i'r deuddeg awdurdod ar ysprydion aflan.* 14 *Amryw dyb am Grist.* 27 *Torri pen Ioan Fedyddiwr:* 29 *a'i gladdu.* 30 *Yr apostolion yn dychwelyd o bregethu.* 34 *Gwyrthiau y pùm torth bara, a'r ddau bysgodyn.* 48 *Crist yn rhodio ar y môr:* 53 *ac yn iachâu pawb a gyffyrddai âg ef.*

Anno DOMINI 31.

AC [a] efe a aeth ymaith oddi yno, ac a ddaeth i'w wlad ei hun; a'i ddisgyblion a'i canlynasant ef.

2 Ac wedi dyfod y sabbath, efe a ddechreuodd athrawiaethu yn y synagog: a synnu a wnaeth llawer a'*i* clywsant, gan ddywedyd, [b] O ba le y daeth y pethau hyn i hwn? a pha ddoethineb *yw* hwn a roed iddo, fel y gwnaid y cyfryw nerthoedd trwy ei ddwylaw ef?

3 Onid hwn yw y saer, mab Mair, [c] brawd Iago, a Joses, a Judas, a Simon? ac onid yw ei chwïorydd ef yma yn ein plith ni? A hwy [d] a rwystrwyd o'i blegid ef.

4 Ond yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Nid [e] yw prophwyd yn ddibris ond yn ei wlad ei hun, ac ym mhlith ei genedl ei hun, ac yn ei dŷ ei hun.

5 [f] Ac ni allai efe yno wneuthur dim gwyrthiau, ond rhoi ei ddwylaw ar ychydig gleifion, a'*u* hiachâu *hwynt*.

6 Ac [g] efe a ryfeddodd o herwydd eu hanghrediniaeth: [h] ac a aeth i'r pentrefi oddi amgylch, gan athrawiaethu.

7 ¶ Ac [i] efe a alwodd y deuddeg, ac a ddechreuodd eu danfon hwynt bob yn ddau a dau; ac a roddes iddynt awdurdod *ar* ysprydion aflan;

8 Ac a orchymynodd iddynt, na chymmerent ddim i'r daith, ond llaw-ffon yn unig; nac ysgrepan, na bara, nac arian yn *eu* pyrsau:

9 Eithr [k] *eu bod* â sandalau am eu traed; ac na wisgent ddwy bais.

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I ba le bynnag yr eloch i mewn i dŷ, arhoswch yno hyd onid eloch ymaith ‖ oddi yno.

11 A [l] pha rai bynnag ni'ch derbyniant, ac ni'ch gwrandawant, pan eloch oddi yno, [m] ysgydwch y llwch *a fyddo* dan eich traed, yn dystiolaeth iddynt. Yn wir meddaf i chwi, Y bydd esmwythach i Sodom † a Gomorrah yn nydd y farn, nag i'r ddinas honno.

12 A hwy a aethant allan, ac a bregethasant ar iddynt edifarhâu.

13 Ac a fwriasant allan lawer o gy-

Anno DOMINI 31.

[a] Matt. 13. 54. Luc 4. 16.
[b] Ioan 6. 42.
[c] Matt. 12. 46 Gal. 1. 19.
[d] Matt. 11. 6.
[e] Ioan 4. 44.
[f] Gen. 19. 22. a 32. 25. Matt. 13. 58. pen. 9. 23.
[g] Es. 59. 16.
[h] Matt. 9. 35. Luc 13. 22.
[i] Matt. 10. 1. pen. 3. 14. Luc 9. 1.
[k] Act. 12. 8.
‖ o'r *fan honno.*
[l] Matt. 10. 14. Luc 10. 10.
[m] Act. 13. 51. a 18. 6.
† Gr. *neu.*

Anno DOMINI 31.

threuliaid, ac [n] a elïasant âg olew lawer o gleifion, ac a'*u* hiachasant.

14 ¶ [o] A'r brenhin Herod a glybu (canys cyhoedd ydoedd ei enw ef) ac efe a ddywedodd, Ioan Fedyddiwr a gyfododd o feirw, ac am hynny y mae nerthoedd yn gweithio ynddo ef.

15 [p] Eraill a ddywedasant, Mai Elïas yw. Ac eraill a ddywedasant, Mai prophwyd yw, neu megis un o'r prophwydi.

16 Ond Herod, pan glybu, a ddywedodd, Mai yr Ioan a dorrais i ei ben yw hwn; efe a gyfododd o feirw.

A. D. 30.

17 Canys [q] yr Herod hwn a ddanfonasai ac a ddaliasai Ioan, ac a'i rhwymasai ef yn y carchar, o achos Herodias gwraig Phylip ei frawd; am iddo ei phrïodi hi.

18 Canys Ioan a ddywedasai wrth Herod, [r] Nid cyfreithlawn i ti gael gwraig dy frawd.

19 Ond Herodias a ddaliodd ŵg iddo, ac a chwennychodd ei ladd ef; ac nis gallodd.

20 Canys Herod oedd [s] yn ofni Ioan, gan wybod ei fod ef yn wr cyfiawn, ac yn sanctaidd; ac a'i parchai ef: ac wedi iddo ei glywed ef, efe a wnai lawer o bethau, ac a'i gwrandawai ef yn ewyllysgar.

A. D. 32.

21 Ac wedi dyfod diwrnod cyfaddas, pan wnaeth Herod ar ei ddydd genedigaeth swpper i'w bennaethiaid, a'i flaenoriaid, a goreugwŷr Galilea:

22 Ac wedi i ferch Herodias honno ddyfod i mewn, a dawnsio, a boddhâu Herod, a'r rhai oedd yn eistedd gyd âg ef, y brenhin a ddywedodd wrth y llangces, Gofyn i mi y peth a fynnech, ac mi a'*i* rhoddaf i ti.

23 Ac efe a dyngodd iddi, [t] Beth bynnag a ofynech i mi, mi a'*i* rhoddaf i ti, hyd hanner fy nheyrnas.

24 A hithau a aeth allan, ac a ddywedodd wrth ei mam, Pa beth a ofynaf? A hithau a ddywedodd, Pen Ioan Fedyddiwr.

25 Ac yn y fan hi a aeth i mewn ar frys at y brenhin, ac a ofynodd, gan ddywedyd, Mi a fynnwn i ti roi i mi allan o law, ar ddysgl, ben Ioan Fedyddiwr.

26 A'r brenhin yn drist iawn, ni chwennychai ei bwrw hi heibio, o herwydd y llwon, a'r rhai oedd yn eistedd gyd âg ef.

27 Ac yn y man y brenhin a ddanfonodd ‖ ddihenyddwr, ac a orchymynodd ddwyn ei ben ef.

28 Ac yntau a aeth ac a dorrodd ei ben ef yn y carchar, ac a ddug ei ben ef ar ddysgl, ac a'i rhoddes i'r llangces; a'r llangces a'i rhoddes ef i'w mam.

29 A phan glybu ei ddisgyblion ef, hwy a ddaethant ac a gymmerasant ei gorph ef, ac a'i dodasant mewn bedd.

30 ¶ [u] A'r apostolion a ymgasglasant at yr Iesu, ac a fynegasant iddo yr holl bethau, y rhai a wnaethent, ‖ hefyd a'r rhai a athrawiaethasent.

31 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch eich hunain i le anghyfannedd o'r neilldu, a gorphwyswch encyd. Canys [x] llawer oedd yn dyfod ac yn myned, fel nad oeddynt yn cael ennyd cymmaint ag i fwytta.

32 [y] A hwy a aethant i le anghyfannedd mewn llong o'r neilldu.

33 A'r bobloedd a'u gwelsant hwy yn myned ymaith, a llawer a'i hadnabuant ef, ac a redasant yno ar draed o'r holl ddinasoedd, ac a'u rhag-flaenasant hwynt, ac a ymgasglasant atto ef.

34 [z] A'r Iesu, wedi myned allan, a welodd dyrfa fawr, ac a dosturiodd wrthynt, am eu bod fel defaid heb ganddynt fugail: ac [a] a ddechreuodd ddysgu iddynt lawer o bethau.

35 [b] Ac yna wedi ei myned hi yn llawer o'r dydd, y daeth ei ddisgyblion atto ef, gan ddywedyd, Y lle sydd anial, ac weithian *y mae hi* yn llawer o'r dydd:

36 Gollwng hwynt ymaith, fel yr elont i'r wlad oddi amgylch, ac i'r pentrefi, ac y prynont iddynt eu hunain fara: canys nid oes ganddynt ddim i'w fwytta.

37 Ond efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwi iddynt *beth* i'w fwytta. A hwy a ddywedasant wrtho, A awn ni a phrynu gwerth deucan ceiniog o fara, a'i roddi iddynt i'w fwytta?

38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa sawl torth sydd gennych? ewch ac edrychwch. Ac wedi iddynt wybod, hwy a ddywedasant, Pump, a dau bysgodyn.

39 Ac efe a orchymynodd iddynt beri i bawb eistedd yn fyrddeidiau ar y glaswellt.

40 A hwy a eisteddasant yn finteioedd a minteioedd, o fesur cannoedd, ac o fesur deg a deugeiniau.

41 Ac wedi cymmeryd y pùm torth a'r ddau bysgodyn, gan edrych i fynu tu a'r nef, efe a fendithiodd, ac a dorrodd y

Anno DOMINI 32.

[n] Iago 5. 14.
[o] Matt. 14. 1. Luc 9. 7.
[p] Matt. 16. 14.
[q] Matt. 14. 3. Luc 3. 19.
[r] Lef. 18. 16. a 20. 21.
[s] Matt. 14. 5. a 21. 26.
[t] Est. 5. 3, 6.
‖ Neu, *un o'i osgordd.*
[u] Luc 9. 10.
‖ *ynghyd.*
[x] pen. 3. 20.
[y] Matt. 14. 13.
[z] Matt. 9. 36. a 14. 14.
[a] Luc 9. 11.
[b] Matt. 14. 15. Luc 9. 12.

Anno DOMINI 32.

bara, ac a'*u* rhoddes at ei ddisgyblion, i'*w* gosod ger eu bronnau hwynt: a'r ddau bysgodyn a rannodd efe rhyngddynt oll.

42 A hwy oll a fwyttasant, ac a gawsant ddigon.

43 A chodasant ddeuddeg basgedaid yn llawn o'r briw-fwyd, ac o'r pysgod.

44 A'r rhai a fwyttasent o'r torthau, oedd ynghylch pùm mil o wŷr.

[c] Matt. 14. 22. Ioan 6. 17.

45 [c] Ac yn y man efe a gymhellodd ei ddisgyblion i fyned i'r llong, a myned o'r blaen i'r làn arall ‖ i Bethsaida, tra fyddai efe yn gollwng ymaith y bobl.

‖ *ar gyfer.*

46 Ac wedi iddo eu danfon hwynt ymaith, efe a aeth i'r mynydd i weddïo.

[d] Matt. 14. 23.

47 ¶ A [d] phan aeth hi yn hwyr, yr oedd y llong ar ganol y môr, ac yntau ei hun ar y tir.

48 Ac efe a'u gwelai hwynt yn flin arnynt yn rhwyfo: (canys y gwynt oedd yn eu herbyn) Ac ynghylch y bedwaredd wylfa o'r nos efe a ddaeth attynt, gan rodio ar y môr; ac

[e] Edrych Luc 24. 28.

[e] a fynnasai fyned heibio iddynt.

49 Ond pan welsant hwy ef yn rhodio ar y môr, hwy a dybiasant mai drychiolaeth ydoedd: a *hwy* a waeddasant.

50 (Canys hwynt oll a'i gwelsant ef, ac a ddychrynasant) Ac yn y man yr ymddiddanodd efe â hwynt, ac y dywedodd wrthynt, Cymmerwch gysur: myfi yw; nac ofnwch.

51 Ac efe a aeth i fynu attynt i'r llong; a'r gwynt a dawelodd. A hwy a synnasant ynddynt eu hunain yn fwy o lawer, ac a ryfeddasant.

52 Oblegid ni ddeallasant am y torthau *hynny:* canys yr oedd eu calon hwynt wedi caledu.

[f] Matt. 14. 34.

53 Ac [f] wedi iddynt ddyfod trosodd, hwy a ddaethant i dir Gennesaret, ac a làniasant.

54 Ac wedi eu myned hwynt allan o'r llong, hwy a'i hadnabuant ef yn ebrwydd.

55 Ac wedi iddynt redeg trwy gwbl o'r goror hwnnw, hwy a ddechreuasant ddwyn oddi amgylch mewn gwelyau rai cleifion, pa le bynnag y clywent ei fod ef.

56 Ac i ba le bynnag yr elai efe i mewn, i bentrefi, neu ddinasoedd, neu

‖ *feusydd.*

‖ wlad, hwy a osodent y cleifion yn yr heolydd, ac a attolygent iddo

[g] pen. 5. 27, 28. Act. 19. 12.

[g] gael o honynt gyffwrdd cymmaint ag âg ymyl ei wisg ef: a chynnifer ag a gyffyrddasant

‖ Neu, *â hi.*

‖ âg ef, a iachâwyd.

PENNOD VII.

1 *Y Phariseaid yn beio ar y disgyblion, am fwytta heb ymolchi:* 8 *yn torri gorchymyn Duw trwy draddodiadau dynion.* 14 *Nad yw bwyd yn halogi dyn.* 24 *Crist yn iachâu merch y wraig o Syrophenisia oddi wrth yspryd uflan:* 31 *ac un oedd fyddar ac âg attal dywedyd arno.*

Anno DOMINI 32.

YNA [a] yr ymgasglodd atto y Phariseaid, a rhai o'r ysgrifenyddion a ddaethai o Jerusalem.

[a] Matt. 15. 1.

2 A phan welsant rai o'i ddisgyblion ef â dwylaw ‖ cyffredin (hynny ydyw, heb olchi) yn bwytta bwyd, hwy a argyhoeddasant.

‖ Neu, *halogedig.*

3 Canys y Phariseaid, a'r holl Iuddewon, oni bydd iddynt olchi *eu* dwylaw yn ‖ fynych, ni fwyttânt; gan ddal traddodiad yr hynafiaid.

‖ Neu, *ddiwyd.*

4 A *phan ddelont* o'r farchnad, oni bydd iddynt ymolchi, ni fwyttânt. A llawer o bethau eraill y sydd, y rhai a gymmerasant i'w cadw; *megis* golchi cwppanau, ac ystenau, ac efyddynau, a

‖ *gwelyau.*

‖ byrddau.

5 Yna y gofynodd y Phariseaid a'r ysgrifenyddion iddo, Paham nad yw dy ddisgyblion di yn rhodio yn ol traddodiad yr hynafiaid, ond bwytta eu bwyd â dwylaw heb olchi?

6 Ond efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Da y prophwydodd Esaias am danoch chwi, ragrithwyr, fel y mae yn ysgrifenedig, [b] Y mae y bobl hyn yn fy anrhydeddu i â'*u* gwefusau, ond eu calon sydd bell oddi wrthyf.

[b] Es. 29. 13. Matt. 15. 8.

7 Eithr ofer y maent yn fy addoli, gan ddysgu *yn lle* dysgeidiaeth, orchymynion dynion.

8 Canys, gan adael heibio orchymyn Duw, yr ydych yn dal traddodiad dynion; sef golchiadau ystenau a chwppanau: a llawer eraill o'r cyffelyb bethau yr ydych yn eu gwneuthur.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gwych yr ydych yn rhoi heibio gorchymyn Duw, fel y cadwoch eich traddodiad eich hunain.

10 Canys Moses a ddywedodd, [c] Anrhydedda dy dad a'th fam: [d] a'r hwn a felldithio dad neu fam, bydded farw y farwolaeth.

[c] Exod. 20. 12. Deut. 5. 16.
[d] Exod. 21. 17. Lef. 20. 9. Diar. 20. 20.

11 Ac meddwch chwithau, Os dywed dyn wrth ei dad neu ei fam, [e] Corban, hynny yw, Rhodd, trwy ba beth bynnag y ceit lês oddi wrthyf fi; *difai fydd.*

[e] Matt. 15. 5. a 23. 18.

12 Ac nid ydych mwyach yn gadael iddo wneuthur dim i'w dad neu i'w fam:

13 Gan ddirymmu gair Duw â'ch

Anno DOMINI 32.

traddodiad eich hunain, yr hwn a draddodasoch chwi: a llawer o gyffelyb bethau a hynny yr ydych yn eu gwneuthur.

[f] Matt. 15. 10.

14 ¶ A [f] chwedi galw atto yr holl dyrfa, efe a ddywedodd wrthynt, Gwrandewch chwi oll arnaf, a deallwch.

15 Nid oes dim allan o ddyn yn myned i mewn iddo, a ddichon ei halogi ef: eithr y pethau sydd yn dyfod allan o hono, y rhai hynny yw y pethau sydd yn halogi dyn.

[g] Matt. 11. 15.

16 [g] Od oes gan neb glustiau i wrando, gwrandawed.

[h] Matt. 15. 15.

17 [h] A phan ddaeth efe i mewn i'r tŷ oddi wrth y bobl, ei ddisgyblion a ofynasant iddo am y ddammeg.

18 Yntau a ddywedodd wrthynt, Ydych chwithau hefyd mor ddi-ddeall? Oni wyddoch am bob peth oddi allan a êl i mewn i ddyn, na all hynny ei halogi ef;

19 Oblegid nid yw yn myned i'w galon ef, ond i'r bol; ac yn myned allan i'r geudy, gan garthu yr holl fwydydd?

20 Ac efe a ddywedodd, Yr hyn sydd yn dyfod allan o ddyn, hynny sydd yn halogi dyn.

[i] Gen. 6. 5. a 8. 21. Matt. 15. 19.

21 [i] Canys oddi mewn, allan o galon dynion, y daw drwg-feddyliau, torr-pri̇odasau, putteindra, llofruddiaeth,

22 Lladradau, cybydd-dod, drygioni, twyll, anllad rwydd, drwg-lygad, cabledd, balchder, ynfydrwydd.

23 Yr holl ddrwg bethau hyn sydd yn dyfod oddi mewn, ac yn halogi dyn.

[k] Matt. 15. 21.

24 ¶ Ac [k] efe a gyfododd oddi yno, ac a aeth i gyffiniau Tyrus a Sidon; ac a aeth i mewn i dŷ, ac ni fynnasai i neb wybod: eithr ni allai efe fod yn guddiedig.

25 Canys pan glybu gwraig, yr hon yr oedd ei merch fechan âg yspryd aflan ynddi, sôn am dano, hi a ddaeth ac a syrthiodd wrth ei draed ef:

26 (A Groeges oedd y wraig, Syrophenisiad o genedl) A hi a attolygodd iddo fwrw y cythraul allan o'i merch.

27 A'r Iesu a ddywedodd wrthi, Gâd yn gyntaf i'r plant gael eu digoni: canys nid cymmwys yw cymmeryd bara y plant, a'*i* daflu i'r cenawon cwn.

28 Hithau a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Gwir, *O* Arglwydd: *ac* etto y mae y cenawon dan y bwrdd yn bwytta o friwsion y plant.

29 Ac efe a ddywedodd wrthi, Am y gair hwnnw dos ymaith; aeth y cythraul allan o'th ferch.

30 Ac wedi iddi fyned i'w thŷ, hi a gafodd fyned o'r cythraul allan, a'i merch wedi ei bwrw ar y gwely.

Anno DOMINI 32.

[l] Matt. 15. 29.

31 ¶ [l] Ac efe a aeth drachefn ymaith o dueddau Tyrus a Sidon, ac a ddaeth hyd fôr Galilea, trwy ganol terfynau Decapolis.

[m] Matt. 9. 32.

32 [m] A hwy a ddygasant atto un byddar, âg attal dywedyd arno; ac a attolygasant iddo ddodi ei law arno ef.

[n] pen. 8. 23. Ioan 9. 6.

33 Ac wedi iddo ei gymmeryd ef o'r neilldu allan o'r dyrfa, efe a estynodd ei fysedd yn ei glustiau ef, ac [n] wedi iddo boeri, efe a gyffyrddodd â'i dafod ef;

[o] Ioan 11. 41. a 17. 1.
[p] Ioan 11. 33, 38.

34 A [o] chan edrych tu a'r nef, efe [p] a ocheneidiodd, ac a ddywedodd wrtho, Ephphatha, hynny yw, Ymagor.

35 Ac yn ebrwydd ei glustiau ef a agorwyd, a rhwym ei dafod a ddattodwyd; ac efe a lefarodd yn eglur.

[q] pen. 5. 43.

36 Ac [q] efe a waharddodd iddynt ddywedyd i neb: ond po mwyaf y gwaharddodd efe iddynt, mwy o lawer y cyhoeddasant.

37 A synnu a wnaethant yn anfeidrol, gan ddywedyd, Da y gwnaeth efe bob peth: y mae efe yn gwneuthur i'r byddariaid glywed, ac i'r mudion ‖ ddywedyd.

‖ *lefaru.*

PENNOD VIII.

1 *Crist yn porthi y bobl yn rhyfeddol:* 10 *yn naccâu rhoddi arwydd i'r Phariseaid:* 14 *yn rhybuddio ei ddisgyblion i ochelyd surdoes y Phariseaid, a surdoes Herod:* 22 *yn rhoddi ei olwg i ddyn dall:* 27 *yn cydnabod mai efe yw Crist, yr hwn a ddioddefai ac a gyfodai eilwaith:* 34 *ac yn annog i fod yn ddioddefgar mewn erlid o achos proffesu yr efengyl.*

[a] Matt. 15. 32.

YN y dyddiau hynny, [a] pan oedd y dyrfa yn fawr iawn, ac heb ganddynt ddim i'w fwytta, y galwodd yr Iesu ei ddisgyblion atto, ac a ddywedodd wrthynt,

2 Yr wyf fi yn tosturio wrth y dyrfa, oblegid y maent hwy dridiau weithian yn aros gyd â mi, ac nid oes ganddynt ddim i'w fwytta:

3 Ac os gollyngaf hwynt ymaith ar eu cythlwng i'w teiau eu hunain, hwy a lewygant ar y ffordd: canys rhai o honynt a ddaeth o bell.

4 A'i ddisgyblion ef a'i hattebasant, O ba le y gall neb ddigoni y rhai hyn â bara yma yn yr anialwch?

5 Ac efe a ofynodd iddynt, Pa sawl torth sydd gennych? A hwy a ddywedasant, Saith.

6 Ac efe a orchymynodd i'r dyrfa eistedd ar y llawr: ac a gymmerodd y

Anno DOMINI 32.

saith dorth, ac a ddïolchodd, ac a'*u* torrodd *hwynt*, ac a'*u* rhoddes i'w ddisgyblion, fel y gosodent *hwynt* ger *eu* bronnau; a gosodasant *hwynt* ger bron y bobl.

7 Ac yr oedd ganddynt ychydig bysgod bychain: ac [b] wedi iddo fendithio, efe a barodd ddodi y rhai hynny hefyd ger *eu* bronnau *hwynt*.

8 A hwy a fwyttasant, ac a ddigonwyd: a hwy a godasant o'r briw-fwyd gweddill, saith fasgedaid.

9 A'r rhai a fwyttasent oedd ynghylch pedair mil: ac efe a'u gollyngodd hwynt ymaith.

10 ¶ [c] Ac yn y man, wedi iddo fyned i long gyd â'i ddisgyblion, efe a ddaeth i barthau Dalmanutha.

11 A'r [d] Phariseaid a ddaethant allan, ac a ddechreuasant ymholi âg ef, gan geisio ganddo arwydd o'r nef, gan ei demtio.

12 Yntau, gan ddwys-ocheneidio yn ei yspryd, a ddywedodd, Beth a wna y genhedlaeth yma yn ceisio arwydd? Yn wir meddaf i chwi, Ni roddir arwydd i'r genhedlaeth yma.

13 Ac efe a'u gadawodd hwynt, ac a aeth i'r llong drachefn, ac a dynnodd ymaith i'r làn arall.

14 ¶ [e] A'*r disgyblion* a adawsant yn anghof gymmeryd bara, ac nid oedd ganddynt gyd â hwynt ond un dorth yn y llong.

15 [f] Yna y gorchymynodd efe iddynt, gan ddywedyd, Gwyliwch, ymogelwch rhag surdoes y Phariseaid, a surdoes Herod.

16 Ac ymresymmu a wnaethant y naill wrth y llall, gan ddywedyd, *Hyn sydd* [g] oblegid nad oes gennym fara.

17 A phan wybu yr Iesu, efe a ddywedodd wrthynt, Pa ymresymmu yr ydych, am nad oes gennych fara? [h] onid ydych chwi etto yn ystyried, nac yn deall? ydyw eich calon etto gennych wedi caledu?

18 A chennych lygaid, oni welwch? a chennych glustiau, oni chlywch? ac onid ydych yn cofio?

19 [i] Pan dorrais y pùm torth *hynny* ym mysg y pùm mil, pa sawl basgedaid yn llawn o friw-fwyd a godasoch i fynu? Dywedasant wrtho, Deuddeg.

20 A [k] phan *dorrais* y saith ym mhlith y pedair mil, llonaid pa sawl basged o friw-fwyd a godasoch i fynu? A hwy a ddywedasant, Saith.

21 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa fodd nad ydych yn deall?

22 ¶ Ac efe a ddaeth i Bethsaida; a hwy a ddygasant atto un dall, ac a ddeisyfiasant arno ar iddo gyffwrdd âg ef.

23 Ac wedi ymaflyd yn llaw y dall, efe a'i tywysodd ef allan o'r dref: ac [l] wedi iddo boeri ar ei lygaid ef, a dodi ei ddwylaw arno, efe a ofynodd iddo, a oedd efe yn gweled dim.

24 Ac wedi edrych i fynu, efe a ddywedodd, Yr ydwyf yn gweled dynion megis prennau yn rhodio.

25 Wedi hynny y gosododd efe *ei* ddwylaw drachefn ar ei lygaid ef, ac a barodd iddo edrych i fynu: ac efe a gafodd ei olwg, ac efe a welai bawb o bell, ac yn eglur.

26 Ac efe a'i hanfonodd ef adref, i'w dŷ, gan ddywedyd, Na ddos i'r dref, ac [m] na ddywed i neb yn y dref.

27 ¶ [n] A'r Iesu a aeth allan, efe a'i ddisgyblion, i drefi Cesarea Philippi: ac ar y ffordd efe a ofynodd i'w ddisgyblion, gan ddywedyd wrthynt, Pwy y mae dynion yn dywedyd fy mod i?

28 A hwy a attebasant, [o] Ioan Fedyddiwr; a rhai, Elïas; ac eraill, Un o'r prophwydi.

29 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ond pwy yr ydych chwi yn dywedyd fy mod i? A Phetr a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Ti yw y Crist.

30 Ac efe a orchymynodd iddynt na ddywedent i neb ‖ am dano.

31 Ac [p] efe a ddechreuodd eu dysgu hwynt, fod yn rhaid i Fab y dyn oddef llawer, a'i wrthod gan yr henuriaid, a'r arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a'i ladd, ac wedi tridiau adgyfodi.

32 A'r ymadrodd hwnnw a ddywedodd efe yn eglur. A Phetr a ymaflodd ynddo, ac a ddechreuodd ei geryddu ef.

33 Eithr wedi iddo droi, ac edrych ar ei ddisgyblion, efe a geryddodd Petr, gan ddywedyd, Dos ymaith yn fy ol i, Satan; am nad wyt yn synied y pethau sydd o Dduw, ond y pethau sydd o ddynion.

34 ¶ Ac wedi iddo alw atto y dyrfa, gyd â'i ddisgyblion, efe a ddywedodd wrthynt, [q] Y neb a fynno ddyfod ar fy ol i, ymwaded âg ef ei hun, a chyfoded ei groes, a dilyned fi.

35 Canys [r] pwy bynnag a fynno gadw ei einioes, a'i cyll hi; ond pwy bynnag a gollo ei einioes er fy mwyn i a'r efengyl, hwnnw a'i ceidw hi.

Anno DOMINI 32.

[b] Matt. 14. 19.
[c] Matt. 15. 39.
[d] Matt. 12. 38. a 16. 1. Ioan 6. 30.
[e] Matt. 16. 5.
[f] Matt. 16. 6. Luc 12. 1.
[g] Matt. 16. 7.
[h] pen. 6. 52.
[i] Matt. 14. 20. pen. 6. 43. Ioan 6. 13.
[k] Matt. 15. 37. ad. 8.
[l] pen. 7. 33.
[m] Matt. 8. 4. pen. 5. 43.
[n] Matt. 16. 13. Luc 9. 18.
[o] Matt. 14. 2.
‖ *hynny.*
[p] Matt. 16. 21. a 17. 22. Luc 9. 22.
[q] Matt. 10. 38. a 16. 24. Luc 9. 23. a 14. 27.
[r] Ioan 12. 25.

Anno DOMINI 32.

36 Canys pa lesâd i ddyn, os ynnill yr holl fyd, a cholli ei enaid ei hun?

37 Neu pa beth a rydd dyn yn gyfnewid am ei enaid?

[s] Matt. 10. 33. [t] Edrych Rhuf. 1. 16. 2 Tim. 1. 8.

38 Canys [s] pwy bynnag [t] a fyddo cywilydd ganddo fi a'm geiriau yn yr odinebus a'r bechadurus genhedlaeth hon; bydd cywilydd gan Fab y dyn yntau hefyd, pan ddêl y'ngogoniant ei Dad, gyd â'r angelion sanctaidd.

PENNOD IX.

2 *Gwedd-newidiad yr Iesu.* 11 *Efe yn dysgu ei ddisgyblion ynghylch dyfodiad Elïas:* 14 *yn bwrw allan yspryd mud a byddar:* 30 *yn rhag-fynegi ei farwolaeth a'i adgyfodiad;* 33 *yn annog ei ddisgyblion i ostyngeiddrwydd:* 38 *gan erchi iddynt, na luddient y rhai nid ydynt yn eu herbyn, ac na roddent rwystr i neb o'r ffyddloniaid.*

[a] Matt. 16. 28. Luc 9. 27.

AC efe a ddywedodd wrthynt, [a] Yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, fod rhai o'r rhai sydd yn sefyll yma, ni phrofant angau, hyd oni welont deyrnas Dduw wedi dyfod mewn nerth.

[b] Matt. 17. 1. Luc 9. 28.

2 ¶ [b] Ac wedi chwe diwrnod, y cymmerth yr Iesu Petr, ac Iago, ac Ioan, ac a'u dug hwynt i fynydd uchel, eu hunain o'r neilldu: ac efe a wedd-newidiwyd yn eu gŵydd hwynt.

3 A'i ddillad ef a aethant yn ddisglaer, yn gannaid iawn fel eira; y fath ni fedr un pannwr ar y ddaear eu cannu.

4 Ac ymddangosodd iddynt Elïas, gyd â Moses: ac yr oeddynt yn ymddiddan â'r Iesu.

5 A Phetr a attebodd ac a ddywedodd wrth yr Iesu, Rabbi, da yw i ni fod yma: a gwnawn dair pabell; i ti un, ac i Moses un, ac i Elïas un.

6 Canys nis gwyddai beth yr oedd yn ei ddywedyd: canys yr oeddynt wedi dychrynu.

7 A daeth cwmmwl yn cysgodi drostynt hwy: a llef a ddaeth allan o'r cwmmwl, gan ddywedyd, Hwn yw fy anwyl Fab; gwrandewch ef.

8 Ac yn ddisymmwth, pan edrychasant o amgylch, ni welsant neb mwy, ond yr Iesu yn unig gyd â hwynt.

9 A phan oeddynt yn dyfod i waered o'r mynydd, efe a orchymynodd iddynt na ddangosent i neb y pethau a welsent, hyd pan adgyfodai Mab y dyn o feirw.

10 A hwy a gadwasant y gair gyd â hwynt eu hunain, gan gyd-ymholi beth yw yr adgyfodi o feirw.

11 ¶ A hwy a ofynasant iddo, gan ddywedyd, Paham y dywed yr ysgrifenyddion, [c] fod yn rhaid i Elïas ddyfod yn gyntaf?

12 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Elïas yn ddïau gan ddyfod yn gyntaf a edfryd bob peth; [d] a'r modd yr ysgrifenwyd am Fab y dyn, y dïoddefai lawer o bethau, ac [e] y dirmygid ef.

13 Eithr yr wyf yn dywedyd i chwi, ddyfod [f] Elïas yn ddïau, a gwneuthur o honynt iddo yr hyn a fynnasant, fel yr ysgrifenwyd am dano.

14 ¶ A phan ddaeth efe at *ei* ddisgyblion, efe a welodd dyrfa fawr yn eu cylch hwynt, a'r ysgrifenyddion yn cyd-ymholi â hwynt.

15 Ac yn ebrwydd yr holl dyrfa, pan ganfuant ef, a ddychrynasant, a chan redeg atto, a gyfarchasant iddo.

16 Ac efe a ofynodd i'r ysgrifenyddion, Pa gyd-ymholi yr ydych ‖ yn eich plith?

17 Ac [g] un o'r dyrfa a attebodd ac a ddywedodd, Athraw, mi a ddygais fy mab attat, âg yspryd mud ynddo:

18 A pha le bynnag y cymmero ef, efe a'i ‖ rhwyga; ac yntau a fwrw ewŷn, ac a ysgyrnyga ddannedd, ac y mae yn dihoeni: ac mi a ddywedais wrth dy ddisgyblion ar iddynt ei fwrw ef allan; ac nis gallasant.

19 Ac efe a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, O genhedlaeth anffyddlawn, pa hyd y byddaf gyd â chwi? pa hyd y goddefaf chwi? dygwch ef attaf fi.

20 A hwy a'i dygasant ef atto. A [h] phan welodd ef, yn y man yr yspryd a'i drylliodd ef; a chan syrthio ar y ddaear, efe a ymdreiglodd, dan falu ewŷn.

21 A gofynodd *yr Iesu* i'w dad ef, Beth sydd o amser er pan ddarfu fel hyn iddo? Yntau a ddywedodd, Er yn fachgen.

22 A mynych y taflodd efe ef yn tân, ac i'r dyfroedd, fel y difethai efe ef: ond os gelli di ddim, cymmorth ni, gan dosturio wrthym.

23 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, [i] Os gelli di gredu, pob peth a all fod i'r neb a gredo.

24 Ac yn y fan tad y bachgen, dan lefain ac wylofain, a ddywedodd, Yr wyf fi yn credu, O Arglwydd; cymmorth fy anghrediniaeth i.

25 A phan welodd yr Iesu fod y dyrfa yn cyd-redeg atto, efe a geryddodd yr yspryd aflan, gan ddywedyd wrtho, *Tydi* yspryd mud a byddar, yr wyf fi yn gor-

Anno DOMINI 32.

[c] Mal. 4. 5. Matt. 17. 10. [d] Ps. 22. 6. Es. 53. 2, &c. Dan. 9. 26. [e] Phil. 2. 7. [f] Matt. 11. 14. Luc 1. 17.

‖ *â hwynt?* [g] Matt. 17. 14. Luc 9. 38.

‖ *maedda.* [h] pen. 1. 26.

[i] Luc 17. 6.

Anno DOMINI 32.

chymyn i ti, Tyred allan o hono, ac na ddos mwy iddo ef.

26 Ac wedi *i'r yspryd* lefain, a dryllio llawer arno ef, efe a aeth allan: ac yr oedd efe fel *un* marw, fel y dywedodd llawer ei farw ef.

27 A'r Iesu a'i cymmerodd ef erbyn ei law, ac a'i cyfododd; ac efe a safodd i fynu.

28 Ac wedi iddo fyned i mewn i'r tŷ, ei ddisgyblion a ofynasant iddo o'r neilldu, Paham na allem ni ei fwrw ef allan?

29 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y rhyw hwn ni all er dim ddyfod allan, ond trwy weddi ac ympryd.

30 ¶ Ac wedi ymadael oddi yno, hwy a ymdeithiasant trwy Galilea: ac ni fynnai efe wybod o neb.

31 Canys yr oedd efe yn dysgu ei ddisgyblion, ac yn dywedyd wrthynt, [k]Y traddodid Mab y dyn i ddwylaw dynion, ac y lladdent ef; ac wedi ei ladd, yr adgyfodai y trydydd dydd.

32 Ond nid oeddynt hwy yn deall yr ymadrodd, ac ofni yr oeddynt ofyn iddo.

33 ¶ Ac [l]efe a ddaeth i Capernaum: a phan oedd efe yn y tŷ, efe a ofynodd iddynt, Beth yr oeddych yn ymddadleu yn eich plith eich hunain ar y ffordd?

34 Ond hwy a dawsant â sôn: canys ymddadleuasent â'u gilydd ar y ffordd, pwy *a fyddai* fwyaf.

35 Ac efe a eisteddodd, ac a alwodd y deuddeg, ac a ddywedodd wrthynt, [m] Os myn neb fod yn gyntaf, efe a fydd olaf o'r cwbl, a gweinidog i bawb.

36 Ac [n] efe a gymmerth fachgennyn, ac a'i gosododd ef yn eu canol hwynt: ac wedi iddo ei gymmeryd ef yn ei freichiau, efe a ddywedodd wrthynt,

37 Pwy bynnag a dderbynio un o'r cyfryw fechgyn yn fy enw i, sydd yn fy nerbyn i: a [o] phwy bynnag a'm derbyn i, nid myfi y mae yn ei dderbyn, ond yr hwn a'm danfonodd i.

38 ¶ Ac [p] Ioan a'i hattebodd ef, gan ddywedyd, Athraw, ni a welsom un yn bwrw allan gythreuliaid yn dy enw di, yr hwn nid yw yn ein dilyn ni; ac ni a waharddasom iddo, am nad yw yn ein dilyn ni.

39 A'r Iesu a ddywedodd, Na waherddwch iddo; [q] canys nid oes neb a wna wyrthiau yn fy enw i, ac a all yn y fan roi drygair i mi.

40 [r] Canys y neb nid yw i'n herbyn, o'n tu ni y mae.

41 [s] Canys pwy bynnag a roddo i chwi i'w yfed gwppanaid o ddwfr yn fy enw i, am eich bod yn perthyn i Grist, yn wir meddaf i chwi, Ni chyll efe ei obrwy.

42 A [t] phwy bynnag a rwystro un o'r rhai bychain *hyn* sydd yn credu ynof fi, gwell oedd iddo osod maen melin o amgylch ei wddf, a'i daflu i'r môr.

43 Ac [u] os dy law ‖ a'th rwystra, torr hi ymaith: gwell yw i ti fyned i mewn i'r bywyd yn anafus, nag â dwy law gennyt fyned i uffern, i'r tân anniffoddadwy:

44 [x] Lle nid yw eu pryf hwynt yn marw, na'r tân yn diffodd.

45 Ac os dy droed a'th rwystra, torr ef ymaith: gwell yw i ti fyned i mewn i'r bywyd yn gloff, nag â dau droed gennyt dy daflu i uffern, i'r tân anniffoddadwy:

46 Lle nid yw eu pryf hwynt yn marw, na'r tân yn diffodd.

47 Ac os dy lygad a'th rwystra, bwrw ef ymaith: gwell yw i ti fyned i mewn i deyrnas Dduw yn un-llygeidiog, nag â dau lygad gennyt dy daflu i dân uffern:

48 Lle nid yw eu pryf hwynt yn marw, na'r tân yn diffodd.

49 Canys pob un a helltir â thân, [y] a phob aberth a helltir â halen.

50 [z] Da *yw* yr halen: ond os bydd yr halen yn ddihâllt, â pha beth yr helltwch ef? Bid gennych halen ynoch eich hunain, a [a] byddwch heddychlawn â'ch gilydd.

PENNOD X.

2 *Crist yn ymresymmu â'r Phariseaid ynghylch ysgar:* 13 *yn bendithio y plant a ddygwyd atto:* 17 *yn atteb i wr goludog, pa fodd y cai etifeddu bywyd tragywyddol:* 23 *yn dangos i'w ddisgyblion berygl golud:* 28 *yn addaw gwobrau i'r sawl a ymadawo â dim er mwyn yr efengyl:* 32 *yn rhag-fynegi ei farwolaeth, a'i adgyfodiad:* 35 *yn gorchymyn i feibion Zebedëus, a geisient barch ganddo, feddwl yn hytrach am ddioddef gyd âg ef;* 46 *ac yn rhoddi ei olwg i Bartimëus.*

A C [a] efe a gyfododd oddi yno, ac a aeth i dueddau Judea, trwy y tu hwnt i'r Iorddonen; a'r bobloedd a gydgyrchasant atto ef drachefn: ac fel yr oedd yn arferu, efe a'u dysgodd hwynt drachefn.

2 ¶ A'r Phariseaid, wedi dyfod atto, a ofynasant iddo, Ai rhydd i wr roi ymaith ei wraig? gan ei demtio ef.

3 Yntau a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Beth a orchymynodd Moses i chwi?

4 A hwy a ddywedasant, [b] Moses a ganiattâodd ysgrifenu llythyr ysgar, a'i gollwng hi ymaith.

Anno DOMINI 32.

[s] Matt. 10. 42.

[t] Matt. 18. 6. Luc 17. 1.

[u] Matt. 5. 29. a 18. 8.

‖ Neu, *a wna i ti droseddu:* ac felly ad. 45, 47.

[x] Es. 66. 24.

[y] Lef. 2. 13.

[z] Matt. 5. 13. Luc 14. 34.

[a] Rhuf. 12. 18. Heb. 12. 14.

A. D. 33.

[a] Matt. 19. 1. Ioan 10. 40. a 11. 7.

[b] Deut. 24. 1. Matt. 5. 31.

[k] Matt. 17. 22. Luc 9. 44.

[l] Matt. 18. 1. Luc 9. 46.

[m] Matt. 20. 26, 27. pen. 10. 43.

[n] pen. 10. 16.

[o] Matt. 10. 40.

[p] Luc 9. 49.

[q] 1 Cor. 12. 3.

[r] Matt. 12. 30.

Anno DOMINI 33.

5 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, O achos eich calon-galedwch chwi yr ysgrifenodd efe i chwi y gorchymyn hwnnw:

6 Ond o ddechreuad y grëadigaeth, [c] yn wrryw a banyw y gwnaeth Duw hwynt.

7 [d] Am hyn y gâd dyn ei dad a'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig;

8 A hwy ill dau a fyddant un cnawd: fel nad ydynt mwy ddau, ond un cnawd.

9 Y peth gan hynny a gyssylltodd Duw, na wahaned dyn.

10 Ac yn y tŷ drachefn ei ddisgyblion a ofynasant iddo am yr un peth.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [e] Pwy bynnag a roddo ymaith ei wraig, ac a briodo un arall, y mae yn godinebu yn ei herbyn hi.

12 Ac os gwraig a ddyry ymaith ei gwr, a phriodi un arall, y mae hi yn godinebu.

13 ¶ A [f] hwy a ddygasant blant bychain atto, fel y cyffyrddai efe â hwynt: a'r disgyblion a geryddasant y rhai oedd yn *eu* dwyn *hwynt*.

14 A'r Iesu pan welodd *hynny*, fu anfoddlawn, ac a ddywedodd wrthynt, Gadêwch i blant bychain ddyfod attaf fi, ac na waherddwch iddynt: canys [g] eiddo y cyfryw rai yw teyrnas Dduw.

15 Yn wir meddaf i chwi, [h] Pwy bynnag ni dderbynio deyrnas Dduw fel dyn bach, nid â efe i mewn iddi.

16 Ac efe a'u cymmerodd hwy yn ei freichiau, *ac* a roddes *ei* ddwylaw arnynt, ac a'u bendithiodd.

17 ¶ [i] Ac wedi iddo fyned allan i'r ffordd, rhedodd un atto, a gostyngodd iddo, ac a ofynodd iddo, O, Athraw da, beth a wnaf fel yr etifeddwyf fywyd tragywyddol?

18 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Paham y gelwi fi yn dda? nid *oes* neb da ond un, *sef* Duw.

19 Ti a wyddost y gorchymynion, Na [k] odineba, Na ladd, Na ladratta, Na cham-dystiolaetha, Na cham-golleda, Anrhydedda dy dad a'th fam.

20 Yntau a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Athraw, y rhai hyn i gyd a gedwais o'm hieuengctid.

21 A'r Iesu gan edrych arno, a'i hoffodd, ac a ddywedodd wrtho, Un peth sydd ddiffygiol i ti: dos, gwerth yr hyn oll sydd gennyt, a dyro i'r tlodion; a thi a gai [l] drysor yn y nef: a thyred, *a* chymmer i fynu y groes, a dilyn fi.

22 Ac efe a bruddhâodd wrth yr ymadrodd, ac a aeth ymaith yn athrist: canys yr oedd ganddo feddiannau lawer.

23 ¶ A'r Iesu a edrychodd o'*i* amgylch, ac a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, Mor anhawdd yr â y rhai y mae golud ganddynt i deyrnas Dduw!

24 A'r disgyblion a frawychasant wrth ei eiriau ef. Ond yr Iesu a attebodd drachefn, ac a ddywedodd wrthynt, O blant, mor anhawdd yw i'r rhai sydd [m] â'u hymddiried yn eu golud fyned i deyrnas Dduw!

25 Y mae yn haws i gamel fyned trwy grai y nodwydd, nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

26 A hwy a synnasant yn ddirfawr, gan ddywedyd wrthynt eu hunain, A phwy a all fod yn gadwedig?

27 A'r Iesu, wedi edrych arnynt, a ddywedodd, Gyd â dynion ammhosibl *yw*, ac nid gyd â Duw: canys [n] pob peth sydd bosibl gyd â Duw.

28 ¶ [o] Yna y dechreuodd Petr ddywedyd wrtho, Wele, nyni a adawsom bob peth, ac a'th ddilynasom di.

29 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd, Yn wir meddaf i chwi, Nid oes neb a'r a adawodd dŷ, neu frodyr, neu chwïorydd, neu dad, neu fam, neu wraig, neu blant, neu diroedd, o'm hachos i a'r efengyl,

30 A'r ni dderbyn y càn cymmaint yr awrhon y pryd hwn, dai, a brodyr, a chwïorydd, a mammau, a phlant, a thiroedd, ynghyd âg erlidiau; ac yn y byd a ddaw, fywyd tragywyddol.

31 [p] Ond llawer rhai cyntaf a fyddant diweddaf; a'r diweddaf *fyddant* gyntaf.

32 ¶ Ac [q] yr oeddynt ar y ffordd yn myned i fynu i Jerusalem; ac yr oedd yr Iesu yn myned o'u blaen hwynt: a hwy a frawychasant; ac fel yr oeddynt yn canlyn, yr oedd arnynt ofn. Ac wedi iddo drachefn gymmeryd y deuddeg, efe a ddechreuodd fynegi iddynt y pethau a ddigwyddent iddo ef:

33 *Canys* wele, yr ydym ni yn myned i fynu i Jerusalem; a Mab y dyn a draddodir i'r arch-offeiriaid, ac i'r ysgrifenyddion; a hwy a'i condemniant ef i farwolaeth, ac a'i traddodant ef i'r Cenhedloedd:

34 A hwy a'i gwatwarant ef, ac a'i fflangellant, ac a boerant arno, ac a'i lladdant: a'r trydydd dydd yr adgyfyd.

35 ¶ A [r] daeth atto Iago ac Ioan,

Anno DOMINI 33.

[c] Gen. 1. 27.
[d] Gen. 2. 24. 1 Cor. 6. 16. Eph. 5. 31.
[e] Matt. 5. 32. a 19. 9. Luc 16. 18. 1 Cor. 7. 10.
[f] Matt. 19. 13. Luc 18. 15.
[g] 1 Cor. 14. 20. 1 Petr 2. 2.
[h] Matt. 18. 3.
[i] Matt. 19. 16. Luc 18. 18.
[k] Exod. 20. Rhuf. 13. 9.
[l] Matt. 6. 19. Luc 12. 33. a 16. 9.
[m] Job 31. 24. Ps. 62. 10. Luc 18. 24. 1 Tim. 6. 17.
[n] Jer. 32. 17. Luc 1. 37.
[o] Matt. 19. 27. Luc 18. 28.
[p] Matt. 19. 30. a 20. 16. Luc 13. 30.
[q] Matt. 20. 17. Luc 18. 31.
[r] Matt. 20. 20.

Anno DOMINI 33.

meibion Zebedëus, gan ddywedyd, Athraw, ni a fynnem wneuthur o honot i ni yr hyn a ddymunem.

36 Yntau a ddywedodd wrthynt, Beth a fynnech i mi ei wneuthur i chwi?

37 Hwythau a ddywedasant wrtho, Caniattâ i ni eistedd, un ar dy ddeheulaw, a'r llall ar dy aswy, yn dy ogoniant.

38 Ond yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Ni wyddoch pa beth yr ydych yn ei ofyn: a ellwch chwi yfed o'r cwppan yr wyf fi yn ei yfed? a'ch bedyddio â'r bedydd y'm bedyddir i âg ef?

39 A hwy a ddywedasant wrtho, Gallwn. A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Dïau yr yfwch o'r cwppan yr yfwyf fi; ac y'ch bedyddir â'r bedydd y bedyddir finnau:

40 Ond eistedd ar fy neheulaw a'm haswy, nid eiddof fi ei roddi; ond i'r rhai y darparwyd.

41 A phan glybu y deg, hwy a ddechreuasant ‖ fod yn anfoddlawn ynghylch Iago ac Ioan.

‖ *sorri wrth.*

42 A'r Iesu a'u galwodd hwynt atto, ac a ddywedodd wrthynt, [s] Chwi a wyddoch fod y rhai a dybir eu bod yn llywodraethu ar y Cenhedloedd, yn tra-arglwyddiaethu arnynt; a'u gwŷr mawr hwynt yn tra-awdurdodi arnynt.

[s] Luc 22. 25.

43 Eithr nid felly y bydd yn eich plith chwi: ond pwy bynnag a ewyllysio fod yn fawr yn eich plith, † bydded weinidog i chwi;

† Gr. *a fydd.*

44 A phwy bynnag o honoch a fynno fod yn bennaf, † bydded was i bawb.

† Gr. *a fydd.*

45 Canys [t] ni ddaeth Mab y dyn i'w wasanaethu, ond i wasanaethu, ac [u] i roi ei einioes yn bridwerth dros lawer.

[t] Ioan 13. 14. Phil. 2. 7.

[u] 1 Tim. 2. 6. Tit. 2. 14.

46 ¶ [x] A hwy a ddaethant i Jericho. Ac fel yr oedd efe yn myned allan o Jericho, efe a'i ddisgyblion, a bagad o bobl, Bartimëus ddall, mab Timëus, oedd yn eistedd ar fin y ffordd, yn cardotta.

[x] Matt. 20. 29. Luc 18. 35.

47 A phan glybu mai yr Iesu o Nazareth ydoedd, efe a ddechreuodd lefain, a dywedyd, Iesu, mab Dafydd, trugarhâ wrthyf.

48 A llawer a'i ceryddasant ef, i *geisio ganddo* dewi: ond efe a lefodd yn fwy o lawer, Mab Dafydd, trugarhâ wrthyf.

49 A'r Iesu a safodd, ac a archodd ei alw ef. A hwy a alwasant y dall, gan ddywedyd wrtho, Cymmer galon; cyfod: y mae efe yn dy alw di.

50 Ond efe, wedi taflu ei gochl ymaith, a gyfododd, ac a ddaeth at yr Iesu.

51 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Beth a fynni i mi ei wneuthur i ti? A'r dall a ddywedodd wrtho, ‖ Athraw, caffael o honof fy ngolwg.

52 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Dos ymaith: [y] dy ffydd a'th ‖ iachâodd. Ac yn y man y cafodd efe ei olwg, ac efe a ddilynodd yr Iesu ar hyd y ffordd.

Anno DOMINI 33.

‖ *Rabboni.* Gwel Ioan 20. 16.

[y] Matt. 9. 22. pen. 5. 34.

‖ Neu, *achubodd.*

PENNOD XI.

1 *Crist yn marchogaeth mewn goruchafiaeth i Jerusalem:* 12 *yn melldithio y pren deiliog diffrwyth:* 15 *yn glanhâu y deml:* 20 *yn annog ei ddisgyblion i fod yn ddisigl mewn ffydd; ac i faddeu i'w gelynion:* 27 *ac yn amddiffyn fod ei weithredoedd ef yn gyfreithlawn, trwy dystiolaeth Ioan, yr hwn oedd wr wedi ei ddanfon oddi wrth Dduw.*

AC [a] wedi eu dyfod yn agos i Jerusalem, i Bethphage a Bethania, hyd fynydd yr Olew-wydd, efe a anfonodd ddau o'i ddisgyblion,

[a] Matt. 21. 1. Luc 19. 29. Ioan 12. 14.

2 Ac a ddywedodd wrthynt, Ewch ymaith i'r pentref *sydd* gyferbyn â chwi: ac yn y man wedi y deloch i mewn iddo, chwi a gewch ebol wedi ei rwymo, ar yr hwn nid eisteddodd neb; gollyngwch ef yn rhydd, a dygwch ymaith.

3 Ac os dywed neb wrthych, Paham y gwnewch hyn? dywedwch, Am fod yn rhaid i'r Arglwydd wrtho; ac yn ebrwydd efe a'i denfyn yma.

4 A hwy a aethant ymaith, ac a gawsant yr ebol yn rhwym wrth y drws oddi allan, mewn croes-ffordd; ac a'i gollyngasant ef yn rhydd.

5 A rhai o'r rhai oedd yn sefyll yno a ddywedasant wrthynt, Beth a wnewch chwi, yn gollwng yr ebol yn rhydd?

6 A hwy a ddywedasant wrthynt fel y gorchymynasai yr Iesu: a hwy a adawsant iddynt fyned ymaith.

7 A hwy a ddygasant yr ebol at yr Iesu, ac a fwriasant eu dillad arno; ac efe a eisteddodd arno.

8 A llawer a daenasant eu dillad ar hyd y ffordd: ac eraill a dorrasant gangau o'r gwŷdd, ac a'*u* taenasant ar y ffordd.

9 A'r rhai oedd yn myned o'r blaen, a'r rhai oedd yn dyfod ar ol, a lefasant, gan ddywedyd, [b] Hosanna: Bendigedig *fyddo* yr hwn sydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.

[b] Ps. 118. 26.

10 Bendigedig *yw* y deyrnas sydd yn dyfod yn enw Arglwydd ein tad Dafydd: Hosanna yn y ‖ goruchaf.

‖ *goruchafion.*

11 A'r Iesu a aeth i mewn i Jerusalem, ac i'r deml: ac wedi iddo edrych

Anno DOMINI 33.

ar bob peth o'i amgylch, a hi weithian yn hwyr, efe a aeth allan i Bethania gyd â'r deuddeg.

[c] Matt. 21. 18.

12 ¶ [c] A thrannoeth, wedi iddynt ddyfod allan o Bethania, yr oedd arno chwant bwyd.

13 Ac wedi iddo ganfod o hirbell ffigysbren âg arno ddail, efe a aeth *i edrych* a gaffai ddim arno. A phan ddaeth atto, ni chafodd efe ddim ond y dail: canys nid oedd amser ffigys.

14 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Na fwyttâed neb ffrwyth o honot byth mwy. A'i ddisgyblion ef a glywsant.

[d] Matt. 21. 12. Luc 19. 45. Ioan 2. 14.

15 ¶ [d] A hwy a ddaethant i Jerusalem. A'r Iesu a aeth i'r deml, ac a ddechreuodd fwrw allan y rhai a werthent ac a brynent yn y deml; ac a ymchwelodd drestlau yr arianwyr, a chadeiriau y gwerthwyr colommennod:

16 Ac ni adawai *efe* i neb ddwyn llestr trwy y deml.

‖ *a athrawiaethodd.*

17 Ac efe ‖ a'u dysgodd, gan ddywedyd wrthynt, Onid yw yn ysgrifenedig, [e] Y gelwir fy nhŷ i yn dŷ gweddi ‖ i'r holl genhedloedd? ond [f] chwi a'i gwnaethoch yn ogof lladron.

[e] Es. 56. 7.
‖ Neu, *gan yr holl*, &c.
[f] Jer. 7. 11.
[g] Luc 19. 47.

18 [g] A'r ysgrifenyddion a'r arch-offeiriaid a glywsant *hyn*, ac a geisiasant pa fodd y difethent ef: canys yr oeddynt yn ei ofni ef, am fod yr holl bobl yn synnu oblegid ei athrawiaeth ef.

19 A phan aeth hi yn hwyr, efe a aeth allan o'r ddinas.

[h] Matt. 21. 19.

20 ¶ [h] A'r bore, wrth fyned heibio, hwy a welsant y ffigysbren wedi crino o'r gwraidd.

21 A Phetr, wedi adgofio, a ddywedodd wrtho, Athraw, wele, y ffigysbren a felldithiaist, wedi crino.

‖ *ffydd Duw.*

22 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Bydded gennych ‖ ffydd yn Nuw.

[i] Matt. 17. 20. a 21. 21. Luc 17. 6.

23 Canys [i] yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, Pwy bynnag a ddywedo wrth y mynydd hwn, Tynner di ymaith, a bwrier di i'r môr; ac nid ammheuo yn ei galon, ond credu y daw i ben y pethau a ddywedo efe; beth bynnag a ddywedo, a fydd iddo.

[k] Matt. 7. 7. Luc 11. 9. Ioan 14. 13. a 15. 7. a 16. 24. Iago 1. 6.

24 Am hynny meddaf i chwi, [k] Beth bynnag oll a geisioch wrth weddïo, credwch y derbyniwch, ac efe fydd i chwi.

[l] Matt. 6. 14. Col. 3. 13.

25 A [l] phan safoch i weddïo, maddeuwch, o bydd gennych ddim yn erbyn neb; fel y maddeuo eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd i chwithau eich camweddau.

[m] Matt. 18. 35.

26 Ond [m] os chwi ni faddeuwch, eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd ni faddeu chwaith eich camweddau chwithau.

[n] Matt. 21. 23. Luc 20. 1.

27 ¶ [n] A hwy a ddaethant drachefn i Jerusalem: ac fel yr oedd efe yn rhodio yn y deml, yr arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a'r henuriaid, a ddaethant atto,

28 Ac a ddywedasant wrtho, Trwy ba awdurdod yr wyt ti yn gwneuthur y pethau hyn? a phwy a roddes i ti yr awdurdod hon i wneuthur y pethau hyn?

29 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, A minnau a ofynaf i chwithau un ‖ gair; ac attebwch fi, a mi a ddywedaf i chwi trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

‖ Neu, *peth.*

30 Bedydd Ioan, ai o'r nef yr oedd, ai o ddynion? attebwch fi.

31 Ac ymresymmu a wnaethant wrthynt eu hunain, gan ddywedyd, Os dywedwn, O'r nef; efe a ddywed, Paham gan hynny na chredech iddo?

[o] Matt. 14. 5. pen. 6. 20.

32 Eithr os dywedwn, O ddynion; yr oedd arnynt ofn y bobl: canys [o] pawb oll a gyfrifent Ioan mai prophwyd yn ddïau ydoedd.

33 A hwy a attebasant ac a ddywedasant wrth yr Iesu, Ni wyddom ni. A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt hwythau, Ac ni ddywedaf finnau i chwithau trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

PENNOD XII.

1 *Trwy ddammeg y winllan a logwyd i lafurwyr anniolchgar, y mae Crist yn rhag-ddangos gwrthodiad yr Iuddewon, a galwad y Cenhedloedd:* 13 *y mae yn gochelyd magl y Phariseaid a'r Herodianiaid ynghylch talu teyrnged i Cesar;* 18 *yn argyhoeddi amryfusedd y Saduceaid, y rhai a wadent yr adgyfodiad;* 28 *yn atteb yr ysgrifenydd oedd yn ymofyn am y gorchymyn cyntaf;* 35 *yn beio ar dyb yr ysgrifenyddion am Grist;* 38 *ac yn gorchymyn i'r bobl ochelyd eu huchder a'u rhagrith hwy;* 41 *ac yn canmol y weddw dlawd am ei dwy hatling, yn fwy na neb.*

[a] Matt. 21. 33. Luc 20. 9.

AC efe a [a] ddechreuodd ddywedyd wrthynt ar ddammegion. Gwr a blannodd winllan, ac a ddododd gae o'i hamgylch, ac a gloddiodd *le i'r* gwin-gafn, ac a adeiladodd dŵr, ac a'i gosododd hi allan i lafurwyr, ac a aeth oddi cartref.

2 Ac efe a anfonodd was mewn amser at y llafurwyr, i dderbyn gan y llafurwyr o ffrwyth y winllan.

3 A hwy a'*i* daliasant *ef*, ac a'i baeddasant, ac a'*i* gyrrasant ymaith yn wag-*law*.

Anno DOMINI 33.

4 A thrachefn yr anfonodd efe attynt was arall: a hwnnw y taflasant gerrig atto, ac yr archollasant *ei* ben, ac a'*i* gyrrasant ymaith ‖ yn ammharchus.

‖ *wedi ei ammherchi.*

5 A thrachefn yr anfonodd efe un arall; a hwnnw a laddasant: a llawer eraill; gan faeddu rhai, a lladd y lleill.

6 Am hynny etto, a chanddo un mab, ei anwylyd, efe a anfonodd hwnnw hefyd attynt yn ddiweddaf; gan ddywedyd, Hwy a barchant fy mab i.

7 Ond y llafurwyr hynny a ddywedasant yn eu plith eu hunain, Hwn yw yr etifedd; deuwch, lladdwn ef, a'r etifeddiaeth fydd eiddom ni.

8 A hwy a'i daliasant ef, ac a'*i* lladdasant, ac a'*i* bwriasant allan o'*r* winllan.

9 Beth gan hynny a wna arglwydd y winllan? efe a ddaw, ac a ddifetha y llafurwyr, ac a rydd y winllan i eraill.

10 Oni ddarllenasoch yr ysgrythyr hon? [b] Y maen a wrthodasant yr adeiladwyr, *hwn* a wnaethpwyd yn ben y gongl.

[b] Ps. 118. 22.

11 Hyn a wnaethpwyd gan yr Arglwydd; a rhyfedd yw yn ein golwg ni.

12 A hwy a geisiasant ei ddala ef; ac yr oedd arnynt ofn y dyrfa: canys hwy a wyddent mai yn eu herbyn hwy y dywedasai efe y ddammeg: a hwy a'i gadawsant ef, ac a aethant ymaith.

13 ¶ A [c] hwy a anfonasant atto rai o'r Phariseaid, ac o'r Herodianiaid, i'w rwydo ef yn ei ymadrodd.

[c] Matt. 22. 15. Luc 20. 20.

14 Hwythau, pan ddaethant, a ddywedasant wrtho, Athraw, ni a wyddom dy fod di yn eirwir, ac nad oes arnat ofal rhag neb: canys nid wyt ti yn edrych ar wyneb dynion, ond yr wyt yn dysgu ffordd Duw mewn gwirionedd: Ai cyfreithlawn rhoi teyrnged i Cesar, ai nid *yw?* a roddwn, ai ni roddwn *hi?*

15 Ond efe, gan wybod eu rhagrith hwynt, a ddywedodd wrthynt, Paham y temtiwch fi; dygwch i mi geiniog, fel y gwelwyf *hi.*

16 A hwy a'*i* dygasant. Ac efe a ddywedodd wrthynt, Eiddo pwy *yw* y ddelw hon a'r argraph? A hwy a ddywedasant wrtho, Eiddo Cesar.

17 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, ‖ Rhoddwch yr eiddo Cesar i Cesar, a'r eiddo Duw i Dduw. A rhyfeddu a wnaethant o'i blegid.

‖ *Telwch.*

18 ¶ [d] Daeth y Saduceaid hefyd atto, [e] y rhai a ddywedant nad oes adgyfodiad; a gofynasant iddo, gan ddywedyd,

[d] Matt. 22. 23. Luc 20. 27.
[e] Act. 23. 8.

19 Athraw, [f] Moses a ysgrifenodd i ni, O bydd marw brawd neb, a gadu ei wraig, ac heb adu plant, am gymmeryd o'i frawd ei wraig ef, a chodi had i'w frawd.

Anno DOMINI 33.

[f] Deut. 25. 5.

20 Yr oedd gan hynny saith o frodyr: a'r cyntaf a gymmerth wraig; a phan fu farw, ni adawodd had.

21 A'r ail a'i cymmerth hi, ac a fu farw, ac ni adawodd yntau had: a'r trydydd yr un modd.

22 A hwy a'i cymmerasant hi ill saith, ac ni adawsant had. Yn ddiweddaf o'r cwbl bu farw y wraig hefyd.

23 Yn yr adgyfodiad gan hynny, pan adgyfodant, gwraig i ba un o honynt fydd hi? canys y saith a'i cawsant hi yn wraig.

24 A'r Iesu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Onid am hyn yr ydych yn cyfeiliorni, am nad ydych yn gwybod yr ysgrythyrau, na gallu Duw?

25 Canys pan adgyfodant o feirw, ni wreiccant, ac ni ŵrant; eithr y maent fel yr angelion sydd yn y nefoedd.

26 Ond am y meirw, yr adgyfodir hwynt; oni ddarllenasoch chwi yn llyfr Moses, y modd y llefarodd Duw wrtho yn y berth, gan ddywedyd, [g] Myfi *yw* Duw Abraham, a Duw Isaac, a Duw Jacob?

[g] Exod. 3. 6.

27 Nid yw efe Dduw y meirw, ond Duw y rhai byw: am hynny yr ydych chwi yn cyfeiliorni yn fawr.

28 ¶ [h] Ac un o'r ysgrifenyddion a ddaeth, wedi eu clywed hwynt yn ymresymmu, a gwybod atteb o hono iddynt yn gymmwys, ac a ofynodd iddo, Pa un yw y gorchymyn cyntaf o'r cwbl?

[h] Matt. 22. 35.

29 A'r Iesu a attebodd iddo, Y cyntaf o'r holl orchymynion *yw*, [i] Clyw, Israel; Yr Arglwydd ein Duw, un Arglwydd yw:

[i] Deut. 6. 4. Luc 10. 27.

30 A câr yr Arglwydd dy Dduw ‖ â'th holl galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl feddwl, ac â'th holl nerth. Hwn yw y gorchymyn cyntaf.

‖ *o'th.*

31 A'r ail *sydd* gyffelyb iddo; [k] Câr dy gymmydog fel ti dy hun. Nid oes orchymyn arall mwy na'r rhai hyn.

[k] Lef. 19. 18. Matt. 22. 39. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.

32 A dywedodd yr ysgrifenydd wrtho, Da, Athraw, mewn gwirionedd y dywedaist, mai un Duw sydd, ac nad oes arall ond efe:

33 A'i garu ef ‖ â'r holl galon, ac â'r holl ddeall, ac â'r holl enaid, ac â'r holl nerth, a charu *ei* gymmydog megis ei

‖ *o'r.*

Anno DOMINI 33.

hun, sydd fwy na'r holl boeth-offrymau a'r aberthau.

34 A'r Iesu, pan welodd iddo atteb yn synhwyrol, a ddywedodd wrtho, Nid wyt ti bell oddi wrth deyrnas Dduw. Ac ni feiddiodd neb mwy ymofyn âg ef.

[l] Matt. 22. 41. Luc 20. 41.

35 ¶ [l] A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd, wrth ddysgu yn y deml, Pa fodd y dywed yr ysgrifenyddion fod Crist yn fab Dafydd?

36 Canys Dafydd ei hun a ddywedodd trwy yr Yspryd Glân, [m] Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn droed-faingc i'th draed.

[m] Ps. 110. 1.

37 Y mae Dafydd ei hun, gan hynny, yn ei alw ef yn Arglwydd; ac o ba le y mae efe yn fab iddo? A llawer o bobl a'i gwrandawent ef yn ewyllysgar.

[n] pen. 4. 2. [o] Matt. 23. 1. Luc 20. 46.

38 ¶ [n] Ac [o] efe a ddywedodd wrthynt yn ei athrawiaeth, Ymogelwch rhag yr ysgrifenyddion, y rhai a chwennychant rodio mewn gwisgoedd llaesion, a [p] chael cyfarch yn y marchnadoedd,

[p] Luc 11. 43.

39 A'r prif-gadeiriau yn y synagogau, a'r prif-eisteddleoedd mewn swpperau;

[q] Matt. 23. 14.

40 [q] Y rhai sydd yn llwyr-fwytta tai gwragedd gweddwon, ac mewn rhith yn hir-weddïo: y rhai hyn a dderbyniant farnedigaeth fwy.

[r] Luc 21. 1.

41 ¶ [r] A'r Iesu a eisteddodd gyferbyn a'r drysorfa, ac a edrychodd pa fodd yr oedd y bobl yn bwrw arian [s] i'r drysorfa: a chyfoethogion lawer a fwriasant lawer.

[s] 2 Bren. 12. 9.

42 A rhyw wraig weddw dlawd a ddaeth, ac a fwriodd i mewn ddwy hatling, yr hyn yw ffyrling.

43 Ac efe a alwodd ei ddisgyblion atto, ac a ddywedodd wrthynt, Yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, [t] fwrw o'r wraig weddw dlawd hon i mewn fwy na'r rhai oll a fwriasant i'r drysorfa.

[t] 2 Cor. 8. 12.

44 Canys *hwynt-hwy* oll a fwriasant o'r hyn a oedd y'ngweddill ganddynt: ond hon o'i heisiau a fwriodd i mewn yr hyn oll a feddai, [u] *sef* ei holl || fywyd.

[u] Deut. 24. 6. 1 Ioan 3. 17. || *gynhaliaeth.*

PENNOD XIII.

1 *Crist yn rhag-fynegi dinystr y deml:* 9 *yr erlidiau o achos yr efengyl:* 10 *Y bydd rhaid pregethu yr efengyl i'r Cenhedloedd oll:* 14 *y mawr gystuddiau a ddigwyddai i'r Iuddewon:* 24 *a dull ei ddyfodiad ef i'r farn;* 32 *o ran na wyr neb yr awr, y dylai pob dyn wylied a gweddïo, rhag ein cael yn amnharod pan ddêl efe at bob un trwy farwolaeth.*

[a] Matt. 24. 1. Luc 21. 5.

AC [a] fel yr oedd efe yn myned allan o'r deml, un o'i ddisgyblion a ddywedodd wrtho, Athraw, edrych pa ryw feini, a pha fath adeiladau *sydd yma.*

2 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, A weli di yr adeiladau mawrion hyn? [b] ni edir maen ar faen, a'r nis dattodir.

Anno DOMINI 33.

[b] Luc 19. 44.

3 Ac fel yr oedd efe yn eistedd ar fynydd yr Olew-wydd, gyferbyn a'r deml, Petr, ac Iago, ac Ioan, ac Andreas, a ofynasant iddo || o'r neilldu,

|| *yn ddirgel.*

4 [c] Dywed i ni pa bryd y bydd y pethau hyn? a pha arwydd *fydd* pan fo y pethau hyn oll ar ddibennu?

[c] Matt. 24. 3.

5 A'r Iesu a attebodd iddynt, ac a ddechreuodd ddywedyd, [d] Edrychwch rhag twyllo o neb chwi.

[d] Eph. 5. 6. 1 Thess. 2. 3.

6 Canys llawer un a ddaw yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw *Crist;* ac a dwyllant lawer.

7 Ond pan glywoch am ryfeloedd, a sôn am ryfeloedd, na chyffroer chwi: canys rhaid *i hynny* fod; ond nid *yw* y diwedd etto.

8 Canys cenedl a gyfyd yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrnas: a daear-grynfâau fyddant mewn mannau, a newyn a thrallod fyddant.

9 ¶ Dechreuad gofidiau *yw* y pethau hyn. Eithr [e] edrychwch chwi arnoch eich hunain: canys traddodant chwi i'r cynghorau, ac i'r synagogau; chwi a faeddir, ac a ddygir ger bron rhaglawiaid a brenhinoedd o'm hachos i, er tystiolaeth iddynt hwy.

[e] Matt. 10. 17, 18.

10 Ac [f] y mae yn rhaid yn gyntaf bregethu yr efengyl ym mysg yr holl genhedloedd.

[f] Matt. 24. 14.

11 [g] Ond pan ddygant *chwi,* a'ch traddodi, na rag-ofelwch beth a ddywedoch, ac na fyfyriwch: eithr pa beth bynnag a rodder i chwi yn yr awr honno, hynny dywedwch: canys nid chwychwi sydd yn dywedyd, ond yr Yspryd Glân.

[g] Matt. 10. 19. Luc 12. 11. a 21. 14.

12 [h] A'r brawd a ddyry frawd i farwolaeth, a thad ei blentyn: a phlant a gyfyd yn erbyn *eu* rhïeni, ac a'u rhoddant hwy i farwolaeth.

[h] Michah 7. 6.

13 [i] A chwi a fyddwch gâs gan bawb er mwyn fy enw i: eithr [k] y neb a barhâo hyd y diwedd, hwnnw a fydd cadwedig.

[i] Matt. 24. 9. [k] Matt. 10. 22.

14 ¶ [l] Ond pan weloch chwi y ffieiddra anghyfanneddol, [m] yr hwn a ddywedwyd gan Daniel y prophwyd, wedi ei osod lle nis dylid, (y neb a ddarlleno, dealled) yna [n] y rhai a fyddant yn Judea, fföant i'r mynyddoedd:

[l] Matt. 24. 15. [m] Dan. 9. 27. [n] Luc 21. 21.

15 A'r neb a fyddo ar ben y tŷ, na ddisgyned i'r tŷ, ac nac aed i mewn i gymmeryd dim o'i dŷ.

Anno DOMINI 33.

16 A'r neb a fyddo yn y maes, na thröed yn ei ol i gymmeryd ei wisg.

17 Ond gwae y rhai beichiog, a'r rhai yn rhoi bronnau, yn y dyddiau hynny.

18 Ond gweddïwch na byddo eich fföedigaeth yn y gauaf.

19 Canys yn y dyddiau hynny y bydd gorthrymder, y cyfryw ni bu y fath o ddechreu y crëadwriaeth a grëodd Duw, hyd y pryd hwn, ac ni bydd chwaith.

20 Ac oni bai fod i'r Arglwydd fyrhâu y dyddiau, ‖ni chadwesid un cnawd: eithr er mwyn yr etholedigion a etholodd, efe a fyrhâodd y dyddiau.

21 °Ac yna os dywed neb wrthych, Wele, llyma y Crist; neu, Wele, accw; na chredwch.

22 Canys gau-Gristiau a gau-brophwydi a gyfodant, ac a ddangosant arwyddion a rhyfeddodau, ‖i hudo ymaith, pe *byddai* bosibl, ïe, yr etholedigion.

23 [p]Eithr ymogelwch chwi: wele, rhag-ddywedais i chwi bob peth.

24 ¶ [q]Ond yn y dyddiau hynny, wedi y gorthrymder hwnnw, y tywylla yr haul, a'r lloer ni rydd ei goleuni;

25 A ser y nef a syrthiant, a'r nerthoedd sydd yn y nefoedd a siglir.

26 Ac [r]yna y gwelant Fab y dyn yn dyfod yn y cymmylau, gyd â gallu mawr a gogoniant.

27 Ac yna yr enfyn efe ei angelion, ac y cynnull ei etholedigion oddi wrth y pedwar gwynt, o eithaf y ddaear hyd eithaf y nef.

28 [s]Ond dysgwch ddammeg oddi wrth y ffigysbren: Pan fo ei gangen eisoes yn dyner, a'r dail yn torri allan, chwi a wyddoch fod yr haf yn agos:

29 Ac felly chwithau, pan weloch y pethau hyn wedi dyfod, gwybyddwch ei fod yn agos, wrth y drysau.

30 Yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, nad â yr oes hon heibio, hyd oni wneler y pethau hyn oll.

31 Nef a daear a ânt heibio: ond ‖y geiriau mau fi nid ânt heibio ddim.

32 ¶ Eithr am y dydd hwnnw a'r awr ni ŵyr neb, na'r angelion sydd yn y nef, na'r Mab, ond y Tad.

33 [t]Ymogelwch, gwyliwch a gweddïwch: canys ni wyddoch pa bryd y bydd yr amser.

34 *Canys Mab y dyn sydd* fel gwr yn ymdaith i bell, wedi gadael ei dŷ, a rhoi awdurdod i'w weision, ac i bob un ei waith ei hun, a gorchymyn i'r drysawr wylio.

35 Gwyliwch gan hynny (canys nis gwyddoch pa bryd y daw meistr y tŷ, yn yr hwyr, ai hanner nos, ai ar ganiad y ceiliog, ai y boreuddydd)

36 Rhag iddo ddyfod yn ddisymmwth, a'ch cael chwi yn cysgu.

37 A'r hyn yr wyf yn eu dywedyd wrthych chwi, yr wyf yn eu dywedyd wrth bawb, Gwyliwch.

PENNOD XIV.

1 *Cyd-fwriad yn erbyn Crist.* 3 *Gwraig yn tywallt ennaint gwerthfawr ar ei ben ef.* 10 *Judas yn gwerthu ei feistr am arian.* 12 *Crist ei hun yn rhag-ddywedyd y bradychai un o'i ddisgyblion ef.* 22 *Wedi darparu a bwytta y pasc, y mae yn ordeinio ei swpper:* 26 *yn hyspysu ym mlaen llaw y fföai ei holl ddisgyblion, ac y gwadai Petr ef.* 43 *Judas yn ei fradychu ef â chusan.* 46 *Ei ddala ef yn yr ardd.* 55 *Cynnulleidfa yr Iuddewon yn achwyn arno ef ar gam, ac yn ei farnu yn annuwiol,* 65 *ac yn ei ammherchi yn gywilyddus.* 66 *Petr yn ei wadu ef deirgwaith.*

Anno DOMINI 33.

AC wedi [a]deuddydd yr oedd y pasc, a *gwyl* y bara croyw: a'r archoffeiriaid a'r ysgrifenyddion a geisiasant pa fodd y dalient ef trwy dwyll, ac y lladdent ef.

2 Eithr dywedasant, Nid ar yr wyl, rhag bod cynnwrf ym mhlith y bobl.

3 ¶ [b]A phan oedd efe yn Bethania, yn nhŷ Simon y gwahan-glwyfus, ac efe yn eistedd i fwytta, daeth gwraig a chanddi flwch o ennaint o nard ‖gwlyb gwerthfawr; a hi a dorrodd y blwch, ac a'i tywalltodd ar ei ben ef.

4 Ac yr oedd rhai yn ‖anfoddlawn ynddynt eu hunain, ac yn dywedyd, I ba beth y gwnaethpwyd y golled hon o'r ennaint?

5 Oblegid fe a allasid gwerthu hwn uwch law tri chàn ceiniog, a'u rhoddi i'r tlodion. A hwy a ffrommasant yn ei herbyn hi.

6 A'r Iesu a ddywedodd, Gadewch iddi; paham y gwnewch flinder iddi? hi a wnaeth weithred dda arnaf fi.

7 Canys [c]bob amser y cewch y tlodion gyd â chwi; a phan fynnoch y gellwch wneuthur da iddynt hwy: ond myfi ni chewch bob amser.

8 Hyn a allodd hon, hi a'i gwnaeth: hi a achubodd y blaen i enneinio fy nghorph erbyn y claddedigaeth.

9 Yn wir meddaf i chwi, Pa le bynnag y pregether yr efengyl hon yn yr holl fyd, *yr hyn* a wnaeth hon hefyd a adroddir, er coffa am dani.

10 ¶ [d]A Judas Iscariot, un o'r deu-

[a] Matt. 26. 2. Luc 22. 1. Ioan 11. 55. a 13. 1.

[b] Matt. 26. 6. Ioan 12. 1, 3.

‖*pur.*

‖*sorredig.*

[c] Deut. 15. 11.

[d] Matt. 26. 14. Luc 22. 4.

‖Neu, *ni byddai un cnawd yn gadwedig.*

[°] Matt. 24. 23. Luc 17. 23. a 21. 8.

‖*i ddi-droi, pe posibl.*

[p] 2 Petr 3. 17.

[q] Luc 21. 25.

[r] Dan. 7. 13, 14. Matt. 16. 27. a 24. 30. pen. 14. 62. Luc 21. 27. Act. 1. 11. 1 Thess. 4. 16. 2 Thess. 1. 7, 10. Dat. 1. 7.

[s] Matt. 24. 32. Luc 21. 29.

‖*fy ngeiriau i.*

[t] Matt. 24. 42. a 25. 13. 1 Thess. 5. 6.

Anno DOMINI 33.

ddeg, a aeth ymaith at yr arch-offeiriaid, i'w fradychu ef iddynt.

11 A phan glywsant, fe fu lawen ganddynt, ac a addawsant roi arian iddo. Yntau a geisiodd pa fodd y gallai yn gymmwys ei fradychu ef.

12 ¶ [e]A'r dydd cyntaf o *wyl* y bara croyw, pan ‖ aberthent y pasc, dywedodd ei ddisgyblion wrtho, I ba le yr wyt ti yn ewyllysio i ni fyned i barottôi i ti, i fwytta y pasc?

13 Ac efe a anfonodd ddau o'i ddisgyblion, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r ddinas; a chyferfydd â chwi ddyn yn dwyn ystenaid o ddwfr: dilynwch ef.

14 A pha le bynnag yr êl i mewn, dywedwch wrth wr y tŷ, Fod yr Athraw yn dywedyd, Pa le y mae y lletty, lle y gallwyf, mi a'm disgyblion, fwytta y pasc?

15 Ac efe a ddengys i chwi oruwchystafell fawr wedi ei thaenu yn barod: yno parottôwch i ni.

16 A'i ddisgyblion a aethant, ac a ddaethant i'r ddinas; ac a gawsant megis y dywedasai efe wrthynt: ac a barottoisant y pasc.

17 A phan aeth hi yn hwyr, efe a ddaeth gyd â'r deuddeg.

18 [f]Ac fel yr oeddynt yn eistedd, ac yn bwytta, yr Iesu a ddywedodd, Yn wir meddaf i chwi, Un o honoch, yr hwn sydd yn bwytta gyd â myfi, a'm bradycha i.

19 Hwythau a ddechreuasant dristâu, a dywedyd wrtho bob yn un ac un, Ai myfi? ac arall, Ai myfi?

20 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Un o'r deuddeg, yr hwn sydd yn gwlychu gyd â mi yn y ddysgl, *yw efe*.

21 Mab y dyn yn wir sydd yn myned ymaith, fel y mae yn ysgrifenedig am dano: ond gwae y dyn hwnnw trwy yr hwn y bradychir Mab y dyn: da fuasai i'r dyn hwnnw pe nas ganesid.

22 ¶ [g]Ac fel yr oeddynt yn bwytta, yr Iesu a gymmerodd fara, ac a'*i* bendithiodd, ac a'*i* torrodd, ac a'*i* rhoddes iddynt; ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwyttêwch: hwn yw fy nghorph.

23 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a rhoi diolch, efe a'i rhoddes iddynt: a hwynt oll a yfasant o hono.

24 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Hwn yw fy ngwaed i o'r testament newydd, yr hwn a dywelltir dros lawer.

25 Yn wir yr wyf yn dywedyd wrthych, nad yfaf mwy o ffrwyth y winwydden, hyd y dydd hwnnw pan yfwyf ef yn newydd yn nheyrnas Dduw.

26 ¶ Ac wedi iddynt ganu ‖ mawl, hwy a aethant allan i fynydd yr Olewwydd.

27 [h]A dywedodd yr Iesu wrthynt, Chwi a rwystrir oll o'm plegid i y nos hon: canys ysgrifenedig yw, [i]Tarawaf y bugail, a'r defaid a wasgerir.

28 Eithr [k]wedi i mi adgyfodi, mi a âf o'ch blaen chwi i Galilea.

29 [l]Ond Petr a ddywedodd wrtho, Pe byddai pawb wedi eu rhwystro, etto ni *byddaf* fi.

30 A dywedodd yr Iesu wrtho, Yn wir yr ydwyf yn dywedyd i ti, Heddyw, o fewn y nos hon, cyn canu o'r ceiliog ddwywaith, y gwedi fi deirgwaith.

31 Ond efe a ddywedodd yn helaethach o lawer, Pe gorfyddai i mi farw gyd â thi, ni'th wadaf ddim. A'r un modd y dywedasant oll.

32 [m]A hwy a ddaethant i le yr oedd ei enw Gethsemane: ac efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, Eisteddwch yma, tra fyddwyf yn gweddïo.

33 Ac efe a gymmerth gyd âg ef Petr, ac Iago, ac Ioan, ac a ddechreuodd ymofidio, a thristâu yn ddirfawr.

34 Ac *efe* a ddywedodd wrthynt, [n]Y mae fy enaid yn athrist hyd angau: arhoswch yma, a gwyliwch.

35 Ac efe a aeth ychydig ym mlaen, ac a syrthiodd ar y ddaear, ac a weddïodd, o bai bosibl, ar fyned yr awr honno oddi wrtho.

36 Ac efe a ddywedodd, [o]Abba, Dad, [p]pob peth *sydd* bosibl i ti: tro heibio y cwppan hwn oddi wrthyf: [q]eithr nid y peth yr ydwyf fi yn ei ewyllysio, ond y peth yr ydwyt ti.

37 Ac efe a ddaeth, ac a'u cafodd hwy yn cysgu; ac a ddywedodd wrth Petr, Simon, ai cysgu yr wyt ti? oni allit wylio un awr?

38 Gwyliwch a gweddïwch, rhag eich myned ‖ mewn temtasiwn. [r]Yr yspryd yn ddïau *sydd* barod, ond y cnawd *sydd* wan.

39 Ac wedi iddo fyned ymaith drachefn, efe a weddïodd, gan ddywedyd yr un ymadrodd.

40 Ac wedi iddo ddychwelyd, efe a'u cafodd hwynt drachefn yn cysgu; canys yr oedd eu llygaid hwynt wedi trymhâu: ac ni wyddent beth a attebent iddo.

Anno DOMINI 33.

‖ *emyn.*

[e] Matt. 26. 17.

‖ *laddent.*

[h] Matt. 26. 31.

[i] Zech. 13. 7.

[k] pen. 16. 7.

[l] Matt. 26. 33. Luc 22. 33. Ioan 13. 37.

[m] Matt. 26. 36. Luc 22. 39. Ioan 18. 1.

[n] Ioan 12. 27.

[o] Rhuf. 8. 15. Gal. 4. 6.

[p] Heb. 5. 7.

[q] Ioan 6. 38.

[f] Matt. 26. 20.

[g] Matt. 26. 26. Luc 22. 19. 1 Cor. 11. 23.

‖ *i brofedigaeth.*

[r] Gal. 5. 17.

Anno DOMINI 33.

41 Ac efe a ddaeth y drydedd waith, ac a ddywedodd wrthynt, Cysgwch weithian, a gorphwyswch: digon yw; daeth yr awr: wele, yr ydys yn bradychu Mab y dyn i ddwylaw pechaduriaid.

42 Cyfodwch, awn; wele, y mae yr hwn sydd yn fy mradychu yn agos.

[s] Matt. 26. 47. Luc 22. 47. Ioan 18. 3.

43 ¶ [s] Ac yn y man, ac efe etto yn llefaru, daeth Judas, un o'r deuddeg, a chyd âg ef dyrfa fawr â chleddyfau a ffyn, oddi wrth yr arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a'r henuriaid.

44 A'r hwn a'i bradychodd ef a roddasai arwydd iddynt, gan ddywedyd, Pwy bynnag a gusanwyf, hwnnw yw: deliwch ef, a dygwch ymaith yn sicr.

45 A phan ddaeth, yn ebrwydd efe a aeth atto, ac a ddywedodd, Rabbi, Rabbi; ac a'i cusanodd ef.

46 ¶ A hwythau a roisant eu dwylaw arno, ac a'i daliasant ef.

47 A rhyw un o'r rhai oedd yn sefyll ger llaw, a dynnodd ei gleddyf, ac a darawodd was yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ymaith ei glust ef.

48 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Ai megis at leidr y daethoch allan, â chleddyfau ac *â* ffyn, i'm dala i?

49 Yr oeddwn i beunydd gyd â chwi yn athrawiaethu yn y deml, ac ni'm daliasoch: ond [t] rhaid yw cyflawni yr ysgrythyrau.

[t] Ps. 22. 6. Es. 53. 7, &c.

50 A hwynt oll a'i gadawsant ef, ac a ffoisant.

51 A rhyw wr ieuangc oedd yn ei ddilyn ef, wedi ymwisgo â llïan main ar ei gorph noeth; a'r gwŷr ieuaingc a'i daliasant ef.

52 A hwn a adawodd y llïan, ac a ffodd oddi wrthynt yn noeth.

[u] Matt. 26. 57. Luc 22. 54. Ioan 18. 13.

53 ¶ [u] A hwy a ddygasant yr Iesu at yr arch-offeiriaid; a'r holl arch-offeiriaid, a'r henuriaid, a'r ysgrifenyddion, a ymgasglasant gyd âg ef.

54 A Phetr a'i canlynodd ef o hirbell, hyd yn llys yr arch-offeiriad; ac yr oedd efe yn eistedd gyd â'r gwasanaethwyr, ac yn ymdwymno wrth y tân.

[x] Matt. 26. 59.

55 [x] A'r arch-offeiriaid a'r holl gynghor a geisiasant dystiolaeth yn erbyn yr Iesu, i'w roi ef i'w farwolaeth; ac ni chawsant.

56 Canys llawer a ddygasant gau-dystiolaeth yn ei erbyn ef; eithr nid oedd eu tystiolaethau hwy yn gysson.

57 A rhai a gyfodasant ac a ddygasant gam-dystiolaeth yn ei erbyn, gan ddywedyd,

58 Ni a'i clywsom ef yn dywedyd, [y] Mi a ddinystriaf y deml hon o waith dwylaw, ac mewn tridiau yr adeiladaf arall heb fod o waith llaw.

[y] pen. 15. 29. Ioan 2. 19.

59 Ac etto nid oedd eu tystiolaeth hwy felly yn gysson.

60 A chyfododd yr arch-offeiriad, yn y canol, ac a ofynodd i'r Iesu, gan ddywedyd, Oni attebi di ddim? beth y mae y rhai hyn yn ei dystiolaethu yn dy erbyn?

61 Ac [z] efe a dawodd, ac nid attebodd ddim. Drachefn yr arch-offeiriad a ofynodd iddo, ac a ddywedodd wrtho, Ai tydi yw Crist, Mab y Bendigedig?

[z] Es. 53. 7.

62 A'r Iesu a ddywedodd, Myfi yw: [a] a chwi a gewch weled Mab y dyn yn eistedd ar ddeheulaw y gallu, ac yn dyfod y'nghymmylau y nef.

[a] Matt. 24. 30. a 26. 64. Luc 22. 69.

63 Yna yr arch-offeiriad, gan rwygo ei ddillad, a ddywedodd, Pa raid i ni mwy wrth dystion?

64 Chwi a glywsoch y cabledd: beth dybygwch chwi? A hwynt oll a'i condemniasant ef, ei fod yn euog o farwolaeth.

65 A dechreuodd rhai boeri arno, a chuddio ei wyneb, a'i gernodio; a dywedyd wrtho, Prophwyda. A'r gweinidogion a'i tarawsant ef â ‖ gwïail.

‖ Neu, *chledrau eu dwylaw.*

66 ¶ [b] Ac fel yr oedd Petr yn y llys i waered, daeth un o forwynion yr arch-offeiriad:

[b] Matt. 26. 69. Luc 22. 55. Ioan 18. 16.

67 A phan ganfu hi Petr yn ymdwymno, hi a edrychodd arno, ac a ddywedodd, Tithau hefyd oeddit gyd â'r Iesu o Nazareth.

68 Ac efe a wadodd, gan ddywedyd, Nid adwaen i, ac ni wn i beth yr wyt yn ei ddywedyd. Ac efe a aeth allan i'r porth; a'r ceiliog a ganodd.

69 [c] A phan welodd y llangces ef drachefn, hi a ddechreuodd ddywedyd wrth y rhai oedd yn sefyll yno, Y mae hwn *yn un* o honynt.

[c] Matt. 26. 71. Luc 22. 58. Ioan 18. 25.

70 Ac efe a wadodd drachefn. Ac ychydig wedi, y rhai oedd yn sefyll ger llaw a ddywedasant wrth Petr drachefn, Yn wir yr wyt ti *yn un* o honynt: [d] canys Galilead wyt, a'th leferydd sydd debyg.

[d] Act. 2. 7.

71 Ond efe a ddechreuodd regu a thyngu, Nid adwaen i y dyn yma yr ydych chwi yn dywedyd am dano.

72 A'r ceiliog a ganodd yr ail waith. [e] A Phetr a gofiodd y gair a ddywedasai

[e] Matt. 26. 75.

Anno DOMINI 33.

yr Iesu wrtho, Cyn canu o'r ceiliog ddwywaith, ti a'm gwedi deirgwaith. ‖ A chan ystyried hynny, efe a wylodd.

‖ Neu, *Ac fe wylodd yn dost*, neu, *Ac fe ddechreuodd wylo.*

PENNOD XV.

1 *Dwyn yr Iesu yn rhwym, ac achwyn arno ger bron Pilat.* 15 *Wrth floedd y bobl gyffredin, gollwng Barabbas y llofrudd yn rhydd, a thraddodi yr Iesu i'w groes-hoelio.* 17 *Ei goroni ef â drain,* 19 *poeri arno, a'i watwar.* 21 *Efe yn diffygio yn dwyn ei groes.* 27 *Ei grogi ef rhwng dau leidr.* 29 *Y mae yn dïoddef dïfenwad yr Iuddewon;* 39 *etto y canvriad yn cyffesu ei fod ef yn Fab Duw;* 43 *a Joseph yn ei gladdu ef yn barchedig.*

[a] Ps. 2. 2. Matt. 27. 1. Luc 22. 66. a 23. 1. Ioan 18. 28.

AC [a] yn y fan y bore, yr ymgynghorodd yr arch-offeiriaid gyd â'r henuriaid a'r ysgrifenyddion, a'r holl gynghor: ac wedi iddynt rwymo yr Iesu, hwy a'*i* dygasant *ef* ymaith, ac a'i traddodasant at Pilat.

2 A gofynodd Pilat iddo, Ai ti yw Brenhin yr Iuddewon? Yntau a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Yr wyt ti yn dywedyd.

3 A'r arch-offeiriaid a'i cyhuddasant ef ‖ o lawer o bethau: eithr nid attebodd efe ddim.

‖ *am lawer.*

[b] Matt. 27. 13.

4 [b] A Philat drachefn a ofynodd iddo, gan ddywedyd, Onid attebi di ddim? wele faint o bethau y maent yn eu tystiolaethu yn dy erbyn.

5 Ond yr Iesu etto nid attebodd ddim: fel y rhyfeddodd Pilat.

[c] Matt. 27. 15. Luc 23. 17. Ioan 18. 39.

6 Ac [c] ar yr wyl *honno* y gollyngai efe yn rhydd iddynt un carcharor, yr hwn a ofynent iddo.

7 Ac yr oedd *un* a elwid Barabbas, yr hwn oedd yn rhwym gyd â'i gyd-derfysgwyr, y rhai yn y derfysg a wnaethent lofruddiaeth.

8 A'r dyrfa gan groch-lefain, a ddechreuodd ddeisyf *arno wneuthur* fel y gwnaethai bob amser iddynt.

9 A Philat a attebodd iddynt, gan ddywedyd, A fynnwch chwi i mi ollwng yn rhydd i chwi Frenhin yr Iuddewon?

10 (Canys efe a wyddai mai o genfigen y traddodasai yr arch-offeiriaid ef)

[d] Act. 3. 14.

11 [d] A'r arch-offeiriaid a gynhyrfasent y bobl, fel y gollyngai efe yn hytrach Barabbas yn rhydd iddynt.

12 A Philat a attebodd ac a ddywedodd drachefn wrthynt, Beth gan hynny a fynnwch i mi ei wneuthur *i'r hwn* yr ydych yn ei alw Brenhin yr Iuddewon?

13 A hwythau a lefasant drachefn, Croeshoelia ef.

14 Yna Pilat a ddywedodd wrthynt, Ond pa ddrwg a wnaeth efe? A hwythau a lefasant fwy-fwy, Croeshoelia ef.

[e] Matt. 27. 26. Ioan 19. 1.

15 ¶ [e] A Philat yn chwennych boddloni y bobl, a ollyngodd yn rhydd iddynt Barabbas; a'r Iesu, wedi iddo *ei* fflangellu, a draddododd efe i'*w* groeshoelio.

16 A'r milwyr a'i dygasant ef i fewn y llys, a elwir Pretorium: a hwy a alwasant ynghyd yr holl fyddin.

17 Ac a'i gwisgasant ef â phorphor, ac a blethasant goron o ddrain, ac a'i dodasant am ei *ben;*

18 Ac a ddechreuasant gyfarch iddo, Henffych well, Brenhin yr Iuddewon.

19 A hwy a gurasant ei ben ef â chorsen, ac a boerasant arno, a chan ddodi *eu* gliniau *i lawr,* a'i haddolasant ef.

20 Ac wedi iddynt ei watwar ef, hwy a ddïosgasant y porphor oddi am dano, ac a'i gwisgasant ef â'i ddillad ei hun, ac a'i dygasant allan i'w groeshoelio.

[f] Matt. 27. 32. Luc 23. 26.

21 A [f] hwy a gymhellasant un Simon o Cyrene, yr hwn oedd yn myned heibio, wrth ddyfod o'r wlad, *sef* tad Alexander a Ruphus, i ddwyn ei groes ef.

[g] Luc 23. 33. Ioan 19. 17.

22 [g] A hwy a'i harweiniasant ef i le *a elwid* Golgotha; yr hyn o'i gyfieithu yw, Lle y benglog:

23 Ac a roisant iddo i'w yfed win ‖ myrllyd: eithr efe nis cymmerth.

‖ *cymmysgedig â myrr.*

[h] Ps. 22. 18. Ioan 19. 23.

24 Ac wedi iddynt ei groeshoelio, [h] hwy a rannasant ei ddillad ef, gan fwrw coelbren arnynt, beth a gai pob un.

[i] Matt. 27. 45. Luc 23. 44. Ioan 19. 14.

25 [i] A'r drydedd awr oedd hi, a hwy a'i croeshoeliasant ef.

[k] Matt. 27. 37. Ioan 19. 19.

26 Ac [k] yr oedd ysgrifen ei achos ef wedi ei hargraphu, BRENHIN YR IUDDEWON.

[l] Matt. 27. 38.

27 [l] A hwy a groeshoeliasant gyd âg ef ddau leidr; un ar y llaw ddehau, ac un ar yr aswy iddo.

[m] Es. 53. 12. Luc 22. 37.

28 A'r ysgrythyr a gyflawnwyd, yr hon a ddywed, [m] Ac efe a gyfrifwyd gyd â'r rhai anwir.

[n] Ps. 22. 7.

29 [n] A'r rhai oedd yn myned heibio a'i cablasant ef, gan ysgwyd eu pennau, a dywedyd, Och, [o] tydi yr hwn wyt yn dinystrio y deml, ac yn *ei* hadeiladu mewn tridiau,

[o] pen. 14. 58. Ioan 2. 19.

30 Gwared dy hun, a disgyn oddi ar y groes.

31 Yr un ffunud yr arch-offeiriaid hefyd yn gwatwar, a ddywedasant wrth eu gilydd, gyd â'r ysgrifenyddion, Eraill a waredodd, ei hun nis gall ei wared.

32 Disgyned Crist, Brenhin yr Israel,

Anno DOMINI 33.

yr awrhon oddi ar y groes, fel y gwelom, ac y credom. [p] A'r rhai a groeshoeliesid gyd âg ef, a'i difenwasant ef.

33 A [q] phan ddaeth y chweched awr, y bu tywyllwch ar yr holl || ddaear hyd y nawfed awr.

34 Ac ar y nawfed awr y dolefodd yr Iesu â llef uchel, gan ddywedyd, [r] Eloi, Eloi, lama sabachthani? yr hyn o'i gyfieithu yw, Fy Nuw, fy Nuw, paham y'm gadewaist?

35 A rhai o'r rhai a safent ger llaw, pan glywsant, a ddywedasant, Wele, y mae efe yn galw ar Elïas.

36 Ac [s] un a redodd, ac a lanwodd yspwng yn llawn o finegr, ac a'*i* dododd ar gorsen, ac [t] a'i dïododd ef, gan ddywedyd, Peidiwch, edrychwn a ddaw Elïas i'w dynnu ef i lawr.

37 [u] A'r Iesu a lefodd â llef uchel, ac a ymadawodd â'r yspryd.

38 [x] A llen y deml a rwygwyd yn ddwy, oddi fynu hyd i waered.

39 [y] A phan welodd y canwriad, yr hwn oedd yn sefyll ger llaw gyferbyn âg ef, ddarfod iddo, yn llefain felly, ymado â'r yspryd, efe a ddywedodd, Yn wir Mab Duw oedd y dyn hwn.

40 [z] Ac yr oedd hefyd wragedd yn edrych o hirbell: ym mhlith y rhai yr oedd Mair Magdalen, a Mair mam Iago fychan, a Jose, a Salome;

41 Y rhai hefyd, pan oedd efe yn Galilea, [a] a'i dilynasant ef, ac a weiniasant iddo; a gwragedd eraill lawer, y rhai a ddaethent gyd âg ef i fynu i Jerusalem.

42 ¶ [b] Pan ydoedd hi weithian yn hwyr, (am ei bod hi yn ddarpar-wyl, sef y dydd cyn y sabbath)

43 Daeth Joseph o Arimathea, cynghorwr pendefigaidd, yr hwn oedd yntau [c] yn disgwyl am deyrnas Dduw; ac a aeth yn hyf i mewn at Pilat, ac a ddeisyfodd gorph yr Iesu.

44 A rhyfedd oedd gan Pilat o buasai efe farw eisoes: ac wedi iddo alw y canwriad atto, efe a ofynodd iddo a oedd efe wedi marw er ys meityn.

45 A phan wybu gan y canwriad, efe a roddes y corph i Joseph.

46 Ac efe a brynodd lïan main, ac a'i tynnodd ef i lawr, ac a'*i* hamdôodd yn y llïan main, ac a'i dododd ef mewn bedd a naddasid o'r graig; ac a dreiglodd faen ar ddrws y bedd.

47 A Mair Magdalen a Mair mam Jose, a edrychasant pa le y dodid ef.

[p] Luc 23. 39.
[q] Matt. 27. 45. Luc 23. 44.
|| *dïr.*
[r] Ps. 22. 1. Matt. 27. 46.
[s] Ioan 19. 29.
[t] Ps. 69. 21.
[u] Matt. 27. 50. Ioan 19. 30.
[x] Matt. 27. 51. Luc 23. 45.
[y] Matt. 27. 54. Luc 23. 47.
[z] Matt. 27. 55.
[a] Luc 8. 2, 3.
[b] Matt. 27. 57. Luc 23. 50. Ioan 19. 38.
[c] Luc 2. 25, 38.

PENNOD XVI.

1 *Angel yn mynegi adgyfodiad Crist i dair o wragedd.* 9 *Crist ei hun yn ymddangos i Mair Magdalen:* 12 *i ddau oedd yn myned i'r wlad:* 14 *yna i'r apostolion,* 15 *y rhai y mae efe yn eu hanfon allan i bregethu yr efengyl:* 19 *ac yn esgyn i'r nefoedd.*

Anno DOMINI 33.

AC [a] wedi darfod y *dydd* sabbath, Mair Magdalen, a Mair *mam* Iago, a Salome, [b] a brynasant || bêr-aroglau, i ddyfod i'w enneinio ef.

2 [c] Ac yn fore iawn, y *dydd* cyntaf || o'r wythnos, y daethant at y bedd, a'r haul wedi codi.

3 A hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, Pwy a dreigla i ni y maen ymaith oddi wrth ddrws y bedd?

4 (A phan edrychasant, hwy a ganfuant fod y maen wedi ei dreiglo ymaith) canys yr oedd efe yn fawr iawn.

5 Ac [d] wedi iddynt fyned i mewn i'r bedd, hwy a welsant fab ieuangc yn eistedd o'r tu dehau, wedi ei ddilladu â gwisg wenllaes; ac a ddychrynasant.

6 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Na ddychrynwch. Ceisio yr ydych yr Iesu o Nazareth, yr hwn a groeshoeliwyd: efe a gyfododd; nid yw efe yma: wele y man y dodasant ef.

7 Eithr ewch ymaith, dywedwch i'w ddisgyblion ef, ac i Petr, ei fod ef yn myned o'ch blaen chwi i Galilea: yno y cewch ei weled ef, [e] fel y dywedodd i chwi.

8 Ac wedi myned allan ar frys, hwy a ffoisant oddi wrth y bedd; canys dychryn a syndod oedd arnynt. [f] Ac ni ddywedasant ddim wrth neb: canys yr oeddynt wedi ofni.

9 ¶ A'r *Iesu*, wedi adgyfodi y bore y *dydd* cyntaf o'r wythnos, [g] a ymddangosodd yn gyntaf i Mair Magdalen, [h] o'r hon y bwriasai efe allan saith o gythreuliaid.

10 Hithau a aeth ac a fynegodd i'r rhai a fuasent gyd âg ef, ac oeddynt mewn galar ac wylofain.

11 A hwythau, pan glywsant ei fod ef yn fyw, ac iddi hi ei weled ef, ni chredent.

12 ¶ Ac wedi hynny yr ymddangosodd efe mewn gwedd arall [i] i ddau o honynt, *a hwynt* yn ymdeithio, ac yn myned i'r wlad.

13 A hwy a aethant ac a fynegasant i'r lleill: ac ni chredent iddynt hwythau.

14 ¶ [k] *Ac* ar ol hynny efe a ymddangosodd i'r un ar ddeg, a hwy yn eistedd || i fwytta; ac a ddannododd iddynt eu

[a] Matt. 28. 1. Luc 24. 1. Ioan 20. 1.
[b] Luc 23. 56. || *lysiau.*
[c] Luc 24. 1. Ioan 20. 1. || *o'r sabbathau.*
[d] Ioan 20. 11.
[e] Matt. 26. 32. pen. 14. 28.
[f] Edrych Matt. 28. 8. Luc 24. 9.
[g] Ioan 20. 14.
[h] Luc 8. 2.
[i] Luc 24. 13.
[k] Luc 24. 36. Ioan 20. 19. 1 Cor. 15. 5. || Neu, *ynghyd.*

hanghrediniaeth, a'u calon-galedwch, am na chredasent y rhai a'i gwelsent ef wedi adgyfodi.

15 [l] Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r holl fyd, a phregethwch yr efengyl i bob creadur.

16 [m] Y neb a gredo ac a fedyddier a fydd cadwedig: [n] eithr y neb ni chredo a gondemnir.

17 A'r arwyddion hyn a ganlynant y rhai a gredant; [o] Yn fy enw i y bwriant allan gythreuliaid; *ac* [p] â thafodau newyddion y llefarant;

18 [q] Seirph a godant ymaith, ac os yfant ddim marwol, ni wna iddynt ddim niwed; [r] ar y cleifion y rhoddant eu dwylaw, a hwy a fyddant iach.

19 ¶ Ac felly yr Arglwydd, [s] wedi llefaru wrthynt, [t] a gymmerwyd i fynu i'r nef, [u] ac a eisteddodd ar ddeheulaw Duw.

20 A hwythau a aethant allan, ac a bregethasant ym mhob man, a'r Arglwydd yn cyd-weithio, [x] ac yn cadarnhâu y gair, trwy arwyddion y rhai oedd yn canlyn. Amen.

Anno DOMINI 33.

[l] Matt. 28. 19.
[m] Ioan 3. 18, 36.
[n] Ioan 12. 48.
[o] Luc 10. 17. Act. 5. 16. a 8. 7. a 16. 18. a 19. 12.
[p] Act. 2. 4. a 10. 46. a 19. 6. 1 Cor. 12. 10, 28.

Anno DOMINI 33.

[q] Luc 10. 19. Act. 28. 5.
[r] Act. 9. 17. a 28. 8.
[s] Act. 1. 2, 3.
[t] Luc 24. 51.
[u] Ps. 110. 1.
[x] Act. 14. 3. Heb. 2. 4.

YR EFENGYL
YN OL
SANT LUC.

PENNOD I.

1 *Rhag-ymadrodd yr holl efengyl.* 5 *Cenhedliad Ioan Fedyddiwr,* 26 *a Christ.* 39 *Prophwydoliaeth Elisabeth a Mair am Grist.* 57 *Genedigaeth ac enwaediad Ioan.* 67 *Prophwydoliaeth Zacharias am Grist,* 76 *ac Ioan.*

YN gymmaint a darfod i lawer gymmeryd mewn llaw osod allan mewn trefn draethawd am y pethau a gredir yn ddïammeu yn ein plith,

2 [a] Megis y traddodasant hwy i ni, y rhai oeddynt eu hunain [b] o'r dechreuad yn gweled, ac yn weinidogion y gair:

3 [c] Minnau a welais yn dda, wedi i mi ddilyn pob peth yn ddyfal o'r dechreuad, ysgrifenu mewn trefn attat, [d] O ardderchoccaf Theophilus,

4 Fel y cait wybod sicrwydd am y pethau y'th ddysgwyd ynddynt.

5 YR oedd [e] yn nyddiau Herod, brenhin Judea, ryw offeiriad a'i enw Zacharïas, [f] o ‖ddydd-gylch Abïa: a'i wraig *oedd* o ferched Aaron, a'i henw Elisabeth.

6 Ac yr oeddynt ill dau yn gyfiawn ger bron Duw, yn rhodio yn holl orchymynion a deddfau yr Arglwydd, yn ddïargyhoedd.

7 Ac nid oedd plentyn iddynt, am fod Elisabeth yn ammhlantadwy, ac yr oeddynt wedi myned ill dau mewn gwth o oedran.

8 A bu, ac efe yn gwasanaethu swydd offeiriad ger bron Duw, yn nhrefn ei ‖ddydd-gylch ef,

9 Yn ol arfer swydd yr offeiriaid, ddyfod o ran iddo [g] arogl-darthu yn ol ei fyned i deml yr Arglwydd.

10 A holl lïaws y bobl oedd allan yn gweddïo ar awr yr arogl-darthiad.

11 Ac ymddangosodd iddo angel yr Arglwydd yn sefyll o'r tu dehau i [h] allor yr arogl-darth.

12 A Zacharïas, pan ganfu, a gythryblwyd, ac ofn a syrthiodd arno.

13 Eithr yr angel a ddywedodd wrtho, Nac ofna, Zacharïas: canys gwrandawyd dy weddi; a'th wraig Elisabeth a ddwg i ti fab, a [i] thi a elwi ei enw ef Ioan.

14 A bydd i ti lawenydd a gorfoledd; a [k] llawer a lawenychant am ei enedigaeth ef.

15 Canys mawr fydd efe y'ngolwg yr Arglwydd, ac [l] nid yf na gwin na dïod

[a] Heb. 2. 3. 1 Ioan 1. 1.
[b] Marc 1. 1. Ioan 15. 27.
[c] Act. 15. 19, 25, 28. 1 Cor. 7. 40.
[d] Act. 1. 1.

Y chweched Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

[e] Matt. 2. 1.
[f] 1 Chron. 24. 10. Neh. 12. 4, 17.
‖ *gylch-ddydd.*

Y chweched Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

‖ *gylch-ddydd.*

[g] Exod. 30. 7. Lef. 16. 17.
[h] Exod. 30. 1.
[i] ad. 60, 63.
[k] ad. 58.
[l] Num. 6. 3.

Y chweched Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

gadarn; ac efe a gyflawnir o'r Yspryd Glân, [m] ïe, o groth ei fam:

16 [n] A llawer o blant Israel a dry efe at yr Arglwydd eu Duw.

17 Ac efe a â o'i flaen ef yn yspryd a nerth Elïas, i droi calonnau y tadau at y plant, a'r anufudd ‖ i ddoethineb y cyfiawn; i ddarparu i'r Arglwydd bobl barod.

18 A dywedodd Zacharïas wrth yr angel, [p] Pa fodd y gwybyddaf fi hyn? canys henafgwr wyf fi, a'm gwraig hefyd mewn gwth o oedran.

19 A'r angel gan atteb a ddywedodd wrtho, Myfi yw [q] Gabriel, yr hwn wyf yn sefyll ger bron Duw, ac a anfonwyd i lefaru wrthyt, ac ‖ i fynegi i ti y newyddion da hyn.

20 Ac wele, [r] ti a fyddi fud ac heb allu llefaru hyd y dydd y gwneler y pethau hyn, am na chredaist i'm geiriau i, y rhai a gyflawnir yn eu hamser.

21 Ac yr oedd y bobl yn disgwyl am Zacharïas: a rhyfeddu a wnaethant ei fod ef yn aros cyhyd yn y deml.

22 A phan ddaeth efe allan, ni allai efe lefaru wrthynt; a hwy a wybuant weled o hono weledigaeth yn y deml: ac yr oedd efe yn gwneuthur amnaid iddynt; ac *efe* a arhosodd yn fud.

23 A bu, cyn gynted ag y cyflawnwyd [s] dyddiau ei weinidogaeth ef, fyned o hono i'w dŷ ei hun.

24 Ac ar ol y dyddiau hynny y cafodd Elisabeth ei wraig ef feichiogi, ac a ymguddiodd bùm mis, gan ddywedyd,

25 Fel hyn y gwnaeth yr Arglwydd i mi yn y dyddiau yr edrychodd arnaf, i [t] dynnu ymaith fy ngwaradwydd ym mhlith dynion.

26 ¶ Ac yn y chweched mis yr anfonwyd yr angel Gabriel oddi wrth Dduw, i ddinas yn Galilea a'i henw Nazareth,

27 At forwyn [u] wedi ei dyweddïo i wr a'i enw Joseph, o dŷ Dafydd; ac enw y forwyn *oedd* Mair.

28 A'r angel a ddaeth i mewn atti, ac a ddywedodd, Henffych well, yr hon a gefaist ras; yr Arglwydd *sydd* gyd â thi: bendigaid *wyt* ym mhlith gwragedd.

29 A hithau, pan ei gwelodd, a gythryblwyd wrth ei ymadrodd ef; a meddylio a wnaeth pa fath gyfarch oedd hwn.

30 A dywedodd yr angel wrthi, Nac ofna, Mair: canys ti a gefaist ffafr gyd â Duw.

31 [x] Ac wele, ti a gei feichiogi yn dy groth, ac a esgori ar fab, ac [y] a elwi ei enw ef IESU.

32 Hwn fydd mawr, ac a elwir yn Fab y Goruchaf: ac iddo [z] y rhydd [a] yr Arglwydd Dduw orseddfa ei dad Dafydd.

33 [b] Ac efe a deyrnasa ar dŷ Jacob yn dragywydd; ac ar ei frenhiniaeth ni bydd diwedd.

34 A Mair a ddywedodd wrth yr angel, Pa fodd y bydd hyn, gan nad adwaen i wr?

35 A'r angel a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Yr Yspryd Glân a ddaw arnat ti, a nerth y Goruchaf a'th gysgoda di: am hynny hefyd y peth sanctaidd a aner o honot ti, a elwir yn Fab Duw.

36 Ac wele, Elisabeth dy gares, y mae hithau wedi beichiogi ar fab yn ei henaint: a hwn yw y chweched mis iddi hi yr hon a elwid yn ammhlantadwy.

37 Canys [c] gyd â Duw ni bydd dim yn ammhosibl.

38 A dywedodd Mair, Wele wasanaethyddes yr Arglwydd; bydded i mi yn ol dy air di. A'r angel a aeth ymaith oddi wrthi hi.

39 ¶ A Mair a gyfododd yn y dyddiau hynny, ac a aeth i'r mynydd-dir ar frys, i ddinas o Juda;

40 Ac a aeth i mewn i dŷ Zacharïas, ac a gyfarchodd well i Elisabeth.

41 A bu, pan glybu Elisabeth gyfarchiad Mair, i'r plentyn yn ei chroth hi lammu: ac Elisabeth a lanwyd o'r Yspryd Glân.

42 A llefain a wnaeth â llef uchel, a dywedyd, Bendigedig *wyt* ti ym mhlith gwragedd, a bendigedig *yw* ffrwyth dy groth di.

43 Ac o ba le *y mae* hyn i mi, fel y delai mam fy Arglwydd attaf fi?

44 Canys wele, er cynted y daeth llef erydd dy gyfarchiad di i'm clustiau, y plentyn a lammodd o lawenydd yn fy nghroth.

45 A bendigedig *yw yr* hon ‖ a gredodd: canys bydd cyflawniad o'r pethau a ddywedwyd wrthi gan yr Arglwydd.

46 ¶ A dywedodd Mair, Y mae fy enaid yn mawrhâu yr Arglwydd,

47 A'm hyspryd a lawenychodd yn Nuw fy Iachawdwr.

48 Canys [d] efe a edrychodd ar waeledd ei wasanaethyddes: oblegid, wele, o hyn allan yr holl genhedlaethau a'm geilw yn wŷnfydedig.

49 Canys yr hwn sydd alluog a wnaeth i mi fawredd; a sanctaidd *yw* ei enw ef.

Y chweched Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

[n] Jer. 1. 5. Gal. 1. 15.
[n] Mal. 4. 5, 6.
‖ Neu, *drwy.*
[p] Gen. 17. 17.
[q] Dan. 8. 16. a 9. 21.
‖ *i cyfangylu i ti hyn.*
[r] Ezec. 3. 26. a 24. 27.
[s] Edrych 2 Bren. 11. 5. 1 Chron. 9. 25.
[t] Gen. 30. 23. Es. 4. 1.
[u] Matt. 1. 18.
[x] Es. 7. 14. Matt. 1. 21.
[y] pen. 2. 21.
[z] Ps. 132. 11.
[a] Es. 9. 6. a 16. 5. Dat. 3. 7.
[b] Dan. 2. 44. a 7. 14, 27. Obad. 21. Michah 4. 7. Ioan 12. 34. Heb. 1. 8.
[c] Gen. 18. 14. Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Matt. 19. 26. pen. 18. 27.
‖ Neu, *a gredodd y bydd,* &c.
[d] Ps. 138. 6.

Y chweched Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

50 [e]A'i drugaredd *sydd* yn oes oesoedd ar y rhai a'i hofnant ef.

51 [f]Efe a wnaeth gadernid â'i fraich: [g]efe a wasgarodd y rhai beilchion ym mwriad eu calon.

52 [h]Efe a dynnodd i lawr y cedyrn o'*u* heisteddfâau, ac a ddyrchafodd y rhai isel-radd.

53 [i]Y rhai newynog a lanwodd efe â phethau da; ac efe a anfonodd ymaith y rhai goludog yn weigion.

54 Efe a gynnorthwyodd ei was Israel, [k]gan gofio *ei* drugaredd;

55 [l]Fel y dywedodd wrth ein tadau, Abraham a'i had, yn dragywydd.

56 A Mair a arhosodd gyd â hi yng nghylch tri mis, ac a ddychwelodd i'w thŷ ei hun.

57 ¶ A chyflawnwyd tymp Elisabeth i esgor; a hi a esgorodd ar fab.

58 A'i chymmydogion a'i chenedl a glybu fawrhâu o'r Arglwydd ei drugaredd arni; a [m]hwy a gyd-lawenychasant â hi.

59 A bu, [n]ar yr wythfed dydd hwy a ddaethant i enwaedu ar y dyn bach; ac a'i galwasant ef Zacharïas, yn ol enw ei dad.

60 A'i fam a attebodd ac a ddywedodd, [o]Nid *felly;* eithr Ioan y gelwir ef.

61 Hwythau a ddywedasant wrthi, Nid oes neb o'th genedl a elwir ar yr enw hwn.

62 A hwy a wnaethant amnaid ar ei dad ef, pa fodd y mynnai efe ei enwi ef.

63 Yntau a alwodd am argraph-lech, ac a ysgrifenodd, gan ddywedyd, [p]Ioan yw ei enw ef. A rhyfeddu a wnaethant oll.

64 Ac agorwyd ei enau ef yn ebrwydd, a'i dafod ef; ac efe a lefarodd, gan fendithio Duw.

65 A daeth ofn ar bawb oedd yn trigo yn eu cylch hwy: a thrwy holl fynyddir Judea y cyhoeddwyd y ‖geiriau hyn oll.

66 A phawb a'r a'*u* clywsant, a'*u* gosodasant yn eu calonnau, gan ddywedyd, Beth fydd y bachgennyn hwn? A llaw yr Arglwydd oedd gyd âg ef.

67 ¶ A'i dad ef Zacharïas a gyflawnwyd o'r Yspryd Glân, ac a brophwydodd, gan ddywedyd,

68 Bendigedig fyddo Arglwydd Dduw Israel: canys [q]efe a ymwelodd, ac a wnaeth ymwared i'w bobl;

69 Ac [r]*efe* a ddyrchafodd gorn iachawdwriaeth i ni, yn nhŷ Dafydd ei wasanaethwr;

70 [s]Megis y llefarodd trwy enau ei sanctaidd brophwydi, y rhai oedd o ddechreuad y byd:

71 Fel y byddai i ni ymwared rhag ein gelynion, ac o law pawb o'n caseion;

72 I gwblhâu y drugaredd â'n tadau, ac i gofio ei sanctaidd gyfammod:

73 [t]Y llw a dyngodd efe wrth ein tad Abraham, ar roddi i ni,

74 Gwedi ein rhyddhâu o law ein gelynion, [u]ei wasanaethu ef yn ddïofn,

75 Mewn sancteiddrwydd a chyfiawnder ger ei fron ef, holl ddyddiau ein bywyd.

76 A thithau, fachgennyn, a elwir yn brophwyd i'r Goruchaf: canys [x]ti a âi o flaen wyneb yr Arglwydd, i barottôi ei ffyrdd ef;

77 I roddi gwybodaeth iachawdwriaeth i'w bobl, [y]‖trwy faddeuant o'u pechodau,

78 O herwydd ‖tiriondeb trugaredd ein Duw; trwy yr hon yr ymwelodd â ni [z]godiad haul o'r uchelder,

79 [a]I lewyrchu i'r rhai sydd yn eistedd mewn tywyllwch a chysgod angau, i gyfeirio ein traed i ffordd tangnefedd.

80 [b]A'r bachgen a gynnyddodd, ac a gryfhâwyd yn yr yspryd, ac [c]a fu yn y diffaethwch hyd y dydd yr ymddangosodd efe i'r Israel.

PENNOD II.

1 *Augustus yn trethu holl ymerodraeth Rhufain.* 6 *Genedigaeth Crist.* 8 *Angel yn ei fynegi i'r bugeiliaid;* 13 *a llawer yn canu moliant i Dduw am dano.* 21 *Enwaedu Crist.* 22 *Puredigaeth Mair.* 28 *Simeon ac Anna yn prophwydo am Grist:* 40 *ac yntau yn cynnyddu mewn doethineb:* 46 *yn ymresymmu â'r doctoriaid yn y deml,* 51 *ac yn ufudd i'w rïeni.*

Y bummed Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

BU hefyd yn y dyddiau hynny, fyned gorchymyn allan oddi wrth Augustus Cesar, i drethu yr holl fyd.

2 (Y trethiad yma a wnaethpwyd gyntaf pan oedd Cyrenius yn rhaglaw ar Syria)

3 A phawb a aethant i'w trethu, bob un i'w ddinas ei hun.

4 A Joseph hefyd a aeth i fynu o Galilea, o ddinas Nazareth, i Judea, i [a]ddinas Dafydd, yr hon a elwir Bethlehem (am ei fod o dŷ a thylwyth Dafydd)

5 I'w drethu gyd â Mair, yr hon a ddyweddïasid yn wraig iddo, yr hon oedd yn feichiog.

6 A bu, tra yr oeddynt hwy yno, cyflawnwyd y dyddiau i esgor o honi.

7 [b]A hi a esgorodd ar ei mab ‖cyntaf-

[e] Exod. 20. 6. Ps. 103. 17.
[f] Es. 51. 9. a 52. 10.
[g] Ps. 33. 10. 1 Petr 5. 5.
[h] 1 Sam. 2. 6, &c. Job 5. 11. Ps. 113. 6.
[i] Ps. 34. 10.
[k] Jer. 31. 3, 20.
[l] Gen. 17. 19. Ps. 132. 11.
[m] ad. 14.
[n] Gen. 17. 2. Lef. 12. 3.
[o] ad. 13.
[p] ad. 13.
‖ *pethau.*
[q] pen. 7. 16.
[r] Ps. 132. 17.
[s] Jer. 23. 6. a 30. 10. Act. 3. 21. Rhuf. 1. 2.
[t] Gen. 12. 3. a 17. 4. a 22. 16. Heb. 6. 13, 17.
[u] Heb. 9. 14.
[x] Mal. 3. 1. a 4. 5. ad. 17.
[y] pen. 3. 3.
‖ *er maddeuant.*
‖ *ymysgaroedd.*
[z] Num. 24. 17. Es. 11. 1. Zech. 3. 8. a 6. 12. Mal. 4. 2.
[a] Es. 9. 2. Act. 26. 18.
[b] pen. 2. 40.
[c] Matt. 3. 1.
[a] Ioan 7. 42.
[b] Matt. 1. 25.
‖ *y cyntafanedig.*

Y bummed Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

anedig, ac a'i rhwymodd ef mewn cadachau, ac a'i dododd ef yn y preseb; am nad oedd iddynt le yn y lletty.

8 ¶ Ac yr oedd yn y wlad honno fugeiliaid yn aros yn y maes, ac yn gwylied eu ‖ praidd liw nos.

9 Ac wele, angel yr Arglwydd a safodd ger llaw iddynt, a gogoniant yr Arglwydd a ddisgleiriodd o'u hamgylch: ac ofni yn ddirfawr a wnaethant.

10 A'r angel a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch: canys wele yr wyf fi yn mynegi i chwi newyddion da o lawenydd mawr, yr hwn a fydd i'r holl bobl.

11 Canys ganwyd i chwi heddyw Geidwad yn ninas Dafydd, yr hwn yw Crist yr Arglwydd.

12 A hyn *fydd* arwydd i chwi; Chwi a gewch y dyn bach wedi ei rwymo mewn cadachau, *a'i* ddodi yn y preseb.

13 Ac yn ddisymmwth yr oedd gyd â'r angel lïaws o lu nefol, yn moliannu Duw, ac yn dywedyd,

14 [c] Gogoniant yn y goruchaf i Dduw, ac ar y ddaear [d] tangnefedd, i ddynion ewyllys da.

15 A bu, pan aeth yr angelion ymaith oddi wrthynt i'r nef, † y bugeiliaid hwythau a ddywedasant wrth eu gilydd, Awn hyd Bethlehem, a gwelwn y peth hwn a wnaethpwyd, yr hwn a hysbysodd yr Arglwydd i ni.

16 A hwy a ddaethant ar frys; ac a gawsant Mair a Joseph, a'r dyn bach yn gorwedd yn y preseb.

17 A phan welsant, hwy a gyhoeddasant y gair a ddywedasid wrthynt am y bachgen hwn.

18 A phawb a'r a'*i* clywsant, a ryfeddasant am y pethau a ddywedasid gan y bugeiliaid wrthynt.

19 Eithr Mair a gadwodd y pethau hyn oll, gan *eu* hystyried yn ei chalon.

Y bedwaredd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

20 A'r bugeiliaid a ddychwelasant, gan ogoneddu a moliannu Duw am yr holl bethau a glywsent ac a welsent, fel y dywedasid wrthynt.

21 ¶ A [e] phan gyflawnwyd wyth niwrnod i enwaedu ar y dyn bach, galwyd ei enw ef [f] IESU, yr hwn a enwasid gan yr angel cyn ei ymddŵyn ef yn y groth.

22 Ac wedi cyflawni [g] dyddiau ei phuredigaeth hi, yn ol deddf Moses, hwy a'i dygasant ef i Jerusalem, i'*w* ‖ gyflwyno i'r Arglwydd;

23 (Fel yr ysgrifenwyd yn neddf yr Arglwydd, [h] Pob gwrryw ‖ cyntaf-anedig a elwir yn sanctaidd i'r Arglwydd)

24 Ac i roddi aberth, yn ol [i] yr hyn a ddywedwyd yn neddf yr Arglwydd, Pâr o durturod, neu ddau gyw colommen.

25 Ac wele, yr oedd gwr yn Jerusalem, a'i enw Simeon; a'r gwr hwn *oedd* gyfiawn a duwiol, [k] yn disgwyl am ddiddanwch yr Israel: a'r Yspryd Glân oedd arno.

26 Ac yr oedd wedi ei hysbysu iddo gan yr Yspryd Glân, na welai efe angau, cyn iddo weled Crist yr Arglwydd.

27 Ac efe a ddaeth trwy yr yspryd i'r deml: a phan ddug ei rïeni y dyn bach Iesu, i wneuthur drosto yn ol defod y gyfraith;

28 Yna efe a'i cymmerth ef yn ei freichiau, ac a fendithiodd Dduw, ac a ddywedodd,

29 [l] Yr awr hon, Arglwydd, y gollyngi dy was mewn tangnefedd, yn ol dy air:

30 Canys fy llygaid [m] a welsant dy iachawdwriaeth,

31 Yr hon a barottoaist ger bron wyneb yr holl bobloedd;

32 [n] Goleuni i oleuo y Cenhedloedd, a gogoniant dy bobl Israel.

33 Ac yr oedd Joseph a'i fam ef yn rhyfeddu am y pethau a ddywedwyd am dano ef.

34 A Simeon a'u bendithiodd hwynt, ac a ddywedodd wrth Mair ei fam ef, Wele, hwn a osodwyd [o] yn gwymp ac yn gyfodiad i lawer yn Israel, ac [p] yn arwydd yr hwn y dywedir yn ei erbyn;

35 (A [q] thrwy dy enaid di dy hun hefyd yr â cleddyf) fel y datguddir meddyliau llawer o galonnau.

36 Ac yr oedd Anna brophwydes, merch Phanuel, o lwyth Aser: hon oedd oedrannus iawn, ac a fuasai fyw gyd â gwr saith mlynedd o'i morwyndod;

37 Ac *a fuasai* yn weddw ynghylch pedair a phedwar ugain mlynedd, yr hon nid âi allan o'r deml, ond gwasanaethu *Duw* mewn ymprydiau a gweddïau ddydd a nos.

38 A hon hefyd yn yr awr honno, gan sefyll ger llaw, a foliannodd yr Arglwydd, ac a lefarodd am dano ef wrth y rhai oll [r] oedd yn disgwyl ymwared yn ‖ Jerusalem.

39 Ac wedi iddynt orphen pob peth yn ol deddf yr Arglwydd, hwy a ddychwelasant i Galilea, i'w dinas eu hun Nazareth.

Y bedwaredd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

‖ *dïadellau.*

[c] pen. 19. 38.

[d] Es. 57. 19. Eph. 2. 17.

† Gr. *y dynion y bugeiliaid.*

[e] Gen. 17. 12. Lef. 12. 3.

[f] Matt. 1. 21. pen. 1. 31.

[g] Lef. 12. 2, 3, 4, 6.

‖ *bresentio.*

[h] Exod. 13. 2. a 22. 29. Num. 3. 13. a 18. 15.

‖ *yn agoryd y groth.*

[i] Lef. 12. 2, 6, 8.

[k] Es. 40. 1. ad. 38.

[l] Gen. 46. 30. Phil. 1. 23.

[m] Es. 52. 10. pen. 3. 6.

[n] Es. 42. 6. a 49. 6. Act. 13. 47. a 28. 28.

[o] Es. 8. 14. Hos. 14. 9. Matt. 21. 44. Rhuf. 9. 32, 33. 1 Cor. 1. 23, 24. 2 Cor. 2. 16. 1 Petr 2. 7, 8.

[p] Act. 28. 22.

[q] Ioan 19. 25.

[r] Marc 15. 43. ad. 25. pen. 24. 21.

‖ *Israel.*

Y bedwaredd Flwyddyn cyn y Cyffrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

[s] ad. 52. pen. 1. 80.

[t] Deut. 16. 1, 16.

A. D. 8.

40 [s]A'r bachgen a gynnyddodd, ac a gryfhâodd yn yr yspryd, yn gyflawn o ddoethineb: a gras Duw oedd arno ef.

41 ¶ A'i rïeni ef a aent i Jerusalem [t]bob blwyddyn ar wyl y pasc.

42 A phan oedd efe yn ddeuddeng mlwydd oed, hwynt-hwy a aethant i fynu i Jerusalem yn ol defod yr wyl.

43 Ac wedi gorphen y dyddiau, a hwy yn dychwelyd, arhosodd y bachgen Iesu yn Jerusalem; ac ni wyddai Joseph a'i fam ef.

44 Eithr gan dybied ei fod ef yn y fintai, hwy a aethant daith diwrnod; ac a'i ceisiasant ef ym mhlith *eu* cenedl *a'u* cydnabod.

45 A phryd na chawsant ef, hwy a ddychwelasant i Jerusalem, gan ei geisio ef.

46 A bu, ar ol tridiau, gael o honynt hwy ef yn y deml, yn eistedd y'nghanol y doctoriaid, yn gwrando arnynt, ac yn eu holi hwynt.

[u] Matt. 7. 28. Marc 1. 22. pen. 4. 22, 32. Ioan 7. 15, 46.

47 [u]A synnu a wnaeth ar bawb a'r a'i clywsant ef, o herwydd ei ddeall ef a'i attebion.

48 A phan welsant ef, bu aruthr ganddynt. A'i fam a ddywedodd wrtho, Fy mab, paham y gwnaethost felly â ni? wele, dy dad a minnau yn ofidus a'th geisiasom di.

49 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Paham y ceisiech fi? oni wyddech fod yn rhaid i mi fod [x]ynghylch y pethau a berthyn i'm Tad?

[x] Ioan 2. 16.

[y] pen. 9. 45. a 18. 34.

50 A [y]hwy ni ddeallasant y gair a ddywedasai efe wrthynt.

51 Ac efe a aeth i waered gyd â hwynt, ac a ddaeth i Nazareth, ac a fu ostyngedig iddynt. A'i fam ef a gadwodd yr holl eiriau hyn yn ei chalon.

[z] 1 Sam. 2. 26. ad. 40.

52 A'r Iesu [z]a gynnyddodd mewn doethineb ‖ a chorpholaeth, a ffafr gyd â Duw a dynion.

‖ *ac oedran.*

PENNOD III.

1 *Pregeth a bedydd Ioan:* 15 *ei dystiolaeth ef am Grist.* 20 *Herod yn carcharu Ioan.* 21 *Crist, wedi ei fedyddio, yn derbyn tystiolaeth o'r nef.* 23 *Oedran ac achau Crist, o Joseph i fynu.*

A. D. 26.

YN y bymthegfed flwyddyn o ymerodraeth Tiberius Cesar, a Phontius Pilat yn rhaglaw Judea, a Herod yn detrarch Galilea, a'i frawd Phylip yn detrarch Iturea, a gwlad Trachonitis, a Lysanias yn detrarch Abilene,

[a] Ioan 11. 49, 51. a 18. 13. Act. 4. 6.

2 [a]Dan yr arch-offeiriaid Annas a Chaiaphas, y daeth gair Duw at Ioan, mab Zacharïas, yn y diffaethwch.

Anno DOMINI 26.

3 [b]Ac efe a ddaeth i bob goror yng nghylch yr Iorddonen, gan bregethu bedydd edifeirwch, er maddeuant pechodau;

[b] Matt. 3. 1. Marc 1. 4.

4 Fel y mae yn ysgrifenedig yn llyfr ymadroddion Esaias y prophwyd, yr hwn sydd yn dywedyd, [c]Llef un yn llefain yn y diffaethwch, Parottowch ffordd yr Arglwydd, gwnewch ei lwybrau ef yn uniawn.

[c] Es. 40. 3. Matt. 3. 3. Ioan 1. 23.

5 Pob pant a lenwir, a phob mynydd a bryn a ostyngir, a'r gŵyr-geimion a wneir yn uniawn, a'r geirwon yn ffyrdd gwastad;

6 A [d]phob cnawd a wêl iachawdwriaeth Duw.

[d] Es. 52. 10.

7 Am hynny efe a ddywedodd wrth y bobl oedd yn dyfod i'w bedyddio ganddo, [e]O genhedlaeth gwiberod, pwy a'ch rhag-rybuddiodd chwi i ffoi oddi wrth y digofaint sydd ar ddyfod?

[e] Matt. 3. 7.

8 Dygwch gan hynny ffrwythau ‖ addas i edifeirwch; ac na ddechreuwch ddywedyd ynoch eich hunain, Y mae gennym ni Abraham yn dad: canys yr wyf yn dywedyd i chwi, y dichon Duw o'r cerrig hyn godi plant i Abraham.

‖ *teilwng o edifeirwch.*

9 Ac yr awrhon y mae y fwyell wedi ei gosod ar wreiddyn y prennau: [f]pob pren gan hynny a'r nid yw yn dwyn ffrwyth da, a gymmynir i lawr, ac a fwrir yn tân.

[f] Matt. 7. 19.

10 A'r bobloedd a ofynasant iddo, gan ddywedyd, [g]Pa beth gan hynny a wnawn ni?

[g] Act. 2. 37.

11 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, [h]Y neb sydd ganddo ddwy bais, rhodded i'r neb sydd heb yr un; a'r neb sydd ganddo fwyd, gwnaed yr un modd.

[h] Iago 2. 15, 16. [i] Ioan 3. 17. a 4. 20.

12 A'r publicanod hefyd a ddaethant i'w bedyddio, ac a ddywedasant wrtho, Athraw, beth a wnawn ni?

13 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Na cheisiwch ddim mwy nag sydd wedi ei osod i chwi.

14 A'r milwyr hefyd a ofynasant iddo, gan ddywedyd, A pha beth a wnawn ninnau? Ac efe a ddywedodd wrthynt, ‖ Na fyddwch draws wrth neb, ac na cham-achwynwch *ar neb;* a byddwch foddlawn i'ch cyflogau.

‖ *Na roddwch ofn ar neb.*

15 Ac fel yr oedd y bobl yn disgwyl, a phawb yn ‖ meddylied yn eu calonnau am Ioan, ai efe oedd y Crist;

‖ *ymresymmu.*

16 Ioan a attebodd, gan ddywedyd wrthynt oll, [l]Myfi yn ddïau ydwyf yn

[l] Matt. 3. 11.

Anno DOMINI 26.

eich bedyddio chwi â dwfr: ond y mae un cryfach na myfi yn dyfod, yr hwn nid wyf fi deilwng i ddattod carrai ei esgidiau: efe a'ch bedyddia chwi â'r Yspryd Glân, ac â thân.

17 Yr hwn *y mae* ei wyntyll yn ei law, ac efe a lwyr-lanhâ ei lawr dyrnu, ac a gasgl y gwenith i'w ysgubor; ond yr us a lysg efe â thân anniffoddadwy.

18 A llawer o bethau eraill a gynghorodd efe, ac a bregethodd i'r bobl.

A.D. 30.
19 [k] Ond Herod y tetrarch, pan geryddwyd ef ganddo am Herodias gwraig Phylip ei frawd, ac am yr holl ddrygioni a wnaethai Herod,

20 A chwanegodd hyn hefyd heb law y cwbl, ac a gauodd ar Ioan yn y carchar.

A.D. 27.
21 ¶ [l] A bu, pan oeddid yn bedyddio yr holl bobl, a'r Iesu yn ei fedyddio hefyd, ac yn gweddïo, agoryd y nef,

22 A disgyn o'r Yspryd Glân mewn rhith corphorol, megis colommen, arno ef; a dyfod llef o'r nef yn dywedyd, Ti yw fy anwyl Fab; ynot ti y'm boddlonwyd.

23 A'r Iesu ei hun oedd [m] ynghylch dechreu ei ddengmlwydd ar hugain oed, [n] mab (fel y tybid) i Joseph, *fab* ‖ Eli,

24 *Fab* Matthat, *fab* Lefi, *fab* Melchi, *fab* Janna, *fab* Joseph,

25 *Fab* Mattathïas, *fab* Amos, *fab* Naum, *fab* Esli, *fab* Naggai,

26 *Fab* Maath, *fab* Mattathïas, *fab* Semei, *fab* Joseph, *fab* Juda,

27 *Fab* Joanna, *fab* Rhesa, *fab* Zorobabel, *fab* Salathiel, *fab* Neri,

28 *Fab* Melchi, *fab* Adi, *fab* Cosam, *fab* Elmodam, *fab* Er,

29 *Fab* Jose, *fab* Elïezer, *fab* Jorim, *fab* Matthat, *fab* Lefi,

30 *Fab* Simeon, *fab* Juda, *fab* Joseph, *fab* Jonan, *fab* Elïacim,

31 *Fab* Melea, *fab* Maïnan, *fab* Mattatha, [o] *fab* Nathan, [p] *fab* Dafydd,

32 [q] *Fab* Jesse, *fab* Obed, *fab* Booz, *fab* Salmon, *fab* Naasson,

33 *Fab* Aminadab, *fab* Aram, *fab* Esrom, *fab* Phares, *fab* Juda,

34 *Fab* Jacob, *fab* Isaac, *fab* Abraham, [r] *fab* Thara, *fab* Nachor,

35 *Fab* Saruch, *fab* Ragau, *fab* Phalec, *fab* Heber, *fab* Sala,

36 *Fab* Cainan, *fab* Arphaxad, [s] *fab* Sem, *fab* Noë, *fab* Lamech,

37 *Fab* Mathusala, *fab* Enoch, *fab* Jared, *fab* Maleleel, *fab* Cainan,

38 *Fab* Enos, *fab* Seth, *fab* Adda, *fab* Duw.

[k] Matt. 14. 3. Marc 6. 17.
[l] Matt. 3. 13. Ioan 1. 32.
[m] Edrych Num. 4. 3, 35, 39, 43, 47.
[n] Matt. 13. 55. Ioan 6. 42.
‖ Neu, *Heli.*
[o] Zech. 12. 12.
[p] 2 Sam. 5. 14. 1 Chron. 3. 5.
[q] Ruth 4. 18. 1 Chron. 2. 10.
[r] Gen. 11. 24, 26.
[s] Gen. 5. 6, &c. a 11. 10, &c.

PENNOD IV.

1 *Temtiad ac ympryd Crist.* 13 *Y mae efe yn gorchfygu y cythraul:* 14 *yn dechreu pregethu.* 16 *Pobl Nazareth yn rhyfeddu am ei eiriau grasusol ef.* 33 *Y mae efe yn iachâu un cythreulig,* 38 *a mam gwraig Petr,* 40 *a llawer o gleifion eraill.* 41 *Y cythreuliaid yn cydnabod Crist, ac yn cael cerydd am hynny.* 43 *Y mae efe yn pregethu trwy y dinasoedd.*

Anno DOMINI 26.

A'R [a] Iesu yn llawn o'r Yspryd Glân, a ddychwelodd oddi wrth yr Iorddonen, ac a arweiniwyd gan yr yspryd i'r anialwch,

2 Yn cael ei demtio gan ddiafol ddeugain niwrnod. Ac [b] ni fwyttâodd efe ddim o fewn y dyddiau hynny: ac wedi eu diweddu hwynt, ar ol hynny y daeth arno chwant bwyd.

3 A dywedodd diafol wrtho, Os mab Duw ydwyt ti, dywed wrth y garreg hon fel y gwneler hi yn fara.

4 A'r Iesu a attebodd iddo, gan ddywedyd, [c] Ysgrifenedig yw, Nad ar fara yn unig y bydd dyn fyw, ond ar bob gair Duw.

5 A diafol, wedi ei gymmeryd ef i fynu i fynydd uchel, a ddangosodd iddo holl deyrnasoedd y ddaear mewn munud awr.

6 A diafol a ddywedodd wrtho, I ti y rhoddaf yr awdurdod hon oll, a'u gogoniant hwynt: canys [d] i mi y rhoddwyd; ac i bwy bynnag y mynnwyf y rhoddaf finnau hi.

7 Os tydi gan hynny ‖ a addoli o'm blaen, eiddot ti fyddant oll.

8 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Dos ymaith, Satan, yn fy ol i; canys [e] ysgrifenedig yw, Addoli yr Arglwydd dy Dduw, ac ef yn unig a wasanaethi.

9 [f] Ac efe a'i dug ef i Jerusalem, ac a'i gosododd ar binacl y deml, ac a ddywedodd wrtho, Os mab Duw ydwyt, bwrw dy hun i lawr oddi yma.

10 Canys [g] ysgrifenedig yw, Y gorchymyn efe i'w angelion o'th achos di, a'r dy gadw di:

11 Ac y cyfodant di yn *eu* dwylaw, rhag i ti un amser daro dy droed wrth garreg.

12 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, [h] Dywedwyd, Na themtia yr Arglwydd dy Dduw.

13 Ac wedi i ddiafol orphen yr holl demtasiwn, efe a ymadawodd âg ef ‖ [i] dros amser.

14 ¶ A'r Iesu a ddychwelodd trwy

[a] Matt. 4. 1. Marc 1. 12.
[b] Exod. 34. 28. 1 Bren. 19. 8.
[c] Deut. 8. 3.
[d] Dat. 13. 2, 7.
‖ *a'm haddoli i.*
[e] Deut. 6. 13. a 10. 20.
[f] Matt. 4. 5.
[g] Ps. 91. 11.
[h] Deut. 6. 16.
‖ *hyd amser cyfaddas.*
[i] Ioan 14. 30.

Anno DOMINI 30.

nerth yr yspryd i [k] Galilea: a sôn a aeth am dano ef trwy yr holl fro oddi amgylch.

15 Ac yr oedd efe yn athrawiaethu yn eu synagogau hwynt, ac yn cael anrhydedd gan bawb.

A.D. 31.

16 ¶ Ac efe a ddaeth i [l] Nazareth, lle y magesid ef: ac yn ol ei arfer, efe a aeth i'r synagog ar y sabbath, ac a gyfododd i fynu i ddarllen.

17 A rhodded atto lyfr y prophwyd Esaias: Ac wedi iddo agoryd y llyfr, efe a gafodd y lle yr oedd yn ysgrifenedig,

18 [m] Yspryd yr Arglwydd *sydd* arnaf fi, ‖ o herwydd iddo fy enneinio i; i bregethu i'r tlodion yr anfonodd fi, i iachâu y drylliedig o galon, i bregethu gollyngdod i'r caethion, a chaffaeliad golwg i'r deillion, i ollwng y rhai ysig mewn rhydd-deb;

19 I bregethu blwyddyn gymmeradwy yr Arglwydd.

20 Ac wedi iddo gau y llyfr, a'i roddi i'r gweinidog, efe a eisteddodd. A llygaid pawb oll yn y synagog oedd yn craffu arno.

21 Ac efe a ddechreuodd ddywedyd wrthynt, Heddyw y cyflawnwyd yr ysgrythyr hon yn eich clustiau chwi.

22 Ac yr oedd pawb yn dwyn tystiolaeth iddo, ac yr oeddynt [n] yn rhyfeddu am y geiriau grasusol a ddeuai allan o'i enau ef. A hwy a ddywedasant, [o] Onid hwn yw mab Joseph?

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yn hollawl y dywedwch y ddïareb hon wrthyf, Y meddyg, iachâ di dy hun: y pethau a glywsom ni eu gwneuthur yn [p] Capernaum, gwna yma hefyd yn [q] dy wlad dy hun.

24 Ac efe a ddywedodd, Yn wir meddaf i chwi, [r] Nad yw un prophwyd yn gymmeradwy yn ei wlad ei hun.

25 Eithr mewn gwirionedd meddaf i chwi, [s] Llawer o wragedd gweddwon oedd yn Israel yn nyddiau Elïas, pan gauwyd y nef dair blynedd a chwe mis, fel y bu newyn mawr trwy yr holl dir;

26 Ac nid at yr un o honynt yr anfonwyd Elïas, ond i Sarepta yn Sidon, at wraig weddw.

27 A [t] llawer o wahan-gleifion oedd yn Israel yn amser Elisëus y prophwyd; ac ni lanhâwyd yr un o honynt, ond Naaman y Syriad.

28 A'r rhai oll yn y synagog, wrth glywed y pethau hyn, a lanwyd o ddigofaint;

29 Ac a godasant i fynu, ac a'i bwriasant ef allan o'r ddinas, ac a'i dygasant ef hyd ar ‖ ael y bryn yr hwn yr oedd eu dinas wedi ei hadeiladu arno, ar fedr ei fwrw ef bendramwnwgl i lawr.

30 Ond efe, [u] gan fyned trwy eu canol hwynt, a aeth ymaith;

31 Ac [x] a ddaeth i waered i Capernaum, dinas yn Galilea: ac yr oedd yn eu dysgu hwynt ar y dyddiau sabbath.

32 A bu aruthr ganddynt wrth ei athrawiaeth ef: [y] canys ei ymadrodd ef oedd gyd âg awdurdod.

33 ¶ [z] Ac yn y synagog yr oedd dyn â chanddo yspryd cythraul aflan; ac efe a waeddodd â llef uchel,

34 Gan ddywedyd, ‖ Och, beth sydd i ni a wnelom â thi, Iesu o Nazareth? a ddaethost ti i'n difetha ni? Myfi a'th adwaen pwy ydwyt; Sanct Duw.

35 A'r Iesu a'i ceryddodd ef, gan ddywedyd, Distawa, a dos allan o hono. A'r cythraul, wedi ei daflu ef i'r canol, a aeth allan o hono, heb wneuthur dim niwed iddo.

36 A daeth braw arnynt oll: a chydymddiddanasant â'u gilydd, gan ddywedyd, Pa ymadrodd *yw* hwn? gan ei fod ef trwy awdurdod a nerth yn gorchymyn yr ysprydion aflan, a hwythau yn myned allan.

37 A sôn am dano a aeth allan i bob man o'r wlad oddi amgylch.

38 ¶ [a] A phan gyfododd *yr Iesu* o'r synagog, efe a aeth i mewn i dŷ Simon. Ac yr oedd ‖ chwegr Simon yn glaf o gryd blin: a hwy a attolygasant arno drosti hi.

39 Ac efe a safodd uwch *ei phen* hi, ac a geryddodd y cryd; a'r *cryd* a'i gadawodd hi: ac yn y fan hi a gyfododd, ac a wasanaethodd arnynt hwy.

40 ¶ [b] A phan fachludodd yr haul, pawb a'r oedd ganddynt rai cleifion o amryw glefydau, a'u dygasant hwy atto ef; ac efe a roddes ei ddwylaw ar bob un o honynt, ac a'u hiachâodd hwynt.

41 [c] A'r cythreuliaid hefyd a aethant allan o lawer, dan lefain a dywedyd, Ti yw Crist, Mab Duw. Ac [d] efe a'u ceryddodd hwynt, ac ni adawai iddynt ddywedyd ‖ y gwyddent mai efe oedd y Crist.

Anno DOMINI 31.

‖ *fin.*

[u] Ioan 8. 59.

[x] Matt. 4. 13. Marc 1. 21.

[y] Matt. 7. 29. Tit. 2. 15.

[z] Marc 1. 23.

‖ *Paid.*

[a] Matt. 8. 14. Marc 1. 29.

‖ *mam ei wraig ef.*

[b] Matt. 8. 16. Marc 1. 32.

[c] Marc 1. 34. a 3. 11.

[d] Marc 1. 25, 34.

‖ Neu, *canys gwyddent.*

[k] Act. 10. 37.

[l] Matt. 2. 23. a 13. 54.

[m] Es. 61. 1.

‖ *o herwydd paham y'm henneiniodd.*

[n] Matt. 13. 54. pen. 2. 47.

[o] Ioan 6. 42.

[p] Matt. 4. 13.

[q] Matt. 13. 54. Marc 6. 1.

[r] Matt. 13. 57. Marc 6. 4. Ioan 4. 44.

[s] 1 Bren. 17. 9. Iago 5. 17.

[t] 2 Bren. 5. 14.

42 [e] Ac wedi ei myned hi yn ddydd, efe a aeth allan, ac a gychwynodd i le diffaeth: a'r bobloedd a'i ceisiasant ef; a hwy a ddaethant hyd atto, ac a'i hattaliasant ef rhag myned ymaith oddi wrthynt.

43 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yn wir y mae yn rhaid i mi bregethu teyrnas Dduw i ddinasoedd eraill hefyd: canys i hyn y'm danfonwyd.

44 [f] Ac yr oedd efe yn pregethu yn synagogau Galilea.

PENNOD V.

1 *Crist yn dysgu y bobl allan o long Petr.* 4 *Trwy helfa ryfeddol o bysgod, yn dangos pa fodd y gwnai efe ef a'i gyfeillion yn bysgodwyr dynion:* 12 *yn glanhâu y gwahan-glwyfus:* 16 *yn gweddïo yn y diffaethwch:* 18 *yn iachâu un claf o'r parlys:* 27 *yn galw Matthew y publican.* 29 *Megis Physygwr eneidiau, yn bwytta gyd â phechaduriaid:* 34 *yn rhag-fynegi ymprydiau a chystuddiau i'r apostolion, ar ol ei ddyrchafiad ef:* 36 *ac yn cyffelybu disgyblion llwrf gweiniaid i gostrelau hen, a dillad wedi treulio.*

BU [a] hefyd, a'r bobl yn pwyso atto i wrando gair Duw, yr oedd yntau yn sefyll yn ymyl llyn Gennesaret;

2 Ac efe a welai ddwy long yn sefyll wrth y llyn: a'r pysgodwyr a aethent allan o honynt, ac oeddynt yn golchi *eu* rhwydau.

3 Ac efe a aeth i mewn i un o'r llongau, yr hon oedd eiddo Simon, ac a ddymunodd arno wthio ychydig oddi wrth y tir. Ac efe a eisteddodd, ac a ddysgodd y bobloedd allan o'r llong.

4 A phan beidiodd â llefaru, efe a ddywedodd wrth Simon, [b] Gwthia i'r dwfn, a bwriwch eich rhwydau am helfa.

5 A Simon a attebodd ac a ddywedodd wrtho, O Feistr, er i ni boeni ar hŷd y nos, ni ddaliasom ni ddim: etto ar dy air di mi a fwriaf y rhwyd.

6 Ac wedi iddynt wneuthur hynny, hwy a ddaliasant liaws mawr o bysgod: a'u rhwyd hwynt a rwygodd.

7 A hwy a amneidiasant ar *eu* cyfeillion, oedd yn y llong arall, i ddyfod i'w cynnorthwyo hwynt. A hwy a ddaethant; a llanwasant y ddwy long, onid oeddynt hwy ar soddi.

8 A Simon Petr, pan welodd *hynny*, a syrthiodd wrth liniau yr Iesu, gan ddywedyd, [c] Dos ymaith oddi wrthyf; canys dyn pechadurus wyf fi, O Arglwydd.

9 Oblegid braw a ddaethai arno ef, a'r rhai oll oedd gyd âg ef, o herwydd yr helfa bysgod a ddaliasent hwy:

10 A'r un ffunud ar Iago ac Ioan hefyd, meibion Zebedëus, y rhai oedd gyfrannogion â Simon. A dywedodd yr Iesu wrth Simon, Nac ofna: [d] o hyn allan y dèli ddynion.

11 Ac wedi iddynt ddwyn y llongau i dir, [e] hwy a adawsant bob peth, ac a'i dilynasant ef.

12 ¶ A [f] bu, fel yr oedd efe mewn rhyw ddinas, wele wr yn llawn o'r gwahan-glwyf: a phan welodd efe yr Iesu, efe a syrthiodd ar *ei* wyneb, ac a ymbiliodd âg ef, gan ddywedyd, O Arglwydd, os ewyllysi, ti a elli fy nglanhâu.

13 Yntau a estynodd *ei* law, ac a gyffyrddodd âg ef, gan ddywedyd, Yr wyf yn ewyllysio; bydd lân. Ac yn ebrwydd y gwahan-glwyf a aeth ymaith oddi wrtho.

14 Ac efe a orchymynodd iddo na ddywedai i neb: eithr dos *ymaith*, a dangos dy hun i'r offeiriad, ac offrwm dros dy lanhâd, [g] fel y gorchymynodd Moses, er tystiolaeth iddynt.

15 A'r gair am dano a aeth yn fwy ar led: a llawer o bobloedd a ddaethant ynghyd i'w wrando ef, ac i'w hiachâu ganddo o'u clefydau.

16 ¶ Ac yr oedd efe yn cilio o'r neilldu yn y diffaethwch, ac yn gweddïo.

17 A bu ar ryw ddiwrnod, fel yr oedd efe yn athrawiaethu, fod Phariseaid a doctoriaid y gyfraith yn eistedd *yno*, y rhai a ddaethent o bob pentref yn Galilea, a Judea, a Jerusalem: ac yr oedd gallu yr Arglwydd i'w hiachâu hwynt.

18 ¶ [h] Ac wele wŷr yn dwyn mewn gwely ddyn a oedd glaf o'r parlys: a hwy a geisiasant ei ddwyn ef i mewn, a'*i* ddodi ger ei fron ef.

19 A phan na fedrent gael pa ffordd y dygent ef i mewn, o achos y dyrfa, hwy a ddringasent ar nen y tŷ, ac a'i gollyngasant ef i waered yn y gwely trwy y pridd-lechau, yn y canol ger bron yr Iesu.

20 A phan welodd efe eu ffydd hwynt, efe a ddywedodd wrtho, Y dyn, maddeuwyd i ti dy bechodau.

21 A'r ysgrifenyddion, a'r Phariseaid a ddechreuasant ymresymmu, gan ddywedyd, [i] Pwy yw hwn sydd yn dywedyd cabledd? pwy a ddichon faddeu pechodau ond Duw yn unig?

22 A'r Iesu, yn gwybod eu ‖ hymresymiadau hwynt, a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Pa resymmu yn eich calonnau yr ydych?

23 Pa un hawsaf, ai dywedyd, Maddeu-

[a] Matt. 4. 18. Marc 1. 16.
[b] Ioan 21. 6.
[c] Edrych 2 Sam. 6. 9. 1 Bren. 17. 18.
[d] Matt. 4. 19.
[e] Matt. 19. 27. pen. 18. 28.
[f] Matt. 8. 2. Marc 1. 40.
[g] Lef. 14. 4, 10, 21, 22.
[h] Matt. 9. 2. Marc 2. 3.
[i] Ps. 32. 5. Es. 43. 25.
‖ *meddyliau.*

Anno DOMINI 31.

wyd i ti dy bechodau; ai dywedyd, Cyfod, a rhodia?

24 Ond fel y gwypoch fod gan Fab y dyn awdurdod ar y ddaear i faddeu pechodau, (eb efe wrth y claf o'r parlys) Yr wyf yn dywedyd wrthyt, Cyfod, a chymmer dy wely, a dos i'th dŷ.

25 Ac yn y man y cyfododd efe i fynu yn eu gŵydd hwynt; ac efe a gymmerth yr hyn y gorweddai arno, ac a aeth ymaith i'w dŷ ei hun, gan ogoneddu Duw.

26 A syndod a ddaeth ar bawb, a hwy a ogoneddasant Dduw; a hwy a lanwyd o ofn, gan ddywedyd, Gwelsom bethau anhygoel heddyw.

[k] Matt. 9. 9. Marc 2. 13, 14.

27 ¶ [k] Ac ar ol y pethau hyn yr aeth efe allan, ac a welodd bublican a'i enw Lefi, yn eistedd wrth y dollfa: ac efe a ddywedodd wrtho, Dilyn fi.

28 Ac efe a adawodd bob peth, ac a gyfododd i fynu, ac a'i dilynodd ef.

29 A gwnaeth Lefi iddo wledd fawr yn ei dŷ: ac yr oedd tyrfa fawr o bublicanod ac eraill, yn eistedd gyd â hwynt ar y bwrdd.

30 Eithr eu hysgrifenyddion a'u Phariseaid hwynt a ‖ furmurasant yn erbyn ei ddisgyblion ef, gan ddywedyd, Paham yr ydych chwi yn bwytta ac yn yfed gyd â phublicanod a phechaduriaid?

‖ *rwgnachasant.*

31 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid i'r rhai iach wrth feddyg; ond i'r rhai cleifion.

[l] Matt. 9. 13. 1 Tim. 1. 15.

32 [l] Ni ddaethum i alw rhai cyfiawn, ond pechaduriaid i edifeirwch.

[m] Matt. 9. 14. Marc 2. 18.

33 ¶ A hwy a ddywedasant wrtho, [m] Paham y mae disgyblion Ioan yn ymprydio yn fynych, ac yn gwneuthur gweddïau, a'r un modd yr eiddo y Phariseaid; ond yr eiddot ti yn bwytta ac yn yfed?

34 Yntau a ddywedodd wrthynt, A ellwch chwi beri i blant yr ystafell briodas ymprydio, tra fyddo y prïodas-fab gyd â hwynt?

35 Ond y dyddiau a ddaw, pan ddyger y prïodas-fab oddi arnynt; ac yna yr ymprydiant yn y dyddiau hynny.

[n] Matt. 9. 16, 17. Marc 2. 21, 22.

36 ¶ [n] Ac efe a ddywedodd hefyd ddammeg wrthynt: Ni rydd neb lain o ddilledyn newydd mewn hen ddilledyn: os amgen, y mae y newydd yn gwneuthur rhwygiad, a'r llain o'r newydd ni chyttuna â'r hen.

37 Ac nid yw neb yn bwrw gwin newydd i hen gostrelau: os amgen, y gwin newydd a ddryllia y costrelau, ac efe a red allan, a'r costrelau a gollir.

38 Eithr gwin newydd sydd raid ei fwrw mewn costrelau newyddion; a'r ddau a gedwir.

39 Ac nid oes neb gwedi iddo yfed *gwin* hen, a chwennych y newydd yn y fan: canys efe a ddywed, Gwell yw yr hen.

PENNOD VI.

1 *Crist yn argyhoeddi dallineb y Phariseaid yng nghylch cadw y sabbath, trwy ysgrythyrau, a rheswm, a gwyrthiau:* 13 *yn dewis deuddeg apostol:* 17 *yn iachâu y cleifion:* 20 *a cher bron y bobl, yn pregethu i'w ddisgyblion fendithion a melldithion.* 27 *Pa fodd y mae i ni garu ein gelynion:* 46 *a chyssylltu ufudd-dod gweithredoedd da ynghyd â gwrandaw y gair; rhag, yn nrygddydd profedigaeth, i ni syrthio fel tŷ wedi ei adeiladu ar wyneb y ddaear, heb ddim sylfaen.*

Anno DOMINI 31.

A [a] BU ar yr ail prif sabbath, fyned o hono trwy yr ŷd: a'i ddisgyblion a dynnasant y tywys, ac a'u bwyttasant, gwedi *eu* rhwbio â'*u* dwylaw.

[a] Matt. 12. 1. Marc 2. 23.

2 A rhai o'r Phariseaid a ddywedasant wrthynt, Paham yr ydych yn gwneuthur yr hyn nid yw gyfreithlawn ei wneuthur ar y sabbathau?

3 A'r Iesu gan atteb iddynt, a ddywedodd, Oni ddarllenasoch hyn chwaith, [b] yr hyn a wnaeth Dafydd, pan oedd chwant bwyd arno ef, a'r rhai oedd gyd âg ef:

[b] 1 Sam. 21. 6.

4 Y modd yr aeth efe i mewn i dŷ Dduw, ac y cymmerth ac y bwyttaodd y ‖ bara gosod, ac a'i rhoddes hefyd i'r rhai oedd gyd âg ef; ‖ [c] yr hwn nid yw gyfreithlawn ei fwytta, ond i'r offeiriaid yn unig?

‖ *torthau dangos.*
‖ *y rhai.*
[c] Lef. 24. 9.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae Mab y dyn yn Arglwydd ar y sabbath hefyd.

6 ¶ [d] A bu hefyd ar sabbath arall, iddo fyned i mewn i'r synagog, ac athrawiaethu: ac yr oedd yno ddyn â'i law ddehau ‖ wedi gwywo.

[d] Matt. 12. 9. Marc 3. 1.
‖ *yn ddiffrwyth.*

7 A'r ysgrifenyddion a'r Phariseaid ‖ a'i gwyliasant ef, a iachâi efe ef ar y *dydd* sabbath; fel y caffent achwyn yn ei erbyn ef.

‖ *a ddaliasant arno.*

8 Eithr efe a wybu eu meddyliau hwynt, ac a ddywedodd wrth y dyn oedd â'r llaw ‖ wedi gwywo, Cyfod i fynu, a saf yn y canol. Ac efe a gyfododd i fynu, ac a safodd.

‖ *ddiffrwyth.*

9 Yr Iesu am hynny a ddywedodd wrthynt, Myfi a ofynaf i chwi, Beth sydd gyfreithlawn ar y sabbathau? gwneuthur da, ynte gwneuthur drwg? cadw einioes, ai colli?

10 Ac wedi edrych arnynt oll oddi amgylch, efe a ddywedodd wrth y dyn,

Anno DOMINI 31.

Estyn dy law. Ac efe a wnaeth felly: a'i law ef a wnaed yn iach fel y llall.

11 A hwy a lanwyd o ynfydrwydd, ac a ymddiddanasant y naill wrth y llall, pa beth a wnaent i'r Iesu.

12 A bu yn y dyddiau hynny, fyned o hono ef allan i'r mynydd i weddïo; a pharhâu ar hŷd y nos † yn gweddïo Duw.

† Gr. *mewn gweddi ar Dduw.*

13 ¶ A phan aeth hi yn ddydd, efe a alwodd atto ei ddisgyblion: ac [e] o honynt efe a etholodd ddeuddeg, y rhai hefyd a enwodd efe yn apostolion;

[e] Matt. 10. 1.

14 Simon ([f] yr hwn hefyd a enwodd efe Petr) ac Andreas ei frawd; Iago, ac Ioan; Phylip, a Bartholomëus;

[f] Ioan 1. 42.

15 Matthew, a Thomas; Iago *mab* Alphëus, a Simon a elwir Zelotes;

16 Judas [g] *brawd* Iago, a Judas Iscariot, yr hwn hefyd a aeth yn fradwr.

[g] Judas 1.

17 ¶ Ac efe a aeth i waered gyd â hwynt, ac a safodd mewn gwastattir; a'r dyrfa o'i ddisgyblion, a lliaws mawr o bobl o holl Judea a Jerusalem, ac o duedd môr Tyrus a Sidon, y rhai a ddaeth

‖ *i'w glywed ef.*

‖ i wrando arno, ac i'w hiachâu o'u clefydau;

18 A'r rhai a flinid gan ysprydion aflan: a hwy a iachâwyd.

19 A'r holl dyrfa [h] oedd yn ceisio cyffwrdd âg ef; am [i] fod nerth yn myned o hono allan, ac yn iachâu pawb.

[h] Matt. 14. 36.
[i] Marc 5. 30. pen. 8. 46.

20 ¶ Ac efe a ddyrchafodd ei olygon ar ei ddisgyblion, ac a ddywedodd, [k] Gwŷn eich byd y tlodion: canys eiddoch chwi yw teyrnas Dduw.

[k] Matt. 5. 3.

21 [l] Gwŷn eich byd y rhai ydych yn dwyn newyn yr awrhon: canys chwi a ddigonir. [m] Gwŷn eich byd y rhai ydych yn wylo yr awrhon: canys chwi a chwerddwch.

[l] Es. 55. 1. a 65. 13.
[m] Es. 61. 3.

22 [n] Gwŷn eich byd pan y'ch casâo dynion, a phan y'ch [o] didolant *oddi wrthynt*, ac y'*ch* gwaradwyddant, ac y bwriant eich enw allan megis drwg, ‖ er mwyn Mab y dyn.

[n] Matt. 5. 11. 1 Petr 2. 19. a 3. 14.
[o] Ioan 16. 2.
‖ *o achos.*

23 [p] Byddwch lawen y dydd hwnnw, a llemmwch: canys wele, eich gwobr *sydd* fawr yn y nef: oblegid [q] yr un ffunud y gwnaeth eu tadau hwynt i'r prophwydi.

[p] Act. 5. 41.
[q] Act. 7. 51.

24 [r] Eithr gwae chwi y [s] cyfoethogion: canys [t] derbyniasoch eich diddanwch.

25 [u] Gwae chwi y rhai llawn: canys chwi a ddygwch newyn. Gwae chwi y rhai a chwerddwch yr awr hon: canys chwi a alerwch ac a wylwch.

26 Gwae chwi pan ddywedo pob dyn yn dda am danoch: canys felly y gwnaeth eu tadau hwynt i'r gau brophwydi.

[r] Amos 6. 1. Iago 5. 1.
[s] pen. 12. 21.
[t] Matt. 6. 2, 5, 16.
[u] Es. 65. 13.

27 ¶ [x] Ond yr wyf yn dywedyd wrthych chwi y rhai ydych yn gwrando, Cerwch eich gelynion; gwnewch dda i'r rhai a'ch casânt:

28 Bendithiwch y rhai a'ch melldithiant, a [y] gweddïwch dros y rhai a'ch drygant.

29 [z] Ac i'r hwn a'th darawo ar y *naill* gern, cynnyg y llall hefyd; [a] ac i'r hwn a ddygo ymaith dy gochl, na wahardd dy bais hefyd.

30 [b] A dyro i bob un a geisio gennyt; a chan y neb a fyddo yn dwyn yr eiddot, na chais eilchwyl.

31 [c] Ac fel y mynnech wneuthur o ddynion i chwi, gwnewch chwithau iddynt yr un ffunud.

32 [d] Ac os cerwch y rhai a'ch carant chwithau, pa ddïolch ‖ fydd i chwi? oblegid y mae pechaduriaid hefyd yn caru y rhai a'u câr hwythau.

‖ *sydd.*

33 Ac os gwnewch dda i'r rhai a wnant dda i chwithau, pa ddiolch fydd i chwi? oblegid y mae y pechaduriaid hefyd yn gwneuthur yr un peth.

34 [e] Ac os rhoddwch echwyn i'r rhai yr ydych yn gobeithio y cewch chwithau ganddynt, pa ddiolch fydd i chwi? oblegid y mae y pechaduriaid hefyd yn rhoddi echwyn i bechaduriaid, fel y derbyniont y cyffelyb.

35 Eithr [f] cerwch eich gelynion, a gwnewch dda, a rhoddwch echwyn, heb obeithio dim drachefn; a'ch gwobr a fydd mawr, a [g] phlant fyddwch i'r Goruchaf: canys daionus yw efe i'r rhai anniolchgar a drwg.

36 Byddwch gan hynny drugarogion, megis ag y mae eich Tad yn drugarog.

37 Ac [h] na fernwch, ac ni'ch bernir: na chondemniwch, ac ni'ch condemnir: maddeuwch, a maddeuir i chwithau:

38 [i] Rhoddwch, a rhoddir i chwi: mesur da, dwysedig, ac [k] wedi ei ysgwyd, ac yn myned trosodd, a roddant yn eich mynwes: canys [l] â'r un mesur ag y mesuroch, y mesurir i chwi drachefn.

39 Ac efe a ddywedodd ddammeg wrthynt: [m] A ddichon y dall dywyso y dall? oni syrthiant ill dau yn y clawdd?

40 [n] Nid yw y disgybl uwch law ei athraw: eithr pob un ‖ perffaith a fydd fel ei athraw.

41 [o] A phaham yr wyt ti yn edrych ar y brycheuyn sydd yn llygad dy frawd, ac

[x] Matt. 5. 44. Rhuf. 12. 20.
[y] pen. 23. 34. Act. 7. 60.
[z] Matt. 5. 39.
[a] 1 Cor. 6. 7.
[b] Matt. 5. 42.
[c] Matt. 7. 12.
[d] Matt. 5. 46.
[e] Matt. 5. 42.
[f] ad. 27.
[g] Matt. 5. 45.
[h] Matt. 7. 1.
[i] Diar. 19. 17.
[k] Ps. 79. 12.
[l] Matt. 7. 2. Marc 4. 24.
[m] Matt. 15. 14.
[n] Matt. 10. 24. Ioan 13. 16. a 15. 20.
‖ Neu, *a fydd perffaith fel,* &c.
[o] Matt. 7. 3.

Anno DOMINI 31.

nad ydwyt yn ystyried y trawst sydd yn dy lygad dy hun?

42 Neu pa fodd y gelli di ddywedyd wrth dy frawd, *Fy* mrawd, gâd i mi dynnu allan y brycheuyn sydd yn dy lygad, a thithau heb weled y trawst sydd yn dy lygad dy hun? *O* ragrithiwr, [p] bwrw allan y trawst o'th lygad dy hun yn gyntaf; ac yna y gweli yn eglur dynnu allan y brycheuyn sydd yn llygad dy frawd.

[p] Edrych Diar. 18. 17.

43 Canys [q] nid yw pren da yn dwyn ffrwyth drwg; na phren drwg yn dwyn ffrwyth da.

[q] Matt. 7. 16, 17.

44 Oblegid [r] pob pren a adwaenir wrth ei ffrwyth ei hun: canys nid oddi ar ddrain y casglant ffigys, nac oddi ar berth yr heliant rawnwin.

[r] Matt. 12. 33.

45 [s] Y dyn da, o ddaionus drysor ei galon, a ddwg allan ddaioni; a'r dyn drwg, o ddrygionus drysor ei galon, a ddwg allan ddrygioni: canys [t] o helaeth-rwydd y galon y mae ei enau yn llefaru.

[s] Matt. 12. 35.

[t] Matt. 12. 34.

46 ¶ [u] Paham hefyd yr ydych yn fy ngalw i, Arglwydd, Arglwydd, ac nad ydych yn gwneuthur yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd?

[u] Mal. 1. 6. Matt. 7. 21. pen. 13. 25.

47 [x] Pwy bynnag a ddêl attaf fi, ac a wrendy fy ngeiriau, ac a'u gwnelo hwynt, mi a ddangosaf i chwi i bwy y mae efe yn gyffelyb.

[x] Matt. 7. 24.

48 Cyffelyb yw i ddyn yn adeiladu tŷ, yr hwn a gloddiodd, ac a aeth yn ddwfn, ac a osododd ei sail ar y graig: a phan ddaeth llifeiriant, y llif-ddyfroedd a gurodd ar y tŷ hwnnw, ac ni allai ei siglo; canys yr oedd wedi ei seilio ar y graig.

49 Ond yr hwn a wrendy, ac ni wna, cyffelyb yw i ddyn a adeiladai dŷ ar y ddaear, heb sail; ar yr hwn y curodd y llif-ddyfroedd, ac yn y fan y syrthiodd: a chwymp y tŷ hwnnw oedd fawr.

PENNOD VII.

1 *Crist yn caffael mwy o ffydd yn y canwriad, un o'r Cenhedloedd, nag yn yr un o'r Iuddewon:* 10 *yn iachâu ei was ef yn ei absen:* 11 *yn cyfodi o farw i fyw fab y wraig weddw o Naïn:* 19 *yn atteb cenhadon Ioan, trwy ddangos ei wyrthiau:* 24 *yn tystiolaethu i'r bobl ei feddwl am Ioan:* 30 *yn bwrw bai ar yr Iuddewon, y rhai ni ellid eu hynnill na thrwy ymarweddiad Ioan, na'r eiddo yr Iesu:* 36 *ac yn dangos trwy achlysur y wraig oedd bechadures pa fodd y mae efe yn gyfaill i bechaduriaid, nid i'w maentumio mewn pechodau, ond i faddeu iddynt eu pechodau, ar eu ffydd a'u hedifeirwch.*

AC wedi iddo orphen ei holl ymadroddion lle y clywai y bobl, [a] efe a aeth i mewn i Capernaum.

[a] Matt. 8. 5.

2 A gwas rhyw ganwriad, yr hwn oedd anwyl ganddo, oedd yn ddrwg ei hwyl, ym mron marw.

3 A phan glybu efe sôn am yr Iesu, efe a ddanfonodd atto henuriaid yr Iuddewon, gan attolwg iddo ddyfod a iachâu ei was ef.

4 Y rhai pan ddaethant at yr Iesu, a attolygasant arno yn daer, gan ddywedyd, Oblegid y mae efe yn haeddu cael gwneuthur o honot hyn iddo.

5 Canys y mae yn caru ein cenedl ni, ac efe a adeiladodd i ni synagog.

6 A'r Iesu a aeth gyd â hwynt. Ac efe weithian heb fod neppell oddi wrth y tŷ, y canwriad a anfonodd gyfeillion atto, gan ddywedyd wrtho, Arglwydd, na phoena; canys nid wyf fi deilwng i ddyfod o honot dan fy nghronglwyd:

7 O herwydd paham ni'm tybiais fy hun yn deilwng i ddyfod attat: eithr dywed y gair, a iach fydd fy ngwas.

8 Canys dyn wyf finnau wedi fy ngosod dan awdurdod, a chennyf filwyr danaf: ac meddaf wrth ‖ hwn, Dos, ac efe a â; ac wrth arall, Tyred, ac efe a ddaw; ac wrth fy ngwas, Gwna hyn, ac efe a'i gwna.

‖ *un.*

9 Pan glybu yr Iesu y pethau hyn, efe a ryfeddodd wrtho, ac a drodd, ac a ddywedodd wrth y bobl oedd yn ei ganlyn, Yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Ni chefais gymmaint ffydd, na ddo yn yr Israel.

10 A'r rhai a anfonasid, wedi iddynt ddychwelyd i'r tŷ, a gawsant y gwas a fuasai glaf, yn holliach.

11 ¶ A bu drannoeth, iddo ef fyned i ddinas a elwid Naïn; a chyd âg ef yr aeth ‖ llawer o'i ddisgyblion, a thyrfa fawr.

‖ *bagad.*

12 A phan ddaeth efe yn agos at borth y ddinas, wele un marw a ddygid allan, *yr hwn oedd* unig fab ei fam, a honno yn weddw: a bagad o bobl y ddinas oedd gyd â hi.

13 A'r Arglwydd pan y gwelodd hi, a gymmerodd drugaredd arni, ac a ddywedodd wrthi, Nac wyla.

14 A phan ddaeth *attynt*, efe a gyffyrddodd â'r ‖ elor: (a'r rhai oedd yn ei dwyn, a safasant) Ac efe a ddywedodd, Y mab ieuangc, yr wyf yn dywedyd wrthyt, [b] Cyfod.

‖ Neu, *arch.*

[b] Act. 9. 40.

15 A'r marw a gyfododd yn ei eistedd, ac a ddechreuodd lefaru. Ac efe a'i rhoddes i'w fam.

Anno DOMINI 31.

16 Ac ofn a ddaeth ar bawb: a hwy a ogoneddasant Dduw, gan ddywedyd, [c]Prophwyd mawr a gyfododd yn ein plith; ac, [d] Ymwelodd Duw â'i bobl.

17 A'r gair hwn a aeth allan am dano trwy holl Judea, a thrwy gwbl o'r wlad oddi amgylch.

18 [e]A'i ddisgyblion a fynegasant i Ioan hyn oll.

19 ¶ Ac Ioan, wedi galw rhyw ddau o'i ddisgyblion atto, a anfonodd at yr Iesu, gan ddywedyd, Ai ti yw yr hwn sydd yn dyfod? ai un arall yr ŷm yn ei ddisgwyl?

20 A'r gwŷr pan ddaethant atto, a ddywedasant, Ioan Fedyddiwr a'n danfonodd ni attat ti, gan ddywedyd, Ai ti yw yr hwn sydd yn dyfod? ai arall yr ŷm yn ei ddisgwyl?

21 A'r awr honno efe a iachâodd lawer oddi wrth glefydau, a phlâau, ac yspryd-ion drwg; ac i lawer o ddeillion y rhoddes efe eu golwg.

22 A'r Iesu a attebodd ac a ddywed-odd wrthynt, Ewch a mynegwch i Ioan y pethau a welsoch ac a glywsoch; [f]fod y deillion yn gweled eilwaith, y cloffion yn rhodio, y gwahanglwyfus wedi eu glan-hâu, y byddariaid yn clywed, y meirw yn cyfodi, y tlodion yn derbyn yr efengyl.

23 A gwŷn ei fyd y neb ni rwystrir ynof fi.

24 ¶ [g]Ac wedi i genhadau Ioan fyned ymaith, efe a ddechreuodd ddywedyd wrth y bobloedd am Ioan, Beth yr aeth-och allan i'r diffaethwch i'*w* weled? Ai corsen yn siglo gan wynt?

25 Ond pa beth yr aethoch allan i'*w* weled? Ai dyn wedi ei ddilladu â dillad esmwyth? Wele, y rhai sydd yn arfer dillad anrhydeddus, a moethau, mewn palasau brenhinoedd y maent.

26 Eithr beth yr aethoch allan i'*w* weled? Ai prophwyd? Yn ddiau medd-af i chwi, a llawer mwy na phrophwyd.

27 Hwn yw *efe* am yr un yr ysgrifen-wyd, [h]Wele, yr wyf fi yn anfon fy nghen-nad o flaen dy wyneb, yr hwn a barot-töa dy ffordd o'th flaen.

28 Canys meddaf i chwi, Ym mhlith y rhai a aned o wragedd, nid oes bro-phwyd mwy nag Ioan Fedyddiwr: eithr yr hwn sydd leiaf yn nheyrnas Dduw, sydd fwy nag ef.

29 A'r holl bobl a'r oedd yn gwrando, a'r publicanod, a gyfiawnhasant Dduw, gwedi eu bedyddio â bedydd Ioan.

30 Eithr y Phariseaid a'r cyfreithwyr ‖ yn eu herbyn eu hunain a ‖ ddïystyr-asant [i] gynghor Duw, heb eu bedyddio ganddo.

31 ¶ A dywedodd yr Arglwydd, [k]I bwy gan hynny y cyffelybaf ddynion y genhedlaeth hon? ac i ba beth y maent yn debyg?

32 Tebyg ydynt i blant yn eistedd yn y farchnad, ac yn llefain wrth eu gilydd, ac yn dywedyd, Canasom bibau i chwi, ac ni ddawnsiasoch; cwynfanasom i chwi, ac nid wylasoch.

33 Canys daeth [l] Ioan Fedyddiwr heb na bwytta bara, nac yfed gwin; a chwi a ddywedwch, Y mae cythraul ganddo.

34 Daeth Mab y dyn yn bwytta ac yn yfed; ac yr ydych yn dywedyd, Wele ddyn glwth, ac yfwr gwin, cyfaill publi-canod a phechaduriaid.

35 A doethineb a gyfiawnhâwyd gan bawb o'i phlant.

36 ¶ [m]Ac un o'r Phariseaid a ddy-munodd arno fwytta gyd âg ef: ac yntau a aeth i dŷ y Pharisead, ac a eisteddodd i fwytta.

37 Ac wele, gwraig yn y ddinas, yr hon oedd bechadures, pan wybu hi fod yr Iesu yn eistedd ar y bwrdd yn nhŷ y Pharisead, a ddug flwch o ennaint:

38 A chan sefyll wrth ei draed ef o'r tu ol, ac wylo, *hi* a ddechreuodd olchi ei draed ef â dagrau, ac a'*u* sychodd â gwallt ei phen: a hi a gusanodd ei draed ef, ac a'*u* hirodd â'r ennaint.

39 A phan welodd y Pharisead, yr hwn a'i gwahoddasai, efe a ddywedodd ynddo ei hun, gan ddywedyd, Pe bai [n] hwn brophwyd, efe a wybuasai pwy, a pha fath wraig *yw yr hon* sydd yn cyff-wrdd âg ef: canys pechadures yw hi.

40 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd wrtho, Simon, y mae gennyf beth i'w ddywedyd wrthyt. Yntau a ddywedodd, Athraw, dywed.

41 Dau ddyledwr oedd i'r un echwyn-wr: y naill oedd arno ‖ bùm can ceiniog o ddyled, a'r llall ddeg a deugain.

42 A phryd nad oedd ganddynt ddim i dalu, efe a faddeuodd iddynt ill dau. Dywed gan hynny, pwy o'r rhai hyn a'i câr ef yn fwyaf?

43 A Simon a attebodd ac a ddywed-odd, Yr wyf fi yn tybied mai yr hwn y maddeuodd efe iddo fwyaf. Yntau a ddywedodd wrtho, Uniawn y bernaist.

44 Ac efe a drodd at y wraig, ac a

Anno DOMINI 31.

[c] pen. 24. 19. Ioan 4. 19. a 6. 14. a 9. 17.
[d] pen. 1. 68.
[e] Matt. 11. 2.
[f] Es. 35. 5.
[g] Matt. 11. 7.
[h] Mal. 3. 1.
‖ Neu, *ynddynt eu hunain.*
‖ *fwriasant heibio.*
[i] Act. 20. 27.
[k] Matt. 11. 16.
[l] Matt. 3. 4. Marc 1. 6.
[m] Matt. 26. 6. Marc 14. 3. Ioan 11. 2.
[n] pen. 15. 2.
‖ Gwel Matt. 18. 28.

Anno DOMINI 31.

ddywedodd wrth Simon, A weli di y wraig hon? mi a ddaethum i'th dŷ di, ac ni roddaist i mi ddwfr i'm traed: ond hon a olchodd fy nhraed â dagrau, ac a'*u* sychodd â gwallt ei phen.

45 Ni roddaist i mi gusan: ond hon, er pan ddaethum i mewn, ni pheidiodd â chusanu fy nhraed.

[o] Ps. 23. 5.

46 [o] Fy mhen âg olew nid iraist: ond hon a irodd fy nhraed âg ennaint.

[p] 1 Tim. 1. 14.

47 [p] O herwydd paham y dywedaf wrthyt, Maddeuwyd ei haml bechodau hi; oblegid hi a garodd yn fawr: ond y neb y maddeuer ychydig iddo, a gâr ychydig.

48 Ac efe a ddywedodd wrthi, Maddeuwyd i ti dy bechodau.

49 A'r rhai oedd yn cyd-eistedd i fwytta a ddechreuasant ddywedyd ynddynt eu hunain,

[q] Matt. 9. 3. Marc 2. 7.

[q] Pwy yw hwn sydd yn maddeu pechodau hefyd?

[r] Matt. 9. 22. Marc 5. 34. a 10. 52. pen. 8. 48. a 18. 42.

50 Ac efe a ddywedodd wrth y wraig, [r] Dy ffydd a'th gadwodd; dos mewn tangnefedd.

PENNOD VIII.

1 *Y gwragedd yn gweini i Grist o'u golud.* 4 *Crist, wedi iddo bregethu o fan i fan, a'i apostolion yn ei ganlyn, yn gosod allan ddammeg yr hauwr;* 16 *a'r ganwyll:* 21 *yn dangos pwy ydyw ei fam a'i frodyr:* 22 *yn ceryddu y gwyntoedd:* 26 *yn bwrw y lleng gythreuliaid allan o'r dyn, i'r genfaint foch.* 37 *Y Gadareniaid yn ei wrthod ef:* 43 *yntau yn iachâu y wraig o'i diferlif gwaed,* 49 *ac yn bywhâu merch Jairus.*

ABU wedi hynny, iddo fyned trwy bob dinas a thref, gan bregethu, ac efengylu teyrnas Dduw: a'r deuddeg *oedd* gyd âg ef;

[a] Matt. 27. 55, 56.

2 A [a] gwragedd rai, a'r a iachesid oddi wrth ysprydion drwg a gwendid; Mair yr hon a elwid Magdalen [b] o'r hon yr aethai saith gythraul allan;

[b] Marc 16. 9.

3 Joanna, gwraig Chusa, goruchwyliwr Herod; a Susanna, a llawer eraill, y rhai oedd yn gweini iddo o'r pethau oedd ganddynt.

[c] Matt. 13. 2. Marc 4. 1.

4 ¶ [c] Ac wedi i lawer o bobl ymgynnull ynghyd, a chyrchu atto o bob dinas, efe a ddywedodd ar ddammeg:

5 Yr hauwr a aeth allan i hau ei had: ac wrth hau, peth a syrthiodd ar ymyl y ffordd; ac a fathrwyd, ac ehediaid y nef a'i bwyttâodd.

6 A pheth arall a syrthiodd ar y graig; a phan eginodd, y gwywodd, am nad oedd iddo wlybwr.

7 A pheth arall a syrthiodd ym mysg drain; a'r drain a gyd-dyfasant, ac a'i tagasant ef.

8 A pheth arall a syrthiodd ar dir da; ac a eginodd, ac a ddug ffrwyth ar ei ganfed. Wrth ddywedyd y pethau hyn, efe a lefodd, Y neb sydd â chlustiau ganddo i wrando, gwrandawed.

Anno DOMINI 31.

9 [d] A'i ddisgyblion a ofynasant iddo, gan ddywedyd, Pa ddammeg oedd hon?

[d] Matt. 13. 10. Marc 4. 10.

10 Yntau a ddywedodd, I chwi y rhoddwyd gwybod dirgeloedd teyrnas Dduw: eithr i eraill ar ddammegion; [e] fel yn gweled na welant, ac yn clywed na ddeallant.

[e] Es. 6. 9. Marc 4. 12. Ioan 12. 40.

11 A [f] dyma y ddammeg: Yr had yw gair Duw.

[f] Matt. 13. 18.

12 A'r rhai ar ymyl y ffordd, ydyw y rhai sydd yn gwrando: wedi hynny y mae y diafol yn dyfod, ac yn dwyn ymaith y gair o'u calon hwynt, rhag iddynt gredu, a bod yn gadwedig.

13 A'r rhai ar y graig, *yw y rhai* pan glywant, a dderbyniant y gair yn llawen; a'r rhai hyn nid oes ganddynt wreiddyn, y rhai sydd yn credu dros amser, ac yn amser profedigaeth yn cilio.

14 A'r hwn a syrthiodd ym mysg drain, yw y rhai a wrandawsant; ac wedi iddynt fyned ymaith, hwy a dagwyd gan ofalon, a golud, a melyswedd buchedd, ac nid ydynt yn dwyn ffrwyth i berffeithrwydd.

15 A'r hwn ar y tir da, yw y rhai hyn, y rhai â chalon ‖ hawddgar a da, ydynt yn gwrando y gair, ac yn ei gadw, ac yn dwyn ffrwyth trwy amynedd.

‖ *onest.*

16 ¶ [g] Nid yw neb wedi goleu canwyll, yn ei chuddio hi â llestr, neu yn *ei* dodi dan wely; eithr yn ei gosod ar ganhwyllbren, fel y caffo y rhai a ddêl i mewn weled y goleuni.

[g] Matt. 5. 15. Marc 4. 21. pen. 11. 33.

17 [h] Canys nid oes dim dirgel, a'r ni bydd amlwg; na dim cuddiedig, a'r nis gwybyddir, ac na ddaw i'r goleu.

[h] Matt. 10. 26. pen. 12. 2.

18 Edrychwch am hynny pa fodd y clywoch: [i] canys pwy bynnag y mae ganddo, y rhoddir iddo; a'r neb nid oes ganddo, ïe, yr hyn y ‖ mae yn tybied ei fod ganddo, a ddygir oddi arno.

[i] Matt. 13. 12. a 25. 29. pen. 19. 26.

‖ *tybygir ei, &c.*

19 ¶ [k] Daeth atto hefyd *ei* fam a'i frodyr; ac ni allent ‖ ddyfod hyd atto gan y dorf.

[k] Matt. 12. 46. Marc 3. 31.

‖ *ymddiddan âg ef.*

20 A mynegwyd iddo *gan rai*, yn dywedyd, Y mae dy fam a'th frodyr yn sefyll allan, yn ewyllysio dy weled.

21 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Fy mam i a'm brodyr i yw y rhai hyn sydd yn gwrando gair Duw, ac yn ei wneuthur.

Anno DOMINI 31.

22 ¶ A [1] bu ar ryw ddiwrnod, ac efe a aeth i long, efe a'i ddisgyblion: a dywedodd wrthynt, Awn trosodd i'r tu hwnt i'r llyn. A hwy a gychwynasant.

[1] Matt. 8. 23. Marc 4. 35.

23 Ac fel yr oeddynt yn hwylio, efe a hunodd: a chawod o wynt a ddisgynodd ar y llyn; ac yr oeddynt yn llawn *o ddwfr*, ac mewn enbydrwydd.

24 A hwy a aethant atto, ac a'i deffroisant ef, gan ddywedyd, OFeistr, Feistr, darfu am danom. Ac efe a gyfododd, ac a geryddodd y gwynt a'r tonnau dwfr: a hwy a beidiasant, a hi a aeth yn dawel.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa le y mae eich ffydd chwi? A hwy wedi ofni, a ryfeddasant, gan ddywedyd wrth eu gilydd, Pwy yw hwn, gan ei fod yn gorchymyn i'r gwyntoedd ac i'r dwfr hefyd, a hwythau yn ufuddhâu iddo?

[m] Matt. 8. 28. Marc 5. 1.

26 ¶ A [m] hwy a hwyliasant i wlad y Gadareniaid, yr hon sydd o'r tu arall, ar gyfer Galilea.

27 Ac wedi iddo fyned allan i dir, cyfarfu âg ef ryw wr o'r ddinas, yr hwn oedd ganddo gythreuliaid er ys talm o amser; ac ni wisgai ddillad, ac nid arhosai mewn tŷ, ond yn y beddau.

28 *Hwn*, wedi gweled yr Iesu, a dolefain, a syrthiodd i lawr ger ei fron ef, ac a ddywedodd â llef uchel, Beth sydd i mi â thi, *O* Iesu, Fab Duw goruchaf? yr wyf yn attolwg i ti na'm poenech.

29 (Canys efe a orchymynasai i'r yspryd aflan ddyfod allan o'r dyn. Canys llawer o amserau y cipiasai ef: ac efe a gedwid yn rhwym â chadwynau, ac â llyffetheiriau; ac wedi dryllio y rhwymau, efe a yrrwyd gan y cythraul i'r diffaethwch)

30 A'r Iesu a ofynodd iddo, gan ddywedyd, Beth yw dy enw di? Yntau a ddywedodd, Lleng: canys llawer o gythreuliaid a aethent iddo ef.

31 A hwy a ddeisyfasant arno, na orchymynai iddynt fyned i'r dyfnder.

32 Ac yr oedd yno genfaint o foch lawer yn pori ar y mynydd: a hwythau a attolygasant iddo adael iddynt fyned i mewn i'r rhai hynny. Ac efe a adawodd iddynt.

33 A'r cythreuliaid a aethant allan o'r dyn, ac a aethant i mewn i'r moch: a'r genfaint a ruthrodd oddi ar y dibyn i'r llyn, ac a foddwyd.

‖ Sef, *porthwyr y moch.*

34 A phan welodd ‖ y meichiaid yr hyn a ddarfuasai, hwy a ffoisant, ac a aethant ac a fynegasant yn y ddinas, ac yn y wlad.

35 A hwy a aethant allan i weled y peth a wnelsid; ac a ddaethant at yr Iesu, ac a gawsant y dyn, o'r hwn yr aethai y cythreuliaid allan, yn ei ddillad, a'i iawn bwyll, yn eistedd wrth draed yr Iesu: a hwy a ofnasant.

36 A'r rhai a welsent, a fynegasant hefyd iddynt pa fodd yr iachasid y cythreulig.

37 ¶ A'r holl lïaws o gylch gwlad y Gadareniaid [n] a ddymunasant arno fyned ymaith oddi wrthynt; am eu bod mewn ofn mawr. Ac efe wedi myned i'r llong, a ddychwelodd.

[n] Act. 16. 39.

38 [o] A'r gwr o'r hwn yr aethai y cythreuliaid allan, a ddeisyfodd arno gael bod gyd âg ef: eithr yr Iesu a'i danfonodd ef ymaith, gan ddywedyd,

[o] Marc 5. 18.

39 Dychwel i'th dŷ, a dangos faint o bethau a wnaeth Duw i ti. Ac efe a aeth, dan bregethu trwy gwbl o'r ddinas, faint a wnaethai yr Iesu iddo.

40 A bu, pan ddychwelodd yr Iesu, dderbyn o'r bobl ef: canys yr oeddynt oll yn disgwyl am dano ef.

41 ¶ [p] Ac wele, daeth gwr a'i enw Jairus; ac efe oedd lywodraethwr y synagog: ac efe a syrthiodd wrth draed yr Iesu, ac a attolygodd iddo ddyfod i'w dŷ ef:

[p] Matt. 9. 18. Marc 5. 22.

42 O herwydd yr oedd iddo ferch unig-anedig ynghylch deuddeng mlwydd oed, a hon oedd yn marw. (Ond fel yr oedd efe yn myned, y bobloedd a'i gwasgent ef.

43 ¶ [q] A gwraig yr hon oedd mewn diferlif gwaed er ys deuddeng mlynedd, yr hon a dreuliasai ar physygwyr ei holl ‖ fywyd, ac nis gallai gael gan neb ei hiachâu,

[q] Matt. 9. 20.

‖ *eiddo.*

44 A ddaeth o'r tu cefn, ac a gyffyrddodd âg ymyl ei wisg ef: ac yn y fan y safodd diferlif ei gwaed hi.

45 A dywedodd yr Iesu, Pwy *yw* a gyffyrddodd â mi? Ac a phawb yn gwadu, y dywedodd Petr, a'r rhai oedd gyd âg ef, *O* Feistr, y mae y bobloedd yn dy wasgu, ac yn *dy* flino; ac a ddywedi di, Pwy *yw* a gyffyrddodd â mi?

46 A'r Iesu a ddywedodd, Rhyw un a gyffyrddodd â mi: canys mi a wn fyned ‖ [r] rhinwedd allan o honof.

‖ *nerth.*

[r] Marc 5. 30. pen. 6. 19.

47 A phan welodd y wraig nad oedd hi guddiedig, hi a ddaeth dan grynu, ac a syrthiodd ger ei fron ef, ac a fynegodd

Anno DOMINI 31.

iddo, y'ngwydd yr holl bobl, am ba achos y cyffyrddasai hi âg ef, ac fel yr iachasid hi yn ebrwydd.

48 Yntau a ddywedodd wrthi, Cymmer gysur, ferch; dy ffydd a'th iachâodd: dos mewn tangnefedd)

[s] Marc 5. 35.

49 ¶ [s]Ac efe etto yn llefaru, daeth un o *dŷ* llywodraethwr y synagog, gan ddywedyd wrtho, Bu farw dy ferch: na phoena mo'r Athraw.

50 A'r Iesu pan glybu *hyn*, a'i hatteb-odd ef, gan ddywedyd, Nac ofna: cred yn unig, a hi a iachêir.

51 Ac wedi ei fyned ef i'r tŷ, ni adaw-odd i neb ddyfod i mewn, ond Petr, ac Iago, ac Ioan, a thad yr eneth a'i mam.

52 Ac wylo a wnaethant oll, a ‖chwynfan am dani. Eithr efe a ddy-wedodd, Nac wylwch: nid marw hi; [t]eithr cysgu y mae.

‖ *galaru.*

[t] Ioan 11. 11, 13.

53 A hwy a'i gwatwarasant ef, am iddynt wybod ei marw hi.

54 Ac efe a'u bwriodd hwynt oll allan, ac a'i cymmerth hi erbyn ei llaw, ac a lefodd, gan ddywedyd, Herlodes, cyfod.

55 A'i hyspryd hi a ddaeth drachefn, a hi a gyfododd yn ebrwydd: ac efe a orchymynodd roi bwyd iddi.

56 A synnu a wnaeth ar ei rhïeni hi: ac [u] efe a orchymynodd iddynt, na ddy-wedent i neb y peth a wnaethid.

[u] Matt. 8. 4. a 9. 30. Marc 5. 43.

PENNOD IX.

1 *Crist yn anfon ei apostolion i wneuthur rhyfedd-odau, ac i bregethu.* 7 *Herod yn chwennych gweled Crist.* 17 *Crist yn porthi pùm mil:* 18 *yn ymofyn beth yr oedd y byd yn ei dybied am dano:* 22 *yn rhag-fynegi ei ddioddefaint:* 23 *yn gosod allan i bawb siampl o'i ddioddefgarwch.* 28 *Ei wedd-newidiad ef.* 37 *Mae efe yn iachâu y lloerig:* 43 *a thrachefn yn rhag-rybuddio ei ddis-gyblion am ei ddioddefaint:* 46 *yn canmol gos-tyngeiddrwydd:* 51 *yn gorchymyn iddynt ddangos llarieidd-dra tu ag at bawb, heb chwennych dïal.* 57 *Rhai yn chwennych ei ganlyn ef, ond dan ammod.*

[a] Matt. 10. 1. Marc 3. 13. a 6. 7.

A C [a] efe a alwodd ynghyd ei ddeuddeg disgybl, ac a roddes iddynt fedd-iant ac awdurdod ar yr holl gythreuliaid, ac i iachâu clefydau.

[b] Matt. 10. 7. Marc 6. 12. pen. 10. 1.

2 Ac [b] efe a'u hanfonodd hwynt i breg-ethu teyrnas Dduw, ac i iachâu y rhai cleifion.

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Na chymmerwch ddim i'r daith, na ffyn, nac ysgrepan, na bara, nac arian; ac na fydded gennych ddwy bais bob un.

4 Ac i ba dŷ bynnag yr eloch i mewn, arhoswch yno, ac oddi yno ymadêwch.

[c] Matt. 10. 14.

5 [c]A pha rai bynnag ni'ch derbyniant pan eloch allan o'r ddinas honno, [d] ysgydwch hyd yn nôd y llwch oddi wrth eich traed, yn dystiolaeth yn eu herbyn hwynt.

Anno DOMINI 31.

[d] Act. 13. 51.

6 Ac wedi iddynt fyned allan, hwy a aethant trwy y trefi, gan bregethu yr efengyl, a iachâu ym mhob lle.

A.D. 32.

[e] Matt. 14. 1. Marc 6. 14.

7 ¶ [e]A Herod y tetrarch a glybu y cwbl oll a wnaethid ganddo; ac efe a betrusodd, am fod rhai yn dywedyd gyfodi Ioan o feirw;

8 A rhai eraill, ymddangos o Elïas; a rhai eraill, mai prophwyd, un o'r rhai gynt, a adgyfodasai.

9 A Herod a ddywedodd, Ioan a dor-rais i ei ben: ond pwy ydyw hwn yr wyf yn clywed y cyfryw bethau am dano? Ac yr oedd efe yn ceisio ei weled ef.

[f] Marc 6. 30.

10 ¶ [f]A'r apostolion, wedi dychwelyd, a fynegasant iddo y cwbl a wnaethent. [g]Ac efe a'u cymmerth hwynt, ac a aeth o'r neilldu, i le anghyfannedd yn perth-ynu i'r ddinas a elwir Bethsaida.

[g] Matt. 14. 13.

11 A'r bobloedd pan wybuant, a'i di-lynasant ef: ac efe a'u derbyniodd hwynt, ac a lefarodd wrthynt am deyrnas Dduw, ac a iachâodd y rhai oedd arnynt eisieu eu hiachâu.

‖ Matt. 14. 15. Marc 6. 35. Ioan 6. 1, 5.

12 ‖A'r dydd a ddechreuodd hwyr-hâu; a'r deuddeg a ddaethant ac a ddy-wedasant wrtho, Gollwng y dyrfa ymaith, fel y gallont fyned i'r trefi, ac i'r wlad oddi amgylch, i lettya, ac i gael bwyd: canys yr ydym ni yma mewn lle anghyf-annedd.

13 Eithr efe a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwi iddynt *beth* i'w fwytta. A hwythau a ddywedasant, Nid oes gen-nym ni ond pùm torth, a dau bysgodyn, oni bydd i ni fyned a phrynu bwyd i'r bobl hyn oll.

14 Canys yr oeddynt ynghylch pùm mil o wŷr. Ac efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, Gwnewch iddynt eistedd yn fyrddeidiau, bob yn ddeg a deugain.

15 Ac felly y gwnaethant; a *hwy* a wnaethant iddynt oll eistedd.

16 Ac efe a gymmerodd y pùm torth, a'r ddau bysgodyn, ac a edrychodd i fynu i'r nef, ac a'*u* bendithiodd hwynt, ac a'*u* torrodd, ac a'*u* rhoddodd i'r disgyblion i'w gosod ger bron y bobl.

17 A hwynt-hwy oll a fwyttasant, ac a gawsant ddigon: a chyfodwyd a wedd-illasai iddynt o friw-fwyd, ddeuddeg basgedaid.

[h] Matt. 16. 13. Marc 8. 27.

18 ¶ [h]Bu hefyd, fel yr oedd efe yn

Anno DOMINI 32.

gweddïo ei hunan, fod ei ddisgyblion gyd âg ef: ac efe a ofynodd iddynt, gan ddywedyd, Pwy y mae y bobl yn dywedyd fy mod i?

19 Hwythau gan atteb a ddywedasant, [i] Ioan Fedyddiwr; ond eraill, mai Elïas; ac eraill, mai rhyw brophwyd o'r rhai gynt a adgyfododd.

20 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ond pwy yr ydych chwi yn dywedyd fy mod i? [k] A Phetr gan atteb a ddywedodd, Crist Duw.

21 Ac efe a roes orchymyn arnynt, ac a archodd *iddynt* na ddywedent hynny i neb.

22 Gan ddywedyd, [l] Mae yn rhaid i Fab y dyn oddef llawer, a'i wrthod gan yr henuriaid, a'r arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a'i ladd, a'r trydydd dydd adgyfodi.

23 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth bawb, [m] Os ewyllysia neb ddyfod ar fy ol i, ymwaded âg ef ei hun, a choded ei groes beunydd, a dilyned fi.

24 Canys pwy bynnag a ewyllysio gadw ei einioes, a'i cyll; ond pwy bynnag a gollo ei einioes o'm hachos i, hwnnw a'i ceidw hi.

25 [n] Canys pa lesâd i ddyn, er ynnill yr holl fyd, a'i ddifetha ei hun, neu fod wedi ei golli?

26 [o] Canys pwy bynnag fyddo cywilydd ganddo fi a'm geiriau, hwnnw fydd gywilydd gan Fab y dyn, pan ddelo yn ei ogoniant ei hun, a'r Tad, a'r angelion sanctaidd.

27 [p] Eithr dywedaf i chwi yn wir, Y mae rhai o'r sawl sydd yn sefyll yma a'r ni archwaethant angau, hyd oni welont deyrnas Dduw.

28 ¶ [q] A bu, ynghylch wyth niwrnod wedi y ‖ geiriau hyn, gymmeryd o hono ef Petr, ac Ioan, ac Iago, a myned i fynu i'r mynydd i weddïo.

29 Ac fel yr oedd efe yn gweddïo, gwedd ei wynebpryd ef a newidiwyd, a'i wisg *oedd* yn wen ddisglaer.

30 Ac wele, dau wr a gyd-ymddiddanodd âg ef, y rhai oedd Moses ac Elïas.

31 Y rhai a ymddangosasant mewn gogoniant, ac a ddywedasant am ei ymadawiad ef, yr hwn a gyflawnai efe yn Jerusalem.

32 A Phetr, a'r rhai oedd gyd âg ef, oeddynt [r] wedi trymhâu gan gysgu: a phan ddihunasant, hwy a welsant ei ogoniant ef, a'r ddau wr y rhai oedd yn sefyll gyd âg ef.

33 A bu, a hwy yn ymadaw oddi wrtho ef, ddywedyd o Petr wrth yr Iesu, *O* Feistr, da yw i ni fod yma: gwnawn dair pabell; un i ti, ac un i Moses, ac un i Elïas: heb wybod beth yr oedd yn ei ddywedyd.

34 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd hyn, daeth cwmmwl ac a'u cysgododd hwynt: a hwynt-hwy a ofnasant wrth fyned o honynt i'r cwmmwl.

35 A daeth llef allan o'r cwmmwl, gan ddywedyd, [s] Hwn yw fy Mab anwyl; [t] gwrandêwch ef.

36 ‖ Ac wedi bod y llef, cafwyd yr Iesu yn unig. A hwy a gelasant, ac ni fynegasant i neb y dyddiau hynny ddim o'r pethau a welsent.

37 ¶ A [u] darfu drannoeth, pan ddaethant i waered o'r mynydd, i dyrfa fawr gyfarfod âg ef.

38 Ac wele, gwr o'r dyrfa a ddolefodd, gan ddywedyd, O Athraw, yr wyf yn attolwg i ti, edrych ar fy mab; canys fy unig-anedig yw.

39 Ac wele, y mae yspryd yn ei gymmeryd ef, ac yntau yn ddisymmwth yn gwaeddi; ac y mae yn ei ddryllio ef, hyd oni falo ewŷn; a braidd yr ymedy oddi wrtho, wedi iddo ei ysigo ef.

40 Ac mi a ddeisyfais ar dy ddisgyblion di ei fwrw ef allan; ac nis gallasant.

41 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd, O genhedlaeth anffyddlawn a throfaus, pa hyd y byddaf gyd â chwi, ac y'ch goddefaf? dwg dy fab yma.

42 Ac fel yr oedd efe etto yn dyfod, y cythraul a'i rhwygodd ef, ac a'i drylliodd: a'r Iesu a geryddodd yr yspryd aflan, ac a iachâodd y bachgen, ac a'i rhoddes ef i'w dad.

43 ¶ A brawychu a wnaethant oll gan fawredd Duw. Ac a phawb yn rhyfeddu am yr holl bethau a wnaethai yr Iesu, efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion,

44 [x] Gosodwch chwi yn eich clustiau yr ymadroddion hyn: canys Mab y dyn a draddodir i ddwylaw dynion.

45 [y] Eithr hwy ni wybuant y gair hwn, ac yr oedd yn guddiedig oddi wrthynt, fel nas deallent ef: ac yr oedd arnynt arswyd ymofyn âg ef am y gair hwn.

46 ¶ [z] A dadl a gyfododd yn eu plith, pwy a fyddai fwyaf o honynt.

47 A'r Iesu, wrth weled meddwl eu

[i] Matt. 14. 2.
[k] Ioan 6. 69.
[l] Matt. 17. 22.
[m] Matt. 10. 38. a 16. 24. Marc 8. 34. pen. 14. 27.
[n] Matt. 16. 26. Marc 8. 36.
[o] Matt. 10. 33. Marc 8. 38. 2 Tim. 2. 12.
[p] Matt. 16. 28. Marc 9. 1.
[q] Matt. 17. 1. Marc 9. 2.
‖ *pethau.*
[r] Dan. 8. 18. a 10. 9.
[s] Matt. 3. 17.
[t] Act. 3. 22.
‖ *A chyd â bod, &c.*
[u] Matt. 17. 14. Marc 9. 17.
[x] Matt. 17. 22.
[y] Marc 9. 32. pen. 2. 50. a 18. 34.
[z] Matt. 18. 1. Marc 9. 34.

Anno DOMINI 32.

calon hwynt, a gymmerth fachgennyn, ac a'i gosododd yn ei ymyl,

48 Ac a ddywedodd wrthynt, Pwy bynnag a dderbynio y bachgennyn hwn yn fy enw i, sydd yn fy nerbyn i; a phwy bynnag a'm derbynio i, sydd yn derbyn yr hwn a'm hanfonodd i: canys yr hwn sydd leiaf yn eich plith chwi oll, hwnnw a fydd mawr.

[a] Marc 9. 38. Edrych Num. 11. 28.

49 ¶ [a]Ac Ioan a attebodd ac a ddywedodd, *O* Feistr, ni a welsom ryw un yn dy enw di yn bwrw allan gythreuliaid; ac a waharddasom iddo, am nad oedd yn canlyn gyd â ni.

[b] Matt. 12. 30. pen. 11. 23.

50 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Na waherddwch *iddo:* canys [b]y neb nid yw i'n herbyn, trosom ni y mae.

[c] Marc 16. 19. Act. 1. 2.

51 ¶ A bu, pan gyflawnwyd [c]y dyddiau y cymmerid ef i fynu, yntau a ‖roddes ei fryd ar fyned i Jerusalem.

‖ *osododd ei wyneb i fyned.*

52 Ac efe a ddanfonodd genhadau o flaen ei wyneb: a hwy wedi myned, a aethant i mewn i dref y Samariaid, i barottôi iddo ef.

[d] Ioan 4. 4, 9.

53 Ac [d]nis derbyniasant hwy ef, oblegid fod ei wyneb ef yn † tueddu tu a Jerusalem.

† Gr. *myned.*

54 A'i ddisgyblion ef, Iago ac Ioan, pan welsant, a ddywedasant, Arglwydd, a fynni di ddywedyd o honom am ddyfod tân i lawr o'r nef, a'u difa hwynt, [e]megis y gwnaeth Elïas?

[e] 2 Bren. 1. 10, 12.

55 Ac efe a drodd, ac a'u ceryddodd hwynt; ac a ddywedodd, Ni wyddoch o ba yspryd yr ydych chwi.

[f] Ioan 3. 17. a 12. 47.

56 Canys [f]ni ddaeth Mab y dyn i ddistrywio eneidiau dynion, ond i'*w* cadw. A hwy a aethant i dref arall.

[g] Matt. 8. 19.

57 ¶ [g]A bu, a hwy yn myned, ddywedyd o ryw un ar y ffordd wrtho ef, Arglwydd, mi a'th ganlynaf i ba le bynnag yr elych.

58 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Y mae gan y llwynogod ffauau, a *chan* adar yr awyr nythod; ond gan Fab y dyn nid oes lle y rhoddo *ei* ben i lawr.

[h] Matt. 8. 21.

59 Ac [h]efe a ddywedodd wrth un arall, Dilyn fi. Ac yntau a ddywedodd, Arglwydd, gâd i mi yn gyntaf fyned a chladdu fy nhad.

60 Eithr yr Iesu a ddywedodd wrtho, Gâd i'r meirw gladdu eu meirw; ond dos di a phregetha deyrnas Dduw.

61 Ac un arall hefyd a ddywedodd, [i]Mi a'th ddilynaf di, O Arglwydd; ond gâd i mi yn gyntaf ganu yn iach i'r rhai sydd yn fy nhŷ.

[i] 1 Bren. 19. 20.

62 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Nid oes neb a'r sydd yn rhoi ei law ar yr aradr, ac yn edrych ar y pethau sydd o'i ol, yn gymmwys i deyrnas Dduw.

PENNOD X.

1 *Crist yn anfon allan ar unwaith ddeg disgybl a thriugain i wneuthur gwyrthiau, ac i bregethu;* 17 *yn eu rhybuddio hwy i fod yn ostyngedig, ac ym mha beth y gorfoleddent:* 21 *yn diolch i'w Dad am ei ras:* 23 *yn mawrygu dedwydd gyflwr ei eglwys:* 25 *yn dysgu y cyfreithiwr y modd i gael bywyd tragywyddol ac i gymmeryd pawb yn gymmydog iddo, a'r a fo ag eisiau ei drugaredd ef arno:* 41 *yn argyhoeddi Martha, ac yn canmol Mair ei chwaer hi.*

WEDI y pethau hyn, yr ordeiniodd yr Arglwydd ddeg a thriugain eraill hefyd, ac a'u danfonodd hwynt bob yn ddau o flaen ei wyneb i bob dinas a man lle yr oedd efe ar fedr dyfod.

2 Am hynny efe a ddywedodd wrthynt, Y [a]cynhauaf yn wir *sydd* fawr, ond y gweithwyr yn anaml: [b]gweddïwch gan hynny ar Arglwydd y cynhauaf, am ddanfon allan weithwyr i'w gynhauaf.

[a] Matt. 9. 37. Ioan 4. 35.

[b] 2 Thess. 3. 1.

3 Ewch: [c]wele, yr wyf fi yn eich danfon chwi fel ŵyn ym mysg bleiddiaid.

[c] Matt. 10. 16.

4 [d]Na ddygwch gôd, nac ysgrepan, nac esgidiau; ac [e]na chyferchwch well i neb ar y ffordd.

[d] Matt. 10. 9, 10. Marc 6. 8.

[e] 2 Bren. 4. 29.

5 [f]Ac i ba dŷ bynnag yr eloch i mewn, yn gyntaf dywedwch, Tangnefedd i'r tŷ hwn.

[f] Matt. 10. 12.

6 Ac o bydd yno fab tangnefedd, eich tangnefedd a orphwys arno: os amgen, hi a ddychwel attoch chwi.

7 [g]Ac yn y tŷ hwnnw arhoswch, gan fwytta ac yfed y cyfryw bethau ag *a gaffoch* ganddynt: canys [h]teilwng yw i'r gweithiwr ei gyflog. Na threiglwch o dŷ i dŷ.

[g] 1 Cor. 10. 27.

[h] 1 Cor. 9. 4, &c. 1 Tim. 5. 18.

8 A pha ddinas bynnag yr eloch iddi, a hwy yn eich derbyn, bwyttewch y cyfryw bethau ag a rodder ger eich bronnau:

9 Ac iachêwch y cleifion a fyddo ynddi, a dywedwch wrthynt, [i]Daeth teyrnas Dduw yn agos attoch.

[i] Matt. 3. 2. a 4. 17.

10 Eithr pa ddinas bynnag yr eloch iddi, a hwy heb eich derbyn, ewch allan i'w heolydd, a dywedwch,

11 [k]Hyd yn nôd y llwch, yr hwn a lynodd wrthym o'ch dinas, yr ydym yn ei sychu ymaith ‖i chwi: er hynny gwybyddwch hyn, fod teyrnas Dduw wedi nesâu attoch.

[k] Matt. 10. 14. pen. 9. 5. Act. 13. 51. a 18. 6.

‖ *yn eich erbyn chwi;* fel pen. 9. 5.

12 Eithr dywedaf wrthych, mai esmwythach fydd i Sodom yn y dydd hwnnw, nag i'r ddinas honno.

Anno DOMINI 32.

13 [1] Gwae di, Chorazin; gwae di, Bethsaida: canys pe gwnaethid yn Tyrus a Sidon ‖ y gweithredoedd nerthol a wnaethpwyd yn eich plith chwi, hwy a edifarhasent er ys talm, gan eistedd mewn sachlïan a lludw.

14 Eithr esmwythach fydd i Tyrus a Sidon yn y farn, nag i chwi.

15 A thithau, Capernaum, yr hon a ddyrchafwyd hyd y nef, a dynnir i lawr hyd yn uffern.

16 [m] Y neb sydd yn eich gwrando chwi, sydd yn fy ngwrando i; [n] a'r neb sydd yn eich dirmygu chwi, sydd yn fy nirmygu i; a'r neb sydd yn fy nirmygu i, sydd yn dirmygu yr hwn a'm hanfonodd i.

17 ¶ A'r deg a thriugain a ddychwelasant gyd â llawenydd, gan ddywedyd, Arglwydd, hyd yn nôd y cythreuliaid a ddarostyngir i ni, yn dy enw di.

18 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Mi a welais Satan megis mellten, yn syrthio o'r nef.

19 Wele, [o] yr ydwyf fi yn rhoddi i chwi awdurdod i sathru ar seirph, ac ysgorpionau, ac ar holl gryfder y gelyn; ac nid oes dim a wna ddim niwed i chwi.

20 Eithr yn hyn na lawenhêwch, fod yr ysprydion wedi eu darostwng i chwi; ond llawenhêwch yn hytrach, am fod [p] eich enwau yn ysgrifenedig yn y nefoedd.

21 ¶ [q] Yr awr honno yr Iesu a lawenychodd yn yr yspryd, ac a ddywedodd, Yr wyf yn diolch i ti, O Dad, Arglwydd nef a daear, am guddio o honot y pethau hyn oddi wrth y doethion a'r deallus, a'u datguddio o honot i rai bychain: yn wir, O Dad; oblegid felly † y gwelid yn dda yn dy olwg di.

22 [r] ‖ Pob peth a roddwyd i mi gan fy Nhad: ac [s] ni ŵyr neb pwy yw y Mab, ond y Tad; na phwy yw y Tad, ond y Mab, a'r neb y mynno y Mab *ei* ddatguddio iddo.

23 ¶ Ac efe a drodd at *ei* ddisgyblion, ac a ddywedodd o'r neilldu, [t] Gwŷn fyd y llygaid sydd yn gweled y pethau yr ydych chwi yn eu gweled.

24 Canys yr wyf yn dywedyd i chwi, [u] ewyllysio o lawer o brophwydi a brenhinoedd weled y pethau yr ydych chwi yn eu gweled, ac nis gwelsant; a chlywed y pethau yr ydych chwi yn eu clywed, ac nis clywsant.

25 ¶ Ac wele, rhyw gyfreithiwr a gododd, gan ei demtio ef, a dywedyd, [x] Athraw, pa beth a wnaf i gael etifeddu bywyd tragywyddol?

26 Yntau a ddywedodd wrtho, Pa beth sydd ysgrifenedig yn y gyfraith? pa fodd y darlleni?

27 Ac efe gan atteb a ddywedodd, [y] Ti a geri yr Arglwydd dy Dduw â'th holl galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl nerth, ac â'th holl feddwl; [z] a'th gymmydog fel ti dy hun.

28 Yntau a ddywedodd wrtho, Ti a attebaist yn uniawn: gwna hyn, a [a] byw fyddi.

29 Eithr efe, yn ewyllysio ei gyfiawnhâu ei hun, a ddywedodd wrth yr Iesu, A phwy yw fy nghymmydog?

30 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd, Rhyw ddyn oedd yn myned i waered o Jerusalem i Jericho; ac a syrthiodd ym mysg lladron, y rhai wedi ei ddïosg ef, a'*i* archolli, a aethant ymaith, gan *ei* adael yn hanner marw.

31 Ac ar ddamwain rhyw offeiriad a ddaeth i waered y ffordd honno: a phan ei gwelodd, [b] efe a aeth o'r tu arall heibio.

32 A'r un ffunud Lefiad hefyd, wedi dyfod i'r fan, a'*i* weled *ef*, a aeth o'r tu arall heibio.

33 Eithr rhyw Samariad, wrth ymdaith, a ddaeth atto ef: a phan ei gwelodd, a dosturiodd,

34 Ac a aeth atto, ac a rwymodd ei archollion ef, gan dywallt ynddynt olew a gwin; ac a'i gosododd ef ar ei anifail ei hun, ac a'i dug ef i'r lletty, ac a'i hamgeleddodd.

35 A thrannoeth wrth fyned ymaith, efe a dynnodd allan ddwy geiniog, ac a'*u* rhoddes i'r llettywr, ac a ddywedodd wrtho, Cymmer ofal drosto: a pha beth bynnag a dreuliech yn ychwaneg, pan ddelwyf drachefn, mi a'i talaf i ti.

36 Pwy gan hynny o'r tri hyn, yr ydwyt ti yn tybied ei fod yn gymmydog i'r hwn a syrthiasai ym mhlith y lladron?

37 Ac efe a ddywedodd, Yr hwn a wnaeth drugaredd âg ef. A'r Iesu am hynny a ddywedodd wrtho, Dos, a gwna dithau yr un modd.

38 ¶ A bu, a hwy yn ymdeithio, ddyfod o hono i ryw dref: a rhyw wraig, a'i henw [c] Martha, a'i derbyniodd ef i'w thŷ.

39 Ac i hon yr oedd chwaer a elwid Mair, [d] yr hon hefyd [e] a eisteddodd wrth draed yr Iesu, ac a wrandawodd ar ei ymadrodd ef.

---

[1] Matt. 11. 21. ‖ *y nerthoedd.*

[m] Matt. 10. 40. Ioan 13. 20.

[n] 1 Thess. 4. 8.

[o] Marc 16. 18. Act. 28. 5.

[p] Exod. 32. 32. Ps. 69. 28. Es. 4. 3. Dan. 12. 1. Phil. 4. 3. Heb. 12. 23. Dat. 13. 8. a 20. 12. a 21. 27.

[q] Matt. 11. 25.

† Gr. *yr oedd boddlonrwydd.*

[r] Matt. 28. 18. Ioan 3. 35. a 17. 2.

‖ Amryw hen gopïau a anghwanegant y geiriau hyn, *A chan droi at ei ddisgyblion, fe a ddywedodd.*

[s] Ioan 1. 18. a 6. 44, 46.

[t] Matt. 13. 16.

[u] 1 Petr 1. 10.

[x] Matt. 19. 16. a 22. 35.

[y] Deut. 6. 5.

[z] Lef. 19. 18.

[a] Lef. 18. 5. Ezec. 20. 11, 13, 21.

[b] Ps. 38. 11.

[c] Ioan 11. 1. a 12. 2, 3.

[d] 1 Cor. 7. 32, &c.

[e] Act. 22. 3.

Anno DOMINI 32.

40 Ond Martha oedd drafferthus yng nghylch llawer o wasanaeth: a chan sefyll ger llaw, hi a ddywedodd, Arglwydd, onid oes ofal gennyt am i'm chwaer fy ngadael i fy hun i wasanaethu? dywed wrthi gan hynny am fy helpio.

41 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Martha, Martha, gofalus a thrafferthus wyt ynghylch llawer o bethau:

[f] Ps. 27. 4.

42 Eithr [f] un peth sydd angenrheidiol. A Mair a ddewisodd y rhan dda, yr hon ni ddygir oddi arni.

PENNOD XI.

1 *Crist yn dysgu gweddïo, a hynny heb ddiffygio:* 11 *gan sicrhâu y rhydd Duw felly i ni bethau da.* 14 *Wrth fwrw allan gythraul mud, y mae efe yn ceryddu y Phariseaid cablaidd:* 28 *ac yn dangos pwy sydd fendigedig:* 29 *ac yn pregethu i'r bobl;* 37 *ac yn argyhoeddi ffug sancteiddrwydd y Phariseaid, a'r ysgrifenyddion, a'r cyfreithwyr.*

A.D. 33.

A BU, ac efe mewn rhyw fan yn gweddïo, pan beidiodd, ddywedyd o un o'i ddisgyblion wrtho, Arglwydd, dysg i ni weddïo, megis ag y dysgodd Ioan i'w ddisgyblion.

[a] Matt. 6. 9.

2 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [a] Pan weddïoch, dywedwch, Ein Tad yr hwn wyt yn y nefoedd, Sancteiddier dy enw. Deued dy deyrnas. Gwneler dy ewyllys, megis yn y nef, felly ar y ddaear hefyd.

‖ Neu, *tros y diwrnod.*

3 Dyro i ni ‖ o ddydd i ddydd ein bara beunyddiol.

4 A maddeu i ni ein pechodau: canys yr ydym ninnau yn maddeu i bawb sydd yn ein dyled. Ac nac arwain ni i brofedigaeth; eithr gwared ni rhag drwg.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pwy o honoch fydd iddo gyfaill, ac a â atto hanner nos, ac a ddywed wrtho, *O* gyfaill, moes i mi dair torth yn echwyn:

‖ *allan o'i ffordd.*

6 Canys cyfaill i mi a ddaeth attaf ‖ wrth ymdaith, ac nid oes gennyf ddim i'w ddodi ger ei fron ef:

7 Ac yntau oddi mewn a ettyb ac a ddywed, Na-flina fi: yn awr y mae y drws yn gauad, a'm plant gyd â mi yn y gwely; ni allaf godi a'u rhoddi i ti.

[b] pen. 18. 1, &c.

8 Yr wyf yn dywedyd i chwi, [b] Er na chyfyd efe a rhoddi iddo, am ei fod yn gyfaill iddo; etto o herwydd ei daerni, efe a gyfyd ac a rydd iddo gynnifer ag y sydd arno eu heisieu.

[c] Matt. 7. 7. a 21. 22. Marc 11. 24. Ioan 15. 7. Iago 1. 6. 1 Ioan 3. 22.

9 [c] Ac yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Gofynwch, a rhoddir i chwi; ceisiwch, a chwi a gewch; curwch, ac fe a agorir i chwi.

10 Canys pob un sydd yn gofyn, sydd yn derbyn; a'r neb sydd yn ceisio, sydd yn cael; ac i'r hwn sydd yn curo, yr agorir.

Anno DOMINI 33.

[d] Matt. 7. 9.

11 [d] Os bara a ofyn mab i un o honoch chwi sy dad, a ddyry efe garreg iddo? ac os pysgodyn, a ddyry efe iddo sarph yn lle pysgodyn?

‖ *gynnyg.*

12 Neu os gofyn efe ŵy, a ‖ ddyry efe ysgorpion iddo?

13 Os chwychwi gan hynny, y rhai ydych ddrwg, a fedrwch roi rhoddion da i'ch plant chwi; pa faint mwy y rhydd *eich* Tad o'r nef yr Yspryd Glân i'r rhai a ofyno ganddo?

[e] Matt. 9. 32. a 12. 22.

14 ¶ [e] Ac yr oedd efe yn bwrw allan gythraul, a hwnnw oedd fud. A bu, wedi i'r cythraul fyned allan, i'r mudan lefaru; a'r bobloedd a ryfeddasant.

[f] Matt. 9. 34. a 12. 24.

† Gr. *Beelzebul*, ac felly ad. 18, 19.

15 Eithr rhai o honynt a ddywedasant, [f] Trwy † Beelzebub, pennaeth y cythreuliaid, y mae efe yn bwrw allan gythreuliaid.

[g] Matt. 12. 38. a 16. 1.

16 Ac eraill, gan *ei* demtio, [g] a geisiasant ganddo arwydd o'r nef.

[h] Matt. 12. 25. Marc 3. 24.

[i] Ioan 2. 25.

17 [h] Yntau, [i] yn gwybod eu meddyliau hwynt, a ddywedodd wrthynt, Pob teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun, a anghyfanneddir; a thŷ yn erbyn tŷ, a syrth.

18 Ac os Satan hefyd sydd wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun, pa fodd y saif ei deyrnas ef? gan eich bod yn dywedyd, mai trwy Beelzebub yr wyf fi yn bwrw allan gythreuliaid.

19 Ac os trwy Beelzebub yr wyf fi yn bwrw allan gythreuliaid, trwy bwy y mae eich plant chwi yn eu bwrw hwynt allan? am hynny y byddant hwy yn farnwyr arnoch chwi.

‖ Exod. 8. 19.

20 Eithr os myfi ‖ trwy fys Duw ydwyf yn bwrw allan gythreuliaid, diammeu ddyfod teyrnas Dduw attoch chwi.

[k] Matt. 12. 29.

21 [k] Pan fyddo un cryf arfog yn cadw ei neuadd, y mae yr hyn sydd ganddo mewn heddwch:

[l] Es. 53. 12. Col. 2. 15.

22 Ond [l] pan ddêl un cryfach nag ef arno, a'i orchfygu, efe a ddwg ymaith ei holl arfogaeth ef yn yr hon yr oedd yn ymddiried, ac a ran ei anrhaith ef.

[m] Matt. 12. 30.

23 [m] Y neb nid yw gyd â mi, sydd yn fy erbyn: a'r neb nid yw yn casglu gyd â mi, sydd yn gwasgaru.

[n] Matt. 12. 43.

24 [n] Pan êl yr yspryd aflan allan o ddyn, efe a rodia mewn lleoedd sychion, gan geisio gorphwysdra: a phryd na

Anno DOMINI 33.

chaffo, efe a ddywed, Mi a ddychwelaf i'm tŷ o'r lle y daethum allan.

25 A phan ddêl, y mae yn *ei* gael wedi *ei* ysgubo a'*i* drefnu.

26 Yna yr â efe, ac y cymmer atto saith yspryd eraill gwaeth nag ef ei hun; a hwy a ânt i mewn, ac a arhosant yno: a [o] diwedd y dyn hwnnw fydd gwaeth nâ'i ddechreuad.

27 ¶ A bu, fel yr oedd efe yn dywedyd hyn, rhyw wraig o'r dyrfa a goddodd ei llef, ac a ddywedodd wrtho, Gwŷn fyd y groth a'th ddug di, a'r bronnau a sugnaist.

28 Ond efe a ddywedodd, [p] Yn hytrach gwŷn fyd y rhai sydd yn gwrando gair Duw, ac yn ei gadw.

29 ¶ [q] Ac wedi i'r bobloedd ymdyrru ynghyd, efe a ddechreuodd ddywedyd, Y genhedlaeth hon sydd ddrwg: y mae hi yn ceisio arwydd: ac arwydd ni roddir iddi, ond arwydd Jonas y prophwyd.

30 Canys fel y bu [r] Jonas yn arwydd i'r Ninifeaid, felly y bydd Mab y dyn hefyd i'r genhedlaeth hon.

31 [s] Brenhines y dehau a gyfyd yn y farn gyd â gwyr y genhedlaeth hon, ac a'u condemnia hwynt: am iddi hi ddyfod o eithafoedd y ddaear i wrando doethineb Solomon; ac wele, un mwy nâ Solomon yma.

32 Gwyr Ninife a godant i fynu yn y farn gyd â'r genhedlaeth hon, ac a'i condemniant hi: am [t] iddynt edifarhâu wrth bregeth Jonas: ac wele, un mwy nâ Jonas yma.

33 [u] Ac nid yw neb wedi goleu canwyll, yn *ei* gosod mewn lle dirgel, na than lestr; eithr ar ganhwyllbren, fel y gallo y rhai a ddelo i mewn weled y goleuni.

34 [x] Canwyll y corph yw y llygad: am hynny pan fyddo dy lygad yn syml, dy holl gorph hefyd fydd oleu; ond pan fyddo *dy lygad* yn ddrwg, dy gorph hefyd fydd tywyll.

35 Edrych am hynny rhag i'r goleuni sydd ynot fod yn dywyllwch.

36 Os dy holl gorph gan hynny *sydd* oleu, heb un rhan dywyll ynddo, bydd y cwbl yn oleu, megis pan fo canwyll â'i llewyrch yn dy oleuo di.

37 ¶ Ac fel yr oedd efe yn llefaru, rhyw Pharisead a ddymunodd arno giniawa gyd âg ef. Ac wedi iddo ddyfod i mewn, efe a eisteddodd i fwytta.

38 [y] A'r Pharisead pan welodd, a ryfeddodd nad ymolchasai efe yn gyntaf o flaen ciniaw.

39 [z] A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho, Yn awr chwychwi y Phariseaid ydych yn glanhâu y tu allan i'r cwppan a'r ddysgl; ond [a] eich tu mewn sydd yn llawn o drais a drygioni.

40 *O* ynfydion, onid yr hwn a wnaeth yr hyn sydd oddi allan, a wnaeth yr hyn sydd o fewn hefyd?

41 [b] Yn hytrach rhoddwch elusen ‖o'r pethau sydd gennych: ac wele, pob peth sydd lân i chwi.

42 [c] Eithr gwae chwi y Phariseaid: canys yr ydych chwi yn degymmu y mintys, a'r ryw, a phob llysieuyn, ac yn myned heibio i farn a chariad Duw. Y pethau hyn oedd raid eu gwneuthur, ac na adewid y lleill heb wneuthur.

43 [d] Gwae chwi y Phariseaid; canys yr ydych yn caru y prif-gadeiriau yn y synagogau, a chyfarch yn y marchnadoedd.

44 [e] Gwae chwi, ysgrifenyddion a Phariseaid, ragrithwyr; am eich bod fel beddau anamlwg, a'r dynion a rodiant *arnynt* heb wybod *oddi wrthynt.*

45 ¶ Ac un o'r cyfreithwyr a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Athraw, wrth ddywedyd hyn, yr wyt ti yn ein gwaradwyddo ninnau hefyd.

46 [f] Yntau a ddywedodd, Gwae chwithau hefyd, y cyfreithwyr; canys yr ydych yn llwytho dynion â beichiau anhawdd eu dwyn, a chwi nid ydych yn cyffwrdd â'r beichiau âg un o'ch bysedd.

47 [g] Gwae chwychwi; canys yr ydych yn adeiladu beddau y prophwydi, a'ch tadau chwi a'u lladdodd hwynt.

48 Yn wir yr ydych yn tystiolaethu, ac yn gyd-foddlawn i weithredoedd eich tadau: canys hwynt-hwy yn wir a'u lladdasant hwy, a chwithau ydych yn adeiladu eu beddau hwynt.

49 Am hynny hefyd y dywedodd doethineb Duw, [h] Anfonaf attynt brophwydi ac apostolion, a *rhai* o honynt a laddant ac a erlidiant.

50 Fel y gofyner i'r genhedlaeth hon waed yr holl brophwydi, yr hwn a dywalltwyd o ddechreuad y byd;

51 [i] O waed Abel hyd [k] waed Zacharïas, yr hwn a laddwyd rhwng yr allor a'r deml: diau meddaf i chwi, Gofynir ef i'r genhedlaeth hon.

52 [l] Gwae chwychwi, y cyfreithwyr: canys chwi a ddygasoch ymaith agoriad

Anno DOMINI 33.

[o] Ioan 5. 14. Heb. 6. 4. a 10. 26. 2 Petr 2. 20.

[p] Matt. 7. 21.

[q] Matt. 12. 38.

[r] Jonah 1. 17. a 2. 10.

[s] 1 Bren. 10. 1.

[t] Jonah 3. 5.

[u] Matt. 5. 15. Marc 4. 21. pen. 8. 16.

[x] Matt. 6. 22.

[y] Marc 7. 3.

[z] Matt. 23. 25.

[a] Titus 1. 15.

[b] Es. 58. 7. Dan. 4. 27. pen. 12. 33. ‖*yn ol eich gallu.*

[c] Matt. 23. 23.

[d] Matt. 23. 6. Marc 12. 38, 39.

[e] Matt. 23. 27.

[f] Matt. 23. 4.

[g] Matt. 23. 29.

[h] Matt. 23. 34.

[i] Gen. 4. 8.

[k] 2 Chron. 24. 20, 21.

[l] Matt. 23. 13.

Anno DOMINI 33.

y gwybodaeth: nid aethoch i mewn eich hunain, a'r rhai oedd yn myned a ‖ waharddasoch chwi.

53 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn wrthynt, y dechreuodd yr ysgrifenyddion a'r Phariseaid fod yn daer iawn *arno*, a'i annog i ymadrodd am lawer o bethau:

54 Gan ei gynllwyn ef, a cheisio hela rhyw beth o'i ben ef, i gael achwyn arno.

‖ Neu, *rwystr-asoch.*

PENNOD XII.

1 *Crist yn pregethu i'w ddisgyblion am ochel rhagrith, ac ofn wrth ddatgan ei athrawiaeth ef:* 13 *yn rhybuddio y bobl i ochelyd cybydd-dra, trwy ddammeg y gwr goludog a adeiladodd ysguboriau mwy.* 22 *Ni wasanaetha i ni fod yn rhy ofalus am bethau bydol;* 31 *ond ceisio teyrnas Dduw,* 33 *a rhoddi elusen,* 36 *a bod yn barod i agoryd i'n Harglwydd pan guro, pa bryd bynnag y delo.* 41 *Y dylu gweinidogion Crist edrych ar eu siars,* 49 *a disgwyl am erlid.* 54 *Rhaid i'r bobl dderbyn yr amser hwn o ras,* 58 *oblegid peth ofnadwy yw marw heb gymmodi.*

[a] Matt. 16. 6. Marc 8. 15. ‖ *aneirif.*

YN [a] y cyfamser, wedi i ‖ fyrddiwn o bobl ymgasglu ynghyd, hyd oni ymsathrai y naill y llall, efe a ddechreuodd ddywedyd wrth ei ddisgyblion, Yn gyntaf, gwyliwch arnoch rhag surdoes y Phariseaid, yr hwn yw rhagrith.

[b] Matt. 10. 26. Marc 4. 22. pen. 8. 17.

2 [b] Canys nid oes dim cuddiedig, a'r nas datguddir; na dirgel, a'r nis gwybyddir.

3 Am hynny pa bethau bynnag a ddywedasoch yn y tywyllwch, a glywir yn y goleu; a'r peth a ddywedasoch yn y glust mewn ystafelloedd, a bregethir ar bennau tai.

[c] Matt. 10. 28. [d] Ioan 15. 14, 15.

4 [c] Ac yr wyf yn dywedyd wrthych, [d] fy nghyfeillion, Nac ofnwch y rhai sydd yn lladd y corph, ac wedi hynny heb ganddynt ddim mwy i'w wneuthur.

5 Ond rhag-ddangosaf i chwi pwy a ofnwch: Ofnwch yr hwn, wedi y darffo iddo ladd, sydd âg awdurdod ganddo i fwrw i uffern; ïe, meddaf i chwi, Hwnnw a ofnwch.

6 Oni werthir pump o adar y tô er dwy ffyrling, ac nid oes un o honynt mewn anghof ger bron Duw?

7 Ond y mae hyd yn nôd blew eich pennau chwi yn gyfrifedig oll. Am hynny nac ofnwch: yr ydych chwi yn well nâ llawer o adar y tô.

[e] Matt. 10. 32. Marc 8. 38. 2 Tim. 2. 12.

8 [e] Ac meddaf i chwi, Pwy bynnag a'm haddefo i ger bron dynion, Mab y dyn hefyd a'i haddef yntau ger bron angelion Duw.

9 A'r hwn a'm gwado i ger bron dynion, a wedir ger bron angelion Duw.

[f] Matt. 12. 31, 32. Marc 3. 28. 1 Ioan 5. 16.

10 [f] A phwy bynnag a ddywedo air yn erbyn Mab y dyn, fe a faddeuir iddo: eithr i'r neb a gablo yn erbyn yr Yspryd Glân, ni faddeuir.

[g] Matt. 10. 19. Marc 13. 11. pen. 21. 14.

11 [g] A phan y'ch dygant i'r synagogau, ac *at* y llywiawdwyr, a'r awdurdodau, na ofelwch pa fodd, neu pa beth a atteboch, neu beth a ddywedoch:

12 Canys yr Yspryd Glân a ddysg i chwi yn yr awr honno beth sydd raid ei ddywedyd.

13 ¶ A rhyw un o'r dyrfa a ddywedodd wrtho, Athraw, dywed wrth fy mrawd am rannu â myfi yr etifeddiaeth.

14 Yntau a ddywedodd wrtho, Y dyn, pwy a'm gosododd i yn farnwr, neu yn rhannwr arnoch chwi?

[h] 1 Tim. 6. 7, &c.

15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [h] Edrychwch, ac ymogelwch rhag cybydd-dod: canys nid yw bywyd neb yn sefyll ar amlder y pethau sydd ganddo.

16 ¶ Ac efe a draethodd wrthynt ddammeg, gan ddywedyd, Tir rhyw wr goludog a gnydiodd yn dda.

17 Ac efe a ymresymmodd ynddo ei hun, gan ddywedyd, Beth a wnaf, am nad oes gennyf le i gasglu fy ffrwythau iddo?

18 Ac efe a ddywedodd, Hyn a wnaf: Mi a dynnaf i lawr fy ysguboriau, ac a adeiladaf rai mwy; ac yno y casglaf fy holl ffrwythau, a'm dâ.

[i] Preg. 11. 9. 1 Cor. 15. 32. Iago 5. 5.

19 A dywedaf wrth fy enaid, [i] Fy enaid, y mae gennyt ddâ lawer wedi eu rhoi i gadw dros lawer o flynyddoedd: gorphwys, bwytta, ŷf, bydd lawen.

[k] Job 20. 22. a 27. 8. Ps. 52. 7. ‖ *gofynnir.* [l] Ps. 39. 6. Jer. 17. 11.

20 Eithr Duw a ddywedodd wrtho, O ynfyd, y nos hon [k] y ‖ gofynnant dy enaid oddi wrthyt; [l] ac eiddo pwy fydd y pethau a barottöaist?

[m] Matt. 6. 20. ad. 33. 1 Tim. 6. 18, 19. Iago 2. 5.

21 Felly y mae yr hwn sydd yn trysori iddo ei hun, ac nid yw [m] gyfoethog tu ag at Dduw.

[n] Matt. 6. 25.

22 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, Am hyn yr wyf yn dywedyd wrthych, [n] Na chymmerwch ofal am eich bywyd, beth a fwyttäoch; nac am eich corph, beth a wisgoch.

23 Y mae y bywyd yn fwy na'r ymborth, a'r corph *yn fwy* na'r dillad.

24 Ystyriwch y brain: canys nid ydynt yn hau, nac yn medi; i'r rhai nid oes gell, nac ysgubor; ac y mae [o] Duw yn eu porthi hwynt: O ba faint mwy yr ydych chwi yn well nâ'r adar?

[o] Job 38. 41. Ps. 147. 9.

25 A phwy o honoch, gan gymmeryd gofal, a ddichon chwanegu un cufydd at ei faintioli?

Anno DOMINI 33.

26 Am hynny, oni ellwch wneuthur y peth lleiaf, paham yr ydych yn cymmeryd gofal am y lleill?

27 Ystyriwch y lili, pa fodd y maent yn tyfu; Nid ydynt yn llafurio, nac yn nyddu; ac yr wyf yn dywedyd i chwi, na wisgwyd Solomon yn ei holl ogoniant fel un o'r rhai hyn.

28 Ac os yw Duw felly yn dilladu y llysieuyn, yr hwn sydd heddyw yn y maes, ac y fory a deflir i'r ffwrn; pa faint mwy *y dillada efe* chwychwi, O rai o ychydig ffydd?

29 Chwithau na cheisiwch beth a fwyttäoch, neu pa beth a yfoch; ac na fyddwch amheüus.

30 Canys y pethau hyn oll y mae cenhedloedd y byd yn eu hargeisio: ac y mae eich Tad chwi yn gwybod fod arnoch chwi eisiau y pethau hyn.

[p] Matt. 6. 33.

31 ¶ [p] Yn hytrach ceisiwch deyrnas Dduw, a'r pethau hyn oll a roddir i chwi yn chwaneg.

[q] Matt. 11. 25, 26.

32 Nac ofna, braidd bychan: canys [q] rhyngodd bodd i'ch Tad roddi i chwi y deyrnas.

[r] Matt. 19. 21. Act. 2. 45. a 4. 34.

[s] Matt. 6. 20. pen. 16. 9. 1 Tim. 6. 19.

33 [r] Gwerthwch yr hyn sydd gennych, a rhoddwch elusen: [s] gwnewch i chwi byrsau y rhai ni heneiddiant; trysor yn y nefoedd, yr hwn ni dderfydd, lle ni ddaw lleidr yn agos, ac ni lygra pryf.

34 Canys lle y mae eich trysor chwi, yno y bydd eich calon hefyd.

[t] Eph. 6. 14. 1 Petr 1. 13.

[u] Matt. 25. 1.

‖ *yn llosgi.*

35 [t] Bydded eich lwynau wedi eu hymwregysu, a'*ch* [u] canhwyllau ‖ wedi eu goleu:

36 A chwithau yn debyg i ddynion yn disgwyl eu Harglwydd, pa bryd y dychwel o'r neithior; fel pan ddelo a churo, yr agoront iddo yn ebrwydd.

37 Gwyn eu byd y gweision hynny, y rhai a gaiff eu Harglwydd, pan ddêl, yn neffro: yn wir meddaf i chwi, Efe a ymwregysa, ac a wna iddynt eistedd i lawr i fwytta, ac a ddaw ac a wasanaetha arnynt hwy.

38 Ac os daw efe ar yr ail wyliadwriaeth, ac *os* ar y drydedd wyliadwriaeth y daw, a'*u* cael *hwynt* felly, gwyn eu byd y gweision hynny.

[x] Matt. 24. 43. 1 Thess. 5. 2. 2 Petr 3. 10. Dat. 3. 3. a 16. 15.

[y] Matt. 24. 44. a 25. 13. Marc 13. 33. pen. 21. 34. 1 Thess. 5. 6.

39 [x] A hyn gwybyddwch, pe gwybuasai gwr y tŷ pa awr y deuai y lleidr, efe a wyliasai, ac ni adawsai gloddio ei dŷ trwodd.

40 [y] A chwithau gan hynny, byddwch barod: canys yr awr ni thybioch, y daw Mab y dyn.

41 ¶ A Phetr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, a'i wrthym ni yr wyt ti yn dywedyd y ddammeg hon, ai wrth bawb hefyd?

42 A'r Arglwydd a ddywedodd, [z] Pwy yw y goruchwyliwr ffyddlawn, a phwyllog, yr hwn a esyd *ei* arglwydd ar ei deulu, i roddi cyfluniaeth *iddynt* mewn pryd?

43 Gwyn ei fyd y gwas hwnnw, yr hwn y caiff ei arglwydd ef, pan ddêl, yn gwneuthur felly.

44 Yn wir meddaf i chwi, Efe a'i gesyd ef *yn llywodraethwr* ar gwbl a'r y sydd eiddo.

45 Eithr os dywed y gwas hwnnw yn ei galon, Y mae fy arglwydd yn oedi dyfod; a dechreu curo y gweision a'r morwynion, a bwytta ac yfed, a meddwi:

46 Daw arglwydd y gwas hwnnw mewn dydd nad yw efe yn disgwyl, ac ar awr nad yw efe yn gwybod, ac a'i ‖ gwahana ef, ac a esyd ei ran ef gyd â'r anffyddloniaid.

‖ *tyrr ef ymaith.*

47 [a] A'r gwas hwnnw yr hwn a wybu ewyllys ei arglwydd, ac nid ymbarottôdd, ac ni wnaeth yn ol ei ewyllys ef, a gurir â llawer *ffonnod.*

[a] Num. 15. 30. Iago 4. 17.

48 Eithr yr hwn ni wybu, ac a wnaeth bethau yn haeddu ffonnodiau, a gurir âg ychydig *ffonnodiau.* Ac i bwy bynnag y rhoddwyd llawer, llawer a ofynir ganddo; a chyd â'r neb y gadawsant lawer, chwaneg a ofynant ganddo.

49 ¶ Mi a ddaethum i fwrw tân ar y ddaear; a pheth a fynnaf os cynneuwyd ef eisoes?

50 Eithr [b] y mae gennyf fedydd i'm bedyddio âg ef, ac mor ‖ gyfyng yw arnaf hyd oni orphener!

[b] Matt. 20. 22.

‖ *ofidus.*

51 [c] Ydych chwi yn tybied mai heddwch y daethum i i'w roddi ar y ddaear? nag ê, meddaf i chwi; [d] ond yn hytrach ‖ ymrafael.

[c] Matt. 10. 34

[d] Michah 7. 6. Ioan 7. 43. a 9. 16. a 10. 19.

‖ *ymbleidio.*

52 Canys bydd o hyn allan bump yn yr un tŷ wedi ymrannu, tri yn erbyn dau, a dau yn erbyn tri.

53 Y tad a ymranna yn erbyn y mab, a'r mab yn erbyn y tad, y fam yn erbyn y ferch, a'r ferch yn erbyn y fam; y chwegr yn erbyn ei gwaudd, a'r waudd yn erbyn ei chwegr.

54 ¶ Ac efe a ddywedodd hefyd wrth y bobloedd, [e] Pan weloch gwmmwl yn codi o'r gorllewin, yn y fan y dywedwch, Y mae cawod yn dyfod: ac felly y mae.

[e] Matt. 16. 2.

Anno DOMINI 33.

55 A phan *weloch* y deheu-wynt yn chwythu, y dywedwch, Y bydd gwres: ac fe fydd.

56 O ragrithwyr, chwi a fedrwch ddeall wynebpryd y ddaear a'r wybr: ond yr amser hwn, pa fodd nad ydych yn ei ddeall?

57 A phaham nad ydych, ïe, o honoch eich hunain, yn barnu yr hyn sydd gyfiawn?

[f] Diar. 25. 8. Matt. 5. 25.

58 ¶ [f] Canys tra fyddech yn myned gyd â'th wrthwynebwr at lywodraethwr, gwna dy oreu [g] ar y ffordd i gael myned yn rhydd oddi wrtho; rhag iddo dy ddwyn at y barnwr, ac i'r barnwr dy roddi at y swyddog, ac i'r swyddog dy daflu yng ngharchar.

[g] Edrych Ps. 32. 6. Es. 55. 6.

59 Yr wyf yn dywedyd i ti, Nad âi di ddim oddi yno, hyd oni thelych, ïe, yr [h] hatling eithaf.

[h] Edrych Marc 12. 42.

PENNOD XIII.

1 Crist yn pregethu edifeirwch, wrth gospedigaeth y Galileaid, ac eraill. 6 Y ffigysbren diffrwyth ni chaiff sefyll. 11 Crist yn iachâu y wraig oedd wedi crymmu: 18 yn dangos galluog weithrediad y gair y'nghalonnau ei etholedigion, trwy ddammeg y gronyn mwstard, a'r surdoes: 24 yn annog i fyned i mewn i'r porth cyfyng; 31 ac yn argyhoeddi Herod, a Jerusalem.

AC yr oedd yn bresennol y cyfamser hwnnw, rai yn mynegi iddo am y Galileaid, y rhai y cymmysgasai Pilat eu gwaed ynghyd â'u haberthau.

2 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd wrthynt, Ydych chwi yn tybied fod y Galileaid hyn yn bechaduriaid mwy nâ'r holl Galileaid, am iddynt ddioddef y cyfryw bethau?

3 Nac oeddynt, meddaf i chwi: eithr, onid edifarhêwch, chwi a ddifethir oll yn yr un modd.

4 Neu y deunaw hynny ar y rhai y syrthiodd y tŵr yn Siloam, ac a'u lladdodd hwynt: a ydych chwi yn tybied eu bod hwy yn ‖ bechaduriaid mwy nâ'r holl ddynion oedd yn cyfanneddu yn Jerusalem?

‖ *ddyledwyr.*

5 Nac oeddynt, meddaf i chwi: eithr, onid edifarhêwch, chwi a ddifethir oll yn yr un modd.

6 ¶ Ac efe a ddywedodd y ddammeg hon: [a] Yr oedd gan un ffigysbren wedi ei blannu yn ei winllan; ac efe a ddaeth i geisio ffrwyth arno, ac nis cafodd.

[a] Es. 5. 2. Matt. 21. 19.

7 Yna efe a ddywedodd wrth y gwinllannydd, Wele, tair blynedd yr ydwyf yn dyfod, gan geisio ffrwyth ar y ffigysbren hwn; ac nid ydwyf yn cael *dim:* torr ef i lawr; paham y mae efe yn diffrwytho y tir?

8 Ond efe gan atteb a ddywedodd wrtho, Arglwydd, gâd ef y flwyddyn hon hefyd, hyd oni ddarffo i mi gloddio o'i amgylch, a bwrw tail:

9 Ac os dwg efe ffrwyth, *da:* onid ê, gwedi hynny torr ef i lawr.

10 Ac yr oedd efe yn dysgu yn un o'r synagogau ar y sabbath.

11 ¶ Ac wele, yr oedd gwraig ag ynddi yspryd gwendid ddeunaw mlynedd, ac oedd wedi cyd-grymmu, ac ni allai hi mewn modd yn y byd ‖ ymunioni.

‖ Neu, *ymddadgrymmu.*

12 Pan welodd yr Iesu hon, efe a'*i* galwodd *hi* atto, ac a ddywedodd wrthi, *Ha* wraig, rhyddhâwyd di oddi wrth dy wendid.

13 Ac efe a roddes *ei* ddwylaw arni: ac yn ebrwydd hi a unionwyd, ac a ogoneddodd Dduw.

14 A'r arch-synagogydd a attebodd yn ddigllawn, am i'r Iesu iachâu ar y sabbath, ac a ddywedodd wrth y bobl, [b] Chwe diwrnod sydd, yn y rhai y dylid gweithio: ar y rhai hyn gan hynny deuwch, a iachâer chwi; ac [c] nid ar y dydd sabbath.

[b] Exod. 20. 9.

[c] Matt. 12. 10. Marc 3. 2. pen. 6. 7. a 14. 3.

15 Am hynny yr Arglwydd a'i hattebodd ef, ac a ddywedodd, *O* ragrithiwr, [d] oni ollwng pob un o honoch ar y sabbath ei ŷch neu *ei* asyn o'r preseb, a'*i* arwain i'r dwfr?

[d] pen. 14. 5.

16 Ac oni ddylai hon, [e] a hi yn ferch i Abraham, yr hon a rwymodd Satan, wele ddeunaw mlynedd, gael ei rhyddhâu o'r rhwym hwn ar y dydd sabbath?

[e] pen. 19. 9.

17 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn, ei holl wrthwynebwyr ef a gywilyddiasant: a'r holl bobl a lawenychasant am yr holl bethau gogoneddus a wnaid ganddo.

18 ¶ [f] Ac efe a ddywedodd, I ba beth y mae teyrnas Dduw yn debyg? ac i ba beth y cyffelybaf hi?

[f] Matt. 13. 31. Marc 4. 30.

19 Tebyg yw i ronyn o had mwstard, yr hwn a gymmerodd dyn ac a'*i* hauodd yn ei ardd; ac efe a gynnyddodd, ac a aeth yn bren mawr, ac adar yr awyr a nythasant yn ei ganghennau ef.

20 A thrachefn y dywedodd, I ba beth y cyffelybaf deyrnas Dduw?

21 Cyffelyb yw i surdoes, yr hwn a gymmerodd gwraig ac a'i cuddiodd mewn tri mesur o flawd, hyd oni surodd y cwbl oll.

22 [g] Ac efe a dramwyodd trwy ddin-

[g] Matt. 9. 35. Marc 6. 6.

Anno DOMINI 33.

asoedd a threfi, gan athrawiaethu, ac ymdeithio tu a Jerusalem.

23 A dywedodd un wrtho, Arglwydd, ai ychydig yw y rhai cadwedig? Ac efe a ddywedodd wrthynt,

24 ¶ [h] Ymdrechwch am fyned i mewn trwy y porth cyfyng: canys [i] llawer, meddaf i chwi, a geisiant fyned i mewn, ac nis gallant.

25 [k] Gwedi cyfodi gwr y tŷ, a [l] chau y drws, a dechreu o honoch sefyll oddi allan, a churo y drws, gan ddywedyd, [m] Arglwydd, Arglwydd, agor i ni; ac iddo yntau atteb a dywedyd wrthych, [n] Nid adwaen ddim o honoch o ba le yr ydych:

26 Yna y dechreuwch ddywedyd, Ni a fwyttasom ac a yfasom yn dy ŵydd di, a thi a ddysgaist yn ein heolydd ni.

27 [o] Ac efe a ddywed, Yr wyf yn dywedyd i chwi, Nid adwaen chwi o ba le yr ydych: [p] ewch ymaith oddi wrthyf, *chwi* holl weithredwyr anwiredd.

28 [q] Yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd, [r] pan weloch Abraham, ac Isaac, a Jacob, a'r holl brophwydi, yn nheyrnas Dduw, a chwithau wedi eich bwrw allan.

29 A daw rhai o'r dwyrain, ac *o*'r gorllewin, ac o'r gogledd, ac *o*'r dehau, ac a eisteddant yn nheyrnas Dduw.

30 [s] Ac wele, olaf ydyw y rhai a fyddant flaenaf, a blaenaf ydyw y rhai a fyddant olaf.

31 ¶ Y dwthwn hwnnw y daeth atto ryw Phariseaid, gan ddywedyd wrtho, Dos allan, a cherdda oddi yma: canys y mae Herod yn ewyllysio dy ladd di.

32 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch a dywedwch i'r cadnaw hwnnw, Wele, yr wyf yn bwrw allan gythreuliaid, ac yn iachâu heddyw ac y fory, a'r trydydd dydd y'm perffeithir.

33 Er hynny rhaid i mi ymdaith heddyw ac y fory, a thrennydd: canys ni all fod y derfydd am brophwyd allan o Jerusalem.

34 [t] O Jerusalem, Jerusalem, yr hon wyt yn lladd y prophwydi, ac yn llabyddio y rhai a anfonir attat; pa sawl gwaith y mynnaswn gasglu dy blant ynghyd, y modd *y casgl* yr iâr ei ‖ chywion dan *ei* hadenydd, ac nis mynnech!

35 Wele, eich tŷ a adewir i chwi yn anghyfannedd. Ac yn wir yr wyf yn dywedyd wrthych, Ni welwch fi, hyd oni ddêl yr amser pan ddywettoch, [u] Bendigedig *yw* yr hwn sydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.

PENNOD XIV.

2 Crist yn iachâu y dropsi ar y sabbath: 7 yn dysgu gostyngeiddrwydd; 12 a gwneuthur ciniawau i'r tlodion: 16 wrth ddammeg y swpper mawr, yn dangos pa fodd y cauir dynion â meddyliau bydol, y rhai a ddiystyrant air Duw, allan o'r nef. 25 Rhaid i'r rhai a fynnai fod yn ddisgyblion iddo, i ddwyn eu croes, a gwneuthur eu cyfrifon y'mlaen llaw; rhag iddynt trwy gywilydd syrthio oddi wrtho ar ol hynny, 34 a myned yn gwbl ddilês, mal halen wedi colli ei flas.

BU hefyd, pan ddaeth efe i dŷ un o bennaethiaid y Phariseaid ar y sabbath, i fwytta bara, iddynt hwythau ei wylied ef.

2 Ac wele, yr oedd ger ei fron ef ryw ddyn yn glaf o'r ‖ dropsi.

3 A'r Iesu gan atteb a lefarodd wrth y cyfreithwyr a'r Phariseaid, gan ddywedyd, [a] Ai rhydd iachâu ar y sabbath?

4 A thewi a wnaethant. Ac efe a'*i* cymmerodd atto, ac a'i hiachâodd ef, ac a'*i* gollyngodd ymaith;

5 Ac a attebodd iddynt hwythau, ac a ddywedodd, [b] Asyn neu ŷch pa un o honoch a syrth i bwll, ac yn ebrwydd nis tyn ef allan ar y dydd sabbath?

6 Ac ni allent roi atteb yn ei erbyn ef am y pethau hyn.

7 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth y gwahoddedigion ddammeg, pan ystyriodd fel yr oeddynt yn dewis yr eisteddleoedd uchaf; gan ddywedyd wrthynt,

8 Pan y'th wahodder gan neb i neithior, nac eistedd yn y lle uchaf; rhag bod un anrhydeddusach nâ thi wedi ei wahodd ganddo;

9 Ac i hwn a'th wahoddodd di ac yntau, ddyfod a dywedyd wrthyt, Dyro le i hwn; ac yna dechreu o honot ti trwy gywilydd gymmeryd y lle isaf.

10 [c] Eithr pan y'th wahodder, dos ac eistedd yn y lle isaf; fel pan ddelo yr hwn a'th wahoddodd di, y gallo efe ddywedyd wrthyt, *Y* cyfaill, eistedd yn uwch i fynu. Yna y bydd i ti glod yng ngŵydd y rhai a eisteddant gyd â thi ar y bwrdd.

11 [d] Canys pob un a'r a'i dyrchafo ei hun, a ostyngir; a'r hwn sydd yn ei ostwng ei hun, a ddyrchefir.

12 ¶ Ac efe a ddywedodd hefyd wrth yr hwn a'i gwahoddasai ef, Pan wnelych giniaw neu swpper, na alw dy gyfeillion, na'th frodyr, na'th geraint, na'*th* gymmydogion goludog; rhag iddynt hwy-

Anno DOMINI 33.

[h] Matt. 7. 13.
[i] Edrych Ioan 7. 34. a 8. 21. a 13. 33. Rhuf. 9. 31.
[k] Ps. 32. 6. Es. 55. 6.
[l] Matt. 25. 10.
[m] pen. 6. 46.
[n] Matt. 25. 12.
[o] Matt. 7. 23. a 25. 41. ad. 25.
[p] Ps. 6. 8. Matt. 25. 41.
[q] Matt. 8. 12. a 13. 42. a 24. 51.
[r] Matt. 8. 11.
[s] Matt. 19. 30. a 20. 16. Marc 10. 31.
[t] Matt. 23. 37.
‖ *nythaid.*
[u] Ps. 118. 26.

‖ *dyfr-glwyf.*
[a] Matt. 12. 10.
[b] Exod. 23. 5. Deut. 22. 4. pen. 13. 15.
[c] Diar. 25. 6, 7.
[d] Job 22. 29. Diar. 29. 23. Matt. 23. 12. pen. 18. 14. Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5.

Anno DOMINI 33.

thau eilchwyl dy wahodd dithau, a gwneuthur taledigaeth i ti.

13 Eithr [e] pan wnelych wledd, galw y tlodion, yr efryddion, y cloffion, y deillion:

14 A dedwydd fyddi; am nad oes ganddynt ddim i dalu i ti: canys fe a delir i ti yn adgyfodiad y rhai cyfiawn.

15 ¶ A phan glywodd rhyw un o'r rhai oedd yn eistedd ar y bwrdd y pethau hyn, efe a ddywedodd wrtho, [f] Gwŷn ei fyd y neb a fwyttâo fara yn nheyrnas Dduw.

16 Ac yntau a ddywedodd wrtho, [g] Rhyw wr a wnaeth swpper mawr, ac a wahoddodd lawer:

17 Ac [h] a ddanfonodd ei was bryd swpper, i ddywedyd wrth y rhai a wahoddasid, Deuwch; canys weithian y mae pob peth yn barod.

18 A hwy oll a ddechreuasant yn unfryd ymesgusodi. Y cyntaf a ddywedodd wrtho, Mi a brynais dyddyn, ac y mae yn rhaid i mi fyned a'i weled: attolwg i ti, cymmer fi yn esgusodol.

19 Ac arall a ddywedodd, Mi a brynais bùm iau o ychain, ac yr ydwyf yn myned i'w profi hwynt: attolwg i ti, cymmer fi yn esgusodol.

20 Ac arall a ddywedodd, Mi a briodais wraig; ac am hynny nis gallaf fi ddyfod.

21 A'r gwas hwnnw, pan ddaeth *adref*, a fynegodd y pethau hyn i'w arglwydd. Yna gwr y tŷ, wedi digio, a ddywedodd wrth ei was, Dos allan ar frys i heolydd ac ystrydoedd y ddinas, a dwg i mewn yma y tlodion, a'r anafus, a'r cloffion, a'r deillion.

22 A'r gwas a ddywedodd, Arglwydd, gwnaethpwyd fel y gorchymynaist; ac etto y mae lle.

23 A'r arglwydd a ddywedodd wrth y gwas, Dos allan i'r prif-ffyrdd a'r caeau, a chymhell *hwynt* i ddyfod i mewn, fel y llanwer fy nhŷ.

24 Canys yr wyf yn dywedyd i chwi, na chaiff yr un o'r gwŷr hynny a wahoddwyd, brofi o'm swpper i.

25 ¶ A llawer o bobl a gyd-gerddodd âg ef: ac efe a droes, ac a ddywedodd wrthynt,

26 [i] Os daw neb attaf fi, ac ni chasâo ei dad, a'i fam, a'i wraig, a'i blant, a'i frodyr, a'i chwïorydd, ïe, a'i einioes ei hun hefyd, ni all efe fod yn ddisgybl i mi.

27 A [k] phwy bynnag ni ddycco ei groes, a dyfod ar fy ol i, ni all efe fod yn ddisgybl i mi.

28 ¶ Canys [l] pwy o honoch chwi a'i fryd ar adeiladu tŵr, nid eistedd yn gyntaf, a bwrw y draul, a oes ganddo a'i gorpheno?

29 Rhag wedi iddo osod y sail, ac heb allu *ei* orphen, ddechreu o bawb a'i gwelant ei watwar ef,

30 Gan ddywedyd, Y dyn hwn a ddechreuodd adeiladu, ac ni allodd ei orphen.

31 Neu pa frenhin yn myned i ryfel yn erbyn brenhin arall, nid eistedd yn gyntaf, ac ymgynghori a all efe â deng mil gyfarfod â'r hwn sydd yn dyfod yn ei erbyn ef âg ugain mil?

32 Ac os amgen, tra fyddo efe ym mhell *oddi wrtho*, efe a enfyn gennadwri, ac a ddeisyf ammodau heddwch.

33 Felly hefyd, pob un o honoch chwithau nid ymwrthodo â chymmaint oll ag a feddo, ni all fod yn ddisgybl i mi.

34 ¶ [m] Da *yw* yr halen: eithr o bydd yr halen yn ddiflas, â pha beth yr helltir ef?

35 Nid yw efe gymmwys nac i'r tir, nac i'r dommen; *ond* ei fwrw ef allan y maent. Y neb sydd ganddo glustiau i wrando, gwrandawed.

PENNOD XV.

1 *Dammeg y ddafad a gollesid,* 8 *y darn arian,* 11 *a'r mab afradlawn.*

AC [a] yr oedd yr holl bublicanod a'r pechaduriaid yn nesâu atto ef, i wrando arno.

2 A'r Phariseaid a'r ysgrifenyddion a rwgnachasant, gan ddywedyd, Y mae hwn yn derbyn pechaduriaid, [b] ac yn bwytta gyd â hwynt.

3 ¶ Ac efe a adroddodd wrthynt y ddammeg hon, gan ddywedyd,

4 [c] Pa ddyn o honoch a chanddo gànt o ddefaid, ac os cyll un o honynt, nid yw yn gadael yr amyn un pùm ugain yn yr anialwch, ac yn myned ar ol yr hon a gollwyd, hyd oni chaffo efe hi?

5 Ac wedi iddo *ei* chael, efe a'i dŷd *hi* ar ei ysgwyddau ei hun yn llawen.

6 A phan ddêl adref, efe a eilw ynghyd *ei* gyfeillion a'i gymmydogion, gan ddywedyd wrthynt, Llawenhêwch gyd â mi; canys cefais fy nafad [d] a gollasid.

7 Yr wyf yn dywedyd i chwi, mai

[e] Neh. 8. 10, 12.
[f] Dat. 19. 9.
[g] Matt. 22. 2.
[h] Diar. 9. 2, 5.
[i] Deut. 13. 6. a 33. 9. Marc 10. 37.
[k] Matt. 16. 24. Marc 8. 34. pen. 9. 23.
[l] Diar. 24. 27.
[m] Matt. 5. 13. Marc 9. 50.
[a] Matt. 9. 10.
[b] Gal. 2. 12.
[c] Matt. 18. 12.
[d] 1 Petr 2. 10, 25.

felly y bydd llawenydd yn y nef am un pechadur a edifarhâo, [e] *mwy* nag am onid un pùm ugain o rai cyfiawn, y rhai nid rhaid iddynt wrth edifeirwch.

8 ¶ Neu pa wraig, a chanddi ddeg ‖ dryll o arian, os cyll hi un dryll, ni oleu ganwyll ac ysgubo y tŷ, a cheisio yn ddyfal, hyd onis caffo *ef?*

9 Ac wedi iddi *ei* gael, hi a eilw ynghyd *ei* chyfeillesau a'*i* chymmydogesau, gan ddywedyd, Cyd-lawenhêwch â mi; canys cefais y dryll a gollaswn.

10 Felly, meddaf i chwi, y mae llawenydd y'ngŵydd angelion Duw am un pechadur a edifarhâo.

11 ¶ Ac efe a ddywedodd, Yr oedd gan ryw wr ddau fab:

12 A'r ieuangaf o honynt a ddywedodd wrth *ei* dad, *Fy* nhad, dyro i mi y rhan a ddigwydd o'r dâ. Ac efe a rannodd iddynt [f] *ei* ‖ fywyd.

13 Ac ar ol ychydig ddyddiau y mab ieuangaf a gasglodd y cwbl ynghyd, ac a gymmerth ei daith i wlad bell; ac yno *efe* a wasgarodd ei ddâ, gan fyw yn afradlawn.

14 Ac wedi iddo dreulio y cwbl, y cododd newyn † mawr trwy y wlad honno; ac yntau a ddechreuodd fod mewn eisieu.

15 Ac efe a aeth ac a lynodd wrth un o ddinaswyr y wlad honno; ac efe a'i hanfonodd ef i'w feusydd i borthi moch.

16 Ac efe a chwennychai lenwi ei fol â'r cibau a fwyttâi y moch; ac ni roddodd neb iddo.

17 A phan ddaeth atto ei hun, efe a ddywedodd, Pa sawl gwas cyflog o'r eiddo fy nhad sydd yn cael eu gwala a'u gweddill o fara, a minnau yn marw o newyn?

18 Mi a godaf, ac a âf at fy nhad, ac a ddywedaf wrtho, *Fy* nhad, pechais yn erbyn y nef, ac o'th flaen dithau;

19 Ac mwyach nid ydwyf deilwng i'm galw yn fab i ti; gwna fi fel un o'th weision cyflog.

20 Ac efe a gododd, ac a aeth at ei dad. A [g] phan oedd efe etto ym mhell ỏddi wrtho, ei dad a'i canfu ef, ac a dosturiodd, ac a redodd, ac a syrthiodd ar ei wddf ef, ac a'i cusanodd.

21 A'r mab a ddywedodd wrtho, *Fy* nhad, pechais yn erbyn y nef, [h] ac o'th flaen dithau; ac nid ydwyf mwy deilwng i'm galw yn fab i ti.

22 A'r tad a ddywedodd wrth ei weision, Dygwch allan y wisg oreu, a gwisgwch am dano ef, a rhoddwch fodrwy ar ei law, ac esgidiau am *ei* draed.

23 A dygwch y llo pasgedig, a lleddwch *ef;* a bwyttâwn, a byddwn lawen.

24 Canys fy mab hwn oedd farw, ac a aeth yn fyw drachefn; *ac* efe a gollesid, ac a gaed. A hwy a ddechreuasant fod yn llawen.

25 Ac yr oedd ei fab hynaf ef yn y maes; a phan ddaeth efe a nesâu at y tŷ, efe a glywai gynghanedd a dawnsio.

26 Ac wedi iddo alw un o'r gweision, efe a ofynodd beth oedd hyn.

27 Yntau a ddywedodd wrtho, Dy frawd a ddaeth; a'th dad a laddodd y llo pasgedig, am iddo ei dderbyn ef yn iach.

28 Ond efe a ddigiodd, ac nid âi i mewn. Am hynny y daeth ei dad allan, ac a ymbiliodd âg ef.

29 Yntau a attebodd *ac* a ddywedodd wrth *ei* dad, Wele, cynnifer o flynyddoedd yr ydwyf yn dy wasanaethu di, ac ni throseddais i un amser dy orchymyn; ac ni roddaist fynn erioed i mi, i fod yn llawen gyd â'm cyfeillion:

30 Eithr pan ddaeth dy fab hwn, yr hwn a ddifâodd dy fywyd di gyd â phutteiniaid, ti a leddaist iddo ef y llo pasgedig.

31 Ac efe a ddywedodd wrtho, Fy mab, yr wyt ti yn wastadol gyd â mi, a'r eiddof fi oll ydynt eiddot ti.

32 Rhaid oedd llawenychu, a gorfoleddu: oblegid dy frawd hwn oedd yn farw, ac a aeth yn fyw drachefn; ac a fu golledig, ac a gafwyd.

PENNOD XVI.

1 *Dammeg y goruchwyliwr anghyfiawn.* 14 *Crist yn ceryddu rhagrith y Phariseaid cybyddlyd.* 19 *Y glwth goludog, a Lazarus y cardottyn.*

AC efe a ddywedodd hefyd wrth ei ddisgyblion, Yr oedd rhyw wr goludog, yr hwn oedd ganddo oruchwyliwr; a hwn a gyhuddwyd wrtho, ei fod efe megis yn afradloni ei ddâ ef.

2 Ac efe a'i galwodd ef, ac a ddywedodd wrtho, Pa beth yw hyn yr wyf yn ei glywed am danat? dyro gyfrif o'th oruchwyliaeth: canys ni elli fod mwy yn oruchwyliwr.

3 A'r goruchwyliwr a ddywedodd ynddo ei hun, Pa beth a wnaf? canys y mae fy arglwydd yn dwyn yr oruchwyliaeth oddi arnaf: cloddio nis gallaf, *a* chardotta sydd gywilyddus gennyf.

4 Mi a wn beth a wnaf, fel, pan y'm bwrier allan o'r oruchwyliaeth, y derbyniont fi i'w tai.

[e] pen. 5. 32.

‖ *o ddrachmau.*

[f] Marc 12. 44. ‖ *olud.*

† Gr. *cryf.*

[g] Act. 2. 39. Eph. 2. 13, 17.

[h] Ps. 51. 4.

Anno DOMINI 33.

5 Ac wedi iddo alw atto bob un o ddyledwyr ei arglwydd, efe a ddywedodd wrth y cyntaf, Pa faint sydd arnat ti o ddyled i'm harglwydd?

6 Ac efe a ddywedodd, Càn mesur o olew. Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer dy ysgrifen, ac eistedd ar frys, ac ysgrifena ddeg a deugain.

7 Yna y dywedodd wrth *un* arall, A pha faint o ddyled sydd arnat tithau? Ac efe a ddywedodd, Càn mesur o wenith. Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer dy ysgrifen, ac ysgrifena bedwar ugain.

8 A'r arglwydd a ganmolodd y goruchwyliwr anghyfiawn, am iddo wneuthur yn gall: oblegid y mae plant y byd hwn [a] yn gallach yn eu cenhedlaeth nâ phlant y goleuni.

9 Ac yr wyf yn dywedyd i chwi, [b] Gwnewch i chwi gyfeillion o'r ‖mammon anghyfiawn: fel, pan fo eisieu arnoch, y'ch derbyniont i'r tragywyddol bebyll.

10 [c] Y neb sydd ffyddlawn yn y lleiaf, sydd ffyddlawn hefyd mewn llawer; a'r neb sydd anghyfiawn yn y lleiaf, sydd anghyfiawn hefyd mewn llawer.

11 Am hynny, oni buoch ffyddlawn yn y ‖mammon anghyfiawn, pwy a ymddiried i chwi am y gwir *olud?*

12 Ac oni buoch ffyddlawn yn yr eiddo arall, pwy a rydd i chwi yr eiddoch eich hun?

13 ¶ [d] Ni ddichon un gwas wasanaethu dau arglwydd: canys naill ai efe a gasâ y naill, ac a gâr y llall: ai efe a lŷn wrth y naill, ac a ddirmyga y llall: ni ellwch wasanaethu Duw a ‖mammon.

14 A'r Phariseaid hefyd, [e] y rhai oedd ariangar, a glywsant y pethau hyn oll, ac a'i gwatwarasant ef.

15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Chwychwi yw y rhai sydd yn eich cyfiawnhâu eich hunain ger bron dynion; eithr [f] Duw a ŵyr eich calonnau chwi: canys [g] y peth sydd uchel gyd â dynion, sydd ffiaidd ger bron Duw.

16 [h] Y gyfraith a'r prophwydi *oedd* hyd Ioan: er y pryd hwnnw y pregethir teyrnas Dduw, a phob dyn sydd yn ymwthio iddi.

17 [i] A haws yw i nef a daear fyned heibio, nag i un tippyn o'r gyfraith ‖ballu.

18 [k] Pwy bynnag a ollyngo ymaith ei wraig, ac a briodo un arall, y mae efe yn godinebu; a phwy bynnag a briodo yr hon a ollyngwyd ymaith oddi wrth *ei* gwr, y mae efe yn godinebu.

19 ¶ Yr oedd rhyw wr goludog, ac a wisgid â phorphor a ‖llïan main, ac yr oedd yn cymmeryd byd da yn helaethwych beunydd:

20 Yr oedd hefyd ryw gardottyn, a'i enw Lazarus, yr hwn a fwrid wrth ei borth ef yn gornwydlyd,

21 Ac yn chwennychu cael ei borthi â'r briwsion a syrthiai oddi ar fwrdd y gwr cyfoethog; ond y cwn a ddaethant, ac a lyfasant ei gornwydydd ef.

22 A bu, i'r cardottyn farw, a'i ddwyn gan yr angelion i fynwes Abraham. A'r goludog hefyd a fu farw, ac a gladdwyd:

23 Ac yn uffern efe a gododd ei olwg, ac efe mewn poenau, ac a ganfu Abraham o hirbell, a Lazarus yn ei fynwes.

24 Ac efe a lefodd, ac a ddywedodd, O dad Abraham, trugarhâ wrthyf, a danfon Lazarus, i drochi pen ei fys mewn dwfr, ac i [l] oeri fy nhafod: canys fe [m] a'm poenir yn y fflam hon.

25 Ac Abraham a ddywedodd, *Ha* fab, [n] coffa i ti dderbyn dy wŷnfyd yn dy fywyd, ac felly Lazarus ei adfyd; ac yn awr y diddenir ef, ac y poenir dithau.

26 Ac heb law hyn oll, rhyngom ni a chwithau y sicrhâwyd gagendor mawr: fel na allo y rhai a fynnent, dramwy oddi yma attoch chwi; na'r rhai oddi yna, dramwy attom ni.

27 Ac efe a ddywedodd, Yr wyf yn attolwg i ti gan hynny, O dad, ddanfon o honot ef i dŷ fy nhad:

28 Canys y mae i mi bump o frodyr: fel y tystiolaetho iddynt hwy, rhag dyfod o honynt hwythau hefyd i'r lle poenus hwn.

29 Abraham a ddywedodd wrtho, [o] Y mae ganddynt Moses a'r prophwydi; gwrandawant arnynt hwy.

30 Yntau a ddywedodd, Nag ê, y tad Abraham: eithr os â un oddi wrth y meirw attynt, hwy a edifarhânt.

31 Yna *Abraham* a ddywedodd wrtho, Oni wrandawant ar Moses a'r prophwydi, [p] ni chredant chwaith pe codai un oddi wrth y meirw.

PENNOD XVII.

1 *Crist yn dysgu gochelyd achosion rhwystr.* 3 *Am faddeu bawb i'w gilydd.* 6 *Gallu ffydd.* 7 *Pa fodd yr ydym ni yn rhwymedig i Dduw, ac nid efe i ni.* 11 *Y mae yn iachâu deg o wahan-gleifion.* 22 *Am deyrnas Dduw, a dyfodiad Mab y dyn.*

A C efe a ddywedodd wrth y disgyblion, [a] Ni all na ddêl rhwystrau; ond gwae *efe* trwy yr hwn y deuant.

Anno DOMINI 33.

‖ *sidan.*

[a] Ioan 12. 36. Eph. 5. 8. 1 Thess. 5. 5.

[b] Dan. 4. 27. Matt. 6. 19. a 19. 21. pen. 11. 41. 1 Tim. 6. 17, 18, 19.

‖ *golud.*

[c] pen. 19. 17.

‖ *golud.*

[d] Matt. 6. 24.

‖ *golud.*

[e] Matt. 23. 14.

[f] Ps. 7. 9.

[g] 1 Sam. 16. 7.

[h] Matt. 11. 12, 13.

[i] Ps. 102, 26, 27. Es. 40. 8. a 51. 6. Matt. 5. 18. 1 Petr 1. 25.

‖ *syrthio.*

[k] Matt. 5. 32. a 19. 9. Marc 10. 11. 1 Cor. 7. 10, 11.

[l] Zech. 14. 12.

[m] Es. 66. 24. Marc 9. 44, &c.

[n] Job 21. 13.

[o] Es. 8. 20. a 34. 16. Ioan 5. 39, 45. Act. 15. 21. a 17. 11.

[p] Ioan 12. 10, 11.

[a] Matt. 18. 6, 7. Marc 9. 42.

Anno DOMINI 33.

2 Gwell fyddai iddo pe rhoddid maen melin o amgylch ei wddf ef, a'i daflu i'r môr, nag iddo rwystro un o'r rhai bychain hyn.

3 ¶ Edrychwch arnoch eich hunain: [b] os pecha dy frawd yn dy erbyn, [c] cerydda ef; ac os edifarhâ efe, maddeu iddo.

4 Ac os pecha yn dy erbyn seithwaith yn y dydd, a seithwaith yn y dydd droi attat, gan ddywedyd, Y mae yn edifar gennyf; maddeu iddo.

5 A'r apostolion a ddywedasant wrth yr Arglwydd, Anghwanega ein ffydd ni.

6 [d] A'r Arglwydd a ddywedodd, Pe byddai gennych ffydd gymmaint a gronyn o had mwstard, chwi a ellych ddywedyd wrth y sycamor-wydden hon, Ymddadwreiddia, a phlanner di yn y môr; a hi a ufuddhâi i chwi.

7 Eithr pwy o honoch chwi ag iddo was yn aredig, neu yn bugeilio, a ddywed wrtho yn y man pan ddêl o'r maes, Dos ac eistedd i lawr i fwytta?

8 Ond yn hytrach a ddywed wrtho, Arlwya i mi i swpperu, ac ymwregysa, a gwasanaetha arnaf fi, nes i mi fwytta ac yfed; ac wedi hynny y bwyttâi ac yr yfi dithau?

9 Oes ganddo ddïolch i'r gwas hwnnw, am wneuthur o hono y pethau a orchymynasid iddo? Nid wyf yn tybied.

10 Felly chwithau hefyd, gwedi i chwi wneuthur y cwbl oll ag a orchymynwyd i chwi, dywedwch, Gweision [e] anfuddiol ydym: oblegid yr hyn a ddylasem ei wneuthur, a wnaethom.

11 ¶ Bu hefyd, ac efe yn myned i Jerusalem, fyned o hono ef trwy ganol Samaria a Galilea.

12 A phan oedd efe yn myned i mewn i ryw dref, cyfarfu âg ef ddeg o wŷr gwahan-gleifion, y rhai a safasant o hirbell:

13 A hwy a godasant *eu* llef, gan ddywedyd, Iesu Feistr, trugarhâ wrthym.

14 A phan welodd efe *hwynt*, efe a ddywedodd wrthynt, [f] Ewch a dangoswch eich hunain i'r offeiriaid. A bu fel yr oeddynt yn myned, fe a'u glanhâwyd hwynt.

15 Ac un o honynt, pan welodd ddarfod ei iachâu, a ddychwelodd, gan foliannu Duw â llef uchel.

16 Ac efe a syrthiodd ar *ei* wyneb wrth ei draed ef, gan ddïolch iddo. A Samariad oedd efe.

17 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd, Oni lanhâwyd y deg? ond pa le *y mae* y naw?

18 Ni chaed a ddychwelasant i roi gogoniant i Dduw, ond yr estron hwn.

19 [g] Ac efe a ddywedodd wrtho, Cyfod, a dos ymaith: dy ffydd a'th iachâodd.

20 ¶ A phan ofynodd y Phariseaid iddo, pa bryd y deuai teyrnas Dduw, efe a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, Ni ddaw teyrnas Dduw wrth ddisgwyl.

21 Ac ni ddywedant, Wele yma; neu, Wele accw: canys wele, teyrnas Dduw, ‖ o'ch mewn chwi y mae.

22 Ac efe a ddywedodd wrth y disgyblion, [h] Y dyddiau a ddaw pan chwennychoch weled un o ddyddiau Mab y dyn, ac nis gwelwch.

23 A [i] hwy a ddywedant wrthych, Wele yma; neu, Wele accw: nac ewch, ac na chanlynwch *hwynt*.

24 [k] Canys megis y mae y fellten a felltenna o'r naill *ran* dan y nef, yn disgleirio hyd y *rhan* arall dan y nef; felly y bydd Mab y dyn hefyd yn ei ddydd ef.

25 [l] Eithr yn gyntaf rhaid iddo ddioddef llawer, a'i wrthod gan y genhedlaeth hon.

26 [m] Ac megis y bu yn nyddiau Noë, felly y bydd hefyd yn nyddiau Mab y dyn.

27 Yr oeddynt yn bwytta, yn yfed, yn gwreicca, yn gŵra, hyd y dydd yr aeth Noë i mewn i'r arch; a daeth y diluw, ac a'u difethodd hwynt oll.

28 [n] Yr un modd hefyd ag y bu yn nyddiau Lot: yr oeddynt yn bwytta, yn yfed, yn prynu, yn gwerthu, yn plannu, yn adeiladu;

29 Eithr y dydd yr aeth Lot allan o Sodom, y gwlawiodd tân a brwmstan o'r nef, ac a'u difethodd hwynt oll:

30 Fel hyn y bydd yn y dydd y datguddir Mab y dyn.

31 Yn y dydd hwnnw y neb [o] a fyddo ar ben y tŷ, a'i ddodrefn o fewn y tŷ, na ddisgyned i'w cymmeryd hwynt; a'r hwn *a fyddo* yn y maes, yr un ffunud na ddychweled yn ei ol.

32 [p] Cofiwch wraig Lot.

33 [q] Pwy bynnag a geisio gadw ei einioes, a'i cyll; a phwy bynnag a'i cyll, a'i bywhâ hi.

34 [r] Yr wyf yn dywedyd i chwi, Y nos honno y bydd dau yn yr un gwely; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

35 Dwy a fydd yn malu yn yr un lle; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

Anno DOMINI 33.

[b] Matt. 18. 15, 21.
[c] Diar. 17. 10. Iago 5. 19.
[d] Matt. 17. 20. Marc 9. 23. a 11. 23.
[e] Matt. 25. 30. Rhuf. 3. 12. Philem. 11.
[f] Lef. 13. 2. a 14. 2. Matt. 8. 4.
[g] Matt. 9. 22. Marc 5. 34. a 10. 52. pen. 7. 50. a 8. 48. a 18. 42.
‖ Neu, *yn eich plith chwi.*
[h] Edrych Matt. 9. 15. Ioan 17. 12.
[i] Matt. 24. 23. Marc 13. 21. pen. 21. 8.
[k] Matt. 24. 27.
[l] Marc 8. 31. a 9. 31. a 10. 33. pen. 9. 22.
[m] Gen. 7. Matt. 24. 37.
[n] Gen. 19.
[o] Matt. 24. 17.
[p] Gen. 19. 26.
[q] Matt. 10. 39 a 16. 25. Marc 8. 35. pen. 9. 24. Ioan 12. 25.
[r] Matt. 24. 40, 41. 1 Thess. 4. 17.

Anno DOMINI 33.

36 ‖ Dau a fyddant yn y maes; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

37 A hwy a attebasant ac a ddywedasant wrtho, [a] Pa le, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa le bynnag *y byddo* y corph, yno yr ymgasgl yr eryrod.

‖ Y mae yr 36 adnod yma yn eisiau yn y rhan fwyaf o'r copïau Groeg.

[a] Job 39. 30. Matt. 24. 28.

PENNOD XVIII.

3 *Am y weddw daer.* 9 *Am y Phariseaid a'r publican.* 15 *Dwyn plant at Grist.* 18 *Y llywydd a fynnai ganlyn Crist, ond a rwystrir gan ei gyfoeth.* 28 *Gwobr y rhai a ymadawant á'r cwbl oll er ei fwyn ef.* 31 *Y mae efe yn rhag-fynegi ei farwolaeth;* 35 *ac yn rhoddi i ddyn dall ei olwg.*

AC efe a ddywedodd hefyd ddammeg wrthynt, fod yn rhaid gweddïo [a] yn wastad, ac heb ddiffygio;

[a] pen. 21. 36. Rhuf. 12. 12. Eph. 6. 18. Col. 4. 2. 1 Thess. 5. 17.

2 Gan ddywedyd, Yr oedd rhyw farnwr mewn ‖ rhyw ddinas, yr hwn nid ofnai Dduw, ac ni pharchai ddyn.

‖ *dinas.*

3 Yr oedd hefyd yn y ddinas honno wraig weddw; a hi a ddaeth atto ef, gan ddywedyd, Dïal fi ar fy ngwrthwynebwr.

4 Ac efe nis gwnai dros amser: eithr wedi hynny efe a ddywedodd ynddo ei hun, Er nad ofnaf Dduw, ac na pharchaf ddyn;

5 Etto am fod y weddw hon yn peri i mi flinder, mi a'i dïalaf hi; rhag iddi yn y diwedd ddyfod a'm syfrdanu i.

6 A'r Arglwydd a ddywedodd, Gwrandewch beth a ddywed y barnwr anghyfiawn.

7 Ac [b] oni ddïal Duw ei etholedigion, sydd yn llefain arno ddydd a nos, er ei fod yn hir oedi drostynt?

[b] Dat. 6. 10.

8 Yr wyf yn dywedyd i chwi, [c] y dïal efe hwynt ar frys. Eithr Mab y dyn, pan ddêl, a gaiff efe ffydd ar y ddaear?

[c] Heb. 10. 37. 2 Petr 3. 8, 9.

9 Ac efe a ddywedodd y ddammeg hon hefyd wrth y rhai oedd yn hyderu arnynt eu hunain ‖ eu bod yn gyfiawn, ac yn dïystyru eraill:

‖ *mœgis pebaent,* &c.

10 Dau wr a aeth i fynu i'r deml i weddïo; un yn Pharisead, a'r llall yn bublican.

11 Y Pharisead o'i sefyll a weddïodd rhyngddo ag ef ei hun fel hyn; ‖ O Dduw, yr wyf yn dïolch i ti nad wyf fi fel *y mae* dynion eraill, yn drawsion, yn anghyfiawn, yn odinebwyr; neu, fel y publican hwn chwaith.

‖ Es. 1. 15. a 58. 2. Dat. 3. 17.

12 Yr wyf yn ymprydio ddwywaith yn yr wythnos; yr wyf yn degymmu cymmaint oll ag a feddaf.

13 A'r publican, gan sefyll o hirbell, ni fynnai gymmaint a chodi ei olygon tu a'r nef; eithr efe a gurodd ei ddwyfron, gan ddywedyd, O Dduw, bydd drugarog wrthyf bechadur.

14 Dywedaf i chwi, Aeth hwn i waered i'w dŷ wedi ei gyfiawnhâu *yn fwy* nâ'r llall: [d] canys pob un a'r y sydd yn ei ddyrchafu ei hun, a ostyngir; a phob un a'r y sydd yn ei ostwng ei hun, a ddyrchefir.

[d] Job 22. 29. Matt. 23. 12. pen. 14. 11. Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5, 6.

15 ¶ [e] A hwy a ddygasant atto blant bychain hefyd, fel y cyffyrddai efe â hwynt: a'r disgyblion pan welsant, a'u ceryddasant hwy.

[e] Matt. 19. 13. Marc 10. 13.

16 Eithr yr Iesu a'u galwodd hwynt atto, ac a ddywedodd, Gadewch i'r plant bychain ddyfod attaf fi, ac na waherddwch hwynt: canys [f] eiddo y cyfryw rai yw teyrnas Dduw.

[f] 1 Cor. 14. 20. 1 Petr 2. 2.

17 [g] Yn wir meddaf i chwi, Pwy bynnag ni dderbynio deyrnas Dduw fel dyn bach, nid â efe i mewn iddi.

[g] Marc 10. 15.

18 ¶ [h] A rhyw lywodraethwr a ofynodd iddo, gan ddywedyd, Athraw da, wrth wneuthur pa beth yr etifeddaf fi fywyd tragywyddol?

[h] Matt. 19. 16. Marc 10. 17.

19 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Paham y'm gelwi yn dda? nid *oes* neb yn dda ond un, *sef* Duw.

20 Ti a wyddost y gorchymynion, [i] Na odineba, Na ladd, Na ladratta, Na ddwg gam dystiolaeth, [k] Anrhydedda dy dad a'th fam.

[i] Exod. 20. 12, 16. Rhuf. 13. 9.
[k] Eph. 6. 2. Col. 3. 20.

21 Ac efe a ddywedodd, Hyn oll a gedwais o'm hieuengctid.

22 A'r Iesu pan glybu hyn, a ddywedodd wrtho, Y mae un peth etto yn ol i ti: [l] gwerth yr hyn oll sydd gennyt, a dyro i'r tlodion: a thi a gai drysor yn y nef: a thyred, canlyn fi.

[l] Matt. 6. 19, 20. a 19. 21. 1 Tim. 6. 19.

23 Ond pan glybu efe y pethau hyn, efe a aeth yn athrist: canys yr oedd efe yn gyfoethog iawn.

24 A'r Iesu, pan welodd ef wedi myned yn athrist, a ddywedodd, [m] Mor anhawdd yr â y rhai y mae golud ganddynt i mewn i deyrnas Dduw!

[m] Diar. 11. 28. Matt. 19. 23.

25 Canys haws yw i gamel fyned trwy grai y nodwydd ddur, nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

26 A'r rhai a glywsent a ddywedasant, A phwy a all fod yn gadwedig?

27 Ac efe a ddywedodd, [n] Y pethau sydd ammhosibl gyd â dynion, sydd bosibl gyd â Duw.

[n] Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Matt. 19. 26. pen. 1. 37.

28 [o] A dywedodd Petr, Wele, nyni a adawsom bob peth, ac a'th ganlynasom di.

[o] Matt. 19. 27.

29 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yn wir meddaf i chwi, [p] Nid oes neb a'r a adawodd dŷ, neu rïeni, neu frodyr, neu

[p] Deut. 33. 9.

Anno DOMINI 33.

wraig, neu blant, er mwyn teyrnas Dduw,

30 [q] A'r nis derbyn lawer cymmaint yn y pryd hwn, ac yn y byd a ddaw fywyd tragywyddol.

31 ¶ [r] Ac efe a gymmerodd y deuddeg atto, ac a ddywedodd wrthynt, Wele, yr ydym ni yn myned i fynu i Jerusalem; a chyflawnir pob peth [s] a'r sydd yn ysgrifenedig trwy y prophwydi am Fab y dyn.

32 Canys [t] efe a draddodir i'r Cenhedloedd, ac a watwerir, ac a ammherchir, ac a boerir arno:

33 Ac wedi iddynt *ei* fflangellu, y lladdant ef: a'r trydydd dydd efe a adgyfyd.

34 A hwy ni ddeallasant ddim o'r pethau hyn; a'r gair hwn oedd guddiedig oddi wrthynt, ac ni wybuant y pethau a ddywedwyd.

35 [u] A bu, ac efe yn nesâu at Jericho, i ryw ddyn dall fod yn eistedd yn ymyl y ffordd yn cardotta:

36 A phan glybu efe y dyrfa yn myned heibio, efe a ofynodd pa beth oedd hyn.

37 A hwy a ddywedasant iddo, Mai Iesu o Nazareth oedd yn myned heibio.

38 Ac efe a lefodd, gan ddywedyd, Iesu, Mab Dafydd, trugarhâ wrthyf.

39 A'r rhai oedd yn myned o'r blaen, a'i ceryddasant ef i dewi: eithr efe a lefodd yn fwy o lawer, Mab Dafydd, trugarhâ wrthyf.

40 A'r Iesu a safodd, ac a orchymynodd ei ddwyn ef atto. A phan ddaeth efe yn agos, efe a ofynodd iddo,

41 Gan ddywedyd, Pa beth a fynni di i mi ei wneuthur i ti? Yntau a ddywedodd, Arglwydd, cael o honof fy ngolwg.

42 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Cymmer dy olwg: [x] dy ffydd a'th iachâodd.

43 Ac allan o law y cafodd efe ei olwg, ac a'i canlynodd ef, gan ogoneddu Duw. A'r holl bobl, pan welsant, a roisant foliant i Dduw.

PENNOD XIX.

1 *Am Zacchëus y publican.* 11 *Y deg darn o arian.* 28 *Crist yn marchogaeth i Jerusalem mewn gorfoledd:* 41 *yn wylo drosti:* 45 *yn gyrru y prynwyr a'r gwerthwyr allan o'r deml;* 47 *gan athrawiaethu beunydd ynddi. Y llywodraethwyr a fynnent ei ddifetha ef, oni bai rhag ofn y bobl.*

A'R *Iesu* a aeth i mewn, ac a aeth trwy Jericho.

2 Ac wele, wr a elwid wrth ei enw Zacchëus, *ac* efe oedd ben-publican, a hwn oedd gyfoethog.

3 Ac yr oedd efe yn ceisio gweled yr Iesu, pwy ydoedd; ac ni allai gan y dyrfa, am ei fod yn fychan o gorpholaeth.

4 Ac efe a redodd o'r blaen, ac a ddringodd i sycamor-wydden, fel y gallai ei weled ef: oblegid yr oedd efe i ddyfod y ffordd honno.

5 A phan ddaeth yr Iesu i'r lle, efe a edrychodd i fynu, ac a'i canfu ef; ac a ddywedodd wrtho, Zacchëus, disgyn ar frys: canys rhaid i mi heddyw aros yn dy dŷ di.

6 Ac efe a ddisgynodd ar frys, ac a'i derbyniodd ef yn llawen.

7 A phan welsant, grwgnach a wnaethant oll, gan ddywedyd, Fyned o hono ef i mewn i lettya at wr pechadurus.

8 A Zacchëus a safodd, ac a ddywedodd wrth yr Arglwydd, Wele, hanner fy nâ, *O* Arglwydd, yr ydwyf yn ei roddi i'r tlodion; ac os dygais ddim o'r eiddo neb trwy [a] gam-achwyn, yr ydwyf yn ei dalu ar ei bedwerydd.

9 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Heddyw y daeth iachawdwriaeth i'r tŷ hwn, o herwydd [b] ei fod yntau [c] yn fab i Abraham.

10 [d] Canys Mab y dyn a ddaeth i geisio ac i gadw yr hyn a gollasid.

11 ¶ Ac a hwy yn gwrando ar y pethau hyn, efe a chwanegodd, ac a ddywedodd ddammeg, am ei fod efe yn agos i Jerusalem, ac am iddynt dybied yr ymddangosai teyrnas Dduw yn y fan.

12 [e] Am hynny y dywedodd efe, Rhyw wr bonheddig a aeth i wlad bell i dderbyn teyrnas iddo ei hun, ac i ddychwelyd.

13 Ac wedi galw ei ddeg gwas, efe a roddes iddynt ddeg punt, ac a ddywedodd wrthynt, Marchnattêwch hyd oni ddelwyf.

14 Eithr ei ddinaswyr a'i casasant ef, ac a ddanfonasant gennadwri ar ei ol ef, gan ddywedyd, Ni fynnwn ni hwn i deyrnasu arnom.

15 A bu, pan ddaeth efe yn ei ol, wedi derbyn y deyrnas, erchi o hono ef alw y gweision hyn atto, i'r rhai y rhoddasai efe yr arian, fel y gwybyddai beth a elwasai bob un wrth farchnatta.

16 A daeth y cyntaf, gan ddywedyd, Arglwydd, dy bunt a ynnillodd ddeg punt.

17 Yntau a ddywedodd wrtho, Da,

[q] Job 42. 10.

[r] Matt. 16. 21. a 17. 22. a 20. 17. Marc 10. 32.

[s] Ps. 22. Es. 53.

[t] Matt. 27. 2. pen. 23. 1. Ioan 18. 28. Act. 3. 13.

[u] Matt. 20. 29. Marc 10. 46.

[x] pen. 17. 19.

[a] Exod. 22. 1. pen. 3. 14.

[b] Rhuf. 4. 11, 12, 16. Gal. 3. 7.

[c] pen. 13. 16.

[d] Matt. 18. 11. Edrych Matt. 10. 6. a 15. 24.

[e] Matt. 25. 14.

Anno DOMINI 33.

was da: am i ti fod [f] yn ffyddlawn yn y lleiaf, bydded i ti awdurdod ar ddeg dinas.

18 A'r ail a ddaeth, gan ddywedyd, Arglwydd, dy bunt di a wnaeth bùm punt.

19 Ac efe a ddywedodd hefyd wrth hwnnw, Bydd dithau ar bùm dinas.

20 Ac un arall a ddaeth, gan ddywedyd, Arglwydd, wele dy bunt, yr hon oedd gennyf wedi ei dodi mewn napcyn:

21 Canys mi a'th ofnais, am dy fod yn wr tost: yr wyt ti yn cymmeryd i fynu y peth ni roddaist i lawr, ac yn medi y peth ni heuaist.

22 Yntau a ddywedodd wrtho, [g] O'th enau dy hun y'th farnaf, tydi was drwg. Ti a wyddit fy mod i yn wr tost, yn cymmeryd i fynu y peth ni roddais i lawr, ac yn medi y peth ni heuais:

23 *A* phaham na roddaist fy arian i i'r bwrdd *cyfnewid*, fel pan ddaethwn y gallaswn ei gael gyd â llog?

24 Ac efe a ddywedodd wrth y rhai oedd yn sefyll ger llaw, Dygwch oddi arno ef y bunt, a rhoddwch i'r hwn sydd â deg punt ganddo.

25 (A hwy a ddywedasant wrtho, Arglwydd, y mae ganddo ef ddeg punt)

26 Canys yr wyf fi yn dywedyd i chwi, [h] mai i bob un y mae ganddo, y rhoddir iddo; eithr oddi ar yr hwn nid oes ganddo, y dygir oddi arno, ïe, yr hyn sydd ganddo.

27 A *hefyd* fy ngelynion hynny, y rhai ni fynnasent i mi deyrnasu arnynt, dygwch hwynt yma, a lleddwch ger fy mron i.

28 ¶ Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, [i] efe a aeth o'r blaen, gan fyned i fynu i Jerusalem.

29 [k] Ac fe a ddigwyddodd pan ddaeth efe yn agos at Bethphage a Bethania, i'r mynydd a elwir Olew-wydd, efe a anfonodd ddau o'i ddisgyblion,

30 Gan ddywedyd, Ewch i'r pentref ar *eich* cyfer; yn yr hwn, gwedi eich dyfod i mewn, chwi a gewch ebol yn rhwym, ar yr hwn nid eisteddodd dyn erioed: gollyngwch ef, a dygwch yma.

31 Ac os gofyn neb i chwi, Paham yr ydych yn *ei* ollwng? fel hyn y dywedwch wrtho, Am fod yn rhaid i'r Arglwydd wrtho.

32 A'r rhai a ddanfonasid a aethant ymaith, ac a gawsant fel y dywedasai efe wrthynt.

33 Ac fel yr oeddynt yn gollwng yr ebol, ei berchennogion a ddywedasant wrthynt, Paham yr ydych yn gollwng yr ebol?

34 A hwy a ddywedasant, Mae yn rhaid i'r Arglwydd wrtho ef.

35 A hwy a'i dygasant ef at yr Iesu: ac wedi iddynt fwrw eu dillad ar yr ebol, hwy a ddodasant yr Iesu arno.

36 Ac fel yr oedd efe yn myned, hwy a daenasant eu dillad ar hŷd y ffordd.

37 Ac weithian, ac efe yn nesâu at ddisgynfa mynydd yr Olew-wydd, dechreuodd yr holl lïaws disgyblion lawenhâu, a chlodfori Duw â llef uchel, am yr holl weithredoedd nerthol a welsent;

38 Gan ddywedyd, [l] Bendigedig *yw* y Brenhin sydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd: [m] Tangnefedd yn y nef, a gogoniant yn y ‖goruchaf.

39 A rhai o'r Phariseaid o'r dyrfa a ddywedasant wrtho, Athraw, cerydda dy ddisgyblion.

40 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Pe tawai y rhai hyn, [n] y llefai y cerrig yn y fan.

41 ¶ Ac wedi iddo ddyfod yn agos, *pan* welodd efe y ddinas, efe a wylodd drosti,

42 Gan ddywedyd, Pe gwybuasit dithau, ïe, yn dy ddydd hwn, y pethau *a berthynent* i'th heddwch! eithr y maent yn awr yn guddiedig oddi wrth dy lygaid.

43 Canys daw y dyddiau arnat, a'th elynion a fwriant glawdd o'th amgylch, ac a'th amgylchant, ac a'th warchaeant o bob parth;

44 Ac [o] a'th wnant yn gyd-wastad â'r llawr, a'th blant o'th fewn; ac [p] ni adawant ynot faen ar faen: o herwydd nad adnabuost amser dy ymweliad.

45 [q] Ac efe a aeth i mewn i'r deml, ac a ddechreuodd fwrw allan y rhai oedd yn gwerthu ynddi, ac yn prynu;

46 Gan ddywedyd wrthynt, [r] Y mae yn ysgrifenedig, Fy nhŷ i, tŷ gweddi yw: eithr [s] chwi a'i gwnaethoch yn ogof lladron.

47 Ac yr oedd efe beunydd yn athrawiaethu yn y deml: a'r [t] arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a phennaethiaid y bobl, a geisient ei ddifetha ef;

48 Ac ni fedrasant gael beth a wnaent: canys yr holl bobl oedd yn glynu wrtho i wrando arno.

Anno DOMINI 33.

[f] pen. 16. 10.

[g] 2 Sam. 1. 16. Matt. 12. 37.

[h] Matt. 13. 12. a 25. 29. Marc 4. 25. pen. 8. 18.

[i] Marc 10. 32.

[k] Matt. 21. 1. Marc 11. 1.

[l] Ps. 118. 26.

[m] pen. 2. 14. Eph. 2. 14.

‖ *goruchelder.*

[n] Hab. 2. 11.

[o] 1 Bren. 9. 7, 8. Michah 3. 12.

[p] Matt. 24. 2. Marc 13. 2. pen. 21. 6.

[q] Matt. 21. 12. Marc 11. 11, 15.

[r] Es. 56. 7.

[s] Jer. 7. 11.

[t] Marc 11. 18. Ioan 7. 19. a 8. 37.

PENNOD XX.

1 *Crist yn profi ei awdurdod, trwy ymofyn am fedydd Ioan.* 9 *Dammeg y winllan.* 19 *Am roddi teyrnged i Cesar.* 27 *Y mae efe yn gorchfygu y Saduceaid, y rhai a wadent yr adgyfodiad.* 41 *Y modd y mae Crist yn fab Dafydd.* 45 *Y mae efe yn rhybuddio ei ddisgyblion i ochelyd yr ysgrifenyddion.*

Anno DOMINI 33.

[a] Matt. 21. 23.

[a] A DIGWYDDODD ar un o'r dyddiau hynny, ac efe yn dysgu y bobl yn y deml, ac yn pregethu yr efengyl, ddyfod arno yr arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion, gyd â'r henuriaid,

[b] Act. 4. 7. a 7. 27.

2 A llefaru wrtho, gan ddywedyd, Dywed i ni, [b] Trwy ba awdurdod yr wyt yn gwneuthur y pethau hyn? neu pwy yw yr hwn a roddodd i ti yr awdurdod hon?

3 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, A minnau a ofynaf i chwithau un gair; a dywedwch i mi.

4 Bedydd Ioan, ai o'r nef yr ydoedd, ai o ddynion?

5 Eithr hwy a ymresymmasant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, Os dywedwn, O'r nef; efe a ddywed, Paham gan hynny na chredech ef?

6 Ac os dywedwn, O ddynion; yr holl bobl a'n llabyddiant ni: canys y maent hwy yn cwbl-gredu fod Ioan yn brophwyd.

7 A hwy a attebasant, nas gwyddent o ba le.

8 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Ac nid wyf finnau yn dywedyd i chwi trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

[c] Matt. 21. 38. Marc 12. 1.

9 ¶ Ac efe a ddechreuodd ddywedyd y ddammeg hon wrth y bobl: [c] Rhyw wr a blannodd winllan, ac a'i gosododd i lafurwyr, ac a aeth oddi cartref dros dalm o amser.

10 Ac mewn amser efe a anfonodd was at y llafurwyr, fel y rhoddent iddo o ffrwyth y winllan: eithr y llafurwyr a'i curasant ef, ac a'*i* hanfonasant ymaith yn wag-*law*.

11 Ac efe a chwanegodd anfon gwas arall: eithr hwy a gurasant ac a ammharchasant hwnnw hefyd, ac a'*i* hanfonasant ymaith yn wag-*law*.

12 Ac efe a chwanegodd anfon y trydydd: a hwy a glwyfasant hwn hefyd, ac a'*i* bwriasant *ef* allan.

13 Yna y dywedodd arglwydd y winllan, Pa beth a wnaf? Mi a anfonaf fy anwyl fab: fe allai pan welant ef, y parchant *ef*.

14 Eithr y llafurwyr, pan welsant ef, a ymresymmasant â'u gilydd, gan ddywedyd, Hwn yw yr etifedd: deuwch, lladdwn ef, fel y byddo yr etifeddiaeth yn eiddom ni.

15 A hwy a'i bwriasant ef allan o'r winllan, ac a'*i* lladdasant. Pa beth gan hynny a wna arglwydd y winllan iddynt hwy?

16 Efe a ddaw ac a ddifetha y llafurwyr hyn, ac a rydd ei winllan i eraill. A phan glywsant hyn, hwy a ddywedasant, Na atto Duw.

17 Ac efe a edrychodd arnynt, ac a ddywedodd, Beth gan hynny yw hyn a ysgrifenwyd, [d] Y maen a wrthododd yr adeiladwyr, hwn a wnaethpwyd yn ben y gongl?

[d] Ps. 118. 22. Matt. 21. 42.

18 Pwy bynnag a syrthio ar y maen hwnnw, a ddryllir: ac [e] ar bwy bynnag y syrthio, efe a'i mâl ef.

[e] Dan. 2. 34, 35. Matt. 21. 44.

19 ¶ A'r arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion a geisiasant roddi dwylaw arno yr awr honno; ac yr oedd arnynt ofn y bobl: canys gwybuant mai yn eu herbyn hwynt y dywedasai efe y ddammeg hon.

[f] Matt. 22. 15.

20 [f] A hwy a'*i* gwyliasant *ef*, ac a yrrasant gynllwynwyr, y rhai a gymmerent arnynt eu bod yn gyfiawn; fel y dalient ef yn ei ymadrodd, i'w draddodi ym meddiant ac awdurdod y rhaglaw.

[g] Matt. 22. 16. Marc 12. 14.

21 A hwy a ofynasant iddo ef, gan ddywedyd, [g] Athraw, ni a wyddom mai uniawn yr ydwyt ti yn dywedyd, ac nad wyt yn derbyn wyneb, eithr yn dysgu ffordd Duw mewn gwirionedd.

22 Ai cyfreithlawn i ni roi teyrnged i Cesar, ai nid yw?

23 Ac efe a ddeallodd eu cyfrwysdra hwy, ac a ddywedodd wrthynt, Paham y temtiwch fi?

24 Dangoswch i mi geiniog. Llun ac argraph pwy sydd arni? A hwy a attebasant ac a ddywedasant, Yr eiddo Cesar.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwithau yr eiddo Cesar i Cesar, a'r eiddo Duw i Dduw.

26 Ac ni allasant feio ar ei eiriau ef ger bron y bobl: a chan ryfeddu wrth ei atteb ef, hwy a dawsant â sôn.

[h] Matt. 22. 23. Marc 12. 18.
[i] Act. 23. 6, 8.

27 ¶ [h] A rhai o'r Saduceaid ([i] y rhai sydd yn gwadu nad oes adgyfodiad) a ddaethant atto ef, ac a ofynasant iddo,

[k] Deut. 25. 5.

28 Gan ddywedyd, Athraw, [k] Moses a ysgrifenodd i ni, Os byddai farw brawd neb, ac iddo wraig, a marw o hono yn

Anno DOMINI 33.

ddi-blant, a'r gymmeryd o'i frawd ei wraig ef, a chodi had i'w frawd.

29 Yr oedd gan hynny saith o frodyr: a'r cyntaf a gymmerodd wraig, ac a fu farw yn ddi-blant.

30 A'r ail a gymmerth y wraig, ac a fu farw yn ddi-blant.

31 A'r trydydd a'i cymmerth hi: ac yr un ffunud y saith hefyd, ac ni adawsant blant, ac a fuont feirw.

32 Ac yn ddiweddaf oll bu farw y wraig hefyd.

33 Yn yr adgyfodiad gan hynny gwraig i bwy un o honynt yw hi? canys y saith a'i cawsant hi yn wraig.

34 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd wrthynt, Plant y byd hwn sydd yn gwreicca, ac yn gŵra:

35 Eithr y rhai a gyfrifir yn deilwng i gael y byd hwnnw, a'r adgyfodiad oddi wrth y meirw, nid ydynt nac yn gwreicca, nac yn gŵra.

36 Canys nis gallant farw mwy: oblegid [l] cyd-stad ydynt â'r angelion; a phlant Duw ydynt, gan eu bod yn blant yr adgyfodiad.

37 Ac y cyfyd y meirw, [m] Moses hefyd a hysbysodd wrth y berth, pan yw ef yn galw yr Arglwydd yn Dduw Abraham, ac yn Dduw Isaac, ac yn Dduw Jacob.

38 Ac nid yw efe Dduw y meirw, ond y byw: canys [n] pawb sydd fyw iddo ef.

39 Yna rhai o'r ysgrifenyddion gan atteb a ddywedasant, Athraw, da y dywedaist.

40 Ac ni feiddiasant mwyach ofyn dim iddo ef.

41 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt, [o] Pa fodd y maent yn dywedyd fod Crist yn fab i Dafydd?

42 Ac y mae Dafydd ei hun yn dywedyd yn llyfr y Psalmau, [p] YR ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw,

43 Hyd oni osodwyf dy elynion yn droed-faingc i'th draed di.

44 Y mae Dafydd gan hynny yn ei alw ef yn Arglwydd; a pha fodd y mae efe yn fab iddo?

45 ¶ [q] Ac a'r holl bobl yn clywed, efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion,

46 [r] Ymogelwch rhag yr ysgrifenyddion, y rhai a ewyllysiant rodio mewn dillad lleision, ac a [s] garant gyfarchiadau yn y marchnadoedd, a'r prif-gadeiriau yn y synagogau, a'r prif-eisteddleoedd yn y gwleddoedd;

47 [t] Y rhai sydd yn llwyr-fwytta tai gwragedd gweddwon, ac mewn rhith yn hir-weddïo: y rhai hyn a dderbyniant farn fwy.

PENNOD XXI.

1 *Crist yn canmol y weddw dlawd: 5 yn rhagfynegi dinystr y deml, a dinas Jerusalem; 25 a'r arwyddion a fydd o flaen y dydd diweddaf: 34 yn eu hannog hwy i fod yn wyliadwrus. 37 Arfer Crist tra fu yn Jerusalem.*

AC wedi iddo edrych i fynu, efe [a] a ganfu y rhai goludog yn bwrw eu rhoddion i'r drysorfa.

2 Ac efe a ganfu hefyd ryw wraig weddw dlawd yn bwrw yno ddwy ‖ hatling.

3 Ac efe a ddywedodd, Yn wir meddaf i chwi, [b] fwrw o'r wraig weddw dlawd hon i mewn fwy nâ hwynt oll.

4 Canys y rhai hyn oll o'r hyn oedd weddill ganddynt a fwriasant at offrymmau Duw: eithr hon o'i phrinder a fwriodd i mewn yr holl ‖ fywyd a oedd ganddi.

5 ¶ [c] Ac fel yr oedd rhai yn dywedyd am y deml, ei bod hi wedi ei harddu â meini teg a rhoddion, efe a ddywedodd,

6 Y pethau hyn yr ydych yn edrych arnynt, daw y dyddiau yn y rhai [d] ni adewir maen ar faen, a'r nis dattodir.

7 A hwy a ofynasant iddo, gan ddywedyd, Athraw, pa bryd gan hynny y bydd y pethau hyn? a pha arwydd *fydd* pan fo y pethau hyn ar ddyfod?

8 Ac efe a ddywedodd, [e] Edrychwch na thwyller chwi: canys llawer a ddeuant yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw *Crist;* a'r amser a nesâodd: nac ewch gan hynny ar eu hol hwynt.

9 A phan glywoch sôn am ryfeloedd a therfysgoedd, na chymmerwch fraw: canys rhaid i'r pethau hyn fod yn gyntaf; ond ni *ddaw* y diwedd yn y man.

10 [f] Yna y dywedodd efe wrthynt, Cenedl a gyfyd yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrnas:

11 A daear-grynfâau mawrion a fyddant yn amryw leoedd, a newyn, a heintiau, a phethau ofnadwy, ac arwyddion mawrion a fydd o'r nef.

12 [g] Eithr o flaen hyn oll, hwy a roddant eu dwylaw arnoch, ac a'*ch* erlidiant, gan *eich* traddodi i'r synagogau, ac [h] i garcharau, [i] wedi eich dwyn ger bron brenhinoedd a llywodraethwyr o achos fy enw i.

13 Eithr [k] fe a ddigwydd i chwi yn dystiolaeth.

[l] 1 Ioan 3. 2.
[m] Exod. 3. 6.
[n] Rhuf. 6. 10.
[o] Matt. 22. 42. Marc 12. 35.
[p] Ps. 110. 1.
[q] Marc 12. 38.
[r] Matt. 23. 5.
[s] pen. 11. 43.
[t] Matt. 23. 14.
[a] Marc 12. 41.
‖ Edrych Marc 12. 42.
[b] 2 Cor. 8. 12.
‖ *gyfoeth.*
[c] Matt. 24. 1. Marc 13. 1.
[d] pen. 19. 44.
[e] Eph. 5. 6. 2 Thess. 2. 3.
[f] Matt. 24. 7.
[g] Marc 13. 9. Dat. 2. 10.
[h] Act. 4. 3. a 5. 18. a 12. 4. a 16. 24.
[i] Act. 25. 23.
[k] Phil. 1. 28. 2 Thess. 1. 5.

Anno DOMINI 33.

14 [l] Am hynny ‖ rhoddwch eich bryd ar na rag-fyfyrioch beth a atteboch.

15 Canys myfi a roddaf i chwi enau a doethineb, [m] yr hon nis gall eich holl wrthwynebwyr na dywedyd yn ei herbyn, na'i gwrth-sefyll.

16 [n] A chwi a fradychir, ïe, gan rïeni, a brodyr, a cheraint, a chyfeillion; ac [o] *i rai* o honoch y parant farwolaeth.

17 A [p] chas fyddwch gan bawb o herwydd fy enw i.

18 [q] Ond ni chyll blewyn o'ch pen chwi.

19 Yn eich amynedd meddiennwch eich eneidiau.

20 [r] A phan weloch Jerusalem wedi ei hamgylchu gan luoedd, yna gwybyddwch fod ei hanghyfannedd-dra hi wedi nesâu.

21 Yna y rhai fyddant yn Judea, fföant i'r mynyddoedd; a'r rhai a fyddant yn ei chanol hi, ymadawant: a'r rhai a fyddant yn y meusydd, nac elont i mewn iddi.

22 Canys dyddiau dïal yw y rhai hyn, [s] i gyflawni yr holl bethau a ysgrifenwyd.

23 Eithr gwae y rhai beichiogion, a'r rhai yn rhoi bronnau, yn y dyddiau hynny: canys bydd angen mawr yn y tir, a digofaint ar y bobl hyn.

24 A hwy a syrthiant trwy fin y cleddyf, a chaeth-gludir hwynt at bob cenhedlaeth: a Jerusalem a fydd wedi ei mathru gan y Cenhedloedd, [t] hyd oni chyflawner amser y Cenhedloedd.

25 ¶ A [u] bydd arwyddion yn yr haul, a'r lleuad, a'r sêr; ac ar y ddaear ing cenhedloedd, gan gyfyng-gynghor; a'r môr a'r tonnau yn rhuo;

26 A dynion yn llewygu gan ofn, a disgwyl am y pethau sydd yn dyfod ar y ddaear: oblegid nerthoedd y nefoedd a ysgydwir.

27 Ac yna y gwelant Fab y dyn [x] yn dyfod mewn cwmmwl, gyd â gallu a gogoniant mawr.

28 A phan ddechreuo y pethau hyn ddyfod, edrychwch i fynu, a chodwch eich pennau: canys [y] y mae eich ymwared yn nesâu.

29 [z] Ac efe a ddywedodd ddammeg iddynt; Edrychwch ar y ffigysbren, a'r holl brennau;

30 Pan ddeiliant hwy weithian, chwi a welwch ac a wyddoch o honoch eich hun, fod yr haf yn agos.

31 Felly chwithau, pan weloch y pethau hyn yn digwydd, gwybyddwch fod teyrnas Dduw yn agos.

32 Yn wir meddaf i chwi, Nid â yr oes hon heibio, hyd oni ddêl y cwbl i ben.

33 [a] Y nef a'r ddaear a ânt heibio; ond fy ngeiriau i nid ânt heibio ddim.

34 ¶ Ac [b] edrychwch arnoch eich hunain, rhag i'ch calonnau un amser drymhâu trwy lythineb a meddwdod, a gofalon y bywyd hwn, a dyfod y dydd hwnnw arnoch yn ddisymmwth.

35 Canys [c] efe a ddaw fel magl, ar warthaf pawb oll a'r sydd yn trigo ar wyneb yr holl ddaear.

36 [d] Gwyliwch gan hynny a [e] gweddïwch bob amser, ar gael eich cyfrif yn deilwng i ddiangc rhag y pethau hyn oll sydd ar ddyfod, ac [f] i sefyll ger bron Mab y dyn.

37 [g] A'r dydd yr ydoedd efe yn athrawiaethu yn y deml; a'r [h] nos yr oedd efe yn myned ac yn aros yn y mynydd a elwid yr Olew-wydd.

38 A'r holl bobl a fore-gyrchent atto ef yn y deml, i'w glywed ef.

PENNOD XXII.

1 *Yr Iuddewon yn cyd-fwriadu yn erbyn Crist.* 3 *Satan yn parottôi Judas i'w fradychu ef.* 7 *Yr apostolion yn arlwyo y pasc.* 19 *Crist yn ordeinio ei swpper sanctaidd:* 21 *yn guddiedig yn rhagddywedyd am y bradychwr:* 24 *yn annog y rhan arall o'i apostolion i ochelyd rhyfyg:* 32 *yn sicrhâu Petr na phallai ei ffydd ef:* 34 *ac er hynny y gwadai efe ef dair gwaith:* 39 *yn gweddïo yn y mynydd; ac yn chwysu y gwaed:* 47 *yn cael ei fradychu â chusan:* 50 *yn iachâu clust Malchus:* 54 *yn cael ei wadu dair gwaith gan Petr,* 63 *a'i ammherchi yn gywilyddus;* 66 *ac yn cyfaddef ei fod yn Fab Duw.*

A [a] NESAODD gwyl y bara croyw, yr hon a elwir y pasc.

2 A'r [b] arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion a geisiasant pa fodd y difethent ef: oblegid yr oedd arnynt ofn y bobl.

3 ¶ [c] A Satan a aeth i mewn i Judas, yr hwn a gyfenwid Iscariot, yr hwn oedd o rifedi y deuddeg.

4 Ac efe a aeth ymaith, ac a ymddiddanodd â'r arch-offeiriaid a'r ‖ blaenoriaid, pa fodd y bradychai efe ef iddynt.

5 Ac yr oedd yn llawen ganddynt: a hwy a gyttunasant ar roddi arian iddo.

6 Ac efe a addawodd, ac a geisiodd amser cyfaddas i'w fradychu ef iddynt ‖ yn absen y ‖ bobl.

7 ¶ [d] A daeth dydd y bara croyw, ar yr hwn yr oedd rhaid lladd y pasc.

8 Ac efe a anfonodd Petr ac Ioan, gan ddywedyd, Ewch, parottôwch i ni y pasc, fel y bwyttâom.

Anno DOMINI 33.

[l] Matt. 10. 19. Marc 13. 11. pen. 12. 11.
‖ *gosodwch yn eich calonnau, na,* &c.
[m] Act. 6. 10.
[n] Michah 7. 6.
[o] Act. 7. 59. a 12. 2.
[p] Matt. 10. 22.
[q] Matt. 10. 30.
[r] Matt. 24. 15. Marc 13. 14.
[s] Dan. 9. 26, 27. a 12. 7. Zech. 11. 1.
[t] Rhuf. 11. 25.
[u] Act. 2. 20. 2 Petr 3. 10, 12.
[x] Dat. 1. 7. a 14. 14.
[y] Rhuf. 8. 19, 23.
[z] Matt. 24. 32. Marc 13. 28.
[a] Matt. 24. 35.
[b] Rhuf. 13. 13. 1 Thess. 5. 6. 1 Petr 4. 7.
[c] 1 Thess. 5. 2. 2 Petr 3. 10. Dat. 3. 3. a 16. 15.
[d] Matt. 24. 42. Marc 13. 33.
[e] pen. 18. 1.
[f] Ps. 1. 5. Eph. 6. 13.
[g] Ioan 8. 1, 2.
[h] pen. 22. 39.
[a] Matt. 26. 2. Marc 14. 1.
[b] Ps. 2. 2. Ioan 11. 47. Act. 4. 27.
[c] Matt. 26. 14 Ioan 13. 2, 27.
‖ *capteniaid.*
‖ *heb gythrwfl.*
‖ *dyrfa.*
[d] Matt. 26. 17. Marc 14. 12.

Anno DOMINI 33.

9 A hwy a ddywedasant wrtho, Pa le y mynni barottôi o honom?

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Wele, pan ddeloch i mewn i'r ddinas, cyferfydd â chwi ddyn yn dwyn ystenaid o ddwfr: canlynwch ef i'r tŷ lle yr êl efe i mewn.

11 A dywedwch wrth wr y tŷ, Y mae yr Athraw yn dywedyd wrthyt, Pa le y mae y lletty, lle y gallwyf fwytta y pasc gyd â'm disgyblion?

12 Ac efe a ddengys i chwi oruwchystafell fawr, wedi ei thaenu: yno parottôwch.

13 A hwy a aethant, ac a gawsant fel y dywedasai efe wrthynt; ac a barottoisant y pasc.

[e] Matt. 26. 20. Marc 14. 17.

14 [e] A phan ddaeth yr awr, efe a eisteddodd i lawr, a'r deuddeg apostol gyd âg ef.

‖ gan chwennych a chwennychais; &c.

15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Mi ‖ a chwennychais yn fawr fwytta y pasc hwn gyd â chwi cyn dïoddef o honof.

[f] pen. 14. 15. Dat. 19. 9.

16 Canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Ni fwyttâf fi mwyach o hono, [f] hyd oni chyflawner yn nheyrnas Dduw.

17 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a rhoddi dïolch, efe a ddywedodd, Cymmerwch hwn, a rhennwch yn eich plith:

[g] Matt. 26. 29. Marc 14. 25.

18 Canys [g] yr ydwyf yn dywedyd i chwi, nad yfaf o ffrwyth y winwydden, hyd oni ddêl teyrnas Dduw.

[h] Matt. 26. 26. Marc 14. 22. 1 Cor. 11. 23.

19 ¶ [h] Ac wedi iddo gymmeryd bara, a rhoi dïolch, efe a'*i* torrodd, ac a'*i* rhoddes iddynt, gan ddywedyd, Hwn yw fy nghorph yr hwn yr ydys yn ei roddi drosoch: gwnewch hyn er coffa am danaf.

20 Yr un modd y cwppan hefyd wedi swpperu, gan ddywedyd, Y cwppan hwn *yw* y testament newydd yn fy ngwaed i, yr hwn yr ydys yn ei dywallt drosoch.

[i] Ps. 41. 9. Matt. 26. 21, 23. Marc 14. 18. Ioan 13. 21, 26.

21 ¶ [i] Eithr wele law yr hwn sydd yn fy mradychu gyd â mi ar y bwrdd.

[k] Act. 2. 23. a 4. 28.

22 Ac yn wir y mae Mab y dyn yn myned, [k] megis y mae wedi ei luniaethu: eithr gwae y dyn hwnnw trwy yr hwn y bradychir ef.

23 Hwythau a ddechreuasant ymofyn yn eu plith eu hunain, pwy o honynt oedd yr hwn a wnai hynny.

24 ¶ A bu ymryson yn eu plith, pwy o honynt a dybygid ei fod yn fwyaf.

[l] Matt. 20. 25. Marc 10. 42.

25 [l] Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae brenhinoedd y Cenhedloedd yn arglwyddiaethu arnynt; a'r rhai sydd mewn awdurdod arnynt, a elwir yn bendefigion.

26 [m] Ond na *fyddwch* chwi felly: [n] eithr y mwyaf yn eich plith chwi, bydded megis yr ieuangaf; a'r pennaf, megis yr hwn sydd yn gweini.

27 Canys pa un fwyaf, ai yr hwn sydd yn eistedd ar y bwrdd, ai yr hwn sydd yn gwasanaethu? onid yr hwn sydd yn eistedd ar y bwrdd? eithr [o] yr ydwyf fi yn eich mysg fel un yn gwasanaethu.

28 A chwychwi yw y rhai a arhosasoch gyd â mi yn [p] fy mhrofedigaethau.

29 Ac [q] yr wyf fi yn ordeinio i chwi deyrnas, megis yr ordeiniodd fy Nhad i minnau;

30 Fel [r] y bwyttâoch ac yr yfoch ar fy mwrdd i yn fy nheyrnas, [s] ac yr eisteddoch ar orseddfëydd, yn barnu deuddeg llwyth Israel.

31 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd, Simon, Simon, wele, [t] Satan a'ch ceisiodd chwi, i'*ch* nithio fel gwenith:

32 Eithr mi a weddïais drosot, na ddiffygiai dy ffydd di: [u] tithau pan y'th dröer, cadarnhâ dy frodyr.

33 Ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, yr ydwyf fi yn barod i fyned gyd â thi i garchar, ac i angau.

34 [x] Yntau a ddywedodd, Yr wyf yn dywedyd i ti, Petr, Na chân y ceiliog heddyw, nes i ti wadu dair gwaith yr adweini fi.

35 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [y] Pan y'ch anfonais heb na phwrs, na chôd, nac esgidiau, a fu arnoch eisieu dim? A hwy a ddywedasant, Na ddo ddim.

36 Yna y dywedodd wrthynt, Ond yn awr y neb sydd ganddo bwrs, cymmered; a'r un modd gôd: a'r neb nid oes ganddo, gwerthed ei bais, a phryned gleddyf.

37 Canys yr wyf yn dywedyd i chwi, Fod yn rhaid etto gyflawni ynof fi y peth hwn a ysgrifenwyd; *sef*, [z] A chyd â'r anwir y cyfrifwyd ef. Canys y mae diben i'r pethau am danaf fi.

38 A hwy a ddywedasant, Arglwydd, wele ddau gleddyf yma. Ac efe a ddywedodd wrthynt, Digon yw.

[a] Matt. 26. 36. Marc 14. 32. Ioan 18. 1.

39 ¶ [a] Ac wedi iddo fyned allan, [b] efe a aeth, yn ol ei arfer, i fynydd yr Olewydd; a'i ddisgyblion hefyd a'i canlynasant ef.

[c] Matt. 26. 41. Marc 14. 38. ad. 46.

40 [c] A phan ddaeth efe i'r man, efe a ddywedodd wrthynt, Gweddïwch nad eloch mewn profedigaeth.

[d] Matt. 26. 39.

41 [d] Ac efe a dynnodd oddi wrthynt tu ag ergyd carreg; ac wedi iddo fyned ar ei liniau, efe a weddïodd,

Anno DOMINI 33.

[m] 1 Petr 5. 3.

[n] pen. 9. 48.

[o] Matt. 20. 28. Ioan 13. 13, 14. Phil. 2. 7.

[p] Heb. 4. 15.

[q] Matt. 24. 47. pen. 12. 32.

[r] Matt. 8. 11. pen. 14. 15. Dat. 19. 9.

[s] Ps. 49. 14. Matt. 19. 28. Dat. 3. 21.

[t] 1 Petr 5. 8.

[u] Ioan 21. 15, 16, 17.

[x] Matt. 26. 34. Marc 14. 30. Ioan 13. 38.

[y] Matt. 10. 9. pen. 9. 3. a 10. 4.

[z] Es. 53. 12. Marc 15. 28.

[b] pen. 21. 37.

Anno DOMINI 33.

42 Gan ddywedyd, O Dad, os ewyllysi ‖ *dro* droi heibio y cwppan hwn oddi wrthyf: er hynny [e] nid fy ewyllys i, ond yr eiddot ti a wneler.

43 Ac angel o'r nef a ymddangosodd iddo, yn ei nerthu ef.

44 [f] Ac efe mewn ymdrech meddwl, a weddïodd yn ddyfalach: a'i chwŷs ef oedd fel defnynau gwaed yn disgyn ar y ddaear.

45 A phan gododd efe o'i weddi, a dyfod at ei ddisgyblion, efe a'u cafodd hwynt yn cysgu gan dristwch;

46 Ac a ddywedodd wrthynt, Paham yr ydych yn cysgu? codwch, a [g] gweddïwch nad eloch mewn profedigaeth.

47 ¶ Ac efe etto yn llefaru, [h] wele dyrfa; a'r hwn a elwir Judas, un o'r deuddeg, oedd yn myned o'u blaen hwynt, ac a nesâodd at yr Iesu, i'w gusanu ef.

48 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Judas, ai â chusan yr wyt ti yn bradychu Mab y dyn?

49 A phan welodd y rhai oedd yn ei gylch ef y peth oedd ar ddyfod, hwy a ddywedasant wrtho, Arglwydd, a darawn ni â chleddyf?

50 ¶ A [i] rhyw un o honynt a darawodd was yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ymaith ei glust ddehau ef.

51 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd, Goddefwch hyd yn hyn. Ac efe a gyffyrddodd â'i glust, ac a'i hiachâodd ef.

52 [k] A'r Iesu a ddywedodd wrth yr arch-offeiriaid, a ‖ blaenoriaid y deml, a'r henuriaid, y rhai a ddaethent atto, Ai fel at leidr y daethoch chwi allan, â chleddyfau ac â ffyn?

53 Pan oeddwn beunydd gyd â chwi yn y deml, nid estynasoch ddwylaw i'm herbyn: eithr hon yw eich awr chwi, a gallu y tywyllwch.

54 ¶ [l] A hwy a'i daliasant ef, ac a'*i* harweiniasant, ac a'i dygasant i mewn i dŷ yr arch-offeiriad. A Phetr a ganlynodd o hirbell.

55 [m] Ac wedi iddynt gynneu tân yng nghanol y neuadd, a chyd-eistedd o honynt, eisteddodd Petr yntau yn eu plith hwynt.

56 A phan ganfu rhyw langces ef yn eistedd wrth y tân, a dal sylw arno, hi a ddywedodd, Yr oedd hwn hefyd gyd âg ef.

57 Yntau a'i gwadodd ef, gan ddywedyd, *O* wraig, nid adwaen i ef.

58 Ac ychydig wedi, un arall a'i gweloddef, ac a ddywedodd, Yr wyt tithau hefyd *yn un* o honynt. A Phetr a ddywedodd, *O* ddyn, nid ydwyf.

59 Ac ar ol megis yspaid un awr, rhyw un arall a daerodd, gan ddywedyd, Mewn gwirionedd yr oedd hwn hefyd gyd âg ef: canys Galilead yw.

60 A Phetr a ddywedodd, Y dyn, nis gwn beth yr wyt yn ei ddywedyd. Ac yn y man, ac efe etto yn llefaru, canodd y ceiliog.

61 A'r Arglwydd a drodd, ac a edrychodd ar Petr. A Phetr a gofiodd ymadrodd yr Arglwydd, fel y dywedasai efe wrtho, [n] Cyn canu o'r ceiliog, y gwedi fi deirgwaith.

62 A Phetr a aeth allan, ac a wylodd yn chwerw-dost.

63 ¶ [o] A'r gŵr oedd yn dal yr Iesu, a'i gwatwarasant ef, gan *ei* daro.

64 Ac wedi iddynt guddio ei lygaid ef, hwy a'i tarawsant ef ar ei wyneb, ac a ofynasant iddo, gan ddywedyd, Prophwyda, pwy yw yr hwn a'th darawodd di?

65 A llawer o bethau eraill, gan gablu, a ddywedasant yn ei erbyn ef.

66 ¶ [p] A phan aeth hi yn ddydd, ymgynhullodd henuriaid y bobl, a'r arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, ac a'i dygasant ef i'w ‖ cynghor hwynt,

67 Gan ddywedyd, ‖ Ai ti yw Crist? dywed i ni. Ac efe a ddywedodd wrthynt, Os dywedaf i chwi, ni chredwch ddim:

68 Ac os gofynaf hefyd *i chwi*, ni'm hattebwch, ac ni'*m* gollyngwch ymaith.

69 [q] Ar ol hyn y bydd Mab y dyn yn eistedd ar ddeheulaw gallu Duw.

70 A hwy oll a ddywedasant, Ai Mab Duw gan hynny ydwyt ti? Ac efe a ddywedodd wrthynt, [r] Yr ydych chwi yn dywedyd fy mod.

71 Hwythau a ddywedasant, Pa raid i ni mwyach wrth dystiolaeth? canys clywsom ein hunain o'i enau ef ei hun.

PENNOD XXIII.

1 *Cyhuddo yr Iesu ger bron Pilat, a'i anfon at Herod;* 8 *a Herod yn ei watwar ef.* 12 *Herod a Philat yn cymmodi â'u gilydd.* 18 *Y bobl yn deisyf cael Barabbas: a Philat yn ei ollwng ef iddynt, ac yn rhoddi yr Iesu i'w groeshoelio.* 27 *Yntau yn mynegi i'r gwragedd, a alarent o'i blegid ef, ddinystr Jerusalem:* 34 *yn gweddïo dros ei elynion.* 39 *Crogi dau ddrwg-weithredwyr gyd âg ef.* 46 *Ei farwolaeth,* 50 *a'i gladdedigaeth ef.*

A'R [a] holl lïaws o honynt a gyfodasant, ac a'i dygasant ef at Pilat:

2 Ac a ddechreuasant ei gyhuddo ef,

[e] Ioan 6. 38.
[f] Ioan 12. 27. Heb. 5. 7.
[g] ad. 40.
[h] Matt. 26. 47. Marc 14. 43. Ioan 18. 3.
[i] Matt. 26. 51. Marc 14. 47. Ioan 18. 10.
[k] Matt. 26. 55. Marc 14. 48. ‖ *chapteniaid.*
[l] Matt. 26. 57.
[m] Matt. 26. 69. Marc 14. 66.
[n] Matt. 26. 34, 75.
[o] Matt. 26. 67.
[p] Matt. 27. 1.
‖ *seneddr.*
[q] Matt. 26. 64. Heb. 1. 3. a 8. 1.
[r] Marc 14. 62.
[a] Matt. 27. 2. Marc 15. 1. Ioan 18. 28.

Anno DOMINI 33.

gan ddywedyd, Ni a gawsom hwn [b] yn gŵyrdroi y bobl, ac [c] yn gwahardd rhoi teyrnged i Cesar, gan ddywedyd mai efe ei hun yw Crist Frenhin.

3 A [d] Philat a ofynodd iddo, gan ddywedyd, Ai ti yw Brenhin yr Iuddewon? Ac efe a attebodd iddo, ac a ddywedodd. Yr wyt ti yn dywedyd.

4 A dywedodd Pilat wrth yr archoffeiriaid a'r bobl, Nid wyf fi yn cael dim ‖ bai ar y dyn hwn.

5 A hwy a fuant daerach, gan ddywedyd, Y mae efe yn cyffrôi y bobl, gan ddysgu trwy holl Judea, wedi dechreu o Galilea hyd yma.

6 A phan glybu Pilat sôn am Galilea, efe a ofynodd ai Galilead oedd y dyn.

7 A phan wybu efe ei fod ef o lywodraeth [e] Herod, efe a'i hanfonodd ef at Herod, yr hwn oedd yntau yn Jerusalem y dyddiau hynny.

8 ¶ A Herod, pan welodd yr Iesu, a lawenychodd yn fawr: canys [f] yr oedd efe yn chwennych er ys talm ei weled ef; oblegid [g] iddo glywed llawer am dano ef; ac yr ydoedd yn gobeithio cael gweled gwneuthur rhyw arwydd ganddo ef.

9 Ac efe a'i holodd ef mewn llawer o eiriau; eithr efe nid attebodd ddim iddo.

10 A'r arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion a safasant, gan ei gyhuddo ef yn haerllug.

11 A Herod a'i filwyr, wedi iddo ei ddïystyru ef, a'*i* watwar, a'i wisgo â gwisg glaerwen, a'i danfonodd ef drachefn at Pilat.

12 ¶ A'r dwthwn hwnnw yr ‖ aeth [h] Pilat a Herod yn gyfeillion: canys yr oeddynt o'r blaen mewn gelyniaeth â'u gilydd.

13 ¶ [i] A Philat, wedi galw ynghyd yr arch-offeiriaid, a'r llywiawdwyr, a'r bobl,

14 A ddywedodd wrthynt, Chwi a ddygasoch y dyn hwn attaf fi, fel un a fyddai yn gŵyrdroi y bobl: ac wele, myfi a'*i* holais *ef* yn eich gŵydd chwi, ac ni chefais yn y dyn hwn ddim ‖ bai, o ran y pethau yr ydych chwi yn ei gyhuddo ef am danynt:

15 Na Herod chwaith: canys anfonais chwi atto ef; ac wele, dim yn haeddu marwolaeth nis gwnaed iddo.

16 [k] Am hynny mi a'i ceryddaf ef, ac a'*i* gollyngaf ymaith.

17 [l] Canys yr ydoedd yn rhaid iddo ollwng un yn rhydd iddynt ar yr wyl.

18 [m] A'r holl lïaws a lefasant ar unwaith, gan ddywedyd, Bwrw hwn ymaith, a gollwng i ni Barabbas yn rhydd:

19 (Yr hwn, am ryw derfysg a wnaethid yn y ddinas, a llofruddiaeth, oedd wedi ei daflu i garchar)

20 Am hynny Pilat a ddywedodd wrthynt drachefn, gan ewyllysio gollwng yr Iesu yn rhydd.

21 Eithr hwy a lefasant arno, gan ddywedyd, Croeshoelia, croeshoelia ef.

22 Ac efe a ddywedodd wrthynt y drydedd waith, Canys pa ddrwg a wnaeth efe? ni chefais i ddim achos marwolaeth ynddo; am hynny mi a'i ceryddaf ef, ac a'*i* gollyngaf yn rhydd.

23 ‖ Hwythau a fuont daerion â llefau uchel, gan ddeisyfu ei groeshoelio ef. A'u llefau hwynt, a'r arch-offeiriaid, a orfuant.

24 [n] A Philat a ‖ farnodd wneuthur eu deisyfiad hwynt.

25 Ac efe a ollyngodd yn rhydd iddynt yr hwn am derfysg a llofruddiaeth a fwriasid y'ngharchar, yr hwn a ofynasant: eithr yr Iesu a draddododd efe i'w hewyllys hwynt.

26 [o] Ac fel yr oeddynt yn ei arwain ef ymaith, hwy a ddaliasant un Simon o Cyrene, yn dyfod o'r wlad, ac a ddodasant y groes arno ef, i'*w* dwyn ar ol yr Iesu.

27 ¶ Ac yr oedd yn ei ganlyn ef lïaws mawr o bobl, ac o wragedd; y rhai hefyd oedd yn cwynfan, ac yn galaru o'i blegid ef.

28 A'r Iesu, wedi troi attynt, a ddywedodd, Merched Jerusalem, na wylwch o'm plegid i: eithr wylwch o'ch plegid eich hunain, ac oblegid eich plant.

29 Canys wele, y mae y dyddiau yn dyfod, yn y rhai y dywedant, Gwyn eu byd y rhai ammhlantadwy, a'r crothau ni eppiliasant, a'r bronnau ni roisant sugn.

30 [p] Yna y dechreuant ddywedyd wrth y mynyddoedd, Syrthiwch arnom; ac wrth y bryniau, Cuddiwch ni.

31 [q] Canys os gwnant hyn yn y pren îr, pa beth a wneir yn y crin?

32 [r] Ac arweiniwyd gyd âg ef hefyd ddau ddrwg-weithredwyr eraill, i'w rhoi i'w marwolaeth.

33 A [s] phan ddaethant i'r lle a elwir ‖ Calfaria, yno y croeshoeliasant ef, a'r drwg-weithredwyr; un ar y llaw ddehau, a'r llall ar yr aswy.

34 ¶ A'r Iesu a ddywedodd, O Dad, [t] maddeu iddynt: canys [u] ni wyddant

Anno DOMINI 33.

[b] Act. 17. 7.
[c] Edrych Matt. 17. 27. a 22. 21.
[d] Matt. 27. 11.
‖ *achos yn.*
[e] pen. 3. 1.
[f] pen. 9. 9.
[g] Matt. 14. 1. Marc 6. 14.
‖ *aeth cymmod rhwng Pilat a Herod.*
[h] Act. 4. 27.
[i] Matt. 27. 23. Marc 15. 14. Ioan 18. 38. a 19. 4.
‖ *achos.*
[k] Matt. 27. 26. Ioan 19. 1.
[l] Matt. 27. 15. Marc 15. 6. Ioan 18. 39.
[m] Act. 3. 14.
‖ *A hwy a bwysasant arno.*
[n] Matt. 27. 26. Marc 15. 15. Ioan 19. 16.
‖ *gyttunodd.*
[o] Matt. 27. 32. Marc 15. 21.
[p] Es. 2. 19. Hos. 10. 8. Dat. 6. 16. a 9. 6.
[q] Jer. 25. 29. 1 Petr 4. 17.
[r] Es. 53. 12. Matt. 27. 38.
[s] Matt. 27. 33. Marc 15. 22. Ioan 19. 17, 18.
‖ *Lle y benglog.*
[t] Act. 7. 60. 1 Cor. 4. 12.
[u] Act. 3. 17.

Anno DOMINI 33.

pa beth y maent yn ei wneuthur. A [x] hwy a rannasant ei ddillad ef, ac a fwriasant goelbren.

35 A'r [y] bobl a safodd yn edrych. [z] A'r pennaethiaid hefyd gyd â hwynt a watwarasant, gan ddywedyd, Eraill a wareddodd efe; gwareded ef ei hun, os hwn yw Crist, etholedig Duw.

36 A'r milwyr hefyd a'i gwatwarasant ef, gan ddyfod atto, a chynnyg iddo finegr,

37 A dywedyd, Os tydi yw Brenhin yr Iuddewon, gwared dy hun.

38 [a] Ac yr ydoedd hefyd ‖ ar-ysgrifen wedi ei ysgrifenu uwch ei ben ef, â llythyrenau Groeg, a Lladin, ac Hebraeg, HWN YW BRENHIN YR IUDDEWON.

39 ¶ Ac un o'r drwg-weithredwyr a grogasid a'i cablodd ef, gan ddywedyd, Os tydi yw Crist, gwared dy hun a ninnau.

40 Eithr y llall a attebodd, ac a'i ceryddodd ef, gan ddywedyd, Onid wyt ti yn ofni Duw, gan dy fod dan yr un ‖ ddamnedigaeth?

41 A nyni yn wir yn gyfiawn; canys yr ydym yn derbyn yr hyn a haeddai y pethau a wnaethom: eithr hwn ni wnaeth ddim allan o'i le.

42 Ac efe a ddywedodd wrth yr Iesu, Arglwydd, cofia fi pan ddelych i'th deyrnas.

43 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Yn wir meddaf i ti, Heddyw y byddi gyd â mi ym mharadwys.

44 [b] Ac yr ydoedd hi ynghylch y chweched awr, a thywyllwch a fu ar yr holl ‖ ddaear hyd y nawfed awr.

45 A'r haul a dywyllwyd, a [c] llen y deml a rwygwyd yn ei chanol.

46 ¶ A'r Iesu, gan lefain â llef uchel, a ddywedodd, [d] O Dad, i'th ddwylaw di y gorchymynaf fy yspryd. [e] Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a drengodd.

47 [f] A'r canwriad, pan welodd y peth a wnaethpwyd, a ogoneddodd Dduw, gan ddywedyd, Yn wir yr oedd hwn yn wr cyfiawn.

48 A'r holl bobloedd y rhai a ddaethant ynghyd i edrych hyn, wrth weled y pethau a wnaethpwyd, a ddychwelasant, gan guro eu dwyfronnau.

49 A'i holl gydnabod ef a safasant o hirbell, a'r gwragedd y rhai a'i canlynasent ef o Galilea, yn edrych ar y pethau hyn.

50 ¶ [g] Ac wele, gwr a'i enw Joseph, yr hwn oedd gynghorwr, gwr da a chyfiawn:

51 (Hwn ni chyttunasai â'u cynghor ac â'u gweithred hwynt) o Arimathea, dinas yr Iuddewon ([h] yr hwn oedd yntau yn disgwyl hefyd am deyrnas Dduw)

52 Hwn a ddaeth at Pilat, ac a ofynodd gorph yr Iesu.

53 Ac efe a'i tynnodd i lawr, ac a'i hamdôdd mewn llïan main, ac a'i rhoddes mewn bedd wedi ei naddu mewn carreg, yn yr hwn ni roddasid ‖ dyn erioed.

54 A'r dydd hwnnw oedd [i] ddarpar-wyl, a'r sabbath oedd yn nesâu.

55 A'r gwragedd hefyd, [k] y rhai a ddaethent gyd âg ef o Galilea, a ganlynasant, ac a welsant y bedd, a pha fodd y dodwyd ei gorph ef.

56 A hwy a ddychwelasant, ac a barottoisant bêr-aroglau ac ennaint; ac a orphwysasant ar y sabbath, [l] yn ol y gorchymyn.

PENNOD XXIV.

1 *Dau angel yn mynegi adgyfodiad Crist i'r gwragedd oedd yn dyfod at y bedd;* 9 *a'r rhai hynny yn ei adrodd i eraill.* 13 *Crist ei hun yn ymddangos i'r ddau ddisgybl oedd yn myned i Emmaus:* 36 *ac wedi hynny i'r apostolion; ac yn ceryddu eu hanghrediniaeth hwy:* 47 *yn rhoddi gorchymyn iddynt:* 49 *ac yn addaw yr Yspryd Glân:* 51 *ac felly yn esgyn i'r nefoedd.*

A'R [a] *dydd* cyntaf o'r wythnos, ar y cynddydd, hwy a ddaethant at y bedd, gan ddwyn y pêr-aroglau a barottoisent, a rhai gyd â hwynt.

2 A hwy a gawsant y maen wedi ei dreiglo ymaith oddi wrth y bedd.

3 Ac wedi iddynt fyned i mewn, ni chawsant gorph yr Arglwydd Iesu.

4 A bu, a hwy yn petruso am y peth hwn, wele, dau wr a safodd yn eu hymyl mewn gwisgoedd disglaer.

5 Ac wedi iddynt ofni, a gostwng *eu* hwynebau tu a'r ddaear, hwy a ddywedasant wrthynt, Paham yr ydych yn ceisio ‖ y byw ym mysg y meirw?

6 Nid yw efe yma, ond efe a gyfododd. [b] Cofiwch pa fodd y dywedodd wrthych, ac efe etto yn Galilea,

7 Gan ddywedyd, Rhaid yw rhoi Mab y dyn yn nwylaw dynion pechadurus, a'i groeshoelio, a'r trydydd dydd adgyfodi.

8 A [c] hwy a gofiasant ei eiriau ef;

9 [d] Ac a ddychwelasant oddi wrth y bedd, ac a fynegasant hyn oll i'r un ar ddeg, ac i'r lleill oll.

10 A Mair Magdalen, a [e] Joanna, a

Anno DOMINI 33.

[x] Matt. 27. 35. Marc 15. 24. Ioan 19. 23.
[y] Ps. 22. 17. Zech. 12. 10.
[z] Matt. 27. 39.
[a] Matt. 27. 37. Marc 15. 26. Ioan 19. 19.
‖ *ditl.*
‖ *farnedigaeth.*
[b] Matt. 27. 45. Marc 15. 33.
‖ *dir.*
[c] Matt. 27. 51. Marc 15. 38.
[d] Ps. 31. 5.
[e] Matt. 27. 50. Marc 15. 37. Ioan 19. 30.
[f] Matt. 27. 54. Marc 15. 39.
[g] Matt. 27. 57. Marc 15. 42. Ioan 19. 38.
[h] Marc 15. 43. pen. 2. 25, 38.
‖ *neb.*
[i] Matt. 27. 62.
[k] pen. 8. 2.
[l] Exod. 20. 10.
[a] Matt. 28. 1. Marc 16. 1. Ioan 20. 1.
‖ *yr hwn sydd yn fyw, &c.*
[b] Matt. 16. 21. a 17. 23. Marc 9. 31. pen. 9. 22.
[c] Ioan 2. 22.
[d] Matt. 28. 8. Marc 16. 10.
[e] pen. 8. 3.

Anno DOMINI 33.

Mair *mam* Iago, a'r lleill gyd â hwynt, oedd y rhai a ddywedasant y pethau hyn wrth yr apostolion.

11 A'u geiriau a welid yn eu golwg hwynt fel gwegi, ac ni chredasant iddynt.

[f] Ioan 20. 3, 6.

12 [f] Eithr Petr a gododd i fynu, ac a redodd at y bedd; ac wedi ymgrymmu, efe a ganfu y llïeiniau wedi eu gosod o'r neilldu; ac a aeth ymaith, gan ryfeddu rhyngddo ag ef ei hun am y peth a ddarfuasai.

[g] Marc 16. 12.

13 ¶ [g] Ac wele, dau o honynt oedd yn myned y dydd hwnnw i dref a'i henw Emmaus, yr hon oedd ynghylch triugain ystâd oddi wrth Jerusalem.

14 Ac yr oeddynt hwy yn ymddiddan â'u gilydd am yr holl bethau hyn a ddigwyddasent.

[h] Matt. 18. 20. ad. 36.

15 A bu, fel yr oeddynt yn ymddiddan, ac yn ymofyn â'u gilydd, [h] yr Iesu ei hun hefyd a nesâodd, ac a aeth gyd â hwynt.

[i] Ioan 20. 14. a 21. 4.

16 Eithr [i] eu llygaid hwynt a attaliwyd, fel nas adwaenent ef.

17 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ryw ymadroddion yw y rhai hyn yr ydych yn eu bwrw at eu gilydd, dan rodio, ac yn wyneb-drist?

18 Ac un *o honynt*, a'i enw Cleopas, gan atteb a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn unig yn ymdeithydd yn Jerusalem, ac ni wybuost y pethau a wnaethpwyd ynddi hi yn y dyddiau hyn?

19 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa bethau? Hwythau a ddywedasant wrtho, Y pethau ynghylch Iesu o Nazareth, [k] yr hwn oedd wr o brophwyd, [l] galluog mewn gweithred a gair ger bron Duw a'r holl bobl;

[k] Matt. 21. 11. pen. 7. 16. Ioan 4. 19. a 6. 14.

[l] Act. 7. 22.

20 A'r modd y traddododd yr archoffeiriaid a'n llywodraethwyr ni ef i farn marwolaeth, ac a'i croeshoeliasant ef.

21 Ond yr oeddym ni yn gobeithio [m] mai efe oedd yr hwn a waredai yr Israel. Ac heb law hyn oll, heddyw yw y trydydd dydd er pan wnaethpwyd y pethau hyn.

[m] pen. 2. 38. Act. 1. 6.

[n] Matt. 28. 8. Marc 16. 10. Ioan 20. 18.

22 A hefyd [n] rhai gwragedd o honom ni a'n dychrynasant ni, gwedi iddynt fod yn fore wrth y bedd:

23 A phan na chawsant ei gorph ef, hwy a ddaethant, gan ddywedyd, weled o honynt weledigaeth o angelion, y rhai a ddywedent ei fod ef yn fyw.

24 A rhai o'r rhai oedd gyd â nyni a aethant at y bedd, ac a gawsant felly, fel y dywedasai y gwragedd: ond ef nis gwelsant.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, O ynfydion, a hwyr-frydig o galon i gredu yr holl bethau a ddywedod y prophwydi!

[o] ad. 46. Act. 17. 3. 1 Petr 1. 11.

26 [o] Onid oedd raid i Grist ddioddef y pethau hyn, a myned i mewn i'w ogoniant?

[p] Gen. 3. 15. a 22. 18. a 26. 4. a 49. 10. Deut. 18. 15.

27 A chan ddechreu ar [p] Moses, a'r [q] holl brophwydi, efe a esponiodd iddynt yn yr holl ysgrythyrau y pethau am dano ei hun.

[q] Ps. 132. 11. Es. 7. 14. a 9. 6. a 40. 10. Jer. 23. 5. a 33. 14. Ezec. 34. 23. a 37. 25. Dan. 9. 24. Michah 7. 20 Edrych ar Ioan 1. 45.

28 Ac yr oeddynt yn nesâu i'r dref lle yr oeddynt yn myned: ac [r] yntau a gymmerth arno ei fod yn myned ym mhellach.

[r] Edrych Gen. 32. 26. a 42. 7. Marc 6. 48.

29 A [s] hwy a'i cymhellasant ef, gan ddywedyd, Aros gyd â ni: canys y mae hi yn hwyrhâu, a'r dydd yn darfod. Ac efe a aeth i mewn i aros gyd â hwynt.

[s] Gen. 19. 3. Act. 16. 15.

30 A darfu, ac efe yn eistedd gyd â hwynt, efe a gymmerodd fara, ac a'i bendithiodd, ac a'*i* torrodd, ac a'*i* rhoddes iddynt.

31 A'u llygaid hwynt a agorwyd, a hwy a'i hadnabuant ef: ac efe a ‖ ddiflannodd allan o'u golwg hwynt.

‖ Neu, *aeth yn anweledig iddynt.*

32 A hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, Onid oedd ein calon ni yn llosgi ynom tra yr ydoedd efe yn ymddiddan â ni ar y ffordd, a thra yr ydoedd efe yn agoryd i ni yr ysgrythyrau?

33 A hwy a godasant yr awr honno, ac a ddychwelasant i Jerusalem, ac a gawsant yr un ar ddeg wedi ymgasglu ynghyd, a'r sawl *oedd* gyd â hwynt,

34 Yn dywedyd, Yr Arglwydd a gyfododd yn wir, ac [t] a ymddangosodd i Simon.

[t] 1 Cor. 15. 5.

35 A hwythau a adroddasant y pethau *a wnaethesid* ar y ffordd, a pha fodd yr adnabuwyd ef ganddynt wrth dorriad y bara.

[u] Marc 16. 14. Ioan 20. 19.

36 ¶ [u] Ac a hwy yn dywedyd y pethau hyn, yr Iesu ei hun a safodd yn eu canol hwynt, ac a ddywedodd wrthynt, Tangnefedd i chwi.

37 Hwythau, wedi brawychu ac ofni, a dybiasant weled o honynt yspryd.

38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Paham y'ch trallodir? a phaham y mae meddyliau yn codi yn eich calonnau?

39 Edrychwch fy nwylaw a'm traed, mai myfi fy hun ydyw. [x] Teimlwch fi, a gwelwch: canys nid oes gan yspryd gnawd ac esgyrn, fel y gwelwch fod gennyf fi.

[x] Ioan 20. 20, 27.

Anno DOMINI 33.

40 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddangosodd iddynt *ei* ddwylaw a'*i* draed.

41 Ac a hwy etto heb gredu gan lawenydd, ac yn rhyfeddu, efe a ddywedodd wrthynt, [y]A oes gennych chwi yma ddim bwyd?

42 A hwy a roisant iddo ddarn o bysgodyn wedi ei rostio, ac o ddil mel.

43 Yntau a'*i* cymmerodd, ac a'*i* bwyttâodd yn eu gŵydd hwynt.

44 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [z]Dyma y geiriau a ddywedais i wrthych, pan oeddwn etto gyd â chwi, bod yn rhaid cyflawni pob peth a ysgrifenwyd y'nghyfraith Moses, a'r prophwydi, a'r psalmau, am danaf fi.

45 Yna [a]yr agorodd efe eu deall hwynt, fel y deallent yr ysgrythyrau.

46 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [b]Felly yr ysgrifenwyd, ac felly yr oedd raid i Grist ddioddef, a chyfodi o feirw y trydydd dydd:

47 A phregethu edifeirwch a [c]maddeuant pechodau yn ei enw ef ym mhlith yr holl genhedloedd, gan ddechreu yn Jerusalem.

48 Ac yr ydych [d]chwi yn dystion o'r pethau hyn.

49 ¶ Ac wele, [e]yr ydwyf fi yn anfon addewid fy Nhad arnoch: eithr arhoswch chwi yn ninas Jerusalem, hyd oni wisger chwi â nerth o'r uchelder.

50 ¶ Ac efe a'u dug hwynt allan [f]hyd yn Bethania; ac a gododd ei ddwylaw, ac a'u bendithiodd hwynt.

51 [g]Ac fe a ddarfu, tra yr oedd efe yn eu bendithio hwynt, ymadael o hono ef oddi wrthynt, ac efe a ddygwyd i fynu i'r nef.

52 [h]Ac wedi iddynt ei addoli ef, hwy a ddychwelasant i Jerusalem, gyd â llawenydd mawr:

53 Ac yr oeddynt yn wastadol [i]yn y deml, yn moli ac yn bendithio Duw. Amen.

Anno DOMINI 33.

[y] Ioan 21. 5.

[z] Matt. 16. 21. a 17. 22. a 20. 18. pen. 9. 22. a 18. 31. ad. 6.

[a] Act. 16. 14.

[b] Ps. 22. Es. 53. 2, &c.

[c] Act. 13. 38. 1 Ioan 2. 12.

[d] Ioan 15. 27. Act. 1. 8.

[e] Ioan 14. 16, 26. a 15. 26. a 16. 7. Act. 1. 4. a 2. 1, &c.

[f] Act. 1. 12.

[g] Marc 16. 19. Act. 1. 9.

[h] Matt. 28. 9, 17.

[i] Act. 2. 46. a 5. 42.

YR EFENGYL
YN OL
SANT IOAN.

PENNOD I.

1 *Duwdab, dyndab, a swydd Iesu Grist.* 15 *Tystiolaeth Ioan.* 39 *Galwad Andreas, Petr, Phylip, a Nathanüel.*

YN y dechreuad [a]yr oedd y Gair, a'r Gair oedd [b]gyd â Duw, a Duw oedd y Gair.

2 [c]Hwn oedd yn y dechreuad gyd â Duw.

3 [d]Trwyddo ef y gwnaethpwyd pob peth; ac hebddo ef ni wnaethpwyd dim a'r a wnaethpwyd.

4 [e]Ynddo ef yr oedd bywyd; a'r [f]bywyd oedd oleuni dynion:

5 A'r [g]goleuni sydd yn llewyrchu yn y tywyllwch; a'r tywyllwch nid oedd yn ei ‖amgyffred.

6 ¶ [h]Yr ydoedd gwr wedi ei anfon oddi wrth Dduw, a'i enw Ioan.

7 Hwn a ddaeth yn dystiolaeth, fel y tystiolaethai am y Goleuni, fel y credai pawb trwyddo ef.

8 Nid efe oedd y Goleuni, eithr *efe a anfonasid* fel y tystiolaethai am y Goleuni.

9 Hwn ydoedd y gwir Oleuni, yr [i]hwn sydd yn goleuo pob dyn a'r y sydd yn dyfod i'r byd.

10 Yn y byd yr oedd efe, [k]a'r byd a wnaethpwyd trwyddo ef; a'r byd nid adnabu ef.

11 At ei eiddo ei hun y daeth, a'r eiddo ei hun nis derbyniasant ef.

12 Ond [l]cynnifer ag a'i derbyniasant

Anno DOMINI 26.

[a] Diar. 8. 22, &c. Col. 1. 17. 1 Ioan 1. 1. Dat. 19. 13.

[b] Diar. 8. 30. pen. 17. 5. 1 Ioan 1. 2.

[c] Gen. 1. 1.

[d] Col. 1. 16. Heb. 1. 2. Dat. 4. 11.

[e] pen. 5. 26. 1 Ioan 5. 11.

[f] pen. 8. 12. a 9. 5. a 12. 46.

[g] pen. 3. 19.

‖ *gynnwys.*

[h] Mal. 3. 1.

[i] ad. 4.

[k] Heb. 1. 2. a 11. 3.

[l] Es. 56. 5. Rhuf. 8. 15. Gal. 3. 26. 2 Petr 1. 4. 1 Ioan 3. 1.

Anno DOMINI 26.

ef, efe a roddes iddynt ‖allu i fod yn feibion i Dduw, *sef* i'r sawl a gredant yn ei enw ef:

13 [m] Y rhai ni aned o waed, nac o ewyllys y cnawd, nac o ewyllys gwr, eithr o Dduw.

14 [n] A'r Gair [o] a wnaethpwyd [p] yn gnawd, ac a drigodd yn ein plith ni (ac [q] ni a welsom ei ogoniant ef, gogoniant megis yr Unig-anedig oddi wrth y Tad) [r] yn llawn gras a gwirionedd.

15 ¶ Ioan a dystiolaethodd am dano ef, ac a lefodd, gan ddywedyd, Hwn oedd yr un y dywedais am dano, [s] Yr hwn sydd yn dyfod ar fy ol i, a aeth o'm blaen i: canys yr oedd efe o'm blaen i.

16 Ac o'i [t] gyflawnder ef y derbyniasom ni oll, a gras am ras.

17 Canys [u] y gyfraith a roddwyd trwy Moses, ond y gras a'r gwirionedd a ddaeth trwy Iesu Grist.

18 [x] Ni welodd neb Dduw erioed: yr unig-anedig Fab, yr hwn sydd ym mynwes y Tad, hwnnw a'*i* hysbysodd *ef*.

A.D. 30.

19 ¶ A hon yw [y] tystiolaeth Ioan, pan anfonodd yr Iuddewon o Jerusalem offeiriaid a Lefiaid i ofyn iddo, Pwy wyt ti?

20 Ac [z] efe a gyffesodd, ac ni wadodd; a chyffesodd, Nid myfi yw y Crist.

21 A hwy a ofynasant iddo, Beth ynte? Ai Elïas wyt ti? Yntau a ddywedodd, Nag ê. ‖Ai y [a] Prophwyd wyt ti? Ac efe a attebodd, Nag ê.

22 Yna y dywedasant wrtho, Pwy wyt ti? fel y rhoddom atteb i'r rhai a'n danfonodd. Beth yr wyt ti yn ei ddywedyd am danat dy hun?

23 [b] Eb efe, Myfi *yw* llef un yn gwaeddi yn y diffaethwch, Unionwch ffordd yr Arglwydd, fel [c] y dywedodd Esaias y prophwyd.

24 A'r rhai a anfonasid oedd o'r Phariseaid.

25 A hwy a ofynasant iddo, ac a ddywedasant wrtho, Paham gan hynny yr wyt ti yn bedyddio, onid ydwyt ti na'r Crist, nac Elïas, na'r prophwyd?

26 Ioan a attebodd iddynt, gan ddywedyd, [d] Myfi sydd yn bedyddio â dwfr; ond y mae un yn sefyll yn eich plith chwi, yr hwn nid adwaenoch chwi:

27 [e] Efe yw yr hwn sydd yn dyfod ar fy ol i, yr hwn a aeth o'm blaen i; yr hwn nid ydwyf fi deilwng i ddattod carrai ei esgid.

28 Y pethau hyn a wnaethpwyd yn Bethabara, y tu hwnt i'r Iorddonen, lle yr oedd Ioan yn bedyddio.

29 ¶ Trannoeth Ioan a ganfu yr Iesu yn dyfod atto; ac *efe* a ddywedodd, Wele [f] Oen Duw, yr hwn sydd yn ‖tynnu ymaith bechodau y byd.

30 [g] Hwn yw efe am yr hwn y dywedais i, Ar fy ol i y mae gwr yn dyfod, yr hwn a aeth o'm blaen i: canys yr oedd efe o'm blaen i.

31 Ac myfi nid adwaenwn ef: eithr fel yr amlygid ef i Israel, i hynny y daethum i, gan fedyddio â dwfr.

32 Ac Ioan a dystiolaethodd, gan ddywedyd, Mi a welais [h] yr Yspryd yn disgyn megis colommen, o'r nef, ac efe a arhosodd arno ef.

33 A myfi nid adwaenwn ef; eithr yr hwn a'm hanfonodd i fedyddio â dwfr, efe a ddywedodd wrthyf, Ar yr hwn y gwelych yr Yspryd yn disgyn ac yn aros arno, [i] hwnnw yw yr un sydd yn bedyddio â'r Yspryd Glân.

34 A mi a welais, ac a dystiolaethais mai hwn yw Mab Duw.

35 ¶ Trannoeth drachefn y safodd Ioan, a dau o'i ddisgyblion:

36 A chan edrych ar yr Iesu yn rhodio, efe a ddywedodd, [k] Wele Oen Duw.

37 A'r ddau ddisgybl a'i clywsant ef yn llefaru, ac a ganlynasant yr Iesu.

38 Yna yr Iesu a droes; a phan welodd hwynt yn canlyn, efe a ddywedodd wrthynt, Beth yr ydych chwi yn ei geisio? A hwy a ddywedasant wrtho ef, Rabbi (yr hyn o'i gyfieithu yw, Athraw) pa le yr wyt ti yn ‖trigo?

39 Efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch a gwelwch. A hwy a ddaethant, ac a welsant lle yr oedd efe yn trigo, ac a arhosasant gyd âg ef y diwrnod hwnnw: ac yr oedd hi ynghylch y ddegfed awr.

40 [l] Andreas, brawd Simon Petr, oedd un o'r ddau a glywsent *hynny* gan Ioan, ac a'i dilynasent ef.

41 Hwn yn gyntaf a gafodd ei frawd ei hun Simon, ac a ddywedodd wrtho, Nyni a gawsom y Messïas; yr hyn o'i ddehongl yw, ‖Y Crist.

42 Ac efe a'i dug ef at yr Iesu. A'r Iesu wedi edrych arno ef a ddywedodd, Ti yw Simon mab Jona: [m] ti a elwir Cephas, yr hwn a gyfieithir, ‖Carreg.

43 ¶ Trannoeth yr ewyllysiodd yr Iesu fyned allan i Galilea; ac efe a gafodd Phylip, ac a ddywedodd wrtho, Dilyn fi.

Anno DOMINI 30.

[m] pen. 3. 5. Iago 1. 18. 1 Petr 1. 23.
[n] Matt. 1. 16. Luc 1. 31. a 2. 7.
[o] Rhuf. 1. 3. Gal. 4. 4.
[p] 1 Tim. 3. 16. Heb. 2. 14.
[q] Matt. 17. 2. 2 Petr 1. 17.
[r] Col. 1. 19. a 2. 3, 9.
[s] ad. 27, 30. pen. 3. 31.
[t] Col. 1. 19. a 2. 9, 10.
[u] Exod. 20. 1, &c.
[x] Matt. 11. 27. Luc 10. 22. 1 Tim. 6. 16. 1 Ioan 4. 12.
[y] pen. 5. 33.
[z] pen. 3. 28. Act. 13. 25.
‖ *Ai Prophwyd.*
[a] Deut. 18. 15, 18. pen. 6. 14.
[b] Matt. 3. 3. pen. 3. 28.
[c] Es. 40. 3.
[d] Matt. 3. 11.
[e] ad. 15, 30. Act. 19. 4.
[f] Es. 53. 7. Act. 8. 32. 1 Petr 1. 19.
‖ *dwyn arno.*
[g] ad. 15, 27.
[h] Matt. 3. 16. Marc 1. 10. Luc 3. 22.
[i] Matt. 3. 11. Act. 1. 5.
[k] ad. 29.
‖ *byw?*
[l] Matt. 4. 18.
‖ *Yr Enneiniog.*
[m] Matt. 16. 18.
‖ Neu, *Petr.*

Anno DOMINI 30.

44 A [n]Phylip oedd o Bethsaida, o ddinas Andreas a Phetr.

45 Phylip a gafodd [o]Nathanäel, ac a ddywedodd wrtho, Cawsom yr hwn yr ysgrifenodd [p]Moses yn y gyfraith, a'r [q]prophwydi, am dano, Iesu [r]o Nazareth, mab Joseph.

46 A Nathanäel a ddywedodd wrtho, [s]A ddichon dim da ddyfod o Nazareth? Phylip a ddywedodd wrtho, Tyred a gwel.

47 Iesu a ganfu Nathanäel yn dyfod atto; ac a ddywedodd am dano, Wele Israeliad yn wir, [t]yn yr hwn nid oes dwyll.

48 Nathanäel a ddywedodd wrtho, Pa fodd y'm hadwaenost? Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Cyn i Phylip dy alw di, pan oeddit tan y ffigysbren, mi a'th welais di.

49 Nathanäel a attebodd ac a ddywedodd wrtho ef, Rabbi, ti yw Mab Duw; ti yw Brenhin Israel.

50 Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho ef, O herwydd i mi ddywedyd i ti, Myfi a'th welais di dan y ffigysbren, a ydwyt ti yn credu? ti a gei weled pethau mwy nâ'r rhai hyn.

51 Ac efe a ddywedodd wrtho, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, [u]Ar ol hyn y gwelwch y nef yn agored, ac angelion Duw yn esgyn ac yn disgyn ar Fab y dyn.

PENNOD II.

1 *Crist yn troi y dwfr yn win:* 12 *yn myned i waered i Capernaum a Jerusalem;* 14 *ac yno yn burw y prynwyr a'r gwerthwyr allan o'r deml:* 19 *yn rhag-fynegi ei farwolaeth, a'i adgyfodiad.* 23 *Llawer yn credu ynddo, o herwydd ei wyrthiau; ond er hynny nid ymddiriedai efe iddynt am dano ei hun.*

A'R trydydd dydd yr oedd priodas [a]yn Cana Galilea: a mam yr Iesu oedd yno.

2 A galwyd yr Iesu hefyd a'i ddisgyblion i'r briodas.

3 A phan ballodd y gwin, mam yr Iesu a ddywedodd wrtho ef, Nid oes ganddynt mo'r gwin.

4 Iesu a ddywedodd wrthi, [b]‖ Beth sydd i mi *a wnelwyf* â thi, wraig? [c]ni ddaeth fy awr i etto.

5 Ei fam ef a ddywedodd wrth y gwasanaethwyr, Beth bynnag a ddywedo efe wrthych, gwnewch.

6 Ac yr oedd yno chwech o ddyfrlestri meini wedi eu gosod, [d]yn ol defod puredigaeth yr Iuddewon, y rhai a ddalient bob un ddau ffircyn neu dri.

7 Iesu a ddywedodd wrthynt, Llenwch y dyfr-lestri o ddwfr. A hwy a'u llanwasant hyd yr ymyl.

8 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gollyngwch yn awr, a dygwch at lywodraethwr y wledd. A hwy a ddygasant.

9 A phan brofodd llywodraethwr y wledd y dwfr a wnaethid yn win (ac ni wyddai o ba le yr ydoedd, eithr y gwasanaethwyr, y rhai a ollyngasent y dwfr, a wyddent) llywodraethwr y wledd a alwodd ar y priod-fab,

10 Ac a ddywedodd wrtho, Pob dyn a esyd y gwin da yn gyntaf; ac wedi iddynt yfed yn dda, yna un a fo gwaeth: tithau a gedwaist y gwin da hyd yr awr hon.

11 Hyn o ddechreu gwyrthiau a wnaeth yr Iesu yn Cana Galilea, ac a eglurodd ei ogoniant; a'i ddisgyblion a gredasant ynddo.

12 ¶ Wedi hyn efe a aeth i waered i Capernaum, efe, a'i fam, [e]a'i frodyr, a'i ddisgyblion: ac yno nid arhosasant nemmawr o ddyddiau.

13 ¶ A phasc yr Iuddewon oedd yn agos: a'r Iesu a aeth i fynu i Jerusalem;

14 [f]Ac a gafodd yn y deml rai yn gwerthu ychain, a defaid, a cholommennod, a'r newidwyr arian yn eistedd.

15 Ac wedi gwneuthur fflangell o fân reffynnau, efe a'u gyrrodd hwynt oll allan o'r deml, y defaid hefyd a'r ychain; ac a dywalltodd allan arian y newidwyr, ac a ddymchwelodd y byrddau:

16 Ac a ddywedodd wrth y rhai oedd yn gwerthu colommennod, Dygwch y rhai hyn oddi yma; na wnewch dŷ fy Nhad i yn dŷ marchnad.

17 A'i ddisgyblion a gofiasant fod yn ysgrifenedig, [g]Zêl dy dŷ di a'm hysodd i.

18 ¶ Yna yr Iuddewon a attebasant ac a ddywedasant wrtho ef, [h]Pa arwydd yr wyt ti yn ei ddangos i ni, gan dy fod yn gwneuthur y pethau hyn?

19 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, [i]Dinystriwch y deml hon, ac mewn tridiau y cyfodaf hi.

20 Yna yr Iuddewon a ddywedasant, Chwe blynedd a deugain y buwyd yn adeiladu y deml hon; ac a gyfodi di hi mewn tridiau?

21 Ond efe a ddywedasai am deml ei gorph.

22 Am hynny pan gyfododd efe o feirw, [k]ei ddisgyblion ef a gofiasant iddo ddywedyd hyn wrthynt hwy: a hwy a

Anno DOMINI 30.

[n] pen. 12. 21.
[o] pen. 21. 2.
[p] Gen. 3. 15. a 49. 10. Deut. 18. 18. Edrych ar Luc 24. 27.
[q] Es. 4. 2. a 7. 14. a 9. 6. a 53. 2. Michah 5. 2. Zech. 6. 12. a 9. 9. Edrych ar Luc 24. 27.
[r] Matt. 2. 23. Luc 2. 4.
[s] pen. 7. 41. 42.
[t] Ps. 32. 2. a 73. 1. Rhuf. 2. 28. 29.
[u] Gen. 28. 12. Matt. 4. 11. Luc 2. 9, 13. a 22. 43. a 24. 4. Act. 1. 10.
[a] Edrych Jos. 19. 28.
[b] pen. 19. 26. ‖ *Beth* yw *i mi ac i ti, wraig?*
[c] pen. 7. 6.
[d] Marc 7. 3.
[e] Matt. 12. 46.
[f] Matt. 21. 12. Marc 11. 15. Luc 19. 45.
[g] Ps. 69. 9.
[h] Matt. 12. 38. pen. 6. 30.
[i] Matt. 26. 61. a 27. 40. Marc 14. 58. a 15. 29.
[k] Luc 24. 8.

Anno DOMINI 30.

gredasant yr ysgrythyr, a'r gair a ddywedasai yr Iesu.

23 ¶ Ac fel yr oedd efe yn Jerusalem ar y pasc yn yr wyl, llawer a gredasant yn ei enw ef, wrth weled ei arwyddion a wnaethai efe.

24 Ond nid ymddiriedodd yr Iesu iddynt am dano ei hun, am yr adwaenai efe hwynt oll;

25 Ac nad oedd raid iddo dystiolaethu o neb *iddo* am ddyn: o herwydd [l] yr oedd efe yn gwybod beth oedd mewn dyn.

[l] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. pen. 6. 64. Act. 1. 24. Dat. 2. 23.

PENNOD III.

1 *Crist yn dysgu Nicodemus mor anghenrheidiol yw ad-enedigaeth.* 14 *Am ffydd yn ei farwolaeth ef.* 16 *Mawr gariad Duw tu ag at y byd.* 18 *Condemniad am anghrediniaeth.* 23 *Bedydd, tystiolaeth, ac athrawiaeth Ioan am Grist.*

AC yr oedd dyn o'r Phariseaid, a'i enw Nicodemus, pennaeth yr Iuddewon:

2 [a] Hwn a ddaeth at yr Iesu liw nos, ac a ddywedodd wrtho, Rabbi, nyni a wyddom mai dysgawdwr ydwyt ti wedi dyfod oddi wrth Dduw: canys [b] ni allai neb wneuthur y gwyrthiau hyn yr wyt ti yn eu gwneuthur, oni bai fod [c] Duw gyd âg ef.

[a] pen. 7. 50. a 19. 39.

[b] pen. 9. 16, 33.

[c] Act. 10. 38.

3 Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Yn wir, yn wir, meddaf i ti, [d] Oddi eithr geni dyn ‖ drachefn, ni ddichon efe weled teyrnas Dduw.

[d] Tit. 3. 5.

‖ *oddi fynu.*

4 Nicodemus a ddywedodd wrtho, Pa fodd y dichon dyn ei eni, ac efe yn hen? a ddichon efe fyned i groth ei fam eilwaith, a'i eni?

5 Iesu a attebodd ac a ddywedodd, Yn wir, yn wir, meddaf i ti, Oddi eithr geni dyn o ddwfr ac *o'r* Yspryd, ni ddichon efe fyned i mewn i deyrnas Dduw.

6 Yr hyn a aned o'r cnawd, sydd gnawd; a'r hyn a aned *o'r* Yspryd, sydd yspryd.

7 Na ryfedda ddywedyd o honof fi wrthyt, Y mae yn rhaid eich geni chwi ‖ drachefn.

‖ *oddi fynu.*

8 [e] Y mae y gwynt yn chwythu lle y mynno; a thi a glywi ei swn ef, ond ni wyddost o ba le y mae yn dyfod, nac i ba le y mae yn myned: felly mae pob un a'r a aned o'r Yspryd.

[e] Preg. 11. 5. 1 Cor. 2. 11.

9 Nicodemus a attebodd ac a ddywedodd wrtho, [f] Pa fodd y dichon y pethau hyn fod?

[f] pen. 6. 52, 60.

10 Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn ddysgawdwr yn Israel, ac ni wyddost y pethau hyn?

11 [g] Yn wir, yn wir, meddaf i ti, Mai yr hyn a wyddom yr ydym yn ei lefaru, a'r hyn a welsom yr ydym yn ei dystiolaethu; [h] a'n tystiolaeth ni nid ydych yn ei derbyn.

[g] pen. 7. 16. a 8. 28. a 12. 49. a 14. 24.

[h] ad. 32.

12 Os dywedais i chwi bethau daearol, a chwithau nid ydych yn credu; pa fodd, os dywedaf i chwi bethau nefol, y credwch?

13 Ac [i] ni esgynodd neb i'r nef, oddi eithr yr hwn a ddisgynodd o'r nef, *sef* Mab y dyn, yr hwn sydd yn y nef.

[i] Diar. 30. 4. pen. 6. 62. Eph. 4. 9.

14 ¶ Ac [k] megis y dyrchafodd Moses y sarph yn y diffaethwch, felly [l] y mae yn rhaid dyrchafu Mab y dyn:

[k] Num. 21. 9.

[l] pen. 8. 28. a 12. 32.

15 Fel na choller pwy bynnag a gredo ynddo ef, ond [m] caffael o hono fywyd tragywyddol.

[m] ad. 36. pen. 6. 47.

16 ¶ [n] Canys felly y carodd Duw y byd, fel y rhoddodd efe ei unig-anedig Fab, fel na choller pwy bynnag a gredo ynddo ef, ond caffael o hono fywyd tragywyddol.

[n] 1 Ioan 4. 9.

17 [o] Oblegid ni ddanfonodd Duw ei Fab i'r byd, i ddamnio y byd, ond fel yr achubid y byd trwyddo ef.

[o] Luc 9. 56. pen. 5. 45. a 8. 15. a 12. 47.

18 ¶ [p] Yr hwn sydd yn credu ynddo ef, ni ddemnir: eithr yr hwn nid yw yn credu, a ddamniwyd eisoes; o herwydd na chredodd yn enw unig-anedig Fab Duw.

[p] pen. 5. 24. a 6. 40, 47. a 20. 31.

19 A hon yw y ddamnedigaeth; [q] ddyfod goleuni i'r byd, a charu o ddynion y tywyllwch yn fwy nâ'r goleuni: canys yr oedd eu gweithredoedd hwy yn ddrwg.

[q] pen. 8. 12.

20 O herwydd [r] pob un a'r sydd yn gwneuthur drwg, sydd yn casâu y goleuni, ac nid yw yn dyfod i'r goleuni, fel ‖ nad argyhoedder ei weithredoedd ef.

[r] Job 24. 13, 17.

‖ Neu, *na ddatguddier.*

21 Ond yr hwn sydd yn gwneuthur gwirionedd, sydd yn dyfod i'r goleuni, fel yr eglurhaer ei weithredoedd ef, mai yn Nuw y gwnaed hwynt.

22 ¶ Wedi y pethau hyn, daeth yr Iesu a'i ddisgyblion i wlad Judea; ac a arhosodd yno gyd â hwynt, [s] ac a fedyddiodd.

[s] pen. 4. 2.

23 ¶ Ac yr oedd Ioan hefyd yn bedyddio yn Ainon, yn agos i Salim; canys dyfroedd lawer oedd yno: a hwy a ddaethant ac a'u bedyddiwyd.

24 Canys [t] ni fwriasid Ioan etto yng ngharchar.

[t] Matt. 14. 3.

25 ¶ Yna y bu ymofyn rhwng *rhai* o ddisgyblion Ioan a'r Iuddewon, ynghylch puredigaeth.

26 A hwy a ddaethant at Ioan, ac a

Anno DOMINI 30.

ddywedasant wrtho, ‖Rabbi, yr hwn oedd gyd â thi y tu hwnt i'r Iorddonen, [u] am yr hwn y tystiolaethaist ti, wele, y mae hwnnw yn bedyddio, a phawb yn dyfod atto ef.

27 Ioan a attebodd ac a ddywedodd, [x] Ni ddichon dyn ‖dderbyn dim, oni bydd wedi ei roddi iddo o'r nef.

28 Chwychwi eich hunain ydych dystion i mi, ddywedyd o honof fi, [y] Nid myfi yw y Crist, eithr [z] fy mod wedi fy anfon o'i flaen ef.

29 Yr hwn sydd ganddo y briod-ferch, yw y priod-fab: ond [a] cyfaill y priod-fab, yr hwn sydd yn sefyll ac yn ei glywed ef, sydd yn llawenychu yn ddirfawr oblegid llef y priod-fab: y llawenydd hwn ‖mau fi gan hynny a gyflawnwyd.

30 Rhaid ydyw iddo ef gynnyddu, ac i minnau leihâu.

31 Yr hwn a ddaeth oddi uchod, [b] sydd goruwch pawb oll: yr hwn sydd o'r ddaear, sydd o'r ddaear, ac am y ddaear y mae yn llefaru: [c] yr hwn sydd yn dyfod o'r nef, sydd goruwch pawb.

32 [d] A'r hyn a welodd efe ac a glywodd, hynny y mae efe yn ei dystiolaethu: ond nid oes neb yn derbyn ei dystiolaeth ef.

33 Yr hwn a dderbyniodd ei dystiolaeth ef, [e] a seliodd mai geirwir yw Duw.

34 Canys yr hwn a anfonodd Duw, sydd yn llefaru geiriau Duw; oblegid nid wrth fesur y mae Duw yn rhoddi *iddo ef* yr Yspryd.

35 [f] Y mae y Tad yn caru y Mab, ac efe a roddodd bob peth yn ei law ef.

36 [g] Yr hwn sydd yn credu yn y Mab, y mae ganddo fywyd tragywyddol: a'r hwn sydd heb gredu i'r Mab, ni wêl fywyd; eithr y mae digofaint Duw yn aros arno ef.

PENNOD IV.

1 *Crist yn ymddiddan â gwraig o Samaria, ac yn ei ddatguddio ei hun iddi.* 27 *Ei ddisgyblion yn rhyfeddu;* 31 *ac yntau yn hysbysu iddynt ei zêl tu ag at ogoniant Duw.* 39 *Llawer o'r Samariaid yn credu ynddo;* 43 *ac yntau yn myned ymaith i Galilea, ac yn iachâu mab y llywydd oedd yn gorwedd yn glaf yn Capernaum.*

PAN wybu yr Arglwydd gan hynny glywed o'r Phariseaid fod yr Iesu yn gwneuthur ac [a] yn bedyddio mwy o ddisgyblion nag Ioan,

2 (Er na fedyddiasai yr Iesu ei hun, eithr ei ddisgyblion ef)

3 Efe a adawodd Judea, ac a aeth drachefn i Galilea.

4 Ac yr oedd yn rhaid iddo fyned trwy Samaria.

5 Efe a ddaeth gan hynny i ddinas yn Samaria a elwid Sichar, ger llaw y rhandir [b] a roddasai Jacob i'w fab Joseph.

6 Ac yno yr oedd ffynnon Jacob. Yr Iesu gan hynny yn ddiffygiol gan y daith, a eisteddodd felly ar y ffynnon: ac yng nghylch y chweched awr ydoedd hi.

7 Daeth gwraig o Samaria i dynnu dwfr: a'r Iesu a ddywedodd wrthi, Dyro i mi i yfed.

8 (Canys ei ddisgyblion ef a aethent i'r ddinas i brynu bwyd)

9 Yna y wraig o Samaria a ddywedodd wrtho ef, Pa fodd yr ydwyt ti, a thi yn Iuddew, yn gofyn diod gennyf fi, a myfi yn wraig o Samaria? oblegid [c] nid yw yr Iuddewon yn ymgyfeillach â'r Samariaid.

10 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Ped adwaenit ti ddawn Duw, a phwy yw yr hwn sydd yn dywedyd wrthyt, Dyro i mi i yfed; tydi a ofynasit iddo ef, ac efe a roddasai i ti [d] ddwfr bywiol.

11 Y wraig a ddywedodd wrtho, Arglwydd, nid oes gennyt ti ddim i godi *dwfr*, a'r pydew sydd ddwfn: o ba le gan hynny y mae gennyt ti y dwfr bywiol hwnnw?

12 Ai mwy wyt ti nâ'n tad Jacob, yr hwn a roddodd i ni y pydew, ac efe ei hun a yfodd o hono, a'i feibion, a'i anifeiliaid?

13 Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Pwy bynnag sydd yn yfed o'r dwfr hwn, efe a sycheda drachefn:

14 Ond [e] pwy bynnag a yfo o'r dwfr a roddwyf fi iddo, ni sycheda yn dragywydd; eithr y dwfr a roddwyf iddo, [f] a fydd ynddo yn ffynnon o ddwfr yn tarddu i fywyd tragywyddol.

15 [g] Y wraig a ddywedodd wrtho, Arglwydd, dyro i mi y dwfr hwn, fel na sychedwyf, ac na ddelwyf yma i godi *dwfr*.

16 Iesu a ddywedodd wrthi, Dos, galw dy wr, a thyred yma.

17 Y wraig a attebodd ac a ddywedodd, Nid oes gennyf wr. Iesu a ddywedodd wrthi, Da y dywedaist, Nid oes gennyf wr:

18 Canys pump o wŷr a fu i ti; a'r hwn sydd gennyt yr awrhon, nid yw wr i ti: hyn a ddywedaist yn wir.

19 Y wraig a ddywedodd wrtho ef, Arglwydd, ‖mi a welaf mai prophwyd wyt ti.

Anno DOMINI 30.

[u] *Athro.*
[u] pen. 1. 7, 15, 27, 34.
[x] 1 Cor. 4. 7. Heb. 5. 4. Iago 1. 17.
‖ *gymmeryd dim iddo ei hun.*
[y] pen. 1. 20, 27.
[z] Mal. 3. 1. Marc 1. 2. Luc 1. 17.
[a] Can. 5. 1.
‖ *o'r eiddof fi, &c.*
[b] pen. 1. 15, 27.
[c] 1 Cor. 15. 47.
[d] ad. 11. pen. 8. 26.
[e] Rhuf. 3. 4. 1 Ioan 5. 10.
[f] Matt. 11. 27. a 28. 18. pen. 5. 20, 22. a 13. 3. a 17. 2. Heb. 2. 8.
[g] Hab. 2. 4. ad. 15, 16. Rhuf. 1. 17. 1 Ioan 5. 10.
[a] pen. 3. 22, 26.

[b] Gen. 33. 19. a 48. 22. Jos. 24. 32.
[c] 2 Bren. 17. 24. Luc 9. 52, 53. Act. 10. 28.
[d] Jer. 2. 13.
[e] pen. 6. 35, 58.
[f] pen. 7. 38.
[g] Edrych pen. 6. 34.
‖ Luc 7. 16. a 24. 19. pen. 6. 14.

Anno DOMINI 30.

20 Ein tadau a addolasant yn y mynydd hwn; ac yr ydych chwi yn dywedyd mai [h] yn Jerusalem y mae y man lle y mae yn rhaid addoli.

21 Iesu a ddywedodd wrthi hi, O wraig, cred fi, y mae yr awr yn dyfod, pryd nad addoloch y Tad, nac yn y mynydd hwn, nac yn Jerusalem.

22 Chwychwi ydych yn addoli [1] y peth ni wyddoch; ninnau ydym yn addoli y peth a wyddom: canys [k] iachawdwriaeth sydd o'r Iuddewon.

23 Ond dyfod y mae yr awr, ac yn awr y mae hi, pan addolo y gwir addolwyr y Tad mewn yspryd a gwirionedd: canys y cyfryw y mae y Tad yn eu ceisio i'w addoli ef.

24 [l] Yspryd *yw* Duw; a rhaid i'r rhai a'i haddolant ef, addoli mewn yspryd a gwirionedd.

25 Y wraig a ddywedodd wrtho, Mi a wn fod y Messïas yn dyfod, yr hwn a elwir Crist: pan ddelo hwnnw, efe a fynega i ni bob peth.

26 Iesu a ddywedodd wrthi hi, [m] Myfi, yr hwn wyf yn ymddiddan â thi, yw *hwnnw*.

27 ¶ Ac ar hyn y daeth ei ddisgyblion; a bu ryfedd ganddynt ei fod ef yn ymddiddan â gwraig: er hynny ni ddywedodd neb, Beth a geisi? neu, Paham yr ydwyt yn ymddiddan â hi?

28 Yna y wraig a adawodd ei dwfrlestr, ac a aeth i'r ddinas, ac a ddywedodd wrth y dynion,

29 Deuwch, gwelwch ddyn yr hwn a ddywedodd i mi yr hyn oll a wneuthum; onid hwn yw y Crist?

30 Yna hwy a aethant allan o'r ddinas, ac a ddaethant atto ef.

31 ¶ Yn y cyfamser y disgyblion a attolygasant iddo, gan ddywedyd, Rabbi, bwytta.

32 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae gennyf fi fwyd i'w fwytta yr hwn ni wyddoch chwi oddi wrtho.

33 Am hynny y disgyblion a ddywedasant wrth eu gilydd, A ddug neb iddo *ddim* i'*w* fwytta?

34 Iesu a ddywedodd wrthynt, Fy mwyd i yw gwneuthur ewyllys yr hwn a'm hanfonodd, a gorphen ei waith ef.

35 Onid ydych chwi yn dywedyd, Y mae etto bedwar mis, ac *yna* y daw y cynhauaf? Wele, yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych, Dyrchefwch eich llygaid, ac edrychwch ar y meusydd; [n] canys gwynion ydynt eisoes *i*'r cynhauaf.

36 A'r hwn sydd yn medi, sydd yn derbyn cyflog, ac yn casglu ffrwyth i fywyd tragywyddol: fel y byddo i'r hwn sydd yn hau, ac i'r hwn sydd yn medi, lawenychu ynghyd.

37 Canys yn hyn y mae y gair yn wir, Mai arall yw yr hwn sydd yn hau, ac arall yr hwn sydd yn medi.

38 Myfi a'ch anfonais chwi i fedi yr hyn ni lafuriasoch: eraill a lafuriasant, a chwithau a aethoch i mewn i'w llafur hwynt.

39 ¶ A llawer o'r Samariaid o'r ddinas honno a gredasant ynddo, o herwydd gair y wraig, yr hon oedd yn tystiolaethu, Efe a ddywedodd i mi yr hyn oll a wneuthum.

40 Am hynny pan ddaeth y Samariaid atto ef, hwy a attolygasant iddo aros gyd â hwynt. Ac efe a arhosodd yno ddeuddydd.

41 A mwy o lawer a gredasant ynddo ef, oblegid ei air ei hun.

42 A *hwy* a ddywedasant wrth y wraig, Nid ydym ni weithian yn credu, oblegid dy ymadrodd di: canys [o] ni a'*i* clywsom *ef* ein hunain, ac a wyddom mai hwn yn ddïau yw y Crist, Iachawdwr y byd.

43 ¶ Ac ym mhen y deuddydd efe a aeth ymaith oddi yno, ac a aeth i Galilea.

44 Canys [p] yr Iesu ei hun a dystiolaethodd, nad ydyw prophwyd yn cael anrhydedd yn ei wlad ei hun.

45 Yna pan ddaeth efe i Galilea, y Galileaid a'i derbyniasant ef, wedi iddynt weled yr holl bethau a wnaeth efe yn Jerusalem ar yr wyl: canys hwythau a ddaethant i'r wyl.

46 Felly yr Iesu a ddaeth drachefn i Cana yn Galilea, [q] lle y gwnaeth efe y dwfr yn win. Ac yr oedd rhyw ‖ bendefig yr hwn yr oedd ei fab yn glaf yn Capernaum.

47 ¶ Pan glybu hwn ddyfod o'r Iesu o Judea i Galilea, efe a aeth atto ef, ac a attolygodd iddo ddyfod i waered, a iachâu ei fab ef: canys yr oedd efe ym mron marw.

48 Yna Iesu a ddywedodd wrtho ef, [r] Oni welwch chwi arwyddion a rhyfeddodau, ni chredwch.

49 Y pendefig a ddywedodd wrtho ef, O Arglwydd, tyred i waered cyn marw fy machgen.

50 Iesu a ddywedodd wrtho ef, Dos ymaith; y mae dy fab yn fyw. A'r gwr

Anno DOMINI 30.

[h] Deut. 12. 5, 11. 1 Bren. 9. 3. 2 Chron. 7. 12.

[1] 2 Bren. 17. 29.

[k] Es. 2. 3. Rhuf. 9. 4, 5.

[l] 2 Cor. 3. 17.

[m] pen. 9. 37.

[n] Matt. 9. 37. Luc 10. 2.

[o] pen. 17. 8.

[p] Matt. 13. 57. Marc 6. 4. Luc 4. 24.

[q] pen. 2. 1, 11.

‖ *reolwr.*

[r] 1 Cor. 1. 22.

Anno DOMINI 30.

a gredodd y gair a ddywedasai Iesu wrtho, ac efe a aeth ymaith.

51 Ac fel yr oedd efe yr awrhon yn myned i waered, ei weision a gyfarfuant âg ef, ac a fynegasant, gan ddywedyd, Y mae dy fachgen yn fyw.

52 Yna efe a ofynodd iddynt yr awr y gwellhasai arno. A hwy a ddywedasant wrtho, Doe, y seithfed awr, y gadawodd y crŷd ef.

53 Yna y gwybu y tad mai yr awr honno *oedd,* yn yr hon y dywedasai Iesu wrtho ef, Y mae dy fab yn fyw. Ac efe a gredodd, a'i holl dŷ.

54 Yr ail arwydd yma drachefn a wnaeth yr Iesu, wedi dyfod o Judea i Galilea.

PENNOD V.

1 *Yr Iesu ar y dydd sabbath yn iachâu yr hwn a fuasai glaf namyn dwy flynedd deugain:* 10 *a'r Iuddewon am hynny yn cwerylu, ac yn ei erlid ef.* 17 *Ac yntau yn atteb drosto ei hun, ac yn eu hargyhoeddi hwy, gan ddangos pwy ydyw ef, trwy dystiolaeth ei Dad,* 32 *ac Ioan,* 36 *a'i weithredoedd ei hun,* 39 *a'r ysgrythyrau.*

A.D. 31.

WEDI hynny yr oedd [a] gwyl yr Iuddewon; a'r Iesu a aeth i fynu i Jerusalem.

[a] Lef. 23. 2. Deut. 16. 1.

2 Ac y mae yn Jerusalem, wrth ‖ *farchnad* y defaid, lyn a elwir yn Hebraeg, Bethesda, ag iddo bùm porth:

‖ borth.

3 Yn y rhai y gorweddai llïaws mawr o rai cleifion, deillion, cloffion, gwywedigion, yn disgwyl am gynhyrfiad y dwfr.

4 Canys angel oedd ar amserau yn disgyn i'r llyn, ac yn cynhyrfu y dwfr: yna yr hwn a elai i mewn yn gyntaf ar ol cynhyrfu y dwfr, a âi yn iach o ba glefyd bynnag a fyddai arno.

5 Ac yr oedd rhyw ddyn yno, yr hwn a fuasai ‖ glaf namyn dwy flynedd deugain.

‖ *mewn gwendid.*

6 Yr Iesu, pan welodd hwn yn gorwedd, a gwybod ei fod ef *felly* yn hir o amser bellach, a ddywedodd wrtho, A fynni di dy wneuthur yn iach?

7 Y claf a attebodd iddo, Arglwydd, nid oes gennyf ddyn i'm bwrw i'r llyn, pan gynhyrfer y dwfr: ond tra fyddwyf fi yn dyfod, arall a ddisgyn o'm blaen i.

8 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, [b] Cyfod, cymmer dy wely i fynu, a rhodia.

[b] Matt. 9. 6. Marc 2. 11. Luc 5. 24.

9 Ac yn ebrwydd y gwnaed y dyn yn iach; ac *efe* a gododd ei wely, ac a rodiodd. A'r [c] sabbath oedd y diwrnod hwnnw.

[c] pen. 9. 14.

10 ¶ Am hynny yr Iuddewon a ddywedasant wrth yr hwn a wnaethid yn iach, [d] Y sabbath yw hi: nid cyfreithlawn i ti godi *dy* wely.

Anno DOMINI 31.

[d] Exod. 20. 10. Neh. 13. 19. Jer. 17. 21, &c. Matt. 12. 2. Marc 2. 24. Luc 6. 2.

11 Efe a attebodd iddynt, Yr hwn a'm gwnaeth i yn iach, efe a ddywedodd wrthyf, Cyfod dy wely, a rhodia.

12 Yna hwy a ofynasant iddo, Pwy yw y dyn a ddywedodd wrthyt ti, Cyfod dy wely, a rhodia?

13 A'r hwn a iachasid ni wyddai pwy oedd efe. Canys yr Iesu a giliasai ‖ o'r dyrfa oedd yn y fan *honno.*

‖ Neu, *er bod tyrfa* (neu, *a thyrfa*) *yn y fan honno.*

14 Wedi hynny yr Iesu a'i cafodd ef yn y deml, ac a ddywedodd wrtho, Wele, ti a wnaethpwyd yn iach: [e] na phecha mwyach, rhag digwydd i ti beth a fyddo gwaeth.

[e] Matt. 12. 45. pen. 8. 11.

15 Y dyn a aeth ymaith, ac a fynegodd i'r Iuddewon, mai yr Iesu oedd yr hwn a'i gwnaethai ef yn iach.

16 Ac am hynny yr Iuddewon a erlidiasant yr Iesu, ac a geisiasant ei ladd ef, oblegid iddo wneuthur y pethau hyn ar y sabbath.

17 ¶ Ond yr Iesu a'u hattebodd hwynt, [f] Y mae fy Nhad yn gweithio hyd yn hyn, ac yr ydwyf finnau yn gweithio.

[f] pen. 14. 10.

18 Am hyn gan hynny yr Iuddewon [g] a geisiasant yn fwy ei ladd ef, oblegid nid yn unig iddo dorri y sabbath, ond hefyd iddo ddywedyd fod Duw yn Dad iddo, [h] gan ei wneuthur ei hun yn ‖ gystal â Duw.

[g] pen. 7. 19.

[h] pen. 10. 33. Phil. 2. 6.

‖ *gydradd.*

19 Yna yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, [i] Ni ddichon y Mab wneuthur dim o hono ei hunan, eithr yr hyn a welo efe y Tad yn ei wneuthur: canys beth bynnag y mae efe yn ei wneuthur, hynny hefyd y mae y Mab yr un ffunud yn ei wneuthur.

[i] ad. 30. pen. 8. 28. a 9. 4. a 12. 49. a 14. 10.

20 Canys y [k] Tad sydd yn caru y Mab, ac yn dangos iddo yr hyn oll y mae efe yn ei wneuthur: ac efe a ddengys iddo ef weithredoedd mwy nâ'r rhai hyn, fel y rhyfeddoch chwi.

[k] pen. 3. 35.

21 Oblegid megis y mae y Tad yn cyfodi y rhai meirw, ac yn *eu* bywhâu; felly hefyd y mae y Mab yn bywhâu y rhai a fynno.

22 Canys y Tad nid yw yn barnu neb; eithr [l] efe a roddes bob barn i'r Mab:

[l] Matt. 11. 27. a 28. 18. ad. 27. pen. 3. 35. a 17. 2.

23 Fel yr anrhydeddai pawb y Mab, fel y maent yn anrhydeddu y Tad. [m] Yr hwn nid yw yn anrhydeddu y Mab, nid yw yn anrhydeddu y Tad yr hwn a'i hanfonodd ef.

[m] 1 Ioan 2. 23.

Anno DOMINI 31.

24 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, [n]Y neb sydd yn gwrando fy ngair i, ac yn credu i'r hwn a'm hanfonodd i, a gaiff fywyd tragywyddol, ac ni ddaw i farn; eithr efe a aeth trwodd o farwolaeth i fywyd.

25 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Y mae yr awr yn dyfod, ac yn awr y mae, [o]pan glywo y meirw lef Mab Duw: a'r rhai a glywant, a fyddant byw.

26 Canys megis y mae gan y Tad fywyd ynddo ei hunan, felly y rhoddes efe i'r Mab hefyd fod ganddo fywyd ynddo ei hun;

27 Ac [p]a roddes awdurdod iddo i wneuthur barn hefyd, o herwydd ei fod yn Fab dyn.

28 Na ryfeddwch am hyn: canys y mae yr awr yn dyfod, yn yr hon y caiff pawb a'r sydd yn y beddau glywed ei leferydd ef:

29 A [q]*hwy* a ddeuant allan: y rhai a wnaethant dda, i adgyfodiad bywyd; ond y rhai a wnaethant ddrwg, i adgyfodiad barn.

30 [r]Ni allaf fi wneuthur dim o honof fy hunan: fel yr ydwyf yn clywed, yr ydwyf yn barnu: a'm barn i sydd gyfiawn; canys [s]nid ydwyf yn ceisio fy ewyllys fy hunan, ond ewyllys y Tad yr hwn a'm hanfonodd i.

31 [t]Os ydwyf fi yn tystiolaethu am danaf fy hunan, nid yw fy nhystiolaeth i wir.

32 ¶ [u]Arall sydd yn tystiolaethu am danaf fi; ac mi wn mai gwir yw y dystiolaeth y mae efe yn ei thystiolaethu am danaf fi.

33 [x]Chwychwi a anfonasoch at Ioan, ac efe a ddug dystiolaeth i'r gwirionedd.

34 Ond myfi nid ydwyf yn derbyn tystiolaeth gan ddyn: eithr y pethau hyn yr ydwyf yn eu dywedyd, fel y gwareder chwi.

35 Efe oedd ganwyll yn llosgi, ac [y]yn goleuo; a [z]chwithau oeddych ewyllysgar i orfoleddu dros amser yn ei oleuni ef.

36 ¶ Ond [a]y mae gennyf fi dystiolaeth fwy nag Ioan: canys [b]y gweithredoedd a roddes y Tad i mi i'w gorphen, y gweithredoedd hynny y rhai yr ydwyf fi yn eu gwneuthur, sydd yn tystiolaethu am danaf fi, mai y Tad a'm hanfonodd i.

37 A'r Tad, yr hwn a'm hanfonodd i, [c]efe a dystiolaethodd am danaf fi. *Ond* ni chlywsoch chwi ei lais ef un amser, [d]ac ni welsoch ei wedd ef.

38 Ac nid oes gennych chwi mo'i air ef yn aros ynoch: canys yr hwn a anfonodd efe, hwnnw nid ydych chwi yn credu iddo.

39 ¶ [e]Chwiliwch yr ysgrythyrau; canys ynddynt hwy yr ydych chwi yn meddwl cael bywyd tragywyddol: a [f]hwynt-hwy yw y rhai sydd yn tystiolaethu am danaf fi.

40 Ond ni fynnwch chwi ddyfod attaf fi, fel y caffoch fywyd.

41 Nid ydwyf fi yn derbyn gogoniant oddi wrth ddynion.

42 Ond myfi a'ch adwaen chwi, nad oes gennych gariad Duw ynoch.

43 Myfi a ddaethum yn enw fy Nhad, ac nid ydych yn fy nerbyn i: os arall a ddaw yn ei enw ei hun, hwnnw a dderbyniwch.

44 [g]Pa fodd y gellwch chwi gredu, y rhai ydych yn derbyn gogoniant gan eich gilydd, ac heb geisio [h]y gogoniant *sydd* oddi wrth Dduw yn unig?

45 Na thybiwch y cyhuddaf fi chwi wrth y Tad: [i]y mae a'ch cyhudda chwi, *sef* Moses, yn yr hwn yr ydych yn gobeithio.

46 Canys pe credasech chwi i Moses, chwi a gredasech i minnau: oblegid [k]am danaf fi yr ysgrifenodd efe.

47 Ond os chwi ni chredwch i'w ysgrifeniadau ef, pa fodd y credwch i'm geiriau i?

PENNOD VI.

1 *Crist yn porthi pùm mil o bobl â phùm torth, a dau bysgodyn.* 15 *A'r bobl o herwydd hynny yn ceisio ei wneuthur ef yn frenhin.* 16 *Ac yntau yn cilio o'r neilldu, ac yn rhodio ar y môr at ei ddisgyblion:* 26 *ac yn ceryddu y bobl oedd yn heidio ar ei ol, a holl gnawdol wrandawyr ei air:* 32 *ac yn dangos mai efe yw bara y bywyd i'r ffyddloniaid.* 66 *Llawer o ddisgyblion yn ymadael âg ef.* 68 *Petr yn ei gyffesu ef.* 70 *Bod Judas yn gythraul.*

A.D. 32.

WEDI y pethau hyn yr aeth yr Iesu dros fôr Galilea, hwnnw yw *môr* Tiberias.

2 A thyrfa fawr a'i canlynodd ef; canys hwy a welsent ei arwyddion y rhai a wnaethai efe ar y cleifion.

3 A'r Iesu a aeth i fynu i'r mynydd, ac a eisteddodd yno gyd â'i ddisgyblion.

4 [a]A'r pasc, gwyl yr Iuddewon, oedd yn agos.

5 ¶ [b]Yna yr Iesu a ddyrchafodd *ei* lygaid, ac a welodd fod tyrfa fawr yn

Anno DOMINI 31.

[n] pen. 3. 18. a 6. 40, 47. a 8. 51.
[o] Eph. 2. 1, 5.
[p] ad. 22. Act. 10. 42. a 17. 31. Edrych Dan. 7. 13, 14.
[q] Dan. 12. 2. Matt. 25. 32, 33, 46. 1 Thess. 4. 16.
[r] ad. 19.
[s] pen. 6. 38.
[t] pen. 8. 14.
[u] Matt. 3. 17. a 17. 5.
[x] pen. 1. 15, 19, 27.
[y] 2 Petr 1. 19.
[z] Edrych Matt. 13. 20.
[a] 1 Ioan 5. 9.
[b] pen. 10. 25.
[c] Matt. 3. 17. a 17. 5. pen. 8. 18.
[d] Deut. 4. 12. 1 Tim. 1. 17. 1 Ioan 4. 12.
[e] Es. 8. 20. a 34. 16. Luc 16. 29. Act. 17. 11.
[f] Deut. 18. 15, 18. Luc 24. 27. pen. 1. 45.
[g] pen. 12. 43.
[h] Rhuf. 2. 29.
[i] Rhuf. 2. 12.
[k] Gen. 3. 15. a 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. a 49. 10. Deut. 18. 15, 18. Act. 26. 22.
[a] Lef. 23. 5, 7. Deut. 16. 1.
[b] Matt. 14. 14. Marc 6. 35. Luc 9. 12.

Anno DOMINI 32.

dyfod atto; ac a ddywedodd wrth Phylip, O ba le y prynwn ni fara, fel y caffo y rhai hyn fwytta?

6 (A hyn a ddywedodd efe i'w brofi ef: canys efe a wyddai beth yr oedd efe ar fedr ei wneuthur)

[c] Edrych Num. 11. 21, 22.

7 Phylip a'i hattebodd ef, [c] Gwerth dau can ceiniog o fara nid yw ddigon iddynt hwy, fel y gallo pob un o honynt gymmeryd ychydig.

8 Un o'i ddisgyblion a ddywedodd wrtho; Andreas, brawd Simon Petr,

9 Y mae yma ryw fachgennyn, a chanddo bùm torth haidd, a dau bysgodyn: [d] ond beth yw hynny rhwng cynnifer?

[d] 2 Bren. 4. 43.

10 A'r Iesu a ddywedodd, Perwch i'r dynion eistedd i lawr. Ac yr oedd glaswellt lawer yn y fan *honno*. Felly y gwŷr a eisteddasant i lawr, ynghylch pùm mil o nifer.

11 A'r Iesu a gymmerth y torthau, ac wedi iddo ddïolch, efe a'*u* rhannodd i'r disgyblion, a'r disgyblion i'r rhai oedd yn eistedd; felly hefyd o'r pysgod, cymmaint ag a fynnasant.

12 Ac wedi eu digoni hwynt, efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, Cesglwch y briw-fwyd gweddill, fel na choller dim.

13 Am hynny hwy a'*u* casglasant, ac a lanwasant ddeuddeg basgedaid o'r briw-fwyd o'r pùm torth haidd a weddillasai gan y rhai a fwyttasent.

14 Yna y dynion, pan welsant yr arwydd a wnaethai yr Iesu, a ddywedasant, Hwn yn ddïau yw [e] y prophwyd oedd ar ddyfod i'r byd.

[e] Deut. 18. 15, 18. pen. 1. 21. a 7. 40.

15 ¶ Yr Iesu gan hynny, pan wybu eu bod hwy ar fedr dyfod, a'i gipio ef i'w wneuthur yn frenhin, a giliodd drachefn i'r mynydd, ei hunan yn unig.

16 [f] A phan hwyrhâodd hi, ei ddisgyblion a aethant i waered at y môr.

[f] Matt. 14. 23. Marc 6. 47.

17 Ac wedi iddynt ddringo i long, hwy a aethant dros y môr i Capernaum. Ac yr oedd hi weithian yn dywyll, a'r Iesu ni ddaethai attynt hwy.

18 A'r môr, gan wynt mawr yn chwythu, a gododdd.

19 Yna, wedi iddynt rwyfo ynghylch pump ar hugain neu ddeg ar hugain o ystadiau, hwy a welent yr Iesu yn rhodio ar y môr, ac yn nesâu at y llong; ac a ofnasant.

20 Ond efe a ddywedodd wrthynt, Myfi yw; nac ofnwch.

21 Yna y derbyniasant ef yn chwannog i'r llong: ac yn ebrwydd yr oedd y llong wrth y tir yr oeddynt yn myned iddo.

22 ¶ Trannoeth, pan welodd y dyrfa oedd yn sefyll y tu hwnt i'r môr, nad oedd un llong arall yno ond yr un honno i'r hon yr aethai ei ddisgyblion ef, ac nad aethai yr Iesu gyd â'i ddisgyblion i'r llong, ond myned o'i ddisgyblion ymaith eu hunain;

23 (Eithr llongau eraill a ddaethent o Tiberias yn gyfagos i'r fan lle y bwyttasent hwy fara, wedi i'r Arglwydd roddi dïolch)

24 Pan welodd y dyrfa gan hynny nad oedd yr Iesu yno, na'i ddisgyblion, hwythau a aethant i longau, ac a ddaethant i Capernaum, dan geisio yr Iesu.

25 Ac wedi iddynt ei gael ef y tu hwnt i'r môr, hwy a ddywedasant wrtho, Rabbi, pa bryd y daethost ti yma?

26 Yr Iesu a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Yr ydych chwi yn fy ngheisio i, nid o herwydd i chwi weled y gwyrthiau, eithr o herwydd i chwi fwytta o'r torthau, a'ch digoni.

27 ‖ Llafuriwch nid am y bwyd a ‖ dderfydd, eithr am [g] y bwyd a bery i fywyd tragywyddol, yr hwn a ddyry Mab y dyn i chwi: [h] canys hwn a seliodd Duw Dad.

‖ *Gweithiwch.*
‖ *gyll.*
[g] ad. 54. pen. 4. 14.
[h] Matt. 3. 17. a 17. 5. Marc 1. 11. a 9. 7. Luc 3. 22. a 9. 35. pen. 1. 33. a 5. 37. a 8. 18. 2 Petr 1. 17.

28 Yna y dywedasant wrtho, Pa beth a wnawn ni, fel y gweithredom weithredoedd Duw?

29 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, [i] Hyn yw gwaith Duw; credu o honoch yn yr hwn a anfonodd efe.

[i] 1 Ioan 3. 23.

30 Dywedasant gan hynny wrtho ef, [k] Pa arwydd yr ydwyt ti yn ei wneuthur, fel y gwelom, ac y credom i ti? pa beth yr wyt ti yn ei weithredu?

[k] Matt. 12. 38. a 16. 1. Marc 8. 11. 1 Cor. 1. 22.

31 [l] Ein tadau ni a fwyttasant y manna yn yr anialwch, fel y mae yn ysgrifenedig, [m] Efe a roddodd iddynt fara o'r nef i'w fwytta.

[l] Exod. 16. 15. Num. 11. 7. 1 Cor. 10. 3.
[m] Ps. 78. 24, 25.

32 Yna yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Nid Moses a roddodd i chwi y bara o'r nef: eithr fy Nhad sydd yn rhoddi i chwi y gwir fara o'r nef.

33 Canys bara Duw ydyw yr hwn sydd yn dyfod i waered o'r nef, ac yn rhoddi bywyd i'r byd.

34 [n] Yna hwy a ddywedasant wrtho,

[n] Edrych pen. 4. 15.

Anno DOMINI 32.

Arglwydd, dyro i ni y bara hwn yn wastadol.

35 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Myfi yw bara y bywyd. [o] Yr hwn sydd yn dyfod attaf fi, ni newyna; a'r hwn sydd yn credu ynof fi, ni sycheda un amser.

36 Eithr dywedais wrthych, i chwi fy ngweled, ac nad ydych yn credu.

37 Yr hyn oll y mae y Tad yn ei roddi i mi, a ddaw attaf fi: a'r [p] hwn a ddêl attaf fi, nis bwriaf ef allan ddim.

38 Canys myfi a ddisgynais o'r nef, [q] nid i wneuthur fy ewyllys fy hun, ond ewyllys yr hwn a'm hanfonodd.

39 A hyn yw ewyllys y Tad a'm hanfonodd i; [r] o'r cwbl a roddes efe i mi, na chollwn ddim o hono, eithr bod i mi ei adgyfodi ef yn y dydd diweddaf.

40 A hyn yw ewyllys yr hwn a'm hanfonodd i; [s] cael o bob un a'r sydd yn gweled y Mab, ac yn credu ynddo ef, fywyd tragywyddol: a myfi a'i hadgyfodaf ef yn y dydd diweddaf.

41 Yna yr Iuddewon a rwgnachasant ‖ yn ei erbyn ef, o herwydd iddo ddywedyd, Myfi yw y bara a ddaeth i waered o'r nef.

42 A hwy a ddywedasant, [t] Onid hwn yw Iesu mab Joseph, tad a mam yr hwn a adwaenom ni? pa fodd gan hynny y mae efe yn dywedyd, O'r nef y disgynais?

43 Yna yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Na furmurwch wrth eich gilydd.

44 [u] Ni ddichon neb ddyfod attaf fi, oddi eithr i'r Tad, yr hwn a'm hanfonodd, ei dynnu ef: a myfi a'i hadgyfodaf ef y dydd diweddaf.

45 [x] Y mae yn ysgrifenedig yn y prophwydi, A phawb a fyddant wedi eu dysgu gan Dduw. Pob un gan hynny a glywodd gan y Tad, ac a ddysgodd, sydd yn dyfod attaf fi.

46 [y] Nid o herwydd gweled o neb y Tad, ond yr hwn sydd o Dduw; efe a welodd y Tad.

47 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, [z] Yr hwn sydd yn credu ynof fi, sydd ganddo fywyd tragywyddol.

48 Myfi yw bara y bywyd.

49 [a] Eich tadau chwi a fwyttasant y manna yn yr anialwch, ac a fuont feirw.

50 [b] Hwn yw y bara sydd yn dyfod i waered o'r nef, fel y bwyttâo dyn o hono, ac na byddo marw.

51 Myfi yw y bara bywiol, [c] yr hwn a ddaeth i waered o'r nef. Os bwytty neb o'r bara hwn, efe a fydd byw yn dragywydd. A'r [d] bara a roddaf fi, yw fy nghnawd i, yr hwn a roddaf fi dros fywyd y byd.

52 Yna yr Iuddewon [e] a ymrysonasant â'u gilydd, gan ddywedyd, [f] Pa fodd y dichon hwn roddi i ni *ei* gnawd i'*w* fwytta?

53 Yna yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Oni [g] fwyttêwch gnawd Mab y dyn, ac *oni* yfwch ei waed ef, nid oes gennych fywyd ynoch.

54 [h] Yr hwn sydd yn bwytta fy nghnawd i, ac yn yfed fy ngwaed i, sydd ganddo fywyd tragywyddol: ac myfi a'i hadgyfodaf ef yn y dydd diweddaf.

55 Canys fy nghnawd i sydd fwyd yn wir, a'm gwaed i sydd ddïod yn wir.

56 Yr hwn sydd yn bwytta fy nghnawd i, ac yn yfed fy ngwaed i, sydd yn aros ynof fi, a minnau ynddo yntau.

57 Fel yr anfonodd y Tad byw fi, ac yr ydwyf fi yn byw trwy y Tad: felly yr hwn sydd yn fy mwytta i, yntau a fydd byw trwof fi.

58 [i] Dymà y bara a ddaeth i waered o'r nef: nid megis y bwyttâodd eich tadau chwi y manna, ac y buont feirw. Y neb sydd yn bwytta y bara hwn, a fydd byw yn dragywydd.

59 Y pethau hyn a ddywedodd efe yn y synagog, wrth athrawiaethu yn Capernaum.

60 Llawer gan hynny o'i ddisgyblion, pan glywsant, a ddywedasant, Caled yw yr ymadrodd hwn; pwy a ddichon wrando arno?

61 Pan wybu yr Iesu ynddo ei hun, fod ei ddisgyblion yn grwgnach am hyn, efe a ddywedodd wrthynt, A ydyw hyn yn eich rhwystro chwi?

62 *Beth* gan hynny os gwelwch Fab y dyn yn. dyrchafu [k] lle yr oedd efe o'r blaen?

63 [l] Yr yspryd yw yr hyn sydd yn bywhâu; y cnawd nid yw yn llesâu dim: y geiriau yr ydwyf fi yn eu llefaru wrthych, yspryd ydynt, a bywyd ydynt.

64 Ond y mae o honoch chwi rai nid ydynt yn credu. Canys [m] yr Iesu a wyddai o'r dechreuad, pwy oedd y rhai nid oedd yn credu, a phwy oedd yr hwn a'i bradychai ef.

65 Ac efe a ddywedodd, Am hynny

Anno DOMINI 32.

[o] pen. 4. 14. a 7. 37.
[p] Matt. 24. 24. pen. 10. 28, 29. 2 Tim. 2. 19. 1 Ioan 2. 19.
[q] Matt. 26. 39. pen. 5. 30.
[r] pen. 10. 28. a 17. 12. a 18. 9.
[s] ad. 27, 54. pen. 3. 15, 16. a 4. 14.
‖ *am hynny.*
[t] Matt. 13. 55. Marc 6. 3. Luc 4. 22.
[u] Can. 1. 4. ad. 65.
[x] Es. 54. 13. Jer. 31. 34. Heb. 8. 10. a 10. 16.
[y] Matt. 11. 27. Luc 10. 22. pen. 1. 18 a 7. 29. a 8. 19.
[z] pen. 3. 16, 18, 36.
[a] ad. 31.
[b] ad. 51, 58.
[c] pen. 3. 13.
[d] Heb. 10. 5, 10.
[e] pen. 7. 43. a 9. 16. a 10. 19.
[f] pen. 3. 9.
[g] Matt. 26. 26, 28.
[h] ad. 27. pen. 4. 14.
[i] ad. 50, 51.
[k] pen. 3. 13. Act. 1. 9. Eph. 4. 8.
[l] 2 Cor. 3. 6.
[m] pen. 2. 24, 25. a 13. 11.

Anno DOMINI 32.

[n] y dywedais wrthych, na ddichon neb ddyfod attaf fi, oni bydd wedi ei roddi iddo oddi wrth fy Nhad.

66 ¶ O hynny allan llawer o'i ddisgyblion ef a aethant yn eu hol, ac ni rodiasant mwyach gyd âg ef.

67 Am hynny yr Iesu a ddywedodd wrth y deuddeg, A fynnwch chwithau hefyd fyned ymaith?

68 Yna Simon Petr a'i hattebodd ef, *O* Arglwydd, at bwy yr awn ni? gennyt ti y mae [o] geiriau bywyd tragywyddol.

69 Ac yr ydym ni yn credu, ac yn gwybod mai [p] tydi yw y Crist, Mab y Duw byw.

70 Iesu a'u hattebodd hwynt, [q] Oni ddewisais i chwychwi y deuddeg, [r] ac o honoch y mae un yn ddïafol?

71 Eithr efe a ddywedasai am Judas Iscariot, *mab* Simon: canys hwn oedd ar fedr ei fradychu ef, ac efe yn un o'r deuddeg.

PENNOD VII.

1 *Iesu yn argyhoeddi rhyfyg a hyfder ei geraint:* 10 *yn myned i fynu o Galilea i wyl y pebyll:* 14 *yn dysgu yn y deml.* 40 *Amryw dyb am dano ef ym mhlith y bobl.* 45 *Y Phariseaid yn ddigllawn am na ddaliasai eu swyddogion hwy ef; ac yn rhoddi sen i Nicodemus am gymmeryd ei blaid ef.*

A'R Iesu a rodiodd ar ol y pethau hyn yn Galilea: canys nid oedd efe yn chwennych rhodio yn Judea, oblegid bod yr Iuddewon yn ceisio ei ladd ef.

2 [a] A gwyl yr Iuddewon, *sef* gwyl y pebyll, oedd yn agos.

3 [b] Am hynny ei frodyr ef a ddywedasant wrtho, Cerdda ymaith oddi yma, a dos i Judea; fel y gwelo dy ddisgyblion dy weithredoedd di y rhai yr ydwyt yn eu gwneuthur.

4 Canys nid oes neb yn gwneuthur dim yn ddirgel, ac yntau yn ceisio bod yn gyhoedd: od wyt ti yn gwneuthur y pethau hyn, amlyga dy hun i'r byd.

5 Canys [c] nid oedd ei frodyr yn credu ynddo.

6 Yna yr Iesu a ddywedodd wrthynt hwy, [d] Ni ddaeth fy amser i etto: ond eich amser chwi sydd yn wastad yn barod.

7 [e] Ni ddichon y byd eich casâu chwi; ond myfi y mae yn ei gasâu, [f] o herwydd fy mod i yn tystiolaethu am dano, fod ei weithredoedd ef yn ddrwg.

8 Ewch chwi i fynu i'r wyl hon: nid wyf fi etto yn myned i fynu i'r wyl hon, [g] oblegid ni chyflawnwyd fy amser i etto.

9 Gwedi iddo ddywedyd y pethau hyn wrthynt, efe a arhosodd yn Galilea.

10 ¶ Ac wedi myned o'i frodyr ef i fynu, yna yntau hefyd a aeth i fynu i'r wyl; nid yn amlwg, ond megis yn ddirgel.

11 [h] Yna yr Iuddewon a'i ceisiasant ef yn yr wyl, ac a ddywedasant, Pa le y mae efe?

12 A [i] murmur mawr oedd am dano ef ym mysg y bobl. Canys [k] rhai a ddywedent, Gwr da yw: ac eraill a ddywedent, Nag ê; eithr twyllo y bobl y mae.

13 Er hynny ni lefarodd neb yn eglur am dano ef, [l] rhag ofn yr Iuddewon.

14 ¶ *Ac* yr awrhon ynghylch canol yr wyl, yr Iesu a aeth i fynu i'r deml, ac a athrawiaethodd.

15 A'r Iuddewon a ryfeddasant, gan ddywedyd, Pa fodd y ‖ medr hwn ddysgeidiaeth, *ac yntau* heb ddysgu?

16 Yr Iesu a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, [m] Fy nysgeidiaeth nid eiddof fi yw, eithr eiddo yr hwn a'm hanfonodd i.

17 Os ewyllysia neb wneuthur ei ewyllys ef, efe a gaiff wybod am y ddysgeidiaeth, pa un ai o Dduw y mae hi, ai myfi o honof fy hun sydd yn llefaru.

18 [n] Y mae yr hwn sydd yn llefaru o hono ei hun, yn ceisio ei ogoniant ei hun: ond yr hwn sydd yn ceisio gogoniant yr hwn a'i hanfonodd, hwnnw sydd eirwir, ac anghyfiawnder nid oes ynddo ef.

19 [o] Oni roddes Moses i chwi y gyfraith, ac nid oes neb o honoch yn gwneuthur y gyfraith? [p] Paham yr ydych yn ceisio fy lladd i?

20 Y bobl a attebodd ac a ddywedodd, [q] Y mae gennyt ti gythraul: pwy sydd yn ceisio dy ladd di?

21 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Un weithred a wneuthum, ac yr ydych oll yn rhyfeddu.

22 [r] Am hynny y rhoddes Moses i chwi yr enwaediad (nid o herwydd ei fod o Moses, [s] eithr o'r tadau) ac yr ydych yn enwaedu ar ddyn ar y sabbath.

23 Os yw dyn yn derbyn enwaediad ar y sabbath, ‖ heb dorri cyfraith Moses; a ydych yn llidiog wrthyf fi, am [t] i mi wneuthur dyn yn holliach ar y sabbath?

24 [u] Na fernwch wrth y golwg, eithr bernwch farn gyfiawn.

25 Yna y dywedodd rhai o'r ‖ Hiero-

Anno DOMINI 32.

[n] ad. 44, 45.

[o] Act. 5. 20.

[p] Matt. 16. 16. pen. 1. 49. a 11. 27.

[q] Luc 6. 13.

[r] pen. 13. 27.

[a] Lef. 23. 34.

[b] Matt. 12. 46. Marc 3. 31. Act. 1. 14.

[c] Marc 3. 21.

[d] pen. 2. 4. a 8. 20. ad. 8, 30.

[e] pen. 15. 19.

[f] pen. 3. 19.

[g] pen. 8. 20.

[h] pen. 11. 56.

[i] pen. 9. 16. a 10. 19.

[k] Matt. 21. 46. Luc 7. 16. pen. 6. 14. ad. 40.

[l] pen. 9. 22. a 12. 42. a 19. 38.

‖ *gwyr hwn lythyrennau?*

[m] pen. 3. 11. a 8. 28. a 12. 49. a 14. 10, 24.

[n] pen. 5. 41.

[o] Exod. 24. 3. Act. 7. 35, &c.

[p] pen. 5. 16, 18. a 10. 39. a 11. 53.

[q] pen. 8. 48, 52. a 10. 20.

[r] Lef. 12. 3.

[s] Gen. 17. 10.

‖ *fel na thorrer.*

[t] pen. 5. 8, 9.

[u] Deut. 1. 16. Diar. 24. 23.

‖ Sef, *trigolion Jerusalem.*

Anno DOMINI 32.

solymitaniaid, Onid hwn yw yr un y maent hwy yn ceisio ei ladd?

26 Ac wele, y mae yn llefaru ar gyhoedd, ac nid ydynt yn dywedyd dim wrtho ef: a wybu y pennaethiaid mewn gwirionedd mai hwn yw Crist yn wir?

27 [x] Eithr nyni a adwaenom hwn o ba le y mae: eithr pan ddêl Crist, nis gŵyr neb o ba le y mae.

28 Am hynny yr Iesu, wrth athrawiaethu yn y deml, a lefodd ac a ddywedodd, [y] Chwi a'm hadwaenoch i, ac a wyddoch o ba le yr ydwyf fi: ac [z] ni ddaethum i o honof fy hun, eithr y mae [a] yn gywir yr hwn a'm hanfonodd i, [b] yr hwn nid adwaenoch chwi.

29 Ond [c] myfi a'i hadwaen: oblegid o hono ef yr ydwyf fi, ac efe a'm hanfonodd i.

30 Am hynny hwy a geisiasant ei ddal ef: ond [d] ni osododd neb law arno, am na ddaethai ei awr ef etto.

31 A [f] llawer o'r bobl a gredasant ynddo, ac a ddywedasant, Pan ddelo Crist, a wna efe fwy o arwyddion nâ'r rhai hyn a wnaeth hwn?

32 ¶ Y Phariseaid a glywsant fod y bobl yn murmur y pethau hyn am dano ef; a'r Phariseaid a'r arch-offeiriaid a anfonasant swyddogion i'w ddal ef.

33 Am hynny y dywedodd yr Iesu wrthynt hwy, [g] Yr ydwyf fi ychydig amser etto gyd â chwi, ac yr wyf yn myned at yr hwn a'm hanfonodd.

34 [h] Chwi a'm ceisiwch, ac ni'*m* cewch: a lle yr ydwyf fi, ni ellwch chwi ddyfod.

35 Yna y dywedodd yr Iuddewon yn eu mysg eu hunain, I ba le y mae hwn ar fedr myned, fel na chaffom ni ef? ai at [i] y rhai sydd ar wasgar ym mhlith ‖ y Groegiaid y mae efe ar fedr myned, a dysgu y Groegiaid?

36 Pa ymadrodd yw hwn a ddywedodd efe, Chwi a'm ceisiwch, ac ni'*m* cewch: a lle yr ydwyf fi, ni ellwch chwi ddyfod?

37 [k] Ac ar y dydd diweddaf, y *dydd* mawr o'r wyl, y safodd yr Iesu, ac a lefodd, gan ddywedyd, [l] Od oes ar neb syched, deued attaf fi, ac yfed.

38 [m] Yr hwn sydd yn credu ynof fi, megis y dywedodd yr ysgrythyr, [n] afonydd o ddwfr bywiol a ddylifant o'i ‖ groth ef.

39 (A hyn a ddywedodd efe [o] am yr Yspryd, yr hwn a gai y rhai a gredent ynddo ef ei dderbyn: canys etto nid oedd yr Yspryd Glân *wedi ei roddi*, o herwydd na ogoneddasid [p] yr Iesu etto)

40 ¶ Am hynny llawer o'r bobl, wedi clywed yr ymadrodd hwn, a ddywedasant, Yn wir hwn [q] yw y Prophwyd.

41 Eraill a ddywedasant, [r] Hwn yw Crist. Eraill a ddywedasant, Ai [s] o Galilea y daw Crist?

42 [t] Oni ddywedodd yr ysgrythyr, Mai o had Dafydd, ac o Bethlehem, [u] y dref lle y bu Dafydd, y mae Crist yn dyfod?

43 Felly [x] yr aeth ymrafael ym mysg y bobl o'i blegid ef.

44 A [y] rhai o honynt a fynnasent ei ddal ef: ond ni osododd neb ddwylaw arno.

45 ¶ Yna y daeth y swyddogion at yr arch-offeiriaid a'r Phariseaid; a hwy a ddywedasant wrthynt hwy, Paham na ddygasoch chwi ef?

46 A'r swyddogion a attebasant, Ni lefarodd dyn erioed fel y dyn hwn.

47 Yna y Phariseaid a attebasant iddynt, A hudwyd chwithau hefyd?

48 [z] A gredodd neb o'r pennaethiaid ynddo ef, neu o'r Phariseaid?

49 Eithr y bobl hyn, y rhai ni wyddant y gyfraith, melldigedig ydynt.

50 Nicodemus ([a] yr hwn a ddaethai ‖ at yr Iesu o hŷd nos, ac oedd un o honynt) a ddywedodd wrthynt,

51 [b] A ydyw ein cyfraith ni yn barnu dyn, oddi eithr clywed ganddo ef yn gyntaf, a gwybod beth a wnaeth efe?

52 Hwythau a attebasant ac a ddywedasant wrtho, A ydwyt tithau o Galilea? Chwilia a gwel, na chododd prophwyd [c] o Galilea.

53 A phob un a aeth i'w dŷ ei hun.

PENNOD VIII.

1 *Crist yn gwaredu y wraig a ddaliesid mewn godineb: 12 yn pregethu ei fod ef ei hun yn oleuni y byd; ac yn gwirio ei athrawiaeth: 33 yn atteb yr Iuddewon a wnaent eu bost o Abraham; 59 ac yn gochelyd eu creulondeb hwy.*

A'R Iesu a aeth i fynydd yr Olewydd:

2 Ac a ddaeth drachefn y bore i'r deml; a'r holl bobl a ddaeth atto ef: yntau a eisteddodd, ac a'u dysgodd hwynt.

3 A'r ysgrifenyddion a'r Phariseaid a ddygasant atto ef wraig yr hon a ddaliesid mewn godineb; ac wedi ei gosod hi yn y canol,

4 Hwy a ddywedasant wrtho, Athraw, y wraig hon a ddaliwyd ar y weithred yn godinebu.

Anno DOMINI 32.

[x] Matt. 13. 55. Marc 6. 3. Luc 4. 22.
[y] Edrych pen. 8. 14.
[z] pen. 5. 43. a 8. 42.
[a] pen. 5. 32. a 8. 26.
[b] pen. 1. 18. a 8. 55.
[c] Matt. 11. 27. pen. 10. 15.
[d] Marc 11. 18. Luc 19. 47. a 20. 19. ad. 19. pen. 8. 37.
[e] ad. 44. pen. 8. 20.
[f] pen. 8. 30.
[g] pen. 16. 16.
[h] Hos. 5. 6. pen. 8. 21. a 13. 33.
[i] Es. 11. 12. Iago 1. 1. 1 Petr 1. 1.
‖ *y Cenhedloedd.*
[k] Lef. 23. 36.
[l] Es. 55. 1. pen. 6. 35. Dat. 22. 17.
[m] Deut. 18. 15.
[n] Diar. 18. 4. Es. 12. 3. a 44. 3. pen. 4. 14.
‖ *fol.*
[o] Joel 2. 28. pen. 16. 7. Act. 2. 17.
[p] pen. 12. 16. a 16. 7.

Anno DOMINI 32.

[q] Deut. 18. 15, 18. pen. 1. 21. a 6. 14.
[r] pen. 4. 42.
[s] ad. 52. pen. 1. 46.
[t] Ps. 132. 11. Michah 5. 2. Matt. 2. 5. Luc 2. 4.
[u] 1 Sam. 16. 1, 4.
[x] pen. 9. 16. a 10. 19.
[y] ad. 30.
[z] pen. 12. 42. Act. 6. 7. 1 Cor. 1. 20. a 2. 8.
[a] pen. 3. 2.
‖ *atto ef.*
[b] Deut. 1. 17. a 17. 8, &c. a 19. 15.
[c] Es. 9. 1, 2. Matt. 4. 15. pen. 1. 46.

Anno DOMINI 32.

5 [a] A Moses yn y gyfraith a orchymynodd i ni labyddio y cyfryw: beth gan hynny yr wyt ti yn ei ddywedyd?

6 A hyn a ddywedasant hwy, gan ei demtio ef, fel y gallent ei gyhuddo ef. Eithr yr Iesu, wedi ymgrymmu tu a'r llawr, a ysgrifenodd â'*i* fys ar y ddaear, heb gymmeryd arno eu clywed.

7 Ond fel yr oeddynt hwy yn parhâu yn gofyn iddo, efe a ymunionodd, ac a ddywedodd wrthynt, [b] Yr hwn sydd ddibechod o honoch, tafled yn gyntaf garreg atti hi.

8 Ac wedi iddo eilwaith ymgrymmu tu a'r llawr, efe a ysgrifenodd ar y ddaear.

9 Hwythau, pan glywsant *hyn*, wedi hefyd eu hargyhoeddi gan eu cydwybod, a aethant allan o un i un, gan ddechreu o'r hynaf hyd yr olaf: a gadawyd yr Iesu yn unig, a'r wraig yn sefyll yn y canol.

10 A'r Iesu wedi ymunioni, ac heb weled neb ond y wraig, a ddywedodd wrthi, *Ha* wraig, pa le y mae dy gyhuddwyr di? oni chondemniodd neb di?

11 Hithau a ddywedodd, Na ddo neb, Arglwydd. A dywedodd yr Iesu wrthi, Nid wyf finnau yn dy gondemnio di: dos, ac na phecha mwyach.

12 ¶ Yna y llefarodd yr Iesu wrthynt drachefn, gan ddywedyd, [c] Goleuni y byd ydwyf fi: yr hwn a'm dilyno i, ni rodia mewn tywyllwch, eithr efe a gaiff oleuni y bywyd.

13 Am hynny y Phariseaid a ddywedasant wrtho, [d] Tydi sydd yn tystiolaethu am danat dy hun; nid yw dy dystiolaeth di wir.

14 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt hwy, Er fy mod i yn tystiolaethu am danaf fy hun, y mae fy nhystiolaeth i yn wir: oblegid mi a wn o ba le y daethum, ac i ba le yr ydwyf yn myned; [e] chwithau nis gwyddoch o ba le yr wyf fi yn dyfod, nac i ba le yr wyf fi yn myned.

15 Chwychwi sydd yn barnu yn ol y cnawd; [f] nid ydwyf fi yn barnu neb.

16 Ac etto os wyf fi yn barnu, y mae fy marn i yn gywir: oblegid [g] nid wyf fi yn unig, ond myfi a'r Tad yr hwn a'm hanfonodd i.

17 Y [h] mae hefyd yn ysgrifenedig yn eich cyfraith chwi, Mai gwir yw tystiolaeth dau ddyn.

18 Myfi yw yr hwn sydd yn tystiolaethu am danaf fy hun; ac [i] y mae y Tad, yr hwn a'm hanfonodd i, yn tystiolaethu am danaf fi.

19 Yna y dywedasant wrtho, Pa le y mae dy Dad di? Yr Iesu a attebodd, [k] Nid adwaenoch na myfi, na'm Tad: [l] ped adnabuasech fi, chwi a adnabuasech fy Nhad i hefyd.

20 Y geiriau hyn a lefarodd yr Iesu yn [m] y trysordy, wrth athrawiaethu yn y deml: ac [n] ni ddaliodd neb ef, am [o] na ddaethai ei awr ef etto.

21 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt hwy drachefn, Yr wyf fi yn myned ymaith, a [p] chwi a'm ceisiwch i, ac a fyddwch feirw yn eich pechod. Lle yr wyf fi yn myned, ni ellwch chwi ddyfod.

22 Am hynny y dywedodd yr Iuddewon, A ladd efe ei hun? gan ei fod yn dywedyd, Lle yr wyf fi yn myned, ni ellwch chwi ddyfod.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, [q] Chwychwi sydd oddi isod; minnau sydd oddi uchod: chwychwi sydd o'r byd hwn; minnau nid wyf o'r byd hwn.

24 Am hynny [r] y dywedais wrthych, y byddwch chwi feirw yn eich pechodau: oblegid oni chredwch chwi mai myfi yw *efe*, chwi a fyddwch feirw yn eich pechodau.

25 Yna y dywedasant wrtho, Pwy wyt ti? A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd hefyd wrthych o'r dechreuad.

26 Y mae gennyf fi lawer o bethau i'w dywedyd, ac i'w barnu am danoch chwi: eithr [s] cywir yw yr hwn a'm hanfonodd i; [t] a'r pethau a glywais i ganddo, y rhai hynny yr ydwyf fi yn eu dywedyd i'r byd.

27 Ni wyddent hwy mai am y Tad yr oedd efe yn dywedyd wrthynt hwy.

28 Am hynny y dywedodd yr Iesu wrthynt, Pan [u] ddyrchafoch chwi Fab y dyn, [x] yna y cewch wybod mai myfi yw *efe*, ac [y] nad wyf fi yn gwneuthur dim o honof fy hun; ond [z] megis y dysgodd fy Nhad fi, yr wyf yn llefaru y pethau hyn.

29 A'r [a] hwn a'm hanfonodd i sydd gyd â myfi: [b] ni adawodd y Tad fi yn unig; oblegid yr wyf fi yn gwneuthur bob amser y pethau sydd foddlawn ganddo ef.

30 Fel yr oedd efe yn llefaru y pethau hyn, llawer a gredasant ynddo ef.

31 Yna y dywedodd yr Iesu wrth yr Iuddewon a gredasant ynddo, Os arhoswch chwi yn fy ngair i, disgyblion i mi ydych yn wir;

[a] Lef. 20. 10. Deut. 22. 22.
[b] Deut. 17. 7.
[c] pen. 1. 4, 9. a 9. 5. a 12. 35, 36, 46.
[d] pen. 5. 31.
[e] pen. 7. 28. a 9. 29.
[f] pen. 3. 17. a 12. 47. a 18. 36.
[g] ad. 29.
[h] Deut. 17. 6. a 19. 15. Matt. 18. 16. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.
[i] pen. 5. 37.
[k] pen. 16. 3.
[l] pen. 14. 7.
[m] Marc 12. 41.
[n] pen. 7. 30.
[o] pen. 7. 8.
[p] pen. 7. 34. a 13. 33.
[q] pen. 3. 31.
[r] ad. 21.
[s] pen. 7. 28.
[t] pen. 3. 32. a 15. 15.
[u] pen. 3. 14. a 12. 32.
[x] Rhuf. 1. 4.
[y] pen. 5. 19, 30.
[z] pen. 3. 11.
[a] pen. 14. 10.
[b] ad. 16.
[c] pen. 7. 31.

Anno DOMINI 32.

32 A chwi a gewch wybod y gwirionedd, [d] a'r gwirionedd a'ch rhyddhâ chwi.

33 ¶ Hwythau a attebasant iddo, [e] Had Abraham ydym ni, ac ni wasanaethasom ni neb erioed: pa fodd yr wyt ti yn dywedyd, Chwi a wneir yn rhyddion?

34 Yr Iesu a attebodd iddynt, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, [f] Pwy bynnag sydd yn gwneuthur pechod, y mae efe yn was i bechod.

35 Ac [g] nid yw y gwas yn aros yn tŷ byth: y Mab sydd yn aros byth.

36 [h] Os y Mab gan hynny a'ch rhyddhâ chwi, rhyddion fyddwch yn wir.

37 Mi a wn mai had Abraham ydych chwi: ond yr ydych chwi yn ceisio fy lladd i, am ‖ nad yw fy ngair i yn genni ynoch chwi.

38 [i] Yr wyf fi yn llefaru yr hyn a welais gyd â'm Tad i: a chwithau sydd yn gwneuthur yr hyn a welsoch gyd â'ch tad chwithau.

39 Hwythau a attebasant ac a ddywedasant wrtho, [k] Ein tad ni yw Abraham. Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, [l] Pe plant Abraham fyddech, gweithredoedd Abraham a wnaech.

40 Eithr yn awr yr ydych chwi yn ceisio fy lladd i, dyn a ddywedodd i chwi y gwirionedd, yr hwn a glywais i gan Dduw: hyn ni wnaeth Abraham.

41 Yr ydych chwi yn gwneuthur gweithredoedd eich tad chwi. Am hynny y dywedasant wrtho, Nid trwy butteindra y cenhedlwyd ni: [m] un Tad sydd gennym ni, *sef* Duw.

42 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt hwy, [n] Pe Duw fyddai eich Tad, chwi a'm carech i: canys oddi wrth Dduw y deilliais, ac y daethum i; [o] oblegid nid o honof fy hun y daethum i, ond efe a'm hanfonodd i.

43 Paham nad ydych yn deall fy lleferydd i? am na ellwch wrando fy ymadrodd i.

44 [p] O'*ch* tad diafol yr ydych chwi, a thrachwantau eich tad a fynnwch chwi eu gwneuthur. Lleiddiad dyn oedd efe o'r dechreuad; ac [q] ni safodd yn y gwirionedd, oblegid nid oes gwirionedd ynddo ef. Pan yw yn dywedyd celwydd, o'r eiddo ei hun y mae yn dywedyd: canys celwyddog yw, ac yn dad iddo.

45 Ac am fy mod i yn dywedyd y gwirionedd, nid ydych yn credu i mi.

46 Pwy o honoch a'm hargyhoedda i o bechod? Ac od wyf fi yn dywedyd y gwir, paham nad ydych yn credu i mi?

47 [r] Y mae yr hwn sydd o Dduw, yn gwrando geiriau Duw: am hynny nid ydych chwi yn *eu* gwrando, am nad ydych o Dduw.

48 Yna yr attebodd yr Iuddewon, ac y dywedasant wrtho ef, Onid da yr ydym ni yn dywedyd, mai Samaritan wyt ti, a [s] bod gennyt gythraul?

49 Yr Iesu a attebodd, nid oes gennyf gythraul; ond yr wyf fi yn anrhydeddu fy Nhad, ac yr ydych chwithau yn fy nïanrhydeddu innau.

50 Ac [t] nid wyf fi yn ceisio fy ngogoniant fy hun: y mae a'i cais, ac a farn.

51 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, [u] Os ceidw neb fy ymadrodd i, ni wêl efe farwolaeth ‖ yn dragywydd.

52 Yna y dywedodd yr Iuddewon wrtho, Yr awrhon y gwyddom fod gennyt gythraul. [x] Bu Abraham farw, a'r prophwydi; ac meddi di, Os ceidw neb fy ymadrodd i, nid archwaetha efe farwolaeth ‖ yn dragywydd.

53 Ai mwy wyt ti nag Abraham ein tad ni, yr hwn a fu farw? a'r prophwydi a fuant feirw: pwy yr wyt ti yn dy wneuthur dy hun?

54 Yr Iesu a attebodd, [y] Os wyf fi yn fy ngogoneddu fy hun, fy ngogoniant i nid yw ddim: fy Nhad yw yr hwn sydd yn fy ngogoneddu i, yr hwn yr ydych chwi yn dywedyd, mai eich Duw chwi yw.

55 Ond [z] nid adnabuoch chwi ef: eithr myfi a'i hadwaen ef. Ac os dywedaf nad adwaen ef, myfi a fyddaf debyg i chwi, yn gelwyddog: ond mi a'i hadwaen ef, ac yr wyf yn cadw ei ymadrodd ef.

56 [a] Gorfoledd oedd gan eich tad Abraham weled fy nydd i: ac efe a'*i* gwelodd *hefyd*, ac a lawenychodd.

57 Yna y dywedodd yr Iuddewon wrtho, Nid wyt ti ddengmlwydd a deugain etto, ac a welaist ti Abraham?

58 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Cyn bod Abraham, [b] yr wyf fi.

59 Yna [c] hwy a godasant gerrig i'w taflu atto ef. A'r Iesu ‖ a ymguddiodd, ac a aeth allan o'r deml, [d] gan fyned trwy eu canol hwynt: ac felly yr aeth *efe* heibio.

[d] Rhuf. 6. 18.
[e] Matt. 3. 9. ad. 39.
[f] Rhuf. 6. 16, 20. 2 Petr 2. 19.
[g] Gal. 4. 30.
[h] Rhuf. 8. 2.
‖ *nad oes le i'm gair i ynoch chwi.*
[i] pen. 5. 19, 30. a 14. 10, 24.
[k] Matt. 3. 9. ad. 33.
[l] Rhuf. 2. 28. a 9. 7.
[m] Es. 63. 16. a 64. 8. Mal. 1. 6.
[n] 1 Ioan 5. 1.
[o] pen. 5. 43. a 7. 28, 29.
[p] Matt. 13. 38. 1 Ioan 3. 8.
[q] Judas 6.
[r] 1 Ioan 4. 6.
[s] pen. 7. 20. a 10. 20.
[t] pen. 5. 41.
[u] pen. 5. 24. a 11. 26.
‖ *byth.*
[x] Heb. 11. 13.
‖ *byth.*
[y] pen. 5. 31.
[z] pen. 7. 28, 29.
[a] Luc 10. 24.
[b] Es. 43. 13.
[c] pen. 10. 31, 39. a 11. 8.
‖ *oedd gudd-iedig.*
[d] Luc 4. 30.

Anno DOMINI 32.

PENNOD IX.

1 *Y dyn a anesid yn ddall, yn cael ei olwg:* 13 *a'i ddwyn ef at y Phariseaid:* 16 *hwythau yn ymrwystro,* 34 *ac yn ei ysgymmuno ef;* 35 *ac yntau yn cael ei dderbyn gan yr Iesu, ac yn ei gyffesu ef.* 39 *Pwy yw y rhai y mae Crist yn eu goleuo.*

AC wrth fyned heibio, efe a ganfu ddyn dall o'*i* enedigaeth.

2 A'i ddisgyblion a ofynasant iddo, gan ddywedyd, Rabbi, pwy a bechodd, ai hwn, ai ei rïeni, fel y genid ef yn ddall?

3 Yr Iesu a attebodd, Nid hwn a bechodd, na'i rïeni chwaith: [a] eithr fel yr amlygid gweithredoedd Duw ynddo ef.

4 [b] Rhaid i mi weithio gwaith yr hwn a'm hanfonodd, tra yr ydyw hi yn ddydd: y mae y nos yn dyfod, pan na ddichon neb weithio.

5 Tra yr ydwyf yn y byd, [c] goleuni y byd ydwyf.

6 Wedi iddo ef ddywedyd hyn, [d] efe a boerodd ar lawr, ac a wnaeth glai o'r poeryn, ac a ‖ irodd y clai ar lygaid y dall;

7 Ac a ddywedodd wrtho, Dos, ac ymolch yn [e] llyn Siloam (yr hwn a gyfieithir, Anfonedig) Am hynny efe a aeth ymaith, ac a ymolchodd, ac a ddaeth yn gweled.

8 ¶ Y cymmydogion gan hynny, a'r rhai a'i gwelsent ef o'r blaen, mai dall oedd efe, a ddywedasant, Onid hwn yw yr un oedd yn eistedd ac yn cardotta?

9 Rhai a ddywedasant, Hwn yw efe: ac eraill, Y mae efe yn debyg iddo. Yntau a ddywedodd, Myfi yw *efe.*

10 Am hynny y dywedasant wrtho, Pa fodd yr agorwyd dy lygaid di?

11 Yntau a attebodd ac a ddywedodd, Dyn a elwir Iesu, a wnaeth glai, ac a irodd fy llygaid i; ac a ddywedodd wrthyf, Dos i lyn Siloam, ac ymolch. Ac wedi i mi fyned ac ymolchi, mi a gefais fy ngolwg.

12 Yna y dywedasant wrtho, Pa le y mae efe? Yntau a ddywedodd, Ni wn i.

13 ¶ Hwythau a'i dygasant ef at y Phariseaid, yr hwn gynt *a fuasai* yn ddall.

14 A'r sabbath oedd hi pan wnaeth yr Iesu y clai, a phan agorodd efe ei lygaid ef.

15 Am hynny y Phariseaid hefyd a ofynasant iddo drachefn, pa fodd y cawsai efe ei olwg. Yntau a ddywedodd wrthynt, Clai a osododd efe ar fy llygaid i, a mi ymolchais, ac yr ydwyf yn gweled.

16 Yna rhai o'r Phariseaid a ddywedasant, Nid yw y dyn hwn o Dduw, gan nad yw efe yn cadw y sabbath. Eraill a ddywedasant, [f] Pa fodd y gall dyn pechadurus wneuthur y cyfryw arwyddion? Ac [g] yr oedd ymrafael yn eu plith.

17 Hwy a ddywedasant drachefn wrth y dall, Beth yr wyt ti yn ei ddywedyd am dano ef, am agoryd o hono dy lygaid di? Yntau a ddywedodd, [h] *Mai* prophwyd yw *efe.*

18 Am hynny ni chredai yr Iuddewon am dano ef, mai dall fuasai, a chael o hono ef ei olwg, nes galw o honynt ei rïeni ef, yr hwn a gawsai ei olwg.

19 A hwy a ofynasant iddynt, gan ddywedyd, Ai hwn yw eich mab chwi, yr hwn yr ydych chwi yn dywedyd ei eni yn ddall? pa fodd gan hynny y mae efe yn gweled yn awr?

20 Ei rïeni ef a attebasant iddynt hwy, ac a ddywedasant, Nyni a wyddom mai hwn yw ein mab ni, ac mai yn ddall y ganwyd ef:

21 Ond pa fodd y mae efe yn gweled yr awrhon, nis gwyddom ni; neu pwy a agorodd ei lygaid ef, nis gwyddom ni: y mae efe mewn oedran; gofynwch iddo ef: efe a ddywed am dano ei hun.

22 Hyn a ddywedodd ei rïeni ef, am [i] eu bod yn ofni yr Iuddewon: oblegid yr Iuddewon a gyd-ordeiniasent eisoes, os cyfaddefai neb ef yn Grist, ‖ [k] y bwrid ef allan o'r synagog.

23 Am hynny y dywedodd ei rïeni ef, Y mae efe mewn oedran; gofynwch iddo ef.

24 Am hynny hwy a alwasant eilwaith y dyn a fuasai yn ddall, ac a ddywedasant wrtho, Dyro y gogoniant i Dduw: nyni a wyddom mai pechadur yw y dyn hwn.

25 *Yna* yntau a attebodd ac a ddywedodd, Ai pechadur yw, nis gwn i: un peth a wn i, lle yr oeddwn i yn ddall, yr wyf fi yn awr yn gweled.

26 Hwythau a ddywedasant wrtho drachefn, Beth a wnaeth efe i ti? pa fodd yr agorodd efe dy lygaid di?

27 Yntau a attebodd iddynt, Mi a ddywedais i chwi eisoes, ac ni wrandawsoch: paham yr ydych yn ewyllysio clywed drachefn? a ydych chwithau yn ewyllysio bod yn ddisgyblion iddo ef?

28 Hwythau a'i difenwasant ef, ac a ddywedasant, Tydi sydd ddisgybl iddo ef; eithr disgyblion Moses ydym ni.

[a] pen. 11. 4.

[b] pen. 5. 19. a 11. 9. a 12. 35.

[c] pen. 1. 5, 9. a 8. 12. a 12. 35, 46.

[d] Marc 7. 33. a 8. 23.

‖ *daenodd.*

[e] Neh. 3. 15.

Anno DOMINI 32.

[f] ad. 33. pen. 3. 2.

[g] pen. 7. 12, 43. a 10. 19.

[h] pen. 4. 19. a 6. 14.

[i] pen. 7. 13. a 12. 42. a 19. 38. Act. 5. 13.

‖ *yr ysgymmunid ef.*

[k] pen. 16. 2.

Anno DOMINI 32.

29 Nyni a wyddom lefaru o Dduw wrth Moses: *eithr* hwn [1] nis gwyddom ni o ba le y mae efe.

30 Y dyn a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn hyn yn ddïau y mae yn rhyfedd, na wyddoch chwi o ba le y mae efe, ac efe a agorodd fy llygaid i.

31 Ac ni a wyddom [m] nad yw Duw yn gwrando pechaduriaid: ond os yw neb yn addolwr Duw, ac yn gwneuthur ei ewyllys ef, hwnnw y mae yn ei wrando.

32 Ni chlybuwyd erioed agoryd o neb lygaid un a anesid yn ddall.

33 [n] Oni bai fod hwn o Dduw, ni allai efe wneuthur dim.

34 Hwy a attebasant ac a ddywedasant wrtho, Mewn pechodau y ganwyd ti oll; ac a wyt ti yn ein dysgu ni? A hwy a'i ‖ bwriasant ef allan.

35 Clybu yr Iesu ddarfod iddynt ei ‖ fwrw ef allan: a phan ei cafodd, efe a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn credu ym Mab Duw?

36 Yntau a attebodd ac a ddywedodd, Pwy yw *efe, O* Arglwydd, fel y credwyf ynddo?

37 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Ti a'i gwelaist ef; a'r hwn sydd yn ymddiddan â thi, hwnnw ydyw efe.

38 Yntau a ddywedodd, Yr wyf fi yn credu, *O* Arglwydd. Ac efe a'i haddolodd ef.

39 ¶ A'r Iesu a ddywedodd, [o] I farn y daethum i'r byd hwn: [p] fel y gwelai y rhai nid ydynt yn gweled, ac yr elai y rhai sydd yn gweled yn ddeillion.

40 A *rhai* o'r Phariseaid a oedd gyd âg ef, a glywsant y pethau hyn, ac a ddywedasant wrtho, Ydym ninnau hefyd yn ddeillion?

41 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, [q] Pe deillion fyddech, ni byddai arnoch bechod: eithr yn awr meddwch chwi, Yr ydym ni yn gweled; am hynny y mae eich pechod yn aros.

PENNOD X.

1 *Crist yw y drws, a'r bugail da.* 19 *Amryw dyb am dano.* 25 *Y mae efe yn profi trwy ei weithredoedd, mai efe yw Crist Mab Duw:* 39 *ac yn dïange rhag yr Iuddewon,* 40 *ac yn myned drachefn dros yr Iorddonen; lle y credodd llawer ynddo ef.*

YN wir, yn wir, meddaf i chwi, Yr hwn nid yw yn myned i mewn trwy y drws i gorlan y defaid, eithr sydd yn dringo ffordd arall, lleidr ac yspeiliwr yw.

2 Ond yr hwn sydd yn myned i mewn trwy y drws, bugail y defaid ydyw.

3 I hwn y mae y drysor yn agoryd, ac y mae y defaid yn gwrando ar ei lais ef: ac y mae efe yn galw ei ddefaid ei hun erbyn eu henw, ac yn eu harwain hwy allan.

4 Ac wedi iddo yrru allan ei ddefaid ei hun, y mae efe yn myned o'u blaen hwy: a'r defaid sydd yn ei ganlyn ef, oblegid y maent yn adnabod ei lais ef.

5 Ond y dïeithr nis canlynant, eithr ffoant oddi wrtho: oblegid nad adwaenant lais dïeithriaid.

6 Y ddammeg hon a ddywedodd yr Iesu wrthynt: ond hwy ni wybuant pa bethau ydoedd y rhai yr oedd efe yn eu llefaru wrthynt.

7 Am hynny yr Iesu a ddywedodd wrthynt drachefn, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Myfi yw drws y defaid.

8 Cynnifer oll ag a ddaethant o'm blaen i, lladron ac yspeilwyr ynt: eithr ni wrandawodd y defaid arnynt.

9 [a] Myfi yw y drws: os â neb i mewn trwof fi, efe a fydd cadwedig; ac efe a â i mewn ac allan, ac a gaiff borfa.

10 Nid yw lleidr yn dyfod ond i ladratta, ac i ladd, ac i ddistrywio: myfi a ddaethum fel y caent fywyd, ac y caent *ef* yn helaethach.

11 [b] Myfi yw y bugail da. Y bugail da sydd yn rhoddi ei einioes dros y defaid.

12 Eithr y gwas cyflog, a'r hwn nid yw fugail, yr hwn nid eiddo y defaid, sydd yn gweled y blaidd yn dyfod, ac [c] yn gadael y defaid, ac yn ffoi: a'r blaidd sydd yn eu hysglyfio hwy, ac yn tarfu y defaid.

13 Y mae y gwas cyflog yn ffoi, oblegid mai gwas cyflog yw, ac nid oes ofal arno am y defaid.

14 Myfi yw y bugail da; ac [d] a adwaen yr eiddof fi, ac a'm hadweinir gan yr eiddof fi.

15 [e] Fel yr edwyn y Tad fyfi, felly yr adwaen innau y Tad: ac yr ydwyf yn rhoddi fy einioes dros y defaid.

16 A [f] defaid eraill sydd gennyf, y rhai nid ynt o'r gorlan hon: y rhai hynny hefyd sydd raid i mi eu cyrchu, a'm llais i a wrandawant; [g] a bydd un gorlan, *ac* un bugail.

17 Am hyn y mae y Tad yn fy ngharu i, [h] am fy mod i yn dodi fy einioes, fel y cymmerwyf hi drachefn.

[1] pen. 8. 14.

[m] Job 27. 9. a 35. 12. Ps. 18. 41. Diar. 1. 28. a 28. 9. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Ezec. 8. 18. Michah 3. 4. Zech. 7. 13.

[n] ad. 16.

‖ Neu. *ysgymmunasant ef.*

‖ *ysgymmuno.*

[o] pen. 5. 22, 27. Edrych pen. 3. 17. a 12. 47.

[p] Matt. 13. 13.

[q] pen. 15. 22, 24.

[a] pen. 14. 6. Eph. 2. 18.

[b] Es. 40. 11. Ezec. 34. 23. a 37. 24. Heb. 13. 20. 1 Petr 5. 4.

[c] Zech. 11. 16, 17.

[d] 2 Tim. 2. 19.

[e] Matt. 11. 27.

[f] Es. 56. 8.

[g] Ezec. 37. 22. Eph. 2. 14. 1 Petr 2. 25.

[h] Es. 53. 7, 8, 12. Heb. 2. 9.

Anno DOMINI 32.

18 Nid oes neb yn ei dwyn oddi arnaf fi: ond myfi sydd yn ei dodi hi i lawr o honof fy hun. Y mae gennyf feddiant i'w dodi hi i lawr, ac ‖ y mae gennyf feddiant i'w chymmeryd hi drachefn. [i] Y gorchymyn hwn a dderbyniais i gan fy Nhad.

19 ¶ [k] Yna y bu drachefn ymrafael ym mysg yr Iuddewon, am yr ymadroddion hyn.

20 A llawer o honynt a ddywedasant, [l] Y mae cythraul ganddo, ac y mae efe yn ynfydu: paham y gwrandewch chwi arno ef?

21 Eraill a ddywedasant, Nid yw y rhai hyn eiriau un â chythraul ynddo. [m] A all cythraul [n] agoryd llygaid y deillion?

22 ¶ Ac yr oedd y gyssegr-wyl yn Jerusalem, a'r gauaf oedd hi.

23 Ac yr oedd yr Iesu yn rhodio yn y deml, [p] ym mhorth Solomon.

24 Am hynny y daeth yr Iuddewon yn ei gylch ef, ac a ddywedasant wrtho, Pa hŷd yr wyt yn ‖ peri i ni ammeu? os tydi yw y Crist, dywed i ni yn eglur.

25 Yr Iesu a attebodd iddynt, Mi a ddywedais i chwi, ac nid ydych yn credu. [q] Y gweithredoedd yr wyf fi yn eu gwneuthur yn enw fy Nhad, y mae y rhai hynny yn tystiolaethu am danaf fi.

26 Ond [r] chwi nid ydych yn credu: canys nid ydych chwi o'm defaid i, fel y dywedais i chwi.

27 Y mae fy nefaid i yn gwrando fy llais i; a mi a'u hadwaen hwynt, a hwy a'm canlynant i:

28 A minnau ydwyf yn rhoddi iddynt fywyd tragywyddol; ac [s] ni chyfrgollant byth, ac ni ddwg neb hwynt allan o'm llaw i.

29 [t] Fy Nhad i, yr hwn a'*u* rhoddes i mi, sydd fwy na phawb: ac nis gall neb *eu* dwyn *hwynt* allan o law fy Nhad i.

30 [u] Myfi a'r Tad un ydym.

31 Am hynny [x] y cododd yr Iuddewon gerrig drachefn i'w labyddio ef.

32 Yr Iesu a attebodd iddynt, Llawer o weithredoedd da a ddangosais i chwi oddi wrth fy Nhad: am ba un o'r gweithredoedd hynny yr ydych yn fy llabyddio i?

33 Yr Iuddewon a attebasant iddo, gan ddywedyd, Nid am weithred dda yr ydym yn dy labyddio, ond am gabledd, ac am dy fod di, a thithau yn ddyn, [y] yn dy wneuthur dy hun yn Dduw.

34 Yr Iesu a attebodd iddynt, [z] Onid yw yn ysgrifenedig yn eich cyfraith chwi, Mi a ddywedais, Duwiau ydych?

35 Os galwodd efe hwy yn dduwiau, at y rhai y daeth gair Duw, a'r ysgrythyr nis gellir ei thorri:

36 A ddywedwch chwi am yr hwn [a] a sancteiddiodd y Tad, ac a'i hanfonodd i'r byd, Yr wyt ti yn cablu; [b] am i mi ddywedyd, [c] Mab Duw ydwyf?

37 [d] Onid wyf fi yn gwneuthur gweithredoedd fy Nhad, na chredwch i mi.

38 Ond os ydwyf yn eu gwneuthur, er nad ydych yn credu i mi, [e] credwch y gweithredoedd: fel y gwybyddoch ac y credoch, [f] *fod* y Tad ynof fi, a minnau ynddo yntau.

39 [g] Am hynny y ceisiasant drachefn ei ddal ef: ac efe a ddïangodd allan o'u dwylaw hwynt.

40 Ac efe a aeth ymaith drachefn dros yr Iorddonen, i'r man [h] lle y buasai Ioan ar y cyntaf yn bedyddio; ac a arhosodd yno.

41 A llawer a ddaethant atto ef, ac a ddywedasant, Ioan yn wir ni wnaeth un arwydd: [i] ond yr holl bethau a'r a ddywedodd Ioan am hwn, oedd wir.

42 A llawer yno a gredasant ynddo.

PENNOD XI.

1 *Crist yn cyfodi Lazarus, yr hwn a gladdesid er ys pedwar diwrnod.* 45 *Llawer o Iuddewon yn credu.* 47 *Yr arch-offeiriaid a'r Phariseaid yn casglu cynghor yn erbyn Crist.* 49 *Caiaphas yn prophwydo.* 54 *Iesu yn ymguddio:* 55 *hwythau ar y pasc yn ymofyn am dano, ac yn gosod cynllwyn iddo.*

AC yr oedd un yn glaf, Lazarus o Bethania, o dref [a] Mair a'i chwaer Martha.

2 (‖ [b] A Mair ydoedd yr hon a enneiniodd yr Arglwydd âg ennaint, ac a sychodd ei draed ef â'i gwallt, yr hon yr oedd ei brawd Lazarus yn glaf)

3 Am hynny y chwïorydd a ddanfonasant atto ef, gan ddywedyd, Arglwydd, wele, y mae yr hwn sydd hoff gennyt ti, yn glaf.

4 A'r Iesu pan glybu, a ddywedodd, Nid yw y clefyd hwn i farwolaeth, [c] ond er gogoniant Duw, fel y gogonedder Mab Duw trwy hynny.

5 A hoff oedd gan yr Iesu Martha, a'i chwaer, a Lazarus.

6 Pan glybu efe gan hynny ei fod ef yn glaf, efe a arhosodd yn y lle yr oedd, ddau ddiwrnod.

7 Yna wedi hynny efe a ddywedodd wrth y disgyblion, Awn i Judea drachefn.

Anno DOMINI 33.

[l] pen. 2. 19.
[i] pen. 15. 10. Act. 2. 24.
[k] pen. 7. 43. a 9. 16.
[l] pen. 7. 20. a 8. 48, 52.
[m] Exod. 4. 11. Ps. 94. 9. a 146. 8.
A.D. 33.
[n] pen. 9. 6, 7.
[p] Act. 3. 11. a 5. 12.
‖ *ein cadw rhwng dau feddwl?*
[q] ad. 38. pen. 5. 36.
[r] pen. 8. 47.
[s] pen. 6. 37. a 17. 11, 12. a 18. 9.
[t] pen. 14. 28.
[u] pen. 17. 11, 22.
[x] pen. 8. 59.
[y] pen. 5. 18.
[z] Ps. 82. 6.

[a] pen. 6. 27.
[b] pen. 5. 17, 18.
[c] Luc 1. 35.
[d] pen. 15. 24.
[e] pen. 5. 36. a 14. 10.
[f] pen. 14. 11. a 17. 21.
[g] pen. 7. 30, 44. a 8. 59.
[h] pen. 1. 28.
[i] pen. 3. 30.
[a] Luc 10. 38, 39.
[b] Matt. 26. 7. Marc 14. 3. pen. 12. 3.
[c] pen. 9. 3. ad. 40.

Anno DOMINI 33.

8 Y disgyblion a ddywedasant wrtho, Rabbi, [d] yr oedd yr Iuddewon yn awr yn ceisio dy labyddio di; ac a wyt ti yn myned yno drachefn?

9 Yr Iesu a attebodd, Onid oes deuddeg awr o'r dydd? os rhodia neb y dydd, ni thramgwydda, am ei fod yn gweled goleuni y byd hwn:

10 Ond [e] os rhodia neb y nos, efe a dramgwydda, am nad oes goleuni ynddo.

11 Hyn a lefarodd efe: ac wedi hynny efe a ddywedodd wrthynt, Y mae ein cyfaill Lazarus [f] yn huno; ond yr wyf fi yn myned i'w ddihuno ef.

12 Yna ei ddisgyblion a ddywedasant wrtho, Arglwydd, os huno y mae, efe a fydd iach.

13 Ond yr Iesu a ddywedasai am ei farwolaeth ef: eithr hwy a dybiasant mai am hûn cwsg yr oedd efe yn dywedyd.

14 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt yn eglur, Bu farw Lazarus.

15 Ac y mae yn llawen gennyf nad oeddwn i yno, er eich mwyn chwi (fel y credoch) ond awn atto ef.

16 Yna y dywedodd Thomas, yr hwn a elwir Didymus, wrth ei gyd-ddisgyblion, Awn ninnau hefyd, fel y byddom feirw gyd âg ef.

17 Yna yr Iesu wedi dyfod, a'i cafodd ef wedi bod weithian bedwar diwrnod yn y bedd.

18 (A Bethania oedd yn agos i Jerusalem, ynghylch pymtheg ystâd oddi wrthi)

19 A llawer o'r Iuddewon a ddaethent at Martha a Mair, i'w cysuro hwy am eu brawd.

20 Yna Martha, cyn gynted ag y clybu hi fod yr Iesu yn dyfod, a aeth i'w gyfarfod ef: ond Mair a eisteddodd yn y tŷ.

21 Yna y dywedodd Martha wrth yr Iesu, Arglwydd, pe buasit ti yma, ni buasai farw fy mrawd.

22 Eithr mi a wn hefyd yr awr hon, pa bethau bynnag a ddymunech di gan Dduw, y dyry Duw i ti.

23 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Adgyfodir dy frawd drachefn.

24 Dywedodd Martha wrtho, [g] Myfi a wn yr adgyfodir ef yn yr adgyfodiad, y dydd diweddaf.

25 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Myfi yw yr adgyfodiad, a'r [h] bywyd: [i] yr hwn sydd yn credu ynof fi, er iddo farw, a fydd byw:

26 A phwy bynnag sydd yn fyw, ac yn credu ynof fi, ni bydd marw yn dragywydd. A wyt ti yn credu hyn?

27 Dywedodd hithau wrtho, Ydwyf, Arglwydd: [k] yr wyf fi yn credu mai ti yw y Crist, Mab Duw, yr hwn sydd yn dyfod i'r byd.

28 Ac wedi iddi ddywedyd y pethau hyn, hi a aeth ymaith, ac a alwodd yn ddirgel ei chwaer Mair, gan ddywedyd, Fe ddaeth yr Athraw, ac y mae yn galw am danat.

29 Cyn gynted ag y clybu hi, hi a gododd yn ebrwydd, ac a ddaeth atto ef.

30 (A'r Iesu ni ddaethai etto i'r dref, ond yr oedd efe yn y man lle y cyfarfuasai Martha âg ef)

31 Yna yr Iuddewon y rhai oedd gyd â hi yn y tŷ, ac yn ei chysuro hi, pan welsant Mair yn codi ar frys, ac yn myned allan, a'i canlynasant hi, gan ddywedyd, Y mae hi yn myned at y bedd, i wylo yno.

32 Yna Mair, pan ddaeth lle yr oedd yr Iesu, a'i weled ef, a syrthiodd wrth ei draed ef, gan ddywedyd wrtho, Arglwydd, pe buasit ti yma, ni buasai fy mrawd farw.

33 Yr Iesu gan hynny, pan welodd hi yn wylo, a'r Iuddewon y rhai a ddaethai gyd â hi yn wylo, a riddfanodd yn yr yspryd, ac a † gynhyrfwyd;

34 Ac a ddywedodd, Pa le y dodasoch chwi ef? Hwy a ddywedasant wrtho, Arglwydd, tyred a gwel.

35 [l] Yr Iesu a wylodd.

36 Am hynny y dywedodd yr Iuddewon, Wele, fel yr oedd yn ei garu ef.

37 Eithr rhai o honynt a ddywedasant, Oni allasai hwn, [m] yr hwn a agorodd lygaid y dall, beri na buasai hwn farw chwaith?

38 Yna yr Iesu drachefn a riddfanodd ynddo ei hunan, ac a ddaeth at y bedd. Ac ogof oedd, a maen oedd wedi ei ddodi arno.

39 Yr Iesu a ddywedodd, Codwch ymaith y maen. Martha, chwaer yr hwn a fuasai farw, a ddywedodd wrtho, Arglwydd, y mae efe weithian yn drewi: herwydd y mae *yn farw* er ys pedwar diwrnod.

40 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Oni ddywedais i ti, pes credit, y cait ti [n] weled gogoniant Duw?

41 Yna y codasant y maen lle yr oedd y marw wedi ei osod. A'r Iesu a god-

Anno DOMINI 33.

[d] pen. 10. 31.

[e] pen. 12. 35.

[f] Matt. 9. 24.

[g] Luc 14. 14. pen. 5. 29.

[h] pen. 6. 35. pen. 3. 36. 1 Ioan 5. 10, &c.

[k] Matt. 16. 16. pen. 4. 42. a 6. 69.

† Gr. *ymgynhyrfodd.*

[l] Luc 19. 41.

[m] pen. 9. 6.

[n] ad. 4.

Anno DOMINI 33.

odd *ei* olwg i fynu, ac a ddywedodd, Y Tad, yr wyf yn dïolch i ti am i ti wrando arnaf.

42 Ac myfi a wyddwn dy fod di yn fy ngwrando bob amser: eithr [o] er mwyn y bobl sydd yn sefyll o amgylch, y dywedais, fel y credont mai tydi a'm hanfonaist i.

43 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a lefodd â llef uchel, Lazarus, tyred allan.

44 A'r hwn a fuasai farw a ddaeth allan, yn rhwym ei draed a'i ddwylaw mewn amdo: a'i [p] wyneb oedd wedi ei rwymo â napcyn. Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Gollyngwch ef yn rhydd, a gadewch iddo fyned *ymaith.*

45 Yna llawer o'r Iuddewon, y rhai a ddaethent at Mair, ac a welsant y pethau a wnaethai yr Iesu, a gredasant ynddo ef.

46 Eithr rhai o honynt a aethant ymaith at y Phariseaid, ac a ddywedasant iddynt y pethau a wnaethai yr Iesu.

47 ¶ [q] Yna yr arch-offeiriaid a'r Phariseaid a gasglasant gynghor, ac a ddywedasant, [r] Pa beth yr ydym ni yn ei wneuthur? canys y mae y dyn yma yn gwneuthur llawer o arwyddion.

48 Os gadawn ni ef fel hyn, pawb a gredant ynddo; ac fe a ddaw y Rhufeiniaid ac a ddifethant ein lle ni a'n cenedl hefyd.

49 A *rhyw* un o honynt, [s] Caiaphas, yr hwn oedd arch-offeiriad y flwyddyn honno, a ddywedodd wrthynt, Nid ydych chwi yn gwybod dim oll,

50 Nac yn ystyried, [t] mai buddiol yw i ni, farw o un dyn dros y bobl, ac na ddifether yr holl genedl.

51 Hyn ni ddywedodd efe o hono ei hun: eithr, *ac* efe yn arch-offeiriad y flwyddyn honno, efe a brophwydodd y byddai yr Iesu farw dros y genedl;

52 Ac [u] nid dros y genedl yn unig, [x] eithr fel y casglai efe ynghyd yn un blant Duw hefyd y rhai a wasgarasid.

53 Yna o'r dydd hwnnw allan y cydymgynghorasant fel y lladdent ef.

54 Am hynny [y] ni rodiodd yr Iesu mwy yn amlwg ym mysg yr Iuddewon; ond efe a aeth oddi yno i'r wlad yn agos i'r anialwch, i ddinas a elwir [z] Ephraim, ac a arhosodd yno gyd â'i ddisgyblion.

55 ¶ A phasc yr Iuddewon oedd yn agos: a llawer a aethant o'r wlad i fynu i Jerusalem o flaen y pasc, i'w glanhâu eu hunain.

56 [a] Yna y ceisiasant yr Iesu; a dywedasant wrth eu gilydd, fel yr oeddynt yn sefyll yn y deml, Beth a dybygwch chwi, gan na ddaeth efe i'r wyl?

57 A'r arch-offeiriaid a'r Phariseaid a roisant orchymyn, os gwyddai neb pa le yr oedd efe, ar fynegi o hono, fel y gallent ei ddal ef.

PENNOD XII.

1 *Yr Iesu yn esgusodi Mair am enneinio ei draed ef.* 9 *Y bobl yn ymgasglu i weled Lazarus.* 10 *Yr arch-offeiriaid yn ymgynghori i'w ladd ef.* 12 *Crist yn marchogaeth i Jerusalem.* 20 *Groegwyr yn ewyllysio gweled yr Iesu.* 23 *Y mae efe yn rhag-fynegi ei farwolaeth.* 37 *Yr Iuddewon i gyd gan mwyaf wedi eu dallu;* 42 *er hynny llawer o bennaethiaid yn credu, ond heb ei gyffesu ef:* 44 *yr Iesu gan hynny yn galw yn daer am gyffesu ffydd.*

YNA yr Iesu, chwe diwrnod cyn y pasc, a ddaeth i Bethania, lle yr oedd Lazarus, yr hwn a fuasai farw, yr hwn a godasai efe o feirw.

2 *Ac* [a] yno y gwnaethant iddo swpper: a Martha oedd yn gwasanaethu; a Lazarus oedd un o'r rhai a eisteddent gyd âg ef.

3 Yna y cymmerth [b] Mair bwys o ennaint nard gwlyb gwerthfawr, ac a enneiniodd draed yr Iesu, ac a sychodd ei draed ef â'i gwallt: a'r tŷ a lanwyd gan arogl yr ennaint.

4 Am hynny y dywedodd un o'i ddisgyblion ef, Judas Iscariot, *mab* Simon, yr hwn oedd ar fedr ei fradychu ef,

5 Paham na werthwyd yr ennaint hwn er tri chan ceiniog, a'i roddi i'r tlodion?

6 *Eithr* hyn a ddywedodd efe, nid o herwydd bod arno ofal dros y tlodion; ond am ei fod yn lleidr, a [c] bod ganddo y pwrs, a'i fod yn ‖ dwyn yr hyn a fwrid ynddo.

7 A'r Iesu a ddywedodd, Gâd iddi: erbyn dydd fy nghladdedigaeth y cadwodd hi hwn.

8 Canys [d] y mae gennych y tlodion gyd â chwi bob amser; eithr myfi nid oes gennych bob amser.

9 Gwybu gan hynny dyrfa fawr o'r Iuddewon ei fod ef yno: a hwy a ddaethant, nid er mwyn yr Iesu yn unig, ond fel y gwelent Lazarus hefyd, [e] yr hwn a godasai efe o feirw.

10 ¶ Eithr yr arch-offeiriaid a ymgynghorasant fel y lladdent Lazarus hefyd.

[o] pen. 12. 30.
[p] pen. 20. 7.
[q] Ps. 2. 2. Matt. 26. 3. Marc 14. 1.
[r] pen. 12. 19. Act. 4. 16.
[s] Luc 3. 2. pen. 18. 14. Act. 4. 6.
[t] pen. 18. 14.
[u] Es. 49. 6. 1 Ioan 2. 2.
[x] Eph. 2. 14, 15, 16.
[y] pen. 4. 1, 3. a 7. 1.
[z] Edrych 2 Chron. 13. 19.
[a] Matt. 26. 6. Marc 14. 3.
[b] Luc 10. 38, 39. pen. 11. 2.
[c] pen. 13. 29.
‖ *arwedd.*
[d] Matt. 26. 11.
[e] pen. 11. 44.

Anno DOMINI 33.

11 Oblegid llawer o'r Iuddewon a aethant ymaith o'i herwydd ef, ac a gredasant yn yr Iesu.

12 ¶ [f] Trannoeth, tyrfa fawr yr hon a ddaethai i'r wyl, pan glywsant fod yr Iesu yn dyfod i Jerusalem,

13 A gymmerasant gangau o'r palmwydd, ac a aethant allan i gyfarfod âg ef, ac a lefasant, [g] Hosanna: Bendigedig ‖ *yw* Brenhin Israel yr hwn sydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.

14 A'r Iesu wedi cael asynyn, a eisteddodd arno; megis y mae yn ysgrifenedig,

15 [h] Nac ofna, ferch Sïon: wele, y mae dy Frenhin yn dyfod, yn eistedd ar ebol asen.

16 Y pethau hyn ni wybu ei ddisgyblion ef ar y cyntaf: eithr [i] pan ogoneddwyd yr Iesu, [k] yna y cofiasant fod y pethau hyn yn ysgrifenedig am dano, ac iddynt wneuthur hyn iddo.

17 Tystiolaethodd gan hynny y dyrfa, yr hon oedd gyd âg ef ‖ pan alwodd efe Lazarus o'r bedd, a'i godi ef o feirw.

18 Am hyn y daeth y dyrfa hefyd i gyfarfod âg ef, am glywed o honynt iddo wneuthur yr arwydd hon.

19 Y Phariseaid gan hynny a ddywedasant yn eu plith eu hunain, [l] A welwch chwi nad ydych yn tyccio dim? wele, fe aeth y byd ar ei ol ef.

20 ¶ Ac yr oedd rhai Groegiaid ym mhlith y rhai [m] a ddaethant i fynu i addoli ar yr wyl:

21 Y rhai hyn gan hynny a ddaethant at Phylip, [n] yr hwn oedd o Bethsaida yn Galilea, ac a ddymunasant arno, gan ddywedyd, Syr, ni a ewyllysiem weled yr Iesu.

22 Phylip a ddaeth ac a ddywedodd i Andreas: a thrachefn Andreas a Phylip a ddywedasant i'r Iesu.

23 ¶ A'r Iesu a attebodd iddynt, gan ddywedyd, [o] Daeth yr awr y gogonedder Mab y dyn.

24 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, [p] Oni syrth y gronyn gwenith i'r ddaear, a marw, hwnnw a erys yn unig: eithr os bydd efe marw, efe a ddwg ffrwyth lawer.

25 [q] Yr hwn sydd yn caru ei einioes, a'i cyll hi; a'r hwn sydd yn casâu ei einioes yn y byd hwn, a'i ceidw hi i fywyd tragywyddol.

26 Os gwasanaetha neb fi, dilyned fi: a [r] lle yr wyf fi, yno y bydd fy ngweinidog hefyd: ac os gwasanaetha neb fi, y Tad a'i hanrhydedda ef.

27 [s] Yr awrhon y cynhyrfwyd fy enaid: a pha beth a ddywedaf? *O* Dad, gwared fi allan o'r awr hon: eithr o herwydd hyn y daethum i'r awr hon.

28 *O* Dad, gogonedda dy enw. Yna y daeth [t] llef o'r nef, Mi a'*i* gogoneddais, ac a'*i* gogoneddaf drachefn.

29 Y dyrfa gan hynny yr hon oedd yn sefyll, ac yn clywed, a ddywedodd mai taran oedd: eraill a ddywedasant, Angel a lefarodd wrtho.

30 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd, [u] Nid o'm hachos i y bu y llef hon, ond o'ch achos chwi.

31 Yn awr y mae barn y byd hwn: yn awr y bwrir allan [x] dywysog y byd hwn.

32 A minnau, [y] os dyrchefir fi oddi ar y ddaear, a dynnaf [z] bawb attaf fy hun.

33 (*A* hyn a ddywedodd efe, gan arwyddo ò ba angau y byddai farw)

34 Y dyrfa a attebodd iddo, [a] Ni a glywsom o'r ddeddf, fod Crist yn aros yn dragywyddol: a pha wedd yr wyt ti yn dywedyd, fod yn rhaid dyrchafu Mab y dyn? pwy ydyw hwnnw Mab y dyn?

35 Yna yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Etto ychydig ennyd [b] y mae y goleuni gyd â chwi. [c] Rhodiwch tra fyddo gennych y goleuni, fel na ddalio y tywyllwch chwi: [d] a'r hwn sydd yn rhodio mewn tywyllwch, ni ŵyr i ba le y mae yn myned.

36 Tra fyddo gennych oleuni, credwch yn y goleuni, fel y byddoch [e] blant y goleuni. Hyn a ddywedodd yr Iesu, ac efe a ymadawodd, ac [f] a ymguddiodd rhagddynt.

37 ¶ Ac er gwneuthur o hono ef gymmaint o arwyddion yn eu gŵydd hwynt, ni chredasant ynddo:

38 Fel y cyflawnid ymadrodd Esaias y prophwyd, yr hwn a ddywedodd efe, [g] Arglwydd, pwy a gredodd i'n hymadrodd ni? ac i bwy y datguddiwyd braich yr Arglwydd?

39 Am hynny ni allent gredu, oblegid dywedyd o Esaias drachefn,

40 [h] Efe a ddallodd eu llygaid, ac a galedodd eu calon; fel na welent â'*u* llygaid, a deall â'*u* calon, ac ymchwelyd o honynt, ac i mi eu hiachâu hwynt.

41 [i] Y pethau hyn a ddywedodd Esaias, pan welodd ei ogoniant ef, ac y llefarodd am dano ef.

42 ¶ Er hynny llawer o'r pennaethiaid

Anno DOMINI 33.

[f] Matt. 21. 8. Marc 11. 8. Luc 19. 35.

[g] Ps. 118. 25, 26.

‖ Neu, yw *yr hwn sydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd yn Frenhin ar Israel.*

[h] Zech. 9. 9.

[i] pen. 7. 39.

[k] pen. 14. 26.

‖ *alw o hono ef Lazarus o'r bedd, a'i godi o feirw.*

[l] pen. 11. 47.

[m] Act. 8. 27.

[n] pen. 1. 44.

[o] pen. 13. 32. a 17. 1.

[p] 1 Cor. 15. 36.

[q] Matt. 10. 39. a 16. 25. Marc 8. 35. Luc 9. 24. a 17. 33.

[r] pen. 14. 3. a 17. 24.

[s] Matt. 26. 38, 39. Luc 12. 50. pen. 13. 21.

[t] Matt. 3. 17.

[u] pen. 11. 42.

[x] Matt. 12. 29. Luc 10. 18. pen. 14. 30. a 16. 11. Eph. 6. 12.

[y] pen. 3. 14. a a 8. 28.

[z] Rhuf. 5. 18. Heb. 2. 9.

[a] Ps. 89. 36, 37. a 110. 4. Es. 9. 7. a 53. 8. Ezec. 37. 25. Dan. 2. 44. a 7. 14, 27. Michah 4. 7.

[b] pen. 8. 12. a 9. 5. ad. 46.

[c] Jer. 13. 16. Eph. 5. 8.

[d] pen. 11. 10.

[e] Luc 16. 8. Eph. 5. 8. 1 Thess. 5. 5. 1 Ioan 2. 9, 10.

[f] pen. 8. 59. a 11. 54.

[g] Es. 53. 1. Rhuf. 10. 16.

[h] Es. 6. 9. Matt. 13. 14.

[i] Es. 6. 1.

Anno DOMINI 33.

hefyd a gredasant ynddo; ond [k] oblegid y Phariseaid ni chyffesasant *ef*, rhag eu bwrw allan o'r synagog:

43 [l] Canys yr oeddynt yn caru gogoniant dynion yn fwy na gogoniant Duw.

44 ¶ A'r Iesu a lefodd ac a ddywedodd, [m] Yr hwn sydd yn credu ynof fi, nid yw yn credu ynof fi, ond yn yr hwn a'm hanfonodd i.

45 [n] A'r hwn sydd yn fy ngweled i, sydd yn gweled yr hwn a'm danfonodd i.

46 [o] Mi a ddaethum yn oleuni i'r byd, fel *y bo i* bob un a'r sydd yn credu ynof fi, nad arhoso yn y tywyllwch.

47 Ac os clyw neb fy ngeiriau, ac ni chred, [p] myfi nid wyf yn ei farnu ef: canys [q] ni ddaethum i farnu y byd, eithr i achub y byd.

48 Yr hwn sydd yn fy nirmygu i, ac heb dderbyn fy ngeiriau, y mae iddo un yn ei farnu: [r] y gair a leferais i, hwnnw a'i barn ef yn y dydd diweddaf.

49 Canys [s] myfi ni leferais o honof fy hun: ond y Tad yr hwn a'm hanfonodd i, efe a roddes orchymyn i mi, [t] beth a ddywedwn, a pha beth a lefarwn.

50 Ac mi a wn fod ei orchymyn ef yn fywyd tragywyddol: am hynny y pethau yr wyf fi yn eu llefaru, fel y dywedodd y Tad wrthyf, felly yr wyf yn llefaru.

PENNOD XIII.

1 *Yr Iesu yn golchi traed ei ddisgyblion:* 14 *yn eu hannog i ostyngeiddrwydd, a chariad perffaith:* 18 *yn rhag-ddywedyd, ac yn datguddio i Ioan, trwy arwydd, y bradychai Judas ef:* 31 *yn gorchymyn iddynt garu eu gilydd;* 36 *ac yn rhybuddio Petr y gwadai efe ef.*

[a] ACHYN gwyl y pasc, yr Iesu yn gwybod ddyfod ei awr ef i ymadael â'r byd hwn at y Tad, efe yn caru yr eiddo y rhai oedd yn y byd, a'u carodd hwynt hyd y diwedd.

2 Ac wedi darfod swpper ([b] wedi i ddiafol eisoes roi y'nghalon Judas Iscariot, *mab* Simon, ei fradychu ef)

3 Yr Iesu yn gwybod [c] roddi o'r Tad bob peth oll yn ei ddwylaw ef, a'i fod wedi dyfod oddi wrth Dduw, ac yn myned at Dduw;

4 Efe a gyfododd oddi ar swpper, ac a roes heibio ei gochl-wisg, ac a gymerodd dywel, ac a ymwregysodd.

5 Wedi hynny efe a dywalltodd ddwfr i'r cawg, ac a ddechreuodd olchi traed y disgyblion, a'*u* sychu â'r tywel, â'r hwn yr oedd efe wedi ei wregysu.

6 Yna y daeth efe at Simon Petr. ‖ Ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, [d] a wyt ti yn golchi fy nhraed i?

7 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Y peth yr wyf fi yn ei wneuthur, ni wyddost ti yr awrhon: eithr ti a gei wybod ar ol hyn.

8 Petr a ddywedodd wrtho, Ni chei di olchi fy nhraed i byth. Yr Iesu a attebodd iddo, [e] Oni olchaf di, nid oes i ti gyfran gyd â myfi.

9 Simon Petr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, nid fy nhraed yn unig, eithr *fy* nwylaw a'*m* pen hefyd.

10 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Yr hwn a olchwyd, nid rhaid iddo ond golchi *ei* draed, eithr y mae yn lân oll: ac [f] yr ydych chwi yn lân, eithr nid pawb oll.

11 Canys efe [g] a wyddai pwy a'i bradychai ef: am hynny y dywedodd, Nid ydych chwi yn lân bawb oll.

12 Felly wedi iddo olchi eu traed hwy, a chymmeryd ei gochl-wisg, efe a eisteddodd drachefn, ac a ddywedodd wrthynt, A wyddoch chwi pa beth a wnaethum i chwi?

13 [h] Yr ydych chwi yn fy ngalw i, Yr Athraw, a'r Arglwydd: a da y dywedwch: canys *felly* yr ydwyf.

14 [i] Am hynny os myfi, yn Arglwydd ac yn Athraw, a olchais eich traed chwi; [k] chwithau a ddylech olchi traed eich gilydd.

15 Canys [l] rhoddais esampl i chwi, fel y gwnelech chwithau megis y gwneuthum i chwi.

16 [m] Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Nid yw y gwas yn fwy nâ'i arglwydd; na'r hwn a ddanfonwyd yn fwy nâ'r hwn a'i danfonodd.

17 [n] Os gwyddoch y pethau hyn, gwŷn eich byd os gwnewch hwynt.

18 ¶ Nid wyf fi yn dywedyd am danoch oll: mi a wn pwy a etholais: ond fel y cyflawnid yr ysgrythyr, [o] Yr hwn sydd yn bwytta bara gyd â mi, a gododd ei sawdl yn fy erbyn.

19 [p] ‖ Yn awr yr wyf yn dywedyd wrthych cyn ei ddyfod, fel pan ddêl, y credoch mai myfi yw *efe*.

20 [q] Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Yr hwn sydd yn derbyn y neb a ddanfonwyf fi, sydd yn fy nerbyn i; a'r hwn sydd yn fy nerbyn i, sydd yn derbyn yr hwn a'm danfonodd i.

21 [r] Wedi i'r Iesu ddywedyd y pethau hyn, [s] efe a gynhyrfwyd yn yr yspryd, ac a dystiolaethodd, ac a ddywedodd, Yn

Anno DOMINI 33.

‖ *A Phetr a*, &c.

[d] Edrych Matt. 3. 14.

[e] pen. 3. 5. 1 Cor. 6. 11. Eph. 5. 26. Tit. 3. 5. Heb. 10. 22.

[f] pen. 15. 3.

[g] pen. 6. 64.

[h] Matt. 23. 8, 10. 1 Cor. 8. 6. a 12. 3. Phil. 2. 11.

[i] Luc 22. 27.

[k] Gal. 6. 1, 2.

[l] Matt. 11. 29. 1 Petr 2. 21. 1 Ioan 2. 6.

[m] Matt. 10. 24. Luc 6. 40. pen. 15. 20.

[n] Iago 1. 25.

[o] Ps. 41. 9. Matt. 26. 23.

[p] pen. 14. 29. a 16. 4. ‖ Neu, *O'r awr hon.*

[q] Matt. 10. 40. Luc 10. 16.

[r] Matt. 26. 21. Marc 14. 18. Luc 22. 21.

[s] pen. 12. 27.

[a] Matt. 26. 2.

[b] Luc 22. 3. ad. 27.

[c] Matt. 11. 27. a 28. 18. pen. 3. 35. a 17. 2.

[k] pen. 7. 13. a 9. 22.

[l] pen. 5. 44.

[m] Marc 9. 37. 1 Petr 1. 21.

[n] pen. 14. 9.

[o] ad. 35, 36. pen. 3. 19. a 8. 12. a 9. 5, 39.

[p] pen. 5. 45. a 8. 15, 26.

[q] pen. 3. 17.

[r] Marc 16. 16.

[s] pen. 8. 38. a 14. 10.

[t] Deut. 18. 18.

Anno DOMINI 33.

wir, yn wir, y dywedaf wrthych, [t] y bradycha un o honoch fi.

22 Yna y disgyblion a edrychasant ar eu gilydd, gan ammeu am bwy yr oedd efe yn dywedyd.

23 Ac [u] yr oedd un o'i ddisgyblion yn pwyso ar fynwes yr Iesu, yr hwn yr oedd yr Iesu yn ei garu.

24 Am hynny yr amneidiodd Simon Petr ar hwnnw, i ofyn pwy oedd efe, am yr hwn yr oedd efe yn dywedyd.

25 Ac yntau yn pwyso ar ddwyfron yr Iesu, a ddywedodd wrtho, Arglwydd, pwy yw efe?

26 Yr Iesu a attebodd, Hwnnw yw efe i'r hwn y rhoddaf fi dammaid wedi i mi ei wlychu. Ac wedi iddo wlychu y tammaid, efe a'i rhoddodd i Judas Iscariot, *mab* Simon.

27 Ac ar ol y tammaid, yna yr aeth Satan i mewn iddo. Am hynny y dywedodd yr Iesu wrtho, Hyn yr wyt yn ei wneuthur, gwna ar frys.

28 Ac ni wyddai neb o'r rhai oedd yn eistedd i ba beth y dywedasai efe hyn wrtho.

29 Canys rhai oedd yn tybied, am fod [x] Judas â'r gôd ganddo, fod yr Iesu yn dywedyd wrtho, Pryn *y pethau* sydd arnom eu heisieu erbyn yr wyl; neu, ar roi o hono beth i'r tlodion.

30 Yntau gan hynny, wedi derbyn y tammaid, a aeth allan yn ebrwydd. Ac yr oedd hi yn nos.

31 ¶ Yna gwedi iddo fyned allan, yr Iesu a ddywedodd, Yn awr y gogoneddwyd Mab y dyn, a Duw a ogoneddwyd ynddo ef.

32 [y] Os gogoneddwyd Duw ynddo ef, Duw hefyd a'i gogonedda ef ynddo ei hun, ac [z] efe a'i gogonedda ef yn ebrwydd.

33 *O* blant bychain, etto yr wyf ennyd bychan gyd â chwi. Chwi a'm ceisiwch: ac, [a] megis y dywedais wrth yr Iuddewon, Lle yr wyf fi yn myned, ni ellwch chwi ddyfod; yr ydwyf yn dywedyd wrthych chwithau hefyd yr awrhon.

34 [b] Gorchymyn newydd yr wyf yn ei roddi i chwi, Ar garu o honoch eich gilydd: fel y cerais i chwi, ar garu o honoch chwithau bawb eich gilydd.

35 [c] Wrth hyn y gwybydd pawb mai disgyblion i mi ydych, os bydd gennych gariad i'ch gilydd.

36 ¶ A Simon Petr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, i ba le yr wyt ti yn myned? Yr Iesu a attebodd iddo, Lle yr ydwyf fi yn myned, ni elli di yr awrhon fy nghanlyn: eithr [d] ar ol hyn y'm canlyni.

37 Petr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, paham na allaf fi dy ganlyn yr awrhon? [e] mi a roddaf fy einioes drosot.

38 Yr Iesu a attebodd iddo, A roddi di dy einioes drosof fi? Yn wir, yn wir, meddaf i ti, Ni chân y ceiliog nes i ti fy ngwadu dair gwaith.

PENNOD XIV.

1 *Crist yn cysuro ei ddisgyblion â gobaith teyrnas nef:* 6 *yn proffesu mai efe yw y ffordd, a'r gwirionedd, a'r bywyd; a'i fod yn un â'r Tad:* 13 *yn gwarantu y bydd eu gweddiau hwy yn ei enw ef yn ffrwythlawn:* 15 *yn dymuno cariad ac ufuddod:* 16 *yn addaw yr Yspryd Glân y Diddanydd;* 27 *ac yn gadael ei dangnefedd gyd â hwynt.*

NA thralloder eich calon: yr ydych yn credu yn Nuw, credwch ynof finnau hefyd.

2 Yn nhŷ fy Nhad y mae llawer o drigfannau: a phe amgen, mi a ddywedaswn i chwi. Yr wyf fi yn myned i barottôi lle i chwi.

3 Ac [a] os myfi a âf, ac a barottôaf le i chwi, mi a ddeuaf drachefn, ac a'ch cymeraf chwi attaf fy hun: fel [b] lle yr wyf fi, y byddoch chwithau hefyd.

4 Ac i ba le yr wyf fi yn myned, chwi a wyddoch, a'r ffordd a wyddoch.

5 Dywedodd Thomas wrtho, Arglwydd, ni wyddom ni i ba le yr wyt ti yn myned; a pha fodd y gallwn wybod y ffordd?

6 Yr Iesu a ddywedodd wrtho ef, Myfi yw y [c] ffordd, a'r [d] gwirionedd, a'r [e] bywyd: [f] nid yw neb yn dyfod at y Tad, ond trwof fi.

7 Ped adnabuasech fi, fy Nhad hefyd a adnabuasech: ac o hyn allan yr adwaenoch ef, a chwi a'i gwelsoch ef.

8 Dywedodd Phylip wrtho, Arglwydd, dangos i ni y Tad, a digon yw i ni.

9 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, A ydwyf gyhyd o amser gyd â chwi, ac nid adnabuost fi, Phylip? [g] Y neb a'm gwelodd i, a welodd y Tad; a pha fodd yr wyt ti yn dywedyd, Dangos i ni y Tad?

10 Onid wyt ti yn credu [h] fy mod i yn y Tad, a'r Tad ynof finnau? Y geiriau yr wyf fi yn eu llefaru wrthych, [i] nid o honof fy hun yr wyf yn eu llefaru; ond y Tad yr hwn sydd yn aros ynof, efe sydd yn gwneuthur y gweithredoedd.

Anno DOMINI 33.

[t] Act. 1. 17. 1 Ioan 2. 19.
[u] pen. 19. 26. a 20. 2. a 21. 7, 20, 24.
[x] pen. 12. 6.
[y] pen. 17. 1, 5, 6.
[z] pen. 12. 23.
[a] pen. 7. 34. a 8. 21.
[b] Lef. 19. 18. pen. 15. 12, 17. Eph. 5. 2. 1 Thess. 4. 9. 1 Ioan 2. 7, 8. a 3. 23. a 4. 21.
[c] 1 Ioan 2. 5. a 4. 20.
[d] pen. 21. 18. 2 Petr 1. 14.
[e] Matt. 26. 33, 35. Marc 14. 31. Luc 22. 33.
[a] ad. 18, 28.
[b] pen. 12. 26. a 17. 24.
[c] Heb. 9. 8.
[d] pen. 1. 17.
[e] pen. 1. 4. a 11. 25.
[f] pen. 10. 9.
[g] pen. 12. 45.
[h] ad. 20. pen. 10. 38. a 17. 21, 23.
[i] pen. 5. 19. a 8. 28. a 12. 49.

Anno DOMINI 33.

11 Credwch fi, fy *mod* i yn y Tad, a'r Tad ynof finnau: ac onid ê, credwch fi er mwyn y gweithredoedd eu hunain.

12 [k] Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Yr hwn sydd yn credu ynof fi, y gweithredoedd yr wyf fi yn eu gwneuthur, yntau hefyd a'u gwna, a mwy nâ'r rhai hyn a wna efe: oblegid yr wyf fi yn myned at fy Nhad.

13 [l] A pha beth bynnag a ofynoch yn fy enw i, hynny a wnaf; fel y gogonedder y Tad yn y Mab.

14 Os gofynwch ddim yn fy enw i, mi a'*i* gwnaf.

15 ¶ [m] O cherwch fi, cedwch fy ngorchymynion.

16 A mi a weddïaf ar y Tad, ac [n] efe a rydd i chwi Ddiddanydd arall, fel yr arhoso gyd â chwi yn dragywyddol;

17 [o] Yspryd y gwirionedd, yr hwn ni ddichon y byd ei dderbyn, am nad yw yn ei weled, nac yn ei adnabod ef: ond chwi a'i hadwaenoch ef; o herwydd y mae yn aros gyd â chwi, ac ynoch y bydd efe.

18 [p] Nis gadawaf chwi yn ‖ amddifad: [q] mi a ddeuaf attoch chwi.

19 Etto ennyd bach, a'r byd ni'm gwel mwy: eithr [r] chwi a'm gwelwch: canys byw wyf fi, a byw fyddwch chwithau hefyd.

20 Y dydd hwnnw y gwybyddwch [s] fy *mod* i yn fy Nhad, a chwithau ynof fi, a minnau ynoch chwithau.

21 [t] Yr hwn sydd â'm gorchymynion i ganddo, ac yn eu cadw hwynt, efe yw yr hwn sydd yn fy ngharu i: a'r hwn sydd yn fy ngharu i, a gerir gan fy Nhad i: a minnau a'i caraf ef, ac a'm hegluraf fy hun iddo.

22 Dywedodd Judas wrtho, (nid yr Iscariot) Arglwydd, pa beth yw yr achos yr wyt ar fedr dy eglurhâu dy hun i ni, ac nid i'r byd?

23 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, [u] Os câr neb fi, efe a geidw fy ngair; a'm Tad a'i câr yntau, a [x] nyni a ddeuwn atto, ac a wnawn ein trigfa gyd âg ef.

24 Yr hwn nid yw yn fy ngharu i, nid yw yn cadw fy ngeiriau: [y] a'r gair yr ydych yn ei glywed, nid eiddof fi ydyw, ond eiddo y Tad a'm hanfonodd i.

25 Y pethau hyn a ddywedais wrthych, a mi yn aros gyd â chwi.

26 Eithr [z] y Diddanydd, yr Yspryd Glân, yr hwn a enfyn y Tad yn fy enw i, [a] efe a ddysg i chwi yr holl bethau, ac a ddwg ar gof i chwi yr holl bethau a ddywedais i chwi.

27 Yr wyf yn gadael i chwi dangnefedd; fy nhangnefedd yr ydwyf yn ei rhoddi i chwi: nid fel y mae y byd yn rhoddi, yr wyf fi yn rhoddi i chwi. Na thralloder eich calon, ac nac ofned.

28 Clywsoch fel [b] y dywedais wrthych, Yr wyf yn myned ymaith, ac mi a ddeuaf attoch. Pe carech fi, chwi a lawenhâech, am i mi ddywedyd, Yr wyf yn myned at y Tad: canys y mae [c] fy Nhad yn fwy nâ myfi.

29 Ac [d] yr awrhon y dywedais i chwi cyn ei ddyfod, fel pan ddêl, y credoch.

30 Nid ymddiddanaf â chwi nemmawr bellach: [e] canys tywysog y byd hwn sydd yn dyfod, ac nid oes iddo ddim ynof fi.

31 Ond fel y gwypo y byd fy mod i yn caru y Tad, ac [f] megis y gorchymynodd y Tad i mi, felly yr wyf yn gwneuthur. Codwch, awn oddi yma.

PENNOD XV.

1 *Y diddanwch a'r caredigrwydd sydd rhwng Crist a'i aelodau, trwy ddammeg y winwydden.* 18 *Cysur mewn casineb, ac erlid bydol.* 26 *Swydd yr Yspryd Glân, a'r apostolion.*

MYFI yw y wir winwydden, a'm Tad yw y llafurwr.

2 [a] Pob cangen ynof fi heb ddwyn ffrwyth, y mae efe yn ei thynnu ymaith: a phob un a ddygo ffrwyth, y mae efe yn ei glanhâu, fel y dygo fwy o ffrwyth.

3 [b] Yr awrhon yr ydych chwi yn lân trwy y gair a leferais i wrthych.

4 Arhoswch ynof fi, a mi ynoch chwi. Megis na all y gangen ddwyn ffrwyth o honi ei hun, onid erys yn y winwydden; felly ni ellwch chwithau, onid arhoswch ynof fi.

5 Myfi yw y winwydden, chwithau *yw* y canghennau. Yr hwn sydd yn aros ynof fi, a minnau ynddo yntau, hwnnw sydd yn dwyn ffrwyth lawer: oblegid [c] ‖ hebof fi ni ellwch chwi wneuthur dim.

6 Onid erys un ynof fi, [d] efe a daflwyd allan megis cangen, ac a wywodd; ac y maent yn eu casglu hwynt, ac yn *eu* bwrw yn tân, a hwy a losgir.

7 Os arhoswch ynof fi, ac aros o'm geiriau ynoch, [e] beth bynnag a ewyllysioch, gofynwch, ac efe a fydd i chwi.

8 [f] Yn hyn y gogoneddwyd fy Nhad, ar ddwyn o honoch ffrwyth lawer; a disgyblion fyddwch i mi.

Anno DOMINI 33.

[k] Matt. 21. 21. Marc 16. 17.

[l] Matt. 7. 7. a 21. 22. Marc 11. 24. pen. 15. 7, 16. a 16. 23. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.

[m] ad. 21, 23. pen. 15. 10, 14. 1 Ioan 5. 3.

[n] pen. 15. 26. a 16. 7. Rhuf. 8. 15, 26.

[o] pen. 15. 26. a 16. 13.

[p] Matt. 28. 20.

‖ *anghysurus.*

[q] ad. 3, 28.

[r] pen. 16. 16.

[s] ad. 10. pen. 10. 38. a 17. 21, 23, 26.

[t] ad. 15. 1 Ioan 2. 5. a 5. 3.

[u] ad. 15.

[x] 1 Ioan 2. 24. Dat. 3. 20.

[y] ad. 10. pen. 5. 19, 38.

[z] ad. 16.

[a] pen. 12. 16. a 16. 13. 1 Ioan 2. 20, 27.

[b] ad. 3, 18.

[c] Edrych pen. 5. 18. Phil. 2. 6.

[d] pen. 13. 19.

[e] pen. 12. 31.

[f] pen. 10. 18.

[a] Matt. 15. 13.

[b] pen. 13. 10. a 17. 17. Eph. 5. 26. 1 Petr 1. 22.

[c] Hos. 14. 8. Phil. 1. 11.

‖ *wedi eich gwahanu oddi wrthyf fi.*

[d] Matt. 3. 10. a 7. 19.

[e] ad. 16. pen. 14. 13.

[f] Matt. 5. 16. Phil. 1. 11.

Anno DOMINI 33.

9 Fel y carodd y Tad fi, felly y cerais innau chwithau: arhoswch yn fy nghariad i.

10 [g] Os cedwch fy ngorchymynion, chwi a arhoswch yn fy nghariad; fel y cedwais i orchymynion fy Nhad, ac yr wyf yn aros yn ei gariad ef.

11 Hyn a ddywedais wrthych, fel yr ‖ arhosai fy llawenydd ynoch, ac [h] y ‖ byddai eich llawenydd yn gyflawn.

12 [i] Dyma fy ngorchymyn i; Ar i chwi garu eich gilydd, fel y cerais i chwi.

13 [k] Cariad mwy na hwn nid oes gan neb; sef, bod i un roi ei einioes dros ei gyfeillion.

14 [l] Chwychwi yw fy nghyfeillion, os gwnewch pa bethau bynnag yr wyf yn eu gorchymyn i chwi.

15 Nid ydwyf mwyach yn eich galw yn weision; oblegid y gwas ni ŵyr beth y mae ei arglwydd yn ei wneuthur: ond mi a'ch gelwais chwi yn gyfeillion; oblegid [m] pob peth a'r a glywais gan fy Nhad, a hysbysais i chwi.

16 [n] Nid chwi a'm dewisasoch i, ond myfi a'ch dewisais chwi, ac a'ch [o] ordeiniais chwi, fel yr elech ac y dygech ffrwyth, ac yr arhosai eich ffrwyth; megis [p] pa beth bynnag a ofynoch gan y tad yn fy enw i, y rhoddo efe i chwi.

17 Hyn yr wyf yn ei orchymyn i chwi, garu o honoch eich gilydd.

18 [q] Os yw y byd yn eich casâu chwi, ‖ chwi a wyddoch gasâu o hono fyfi o'ch blaen chwi.

19 [r] Pe byddech o'r byd, y byd a garai yr eiddo; ond [s] oblegid nad ydych o'r byd, eithr i mi eich dewis allan o'r byd, am hynny y mae y byd yn eich casâu chwi.

20 Cofiwch yr ymadrodd a ddywedais i wrthych; [t] Nid yw y gwas yn fwy nâ'i arglwydd. Os erlidiasant fi, hwy a'ch erlidiant chwithau: [u] os cadwasant fy ngair i, yr eiddoch chwithau hefyd a gadwant.

21 Eithr [x] hyn oll a wnant i chwi er mwyn fy enw i, am nad adwaenant yr hwn a'm hanfonodd i.

22 [y] Oni bai fy nyfod a llefaru wrthynt, ni buasai arnynt bechod: [z] ond yr awrhon nid oes ganddynt esgus am eu pechod.

23 [a] Yr hwn sydd yn fy nghasâu i, sydd yn casâu fy Nhad hefyd.

24 Oni bai wneuthur o honof yn eu plith y gweithredoedd ni wnaeth neb arall, ni buasai arnynt bechod: ond yr awrhon hwy a welsant, ac a'm casasant i a'm Tad hefyd.

25 Eithr, fel y cyflawnid y gair sydd ysgrifenedig yn eu cyfraith hwynt, [b] Hwy a'm casasant yn ddïachos.

26 [c] Eithr pan ddêl y Diddanydd, yr hwn a anfonaf i chwi oddi wrth y Tad (*sef* Yspryd y gwirionedd, yr hwn sydd yn deilliaw oddi wrth y Tad) efe a dystiolaetha am danaf fi.

27 A [d] chwithau hefyd a dystiolaethwch, am [e] eich bod o'r dechreuad gyd â mi.

PENNOD XVI.

1 *Crist yn cysuro ei ddisgyblion yn erbyn blinder, trwy addewid o'r Yspryd Glân, a thrwy ei ail-gyfodiad, a'i esgyniad: 23 yn eu sicrhâu y bydd eu gweddïau hwy yn ei enw ef yn gymmeradwy gan ei Dad. 33 Tangnefedd yng Nghrist; ac yn y byd gorthrymder.*

Y PETHAU hyn a ddywedais i chwi, fel [a] na rwystrer chwi.

2 [b] Hwy a'ch bwriant chwi allan o'r synagogau: ac y mae yr awr yn dyfod, y tybia pwy bynnag a'ch lladdo, ei fod yn gwneuthur gwasanaeth i Dduw.

3 A'r [c] pethau hyn a wnant i chwi, oblegid nad adnabuant y Tad, na myfi.

4 Eithr [d] y pethau hyn a ddywedais i chwi, fel pan ddêl yr awr, y cofioch hwynt, ddarfod i mi ddywedyd i chwi: a'r [e] pethau hyn ni ddywedais i chwi o'r dechreuad, am fy mod gyd â chwi.

5 Ac yn awr yr wyf yn myned at yr hwn a'm hanfonodd, ac nid yw neb o honoch yn gofyn i mi, I ba le yr wyt ti yn myned?

6 Eithr am i mi ddywedyd y pethau hyn i chwi, tristwch a lanwodd eich calon.

7 Ond yr wyf fi yn dywedyd gwirionedd i chwi; Buddiol yw i chwi fy myned i ymaith: canys onid âf fi, [f] ni ddaw y Diddanydd attoch: eithr [g] os mi a âf, mi a'i hanfonaf ef attoch.

8 A phan ddêl, efe a argyhoedda y byd o bechod, ac o gyfiawnder, ac o farn:

9 O bechod, am nad ydynt yn credu ynof fi;

10 O gyfiawnder, am fy mod yn myned at fy Nhad, ac ni'm gwelwch i mwyach;

11 O farn, oblegid [h] tywysog y byd hwn a farnwyd.

12 Y mae gennyf etto lawer o bethau i'w dywedyd i chwi, ond ni ellwch eu dwyn yr awrhon.

Anno DOMINI 33.

[g] pen. 14. 15, 21, 23.

‖ *arhoso.*

[h] pen. 16. 24.

‖ *byddo.*

[i] pen. 13. 34. 1 Thess. 4. 9. 1 Petr 4. 8. 1 Ioan 3. 11. a 4. 21.

[k] Rhuf. 5. 7, 8. Eph. 5. 2. 1 Ioan 3. 16.

[l] pen. 14. 15, 23. Edrych Matt. 12. 50.

[m] Edrych Gen. 18. 17.

[n] 1 Ioan 4. 10, 19.

[o] Matt. 28. 19. Marc 16. 15. Col. 1. 6.

[p] ad. 7. pen. 14. 13.

[q] 1 Ioan 3. 13.

‖ *gwybyddwch.*

[r] 1 Ioan 4. 5.

[s] pen. 17. 14.

[t] Matt. 10. 24. Luc 6. 40. pen. 13. 16.

[u] Ezec. 3. 7.

[x] Matt. 10. 22. a 24. 9. pen. 16. 3.

[y] pen. 9. 41.

[z] Rhuf. 1. 20. Iago 4. 17.

[a] 1 Ioan 2. 23.

[b] Ps. 35. 19. a 69. 4.

[c] Luc 24. 49. pen. 14. 17, 26. a 16. 7. Act. 2. 33.

[d] Act. 1. 8, 21, 22. a 5. 32.

[e] Luc 1. 2. 1 Ioan 1. 1.

[a] Matt. 11. 6.

[b] pen. 9. 22, 34. a 12. 42.

[c] pen. 15. 21. 1 Cor. 2. 8.

[d] pen. 13. 19. a 14. 29.

[e] Edrych Matt. 9. 15.

[f] pen. 14. 16, 26. a 15. 26.

[g] Act. 2. 33. Eph. 4. 8.

[h] pen. 12. 31. Eph. 2. 2. Col. 2. 15.

Anno DOMINI 33.

13 Ond pan ddêl efe, *sef* [i] Yspryd y gwirionedd, [k] efe a'ch tywys chwi i bob gwirionedd: canys ni lefara o hono ei hun; ond pa bethau bynnag a glywo, a lefara efe: a'r pethau sydd i ddyfod, a fynega efe i chwi.

14 Efe a'm gogonedda i: canys efe a gymmer o'r eiddof, ac a'i mynega i chwi.

15 || Yr holl bethau sydd eiddo y Tad, ydynt eiddof fi: o herwydd hyn y dywedais, mai o'r eiddof fi y cymmer, ac y mynega i chwi.

16 [l] Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thrachefn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch; am fy mod yn myned at y Tad.

17 Am hynny y dywedodd *rhai* o'i ddisgyblion wrth eu gilydd, Beth yw hyn y mae efe yn ei ddywedyd wrthym, Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thrachefn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch: ac, Am fy mod yn myned at y Tad?

18 Am hynny hwy a ddywedasant, Beth yw hyn y mae efe yn ei ddywedyd, Ychydig ennyd? ni wyddom ni beth y mae efe yn ei ddywedyd.

19 Yna y gwybu yr Iesu eu bod hwy yn ewyllysio gofyn iddo; ac a ddywedodd wrthynt, Ai ymofyn yr ydych â'ch gilydd am hyn, oblegid i mi ddywedyd, Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thrachefn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch?

20 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Chwi a wylwch ac a alerwch, a'r byd a lawenycha: eithr chwi a fyddwch drist-ion; ond eich tristwch a droir yn llawenydd.

21 [m] Gwraig wrth esgor, sydd mewn tristwch, am ddyfod ei hawr: eithr wedi geni y plentyn, nid yw hi yn cofio ei gofid mwyach, gan lawenydd geni dyn i'r byd.

22 A chwithau am hynny ydych yr awrhon mewn tristwch: eithr mi a ymwelaf â chwi drachefn, [n] a'ch calon a lawenycha, a'ch llawenydd ni ddwg neb oddi arnoch.

23 A'r dydd hwnnw ni ofynwch ddim i mi. [o] Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Pa bethau bynnag a ofynoch i'r Tad yn fy enw, efe a'u rhydd i chwi.

24 Hyd yn hyn ni ofynasoch ddim yn fy enw i: gofynwch, a chwi a gewch; [p] fel y byddo eich llawenydd yn gyflawn.

25 Y pethau hyn a leferais wrthych mewn dammegion: eithr y mae yr awr yn dyfod, pan na lefarwyf wrthych mewn dammegion mwyach, eithr y mynegaf i chwi yn eglur am y Tad.

26 Y dydd hwnnw y gofynwch yn fy enw: ac nid wyf yn dywedyd i chwi, y gweddïaf fi ar y Tad trosoch:

27 anys y Tad ei hun sydd yn eich caru chwi, am i chwi fy ngharu i, a [q] chredu fy nyfod i allan oddi wrth Dduw.

28 [r] Mi a ddaethum allan oddi wrth y Tad, ac a ddaethum i'r byd: trachefn yr wyf yn gadael y byd, ac yn myned at y Tad.

29 Ei ddisgyblion a ddywedasant wrtho, Wele, yr wyt ti yn awr yn dywedyd yn eglur, ac nid wyt yn dywedyd un ddammeg.

30 Yn awr y gwyddom [s] y gwyddost bob peth, ac nid rhaid i ti ymofyn o neb â thi: wrth hyn [t] yr ydym yn credu ddyfod o honot allan oddi wrth Dduw.

31 Yr Iesu a'u hattebodd hwynt, A ydych chwi yn awr yn credu?

32 Wele, y mae yr awr yn dyfod, ac yr awrhon hi a ddaeth, [u] y gwasgerir chwi [x] bob un || at yr eiddo, ac y gadewch fi yn unig: ac [y] nid wyf yn unig, oblegid y mae y Tad gyd â myfi.

33 Y pethau hyn a ddywedais wrthych, fel [z] y caffech dangnefedd ynof. Yn y byd gorthrymder a gewch: eithr cymmerwch gysur, myfi a orchfygais y byd.

PENNOD XVII.

1 Crist yn gweddïo ar ei Dad am ei ogoneddu ef; 6 am gadw ei apostolion 11 mewn undeb, 17 a gwirionedd: 20 am eu gogoneddu hwy, a'r holl ffyddloniaid eraill, gyd âg ef yn y nefoedd.

Y PETHAU hyn a lefarodd yr Iesu, ac *efe* a gododd ei lygaid i'r nef, ac a ddywedodd, Y Tad, [a] daeth yr awr; gogonedda dy Fab, fel y gogoneddo dy Fab dithau:

2 [b] Megis y rhoddaist iddo awdurdod ar bob cnawd, fel am y cwbl a roddaist iddo, y rhoddai efe iddynt fywyd tragywyddol.

3 A [c] hyn yw y bywyd tragywyddol; iddynt dy adnabod di yr unig wir Dduw, a'r hwn a anfonaist ti, Iesu Grist.

4 [d] Mi a'th ogoneddais di ar y ddaear; [e] mi a gwblheais y gwaith a roddaist i mi i'w wneuthur.

5 Ac yr awrhon, O Dad, gogonedda di fyfi gyd â thi dy hun, â'r gogoniant [f] oedd i mi gyd â thi cyn bod y byd.

Anno DOMINI 33.

[i] pen. 14. 17.
[k] pen. 14. 26.
‖ pen. 17. 10.
[q] pen. 3. 13. a 17. 8.
[l] pen. 7. 33. a 13. 33. a 14. 19.
[r] pen. 13. 3.
[s] pen. 21. 17.
[t] pen. 17. 8.
[u] Matt. 26. 31. Marc 14. 27.
[x] pen. 20. 10.
‖ *i'w gartref.*
[y] pen. 8. 29. a 14. 10.
[z] Es. 9. 6. pen. 14. 27. Rhuf. 5. 1. Eph. 2. 14. Col. 1. 20.
[m] Es. 26. 17.
[a] pen. 12. 23. a 13. 32.
[n] pen. 14. 1. a 20. 20.
[b] Matt. 11. 27. a 28. 18. pen. 3. 35. a 5. 27. 1 Cor. 15. 25. Phil. 2. 10. Heb. 2. 8.
[o] Matt. 7. 7. pen. 14. 13. a 15. 16.
[c] Es. 53. 11. Jer. 9. 24.
[d] pen. 13. 31. a 14. 13.
[e] pen. 4. 34. a 19. 30.
[p] pen. 15. 11.
[f] pen. 1. 1, 2. a 10. 30. a 14. 9.

Anno DOMINI 33.

6 Mi a eglurais dy enw i'r dynion [g] a roddaist i mi allan o'r byd: eiddot ti oeddynt, a thi a'u rhoddaist hwynt i mi; a hwy a gadwasant dy air di.

7 Yr awrhon y gwybuant mai oddi wrthyt ti y mae yr holl bethau a roddaist i mi:

8 Canys y geiriau [h] a roddaist i mi, a roddais iddynt hwy; a hwy a'u derbyniasant, [i] ac a wybuant yn wir mai oddi wrthyt ti y daethum i allan, ac a gredasant mai tydi a'm hanfonaist i.

9 Drostynt hwy yr wyf fi yn gweddïo; nid dros y byd yr wyf yn gweddïo, ond dros y rhai a roddaist i mi; canys eiddot ti ydynt.

10 A'r eiddof fi oll sydd eiddot ti, [k] a'r eiddot ti sydd eiddof fi: a mi a ogoneddwyd ynddynt.

11 Ac nid wyf mwyach yn y byd, ond y rhai hyn sydd yn y byd, a myfi sydd yn dyfod attat ti. Y Tad sancteiddiol, [l] cadw hwynt ‖ trwy dy enw, y rhai a roddaist i mi; [m] fel y byddont un, [n] megis ninnau.

12 Tra fûm gyda hwynt yn y byd, [o] mi a'u cedwais yn dy enw: y rhai a roddaist i mi, a gedwais, ac [p] ni chollwyd o honynt [q] ond mab y golledigaeth; [r] fel y cyflawnid yr ysgrythyr.

13 Ac yr awrhon yr wyf yn dyfod attat; a'r pethau hyn yr wyf yn eu llefaru yn y byd, fel y caffont fy llawenydd i yn gyflawn ynddynt eu hunain.

14 Myfi a roddais iddynt hwy dy air di: [s] a'r byd a'u casâodd hwynt, oblegid nad ydynt o'r byd, megis nad ydwyf finnau o'r byd.

15 Nid wyf yn gweddïo ar i ti eu cymmeryd hwynt allan o'r byd, eithr [t] ar i ti eu cadw hwynt rhag y drwg.

16 O'r byd nid ydynt, megis nad wyf finnau o'r byd.

17 [u] Sancteiddia hwynt ‖ yn dy wirionedd: [x] dy air sydd wirionedd.

18 [y] Fel yr anfonaist fi i'r byd, felly yr anfonais innau hwythau i'r byd.

19 Ac [z] er eu mwyn hwy yr wyf yn fy sancteiddio fy hun, fel y byddont hwythau wedi eu ‖ sancteiddio ‖ yn y gwirionedd.

20 Ac nid wyf yn gweddïo dros y rhai hyn yn unig, eithr dros y rhai hefyd a gredant ynof fi trwy eu hymadrodd hwynt:

21 [a] Fel y byddont oll yn un; megis [b] yr *wyt* ti, y Tad, ynof fi, a minnau ynot ti; fel y byddont hwythau un ynom ni: fel y credo y byd mai tydi a'm hanfonaist i.

22 A'r gogoniant a roddaist i mi, a roddais iddynt hwy; [c] fel y byddont un, megis yr ydym ni yn un:

23 Myfi ynddynt hwy, a thithau ynof fi; fel y byddont wedi eu perffeithio yn un, ac fel y gwypo y byd mai tydi a'm hanfonaist i, a charu o honot hwynt, megis y ceraist fi.

24 [d] Y Tad, y rhai a roddaist i mi, yr wyf yn ewyllysio, lle yr wyf fi, fod o honynt hwythau hefyd gyd â myfi; fel y gwelont fy ngogoniant a roddaist i mi: oblegid ti a'm ceraist cyn seiliad y byd.

25 Y Tad cyfiawn, [e] nid adnabu y byd dydi: eithr [f] mi a'th adnabum, [g] a'r rhai hyn a wybu mai tydi a'm hanfonaist i.

26 Ac mi a hysbysais iddynt dy enw, ac a'*i* hysbysaf: fel y byddo ynddynt hwy y cariad [h] â'r hwn y ceraist fi, a minnau ynddynt hwy.

PENNOD XVIII.

1 *Judas yn bradychu yr Iesu.* 6 *Y swyddogion yn syrthio i'r llawr.* 10 *Petr yn torri clust Malchus.* 12 *Dal yr Iesu, a'i ddwyn at Annas, a Chaiaphas.* 15 *Petr yn gwadu Crist.* 19 *Holi yr Iesu ger bron Caiaphas;* 28 *a cher bron Pilat.* 36 *Ei deyrnas ef.* 40 *Yr Iuddewon yn dymuno cael gollwng Barabbas yn rhydd.*

GWEDI [a] i'r Iesu ddywedyd y geiriau hyn, efe a aeth allan, efe a'i ddisgyblion, dros [b] afon Cedron, lle yr oedd gardd, i'r hon yr aeth efe a'i ddisgyblion.

2 A Judas hefyd, yr hwn a'i bradychodd ef, a adwaenai y lle: oblegid mynych y cyrchasai yr Iesu a'i ddisgyblion yno.

3 [c] Judas gan hynny, wedi iddo gael byddin a swyddogion gan yr arch-offeiriaid a'r Phariseaid, a ddaeth yno â lanternau, a lampau, ac arfau.

4 Yr Iesu gan hynny, yn gwybod pob peth a oedd ar ddyfod arno, a aeth allan, ac a ddywedodd wrthynt, Pwy yr ydych yn ei geisio?

5 Hwy a attebasant iddo, Iesu o Nazareth. Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Myfi yw. A Judas, yr hwn a'i bradychodd ef, oedd hefyd yn sefyll gyd â hwynt.

6 Cyn gynted gan hynny ag y dywedodd efe wrthynt, Myfi yw, hwy a aethant yn ŵysg eu cefnau, ac a syrthiasant i lawr.

7 Am hynny efe a ofynodd iddynt

---

[g] pen. 6. 37, 39. a 10. 29.
[h] pen. 8. 28. a 12. 49. a 14. 10.
[i] pen. 16. 27, 30.
[k] pen. 16. 15.
[l] 1 Petr 1. 5. Judas 1.
‖ *yn.*
[m] ad. 21, &c.
[n] pen. 10. 30.
[o] pen. 6. 39. a 10. 28. Heb. 2. 13.
[p] pen. 18. 9. 1 Ioan 2. 19.
[q] pen. 6. 70. a 13. 18.
[r] Ps. 109. 8.
[s] pen. 15. 18, 19.
[t] Matt. 6. 13. Gal. 1. 4. 2 Thess. 3. 3. 1 Ioan 5. 18.
[u] pen. 15. 3. Act. 15. 9. Eph. 5. 26. 1 Petr 1. 22.
‖ *â'th wirionedd.*
[x] 2 Sam. 7. 28. pen. 8. 40.
[y] pen. 20. 21.
[z] 1 Cor. 1. 2, 30. 1 Thess. 4. 7. Heb. 10. 10.
‖ *gwir sancteiddio.*
‖ Neu, *gan.*
[a] ad. 11, 22, 23. Gal. 3. 28.
[b] pen. 10. 38. a 14. 11.

Anno DOMINI 33.

[c] pen. 14. 20.
[d] pen. 12. 26. a 14. 3. 1 Thess. 4. 17.
[e] pen. 15. 21. a 16. 3.
[f] pen. 7. 29. a 8. 55. a 10. 15.
[g] ad. 8. pen. 16. 27.
[h] pen. 15. 9.

[a] Matt. 26. 36. Marc 14. 32. Luc 22. 39.
[b] 2 Sam. 15. 23.

[c] Matt. 26. 47. Marc 14. 43. Luc 22. 47. Act. 1. 16.

Anno DOMINI 33.

drachefn, Pwy yr ydych yn ei geisio? A hwy a ddywedasant, Iesu o Nazareth.

8 Yr Iesu a attebodd, Mi a ddywedais i chwi mai myfi yw. Am hynny os myfi yr ydych yn ei geisio, gadewch i'r rhai hyn fyned ymaith:

9 Fel y cyflawnid y gair a ddywedasai efe, [d] O'r rhai a roddaist i mi, ni chollais i yr un.

10 [e] Simon Petr gan hynny a chanddo gleddyf, a'i tynnodd ef, ac a darawodd was yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ymaith ei glust ddehau ef: ac enw y gwas oedd Malchus.

11 Am hynny yr Iesu a ddywedodd wrth Petr, Dod dy gleddyf yn y wain: [f] y cwppan a roddes y Tad i mi, onid yfaf ef?

12 Yna y fyddin, a'r milwriad, a swyddogion yr Iuddewon, a ddaliasant yr Iesu, ac a'i rhwymasant ef,

13 Ac [g] a'i dygasant ef at [h] Annas yn gyntaf (canys chwegrwn Caiaphas, yr hwn oedd arch-offeiriad y flwyddyn honno, ydoedd efe) ‖

14 [i] A Chaiaphas oedd yr hwn a gynghorasai i'r Iuddewon, mai buddiol oedd farw un dyn dros y bobl.

15 ¶ [k] Ac yr oedd yn canlyn yr Iesu, Simon Petr, a disgybl arall. A'r disgybl hwnnw oedd adnabyddus gan yr arch-offeiriad, ac efe a aeth i mewn gyd â'r Iesu i ‖ lŷs yr arch-offeiriad.

16 [l] A Phetr a safodd wrth y drws allan. Yna y disgybl arall yr hwn oedd adnabyddus gan yr arch-offeiriad a aeth allan, ac a ddywedodd wrth y ddrysores, ac a ddug Petr i mewn.

17 Yna y dywedodd y llangces oedd ddrysores wrth Petr, Onid wyt tithau o ddisgyblion y dyn hwn? Dywedodd yntau, Nac wyf.

18 A'r gweision a'r swyddogion, gwedi gwneuthur tân glo (o herwydd ei bod hi yn oer) oeddynt yn sefyll, ac yn ymdwymno: ac yr oedd Petr gyd â hwynt yn sefyll, ac yn ymdwymno.

19 ¶ A'r arch-offeiriad a ofynodd i'r Iesu am ei ddisgyblion, ac am ei athrawiaeth.

20 Yr Iesu a attebodd iddo, [m] Myfi a lefarais yn eglur wrth y byd: yr oeddwn bob amser yn athrawiaethu yn y synagog, ac yn y deml, lle mae yr Iuddewon yn ymgynnull bob amser; ac yn ddirgel ni ddywedais i ddim.

21 Paham yr wyt ti yn gofyn i mi? gofyn i'r rhai a'm clywsant, beth a ddywedais wrthynt: wele, y rhai hynny a wyddant pa bethau a ddywedais i.

22 Wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, un o'r swyddogion a'r oedd yn sefyll ger llaw, [n] a roddes ‖ gernod i'r Iesu, gan ddywedyd, Ai felly yr wyt ti yn atteb yr arch-offeiriad?

23 Yr Iesu a attebodd iddo, Os drwg y dywedais, tystiolaetha o'r drwg; ac os da, paham yr wyt yn fy nharo i?

24 ([o] Ac Annas a'i hanfonasai ef yn rhwym at Caiaphas yr arch-offeiriad)

25 [p] A Simon Petr oedd yn sefyll, ac yn ymdwymno. Hwythau a ddywedasant wrtho, Onid wyt tithau hefyd o'i ddisgyblion ef? Yntau a wadodd, ac a ddywedodd, Nac wyf.

26 Dywedodd un o weision yr arch-offeiriad (câr i'r hwn y torrasai Petr ei glust) Oni welais i di gyd âg ef yn yr ardd?

27 Yna Petr a wadodd drachefn; ac [q] yn y man y canodd y ceiliog.

28 ¶ [r] Yna y dygasant yr Iesu oddi wrth Caiaphas, ‖ i'r dadleudy: a'r bore ydoedd hi; [s] ac nid aethant hwy i mewn i'r dadleudy, rhag eu halogi; eithr fel y gallent fwytta y pasc.

29 Yna Pilat a aeth allan attynt, ac a ddywedodd, Pa achwyn yr ydych chwi yn ei ddwyn yn erbyn y dyn hwn?

30 Hwy a attebasant ac a ddywedasant wrtho, Oni bai fod hwn yn ddrwg-weithredwr, ni thraddodasem ni ef attat ti.

31 Am hynny y dywedodd Pilat wrthynt, Cymmerwch chwi ef, a bernwch ef yn ol eich cyfraith chwi. Yna yr Iuddewon a ddywedasant wrtho, Nid cyfreithlawn i ni ladd neb:

32 [t] Fel y cyflawnid gair yr Iesu, yr hwn a ddywedasai efe, gan arwyddocâu o ba angau y byddai farw.

33 [u] Yna Pilat a aeth drachefn i'r dadleudy, ac a alwodd yr Iesu, ac a ddywedodd wrtho, Ai ti yw Brenhin yr Iuddewon?

34 Yr Iesu a attebodd iddo, Ai o honot dy hun yr wyt ti yn dywedyd hyn, ai eraill a'i dywedasant i ti am danaf fi?

35 Pilat a attebodd, Ai Iuddew ydwyf fi? Dy genedl dy hun a'r arch-offeiriaid a'th draddodasant i mi. Beth a wnaethost ti?

36 [x] Yr Iesu a attebodd, [y] Fy mrenhiniaeth i nid yw o'r byd hwn. Pe o'r byd hwn y byddai fy mrenhiniaeth i, fy

Anno DOMINI 33.

[d] pen. 17. 12.

[e] Matt. 26. 51. Marc 14. 47. Luc 22. 49, 50.

[f] Matt. 20. 22. a 26. 39, 42.

[g] Edrych Matt. 26. 57.

[h] Luc 3. 2.

‖ *Ac Annas a ddanfonodd yr Iesu yn rhwym at Caiaphas yr arch-offeiriad,* ad. 24.

[i] pen. 11. 50.

[k] Matt. 26. 58. Marc 14. 54. Luc 22. 54.

‖ *neuadd.*

[l] Matt. 26. 69.

[m] pen. 7. 26.

[n] Jer. 20. 2. Act. 23. 2.

‖ *ffonnod,* neu, *wialennod.*

[o] Matt. 26. 57.

[p] Matt. 26. 69, 71. Marc 14. 69 Luc 22. 58.

[q] pen. 13. 38.

[r] Matt. 27. 2. Marc 15. 1. Luc 23. 1.

‖ Neu, *i dŷ Pilat,* Matt. 27. 27.

[s] Act. 10. 28. a 11. 3.

[t] Matt. 20. 19. pen. 12. 32.

[u] Matt. 27. 11.

[x] 1 Tim. 6. 13.

[y] pen. 6. 15.

Anno DOMINI 33.

ngweision i a ymdrechent, fel na'm rhoddid i'r Iuddewon: ond yr awrhon nid yw fy mrenhiniaeth i oddi yma.

37 Yna y dywedodd Pilat wrtho, Wrth hynny ai Brenhin wyt ti? Yr Iesu a attebodd, Yr ydwyt ti yn dywedyd mai Brenhin wyf fi. Er mwyn hyn y'm ganed, ac er mwyn hyn y daethum i'r byd, fel y tystiolaethwn i'r gwirionedd. Pob un a'r [z] sydd o'r gwirionedd, sydd yn gwrando fy lleferydd i.

38 Pilat a ddywedodd wrtho, Beth yw gwirionedd? Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a aeth allan drachefn at yr Iuddewon, ac a ddywedodd wrthynt, [a] Nid wyf fi yn cael dim ‖ achos ynddo ef.

39 [b] Eithr y mae gennych chwi ddefod, i mi ollwng i chwi un yn rhydd ar y pasc: a fynnwch chwi gan hynny i mi ollwng yn rhydd i chwi Frenhin yr Iuddewon?

40 [c] Yna y llefasant oll drachefn, gan ddywedyd, Nid hwnnw, ond Barabbas. [d] A'r Barabbas *hwnnw* oedd leidr.

PENNOD XIX.

1 *Fflangellu Crist, a'i goroni â drain, a'i guro.* 4 *Pilat yn chwennych ei ollwng ef yn rhydd; etto wedi ei orchfygu gan lefain yr Iuddewon, yn ei roddi ef i'w groeshoelio.* 23 *Bwrw coelbrennau ar ei ddillad ef:* 26 *yntau yn gorchymyn ei fam i Ioan;* 28 *ac yn marw.* 31 *Gwanu ei ystlys ef.* 38 *Joseph a Nicodemus yn ei gladdu ef.*

YNA gan hynny [a] y cymmerodd Pilat yr Iesu, ac a'*i* fflangellodd *ef*.

2 A'r milwyr a blethasant goron o ddrain, ac a'i gosodasant ar ei ben ef, ac a roisant wisg o borphor am dano;

3 Ac a ddywedasant, Henffych well, Brenhin yr Iuddewon; ac a roisant iddo ‖ gernodiau.

4 Pilat gan hynny a aeth allan drachefn, ac a ddywedodd wrthynt, Wele yr wyf fi yn ei ddwyn ef allan i chwi, fel y gwypoch nad wyf fi yn cael ynddo ef un ‖ bai.

5 Yna y daeth yr Iesu allan, yn arwain y goron ddrain, a'r wisg borphor. A *Philat* a ddywedodd wrthynt, Wele y dyn.

6 Yna yr arch-offeiriaid a'r swyddogion, pan welsant ef, a lefasant, gan ddywedyd, Croeshoelia, croeshoelia *ef*. Pilat a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch chwi ef, a chroeshoeliwch: canys nid wyf fi yn cael dim bai ynddo.

7 Yr Iuddewon a attebasant iddo, [b] Y mae gennym ni gyfraith, ac wrth ein cyfraith ni efe a ddylai farw, am iddo [c] ei wneuthur ei hun yn Fab Duw.

8 ¶ A phan glybu Pilat yr ymadrodd hwnnw, efe a ofnodd yn fwy;

9 Ac a aeth drachefn i'r dadleudy, ac a ddywedodd wrth yr Iesu, O ba le yr wyt ti? Ond ni roes yr Iesu atteb iddo.

10 Yna Pilat a ddywedodd wrtho, Oni ddywedi di wrthyf fi? oni wyddost ti fod gennyf awdurdod i'th groeshoelio di, a bod gennyf awdurdod i'th ollwng yn rhydd?

11 Yr Iesu a attebodd, Ni byddai i ti ddim awdurdod arnaf fi, oni bai ei fod wedi ei roddi i ti oddi uchod: am hynny yr hwn a'm traddodes i ti, sydd fwy ei bechod.

12 O hynny allan y ceisiodd Pilat ei ollwng ef yn rhydd: ond yr Iuddewon a lefasant, gan ddywedyd, Os gollyngi di hwn yn rhydd, nid wyt ti yn garedig i Cesar. [d] Pwy bynnag a'i gwnelo ei hun yn frenhin, y mae yn dywedyd yn erbyn Cesar.

13 Yna Pilat, pan glybu yr ymadrodd hwn, a ddug allan yr Iesu; ac a eisteddodd ar yr orsedd-faingc, yn y lle a elwir y Palmant, ac yn Hebraeg, Gabbatha.

14 A [e] darpar-wyl y pasc oedd hi, ac ynghylch y chweched awr: ac efe a ddywedodd wrth yr Iuddewon, Wele eich Brenhin.

15 Eithr hwy a lefasant, Ymaith âg *ef*, ymaith âg *ef*, croeshoelia ef. Pilat a ddywedodd wrthynt, A groeshoeliaf fi eich Brenhin chwi? A'r arch-offeiriaid a attebasant, [f] Nid oes i ni frenhin ond Cesar.

16 [g] Yna gan hynny efe a'i traddodes ef iddynt i'w groeshoelio. A hwy a gymmerasant yr Iesu, ac a'i dygasant ymaith.

17 [h] Ac efe gan ddwyn ei groes, a ddaeth i le a elwid ‖ *Lle* y ben-glog, ac a elwir yn Hebraeg, Golgotha:

18 Lle y croeshoeliasant ef, a dau eraill gyd âg ef, un o bob tu, a'r Iesu yn y canol.

19 ¶ [i] A Philat a ysgrifenodd ditl, ac a'i dododd ar y groes. A'r ysgrifen oedd, IESU O NAZARETH, BRENHIN YR IUDDEWON.

20 Y titl hwn gan hynny a ddarllenodd llawer o'r Iuddewon: oblegid agos i'r ddinas oedd y fan lle y croeshoeliwyd yr Iesu, ac yr oedd wedi ei ysgrifenu yn Hebraeg, Groeg, *a* Lladin.

21 Yna arch-offeiriaid yr Iuddewon a ddywedasant wrth Pilat, Nac ysgrifena, Brenhin yr Iuddewon; eithr dywedyd o hono ef, Brenhin yr Iuddewon ydwyf fi.

[z] 1 Ioan 3. 19.
[a] Matt. 27. 24. Luc 23. 4. pen. 19. 4.
‖ *bai arno.*
[b] Matt. 27. 15. Marc 15. 6. Luc 23. 17.
[c] Act. 3. 14.
[d] Luc 23. 19.
[a] Matt. 27. 26. Marc 15. 15.
‖ *ffonnodiau.*
‖ *achos.*
[b] Lef. 24. 16.
[c] Matt. 26. 65. pen. 5. 18. a 10. 33.
[d] Act. 17. 7.
[e] Matt. 27. 62.
[f] Gen. 49. 10.
[g] Matt. 27. 26, 31. Marc 15. 15. Luc 23. 24.
[h] Matt. 27. 31, 33. Marc 15. 21.
‖ *Y ben-glogfa.*
[i] Matt. 27. 37. Marc 15. 26. Luc 23. 38.

Anno DOMINI 33.

22 Pilat a attebodd, Yr hyn a ysgrifenais, a ysgrifenais.

23 ¶ [k] Yna y milwyr, wedi iddynt groeshoelio yr Iesu, a gymmerasant ei ddillad ef (ac a wnaethant bedair rhan, i bob milwr ran) a'*i* bais *ef:* a'i bais ef oedd ddiwnïad, wedi ei ‖ gwau o'r cwrr uchaf trwyddi oll.

24 Hwythau a ddywedasant wrth eu gilydd, Na thorrwn hi, ond bwriwn goelbrennau am dani, eiddo pwy fydd hi: fel y cyflawnid yr ysgrythyr sydd yn dywedyd, [l] Rhannasant fy nillad yn eu mysg, ac am fy mhais y bwriasant goelbrennau. A'r milwyr a wnaethant y pethau hyn.

25 ¶ [m] Ac yr oedd yn sefyll wrth groes yr Iesu, ei fam ef, a chwaer ei fam ef, Mair *gwraig* ‖ Cleophas, a Mair Magdalen.

26 Yr Iesu gan hynny, pan welodd ei fam, [n] a'r disgybl yr hwn a garai efe yn sefyll ger llaw, a ddywedodd wrth ei fam, [o] *O* wraig, wele dy fab.

27 Gwedi hynny y dywedodd wrth y disgybl, Wele dy fam. Ac o'r awr honno allan y cymmerodd y disgybl hi i'w gartref.

28 ¶ Wedi hynny yr Iesu, yn gwybod fod pob peth wedi ei orphen weithian, [p] fel y cyflawnid yr ysgrythyr, a ddywedodd, Y mae syched arnaf.

29 Yr oedd gan hynny lestr wedi ei osod yn llawn o finegr: a [q] hwy a lanwasant yspwng o finegr, ac a'i rhoddasant ynghylch isop, ac a'i dodasant wrth ei enau ef.

30 Yna pan gymmerodd yr Iesu y finegr, efe a ddywedodd, [r] Gorphenwyd: a chan ogwyddo ei ben, efe a roddes i fynu yr yspryd.

31 Yr Iuddewon gan hynny, fel nad arhoai y cyrph ar y groes ar y sabbath, o herwydd ei bod yn ddarpar-wyl (canys mawr oedd y dydd sabbath hwnnw) a ddeisyfasant ar Pilat, gael torri eu hesgeiriau hwynt, a'u tynnu i lawr.

32 Yna y milwyr a ddaethant, ac a dorrasant esgeiriau y cyntaf, a'r llall, yr hwn a groeshoeliasid gyd âg ef.

33 Eithr wedi iddynt ddyfod at yr Iesu, pan welsant ef wedi marw eisoes, ni thorrasant ei esgeiriau ef.

34 Ond un o'r milwyr a wanodd ei ystlys ef â gwaywffon; ac yn y fan [s] daeth allan waed a dwfr.

35 A'r hwn a'i gwelodd, a dystiolaethodd; a gwir yw ei dystiolaeth: ac efe a ŵyr ei fod yn dywedyd gwir, fel y credoch chwi.

36 Canys y pethau hyn a wnaethpwyd, [t] fel y cyflawnid yr ysgrythyr, Ni thorrir asgwrn o hono.

37 A thrachefn [u] ysgrythyr arall sydd yn dywedyd, Hwy a edrychant ar yr hwn a wanasant.

38 ¶ [x] Ac ar ol hyn, Joseph o Arimathea (yr hwn oedd ddisgybl i'r Iesu, eithr yn guddiedig, [y] rhag ofn yr Iuddewon) a ddeisyfodd ar Pilat, gael tynnu i lawr gorph yr Iesu. A Philat a ganiattâodd iddo. Yna y daeth efe ac a ddug ymaith gorph yr Iesu.

39 A daeth [z] Nicodemus hefyd (yr hwn ar y cyntaf a ddaethai at yr Iesu o hŷd nos) ac a ddug fyrr ac alöes y'nghymmysg, tu a chan-pwys.

40 Yna y cymmerasant gorph yr Iesu, ac a'i [a] rhwymasant mewn llïeiniau, gyd âg aroglau, fel y mae arfer yr Iuddewon ar gladdu.

41 Ac yn y fangre lle y croeshoeliasid ef, yr oedd gardd; a bedd newydd yn yr ardd, yn yr hwn ni ddodasid dyn erioed.

42 Ac yno, rhag nesed oedd darpar*wyl* yr Iuddewon, am fod y bedd hwnnw yn agos, y rhoddasant yr Iesu.

PENNOD XX.

1 *Mair yn dyfod at y bedd;* 3 *a Phetr hefyd ac Ioan; heb wybod adgyfodi o'r Iesu.* 11 *Yr Iesu yn ymddangos i Mair Magdalen;* 19 *ac i'w ddisgyblion.* 24 *Anghrediniaeth, a chyffes Thomas.* 30 *Bod yr ysgrythyr lân yn ddigonol i iachawdwriaeth.*

Anno DOMINI 33.

Y [a] *DYDD* cyntaf o'r ‖ wythnos, Mair Magdalen a ddaeth y bore, a hi etto yn dywyll, at y bedd; ac a welodd y maen wedi ei dynnu ymaith oddi ar y bedd.

2 Yna y rhedodd hi, ac a ddaeth at Simon Petr, a'r [b] disgybl arall yr hwn yr oedd yr Iesu yn ei garu, ac a ddywedodd wrthynt, Hwy a ddygasant yr Arglwydd ymaith o'r bedd, ac ni wyddom ni pa le y dodasant ef.

3 [c] Yna Petr a aeth allan, a'r disgybl arall; a *hwy* a ddaethant at y bedd:

4 Ac a redasant ill dau ynghyd: a'r disgybl arall a redodd o'r blaen yn gynt na Phetr, ac a ddaeth yn gyntaf at y bedd.

5 Ac wedi iddo grymmu, efe a ganfu [d] y llïeiniau wedi eu gosod: er hynny nid aeth efe i mewn.

6 Yna y daeth Simon Petr yn ei gan-

[k] Matt. 27. 35. Marc 15. 24. Luc 23. 34.
‖ *gweithio.*
[l] Ps. 22. 18.
[m] Matt. 27. 55. Marc 15. 40. Luc 23. 49.
‖ *Clopas.*
[n] pen. 13. 23. a 21. 24.
[o] pen. 2. 4.
[p] Ps. 69. 21.
[q] Matt. 27. 48.
[r] pen. 17. 4.
[s] 1 Ioan 5. 6.
[t] Exod. 12. 46 Num. 9. 12. Ps. 34. 20.
[u] Zech. 12. 10.
[x] Matt. 27. 57. Marc 15. 42. Luc 23. 50.
[y] pen. 9. 22. a 12. 42.
[z] pen. 3. 1, 2. a 7. 50.
[a] Act. 5. 6.
[a] Matt. 28. 1. Marc 16. 1 Luc 24. 1.
‖ *sabbathau.*
[b] pen. 13. 23. a 21. 7, 20, 24.
[c] Luc 24. 12.
[d] pen. 19. 40.

Anno DOMINI 33.

lyn ef, ac a aeth i mewn i'r bedd, ac a ganfu y llïeiniau wedi eu gosod;

7 [e] A'r napcyn a fuasai am ei ben ef, wedi ei osod, nid gyd â'r llïeiniau, ond o'r neilldu wedi ei blygu mewn lle arall.

8 Yna yr aeth y disgybl arall hefyd i mewn, yr hwn a ddaethai yn gyntaf at y bedd; ac a welodd, ac a gredodd.

9 Canys hyd yn hyn ni wyddent [f] yr ysgrythyr, fod yn rhaid iddo gyfodi o feirw.

10 Yna y disgyblion a aethant ymaith drachefn at yr eiddynt.

11 ¶ [g] Ond Mair a safodd wrth y bedd oddi allan, yn wylo: ac fel yr oedd hi yn wylo, hi a ymostyngodd i'r bedd;

12 Ac a ganfu ddau angel mewn *gwisgoedd* gwŷnion, yn eistedd, un wrth ben, ac un wrth draed y lle y dodasid corph yr Iesu.

13 A hwy a ddywedasant wrthi, *O* wraig, paham yr wyt ti yn wylo? Hithau a ddywedodd wrthynt, Am ddwyn o honynt hwy fy Arglwydd i ymaith, ac nas gwn pa le y dodasant ef.

14 [h] Ac wedi dywedyd o honi hyn, hi a droes drach ei chefn, ac a welodd yr Iesu yn sefyll: ac [i] nis gwyddai *hi* mai yr Iesu oedd efe.

15 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, *O* wraig, paham yr wyt ti yn wylo? pwy yr wyt ti yn ei geisio? Hithau yn tybied mai y garddwr oedd efe, a ddywedodd wrtho, Syr, os tydi a'i dygaist ef, dywed i mi pa le y dodaist ef, a myfi a'i cymmeraf ef ymaith.

16 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Mair. Hithau a droes, ac a ddywedodd wrtho, Rabboni; yr hyn yw dywedyd, Athraw.

17 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Na chyffwrdd â mi; oblegid ni ddyrchefais i etto at fy Nhad: eithr dos at [k] fy mrodyr, a dywed wrthynt, [l] Yr wyf yn dyrchafu at fy Nhad i a'ch Tad chwithau, [m] a'm Duw i a'ch Duw chwithau.

18 Mair Magdalen a ddaeth ac a fynegodd i'r disgyblion, weled o honi hi yr Arglwydd, a dywedyd o hono y pethau hyn iddi.

19 ¶ [n] Yna, a hi yn hwyr, y dydd cyntaf hwnnw o'r ‖ wythnos, a'r drysau yn gauad lle yr oedd y disgyblion wedi ymgasglu ynghyd rhag ofn yr Iuddewon, daeth yr Iesu, ac a safodd yn y canol, ac a ddywedodd wrthynt, Tangnefedd i chwi.

20 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddangosodd iddynt *ei* ddwylaw, a'i ystlys.

[o] Yna y disgyblion a lawenychasant pan welsant yr Arglwydd.

21 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt drachefn, Tangnefedd i chwi: [p] megis y danfonodd y Tad fi, yr wyf finnau yn eich danfon chwi.

22 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a anadlodd *arnynt*, ac a ddywedodd wrthynt, Derbyniwch yr Yspryd Glân.

23 [q] Pwy bynnag y maddeuoch eu pechodau, maddeuir iddynt; *a*'r eiddo pwy bynnag a attalioch, hwy a attaliwyd.

24 ¶ Eithr Thomas, un o'r deuddeg, yr hwn [r] a elwir Didymus, nid oedd gyd â hwynt pan ddaeth yr Iesu.

25 Y disgyblion eraill gan hynny a ddywedasant wrtho, Ni a welsom yr Arglwydd. Yntau a ddywedodd wrthynt, Oni châf weled yn ei ddwylaw ef ôl yr hoelion, a dodi fy mys yn ôl yr hoelion, a dodi fy llaw yn ei ystlys ef, ni chredaf fi.

26 ¶ Ac wedi wyth niwrnod, drachefn yr oedd ei ddisgyblion ef i mewn, a Thomas gyd â hwynt. Yna yr Iesu a ddaeth, a'r drysau yn gauad, ac a safodd yn y canol, ac a ddywedodd, Tangnefedd i chwi.

27 Wedi hynny y dywedodd efe wrth Thomas, Moes yma dy fys, a gwel fy nwylaw; ac [s] estyn dy law, a dod yn fy ystlys: ac na fydd anghredadyn, ond credadyn.

28 A Thomas a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Fy Arglwydd, a'm Duw.

29 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Am i ti fy ngweled, Thomas, y credaist: [t] bendigedig *yw* y rhai ni welsant, ac a gredasant.

30 ¶ [u] A llawer hefyd o arwyddion eraill a wnaeth yr Iesu y'ngŵydd ei ddisgyblion, y rhai nid ydynt ysgrifenedig yn y llyfr hwn.

31 [x] Eithr y pethau hyn a ysgrifenwyd, fel y credoch chwi mai yr Iesu yw Crist, Mab Duw; a chan gredu, y caffoch fywyd yn ei enw ef.

PENNOD XXI.

1 *Ei ddisgyblion yn adnabod Crist ar ei ail-ymddangosiad, wrth y ddalfa fawr o bysgod:* 12 *yntau yn ciniawa gyd â hwynt:* 15 *yn rhoddi gorchymyn mawr ar Petr, i borthi ei ŵyn ef a'i ddefaid:* 18 *yn ei rybuddio ef o'i farwolaeth:* 22 *yn ceryddu ei brysurdeb ef ynghylch Ioan.* 25 *Y diben.*

GWEDI y pethau hyn, yr Iesu a ymddangosodd drachefn i'w ddisgyblion wrth fôr Tiberias: ac fel hyn yr ymddangosodd.

[e] pen. 11. 44.
[f] Ps. 16. 10. Act. 2. 25—31. a 13. 35.
[g] Marc 16. 5.
[h] Matt. 28. 9. Marc 16. 9.
[i] Luc 24. 16, 31. pen. 21. 4.
[k] Ps. 22. 22. Matt. 28. 10. Heb. 2. 11.
[l] pen. 16. 28.
[m] Eph. 1. 17.
[n] Marc 16. 14. Luc 24. 36. 1 Cor. 15. 5.
‖ *sabbathau.*
[o] pen. 16. 22.
[p] Matt. 28. 18. pen. 17. 18. Heb. 3. 1. 2 Tim. 2. 2.
[q] Matt. 16. 19. a 18. 18.
[r] pen. 11. 16.
[s] 1 Ioan 1. 1.
[t] 1 Petr 1. 8.
[u] pen. 21. 25.
[x] Luc 1. 4.

Anno DOMINI 33.

2 Yr oedd ynghyd Simon Petr, a Thomas yr hwn a elwir Didymus, a [a] Nathanäel o Cana yn Galilea, a [b] *meibion* Zebedëus, a dau eraill o'i ddisgyblion ef.

3 Dywedodd Simon Petr wrthynt, Yr wyf fi yn myned i bysgotta. Dywedasant wrtho, Yr ydym ninnau hefyd yn dyfod gyd â thi. A hwy a aethant allan, ac a ddringasant i long yn y man: a'r nos honno ni ddaliasant ddim.

4 A phan ddaeth y bore weithian, safodd yr Iesu ar y làn: eithr y disgyblion [c] ni wyddent mai yr Iesu ydoedd.

5 Yna [d] yr Iesu a ddywedodd wrthynt, ‖ *O* blant, a oes gennych ddim bwyd? Hwythau a attebasant iddo, Nac oes.

6 Yntau a ddywedodd wrthynt, [e] Bwriwch y rhwyd i'r tu dehau i'r llong, a chwi a gewch. Hwy a fwriasant gan hynny; ac ni allent bellach ei thynnu, gan y lliaws pysgod.

7 Am hynny [f] y disgybl hwnnw yr oedd yr Iesu yn ei garu a ddywedodd wrth Petr, Yr Arglwydd yw. Yna Simon Petr, pan glybu mai yr Arglwydd oedd, a wregysodd *ei* amwisg (canys noeth oedd efe) ac a'i bwriodd ei hun i'r môr.

8 Eithr y disgyblion eraill a ddaethant mewn llong (oblegid nid oeddynt bell oddi wrth dir, ond megis dau can cufydd) dan lusgo y rhwyd â'r pysgod.

9 A chyn gynted ag y daethant i dir, hwy a welent dân o farwor wedi ei osod, a physgod wedi eu dodi arno, a bara.

10 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Dygwch o'r pysgod a ddaliasoch yr awrhon.

11 Simon Petr a esgynodd, ac *a* dynnodd y rhwyd i dir, yn llawn o bysgod mawrion, cant a thri ar ddeg a deugain: ac er bod cymmaint, ni thorrodd y rhwyd.

12 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, [g] Deuwch, ciniawwch. Eithr ni feiddiai neb o'r disgyblion ofyn iddo, Pwy wyt ti? am eu bod yn gwybod mai yr Arglwydd oedd.

13 Yna y daeth yr Iesu, ac a gymmerth fara, ac a'*i* rhoddes iddynt, a'*r* pysgod yr un modd.

14 [h] Y drydedd waith hon yn awr yr ymddangosodd yr Iesu i'w ddisgyblion, wedi iddo gyfodi o feirw.

15 ¶ Yna gwedi iddynt giniawa, yr Iesu a ddywedodd wrth Simon Petr, Simon *mab* Jona, a wyt ti yn fy ngharu i yn fwy nâ'r rhai hyn? Dywedodd yntau wrtho, Ydwyf, Arglwydd; ti a wyddost fy mod yn dy garu di. Dywedodd yntau wrtho, Portha fy ŵyn.

16 Efe a ddywedodd wrtho drachefn yr ail waith, Simon *mab* Jona, a wyt ti yn fy ngharu i? Dywedodd yntau wrtho, Ydwyf, Arglwydd; ti a wyddost fy mod yn dy garu di. Dywedodd yntau wrtho, ‖ Bugeilia fy nefaid.

17 Efe a ddywedodd wrtho y drydedd waith, Simon *mab* Jona, a wyt ti yn fy ngharu i? Petr a dristâodd, am iddo ddywedyd wrtho y drydedd waith, A wyt ti yn fy ngharu i? Ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, [i] ti a wyddost bob peth: ti a wyddost fy mod i yn dy garu di. Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Portha fy nefaid.

18 [k] Yn wir, yn wir, meddaf i ti, Pan oeddit ieuangc, ti a'th wregysaist dy hun, ac a rodiaist lle y mynnaist: eithr pan elech yn hen, ti a estyni dy ddwylaw, ac arall a'th wregysa, ac a'th arwain lle ni fynnit.

19 A hyn a ddywedodd efe, gan arwyddo [l] trwy ba fath angau y gogoneddai efe Dduw. Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddywedodd wrtho, Canlyn fi.

20 ¶ A Phetr a drodd, ac a welodd [m] y disgybl yr oedd yr Iesu yn ei garu, yn canlyn (yr hwn hefyd a bwysasai ar ei ddwyfron ef ar swpper, ac a ddywedasai, Pwy, Arglwydd, yw yr hwn a'th fradycha di?)

21 Pan welodd Petr hwn, efe a ddywedodd wrth yr Iesu, Arglwydd, ond beth *a wna* hwn?

22 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Os mynnaf iddo aros hyd oni ddelwyf, beth *yw hynny* i ti? canlyn di fyfi.

23 Am hynny yr aeth y gair yma allan ym mhlith y brodyr, na fyddai y disgybl hwnnw farw: ac ni ddywedasai yr Iesu wrtho na fyddai efe farw: ond, Os mynnaf iddo aros hyd oni ddelwyf, beth *yw hynny* i ti?

24 Hwn yw y disgybl sydd yn tystiolaethu am y pethau hyn, ac a ysgrifenodd y pethau hyn; ac [n] ni a wyddom fod ei dystiolaeth ef yn wir.

25 [o] Ac y mae hefyd lawer o bethau eraill a wnaeth yr Iesu, y rhai ped ysgrifenid hwy bob yn un ac un, [p] nid wyf yn tybied y cynhwysai y byd y llyfrau a ysgrifenid. Amen.

[a] pen. 1. 45.
[b] Matt. 4. 21.
[c] pen. 20. 14.
[d] Luc 24. 41.
‖ Neu, Ha *wŷr*.
[e] Luc 5. 4, 6, 7.
[f] pen. 13. 23. a 20. 2.
[g] Act. 10. 41.
[h] Edrych pen. 20. 19, 26.
‖ *Portha*.
[i] pen. 16. 30.
[k] pen. 13. 36. Act. 12. 3, 4.
[l] 2 Petr 1. 14.
[m] pen. 13. 23, 25. a 20. 2.
[n] pen. 19. 35. 3 Ioan 12.
[o] pen. 20. 30.
[p] Amos 7. 10.

ACTAU,

NEU

WEITHREDOEDD YR APOSTOLION SANCTAIDD.

PENNOD I.

Crist, er mwyn parottoi ei apostolion i weled ei ddyrchafiad ef, yn eu casglu hwy ynghyd i fynydd yr Olew-wydd; ac yn gorchymyn iddynt ddisgwyl yn Jerusalem am ddanfon yr Yspryd Glân; ac yn addaw cyn nemmawr o ddyddiau ei anfon ef; trwy rinwedd yr hwn y byddynt yn dystion iddo ef hyd eithafoedd y ddaear. 9 *Ar ol ei ymddyrchafiad ef, y mae dau angel yn eu rhybuddio hwy i ymadael, ac i roddi eu meddyliau ar ei ail-ddyfodiad ef.* 12 *Hwythau felly yn dychwelyd; a chan ymroi i weddi, yn dewis Matthias yn apostol yn lle Judas.*

Anno DOMINI 33.

Y TRAETHAWD cyntaf a wnaethum, O [a] Theophilus, am yr holl bethau a ddechreuodd yr Iesu eu gwneuthur a'u dysgu,

2 [b] Hyd y dydd y derbyniwyd ef i fynu, wedi iddo trwy yr Yspryd Glân [c] roddi gorchymynion i'r apostolion a etholasai:

3 [d] I'r rhai hefyd yr ymddangosodd efe yn fyw wedi iddo ddïoddef, trwy lawer o arwyddion sicr; gan fod yn weledig iddynt dros ddeugain niwrnod, a dywedyd y pethau a berthynent i deyrnas Dduw.

4 [e] Ac wedi ‖ ymgynnull gyd â hwynt, efe a orchymynodd iddynt, nad ymadawent o Jerusalem, eithr disgwyl am addewid y Tad, [f] yr hwn, *eb efe*, a glywsoch gennyf fi.

5 [g] Oblegid Ioan yn ddïau a fedyddiodd â dwfr; [h] ond chwi a fedyddir â'r Yspryd Glân, cyn nemmawr o ddyddiau.

6 Gan hynny wedi eu dyfod hwy ynghyd, hwy a ofynasant iddo, gan ddywedyd, [i] Arglwydd, ai y pryd hwn y rhoddi drachefn y frenhiniaeth i Israel?

7 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [k] Ni pherthyn i chwi wybod yr amseroedd na'r prydiau, y rhai a osododd y Tad yn ei feddiant ei hun.

8 [l] Eithr chwi a dderbyniwch nerth ‖ yr Yspryd Glân wedi y delo efe arnoch; ac [m] a fyddwch dystion i mi yn Jerusalem, ac yn holl Judea, a Samaria, ac hyd eithaf y ddaear.

9 [n] Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, a hwynt-hwy yn edrych, efe a ddyrchafwyd i fynu; a chwmmwl a'i derbyniodd ef allan o'u golwg hwynt.

10 Ac fel yr oeddynt yn edrych yn ddyfal tu a'r nef, ac efe yn myned i fynu, wele, dau wr a safodd ger llaw iddynt mewn [o] gwisg wen;

11 Y rhai hefyd a ddywedasant, Chwi wŷr o Galilea, paham y sefwch yn edrych tu a'r nef? yr Iesu hwn yr hwn a gymmerwyd i fynu oddi wrthych i'r nef, [p] a ddaw felly yn yr un modd ag y gwelsoch ef yn myned i'r nef.

12 Yna y troisant i Jerusalem, o'r mynydd a elwir Olew-wydd, yr hwn sydd yn agos i Jerusalem, *sef* taith *diwrnod* sabbath.

13 Ac wedi eu dyfod i mewn, hwy a aethant i fynu i oruwch-ystafell, lle yr oedd [q] Petr, ac Iago, ac Ioan, ac Andreas, Phylip, a Thomas, Bartholomew, a Matthew, Iago *mab* Alphëus, a Simon Zelotes, a [r] Judas *brawd* Iago, yn aros.

14 [s] Y rhai hyn oll oedd yn parhâu yn gyttûn mewn gweddi ac ymbil, gyd â'r gwragedd, a Mair mam yr Iesu, a [t] chyd â'i frodyr ef.

15 ¶ Ac yn y dyddiau hynny Petr a gyfododd i fynu y'nghanol y disgyblion, ac a ddywedodd (a nifer yr enwau yn yr un man oedd ynghylch ugain a chant)

16 *Ha* wŷr frodyr, yr oedd yn rhaid cyflawni yr ysgrythyr yma [u] a rag-ddywedodd yr Yspryd Glân trwy enau Dafydd am Judas, [x] yr hwn a fu flaenor i'r rhai a ddaliasant yr Iesu:

17 Canys [y] efe a gyfrifwyd gyd â ni, ac a gawsai ran o'r weinidogaeth hon.

18 [z] A hwn a bwrcasodd faes â gwobr anwiredd; ac wedi ymgrogi, a dorrodd yn ei ganol, a'i holl ymysgaroedd ef a dywalltwyd allan.

[a] Luc 1. 3.

[b] Marc 16. 19. Luc 9. 51. 1 Tim. 3. 16.

[c] Matt. 28. 19. Marc 16. 15. Ioan 20. 21.

[d] Marc 16. 14. Ioan 20. 19. a 21. 1. 1 Cor. 15. 5.

[e] Luc 24. 43, 49.

‖ Neu, *cyttal*, neu, *gyd-fwytta â hwynt.*

[f] Ioan 14. 16, 26, 27. a 15. 26. a 16. 7.

[g] Matt. 3. 11. pen. 11. 16. a 19. 4.

[h] Joel 3. 18. pen. 2. 4. a 11. 15.

[i] Matt. 24. 3.

[k] Matt. 24. 36. Marc 13. 32.

[l] pen. 2. 1, 4.

‖ Neu, *pan ddêl yr Yspryd Glân arnoch.*

[m] Luc 24. 48. Ioan 15. 27. ad. 22. pen. 2. 32.

[n] Luc 24. 51.

[o] Matt. 28. 3. pen. 10. 3, 30.

[p] Dan. 7. 13. Matt. 24. 30. Marc 13. 26. Luc 21. 27. Ioan 14. 3. 1 Thess. 1. 10. 2 Thess. 1. 10. Dat. 1. 7.

[q] Matt. 10. 3.

[r] Judas 1.

[s] pen. 2. 1, 46.

[t] Matt. 13. 55.

[u] Ps. 41. 9.

[x] Ioan 13. 18. a 18. 3.

[y] Luc 6. 16.

[z] Matt. 27. 5, 7, 8.

Anno DOMINI 33.

19 A bu hysbys hyn i holl breswylwyr Jerusalem, hyd oni elwir y maes hwnnw yn eu tafod prïodol hwy, Aceldama, hynny yw, Maes y gwaed.

20 Canys ysgrifenwyd yn llyfr y Psalmau, [a] Bydded ei drigfan ef yn ddiffaethwch, ac na bydded a drigo ynddi: [b] a chymmered arall ei ‖ esgobaeth ef.

21 Am hynny y mae yn rhaid, o'r gwyr a fu yn cydymdaith â ni yr holl amser yr aeth yr Arglwydd Iesu i mewn ac allan yn ein plith ni,

22 Gan ddechreu o fedydd Ioan hyd y dydd [c] y cymmerwyd ef i fynu oddi wrthym ni, bod un o'r rhai hyn gyd â ni [d] yn dyst o'i adgyfodiad ef.

23 A hwy a osodasant ddau ger bron, Joseph, yr hwn a enwid Barsabas, ac a gyfenwid Justus, a Matthïas.

24 A chan weddïo, hwy a ddywedasant, Tydi, Arglwydd, [e] yr hwn a wyddost galonnau pawb, dangos pa un o'r ddau hyn a etholaist,

25 I dderbyn rhan o'r weinidogaeth hon, a'r apostoliaeth, o'r hon y cyfeiliornodd Judas, i fyned i'w le ei hun.

26 A hwy a fwriasant eu coel-brennau hwynt: ac ar Matthïas y syrthiodd y coel-bren; ac efe a gyfrifwyd gyd â'r un apostol ar ddeg.

PENNOD II.

1 *Yr apostolion, wedi eu llenwi â'r Yspryd Glân, yn llefaru ág amryw dafodau; a rhai yn rhyfeddu o'u plegid; ac eraill yn eu gwatwar:* 14 *a Phetr yn eu hargyhoeddi hwy; ac yn dangos fod yr apostolion yn llefaru trwy nerth yr Yspryd Glân; a bod yr Iesu wedi cyfodi oddi wrth y meirw, a dyrchafu i'r nefoedd; a thywallt o hono yr Yspryd Glân; ac mai efe oedd y Messïas; gwr a wyddent hwy ei fod yn brofedig gan Dduw, trwy ei wyrthiau, a'i ryfeddodau, a'i arwyddion; a chwedi ei groeshoelio, nid heb ei derfynedig gynghor, a'i ragwybodaeth ef.* 37 *Petr yn bedyddio llawer o'r rhai a droisid:* 41 *y rhai wedi hynny sydd yn cyttal yn dduwiol ac yn gariadus. Yr apostolion yn gwneuthur gwyrthiau lawer; a Duw beunydd yn chwanegu ei eglwys.*

[a] Lef. 23. 15. Deut. 16. 9.
[b] pen. 1. 14.

AC wedi dyfod [a] dydd y Pentecost, [b] yr oeddynt hwy oll yn gyttûn yn yr un lle.

[c] pen. 4. 31.

2 Ac yn ddisymmwth y daeth swn o'r nef, megis gwynt nerthol yn rhuthro, ac [c] a lanwodd yr holl dŷ lle yr oeddynt yn eistedd.

[d] pen. 1. 5.
[e] Marc 16. 17. pen. 10. 46. 1 Cor. 12. 10, 28, 30. a 13. 1. a 14. 2, &c.

3 Ac ymddangosodd iddynt dafodau gwahanedig megis o dân, ac efe a eisteddodd ar bob un o honynt.

4 A [d] hwy oll a lanwyd â'r Yspryd Glân, ac a ddechreuasant [e] lefaru â thafodau eraill, megis y rhoddes yr Yspryd iddynt ymadrodd.

5 Ac yr oedd yn trigo yn Jerusalem, Iuddewon, gwŷr bucheddol o bob cenedl dan y nef.

6 Ac wedi myned y gair o hyn, daeth y lliaws ynghyd, ac a drallodwyd, o herwydd bod pob un yn eu clywed hwy yn llefaru yn ei iaith ei hun.

7 Synnodd hefyd ar bawb, a rhyfeddu a wnaethant, gan ddywedyd wrth eu gilydd, Wele, onid Galileaid yw y rhai hyn oll sydd yn llefaru?

8 A pha fodd yr ydym ni yn eu clywed hwynt bob un yn ein hiaith ein hun, yn yr hon y'n ganed ni?

9 Parthiaid, a Mediaid, ac Elamitiaid, a thrigolion Mesopotamia, a Judea, a Chappadocia, Pontus, ac Asia,

10 Phrygia, a Phamphylia, yr Aipht, a pharthau Lybia, yr hon sydd ger llaw Cyrene, a dïeithriaid o Rufeinwyr, Iuddewon a phroselytiaid,

11 Cretiaid, ac Arabiaid, yr ydym ni yn eu clywed hwynt yn llefaru yn ein hiaith ni fawrion weithredoedd Duw.

12 A synnasant oll, ac a ammheuasant, gan ddywedyd y naill wrth y llall, Beth a all hyn fod?

13 Ac eraill, gan watwar, a ddywedasant, Llawn o win melus ydynt.

14 ¶ Eithr Petr, yn sefyll gyd â'r un ar ddeg, a gyfododd ei leferydd, ac a ddywedodd wrthynt, *O* wŷr o Iuddewon, a chwi oll sydd yn trigo yn Jerusalem, bydded hysbysol hyn i chwi, a chlustymwrandewch â'm geiriau:

15 Canys nid yw y rhai hyn yn feddwon, fel yr ydych chwi yn tybied; oblegid y drydedd awr o'r dydd yw hi.

16 Eithr hyn yw y peth a ddywedwyd trwy y prophwyd Joel,

[f] Es. 44. 3. Ezec. 11. 19. a 36. 27. Joel 2. 28, 29, &c. Zech. 12. 10. Ioan 7. 38.
[g] pen. 10. 45.
[h] pen. 21. 9.

17 [f] A bydd yn y dyddiau diweddaf (medd Duw) [g] y tywalltaf o'm Hyspryd ar bob cnawd: a'ch meibion chwi [h] a'ch merched a brophwydant, a'ch gwŷr ieuaingc a welant weledigaethau, a'ch hynafgwyr a freuddwydiant freuddwydion:

18 Ac ar fy ngweision ac ar fy llawforwynion y tywalltaf o'm Hyspryd yn y dyddiau hynny; a hwy a brophwydant:

‖ Joel 2. 31. Matt. 24. 29. Marc 13. 24. Dat. 6. 12.

19 A mi a roddaf ryfeddodau yn y nef uchod, ac arwyddion yn y ddaear isod; gwaed, a thân, a tharth mwg.

20 ‖ Yr haul a droir yn dywyllwch, a'r lloer yn waed, cyn i ddydd mawr ac eglur yr Arglwydd ddyfod.

Anno DOMINI 33.

21 A bydd, [i] pwy bynnag a alwo ar enw yr Arglwydd, a fydd cadwedig.

22 *Ha* wŷr Israel, clywch y geiriau hyn: Iesu o Nazareth, gwr profedig gan Dduw yn eich plith chwi, trwy nerthoedd a rhyfeddodau, ac arwyddion, y rhai a wnaeth Duw trwyddo ef yn eich canol chwi, megis ag y gwyddoch chwithau:

23 Hwn, [k] wedi ei roddi trwy derfynedig gynghor a rhag-wybodaeth Duw, [l] a gymmerasoch chwi, a thrwy ddwylaw anwir a groeshoeliasoch, ac a laddasoch:

24 [m] Yr hwn a gyfododd Duw, gan ryddhâu gofidiau angau: canys nid oedd bosibl ei attal ef ganddo.

25 Canys Dafydd sydd yn dywedyd am dano, [n] Rhag-welais yr Arglwydd ger fy mron yn wastad; canys ar fy neheulaw y mae, fel na'm hysgoger.

26 Am hynny y llawenychodd fy nghalon, ac y gorfoleddodd fy nhafod; ïe, a'm cnawd hefyd a orphwys mewn gobaith:

27 Am na adewi fy enaid yn uffern, ac na oddefi i'th Sanct weled llygredigaeth.

28 Gwnaethost yn hysbys i mi ffyrdd y bywyd: ti a'm cyflawni o lawenydd â'th wynebpryd.

29 *Ha* wŷr frodyr, ‖ y mae yn rhydd i mi ddywedyd yn hŷf wrthych [o] am y patriarch Dafydd, ei farw ef a'i gladdu, ac y mae ei feddrod ef gyd â ni hyd y dydd hwn.

30 Am hynny, ac efe yn brophwyd, [p] yn gwybod dyngu o Dduw iddo trwy lw, Mai o ffrwyth ei lwynau ef o ran y cnawd, y cyfodai efe Grist i eistedd ar ei orseddfa ef:

31 Ac efe yn rhag-weled, a lefarodd am adgyfodiad Crist, [q] na adawyd ei enaid ef yn uffern, ac nas gwelodd ei gnawd ef lygredigaeth.

32 [r] Yr Iesu hwn a gyfododd Duw i fynu; [s] o'r hyn yr ydym ni oll yn dystion.

33 Am hynny, [t] wedi ei ddyrchafu ef trwy ddeheulaw Duw, ac [u] iddo dderbyn gan y Tad yr addewid o'r Yspryd Glân, efe [x] a dywalltodd y peth yma yr ydych chwi yr awrhon yn ei weled ac yn ei glywed.

34 Oblegid ni ddyrchafodd Dafydd i'r nefoedd: ond y mae efe yn dywedyd ei hun, [y] Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw,

35 Hyd oni osodwyf dy elynion yn droed-faingc i'th draed.

36 Am hynny gwybydded holl dŷ Israel yn ddïogel, ddarfod i Dduw wneuthur yn Arglwydd ac yn Grist, yr Iesu hwn a groeshoeliasoch chwi.

37 ¶ Hwythau wedi clywed *hyn*, [z] a ddwys-bigwyd yn eu calon, ac a ddywedasant wrth Petr, a'r apostolion eraill, *Ha* wŷr frodyr, beth a wnawn ni?

38 A Phetr a ddywedodd wrthynt, [a] Edifarhêwch, a bedyddier pob un o honoch yn enw Iesu Grist, er maddeuant pechodau; a chwi a dderbyniwch ddawn yr Yspryd Glân.

39 Canys i chwi y mae yr addewid, ac [b] i'ch plant, ac [c] i bawb ym mhell, cynnifer ag a alwo yr Arglwydd ein Duw ni atto.

40 Ac â llawer o ymadroddion eraill y tystiolaethodd, ac y cynghorodd efe, gan ddywedyd, Ymgedwch rhag y genhedlaeth drofaus hon.

41 ¶ Yna y rhai a dderbyniasant ei air ef yn ewyllysgar a fedyddiwyd; a chwanegwyd *attynt* y dwthwn hwnnw ynghylch tair mil o eneidiau.

42 Ac yr oeddynt yn parhâu yn athrawiaeth ac y'nghymdeithas yr apostolion, ac [d] yn torri bara, ac mewn gweddiau.

43 Ac ofn a ddaeth ar bob enaid: a [e] llawer o ryfeddodau ac arwyddion a wnaethpwyd gan yr apostolion.

44 A'r rhai a gredent oll oeddynt yn yr un man, a [f] phob peth ganddynt yn gyffredin;

45 A *hwy* a werthasant eu meddiannau a'u dâ, ac [g] a'u rhannasant i bawb, fel yr oedd yr eisieu ar neb.

46 A hwy beunydd yn parhâu yn gyttûn yn y deml, ac [h] yn torri bara ‖ o dŷ i dŷ, a gymmerasant eu lluniaeth mewn llawenydd a symledd calon;

47 Gan foli Duw, a [i] chael ffafr gan yr holl bobl. [k] A'r Arglwydd a chwanegodd beunydd at yr eglwys y rhai fyddent gadwedig.

PENNOD III.

1 *Petr, wrth bregethu i'r bobl a ddaethai i weled y cloff a roisid ar ei draed,* 12 *yn proffesu nad trwy ei rym a'i dduwioldeb ef, neu Ioan, y gwnaethid ef yn iach; ond trwy Dduw, a'i Fab Iesu, a thrwy ffydd yn ei enw ef:* 13 *gan eu ceryddu hwy hefyd am groeshoelio yr Iesu;* 17 *yr hwn beth gan iddynt ei wneuthur mewn anwybod, ac wrth hynny gyflawni terfynedig gynghor Duw, a'r ysgrythyrau,* 19 *y mae efe yn eu hannog hwy, trwy edifeirwch a ffydd, i geisio maddeuant o'u pechodau, a iachawdwriaeth yn yr unrhyw Iesu.*

PETR hefyd ac Ioan a aethant i fynu i'r deml ynghyd, ar yr awr weddi, [a] *sef* y nawfed.

---

[i] Rhuf. 10. 13.

[k] pen. 4. 28.

[l] pen. 5. 30.

[m] ad. 32. pen. 3. 15. a 4. 10. a 10. 40. a 13. 30, 34. a 17. 31. Rhuf. 4. 24. a 8. 11. 1 Cor. 6. 14. a 15. 15. Gal. 1. 1. Eph. 1. 20. Col. 2. 12. 1 Thess. 1. 10. Heb. 13. 20. 1 Petr 1. 21.

[n] Ps. 16. 8.

‖ *gadewch i mi*, &c.

[o] 1 Bren. 2. 10. pen. 13. 36.

[p] Ps. 132. 11. Luc 1. 32. Rhuf. 1. 3. 2 Tim. 2. 8.

[q] Ps. 16. 10.

[r] ad. 24.

[s] pen. 1. 8.

[t] pen. 5. 31. Phil. 2. 9.

[u] Ioan 14. 26. a 15. 26. pen. 1. 4.

[x] pen. 10. 45.

[y] Ps. 110. 1. Matt. 22. 44. 1 Cor. 15. 25. Eph. 1. 20. Heb. 1. 13.

[z] Zech. 12. 10. Luc 3. 10. pen. 9. 6. a 16. 30.

[a] pen. 8. 19.

[b] Joel 2. 28.

[c] Eph. 2. 13.

[d] ad. 46. pen. 1. 14.

[e] Marc 16. 17. pen. 5. 12.

[f] pen. 4. 32, 34.

[g] Es. 58. 7.

[h] pen. 20. 7. ‖ *gartref.*

[i] Luc 2. 52. pen. 4. 33. Rhuf. 14. 18.

[k] pen. 5. 14.

[a] Ps. 55. 17.

Anno DOMINI 33.

2 A [b] rhyw wr cloff o groth ei fam a ddygid, yr hwn a ddodent beunydd wrth borth y deml, yr hwn a elwid Prydferth, [c] i ofyn elusen gan y rhai a elai i mewn i'r deml.

3 Yr hwn, pan welodd efe Petr ac Ioan ar fedr myned i mewn i'r deml, a ddeisyfodd gael elusen.

4 A Phetr yn dal sylw arno, gyd âg Ioan, a ddywedodd, Edrych arnom ni.

5 Ac efe a ddaliodd sylw arnynt, gan obeithio cael rhyw beth ganddynt.

6 Yna y dywedodd Petr, Arian ac aur nid oes gennyf; eithr yr hyn sydd gennyf, *hynny* yr wyf yn ei roddi i ti: [d] Yn enw Iesu Grist o Nazareth, cyfod a rhodia.

7 A chan ei gymmeryd ef erbyn ei ddeheulaw, efe a'*i* cyfododd *ef* i fynu; ac yn ebrwydd ei draed ef a'i fferau a gadarnhâwyd.

8 A chan neidio i fynu, efe a safodd ac a rodiodd, ac a aeth gyd â hwynt i'r deml, dan rodio, a neidio, a moli Duw.

9 A'r holl bobl a'i gwelodd ef yn rhodio, ac yn moli Duw.

10 Ac yr oeddynt hwy yn ei adnabod, mai hwn oedd yr un a eisteddai am elusen wrth borth Prydferth y deml: a hwy a lanwyd o fraw a synnedigaeth am y peth a ddigwyddasai iddo.

11 Ac fel yr oedd y cloff a iachasid yn attal Petr ac Ioan, yr holl bobl yn frawychus a gyd-redodd attynt i'r porth [e] a elwir *Porth* Solomon.

12 ¶ A phan welodd Petr, efe a attebodd i'r bobl, *Ha* wŷr Israeliaid, beth a wnewch chwi yn rhyfeddu am hyn? neu beth a wnewch chwi yn dal sylw arnom ni, fel pe trwy ein nerth ein hun neu *ein* duwioldeb y gwnaethem i hwn rodio?

13 ‖ Duw Abraham, ac Isaac, a Jacob, Duw ein tadau ni, [f] a ogoneddodd ei Fab Iesu, yr hwn a draddodasoch chwi, ac [g] a'i gwadasoch ger bron Pilat, pan farnodd efe *ef* i'*w* ollwng yn rhydd.

14 Eithr chwi a wadasoch y Sanct a'r Cyfiawn, ac a ddeisyfasoch roddi i chwi wr llofruddiog;

15 A ‖ Thywysog y bywyd a laddasoch, [h] yr hwn a gododd Duw o feirw; [i] o'r hyn yr ydym ni yn dystion.

16 A'i enw ef, trwy ffydd yn ei enw ef, a nerthodd y dyn yma, a welwch ac a adwaenoch chwi: a'r ffydd yr hon sydd trwyddo ef, a roes iddo ef yr holl iechyd hwn yn eich gŵydd chwi oll.

17 Ac yn awr, frodyr, mi a wn mai [k] trwy anwybod y gwnaethoch, megis y *gwnaeth* eich pendefigion chwi hefyd.

18 Eithr [l] y pethau a rag-fynegodd Duw [m] trwy enau ei holl brophwydi, y dioddefai Crist, a gyflawnodd efe fel hyn.

19 ¶ [n] Edifarhêwch gan hynny, a dychwelwch, fel y dilëer eich pechodau, pan ddelo yr amseroedd i orphwys o olwg yr Arglwydd;

20 Ac yr anfono efe Iesu Grist, yr hwn a bregethwyd o'r blaen i chwi:

21 Yr hwn sydd raid i'r nef ei dderbyn, hyd amseroedd adferiad pob peth, y rhai a ddywedodd Duw trwy enau ei holl sanctaidd brophwydi, erioed.

22 Canys Moses a ddywedodd wrth y tadau, [o] Yr Arglwydd eich Duw a gyfyd i chwi Brophwyd o'ch brodyr, megis myfi: arno ef y gwrandewch ‖ ym mhob peth a ddywetto wrthych.

23 A bydd, pob enaid ni wrandawo ar y Prophwyd hwnnw, a lwyr-ddifethir o blith y bobl.

24 A'r holl brophwydi hefyd o Samuel, ac o'r rhai wedi, cynnifer ag a lefarasant, a rag-fynegasant hefyd am y dyddiau hyn.

25 Chwychwi ydych blant y prophwydi, a'r cyfammod yr hwn a wnaeth Duw â'n tadau ni, gan ddywedyd wrth Abraham, [p] Ac yn dy had di y bendithir holl dylwythau y ddaear.

26 [q] Duw gwedi cyfodi ei Fab Iesu, a'i hanfonodd ef i chwi yn gyntaf, gan eich bendithio chwi, [r] trwy droi pob un o honoch ymaith oddi wrth eich drygioni.

PENNOD IV.

1 *Llywodraethwyr yr Iuddewon yn anfoddlawn i bregeth Petr* (4 *er troi miloedd i'r ffydd o'r bobl a glywsent y gair*) *ac yn ei garcharu ef, ac Ioan: 5 wedi hynny Petr, wrth ei holi, yn dywedyd yn hyderus, mai trwy enw yr Iesu yr iachasid y cloff; ac mai trwy Iesu yn unig y bydd raid i ninnau gael iachawdwriaeth dragywyddol:* 13 *hwythau yn gorchymyn iddo ef, ac i Ioan, na phregethent mwyach yn yr enw hwnnw; ac yn eu bygwth hwy:* 23 *yr eglwys ar hynny yn ymroi i weddio;* 31 *a Duw, trwy gynhyrfu y lle yr oeddynt wedi ymgynnull ynddo, yn tystiolaethu glywed o hono ef eu gweddi hwynt: ac yn cadarnhâu yr eglwys, trwy roddi yr Yspryd Glân, a chariad perffaith tu ag at eu gilydd.*

AC fel yr oeddynt yn llefaru wrth y bobl, yr offeiriaid, ‖ a blaenor y deml, a'r Saduceaid, a ddaethant arnynt hwy;

2 Yn flin ganddynt am eu bod hwy yn dysgu y bobl, ac yn pregethu trwy yr Iesu yr adgyfodiad o feirw.

[b] pen. 14. 8.
[c] Ioan 9. 8.
[d] pen. 4. 10.
[e] Ioan 10. 23. pen. 5. 12.
‖ pen. 5. 30.
[f] Ioan 17. 1.
[g] Matt. 27. 20. Marc 15. 11. Luc 23. 18. Ioan 18. 40. a 19. 15.
‖ *Gwneuthurwr.*
[h] pen. 2. 24.
[i] pen. 2. 32.
[k] Luc 23. 34. pen. 13. 27. 1 Cor. 2. 8. 1 Tim. 1. 13.
[l] Luc 24. 44.
[m] Es. 50. 6. a 53. 5, &c.
[n] pen. 2. 38.
[o] Deut. 18. 15, 18, 19. pen. 7. 37.
‖ *yn ol pob peth.*
[p] Gen. 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. a 26. 4.
[q] pen. 13. 46.
[r] ad. 22.
‖ *a chapten,* Luc 22. 4. pen. 5. 24.

Anno DOMINI 33.

3 A hwy a osodasant ddwylaw arnynt hwy, ac a'u dodasant mewn dalfa hyd drannoeth: canys yr oedd hi yn awr yn hwyr.

4 Eithr llawer o'r rhai a glywsant y gair, a gredasant: a rhifedi y gwŷr a wnaed ynghylch pùm mil.

5 ¶ A digwyddodd drannoeth ddarfod i'w llywodraethwyr hwy, a'r henuriaid, a'r ysgrifenyddion, ymgynnull i Jerusalem,

[a] Luc 3. 2. Ioan 11. 49.

6 Ac [a] Annas yr arch-offeiriad, a Chaiaphas, ac Ioan, ac Alexander, a chymmaint ag oedd o genedl yr arch-offeiriad.

7 Ac wedi iddynt eu gosod hwy yn y canol, hwy a ofynasant, [b] Trwy ba awdurdod, neu ym mha enw y gwnaethoch chwi hyn?

[b] Exod. 2. 14. Matt. 21. 23. pen. 7. 27.

8 Yna Petr, yn gyflawn o'r Yspryd Glân, a ddywedodd wrthynt, *Chwychwi* bennaethiaid y bobl, a henuriaid Israel,

9 Od ydys yn ein holi ni heddyw am y weithred dda i'r dyn claf, *sef* pa wedd yr iachâwyd ef;

10 Bydded hysbys i chwi oll, ac i bawb o bobl Israel, mai trwy enw Iesu Grist o Nazareth, yr hwn a groeshoeliasoch chwi, [c] yr hwn a gyfododd Duw o feirw, trwy hwnnw y mae hwn yn sefyll yn iach ger eich bron chwi.

[c] pen. 10. 40.

11 [d] Hwn yw y maen a lyswyd gennych chwi yr adeiladwyr, yr hwn a wnaed yn ben i'r gongl.

[d] Ps. 118. 22. Matt. 21. 42.

12 [e] Ac nid oes iachawdwriaeth yn neb arall: canys nid oes enw arall dan y nef, wedi ei roddi ym mhlith dynion, trwy yr hwn y mae yn rhaid i ni fod yn gadwedig.

[e] Matt. 1. 21. pen. 10. 43. 1 Tim. 2. 5, 6.

13 ¶ A phan welsant hyfder Petr ac Ioan, a deall mai gwyr anllythyrennog ac annysgedig oeddynt, hwy a ryfeddasant; a hwy a'u hadwaenent, eu bod hwy gyd â'r Iesu.

14 Ac wrth weled y dyn a iachasid yn sefyll gyd â hwynt, nid oedd ganddynt ddim i'w ddywedyd yn erbyn hynny.

15 Eithr wedi gorchymyn iddynt fyned allan o'r gynghorfa, hwy a ymgynghorasant â'u gilydd,

16 Gan ddywedyd, [f] Beth a wnawn ni i'r dynion hyn? canys yn ddïau arwydd hynod a wnaed trwyddynt hwy, hysbys i bawb a'r sydd yn preswylio yn Jerusalem, ac nis gallwn ni *ei* wadu.

[f] Ioan 11. 47.

17 Eithr fel nas taener ym mhellach ym mhlith y bobl, gan fygwth bygythiwn hwy, na lefaront mwyach wrth un dyn yn yr enw hwn.

18 A hwy a'u galwasant hwynt, ac a orchymynasant iddynt nad ynganent ddim, ac na ddysgent yn enw yr Iesu.

19 Eithr Petr ac Ioan a attebasant iddynt, ac a ddywedasant, [g] Ai cyfiawn yw ger bron Duw, wrando arnoch chwi yn hytrach nag ar Dduw, bernwch chwi.

[g] pen. 5. 29.

20 Canys ni allwn ni na ddywedom y pethau a welsom ac a glywsom.

21 Eithr wedi eu bygwth ym mhellach, hwy a'u gollyngasant hwy yn rhyddion, heb gael dim i'w cospi hwynt, [h] oblegid y bobl: canys yr oedd pawb yn gogoneddu Duw am [i] yr hyn a wnaethid.

[h] Matt. 21. 26. Luc 20. 6, 19. a 22. 2. pen. 5. 26.

22 Canys yr oedd y dyn uwch-law deugain oed, ar yr hwn y gwnaethid yr arwydd hwn o iechydwriaeth.

[i] pen. 3. 7, 8.

23 ¶ A hwythau, wedi eu gollwng ymaith, [k] a ddaethant at yr eiddynt, ac a ddangosasant yr holl bethau a ddywedasai yr arch-offeiriaid a'r henuriaid wrthynt.

[k] pen. 12. 12.

24 Hwythau pan glywsant, o un fryd a gyfodasant eu llef at Dduw, ac a ddywedasant, *O* Arglwydd, tydi *yw y* Duw yr hwn a wnaethost y nef a'r ddaear, a'r môr, ac oll sydd ynddynt;

25 Yr hwn trwy yr Yspryd Glân, y'ngenau dy was Dafydd, a ddywedaist, [i] Paham y terfysgodd y cenhedloedd, ac y bwriadodd y bobloedd bethau ofer?

[i] Ps. 2. 1.

26 Brenhinoedd y ddaear a safasant i fynu, a'r llywodraethwyr a ymgasglasant ynghyd, yn erbyn yr Arglwydd, ac yn erbyn ei Grist ef.

27 Canys [m] mewn gwirionedd, yn y ddinas hon yr ymgynhullodd yn erbyn dy Sanct Fab Iesu, yr hwn a enneiniaist ti, Herod a Phontius Pilat, gyd â'r cenhedloedd, a phobl Israel,

[m] Matt. 26. 3. Luc 23. 1, 8.

28 [n] I wneuthur pa bethau bynnag a ragluniodd dy law a'th gynghor di eu gwneuthur.

[n] pen. 2. 23.

29 Ac yn awr, Arglwydd, edrych ar eu bygythion hwy, a chaniattâ i'th weision draethu dy air di gyd â phob hyfder;

30 Trwy estyn o honot dy law i iachâu, ac fel y gwneler arwyddion a rhyfeddodau trwy enw dy sanctaidd Fab Iesu.

31 ¶ Ac wedi iddynt weddïo, [o] siglwyd y lle yr oeddynt wedi ymgynnull ynddo; a hwy a lanwyd oll o'r Yspryd Glân, a hwy a lefarasant air Duw yn hyderus.

[o] pen. 2. 2, 4. a 16. 26.

Anno DOMINI 33.

32 A lliaws y rhai a gredasant [p]oedd o un galon, ac un enaid; [q] ac ni ddywedodd neb *o honynt*, fod dim a'r a feddai yn eiddo ei hunan, eithr yr oedd ganddynt bob peth yn gyffredin.

33 A'r apostolion trwy nerth mawr a roddasant [r] dystiolaeth o adgyfodiad yr Arglwydd Iesu: a [s] gras mawr oedd arnynt hwy oll.

34 Canys nid oedd un anghenus yn eu plith hwy: oblegid cynnifer ag oedd berchen tiroedd neu dai, a'u gwerthasant, ac a ddygasant werth y pethau a werthasid.

35 [t] Ac a'*u* gosodasant wrth draed yr apostolion: a rhanwyd i bob un megis yr oedd yr anghen arno.

36 A ‖Joseph, yr hwn a gyfenwid Barnabas gan yr apostolion (yr hyn o'i gyfieithu yw, Mab diddanwch) yn Lefiad, *ac* yn Cypriad o genedl,

37 A thir ganddo, a'*i* gwerthodd, ac a ddug yr arian, [u] ac a'*i* gosododd wrth draed yr apostolion.

[p] 1 Petr 3. 8.
[q] pen. 2. 44.
[r] pen. 1. 22.
[s] pen. 2. 47.
[t] ad. 37.
‖ *Joses.*
[u] pen. 5. 2.

PENNOD V.

1 *Wedi i Ananïas a Sapphira ei wraig, am eu rhagrith, gwympo i lawr yn feirw wrth gerydd Petr,* 12 *ac i'r apostolion eraill wneuthur llawer o wyrthiau,* 14 *er cynnydd i'r ffydd,* 17 *y mae yr apostolion yn cael eu carcharu eilwaith;* 19 *ac er hynny yn cael eu gwaredu gan angel, yr hwn sydd yn erchi iddynt bregethu i bawb ar gyhoedd:* 21 *hwythau, wedi iddynt bregethu felly yn y deml,* 29 *a cher bron y cynghor,* 33 *mewn perygl o gael eu lladd; eithr trwy gynghor Gamaliel, cynghorwr mawr ym mhlith yr Iuddewon, yn cael eu cadw yn fyw,* 40 *ac yn unig eu curo: a hwythau yn gogoneddu Duw am hynny, ac heb beidio â phregethu.*

EITHR rhyw wr, a'i enw Ananïas, gyd â Sapphira ei wraig, a werthodd ‖ dir,

2 Ac a ddarn-guddiodd *beth* o'r gwerth, a'i wraig hefyd ‖ o'r gyfrinach, ac a ddug ryw gyfran, ac a'*i* gosododd wrth draed yr apostolion.

3 Eithr Petr a ddywedodd, Ananïas, paham y llanwodd Satan dy galon di i ddywedyd celwydd wrth yr Yspryd Glân, ac i ddarn-guddio *peth* o werth y tir?

4 Tra yr ydoedd yn aros, onid i ti yr oedd yn aros? ac wedi ei werthu, onid oedd yn dy feddiant di? paham y gosodaist y peth hwn yn dy galon? ni ddywedaist ti gelwydd wrth ddynion, ond wrth Dduw.

5 Ac Ananias, pan glybu y geiriau hyn, a syrthiodd i lawr, ac a drengodd. A daeth ofn mawr ar bawb a glybu y pethau hyn.

‖ *feddiant.*
‖ *yn gwybod.*

6 A'r gwŷr ieuaingc a gyfodasant, ac a'i ‖ cymmerasant ef, ac a'*i* dygasant allan, ac a'*i* claddasant.

7 A bu megis yspaid tair awr, a'i wraig ef, heb wybod y peth a wnaethid, a ddaeth i mewn.

8 A Phetr a attebodd iddi, Dywed di i mi, Ai er cymmaint y gwerthasoch chwi y tir? Hithau a ddywedodd, Iē, er cymmaint.

9 A Phetr a ddywedodd wrthi, Paham y cyttunasoch i demtio Yspryd yr Arglwydd? wele draed y rhai a gladdasant dy wr di wrth y drws, a hwy a'th ddygant dithau allan.

10 Ac yn y man hi a syrthiodd wrth ei draed ef, ac a drengodd: a'r gwŷr ieuaingc wedi dyfod i mewn, a'i cawsant hi yn farw; ac wedi iddynt *ei* dwyn *hi* allan, hwy a'*i* claddasant *hi* yn ymyl ei gwr.

11 A bu ofn mawr ar yr holl eglwys, ac ar bawb oll a glybu y pethau hyn.

12 ¶ A [a] thrwy ddwylaw yr apostolion y gwnaed arwyddion a rhyfeddodau lawer ym mhlith y bobl (ac yr oeddynt oll yn gyttûn ym mhorth [b] Solomon.

13 Eithr [c] ni feiddiai neb o'r lleill ymgyssylltu â hwynt: ond y bobl oedd yn eu mawrhâu.

14 A chwanegwyd attynt rai yn credu yn yr Arglwydd, lliaws o wŷr a gwragedd hefyd)

15 Hyd oni ddygent y rhai cleifion allan ‖ ar hŷd yr heolydd, a'*u* gosod ar welyau a glythau, fel [d] o'r hyn lleiaf y cysgodai cysgod Petr, pan ddelai heibio, rai o honynt.

16 A lliaws a ddaeth hefyd ynghyd *o*'r dinasoedd o amgylch Jerusalem, gan ddwyn rhai cleifion, a [e] rhai a drallodid gan ysprydion aflan; y rhai a iachâwyd oll.

17 ¶ A'r arch-offeiriad a gyfododd, a'r holl rai oedd gyd âg ef (yr hon yw heresi y Saduceaid) ac a lanwyd o ‖ gynfigen,

18 Ac a ddodasant eu dwylaw ar yr apostolion, ac a'u rhoisant yn y carchar cyffredin.

19 Eithr [f] angel yr Arglwydd o hŷd nos a agorodd ddrysau y carchar, ac a'u dug hwynt allan, ac a ddywedodd,

20 Ewch, sefwch a lleferwch yn y deml wrth y bobl holl eiriau y fuchedd hon.

21 A phan glywsant, hwy a aethant yn fore i'r deml, ac a athrawiaethasant. Eithr daeth yr arch-offeiriad, a'r rhai oedd gyd âg ef, ac a alwasant ynghyd y cynghor, a holl henuriaid plant yr Israel,

Anno DOMINI 33.

‖ *hawdoisant.*

[a] pen. 2. 43.
[b] pen. 3. 11.
[c] Ioan 9. 22. a 12. 42. a 19. 38.
‖ *yn mhob heol.*
[d] Matt. 9. 21. a 14. 36. pen. 19. 12.
[e] Marc 16. 17, 18.
‖ *lid.*
[f] pen. 12. 7. a 16. 26.

Anno DOMINI 33.

ac a ddanfonasant i'r carchar i'w dwyn hwy *ger bron.*

22 A'r swyddogion, pan ddaethant, ni chawsant hwynt yn y carchar; eithr hwy a ddychwelasant, ac a fynegasant,

23 Gan ddywedyd, Yn wir ni a gawsom y carchar wedi ei gau o'r fath sicraf, a'r ceidwaid yn sefyll allan o flaen y drysau; eithr pan agorasom, ni chawsom neb i mewn.

24 A phan glybu yr arch-offeiriad, a ‖ blaenor y deml, a'r offeiriaid pennaf, yr ymadroddion hyn, ammeu a wnaethant yn eu cylch hwy beth a ddeuai o hyn.

25 Yna y daeth un ac a fynegodd iddynt, gan ddywedyd, Wele, y mae y gwŷr a ddodasoch chwi y'ngharchar, yn sefyll yn y deml, ac yn dysgu y bobl.

26 Yna y ‖ blaenor, gyd â'r swyddogion, a aeth ac a'u dug hwy heb drais (oblegid [g] yr oedd arnynt ofn y bobl, rhag eu llabyddio)

27 Ac wedi eu dwyn, hwy a'*u* gosodasant o flaen y cynghor: a'r arch-offeiriad a ofynodd iddynt,

28 Gan ddywedyd, [h] Oni orchymynasom ni, gan orchymyn i chwi na athrawiaethech yn yr enw hwn? ac wele, chwi a lanwasoch Jerusalem â'ch athrawiaeth, ac yr ydych yn ewyllysio dwyn arnom ni waed y dyn hwn.

29 ¶ A Phetr a'r apostolion a attebasant ac a ddywedasant, [i] Rhaid yw ufuddhâu i Dduw yn fwy nag i ddynion.

30 [k] Duw ein tadau ni a gyfododd i fynu Iesu, yr hwn a laddasoch chwi, ac [l] a groeshoeliasoch ar bren.

31 [m] Hwn a ddyrchafodd Duw â'i ddeheulaw, yn Dywysog, ac yn Iachawdwr, i roddi edifeirwch i Israel, a maddeuant pechodau.

32 A [n] nyni ydym ei dystion ef o'r pethau hyn, a'r Yspryd Glân hefyd, [o] yr hwn a roddes Duw i'r rhai sydd yn ufuddhâu iddo ef.

33 ¶ A [p] phan glywsant hwy *hynny*, hwy a ffrommasant, ac a ymgynghorasant am eu lladd hwynt.

34 Eithr rhyw Pharisead a'i enw [q] Gamaliel, doctor o'r gyfraith, parchedig gan yr holl bobl, a gyfododd i fynu yn y cynghor, ac a archodd yrru yr apostolion allan dros ennyd fechan;

35 Ac a ddywedodd wrthynt, *Ha* wŷr o Israel, edrychwch arnoch eich hunain, pa beth yr ydych ar fedr ei wneuthur am y dynion hyn.

36 Canys o flaen y dyddiau hyn cyfododd Theudas i fynu, gan ddywedyd ei fod ef yn rhyw un; wrth yr hwn y glynodd rhifedi o wŷr, ynghylch pedwar cant: yr hwn a laddwyd, a chynnifer oll a ‖ ufuddhasant iddo a wasgarwyd, ac a wnaed yn ddiddym.

37 Ar ol hwn y cyfododd Judas y Galilead, yn nyddiau y dreth; ac efe a drodd bobl lawer ar ei ol: ac yntau hefyd a ddarfu am dano, a chynnifer oll a ufuddhasant iddo a wasgarwyd.

38 Ac yr awrhon meddaf i chwi, Ciliwch oddi wrth y dynion hyn, a gadewch iddynt: oblegid [r] os o ddynion y mae y cynghor hwn, neu y weithred hon, fe a ddiddymmir;

39 Eithr os o Dduw y mae, ni ellwch chwi ei ddiddymmu, rhag eich cael [s] yn ymladd yn erbyn Duw.

40 A chyttuno âg ef a wnaethant. Ac wedi iddynt alw yr apostolion attynt, a'*u* curo, hwy a orchymynasant iddynt na lefarent yn enw yr Iesu, ac a'u gollyngasant ymaith.

41 ¶ A hwy a aethant allan o olwg y cynghor [t] yn llawen, am eu cyfrif hwynt yn deilwng i ddïoddef ammharch o achos ei enw ef.

42 A beunydd [u] yn y deml, ac o dŷ i dŷ, ni pheidiasant â dysgu a phregethu Iesu Grist.

PENNOD VI.

1 *Yr apostolion yn chwennych nad esgeulusid y tlodion, o ran eu lluniaeth corphorol; ac yn ofalus hefyd eu hunain am gyfrannu gair Duw, lluniaeth yr enaid: 3 yn ordeinio swydd dïaconiaeth i saith o wŷr etholedig; 5 o'r rhai y mae Stephan, gwr llawn o ffydd ac o'r Yspryd Glân, yn un: 12 ei ddal ef gan y rhai a waradwyddodd efe wrth ymresymmu; 13 ac achwyn arno ar gam, am gablu yn erbyn y gyfraith a'r deml.*

AC yn y dyddiau hynny, a'r disgyblion yn amlhâu, bu grwgnach gan y Groegiaid yn erbyn yr Hebreaid, am ddirmygu eu gwragedd gweddwon hwy yn y weinidogaeth feunyddiol.

2 Yna y deuddeg a alwasant ynghyd y lïaws disgyblion, ac a ddywedasant, [a] Nid yw gymhesur i ni adael gair Duw, a gwasanaethu byrddau.

3 Am hynny, frodyr, [b] edrychwch yn eich plith am seithwyr da eu gair, yn llawn o'r Yspryd Glân a doethineb, y rhai a osodom ar hyn o orchwyl.

4 Eithr ni a barhâwn mewn gweddi a gweinidogaeth y gair.

5 ¶ A boddlawn fu yr ymadrodd gan

Anno DOMINI 33.

Y Trydydd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

‖ Neu, *gredasant.*

‖ *capten,* Luc 22. 4. pen. 4. 1.

‖ *capten.*

[g] Matt. 21. 26. pen. 4. 21.

[h] pen. 4. 18.

[i] pen. 4. 19.

[k] pen. 3. 13, 15.

[l] pen. 10. 39. a 13. 29. 1 Petr 2. 24.

[m] pen. 2. 33. Heb. 2. 10. Edrych Luc 24. 47.

[n] Ioan 15. 26, 27.

[o] pen. 2. 4.

[p] pen. 7. 54.

[q] pen. 22. 3.

[r] Diar. 21. 30. Es. 8. 10. Matt. 15. 13.

[s] pen. 9. 5. a 23. 9.

[t] Matt. 5. 12. Heb. 10. 34. Iago 1. 2. 1 Petr 4. 13, 16.

[u] pen. 2. 46.

[a] Exod. 18. 17.

[b] Deut. 1. 13. pen. 1. 21. a 16. 2. 1 Tim. 3. 7.

Anno DOMINI 33.

yr holl lïaws: a hwy a etholasant Stephan, [c] gwr llawn o ffydd ac o'r Yspryd Glân, a [d] Phylip, a Phrochorus, a Nicanor, a Thimon, a Pharmenas, a Nicholas, proselyt o Antiochia:

6 Y rhai a osodasant hwy ger bron yr apostolion; ac wedi iddynt weddio, [e] hwy a ddodasant *eu* dwylaw arnynt hwy.

7 A [f] gair Duw a gynnyddodd; a rhifedi y disgyblion yn Jerusalem a amlhâodd yn ddirfawr, a thyrfa fawr o'r offeiriaid a ufuddhasant i'r ffydd.

8 Eithr Stephan, yn llawn ffydd a nerth, a wnaeth ryfeddodau ac arwyddion mawrion ym mhlith y bobl.

9 ¶ Yna y cyfododd rhai o'r synagog a elwir eiddo y Libertiniaid, a'r Cyreniaid, a'r Alexandriaid, a'r rhai o Cilicia, ac o Asia, gan ymddadleu â Stephan.

10 Ac [g] ni allent wrthwynebu y doethineb a'r yspryd trwy yr hwn yr oedd efe yn llefaru.

11 Yna y gosodasant wŷr i ddywedyd, Nyni a'i clywsom ef yn dywedyd geiriau cablaidd yn erbyn Moses a Duw.

12 A hwy a gynhyrfasant y bobl, a'r henuriaid, a'r ysgrifenyddion; a chan ddyfod arno, a'i cipiasant ef, ac a'*i* dygasant i'r gynghorfa;

13 Ac a osodasant gau dystion, y rhai a ddywedent, Nid yw y dyn hwn yn peidio a dywedyd cabl-eiriau yn erbyn y lle sanctaidd hwn, a'r gyfraith.

14 Canys nyni a'i clywsom ef yn dywedyd, y [h] distrywiai yr Iesu hwn o Nazareth y lle yma, ac y newidiai efe y defodau a draddododd Moses i ni.

15 Ac fel yr oedd yr holl rai a eisteddent yn y cynghor yn dal sylw arno, hwy a welent ei wyneb ef fel wyneb angel.

PENNOD VII.

1 *Stephan, wrth gael cennad i atteb drosto ei hun am y gabledd, 2 yn dangos ddarfod i Abraham addoli Duw yn iawn; a pha fodd y dewisodd Duw y tadau, 20 cyn geni Moses, a chyn adeiladu y babell a'r deml: 37 a thystiolaethu o Moses ei hun am Grist: 44 ac na pharhâi y seremoniau oddi allan, y rhai a ordeiniasid ar ddull y portreiad nefol, ond dros amser: 51 gan eu ceryddu hwy, am eu gwaith yn gwrthwynebu ac yn lladd Crist y Cyfiawn hwnnw, am yr hwn y rhag-ddywedasai y prophwydi y deuai efe i'r byd: 54 hwythau ar hynny yn ei labyddio ef i farwolaeth; ac yntau yn gorchymyn ei enaid i'r Iesu, ac yn gweddïo drostynt hwy.*

YNA y dywedodd yr arch-offeiriad, A ydyw y pethau hyn felly?

2 Yntau a ddywedodd, [a] *Ha* wŷr frodyr, a thadau, gwrandewch: Duw y gogoniant a ymddangosodd i'n Tad Abraham, pan oedd efe ym Mesopotamia, cyn iddo drigo yn Charran;

3 Ac a ddywedodd wrtho, [b] Dos allan o'th wlad, ac oddi wrth dy dylwyth, a thyred i'r tir a ddangoswyf i ti.

4 Yna [c] y daeth efe allan o dir y Caldeaid, ac y preswyliodd yn Charran: ac oddi yno, wedi marw ei dad, efe a'i symmudodd ef i'r tir yma yn yr hwn yr ydych chwi yn preswylio yr awrhon.

5 Ac ni roes iddo etifeddiaeth ynddo, na ddo led troed; ac [d] efe a addawodd ei roddi iddo i'w feddiannu, ac i'w had ar ei ol, pryd nad oedd plentyn iddo.

6 A Duw a lefarodd fel hyn; [e] ‖ Dy had di a fydd ymdeithydd mewn gwlad ddïeithr, a hwy a'i caethiwant ef, ac a'*i* drygant [f] bedwar can mlynedd.

7 Eithr y genedl yr hon a wasanaethant hwy, a farnaf fi, medd Duw: ac wedi hynny y deuant allan, ac [g] a'm gwasanaethant i yn y lle hwn.

8 [h] Ac efe a roddes iddo gyfammod yr enwaediad. Felly [i] *Abraham* a genhedlodd Isaac, ac a enwaedodd arno yr wythfed dydd: [k] ac Isaac *a genhedlodd* Jacob; a [l] Jacob *a genhedlodd* y deuddeg patriarch.

9 [m] A'r patrieirch, gan genfigennu, a werthasant Joseph i'r Aipht: ond yr oedd Duw gyd âg ef,

10 Ac a'i hachubodd ef o'i holl orthrymderau, ac [n] a roes iddo hawddgarwch a doethineb y'ngolwg Pharaoh brenhin yr Aipht; ac efe a'i gosododd ef yn llywodraethwr ar yr Aipht; ac ar ei holl dŷ.

11 Ac [o] fe ddaeth newyn dros holl dir yr Aipht a Chanaan, a gorthrymder mawr; a'n tadau ni chawsant luniaeth.

12 [p] Ond pan glybu Jacob fod ŷd yn yr Aipht, efe a anfonodd ein tadau ni allan yn gyntaf.

13 [q] A'r ail *waith* yr adnabuwyd Joseph gan ei frodyr; a chenedl Joseph a aeth yn hysbys i Pharaoh.

14 Yna yr anfonodd Joseph, ac a gyrchodd ei dad Jacob, [r] a'i holl genedl, pymtheg enaid a thriugain.

15 [s] Felly yr aeth Jacob i waered i'r Aipht, ac a fu farw, efe a'n tadau hefyd.

16 A [t] hwy a symmudwyd i Sichem, ac a ddodwyd yn [u] y bedd a brynasai Abraham er arian gan feibion Emmor *tad* Sichem.

[c] pen. 11. 24.
[d] pen. 8. 5, 26. a 21. 8.
[e] pen. 8. 17. a 13. 3. 1 Tim. 4. 14. a 5. 22. 2 Tim. 1. 6.
[f] pen. 12. 24. a 19. 20. Col. 1. 6.
[g] Luc 21. 15. Edrych Exod. 4. 12. Es. 54. 17.
[h] pen. 25. 8.
[a] pen. 22. 1.

[b] Gen. 12. 1, 4, 5.
[c] Gen. 11. 31.
[d] Gen. 12. 7. a 13. 15.
[e] Gen. 15. 13, 16. ‖ Neu, *Ei had ef.*
[f] Exod. 12. 40. Gal. 3. 17.
[g] Exod. 3. 12.
[h] Gen. 17. 9, 10, 11.
[i] Gen. 21. 2, 3, 4.
[k] Gen. 25. 26.
[l] Gen. 29. 31, &c. a 30. 5, &c. a 35. 23.
[m] Gen. 37. 4, 11, 28. Ps. 105. 17.
[n] Gen. 41. 37.
[o] Gen. 41. 54.
[p] Gen. 42. 1.
[q] Gen. 45. 4, 16.
[r] Gen. 46. 27. Deut. 10. 22.
[s] Gen. 46. 5. a 49. 33.
[t] Exod. 13. 19. Jos. 24. 32.
[u] Gen. 23. 16. a 33. 19.

Anno DOMINI 33.

17 A phan nesâodd amser yr addewid, yr hwn a dyngasai Duw i Abraham, [x] y bobl a gynnyddodd, ac a amlhâodd yn yr Aipht,

[x] Exod. 1. 7, 8, 9. Ps. 105. 24.

18 Hyd oni chyfododd brenhin arall, yr hwn nid adwaenai mo Joseph.

19 Hwn a fu ddichellgar wrth ein cenedl ni, ac a ddrygodd ein tadau, [y] gan beri iddynt fwrw allan eu plant, fel nad eppilient.

[y] Exod. 1. 22.

20 [z] Ar yr hwn amser y ganwyd Moses; [a] ac efe oedd ‖ dlws i Dduw, ac a fagwyd dri mis yn nhŷ ei dad.

[z] Exod. 2. 2.
[a] Heb. 11. 23.
‖ *dlws iawn.*

21 Ac wedi ei fwrw ef allan, merch Pharaoh a'i cyfododd ef i fynu, ac a'i magodd ef yn fab iddi ei hun.

22 A Moses oedd ddysgedig yn holl ddoethineb yr Aiphtiaid, ac [b] oedd nerthol mewn geiriau ac mewn gweithredoedd.

[b] Luc 24. 19.

23 A [c] phan oedd efe yn llawn deugain mlwydd oed, daeth i'w galon ef ymweled â'i frodyr plant yr Israel.

[c] Exod. 2. 11.

24 A phan welodd efe un yn cael cam, efe a'*i* hamddiffynodd *ef*, ac a ddïalodd gam yr hwn a orthrymmid, gan daro yr Aiphtiwr:

25 ‖ Ac efe a dybiodd fod ei frodyr yn deall, fod Duw yn rhoddi iachawdwriaeth iddynt trwy ei law ef; eithr hwynt hwy ni ddeallasant.

‖ *Oblegid.*

26 [d] A'r dydd nesaf yr ymddangosodd efe iddynt, a hwy yn ymrafaelio, ac a'u hannogodd hwynt i heddychu, gan ddywedyd, *Ha* wŷr, brodyr ydych chwi; paham y gwnewch gam â'ch gilydd?

[d] Exod. 2. 13.

27 Ond yr hwn oedd yn gwneuthur cam â'ï gymmydog, a'i cilgwthiodd ef, gan ddywedyd, [e] Pwy a'th osododd di yn llywodraethwr ac yn farnwr arnom ni?

[e] Edrych pen. 4. 7.

28 A leddi di fi, y modd y lleddaist yr Aiphtiwr ddoe?

29 A Moses a ffodd ar y gair hwn, ac a fu ddïeithr yn nhir Madian; lle y cenhedlodd efe ddau o feibion.

30 [f] Ac wedi cyflawni deugain mlynedd, yr ymddangosodd iddo yn anialwch mynydd Sina, angel yr Arglwydd mewn fflam dân mewn perth.

[f] Exod. 3. 2.

31 A Moses, pan welodd, a fu ryfedd ganddo y golwg: a phan nesâodd i ystyried, daeth llef yr Arglwydd atto,

32 [g] Myfi *yw* Duw dy dadau, Duw Abraham, a Duw Isaac, a Duw Jacob. A Moses, wedi myned yn ddychrynedig, ni feiddiai ystyried.

[g] Matt. 22. 32. Heb. 11. 16.

33 [h] Yna y dywedodd yr Arglwydd

[h] Jos. 5. 15.

gan ddywedyd,

wrtho, Dattod dy esgidiau oddi am dy draed; canys y lle yr wyt yn sefyll ynddo sydd dir sanctaidd.

34 Gan weled y gwelais ddrygfyd fy mhobl y rhai sydd yn yr Aipht, a mi a glywais eu griddfan, ac a ddisgynais i'w gwared hwy. Ac yn awr tyred, mi a'th anfonaf di i'r Aipht.

35 Y Moses yma, yr hwn a wrthodasant hwy, gan ddywedyd, Pwy a'th osododd di yn llywodraethwr ac yn farnwr? hwn a anfonodd Duw yn llywydd ac yn waredwr, trwy law yr angel, yr hwn a ymddangosodd iddo yn y berth.

36 Hwn a'u harweiniodd hwynt allan, [i] gan wneuthur rhyfeddodau ac arwyddion yn nhir yr Aipht, ac [k] yn y môr coch, ac yn y diffaethwch ddeugain mlynedd.

[i] Exod. 7, a 8, a 9, a 10, a 11, a 14.
[k] Exod. 16. 1.

37 ¶ Hwn yw y Moses a ddywedodd i feibion Israel, [l] Prophwyd a gyfyd yr Arglwydd eich Duw i chwi o'ch brodyr fel myfi: [m] arno ef y gwrandewch.

[l] Deut. 18. 15, 18. pen. 3. 22.
[m] Matt. 17. 5.

38 [n] Hwn yw efe a fu yn ‖ yr eglwys yn y diffaethwch, gyd â'r [o] angel a ymddiddanodd âg ef ym mynydd Sina, ac *â*'n tadau ni; yr hwn a dderbyniodd ymadroddion bywiol i'w rhoddi i ni.

[n] Exod. 19. 3, 17.
‖ *y gynnull-eidfa.*
[o] Gal. 3. 19.

39 Yr hwn ni fynnai ein tadau fod yn ufudd iddo, eithr cilgwthiasant *ef*, a throisant yn eu calonnau i'r Aipht,

40 [p] Gan ddywedyd wrth Aaron, Gwna i ni dduwiau i'n blaenori: oblegid y Moses yma, yr hwn a'n dug ni allan o dir yr Aipht, ni wyddom ni beth a ddigwyddodd iddo.

[p] Exod. 32. 1.

41 A hwy a wnaethant lo yn y dyddiau hynny, ac a offrymmasant aberth i'r eilun, ac a ymlawenhasant y'ngweithredoedd eu dwylaw eu hun.

42 Yna [q] y trodd Duw, ac a'u rhoddes hwy i fynu i wasanaethu ‖ llu y nef; fel y mae yn ysgrifenedig yn llyfr y prophwydi, [r] A offrymmasoch i mi laddedigion ac aberthau ddeugain mlynedd yn yr anialwch, chwi tŷ Israel?

[q] Ps. 81. 12. Ezec. 20. 25, 39. Rhuf. 1. 24. 2 Thess. 2. 11.
‖ Jer. 19. 13.
[r] Amos 5. 25.

43 A chwi a gymmerasoch babell Moloch, a seren eich duw Remphan, lluniau y rhai a wnaethoch i'w haddoli: minnau a'ch symmudaf chwi tu hwnt i Babilon.

44 Tabernacl y dystiolaeth oedd ym mhlith ein tadau yn yr anialwch, fel y gorchymynasai ‖ yr hwn a ddywedai wrth Moses, [s] am ei wneuthur ef yn ol y portreiad a welsai.

‖ *drwy ddywedyd.*
[s] Exod. 25. 40. Heb. 8. 5.

Anno DOMINI 33.

45 [t] Yr hwn a ddarfu i'n tadau ni ei gymmeryd, a'i ddwyn i mewn gyd âg Iesu i berchennogaeth y Cenhedloedd, y rhai a yrrodd Duw allan o flaen ein tadau, hyd yn nyddiau Dafydd:

46 [u] Yr hwn a gafodd ffafr ger bron Duw, ac [x] a ddymunodd gael tabernacl i Dduw Jacob.

47 [y] Eithr Solomon a adeiladodd dŷ iddo ef.

48 [z] Ond nid yw y Goruchaf yn trigo mewn temlau o waith dwylaw: fel y mae y prophwyd yn dywedyd,

49 [a] Y nef *yw* fy ngorsedd-faingc, a'r ddaear *yw* troed-faingc fy nhraed. Pa dŷ a adeiledwch i mi? medd yr Arglwydd; neu pa le *fydd* i'm gorphwysfa i?

50 Onid fy llaw i a wnaeth hyn oll?

51 ¶ Chwi rai [b] gwàr-galed, a [c] dïenwaededig o galon ac o glustiau, yr ydych chwi yn wastad yn gwrthwynebu yr Yspryd Glân: megis eich tadau, felly chwithau.

52 Pa un o'r prophwydi ni ddarfu i'ch tadau chwi ei erlid? a hwy a laddasant y rhai oedd yn rhag-fynegi dyfodiad [d] y Cyfiawn, i'r hwn yr awrhon y buoch chwi fradwyr a llofruddion:

53 [e] Y rhai a dderbyniasoch y gyfraith trwy drefniad angelion, ac nis cadwasoch.

54 ¶ A [f] phan glywsant hwy y pethau hyn, hwy a ffrommasant yn eu calonnau, ac a ysgyrnygasant ddannedd arno.

55 Ac efe yn gyflawn o'r Yspryd Glân, a edrychodd yn ddyfal tu a'r nef; ac a welodd ogoniant Duw, a'r Iesu yn sefyll ar ddeheulaw Duw.

56 Ac efe a ddywedodd, Wele, [g] mi a welaf y nefoedd yn agored, a Mab y dyn yn ‖ eistedd ar ddeheulaw Duw.

57 Yna y gwaeddasant â llef uchel, ac a gauasant eu clustiau, ac a ruthrasant yn unfryd arno,

58 Ac [h] a'*i* bwriasant allan o'r ddinas, ac a'*i* llabyddiasant: [i] a'r tystion a ddodasant eu dillad wrth draed dyn ieuangc a elwid Saul.

59 A hwy a labyddiasant Stephan, ac efe yn galw *ar Dduw*, ac yn dywedyd, Arglwydd Iesu, [k] derbyn fy yspryd.

60 Ac efe a ostyngodd ar ei liniau, ac a lefodd â llef uchel, [l] Arglwydd, na ddod y pechod hwn yn eu herbyn. Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a hunodd.

[t] Jos. 3. 14.
[u] 1 Sam. 16. 1. pen. 13. 22.
[x] Ps. 132. 4.
[y] 1 Bren. 6. 1. 1 Chron. 17. 12.
[z] 1 Bren. 8. 27. pen. 17. 24.
[a] Es. 66. 1, 2. Matt. 5. 34. a 23. 22.
[b] Exod. 32. 9. Es. 48. 4.
[c] Lef. 26. 41. Deut. 10. 16. Jer. 4. 4. a 6. 10. a 9. 26.
[d] pen. 3. 14.
[e] Exod. 20. 1. Gal. 3. 19. Heb. 2. 2.
[f] pen. 5. 33.
[g] Ezec. 1. 1. Matt. 3. 16. pen. 10. 11.
‖ *sefyll.*
[h] 1 Bren. 21. 13. Luc 4. 29. Heb. 13. 12.
[i] Deut. 17. 7. pen. 22. 20.
[k] Ps. 31. 5. Luc 23. 46.
[l] Matt. 5. 44. Luc 23. 34.

PENNOD VIII.

1 Yr eglwys, o achos yr erlid yn Jerusalem, wedi ei phlannu yn Samaria, 5 trwy waith Phylip y diacon; yr hwn a bregethodd, ac a wnaeth wyrthiau, ac a fedyddiodd lawer; ym mhlith eraill Simon y swynwr, hudol mawr ym mysg y bobl. 14 Petr ac Ioan yn dyfod i gadarnhâu ac i chwanegu yr eglwys, gan roddi yr Yspryd Glân trwy weddi ac arddodiad dwylaw: 18 a Simon yn ceisio prynu y cyffelyb awdurdod ganddynt; 20 a Phetr yn ei geryddu ef yn dost am ei ragrith a'i gybydd-dod, ac yn ei annog ef i edifarhâu; 25 ac yn dychwelyd i Jerusalem, dan bregethu gair yr Arglwydd, efe ac Ioan: 26 ac angel yn anfon Phylip i ddysgu ac i fedyddio yr eunuch o Ethiopia.

Anno DOMINI 34.

A [a] SAUL oedd yn cyttuno i'w ladd ef. A bu yn y dyddiau hynny erlid mawr ar yr eglwys oedd yn Jerusalem: a [b] phawb a wasgarwyd ar hyd gwledydd Judea a Samaria, ond yr apostolion.

2 A gwŷr bucheddol a ddygasant Stephan *i'w gladdu*, ac [c] à wnaethant alar mawr am dano ef.

3 Eithr Saul [d] oedd yn anrheithio yr eglwys, gan fyned i mewn i bob tŷ, a llusgo allan wŷr a gwragedd, efe a'*u* rhoddes y'ngharchar.

4 [e] A'r rhai a wasgarasid a dramwyasant gan bregethu y gair.

5 Yna Philip a aeth i waered i ddinas Samaria, ac a bregethodd Grist iddynt.

6 A'r bobl yn gyttûn a ddaliodd ar y pethau a ddywedid gan Philip, wrth glywed o honynt, a gweled yr arwyddion yr oedd efe yn eu gwneuthur.

7 Canys [f] ysprydion aflan, gan lefain â llef uchel, a aethant allan o lawer a berchennogid *ganddynt;* a llawer yn gleifion o'r parlys, ac yn gloffion, a iachâwyd.

8 Ac yr oedd llawenydd mawr yn y ddinas honno.

9 Eithr rhyw wr a'i enw Simon, oedd o'r blaen yn y ddinas [g] yn swyno ac yn hudo pobl Samaria, gan ddywedyd ei fod ef ei hun yn rhyw un mawr.

10 Ar yr hwn yr oedd pawb, o'r lleiaf hyd y mwyaf, yn gwrando, gan ddywedyd, Mawr allu Duw yw hwn.

11 Ac yr oeddynt â'u coel arno, o herwydd iddo dalm o amser eu hudo hwy â swynion.

12 Eithr pan gredasant i Phylip, yn pregethu y pethau a berthynent i deyrnas Dduw, ac i enw Iesu Grist, hwy a fedyddiwyd, yn wŷr ac yn wragedd.

13 A Simon yntau hefyd a gredodd: ac wedi ei fedyddio, a lynodd wrth Phylip; a synnodd arno wrth weled

[a] pen. 7. 58. a 22. 20.
[b] pen. 11. 19.
[c] Gen. 23. 2. a 50. 10. 2 Sam. 3. 31.
[d] pen. 22. 4. a 26. 10, 11. 1 Cor. 15. 9. Gal. 1. 13. 1 Tim. 1. 13.
[e] Matt. 10. 23. pen. 11. 19.
[f] Marc 16. 17.
[g] pen. 13. 6.

Anno DOMINI 34.

‖ yr arwyddion a'r nerthoedd mawrion a wneid.

14 ¶ A phan glybu yr apostolion yn Jerusalem, dderbyn o Samaria air Duw, hwy a anfonasant attynt Petr ac Ioan.

15 Y rhai wedi eu dyfod i waered, a weddïasant drostynt, ar iddynt dderbyn yr Yspryd Glân.

16 (Canys [h] etto nid oedd efe wedi syrthio ar neb o honynt: ond yr oeddynt yn unig [i] wedi eu bedyddio yn enw yr Arglwydd Iesu)

17 Yna [k] hwy a ddodasant *eu* dwylaw arnynt, a hwy a dderbyniasant yr Yspryd Glân.

18 A phan welodd Simon mai trwy ‖ osodiad dwylaw yr apostolion y rhoddid yr Yspryd Glân, efe a gynnygiodd iddynt arian,

19 Gan ddywedyd, Rhoddwch i minnau hefyd yr awdurdod hon, fel ar bwy bynnag y gosodwyf fy nwylaw, y derbynio efe yr Yspryd Glân.

20 Eithr Petr a ddywedodd wrtho, Bydded dy arian gyd â thi i ddistryw, am [l] i ti ‖ dybied y meddiennir dawn Duw trwy arian.

21 Nid oes i ti na rhan na chyfran yn y gorchwyl hwn: canys nid yw dy galon di yn uniawn ger bron Duw.

22 Edifarhâ gan hynny am dy ddrygioni hwn, a gweddïa Dduw, [m] a faddeuir i ti feddyl-fryd dy galon.

23 Canys mi a'th welaf mewn bustl chwerwder, ac *mewn* rhwymedigaeth anwiredd.

24 A Simon a attebodd ac a ddywedodd, [n] Gweddïwch chwi drosof fi at yr Arglwydd, fel na ddêl dim arnaf o'r pethau a ddywedasoch.

25 Ac wedi iddynt dystiolaethu a llefaru gair yr Arglwydd, hwy a ddychwelasant i Jerusalem, ac a bregethasant yr efengyl yn llawer o bentrefi y Samariaid.

26 ¶ Ac angel yr Arglwydd a lefarodd wrth Phylip, gan ddywedyd, Cyfod, a dos tu a'r dehau, i'r ffordd sydd yn myned i waered o Jerusalem i Gaza, yr hon sydd anghyfannedd.

27 Ac efe a gyfododd, ac a aeth. Ac wele [o] gwr o Ethiopia, eunuch galluog dan Candace brenhines yr Ethiopiaid, yr hwn oedd ar ei holl drysor hi, [p] yr hwn a ddaethai i Jerusalem i addoli;

28 Ac oedd yn dychwelyd, ac yn eistedd yn ei gerbyd, ac yn darllen y prophwyd Esaias.

29 A dywedodd yr Yspryd wrth Phylip, Dos yn nês, a glŷn wrth y cerbyd yma.

30 A Phylip a redodd atto, ac a'i clybu ef yn darllen y prophwyd Esaias; ac a ddywedodd, A wyt ti yn deall y pethau yr wyt yn eu darllen?

31 Ac efe a ddywedodd, Pa fodd y gallaf, oddi eithr i ryw un fy nghyfarwyddo i? Ac efe a ddymunodd ar Phylip ddyfod i fynu, ac eistedd gyd âg ef.

32 A'r lle o'r ysgrythyr yr oedd efe yn ei ddarllen, oedd hwn, [q] Fel dafad i'r lladdfa yr arweiniwyd ef; ac fel oen ger bron ei gneifiwr yn fud, felly nid agorodd efe ei enau:

33 Yn ei ostyngiad, ei farn ef a dynnwyd ymaith; eithr pwy a draetha ei genhedlaeth ef? oblegid dygir ei fywyd ef oddi ar y ddaear.

34 A'r eunuch a attebodd Phylip, ac a ddywedodd, Attolwg i ti, am bwy y mae y prophwyd yn dywedyd hyn? am dano ei hun, ai am ryw un arall?

35 A Phylip a agorodd ei enau, ac a ddechreuodd ar yr ysgrythyr honno, ac a bregethodd iddo yr Iesu.

36 Ac fel yr oeddynt yn myned ar hyd y ffordd, hwy a ddaethant at ryw ddwfr. A'r eunuch a ddywedodd, Wele ddwfr; [r] beth sydd yn lluddias fy medyddio?

37 A Phylip a ddywedodd, Os wyt ti yn credu â'th holl galon, fe a ellir. Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, [s] Yr wyf yn credu fod Iesu Grist yn Fab Duw.

38 Ac efe a orchymynodd sefyll o'r cerbyd: a hwy a aethant i waered ill dau i'r dwfr, Phylip a'r eunuch; ac efe a'i bedyddiodd ef.

39 A phan ddaethant i fynu o'r dwfr, [t] Yspryd yr Arglwydd a gipiodd Phylip ymaith, ac ni welodd yr eunuch ef mwyach. Ac efe a aeth ar hŷd ei ffordd ei hun yn llawen.

40 Eithr Phylip a gaed yn Azotus: a chan dramwy, efe a efengylodd ym mhob dinas hyd oni ddaeth efe i Cesarea.

PENNOD IX.

1 *Saul yn myned i Damascus; a'i daraw ef i lawr i'r ddaear;* 10 *a'i alw i fod yn apostol;* 18 *a'i fedyddio gan Ananïas:* 20 *yntau yn pregethu Crist yn hyderus.* 23 *Yr Iuddewon yn cynllwyn i'w ladd ef,* 29 *a'r Groegwyr hefyd; yntau yn dïange rhag y ddwy blaid.* 31 *Yr eglwysi yn cael llonyddwch.* 32 *Petr yn iachâu Aeneas o'r parlys,* 36 *ac yn codi Tabitha o farw i fyw.*

A [a] SAUL etto yn chwythu bygythion a chelanedd yn erbyn disgyblion yr Arglwydd, a aeth at yr arch-offeiriad,

Anno DOMINI 34.

[h] pen. 19. 2.

[i] Matt. 28. 19. pen. 2. 38.

[k] pen. 6. 6. a 19. 6. Heb. 6. 2.

[l] Matt. 10. 8. Edrych 2 Bren. 5. 16.

[m] Dan. 4. 27. 2 Tim. 2. 25.

[n] Num. 21. 7. 1 Bren. 13. 6.

[o] Seph. 3. 10.

[p] Ioan 12. 20.

[q] Es. 53. 7.

[r] pen. 10. 47.

[s] Matt. 16. 16. Ioan 6. 69. a 11. 27. pen. 9. 20. 1 Ioan 4. 15. a 5. 5.

[t] 1 Bren. 18. 12. 2 Bren. 2. 16. Ezec. 3. 12, 14.

A.D. 35.

[a] pen. 8. 3. Gal. 1. 13. 1 Tim. 1. 13.

Anno DOMINI 35.

2 Ac a ddeisyfodd ganddo lythyrau i Damascus, at y synagogau, fel os cai efe neb o'r ffordd ‖ *hon,* na gwŷr na gwragedd, y gallai efe eu dwyn hwy yn rhwym i Jerusalem.

3 Ac [b] fel yr oedd efe yn ymdaith, bu iddo ddyfod yn agos i Damascus: ac yn ddisymmwth llewyrchodd o'i amgylch oleuni o'r nef.

4 Ac efe a syrthiodd ar y ddaear, ac a glybu lais yn dywedyd wrtho, Saul, Saul, paham yr wyt yn fy erlid i?

5 Yntau a ddywedodd, Pwy wyt ti, Arglwydd? A'r Arglwydd a ddywedodd, Myfi yw Iesu, yr hwn yr wyt ti yn ei erlid: [c] caled *yw* i ti wingo yn erbyn y symbylau.

6 Yntau gan grynu, ac â braw arno, a ddywedodd, Arglwydd, [d] beth a fynni di i mi ei wneuthur? A'r Arglwydd *a ddywedodd* wrtho, Cyfod, a dos i'r ddinas, ac fe a ddywedir i ti pa beth sydd raid i ti ei wneuthur.

7 [e] A'r gwŷr oedd yn cyd-deithio âg ef a safasant yn ‖ fud, gan glywed y llais, ac heb weled neb.

8 A Saul a gyfododd oddi ar y ddaear; a phan agorwyd ei lygaid, ni welai efe neb: eithr hwy a'i tywysasant ef erbyn ei law, ac a'*i* dygasant *ef* i mewn i Damascus.

9 Ac efe a fu dridiau heb weled, ac ni wnaeth na bwytta nac yfed.

10 ¶ Ac yr oedd rhyw ddisgybl yn Damascus, a'i enw Ananïas: a'r Arglwydd a ddywedodd wrtho ef mewn gweledigaeth, Ananïas. Yntau a ddywedodd, Wele fi, Arglwydd.

11 A'r Arglwydd *a ddywedodd* wrtho, Cyfod, a dos i'r heol a elwir Uniawn, a chais yn nhŷ Judas *un* a'*i* enw Saul, [f] o Tarsus: canys wele y mae yn gweddïo.

12 Ac *efe* a welodd mewn gweledigaeth wr a'i enw Ananïas, yn dyfod i mewn, ac yn dodi *ei* law arno, fel y gwelai eilwaith.

13 Yna yr attebodd Ananïas, *O* Arglwydd, mi a glywais gan lawer am y gwr hwn, [g] faint o ddrygau a wnaeth efe i'th saint di yn Jerusalem:

14 Ac yma y mae ganddo awdurdod oddi wrth yr arch-offeiriaid, i rwymo pawb sydd yn galw ar dy enw di.

15 A dywedodd yr Arglwydd wrtho, Dos ymaith: canys [h] y mae hwn yn llestr etholedig i mi, i ddwyn fy enw ger bron [i] y Cenhedloedd, a [k] brenhinoedd, a phlant Israel.

16 Canys [l] myfi a ddangosaf iddo pa bethau eu maint sydd raid iddo ef eu dïoddef er mwyn fy enw i.

17 Ac [m] Ananïas a aeth ymaith, ac a aeth i mewn i'r tŷ; ac [n] wedi dodi ei ddwylaw arno, efe a ddywedodd, *Y* brawd Saul, yr Arglwydd a'm hanfonodd i (Iesu yr hwn a ymddangosodd i ti ar y ffordd y daethost) fel y gwelych drachefn, ac [o] y'th lanwer â'r Yspryd Glân.

18 Ac yn ebrwydd y syrthiodd oddi wrth ei lygaid ef megis cèn: ac efe a gafodd ei olwg yn y man; ac *efe* a gyfododd, ac a fedyddiwyd.

19 Ac wedi iddo gymmeryd bwyd, efe a gryfhâodd. A bu Saul gyd â'r disgyblion oedd yn Damascus dalm o ddyddiau.

20 Ac yn ebrwydd yn y synagogau efe a bregethodd Grist, mai [p] efe yw Mab Duw.

21 A phawb a'r a'*i* clybu *ef,* a synnasant, ac a ddywedasant, Onid hwn yw yr un oedd yn difetha yn Jerusalem y rhai a alwent ar yr enw hwn, ac a ddaeth yma er mwyn hyn, fel y dygai hwynt yn rhwym at yr arch-offeiriaid?

22 Eithr Saul a gynnyddodd fwyfwy o nerth, ac a orchfygodd yr Iuddewon oedd yn preswylio yn Damascus, gan gadarnhâu mai hwn yw Crist.

23 ¶ Ac wedi cyflawni llawer o ddyddiau, cyd-ymgynghorodd yr Iuddewon i'w ladd ef. A.D. 37.

24 [q] Eithr eu cyd-fwriad hwy a wybuwyd gan Saul: a hwy a ddisgwyliasant y pyrth ddydd a nos, i'w ladd ef.

25 Yna y disgyblion a'i cymmerasant ef o hŷd nos, ac [r] a'*i* gollyngasant i waered ‖ dros y mur mewn basged.

26 [s] A Saul, wedi ei ddyfod i Jerusalem, a geisiodd ymwasgu â'r disgyblion: ac yr oeddynt oll yn ei ofni ef, heb gredu ei fod ef yn ddisgybl.

27 Eithr [t] Barnabas a'i cymmerodd ef, ac a'*i* dug at yr apostolion, ac a fynegodd iddynt pa fodd y gwelsai efe yr Arglwydd ar y ffordd, ac ymddiddan o hono âg ef, ac mor hŷf a fuasai efe yn Damascus yn enw yr Iesu.

28 Ac [u] yr oedd efe gyd â hwynt, yn myned i mewn ac yn myned allan, yn Jerusalem.

29 A chan fod yn hŷf yn enw yr Arglwydd Iesu, efe a lefarodd ac a ymddadleuodd yn erbyn y [x] Groegiaid; a hwy a geisiasant ei ladd ef.

30 A'r brodyr, pan wybuant, a'i dyg-

‖ *honno:* pen. 19. 9, 23.
[b] pen. 22. 6. a 26. 12. 1 Cor. 15. 8.
[c] pen. 5. 39.
[d] Luc 3. 10. pen. 2. 37. a 16. 30.
[e] Dan. 10. 7. Edrych pen. 22. 9. a 26. 13.
‖ *syn.*
[f] pen. 21. 39. a 22. 3.
[g] ad. 1.
[h] pen. 13. 2. a 22. 21. Rhuf. 1. 1. Gal. 1. 15. Eph. 3. 8. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.
[i] Rhuf. 1. 5.
[k] pen. 25. 22.
[l] pen. 21. 11. 2 Cor. 11. 23.
[m] pen. 22. 12.
[n] pen. 8. 17.
[o] pen. 8. 17.
[p] pen. 8. 37.
[q] 2 Cor. 11. 32
[r] Jos. 2. 15. 1 Sam. 19. 12.
‖ *ar hŷd.*
[s] pen. 22. 17.
[t] pen. 4. 36.
[u] Gal. 1. 18.
[x] pen. 6. 1.

asant ef i waered i Cesarea, ac a'i hanfonasant ef ymaith i Tarsus.

31 Yna yr eglwysi trwy holl Judea, a Galilea, a Samaria, a gawsant heddwch, ac a adeiladwyd; a chan rodio yn ofn yr Arglwydd, ac yn niddanwch yr Yspryd Glân, hwy a amlhâwyd.

32 ¶ A bu, a Phetr yn tramwy [y] ‖ trwy yr holl *wledydd*, iddo ddyfod i waered at y saint hefyd y rhai oedd yn trigo yn Lŷda.

33 Ac efe a gafodd yno ryw ddyn a'i enw Aeneas, er ys wyth mlynedd yn gorwedd ar wely, yr hwn oedd glaf o'r parlys.

34 A Phetr a ddywedodd wrtho, Aeneas, y mae Iesu Grist yn dy iachâu di: cyfod, a chyweiria dy wely. Ac efe a gyfododd yn ebrwydd.

35 A phawb a'r oedd yn preswylio yn Lŷda a [z] Saron a'i gwelsant ef, ac a ymchwelasant at yr Arglwydd.

36 ¶ Ac yn Joppa yr oedd rhyw ddisgybles a'i henw Tabitha (yr hon os cyfieithir a elwir ‖ Dorcas) hon oedd yn llawn o [a] weithredoedd da, ac elusenau y rhai a wnaethai hi.

37 A digwyddodd yn y dyddiau hynny iddi fod yn glaf, a marw: ac wedi iddynt ei golchi, hwy a'*i* dodasant *hi* [b] mewn llofft.

38 Ac o herwydd bod Lŷda yn agos i Joppa, y disgyblion a glywsant fod Petr yno; ac a anfonasant ddau wr atto ef, gan ddeisyf ‖ nad oedai ddyfod hyd attynt hwy.

39 A Phetr a gyfododd, ac a aeth gyd â hwynt. *Ac* wedi ei ddyfod, hwy a'i dygasant ef i fynu i'r llofft: a'r holl wragedd gweddwon a safasant yn ei ymyl ef yn wylo, ac yn dangos y peisiau a'r gwisgoedd a wnaethai Dorcas tra yr ydoedd hi gyd â hwynt.

40 Eithr Petr, wedi eu bwrw hwy i gŷd allan, a dodi ei [c] liniau *ar lawr*, a weddïodd; a chan droi at y corph, a ddywedodd, Tabitha, cyfod. A hi a agorodd ei llygaid, a phan welodd hi Petr, hi a gododd yn ei heistedd.

41 Ac efe a roddodd ei law iddi, ac a'i cyfododd hi i fynu. Ac wedi galw y saint a'r gwragedd gweddwon, *efe* a'i gosododd hi ger bron yn fyw.

42 A hysbys fu trwy holl Joppa; a llawer a gredasant yn yr Arglwydd.

43 A bu iddo aros yn Joppa lawer o ddyddiau gyd âg un [d] Simon, barcer.

PENNOD X.

1 Cornelius, gwr defosiynol, 5 wrth orchymyn angel, yn danfon i gyrchu Petr: 11 *yntau, trwy weledigaeth,* 15, 20 *a ddysgir na ddïystyrai mo'r Cenhedloedd.* 34 *Ac efe yn pregethu Crist i Cornelius, a'r rhai oedd gyd âg ef,* 44 *yr Yspryd Glân yn disgyn arnynt;* 48 *a'u bedyddio hwy.*

YR oedd rhyw wr yn Cesarea, a'i enw Cornelius, canwriad o'r fyddin a elwid yr Italaidd;

2 *Gwr* defosiynol, ac yn ofni Duw, ynghyd â'i holl dŷ, ac yn gwneuthur llawer o elusenau i'r bobl, ac yn gweddïo Duw yn wastadol.

3 Efe a welodd mewn gweledigaeth yn eglur, ynghylch y nawfed awr o'r dydd, angel Duw yn dyfod i mewn atto, ac yn dywedyd wrtho, Cornelius.

4 Ac wedi iddo graffu arno, a myned yn ofnus, efe a ddywedodd, Beth sydd, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd wrtho, Dy weddïau di a'th elusenau a ddyrchafasant yn goffadwriaeth ger bron Duw.

5 Ac yn awr anfon wŷr i Joppa, a gŵr am Simon, yr hwn a gyfenwir Petr:

6 Y mae efe yn llettya gyd âg un Simon, barcer; tŷ yr hwn sydd wrth y môr: efe a ddywed i ti pa beth sydd raid i ti ei wneuthur.

7 A phan ymadawodd yr angel oedd yn ymddiddan â Cornelius, efe a alwodd ar ddau o dylwyth ei dŷ, a milwr defosiynol o'r rhai oedd yn aros gyd âg ef:

8 Ac wedi iddo fynegi iddynt y cwbl, efe a'u hanfonodd hwynt i Joppa.

9 ¶ A thrannoeth, fel yr oeddynt hwy yn ymdeithio, ac yn nesâu at y ddinas, [a] Petr a aeth i fynu ar y tŷ i weddïo, ynghylch y chweched awr.

10 Ac fe ddaeth arno newyn mawr, ac efe a chwennychai gael bwyd. Ac a hwynt yn parottôi *iddo*, fe syrthiodd arno lewyg:

11 Ac [b] *efe* a welai y nef yn agored, a rhyw lestr yn disgyn arno, fel llen-llïan fawr, wedi rhwymo ei phedair congl, a'i gollwng i waered hyd y ddaear:

12 Yn yr hon yr oedd pob rhyw bedwar-carnolion y ddaear, a gwŷllt-filod, ac ymlusgiaid, ac ehediaid y nef.

13 A daeth llef atto, Cyfod, Petr; lladd a bwytta.

14 A Phetr a ddywedodd, Nid felly, Arglwydd: canys [c] ni fwyttëais i erioed ddim cyffredin neu aflan.

15 A'r llef drachefn *a ddywedodd* wrtho yr ail waith, [d] Y pethau a lanhâodd Duw, na alw di yn gyffredin.

Anno DOMINI 37.

A.D. 38.

[y] pen. 8. 14.

‖ *heibio i bawb.*

[z] 1 Chron. 5. 16.

‖ Neu, *Ewig.*

[a] Tit. 3. 8.

[b] pen. 1. 13.

‖ *na fyddai flin ganddo.*

[c] pen. 7. 60.

[d] pen. 10. 6.

Anno DOMINI 41.

[a] pen. 11. 5, &c.

[b] pen. 7. 56. Dat. 19. 11.

[c] Lef. 11. 4. Deut. 14. 7. Ezec. 4. 14.

[d] Matt. 15. 11. Rhuf. 14. 14, 17, 20. 1 Tim. 4. 4. Tit. 1. 15.

Anno DOMINI 41.

16 A hyn a wnaed dair gwaith: a'r llestr a dderbyniwyd drachefn i fynu i'r nef.

17 Ac fel yr oedd Petr yn ammeu ynddo ei hun beth oedd y weledigaeth a welsai; wele, y gwŷr a anfonasid oddi wrth Cornelius, wedi ymofyn am dŷ Simon, oeddynt yn sefyll wrth y porth.

18 Ac wedi iddynt alw, hwy a ofynasant a oedd Simon, yr hwn a gyfenwid Petr, yn llettya yno.

19 ¶ Ac fel yr oedd Petr yn meddwl am y weledigaeth, dywedodd yr Yspryd wrtho, Wele dri wŷr yn dy geisio di.

[c] pen. 15. 7.

20 Am hynny [c] cyfod, disgyn, a dos gyd â hwynt, heb ammeu dim: o herwydd myfi a'u hanfonais hwynt.

21 A Phetr, wedi disgyn at y gwŷr a anfonasid oddi wrth Cornelius atto, a ddywedodd, Wele, myfi yw yr hwn yr ydych chwi yn ei geisio: beth *yw* yr achos y daethoch o'i herwydd?

22 Hwythau a ddywedasant, Cornelius y canwriad, gwr cyfiawn, ac yn ofni Duw, ac â gair da iddo gan holl genedl yr Iuddewon, a rybuddiwyd gan angel sanctaidd, i ddanfon am danat ti i'w dŷ, ac i wrando geiriau gennyt.

23 Am hynny efe a'u galwodd hwynt i mewn, ac a'*u* llettyodd *hwy*. A thrannoeth yr aeth Petr ymaith gyd â hwy, a rhai o'r brodyr o Joppa a aeth gyd âg ef.

24 A thrannoeth yr aethant i mewn i Cesarea. Ac yr oedd Cornelius yn disgwyl am danynt, ac efe a alwasai ei geraint a'i anwyl gyfeillion ynghyd.

25 Ac fel yr oedd Petr yn dyfod i mewn, Cornelius a gyfarfu âg ef, ac a syrthiodd wrth ei draed, ac a'*i* haddolodd *ef*.

[f] pen. 14. 14. Dat. 19. 10. a 22. 9.

26 Eithr Petr a'i cyfododd ef i fynu, gan ddywedyd, [f] Cyfod; dyn wyf finnau hefyd.

27 A than ymddiddan âg ef, efe a ddaeth i mewn, ac a gafodd lawer wedi ymgynnull ynghyd.

[g] Ioan 4. 9. a 18. 28. pen. 11. 3.

28 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Chwi a wyddoch [g] mai anghyfreithlawn yw i wr o Iuddew ymwasgu neu ddyfod at alltud: eithr [h] Duw a ddangosodd i mi na alwn neb yn gyffredin neu yn aflan.

[h] pen. 15. 8. Eph. 3. 6.

29 O ba herwydd, *ïe*, yn ddinâg, y daethum, pan anfonwyd am danaf: yr wyf gan hynny yn gofyn am ba achos y danfonasoch am danaf.

30 A Chornelius a ddywedodd, Er ys pedwar diwrnod i'r awr hon *o'r dydd* yr oeddwn yn ymprydio, ac ar y nawfed awr yn gweddïo yn fy nhŷ: ac wele, safodd gwr ger fy mron [i] mewn gwisg ddisglaer.

[i] Matt. 28. 3. Marc 16. 5. Luc 24. 4.

31 Ac a ddywedodd, Cornelius, gwrandawyd dy weddi di, a'th elusenau a ddaethant mewn coffa ger bron Duw.

32 Am hynny anfon i Joppa, a galw am Simon, yr hwn a gyfenwir Petr: y mae efe yn llettya yn nhŷ Simon, barcer, y'nglann y môr; yr hwn, pan ddelo attat, a lefara wrthyt.

33 Am hynny yn ddïoed myfi a anfonais attat; a thi a wnaethost yn dda ddyfod. Yr awrhon, gan hynny, yr ŷm ni oll yn bresennol ger bron Duw, i wrando yr holl bethau a orchymynwyd i ti gan Dduw.

34 ¶ Yna yr agorodd Petr *ei* enau, ac a ddywedodd, [k] Yr wyf yn deall mewn gwirionedd, nad ydyw Duw dderbyniwr wyneb:

[k] Deut. 10. 17. Job 34. 19. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Petr 1. 17.

35 Ond ym mhob cenedl, y neb sydd yn ei ofni ef, ac yn gweithredu cyfiawnder, sydd gymmeradwy ganddo ef.

36 Y gair yr hwn a anfonodd *Duw* i blant Israel, [l] gan bregethu tangnefedd trwy Iesu Grist ([m] efe yw Arglwydd pawb oll)

[l] Es. 57. 19. Eph. 2. 14, 16, 17. Col. 1. 20.
[m] Rhuf. 10. 12.

37 Chwychwi a wyddoch y ‖ gair a fu yn holl Judea, [n] gan ddechreu o Galilea, wedi y bedydd a bregethodd Ioan:

‖ Neu, *peth*.
[n] Luc 4. 14.

38 Y modd yr enneiniodd Duw Iesu o Nazareth â'r Yspryd Glân, ac â nerth; yr hwn a gerddodd o amgylch gan wneuthur daioni, ac iachâu pawb a'r oedd wedi eu gorthrymmu gan ddiafol: oblegid yr oedd Duw gyd âg ef.

39 A ninnau ydym dystion o'r pethau oll a wnaeth efe y'ngwlad yr Iuddewon, ac yn Jerusalem; yr hwn a laddasant, ac a groeshoeliasant ar bren:

[o] pen. 2. 24.

40 [o] Hwn a gyfododd Duw y trydydd dydd, ac a'i rhoddes ef i'w wneuthur yn amlwg;

41 Nid i'r bobl oll, eithr i'r tystion etholedig o'r blaen gan Dduw, *sef* i ni, y rhai a fwyttasom ac a yfasom gyd âg ef wedi ei adgyfodi ef o feirw.

[p] Matt. 28. 19. pen. 1. 8.
[q] Ioan 5. 22, 27. pen. 17. 31.
[r] Rhuf. 14. 9. 10. 2 Tim. 4. 1. 1 Petr 4. 5.

42 Ac [p] efe a orchymynodd i ni bregethu i'r bobl, a thystiolaethu mai [q] efe yw yr hwn a ordeiniwyd gan Dduw [r] yn Farnwr byw a meirw.

[s] Jer. 31. 34. Michah 7. 18. pen. 26. 22.

43 [s] I hwn y mae yr holl brophwydi yn dwyn tystiolaeth, y derbyn pawb a gredo ynddo ef faddeuant pechodau, trwy ei enw ef.

Anno DOMINI 41.

44 ¶ A Phetr etto yn llefaru y geiriau hyn, syrthiodd [t] yr Yspryd Glân ar bawb a oedd yn clywed y gair.

45 A'r rhai o'r enwaediad a oeddynt yn credu, cynnifer ag a ddaethent gyd â Phetr, a synnasant, am dywallt dawn yr Yspryd Glân ar y Cenhedloedd hefyd.

46 Canys yr oeddynt yn eu clywed hwy yn llefaru â thafodau, ac yn mawrygu Duw. Yna yr attebodd Petr,

47 A all neb luddias dwfr, fel na fedyddier y rhai hyn, y rhai a dderbyniasant yr Yspryd Glân, [u] fel ninnau?

48 [x] Ac efe a orchymynodd eu bedyddio hwynt [y] yn enw yr Arglwydd. Yna y deisyfiasant arno aros dros ennyd o ddyddiau.

[t] pen. 4. 31. a 8. 15, 16.

[u] pen. 15. 8.

[x] 1 Cor. 1. 17.

[y] pen. 8. 16.

PENNOD XI.

1 *Petr, wedi achwyn arno am fyned i mewn at y Cenhedloedd, yn gwneuthur ei ymddiffyn;* 18 *ac yn cael ei dderbyn.* 19 *Wedi cyrhaeddyd o'r efengyl hyd Phenice, a Cyprus, ac Antiochia, yr ydys yn danfon Barnabas i'w cadarnhâu hwynt.* 26 *Y disgyblion yno yn cael yn gyntaf rhai eu galw yn Gristianogion;* 27 *ac yn anfon ymwared i'r brodyr yn Judea, yn amser newyn.*

A'R apostolion a'r brodyr oedd yn Judea, a glywsant ddarfod i'r Cenhedloedd hefyd dderbyn gair Duw.

2 A phan ddaeth Petr i fynu i Jerusalem, [a] y rhai o'r enwaediad a ymrysonasant yn ei erbyn ef,

3 Gan ddywedyd, [b] Ti a aethost i mewn at wŷr dïenwaededig, ac a fwyttëaist gyd â hwynt.

4 Eithr Petr a ddechreuodd, ac a eglurodd *y peth* iddynt mewn trefn, gan ddywedyd,

5 [c] Yr oeddwn i yn ninas Joppa yn gweddïo; ac mewn llewyg y gwelais weledigaeth, Rhyw lestr megis llèn-llïan fawr yn disgyn, wedi ei gollwng o'r nef erbyn ei phedair congl; a hi a ddaeth hyd attaf fi.

6 Ar yr hon pan edrychais, yr ystyriais, ac mi a welais bedwar-carnolion y ddaear, a gwŷllt-filod, ac ymlusgiaid, ac ehediaid y nef.

7 Ac mi a glywais lef yn dywedyd wrthyf, Cyfod, Petr; lladd, a bwytta.

8 Ac mi a ddywedais, Nid felly, Arglwydd: canys dim cyffredin neu aflan nid aeth un amser i'm genau.

9 Eithr y llais a'm hattebodd i eilwaith o'r nef, Y pethau a lanhâodd Duw, na alw di yn gyffredin.

10 A hyn a wnaed dair gwaith: a'r holl bethau a dynnwyd i fynu i'r nef drachefn.

11 Ac wele, yn y man yr oedd tri wŷr yn sefyll wrth y tŷ yr oeddwn ynddo, wedi eu hanfon o Cesarea attaf fi.

12 [d] A'r Yspryd a archodd i mi fyned gyd â hwynt, heb ammeu dim. A'r chwe brodyr hyn a ddaethant gyd â mi; a nyni a ddaethom i mewn i dŷ y gwr.

13 Ac efe a fynegodd i ni pa fodd y gwelsai efe angel yn ei dŷ, yn sefyll ac yn dywedyd wrtho, Anfon wŷr i Joppa, a gyrr am Simon, a gyfenwir Petr:

14 Yr hwn a lefara eiriau wrthyt trwy y rhai y'th iachêir di a'th holl dŷ.

15 Ac a myfi yn dechreu llefaru, syrthiodd yr Yspryd Glân arnynt, [e] megis arnom ninnau yn y dechreuad.

16 Yna y cofiais air yr Arglwydd, y modd y dywedasai efe, [f] Ioan yn wir a fedyddiodd â dwfr; eithr [g] chwi a fedyddir â'r Yspryd Glân.

17 [h] Os rhoddes Duw gan hynny iddynt hwy gyffelyb rodd ag i ninnau, y rhai a gredasom yn yr Arglwydd Iesu Grist, pwy oeddwn i, i allu lluddias Duw?

18 A phan glywsant y pethau hyn, distawu a wnaethant, a gogoneddu Duw, gan ddywedyd, Fe roddes Duw gan hynny i'r Cenhedloedd hefyd edifeirwch i fywyd.

19 ¶ [i] A'r rhai a wasgarasid o herwydd y blinder a godasai ynghylch Stephan, a dramwyasant hyd yn Phenice, a Cyprus, ac Antiochia, heb lefaru y gair wrth neb ond wrth yr Iuddewon yn unig.

20 A rhai o honynt oedd wŷr o Cyprus ac *o* Cyrene, y rhai wedi dyfod i Antiochia, a lefarasant wrth y Groegiaid, gan bregethu yr Arglwydd Iesu.

21 [k] A llaw yr Arglwydd oedd gyd â hwynt: a nifer mawr a gredodd, ac a drodd at yr Arglwydd.

22 ¶ A'r gair a ddaeth i glustiau yr eglwys oedd yn Jerusalem am y pethau hyn: a hwy a anfonasant Barnabas i fyned hyd Antiochia.

23 Yr hwn pan ddaeth, a gweled gras Duw, a fu lawen ganddo, ac [l] a gynghorodd bawb oll, trwy lwyr-fryd calon, i lynu wrth yr Arglwydd.

24 Oblegid yr oedd efe yn wr da, ac [m] yn llawn o'r Yspryd Glân, ac o ffydd: a llawer o bobl a chwanegwyd i'r Arglwydd.

25 Yna yr aeth Barnabas i [n] Tarsus, i

[d] pen. 10. 19. a 15. 7.

[e] pen. 2. 4.

[f] Ioan 1. 26. pen. 1. 5. a 19. 4.

[g] Es. 44. 3. Joel 2. 28. a 3. 18.

[h] pen. 15. 8.

[i] pen. 8. 1.

[k] pen. 2. 47.

[l] pen. 13. 43. a 14. 22.

[m] pen. 6. 5.

[n] pen. 9. 30.

A. D. 42.

A. D. 43.

Anno DOMINI 43.

geisio Saul. Ac wedi iddo ei gael, efe a'i dug i Antiochia.

26 A bu iddynt flwyddyn gyfan ymgynnull ‖ yn yr eglwys, a dysgu pobl lawer; a bod galw y disgyblion yn Gristianogion yn gyntaf yn Antiochia.

27 ¶ Ac yn y dyddiau hynny daeth prophwydi o Jerusalem i waered i Antiochia.

28 Ac un o honynt, a'i enw [o]Agabus, a gyfododd, ac a arwyddocäodd trwy yr Yspryd, y byddai newyn mawr dros yr holl fyd: yr hwn *hefyd* a fu dan Claudius Cesar.

29 Yna y disgyblion, bob un yn ol ei allu, a ‖ fwriadasant anfon [p]cymmorth i'r brodyr oedd yn preswylio yn Judea.

30 [q]Yr hyn beth hefyd a wnaethant; gan ddanfon at yr henuriaid trwy law Barnabas a Saul.

PENNOD XII.

1 *Herod yn erlid y Cristianogion: yn lladd Iago; ac yn carcharu Petr; a'r angel yn ei waredu ef, wrth weddiau yr eglwys.* 20 *Herod, trwy falchder, yn cymmeryd iddo ei hun y gogoniant oedd ddyledus i Dduw; ac yn cael ei daro gan yr angel, ac yn marw yn resynol:* 24 *a'r eglwys yn llwyddo ar ol ei farwolaeth ef.*

A.D. 44.

AC ynghylch y pryd hwnnw ‖ yr estynodd Herod frenhin *ei* ddwylaw i ddrygu rhai o'r eglwys.

2 Ac efe a laddodd Iago [a]brawd Ioan â'r cleddyf.

3 A phan welodd fod yn dda gan yr Iuddewon hynny, efe a chwanegodd ddala Petr hefyd (A [b]dyddiau y bara croyw ydoedd hi)

4 [c]Yr hwn, wedi ei ddal, a roddes efe y'ngharchar, ac a'i traddododd at bedwar pedwariaid o filwyr i'w gadw; gan ewyllysio, ar ol y Pasc, ei ddwyn ef allan at y bobl.

5 Felly Petr a gadwyd yn y carchar: eithr gweddi ‖ ddyfal a wnaethpwyd gan yr eglwys at Dduw drosto ef.

6 A phan oedd Herod â'i fryd ar ei ddwyn ef allan, y nos honno yr oedd Petr yn cysgu rhwng dau filwr, wedi ei rwymo â dwy gadwyn; a'r ceidwaid o flaen y drws oeddynt yn cadw y carchar.

7 Ac wele, [d]angel yr Arglwydd a safodd ger llaw, a goleuni a ddisgleiriodd yn y ‖ carchar: ac efe a darawodd ystlys Petr, ac a'i cyfododd ef, gan ddywedyd, Cyfod yn fuan. A'i gadwyni ef a syrthiasant oddi wrth *ei* ddwylaw.

8 A dywedodd yr angel wrtho, Ymwregysa, a rhwym dy sandalau. Ac felly y gwnaeth efe. Yna y dywedodd, Bwrw dy wisg am danat, a chanlyn fi.

9 Ac efe a aeth allan, ac a'i canlynodd ef: ac [o]nis gwybu mai gwir oedd y peth a wnaethid gan yr angel; eithr yr oedd yn tybied mai gweled gweledigaeth yr oedd.

10 Ac wedi myned o honynt heb law y gyntaf a'r ail wyliadwriaeth, hwy a ddaethant i'r porth haiarn [f]yr hwn sydd yn arwain i'r ddinas, yr hwn a ymagorodd iddynt o'i waith ei hun: ac wedi eu myned allan, hwy a aethant ar hyd un heol; ac yn ebrwydd yr angel a aeth ymaith oddi wrtho.

11 A Phetr, wedi dyfod atto ei hun, a ddywedodd, Yn awr y gwn yn wir [g]anfon o'r Arglwydd ei angel, a'm gwared i allan o law Herod, ac *oddi wrth* holl ddisgwyliad pobl yr Iuddewon.

12 Ac wedi iddo ‖ gymmeryd pwyll, [h]efe a ddaeth i dŷ Mair mam [i]Ioan, yr hwn oedd a'i gyfenw Marc, lle yr oedd llawer wedi ymgasglu, *ac* yn gweddïo.

13 Ac fel yr oedd Petr yn curo drws y porth, morwyn a ddaeth ‖ i ymwrando, a'i henw Rhode.

14 A phan adnabu hi lais Petr, nid agorodd hi y porth gan lawenydd; eithr hi a redodd i mewn, ac a fynegodd fod Petr yn sefyll o flaen y porth.

15 Hwythau a ddywedasant wrthi, Yr wyt ti yn ynfydu. Hithau a daerodd mai felly yr oedd. Eithr hwy a ddywedasant, Ei angel ef ydyw.

16 A Phetr a barhâodd yn curo: ac wedi iddynt agori, hwy a'i gwelsant ef, ac a synnasant.

17 Ac efe [k]a amneidiodd arnynt â llaw i dewi, ac a adroddodd iddynt pa wedd y dygasai yr Arglwydd ef allan o'r carchar: ac efe a ddywedodd, Mynegwch y pethau hyn i Iago, ac i'r brodyr. Ac efe a ymadawodd, ac a aeth i le arall.

18 Ac wedi ei myned hi yn ddydd, yr oedd trallod nid bychan ym mhlith y milwyr, pa beth a ddaethai o Petr.

19 Eithr Herod, pan ei ceisiodd ef, ac heb ei gael, a holodd y ceidwaid, ac a orchymynodd *eu* ‖ cymmeryd *hwy* ymaith. Yntau a aeth i waered o Judea i Cesarea, ac a arhosodd *yno.*

20 ¶ Eithr Herod oedd ‖ yn llidiog iawn yn erbyn gwŷr Tyrus a Sidon: a hwy a ddaethant yn gyttûn atto; ac

Anno DOMINI 44.

[o] Ps. 126. 1.

[f] pen. 16. 26.

[g] Dan. 6. 22.

‖ Neu, *ystyried* y peth.

[h] pen. 4. 23.

[i] pen. 15. 37.

‖ Neu, *i ymofyn pwy oedd yno.*

[k] pen. 13. 16. a 19. 33. a 21. 40.

‖ *dodi* hwy *i farwolaeth.*

‖ Neu, *â'i fryd ar ryfela yn erbyn.*

‖ Neu, *gyd â'r eglwys.*

[o] pen. 21. 10.

‖ *luniaethasant.*

[p] 2 Cor. 9. 1.

[q] pen. 12. 25.

A.D. 44.

‖ *y dechreuodd Herod frenhin ddrygu, &c.*

[a] Matt. 4. 21.

[b] Exod. 23. 15.

[c] Ioan 21. 18.

‖ Neu, *ddibaid, neu, ddifrif.*

[d] pen. 5. 19.

‖ *tŷ.*

Anno DOMINI 44.

wedi ynnill Blastus, yr hwn oedd †ystafellydd y brenhin, hwy a ddeisyfiasant dangnefedd; am fod [l]eu gwlad hwynt yn cael ei chynhaliaeth o *wlad* y brenhin.

21 Ac ar ddydd nodedig, Herod, gwedi gwisgo dillad brenhinol, a eisteddodd ar orsedd-faingc, ac a areithiodd wrthynt.

22 A'r bobl a roes floedd, Lleferydd Duw, ac nid dyn *ydyw*.

23 Ac allan o law y tarawodd angel yr Arglwydd ef, am na roisai y gogoniant i Dduw: a chan bryfed yn ei ysu, efe a drengodd.

24 ¶ A [m]gair Duw a gynnyddodd ac a amlhâodd.

25 A Barnabas a Saul, wedi cyflawni *eu* [n]gweinidogaeth, a ddychwelasant o Jerusalem, [o]gan gymmeryd gyd â hwynt Ioan hefyd, yr hwn a gyfenwid Marc.

PENNOD XIII.

1 *Dewis Paul a Barnabas i fyned at y Cenhedloedd.* 7 *Sergius Paulus, ac Elymas y swynwr.* 14 *Paul yn pregethu yn Antiochia mai Iesu yw Crist.* 42 *Y Cenhedloedd yn credu;* 45 *yr Iuddewon yn gwrthwynebu, ac yn cablu:* 46 *Paul a Barnabas, ar hynny, yn troi at y Cenhedloedd.* 48 *Y rhai a drefnesid i fywyd, yn credu.*

A.D. 45.

YR oedd hefyd [a]yn yr eglwys yd-oedd yn Antiochia, rai prophwydi ac athrawon; Barnabas, a Simeon, yr hwn a elwid Niger, a Lucius o Cyrene, a Manaen brawd-maeth Herod y tetrarch, a Saul.

2 Ac fel yr oeddynt hwy yn gwasanaethu yr Arglwydd, ac yn ymprydio, dywedodd yr Yspryd Glân, [b]Neilltuwch i mi Barnabas a Saul, i'r gwaith [c]y gelwais hwynt iddo.

3 [d]Yna wedi iddynt ymprydio, a gweddïo, a dodi eu dwylaw arnynt, hwy a'*u* gollyngasant ymaith.

4 ¶ A hwythau, wedi eu danfon ymaith gan yr Yspryd Glân, a ddaethant i Seleucia; ac oddi yno a fordwyasant i Cyprus.

5 A phan oeddynt yn Salamis, hwy a bregethasant air Duw yn synagogau yr Iuddewon: ac yr oedd hefyd ganddynt [e]Ioan yn weinidog.

6 Ac wedi iddynt dramwy trwy yr ynys hyd Paphus, hwy a gawsant ryw swynwr, gau brophwyd o Iuddew, a'i enw Bar-iesu;

7 Yr hwn oedd gyd â'r rhaglaw, Sergius Paulus, gwr call: hwn, wedi galw atto Barnabas a Saul, a ddeisyfodd gael clywed gair Duw.

8 Eithr [f]Elymas y swynwr (canys felly y cyfieithir ei enw ef) a'u gwrthwynebodd hwynt, gan geisio gŵyrdroi y rhaglaw oddi wrth y ffydd.

9 Yna Saul (yr hwn hefyd *a elwir* Paul) yn llawn o'r Yspryd Glân, a edrychodd yn graff arno ef,

10 Ac a ddywedodd, O gyflawn o bob twyll a phob ysgelerder, tydi [g]mab diafol, a gelyn pob cyfiawnder, oni pheidi di â gŵyro uniawn ffyrdd yr Arglwydd?

11 Ac yn awr wele, *y mae* llaw yr Arglwydd arnat ti, a thi a fyddi ddall heb weled yr haul dros amser. Ac yn ddïattreg y syrthiodd arno niwlen a thywyllwch; ac efe a aeth oddi amgylch gan geisio rhai i'w arwain erbyn ei law.

12 Yna y rhaglaw, pan welodd yr hyn a wnaethid, a gredodd, gan ryfeddu wrth ‖ddysgeidiaeth yr Arglwydd.

13 A Phaul a'r rhai oedd gyd âg ef a aethant ymaith o Paphus, ac a ddaethant i Perga yn Pamphylia; eithr [h]Ioan a ymadawodd oddi wrthynt, ac a ddychwelodd i Jerusalem.

14 ¶ Eithr hwynt-hwy, wedi ymado o Perga, a ddaethant i Antiochia yn Pisidia, ac a aethant i mewn i'r synagog ar y dydd sabbath, ac a eisteddasant.

15 Ac ar ol [i]darllen y gyfraith a'r prophwydi, llywodraethwyr y synagog a anfonasant attynt, gan ddywedyd, *Ha* wŷr frodyr, od oes gennych air o gynghor i'r bobl, traethwch.

16 Yna y cyfododd Paul i fynu, a [k]chan amneidio â'*i* law am osteg, a ddywedodd, *O* wŷr o Israel, a'r rhai ydych yn ofni Duw, gwrandewch.

17 Duw y bobl hyn Israel a etholodd ein tadau ni, ac a ddyrchafodd y bobl, [l]pan oeddynt yn ymdeithio y'ngwlad yr Aipht, [m]ac â braich uchel y dug efe hwynt oddi yno allan.

18 Ac [n]ynghylch deugain mlynedd o amser y goddefodd efe eu harferion hwynt yn yr anialwch.

19 Ac wedi iddo ddinystrio saith genedl yn nhir Canaan, [o]â choel-bren y parthodd efe dir y rhai hynny iddynt hwy.

20 [p]Ac wedi y pethau hyn, dros yspaid ynghylch pedwar cant a deng mlynedd a deugain, efe a roddes farnwyr *iddynt*, hyd Samuel y prophwyd.

21 [q]Ac ar ol hynny y dymunasant gael brenhin: ac fe a roddes Duw iddynt

Anno DOMINI 45.

[l] 1 Bren. 5. 9, 11. Ezec. 27. 17.

† Gr. *ar ystafell.*

[m] Es. 55. 11. pen. 6. 7. a 19. 20. Col. 1. 6.

[n] pen. 11. 29, 30.

[o] pen. 13. 5, 13.

[a] pen. 14. 26.

[b] pen. 9. 15. a 22. 21. Rhuf. 1. 1. Gal. 2. 9.

[c] Matt. 9. 38. Rhuf. 10. 15. Heb. 5. 4.

[d] pen. 6. 6.

[e] pen. 12. 25. a 15. 37.

[f] Exod. 7. 11. 2 Tim. 3. 8.

[g] Matt. 13. 38. Ioan 8. 44. 1 Ioan 3. 8.

‖ *athrawiaeth.*

[h] pen. 15. 38.

[i] Luc 4. 16. ad. 27.

[k] pen. 12. 17.

[l] Exod. 1. 1.

[m] Exod. 6. 6. a 13. 14, 16.

[n] Exod. 16. 35. Ps. 95. 10.

[o] Jos. 14. 1, 2.

[p] Barn. 2. 16.

[q] 1 Sam. 8. 5. a 10. 1.

Anno DOMINI 45.

Saul mab Cis, gwr o lwyth Benjamin, ddeugain mlynedd.

22 Ac wedi ei ddiswyddo ef, [r] y cyfododd efe Dafydd yn frenhin iddynt; am yr hwn y tystiolaethodd, ac y dywedodd, [s] Cefais Dafydd *mab* Jesse, [t] gwr yn ol fy nghalon, yr hwn a gyflawna fy holl ewyllys.

23 [u] O had hwn, Duw, yn ol *ei* addewid, a gyfododd i Israel *yr* Iachawdwr Iesu:

24 [x] Gwedi i Ioan rag-bregethu o flaen ‖ ei ddyfodiad ef i mewn, fedydd edifeirwch i holl bobl Israel.

25 Ac fel yr oedd Ioan yn cyflawni ei redfa, efe a ddywedodd, [y] Pwy yr ydych chwi yn tybied fy mod i? Nid myfi yw *efe:* eithr wele, y mae yn dyfod ar fy ol i, yr hwn nid wyf yn deilwng i ddattod esgidiau *ei* draed.

26 *Ha* wŷr frodyr, plant o genedl Abraham, a'r rhai yn eich plith sydd yn ofni Duw, [z] i chwi y danfonwyd gair yr iachawdwriaeth hon.

27 Canys y rhai oedd yn preswylio yn Jerusalem, a'u tywysogion, ‖ heb adnabod hwn, a lleferydd y prophwydi ‖ y rhai a ddarllenid bob sabbath, gan *ei* farnu *ef*, a'*u* cyflawnasant.

28 [a] Ac er na chawsant *ynddo* ddim achos angau, hwy a ddymunasant ar Pilat ei ladd ef.

29 Ac wedi iddynt gwblhâu pob peth a'r a ysgrifenasid am dano ef, [b] hwy a'*i* disgynasant *ef* oddi ar y pren, ac a'*i* dodasant mewn bedd.

30 [c] Eithr Duw a'i cyfododd ef oddi wrth y meirw.

31 [d] Yr hwn a welwyd dros ddyddiau lawer gan y rhai a ddaethant i fynu gyd âg ef o Galilea i Jerusalem, y rhai sydd dystion ‖ iddo wrth y bobl.

32 Ac yr ydym ni yn efengylu i chwi yr addewid a wnaed i'r tadau, ddarfod i Dduw gyflawni hon i ni eu plant hwy, gan iddo adgyfodi yr Iesu:

33 Megis ag yr ysgrifenwyd yn yr ail psalm, [e] Fy Mab i ydwyt ti; myfi heddyw a'th genhedlais.

34 Ac am iddo ei gyfodi ef o'r meirw, nid i ddychwelyd mwy i lygredigaeth, y dywedodd fel hyn, [f] Rhoddaf i chwi sicr drugareddau Dafydd.

35 *Ac* am hynny y mae yn dywedyd mewn *psalm* arall, [g] ‖ Ni adewi i'th Sanct weled llygredigaeth.

36 Canys Dafydd, ‖ wedi iddo wasanaethu ei genhedlaeth ei hun trwy ewyllys Duw, [h] a hunodd, ac a ddodwyd at ei dadau, ac a welodd lygredigaeth:

37 Eithr yr hwn a gyfododd Duw, ni welodd lygredigaeth.

38 Am hynny bydded hysbys i chwi, *ha* wŷr frodyr, mai [i] trwy hwn yr ydys yn pregethu i chwi faddeuant pechodau:

39 A [k] thrwy hwn y cyfiawnhêir pob un sydd yn credu, oddi wrth yr holl bethau y rhai ni allech trwy gyfraith Moses gael eich cyfiawnhâu oddi wrthynt.

40 Gwyliwch gan hynny na ddêl arnoch y peth a ddywedwyd yn [l] y prophwydi;

41 Edrychwch, *O* ddirmygwyr, a rhyfeddwch, a diflennwch: canys yr wyf yn gwneuthur gweithred yn eich dyddiau, gwaith ni chredwch ddim, er i neb ei ddangos i chwi.

42 ¶ A phan aeth yr Iuddewon allan o'r synagog, y Cenhedloedd a attolygasant gael pregethu y geiriau hyn iddynt † y sabbath nesaf.

43 Ac wedi gollwng y gynnulleidfa, llawer o'r Iuddewon ac o'r proselytiaid crefyddol a ganlynasant Paul a Barnabas; y rhai gan lefaru wrthynt [m] a gynghorasant iddynt aros y'ngras Duw.

44 ¶ A'r sabbath nesaf, yr holl ddinas agos a ddaeth ynghyd i wrando gair Duw.

45 Eithr yr Iuddewon, pan welsant y torfeydd, a lanwyd o genfigen, ac [n] a ddywedasant yn erbyn y pethau a ddywedid gan Paul, gan wrth-ddywedyd a chablu.

46 Yna Paul a Barnabas a aethant yn hŷf, ac a ddywedasant, [o] Rhaid oedd llefaru gair Duw wrthych chwi yn gyntaf: eithr [p] o herwydd eich bod yn ei wrthod, ac yn eich barnu eich hunain yn annheilwng o fywyd tragywyddol, wele, [q] yr ydym yn troi at y Cenhedloedd.

47 Canys felly y gorchymynodd yr Arglwydd i ni, *gan ddywedyd*, [r] Mi a'th osodais di yn oleuni i'r Cenhedloedd, i fod o honot yn iachawdwriaeth hyd eithaf y ddaear.

48 A'r Cenhedloedd pan glywsant, a fu lawen ganddynt, ac a ogoneddasant air yr Arglwydd: a chynnifer ag oedd wedi eu ‖ hordeinio i fywyd tragywyddol, a gredasant.

49 A gair yr Arglwydd a daenwyd trwy yr holl wlad.

Anno DOMINI 45.

[r] 1 Sam. 16. 13.

[s] Ps. 89. 20.

[t] 1 Sam. 13. 14.

[u] Es. 11. 1.

[x] Matt. 3. 1.

‖ *wyneb ei ddyfodiad.*

[y] Matt. 3. 11. Luc 3. 16. Ioan 1. 20, 27.

[z] Matt. 10. 6. ad. 46. pen. 3. 26.

‖ pen. 3. 17. 1 Cor. 2. 8.

‖ pen. 15. 21.

[a] Matt. 27. 22. Marc 15. 13. Luc 23. 21, 22. Ioan 19. 6.

[b] Matt. 27. 59. Marc 15. 46. Luc 23. 53. Ioan 19. 38.

[c] Matt. 28. 6. pen. 2. 24.

[d] Matt. 28. 16. pen. 1. 3. 1 Cor. 15. 5, 6.

‖ *o hono.*

[e] Ps. 2. 7. Heb. 1. 5.

[f] Es. 55. 3.

[g] Ps. 16. 10. pen. 2. 31.

‖ *Ni roddi dy Sanct i weled.*

‖ *wedi iddo yn ei oes ei hun wasanaethu ewyllys Duw.*

[h] 1 Bren. 2. 10. pen. 2. 29.

[i] Luc 24. 47. 1 Ioan 2. 12.

[k] Rhuf. 3. 28. a 8. 3. Heb. 7. 19.

[l] Es. 29. 14. Hab. 1. 5.

† Gr. *yn yr wythnos* (neu, *y sabbath*) *rhwng.*

[m] pen. 11. 23. a 14. 22.

[n] pen. 18. 6. 1 Petr 4. 4.

[o] Matt. 10. 6. pen. 3. 26. Rhuf. 1. 16.

[p] Exod. 32. 10. Es. 55. 5. Matt. 21. 43. Rhuf. 10. 19.

[q] pen. 18. 6. a 28. 28.

[r] Es. 49. 6. Luc 2. 32.

‖ Neu, *trefnu* (trwy bregethiad yr apostolion) *i fywyd.*

Anno DOMINI 45.

50 A'r Iuddewon a annogasant y gwragedd crefyddol ac anrhydeddus, a phennaethiaid y ddinas, ac [s] a godasant erlid yn erbyn Paul a Barnabas, ac a'u bwriasant hwy allan o'u terfynau.

[s] 2 Tim. 3. 11.

51 [t] Eithr hwy a ysgydwasant y llwch oddi wrth eu traed yn eu herbyn hwynt, ac a ddaethant i Iconium.

[t] Matt. 10. 14. pen. 18. 6.

52 A'r disgyblion a gyflawnwyd o lawenydd, ac o'r Yspryd Glân.

PENNOD XIV.

1 *Erlid Paul a Barnabas allan o Iconium.* 3 *Paul yn iachâu y cloff efrydd yn Lystra: ac ar hynny y bobl yn tybied mai duwiau oeddynt hwy.* 19 *Llabyddio Paul.* 21 *Hwynt-hwy yn myned trwy fagad o eglwysi, gan gadarnhâu y disgyblion yn y ffydd, ac mewn dioddefgarwch:* 26 *ac wedi dychwelyd i Antiochia, yn mynegi yno beth a wnaethai Duw trwyddynt hwy.*

A DIGWYDDODD yn Iconium iddynt fyned ynghyd i synagog yr Iuddewon, a llefaru felly, fel y credodd lliaws mawr o'r Iuddewon ac o'r Groegwyr hefyd.

2 Ond yr Iuddewon anghredadin a gyffroisant feddyliau y Cenhedloedd, ac a'u gwnaethant yn ddrwg yn erbyn y brodyr.

3 Am hynny hwy a arhosasant *yno* amser mawr, gan fod yn hŷf yn yr Arglwydd, [a] yr hwn oedd yn dwyn tystiolaeth i air ei ras, ac yn cenhadu gwneuthur arwyddion a rhyfeddodau trwy eu dwylaw hwynt.

[a] Marc 16. 20. Heb. 2. 4.

A.D. 46.

4 Eithr lliaws y ddinas a rannwyd: a rhai oedd gyd â'r Iuddewon, a rhai gyd â'r apostolion.

5 A phan wnaethpwyd rhuthr gan y Cenhedloedd a'r Iuddewon, ynghyd â'u llywodraethwyr, [b] i'*w* hamherchi *hwy*, ac i'w llabyddio,

[b] 2 Tim. 3. 11.

6 Hwythau a ddeallasant *hyn*, ac [c] a ffoisant i Lystra a Derbe, dinasoedd o Lycaonia, ac i'r wlad oddi amgylch:

[c] Matt. 10. 23.

7 Ac yno y buant yn efengylu.

8 ¶ Ac [d] yr oedd gwr yn eistedd yn Lystra yn ddiffrwyth ei draed, yr hwn oedd gloff o groth ei fam, ac ni rodiasai erioed.

[d] pen. 3. 2.

9 Hwn a glybu Paul yn llefaru, yr hwn wrth edrych yn graff arno, a gweled fod ganddo ffydd i gael iechyd,

10 A ddywedodd â llef uchel, [e] Saf ar dy draed yn uniawn. Ac efe a neidiodd *i fynu*, ac a rodiodd.

[e] Es. 35. 6.

11 A phan welodd y bobloedd y peth a wnaethai Paul, hwy a godasant eu llef, gan ddywedyd yn iaith Lycaonia, [f] Y duwiau yn rhith dynion a ddisgynasant attom.

[f] pen. 28. 6.

12 A hwy a alwasant Barnabas, yn Jupiter; a Phaul, yn Mercurius, oblegid efe oedd yr ymadroddwr pennaf.

13 Yna offeiriad Jupiter, yr hwn oedd o flaen eu dinas, a ddug deirw a garlantau i'r pyrth, ac a fynnasai gyd â'r bobl aberthu.

14 A'r apostolion Barnabas a Phaul, pan glywsant *hynny*, a rwygasant eu dillad, ac a neidiasant ym mhlith y bobl, gan lefain,

15 A dywedyd, *Ha* wŷr, [g] paham y gwnewch chwi y pethau hyn? [h] dynion hefyd ydym ninnau, yn gorfod goddef fel chwithau, ac yn pregethu i chwi ar i chwi droi oddi wrth y pethau gweigion yma at Dduw byw, yr [i] hwn a wnaeth nef a daear, a'r môr, a'r holl bethau sydd ynddynt:

[g] pen. 10. 26.
[h] Iago 5. 17.
[i] Gen. 1. 1. Ps. 33. 6. a 146. 6. Dat. 14. 7.

16 [k] Yr hwn yn yr oesoedd gynt a oddefodd i'r holl genhedloedd fyned yn eu ffyrdd eu hunain.

[k] Ps. 81. 12. pen. 17. 30.

17 [l] Er hynny ni adawodd efe mo hono ei hun yn ddidyst, gan wneuthur daioni, a rhoddi gwlaw o'r nefoedd i ni, a thymhorau ffrwythlawn, a llenwi ein calonnau ni â lluniaeth ac â llawenydd.

[l] Rhuf. 1. 20.

18 Ac er dywedyd y pethau hyn, braidd yr attaliasant y bobl rhag aberthu iddynt.

19 ¶ A daeth yno Iuddewon o Antiochia ac Iconium, a hwy a berswadiasant y bobl; [m] ac wedi llabyddio Paul, a'*i* llusgasant *ef* allan o'r ddinas, gan dybied ei fod ef wedi marw.

[m] 2 Cor. 11. 25. 2 Tim. 3. 11.

20 Ac fel yr oedd y disgyblion yn sefyll o'i amgylch, efe a gyfododd, ac a aeth i'r ddinas: a thrannoeth efe a aeth allan, *efe* a Barnabas, i Derbe.

21 Ac wedi iddynt bregethu yr efengyl i'r ddinas honno, ‖ ac ynnill llawer o ddisgyblion, hwy a ddychwelasant i Lystra, ac Iconium, ac Antiochia,

‖ *a dysgu llawer, hwy, &c.*

22 Gan gadarnhâu eneidiau y disgyblion, [n] *a*'u cynghori i aros yn y ffydd, ac [o] mai trwy lawer o orthrymderau y mae yn rhaid i ni fyned i deyrnas Dduw.

[n] pen. 11. 23. a 13. 43.
[o] Luc 22. 28, 29. Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11. a 3. 12.

23 Ac wedi [p] ordeinio iddynt henuriaid ym mhob eglwys, a gweddïo gyd âg ymprydiau, hwy a'u gorchymynasant hwynt i'r Arglwydd, yr hwn y credasent ynddo.

[p] Tit. 1. 5.

24 Ac wedi iddynt dramwy trwy Pisidia, hwy a ddaethant i Pamphylia.

25 Ac wedi pregethu y gair yn Perga, hwy a ddaethant i waered i Attalia:

26 Ac oddi yno a fordwyasant i Antiochia, [q] o'r lle yr oeddynt wedi eu gorchymyn i ras Duw i'r gorchwyl a gyflawnasant.

27 Ac wedi iddynt ddyfod a chynnull yr eglwys ynghyd, [r] adrodd a wnaethant faint o bethau a wnaethai Duw gyd â hwy, ac iddo ef [s] agoryd i'r Cenhedloedd ddrws y ffydd.

28 Ac yno yr arhosasant hwy dros hir o amser gyd â'r disgyblion.

PENNOD XV.

1 *Ymryson mawr yn cyfodi ynghylch yr enwaediad: 6 yr apostolion yn ymgynghori ynghylch hynny; 22 ac yn anfon eu meddwl trwy lythyrau at yr eglwysi. 36 Paul a Barnabas, wedi bwriadu myned i ymweled â'r brodyr, yn ymrafaelio, ac yn ymadael â'u gilydd.*

A.D. 51. ARHAI wedi dyfod i waered o Judea, a ddysgasant y brodyr, *gan ddywedyd,* [a] Onid enwaedir chwi [b] yn ol defod Moses, ni ellwch fod yn gadwedig.

2 *A* phan ydoedd ymryson a dadleu nid bychan gan [c] Paul a Barnabas yn eu herbyn, hwy a ordeiniasant fyned o Paul a Barnabas, a rhai eraill o honynt, i fynu i Jerusalem, at yr apostolion a'r henuriaid, ynghylch y cwestiwn yma.

A.D. 52.

3 Ac wedi eu hebrwng gan yr eglwys, hwy a dramwyasant trwy Phenice a Samaria, gan fynegi troad y Cenhedloedd. A hwy a barasant lawenydd mawr i'r brodyr oll.

4 Ac wedi eu dyfod hwy i Jerusalem, hwy a dderbyniwyd gan yr eglwys, a *chan* yr apostolion, a *chan* yr henuriaid; a [d] hwy a fynegasant yr holl bethau a wnaethai Duw gyd â hwynt.

A.D. 52.

5 Eithr cyfododd ‖ rhai o sect y Phariseaid y rhai oedd yn credu, gan ddywedyd, Mai rhaid iddynt eu henwaedu, a gorchymyn cadw deddf Moses.

6 ¶ A'r apostolion a'r henuriaid a ddaethant ynghyd i edrych am y matter yma.

7 Ac wedi bod ymddadleu mawr, cyfododd Petr, ac a ddywedodd wrthynt, *Ha* wŷr frodyr, chwi a wyddoch ddarfod i [e] Dduw er ys talm o amser yn ein plith ni fy ethol i, i gael o'r Cenhedloedd trwy fy ngenau i glywed gair yr efengyl, a chredu.

8 A Duw, [f] adnabyddwr calonnau, a ddug dystiolaeth iddynt, [g] gan roddi iddynt yr Yspryd Glân, megis ag i ninnau:

9 Ac ni wnaeth *efe* ddim gwahaniaeth rhyngom ni a hwynt, [h] gan buro eu calonnau hwy trwy ffydd.

10 Yn awr gan hynny paham yr ydych chwi yn temtio Duw, [i] i ddodi iau ar warrau y disgyblion, yr hon nid allai ein tadau ni na ninnau ei dwyn?

11 [k] Eithr trwy ras yr Arglwydd Iesu Grist, yr ydym ni yn credu ein bod yn gadwedig yr un modd a hwythau.

12 ¶ A'r holl lïaws a ddistawodd, ac a wrandawodd ar Barnabas a Phaul, yn mynegi pa arwyddion a rhyfeddodau *eu maint* a wnaethai Duw ym mhlith y Cenhedloedd trwyddynt hwy.

13 ¶ Ac wedi iddynt ddistewi, atebodd Iago, gan ddywedyd, *Ha* wŷr frodyr, gwrandewch arnaf fi.

14 Simeon a fynegodd pa wedd yr ymwelodd Duw ar y cyntaf, i gymmeryd o'r Cenhedloedd bobl i'w enw.

15 Ac â hyn y cyttuna geiriau y prophwydi; megis y mae yn ysgrifenedig,

16 [l] Ar ol hyn y dychwelaf, ac yr adeiladaf drachefn dabernacl Dafydd, yr hwn sydd wedi syrthio: a'i fylchau ef a adeiladaf drachefn, ac a'i cyfodaf eilchwyl:

17 Fel y byddo i hyn a weddiller o ddynion geisio yr Arglwydd, ac i'r holl Genhedloedd, y rhai y gelwir fy enw i arnynt, medd yr Arglwydd, yr hwn sydd yn gwneuthur yr holl bethau hyn.

18 Hysbys i Dduw yw ei weithredoedd oll erioed.

19 O herwydd paham [m] fy marn i yw, na flinom y rhai o'r Cenhedloedd a droisant at Dduw:

20 Eithr ysgrifenu o honom ni attynt, ar ymgadw o honynt [n] oddi wrth halogrwydd delwau, a [o] godineb, ac *oddi wrth* y peth a dagwyd, ac [p] *oddi wrth* waed.

21 Canys y mae i Moses ym mhob dinas, er yr hen amseroedd, rai a'i pregethant ef, [q] gan fod yn ei ddarllen yn y synagogau bob sabbath.

22 Yna y gwelwyd yn dda gan yr apostolion a'r henuriaid, ynghyd â'r holl eglwys, anfon gwŷr etholedig o honynt eu hunain, i Antiochia, gyd â Phaul a Barnabas; *sef* Judas a gyfenwir Barsabas, a Silas, gwŷr rhagorol ym mhlith y brodyr:

23 A *hwy* a ysgrifenasant gyd â hwynt fel hyn; Yr apostolion, a'r henuriaid, a'r brodyr, at y brodyr y rhai sydd o'r Cenhedloedd yn Antiochia, a Syria, a Cilicia, yn anfon annerch.

Anno DOMINI 46.

[q] pen. 13. 1, 3.

[r] pen. 15. 4, 12.

[s] 1 Cor. 16. 9. 2 Cor. 2. 12.

[a] Gal. 5. 2. Phil. 3. 2. Col. 2. 8, 11, 16.

[b] Gen. 17. 10. Lef. 12. 3.

[c] Gal. 2. 1.

[d] ad. 12. pen. 14. 27.

‖ eb hwynt *rai*, &c.

[e] pen. 10. 20. a 11. 12.

[f] 1 Chron. 28. 9. pen. 1. 24.

[g] pen. 10. 44.

Anno DOMINI 52.

[h] pen. 10. 43. 1 Cor. 1. 2. 1 Petr 1. 22.

[i] Matt. 23. 4. Gal. 5. 1.

[k] Eph. 2. 8. Tit. 3. 4.

[l] Amos 9. 11, 12.

[m] Edrych ad. 28.

[n] Exod. 20. 3. 1 Cor. 8. 1. a 10. 20.

[o] 1 Thess. 4. 3.

[p] Gen. 9. 4. Lef. 3. 17.

[q] pen. 13. 15, 27.

Anno DOMINI 52.

24 Yn gymmaint a chlywed o honom ni, i rai a aethant allan oddi wrthym ni eich trallodi chwi â geiriau, gan ddymchwelyd eich eneidiau chwi, a dywedyd *fod* yn rhaid enwaedu arnoch, a chadw y ddeddf; i'r rhai ni roisem ni *gyfryw* orchymyn:

25 Ni a welsom yn dda, wedi i ni ymgynnull yn gyttûn, anfon gwŷr etholedig attoch, gyd â'n hanwylyd Barnabas a Phaul;

[r] pen. 13. 50. a 14. 19.

26 [r] Gwŷr a roisant eu heneidiau dros enw ein Harglwydd ni Iesu Grist.

27 Ni a anfonasom gan hynny Judas a Silas; a hwythau ar ‖ air a fynegant *i chwi* yr un pethau.

‖ *enau.*

28 Canys gwelwyd yn dda gan yr Yspryd Glân, a chennym ninnau, na ddodid arnoch faich ychwaneg nâ'r pethau anghenrheidiol hyn:

[s] pen. 21. 25.

[t] Lef. 17. 14.

29 [s] Bod i chwi ymgadw oddi wrth yr hyn a aberthwyd i eilunod, a [t] gwaed, ac oddi wrth y peth a dagwyd, ac oddi wrth odineb: oddi wrth yr hyn bethau os ymgedwch, da y gwnewch. Byddwch iach.

30 Felly wedi eu gollwng hwynt ymaith, hwy a ddaethant i Antiochia: ac wedi cynnull y lliaws ynghyd, hwy a roisant y llythyr.

31 Ac wedi iddynt *ei* ddarllen, llawenychu a wnaethant am y ‖ diddanwch.

‖ Neu, *cynghor.*

32 Judas hefyd a Silas, a hwythau yn brophwydi, trwy lawer o ymadrodd a ddiddanasant y brodyr, ac a'*u* cadarnhasant.

33 Ac wedi iddynt aros *yno* dros amser, hwy a ollyngwyd ymaith mewn heddwch, gan y brodyr, at yr apostolion.

34 Eithr gwelodd Silas yn dda aros yno.

35 A Phaul a Barnabas a arhosasant yn Antiochia, gan ddysgu ac efengylu gair yr Arglwydd, gyd â llawer eraill hefyd.

A.D. 53.

36 ¶ Ac wedi rhai dyddiau, dywedodd Paul wrth Barnabas, Dychwelwn ac ymwelwn â'n brodyr, ym mhob dinas y pregethasom air yr Arglwydd ynddynt, *i weled* pa fodd y maent hwy.

37 A Barnabas a gynghorodd gymeryd gyd â hwynt [u] Ioan, yr hwn a gyfenwid Marc.

[u] pen. 12. 12, 25. a 13. 5. Col. 4. 10. 2 Tim. 4. 11. Philem. 24.

38 Ond ni welai Paul yn addas gymeryd hwnnw gyd â hwynt, [x] yr hwn a dynnasai oddi wrthynt o Pamphylia, ac nid aethai gyd â hwynt i'r gwaith.

[x] pen. 13. 13.

39 A bu gymmaint cynnwrf *rhyngddynt*, fel yr ymadawsant oddi wrth eu gilydd; ac y cymmerth Barnabas Marc gyd âg ef, ac y mordwyodd i Cyprus:

40 Eithr Paul a ddewisodd Silas, ac a aeth ymaith, [y] wedi ei orchymyn i ras Duw gan y brodyr.

[y] pen. 14. 26.

41 Ac efe a dramwyodd trwy Syria a Cilicia, gan [z] gadarnhâu yr eglwysi.

[z] pen. 16. 5.

PENNOD XVI.

1 Paul, wedi enwaedu ar Timothëus, 7 ac wedi ei alw gan yr Yspryd, 14 yn troi Lydia: 16 yn bwrw allan yspryd dewiniaeth; 19 ac am hynny Silas ac yntau yn cael eu fflangellu, a'u carcharu: 26 agoryd drysau y carchar: 31 troi ceidwad y carchar, 37 a'u gwaredu hwythau.

Anno DOMINI 53.

YNA y daeth efe i [a] Derbe ac i Lystra. Ac wele, yr oedd yno ryw ddisgybl, [b] a'i enw Timothëus, [c] mab i ryw wraig yr hon oedd Iuddewes, ac yn credu; a'i dad *oedd* Roegwr:

A.D. 53.

[a] pen. 14. 6.

[b] Rhuf. 16. 21. Phil. 2. 19. 1 Thess. 3. 2.

[c] 2 Tim. 1. 5.

2 Yr hwn [d] oedd yn cael gair da gan y brodyr oedd yn Lystra, ac *yn* Iconium.

[d] pen. 6. 3.

3 Paul a fynnai i hwn fyned allan gyd âg ef; ac *efe* [e] a'i cymmerth ac a'i henwaedodd ef, o achos yr Iuddewon oedd yn y lleoedd hynny: canys hwy a wyddent bawb mai Groegwr oedd ei dad ef.

[e] 1 Cor. 9. 20. Gal. 2. 3. Edrych Gal. 5. 2.

4 Ac fel yr oeddynt yn ymdaith trwy y dinasoedd, hwy ‖ a roisant arnynt gadw y gorchymynion [f] a ordeiniesid gan yr apostolion a'r henuriaid y rhai oedd yn Jerusalem.

‖ *a draddodasant iddynt.*

[f] pen. 15. 28, 29.

5 Ac felly yr eglwysi a gadarnhâwyd yn y ffydd, ac a gynnyddasant mewn rhifedi beunydd.

6 Ac wedi iddynt dramwy trwy Phrygia, a gwlad Galatia, a gwarafun iddynt gan yr Yspryd Glân bregethu y gair yn Asia;

7 Pan ddaethant i Mysia, hwy a geisiasant fyned i Bithynia: ac ni oddefodd Yspryd yr Iesu iddynt.

8 Ac wedi myned heibio i Mysia, [g] hwy a aethant i waered i Troas.

[g] 2 Cor. 2. 12.

9 A gweledigaeth a ymddangosodd i Paul liw nos: Rhyw wr o Macedonia a safai, ac a ddeisyfai arno, ac a ddywedai, Tyred drosodd i Macedonia, a chymmorth ni.

10 A phan welodd efe y weledigaeth, yn ebrwydd ni a geisiasom fyned i Macedonia; gan gwbl-gredu alw o'r Arglwydd nyni i efengylu iddynt hwy.

11 Am hynny, wedi myned ymaith o

Anno DOMINI 53.

Troas, ni a gyrchasom yn uniawn i Samothracia; a thrannoeth i Neapolis:

12 Ac oddi yno i Philippi, yr hon ‖ sydd brif-ddinas o barth o Macedonia, dinas rydd: ac ni a fuom yn aros yn y ddinas honno ddyddiau rai.

13 Ac ar y dydd sabbath ni a aethom allan o'r ddinas i làn afon, lle y byddid arferol o weddïo; ac ni a eisteddasom, ac a lefarasom wrth y gwragedd a ddaethant ynghyd.

14 ¶ A rhyw wraig a'i henw Lydia, un yn gwerthu porphor, o ddinas y Thyatiriaid, yr hon oedd yn addoli Duw, a wrandawodd; yr hon yr agorodd yr Arglwydd [h] ei chalon, i ddal ar y pethau a leferid gan Paul.

15 Ac wedi ei bedyddio hi a'i theulu, hi a ddymunodd *arnom*, gan ddywedyd, Os barnasoch fy mod i yn ffyddlawn i'r Arglwydd, deuwch i mewn i'm tŷ, ac arhoswch *yno*. A [i] hi a'n cymhellodd ni.

16 ¶ A digwyddodd, a ni yn myned i weddïo, i ryw langces, yr hon [k] oedd ganddi yspryd ‖ dewiniaeth, gyfarfod â ni; yr hon oedd yn peri [l] llawer o elw i'w meistriaid, wrth ddywedyd dewiniaeth.

17 Hon a ddilynodd Paul a ninnau, ac a lefodd, gan ddywedyd, Y dynion hyn ydynt weision y Duw goruchaf, y rhai sydd yn mynegi i chwi ffordd iachawdwriaeth.

18 A hyn a wnaeth hi dros ddyddiau lawer. Eithr Paul [m] yn flin ganddo, a drodd, ac a ddywedodd wrth yr yspryd, Yr ydwyf yn gorchymyn i ti, yn enw Iesu Grist, fyned allan o honi. [n] Ac efe a aeth allan yr awr honno.

19 ¶ A phan welodd ei meistriaid hi fyned gobaith eu helw hwynt ymaith, [o] hwy a ddaliasant Paul a Silas, ac a'*u* llusgasant *hwy* i'r ‖ farchnadfa, at y llywodraethwyr;

20 Ac a'u dygasant hwy at y swyddogion, ac a ddywedasant, Y mae'y dynion hyn, y rhai ydynt Iuddewon, [p] yn llwyrgythryblio ein dinas ni,

21 Ac yn dysgu defodau y rhai nid ydyw rydd i ni eu derbyn, na'u gwneuthur, y rhai ydym Rufeinwyr.

22 A'r dyrfa a safodd i fynu ynghyd yn eu herbyn hwy; a'r swyddogion, gan rwygo eu dillad, [q] a orchymynasant *eu* curo *hwy* â gwïail.

23 Ac wedi rhoddi gwïalennodiau lawer iddynt, hwy a'*u* taflasant i garchar; gan orchymyn i geidwad y carchar eu cadw hwy yn ddïogel.

24 Yr hwn, wedi derbyn y cyfryw orchymyn, a'*u* bwriodd hwy i'r carchar nesaf i mewn, ac a wnaeth eu traed hwy yn sicr yn y cyffion.

25 ¶ Ac ar hanner nos Paul a Silas oedd yn gweddïo, ac yn canu ‖ mawl i Dduw: a'r carcharorion a'u clywsant hwy.

26 [r] Ac yn ddisymmwth y bu daeargryn mawr, hyd oni siglwyd seiliau y carchar: ac yn ebrwydd [s] yr holl ddrysau a agorwyd, a rhwymau pawb a aethant yn rhyddion.

27 A phan ddeffrôdd ceidwad y carchar, a chanfod drysau y carchar yn agored, efe a dynnodd ei gleddyf, ac a amcanodd ei ladd ei hun; gan dybied ffoi o'r carcharorion ymaith.

28 Eithr Paul a lefodd â llef uchel, gan ddywedyd, Na wna i ti dy hun ddim niwed; canys yr ydym ni yma oll.

29 Ac wedi galw am oleu, efe a ruthrodd i mewn, ac yn ddychrynedig efe a syrthiodd i lawr ger bron Paul a Silas,

30 Ac a'u dug hwynt allan, ac a ddywedodd, [t] *O* feistriaid, beth sydd raid i mi ei wneuthur, fel y byddwyf gadwedig?

31 A hwy a ddywedasant, [u] Cred yn yr Arglwydd Iesu Grist, a chadwedig fyddi, ti a'th deulu.

32 A hwy a draethasant iddo air yr Arglwydd, ac i bawb oedd yn ei dŷ ef.

33 Ac efe a'u cymmerth hwy yr awr honno o'r nos, ac a olchodd *eu* briwiau; ac efe a fedyddiwyd, a'r eiddo oll, yn y man.

34 Ac wedi iddo eu dwyn hwynt i'w dŷ, [x] efe a osododd fwyd ger eu bron hwy, ac a fu lawen, gan gredu i Dduw, efe a'i holl deulu.

35 A phan aeth hi yn ddydd, y swyddogion a anfonasant y ceisiaid, gan ddywedyd, Gollwng ymaith y dynion hynny.

36 A cheidwad y carchar a fynegodd y geiriau hyn wrth Paul, Y swyddogion a anfonasant i'ch gollwng chwi ymaith: yn awr gan hynny cerddwch ymaith; ewch mewn heddwch.

37 Eithr Paul a ddywedodd wrthynt, Wedi iddynt ein curo yn gyhoedd heb ein barnu, [y] a ninnau yn Rhufeinwyr, hwy a'n bwriasant ni i garchar; ac yn awr a ydynt hwy yn ein bwrw ni allan

[h] Luc 24. 45.
[i] Gen. 19. 3. a 33. 11. Barn. 19. 21. Luc 24. 29. Heb. 13. 2.
[k] 1 Sam. 28. 7. ‖ Neu, *Python.*
[l] pen. 19. 24.
[m] Edrych Marc 1. 25, 34.
[n] Marc 16. 17.
[o] 2 Cor. 6. 5. ‖ *dadleudy.*
[p] 1 Bren. 18. 17. pen. 17. 6.
[q] 2 Cor. 11. 25. 1 Thess. 2. 2.
[r] pen. 4. 31.
[s] pen. 5. 19. a 12. 7.
[t] Luc 3. 10. pen. 2. 37. a 9. 6.
[u] Ioan 3. 16, 36. a 6. 47. 1 Ioan 5. 10.
[x] Luc 5. 29. a 19. 6.
[y] pen. 22. 25.

‖ *yw y ddinas gyntaf.*
‖ *emyn.*

Anno DOMINI 53.

yn ddirgel? nid felly; ond deuant hwy eu hunain, a dygant ni allan.

38 A'r ceisiaid a fynegasant y geiriau hyn i'r swyddogion. A hwy a ofnasant, pan glywsant mai Rhufeiniaid oeddynt.

39 A hwy a ddaethant ac a attolygasant arnynt, ac a'*u* dygasant allan, ac [z] a ddeisyfasant arnynt fyned allan o'r ddinas.

40 Ac wedi myned allan o'r carchar, hwy [a] a aethant i mewn at Lydia: ac wedi gweled y brodyr, hwy a'u cysurasant, ac a ymadawsant.

PENNOD XVII.

1 *Paul yn pregethu yn Thessalonica: 4 lle y mae rhai yn credu, ac eraill yn ei erlid ef.* 10 *Ei anfon ef i Berea, ac yntau yn pregethu yno;* 13 *ac wedi ei erlid yn Thessalonica,* 15 *yn dyfod i Athen; ac yno yn ymresymmu, ac yn pregethu iddynt hwy y Duw byw, yr hwn nid adwaenent:* 34 *ac wrth hynny bagad yn troi at Grist.*

GWEDI iddynt dramwy trwy Amphipolis ac Apolonia, hwy a ddaethant i Thessalonica, lle yr oedd synagog i'r Iuddewon.

2 A Phaul, yn ol ei arfer, a aeth i mewn attynt, a thros dri sabbath a ymresymmodd â hwynt allan o'r ysgrythyrau,

3 Gan egluro a dodi ger eu bronnau, [a] mai rhaid oedd i Grist ddïoddef, a chyfodi oddi wrth y meirw: ac mai hwn yw y Crist Iesu, yr hwn ‖ yr wyf fi yn ei bregethu i chwi.

4 [b] A rhai o honynt a gredasant, ac a ymwasgasant â Phaul a Silas, ac o'r Groegwyr crefyddol lïaws mawr, ac o'r gwragedd pennaf nid ychydig.

5 ¶ Eithr yr Iuddewon y rhai oedd heb gredu, gan genfigennu, a gymmerasant attynt ryw ddynion drwg o grwydriaid; ac wedi casglu tyrfa, hwy a wnaethant gyffro yn y ddinas, ac a osodasant ar dŷ Jason, ac a geisiasant eu dwyn hwynt allan at y bobl.

6 A phan na chawsant hwynt, hwy a lusgasant Jason, a rhai o'r brodyr, at bennaethiaid y ddinas, gan lefain, [c] Y rhai sydd yn aflonyddu y byd, *y rhai hynny* a ddaethant yma hefyd;

7 Y rhai a dderbyniodd Jason: ac y mae y rhai hyn oll yn gwneuthur yn erbyn ordeiniadau Cesar, [d] gan ddywedyd fod brenhin arall, *sef* Iesu.

8 A hwy a gyffroisant y dyrfa, a llywodraethwyr y ddinas hefyd, wrth glywed y pethau hyn.

9 Ac wedi iddynt ‖ gael ‖ sicrwydd gan Jason a'r lleill, hwy a'u gollyngasant hwynt ymaith.

10 ¶ [e] A'r brodyr yn ebrwydd o hŷd nos a anfonasant Paul a Silas i Berea: y rhai wedi eu dyfod *yno,* a aethant i synagog yr Iuddewon.

11 Y rhai hyn oedd foneddigeiddiach nâ'r rhai oedd yn Thessalonica, y rhai a dderbyniasant y gair gyd â phob parodrwydd meddwl, [f] gan chwilio beunydd yr ysgrythyrau, a oedd y pethau hyn felly.

12 Felly llawer o honynt a gredasant, ac o'r Groegesau parchedig, ac o wŷr nid ychydig.

13 A phan wybu yr Iuddewon o Thessalonica fod gair Duw yn ei bregethu gan Paul yn Berea hefyd, hwy a ddaethant yno hefyd, gan gyffrôi y dyrfa.

14 Ac yna yn ebrwydd y brodyr a anfonasant Paul ymaith, i fyned megis i'r môr: ond Silas a Thimothëus a arhosasant yno.

15 A chyfarwyddwyr Paul a'i dygasant ef hyd Athen: ac [g] wedi derbyn gorchymyn at Silas a Thimothëus, ar iddynt ddyfod atto ar ffrwst, hwy a aethant ymaith.

16 ¶ A thra yr ydoedd Paul yn aros am danynt yn Athen, ei yspryd a gynhyrfwyd ynddo, wrth weled y ddinas ‖ wedi ymroi i eilunod.

17 Ö herwydd hynny yr ymresymmodd efe yn y synagog â'r Iuddewon, ac â'r rhai crefyddol, ac yn y farchnad beunydd â'r rhai a gyfarfyddent âg ef.

18 A rhai *o'r* philosophyddion o'r Epicuriaid, ac o'r Stoiciaid, a ymddadleuasant âg ef: a rhai a ddywedasant, Beth a fynnai y ‖ siaradwr hwn ei ddywedyd? a rhai, Tebyg yw ei fod ef yn mynegi duwiau dïeithr: am ei fod yn pregethu yr Iesu, a'r adgyfodiad, iddynt.

19 A hwy a'i daliasant ef, ac a'i dygasant i ‖ Areopagus, gan ddywedyd, A allwn ni gael gwybod beth *yw* y ddysg newydd hon, a draethir gennyt?

20 Oblegid yr wyt ti yn dwyn rhyw bethau dïeithr i'n clustiau ni: am hynny ni a fynnem wybod beth a allai y pethau hyn fod.

21 (A'r holl Atheniaid, a'r dïeithriaid y rhai oedd yn ymdeithio yno, nid oeddynt yn cymmeryd hamdden i ddim arall, ond i ddywedyd neu i glywed rhyw newydd)

22 ¶ Yna y safodd Paul y'nghanol

Anno DOMINI 53

‖ *dderbyn.*
‖ *boddlonrwydd.*

[z] Matt. 8. 34.
[a] ad. 14.
[f] Es. 34. 16. Luc 16. 29. Ioan 5. 39.
[g] pen. 18. 5.
A.D. 54.
[a] Luc 24. 26, 46.
‖ *yn llawn eilunod.*
‖ eb efe, *yr,* &c.
[b] pen. 28. 24.
‖ *hawdd geiriau.*
[c] pen. 16. 20.
‖ Sef, *Bryn Mawrth,* neu, *Mars.* Y llys uchaf yn Athen ydoedd.
[d] Luc 23. 2. Ioan 19. 12.
[e] pen. 9. 25.

Anno DOMINI 54.

‖ Areopagus ac a ddywedodd, *Ha* wŷr Atheniaid, mi a'ch gwelaf chwi ym mhob peth yn dra choel-grefyddol.

23 Canys wrth ddyfod heibio, ac edrych ar ‖ eich defosiynau, mi a gefais allor yn yr hon yr ysgrifenasid, I'R DUW NID ADWAENIR. Yr hwn gan hynny yr ydych chwi heb ei adnabod yn ei addoli, hwnnw yr wyf fi yn ei fynegi i chwi.

24 [h] Y Duw a wnaeth y byd, a phob peth sydd ynddo, gan ei fod yn Arglwydd nef a daear, [i] nid yw yn trigo mewn temlau o waith dwylaw:

25 Ac nid â dwylaw dynion y gwasanaethir ef, [k] fel pe bai arno eisieu dim; [l] gan ei fod ef yn rhoddi i bawb fywyd, ac anadl, a phob peth oll.

26 Ac *efe* a wnaeth o un gwaed, bob cenedl o ddynion, i breswylio ar holl wyneb y ddaear, ac a bennodd yr amseroedd rhag-osodedig, a [m] therfynau eu preswylfod hwynt;

27 [n] Fel y ceisient yr Arglwydd, os gallent ymbalfalu am dano ef, a'i gael, er nad yw efe yn ddïau neppell oddi wrth bob un o honom:

28 Oblegid [o] ynddo ef yr ydym ni yn byw, yn symmud, ac yn bod; [p] megis y dywedodd rhai o'ch ‖ poëtau chwi eich hunain. Canys ei hiliogaeth ef hefyd ydym ni.

29 Gan ein bod ni gan hynny yn hiliogaeth Duw, [q] ni ddylem ni dybied fod y Duwdod yn debyg i aur, neu arian, neu faen, o gerfiad celfyddyd a dychymmyg dyn.

30 [r] A Duw, wedi esgeuluso amseroedd yr anwybodaeth hon, sydd [s] yr awrhon yn gorchymyn i bob dyn ym mhob man edifarhâu:

31 O herwydd iddo osod diwrnod yn yr hwn [t] y barna efe y byd mewn cyfiawnder, trwy y gwr a ordeiniodd efe; gan roddi ‖ ffydd i bawb, o herwydd [u] darfod iddo ei gyfodi ef oddi wrth y meirw.

32 ¶ A phan glywsant sôn am adgyfodiad y meirw, rhai a watwarasant; a rhai a ddywedasant, Ni a'th wrandawn drachefn am y peth hwn.

33 Ac felly Paul a aeth allan o'u plith hwynt.

34 Eithr rhai gwŷr a lynasant wrtho, ac a gredasant: ym mhlith y rhai *yr oedd* Dionysius yr Areopagiad, a gwraig a'i henw Damaris, ac eraill gyd â hwynt.

PENNOD XVIII.

1 *Paul yn gweithio â'i ddwylaw, ac yn pregethu yn Corinth i'r Cenhedloedd.* 9 *Yr Arglwydd yn ei gysuro ef trwy weledigaeth.* 12 *Achwyn arno ef ger bron Gàlio y rhaglaw: yntau yn cael ei ollwng ymaith;* 18 *ac wedi hynny yn tramwy o ddinas i ddinas, ac yn nerthu y disgyblion.* 24 *Apòlos, wedi ei ddysgu yn fanylach gan Acwila a Phriscìla,* 28 *yn pregethu Crist gyd â nerth mawr.*

AR ol y pethau hyn, Paul a ymadawodd âg Athen, ac a ddaeth i Corinth.

2 Ac wedi iddo gael rhyw Iuddew a'i enw [a] Acwila, un o Pontus o genedl, wedi dyfod yn hwyr o'r Ital, a'i wraig Priscìla (am orchymyn o Claudius i'r Iuddewon oll fyned allan o Rufain) efe a ddaeth attynt.

3 Ac, o herwydd ei fod o'r un gelfyddyd, efe a arhoes gyd â hwynt, ac [b] a weithiodd (canys gwneuthurwyr pebyll oeddynt wrth eu celfyddyd)

4 Ac efe a ymresymmodd yn y synagog bob sabbath, ac a ‖ gynghorodd yr Iuddewon, a'r Groegiaid.

5 A phan ddaeth [c] Silas a Thimothëus o Macedonia, bu gyfyng ar Paul yn yr yspryd, ac *efe* a dystiolaethodd i'r Iuddewon, mai Iesu ‖ oedd Crist.

6 A [d] hwythau gwedi ymosod yn ei erbyn, a chablu, [e] efe a ysgydwodd *ei* ddillad, ac a ddywedodd wrthynt, [f] *Bydded* eich gwaed chwi ar eich pennau eich hunain; [g] glân *ydwyf* fi: o hyn allan mi a âf at y Cenhedloedd.

7 ¶ Ac wedi myned oddi yno, efe a ddaeth i dŷ un a'i enw Justus, *un* oedd yn addoli Duw, tŷ yr hwn oedd yn cyffwrdd â'r synagog.

8 [h] A Chrispus yr arch-synagogydd a gredodd yn yr Arglwydd, a'i holl dŷ: a llawer o'r Corinthiaid, wrth wrando, a gredasant, ac a fedyddiwyd.

9 [i] A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Paul trwy weledigaeth liw nos, Nac ofna; eithr llefara, ac na thaw:

10 Canys yr wyf fi gyd â thi, ac ni esyd neb arnat, i wneuthur niwed i ti: o herwydd y mae i mi bobl lawer yn y ddinas hon.

11 Ac efe a †arhoes *yno* flwyddyn a chwe mis, yn dysgu gair Duw yn eu plith hwynt.

12 ¶ A phan oedd Gàlio yn rhaglaw yn Achaia, cyfododd yr Iuddewon yn unfryd yn erbyn Paul, ac a'i dygasant ef i'r frawdle,

13 Gan ddywedyd, Y mae hwn yn

Anno DOMINI 54.

[a] Rhuf. 16. 3. 1 Cor. 16. 19.

[b] pen. 20. 34. 1 Cor. 4. 12. 1 Thess. 2. 9. 2 Thess. 3. 8.

[c] pen. 17. 14, 15.

[d] pen. 13. 45. 1 Petr 4. 4.

[e] Neh. 5. 13. Matt. 10. 14. pen. 13. 51.

[f] 2 Sam. 1. 16. Ezec. 18. 13.

[g] Ezec. 3. 18, 19. pen. 20. 26.

[h] 1 Cor. 1. 14.

[i] pen. 23. 11.

† Gr. *eistedd-odd.*

A.D. 55. diweddu.

[h] pen. 14. 15.

[i] pen. 7. 48.

[k] Ps. 50. 8.

[l] Gen. 2. 7.

[m] Deut. 32. 8.

[n] Rhuf. 1. 20.

[o] Col. 1. 17. Heb. 1. 3.

[p] Tit. 1. 12.

‖ Neu, *prydyddion*, neu, *beirdd.*

[q] Es. 40. 18.

[r] pen. 14. 16. Rhuf. 3. 25.

[s] Luc 24. 47.

[t] pen. 10. 42. Rhuf. 2. 16.

‖ *sicrwydd.*

[u] pen. 2. 24.

‖ Neu, *llys yr Areopagiaid.*

‖ Neu, *eich duwiau a addolwch,* 2 Thess. 2. 4.

‖ *berswadiodd.*

‖ *ydyw y Crist.*

Anno DOMINI 55.

annog dynion i addoli Duw yn erbyn y ddeddf.

14 Ac fel yr oedd Paul yn amcanu agoryd ei enau, dywedodd Gàlio wrth yr Iuddewon, [k] Pe buasai gam, neu ddrwg weithred, O Iuddewon, wrth reswm myfi a gyd-ddygaswn â chwi:

15 Eithr os y cwestiwn sydd am ymadrodd, ac enwau, a'r ddeddf sydd yn eich plith chwi, edrychwch eich hunain: canys ni fyddaf fi farnwr am y pethau hyn.

16 Ac efe a'u gyrrodd hwynt oddi wrth y frawdle.

17 A'r holl Roegwyr a gymmerasant [l] Sosthenes yr arch-synagogydd, ac a'i curasant o flaen y frawdle. Ac nid oedd Gàlio yn gofalu am ddim o'r pethau hynny.

18 ¶ Eithr Paul, wedi aros etto ddyddiau lawer, a ganodd yn iach i'r brodyr, ac a fordwyodd ymaith i Syria, a chyd âg ef Priscìla ac Acwila; gwedi iddo [m] gneifio *ei* ben yn Cenchrea: canys yr oedd arno adduned.

19 Ac efe a ddaeth i Ephesus, ac a'u gadawodd hwynt yno; eithr efe a aeth i'r synagog, ac a ymresymmodd â'r Iuddewon.

20 A phan ddymunasant *arno* aros gyd â hwynt dros amser hŵy, ni chaniattâodd efe:

21 Eithr efe a ganodd yn iach iddynt, gan ddywedyd, [n] Y mae yn angenrhaid i mi gadw yr wyl sydd yn dyfod yn Jerusalem; ond [o] os myn Duw, mi a ddeuaf yn fy ol attoch chwi drachefn. Ac efe a aeth ymaith o Ephesus.

A.D. 56.

22 Ac wedi iddo ddyfod i waered i Cesarea, efe a aeth i fynu ac a gyfarchodd yr eglwys, ac a ddaeth i waered i Antiochia.

23 Ac wedi iddo dreulio talm o amser, efe a aeth ymaith, gan dramwy trwy wlad [p] Galatia, a Phrygia, mewn trefn, a chadarnhâu yr holl ddisgyblion.

24 ¶ [q] Eithr rhyw Iuddew, a'i enw Apòlos, Alexandriad o genedl, gwr ymadroddus, cadarn yn yr ysgrythyrau, a ddaeth i Ephesus.

25 Hwn oedd wedi dechreu dysgu iddo ffordd yr Arglwydd: ac *efe* yn wresog yn yr yspryd, a lefarodd, ac a athrawiaethodd yn ddiwyd y pethau a berthynent i'r Arglwydd, [r] heb ddeall ond bedydd Ioan yn unig.

26 A hwn a ddechreuodd lefaru yn hŷf yn y synagog: a phan glybu Acwila a Phriscìla, hwy a'i cymmerasant ef attynt, ac a agorasant iddo ffordd Duw yn fanylach.

27 A phan oedd efe yn ewyllysio myned i Achaia, y brodyr, gan annog, a ysgrifenasant at y disgyblion i'w derbyn ef. Yr hwn, wedi ei ddyfod, [s] a gynnorthwyodd lawer ar y rhai a gredasent trwy ras.

28 Canys efe a orchfygodd yr Iuddewon yn egnïol, ar gyhoedd, gan ddangos trwy ysgrythyrau, mai Iesu yw Crist.

PENNOD XIX.

6 Rhoddi yr Yspryd Glân trwy ddwylaw Paul. 9 Yr Iuddewon yn cablu ei athrawiaeth ef, yr hon a gadarnhêir trwy wyrthiau. 13 Y consurwyr Iuddewaidd 16 yn cael eu curo gan y cythraul. 19 Llosgi y llyfrau consurio. 24 Demetrius, o chwant elw, yn codi terfysg mawr yn erbyn Paul: 35 ac ysgolhaig y ddinas yn llonyddu y derfysg.

A DIGWYDDODD, tra fu Apòlos yn Corinth, wedi i Paul dramwy trwy y parthau uchaf, ddyfod o hono ef i Ephesus: ac wedi iddo gael rhyw ddisgyblion,

2 Efe a ddywedodd wrthynt, A dderbyniasoch chwi yr Yspryd Glân er pan gredasoch? A hwy a ddywedasant wrtho, [b] Ni chawsom ni gymmaint a chlywed a oes Yspryd Glân.

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I ba beth gan hynny y bedyddiwyd chwi? Hwythau a ddywedasant, [c] I fedydd Ioan.

4 A dywedodd Paul, [d] Ioan yn ddïau a fedyddiodd â bedydd edifeirwch, gan ddywedyd wrth y bobl am gredu yn yr hwn oedd yn dyfod ar ei ol ef, sef yng Nghrist Iesu.

5 A phan glywsant hwy *hyn*, hwy a fedyddiwyd yn enw yr Arglwydd Iesu.

6 Ac wedi i Paul [e] ddodi *ei* ddwylaw arnynt, yr Yspryd Glân a ddaeth arnynt: a hwy [f] a draethasant â thafodau, ac a brophwydasant.

7 A'r gwyr oll oeddynt ynghylch deuddeg.

8 Ac efe a aeth i mewn i'r synagog, ac a lefarodd yn hŷf dros dri mis, gan ymresymmu a chynghori y pethau *a berthynent* i deyrnas Dduw.

A.D. 57.

9 Eithr [g] pan oedd rhai wedi caledu, ac heb gredu, gan ddywedyd yn ddrwg am ‖ y ffordd honno ger bron y llïaws, efe a dynnodd ymaith oddi wrthynt, ac a neillduodd y disgyblion; gan ymresymmu beunydd yn ysgol un Tyrannus.

Anno DOMINI 56.

[k] pen. 25. 11.

[l] 1 Cor. 1. 1.

[m] Num. 6. 18. pen. 21. 24.

[n] pen. 19. 21.

[o] 1 Cor. 4. 19. Heb. 6. 3. Iago 4. 15.

[p] Gal. 4. 14.

[q] 1 Cor. 1. 12.

[r] pen. 19. 3.

[s] 1 Cor. 3. 6.

[b] pen. 8. 16. Edrych 1 Sam. 3. 7.

[c] pen. 18. 25.

[d] Matt. 3. 11. pen. 1. 5. a 11. 16.

[e] pen. 6. 6. a 8. 17.

[f] pen. 2. 4. a 10. 46.

[g] 2 Tim. 1. 15.

‖ Edrych pen. 9. 2. a 24. 14. ad. 23.

Anno DOMINI 57.

10 A [h] hyn a fu dros yspaid dwy flynedd, hyd oni ddarfu i bawb a oedd yn trigo yn Asia, yn Iuddewon a Groegiaid, glywed gair yr Arglwydd Iesu.

11 A [i] gwyrthiau rhagorol a wnaeth Duw trwy ddwylaw Paul:

12 [k] Hyd oni ddygid at y cleifion, oddi wrth ei gorph ef, napcynau neu ‖ foledau; a'r clefydau a ymadawai â hwynt, a'r ysprydion drwg a aent allan o honynt.

13 ¶ Yna rhai o'r Iuddewon crwydraidd, *y rhai oedd* gonsurwyr, [l] a gymmerasant arnynt enwi uwch ben y rhai oedd âg ysprydion drwg ynddynt, enw yr Arglwydd Iesu, gan ddywedyd, Yr ydym ni yn eich tynghedu chwi trwy yr Iesu, yr hwn y mae Paul yn ei bregethu.

14 Ac yr oedd rhyw saith o feibion i Scefa, Iuddew, *ac* arch-offeiriad, y rhai oedd yn gwneuthur hyn.

15 A'r yspryd drwg a attebodd ac a ddywedodd, Yr Iesu yr wyf yn ei adnabod, a Phaul a adwaen; eithr pwy ydych chwi?

16 A'r dyn yr hwn yr oedd yr yspryd drwg ynddo, a ruthrodd arnynt, ac a'u ‖ gorchfygodd, ac a fu drwm yn eu herbyn; hyd oni ffoisant hwy allan o'r tŷ hwnnw, yn noethion ac yn archolledig.

17 A hyn a fu hysbys gan yr holl Iuddewon a'r Groegiaid hefyd, y rhai oedd yn preswylio yn Ephesus; ac ofn a syrthiodd arnynt oll, ac enw yr Arglwydd Iesu a fawrygwyd.

18 A llawer o'r rhai a gredasant a ddaethant, ac [m] a gyffesasant, ac a fynegasant eu gweithredoedd.

19 Llawer hefyd o'r rhai a fuasai yn gwneuthur ‖ rhodreswaith, a ddygasant eu llyfrau ynghyd, ac a'u llosgasant yng ngŵydd pawb: a hwy a fwriasant eu gwerth hwy, ac a'i cawsant yn ddengmil a deugain o *ddarnau* arian.

20 [n] Mor gadarn y cynnyddodd gair yr Arglwydd, ac y cryfhâodd.

21 ¶ [o] A phan gyflawnwyd y pethau hyn, [p] arfaethodd Paul yn yr yspryd, gwedi iddo dramwy trwy Macedonia ac Achaia, fyned i Jerusalem; gan ddywedyd, Gwedi i mi fod yno, [q] rhaid i mi weled Rhufain hefyd.

22 Ac wedi anfon i Macedonia ddau o'r [r] rhai oedd yn gweini iddo, *sef* Timothëus ac [s] Erastus, efe ei hun a arhosodd dros amser yn Asia.

23 ¶ A bu ar [t] yr amser hwnnw drallod nid bychan ynghylch y [u] ffordd honno.

24 Canys rhyw un a'i enw Demetrius, gôf arian, yn gwneuthur temlau arian i Dïana, oedd yn peri elw [x] nid bychan i'r crefftwyr;

25 Y rhai a alwodd efe, ynghyd â gweithwyr y cyfryw bethau hefyd, ac a ddywedodd, *Ha* wŷr, chwi a wyddoch mai oddi wrth yr elw hwn y mae ein golud ni:

26 Chwi a welwch hefyd ac a glywch, nid yn unig yn Ephesus, eithr agos dros Asia oll, ddarfod i'r Paul yma berswadio a throi llawer o bobl ymaith, wrth ddywedyd [y] nad ydyw dduwiau y rhai a wneir â dwylaw.

27 Ac nid yw yn unig yn enbyd i ni, ddyfod y rhan hon i ddirmyg; eithr hefyd bod cyfrif teml y dduwies fawr Dïana yn ddiddym, a bod hefyd ddistrywio ei mawrhydi hi, yr hon y mae Asia oll a'r byd yn ei haddoli.

28 A phan glywsant, hwy a lanwyd o ddigofaint; ac a lefasant, gan ddywedyd, Mawr *yw* Dïana yr Ephesiaid.

29 A llanwyd yr holl ddinas o gythrwfl: a hwy a ruthrasant yn unfryd i'r ‖ orsedd, gwedi cipio [z] Gaius ac [a] Aristarchus o Macedonia, cyd-ymdeithion Paul.

30 A phan oedd Paul yn ewyllysio myned i mewn i blith y bobl, ni adawodd y disgyblion iddo.

31 Rhai hefyd o bennaethiaid Asia, y rhai oedd gyfeillion iddo, a yrrasant atto, i ddeisyf *arno,* nad ymroddai efe i fyned i'r orsedd.

32 A rhai a lefasant un peth, ac eraill beth arall: canys y gynnulleidfa oedd yn gymmysg; a'r rhan fwyaf ni wyddent o herwydd pa beth y daethent ynghyd.

33 A hwy a dynnasant Alexander allan o'r dyrfa, a'r Iuddewon yn ei yrru ef ym mlaen. Ac Alexander [b] a amneidiodd â'i law am osteg, ac a fynnasai ei ymddiffyn ei hun wrth y bobl.

34 Eithr pan wybuant mai Iuddew oedd efe, pawb âg un llef a lefasant megis dros ddwy awr, Mawr *yw* Dïana yr Ephesiaid.

35 Ac wedi i ‖ ysgolhaig y ddinas lonyddu y bobl, efe a ddywedodd, *Ha* wŷr Ephesiaid, pa ddyn sydd nis gŵyr fod dinas yr Ephesiaid yn ‖ addoli y dduwies fawr Dïana, a'r *ddelw* a ddisgynodd oddi wrth Jupiter?

Anno DOMINI 59.

[h] Edrych pen. 20. 31.
[i] Marc 16. 20. pen. 14. 3.
[k] pen. 5. 15. Edrych 2 Bren. 4. 29.
‖ *gwrsiau.*
A.D. 58.
[l] Edrych Marc 9. 38.
‖ *meistrolodd.*
[m] Matt. 3. 6.
‖ *manylwaith.*
[n] pen. 6. 7. a 12. 24.
A.D. 59.
[o] Rhuf. 15. 25. Gal. 2. 1.
[p] pen. 20. 22.
[q] pen. 18. 21.
[r] pen. 13. 5.
[s] Rhuf. 16. 23. 2 Tim. 4. 20.
[t] 2 Cor. 1. 8.
[u] Edrych pen. 9. 2.
[x] pen. 16. 16, 19.
[y] Ps. 115. 4. Jer. 10. 3.
‖ *theatr golygfa.*
[z] 1 Cor. 1. 14.
[a] pen. 20. 4. a 27. 2. Col. 4. 10.
[b] pen. 12. 17.
‖ *ysgrifenedydd.*
‖ *geidwad teml.*

Anno DOMINI 59.

36 A chan fod y pethau hyn heb allu dywedyd i'w herbyn, rhaid i chwi fod yn llonydd, ac na wneloch ddim mewn byrbwyll.

37 Canys dygasoch yma y gwŷr hyn, y rhai nid ydynt nac yn yspeilwyr temlau, nac yn cablu eich duwies chwi.

38 Od oes gan hynny gan Demetrius a'r crefftwyr sydd gyd âg ef, un hawl yn erbyn neb, y mae cyfraith i'w chael, ac y mae rhaglawiaid: rhodded pawb yn erbyn eu gilydd.

39 Ac os gofynwch ddim am bethau eraill, mewn cynnulleidfa ‖ gyfreithlawn y terfynir *hynny*.

‖ *gyffredin.*

40 O herwydd enbyd yw rhag achwyn arnom am y derfysg heddyw; gan nad oes un achos trwy yr hwn y gallom roddi rheswm o'r ymgyrch hwn.

41 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ollyngodd y gynnulleidfa ymaith.

PENNOD XX.

1 *Paul yn myned i Macedonia; 7 yn gwasanaethu swpper yr Arglwydd, ac yn pregethu. 9 Eutychus, wedi cwympo i lawr yn farw, yn cael ei godi i fynu yn fyw. 17 Paul, ym Miletus, yn galw yr henuriaid ynghyd; ac yn mynegi iddynt beth a ddigwyddai iddo: 28 yn gorchymyn praidd Duw iddynt: 29 yn eu rhybuddio hwynt am y gau athrawon: 36 yn gweddio gyd â hwynt; ac yn myned ymaith.*

AC ar ol gostegu y cythrwfl, Paul, wedi galw y disgyblion atto, a'*u* cofleidio, [a] a ymadawodd i fyned i Macedonia.

[a] 1 Tim. 1. 3.

A. D. 60.

2 Ac wedi iddo fyned dros y parthau hynny, a'u cynghori hwynt â llawer o ymadrodd, efe a ddaeth i dir Groeg.

3 Ac wedi aros dri mis, a gwneuthur o'r Iuddewon gynllwyn iddo, fel yr oedd ar fedr morio i Syria, efe a arfaethodd ddychwelyd trwy Macedonia.

4 A chyd-ymdeithiodd âg ef hyd yn Asia, Sopater o Berea; ac o'r Thessaloniaid, [b] Aristarchus, a Secundus, a Gaius o Derbe, a Timothëus; ac o'r Asiaid, [c] Tychicus a [d] Trophimus.

[b] pen. 19. 29. a 27. 2. Col. 4. 10.
[c] Eph. 6. 21. Col. 4. 7. 2 Tim. 4. 12. Tit. 3. 12.
[d] pen. 21. 29. 2 Tim. 4. 20.

5 Y rhai hyn a aethant o'r blaen, *ac* a arhosasant am danom yn Troas.

6 A ninnau a fordwyasom ymaith oddi wrth Philippi, ar ol dyddiau y bara croyw; ac a ddaethom attynt hwy i Troas mewn pùm niwrnod; lle yr arhosasom saith niwrnod.

7 Ac ar [e] y *dydd* cyntaf o'r ‖ wythnos, wedi i'r disgyblion ddyfod ynghyd [f] i dorri bara, Paul a ‖ ymresymmodd â hwynt, ar fedr myned ymaith drannoeth; ac *efe* a barhâodd yn ymadrodd hyd hanner nos.

[e] 1 Cor. 16. 2. Dat. 1. 10.
‖ *sabbathau.*
[f] pen. 2. 42, 46. 1 Cor. 10. 16. a 11. 20, &c.
‖ *bregethodd iddynt.*

8 Ac yr oedd llawer o lampau yn y llofft lle yr oeddynt wedi ymgasglu.

9 A rhyw wr ieuangc, a'i enw Eutychus, a eisteddai mewn ffenestr; ac efe a syrthiodd mewn trwmgwsg, tra yr oedd Paul yn ymresymmu yn hir, wedi ei orchfygu gan gwsg, ac a gwympodd i lawr o'r drydedd lofft; ac a gyfodwyd i fynu yn farw.

10 A Phaul a aeth i waered, ac [g] a syrthiodd arno ef, a chan *ei* gofleidio, a ddywedodd, [h] Na chyffroed arnoch: canys y mae ei enaid ynddo ef.

[g] 1 Bren. 17. 21.
[h] Matt. 9. 24.

11 Ac wedi iddo ddyfod i fynu, a thorri bara, a bwytta, ac ymddiddan llawer hyd dorriad y dydd; felly efe a aeth ymaith.

12 A hwy a ddygasant y llangc yn fyw, ac a gysurwyd yn ddirfawr.

13 ¶ Ond nyni a aethom o'r blaen i'r llong, ac a hwyliasom i Assos; ar fedr oddi yno dderbyn Paul: canys felly yr oedd efe wedi ordeinio, ar fedr myned ei hun ar ei draed.

14 A phan gyfarfu efe â ni yn Assos, nyni a'i derbyniasom ef i mewn, ac a ddaethom i Mitylene.

15 A morio a wnaethom oddi yno, a dyfod drannoeth gyferbyn â Chïos; a thradwy y tiriasom yn Samos, ac a arhosasom yn Trogỳlium; a'r ail dydd y daethom i Miletus.

16 Oblegid Paul a roddasai ei fryd ar hwylio heibio i Ephesus, fel na byddai iddo dreulio amser yn Asia. Canys [i] brysio yr oedd, os bai bosibl iddo, i fod yn Jerusalem erbyn dydd y ‖ Sulgwyn.

[i] pen. 21. 4, 12.
‖ *Pentecost.*

17 ¶ Ac o Miletus efe a anfonodd i Ephesus, ac a alwodd atto henuriaid yr eglwys.

18 A phan ddaethant atto, efe a ddywedodd wrthynt, Chwi a wyddoch, [k] er y dydd cyntaf y daethum i Asia, pa fodd y bûm i gyd â chwi dros yr holl amser;

[k] pen. 18. 19. a 19. 1, 10.

19 Yn gwasanaethu yr Arglwydd gyd â phob gostyngeiddrwydd, a llawer o ddagrau, a phrofedigaethau, y rhai a ddigwyddodd i mi trwy gynllwynion yr Iuddewon:

20 Y modd [l] nad atteliais ddim o'r pethau buddiol heb eu mynegi *i chwi*, a'ch dysgu ar gyhoedd, ac o dŷ i dŷ;

[l] ad. 27.

21 Gan dystiolaethu i'r Iuddewon, ac i'r Groegiaid hefyd, [m] yr edifeirwch sydd

[m] Marc 1. 15. Luc 24. 47.

Anno DOMINI 60.

tu ag at Dduw, a'r ffydd sydd tu ag at ein Harglwydd Iesu Grist.

22 Ac yn awr, wele [n] fi yn rhwym yn yr yspryd yn myned i Jerusalem, heb wybod y pethau a ddigwydd i mi yno:

23 Eithr bod [o] yr Yspryd Glân yn tystio i mi ym mhob dinas, gan ddywedyd, fod rhwymau a blinderau yn fy aros.

24 Ond [p] nid wyf fi yn gwneuthur cyfrif o ddim, ac nid gwerthfawr gennyf fy einioes fy hun, os gallaf orphen fy ngyrfa trwy lawenydd, a'r weinidogaeth [q] a dderbyniais gan yr Arglwydd Iesu, i dystiolaethu efengyl gras Duw.

25 Ac yr awrhon, wele, mi a wn [r] na chewch chwi oll (ym mysg y rhai y bûm i yn tramwy yn pregethu teyrnas Dduw) weled fy wyneb i mwyach.

26 O herwydd paham yr ydwyf yn tystio i chwi y dydd heddyw, [s] fy mod i yn lân oddi wrth waed pawb oll.

27 Canys nid [t] ymatteliais rhag mynegi i chwi holl [u] gynghor Duw.

28 ¶ [x] Edrychwch gan hynny arnoch eich hunain, ac ar yr holl braidd ar yr hwn y gosododd yr Yspryd Glân chwi yn olygwyr, i fugeilio eglwys Dduw, [y] yr hon a bwrcasodd efe [z] â'i briod waed.

29 Canys myfi a wn hyn, y daw, ar ol fy ymadawiad i, [a] fleiddiau ‖ blinion i'ch plith, heb arbed y praidd.

30 Ac o honoch chwi eich hunain y cyfyd gwŷr yn llefaru pethau gŵyrdraws, i dynnu disgyblion ar eu hol.

31 Am hynny gwyliwch, a chofiwch, [b] dros dair blynedd na pheidiais i nos a dydd a rhybuddio pob un *o honoch* â dagrau.

32 Ac yr awrhon, frodyr, yr ydwyf yn eich gorchymyn i Dduw, ac i air ei ras ef, yr hwn a all [c] adeiladu ychwaneg, a rhoddi i chwi [d] etifeddiaeth ym mhlith yr holl rai a sancteiddiwyd.

33 [e] Arian, neu aur, neu wisg neb, ni chwennychais.

34 Ië, chwi a wyddoch eich hunain, [f] ddarfod i'r dwylaw hyn wasanaethu i'm cyfreidiau i, ac i'r rhai oedd gyd â mi.

35 Mi a ddangosais i chwi bob peth, [g] mai wrth lafurio felly, y mae yn rhaid cynnorthwyo y gweiniaid; a chofio geiriau yr Arglwydd Iesu, ddywedyd o hono ef, mai dedwydd yw rhoddi, yn hytrach nâ derbyn.

36 ¶ Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, efe [h] a roddodd ei liniau i lawr, ac a weddïodd gyd â hwynt oll.

37 Ac wylo yn dost a wnaeth pawb: a *hwy* a syrthiasant ar wddf Paul, ac a'i cusanasant ef;

38 Gan ofidio yn bennaf am y gair [i] a ddywedasai efe, na chaent weled ei wyneb ef mwy. A hwy a'i hebryngasant ef i'r llong.

PENNOD XXI.

1 *Paul yn gwrthod ei gynghori i beidio â myned i Jerusalem.* 9 *Merched Phylip yn brophwydesau.* 15 *Paul yn dyfod i Jerusalem:* 27 *lle y daliwyd ef, ac y bu mewn mawr berygl:* 31 *a'r pen-capten yn ei achub ef, ac yn rhoi cennad iddo i lefaru wrth y bobl.*

A DIGWYDDODD, wedi i ni osod allan, ac ymadael â hwynt, ddyfod o honom âg union-gyrch i Coos, a thrannoeth i Rhodes; ac oddi yno i Patara.

2 A phan gawsom long yn hwylio trosodd i Phenice, ni a ddringasom iddi, ac a aethom ymaith.

3 Ac wedi ymddangos o Cyprus i ni, ni a'i gadawsom hi ar y llaw aswy, ac a hwyliasom i Syria, ac a diriasom yn Tyrus: canys yno yr oedd y llong yn dadlwytho y llwyth.

4 Ac wedi i ni gael disgyblion, nyni a arhosasom yno saith niwrnod: [a] y rhai a ddywedasant i Paul, trwy yr Yspryd, nad elai i fynu i Jerusalem.

5 A phan ddarfu i ni orphen y dyddiau, ni a ymadawsom, ac a gychwynasom: a phawb, ynghyd â'r gwragedd a'r plant, a'n hebryngasant *ni* hyd allan o'r ddinas: ac wedi i ni [b] ostwng ar ein gliniau ar y traeth, ni a weddïasom.

6 Ac wedi i ni ymgyfarch â'n gilydd, ni a ddringasom i'r llong; a hwythau a ddychwelasant i'w cartref.

7 Ac wedi i ni orphen hwylio o Tyrus, ni a ddaethom i Ptolemais: ac wedi *i ni* gyfarch y brodyr, ni a drigasom un diwrnod gyd â hwynt.

8 A thrannoeth ‖ y rhai oedd ynghylch Paul ‖ a ymadawsant, ac a ddaethant i Cesarea. Ac wedi i ni fyned i mewn i dŷ Phylip [e] yr efengylwr ([d] yr hwn oedd *un* o'r saith) ni a arhosasom gyd âg ef.

9 Ac i hwn yr oedd pedair merched o forwynion, [e] yn prophwydo.

10 Ac fel yr oeddem yn aros *yno* ddyddiau lawer, daeth i waered o Judea brophwyd a'i enw [f] Agabus.

11 Ac wedi dyfod attom, a chymeryd gwregys Paul, a rhwymo ei ddwylaw ef a'i draed, efe a ddywedodd, Hyn a ddywed yr Yspryd Glân; [g] Y gwr bïau

Anno DOMINI 60.

[n] pen. 19. 21.
[o] pen. 21. 4, 11.
[p] pen. 21. 13.
[q] Gal. 1. 1. Tit. 1. 3.
[r] ad. 38. Rhuf. 15. 23.
[s] pen. 18. 6.
[t] ad. 20.
[u] Luc 7. 30. Ioan 15. 15. Eph. 1. 11.
[x] 1 Tim. 4. 16. 1 Petr 5. 2.
[y] Eph. 1. 7. Col. 1. 14. 1 Petr 1. 19. Dat. 5. 9.
[z] Edrych Heb. 9. 14.
[a] Matt. 7. 15. 1 Petr 2. 1.
‖ *trymion.*
[b] pen. 19. 10.
[c] pen. 9. 31.
[d] Eph. 1. 18.
[e] 1 Sam. 12. 3.
[f] pen. 18. 3. 1 Cor. 4. 12. 1 Thess. 2. 9. 2 Thess. 3. 8.
[g] 1 Cor. 9. 12. 2 Cor. 11. 9. a 12. 13. 1 Thess. 4. 11.
[h] pen. 7. 60. a 21. 5.

Anno DOMINI 60.

[i] ad. 25.
[a] pen. 20. 23.
[b] pen. 20. 36.
‖ *Paul a'r rhai oedd gyd âg ef.* pen. 13. 13.
‖ *gwedi myned allan, nyni a ddaethom i Cesarea.*
[e] Eph. 4. 11. 2 Tim. 4. 5.
[d] pen. 6. 5. a 8. 26.
[e] pen. 2. 17.
[f] pen. 11. 28.
[g] ad. 33. pen. 20. 23.

Anno DOMINI 60.

y gwregys hwn a rwym yr Iuddewon fel hyn yn Jerusalem, ac a'*i* traddodant i ddwylaw y Cenhedloedd.

12 A phan glywsom y pethau hyn, nyni, a'r rhai oedd o'r fan honno hefyd, a ddeisyfiasom nad elai efe i fynu i Jerusalem.

[a] pen. 20. 24.

13 Eithr Paul a attebodd, [h] Beth a wnewch chwi yn wylo, ac yn torri fy nghalon i? canys parod wyf fi nid i'm rhwymo yn unig, ond i farw hefyd yn Jerusalem, er mwyn enw yr Arglwydd Iesu.

[i] Matt. 6. 10. Luc 11. 2. a 22. 42.

14 A chan na ellid ei berswadio, ni a beidiasom, gan ddywedyd, [i] Ewyllys yr Arglwydd a wneler.

15 Hefyd, ar ol y dyddiau hynny, ni a gymmerasom ein beichiau, ac a aethom i fynu i Jerusalem.

16 A *rhai* o'r disgyblion o Cesarea a ddaeth gyd â ni, gan ddwyn un Mnason o Cyprus, hen ddisgybl, gyd â'r hwn y llettyem.

17 Ac wedi ein dyfod i Jerusalem, y brodyr a'n derbyniasant yn llawen.

18 A'r *dydd* nesaf yr aeth Paul gyd â ni i mewn at [k] Iago: a'r holl henuriaid a ddaethant yno.

[k] pen. 15. 13. Gal. 1. 19.

19 Ac wedi iddo gyfarch gwell iddynt, efe a fynegodd iddynt, bob yn un ac un, bob peth a wnaethai Duw ym mhlith y Cenhedloedd trwy ei weinidogaeth ef.

20 A phan glywsant, hwy a ogoneddasant yr Arglwydd, ac a ddywedasant wrtho, Ti a weli, frawd, pa ‖ sawl myrddiwn sydd o'r Iuddewon y rhai a gredasant; ac y maent oll [l] yn dwyn zêl i'r ddeddf.

‖ *aneirif.*

[l] Rhuf. 10. 2. Gal. 1. 14.

21 A hwy a glywsant am danat ti, dy fod di yn dysgu yr Iuddewon oll, y rhai sydd ym mysg y Cenhedloedd, i ymwrthod â Moses; ac yn dywedyd, na ddylent hwy enwaedu ar *eu* plant, na rhodio yn ol y defodau.

‖ *anghenrhaid yw dyfod.*

22 Pa beth gan hynny? nid ‖ oes fodd na ddêl y lliaws ynghyd: canys hwy a gânt glywed dy ddyfod di.

23 Gwna gan hynny yr hyn a ddywedwn wrthyt; Y mae gennym ni bedwar gwŷr a chanddynt adduned arnynt:

24 Cymmer y rhai hyn, a glanhâer di gyd â hwynt; a gwna draul arnynt, fel yr [m] eilliont *eu* pennau, ac y gwypo pawb am y pethau a glywsant am danat ti, nad ydynt ddim, ond dy fod di dy hun hefyd yn rhodio, ac yn cadw y ddeddf.

[m] Num. 6. 2, 13, 18. pen. 18. 18.

25 Eithr am y Cenhedloedd y rhai a gredasant, [n] ni a ysgrifenasom, *ac* a farnasom, na bo iddynt gadw dim o'r cyfryw beth; eithr iddynt ymgadw oddi wrth y pethau a aberthwyd i eilunod, a gwaed, a rhag *peth* tagedig, a rhag putteindra.

[n] pen. 15. 20, 29.

26 Yna Paul a gymmerth y gwŷr; a thrannoeth, gwedi iddo ymlanhâu gyd â hwynt, efe [o] a aeth i mewn i'r deml; [p] gan hysbysu cyflawni dyddiau y glanhâd, hyd oni offrymmid offrwm dros bob un o honynt.

[o] pen. 24. 18.
[p] Num. 6. 13.

27 A phan oedd y saith niwrnod ar ddarfod, yr Iuddewon oeddent o Asia, pan welsant ef yn y deml, a derfysgasant yr holl bobl, ac a ddodasant ddwylaw arno,

28 Gan lefain, *Ha* wŷr Israeliaid, cynnorthwywch. Dyma y dyn sydd yn dysgu pawb ym mhob man yn erbyn y bobl, a'r gyfraith, a'r lle yma: ac ym mhellach, [q] y Groegiaid hefyd a ddug *efe* i mewn i'r deml, ac a halogodd y lle sanctaidd hwn.

[q] pen. 24. 6.

29 Canys hwy a welsent o'r blaen [r] Trophimus yr Ephesiad yn y ddinas gyd âg ef, yr hwn yr oeddynt hwy yn tybied ddarfod i Paul ei ddwyn i mewn i'r deml.

[r] pen. 20. 4.

30 A [s] chynhyrfwyd y ddinas oll, ‖ a'r bobl a redodd ynghyd: ac wedi ymaelyd yn Paul, hwy a'i tynnasant ef allan o'r deml. Ac yn ebrwydd cauwyd y drysau.

[s] pen. 26. 21.
‖ *a bu aruthr gan y bobl, ac wedi, &c.*

31 Ac fel yr oeddynt hwy yn ceisio ei ladd ef, daeth y gair at ben-capten y fyddin, fod Jerusalem oll mewn terfysg.

32 Yr hwn allan o law a gymmerodd filwyr, a chanwriad, ac a redodd i waered attynt: hwythau, pan welsant y pencapten a'r milwyr, a beidiasant â churo Paul.

33 Yna y daeth y pen-capten yn nês, ac a'i daliodd ef, ac [t] a archodd *ei* rwymo *ef* â dwy gadwyn; ac a ymofynodd pwy oedd efe, a pha beth a wnaethai.

[t] ad. 11.

34 Ac amryw rai a lefent amryw beth yn y dyrfa: ac am nas gallai wybod hysbysrwydd o herwydd y cythrwfl, efe a orchymynodd ei ddwyn ef i'r castell.

35 A phan oedd efe ar y grisiau, fe a ddigwyddodd gorfod ei ddwyn ef gan y milwyr, o achos trais y dyrfa.

36 Canys yr oedd lliaws y bobl yn canlyn, gan lefain, [u] Ymaith âg ef.

[u] Luc 23. 18. Ioan 19. 15. pen. 22. 22.

37 A phan oedd Paul a'r ei ddwyn i mewn i'r castell, efe a ddywedodd wrth y pen-capten, Ai rhydd i mi ddywedyd

peth wrthyt? Ac efe a ddywedodd, A fedri di Roëg?

38 [x] Onid tydi yw yr Aiphtwr, yr hwn o flaen y dyddiau hyn a gyfodaist derfysg, ac a arweiniaist i'r anialwch bedair mil o wŷr llofruddiog?

39 A Phaul a ddywedodd, [y] Gwr ydwyf fi yn wir o Iuddew, *un* o Tarsus, dinesydd o ddinas nid anenwog, o Cilicia; ac yr wyf yn deisyf arnat ti, dyro gennad i mi i lefaru wrth y bobl.

40 Ac wedi iddo roi cennad iddo, Paul a safodd ar y grisiau, ac a [z] amneidiodd â llaw ar y bobl. Ac wedi gwneuthur distawrwydd mawr, efe a lefarodd wrthynt yn Hebraeg, gan ddywedyd,

PENNOD XXII.

1 *Paul yn mynegi yn helaeth y modd y troisid ef i'r ffydd,* 17 *ac y galwesid ef i fod yn apostol.* 22 *Y bobl, wrth glywed crybwyll am y Cenhedloedd, yn llefain yn ei erbyn ef:* 24 *ac yntau yn debyg i gael ei fflangellu;* 25 *ac etto yn diangc, trwy ymhonni o ddinas-fraint Rhufain.*

[a] HA wŷr, frodyr, a thadau, gwrandewch fy ymddiffyn wrthych yr awrhon.

2 (A phan glywsant mai yn Hebraeg yr oedd efe yn llefaru wrthynt, hwy a roisant iddo osteg gwell. Ac efe a ddywedodd)

3 [b] Gwr wyf fi yn wir o Iuddew, yr hwn a aned yn Tarsus yn Cilicia, ac wedi fy meithrin yn y ddinas hon [c] wrth draed [d] Gamaliel, *ac* wedi fy athrawiaethu yn ol manylaf gyfraith y tadau, [e] yn dwyn zêl i Dduw, [f] fel yr ydych chwithau oll heddyw.

4 [g] A mi a erlidiais [h] y ffordd hon hyd angau, gan rwymo a dodi y'ngharchar wŷr a gwragedd hefyd.

5 Megis ag y mae yr arch-offeiriad yn dyst i mi, a'r holl henaduriaeth; gan y rhai hefyd y derbyniais lythyrau at y brodyr, ac yr aethum i Damascus, ar fedr dwyn y rhai oedd yno *hefyd,* yn rhwym i Jerusalem, i'w cospi.

6 Eithr [i] digwyddodd, a myfi yn myned, ac yn nesâu at Damascus, ynghylch hanner dydd, yn ddisymmwth i fawr oleuni o'r nef ddisgleirio o'm hamgylch.

7 A mi a syrthiais ar y ddaear, ac a glywais lais yn dywedyd wrthyf, Saul, Saul, paham yr wyt yn fy erlid?

8 A minnau a attebais, Pwy wyt ti, *O* Arglwydd? Yntau a ddywedodd wrthyf, Myfi yw Iesu o Nazareth, yr hwn yr wyt ti yn ei erlid.

9 Hefyd [k] y rhai oedd gyd â myfi a welsant y goleuni yn ddïau, ac a ofnasant, ond ni chlywsant hwy lais yr hwn oedd yn llefaru wrthyf.

10 Ac myfi a ddywedais, Beth a wnaf, *O* Arglwydd? A'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Cyfod, a dos i Damascus; ac yno y dywedir i ti bob peth a'r a ordeiniwyd i ti eu gwneuthur.

11 A phryd nad oeddwn yn gweled gan ogoniant y goleuni hwnnw, †a'r rhai oedd gyd â mi yn fy nhywys erbyn fy llaw, myfi a ddaethum i Damascus.

12 Ac [l] un Ananïas, gwr defosiynol yn ol y ddeddf, ac iddo air da gan yr Iuddewon oll a'r oeddynt yn preswylio *yno,*

13 A ddaeth attaf, ac a safodd ger llaw, ac a ddywedodd wrthyf, *Y* brawd Saul, cymmer dy olwg. Ac mi a edrychais arno yn yr awr honno.

14 Ac efe a ddywedodd, Duw ein tadau ni [m] a'th rag-ordeiniodd di i wybod ei ewyllys ef, ac i [n] weled [o] y Cyfiawn hwnnw, ac i glywed lleferydd ei enau ef.

15 Canys ti a fyddi dyst iddo wrth bob dyn, o'r *pethau* a welaist ac a glywaist.

16 Ac yr awrhon beth yr wyt ti yn ei ‖ aros? cyfod, bedyddier di, a golch ymaith dy bechodau, gan alw ar enw yr Arglwydd.

17 A [p] darfu, wedi i mi ddyfod yn fy ol i Jerusalem, fel yr oeddwn yn gweddïo yn y deml, i mi syrthio mewn llewyg;

18 A'i weled ef yn dywedyd wrthyf, [q] Brysia, a dos ar frys allan o Jerusalem: o herwydd ni dderbyniant dy dystiolaeth am danaf fi.

19 A minnau a ddywedais, *O* Arglwydd, [r] hwy a wyddant fy mod i yn carcharu, ac yn baeddu ym mhob synagog, y rhai a gredent ynot ti.

20 [s] A phan dywalltwyd gwaed Stephan dy ferthyr di, yr oeddwn i hefyd yn sefyll ger llaw, ac yn cydsynio i'w ladd ef, ac yn cadw dillad y rhai a'i lladdent ef.

21 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dos ymaith: [t] canys mi a'th anfonaf ym mhell at y Cenhedloedd.

22 A hwy a'i gwrandawsant ef hyd y gair hwn. A hwy a godasant eu llef, ac a ddywedasant, [u] Ymaith â'r cyfryw un oddi ar y ddaear: canys nid cymmwys [x] ei fod ef yn fyw.

23 Ac fel yr oeddynt yn llefain, ac yn bwrw *eu* dillad, ac yn taflu llwch i'r awyr,

[a] pen. 7. 2.

[b] pen. 21. 39. 2 Cor. 11. 22.

[c] Deut. 33. 3. Luc 10. 39.

[d] pen. 5. 34.

[e] Gal. 1. 14.

[f] Rhuf. 10. 2.

[g] pen. 8. 3.

[h] pen. 9. 2.

[i] pen. 9. 3. a 26. 12.

[k] pen. 9. 7. Dan. 10. 7.

† Gr. *myfi, yn cael fy arwain erbyn fy llaw, gan y rhai oedd gyd â mi.*

[l] pen. 9. 17.

[m] pen. 26. 16.

[n] 1 Cor. 9. 1. a 15. 8.

[o] pen. 3. 14. a 7. 52.

‖ *amcanu?*

[p] pen. 9. 26.

[q] Matt. 10. 14.

[r] ad. 4.

[s] pen. 7. 58. a 8. 1.

[t] pen. 9. 15. a 13. 2. Gal. 1. 15. a 2. 8. Eph. 3. 8. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.

[u] pen. 21. 36.

[x] pen. 25. 24.

Anno DOMINI 60.

24 Y pen-capten a orchymynodd ei ddwyn ef i'r castell, gan beri ei holi ef trwy fflangellau; fel y gallai wybod am ba achos yr oeddynt yn llefain arnó felly.

25 Ac fel yr oeddynt yn ei rwymo ef â charreiau, dywedodd Paul wrth y canwriad yr hwn oedd yn sefyll ger llaw, [y] Ai rhydd i chwi fflangellu gwr o Rufeiniad, ac heb ei gondemnio hefyd?

26 *A* phan glybu y canwriad, efe a aeth ac a fynegodd i'r pen-capten, gan ddywedyd, Edrych beth yr wyt yn ei wneuthur: canys Rhufeiniad yw y dyn hwn.

27 A'r pen-capten a ddaeth, ac a ddywedodd wrtho, Dywed i mi, ai Rhufeiniad wyt ti? Ac efe a ddywedodd, Ië.

28 A'r pen-capten a attebodd, A swm mawr y cefais i y ddinas-fraint hon. Eithr Paul a ddywedodd, A minnau a anwyd *yn freiniol.*

29 Yn ebrwydd gan hynny yr ymadawodd oddi wrtho y rhai oedd ar fedr ei ‖ holi ef. A'r pen-capten hefyd a ofnodd, pan wybu ei fod ef yn Rhufeiniad, ac oblegid darfod iddo ei rwymo ef.

30 A thrannoeth, ac efe yn ewyllysio gwybod hysbysrwydd am ba beth y cyhuddid ef gan yr Iuddewon, efe a'i gollyngodd ef o'r rhwymau, ac a archodd i'r arch-offeiriaid a'u cynghor oll ddyfod *yno;* ac *efe* a ddug Paul i waered, ac a'i gosododd ger eu bron hwy.

[y] pen. 16. 37.

‖ *arteithio.*

PENNOD XXIII.

1 Paul yn atteb drosto ei hun. 2 Ananïas yn gorchymyn ei daro ef. 7 Ymryson ym mysg ei gyhuddwyr ef. 11 Duw yn ei gysuro ef. 14 Yr Iuddewon yn cynllwyn iddo; 20 a dangos hynny i'r pen-capten: 27 yntau yn ei anfon ef at Ffelix y rhaglaw.

A PHAUL yn edrych yn graff ar y cynghor, a ddywedodd, *Ha* wŷr frodyr, [a] mi a wasanaethais Dduw mewn pob cydwybod dda, hyd y dydd heddyw.

2 A'r arch-offeiriad Ananïas a archodd i'r rhai oedd yn sefyll yn ei ymyl, [b] ei daro ef ar ei enau.

3 Yna y dywedodd Paul wrtho, Duw a'th dery di, bared wedi ei wŷn-galchu: canys a ydwyt ti yn eistedd i'm barnu i yn ol y ddeddf, a [c] chan droseddu y ddeddf yn peri fy nharo i?

4 A'r sefyllwyr a ddywedasant wrtho, A ddifenwi di arch-offeiriad Duw?

5 A dywedodd Paul, Ni wyddwn i, frodyr, mai yr arch-offeiriad oedd efe: canys ysgrifenedig yw, [d] Na ddywed yn ddrwg am bennaeth dy bobl.

6 A phan wybu Paul fod y naill ran o'r Saduceaid, a'r llall o'r Phariseaid, efe a lefodd yn y cynghor, *Ha* wŷr, frodyr, [e] Pharisead wyf fi, mab i Pharisead: [f] am obaith ac adgyfodiad y meirw yr ydys yn fy marnu i.

7 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, bu ymryson rhwng y Phariseaid a'r Saduceaid: a rhannwyd y lliaws.

8 [g] Canys y Saduceaid yn wir a ddywedant nad oes nac adgyfodiad, nac angel, nac yspryd: eithr y Phariseaid sydd yn addef pob un o'r ddau.

9 A bu llefain mawr, a'r ysgrifenyddion *o ran* y Phariseaid a godasant i fynu, ac a ymrysonasant, gan ddywedyd, [h] Nid ydym ni yn cael dim drwg yn y dyn hwn: eithr [i] os yspryd a lefarodd wrtho, neu angel, [k] nac ymrysonwn â Duw.

10 Ac wedi cyfodi terfysg mawr, y pen-capten, yn ofni rhag tynnu Paul yn ddrylliau ganddynt, a archodd i'r milwyr fyned i waered, a'i gipio ef o'u plith hwynt, a'i ddwyn i'r castell.

11 [l] Yr ail nos yr Arglwydd a safodd ger llaw iddo, ac a ddywedodd, Paul, cymmer gysur: canys megis y tystiolaethaist am danaf fi yn Jerusalem, felly y mae yn rhaid i ti dystiolaethu yn Rhufain hefyd.

12 A phan aeth hi yn ddydd, [m] rhai o'r Iuddewon, wedi llunio cyfarfod, a'u rhwymasant eu hunain ‖ â diofryd, gan ddywedyd, na fwyttâent, *ac* nad yfent, nes iddynt ladd Paul.

13 Ac yr oedd mwy nâ deugain o'r rhai a wnaethant y cynghrair hwn.

14 A hwy a ddaethant at yr arch-offeiriaid a'r henuriaid, ac a ddywedasant, Ni a'n rhwymasom ein hunain â diofryd, na archwaethem ddim hyd oni laddem Paul.

15 Yn awr gan hynny hysbyswch gyd â'r cynghor, i'r pen-capten, fel y dygo efe ef i waered y fory attoch chwi, fel pe byddech ar fedr cael gwybod yn fanylach ei hanes ef: a ninnau, cyn y delo efe yn agos, ydym barod i'w ladd ef.

16 Eithr pan glybu mab chwaer Paul y cynllwyn yma, efe a aeth i mewn i'r castell, ac a fynegodd i Paul.

17 A Phaul a alwodd un o'r canwriaid atto, ac a ddywedodd, Dwg y gwr ieuangc hwn at y pen-capten: canys y mae ganddo beth i'w fynegi iddo.

[a] pen. 24. 16. 2 Tim. 1. 3.

[b] 1 Bren. 22. 24. Jer. 20. 2. Ioan 18. 22.

[c] Lef. 19. 35. Deut. 25. 1, 2.

[d] Exod. 22. 28.

[e] pen. 24. 15, 21. a 26. 5. Phil. 3. 5.

[f] pen. 24. 21. a 26. 6.

[g] Matt. 22. 23. Marc 12. 18. Luc 20. 27.

[h] pen. 25. 25. a 26. 31.

[i] pen. 22. 7, 17, 18.

[k] pen. 5. 39.

[l] pen. 18. 9.

[m] ad. 21, 30.

‖ *dan felldith.*

Anno DOMINI 60.

18 Ac efe a'i cymmerth ef, ac a'i dug at y pen-capten; ac a ddywedodd, Paul y carcharor a'm galwodd i atto, ac a ddymunodd arnaf ddwyn y gwr ieuangc yma attat ti, yr hwn sydd ganddo beth i'w ddywedyd wrthyt.

19 A'r pen-capten a'i cymmerodd ef erbyn ei law, ac a aeth *âg ef* o'r neilldu, ac a ofynodd, Beth yw yr hyn sydd gennyt i'w fynegi i mi?

[n] ad. 12. 20 Ac efe a ddywedodd, [n] Yr Iuddewon a gyd-fwriadasant ddeisyf arnat ddwyn Paul i waered y fory i'r cynghor, fel pe baent ar fedr ymofyn yn fanylach yn ei gylch ef.

21 Ond na chyttuna di â hwynt. Canys y mae yn cynllwyn iddo fwy nâ deugeinwr o honynt, y rhai a roisant ddïofryd, ‖ na bwytta nac yfed, nes ei ladd ef: ac yn awr y maent hwy yn barod, yn disgwyl am addewid gennyt ti.

‖ Neu, *fwyttaent ac nad yfent.*

22 Y pen-capten gan hynny a ollyngodd y gwr ieuangc ymaith, wedi gorchymyn *iddo* ‖ na ddywedai i neb, ddangos o hono y pethau hyn iddo ef.

‖ *Gwel na ddywedych i neb ddangos o honot y pethau hyn i mi.*

23 Ac wedi galw atto ryw ddau ganwriad, efe a ddywedodd, Parottôwch ddau cant o filwyr, i fyned hyd yn Cesarea, a deg a thriugain o wŷr meirch, a deucant o ffyn-wewyr, ar y drydedd awr o'r nos.

24 A pharottôwch ysgrubliaid *iddynt* i osod Paul arnynt, i'w ddwyn ef yn ddïogel at Ffelix y rhaglaw.

25 Ac efe a ysgrifenodd lythyr, yn cynnwys yr ystyriaeth yma:

26 Claudius Lysias, at yr ardderchoccaf raglaw Ffelix, *yn anfon* annerch.

[o] pen. 21. 33. 27 [o] Y gwr hwn a ddaliwyd gan yr Iuddewon, ac a fu agos a'i ladd ganddynt; ac a achubais i, gan ddyfod â llu arnynt, gwedi deall mai Rhufeiniad oedd.

28 A chan ewyllysio gwybod yr achos yr oeddynt yn achwyn arno, mi a'i dygais ef i waered i'w cynghor hwynt:

29 Yr hwn y cefais fod yn achwyn arno am ‖ arholion o'u cyfraith hwy, heb fod un cŵyn arno yn haeddu angau, neu rwymau.

‖ *gwestiynau.*

30 A phan fynegwyd i mi fod yr Iuddewon ar fedr cynllwyn i'r gwr, myfi a'i hanfonais ef allan o law attat ti; ac a rybuddiais y cyhuddwyr i ddywedyd y pethau oedd yn ei erbyn ef ger dy fron di. Bydd iach.

31 Ŷna y milwyr, megis y gorchymynasid iddynt, a gymmerasant Paul, ac a'*i* dygasant o hŷd nos i Antipatris.

32 A thrannoeth, gan adael i'r gwŷr meirch fyned gyd âg ef, hwy a ddychwelasant i'r castell.

33 Y rhai, gwedi dyfod i Cesarea, a rhoddi y llythyr at y rhaglaw, a osodasant Paul hefyd ger ei fron ef.

34 Ac wedi i'r rhaglaw ddarllen *y llythyr*, ac ymofyn o ba dalaeth yr oedd efe: a gwybod mai o Cilicia yr ydoedd;

35 Mi a'th wrandawaf, eb efe, pan ddelo dy gyhuddwyr hefyd. Ac efe a orchymynodd ei gadw ef yn nadleudy Herod.

Anno DOMINI 60.

PENNOD XXIV.

1 *Paul, wedi ei gyhuddo gan Tertùlus yr areithiwr, 10 yn atteb dros ei fuchedd a'i athrawiaeth: 24 yn pregethu Crist i'r rhaglaw a'i wraig. 26 Y rhaglaw yn gobeithio cael brib, eithr yn ofer: 27 ac o'r diwedd, wrth fyned allan o'i swydd, yn gadael Paul y'ngharchar.*

AC ar ol pùm niwrnod, y daeth [a] Anaïas yr arch-offeiriad i waered, a'r henuriaid, ac un Tertùlus areithiwr; y rhai a ymddangosasant ger bron y rhaglaw yn erbyn Paul.

[a] pen. 23. 2.

2 Ac wedi ei alw ef ger bron, Tertùlus a ddechreuodd *ei* gyhuddo *ef*, gan ddywedyd,

3 Gan ein bod ni yn cael trwot ti heddwch mawr, a bod pethau llwyddiannus i'r genedl hon trwy dy ragwelediad di, yr ydym ni yn gwbl, ac ym mhob man yn *eu* cydnabod, *O* ardderchoccaf Ffelix, gyd â phob dïolch.

4 Eithr, fel na rwystrwyf di ym mhellach, yr ydwyf yn deisyf arnat, o'th hynawsedd, wrando arnom ar fyr eiriau.

5 Oblegid ni a gawsom y gwr hwn yn bla, ac yn cyfodi terfysg ym mysg yr holl Iuddewon trwy y byd, ac yn ben ar sect y Nazareniaid:

[b] pen. 21. 28. 6 [b] Yr hwn a amcanodd halogi y deml: yr hwn hefyd a ddaliasom ni, ac a fynasem ei farnu yn ol ein cyfraith ni.

7 Eithr Lysias y pen-capten a ddaeth, a thrwy orthrech mawr a'*i* dug *ef* allan o'n dwylaw ni:

8 *Ac* a archodd i'w gyhuddwyr ddyfod ger dy fron di: gan yr hwn, wrth ei holi, y gelli dy hun gael gwybodaeth o'r holl bethau am y rhai yr ydym ni yn achwyn arno.

9 A'r Iuddewon a gyd-syniasant hefyd, gan ddywedyd, fod y pethau hyn felly.

Anno DOMINI 60.

A.D. 53. pan ddechreuodd.

10 A Phaul a attebodd, wedi i'r rhaglaw amneidio arno i ddywedyd, Gan i mi wybod dy fod di yn farnwr i'r genedl hon er ys llawer o flynyddoedd, yr ydwyf yn fwy cysurus yn atteb trosof fy hun.

11 Canys ti a elli wybod nad oes dros ddeuddeg diwrnod er pan ddaethum i fynu i addoli yn Jerusalem.

[c] pen. 25. 8. a 28. 17.

12 [c] Ac ni chawsant fi yn y deml yn ymddadleu â neb, nac yn gwneuthur terfysg i'r bobl, nac yn y synagogau, nac yn y ddinas:

13 Ac ni allant brofi y pethau y maent yn awr yn achwyn arnaf o'u plegid.

[d] Edrych Amos 8. 14. pen. 9. 2.

14 Ond hyn yr ydwyf yn ei gyffesu i ti, mai yn ol [d] y ffordd y maent hwy yn ei galw yn heresi, felly yr wyf fi yn addoli Duw fy nhadau; gan gredu yr holl bethau sydd ysgrifenedig yn y ddeddf a'r prophwydi:

[e] Dan. 12. 2. Ioan 5. 28, 29.

15 A chennyf obaith ar Dduw, yr hon y mae [e] y rhai hyn eu hunain yn ei disgwyl, y bydd adgyfodiad y meirw, i'r cyfiawnion ac i'r anghyfiawnion.

[f] pen. 23. 1.

16 Ac [f] yn hyn yr ydwyf fi fy hun yn ymarfer, i gael cydwybod ddirwystr tu ag at Dduw a dynion, yn wastadol.

[g] pen. 11. 29, 30. a 20. 16. Rhuf. 15. 25. Gal. 2. 10.

17 Ac ar ol llawer o flynyddoedd, [g] y daethum i wneuthur elusenau i'm cenedl, ac offrymmau.

[h] pen. 21. 26, 27.

18 [h] Ar hynny rhai o'r Iuddewon o Asia a'm cawsant i wedi fy nglanhâu yn y deml, nid gyd â thorf na therfysg.

19 Y rhai a ddylasent fod ger dy fron di, ac achwyn, os oedd ganddynt ddim i'm herbyn.

20 Neu ddyweded y rhai hyn eu hunain, os cawsant ddim camwedd ynof, tra fum i yn sefyll o flaen y cynghor.

[i] pen. 23. 6. a 28. 20.

21 Oddi eithr yr un llef hon a lefais pan oeddwn yn sefyll yn eu plith; [i] Am adgyfodiad y meirw y'm bernir heddyw gennych.

22 Pan glybu Ffelix y pethau hyn, efe a'u hoedodd hwynt, gan wybod yn hysbysach y pethau a berthynent i'r ffordd *honno;* ac a ddywedodd, Pan ddêl Lysias y pen-capten i waered, mi a gâf wybod eich matterion chwi yn gwbl.

[k] pen. 27. 3. a 28. 16.

23 Ac efe a archodd i'r canwriad gadw Paul, a chael *o hono* esmwythdra; ac [k] na lesteiriai neb o'r eiddo ef i'w wasanaethu, nac i ddyfod atto.

24 Ac ar ol talm o ddyddiau, y daeth Ffelix, gyd â'i wraig Drusila, yr hon ydoedd Iuddewes, ac a yrrodd am Paul, ac a'i gwrandawodd ef ynghylch y ffydd yng Nghrist.

25 Ac fel yr oedd efe yn ymresymmu am gyfiawnder, a dirwest, a'r farn a fydd, Ffelix a ddychrynodd, ac a attebodd, Dos ymaith ar hyn o amser; a phan gaffwyf fi amser cyfaddas, mi a alwaf am danat.

26 A chan obeithio hefyd y rhoddid arian iddo gan Paul, er ei ollwng ef yn rhydd: o herwydd paham efe a anfonodd am dano yn fynychach, ac a chwedleuodd âg ef.

A.D. 62.

27 Ac wedi cyflawni dwy flynedd, y daeth Porcius Ffestus yn lle Ffelix. A [l] Ffelix yn ewyllysio gwneuthur cymmwynas i'r Iuddewon, a adawodd Paul yn rhwym.

[l] pen. 25. 9, 14.

PENNOD XXV.

2 Yr Iuddewon yn achwyn ar Paul ger bron Ffestus: 8 ac yntau yn atteb drosto ei hun, 11 ac yn appelio at Cesar: 14 ac wedi hynny Ffestus yn hysbysu ei achos ef i frenhin Agrippa, 23 a'i ddwyn ef ger bron. 25 Ffestus yn ei ddiheuro ef, na wnaethai efe ddim a haeddai farwolaeth.

FFESTUS gan hynny, wedi dyfod i'r dalaeth, ar ol tri diwrnod a aeth i fynu i Jerusalem o Cesarea.

2 Yna yr ‖ymddangosodd yr archoffeiriad a phennaethiaid yr Iuddewon, ger ei fron ef, yn erbyn Paul, ac a ymbiliasant âg ef,

‖ *hysbysodd.*

3 Gan geisio ffafr yn ei erbyn ef, fel y cyrchai efe ef i Jerusalem, gan wneuthur cynllwyn i'w ladd ef ar y ffordd.

4 A Ffestus a attebodd, y cedwid Paul yn Cesarea, ac yr âi efe ei hun *yno* ar fyrder.

5 Y rhai gan hynny a allant yn eich mysg, eb efe, deuant i waered gyd â *mi*, ac od oes dim drwg yn y gwr hwn, cyhuddant ef.

‖ Neu, *Ac wedi trigo yn eu mysg fwy nâ deng niwrnod.*

6 ‖A phryd na thrigasai efe gyd â hwy dros ddeng niwrnod, efe a aeth i waered i Cesarea; a thrannoeth *efe* a eisteddodd yn yr orsedd, ac a archodd ddwyn Paul atto.

7 Ac wedi ei ddyfod, yr Iuddewon a ddaethent o Jerusalem i waered, a safasant o'i amgylch, ac a ddygasant lawer o achwynion trymion yn erbyn Paul, y rhai nis gallent eu profi.

[a] pen. 6. 13. a 24. 12. a 28. 17.

8 Ac yntau yn ei ymddiffyn ei hun, [a] Ni phechais i ddim, nac yn erbyn cyfraith yr Iuddewon, nac yn erbyn y deml, nac yn erbyn Cesar.

[b] pen. 24. 27.

9 Eithr Ffestus, [b] yn chwennych dangos ffafr i'r Iuddewon, a attebodd Paul, ac a

Anno DOMINI 62.

ddywedodd, A fynni di fyned i fynu i Jerusalem, i'th farnu yno ger fy mron i am y pethau hyn?

10 A Phaul a ddywedodd, O flaen gorsedd-faingc Cesar yr wyf fi yn sefyll, lle y mae yn rhaid fy marnu; ni wnaethum i ddim cam â'r Iuddewon, megis y gwyddost ti yn dda.

[c] pen. 18. 14.

11 [c] Canys os ydwyf yn gwneuthur cam, ac *os* gwneuthum ddim yn haeddu angau, nid wyf yn gwrthod marw: eithr onid oes dim o'r pethau y mae y rhai hyn yn fy nghyhuddo, ni ddichon neb fy rhoddi iddynt. [d] Appèlio yr wyf at Cesar.

[d] pen. 26. 32.

12 Yna Ffestus, wedi ymddiddan â'r cynghor, a attebodd, A appèliaist ti at Cesar? at Cesar y cai di fyned.

13 Ac wedi talm o ddyddiau, Agrippa y brenhin a Bernice, a ddaethant i Cesarea i gyfarch Ffestus.

14 Ac wedi iddynt aros yno lawer o ddyddiau, Ffestus a fynegodd i'r brenhin hanes Paul, gan ddywedyd, [e] Y mae *yma* ryw wr wedi ei adael gan Ffelix yng ngharchar:

[e] pen. 24. 27.

15 Ynghylch yr hwn, pan oeddwn yn Jerusalem, yr ‖ ymddangosodd archoffeiriaid a henuriaid yr Iuddewon ger bron, gan ddeisyf *cael* barn yn ei erbyn ef.

‖ Neu, *hysbysodd.*

16 I'r rhai yr attebais, nad oedd arfer y Rhufeinwyr roddi neb rhyw ddyn i'w ddifetha, nes cael o'r cyhuddol ei gyhuddwyr yn ei wyneb, a chael lle i'w ymddiffyn ei hun rhag y cŵyn.

17 Wedi eu dyfod hwy yma gan hynny, heb wneuthur dim oed, trannoeth mi a eisteddais ar yr orsedd-faingc, ac a orchymynais ddwyn y gwr ger bron.

18 Am yr hwn ni ddug y cyhuddwyr *i fynu* ddim achwyn o'r pethau yr oeddwn i yn tybied:

19 Ond yr oedd ganddynt yn ei erbyn ef ryw ymofynion ynghylch eu coelgrefydd eu hunain, ac ynghylch un Iesu a fuasai farw, yr hwn a daerai Paul ei fod yn fyw.

‖ *petruso ynghylch y cyfryw gwestiwn.*

20 A myfi, yn ‖ anhysbys i ymofyn am hyn, a ddywedais, a fynnai efe fyned i Jerusalem, a'i farnu yno am y pethau hyn.

‖ Neu, *farn.*

21 Eithr gwedi i Paul appèlio i'w gadw i ‖ wybyddiaeth Augustus, mi a erchais ei gadw ef hyd oni allwn ei anfon ef at Cesar.

[f] Edrych pen. 9. 15.

22 Yna [f] Agrippa a ddywedodd wrth Ffestus, Minnau a ewyllysiwn glywed y dyn. Yntau a ddywedodd, Ti a gai ei glywed ef y fory.

23 Trannoeth gan hynny, wedi dyfod Agrippa a Bernice, â rhwysg fawr, a myned i mewn i'r orsedd, â'r pen-capteniaid, a phendefigion y ddinas, wrth orchymyn Ffestus fe a ddygwyd Paul ger bron.

24 A Ffestus a ddywedodd, *O* frenhin Agrippa, a chwi wŷr oll sydd gyd â ni yn bresennol, chwi a welwch y dyn hwn, oblegid pa un y galwodd holl lïaws yr Iuddewon arnaf fi, yn Jerusalem ac yma, gan lefain, [g] na ddylai efe fyw yn hŵy.

[g] pen. 22. 22.

25 Eithr pan ddeallais [h] na wnaethai efe ddim yn haeddu angau, ac yntau ei hun wedi appèlio at Augustus, mi a fernais ei ddanfon ef.

[h] pen. 23. 9. a 26. 31.

26 Am yr hwn nid oes gennyf ddim sicrwydd i'w ysgrifenu at fy arglwydd. *O* herwydd paham mi a'i dygais ef ger eich bron chwi, ac yn enwedig ger dy fron di, *O* frenhin Agrippa; fel, wedi ei holi ef, y caffwyf ryw beth i'w ysgrifenu.

27 Canys allan o reswm y gwelaf fi anfon carcharor, heb hysbysu hefyd yr achwynion *a fyddo* yn ei erbyn ef.

PENNOD XXVI.

2 Paul, y'ngŵydd Agrippa, yn dangos ei fuchedd o'i febyd; 12 ac mor rhyfeddol y troisid ac y galwesid ef i fod yn apostol. 24 Ffestus yn taeru ei fod ef wedi ymfydu: yntau ar hynny yn atteb yn llariaidd. 28 Agrippa y'mron myned yn Gristion. 31 Yr holl gynnulleidfa yn ei farnu ef yn ddieuog.

AC Agrippa a ddywedodd wrth Paul, Y mae cennad i ti i ddywedyd drosot dy hunan. Yna Paul a estynodd ei law, ac a'i hymddiffynodd ei hun.

2 Yr ydwyf yn fy nhybied fy hun yn ddedwydd, O frenhin Agrippa, gan fy mod yn cael fy ymddiffyn fy hun ger dy fron di heddyw, am yr holl bethau yr achwynir arnaf gan yr Iuddewon:

3 Yn bendifaddeu gan wybod dy fod di yn gydnabyddus â'r holl ddefodau a'r holion sydd ym mhlith yr Iuddewon. O herwydd paham yr ydwyf yn deisyf arnat fy ngwrando i yn ddïoddefgar.

4 Fy muchedd i o'm mebyd, yr hon oedd o'r dechreuad ym mhlith fy nghenedl yn Jerusalem, a ŵyr yr Iuddewon oll,

5 Y rhai a m hadwaenent i o'r dechreu (os mynnant dystiolaethu) mai yn ol [a] y sect fanylaf o'n crefydd ni, y bûm i fyw yn Pharisead.

6 Ac yn awr, am obaith [b] yr addewid

[a] pen. 23. 6. a 24. 15, 22. Phil. 3. 5.

[b] Gen. 3. 15. a 22. 18. a 26. 4. a 49. 10. Deut. 18. 15. 2 Sam. 7. 12. Ps. 132. 11. Es. 4. 2. a 7. 14. a 9. 6. a 40. 10. Jer. 23. 5. a 33. 14. Ezec. 34. 23. a 37. 24. Dan. 9. 24. Michah 7. 20.

Anno DOMINI 62.

a wnaed i'n tadau gan Dduw, yr wyf yn sefyll i'm barnu:

7 I'r hon *addewid* y mae ein deuddeg llwyth ni, ‖heb dor yn gwasanaethu *Duw* nos a dydd, yn gobeithio dyfod. Am yr hwn obaith yr achwynir arnaf, *O* frenhin Agrippa, gan yr Iuddewon.

8 Pa beth? ai anghredadwy y bernir gennych chwi, y cyfyd Duw y meirw?

9 Minnau yn wir a dybiais ynof fy hun, fod yn rhaid *i mi* wneuthur llawer o bethau yn erbyn enw Iesu o Nazareth.

10 [c] Yr hyn hefyd a wneuthum yn Jerusalem: a llawer o'r saint a geuais i mewn carcharau, wedi derbyn awdurdod gan yr arch-offeiriaid; ac wrth eu difetha, mi a roddais farn yn *eu* herbyn.

11 Ac ym mhob synagog yn fynych mi a'u cospais hwy, ac a'*u* cymhellais i gablu; a chan ynfydu yn fwy yn eu herbyn, mi a'*u* herlidiais hyd ddinasoedd dïeithr hefyd.

12 [d] Ac yn hyn, a myfi yn myned i Damascus âg awdurdod a chennad oddi wrth yr arch-offeiriaid,

13 Ar hanner dydd, O frenhin, ar y ffordd, y gwelais oleuni o'r nef, mwy nâ disgleirdeb yr haul, yn disgleirio o'm hamgylch, a'r rhai oedd yn ymdaith gyd â mi.

14 Ac wedi i ni oll syrthio ar y ddaear, mi a glywais leferydd yn llefaru wrthyf, ac yn dywedyd yn Hebraeg, Saul, Saul, paham yr ydwyt yn fy erlid i? Caled *yw* i ti wingo yn erbyn y symbylau.

15 Ac mi a ddywedais, Pwy wyt ti, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd, Myfi yw Iesu, yr hwn yr wyt ti yn ei erlid.

16 Eithr cyfod, a saf ar dy draed: canys i hyn yr ymddangosais i ti, i'th osod di yn weinidog ac yn dyst o'r pethau a welaist, ac o'r pethau yr ymddangosaf i ti ynddynt;

17 Gan dy wared di oddi wrth y bobl, a'r Cenhedloedd, at y rhai yr ydwyf yn dy anfon di yr awrhon,

18 [e] I agoryd eu llygaid, ac [f] i'*w* troi o dywyllwch i oleuni, ac *o* feddiant Satan at Dduw; fel y derbyniont faddeuant pechodau, a [g] chyfran ym mysg y rhai a sancteiddiwyd trwy y ffydd sydd ynof fi.

19 Am ba achos, O frenhin Agrippa, ni bûm anufudd i'r weledigaeth nefol:

20 Eithr [h] mi a bregethais i'r rhai yn Damascus yn gyntaf, ac yn Jerusalem, a thros holl wlad Judea, ac i'r Cenhedloedd; ar iddynt edifarhâu, a dychwelyd at Dduw, a gwneuthur [i] gweithredoedd addas i edifeirwch.

21 O achos y pethau hyn [k] yr Iuddewon a'm daliasant i yn y deml, ac a geisiasant *fy* lladd *i â'u dwylaw eu hun.*

22 Am hynny, wedi i mi gael help gan Dduw, yr wyf fi yn aros hyd y dydd hwn, gan dystiolaethu i fychan a mawr, ac heb ddywedyd dim amgen nag a ddywedasai y prophwydi a Moses, y delent i ben;

23 Y dïoddefai Crist, *ac* [l] y byddai efe yn gyntaf o adgyfodiad y meirw, ac [m] y dangosai oleuni i'r bobl, ac i'r Cenhedloedd.

24 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn trosto, Ffestus a ddywedodd â llef uchel, Paul, [n] yr wyt ti yn ynfydu; llawer o ddysg sydd yn dy yrru di yn ynfyd.

25 Ac efe a ddywedodd, Nid wyf fi yn ynfydu, *O* ardderchoccaf Ffestus; eithr geiriau gwirionedd a sobrwydd yr wyf fi yn eu hadrodd.

26 Canys y brenhin a ŵyr oddi wrth y pethau hyn, wrth yr hwn yr wyf fi yn llefaru yn hŷf. O herwydd nid wyf yn tybied fod dim o'r pethau hyn yn guddiedig rhagddo; oblegid nid mewn congl y gwnaed hyn.

27 *O* frenhin Agrippa, A wyt ti yn credu i'r prophwydi? mi a wn dy fod yn credu.

28 Ac Agrippa a ddywedodd wrth Paul, Yr wyt ti o fewn ychydig i'm hynnill i fod yn Gristion.

29 A Phaul a ddywedodd, [o] Mi a ddymunwn gan Dduw, o fewn ychydig, ac yn gwbl oll, fod nid tydi yn unig, ond pawb hefyd a'r sydd yn fy ngwrando heddyw, yn gyfryw ag wyf fi, ond y rhwymau hyn.

30 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, cyfododd y brenhin, a'r rhaglaw, a Bernice, a'r rhai oedd yn eistedd gyd â hwynt.

31 Ac wedi iddynt fyned o'r neilldu, hwy a lefarasant wrth eu gilydd, gan ddywedyd, [p] Nid yw y dyn hwn yn gwneuthur dim yn haeddu angau, neu rwymau.

32 Yna y dywedodd Agrippa wrth Ffestus, Fe allasid gollwng y dyn yma ymaith, [q] oni buasai iddo appèlio at Cesar.

Anno DOMINI 62.

‖ *yn astud.*

[c] pen. 8. 3.

[d] pen. 9. 3. a 22. 6.

[e] Es. 35. 5. a 42. 7. Luc 1. 79. Eph. 1. 18.

[f] Col. 1. 13. 1 Petr 2. 25.

[g] Eph. 1. 11. Col. 1. 12.

[h] pen. 9. 20, 22. a 13, a 14, a 17, a 18, a 21.

[i] Matt. 3. 8.

[k] pen. 21. 30.

[l] 1 Cor. 15. 20. Col. 1. 18. Dat. 1. 5.

[m] Luc 2. 32.

[n] 2 Bren. 9. 11. 1 Cor. 4. 10.

[o] 1 Cor. 7. 7.

[p] pen. 23. 9. a 25. 25.

[q] pen. 25. 11.

PENNOD XXVII.

1 *Paul, wrth forio tu a Rhufain,* 10 *yn rhagddywedyd perygl y daith; ac heb gael ei goelio:* 14 *hwythau yn cael eu taflu draw ac yma gan y dymmestl:* 41 *y llong yn torri arnynt;* 22, 34, 44 *ac er hynny yn dyfod i gŷd i dir yn ddiangol.*

Anno DOMINI 62.

A PHAN [a] gyttunwyd forio o honom ymaith i'r Ital, hwy a roisant Paul, a rhyw garcharorion eraill, at ganwriad a'i enw Julius, o fyddin Augustus.

[a] pen. 25. 12.

2 Ac wedi dringo i long o Adramytium, ar fedr hwylio i dueddau Asia, ni a aethom allan o'r porthladd, a chyd â ni yr oedd [b] Aristarchus, Macedoniad o Thessalonica.

[b] pen. 19. 29.

3 A thrannoeth ni a ddygwyd i waered i Sidon. A Julius a ymddûg [c] yn garedigol tu ag at Paul, ac a roddes *iddo* gennad i fyned at ei gyfeillion i gael ymgeledd.

[c] pen. 24. 23. a 28. 16.

4 Ac wedi myned oddi yno, ni a hwyliasom dan Cyprus, am fod y gwyntoedd yn wrthwynebus.

5 Ac wedi hwylio o honom dros y môr sydd ger llaw Cilicia a Phamphylia, ni a ddaethom i Myra, *dinas* yn Lycia.

6 Ac yno y canwriad, wedi cael llong o Alexandria yn hwylio i'r Ital, a'n gosododd ni ynddi.

7 Ac wedi i ni hwylio yn anniben lawer o ddyddiau, a dyfod yn brin ar gyfer Cnidus, am na adawai y gwynt i ni; ni a hwyliasom îs law ‖ Creta, ar gyfer Salmone.

‖ *Candia.*

8 Ac *wedi i ni* yn brin fyned heibio iddi, ni a ddaethom i ryw le a elwir, Y porthladdoedd prydferth, yr hwn yr oedd dinas Lasea yn agos iddo.

9 Ac wedi i dalm o amser fyned heibio, a bod morio weithian yn enbyd, o herwydd hefyd ddarfod yr ‖ ympryd weithian, Paul a gynghorodd,

‖ Yr ympryd ydoedd ar y degfed dydd o'r seithfed mis, Lef. 23. 27, 29.

10 Gan ddywedyd wrthynt, *Ha* wŷr, yr wyf yn gweled y bydd yr hynt hon ynghyd â sarhâd a cholled fawr, nid yn unig am y llwyth a'r llong, eithr am ein heinioes ni hefyd.

11 Eithr y canwriad a gredodd i lywydd ac i berchen y llong, yn fwy nag i'r pethau a ddywedid gan Paul.

12 A chan fod y porthladd yn anghyfleus i auafu, y rhan fwyaf a roisant gynghor i ymado oddi yno hefyd, os gallent ryw fodd gyrhaeddyd hyd Phenice, i auafu *yno;* yr hwn sydd borthladd yn Creta, ar gyfer y deau-orllewin, a'r gogledd-orllewin.

13 A phan chwythodd y deheu-wynt yn araf, hwynt-hwy yn tybied cael *eu* meddwl, gan godi *hwyliau,* a foriasant heibio yn agos i Creta.

14 Ond cyn nemmawr ‖ cyfododd yn ei herbyn hi wynt tymhestlog, yr hwn a elwir Euroclydon.

‖ *curodd.*

15 A phan gipiwyd y llong, ac heb allu gwrthwynebu y gwynt, ni a ymroisom, ac a ddygwyd *gyd â'r gwynt.*

16 Ac wedi i ni redeg goris ynys fechan a elwir Clauda, braidd y gallasom gael y bâd:

17 Yr hwn a godasant i fynu, ac a wnaethant gynnorthwyon, gan wregysu y llong oddi dani: a hwy yn ofni rhag syrthio ar sugn-draeth, wedi gostwng yr hwyl, a ddygwyd felly.

18 A ni yn flin iawn arnom gan y dymmestl, drannoeth hwy a ysgafnhasant y llong.

19 A'r trydydd *dydd* [d] bwriasom â'n dwylaw ein hunain daclau y llong allan.

[d] Jonah 1. 5.

20 A phan nad oedd na haul na sêr yn ymddangos dros lawer o ddyddiau, a thymmestl nid bychan yn pwyso *arnom,* pob gobaith y byddem cadwedig a ddygwyd oddi arnom o hynny allan.

21 Ac wedi bod hir ddirwest, yna y safodd Paul yn eu canol hwy, ac a ddywedodd, *Ha* wŷr, chwi a ddylasech wrando arnaf fi, a bod heb ymadaw o Creta, ac ynnill y sarhâd yma a'*r* golled.

22 Ac yr awrhon yr wyf yn eich cynghori chwi i fod yn gysurus: canys ni bydd colled am einioes *un* o honoch, ond am y llong yn unig,

23 Canys safodd yn fy ymyl y nos hon angel Duw, yr hwn a'm pïau, a'r hwn yr wyf yn ei addoli,

24 Gan ddywedyd, Nac ofna, Paul; rhaid i ti sefyll ger bron Cesar: ac wele, rhoddes Duw i ti y rhai oll sydd yn morio gyd â thi.

25 Am hynny, *ha* wŷr, cymmerwch gysur: canys yr wyf fi yn credu i Dduw, mai felly y bydd, yn ol y modd y dywedwyd i mi.

26 Ond [e] mae yn rhaid ein bwrw ni i ryw ynys.

[e] pen. 28. 1.

27 Ac wedi dyfod y bedwaredd nos ar ddeg, fe a ddigwyddodd, a ni yn morio yn Adria, ynghylch hanner nos, dybied o'r morwyr eu bod yn nesâu i ryw wlad.

28 Ac wedi iddynt blymio, hwy a'i cawsant yn ugain gwrhyd: ac wedi

Anno DOMINI 62.

myned ychydig pellach, a phlymio drachefn, hwy a'i cawsant yn bymtheg gwrhyd.

29 Ac a hwy yn ofni rhag ‖ i ni syrthio ar leoedd geirwon, wedi iddynt fwrw pedair angor allan o'r llyw, hwy a ddeisyfiasant ei myned hi yn ddydd.

30 Ac fel yr oedd y llongwyr yn ceisio ffoi allan o'r llong, ac wedi gollwng y bâd i waered i'r môr, yn rhith bod ar fedr bwrw angorau o'r pen blaen i'r llong,

31 Dywedodd Paul wrth y canwriad a'r milwyr, Onid erys y rhai hyn yn y llong, ni ellwch chwi fod yn gadwedig.

32 Yna y torrodd y milwyr raffau y bâd, ac a adawsant iddo syrthio ymaith.

33 A thra yr ydoedd hi yn dyddhâu, Paul a eiriolodd ar bawb gymmeryd lluniaeth, gan ddywedyd, Heddyw yw y pedwerydd dydd ar ddeg yr ydych chwi yn disgwyl, ac yn aros ar eich cythlwng, heb gymmeryd dim.

34 O herwydd paham yr ydwyf yn dymuno arnoch gymmeryd lluniaeth; oblegid hyn sydd er iechyd i chwi: canys [f] blewyn i'r un o honoch ni syrth oddi ar ei ben.

35 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a gymmerodd fara, ac [g] a ddïolchodd i Dduw yn eu gŵydd hwynt oll, ac a'*i* torrodd, ac a ddechreuodd fwytta.

36 Ac yr oeddynt bawb wedi myned yn gysurol; a hwy a gymmerasant luniaeth hefyd.

37 Ac yr oeddem yn y llong i gŷd, yn ddau cant ac un ar bymtheg a thriugain o eneidiau.

38 Ac wedi eu digoni o luniaeth, hwy a ysgafnhasant y llong, gan fwrw y gwenith allan i'r môr.

39 A phan aeth hi yn ddydd, nid oeddynt yn adnabod y tir: ond hwy a ganfuant ryw gilfach a glàn iddi; i'r hon y cynghorasant, os gallent, wthio y llong iddi.

40 Ac wedi iddynt ‖ godi yr angorau, ‖ hwy a ymollyngasant i'r môr, ac a ollyngasant hefyd yn rhydd rwymau y llyw, ac a godasant yr hwyl i'r gwynt, ac a geisiasant y làn.

41 Ac wedi *i ni* syrthio ar le deuforgyfarfod, [h] hwy a wthiasant y llong: a'r pen blaen iddi a lynodd, ac a safodd yn ddïysgog; eithr y pen ôl a ymddattododd gan nerth y tonnau.

42 A chynghor y milwyr oedd, ladd y carcharorion, rhag i neb o honynt nofio allan, a dïangc ymaith.

43 Ond y canwriad, yn ewyllysio cadw Paul, a rwystrodd iddynt *eu* hamcan; ac a archodd i bawb a'r a fedrai nofio, ymfwrw yn gyntaf *i'r môr*, a myned allan i'r tir:

44 Ac i'r lleill, rhai ar ystyllod, ac eraill ar ryw *ddrylliau* o'r llong. Ac felly y digwyddodd ddyfod o bawb i dir yn ddïangol.

PENNOD XXVIII.

¶ *Paul, wedi torri y llong arno, yn cael ei dderbyn yn rhywiogaidd gan y barbariaid.* 5 *Y wiber, ar ei law ef, heb wneuthur iddo niwed:* 8 *ac yntau yn iachâu llawer o glefydau yn yr ynys.* 11 *Hwynt-hwy yn myned ymaith tu a Rhufain.* 17 *Yntau yn mynegi i'r Iuddewon achos ei ddyfodiad.* 24 *Wedi iddo bregethu, rhai yn credu, a rhai heb gredu:* 30 *ac yntau er hynny yn pregethu yno ddwy flynedd.*

AC wedi iddynt ddïangc, yna y gwybuant mai ‖ Melita y gelwid [a] yr ynys.

2 A'r barbariaid a ddangosasant i ni fwyneidd-dra nid bychan: oblegid hwy a gynneuasant dân, ac a'n derbyniasant ni oll o herwydd y gawod gynnrychiol, ac o herwydd yr oerfel.

3 Ac wedi i Paul gynnull ynghyd lawer o ‖ friw-wŷdd, a'u dodi ar y tân, gwiber a ddaeth allan o'r gwres, ac a lynodd wrth ei law ef.

4 A phan welodd y barbariaid y bwystfil y'nghrôg wrth ei law ef, hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, Yn sicr llawruddiog yw y dyn hwn, yr hwn, er ei ddïangc o'r môr, ni adawodd dïaledd iddo fyw.

5 Ac efe a ysgydwodd y bwystfil i'r tân, ac [b] ni oddefodd ddim niwed.

6 Ond yr oeddynt hwy yn disgwyl iddo ef chwyddo, neu syrthio yn ddisymmwth yn farw. Eithr wedi iddynt hir-ddisgwyl, a gweled nad oedd dim niwed yn digwydd iddo, hwy a newidiasant eu meddwl, ac [c] a ddywedasant mai duw oedd efe.

7 Ynghylch y man hwnnw yr oedd tiroedd i bennaeth yr ynys, a'i enw Publius, yr hwn a'n derbyniodd ni, ac a'n llettyodd dridiau yn garedig.

8 A digwyddodd, fod tad Publius yn gorwedd yn glaf o gryd a gwaedlif: at yr hwn wedi i Paul fyned i mewn, a [d] gweddïo, efe a ddododd ei ddwylaw arno ef, ac a'i hiachâodd.

9 Felly wedi gwneuthur hyn, y lleill

Anno DOMINI 62.

[f] 1 Bren. 1. 52. Matt. 10. 30.

[g] 1 Sam. 9. 13. Ioan 6. 11. 1 Tim. 4. 3, 4.

[h] 2 Cor. 11. 25.

‖ *iddynt.*

‖ *dorri.*

‖ *gollyngasant i'r môr.*

‖ *Malta.*

[a] pen. 27. 26.

‖ *grinellau.*

[b] Marc 16. 18. Luc 10. 19.

[c] pen. 14. 11.

[d] Iago 5. 14, 15.

Anno DOMINI 62.

hefyd y rhai oedd â heintiau arnynt yn yr ynys, a ddaethant atto, ac a iachâwyd:

10 Y rhai hefyd a'n parchasant ni â llawer o urddas; a phan oeddym yn ymadael, hwy a'*n* llwythasant *ni* â phethau anghenrheidiol.

A.D. 63. 11 Ac wedi tri mis, yr aethom ymaith mewn llong o Alexandria, yr hon a auafasai yn yr ynys; *a*'i harwydd hi oedd Castor a Phôlux.

12 Ac wedi ein dyfod i Syracusa, ni a drigasom *yno* dridiau.

13 Ac oddi yno wedi myned oddi amgylch, ni a ddaethom i Rhegium. Ac ar ol un diwrnod y deheu-wynt a chwythodd, ac ni a ddaethom yr ail dydd i Puteoli:

14 Lle y cawsom frodyr, ac y dymunwyd arnom aros gyd â hwynt saith niwrnod: ac felly ni a ddaethom i Rufain.

15 Ac oddi yno, pan glybu y brodyr am danom, hwy a ddæthant i'n cyfarfod ni hyd Appii-fforum, a'r Tair tafarn: y rhai pan welodd Paul, efe a ddïolchodd i Dduw, ac a gymmerodd gysur.

16 Eithr pan ddaethom i Rufain, y canwriad a roddes y carcharorion at ben-capten y llu: eithr [e] cenhadwyd i Paul aros wrtho ei hun, gyd â milwr oedd yn ei gadw ef.

[e] pen. 24. 25. a 27. 3.

17 A digwyddodd, ar ol tridiau, alw o Paul ynghyd y rhai oedd bennaf o'r Iuddewon. Ac wedi iddynt ddyfod ynghyd, efe a ddywedodd wrthynt, *Ha* wŷr frodyr, er na wnaethum i ddim yn erbyn y bobl, na defodau y tadau, etto [f] mi a roddwyd yn garcharor o Jerusalem i ddwylaw y Rhufeinwyr.

[f] pen. 21. 33.

18 Y rhai, [g] wedi darfod fy holi, a fynnasant *fy* ngollwng ymaith, am nad oedd dim achos angau ynof.

[g] pen. 22. 24. a 24. 10. a 25. 8. a 26. 31.

19 Eithr am fod yr Iuddewon yn dywedyd yn erbyn *hyn*, [h] mi a yrrwyd i appèlio at Cesar; nid fel pettai gennyf beth i achwyn ar fy nghenedl.

[h] pen. 25. 11.

20 Am yr achos hwn gan hynny y gelwais am danoch chwi, i'*ch* gweled, ac i ymddiddan â *chwi:* canys [i] o achos gobaith Israel y'm rhwymwyd i â'r [k] gadwyn hon.

[i] pen. 26. 6, 7.

21 A hwythau a ddywedasant wrtho, Ni dderbyniasom ni lythyrau o Judea yn dy gylch di, ac ni fynegodd ac ni lefarodd neb o'r brodyr a ddaeth oddi yno ddim drwg am danat ti.

22 Ond yr ydym ni yn deisyf cael clywed gennyt ti beth yr ydwyt yn ei synied: oblegid am y sect hon, y mae yn hysbys i ni fod [l] ym mhob man yn dywedyd yn ei herbyn.

[k] pen. 26. 29. Eph. 4. 1. a 6. 20. 2 Tim. 1. 16.

[l] pen. 24. 5, 14.

23 Ac wedi iddynt ‖ nodi diwrnod iddo, llawer a ddaeth atto ef i'w letty; i'r rhai y tystiolaethodd ac yr eglurodd efe deyrnas Dduw, gan gynghori iddynt y pethau am yr Iesu, [m] allan o gyfraith Moses, a'r prophwydi, o'r bore hyd yr hwyr.

‖ *bennu.*

[m] Edrych ar pen. 26. 6, 22.

24 A [n] rhai a gredasant i'r pethau a ddywedasid, a rhai ni chredasant.

[n] pen. 17. 4.

25 Ac a hwy yn anghyttûn â'u gilydd, hwy a ymadawsant, wedi i Paul ddywedyd un gair, *mai* da y llefarodd yr Yspryd Glân trwy Esaias y prophwyd, wrth ein tadau ni,

26 Gan ddywedyd, [o] Dos at y bobl yma, a dywed, Yn clywed y clywch, ac ni ddeallwch; ac yn gweled y gwelwch, ac ni chanfyddwch.

[o] Es. 6. 9. Matt. 13. 14. Marc 4. 12. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Rhuf. 11. 8.

27 Canys brasâwyd calon y bobl hyn, a thrwm y clywsant â'u clustiau, a'u llygaid a gauasant; rhag iddynt weled â'*u* llygaid, a chlywed â'*u* clustiau, a deall â'*r* galon, a dychwelyd, ac i mi eu hiachâu hwynt.

28 Rydded hysbys i chwi gan hynny, anfon iachawdwriaeth Duw [p] at y Cenhedloedd; a hwy a wrandawant.

[p] pen. 13. 46. a 18. 6.

29 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, ymadawodd yr Iuddewon, a chanddynt ddadl mawr yn eu plith.

30 A Phaul a arhoes ddwy flynedd gyfan yn ei dŷ ardrethol ei hun, ac a dderbyniodd bawb a'r oedd yn dyfod i mewn atto,

A.D. 65.

31 Gan bregethu teyrnas Dduw, ac athrawiaethu y pethau am yr Arglwydd Iesu Grist, [q] gyd â phob hyfder, yn ddïwahardd.

[q] pen. 4. 31.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT Y

RHUFEINIAID.

PENNOD I.

1 *Paul yn dangos ei alwedigaeth i'r Rhufeiniaid,* 9 *a'i chwant i ddyfod attynt hwy.* 16 *Beth yw ei efengyl ef, a'r cyfiawnder y mae hi yn ei ddangos.* 18 *Bod Duw yn ddigllawn wrth bob math ar bechod.* 21 *Pa beth oedd pechodau y Cenhedloedd.*

PAUL, gwasanaethwr Iesu Grist, wedi ei alw *i fod* yn apostol, *ac* wedi ei [a] neillduo i efengyl Duw,

2 ([b] Yr hon a rag-addawsai efe trwy ei brophwydi yn yr ysgrythyrau sanctaidd)

3 Am ei Fab ef Iesu Grist ein Harglwydd ni, [c] yr hwn [d] a wnaed o had Dafydd o ran y cnawd,

4 Ac [e] a ‖ eglurwyd yn Fab Duw mewn gallu, yn ol yspryd sancteiddiad, trwy yr adgyfodiad oddi wrth y meirw:

5 Trwy yr hwn [f] y derbyniasom ras ac apostoliaeth i [g] ufudd-dod ffydd ym mhlith yr holl genhedloedd, er mwyn ei enw ef:

6 Ym mysg y rhai yr ydych chwithau yn alwedigion Iesu Grist.

7 At bawb sydd yn Rhufain, yn anwyl gan Dduw, [h] wedi eu galw *i fod* yn saint: [i] Gras i chwi a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad ni, a'r Arglwydd Iesu Grist.

8 Yn gyntaf, [k] yr wyf yn diolch i'm Duw trwy Iesu Grist drosoch chwi oll, oblegid [l] bod eich ffydd chwi yn gyhoeddus yn yr holl fyd.

9 Canys [m] tyst i mi yw Duw, [n] yr hwn yr ydwyf yn ei wasanaethu ‖ yn fy yspryd yn efengyl ei Fab ef, fy mod i [o] yn ddibaid yn gwneuthur coffa o honoch

10 bob amser yn fy ngweddïau, [p] Gan ddeisyf a gawn ryw fodd, ryw amser bellach, rwydd-hynt gyd âg ewyllys Duw, i ddyfod attoch chwi.

11 Canys yr wyf yn hiraethu am eich gweled, fel [q] y gallwyf gyfrannu i chwi ryw ddawn ysprydol, fel y'ch cadarnhâer:

12 *A* hynny sydd i'm cyd-ymgysuro ‖ ynoch chwi, trwy [r] ffydd ein gilydd, yr eiddoch chwi a'r eiddof finnau.

13 Eithr ni fynnwn i chwi fod heb wybod, frodyr, i mi yn fynych arfaethu dyfod attoch (ond [s] fo'm lluddiwyd i hyd yn hyn) fel y cawn ryw ffrwyth ynoch chwi hefyd, megis ag yn y Cenhedloedd eraill.

14 [t] Dyledwr ydwyf i'r Groegiaid ac i'r barbariaid hefyd, i'r doethion ac i'r annoethion hefyd.

15 Felly, hyd y mae ynof fi, parod ydwyf i bregethu yr efengyl i chwithau hefyd y rhai ydych yn Rhufain.

16 Canys [u] nid oes arnaf gywilydd o efengyl Crist: oblegid [x] gallu Duw yw hi er iachawdwriaeth, i bob un a'r sydd yn credu; i'r Iuddew [y] yn gyntaf, a hefyd i'r Groegwr.

17 Canys [z] ynddi hi y datguddir cyfiawnder Duw o ffydd i ffydd; megis y mae yn ysgrifenedig, [a] Y cyfiawn a fydd byw trwy ffydd.

18 Canys digofaint Duw a ddatguddiwyd o'r nef yn erbyn pob annuwioldeb ac anghyfiawnder dynion, y rhai sydd yn attal y gwirionedd mewn anghyfiawnder.

19 O herwydd [b] yr hyn a ellir ei wybod am Dduw, sydd eglur ‖ ynddynt hwy: canys [c] Duw a'*i* heglurodd iddynt.

20 Canys [d] ei anweledig bethau ef er creadigaeth y byd, wrth eu hystyried yn y pethau a wnaed, a welir yn amlwg; *sef* ei dragywyddol allu ef a'i Dduwdod; ‖ hyd onid ydynt yn ddïesgus:

21 Oblegid a hwy yn adnabod Duw, nis gogoneddasant ef megis Duw, ac na buont ddiolchgar iddo; eithr [e] ofer fuont yn eu rhesymmau, a'u calon anneallus hwy a dywyllwyd.

22 Pan dybient eu bod yn ddoethion, hwy a aethant yn ffyliaid;

23 Ac [f] a newidiasant ogoniant yr

[a] Act. 9. 15. a 13. 2. Gal. 1. 15.
[b] Act. 26. 6.
[c] Matt. 1. 6, 16. Luc 1. 32. Act. 2. 30. 2 Tim. 2. 8.
[d] Gal. 4. 4.
[e] Act. 13. 33.
‖ *derfynwyd.*
[f] pen. 12. 3. a 15. 15.
[g] pen. 16. 26.
[h] 1 Cor. 1. 2.
[i] Gal. 1. 3.
[k] Philem. 4.
[l] 1 Thess. 1. 8.
[m] pen. 9. 1.
[n] 2 Tim. 1. 3.
‖ Neu, *â'm hyspryd.*
[o] 1 Thess. 3. 10.
[p] pen. 15. 23. 1 Thess. 3. 10.
[q] pen. 15. 29.
‖ *gyd â chwi.*
[r] Tit. 1. 4. 2 Petr 1. 1.
[s] Act. 16. 7.
[t] 1 Cor. 9. 16.
[u] Ps. 40. 9, 10. 2 Tim. 1. 8.
[x] 1 Cor. 1. 18. a 15. 2.
[y] Act. 3. 26. a 13. 46.
[z] pen. 3. 21.
[a] Hab. 2. 4. Gal. 3. 11.
[b] Act. 14. 17.
‖ *iddynt.*
[c] Ioan 1. 9.
[d] Ps. 19. 1. Act. 14. 17. a 17. 27.
‖ *fel y byddent.*
[e] Eph. 4. 17, 18.
[f] Ps. 106. 20. Jer. 2. 11. Ezec. 8. 10.

Anno DOMINI 60.

Anno DOMINI 60.

Anno DOMINI 60.

anllygredig Dduw, i gyffelybiaeth llun dyn llygredig, ac ehediaid, ac anifeiliaid pedwar-carnol, ac ymlusgiaid.

24 [g] O ba herwydd Duw hefyd a'u rhoddes hwy i fynu, yn nhrachwantau eu calonnau, i aflendid, [h] i ammherchi eu cyrph eu hun [i] yn eu plith eu hunain:

25 Y rhai a newidiasant wirionedd Duw [k] yn gelwydd, ac a addolasant ac a wasanaethasant y creadur yn ‖ fwy nâ'r Creawdwr, yr hwn sydd fendigedig yn dragywyddol. Amen.

26 Oblegid hyn y rhoddes Duw hwynt i fynu i [l] wŷniau gwarthus: canys eu ‖ gwragedd hwy a newidiasant yr arfer ‖ anianol i'r hon sydd yn erbyn ‖ anian:

27 Ac yn gyffelyb y ‖ gwŷr hefyd, gan adael yr arfer naturiol o'r wraig, a ymlosgent yn eu hawydd i'w gilydd: y gwŷr ynghyd â gwŷr yn gwneuthur brynti, ac yn derbyn ynddynt eu hunain y cyfryw dâl am eu cyfeiliorni ag ydoedd raid.

28 Ac megis nad oedd gymmeradwy ganddynt ‖ gadw Duw yn *eu* gwybodaeth, Duw a'u rhoddes hwynt i fynu i feddwl anghymmeradwy, i wneuthur y pethau nid oedd weddaidd:

29 Wedi eu llenwi â phob anghyfiawnder, godineb, anwiredd, cybydd-dod, drygioni; yn llawn cenfigen, llofruddiaeth, cynnen, twyll, drwg-anwydau:

30 Yn hustyngwyr, yn athrodwyr, yn gas ganddynt Dduw, yn drahaus, yn feilchion, yn ffrostwyr, yn ddychymmygwyr drygioni, yn anufudd i rïeni,

31 Yn anneallus, yn dorrwyr ammod, yn ‖ angharedig, yn anghymmodlawn, yn annhrugarogion:

32 Y rhai yn gwybod cyfiawnder Duw (fod y rhai sydd yn gwneuthur y cyfryw bethau yn haeddu marwolaeth) *ydynt* nid yn unig yn gwneuthur y pethau hyn, eithr hefyd [n] yn ‖ cyd-ymfoddloni â'r rhai sydd yn eu gwneuthur hwynt.

PENNOD II.

1 *Na all y rhai sydd yn pechu, er eu bod yn condemnio pechod mewn eraill, mo'u hesgusodi eu hunain;* 6 *ac mai anhawsa o lawer iddynt ddïange rhag barn Duw,* 9 *pa un bynnag font ai Iuddewon ai Cenhedloedd.* 14 *Nas gall y Cenhedloedd ddïange,* 17 *na'r Iuddewon chwaith;* 25 *ac na wna eu henwaediad lesâd iddynt, oni chadwant y ddeddf.*

O HERWYDD paham, dïesgus wyt ti, O ddyn, pwy bynnag wyt yn barnu: [a] canys yn yr hyn yr wyt yn barnu arall, yr wyt yn dy gondemnio dy hun: canys ti yr hwn wyt yn barnu, wyt yn gwneuthur yr un pethau.

2 Eithr ni a wyddom fod barn Duw yn ol gwirionedd, yn erbyn y rhai a wnant gyfryw bethau.

3 Ac a wyt ti yn tybied hyn, O ddyn, yr hwn wyt yn barnu y rhai sydd yn gwneuthur y cyfryw bethau, a thithau yn gwneuthur yr un pethau, y dïengi di rhag barn Duw?

4 Neu a wyt ti yn dïystyru golud ei ddaioni ef, a'i ddïoddefgarwch, [b] a'i ymaros, [c] heb wybod fod daïoni Duw yn dy dywys di i edifeirwch?

5 Eithr yn ol dy galedrwydd, a'th galon ddïedifeiriol, wyt [d] yn trysori i ti dy hun ddigofaint erbyn dydd y digofaint, a datguddiad cyfiawn farn Duw,

6 [e] Yr hwn a dâl i bob un yn ol ei weithredoedd:

7 *Sef* i'r rhai trwy barhâu yn gwneuthur da, a geisiant ogoniant, ac anrhydedd, ac anllygredigaeth; bywyd tragywyddol:

8 Eithr i'r rhai sydd gynhenus, ac [f] anufudd i'r gwirionedd, eithr yn ufudd i anghyfiawnder; *y bydd* llid, a digofaint:

9 Trallod ac ing ar bob enaid dyn sydd yn gwneuthur drwg; yr Iuddew [g] yn gyntaf, a'r ‖ Groegwr hefyd:

10 Eithr gogoniant, ac anrhydedd, a thangnefedd, i bob un sydd yn gwneuthur daioni; i'r Iuddew yn gyntaf, ac i'r ‖ Groegwr hefyd.

11 Canys [h] nid oes derbyn wyneb ger bron Duw.

12 Oblegid cynnifer ag a bechasant yn ddiddeddf, a gyfrgollir hefyd yn ddiddeddf; a chynnifer ag a bechasant yn y ddeddf, a fernir wrth y ddeddf,

13 (Canys [i] nid gwrandawyr y ddeddf *sydd* gyfiawn ger bron Duw, ond gwneuthurwyr y ddeddf a gyfiawnhêir.

14 Canys pan yw y Cenhedloedd y rhai nid yw y ddeddf ganddynt, wrth naturiaeth yn gwneuthur y pethau sydd yn y ddeddf, y rhai hyn heb fod y ddeddf ganddynt, ydynt ddeddf iddynt eu hunain:

15 Y rhai sydd yn dangos gweithred y ddeddf yn ysgrifenedig yn eu calonnau, a'u cydwybod yn cyd-dystiolaethu, a'*u* meddyliau ‖ yn cyhuddo eu gilydd, neu yn esgusodi)

16 [k] Yn y dydd y barno Duw ddirgeloedd dynion, yn ol fy efengyl i, [l] trwy Iesu Grist.

[g] Ps. 81. 12. Act. 7. 42. 2 Thess. 2. 11, 12.
[h] 1 Thess. 4. 4.
[i] Lef. 18. 22.
[k] Amos 2. 4.
‖ *hytrach.*
[l] Lef. 18. 22, 23. Eph. 5. 12.
‖ *benywiaid.*
‖ *naturiol.*
‖ *naturiaeth.*
‖ *gwrrywiaid.*
‖ Neu, *gydnabod Duw.*
‖ *ddigariad.*
[n] Hos. 7. 3.
‖ Neu, *cydsynio.*
[a] 2 Sam. 12. 5. Matt. 7. 2.

Anno DOMINI 60.

[b] 2 Petr 3. 15.
[c] Es. 30. 18.
[d] Iago 5. 3.
[e] Job 34. 11. Ps. 62. 12. Jer. 17. 10. a 32. 19. Matt. 16. 27. pen. 14. 12. Dat. 22. 12.
[f] 2 Thess. 1. 8.
[g] Amos 3. 2. Luc 12. 47, 48. 1 Petr 4. 17.
‖ *Cenhedl-ddyn.*
‖ *Cenhedl-ddyn.*
[h] Deut. 10. 17.
[i] Matt. 7. 21. Iago 1. 22, 23, 25.
‖ *rhyngddynt a'u gilydd yn cyhuddo,* neu, *yn esgusodi.*
[k] Matt. 25. 31. 1 Cor. 4. 5.
[l] Ioan 5. 22. Act. 17. 31.

Anno DOMINI 60.

17 Wele, Iuddew y'th elwir di, ac [m] yr wyt yn gorphwys yn y ddeddf, ac yn gorfoleddu yn Nuw;

18 Ac yn gwybod *ei* ewyllys *ef*, ac [n] yn ‖ darbod pethau rhagorol, gan fod wedi dy addysgu o'r ddeddf;

19 Ac yr wyt yn coelio dy fod yn dywysog i'r deillion, yn llewyrch i'r rhai *sydd* mewn tywyllwch:

20 Yn athraw i'r anghall, yn ddysgawdwr i'r rhai bach, a chennyt [o] ffurf y gwybodaeth, a'r gwirionedd yn y ddeddf.

21 [p] Tydi, gan hynny, yr hwn wyt yn addysgu arall, oni'th ddysgi dy hun? yr hwn wyt yn pregethu, Na ladratter, a ledretti di?

22 Yr hwn wyt yn dywedyd, Na odineber, a odinebi di? yr hwn wyt yn ffieiddio delwau, a gyssegr-yspeili di?

23 Yr hwn wyt [q] yn gorfoleddu yn y ddeddf, trwy dorri y ddeddf a ddïanrhydeddi di Dduw?

24 Canys enw Duw, o'ch plegid chwi, a geblir ym mhlith y Cenhedloedd; megis y mae [r] yn ysgrifenedig.

25 Canys enwaediad yn wir a wna les, os cedwi y ddeddf: eithr os troseddwr y ddeddf ydwyt, aeth dy enwaediad yn ddïenwaediad.

26 Os y dïenwaediad gan hynny a geidw gyfiawnderau y ddeddf, oni chyfrifir ei ddïenwaediad ef yn enwaediad?

27 Ac oni bydd i'r dïenwaediad yr hwn sydd o naturiaeth (os ceidw y ddeddf) dy farnu di, yr hwn wrth y llythyren a'r enwaediad wyt yn troseddu y ddeddf?

28 Canys [s] nid yr hwn sydd yn yr amlwg sydd Iuddew; ac nid enwaediad *yw yr hyn* sydd yn yr amlwg yn y cnawd:

29 Eithr [t] yr hwn sydd yn y dirgel *sydd* Iuddew; ac [u] enwaediad y galon *sydd* [x] yn yr yspryd, nid yn y llythyren; [y] yr hwn *y mae* ei glod nid o ddynion, ond o Dduw.

PENNOD III.

1 *Rhagor-fraint yr Iuddewon; 3 yr hwn ni chollasant: 9 er hynny y mae y ddeddf yn eu barnu hwythau hefyd yn euog o bechod: 20 gan hynny ni chyfiawnhêir un cnawd trwy y ddeddf: 28 eithr pawb, heb wahaniaeth, trwy ffydd yn unig: 31 ac etto ni ddiddymwyd y ddeddf.*

PA ragoriaeth gan hynny sydd i'r Iuddew? neu pa fudd *sydd* o'r enwaediad?

2 Llawer ym mhob rhyw fodd: yn gyntaf, o herwydd [a] darfod ymddiried iddynt hwy am ymadroddion Duw.

3 Oblegid beth os [b] anghredodd rhai? [c] a wna eu hanghrediniaeth hwy ffydd Duw yn ofer?

4 Na atto Duw: eithr [d] bydded Duw yn eirwir, a [e] phob dyn yn gelwyddog; megis yr ysgrifenwyd, [f] Fel y'th gyfiawnhâer yn dy eiriau, ac y gorfyddech ‖ pan y'th farner.

5 Eithr os yw ein hanghyfiawnder ni yn canmol cyfiawnder Duw, pa beth a ddywedwn? Ai anghyfiawn *yw* Duw, yr hwn sydd yn dwyn arnom ddigofaint? (yn ol dyn yr wyf yn dywedyd)

6 Na atto Duw: canys wrth hynny [g] pa fodd y barna Duw y byd?

7 Canys os bu gwirionedd Duw trwy fy nghelwydd i yn helaethach i'w ogoniant ef, paham y'm bernir innau etto megis pechadur?

8 Ac nid (megis y'n ceblir, ac megis y dywed rhai ein bod yn dywedyd) Gwnawn ddrwg, fel y dêl daioni? y rhai y mae eu damnedigaeth yn gyfiawn.

9 Beth gan hynny? a ydym ni yn fwy rhagorol? Nac *ydym* ddim: canys ni a brofasom o'r blaen [h] fod pawb, yr Iuddewon a'r Groegwyr, dan bechod;

10 Megis y mae yn ysgrifenedig, [i] Nid oes neb cyfiawn, nac oes un:

11 Nid oes neb yn deall; nid oes neb yn ceisio Duw.

12 Gwyrasant oll, aethant i gyd yn anfuddiol; nid oes un yn gwneuthur daioni, nac oes un:

13 [k] Bedd agored *yw* eu ceg; â'u tafodau y gwnaethant ddichell; [l] gwenwyn aspiaid *sydd* dan eu gwefusau:

14 [m] Y rhai y mae eu genau yn llawn melldith a chwerwedd.

15 [n] Buan *yw* eu traed i dywallt gwaed.

16 Distryw ac aflwydd *sydd* yn eu ffyrdd:

17 A ffordd tangnefedd nid adnabuant.

18 [o] Nid oes ofn Duw ger bron eu llygaid.

19 Ni a wyddom hefyd am ba bethau bynnag y mae y ddeddf yn ei ddywedyd, mai wrth y rhai sydd dan y ddeddf y mae hi yn ei ddywedyd: fel [p] y cauer pob genau, ac y byddo yr holl fyd ‖ dan farn Duw.

20 Am hynny [q] trwy weithredoedd y ddeddf ni chyfiawnhêir un cnawd yn ei

---

[m] Michah 3. 11. pen. 9. 4.
[n] Phil. 1. 10.
‖ *profi pethau á gwahaniaeth rhyngddynt.*
[o] pen. 6. 17. 2 Tim. 1. 13. a 3. 5.
[p] Ps. 50. 16, &c.
[q] ad. 17.
[r] 2 Sam. 12. 14. Es. 52. 5. Ezec. 36. 20, 23.
[s] Ioan 8. 39. pen. 9. 6, 7. Gal. 6. 15. Dat. 2. 9.
[t] 1 Petr 3. 4.
[u] Col. 2. 11. Phil. 3. 3.
[x] pen. 7. 6. 2 Cor. 3. 6.
[y] 1 Cor. 4. 5. 2 Cor. 10. 18. 1 Thess. 2. 4.

Anno DOMINI 60.

[a] Ps. 147. 19, 20. pen. 9. 4.
[b] Heb. 4. 2.
[c] Num. 23. 19. pen. 9. 6. 2 Tim. 2. 13.
[d] Ioan 3. 33.
[e] Ps. 62. 9. a 116. 11.
[f] Ps. 51. 4.
‖ *pan farnech.*
[g] Gen. 18. 25.
[h] Gal. 3. 22.
[i] Ps. 14. 1, 2, 3. a 53. 1.
[k] Ps. 5. 9.
[l] Ps. 140. 3.
[m] Ps. 10. 7.
[n] Diar. 1. 16. Es. 59. 7, 8.
[o] Ps. 36. 1.
[p] Ezec. 16. 63.
‖ *yn euog o flaen Duw.*
[q] Gal. 2. 16.

olwg ef; canys [r] trwy y ddeddf *y mae* adnabod pechod.

21 Ac yr awrhon [s] yr eglurwyd cyfiawnder Duw heb y ddeddf, wrth gael tystiolaeth gan y ddeddf a'r prophwydi;

22 Sef cyfiawnder Duw, *yr hwn sydd* trwy ffydd Iesu Grist i bawb, ac ar bawb a gredant: canys [t] nid oes gwahaniaeth.

23 Oblegid [u] pawb a bechasant, ac ydynt yn ol am ogoniant Duw;

24 A hwy wedi eu cyfiawnhâu yn rhad trwy ei ras ef, trwy y prynedigaeth sydd yng Nghrist Iesu:

25 Yr hwn a ‖ osododd Duw yn ‖ iawn, trwy ffydd yn ei waed ef, i ddangos ei gyfiawnder ef, trwy faddeuant [x] y pechodau a wnaethid o'r blaen, trwy ddïoddefgarwch Duw;

26 I ddangos ei gyfiawnder ef y pryd hwn; fel y byddai efe yn gyfiawn, ac yn cyfiawnhâu y neb sydd o ffydd Iesu.

27 [y] Pa le gan hynny *y mae* y gorfoledd? Efe a gauwyd allan. Trwy ba ddeddf? ai *deddf* gweithredoedd? Nag ê; eithr trwy ddeddf ffydd.

28 Yr ydym ni gan hynny yn cyfrif [z] mai trwy ffydd y cyfiawnhêir dyn, heb weithredoedd y ddeddf.

29 Ai i'r Iuddewon *y mae efe* yn Dduw yn unig? onid *yw* i'r Cenhedloedd hefyd? Yn wir *y mae efe* i'r Cenhedloedd hefyd:

30 Gan mai un Duw *sydd,* yr hwn a gyfiawnhâ yr enwaedïad wrth ffydd, a'r dïenwaediad trwy ffydd.

31 Wrth hynny, a ydym ni yn gwneuthur y ddeddf yn ddirym trwy ffydd? Na atto Duw: eithr yr ydym yn cadarnhâu y ddeddf.

PENNOD IV.

1 *Ffydd Abraham a gyfrifwyd iddo yn gyfiawnder,* 10 *cyn enwaedu arno.* 13 *Trwy ffydd yn unig y derbyniodd efe a'i had yr addewid.* 16 *Abraham yw tad pawb a'r sydd yn credu.* 24 *Ein ffydd ninnau hefyd a gyfrifir i ni yn gyfiawnder.*

PA beth gan hynny a ddywedwn ni ddarfod i [a] Abraham ein tad ni ei gael, yn ol y cnawd?

2 Canys os Abraham a gyfiawnhâwyd trwy weithredoedd, y mae iddo orfoledd; eithr nid ger bron Duw.

3 Canys pa beth a ddywed yr ysgrythyr? [b] Credodd Abraham i Dduw; a chyfrifwyd iddo yn gyfiawnder.

4 Eithr [c] i'r neb sydd yn gweithio, ni chyfrifir y gwobr o ras, ond o ddyled.

5 Eithr i'r neb nid yw yn gweithio, ond yn credu yn yr hwn sydd yn cyfiawnhâu yr annuwiol, ei ffydd ef a gyfrifir yn gyfiawnder.

6 Megis y mae Dafydd hefyd yn datgan dedwyddwch y dyn y mae Duw yn cyfrif cyfiawnder iddo heb weithredoedd, *gan ddywedyd,*

7 [d] Dedwydd *yw* y rhai y maddeuwyd eu hanwireddau, a'r rhai y cuddiwyd eu pechodau.

8 Dedwydd *yw* y gwr nid yw yr Arglwydd yn cyfrif pechod iddo.

9 *A ddaeth* y dedwyddwch hwn gan hynny ar yr enwaedïad *yn unig,* ynte ar y dïenwaediad hefyd? Canys yr ydym yn dywedyd ddarfod cyfrif ffydd i Abraham yn gyfiawnder.

10 Pa fodd gan hynny y cyfrifwyd hi? ai pan oedd yn yr enwaedïad, ynte yn y dïenwaediad? Nid yn yr enwaedïad, ond yn y dïenwaediad.

11 Ac [e] efe a gymmerth arwydd yr enwaedïad, yn ‖ insel cyfiawnder y ffydd, yr hon *oedd ganddo* yn y dïenwaediad: fel [f] y byddai efe yn dad pawb a gredent yn y dïenwaediad; fel y cyfrifid cyfiawnder iddynt hwythau hefyd:

12 Ac yn dad yr enwaedïad, nid i'r rhai o'r enwaedïad yn unig, ond i'r sawl hefyd a gerddant lwybrau ffydd Abraham ein tad ni, yr hon *oedd ganddo* yn y dïenwaediad.

13 Canys nid trwy y ddeddf *y daeth* yr addewid i Abraham, neu i'w had, y byddai efe yn etifedd y byd; eithr trwy gyfiawnder ffydd.

14 Canys [g] os y rhai sydd o'r ddeddf *yw* yr etifeddion, gwnaed ffydd yn ofer, a'r addewid yn ddirym.

15 Oblegid [h] y mae y ddeddf yn peri digofaint; canys lle nid oes deddf, nid *oes* gamwedd.

16 Am hynny o ffydd *y mae,* fel *y byddai* yn ol gras: fel y byddai yr addewid yn sicr i'r holl had: nid yn unig i'r hwn sydd o'r ddeddf, ond hefyd i'r hwn sydd o ffydd Abraham, [i] yr hwn yw ein tad ni oll,

17 (Megis y mae yn ysgrifenedig, [k] Mi a'th wnaethum yn dad llawer o genhedloedd) ‖ ger bron y neb y credodd efe iddo, *sef* Duw, yr hwn sydd yn bywhâu y meirw, ac sydd [l] yn galw y pethau nid ydynt, fel pe byddent:

18 Yr hwn yn erbyn gobaith a gredodd dan obaith, fel y byddai efe yn dad cenhedloedd lawer; yn ol yr hyn a ddywedasid, [m] Felly y bydd dy had di.

Anno DOMINI 60.

[r] pen. 7. 7.
[s] pen. 1. 17. Phil. 3. 9.
[t] pen. 10. 12. Gal. 3. 28. Col. 3. 11.
[u] pen. 11. 32. Gal. 3. 22.
‖ *rag-ordeiniodd.*
‖ *gymmod, gymmodwr.*
[x] Act. 17. 30. Heb. 9. 15.
[y] 1 Cor. 1. 29, 31. Eph. 2. 9.
[z] Act. 13. 38. pen. 8. 3. Gal. 2. 16.
[a] Es. 51. 2.
[b] Gen. 15. 6. Gal. 3. 6. Iago 2. 23.
[c] pen. 11. 6.
[d] Ps. 32. 1, 2.
[e] Gen. 17. 10.
‖ *sel.*
[f] Luc 19. 9. ad. 12. 16. Gal. 3. 7.
[g] Gal. 3. 18.
[h] pen. 3. 20. a 5. 13, 20. a 7. 8, 10. 1 Cor. 15. 56. 2 Cor. 3. 7, 9. Gal. 3. 19. 1 Ioan 3. 4.
[i] Es. 51. 2.
[k] Gen. 17. 5.
‖ *yn gyffelyb i'r neb.*
[l] pen. 8. 11.
[m] Gen. 15. 5.

Anno DOMINI 60.

19 Ac efe yn ddïegwan o ffydd, [n] nid ystyriodd ei gorph ei hun, *yr hwn oedd* yr awrhon wedi marweiddio, ac efe yng nghylch can mlwydd oed, na marweidddra bru Sara.

20 Ac nid ammheuodd efe addewid Duw trwy anghrediniaeth; eithr efe a nerthwyd yn y ffydd, gan roddi gogoniant i Dduw:

21 Ac yn gwbl sicr *ganddo*, am yr hyn a addawsai efe, [o] ei fod ef yn abl i'w wneuthur hefyd.

22 Ac am hynny y cyfrifwyd iddo yn gyfiawnder.

23 Eithr [p] nid ysgrifenwyd hynny er ei fwyn ef yn unig, ddarfod ei gyfrif iddo;

24 Ond er ein mwyn ninnau hefyd, i'r rhai y cyfrifir, y rhai ydym yn credu yn yr hwn [q] a gyfododd Iesu ein Harglwydd ni o feirw:

25 Yr hwn a draddodwyd dros ein pechodau ni, ac a gyfodwyd i'n cyfiawnhâu ni.

PENNOD V.

1 *Wedi ein cyfiawnhâu trwy ffydd, y mae i ni dangnefedd rhyngom a Duw,* 2 *a llawenydd yn ein gobaith:* 8 *gan ein cymmodi trwy ei waed ef, a nyni yn elynion iddo,* 10 *y cawn yn hytrach fod yn gadwedig wedi ein cymmodi.* 12 *Megis y daeth pechod a marwolaeth trwy Adda,* 17 *felly yn hytrach y daw cyfiawnder a bywyd trwy Iesu Grist.* 20 *Lle yr amlhâodd pechod, y rhagoramlhâodd gras.*

AM hynny, [a] gan ein bod wedi ein cyfiawnhâu trwy ffydd, y mae gennym heddwch tu ag at Dduw, trwy ein Harglwydd Iesu Grist.

2 [b] Trwy yr hwn hefyd y cawsom ddyfodfa trwy ffydd i'r gras hwn, yn yr hwn yr ydym yn sefyll, ac [c] yn gorfoleddu dan obaith gogoniant Duw.

3 Ac nid *felly* yn unig, eithr yr ydym yn gorfoleddu mewn gorthrymderau; [d] gan wybod fod gorthrymder yn peri dïoddefgarwch;

4 A dïoddefgarwch, brofiad; a phrofiad, obaith:

5 A gobaith ni chywilyddia, am fod cariad Duw wedi ei dywallt yn ein calonnau ni, trwy yr Yspryd Glân yr hwn a roddwyd i ni.

6 Canys Crist, pan oeddym ni etto yn weiniaid, mewn ‖ pryd a fu farw dros yr annuwiol.

7 Oblegid braidd y bydd neb farw dros un cyfiawn: oblegid dros y da ysgatfydd fe feiddiai un farw hefyd.

8 Eithr [e] y mae Duw yn canmol ei gariad tu ag attom; oblegid, a nyni etto yn bechaduriaid, i Grist farw trosom ni.

9 Mwy ynte o lawer, a nyni yn awr wedi ein cyfiawnhâu trwy ei waed ef, y'n hachubir rhag digofaint trwyddo ef.

10 Canys [f] os pan oeddym yn elynion, [g] y'n heddychwyd â Duw trwy farwolaeth ei Fab ef; mwy o lawer wedi ein heddychu, y'n hachubir [h] trwy ei fywyd ef.

11 Ac nid *hynny* yn unig, eithr gorfoleddu yr ydym hefyd yn Nuw trwy ein Harglwydd Iesu Grist, trwy yr hwn yr awrhon y derbyniasom y cymmod.

12 Am hynny, megis [i] trwy un dyn y daeth pechod i'r byd, a [k] marwolaeth trwy bechod; ac felly yr aeth marwolaeth ar bob dyn, yn gymmaint a phechu o bawb.

13 Canys hyd y ddeddf yr oedd pechod yn y byd: eithr [l] ni chyfrifir pechod pryd nad oes deddf.

14 Eithr teyrnasodd marwolaeth o Adda hyd Moses, ïe, arnynt hwy y rhai ni phechasant yn ol cyffelybiaeth camwedd Adda, [m] yr hwn yw ffurf yr un oedd ar ddyfod.

15 Eithr nid megis y camwedd, felly y mae y dawn hefyd. Canys os trwy gamwedd un y bu feirw llawer; mwy o lawer yr amlhâodd gras Duw, a'r dawn trwy ras yr un dyn Iesu Grist, [n] i lawer oedd.

16 Ac nid megis *y bu* trwy un a bechodd, *y mae* y dawn: canys y farn a ddaeth o un *camwedd* i gondemniad; eithr y dawn *sydd* o gamweddau lawer i gyfiawnhâd.

17 Canys os trwy ‖ gamwedd un y teyrnasodd marwolaeth trwy un; mwy o lawer y caiff y rhai sydd yn derbyn llïosowgrwydd o ras, ac o ddawn cyfiawnder, deyrnasu mewn bywyd trwy un, Iesu Grist.

18 Felly gan hynny, megis trwy ‖ gamwedd un *y daeth barn* ar bob dyn i gondemniad; felly hefyd trwy ‖ gyfiawnder un *y daeth y dawn* [o] ar bob dyn i gyfiawnhâd bywyd.

19 Oblegid megis trwy anufudd-dod un dyn y gwnaethpwyd llawer yn bechaduriaid; felly trwy ufudd-dod un y gwneir llawer yn gyfiawn.

20 Eithr [p] y ddeddf a ddaeth i mewn fel yr amlhâai y camwedd: eithr lle yr amlhâodd y pechod, y rhagor-amlhâodd gras:

Anno DOMINI 60.

[n] Gen. 17. 17. a 18. 11. Heb. 11. 11, 12.
[o] Ps. 115. 3. Heb. 11. 19.
[p] pen. 15. 4. 1 Cor. 10. 6, 11.
[q] Act. 2. 24. a 13. 30.
[a] Es. 32. 17. Ioan 16. 33.
[b] Eph. 2. 18. a 3. 12. Heb. 10. 19.
[c] Heb. 3. 6.
[d] Iago 1. 3.
‖ *amser cyfaddas.*
[e] Ioan 15. 13. 1 Petr 3. 18. 1 Ioan 3. 16. a 4. 9.
[f] pen. 8. 32.
[g] 2 Cor. 5. 19. Eph. 2. 16.
[h] Ioan 5. 26. a 14. 19. 2 Cor. 4. 10, 11.
[i] Gen. 3. 6. 1 Cor. 15. 21.
[k] Gen. 2. 17. pen. 6. 23.
[l] pen. 4. 15. 1 Ioan 3. 4.
[m] 1 Cor. 15. 21, 22, 45.
[n] Matt. 20. 28. a 26. 28.
‖ *un camwedd.*
‖ *un camwedd.*
‖ *un cyfiawnder.*
[o] Ioan 12. 32. Heb. 2. 9.
[p] Ioan 15. 22. pen. 4. 15. a 7. 8. Gal. 3. 19, 23.

Anno DOMINI 60.

21 Fel megis y teyrnasodd pechod i farwolaeth, felly hefyd y teyrnasai gras trwy gyfiawnder, i fywyd tragywyddol, trwy Iesu Grist ein Harglwydd.

PENNOD VI.

1 *Na ddylem ni fyw mewn pechod,* 2 *a ninnau wedi marw iddo;* 3 *megis y mae ein bedydd ni yn dangos.* 12 *Na theyrnased pechod mwyach,* 18 *gan ddarfod i ni ymrŵi i wasanaeth cyfiawnder;* 23 *ac o herwydd mai cyflog pechod yw marwolaeth.*

BETH wrth hynny a ddywedwn ni? a drigwn ni yn wastad mewn pechod, fel yr amlhâo gras?

2 Na atto Duw. A ninnau wedi meirw i bechod, pa wedd y byddwn byw etto ynddo ef?

3 Oni wyddoch chwi, [a] am gynnifer o honom ag a ‖ fedyddiwyd i Grist Iesu, ein bedyddio ni i'w farwolaeth ef?

4 [b] Cladd wyd ni gan hynny gyd âg ef trwy fedydd i farwolaeth; fel [c] megis ag y cyfodwyd Crist o feirw trwy ogoniant y Tad, [d] felly y rhodiom ninnau hefyd mewn newydd-deb buchedd.

5 Canys os gwnaed ni yn gyd-blanhigion i gyffelybiaeth ei farwolaeth ef, felly y byddwn *i gyffelybiaeth ei* adgyfodiad *ef:*

6 Gan wybod hyn, ddarfod [e] croeshoelio ein hen ddyn ni gyd âg *ef,* er mwyn dirymmu [f] corph pechod, fel rhag llaw na wasanaethom bechod.

7 Canys [g] y mae yr hwn a fu farw, wedi ei † ryddhâu oddi wrth bechod.

8 Ac [h] os buom feirw gyd â Christ, yr ydym ni yn credu y byddwn byw hefyd gyd âg ef:

9 Gan wybod nad yw [i] Crist, yr hwn a gyfodwyd oddi wrth y meirw, yn marw mwyach; nad arglwyddiaetha marwolaeth arno mwyach.

10 Canys fel y bu efe farw, [k] efe a fu farw unwaith i bechod: ac fel y mae yn byw, [l] byw y mae i Dduw.

11 Felly chwithau hefyd, cyfrifwch eich hunain yn feirw i bechod; eithr [m] yn fyw i Dduw, yng Nghrist Iesu ein Harglwydd.

12 [n] Na theyrnased pechod gan hynny yn eich corph marwol, i ufuddhâu o honoch iddo yn ei chwantau.

13 Ac na [o] roddwch eich aelodau yn ‖ arfau anghyfiawnder i bechod: eithr [p] rhoddwch eich hunain i Dduw, megis rhai o feirw yn fyw; a'ch aelodau yn arfau cyfiawnder i Dduw.

14 Canys nid arglwyddiaetha pechod arnoch chwi: oblegid nid ydych chwi dan y ddeddf, eithr dan ras.

15 Beth wrth hynny? a bechwn ni ‖ o herwydd nad ydym dan y ddeddf, eithr dan ras? Na atto Duw.

16 Oni wyddoch chwi, mai [q] i bwy bynnag yr ydych yn eich rhoddi eich hunain yn weision i ufuddhâu iddo, eich bod yn weision i'r hwn yr ydych yn ufuddhâu iddo; pa un bynnag ai i bechod i farwolaeth, ynte i ufudd-dod i gyfiawnder?

17 Ond i Dduw y bo y diolch, eich bod chwi *gynt* yn weision i bechod; eithr ufuddhâu o honoch o'r galon i'r [r] ffurf o athrawiaeth † a draddodwyd i chwi.

18 Ac [s] wedi eich rhyddhâu oddi wrth bechod, fe a'ch gwnaethpwyd yn weision i gyfiawnder.

19 Yn ol dull dynol yr ydwyf yn dywedyd, oblegid gwendid eich cnawd chwi. Canys megis ag y rhoddasoch eich aelodau yn weision i aflendid ac anwiredd, i anwiredd; felly yr awrhon rhoddwch eich aelodau yn weision i gyfiawnder, i sancteiddrwydd.

20 Canys pan oeddych yn weision pechod, rhyddion oeddych ‖ oddi wrth gyfiawnder.

21 [t] Pa ffrwyth gan hynny oedd i chwi y pryd hwnnw o'r pethau y mae arnoch yr awrhon gywilydd o'u plegid? canys diwedd y pethau hynny *yw* marwolaeth.

22 Ac yr awrhon, wedi eich rhyddhâu oddi wrth bechod, a'ch gwneuthur yn weision i Dduw, y mae i chwi eich ffrwyth yn sancteiddrwydd, a'r diwedd yn fywyd tragywyddol.

23 Canys [u] cyflog pechod *yw* marwolaeth: eithr dawn Duw *yw* bywyd tragywyddol, trwy Iesu Grist ein Harglwydd.

PENNOD VII.

1 *Nad oes un ddeddf yn arglwyddiaethu ar ddyn, ond tra fyddo byw:* 4 *ond ein bod ni wedi meirw i'r ddeddf.* 7 *Etto nad yw y ddeddf bechod;* 12 *eithr sanctaidd, a chyfiawn, a da;* 16 *fel yr ydwyf fi yn cydnabod, ac yn ddrwg gennyf nas gallaf ei chadw.*

ONI wyddoch chwi, frodyr (canys wrth y rhai sydd yn gwybod y ddeddf yr wyf yn dywedyd) fod y ddeddf yn arglwyddiaethu ar ddyn, tra fyddo efe byw?

2 Canys [a] y wraig y mae iddi wr, sydd yn rhwym wrth y ddeddf i'r gwr, tra fyddo efe byw: ond o bydd marw y

[a] Gal. 3. 27.
‖ Neu, *fedyddir.*
[b] Col. 2. 12.
[c] pen. 8. 11. 2 Cor. 13. 4.
[d] Eph. 4. 22, 23. Col. 3. 10. Phil. 3. 10, 11.
[e] Gal. 2. 20. a 5. 24. a 6. 14. Eph. 4. 22.
[f] Col. 2. 11.
[g] 1 Petr 4. 1.
† Gr. *gyfiawnhâu.*
[h] 2 Tim. 2. 11.
[i] Dat. 1. 18.
[k] Heb. 9. 27, 28.
[l] Luc 20. 38.
[m] Gal. 2. 19.
[n] Ps. 119. 133.
[o] pen. 7. 5. Col. 3. 5. Iago 4. 1.
‖ *offer.*
[p] pen. 12. 1. 1 Petr 4. 2.

Anno DOMINI 60.

‖ 1 Cor. 9. 21. Gal. 5. 18.
[q] Matt. 6. 24. Ioan 8. 34. 2 Petr 2. 19.
[r] 2 Tim. 1. 13.
† Gr. *i'r hon y'ch traddodwyd.*
[s] Ioan 8. 32. 1 Cor. 7. 22. Gal. 5. 1.
‖ *i gyfiawnder.*
[t] pen. 7. 5.
[u] Gen. 2. 17 pen. 5. 12. Iago 1. 15.
[a] 1 Cor. 7. 39.

Anno DOMINI 60.

gwr, hi a ryddhâwyd oddi wrth ddeddf y gwr.

3 Ac felly, [b] os a'r gwr yn fyw, y bydd hi yn eiddo gwr arall, hi a elwir yn odinebus: eithr os marw fydd ei gwr hi, y mae hi yn rhydd oddi wrth y ddeddf; fel nad yw hi odinebus, er bod yn eiddo gwr arall.

4 Ac felly chwithau, fy mrodyr, ydych [c] wedi meirw i'r ddeddf trwy gorph Crist; fel y byddech eiddo un arall, *sef* eiddo yr hwn a gyfodwyd o feirw, fel [d] y dygem ffrwyth i Dduw.

5 Canys pan oeddym yn y cnawd, gwyniau pechodau, y rhai oedd trwy y ddeddf, oedd [e] yn gweithio yn ein haelodau ni, [f] i ddwyn ffrwyth i farwolaeth.

6 Eithr yn awr y rhyddhâwyd ni oddi wrth y ddeddf, ‖ wedi ein meirw i'r peth y'n hattelid; fel y gwasanaethem mewn [g] newydd-deb yspryd, ac nid *yn* hender y llythyren.

7 Beth wrth hynny a ddywedwn ni? Ai pechod *yw* y ddeddf? Na atto Duw. Eithr [h] nid adnabûm i bechod, ond wrth y ddeddf: canys nid adnabuaswn i drachwant, oni bai ddywedyd o'r ddeddf, [i] Na thrachwanta.

8 Eithr [k] pechod, wedi cymmeryd achlysur trwy y gorchymyn, a weithiodd ynof fi bob trachwant.

9 Canys [l] heb y ddeddf marw *oedd* pechod. Eithr yr oeddwn i gynt yn fyw heb y ddeddf: ond pan ddaeth y gorchymyn, yr adfywiodd pechod, a minnau a fûm farw.

10 A'r gorchymyn [m] yr hwn *ydoedd* i fywyd, hwnnw a gaed i mi i farwolaeth.

11 Canys pechod, wedi cymmeryd achlysur trwy y gorchymyn, a'm twyllodd i; a thrwy hwnnw a'm lladdodd.

12 Felly yn wir [n] *y mae* y ddeddf yn sanctaidd; a'r gorchymyn yn sanctaidd, ac yn gyfiawn, ac yn dda.

13 Gan hynny a wnaethpwyd y peth oedd dda, yn farwolaeth i mi? Na atto Duw. Eithr pechod, fel yr ymddangosai yn bechod, gan weithio marwolaeth ynof fi, trwy yr hyn sydd dda; fel y byddai pechod trwy y gorchymyn yn dra phechadurus.

14 Canys ni a wyddom fod y ddeddf yn ysprydol: eithr myfi sydd gnawdol, [o] wedi fy ngwerthu dan bechod.

15 Canys yr hyn yr wyf yn ei wneuthur, nid yw foddlawn gennyf: canys [p] nid y peth yr wyf yn ei ewyllysio, hynny yr wyf yn ei wneuthur; eithr y peth sydd gas gennyf, hyn yr ydwyf yn ei wneuthur.

16 *Ac* os y peth nid wyf yn ei ewyllysio, *hynny* yr wyf yn ei wneuthur, yr wyf fi yn cyd-synio â'r ddeddf mai da *ydyw*.

17 Felly yr awrhon nid myfi sydd mwy yn gwneuthur hynny, eithr y pechod yr hwn sydd yn trigo ynof fi.

18 Canys mi a wn nad oes [q] ynof fi (hynny yw, yn fy nghnawd i) ddim da yn trigo: oblegid yr ewyllysio sydd barod gennyf; eithr cwblhâu yr hyn sydd dda, nid wyf yn medru arno.

19 Canys nid wyf yn gwneuthur y peth da yr wyf yn ei ewyllysio; ond y drwg yr hwn nid wyf yn ei ewyllysio, hynny yr wyf yn ei wneuthur.

20 Ac os ydwyf fi yn gwneuthur y peth nid wyf yn ei ewyllysio, nid myfi mwyach sydd yn ei wneuthur, ond y pechod sydd yn trigo ynof fi.

21 Yr ydwyf fi gan hynny yn cael deddf, a mi yn ewyllysio gwneuthur da, fod drwg yn bresennol gyd â mi.

22 Canys ymhyfrydu yr wyf y'nghyfraith Duw, yn ol [r] y dyn oddi mewn:

23 Eithr [s] yr wyf yn gweled deddf arall yn fy aelodau, yn gwrthryfela yn erbyn deddf fy meddwl, ac yn fy nghaethiwo i ddeddf pechod, yr hon sydd yn fy aelodau.

24 Ys truan o ddyn wyf fi! pwy a'm gwared i oddi wrth ‖ gorph y farwolaeth hon?

25 Yr wyf fi yn dïolch i Dduw, trwy Iesu Grist ein Harglwydd. Felly gan hynny, yr wyf fi fy hun â'r meddwl yn gwasanaethu cyfraith Duw; ond â'r cnawd, cyfraith pechod.

PENNOD VIII.

1 *Bod y rhai sydd yng Nghrist, ac yn byw yn ol yr Yspryd, yn rhyddion oddi wrth ddamnedigaeth.* 5, 13 *Pa niwed sydd yn digwydd oddi wrth y cnawd;* 6, 14 *a pha les oddi wrth yr Yspryd,* 17 *ac o fod yn blentyn i Dduw:* 19 *yr hwn y mae pob peth yn hiraethu am ei ogoneddus ymwared:* 29 *yr hwn a rag-ordeiniwyd gan Dduw.* 38 *Na all dim ein gwahanu ni oddi wrth ei gariad ef.*

NID *oes* gan hynny yn awr ddim damnedigaeth i'r rhai sydd yng Nghrist Iesu, y rhai sydd [a] yn rhodio nid yn ol y cnawd, eithr yn ol yr Yspryd.

2 Canys [b] deddf [c] Yspryd y bywyd yng Nghrist Iesu a'm rhyddhâodd i oddi wrth ddeddf pechod a marwolaeth.

3 Canys ‖ yr hyn ni allai y ddeddf, o

[b] Matt. 5. 32.
[c] pen. 8. 2. Gal. 2. 19. a 5. 18.
[d] Gal. 5. 22.
[e] pen. 6. 13.
[f] pen. 6. 21. Gal. 5. 19.
‖ pen. 6. 2.
[g] pen. 2. 29. 2 Cor. 3. 6.
[h] pen. 3. 20.
[i] Exod. 20. 17. Deut. 5. 21. Act. 20. 33.
[k] pen. 4. 15. a 5. 20.
[l] 1 Cor. 15. 56.
[m] Lef. 18. 5. Ezec. 20. 11, 13, 21.
[n] 1 Tim. 1. 8.
[o] 1 Bren. 21. 20, 25.
[p] Gal. 5. 17.
[q] Gen. 6. 5. a 8. 21.
[r] 2 Cor. 4. 16. Eph. 3. 16. Col. 3. 9, 10.
[s] Gal. 5. 17.
‖ *y corph marwolaeth hwn.*
[a] Gal. 5. 16, 25.
[b] Ioan 8. 36. pen. 6. 18, 22. Gal. 2. 19. a 5. 1.
[c] 1 Cor. 15. 45. 2 Cor. 3. 6.
‖ *yr hyn* oedd *ammhosibl i'r ddeddf, yn yr hyn yr oedd hi yn wan.*

Anno DOMINI 60.

herwydd ei bod yn wan trwy y cnawd, Duw a ddanfonodd ei Fab ei hun yng nghyffelybiaeth cnawd pechadurus, ‖ ac am bechod a gondemniodd bechod yn y cnawd:

‖ *a thrwy offrwm am.*

4 Fel y cyflawnid cyfiawnder y ddeddf ynom ni, y rhai ydym yn rhodio, nid yn ol y cnawd, eithr yn ol yr Yspryd.

[d] 1 Cor. 2. 14.

5 Canys [d] y rhai sydd yn ol y cnawd, am bethau y cnawd y maent yn syniaw: eithr y rhai sydd yn ol yr Yspryd, am bethau yr Yspryd:

[e] pen. 6. 21. Gal. 6. 8.

6 Canys [e] syniad y cnawd, marwolaeth *yw;* a syniad yr yspryd, bywyd a thangnefedd *yw:*

7 Oblegid syniad y cnawd *sydd* elyniaeth yn erbyn Duw: canys nid yw ddarostyngedig i ddeddf Duw; [f] oblegid nis gall chwaith.

[f] 1 Cor. 2. 14.

8 A'r rhai sydd yn y cnawd, ni allant ryngu bodd Duw.

9 Eithr chwychwi nid ydych yn y cnawd, ond yn yr Yspryd, od yw [g] Yspryd Duw yn trigo ynoch. Ac od oes neb heb [h] Yspryd Crist ganddo, nid yw hwnnw yn eiddo ef.

[g] 1 Cor. 3. 16.

[h] Ioan 3. 34. Gal. 4. 6. Phil. 1. 19. 1 Petr 1. 11.

10 Ac os *yw* Crist ynoch, *y mae* y corph yn farw, o herwydd pechod; eithr yr Yspryd yn fyw, o herwydd cyfiawnder.

[i] Act. 2. 24.

11 Ac os Yspryd [i] yr hwn a gyfododd Iesu o feirw, sydd yn trigo ynoch; [k] yr hwn a gyfododd Grist o feirw, a fywioccâ hefyd eich cyrph marwol chwi, ‖ trwy ei Yspryd yr hwn sydd yn trigo ynoch.

[k] pen. 6. 4, 5. 1 Cor. 6. 14. 2 Cor. 4. 14. Eph. 2. 5.

‖ *oblegid.*

12 Am hynny, frodyr, dyledwyr ydym, nid i'r cnawd, i fyw yn ol y cnawd.

13 Canys [l] os byw yr ydych yn ol y cnawd, meirw fyddwch, eithr os ydych [m] yn marweiddio gweithredoedd y corph trwy yr Yspryd, byw fyddwch.

[l] Gal. 6. 8.

[m] Eph. 4. 22. Col. 3. 5.

14 Canys [n] y sawl a arweinir gan Yspryd Duw, y rhai hyn sydd blant i Dduw.

[n] Gal. 5. 18.

15 Canys [o] ni dderbyniasoch yspryd caethiwed drachefn i *beri* ofn; eithr derbyniasoch [p] Yspryd mabwysiad, trwy yr hwn yr ydym yn llefain, [q] Abba, Dad.

[o] 1 Cor. 2. 12. 2 Tim. 1. 7.

[p] Es. 56. 5. Gal. 4. 5, 6.

[q] Marc 14. 36.

16 Y mae [r] yr Yspryd ‖ hwn yn cyddystiolaethu â'n hyspryd ni, ein bod ni yn blant i Dduw.

[r] 2 Cor. 1. 22. a 5. 5. Eph. 1. 13. a 4. 30.

‖ *ei hun.*

17 Ac os plant, etifeddion hefyd; *sef* etifeddion i Dduw, a chyd-etifeddion â Christ: [s] os ydym yn cyd-ddioddef *gyd âg ef,* fel y'n cyd-ogonedder hefyd.

[s] Act. 14. 22. 2 Tim. 2. 11, 12.

18 Oblegid yr ydwyf yn cyfrif [t] nad *yw* dïoddefiadau yr amser presennol hwn, yn haeddu *eu cyffelybu* i'r gogoniant a ddatguddir i ni.

[t] 2 Cor. 4. 17. 1 Petr 1. 6, 7. a 4. 13.

19 Canys [u] awydd-fryd y creadur sydd yn disgwyl am [x] ddatguddiad meibion Duw.

[u] 2 Petr 3. 13.

[x] 1 Ioan 3. 2.

20 Canys y creadur sydd wedi ei ddarostwng i ofieredd; nid o'i fodd, eithr oblegid yr hwn a'i darostyngodd:

21 Dan obaith y rhyddhêir y creadur yntau hefyd, o gaethiwed llygredigaeth, i ryddid gogoniant plant Duw.

22 Canys ni a wyddom fod ‖ pob creadur yn cyd-ocheneidio, ac yn cyd-ofidio hyd y pryd hwn.

‖ *yr holl greadigaeth.*

23 Ac nid yn unig *y creadur,* ond ninnau hefyd y rhai sydd gennym flaenffrwyth yr Yspryd; [y] yr ydym ninnau ein hunain hefyd yn ocheneidio ynom ein hunain, gan ddisgwyl y mabwysiad, *sef* [z] prynedigaeth ein corph.

[y] 2 Cor. 5. 2. 4.

[z] Luc 21. 28. Eph. 4. 30.

24 Canys trwy obaith y'n hiachâwyd. Eithr [a] y gobaith a welir, nid yw obaith: oblegid y peth y mae un yn ei weled, i ba beth y mae etto yn ei obeithio?

[a] 2 Cor. 5. 7. Heb. 11. 1.

25 Ond os ydym ni yn gobeithio yr hyn nid ŷm yn ei weled, yr ydym trwy amynedd yn disgwyl am dano.

26 A'r un ffunud y mae yr Yspryd hefyd yn cynnorthwyo ein gwendid ni. Canys [b] ni wyddom ni beth a weddïom, megis y dylem: eithr [c] y mae yr Yspryd ei hun yn erfyn trosom ni âg ocheneidiau annhraethadwy.

[b] Matt. 20. 22. Iago 4. 3.

[c] Zech. 12. 10. Eph. 6. 18.

27 [d] A'r hwn sydd yn chwilio y calonnau, a ŵyr beth *yw* meddwl yr Yspryd; ‖ canys y mae efe [e] yn ol *ewyllys* Duw yn erfyn dros y saint.

[d] 1 Chron. 28. 9. Ps. 7. 9. Jer. 11. 20. a 17. 10. Act. 1. 24. Dat. 2. 23.

‖ *ei fod efe.*

[e] 1 Ioan 5. 14.

28 Ac ni a wyddom fod pob peth yn cyd-weithio er daioni i'r rhai sydd yn caru Duw; *sef* i'r rhai sydd wedi eu galw yn ol *ei* arfaeth *ef.*

29 Oblegid y rhai [f] a rag-wybu, [g] a ragluniodd efe hefyd [h] *i fod* yn un ffurf â delw ei Fab ef; [i] fel y byddai efe yn gyntaf-anedig ym mhlith brodyr lawer.

[f] Exod. 33. 12, 17. Ps. 1. 6. Jer. 1. 5. Matt. 7. 23. pen. 11. 2. 2 Tim. 2. 19. 1 Petr 1. 2.

[g] Eph. 1. 5, 11.

[h] Ioan 17. 12. 2 Cor. 3. 18. Phil. 3. 21. 1 Ioan 3. 2.

[i] Col. 1. 15, 18. Heb. 1. 6. Dat. 1. 5.

30 A'r rhai a ragluniodd efe, y rhai hynny hefyd a alwodd efe; a'r rhai a alwodd efe, y rhai hynny hefyd a gyfiawnhâodd efe; a'r rhai a gyfiawnhâodd efe, y rhai hynny hefyd [k] a ogoneddodd efe.

[k] Eph. 2. 6.

31 Beth gan hynny a ddywedwn ni wrth y pethau hyn? [l] Os *yw* Duw trosom, pwy *a all fod* i'n herbyn?

[l] Num. 14. 9.

32 [m] Yr hwn nid arbedodd ei brïod Fab, ond [n] a'i traddododd ef trosom ni oll; pa wedd gyd âg ef hefyd na ddyry efe i ni bob peth?

[m] pen. 5. 6, 10.

[n] pen. 4. 25.

33 Pwy a rydd ddim yn erbyn ethol-

Anno DOMINI 60.

edigion Duw? [o] Duw *yw* yr hwn sydd yn cyfiawnhâu:

34 [p] Pwy *yw* yr hwn sydd yn damnio? Crist *yw* yr hwn a fu farw, ïe, yn hytrach, [q] yr hwn a gyfodwyd hefyd; yr hwn hefyd sydd ar ddeheulaw Duw, [r] yr hwn hefyd sydd yn erfyn trosom ni.

35 Pwy a'n gwahana ni oddi wrth gariad Crist? *ai* gorthrymder, neu ing, neu ymlid, neu newyn, neu noethni, neu enbydrwydd, neu gleddyf?

36 (Megis y mae yn ysgrifenedig, [s] Er dy fwyn di yr ydys yn ein lladd ni ar hyd y dydd; cyfrifwyd ni fel defaid i'r lladdfa)

37 [t] Eithr yn y pethau hyn oll yr ydym ni yn fwy nâ choncwerwyr, trwy yr hwn a'n carodd ni.

38 Canys y mae yn ddïogel gennyf, na all nac angau, nac einioes, nac angelion, na [u] thywysogaethau, na meddiannau, na phethau presennol, na phethau i ddyfod,

39 Nac uchder, na dyfnder, nac un creadur arall, ein gwahanu ni oddi wrth gariad Duw, yr hwn sydd yng Nghrist Iesu ein Harglwydd.

PENNOD IX.

1 *Paul yn ddrwg ganddo dros yr Iuddewon.* 7 *Nad oedd holl had Abraham yn blant yr addewid.* 18 *Bod Duw yn trugarhâu wrth y neb y mynno.* 21 *Y gall y crochenydd wneuthur â'i bridd y peth a fynno.* 25 *Darfod rhag-fynegi galwedigaeth y Cenhedloedd, a gwrthodiad yr Iuddewon.* 32 *Yr achos paham y croesawodd cyn lleied o'r Iuddewon gyfiawnder ffydd.*

[a] YGWIRIONEDD yr wyf fi yn ei ddywedyd yng Nghrist, nid wyf yn dywedyd celwydd, a'm cydwybod hefyd yn cyd-dystiolaethu â mi yn yr Ysbryd Glân,

2 [b] Fod i mi dristyd mawr, a gofid dibaid i'm calon.

3 Canys [c] mi a ddymunwn fy mod fy hun ‖ yn anathema oddi wrth Grist, dros fy mrodyr, *sef* fy nghenedl yn ol y cnawd:

4 [d] Y rhai sydd Israeliaid; [e] eiddo y rhai yw y mabwysiad, [f] a'r gogoniant, a'r ‖ cyfammodau, a [g] dodiad y ddeddf, a'r gwasanaeth, [h] a'r addewidion:

5 Eiddo y rhai *yw* y tadau; ac [i] o'r rhai *yr hanoedd* Crist yn ol y cnawd, [k] yr hwn sydd uwchlaw pawb, yn Dduw bendigedig yn oes oesoedd. Amen.

6 [l] Eithr nid posibl yw myned gair Duw yn ddirym: canys [m] nid ‖ Israel yw pawb a'r sydd o Israel.

7 [n] Ac nid *ydynt*, oblegid eu bod yn had Abraham, i gŷd yn blant: eithr, [o] Yn Isaac y gelwir i ti had.

8 Hynny ydyw, Nid plant y cnawd, y rhai hynny *sydd* blant i Dduw; eithr [p] plant yr addewid a gyfrifir yn had.

9 Canys gair yr addewid *yw* hwn; [q] Ar yr amser hwn y deuaf, a bydd mab i Sara.

10 Ac nid *hyn* yn unig; eithr [r] Rebecca hefyd, wedi iddi feichiogi o un, *sef* o'n tad Isaac;

11 (Canys cyn geni *y plant* etto, na gwneuthur o honynt dda na drwg, fel y byddai i'r arfaeth yn ol etholedigaeth Duw sefyll, nid o weithredoedd, eithr [s] o'r hwn sydd yn galw)

12 Y dywedwyd wrthi, [t] ‖ Yr hynaf a wasanaetha yr ‖ ieuangaf.

13 Megis yr ysgrifenwyd, [u] Jacob a gerais, eithr Esau a gaseais.

14 Beth gan hynny a ddywedwn ni? [x] *A oes* anghyfiawnder gyd â Duw? Na atto Duw.

15 Canys y mae yn dywedyd wrth Moses, [y] Mi a drugarhâf wrth yr hwn y trugarhâwyf, ac a dosturiaf wrth yr hwn y tosturiwyf.

16 Felly gan hynny nid o'r hwn sydd yn ewyllysio *y mae*, nac o'r hwn sydd yn rhedeg chwaith; ond o Dduw, yr hwn sydd yn trugarhâu.

17 Canys [z] y mae yr ysgrythyr yn dywedyd wrth Pharaoh, [a] I hyn yma y'th gyfodais di, fel y dangoswn fy ngallu ynot ti, ac fel y datgenid fy enw trwy yr holl ddaear.

18 Felly gan hynny y neb y mynno y mae efe yn trugarhâu wrtho, a'r neb y mynno y mae efe yn ei galedu.

19 Ti a ddywedi gan hynny wrthyf, Paham y mae efe etto yn beio? canys pwy a wrthwynebodd ei ewyllys ef?

20 Yn hytrach, O ddyn, pwy wyt ti yr hwn a ddadleui yn erbyn Duw? [b] a ddywed y peth ffurfiedig wrth yr hwn a'i ffurfiodd, Paham y'm gwnaethost fel hyn?

21 Onid oes awdurdod [c] i'r crochenydd ar y priddgist, i wneuthur o'r un telpyn pridd [d] un llestr i barch, ac arall i ammharch?

22 *Beth* os Duw, yn ewyllysio dangos *ei* ddigofaint, a pheri adnabod ei allu, a oddefodd trwy hir-ymaros lestri digofaint, [e] wedi eu ‖ cymhwyso i golledigaeth:

---

[o] Es. 50. 8, 9. Dat. 12. 10, 11.
[p] Job 34. 29.
[q] Marc 16. 19. Col. 3. 1. Heb. 1. 3. a 8. 1. a 12. 2.
[r] Heb. 7. 25. a 9. 24.
[s] Ps. 44. 22. 2 Cor. 4. 11.
[t] 1 Cor. 15. 57. 2 Cor. 2. 14. 1 Ioan 4. 4. a 5. 4, 5. Dat. 12. 11.
[u] Eph. 1. 21. a 6. 12. Col. 1. 16. a 2. 15. 1 Petr 3. 22.
[a] 2 Cor. 1. 23. a 11. 31.
[b] pen. 10. 1.
[c] Exod. 32. 32. ‖ *wedi fy ngwahanu.*
[d] Deut. 7. 6.
[e] Exod. 4. 22. Jer. 31. 9.
[f] 1 Sam. 4. 21. ‖ *testamentau.*
[g] Ps. 147. 19.
[h] pen. 3. 2. Eph. 2. 12.
[i] pen. 1. 3.
[k] Jer. 23. 6. Ioan 1. 1. Act. 20. 28. Heb. 1. 8.
[l] pen. 3. 3.
[m] pen. 2. 28, 29. a 4. 12, 16. Gal. 6. 16. ‖ *yw y rhai hyn oll Israel a'r a ydynt o Israel.*
[n] Gal. 4. 23.
[o] Gen. 21. 12. Heb. 11. 18.
[p] Gal. 4. 28.
[q] Gen. 18. 10.
[r] Gen. 25. 21.
[s] pen. 4. 17.
[t] Gen. 25. 23. ‖ *Y mwyaf.* ‖ *lleiaf.*
[u] Mal. 1. 2, 3.
[x] Job 34. 10.
[y] Exod. 33. 19.
[z] Edrych Gal. 3. 8, 22.
[a] Exod. 9. 16.
[b] Es. 45. 9. a 64. 8.
[c] Jer. 18. 6.
[d] 2 Tim. 2. 20.
[e] 1 Petr 2. 8. Judas 4. ‖ Neu, *gorphen.*

Anno DOMINI 60.

23 Ac [f]i beri gwybod golud ei ogoniant ar lestri trugaredd, y rhai a ragbarottôdd efe i ogoniant?

24 *Sef* nyni y rhai a alwodd efe, nid o'r Iuddewon yn unig, eithr hefyd o'r Cenhedloedd.

25 Megis hefyd y mae efe yn dywedyd yn Hosea, [g]Mi a alwaf yr hwn nid yw bobl i mi, yn bobl i mi; a'r hon nid yw anwyl, yn anwyl.

26 A bydd yn y fangre lle y dywedwyd wrthynt, Nid fy mhobl i *ydych* chwi; yno y gelwir hwy yn Feibion i'r Duw byw.

27 Hefyd y mae Esaias yn llefain am yr Israel, [h]Cyd byddai nifer meibion Israel fel tywod y môr, [i]gweddill a achubir.

28 Canys *efe* a orphen ac a gwttoga y ‖ gwaith mewn cyfiawnder: oblegid byr ‖ waith a wna yr Arglwydd ar y ddaear.

29 Ac megis y dywedodd Esaias yn y blaen, [k]Oni buasai i Arglwydd y Sabbaoth adael i ni had, [l]megis Sodoma y buasem, a gwnaethid ni yn gyffelyb i Gomorra.

30 Beth gan hynny a ddywedwn ni? Bod y Cenhedloedd, y rhai nid oeddynt yn dilyn cyfiawnder, wedi derbyn cyfiawnder, sef y cyfiawnder sydd o ffydd:

31 Ac Israel, [m]yr hwn oedd yn dilyn deddf cyfiawnder, ni chyrhaeddodd ddeddf cyfiawnder.

32 Paham? Am nad *oeddynt yn ei cheisio* trwy ffydd, ond megis trwy weithredoedd y ddeddf: canys [n]hwy a dramgwyddasant wrth y maen tramgwydd;

33 Megis y mae yn ysgrifenedig, [o]Wele fi yn gosod yn Sïon faen tramgwydd, a chraig rwystr: a [p]phob un a gredo ynddo, ni ‖ chywilyddir.

PENNOD X.

5 Bod yr ysgrythyr lân yn dangos y rhagor sydd rhwng cyfiawnder y gyfraith a'r hwn sydd o ffydd; 11 ac na chywilyddir neb a gredo, pa un bynnag ai Iuddew ai cenedl-ddyn fyddo; 18 ac y derbyn y Cenhedloedd y gair, ac y credant. 19 Nad oedd y pethau hyn anhysbys i'r Iuddewon.

O FRODYR, gwir ewyllys fy nghalon, a'm gweddi ar Dduw dros yr Israel, sydd ‖ er iachawdwriaeth.

2 Canys yr wyf fi yn dyst iddynt, [a]fod ganddynt zêl Duw, eithr nid ar ol gwybodaeth.

3 Canys hwynt-hwy, heb wybod cyfiawnder Duw, ac yn ceisio gosod eu cyfiawnder eu hunain, nid ymostyngasant i gyfiawnder Duw.

4 Canys [b]Crist yw diwedd y ddeddf, er cyfiawnder i bob un a'r y sydd yn credu.

5 Canys y mae Moses yn ysgrifenu *am* y cyfiawnder sydd o'r ddeddf, [c]Mai y dyn a wnel y pethau hynny, a fydd byw trwyddynt.

6 Eithr y mae y cyfiawnder sydd o ffydd yn dywedyd fel hyn; [d]Na ddywed yn dy galon, Pwy a esgyn i'r nef? (hynny yw, dwyn Crist i waered *oddi uchod*)

7 Neu, pwy a ddisgyn i'r dyfnder? (hynny yw, dwyn Crist drachefn i fynu oddi wrth y meirw)

8 Eithr pa beth y mae efe yn ei ddywedyd? [e]Mae y gair yn agos attat, yn dy enau, ac yn dy galon: hwn yw gair y ffydd, yr hwn yr ydym ni yn ei bregethu;

9 Mai [f]os cyffesi â'th enau yr Arglwydd Iesu, a chredu yn dy galon i Dduw ei gyfodi ef o feirw, cadwedig fyddi.

10 Canys â'r galon y credir i gyfiawnder, ac â'r genau y cyffesir i iachawdwriaeth.

11 Oblegid y mae yr ysgrythyr yn dywedyd, [g]Pwy bynnag sydd yn credu ynddo ef, ni chywilyddir.

12 Canys [h]nid oes gwahaniaeth rhwng Iuddew a Groegwr: oblegid [i]yr un Arglwydd ar bawb, [k]sydd oludog i bawb a'r sydd yn galw arno.

13 [l]Canys pwy bynnag a alwo ar enw yr Arglwydd, cadwedig fydd.

14 Pa fodd gan hynny y galwant ar yr hwn ni chredasant ynddo? a pha fodd y credant yn yr hwn ni chlywsant am dano? a pha fodd y clywant, heb bregethwr?

15 A pha fodd y pregethant, onis danfonir hwynt? megis y mae yn ysgrifenedig, [m]Mor brydferth yw traed y rhai sydd yn efengylu tangnefedd, y rhai sydd yn efengylu pethau daionus!

16 Eithr [n]nid ufuddhasant hwy oll i'r efengyl: canys y mae Esaias yn dywedyd, [o]*O* Arglwydd, pwy a gredodd i'n ‖ hymadrodd ni?

17 Am hynny ffydd *sydd* trwy glywed, a chlywed trwy air Duw.

18 Eithr meddaf, Oni chlywsant hwy? [p]Yn ddïau i'r holl ddaear yr aeth eu swn hwy, a'u geiriau hyd derfynau y byd.

[f] pen. 2. 4. Col. 1. 27.
[g] Hos. 2. 23. 1 Petr 2. 10.
[h] Es. 10. 22, 23.
[i] pen. 11. 5.
‖ Neu, *cyfrif.*
‖ *gyfrif.*
[k] Es. 1. 9. Galar. 3. 22.
[l] Es. 13. 19. Jer. 50. 40.
[m] pen. 10. 2. a 11. 7.
[n] Luc 2. 34. 1 Cor. 1. 23.
[o] Es. 8. 14. a 28. 16. Matt. 21. 42. 1 Petr 2. 6, 7, 8.
[p] pen. 10. 11.
‖ *waradwyddir.*
‖ *ar eu bod yn gadwedig.*
[a] Act. 21. 20. a 22. 3. pen. 9. 31.
[b] Gal. 3. 24.
[c] Lef. 18. 5. Ezec. 20. 11, 13, 21. Gal. 3. 12.
[d] Deut. 30. 12, 13.
[e] Deut. 30. 14.
[f] Matt. 10. 32. Act. 8. 37.
[g] Es. 28. 16. a 49. 23. Jer. 17. 7.
[h] pen. 3. 22.
[i] Act. 10. 36. pen. 3. 29. 1 Tim. 2. 5.
[k] Eph. 1. 7. a 2. 4, 7.
[l] Joel 2. 32. Act. 2. 21.
[m] Es. 52. 7.
[n] Heb. 4. 2.
[o] Es. 53. 1. Ioan 12. 38.
‖ *pregethiad.*
[p] Ps. 19. 4. Matt. 24. 14. Col. 1. 6, 23.

Anno DOMINI 60.

19 Eithr meddaf, Oni wybu Israel? Yn gyntaf, y mae Moses yn dywedyd, [q] Mi a baraf i chwi wŷnfydu trwy *rai* nid *yw* genedl; trwy genedl anneallus y'ch digiaf chwi.

[q] Deut. 32. 21.

20 Eithr y mae Esaias yn ymhyfhâu, ac yn dywedyd, [r] Cafwyd fi gan y rhai nid oeddynt yn fy ngheisio; *a* gwnaed fi yn eglur i'r rhai nid oeddynt yn ymofyn am danaf.

[r] Es. 65. 1.

21 Ac wrth yr Israel y mae yn dywedyd, [s] Ar hŷd y dydd yr estynais fy nwylaw at bobl anufudd ac yn gwrthddywedyd.

[s] Es. 65. 2.

PENNOD XI.

1 *Na fwriodd Duw ymaith holl Israel;* 7 *ond rhai a ddewiswyd: er darfod caledu y lleill,* 16 *y mae gobaith y troir hwynt.* 18 *Na ddylai y Cenhedloedd orfoleddu yn eu herbyn hwy;* 26 *oblegid y mae addewid o'u hiachawdwriaeth hwythau.* 33 *Bod barnedigaethau Duw yn anchwiliadwy.*

[a] Jer. 31. 37.

AM hynny meddaf, [a] A wrthododd Duw ei bobl? Na atto Duw. Canys [b] yr wyf finnau hefyd yn Israeliad, o had Abraham, o lwyth Benjamin.

[b] 2 Cor. 11. 22. Phil. 3. 5.

2 Ni wrthododd Duw ei bobl, yr hwn [c] a adnabu efe o'r blaen. Oni wyddoch chwi pa beth y mae yr ysgrythyr yn ei ddywedyd † am Elïas? pa fodd y mae efe yn erfyn ar Dduw yn erbyn Israel, gan ddywedyd,

[c] pen. 8. 29.

† Gr. *yn Elïas?*

3 [d] *O* Arglwydd, hwy a laddasant dy brophwydi, ac a gloddiasant dy allorau i lawr; ac myfi a adawyd yn unig, ac y maent yn ceisio fy einioes innau.

[d] 1 Bren. 19. 10, 14.

4 Eithr pa beth y mae atteb Duw yn ei ddywedyd wrtho? [e] Mi a adewais i mi fy hun saith mil o wŷr, y rhai ni phlygasant eu gliniau i Baal.

[e] 1 Bren. 19. 18.

5 [f] Felly gan hynny y pryd hwn hefyd y mae gweddill yn ol etholedigaeth gras.

[f] pen. 9. 27.

6 Ac [g] os o ras, nid o weithredoedd mwyach: *os* amgen, nid yw gras yn ras mwyach. Ac os o weithredoedd, nid yw o ras mwyach: *os* amgen, nid yw gweithred yn weithred mwyach.

[g] pen. 4. 4, 5. Gal. 5. 4. Edrych Deut. 9. 4.

7 Beth gan hynny? [h] Ni chafodd Israel yr hyn y mae yn ei geisio: eithr yr etholedigaeth a'i cafodd, a'r lleill a ‖ galedwyd;

[h] pen. 9. 31. a 10. 3.

‖ *ddallwyd.*

8 Megis y mae yn ysgrifenedig, [i] Rhoddes Duw iddynt yspryd trwm-gwsg, [k] llygaid fel na welent, a chlustiau fel na chlywent, hyd y dydd heddyw.

[i] Es. 29. 10.

[k] Es. 6. 9. Ezec. 12. 2. Matt. 13. 14.

9 Ac y mae Dafydd yn dywedyd, [l] Bydded eu bord hwy yn rhwyd, ac yn fagl, ac yn dramgwydd, ac yn daledigaeth iddynt.

[l] Ps. 69. 22, 23.

10 Tywyller eu llygaid hwy, fel na welant, a chyd-grymma *di* eu cefnau hwy bob amser.

11 Gan hynny meddaf, A dramgwyddasant hwy fel y cwympent? Na atto Duw: eithr [m] trwy eu cwymp hwy *y daeth* iachawdwriaeth i'r Cenhedloedd, i yrru eiddigedd arnynt.

[m] Act. 13. 46.

12 O herwydd paham os *ydyw* eu cwymp hwy yn olud i'r byd, a'u lleihâd hwy yn olud i'r Cenhedloedd; pa faint mwy *y bydd* eu cyflawnder hwy?

13 Canys wrthych chwi y Cenhedloedd yr wyf yn dywedyd, yn gymmaint [n] a'm bod i yn apostol y Cenhedloedd, yr wyf yn mawrhâu fy swydd;

[n] pen. 15. 16. Gal. 1. 16. a 2. 2, 8. Eph. 3. 8. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.

14 Os gallaf ryw fodd yrru eiddigedd ar fy nghig *a'm gwaed fy hun,* ac [o] achub rhai o honynt.

[o] 1 Cor. 7. 16. a 9. 22. 1 Tim. 4. 16. Iago 5. 20.

15 Canys os *yw* eu gwrthodiad hwy yn gymmod i'r byd, beth *fydd eu* derbyniad *hwy* ond bywyd o feirw?

16 Canys os sanctaidd y blaen-ffrwyth, *y mae* y clamp toes hefyd *yn sanctaidd:* ac os sanctaidd y gwreiddyn, *y mae* y canghennau *hefyd* felly.

17 Ac os [p] rhai o'r canghennau a dorrwyd ymaith, a thydi yn olew-wydden wŷllt a impiwyd i mewn ‖ yn eu plith hwy, ac a'th wnaethpwyd yn gyfrannog o'r gwreiddyn, ac *o* frasder yr olew-wydden.

[p] Jer. 11. 16.

‖ *yn eu lle hwynt.*

18 [q] Na orfoledda yn erbyn y canghennau. Ac os gorfoleddi, nid tydi sydd yn dwyn y gwreiddyn, eithr y gwreiddyn dydi.

[q] 1 Cor. 10. 12.

19 Ti a ddywedi gan hynny, Torrwyd y canghennau ymaith, fel yr impid fi i mewn.

20 Da; trwy anghrediniaeth y torrwyd hwynt ymaith, a thithau sydd yn sefyll trwy ffydd. Na fydd uchelfryd, eithr [r] ofna.

[r] Diar. 28. 14. Es. 66. 2. Phil. 2. 12.

21 Canys onid arbedodd Duw y canghennau naturiol, *gwylia* rhag nad arbedo dithau chwaith.

22 Gwel am hynny ddaioni a thoster Duw: *sef* i'r rhai a gwympasant, toster; eithr daioni i ti, [s] os arhosi yn *ei* ddaioni *ef. Os* amgen, [t] torrir dithau hefyd ymaith.

[s] 1 Cor. 15. 2. Heb. 3. 6, 14.

[t] Ioan 15. 2.

23 A hwythau, onid arhosant yn anghrediniaeth, a impir i mewn, Canys fe all Duw [u] eu himpio hwy i mewn drachefn.

[u] 2 Cor. 3. 16.

24 Canys os tydi a dorrwyd ymaith o'r olew-wydden yr hon oedd wŷllt wrth

Anno DOMINI 60.

naturiaeth, a'th impio yn erbyn naturiaeth mewn gwir olew-wydden; pa faint mwy y caiff y rhai hyn sydd wrth naturiaeth, eu himpio i mewn yn eu holewwydden eu hun?

25 Canys ni ewyllysiwn, frodyr, eich bod heb wybod y dirgelwch hwn (fel na byddoch ddoethion yn eich golwg eich hun) ddyfod ‖ dallineb o ran i Israel, [x] hyd oni ddêl cyflawnder y Cenhedloedd i mewn.

26 Ac felly holl Israel a fydd cadwedig; fel y mae yn ysgrifenedig, [y] Y Gwaredwr a ddaw allan o Sïon, ac a dry ymaith annuwioldeb oddi wrth Jacob.

27 ‖ A hyn *yw* yr ammod *sydd* iddynt gennyf fi, pan gymmerwyf ymaith eu pechodau hwynt.

28 Felly o ran yr efengyl, gelynion *ydynt* o'ch plegid chwi: eithr o ran yr etholedigaeth, caredigion *ydynt* oblegid y tadau.

29 Canys [z] dïedifarus *yw* doniau a galwedigaeth Duw.

30 Canys megis y buoch chwithau gynt yn ‖ anufudd i Dduw, eithr yr awrhon a gawsoch drugaredd trwy ‖ anufudd-dod y rhai hyn;

31 Felly hwythau hefyd yr awrhon a ‖ anufuddhasant, fel y caent hwythau drugaredd trwy eich trugaredd chwi.

32 Canys [a] Duw a'u cauodd hwynt oll mewn ‖ anufudd-dod, fel y trugarhâi wrth bawb.

33 O ddyfnder golud doethineb a gwybodaeth Duw! [b] mor anchwiliadwy *yw* ei farnau ef! [c] a'i ffyrdd mor anolrheinadwy *ydynt!*

34 [d] Canys pwy a wybu feddwl yr Arglwydd; neu [e] pwy a fu gynghorwr iddo ef?

35 Neu [f] pwy a roddes iddo ef yn gyntaf, ac fe a delir iddo drachefn?

36 Canys [g] o hono ef, a thrwyddo ef, ac iddo ef, *y mae* pob peth. ‖ Iddo ef *y byddo* gogoniant yn dragywydd. Amen.

PENNOD XII.

1 *Y dylai trugareddau Duw ein cynhyrfu ni i ryngu ei fodd ef.* 3 *Na ddylai neb feddwl yn rhy dda o hono ei hun;* 6 *eithr bod yn ddiwyd yn yr alwedigaeth y gosodwyd ef ynddi.* 9 *Cariad, a llawer eraill o rinweddau, a ofynir gennym ni:* 19 *a dial yn bendifaddeu a warafunir i ni.*

AM hynny [a] yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, er trugareddau Duw, [b] roddi o honoch eich cyrph yn aberth byw, sanctaidd, cymmeradwy gan Dduw; *yr hyn yw* eich rhesymmol wasanaeth chwi.

2 Ac [c] na chyd-ymffurfiwch â'r byd hwn: eithr [d] ymnewidiwch trwy adnewyddiad eich meddwl; fel [e] y profoch beth *yw* daionus, a chymmeradwy, a pherffaith ewyllys Duw.

3 Canys yr wyf yn dywedyd, [f] trwy y gras a roddwyd i mi, wrth bob un a'r sydd yn eich plith, [g] na byddo i neb uchel-synied yn amgen nag y dylid synied; eithr synied i sobrwydd, [h] fel y rhannodd Duw i bob un fesur ffydd.

4 Canys [i] megis y mae gennym aelodau lawer mewn un corph, ac nad oes gan yr holl aelodau yr un swydd:

5 Felly [k] ninnau, *a ni* yn llawer, ydym un corph yng Nghrist, a phob un yn aelodau i'w gilydd.

6 *A* [l] chan fod *i ni* amryw ddoniau yn ol y gras a roddwyd i ni, pa un bynnag ai [m] prophwydoliaeth, *prophwydwn* yn ol cyssondeb y ffydd;

7 Ai gweinidogaeth, *byddwn ddyfal* yn y weinidogaeth; [n] neu yr hwn sydd yn athrawiaethu, yn yr athrawiaeth;

8 Neu yr hwn sydd yn cynghori, yn y cynghor: [o] yr hwn sydd yn cyfrannu, *gwnaed* mewn symlrwydd; [p] yr hwn sydd yn llywodraethu, mewn diwydrwydd; yr hwn sydd yn trugarhâu, [q] mewn llawenydd.

9 [r] *Bydded* cariad yn ddiragrith. [s] Casêwch y drwg, *a* glynwch wrth y da.

10 [t] Mewn cariad brawdol *byddwch* garedig i'ch gilydd; [u] yn rhoddi parch, yn blaenori eich gilydd:

11 Nid yn ddïog mewn diwydrwydd; yn wresog yn yr yspryd; yn gwasanaethu yr Arglwydd:

12 [x] Yn llawen mewn gobaith; yn ddïoddefgar mewn cystudd; [y] yn dyfalbarhâu mewn gweddi:

13 [z] Yn cyfrannu i gyfreidiau y saint; ac [a] yn ‖ dilyn llettygarwch.

14 [b] Bendithiwch y rhai sydd yn eich ymlid: bendithiwch, ac na felldithiwch.

15 Byddwch lawen gyd â'r rhai sydd lawen, ac wylwch gyd â'r rhai sydd yn wylo.

16 [c] *Byddwch* yn unfryd â'ch gilydd: [d] heb roi eich meddwl ar uchel-bethau; eithr ‖ yn gyd-ostyngedig â'r rhai iselradd. [e] Na fyddwch ddoethion yn eich tyb eich hunain.

17 [f] Na thelwch i neb ddrwg am

Anno DOMINI 60.

‖ *caledwch.*
[x] Luc 21. 24. Dat. 7. 9.
[y] Es. 59. 20. Ps. 14. 7.
‖ Es. 27. 9. Jer. 31. 31, &c. Heb. 8. 8. a 10. 16.
[z] Num. 23. 19.
‖ *anghredadyn.*
‖ *anghrediniaeth.*
‖ *anghredasant.*
[a] pen. 3. 9. Gal. 3. 22.
‖ *anghrediniaeth.*
[b] Ps. 36. 6.
[c] Job 11. 7.
[d] Es. 40. 13. Jer. 23. 18. 1 Cor. 2. 16.
[e] Job 36. 22.
[f] Job 35. 7. a 41. 11.
[g] 1 Cor. 8. 6. Col. 1. 16.
‖ *I'r hwn y.*
[a] 2 Cor. 10. 1.
[b] Ps. 50. 13, 14. pen. 6. 13, 16. 1 Petr 2. 5.
[c] 1 Ioan 2. 15.
[d] Eph. 1. 18. a 4. 23. Col. 1. 21, 22. a 3. 10.
[e] Eph. 5. 10, 17. 1 Thess. 4. 3.
[f] pen. 15. 15.
[g] Diar. 25. 27. Preg. 7. 16.
[h] 1 Cor. 12. 7, 11. Eph. 4. 7.
[i] 1 Cor. 12. 12. Eph. 4. 16.
[k] 1 Cor. 10. 17.
[l] 1 Cor. 12. 4. 1 Petr 4. 10, 11.
[m] 1 Cor. 12. 10, 28. a 13. 2. a 14. 1, 29, 31.
[n] Eph. 4. 11. 1 Tim. 5. 17.
[o] Matt. 6. 1, 2, 3.
[p] 1 Tim. 5. 17.
[q] 2 Cor. 9. 7.
[r] 1 Tim. 1. 5. 1 Petr 1. 22.
[s] Ps. 36. 4. a 97. 10. Amos 5. 15.
[t] Heb. 13. 1. 1 Petr 2. 17.
[u] Phil. 2. 3. 1 Petr 5. 5.
[x] Phil. 4. 4. 1 Thess. 5. 16.
[y] Luc 18. 1.
[z] 1 Cor. 16. 1.
[a] Heb. 13. 2. 1 Petr 4. 9.
‖ *dilyn.*
[b] Matt. 5. 44.
[c] pen. 15. 5. 1 Petr 3. 8.
[d] Ps. 131. 1, 2. Jer. 45. 5.
‖ *yn foddlawn i bethau isel.*
[e] Es. 5. 21. pen. 11. 25.
[f] Diar. 20. 22. Matt. 5. 39. 1 Thess. 5. 15. 1 Petr 3. 9.

Anno DOMINI 60.

ddrwg. [g] Darperwch bethau onest yng ngolwg pob dyn.

18 Os yw bosibl, hyd y mae ynoch chwi, ‖ [h] byddwch heddychlawn â phob dyn.

19 [i] Nac ymddïelwch, rai anwyl, ond rhoddwch le i ddigofaint: canys y mae yn ysgrifenedig, [k] I mi y mae dïal; myfi a dalaf, medd yr Arglwydd.

20 Am hynny [l] os dy elyn a newyna, portha ef; os sycheda, dyro iddo ddïod: canys wrth wneuthur hyn ti a bentyrri ‖ farwor tanllyd ar ei ben ef.

21 Na orchfyger di gan ddrygioni, eithr gorchfyga di ddrygioni trwy ddaioni.

PENNOD XIII.

1 *Ymddarostwng, a llawer o bethau eraill, sydd ddyledus i'r llywodraethwyr.* 8 *Mai cariad yw cyflawnder y ddeddf.* 11 *Bod glythineb, a meddwdod, a gweithredoedd y tywyllwch, yn annhymhoraidd yn amser yr efengyl.*

[a] YMDDAROSTYNGED pob enaid i'r awdurdodau goruchel: canys [b] nid oes awdurdod ond oddi wrth Dduw; *a*'r awdurdodau y sydd, gan Dduw y maent wedi eu ‖ hordeinio.

2 Am hynny pwy bynnag sydd yn ymosod yn erbyn yr awdurdod, sydd yn gwrthwynebu ordinhâd Duw: a'r rhai a wrthwynebant, a dderbyniant farnedigaeth iddynt eu hunain.

3 Canys tywysogion nid ydynt ofn i weithredoedd da, eithr i'r *rhai* drwg. A fynni di nad ofnech yr awdurdod? gwna yr hyn sydd dda, a [c] thi a gai glôd ganddo.

4 Canys gweinidog Duw ydyw efe i ti er daioni. Eithr os gwnei ddrwg, ofna; canys nid yw efe yn dwyn y cleddyf yn ofer: oblegid gweinidog Duw yw efe, dïalydd llid i'r hwn sydd yn gwneuthur drwg.

5 Herwydd paham [d] anghenrhaid yw ymddarostwng, nid yn unig o herwydd llid, eithr o herwydd cydwybod hefyd.

6 Canys am hyn yr ydych yn talu teyrnged hefyd: oblegid gwasanaethwyr Duw ydynt hwy, yn gwylied ar hyn yma.

7 [e] Telwch gan hynny i bawb eu dyledion: teyrnged, i'r hwn *y mae* teyrnged *yn ddyledus;* toll, i'r hwn *y mae* toll; ofn, i'r hwn *y mae* ofn; parch, i'r hwn *y mae* parch *yn ddyledus.*

8 Na fyddwch yn nyled neb o ddim, ond o garu bawb eich gilydd: canys [f] yr hwn sydd yn caru arall, a gyflawnodd y gyfraith.

9 Canys hyn, [g] Na odineba, Na ladd, Na ladratta, Na ddwg gam dystiolaeth, Na thrachwanta; ac od *oes* un gorchymyn arall, y mae wedi ei gynnwys yn gryno yn yr ymadrodd hwn, ‖ Câr dy gymmydog fel ti dy hun.

10 Cariad ni wna ddrwg i'w gymmydog: am hynny [h] cyflawnder y gyfraith *yw* cariad.

11 A hyn, gan wybod yr amser, *ei bod* hi weithian yn bryd i ni [i] ddeffrôi o gysgu: canys yr awrhon *y mae* ein hiachawdwriaeth ni yn nês nâ phan gredasom.

12 Y nos a gerddodd ym mhell, a'r dydd a nesâodd: am hynny [k] bwriwn oddi wrthym weithredoedd y tywyllwch, a [l] gwisgwn arfau y goleuni.

13 [m] Rhodiwn yn ‖ weddus, megis wrth liw dydd; [n] nid mewn cyfeddach a meddwdod, [o] nid mewn cyd-orwedd ac anlladrwydd, [p] nid mewn cynnen a chenfigen.

14 Eithr [q] gwisgwch am danoch yr Arglwydd Iesu Grist, ac [r] na wnewch rag-ddarbod dros y cnawd, er mwyn *cyflawni ei* chwantau *ef.*

PENNOD XIV.

3 *Na ddylai dynion na dirmygu na chondemnio eu gilydd, am bethau nid ydynt na da na drwg o honynt eu hunain;* 13 *eithr gochelyd rhoddi achos tramgwydd ynddynt:* 15 *oblegid hynny y mae yr apostol yn ei brofi ei fod yn anghyfreithlawn, trwy lawer o resymmau.*

YR hwn sydd [s] wan yn y ffydd, derbyniwch attoch, ‖ nid i ymrafaelion rhesymmau.

2 Canys y mae un yn credu y gall fwytta pob peth; ac y mae arall, yr hwn sydd wan, yn bwytta dail.

3 [b] Yr hwn sydd yn bwytta, na ddirmyged yr hwn nid yw yn bwytta; a'r hwn nid yw yn bwytta, na farned ar yr hwn sydd yn bwytta: canys Duw a'i derbyniodd ef.

4 [c] Pwy wyt ti yr hwn wyt yn barnu gwas un arall? I'w arglwydd ei hun y mae efe yn sefyll, neu yn syrthio: ac efe a gynhelir; canys fe a all Duw ei gynnal ef.

5 [d] Y mae un yn barnu diwrnod uwch law diwrnod; *ac* arall yn barnu pob diwrnod yn *ogyfuwch.* Bydded pob un yn sicr yn ei feddwl ei hun.

6 Yr hwn sydd yn ystyried diwrnod,

Anno DOMINI 60.

[g] Exod. 20. 13, &c. Deut. 5. 17, &c.
‖ Lef. 19. 18. Matt. 22. 39. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.
[h] Matt. 22. 40. ad. 8.
[i] 1 Cor. 15. 34. Eph. 5. 14. 1 Thess. 5. 5, 6.
[k] Eph. 5. 11. Col. 3. 8.
[l] Eph. 6. 13. 1 Thess. 5. 8.
[m] Phil. 4. 8. 1 Thess. 4. 12.
‖ *onest.*
[n] Luc 21. 34. 1 Petr 4. 3.
[o] 1 Cor. 6. 9.
[p] Iago 3. 14.
[q] Gal. 3. 27.
[r] Gal. 5. 16. 1 Petr 2. 11.
[s] 1 Cor. 8. 9. a 9. 22.
‖ *nid i farnu ei feddyliau anhysbys.*
[b] Col. 2. 16.
[c] Iago 4. 12.
[d] Gal. 4. 10.

[a] Tit. 3. 1. 1 Petr 2. 13.
[b] Ioan 19. 11.
‖ *trefnu.*
[c] 1 Petr 2. 14.
[d] Preg. 8. 2.
[e] Matt. 22. 21. Marc 12. 17. Luc 20. 25.
[f] Gal. 5. 14. 1 Tim. 1. 5. Iago 2. 8.

Anno DOMINI 60.

i'r Arglwydd y mae yn *ei* ystyried; a'r hwn sydd heb ystyried diwrnod, i'r Arglwydd y mae heb *ei* ystyried. Yr hwn sydd yn bwytta, i'r Arglwydd y mae yn bwytta; canys [e] y mae yn dïolch i Dduw: a'r hwn sydd heb fwytta, i'r Arglwydd y mae heb fwytta; ac y mae yn dïolch i Dduw.

7 Canys [f] nid oes yr un o honom yn byw iddo ei hun, ac nid yw yr un yn marw iddo ei hun.

8 Canys pa un bynnag yr ydym ai byw, i'r Arglwydd yr ydym yn byw; ai marw, i'r Arglwydd yr ydym yn marw: am hynny, pa un bynnag yr ydym ai byw ai marw, eiddo yr Arglwydd ydym.

9 Oblegid [g] er mwyn hyn y bu farw Crist, ac yr adgyfododd, ac y bu fyw drachefn hefyd, fel yr arglwyddiaethai ar y meirw a'r byw hefyd.

10 Eithr paham yr wyt ti yn barnu dy frawd? neu paham yr wyt yn dirmygu dy frawd? canys [h] gosodir ni oll ger bron gorsedd-faingc Crist.

11 Canys y mae yn ysgrifenedig, [i] Byw wyf fi, medd yr Arglwydd; pob glin a blyga i mi, a phob tafod a gyffesa i Dduw.

12 Felly gan hynny [k] pob un o honom ‖ drosto ei hun a rydd gyfrif i Dduw.

13 Am hynny na farnwn ein gilydd mwyach: ond bernwch hyn yn hytrach, [l] na bo i neb roddi tramgwydd i'*w* frawd, neu rwystr.

14 Mi a wn, ac y mae yn sicr gennyf trwy yr Arglwydd Iesu, [m] nad *oes* dim yn † aflan o hono ei hun: ond [n] i'r hwn sydd yn tybied fod peth yn aflan, i hwnnw *y mae* yn aflan.

15 Eithr os o achos bwyd y tristêir dy frawd, nid wyt ti mwyach yn rhodio yn ol cariad. [o] Na ddistrywia ef â'th fwyd, dros yr hwn y bu Crist farw.

16 Na chabler gan hynny eich daioni chwi.

17 Canys nid yw teyrnas Dduw fwyd a dïod; ond cyfiawnder, a thangnefedd, a llawenydd yn yr Yspryd Glân.

18 Canys yr hwn sydd yn gwasanaethu Crist yn y pethau hyn, sydd hoff gan Dduw, a chymmeradwy gan ddynion.

19 Felly gan hynny dilynwn y pethau a berthynant i heddwch, a'r pethau a berthynant i adeiladaeth ein gilydd.

20 O achos bwyd na ddinystria waith Duw. [p] Pob peth yn wir *sydd* lân; eithr drwg *yw* i'r dyn sydd yn bwytta trwy dramgwydd.

21 Da *yw* na fwyttâer [q] cig, ac nad yfer gwin, na *dim* trwy yr hyn y tramgwydder, neu y rhwystrer, neu y gwanhâer dy frawd.

22 A oes ffydd gennyt ti? bydded hi gyd â thi dy hun ger bron Duw. Gwŷn ei fyd yr hwn nid yw yn ei farnu ei hun yn yr hyn y mae yn ei dybied yn dda.

23 Eithr yr hwn sydd yn ‖ petruso, os bwytty, efe a gondemniwyd, am nad yw *yn bwytta* o ffydd: a [r] pheth bynnag nid *yw* o ffydd, pechod yw.

PENNOD XV.

1 Rhaid i'r cryf gyd-ddwyn â'r gwan. 2 Na ddylem ni ryngu ein bodd ein hunain, 3 gan na wnaeth Crist hynny; 7 ond derbyn bob un ein gilydd megis y derbyniodd Crist ninnau i gŷd, 8 Iuddewon, 9 a Chenhedloedd. 15 Paul yn esgusodi ei ysgrifen, 28 ac yn addaw ymweled â hwynt, 30 ac yn deisyf eu gweddïau.

A [a] NYNI y rhai ydym gryfion, a ddylem gynnal gwendid y rhai gweiniaid, ac nid rhyngu ein bodd ein hunain.

2 [b] Boddhâed pob un o honom *ei* gymmydog yn yr hyn sydd dda *iddo* er adeiladaeth.

3 Canys Crist nis boddhâodd ef ei hun; eithr megis y mae yn ysgrifenedig, [c] Gwaradwyddiadau y rhai a'th waradwyddent di, a syrthiasant arnaf fi.

4 Canys [d] pa bethau bynnag a ysgrifenwyd o'r blaen, er addysg i ni yr ysgrifenwyd hwynt; fel trwy amynedd a diddanwch yr ysgrythyrau, y gallem gael gobaith.

5 [e] A Duw yr amynedd a'r diddanwch a roddo i chwi synied yr un peth tu ag at eich gilydd ‖ yn ol Crist Iesu:

6 Fel y galloch yn unfryd, o un genau, ogoneddu Duw, a Thad ein Harglwydd Iesu Grist.

7 O herwydd paham [f] derbyniwch eich gilydd, megis ag y derbyniodd Crist ninnau, i ogoniant Duw.

8 Ac yr wyf yn dywedyd, [g] wneuthur Iesu Grist yn weinidog i'r enwaediad, er mwyn gwirionedd Duw, er mwyn cadarnhâu yr addewidion *a wnaethpwyd* i'r tadau:

9 Ac fel y byddai i'r Cenhedloedd ogoneddu Duw am *ei* drugaredd; fel y mae yn ysgrifenedig, [h] Am hyn y cyffesaf i ti ym mhlith y Cenhedloedd, ac y canaf i'th enw.

Anno DOMINI 60.

[e] 1 Cor. 10. 31. 1 Tim. 4. 3.
[f] 1 Cor. 6. 19, 20. Gal. 2. 20. 1 Thess. 5. 10. 1 Petr 4. 2.
[g] 2 Cor. 5. 15.
[h] 2 Cor. 5. 10.
[i] Es. 45. 23. Phil. 2. 10.
[k] Matt. 12. 36. Gal. 6. 5.
‖ *am dano ei hun.*
[l] 1 Cor. 10. 32.
[m] Act. 10. 15. 1 Cor. 10. 25. 1 Tim. 4. 4. Tit. 1. 15.
† Gr. *gyffredin.*
[n] 1 Cor. 8. 7, 10.
[o] 1 Cor. 8. 11.
[p] Matt. 15. 11. Act. 10. 15. ad. 14. Tit. 1. 15.
[q] 1 Cor. 8. 13.
‖ *canfod, ac yn gwneuthur rhagoriaeth rhwng bwyd-ydd.*
[r] Tit. 1. 15.
[a] Gal. 6. 1.
[b] 1 Cor. 9. 19, 22. a 10. 24, 33. a 13. 5. Phil. 2. 4, 5.
[c] Ps. 69. 9.
[d] pen. 4. 23. 1 Cor. 10. 11.
[e] pen. 12. 16. 1 Cor. 1. 10. Phil. 3. 16.
‖ Neu, *yn ol esampl Crist Iesu.*
[f] pen. 14. 1, 3.
[g] Matt. 15. 24. Act. 3. 25, 26.
[h] Ps. 18. 49.

Anno DOMINI 60.

10 A thrachefn y mae yn dywedyd, [i] Ymlawenhêwch, Genhedloedd, gyd â'i bobl ef.

11 A thrachefn, [k] Molwch yr Arglwydd, yr holl Genhedloedd; a chlodforwch ef yr holl bobloedd.

12 A thrachefn y mae Esaias yn dywedyd, [l] Fe fydd gwreiddyn Jesse, a'r hwn a gyfyd i lywodraethu y Cenhedloedd: ynddo ef y gobeithia y Cenhedloedd.

13 A Duw y gobaith a'ch cyflawno o bob llawenydd a thangnefedd gan gredu, fel y cynnyddoch mewn gobaith trwy nerth yr Yspryd Glân.

14 Ac [m] yr wyf fi fy hun, fy mrodyr, yn credu am danoch chwi, eich bod chwithau yn llawn daioni, wedi eich cyflawni o bob gwybodaeth, ac yn abl i rybuddio eich gilydd hefyd.

15 Eithr mi a ysgrifenais yn hyfach o beth attoch, *O* frodyr, fel un yn dwyn ar gôf i chwi, [n] trwy y gras a roddwyd i mi gan Dduw;

16 Fel [o] y byddwn weinidog i Iesu Grist at y Cenhedloedd, gan weini i efengyl Duw, fel y byddai [p] offrymiad y Cenhedloedd yn gymmeradwy, wedi ei sancteiddio gan yr Yspryd Glân.

17 Y mae i mi gan hynny orfoledd yng Nghrist Iesu, o ran y pethau a berthyn i Dduw.

18 Canys ni feiddiaf fi ddywedyd dim o'r pethau ni weithredodd Crist trwof fi, [q] i *wneuthur* y Cenhedloedd yn ufudd ar air a gweithred,

19 Trwy nerth arwyddion a rhyfeddodau, gan nerth Yspryd Duw; hyd pan o Jerusalem, ac o amgylch hyd Ilyricum, y llenwais efengyl Crist.

20 Ac felly gan ymorchestu i bregethu yr efengyl, nid lle yr enwid Crist; [r] fel nad adeiladwn ar sail un arall:

21 Eithr megis y mae yn ysgrifenedig, [s] I'r rhai ni fynegwyd am dano, hwnthwy a'*i* gwelant *ef;* a'r rhai ni chlywsant, a ddeallant.

22 Am hynny hefyd [t] y'm lluddiwyd yn fynych i ddyfod attoch chwi.

23 Eithr yr awrhon, gan nad oes gennyf le mwyach yn y gwledydd hyn, a hefyd [u] bod arnaf hiraeth er ys llawer o flynyddoedd am ddyfod attoch chwi;

24 Pan elwyf i'r Hispâen, myfi a ddeuaf attoch chwi. Canys yr wyf yn gobeithio, wrth fyned heibio, y câf eich gweled, a'm hebrwng gennych yno, os byddaf yn gyntaf o ran wedi fy llenwi ‖ o honoch.

25 Ac yr awrhon [x] yr wyf fi yn myned i Jerusalem, i weini i'r saint.

26 Canys [y] rhyngodd bodd i'r rhai o Macedonia ac Achaia wneuthur rhyw gymmorth i'r rhai tlodion o'r saint *sydd* yn Jerusalem.

27 Canys rhyngodd bodd iddynt; a'u dyledwyr hwy ydynt. Oblegid [z] os cafodd y Cenhedloedd gyfran o'u pethau ysprydol hwynt, [a] hwythau hefyd a ddylent weini iddynt hwythau mewn pethau cnawdol.

28 Wedi i mi gan hynny orphen hyn, a selio iddynt [b] y ffrwyth hwn, mi a ddeuaf ‖ heibioch i'r Hispâen.

29 [c] Ac mi a wn, pan ddelwyf attoch, y deuaf â chyflawnder bendith efengyl Crist.

30 Eithr yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, er mwyn ein Harglwydd Iesu Grist, ac [d] er cariad yr Yspryd, [e] ar gyd-ymdrech o honoch gyd â myfi mewn gweddïau drosof fi at Dduw;

31 [f] Fel y'm gwareder oddi wrth y rhai ‖ anufudd yn Judea; ac ar fod fy ngweinidogaeth, yr hon *sydd gennyf* i Jerusalem, yn gymmeradwy gan y saint;

32 [g] Fel y delwyf attoch mewn llawenydd, [h] trwy ewyllys Duw, ac y'm cyd-lonner gyd â chwi.

33 A [i] Duw yr heddwch *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

PENNOD XVI.

3 *Paul yn ewyllysio i'r brodyr annerch llawer;* 17 *ac yn eu cynghori hwy i ochelyd y rhai sydd yn peri anghydfod a rhwystrau:* 21 *ac ar ol amryw anherchion, yn diweddu gyd â moliant a ddiolch i Dduw.*

YR wyf yn gorchymyn i chwi Phebe ein chwaer, yr hon sydd weinidoges i eglwys Cenchrea:

2 Dderbyn o honoch hi yn yr Arglwydd, [a] *megis y mae* yn addas i saint, a'i chynnorthwyo hi ym mha beth bynnag y byddo rhaid iddi wrthych: canys hithau hefyd a fu gymmorth i lawer, ac i minnau fy hun hefyd.

3 Anherchwch [b] Priscila ac Acwila, fy nghyd-weithwyr yng Nghrist Iesu:

4 (Y rhai dros fy mywyd i a ddodasant eu gyddfau eu hunain i lawr; i'r rhai nid wyf fi yn unig yn ddiolch, ond hefyd holl eglwysydd y Cenhedloedd)

5 *Anherchwch* hefyd [c] yr eglwys sydd

Anno DOMINI 60.

[i] Deut. 32. 43.
[k] Ps. 117. 1.
[l] Es. 11. 1, 10.
[m] 2 Petr 1. 12. 1 Ioan 2. 21.
[n] pen. 1. 5. a 12. 3. Gal. 1. 15. Eph. 3. 7, 8.
[o] pen. 11. 13. Gal. 2. 7, 8, 9. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.
[p] Es. 66. 20. Phil. 2. 17.
[q] pen. 1. 5. a 16. 26.
[r] 2 Cor. 10. 13, 15, 16.
[s] Es. 52. 15.
[t] pen. 1. 13. 1 Thess. 2. 17, 18.
[u] Act. 19. 21. ad. 32. pen. 1. 11.
[x] Act. 19. 21. a 24. 17.
[y] 1 Cor. 16. 1, 2. 2 Cor. 9. 2, 12.
[z] pen. 11. 17.
[a] 1 Cor. 9. 11. Gal. 6. 6.
[b] Phil. 4. 17.
[c] pen. 1. 11.
[d] Phil. 2. 1.
[e] 2 Cor. 1. 11. Col. 4. 12.
[f] 2 Thess. 3. 2.
[g] pen. 1. 10.
[h] Act. 18. 21. 1 Cor. 4. 19. Iago 4. 15.
[i] pen. 16. 20. 1 Cor. 14. 33. 2 Cor. 13. 11. Phil. 4. 9. 1 Thess. 5. 23. 2 Thess. 3. 16. Heb. 13. 20.
[a] 3 Ioan 5, 6.
[b] Act. 18. 2, 26. 2 Tim. 4. 19.
[c] 1 Cor. 16. 19. Col. 4. 15. Philem. 2.

‖ Neu, *o'ch cymdeithas.* Gr. *â chwi.*
‖ *heibio i chwi.*
‖ *heb gredu.*

Anno DOMINI 60.

yn eu tŷ hwy. Anherchwch fy anwyl Epenetus, yr hwn yw [d] blaen-ffrwyth Achaia yng Nghrist.

6 Anherchwch Mair, yr hon a gymerodd lawer o boen erom ni.

7 Anherchwch Andronicus a Junia, fy ngheraint a'm cyd-garcharorion, y rhai sydd hynod ym mhlith yr apostolion, y rhai hefyd [e] oeddynt yng Nghrist o'm blaen i.

8 Anherchwch Amplïas, fy anwylyd yn yr Arglwydd.

9 Anherchwch Urbanus, ein cydweithiwr yng Nghrist, a Stachys fy anwylyd.

10 Anherchwch Apèles, y profedig yng Nghrist. Anherchwch y rhai sydd o ‖ *dylwyth* Aristobulus.

11 Anherchwch Herodion, fy nghâr. Anherchwch y rhai sydd o ‖ *dylwyth* Narcissus, y rhai sydd yn yr Arglwydd.

12 Anherchwch Tryphena a Thryphosa, y rhai a gymmerasant boen yn yr Arglwydd. Anherchwch yr anwyl Persis, yr hon a gymmerodd lawer o boen yn yr Arglwydd.

13 Anherchwch Ruffus etholedig yn yr Arglwydd, a'i fam ef a minnau.

14 Anherchwch Asyncritus, Phlegon, Hermas, Patrobas, Mercurius, a'r brodyr *sydd* gyd â hwynt.

15 Anherchwch Philologus, a Julia, Nerëas, a'i chwaer, ac Olympas, a'r holl saint y rhai sydd gyd â hwynt.

16 [f] Anherchwch y naill y llall â chusan sanctaidd. Y mae eglwysi Crist yn eich annerch.

17 Ac yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, graffu ar y rhai sydd yn peri anghydfod a rhwystrau, yn erbyn yr athrawiaeth a ddysgasoch chwi; a [g] chiliwch oddi wrthynt.

18 Canys y rhai sydd gyfryw, nid ydynt yn gwasanaethu ein Harglwydd Iesu Grist, eithr [h] eu bol eu hunain; a thrwy ymadrodd teg a gweniaith, yn twyllo calonnau y rhai diddrwg.

19 Canys [i] eich ufudd-dod chwi a ddaeth ar led at bawb. Yr wyf fi gan hynny yn llawen o'ch rhan chwi; eithr myfi a ewyllysiwn i chwi fod [k] yn ddoethion tu ag at y peth sydd dda, ac yn wirion tu ag at y peth sydd ddrwg.

20 A [l] Duw y tangnefedd a [m] ‖ sathr Satan dan eich traed chwi ar frys. [n] Gras ein Harglwydd Iesu Grist *fyddo* gyd â chwi. Amen.

21 [o] Y mae Timothëus fy nghydweithiwr, a Lucius, a Jason, a Sosipater, fy ngheraint, yn eich annerch.

22 Yr wyf fi Tertius, yr hwn a ysgrifenais yr epistol *hwn*, yn eich annerch yn yr Arglwydd.

23 Y mae Gaius fy llettywr i, a'r holl eglwys, yn eich annerch. Y mae Erastus, goruchwyliwr y ddinas, yn eich annerch, a'r brawd Cwartus.

24 [p] Gras ein Harglwydd Iesu Grist *a fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

25 [q] I'r hwn a ddichon eich cadarnhâu yn ol fy efengyl i, a phregethiad Iesu Grist (yn ol datguddiad [r] y dirgelwch, yr hwn ni soniwyd am dano er ‖ dechreuad y byd;

26 Ac [s] yr awrhon a eglurwyd, a thrwy ysgrythyrau y prophwydi, yn ol gorchymyn y tragywyddol Dduw, a gyhoeddwyd ym mhlith yr holl genhedloedd, er mwyn [t] ufudd-dod ffydd)

27 I [u] Dduw *yr* unig ddoeth, *y byddo* gogoniant trwy Iesu Grist yn dragywydd. Amen.

¶ At y Rhufeiniaid yr ysgrifenwyd o Corinthus, gyd â Phebe, gweinidoges yr eglwys yn Cenchrea.

[d] 1 Cor. 16. 15.

[e] Gal. 1. 22.

‖ geraint.

‖ geraint.

[f] 1 Cor. 16. 20. 2 Cor. 13. 12. 1 Thess. 5. 26. 1 Petr 5. 14.

[g] 1 Cor. 5. 9, 11. 2 Thess. 3. 6, 14. 2 Tim. 3. 5. 2 Ioan 10.

[h] Phil. 3. 19.

[i] pen. 1. 8.

[k] Matt. 10. 16. 1 Cor. 14. 20.

[l] pen. 15. 33.

[m] Gen. 3. 15.

‖ *ysiga.*

[n] ad. 24. 1 Cor. 16. 23. Dat. 22. 21.

[o] Act. 16. 1. Phil. 2. 19. 1 Thess. 3. 2.

[p] ad. 20. 1 Thess. 5. 28.

[q] Eph. 3. 20. Judas 24.

[r] 1 Cor. 2. 7. Eph. 3. 5, 9. Col. 1. 26.

‖ *amseroedd tragywyddol.*

[s] 2 Tim. 1. 10. Tit. 1. 2, 3. 1 Petr 1. 20.

[t] Act. 6. 7. pen. 1. 5. a 15. 18.

[u] 1 Tim. 1. 17. Judas 25.

EPISTOL CYNTAF PAUL YR APOSTOL

AT Y

CORINTHIAID.

PENNOD I.

Ar ol iddo gyfarch iddynt, a dïolch drostynt, 10 *y mae efe yn eu hannog i undeb;* 12 *ac yn beio ar eu hanghyttundeb hwy.* 18 *Bod Duw yn difetha doethineb y doethion,* 21 *trwy ffolineb pregethu;* 26 *ac nad yw efe yn galw y doethion, na'r galluog, na'r boneddigion, ond* 27, 28 *y ffol, a'r gwan, a'r distadl.*

Anno DOMINI 59.

PAUL, wedi ei alw *i fod* yn apostol Iesu Grist, trwy ewyllys Duw, a'r brawd [a] Sosthenes,

2 At eglwys Dduw yr hon sydd yn Corinth, at [b] y rhai [c] a sanctеiddiwyd yng Nghrist Iesu, [d] a alwyd yn saint, gyd â phawb ag sydd [e] yn galw ar enw ein Harglwydd Iesu Grist, ym mhob man, ‖ o'r eiddynt hwy a ninnau.

3 [f] Gras *fyddo* i chwi, a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad ni, a'r Arglwydd Iesu Grist.

4 [g] Yr ydwyf yn dïolch i'm Duw bob amser drosoch chwi, am y gras Duw a rodded i chwi yng Nghrist Iesu:

5 Am eich bod ym mhob peth wedi eich cyfoethogi ynddo ef, [h] mewn pob ymadrodd, a phob gwybodaeth;

6 Megis y cadarnhâwyd [i] tystiolaeth Crist ynoch.

7 Fel nad ydych yn ol mewn un dawn, [k] yn disgwyl am ‖ ddatguddiad ein Harglwydd Iesu Grist:

8 [l] Yr hwn hefyd a'ch cadarnhâ chwi hyd y diwedd, [m] yn ddïargyhoedd, yn nydd ein Harglwydd Iesu Grist.

9 [n] Ffyddlawn *yw* Duw, trwy yr hwn y'ch galwyd i [o] gymdeithas ei Fab ef Iesu Grist ein Harglwydd ni.

10 Ac yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, trwy enw ein Harglwydd Iesu Grist, [p] ddywedyd o bawb o honoch chwi yr un peth, ac na byddo ‖ ymbleidio yn eich plith; eithr bod o honoch wedi eich cyfan-gysylltu yn yr un meddwl, ac yn yr un farn.

11 Canys fe ddangoswyd i mi am danoch chwi, fy mrodyr, gan y rhai *sydd o dŷ* Chlöe, fod cynhenau yn eich plith chwi.

12 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, [q] bod pob un o honoch yn dywedyd, Yr ydwyf fi yn eiddo Paul; minnau yn eiddo [r] Apòlos; minnau yn eiddo [s] Cephas; minnau yn eiddo Crist.

13 A rannwyd Crist? ai Paul a groeshoeliwyd drosoch? neu ai yn enw Paul y'ch bedyddiwyd chwi?

14 Yr ydwyf yn dïolch i Dduw, na fedyddiais i neb o honoch, ond [t] Crispus a [u] Gaius;

15 Fel na ddywedo neb fedyddio o honof fi yn fy enw fy hun.

16 Mi a fedyddiais hefyd dylwyth [x] Stephanas: heb law hynny nis gwn a fedyddiais i neb arall.

17 Canys ni anfonodd Crist fi i fedyddio, ond i efengylu; [y] nid mewn doethineb ‖ ymadrodd, fel na wnelid croes Crist yn ofer.

18 Canys ‖ yr ymadrodd am y groes, [z] i'r rhai colledig, ynfydrwydd yw; eithr i ni y rhai cadwedig, [a] nerth Duw ydyw.

19 Canys ysgrifenedig yw, [b] Mi a ddifethaf ddoethineb y doethion, a deall y rhai deallus a ddilëaf.

20 ‖ Pa le *y mae* y doeth? pa le *mae* yr ysgrifenydd? pa le *y mae* ymholydd y byd hwn? ‖ oni wnaeth Duw ddoethineb y byd hwn yn ynfydrwydd?

21 [c] Canys o herwydd yn noethineb Duw, nad adnabu y byd trwy ddoethineb mo Dduw, fe welodd Duw yn dda trwy ffolineb pregethu gadw y rhai sydd yn credu.

22 Oblegid y mae yr [d] Iuddewon yn gofyn arwydd, a'r Groegwyr yn ceisio doethineb:

23 Eithr nyni ydym yn pregethu Crist wedi ei groeshoelio, [e] i'r Iuddewon yn dramgwydd, ac i'r Groegwyr yn ffolineb;

24 Ond iddynt hwy y rhai a alwyd,

[a] Act. 18. 17.

[b] Judas 1.
[c] Act. 15. 9.
[d] Rhuf. 1. 7.
[e] 2 Tim. 2. 22.

‖ Neu, *sef eu* Harglwydd *hwy a ninnau.*
[f] 2 Cor. 1. 2. Eph. 1. 2. 1 Petr 1. 2.
[g] Rhuf. 1. 8.

[h] pen. 12. 8. 2 Cor. 8. 7.

[i] Dat. 1. 2.

[k] Phil. 3. 20. Tit. 2. 13.
‖ Neu, *ddyfodiad,* Col. 3. 4.
[l] 1 Thess. 3. 13.
[m] Col. 1. 22. 1 Thess. 5. 23.
[n] pen. 10. 13. 1 Thess. 5. 24. 2 Thess. 3. 3.
[o] 1 Ioan 1. 3.

[p] Rhuf. 12. 16. a 15. 5. Phil. 2. 2. a 3. 16.
‖ *sisman,* pen. 11. 18.

[q] pen. 3. 4.

[r] Act. 18. 24.
[s] Ioan 1. 42.

[t] Act. 18. 8.
[u] Rhuf. 16. 23.

[x] pen. 16. 15, 17.

[y] pen. 2. 1, 4, 13. 2 Petr 1. 16.
‖ *geiriau.*
‖ *pregethu y groes.*
[z] 2 Cor. 2. 15.
[a] pen. 15. 2.
[b] Job 5. 12, 13. Es. 29. 14.

‖ Es. 33. 18.

‖ Job 12. 17, 20, 24.

[c] Rhuf. 1. 20, 21, 28. Edrych Matt. 11. 25. Luc 10. 21.

[d] Matt. 12. 38. a 16. 1. Ioan 4. 48.

[e] Matt. 11. 6. Ioan 6. 60, 66.

Anno DOMINI 59.

Iuddewon a Groegwyr, yn Grist [f]gallu Duw, a [g]doethineb Duw.

25 Canys y mae ffolineb Duw yn ddoethach na dynion; a gwendid Duw yn gryfach na dynion.

26 Canys yr ydych yn gweled eich galwedigaeth, frodyr, [h]nad llawer *o rai* doethion yn ol y cnawd, nad llawer *o rai* galluog, nad llawer *o rai* bonedd-igion, *a alwyd.*

27 Eithr [i]Duw a etholodd ffol-bethau y byd, fel y gwaradwyddai y doethion; a gwan-bethau y byd a etholodd Duw, fel y gwaradwyddai y pethau cedyrn;

28 A phethau distadl y byd, a phethau dirmygus, a ddewisodd Duw, a'r pethau nid ydynt, fel y diddymai y pethau sydd;

29 [k]Fel na orfoleddai ‖un cnawd ger ei fron ef.

30 Eithr yr ydych chwi o hono ef yng Nghrist Iesu, [l]yr hwn a wnaethpwyd i ni gan Dduw yn ddoethineb, ac yn gyf-iawnder, ac yn sancteiddrwydd, ac yn brynedigaeth:

31 Fel, megis ag y mae yn ysgrifen-edig, [m]Yr hwn sydd yn ymffrostio, ym-ffrostied yn yr Arglwydd.

PENNOD II.

1 *Mae efe yn dangos fod ei bregeth ef, er nad ydoedd yn dwyn gyd â hi odidowgrwydd ymadrodd, 4 neu ddoethineb dynol: etto yn sefyll mewn 4, 5 nerth Duw; ac yn rhagori cymmaint 6 ar ddoethineb y byd yma, 9 a synwyr dynol, ag nas 14 gall y dyn anianol mo'i deall.*

A MYFI, pan ddaethum attoch, frod-yr, [a]a ddaethum nid yn ol godid-owgrwydd ymadrodd, neu ddoethineb, gan fynegi i chwi dystiolaeth Duw.

2 Canys ni fernais i mi wybod dim yn eich plith, [b]ond Iesu Grist, a hwnnw wedi ei groeshoelio.

3 A [c]mi a fûm yn eich mysg [d]mewn gwendid, ac ofn, a dychryn mawr.

4 A'm hymadrodd, a'm pregeth i, [e]ni *bu* mewn geiriau ‖denu, o ddoethineb dynol, ond yn eglurhâd yr Yspryd a nerth:

5 Fel na byddai eich ffydd mewn doethineb dynion, ond [f]mewn nerth Duw.

6 A doethineb yr ydym ni yn ei llef-aru ym mysg [g]rhai perffaith: eithr nid doethineb y byd hwn, na thywysogion y byd hwn, y rhai sydd yn diflannu.

7 Eithr yr ydym ni yn llefaru doeth-ineb Duw mewn dirgelwch, *sef y ddoeth-ineb* guddiedig, [h]yr hon a rag-ordeiniodd Duw cyn yr oesoedd i'n gogoniant ni.

8 [i]Yr hon ni adnabu neb o dywys-ogion y byd hwn: o herwydd [k]pes adwaenasent, ni chroeshoeliasent Arglwydd y gogoniant.

9 Eithr fel y mae yn ysgrifenedig, [l]Ni welodd llygad, ac ni chlywodd clust, ac ni ddaeth i galon dyn, y pethau a ddarparodd Duw i'r rhai a'i carant ef.

10 Eithr [m]Duw a'*u* heglurodd i ni trwy ei Yspryd: canys yr Yspryd sydd yn chwilio pob peth; ïe, dyfnion bethau Duw hefyd.

11 Canys pa ddyn a edwyn bethau dyn, [n]ond yspryd dyn yr hwn sydd ynddo ef? felly hefyd, pethau Duw nid edwyn neb, ond Yspryd Duw.

12 A nyni a dderbyniasom, nid ys-pryd y byd, ond [o]yr Yspryd sydd o Dduw; fel y gwypom y pethau a rad-roddwyd i ni gan Dduw.

13 [p]Y rhai yr ydym yn eu llefaru hefyd, nid â'r geiriau a ddysgir gan ddoethineb ddynol, ond a ddysgir gan yr Yspryd Glân; gan gyd-farnu ‖pethau ysprydol â phethau ysprydol.

14 Eithr dyn anianol nid yw yn der-byn y pethau sydd o Yspryd Duw: canys ffolineb ydynt ganddo ef; [q]ac nis gall *eu* gwybod, oblegid yn ysprydol y bernir hwynt.

15 [r]Ond yr hwn sydd ysprydol, sydd yn ‖barnu pob peth; eithr efe nis ‖bernir gan neb.

16 [s]Canys pwy a wybu feddwl yr Ar-glwydd, yr hwn a'i cyfarwydda ef? Ond y mae gennym ni feddwl Crist.

PENNOD III.

2 *Bod llaeth yn gymmwys i blant;* 3 *cynnen ac ymbleidio yn arwyddion o feddwl bydol.* 7 *Nad yw yr hwn sydd yn plannu, na'r hwn sydd yn dyfrhâu, ddim.* 9 *Bod y gweinidogion yn gyd-weithwyr i Dduw.* 11 *Crist yw yr unig sylfaen.* 16 *Bod dynion yn demlau Duw, y rhai* 17 *sydd raid eu cadw yn sanctaidd.* 19 *Nad yw doethineb y byd yma ond ffolineb gyd â Duw.*

A MYFI, frodyr, ni allwn lefaru wrthych megis wrth rai ysprydol, ond megis rhai cnawdol, megis wrth rai bach yng Nghrist.

2 Mi a roddais i chwi [a]laeth i'w yfed, ac nid bwyd: canys hyd yn hyn nis gallech, ac nis gellwch chwaith etto yr awrhon *ei dderbyn.*

3 Canys cnawdol ydych chwi etto: canys [b]tra *fyddo* yn eich plith chwi genfigen, a chynnen, ac ymbleidio; onid

Anno DOMINI 59.

[f] Rhuf. 1. 16. pen. 2. 14.
[g] Col. 2. 3.
[h] Ioan 7. 48.
[i] Matt. 11. 25. Iago 2. 5.
[k] Rhuf. 3. 27. Eph. 2. 9.
‖ *pob cnawd.*
[l] Jer. 23. 5, 6. Ioan 17. 19.
[m] Jer. 9. 23, 24. 2 Cor. 10. 17.
[a] pen. 1. 17.
[b] Gal. 6. 14.
[c] Act. 18. 1, 6, 12.
[d] 2 Cor. 11. 30. a 12. 5, 9. Gal. 4. 13.
[e] 2 Petr 1. 16.
‖ *hygoel.*
[f] 2 Cor. 4. 7. a 6. 7.
[g] Phil. 3. 15. Heb. 5. 14.

Anno DOMINI 59.

[h] Rhuf. 16. 25, 26. Eph. 3. 5, 9. Col. 1. 26. 2 Tim. 1. 9.
[i] Matt. 11. 25. Act. 13. 27.
[k] Act. 3. 17. Edrych Ioan 16. 3.
[l] Es. 64. 4.
[m] Matt. 13. 11. a 16. 17. 1 Ioan 2. 27.
[n] Diar. 20. 27. a 27. 19. Jer. 17. 9.
[o] Rhuf. 8. 15.
[p] 2 Petr 1. 16. Edrych pen. 1. 17.
[q] Rhuf. 8. 5, 6, 7. Judas 19.
[r] Diar. 28. 5. 1 Thess. 5. 21.
‖ *canfod.*
‖ *canfyddir.*
[s] Es. 40. 13.
[a] Heb. 5. 12 13. 1 Petr 2. 2.
[b] Gal. 5. 20. Iago 3. 16.

Anno DOMINI 59.

ydych yn gnawdol, ac yn rhodio yn †ddynol?

4 Canys tra dywedo un, [c] Myfi ydwyf eiddo Paul; ac arall, Myfi *wyf* eiddo Apòlos; onid ydych chwi yn gnawdol?

5 Pwy gan hynny yw Paul, a phwy Apòlos, ond gweinidogion trwy y rhai y credasoch chwi, ac fel y rhoddes yr Arglwydd i bob un?

6 Myfi a blennais, Apòlos a ddyfrhâodd; ond Duw a roddes y cynnydd.

7 Felly nid yw yr hwn sydd yn plannu ddim, na'r hwn sydd yn dyfrhâu; ond Duw yr hwn sydd yn rhoi y cynnydd.

8 Eithr yr hwn sydd yn plannu, a'r hwn sydd yn dyfrhâu, un ydynt; [d] a phob un a dderbyn ei brïod wobr ei hun, yn ol ei lafur ei hun.

9 Canys [e] cyd-weithwyr Duw ydym ni: llafur-waith Duw, [f] adeiladaeth Duw, ydych chwi.

10 [g] Yn ol y gras Duw a roddwyd i mi, megis pen-saer celfydd, myfi a osodais [h] y sylfaen, ac y mae arall yn goruwch-adeiladu. Ond [i] edryched pob un pa wedd y mae yn goruwch-adeiladu.

11 Canys sylfaen arall nis gall neb ei osod, heb law [k] yr un a osodwyd, [l] yr hon yw Iesu Grist.

12 Eithr os goruwch-adeilada neb ar y sylfaen hon, aur, arian, meini gwerthfawr, coed, gwair, sofl:

13 [m] Gwaith pob dyn a †wneir yn amlwg: canys y dydd a'i dengys, oblegid [n] trwy dân y datguddir ef: a'r tân a brawf waith pawb, pa fath ydyw.

14 Os gwaith neb a erys yr hwn a oruwch-adeiladodd ef, efe a dderbyn wobr.

15 Os gwaith neb a losgir, efe a gaiff golled: eithr efe ei hun a fydd cadwedig; etto felly, megis trwy dân.

16 [o] Oni wyddoch chwi mai teml Duw ydych, a bod Yspryd Duw yn trigo ynoch?

17 Os ‖llygra neb deml Duw, Duw a ‖lygra hwnnw: canys sanctaidd yw teml Duw, yr hwn ydych chwi.

18 [p] Na thwylled neb ei hunan. Od oes neb yn eich mysg yn tybied ei fod ei hun yn ddoeth yn y byd hwn, bydded ffol, fel y byddo doeth.

19 Canys doethineb y byd hwn *sydd* ffolineb gyd â Duw: o herwydd ysgrifenedig yw, [q] Y mae efe yn dal y doethion yn eu cyfrwysdra.

20 A thrachefn, [r] Y mae yr Arglwydd yn gwybod meddyliau y doethion, mai ofer ydynt.

21 Am hynny na orfoledded neb mewn dynion: canys pob peth sydd eiddoch chwi:

22 Pa un bynnag ai Paul, ai Apòlos, ai Cephas, ai y byd, ai bywyd, ai angau, ai pethau presennol, ai pethau i ddyfod; y mae pob peth yn eiddoch chwi;

23 A [s] chwithau yn eiddo Crist; a Christ yn eiddo Duw.

PENNOD IV.

1 *Pa gyfrif a ddylid ei wneuthur o weinidogion.* 7 *Nad oes gennym ni ddim a'r nas derbyniasom.* 9 *Bod yr apostolion yn ddrychau i'r byd, i'r angelion, ac i ddynion;* 13 *yn ysgubion, ac yn sorod y byd:* 15 *ac er hynny eu bod yn dadau i ni yng Nghrist,* 16 *ac y dylem ni eu dilyn hwy.*

FELLY cyfrifed dyn nyni, megis [a] gweinidogion i Grist, a [b] goruchwylwyr ar ddirgeledigaethau Duw.

2 Am ben hyn, yr ydys yn disgwyl mewn goruchwylwyr, gael un yn ffyddlawn.

3 Eithr gennyf fi bychan iawn yw fy marnu gennych chwi, neu gan †farn dyn: ac nid wyf chwaith yn fy marnu fy hun.

4 Canys ni wn i ddim arnaf fy hun; [c] ond yn hyn ni'm cyfiawnhâwyd; eithr yr Arglwydd yw yr hwn sydd yn fy marnu.

5 [d] Am hynny na fernwch ddim cyn yr amser, hyd oni ddelo yr Arglwydd, yr hwn a oleua ddirgelion y tywyllwch, ac a eglura fwriadau y calonnau: ac yna y bydd [e] y glôd i bob un gan Dduw.

6 A'r pethau hyn, frodyr, [f] mewn cyffelybiaeth a fwriais i attaf fy hun, ac *at* Apòlos, o'ch achos chwi: fel y gallech ddysgu ynom ni, na synier mwy nag sydd ysgrifenedig, fel na byddoch y naill dros y llall yn ymchwyddo yn erbyn arall.

7 Pwy sydd yn gwneuthur rhagor rhyngot ti *ac arall?* a [g] pha beth sydd gennyt a'r nas derbyniaist? ac os derbyniaist, paham yr wyt ti yn gorfoleddu, megis pe bait heb dderbyn?

8 Yr ydych chwi yr awrhon wedi eich diwallu, [h] yr ydych chwi yr awrhon wedi eich cyfoethogi, chwi a deyrnasasoch hebddom ni: ac och Dduw na baech yn teyrnasu, fel y caem ninnau deyrnasu gyd â chwi.

9 Canys tybied yr wyf ddarfod i Dduw ein dangos ni yr apostolion diweddaf, [i] fel rhai wedi eu bwrw i angau: oblegid

Anno DOMINI 59.

[s] pen. 11. 3. 2 Cor. 10. 7. Gal. 3. 29.

[a] Matt. 24. 45. 2 Cor. 6. 4. Col. 1. 25.

[b] Luc 12. 42. Tit. 1. 7. 1 Petr 4. 10.

[c] Ps. 130. 3. a 143. 2. Rhuf. 4. 2.

[d] Matt. 7. 1. Rhuf. 2. 1, 16. Dat. 20. 12.

[e] 2 Cor. 10. 18.

[f] pen. 1. 12. a 3. 4.

[g] Ioan 3. 27.

[h] Dat. 3. 17.

[i] Ps. 44. 22. Rhuf. 8. 36. 2 Cor. 4. 11.

† Gr. *yn ol dyn.*

[c] pen. 1. 12.

[d] Ps. 62. 12. Gal. 6. 5. Dat. 2. 23.

[e] 2 Cor. 6. 1.

[f] Eph. 2. 20. Heb. 3. 3, 4. 1 Petr 2. 5.

[g] Rhuf. 1. 5.

[h] Rhuf. 15. 20. Dat. 21. 14.

[i] 1 Petr 4. 11.

[k] Es. 28. 16. Matt. 16. 18.

[l] Eph. 2. 20.

[m] pen. 4. 5.

† Gr. *amlygwyd.*

[n] 1 Petr 1. 7. a 4. 12.

[o] pen. 6. 19. 2 Cor. 6. 16. Eph. 2. 21, 22. Heb. 3. 6.

‖ *difetha.*

‖ *ddifetha.*

[p] Diar. 3. 7. Es. 5. 21.

[q] Job 5. 13.

[r] Ps. 94. 11.

Anno DOMINI 59.

[k] nyni a wnaethpwyd yn †ddrych i'r byd, ac i'r angelion, ac i ddynion.

10 [l] *Yr ydym* ni [m] yn ffyliaid er mwyn Crist, a chwithau yn ddoethion yng Nghrist; [n] nyni yn weiniaid, a chwithau yn gryfion; chwychwi yn anrhydeddus, a ninnau yn ddirmygus.

11 [o] Hyd yr awrhon yr ydym ni yn dwyn newyn a syched, ac yr ydym ni yn noethion, ac [p] yn cael cernodiau, ac yn grwydraidd;

12 [q] Ac yr ydym yn llafurio, gan weithio â'n dwylaw ein hunain. [r] Pan y'n difenwir, yr ydym yn bendithio; pan y'n herlidir, yr ydym yn ei ddïoddef;

13 Pan y'n ceblir, yr ydym yn gweddïo: [s] fel ysgubion y byd y gwnaethpwyd ni, *a* sorod pob dim hyd yn hyn.

14 Nid i'ch gwaradwyddo chwi yr ydwyf yn ysgrifenu y pethau hyn; ond *eich* rhybuddio yr wyf [t] fel fy mhlant anwyl.

15 Canys pe byddai i chwi ddeng mil o athrawon yng Nghrist, er hynny nid *oes i chwi* nemmawr o dadau: canys [u] myfi a'ch cenhedlais chwi yng Nghrist Iesu, trwy yr efengyl.

16 Am hynny yr wyf yn attolwg i chwi, [x] byddwch ddilynwyr i mi.

17 Oblegid hyn yr anfonais attoch Timothëus, [y] yr hwn yw fy anwyl fab, a ffyddlawn yn yr Arglwydd, yr hwn a ddwg ar gôf i chwi fy ffyrdd i yng Nghrist, megis yr wyf ym mhob man yn athrawiaethu ym mhob eglwys.

18 Ac y mae rhai wedi ymchwyddo, fel pe bawn i heb fod ar fedr dyfod attoch chwi.

19 [z] Eithr mi a ddeuaf attoch ar fyrder, [a] os yr Arglwydd a'i myn; ac a fynnaf wybod, nid ymadrodd y rhai sydd wedi chwyddo, ond *eu* gallu.

20 Canys [b] nid mewn ymadrodd *y mae* teyrnas Dduw; eithr mewn gallu.

21 Beth a fynnwch chwi? [c] ai dyfod o honof fi attoch chwi â gwïalen, ynte mewn cariad, ac yspryd addfwynder?

PENNOD V.

1 *Bod y gwr godinebus* 6 *yn achos o gywilydd iddynt, yn hytrach nag o orfoledd.* 7 *Rhaid yw ymlanhâu oddi wrth yr hen lefain.* 10 *Y dylid cilio oddi wrth anfad ddrwg-weithredwyr.*

MAE y gair yn hollol, *fod* yn eich plith chwi odineb, a chyfryw odineb ag na enwir unwaith ym mysg y Cenhedloedd; *sef* [a] cael o un wraig ei dad.

2 Ac yr ydych chwi wedi ymchwyddo, ac ni alarasoch yn hytrach, fel y tynnid o'ch mysg chwi y neb a wnaeth y weithred hon.

3 Canys myfi yn ddïau, [b] fel absennol yn y corph, etto yn bresennol yn yr yspryd, a fernais eisoes, fel pe bawn bresennol, *am* yr hwn a wnaeth y peth hwn felly:

4 Yn enw ein Harglwydd Iesu Grist, pan ymgynhulloch ynghyd, a'm hyspryd innau, [c] gyd â gallu ein Harglwydd Iesu Grist,

5 [d] Draddodi y cyfryw un i Satan, i ddinystr y cnawd, fel y byddo yr yspryd yn gadwedig yn nydd yr Arglwydd Iesu.

6 [e] Nid da eich gorfoledd chwi. Oni wyddoch chwi fod [f] ychydig lefain yn lefeinio yr holl does?

7 Am hynny certhwch allan yr hen lefain, fel y byddoch does newydd, megis yr ydych ddilefeinllyd. Canys [g] Crist ein pasc ni a ‖ aberthwyd drosom ni.

8 Am hynny [h] cadwn ‖ wyl, [i] nid â hen lefain, nac â lefain malais a drygioni; ond â *bara* croyw purdeb a gwirionedd.

9 Mi a ysgrifenais attoch mewn llythyr, [k] na chyd-ymgymmysgech â godinebwyr.

10 Ac nid yn hollol â godinebwyr y byd hwn, neu â'r cybyddion, neu â'r cribddeilwyr, neu âg eilun-addolwyr; oblegid felly rhaid fyddai i chwi fyned allan o'r byd.

11 Ond yn awr mi a ysgrifenais attoch, na chyd-ymgymmysgech: [l] os bydd neb a enwir yn frawd yn odinebwr, neu yn gybydd, neu yn eilun-addolwr, neu yn ddifenwr, neu yn feddw, neu yn gribddeiliwr; gyd â'r cyfryw ddyn na chyd-fwytta chwaith.

12 Canys beth sydd i mi a farnwyf [m] ar y rhai sydd oddi allan? onid y rhai sydd oddi mewn yr ydych chwi yn eu barnu?

13 Eithr y rhai sydd oddi allan, Duw sydd yn eu barnu. [n] Bwriwch chwithau ymaith y dyn drygionus hwnnw o'ch plith chwi.

PENNOD VI.

1 *Na ddylai y Corinthiaid flino eu brodyr, trwy fyned i'r gyfraith â hwynt;* 6 *yn enwedig ger bron y rhai digred.* 9 *Na chaiff y rhai anghyfiawn etifeddu teyrnas Dduw.* 15 *Bod ein cyrph ni yn aelodau i Grist,* 19 *ac yn demlau i'r Yspryd Glân:* 16, 17 *ac am hynny na ddylid mo'u halogi.*

AFEIDDIA neb o honoch, a chanddo fatter yn erbyn arall, ymgyfreithio

Anno DOMINI 59.

[b] Col. 2. 5.

[c] Matt. 16. 19. a 18. 18. Ioan 20. 23.

[d] 1 Tim. 1. 20.

[e] Iago 4. 16.

[f] Gal. 5. 9.

[g] Es. 53. 7. Ioan 1. 29.

‖ Neu, *laddwyd.*

[h] Exod. 12. 15. ‖ *yr ympryd.*

[i] Deut. 16. 3.

[k] ad. 2, 7. 2 Cor. 6. 14. Eph. 5. 11. 2 Thess. 3. 14.

[l] Matt. 18. 17. Rhuf. 16. 17. 2 Thess. 3. 14. 2 Ioan 10.

[m] Marc 4. 11. Col. 4. 5. 1 Thess. 4. 12. 1 Tim. 3. 7.

[n] Deut. 13. 5. a 17. 7. a 22. 21, 22, 24.

[k] Heb. 10. 33.
† Gr. *theatr.*
[l] pen. 2. 3.
[m] Act. 17. 18. a 26. 24.
[n] 2 Cor. 13. 9.
[o] 2 Cor. 4. 8. a 11. 23.
[p] Act. 23. 2.
[q] Act. 18. 3. a 20. 34. 1 Thess. 2. 9. 2 Thess. 3. 8.
[r] Matt. 5. 44. Luc 6. 28. a 23. 34. Act. 7. 60.
[s] Galar. 3. 45.
[t] 1 Thess. 2. 11.
[u] Act. 18. 11. Gal. 4. 19. Philem. 10. Iago 1. 18.
[x] pen. 11. 1. 2 Thess. 3. 9.
[y] 1 Tim. 1. 2. 2 Tim. 1. 2.
[z] Act. 19. 21.
[a] Act. 18. 21. Rhuf. 15. 32.
[b] pen. 2. 4. 1 Thess. 1. 5.
[c] 2 Cor. 10. 2. a 13. 10.
[a] Lef. 18. 8. Deut. 27. 20.

Anno DOMINI 59.

o flaen y rhai anghyfiawn, ac nid o flaen y saint?

2 Oni wyddoch chwi y barna [a] y saint y byd? ac os trwoch chwi y bernir y byd, a ydych chwi yn anaddas i farnu y pethau lleiaf?

3 Oni wyddoch chwi y barnwn ni angelion? pa faint mwy y pethau a berthyn i'r bywyd hwn?

4 Gan hynny, od oes gennych farnedigaethau am bethau a berthyn i'r bywyd hwn, dodwch ar y faingc y rhai gwaelaf yn yr eglwys.

5 Er cywilydd i chwi yr ydwyf yn dywedyd. Felly, onid oes yn eich plith gymmaint ag un doeth, yr hwn a fedro farnu rhwng ei frodyr?

6 Ond bod brawd yn ymgyfreithio â brawd, a hynny ger bron y rhai digred.

7 Yr awrhon gan hynny y mae yn hollol ddiffyg yn eich plith, am eich bod yn ymgyfreithio â'ch gilydd. [b] Paham nad ydych yn hytrach yn dïoddef cam? paham nad ydych yn hytrach mewn colled?

8 Eithr chwychwi sydd yn gwneuthur cam, a cholled, a hynny *i'r* brodyr.

9 Oni wyddoch chwi [c] na chaiff y rhai anghyfiawn etifeddu teyrnas Dduw? Na thwyller chwi: [d] ni chaiff na godinebwyr, nac eilun-addolwyr, na thorwyr priodas, na masweddwyr, na gwrryw-gydwyr,

10 Na lladron, na chybyddion, na meddwon, na difenwyr, na chribddeilwyr, etifeddu teyrnas Dduw.

11 A [e] hyn fu rai o honoch chwi: [f] eithr chwi a olchwyd; eithr chwi a sancteiddiwyd; eithr chwi a gyfiawnhâwyd, yn enw yr Arglwydd Iesu, a thrwy Yspryd ein Duw ni.

12 [g] Pob peth sydd gyfreithlawn i mi, ond nid yw pob peth yn ‖ llesâu; pob peth sydd gyfreithlawn i mi, eithr ni'm dygir i dan awdurdod gan ddim.

13 [h] Y bwydydd i'r bol, a'r bol i'r bwydydd: eithr Duw a ddinystria hwn a hwythau. A'r corph nid *yw* i odineb, ond [i] i'r Arglwydd; a'r Arglwydd i'r corph.

14 Eithr [k] Duw a gyfododd yr Arglwydd, ac a'n cyfyd ninnau trwy ei nerth ef.

15 Oni wyddoch chwi fod [l] eich cyrph yn aelodau i Grist? gan hynny a gymmeraf fi aelodau Crist, a'u gwneuthur yn aelodau puttain? Na atto Duw.

16 Oni wyddoch chwi fod yr hwn sydd yn cydio â phuttain, yn un corph? canys [m] y ddau (medd efe) fyddant un cnawd.

17 Ond yr hwn a gyssylltir â'r Arglwydd, [n] un yspryd yw.

18 Gochelwch odineb. Pob pechod a wnelo dyn, oddi allan i'w gorph y mae; ond yr hwn sydd yn godinebu, sydd yn pechu yn erbyn ei gorph ei hun.

19 [o] Oni wyddoch chwi fod eich corph yn deml i'r Yspryd Glân, *sydd* ynoch, yr hwn yr ydych yn ei gael gan Dduw, ac nad ydych yn eiddoch eich hunain?

20 Canys [p] er gwerth y prynwyd chwi: gan hynny gogoneddwch Dduw yn eich corph, ac yn eich yspryd, y rhai sydd eiddo Duw.

PENNOD VII.

1 *Y mae efe yn crybwyll am briodas; 4 ac yn dangos mai rhwymedi yw yn erbyn godineb: 10 ac na ddylid dattod y cwlwm hwnnw mewn ysgafnder. 18, 20 Rhaid i bob dyn fod yn foddlawn i'w alwedigaeth. 25 Paham y dylid mawrhâu gwŷryfdod: 35 ac ar ba achosion y gallwn ni briodi, neu beidio â phriodi.*

AC am y pethau yr ysgrifenasoch attaf: [a] Da i ddyn na chyffyrddai â gwraig.

2 Ond *rhag* godineb, bydded i bob gwr ei wraig ei hun, a bydded i bob gwraig ei gwr ei hun.

3 [b] Rhodded y gwr i'r wraig ddyledus ewyllys da; a'r un wedd y wraig i'r gwr.

4 Nid oes i'r wraig feddiant ar ei chorph ei hun, ond i'r gwr; ac yr un ffunud, nid oes i'r gwr feddiant ar ei gorph ei hun, ond i'r wraig.

5 [c] Na thwyllwch eich gilydd, oddi eithr o gyd-syniad dros amser, fel y gallo ch ymrôi i ympryd a gweddi: a deuwch drachefn ynghyd, rhag temtio o Satan chwi o herwydd eich anllad rwydd.

6 A hyn yr wyf yn ei ddywedyd o ganiattâd, [d] nid o orchymyn.

7 Canys [e] mi a fynnwn fod pob dyn [f] fel fi fy hun: eithr [g] y mae i bob un ei ddawn ei hun gan Dduw; i un fel hyn, ac i arall fel hyn.

8 Dywedyd yr wyf wrth y rhai heb briodi, a'r gwragedd gweddwon, [h] Da yw iddynt os arhosant fel finnau.

9 Eithr [i] oni allant ymgadw, priodant: canys gwell yw priodi nag ymlosgi.

10 Ac i'r rhai a briodwyd yr ydwyf yn gorchymyn, [k] nid myfi *chwaith*, ond yr Arglwydd, [l] Nad ymadawo gwraig oddi wrth *ei* gwr:

11 Ac os ymedy hi, arhoed heb

---

[a] Ps. 49. 14. Matt. 19. 28. Luc 22. 30. Dat. 2. 26. a 3. 21. a 20. 4.

[b] Diar. 20. 22. Matt. 5. 39, 40. Luc 6. 29. Rhuf. 12. 17, 19. 1 Thess. 5. 15.

[c] 1 Thess. 4. 6.

[d] pen. 15. 50. Gal. 5. 21. Eph. 5. 5. 1 Tim. 1. 9. Heb. 12. 14. Dat. 22. 15.

[e] Eph. 2. 2. Col. 3. 7. Tit. 3. 3. Heb. 10. 22.

[f] pen. 10. 23. ‖ *angenrhaid.*

[g] Matt. 15. 17. Rhuf. 14. 17. Col. 2. 22, 23.

[h] ad. 19, 20. 1 Thess. 4. 3.

[i] Rhuf. 6. 5, 8. a 8. 11. 2 Cor. 4. 14.

[k] pen. 12. 27. Eph. 4. 12, 15, 16. a 5. 30.

[l] Gen. 2. 24. Matt. 19. 5. Eph. 5. 31.

[m] Ioan 17. 21, 22, 23. Eph. 4. 4. a 5. 30.

[n] pen. 3. 16. 2 Cor. 6. 16.

[o] pen. 7. 23. Heb. 9. 12. 1 Petr 1. 18.

[a] ad. 8, 26.

[b] Exod. 21. 10. 1 Petr 3. 7.

[c] Joel 2. 16. Edrych Exod. 19. 15. 1 Sam. 21. 4, 5.

[d] ad. 12. 2 Cor. 8. 8. a 11. 17.

[e] Act. 26. 29.

[f] pen. 9. 5.

[g] Matt. 19. 12. pen. 12. 11.

[h] ad. 1, 26.

[i] 1 Tim. 5. 14.

[k] Edrych ad. 12, 25, 40.

[l] Mal. 2. 14. Matt. 5. 32. a 19. 6, 9. Marc 10. 11. 12. Luc 16. 18.

Anno DOMINI 59.

briodi, neu gymmoder hi â'*i* gwr: ac na ollynged y gwr *ei* wraig ymaith.

12 Ac wrth y lleill, dywedyd yr wyf fi, [m] nid yr Arglwydd, Os bydd i un brawd wraig ddigred, a hithau yn foddlawn i drigo gyd âg ef, na ollynged hi ymaith.

13 A'r wraig, yr hon y mae iddi wr digred, ac yntau yn foddlawn i drigo gyd â hi, na ‖ wrthoded hi ef.

14 Canys y gwr digred a sancteiddir trwy y wraig, a'r wraig ddigred a sancteiddir trwy y gwr. Pe amgen, aflan yn ddïau fyddai eich plant; eithr yn awr sanctaidd ydynt.

15 Eithr os yr anghredadyn a ymedy, ymadawed. Nid yw y brawd neu y chwaer gaeth yn y cyfryw *bethau:* eithr Duw a'n galwodd ni † i heddwch.

16 Canys beth a wyddost ti, wraig, [n] a gedwi di *dy* wr? a pheth a wyddost tithau, wr, a gedwi di *dy* wraig?

17 Ond megis y darfu i Dduw rannu i bob un, megis y darfu i'r Arglwydd alw pob un, felly rhodied. Ac fel hyn yr wyf yn ordeinio yn yr eglwysi oll.

18 A alwyd neb wedi ei enwaedu? nac adgeisied *ddïenwaediad.* A alwyd neb mewn dïenwaediad? nac enwaeder arno.

19 [p] Enwaediad nid yw ddim, a dïenwaediad nid yw ddim, ond cadw gorchymynion Duw.

20 Pob un yn yr alwedigaeth y galwyd ef, yn honno arhosed.

21 Ai yn was y'th alwyd? na fydded gwaeth gennyt; etto os gelli gael bod yn rhydd, mwynhâ *hynny* yn hytrach.

22 Canys yr hwn, ac ef yn was, a alwyd yn yr Arglwydd, gwr rhydd [q] i'r Arglwydd ydyw: a'r un ffunud yr hwn, ac efe yn wr rhydd, a alwyd, gwas i [r] Grist yw.

23 [s] Er gwerth y'ch prynwyd; na fyddwch weision dynion.

24 Yn yr hyn y galwyd pob un, frodyr, yn hynny arhosed gyd â Duw.

25 Eithr am wyryfon, [t] nid oes gennyf orchymyn yr Arglwydd: ond barn yr ydwyf yn ei roi, fel un a gafodd drugaredd gan yr Arglwydd i fod yn ffyddlawn.

26 Am hynny yr wyf yn tybied mai da yw hyn, o herwydd yr anghenrhaid presennol, [u] mai da, *meddaf,* i ddyn fod felly.

27 A wyt ti yn rhwym i wraig? na chais dy ollwng yn rhydd. A wyt ti yn rhydd oddi wrth wraig? na chais wraig.

28 Ac os prïodi hefyd, ni phechaist: ac os prïoda gwŷryf, ni phechodd: er hynny y cyfryw rai a gânt flinder yn y cnawd: eithr yr wyf yn eich arbed chwi.

29 A [x] hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, frodyr, am fod yr amser yn fyr. Y mae yn ol, fod o'r rhai sydd â gwragedd iddynt, megis pe byddent hebddynt;

30 A'r rhai a wylant, megis heb wylo; a'r rhai a lawenhânt, megis heb lawenhâu; a'r rhai a brynant, megis heb feddu;

31 A'r rhai a arferant y byd hwn, megis heb ei gam-arfer. Canys [y] y mae dull y byd hwn yn myned heibio.

32 Eithr mi a fynnwn i chwi fod yn ddïofal. [z] Yr hwn sydd heb briodi, sydd yn gofalu am bethau ‖ yr Arglwydd, pa wedd y boddlona yr Arglwydd:

33 Ond y neb a wreiccâodd, sydd yn gofalu am bethau y byd, pa wedd y boddlona *ei* wraig.

34 Y mae gwahaniaeth hefyd rhwng gwraig a ‖ gwŷryf. Y mae yr hon sydd heb briodi, [a] yn gofalu am y pethau sydd yn perthyn i'r Arglwydd, fel y byddo hi sanctaidd y'nghorph ac yspryd: ac y mae yr hon sydd wedi prïodi, yn gofalu am bethau bydol, pa fodd y rhynga hi fodd i'*w* gwr.

35 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd er llesâd i chwi eich hunain; nid i osod magl i chwi, eithr er mwyn gweddeidddra, a dyfal lynu wrth yr Arglwydd yn ddïwahan.

36 Ond os yw neb yn tybied ei fod yn anweddaidd tu ag at ei wŷryf, od â hi dros flodau *ei* hoedran, a bod yn rhaid gwneuthur felly; gwnaed a fynno, nid yw yn pechu: prïodant.

37 Ond yr hwn sydd yn sefyll yn sicr yn ei galon, ac yn afraid iddo, ac â meddiant ganddo ar ei ewyllys ei hun, ac a roddodd ei fryd ar hynny yn ei galon, ar gadw o hono ei wŷryf; da y mae yn gwneuthur.

38 Ac am hynny, yr hwn sydd yn *ei* rhoddi yn briod, sydd yn gwneuthur yn dda; ond yr hwn nid yw yn *ei* rhoddi yn briod, sydd yn gwneuthur yn well.

39 [b] Y mae gwraig yn rhwym wrth y gyfraith, tra fyddo byw ei gwr: ond o bydd marw ei gwr, y mae hi yn rhydd i

Anno DOMINI 59.

[m] ad. 6.

‖ *adawed.*

† Gr. *mewn heddwch.*

[n] 1 Petr 3. 1.

[p] Gal. 5. 6. a 6. 15.

[q] Ioan 8. 36. Rhuf. 6. 18, 22.

[r] pen. 9. 21. Gal. 5. 13. Eph. 6. 6. 1 Petr 2. 16.

[s] pen. 6. 20. 1 Petr 1. 18, 19.

[t] ad. 6, 10, 40. 2 Cor. 8. 8, 10.

[u] ad. 1, 8.

[x] Rhuf. 13. 11. 1 Petr 4. 7. 2 Petr 3. 8, 9.

[y] Ps. 39. 6. 1 Ioan 2. 17.

[z] 1 Tim. 5. 5.

‖ *sydd yn perthyn i'r Arglwydd.*

‖ *morwyn ieuangc.*

[a] Luc 10. 40, &c.

[b] Rhuf. 7. 2.

Anno DOMINI 59.

brïodi y neb a fynno; yn unig yn yr Arglwydd.

40 Eithr dedwyddach yw hi os erys hi felly, [c] yn fy marn i: ac [d] yr ydwyf finnau yn tybied fod Yspryd Duw gennyf.

[c] ad. 25.
[d] 1 Thess. 4. 8.

PENNOD VIII.

1 *Bod iddynt ymgadw oddi wrth y bwydydd a offrymmer i eilunod,* 8, 9 *Na ddylem ni gam-arferyd ein rhyddid Cristianogaidd, i rwystro ein brodyr:* 11 *eithr ffrwyno ein gwybodaeth á chariad perffaith.*

EITHR [a] am yr hyn a aberthwyd i eilunod, ni a wyddom fod gan bawb o honom [b] wybodaeth. [c] Gwybodaeth sydd yn chwyddo, eithr cariad sydd yn adeiladu.

2 Eithr [d] os yw neb yn tybied ei fod yn gwybod dim, ni ŵyr efe etto ddim fel y dylai wybod.

3 Ond od oes neb yn caru Duw, hwnnw a [e] adwaenir ganddo ef.

4 Am fwytta gan hynny o'r pethau a aberthir i eilunod, ni a wyddom nad *yw* ‖ eilun ddim yn y byd, ac nad *oes* un Duw arall ond un.

5 Canys er bod rhai a elwir yn dduwiau, pa un bynnag ai yn y nef ai ar y ddaear (megis y mae duwiau lawer, ac arglwyddi lawer)

6 Eithr [f] i ni *nid oes ond* un Duw, y Tad, [g] o'r hwn *y mae* pob peth, a ninnau ‖ ynddo ef; ac [h] un Arglwydd Iesu Grist, [i] trwy yr hwn *y mae* pob peth, a ninnau trwyddo ef.

7 Ond nid *yw* y wybodaeth *hon* gan bawb: ‖ canys rhai [k] â chanddynt gydwybod o'r eilun, hyd y pryd hwn, sydd yn bwytta fel peth a aberthwyd i eilunod; a'u cydwybod hwy, a hi yn wan, [l] a halogir.

8 Eithr [m] nid yw bwyd yn ein gwneuthur ni yn gymmeradwy gan Dduw: canys nid ydym, os bwyttâwn, yn ‖ helaethach; nac onis bwyttâwn, yn ‖ brinach.

9 Ond [n] edrychwch rhag mewn un modd i'ch ‖ rhyddid hwn fod [o] yn dramgwydd i'r rhai sydd weiniaid.

10 Canys os gwêl neb dydi sydd â gwybodaeth gennyt, yn eistedd i fwytta yn nheml yr eilunod, oni chadarnhêir ei gydwybod ef, ac yntau yn wan, i fwytta y pethau a aberthwyd i eilunod;

11 Ac a ddifethir y brawd gwan [p] trwy dy wybodaeth di, dros yr hwn y bu Crist farw?

12 A chan bechu felly yn erbyn y brodyr, a churo eu gwan gydwybod hwy, yr ydych chwi yn pechu yn erbyn Crist.

13 O herwydd paham, [q] os yw bwyd yn rhwystro fy mrawd, ni fwyttâf fi gig fyth, rhag i mi rwystro fy mrawd.

[a] Act. 15. 20, 29. pen. 10. 19.
[b] Rhuf. 14. 14, 22.
[c] Rhuf. 14. 3, 10.
[d] Gal. 6. 3. 1 Tim. 6. 4.
[e] Gal. 4. 9.
‖ Es. 41. 24. pen. 10. 19.
[f] Mal. 2. 10. Eph. 4. 6.
[g] Act. 17. 28. Rhuf. 11. 36.
‖ *iddo ef.*
[h] Ioan 13. 13. pen. 12. 3. Eph. 4. 5. Phil. 2. 11.
[i] Ioan 1. 3. Col. 1. 16. Heb. 1. 2.
‖ *ond.*
[k] pen. 10. 28.
[l] Rhuf. 14, 14, 23.
[m] Rhuf. 14. 17.
‖ *well.*
‖ *waeth.*
[n] Gal. 5. 13.
‖ *gallu.*
[o] Rhuf. 14. 13, 20.
[p] Rhuf. 14. 15, 20.

Anno DOMINI 59.

PENNOD IX.

1 *Y mae efe yn dangos ei ryddid;* 7 *ac y dylai y gweinidog fyw wrth yr efengyl:* 15 *etto ddarfod iddo ef o'i wirfodd ymgadw,* 18 *rhag na'u gyrru hwy mewn traul,* 22 *na bod yn achos o rwystr i neb, mewn pethau cyffredin.* 24 *Bod ein bywyd ni yn debyg i yrfa.*

ONID wyf fi yn apostol? onid wyf fi yn rhydd? [a] oni welais i Iesu Grist ein Harglwydd? [b] onid fy ngwaith i ydych chwi yn yr Arglwydd?

2 Onid wyf yn apostol i eraill, etto yr wyf i chwi: canys [c] sêl fy apostoliaeth i ydych chwi yn yr Arglwydd.

3 Fy ymddiffyn i, i'r rhai a'm holant, yw hyn;

4 [d] Onid oes i ni awdurdod i fwytta ac i yfed?

5 Onid oes i ni awdurdod i arwain o amgylch wraig *a fyddai* chwaer, megis ag *y mae* i'r apostolion eraill, ac [e] i frodyr yr Arglwydd, ac [f] i Cephas?

6 Ai myfi yn unig a Barnabas, [g] nid oes gennym awdurdod i fod heb weithio?

7 Pwy sydd un amser [h] yn rhyfela ar ei draul ei hun? pwy sydd [i] yn plannu gwinllan, ac nid yw yn bwytta o'i ffrwyth hi? neu pwy sydd [k] yn porthi praidd, ac nid yw yn bwytta o laeth y praidd?

8 Ai yn ol dyn yr wyf fi yn dywedyd y pethau hyn? neu onid yw y ddeddf hefyd yn dywedyd hyn?

9 Canys ysgrifenedig yw yn neddf Moses, [l] Na chau safn yr ych sydd yn dyrnu. Ai dros ychain y mae Duw yn gofalu?

10 Ynte er ein mwyn ni yn hollol y mae yn dywedyd? canys er ein mwyn ni yr ysgrifenwyd, mai [m] mewn gobaith y dylai yr arddwr aredig, a'r dyrnwr mewn gobaith, i fod yn gyfrannog o'i obaith.

11 [n] Os nyni a hauasom i chwi bethau ysprydol, *ai* mawr *yw* os nyni a fedwn eich pethau cnawdol?

12 Os yw eraill yn gyfrannogion o'r awdurdod *hon* arnoch; onid *ydym* ni yn hytrach? [o] Eithr nid arferasom ni yr awdurdod hon: ond goddef yr ydym bob peth, [p] fel na roddom ddim rhwystr i efengyl Crist.

13 [q] Oni wyddoch chwi fod y rhai

[a] Act. 9. 3, 17. a 22. 14, 18. a 23. 11. pen. 15. 8.
[b] pen. 4. 15.
[c] 2 Cor. 3. 2. a 12. 12.
[d] ad. 14. 1 Thess. 2. 6.
[e] Gal. 1. 19.
[f] Matt. 8. 14.
[g] 2 Thess. 3. 9.
[h] 2 Cor. 10. 4.
[i] Diar. 27. 18. pen. 3. 6, 7, 8.
[k] Ioan 21. 15. 1 Petr 5. 2.
[l] Deut. 25. 4.
[m] 2 Tim. 2. 6.
[n] Rhuf. 15. 27. Gal. 6. 6.
[o] ad. 15. 2 Cor. 11. 9. a 12. 13.
[p] 2 Cor. 11. 12
[q] Num. 18. 8—20.

Anno DOMINI 59.

sydd yn gwneuthur pethau cyssegredig, yn bwytta o'r cyssegr? a'r rhai sydd yn gwasanaethu yr allor, yn gyd-gyfrannogion o'r allor?

14 Felly hefyd [r] yr ordeiniodd yr Arglwydd, [s] i'r rhai sydd yn pregethu yr efengyl, fyw wrth yr efengyl.

15 Eithr [t] myfi nid arferais yr un o'r pethau hyn: ac nid ysgrifenais y pethau hyn, fel y gwnelid felly i mi: canys [u] gwell *yw* i mi farw, nâ gwneuthur o neb fy ngorfoledd yn ofer.

16 Canys os pregethaf yr efengyl, nid oes orfoledd i mi: canys [x] anghenrhaid a osodwyd arnaf; a gwae fydd i mi, oni phregethaf yr efengyl.

17 Canys os gwnaf hyn o'm bodd, y mae i mi wobr: ond os o'm hanfodd, [y] ymddiriedwyd i mi am y gorchwyl.

18 Pa wobr sydd i mi gan hynny? Bod i mi, pan efengylwyf, osod efengyl Crist yn rhad, fel na cham-arferwyf fy awdurdod yn yr efengyl.

19 Canys er fy mod yn rhydd oddi wrth bawb, mi a'm gwneuthum fy hun yn was i bawb, [z] fel yr ynnillwn fwy.

20 Ac [a] mi a ymwneuthum i'r Iuddewon megis yn Iuddew, fel yr ynnillwn yr Iuddewon; i'r rhai dan y ddeddf, megis dan y ddeddf, fel yr ynnillwn y rhai sydd dan y ddeddf;

21 [b] I'r [c] rhai diddeddf, megis diddeddf ([d] a minnau heb fod yn ddiddeddf i Dduw, ond dan y ddeddf i Grist) fel yr ynnillwn y rhai diddeddf.

22 [e] Ymwneuthum i'r rhai gweiniaid megis yn wan, fel yr ynnillwn y gweiniaid: [f] mi a ymwneuthum yn bob peth i bawb, [g] fel y gallwn yn hollol gadw rhai.

23 A hyn yr wyf fi yn ei wneuthur er mwyn yr efengyl, fel y'm gwneler yn gyd-gyfrannog o honi.

24 Oni wyddoch chwi fod y rhai sydd yn rhedeg mewn gyrfa, i gŷd yn rhedeg, ond bod un yn derbyn y gamp? [h] felly rhedwch, fel y caffoch afael.

25 Ac y mae pob un a'r sydd [i] yn ymdrechu, yn ymgadw ym mhob peth: a hwynt-hwy yn wir, fel y derbyniont goron lygredig; eithr nyni, [k] un anllygredig.

26 Yr wyf fi gan hynny felly yn rhedeg, nid megis ar amcan; felly yr wyf yn ymdrechu, nid fel un yn curo yr awyr.

27 [l] Ond yr wyf fi yn cospi fy nghorph, ac [m] yn ei ddwyn yn gaeth; rhag i mi mewn un modd, wedi i mi bregethu i eraill, fod fy hun yn anghymmeradwy.

[r] Matt. 10. 10.
[s] Luc 10. 7. Gal. 6. 6. 1 Tim. 5. 17.
[t] Act. 18. 3. a 20. 34. pen. 4. 12. 1 Thess. 2. 9. 2 Thess. 3. 8.
[u] 2 Cor. 11. 10.
[x] Rhuf. 1. 14.
[y] pen. 4. 1.
[z] Matt. 18. 15. 1 Petr 3. 1.
[a] Act. 16. 3. a 18. 18. a 21. 23, &c.
[b] Gal. 3. 2.
[c] Rhuf. 2. 12, 14.
[d] pen. 7. 22.
[e] Rhuf. 15. 1. 2 Cor. 11. 29.
[f] pen. 10. 33.
[g] Rhuf. 11. 14. pen. 7. 16.
[h] Gal. 5. 7. Phil. 3. 14. 2 Tim. 4. 7. Heb. 12. 1.
[i] Eph. 6. 12. 1 Tim. 6. 12. 2 Tim. 2. 5. a 4. 7.
[k] 2 Tim. 4. 8. Iago 1. 12. 1 Petr 5. 4. Dat. 2. 10. a 3. 11.
[l] Rhuf. 8. 13. Col. 3. 5.
[m] Rhuf. 6. 18, 19.

PENNOD X.

1 *Bod sacramentau yr Iuddewon* 6 *yn gysgodau i ni,* 7 *a'u cospedigaethau hwy* 11 *yn siamplau i ni.* 14 *Rhaid i ni ochelyd gau-ddduwiaeth.* 21 *Na ddylem ni wneuthur bwrdd yr Arglwydd yn fwrdd cythreuliaid:* 24 *ac y dylem, mewn pethau cyffredin, ystyried ein brodyr.*

AC ni fynnwn i chwi fod heb wybod, frodyr, fod ein tadau [a] oll dan y cwmmwl, a'u myned [b] oll trwy y môr;

2 A'u bedyddio *hwy* oll i Moses, yn y cwmmwl, ac yn y môr;

3 A bwytta o bawb *o honynt* yr un bwyd [c] ysprydol;

4 Ac yfed o bawb *o honynt* yr un ddïod [d] ysprydol: (canys hwy a yfasant o'r Graig ysprydol a ‖ oedd yn canlyn: a'r Graig oedd Crist)

5 Eithr ni bu Dduw foddlawn ‖ i'r rhan fwyaf o honynt: canys [e] cwympwyd hwynt yn y diffaethwch.

6 A'r pethau hyn a wnaed yn siamplau i ni, fel na chwennychem ddrygioni, megis ag [f] y chwennychasant hwy.

7 Ac na fyddwch eilun-addolwyr, megis rhai o honynt hwy; fel y mae yn ysgrifenedig, [g] Eisteddodd y bobl i fwytta ac i yfed, ac a gyfodasant i chwareu.

8 Ac na odinebwn, fel y godinebodd [h] rhai o honynt hwy, ac y syrthiodd mewn un dydd dair mil ar hugain.

9 Ac na themtiwn Grist, megis ag y temtiodd [i] rhai o honynt hwy, ac a'u [k] distrywiwyd gan seirph.

10 Ac na rwgnechwch, megis y grwgnachodd [l] rhai o honynt hwy, ac a'u [m] distrywiwyd gan y dinystrydd.

11 A'r pethau hyn oll a ddigwyddasant yn siamplau iddynt hwy, ac [n] a ysgrifenwyd yn rhybudd i ninnau, [o] ar y rhai y daeth terfynau yr oesoedd.

12 Am hynny, [p] yr hwn sydd yn tybied ei fod yn sefyll, edryched na syrthio.

13 Nid ymaflodd ynoch demtasiwn, ond un dynol: eithr [q] ffyddlawn *yw* Duw, [r] yr hwn ni âd eich temtio uwch law yr hyn a alloch; eithr [s] a wna yng nghyd â'r temtasiwn ddïangfa hefyd, fel y galloch *ei* ddwyn.

14 O herwydd paham, fy anwylyd, [t] ffowch oddi wrth eilun-addoliaeth.

15 Dywedyd yr wyf fel wrth rai synhwyrol: bernwch chwi beth yr wyf fi yn ei ddywedyd.

16 [u] Phïol y fendith, yr hon a fendigwn, onid cymmun gwaed Crist ydyw? y bara yr ydym yn ei dorri, onid cymmun corph Crist yw?

Anno DOMINI 59.

[a] Exod. 13. 21. Num. 9. 18. Deut. 1. 33. Neh. 9. 12, 19. Ps. 78. 14.
[b] Exod. 14. 22. Jos. 4. 23.
[c] Exod. 16. 15.
[d] Exod. 17. 6. Num. 20. 11.
‖ *aeth gyd â hwynt,* Deut. 9. 21. Ps. 105. 41.
‖ *i lawer.*
[e] Num. 26. 64, 65.
[f] Num. 11. 4, 33. Ps. 106. 14.
[g] Exod. 32. 6.
[h] Num. 25. 1, 2, 9.
[i] Exod. 17. 2, 7. Num. 21. 5. Ps. 78. 18, 56. a 95. 9.
[k] Num. 21. 6.
[l] Num. 14. 2, 29. a 16. 41.
[m] Num. 14. 37.
[n] Rhuf. 15. 4. pen. 9. 10.
[o] Phil. 4. 5. Heb. 10. 25.
[p] Rhuf. 11. 20.
[q] pen. 1. 9.
[r] Ps. 125. 3. 2 Petr 2. 9.
[s] Jer. 29. 11.
[t] 2 Cor. 6. 17. 1 Ioan 5. 21.
[u] Matt. 26. 26.

17 Oblegid [x] nyni yn llawer ydym un bara, ac un corph: canys yr ydym ni oll yn gyfrannogion o'r un bara.

18 Edrychwch ar [y] yr Israel yn ol y cnawd: [z] onid yw y rhai sydd yn bwytta yr ebyrth, yn gyfrannogion o'r allor?

19 Beth gan hynny yr ydwyf yn ei ddywedyd? [a] bod yr eilun yn ddim, neu yr hyn a aberthwyd i eilun yn ddim?

20 Ond y pethau y mae y Cenhedloedd yn eu [b] haberthu, i gythreuliaid y maent yn eu haberthu, ac nid i Dduw. Ni fynnwn i chwi fod yn gyfrannogion â'r cythreuliaid.

21 [c] Ni ellwch yfed o phïol yr Arglwydd, a [d] phïol y cythreuliaid. Ni ellwch fod yn gyfrannogion o fwrdd yr Arglwydd, a bord y cythreuliaid.

22 Ai [e] gyrru yr Arglwydd i eiddigedd yr ydym? [f] a ydym ni yn gryfach nag ef?

23 [g] Pob peth sydd gyfreithlawn i mi, eithr nid yw pob peth yn llesâu: pob peth sydd gyfreithlawn i mi, eithr nid yw pob peth yn adeiladu.

24 [h] Na cheisied neb yr eiddo ei hun; ond pob un ‖ yr eiddo arall.

25 Beth bynnag a werthir yn y gigfa, bwyttêwch; heb ofyn dim er mwyn cydwybod.

26 Canys [i] eiddo yr Arglwydd y ddaear, a'i chyflawnder.

27 Os bydd i neb o'r rhai digred eich gwahodd, ac os mynnwch fyned; [k] bwyttêwch beth bynnag a rodder ger eich bron, heb ymofyn dim er mwyn cydwybod.

28 Eithr os dywed neb wrthych, Peth wedi ei aberthu i eilunod yw hwn; na fwyttêwch [l] er mwyn hwnnw yr hwn a'i mynegodd, ac er mwyn cydwybod: [m] canys eiddo yr Arglwydd y ddaear, a'i chyflawnder.

29 Cydwybod, meddaf, nid yr eiddot ti, ond yr eiddo arall: canys [n] paham y bernir fy rhyddid i gan gydwybod un arall?

30 Ac os wyf fi trwy ‖ ras yn cymeryd cyfran, paham y'm ceblir [o] am y peth yr wyf yn rhoddi dïolch am dano?

31 [p] Pa un bynnag gan hynny ai bwytta ai yfed, ai beth bynnag a wneloch, gwnewch bob peth er gogoniant i Dduw.

32 [q] Byddwch ddïachos tramgwydd i'r Iuddewon ac i'r † Cenhedloedd hefyd, ac i eglwys Dduw:

33 Megis [r] yr ydwyf finnau yn rhyngu bodd i bawb ym mhob peth; heb geisio fy llesâd fy hun, ond *llesâd* llaweroedd, fel y byddont hwy gadwedig.

PENNOD XI.

1 *Y mae efe yn eu ceryddu hwy, 4 am fod eu gwŷr yn y cynnulleidfaoedd sanctaidd yn gweddïo â pheth am eu pennau, 6 a'u gwragedd yn bennoethion: 17 ac o ran eu bod hwy yn gyffredinol yn cyfarfod, nid er gwell ond er gwaeth; 21 gan halogi swpper yr Arglwydd â'u gweddoedd eu hunain. 23 Yn ddiweddaf, y mae efe yn eu galw hwy yn eu hol, at ordinhâd cyntaf y swpper hwnnw.*

[a] BYDDWCH ddilynwyr i mi, megis *yr wyf* finnau i Grist.

2 Yr ydwyf yn eich canmol, frodyr, eich bod yn fy nghofio i ym mhob peth, ac yn dal y traddodiadau, fel y traddodais i chwi.

3 Eithr mi a fynnwn i chwi wybod, mai [b] pen pob gwr yw Crist; a phen y wraig *yw* y gwr; a [c] phen Crist *yw* Duw.

4 Pob gwr yn gweddïo, neu yn prophwydo, â pheth am *ei* ben, sydd yn cywilyddio ei ben.

5 Eithr pob gwraig yn gweddïo, neu yn prophwydo, yn bennoeth, sydd yn cywilyddio ei phen: canys yr un yw a phe byddai wedi ei heillio.

6 Canys os y wraig ni wisg *am ei phen*, cneifier hi hefyd: eithr os [d] brwnt i wraig ei chneifio, neu ei heillio, gwisged.

7 Canys gwr yn wir ni ddylai wisgo *am ei* ben, am [e] ei fod yn ddelw a gogoniant Duw: a'r wraig yw gogoniant y gwr.

8 Canys [f] nid yw y gwr o'r wraig; ond y wraig o'r gwr.

9 Ac [g] ni chrëwyd y gwr er mwyn y wraig; eithr y wraig er mwyn y gwr.

10 Am hynny y dylai y wraig fod ganddi ‖ awdurdod ar *ei* phen, o herwydd yr angelion.

11 Er hynny nid *yw* na'r gwr heb y wraig, na'r wraig heb y gwr, yn yr Arglwydd.

12 Canys yr un wedd ag *y mae* y wraig o'r gwr, felly *y mae* y gwr trwy y wraig: a phob peth *sydd* o Dduw.

13 Bernwch ynoch eich hunain, ai hardd yw i wraig weddïo Duw yn bennoeth?

14 Onid yw naturiaeth ei hun yn eich dysgu chwi, os gwallt-laes a fydd gwr, mai ammharch yw iddo?

15 Eithr os gwraig a fydd gwallt-laes,

Anno DOMINI 59.

[x] Rhuf. 12. 5. pen. 12. 27.
[y] Rhuf. 4. 12. Gal. 6. 16.
[z] Lef. 3. 3. a 7. 15.
[a] pen. 8. 4.
[b] Lef. 17. 7.
[c] 2 Cor. 6. 15.
[d] Deut. 32. 38.
[e] Deut. 32. 21.
[f] Ezec. 22. 14.
[g] pen. 6. 12.
[h] Rhuf. 15. 1, 2. pen. 13. 5. Phil. 2. 4, 21.
‖ *fudd.*
[i] Exod. 19. 5. Deut. 10. 14. Ps. 24. 1. a 50. 12. ad. 28.
[k] Luc 10. 7.
[l] pen. 8. 10, 12.
[m] ad. 26.
[n] Rhuf. 14. 16.
‖ *ddïolch.*
[o] 1 Tim. 4. 3, 4.
[p] Col. 3. 17.
[q] Rhuf. 14. 13. 2 Cor. 6. 3.
† Gr. *Groegiaid.*

Anno DOMINI 59.

[r] Rhuf. 15. 2. pen. 9. 19, 22.
[a] pen. 4. 16. Eph. 5. 1. Phil. 3. 17. 1 Thess. 1. 6. 2 Thess. 3. 9.
[b] Eph. 5. 23.
[c] Ioan 14. 28. pen. 3. 23. a 15. 27, 28. Phil. 2. 7, 8, 9.
[d] Num. 5. 18. Deut. 22. 5.
[e] Gen. 1. 26, 27.
[f] Gen. 2. 22.
[g] Gen. 2. 18, 21, 23.
‖ Hynny yw, *gorchudd, yn arwydd ei bod dan awdurdod ei gwr.*

Anno DOMINI 59.

clod yw iddi: oblegid ei llaes-wallt a ddodwyd yn orchudd iddi.

16 Od [h] oes neb a fyn fod yn ymrysongar, nid oes gennym ni gyfryw ddefod, [i] na chan eglwysi Duw.

17 Eithr wrth ‖ ddywedyd hyn, nid ydwyf yn *eich* canmol, eich bod yn dyfod ynghyd, nid er gwell, ond er gwaeth.

18 Canys yn gyntaf, pan ddeloch ynghyd yn yr eglwys, [k] yr ydwyf yn clywed fod ‖ amrafaelion yn eich mysg chwi; ac o ran yr wyf fi yn credu.

19 Canys [l] rhaid yw bod hefyd heresiau yn eich mysg, [m] fel y byddo y rhai cymmeradwy yn eglur yn eich plith chwi.

20 Pan fyddoch chwi gan hynny yn dyfod ynghyd i'r un lle, ‖ nid bwytta swpper yr Arglwydd ydyw *hyn*.

21 Canys y mae pob un wrth fwytta, yn cymmeryd ei swpper ei hun o'r blaen; ac un sydd â newyn arno, ac arall sydd yn feddw.

22 Onid oes gennych dai i fwytta ac i yfed? ai dirmygu yr ydych chwi eglwys Dduw, a [n] gwaradwyddo y rhai ‖ nid oes ganddynt? Pa beth a ddywedaf wrthych? a ganmolaf fi chwi yn hyn? Nid wyf yn *eich* canmol.

23 Canys [o] myfi a dderbyniais gan yr Arglwydd yr hyn hefyd a draddodais i chwi; [p] Bod i'r Arglwydd Iesu, y nos y bradychwyd ef, gymmeryd bara:

24 Ac wedi iddo ddïolch, efe a'*i* torrodd, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwyttêwch; hwn yw fy nghorph, yr hwn a dorrir trosoch: gwnewch hyn er coffa am danaf.

25 Yr un modd *efe a gymmerodd* y cwppan, wedi swpperu, gan ddywedyd, Y cwppan hwn yw y testament newydd yn fy ngwaed: gwnewch hyn, cynnifer gwaith bynnag yr yfoch, er coffa am danaf.

26 Canys cynnifer gwaith bynnag y bwyttâoch y bara hwn, ac yr yfoch y cwppan hwn, y dangoswch farwolaeth yr Arglwydd [q] oni ddelo.

27 [r] Am hynny, pwy bynnag a fwyttâo y bara hwn, neu a yfo gwppan yr Arglwydd yn annheilwng, euog fydd o gorph a gwaed yr Arglwydd.

28 Eithr [s] holed dyn ef ei hun; ac felly bwyttâed o'r bara, ac yfed o'r cwppan.

29 Canys yr hwn sydd yn bwytta ac yn yfed yn annheilwng, sydd yn bwytta ac yn yfed barnedigaeth iddo ei hun, am nad yw yn iawn-farnu corph yr Arglwydd.

30 Oblegid hyn *y mae* llawer yn weiniaid ac yn llesg yn eich mysg, a llawer yn huno.

31 Canys [t] pe iawn-farnem ni ein hunain, ni'n bernid.

32 Eithr pan y'n bernir, [u] y'n ceryddir gan yr Arglwydd, fel na'n damnier gyd â'r byd.

33 Am hynny, fy mrodyr, pan ddeloch ynghyd i fwytta, arhoswch eich gilydd.

34 Eithr os bydd newyn ar neb, bwyttâed gartref; fel na ddeloch ynghyd i farnedigaeth. Ond y pethau eraill mi a'u trefnaf pan ddelwyf.

PENNOD XII.

1 *Bod amryw ddoniau ysprydol,* 7 *eithr y cwbl er llesâd;* 8 *ac o ran hynny hwy a gyfrennir mewn amryw foddion.* 12 *Megis y mae aelodau y corph naturiol yn gwasanaethu bob un* 16 *er harddwch i'w gilydd,* 22 *er gwasanaeth* 26 *a chymmorth i'r un corph:* 27 *felly yr un modd y dylem ni wneuthur y naill er y llall, er mwyn gorphen dirgel gorph Crist.*

EITHR am ysprydol *ddoniau*, frodyr, ni fynnwn i chwi fod heb wybod.

2 Chwi a wyddoch [a] mai Cenhedloedd oeddych, yn eich arwain ymaith at yr eilunod mudion, fel y'ch tywysid.

3 Am hynny yr wyf yn hysbysu i chwi, [b] nad oes neb yn llefaru trwy Yspryd Duw, yn galw yr Iesu yn ‖ ysgymmunbeth: ac [c] ni all neb ddywedyd ‖ yr Arglwydd Iesu, eithr trwy yr Yspryd Glân.

4 Ac [d] y mae amryw ddoniau, eithr [e] yr un Yspryd.

5 Ac [f] y mae amryw weinidogaethau, eithr yr un Arglwydd.

6 Ac y mae amryw weithrediadau, ond yr un ‖ yw Duw, [g] yr hwn sydd yn gweithredu pob peth ym mhawb.

7 Eithr eglurhâd yr Yspryd a roddir i bob un er llesâd.

8 Canys i un, trwy yr Yspryd, y rhoddir ymadrodd doethineb; ac i arall, ymadrodd gwybodaeth, trwy yr un Yspryd;

9 Ac i arall [h] ffydd, trwy yr un Yspryd; ac i arall [i] ‖ ddawn i iachâu, trwy yr un Yspryd;

10 Ac i arall, wneuthur gwyrthiau; ac i arall, brophwydoliaeth; ac i arall, wahaniaeth ysprydoedd; ac i arall, [k] *amryw* dafodau; ac i arall, gyfieithiad tafodau.

Anno DOMINI 59.

[h] 1 Tim. 6. 4.
[i] pen. 7. 17. a 14. 33.
‖ *orchymyn.*
[k] pen. 1. 10, 11, 12.
‖ *sismau.*
[l] Matt. 18. 7. Luc 17. 1. Act. 20. 30.
[m] Luc 2. 35. 1 Ioan 2. 19. Edrych Deut. 13. 3
‖ *ni ellwch fwytta swpper yr Arglwydd.*
[n] Iago 2. 6.
‖ *ydynt dlodion?*
[o] pen. 15. 3.
[p] Matt. 26. 26. Marc 14. 22. Luc 22. 19.
[q] Ioan 14. 3. Act. 1. 11.
[r] Num. 9. 10, 13. Ioan 6. 51, 63, 64. a 13. 27. pen. 10. 21.
[s] 2 Cor. 13. 5. Gal. 6. 4.
[t] Ps. 32. 5.
[u] Ps. 94. 12, 13. Heb. 12. 5—11.
[a] Eph. 2. 11, 12. 1 Thess. 1. 9.
[b] Marc 9. 39. 1 Ioan 4. 2, 3.
‖ *anathema.*
[c] 2 Cor. 3. 5.
‖ *mai Iesu yw yr Arglwydd.*
[d] Rhuf. 12. 4, &c. Heb. 2. 4. 1 Petr 4. 10.
[e] Eph. 4. 4.
[f] Rhuf. 12. 6, 7, 8. Eph. 4. 11.
‖ Neu, *Duw yw yr,* &c.
[g] Eph. 1. 23.
[h] Matt. 17. 19 pen. 13. 2.
[i] Marc 16. 18. Iago 5. 14.
‖ *doniau.*
[k] Act. 2. 4.

Anno DOMINI 59.

11 A'r holl bethau hyn y mae yr un a'r unrhyw Yspryd yn eu gweithredu, [l] gan rannu i bob un o'r neilldu [m] megis y mae yn ewyllysio.

12 Canys [n] fel y mae y corph yn un, ac iddo aelodau lawer, a holl aelodau yr un corph, cyd byddont lawer, ydynt un corph; felly *y mae* [o] Crist hefyd.

13 O herwydd [p] trwy un Yspryd y bedyddiwyd ni oll yn un corph, [q] pa un bynnag ai Iuddewon ai ‖ Groegwyr, ai caethion ai rhyddion; ac [r] *ni* a ddïodwyd oll i un Yspryd.

14 Canys y corph nid yw un aelod, eithr llawer.

15 Os dywed y troed, Am nad wyf law, nid wyf o'r corph; ai am hynny nid yw efe o'r corph?

16 Ac os dywed y glust, Am nad wyf lygad, nid wyf o'r corph; ai am hynny nid yw hi o'r corph?

17 Pe yr holl gorph *fyddai* lygad, pa le y *byddai* y clywed? pe y cwbl *fyddai* glywed, pa le *y byddai* yr arogliad?

18 Eithr yr awrhon Duw a osododd yr aelodau, bob un o honynt yn y corph, fel yr ewyllysiodd efe.

19 Canys pe baent oll un aelod, pa le *y byddai* y corph?

20 Ond yr awrhon llawer *yw* yr aelodau, eithr un corph.

21 Ac ni all y llygad ddywedyd wrth y llaw, Nid rhaid i mi wrthyt; na'r pen chwaith wrth y traed, Nid rhaid i mi wrthych.

22 Eithr yn hytrach o lawer, yr aelodau o'r corph y rhai a dybir eu bod yn wannaf, ydynt anghenrheidiol.

23 A'r rhai a dybiwn ni eu bod yn ammharchediccaf o'r corph, ynghylch y rhai hynny y gosodwn ychwaneg o barch; ac y mae ein *haelodau* anhardd yn cael ychwaneg o harddwch.

24 Oblegid ein *haelodau* hardd ni nid rhaid iddynt *wrtho:* eithr Duw a gyddymherodd y corph, gan roddi parch ychwaneg i'r hyn oedd ddiffygiol:

25 Fel na byddai ‖ anghydfod yn y corph; eithr bod i'r aelodau ofalu yr un peth dros eu gilydd.

26 A pha un bynnag ai dïoddef a wna un aelod, y mae yr holl aelodau yn cyd-ddïoddef; ai anrhydeddu a wneir un aelod, y mae yr holl aelodau yn cyd-lawenhâu.

27 Eithr [s] chwychwi ydych gorph Crist, ac aelodau o ran.

28 A [t] rhai yn wir a osododd Duw yn yr eglwys; yn gyntaf apostolion, [u] yn ail prophwydi, yn drydydd athrawon, yna gwyrthiau; wedi hynny doniau i iachâu, cynnorthwyau, [x] llywodraethau, ‖ rhywiogaethau tafodau.

29 Ai apostolion pawb? ai prophwydi pawb? ai athrawon pawb? ai ‖ gwneuthurwyr gwyrthiau pawb?

30 A oes gan bawb ddoniau i iachâu? a yw pawb yn llefaru â thafodau? a yw pawb yn cyfieithu?

31 Eithr [y] deisyfwch y doniau goreu. Ac etto yr wyf yn dangos i chwi ffordd dra rhagorol.

PENNOD XIII.

1 *Nad yw y doniau godidoccaf ddim heb gariad.* 4 *Canmoliaeth cariad perffaith,* 13 *a'i ardderchowgrwydd rhagor gobaith a ffydd.*

PE llefarwn â thafodau dynion ac angelion, ac heb fod gennyf gariad, yr wyf *fel* efydd yn seinio, neu symbal yn tingcian.

2 A phe byddai gennyf [a] brophwydoliaeth, a gwybod o honof y dirgelion oll, a phob gwybodaeth; a phe bai gennyf yr holl ffydd, [b] fel y gallwn symmudo mynyddoedd, ac heb gennyf gariad, nid wyf fi ddim.

3 A [c] phe porthwn y tlodion â'm holl dda, a phe rhoddwn fy nghorph i'm llosgi, ac heb gariad gennyf, nid yw ddim llesâd i mi.

4 [d] Y mae cariad yn hir-ymaros, yn gymmwynasgar; cariad nid yw yn cenfigennu; nid yw cariad yn ‖ ymffrostio, nid yw yn ymchwyddo.

5 Nid yw yn gwneuthur yn anweddaidd, [e] nid yw yn ceisio yr eiddo ei hun, ni chythruddir, ni feddwl ddrwg.

6 [f] Nid yw lawen am anghyfiawnder, ond [g] cyd-lawenhâu y mae ‖ â'r gwirionedd;

7 Y *mae* yn dïoddef pob dim, yn credu pob dim, yn gobeithio pob dim, yn ymaros â phob dim.

8 Cariad byth ni chwymp ymaith: eithr pa un bynnag ai prophwydoliaethau, hwy a ballant; ai tafodau, hwy a beidiant; ai gwybodaeth, hi a ddiflanna.

9 Canys o ran y gwyddom, ac o ran yr ydym yn prophwydo.

10 Eithr pan ddelo yr hyn sydd berffaith, yna yr hyn sydd o ran a ddilëir.

11 Pan oeddwn fachgen, fel bachgen y llefarwn, fel bachgen y deallwn, fel

Anno DOMINI 59.

[l] pen. 7. 7. 2 Cor. 10. 13.
[m] Ioan 3. 8. Heb. 2. 4.
[n] Rhuf. 12. 4. Eph. 4. 4, 16.
[o] Gal. 3. 16.
[p] Rhuf. 6. 5.
[q] Gal. 3. 28. Eph. 2. 13, 14, 16. Col. 3. 11.
‖ *Cenhedloedd.*
[r] Ioan 6. 63.
‖ *sism.*
[s] Rhuf. 12. 5. Eph. 1. 23. a 4. 12. a 5. 23, 30. Col. 1. 24.
[t] Eph. 4. 11.
[u] Eph. 2. 20.
[x] Rhuf. 12. 8. 1 Tim. 5. 17. Heb. 13. 17, 24.
‖ *amrywiaethau.*
‖ Neu, *nerthoedd.*
[y] pen. 14. 1, 39.
[a] pen. 12. 8, 9, 10. Edrych Matt. 7. 22.
[b] Matt. 17. 20. Luc 17. 6.
[c] Matt. 6. 1, 2.
[d] Diar. 10. 12. 1 Petr 4. 8.
‖ *anwadalu.*
[e] pen. 10. 24. Phil. 2. 4.
[f] Ps. 10. 3. Rhuf. 1. 32.
[g] 2 Ioan 4.
‖ *yn y.*

Anno DOMINI 59.

bachgen ‖y meddyliwn: ond pan aethum yn wr, mi a rois heibio bethau bachgenaidd.

12 Canys [h] gweled yr ydym yr awrhon trwy ddrych, ‖mewn dammeg; ond yna, [i] wyneb yn wyneb: yn awr yr adwaen o ran; ond yna yr adnabyddaf megis y'm hadwaenir.

13 Yr awrhon y mae yn aros ffydd, gobaith, cariad, y tri hyn; a'r mwyaf o'r rhai hyn *yw* cariad.

PENNOD XIV.

1 *Canmol prophwydoliaeth,* 2, 3, 4 *a'i osod o flaen lefaru â thafodau;* 6 *trwy gyffelybrwydd oddi wrth offer cerdd:* 12 *rhaid yw cyfeirio pob un o'r ddau tu ag at adeiladaeth,* 22 *megis tu ag at eu gwir a'i priodawl bennod:* 26 *iawn arfer pob un o'r ddau,* 29 *a'u cam-arfer.* 34 *Gwarafun gwraggedd i lefaru yn yr eglwys.*

[a] pen. 12. 31.

DILYNWCH gariad, a [a] deisyfwch *ddoniau* ysprydol; [b] ond yn hytrach fel y prophwydoch.

[b] Num. 11. 25, 29.

2 Canys yr hwn sydd [c] yn llefaru â thafod *dïeithr,* nid wrth ddynion y mae yn llefaru, ond wrth Dduw: canys nid oes neb yn ‖gwrando; er hynny yn yr yspryd y mae efe yn llefaru dirgeledigaethau.

[c] Act. 2. 4. a 10. 46.

3 Eithr yr hwn sydd yn prophwydo, sydd yn llefaru wrth ddynion er adeiladaeth, a chynghor, a chysur.

4 Yr hwn sydd yn llefaru â thafod *dïeithr,* sydd yn ei adeiladu ei hunan; eithr yr hwn sydd yn prophwydo, sydd yn adeiladu yr eglwys.

‖ *deall.*

5 Mi a fynnwn pettych chwi oll yn llefaru â thafodau *dïeithr;* ond yn hytrach brophwydo o honoch: canys mwy *yw* yr hwn sydd yn prophwydo, nâ'r hwn sydd yn llefaru â thafodau; oddi eithr iddo *ei* gyfieithu, fel y derbynio yr eglwys adeiladaeth.

6 *Ac* yr awrhon, frodyr, os deuaf attoch gan lefaru â thafodau, pa lesâd a wnaf i chwi, oni lefaraf wrthych naill ai trwy [d] weledigaeth, neu trwy wybodaeth, neu trwy brophwydoliaeth, neu trwy athrawiaeth?

[d] ad. 26.

7 Hefyd pethau dïenaid wrth roddi sain, pa un bynnag ai pibell ai telyn, oni roddant wahaniaeth yn y ‖sain, pa wedd y gwybyddir y peth a genir ar y bibell, neu ar y delyn?

‖ *gaingc.*

8 Canys os yr udgorn a rydd sain anhynod, pwy a ymbarottôa i ryfel?

9 Felly chwithau, oni roddwch â'r tafod ymadrodd deallus, pa wedd y gwybyddir y peth a leferir? canys chwi a fyddwch yn llefaru wrth yr awyr.

10 Y mae cymmaint, ysgatfydd, o rywogaethau lleisiau yn y byd, ac nid *oes* un o honynt yn aflafar.

11 Am hynny, oni wn i rym y llais, myfi a fyddaf farbariad i'r hwn sydd yn llefaru, a'r hwn sydd yn llefaru *a fydd* i mi yn farbariad.

12 Felly chwithau, gan eich bod yn awyddus i *ddoniau* ‖ysprydol, ceisiwch ragori tu ag at adeiladaeth yr eglwys.

‖ *ysprydau.*

13 O herwydd paham, yr hwn sydd yn llefaru â thafod *dïeithr,* gweddïed ar iddo allu cyfieithu.

14 Canys os gweddïaf â thafod *dïeithr,* y mae fy yspryd yn gweddïo, ond y mae fy neall yn ddiffrwyth.

15 Beth gan hynny? Mi a weddïaf â'r yspryd, ac a weddïaf â'r deall hefyd: [e] canaf â'r yspryd, a chanaf â'r deall hefyd.

[e] Ps. 47. 7. Eph. 5. 19 Col. 3. 16.

16 Canys os bendithi â'r yspryd, pa wedd y dywed yr hwn sydd yn cyflawni lle yr ‖anghyfarwydd, Amen, ar dy ddodiad dïolch, gan nas gŵyr beth yr wyt yn ei ddywedyd?

‖ *annysgedig.*

17 Canys tydi yn ddïau ydwyt yn dïolch yn dda, ond y llall nid yw yn cael ei adeiladu.

18 Yr ydwyf yn dïolch i'm Duw, fy mod i yn llefaru â thafodau yn fwy nâ chwi oll:

19 Ond yn yr eglwys gwell gennyf lefaru pùm gair trwy fy neall, fel y dysgwyf eraill hefyd, nâ myrddiwn o eiriau mewn tafod *dïeithr.*

20 *O* frodyr, [f] na fyddwch fechgyn mewn deall: eithr mewn drygioni byddwch blant; ond mewn deall byddwch ‖berffaith.

[f] Ps. 131. 2. Matt. 11. 25. a 18. 3. Rhuf. 16. 19. Eph. 4. 14.

‖ *wŷr.*

21 Yn y ddeddf y mae yn ysgrifenedig, [g] Trwy rai estronieithus, a *thrwy* wefusau estronol, y llefaraf wrth y bobl hyn; ac ni'm gwrandawant felly, medd yr Arglwydd.

[g] Es. 28. 11, 12.

22 Am hynny tafodau ydynt arwydd, nid i'r rhai sydd yn credu, ond i'r rhai digred: eithr prophwydoliaeth, nid i'r rhai digred, ond i'r rhai sydd yn credu.

23 Gan hynny os daw yr eglwys oll ynghyd i'r un lle, a llefaru o bawb â thafodau *dïeithr,* a dyfod o rai annysgedig neu ddigred i mewn; oni ddywedant eich bod yn ynfydu?

24 Eithr os prophwyda pawb, a dyfod

Anno DOMINI 59.

o un digred neu annysgedig i mewn, efe a argyhoeddir gan bawb, a fernir gan bawb:

25 Ac felly y gwneir dirgelion ei galon ef yn amlwg; ac felly gan syrthio ar *ei* wyneb, efe a addola Dduw, gan ddywedyd [b] fod Duw yn wir ynoch.

[b] Es. 45. 14. Zech. 8. 23.

26 Beth gan hynny, frodyr? pan ddeloch ynghyd, y mae gan bob un o honoch psalm, y mae *ganddo* athrawiaeth, [i] y mae *ganddo* dafodiaith, y mae *ganddo* ddatguddiad, y mae *ganddo* gyfieithiad. Gwneler pob peth er adeiladaeth.

[i] ad. 6. pen. 12. 8, 9, 10.

27 Os llefara neb â thafod *dieithr*, *gwneler* bob yn ddau, neu o'r mwyaf *bob yn* dri, a hynny ar gylch; a chyfieithed un.

28 Eithr oni bydd cyfieithydd, tawed yn yr eglwys; eithr llefared wrtho ei hun, ac wrth Dduw.

29 *A* llefared y prophwydi ddau neu dri, a barned y lleill.

30 Ac os datguddir *dim* i un arall a fo yn eistedd yno, tawed y cyntaf.

31 Canys chwi a ellwch oll brophwydo bob yn un, fel y dysgo pawb, ac y cysurer pawb.

32 Ac y mae ysprydoedd y prophwydi yn ddarostyngedig i'r prophwydi.

33 Canys nid yw Duw *awdur* anghydfod, ond tangnefedd, [k] fel yn holl eglwysi y saint.

[k] pen. 11. 16.

34 [l] Tawed eich gwragedd yn yr eglwysi: canys ni chaniattâwyd iddynt lefaru; ond [m] bod yn ddarostyngedig, megis ag y mae y [n] gyfraith yn dywedyd.

[l] 1 Tim. 2. 11, 12.

[m] pen. 11. 3. Eph. 5. 22. Col. 3. 18. 1 Petr 3. 1.

[n] Gen. 3. 16.

35 Ac os mynnant ddysgu dim, ymofynant â'u gwŷr gartref: oblegid anweddaidd yw i wragedd lefaru yn yr eglwys.

36 Ai oddi wrthych chwi yr aeth gair Duw allan? neu ai attoch chwi yn unig y daeth efe?

[o] 2 Cor. 10. 7. 1 Ioan 4. 6.

37 [o] Os ydyw neb yn tybied ei fod yn brophwyd, neu yn ysprydol, cydnabydded y pethau yr wyf yn eu hysgrifenu attoch, mai gorchymynion yr Arglwydd ydynt.

38 Eithr od yw neb heb wybod, bydded heb wybod.

39 Am hynny, frodyr, byddwch awyddus i brophwydo, ac na waherddwch lefaru â thafodau *dieithr*.

40 Gwneler pob peth yn weddaidd, ac mewn trefn.

PENNOD XV.

3 Wrth adgyfodiad Crist, 12 y mae efe yn profi y bydd rhaid i ninnau adgyfodi, yn erbyn y rhai a wadant adgyfodiad y cnawd. 21 Ffrwyth 35 a dull yr adgyfodiad; 51 ac fel y newidir y rhai a gaffer yn fyw ar y dydd diweddaf.

HEFYD yr ydwyf yn hysbysu i chwi, frodyr, yr efengyl a bregethais i chwi, [a] yr hon hefyd a dderbyniasoch, ac yn yr hon yr ydych yn sefyll;

[a] Gal. 1. 11.

2 [b] Trwy yr hon y'ch cedwir hefyd, os ydych yn dal yn eich côf â pha ymadrodd yr efengylais i chwi, oddi eithr [c] darfod i chwi gredu yn ofer.

[b] Rhuf. 1. 16.

[c] Gal. 3. 4.

3 Canys [d] mi a draddodais i chwi ar y cyntaf [e] yr hyn hefyd a dderbyniais, farw o Grist dros ein pechodau ni, [f] yn ol yr ysgrythyrau;

[d] pen. 11. 23.

[e] Gal. 1. 12.

[f] Ps. 22. 15, &c. Es. 53. 5, 6, &c. Dan. 9. 26. Luc 24. 26. 1 Petr 1. 11 a 2. 24.

4 A'i gladdu, a'i gyfodi y trydydd dydd, [g] yn ol yr ysgrythyrau;

[g] Ps. 16. 10. Es. 53. 10. Hos. 6. 2.

5 [h] A'i weled ef gan Cephas, yna [i] gan y deuddeg.

[h] Luc 24. 34.

[i] Marc 16. 14 Luc 24. 36. Ioan 20. 19, 26. Act. 10. 41.

6 Wedi hynny y gwelwyd ef gan fwy nâ phùm cant brodyr ar unwaith: o'r rhai y mae y rhan fwyaf yn aros hyd yr awrhon; eithr rhai a hunasant.

7 Wedi hynny y gwelwyd ef gan Iago; yna [k] gan yr holl apostolion.

[k] Luc 24. 50.

8 [l] Ac yn ddiweddaf oll y gwelwyd ef gennyf finnau hefyd, megis gan un annhymmig.

[l] Act. 9. 4. a 22. 14, 18. pen. 9. 1.

9 Canys [m] myfi yw y lleiaf o'r apostolion, yr hwn nid wyf addas i'm galw yn apostol, am [n] i mi erlid eglwys Dduw.

[m] Eph. 3. 8.

[n] Act. 9. 1. Gal. 1. 13. 1 Tim. 1. 13.

10 Eithr [o] trwy ras Duw yr ydwyf yr hyn ydwyf: a'i ras ef, yr hwn *a roddwyd* i mi, ni bu yn ofer; ond [p] mi a lafuriais yn helaethach nâ hwynt oll: *ac* [q] nid myfi chwaith, ond gras Duw yr hwn oedd gyd â mi.

[o] Eph. 3. 7, 8.

[p] 2 Cor. 11. 23. a 12. 11.

[q] Matt. 10. 20. 2 Cor. 3. 5. Phil. 2. 13.

11 Am hynny, pa un bynnag ai myfi ai hwynt-hwy, felly yr ydym yn pregethu, ac felly y credasoch chwi.

12 Ac os pregethir Crist, ei gyfodi ef o feirw; pa fodd y dywed rhai yn eich plith chwi, nad oes adgyfodiad y meirw?

13 Eithr onid oes adgyfodiad y meirw, ni chyfodwyd Crist chwaith.

14 Ac os Crist ni chyfodwyd, ofer *yn wir yw* ein pregeth ni, ac ofer hefyd *yw* eich ffydd chwithau.

15 Fe a'n ceir hefyd yn gau-dystion i Dduw; canys [r] ni a dystiasom am Dduw, ddarfod iddo gyfodi Crist: yr hwn nis cyfododd efe, os y meirw ni chyfodir.

[r] Act. 2. 24, 32.

16 Canys os y meirw ni chyfodir, ni chyfodwyd Crist chwaith.

17 Ac os Crist ni chyfodwyd, ofer *yw*

Anno DOMINI 59.

eich ffydd chwi; yr ydych etto yn eich pechodau.

18 Yna hefyd y cyfrgollwyd y rhai a hunasant yng Nghrist.

19 Os yn y byd yma yn unig y gobeithiwn yng Nghrist, truanaf o'r holl ddynion ydym ni.

20 Eithr yn awr [a] Crist a gyfodwyd oddi wrth y meirw, *ac* a wnaed [t] yn flaenffrwyth y rhai a hunasant.

21 Canys [u] gan *fod* marwolaeth trwy ddyn, [x] trwy ddyn hefyd *y mae* adgyfodiad y meirw.

22 Oblegid megis yn Adda y mae pawb yn meirw, felly hefyd yng Nghrist y bywhêir pawb.

23 Eithr [y] pob un yn ei drefn ei hun: y blaen-ffrwyth *yw* Crist; wedi hynny y rhai *ydynt* eiddo Crist, yn ei ddyfodiad ef.

24 Yna *y bydd* y diwedd, wedi y rhoddo efe y deyrnas i Dduw a'r Tad: wedi iddo ddilëu pob pendefigaeth, a phob awdurdod a nerth.

25 Canys rhaid iddo deyrnasu [z] hyd oni osodo ei holl elynion dan ei draed.

26 [a] Y gelyn diweddaf a ddinystrir *yw* yr angau.

27 Canys [b] efe a ddarostyngodd bob peth dan ei draed ef. Eithr pan yw yn dywedyd fod pob beth wedi eu darostwng, amlwg *yw* mai oddi eithr yr hwn a ddarostyngodd bob peth iddo.

28 A phan ddarostynger pob peth iddo, yna [c] y Mab ei hun hefyd a ddarostyngir i'r hwn a ddarostyngodd bob peth iddo ef, fel y byddo Duw oll yn oll.

29 *Os* amgen, beth a wna y rhai a fedyddir dros y meirw, os y meirw ni chyfodir ddim? paham ynte y bedyddir hwy dros y meirw?

30 A [d] phaham yr ydym ninnau mewn perygl bob awr?

31 [e] Yr ydwyf beunydd yn marw, ‖ myn [f] eich gorfoledd yr hon sydd gennyf yng Nghrist Iesu ein Harglwydd.

32 Os ‖ yn ol dull dyn [g] yr ymleddais âg anifeiliaid yn Ephesus, pa lesâd *sydd* i mi, oni chyfodir y meirw? [h] bwyttâwn ac yfwn; canys y fory marw yr ydym.

33 Na thwyller chwi: y mae ymddiddanion drwg yn llygru moesau da.

34 [i] Deffrôwch yn gyfiawn, ac na phechwch: canys nid oes gan rai wybodaeth am Dduw. [k] Er cywilydd i chwi yr wyf yn dywedyd hyn.

35 Eithr fe a ddywed rhyw un, [l] Pa fodd y cyfodir y meirw? ac â pha *ryw* gorph y deuant?

36 O ynfyd, [m] y peth yr wyt ti yn ei hau, ni fywhêir oni bydd efe marw.

37 A'r peth yr wyt yn ei hau, nid y corph a fydd yr ydwyt yn ei hau, ond gronyn noeth, ysgatfydd o wenith, neu o ryw *rawn* arall.

38 Eithr Duw sydd yn rhoddi iddo gorph fel y mynnodd efe, ac i bob hedyn ei gorph ei hun.

39 Nid *yw* pob cnawd unrhyw gnawd: eithr arall *yw* cnawd dynion, ac arall *yw* cnawd anifeiliaid, a *chnawd* arall *sydd* i bysgod, ac arall i adar.

40 *Y mae* hefyd gyrph nefol, a chyrph daearol: ond arall *yw* gogoniant y rhai nefol, ac arall y rhai daearol.

41 Arall *yw* gogoniant yr haul, ac arall *yw* gogoniant y lloer, ac arall *yw* gogoniant y ser: canys y mae rhagor rhwng seren a seren mewn gogoniant.

42 [n] Felly hefyd *y mae* adgyfodiad y meirw. [o] Efe a heuir mewn llygredigaeth, *ac* a gyfodir mewn anllygredigaeth:

43 Efe a heuir mewn ammharch, *ac* a gyfodir mewn gogoniant: efe a heuir mewn gwendid, *ac* a gyfodir mewn nerth: efe a heuir yn gorph anianol, *ac* a gyfodir yn gorph ysprydol.

44 Y mae corph anianol, ac y mae corph ysprydol.

45 Felly hefyd y mae yn ysgrifenedig, [p] Y dyn cyntaf Adda a wnaed yn enaid byw, [q] *a'r* Adda diweddaf yn yspryd yn bywhâu.

46 Eithr nid cyntaf yr ysprydol, ond yr anianol; ac wedi hynny yr ysprydol.

47 Y dyn cyntaf o'r ddaear yn ddaearol; yr ail dyn yr Arglwydd [r] o'r nef.

48 Fel *y mae* y daearol, felly *y mae* y rhai daearol hefyd; ac fel y mae y nefol, felly *y mae* y rhai nefol hefyd.

49 Ac [s] megis y dygasom ddelw y daearol, [t] ni a ddygwn hefyd ddelw y nefol.

50 Eithr hyn meddaf, *O* frodyr, na ddichon [u] cig a gwaed etifeddu teyrnas Dduw; ac nad yw llygredigaeth yn etifeddu anllygredigaeth.

51 Wele, yr wyf yn dywedyd i chwi ddirgelwch: [x] Ni hunwn ni oll, eithr ni a newidir oll mewn moment, ar darawiad llygad, wrth yr udgorn diweddaf.

52 Canys [y] yr udgorn a gân, a'r meirw

Anno DOMINI 59.

[a] 1 Petr 1. 3.
[t] Act. 26. 23. ad. 23. Col. 1. 18. Dat. 1. 5.
[u] Rhuf. 5. 12, 17.
[x] Ioan 11. 25.
[y] ad. 20. 1 Thess. 4. 15, 16, 17.
[z] Ps. 110. 1. Act. 2. 34. Eph. 1. 22. Heb. 1. 13. a 10. 13.
[a] 2 Tim. 1. 10. Dat. 20. 14.
[b] Ps. 8. 6. Matt. 28. 18. Heb. 2. 8.
[c] pen. 3. 23. a 11. 3.
[d] Gal. 5. 11.
[e] Rhuf. 8. 36. pen. 4. 9. 2 Cor. 4. 10, 11.
‖ *tyst yw fy ngorfoledd.*
[f] 1 Thess. 2. 19.
‖ i lefaru *yn ol dull dyn.*
[g] 2 Cor. 1. 8.
[h] Es. 22. 13. a 56. 12.
[i] Rhuf. 13. 11. Eph. 5. 14.
[k] pen. 6. 5.
[l] Ezec. 37. 3.
[m] Ioan 12. 24.
[n] Dan. 12. 3. Matt. 13. 43.
[o] Phil. 3. 21. Col. 3. 4.
[p] Gen. 2. 7.
[q] Rhuf. 5. 14.
[r] Ioan 3. 13, 31.
[s] Gen. 5. 3.
[t] Rhuf. 8. 29. 2 Cor. 3. 18. a 4. 11. Phil. 3. 21. 1 Ioan 3. 2.
[u] Ioan 3. 3, 5.
[x] 1 Thess. 4. 15, 16, 17.
[y] Matt. 24. 31. 1 Thess. 4. 16.

Anno DOMINI 59.

a gyfodir yn anllygredig, a ninnau a newidir.

53 O herwydd rhaid i'r llygradwy hwn wisgo anllygredigaeth, ac [z] i'r marwol hwn wisgo anfarwoldeb.

54 A phan ddarffo i'r llygradwy hwn wisgo anllygredigaeth, ac i'r marwol hwn wisgo anfarwoldeb, yna y bydd yr ymadrodd a ysgrifenwyd, [a] Angau a lyngcwyd mewn buddugoliaeth.

55 [b] O angau, pa le *mae* dy golyn? O ‖ uffern, pa le *mae* dy fuddugoliaeth?

56 Colyn angau *yw* pechod, a [c] grym pechod *yw* y gyfraith.

57 Ond i Dduw *y byddo* y dïolch, yr hwn sydd yn rhoddi i ni [d] fuddugoliaeth trwy ein Harglwydd Iesu Grist.

58 Am hynny, fy mrodyr anwyl, byddwch sicr, a dïymmod, ‖ *a* helaethion yng ngwaith yr Arglwydd yn wastadol; ‖ a chwi yn gwybod nad yw eich llafur chwi yn ofer yn yr Arglwydd.

PENNOD XVI.

1 *Y mae yn eu hannog i borthi anghen y brodyr yn Jerusalem:* 10 *yn canmol Timothëus;* 13 *ac ar ol rhybuddion caredig,* 16 *yn diweddu ei epistol âg amryw anherchion.*

HEFYD am [a] y gasgl i'r saint; megis yr ordeiniais i eglwysi Galatia, felly gwnewch chwithau.

2 [b] Y *dydd* cyntaf o'r wythnos, pob un o honoch rhodded heibio yn ei ymyl, gan drysori, fel y llwyddodd *Duw* ef, fel na byddo casgl pan ddelwyf fi.

3 A [c] phan ddelwyf, pa rai bynnag a ddangosoch eu bod yn gymmeradwy trwy lythyrau, y rhai hynny a ddanfonaf i ddwyn eich ‖ rhodd i Jerusalem.

4 Ac ‖ os bydd y peth yn haeddu i minnau hefyd fyned, hwy a gânt fyned gyd â mi.

5 Eithr mi a ddeuaf attoch, [d] gwedi yr elwyf trwy Macedonia (canys trwy Macedonia yr wyf yn myned)

6 Ac nid hwyrach yr arhosaf gyd â chwi, neu y gauafaf hefyd, fel y'm hebryngoch i ba le bynnag yr elwyf.

7 Canys nid oes i'm bryd eich gweled yn awr ar fy hynt; ond yr wyf yn gobeithio yr arhosaf ennyd gyd â chwi, [e] os cenhada yr Arglwydd.

8 Eithr mi a arhosaf yn Ephesus hyd y Sulgwyn.

9 Canys [f] agorwyd i mi ddrws mawr a grymmus, ac *y mae* gwrthwynebwyr lawer.

10 Ac [g] os Timothëus a ddaw, edrychwch ar ei fod yn ddïofn gyd â chwi: canys [h] gwaith yr Arglwydd y mae yn ei weithio, fel finnau.

11 [i] Am hynny na ddïystyred neb ef; ond hebryngwch ef mewn heddwch, fel y delo attaf fi: canys yr wyf fi yn ei ddisgwyl ef gyd â'r brodyr.

12 Ac am y brawd Apòlos, mi a ymbiliais lawer âg ef am ddyfod attoch chwi gyd â'r brodyr: eithr er dim nid oedd ei ewyllys ef i ddyfod yr awrhon; ond efe a ddaw pan gaffo amser cyfaddas.

13 Gwyliwch, sefwch yn y ffydd, ymwrolwch, ymgryfhewch.

14 Gwneler eich holl bethau chwi mewn cariad.

15 Ond yr ydwyf yn attolwg i chwi, frodyr (chwi a adwaenoch dŷ Stephanas, mai [k] blaen-ffrwyth Achaia ydyw, ac iddynt ymosod i weinidogaeth y saint)

16 [l] Fod o honoch chwithau yn ddarostyngedig i'r cyfryw, ac i bob un sydd yn cyd-weithio, ac yn llafurio.

17 Ac yr ydwyf yn llawen am ddyfodiad Stephanas, Ffortunatus, ac Achaicus: canys [m] eich diffyg chwi hwy a'i cyflawnasant;

18 Canys hwy a esmwythasant ar fy yspryd i, a'r eiddoch chwithau: [n] cydnabyddwch gan hynny y cyfryw rai.

19 Y mae eglwysi Asia yn eich annerch chwi. Y mae Acwila a Phriscìla, [o] gyd â'r eglwys sydd yn eu tŷ hwynt, yn eich annerch chwi yn yr Arglwydd yn ‖ fynych.

20 Y mae y brodyr oll yn eich annerch. [p] Anherchwch eich gilydd â chusan sancteiddiol.

21 [q] Yr annerch â'm llaw i Paul fy hun.

22 Od oes neb nid yw yn caru yr Arglwydd Iesu Grist, bydded Anathema, Maranatha.

23 [r] Gras *ein* Harglwydd Iesu Grist *a fyddo* gyd â chwi.

24 Fy serch innau *a fo* gyd â chwi oll yng Nghrist Iesu. Amen.

¶ Yr *epistol* cyntaf at y Corinthiaid a ysgrifenwyd o Philippi, gyd â Stephanas, a Ffortunatus, ac Achaicus, a Thimothëus.

Anno DOMINI 59.

[z] 2 Cor. 5. 4.

[a] Es. 25. 8. Dat. 20. 14.

[b] Hos. 13. 14.

‖ Neu, *y bedd.*

[c] Rhuf. 5. 13. a 7. 5, 13.

[d] 1 Ioan 5. 5.

‖ *yn ymhelaethu.*

‖ *gan wybod.*

[a] Act. 11. 29. a 24. 17. Rhuf. 15. 26. 2 Cor. 8. 4. a 9. 1, 2, 12.

[b] Act. 20. 7. Dat. 1. 10.

[c] 2 Cor. 8. 6, 19.

‖ *haelioni.*

‖ Neu, *os bydd addas.*

[d] Act. 19. 21. 2 Cor. 1. 16.

[e] Act. 18. 21. pen. 4. 19. Iago 4. 15.

[f] Act. 14. 27. 2 Cor. 2. 12. Col. 4. 3.

[g] Act. 19. 22. pen. 4. 17.

[h] Rhuf. 16. 21. Phil. 2. 20, 22. 1 Thess. 3. 2.

[i] 1 Tim. 4. 12.

[k] Rhuf. 16. 5.

[l] Heb. 13. 17.

[m] Phil. 2. 30. Philem. 13.

[n] 1 Thess. 5. 12. Phil. 2. 29.

[o] Rhuf. 16. 5.

‖ Neu, *fawr.*

[p] Rhuf. 16. 16.

[q] Col. 4. 18. 2 Thess. 3. 17.

[r] Rhuf. 16. 20. Phil. 4. 23.

AIL EPISTOL PAUL YR APOSTOL
AT Y
CORINTHIAID.

PENNOD I.

3 Y mae yr apostol yn eu cysuro hwy yn erbyn trallod, trwy y diddanwch a'r ymwared a roisai Duw iddo ef, megis yn ei holl gyfyngderau, 8 felly yn enwedig yn ei berygl diweddar yn Asia: 12 a chan gymmeryd tystiolaeth o'i gydwybod ei hun, a'r eiddynt hwythau, am ei ddidwyll ddull yn pregethu anghyfnewidiol wirionedd yr efengyl, 15 y mae efe yn ei esgusodi ei hun nas daethai attynt; gan iddo wneuthur hynny nid o ysgafnder meddwl, eithr o'i dynerwch tu ag attynt hwy.

Anno DOMINI 60.

PAUL, apostol Iesu Grist, trwy ewyllys Duw, a'r brawd Timothëus, at eglwys Dduw yr hon sydd yn Corinth, gyd â'r holl seintiau y rhai sydd yn holl Achaia:

[a] Eph. 1. 1. Phil. 1. 1. Col. 1. 2.

2 [a] Gras *fyddo* i chwi, a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd Iesu Grist.

[b] Eph. 1. 3. 1 Petr 1. 3.

3 [b] Bendigedig *fyddo* Duw, a Thad ein Harglwydd ni Iesu Grist, Tad y trugareddau, a Duw pob diddanwch;

4 Yr hwn sydd yn ein diddanu ni yn ein holl orthrymder, fel y gallom ninnau ddiddanu y rhai sydd mewn dim gorthrymder, trwy y diddanwch â'r hwn y'n diddenir ni ein hunain gan Dduw.

[c] Act. 9. 4. pen. 4. 10. Col. 1. 24.

5 Oblegid fel [c] y mae dïoddefiadau Crist yn amlhâu ynom ni; felly trwy Grist y mae ein diddanwch ni hefyd yn amlhâu.

[d] pen. 4. 15.

6 A pha un bynnag ai ein gorthrymmu yr ydys, [d] er diddanwch a iachawdwriaeth i chwi *y mae*, yr hon a weithir trwy ymaros dan yr un dïoddefiadau, y rhai yr ydym ninnau yn eu dïoddef; ai ein diddanu yr ydys, er diddanwch a iachawdwriaeth i chwi *y mae hynny*.

7 Ac *y mae* ein gobaith yn sicr am danoch; gan i ni wybod, mai megis yr ydych yn gyfrannogion o'r dïoddefiadau, felly *y byddwch* hefyd o'r diddanwch.

[e] Act. 19. 23. 1 Cor. 15. 32.

8 Canys ni fynnem i chwi fod heb wybod, frodyr, am [e] ein cystudd a ddaeth i ni yn Asia, bwyso arnom yn ddirfawr uwch ben *ein* gallu, hyd onid oeddym yn ammeu cael byw hefyd.

9 Eithr ni a gawsom ynom ein hunain ‖ farn angau, [f] fel na byddai i ni ymddiried ynom ein hunain, ond yn Nuw, yr hwn sydd yn cyfodi y meirw.

[f] Jer. 17. 5, 7.

10 Yr hwn a'n gwaredodd ni oddi wrth gyfryw ddirfawr angau, ac sydd yn ein gwaredu; yn yr hwn yr ydym yn gobeithio y gwared *ni* hefyd rhag llaw:

[g] Rhuf. 15. 30. Phil. 1. 19. Philem. 22.

11 A chwithau hefyd [g] yn cydweithio drosom mewn gweddi, fel, [h] am y rhoddiad *a rodded* i ni o herwydd llawer, y rhodder dïolch gan lawer drosom.

[h] pen. 4. 15.

12 Canys ein gorfoledd ni yw hyn; *sef* tystiolaeth ein cydwybod, mai mewn symlrwydd, a phurdeb duwiol, [i] nid mewn doethineb cnawdol, ond trwy ras Duw, yr ymddygasom yn y byd, ond yn hytrach tu ag attoch chwi.

[i] 1 Cor. 2. 4, 13.

13 Canys nid ydym yn ysgrifenu amgen bethau attoch, nag yr ydych yn eu darllen, neu yn eu cydnabod, ac yr wyf yn gobeithio a gydnabyddwch hyd y diwedd hefyd.

14 Megis y cydnabuoch ni o ran, [k] mai nyni yw eich gorfoledd chwi, fel [l] chwithau yr eiddom ninnau hefyd yn nydd yr Arglwydd Iesu.

[k] pen. 5. 12.

[l] Phil. 2. 16. a 4. 1. 1 Thess. 2. 19, 20.

15 Ac yn yr hyder hwn yr oeddwn yn ewyllysio dyfod attoch o'r blaen, fel y caffech [m] ail ras;

[m] Rhuf. 1. 11.

16 A myned heb eich llaw chwi i Macedonia, a [n] dyfod drachefn o Macedonia attoch, a chael fy hebrwng gennych i Judea.

[n] 1 Cor. 16. 5.

17 Gan hynny, pan oeddwn yn bwriadu hyn, a arferais i ysgafnder? neu y pethau yr wyf yn eu bwriadu, ai yn ol y cnawd yr wyf yn eu bwriadu, fel y byddai gyd â mi, ïe, ïe, a nag ê, nag ê?

18 Eithr ffyddlawn *yw* Duw, a'n ‖ hymadrodd ni wrthych chwi ni bu ïe, a nag ê.

‖ *pregethiad.*

19 Canys Mab Duw, Iesu Grist, yr hwn a bregethwyd yn eich plith gennym ni, *sef* gennyf fi, a Silfanus, a Thimo-

Anno DOMINI 60.

‖ *atteb.*

[f] Jer. 17. 5, 7.

Anno DOMINI 60.

thëus, nid ydoedd ïe, a nag ê, eithr ynddo ef ïe ydoedd.

20 Oblegid holl addewidion Duw ynddo ef *ydynt* ïe, ac ynddo ef amen, er gogoniant i Dduw trwom ni.

21 A'r hwn sydd yn ein cadarnhâu ni gyd â chwi yng Nghrist, ac [o] a'n heneiniodd ni, *yw* Duw:

22 Yr hwn hefyd [p] a'n seliodd, ac [q] a roes ‖ ernes yr Yspryd yn ein calonnau.

23 Ac [r] yr wyf fi yn galw Duw yn dyst ar fy enaid, [s] mai er eich arbed chwi na ddaethum etto i Corinth.

24 Nid am [t] ein bod yn arglwyddiaethu ar eich ffydd chwi, ond yr ydym yn gyd-weithwyr i'ch llawenydd: oblegid [u] trwy ffydd yr ydych yn sefyll.

[o] 1 Ioan 2. 20, 27.
[p] Eph. 4. 30. 2 Tim. 2. 19. Dat. 2. 17.
[q] pen. 5. 5.
‖ *wystl.*
[r] pen. 11. 31.
[s] 1 Cor. 4. 21. pen. 2. 3. a 12. 20. a 13. 2, 10.
[t] 1 Cor. 3. 5. 1 Petr 5. 3.
[u] Rhuf. 11. 20.

PENNOD II.

1 *Wedi iddo ddangos yr achos na ddaethai efe attynt, 6 y mae efe yn erchi iddynt faddeu i'r dyn a ysgymmunasid, a'i gysuro: 10 megis y maddeuasai yntau iddo, ar ei wir edifeirwch: 12 gan ddangos hefyd yr achos paham yr aethai efe o Troas i Macedonia; 14 a'r llwyddiant a'r ffyniant a roisai Duw i'w bregeth ef ym mhob lle.*

EITHR mi a fernais hyn ynof fy hunan, na ddelwn drachefn mewn tristwch attoch.

2 Oblegid os myfi a'ch tristâf chwi, pwy yw yr hwn a'm llawenhâ i, ond yr hwn a dristâwyd gennyf fi?

3 Ac mi a ysgrifenais hyn yma attoch, fel pan ddelwn [a] na chawn dristwch oddi wrth y rhai y dylwn lawenhâu; [b] gan hyderu am danoch oll, fod fy llawenydd i *yn llawenydd* i chwi oll.

4 Canys o orthrymder mawr, a chyfyngder calon, yr ysgrifenais attoch â dagrau lawer; nid fel y'ch tristâid chwi, eithr fel y gwybyddech y cariad sydd gennyf yn helaethach tu ag attoch chwi.

5 Ac [c] os gwnaeth neb dristâu, ni wnaeth efe i mi dristâu, ond o ran; rhag i mi bwyso arnoch chwi oll.

6 Digon i'r cyfryw *ddyn* y cerydd yma *a ddaeth* oddi wrth laweroedd.

7 Yn gymmaint ag *y dylech*, yn y gwrthwyneb, yn hytrach faddeu *iddo*, a'*i* ddiddanu; rhag llyngcu y cyfryw gan ormod tristwch.

8 Am hynny yr ydwyf yn attolwg i chwi, gadarnhâu *eich* cariad tu ag atto ef.

9 Canys er mwyn hyn hefyd yr ysgrifenais, fel y gwybyddwn brawf o honoch, a ydych ufudd ym mhob peth.

10 I'r hwn yr ydych yn maddeu dim iddo, *yr wyf* finnau: canys os maddeuais ddim, i'r hwn y maddeuais, er eich mwyn chwi *y maddeuais*, ‖ y'ngolwg Crist;

11 Fel na'n siommer gan Satan: canys nid ydym heb wybod ei ddichellion ef.

12 Eithr [d] gwedi i mi ddyfod i Troas i *bregethu* efengyl Crist, ac [e] wedi agoryd i mi ddrws gan yr Arglwydd,

13 Ni chefais lonydd yn fy yspryd, am na chefais [f] Titus fy mrawd: eithr gan ganu yn iach iddynt, mi a aethum ymaith i Macedonia.

14 Ond i Dduw *y byddo* y dïolch, yr hwn yn wastad sydd yn peri i ni oruchafiaeth yng Nghrist, ac sydd yn eglurhâu [g] arogledd ei wybodaeth trwom ni ym mhob lle.

15 Canys per-arogl Crist ydym ni i Dduw, [h] yn y rhai cadwedig, ac yn y rhai colledig:

16 [i] I'r naill *yr ydym* yn arogl marwolaeth i farwolaeth; ac i'r lleill, yn arogl bywyd i fywyd: a [k] phwy *sydd* ddigonol i'r pethau hyn?

17 Canys nid ydym ni, megis llawer, [l] yn ‖ gwneuthur masnach o air Duw: eithr megis o burdeb, eithr megis o Dduw, y'ngŵydd Duw yr ydym yn llefaru ‖ yng Nghrist.

[a] pen. 12. 21.
[b] pen. 8. 22. Gal. 5. 10.
[c] 1 Cor. 5. 1.
[d] Act. 16. 8.
[e] 1 Cor. 16. 9.
[f] Edrych pen. 7. 6.
[g] Can. 1. 3.
[h] 1 Cor. 1. 18.
[i] Luc 2. 34. Ioan 9. 39. 1 Petr 2. 7, 8.
[k] pen. 3. 5, 6.
[l] pen. 4. 2. 1 Thess. 2. 3, 5.
‖ *llygru gair Duw.*
‖ *o Grist.*

PENNOD III.

1 *Rhag i'w gau-athrawon hwy roi gwag-orfoledd yn ei erbyn ef, y mae efe yn dangos fod ffydd a doniau y Corinthiaid yn canmol ei weinidogaeth ef yn ddigon helaeth: 6 ac yr hyn, trwy gyffelybrwydd rhwng gweinidogion y ddeddf a'r efengyl, 12 y mae efe yn profi fod ei weinidogaeth ef yn rhagori, o gymmaint ag y mae efengyl y bywyd, a rhyddid, yn fwy gogoneddus nâ chyfraith damnedigaeth.*

[a] AI dechreu yr ydym drachefn ein canmol ein hunain? ai rhaid i ni, megis i rai, wrth lythyrau canmoliaeth attoch chwi, neu *rai* canmoliaeth oddi wrthych chwi?

2 [b] Ein llythyr ni ydych chwi yn ysgrifenedig yn ein calonnau, *yr hwn* a ddeallir ac a ddarllenir gan bob dyn:

3 *Gan fod* yn eglur mai llythyr Crist *ydych*, wedi ei weini gennym ni, wedi ei ysgrifenu nid âg ingc, ond âg Yspryd y Duw byw; nid [c] mewn llechau cerrig, eithr [d] mewn llechau cnawdol y galon.

4 A chyfryw hyder sydd gennym trwy Grist ar Dduw:

5 [e] Nid o herwydd ein bod yn ddigonol o honom ein hunain i feddwl dim megis o honom ein hunain; eithr [f] ein digonedd ni *sydd* o Dduw.

[a] pen. 5. 12. a 10. 8, 12.
[b] 1 Cor. 9. 2. pen. 12. 12.
[c] Exod. 24. 12. a 34. 1.
[d] Ps. 40. 8. Jer. 31. 33. Ezec. 11. 19. a 36. 26. Heb. 8. 10.
[e] pen. 2. 16.
[f] Phil. 2. 13.

Anno DOMINI 60.

6 Yr hwn hefyd a'n gwnaeth ni [g] yn weinidogion cymmwys [h] y testament newydd; nid [i] i'r llythyren, ond i'r yspryd: canys [k] y mae y llythyren yn lladd, ond yr yspryd sydd yn bywhâu.

7 Ac os bu gweinidogaeth angau, mewn llythyrenau, [l] wedi ei hargraphu ar gerrig, mewn gogoniant, [m] fel na allai plant yr Israel edrych yn graff ar wyneb Moses, gan ogoniant ei wynebpryd, yr hwn *ogoniant* a ddilëwyd;

8 Pa fodd yn hytrach na bydd gweinidogaeth yr Yspryd mewn gogoniant?

9 Canys os *bu* gweinidogaeth damnedigaeth *yn* ogoniant, mwy o lawer y mae gweinidogaeth [n] cyfiawnder yn rhagori mewn gogoniant.

10 Canys hefyd ni ogoneddwyd yr hyn a ogoneddwyd yn y rhan hon, o herwydd y gogoniant tra rhagorol.

11 Oblegid os *bu* yr hyn a ddilëid yn ogoneddus, mwy o lawer *y bydd* yr hyn sydd yn aros yn ogoneddus.

12 Am hynny gan fod gennym gyfryw obaith, [o] yr ydym yn arfer hyfder mawr.

13 Ac nid megis [p] y gosododd Moses orchudd ar ei wyneb, fel nad edrychai plant Israel yn graff ar [q] ddiwedd yr hyn a ddilëid.

14 Eithr ‖ [r] dallwyd eu meddyliau hwynt; canys hyd y dydd heddyw y mae yr un gorchudd, wrth ddarllen yn yr hen destament, yn aros heb ei ddatguddio; yr hwn yng Nghrist a ddilëir.

15 Eithr hyd y dydd heddyw, pan ddarllenir Moses, y mae y gorchudd ar eu calon hwynt.

16 Ond [s] pan ymchwelo at yr Arglwydd, [t] tynnir ymaith y gorchudd.

17 Eithr yr Arglwydd yw yr Yspryd: a lle *mae* Yspryd yr Arglwydd, yno *y mae* rhyddid.

18 Eithr nyni oll âg wyneb agored, yn edrych [u] ar ogoniant yr Arglwydd [x] megis mewn drych, [y] a newidir i'r unrhyw ddelw, o ogoniant i ogoniant, megis ‖ gan Yspryd yr Arglwydd.

PENNOD IV.

1 *Y mae efe yn dangos arferu o hono ef bob math ar burdeb a diwydrwydd ffyddlawn, wrth bregethu yr efengyl; 7 a bod y blinderau a'r erlid yr oedd efe beunydd yn eu dioddef o achos yr efengyl, er moliant i allu Duw, 12 a llesâd i'r eglwys, 16 a gogoniant tragywyddol iddo yntau.*

AM hynny gan fod i ni y weinidogaeth hon, [a] megis y cawsom drugaredd, nid ydym yn pallu;

2 Eithr *ni* a ymwrthodasom â chuddiedig bethau [b] ‖ cywilydd, heb rodio mewn cyfrwysdra, [c] na thrin gair Duw yn dwyllodrus, eithr [d] trwy eglurhâd y gwirionedd [e] yr ydym yn ein canmol ein hun wrth bob cydwybod dynion y'ngolwg Duw.

3 Ac os cuddiedig yw ein hefengyl ni, [f] yn y rhai colledig y mae yn guddiedig:

4 Yn y rhai y [g] dallodd [h] duw y byd hwn feddyliau y rhai digred, fel na thywynnai iddynt lewyrch efengyl [i] gogoniant Crist, [k] yr hwn yw delw Duw.

5 Canys nid ydym yn ein pregethu ein hunain, ond Crist Iesu yr Arglwydd; a [l] ninnau yn weision i chwi er mwyn Iesu.

6 Canys Duw, [m] yr hwn a orchymynodd i'r goleuni lewyrchu o dywyllwch, *yw* yr hwn [n] a lewyrchodd yn ein calonnau, i *roddi* goleuni gwybodaeth gogoniant Duw, yn wyneb Iesu Grist.

7 Eithr y mae gennym y trysor hwn mewn [o] llestri pridd, [p] fel y byddai godidowgrwydd y gallu o Dduw, ac nid o honom ni.

8 Ym mhob peth *yr ŷm* yn gystuddiol, ond nid mewn ing; *yr ydym* mewn cyfyng-gynghor, ond nid yn ddïobaith;

9 Yn cael *ein* herlid, ond heb *ein* llwyr adael; [q] yn cael *ein* bwrw i lawr, eithr heb *ein* difetha;

10 Gan gylch-arwain yn y corph bob amser [r] farweiddiad yr Arglwydd Iesu, [s] fel yr eglurer hefyd fywyd Iesu yn ein corph ni.

11 Canys [t] yr ydys yn ein rhoddi ni, y rhai ydym yn fyw, yn wastad i farwolaeth er mwyn Iesu, fel yr eglurer hefyd fywyd Iesu yn ein marwol gnawd ni.

12 Felly [u] y mae angau yn gweithio ynom ni, ac einioes ynoch chwithau.

13 *A* chan fod gennym [x] yr un yspryd ffydd, yn ol yr hyn a ysgrifenwyd, [y] Credais, am hynny y lleferais; yr ydym ninnau hefyd yn credu, ac am hynny yn llefaru.

14 Gan wybod y bydd [z] i'r hwn a gyfododd yr Arglwydd Iesu, ein cyfodi ninnau hefyd trwy Iesu, a'*n* gosod ger bron gyd â chwi.

15 Canys [a] pob peth *sydd* er eich mwyn chwi, fel [b] y byddo i ras wedi amlhâu, trwy ddïolchgarwch llaweroedd, ymhelaethu i ogoniant Duw.

16 O herwydd paham nid ydym yn

Anno DOMINI 60.

[g] pen. 5. 18.
[h] Jer. 31. 31. Matt. 26. 28.
[i] Rhuf. 2. 27, 29. a 7. 6.
[k] Rhuf. 3. 20. a 4. 15. a 7. 9, 10, 11.
[l] Deut. 10. 1, &c.
[m] Exod. 34. 29, 30.
[n] Rhuf. 1. 17. a 3. 21.
[o] Eph. 6. 19.
[p] Exod. 34. 33, 35.
[q] Rhuf. 10. 4. Gal. 3. 23.
‖ *caledwyd.*
[r] Es. 6. 10. Rhuf. 11. 8.
[s] Rhuf. 11. 23, 26.
[t] Es. 25. 7.
[u] pen. 4. 4, 6. 1 Tim. 1. 11.
[x] 1 Cor. 13. 12.
[y] Rhuf. 8. 28. 1 Cor. 15. 49. Col. 3. 10.
‖ *gan yr Arglwydd yr Yspryd.*
[a] 1 Cor. 7. 25.

[b] Rhuf. 1. 16.
‖ *anonest.*
[c] pen. 2. 17. 1 Thess. 2. 3, 5.
[d] pen. 5. 11.
[e] pen. 6. 4.
[f] 1 Cor. 1. 18. pen. 2. 15. 2 Thess. 2. 10.
[g] Es. 6. 10.
[h] Ioan 12. 31. a 14. 30.
[i] pen. 3. 18.
[k] Ioan 1. 18. a 12. 45. a 14. 9. Phil. 2. 6. Col. 1. 15. Heb. 1. 3.
[l] pen. 1. 24.
[m] Gen. 1. 3.
[n] 2 Petr 1. 19.
[o] pen. 5. 1.
[p] 1 Cor. 2. 5.
[q] Ps. 37. 24.
[r] pen. 1. 5.
[s] Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11, 12. 1 Petr 4. 13.
[t] Ps. 44. 22. 1 Cor. 15. 31, 49.
[u] pen. 13. 9.
[x] Rhuf. 1. 12. 2 Petr 1. 1.
[y] Ps. 116. 10.
[z] Rhuf. 8. 11. 1 Cor. 6. 14.
[a] pen. 1. 6. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10.
[b] pen. 1. 11.

pallu; eithr er llygru ein dyn oddi allan, er hynny [c]y dyn oddi mewn a adnewyddir o ddydd i ddydd.

17 Canys [d] ein byr ysgafn gystudd ni, sydd yn odidog ragorol yn gweithredu tragywyddol bwys gogoniant i ni:

18 Tra na byddom yn edrych ar y pethau a welir, ond ar y pethau ni welir: canys y pethau a welir *sydd* dros amser, ond y pethau ni welir *sydd* dragywyddol.

PENNOD V.

1 *Ei fod ef mewn sicr obaith o'r gogoniant tragywyddol, 9 a disgwyl am dano, ac am y farn gyffredinol, yn ymegnïo i gadw cydwybod dda; 12 nid er mwyn ymffrostio yn hynny, 14 eithr megis un wedi derbyn bywyd oddi wrth Grist, yn ceisio byw fel creadur newydd i Grist yn unig, 18 a chymmodi eraill á Duw yng Nghrist, trwy weinidogaeth y cymmod.*

[a] CANYS ni a wyddom os [a] ein daearol dŷ o'r babell *hon* a ddattodir, fod i ni adeilad gan Dduw, *sef* tŷ nid o waith llaw, tragywyddol yn y nefoedd.

2 Canys am hynny [b] yr ydym yn ocheneidio, gan ddeisyfu cael ein harwisgo â'n tŷ sydd o'r nef:

3 Os hefyd wedi [c] ein gwisgo, nid yn noethion y'n ceir.

4 Canys ninnau hefyd y rhai ŷm yn y babell *hon* ydym yn ocheneidio, yn llwythog: ‖ yn yr hyn nid ŷm yn chwennych ein dïosg, ond [d] ein harwisgo, fel y llyngcer yr hyn sydd farwol gan fywyd.

5 [e] A'r hwn a'n gweithiodd ni i hyn yma *yw* Duw, yr hwn hefyd [f] a roddodd i ni ‖ ernes yr Yspryd.

6 Am hynny *yr ydym* yn hyderus bob amser, ac yn gwybod, tra yr ydym yn gartrefol yn y corph, ein bod oddi cartref oddi wrth yr Arglwydd:

7 Canys [g] wrth ffydd yr ydym yn rhodio, ac nid wrth olwg.

8 Ond yr ydym yn hŷf, ac [h] yn gweled yn dda yn hytrach fod oddi cartref o'r corph, a chartrefu gyd â'r Arglwydd.

9 Am hynny hefyd yr ydym yn ‖ ymorchestu, pa un bynnag ai gartref y byddom, ai oddi cartref, ein bod yn ‖ gymmeradwy ganddo ef.

10 [i] Canys rhaid i ni oll ymddangos ger bron brawdle Crist; [k] fel y derbynio pob un y pethau *a wnaethpwyd* yn y corph, yn ol yr hyn a wnaeth, pa un bynnag ai da ai drwg.

11 A ni gan hynny yn gwybod [l] ofn yr Arglwydd, yr ydym yn perswadio dynion; [m] eithr i Dduw y'n gwnaed yn hysbys; ac yr ydwyf yn gobeithio ddarfod ein gwneuthur yn hysbys yn eich cydwybodau chwithau hefyd.

12 Canys [n] nid ydym yn ein canmol ein hunain drachefn wrthych, ond yn rhoddi i chwi achlysur [o] gorfoledd o'n plegid ni, fel y caffoch beth i *atteb* yn erbyn y rhai sydd yn gorfoleddu yn † y golwg, ac nid yn y galon.

13 Canys [p] pa un bynnag ai ammhwyllo yr ydym, i Dduw *yr ydym;* ai yn ein pwyll yr ydym, i chwi *yr ydym.*

14 Canys y mae cariad Crist yn ein cymmell ni, gan farnu o honom hyn; [q] os bu un farw dros bawb, yna meirw oedd pawb:

15 Ac efe a fu farw dros bawb, [r] fel na byddai i'r rhai byw fyw mwyach iddynt eu hunain, ond i'r hwn a fu farw drostynt, ac a gyfodwyd.

16 [s] Am hynny nyni o hyn allan nid adwaenom neb yn ol y cnawd: ac os buom hefyd yn adnabod Crist yn ol y cnawd, etto yn awr nid ydym yn *ei* adnabod *ef* mwyach.

17 Gan hynny od *oes* neb [t] yng Nghrist, ‖ *y mae efe* yn greadur newydd: [u] yr hen bethau a aethant heibio; wele, gwnaethpwyd pob peth yn newydd.

18 A phob peth *sydd* o Dduw, [x] yr hwn a'n cymmododd ni âg ef ei hun trwy Iesu Grist, ac a roddodd i ni weinidogaeth y cymmod;

19 Sef, bod [y] Duw yng Nghrist yn cymmodi y byd âg ef ei hun, heb gyfrif iddynt eu pechodau; ac wedi gosod ynom ni air y cymmod.

20 Am hynny yr ydym ni [z] yn genhadau dros Grist, megis pe byddai Duw yn deisyf *arnoch* trwom ni: yr ydym yn erfyn dros Grist, Cymmoder chwi â Duw.

21 Canys yr hwn nid adnabu bechod, [a] a wnaeth efe yn bechod drosom ni; fel y'n gwnelid ni [b] yn gyfiawnder Duw ynddo ef.

PENNOD VI.

1 *Ddarfod iddo ei ddangos ei hun yn weinidog ffyddlawn i Grist, trwy ei gynghorion, 3 a diniweidrwydd ei fuchedd, 4 a'i ddioddefgarwch mewn pob math ar gystudd, ac ammharch er mwyn yr efengyl: 10 am yr hon y mae efe yn hyfach yn llefaru yn eu plith, am fod ei galon ef yn agored iddynt: 13 ac y mae efe yn disgwyl am y cyfryw ewyllysgarwch drachefn oddi wrthynt hwy; 14 gan eu hannog i ochelyd cymdeithas ac aflendid eilun-addolwyr, a hwythau yn demlau y Duw byw.*

[a] A NINNAU, [a] gan gyd-weithio, ydym yn attolwg *i chwi,* [b] na dderbynioch ras Duw yn ofer.

---

[a] Job 4. 19. pen. 4. 7. 2 Petr 1. 13, 14.

[b] Rhuf. 8. 23.

[c] Dat. 3. 18. a 16. 15.

‖ *o herwydd nad.*

[d] 1 Cor. 15. 53, 54.

[e] Es. 29. 23. Eph. 2. 10.

[f] Rhuf. 8. 23. pen. 1. 22. Eph. 1. 14. a 4. 30.

‖ *wystl.*

[g] Rhuf. 8. 24, 25. 1 Cor. 13. 12. Heb. 11. 1.

[h] Phil. 1. 23.

‖ *ymegnïo.*

‖ *rhyngu bodd yn dda iddo ef.*

[i] Rhuf. 14. 10.

[k] Rhuf. 2. 6. Gal. 6. 7. Eph. 6. 8. Col. 3. 24, 25. Dat. 22. 12.

[l] Job 31. 23. Judas 23.

[m] pen. 4. 2.

[n] pen. 3. 1.

[o] pen. 1. 14.

† Gr. *yr wyneb.*

[p] pen. 11. 1, 16, 17. a 12. 6, 11.

[q] Rhuf. 5. 15.

[r] Rhuf. 6. 11, 12. Gal. 2. 20. 1 Thess. 5. 10. 1 Petr 4. 2.

[s] Matt. 12. 50. Ioan 15. 14. Gal. 5. 6.

[t] Rhuf. 8. 9. Gal. 6. 15.

‖ bydded *yn.*

[u] Es. 43. 18, 19. a 65. 17. Eph. 2. 15. Dat. 21. 5.

[x] Rhuf. 5. 10. Eph. 2. 16. Col. 1. 20. 1 Ioan 2. 2. a 4. 10.

[y] Rhuf. 3. 24. 25.

[z] Job 33. 23. Mal. 2. 7. pen. 3. 6. Eph. 6. 20.

[a] Es. 53. 6, 9, 12. Gal. 3. 13. 1 Petr 2. 22, 24. 1 Ioan 3. 5.

[b] Rhuf. 1. 17.

[a] 1 Cor. 3. 9.

[b] pen. 5. 20. Heb. 12. 15.

Anno DOMINI 60.

2 (Canys y mae efe yn dywedyd, [c] Mewn amser cymmeradwy y'th wrandewais, ac yn nydd iachawdwriaeth y'th gynnorthwyais: wele, yn awr yr amser cymmeradwy; wele, yn awr ddydd yr iachawdwriaeth)

3 [d] Heb roddi dim achos tramgwydd mewn dim, fel na feier ar y weinidogaeth:

4 Eithr gan ein ‖ dangos ein hunain ym mhob peth [e] fel gweinidogion Duw, mewn amynedd mawr, mewn cystuddiau, mewn anghenion, mewn cyfyngderau.

5 [f] Mewn gwïalennodiau, mewn carcharau, mewn terfysgau, mewn poenau, mewn gwyliadwriaethau, mewn ympryd-iau,

6 Mewn purdeb, mewn gwybodaeth, mewn hir-ymaros, mewn tiriondeb yn yr Yspryd Glân, mewn cariad diragrith,

7 Y'ngair y gwirionedd, yn [g] nerth Duw, trwy [h] arfau cyfiawnder ar ddehau ac ar aswy,

8 Trwy barch ac ammharch, trwy anglod a chlod: megis twyllwyr, ac *er hynny* yn eirwir;

9 Megis anadnabyddus, ac [i] *er hynny* yn adnabyddus; [k] megis yn meirw, ac wele byw ydym; [l] megis wedi ein ceryddu, a heb ein lladd;

10 Megis wedi ein tristâu, ond yn wastad yn llawen; megis yn dlodion, ond yn cyfoethogi llawer; megis heb ddim gennym, ond *etto* yn meddiannu pob peth.

11 Ein genau ni a agorwyd wrthych chwi, O Gorinthiaid, [m] ein calon ni a ehangwyd.

12 Ni chyfyngwyd arnoch ynom ni, eithr [n] cyfyngwyd arnoch yn eich ymysgaroedd eich hunain.

13 Ond am yr un tâl ([o] yr ydwyf yn dywedyd megis wrth *fy* mhlant) ehanger chwithau hefyd.

14 [p] Na iauer chwi yn anghymharus gyd â'r rhai digred: canys [q] pa gyfeillach *sydd* †rhwng cyfiawnder ac anghyfiawnder? a pha gymmundeb †rhwng goleuni a thywyllwch?

15 A pha gyssondeb *sydd* rhwng Crist a Belial? neu pa ran *sydd* i gredadyn gyd âg anghredadyn?

16 A pha gydfod *sydd* rhwng teml Duw ac eilunod? canys [r] teml y Duw byw ydych chwi; fel y dywedodd Duw, [s] Mi a breswyliaf ynddynt, ac a rodiaf yn *eu mysg*, ac a fyddaf yn Dduw iddynt hwy, a hwy a fyddant yn bobl i mi.

17 [t] O herwydd paham deuwch allan *o*'u canol hwy, ac ymddidolwch, medd yr Arglwydd, ac na chyffyrddwch â dim aflan; ac mi a'ch derbyniaf chwi,

18 [u] Ac a fyddaf yn Dad i chwi, a chwithau a fyddwch yn feibion ac yn ferched i mi, medd yr Arglwydd Hollalluog.

PENNOD VII.

1 Y mae efe ym mhellach yn eu hannog hwy i burdeb buchedd; 2 ac i ddwyn y cyfryw ewyllys da tu ag atto ef, ag yr oedd yntau yn ei ddwyn tu ag attynt hwy: 3 a rhag iddynt hwy feddwl ei fod ef yn ammeu hynny, y mae efe yn dangos pa gysur a gymmerodd efe yn ei flinderau, pan fynegodd Titus y tristwch duwiol a weithiasai ei epistol cyntaf ef ynddynt hwy, 13 a'u caredigrwydd hwynt, a'u hufudd-dod tu ag at Titus, megis y bostiasai efe o'r blaen am danynt hwy.

AM hynny [a] gan fod gennym yr addewidion hyn, anwylyd, ymlanhâwn oddi wrth bob halogrwydd cnawd ac yspryd, gan berffeithio sancteiddrwydd yn ofn Duw.

2 Derbyniwch ni. Ni wnaethom gam i neb; ni lygrasom neb; [b] nid yspeiliasom neb.

3 Nid i'*ch* condemnio yr wyf yn dywedyd: canys [c] mi a ddywedais o'r blaen eich bod chwi yn ein calonnau ni, i farw ac i fyw gyd â *chwi*.

4 *Y mae* hyfder fy ymadrodd yn fawr wrthych. *Y mae gennyf* orfoledd mawr o'ch plegid chwi: [d] yr wyf yn llawn o ddiddanwch, yn dra-chyflawn o lawenydd yn ein holl orthrymder.

5 Canys [e] wedi ein dyfod ni i Macedonia, ni chafodd ein cnawd ni ddim llonydd; eithr ym mhob peth cystuddiedig *fuom*: [f] oddi allan *yr oedd* ymladdau, oddi fewn ofnau.

6 Eithr [g] Duw, yr hwn sydd yn diddanu y rhai cystuddiedig, a'n diddanodd ni wrth [h] ddyfodiad Titus.

7 Ac nid yn unig wrth ei ddyfodiad ef, ond hefyd wrth y diddanwch â'r hwn y diddanwyd ef ynoch chwi, pan fynegodd efe i ni eich awydd-fryd chwi, eich galar chwi, eich zêl tu ag attaf fi; fel y llawenhêais i yn fwy.

8 Canys er i mi eich tristâu chwi mewn llythyr, nid yw edifar gennyf, [i] er bod yn edifar gennyf; canys yr wyf yn gweled dristâu o'r llythyr hwnnw chwi, er *nad oedd ond* dros amser.

9 Yn awr yr ydwyf yn llawen, nid am

[c] Es. 49. 8.
[d] 1 Cor. 10. 32.
‖ *cannol*, pen. 4. 2.
[e] 1 Cor. 4. 1.
[f] pen. 11. 23.
[g] 1 Cor. 2. 4.
[h] pen. 10. 4. Eph. 6. 11, 13. 2 Tim. 4. 7.
[i] pen. 4. 2.
[k] pen. 4. 10, 11.
[l] Ps. 118. 18.
[m] pen. 7. 3.
[n] pen. 12. 15.
[o] 1 Cor. 4. 14.
[p] Deut. 7. 2. 1 Cor. 5. 9.
[q] 1 Sam. 5. 2, 3. 1 Bren. 18. 21. 1 Cor. 10. 21. Eph. 5. 11.
† Gr. *i gyfiawnder.*
† Gr. *i oleuni.*
[r] 1 Cor. 3. 16. Heb. 3. 6.
[s] Lef. 26. 12. Ezec. 37. 26, &c.
[t] Es. 52. 11. Dat. 18. 4.
[u] Jer. 31. 1, 9. Dat. 21. 7.
[a] 1 Ioan 3. 3.
[b] Act. 20. 33. pen. 12. 17.
[c] pen. 6. 11, 12.
[d] Phil. 2. 17. Col. 1. 24.
[e] pen. 2. 13.
[f] Deut. 32. 25.
[g] pen. 1. 4.
[h] Edrych pen. 2. 13.
[i] pen. 2. 4.

Anno DOMINI 60.

eich tristâu chwi, ond am eich tristâu i edifeirwch: canys tristâu a wnaethoch ‖ yn dduwiol, fel na chaech golled mewn dim oddi wrthym ni.

‖ *yn ol Duw.*

10 Canys duwiol dristwch sydd yn gweithio edifeirwch, er iachawdwriaeth ‖ ni bydd edifeirwch o honi: eithr tristwch y byd sydd yn gweithio angau.

‖ *dïedifar.*

11 Canys wele hyn yma, eich tristâu chwi ‖ yn dduwiol, pa astudrwydd ei faint a weithiodd ynoch, ïe, *pa* ymddiffyn, ïe, *pa* sorriant, ïe, *pa* ofn, ïe, *pa* awyddfryd, ïe, *pa* zêl, ïe *pa* ddïal! Ym mhob peth y dangosasoch eich bod yn bur yn y peth hwn.

‖ *yn ol Duw.*

12 O herwydd paham, er ysgrifenu o honof attoch, ni *ysgrifenais* o'i blegid ef a wnaethai y cam, nac oblegid yr hwn a gawsai gam, ond er mwyn bod yn eglur i chwi ein gofal drosoch ger bron Duw.

13 Am hynny nyni a ddiddanwyd yn eich diddanwch chwi: a mwy o lawer y buom lawen am lawenydd Titus; oblegid esmwythâu ar ei yspryd ef gennych chwi oll.

14 Oblegid os bostiais ddim wrtho ef am danoch, ni'm cywilyddiwyd: eithr megis y dywedasom wrthych bob dim mewn gwirionedd, felly hefyd gwirionedd oedd ein bost ni, yr hwn *a fu* wrth Titus.

15 Ac y mae ei ymysgaroedd ef yn helaethach tu ag attoch, wrth gofio o hono eich ufudd-dod chwi oll, pa fodd trwy ofn a dychryn y derbyniasoch ef.

[k] pen. 2. 9. Phil. 2. 12. 2 Thess. 3. 4. Philem. 8, 21.

16 Am hynny llawen wyf, [k] am fod i mi hyder arnoch ym mhob dim.

PENNOD VIII.

1 Y mae efe yn eu hannog hwynt i gyfrannu yn helaeth i'r saint tlodion yn Jerusalem, trwy siampl y Macedoniaid; 7 trwy ganmol eu parodrwydd hwy o'r blaen, 9 trwy siampl Crist, 14 a thrwy y llesâd ysprydol a ddaw iddynt hwy o hynny: 16 gan ddangos iddynt burdeb ac ewyllysgarwch Titus, ac eraill o'r brodyr, y rhai, ar ei ddeisyfiad, a'i annog, a'i orchymyn ef, a ddaethant attynt hwy yn bwrpasol ynghylch y peth hwn.

YR ydym ni hefyd yn hysbysu i chwi, frodyr, y gras Duw a roddwyd yn eglwysi Macedonia;

2 Ddarfod, mewn mawr brofiad cystudd, i helaethrwydd eu llawenydd hwy, [a] a'u dwfn dlodi, ymhelaethu i gyfoeth eu ‖ haelioni hwy.

[a] Marc 12. 44.

‖ *symlrwydd.*

3 Oblegid yn ol *eu* gallu (yr wyf fi yn dyst) ac uwch law eu gallu, *yr oeddynt* yn ewyllysgar o honynt eu hunain;

4 Gan ddeisyfu arnom trwy lawer o ymbil, ar dderbyn o honom ni y ‖ rhodd, a [b] chymdeithas gweinidogaeth y saint.

5 A *hyn a wnaethant*, nid fel yr oeddym ni yn gobeithio, ond hwy a'u rhoddasant eu hunain yn gyntaf i'r Arglwydd, ac i ninnau trwy ewyllys Duw:

6 Fel y dymunasom ni ar Titus, megis y dechreuasai efe o'r blaen, felly hefyd orphen o hono ‖ yn eich plith chwi y gras hwn hefyd.

7 Eithr fel [c] yr ydych ym mhob peth yn helaeth, mewn ffydd, a gair, a gwybodaeth, a phob astudrwydd, ac yn eich cariad tu ag attom ni; *edrychwch* ar fod o honoch yn y gras hwn hefyd yn ehelaeth.

8 Nid trwy orchymyn yr ydwyf yn dywedyd, ond oblegid diwydrwydd rhai eraill, a chan brofi gwirionedd eich cariad chwi.

9 Canys chwi a adwaenoch ras ein Harglwydd Iesu Grist, [d] iddo ef, ac yntau yn gyfoethog, fyned er eich mwyn chwi yn dlawd, fel y cyfoethogid chwi trwy ei dlodi ef.

10 Ac [e] yr ydwyf yn rhoddi cynghor yn hyn: canys [f] hyn sydd dda i chwi, y rhai a rag-ddechreuasoch, nid yn unig wneuthur, ond hefyd [g] ewyllysio er y llynedd.

11 Ac yn awr gorphenwch wneuthur hefyd; fel megis ag *yr oedd* y parodrwydd i ewyllysio, felly *y byddo* i gwblhâu hefyd o'r hyn sydd gennych.

12 Canys [h] os bydd parodrwydd meddwl o'r blaen, yn ol yr hyn sydd gan un, *y mae* yn gymmeradwy, nid yn ol yr hyn nid oes ganddo.

13 Ac nid fel y byddai esmwythdra i eraill, a chystudd i chwithau;

14 Eithr o gymhwysdra: y pryd hwn *bydded* eich helaethrwydd chwi *yn diwallu* eu diffyg hwy, fel y byddo eu helaethrwydd hwythau *yn diwallu* eich diffyg chwithau; fel y byddo cymhwysdra:

15 Megis y mae yn ysgrifenedig, [i] Yr hwn *a gasglodd* lawer, nid oedd ganddo ‖ weddill; ac *a gasglodd* ychydig, nid oedd ‖ arno eisieu.

16 Eithr i Dduw *y byddo* y dïolch, yr hwn a roddodd yr un diwydrwydd trosoch y'nghalon Titus.

17 Oblegid yn wir efe a dderbyniodd [k] y dymuniad; a chan fod yn fwy diwyd, a aeth attoch o'i wirfodd ei hun.

Anno DOMINI 60.

‖ *rhad.*

[b] Act. 11. 29. Rhuf. 15. 26. 1 Cor. 16. 1. pen. 9. 1.

‖ *ynoch chwi.*

[c] 1 Cor. 1. 5.

[d] Luc 9. 58. Phil. 2. 7.

[e] 1 Cor. 7. 25.

[f] Diar. 19. 17. Matt. 10. 42.

[g] pen. 9. 2.

[h] Marc 12. 43. Luc 21. 3.

[i] Exod. 16. 18.

‖ *ormod.*

‖ *rhy fychan ganddo.*

[k] ad. 6.

Anno DOMINI 60.

18 [1] Ni a anfonasom hefyd gyd âg ef y brawd, yr hwn *y mae* ei glod yn yr efengyl trwy yr holl eglwysi:

19 (Ac nid *hynny* yn unig, eithr hefyd a ddewiswyd gan yr eglwysi i gyd-ymdaith â ni â'r ‖ gras hwn, yr hwn a wasanaethir gennym er gogoniant i'r Arglwydd ei hun, ac *i amlygu* parodrwydd eich meddwl chwi)

20 Gan ochelyd hyn, rhag i neb feio arnom yn yr helaethrwydd yma, yr hwn a wasanaethir gennym:

21 [m] Y rhai ydym yn rhag-ddarpar pethau onest, nid yn unig y'ngolwg yr Arglwydd, ond hefyd y'ngolwg dynion.

22 Ac ni a anfonasom gyd â hwynt ein brawd, yr hwn a brofasom mewn llawer o bethau, lawer gwaith, ei fod ef yn ddyfal, ac yn awr yn ddyfalach o lawer, am y mawr ymddiried *y sydd* ‖ *gennyf* ynoch.

23 *Os gofynir* am Titus, fy nghyd-ymmaith *yw*, a chyd-weithydd tu ag attoch chwi; neu *am* ein brodyr, cenhadau yr eglwysi *ydynt*, *a* gogoniant Crist.

24 Am hynny dangoswch iddynt hwy hysbysrwydd o'ch cariad, ac o'n bost ninnau am danoch chwi, y'ngolwg yr eglwysi.

PENNOD IX.

1 Y mae efe yn dangos yr achos paham y danfonasai efe Titus a'i frodyr o'r blaen, er ei fod yn gwybod eu parodrwydd hwy: 6 ac y mae efe yn eu cynhyrfu hwy i roddi elusen yn helaeth; gan fod hyn megis math ar hauad had, 10 yr hwn a ddwg iddynt gynnyrch, 13 ac a bair aberth mawr o foliant i Dduw.

CANYS tu ag at am [a] y weinidogaeth i'r saint, afraid yw i mi ysgrifenu attoch.

2 O herwydd mi a adwaen barodrwydd eich meddwl chwi, yr hwn yr ydwyf yn ei fostio wrth y Macedoniaid am danoch chwi, fod [b] Achaia wedi ymbarottôi er y llynedd; a'r zêl *a ddaeth* oddi wrthych chwi a annogodd lawer iawn.

3 A mi a ddanfonais y brodyr, fel na byddo ein bost ni am danoch chwi yn ofer yn y rhan hon; fel, megis y dywedais, y byddoch wedi ymbarottôi:

4 Rhag, os y Macedoniaid a ddeuant gyd â mi, a'ch cael chwi yn ammharod, bod i ni (ni ddywedaf, chwi) gael cywilydd yn y fost hyderus yma.

5 Mi a dybiais gan hynny yn anghenrheidiol attolygu i'r brodyr, ar iddynt ddyfod o'r blaen attoch, a rhag-ddarparu eich ‖ bendith chwi yr hon a fynegwyd; fel y byddo parod megis bendith, ac nid megis *o* gybydd-dra.

6 A hyn *yr wyf yn ei ddywedyd*, [c] Yr hwn sydd yn hau ‖ yn brin, a fêd hefyd yn brin; a'r hwn sydd yn hau ‖ yn helaeth, a fêd hefyd yn helaeth.

7 Pob un megis y mae yn rhag-arfaethu yn ei galon, *felly rhodded;* [d] nid ‖ yn athrist, neu ‖ trwy gymmell: canys [e] rhoddwr llawen y mae Duw yn ei garu.

8 Ac *y mae* Duw yn abl i beri i bob gras fod yn helaeth tu ag attoch chwi; fel y byddoch chwi ym mhob peth, bob amser, a chennych bob digonoldeb yn helaeth i bob gweithred dda:

9 (Megis yr ysgrifenwyd, [f] Efe a wasgarodd; rhoddodd i'r tlodion: ei gyfiawnder ef sydd yn aros yn dragywydd.

10 A'r hwn sydd [g] yn rhoddi had i'r hauwr, ‖ rhodded hefyd fara yn ymborth, ac amlhâed eich had, a chwaneged ffrwyth eich [h] cyfiawnder)

11 Wedi eich cyfoethogi ym mhob peth i bob ‖ haelioni, [i] yr hwn sydd yn gweithio trwom ni ddïolch i Dduw.

12 Canys y mae gweinidogaeth y swydd hon, nid yn unig yn cyflawni diffygion y saint, ond hefyd yn ymhelaethu trwy aml roddi dïolch i Dduw;

13 (Gan eu bod, trwy brofiad y weinidogaeth hon, yn gogoneddu Duw o herwydd darostyngiad eich cyffes chwi i efengyl Crist, ac *o herwydd* † haelioni eich cyfraniad iddynt hwy, ac i bawb)

14 A thrwy eu gweddi hwythau drosoch chwi, *y rhai ydynt* yn hiraethu am danoch chwi, am y rhagorol ras Duw *yr hwn sydd* ynoch.

15 Ac i Dduw *y byddo* y dïolch am ei ddawn annhraethol.

PENNOD X.

Yn erbyn y gau-apostolion, y rhai a ddïystyrent wendid ei bresennoldeb corphorol ef, y mae efe yn gosod allan y nerth a'r awdurdod ysprydol y gwisgid ef â hwynt yn erbyn pob gwrthwyneb allu; 7 gan eu sicrhâu hwy, y ceir ef, ar ei ddyfodiad, mor nerthol mewn gair, ag ydyw efe yr awrhon yn absennol yn ei ysgrifen; 12 a chan feio ar y gau-athrawon, am ymgyrhaeddyd y tu hwnt i'w mesur, ac ymffrostio yn llafur gwŷr eraill.

A [a] MYFI Paul wyf fy hun yn attolwg i chwi, er addfwynder a hynawsedd Crist, yr hwn ‖ yn bresennol *wyf* wael yn eich plith, ond yn absennol ydwyf yn hŷf arnoch.

2 Ac yr ydwyf yn dymuno [b] na bydd-

Anno DOMINI 60.

[1] pen. 12. 18.

‖ *rhodd hon, yr hon a, &c.*

[m] Rhuf. 12. 17. Phil. 4. 8. 1 Petr 2. 12.

‖ Neu, ganddo.

[a] 1 Cor. 16. 1. pen. 8. 4.

[b] pen. 8. 10.

‖ *haelioni chwi, yr hwn a fynegwyd o'r blaen gymmaint am dano.*

[c] Diar. 11. 24. a 22. 9. Gal. 6. 7, 9.

‖ *dan eiriach.*

‖ *gyd â bendithion.*

[d] Deut. 15. 7.

‖ *o dristwch.*

‖ *o anghenrhaid.*

[e] Exod. 25. 2. a 35. 5. Diar. 11. 25. Rhuf. 12. 8.

[f] Ps. 112. 9.

[g] Es. 55. 10.

‖ *a roddo hefyd fara yn ymborth, ac a amlhao, &c.*

[h] Matt. 6. 1.

‖ *llafur.*

[i] pen. 1. 11. a 4. 15.

† Gr. *symlrwydd.*

[a] Rhuf. 12. 1.

‖ *wrth olwg.*

[b] 1 Cor. 4. 21. pen. 13. 10.

Anno DOMINI 60.

wyf yn bresennol yn hŷf â'r hyder ‖ yr wyf yn meddwl bod tu ag at rai, y sydd yn ein cyfrif ni megis rhai yn rhodio yn ol y cnawd:

3 Canys, er ein bod ni yn rhodio yn y cnawd, nid ydym yn milwrio yn ol y cnawd:

4 (Canys arfau ein milwriaeth ni nid *ydynt* gnawdol, ond nerthol ‖ trwy Dduw [c] i fwrw cestyll i'r llawr)

5 Gan fwrw ‖ dychymmygion i lawr, a phob uchder a'r sydd yn ymgodi yn erbyn gwybodaeth Duw, a chan gaethiwo pob meddwl i ufudd-dod Crist;

6 Ac yn barod gennym ddïal ar bob anufudd-dod, pan gyflawner eich ufudd-dod chwi.

7 Ai edrych yr ydych chwi ar bethau yn ol y golwg? [d] os ymddiried neb ynddo ei hun, ei fod ef yn eiddo Crist, meddylied hyn drachefn o hono ei hun, megis ag *y mae* efe yn eiddo Crist, felly *ein bod* ninnau hefyd yn eiddo Crist.

8 Oblegid pe bostiwn beth ychwaneg hefyd [e] am ein hawdurdod (yr hon a roddodd yr Arglwydd i ni er adeilad, ac nid er eich dinystr chwi) [f] ni'm cywilyddid:

9 Fel na thybier fy mod megis yn eich dychrynu chwi trwy lythyrau.

10 Oblegid y llythyrau yn wir (†meddant) *sydd* drymion a chryfion, eithr presennoldeb y corph *sydd* wan, a'r ymadrodd yn ddirmygus.

11 Y cyfryw un meddylied hyn mai y fath ydym ni ar air trwy lythyrau yn absennol, yr un fath hefyd *a fyddwn* ar weithred yn bresennol.

12 [g] Canys nid ŷm ni yn beiddio ein cystadlu, neu ein cyffelybu ein hunain, i rai sydd yn eu canmol eu hunain: eithr hwynt-hwy, gan eu mesur eu hunain wrthynt eu hunain, a'u cyffelybu eu hunain iddynt eu hunain, nid ydynt ‖ yn deall.

13 Eithr ni fostiwn ni hyd at bethau allan o'*n* mesur, ond yn ol mesur y rheol a rannodd Duw i ni, mesur i gyrhaeddyd hyd attoch chwi hefyd.

14 Canys nid ydym, megis *rhai* heb gyrhaeddyd hyd attoch chwi, yn ymestyn allan tu hwnt i'*n mesur;* canys hyd attoch chwi hefyd y daethom âg efengyl Crist:

15 Nid gan fostio hyd at bethau allan o'*n* mesur, [h] yn llafur rhai eraill; eithr gan obeithio, pan gynnyddo eich ffydd chwi, gael ynoch chwi ein mawrygu yn ol ein rheol ‖ yn ehelaeth,

16 I bregethu yr efengyl tu hwnt i chwi; *ac* nid i fostio yn rheol un arall am bethau parod eisoes.

17 [i] Eithr yr hwn sydd yn ymffrostio, ymffrostied yn yr Arglwydd.

18 Canys [k] nid yr hwn sydd yn ei ganmol ei hun, sydd gymmeradwy; ond [l] yr hwn y mae yr Arglwydd yn ei ganmol.

PENNOD XI.

1 Allan o'i eiddigedd dros y Corinthiaid, y rhai oedd yn dangos eu bod yn gwneuthur mwy o gyfrif o'r gau-apostolion nag o hono ef, y mae yn gorfod arno, yn erbyn ei ewyllys, ei ganmol ei hun, 5 trwy ei gystadlu ei hun â'r apostolion pennaf, 7 a'i fod yn pregethu yr efengyl yn rhad, ac yn ddigost, iddynt hwy: 13 gan ddangos nad oedd ef ddim gwaeth nâ'r gweithredwyr twyllodrus hynny mewn un rhagor-fraint o'r ddeddf, 23 a'i fod yn rhagori arnynt y'ngwasanaeth Crist, ac ym mhob math ar ddioddefiadau o achos ei weinidogaeth.

ONA chyd-ddygech â myfi ychydig yn [a] *fy* ffolineb; eithr hefyd ‖ cyd-ddygwch â myfi.

2 Canys [b] eiddigus wyf trosoch âg eiddigedd duwiol: canys mi a'ch †dyweddïais chwi i un gwr, [c] i'*ch* ‖ rhoddi *chwi* [d] *megis* morwyn bur i Grist.

3 Ond y màe arnaf ofn, rhag mewn modd yn y byd, megis y twyllodd [e] y sarph Efa trwy ei chyfrwysdra, felly bod eich meddyliau chwi wedi eu llygru oddi wrth y symlrwydd sydd yng Nghrist.

4 Canys yn wir os ydyw yr hwn sydd yn dyfod yn pregethu Iesu arall yr hwn ni phregethasom ni, neu *os* ydych yn derbyn yspryd arall yr hwn nis derbyniasoch, neu [f] efengyl arall yr hon ni dderbyniasoch, teg y cyd-ddygech ‖ *âg ef.*

5 Canys yr ydwyf yn meddwl [g] na bûm i ddim yn ol i'r apostolion pennaf.

6 Ac os *ydwyf* hefyd yn [h] anghyfarwydd ar ymadrodd, etto nid *wyf felly* [i] mewn gwybodaeth; eithr [k] yn eich plith chwi nyni a eglurhâwyd yn hollol ym mhob dim.

7 A wneuthum i [l] fai wrth fy ngostwng fy hun, fel y dyrchefid chwi, oblegid pregethu o honof i chwi efengyl Duw yn rhad?

8 Eglwysi eraill a yspeiliais, gan gymeryd cyflog *ganddynt hwy*, i'ch gwasanaethu chwi.

9 A phan oeddwn yn bresennol gyd â chwi, ac arnaf eisieu, [m] ni ormesais ar neb: canys fy eisieu i a gyflawnodd [n] y

Anno DOMINI 60.

‖ *y'm tybir fy mod.*

‖ Neu, *i.*

[c] Jer. 1. 10.

‖ *rhesymiadau.*

[d] 1 Cor. 14. 37. 1 Ioan 4. 6.

[e] pen. 13. 10.

[f] pen. 12. 6.

† Gr. *medd ef.*

[g] pen. 3. 1. a 5. 12.

‖ *synhwyrol.*

[h] Rhuf. 15. 20.

[a] ad. 16. pen. 5. 13.

‖ *yr ydych yn cyd-ddwyn.*

[b] Gal. 4. 17, 18.

† Gr. *cymhwyseais.*

[c] Col. 1. 28.

‖ *presentio.*

[d] Lef. 21. 13.

[e] Gen. 3. 4. Ioan 8. 44.

[f] Gal. 1. 7, 8.

‖ â mi.

[g] 1 Cor. 15. 10. pen. 12. 11. Gal. 2. 6.

[h] 1 Cor. 1. 17. a 2. 1, 13.

[i] Eph. 3. 4.

[k] pen. 4. 2. a 5. 11. a 12. 12.

[l] 1 Cor. 9. 6, 12. pen. 10. 1.

[m] pen. 12. 13. 1 Thess. 2. 9. 2 Thess. 3. 8, 9.

[n] Phil. 4. 10, 15.

Anno DOMINI 60.

brodyr a ddaethant o Macedonia: ac ym mhob dim y'm cedwais fy hun heb bwyso arnoch, ac mi a ymgadwaf.

[o] Rhuf. 9. 1.

10 [o] Fel y mae gwirionedd Crist ynof, [p] ni argaeir yr ymffrost hwn yn fy erbyn y'ngwledydd Achaia.

[p] 1 Cor. 9. 15.

11 Paham? *ai* am nad wyf yn eich caru chwi? Duw a'i gŵyr.

12 Eithr yr hyn yr wyf yn ei wneuthur, a wnaf hefyd; [q] fel y torrwyf ymaith achlysur oddi wrth y rhai sydd yn ewyllysio cael achlysur; fel yn yr hyn y maent yn ymffrostio, y cair hwynt megis ninnau hefyd.

[q] 1 Cor. 9. 12.

13 Canys y cyfryw gau-apostolion *sydd* weithwyr twyllodrus, wedi ymrithio yn apostolion i Grist.

14 Ac nid rhyfedd: canys y mae Satan yntau yn ymrithio yn angel goleuni.

15 Gan hynny nid mawr *yw*, er ymrithio ei weinidogion ef fel gweinidogion cyfiawnder, [r] y rhai y bydd eu diwedd yn ol eu gweithredoedd.

[r] Phil. 3. 19.

16 [s] Trachefn meddaf, Na thybied neb fy mod i yn ffol: os amgen, etto ‖ derbyniwch fi fel ffol, fel y gallwyf finnau hefyd ymffrostio ychydig.

[s] pen. 12. 6.

‖ Neu, *goddefwch.*

17 Yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd, [t] nid ydwyf yn ei ddywedyd yn ol yr Arglwydd, eithr megis mewn ffolineb, yn hyn o fost hyderus.

[t] 1 Cor. 7. 6, 12.

18 [u] Gan fod llawer yn ymffrostio yn ol y cnawd, minnau a ymffrostiaf hefyd.

[u] Phil. 3. 3, 4.

19 Canys yr ydych yn goddef ffyliaid yn llawen, gan fod *eich hunain* yn synhwyrol.

20 Canys yr ydych yn goddef, os bydd un i'ch caethiwo, os bydd un i'*ch* llwyrfwytta, os bydd un yn cymmeryd *gennych*, os bydd un yn ymddyrchafu, os bydd un yn eich taro chwi ar *eich* wyneb.

21 Am ammharch yr ydwyf yn dywedyd, [x] megis pe buasem ni weiniaid: eithr ym mha beth bynnag y mae neb yn hŷf (mewn ffolineb yr wyf yn dywedyd) hŷf wyf finnau hefyd.

[x] pen. 10. 10.

22 Ai Hebreaid ydynt hwy? [y] felly finnau: ai Israeliaid ydynt hwy? felly finnau: ai had Abraham ydynt hwy? felly finnau.

[y] Act. 22. 3. Rhuf. 11. 1. Phil. 3. 5.

23 Ai gweinidogion Crist ydynt hwy? (yr ydwyf yn dywedyd yn ffol) [z] mwy *wyf* fi; [a] mewn blinderau yn helaethach, mewn gwïalennodiau dros fesur, mewn carcharau yn amlach, [b] mewn marwolaethau yn fynych.

[z] 1 Cor. 15. 10.

[a] Act. 9. 16. a 21. 11. pen. 6. 4.

[b] 1 Cor. 15. 31. pen. 1. 10. a 4. 11.

24 Gan yr Iuddewon bùmwaith y derbyniais [c] ddeugain *gwïalennod* ond un.

25 Tair gwaith [d] y'm curwyd â gwïail; [e] unwaith y'm llabyddiwyd; teirgwaith [f] y torrodd llong arnaf; noswaith a diwrnod y bûm yn y dyfnfor;

[c] Deut. 25. 3.

[d] Act. 16. 22.

[e] Act. 14. 19.

[f] Act. 27. 41.

26 Mewn teithiau yn fynych; ym mheryglon llif-ddyfroedd; ym mheryglon lladron; ym mheryglon gan *fy* nghenedl *fy hun;* ym mheryglon gan y cenhedloedd; ym mheryglon yn y ddinas; ym mheryglon yn yr anialwch; ym mheryglon ar y môr; ym mheryglon ym mhlith brodyr gau:

27 Mewn llafur a lludded; mewn anhunedd yn fynych; mewn newyn a syched; mewn ymprydiau yn fynych; mewn anwyd a noethni.

28 Heb law y pethau *sydd yn digwydd* oddi allan, yr ymosod yr hwn *sydd arnaf* beunydd, [g] y gofal dros yr holl eglwysi.

[g] Edrych Act. 20. 18, &c.

29 [h] Pwy sydd wan, nad wyf finnau wan? pwy a dramgwyddir, nad wyf finnau yn llosgi?

[h] 1 Cor. 8. 13. a 9. 22.

30 Os rhaid ymffrostio, [i] mi a ymffrostiaf am y pethau sydd yn perthyn i'm gwendid.

[i] pen. 12. 5.

31 [k] Duw a Thad ein Harglwydd ni Iesu Grist, yr hwn sydd fendigedig yn oes oesoedd, a ŵyr nad wyf yn dywedyd celwydd.

[k] Gal. 1. 20.

32 [l] Yn Damascus, y llywydd dan Aretas y brenhin a wyliodd ddinas y Damasciaid, gan ewyllysio fy nal i:

[l] Act. 9. 24.

33 A thrwy ffenestr mewn basged y'm gollyngwyd ‖ ar hŷd y mur, ac y dïengais o'i ddwylaw ef.

‖ *dros y mur.*

PENNOD XII.

1 *Er gallu o hono ef orfoleddu yn ei ddatguddiadau rhyfeddol, er mwyn gosod allan ei apostoliaeth,* 9 *etto mae yn well ganddo orfoleddu yn ei wendid:* 11 *gan fwrw bai arnynt hwy, am ei yrru ef i wagfostio fel hyn.* 14 *Mae efe yn addaw dyfod attynt hwy drachefn, ac er hynny trwy dadol garedigrwydd,* 20 *er ei fod yn ofni y caiff efe yno lawer o ddrwg-weithredwyr, ac annhrefn cyffredinol.*

YMFFROSTIO yn ddïau nid yw fuddiol i mi: canys myfi a ddeuaf at weledigaethau a datguddiedigaethau yr Arglwydd.

2 Mi a adwaenwn ddyn yng Nghrist er ys rhagor i bedair blynedd ar ddeg (pa un ai yn y corph, ni wn; ai allan o'r corph, ni wn i: Duw a ŵyr) y cyfryw *un* [a] a gipiwyd i fynu hyd y drydedd nef.

[a] Act. 22. 17. A. D. 46. yn Lystra, Act. 14. 6.

3 Ac mi a adwaenwn y cyfryw ddyn

Anno DOMINI 60.

(pa un ai yn y corph, ai allan o'r corph, ni wn i: Duw a ŵyr)

4 Ei gipio ef i fynu i baradwys, ac iddo glywed geiriau annhraethadwy, y rhai nid yw ‖ gyfreithlawn i ddyn eu hadrodd.

5 Am y cyfryw *un* yr ymffrostiaf; [b] eithr am danaf fy hun nid ymffrostiaf, oddi eithr yn fy ngwendid.

6 Canys [c] os ewyllysiaf ymffrostio, ni byddaf ffol; canys mi a ddywedaf y gwir: eithr yr wyf yn arbed, rhag i neb wneuthur cyfrif o honof fi uwch law y mae yn gweled fy mod, neu yn ei glywed gennyf.

7 Ac fel na'm tra-dyrchafer gan odidowgrwydd y datguddiedigaethau, rhoddwyd i mi [d] swmbwl yn y cnawd, cennad Satan, i'm cernodio, fel na'm tra-dyrchefid.

8 [e] Am y peth hwn mi attolygais i'r Arglwydd deirgwaith, ar fod iddo ymadael â mi.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Digon i ti fy ngras i: canys fy nerth i a berffeithir mewn gwendid. Yn llawen iawn gan hynny yr ymffrostiaf fi yn hytrach yn fy ngwendid, fel y preswylio nerth Crist ynof fi.

10 Am hynny yr wyf yn foddlawn mewn gwendid, mewn ammharch, mewn anghenion, mewn erlidiau, mewn cyfyngderau er mwyn Crist: canys pan wyf wan, yna yr wyf gadarn.

11 Mi a aethum yn [f] ffol wrth ymffrostio; chwychwi a'm ‖ gyrrasoch. Canys myfi a ddylaswn gael fy nghanmol gennych chwi: canys [g] ni bûm i ddim yn ôl i'r apostolion pennaf, er [h] nad ydwyf fi ddim.

12 [i] Arwyddion apostol yn wir a weithredwyd yn eich plith chwi, mewn pob amynedd, mewn arwyddion, a rhyfeddodau, a gweithredoedd nerthol.

13 Canys beth yw yr hyn y buoch chwi yn ol am dano, mwy nâ'r eglwysi eraill, oddi eithr am [k] na bûm i fy hun ormesol arnoch? maddeuwch i mi hyn o gam.

14 [l] Wele, y drydedd waith yr wyf fi yn barod i ddyfod attoch; ac ni byddaf ormesol arnoch: canys [m] nid ydwyf yn ceisio yr eiddoch chwi, ond chwychwi: canys ni ddylai y plant gasglu trysor i'r rhïeni, ond y rhïeni i'r plant.

15 A [n] myfi yn ewyllysgar iawn a dreuliaf, ac a ymdreuliaf, [o] dros eich eneidiau chwi, er [p] fy mod yn eich caru yn helaethach, ac yn cael fy ngharu yn brinnach.

16 Eithr bid, ni phwysais i arnoch: ond, gan fod yn gyfrwys, mi a'ch deliais chwi trwy ddichell.

17 [q] A wneuthum i elw o honoch chwi trwy neb o'r rhai a ddanfonais attoch?

18 [r] Mi a ddeisyfiais ar Titus, a chyd âg *ef* mi a anfonais frawd: a elwodd Titus ddim arnoch? onid yn yr un yspryd y rhodiasom? onid yn yr un llwybrau?

19 [s] Drachefn, a ydych chwi yn tybied mai ymesgusodi yr ydym wrthych? [t] ger bron Duw yng Nghrist yr ydym yn llefaru; a phob peth, anwylyd, er adeiladaeth i chwi.

20 Canys ofni yr wyf, rhag pan ddelwyf, na'ch caffwyf yn gyfryw rai ag a fynnwn, [u] a'm cael innau i chwithau yn gyfryw ag nis mynnech: rhag *bod* cynhenau, cenfigenau, llidiau, ymrysonau, ‖ goganau, hustyngau, ymchwyddiadau, anghydfyddiaethau:

21 Rhag, pan ddelwyf drachefn, fod i'm Duw fy narostwng yn eich plith, ac i mi ddwyn galar dros lawer, y rhai a bechasant eisoes, ac nid edifarhasant am yr aflendid, a'r godineb, a'r anlladrwydd a wnaethant.

PENNOD XIII.

1 *Y mae efe yn bygwth pechaduriaid dïedifeiriol â thoster a gallu ei apostoliaeth:* 5 *a chan eu cynghori hwynt i brofi eu ffydd,* 7 *ac i ddiwygio eu beiau cyn ei ddyfod ef,* 11 *y mae efe yn diweddu ei epistol, trwy eu hannog hwy yn gyffredinol, a gweddïo.*

[a] Y DRYDEDD waith hon yr ydwyf yn dyfod attoch. [b] Y'ngenau dau neu dri o dystion y bydd safadwy pob gair.

2 [c] Rhag-ddywedais i chwi, ac yr ydwyf yn rhag-ddywedyd fel *pe bawn* yn bresennol yr ail waith, ac yn absennol yr awrhon yr ydwyf yn ysgrifenu at y rhai [d] a bechasant eisoes, ac at y lleill i gyd, os deuaf drachefn, [e] nad arbedaf:

3 Gan eich bod yn ceisio profiad o Grist [f] yr hwn sydd yn llefaru ynof, yr hwn tu ag attoch chwi nid yw wan, eithr sydd nerthol ynoch chwi.

4 [g] Canys er ei groeshoelio ef o ran gwendid, etto [h] byw ydyw trwy nerth Duw: canys [i] ninnau hefyd ydym weiniaid ‖ ynddo ef, eithr byw fyddwn gyd âg ef trwy nerth Duw tu ag attoch chwi.

5 [k] Profwch chwychwi eich hunain a ydych yn y ffydd; holwch eich hunain.

Anno DOMINI 60.

[b] pen. 11. 30.

[c] pen. 10. 8. a 11. 16.

[d] Edrych Ezec. 28. 24. Gal. 4. 14.

[e] Edrych Deut. 3. 23—27.

[f] pen. 11. 1.

[g] pen. 11. 5.

[h] 1 Cor. 4. 9. a 15. 8, 9. Eph. 3. 8.

[i] 1 Cor. 9. 2. pen. 4. 2. a 6. 4. a 11. 6.

[k] pen. 11. 9.

[l] pen. 13. 1.

[m] Act. 20. 33.

[n] 1 Thess. 2. 8.

[o] pen. 1. 6. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10.

[p] pen. 6. 12, 13.

[q] pen. 7. 2.

[r] pen. 8. 6, 16, 18, 22.

[s] pen. 5. 12.

[t] Rhuf. 9. 1.

[u] 1 Cor. 4. 21. pen. 10. 2. a 13. 2, 10.

[a] pen. 12. 14.

[b] Deut. 17. 6. a 19. 15. Heb. 10. 28.

[c] pen. 10. 2.

[d] pen. 12. 21.

[e] pen. 1. 23.

[f] Matt. 10. 20.

[g] Phil. 2. 7, 8. 1 Petr 3. 18.

[h] Rhuf. 6. 4.

[i] pen. 10. 3, 4.

[k] 1 Cor. 11. 28.

‖ *bosibl.*

‖ *cymhellasoch.*

‖ *absennau.*

‖ *gyd âg ef.*

Anno DOMINI 60.

Ai nid ydych yn eich adnabod eich hunain, *sef* bod Iesu Grist ynoch, oddi eithr i chwi fod yn anghymmeradwy?

6 Ond yr wyf yn gobeithio y gwybyddwch nad ydym ni yn anghymmeradwy.

7 Ac yr wyf yn gweddïo ar Dduw na wneloch chwi ddim drwg; nid fel yr ymddangosom ni yn gymmeradwy, ond fel y gwneloch chwi yr hyn sydd dda, er [l]bod o honom ni megis rhai anghymmeradwy.

8 Canys ni allwn ni ddim yn erbyn y gwirionedd, ond dros y gwirionedd.

9 Canys llawen ydym [m]pan fyddom ni yn weiniaid, a chwithau yn gryfion: a hyn hefyd yr ydym yn ei ddymuno, *sef* eich perffeithrwydd chwi.

10 [n]Am hynny myfi yn absennol ydwyf yn ysgrifenu y pethau hyn, fel pan fyddwyf bresennol nad arferwyf doster, [o]yn ol yr awdurdod a roddes yr Arglwydd i mi er adeilad, ac nid er dinystr.

11 Bellach, frodyr, byddwch ‖wych. Byddwch berffaith, diddaner chwi, [p]syniwch yr un peth, byddwch heddychol; a Duw y cariad a'r heddwch a fydd gyd â chwi.

12 [q]Anherchwch eich gilydd â chusan sanctaidd. Y mae yr holl saint yn eich annerch chwi.

13 Gras *ein* Harglwydd Iesu Grist, a chariad Duw, a chymdeithas yr Yspryd Glân, *a fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

¶ Yr ail at y Corinthiaid a ysgrifenwyd o Philippi ym Macedonia, gyd â Thitus a Luc.

Anno DOMINI 60.

[o] pen. 10. 8.

‖ *iach.*

[p] Rhuf. 12. 16. 1 Cor. 1. 10. 1 Petr 3. 8.

[q] Rhuf. 16. 16. 1 Cor. 16. 20. 1 Thess. 5. 26. 1 Petr 5. 14.

[l] pen. 6. 9.

[m] 1 Cor. 4. 10. pen. 11. 30. a 12. 5, 9, 10.

[n] 1 Cor. 4. 21. pen. 2. 3. a 10. 2. a 12. 20, 21.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT Y

GALATIAID.

PENNOD I.

6 Y mae efe yn rhyfeddu iddynt ei adael ef a'r efengyl cyn gynted; 8 ac yn melldithio y rhai a bregethant efengyl amgen nâ'r hon a bregethai efe. 11 Nad gan ddynion y dysgodd efe yr efengyl, eithr gan Dduw. 13 Ac y mae efe yn dangos pa beth ydoedd efe cyn ei alw, 17 a pha beth a wnaeth efe yn y man wedi ei alw.

Anno DOMINI 58.

PAUL apostol ([a]nid o ddynion, na thrwy ddyn, eithr [b]trwy Iesu Grist, a Duw Dad, [c]yr hwn a'i cyfododd ef o feirw)

2 A'r brodyr oll y rhai sydd gyd â mi, at eglwysi Galatia.

3 [d]Gras *fyddo* i chwi a heddwch oddi wrth Dduw Dad, a'n Harglwydd Iesu Grist;

4 [e]Yr hwn a'i rhoddes ei hun dros ein pechodau, fel y'n gwaredai ni oddi wrth [f]y byd drwg presennol, yn ol ewyllys Duw a'n Tad ni:

5 I'r hwn *y byddo* gogoniant yn oes oesoedd. Amen.

6 Y mae yn rhyfedd gennyf eich symmud mor fuan oddi wrth yr hwn a'ch galwodd ‖i ras Crist, at efengyl arall:

7 [g]Yr hon nid yw arall; ond bod rhai [h]yn eich trallodi chwi, ac yn chwennych dattrôi efengyl Crist.

8 Eithr pe byddai [i]i ni, neu i angel o'r nef, efengylu i chwi amgen nâ'r hyn a efengylasom i chwi, bydded ‖anathema.

9 Megis y rhag-ddywedasom, felly yr ydwyf yr awrhon drachefn yn dywedyd, Os efengyla neb i chwi amgen [k]nâ'r hyn a dderbyniasoch, bydded anathema.

10 Canys yr awrhon [l]ai ‖peri credu dynion yr wyf, ynte Duw? neu [m]a ydwyf fi yn ceisio rhyngu bodd dynion? canys pe rhyngwn fodd dynion etto, ni byddwn was i Grist.

11 Eithr yr ydwyf yn hysbysu i chwi, frodyr, *am* yr efengyl a bregethwyd gennyf fi, nad yw hi ‖ddynol.

12 Canys [n]nid gan ddyn y derbyniais

Anno DOMINI 58.

‖ *y'ngras.*

[g] 2 Cor. 11. 4.

[h] Act. 15. 1, 24. pen. 5. 10, 12.

[i] 1 Cor. 16. 22.

‖ *felldigedig.*

[k] Deut. 4. 2. a 12. 32. Diar. 30. 6. Dat. 22. 18.

[l] 1 Thess. 2. 4.

‖ *perswadio.*

[m] Iago 4. 4.

‖ *yn ol dyn.*

[n] 1 Cor. 15. 1, 3. ad. 1.

[a] ad. 11,12.

[b] Tit. 1. 3.

[c] Act. 2. 24.

[d] Rhuf. 1. 7. 1 Cor. 1. 3. 2 Cor. 1. 2. Eph. 1. 2. Phil. 1. 2. Col. 1. 2. 1 Thess. 1. 1. 2 Thess. 1. 2.

[e] Tit. 2. 14.

[f] Es. 65. 17. Heb. 2. 5. a 6. 5. 1 Ioan 5. 19.

Anno DOMINI 58.

i hi, nac y'm dysgwyd; eithr [o] trwy ddatguddiad Iesu Grist.

13 Canys chwi a glywsoch [p] fy ymarweddiad i gynt yn y grefydd Iuddewig, i mi allan o fesur erlid eglwys Dduw, a'i hanrheithio hi;

14 Ac i mi gynnyddu yn y grefydd Iuddewig yn fwy nâ llawer o'm cyfoedion yn fy nghenedl fy hun, gan ‖ fod yn fwy awyddus i draddodiadau fy nhadau.

15 Ond pan welodd Duw yn dda, [q] yr hwn a'm neillduodd i o groth fy mam, ac a'*m* galwodd *i* trwy ei ras,

16 [r] I ddatguddio ei Fab ef ynof fi, fel [s] y pregethwn ef ym mhlith y cenhedloedd; yn y fan nid ymgynghorais â [t] chig a gwaed;

17 Ac nid aethum ‖ yn fy ol i Jerusalem at y rhai oedd o'm blaen i yn apostolion; ond mi a aethum i Arabia, a thrachefn y dychwelais i Damascus.

18 Yna ar ol tair blynedd [u] y daethum ‖ yn fy ol i Jerusalem i ymweled â Phetr; ac a arhosais gyd âg ef bymtheng niwrnod.

19 Eithr *neb* arall o'r apostolion nis gwelais, ond [x] Iago brawd yr Arglwydd.

20 A'r pethau yr wyf yn eu hysgrifenu attoch, [y] wele, ger bron Duw, nad wyf yn dywedyd celwydd.

21 Wedi hynny y daethum i wledydd Syria a Cilicia;

22 Ac yr oeddwn heb fy adnabod wrth *fy* wyneb yn eglwysi Judea y rhai [z] oedd yng Nghrist:

23 Ond yn unig hwy a glywsant, fod yr hwn oedd gynt yn ein herlid ni, yr awrhon yn pregethu y ffydd, yr hon gynt a anrheithiasai.

24 A hwy a ogoneddasant Dduw ynof fi.

PENNOD II.

1 Y mae efe yn dangos pa bryd yr aeth efe i fynu i Jerusalem, ac i ba beth; 3 ac nad enwaedasid ar Titus; 11 *a gwrthwynebu o hono ef Petr.* 14 *Paham y mae efe ac eraill, a hwythau yn Iuddewon, yn credu y cânt eu cyfiawnhâu yng Nghrist trwy ffydd, ac nid trwy weithredoedd;* 20 *ac na bo iddynt hwy, y rhai a gyfiawnhâwyd felly, fyw mewn pechod.*

A. D. 52. YNA wedi pedair blynedd ar ddeg yr aethum drachefn i fynu i Jerusalem gyd â Barnabas, gan gymmeryd Titus hefyd gyd â mi.

2 Ac mi a aethum i fynu yn ol datguddiad, ac a fynegais iddynt yr efengyl yr hon yr wyf yn ei phregethu ym mhlith y Cenhedloedd; ond o'r neilldu i'r rhai cyfrifol, rhag mewn un modd [a] fy mod yn rhedeg yn ofer, neu ddarfod i mi redeg.

3 Eithr Titus, yr hwn oedd gyd â mi, er ei fod yn Roegwr, ni chymhellwyd chwaith i enwaedu arno:

4 A hynny o herwydd [b] y gau-frodyr a ddygasid i mewn, y rhai a ddaethant i mewn i yspïo ein [c] rhyddid ni yr hon sydd gennym yng Nghrist Iesu, fel y'n caethiwent ni:

5 I ba rai nid ymroisom trwy ddarostyngiad, na ddo dros awr; fel yr arhosai [d] gwirionedd yr efengyl gyd â chwi.

6 A chan y rhai a dybid eu bod yn rhyw beth (pa fath *gynt* oeddynt, nid yw ddim i mi; [e] nid yw Duw yn derbyn wyneb dyn) canys y rhai ‖ cyfrifol ni chwanegasant ddim i mi.

7 Eithr yn y gwrthwyneb, [f] pan welsant ddarfod ymddiried i mi am efengyl y dïenwaediad, megis am *efengyl* yr enwaediad i Petr:

8 (Canys yr hwn oedd yn gweithredu yn nerthol yn Petr i apostoliaeth yr enwaediad, [g] a nerthol-weithredodd ynof finnau hefyd tu ag at y Cenhedloedd)

9 A phan wybu Iago, a Cephas, ac Ioan, y rhai a dybid eu bod [h] yn golofnau, [i] y gras a roddwyd i mi, hwy a roddasant i mi ac i Barnabas ddehauddwylaw cymdeithas; fel *yr elem* ni at y cenhedloedd, a hwythau at yr enwaediad.

10 Yn unig ar fod i ni gofio y tlodion; [k] yr hyn hefyd y bûm i ddiwyd i'w wneuthur.

11 A phan ddaeth Petr i Antiochia, mi a'i gwrthwynebais yn ei wyneb, am ei fod i'w feio.

12 Oblegid cyn dyfod rhai oddi wrth Iago, [l] efe a fwyttâodd gyd â'r Cenhedloedd: ond wedi iddynt ddyfod, efe a giliodd, ac a neillduodd ei hun oddi wrthynt, gan ofni y rhai oedd o'r enwaediad.

13 A'r Iuddewon eraill hefyd a gydragrithiasant âg ef; yn gymmaint ag y dygwyd Barnabas hefyd i'w rhagrith hwy.

14 Eithr pan welais i nad oeddynt yn iawn droedio at [m] wirionedd yr efengyl, mi a ddywedais wrth Petr [n] yn *eu* gŵydd *hwy* oll, [o] Os wyt ti, a thi yn Iuddew, yn byw fel y Cenhedloedd, ac nid fel yr Iuddewon, paham yr wyt ti yn cymmell y Cenhedloedd i fyw yn Iuddewaidd?

15 Nyni, *y rhai* wrth naturiaeth *ydym*

Anno DOMINI 58.

[o] Eph. 3. 3.
[p] Act. 8. 3.
‖ *ddwyn zel yn fwy.*
[q] Rhuf. 1. 1.
A. D. 35.
[r] 2 Cor. 4. 6.
[s] Act. 9. 15. a 22. 21.
[t] Matt. 16. 17. Eph. 6. 12.
‖ *i fynu.*
A. D. 38.
[u] Act. 9. 26.
‖ *i fynu.*
[x] Marc 6. 3.
[y] Rhuf. 9. 1.
[z] Rhuf. 16. 7.
[a] Phil. 2. 16. 1 Thess. 3. 5.
[b] 2 Cor. 11. 26.
[c] pen. 3. 25. a 5. 1, 13.
[d] ad. 14.
[e] Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11.
‖ *a dybid* eu bod yn rhyw beth.
[f] Act. 13. 46. Rhuf. 11. 13. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.
[g] Act. 9. 15. a 13. 2. a 22. 21. pen. 1. 16.
[h] Matt. 16. 18.
[i] Rhuf. 1. 5. a 12. 3. a 15. 15. Eph. 3. 8.
[k] Act. 24. 17.
[l] Act. 10. 28. a 11. 3.
[m] ad. 5.
[n] 1 Tim. 5. 20.
[o] Act. 10. 28.

Anno DOMINI 58.

[p] Iuddewon, ac nid o'r Cenhedloedd [q] yn bechaduriaid,

16 [r] Yn gwybod nad ydys yn cyfiawnhâu dyn trwy weithredoedd y ddeddf, ond [s] trwy ffydd Iesu Grist, ninnau hefyd a gredasom yng Nghrist Iesu, fel y'n cyfiawnhâer trwy ffydd Crist, ac nid trwy weithredoedd y ddeddf: oblegid [t] ni chyfiawnhêir un cnawd trwy weithredoedd y ddeddf.

17 Ac os wrth geisio ein cyfiawnhâu yng Nghrist, y'n caed ninnau hefyd [u] yn bechaduriaid, *a ydyw* Crist am hynny yn weinidog pechod? Na atto Duw.

18 Canys os wyf fi yn adeiladu drachefn y pethau a ddistrywiais, yr wyf yn fy ngwneuthur fy hun yn droseddwr.

19 Canys yr wyf fi [x] trwy y ddeddf [y] wedi marw i'r ddeddf, fel y byddwn [z] fyw i Dduw.

20 Mi [a] a groeshoeliwyd gyd â Christ: eithr byw ydwyf; etto nid myfi, ond Crist sydd yn byw ynof fi: a'r hyn yr ydwyf yr awrhon yn ei fyw yn y cnawd, ei fyw yr ydwyf trwy ffydd Mab Duw, [b] yr hwn a'm carodd, ac a'i dodes ei hun drosof fi.

21 Nid wyf yn dirymmu gras Duw: canys [c] os o'r ddeddf *y mae* cyfiawnder, yna y bu Crist farw yn ofer.

PENNOD III.

1 *Mae efe yn gofyn pa beth a'u cynhyrfodd hwy i ymadael â'r ffydd, ac i lynu wrth y gyfraith.* 6 *Y rhai a gredant a gyfiawnhêir,* 9 *ac a fendithir gyd âg Abraham:* 10 *a hyn y mae efe yn ei ddangos trwy lawer o resymmau.*

O *Y* Galatiaid ynfyd, [a] pwy a'ch ‖ llygad-dynodd chwi fel nad ufuddhâech i'r gwirionedd, i ba rai o flaen eu llygaid y portreiadwyd Iesu Grist, wedi ei groeshoelio yn eich plith?

2 Hyn yn unig a ewyllysiaf ei ddysgu gennych; Ai wrth weithredoedd y ddeddf y derbyniasoch [b] yr Yspryd, ynte wrth wrandawiad ffydd?

3 A ydych chwi mor ynfyd? gwedi i chwi ddechreu yn yr Yspryd, a berffeithir chwi yr awrhon yn y cnawd?

4 [c] A ddïoddefasoch gymmaint yn ofer? os *yw* ofer hefyd.

5 Yr hwn gan hynny sydd yn trefnu i chwi yr Yspryd, ac yn gwneuthur gwyrthiau yn eich plith, *ai* o weithredoedd y ddeddf, neu o wrandawiad ffydd *y mae?*

6 Megis y credodd [d] Abraham i Dduw, ac y cyfrifwyd iddo yn gyfiawnder.

7 Gwybyddwch felly mai [e] y rhai sydd o ffydd, y rhai hynny yw plant Abraham.

8 [f] A'r ysgrythyr yn rhag-weled mai trwy ffydd y mae Duw yn cyfiawnhâu y cenhedloedd, a rag-efengylodd i Abraham, *gan ddywedyd,* [g] Ynot ti y bendithir yr holl genhedloedd.

9 Felly gan hynny, y rhai sydd o ffydd a fendithir gyd âg Abraham ffyddlawn.

10 Canys cynnifer ag y sydd o weithredoedd y ddeddf, dan felldith y maent: canys ysgrifenwyd, [h] Melldigedig *yw* pob un nid yw yn aros yn yr holl bethau a ysgrifenir yn llyfr y ddeddf, i'w gwneuthur hwynt.

11 Ac [i] na chyfiawnhêir neb trwy y ddeddf ger bron Duw, eglur *yw:* oblegid, [k] Y cyfiawn a fydd byw trwy ffydd.

12 [l] A'r ddeddf nid yw o ffydd: eithr, [m] Y dyn a wna y pethau hynny, a fydd byw ynddynt.

13 [n] Crist a'n llwyr-brynodd oddi wrth felldith y ddeddf, gan ei wneuthur yn felldith trosom: canys y mae yn ysgrifenedig, [o] Melldigedig *yw* pob un sydd y'nghrôg ar bren:

14 Fel y delai bendith Abraham ar y Cenhedloedd, trwy Grist Iesu; fel y derbyniem [p] addewid yr Yspryd trwy ffydd.

15 Y brodyr, dywedyd yr wyf ar wedd ddynol; [q] Cyd na byddo ond ‖ ammod dyn, wedi y cadarnhâer, nid yw neb yn ei ddirymmu, neu yn rhoddi atto.

16 [r] I Abraham y gwnaethpwyd yr addewidion, ac i'w had ef. Nid yw yn dywedyd, Ac i'w hadau, megis am lawer; ond megis am un, Ac i'th had di, yr hwn yw [s] Crist.

17 A hyn yr wyf yn ei ddywedyd, *am* yr ammod a gadarnhâwyd o'r blaen gan Dduw yng Nghrist, nad yw y ddeddf [t] oedd bedwar cant a deg ar hugain o flynyddoedd wedi, yn ei ddirymmu, [u] i wneuthur yr addewid yn ofer.

18 Canys [x] os o'r ddeddf *y mae* yr etifeddiaeth, nid *yw* ‖ hayach o'r addewid: ond Duw a'*i* rhad-roddodd i Abraham trwy addewid.

19 Beth gan hynny *yw* y ddeddf? [y] Oblegid troseddau y rhoddwyd hi yn ychwaneg, hyd oni ddelai yr had, i'r hwn y gwnaethid yr addewid; *a hi* [z] a drefn-

Anno DOMINI 58.

[p] Act. 15. 10, 11.
[q] Eph. 2. 3, 12.
[r] Act. 13. 38.
[s] Rhuf. 1. 17. a 3. 22, 28. a 8. 3. Heb. 7. 18, 19.
[t] Ps. 143. 2. Rhuf. 3. 20. pen. 3. 11.
[u] 1 Ioan 3. 8, 9.
[x] pen. 5. 1.
[y] Rhuf. 6. 14. a 7. 4, 6.
[z] Rhuf. 6. 11. 2 Cor. 5. 15. 1 Thess. 5. 10. 1 Petr 4. 2.
[a] Rhuf. 6. 6. pen. 5. 24.
[b] pen. 1. 4. Eph. 5. 2. Tit. 2. 14.
[c] Heb. 7. 11.
[a] pen. 5. 7.
‖ *rheibiodd.*
[b] Act. 2. 38. a 8. 15. a 15. 8. Eph. 1. 13. Heb. 6. 4.
[c] 2 Ioan 8.
[d] Gen. 15. 6. Rhuf. 4. 3. Iago 2. 23.
[e] Rhuf. 4. 11, 12, 16.
[f] Rhuf. 9. 17. ad. 22.
[g] Gen. 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. Act. 3. 25.
[h] Deut. 27. 26.
[i] pen. 2. 16.
[k] Heb. 10. 38.
[l] Rhuf. 4. 4, 5. a 10. 5, 6. a 11. 6.
[m] Lef. 18. 5.
[n] Rhuf. 8. 3. 2 Cor. 5. 21.
[o] Deut. 21. 23.
[p] Es. 32. 15. a 44. 3. Jer. 31. 33. a 32. 40. Ezec. 11. 19. a 36. 27. Joel 2. 28, 29. Zech. 12. 10.
[q] Heb. 9. 17.
‖ *testament.*
[r] Gen. 17. 7. ad. 8.
[s] 1 Cor. 12. 12.
[t] Exod. 12. 40, 41.
[u] Rhuf. 4. 13, 14.
[x] Rhuf. 8. 17.
‖ *mwyach.*
[y] Ioan 15. 22. Rhuf. 4. 15. a 5. 20. a 7. 8. 1 Tim. 1. 9.
[z] Act. 7. 53.

wyd trwy angelion yn llaw [a] cyfryngwr.

20 A chyfryngwr nid yw i un; ond Duw sydd un.

21 *A ydyw* y ddeddf gan hynny yn erbyn addewidion Duw? Na atto Duw: canys pe rhoisid deddf a allasai fywhâu, yn wir o'r ddeddf y buasai cyfiawnder.

22 Eithr [b] cyd-gauodd [c] yr ysgrythyr bob peth dan bechod, fel y rhoddid yr addewid trwy ffydd Iesu Grist i'r rhai sydd yn credu.

23 Eithr cyn dyfod ffydd, y'n cadwyd dan y ddeddf, wedi ein cyd-gau i'r ffydd, yr hon oedd i'w datguddio.

24 [d] Y ddeddf gan hynny oedd ein hathraw ni at Grist, fel y'n cyfiawnhâid trwy ffydd.

25 Eithr wedi dyfod ffydd, nid ydym mwyach dan athraw.

26 Canys chwi oll [e] ydych blant i Dduw trwy ffydd yng Nghrist Iesu.

27 Canys [f] cynnifer o honoch ag a fedyddiwyd yng Nghrist, [g] a wisgasoch Grist.

28 [h] Nid oes nac Iuddew na Groegwr, nid oes na chaeth na rhydd, nid oes na gwrryw na benyw: canys chwi oll [i] un ydych yng Nghrist Iesu.

29 Ac [k] os eiddo Crist *ydych*, yna had Abraham ydych, ac [l] etifeddion yn ol yr addewid.

PENNOD IV.

1 *Ein bod ni dan y ddeddf hyd ddyfodiad Crist, fel y mae yr etifedd dan ei ymgeleddwr nes ei ddyfod i'w oed: 5 eithr darfod i Grist ein rhyddhâu ni oddi wrth y ddeddf: 7 nad ydym ni gan hynny weision iddi mwyach. 14 Y mae efe yn cofio eu hewyllys da hwynt tu ag atto ef, a'r eiddo yntau tu ag attynt hwythau; 22 ac yn dangos mai meibion i Abraham ydym ni, o'r wraig rŷdd.*

A*HYN* yr wyf yn ei ddywedyd: dros gymmaint o amser ag y mae yr etifedd yn fachgen, nid oes dim rhagor rhyngddo a gwas, er ei fod yn arglwydd ar y cwbl;

2 Eithr y mae efe dan ymgeleddwyr a llywodraethwyr, hyd yr amser a osodwyd gan y tad.

3 Felly ninnau hefyd, pan oeddym fechgyn, oeddym gaethion dan [a] wyddorion y byd:

4 Ond [b] pan ddaeth cyflawnder yr amser, y danfonodd Duw ei Fab, [c] wedi ei wneuthur [d] o wraig, [e] wedi ei wneuthur dan y ddeddf;

5 Fel y prynai y rhai *oedd* dan y ddeddf, [f] fel y derbyniem y mabwysiad.

6 Ac o herwydd eich bod yn feibion, yr anfonodd Duw [g] Yspryd ei Fab i'ch calonnau chwi, yn llefain, Abba, Dad.

7 Felly nid wyt ti mwy yn was, ond yn fab; [h] ac os mab, etifedd hefyd i Dduw trwy Grist.

8 Eithr y pryd hwnnw, pan oeddych heb adnabod Duw, [i] chwi a wasanaethasoch y rhai wrth naturiaeth nid ydynt dduwiau.

9 Ac yn awr, [k] a chwi yn adnabod Duw, ond yn hytrach yn adnabyddus gan Dduw, [l] pa fodd yr ydych yn troi ‖ drachefn at [m] yr egwyddorion llesg a thlodion, y rhai yr ydych yn chwennych drachefn o newydd eu gwasanaethu?

10 [n] Cadw yr ydych ddiwrnodiau, a misoedd, ac amseroedd, a blynyddoedd.

11 Y mae arnaf ofn am danoch, rhag darfod i mi boeni wrthych yn ofer.

12 Byddwch fel fyfi, canys *yr wyf* fi fel chwi, y brodyr, attolwg i chwi: [o] ni wnaethoch i mi ddim cam.

13 A chwi a wyddoch mai [p] trwy wendid y cnawd yr efengylais i chwi y waith gyntaf.

14 A'm profedigaeth, yr hon *oedd* yn fy nghnawd, ni ddïystyrasoch, ac ni ddirmygasoch; eithr chwi a'm derbyniasoch [q] megis angel Duw, [r] megis Crist Iesu.

15 Beth wrth hynny oedd eich dedwyddwch chwi? canys tystio yr wyf i chwi, pe *buasai* bosibl, y tynnasech eich llygaid, ac a'i rhoisech i mi.

16 A aethum i gan hynny yn elyn i chwi, wrth ddywedyd i chwi y gwir?

17 Y maent yn rhoi [s] mawr-serch arnoch, *ond* nid yn dda; eithr chwennych y maent ‖ eich cau chwi allan, fel y rhoddoch fawr-serch arnynt hwy.

18 Eithr da *yw* dwyn mawr-serch mewn peth da yn wastadol, ac nid yn unig tra fyddwyf bresennol gyd â chwi.

19 [t] Fy mhlant bychain, y rhai yr wyf yn eu hesgor drachefn, hyd oni ffurfier Crist ynoch,

20 *Ac* mi a fynnwn pe bawn yn awr gyd â chwi, a newidio fy llais; o herwydd yr wyf yn ammeu ‖ o honoch.

21 Dywedwch i mi, y rhai ydych yn chwennych bod dan y ddeddf, onid ydych chwi yn clywed y ddeddf?

22 Canys y mae yn ysgrifenedig, fod i Abraham ddau fab; [u] un o'r wasanaeth-ferch, ac [x] un o'r *wraig* rŷdd.

23 Eithr yr hwn *oedd* o'r wasanaeth-

[a] Col. 2. 20.
[b] Marc 1. 15. Eph. 1. 10.
[c] Ioan 1. 14. Rhuf. 1. 3. Phil. 2. 7.
[d] Gen. 3. 15.
[e] Matt. 5. 17.
[f] Ioan 1. 12. pen. 3. 26. Eph. 1. 5.
[g] Rhuf. 8. 15.
[h] Rhuf. 8. 16, 17.
[i] 1 Cor. 12. 2. Eph. 2. 11, 12.
[k] 1 Cor. 8. 3. a 13. 12.
[l] Col. 2. 20.
‖ *yn ol.*
[m] Heb. 7. 18.
[n] Rhuf. 14. 5. Col. 2. 16.
[o] 2 Cor. 2. 5.
[p] 1 Cor. 2. 3. 2 Cor. 11. 30.
[q] Mal. 2. 7. Zech. 12. 8.
[r] Matt. 10. 40. Ioan 13. 20. 1 Thess. 2. 13.
[s] Rhuf. 10. 2. 2 Cor. 11. 2.
‖ *ein cau ni.*
[t] 1 Cor. 4. 15. Philem. 10. Iago 1. 18.
‖ *am danoch.*
[u] Gen. 16. 15.
[x] Gen. 21. 2.

Anno DOMINI 58.

ferch, [y] a aned yn ol y cnawd; a'r hwn *oedd* o'r *wraig* rŷdd, trwy yr addewid.

24 Yr hyn bethau ydynt mewn ‖ alegori: canys y rhai hyn yw y ddau ‖ destament; un yn ddïau o fynydd Sina, yn cenhedlu i gaethiwed, yr hon yw Agar:

25 Canys yr Agar yma yw mynydd Sina yn Arabia, ac y mae yn cyfatteb i'r Jerusalem *sydd* yn awr, ac y mae yn gaeth *hi* a'i phlant.

26 Eithr [z] y Jerusalem honno uchod sydd rŷdd, yr hon yw ein mam ni oll.

27 Canys ysgrifenedig yw, [a] Llawenhâ, di yr ammhlantadwy, yr hon nid wyt yn eppilio; torr allan a llefa, yr hon nid wyt yn esgor: canys i'r ‖ unig y mae llawer mwy o blant nag i'r hon y mae iddi wr.

28 A ninnau, frodyr, megis *yr oedd* Isaac, ydym [b] blant yr addewid.

29 Eithr megis y pryd hwnnw, [c] yr hwn a anwyd yn ol y cnawd a erlidiai yr hwn *a anwyd* yn ol yr Yspryd, felly yr awrhon hefyd.

30 Ond beth y mae yr [d] ysgrythyr yn ei ddywedyd? [e] Bwrw allan y wasanaeth-ferch, a'i mab: canys [f] ni chaiff mab y wasanaeth-ferch etifeddu gyd â mab y *wraig* rŷdd.

31 Felly, frodyr, nid plant i'r wasanaeth-ferch ydym, ond i'r *wraig* rŷdd.

PENNOD V.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwy i sefyll yn eu rhyddid,* 3 *ac nad arferont enwaediad;* 13 *eithr yn hytrach cariad, yr hwn yw cyflawnder y gyfraith.* 19 *Y mae efe yn rhifo gweithredoedd y cnawd,* 22 *a ffrwythau yr Yspryd;* 25 *ac yn eu hannog i rodio yn yr Yspryd.*

SEFWCH gan hynny yn [a] y rhyddid â'r hwn y rhyddhâodd Crist ni; ac na ddalier chwi drachefn [b] dan iau caethiwed.

2 Wele, myfi Paul wyf yn dywedyd wrthych, [c] Os enwaedir chwi, ni lesâ Crist ddim i chwi.

3 Ac yr wyf yn tystiolaethu drachefn i bob dyn a'r a enwaedir, ei fod ef yn ddyledwr i ‖ gadw yr holl ddeddf.

4 Chwi a aethoch yn ddifudd oddi wrth Grist, y rhai ydych yn ymgyfiawnhâu yn y ddeddf: chwi a syrthiasoch ymaith oddi wrth ras.

5 Canys nyni yn yr Yspryd trwy ffydd ydym yn disgwyl [d] gobaith cyfiawnder.

6 Canys [e] yng Nghrist Iesu ni all enwaediad ddim, na dïenwaediad; ond [f] ffydd yn gweithio trwy gariad.

7 Chwi [g] a redasoch yn dda; [h] pwy a'ch ‖ rhwystrodd chwi, fel nad ufuddhâech i'r gwirionedd?

8 Y cynghor *hwn* nid *yw* oddi wrth yr hwn [i] sydd yn eich galw chwi.

9 [k] Y mae ychydig lefain yn lefeinio yr holl does.

10 [l] Y mae gennyf fi hyder am danoch yn yr Arglwydd, na syniwch chwi ddim arall: ond [m] y neb sydd yn eich trallodi a ddwg farnedigaeth, pwy bynnag fyddo.

11 A myfi, frodyr, os yr enwaediad etto yr wyf yn ei bregethu, [n] paham y'm herlidir etto? yn wir tynnwyd ymaith [o] dramgwydd y groes.

12 [p] Mi a fynnwn, ïe, pe torrid ymaith y rhai sydd yn aflonyddu arnoch.

13 Canys i ryddid y'ch galwyd chwi, frodyr: yn unig [q] nac *arferwch* y rhyddid yn achlysur i'r cnawd, ond [r] trwy gariad gwasanaethwch eich gilydd.

14 Canys [s] yr holl ddeddf a gyflawnir mewn un gair, *sef* yn ‖ hwn; [t] Câr dy gymmydog fel ti dy hun.

15 Ond os ‖ cnoi a thraflyngcu eich gilydd yr ydych, gwyliwch na ddifethir chwi gan eich gilydd.

16 Ac yr wyf yn dywedyd, [u] Rhodiwch yn yr Yspryd, ac ‖ na chyflawnwch drachwant y cnawd.

17 Canys y mae y ‖ cnawd yn chwennychu yn erbyn yr Yspryd, a'r Yspryd yn erbyn y cnawd: a'r rhai hyn a wrthwynebant eu gilydd, [x] fel na alloch wneuthur beth bynnag a ewyllysioch.

18 Ond [y] os gan yr Yspryd y'ch arweinir, nid ydych dan y ddeddf.

19 Hefyd [z] amlwg yw gweithredoedd y cnawd; y rhai yw, Torr-prïodas, godineb, aflendid, anlladrwydd,

20 Delw-addoliaeth, swyn-gyfaredd, ‖ casineb, cynhennau, gwynfydau, llid, ymrysonau, ymbleidio, heresiau,

21 Cenfigennau, llofruddiaeth, meddwdod, cyfeddach, a chyffelyb i'r rhai hyn: am y rhai yr wyf fi yn rhag-ddywedyd wrthych, megis ag y rhag-ddywedais, [a] na chaiff y rhai sydd yn gwneuthur y cyfryw bethau etifeddu teyrnas Dduw.

22 Eithr [b] ffrwyth yr Yspryd yw, Cariad, llawenydd, tangnefedd, hir-ymaros, cymmwynasgarwch, daioni, ffydd, addfwynder, ‖ dirwest:

Anno DOMINI 58.

[y] Rhuf. 9. 7, 8. Heb. 11. 11.
‖ *cyffelybiaeth.*
‖ *gyfammod.*
[z] Es. 2. 2. Heb. 12. 22. Dat. 3. 12. a 21. 2, 10.
[a] Es. 54. 1.
‖ *ymddifad.*
[b] Rhuf. 9. 8.
[c] Gen. 21. 9.
[d] pen. 3. 8, 22.
[e] Gen. 21. 10, 12.
[f] Ioan 8. 35.
[a] Ioan 8. 32. Rhuf. 6. 18.
[b] Act. 15. 10. pen. 2. 4.
[c] Act. 15. 1. a 16. 3.
‖ *wneuthur.*
[d] 2 Tim. 4. 8.
[e] 1 Cor. 7. 19. pen. 6. 15. Col. 3. 11.
[f] 1 Thess. 1. 3.
[g] 1 Cor. 9. 24.
[h] pen. 3. 1.
‖ *gyrrodd yn ol.*
[i] pen. 1. 6.
[k] 1 Cor. 5. 6.
[l] 2 Cor. 2. 3. a 8. 22.
[m] pen. 1. 7.
[n] 1 Cor. 15. 30.
[o] 1 Cor. 1. 23.
[p] Jos. 7. 25. 1 Cor. 5. 13.
[q] 1 Cor. 8. 9. 1 Petr 2. 16. 2 Petr 2. 19. Judas 4, 9.
[r] 1 Cor. 9. 19. pen. 6. 2.
[s] Matt. 7. 12. Iago 2. 8.
[t] Lef. 19. 18. Matt. 22. 39. Rhuf. 13. 8, 9.
‖ *brathu.*
[u] Rhuf. 6. 12.
‖ *ni.*
‖ Rhuf. 7. 23. a 8. 6, 7.
[x] Rhuf. 7. 15, 19.
[y] Rhuf. 6. 14. a 8. 2.
[z] 1 Cor. 3. 3. Eph. 5. 3. Col. 3. 5. Iago 3. 14.
‖ *gelyniaeth.*
[a] 1 Cor. 6. 9. Eph. 5. 5. Col. 3. 6. Dat. 22. 15.
[b] Ioan 15. 2. Eph. 5. 9.
‖ *cymmedrolrwydd.*

Anno DOMINI 58.

23 [c] Yn erbyn y cyfryw nid oes ddeddf.

24 A'r rhai *sydd* yn eiddo Crist, [d] a groeshoeliasant y cnawd, â'i wŷniau, a'i chwantau.

25 [e] Os byw yr ydym yn yr Yspryd, rhodiwn hefyd yn yr Yspryd.

26 [f] Na fyddwn wag-ogoneddgar, gan ymannog ein gilydd, gan ymgenfigennu wrth ein gilydd.

PENNOD VI.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwy i ymddwyn yn llariaidd tu ag at frawd a lithrodd; 2 ac i ddwyn bob un faich ei gilydd: 6 i fod yn hael tu ag at eu dysgawdwyr; 9 ac na ddiffygiont yn gwneuthur da. 12 Y mae efe yn dangos pa beth yw amcan y rhai sydd yn pregethu yr enwaediad. 14 Nad yw efe yn gorfoleddu mewn dim, ond y'nghroes Crist.*

[a] Y BRODYR, os goddiweddir dyn ar ryw fai, chwychwi [b] y rhai ysprydol, adgyweiriwch y cyfryw un mewn yspryd addfwynder; gan dy ystyried dy hun, rhag dy demtio dithau.

2 Dygwch feichiau eich gilydd, ac felly cyflawnwch [c] gyfraith Crist.

3 Oblegid [d] os tybia neb ei fod yn rhyw beth, ac yntau heb fod yn ddim, y mae efe yn ei † dwyllo ei hun.

4 Eithr [e] profed pob un ei waith ei hun; ac yna y caiff orfoledd ynddo ei hun yn unig, ac [f] nid mewn arall.

5 Canys [g] pob un a ddwg ei faich ei hun.

6 A [h] chyfranned yr hwn a ddysgwyd yn y gair, â'r hwn sydd yn ei ddysgu, ym mhob peth da.

7 [i] Na thwyller chwi. Ni watwarir Duw: canys [k] beth bynnag a hauo dyn, hynny hefyd a fêd efe.

8 Oblegid [l] yr hwn sydd yn hau i'w gnawd ei hun, o'r cnawd a fêd lygredigaeth: eithr yr hwn sydd yn hau i'r Yspryd, o'r Yspryd a fêd fywyd tragywyddol.

9 Eithr [m] yn gwneuthur daioni na ddïogwn: canys yn ei iawn bryd y medwn, [n] oni ddiffygiwn.

10 Am [o] hynny tra yr ydym yn cael amser cyfaddas, gwnawn dda i bawb, ond yn enwedig i'r rhai sydd o [p] deulu y ffydd.

11 Gwelwch cyhyd y llythyr a ysgrifenais attoch â'm llaw fy hun.

12 Cynnifer ag sydd yn ewyllysio ymdeccâu yn y cnawd, y rhai hyn sydd yn eich cymmell i'ch enwaedu; [q] yn unig fel nad erlidier hwy oblegid croes Crist.

13 Canys nid yw y rhai a enwaedir, eu hunain yn cadw y ddeddf; ond ewyllysio y maent enwaedu arnoch chwi, fel ‖ y gorfoleddont yn eich cnawd chwi.

14 Eithr na atto Duw i mi ymffrostio ond y'nghroes ein Harglwydd Iesu Grist, trwy ‖ yr hwn [r] y croeshoeliwyd y byd i mi, a minnau i'r byd.

15 Canys [s] yng Nghrist Iesu ni ddichon enwaediad ddim, na dïenwaediad, ond [t] creadur newydd.

16 [u] A chynnifer ag a rodiant yn ol y rheol hon, tangnefedd arnynt a thrugaredd, ac ar [x] Israel Duw.

17 O hyn allan na flined neb fi: canys [y] dwyn yr wyf fi yn fy nghorph nodau yr Arglwydd Iesu.

18 Gras ein Harglwydd Iesu Grist *a fyddo* gyd â'ch yspryd chwi, frodyr. Amen.

¶ At y Galatiaid yr ysgrifenwyd o Rufain.

Anno DOMINI 58.

[a] Rhuf. 14. 1. a 15. 1.
[b] 1 Cor. 2. 15. a 3. 1.
[c] Ioan 13. 34. a 15. 12.
[d] 1 Cor. 8. 2. pen. 2. 6.
† Gr. *feddwldwyllo.*
[e] 1 Cor. 11. 28.
[f] Edrych Luc 18. 11.
[g] 1 Cor. 3. 8.
[h] 1 Cor. 9. 11, 14.
[i] 1 Cor. 6. 9.
[k] Luc 16. 25. Rhuf. 2. 6. 2 Cor. 9. 6.
[l] Job 4. 8. Rhuf. 8. 13.
[m] 2 Thess. 3. 13.
[n] Heb. 12. 3, 5.
[o] Ioan 12. 35. 1 Thess. 5. 15.
[p] Eph. 2. 19.
[q] Phil. 3. 18.
‖ *yr ymffrostiont.*
‖ *ba un y.*
[r] Rhuf. 6. 6. pen. 2. 20.
[s] 1 Cor. 7. 19. pen. 5. 6. Col. 3. 11.
[t] 2 Cor. 5. 17.
[u] Ps. 125. 5.
[x] Rhuf. 2. 29. a 4. 12. pen. 3. 9, 29. Phil. 3. 3.
[y] 2 Cor. 4. 10.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT YR

EPHESIAID.

PENNOD I.

1 *Ar ol cyfarch yr Ephesiaid,* 3 *a dïolch drostynt,* 4 *y mae efe yn crybwyll am ein hetholedigaeth ni,* 6 *a'n mabwysiad trwy ras,* 11 *yr hyn yw gwir ffynnon iachawdwriaeth dyn:* 13 *ac am na ellir yn hawdd gyrhaeddyd uchder y dirgelwch hwn,* 16 *y mae efe yn gweddïo ar iddynt ddyfod* 18 *i gyflawn wybodaeth,* 20 *a meddiant o hono yng Nghrist.*

Anno DOMINI 64.

PAUL, apostol Iesu Grist trwy ewyllys Duw, [a] at y saint sydd yn Ephesus, a'r ffyddloniaid yng Nghrist Iesu:

2 [b] Gras *fyddo* i chwi, a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd Iesu Grist.

3 [c] Bendigedig *fyddo* Duw a Thad ein Harglwydd Iesu Grist, yr hwn a'n bendithiodd ni â phob bendith ysprydol yn y nefolion ‖ *leoedd* yng Nghrist:

4 Megis [d] yr etholodd efe ni ynddo ef cyn seiliad y byd, fel [e] y byddem yn sanctaidd ac yn ddifeius ger ei fron ef mewn cariad:

5 [f] Wedi iddo ein rhagluniaethu ni [g] i fabwysiad trwy Iesu Grist iddo ei hun, yn ol boddlonrwydd ei ewyllys ef,

6 Er mawl gogoniant ei ras ef, trwy yr hwn ‖ y gwnaeth ni yn gymmeradwy yn [h] yr Anwylyd:

7 [i] Yn yr hwn y mae i ni brynedigaeth trwy ei waed ef, *sef* maddeuant pechodau, yn ol [k] cyfoeth ei ras ef;

8 Trwy yr hwn y bu efe helaeth i ni ym mhob doethineb a deall,

9 [l] Gwedi iddo hysbysu i ni ddirgelwch ei ewyllys, yn ol ei foddlonrwydd ei hun, yr hon a arfaethasai efe ynddo ei hun:

10 ‖ Fel y'ngoruchwyliaeth [m] cyflawnder yr amseroedd, y gallai grynhôi yng nghyd yng Nghrist [n] yr holl bethau sydd yn y nefoedd, ac ar y ddaear, ynddo ef:

11 Yn yr hwn ‖ y'n [o] dewiswyd hefyd, wedi ein rhagluniaethu yn ol arfaeth yr hwn sydd yn gweithio pob peth wrth gynghor ei ewyllys ei hun:

12 Fel y byddem ni er mawl i'w ogoniant ef, y rhai o'r blaen a ‖ obeithiasom yng Nghrist.

13 Yn yr hwn *y gobeithiasoch* chwithau hefyd, wedi i chwi glywed gair y gwirionedd, efengyl eich iachawdwriaeth: yn yr hwn hefyd, wedi i chwi gredu, [p] y'ch seliwyd trwy Lân Yspryd yr addewid;

14 [q] Yr hwn yw ‖ ernes ein hetifeddiaeth ni, hyd [r] bryniad ‖ y pwrcas, i fawl ei ogoniant ef.

15 O herwydd hyn minnau hefyd, [s] wedi clywed eich ffydd yn yr Arglwydd Iesu, a'ch cariad tu ag at yr holl saint,

16 [t] Nid wyf yn peidio â dïolch drosoch, gan wneuthur coffa am danoch yn fy ngweddïau;

17 A'r [u] i Dduw ein Harglwydd Iesu Grist, Tad y gogoniant, roddi i chwi Yspryd doethineb a datguddiad, trwy ei adnabod ef:

18 Wedi goleuo llygaid eich meddyliau; fel y gwypoch beth yw gobaith ei alwedigaeth ef, a pheth *yw* golud gogoniant ei etifeddiaeth ef yn y saint,

19 A pheth *yw* rhagorol fawredd ei nerth ef tu ag attom ni y rhai ŷm yn credu, [x] yn ol gweithrediad ‖ nerth ei gadernid ef;

20 Yr hon a weithredodd efe yng Nghrist, pan [y] y cyfododd ef o feirw, ac [z] a'i gosododd i eistedd ar ei ddeheulaw ei hun yn y nefolion *leoedd*,

21 [a] Goruwch pob [b] tywysogaeth, ac awdurdod, a gallu, ac arglwyddiaeth, a phob enw a enwir, nid yn unig yn y byd hwn, ond hefyd yn yr hwn a ddaw:

22 Ac [c] a ddarostyngodd bob peth dan ei draed ef, ac a'i rhoddes ef [d] yn ben uwch law pob peth i'r eglwys,

23 [e] Yr hon yw ei gorph ef, ei gyflawnder ef, [f] yr hwn sydd yn cyflawni oll yn oll.

Anno DOMINI 64.

[a] Rhuf. 1. 7. 2 Cor. 1. 1.

[b] Gal. 1. 3.

[c] 2 Cor. 1. 3. 1 Petr 1. 3.

‖ bethau, pen. 6. 12.

[d] 2 Tim. 1. 9.

[e] Col. 1. 22.

[f] Rhuf. 8. 29, 30.

[g] Rhuf. 8. 15. Gal. 4. 5.

‖ Neu, *y rhadgarodd ni.*

[h] Matt. 3. 17.

[i] Act. 20. 28.

[k] Rhuf. 9. 23. pen. 2. 7. a 3. 8, 16. Phil. 4. 19.

[l] Rhuf. 16. 25.

‖ *Hyd lywodraeth cyflawnder yr amseroedd i grynhôi, &c.*

[m] Gal. 4. 4. Heb. 1. 2. 1 Petr 1. 20.

[n] Col. 1. 20.

‖ Neu, *y cawsom etifeddiaeth.*

[o] Act. 26. 18. Col. 1. 12.

‖ *ymddiriedasom.*

[p] 2 Cor. 1. 22. pen. 4. 30.

[q] 2 Cor. 5. 5.

‖ *gwystl.*

[r] Luc 21. 28. Rhuf. 8. 23. pen. 4. 30.

‖ *y meddiant a bwrcaswyd.*

[s] Col. 1. 4. Philem. 5.

[t] Rhuf. 1. 9. Phil. 1. 3, 4. 1 Thess. 1. 2. 2 Thess. 1. 3.

[u] Ioan 20. 17.

[x] pen. 3. 7. Col. 2. 12.

‖ *ei nerthol gadernid ef.*

[y] Act. 2. 24.

[z] Ps. 110. 1.

[a] Phil. 2. 9, 10. Col. 2. 10.

[b] Rhuf. 8. 38. Col. 1. 16. a 2. 15.

[c] Ps. 8. 6. 1 Cor. 15. 27. Heb. 2. 8.

[d] pen. 4. 15, 16.

[e] Rhuf. 12. 5. 1 Cor. 12. 27. pen. 4. 12. a 5. 23, 30. Col. 1. 18.

[f] 1 Cor. 12. 6. pen. 4. 10. Col. 3. 11.

Anno DOMINI 64.

PENNOD II.

1 *Trwy gyffelybu yr hyn oeddym ni wrth* 3 *naturiaeth, â'r hyn ydym ni* 5 *trwy ras,* 10 *y mae efe yn dangos ddarfod ein crëu ni i weithredoedd da;* 13 *a chan ein bod ni wedi ein dwyn yn agos trwy Grist, na ddylem ni fyw megis* 11 *Cenhedloedd, ac* 12 *estroniaid gynt; ond megis* 19 *cyd-ddinasyddion â'r saint, a theulu Duw.*

[a] A CHWITHAU *a fywhâodd efe,* pan oeddych feirw mewn camweddau a phechodau;

2 [b] Yn y rhai y rhodiasoch gynt yn ol helynt y byd hwn, yn ol [c] tywysog llywodraeth yr awyr, yr yspryd sydd yr awrhon yn gweithio [d] ym mhlant anufudd-dod.

3 [e] Ym mysg y rhai hefyd y bu ein hymarweddiad ni oll gynt, yn chwantau ein cnawd, gan wneuthur ewyllysiau y cnawd, a'r meddyliau; ac [f] yr oeddym ni wrth naturiaeth yn blant digofaint, megis eraill.

4 Eithr Duw, [g] yr hwn sydd gyfoethog o drugaredd, o herwydd ei fawr gariad trwy yr hwn y carodd efe ni,

5 [h] Ië, pan oeddym feirw mewn camweddau, a'n [i] cyd-fywhâodd ni gyd â Christ, (‖ trwy ras ‖ yr ydych yn gadwedig)

6 Ac a'*n* cyd-gyfododd, ac a'*n* gosododd i gyd-eistedd yn y nefolion *leoedd* yng Nghrist Iesu:

7 Fel y gallai ddangos yn yr oesoedd a ddeuai, ragorol olud ei ras ef, trwy *ei* gymmwynasgarwch i ni yng Nghrist Iesu.

8 Canys trwy ras yr ydych yn gadwedig, [k] trwy ffydd; a hynny nid o honoch eich hunain: [l] rhodd Duw *ydyw:*

9 [m] Nid o weithredoedd, fel nad ymffrostiai neb:

10 Canys [n] ei waith ef ydym, wedi ein crëu yng Nghrist Iesu i weithredoedd da, y rhai a rag-ddarparodd Duw, fel y rhodiem ni ynddynt.

11 Am hynny [o] cofiwch, a chwi gynt yn Genhedloedd yn y cnawd, y rhai a elwid yn ddïenwaediad, gan yr hyn a elwir enwaediad o waith llaw yn y cnawd;

12 Eich bod chwi y pryd hwnnw heb Grist, [p] wedi eich dïeithrio oddi wrth wladwriaeth Israel, ac yn estroniaid oddi wrth [q] ammodau yr addewid, heb obaith gennych, ac heb Dduw yn y byd:

13 Eithr yr awrhon yng Nghrist Iesu, chwychwi, y rhai oeddych gynt ym mhell, a wnaethpwyd yn agos trwy waed Crist.

14 Canys [r] efe yw ein tangnefedd ni, [s] yr hwn a wnaeth y ddau yn un, ac a ddattododd ganol-fur y gwahaniaeth rhyngom ni;

15 [t] Ac a ddirymmodd trwy ei gnawd ei hun y gelyniaeth, *sef* deddf y gorchymynion mewn ordeiniadau, fel y crëai y ddau ynddo ei hun yn un dyn [u] newydd, gan wneuthur heddwch;

16 Ac fel y cymmodai y ddau â Duw ‖ yn un corph trwy y groes, [x] wedi lladd y gelyniaeth ‖ trwyddi hi.

17 Ac efe a ddaeth ac [y] a bregethodd dangnefedd i chwi y rhai pell, ac [z] i'r rhai agos.

18 Oblegid [a] trwyddo ef y mae i ni ein dau ddyfodfa mewn un Yspryd at y Tad.

19 Weithian gan hynny nid ydych chwi mwyach yn ddïeithriaid a dyfodiaid, ond [b] yn gyd-ddinasyddion â'r saint, ac [c] yn deulu Duw;

20 Wedi eich [d] goruwch-adeiladu [e] ar sail yr apostolion a'r prophwydi, ac Iesu Grist ei hun [f] yn ben congl-*faen.*

21 [g] Yn yr hwn y mae yr holl adeilad wedi ei chymmwys gyd-gyssylltu, yn cynnyddu [h] yn deml sanctaidd yn yr Arglwydd:

22 [i] Yn yr hwn y'ch cyd-adeiladwyd chwithau yn breswylfod i Dduw trwy yr Yspryd.

PENNOD III.

1 *Darfod hysbysu i Paul, trwy ddatguddiad,* 5 *guddiedig ddirgelwch* 6 *cadwedigaeth y Cenhedloedd:* 8 *ac mai iddo ef y rhoisid y gras i'w* 9 *bregethu ef.* 13 *Y mae efe yn dymuno arnynt na lwfrhâont oblegid ei flinderau ef;* 14 *ac yn gweddïo* 19 *ar iddynt wybod mawr gariad Duw tu ag attynt.*

[a] ER mwyn hyn, myfi Paul, carcharor Iesu Grist [b] trosoch chwi y Cenhedloedd;

2 Os clywsoch am [c] oruchwyliaeth gras Duw, [d] yr hon a roddwyd i mi tu ag attoch chwi:

3 [e] Mai trwy [f] ddatguddiad yr hysbysodd [g] efe i mi y dirgelwch (‖ megis yr ysgrifenais o'r blaen ar ychydig *eiriau,*

4 Wrth yr hyn y gellwch, pan ddarllenoch, wybod fy neall i yn nirgelwch Crist)

5 [i] Yr hwn yn oesoedd eraill nid eglurwyd i feibion dynion, fel y mae yr awrhon wedi ei ddatguddio i'w sanctaidd apostolion a'i brophwydi trwy yr Yspryd;

[a] Col. 2. 13.
[b] 1 Cor. 6. 11.
[c] pen. 6. 12.
[d] pen. 5. 6. Col. 3. 6.
[e] Tit. 3. 3.
[f] Ps. 51. 5. Rhuf. 5. 12, 14.
[g] Rhuf. 10. 12.
[h] Rhuf. 5. 6, 8, 10.
[i] Rhuf. 6. 4, 5. Col. 2. 12, 13. a 3. 1, 3.
‖ Act. 15. 11. Tit. 3. 5.
‖ *pa un yr.*
[k] Rhuf. 4. 16.
[l] Matt. 16. 17. Rhuf. 10. 14, 15, 17. pen. 1. 19.
[m] Rhuf. 3. 20, 27, 28. a 4. 2. a 9. 11. a 11. 6.
[n] Ps. 100. 3. Es. 19. 25. a 29. 23. Ioan 3. 3, 5. 2 Cor. 5. 5, 17.
[o] 1 Cor. 12. 2. pen. 5. 8. Col. 1. 21.
[p] Ezec. 13. 9.
[q] Rhuf. 9. 4, 8.

Anno DOMINI 64.

[r] Michah 5. 5. Ioan 16. 33. Act. 10. 36.
[s] Ioan 10. 16. Gal. 3. 28.
[t] Col. 2. 14.
[u] 2 Cor. 5. 17. Gal. 6. 15.
‖ Col. 1. 22.
[x] Rhuf. 6. 6. a 8. 3. Col. 2. 14.
‖ Neu, *ynddo ei hun.*
[y] Es. 57. 19. Zech. 9. 10.
[z] Ps. 148. 14.
[a] Rhuf. 5. 2.
[b] Phil. 3. 20. Heb. 12. 22, 23.
[c] Gal. 6. 10.
[d] 1 Cor. 3. 9, 10.
[e] Matt. 16. 18. Dat. 21. 14.
[f] Ps. 118. 22. Es. 28. 16.
[g] pen. 4. 16.
[h] 1 Cor. 3. 17. a 6. 19. 2 Cor. 6. 16.
[i] 1 Petr 2. 5.

[a] pen. 4. 1. Phil. 1. 7, 13, 14, 16. Col. 4. 3.
[b] Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10.
[c] 1 Cor. 4. 1. pen. 4. 7.
[d] Act. 9. 15. a 13. 2. Gal. 1. 16.
[e] Act. 22. 17, 21.
[f] Gal. 1. 12.
[g] Rhuf. 16. 25. Col. 1. 26.
[h] pen. 1. 9, 10.
[i] Act. 10. 28.

Anno DOMINI 64.

6 Y byddai y Cenhedloedd [k] yn gyd-etifeddion, ac [l] yn gyd-gorph, ac [m] yn gyd-gyfrannogion o'i addewid ef yng Nghrist, trwy yr efengyl:

7 I'r hon y'm gwnaed i yn weinidog, [n] yn ol rhodd gras Duw yr hwn a roddwyd i mi, yn ol [o] grymmus weithrediad ei allu ef.

8 I mi, [p] y llai nâ'r lleiaf o'r holl saint, y rhoddwyd y gras hwn, [q] i efengylu ym mysg y Cenhedloedd anchwiliadwy olud Crist;

9 Ac i egluro i bawb beth *yw* cymdeithas [r] y dirgelwch, yr hwn oedd guddiedig o ddechreuad y byd yn Nuw, [s] yr hwn a greodd bob peth trwy Iesu Grist:

10 [t] Fel y byddai yr awrhon yn hysbys i'r [u] tywysogaethau ac i'r awdurdodau yn y nefolion *leoedd*, trwy yr eglwys, fawr amryw ddoethineb Duw,

11 Yn ol yr arfaeth dragywyddol, yr hon a wnaeth efe yng Nghrist Iesu ein Harglwydd ni:

12 Yn yr hwn y mae i ni hyfdra, a [x] dyfodfa mewn hyder, trwy ei ffydd ef.

13 [y] O herwydd paham yr wyf yn dymuno na lwfrhâoch oblegid fy mlinderau i [z] drosoch, yr hyn yw eich gogoniant chwi.

14 O herwydd hyn yr wyf yn plygu fy ngliniau at Dad ein Harglwydd Iesu Grist,

15 O'r hwn yr enwir yr holl ‖ deulu yn y nefoedd ac ar y ddaear,

16 Ar roddi o hono ef i chwi, yn ol ‖ cyfoeth ei ogoniant, fod wedi ymgadarnhâu mewn nerth, trwy ei Yspryd ef, yn [a] y dyn oddi mewn;

17 Ar fod Crist yn trigo trwy ffydd yn eich calonnau chwi;

18 Fel y galloch, [b] wedi eich gwreiddio a'ch seilio mewn cariad, amgyffred gyd â'r holl saint, beth *yw* y lled, a'r hŷd, a'r dyfnder, a'r uchder;

19 A gwybod cariad Crist, yr hwn sydd uwch law gwybodaeth, fel y'ch cyflawner â holl gyflawnder Duw.

20 Ond [c] i'r hwn a ddichon wneuthur yn dra rhagorol, y tu hwnt i bob peth yr ydym ni yn eu dymuno, neu yn eu meddwl, yn ol y nerth sydd yn gweithredu ynom ni,

21 Iddo ef *y byddo* y gogoniant yn yr eglwys trwy Grist Iesu, dros yr holl genhedlaethau, hyd yn oes oesoedd. Amen.

PENNOD IV.

1 *Y mae yn eu hannog hwynt i undeb;* 7 *ac yn dangos bod Duw yn rhoddi amryw* 11 *ddoniau i ddynion, er mwyn* 13 *adeiladaeth ei eglwys, a'i* 16 *chynnydd yng Nghrist.* 18 *Y mae efe yn eu galw hwynt oddi wrth ammhurdeb y cenhedloedd,* 24 *i wisgo y dyn newydd;* 25 *ac i fwrw ymaith gelwydd,* 29 *ac ymadrodd llygredig.*

DEISYF gan hynny arnoch yr wyf fi, [a] ‖ y carcharor yn yr Arglwydd, [b] ar rodio o honoch yn addas i'r alwedigaeth y'ch galwyd iddi,

2 [c] Gyd â phob gostyngeiddrwydd ac addfwynder, ynghyd â hir-ymaros, gan oddef eich gilydd mewn cariad;

3 Gan fod yn ddyfal i gadw undeb yr Yspryd y'nghwlwm tangnefedd.

4 [d] Un corph *sydd*, ac [e] un Yspryd, megis ag y'ch galwyd yn un gobaith eich galwedigaeth;

5 [f] Un Arglwydd, un ffydd, un bedydd,

6 [g] Un Duw a Thad oll, yr hwn *sydd* goruwch oll, a thrwy oll, ac ynoch oll.

7 Eithr [h] i bob un o honom y rhoed gras, yn ol mesur dawn Crist.

8 O herwydd paham y mae efe yn dywedyd, [i] Pan ddyrchafodd i'r uchelder, [k] efe a gaethiwodd ‖ gaethiwed, ac a roddes roddion i ddynion.

9 (‖ Eithr efe a ddyrchafodd, beth yw ond darfod iddo hefyd ddisgyn yn gyntaf i barthau isaf y ddaear?

10 Yr hwn a ddisgynodd, yw yr hwn hefyd a esgynodd goruwch yr holl nefoedd, [m] fel y ‖ cyflawnai bob peth)

11 [n] Ac efe a roddes rai yn apostolion, a rhai yn brophwydi, a rhai [o] yn efengylwyr, a rhai yn fugeiliaid ac [p] yn athrawon;

12 I berffeithio y saint, i waith y weinidogaeth, i adeilad [q] corph Crist:

13 Hyd oni ymgyfarfyddom oll ‖ yn undeb ffydd, a gwybodaeth Mab Duw, yn wr perffaith, at fesur ‖ oedran cyflawnder Crist:

14 Fel na byddom mwyach [r] yn blantos [s] yn bwhwmman, ac yn ein cylcharwain â phob awel dysgeidiaeth, trwy hocced dynion, trwy gyfrwysdra i gynllwyn ‖ i dwyllo:

15 Eithr, [t] gan fod yn ‖ gywir mewn cariad, [u] cynnyddu o honom iddo ef ym mhob peth, [x] yr hwn yw y pen, *sef* Crist:

16 [y] O'r hwn y mae yr holl gorph wedi ei gyd-ymgynnull a'i gyd-gyssylltu, trwy bob ‖ cymmal cynhaliaeth, yn ol y nerthol weithrediad ym mesur pob rhan,

Anno DOMINI 64.

[a] pen. 3. 1.
‖ *carcharor yr.*
[b] Phil. 1. 27. Col. 1. 10. 1 Thess. 2. 12.
[c] Col. 3. 12, 13.
[d] Rhuf. 12. 5.
[e] 1 Cor. 12. 4.
[f] 1 Cor. 8. 6. a 12. 5.
[g] Mal. 2. 10. 1 Cor. 12. 6.
[h] Rhuf. 12. 6. 1 Cor. 12. 11.
[i] Ps. 68. 18.
[k] Col. 2. 15.
‖ *llaws o gaethion.*
[l] Ioan 3. 13.
[m] Act. 2. 33.
‖ *llanwai.*
[n] 1 Cor. 12. 28.
[o] Act. 21. 8. 2 Tim. 4. 5.
[p] Rhuf. 12. 7.
[q] pen. 1. 23. Col. 1. 24.
‖ *i.*
‖ *maintioli.*
[r] Es. 28. 9. 1 Cor. 14. 20.
[s] Heb. 13. 9.
‖ *twyll.*
[t] Zech. 8. 16.
‖ *eirwir.*
[u] pen. 1. 22. a 2. 21.
[x] Col. 1. 18.
[y] Col. 2. 19.
‖ *cysswllt.*

[k] Gal. 3. 28, 29. pen. 2. 14.
[l] pen. 2. 15, 16.
[m] Gal. 3. 14.
[n] Rhuf. 1. 5.
[o] pen. 1. 19.
[p] 1 Cor. 15. 9. 1 Tim. 1. 13, 15.
[q] Gal. 1. 16. a 2. 8.
[r] ad. 3. pen. 1. 9.
[s] Ps. 33. 6. Col. 1. 16. Heb. 1. 2.
[t] 1 Petr 1. 12.
[u] Rhuf. 8. 38. pen. 1. 21. 1 Petr 3. 22.
[x] pen. 2. 18.
[y] Act. 14. 22. Phil. 1. 14. 1 Thess. 3. 3.
[z] ad. 1.
‖ *dadogaeth.*
‖ Rhuf. 9. 23. pen. 1. 7. Phil. 4. 19.
[a] Rhuf. 7. 22. 2 Cor. 4. 16.
[b] Col. 2. 7.
[c] Rhuf. 16. 25. Judas 24.

Anno DOMINI 64.

yn gwneuthur cynnydd y corph, i'w adeiladu ei hun mewn cariad.

17 Hyn gan hynny yr wyf yn ei ddywedyd, ac yn ei dystiolaethu yn yr Arglwydd, [z] na rodioch chwi mwyach fel y mae y Cenhedloedd eraill yn rhodio, [a] yn oferedd eu meddwl;

18 Wedi tywyllu *eu* deall, [b] wedi ymddïeithrio oddi wrth fuchedd Dduw, trwy yr anwybodaeth sydd ynddynt, trwy ‖ [c] ddallineb eu calon:

19 Y rhai wedi diddarbodi, [d] a ymroisant i drythyllwch, i wneuthur pob aflendid yn un chwant.

20 Eithr chwychwi nid felly y dysgasoch Grist;

21 Os bu i chwi ei glywed ef, ac os dysgwyd chwi ynddo, megis y mae y gwirionedd yn yr Iesu:

22 [e] Dodi o honoch heibio, o ran [f] yr ymarweddiad cyntaf, [g] yr hen ddyn, yr hwn sydd lygredig yn ol y chwantau twyllodrus;

23 Ac [h] ymadnewyddu yn yspryd eich meddwl;

24 A [i] gwisgo y dyn newydd, yr hwn yn ol Duw a grewyd mewn cyfiawnder ‖ a gwir sancteiddrwydd.

25 O herwydd paham, gan fwrw ymaith gelwydd, [k] dywedwch y gwir bob un ‖ wrth ei gymmydog: oblegid [l] aelodau ydym i'n gilydd.

26 [m] Digiwch, ac na phechwch: na fachluded yr haul ar eich digofaint chwi:

27 Ac [n] na roddwch le i ddïafol.

28 Yr hwn a ladrattâodd, na ladratted mwyach: eithr yn hytrach [o] cymmered boen, gan weithio â'*i* ddwylaw yr hyn sydd dda; fel y byddo ganddo beth i'w ‖ gyfrannu i'r hwn y mae angen arno.

29 [p] Na ddeued un ymadrodd llygredig allan o'ch genau chwi, ond [q] y cyfryw un ag a fyddo da i adeiladu yn fuddiol, fel y paro ras i'r gwrandawyr.

30 Ac [r] na thristêwch Lân Yspryd Duw, [s] trwy yr hwn y'ch seliwyd hyd ddydd [t] prynedigaeth.

31 [u] Tynner ymaith oddi wrthych bob chwerwedd, a llid, a dig, a llefain, a chabledd, gyd â phob drygioni.

32 [x] A byddwch gymmwynasgar i'ch gilydd, yn dosturiol, [y] yn maddeu i'ch gilydd, megis y maddeuodd Duw ‖ er mwyn Crist i chwithau.

PENNOD V.

2 Ar ol cynghorion cyffredinol i garu eu gilydd, 3 ac i ochelyd godineb, 4 a phob aflendid, 7 ac i beidio a chyttal â'r annuwiol, 15 ac i rodio yn ddïesgeulus, 18 ac i fod yn llawn o'r Yspryd; 22 y mae efe yn dyfod at ddyledion gwahanredol: pa fodd y dylai gwragedd ufuddhâu i'w gwŷr, 25 a gwŷr garu eu gwragedd, 32 megis y mae Crist yn caru ei eglwys.

[a] BYDDWCH gan hynny ddilynwyr Duw, fel plant anwyl;

2 A [b] rhodiwch mewn cariad, [c] megis y carodd Crist ninnau, ac a'i rhoddodd ei hun drosom ni, yn offrwm ac yn aberth i Dduw o arogl peraidd.

3 Eithr [d] godineb, a phob aflendid, neu gybydd-dra, na enwer chwaith yn eich plith, megis y gweddai i saint;

4 [e] Na ‖ serthedd, nac ymadrodd ffol, na choeg ddigrifwch, pethau nid ydynt weddus: eithr yn hytrach rhoddi dïolch.

5 Canys yr ydych chwi yn gwybod hyn, am [f] bob putteiniwr, neu aflan, neu gybydd [g] yr hwn sydd ddelw-addolwr, nad oes iddynt etifeddiaeth yn nheyrnas Crist, a Duw.

6 [h] Na thwylled neb chwi â geiriau ofer: canys oblegid y pethau hyn [i] y mae digofaint Duw yn dyfod [k] ar blant yr ‖ anufudd-dod.

7 Na fyddwch gan hynny gyfrannogion â hwynt.

8 Canys yr oeddych chwi ‖ gynt yn dywyllwch, ond yr awrhon [l] goleuni *ydych* yn yr Arglwydd: rhodiwch fel [m] plant y goleuni;

9 (Canys [n] ffrwyth yr Yspryd *sydd* ym mhob daioni, a chyfiawnder, a gwirionedd)

10 Gan brofi [o] beth sydd gymmeradwy gan yr Arglwydd.

11 Ac [p] na fydded i chwi gyd-gyfeillach â [q] gweithredoedd anffrwythlawn y tywyllwch, eithr yn hytrach argyhoeddwch hwynt.

12 Canys brwnt yw adrodd y pethau a wneir ganddynt hwy yn ddirgel.

13 Eithr [r] pob peth, wedi ‖ yr argyhoedder, a eglurir gan y goleuni: canys beth bynnag sydd yn egluro, goleuni yw.

14 O herwydd paham y ‖ mae efe yn dywedyd, [s] Deffro di yr hwn wyt yn cysgu, a [t] chyfod oddi wrth y meirw; a Christ a oleua i ti.

15 [u] ‖ Gwelwch gan hynny pa fodd y rhodioch yn ddïesgeulus, nid fel annoethion, ond fel doethion;

Anno DOMINI 64.

[z] 1 Petr 4. 3.
[a] Rhuf. 1. 21.
[b] pen. 2. 12.
‖ *galedrwydd.*
[c] Rhuf. 1. 21.
[d] Rhuf. 1. 24, 26.
[e] Col. 2. 11. a 3. 8. 1 Petr 2. 1.
[f] pen. 2. 2, 3. 1 Petr 4. 3.
[g] Rhuf. 6. 6.
[h] Rhuf. 12. 2.
[i] Rhuf. 6. 4. 2 Cor. 5. 17.
‖ *a sancteiddrwydd y gwirionedd.*
[k] Zech. 8. 16.
‖ *gyd â'i.*
[l] Rhuf. 12. 5.
[m] Ps. 4. 4. a 37. 8.
[n] Iago 4. 7. 1 Petr 5. 9.
[o] Act. 20. 35. 1 Thess. 4. 11. 2 Thess. 3. 8, 11, 12.
‖ *roddi.*
[p] pen. 5. 4.
[q] Col. 4. 6.
[r] Es. 7. 13. a 63. 10. 1 Thess. 5. 19.
[s] pen. 1. 13.
[t] Luc 21. 28. pen. 1. 14.
[u] Col. 3. 8, 19.
[x] 2 Cor. 2. 10. Col. 3. 12, 13.
[y] Matt. 6. 14. Marc 11. 25.
‖ *yng Nghrist.*

Anno DOMINI 64.

[a] Matt. 5. 45.
[b] Ioan 13. 34. a 15. 12.
[c] Gal. 2. 20. Heb. 9. 14.
[d] Col. 3. 5. 1 Thess. 4. 3, &c.
[e] Matt. 12. 34, 35. pen. 4. 29.
‖ *brynti.*
[f] 1 Cor. 6. 9. Gal. 5. 21.
[g] Col. 3. 5.
[h] Matt. 24. 4. Col. 2. 4, 8, 18.
[i] Rhuf. 1. 18.
[k] pen. 2. 2.
‖ *anghredîniaeth.*
‖ *ryw amser.*
[l] 2 Cor. 3. 18. 1 Thess. 5. 5.
[m] Luc 16. 8.
[n] Gal. 5. 22.
[o] Rhuf. 12. 2.
[p] 1 Cor. 5. 9. a 10. 20.
[q] Rhuf. 6. 21. a 13. 12. Gal. 6. 8.
[r] Ioan 3. 20, 21. Heb. 4. 13.
‖ *y datguddïer.*
‖ *mae yn.*
[s] Es. 60. 1. Rhuf. 13. 11, 12.
[t] Ioan 5. 25. Rhuf. 6. 4, 5. pen. 2. 5. Col. 3. 1.
[u] Col. 4. 5.
‖ *Edrychwch.*

16 Gan brynu yr amser, [x] oblegid y dyddiau sydd ddrwg.

17 Am hynny na fyddwch annoethion, eithr [y] yn deall beth *yw* ewyllys yr Arglwydd.

18 Ac [z] na feddwer chwi gan win, yn yr hyn y mae gormodedd; eithr llanwer chwi â'r Yspryd;

19 Gan lefaru wrth eich gilydd [a] mewn psalmau, a hymnau, ac odlau ysprydol; gan ganu a phyngcio yn eich calon i'r Arglwydd;

20 [b] Gan ddiolch yn wastad i Dduw a'r Tad am bob peth, [c] yn enw ein Harglwydd Iesu Grist;

21 [d] Gan ymddarostwng i'ch gilydd yn ofn Duw.

22 [e] Y gwragedd, ymostyngwch i'ch gwŷr prïod, [f] megis i'r Arglwydd.

23 Oblegid [g] y gwr yw pen y wraig, megis ag *y mae* [h] Crist yn ben i'r eglwys; ac efe yw Iachawdwr [i] y corph.

24 Ond fel y mae yr eglwys yn ddarostyngedig i Grist, felly hefyd *bydded* y gwragedd i'w gwŷr prïod [k] ym mhob peth.

25 [l] Y gwŷr, cerwch eich gwragedd, megis ag y carodd Crist yr eglwys, ac [m] a'i rhoddes ei hun drosti;

26 Fel y sancteiddiai efe hi, a'i glanhâu [n] â'r olchfa ddwfr, [o] trwy y gair;

27 Fel y gosodai efe hi yn ‖ ogoneddus iddo ei hun, yn eglwys [p] heb arni na brycheuyn na chrychni, na dim o'r cyfryw; ond fel y byddai yn sanctaidd ac yn ddifeius.

28 Felly y dylai y gwŷr garu eu gwragedd, megis eu cyrph eu hunain. Yr hwn a garo ei wraig, sydd yn ei garu ei hun.

29 Canys ni chasâodd neb erioed ei gnawd ei hun; eithr ei fagu a'i feithrin y mae, megis ag *y mae* yr Arglwydd am yr eglwys:

30 Oblegid [q] aelodau ydym o'i gorph ef, o'i gnawd ef, ac o'i esgyrn ef.

31 [r] Am hynny y gâd dyn ei dad a'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig, a hwy a fyddant ill dau yn un cnawd.

32 Y dirgelwch hwn sydd fawr: eithr am Grist ac *am* yr eglwys yr wyf fi yn dywedyd.

33 Ond chwithau hefyd cymmain un, felly cared pob un o honoch ei wraig, fal ef ei hunan; a'r wraig *edrycheď* ar iddi berchi *ei* gwr.

PENNOD VI.

1 *Dyledswydd plant tu ag at eu rhïeni, 5 a gweision tu ag at eu harglwyddi.* 10 *Mai milwriaeth yw ein bywyd ni,* 12 *nid yn unig yn erbyn cig a gwaed, eithr hefyd yn erbyn gelynion ysprydol.* 13 *Cyflawn arfogaeth Cristion,* 18 *a'r modd yr arferir.* 21 *Canmol Tychicus.*

[a] Y PLANT, ufuddhêwch i'ch rhïeni yn yr Arglwydd: canys hyn sydd gyfiawn.

2 [b] Anrhydedda dy dad a'th fam (yr hwn yw y gorchymyn cyntaf mewn addewid)

3 Fel y byddo yn dda i ti, ac fel y byddech hir-hoedlog ar y ddaear.

4 A [c] chwithau dadau, na yrrwch eich plant i ddigio; ond [d] maethwch hwynt yn addysg ‖ ac athrawiaeth yr Arglwydd.

5 [e] *Y* gweision, ufuddhêwch i'r *rhai sydd* arglwyddi *i chwi* yn ol y cnawd, gyd âg ofn a dychryn, yn symlrwydd eich calon, megis i Grist;

6 Nid â golwg-wasanaeth, fel boddlonwyr dynion, ond fel gweision Crist, yn gwneuthur ewyllys Duw o'r galon;

7 Trwy ewyllys da yn gwneuthur gwasanaeth, megis i'r Arglwydd, ac nid i ddynion:

8 [f] Gan wybod mai pa ddaioni bynnag a wnelo pob un, hynny a dderbyn *efe* gan yr Arglwydd, pa un bynnag ai caeth ai rhydd *fyddo.*

9 A chwithau [g] feistriaid, gwnewch yr un pethau tu ag attynt hwy, gan roddi bygwth heibio: gan wybod fod eich Arglwydd ‖ chwi a hwythau yn y nefoedd; ac ‖ [h] nid oes derbyn wyneb gyd âg ef.

10 Heb law hyn, fy mrodyr, ymnerthwch yn yr Arglwydd, ac [i] y'nghadernid ei allu ef.

11 [k] Gwisgwch holl arfogaeth Duw, fel y galloch sefyll yn erbyn cynllwynion diafol.

12 Oblegid nid yw ein hymdrech ni yn erbyn gwaed a chnawd, ond yn erbyn tywysogaethau, yn erbyn awdurdodau, yn erbyn [l] bydol-lywiawdwyr tywyllwch y byd hwn, yn erbyn ‖ drygau ysprydol yn y nefolion ‖ *leoedd.*

13 Am hynny cymmerwch attoch holl arfogaeth Duw, fel y galloch wrth-sefyll yn y dydd drwg; ac wedi ‖ gorphen pob peth, sefyll.

14 Sefwch gan hynny, [m] wedi amgylch-wregysu eich lwynau â gwirionedd, a [n] gwisgo dwyfronneg cyfiawnder;

15 A gwisgo am eich traed esgidiau parottôad efengyl tangnefedd:

Anno DOMINI 64.

[a] Col. 3. 20.

[b] Exod. 20. 12. Deut. 5. 16. a 27. 16. Matt. 15. 4. Marc 7. 10.

[c] Col. 3. 21.

[d] Deut. 6. 7, 20. Ps. 78. 4. Diar. 19. 18. ‖ *a rhybudd.*

[e] Col. 3. 22. 1 Tim. 6. 1. Tit. 2. 9. 1 Petr 2. 18.

[f] Job 34. 11.

[g] Col. 4. 1.

‖ *chwithau hefyd.*

‖ *nad.*

[h] Rhuf. 2. 11. Col. 3. 25.

[i] pen. 1. 19. a 3. 16.

[k] Rhuf. 13. 12. 2 Cor. 6. 7. 1 Thess. 5. 8.

[l] Ioan 12. 31. a 14. 30. Col. 1. 13.

‖ *ysprydion drwg.*

‖ bethau.

‖ *gorchfygu.*

[m] Es. 11. 5. Luc 12. 35.

[n] Es. 59. 17. 2 Cor. 6. 7. 1 Thess. 5. 8.

[x] Preg. 11. 2. Ioan 12. 35. pen. 6. 13. Gal. 6. 10.

[y] Rhuf. 12. 2.

[z] Diar. 20. 1. a 23. 20. Luc 21. 34.

[a] Col. 3. 16.. Iago 5. 13.

[b] Ps. 34. 1. 1 Thess. 5. 18.

[c] Heb. 13. 15. 1 Petr 2. 5. a 4. 11.

[d] 1 Petr 5. 5.

[e] 1 Cor. 14. 34. Col. 3. 18. Tit. 2. 6. 1 Petr 3. 1.

[f] pen. 6. 5.

[g] 1 Cor. 11. 3.

[h] pen. 1. 22. a 4. 15. Col. 1. 18.

[i] pen. 1. 23.

[k] Col. 3. 20, 22. Tit. 2. 9.

[l] Col. 3. 19. 1 Petr 3. 7.

[m] Gal. 1. 4. ad. 2.

[n] Ioan 3. 5. Tit. 3. 5. Heb. 10. 22. 1 Ioan 5. 6.

[o] Ioan 15. 3. a 17. 17.

‖ *eglwys ogoneddus iddo ei hun, heb,* &c.

[p] Can. 4. 7. Col. 1. 22.

[q] 1 Cor. 6. 15. a 12. 27.

[r] Gen. 2. 24. Matt. 19. 5. Marc 10. 7. 1 Cor. 6. 16.

16 ‖ Uwch law pob dim, wedi cymmeryd [o] tarian y ffydd, â'r hon y gellwch ddiffoddi holl biccellau tanllyd y ‖ fall.

17 [p] Cymmerwch hefyd helm yr iachawdwriaeth, a [q] chleddyf yr Yspryd, yr hwn yw gair Duw:

18 [r] Gan weddïo bob amser â phob rhyw weddi a deisyfiad yn yr Yspryd, a [s] bod yn wyliadwrus at hyn yma, trwy bob dyfal-bara, a deisyfiad dros yr holl saint;

19 [t] A throsof finnau, fel y rhodder i mi ymadrodd, trwy agoryd fy ngenau [u] yn hŷf, i hysbysu dirgelwch yr efengyl:

20 Dros yr hon [x] yr wyf yn gennad [y] mewn ‖ cadwyn: fel y traethwyf yn hŷf ‖ am dani, fel y perthyn i mi draethu.

21 Ond [z] fel y gwypoch chwithau hefyd fy helynt, beth yr wyf yn ei wneuthur, [a] Tychicus, y brawd anwyl, a'r gweinidog ffyddlawn yn yr Arglwydd, a hysbysa i chwi bob peth:

22 Yr hwn a anfonais attoch er mwyn hyn yma; fel y caech wybod ein helynt ni, ac fel y diddanai efe eich calonnau chwi.

23 Tangnefedd i'r brodyr, a chariad gyd â ffydd oddi wrth Dduw Dad, a'r Arglwydd Iesu Grist.

24 Gras *fyddo* gyd â phawb sydd yn caru ein Harglwydd Iesu Grist mewn ‖ purdeb. Amen.

¶ At yr Ephesiaid yr ysgrifenwyd o Rufain, gyd â Tychicus.

Anno DOMINI 64.

‖ *Heblaw*, neu, *Ym mhob peth.*
[o] 1 Ioan 5. 4.
‖ *drwg.*
[p] ad. 14.
[q] Heb. 4. 12. Dat. 1. 16.
[r] Rhuf. 12. 12. Col. 4. 2. 1 Thess. 5. 17.
[s] Marc 13. 33.
[t] Act. 4. 29. Col. 4. 3. 2 Thess. 3. 1.
[u] 2 Cor. 3. 12.
[x] 2 Cor. 5. 20.
[y] Act. 28. 20. pen. 3. 1.
‖ *rhwymau.*
‖ *ynddi fel.*

Anno DOMINI 64.

[z] Col. 4. 7.
[a] 2 Tim. 4. 12. Tit. 3. 12.

‖ *anllygredigaeth.*

EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT Y

PHILIPPIAID.

PENNOD I.

3 *Y mae efe yn tystiolaethu ei ddïolchgarwch i Dduw, a'i serch tu ag attynt hwythau, am ffrwythau eu ffydd hwynt, a'u cymdeithas yn ei ddïoddefiadau ef:* 9 *gan weddïo beunydd, ar iddynt gynnyddu mewn gras.* 12 *Y mae efe yn dangos pa ddaioni a ddaeth i ffydd Crist trwy ei ffinderau ef yn Rhufain;* 21 *ac mor barod ydyw efe i ogoneddu Crist, pa un bynnag ai trwy fywyd, ai trwy farwolaeth:* 27 *gan eu hannog hwy i undeb,* 28 *ac i fod yn gryfion mewn erlid.*

PAUL a Thimothëus, gweision Iesu Grist, at yr holl saint [a] yng Nghrist Iesu y rhai sydd yn Philippi, gyd â'r esgobion a'r dïaconiaid:

2 [b] Gras i chwi, a thangnefedd, oddi wrth Dduw ein Tad ni, a'r Arglwydd Iesu Grist.

3 [c] I'm Duw yr ydwyf yn dïolch, ym mhob coffa am danoch,

4 Bob amser ym mhob deisyfiad o'r eiddof drosoch chwi oll, gan wneuthur fy neisyfiad gyd â llawenydd,

5 Oblegid eich cymdeithas chwi yn yr efengyl, o'r dydd cyntaf hyd yr awrhon;

6 Gan fod yn hyderus yn hyn, y bydd i'r hwn a ddechreuodd ynoch [d] waith da, *ei* orphen [e] hyd ddydd Iesu Grist:

7 Megis y mae yn iawn i mi synied hyn am danoch oll, ‖ am eich bod gennyf yn fy nghalon, yn gymmaint a'ch bod chwi oll, yn gystal [f] yn fy rhwymau, ag yn fy ymddiffyn a chadarnhâd yr efengyl, [g] yn gyfrannogion ‖ â mi o ras.

8 Canys [h] Duw sydd dyst i mi, mor hiraethus wyf am danoch oll yn ymysgaroedd Iesu Grist.

9 A hyn yr wyf yn ei weddïo, ar amlhâu o'ch cariad chwi etto fwyfwy mewn gwybodaeth, a phob synwyr;

10 Fel [i] y profoch y pethau sydd ‖ â gwahaniaeth rhyngddynt; fel [k] y byddoch bur a didramgwydd hyd ddydd Crist;

11 Wedi eich cyflawni â ffrwythau

Anno DOMINI 64.

[a] 1 Cor. 1. 2.
[b] Rhuf. 1. 7. 1 Petr 1. 2.
[c] Rhuf. 1. 8. 1 Cor. 1. 4. Eph. 1. 15, 16. Col. 1. 3. 1 Thess. 1. 2.

Anno DOMINI 64.

[d] Ioan 6. 29. 1 Thess. 1. 3.
[e] ad. 10.
‖ *am fod gennych fi yn eich calon.*
[f] Eph. 3. 1. 2 Tim. 1. 8.
[g] pen. 4. 14.
‖ *o'm gras.*
[h] 1 Thess. 2. 5.
[i] Rhuf. 2. 18.
‖ *ragorol.*
[k] 1 Thess. 3. 13. a 5. 23.

Anno DOMINI 64.

cyfiawnder, [l] y rhai sydd trwy Iesu Grist, [m] er gogoniant a moliant i Dduw.

12 Ac mi a ewyllysiwn i chwi wybod, frodyr, am y pethau *a ddigwyddodd* i mi, ddyfod o honynt yn hytrach er llwyddiant i'r efengyl;

13 Yn gymmaint a bod fy rhwymau i ‖ yng Nghrist yn eglur yn ‖ yr holl lys, ac ‖ ym mhob *lle* arall;

14 Ac i lawer o'r brodyr yn yr Arglwydd fyned yn hyderus wrth fy rhwymau i, a bod yn hyfach o lawer i draethu y gair yn ddïofn.

15 Y mae rhai yn wir yn pregethu Crist trwy genfigen ac ymryson; a rhai hefyd o ewyllys da.

16 Y naill sydd yn pregethu Crist o gynnen, nid yn bur, gan feddwl dwyn mwy o flinder i'm rhwymau i:

17 A'r lleill o gariad, gan wybod mai er ymddiffyn yr efengyl y'm gosodwyd.

18 Beth er hynny? etto ym mhob modd, pa un bynnag ai mewn rhith, ai mewn gwirionedd, yr ydys yn pregethu Crist: ac yn hyn yr ydwyf fi yn llawen, ïe, a llawen fyddaf.

19 Canys mi a wn y digwydd hyn i mi er iachawdwriaeth, [n] trwy eich gweddi chwi, a chynnorthwy [o] Yspryd Iesu Grist,

20 Yn ol fy awydd-fryd a'*m* gobaith, [p] na'm gwaradwyddir mewn dim, eithr mewn pob hyder, fel bob amser, *felly* yr awrhon hefyd, y mawrygir Crist yn fy nghorph i, pa un bynnag ai trwy fywyd, ai trwy farwolaeth.

21 Canys byw i mi *yw* Crist, a marw *sydd* elw.

22 Ac os byw fyddaf yn y cnawd, hyn *yw* ffrwyth fy llafur: a pha beth a ddewisaf, nis gwn.

23 Canys [q] y mae yn gyfyng arnaf o'r ddeu-*tu;* gan fod gennyf chwant i'm dattod, ac i fod gyd â Christ: canys llawer ‖ iawn gwell *ydyw*.

24 Eithr aros yn y cnawd *sydd* fwy anghenrheidiol o'ch plegid chwi.

25 A [r] chennyf yr hyder hwn, yr wyf yn gwybod yr arhosaf ac y cyd-drigaf gyd â chwi oll, er cynnydd i chwi, a llawenydd y ffydd.

26 Fel y byddo [s] eich gorfoledd chwi yn helaethach yng Nghrist Iesu o'm plegid i, trwy fy nyfodiad i drachefn attoch.

27 Yn unig [t] ymddygwch yn addas i efengyl Crist; fel pa un bynnag *a wnelwyf* ai dyfod a'ch gweled chwi, ai bod yn absennol, y clywyf oddi wrth eich helynt chwi, eich bod yn sefyll yn un yspryd, âg un enaid, gan [u] gyd-ymdrech ‖ gyd â ffydd yr efengyl;

28 Ac heb eich dychrynu mewn un dim gan eich gwrthwynebwyr: [x] yr hyn iddynt hwy yn wir sydd arwydd sicr o golledigaeth, [y] ond i chwi o iachawdwriaeth, a hynny gan Dduw.

29 Canys i chwi [z] y rhoddwyd, *bod i chwi*, er Crist, nid yn unig gredu ynddo ef, ond hefyd ddïoddef erddo ef;

30 Gan fod i chwi yr un ymdrin [a] ag a welsoch ynof fi, ac yr awrhon a glywch *ei fod* ynof fi.

PENNOD II.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwynt i undeb, ac i bob gostyngeiddrwydd meddwl, trwy siampl ufudd-dod a dyrchafiad Crist;* 12 *ac i fyned rhagddynt yn ofalus yn ffordd iachawdwriaeth, fel y byddont megis yn oleuadau i'r byd annuwiol,* 16 *ac yn ddiddanwch iddo yntau, eu hapostol hwynt, yr hwn sydd bellach barod i'w offrymmu i Dduw.* 19 *Y mae efe yn gobeithio danfon Timothëus attynt, yr hwn y mae efe yn ei ganmol yn fawr;* 25 *ac felly Epaphroditus, yr hwn y mae efe ar fedr ei ddanfon attynt yn ddïattreg.*

OD *oes* gan hynny ddim diddanwch yng Nghrist, od oes dim cysur cariad, od oes dim cymdeithas yr Yspryd, od oes dim ymysgaroedd a thosturiaethau;

2 Cyflawnwch fy llawenydd, [a] fel y byddoch yn meddwl yr un peth, a'r un cariad gennych, yn gyttûn, yn synied yr un peth.

3 Na *wneler* dim trwy gynnen neu wag-ogoniant, eithr [b] mewn gostyngeiddrwydd, gan dybied eich gilydd yn well nâ chwi eich hunain.

4 [c] Nac edrychwch bob un ar yr eiddoch eich hunain, eithr pob un ar yr eiddo eraill hefyd.

5 Canys [d] bydded ynoch y meddwl yma, yr hwn *oedd* hefyd yng Nghrist Iesu:

6 Yr hwn, ac [e] efe yn ffurf Duw, [f] ni thybiodd yn drais fod yn ogyfuwch â Duw;

7 Eithr efe a'i ‖ [g] dibrisiodd ei hun, gan gymmeryd arno agwedd [h] gwas, ac [i] a wnaed mewn ‖ cyffelybiaeth dynion:

8 A'i gael mewn dull fel dyn, efe a'i darostyngodd ei hun, gan fod [k] yn ufudd hyd angau, ïe, angau y groes.

9 O herwydd paham, Duw [l] a'i tradyrchafodd yntau, ac [m] a roddes iddo enw yr hwn *sydd* goruwch pob enw;

Anno DOMINI 64.

[l] Ioan 15. 4, 5. Eph. 2. 10.
[m] Ioan 15. 8. Eph. 1. 12, 14.
‖ *o achos Crist.*
‖ *llys Cesar.*
‖ *i bawb eraill.*
[n] 2 Cor. 1. 11.
[o] Rhuf. 8. 9.
[p] Rhuf. 5. 5.
[q] 2 Cor. 5. 8. 2 Tim. 4. 6.
‖ *mwy.*
[r] pen. 2. 24.
[s] 2 Cor. 1. 14. a 5. 12.
[t] Eph. 4. 1. Col. 1. 10. 1 Thess. 2. 12. a 4. 1.
[u] Judas 3.
‖ Neu, *dros*, neu, *trwy.*
[x] 2 Thess. 1. 5.
[y] Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11.
[z] Act. 5. 41.
[a] Act. 16. 19, &c.
[a] Rhuf. 12. 16. a 15. 5. 1 Cor. 1. 10. pen. 3. 16. 1 Petr 3. 8.
[b] Rhuf. 12. 10. 1 Petr 5. 5.
[c] 1 Cor. 10. 24. a 13. 5.
[d] Matt. 11. 29. Ioan 13. 15. 1 Petr 2. 21. 1 Ioan 2. 6.
[e] Ioan 1. 1, 2. a 17. 5.
[f] Ioan 5. 18.
‖ *gwaghaodd.*
[g] Ps. 22. 6. Es. 53. 3. Dan. 9. 26. Marc 9. 12.
[h] Es. 42. 1. a 19. 3, 6. a 52. 13. a 53. 11. Ezec. 34. 23, 24. Zech. 3. 8.
[i] Ioan 1. 14. Rhuf. 1. 3. Gal. 4. 4. Heb. 2. 14, 17.
‖ Neu, *gosgedd.*
[k] Matt. 26. 39, 42. Ioan 10. 18. Heb. 5. 8.
[l] Ioan 17. 1, 2, 5. Heb. 2. 9.
[m] Eph. 1. 21. Heb. 1. 4.

Anno DOMINI 64.

10 [n] Fel yn enw Iesu y plygai pob glin, o'r nefolion, a'r daearolion, a thanddaearolion *bethau ;*

11 Ac [o] y cyffesai pob tafod *fod* Iesu Grist yn Arglwydd, er gogoniant Duw Dad.

12 Am hynny, fy anwylyd, megis bob amser yr ufuddhasoch, nid fel yn fy ngŵydd yn unig, eithr yr awrhon yn fwy o lawer yn fy absen, gweithiwch allan eich iachawdwriaeth eich hunain ‖ trwy ofn a dychryn̈.

13 Canys [p] Duw yw yr hwn sydd yn gweithio ynoch ewyllysio a gweithredu o'i ewyllys da *ef.*

14 Gwnewch bob dim [q] heb rwgnach, ac ymddadleu ;

15 Fel y byddoch ddïargyhoedd, a ‖ diniwed, [r] yn blant difeius i Dduw, yng nghanol cenhedlaeth ddrygionus a throfäus, ym mhlith y rhai yr ydych [s] yn disgleirio megis goleuadau yn y byd,

16 Yn cynnal gair y bywyd ; [t] er gorfoledd i mi ‖ yn nydd Crist, [u] na redais yn ofer, ac na chymmerais boen yn ofer.

17 Ië, a phe [x] y'm ‖ hoffrymmid ar [y] aberth a gwasanaeth eich ffydd, [z] llawenhâu yr wyf, a chyd-lawenhâu â chwi oll.

18 Oblegid yr un *peth* hefyd byddwch chwithau lawen, a chyd-lawenhêwch â minnau.

19 Ac yr wyf yn gobeithio yn yr Arglwydd Iesu, anfon [a] Timothëus ar fyrder attoch, fel y'm cysurer innau hefyd, wedi i mi wybod eich helynt chwi.

20 Canys nid oes gennyf neb ‖ o gyffelyb feddwl, yr hwn ‖ a wir-ofala am y pethau a berthyn i chwi.

21 Canys pawb [b] sydd yn ceisio yr eiddynt eu hunain, nid yr eiddo Crist Iesu.

22 Eithr y prawf o hono ef chwi a'i gwyddoch, mai fel plentyn gyd â thad, y gwasanaethodd efe gyd â myfi yn yr efengyl.

23 Hwn gan hynny yr ydwyf yn gobeithio ei ddanfon, cyn gynted ag a gwelwyf yr hyn a fydd i mi.

24 [c] Ac y mae gennyf hyder yn yr Arglwydd y deuaf finnau hefyd ar fyrder attoch.

25 Eithr mi a dybiais yn anghenrheidiol ddanfon attoch Epaphroditus, fy mrawd, a'm cyd-weithiwr, a'm [d] cyd-filwr, ond eich ‖ cennad chwi, a [e] gweinidog i'm cyfreidiau innau.

26 Canys yr oedd efe yn hiraethu am danoch oll, ac yn athrist iawn, oblegid i chwi glywed ei fod ef yn glaf.

27 Canys yn wir efe a fu glaf yn agos i angau : ond Duw a drugarhâodd wrtho ef ; ac nid wrtho ef yn unig, ond wrthyf finnau hefyd, rhag cael o honof dristwch ar dristwch.

28 Yn fwy ‖ diwyd gan hynny yr anfonais i ef, fel gwedi i chwi ei weled ef drachefn, y byddech chwi lawen, ac y byddwn innau yn llai fy nhristwch.

29 Derbyniwch ef gan hynny yn yr Arglwydd gyd â phob llawenydd ; a'r cyfryw rai ‖ [f] gwnewch gyfrif o honynt :

30 Canys oblegid gwaith Crist y bu efe yn agos i angau, ac y bu diddarbod am ei einioes, [g] fel y cyflawnai efe eich diffyg chwi o'ch gwasanaeth tu ag attaf fi.

PENNOD III.

1 *Y mae efe yn eu rhybuddio hwy i ochelyd gauathrawon yr enwaediad ; ac,* 4 *yn dangos fod iddo ef fwy o achos nag iddynt hwy, i hyderu y'nghyfiawnder y ddeddf :* 7 *yr hyn, er hynny, y mae efe yn ei gyfrif yn dom ac yn golled, er mwyn ynnill Crist, a'i gyfiawnder ef ;* 12 *gan gydnabod ei ammherffeithrwydd ei hun yn hyn.* 15 *Y mae efe yn eu hannog hwy i fod o'r meddwl hwn,* 17 *ac i'w ddynwared ef ;* 18 *ac i ochelyd ffyrdd Cristianogion cnawdol.*

WEITHIAN, fy mrodyr, [a] byddwch lawen yn yr Arglwydd. Ysgrifenu yr un pethau attoch, gennyf fi yn wir nid *yw* flin, ac i chwithau *y mae* yn ddïogel.

2 Gochelwch gŵn, gochelwch [b] ddrwgweithwyr, gochelwch y cyd-doriad.

3 Canys [c] yr enwaediad ydym ni, [d] y rhai ydym yn gwasanaethu Duw yn yr yspryd, ac yn gorfoleddu yng Nghrist Iesu, ac nid yn ymddiried yn y cnawd :

4 *Ac* [e] er bod gennyf *achos i* ymddiried, ïe, yn y cnawd. Os yw neb arall yn tybied *y gall* ymddiried yn y cnawd, myfi yn fwy :

5 [f] Wedi enwaedu arnaf yr wythfed dydd, [g] o genedl Israel, [h] *o* lwyth Benjamin, yn Hebrëwr o'r Hebreaid ; [i] yn ol y ddeddf, yn Pharisead ;

6 [k] Yn ol zêl, [l] yn erlid yr eglwys ; yn ol y cyfiawnder sydd yn y ddeddf, yn ‖ ddïargyhoedd.

7 Eithr [m] y pethau oedd elw i mi, y rhai hynny a gyfrifais i yn golled er mwyn Crist.

8 Ië, yn ddïammeu, yr wyf hefyd yn cyfrif pob peth yn golled, [n] o herwydd arderchowgrwydd gwybodaeth Crist Iesu

Anno DOMINI 64.

[n] Es. 45. 23. Rhuf. 14. 11. Dat. 5. 13.
[o] Ioan 13. 13.
‖ *gyd âg.*
[p] 2 Cor. 3. 5. Heb. 13. 21.
[q] 1 Petr 4. 9.
‖ Neu, *phurion.*
[r] Matt. 5. 45.
[s] Matt. 5. 14.
[t] 2 Cor. 1. 14. 1 Thess. 2. 19.
‖ Neu, *hyd ddydd,* neu, *erbyn dydd.*
[u] Gal. 2. 2. 1 Thess. 3. 5.
[x] 1 Tim. 4. 6.
‖ *haberthid.*
[y] Rhuf. 15. 16.
[z] 2 Cor. 7. 4. Col. 1. 24.
[a] Rhuf. 16. 21.
‖ *mor anwyl i mi.*
‖ Neu, *yn naturiol a ofala.*
[b] 1 Cor. 10. 24, 33. 2 Tim. 4. 10, 16.
[c] pen. 1. 25. Philem. 22.
[d] Philem. 2
‖ *apostol.*
[e] pen. 4. 18.

‖ *gofalus.*
‖ *anrhydeddwch.*
[f] 1 Cor. 16. 18. 1 Thess. 5. 12 1 Tim. 5. 17.
[g] 1 Cor. 16. 17.

[a] 2 Cor. 13. 11. pen. 4. 4.
[b] 2 Cor. 11. 13.
[c] Rhuf. 2. 28, 29. a 4. 11, 12. Col. 2. 11.
[d] Ioan 4. 23, 24.
[e] 2 Cor. 11. 18.
[f] Gen. 17. 12.
[g] 2 Cor. 11. 22.
[h] Rhuf. 11. 1.
[i] Act. 23. 6. a 26. 4, 5.
[k] Act. 22. 3. Gal. 1. 13, 14.
[l] Act. 8. 3. a 9. 1.
‖ *ddïachwyn arnaf.*
[m] Matt. 13. 44.
[n] Es. 53. 11. Jer. 9. 23, 24. Ioan 17. 3. Col. 2. 2.

Anno DOMINI 64.

fy Arglwydd: er mwyn yr hwn y'm colledwyd ym mhob peth, ac yr wyf yn eu cyfrif yn dom, fel yr ynnillwyf Grist,

9 Ac y'm cair ynddo ef heb fy nghyfiawnder fy hun, °yr hwn *sydd* o'r gyfraith, ond ᵖyr hwn sydd trwy ffydd Crist, *sef* y cyfiawnder sydd o Dduw trwy ffydd:

10 Fel yr adnabyddwyf ef, a grym ei adgyfodiad ef, a ᵠchymdeithas ei ddïoddefiadau ef, gan fod wedi fy nghyddffurfio â'i farwolaeth ef;

11 Os mewn un modd y gallwn gyrhaeddyd adgyfodiad y meirw:

12 Nid fel pe bawn ʳwedi ei gyrhaeddyd eisoes, neu fod eisoes ˢwedi fy mherffeithio; eithr dilyn yr wyf, fel y gallwyf ymaflyd *yn y peth* hwn hefyd yr ymaflwyd ynof gan Grist Iesu.

13 *Y* brodyr, nid wyf fi yn bwrw ddarfod i mi gael gafael: ond un peth, ᵗgan anghofio y pethau sydd o'r tu cefn, ac ᵘymestyn at y pethau o'r tu blaen,

14 Yr ydwyf yn cyrchu at y nôd, am gamp ˣuchel alwedigaeth Duw yng Nghrist Iesu.

15 Cynnifer gan hynny ag ydym ʸberffaith, syniwn hyn: ac os ydych yn synied dim yn amgenach, hyn hefyd a ddatguddia Duw i chwi.

16 Er hynny, y peth y daethom atto, ᶻcerddwn wrth yr un rheol, syniwn yr un peth.

17 ᵃByddwch ‖ddilynwyr i mi, frodyr, ac edrychwch ar y rhai sydd yn rhodio felly, megis ᵇyr ydym ni yn siampl i chwi.

18 (Canys y mae llawer yn rhodio, am y rhai y dywedais i chwi yn fynych, ac yr ydwyf yr awrhon hefyd dan wylo yn dywedyd, *mai* ᶜgelynion croes Crist *ydynt;*

19 ᵈDiwedd y rhai *yw* distryw, ᵉduw y rhai *yw eu* bol, ᶠa'u gogoniant yn eu cywilydd, ᵍy rhai sydd yn synied pethau daearol)

20 Canys ʰein hymarweddiad ni sydd yn y nefoedd; o'r lle hefyd ⁱyr ydym yn disgwyl yr Iachawdwr, yr Arglwydd Iesu Grist:

21 ᵏYr hwn a gyfnewidia ‖ein corph gwael ni, fel y gwneler ef yr un ffurf ‖â'i gorph gogoneddus ef, yn ol y nerthol weithrediad trwy yr hwn y dichon efe, ‖ˡïe, ddarostwng pob peth iddo ei hun.

° Rhuf. 10. 5.
ᵖ Rhuf. 1. 17. a 3. 21, 22. Gal. 2. 16.
ᵠ Rhuf. 6. 3, 4, 5. 2 Cor. 4. 10, 11. 2 Tim. 2. 11, 12. 1 Petr 4. 13.
ʳ 1 Tim. 6. 12.
ˢ Heb. 12. 23.
ᵗ Ps. 45. 10. Luc 9. 62.
ᵘ 1 Cor. 9. 24, 26. Heb. 6. 1.
ˣ Heb. 3. 1.
ʸ 1 Cor. 2. 6. a 14. 20.
ᶻ Rhuf. 12. 16. a 15. 5.
ᵃ 1 Cor. 4. 16. a 11. 1. 1 Thess. 1. 6.
‖ *gyd-ddilynwyr.*
ᵇ 1 Petr 5. 3.
ᶜ Gal. 6. 12.
ᵈ 2 Cor. 11. 15.
ᵉ Rhuf. 16. 18.
ᶠ Hos. 4. 7. 2 Cor. 11. 12. Gal. 6. 13.
ᵍ Rhuf. 8. 5.
ʰ Eph. 2. 6, 19. Col. 3. 1, 3.
ⁱ 1 Cor. 1. 7. 1 Thess. 1. 10. Tit. 2. 13.
ᵏ 1 Cor. 15. 43, 48, 49. Col. 3. 4.
‖ *corph ein ywaeledd ni.*
‖ *â chorph ei ogonedd ef.*
‖ *hefyd,* neu, *hyd yn oed.*
ˡ 1 Cor. 15. 26, 27.

PENNOD IV.

1 *Ar ol rhybuddion neilldwol,* 4 *y mae efe yn myned rhagddo at gynghorion cyffredinol;* 10 *ac yn dangos pa fodd y llawenychodd efe wrth eu haelioni hwy tu ag atto ef, pan oedd yng ngharchar; nid yn gymmaint am iddynt borthi ei anghenion ef, ag am y gras Duw oedd ynddynt hwy:* 19 *ac felly y mae efe yn diweddu, gan weddïo, a'u hannerch hwy.*

Anno DOMINI 64.

AM hynny, fy mrodyr anwyl a hoff, ᵃfy llawenydd a'm coron, felly sefwch yn yr Arglwydd, anwylyd.

2 Yr ydwyf yn attolwg i Euodias, ac yn attolwg i Syntyche, synied yr un peth yn yr Arglwydd.

3 Ac yr ydwyf yn dymuno arnat tithau, fy ngwir gymmar, cymmorth y gwragedd hynny y rhai yn yr efengyl ᵇa gyd-lafuriasant â mi, ynghyd â Chlement hefyd, a'm cyd-weithwyr eraill, ᶜy rhai *y mae* eu henwau yn llyfr y bywyd.

4 ᵈLlawenhêwch yn yr Arglwydd yn wastadol: *a* thrachefn meddaf, Llawenhêwch.

5 Bydded eich arafwch yn hysbys i bob dyn. ᵉ*Y mae* yr Arglwydd yn agos.

6 ᶠNa ofelwch am ddim: eithr ym mhob peth mewn gweddi ac ymbil gyd â diolchgarwch, gwneler eich deisyfiadau chwi yn hysbys ger bron Duw.

7 A ᵍthangnefedd Duw, yr hwn sydd uwch law pob deall, a geidw eich calonnau a'ch meddyliau yng Nghrist Iesu.

8 Yn ddiweddaf, frodyr, pa bethau bynnag sydd wir, pa bethau bynnag *sydd* ‖onest, pa bethau bynnag *sydd* gyfiawn, pa bethau bynnag *sydd* bur, pa bethau bynnag *sydd* hawddgar, pa bethau bynnag *sydd* ganmoladwy, od *oes* un rhinwedd, ac od *oes* dim clod, meddyliwch am y pethau hyn.

9 Y rhai a ddysgasoch ac a dderbyniasoch, ac a glywsoch, ac a welsoch ynof fi, y pethau hyn gwnewch: a ʰDuw yr heddwch a fydd gyd â chwi.

10 Mi a lawenychais hefyd yn yr Arglwydd yn fawr, oblegid ‖i'ch ⁱgofal chwi am danaf fi yr awrhon o'r diwedd adnewyddu; yn yr hyn y buoch ofalus hefyd, ond ‖eisieu amser cyfaddas oedd arnoch.

11 Nid am fy mod yn dywedyd o herwydd eisieu: canys myfi a ddysgais ym mha gyflwr bynnag y byddwyf, fod ᵏyn foddlawn *iddo.*

12 *Ac* ˡmi a fedraf ymostwng, ac a fedraf ymhelaethu: ym mhob lle ac ym

ᵃ 2 Cor. 1. 14. pen. 2. 16. 1 Thess. 2. 19, 20.
ᵇ pen. 1. 27.
ᶜ Exod. 32. 32. Ps. 69. 28. Dan. 12. 1. Luc 10. 20. Dat. 3. 5. a 20. 12. a 21. 27.
ᵈ pen. 3. 1. 1 Thess. 5. 16.
ᵉ Heb. 10. 25. Iago 5. 9. 2 Petr 3. 8, 9.
ᶠ Ps. 55. 22. Diar. 16. 3. Matt. 6. 25.
ᵍ Ioan 14. 27. Rhuf. 5. 1. Col. 3. 15.
‖ *barchedig.*
ʰ Rhuf. 15. 33. 2 Cor. 13. 11.
‖ *adnewyddu o honoch, o ran gofalu am danaf fi.*
ⁱ 2 Cor. 11. 9.
‖ *yr oeddych heb gael ennyd.*
ᵏ 1 Tim. 6. 6, 8.
ˡ 1 Cor. 4. 11. 2 Cor. 11. 27.

Anno DOMINI 64.

mhob peth y'm haddysgwyd, i fod yn llawn ac i fod yn newynog, i fod mewn helaethrwydd ac i fod mewn prinder.

13 Yr wyf yn gallu pob peth trwy Grist yr hwn sydd yn fy nerthu i.

[m] pen. 1. 7.

14 Er hynny, da y gwnaethoch [m] gyd-gyfrannu â'm gorthrymder i.

15 A chwithau, Philippiaid, hefyd, a wyddoch yn nechreuad yr efengyl, pan aethum i ymaith o Macedonia, [n] na chyfrannodd un eglwys â mi o ran rhoddi a derbyn, ond chwychwi yn unig.

[n] 2 Cor. 11. 8, 9.

16 Oblegid yn Thessalonica hefyd yr anfonasoch i mi unwaith ac eilwaith wrth fy anghenrhaid.

17 Nid o herwydd fy mod i yn ceisio rhodd: eithr yr ydwyf yn ceisio [o] ffrwyth yn amlhâu erbyn eich cyfrif chwi.

[o] Rhuf. 15. 28. Tit. 3. 14.

18 Ond ‖ y mae gennyf bob peth, ac y mae gennyf helaethrwydd: mi a gyflawnwyd, wedi i mi dderbyn gan Epaphroditus y pethau *a ddaethant* oddi wrthych chwi; *sef* [p] arogl ‖ peraidd, [q] aberth cymmeradwy, boddlawn gan Dduw.

‖ *mi a dderbyniais bob.*

19 A'm Duw i [r] a gyflawna eich holl ‖ raid chwi [s] yn ol ei olud ef mewn gogoniant, yng Nghrist Iesu.

20 Ond i Dduw a'n Tad ni *y byddo* gogoniant yn oes oesoedd. Amen.

21 Anherchwch yr holl saint yng Nghrist Iesu. Y mae y brodyr sydd gyd â mi yn eich annerch.

22 Y mae y saint oll yn eich annerch chwi, ac yn bennaf [t] y rhai sydd o deulu Cesar.

23 [u] Gras ein Harglwydd Iesu Grist *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

¶ At y Philippiaid yr ysgrifenwyd o Rufain, gyd âg Epaphroditus.

Anno DOMINI 64.

[p] Heb. 13. 16.
‖ *pereidd-dra.*
[q] 2 Cor. 9. 12.
[r] Ps. 23. 1. 2 Cor. 9. 8.
‖ *eisiau.*
[s] Eph. 1. 7. a 3. 16.
[t] Edryeh pen. 1. 13.
[u] Rhuf. 16. 24.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL
AT Y
COLOSSIAID.

PENNOD I.

1 *Ar ol cyfarch iddynt, y mae Paul yn diolch i Dduw am eu ffydd hwy;* 7 *ac yn cadarnhâu dysgeidiaeth Epaphras;* 9 *ac yn gweddïo ym mhellach ar iddynt gynnyddu mewn gras:* 14 *yn portreiadu y gwir Grist;* 21 *ac yn eu hannog hwy i dderbyn Iesu Grist; ac yn canmol ei weinidogaeth ei hun.*

PAUL, apostol Iesu Grist trwy ewyllys Duw, a Thimothëus *ein* brawd,

2 [a] At y saint a'r ffyddlawn frodyr yng Nghrist y rhai sydd yn Colossa. [b] Gras i chwi, a thangnefedd, oddi wrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd Iesu Grist.

[a] Eph. 1. 1.
[b] Gal. 1. 3.

3 [c] Yr ydym yn diolch i Dduw a Thad ein Harglwydd Iesu Grist, gan weddïo drosoch chwi yn wastadol;

4 Er pan glywsom am eich ffydd yng Nghrist Iesu, ac am y cariad *sydd gennych* tu ag at yr holl saint;

[c] Eph. 1. 16. Phil. 1. 3. a 4. 6.

5 Er mwyn y gobaith [d] a roddwyd i gadw i chwi yn y nefoedd, am yr hon y clywsoch o'r blaen y'ngair gwirionedd yr efengyl;

[d] 1 Petr 1. 4.

6 Yr hon sydd wedi dyfod attoch chwi, megis ag [e] *y mae* yn yr holl fyd; ac [f] sydd yn dwyn ffrwyth, megis ag yn eich plith chwithau, er y dydd y clywsoch, ac y gwybuoch ras Duw mewn gwirionedd:

7 Megis ag y dysgasoch gan [g] Epaphras ein hanwyl gyd-was, yr hwn sydd drosoch chwi yn ffyddlawn weinidog i Grist;

8 Yr hwn hefyd a amlygodd i ni eich [h] cariad chwi yn yr Yspryd.

9 [i] O herwydd hyn ninnau hefyd, er y dydd y clywsom, nid ydym yn peidio â gweddïo drosoch, a deisyf [k] eich cyflawni chwi â [l] gwybodaeth ei ewyllys ef ym mhob doethineb a deall ysprydol;

Anno DOMINI 64.

[e] Matt. 24. 14. ad. 23.
[f] Matt. 4. 8. Ioan 15. 16.
[g] pen. 4. 12. Philem. 23.
[h] Rhuf. 15. 30.
[i] Eph. 1. 15.
[k] 1 Cor. 1. 5.
[l] Rhuf. 12. 2.

Anno DOMINI 64.

10 [m] Fel y rhodioch yn addas i'r Arglwydd i bob rhyngu bodd, gan ddwyn ffrwyth ym mhob gweithred dda, a chynnyddu y'ngwybodaeth am Dduw;

11 Wedi eich nerthu â phob nerth yn ol ‖ ei gadernid gogoneddus ef, i bob dïoddefgarwch a hir-ymaros gyd â llawenydd;

12 Gan ddïolch i'r Tad, yr hwn a'n gwnaeth ni yn gymmwys i *gael* rhan o [n] etifeddiaeth y saint yn y goleuni.

13 Yr hwn a'n gwaredodd ni allan o [o] feddiant y tywyllwch, ac a'*n* symmudodd i deyrnas ‖ ei anwyl Fab:

14 [p] Yn yr hwn y mae i ni brynedigaeth trwy ei waed ef, *sef* maddeuant pechodau.

15 Yr hwn yw [q] delw y Duw anweledig, [r] cyntaf-anedig pob creadur:

16 Canys [s] trwyddo ef y crewyd pob dim a'r sydd yn y nefoedd, ac sydd ar y ddaear, yn weledig ac yn anweledig, pa un bynnag ai ‖ thronau, ai [t] arglwyddiaethau, ai tywysogaethau, ai meddiannau; pob dim a grewyd [u] trwyddo ef, ac erddo ef.

17 [x] Ac y mae efe cyn pob peth, ac ynddo ef y mae pob peth yn cyd-sefyll.

18 Ac efe [y] yw pen ‖ corph yr eglwys: *efe* yr hwn yw y dechreuad, [z] y cyntaf-anedig oddi wrth y meirw; fel y byddai efe yn blaenori ym ‖ mhob peth.

19 Oblegid rhyngodd bodd *i'r Tad* drigo o bob cyflawnder [a] ynddo ef;

20 ‖ Ac ([b] wedi iddo wneuthur heddwch trwy waed ei groes ef) [c] trwyddo ef gymmodi [d] pob peth âg ef ei hun, trwyddo ef, *meddaf*, pa un bynnag ai pethau ar y ddaear, ai pethau yn y nefoedd.

21 A chwithau, [e] y rhai oeddych ddïeithriaid, a gelynion ‖ mewn meddwl trwy weithredoedd drwg, yr awrhon ‖ hefyd a gymmododd efe,

22 [f] Y'nghorph ei gnawd ef trwy farwolaeth, [g] i'ch cyflwyno chwi yn sanctaidd, ac yn ddifeius, ac yn ddïargyhoedd, ger ei fron ‖ ef:

23 Os ydych yn parhâu yn y ffydd, wedi eich seilio a'ch sicrhâu, ac heb eich symmud oddi wrth obaith yr efengyl, yr hon a glywsoch, *ac* a bregethwyd [h] ym mysg pob creadur a'r sydd dan y nef; i'r hon y'm gwnaethpwyd i Paul yn weinidog:

24 [i] Yr hwn ydwyf yn awr yn llawenychu yn fy nïoddefiadau [k] drosoch, ac yn cyflawni [l] yr hyn sydd yn ôl o gystuddiau Crist yn fy nghnawd i, er mwyn [m] ei gorph ef, yr hwn yw yr eglwys:

25 I'r hon y'm gwnaethpwyd i yn weinidog, yn ol [n] goruchwyliaeth Duw, yr hon a roddwyd i mi tu ag attoch chwi, i ‖ gyflawni gair Duw;

26 *Sef* [o] y dirgelwch oedd guddiedig er oesoedd ac er cenhedlaethau, [p] ond yr awrhon a eglurwyd i'w saint ef:

27 [q] I'r rhai yr ewyllysiodd Duw hysbysu beth yw [r] golud gogoniant y dirgelwch hwn ym mhlith y Cenhedloedd; yr hwn yw Crist ‖ ynoch chwi, [s] gobaith y gogoniant:

28 Yr hwn yr ydym ni yn *ei* bregethu, gan rybuddio pob dyn, a dysgu pob dyn ym mhob doethineb; [t] fel y cyflwynom bob dyn yn berffaith yng Nghrist Iesu:

29 ‖ Am yr hyn yr ydwyf hefyd yn llafurio, gan ymdrechu yn ol ei weithrediad ef, yr hwn sydd yn gweithio ynof fi yn nerthol.

PENNOD II.

1 *Y mae efe etto yn eu hannog hwy i fod yn ddïanwadal yng Nghrist;* 8 *ac i ochelyd philosophyddiaeth, a thraddodiadau ofer,* 18 *ac addoli angelion,* 20 *a seremoniau y gyfraith, y rhai sydd wedi terfynu yng Nghrist.*

CANYS mi a ewyllysiwn i chwi wybod pa faint o [a] ‖ ymdrech sydd arnaf er eich *mwyn* chwi, a'r rhai yn Laodicea, a chynnifer ag ni welsant fy wyneb i yn y cnawd;

2 [b] Fel y cysurid eu calonnau hwy, wedi eu cyd-gyssylltu mewn cariad, ac i bob golud sicrwydd deall, [c] i gydnabyddiaeth dirgelwch Duw, a'r Tad, a Christ;

3 [d] Yn yr hwn y mae holl drysorau doethineb a gwybodaeth yn guddiedig.

4 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, [e] fel na thwyllo neb chwi âg ymadrodd hygoel.

5 Canys [f] er fy mod i yn absennol yn y cnawd, er hynny yr ydwyf gyd â chwi yn yr yspryd, yn llawenychu, ac yn gweled [g] eich trefn chwi, a chadernid eich ffydd yng Nghrist.

6 [h] Megis gan hynny y derbyniasoch Grist Iesu yr Arglwydd, *felly* rhodiwch ynddo;

7 [i] Wedi *eich* gwreiddio a'ch adeiladu ynddo ef, a'ch cadarnhâu yn y ffydd, megis y'ch dysgwyd, gan gynnyddu ynddi mewn dïolchgarwch.

8 [k] Edrychwch na bo neb yn eich

Anno DOMINI 64.

[m] Eph. 4. 1. Phil. 1. 27. 1 Thess. 2. 12.
‖ *cadernid ei ogoniant ef.*
[n] Act. 26. 18.
[o] Eph. 6. 12. Heb. 2. 14. 1 Petr 2. 9.
‖ *Mab ei gariad.*
[p] Eph. 1. 7.
[q] 2 Cor. 4. 4. Heb. 1. 3.
[r] Dat. 3. 14.
[s] Ioan 1. 3. 1 Cor. 8. 6. Heb. 1. 2.
‖ *gorseddfeingciau.*
[t] Rhuf. 8. 38. pen. 2. 10, 15. 1 Petr 3. 22.
[u] Rhuf. 11. 36.
[x] Ioan 1. 1, 3. 1 Cor. 8. 6.
[y] Eph. 1. 22.
‖ *y corph, yr eglwys.*
[z] Act. 26. 23. 1 Cor. 15. 20, 23. Dat. 1. 5.
‖ *mhlith pawb.*
[a] Ioan 1. 16. a 3. 34.
‖ *A chan wneuthur.*
[b] Eph. 2. 14, 15.
[c] 2 Cor. 5. 18.
[d] Eph. 1. 10.
[e] Eph. 2. 1, 2, 12.
‖ Neu, *trwy feddwl.*
‖ *etto.*
[f] Eph. 2. 15.
[g] Luc 1. 75. Eph. 1. 4. a 5. 27. Tit. 2. 14.
‖ *ei hun.*
[h] ad. 6.
[i] 2 Cor. 7. 4.
[k] Eph. 3. 1, 13.

Anno DOMINI 64.

[l] 2 Cor. 1. 5, 6. 2 Tim. 1. 8. a 2. 10.
[m] Eph. 1. 23.
[n] Eph. 3. 2.
‖ *lenwi,* neu, *gyflawn bregethu,* Rhuf. 15. 19.
[o] Rhuf. 16. 25.
[p] Matt. 13. 11.
[q] 2 Cor. 2. 14.
[r] Rhuf. 9. 23. Eph. 1. 7.
‖ *yn eich plith chwi.*
[s] 1 Tim. 1. 1.
[t] 2 Cor. 11. 2. Eph. 5. 27.
‖ *Yn.*
[a] pen. 1. 29. Phil. 1. 30. 1 Thess. 2. 2.
‖ *ofn,* neu, *ofal.*
[b] 2 Cor. 1. 6.
[c] Phil. 3. 8.
[d] 1 Cor. 1. 24.
[e] Eph. 5. 6. ad. 18.
[f] 1 Cor. 5. 3.
[g] 1 Cor. 14. 40.
[h] 1 Thess. 4. 1. Judas 3.
[i] Eph. 2. 21, 22. a 3. 17.
[k] Jer. 29. 8. Rhuf. 16. 17. Heb. 13. 9.

anrheithio trwy philosophi, a gwag dwyll, yn ol [l] traddodiad dynion, yn ol [m] egwyddorion y byd, ac nid yn ol Crist.

9 Oblegid [n] ynddo ef y mae holl gyflawnder y Duwdod yn preswylio yn gorphorol.

10 Ac yr ydych chwi wedi eich cyflawni ynddo ef, [o] yr hwn yw pen pob [p] tywysogaeth ac awdurdod:

11 Yn yr hwn hefyd y'ch [q] enwaedwyd, âg enwaediad nid o waith llaw, trwy [r] ddïosg corph pechodau y cnawd, yn enwaediad Crist:

12 [s] Wedi eich cyd-gladdu âg ef yn y bedydd, yn yr hwn hefyd y'ch cyd-gyfodwyd trwy [t] ffydd gweithrediad Duw, [u] yr hwn a'i cyfododd ef o feirw.

13 [x] A chwithau, pan oeddych yn feirw mewn camweddau, a dïenwaediad eich cnawd, a gyd-fywhâodd efe gyd âg ef, gan faddeu i chwi yr holl gamweddau,

14 [y] Gan ddilëu ‖ ysgrifen-law yr ordeiniadau, yr hon oedd i'n herbyn ni, yr hon oedd y'ngwrthwyneb i ni, ac a'i cymmerodd hi oddi ar y ffordd, gan ei hoelio wrth y groes;

15 [z] Gan ‖ yspeilio [a] *y* tywysogaethau a'*r* awdurdodau, efe a'u harddangosodd hwy ar gyhoedd, gan ymorfoleddu arnynt ‖ arni hi.

16 Am hynny na farned neb arnoch chwi [b] am ‖ fwyd neu am ddïod, neu o ran [c] dydd gwyl, neu newydd-loer, neu sabbathau:

17 [d] Y rhai ydynt gysgod pethau i ddyfod, ond y corph *sydd* o Grist.

18 [e] Na ‖ thwylled neb chwi am eich gwobr, wrth ei ‖ ewyllys, mewn gostyngeiddrwydd, ‖ ac addoliad angelion, gan ruthro i bethau [f] nis gwelodd, wedi ymchwyddo yn ofer gan ei feddwl cnawdol ei hun;

19 Ac heb gyfattal [g] y Pen, o'r hwn y mae yr holl gorph, trwy y cymmalau a'r cyssylltiadau, yn derbyn lluniaeth, ac wedi ei gyd-gyssylltu, yn cynnyddu gan gynnydd Duw.

20 Am hynny, os ydych [h] wedi meirw gyd â Christ oddi wrth [i] egwyddorion y byd, paham yr ydych, megis pettych yn byw yn y byd, yn ymrôi i ordeiniadau;

21 (Na chyffwrdd; *ac* na archwaetha; *ac* na theimla;

22 Y rhai ydynt oll yn llygredigaeth wrth eu harfer) [k] yn ol gorchymynion ac athrawiaethau dynion?

23 [l] Yr hyn bethau sydd ganddynt rith doethineb mewn [m] ewyllys-grefydd a gostyngeiddrwydd, a bod ‖ heb arbed y corph, nid mewn bri i ddigoni y cnawd.

PENNOD III.

1 *Y mae efe yn dangos pa le y dylem ni geisio Crist; 5 ac yn ein hannog i'n marwolaethu ein hunain, 10 i ddiosg yr hen ddyn, ac i wisgo Crist am danom: 12 yn ein cynghori ni i gariad perffaith, a gostyngeiddrwydd, ac amryw rinweddau eraill.*

AM hynny os [a] cyd-gyfodasoch gyd â Christ, ceisiwch y pethau *sydd* uchod, lle mae [b] Crist yn eistedd ar ddeheulaw Duw.

2 Rhoddwch eich ‖ serch ar bethau *sydd* uchod, nid ar bethau *sydd* ar y ddaear.

3 [c] Canys meirw ydych, a'ch bywyd a guddiwyd gyd â Christ yn Nuw.

4 [d] Pan ymddangoso Crist ein bywyd ni, yna hefyd yr ymddangoswch chwithau gyd âg ef [e] mewn gogoniant.

5 [f] Marwhêwch gan hynny [g] eich aelodau y rhai sydd ar y ddaear; [h] godineb, aflendid, gwŷn, drygchwant, a chybydddod, [i] yr hon sydd eilun-addoliaeth:

6 [k] O achos yr hyn bethau y mae digofaint Duw yn dyfod ar [l] blant yr anufudd-dod.

7 [m] Yn y rhai hefyd y rhodiasoch chwithau gynt, pan oeddych yn byw ynddynt.

8 Ond [n] yr awrhon rhoddwch chwithau ymaith yr holl bethau hyn; digter, llid, drygioni, cabledd, serthedd, allan o'ch genau.

9 [o] Na ddywedwch gelwydd wrth eich gilydd, [p] gan ddarfod i chwi ddïosg yr hen ddyn ynghyd â'i weithredoedd;

10 A gwisgo y newydd, yr hwn [q] a adnewyddir mewn gwybodaeth, [r] yn ol delw yr hwn [s] a'i creodd ef.

11 Lle nid oes na [t] Groegwr nac Iuddew, enwaediad na dïenwaediad, Barbariad *na* Scythiad, caeth *na* rhydd: ond Crist *sydd* bob peth, ac ym mhob peth.

12 [u] Am hynny (megis etholedigion Duw, sanctaidd ac anwyl) gwisgwch am danoch ymysgaroedd trugareddau, cymmwynasgarwch, gostyngeiddrwydd, addfwynder, ymaros;

13 Gan gyd-ddwyn â'ch gilydd, a maddeu i'ch gilydd, os bydd gan neb ‖ gweryl yn erbyn neb: megis ag y maddeuodd Crist i chwi, felly *gwnewch* chwithau.

14 Ac am ben hyn oll, *gwisgwch*

[l] Matt. 15. 2. Gal. 1. 14.
[m] Gal. 4. 3, 9. ad. 20.
[n] pen. 1. 19.
[o] Eph. 1. 20.
[p] pen. 1. 16.
[q] Deut. 30. 6. Jer. 4. 4. Rhuf. 2. 29. Phil. 3. 3.
[r] Rhuf. 6. 6. pen. 3. 8, 9.
[s] Rhuf. 6. 4.
[t] Eph. 1. 19. a 3. 7.
[u] Act. 2. 24.
[x] Eph. 2. 1, 5, 6, 11.
[y] Eph. 2. 15, 16.
‖ *yr ysgrifen-law mewn ordeiniadau.*
[z] Gen. 3. 15. Ps. 68. 18. Es. 53. 12. Matt. 12. 29. Luc 11. 22. Ioan 12. 31. a 16. 11.
‖ *ddadwisgo.*
[a] Eph. 6. 12.
‖ Neu, *ynddo ei hun.*
[b] Rhuf. 14. 3, 10, 13.
‖ *furytta ac yfed.*
[c] Gal. 4. 10.
[d] Heb. 8. 5. a 10. 1.
[e] ad. 4.
‖ *farned neb i'ch erbyn.*
‖ *sympwy.*
‖ *a chrefydd.*
[f] Ezec. 13. 3. 1 Tim. 1. 7.
[g] Eph. 4. 15, 16.
[h] Rhuf. 6. 3, 5. a 7. 4, 6. Gal. 2. 19.
[i] ad. 8.
[k] Es. 29. 13. Matt. 15. 9. Tit. 1. 14.

[l] 1 Tim. 4. 8.
[m] ad. 18.
‖ *yn cospi*, neu, *diystyru.*
[a] Rhuf. 6. 5. Eph. 2. 6. pen. 2. 12.
[b] Eph. 1. 20.
‖ *bryd.*
[c] Rhuf. 6. 2. Gal. 2. 20. pen. 2. 20.
[d] 1 Ioan 3. 2.
[e] 1 Cor. 15. 43.
[f] Rhuf. 8. 13.
[g] Rhuf. 6. 13.
[h] Eph. 5. 3.
[i] Eph. 5. 5.
[k] Eph. 5. 6. Dat. 22. 15.
[l] Eph. 2. 2.
[m] Rhuf. 7. 5. 1 Cor. 6. 11. Tit. 3. 3.
[n] Eph. 4. 22. 1 Petr 2. 1.
[o] Eph. 4. 25.
[p] Eph. 4. 22, 24.
[q] Rhuf. 12. 2.
[r] Eph. 4. 23, 24.
[s] Eph. 2. 10.
[t] Rhuf. 10. 12. 1 Cor. 12. 13. Gal. 3. 28. a 5. 6.
[u] Eph. 4. 32.
‖ *achwyn.*

Anno DOMINI 64.

gariad, yr hwn yw rhwymyn perffeithrwydd.

15 A llywodraethed [x] tangnefedd Duw yn eich calonnau, i'r hwn hefyd y'ch galwyd [y] yn un corph; a byddwch ddïolchgar.

16 Preswylied gair Crist ynoch yn ‖ helaeth ym mhob doethineb; gan ddysgu a rhybuddio bawb eich gilydd [z] mewn psalmau, a hymnau, ac odlau ysprydol, gan ganu ‖ [a] trwy ras yn eich calonnau i'r Arglwydd.

17 A [b] pha beth bynnag a wneloch, ar air neu *ar* weithred, *gwnewch* bob peth yn enw yr Arglwydd Iesu, [c] gan ddïolch i Dduw a'r Tad trwyddo ef.

18 [d] *Y* gwragedd, ymostyngwch i'ch gŵŷr prïod, megis y mae yn weddus yn yr Arglwydd.

19 [e] *Y* gwŷr, cerwch *eich* gwragedd, ac na fyddwch chwerwon wrthynt.

20 [f] *Y* plant, ufuddhêwch i'*ch* rhïeni [g] ym mhob peth: canys hyn sydd yn rhyngu bodd i'r Arglwydd yn dda.

21 [h] *Y* tadau, na chyffrôwch eich plant, fel na ddigalonnont.

22 [i] *Y* gweision, ufuddhêwch [k] ym mhob peth i'*ch* meistriaid yn ol y cnawd; nid â llygad-wasanaeth, fel boddlonwyr dynion, eithr mewn symlrwydd calon, yn ofni Duw:

23 A pha beth bynnag a wneloch, gwnewch o'r galon, megis i'r Arglwydd, ac nid i ddynion;

24 Gan wybod mai gan yr Arglwydd y derbyniwch daledigaeth yr etifeddiaeth: canys yr Arglwydd Crist yr ydych yn ei wasanaethu.

25 Ond yr hwn sydd yn gwneuthur cam, a dderbyn *am* y cam a wnaeth: ac [l] nid oes derbyn wyneb.

PENNOD IV.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwy i fod yn wresog mewn gweddi; 5 i rodio yn ddoeth tu ag at y rhai ni ddaethant etto i wir wybodaeth am Grist;* 10 *ac yn eu hannerch hwy; ac yn ewyllysio iddynt bob rhyw lwyddiant.*

[a] Y MEISTRIAID, gwnewch i'*ch* gweision yr hyn *sydd* gyfiawn ac uniawn; gan wybod fod i chwithau Feistr yn y nefoedd.

2 [b] Parhêwch mewn gweddi, gan wylied ynddi ‖ gyd â dïolchgarwch;

3 [c] Gan weddïo hefyd drosom ninnau, ar i Dduw [d] agori i ni ddrws ymadrodd, i adrodd [e] dirgelwch Crist, am yr hwn yr ydwyf hefyd mewn rhwymau:

4 Fel yr eglurhâwyf ef, megis y mae yn rhaid i mi *ei* draethu.

5 [f] Rhodiwch mewn doethineb tu ag at y rhai sydd allan, [g] gan brynu yr amser.

6 *Bydded* eich ymadrodd bob amser ‖ [h] yn rasol, [i] wedi ei dymheru â halen, fel y gwypoch pa fodd y mae yn rhaid i chwi atteb i ‖ bob dyn.

7 [k] Fy holl helynt i a fynega Tychicus i chwi, y brawd anwyl, a'r gweinidog ffyddlawn, a'r cyd-was yn yr Arglwydd:

8 Yr hwn a ddanfonais attoch er mwyn hyn, fel y gwybyddai eich helynt chwi, ac y diddanai eich calonnau chwi;

9 Gyd âg [l] Onesimus, y ffyddlawn a'r anwyl frawd, yr hwn sydd o honoch chwi. Hwy a hysbysant i chwi bob peth *a wnêir* yma.

10 Y mae [m] Aristarchus, fy nghyd-garcharor, yn eich annerch; a [n] Marc, nai Barnabas fab ei chwaer (am yr hwn y derbyniasoch orchymynion: os daw efe attoch, derbyniwch ef)

11 A Jesus, yr hwn a elwir Justus, y rhai ydynt o'r enwaediad. Y rhai hyn yn unig *yw fy* nghyd-weithwyr i deyrnas Dduw, y rhai a fuant yn gysur i mi.

12 Y mae [o] Epaphras, yr hwn sydd o honoch, gwas Crist, yn eich annerch; [p] gan ‖ ymdrechu yn wastadol drosoch mewn gweddïau, ar i chwi sefyll [q] yn berffaith ac yn gyflawn y'nghwbl o ewyllys Duw.

13 Canys yr ydwyf yn dyst iddo, fod ganddo zêl mawr trosoch chwi, a'r rhai o Loadicea, a'r rhai o Hïerapolis.

14 Y mae [r] Luc y physygwr anwyl, a [s] Demas, yn eich annerch.

15 Anherchwch y brodyr *sydd* yn Laodicea, a Nymphas, [t] a'r eglwys *sydd* yn ei dŷ ef.

16 Ac wedi darllen [u] yr epistol *hwn* gyd â chwi, perwch ei ddarllen hefyd yn eglwys y Laodicëaid; a darllen o honoch chwithau yr un o Laodicea.

17 A dywedwch wrth [x] Archippus, Edrych at y weinidogaeth a dderbyniaist yn yr Arglwydd, ar i ti ei chyflawni hi.

18 [y] Yr annerch â'm llaw i Paul fy hun. [z] Cofiwch fy rhwymau. Gras *fyddo* gyd â chwi. Amen.

¶ At y Colossiaid yr ysgrifenwyd o Rufain, gyd â Tychicus ac Onesimus.

---

[x] Rhuf. 14. 17. Phil. 4. 7.
[y] Eph. 4. 4.
‖ *gyfoethog.*
[z] 1 Cor. 14. 26. Eph. 5. 19.
‖ *yn rasol.*
[a] pen. 4. 6.
[b] 1 Cor. 10. 31.
[c] Rhuf. 1. 8. Eph. 5. 20. Heb. 13. 15.
[d] Eph. 5. 22. Tit. 2. 5. 1 Petr 3. 1.
[e] Eph. 5. 25. 1 Petr 3. 7.
[f] Eph. 6. 1.
[g] Eph. 5. 24. Tit. 2. 9.
[h] Eph. 6. 4.
[i] Eph. 6. 5, &c. 1 Tim. 6. 1. Tit. 2. 9. 1 Petr 2. 18.
[k] ad. 20.
[l] Rhuf. 2. 11. Eph. 6. 9. 1 Petr 1. 17.
[a] Eph. 6. 9.
[b] Luc 18 1. Rhuf. 12. 12. Eph. 6. 18. 1 Thess. 5. 17.
‖ *mewn dïolchgarwch.*
[c] Eph. 6. 19. 2 Thess. 3. 1.
[d] 1 Cor. 16. 9. 2 Cor. 2. 12.
[e] Matt. 13. 11. 1 Cor. 4. 1. Eph. 6. 19. pen. 1. 26. a 2. 2.

Anno DOMINI 64.

[f] Eph. 5. 15. 1 Thess. 4. 12.
[g] Eph. 5. 16.
‖ *mewn gras.*
[h] pen. 3. 16.
[i] Marc 9. 50.
‖ *pob math ar ddyn.*
[k] Eph. 6. 21.
[l] Philem. 10.
[m] Act. 19. 29. a 27. 2. Philem. 24.
[n] Act. 15. 37. 2 Tim. 4. 11.
[o] pen. 1. 7. Philem. 23.
[p] Rhuf. 15. 30.
‖ *ymegnio.*
[q] Matt. 5. 48. 1 Cor. 14. 20.
[r] 2 Tim. 4. 11.
[s] 2 Tim. 4. 10.
[t] Rhuf. 16. 5. 1 Cor. 16. 19.
[u] 1 Thess. 5. 27.
[x] Philem. 2.
[y] 1 Cor. 16. 21. 2 Thess. 3. 17.
[z] Heb. 13. 3.

EPISTOL CYNTAF PAUL YR APOSTOL

AT Y

THESSALONIAID.

PENNOD I.

1 *Paul yn dwyn ar ddeall i'r Thessaloniaid, nid yn unig mor feddylgar oedd efe am danynt hwy bob amser, mewn diolchgarwch a gweddi; 5 eithr hefyd gystal yr oedd efe yn tybied am wirionedd a phurdeb eu ffydd hwynt, a'u dychweliad at Dduw.*

PAUL, a [a] Silfanus, a Thimothëus, at eglwys y Thessaloniaid, yn Nuw Dad, a'r Arglwydd Iesu Grist. [b] Gras i chwi a thangnefedd, oddi wrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd Iesu Grist.

2 [c] Yr ydym yn diolch i Dduw yn wastadol drosoch chwi oll, gan wneuthur coffa am danoch yn ein gweddïau,

3 Gan gofio yn ddibaid [d] waith eich ffydd chwi, a llafur *eich* cariad, ac ymaros *eich* gobaith yn ein Harglwydd Iesu Grist, ger bron Duw a'n Tad;

4 Gan wybod, frodyr ‖ anwyl, [e] eich etholedigaeth chwi gan Dduw.

5 Oblegid [f] ni bu ein hefengyl ni tu ag attoch mewn gair yn unig, eithr hefyd mewn nerth, ac [g] yn yr Yspryd Glân, ac mewn sicrwydd mawr; megis [h] y gwyddoch chwi pa fath rai a fuom ni yn eich plith, er eich mwyn chwi.

6 A [i] chwi a aethoch yn ddilynwyr i ni, ac i'r Arglwydd, wedi derbyn y gair mewn gorthrymder mawr, [k] gyd â llawenydd yr Yspryd Glân:

7 Hyd onid aethoch yn siamplau i'r rhai oll sydd yn credu ym Macedonia ac *yn* Achaia.

8 Canys oddi wrthych chwi y seiniodd gair yr Arglwydd, nid yn unig ym Macedonia ac *yn* Achaia, ond [l] ym mhob man hefyd eich ffydd chwi ar Dduw a aeth ar led, fel nad rhaid i ni ddywedyd dim.

9 Canys y maent hwy yn mynegi am danom ni, pa ryw ddyfodiad i mewn a gawsom ni attoch chwi, a pha fodd y troisoch at Dduw oddi wrth eilunod, i wasanaethu y bywiol a'r gwir Dduw;

10 Ac [m] i ddisgwyl am ei Fab ef o'r nefoedd, [n] yr hwn a gyfododd efe o feirw, *sef* Iesu, yr hwn a'n gwaredodd ni [o] oddi wrth y digofaint sydd ar ddyfod.

Anno DOMINI 54.

[a] 2 Cor. 1. 19. 2 Thess. 1. 1. 1 Petr 5. 12.
[b] Eph. 1. 2.
[c] Rhuf. 1. 8. Eph. 1. 16. Philem. 4.
[d] Ioan 6. 29. Gal. 5. 6. Iago 2. 17.
‖ *a garwyd gan Dduw eich etholedigaeth chwi.*
[e] Col. 3. 12. 2 Thess. 2. 13.
[f] 1 Cor. 4. 20.
[g] 2 Cor. 6. 6.
[h] pen. 2. 1, 5, 10, 11.
[i] 1 Cor. 11. 1. Phil. 3. 17. 2 Thess. 3. 9.
[k] Act. 5. 41. Heb. 10. 34.
[l] Rhuf. 1. 8.
[m] Rhuf. 2. 7. Phil. 3. 20. Tit. 2. 13.
[n] Act. 2. 24.
[o] Matt. 3. 7. Rhuf. 5. 9. pen. 5. 9.

PENNOD II.

1 *Pa fodd y daeth, ac y pregethwyd yr efengyl i'r Thessaloniaid; a pha fodd y derbyniasant hwythau hi.* 18 *Yr achos paham y bu Sant Paul cyhyd yn absennol oddi wrthynt hwy; a phaham yr ydoedd efe mor chwannog i'w gweled hwynt.*

CANYS [a] chwi eich hunain a wyddoch, frodyr, ein dyfodiad ni i mewn attoch, nad ofer fu:

2 Eithr wedi i ni ddïoddef o'r blaen, a [b] chael ammharch, fel y gwyddoch chwi, yn Philippi, ni a fuom hŷf yn ein Duw [c] i lefaru wrthych chwi efengyl Duw [d] trwy fawr ymdrech.

3 Canys ein cynghor ni nid *oedd* o hudoliaeth, nac o aflendid, nac mewn twyll:

4 Eithr megis [e] y'n ‖ cyfrifwyd ni gan Dduw yn addas [f] i ymddiried i ni am yr efengyl, felly yr ydym yn llefaru; [g] nid megis yn rhyngu bodd i ddynion, ond i Dduw, yr hwn sydd yn profi ein calonnau ni.

5 Oblegid [h] ni fuom ni un amser mewn ymadrodd gwenhieithus, fel y gwyddoch chwi, nac mewn rhith cybydd-dod; [i] Duw yn dyst:

6 [k] Nac yn ceisio moliant gan ddynion, na chennych chwi, na chan eraill; lle [l] y gallasem [m] ‖ bwyso *arnoch*, fel apostolion Crist.

7 Eithr [n] ni a fuom addfwyn yn eich mysg chwi, megis mammaeth yn maethu ei phlant.

8 Felly, gan eich hoffi chwi, ni a welsom yn dda gyfrannu â chwi, nid yn unig efengyl Duw, ond [o] ein heneidiau ein hunain hefyd, am eich bod yn anwyl gennym.

9 Canys côf yw gennych, frodyr, ein llafur a'n lludded ni: canys [p] gan weithio nos a dydd, fel na phwysem ar neb o honoch, ni a bregethasom i chwi efengyl Duw.

10 Tystion *ydych* chwi, a Duw *hefyd*, [q] mor sanctaidd, ac mor gyfiawn, a diargyhoedd, yr ymddygasom yn eich mysg chwi y rhai ydych yn credu:

11 Megis y gwyddoch, y modd *y buom*

Anno DOMINI 54.

[a] pen. 1. 5, 9.
[b] Act. 16. 22.
[c] Act. 17. 2.
[d] Phil. 1. 30. Col. 2. 1.
[e] 1 Tim. 1. 11, 12.
‖ *dewiswyd gan Dduw i ymddiried.*
[f] Gal. 2. 7. Tit. 1. 3.
[g] Gal. 1. 10.
[h] Act. 20. 33. 2 Cor. 2. 17. a 7. 2. a 12. 17.
[i] Rhuf. 1. 9.
[k] Ioan 5. 41, 44. a 12. 43.
[l] 2 Cor. 10. 1, 2, 10, 11. Philem. 8, 9.
[m] 1 Cor. 9. 2. 2 Thess. 3. 8.
‖ *gymmeryd awdurdod.*
[n] 1 Cor. 2. 3. 2 Cor. 13. 4.
[o] 2 Cor. 12. 15.
[p] Act. 20. 34. 1 Cor. 4. 12. 2 Cor. 11. 9.
[q] 2 Thess. 3. 7.

Anno DOMINI 54.

yn eich cynghori, ac yn eich cysuro, bob un o honoch, fel tad ei blant ei hun,

12 Ac yn ‖ ymbil, [r] ar rodio o honoch yn ‖ deilwng i Dduw, yr hwn a'ch galwodd chwi i'w deyrnas a'i ogoniant.

13 Oblegid hyn yr ydym ninnau hefyd yn diolch i Dduw yn ddibaid, o herwydd i chwi, pan dderbyniasoch air Duw, yr hwn a glywsoch gennym ni, *ei* dderbyn *ef* [s] nid *fel* gair dyn, eithr (fel y mae yn wir) yn air Duw, yr hwn hefyd sydd yn nerthol-weithio ynoch chwi y rhai sydd yn credu.

14 Canys chwychwi, frodyr, a wnaethpwyd yn ddilynwyr i eglwysi Duw, y rhai yn Judea sydd yng Nghrist Iesu; oblegid [t] chwithau a ddioddefasoch y pethau hyn gan eich cyd-genedl, megis hwythau gan yr Iuddewon:

15 Y rhai a laddasant yr Arglwydd Iesu, [u] a'u prophwydi eu hunain, ac a'n ‖ herlidiasant ninnau ymaith; ac *ydynt* heb ryngu bodd Duw, ac yn erbyn pob dyn;

16 [x] Gan warafun i ni lefaru wrth y Cenhedloedd, fel yr iachêid hwy, [y] i gyflawni eu pechodau hwynt yn wastadol: canys digofaint *Duw* a ddaeth arnynt hyd yr eithaf.

17 A ninnau, frodyr, wedi ein gwneuthur yn ymddifad am danoch dros ennyd awr, y'ngolwg, nid y'nghalon, a fuom fwy astud i weled eich wyneb chwi mewn awydd mawr.

18 Am hynny yr ewyllysiasom ddyfod attoch (myfi Paul) yn ddïau, unwaith a dwywaith hefyd; eithr [z] Satan a'n lluddiodd ni.

19 Canys [a] beth *yw* ein gobaith ni, neu *ein* llawenydd, neu goron *ein* ‖ gorfoledd? onid chwychwi, ger bron ein Harglwydd Iesu Grist yn ei ddyfodiad ef?

20 Canys chwychwi yw ein gogoniant a'*n* llawenydd ni.

PENNOD III.

1 *Paul yn tystiolaethu ei fawr gariad tu ag at y Thessaloniaid, trwy anfon Timothëus attynt hwy, i'w cadarnhâu, ac i'w diddanu: trwy lawenychu yn eu gweithredoedd da hwy;* 10 *a thrwy weddïo drostynt, a dymuno cael dyfod yn ddiogel attynt.*

AM hynny, [a] gan na allem ymattal yn hŵy, ni a welsom yn dda ein gadael ni ein hunain yn Athen;

2 Ac a ddanfonasom [b] Timothëus, ein brawd, a gweinidog Duw, a'n cydweithiwr yn efengyl Crist, i'ch cadarnhâu chwi, ac i'ch diddanu y'nghylch eich ffydd;

3 [c] Fel na chynhyrfid neb yn y gorthrymderau hyn: canys chwychwi eich hunain a wyddoch [d] mai i hyn y'n gosodwyd ni.

4 Canys yn wir pan oeddym gyd â chwi, ni a rag-ddywedasom *i chwi* y gorthrymmid ni; megis y bu, ac y gwyddoch chwi.

5 O herwydd hyn, [e] minnau, heb allu ymattal yn hŵy, a ddanfonais i *gael* gwybod eich ffydd chwi; rhag darfod i'r temtiwr eich temtio chwi, a [f] myned ein llafur ni yn ofer.

6 Eithr yr awrhon, wedi dyfod Timothëus attom oddi wrthych, a dywedyd i ni newyddion da am eich ffydd chwi a'ch cariad, a bod gennych goffa da am danom ni yn wastadol, gan hiraethu am ein gweled ni, megis *yr ydym* ninnau *am* eich *gweled* chwithau;

7 Am hynny y cawsom gysur, frodyr, ‖ am danoch chwi, yn ein holl orthrymder a'n hanghenoctid, trwy eich ffydd chwi.

8 Oblegid yr awrhon byw ydym ni, os ydych chwi yn sefyll yn yr Arglwydd.

9 Canys pa ddïolch a allwn *ni* ei addalu i Dduw ‖ am danoch chwi, am yr holl lawenydd â'r hwn yr ydym ni yn llawen o'ch achos chwi ger bron ein Duw ni,

10 [g] Gan weddïo mwy nâ mwy, nos a dydd, ar *gael* gweled eich wyneb chwi, a chyflawni diffygion eich ffydd chwi?

11 A Duw ei hun a'n Tad ni, a'n Harglwydd Iesu Grist, a gyfarwyddo ein ffordd ni attoch chwi.

12 A'r Arglwydd a'ch llïosogo, ac a'ch chwanego ym mhob cariad [h] i'ch gilydd, ac i bawb, megis ag *yr ydym* ninnau i chwi:

13 I [i] gadarnhâu eich calonnau chwi yn ddïargyhoedd mewn sancteiddrwydd ger bron Duw a'n Tad, yn nyfodiad ein Harglwydd Iesu Grist gyd â'i holl saint.

PENNOD IV.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwynt i fyned rhagddynt mewn pob math ar ddwioldeb:* 6 *i fyw yn sanctaidd, ac yn gyfiawn;* 9 *i garu eu gilydd;* 11 *a thrwy lonyddwch, i wneuthur y pethau a berthyn iddynt eu hunain:* 13 *ac yn ddiweddaf, i dristâu yn gymhedrol dros y meirw.* 15 *A chyd â'r cynghor diweddaf hwn, y mae efe yn cyssylltu dosparth byr o'r adgyfodiad, ac o ail-ddyfodiad Crist i'r farn.*

YM mhellach gan hynny, frodyr, yr ydym yn attolwg i chwi, ac yn ‖ deisyf yn yr Arglwydd Iesu, megis y

Anno DOMINI 54.

‖ *tystiolaethu.*
[r] Eph. 4. 1. Phil. 1. 27. Col. 1. 10. pen. 4. 1.
‖ *addas.*
[s] Matt. 10. 40. Gal. 4. 14. 2 Petr 3. 2.
[t] Act. 17. 5, 13.
[u] Matt. 23. 34, 37. Luc 13. 33.
‖ *hymlidiasant.*
[x] Act. 13. 50. a 14. 5, 19. a 17. 5, 13. a 18. 12. a 19. 9.
[y] Gen. 15. 16. Matt. 23. 32.
[z] Rhuf. 1. 13. a 15. 22.
[a] 2 Cor. 1. 14. Phil. 4. 1.
‖ *gogoniant?*
[a] ad. 5.
[b] Rhuf. 16. 21.
[c] Eph. 3. 13.
[d] Act. 14. 22. 2 Tim. 3. 12. 1 Petr 2. 21.
[e] ad. 1.
[f] Gal. 2. 2. a 4. 11. Phil. 2. 16.
‖ *ynoch.*
‖ *trosoch chwi.*
[g] Rhuf. 1. 10, 11.
[h] pen. 5. 15. 2 Petr 1. 7.
[i] 1 Cor. 1. 8. Phil. 1. 10. pen. 5. 23. 2 Thess. 2. 17. 1 Ioan 3. 20.
‖ *annog.*

derbyniasoch gennym [a] pa fodd y dylech rodio a boddloni Duw, ar i chwi gynnyddu fwyfwy.

2 Canys chwi a wyddoch pa orchymynion a roddasom i chwi trwy yr Arglwydd Iesu.

3 Canys hyn yw [b] ewyllys Duw, *sef* eich sancteiddiad chwi, ar ymgadw o honoch rhag godineb:

4 Ar fedru o bob un o honoch feddiannu ei lestr ei hun mewn sancteiddrwydd a pharch;

5 Nid mewn gwŷn trachwant, [c] megis y Cenhedloedd [d] y rhai nid adwaenant Dduw:

6 [e] Na byddo *i neb* orthrymmu na thwyllo ei frawd mewn dim: canys dïalydd *yw* yr Arglwydd ‖ ar y rhai hyn oll, megis y dywedasom i chwi o'r blaen, ac y tystiasom.

7 Canys ni alwodd Duw nyni i aflendid, ond [f] i sancteiddrwydd.

8 Am hynny [g] y neb sydd yn ‖ dirmygu, nid dyn y mae yn ei ddirmygu, ond Duw, [h] yr hwn hefyd a roddes ei Yspryd Glân ‖ ynom ni.

9 Ond am frawdgarwch, nid rhaid i chwi ysgrifenu o honof attoch: canys [i] yr ydych chwi eich hunain wedi eich dysgu gan Dduw [k] i garu eich gilydd.

10 Oblegid yr ydych yn gwneuthur hyn i bawb o'r brodyr y rhai sydd trwy holl Macedonia: ond yr ydym yn attolwg i chwi, frodyr, gynnyddu o honoch fwyfwy;

11 A rhoddi o honoch eich bryd ar fod yn llonydd, a [l] gwneuthur eich gorchwylion eich hunain, a [m] gweithio â'ch dwylaw eich hunain (megis y gorchymynasom i chwi)

12 Fel [n] y rhodioch yn weddaidd tu ag at y rhai sydd oddi allan, ac na byddo arnoch eisiau ‖ dim.

13 Ond ni ewyllysiwn, frodyr, i chwi fod heb wybod am y rhai a hunasant, na thristâoch, [o] megis eraill y rhai nid oes ganddynt obaith.

14 Canys [p] os ydym yn credu farw Iesu, a'i adgyfodi; felly [q] y rhai a hunasant yn yr Iesu, a ddwg Duw hefyd gyd âg ef.

15 Canys hyn yr ydym yn ei ddywedyd wrthych [r] y'ngair yr Arglwydd, [s] na bydd i ni y rhai byw, y rhai a adewir hyd ddyfodiad yr Arglwydd, rag-flaenu y rhai a hunasant.

16 Oblegid [t] yr Arglwydd ei hun a ddisgyn o'r nef gyd â ‖ bloedd, â llef yr arch-angel, ac [u] âg udgorn Duw: a'r meirw yng Nghrist a gyfodant yn gyntaf:

17 Yna ninnau y rhai byw, y rhai a adawyd, a gipir i fynu gyd â hwynt, [x] yn y cymmylau, i gyfarfod â'r Arglwydd, yn yr awyr: ac felly [y] y byddwn yn wastadol gyd â'r Arglwydd.

18 Am hynny ‖ diddenwch eich gilydd â'r ymadroddion hyn.

PENNOD V.

1 *Y mae efe yn myned rhagddo, ac yn dangos (fel o'r blaen) ddull dyfodiad Crist i'r farn;* 12 *ac yn rhoddi amryw orchymynion;* 23 *ac felly yn diweddu ei epistol.*

EITHR am [a] yr amserau a'r prydiau, frodyr, nid rhaid i chwi ysgrifenu o honof attoch.

2 Oblegid chwi a wyddoch eich hunain yn hysbys, mai [b] felly y daw dydd yr Arglwydd fel lleidr yn y nos.

3 Canys pan ddywedant, Tangnefedd a dïogelwch; yna [c] y mae dinystr disymmwth yn dyfod ar eu gwarthaf, megis gwewyr esgor ar un a fo beichiog; ac ni ddïangant hwy ddim.

4 Ond chwychwi, frodyr, nid ydych mewn tywyllwch, fel y goddiweddo y dydd hwnnw chwi megis lleidr.

5 Chwychwi oll, [d] plant y goleuni ydych, a phlant y dydd: nid ydym ni o'r nos, nac o'r tywyllwch.

6 Am hynny na chysgwn, fel ‖ rhai eraill; eithr [e] gwyliwn, a byddwn sobr.

7 Canys [f] y rhai a gysgant, y nos y cysgant; a'r rhai a feddwant, y nos y meddwant.

8 Eithr nyni, gan ein bod o'r dydd, byddwn sobr, [g] wedi ymwisgo â dwyfronneg ffydd a chariad, ac â gobaith iachawdwriaeth yn lle helm.

9 Canys [h] nid appwyntiodd Duw nyni i ddigofaint, ond i gaffael iachawdwriaeth trwy ein Harglwydd Iesu Grist,

10 [i] Yr hwn a fu farw drosom; fel pa un bynnag a wnelom ai gwylied, ai cysgu, y byddom fyw gyd âg ef.

11 O herwydd paham cynghorwch eich gilydd, ac adeiledwch bob un eich gilydd, megis ag yr ydych yn gwneuthur.

12 Ac yr ydym yn attolwg i chwi, frodyr, [k] adnabod y rhai sydd yn llafurio yn eich mysg, ac yn eich llywodraethu chwi yn yr Arglwydd, ac yn eich ‖ rhybuddio;

Anno DOMINI 54.

[a] pen. 2. 12.

[b] Rhuf. 12. 2.

[c] Eph. 4. 17, 18.
[d] 1 Cor. 15. 34. Eph. 4. 18.
[e] 1 Cor. 6. 7, &c.
‖ *am.*

[f] Lef. 11. 44. a 19. 2.
[g] Luc 10. 16.
‖ *gwrthod.*
[h] 1 Cor. 7. 40.
‖ *i ni.*

[i] Jer. 31. 34. Heb. 8. 11. 1 Ioan 2. 20, 27.
[k] Ioan 13. 34. a 15. 12. Eph. 5. 2. 1 Petr 4. 8.

[l] 2 Thess. 3. 11. 1 Petr 4. 15.
[m] 2 Thess. 3. 7, 8, 12.
[n] Col. 4. 5.
‖ *neb.*

[o] Deut. 14. 1, 2. 2 Sam. 12. 20.
[p] 1 Cor. 15. 13.
[q] 1 Cor. 15. 18, 23.
[r] 1 Bren. 13. 17, 18. a 20. 35.
[s] 1 Cor. 15. 51.
[t] Matt. 24. 31. 2 Thess. 1. 7.

Anno DOMINI 54.

‖ *gawr.*
[u] 1 Cor. 15. 52.
[x] Act. 1. 9. Dat. 11. 12.
[y] Ioan 12. 26. a 14. 3. a 17. 24.
‖ *cynghorwch.*

[a] Matt. 24. 3, 36. Act. 1. 7.

[b] Matt. 24. 43, 44.

[c] Luc 17. 27, 28. a 21. 34, 35. 2 Thess. 1. 9.

[d] Eph. 5 8.

‖ *y lleill.*
[e] Matt. 24. 42. a 25. 13. Rhuf. 13. 11, 12. 1 Petr 5. 8.
[f] Luc 21. 34, 36. Rhuf. 13. 13. 1 Cor. 15. 34.
[g] Es. 59. 17. Eph. 6. 14, 16, 17.
[h] Rhuf. 9. 22. pen. 1. 10. 1 Petr 2. 8.

[i] Rhuf. 14. 8, 9.

[k] 1 Cor. 16. 18. Phil. 2. 29. Heb. 13. 7, 17.
‖ *cynghori.*

13 A gwneuthur cyfrif mawr o honynt mewn cariad, er mwyn eu gwaith. Byddwch dangnefeddus yn eich plith eich hunain.

14 Ond yr ydym yn deisyf arnoch, frodyr, [l] rhybuddiwch y rhai ‖ afreolus, diddenwch y gwan eu meddwl, [m] cynheliwch y gweiniaid, byddwch ymarhous wrth bawb.

15 [n] Gwelwch na thalo neb ddrwg dros ddrwg i neb: eithr yn wastadol [o] dilynwch yr hyn sydd dda, ‖ tu ag at eich gilydd, a thu ag at bawb.

16 [p] Byddwch lawen yn wastadol.

17 [q] Gweddïwch yn ddibaid.

18 [r] Ym mhob dim diolchwch: canys hyn *yw* ewyllys Duw yng Nghrist Iesu ‖ tu ag attoch chwi.

19 [s] Na ddiffoddwch yr Yspryd.

20 Na ddirmygwch brophwydoliaethau.

21 [t] Profwch bob peth: deliwch yr hyn sydd dda.

22 [u] Ymgedwch rhag pob ‖ rhith drygioni.

23 A [x] gwir Dduw y tangnefedd [y] a'ch sancteiddio yn gwbl oll: a chadwer eich yspryd oll, a'ch enaid, a'ch corph, yn ddiargyhoedd yn nyfodiad ein Harglwydd Iesu Grist.

24 [z] Ffyddlawn *yw* yr hwn a'ch galwodd, yr hwn hefyd a'*i* gwna.

25 *O* frodyr, gweddïwch drosom.

26 [a] Anherchwch yr holl frodyr â chusan sancteiddiol.

27 Yr ydwyf yn eich tynghedu yn yr Arglwydd, ar ddarllen [b] y llythyr hwn i'r holl frodyr sanctaidd.

28 [c] Gras ein Harglwydd Iesu Grist *fyddo* gyd â chwi. Amen.

¶ Y cyntaf at y Thessaloniaid a ysgrifenwyd o Athen.

Anno DOMINI 54.

[l] 2 Thess. 3. 11, 12.
‖ *allan o drefn.*
[m] Rhuf. 15. 1. Gal. 6. 1, 2.
[n] Diar. 20. 22. a 24. 29. Matt. 5. 39, 44. Rhuf. 12. 17. 1 Cor. 6. 7. 1 Petr 3. 9.
[o] Gal. 6. 10. pen. 3. 12.
‖ *ym mhlith eich.*
[p] Phil. 4. 4.
[q] Luc 18. 1. Eph. 6. 18. Col. 4. 2.
[r] Eph. 5. 20. Col. 3. 17.
‖ *am danoch.*
[s] Eph. 4. 30. 2 Tim. 1. 6. Edrych 1 Cor. 14. 30.

Anno DOMINI 54.

[t] 1 Cor. 2. 11, 15. 1 Ioan 4. 1.
[u] Phil. 4. 8.
‖ *math ar ddrwg.*
[x] Phil. 4. 9.
[y] pen. 3. 13.
[z] 1 Cor. 1. 9. a 10. 13. 2 Thess. 3. 3.
[a] Rhuf. 16. 16.
[b] Col. 4. 16. 2 Thess. 3. 14.
[c] Rhuf. 16. 20.

AIL EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT Y

THESSALONIAID.

PENNOD I.

1 *Y mae Sant Paul yn hysbysu iddynt ddäed yr oedd efe yn meddwl am eu ffydd, a'u cariad, a'u hamynedd hwynt:* 11 *a chyd â hynny yn gosod llawer o resymmau ar lawr, i'w cysuro hwy mewn erlid; a'r pennaf o'r rhai hyn a gymmerir oddi wrth gyfiawn farn Duw.*

PAUL, a Silfanus, a Thimothëus, at eglwys y Thessaloniaid, [a] yn Nuw ein Tad, a'r Arglwydd Iesu Grist.

2 [b] Gras i chwi, a thangnefedd, oddi wrth Dduw ein Tad ni, a'r Arglwydd Iesu Grist.

3 [c] Diolch a ddylem i Dduw yn wastadol drosoch, frodyr, fel y mae yn addas, oblegid bod eich ffydd chwi yn mawr gynnyddu, a chariad pob un o honoch oll tu ag at eich gilydd yn ychwanegu:

4 Hyd onid ydym [d] ni ein hunain yn ‖ gorfoleddu ynoch chwi yn eglwysi Duw, o herwydd eich amynedd chwi a'ch ffydd yn eich holl erlidiau a'r gorthrymderau yr ydych yn eu goddef:

5 *Yr hyn sydd* [e] argoel goleu o gyfiawn farn Duw, fel y'ch cyfrïfer yn deilwng i deyrnas Dduw, [f] er mwyn yr hon yr ydych hefyd yn goddef.

6 Canys cyfiawn *yw* ger bron Duw, dalu cystudd i'r rhai sydd yn eich cystuddio chwi;

7 Ac i chwithau, y rhai a gystuddir, esmwythdra gyd â ni, [g] yn ymddangosiad yr Arglwydd Iesu o'r nef, ‖ gyd â'i angelion nerthol,

8 ‖ [h] A thân fflamllyd, ‖ gan roddi dïal i'r sawl nid adwaenent Dduw, ac [i] nid ydynt yn ufuddhâu i efengyl ein Harglwydd Iesu Grist:

9 Y rhai a ddïoddefant yn gosped-

Anno DOMINI 54.

[a] 1 Thess. 1. 1.
[b] 1 Cor. 1. 3.
[c] 1 Thess. 1. 2, 3. pen. 2. 13.
[d] 2 Cor. 7. 14. a 9. 2. 1 Thess. 2. 19.
‖ *ymffrostio.*
[e] Phil. 1. 28.
[f] 1 Thess. 2. 14.
[g] 1 Thess. 4. 16. Judas 14.
‖ *gyd âg angelion ei nerth.*
‖ *Mewn tân.*
[h] 2 Petr 3. 7.
‖ *yn cymmeryd dial ar y sawl.*
[i] Rhuf. 2. 8.

Anno DOMINI 54.

igaeth, ddinystr tragywyddol oddi ger bron yr Arglwydd, ac oddi wrth ogoniant ei gadernid ef:

10 Pan ddêl efe i'w ogoneddu yn ei saint, ac i fod yn rhyfeddol yn y rhai oll sydd yn credu (o herwydd i'n tystiolaeth ni yn eich mysg chwi gael ei chredu) yn y dydd hwnnw.

11 Am ba achos yr ydym hefyd yn gweddïo yn wastadol drosoch, ar fod i'n Duw ni eich cyfrif chwi yn deilwng o'r alwedigaeth *hon*, a chyflawni holl foddlonrwydd ‖ *ei* ddaioni, a gwaith ffydd, yn nerthol:

‖ *i ddaioni.*

12 Fel y gogonedder enw ein Harglwydd Iesu Grist ynoch chwi, a chwithau ynddo yntau, yn ol gras ein Duw ni, a'r Arglwydd Iesu Grist.

PENNOD II.

1 *Mae efe yn ewyllysio iddynt barhâu yn ddisigl yn y gwirionedd a dderbyniasant; 3 ac yn dangos y bydd ymadawiad oddi wrth y ffydd, 8 ac y datguddir anghrist, cyn dyfod dydd yr Arglwydd: 15 ac yno yn ail-adrodd ei gynghor o'r blaen, ac yn gweddïo drostynt hwy.*

AC yr ydym yn attolwg i chwi, frodyr, er dyfodiad ein Harglwydd Iesu Grist, a'n cyd-gynnulliad ninnau atto ef,

2 [a] Na'ch sigler yn fuan ‖ oddi wrth eich meddwl, ac na'ch cynhyrfer, na chan yspryd, na chan air, na chan lythyr, megis oddi wrthym ni, fel pe bai dydd Crist yn gyfagos.

[a] Matt. 24. 6. Eph. 5. 6. 1 Ioan 4. 1.

‖ *o'ch meddwl,* neu, *ym meddwl.*

3 Na thwylled neb chwi mewn un modd: oblegid *ni ddaw y dydd hwnnw* hyd oni ddêl ymadawiad yn gyntaf, a [b] datguddio y dyn pechod, mab y golledigaeth:

[b] 1 Ioan 2. 18. Dat. 13. 11.

4 Yr hwn sydd yn gwrthwynebu, ac [c] yn ymddyrchafu ‖ goruwch pob ‖ peth a elwir yn Dduw, neu a addolir; hyd onid yw [d] efe, megis Duw, yn eistedd yn nheml Duw, ac yn ei ddangos ei hun mai Duw ydyw.

[c] Dan. 11. 36.

‖ *yn erbyn.*

‖ *un.*

[d] Edrych Ezec. 28. 2.

5 Onid côf gennych chwi, pan oeddwn i etto gyd â chwi, ddywedyd o honof y pethau hyn i chwi?

6 Ac yr awrhon chwi a wyddoch yr hyn sydd yn attal, fel y datguddier ef yn ei bryd ei hun.

7 Canys y mae [e] dirgelwch yr anwiredd yn gweithio eisoes: yn unig yr hwn sydd yr awrhon yn attal, *a ettyl* nes ei dynnu ymaith.

[e] 1 Ioan 4. 3.

8 Ac yna y datguddir yr Anwir *hwnnw*, yr hwn a ddifetha yr Arglwydd [f] âg yspryd ei enau, ac a ddilëa â disgleirdeb ei ddyfodiad:

[f] Es. 11. 4. Hos. 6. 5. Dat. 2. 16. a 19. 15, 20, 21.

9 *Sef* yr hwn y mae ei ddyfodiad [g] yn ol gweithrediad Satan, gyd â phob nerth, ac [h] arwyddion, a rhyfeddodau gau,

10 A phob dichell anghyfiawnder yn [i] y rhai colledig; am na dderbyniasant gariad y gwirionedd, fel y byddent gadwedig.

11 Ac [k] am hynny y denfyn Duw iddynt hwy ‖ amryfusedd cadarn, [l] fel y credont gelwydd:

12 Fel y barner yr holl rai nid oeddynt yn credu i'r gwirionedd, ond yn ymfoddloni mewn anghyfiawnder.

13 Eithr [m] nyni a ddylem ddïolch yn wastad i Dduw drosoch chwi, frodyr caredig gan yr Arglwydd, oblegid i Dduw [n] o'r dechreuad eich [o] ethol chwi i iachawdwriaeth, [p] trwy sancteiddiad yr Yspryd, a ffydd ‖ i'r gwirionedd:

14 I'r hyn y galwodd efe chwi trwy ein hefengyl ni, i [q] feddiannu gogoniant ein Harglwydd Iesu Grist.

15 Am hynny, frodyr, sefwch, a deliwch [r] y traddodiadau a ddysgasoch, pa un bynnag ai trwy ymadrodd, ai trwy ein hepistol ni.

16 A'n Harglwydd Iesu Grist ei hun, a Duw a'n Tad, yr hwn a'n carodd ni, ac a roddes *i ni* ddiddanwch tragywyddol, a gobaith da trwy ras,

17 A ddiddano eich calonnau chwi, ac a'ch [s] sicrhâo ym mhob gair a gweithred dda.

[g] Eph. 2. 2. Dat. 18. 23.

[h] Edrych Deut. 13. 1. Matt. 24. 24. Dat. 13. 13.

[i] 2 Cor. 2. 15. a 4. 3.

[k] Rhuf. 1. 24, &c. Edrych 1 Bren. 22. 22. Ezec. 14. 9.

‖ *nerthol weithrediad cyfeiliorni.*

[l] 1 Tim. 4. 1.

[m] pen. 1. 3.

[n] Eph. 1. 4.

[o] 1 Thess. 1. 4.

[p] Luc 1. 75. 1 Petr 1. 2.

‖ *y.*

[q] Ioan 17. 22.

[r] pen. 3. 6.

[s] 1 Cor. 1. 8. 1 Thess. 3. 13.

PENNOD III.

1 *Y mae efe yn deisyfu eu gweddïau hwy drosto ei hun: 3 yn tystiolaethu pa hyder oedd ganddo arnynt; 5 ac yn gweddïo ar Dduw drostynt hwy; 6 ac yn rhoddi amryw orchymynion; yn enwedig i ochelyd seguryd, a chymdeithas rhai drwg; 16 ac yn diweddu trwy weddïo, a'u hannerch hwy.*

BELLACH, frodyr, [a] gweddïwch drosom ni, ar fod i air yr Arglwydd redeg, a chael gogonedd, megis gyd â chwithau;

[a] Eph. 6. 19. Col. 4. 3.

2 Ac [b] ar ein gwared ni oddi wrth ddynion ‖ anhywaith a drygionus: canys nid *oes* ffydd gan bawb.

[b] Rhuf. 15. 31.

‖ Neu, *allan o'u lle.*

3 Eithr [c] ffyddlawn yw yr Arglwydd, yr hwn a'ch sicrhâ chwi, ac a'*ch* [d] ceidw rhag drwg.

[c] 1 Cor. 1. 9. 1 Thess. 5. 24.

[d] Ioan 17. 15.

4 Ac [e] y mae gennym hyder yn yr Arglwydd am danoch, eich bod yn gwneuthur, ac y gwnewch, y pethau yr ydym yn eu gorchymyn i chwi.

[e] 2 Cor. 7. 16.

5 A'r Arglwydd a gyfarwyddo eich calonnau chwi at gariad Duw, ac i ‖ ymaros am Grist.

‖ *amynedd Crist.*

Anno DOMINI 54.

6 Ac yr ydym yn gorchymyn i chwi, frodyr, yn enw ein Harglwydd Iesu Grist, [f] dynnu o honoch ymaith [g] oddi wrth bob brawd a'r sydd yn rhodio ‖ [h] yn afreolus, ac nid yn ol [i] y traddodiad a dderbyniodd efe gennym ni.

7 Canys chwi a wyddoch eich hunain [k] pa fodd y dylech ein dilyn ni: oblegid [l] ni buom ‖ afreolus yn eich plith chwi,

8 Ac ni fwyttasom fara neb yn rhad; ond [m] trwy weithio mewn llafur a lludded, nos a dydd, fel na phwysem ar neb o honoch chwi:

9 [n] Nid o herwydd nad oes gennym awdurdod, ond fel y'n rhoddem [o] ein hunain yn siampl i chwi i'n dilyn.

10 Canys pan oeddym hefyd gyd â chwi, hyn a orchymynasom i chwi, [p] Os byddai neb ni fynnai weithio, na chai fwytta chwaith.

11 Canys yr ydym yn clywed fod rhai yn rhodio yn eich plith chwi ‖ yn afreolus, heb weithio dim, ond bod yn rhodresgar.

12 [q] Ond i'r cyfryw gorchymyn yr ydym, a'u hannog trwy ein Harglwydd Iesu Grist, [r] ar *iddynt* weithio trwy lonyddwch, a bwytta eu bara eu hunain.

13 A chwithau, frodyr, [s] na ‖ ddiffygiwch yn gwneuthur daioni.

14 Ond od oes neb heb ufuddhâu i'n gair ‖ trwy y llythyr *yma*, hysbyswch hwnnw; ac [t] na fydded i chwi gymdeithas âg ef, megis y cywilyddio efe.

15 Er hynny na chymmerwch *ef* megis gelyn, eithr ‖ cynghorwch *ef* fel brawd.

16 Ac [u] Arglwydd y tangnefedd ei hun a roddo i chwi dangnefedd yn wastadol ym mhob modd. Yr Arglwydd *a fyddo* gyd â chwi oll.

17 [x] Yr annerch â'm llaw i Paul fy hun; yr hyn sydd arwydd ym mhob epistol: fel hyn yr ydwyf yn ysgrifenu.

18 [y] Gras ein Harglwydd Iesu Grist gyd â chwi oll. Amen.

¶ Yr ail at y Thessaloniaid, a ysgrifenwyd o Athen.

Anno DOMINI 54.

[f] Rhuf. 16. 17. ad. 14. 2 Ioan 10.
[g] 1 Cor. 5. 11.
‖ *allan o drefn.*
[h] 1 Thess. 4. 11. ad. 11, 12, 14.
[i] pen. 2. 15.
[k] 1 Cor. 4. 16. a 11. 1. 1 Thess. 1. 6, 7.
[l] 1 Thess. 2. 10.
‖ *allan o drefn.*
[m] Act. 18. 3. a 20. 34.
[n] 1 Cor. 9. 6. 1 Thess. 2. 6.
[o] ad. 7.
[p] Gen. 3. 19.
‖ *allan o drefn.*
[q] 1 Thess. 4. 11.
[r] Eph. 4. 28.
[s] Gal. 6. 9.
‖ *flinwch.*
‖ *trwy lythyr, hyspyswch y dyn hwnnw.*
[t] Matt. 18. 17. 1 Cor. 5. 9, 11. ad. 6.
‖ *rhybuddiwch.*
[u] Rhuf. 15. 33.
[x] 1 Cor. 16. 21. Col. 4. 18.
[y] Rhuf. 16. 24.

EPISTOL CYNTAF PAUL YR APOSTOL AT TIMOTHEUS.

PENNOD I.

1 *Y mae Paul yn dwyn ar gôf i Timothëus y siars a roddasai efe iddo, wrth fyned i Macedonia.* 5 *Iawn arfer a diwedd y gyfraith.* 11 *Ynghylch gafw Sant Paul i fod yn apostol.* 20 *Am Hymenëus ac Alexander.*

PAUL apostol Iesu Grist, [a] yn ol gorchymyn Duw ein Hiachawdwr, a'r Arglwydd Iesu Grist, [b] ein gobaith;

2 At [c] Timothëus, *fy* mab naturiol yn y ffydd: [d] Gras, trugaredd, *a* thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad, a Christ Iesu ein Harglwydd.

3 Megis y deisyfiais arnat aros yn Ephesus, [e] pan aethum i Macedonia, fel y gellit rybuddio rhai [f] na ddysgont ddim amgen,

4 Ac na [g] ddaliont ar chwedlau, ac achau anorphen, y rhai sydd yn peri cwestiynau yn hytrach nag adeiladaeth dduwiol, yr hon sydd ‖ trwy ffydd; *gwna felly.*

5 Eithr [h] diwedd y gorchymyn yw cariad o galon bur, a chydwybod dda, a ffydd ddiragrith.

6 Oddi wrth yr hyn bethau y gwyrodd rhai, ac y troisant heibio at [i] ofer-siarad;

7 Gan ewyllysio bod yn athrawon o'r ddeddf, heb ddeall na pha bethau y maent yn eu dywedyd, nac am ba bethau y maent yn taeru.

8 Eithr nyni a wyddom mai [k] da *yw* y gyfraith, os arfer dyn hi yn gyfreithlawn;

9 [l] Gan wybod hyn, nad i'r cyfiawn y rhoddwyd y gyfraith, eithr i'r *rhai* digyfraith ac anufudd, i'r *rhai* annuwiol a phechaduriaid, i'r *rhai* disanctaidd a halogedig, i dad-leiddiaid a mam-leiddiaid, i leiddiaid dynion,

10 I butteinwyr, i wrryw-gydwyr, i

Anno DOMINI 65.

[a] Act. 9. 15.
[b] Col. 1. 27.
[c] Act. 16. 1. 1 Cor. 4. 17. 1 Thess. 3. 2.
[d] Gal. 1. 3. 2 Tim. 1. 2. 1 Petr 1. 2.
[e] Act. 20. 1, 3. Phil. 2. 24.
[f] Gal. 1. 6, 7. pen. 6. 3.
[g] pen. 4. 7. a 6. 4, 20. 2 Tim. 2. 16, 23. Tit. 1. 14. a 3. 9.
‖ *mewn.*
[h] Rhuf. 13. 8, 10. Gal. 5. 14.
[i] ad. 4.
[k] Rhuf. 7. 12.
[l] Gal. 3. 19. a 5. 23.

ladron-dynion, i gelwyddwyr, i anudonwyr; ac os *oes* dim arall yn wrthwyneb i athrawiaeth [m] iachus,

11 Yn ol efengyl ‖ gogoniant [n] y bendigedig Dduw, [o] am yr hon yr ymddiriedwyd i mi.

12 Ac yr ydwyf yn dïolch i'r hwn a'm nerthodd i, *sef* Crist Iesu ein Harglwydd, [p] am iddo *fy* nghyfrif yn ffyddlawn, gan fy ngosod yn y weinidogaeth;

13 [q] Yr hwn oeddwn o'r blaen yn gablwr, ac yn erlidiwr, ac yn drahaus. Eithr mi a gefais drugaredd, am [r] i mi yn ddïarwybod *ei* wneuthur ‖ trwy anghrediniaeth:

14 A gras ein Harglwydd ni a draamlhâodd [s] gyd â ffydd a chariad, yr hwn sydd yng Nghrist Iesu.

15 Gwir *yw* y gair, ac yn haeddu pob ‖ derbyniad, [t] ddyfod Crist Iesu i'r byd i gadw pechaduriaid; o ba rai ‖ pennaf ydwyf fi.

16 Eithr o achos hyn y cefais drugaredd, fel y dangosai Iesu Grist ynof fi ‖ yn gyntaf bob hir-oddef, er siampl i'r rhai a gredant rhag llaw ynddo ef i fywyd tragywyddol.

17 Ac [u] i'r Brenhin tragywyddol, anfarwol, anweledig, [x] i'r Duw unig ddoeth, [y] *y byddo* anrhydedd a gogoniant yn oes oesoedd. Amen.

18 Y gorchymyn hwn yr ydwyf yn ei roddi i ti, *fy* mab Timothëus, [z] yn ol y prophwydoliaethau a gerddasant o'r blaen am danat, ar [a] filwrio o honot ynddynt filwriaeth dda,

19 [b] Gan fod gennyt ffydd, a chydwybod dda; yr hon a wrthododd rhai, ac a wnaethant long-ddrylliad am y ffydd:

20 O ba rai y mae [c] Hymenëus ac [d] Alexander; y rhai [e] a roddais i Satan, fel y dysgent na chablent.

PENNOD II.

1 Bod yn iawn gweddïo a dïolch dros bob dyn. 9 Pa fodd y dylai gwragedd ymdrwsio; 12 nad ydys yn caniattáu iddynt na dysgu, na bod yn ben: 15 y byddant hwy gadwedig, er bod ynddynt arwydd o ddigofaint Duw, wrth ddwyn plant i'r byd, os hwy a arhosant yn y ffydd.

‖ CYNGHORI yr ydwyf am hynny, ym mlaen pob peth, fod ymbiliau, gweddïau, deisyfiadau, *a* thalu dïolch, dros bob dyn;

2 [a] Dros frenhinoedd, a phawb sydd mewn ‖ goruchafiaeth; fel y gallom ni fyw yn llonydd ac yn heddychol mewn pob duwioldeb ac onestrwydd.

3 Canys hyn *sydd* dda a chymmeradwy ger bron Duw ein ceidwad;

4 [b] Yr hwn sydd yn ewyllysio bod pob dyn yn gadwedig, a'u dyfod i wybodaeth y gwirionedd.

5 Canys [c] un Duw *sydd*, ac [d] un cyfryngwr hefyd rhwng Duw a dynion, y dyn Crist Iesu;

6 [e] Yr hwn a'i rhoddes ei hunan yn bridwerth dros bawb, ‖ [f] i'w dystiolaethu [g] yn yr amseroedd prïod.

7 [h] I'r hyn y'm gosodwyd i yn bregethwr ac yn apostol ([i] y gwir yr *wyf* yn ei ddywedyd yng Nghrist, nid wyf yn dywedyd celwydd) [k] yn athraw y Cenhedloedd mewn ffydd a gwirionedd.

8 Am hynny yr wyf yn ewyllysio i'r gwŷr weddïo [l] ym mhob man, [m] gan ddyrchafu dwylaw sanctaidd, heb na digter ‖ na dadl.

9 Yr un modd hefyd, bod [n] i'r gwragedd eu trefnu eu hunain mewn dillad gweddus, gyd â gwylder a sobrwydd; nid â gwallt plethedig, neu aur, neu emmau, neu ddillad gwerthfawr,

10 Ond (yr hyn sydd yn gweddu i wragedd a fo yn proffesu duwioldeb) â gweithredoedd da.

11 Dysged gwraig mewn distawrwydd gyd â phob gostyngeiddrwydd.

12 Ond [o] nid wyf yn cenhadu i wraig athrawiaethu, [p] nac ymawdurdodi ar y gwr, eithr bod mewn distawrwydd.

13 Canys [q] Adda a luniwyd yn gyntaf, yna Efa.

14 Ac nid [r] Adda a dwyllwyd; eithr y wraig, wedi ei thwyllo, oedd yn y camwedd.

15 Etto cadwedig fydd ‖ wrth ddwyn plant, os arhosant hwy mewn ffydd, a chariad, a sancteiddrwydd, ynghyd â sobrwydd.

PENNOD III.

2 Cynheddfau esgobion, a diaconiaid, a'u gwragedd; 14 a phaham y mae yr apostol yn ysgrifenu y pethau hyn at Timothëus. 15 Ynghylch yr eglwys, a'r gwirionedd a ddysgir ynddi.

GWIR *yw* y gair, Od yw neb yn chwennych swydd [a] esgob, gwaith da y mae yn ei chwennych.

2 Rhaid gan hynny i [b] esgob fod yn ddïargyhoedd, yn wr un wraig, yn wyliadwrus, yn sobr, yn ‖ weddaidd, yn llettygar, [c] yn athrawaidd;

3 Nid yn ‖ win-gar, nid yn darawydd, [d] nid yn budr-elwa; eithr yn dirion, [e] yn anymladdgar, yn ddïarian-gar;

4 Yn llywodraethu ei dŷ ei hun yn dda, yn dal ei blant mewn ufudd-dod, ynghyd â phob onestrwydd;

Anno DOMINI 65.

[m] pen. 6. 3. 2 Tim. 4. 3. Tit. 1. 9. a 2. 1.
‖ *ogoneddus.*
[n] pen. 6. 15.
[o] Gal. 2. 7. 1 Thess. 2. 4. Tit. 1. 3.
[p] 1 Cor. 7. 25.
[q] Act. 8. 3. a 9. 1. Phil. 3. 6.
[r] Ioan 9. 39, 41. Act. 3. 17.
‖ *mewn.*
[s] 2 Tim. 1. 13.
‖ *croesaw.*
[t] Matt. 9. 13. Marc 2. 17. Luc 5. 32. a 19. 10. 1 Ioan 3. 5.
‖ *blaenaf.*
‖ Neu, *y blaenaf.*
[u] Ps. 10. 16. a 145. 13. pen. 6. 15, 16.
[x] Rhuf. 16. 27.
[y] 1 Chron. 29. 11.
[z] pen. 4. 14.
[a] pen. 6. 12. 2 Tim. 4. 7.
[b] pen. 3. 9.
[c] 2 Tim. 2. 17.
[d] 2 Tim. 4. 14.
[e] 1 Cor. 5. 5.
‖ *Attolwg.*
[a] Jer. 29. 7.
‖ Neu, *awdurdod.*

Anno DOMINI 65.

[b] 2 Petr 3. 9.
[c] Ioan 17. 3. Rhuf. 3. 29. a 10. 12.
[d] Heb. 9. 15.
[e] Matt. 20. 28.
‖ *yn dystiolaeth.*
[f] 1 Cor. 1. 6. 2 Thess. 1. 10.
[g] Eph. 1. 9. a 3. 5.
[h] 2 Tim. 1. 11.
[i] Rhuf. 9. 1.
[k] Rhuf. 11. 13. a 15. 16. Gal. 1. 16.
[l] Mal. 1. 11. Ioan 4. 21.
[m] Es. 1. 15.
‖ *nac ammeu.*
[n] 1 Petr 3. 3.
[o] 1 Cor. 14. 34.
[p] Eph. 5. 24.
[q] Gen. 1. 27. a 2. 18. 1 Cor. 11. 8, 9.
[r] Gen. 3. 6. 2 Cor. 11. 3.
‖ *yn planta.*
[a] Act. 20. 28.
[b] Tit. 1. 6, &c.
‖ *foddus.*
[c] 2 Tim. 2. 24.
‖ *barod i ymladd a chynnyg cam, fel un mewn gwin.*
[d] 1 Petr 5. 2.
[e] 2 Tim. 2. 24.

Anno DOMINI 65.

5 (Oblegid oni fedr un lywodraethu ei dŷ ei hun, pa fodd y cymmer efe ofal dros eglwys Dduw?)

6 Nid yn newyddian *yn y ffydd*, rhag iddo ymchwyddo, a syrthio i ddamnedigaeth diafol.

7 Ac y mae yn rhaid iddo ef hefyd gael tystiolaeth dda [f] gan y rhai oddi allan; rhag iddo syrthio i waradwydd, ac i fagl diafol.

8 *Rhaid* i'r [g] dïaconiaid yr un ffunud *fod* yn onest; nid yn ddau-eiriog, nid yn ymrôi i win lawer, nid yn budr-elwa;

9 [h] Yn dala dirgelwch y ffydd mewn cydwybod bur.

10 A phrofer y rhai hynny hefyd yn gyntaf; yna gwasanaethant swydd dïaconiaid, os byddant ddïargyhoedd.

11 *Y mae yn rhaid i'w* gwragedd yr un modd *fod* yn onest, nid yn enllibaidd, yn sobr, yn ffyddlawn ym mhob peth.

12 Bydded y dïaconiaid yn wŷr un wraig, yn llywodraethu eu plant a'u tai eu hunain yn dda.

13 Canys [i] y rhai a wasanaethant swydd dïaconiaid yn dda, ydynt yn ynnill iddynt eu hunain radd dda, a hyfder mawr yn y ffydd *sydd* yng Nghrist Iesu.

14 Y pethau hyn yr ydwyf yn eu hysgrifenu attat, gan obeithio dyfod attat ar fyrder.

15 Ond os tariaf yn hir, fel y gwypech pa fodd y mae yn rhaid *i ti* ymddwyn yn nhŷ Dduw, yr hwn yw eglwys y Duw byw, colofn a ‖ sylfaen y gwirionedd.

16 Ac yn ddi-ddadl, mawr yw dirgelwch duwioldeb; [k] Duw a †ymddangosodd yn y cnawd, [l] a gyfiawnhâwyd yn yr Yspryd, [m] a welwyd gan angelion, [n] a bregethwyd i'r Cenhedloedd, a gredwyd iddo yn y byd, [o] a gymmerwyd i fynu mewn gogoniant.

PENNOD IV.

1 *Y mae efe yn prophwydo ymadawiad oddi wrth y ffydd, yn yr amseroedd diweddaf:* 6 *ac er mwyn na byddai i Timothëus ballu yn ei swydd, y mae efe yn rhoi iddo amryw gynghorion ynghylch hynny.*

AC y mae yr Yspryd yn eglur [a] yn dywedyd yr ymedy rhai [b] yn yr amseroedd diweddaf oddi wrth y ffydd, gan roddi coel i ysprydion cyfeiliornus, ac i athrawiaethau cythreuliaid;

2 Yn dywedyd celwydd mewn rhagrith, a'u cydwybod eu hunain wedi ei ‖ serio â haiarn poeth;

3 Yn gwahardd prïodi, *ac yn erchi* ymattal oddi wrth fwydydd, y rhai a greodd Duw [c] i'w derbyn, [d] trwy roddi dïolch, gan y ffyddloniaid, a'r rhai a adwaenant y gwirionedd.

4 Oblegid *y mae* [e] pob peth a greodd Duw yn dda, ac nid *oes* dim i'w wrthod, os cymmerir trwy dalu dïolch:

5 Canys y mae wedi ei sancteiddio gan air Duw a gweddi.

6 ‖ Os gosodi y pethau hyn o flaen y brodyr, ti a fyddi weinidog da i Iesu Grist, [f] wedi dy fagu y'ngeiriau y ffydd, ac athrawiaeth dda, yr hon a ddilynaist.

7 Eithr [g] gâd heibio halogedig a gwrachïaidd chwedlau, ac ymarfer dy hun i dduwioldeb.

8 Canys ‖ i ychydig y mae [h] ymarfer corphorol yn fuddiol: eithr duwioldeb sydd fuddiol i bob peth, a chanddi addewid o'r bywyd *y sydd* yr awrhon, ac o'r hwn a fydd.

9 [i] Gwir *yw* y gair, ac yn haeddu pob ‖ derbyniad.

10 Canys er mwyn hyn yr ydym yn poeni, ac yn cael ein gwaradwyddo; o herwydd i ni obeithio yn y Duw byw, [k] yr hwn yw Achubydd pob ‖ dyn, yn enwedig y ffyddloniaid.

11 Y pethau hyn gorchymyn a dysg.

12 [l] Na ddïystyred neb dy ieuengctid di; eithr [m] bydd yn ensampl i'r ffyddloniaid, mewn gair, mewn ymarweddiad, mewn cariad, mewn yspryd, mewn ffydd, mewn purdeb.

13 Hyd oni ddelwyf, glŷn wrth ddarllen, wrth gynghori, wrth athrawiaethu.

14 [n] Nac esgeulusa y dawn sydd ynot, yr hwn a rodded i ti [o] trwy brophwydoliaeth, [p] gyd âg arddodiad dwylaw yr henuriaeth.

15 Myfyria ar y pethau hyn, *ac* yn y pethau hyn aros; fel y byddo dy gynnydd yn eglur ‖ i bawb.

16 Gwylia arnat dy hun, ac ar yr athrawiaeth; aros ynddynt: canys os gwnai hyn, ti [q] a'th gedwi dy hun [r] a'r rhai a wrandawant arnat.

PENNOD V.

1 *Rheolau i'w dilyn wrth geryddu.* 3 *Ynghylch gwragedd gweddwon,* 17 *a henuriaid.* 23 *Cynghor ynghylch iechyd Timothëus.* 24 *Bod pechodau rhai yn myned o'r blaen i farn, a'r eiddo eraill yn canlyn.*

[a] NA cherydda hynafgwr, eithr cynghora *ef* megis tad; *a*'r rhai ieuaingc, megis brodyr;

2 Yr hen wragedd, megis mammau;

---

[f] Act. 22. 12. 1 Cor. 5. 12.
[g] Act. 6. 3.
[h] pen. 1. 19.
[i] Edrych Matt. 25. 21.
‖ Neu, *chynhaliad.*
[k] Ioan 1. 14. 1 Ioan 1. 2.
† Gr. *amlygwyd.*
[l] Rhuf. 1. 4. 1 Petr 3. 18.
[m] Matt. 28. 2. Marc 16. 5. Luc 24. 4. Ioan 20. 12. Eph. 3. 10. 1 Petr 1. 12.
[n] Eph. 3. 5, 6.
[o] Luc 24. 51. Act. 1. 9.
[a] 2 Thess. 2. 3. 2 Tim. 3. 1. 2 Petr 3. 3. 1 Ioan 2. 18. Judas 18.
[b] 1 Petr 1. 20.
‖ *Ilosgi.*

Anno DOMINI 65.

[c] Gen. 1. 29. a 9. 3.
[d] Rhuf. 14. 6. 1 Cor. 10. 30.
[e] Rhuf. 14. 14, 20. 1 Cor. 10. 25. Tit. 1. 15.
‖ *Os dygi y pethau hyn ar gof i'r brodyr.*
[f] 2 Tim. 3. 14, 15.
[g] pen. 1. 4. a 6, 20. Tit. 1. 14.
‖ Neu, *tros ychydig.*
[h] Col. 2. 23.
[i] pen. 1. 15.
‖ *croesaw.*
[k] Ps. 36. 6. a 107. 2, 6, &c.
‖ *dynion.*
[l] 1 Cor. 16. 11. Tit. 2. 15.
[m] Tit. 2. 7. 1 Petr 5. 3.
[n] 2 Tim. 1. 6.
[o] pen. 1. 18.
[p] Act. 6. 6.
‖ *ym mhob peth.*
[q] Ezec. 33. 9.
[r] Rhuf. 11. 14. 1 Cor. 9. 22. Iago 5. 20.
[a] Lef. 19. 32.

y rhai ieuaingc, megis chwïorydd, ‖ gyd â phob purdeb.

3 Anrhydedda y gwragedd gweddwon [b] y rhai sydd wir-weddwon.

4 Eithr o bydd un weddw âg iddi blant neu ŵyrion, dysgant yn gyntaf arfer ‖ duwioldeb gartref, a [c] thalu y pwyth i'w rhïeni: canys hynny sydd dda a chymmeradwy ger bron Duw.

5 [d] Eithr yr hon sydd wir-weddw ac unig, sydd yn gobeithio yn Nuw, ac [e] yn parhâu mewn ymbiliau, a gweddïau, nos a dydd.

6 Ond yr hon sydd ‖ drythyll, a fu farw, er ei bod yn fyw.

7 A gorchymyn y pethau hyn, fel y byddont ddïargyhoedd.

8 Ac od oes neb heb ddarbod dros yr eiddo, ac yn enwedig ei ‖ deulu, [f] efe a wadodd y ffydd, a gwaeth yw nâ'r di-ffydd.

9 ‖ Na ddewiser yn weddw *un* a fo dan driugein-mlwydd oed, yr hon fu wraig i un gwr;

10 Yn dda ei gair am weithredoedd da: os dygodd hi blant i fynu, os [g] bu lettygar, o [h] golchodd hi draed y saint, o chynnorthwyodd hi y rhai cystuddiol, o dilynodd hi bob gorchwyl da.

11 Eithr gwrthod y gweddwon ieuaingc: canys pan ddechreuont ymdrythyllu yn erbyn Crist, prïodi a fynnant;

12 Gan gael barnedigaeth, am iddynt ddirmygu y ffydd gyntaf.

13 A hefyd y maent yn dysgu *bod* yn segur, gan rodio o amgylch o dŷ i dŷ; ac nid yn segur yn unig, ond hefyd yn wag-siaradus, ac yn rhodresgar, gan adrodd pethau nid ŷnt gymmwys.

14 [i] Yr wyf yn ewyllysio gan hynny i'r rhai ieuaingc brïodi, planta, gwarchod y tŷ, [k] heb roi dim achlysur i'r gwrthwynebwr i † ddifenwi.

15 Canys y mae rhai eisoes wedi gwyro ar ol Satan.

16 Od oes gan wr neu wraig ffyddlawn, *wragedd* gweddwon, cynnorthwyant hwynt, ac na phwyser ar yr eglwys; fel y gallo hi ddiwallu [l] y gwir-weddwon.

17 [m] Cyfrifer yr henuriaid sydd yn llywodraethu yn dda, yn deilwng o barch dau-ddyblyg; yn enwedig y rhai sydd yn poeni yn y gair a'r athrawiaeth.

18 Canys y mae yr ysgrythyr yn dywedyd, [n] Na chau safn yr ŷch sydd yn dyrnu yr ŷd: ac, [o] *Y mae* y gweithiwr yn haeddu ei gyflog.

19 Yn erbyn henuriad na dderbyn achwyn, oddïeithr [p] ‖ dan ddau neu dri o dystion.

20 [q] Y rhai sydd yn pechu, ‖ cerydda y'ngŵydd pawb, fel y byddo ofn ar y lleill.

21 ‖ [r] Gorchymyn yr ydwyf ger bron Duw, a'r Arglwydd Iesu Grist, a'r etholedig angelion, gadw o honot y pethau hyn heb ragfarn, heb wneuthur dim o ‖ gyd-bartïaeth.

22 [s] Na ddod ddwylaw yn ebrwydd ar neb, ac na fydd gyfrannog o bechodau rhai eraill: cadw dy hun yn bur.

23 Nac ŷf ddwfr yn hŵy; eithr arfer ychydig win, [t] er mwyn dy gylla, a'th fynych wendid.

24 Pechodau rhyw ddynion sydd amlwg o'r blaen, yn rhag-flaenu i farn; eithr rhai sydd yn eu canlyn hefyd.

25 Yr un ffunud hefyd y mae gweithredoedd da yn amlwg o'r blaen; a'r rhai sydd amgenach, nis gellir eu cuddio.

PENNOD VI.

1 *Dyled gweision i'w meistriaid.* 3 *Am ochelyd athrawon newydd.* 6 *Duwioldeb sydd elw mawr:* 10 *a chwant arian ydyw gwreiddyn pob drwg.* 11 *Beth a ddylai Timothëus ei ochelyd, a'i ddilyn:* 17 *am ba beth yr oedd iddo rybuddio y cyfoethogion.* 20 *Am gadw yr athrawiaeth iawn, a gochelyd siaradach ofer.*

CYNNIFER ag sydd [a] wasanaethwyr dan yr iau, tybiant eu meistriaid eu hun yn deilwng o bob anrhydedd; [b] fel na chabler enw Duw, a'*i* athrawiaeth *ef*.

2 A'r rhai sydd â meistriaid ganddynt yn credu, na ddïystyrant *hwynt*, o herwydd eu bod yn frodyr; eithr yn hytrach gwasanaethant *hwynt*, am eu bod yn ‖ credu, ac yn anwyl, yn gyfrannogion o'r llesâd. Y pethau hyn dysg, a chynghora.

3 Od oes neb [c] yn dysgu yn amgenach, ac heb gyttuno âg [d] iachus eiriau ein Harglwydd Iesu Grist, ac â'r athrawiaeth [e] sydd yn ol duwioldeb;

4 ‖ Chwyddo y mae, [f] heb wybod dim, eithr † ammhwyllo ynghylch cwestiynau, ac ymryson ynghylch geiriau; [g] o'r rhai y mae cenfigen, ymryson, cableddau, drwg-dybiau, yn dyfod.

5 [h] ‖ Cyndyn ddadleu [i] dynion llygredig eu meddwl, heb fod y gwirionedd ganddynt; [k] yn tybied mai elw yw duwioldeb: [l] cilia oddi wrth y cyfryw.

6 Ond elw mawr yw [m] duwioldeb gyd â boddlonrwydd.

Anno DOMINI 65.

7 Canys [n] ni ddygasom ni ddim i'r byd, *ac* eglur *yw* na allwn ddwyn dim allan chwaith.

8 Ac [o] o bydd gennym ymborth a dillad, ymfoddlonwn ar hynny.

9 Ond [p] y rhai *sydd* yn ewyllysio ymgyfoethogi, sydd yn syrthio i brofedigaeth a magl, a llawer o chwantau ynfyd a niweidiol, y rhai sydd yn boddi dynion i ddinystr a cholledigaeth.

10 Canys gwreiddyn pob drwg yw arian-garwch: yr hon, a rhai yn chwannog iddi, hwy a ‖ gyfeiliornasant oddi wrth y ffydd, ac a'u gwanasant eu hunain â llawer o ofidiau.

11 [q] Eithr tydi, gwr Duw, gochel y pethau hyn; a dilyn gyfiawnder, duwioldeb, ffydd, cariad, amynedd, addfwyndra.

12 [r] Ymdrecha hardd-deg ymdrech y ffydd; [s] cymmer afael ar y bywyd tragywyddol; i'r hwn hefyd y'th alwyd ac y proffesaist broffes dda ger bron llawer o dystion.

13 [t] Yr ydwyf yn gorchymyn i ti ger bron Duw, [u] yr hwn sydd yn bywhâu pob peth, a *cher bron* Crist Iesu, [x] yr hwn dan Pontius Pilat a dystiodd ‖ broffes dda;

14 Gadw o honot y gorchymyn *hwn* yn ddifeius, yn ddïargyhoedd, [y] hyd ymddangosiad ein Harglwydd Iesu Grist:

15 Yr hwn yn ei amserau prïod a ddengys [z] y bendigedig a'r unig Benaeth, [a] Brenhin y brenhinoedd, ac Arglwydd yr arglwyddi;

16 Yr hwn yn unig sydd ganddo anfarwoldeb, *sydd* yn trigo yn y goleuni ni ellir dyfod atto, [b] yr hwn nis gwelodd un dyn, ac nis dichon ei weled: i'r hwn *y byddo* anrhydedd a gallu tragywyddol. Amen.

17 Gorchymyn i'r rhai sydd oludog yn y byd yma, na byddont uchel feddwl, ac [c] na obeithiont mewn †golud anwadal, ond yn y Duw byw, yr hwn sydd yn helaeth yn rhoddi i ni bob peth i'w mwynhâu:

18 Ar iddynt wneuthur daioni, [d] ymgyfoethogi mewn gweithredoedd da, fod yn hawdd ganddynt roddi *a* chyfrannu;

19 [e] Yn trysori iddynt eu hunain sail dda erbyn *yr amser* sydd ar ddyfod, fel y caffont [f] afael ar y bywyd tragywyddol.

20 O Timothëus, [g] cadw yr hyn a roddwyd i'w gadw attat, [h] gan droi oddi wrth halogedig ofer-sain, a gwrthwyneb gwybodaeth, a gam-enwir *felly:*

21 Yr hon tra yw rhai yn ei ‖ phroffesu, hwy [i] a gyfeiliornasant o ran y ffydd. Gras *fyddo* gyd â thi. Amen.

¶ Y cyntaf at Timothëus a ysgrifenwyd o Laodicea, yr hon yw prifddinas Phrygia Pacatiana.

Anno DOMINI 65.

[n] Job 1. 21. Ps. 49. 17. Preg. 5. 15.
[o] Heb. 13. 5.
[p] Diar. 15. 27. a 20. 21. a 28. 20. Matt. 13. 22. Iago 5. 1.
‖ *hudwyd.*
[q] 2 Tim. 2. 22.
[r] 1 Cor. 9. 25, 26. pen. 1. 18. 2 Tim. 4. 7.
[s] Phil. 3. 12, 14. ad. 19.
[t] pen. 5. 21.
[u] Deut. 32. 39.
[x] Matt. 27. 11.
‖ *gyffes.*
[y] Phil. 1. 6, 10. 1 Thess. 3. 13. a 5. 23.
[z] pen. 1. 11, 17.
[a] Dat. 17. 14. a 19. 16.
[b] Exod. 33. 20. Ioan 1. 18. 1 Ioan 4. 12, 20. Dat. 1. 6.
[c] Job 31. 24. Ps. 62. 10. Marc 10. 24.
† Gr. *anwadalwch golud.*
[d] Luc 12. 21. pen. 5. 10. Iago 2. 5.
[e] Matt. 6. 20. Luc 12. 33. a 16. 9.
[f] ad. 12.
[g] 2 Tim. 1. 14. Dat. 3. 3.
[h] pen. 1. 4, 6. a 4. 7. 2 Tim. 2. 16, 23.
‖ *haddo.*
[i] 2 Tim. 2. 18.

AIL EPISTOL PAUL YR APOSTOL AT TIMOTHEUS.

PENNOD I.

1 *Serch Paul tu ag at Timothëus, 5 a'r ffydd ddiffuant oedd yn Timothëus, ac yn ei fam, a'i nain:* 6 *ei annog ef i gyffrôi rhoddiad Duw oedd ynddo ef;* 8 *i fod yn ddianwadal, ac yn ddïoddefgar mewn erlid:* 13 *ac i barhâu yn y wir athrawiaeth a ddysgasai ganddo ef.* 15 *Ynghylch Phygèlus a Hermogenes, a chtod Onesiphorus.*

Anno DOMINI 66.

PAUL, apostol Iesu Grist trwy ewyllys Duw, yn ol addewid y bywyd, yr hwn sydd yng Nghrist Iesu,

2 At Timothëus, *fy* mab anwyl: [a] Gras, trugaredd, *a* thangnefedd, oddi wrth Dduw Dad, a Christ Iesu ein Harglwydd.

3 [b] Y mae gennyf ddïolch i Dduw, [c] yr hwn yr ydwyf yn ei wasanaethu o'*m* rhïeni â chydwybod bur, mor [d] ddibaid y mae gennyf goffa am danat ti yn fy ngweddïau nos a dydd:

4 Gan fawr-ewyllysio dy weled, gan

Anno DOMINI 66.

[a] 1 Tim. 1. 2.
[b] Rhuf. 1. 8. Eph. 1. 16.
[c] Act. 22. 3. a 23. 1. a 24. 14. Rhuf. 1. 9.
[d] 1 Thess. 1. 2. a 3. 10.

Anno DOMINI 66.

gofio dy ddagrau, fel y'm llanwer o lawenydd:

5 Gan alw i'm côf y ffydd ddiffuant sydd ynot ti, yr hon a drigodd yn gyntaf yn dy nain Loïs, ac yn [e] dy fam Eunice; a diammeu gennyf *ei bod* ynot tithau hefyd.

6 O herwydd pa achos yr ydwyf yn dy goffâu, [f] i ail-ennyn dawn Duw, yr hwn sydd ynot trwy arddodiad fy nwylaw i.

7 Canys [g] ni roddes Duw i ni yspryd ofn; ond *yspryd* nerth, a chariad, a phwyll.

8 Am hynny [h] na fydded arnat gywilydd o [i] dystiolaeth ein Harglwydd, nac o honof finnau [k] ei garcharor ef: eithr cyd-oddef di gystudd â'r efengyl, yn ol nerth Duw:

9 Yr hwn a'n hachubodd ni, ac a'n galwodd â galwedigaeth sanctaidd, [l] nid yn ol ein gweithredoedd ni, ond [m] yn ol ei arfaeth ei hun a'i ras, yr hwn a roddwyd i ni yng Nghrist Iesu, [n] cyn dechreu y byd,

10 Eithr [o] a eglurwyd yr awrhon trwy ymddangosiad ein Hiachawdwr Iesu Grist, [p] yr hwn a ddiddymmodd angau, ac a ddug fywyd ac anllygredigaeth i oleuni trwy yr efengyl:

11 [q] I'r hon y'm gosodwyd i yn bregethwr, ac yn apostol, ac yn athraw y Cenhedloedd.

12 [r] Am ba achos yr ydwyf hefyd yn dïoddef y pethau hyn: ond nid oes arnaf gywilydd: canys mi a wn i bwy ‖ y credais; ac [s] y mae yn ddiammeu gennyf ei fod ef yn abl i gadw yr hyn a roddais atto erbyn y dydd hwnnw.

13 [t] Bydded gennyt [u] ffurf [x] yr ymadroddion iachus, y rhai a glywaist gennyf fi, [y] yn y ffydd a'r cariad *sydd* yng Nghrist Iesu.

14 [z] Y peth da a rodded i'w gadw attat, cadw trwy yr Yspryd Glân, yr hwn sydd yn preswylio ynom.

15 Ti a wyddost hyn, ddarfod [a] i'r rhai oll sydd yn Asia droi oddi wrthyf fi; o'r sawl y mae Phygèlus a Hermogenes.

16 Rhodded yr Arglwydd drugaredd i [b] dŷ Onesiphorus; canys efe a'm llonnodd i yn fynych, ac nid oedd gywilydd ganddo [c] fy nghadwyn i.

17 Eithr pan oedd yn Rhufain, *efe* a'm ceisiodd yn ddiwyd iawn, ac a'*m* cafodd.

18 Rhodded yr Arglwydd iddo gael trugaredd gan yr Arglwydd yn y dydd hwnnw: a maint a wnaeth efe o wasanaeth yn Ephesus, ‖ goreu y gwyddost ti.

PENNOD II.

1 *Ei annog ef i ddianwadalwch, ac i barhâu; ac i wneuthur rhan gweinidog ffyddlawn yr Arglwydd, gan gyfrannu gair Duw yn iawn, a gochelyd siaradach ofer.* 17 *Am Hymeneus a Philetus.* 19 *Bod sylfaen yr Arglwydd yn sier.* 22 *Y mae yn dysgu iddo beth sydd i'w ochelyd, ac i'w ddilyn; a pha fodd y gweddai i weinidog yr Arglwydd ymddwyn.*

TYDI gan hynny, fy mab, ymnertha yn y gras sydd yng Nghrist Iesu.

2 A'r pethau a glywaist gennyf trwy lawer o dystion, traddoda y rhai hynny i ddynion ffyddlawn, y rhai a fyddant [a] gymmwys i ddysgu eraill hefyd.

3 [b] Tydi gan hynny goddef gystudd, megis milwr da i Iesu Grist.

4 Nid yw neb a'r sydd yn milwrio, yn ymrwystro â negeseuau y bywyd *hwn;* fel y rhyngo fodd i'r hwn a'i dewisodd yn filwr.

5 Ac [c] od ymdrech neb hefyd, ni choronir ef onid ymdrech yn gyfreithlawn.

6 [d] Y llafurwr ‖ sydd yn llafurio, sydd raid iddo yn gyntaf ‖ dderbyn y ffrwythau.

7 Ystyria yr hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd; a'r Arglwydd a roddo i ti ddeall ym mhob peth.

8 Cofia gyfodi Iesu Grist [e] o had Dafydd, o feirw, yn ol fy efengyl i:

9 Yn yr hon yr ydwyf yn goddef cystudd [f] hyd rwymau, fel drwg-weithredwr; eithr gair Duw nis rhwymir.

10 Am hynny [g] yr ydwyf yn goddef pob peth er mwyn yr etholedigion, fel y gallent hwythau gael yr iachawdwriaeth sydd yng Nghrist Iesu, gyd â gogoniant tragywyddol.

11 Gwir *yw* y gair: Canys [h] os buom feirw gyd âg ef, byw fyddwn hefyd gyd âg *ef:*

12 [i] Os dïoddefwn, ni a deyrnaswn gyd âg *ef:* [k] os gwadwn *ef,* yntau hefyd a'n gwad ninnau:

13 [l] Os ŷm ni heb gredu, *etto* y mae efe yn aros yn ffyddlawn: nis gall efe ei wadu ei hun:

14 Dwg y pethau hyn ar gôf, [m] gan ‖ orchymyn ger bron yr Arglwydd, [n] na byddo iddynt ymryson ynghylch geiriau, *yr hyn* nid yw fuddiol i ddim, *ond* i ddadymchwelyd y gwrandawyr.

---

[e] Act. 16. 1.

[f] 1 Thess. 5. 19. 1 Tim. 4. 14.

[g] Rhuf. 8. 15.

[h] Rhuf. 1. 16.

[i] 1 Tim. 2. 6.

[k] Phil. 1. 7.

[l] Rhuf. 3. 20. a 9. 11. Tit. 3. 5.

[m] Rhuf. 8. 28.

[n] Rhuf. 16. 25. Eph. 1. 4. a 3. 11. Tit. 1. 2. 1 Petr 1. 20.

[o] Rhuf. 16. 25, 26. Col. 1. 26.

[p] 1 Cor. 15. 54, 55. Heb. 2. 14.

[q] Act. 9. 15. 1 Tim. 2. 7.

[r] Eph. 3. 1.

‖ *yr ymddiriedais.*

[s] pen. 4. 8.

[t] pen. 3. 14.

[u] Rhuf. 2. 20. a 6. 17.

[x] Tit. 1. 9.

[y] 1 Tim. 1. 14.

[z] 1 Tim. 6. 20.

[a] pen. 4. 10, 16.

[b] pen. 4. 19.

[c] Act. 28. 20. Eph. 6. 20.

Anno DOMINI 66.

‖ *gwell.*

[a] 1 Tim. 3. 2. Tit. 1. 9.

[b] pen. 1. 8. a 4. 5.

[c] 1 Cor. 9. 25.

[d] 1 Cor. 9. 10.

‖ *gan lafurio.*

‖ *fod yn gyfrannog o'r ffrwythau.*

[e] Rhuf. 1. 3, 4.

[f] Eph. 3. 1.

[g] Eph. 3. 13. Col. 1. 24.

[h] Rhuf. 6. 5, 8. 2 Cor. 4. 10.

[i] Rhuf. 8. 17. 1 Petr 4. 13.

[k] Matt. 10. 33. Marc 8. 38.

[l] Rhuf. 3. 3. a 9. 6. Num. 23. 19

[m] 1 Tim. 5. 21. a 6. 13. pen. 4. 1.

‖ *ddir-dystiolaethu.*

[n] 1 Tim. 6. 4.

Anno DOMINI 66.

15 Bydd ddyfal i'th osod dy hun yn brofedig gan Dduw, yn weithiwr ‖ difefl, yn iawn-gyfrannu gair y gwirionedd.

16 Ond [o] halogedig ofer-sain, gochel: canys cynnyddu a wnant i fwy o annuwioldeb.

17 A'u hymadrodd hwy a ysa fel cancr: ac o'r cyfryw rai y mae [p] Hymenëus a Philetus;

18 Y rhai [q] o ran y gwirionedd a gyfeiliornasant, gan ddywedyd ddarfod yr adgyfodiad eisoes; ac y maent yn dadymchwelyd ffydd rhai.

19 Eithr y mae ‖ [r] cadarn sail Duw yn sefyll, a chanddo y sel hon; [s] Yr Arglwydd a edwyn y rhai sydd eiddo ef. A, Phob un sydd yn enwi enw Crist, ymadawed oddi wrth anghyfiawnder.

20 Eithr mewn tŷ mawr nid oes yn unig lestri o aur ac o arian, ond hefyd o bren ac o bridd; a [t] rhai i barch, a rhai i ammharch.

21 [u] Pwy bynnag gan hynny a'i glanhâo ei hun oddi wrth y pethau hyn, efe a fydd yn llestr i barch, wedi ei sancteiddio ac yn gymmwys ‖ i'r Arglwydd, [x] wedi ei ddarparu i bob gweithred dda.

22 Ond chwantau ieuengctid, ffo *oddi wrthynt:* a [y] dilyn gyfiawnder, ffydd, cariad, tangnefedd, gyd â'r rhai sydd yn galw ar yr Arglwydd o galon bur.

23 Eithr [z] gochel ynfyd ac annysgedig gwestiynau, gan wybod eu bod yn magu ymrysonau.

24 Ac [a] ni ddylai gwas yr Arglwydd ymryson; ond bod yn dirion wrth bawb, [b] yn athrawus, yn ‖ ddïoddefgar,

25 [c] Mewn addfwynder yn dysgu y rhai gwrthwynebus; *i edrych* [d] a roddo Duw iddynt hwy ryw amser edifeirwch i gydnabod y gwirionedd;

26 A bod iddynt † ddyfod i'r iawn allan o fagl dïafol, y rhai a † ddelid ganddo wrth ei ewyllys ef.

PENNOD III.

1 *Y mae yn ei rybuddio ef am amseroedd blinion:* 6 *yn dangos pa fath ydyw gelynion y gwirionedd:* 10 *yn ei osod ei hun yn siampl iddo;* 16 *ac yn canmol yr ysgrythyr lân.*

GWYBYDD hyn hefyd, y daw amseroedd enbyd [a] yn y dyddiau diweddaf.

2 Canys bydd dynion â'u serch arnynt eu hunain, yn arian-gar yn ymffrostwyr, yn feilchion, yn gablwyr, yn anufuddion i rïeni, yn annïolchgar, yn annuwiol,

3 Yn angharedig, [b] yn torri cyfammod, yn ‖ enllibaidd, yn anghymmesur, yn anfwyn, yn ddi-serch i'r rhai da,

4 Yn fradwyr, yn waed-wŷllt, yn chwyddedig, yn caru melus-chwant yn fwy nag yn caru Duw;

5 A chanddynt rith duwioldeb, eithr [e] wedi gwadu ei grym hi: [d] a'r rhai hyn gochel di.

6 Canys [e] o'r rhai hyn y mae y rhai *sydd* yn ymlusgo i deiau, ac yn dwyn yn gaeth wrageddos llwythog o bechodau, wedi eu harwain gan amryw chwantau,

7 Yn dysgu bob amser, ac heb allu dyfod un amser i wybodaeth y gwirionedd.

8 [f] Eithr megis y safodd Jannes a Jambres yn erbyn Moses, felly y mae y rhai hyn hefyd yn sefyll yn erbyn y gwirionedd; [g] dynion o feddwl llygredig, [h] yn ‖ anghymmeradwy o ran y ffydd.

9 Eithr nid ânt rhagddynt ym mhellach: canys eu hynfydrwydd fydd amlwg i bawb, megis y bu yr eiddynt hwythau.

10 Eithr [i] ti a ‖ lwyr-adwaenost fy nysgeidiaeth, fy muchedd, fy arfaeth, ffydd, hir-ymaros, cariad, amynedd,

11 *Yr* erlidiau, y dïoddefiadau, y rhai a ddigwyddasant i mi [k] yn Antiochia, [l] yn Iconium, yn Lystra, pa erlidiau a ddïoddefais: eithr [m] oddi wrthynt oll y'm gwaredodd yr Arglwydd.

12 Ië, a [n] phawb a'r sydd yn ewyllysio byw yn dduwiol yng Nghrist Iesu, a erlidir.

13 Eithr drwg-ddynion a thwyllwyr a ânt rhagddynt waethwaeth, gan dwyllo, a chael eu twyllo.

14 Eithr aros di yn y pethau a ddysgaist, ac a ymddiriedwyd i ti am danynt, gan wybod [o] gan bwy y dysgaist;

15 Ac i ti er yn fachgen wybod yr ysgrythyr lân, yr hon sydd abl i'th wneuthur di yn ddoeth i iachawdwriaeth, trwy y ffydd sydd yng Nghrist Iesu.

16 [p] Yr holl ysgrythyr *sydd* wedi ei rhoddi gan ysprydoliaeth Duw, ac *sydd* fuddiol i athrawiaethu, i argyhoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder:

17 Fel y byddo dyn Duw yn berffaith, wedi ei ‖ berffeithio i bob gweithred dda.

|| *heb gwilydd arno.*
[o] 1 Tim. 6. 20.
[p] 1 Tim. 1. 20.
[q] 1 Tim. 6. 21.
|| *sail Duw yn sefyll yn sicr.*
[r] Matt. 24. 24. 1 Ioan 2. 19.
[s] Ioan 10. 14, 27. Edrych Num. 16. 5.
[t] Rhuf. 9. 21.
[u] Edrych Es. 52. 11.
|| *i waith yr Arglwydd.*
[x] pen. 3. 17.
[y] 1 Tim. 6. 11.
[z] 1 Tim. 1. 4. a 4. 7. Tit. 3. 9.
[a] Tit. 3. 2.
[b] 1 Tim. 3. 2. Tit. 1. 9.
|| *amyneddgar.*
[c] Gal. 6. 1.
[d] Act. 8. 22.
† Gr. *ddeffrôi.*
† Gr. *ddaliwyd yn garchar-orion,* neu, *yn fyw.*
[a] 1 Tim. 4. 1. 2 Petr 3. 3. Judas 18.

[b] Rhuf. 1. 31.
|| *ddiafliaid.*
[e] 1 Tim. 5. 8. Tit. 1. 16.
[d] 2 Thess. 3. 6.
[e] Matt. 23. 14. Tit. 1. 11. 2 Ioan 10.
[f] Exod. 7. 11.
[g] 1 Tim. 6. 5.
[h] Tit. 1. 16.
|| *anghyfarwydd.*
[i] 1 Tim. 4. 6.
|| *ddiwyddddilynaist.*
[k] Act. 13. 45.
[l] Act. 14. 2, 5, 19.
[m] 2 Cor. 1. 10.
[n] Ps. 34. 19. Act. 14. 22. 1 Thess. 3. 3.
[o] pen. 2. 2.
[p] 2 Petr 1. 20, 21.
|| *gyflawn ddarparu.*

PENNOD IV.

1 *Ymae yn ei annog ef i fod yn ofalus ac yn ddiwyd i gwblhâu ei swydd:* 6 *yn ei rybuddio nesed oedd ei farwolaeth ef:* 9 *yn ewyllysio iddo ddyfod atto ef ar fyrder;* 14 *ac yn ei rybuddio ef i ochelyd Alexander y gôf.* 16 *Yn dangos iddo beth a ddigwyddasai iddo wrth ei atteb cyntaf:* 19 *ac ar ol hynny y mae efe yn dibennu.*

[a] YR ydwyf fi gan hynny yn ‖ gorchymyn ger bron Duw, a'r Arglwydd Iesu Grist, [b] yr hwn a farna y byw a'r meirw yn ei ymddangosiad a'i deyrnas;

2 Pregetha y gair; bydd daer mewn amser, allan o amser; argyhoedda, cerydda, annog gyd â phob hir-ymaros ac athrawiaeth.

3 Canys daw yr amser pryd na ddïoddefont athrawiaeth iachus; eithr yn ol eu chwantau eu hunain y pentyrrant iddynt eu hunain athrawon, gan fod eu clustiau yn merwino;

4 Ac oddi wrth y gwirionedd y troant ymaith *eu* clustiau, ac [c] at chwedlau y troant.

5 Eithr gwylia di ym mhob peth, [d] dïoddef adfyd, gwna waith [e] efengylwr, ‖ cyflawna dy weinidogaeth.

6 Canys [f] myfi yr awrhon a aberthir, ac amser [g] fy ymddattodiad i a nesâodd.

7 [h] Mi a ymdrechais ymdrech dêg, mi a orphenais fy ngyrfa, mi a gedwais y ffydd.

8 O hyn allan rhoddwyd [i] coron cyfiawnder i'w chadw i mi, yr hon a rydd yr Arglwydd, y Barnwr cyfiawn, i mi yn y dydd hwnnw: ac nid yn unig i mi, ond hefyd i bawb a garant ei ymddangosiad ef.

9 ‖ Bydd ddyfal i ddyfod attaf yn ebrwydd:

10 Canys [k] Demas a'm gadawodd, gan garu y byd presennol, ac a aeth ymaith i Thessalonica; Crescens i Galatia, Titus i Dalmatia.

11 [l] Luc [m] yn unig sydd gyd â mi. Cymmer [n] Marc, a dwg gyd â thi: canys buddiol yw efe i mi i'r weinidogaeth.

12 [o] Tychicus hefyd a ddanfonais i Ephesus.

13 Y cochl a adewais i yn Troas gyd â Carpus, pan ddelych, dwg *gyd â thi,* a'r llyfrau, yn enwedig y memrwn.

14 [p] Alexander y gôf copr a wnaeth i mi ddrygau lawer: [q] taled yr Arglwydd iddo yn ol ei weithredoedd.

15 Yr hwn hefyd gochel dithau; canys efe a safodd yn ddirfawr yn erbyn ein ‖ hymadroddion ni.

16 Yn fy atteb cyntaf ni safodd neb gyd â mi, eithr pawb a'm gadawsant: *mi a archaf ar Dduw* nas cyfrifer iddynt.

17 Eithr yr Arglwydd a safodd gyd â mi, ac a'm nerthodd; fel trwof fi y byddai y pregethiad yn ‖ llawn hysbys, ac y clywai yr holl Genhedloedd: ac mi [r] a waredwyd o enau y llew.

18 A'r Arglwydd a'm gwared i rhag pob gweithred ddrwg, ac a'*m* ceidw i'w deyrnas nefol: i'r hwn *y byddo* gogoniant yn oes oesoedd. Amen.

19 Annerch [s] Prisca ac Acwila, a [t] ‖ theulu Onesiphorus.

20 [u] Erastus a arhosodd yn Corinth: ond [x] Trophimus a adewais ym Miletum yn glaf.

21 ‖ Bydd ddyfal i ddyfod cyn y gauaf. Y mae Eubulus yn dy annerch, a Pudens, a Linus, a Claudia, a'r brodyr oll.

22 Yr Arglwydd Iesu Grist *fyddo* gyd â'th yspryd di. Gras *fyddo* gyd â chwi. Amen.

¶ Yr ail *epistol* at Timothëus, yr esgob cyntaf a ddewiswyd ar eglwys yr Ephesiaid, a ysgrifenwyd o Rufain, pan ddygwyd Paul yr ail waith ger bron ‖ Cesar Nero.

Anno DOMINI 66.

[a] 1 Tim. 6. 13. pen. 2. 14.
‖ *dir-dystiolaethu.*
[b] Act. 10. 42.
[c] Tim. 1. 4. a 4. 7.
[d] pen. 1. 8. a 2. 3.
[e] Act. 21. 8. Eph. 4. 11.
‖ *llawn-brifia.*
[f] Phil. 2. 17.
[g] Phil. 1. 23. 2 Petr 1. 14.
[h] 1 Cor. 9. 24, 25. Phil. 3. 14. 1 Tim. 6. 12.
[i] Iago 1. 12. 1 Petr 5. 4.
‖ *Cais ddyfod.*
[k] Col. 4. 15. Philem. 24.

Anno DOMINI 66.

[l] Col. 4. 14.
[m] pen. 1. 15.
[n] Act. 15. 37.
[o] Act. 20. 4.
[p] 1 Tim. 1. 20.
[q] Ps. 28. 4. Dat. 18. 6.
‖ Neu, *pregethiadau.*
‖ *gyflawn.*
[r] Ps. 22. 21.
[s] Act. 18. 2.
[t] 2 Tim. 1. 16.
‖ *thŷ.*
[u] Act. 19. 22.
[x] Act. 20. 4. a 21. 29.
‖ *Cais ddyfod.*
‖ *yr ymerawdr Nero.*

EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT

T I T U S.

PENNOD I.

5 I ba beth y gadawodd Paul Titus yn Creta. 6 *Pa gynheddfau a ddylai fod mewn eglwyswyr.* 11 *Rhaid yw cau safnau y rhai a ddysgant y pethau ni ddylent:* 12 *a pha fath wŷr ydynt.*

Anno DOMINI 65.

PAUL gwas Duw, ac apostol Iesu Grist, yn ol ffydd etholedigion Duw, ac adnabyddiaeth y gwirionedd, [a] yr hon *sydd* yn ol duwioldeb;

2 ‖I obaith bywyd tragywyddol, yr hon a addawodd [b] y digelwyddog Dduw [c] cyn dechreu y byd;

3 Eithr mewn amseroedd prïodol efe a eglurhâodd ei air trwy bregethu, [d] am yr hyn yr ymddiriedwyd i mi, yn ol gorchymyn Duw ein Hiachawdwr;

4 At [e] Titus, [f] *fy* mab naturiol yn ol [g] y ffydd gyffredinol: Gras, trugaredd, *a* thangnefedd oddi wrth Dduw Dad, a'r Arglwydd Iesu Grist ein Hiachawdwr ni.

5 Er mwyn hyn y'th adewais yn Creta, fel yr iawn drefnit y pethau sydd yn ‖ôl, ac [h] y gosodit henuriaid ym mhob dinas, megis yr ordeiniais i ti.

6 [i] Os yw neb yn ddïargyhoedd, yn wr un wraig, a chanddo blant ffyddlawn, heb gael y gair o fod yn afradlawn, neu yn anufudd:

7 Canys rhaid i esgob fod yn ddiargyhoedd, fel [k] goruchwyliwr Duw; nid yn gyndyn, nid yn ddigllawn, [l] nid yn win-gar, nid yn darawydd, [m] nid yn budr-elwa;

8 Eithr yn llettygar, yn caru ‖daioni, yn sobr, yn gyfiawn, yn sanctaidd, yn dymherus;

9 Yn dal yn lew [n] y gair ffyddlawn, yn ol yr addysg, fel y gallo gynghori yn yr athrawiaeth iachus, ac argyhoeddi y rhai sydd yn gwrth-ddywedyd.

10 Canys [o] y mae llawer yn anufudd, yn ofer-siaradus, ac yn dwyllwyr meddyliau, yn enwedig y rhai o'r enwaediad:

11 Y rhai y mae yn rhaid cau eu safnau, [p] y rhai sydd yn dymchwelyd tai cyfan, gan athrawiaethu y pethau ni ddylid, [q] er mwyn budr-elw.

12 [r] Un o honynt hwy eu hunain, un o'u prophwydi hwy eu hunain, a ddywedodd, Y Cretiaid *sydd* bob amser yn gelwyddog, drwg fwystfilod, boliau ‖gorddïog.

13 Y dystiolaeth hon sydd wir. Am ba achos argyhoedda hwy yn llym, fel y byddont iach yn y ffydd;

14 [s] Heb ddal ar chwedlau Iuddewaidd, a [t] gorchymynion dynion, yn troi oddi wrth y gwirionedd.

15 [u] Pur yn ddïau *yw* pob peth i'r rhai pur: eithr [x] i'r rhai halogedig a'r di-ffydd, nid pur dim; eithr halogedig yw hyd yn nôd eu meddwl a'u cydwybod hwy.

16 Y maent yn proffesu yr adwaenant Dduw; eithr [y] ar weithredoedd *ei* wadu y maent, gan fod yn ffiaidd, ac yn anufudd, ac at bob gweithred dda [z] yn ‖anghymmeradwy.

PENNOD II.

1 *Y mae efe yn hyfforddi Titus yn ei athrawiaeth, ac yn ei fuchedd.* 9 *Rhan gweision, a phob math ar Gristianogion.*

EITHR llefara di y pethau a weddo i [a] athrawiaeth iachus:

2 Bod o'r hynaf-gwyr ‖yn sobr, yn onest, yn gymmesur, yn iach yn y ffydd, y'nghariad, mewn amynedd:

3 *Bod* o'r [b] hynaf-wragedd yr un ffunud mewn ymddygiad fel y gweddai i ‖sancteiddrwydd; nid yn ‖enllibaidd, nid wedi ymrôi i win lawer, yn rhoi athrawiaeth o ddaioni:

4 Fel y gallont wneuthur y gwragedd ieuainge yn bwyllog, i garu eu gwŷr, i garu eu plant,

5 Yn ‖sobr, yn ‖bur, yn gwarched gartref, yn dda, [c] yn ddarostyngedig i'w gwŷr prïod, [d] fel na chabler gair Duw.

Anno DOMINI 65.

[a] 1 Tim. 3. 16. a 6. 3.
‖ *Mewn gobaith.*
[b] Num. 23. 19.
[c] Rhuf. 16. 25. 2 Tim. 1. 9, 10.
[d] 1 Thess. 2. 4. 1 Tim. 1. 11.
[e] 2 Cor. 2. 13. a 7. 13. a 8. 6, 16. Gal. 2. 3.
[f] 1 Tim. 1. 2.
[g] 2 Cor. 4. 13. 2 Petr 1. 1.
‖ *ddiffygiol.*
[h] Act. 14. 23.
[i] 1 Tim. 3. 2, &c.
[k] 1 Cor. 4. 1, 2.
[l] Lef. 10. 9.
[m] 1 Tim. 3. 8. 1 Petr 5. 2.
‖ *y rhai da.*
[n] 1 Tim. 1. 10. a 6. 3. 2 Tim. 1. 13. a 2. 2. a 4. 3. pen. 2. 1.
[o] 1 Tim. 1. 6.
[p] 2 Tim. 3. 6.
[q] 1 Tim. 6. 5.
[r] Act. 17. 28.
‖ *segurllyd.*
[s] 1 Tim. 1. 4. a 4. 7.
[t] Col. 2. 22.
[u] Luc 11. 39, 40, 41. Rhuf. 14. 14, 20. 1 Cor. 6. 12. a 10. 23, 25. 1 Tim. 4. 3, 4.
[x] Rhuf. 14. 23.
[y] 2 Tim. 3. 5. Judas 4.
[z] Rhuf. 1. 28. 2 Tim. 3. 8.
‖ *anghyfarwydd.*
[a] 1 Tim. 1. 10. a 6. 3. 2 Tim. 1. 13. pen. 1. 9.
‖ *yn wyliadwrus.*
[b] 1 Tim. 2. 9. 1 Petr 3. 3.
‖ *rai sanctaidd.*
‖ *ddiafliaid.*
‖ *bwyllog.*
‖ *ddiwair.*
[c] 1 Cor. 14. 34. Eph. 5. 22. Col. 3. 18. 1 Petr 3. 1.
[d] Rhuf. 2. 24. 1 Tim. 6. 1.

Anno DOMINI 65.

6 Y gwŷr ieuaingc yr un ffunud cynghora i fod yn sobr;

7 [e] Gan dy ddangos dy hun ym mhob peth yn ensampl i weithredoedd da; *a dangos*, mewn athrawiaeth, anllygredigaeth, gweddeidd-dra, purdeb;

8 [f] Ymadrodd iachus yr hwn ni aller beio arno; [g] fel y byddo i'r hwn *sydd* yn y gwrthwyneb gywilyddio, heb ganddo ddim drwg i'w ddywedyd am danoch chwi.

9 *Cynghora* [h] weision i fod yn ddarostyngedig i'w meistriaid eu hun, *ac* i ryngu bodd *iddynt* [i] ym mhob peth; nid yn gwrth-ddywedyd:

10 Nid yn darn-guddio, ond yn dangos pob ffyddlondeb da; fel yr harddont athrawiaeth Duw ein Hiachawdwr ym mhob peth.

11 Canys ymddangosodd [k] gras Duw, yr hwn sydd yn dwyn iachawdwriaeth i bob dyn;

12 Gan ein dysgu ni [l] i wadu annuwioldeb a chwantau bydol, a byw yn sobr, ac yn gyfiawn, ac yn dduwiol, yn y byd sydd yr awrhon;

13 [m] Gan ddisgwyl am y gobaith gwŷnfydedig, ac ymddangosiad gogoniant y Duw mawr, a'n Hiachawdwr Iesu Grist:

14 [n] Yr hwn a'i rhoddes ei hun drosom, i'n prynu ni oddi wrth bob anwiredd, ac i'n puro ni iddo ei hun [o] yn bobl brïodol, [p] awyddus i weithredoedd da.

15 Y pethau hyn llefara a chynghora, ac argyhoedda gyd â phob awdurdod. [q] Na ddïystyred neb di.

PENNOD III.

Y mae Paul yn hyfforddi Titus pa bethau a ddysg, a pha bethau ni ddysg efe iddynt. 10 *Am ochelyd heretic cyndyn.* 12 *Y mae yn dangos iddo i ba fan, a pha bryd, y deuai atto ef; ac felly y mae yn dibennu.*

[a] DWG ar gôf iddynt fod yn ddarostyngedig i'r tywysogaethau a'r awdurdodau, fod yn ufudd, fod yn barod i bob gweithred dda.

2 Bod heb gablu neb, [b] yn anymladdgar, yn dirion, gan ddangos pob addfwynder tu ag at bob dyn.

3 Canys [c] yr oeddym ninnau hefyd gynt yn annoethion, yn anufudd, yn cyfeiliorni, yn gwasanaethu chwantau ac amryw feluswedd, gan fyw mewn drygioni a chenfigen, yn ddigasog, yn casâu ein gilydd.

4 Eithr pan ymddangosodd [d] daioni a ‖ chariad Duw ein Hachubwr tu ag at ddyn,

5 [e] Nid o weithredoedd cyfiawnder y rhai a wnaethom ni, eithr yn ol ei drugaredd yr achubodd efe nyni, trwy [f] olchiad yr adenedigaeth, ac adnewyddiad yr Yspryd Glân;

6 [g] Yr hwn a dywalltodd efe arnom ni yn †helaeth, trwy Iesu Grist ein Hiachawdwr:

7 Fel, gwedi ein cyfiawnhâu trwy ei ras ef, y'n gwneid yn etifeddion [h] yn ol gobaith bywyd tragywyddol.

8 Gwir *yw* y gair, ac am y pethau hyn yr ewyllysiwn i ti fod yn daer, fel y byddo [i] i'r sawl a gredasant i Dduw ofalu ar flaenori mewn gweithredoedd da. Y pethau hyn sydd dda a buddiol i ddynion.

9 Eithr [k] gochel gwestiynau ffol, ac achau, a chynhennau, ac ymrysonau ynghylch y ddeddf: canys anfuddiol ydynt ac ofer.

10 [l] Gochel y dyn a fyddo heretic, wedi un ac ail rybudd:

11 Gan wybod fod y cyfryw un wedi ‖ ei ŵyrdroi, ac yn pechu, gan fod yn ei ddamnio ei hunan.

12 Pan ddanfonwyf Artemas attat, neu [m] Tychicus, bydd ddyfal i ddyfod attaf i Nicopolis; canys yno yr arfaethais auafu.

13 Hebrwng Zenas y cyfreithiwr, ac [n] Apòlos, yn ddiwyd; fel na byddo arnynt eisieu dim.

14 A dysged [o] yr eiddom ninnau flaenori mewn gweithredoedd da i anghenrheidiau, fel na byddont [p] yn ddiffrwyth.

15 Y mae yr holl rai sydd gyd â mi yn dy annerch. Annerch y rhai sydd yn ein caru ni yn y ffydd. Gras *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

¶ At Titus, yr esgob cyntaf a ddewiswyd ar eglwys y Cretiaid, yr ysgrifenwyd o Nicopolis yn Macedonia.

[e] 1 Tim. 4. 12.
[f] 1 Tim. 6. 3.
[g] 1 Tim. 5. 14. 1 Petr 2. 12, 15. a 3. 16.
[h] Eph. 6. 5.
[i] Eph. 5. 24.
[k] pen. 3. 4.
[l] Col. 1. 22.
[m] 1 Cor. 1. 7. Phil. 3. 20.
[n] Gal. 1. 4. a 2. 20.
[o] Exod. 15. 16. a 19. 5.
[p] Eph. 2. 10.
[q] 1 Tim. 4. 12.
[a] Rhuf. 13. 1. 1 Petr 2. 13.
[b] 2 Tim. 2. 24, 25.
[c] 1 Cor. 6. 11. Eph. 2. 1. Col. 3. 7. 1 Petr 4. 3.
[d] pen. 2. 11.
‖ *dŷn-serch Duw ein Hiachawdwr.*
[e] Rhuf. 3. 20. a 9. 11. a 11. 6. Eph. 2. 4, 9. 2 Tim. 1. 9.
[f] Ioan 3. 3, 5. Eph. 5. 26.
[g] Ezec. 36. 25. Act. 2. 33. Rhuf. 5. 5.
† Gr. *oludog.*
[h] Rhuf. 3. 24.
[i] ad. 14.
[k] 1 Tim. 1. 4. 2 Tim. 2. 23.
[l] Matt. 18. 17. Rhuf. 16. 17. 2 Thess. 3. 6, 14. 2 Ioan 10.
‖ *ei ddymchwelyd.*
[m] Act. 20. 4. 2 Tim. 4. 12.
[n] Act. 18. 24.
[o] ad. 8.
[p] Phil. 1. 11. a 4. 17. 2 Petr 1. 8.

EPISTOL SANT PAUL

AT

PHILEMON.

4 *Y mae yn wŷch ganddo ef glywed am ffydd a chariad Philemon;* 9 *ac yn dymuno arno faddeu i'w was Onesimus,* 14 *a'i gymmeryd ef adref yn garedig drachefn.*

Anno DOMINI 64.

PAUL [a] carcharor Crist Iesu, a'r brawd Timothëus, at Philemon ein hanwylyd, a'n cyd-weithiwr,

2 Ac at Apphia *ein* hanwylyd, ac at [b] Archippus [c] ein cyd-filwr, ac at [d] yr eglwys sydd yn dy dŷ di.

3 Gras i chwi, a thangnefedd, oddi wrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd Iesu Grist.

4 [e] Yr wyf yn dïolch i'm Duw, gan wneuthur coffa am danat yn wastadol yn fy ngweddïau,

5 [f] Wrth glywed dy gariad, a'r ffydd sydd gennyt tu ag at yr Arglwydd Iesu, a thu ag at yr holl saint;

6 Fel y gwneler cyfranniad dy ffydd di yn nerthol, trwy adnabod pob peth daionus, a'r sydd ynoch chwi yng Nghrist Iesu.

7 Canys y mae gennym lawer o lawenydd a diddanwch yn dy gariad di, herwydd bod ymysgaroedd y saint wedi eu llonni trwot ti, frawd.

8 O herwydd paham, [g] er bod gennyf hyfdra lawer yng Nghrist, i orchymyn i ti y peth sydd weddus;

9 Etto o ran cariad yr ydwyf yn hytrach yn attolwg, er fy mod yn gyfryw un a Phaul yr hynaf-gwr, ac yr awrhon hefyd yn garcharor Iesu Grist.

10 Yr ydwyf yn attolwg i ti dros fy mab [h] Onesimus, [i] yr hwn a genhedlais i yn fy rhwymau:

11 Yr hwn gynt *a fu* i ti yn anfuddiol, ond yr awrhon yn fuddiol i ti ac i minnau hefyd;

12 Yr hwn a ddanfonais drachefn: a derbyn dithau ef, yr hwn yw fy ymysgaroedd i.

13 Yr hwn yr oeddwn i yn ewyllysio ei ddal gyd â mi, [k] fel drosot ti y gwasanaethai efe fi yn rhwymau yr efengyl.

14 Eithr heb dy ‖ feddwl di ni ewyllysiais wneuthur dim; [l] fel na byddai dy ddaioni di megis o anghenrhaid, ond o fodd.

15 Canys ysgatfydd er mwyn hyn yr ymadawodd dros amser, fel y derbynit ef yn dragywydd;

16 Nid fel gwas bellach, eithr uwch law gwas, yn frawd anwyl, yn enwedig i mi; eithr pa faint mwy i ti, yn y cnawd ac yn yr Arglwydd hefyd?

17 Os wyt ti gan hynny yn fy nghymmeryd i yn ‖ gydymmaith, derbyn ef fel myfi.

18 Ac os gwnaeth efe ddim cam â thi, neu *os* yw yn *dy* ddyled, cyfrif hynny arnaf fi;

19 Myfi Paul a'*i* hysgrifenais â'm llaw fy hun, myfi a'i talaf: fel na ddywedwyf wrthyt, dy fod yn fy nyled i ym mhellach am danat dy hun hefyd.

20 Ië, frawd, gâd i mi dy fwynhâu di yn yr Arglwydd: llonna fy ymysgaroedd i yn yr Arglwydd.

21 [m] Gan hyderu ar dy ufudd-dod, yr ysgrifenais attat, gan wybod y gwnai, ïe, fwy nag yr wyf yn ei ddywedyd.

22 Heb law hyn hefyd, parottôa i mi letty: canys [n] yr ydwyf yn gobeithio [o] trwy eich gweddïau chwi y rhoddir fi i chwi.

23 Y mae yn dy annerch, [p] Epaphras, fy nghyd-garcharor yng Nghrist Iesu;

24 [q] Marc, [r] Aristarchus, [s] Demas, Luc, fy nghyd-weithwyr.

25 Gras ein Harglwydd Iesu Grist *fyddo* gyd â'ch yspryd chwi. Amen.

¶ At Philemon yr ysgrifenwyd o Rufain, gyd â'r gwas Onesimus.

[a] Eph. 3. 1. a 4. 1. 2 Tim. 1. 8.

[b] Col. 4. 17.
[c] Phil. 2. 25.
[d] Rhuf. 16. 5.

[e] Eph. 1. 16. 1 Thess. 1. 2. 2 Thess. 1. 3.

[f] Eph. 1. 15. Col. 1. 4.

[g] 1 Thess. 2. 6.

[h] Col. 4. 9.
[i] 1 Cor. 4. 15. Gal. 4. 19.

Anno DOMINI 64.

[k] 1 Cor. 16. 17. Phil. 2. 30.
‖ *gynghor.*
[l] 2 Cor. 9. 7.

‖ *gyfrannog.*

[m] 2 Cor. 7. 16.

[n] Phil. 1. 25. a 2. 24.
[o] 2 Cor. 1. 11

[p] Col. 1. 7. a 4. 12.

[q] Act. 12. 12.
[r] Act. 19. 29.
[s] Col. 4. 14.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT YR

HEBREAID.

PENNOD I.

1 *Duw yn y dyddiau diweddaf a lefarodd wrthym ni trwy ei Fab ei hun:* 4 *yr hwn, o ran ei berson a'i swydd, sydd yn rhagori ar yr angelion.* 14 *Swydd yr angelion.*

DUW, wedi iddo lefaru lawer gwaith, a [a] llawer modd, gynt wrth y tadau trwy y prophwydi, [b] yn y dyddiau diweddaf hyn [c] a lefarodd wrthym ni yn *ei* Fab;

2 [d] Yr hwn a wnaeth efe yn etifedd pob peth, [e] trwy yr hwn hefyd y gwnaeth efe y bydoedd:

3 [f] Yr hwn, *ac* efe yn ddisgleirdeb *ei* ogoniant *ef*, ac yn wir lun ei berson ef, ac [g] yn cynnal pob peth trwy air ei nerth, [h] wedi puro ein pechodau ni trwyddo ef ei hun, [i] a eisteddodd ar ddeheulaw y Mawredd yn y goruwchleoedd;

4 Wedi *ei* wneuthur o hynny yn well nâ'r angelion, o gymmaint ag [k] yr etifeddodd efe enw mwy rhagorol nâ hwynthwy.

5 Canys wrth bwy o'r angelion y dywedodd efe un amser, [l] Fy mab ydwyt ti; myfi heddyw a'th genhedlais di? A thrachefn, [m] Myfi a fyddaf iddo ef yn Dad, ac efe a fydd i mi yn Fab?

6 ‖ A thrachefn, pan yw yn dwyn [n] y Cyntaf-anedig i'r byd, y mae yn dywedyd, [o] Ac addoled holl angelion Duw ef.

7 Ac † am yr angelion y mae yn dywedyd, [p] Yr hwn sydd yn gwneuthur ei angelion yn ysprydion, a'i weinidogion yn fflam dân.

8 Ond wrth y Mab, [q] Dy orseddfaingc di, O Dduw, *sydd* yn oes oesoedd: teyrn-wïalen † uniondeb *yw* teyrn-wïalen dy deyrnas di.

9 Ti a geraist gyfiawnder, ac a gasaeist anwiredd: am hynny y'th enneiniodd Duw, *sef* dy Dduw di, âg olew gorfoledd tu hwnt i'th gyfeillion.

10 Ac, [r] Tydi yn y dechreuad, Arglwydd, a sylfaenaist y ddaear: a gwaith dy ddwylaw di yw y nefoedd.

11 [s] Hwynt-hwy a ddarfyddant; ond tydi sydd yn parhâu: a hwynt-hwy oll fel dilledyn a heneiddiant;

12 Ac megis gwisg y plygi di hwynt, a hwy a newidir: ond tydi yr un ydwyt, a'th flynyddoedd ni phallant.

13 Ond wrth ba un o'r angelion y dywedodd efe un amser, [t] Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn droed-faingc i'th draed?

14 [u] Onid ysprydion gwasanaethgar ydynt hwy oll, wedi eu danfon i wasanaethu er mwyn y rhai a gânt etifeddu iachawdwriaeth?

PENNOD II.

1 *Y dylem ni fod yn ufudd i Grist Iesu;* 5 *gan fod yn wiw ganddo ef ei hun gymmeryd ein naturiaeth ni arno,* 14 *fel yr oedd yn anghenrhaid.*

AM hynny y mae yn rhaid i ni ddal yn well ar y pethau a glywsom, rhag un amser i ni † *eu* gollwng *hwy* i golli.

2 Canys os bu gadarn y gair [a] a lefarwyd trwy angelion, ac os derbyniodd [b] pob trosedd ac anufudd-dod gyfiawn daledigaeth;

3 [c] Pa fodd y dïangwn ni, os esgeuluswn iachawdwriaeth gymmaint, [d] yr hon, wedi dechreu ei thraethu trwy yr Arglwydd, [e] a sicrhâwyd i ni gan y rhai a'*i* clywsant *ef*:

4 [f] *A* Duw hefyd yn cyd-dystiolaethu, trwy arwyddion a rhyfeddodau, ac amryw nerthoedd, a ‖ [g] doniau yr Yspryd Glân, yn ol ei ewyllys ei hun?

5 Canys nid i'r angelion y darostyngodd efe [h] y byd a ddaw, am yr hwn yr ydym yn llefaru.

6 Eithr un mewn rhyw fan a dystiolaethodd, gan ddywedyd, [i] Pa beth yw dyn, i ti i feddwl am dano? neu fab dyn, i ti i ymweled âg ef?

7 Ti a'i gwnaethost ef ychydig ‖ îs nâ'r angelion; â gogoniant ac anrhydedd y coronaist ti ef, ac a'i gosodaist ef ar weithredoedd dy ddwylaw:

Anno DOMINI 64.

[a] Num. 12. 6, 8.
[b] Gal. 4. 4.
[c] Ioan 15. 15.
[d] Ps. 2. 8. Matt. 21. 38.
[e] Ioan 1. 3. 1 Cor. 8. 6. Col. 1. 16.
[f] 2 Cor. 4. 4. Col. 1. 15.
[g] Ioan 1. 4. Col. 1. 17. Dat. 4. 11.
[h] pen. 9. 12, 14, 26.
[i] Ps. 110. 1. Eph. 1. 20. pen. 10. 12.
[k] Eph. 1. 21. Phil. 2. 9, 10.
[l] Ps. 2. 7. Act. 13. 33. pen. 5. 5.
[m] 2 Sam. 7. 14. 1 Chron. 22. 10. Ps. 89. 26, 27.
‖ *Pan ddycco drachefn y.*
[n] Rhuf. 8. 29.
[o] Ps. 97. 7.
† Gr. *wrth.*
[p] Ps. 104. 4.
[q] Ps. 45. 6, 7.
† Gr. *i uniondeb.*
[r] Ps. 102. 25, &c.

Anno DOMINI 64.

[s] Es. 34. 4. a 51. 6. 2 Petr 3. 7, 10.
[t] Ps. 110. 1. ad. 3.
[u] Ps. 34. 7. a 91. 11. a 103. 20, 21. Dan. 7. 10. Matt. 18. 10.
† Gr. *ollwng fel llestri candryll.*
[a] Act. 7. 53. Gal. 3. 19.
[b] Deut. 27. 26.
[c] pen. 12. 25.
[d] Matt. 4. 17. Marc 1. 14.
[e] Luc 1. 2.
[f] Marc 16. 20. Act. 14. 3.
‖ *rhaniadau.*
[g] 1 Cor. 12. 4, 7, 11.
[h] pen. 6. 5. 2 Petr 3. 13.
[i] Ps. 8. 4, &c.
‖ *amser yn îs.*

Anno DOMINI 64.

8 [k] Ti a ddarostyngaist bob peth dan ei draed ef. Canys wrth ddarostwng pob peth iddo, ni adawodd efe ddim heb ddarostwng iddo. Ond yr awrhon [l] nid ydym ni etto yn gweled pob peth wedi eu darostwng iddo.

9 Eithr yr ydym ni yn gweled Iesu, [m] yr hwn a wnaed ychydig yn îs nâ'r angelion, ‖ o herwydd dïoddef marwolaeth, [n] wedi ei goroni â gogoniant ac anrhydedd; fel trwy ras Duw y profai efe farwolaeth [o] dros bob dyn.

10 Canys gweddus oedd iddo ef, [p] o herwydd yr hwn *y mae* pob peth, a thrwy yr hwn *y mae* pob peth, wedi *iddo* ddwyn meibion lawer i ogoniant, [q] berffeithio [r] Tywysog eu hiachawdwriaeth hwy trwy ddïoddefiadau.

11 Canys [s] yr hwn sydd yn sancteiddio, a'r rhai a sancteiddir, [t] o'r un *y maent* oll. Am ba achos nid yw gywilyddus ganddo eu galw hwy yn frodyr;

12 Gan ddywedyd, [u] Myfi a fynegaf dy enw di i'm brodyr; y'nghanol yr eglwys ‖ y'th folaf di.

13 A thrachefn, [x] Myfi a fyddaf yn ymddiried ynddo. A thrachefn, [y] Wele, fi, a'r plant a roddes Duw i mi.

14 Oblegid hynny, gan fod y plant yn gyfrannogion o gig a gwaed, [z] yntau hefyd yr un modd a fu gyfrannog o'r un *pethau;* [a] fel trwy farwolaeth y dinystriai efe yr hwn oedd â nerth marwolaeth ganddo, hynny yw, diafol;

15 Ac y gwaredai hwynt y rhai [b] trwy ofn marwolaeth oeddynt dros eu holl fywyd dan gaethiwed.

16 Canys † ni chymmerodd efe *naturiaeth* angelion; eithr had Abraham a gymmerodd efe.

17 Am ba achos y dylai efe ym mhob peth fod yn gyffelyb i'w frodyr; fel y byddai [c] drugarog ac Arch-offeiriad ffyddlawn, mewn pethau *yn perthyn* i Dduw, i wneuthur cymmod dros bechodau y bobl.

18 Canys yn gymmaint a dïoddef o hono ef, gan gael ei demtio, efe a ddichon gynnorthwyo y rhai a demtir.

PENNOD III.

1 *Bod Crist yn rhagori ar Moses: 7 am hynny oni chredwn ni iddo ef, yr ydym ni yn haeddu ychwaneg gospedigaeth nâ'r Israeliaid gwrthnysig.*

O HERWYDD paham, frodyr sanctaidd, cyfrannogion o'r [a] galwedigaeth nefol, ystyriwch [b] Apostol ac Arch-offeiriad ein cyffes ni, Crist Iesu;

2 Yr hwn sydd ffyddlawn i'r hwn a'i ‖ hordeiniodd ef, megis ag *y bu* [c] Moses yn ei holl dŷ ef.

3 Canys fe a gyfrifwyd hwn yn haeddu mwy gogoniant nâ Moses, o gymmaint ag [d] y mae yr hwn a adeiladodd y tŷ yn cael mwy o barch nâ'r tŷ.

4 Canys pob tŷ a adeiledir gan ryw un; ond [e] yr hwn a adeiladodd bob peth *yw* Duw.

5 A Moses yn wir *a fu* ffyddlawn yn ei holl dŷ megis gwas, er tystiolaeth i'r pethau oedd i'w llefaru;

6 Eithr Crist, megis Mab ar ei dŷ ei hun: [f] tŷ yr hwn ydym ni, [g] os nyni a geidw ein hyder a gorfoledd ein gobaith yn sicr hyd y diwedd.

7 Am hynny, megis y mae yr Yspryd Glân yn dywedyd, [h] Heddyw, os gwrandêwch ar ei leferydd ef,

8 Na chaledwch eich calonnau, megis yn y cyffrôad, yn nydd y profedigaeth yn y diffaethwch:

9 Lle y temtiodd eich tadau fyfi, y profasant fi, ac y gwelsant fy ngweithredoedd ddeugain mlynedd.

10 Am hynny y digiais wrth y genhedlaeth honno, ac y dywedais, Y maent bob amser yn cyfeiliorni yn *eu* calonnau; ac ni adnabuant fy ffyrdd i:

11 Fel y tyngais yn fy llid, † na chaent ddyfod i mewn i'm gorphwysfa.

12 Edrychwch, frodyr, na byddo un amser yn neb o honoch galon ddrwg anghrediniaeth, gan ymado oddi wrth Dduw byw.

13 Eithr cynghorwch eich gilydd bob dydd tra y gelwir hi Heddyw; fel na chaleder neb o honoch trwy dwyll pechod.

14 Canys fe a'n gwnaed ni yn gyfrannogion o Grist, [i] os daliwn ddechreuad ein hyder yn sicr hyd y diwedd.

15 Tra y dywedir, [k] Heddyw, os gwrandêwch ar ei leferydd ef, na chaledwch eich calonnau, megis yn y cyffrôad.

16 Canys rhai, wedi gwrando, a'*i* digiasant *ef:* ond nid pawb a'r a ddaethant o'r Aipht trwy Moses.

17 Ond wrth bwy y digiodd efe ddeugain mlynedd? onid wrth y rhai a bechasent, [l] y rhai y syrthiodd eu cyrph yn y diffaethwch?

18 Ac [m] wrth bwy y tyngodd efe, na chaent hwy fyned i mewn i'w orphwysfa ef? onid wrth y rhai ‖ ni chredasant?

19 Ac yr ydym ni yn gweled na allent hwy fyned i mewn o herwydd anghrediniaeth.

Anno DOMINI 64.

[k] 1 Cor. 15. 27. Eph. 1. 22. pen. 1. 13.
[l] 1 Cor. 15. 25.
[m] Phil. 2. 7, 8, 9.
‖ *trwy ddïoddef.*
[n] Act. 2. 33.
[o] Ioan 12. 32. Rhuf. 5. 18.
[p] Rhuf. 11. 36.
[q] pen. 5. 9.
[r] Act. 3. 15. a 5. 31.
[s] pen. 10. 10, 14.
[t] Act. 17. 26.
[u] Ps. 22. 22, 25.
‖ *y canaf emynau i ti.*
[x] Ps. 18. 2.
[y] Es. 8. 18.
[z] Ioan 1. 14. Phil. 2. 7.
[a] 1 Cor. 15. 54, 55. Col. 2. 15. 2 Tim. 1. 10.
[b] Rhuf. 8. 15.
† Gr. *nid yw yn cymmeryd gafael ar angelion, eithr ar had Abraham y mae efe yn cymmeryd gafael.*
[c] pen. 4. 15. a 5. 1, 2.
[a] Phil. 3. 14.
[b] Rhuf. 15. 8. pen. 4. 14. a 6. 20. a 8. 1. a 9. 11.
‖ *gwnaeth,* 1 Sam. 12. 6.
[c] Num. 12. 7.
[d] Zech. 6. 12. Matt. 16. 18.
[e] Eph. 2. 10.
[f] 1 Cor. 3. 16. a 6. 19. 2 Cor. 6. 16. Eph. 2. 21, 22. 1 Tim. 3. 15. 1 Petr 2. 5.
[g] ad. 14. Matt. 24. 13. Rhuf. 5. 2. pen. 6. 11.
[h] ad. 15. Ps. 95. 7. pen. 4. 7.
† Gr. *os cânt.*
[i] ad. 6.
[k] ad. 7.
[l] Num. 14. 22, 29, &c. a 26. 65. Judas 5.
[m] Num. 14. 30. Deut. 1. 34, 35.
‖ *nid ufuddhasant?*

Anno DOMINI 64.

PENNOD IV.

1 *Trwy ffydd y mae cael gorphwysfa y Cristianogion.* 12 *Gallu gair Duw.* 14 *Trwy ein Harch-offeiriad Iesu, Mab Duw, yr hwn oedd heb bechod, ond nid heb ei wendid,* 16 *y mae i ni gyrchu yn hŷf at orsedd-faingc y gras.*

OFNWN gan hynny, gan fod addewid wedi ei adael *i ni* i fyned i mewn i'w orphwysfa ef, rhag bod neb o honoch yn debyg i fod yn ôl.

2 Canys i ninnau y pregethwyd yr efengyl, megis ag iddynt hwythau: eithr y gair a ‖ glybuwyd ni bu fuddiol iddynt hwy, ‖ am nad oedd wedi ei gyd-dymheru â ffydd yn y rhai a'*i* clywsant.

3 Canys yr ydym ni, y rhai a gredasom, yn myned i mewn i'r orphwysfa, megis y dywedodd efe, [a] Fel y tyngais yn fy llid, Os ânt i mewn i'm gorphwysfa i: er bod y gweithredoedd wedi eu gwneuthur er seiliad y byd.

4 Canys efe a ddywedodd mewn man am y seithfed *dydd* fel hyn; [b] A gorphwysodd Duw y seithfed dydd oddi wrth ei holl weithredoedd.

5 Ac yma drachefn, Os ânt i mewn i'm gorphwysfa i.

6 Gan hynny gan fod hyn wedi ei adael, fod rhai yn myned i mewn iddi, ac nad aeth y rhai y pregethwyd ‖ yn gyntaf iddynt i mewn, o herwydd ‖ anghrediniaeth;

7 Trachefn, y mae efe yn pennu rhyw ddiwrnod, gan ddywedyd yn Dafydd, [c] Heddyw, ar ol cymmaint o amser; megis y dywedir, Heddyw, os gwrandêwch ar ei leferydd ef, na chaledwch eich calonnau.

8 Canys pe dygasai ‖ Jesus hwynt i orphwysfa, ni soniasai efe ar ol hynny am ddiwrnod arall.

9 Y mae gan hynny ‖ orphwysfa *etto* yn ôl i bobl Dduw.

10 Canys yr hwn a aeth i mewn i'w orphwysfa ef, hwnnw hefyd a orphwysodd oddi wrth ei weithredoedd ei hun, megis *y gwnaeth* Duw oddi wrth yr eiddo yntau.

11 Byddwn ddyfal gan hynny i fyned i mewn i'r orphwysfa honno, fel na syrthio neb, yn ol yr un siampl o ‖ anghrediniaeth.

12 Canys [d] bywiol *yw* gair Duw, a nerthol, a [e] llymmach nag un cleddyf [f] dau-finiog, ac yn cyrhaeddyd trwodd hyd wahaniad yr enaid a'r yspryd, a'r cymmalau a'r mer; ac [g] yn barnu meddyliau a bwriadau y galon.

13 Ac [h] nid oes greadur anamlwg yn ei olwg ef: eithr pob peth *sydd* yn noeth ac yn agored yn ei lygaid ef am yr hwn yr ydym yn sôn.

14 Gan fod wrth hynny i ni [i] Archoffeiriad mawr, [k] yr hwn a aeth i'r nefoedd, Iesu Mab Duw, [l] glynwn yn *ein* proffes.

15 Canys nid oes i ni Arch-offeiriad heb fedru cyd-ddïoddef gyd â'n gwendid ni; ond [n] wedi ei demtio ym mhob peth yr un ffunud â ninnau, [o] *etto* heb bechod.

16 Am hynny [p] awn yn hyderus at orsedd-faingc y gras, fel y derbyniom drugaredd, ac y caffom ras ‖ yn gymmorth cyfamserol.

PENNOD V.

1 *Awdurdod a braint offeiriadaeth ein Hachubwr.* 11 *Y mae efe yn beio arnynt, am eu bod mor esgeulus ac mor ddiwybod yn y pethau hynny.*

CANYS pob arch-offeiriad, wedi ei gymmeryd o blith dynion, [a] a osodir dros ddynion [b] yn y pethau *sydd* tu ag at Dduw, fel yr offrymmo roddion ac aberthau dros bechodau:

2 [c] Yr hwn a ddichon ‖ dosturio wrth y rhai sydd mewn anwybodaeth ac amryfusedd; am ei fod [d] yntau hefyd wedi ei amgylchu â gwendid:

3 Ac [e] o achos hyn y dylai, megis dros y bobl, felly hefyd drosto ei hun, offrymmu dros bechodau.

4 [f] Ac nid yw neb yn cymmeryd yr anrhydedd hwn iddo ei hun, ond yr hwn a alwyd gan Dduw, megis [g] Aaron;

5 [h] Felly Crist hefyd nis gogoneddodd ei hun i fod yn Arch-offeiriad; ond yr hwn a ddywedodd wrtho, [i] Tydi yw fy Mab; myfi heddyw a'th genhedlais di.

6 Megis y mae yn dywedyd mewn *lle* arall, [k] Offeiriad *wyt* ti yn dragywydd yn ol urdd Melchisedec.

7 Yr hwn yn nyddiau ei gnawd, gwedi iddo, [l] trwy lefain cryf a dagrau, [m] offrwm gweddïau ac erfyniau at yr hwn [n] oedd abl i'w achub ef oddi wrth farwolaeth, a chael ei wrando, ‖ [o] yn yr hyn a ofnodd;

8 Er ei fod yn Fab, a ddysgodd [p] ufuddod trwy y pethau a ddïoddefodd;

9 Ac [q] wedi ei berffeithio, efe a wnaethpwyd yn ‖ Awdur iachawdwriaeth dragywyddol i'r rhai oll a ufuddhânt iddo;

10 Wedi ei gyfenwi gan Dduw yn Arch-offeiriad yn ol urdd Melchisedec.

11 Am yr hwn y mae i ni lawer i'w dywedyd, ac anhawdd eu traethu, o

‖ *bregethwyd.*
‖ *o herwydd nad oeddynt wedi eu huno trwy ffydd i'w glywed.*
[a] Ps. 95. 11.
[b] Gen. 2. 2. Exod. 31. 17.
‖ *yr efengyl yn.*
‖ *anufudd-dod.*
[c] Ps. 95. 7. pen. 3. 7.
† Sef, *Josua.*
† *gadw sabbath.*
‖ *anufudd-dod.*
[d] 2 Cor. 10. 4, 5.
[e] Diar. 5. 4.
[f] Dat. 1. 16. a 2. 16.
[g] 1 Cor. 14. 24.
[h] Ps. 33. 13, 14. a 90. 8. a 139. 11, 12.
[i] pen. 3. 1.
[k] pen. 7. 26. a 9. 12, 24.
[l] pen. 10. 23.
[m] pen. 2. 18.
[n] Luc 22. 28.
[o] 2 Cor. 5. 21.
[p] Eph. 2. 18. a 3. 12. pen. 10. 19, 21, 22.
‖ *i'n cymmorth mewn pryd.*
[a] pen. 8. 3.
[b] pen. 2. 17.
[c] pen. 2. 18. a 4. 15.
‖ *gyd ddwyn â'r rhai.*
[d] pen. 7. 28.
[e] Lef. 9. 7. a 16. 6, 17. pen. 7. 27.
[f] 2 Chron. 26. 18.
[g] Exod. 28. 1. 1 Chron. 23. 13.
[h] Ioan 8. 54.
[i] pen. 1. 5.
[k] Ps. 110. 4. pen. 7. 17.
[l] Ps. 22. 1.
[m] Matt. 26. 39, 42, 44. a 27. 46, 50. Ioan 17. 1.
[n] Matt. 26. 53. Marc 14. 36.
‖ *o achos ei ddwiwoldeb.*
[o] Matt. 26. 37. Marc 14. 33. Luc 22. 43. Ioan 12. 27.
[p] Phil. 2. 8.
[q] pen. 2. 10.
‖ *achos.*

achos eich bod chwi [r] yn hwyr-drwm eich clustiau.

12 Canys lle dylech fod yn athrawon o ran amser, y mae arnoch drachefn eisieu dysgu i chwi beth *ydyw* egwyddorion dechreuad ymadroddion Duw; ac yr ydych yn rhaid *i chwi* wrth [s] laeth, ac nid bwyd cryf.

13 Canys pob un a'r sydd yn ymarfer â llaeth, *sydd* anghynnefin â gair cyfiawnder: canys [t] maban yw.

14 Eithr bwyd cryf a berthyn i'r rhai ‖ perffaith, y rhai o herwydd cynnefindra y mae ganddynt synwyr wedi ymarfer i ddosparthu drwg a da.

PENNOD VI.

1 *Y mae efe yn eu cynghori hwy na chilient oddi wrth y ffydd;* 11 *ond bod yn ddïanwadal,* 12 *yn ddiwyd, ac yn ddïoddefgar, i ddisgwyl wrth Ddduw,* 13 *am fod Duw yn sicr yn ei addewid.*

AM hynny, [a] gan roddi heibio yr ‖ ymadrodd sydd yn dechreu rhai yng Nghrist, awn rhagom at berffeithrwydd; heb osod i lawr drachefn sail i edifeirwch oddi wrth [b] weithredoedd meirwon; ac i ffydd tu ag at Dduw,

2 I athrawiaeth bedyddiadau, ac arddodiad dwylaw, ac adgyfodiad y meirw, a'r farn dragywyddol.

3 A hyn a wnawn, [c] os caniattâ Duw.

4 Canys [d] ammhosibl *yw* i'r rhai a oleuwyd unwaith, ac a brofasant [e] y rhodd nefol, ac a wnaethpwyd yn gyfrannogion o'r Yspryd Glân,

5 Ac a brofasant ddaionus air Duw, a nerthoedd [f] y byd a ddaw,

6 Ac a syrthiant ymaith, ymadnewyddu drachefn i edifeirwch; gan eu bod yn ail groeshoelio iddynt eu hunain Fab Duw, ac yn *ei* ‖ osod yn watwar.

7 Canys y ddaear, yr hon sydd yn yfed y gwlaw sydd yn mynych-ddyfod arni, ac yn dwyn llysiau cymmwys i'r rhai y llafurir hi ‖ ganddynt, sydd yn derbyn bendith gan Dduw:

8 Eithr yr hon sydd yn dwyn drain a mïeri, *sydd* anghymmeradwy, ac agos i felldith; diwedd yr hon *yw*, ei llosgi.

9 Eithr yr ydym ni yn coelio am danoch chwi, anwylyd, bethau gwell, a *phethau* y'nglŷn wrth iachawdwriaeth, er ein bod yn dywedyd fel hyn.

10 [g] Canys [h] nid *yw* Duw yn anghyfiawn, fel yr anghofio [i] eich gwaith, ‖ a'r llafurus gariad, yr hwn a ddangosasoch tu ag at ei enw ef, y rhai a weiniasoch i'r saint, ac ydych yn gweini.

11 Ac yr ydym yn chwennych fod i [k] bob un o honoch ddangos yr un diwydrwydd, er mwyn llawn-sicrwydd gobaith hyd y diwedd:

12 Fel na byddoch fusgrell, eithr yn ddilynwyr i'r rhai trwy ffydd ac amynedd sydd yn etifeddu yr addewidion.

13 Canys Duw, wrth wneuthur addewid i Abraham, oblegid na allai dyngu i neb *oedd* fwy, [l] a dyngodd iddo ei hun,

14 Gan ddywedyd, Yn ddïau gan fendithio y'th fendithiaf, a chan amlhâu y'th amlhâf.

15 Ac felly, wedi iddo hir-ymaros, efe a gafodd yr addewid.

16 Canys dynion yn wir sydd yn tyngu i un a fo mwy: a [m] llw er sicrwydd, *sydd* derfyn iddynt ar bob ymryson.

17 Yn yr hyn Duw, yn ewyllysio yn helaethach ddangos i etifeddion yr addewid ddïanwadalwch ei gynghor, ‖ a gyfryngodd trwy lw:

18 Fel trwy ddau beth dïanwadal, yn y rhai *yr oedd* yn ammhosibl i Dduw fod yn gelwyddog, y gallem ni gael cysur cryf, y rhai a ffoisom i gymmeryd gafael yn y gobaith a osodwyd o'n blaen:

19 Yr hwn sydd gennym ni megis angor yr enaid, yn ddïogel ac yn sicr, ac yn myned i mewn hyd at yr hyn sydd o'r tu fewn i'r llen,

20 [n] I'r man yr aeth y rhag-flaenor drosom ni, *sef* Iesu, [o] yr hwn a wnaethpwyd yn Arch-offeiriad yn dragywyddol yn ol urdd Melchisedec.

PENNOD VII.

1 *Crist Iesu sydd Offeiriad yn ol urdd Melchisedec;* 11 *ac felly yn rhagori llawer ar yr offeiriaid oedd yn ol urdd Aaron.*

CANYS [a] y Melchisedec hwn, brenhin Salem, offeiriad y Duw Goruchaf, yr hwn a gyfarfu âg Abraham wrth ddychwelyd o ladd y brenhinoedd, ac a'i bendithiodd ef;

2 I'r hwn hefyd y cyfrannodd Abraham ddegwm o bob peth: yr hwn yn gyntaf, o'i gyfieithu, *yw*, Brenhin cyfiawnder, ac wedi hynny hefyd, Brenhin Salem, yr hyn yw, Brenhin heddwch;

3 Heb dad, heb fam, heb ‖ achau, heb fod iddo na dechreu dyddiau, na diwedd einioes; eithr wedi ei wneuthur yn gyffelyb i Fab Duw, sydd yn aros yn Offeiriad yn dragywydd.

4 Edrychwch faint *oedd* hwn, [b] i'r hwn hefyd y rhoddodd Abraham y patriarch ddegwm o'r anrhaith.

[r] Matt. 13. 15.
[s] 1 Cor. 3. 1, 2, 3.
[t] 1 Cor. 14. 20. Eph. 4. 14.
‖ *mewn oedran.*
[a] Phil. 3. 13, 14. pen. 5. 12.
‖ *ymadrodd dechreuad Crist,* neu, *egwyddorion athrawiaeth Crist.*
[b] pen. 9. 14.
[c] Act. 18. 21.
[d] Matt. 12. 31, 32. pen. 10. 26. 2 Petr 2. 21. 1 Ioan 5. 16.
[e] Ioan 4. 10.
[f] pen. 2. 5.
‖ *wneuthur yn siampl.*
[i] *iddynt.*
[g] Diar. 14. 31. Matt. 10. 42. a 25. 40. Ioan 13. 20.
[h] Rhuf. 3. 4. 2 Thess. 1. 6, 7.
[i] 1 Thess. 1. 3.
‖ *a llafur y cariad.*
[k] pen. 3. 6, 14.
[l] Gen. 22. 16, 17.
[m] Exod. 22. 11.
‖ *a'i sicrhaodd.*
[n] pen. 9. 24.
[o] pen. 3. 1. a 7 17.
[a] Gen. 14. 18, &c.
‖ *lin.*
[b] Gen. 14. 20.

Anno DOMINI 64.

5 [c]A'r rhai yn wir *sydd* o feibion Lefi yn derbyn swydd yr offeiriadaeth, y mae ganddynt orchymyn i gymmeryd degwm gan y bobl yn ol y gyfraith; sef gan eu brodyr, er eu bod wedi dyfod o lwynau Abraham:

6 Eithr yr hwn, nid oedd ei ‖achau o honynt hwy, a gymmerodd ddegwm gan Abraham, ac a fendithiodd [d]yr hwn yr oedd yr addewidion iddo.

7 Ac yn ddiddadl, yr hwn *sydd* leiaf a fendithir gan ei well.

8 Ac yma y mae dynion y rhai sydd yn meirw yn cymmeryd degymmau: eithr yno, yr hwn y tystiolaethwyd am dano ei fod ef yn fyw.

9 Ac (fel y dywedwyf felly) yn Abraham y talodd Lefi hefyd ddegwm, yr hwn oedd yn cymmeryd degymmau.

10 Oblegid yr ydoedd efe etto yn lwynau ei dad, pan gyfarfu Melchisedec âg ef.

11 [e]Os ydoedd gan hynny berffeithrwydd trwy offeiriadaeth Lefi (oblegid dan honno y rhoddwyd y gyfraith i'r bobl) pa raid *oedd* mwyach godi Offeiriad arall yn ol urdd Melchisedec, ac nas gelwid ef yn ol urdd Aaron?

12 Canys wedi newidio yr offeiriadaeth, anghenrhaid yw bod cyfnewid ar y gyfraith hefyd.

13 Oblegid am yr hwn y dywedir y pethau hyn, efe a berthyn i lwyth arall, o'r hwn nid oedd neb yn gwasanaethu yr allor.

14 Canys hysbys *yw* mai o Juda y cododd [f]ein Harglwydd ni; am yr hwn lwyth ni ddywedodd Moses ddim tu ag at offeiriadaeth.

15 Ac y mae yn eglurach o lawer etto; ‖od oes yn ol cyffelybrwydd Melchisedec Offeiriad arall yn codi,

16 Yr hwn a wnaed, nid yn ol cyfraith gorchymyn cnawdol, eithr yn ol nerth bywyd annherfynol.

17 Canys tystiolaethu y mae, [g]Offeiriad *wyt* ti yn dragywydd yn ol urdd Melchisedec.

18 Canys yn ddïau y mae dirymmiad i'r gorchymyn sydd yn myned o'r blaen, o herwydd [h]ei lesgedd a'i afles.

19 Oblegid [i]ni pherffeithiodd y gyfraith ddim, namyn dwyn gobaith gwell i mewn *a berffeithiodd;* trwy yr hwn [k]yr ydym yn nesâu at Dduw.

20 Ac yn gymmaint nad heb lw *y gwnaethpwyd ef yn Offeiriad:*

21 (Canys y rhai hynny yn wir ydynt wedi eu gwneuthur yn offeiriaid heb lw: ond hwn trwy lw, gan yr hwn a ddywedodd wrtho, [l]Tyngodd yr Arglwydd, ac ni bydd edifar ganddo, Ti *sydd* Offeiriad yn dragywydd yn ol urdd Melchisedec)

22 Ar destament gwell o hynny [m]y gwnaethpwyd Iesu yn Fachnïydd.

23 A'r rhai hynny yn wir, llawer sydd wedi eu gwneuthur yn offeiriaid, o herwydd lluddio iddynt gan farwolaeth barhâu:

24 Ond hwn, am ei fod ef yn aros yn dragywydd, sydd âg offeiriadaeth ‖dragywyddol ganddo.

25 Am hynny efe a ddichon hefyd ‖yn gwbl iachâu y rhai trwyddo ef sydd yn dyfod at Dduw, gan ei fod ef yn byw bob amser [n]i eiriol drostynt hwy.

26 Canys y cyfryw Arch-offeiriad sanctaidd, diddrwg, dihalog, didoledig oddi wrth bechaduriaid, ac wedi ei wneuthur yn uwch nâ'r nefoedd, oedd weddus i ni;

27 Yr hwn nid yw raid iddo beunydd, megis i'r [o]offeiriaid hynny, offrymmu aberthau yn gyntaf dros ei bechodau ei hun, ac yna dros yr eiddo y bobl: canys [p]hynny a wnaeth efe unwaith, pan offrymmodd efe ef ei hun.

28 Canys y gyfraith sydd yn gwneuthur [q]dynion â gwendid ynddynt, yn archoffeiriaid; eithr gair y llw, yr hwn a fu wedi y gyfraith, *sydd yn gwneuthur* y Mab, [r]yr hwn a berffeithiwyd yn dragywydd.

PENNOD VIII.

1 *Offeiriadaeth Aaron a ddiflannodd, pan ddaeth Crist yr offeiriad tragywyddol: 7 a'r ammod a wnaed â'r tadau dros amser, a roddes le i gyfammod tragywyddol yr efengyl.*

A ‖PHEN ar y pethau a ddywedwyd *yw hyn:* Y mae gennym y fath Arch-offeiriad, [a]yr hwn a eisteddodd ar ddeheulaw gorsedd-faingc y Mawredd yn y nefoedd;

2 Yn Weinidog [b]y ‖gyssegrfa, a'r [c]gwir dabernacl, yr hwn a osododd yr Arglwydd, ac nid dyn.

3 Canys [d]pob arch-offeiriad a osodir i offrymmu rhoddion ac aberthau: o herwydd paham [e]rhaid *oedd* bod gan hwn hefyd yr hyn a offrymmai.

4 Canys yn wir pe bai efe ar y ddaear, ni byddai yn offeiriad chwaith; ‖gan fod offeiriaid y rhai sydd yn offrymmu rhoddion yn ol y ddeddf:

5 Y rhai sydd yn gwasanaethu i

Anno DOMINI 64.

[l] Ps. 110. 4.

[m] pen. 8. 6. a 9. 15.

[n] Rhuf. 8. 34. pen. 9. 24. 1 Ioan 2. 1.

[o] Lef. 9. 7. a 16. 6. pen. 5. 3.

[p] pen. 9. 12, 28. a 10. 12.

[q] pen. 5. 1, 2.

[r] pen. 2. 10. a 5. 9.

[a] pen. 1. 3. a 10. 12. a 12. 2.

[b] pen. 9. 8, 12, 24.

[c] pen. 9. 11.

[d] pen. 5. 1.

[e] Eph. 5. 2.

[c] Num. 18. 21, 26.

‖ *lin.*

[d] Rhuf. 4. 13. Gal. 3 16.

[e] Gal. 2. 21. ad. 18, 19. pen. 8. 7.

[f] Matt. 1. 3. Luc 3. 33.

‖ *o herwydd bod.*

[g] Ps. 110. 4.

[h] Gal. 4. 9.

[i] Act. 13. 39. Rhuf. 8. 2, 3. Gal. 2. 16.

[k] Eph. 2. 18. a 3. 12. pen. 4. 16.

‖ *anllithredig.*

‖ *achub yn oestad y.*

‖ *Swm y pethau a ddywedwyd yw hyn.*

‖ *pethau sanctaidd.*

‖ *tra fyddai.*

Anno DOMINI 64.

‖ siampl a [f] chysgod y pethau nefol, megis y rhybuddiwyd Moses gan Dduw, pan oedd efe ar fedr gorphen y ‖ babell. [g] Canys, Gwel (medd efe) ar wneuthur o honot bob peth yn ol y portreiad a ddangoswyd i ti yn y mynydd.

6 Ond yn awr [h] efe a gafodd weinidogaeth mwy rhagorol, o gymmaint ag y mae yn Gyfryngwr ‖ cyfammod gwell, yr hwn sydd wedi ei osod ar addewidion gwell.

7 Oblegid yn wir pe buasai y cyntaf hwnnw yn ddifeius, ni cheisiasid lle i'r ail.

8 Canys yn beio arnynt hwy y dywed *efe*, [i] Wele, y mae y dyddiau yn dyfod (medd yr Arglwydd) ac mi a wnaf â thŷ Israel ac â thŷ Juda gyfammod newydd:

9 Nid fel y cyfammod a wnaethum â'u tadau hwynt, yn y dydd yr ymaflais yn eu llaw hwynt i'w dwyn hwy o dir yr Aipht: oblegid ni thrigasant hwy yn fy nghyfammod i, minnau a'u hesgeulusais hwythau, medd yr Arglwydd.

10 Oblegid hwn *yw* y cyfammod a ammodaf fi â thŷ Israel ar ol y dyddiau hynny, medd yr Arglwydd; Myfi a ‖ ddodaf fy nghyfreithiau yn eu meddwl, ac ‖ yn eu calonnau yr ysgrifenaf hwynt: a [k] mi a fyddaf iddynt hwy yn Dduw, a hwythau a fyddant i minnau yn bobl.

11 Ac [l] ni ddysgant bob un ei † gymmydog, a phob un ei frawd, gan ddywedyd, Adnebydd yr Arglwydd: oblegid hwynt-hwy oll a'm hadnabyddant i, o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf o honynt.

12 Canys trugarog fyddaf wrth eu hanghyfiawnderau, a'u pechodau hwynt a'u hanwireddau ni chofiaf ddim o honynt mwyach.

13 Wrth ddywedyd, *Cyfammod* newydd, efe a farnodd y cyntaf yn hen. Eithr yr hwn a aeth yn hen ac yn oedrannus, *sydd* agos i ddiflannu.

PENNOD IX.

1 *Y mae yn dangos dull seremoniau ac aberthau gwaedlyd y gyfraith;* 11 *a'u bod yn llai eu teilyngdod a'u perffeithrwydd nag aberth Crist a'i waed.*

AM hynny yn wir yr ydoedd hefyd i'r tabernacl cyntaf ‖ ddefodau gwasanaeth Duw, a chyssegr bydol.

2 Canys yr oedd tabernacl wedi ei wneuthur; [a] y cyntaf, [b] yn yr hwn *yr oedd* y canhwyllbren, a'r bwrdd, a'r [c] bara gosod; yr hwn *dabernacl* a elwid, Y ‖ cyssegr.

3 Ac yn ol yr ail len, *yr oedd* y babell, yr hon a elwid, Y cyssegr sancteiddiolaf;

4 Yr hwn yr oedd y thusser aur ynddo, ac [d] arch y cyfammod wedi ei goreuro o amgylch; yn yr hon *yr oedd* [e] y crochan aur a'r manna ynddo, [f] a gwïalen Aaron, yr hon a flagurasai, a [g] llechau y cyfammod;

5 Ac [h] uwch ei phen cherubiaid y gogoniant, yn cysgodi y drugareddfa: am y rhai ni ellir yn awr ddywedyd bob yn rhan.

6 A'r pethau hyn wedi eu trefnu felly, [i] i'r tabernacl cyntaf yn ddïau yr âi bob amser yr offeiriaid, y rhai oedd yn cyflawni gwasanaeth *Duw:*

7 Ac i'r ail [k] unwaith bob blwyddyn *yr âi* yr arch-offeiriad yn unig; nid heb waed, yr hwn a offrymmai efe drosto ei hun, a *thros* anwybodaeth y bobl.

8 [l] A'r Yspryd Glân yn hysbysu hyn, [m] nad oedd y ffordd i'r cyssegr sancteiddiolaf yn agored etto, tra fyddai y tabernacl cyntaf yn sefyll:

9 Yr hwn *ydoedd* gyffelybiaeth dros yr amser presennol, yn yr hwn yr offrymmid rhoddion ac aberthau, [n] y rhai ni allent o ran cydwybod berffeithio yr addolydd,

10 *Y rhai oedd yn sefyll* yn unig [o] ar fwydydd, a dïodydd, ac [p] amryw olchiadau, a ‖ defodau cnawdol, wedi eu gosod *arnynt* hyd amser y diwygiad.

11 Eithr Crist, wedi dyfod [q] yn Arch-offeiriad y daionus bethau a fyddent, trwy dabernacl mwy a pherffeithiach, nid o waith llaw, hynny yw, nid o'r adeiladaeth yma,

12 Nid chwaith trwy waed geifr a lloi, eithr [r] trwy ei waed ei hun, a aeth [s] unwaith i mewn i'r cyssegr, gan gael *i ni* dragywyddol ryddhâd.

13 Oblegid os ydyw [t] gwaed teirw a geifr, a [u] lludw anner wedi ei daenellu ar y rhai a halogwyd, yn sancteiddio i bureiddiad y cnawd;

14 Pa faint mwy y bydd i [x] waed Crist, yr hwn trwy yr Yspryd tragywyddol a'i hoffrymmodd ei hun yn ddi-fai i Dduw, [y] buro eich cydwybod chwi oddi wrth [z] weithredoedd meirwon, [a] i wasanaethu y Duw byw?

15 Ac am hynny [b] y mae efe yn Gyfryngwr y cyfammod newydd, [c] megis trwy fod marwolaeth yn ymwared oddi wrth y troseddau oedd dan y cyfammod cyntaf, y cai y rhai a alwyd dderbyn addewid yr etifeddiaeth dragywyddol.

Anno DOMINI 64.

‖ *bortreiad.*
[f] Col. 2. 17. pen. 10. 1.
‖ *tabernacl.*
[g] Exod. 25. 40. Act. 7. 44.
[h] 2 Cor. 3. 6. pen. 7. 22.
‖ Neu, *testament.*
[i] Jer. 31. 31—34.
‖ *roddaf.*
‖ Neu, *ar.*
[k] Zech. 8. 8.
[l] Ioan 6. 45. 1 Ioan 2. 27.
† Gr. *ddinesydd.*
‖ *seremoniau.*
[a] Exod. 40. 4.
[b] Exod. 26. 35.
[c] Exod. 25. 30.
‖ Neu, *sanctaidd.*
[d] Exod. 25. 10. a 26. 33.
[e] Exod. 16. 33, 34.
[f] Num. 17. 10.
[g] Exod. 25. 21. Deut. 10. 2, 5. 1 Bren. 8. 9. 2 Chron. 5. 10.
[h] Exod. 25. 18, 22.
[i] Num. 28. 3.
[k] Exod. 30. 10. Lef. 16. 2, 15, 34. ad. 25.
[l] pen. 10. 19, 20.
[m] Ioan 14. 6.
[n] pen. 7. 18. a 10. 1.
[o] Lef. 11. 2.
[p] Num. 19. 7, &c.
‖ *seremoniau.*
[q] pen. 3. 1.
[r] Act. 20. 28. Eph. 1. 7. 1 Petr 1. 19. Dat. 1. 5. a 5. 9.
[s] Zech. 3. 9. ad. 26, 28.
[t] Lef. 16. 14, 16.
[u] Num. 19. 2, 17, &c.
[x] 1 Petr 1. 19. 1 Ioan 1. 7. Dat. 1. 5.
[y] pen. 10. 22.
[z] pen. 6. 1.
[a] Luc 1. 74. 1 Petr 4. 2.
[b] pen. 7. 22. a 8. 6.
[c] Rhuf. 5. 6. 1 Petr 3. 18.

Anno DOMINI 64.

16 Oblegid lle *byddo* testament, rhaid *yw* digwyddo marwolaeth y testamentwr.

17 Canys [d] wedi marw dynion, *y mae* testament mewn grym: oblegid nid oes etto nerth ynddo tra fyddo y testamentwr yn fyw.

18 O ba achos ni ‖ chyssegrwyd y cyntaf heb waed.

19 Canys wedi i Moses adrodd yr holl orchymyn yn ol y gyfraith wrth yr holl bobl, [e] efe a gymmerodd waed lloi a geifr, gyd â dwfr, a gwlan porphor, ac isop, ac a'i taenellodd ar y llyfr a'r bobl oll,

20 Gan ddywedyd, [f] Hwn yw gwaed y testament a orchymynodd Duw i chwi.

21 [g] Y tabernacl hefyd a holl lestri y gwasanaeth a daenellodd efe â gwaed yr un modd.

22 A chan mwyaf trwy waed y purir pob peth wrth y gyfraith; ac [h] heb ollwng gwaed nid oes maddeuant.

23 Rhaid *oedd* gan hynny i bortreiadau y pethau sydd yn y nefoedd gael eu puro â'r pethau hyn; a'r pethau nefol eu hunain âg aberthau gwell nâ'r rhai hyn.

24 Canys [i] nid i'r cyssegr o waith llaw, portreiad [k] y gwir *gyssegr*, yr aeth Crist i mewn; ond i'r nef ei hun, [l] i ymddangos yn awr ger bron Duw trosom ni:

25 Nac fel yr offrymmai efe ei hun yn fynych, megis [m] y mae yr arch-offeiriad yn myned i mewn i'r cyssegr bob blwyddyn, â gwaed arall:

26 (Oblegid yna rhaid fuasai iddo yn fynych ddïoddef er dechreuad y byd) eithr yr awrhon [n] unwaith [o] yn niwedd y byd yr ymddangosodd efe, i ddilëu pechod trwy ei aberthu ei hun.

27 Ac megis y gosodwyd i ddynion farw unwaith, ac wedi hynny *bod* barn:

28 Felly [p] Crist hefyd, [q] wedi ei offrymmu unwaith i ddwyn ymaith bechodau [r] llawer, a ymddengys yr ail waith, heb bechod, i'r rhai sydd yn ei ddisgwyl, er iachawdwriaeth.

PENNOD X.

1 *Gwendid aberthau y gyfraith.* 10 *Aberth corph Crist a offrymmwyd unwaith,* 14 *sydd byth yn tynnu ymaith bechodau.* 19 *Cynghor i lynu yn lew yn y ffydd trwy amynedd a dïolch.*

OBLEGID y gyfraith, yr hon sydd ganddi [a] gysgod daionus bethau i ddyfod, *ac* nid gwir-ddelw y pethau, [b] nis gall trwy yr aberthau hynny, y rhai y maent bob blwyddyn yn eu hoffrymmu yn wastadol, byth berffeithio y rhai a ddêl atti.

2 Oblegid yna hwy a beidiasant â'u hoffrymmu, am na buasai gydwybod pechod mwy gan y rhai a addolasent, wedi eu glanhâu unwaith.

3 Eithr yn *yr aberthau* hynny *y mae* adgoffa pechodau bob blwyddyn.

4 Canys [c] ammhosibl *yw* i waed teirw a geifr dynnu ymaith bechodau.

5 O herwydd paham y mae efe, wrth ddyfod i'r byd, yn dywedyd, [d] Aberth ac offrwm nis mynnaist, eithr corph a ‖ gymhwysaist i mi.

6 Offrymmau poeth, a thros bechod, ni buost foddlawn iddynt.

7 Yna y dywedais, Wele fi yn dyfod (y mae yn ysgrifenedig yn nechreu y llyfr am danaf) i wneuthur dy ewyllys di, O Dduw.

8 Wedi iddo ddywedyd uchod, Aberth ac offrwm, ac offrymmau poeth, a thros bechod, nis mynnaist, ac nid ymfoddlonaist *ynddynt* (y rhai yn ol y gyfraith a offrymmir)

9 Yna y dywedodd, Wele fi yn dyfod i wneuthur dy ewyllys di, O Dduw. Y mae yn tynnu ymaith y cyntaf, fel y gosodai yr ail.

10 Trwy yr hwn ewyllys yr ydym ni wedi ein sancteiddio, [e] trwy offrymmiad corph Iesu Grist unwaith.

11 Ac y mae pob offeiriad yn sefyll beunydd yn gwasanaethu, ac yn offrymmu yn fynych yr un aberthau, y rhai ni allant fyth ddilëu pechodau:

12 [f] Eithr hwn, wedi offrymmu un aberth dros ‖ bechodau, yn dragywydd a eisteddodd ar ddeheulaw Duw;

13 O hyn allan yn disgwyl [g] hyd oni osoder ei elynion ef yn droed-faingc i'w draed ef.

14 Canys âg un offrwm y perffeithiodd efe yn dragywyddol y rhai sydd wedi eu sancteiddio.

15 *Ac* y mae yr Yspryd Glân hefyd yn tystiolaethu i ni: canys wedi iddo ddywedyd o'r blaen,

16 [h] Dyma y cyfammod yr hwn a ammodaf fi â hwynt ar ol y dyddiau hynny, medd yr Arglwydd; Myfi a osodaf fy nghyfreithiau yn eu calonnau, ac a'u hysgrifenaf yn eu meddyliau;

17 ‖ A'u pechodau a'u hanwireddau ni chofiaf mwyach.

18 A lle *y mae* maddeuant am y rhai hyn, nid *oes* mwyach offrwm dros bechod.

Anno DOMINI 64.

[d] Gal. 3. 15.

‖ *phurwyd.*

[e] Exod. 24. 5, 6. Lef. 16. 14, 15, 18.

[f] Exod. 24. 8. Matt. 26. 28.

[g] Exod. 29. 12, 36. Lef. 8. 15. a 16. 14, 16.

[h] Lef. 17. 11.

[i] pen. 6. 20.

[k] pen. 8. 2.

[l] Rhuf. 8. 34. pen. 7. 25.

[m] ad. 7.

[n] ad. 12. 1 Petr 3. 18.

[o] 1 Cor. 10. 11. Eph. 1. 10.

[p] Rhuf. 6. 10. 1 Petr 3. 18.

[q] 1 Petr 2. 24.

[r] Matt. 26. 28. Rhuf. 5. 15. 1 Ioan 3. 5.

[a] Col. 2. 17. pen. 8. 5. a 9. 23.

[b] pen. 9. 9.

[c] pen. 9. 13.

[d] Ps. 40. 6, &c. Es. 1. 11. Jer. 6. 20. Amos 5. 21.

‖ *ddarparaist.*

[e] pen. 9. 12.

[f] pen. 1. 3.

‖ *bechodau yn dragywydd, a eisteddodd.*

[g] Ps. 110. 1. 1 Cor. 15. 25. pen. 1. 13.

[h] Jer. 31. 33, 34. pen. 8. 10, 12.

‖ *Yna y dywedodd, A'u, &c.*

Anno DOMINI 64.

19 Am hynny, frodyr, gan fod i ni ‖ [i] ryddid i fyned i mewn i'r [k] cyssegr trwy waed Iesu,

20 Ar hŷd ffordd newydd a bywiol, yr hon a ‖ gyssegrodd efe i ni, trwy y llen, sef ei gnawd ef;

21 A *bod i ni* [l] Offeiriad mawr ar dŷ Dduw;

22 Nesâwn â chalon gywir, [m] mewn llawn hyder ffydd, [n] wedi ‖ glanhâu ein calonnau oddi wrth gydwybod ddrwg, a [o] golchi ein corph â dwfr glân.

23 [p] Daliwn gyffes ein gobaith yn ddisigl (canys [q] ffyddlawn *yw* yr hwn a addawodd)

24 A chyd-ystyriwn bawb ein gilydd, i ymannog i gariad a gweithredoedd da:

25 Heb ‖ esgeuluso ein cyd-gynhulliad ein hunain, megis *y mae* arfer rhai; ond annog *bawb ein gilydd:* a [r] hynny yn fwy, o gymmaint a'ch bod yn gweled [s] y dydd yn nesâu.

26 Canys [t] os o'n gwirfodd y pechwn, [u] ar ol derbyn gwybodaeth y gwirionedd, nid oes aberth dros bechodau wedi ei adael mwyach;

27 Eithr rhyw ddisgwyl ofnadwy am farnedigaeth, ac [x] angerdd tân, yr hwn a ddifa y gwrthwynebwyr.

28 [y] Yr un a ddirmygai gyfraith Moses, a fyddai farw heb drugaredd, dan ddau neu dri o dystion:

29 Pa faint ‖ mwy cospedigaeth (dybygwch chwi) y bernir haeddu o'r hwn a fathrodd Fab Duw, ac [z] a farnodd yn aflan waed y cyfammod, trwy yr hwn y sancteiddiwyd ef, ac a ddifenwodd Yspryd y gras?

30 Canys nyni a adwaenom y neb a ddywedodd, ‖ Myfi *biau* dïal, myfi a dalaf, medd yr Arglwydd. A thrachefn, [a] Yr Arglwydd a farna ei bobl.

31 Peth ofnadwy *yw* syrthio yn nwylaw y Duw byw.

32 Ond [b] gelwch i'ch côf y dyddiau o'r blaen, yn y rhai, wedi eich goleuo, y dïoddefasoch [c] ymdrech mawr o helbulon:

33 Wedi eich gwneuthur weithiau yn wawd, trwy waradwyddiadau a chystuddiau; ac weithiau [d] yn bod yn gyfrannogion â'r rhai a drinid felly.

34 Canys chwi a gyd-ddïoddefasoch â'm rhwymau i hefyd, ac [e] a gymmerasoch eich yspeilio am y pethau oedd gennych yn llawen; gan ‖ wybod [f] fod gennych i chwi eich hunain olud gwell yn y nefoedd, ac un parhâus.

35 Am hynny na fwriwch ymaith eich hyder, [g] yr hwn sydd iddo fawr wobr.

36 Canys rhaid i chwi wrth amynedd; fel, wedi i chwi wneuthur ewyllys Duw, y derbynioch yr addewid.

37 Oblegid [h] ychydig bachigyn etto, [i] a'r hwn sydd yn dyfod a ddaw, ac nid oeda.

38 [k] A'r cyfiawn a fydd byw trwy ffydd: eithr o thyn *neb* yn ôl, nid yw fy enaid yn ymfoddloni ynddo.

39 Eithr nid ydym ni o'r rhai sydd yn tynnu yn ôl i golledigaeth; namyn o ffydd, i gadwedigaeth yr enaid.

PENNOD XI.

1 *Beth ydyw ffydd.* 6 *Heb ffydd ni allwn ni ryngu bodd Duw:* 7 *ei ffrwythau rhagorol hi yn yr hen dadau gynt.*

FFYDD yn wir yw ‖ sail y pethau yr ydys yn eu gobeithio, a sicrwydd [a] y pethau nid ydys yn eu gweled.

2 Oblegid [b] trwyddi hi y cafodd yr henuriaid air da.

3 Wrth ffydd yr ydym yn deall [c] wneuthur y bydoedd trwy air Duw, yn gymmaint nad o bethau gweledig y gwnaed y pethau a welir.

4 Trwy ffydd [d] yr offrymmodd Abel i Dduw aberth rhagorach nâ Chain; trwy yr hon y cafodd efe dystiolaeth ei fod yn gyfiawn, gan i Dduw ddwyn tystiolaeth i'w roddion ef: a thrwyddi hi y mae efe, wedi marw, [e] ‖ yn llefaru etto.

5 Trwy ffydd [f] y symmudwyd Enoch, fel na welai farwolaeth; ac ni chaed ef, am ddarfod i Dduw ei symmud ef: canys cyn ei symmud, efe a gawsai dystiolaeth, ddarfod iddo ryngu bodd Duw.

6 Eithr heb ffydd ammhosibl *yw* rhyngu *ei* fodd *ef.* Oblegid rhaid yw i'r neb sydd yn dyfod at Dduw, gredu ei fôd ef, a'i fod yn obrwywr i'r rhai sydd yn ei geisio ef.

7 Trwy ffydd, [g] Noë, wedi ei rybuddio gan Dduw am y pethau nis gwelsid etto, gyd â pharchedig ofn, [h] a ddarparodd arch i achub ei dŷ: trwy yr hon y condemniodd *efe* y byd, ac a wnaethpwyd yn etifedd [i] y cyfiawnder sydd o ffydd.

8 Trwy ffydd, [k] Abraham, pan ei galwyd, a ufuddhâodd, ‖ gan fyned i'r man yr oedd efe i'w dderbyn yn etifeddiaeth; ac a aeth allan, heb wybod i ba le yr oedd yn myned.

9 Trwy ffydd yr ymdeithiodd efe yn

Anno DOMINI 64.

‖ *hyfder.*
[i] Eph. 2. 18. a 3. 12.
[k] pen. 9. 8, 12.
‖ *adnewyddodd.*
[l] pen. 4. 14, 16.
[m] Eph. 3. 12. Iago 1. 6. 1 Ioan 3. 21.
[n] pen. 9. 14.
‖ *taenellu.*
[o] Ezec. 36. 25.
[p] pen. 4. 14.
[q] 1 Cor. 1. 9. 1 Thess. 5. 24.
‖ *wrthod.*
[r] Rhuf. 13. 11.
[s] 2 Petr 3. 9, 11, 14.
[t] Num. 15. 30. pen. 6. 4.
[u] 2 Petr 2. 20, 21.
[x] Ezec. 36. 5. Seph. 1. 18. a 3. 8. 2 Thess. 1. 8.
[y] Matt. 18. 16. Ioan 8. 17. 2 Cor. 13. 1.
‖ *gwaeth.*
[z] 1 Cor. 11. 29.
‖ Deut. 32. 35. Rhuf. 12. 19.
[a] Deut. 32. 36. Ps. 50. 4.
[b] Gal. 3. 4. 2 Ioan 8.
[c] Phil. 1. 29. Col. 2. 1.
[d] Phil. 1. 7. a 4. 14.
[e] Act. 5. 41.
‖ *wybod ynoch eich hunain fod gennych olud,* &c.
[f] Matt. 6. 20. a 19. 21. Luc 12. 33. 1 Tim. 6. 19.
[g] Matt. 10. 32.
[h] Luc 18. 8. 2 Petr 3. 9.
[i] Hab. 2. 3, 4.
[k] Rhuf. 1. 17. Gal. 3. 11.
‖ *hanfod.*
[a] Rhuf. 8. 24, 25. 2 Cor. 5. 7.
[b] ad. 39.
[c] Gen. 1. 1. Ps. 33. 6. Ioan 1. 3. pen. 1. 2. 2 Petr 3. 5.
[d] Gen. 4. 4.
[e] Gen. 4. 10. Matt. 23. 35. pen. 12. 24.
‖ *etto a llefaru am dano.*
[f] Gen. 5. 24.
[g] Gen. 6. 13.
[h] 1 Petr 3. 20.
[i] Rhuf. 3. 22. a 4. 13. Phil. 3. 9.
[k] Gen. 12. 1, 4.
‖ *i fyned.*

Anno DOMINI 64.

nhir yr addewid, megis *mewn* tir dïeithr, gan drigo mewn lluestai gyd âg Isaac a Jacob, cyd-etifeddion o'r un addewid.

10 Canys disgwyl yr ydoedd am [l] ddinas ag iddi sylfeini, [m] saer ac adeiladydd yr hon *yw* Duw.

11 Trwy ffydd [n] Sara hithau yn ammhlantadwy, a dderbyniodd nerth i ymddwyn had; ac wedi amser oedran, [o] a esgorodd; oblegid ffyddlawn y barnodd hi yr hwn a addawsai.

12 O herwydd paham hefyd y cenhedlwyd o un, a [p] hwnnw yn gystal a marw, [q] *cynnifer* a sêr y nef mewn llïaws, ac megis y tywod ar làn y môr, *y sydd* yn aneirif.

13 ‖ Mewn ffydd y bu farw y rhai hyn oll, heb dderbyn yr addewidion, eithr [r] o bell eu gweled hwynt, a chredu, a chyfarch, a [s] chyfaddef mai dïeithriaid a phererinion oeddynt ar y ddaear.

14 Canys y mae y rhai sydd yn dywedyd y cyfryw bethau, yn dangos yn eglur eu bod yn ceisio gwlad.

15 Ac yn wir, pe buasent yn meddwl am *y wlad* honno, o'r hon y daethent allan, hwy a allasent gael amser i ddychwelyd:

16 Eithr yn awr *gwlad* well y maent hwy yn ei chwennych, hynny ydyw, *un* nefol. O achos paham nid cywilydd gan Dduw [t] ei alw yn Dduw iddynt hwy: oblegid efe a barottôdd ddinas iddynt.

17 Trwy ffydd [u] yr offrymmodd Abraham Isaac, pan ei profwyd: a'i unig-anedig *fab* a offrymmodd *efe*, yr hwn a dderbyniasai yr addewidion:

18 ‖ Wrth yr hwn y dywedasid, [x] Yn Isaac y gelwir i ti had:

19 Gan gyfrif bod Duw yn abl i'*w* gyfodi *ef* o feirw; o ba le y cawsai efe ef hefyd mewn cyffelybiaeth.

20 Trwy ffydd [y] y bendithiodd Isaac Jacob ac Esau am bethau a fyddent.

21 Trwy ffydd, Jacob, wrth farw, [z] a fendithiodd bob un o feibion Joseph; ac [a] a addolodd *â'i bwys* ar ben ei ffon.

22 Trwy ffydd, [b] Joseph, wrth farw, a ‖ goffâodd am ymadawiad plant Israel; ac a roddodd orchymyn am ei esgyrn.

23 Trwy ffydd, [c] Moses, pan anwyd, a guddiwyd dri mis gan ei rïeni, o achos eu bod yn *ei* weled yn fachgen tlws: ac nid ofnasant [d] orchymyn y brenhin.

24 Trwy ffydd, [e] Moses, wedi myned yn fawr, a wrthododd ei alw yn fab merch Pharaoh;

25 [f] Gan ddewis yn hytrach oddef adfyd gyd â phobl Dduw, na chael mwyniant pechod dros amser;

26 Gan farnu yn fwy golud [g] ddirmyg ‖ Crist, na thrysorau yr Aipht: canys edrych yr oedd efe ar daledigaeth y gobrwy.

27 Trwy ffydd [h] y gadawodd efe yr Aipht, heb ofni llid y brenhin: canys efe a ymŵrolodd fel *un* [i] yn gweled yr anweledig.

28 Trwy ffydd [k] y gwnaeth efe y pasc, a gollyngiad y gwaed, rhag i'r hwn ydoedd yn dinystrio y rhai cyntaf-anedig gyffwrdd â hwynt.

29 Trwy ffydd [l] yr aethant trwy y môr coch, megis ar hŷd *tir* sych: yr hyn pan brofodd yr Aiphtiaid, boddi a wnaethant.

30 Trwy ffydd [m] y syrthiodd caerau Jericho, wedi eu hamgylchu dros saith niwrnod.

31 Trwy ffydd [n] ni ddifethwyd Rahab y buttain gyd â'r rhai ‖ ni chredent, pan [o] dderbyniodd hi yr yspïwyr yn heddychol.

32 A pheth mwy a ddywedaf? canys yr amser a ballai i mi i fynegi am [p] Gedeon, *am* [q] Barac, ac *am* [r] Samson, ac *am* [s] Jephthae; *am* [t] Dafydd hefyd, a [u] Samuel, a'r prophwydi:

33 Y rhai trwy ffydd a oresgynasant deyrnasoedd, a wnaethant gyfiawnder, a gawsant addewidion, [x] a gauasant safnau llewod,

34 [y] A ddiffoddasant angerdd y tân, [z] a ddïangasant rhag min y cleddyf, [a] a nerthwyd o wendid, a wnaethpwyd yn gryfion mewn rhyfel, a yrrasant fyddinoedd yr estroniaid i gilio.

35 [b] Gwragedd a dderbyniodd eu meirw trwy adgyfodiad: ac [c] eraill a ddirdynnwyd, heb dderbyn ymwared; fel y gallent hwy gael adgyfodiad gwell.

36 Ac eraill a gawsant brofedigaeth trwy watwar, a fflangellau, ïe, [d] trwy rwymau hefyd a charchar:

37 [e] Hwynt-hwy a labyddiwyd, a dorrwyd â llif, a demtiwyd, a laddwyd yn feirw â'r cleddyf: [f] a grwydrasant mewn crwyn defaid, a chrwyn geifr; yn ddiddym, yn gystuddiol, yn ddrwg eu cyflwr;

38 (Y rhai nid oedd y byd yn deilwng o honynt) yn crwydro mewn anialwch, a mynyddoedd, a thyllau ac ogofeydd y y ddaear.

39 A'r rhai hyn oll, [g] wedi cael tyst-

[l] pen. 12. 22. a 13. 14.
[m] pen. 3. 4. Dat. 21. 2.
[n] Gen. 17. 19. a 21. 2.
[o] Edrych Luc 1. 36.
[p] Rhuf. 4. 19.
[q] Gen. 22. 17. Rhuf. 4. 18.
‖ Neu, *Yn ol ffydd.*
[r] ad. 27.
[s] Gen. 23. 4. a 47. 9. 1 Chron. 29. 15. Ps. 39. 12. a 119. 19. 1 Petr 1. 17. a 2. 11.
[t] Exod. 3. 6. Matt. 22. 32. Act. 7. 32.
[u] Gen. 22. 1, 9.
‖ *Am.*
[x] Gen. 21. 12. Rhuf. 9. 7.
[y] Gen. 27. 27, 39.
[z] Gen. 48. 5, 16, 20.
[a] Gen. 47. 31.
[b] Gen. 50. 24, 25.
‖ *gofiodd.*
[c] Exod. 2. 2. Act. 7. 20.
[d] Exod. 1. 16, 22.
[e] Exod. 2. 10, 11.
[f] Ps. 84. 10.
[g] pen. 13. 13.
‖ *er Crist.*
[h] Exod. 10. 28, 29. a 13. 17, 18.
[i] ad. 13.
[k] Exod. 12. 21, &c.
[l] Exod. 14. 22.
[m] Jos. 6. 20.
[n] Jos. 6. 23. Iago 2. 25.
‖ *anufudd.*
[o] Jos. 2. 1.
[p] Barn. 6. 11.
[q] Barn. 4. 6.
[r] Barn. 13. 24.
[s] Barn. 11. 1. a 12. 7.
[t] 1 Sam. 16. 13. a 17. 45.
[u] 1 Sam. 1. 20. a 12. 20.
[x] Barn. 14. 5. 1 Sam. 17. 34. Dan. 6. 22.
[y] Dan. 3. 25.
[z] 1 Sam. 20. 1. 1 Bren. 19. 3. 2 Bren. 6. 16.
[a] 2 Bren. 20. 7. Job 42. 10. Ps. 6. 8.
[b] 1 Bren. 17. 22. 2 Bren. 4. 35.
[c] Act. 22. 25.
[d] Jer. 20. 2.
[e] 1 Bren. 21. 13.
[f] 2 Bren. 1. 8. Matt. 3. 4.
[g] ad. 2.

Anno DOMINI 64.

iolaeth trwy ffydd, ni dderbyniasant yr addewid:

40 Gan fod Duw yn rhagweled [h] rhyw *beth* gwell am danom ni, fel na pherffeithid hwynt hebom ninnau.

PENNOD XII.

1 *Cynghor i ffydd ddianwadal, amynedd, a duwioldeb.* 22 *Canmol y testament newydd rhagor yr hen.*

OBLEGID hynny ninnau hefyd, gan fod cymmaint cwmmwl o dystion wedi ei osod o'n hamgylch, [a] gan roi heibio bob pwys, a'r pechod sydd barod i'*n* hamgylchu, [b] trwy amynedd [c] rhedwn yr yrfa a osodwyd o'n blaen ni;

2 Gan edrych ar Iesu, Pen-tywysog a Pherffeithydd *ein* ffydd *ni;* [d] yr hwn, yn lle y llawenydd a osodwyd iddo, a ddïoddefodd y groes, gan ddïystyru gwaradwydd, ac [e] a eisteddodd ar ddeheulaw gorsedd-faingc Duw.

3 Ystyriwch am hynny yr hwn a ddïoddefodd gyfryw ddywedyd yn ei erbyn gan bechaduriaid; fel na flinoch, ac nad ymollyngoch yn eich eneidiau.

4 [f] Ni wrthwynebasoch etto hyd at waed, gan ymdrech yn erbyn pechod.

5 A chwi a ollyngasoch dros gôf y cynghor, yr hwn sydd yn dywedyd wrthych megis wrth blant, [g] Fy mab, na ddirmyga gerydd yr Arglwydd, ac nac ymollwng pan y'th argyhoedder ganddo.

6 Canys [h] y neb y mae yr Arglwydd yn ei garu, y mae yn ei geryddu; ac yn fflangellu pob mab a dderbynio.

7 Os goddefwch gerydd, y mae Duw yn ymddwyn tu ag attoch megis tu ag at feibion: canys pa fab sydd, yr hwn nid yw ei dad yn ei geryddu?

8 Eithr os heb gerydd yr ydych, [i] o'r hwn y mae pawb yn gyfrannog; yna bastardiaid ydych, ac nid meibion.

9 Heb law hynny, ni a gawsom dadau ein cnawd i'n ceryddu, ac a'*u* parchasom *hwy:* onid mwy o lawer y byddwn ddarostyngedig i [k] Dad yr ysprydoedd, a byw?

10 Canys hwynt-hwy yn wir dros ychydig ddyddiau a'*n* ceryddent fel y gwelent hwy yn dda; eithr hwn er llesâd i ni, fel y byddem gyfrannogion o'i sancteiddrwydd ef.

11 Etto ni welir un cerydd dros yr amser presennol yn hyfryd, eithr yn anhyfryd: ond gwedi hynny y mae yn rhoi [l] heddychol ffrwyth cyfiawnder i'r rhai sydd wedi eu cynnefino âg ef.

12 O herwydd paham [m] cyfodwch i fynu y dwylaw a laesasant, a'r gliniau a ymollyngasant.

13 A gwnewch lwybrau ‖ uniawn i'ch traed; fel na thröer y cloff allan o'r ffordd, ond yr iachâer efe yn hytrach.

14 [n] Dilynwch heddwch â phawb, a sancteiddrwydd, [o] heb yr hwn ni chaiff neb weled yr Arglwydd:

15 [p] Gan edrych yn ddyfal na *bo* neb yn ‖ pallu oddi wrth ras Duw; [q] rhag bod un gwreiddyn chwerwedd yn tyfu i fynu, *ac* yn peri blinder, a thrwy hwnnw llygru llawer;

16 [r] Na *bo* un putteiniwr, neu halogedig, megis Esau, [s] yr hwn am un saig o fwyd a werthodd ei enedigaeth-fraint.

17 Canys chwi a wyddoch ddarfod wedi hynny hefyd ei wrthod ef, [t] pan oedd efe yn ewyllysio etifeddu y fendith: oblegid ni chafodd efe ‖ le i edifeirwch, er iddo trwy ddagrau ei thaer-geisio hi.

18 Canys ni ddaethoch chwi at [u] y mynydd teimladwy sydd yn llosgi gan dân, a chwmmwl, a thywyllwch, a thymmestl,

19 A sain udgorn, a llef geiriau; yr hon pwy bynnag a'*i* clywsant, a [x] ddeisyfiasant na chwanegid yr ymadrodd wrthynt.

20 (Oblegid ni allent hwy oddef yr hyn a orchymynasid; [y] Ac os bwystfil a gyffyrddai â'r mynydd, efe a labyddir, neu a wenir â phiccell.

21 Ac mor ofnadwy oedd y golwg, *ag* y dywedodd Moses, Yr ydwyf yn ofni ac yn crynu)

22 Eithr chwi a ddaethoch [z] i fynydd Sïon, ac i ddinas y Duw byw, y Jerusalem nefol, ac at fyrddiwn o angelion,

23 I gymmanfa a chynnulleidfa y rhai cyntaf-anedig, [a] y rhai a ysgrifenwyd yn y nefoedd, ac at Dduw, Barnwr pawb, ac at ysprydoedd y cyfiawn y rhai a berffeithiwyd,

24 Ac at Iesu, [b] Cyfryngwr y ‖ testament newydd, a [c] gwaed y taenelliad, yr hwn sydd yn dywedyd pethau gwell [d] nâ'*r eiddo* Abel.

25 Edrychwch na wrthodoch yr hwn sydd yn llefaru. Oblegid [e] oni ddïangodd y rhai a wrthodasant yr hwn oedd yn llefaru ar y ddaear, mwy o lawer *nis dïangwn* ni, y rhai ydym yn troi ymaith oddi wrth yr hwn sydd *yn llefaru* o'r nef:

26 [f] Llef yr hwn y pryd hwnnw a

Anno DOMINI 64.

[a] 1 Petr 2. 1.

[b] Rhuf. 12. 12. pen. 10. 36.
[c] 1 Cor. 9. 24.

[d] Luc 24. 26. Phil. 2. 8, &c.

[e] Ps. 110. 1. pen. 1. 3, 13. a 8. 1.

[f] pen. 10. 33, 34.

[g] Job 5. 17. Diar. 3. 11.

[h] Dat. 3. 19.

[i] Ps. 73. 1. 1 Petr 5. 9.

[k] Num. 16. 22. a 27. 16. Preg. 12. 7. Es. 57. 16. Zech. 12. 1.

[l] Iago 3. 18.

[m] Job 4. 3, 4. Es. 35. 3.
‖ *gwastad.*

[n] Rhuf. 12. 18. 2 Tim. 2. 22.
[o] Matt. 5. 8.

[p] 2 Cor. 6. 1.
‖ *cwympo.*
[q] Deut. 29. 18. pen. 3. 12.

[r] Eph. 5. 3. Col. 3. 5.
[s] Gen. 25. 33.

[t] Gen. 27. 36, 38.
‖ *ffordd i newid ei feddwl.*

[u] Exod. 19. 12, 18, 19.

[x] Exod. 20. 19. Deut. 5. 5, 25. a 18. 16.

[y] Exod. 19. 13.

[z] Gal. 4. 26. Dat. 3. 12. a 21. 2, 10.

[a] Luc 10. 20. Phil. 4. 3.

[b] pen. 8. 6. a 9. 15.
‖ *cyfammod.*
[c] Exod. 24. 8. pen. 10. 22. 1 Petr 1. 2.
[d] Gen. 4. 10. pen. 11. 4.

[e] pen. 2. 2. a 3. 17. a 10. 28.

[f] Exod. 19. 18.

Anno DOMINI 64.

ysgydwodd y ddaear: ac yn awr a addawodd, gan ddywedyd, [g] Etto unwaith yr wyf yn cynhyrfu nid yn unig y ddaear, ond y nef hefyd.

27 A'r Etto unwaith hynny, sydd yn hysbysu [h] symmudiad y pethau a || ysgydwir, megis pethau wedi eu gwneuthur, fel yr arhoso y pethau nid ysgydwir.

28 O herwydd paham, gan ein bod ni yn derbyn teyrnas ddisigl, bydded gennym ras, trwy yr hwn y gwasanaethom Dduw wrth ei fodd, gyd â gwylder a pharchedig ofn.

29 Oblegid [i] ein Duw ni *sydd* dân ysol.

PENNOD XIII.

1 *Amryw gynghorion; megis i garu ein gilydd:* 4 *i fyw yn onest:* 5 *i ochelyd cybydd-dra:* 7 *i berchi pregethwyr Duw:* 9 *i ochel athrawon dieithr:* 10 *i gyfaddef Crist:* 16 *i roi elusen:* 17 *i ufuddhâu i swyddogion:* 18 *i weddïo dros yr apostol.* 20 *Y diwedd.*

PARHAED [a] brawdgarwch.

2 [b] Nac anghofiwch lettygarwch: canys wrth hynny [c] y llettyodd rhai angelion yn ddïarwybod.

3 [d] Cofiwch y rhai sydd yn rhwym, fel pettech yn rhwym gyd â hwynt; y rhai cystuddiol, megis yn bod eich hunain hefyd yn y corph.

4 Anrhydeddus *yw* prïodas ym mhawb, a'r gwely dihalogedig: eithr putteinwyr a godinebwyr a farna Duw.

5 *Bydded eich* ymarweddiad yn ddiariangar; [e] gan fod yn foddlawn i'r hyn sydd gennych. [f] Canys efe a ddywedodd, [f] Ni'th roddaf di i fynu, ac ni'th lwyr-adawaf chwaith.

6 Fel y gallom ddywedyd yn hŷf, [g] Yr Arglwydd *sydd* gymmorth i mi, ac nid ofnaf beth a wnel dyn i mi.

7 [h] Meddyliwch am eich || blaenoriaid, y rhai a draethasant i chwi air Duw: ffydd y rhai dilynwch, gan ystyried diwedd eu hymarweddiad hwynt.

8 Iesu Grist, ddoe a heddyw [i] yr un, ac yn dragywydd.

9 [k] Nâ'ch arweinier oddi amgylch âg athrawiaethau amryw a dïeithr: canys da *yw* bod y galon wedi ei chryfhâu â gras, [l] nid â bwydydd, yn y rhai ni chafodd y sawl a rodiasant ynddynt, fudd.

10 Y mae gennym ni allor, o'r hon nid oes awdurdod i'r rhai sydd yn gwasanaethu y tabernacl i fwytta.

11 Canys [m] cyrph yr anifeiliaid hynny, y rhai y dygir eu gwaed gan yr archoffeiriad i'r cyssegr dros bechod, a losgir y tu allan i'r gwersyll.

12 O herwydd paham Iesu hefyd, fel y sancteiddiai y bobl trwy ei waed ei hun, [n] a ddïoddefodd y tu allan i'r porth.

13 Am hynny awn atto ef o'r tu allan i'r gwersyll, gan ddwyn [o] ei waradwydd ef.

14 [p] Canys nid oes i ni yma ddinas barhâus, eithr un i ddyfod yr ŷm ni yn ei disgwyl.

15 [q] Trwyddo ef gan hynny offrymmwn [r] aberth moliant yn wastadol i Dduw, yr hyn yw [s] ffrwyth *ein* gwefusau, yn || cyffesu i'w enw ef.

16 Ond gwneuthur daioni, a chyfrannu, nac anghofiwch: canys [t] â chyfryw ebyrth y rhyngir bodd Duw.

17 [u] Ufuddhêwch i'ch || blaenoriaid, ac ymddarostyngwch: oblegid [x] y maent hwy yn gwylio dros eich eneidiau chwi, megis rhai a fydd rhaid iddynt roddi cyfrif: fel y gallont wneuthur hynny yn llawen, ac nid yn drist: canys difudd i chwi *yw* hynny.

18 Gweddïwch drosom ni: canys yr ydym yn credu fod gennym gydwybod dda, gan ewyllysio byw yn || onest ym mhob peth.

19 Ond yr ydwyf [y] yn helaethach yn dymuno gwneuthur o honoch hyn, i gael fy rhoddi i chwi drachefn yn gynt.

20 A Duw yr heddwch, [z] yr hwn a ddug drachefn oddi wrth y meirw ein Harglwydd Iesu, [a] Bugail mawr y defaid, [b] trwy waed y || cyfammod tragywyddol,

21 [c] A'ch perffeithio ym mhob gweithred dda, i wneuthur ei ewyllys ef; gan || weithio ynoch yr hyn sydd gymmeradwy yn ei olwg ef, trwy Iesu Grist: i'r hwn *y byddo* y gogoniant yn oes oesoedd. Amen.

22 Ac yr ydwyf yn attolwg i chwi, frodyr, goddefwch air y cynghor: oblegid ar fyr eiriau [d] yr || ysgrifenais attoch.

23 Gwybyddwch ollwng *ein* brawd Timothëus yn rhydd; gyd â'r hwn, os daw efe ar fyrder, yr ymwelaf â chwi.

24 Anherchwch eich holl || flaenoriaid, a'r holl saint. Y mae y rhai o'r Ital yn eich annerch.

25 Gras *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

¶ At yr Hebreaid yr ysgrifenwyd o'r Ital, gyd â Timothëus.

Anno DOMINI 64.

[g] Hag. 2. 6.

[h] Ps. 102. 26. Matt. 24. 35. 2 Petr 3. 10. Dat. 21. 1.
|| Neu, *ellir eu hysgwyd.*

[i] Deut. 4. 24. a 9. 3.

[a] Rhuf. 12. 10. 1 Petr 1. 22. a 2. 17. a 4. 8.

[b] Rhuf. 12. 13. 1 Petr 4. 9.

[c] Gen. 18. 3. a 19. 2.

[d] Matt. 25. 36. Rhuf. 12 15. 1 Cor. 12. 26.

[e] Matt. 6. 25, 34. Phil. 4. 11, 12. 1 Tim. 6. 6, 8.

[f] Deut. 31. 6, 8. Jos. 1. 5. 1 Chron. 28. 20.

[g] Ps. 56. 4, 11, 12. a 118. 6.

[h] ad. 17.
|| *llywodraethwyr.*

[i] Ioan 8. 58. pen. 1. 12. Dat. 1. 4.

[k] Eph. 4. 14. a 5. 6. 1 Ioan 4. 1.

[l] Rhuf. 14. 17. Col. 2. 16. 1 Tim. 4. 3.

[m] Exod. 29. 14. Lef. 4. 11, 12, 21. a 6. 30. a 16. 27. Num. 19. 3.

[n] Ioan 19. 17, 18. Act. 7. 58.

[o] pen. 11. 26.

[p] Michah 2. 10. Phil. 3. 20. pen. 11. 10, 16.

[q] Eph. 5. 20. 1 Petr 2. 5.

[r] Lef. 7. 12. Ps. 50. 14, 23. a 69. 30, 31. a 107. 22.

[s] Hos. 14. 2.
|| *clodfori ei.*

[t] Phil. 4. 18.

[u] Phil. 2. 29. 1 Thess. 5. 12. 1 Tim. 5. 17. ad. 7.
|| *llywodraethwyr.*

[x] Ezec. 3. 17. a 33. 2, 7.

|| *dda.*

[y] Philem. 22.

[z] Act. 2. 24.

[a] Es. 40. 11. Ezec. 34. 23. Ioan 10. 11. 1 Petr 2. 25. a 5. 4.

[b] Zech. 9. 11.
|| Neu, *testament.*

[c] Phil. 2. 13. 1 Petr 5. 10.
|| *wneuthur.*

[d] 1 Petr 5. 12.
|| *anfonais.*

|| *llywodraethwyr.*

EPISTOL CYFFREDINOL

IAGO YR APOSTOL.

PENNOD I.

2 Cyghor i lawenychu mewn blinder: 5 i ofyn dothineb gan Dduw: 13 na fwrier y bai arno ef o un ein gwendid na'n pechodau ni: 22 i wrando ac fyfyrio ar air Duw; ac i wneuthur ar ei ol: 26 os amgen, fe all rhai ymddangos yn grefyddol odi allan, ond ni allant fod felly mewn gwirionedd.

Anno DOMINI Cylch 60.

IAGO, gwasanaethwr Duw a'r Arglwydd Iesu Grist, at y deuddeg llwyth [a] sydd ar wasgar, annerch.

2 [b] Cyfrifwch yn bob llawenydd, fy mrodyr, pan syrthioch mewn amryw brofedigaethau;

3 [c] Gan wybod, fod profiad eich ffydd chwi yn gweithredu amynedd.

4 Ond caffed amynedd *ei* pherffaith waith; fel y byddoch berffaith a chyfan, heb ddiffygio mewn dim.

5 [d] O bydd ar neb o honoch eisieu doethineb, [e] gofyned gan Dduw, yr hwn sydd yn rhoi yn ‖ haelionus i bawb, ac heb ddannod; a [f] hi a roddir iddo ef.

6 Eithr gofyned mewn ffydd, heb ammeu dim: canys yr hwn sydd yn ammeu, sydd gyffelyb i don y môr, a chwelir ac a deflir gan y gwynt.

7 Canys na feddylied y dyn hwnnw y derbyn efe ddim gan yr Arglwydd.

8 Gwr dau-ddyblyg ei feddwl *sydd* anwastad yn ei holl ffyrdd.

9 Y brawd o radd isel ‖ llawenyched yn ei oruchafiaeth:

10 A'r cyfoethog, yn ei ddarostyngiad: canys [g] megis blodeuyn y glas-welltyn y diflanna efe.

11 Canys cyfododd yr haul gyd â gwres, a gwywodd y glas-welltyn, a'i flodeuyn a gwympodd, a thegwch ei brŷd ef a gollodd: felly hefyd y diflanna y cyfoethog yn ei ffyrdd.

12 [h] Gwyn ei fyd y gwr sydd yn goddef profedigaeth: canys pan fyddo profedig, efe a dderbyn [i] goron y bywyd, [k] yr hon a addawodd yr Arglwydd i'r rhai a'i carant ef.

13 Na ddyweded neb pan demtier ef, Gan Dduw y'm temtir. Canys Duw nis gellir ei demtio â ‖ drygau, ac nid yw efe yn temtio neb.

14 Canys yna y temtir pob un, pan y tynner ef, ac y llithier, gan ei chwant ei hun.

15 Yna chwant, wedi ymddwyn, a esgor ar bechod: pechod hefyd, pan orphener, a esgor ar farwolaeth.

16 Fy mrodyr anwyl, na chyfeiliornwch.

17 [l] Pob rhoddiad daionus, a phob rhodd berffaith, oddi uchod y mae, yn disgyn oddi wrth Dad y goleuni, [m] gyd â'r hwn nid oes gyfnewidiad, na chysgod tröedigaeth.

18 [n] O'i wir ewyllys yr ynnillodd efe nyni trwy air y gwirionedd, fel y byddem ryw [o] flaen-ffrwyth o'i greaduriaid ef.

19 O achos hyn, fy mrodyr anwyl, [p] bydded pob dyn esgud i wrando, [q] dïog i lefaru, [r] dïog i ddigofaint.

20 Canys digofaint gwr nid yw yn cyflawni cyfiawnder Duw.

21 O herwydd paham [s] rhoddwch heibio bob budreddi, a helaethrwydd malais; a thrwy addfwynder derbyniwch yr impiedig air, yr hwn a ddichon gadw eich eneidiau.

22 A [t] byddwch wneuthurwyr y gair, ac nid gwrandawyr yn unig, gan eich twyllo eich hunain.

23 Oblegid [u] os yw neb yn wrandâwr y gair, ac heb fod yn wneuthurwr, y mae hwn yn debyg i wr yn edrych ei wynebpryd naturiol mewn drych:

24 Canys efe a'i hedrychodd ei hun, ac a aeth ymaith, ac yn y man efe a anghofiodd pa fath ydoedd.

25 Eithr [x] yr hwn a edrych ar berffaith [y] gyfraith rhyddid, ac a barhâo *ynddi*, hwn, heb fod yn wrandâwr anghofus, ond gwneuthurwr y weithred, [z] *efe* a fydd dedwydd yn ei ‖ weithred.

26 Os yw neb yn eich mysg yn cymeryd arno fod yn grefyddol, heb ‖ [a] attal ei dafod, ond twyllo ei galon ei hun, ofer *yw* crefydd hwn.

27 Crefydd bur, a dihalogedig ger bron Duw a'r Tad, yw hyn; Ymweled â'r amddifad a'r gwragedd gweddwon yn

Anno DOMINI Cylch 60.

[a] Deut. 32. 26. Ioan 7. 35. Act. 8. 1. 1 Petr 1. 1.
[b] Matt. 5. 12. Act. 5. 41. Heb. 10. 34.
[c] Rhuf. 5. 3. 1 Petr 1. 6.
[d] Diar. 2. 3.
[e] Matt. 7. 7. a 21. 22. Marc 11. 24. Luc 11. 9. Ioan 14. 13. a 15. 7. a 16. 23.
‖ *rhwydd.*
[f] Jer. 29. 12. 1 Ioan 5. 14.
‖ *ymffrostied.*
[g] Job 14. 2. Ps. 103. 15. Es. 40. 6. 1 Cor. 7. 31. 1 Petr 1. 24. 1 Ioan 2. 17.
[h] Job 5. 17. Diar. 3. 11, 12. Heb. 12. 5. Dat. 3. 19.
[i] 1 Cor. 9. 25. pen. 2. 5. 1 Petr 5. 4. Dat. 2. 10.
[k] Matt. 10. 22. a 19. 28, 29.
‖ *drwg.*
[l] Ioan 3. 27. 1 Cor. 4. 7.
[m] Mal. 3. 6.
[n] Ioan 1. 13. a 3. 3. 1 Cor. 4. 15. 1 Petr 1. 23.
[o] Jer. 2. 3. Dat. 14. 4.
[p] Preg. 5. 1
[q] Diar. 17. 27.
[r] Preg. 7. 9.
[s] Col. 3. 8. 1 Petr 2. 1.
[t] Matt. 7. 21. Luc 11. 28. Rhuf. 2. 13.
[u] Luc 6. 47, &c.
[x] 14
[y] 3. 18 12.
[z]
‖ [a] Ps a 39 1 P

eu hadfyd, *a*'i gadw ei hun yn ddifrycheulyd oddi wrth y byd.

PENNOD II.

1 *Nad gweddol i Gristianogion ddïystyru eu brodyr tlodion:* 13 *ond bod yn gariadus, ac yn drugarogion.* 14 *Na ddylid ymffrostio o ffydd lle ni byddo gweithredoedd da:* 17 *nad yw y ffydd honno ond ffydd farw,* 19 *a ffydd y cythreuliaid;* 21 *ac nid ffydd Abraham,* 25 *a Rahab.*

FY mrodyr, na fydded gennych ffydd ein Harglwydd ni Iesu Grist, *sef Arglwydd* y gogoniant, gyd â [a] derbyn wyneb.

2 Oblegid os daw i mewn i'ch ‖ cynnulleidfa chwi wr â modrwy aur, mewn dillad gwychion, a dyfod hefyd *un* tlawd mewn dillad gwael;

3 Ac edrych o honoch ar yr hwn sydd yn gwisgo y dillad gwychion, a dywedyd wrtho, Eistedd di yma ‖ mewn lle da; a dywedyd wrth y tlawd, Saf di yna, neu eistedd yma îs law fy ystol-droed i:

4 Onid ydych chwi dueddol ynoch eich hunain? ac *onid* aethoch yn farnwyr meddyliau drwg?

5 Gwrandewch, fy mrodyr anwyl; [b] Oni ddewisodd Duw dlodion y byd hwn [c] yn gyfoethogion mewn ffydd, ac yn etifeddion y deyrnas [d] yr hon a addawodd efe i'r rhai sydd yn ei garu ef?

6 Eithr [e] chwithau a ammharchasoch y tlawd. Onid yw y cyfoethogion yn eich gorthrymmu chwi, ac yn eich tynnu ger bron brawdleodd?

7 Onid ydynt hwy yn cablu yr enw rhagorol, yr hwn a elwir arnoch chwi?

8 Os cyflawni yr ydych y gyfraith frenhinol yn ol yr ysgrythyr, [f] Câr dy gymmydog fel ti dy hun; da yr ydych yn gwneuthur:

9 Eithr [g] os derbyn wyneb yr ydych, yr ydych yn gwneuthur pechod, ac yn cael eich argyhoeddi gan y gyfraith megis troseddwyr.

10 Canys pwy bynnag a gadwo y gyfraith i gŷd oll, ac a ballo mewn un *pwngc*, [h] y mae efe yn euog o'r cwbl.

11 Canys y ‖ neb a ddywedodd, [i] Na odineba; a ddywedodd hefyd, Na ladd. Ac os ti ni odinebi, etto a leddi, yr wyt ti yn troseddu y gyfraith.

12 Felly dywedwch, ac felly gwnewch, megis rhai a fernir wrth [k] gyfraith rhyddid.

13 Canys [l] barn ddidrugaredd fydd i'r hwn ni wnaeth drugaredd; ac [m] y mae trugaredd yn gorfoleddu yn erbyn barn.

14 [n] Pa fudd *yw*, fy mrodyr, o dywed neb fod ganddo ffydd, ac heb fod ganddo weithredoedd? a ddichon ffydd ei gadw ef?

15 Eithr [o] os bydd brawd neu chwaer yn noeth, ac mewn eisieu beunyldiol ymborth;

16 A [p] dywedyd o un o honoch wrthynt, Ewch mewn heddwch, ymdwymnwch, ac ymddigonwch; etto heb roddi iddynt anghenrheidiau y corph: pa les *fydd?*

17 Felly ffydd hefyd, oni bydd gweithredoedd, marw ydyw, *a hi* † yn unig.

18 Eithr rhyw un a ddywed, Tydi ffydd sydd gennyt, minnau gweithredoedd sydd gennyf: dangos i mi dy ffydd di ‖ heb dy weithredoedd, a minnau wrth fy ngweithredoedd i a ddangosaf i ti fy ffydd innau.

19 Credu yr wyt ti mai un Duw sydd; da yr wyt ti yn gwneuthur. [q] Y mae y cythreuliaid hefyd yn credu, ac yn crynu.

20 Eithr a fynni di wybod, O ddyn ofer, am ffydd heb weithredoedd, nai marw yw?

21 Abraham ein tad ni, onid o weithredoedd y cyfiawnhâwyd ef, [r] pan offrymmodd efe Isaac ei fab ar yr allor?

22 ‖ Ti a weli [s] fod ffydd yn cydweithio â'i weithredoedd ef, a thrwy weithredoedd fod ffydd wedi ei pherffeithio.

23 A chyflawnwyd yr ysgrythyr yr hon sydd yn dywedyd, [t] Credodd Abraham i Dduw, a chyfrifwyd iddo yn gyfiawnder: a [u] Chyfaill Duw y galwyd ef.

24 Chwi a welwch gan hynny mai o weithredoedd y cyfiawnhêir dyn, ac nid o ffydd yn unig.

25 Yr un ffunud hefyd, [x] Rahab y buttain, onid o weithredoedd y cyfiawnhâwyd hi, pan dderbyniodd hi y cenhadau, a'u danfon ymaith ffordd arall?

26 Canys megis y mae y corph heb yr ‖ yspryd yn farw, felly hefyd ffydd heb weithredoedd, marw yw.

PENNOD III.

1 *Na ddylem ni fod yn brysur i feio ar eraill;* 5 *ond yn hytrach ffrwyno y tafod; yr hwn, er nad ydyw ond aelod bychan, etto y mae efe yn achos llawer o ddaioni, ac o ddrygioni.* 13 *Y rhai sydd wir-synhwyrol, y maent yn fwynion, yn heddychlawn, heb genfigennu, ac heb ymryson.*

[a] NA fyddwch feistriaid lawer, fy mrodyr; [b] gan wybod y derbyniwn ni farnedigaeth fwy.

[a] Lef. 19. 15. Deut. 1. 17. a 16. 19. Diar. 24. 23. Matt. 22. 16. ad. 9.
‖ *synagog.*
‖ *yn dda.*
[b] Ioan 7. 48. 1 Cor. 1. 26, 28.
[c] Luc 12. 21. 1 Tim. 6. 18. Dat. 2. 9.
[d] Exod. 20. 6. 1 Sam. 2. 30. Diar. 8. 17. Matt. 5. 3. pen. 1. 12.
[e] 1 Cor. 11. 22.
[f] Lef. 19. 18. Matt. 22. 39.
7. 26. . 19. 10. *fraith.* 20. 13, 25. 3. 15. 5. a 25. 4. 17, 7. 26. 23.
[g] Deut. 1. 17. a 16. 19.
[h] Matt. 5. 19.
[i] Exod. 20. 13.
[k] Gal. 5. 13.
[l] Iam. 2. 13.
[m] Mich. 7. 18.
[n] 1 Ioan 3. 17.
[o] Edrych Luc 3. 11.
[p] 1 Ioan 3. 18.
† Gr. *wrth ei hun.*
‖ Neu, *wrth.*
[q] Marc 1. 24.
[r] Gen. 22. 9, 12.
‖ Neu, *A weli,* &c.
[s] Heb. 11. 17.
[t] Gen. 15. 6. Rhuf. 4. 3. Gal. 3. 6.
[u] 2 Chron. 20. 7. Es. 41. 8.
[x] Jos. 2. 1. Heb. 11. 31.
‖ *anadl.*
[a] Matt. 23. 8. Rhuf. 2. 20, 21.
[b] Luc 6. 37.

Anno DOMINI Cylch 60.

2 Canys [c] mewn llawer o bethau yr ydym ni bawb yn llithro. [d] Od oes neb heb lithro ar air, [e] gwr perffaith *yw* hwnnw, yn gallu ffrwyno yr holl gorph hefyd.

3 Wele, [f] yr ydym ni yn rhoddi ffrwynau ym mhennau y meirch, i'w gwneuthur yn ufudd i ni: ac yr ydym yn troi eu holl gorph hwy oddi amgylch.

4 Wele, y llongau hefyd, er eu maint, ac er eu gyrru gan wyntoedd creulawn, a droir oddi amgylch â llyw bychan, lle y mynno y llywydd.

5 Felly hefyd [g] y tafod, aelod bychan yw, ac [h] yn ffrostio pethau mawrion. Wele, faint o ddefnydd y mae ychydig dân yn ei ennyn!

6 A'r tafod tân *ydyw*, byd o anghyfiawnder. Felly y mae y tafod wedi ei osod ym mhlith ein haelodau ni, fel [i] y mae yn halogi yr holl gorph, ac yn gosod ‖ troell naturiaeth yn fflam; ac wedi ei wneuthur yn fflam gan uffern.

7 Canys ‖ holl natur gwŷllt-filod, ac adar, ac ymlusgiaid, a'r pethau yn y môr, a ddofir ac a ddofwyd gan ‖ natur ddynol:

8 Eithr y tafod ni ddichon un dyn ei ddofi; drwg anllywodraethus *ydyw*, yn llawn gwenwyn marwol.

9 Ag ef yr ydym yn bendithio Duw a'r Tad; âg ef hefyd yr ydym yn melldithio dynion, [k] a wnaethpwyd ar lun Duw.

10 O'r un genau y mae yn dyfod allan fendith a melldith. Fy mrodyr, ni ddylai y pethau hyn fod felly.

11 A ydyw ffynnon o'r un ‖ llygad yn rhoi *dwfr* melus a chwerw?

12 A ddichon y pren ffigys, fy mrodyr, ddwyn olifaid? neu winwydden, ffigys? felly ni *ddichon* un ffynnon roddi dwfr hallt a chroyw.

13 Pwy *sydd* wr doeth, a ‖ deallus yn eich plith? dangosed, trwy ymarweddiad da, ei weithfedoedd mewn mwyneidd-dra doethineb.

14 Eithr od oes gennych [l] genfigen chwerw ac ymryson yn eich calon, [m] na fyddwch ffrostwyr a chelwyddog yn erbyn y gwirionedd.

15 Nid yw y doethineb hwn yn disgyn oddi uchod; ond daearol, [n] anianol, cythreulig *yw*.

16 Canys [o] lle *mae* cenfigen ac ymryson, yno *y mae* ‖ terfysg, a phob gweithred ddrwg.

17 Eithr [p] y ddoethineb sydd oddi uchod, yn gyntaf pur ydyw, wedi hynny heddychlawn, boneddigaidd, hawdd ei thrin, llawn trugaredd a ffrwythau da, ‖ diduedd, a diragrith.

18 A [q] ffrwyth cyfiawnder a heuir mewn heddwch i'r rhai sydd yn gwneuthur heddwch.

PENNOD IV.

1 *Rhaid i ni ymryson yn erbyn trachwant,* 4 *ac anghymmedrolder,* 5 *a balchder,* 11 *ac enllib, a barnu ar eraill;* 13 *ac na roddom ormod hyder ar lwyddiant bydol, nac ar einioes dyn; ond rhoi y cwbl ar Dduw.*

O BA le *y mae* rhyfeloedd ac ‖ ymladdau yn eich plith chwi? onid oddi wrth hyn, *sef* eich melys-chwantau [a] y rhai sydd yn rhyfela yn eich aelodau?

2 Chwennychu yr ydych, ac nid ydych yn cael: ‖ cenfigennu yr ydych ac eiddigeddu, ac nid ydych yn gallu cyrhaeddyd: ymladd a rhyfela yr ydych, ond nid ydych yn cael, am nad ydych yn gofyn.

3 [b] Gofyn yr ydych, ac nid ydych yn derbyn, o [c] herwydd eich bod yn gofyn ar gam, fel y galloch eu treulio ar eich melys-chwantau.

4 [d] Chwi odinebwyr, a godineb-wraggedd, oni wyddoch chwi fod [e] cyfeillach y byd yn elyniaeth i Dduw? [f] pwy bynnag gan hynny a ewyllysio fod yn gyfaill i'r byd, y mae yn elyn i Dduw.

5 A ydych chwi yn tybied fod yr ysgrythyr yn dywedyd yn ofer, [g] At ‖ genfigen y mae chwant yr yspryd a gartrefa ynom ni?

6 Eithr rhoddi gras mwy y mae: o herwydd paham y mae yn dywedyd, [h] Y mae Duw yn gwrthwynebu y beilchion, ond yn rhoddi gras i'r *rhai* gostyngedig.

7 Ymddarostyngwch gan hynny i Dduw. [i] Gwrthwynebwch ddïafol, ac efe a ffy oddi wrthych.

8 [k] Nesêwch at Dduw, ac efe a nesâ attoch chwi. [l] Glanhêwch *eich* dwylaw, chwi bechaduriaid; a phurwch *eich* calonnau, chwi [m] â'r meddwl dau-ddyblyg.

9 [n] Ymofidiwch, a galerwch, ac wylwch: tröer eich chwerthin chwi yn alar, a'*ch* llawenydd yn dristwch.

10 [o] Ymddarostyngwch ger bron yr Arglwydd, ac efe a'ch dyrchafa chwi.

11 Na ddywedwch yn erbyn eich gilydd, frodyr. Y neb sydd yn dywedyd yn erbyn *ei* frawd, ac [p] yn barnu *ei* frawd, y mae efe yn dywedyd yn erbyn y gyf-

Anno DOMINI Cylch 60.

[c] 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. 1 Ioan 1. 8.
[d] Ps. 34. 13. pen. 1. 26.
[e] Matt. 12. 37.
[f] Ps. 32. 9.
[g] Diar. 12. 18. a 15. 2.
[h] Ps. 12. 3. a 73. 8, 9.
[i] Matt. 15. 11, 18, 19. Marc 7. 15, 20, 23.
‖ *chwŷl.*
‖ *pob rhyw o wŷllt-filod.*
‖ *ddynol ryw.*
[k] Gen. 1. 26.
‖ *Ile.*
‖ *chyfarwydd.*
[l] Rhuf. 13. 13.
[m] Rhuf. 2. 17, 23.
[n] Judas 19.
[o] 1 Cor. 3. 3. Gal. 5. 20.
‖ *annhrefn.*

‖ *ymgynhennau.*
[a] Rhuf. 7. 23. Gal. 5. 17. 1 Petr 2. 11.
‖ *lladd.*
[b] Job 27. 9. a 35. 12. Ps. 18. 41. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. Zech. 7. 13.
[c] Ps. 66. 18. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.
[d] Ps. 73. 27.
[e] 1 Ioan 2. 15.
[f] Ioan 15. 19. a 17. 14. Gal. 1. 10.
[g] Edrych Gen. 6. 5. a 8. 21. Num. 11. 29. Diar. 21. 10.
‖ *fwythau.*
[h] Ps. 138. 6. Diar. 3. 34. 1 Petr 5. 5.
[i] Eph. 4. 27. 1 Petr 5. 9.
[k] 2 Chron. 15. 2.
[l] Es. 1. 16.
[m] pen. 1. 8.
[n] Matt. 5. 4.
[o] Luc 14. 11. a 18. 14. 1 Petr 5. 6.
[p] Matt. 7. 1. Luc 6. 37. Rhuf. 2. 1. 1 Cor. 4. 5.
[q] Diar. 11. 18. Hos. 10. 12. Heb. 12. 11.
[p] 1 Cor. 2. 6, 7.
‖ *diddadlevgar.*

raith, ac yn barnu y gyfraith: ac od wyt ti yn barnu y gyfraith, nid wyt ti wneuthurwr y gyfraith, eithr barnwr.

12 Un gosodwr cyfraith sydd, yr hwn a ddichon gadw a cholli. [q] Pwy wyt ti yr hwn wyt yn barnu arall?

13 [r] ‖ Iddo yn awr, y rhai ydych yn dywedyd, Heddyw neu y fory ni a awn i gyfryw ddinas, ac a arhoswn yno flwyddyn, ac a farchnattâwn, ac a ynnillwn;

14 Y rhai ni wyddoch beth *a fydd* y fory. Canys beth *ydyw* eich einioes chwi? [s] Canys tarth ydyw, yr hwn sydd dros ychydig yn ymddangos, ac wedi hynny yn diflannu.

15 Lle *y dylech* ddywedyd, [t] Os yr Arglwydd a'i myn, ‖ *ac os* byddwn byw, ni a wnawn hyn, neu hynny.

16 Eithr yn awr gorfoleddu yr ydych yn eich ymffrost. [u] Pob cyfryw orfoledd, drwg ydyw.

17 Am hynny [x] i'r neb a fedr wneuthur daioni, ac nid yw yn ei wneuthur, pechod ydyw iddo.

PENNOD V.

1 *Rhaid i wŷr cyfoethogion drygionus ofni dïaledd Duw.* 7 *Ni a ddylem fod yn ddïoddefgar mewn adfyd, yn ol esampl y prophwydi, a Job;* 12 *a gochelyd tyngu;* 13 *a gweddïo mewn adfyd, a chanu mewn hawddfyd;* 16 *a chyfaddef ein beiau i'n gilydd, a gweddïo dros ein gilydd;* 19 *a dwyn i'r iawn y brawd a fyddo yn myned ar gyfeiliorn.*

‖ [a] IDDO yn awr, chwi gyfoethogion, wylwch ac udwch am eich trueni sydd yn dyfod arnoch.

2 Eich cyfoeth a bydrodd, [b] a'ch gwisgoedd a fwyttâwyd gan bryfed.

3 Eich aur a'ch arian a rydodd; a'u rhwd hwynt a fydd yn dystiolaeth ‖ yn eich erbyn chwi, ac a fwytty eich cnawd chwi fel tân. [c] Chwi a gasglasoch drysor yn y dyddiau diweddaf.

4 Wele, [d] y mae cyflog y gweithwyr, a fedasant eich meusydd chwi, yr hwn a gam-attaliwyd gennych, yn llefain: a [e] llefain y rhai a fedasant a ddaeth i mewn i glustiau Arglwydd y lluoedd.

5 [f] Moethus fuoch ar y ddaear, a thrythyll; meithrin eich calonnau a wnaethoch, megis mewn dydd lladdedigaeth.

6 Condemniasoch a lladdasoch y cyfiawn; *ac* yntau heb sefyll i'ch erbyn.

7 Byddwch gan hynny yn ‖ ymarhöus, frodyr, hyd ddyfodiad yr Arglwydd. Wele, y mae y llafurwr yn disgwyl am werthfawr ffrwyth y ddaear, yn dda ei amynedd am dano, nes iddo dderbyn [g] y gwlaw cynnar a diweddar.

8 Byddwch chwithau hefyd dda eich amynedd; cadarnhêwch eich calonnau: oblegid dyfodiad yr Arglwydd a nesâodd.

9 Na ‖ rwgnechwch yn erbyn eich gilydd, frodyr, fel na'ch condemnier: wele, y mae y Barnwr [h] yn sefyll wrth y drws.

10 Cymmerwch, fy mrodyr, y prophwydi, y rhai a lefarasant yn enw yr Arglwydd, yn siampl o ddïoddef blinder, ac o hir-ymaros.

11 Wele, [i] dedwydd yr ydym yn ‖ gadael y rhai sydd ddïoddefus. Chwi a glywsoch am [k] amynedd Job, ac a welsoch [l] ddiwedd yr Arglwydd: oblegid [m] tosturiol iawn yw yr Arglwydd, a thrugarog.

12 Eithr o flaen pob peth, fy mrodyr, [n] na thyngwch, nac i'r nef, nac i'r ddaear, nac un llw arall: eithr bydded eich ïe chwi yn ïe, a'*ch* nag ê yn nag ê; fel na syrthioch i farnedigaeth.

13 A oes neb yn eich plith mewn adfyd? gweddïed. A oes neb yn esmwyth arno? [o] caned Psalmau.

14 A oes neb yn eich plith yn glaf? galwed atto henuriaid yr eglwys; a gweddïant hwy ‖ drosto, [p] gan ei enneinio ef âg olew yn enw yr Arglwydd:

15 A gweddi y ffydd a iachâ y claf, a'r Arglwydd a'i cyfyd ef i fynu; ac os bydd wedi gwneuthur pechodau, hwy a faddeuir iddo.

16 Cyffeswch *eich* camweddau bawb i'ch gilydd, a gweddïwch dros eich gilydd, fel y'ch iachâer. [q] Llawer a ddichon taer weddi y cyfiawn.

17 Elïas oedd ddyn [r] yn rhaid iddo ddïoddef fel ninnau, ac [s] mewn gweddi efe a weddïodd na byddai wlaw: ac ni bu gwlaw ar y ddaear dair blynedd a chwe mis.

18 Ac efe [t] a weddïodd drachefn; a'r nef a roddes wlaw, a'r ddaear a ddug ei ffrwyth.

19 *Fy* mrodyr, [u] od aeth neb o honoch ar gyfeiliorn oddi wrth y gwirionedd, a throi o ryw un ef;

20 Gwybydded, y bydd i'r hwn a drodd bechadur oddi wrth gyfeiliorni ei ffordd, [x] gadw enaid rhag angau, a [y] chuddio lliaws o bechodau.

‖ *Felly.*
[a] Diar. 11. 28. Luc 6. 24. 1 Tim. 6. 9.
[b] Matt. 6. 20.
‖ *i chwi.*
[c] Rhuf. 2. 5.
[d] Lef. 19. 13. Mal. 3. 5.
[e] Deut. 24. 15.
[f] Luc 16. 19, 25. 1 Tim. 5. 6.
‖ *hir-amynedd-gar.*
[g] Deut. 11. 14. Zech. 10. 1.
‖ *roddwch ochenaid ar eich gilydd.*
[h] Matt. 24. 33. 1 Cor. 4. 5.
[i] Matt. 5. 10, 11.
‖ *cyfrif.*
[k] Job 1. 21, 22.
[l] Job 42. 10.
[m] Num. 14. 18. Ps. 103. 8.
[n] Matt. 5. 34.
[o] Eph. 5. 19. Col. 3. 16.
‖ *uwch ei ben.*
[p] Marc 6. 13. a 16. 18.
[q] Ps. 10. 17. a 34. 15, 18. a 145. 18. Diar. 15. 29. a 28. 9. Ioan 9. 31. 1 Ioan 3. 22.
[r] Act. 14. 15.
[s] 1 Bren. 17. 1.
[t] 1 Bren. 18. 42, 45.
[u] Matt. 18. 15.
[x] Rhuf. 11. 14. 1 Cor. 9. 22. 1 Tim. 4. 16.
[y] Diar. 10. 12. 1 Petr 4. 8.
[q] Rhuf. 14. 4.
[r] Diar. 27. 1. Luc 12. 18.
‖ *Felly.*
[s] Job 7. 7. Ps. 102. 3. Edrych pen. 1. 10.
[t] Act. 18. 21. 1 Cor. 4. 19.
‖ *byddwn fyw, ac a wnawn.*
[u] 1 Cor. 5. 6.
[x] Luc 12. 47. Ioan 9. 41. a 15. 22. Rhuf. 1. 20, 21, 32. a 2. 17, 18, 23.

EPISTOL CYNTAF CYFFREDINOL

PETR YR APOSTOL.

PENNOD I.

1 *Y mae efe yn bendithio Duw am ei amryw rad ysprydol:* 12 *gan ddangos nad ydyw yr iachawdwriaeth yng Nghrist beth newydd, eithr peth a brophwydwyd am dano er ys talm.* 13 *Cynghor i fyw yn dduwiol, gan eu bod hwy wedi eu geni o newydd trwy air Duw.*

Anno DOMINI Cylch 60.

PETR, apostol Iesu Grist, at y dïeithriaid [a] sydd ar wasgar ar hyd Pontus, Galatia, Cappadocia, Asia, a Bithynia,

2 Etholedigion [b] yn ol rhag-wybodaeth Duw Dad, [c] trwy sancteiddiad yr Yspryd, i ufudd-dod a [d] thaenelliad gwaed Iesu Grist. [e] Gras i chwi a heddwch a amlhâer.

3 [f] Bendigedig *fyddo* Duw a Thad ein Harglwydd Iesu Grist, yr hwn yn ol ei fawr drugaredd [g] a'n hadgenhedlodd ni i obaith bywiol, [h] trwy adgyfodiad Iesu Grist oddi wrth y meirw,

4 I etifeddiaeth anllygredig, a dïhalogedig, a diddiflanedig, ac [i] y'nghadw yn y nefoedd i ‖ chwi,

5 [k] Y rhai trwy allu Duw ‖ ydych gadwedig trwy ffydd i iachawdwriaeth, parod i'w datguddio yn yr amser diweddaf.

6 Yn yr hyn yr ydych yn mawr-lawenhâu, er eich bod [l] ychydig yr awrhon (os rhaid yw) [m] mewn tristwch, trwy amryw brofedigaethau:

7 Fel y caffer [n] profiad eich ffydd chwi, yr hwn sydd werthfawrusach nâ'r aur colladwy, cyd [o] profer ef trwy dân, er mawl, ac anrhydedd, a gogoniant, yn ymddangosiad Iesu Grist:

8 [p] Yr hwn, er nas gwelsoch, yr ydych yn ei garu; [q] yn yr hwn, heb fod yr awrhon yn *ei* weled, ond yn credu, yr ydych yn mawr-lawenhâu â llawenydd annhraethadwy a gogoneddus:

9 Gan dderbyn diwedd eich ffydd, *sef* iachawdwriaeth *eich* eneidiau.

10 [r] Am yr hon iachawdwriaeth yr ymofynodd, ac y manwl-chwiliodd y prophwydi, y rhai a brophwydasant am y gras *a ddeuai* i chwi:

11 Gan chwilio pa bryd, neu pa ryw amser, yr oedd [s] Yspryd Crist, yr hwn oedd ynddynt, yn ei hysbysu, pan oedd efe yn rhag-dystiolaethu [t] dïoddefaint Crist, a'r gogoniant ar ol hynny.

12 [u] I'r rhai y datguddiwyd, [x] nad iddynt hwy eu hunain, ond i ni, yr oeddynt yn ‖ gweini *yn* y pethau a fynegwyd yn awr i chwi, gan y rhai a efengylasant i chwi [y] trwy yr Yspryd Glân, yr hwn a ddanfonwyd o'r nef; [z] ar yr hyn bethau y mae yr angelion yn chwennychu edrych.

13 O herwydd paham, [a] gan wregysu lwynau eich meddwl, *a* [b] bod yn sobr, gobeithiwch yn berffaith am y gras a ddygir i chwi yn natguddiad Iesu Grist;

14 Fel plant ufudd-dod, heb gydymagweddu â'r trachwantau o'r blaen [c] yn eich anwybodaeth:

15 Eithr megis y mae y neb a'ch galwodd chwi yn sanctaidd, byddwch chwithau hefyd sanctaidd ym mhob ymarweddiad:

16 Oblegid y mae yn ysgrifenedig, [d] Byddwch sanctaidd; canys sanctaidd ydwyf fi.

17 Ac os ydych yn galw ar y Tad, [e] yr hwn sydd heb dderbyn wyneb yn barnu yn ol gweithred pob un, [f] ymddygwch mewn ofn dros amser eich [g] ymdeithiad:

18 Gan wybod [h] nad â phethau llygredig, *megis* arian neu aur, y'ch prynwyd oddi wrth eich ofer ymarweddiad, [i] *yr hwn a gawsoch* trwy draddodiad y tadau;

19 Eithr [k] â gwerthfawr waed Crist, [l] megis oen dïfeius a dïfrycheulyd:

20 [m] Yr hwn yn wir a ‖ rag-ordeiniwyd cyn sylfaenu y byd, eithr a eglurwyd [n] yn yr amseroedd diweddaf er eich mwyn chwi;

21 Y rhai ydych trwyddo ef yn credu yn Nuw, [o] yr hwn a'i cyfododd ef oddi wrth y meirw, ac [p] a roddodd iddo ef ogoniant, fel y byddai eich ffydd chwi a'ch gobaith yn Nuw.

22 Gwedi [q] puro eich eneidiau, gan

[a] Ioan 7. 35. Iago 1. 1.
[b] Rhuf. 8. 29.
[c] 2 Thess. 2. 13.
[d] Heb. 12. 24.
[e] Rhuf. 1. 7. 2 Petr 1. 2.
[f] 2 Cor. 1. 3.
[g] Ioan 3. 3, 5. Iago 1. 18.
[h] 1 Cor. 15. 20.
[i] Col. 1. 5.
‖ *ni.*
[k] Ioan 10. 28, 29. a 17. 11, 12, 15. Judas 1.
‖ *ydym.*
[l] 2 Cor. 4. 17.
[m] Iago 1. 2.
[n] Iago 1. 3. pen. 4. 12.
[o] Diar. 17. 3. Zech. 13. 9.
[p] 1 Ioan 4. 20.
[q] Ioan 20. 29. 2 Cor. 5. 7. Heb. 11. 1, 27.
[r] Gen. 49. 10. Dan. 2. 44. Hag. 2. 7. Zech. 6. 12. Matt. 13. 17. Luc 10. 24.

Anno DOMINI Cylch 60.

[s] pen. 3. 19. 2 Petr 1. 21.
[t] Ps. 22. 6. Es. 53. 3, &c. Luc 24. 26.
[u] Dan. 9. 24. a 12. 9, 13.
[x] Heb. 11. 13, 39.
‖ *trefnu y pethau.*
[y] Act. 2. 4.
[z] Exod. 25. 20. Dan. 8. 13. a 12. 5, 6. Eph. 3. 10.
[a] Luc 12. 35. Eph. 6. 14.
[b] Luc 21. 34. Rhuf. 13. 13. 1 Thess. 5. 6.
[c] Act. 17. 30.
[d] Lef. 11. 44. a 19. 2. a 20. 7.
[e] Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11.
[f] 2 Cor. 7. 1. Phil. 2. 12.
[g] 2 Cor. 5. 6. Heb. 11. 13.
[h] 1 Cor. 6. 20. a 7. 23.
[i] Ezec. 20. 18.
[k] Heb. 9. 12, 14. Dat. 5. 9.
[l] Exod. 12. 5. Ioan 1. 29, 36. 1 Cor. 5. 7.
[m] Rhuf. 8. 25. a 16. 25, 26. Col. 1. 26. 2 Tim. 1. 10 Tit. 1. 2. Dat. 13. 8.
‖ *rag-wybuwyd*
[n] Eph. 1. 10.
[o] Act. 2. 24.
[p] Phil. 2. 9.
[q] Act. 15. 9.

Anno DOMINI Cylch 60.

ufuddhâu i'r gwirionedd trwy yr Yspryd, [r] i frawdgarwch diragrith: cerwch eich gilydd o galon bur yn helaeth:

23 [s] Wedi eich ail-eni, nid o had llygredig, eithr anllygredig, [t] trwy air Duw, *yr hwn sydd* yn byw ac yn parhâu yn dragywydd.

24 Canys [u] pob cnawd fel glas-welltyn *yw*, a holl ogoniant dyn fel blodeuyn y glas-welltyn. Gwywodd y glas-welltyn, a'i flodeuyn a syrthiodd:

25 Eithr gair yr Arglwydd sydd yn aros yn dragywydd. A hwn yw y gair a bregethwyd i chwi.

PENNOD II.

1 *Y mae efe yn eu cynghori na wnelont ddim yn erbyn cariad:* 4 *ac yn dangos mai Crist ydyw y sylfaen yr adeiladwyd hwynt arno:* 11 *ac yn dymuno arnynt ymgadw rhag chwantau cnawdol;* 13 *a bod yn ufudd i swyddogion.* 18 *Ac y mae yn dysgu i weision ufuddhâu i'w meistriaid,* 20 *a bod yn ddïoddefgar, wrth esampl Crist, er eu bod yn cael cam.*

[a] WEDI rhoi heibio gan hynny bob drygioni, a phob twyll, a rhagrith, a chenfigen, a phob gogan air,

2 Fel rhai bychain newydd-eni chwennychwch ‖ ddidwyll laeth y gair, fel y cynnyddoch trwyddo ef:

3 Os [b] profasoch *fod* yr Arglwydd yn dirion.

4 At yr hwn *yr ydych* yn dyfod, *megis at* faen bywiol, [c] a wrthodwyd gan ddynion, eithr etholedig gan Dduw, *a* gwerthfawr.

5 [d] A chwithau, megis meini bywiol, ‖ ydych wedi eich adeiladu [e] yn dŷ ysprydol, [f] yn offeiriadaeth sanctaidd, i offrymmu aberthau [g] ysprydol, [h] cymmeradwy gan Dduw trwy Iesu Grist.

6 O herwydd paham y cynhwysir yn yr ysgrythyr, ‖ Wele, yr wyf yn gosod yn Sïon ben-congl-faen, etholedig, *a* gwerthfawr: a'r hwn a gred ynddo, nis gwaradwyddir.

7 I chwi gan hynny, y rhai ydych yn credu, *y mae* yn ‖ urddas: eithr i'r ‖ anufuddion, [i] y maen a wrthododd yr adeiladwyr, hwnnw a wnaed yn ben y gongl,

8 [k] Ac yn faen tramgwydd, ac yn graig rhwystr, [l] *i'r rhai* sydd yn tramgwyddo wrth y gair, gan fod yn anufudd; [m] i'r hwn beth yr ordeiniwyd hwynt hefyd.

9 Eithr chwychwi *ydych* rywogaeth etholedig, [n] brenhinol offeiriadaeth, cenedl sanctaidd, pobl ‖ brïodol *i Dduw;* fel y mynegoch rinweddau yr hwn a'ch galwodd allan o [o] dywyllwch i'w ryfeddol oleuni ef:

10 [p] Y rhai gynt nid *oeddych* bobl, ond yn awr *ydych* bobl i Dduw: y rhai ni chawsech drugaredd, ond yr awrhon a gawsoch drugaredd.

11 Anwylyd, yr wyf yn attolwg *i chwi,* [q] megis dïeithriaid a phererinion, [r] ymgedwch oddi wrth chwantau cnawdol, [s] y rhai sydd yn rhyfela yn erbyn yr enaid;

12 [t] Gan fod â'ch ymarweddiad yn onest ym mysg y Cenhedloedd: fel, lle maent yn eich goganu megis drwgweithredwyr, [u] y gallont, o herwydd *eich* gweithredoedd da a welant, ogoneddu Duw yn nydd yr ymweliad.

13 [x] Ymddarostyngwch oblegid hyn i bob dynol ordinhâd, o herwydd yr Arglwydd: pa un bynnag ai i'r brenhin, megis goruchaf;

14 Ai i'r llywiawdwyr, megis trwyddo ef wedi eu danfon, [y] er dïal ar y drwgweithredwyr, a [z] mawl i'r gweithredwyr da.

15 Canys felly y mae ewyllys Duw, fod i chwi [a] trwy wneuthur daioni ostegu anwybodaeth dynion ffolion:

16 [b] Megis yn rhyddion, ac nid â rhyddid gennych megis cochl malais, eithr fel [c] gwasanaethwyr Duw.

17 [d] Perchwch bawb. [e] Cerwch y brawdoliaeth. [f] Ofnwch Dduw. Anrhydeddwch y brenhin.

18 [g] *Y* gweision, *byddwch* ddarostyngedig gyd â phob ofn i'*ch* meistriaid; nid yn unig i'r *rhai* da a chyweithas, eithr i'r *rhai* anghyweithas hefyd.

19 Canys hyn *sydd* [h] ‖ rasol, os yw neb o herwydd cydwybod i Dduw yn dwyn tristwch, gan ddïoddef ar gam.

20 Oblegid [i] pa glôd *yw,* os, pan bechoch, a chael eich cernodio, y byddwch dda eich amynedd? eithr os, a chwi yn gwneuthur yn dda, ac yn dïoddef, y byddwch dda eich amynedd; hyn *sydd* ‖ rasol ger bron Duw.

21 Canys [k] i hyn y'ch galwyd hefyd: oblegid [l] Crist yntau a ddïoddefodd drosom ni, [m] gan adael i ‖ ni esampl, fel y canlynech ei ôl ef:

22 [n] Yr hwn ni wnaeth bechod, ac ni chaed twyll yn ei enau:

23 [o] Yr hwn, pan ddifenwyd, ni ddifenwodd drachefn; pan ddïoddefodd, ni fygythiodd; eithr rhoddodd ar y neb sydd yn barnu yn gyfiawn:

[r] Rhuf. 12. 10. 1 Tim. 1. 5. Heb. 13. 1. pen. 2. 17.
[s] Ioan 1. 13. a 3. 5.
[t] Iago 1. 18. 1 Ioan 3. 9.
[u] Es. 40. 6. Iago 1. 10.

[a] Eph. 4. 22, 25. Col. 3. 8. Heb. 12. 1.
‖ *y rhesymmol a'r didwyll laeth.*
[b] Ps. 34. 8.
[c] Ps. 118. 22.
[d] Eph. 2. 21, 22.
‖ *adeilader chwi.*
[e] Heb. 3. 6.
[f] Es. 61. 6. a 66. 21. ad. 9.
[g] Hos. 14. 2. Mal. 1. 11. Rhuf. 12. 1. Heb. 13. 15, 16.
[h] pen. 4. 11.
‖ Es. 28. 16. Rhuf. 9. 33.
‖ *werthfawr.*
‖ *rhai nid ydynt yn credu.*
[i] Ps. 118. 22.
[k] Es. 8. 14. Luc 2. 34. Rhuf. 9. 33.
[l] 1 Cor. 1. 23.
[m] Exod. 9. 16. Rhuf. 9. 22. 1 Thess. 5. 9. Judas 4.
[n] Exod. 19. 5, 6. Dat. 1. 6. a 5. 10.
‖ *brynedig, fel, &c.*

[o] Eph. 5. 8. Col. 1. 13.
[p] Hos. 1. 9, 10. a 2. 23. Rhuf. 9. 25.
[q] 1 Chron. 29. 15. Ps. 39. 12. a 119. 19. pen. 1. 17.
[r] Rhuf. 13. 14. Gal. 5. 16.
[s] Iago 4. 1.
[t] 2 Cor. 8. 21. Tit. 2. 8. pen. 3. 16.
[u] Matt. 5. 16.
[x] Rhuf. 13. 1. Tit. 3. 1.
[y] Rhuf. 13. 4.
[z] Rhuf. 13. 3.
[a] Tit. 2. 8.
[b] Gal. 5. 1, 13.
[c] 1 Cor. 7. 22.
[d] pen. 1. 22. Phil. 2. 3.
[e] pen. 1. 22.
[f] Matt. 22. 21.
[g] Eph. 6. 5. Col. 3. 22. Tit. 2. 9.
[h] Matt. 5. 10. Rhuf. 13. 5.
‖ *ras,* neu, *ddïolch.*
[i] pen. 3. 14.
‖ *ras,* neu, *ddïolch.*
[k] Matt. 16. 24. 1 Thess. 3. 3.
[l] pen. 3. 18.
[m] Ioan 13. 15.
‖ Neu, *chwi.*
[n] Es. 53. 9. 2 Cor. 5. 21.
[o] Matt. 27. 39. Ioan 8. 48, 49.

Anno DOMINI Cylch 60.

24 [p] Yr hwn ei hun a ddug ein pechodau ni yn ei gorph ‖ ar y pren; [q] fel, gwedi ein marw i bechodau, y byddem byw i gyfiawnder: [r] trwy gleisiau yr hwn yr iachâwyd chwi.

25 Canys [s] yr oeddych megis defaid yn myned ar gyfeiliorn; eithr yn awr chwi a ddychwelwyd [t] at Fugail ac Esgob eich eneidiau.

PENNOD III.

1 *Y mae yn dysgu i wŷr a gwragedd eu dyled i'w gilydd:* 8 *yn annog pawb i undeb a chariad;* 14 *ac i ddïoddef erlid;* 19 *ac yn adrodd daioni Duw i'r hen fyd gynt.*

YR un ffunud, [a] *bydded* y gwragedd ostyngedig i'w gwŷr prïod; fel, od oes rhai heb gredu i'r gair, [b] y galler trwy ymarweddiad y gwragedd, [c] eu hynnill hwy heb y gair,

2 Wrth edrych ar eich ymarweddiad diwair chwi ynghyd âg ofn.

3 [d] Trwsiad y rhai bydded nid yr un oddi allan, o blethiad gwallt, ac amgylchosodiad aur, neu wisgad dillad;

4 Eithr *bydded* [e] cuddiedig ddyn y galon, mewn anllygredigaeth yspryd addfwyn a llonydd, yr hwn sydd ger bron Duw yn werthfawr.

5 Canys felly gynt yr oedd y gwragedd sanctaidd hefyd, y rhai oedd yn gobeithio yn Nuw, yn ymdrwsio, gan fod yn ddarostyngedig i'w gwŷr prïod;

6 Megis yr ufuddhâodd Sara i Abraham, [f] gan ei alw ef yn arglwydd: † merched yr hon ydych chwi, tra fyddoch yn gwneuthur yn dda, ac heb ofni dim dychryn.

7 [g] Y gwŷr, yr un ffunud, cyd-gyfanneddwch â hwynt yn ol gwybodaeth, gan roddi parch i'r wraig [h] megis i'r llestr gwannaf, fel rhai sydd gyd-etifeddion gras y bywyd; [i] rhag rhwystro eich gweddïau.

8 Am ben hyn, [k] *byddwch* oll yn unfryd, yn cyd-oddef â'ch gilydd, yn caru ‖ fel brodyr, yn drugarogion, yn fwynaidd:

9 [l] Nid yn talu drwg am ddrwg, neu sèn am sèn: eithr, y'ngwrthwyneb, yn bendithio; gan wybod mai i hyn y'ch galwyd, [m] fel yr etifeddoch fendith.

10 Canys [n] y neb a ewyllysio hoffi bywyd, a gweled dyddiau da, attalied ei dafod oddi wrth ddrwg, a'i wefusau rhag adrodd twyll.

11 [o] Gocheled y drwg, a gwnaed y da; ceisied heddwch, a dilyned ef.

12 Canys *y mae* llygaid yr Arglwydd ar y rhai cyfiawn, a'i glustiau ef tu ag at eu gweddi hwynt: eithr *y mae* wyneb yr Arglwydd yn erbyn y rhai sydd yn gwneuthur drwg.

13 A phwy a'ch dryga chwi, os byddwch yn dilyn yr hyn sydd dda?

14 [p] Eithr o bydd i chwi hefyd ddioddef o herwydd cyfiawnder, dedwydd *ydych:* ond [q] nac ofnwch rhag eu hofn hwynt, ac na'ch cynhyrfer;

15 Eithr sancteiddiwch yr Arglwydd Dduw yn eich calonnau: a [r] *byddwch* barod bob amser i atteb i bob un a ofyno i chwi reswm am y gobaith sydd ynoch, gyd âg addfwynder ‖ ac ofn:

16 [s] A chennych gydwybod dda; fel yn yr hyn y maent yn eich goganu megis drwg-weithredwyr, y cywilyddio y rhai sydd yn beio ar eich ymarweddiad da chwi yng Nghrist.

17 Canys gwell *ydyw*, os ewyllys Duw a'i myn, i chwi ddïoddef yn gwneuthur daioni, nag yn gwneuthur drygioni.

18 Oblegid Crist hefyd [t] unwaith a ddïoddefodd dros bechodau, y Cyfiawn dros yr anghyfiawn (fel y dygai ni at Dduw) [u] wedi ei farwolaethu yn y cnawd, eithr ei fywhâu yn yr Yspryd:

19 Trwy yr hwn yr aeth efe hefyd ac [x] a bregethodd i'r ysprydion y'ngharchar;

20 [y] Y rhai a fu gynt anufudd, pan unwaith yr oedd hir-amynedd Duw yn aros yn nyddiau Noë, tra [z] y darperid yr arch, [a] yn yr hon ychydig, sef wyth enaid, a achubwyd trwy ddwfr.

21 [b] Cyffelybiaeth cyfattebol i'r hwn sydd yr awrhon yn ein hachub ninnau, *sef* bedydd (nid bwrw ymaith fudreddi y cnawd, eithr ymatteb cydwybod dda tu ag at Dduw) trwy adgyfodiad Iesu Grist:

22 Yr hwn sydd [c] ar ddeheulaw Duw, wedi myned i'r nef; *a'r* [d] angelion, a'r awdurdodau, a'r galluoedd, wedi eu darostwng iddo.

PENNOD IV.

Y mae yn eu hannog hwy i beidio â phechu, trwy esampl Crist, a thrwy ystyried fod diwedd pob peth yn pwyso yn agos. 12 *Y mae yn eu cysuro yn erbyn erlid.*

AM hynny gan ddïoddef o Grist drosom ni yn y cnawd, chwithau hefyd byddwch wedi eich arfogi â'r un meddwl: oblegid [a] yr hwn a ddïoddefodd yn y cnawd, a beidiodd â phechod;

2 [b] Fel na byddo mwyach [c] fyw i

---

[p] Es. 53. 4, 5, 6. Matt. 8. 17. Heb. 9. 28.
‖ *at.*
[q] Rhuf. 6. 2, 11. a 7. 6.
[r] Es. 53. 5.
[s] Es. 53. 6.
[t] Ezec. 34. 23. a 37. 24. Ioan 10. 11. Heb. 13. 20.
[a] 1 Cor. 14. 34. Eph. 5. 22. Col. 3. 18. Tit. 2. 5.
[b] 1 Cor. 7. 16.
[c] Matt. 18. 15. 1 Cor. 9. 19—22.
[d] 1 Tim. 2. 9. Tit. 2. 3.
[e] Ps. 45. 13. Rhuf. 2. 29. a 7. 22. 2 Cor. 4. 16.
[f] Gen. 18. 12.
† Gr. *plant.*
[g] 1 Cor. 7. 3. Eph. 5. 25.
[h] 1 Cor. 12. 23. 1 Thess. 4. 4.
[i] Job 42. 8. Matt. 5. 24. a 18. 19.
[k] Rhuf. 12. 16. a 15. 5. Phil. 3. 16.
‖ Neu, *y brodyr.*
[l] Diar. 17. 13. a 20. 22. Matt. 5. 39. Rhuf. 12. 17.
[m] Matt. 25. 34.
[n] Ps. 34. 12, &c.
[o] Ps. 37. 27. Es. 1. 16. 3 Ioan 11.
[p] Matt. 5. 10, 11, 12. pen. 2. 19. a 4. 14.
[q] Es. 8. 12, 13. Jer. 1. 8.
[r] Ps. 119. 46. Act. 4. 8. Col. 4. 6.
‖ *a pharch.*
[s] pen. 2. 19.
[t] Rhuf. 5. 6. Heb. 9. 26, 28.
[u] Rhuf. 1. 4. 2 Cor. 13. 4.
[x] pen. 1. 12. a 4. 6.
[y] Gen. 6. 3, 13.
[z] Heb. 11. 7.
[a] Gen. 7. 7. a 8. 18. 2 Petr 2. 5.
[b] Eph. 5. 26.
[c] Ps. 110. 1. Eph. 1. 20, 21.
[d] Rhuf. 8. 38.
[a] Rhuf. 6. 7.
[b] Rhuf. 14. 7.
[c] Gal. 2. 20.

Anno DOMINI Cylch 60.

chwantau dynion, ond i ewyllys Duw, dros yr amser sydd yn ol yn y cnawd.

3 Canys digon i ni [d] yr amser a aeth heibio o'r einioes [e] i weithredu ewyllys y Cenhedloedd, gan rodio mewn trythyllwch, trachwantau, meddwdod, cyfeddach, || dïotta, a ffiaidd eilun-addoliad:

4 Yn yr hyn y maent yn ddïeithr [f] yn *eich* cablu *chwi*, am nad ydych yn cydredeg gyd â hwynt i'r unrhyw ormod rhysedd:

5 Y rhai a roddant gyfrif i'r hwn sydd barod [g] i farnu y byw a'r meirw.

6 Canys er mwyn hynny [h] yr efengylwyd i'r meirw hefyd; fel y bernid hwy yn ol dynion yn y cnawd, ac y byddent fyw yn ol Duw yn yr yspryd.

7 Eithr [i] diwedd pob peth a nesâodd: [k] am hynny byddwch sobr, a gwyliadwrus i weddïau.

8 Eithr, o flaen pob peth, bydded gennych gariad || helaeth tu ag at eich gilydd: canys [l] cariad a guddia lïaws o bechodau.

9 Byddwch [m] lettygar y naill i'r llall, [n] heb rwgnach.

10 [o] Pob un, megis y derbyniodd rodd, cyfrennwch â'ch gilydd, [p] fel daionus oruchwylwyr [q] amryw ras Duw.

11 [r] Os llefaru a wna neb, *llefared* megis || geiriau Duw; os gweini y mae neb, *gwnaed* megis o'r gallu y mae Duw yn ei roddi: fel [s] ym mhob peth y gogonedder Duw trwy Iesu Grist; [t] i'r hwn y byddo y gogoniant a'r gallu yn oes oesoedd. Amen.

12 Anwylyd, na fydded ddïeithr gennych am [u] y profiad tanllyd sydd ynoch, yr hwn a wneir er profedigaeth i chwi, fel pe bai beth dïeithr yn digwydd i chwi:

13 Eithr [x] llawenhêwch, yn gymmaint a'ch bod [y] yn gyfrannogion o ddïoddefiadau Crist; fel, pan ddatguddier ei ogoniant ef, y byddoch yn llawen ac yn gorfoleddu.

14 [z] Os difenwir chwi er mwyn enw Crist, gwŷn *eich* byd: oblegid y mae Yspryd y gogoniant, ac *Yspryd* Duw yn gorphwys arnoch. Ar eu rhan hwynt yn wir efe a geblir, ond ar eich rhan chwi efe a ogoneddir.

15 Eithr [a] na ddïoddefed neb o honoch fel llofrudd, neu leidr, neu ddrwg-weithredwr, neu fel un yn ymyrreth â materion rhai eraill:

16 Eithr os fel Cristion, na fydded gywilydd ganddo; ond gogonedded Dduw yn hyn o ran.

17 Canys *daeth* yr amser [b] i ddechreu o'r farn o dŷ Dduw: ac [c] os *dechreu hi* yn gyntaf arnom ni, [d] beth *fydd* diwedd y rhai nid ydynt yn || credu i efengyl Duw?

18 [e] Ac os braidd y mae y cyfiawn yn gadwedig, pa le yr ymddengys yr annuwiol a'r pechadur?

19 Am hynny y rhai hefyd sydd yn dïoddef yn ol ewyllys Duw, [f] gorchymynant eu heneidiau *iddo ef*, megis i Greawdwr ffyddlawn, gan wneuthur yn dda.

PENNOD V.

1 *Y mae yn annog yr henuriaid i borthi defaid Crist; 5 a'r ieuainge i ufuddhâu: 8 a phawb i wylied, ac i fod yn sobr, ac yn ddïanwadal yn y ffydd; 9 ac i wrthwynebu y cythraul, y gwrthwynebwr creulawn.*

YR henuriaid sydd yn eich plith, attolwg iddynt yr ydwyf fi, yr hwn wyf [a] gyd-henuriad, a [b] thyst o ddïoddefiadau Crist, yr hwn hefyd *wyf* [c] gyfrannog o'r gogoniant a ddatguddir:

2 [d] Porthwch braidd Duw, || yr hwn sydd yn eich plith, gan fwrw golwg *arnynt;* nid trwy gymmell, eithr yn ewyllysgar; [e] nid er mwyn budr-elw, eithr o barodrwydd meddwl;

3 Nid fel rhai [f] yn tra-arglwyddiaethu ar [g] etifeddiaeth *Duw*, ond [h] gan fod yn esamplau i'r praidd.

4 A phan [i] ymddangoso y Pen-bugail, chwi a gewch dderbyn anniflannedig [k] goron y gogoniant.

5 Yr un ffunud yr ieuainge, byddwch ostyngedig i'r henuriaid. A byddwch [l] *bawb* yn ostyngedig i'ch gilydd, ac ymdrwsiwch oddi fewn â gostyngeiddrwydd. Oblegid || y mae Duw yn gwrthwynebu y beilchion, ac yn rhoddi gras i'r rhai gostyngedig.

6 [m] Ymddarostyngwch gan hynny dan alluog law Duw, fel y'ch dyrchafo mewn amser cyfaddas:

7 [n] Gan fwrw eich holl ofal arno ef; canys y mae efe yn gofalu drosoch chwi.

8 [o] Byddwch sobr, gwyliwch: oblegid y mae [p] eich gwrthwynebwr diafol, megis llew rhuadwy, yn rhodio oddi amgylch, gan geisio y neb a allo ei lyngcu.

9 [q] Yr hwn gwrthwynebwch yn gadarn yn y ffydd; gan wybod fod yn cyflawni yr un blinderau yn eich || brodyr y rhai sydd yn y byd.

Anno DOMINI Cylch 60.

[d] Ezec. 44. 6. a 45. 9. Act. 17. 30.
[e] Eph. 4. 17.
|| *ymyfed.*
[f] Act. 13. 45. a 18. 6.
[g] Act. 10. 42. 1 Cor. 15. 51, 52.
[h] pen. 3. 19.
[i] Matt. 24. 13, 14. Rhuf. 13. 12. Phil. 4. 5. 2 Petr 3. 9, 11.
[k] Matt. 26. 41. Col. 4. 2. pen. 5. 8.
|| *gwresog parhaus.*
[l] Diar. 10. 12. Iago 5. 20.
[m] Rhuf. 12. 13. Heb. 13. 2.
[n] Phil. 2. 14.
[o] Rhuf. 12. 6.
[p] Matt. 25. 14. Luc 12. 42. 1 Cor. 4. 1, 2. Tit. 1. 7.
[q] 1 Cor. 12. 4. Eph. 4. 11.
[r] Rhuf. 12. 6, 7, 8. 1 Cor. 3. 10.
|| *oraclau.*
[s] Eph. 5. 20.
[t] 1 Tim. 6. 16.
[u] 1 Cor. 3. 13. pen. 1. 7.
[x] Act. 5. 41. Iago 1. 2.
[y] 2 Cor. 4. 10. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 12. Dat. 1. 9.
[z] Matt. 5. 11. pen. 2. 20. a 3. 14.
[a] pen. 2. 20.

[b] Es. 10. 12. Jer. 25. 29. a 49. 12. Mal. 3. 5.
[c] Luc 23. 31.
[d] Luc 10. 12, 14.
|| *ufuddhâu.*
[e] Diar. 11. 31. Luc 23. 31.
[f] Ps. 31. 5. Luc 23. 46. 2 Tim. 1. 12.

[a] Philem. 9.
[b] Luc 24. 48.
[c] Rhuf. 8. 17, 18. Dat. 1. 9.
[d] Act. 20. 28.
|| *hyd y galloch.*
[e] 1 Tim. 3. 3, 8. Tit. 1. 7.
[f] Matt. 20. 25, 26. 1 Cor. 3. 9. 2 Cor. 1. 24.
[g] Ps. 33. 12. a 74. 2.
[h] Phil. 3. 17. 2 Thess. 3. 9. 1 Tim. 4. 12. Tit. 2. 7.
[i] Heb. 13. 20.
[k] 1 Cor. 9. 25.
[l] Rhuf. 12. 20. Eph. 5. 21.
|| Iago 4. 6.
[m] Iago 4. 10.
[n] Ps. 37. 5. a 55. 22. Matt. 6. 25. Phil. 4. 6.
[o] Luc 21. 36. 1 Thess. 5. 6. pen. 4. 7.
[p] Job 1. 7. a 2. 2.
[q] Eph. 6. 11, 13. Iago 4. 7.
|| *brawdoliaeth, yr hon sydd.*

10 A Duw pob gras, yr hwn a'ch galwodd chwi i'w dragywyddol ogoniant ‖ trwy Grist Iesu, wedi i chwi ddïoddef [r] ychydig, [s] a'ch perffeithio chwi, a'*ch* cadarnhâo, a'*ch* cryfhâo, a'*ch* sefydlo.

11 [t] Iddo ef *y byddo y* gogoniant a'*r* gallu yn oes oesoedd. Amen.

12 Gyd â Silfanus, brawd ffyddlawn i chwi (fel yr wyf yn tybied) [u] yr ysgrifenais ar ychydig eiriau, gan gynghori a thystiolaethu, mai gwir ras Duw yw yr hwn yr ydych yn sefyll ynddo.

13 Y mae yr *eglwys sydd* yn Babilon, yn gyd-etholedig *â chwi*, yn eich annerch; a [x] Marc, fy mab i.

14 [y] Anherchwch eich gilydd â chusan cariad. Tangnefedd i chwi oll y rhai ydych yng Nghrist Iesu. Amen.

Anno DOMINI Cyleh 60.

‖ *yng Nghrist Iesu.*

[r] 2 Cor. 4. 17. pen. 1. 6.

[s] Heb. 13. 21.

[t] pen. 4. 11. Dat. 1. 6.

[u] Heb. 13. 22.

Anno DOMINI Cyleh 60.

[x] Act. 12. 12, 25.

[y] Rhuf. 16. 16. 1 Cor. 16. 20. 2 Cor. 13. 12. 1 Thess. 5. 26.

AIL EPISTOL CYFFREDINOL

PETR YR APOSTOL.

PENNOD I.

1 *Y mae efe yn eu cadarnhâu mewn gobaith o gynnydd gras Duw; 5 ac yn eu hannog i wneuthur eu galwedigaeth yn sicr trwy ffydd a gweithredoedd. 12 Y mae yn ofalus i ddwyn hynny ar gôf iddynt, gan wybod fod ei farwolaeth ef ei hun yn agos. 16 Y mae yn eu rhybuddio hwy i fod yn ddïanwadal yn ffydd Crist, gwir Fab Duw, trwy dystiolaeth yr apostolion a welsant ei ogoniant ef, a thrwy dystiolaeth y Tad, a'r prophwydi.*

SIMON Petr, gwasanaethwr ac apostol Iesu Grist, at y rhai a gawsant [a] gyffelyb werthfawr ffydd â ninnau, trwy gyfiawnder ein Duw ‖ ni, a'n Hachubwr Iesu Grist.

2 [b] Gras i chwi a thangnefedd a amlhâer, trwy adnabod Duw, a Iesu ein Harglwydd ni,

3 Megis y rhoddes ei dduwiol allu ef i ni bob peth *a berthyn* i fywyd a duwioldeb, [c] trwy ei adnabod ef yr hwn a'n galwodd ni ‖ i ogoniant a rhinwedd:

4 Trwy yr hyn y rhoddwyd i ni addewidion mawr iawn a gwerthfawr; fel trwy y rhai hyn y byddech [d] gyfrannogion o'r duwiol anian, [e] wedi dïangc oddi wrth y llygredigaeth sydd yn y byd trwy drachwant.

5 A hyn yma hefyd, gan roddi cwbl-ddiwydrwydd, chwanegwch ‖ at eich ffydd, rinwedd; ac ‖ at rinwedd, wybodaeth;

6 Ac ‖ at wybodaeth, gymmedrolder; ac ‖ at gymmedrolder, amynedd; ac ‖ at amynedd, dduwioldeb;

7 Ac at dduwioldeb, garedigrwydd brawdol; ac [f] at garedigrwydd brawdol, gariad.

8 Canys os yw y pethau hyn gennych, ac yn ‖ aml hwynt, y maent yn peri na *byddoch* na segur, [g] na diffrwyth yng ngwybodaeth ein Harglwydd Iesu Grist.

9 Oblegid yr hwn nid yw y rhai hyn ganddo, [h] dall ydyw, heb weled ym mhell, wedi gollwng dros gôf ei lanhâu oddi wrth ei bechodau gynt.

10 O herwydd paham yn hytrach, frodyr, byddwch ddiwyd [i] i wneuthur eich galwedigaeth a'ch etholedigaeth yn sicr: canys, tra fyddoch yn gwneuthur y pethau hyn, ni lithrwch chwi ddim byth:

11 Canys felly yn helaeth y trefnir i chwi fynediad i mewn i dragywyddol deyrnas ein Harglwydd a'n Hachubwr Iesu Grist.

12 O herwydd paham, [k] nid esgeulusaf eich coffâu bob amser am y pethau hyn, er eich bod yn eu gwybod, ac wedi eich sicrhâu yn y gwirionedd presennol.

13 Eithr yr ydwyf yn tybied *fod* yn iawn, tra fyddwyf yn [l] y tabernacl hwn, [m] eich cyffroi chwi, trwy ddwyn ar gôf *i chwi;*

14 [n] Gan wybod y bydd i mi ar frys roddi fy nhabernacl *hwn* heibio, megis ag yr hysbysodd [o] ein Harglwydd Iesu Grist i mi.

15 Ac mi a wnaf fy ngoreu hefyd ar

Anno DOMINI 66.

[a] Rhuf. 1. 12. 2 Cor. 4. 13. Tit. 1. 4.

‖ *ac Achubwr.*

[b] 1 Petr 1. 2. Judas 2.

[c] Ioan 17. 3. 1 Petr 2. 9.

‖ *trwy.*

[d] 2 Cor. 3. 18. Eph. 4. 24. Heb. 12. 10. 1 Ioan 3. 2.

[e] pen. 2. 18, 20.

‖ *yn.*

‖ *mewn rhinwedd.*

‖ *mewn gwybodaeth.*

‖ *mewn cymmedrolder.*

‖ *mewn.*

Anno DOMINI 66.

[f] Gal. 6. 10. 1 Thess. 3. 12. a 5. 15.

‖ *helaeth.*

[g] Tit. 3. 14.

[h] 1 Ioan 2. 9, 11.

[i] 1 Ioan 3. 19.

[k] Rhuf. 15. 14, 15. 1 Ioan 2. 21.

[l] 2 Cor. 5. 1.

[m] pen. 3. 1.

[n] Deut. 4. 21 22. a 31. 14. 2 Tim. 4. 6.

[o] Ioan 21. 18, 19.

allu o honoch bob amser, ar ol fy ymadawiad i, wneuthur coffa am y pethau hyn.

16 Canys nid gan ddilyn [p] chwedlau cyfrwys, yr hysbysasom i chwi nerth a dyfodiad ein Harglwydd Iesu Grist, eithr [q] wedi gweled ei fawredd ef â'n llygaid.

17 Canys efe a dderbyniodd gan Dduw Dad, barch a gogoniant, pan ddaeth y cyfryw lef atto oddi wrth y mawr-ragorol Ogoniant, [r] Hwn yw fy anwyl Fab i, yn yr hwn y'm boddlonwyd.

18 A'r llef yma, yr hon a ddaeth o'r nef, a glywsom ni, pan oeddym gyd âg ef yn [s] y mynydd sanctaidd.

19 Ac y mae gennym air sicrach y prophwydi; yr hwn da y gwnewch fod yn dal arno, megis ar [t] ganwyll yn llewyrchu mewn lle tywyll, hyd oni wawrio y dydd, ac oni chodo y [u] seren ddydd yn eich calonnau chwi:

20 Gan wybod hyn yn gyntaf, [x] nad oes un brophwydoliaeth o'r ysgrythyr o ddehongliad prïod.

21 Canys [y] nid trwy ewyllys dyn y daeth ‖ gynt brophwydoliaeth: eithr dynion sanctaidd Duw a lefarasant *megis* y cynhyrfwyd *hwy* gan yr Yspryd Glân.

PENNOD II.

1 *Y mae efe yn prophwydo am athrawon ffeilsion; ac yn dangos eu hanwiredd a'u dialedd hwy, a'u dilynwyr:* 7 *oddi wrth y rhai y gwaredir y rhai duwiol, fel y gwaredwyd Lot o Sodom.* 10 *Y mae efe yn dangos yn helaethach gynheddfau y twyllwyr hynny, fel y galler eu hadnabod hwy yn haws, a'u gochelyd.*

EITHR [a] bu gau brophwydi hefyd ym mhlith y bobl, megis ag [b] y bydd gau athrawon yn eich plith chwithau; y rhai yn ddirgel a ddygant i mewn heresiau dinystriol, a [c] chan wadu yr Arglwydd, [d] yr hwn a'u prynodd hwynt, ydynt yn tynnu arnynt eu hunain ddinystr buan.

2 A llawer a ganlynant eu ‖ distryw hwynt, o herwydd y rhai y ceblir ffordd y gwirionedd.

3 Ac [e] mewn cybydd-dod, trwy chwedlau gwneuthur, y gwnant farsiandïaeth o honoch: [f] barnedigaeth y rhai er ys talm nid yw segur, a'u colledigaeth hwy nid yw yn hepian.

4 Canys [g] onid arbedodd Duw yr angelion [h] a bechasent, eithr [i] *eu* taflu *hwynt* i uffern, a'*u* rhoddi i gadwynau tywyllwch, i'w cadw i farnedigaeth;

5 Ac onid arbedodd efe yr hen fyd, eithr [k] Noë, pregethwr cyfiawnder, a gadwodd efe ar ei wythfed, pan ddug efe y diluw ar fyd y rhai anwir;

6 A [l] chan droi dinasoedd Sodom a Gomorrah yn lludw, a'u ‖ damniodd *hwy* â dymchweliad, [m] gan *eu* gosod yn esampl i'r rhai a fyddent yn annuwiol;

7 Ac [n] a waredodd Lot gyfiawn, yr hwn oedd mewn gofid trwy anniwair ymarweddiad yr anwiriaid:

8 (Canys y cyfiawn hwnnw yn trigo yn eu mysg hwynt, [o] yn gweled ac yn clywed, ydoedd yn poeni ei enaid cyfiawn o ddydd i ddydd trwy *eu* hanghyfreithlawn weithredoedd *hwynt*)

9 [p] Yr Arglwydd a fedr wared y rhai duwiol rhag profedigaeth, a chadw y rhai anghyfiawn i ddydd y farn i'w poeni:

10 Ac yn bennaf [q] y rhai sydd yn rhodio ar ol y cnawd mewn chwant aflendid, ac yn dïystyru ‖ llywodraeth. Rhyfygus *ydynt*, cyndyn; nid ydynt yn arswydo cablu urddas:

11 Lle nid yw yr [r] angelion, y rhai sydd fwy mewn gallu a nerth, yn rhoddi cablaidd farn yn eu herbyn ‖ hwynt ger bron yr Arglwydd.

12 Eithr y rhai hyn, [s] megis anifeiliaid anrhesymmol anianol, y rhai a wnaed i'w dal ac i'w difetha, a gablant y pethau ni wyddant oddi wrthynt, ac a ddifethir yn eu llygredigaeth eu hunain;

13 Ac a dderbyniant gyflog anghyfiawnder, a hwy yn cyfrif moethau † beunydd yn hyfrydwch. [t] Brychau a meflau *ydynt*, yn ymddigrifo yn eu twyll eu hunain, [u] gan wledda gyd â chwi;

14 A llygaid ganddynt yn llawn †godineb, ac heb fedru peidio â phechod; yn llithio eneidiau anwadal: a chanddynt galon wedi ymgynnefino â chybydddra; plant *y* felldith:

15 Wedi gadael y ffordd uniawn, *hwy* a aethant ar gyfeiliorn, gan ganlyn ffordd [x] Balaam *mab* Bosor, yr hwn a garodd wobr anghyfiawnder;

16 Ond efe a gafodd gerydd am ei gamwedd. Asen fud arferol â'r iau, gan ‖ ddywedyd â llef ddynol, a waharddodd ynfydrwydd y prophwyd.

17 [y] Y rhai hyn ydynt ffynhonnau diddwfr, cymmylau a yrrid gan dymmestl; i'r rhai y mae niwl tywyllwch y'nghadw yn dragywydd.

18 Canys [z] gan ddywedyd chwyddedig *eiriau* gorwagedd, y maent hwy trwy

[p] 1 Cor. 1. 17. a 2. 1.
[q] Matt. 17. 1, 2. Ioan 1. 14. 1 Ioan 1. 1. a 4. 14.
[r] Matt. 3. 17. a 17. 5.
[s] Exod. 3. 5. Jos. 5. 15.
[t] Ps. 119. 105. Ioan 5. 35.
[u] Dat. 2. 28. a 22. 16.
[x] Rhuf. 12. 6.
[y] 2 Tim. 3. 16. 1 Petr 1. 11.
‖ *un amser.*
[a] Deut. 13. 1.
[b] Matt. 24. 11. Act. 20. 30. 1 Cor. 11. 19. 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1, 5. Judas 18.
[c] Judas 4.
[d] Heb. 10. 29.
‖ Neu, *trythyllwch.*
[e] 2 Cor. 12. 17, 18. 1 Tim. 6. 5. Tit. 1. 11.
[f] Deut. 32. 35.
[g] Job 4. 18. Judas 6.
[h] Ioan 8. 44. 1 Ioan 3. 8.
[i] Luc 8. 31.
[k] Gen. 7. 1, 7, 23. 1 Petr 3. 20.
[l] Gen. 19. 24. Judas 7.
‖ *barnodd.*
[m] Num. 26. 10.
[n] Gen. 19. 16.
[o] Ps. 119. 158. Ezec. 9. 4.
[p] 1 Cor. 10. 13.
[q] Judas 4, 7, 8, 10, 16.
‖ *arglwyddiaeth.*
[r] Judas 9.
‖ *eu hunain.*
[s] Jer. 12. 3. Judas 10.
† Gr. *yn y*, neu, *trwy y dydd.*
[t] Judas 12.
[u] 1 Cor. 11. 20, 21.
† Gr. *o'r odinebwraig.*
[x] Num. 22. 5, 23, 28. Judas 11.
‖ *lefaru.*
[y] Judas 12, 13.
[z] Judas 16.

Anno DOMINI 66.

chwantau y cnawd, *a* thrythyllwch, yn llithio y rhai [a] a ddïangasai ‖ yn gwbl oddi wrth y rhai sydd yn byw ar gyfeiliorn.

19 Gan addaw [b] rhyddid iddynt, a hwythau eu hunain [c] yn wasanaethwyr llygredigaeth: canys gan bwy bynnag y gorchfygwyd neb, i hwnnw hefyd yr aeth efe yn gaeth.

20 Canys [d] os, wedi iddynt [e] ddïangc oddi wrth halogedigaeth y byd, trwy adnabyddiaeth yr Arglwydd a'r Achubwr Iesu Grist, y rhwystrir hwy drachefn â'r pethau hyn, a'u gorchfygu; aeth diwedd y rhai hynny yn waeth nâ'u dechreuad.

21 Canys [f] gwell fuasai iddynt fod heb adnabod ffordd cyfiawnder, nag, wedi *ei* hadnabod, troi oddi wrth y gorchymyn sanctaidd yr hwn a draddodwyd iddynt.

22 Eithr digwyddodd iddynt yn ol y wir ddïareb, [g] Y ci a ymchwelodd at ei chwydiad ei hun; a'r hwch wedi ei golchi, i'w hymdreiglfa yn y dom.

PENNOD III.

Y mae efe yn eu sicrhâu hwy am ddyfodiad Crist i'r farn, yn erbyn y gwatwarwyr a ymresymmai yn y gwrthwyneb; 8 *gan rybuddio y rhai duwiol i brysuro eu hedifeirwch, o ran hir-amynedd Duw:* 10 *ac y mae yn dangos pa fodd y dinystrir y byd:* 11 *ac yn eu hannog hwy i sancteiddrwydd buchedd, trwy ddisgwyl hynny:* 15 *a hefyd i feddwl, mai er mwyn eu hiachawdwriaeth hwynt y mae Duw yn ddïoddefgar, megis yr ysgrifenodd Paul attynt.*

YR ail epistol hwn, anwylyd, yr ydwyf yn awr yn ei ysgrifenu attoch; ‖ yn yr hwn [a] yr ydwyf yn cyffrôi eich meddwl puraidd, trwy ddwyn ar gôf *i chwi:*

2 Fel y byddo cofus gennych y geiriau a rag-ddywedwyd gan y prophwydi sanctaidd, a'n gorchymyn ninnau, apostolion yr Arglwydd a'r Iachawdwr:

3 [b] Gan wybod hyn yn gyntaf, y daw yn y dyddiau diweddaf watwarwyr, yn rhodio yn ol eu chwantau eu hunain,

4 Ac yn dywedyd, [c] Pa le y mae addewid ei ddyfodiad ef? canys er pan hunodd y tadau, y mae pob peth yn parhâu ‖ fel *yr oeddynt* o ddechreuad y creadigaeth.

5 Canys y mae hyn yn ddïarwybod iddynt o'u gwirfodd, mai [d] trwy air Duw yr oedd y nefoedd er ys talm, a'r ddaear [e] yn cyd-sefyll o'r dwfr, a thrwy y dwfr.

6 [f] O herwydd paham y byd a oedd y pryd hwnnw, wedi ei orchuddio â dwfr, a ddifethwyd.

7 Eithr [g] y nefoedd a'r ddaear *sydd* yr awrhon, ydynt trwy yr un gair wedi eu rhoddi i gadw [h] i dân, erbyn dydd y farn, a distryw yr anwir ddynion.

8 Eithr yr un peth hwn na fydded yn ddïarwybod i chwi, anwylyd, [i] *fod* un dydd gyd â'r Arglwydd megis mil o flynyddoedd, a mil o flynyddoedd megis un dydd.

9 [k] Nid ydyw yr Arglwydd yn oedi ei addewid (fel y mae rhai yn cyfrif oed) ond [l] hir-ymarhous yw efe tu ag attom ni, [m] heb ewyllysio bod neb yn golledig, ond [n] dyfod o bawb i edifeirwch.

10 Eithr [o] dydd yr Arglwydd a ddaw megis lleidr y nos; yn yr hwn [p] y nefoedd a ânt heibio gyd â thwrf, a'r ‖ defnyddiau gan wir wres a doddant, a'r ddaear a'r gwaith *a fyddo* ynddi a losgir.

11 A chan fod yn rhaid i hyn i gŷd ymollwng, pa ryw fath ddynion a ddylech chwi fod mewn sanctaidd ymarweddiad a duwioldeb,

12 Yn disgwyl ac yn ‖ brysio at ddyfodiad dydd Duw, ‖ yn yr hwn y nefoedd gan losgi a ymollyngant, a'r ‖ defnyddiau gan wir wres a doddant?

13 Eithr [q] nefoedd newydd, a daear newydd, yr ydym *ni*, yn ol ei addewid ef, yn eu disgwyl, yn y rhai y mae cyfiawnder yn cartrefu.

14 O herwydd paham, anwylyd, gan eich bod yn disgwyl y pethau hyn, gwnewch eich goreu [r] ar eich cael ganddo ef mewn tangnefedd, yn ddifrycheulyd, ac yn ddïargyhoedd.

15 A chyfrifwch [s] hir-amynedd ein Harglwydd, yn iachawdwriaeth; megis ag yr ysgrifenodd ein hanwyl frawd Paul attoch chwi, yn ol y doethineb a rodded iddo ef;

16 Megis yn *ei* holl epistolau hefyd, [t] yn llefaru ynddynt am y pethau hyn: yn y rhai y mae rhyw bethau anhawdd eu deall, y rhai y mae yr annysgedig a'r anwastad yn eu gŵyrdroi, megis yr ysgrythyrau eraill, i'w dinystr eu hunain.

17 Chwychwi gan hynny, anwylyd, a [u] chwi yn gwybod *y pethau hyn* o'r blaen, ymgedwch rhag eich arwain ymaith trwy amryfusedd yr annuwiol, a chwympo o honoch oddi wrth eich sicrwydd eich hun.

18 Eithr cynnyddwch mewn gras a gwybodaeth ein Harglwydd a'n Hiachawdwr Iesu Grist. Iddo ef *y byddo* gogoniant yr awrhon ac ‖ yn dragywyddol. Amen.

[a] Act. 2. 40.
‖ *dros ennyd.*
[b] 1 Petr 2. 16.
[c] Ioan 8. 34. Rhuf. 6. 16.
[d] Matt. 12. 45. Heb. 6. 4. a 10. 26.
[e] pen. 1. 4.
[f] Luc 12. 47, 48.
[g] Diar. 26. 11.
‖ *ym mhob un o'r ddau.*
[a] pen. 1. 13.
[b] 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1. Judas 18.
[c] Es. 5. 19. Jer. 17. 15. Ezec. 12. 22, 27.
‖ *fel hyn.*
[d] Gen. 1. 6. 9. Ps. 33. 6.
[e] Ps. 24. 2. a 136. 6. Col. 1. 17.
[f] Gen. 7. 11.
[g] ad. 10.

Anno DOMINI 66.

[h] 2 Thess. 1. 8
[i] Ps. 90. 4.
[k] Hab. 2. 3. Heb. 10. 37.
[l] Es. 30. 18.
[m] Ezec. 18. 23, 32. a 33. 11.
[n] Rhuf. 2. 4. 1 Tim. 2. 4.
[o] Matt. 24. 43. 1 Thess. 5. 2. Dat. 3. 3. a 16. 15.
[p] Ps. 102. 26. Es. 51. 6. Matt. 24. 35. Rhuf. 8. 20. Dat. 20. 11. a 21. 1.
‖ *elementau.*
‖ *prysuro dyfodiad.*
‖ *trwy yr.*
‖ *elementau.*
[q] Es. 65. 17. a 66. 22. Dat. 21. 1, 27.
[r] 1 Cor. 1. 8. a 15. 58. Phil. 1. 10. 1 Thess. 3. 13. a 5. 23.
[s] Rhuf. 2. 4. 1 Petr 3. 20. ad. 9.
[t] Rhuf. 8. 19. 1 Cor. 15. 24. 1 Thess. 4. 15.
[u] Marc 13. 23.
‖ *hyd ddydd tragywyddoldeb.*

EPISTOL CYNTAF CYFFREDINOL

IOAN YR APOSTOL.

PENNOD I.

1 *Y mae efe yn gosod allan berson Crist, yn yr hwn y mae i ni fywyd tragywyddol, trwy gymdeithas â Duw.* 5 *Rhaid i ni ymrôi i sancteiddrwydd buchedd, i dystiolaethu gwirionedd y gymdeithas honno, a'n ffydd; a hefyd i'n sicrhâu ein hunain o faddeuant pechodau, trwy farwolaeth Crist.*

Anno DOMINI Gwedi 90.

YR [a] hyn oedd o'r dechreuad, yr hyn a glywsom, yr hyn a welsom â'n llygaid, [b] yr hyn a edrychasom arno, ac [c] a deimlodd ein dwylaw am Air y bywyd;

2 (Canys y bywyd [d] a eglurhâwyd, ac ni a welsom, ac ydym yn tystiolaethu, ac yn mynegi i chwi y bywyd tragywyddol, [e] yr hwn oedd gyd â'r Tad, ac a eglurhâwyd i ni)

3 Yr hyn a welsom ac a glywsom, yr ydym yn ei fynegi i chwi, fel y caffoch chwithau hefyd gymdeithas gyd â ni: a'n cymdeithas ni yn wir *sydd* gyd â'r Tad, a chyd â'i Fab ef Iesu Grist.

4 A'r pethau hyn yr ydym yn eu hysgrifenu attoch, [f] fel y byddo eich llawenydd yn gyflawn.

5 [g] A hon yw y gennadwri a glywsom ganddo ef, ac yr ydym yn ei hadrodd i chwi; Mai [h] goleuni yw Duw, ac nad oes ynddo ddim tywyllwch.

6 [i] Os dywedwn fod i ni gymdeithas âg ef, a rhodio yn y tywyllwch, celwyddog ydym, ac nid ydym yn gwneuthur y gwirionedd:

7 Eithr os rhodiwn yn y goleuni, megis y mae efe yn y goleuni, y mae i ni gymdeithas â'n gilydd, a [k] gwaed Iesu Grist ei Fab ef, sydd yn ein glanhâu ni oddi wrth bob pechod.

8 [l] Os dywedwn nad oes ynom bechod, yr ydym yn ein twyllo ein hunain, a'r gwirionedd nid yw ynom.

9 [m] Os cyfaddefwn ein pechodau, ffyddlawn yw efe a chyfiawn, fel y maddeuo i ni ein pechodau, ac y'n glanhâo oddi wrth bob anghyfiawnder.

10 Os dywedwn na phechasom, yr ydym yn ei wneuthur ef yn gelwyddog, a'i air ef nid yw ynom.

[a] Ioan 1. 1.
[b] Ioan 1. 14. 2 Petr 1. 16. pen. 4. 14.
[c] Luc 24. 39. Ioan 20. 27.
[d] 1 Tim. 3. 16.
[e] Ioan 1. 1, 2.
[f] 2 Ioan 12.
[g] pen. 3. 11.
[h] Ioan 1. 9. a 8. 12. a 9. 5. a 12. 35, 36.
[i] pen. 2. 4.
[k] 1 Cor. 6. 11. Heb. 9. 14. 1 Petr 1. 19. Dat. 1. 5.
[l] 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Iago 3. 2.
[m] Ps. 32. 5. Diar. 28. 13.

PENNOD II.

1 *Y mae efe yn eu cysuro hwy yn erbyn pechodau o wendid.* 3 *Adnabod Duw yn iawn, yw cadw ei orchymynion ef;* 9 *a charu ein brodyr;* 15 *ac na roddom ein serch ar y byd.* 18 *Rhaid i ni ochelyd twyllwyr;* 20 *y rhai y mae y duwiol yn ddiogel oddi wrth eu twyll; trwy barhâu yn y ffydd, ac mewn sancteiddrwydd buchedd.*

Anno DOMINI Gwedi 90.

FY mhlant bychain, y pethau hyn yr wyf yn eu hysgrifenu attoch, fel na phechoch. Ac o phecha neb, [a] y mae i ni Eiriolwr gyd â'r Tad, Iesu Grist y Cyfiawn:

2 Ac [b] efe yw yr ‖ iawn dros ein pechodau ni: ac nid dros yr eiddom ni yn unig, eithr [c] dros *bechodau* yr holl fyd.

3 Ac wrth hyn y gwyddom yr adwaenom ef, os cadwn ni ei orchymynion ef.

4 [d] Yr hwn sydd yn dywedyd, Mi a'i hadwaen ef, ac heb gadw ei orchymynion ef, celwyddog yw, a'r gwirionedd nid yw ynddo.

5 Eithr [e] yr hwn a gadwo ei air ef, yn wir [f] yn hwn y mae cariad Duw yn berffaith. [g] Wrth hyn y gwyddom ein bod ynddo ef.

6 Yr hwn a ddywed ei fod yn aros ynddo ef, [h] a ddylai yntau felly rodio megis ag y rhodiodd ef.

7 Y brodyr, [i] nid gorchymyn newydd yr wyf yn ei ysgrifenu attoch, eithr gorchymyn hen [k] yr hwn oedd gennych o'r dechreuad. Yr hen orchymyn yw y gair a glywsoch o'r dechreuad.

8 Trachefn, [l] gorchymyn newydd yr wyf yn ei ysgrifenu attoch, yr hyn sydd wir ynddo ef, ac ynoch chwithau: [m] oblegid y tywyllwch ‖ a aeth heibio, [n] a'r gwir oleuni sydd yr awrhon yn tywynnu.

9 [o] Yr hwn a ddywed ei fod yn y goleuni ac a gasâo ei frawd, yn y tywyllwch y mae hyd y pryd hwn.

10 [p] Yr hwn sydd yn caru ei frawd, sydd yn aros yn y goleuni, ac [q] nid oes rhwystr ynddo.

11 Eithr yr hwn sydd yn casâu ei frawd, yn y tywyllwch y mae, ac [r] yn y

[a] Rhuf. 8. 34. 1 Tim. 2. 5. Heb. 7. 25. a 9. 24.
[b] Rhuf. 3. 25. 2 Cor. 5. 18. pen. 4. 10.
‖ *cymmod.*
[c] Ioan 4. 42. pen. 4. 14.
[d] pen. 1. 6. a 4. 20.
[e] Ioan 14. 21, 23.
[f] pen. 4. 12.
[g] pen. 4. 13.
[h] Matt. 11. 29. Ioan 13. 15. 1 Petr 2. 21.
[i] 2 Ioan 5.
[k] pen. 3. 11. 2 Ioan 5.
[l] Ioan 13. 34.
[m] Rhuf. 13. 12. 1 Thess. 5. 5, 8.
‖ *sydd yn myned.*
[n] Ioan 1. 9. a 8. 12.
[o] 1 Cor. 13. 2. 2 Petr 1. 9. pen. 3. 14, 15.
[p] pen. 3. 14.
[q] 2 Petr 1. 10.
[r] Ioan 12. 35.

Anno DOMINI Gwedi 90.

tywyllwch y mae yn rhodio; ac ni ŵyr i ba le y mae yn myned, oblegid y mae y tywyllwch wedi dallu ei lygaid ef.

12 Ysgrifenu yr wyf attoch chwi, blant bychain, oblegid [s] maddeu i chwi eich pechodau er mwyn ei enw ef.

13 Ysgrifenu yr wyf attoch chwi, dadau, am adnabod o honoch yr hwn sydd o'r dechreuad. Ysgrifenu yr wyf attoch chwi, wŷr ieuaingc, am orchfygu o honoch yr un drwg. Ysgrifenu yr wyf attoch chwi, rai bychain, am i chwi adnabod y Tad.

14 Ysgrifenais attoch chwi, dadau, am adnabod o honoch yr hwn sydd o'r dechreuad. Ysgrifenais attoch chwi, wŷr ieuaingc, am [t] eich bod yn gryfion, a bod gair Duw yn aros ynoch, a gorchfygu o honoch yr un drwg.

15 Na cherwch y byd, na'r pethau sydd yn y byd. [u] O châr neb y byd, nid yw cariad y Tad ynddo ef.

16 Canys pob peth a'r sydd yn y byd, *megis* chwant y cnawd, a chwant y llygaid, a balchder y bywyd, nid yw o'r Tad, eithr o'r byd y mae.

17 [x] A'r byd sydd yn myned heibio, a'i chwant hefyd: ond yr hwn sydd yn gwneuthur ewyllys Duw, sydd yn aros yn dragywydd.

18 *O* blant bychain, [y] yr awr ddiweddaf ydyw: ac megis y clywsoch [z] y daw anghrist, yr awrhon hefyd y mae anghristiau lawer; wrth yr hyn y gwyddom mai yr awr ddiweddaf ydyw.

19 [a] Oddi wrthym ni yr aethant hwy allan, eithr nid oeddynt o honom ni: canys [b] pe buasent o honom ni, hwy a arhosasent gyd â ni: eithr *hyn a fu,* [c] fel yr eglurid nad ydynt hwy oll o honom ni.

20 Eithr [d] y mae gennych chwi eneiniad oddi wrth y Sanctaidd hwnnw, a [e] chwi a wyddoch bob peth.

21 Ni ysgrifenais attoch oblegid na wyddech y gwirionedd, eithr oblegid eich bod yn ei wybod, ac nad oes un celwydd o'r gwirionedd.

22 [f] Pwy yw y celwyddog, ond yr hwn sydd yn gwadu nad Iesu yw y Crist? Efe yw yr anghrist, yr hwn sydd yn gwadu y Tad a'r Mab.

23 [g] Pob un a'r sydd yn gwadu y Mab, nid oes ganddo y Tad chwaith: [*ond*] [h] *yr hwn sydd yn cyffesu y Mab, y mae y Tad ganddo hefyd.*

24 Arhosed gan hynny ynoch chwi [i] yr hyn a glywsoch o'r dechreuad. Od erys ynoch yr hyn a glywsoch o'r dechreuad, chwithau hefyd a gewch aros yn y Mab ac yn y Tad.

25 A hon yw yr addewid a addawodd efe i ni, *sef* bywyd tragywyddol.

26 Y pethau hyn a ysgrifenais attoch ynghylch y rhai sydd yn eich hudo.

27 Ond y mae yr [k] eneiniad a dderbyniasoch ganddo ef, yn aros ynoch chwi, ac [l] nid oes arnoch eisieu dysgu o neb chwi: eithr fel y mae yr un eneiniad [m] yn eich dysgu chwi am bob peth, a gwir yw, ac nid yw gelwydd; ac megis y'ch dysgodd chwi, yr arhoswch ‖ ynddo.

28 Ac yr awrhon, blant bychain, arhoswch ynddo; fel, [n] pan ymddangoso efe, y byddo hyder gennym, ac ‖ na chywilyddiom ger ei fron ef yn ei ddyfodiad.

29 Os gwyddoch ei fod ef yn gyfiawn, ‖ chwi a wyddoch fod [o] pob un a'r sydd yn gwneuthur cyfiawnder, wedi ei eni o hono ef.

PENNOD III.

1 *Y mae efe yn dangos rhagorol gariad Duw tu ag attom ni, yn ein gwneuthur ni yn blant iddo ei hun; 3 ac am hynny y byddai raid i ninnau fod yn ufudd i gadw ei orchymynion;* 11 *a charu bawb ein gilydd, fel brodyr.*

GWELWCH pa fath gariad a roes y Tad ‖ arnom, fel [a] y'n gelwid yn feibion i Dduw: oblegid hyn nid edwyn y byd chwi, [b] oblegid nad adnabu efe ef.

2 Anwylyd, [c] yr awrhon meibion i Dduw ydym, ac [d] nid amlygwyd etto beth a fyddwn: eithr ni a wyddom, pan ymddangoso efe, [e] y byddwn gyffelyb iddo; oblegid [f] ni a gawn ei weled ef megis ag y mae.

3 Ac y mae pob un sydd ganddo y gobaith hwn ynddo ef, yn ei buro ei hun, megis y mae yntau yn bur.

4 Pob un a'r sydd yn gwneuthur pechod, sydd hefyd yn gwneuthur anghyfraith: ‖ oblegid [g] anghyfraith yw pechod.

5 A chwi a wyddoch [h] ymddangos o hono ef, fel y dileai ein pechodau ni; ac [i] ynddo ef nid oes pechod.

6 Pob un a'r sydd yn aros ynddo ef, nid yw yn pechu: [k] pob un a'r sydd yn pechu, nis gwelodd ef, ac nis adnabu ef.

7 *O* blant bychain, na thwylled neb chwi. [l] Yr hwn sydd yn gwneuthur cyfiawnder, sydd gyfiawn, megis y mae yntau yn gyfiawn:

Anno DOMINI Gwedi 90.

[s] Luc 24. 47. Act. 4. 12. a 13. 38.

[t] Eph. 6. 10.

[u] Matt. 6. 24. Iago 4. 4.

[x] 1 Cor. 7. 31. Iago 1. 10.

[y] Heb. 1. 2.

[z] 2 Thess. 2. 3, &c. pen. 4. 3.

[a] Deut. 13. 13. Ps. 41. 9. Act. 20. 30.

[b] Matt. 24. 24. Ioan 6. 37. a 10. 28, 29.

[c] 1 Cor. 11. 19.

[d] 2 Cor. 1. 21. Heb. 1. 9.

[e] Ioan. 10. 4, 5. a 14. 26. a 16. 13. ad. 27.

[f] pen. 4. 3. 2 Ioan 7.

[g] Ioan 15. 23. 2 Ioan 9.

[h] Ioan 14. 7, 9, 10. pen. 4. 15.

[i] 2 Ioan 6.

[k] ad. 20.

[l] Jer. 31. 33, 34. Heb. 8. 10, 11.

[m] Ioan 14. 26. a 16. 13.

‖ *ynddo ef.*

[n] pen. 3. 2.

‖ *na'n cywilyddier ganddo.*

‖ *gwybyddwch.*

[o] pen. 3. 7, 10.

‖ *i ni.*

[a] Ioan 1. 12.

[b] Ioan 15. 18, 19. a 16. 3. a 17. 25.

[c] Es. 56. 5. Rhuf. 8. 15. Gal. 3. 26. a 4. 6.

[d] Rhuf. 8. 18. 2 Cor. 4. 17.

[e] Rhuf. 8. 29. 1 Cor. 15. 49. Phil. 3. 21. Col. 3. 4.

[f] Ps. 16. 11. 1 Cor 13. 12. 2 Cor. 5. 7.

‖ *ac.*

[g] Rhuf. 4. 15. pen. 5. 17.

[h] Es. 53. 6, &c. 1 Tim. 1. 15.

[i] 2 Cor. 5. 21. Heb. 9. 28. 1 Petr 2. 22.

[k] pen. 2. 4. a 4. 8. 3 Ioan 11.

[l] pen. 2. 29.

Anno DOMINI Gwedi 90.

8 [m] Yr hwn sydd yn gwneuthur pechod, o ddiafol y mae; canys y mae diafol yn pechu o'r dechreuad. I hyn yr ymddangosodd Mab Duw, fel y dattodai weithredoedd diafol.

9 [n] Pob un a aned o Dduw, nid yw yn gwneuthur pechod; oblegid [o] y mae ei had ef yn aros ynddo ef, ac ni all efe bechu, am ei eni ef o Dduw.

10 Yn hyn y mae yn amlwg plant Duw, a phlant diafol: Pob un a'r sydd heb wneuthur cyfiawnder, nid yw o Dduw, [p] na'r hwn nid yw yn caru ei frawd.

11 Oblegid [q] ‖ hon yw y gennadwri a glywsoch o'r dechreuad; [r] bod i ni garu ein gilydd.

12 Nid fel [s] Cain, *yr hwn* oedd o'r drwg, ac a laddodd ei frawd. A phaham y lladdodd ef? Oblegid bod ei weithredoedd ef yn ddrwg, a'r eiddo ei frawd yn dda.

13 Na ryfeddwch, fy mrodyr, os [t] yw y byd yn eich casâu chwi.

14 [u] Nyni a wyddom ddarfod ein symmud ni o farwolaeth i fywyd, oblegid ein bod yn caru y brôdyr. [x] Yr hwn nid yw yn caru *ei* frawd, y mae yn aros ym marwolaeth.

15 [y] Pob un a'r sydd yn casâu ei frawd, lleiddiad dyn yw: a chwi a wyddoch nad oes i [z] un lleiddiad dyn fywyd tragywyddol yn aros ynddo.

16 [a] Yn hyn yr adnabuom gariad Duw, oblegid dodi o hono ef ei einioes drosom ni: a ninnau a ddylem ddodi *ein* heinioes dros y brodyr.

17 Eithr [b] yr hwn sydd ganddo ddâ y byd hwn, ac a welo ei frawd mewn eisieu, ac a gauo ei ‖ dosturi oddi wrtho; [c] pa fodd y mae cariad Duw yn aros ynddo ef?

18 Fy mhlant bychain, [d] na charwn ar air, nac ar dafod *yn unig*, eithr mewn gweithred a gwirionedd.

19 Ac ‖ wrth hyn y gwyddom ein [e] bod o'r gwirionedd, ac y † sicrhâwn ein calonnau ger ei fron ef.

20 Oblegid os ein calon a'n condemnia, mwy yw Duw na'n calon, ac efe a wyr bob peth.

21 Anwylyd, os ein calon ni'n condemnia, [f] y mae gennym hyder ar Dduw.

22 A [g] pha beth bynnag a ofynom, yr ydym yn ei dderbyn ganddo ef; oblegid ein bod yn cadw ei orchymynion ef, ac yn gwneuthur y pethau sydd yn rhyngu bodd yn ei olwg ef.

23 A [h] hwn yw ei orchymyn ef; Gredu o honom ‖ yn enw ei Fab ef Iesu Grist, a [i] charu ein gilydd, megis y rhoes efe orchymyn i ni.

24 [k] A'r hwn sydd yn cadw ei orchymynion ef, sydd yn trigo ynddo ef, ac yntau ynddo yntau. Ac [l] ‖ wrth hyn y gwyddom ei fod ef yn aros ynom, *sef* o'r Yspryd a roddes efe i ni.

PENNOD IV.

1 *Y mae efe yn eu rhybuddio hwynt na wnaent goel ar bob athraw sydd yn ymffrostio o'r Yspryd, eithr eu profi hwy yn hytrach trwy reolau y ffydd gatholig.* 7 *Ac y mae efe trwy amryw resymmau yn eu hannog hwy i gariad brawdol.*

ANWYLYD, [a] na chredwch bob yspryd, eithr [b] profwch yr ysprydion ai o Dduw y maent: oblegid [c] y mae gau brophwydi lawer wedi myned allan i'r byd.

2 ‖ Wrth hyn adnabyddwch Yspryd Duw: [d] Pob yspryd a'r sydd yn cyffesu ddyfod Iesu Grist yn y cnawd, o Dduw y mae.

3 A [e] phob yspryd a'r nid yw yn cyffesu ddyfod Iesu Grist yn y cnawd, nid yw o Dduw. Eithr hwn yw *yspryd* anghrist, yr hwn y clywsoch ei fod yn dyfod, [f] a'r awrhon y mae *efe* yn y byd eisoes.

4 Chwychwi ydych o Dduw, blant bychain, ac a'u gorchfygasoch hwy: oblegid mwy yw yr hwn sydd ynoch chwi nâ'r [g] hwn sydd yn y byd.

5 [h] Hwynt-hwy o'r byd y maent: am hynny y llefarant am y byd, [i] a'r byd a wrendy arnynt.

6 Nyni o Dduw yr ydym. [k] Yr hwn sydd yn adnabod Duw, sydd yn ein gwrando ni: yr hwn nid yw o Dduw, nid yw yn ein gwrando ni. [l] Wrth hyn yr adwaenom yspryd y gwirionedd ac yspryd y cyfeiliorni.

7 Anwylyd, carwn ein gilydd: oblegid cariad, o Dduw y mae; a phob un a'r sydd yn caru, o Dduw y ganwyd ef, ac y mae efe yn adnabod Duw.

8 Yr hwn nid yw yn caru, [m] nid adnabu Dduw: oblegid [n] Duw, cariad yw.

9 [o] Yn hyn yr eglurwyd cariad Duw tu ag attom ni, oblegid danfon o Dduw ei unig-anedig Fab i'r byd, fel y byddem fyw trwyddo ef.

10 Yn hyn y mae cariad; [p] nid am i ni garu Duw, ond am iddo ef ein caru

---

[m] Matt. 13. 38. Ioan 8. 44.
[a] pen. 5. 18.
[o] 1 Petr 1. 23.
[p] pen. 4. 8.
[q] pen. 1. 5. a 2. 7.
‖ *hwn yw y gorchymyn.*
[r] Ioan 13. 34. a 15. 12. ad. 23.
[s] Gen. 4. 8. Judas 11.
[t] Ioan 15. 18.
[u] pen. 2. 10.
[x] pen. 2. 9, 11.
[y] Matt. 5. 21, 22.
[z] Gal. 5. 21.
[a] Ioan 3. 16. a 15. 13. Rhuf. 5. 8. Eph. 5. 2. pen. 4. 9.
[b] Deut. 15. 7. Luc 3. 11.
‖ *ymysgaroedd.*
[c] pen. 4. 20.
[d] Ezec. 33. 31. Rhuf. 12. 9. Eph. 4. 15. Iago 2. 15.
‖ *yn.*
[e] Ioan 18. 37. pen. 1. 8.
† Gr. *perswadiwn.*
[f] Heb. 10. 22. pen. 4. 17.
[g] Matt. 7. 8. Ioan 14. 13. a 15. 7. a 16. 23. Iago 5. 16. pen. 5. 14.
[h] Ioan 6. 29. a 17. 3.
‖ *i.*
[i] ad. 11. pen. 4. 21.
[k] Ioan 14. 23. a 15. 10. pen. 4. 12.
[l] Rhuf. 8. 9. pen. 4. 13.
‖ *yn.*
[a] Jer. 29. 8. Matt. 24. 4.
[b] 1 Thess. 5. 21. Dat. 2. 2.
[c] Matt. 24. 5, 1 Tim. 4. 1. 2 Petr 2. 1. 2 Ioan 7.
‖ *Yn.*
[d] 1 Cor. 12. 3. pen. 5. 1.
[e] pen. 2. 22. 2 Ioan 7.
[f] 2 Thess. 2. 7. pen. 2. 18, 22.
[g] Ioan 12. 31. 1 Cor. 2. 12. Eph. 2. 2. a 6. 12.
[h] Ioan 3. 31.
[i] Ioan 15. 19.
[k] Ioan 8. 47. a 10. 27. 1 Cor. 14. 37. 2 Cor. 10. 7.
[l] Es. 8. 20. Ioan 14. 17.
[m] pen. 2. 4. a 3. 6.
[n] ad. 16.
[o] Ioan 3. 16. pen. 3. 16.
[p] Ioan 15. 16. Rhuf. 5. 8, 10.

ni, ac anfon ei Fab [q] *i fod* yn ‖ iawn dros ein pechodau.

11 Anwylyd, [r] os felly y carodd Duw ni, ninnau hefyd a ddylem garu ein gilydd.

12 [s] Ni welodd neb Dduw erioed. Os carwn ni ein gilydd, y mae Duw yn trigo ynom, ac [t] y mae ei gariad ef yn berffaith ynom.

13 ‖ [u] Wrth hyn y gwyddom ein bod yn trigo ynddo ef, ac yntau ynom ninnau, am ddarfod iddo roddi i ni o'i Yspryd.

14 A [x] ninnau a welsom, ac ydym yn tystiolaethu, ddarfod i'r Tad ddanfon y Mab *i fod* yn Iachawdwr i'r byd.

15 Pwy bynnag a gyffeso fod Iesu yn Fab Duw, y mae Duw yn aros ynddo ef, ac yntau yn Nuw.

16 A nyni a adnabuom ac a gredasom y cariad sydd gan Dduw ‖ tu ag attom ni. [y] Duw, cariad yw: [z] a'r hwn sydd yn aros mewn cariad, sydd yn aros yn Nuw, a Duw ynddo yntau.

17 Yn hyn y perffeithiwyd † ein cariad ni, fel [a] y caffom hyder ddydd y farn: oblegid megis ag y mae efe, yr ydym ninnau hefyd yn y byd hwn.

18 Nid oes ofn mewn cariad; eithr y mae perffaith gariad yn bwrw allan ofn: oblegid y mae i ofn boenedigaeth. *A*'r hwn sydd yn ofni, ni pherffeithiwyd mewn cariad.

19 Yr ydym ni yn ei garu ef, am iddo ef yn gyntaf ein caru ni.

20 [b] Os dywed neb, Yr wyf yn caru Duw, ac efe yn casâu ei frawd, celwyddog yw: canys yr hwn nid yw yn caru ei frawd yr hwn a welodd, pa fodd y gall efe garu Duw yr hwn nis gwelodd?

21 A'r [c] gorchymyn hwn sydd gennym oddi wrtho ef; Bod i'r hwn sydd yn caru Duw, garu ei frawd hefyd.

PENNOD V.

1 Y neb sydd yn caru Duw, sydd yn caru ei blant ef hefyd, ac yn cadw ei orchymynion ef, 3 y rhai sydd ysgafn, ac nid trymion i'r ffyddloniaid. 9 Y mae Iesu yn Fab Duw, ac yn abl i'n hachub ni; 14 ac i wrando ein gweddiau, y rhai yr ydym yn eu gwneuthur drosom ein hunain, a thros eraill.

[a] POB un a'r sydd yn credu mai [b] Iesu yw y Crist, o Dduw y [c] ganed ef: a phob un a'r sydd yn caru yr hwn a genhedlodd, sydd yn caru hefyd yr hwn a genhedlwyd o hono.

2 Yn [d] hyn y gwyddom ein bod yn caru plant Duw, pan fyddom yn caru Duw, ac yn cadw ei orchymynion ef.

3 Canys hyn yw cariad Duw; bod i ni gadw ei orchymynion: [e] a'i orchymynion ef nid ydynt drymion.

4 Oblegid [f] beth bynnag a aned o Dduw, y mae yn gorchfygu y byd: a hon yw yr oruchafiaeth sydd yn gorchfygu y byd, *sef* ein ffydd ni.

5 Pwy yw yr hwn sydd yn gorchfygu y byd, ond [g] yr hwn sydd yn credu mai Iesu yw Mab Duw?

6 Dyma yr hwn a ddaeth trwy ddwfr a gwaed, *sef* Iesu Grist; nid trwy ddwfr yn unig, ond trwy ddwfr a gwaed. A'r Yspryd yw yr hwn sydd yn tystiolaethu, oblegid yr Yspryd sydd wirionedd.

7 Oblegid y mae tri yn tystiolaethu yn y nef; y Tad, [h] y Gair, a'r Yspryd Glân: a'r tri hyn un ydynt.

8 Ac y mae tri yn tystiolaethu ar y ddaear; yr yspryd, y dwfr, a'r gwaed: a'r tri hyn yn un y maent *yn cyttuno.*

9 Os [i] tystiolaeth dynion yr ydym yn ei derbyn, y mae tystiolaeth Duw yn fwy: canys hyn yw tystiolaeth Duw, yr hon a dystiolaethodd efe am ei Fab.

10 Yr hwn sydd yn credu ym Mab Duw, [k] sydd ganddo y dystiolaeth ynddo ei hun: yr hwn nid yw yn credu yn Nuw, [l] a'i gwnaeth ef yn gelwyddog, oblegid na chredodd y dystiolaeth a dystiolaethodd Duw am ei Fab.

11 A hon yw y dystiolaeth; roddi o Dduw i ni fywyd tragywyddol: [m] a'r bywyd hwn sydd yn ei Fab ef.

12 [n] Yr hwn y mae y Mab ganddo, y mae y bywyd ganddo; *a*'r hwn nid yw ganddo Fab Duw, nid oes ganddo fywyd.

13 [o] Y pethau hyn a ysgrifenais attoch chwi, y rhai ydych yn credu yn enw Mab Duw; fel y gwypoch fod i chwi fywyd tragywyddol, ac fel y credoch yn enw Mab Duw.

14 A hyn yw yr hyfder sydd gennym ‖ tu ag atto ef; ei fod ef yn ein gwrando ni, [p] os gofynnwn ddim yn ol ei ewyllys ef.

15 Ac os gwyddom ei fod ef yn ein gwrando ni, pa *beth* bynnag a ddeisyfom, ni a wyddom ein bod yn cael y deisyfiadau a ddeisyfasom ganddo.

16 Os gwel neb ei frawd yn pechu pechod nid *yw* i farwolaeth, efe a ddeisyf, ac [q] efe a rydd iddo fywyd, i'r rhai sydd yn pechu nid i farwolaeth. [r] Y mae pechod i farwolaeth: nid am hwnnw yr wyf yn dywedyd ar ddeisyf o hono.

17 [s] Pob anghyfiawnder, pechod yw: ac y mae pechod nid *yw* i farwolaeth.

18 Ni a wyddom nad yw y [t] neb a aned

Anno DOMINI Gwedi 90.

[q] pen. 2. 2.
‖ *gymmod.*
[r] Matt. 18. 33. Ioan 15. 12, 13.
[s] Ioan 1. 18. 1 Tim. 6. 16.
[t] pen. 2. 5. ad. 18.
‖ *Yn.*
[u] pen. 3. 24.
[x] pen. 1. 1.

‖ *ynom ni.*
[y] ad. 8.
[z] ad. 12.

† Gr. *cariad gyd â nyni.*
[a] Iago 2. 13. pen. 2. 28. a 3. 19, 21.

[b] pen. 2. 4. a 3. 17.

[c] Matt. 22. 37, 39. Ioan 13. 34. a 15. 12. pen. 3. 11, 23.

[a] Ioan 1. 12.
[b] pen. 2. 22, 23. a 4. 2, 15.
[c] Ioan 1. 13.

[d] Ioan 14. 15, 21, 23. 2 Ioan 6.

Anno DOMINI Gwedi 90.

[e] Matt. 11. 30.
[f] pen. 3. 9. a 4. 4.

[g] 1 Cor. 15. 57. pen. 4. 15.

[h] Ioan 1. 1.

[i] Ioan 8. 17, 18.

[k] Rhuf. 8. 16. Gal. 4. 6.
[l] Ioan 3. 33. a 5. 38.

[m] Ioan 1. 4.

[n] Ioan 3. 36. a 5. 24.

[o] Ioan 20. 31.

‖ *ynddo ef.*
[p] pen. 3. 22.

[q] Iago 5. 14, 15.
[r] Matt. 12. 31, 32. Marc 3. 29. Heb. 6. 4. a 10. 26.
[s] pen. 3. 4.
[t] 1 Petr 1. 23. pen. 3. 9.

Anno DOMINI Gwedi 90.

o Dduw, yn pechu; eithr y mae yr hwn a aned o Dduw, yn ei gadw ei hun, a'r drwg hwnnw nid yw yn cyffwrdd âg ef.

19 Ni a wyddom ein bod o Dduw, ac y mae yr holl fyd yn gorwedd mewn drygioni.

20 Ac a wyddom ddyfod Mab Duw, ac efe [u] a roes i ni feddwl, fel yr adnabyddom yr hwn sydd gywir. Ac yr ydym yn y Cywir hwnnw, *sef* yn ei Fab ef Iesu Grist. [x] Hwn yw y gwir Dduw, a'r bywyd tragywyddol.

21 *Y* plant bychain, [y] ymgedwch oddi wrth eilunod. Amen.

Anno DOMINI Gwedi 90.

[u] Luc 24. 45.
[x] Es. 9. 6. a 44. 6. a 54. 5. Ioan 20. 28. Rhuf. 9. 5. 1 Tim. 3. 16. Tit. 2. 13.
[y] 1 Cor. 10. 14.

AIL EPISTOL CYFFREDINOL

IOAN YR APOSTOL.

Y mae efe yn annog rhyw arglwyddes urddasol a'i phlant, i barhâu mewn cariad a ffydd Crist, 8 *rhag iddynt golli gwobr eu proffes o'r blaen:* 10 *ac na byddai iddynt a wnelent â'r twyllwyr nid oedd yn dysgu gwir athrawiaeth Crist Iesu.*

Anno DOMINI Gwedi 90.

YR henuriad at yr etholedig arglwyddes, a'i phlant, [a] y rhai yr wyf fi yn eu caru yn y gwirionedd; ac nid myfi yn unig, ond pawb hefyd a adnabuant y gwirionedd;

2 Er mwyn y gwirionedd, yr hwn sydd yn aros ynom ni, ac a fydd gyd â ni yn dragywydd.

3 † Bydded gyd â chwi ras, trugaredd, *a* thangnefedd, oddi wrth Dduw Dad, ac oddi wrth yr Arglwydd Iesu Grist, Mab y Tad, mewn gwirionedd a chariad.

4 Bu lawen iawn gennyf i mi gael o'th blant di *rai* [b] yn rhodio mewn gwirionedd, fel y derbyniasom orchymyn gan y Tad.

5 Ac yn awr yr wyf yn attolwg i ti, arglwyddes, [c] nid fel *un* yn ysgrifenu gorchymyn newydd i ti, eithr yr hwn oedd gennym o'r dechreuad, [d] garu o honom ein gilydd.

6 A [e] hyn yw y cariad; bod i ni rodio yn ol ei orchymynion ef. Hwn yw y gorchymyn; [f] Megis y clywsoch o'r dechreuad, fod i chwi rodio ynddo.

7 Oblegid y mae twyllwyr [g] lawer wedi dyfod i mewn i'r byd, [h] y rhai nid ydynt yn cyffesu ddyfod Iesu Grist yn y cnawd. [i] Hwn yw y twyllwr a'r anghrist.

8 Edrychwch arnoch eich hunain, [k] fel na chollom y pethau a ‖ wnaethom, ond bod i ni dderbyn llawn wobr.

9 [l] Pob un a'r sydd yn troseddu, ac heb aros yn nysgeidiaeth Crist, nid yw Duw ganddo ef. Yr hwn sydd yn aros yn nysgeidiaeth Crist, hwnnw y mae y Tad a'r Mab ganddo.

10 Od oes neb yn dyfod attoch, ac heb ddwyn y ddysgeidiaeth hon, na dderbyniwch ef i dŷ, ac [m] na ddywedwch, Duw yn rhwydd, wrtho.

11 Canys yr hwn sydd yn dywedyd wrtho, Duw yn rhwydd, sydd gyfrannog o'i weithredoedd drwg ef.

12 [n] Er bod gennyf lawer o bethau i'w hysgrifenu attoch, nid oeddwn yn ewyllysio *ysgrifenu* â phapur ac inc: eithr gobeithio yr ydwyf ddyfod attoch, a llefaru † wyneb yn wyneb, [o] fel y byddo ein llawenydd yn gyflawn.

13 Y mae plant dy chwaer etholedig yn dy annerch. Amen.

Anno DOMINI Gwedi 90.

[a] 1 Ioan 3. 18. 3 Ioan 1. ad. 3.
† Gr. *Gras fydd gyd â chwi.*
[b] 3 Ioan 3.
[c] 1 Ioan 2. 7, 8. a 3. 11.
[d] Ioan 13. 34. a 15. 12. Eph. 5. 2. 1 Petr 4. 8. 1 Ioan 3. 23.
[e] Ioan 15. 10. 1 Ioan 5. 3.
[f] Ioan 2. 24.
[g] 1 Ioan 4. 1.
[h] 1 Ioan 4. 2, 3.
[i] 1 Ioan 2. 22. a 4. 3.
[k] Gal. 3. 4. Heb. 10. 32.
‖ *ynnillasom.*
[l] 1 Ioan 2. 23.
[m] Rhuf. 16. 17 1 Cor. 5. 11. a 16. 22. Gal. 1. 8, 9. 2 Tim. 3. 5. Tim. 3. 10.
[n] 3 Ioan 13.
† Gr. *enau wrth enau.*
[o] Ioan 17. 13. 1 Ioan 1. 4.

TRYDYDD EPISTOL CYFFREDINOL
IOAN YR APOSTOL.

Anno DOMINI Gwedi 90.

1 *Y mae efe yn canmol Gaius am ei dduwioldeb, 5 ac am groesawu pregethwyr. 9 Y mae efe yn achwyn rhag angharedigrwydd ac uchder Diotrephes, 11 yr hwn ni ddylid dilyn ei ddrwg esampl. 12 Y mae efe yn rhoi canmoliaeth mawr i Demetrius.*

[a] 2 Ioan 1.

YR henuriad at yr anwyl Gaius, [a] yr hwn yr wyf yn ei garu ‖ mewn gwirionedd.

‖ Neu, *yn gywir.*

2 *Yr* anwlyd, yr ydwyf yn bennaf dim yn ‖ dymuno dy fod yn llwyddo ac yn iach, fel y mae dy enaid yn llwyddo.

‖ *gweddïo.*

3 Canys mi a lawenychais yn fawr, pan ddaeth y brodyr, a thystiolaethu am dy wirionedd di, megis ag [b] yr ydwyt yn rhodio mewn gwirionedd.

[b] 2 Ioan 4.

4 Mwy llawenydd nâ hyn nid oes gennyf, sef cael clywed bod [c] fy mhlant yn rhodio mewn gwirionedd.

[c] 1 Cor. 4. 15. Philem. 10.

5 *Yr* anwylyd, yr ydwyt yn gwneuthur yn ffyddlawn yr hyn yr ydwyt yn ei wneuthur, tu ag at y brodyr, a thu ag at ddïeithriaid;

6 Y rhai a dystiolaethasant am dy gariad di ger bron yr eglwys: y rhai os hebryngi fel y gweddai i Dduw, da y gwnai.

7 Canys er mwyn ei enw yr aethant allan heb gymmeryd dim gan y Cenhedloedd.

8 Ni a ddylem gan hynny dderbyn y cyfryw rai, fel y byddom ‖ gyd-gynnorthwywyr i'r gwirionedd.

‖ *gyd-weithwyr.*

9 Mi a ysgrifenais at yr eglwys: eithr Diotrephes, yr hwn sydd yn chwennych y blaen yn eu plith hwy, ni dderbyn ddim o honom.

10 O herwydd hyn, os deuaf, mi a ddygaf ar gôf ei weithredoedd y mae efe yn eu gwneuthur, gan wag-siarad i'n herbyn â geiriau drygionus: ac heb fod yn foddlawn ar hynny, nid yw efe ei hun yn derbyn y brodyr; a'r rhai sydd yn ewyllysio, y mae yn eu gwahardd, ac yn *eu* bwrw allan o'r eglwys.

11 Anwylyd, [d] na ddilyn yr hyn sydd ddrwg, ond yr hyn sydd dda. [e] Yr hwn sydd yn gwneuthur daioni, o Dduw y mae: ond yr hwn sydd yn gwneuthur drygioni, ni welodd Dduw.

[d] Ps. 37. 27. Es. 1. 16. 1 Petr 3. 11.

[e] 1 Ioan 3. 6, 9.

12 Y mae i Demetrius air da gan bawb, a chan y gwirionedd ei hun: a ninnau *hefyd ein hunain* ydym yn tystiolaethu; a chwi a wyddoch fod ein tystiolaeth ni yn wir.

13 [f] Yr oedd gennyf lawer o bethau i'w hysgrifenu, ond nid wyf yn chwennych ysgrifenu âg inge a phin attat ti:

[f] 2 Ioan 12.

14 Eithr gobeithio yr ydwyf gael dy weled ar fyrder, ac ni a ymddiddanwn † wyneb yn wyneb.

† Gr. *enau wrth enau.*

15 Tangnefedd i ti. Y mae y cyfeillion i'th annerch. Annerch y cyfeillion wrth eu henwau.

EPISTOL CYFFREDINOL

JUDAS YR APOSTOL.

Y mae yn eu hannog i broffesu ffydd Crist yn ddïanwadal: 4 bod gau athrawon wedi ymlusgo i mewn i'w hudo hwynt; a bod dïaledd creulawn wedi ei ddarparu i'w hathrawiaeth a'u cynheddfau melldigedig hwynt: 20 ond bod y rhai duwiol, trwy gynnorthwy yr Yspryd Glân, a thrwy weddïo ar Dduw, yn abl i barhâu, ac i gynnyddu mewn gras; ac i'w cadw eu hunain, ac i achub eraill rhag maglau y twyllwyr hynny.

Anno DOMINI Cylch 66.

JUDAS, gwasanaethwr Iesu Grist, a [a] brawd Iago, at y rhai a sancteiddiwyd gan Dduw Dad, ac [b] a gadwyd ‖ yn Iesu Grist, *ac* a alwyd:

2 Trugaredd i chwi, a thangnefedd, a chariad a lïosoger.

3 Anwylyd, pan roddais bob dïwydrwydd ar ysgrifenu attoch am yr iachawdwriaeth gyffredinol, anghenrhaid oedd i mi ysgrifenu attoch, gan eich annog [c] i ymdrech ym mhlaid y ffydd, yr hon a rodded unwaith i'r saint.

4 Canys y mae rhyw ddynion wedi ymlusgo i mewn, [d] y rhai a rag-ordeiniwyd er ys talm i'r farnedigaeth hon; annuwiolion, [e] yn troi gras ein Duw ni i drythyllwch, ac [f] yn gwadu ‖ yr unig Arglwydd Dduw, a'n Harglwydd Iesu Grist.

5 Ewyllysio gan hynny yr ydwyf eich coffâu chwi, gan eich bod unwaith yn gwybod hyn; i'r Arglwydd, wedi iddo waredu y bobl o dir yr Aipht, [g] ddistrywio eilwaith y rhai ni chredasant.

6 [h] Yr angelion hefyd y rhai ni chadwasant eu ‖ dechreuad, eithr a adawsant eu trigfa eu hun, [i] a gadwodd efe mewn cadwynau tragywyddol dan dywyllwch, i farn y dydd mawr.

7 Megis y mae [k] Sodom a Gomorrah, a'r dinasoedd o'u hamgylch mewn cyffelyb fodd â hwynt, wedi putteinio, a myned ar ol cnawd ‖ arall, wedi eu gosod yn esampl, gan ddïoddef dïaledd tân tragywyddol.

8 [l] Yr un ffunud hefyd y mae y ‖ breuddwydwyr hyn yn halogi y cnawd, yn dïystyru ‖ llywodraeth, ac [m] yn cablu y rhai sydd mewn ‖ awdurdod.

9 Eithr [n] Michael yr arch-angel, pan oedd efe, wrth ymddadleu â diafol, yn ymresymmu ynghylch corph Moses, [o] ni feiddiodd ddwyn barn ‖ gablaidd arno, eithr *efe* a ddywedodd, [p] Cerydded yr Arglwydd dydi.

10 [q] Eithr y rhai hyn sydd yn cablu y pethau nis gwyddant: a pha bethau bynnag y maent yn anianol, fel anifeiliaid direswm, yn *eu* gwybod, yn y rhai hynny ymlygru y maent.

11 Gwae hwynt-hwy: oblegid hwy a gerddasant yn ffordd [r] Cain, ‖ ac [s] a'u collwyd trwy dwyll gwobr Balaam, ac a'u difethwyd [t] y'ngwrth-ddywediad Core.

12 [u] Y rhai hyn sydd frychau yn eich [x] cariad-wleddoedd chwi, yn cyd-wledda â chwi, yn ddïofn yn eu pesgi eu hunain: [y] cymmylau diddwfr *ydynt*, a gylch-arweinir gan wyntoedd; prennau diflannedig, heb ffrwyth, dwywaith yn feirw, [z] wedi eu diwreiddio;

13 [a] Tonnau cynddeiriog y môr, yn ewynnu allan eu cywilydd eu hunain; sêr gwibiog, i'r rhai y cadwyd niwl y tywyllwch yn dragywydd.

14 Ac Enoch hefyd, [b] y seithfed o Adda, a brophwydodd am y rhai hyn, gan ddywedyd, Wele, [c] y mae yr Arglwydd yn dyfod gyd â myrddiwn o'i saint,

15 I wneuthur barn yn erbyn pawb, ac i lwyr-argyhoeddi yr holl rai annuwiol o honynt am holl weithredoedd eu hannuwioldeb, y rhai a wnaethant hwy yn annuwiol, ac am yr holl *eiriau* [d] caledion, y rhai a lefarodd pechaduriaid annuwiol yn ei erbyn ef.

16 Y rhai hyn sydd rwgnachwyr, tuchanwyr, yn cerdded yn ol eu chwantau eu hunain; ac [e] y mae eu genau yn llefaru *geiriau* chwyddedig, yn mawrygu wynebau dynion er mwyn budd.

17 Eithr chwi, *O* rai anwyl, cofiwch y geiriau a rag-ddywedwyd gan apostolion ein Harglwydd Iesu Grist;

18 Ddywedyd o honynt i chwi, [f] y

---

[a] Luc 6. 16. Act. 1. 13.
[b] Ioan 17. 11, 12, 15. 1 Petr 1. 5.
‖ *i Iesu Grist.*
[c] Phil. 1. 27. 1 Tim. 1. 18. a 6. 12. 2 Tim. 4. 7.
[d] Rhuf. 9. 21, 22. 1 Petr 2. 8.
[e] 2 Petr 2. 10.
[f] Tit. 1. 16. 2 Petr 2. 1.
‖ *yr unig Dduw ac Arglwydd, ein Harglwydd Iesu Grist.*
[g] Num. 14. 29, 37. a 26. 64. Heb. 3. 17, 19.
[h] Ioan 8. 44.
‖ *goruchafiaeth.*
[i] 2 Petr 2. 4.
[k] Gen. 19. 24. Deut. 29. 23. 2 Petr 2. 6.
‖ *dïeithr.*
[l] 2 Petr 2. 10.
‖ *y rhai hyn trwy eu hûn.*
‖ *arglwyddiaeth.*
[m] Exod. 22. 28.
‖ *urddas.*

Anno DOMINI Cylch 66.

[n] Dan. 10. 13. a 12. 1. Dat. 12. 7.
[o] 2 Petr 2. 11.
‖ *cabledd.*
[p] Zech. 3. 2.
[q] 2 Petr 2. 12.
[r] Gen. 4. 5.
‖ *a thrwy dwyll gwobr Balaam a redasant allan.*
[s] Num. 22. 7, 21. 2 Petr 2. 15.
[t] Num. 16. 1.
[u] 2 Petr 2. 13.
[x] 1 Cor. 11. 21.
[y] Diar. 25. 14. 2 Petr 2. 17.
[z] Matt. 15. 13.
[a] Es. 57. 20.
[b] Gen. 5. 18.
[c] Dan. 7. 10. Zech. 14. 5. Matt. 25. 31. 2 Thess. 1. 7.
[d] 1 Sam. 2. 3. Ps. 31. 18. a 94. 4. Mal. 3. 13.
[e] 2 Petr 2. 18.
[f] 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1. 2 Petr 3. 3.

bydd yn yr amser diweddaf watwarwyr, yn cerdded yn ol eu chwantau ‖ annuwiol eu hunain.

19 Y rhai hyn yw [g] y rhai sydd yn eu didoli eu hunain, [h] yn anianol, heb fod yr Yspryd ganddynt.

20 Eithr chwychwi, anwylyd, gan eich adeiladu eich hunain ar eich sancteiddiaf ffydd, a gweddïo yn yr Yspryd Glân,

21 Ymgedwch y'nghariad Duw, gan ddisgwyl trugaredd ein Harglwydd Iesu Grist i fywyd tragywyddol.

22 A thrugarhewch wrth rai, gan wneuthur rhagor:

23 Eithr rhai [l] cedwch ‖ trwy ofn, gan *eu* cipio *hwy* allan o'r tân; gan gasâu hyd yn nôd [k] y wisg a halogwyd gan y cnawd.

24 [l] Eithr i'r hwn a ddichon eich cadw chwi yn ddigwymp, a'*ch* gosod ger bron ei ogoniant ef yn ddifeius mewn gorfoledd,

25 [m] I'r unig ddoeth Dduw, ein Hiachawdwr ni, *y byddo* gogoniant a mawredd, gallu ac awdurdod, yr awrhon ac yn dragywydd. Amen.

Anno DOMINI Cylch 66.

‖ *annuwioldeb.*
[g] Diar. 18. 1. Ezec. 14. 7. Hos. 4. 14. a 9. 10.
[h] 1 Cor. 2. 14. Iago 3. 15.

Anno DOMINI Cylch 66.

[l] Rhuf. 11. 14. 1 Tim. 4. 16.
‖ *mewn.*
[k] Zech. 3. 4, 5. Dat. 3. 4.
[l] Rhuf. 16. 25. Eph. 3. 20. 1 Tim. 1. 17.
[m] Rhuf. 16. 27.

DATGUDDIAD
SANT IOAN Y DIFINYDD.

PENNOD I.

4 *Ioan yn ysgrifenu ei Ddatguddiad at saith eglwys Asia, y rhai a arwyddocêir wrth y saith ganhwyllbren aur.* 7 *Dyfodiad Crist;* 14 *a'i allu gogoneddus, a'i ardderchowgrwydd ef.*

DATGUDDIAD Iesu Grist, yr hwn a roddes Duw iddo ef, i ddangos i'w wasanaethwyr y pethau sydd raid eu dyfod i ben ar fyrder; a [a] chan ddanfon trwy ei angel, efe a'*i* hysbysodd i'w wasanaethwr Ioan:

2 Yr hwn a dystiolaethodd air Duw, a [b] thystiolaeth Iesu Grist, a'r holl bethau [c] a welodd.

3 [d] Dedwydd *yw* yr hwn sydd yn darllen, a'r rhai sydd yn gwrando geiriau y brophwydoliaeth hon, ac yn cadw y pethau sydd yn ysgrifenedig ynddi: canys [e] *y mae* yr amser yn agos.

4 IOAN at y saith eglwys sydd yn Asia: Gras *fyddo* i chwi, a thangnefedd, oddi wrth [f] yr hwn sydd, [g] a'r hwn a fu, a'r hwn sydd ar ddyfod; ac oddi wrth [h] y saith Yspryd sydd ger bron ei orsedd-faingc ef;

5 Ac oddi wrth Iesu Grist, [i] *yr hwn yw* y Tyst ffyddlawn, [k] y Cyntaf-anedig o'r meirw, a [l] Thywysog brenhinoedd y ddaear. Iddo ef yr hwn a'n carodd ni, [m] ac a'n golchodd ni oddi wrth ein pechodau yn ei waed ei hun,

6 Ac a'n [n] gwnaeth ni yn frenhinoedd ac yn offeiriaid i Dduw a'i Dad ef; [o] iddo ef *y byddo* y gogoniant a'r ‖ gallu yn oes oesoedd. Amen.

7 [p] Wele, y mae efe yn dyfod gyd â'r cymmylau; a phob llygad a'i gwel ef, ïe, [q] y rhai a'i gwanasant ef: a holl lwythau y ddaear a alarant o'i blegid ef. Felly, Amen.

8 [r] Mi yw Alpha ac Omega, y dechreu a'r diwedd, medd yr Arglwydd, [s] yr hwn sydd, a'r hwn oedd, a'r hwn sydd i ddyfod, yr Holl-alluog.

9 Myfi Ioan, yr hwn *wyf* hefyd eich brawd, [t] a'ch cydymmaith mewn cystudd, ac [u] yn nheyrnas ac amynedd Iesu Grist, oeddwn yn yr ynys a elwir Patmos, [x] am air Duw, ac am dystiolaeth Iesu Grist.

10 [y] Yr oeddwn i yn yr yspryd ar [z] ddydd yr Arglwydd; ac a glywais o'r tu ol i mi lef fawr fel *llais* udgorn,

11 Yn dywedyd, Mi yw Alpha ac Omega, y cyntaf a'r diweddaf: a'r hyn yr wyt yn ei weled, ysgrifena mewn llyfr, a danfon i'r saith eglwys y rhai sydd yn Asia; i Ephesus, ac i Smyrna, ac i Pergamus, ac i Thyatira, ac i Sardis, a Philadelphia, a Laodicea.

12 Ac mi a droais i weled y llef a lefarai wrthyf. Ac wedi i mi droi, mi a welais saith ganhwyllbren aur;

Anno DOMINI 96.

[a] pen. 22. 16.
[b] 1 Cor. 1. 6. pen. 6. 9. a 12. 17. ad. 9.
[c] 1 Ioan 1. 1.
[d] pen. 22. 7.
[e] Rhuf. 13. 11. Iago 5. 8. 1 Petr 4. 7. pen. 22. 10.
[f] Exod. 3. 14. ad. 8.
[g] Ioan 1. 1.
[h] Zech. 3. 9. a 4. 10. pen. 4. 5. a 5. 6.
[i] Ioan 8. 14. pen. 3. 14.
[k] 1 Cor. 15. 20. Col. 1. 18.
[l] pen. 17. 14. a 19. 16.
[m] Heb. 9. 14. 1 Ioan 1. 7.

Anno DOMINI 96.

[n] 1 Petr 2. 5, 9. pen. 5. 10. a 20. 6.
[o] 1 Tim. 6. 16. Heb. 13. 21. 1 Petr 4. 11. a 5. 11.
‖ *llywodraeth.*
[p] Dan. 7. 13. Matt. 24. 30. a 26. 64. Act. 1. 11.
[q] Zech. 12. 10. Ioan 19. 37.
[r] Es. 41. 4. a 44. 6. a 48. 12. pen. 21. 6. a 22. 13.
[s] ad. 4. pen. 4. 8. a 11. 17. a 16. 5.
[t] Phil. 1. 7. a 4. 14. 2 Tim. 1. 8.
[u] Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 12.
[x] pen. 6. 9. ad. 2.
[y] pen. 4. 2. a 17. 3. a 21. 10.
[z] Ioan 20. 26. Act. 20. 7. 1 Cor. 16. 2.

Anno DOMINI 96.

13 Ac y'nghanol y saith ganhwyllbren, [a] *un* tebyg i Fab y dyn, [b] wedi ymwisgo â gwisg laes hyd ei draed, ac [c] wedi ymwregysu ynghylch ei fronnau â gwregys aur.

14 Ei ben ef a'*i* [d] wallt *oedd* wŷnion fel gwlan, ‖ cyn wŷnned a'r eira; [e] a'i lygaid fel fflam dân;

15 [f] A'i draed yn debyg i bres coeth, megis yn llosgi mewn ffwrn; [g] a'i lais fel swn llawer o ddyfroedd.

16 Ac *yr oedd* ganddo yn ei law ddehau saith seren: ac [h] o'i enau yr oedd cleddau llym dau-finiog yn dyfod allan: a'i wynebpryd fel yr haul yn disgleirio yn ei nerth.

17 A [i] phan welais ef, mi a syrthiais wrth ei draed ef fel marw. Ac [k] efe a osododd ei law ddehau arnaf fi, gan ddywedyd wrthyf, Nac ofna; [l] myfi yw y cyntaf a'r diweddaf;

18 [m] *A*'r hwn *wyf* fyw, ac a fûm farw; ac wele, byw ydwyf yn oes oesoedd, Amen; ac [n] y mae gennyf agoriadau uffern a marwolaeth.

19 Ysgrifena y pethau a welaist, a'r pethau sydd, a'r pethau a fydd ar ol hyn,

20 Dirgelwch y saith seren a welaist yn fy llaw ddehau, a'r saith ganhwyllbren aur. Y saith seren, [o] angelion y saith eglwys ydynt: [p] a'r saith ganhwyllbren a welaist, y saith eglwys ydynt.

PENNOD II.

Pa beth a orchymynir ei ysgrifenu at angelion, hynny yw, gweinidogion eglwysi, 1 *Ephesus,* 8 *Smyrna,* 12 *Pergamus,* 18 *Thyatira; a pha beth sydd ganmoladwy, neu ddiffygiol ynddynt.*

AT angel yr eglwys sydd yn Ephesus, ysgrifena; Y pethau hyn y mae [a] yr hwn sydd yn dal y saith seren yn ei law ddehau, yr hwn sydd yn rhodio y'nghanol y saith ganhwyllbren aur, yn eu dywedyd;

2 [b] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th lafur, a'th amynedd, ac na elli oddef y rhai drwg: a [c] phrofi o honot y rhai sydd yn dywedyd eu bod yn apostolion, ac nid ydynt; a chael o honot hwynt yn gelwyddog:

3 A thi a oddefaist, ac y mae amynedd gennyt, ac a gymmeraist boen er mwyn fy enw i, ac ni ddiffygiaist.

4 Eithr y mae gennyf *beth* yn dy erbyn, am i ti ymadael â'th gariad cyntaf.

5 Cofia gan hynny o ba le y syrthiaist, ac edifarhâ, a gwna y gweithredoedd cyntaf: ac [d] onid ê, yr wyf fi yn dyfod attat ti ar frys, ac mi a symmudaf dy ganhwyllbren di allan o'i le, oni edifarhâi di.

6 Ond hyn sydd gennyt ti, dy fod ti yn casâu gweithredoedd [e] y Nicolaiaid, y rhai yr wyf fi hefyd yn eu casâu.

7 [f] Yr hwn sydd ganddo glust, gwrandawed pa beth y mae yr Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi; I'r hwn sydd yn gorchfygu, y rhoddaf iddo [g] fwytta o [h] bren y bywyd, yr hwn sydd y'nghanol paradwys Duw.

8 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd yn Smyrna, ysgrifena; Y pethau hyn y mae [i] y cyntaf a'r diweddaf, yr hwn a fu farw, ac sydd fyw, yn eu dywedyd;

9 [k] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th gystudd, a'th dlodi (eithr [l] cyfoethog wyt) ac *mi a adwaen* gabledd [m] y rhai sydd yn dywedyd eu bod yn Iuddewon, ac nid ydynt ond synagog Satan.

10 Nac ofna ddim o'r pethau yr ydwyt i'w dïoddef. Wele, y cythraul a fwrw rai o honoch chwi i garchar, fel y'ch profer; a chwi a gewch gystudd ddeng niwrnod. Bydd ffyddlawn hyd angau, ac mi a roddaf i ti [n] goron y bywyd.

11 [o] Yr hwn sydd ganddo glust, gwrandawed beth y mae yr Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi; Yr hwn sydd yn gorchfygu, ni chaiff ddim niwed gan [p] yr ail farwolaeth.

12 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd yn Pergamus, ysgrifena; Y pethau hyn y mae [q] yr hwn sydd ganddo y cleddyf llym dau-finiog, yn eu dywedyd;

13 [r] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a pha le yr wyt yn trigo; *sef* lle *mae* gorsedd-faingc Satan: ac yr wyt yn dal fy enw i, ac ni wedaist fy ffydd i, ïe, yn y dyddiau *y bu* Antipas yn ferthyr ffyddlawn i mi, yr hwn a laddwyd yn eich plith chwi, lle y mae Satan yn trigo.

14 Eithr y mae gennyf ychydig bethau yn dy erbyn di, oblegid bod gennyt yno *rai* yn dal athrawiaeth [s] Balaam, yr hwn a ddysgodd i Balac fwrw rhwystr ger bron meibion Israel, [t] i fwytta pethau wedi eu haberthu i eilunod, ac i odinebu.

15 Felly y mae gennyt tithau hefyd *rai* yn dal athrawiaeth [u] y Nicolaiaid, yr hyn beth yr wyf fi yn ei gasâu.

16 Edifarhâ; ac os amgen, yr wyf fi yn dyfod attat ar frys, ac [x] a ryfelaf ‖ yn eu herbyn hwynt â chleddyf fy ngenau.

Anno DOMINI 96.

[a] Ezec. 1. 26. Dan. 7. 13. a 10. 16. pen. 14. 14.
[b] Dan. 10. 5.
[c] pen. 15. 6.
[d] Dan. 7. 9.
‖ *gwŷn fel eira.*
[e] Dan. 10. 6. pen. 2. 18. a 19. 12.
[f] Ezec. 1. 7. Dan. 10. 6.
[g] pen. 14. 2.
[h] Es. 49. 2. Heb. 4. 12. pen. 2. 12, 16. a 19. 15, 21.
[i] Ezec. 1. 28.
[k] Dan. 8. 18. a 10. 10.
[l] Es. 41. 4. a 44. 6. pen. 2. 8.
[m] Rhuf. 6. 9.
[n] Ps. 68. 20. pen. 20. 1.
[o] Mal. 2. 7.
[p] Zech. 4. 2. Matt. 5. 15. Phil. 2. 15.
[a] pen. 1. 13, 16, 20.
[b] ad. 9, 13, 19. pen. 3. 1, 8, 15.
[c] 1 Ioan 4. 1.
[d] Matt. 21. 41, 43.
[e] ad. 15.
[f] Matt. 11. 15, a 13. 9, 43. ad. 11, 17, 29. pen. 3. 6, 13, 22. a 13. 9.
[g] pen. 22. 2, 14.
[h] Gen. 2. 9.
[i] pen. 1. 8, 17, 18.
[k] ad. 2, 13.
[l] Luc 12. 21. Iago 2. 5.
[m] Rhuf. 2. 28, 29. a 9. 6.
[n] Iago 1. 12. pen. 3. 11.
[o] ad. 7, 17.
[p] pen. 20. 14. a 21. 8.
[q] pen. 1. 16.
[r] ad. 9.
[s] Num. 24. 14. a 25. 1. a 31. 16.
[t] ad. 20.
[u] ad. 6.
[x] Es. 11. 4. 2 Thess. 2. 8. pen. 19. 15, 21.
‖ *â hwynt.*

17 [y] Yr hwn sydd ganddo glust, gwrandawed beth y mae yr Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi; I'r hwn sydd yn gorchfygu, y rhoddaf iddo fwytta o'r manna cuddiedig, ac a roddaf iddo garreg wen, ac ar y garreg [z] enw newydd wedi ei ysgrifenu, yr hwn nid edwyn neb, ond yr hwn sydd yn *ei* dderbyn.

18 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd yn Thyatira, ysgrifena; Y pethau hyn y mae Mab Duw yn eu dywedyd, [a] yr hwn sydd â'i lygaid fel fflam dân, a'i draed yn debyg i bres coeth;

19 [b] Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th gariad, a'th wasanaeth, a'th ffydd, a'th amynedd di, ‖ a'th weithredoedd; a *bod* y rhai diweddaf yn fwy nâ'r rhai cyntaf.

20 Eithr y mae gennyf ychydig bethau yn dy erbyn, oblegid dy fod yn gadael i'r wraig honno [c] Jezebel, yr hon sydd yn ei galw ei hun yn brophwydes, ddysgu, a thwyllo fy ngwasanaethwyr [d] i odinebu, ac [e] i fwytta pethau wedi eu haberthu i eilunod.

21 Ac mi a roddais iddi amser i edifarhâu ‖ am ei godineb; ac nid edifarhâodd hi.

22 Wele, yr wyf fi yn ei bwrw hi ar wely, a'r rhai sydd yn godinebu gyd â hi, i gystudd mawr, onid edifarhânt ‖ am eu gweithredoedd.

23 A'i phlant hi a laddaf â marwolaeth: a'r holl eglwysi a gânt wybod mai [f] myfi yw yr hwn sydd yn chwilio yr arennau a'r calonnau: ac [g] mi a roddaf i bob un o honoch yn ol eich gweithredoedd.

24 Eithr wrthych chwi yr wyf yn dywedyd, ac wrth y lleill yn Thyatira, Y sawl nid oes ganddynt y ddysgeidiaeth hon, a'r rhai ni adnabuant ddyfnderau Satan, fel y dywedant; ni fwriaf arnoch ‖ faich arall.

25 Eithr [h] yr hyn sydd gennych, deliwch hyd oni ddelwyf.

26 A'r hwn sydd yn gorchfygu, ac yn cadw [i] fy ngweithredoedd hyd y diwedd, mi a roddaf [k] iddo awdurdod ar y cenhedloedd:

27 ([l]Ac *efe* a'u bugeilia hwy â gwialen haiarn: fel llestri pridd y dryllir hwynt) fel y derbyniais innau gan fy nhad:

28 Ac mi a roddaf iddo [m] y seren fore.

29 [n] Yr hwn sydd ganddo glust, gwrandawed beth y mae yr Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.

PENNOD III.

2 Argyhoeddi angel eglwys Sardis, 3 a'i annog ef i edifarhâu; a'i fygwth oni edifarhâi. 8 Angel eglwys Philadelphia 10 yn cael ei ganmol am ei ddiwydrwydd a'i amynedd. 15 Angel Laodicea yn cael ei geryddu am na bai na brwd nac oer; 19 a'i rybuddio i fod yn fwy ei zêl. 20 Crist yn sefyll wrth y drws, ac yn curo.

AC at angel yr eglwys sydd yn Sardis, ysgrifena; Y pethau hyn y mae [a] yr hwn sydd â saith Yspryd Duw, a'r saith seren ganddo, yn eu dywedyd; [b] Mi a adwaen dy weithredoedd di, oblegid y mae gennyt enw dy fod yn fyw, a marw ydwyt.

2 Bydd wyliadwrus, a sicrhâ y pethau sydd yn ôl, y rhai sydd barod i farw: canys ni chefais dy weithredoedd yn gyflawn ger bron Duw.

3 Cofia gan hynny pa fodd y derbyniaist ac y clywaist, a chadw, ac [c] edifarhâ. [d] Os tydi gan hynny ni wyli, mi a ddeuaf arnat ti fel lleidr, ac ni chai di wybod pa awr y deuaf attat.

4 Eithr y mae gennyf ychydig enwau, ïe, yn Sardis, y rhai ni [e] halogasant eu dillad; a hwy a rodiant gyd â mi mewn *dillad* [f] gwŷnion: oblegid teilwng ydynt.

5 Yr hwn sydd yn gorchfygu, ‖ hwnnw a wisgir mewn dillad gwŷnion; ac ni [g] ddileäf ei enw ef allan o [h] lyfr y bywyd, ond [i] mi a gyffesaf ei enw ef ger bron fy Nhad, a cher bron ei angelion ef.

6 [k] Yr hwn sydd ganddo glust, gwrandawed beth y mae yr Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.

7 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd yn Philadelphia, ysgrifena; Y pethau hyn y mae y Sanctaidd, [l] y Cywir, yn eu dywedyd; [m] Yr hwn sydd ganddo agoriad Dafydd; yr hwn sydd yn agoryd, ac nid yw neb yn cau; ac [n] yn cau, ac nid yw neb yn agoryd:

8 [o] Mi a adwaen dy weithredoedd: wele, rhoddais ger dy fron ddrws agored, ac ni ddichon neb ei gau: canys y mae gennyt ychydig nerth, a thi a gedwaist fy ngair, ac ni wedaist fy enw.

9 Wele, mi a wnaf [p] iddynt hwy o synagog Satan (y rhai sydd yn dywedyd eu bod yn Iuddewon, ac nid ydynt, ond dywedyd celwydd y maent) wele, *meddaf*, [q] gwnaf iddynt ddyfod ac addoli o flaen dy draed, a gwybod fy mod i yn dy garu di.

10 O achos cadw o honot air fy

[y] ad. 7, 29.
[z] pen. 3. 12. a 19. 12.
[a] pen. 1. 14, 15.
[b] ad. 2.
‖ *a bod dy weithredoedd diweddaf yn fwy nâ'r*, &c.
[c] 1 Bren. 16. 31. 2 Bren. 9. 7.
[d] ad. 14.
[e] Exod. 34. 15. Act. 15. 20. 1 Cor. 10. 19, 20.
‖ *oddi wrth.*
‖ *oddi wrth.*
[f] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. a 29. 17. Ps. 7. 9. Jer. 11. 20. a 17. 10. Act. 1. 24. Rhuf. 8. 27.
[g] Rhuf. 2. 6. a 14. 12. 2 Cor. 5. 10. Gal. 6. 5. pen. 20. 12.
‖ *bwys.*
[h] pen. 3. 11.
[i] Ioan 6. 29. 1 Ioan 3. 23.
[k] Matt. 19. 28. Luc 22. 29. 1 Cor. 6. 3. pen. 3. 21.
[l] Ps. 2. 8, 9. a 49. 14. pen. 12. 5. a 19. 15.
[m] 2 Petr 1. 19. pen. 22. 16.
[n] ad. 7.
[a] pen. 1. 4, 16.
[b] pen. 2. 2.
[c] ad. 19.
[d] Matt. 24. 42, 43. Luc 12. 39, 40. 1 Thess. 5. 2. 2 Petr 3. 10. pen. 16. 15.
[e] Judas 23.
[f] pen. 4. 4. a 6. 11. a 7. 9, 13.
‖ ad. 18.
[g] Exod. 32. 32. Ps. 69. 28.
[h] Phil. 4. 3. pen. 20. 12. a 21. 27.
[i] Matt. 10. 32. Luc 12. 8.
[k] ad. 13.
[l] ad. 14. pen. 1. 5.
[m] Es. 22. 22. Luc 1. 32. pen. 1. 18.
[n] Job 12. 14.
[o] ad. 1.
[p] pen. 2. 9.
[q] Es. 49. 23. a 60. 14.

Anno DOMINI 96.

amynedd i, [r] minnau a'th gadwaf di oddi wrth awr y brofedigaeth, yr hon a ddaw ar yr holl fyd, i brofi y rhai sydd yn trigo ar y ddaear.

11 Wele, [s] yr wyf yn dyfod ar frys: [t] dal yr hyn sydd gennyt, fel na ddygo neb dy goron di.

12 Yr hwn sydd yn gorchfygu, mi a'i gwnaf ef [u] yn golofn yn nheml fy Nuw i, ac allan nid â efe mwyach: ac [x] mi a ysgrifenaf arno ef enw fy Nuw i, ac enw dinas fy Nuw i, *yr hon ydyw* Jerusalem [y] newydd, yr hon sydd yn disgyn o'r nef oddi wrth fy Nuw i: ac *mi a ysgrifenaf arno ef* fy enw newydd i.

13 [z] Yr hwn sydd ganddo glust, gwrandawed beth y mae yr Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.

14 ¶ Ac at angel ‖ eglwys y Laodiceaid, ysgrifena; Y pethau hyn y mae Amen yn eu dywedyd, [a] y Tyst ffyddlawn a chwir, [b] dechreuad creadigaeth Duw;

15 [c] Mi a adwaen dy weithredoedd di, nad ydwyt nac oer na brwd: mi a fynnwn pe bait oer neu frwd.

16 Felly, am dy fod yn glaiar, ac nid yn oer nac yn frwd, mi a'th chwydaf di allan o'm genau:

17 Oblegid dy fod yn dywedyd, [d] Goludog wyf, ac mi a gyfoethogais, ac nid oes arnaf eisieu dim; ac ni wyddost dy fod yn druan, ac yn resynol, ac yn dlawd, ac yn ddall, ac yn noeth.

18 Yr wyf yn dy gynghori [e] i brynu gennyf fi aur wedi ei buro trwy dân, fel y'th gyfoethoger; a [f] dillad gwŷnion, fel y'th wisger, ac *fel* nad ymddangoso gwarth dy noethder di; ira hefyd dy lygaid âg eli llygaid, fel y gwelech.

19 [g] Yr wyf fi yn argyhoeddi, ac yn ceryddu y sawl yr wyf yn eu caru: am hynny bydded gennyt zêl, ac edifarhâ.

20 Wele, yr wyf yn sefyll wrth y drws, ac yn curo. Os clyw neb fy llais i, ac agoryd y drws, [h] mi a ddeuaf i mewn atto ef, ac a swpperaf gyd âg ef, ac yntau gyd â minnau.

21 Yr hwn sydd yn gorchfygu, [i] rhoddaf iddo ef eistedd gyd â mi ar fy ngorsedd-faingc, megis y gorchfygais innau, ac yr eisteddais gyd â'm Tad ar ei orsedd-faingc ef.

22 [k] Yr hwn sydd ganddo glust, gwrandawed beth y mae yr Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.

PENNOD IV.

2 Ioan yn gweled gorsedd-faingc Duw yn y nef: 4 y pedwar henuriad ar hugain: 6 y pedwar anifail yn llawn llygaid y'mlaen ac yn ol: 10 yr henuriaid yn bwrw i lawr eu coronau, ac yn addoli yr hwn oedd yn eistedd ar yr orsedd-faingc.

AR ol y pethau hyn yr edrychais; ac wele, ddrws wedi ei agoryd yn y nef: a'r llais [a] cyntaf a glywais, *oedd* fel *llais* udgorn yn ymddiddan â mi; gan ddywedyd, Dring i fynu yma, a mi a ddangosaf i ti y pethau sydd raid eu ‖ bod ar ol hyn.

2 Ac yn y man [b] yr oeddwn yn yr yspryd: ac wele, [c] yr oedd gorsedd-faingc wedi ei gosod yn y nef, ac *un* yn eistedd ar yr orsedd-faingc.

3 A'r hwn oedd yn eistedd, oedd yn debyg yr olwg arno i faen jaspis a sardin: ac *yr oedd* enfys o amgylch yr orsedd-faingc, yn debyg yr olwg arno i smaragdus.

4 Ac ynghylch yr orsedd-faingc *yr oedd* pedair gorsedd-faingc ar hugain: ac ar y gorsedd-feingciau y gwelais bedwar henuriad ar hugain yn eistedd, [d] wedi eu gwisgo mewn dillad gwŷnion; ac yr oedd ganddynt ar eu pennau goronau aur.

5 Ac yr oedd yn dyfod allan o'r orsedd-faingc [e] fellt, a tharanau, a lleisiau. Ac *yr oedd* saith o lampau tân yn llosgi ger bron yr orsedd-faingc, y rhai yw [f] saith Yspryd Duw.

6 Ac o flaen yr orsedd-faingc *yr oedd* [g] môr o wydr, yn debyg i ‖ grystal: ac y'nghanol yr orsedd-faingc, ac ynghylch yr orsedd-faingc, *yr oedd* pedwar anifail yn llawn o lygaid o'r tu blaen ac o'r tu ol.

7 A'r [h] anifail cyntaf *oedd* debyg i lew, a'r ail anifail yn debyg i lo, a'r trydydd anifail oedd ganddo wyneb fel dyn, a'r pedwerydd anifail *oedd* debyg i eryr yn ehedeg.

8 A'r pedwar anifail oedd ganddynt, bob un o honynt, [i] chwech o adenydd o'u hamgylch; ac *yr oeddynt* oddi fewn yn llawn llygaid: ac nid † oeddynt yn gorphwys ddydd a nos, gan ddywedyd, [k] Sanct, Sanct, Sanct, Arglwydd Dduw Holl-alluog, [l] yr hwn oedd, a'r hwn sydd, a'r hwn sydd i ddyfod.

9 A phan fyddo yr anifeiliaid yn rhoddi gogoniant, ac anrhydedd, a dïolch, i'r hwn oedd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, yr hwn sydd yn byw yn oes oesoedd,

Anno DOMINI 96.

[r] 2 Petr 2. 9.
[s] Phil. 4. 5. pen. 1. 3. a 22. 7, 12.
[t] pen. 2. 25.
[u] 1 Bren. 7. 21.
[x] pen. 2. 17. a 14. 1. a 22. 4.
[y] Gal. 4. 26. Heb. 12. 22. pen. 21. 2, 10.
[z] ad. 22.
‖ *yr eglwys yn Laodicea.*
[a] pen. 1. 5. a 19. 11. a 22. 6.
[b] Col. 1. 15.
[c] pen. 2. 2.
[d] 1 Cor. 4. 8.
[e] Es. 55. 1. Matt. 13. 44. a 25. 9.
[f] 2 Cor. 5. 3. pen. 6. 11. a 7. 13. a 16. 15. a 19. 8.
[g] Job 5. 17. Diar. 3. 11, 12. Heb. 12. 5, 6. Iago 1. 12.
[h] Can. 5. 2. Ioan 14. 23.
[i] Matt. 19. 28. Luc 22. 30. 1 Cor. 6. 2. 2 Tim. 2. 12. pen. 2. 26, 27.
[k] pen. 2. 7.

[a] pen. 1. 10.
‖ *gwneuthur.*
[b] pen. 1. 10. a 21. 10.
[c] Ezec. 1. 26. a 10. 1.
[d] pen. 3. 4, 5. a 6. 11. a 7. 9, 14.
[e] pen. 16. 18.
[f] pen. 1. 4. a 5. 6.
[g] pen. 15. 2.
‖ *risial.*
[h] Edrych Ezec. 1. 10 a 10. 14.
[i] Es. 6. 2.
† Gr. *oes gorphwysfa iddynt*, &c.
[k] Es. 6. 3.
[l] pen. 1. 4, 11, 17.

Anno DOMINI 96.

10 Y mae y pedwar henuriad ar hugain yn syrthio ger bron yr hwn oedd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, ac yn addoli yr hwn sydd yn byw yn oes oesoedd, ac yn bwrw eu coronau ger bron yr orsedd-faingc, gan ddywedyd,

[m]pen. 5. 12.

11 [m] Teilwng wyt, O Arglwydd, i dderbyn gogoniant, ac anrhydedd, a gallu: canys ti a greaist bob peth, ac o herwydd dy ewyllys di y maent, ac y crewyd hwynt.

PENNOD V.

1 *Y llyfr wedi ei selio â saith sel; 9 yr hwn yr oedd yr Oen a laddesid yn unig yn deilwng i'w agoryd. 12 Yr henuriaid o ran hynny yn ei foliannu ef, 9 ac yn cyfaddef mai efe a'u prynasai hwy â'i waed.*

AC mi a welais yn neheulaw yr hwn oedd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, [a] lyfr wedi ei ysgrifenu oddi fewn ac ‖ oddi allan, wedi ei selio â saith sel.

[a] Ezec. 2. 10.
‖ *ar y tu cefn.*

2 Ac mi a welais angel cryf yn cyhoeddi â llef ‖ uchel, Pwy sydd deilwng i agoryd y llyfr, ac i ddattod ei seliau ef?

‖ *fawr.*

3 Ac nid oedd neb [b] yn y nef, nac yn y ddaear, na than y ddaear, yn gallu agoryd y llyfr, nac edrych arno.

[b] ad. 13.

4 Ac mi a wylais lawer, o achos na chaed neb yn deilwng i agoryd, ac i ddarllen y llyfr, nac i edrych arno.

5 Ac un o'r henuriaid a ddywedodd wrthyf, Nac wyla; wele, [c] y Llew yr hwn sydd o lwyth Juda, [d] Gwreiddyn Dafydd, a orchfygodd i agoryd y llyfr, ac i ddattod ei saith sel ef.

[c] Gen. 49. 9, 10.
[d] Es. 11. 1, 10. pen. 22. 16.

6 Ac mi a edrychais; ac wele, yng nghanol yr orsedd-faingc a'r pedwar anifail, ac y'nghanol yr henuriaid, *yr oedd* [e] Oen yn sefyll megis wedi ei ladd, a chanddo saith gorn, a [f] saith lygad, y rhai ydyw [g] saith Yspryd Duw, wedi eu danfon allan i'r holl ddaear.

[e] Ioan 1. 29, 36. 1 Petr 1. 19.
[f] Zech. 3. 9. a 4. 10.
[g] pen. 4. 5.

7 Ac efe a ddaeth, ac a gymmerth y llyfr o ddeheulaw yr hwn oedd yn eistedd ar yr orsedd-faingc.

8 A phan gymmerth efe y llyfr, y pedwar anifail a'r pedwar henuriaid ar hugain a syrthiasant ger bron yr Oen; a chan bob un o honynt yr oedd [h] telynau, a phïalau aur, yn llawn o arogl-darth, [i] y rhai ydyw gweddïau y saint.

[b] pen. 14. 2.
[i] Ps. 141. 2. pen. 8. 3, 4.
[k] Ps. 40. 3. pen. 14. 3.
[l] pen. 4. 11.
[m] 1 Cor. 6. 20. a 7. 23. Eph. 1. 7. Col. 1. 14. 1 Petr 1. 18, 19. 1 Ioan 1. 7. pen. 14. 4.
‖ *a thafod.*
[n] Exod. 19. 6. 1 Petr 2. 5, 9. pen. 1. 6. a 20. 6.

9 A [k] hwy a ganasant ganiad newydd, gan ddywedyd, [l] Teilwng wyt ti i gymmeryd y llyfr, ac i agoryd ei seliau ef: oblegid ti a laddwyd, ac [m] a'n prynaist ni i Dduw trwy dy waed, allan o bob llwyth, ‖ ac iaith, a phobl, a chenedl;

10 [n] Ac a'n gwnaethost ni i'n Duw ni, yn frenhinoedd, ac yn offeiriaid: ac ni a deyrnaswn ar y ddaear.

11 Ac mi a edrychais, ac a glywais lais angelion lawer ynghylch yr orsedd-faingc, a'r anifeiliaid, a'r henuriaid: a'u rhifedi hwynt oedd [o] fyrddiynau o fyrddiynau, a miloedd o filoedd;

[o] Dan. 7. 10. Heb. 12. 22.

12 Yn dywedyd â llef ‖ uchel, [p] Teilwng yw yr Oen, yr hwn a laddwyd, i dderbyn gallu, a chyfoeth, a doethineb, a chadernid, ac anrhydedd, a gogoniant, a bendith.

‖ *fawr.*
[p] pen. 4. 11.

13 A [q] phob creadur a'r sydd yn y nef, ac ar y ddaear, a than y ddaear, a'r pethau sydd yn y môr, ac oll a'r sydd ynddynt, a glywais i yn dywedyd, [r] I'r hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, ac i'r Oen, *y byddo* y fendith, a'r anrhydedd, a'r gogoniant, a'r gallu, yn oes oesoedd.

[q] Phil. 2. 10. ad. 3.
[r] 1 Chron. 29. 11. 1 Tim. 6. 16. pen. 1. 6.

14 A'r pedwar anifail a ddywedasant, Amen. A'r pedwar henuriad ar hugain a syrthiasant i lawr, ac a addolasant yr hwn sydd yn byw yn oes oesoedd.

PENNOD VI.

1 *Agoryd y seliau, y naill ar ol y llall; a pha beth a ddigwyddodd ar hynny: yr hyn sydd yn cynnwys prophwydoliaeth hyd ddiwedd y byd.*

AC mi a welais pan agorodd yr Oen un o'r seliau, ac mi a glywais un o'r pedwar anifail yn dywedyd, fel trwst taran, Tyred, a gwel.

2 Ac mi a welais; ac wele [a] farch gwŷn: a'r hwn oedd yn eistedd arno, â bwa ganddo; a rhoddwyd iddo goron: ac efe a aeth allan yn gorchfygu, ac i orchfygu.

[a] Zech. 6. 3. pen. 19. 11.

3 A phan agorodd efe yr ail sel, mi a glywais yr ail anifail yn dywedyd, Tyred, a gwel.

4 Ac fe aeth allan farch arall, *un* coch: a'r hwn oedd yn eistedd arno, y rhoddwyd iddo gymmeryd heddwch oddi ar y ddaear, fel y lladdent eu gilydd: a rhoddwyd iddo ef gleddyf mawr.

5 A phan agorodd efe y drydedd sel, mi a glywais y trydydd anifail yn dywedyd, Tyred, a gwel. Ac mi a welais; ac wele farch du: a'r hwn oedd yn eistedd arno, â chlorian ganddo yn ei law.

6 Ac mi a glywais lais y'nghanol y pedwar anifail, yn dywedyd, ‖ Mesur o wenith er ceiniog, a thri mesur o haidd er ceiniog; [b] a'r olew a'r gwin, na wna niwed iddynt.

‖ *Choinix* a arwyddoccâ fesur yn cynnwys un pint gwin, a saith ddegfed ran pint.
[b] pen. 9. 4.

7 A phan agorodd efe y bedwaredd sel, mi a glywais lais y pedwerydd anifail yn dywedyd, Tyred, a gwel.

Anno DOMINI 96.

8 Ac mi a edrychais; ac wele farch ‖ gwelwlas: ac enw yr hwn oedd yn eistedd arno oedd Marwolaeth; ac yr oedd uffern yn canlyn gyd âg ef. A rhoddwyd ‖ iddynt awdurdod ar y bedwaredd ran o'r ddaear, i ladd â chleddyf, ac â newyn, ac â marwolaeth, ac â bwystfilod y ddaear.

9 A phan agorodd efe y bummed sel, mi a welais [c] dan yr allor [d] eneidiau y rhai a laddesid [e] am air Duw, ac am [f] y dystiolaeth oedd ganddynt.

10 A hwy a lefasant â llef ‖ uchel, gan ddywedyd, [g] Pa hŷd, Arglwydd, sanctaidd a chywir, nad ydwyt yn barnu, ac yn dïal ein gwaed ni ar y rhai sydd yn trigo ar y ddaear?

11 A [h] gynau gwŷnion a roed i bob un o honynt; a dywedwyd wrthynt, ar iddynt orphwys etto ychydig amser, hyd oni chyflawnid *rhif* eu cyd-weision, a'u brodyr, y rhai oedd i gael eu lladd, megis ag *y cawsent* hwythau.

12 Ac mi a edrychais pan agorodd efe y chweched sel; ac wele, bu ddaeargryn mawr; [i] a'r haul a aeth yn ddu fel sachlen flew, a'r lleuad a aeth fel gwaed.

13 A sêr y nef a syrthiasant ar y ddaear, fel y mae y ffigysbren yn bwrw ei ffigys gleision, pan ei hysgydwer gan wynt mawr.

14 [k] A'r nef a aeth heibio fel llyfr wedi ei blygu ynghyd; a [l] phob mynydd ac ynys a symmudwyd allan o'u lleoedd.

15 A brenhinoedd y ddaear, a'r gwŷr mawr, a'r cyfoethogion, a'r pen-captenïaid, a'r gwŷr cedyrn, a phob gwr caeth, a phob gwr rhŷdd, [m] a ymguddiasant yn yr ogofeydd, ac y'nghreigiau y mynyddoedd;

16 [n] Ac a ddywedasant wrth y mynyddoedd a'r creigiau, Syrthiwch arnom ni, a chuddiwch ni o ŵydd yr hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, ac oddi wrth lid yr Oen:

17 Canys daeth dydd mawr ei ddigter ef; a phwy a ddichon sefyll?

PENNOD VII.

3 Angel yn selio gwasanaethwyr Duw yn eu talcennau. 4 Nifer y rhai a seliwyd: o lwythau Israel rhifedi hysbysol: 9 o bob cenhedloedd eraill tyrfa aneirif, y rhai sydd yn sefyll ger bron yr orsedd-faingc, â gynau gwŷnion am danynt, ac â phalmwydd yn eu dwylaw. 14 Bod eu gynau wedi eu golchi y'ngwaed yr Oen.

AC ar ol y pethau hyn, mi a welais bedwar angel yn sefyll ar bedair congl y ddaear, yn dal pedwar gwynt y ddaear, fel na chwythai y gwynt ar y ddaear, nac ar y môr, nac ar un pren.

2 Ac mi a welais angel arall yn dyfod i fynu oddi wrth godiad haul, â sel y Duw byw ganddo. Ac efe a lefodd â llef ‖ uchel ar y pedwar angel, i'r rhai y rhoddasid *gallu* i ddrygu y ddaear a'r môr,

3 Gan ddywedyd, [a] Na ddrygwch y ddaear, na'r môr, na'r prennau, nes darfod i ni [b] selio gwasanaethwyr ein Duw ni yn eu talcennau.

4 Ac mi a glywais nifer y rhai a seliwyd: *yr oedd* wedi eu selio gant a phedair a deugain o filoedd o holl lwythau meibion Israel.

5 O lwyth Juda *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Reuben *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Gad *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

6 O lwyth Aser *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Nephthali *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Manasses *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

7 O lwyth Simeon *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Lefi *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Issachar *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

8 O lwyth Zabulon *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Joseph *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Benjamin *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

9 Wedi hyn mi a edrychais; ac wele dyrfa fawr, yr hon ni allai neb ei rhifo, o bob cenedl, a llwythau, a phobloedd, ‖ ac ieithoedd, yn sefyll ger bron yr orsedd-faingc, a cher bron yr Oen, [c] wedi eu gwisgo mewn gynau gwŷnion, a phalmwydd yn eu dwylaw;

10 Ac yn llefain â llef ‖ uchel, gan ddywedyd, [d] Iachawdwriaeth i'n Duw ni, yr hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, ac i'r Oen.

11 A'r holl angelion a safasant o amgylch yr orsedd-faingc, a'r henuriaid, a'r pedwar anifail, ac a syrthiasant ger bron yr orsedd-faingc ar eu hwynebau, ac a addolasant Dduw,

12 Gan ddywedyd, Amen: Y fendith, a'r gogoniant, a'r doethineb, a'r dïolch, a'r anrhydedd, a'r gallu, a'r nerth, *a fyddo* i'n Duw ni yn oes oesoedd. Amen.

13 Ac un o'r henuriaid a attebodd, gan ddywedyd wrthyf, Pwy ydyw y rhai

Anno DOMINI 96.

‖ *gwŷnlas.*
‖ *iddo.*
‖ *fawr.*
[c] pen. 8. 3. a 9. 13. a 14. 18.
[d] pen. 20. 4.
[e] pen. 1. 9.
[f] pen. 19. 10.
‖ *fawr.*
[g] Edrych Zech. 1. 12.
[h] pen. 3. 4, 5. a 7. 9, 14.
[i] Joel 2. 10, 31. a 3. 15. Matt. 24. 29. Act. 2. 20.
[k] Es. 34. 4.
[l] Jer. 3. 23. a 4. 24. pen. 16. 20.
[m] Es. 2. 19.
[n] Hos. 10. 8. Luc 23. 30. pen. 9. 6.
[a] pen. 6. 6. a 9. 4.
[b] Ezec. 9. 4. pen. 14. 1.
‖ *a thafodau.*
[c] ad. 14.
‖ *fawr.*
[d] Ps. 3. 8. Es. 43. 11. Jer. 3. 23. Hos. 13. 2.

Anno DOMINI 96.

hyn sydd wedi eu gwisgo [e]mewn gynau gwỳnion? ac o ba le y daethant?

14 Ac mi a ddywedais wrtho ef, Arglwydd, ti a wyddost. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Y rhai hyn yw y rhai a ddaethant allan o'r cystudd mawr, ac [f]a olchasant eu gynau, ac a'u cannasant hwy y'ngwaed yr Oen.

15 O herwydd hynny y maent ger bron gorsedd-faingc Duw, ac yn ei wasanaethu ef ddydd a nos yn ei deml: a'r hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd-faingc [g]a ‖ drig yn eu plith hwynt.

16 [h]Ni fydd arnynt na newyn mwyach, na syched mwyach; ac [i]ni ddisgyn arnynt na'r haul, na dim gwres.

17 Oblegid yr Oen, yr hwn sydd yng nghanol yr orsedd-faingc, [k]a'u bugeilia hwynt, ac a'u harwain hwynt at ffynhonnau ‖ bywiol o ddyfroedd: a [l]Duw a sych ymaith bob deigr oddi wrth eu llygaid hwynt.

[e] pen. 3. 5, 18. a 6. 11. a 16. 15. a 19. 8. ad. 9, 14.
[f] Es. 1. 18. Heb. 9. 14. 1 Ioan 1. 7. pen. 1. 5. Edrych Zech. 3. 3, 4, 5.
[g] Es. 4 5, 6. pen. 21. 3.
‖ *esyd ei babell arnynt*, neu, *trostynt.*
[h] Es. 49. 10.
[i] Ps. 121. 6.
[k] Ps. 23. 1. Ioan 10. 11.
‖ *byw.*
[l] Es. 25. 8. pen. 21. 4.

PENNOD VIII.

1 *Wrth agoryd y seithfed sel,* 2 *y rhoddwyd saith o udgyrn i saith o angelion.* 6 *Pedwar o honynt yn udganu â'u hudgyrn; a phlâu mawr yn canlyn.* 3 *Angel arall yn rhoddi arogl-darth at weddïau y saint ar yr allor aur.*

APHAN agorodd efe y seithfed sel, yr ydoedd ‖ gosteg yn y nef megis dros hanner awr.

‖ *distawrwydd.*

2 Ac mi a welais y saith angel y rhai oedd yn sefyll ger bron Duw: a rhoddwyd iddynt saith o udgyrn.

3 Ac angel arall a ddaeth, ac a safodd ger bron yr allor, a thusser aur ganddo: a rhoddwyd iddo arogl-darth lawer, fel ‖ yr offrymmai *ef* gyd â [a]gweddïau yr holl saint ar yr allor aur, yr hon oedd ger bron yr orsedd-faingc.

‖ *y rhoddai at weddïau.*
[a] pen. 5. 8.

4 Ac fe aeth [b]mŵg yr arogl-darth gyd â gweddïau y saint, o law yr angel, i fynu ger bron Duw.

[b] Ps. 141. 2. Luc 1. 10.

5 A'r angel a gymmerth y thusser, ac a'i llanwodd hi o dân yr allor, ac a'i bwriodd ‖ i'r ddaear: a [c]bu lleisiau, a tharanau, a mellt, a daear-gryn.

‖ *ar y.*
[c] pen. 16. 18.

6 A'r saith angel, y rhai oedd â'r saith udgorn ganddynt, a ymbarottôisant i udganu.

7 A'r angel cyntaf a udganodd; a bu cenllysg a thân wedi eu cymmysgu â gwaed, a hwy a fwriwyd i'r ddaear: a thraian y ‖ prennau a losgwyd, a'r holl laswellt a losgwyd.

‖ *ddaear.*

8 A'r ail angel a udganodd; a megis mynydd mawr yn llosgi gan dân a fwriwyd i'r môr: a thraian y môr a aeth yn waed;

9 A bu farw traian y creaduriaid y rhai oedd yn y môr, ac â byw ynddynt; a thraian y llongau a ddinystriwyd.

10 A'r trydydd angel a udganodd; a syrthiodd o'r nef seren fawr yn llosgi fel lamp, a hi a syrthiodd ar draian yr afonydd, ac ar ffynhonnau y dyfroedd:

11 Ac enw y seren a elwir Wermod: ac aeth traian y dyfroedd yn wermod; a llawer o ddynion a fuant feirw gan y dyfroedd, oblegid eu myned yn chwerwon.

12 A'r pedwerydd angel a udganodd; a tharawyd traian yr haul, a thraian y lleuad, a thraian y sêr; fel y tywyllwyd eu traian hwynt, ac ni lewyrchodd y dydd ei draian, a'r nos yr un ffunud.

13 Ac mi a edrychais, ac a glywais angel yn ehedeg y'nghanol y nef, gan ddywedyd â llef ‖ uchel, Gwae, gwae, gwae, i'r rhai sydd yn trigo ar y ddaear, rhag lleisiau eraill udgorn y tri angel, y rhai sydd etto i udganu.

‖ *fawr.*

PENNOD IX.

1 *Seren yn syrthio o'r nef, wrth udganu o'r pummed angel, i'r hwn y rhoddwyd agoriad y pwll heb waelod:* 2 *yntau yn agoryd y pwll, a locustiaid fel ysgorpionau yn dyfod allan.* 12 *Y mae y wae gyntaf wedi myned heibio.* 13 *Y chweched udgorn yn canu:* 14 *a gollwng pedwar angel yn rhŷdd, y rhai oedd wedi eu rhwymo.*

A'R pummed angel a udganodd; ac mi a welais seren yn syrthio o'r nef i'r ddaear: a rhoddwyd iddo ef agoriad [a]y pydew heb waelod.

[a] Luc 8. 31. pen. 17. 8. ad. 2, 11.

2 Ac efe a agorodd y pydew heb waelod; a chododd mŵg o'r pydew, fel mŵg ffwrn fawr; a thywyllwyd yr haul a'r awyr gan fŵg y pydew.

3 Ac o'r mŵg y daeth allan locustiaid ar y ddaear; a rhoddwyd awdurdod iddynt, fel y mae gan ysgorpionau y ddaear awdurdod.

4 A dywedwyd wrthynt, [b]na wnaent niwed i laswellt y ddaear, nac i ddim gwŷrddlas, nac i un pren; ond yn unig i'r dynion oedd heb [c]sel Duw yn eu talcennau.

[b] pen. 6. 6.
[c] pen. 7. 3. Edrych Exod. 12. 23. Ezec. 9. 4.

5 A rhoddwyd iddynt na laddent hwynt, ond bod iddynt eu blino hwy bùm mis: ac *y byddai* eu gofid hwy fel gofid oddi wrth ysgorpion, pan ddarfyddai iddi frathu dyn.

6 Ac yn y dyddiau hynny [d]y cais dynion farwolaeth, ac nis cânt; ac a chwennychant farw, a marwolaeth a gilia oddi wrthynt.

[d] Job 3. 21. Es. 2. 19. pen. 6. 16.

7 A [e]dull y locustiaid *oedd* debyg i

[e] Joel 2. 4.

feirch wedi eu parottôi i ryfel; ac *yr oedd* ar eu pennau megis coronau yn debyg i aur, a'u hwynebau fel wynebau dynion.

8 A gwallt oedd ganddynt fel gwallt gwragedd, [f] a'u dannedd oedd fel *dannedd* llewod.

9 Ac yr oedd ganddynt lurigau fel llurigau haiarn; a llais eu hadenydd *oedd* fel llais cerbydau llawer o feirch yn rhedeg i ryfel.

10 Ac yr oedd ganddynt gynffonnau tebyg i ysgorpionau, ac yr oedd colynnau yn eu cynffonnau hwy: a'u gallu *oedd* i ddrygu dynion bùm mis.

11 Ac yr oedd ganddynt frenhin arnynt, *sef* [g] angel y pydew diwaelod: a'i enw ef yn Hebraeg *ydyw* Abàdon, ac yn Röeg y mae iddo enw ‖ Apòlyon.

12 [h] Un wae a aeth heibio; wele, y mae yn dyfod etto ddwy wae ar ol hyn.

13 A'r chweched angel a udganodd; ac mi a glywais lef allan o bedwar corn yr allor aur, yr hon sydd ger bron Duw,

14 Yn dywedyd wrth y chweched angel, yr hwn oedd â'r udgorn ganddo, Gollwng yn rhydd y pedwar angel sydd yn rhwym yn yr afon fawr Euphrates.

15 A gollyngwyd y pedwar angel, y rhai oedd wedi eu parottôi ‖ erbyn awr, a diwrnod, a mis, a blwyddyn, fel y lladdent y traian o'r dynion.

16 A [i] rhifedi y llu o wŷr meirch *oedd* ddwy fyrddiwn o fyrddiynau: ac mi a glywais eu rhifedi hwynt.

17 Ac fel hyn y gwelais i y meirch yn y weledigaeth, a'r rhai oedd yn eistedd arnynt, a chanddynt lurigau tanllyd, ac o *liw* hyacinth a brwmstan; a phennau y meirch *oedd* fel pennau llewod; ac yr oedd yn myned allan o'u safnau, dân, a mŵg, a brwmstan.

18 Gan y tri hyn y ‖ llâs traian y dynion, gan y tân, a chan y mŵg, a chan y brwmstan, oedd yn dyfod allan o'u safnau hwynt.

19 Canys eu gallu hwy sydd yn eu safn, ac yn eu cynffonnau: canys y cynffonnau *oedd* debyg i seirph, a phennau ganddynt; ac â'r rhai hynny y maent yn drygu.

20 A'r dynion eraill, y rhai ni laddwyd gan y plâau hyn, nid edifarhasant oddi wrth weithredoedd eu dwylaw eu hun, fel nad addolent [k] gythreuliaid, a [l] delwau aur, ac arian, a phres, a main, a phrennau, y rhai ni allant na gweled, na chlywed, na rhodio:

21 Ac nid edifarhasant oddi wrth eu llofruddiaeth, nac oddi wrth eu cyfareddion, nac oddi wrth eu godineb, nac oddi wrth eu lladrad.

PENNOD X.

1 *Angel cryf cadarn yn ymddangos, a llyfr agored yn ei law:* 6 *ac yn tyngu i'r hwn sydd yn byw yn dragywydd, na bydd amser mwy.* 9 *Gorchymyn i Ioan gymmeryd y llyfr, a'i fwytta.*

AC mi a welais angel cryf arall yn disgyn o'r nef, wedi ei wisgo â chwmmwl: ac enfys *oedd* ar ei ben, [a] a'i wyneb *ydoedd* fel yr haul, [b] a'i draed fel colofnau o dân:

2 Ac yr oedd ganddo yn ei law lyfr bychan wedi ei agoryd. Ac efe a osododd ei droed dehau ar y môr, a'*i* aswy ar y tir;

3 Ac a lefodd â llef ‖ uchel, fel y rhua llew: ac wedi iddo lefain, y saith daran a lefarasant eu llefau hwythau.

4 Ac wedi darfod i'r saith daran lefaru eu llefau, yr oeddwn ar fedr ysgrifenu: ac mi a glywais lef o'r nef yn dywedyd wrthyf, [c] Selia y pethau a lefarodd y saith daran, ac na ysgrifena hwynt.

5 A'r angel yr hwn a welais yn sefyll ar y môr, ac ar y tir, [d] a gododd ei law i'r nef,

6 Ac a dyngodd i'r hwn sydd yn byw yn oes oesoedd, yr hwn a greodd y nef a'r pethau sydd ynddi, a'r ddaear a'r pethau sydd ynddi, a'r môr a'r pethau sydd ynddo, na byddai amser mwyach:

7 Ond [e] yn nyddiau llef y seithfed angel, pan ddechreuo efe udganu, gorphenir dirgelwch Duw, fel y mynegodd efe i'w wasanaethwyr y prophwydi.

8 A'r [f] llef a glywais o'r nef, a lefarodd drachefn wrthyf, ac a ddywedodd, Dos, cymmer y llyfr bychan sydd wedi ei agoryd yn llaw yr angel yr hwn sydd yn sefyll ar y môr, ac ar y tir.

9 Ac mi a aethum at yr angel, gan ddywedyd wrtho, Moes i mi y llyfr bychan. Ac efe a ddywedodd wrthyf, [g] Cymmer, a bwytta ef yn llwyr: ac efe a chwerwa dy fol di, eithr yn dy enau y bydd yn felus fel mel.

10 Ac mi a gymmerais y llyfr bychan o law yr angel, ac a'i bwytteais ef: ac yr oedd efe yn fy ngenau megis mel yn felus: ac wedi i mi ei fwytta ef, fy mol a aeth yn chwerw.

11 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Rhaid i ti drachefn brophwydo i bobloedd, a chenhedloedd, ‖ ac ieithoedd, a brenhinoedd lawer.

Anno DOMINI 96.

[f] Joel 1. 6.

[g] ad. 1.

‖ Sef, *dinystrydd.*

[h] pen. 8. 13.

‖ *dros.*

[i] Ps. 68. 17. Dan. 7. 10.

‖ *lladdwyd.*

[k] Lef. 17. 7. Deut. 32. 17. Ps. 106. 37. 1 Cor. 10. 20.

[l] Ps. 115. 4. a 135. 15. Dan. 5. 23.

Anno DOMINI 96.

[a] Matt. 17. 2.

[b] pen. 1. 15.

‖ *fawr.*

[c] Dan. 8. 26. a 12. 4, 9.

[d] Dan. 12. 7.

[e] pen. 11. 15.

[f] ad. 4.

[g] Ezec. 2. 8. a 3. 1, 2, 3.

‖ *a thafodau.*

Anno DOMINI 96.

PENNOD XI.

3 *Y ddau dyst yn prophwydo* 6 *bod ganddynt awdurdod i gau y nef, rhag iddi wlawio:* 7 *yr ymladd y bwystfil yn eu herbyn, ac y lladd hwynt;* 8 *hwythau yn gorwedd heb eu claddu,* 11 *ac ar ol tridiau a hanner yn adgyfodi.* 14 *Yr ail wae yn myned heibio.* 15 *Y seithfed udgorn yn canu.*

[a] Ezec. 40. 3, &c. Zech. 2. 1.

ARHODDWYD i mi [a] gorsen debyg i wïalen. A'r angel a safodd, gan ddywedyd, Cyfod, a mesura deml Dduw, a'r allor, a'r rhai sydd yn addoli ynddi.

‖ Neu, *gâd allan.*

2 Ond y cyntedd sydd o'r tu allan i'r deml, ‖ bwrw allan, ac na fesura ef: oblegid *efe* a roddwyd i'r Cenhedloedd: a'r ddinas sanctaidd a fathrant hwy [b] ddeufis a deugain.

[b] pen. 13. 5.

‖ *i'm dau dyst fel y prophwydant.*

3 Ac mi a roddaf ‖ *allu* i'm dau dyst, a hwy a brophwydant [c] fil a deucant *a* thriugain o ddyddiau, wedi ymwisgo â sachlïan.

[c] pen. 12. 6.

4 Y rhai hyn yw [d] y ddwy olew-wyddden, a'r ddau ganhwyllbren sydd yn sefyll ger bron Duw y ddaear.

[d] Jer. 11. 16. Zech. 4. 3, 11, 14.

5 Ac os ewyllysia neb wneuthur niwed iddynt, y mae tân yn myned allan o'u genau hwy, ac yn difetha eu gelynion: ac os ewyllysia neb eu drygu hwynt, fel hyn y mae yn rhaid ei ladd ef.

[e] 1 Bren. 17. 1. Iago 5. 10, 17.

6 [e] Y mae gan y rhai hyn awdurdod i gau y nef, fel na wlawio hi yn nyddiau eu prophwydoliaeth hwynt: ac [f] awdurdod sydd ganddynt ar y dyfroedd, i'w troi hwynt yn waed, ac i daro y ddaear â phob pla, cyn fynyched ag y mynnont.

[f] Exod. 7. 19.

[g] pen. 13. 1, 11. a 17. 8.

[h] Dan. 7. 21. Zech. 14. 2.

7 A phan ddarfyddo iddynt orphen eu tystiolaeth, [g] y bwystfil, yr hwn sydd yn dyfod allan o'r pwll diwaelod, [h] a ryfela â hwynt, ac a'u gorchfyga hwynt, ac a'u lladd hwynt.

[i] pen. 17. 1, 5. a 18. 10.

8 A'u cyrph hwynt *a orwedd* ar heolydd [i] y ddinas fawr, yr hon yn ysprydol a elwir Sodom a'r Aipht; lle hefyd y croeshoeliwyd ein Harglwydd ni.

‖ *tafodau.*

9 A'r rhai o'r bobloedd, a'r llwythau, a'r ‖ ieithoedd, a'r cenhedloedd, a welant eu cyrph hwynt dridiau a hanner, ac ni oddefant roi eu cyrph hwy mewn beddau.

10 A'r rhai sydd yn trigo ar y ddaear a lawenychant o'u plegid, ac a ymhyfrydant, ac a anfonant roddion i'w gilydd; oblegid y ddau brophwyd hyn oedd yn poeni y rhai oedd yn trigo ar y ddaear.

11 Ac ar ol tridiau a hanner, Yspryd bywyd oddi wrth Dduw a aeth i mewn iddynt hwy: a hwy a safasant ar eu traed; ac ofn mawr a syrthiodd ar y rhai a'u gwelodd hwynt.

‖ *fawr.*

12 A hwy a glywsant lef ‖ uchel o'r nef yn dywedyd wrthynt, Deuwch i fynu yma. A hwy a aethant i fynu i'r nef mewn cwmmwl; a'u gelynion a edrychasant arnynt.

13 Ac yn yr awr honno y bu daeargryn mawr, a degfed ran y ddinas a syrthiodd; a lladdwyd yn y ddaear-gryn saith mil o †wŷr: a'r lleill a ddychrynasant, ac a roddasant ogoniant i Dduw y nef.

† Gr. *enwau gwŷr.*

[k] pen. 8. 13. a 9. 12. a 15. 1.

14 [k] Yr ail wae a aeth heibio; wele, y mae y drydedd wae yn dyfod ar frys.

[l] pen. 10. 7.

‖ *mawrion.*

[m] pen. 12. 10.

15 A'r [l] seithfed angel a udganodd; a bu llefau ‖ uchel yn y nef, yn dywedyd, [m] Aeth teyrnasoedd y byd *yn eiddo* ein Harglwydd ni, a'i Grist ef; ac efe a deyrnasa yn oes oesoedd.

[n] pen. 4. 4. a 5. 8. a 19. 4.

16 A'r [n] pedwar henuriad ar hugain, y rhai oedd ger bron Duw yn eistedd ar eu gorsedd-feingciau, a syrthiasant ar eu hwynebau, ac a addolasant Dduw,

[o] pen. 1. 4.

17 Gan ddywedyd, Yr ydym yn dïolch i ti, O Arglwydd Dduw Hollalluog, [o] yr hwn wyt, a'r hwn oeddit, a'r hwn wyt yn dyfod; oblegid ti a gymmeraist dy allu mawr, ac a deyrnesaist.

‖ Neu, *ac amser y meirw i gael eu barnu.*

18 A'r cenhedloedd a ddigiasant; a daeth dy ddig di, ‖ a'r amser i farnu y meirw, ac i roi gwobr i'th wasanaethwyr y prophwydi, ac i'r saint, ac i'r rhai sydd yn ofni dy enw, fychain a mawrion; ac i ‖ ddifetha y rhai sydd yn ‖ difetha y ddaear.

‖ *lygru.*
‖ *llygru.*

[p] pen. 15. 5, 8.

[q] pen. 16. 18.

[r] pen. 16. 21.

19 Ac agorwyd [p] teml Dduw yn y nef; a gwelwyd arch ei gyfammod ef yn ei deml ef: a [q] bu mellt, a llefau, a tharanau, a daear-gryn, a [r] chenllysg mawr.

PENNOD XII.

1 *Gwraig wedi ei gwisgo â'r haul yn trafaelu ar ei thymp i esgor.* 4 *Y ddraig fawr goch yn sefyll o'i blaen hi i ddifa ei phlentyn hi.* 6 *Wedi iddi esgor, y mae hi yn cilio i'r diffaethwch.* 7 *Michael a'i angelion yn ymladd â'r ddraig, ac yn myned yn drech nâ hi.* 13 *Y ddraig, wedi ei thaflu i'r ddaear, yn erlid y wraig.*

‖ *Ac arwydd.*

‖ ARHYFEDDOD mawr a welwyd yn y nef; gwraig wedi ei gwisgo â'r haul, a'r lleuad dan ei thraed, ac ar ei phen goron o ddeuddeg seren:

2 A hi yn feichiog, a lefodd, gan fôd mewn gwewyr, a gofid i esgor.

‖ *arwydd.*

[a] pen. 13. 1.

3 A gwelwyd ‖ rhyfeddod arall yn y nef; ac wele, ddraig goch fawr, â [a] saith ben iddi, a deg corn; ac ar ei phennau saith goron.

4 A'i chynffon hi a dynnodd draian sêr y nef, ac a'u bwriodd hwynt i'r ddaear. A'r ddraig a safodd ger bron y

Anno DOMINI 96.

wraig yr hon ydoedd yn barod i esgor, i ddifa ei phlentyn hi, pan esgorai hi arno.

5 A hi a esgorodd ar fab gwrryw, [b] yr hwn oedd i fugeilio yr holl genhedloedd â gwïalen haiarn: a'i phlentyn hi a gymmerwyd i fynu at Dduw, ac *at* ei orseddfaingc ef.

6 [c] A'r wraig a ffodd i'r diffaethwch, lle mae ganddi le wedi ei barottôi gan Dduw, fel y porthent hi yno [d] fil a deucant *a* thriugain o ddyddiau.

7 A bu rhyfel yn y nef; [e] Michael a'i angelion a ryfelasant yn erbyn y ddraig, a'r ddraig a ryfelodd a'i hangelion hithau,

8 Ac ni orfuant; a'u lle hwynt nis cafwyd mwyach yn y nef.

9 A bwriwyd allan [f] y ddraig fawr, [g] yr hen sarph, yr hon a elwir Diafol a Satan, yr hwn sydd yn twyllo yr holl fyd: efe a fwriwyd allan i'r ddaear, a'i angelion a fwriwyd allan gyd âg ef.

10 Ac mi a glywais lef ‖ uchel yn dywedyd yn y nef, [h] Yr awrhon y daeth iachawdwriaeth, a nerth, a theyrnas ein Duw ni, a gallu ei Grist ef: canys cyhuddwr ein brodyr ni a fwriwyd i'r llawr, [i] yr hwn oedd yn eu cyhuddo hwy ger bron ein Duw ni ddydd a nos.

11 A [k] hwy a'i gorchfygasant ef trwy waed yr Oen, a thrwy air eu tystiolaeth hwynt; ac ni charasant eu heinioes hyd angau.

12 O herwydd hyn [l] llawenhêwch, y nefoedd, a'r rhai ydych yn trigo ynddynt. Gwae y rhai sydd yn trigo ar y ddaear, a'r môr: canys y diafol a ddisgynodd attoch chwi, a chanddo lid mawr, o herwydd ei fod yn gwybod nad oes iddo ond ychydig amser.

13 A phan welodd y ddraig ei bwrw i'r ddaear, hi a erlidiodd y wraig a esgorasai ar y mab.

14 A rhoddwyd i'r wraig ddwy o adenydd eryr mawr, [m] fel yr ehedai hi i'r diffaethwch, i'w lle ei hun: lle yr ydys yn ei maethu hi yno [n] dros amser, ac amseroedd, a hanner amser, oddi wrth wyneb y sarph.

15 A'r sarph [o] a fwriodd allan o'i safn, ar ol y wraig, ddwfr megis afon, fel y gwnai ei dwyn hi ymaith gyd â'r afon.

16 A'r ddaear a gynnorthwyodd y wraig; a'r ddaear a agorodd ei genau, ac a lyngcodd yr afon, yr hon a fwriodd y ddraig allan o'i safn.

17 A llidiodd y ddraig wrth y wraig, ac a aeth i wneuthur rhyfel ‖ â'r lleill o'i had hi, y rhai sydd yn cadw gorchymynion Duw, ac sydd [p] â thystiolaeth Iesu Grist ganddynt.

PENNOD XIII.

1 *Bwystfil yn cyfodi allan o'r môr, â saith ben ganddo, a deg corn: i'r hwn y mae y ddraig yn rhoddi ei gallu.* 11 *Bwystfil arall yn dyfod i fynu allan o'r ddaear;* 14 *ac yn peri gwneuthur delw y bwystfil cyntaf;* 15 *ac yn peri i ddynion ei addoli ef,* 16 *a derbyn ei nôd ef.*

AC mi a sefais ar dywod y môr; ac a welais [a] fwystfil yn codi o'r môr, [b] a chanddo saith ben, a deg corn; ac ar ei gyrn ddeg coron, ac ar ei bennau ‖ enw cabledd.

2 A'r bwystfil a welais i [c] oedd debyg i lewpard, a'i draed fel *traed* arth, a'i safn fel safn llew: [d] a'r ddraig a roddodd iddo ef ei gallu, a'i gorsedd-faingc, ac awdurdod mawr.

3 Ac mi a welais un o'i bennau ef megis wedi ei ‖ ladd yn farw; a'i friw marwol ef a iachâwyd: [e] a'r holl ddaear a ryfeddodd ar ol y bwystfil.

4 A hwy a addolasant y ddraig, yr hon a roes allu i'r bwystfil: ac a addolasant y bwystfil, gan ddywedyd, [f] Pwy *sydd* debyg i'r bwystfil? pwy a ddichon ryfela âg ef?

5 A rhoddwyd iddo ef [g] enau yn llefaru pethau mawrion, a chabledd; a rhoddwyd iddo awdurdod i ‖ weithio [h] ddau fis *a* deugain.

6 Ac efe a agorodd ei enau mewn cabledd yn erbyn Duw, i gablu ei enw ef, a'i dabernacl, a'r rhai sydd yn trigo yn y nef.

7 A rhoddwyd iddo [l] wneuthur rhyfel â'r saint, a'u gorchfygu hwynt: a rhoddwyd iddo awdurdod ar bob llwyth, ‖ ac iaith, a chenedl.

8 A holl drigolion y ddaear a'i haddolant ef, [k] y rhai nid yw eu henwau yn ysgrifenedig yn llyfr bywyd yr Oen *yr hwn* a laddwyd, [l] er dechreuad y byd.

9 [m] Od oes gan neb glust, gwrandawed.

10 [n] Os yw neb yn ‖ tywys i gaethiwed, ‖ efe a â i gaethiwed. [o] Os yw neb yn lladd â chleddyf, rhaid yw ei ladd yntau â chleddyf. [p] Dyma amynedd a ffydd y saint.

11 Ac mi a welais fwystfil arall [q] yn codi o'r ddaear; ac yr oedd ganddo ddau gorn tebyg i oen, a llefaru yr oedd fel draig.

Anno DOMINI 96.

[b] Ps. 2. 9. pen. 2. 27. a 19. 15.

[c] ad. 14.

[d] pen. 11. 3. ad. 14.

[e] Dan. 10. 13, 21. a 12. 1. Judas 9.

[f] Luc 10. 18. Ioan 12. 31.

[g] Gen. 3. 1, 4. pen. 20. 2.

‖ *fawr.*

[h] pen. 11. 15. a 19. 1.

[i] Job 1. 9. a 2. 5. Zech. 3. 1.

[k] Rhuf. 8. 33, 34, 37. a 16. 20.

[l] Ps. 96. 11. Es. 49. 13. pen. 18. 20.

[m] ad. 6.

[n] Dan. 7. 25. a 12. 7.

[o] Es. 59. 19.

‖ *â gweddill ei had hi.*

[p] 1 Cor. 2. 1. 1 Ioan 5. 10. pen. 1. 2, 9. a 6. 9. a 20. 4.

[a] Dan. 7. 2, 7.

[b] pen. 12. 3. a 17. 3, 9, 12.

‖ *enwau.*

[c] Edrych Dan. 7. 4, 5, 6.

[d] pen. 12. 9.

‖ *friwo i farwolaeth.*

[e] pen. 17. 8.

[f] pen. 18. 18.

[g] Dan. 7. 8, 11, 25. a 11. 36.

‖ *barhâu*, neu, *ryfela.*

[h] pen. 11. 2. a 12. 6.

[l] Dan. 7. 21. pen. 11. 7.

‖ *a thafod.*

[k] Exod. 32. 32. Phil. 4. 3. pen. 3. 5. a 20. 12. a 21. 27.

[l] pen. 17. 8.

[m] pen. 2. 7.

[n] Es. 33. 1.

‖ *casglu caethgludiad.*

‖ *y mae efe yn myned.*

[o] Gen. 9. 6. Matt. 26. 52.

[p] pen. 14. 12.

[q] pen. 11. 7.

Anno DOMINI 96.

12 A holl allu y bwystfil cyntaf y mae efe yn ei wneuthur ger ei fron ef, ac yn peri i'r ddaear, ac i'r rhai sydd yn trigo ynddi, addoli y bwystfil cyntaf, [r] yr hwn yr iachâwyd ei glwyf marwol.

13 Ac [s] y mae efe yn gwneuthur ‖ rhyfeddodau mawrion, hyd onid yw yn peri i dân ddisgyn o'r nef, i'r ddaear, y'ngolwg dynion;

14 Ac [t] y mae *efe* yn twyllo y rhai sydd yn trigo ar y ddaear, trwy ‖ y rhyfeddodau y rhai a roddwyd iddo ef eu gwneuthur ger bron y bwystfil; gan ddywedyd wrth drigolion y ddaear, am iddynt wneuthur delw i'r bwystfil yr hwn a gafodd friw gan gleddyf, ac a fu fyw.

15 A chaniattâwyd iddo ef roddi ‖ anadl i ddelw y bwystfil, fel y llefara delw y bwystfil hefyd, ac y parai gael o'r sawl nid addolent ddelw y bwystfil, eu lladd.

16 Ac y mae yn peri i bawb, fychain a mawrion, cyfoethogion a thlodion, rhyddion a chaethion, ‖ dderbyn nôd ar eu llaw ddehau, neu ar eu talcennau:

17 Ac na allai neb na phrynu na gwerthu, ond yr hwn a fyddai ganddo nôd, neu [u] enw y bwystfil, neu rifedi ei enw ef.

18 [x] Yma y mae doethineb. Yr hwn sydd ganddo ddeall, bwried [y] rifedi y bwystfil: canys rhifedi dyn ydyw; a'i rifedi ef yw, Chwe chant a thriugain *a* chwech.

PENNOD XIV.

1 *Tra yr oedd yr Oen yn sefyll ar fynydd Sïon gyd â'i fintai,* 6 *angel yn pregethu yr efengyl.* 8 *Cwymp Babilon.* 15 *Cynhauaf y byd, a dodiad y crymman i mewn.* 20 *Gwin-gynhauaf, a gwinwrŷf digofaint Duw.*

AC mi a edrychais; ac wele, Oen yn sefyll ar fynydd Sïon, a chyd âg ef [a] bedair mil *a* saith-ugeinmil, a chanddynt enw ei Dad ef yn ysgrifenedig yn eu talcennau.

2 Ac mi a glywais lef o'r nef, [b] fel llef dyfroedd lawer, ac fel llef taran fawr: ac mi a glywais lef [c] telynorion yn canu ar eu telynau:

3 A [d] hwy a ganasant megis caniad newydd ger bron yr orsedd-faingc, a cher bron y pedwar anifail, a'r henuriaid: ac ni allodd neb ddysgu y gân, ond y pedair mil *a'r* saith-ugeinmil, y rhai a brynwyd oddi ar y ddaear.

4 Y rhai hyn yw y rhai ni halogwyd ‖ â gwragedd: [e] canys gwŷryfon ydynt. Y rhai hyn yw y rhai [f] sydd yn dilyn yr Oen pa le bynnag yr elo. Y rhai hyn [g] a brynwyd oddi wrth ddynion, [h] yn flaen-ffrwyth i Dduw, ac i'r Oen.

5 Ac [i] yn eu genau ni chaed twyll: canys [k] difai ydynt ger bron gorsedd-faingc Duw.

6 Ac mi a welais angel arall yn ehedeg y'nghanol y nef, a'r efengyl dragywyddol ganddo, i efengylu i'r rhai sydd yn trigo ar y ddaear, ac i bob cenedl, a llwyth, ‖ ac iaith, a phobl;

7 Gan ddywedyd â llef ‖ uchel, Ofnwch Dduw, a rhoddwch iddo ogoniant; oblegid daeth awr ei farn ef: ac [l] addolwch yr hwn a wnaeth y nef, a'r ddaear, a'r môr, a'r ffynhonnau dyfroedd.

8 Ac angel arall a ddilynodd, gan ddywedyd, [m] Syrthiodd, syrthiodd Babilon, [n] y ddinas fawr honno; oblegid hi a ddïododd yr holl genhedloedd â gwin llid ei godineb.

9 A'r trydydd angel a'u dilynodd hwynt, gan ddywedyd â llef ‖ uchel, Os addola neb y bwystfil, a'i ddelw ef, a derbyn *ei* nôd *ef* yn ei dalcen, neu yn ei law;

10 Hwnnw *hefyd* [o] a yf o win digofaint Duw, yr hwn yn ddigymmysg [p] a dywalltwyd yn [q] phïol ei lid ef; ac [r] efe a boenir mewn [s] tân a brwmstan yng ngolwg yr angelion sanctaidd, ac yng ngolwg yr Oen:

11 A [t] mŵg eu poenedigaeth hwy sydd yn myned i fynu yn oes oesoedd: ac nid ydynt hwy yn cael gorphwysdra ddydd na nos, y rhai sydd yn addoli y bwystfil a'i ddelw ef, ac os yw neb yn derbyn nôd ei enw ef.

12 [u] Yma y mae amynedd y saint: yma *y mae* y rhai sydd yn cadw gorchymynion Duw, a ffydd Iesu.

13 Ac mi a glywais lef o'r nef, yn dywedyd wrthyf, Ysgrifena, Gwŷn eu byd y meirw y rhai [x] sydd yn marw yn yr Arglwydd, o hyn allan, medd yr Yspryd, fel y gorphwysont oddi wrth eu llafur; a'u gweithredoedd sydd ‖ yn eu canlyn hwynt.

14 Ac mi a edrychais; ac wele gwmmwl gwŷn; ac ar y cwmmwl *un* yn eistedd [y] tebyg i Fab y dyn, a chanddo ar ei ben goron o aur, ac yn ei law grymman llym.

15 Ac angel arall a ddaeth allan o'r deml, gan lefain â llef ‖ uchel wrth yr hwn oedd yn eistedd ar y cwmmwl, [z] Bwrw dy grymman i mewn, a ‖ meda:

Anno DOMINI 96.

[r] ad. 3.

[s] Deut. 13. 3. Matt. 24. 24. 2 Thess. 2. 9. pen. 16. 14.

‖ *arwyddion.*

[t] pen. 12. 9. a 19. 20.

‖ *yr arwyddion.*

‖ *einioes.*

‖ *roddi.*

[u] pen. 14. 11.

[x] pen. 17. 9.

[y] pen. 15. 2.

[a] pen. 7. 4.

[b] pen. 1. 15. a 19. 6.

[c] pen. 5. 8.

[d] pen. 5. 9. a 15. 3.

‖ *gyd â.*

[e] 2 Cor. 11. 2.

[f] pen. 3. 4. a 17. 14.

[g] pen. 5. 9.

[h] Iago 1. 18.

[i] Ps. 32. 2. Seph. 3. 13.

[k] Eph. 5. 27.

‖ *a thafod.*

‖ *fawr.*

[l] Neh. 9. 6. Ps. 146. 5, 6. Act. 14. 15. a 17. 24.

[m] Es. 21. 9. Jer. 51. 8. pen. 18. 2.

[n] pen. 11. 8. a 16. 19. a 17. 5. a 18. 10, 21.

‖ *fawr.*

[o] Ps. 75. 8. Es. 51. 17. Jer. 25. 15.

[p] pen. 18. 6.

[q] pen. 16. 19.

[r] pen. 20. 10.

[s] pen. 19. 20.

[t] Es. 34. 10. pen. 19. 3.

[u] pen. 13. 10.

[x] 1 Cor. 15. 18. 1 Thess. 4. 16.

‖ *yn canlyn gyd â hwynt.*

[y] pen. 1. 13.

‖ *fawr.*

[z] Joel 3. 13. Matt. 13. 39.

‖ *chynhauafa.*

canys daeth yr amser i ti i ‖ fedi; oblegid ‖ addfedodd cynhauaf y ddaear.

16 A'r hwn oedd yn eistedd ar y cwmmwl a fwriodd ei grymman ar y ddaear; a'r ddaear a fedwyd.

17 Ac angel arall a ddaeth allan o'r deml sydd yn y nef, a chanddo yntau hefyd grymman llym.

18 Ac angel arall a ddaeth allan oddi wrth yr allor, yr hwn oedd â gallu ganddo ar y tân; ac a lefodd â bloedd ‖ uchel ar yr hwn oedd â'r crymman llym ganddo, gan ddywedyd, Bwrw i mewn dy grymman llym, a chasgl ganghennau gwinwydden y ddaear; oblegid addfedodd ei grawn hi.

19 A'r angel a fwriodd ei grymman ar y ddaear, ac a gasglodd winwydden y ddaear, ac a'*i* bwriodd i [a] gerwyn fawr digofaint Duw.

20 A'r [b] gerwyn a sathrwyd o'r tu allan i'r ddinas; a gwaed a ddaeth allan o'r gerwyn, hyd at ffrwynau y meirch, ar hŷd mil *a* chwe chant o ystadau.

PENNOD XV.

1 *Y saith angel â'r saith bla diweddaf.* 3 *Caniad y rhai a orchfygant y bwystfil.* 7 *Y saith phïol yn llawn o ddigofaint Duw.*

AC mi a welais arwydd arall yn y nef, mawr a rhyfeddol; saith angel a chanddynt y saith bla diweddaf: oblegid ynddynt hwy y cyflawnwyd llid Duw.

2 Ac mi a welais megis [a] môr o wydr, wedi ei gymmysgu â thân; a'r rhai oedd yn cael y maes ar y bwystfil, ac ar ei ddelw ef, ac ar ei nôd ef, *ac* ar rifedi ei enw ef, yn sefyll ar y môr gwydr, [b] a thelynau Duw ganddynt.

3 A chanu y maent [c] gân Moses gwasanaethwr Duw, a chân yr Oen; gan ddywedyd, [d] Mawr a rhyfedd *yw* dy weithredoedd, *O* Arglwydd Dduw Hollalluog; [e] cyfiawn a chywir *yw* dy ffyrdd di, Brenhin ‖ y saint.

4 [f] Pwy ni'th ofna di, O Arglwydd, ac *ni* ogonedda dy enw? oblegid *tydi* yn unig *wyt* sanctaidd: oblegid [g] yr holl genhedloedd a ddeuant ac a addolant ger dy fron di; oblegid dy farnau di a eglurwyd.

5 Ac ar ol hyn mi a edrychais; ac wele, yr ydoedd [h] teml pabell y dystiolaeth yn y nef yn agored:

6 A daeth y saith angel, y rhai yr oedd y saith bla ganddynt, allan o'r deml, wedi eu gwisgo mewn llïan pur a disglaer, a [i] gwregysu eu dwyfronnau â gwregysau aur.

7 Ac un o'r pedwar anifail a roddodd i'r saith angel saith phïol aur, yn llawn o ddigofaint Duw, yr hwn sydd yn byw yn oes oesoedd.

8 A llanwyd [k] y deml o fŵg oddi wrth ogoniant Duw, ac oddi wrth ei nerth ef: ac ni allai neb fyned i mewn i'r deml, nes darfod cyflawni saith bla y saith angel.

PENNOD XVI.

1 *Yr angelion yn tywallt allan eu phïoleidiau digofaint.* 6 *Y plâu yn canlyn ar hyn.* 15 *Crist yn dyfod fel lleidr. Gwŷn eu byd y rhai a wyliant.*

AC mi a glywais lef ‖ uchel allan o'r deml, yn dywedyd wrth y saith angel, Ewch ymaith, a thywelltwch phïolau digofaint Duw ar y ddaear.

2 A'r cyntaf a aeth, ac a dywalltodd ei phïol ar y ddaear; a [a] bu cornwyd drwg a blin ar y dynion [b] oedd â nôd y bwystfil arnynt, a'r rhai [c] a addolasent ei ddelw ef.

3 A'r ail angel a dywalltodd ei phïol ar y môr; ac [d] efe a aeth fel gwaed dyn marw: a phob enaid byw a fu farw yn y môr.

4 A'r trydydd angel a dywalltodd ei phïol ar yr afonydd ac *ar y* ffynhonnau dyfroedd; a hwy a aethant yn waed.

5 Ac mi a glywais angel y dyfroedd yn dywedyd, Cyfiawn, O Arglwydd, ydwyt ti, [e] yr hwn wyt, a'r hwn oeddit, ‖ a'r hwn a fyddi; oblegid barnu o honot y pethau hyn.

6 Oblegid [f] gwaed saint a phrophwydi a dywalltasant hwy, a gwaed a roddaist iddynt i'w yfed; canys y maent yn ei haeddu.

7 Ac mi a glywais un arall allan o'r allor yn dywedyd, Ië, [g] Arglwydd Dduw Holl-alluog, cywir a chyfiawn *yw* dy farnau di.

8 A'r pedwerydd angel a dywalltodd ei phïol ar yr haul; a gallu a roed iddo i boethi dynion â thân.

9 A ‖ phoethwyd y dynion â gwres mawr; a [h] hwy a gablasant enw Duw, yr hwn sydd âg awdurdod ganddo ar y plâu hyn: ac nid edifarhasant, i roi gogoniant iddo ef.

10 A'r pummed angel a dywalltodd ei phïol ar orsedd-faingc y bwystfil; a'i deyrnas ef a aeth yn dywyll: a hwy a gnoisant eu tafodau gan ofid,

Anno DOMINI 96.

‖ *gynhauafu.* ‖ *sychodd.*

‖ *fawr.*

[a] pen. 19. 15.

[b] Es. 63. 3. Galar. 1. 15.

[a] pen. 4. 6. a 21. 18.

[b] pen. 5. 8. a 14. 2.

[c] Exod. 15. 1.

[d] Ps. 111. 2. a 139. 14.

[e] Ps. 145. 17. pen. 16. 7.

‖ *cenhedloedd, neu, oesoedd.*

[f] Exod. 15. 14, 15. Jer. 10. 7.

[g] Es. 66. 23.

[h] pen. 11. 19. Edrych Num. 1. 50.

Anno DOMINI 96.

[i] Exod. 28. 6, 8. Ezec. 44. 17, 18. pen. 1. 13.

[k] Exod. 40. 34. 1 Bren. 8. 10. Es. 6. 4.

‖ *fawr.*

[a] Exod. 9. 9.

[b] pen. 13. 16, 17.

[c] pen. 13. 14.

[d] Exod. 7. 17, 20.

[e] pen. 1. 4, 8. a 4. 8. a 11. 17.

‖ Neu, *a sanctaidd.*

[f] Matt. 23. 34. pen. 13. 15.

[g] pen. 15. 3.

‖ *Ilosgwyd.*

[h] ad. 11, 21.

Anno DOMINI 96.

11 Ac [i]a gablasant Dduw y nef, o herwydd eu poenau, ac o herwydd eu cornwydydd; ac nid edifarhasant oddi wrth eu gweithredoedd.

12 A'r chweched angel a dywalltodd ei phïol ar yr âfon fawr Euphrates; a [k]sychodd ei dwfr hi, fel y parottoid ffordd brenhinoedd †y dwyrain.

13 Ac mi a welais dri yspryd aflan tebyg i lyffaint *yn dyfod* allan o safn [l]y ddraig, ac allan o safn y bwystfil, ac allan o enau [m]y gau-brophwyd.

14 Canys ysprydion cythreuliaid [n]yn gwneuthur gwyrthiau, ydynt, y rhai sydd yn myned allan at frenhinoedd y ddaear, a'r holl fyd, i'w casglu hwy i [o]ryfel y dydd hwnnw, *dydd* mawr Duw Hollalluog.

15 [p]Wele, yr wyf fi yn dyfod fel lleidr. Gwyn ei fyd yr hwn sydd yn gwylio, ac yn cadw ei ddillad, [q]fel na rodio yn noeth, ac iddynt weled ei anharddwch ef.

16 Ac efe a'u casglodd hwynt ynghyd i le a elwir yn Hebraeg, Armagèdon.

17 A'r seithfed angel a dywalltodd ei phïol i'r awyr; a daeth llef ‖ uchel allan o deml y nef, oddi wrth yr orsedd-faingc, yn dywedyd, [r]Darfu.

18 Ac [s]yr oedd lleisiau, a tharanau, a mellt; ac yr oedd daear-gryn mawr, y fath ni bu er pan yw dynion ar y ddaear, cymmaint daear-gryn, *ac* mor fawr.

19 A [t]gwnaethpwyd y ddinas fawr yn dair rhan, a dinasoedd y cenhedloedd a syrthiasant: a Babilon fawr [u]a ddaeth mewn côf ger bron Duw, [x]i roddi iddi gwppan gwin digofaint ei lid ef.

20 A [y]phob ynys a ffodd ymaith, ac ni chafwyd y mynyddoedd.

21 [z]A chenllysg mawr, ‖ fel talentau, a syrthiasant o'r nef ar ddynion: a [a]dynion a gablasant Dduw am bla y cenllysg; oblegid mawr iawn ydoedd eu pla hwynt.

PENNOD XVII.

3, 4 Gwraig wedi ei gwisgo â phorphor ac ysgarlad, a chwppan aur yn ei llaw, yn eistedd ar y bwystfil; 5 yr hon yw Babilon fawr, mam pob ffieidddra. 9 Dehongliad y saith ben; 12 a'r deg corn. 14 Goruchafiaeth yr Oen. 16 Cospedigaeth y buttain.

A DAETH un o'r saith angel oedd â'r saith phïol ganddynt, ac a ymddiddanodd â mi, gan ddywedyd wrthyf, Tyred, mi a ddangosaf i ti farnedigaeth [a]y buttain fawr [b]sydd yn eistedd ar ddyfroedd lawer;

2 [c]Gyd â'r hon y putteiniodd brenhinoedd y ddaear, ac [d]y meddwyd y rhai sydd yn trigo ar y ddaear, gan win ei phutteindra hi.

3 Ac efe a'm dygodd i i'r diffaethwch yn yr yspryd: ac mi a welais wraig yn eistedd ar fwystfil o liw ysgarlad, yn llawn o [e]enwau cabledd, â [f]saith ben [g]iddo, a deg corn.

4 A'r wraig [h]oedd wedi ei dilladu â phorphor ac ysgarlad, ac wedi ei ‖ gwŷchu âg aur, ac â main gwerthfawr, a pherlau, a chanddi gwppan aur yn ei llaw, yn llawn o ffieidd-dra ac aflendid ei phutteindra.

5 Ac ar ei thalcen *yr oedd* enw wedi ei ysgrifenu, [i]DIRGELWCH, BABILON FAWR, MAM ‖ PUTTEINIAID, A FFIEIDD-DRA Y DDAEAR.

6 Ac mi a welais [k]y wraig yn feddw gan waed y saint, a chan waed merthyron Iesu: a phan ei gwelais, mi a ryfeddais â rhyfeddod mawr.

7 A'r angel a ddywedodd wrthyf, Paham y rhyfeddaist? myfi a ddywedaf i ti ddirgelwch y wraig, a'r bwystfil sydd yn ei dwyn hi, yr hwn sydd â'r saith ben ganddo, a'r deg corn.

8 Y bwystfil a welaist, a fu, ac nid yw; a [l]bydd iddo ddyfod i fynu o'r pydew heb waelod, a [m]myned i ddistryw: a [n]rhyfeddu a wna y rhai sydd yn trigo ar y ddaear (°y rhai ni ysgrifenwyd eu henwau yn llyfr y bywyd er seiliad y byd) pan welont y bwystfil, yr hwn a fu, ac nid yw, ‖ er ei fod.

9 [p]Dyma y meddwl sydd â doethineb ganddo. [q]Y saith ben, saith fynydd ydynt, lle mae y wraig yn eistedd arnynt.

10 Ac y ‖ mae saith frenhin: pump a gwympasant, ac un sydd, *a*'r llall ni ddaeth etto; a phan ddêl, rhaid iddo aros ychydig.

11 A'r bwystfil, yr hwn oedd, ac nid ydyw, yntau yw yr wythfed, ac o'r saith y mae, ac i ddistryw y mae yn myned.

12 [r]A'r deg corn a welaist, deg brenhin ydynt, y rhai ni dderbyniasant frenhiniaeth etto; eithr awdurdod fel brenhinoedd, un awr, y maent yn ei dderbyn gyd â'r bwystfil.

13 Yr un meddwl sydd i'r rhai hyn, a *hwy* a roddant eu nerth a'u hawdurdod i'r bwystfil.

14 [s]Y rhai hyn a ryfelant â'r Oen, a'r Oen a'u gorchfyga hwynt: oblegid [t]Arglwydd arglwyddi ydyw, a Brenhin bren-

Anno DOMINI 96.

[i] ad. 9, 21.
[k] Edrych Jer. 50. 38. a 51. 36. pen. 17. 15.
† Gr. *y rhai sydd o godiad haul.*
[l] pen. 12. 9.
[m] pen. 19. 20. a 20. 10.
[n] 2 Thess. 2. 9. pen. 13. 13. a 19. 20.
[o] pen. 17. 14. a 19. 19. a 20. 8.
[p] Matt. 24. 45. pen. 3. 3.
[q] 2 Cor. 5. 3. pen. 3. 4, 18.
‖ *fawr.*
[r] pen. 21. 6.
[s] pen. 4. 5. a 8. 5. a 11. 19.
[t] pen. 14. 8.
[u] pen. 18. 5.
[x] Es. 51. 23. Jer. 25. 15, 16. pen. 14. 10.
[y] pen. 6. 14.
[z] pen. 11. 19.
‖ *o bwys talentau.*
[a] ad. 9, 11.
[a] Nah. 3. 4. pen. 19. 2.
[b] Jer. 51. 13. ad. 15.

[c] pen. 18. 3.
[d] Jer. 51. 7. pen. 14. 8. a 18. 3.
[e] pen. 13. 1.
[f] ad. 9.
[g] ad. 12.
[h] pen. 18. 12, 16.
‖ *goreuro.*
[i] 2 Thess. 2. 7.
‖ *putteindra.*
[k] pen. 18. 24.
[l] pen. 13. 1.
[m] pen. 13. 10
[n] pen. 13. 3.
[o] pen. 13. 8.
‖ *ac a fydd.*
[p] pen. 13. 18.
[q] pen. 13. 1.
‖ *maent yn.*
[r] Dan. 7. 20. Zech. 1. 18, 19, 21. pen. 13. 1.
[s] pen. 16. 14. a 19. 19.
[t] Deut. 10. 17. 1 Tim. 6. 15. pen. 19. 16.

hinoedd; a'r rhai sydd gyd âg ef, *sydd* alwedig, ac etholedig, a ffyddlawn.

15 Ac efe a ddywedodd wrthyf, [u] Y dyfroedd a welaist, lle y mae y buttain yn eistedd, pobloedd a thorfeydd ydynt, a chenhedloedd ‖ ac ieithoedd.

16 A'r deg corn a welaist ar y bwystfil, y rhai hyn a gasânt y buttain, ac a'i gwnant hi yn unig ac yn noeth, a'i chnawd hi a fwyttânt hwy, ac [x] a'i llosgant hi â thân.

17 Canys Duw a roddodd yn eu calonnau hwynt wneuthur ei ewyllys ef, a gwneuthur yr un ewyllys, a rhoddi eu teyrnas i'r bwystfil, hyd oni chyflawner geiriau Duw.

18 A'r wraig a welaist, [y] yw y ddinas fawr, sydd yn teyrnasu ar frenhinoedd y ddaear.

PENNOD XVIII.

2 *Cwymp Babilon:* 4 *gorchymyn pobl Dduw i gilio allan o honi hi:* 9 *brenhinoedd y ddaear,* 11 *gyd â'r marsiandwyr, a'r llongwyr, yn ddrwg ganddynt drosti hi:* 20 *y saint yn llawenychu, o achos barn Duw arni hi.*

AC ar ol y pethau hyn mi a welais angel arall yn dyfod i waered o'r nef, âg awdurdod mawr ganddo; a'r ddaear a oleuwyd gan ei ogoniant ef.

2 Ac efe a lefodd yn groch â llef ‖ uchel, gan ddywedyd, [a] Syrthiodd, syrthiodd Babilon fawr honno, ac [b] aeth yn drigfa cythreuliaid, ac yn gadwriaeth pob yspryd aflan, ac [c] yn gadwriaeth pob aderyn aflan ac atgas.

3 Oblegid yr holl genhedloedd [d] a yfasant o win digofaint ei godineb hi, a brenhinoedd y ddaear a butteiniasant gyd â hi, a marchnattâwyr y ddaear a gyfoethogwyd gan ‖ amlder ei moethau hi.

4 Ac mi a glywais lef arall o'r nef yn dywedyd, [e] Deuwch allan o honi hi, fy mhobl i, fel na byddoch gyd-gyfrannogion o'i phechodau hi, ac na dderbynioch o'i phlâau hi.

5 Oblegid ei phechodau hi a gyrhaeddasant hyd y nef, a [f] Duw a gofiodd ei hanwireddau hi.

6 [g] Telwch iddi fel y talodd hithau i chwi, a dyblwch iddi y dau cymmaint yn ol ei gweithredoedd: [h] yn y cwppan a lanwodd hi, llenwch iddi yn ddauddyblyg.

7 Cymmaint ag yr ymogoneddodd hi, ac y bu mewn moethau, y cymmaint arall rhoddwch iddi o ‖ ofid a galar: oblegid y mae hi yn dywedyd yn ei chalon, Yr wyf yn eistedd yn [i] frenhines; a gweddw nid ydwyf, a galar nis gwelaf ddim.

8 Am hynny yn un dydd y daw ei phlâau hi, *sef* marwolaeth, a galar, a newyn; a [k] hi a lwyr-losgir â thân: oblegid cryf *yw* yr Arglwydd Dduw, yr hwn sydd yn ei barnu hi.

9 Ac wylo am dani, a galaru drosti, a wna [l] brenhinoedd y ddaear, y rhai a butteiniasant, ac a fuant fyw yn foethus gyd â hi, [m] pan welont fŵg ei llosgiad hi,

10 Gan sefyll o hirbell, gan ofn ei ‖ gofid hi, a dywedyd, [n] Gwae, gwae, y ddinas fawr honno, Babilon, y ddinas gadarn! oblegid mewn un awr y daeth dy farn di.

11 A [o] marchnattâwyr y ddaear a wylant ac a alarant drosti; oblegid nid oes neb mwyach yn prynu eu marsiandïaeth hwynt:

12 Marsiandïaeth o aur, ac arian, a meini gwerthfawr, a pherlau, a llïan main, a phorphor, a sidan, ac ysgarlad, a phob coed ‖ thynon, a phob llestr o ifori, a phob llestr o goed gwerthfawr iawn, ac o bres, ac *o* haiarn, ac *o* faen marmor,

13 A sinamon, a phêr-aroglau, ac ennaint, a thus, a gwin, ac olew, a pheillïaid, a gwenith, ac ysgrubliaid, a defaid, a meirch, a cherbydau, a ‖ chaethweision, ac [p] eneidiau dynion.

14 A'r aeron a chwennychodd dy enaid, a aethant ymaith oddi wrthyt, a phob peth danteithiol a gwŷch a aethant ymaith oddi wrthyt; ac ni chai hwynt ddim mwyach.

15 Marchnattâwyr y pethau hyn, y rhai a gyfoethogwyd ganddi, a safant o hirbell oddi wrthi, gan ofn ei ‖ gofid hi, gan wylo a galaru,

16 A dywedyd, Gwae, gwae, y ddinas fawr honno, [q] yr hon oedd wedi ei gwisgo â llïan main, a phorphor, ac ysgarlad, ac wedi ei ‖ gwŷchu âg aur, a meini gwerthfawr, a pherlau!

17 Oblegid mewn un awr yr anrheithiwyd cymmaint cyfoeth. A [r] phob llong-lywydd, a phob cwmpeini mewn llongau, a llongwyr, a chynnifer ag y sydd â'u gwaith ar y môr, a safasant o hirbell,

18 Ac a lefasant, [s] pan welsant fŵg ei llosgiad hi, gan ddywedyd, [t] Pa *ddinas* debyg i'r ddinas fawr honno!

19 A [u] hwy a fwriasant lwch ar eu pennau, ac a lefasant, gan wylo a galaru,

Anno DOMINI 96.

[o] Es. 8. 7.

‖ *a thafodau.*

[x] pen. 18. 8.

[y] pen. 16. 19.

‖ *fawr.*

[a] Es. 21. 9. Jer. 51. 8. pen. 14. 8.

[b] Es. 13. 21. a 21. 8. a 34. 14. Jer. 50. 39. a 51. 37.

[c] Es. 34. 11. Marc 5. 2, 3.

[d] pen. 14. 8. a 17. 2.

‖ *nerth.*

[e] Es. 48. 20. a 52. 11. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. 2 Cor. 6. 17.

[f] pen. 16. 19.

[g] Ps. 137. 8. Jer. 50. 15, 29. 2 Tim. 4. 14. pen. 13. 10.

[h] pen. 14. 10.

‖ *boenedigaeth.*

Anno DOMINI 96.

[i] Es. 47. 7, 8.

[k] pen. 17. 16.

[l] Ezec. 26. 16, 17. pen. 17. 2. ad. 3.

[m] ad. 18. pen. 19. 3.

‖ *phoenedigaeth.*

[n] Es. 21. 9. pen. 14. 8.

[o] Ezec. 27. 27—36. ad. 3.

‖ *peraidd.*

‖ *chyrph.*

[p] Ezec. 27. 13.

‖ *phoenedigaeth.*

[q] pen. 17. 4.

‖ *goreuro.*

[r] Es. 23. 14. Ezec. 27. 29.

[s] ad. 9.

[t] pen. 13. 4.

[u] Jos. 7. 6. Job 2. 12.

Anno DOMINI 96.

a dywedyd, Gwae, gwae, ddinas fawr honno, yn yr hon y cyfoethogodd yr holl rai oedd ganddynt longau ar y môr, ‖ trwy ei chost hi! oblegid mewn un awr yr anrheithiwyd *hi*.

20 [x] Llawenhâ o'i plegid hi, y nef, a chwi, apostolion sanctaidd a phrophwydi; oblegid ‖ [y] ddlodd Duw arni drosoch chwi.

21 Ac angel cadarn a gododd faen megis maen melin mawr, ac a'i bwriodd i'r môr, gan ddywedd, [z] Fel hyn gyd â rhuthr y teflir Babon y ddinas fawr, ac ni cheir hi mwyach.

22 A [a] llais telynoion, a cherddorion, a phibyddion, ac uganwyr, ni chlywir ynot mwyach; ac u crefftwr, o ba grefft bynnag *y bo*, ni chir ynot mwyach; a thrwst maen melin ni chlywir ynot mwyach;

23 A llewyrch canwyll ni welir ynot mwyach; a llais priodas-fab a phriodasferch ni chlywir ynot mwyach: oblegid [b] dy farchnattâwr di oedd wŷr mawr y ddaear; oblegid trwy dy swyn-gyfaredd di y twyllwyd y holl genhedloedd.

24 Ac [c] ynddi y caed gwaed prophwydi a saint, a phwb a'r a laddwyd ar y ddaear.

PENNOD XIX.

1 *Clodfori Duwyn y nefoedd, am farnu y buttain fawr, a dial gwaed ei saint.* 7 *Priodas yr Oen.* 10 *Yr angel heb fynnu ei addoli.* 17 *Galw yr ehediaid i'r addfa fawr.*

AC ar ôl y pethau hyn mi a glywais megis llef uchel gan dyrfa fawr yn y nef, yn dywedyd, Aleluia: [a] Iachawdwriaeth, a gogoniant, ac anrhydedd, a gallu, i'r Arglwydd ein Duw ni:

2 Oblegid [b] cywir a chyfiawn *yw* ei farnau ef: oblegid efe a farnodd y buttain fawr, yr hon a lygrodd y ddaear â'i phutteindra, ac [c] a ddïalodd waed ei weision ar ei law hi.

3 Ac eilwaith y dywedasant, Aleluia. [d] A'i mŵg hi a gododd yn oes oesoedd.

4 A syrthiodd [e] y pedwar henuriad ar hugain, a'r pedwar anifail i lawr, ac a addolasant Dduw, yr hwn oedd yn eistedd ar yr orsedd-faingc; gan ddywedyd, Anen; Aleluia.

5 A llef a ddaeth allan o'r orsedd-faingc, yn dywedyd, Moliennwch ein Duw ni, ei holl weision ef, a'r rhai ydych yn ei ofni ef, bychain a mawrion hefyd.

6 Ac mi a glywais megis llef tyrfa fawr, ac megis llef dyfroedd lawer, ac megis llef taranau cryfion, yn dywedyd, Aleluia: [f] oblegid teyrnasodd yr Arglwydd Dduw Holl-alluog.

7 Llawenychwn, a gorfoleddwn, a rhoddwn ogoniant iddo ef: oblegid daeth [g] priodas yr Oen, a'i wraig ef a'i parotôdd ei hun.

8 A [h] chaniattâwyd iddi gael ei gwisgo â llïan main glân a disglaer: canys y llïan main ydyw cyfiawnder y saint.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ysgrifena, [i] Bendigedig *yw* y rhai a elwir i swpper neithior yr Oen. Ac efe a ddywedodd wrthyf, [k] Gwir eiriau Duw yw y rhai hyn.

10 Ac [l] mi a syrthiais wrth ei draed ef, i'w addoli ef. Ac efe a ddywedodd wrthyf, [m] Gwel na *wnelych hyn*: cydwas ydwyf i ti, ac i'th frodyr [n] y rhai sydd ganddynt dystiolaeth Iesu. Addola Dduw: canys tystiolaeth Iesu ydyw yspryd y brophwydoliaeth.

11 Ac mi a welais y nef yn agored; ac wele [o] farch gwŷn; a'r hwn oedd yn eistedd arno a elwid [p] Ffyddlawn a Chywir, ac mewn cyfiawnder y mae efe yn barnu, ac yn rhyfela.

12 [q] A'i lygaid *oedd* fel fflam dân, ac ar ei ben yr oedd coronau lawer: ac yr oedd ganddo enw yn ysgrifenedig, yr hwn ni wyddai neb ond efe ei hun:

13 Ac [r] *yr oedd* wedi ei wisgo â gwisg wedi ei throchi mewn gwaed: a gelwir ei enw ef, [s] Gair Duw.

14 A'r lluoedd oedd yn y nef a'i canlynasant ef ar feirch gwŷnion, [t] wedi eu gwisgo â llïan main, gwŷn, a glân.

15 Ac [u] allan o'i enau ef yr oedd yn dyfod gleddyf llym, i daro y cenhedloedd âg ef: ac efe [x] a'u bugeilia hwynt â gwïalen haiarn: ac [y] efe sydd yn sathru cerwyn win digofaint a llid Duw Holl-alluog.

16 Ac y mae ganddo ar ei wisg, ac ar ei forddwyd enw wedi ei ysgrifenu, [z] BRENHIN BRENHINOEDD, AC ARGLWYDD ARGLWYDDI.

17 Ac mi a welais angel yn sefyll yn yr haul; ac efe a lefodd â llef ‖ uchel, gan ddywedyd wrth yr holl adar oedd yn ehedeg ‖ trwy ganol y nef, [a] Deuwch ac ymgesglwch ynghyd i swpper y Duw mawr;

18 Fel y bwyttâoch gig brenhinoedd, a chig pen-capteniaid, a chig y cedyrn, a chig meirch, a'r rhai sydd yn eistedd

Anno DOMINI 96.

[*] *o herwydd ei thraul hi.*
[x] Es. 44. 23. a 49. 13. Jer. 51. 48.
‖ *barnodd Duw eich barn chwi allan o honi hi.*
[y] Luc 11. 49, 50. pen. 19. 2.
[z] Jer. 51. 64.
[a] Es. 24. 8. Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10. Ezec. 26. 13.
[b] Es. 23. 8.
[c] pen. 17. 6.
[a] pen. 7. 10. a 12. 10.
[b] pen. 15. 3. a 16. 7.
[c] Deut. 32. 43. pen. 18. 20.
[d] Es. 34. 10. pen. 14. 11. a 18. 9, 18.
[e] pen. 4. 4, 6.
[f] pen. 11. 15. a 12. 10.
[g] Matt. 22. 2. a 25. 10.
[h] Ps. 45. 13, 14. Ezec. 16. 10. pen. 3. 18. a 21. 2, 9.
[i] Matt. 22. 2. Luc 14. 15.
[k] pen. 21. 5. a 22. 6.
[l] pen. 22. 8.
[m] Act. 10. 26. a 14. 14. pen. 22. 9.
[n] 1 Ioan 5. 10. pen. 12. 17.
[o] pen. 6. 2.
[p] pen. 3. 14.
[q] pen. 1. 14. a 2. 18.
[r] Es. 63. 2, 3.
[s] Ioan 1. 1. 1 Ioan 5. 7.
[t] Matt. 28. 3. pen. 4. 4. a 7. 9.
[u] pen. 1. 16. ad. 21.
[x] Ps. 2. 9. pen. 2. 27. a 12. 5.
[y] Es. 63. 3. pen. 14. 19, 20.
[z] Dan. 2. 47. 1 Tim. 6. 15. pen. 17. 14.
‖ *fawr.*
‖ *y'nghanol.*
[a] Ezec. 39. 18.

Anno DOMINI 96.

arnynt, a chig holl ryddion a chaethion, a bychain a mawrion.

19 Ac mi a welais y bwystfil a brenhinoedd y ddaear, a'u lluoedd wedi ymgynnull ynghyd i wneuthur rhyfel yn erbyn yr hwn oedd yn eistedd ar y march, ac yn erbyn ei lu ef.

20 A daliwyd y bwystfil, a chyd âg ef [b] y gau brophwyd, yr hwn a wnaeth wyrthiau ger ei fron ef, trwy y rhai y twyllodd efe y rhai a dderbyniasent nôd y bwystfil, [c] a'r rhai a addolasent ei ddelw ef. [d] Yn fyw y bwriwyd hwy ill dau i'r llyn tân [e] yn llosgi â brwmstan.

21 A'r lleill a laddwyd â [f] chleddyf yr hwn oedd yn eistedd ar y march, yr hwn oedd yn dyfod allan o'i enau ef: a'r holl adar a gawsant eu gwala o'u cig hwynt.

PENNOD XX.

2 Rhwymo Satan dros fil o flynyddoedd. 5 Yr adgyfodiad cyntaf: 6 mai gwŷn eu byd y rhai sydd iddynt gyfran ynddo. 7 Gollwng Satan yn rhydd drachefn. 8 Gog a Magog. 10 Bwrw diafol i'r pwll o dân a brwmstan. 12 Yr adgyfodiad diweddaf cyffredinol.

AC mi a welais angel yn disgyn o'r nef, a [a] chanddo agoriad y pydew diwaelod, a chadwyn fawr yn ei law.

2 Ac efe a ddaliodd [b] y ddraig, yr hen sarph, yr hon yw diafol a Satan, ac a'i rhwymodd ef *dros* fil o flynyddoedd,

3 Ac a'i bwriodd ef i'r pydew diwaelod, ac a gauodd arno, ac a seliodd arno ef, [c] fel na thwyllai efe y cenhedloedd mwyach, nes cyflawni y mil o flynyddoedd: ac ar ol hynny rhaid yw ei ollwng ef yn rhydd *dros* ychydig amser.

4 Ac mi a welais [d] orsedd-feingciau, a hwy a eisteddasant arnynt, a [e] barn a roed iddynt hwy: ac *mi a welais* [f] eneidiau y rhai a dorrwyd eu pennau am dystiolaeth Iesu, ac am air Duw, [g] a'r rhai ni addolasent y bwystfil [h] na'i ddelw ef, ac ni dderbyniasent ei nôd ef ar eu talcennau, neu ar eu dwylaw; a hwy a fuant fyw ac [i] a deyrnasasant gyd â Christ fil o flynyddoedd.

5 Eithr y lleill o'r meirw ni fuant fyw drachefn, nes cyflawni y mil blynyddoedd. Dyma yr adgyfodiad cyntaf.

6 Gwynfydedig a sanctaidd *yw* yr hwn sydd â rhan iddo yn yr adgyfodiad cyntaf: y rhai hyn nid oes i'r [k] ail farwolaeth awdurdod arnynt, eithr hwy a fyddant [l] offeiriaid i Dduw ac i Grist, ac a deyrnasant gyd âg ef fil o flynyddoedd.

7 A phan [m] flawner y mil blynyddoedd, gollyngir Satan allan o'i garchar;

8 Ac efe a â allan i dwyllo y cenhedloedd sydd ym [n] hedair congl y ddaear, [m] Gog a Magog, i'w casglu hwy ynghyd i ryfel; rhif y [o] ai *sydd* fel tywod y môr.

9 A hwy a aeth ant i fynu ar led y ddaear, ac a amgylchasant wersyll y saint, a'r ddinas anwyl: a thân a ddaeth oddi wrth Dduw i waered o'r nef, ac a'u hysodd hwynt.

10 A diafol, yr hwn oedd yn eu twyllo hwynt, a fwriwyd i'r llyn o dân a brwmstan, [p] lle *y mae* y bwystfil a'r gau brophwyd; ‖ a [q] hwy a boenir ddydd a nos, yn oes oesoedd.

11 Ac mi a welais orsedd-faingc wen fawr, a'r hwn oedd yn eistedd arni, oddi wrth wyneb yr hwn y ffodd [r] y ddaear a'r nef; a lle ni chafwyd [s] dynt.

12 Ac mi a welais y meirw, fychain a mawrion, yn sefyll gerbron Duw; [t] a'r llyfrau a agorwyd: [u] llyfr arall a agorwyd, yr hwn yw *llyfr* y bywyd: a barnwyd y meirw wrth y pethau oedd wedi eu hysgrifenu yn y llyfrau, [v] yn ol eu gweithredoedd.

13 A rhoddodd y môr i fynu y meirw oedd ynddo; a marwolaeth ‖ ac uffern a roddasant i fynu y meirw oedd ynddynt hwythau: a hwy a farnwyd bob un yn ol eu gweithredoedd.

14 A [w] marwolaeth ac uffern a fwriwyd i'r llyn o dân. [x] Hon yw yr ail farwolaeth.

15 A phwy bynnag ni chafwyd wedi ei ysgrifenu yn llyfr y bywyd, bwriwyd ef i'r llyn o dân.

PENNOD XXI.

1 Nef newydd, a daear newydd. 10 Jerusalem nefol, a'i chyflawn bortreiad. 23 Nid rhaid iddi wrth haul: gogoniant Duw yw ei goleuni hi: 24 brenhinoedd y ddaear yn dwyn eu cyfoeth iddi hi.

AC [a] mi a welais nef newydd, a daear newydd: canys y nef gyntaf a'r ddaear gyntaf a aeth heibio; a'r môr nid oedd mwyach.

2 A myfi Ioan a welais [b] y ddinas sanctaidd, Jerusalem newydd, yn dyfod oddi wrth Dduw i waered o'r nef, wedi ei pharottôi [c] fel priodas-ferch wedi ei thrwsio i'w gwr.

3 Ac mi a glywais lef ‖ uchel allan o'r nef, yn dywedyd, Wele, *y mae* [d] pabell Duw gyd â dynion, ac efe a drig gyd â hwynt, a hwy a fyddant bobl iddo ef, a

Anno DOMINI 96.

[b] pen. 20. 10.
[c] pen. 13. 15.
[d] pen. 20. 10. Edrych Dan. 7. 11.
[e] pen. 14. 10.
[f] pen. 17. 16.
[a] pen. 1. 18.
[b] pen. 12. 9. Edrych 2 Petr 2. 4.
[c] pen. 16. 14, 16. ad. 8.
[d] Dan. 7. 9, 22, 27. Matt. 19. 28. Luc 22. 30.
[e] 1 Cor. 6. 2, 3.
[f] pen. 6. 9.
[g] pen. 13. 12.
[h] pen. 13. 15, 16.
[i] Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 12. pen. 5. 10.
[k] pen. 2. 11. a 21. 8.
[l] Es. 61. 6. 1 Petr 2. 9. pen. 1. 6. a 5. 10.
[m] Ezec. 38. 2. a 39. 1.
[n] pen. 16. 14.
[o] pen. 19. 20.
‖ *ac y poenir hwynt.*
[p] pen. 14. 10.
[q] 2 Petr 3. 7, 10, 11.
[r] Dan. 7. 10.
[s] pen. 3. 5. a 13. 8. a 21. 27.
[t] Jer. 17. 10. a 32. 19. Matt. 16. 27. Rhuf. 2. 6. pen. 2. 23.
‖ *a'r bedd.*
[u] 1 Cor. 15. 26, 54, 55.
[x] pen. 21. 8.
[a] Es. 65. 17. a 66. 22. 2 Petr 3. 13.
[b] Es. 52. 1. Gal. 4. 26. Heb. 11. 10. a 12. 22. a 13. 14. pen. 3. 12.
[c] Es. 61. 10. 2 Cor. 11. 2
‖ *fawr.*
[d] Lef. 26. 11, 12. Ezec. 43. 7. 2 Cor. 6. 16. pen. 7. 15.

Anno DOMINI 96.

Duw ei hun a fydd gyd â hwynt, *ac a fydd* yn Dduw iddynt.

4 [e]Ac fe sych Duw ymaith bob deigr oddi wrth eu llygaid hwynt; a [f]marwolaeth ni bydd mwyach, [g]na ‖ thristwch, na llefain, na phoen ni bydd mwyach: oblegid y pethau cyntaf a aeth heibio.

5 A dywedodd [h]yr hwn oedd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, [i]Wele, yr wyf yn gwneuthur pob peth yn newydd. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ysgrifena: canys y mae [k]y geiriau hyn yn gywir ac yn ffyddlawn.

6 Ac efe a ddywedodd wrthyf, [l]Darfu. [m]Myfi yw Alpha ac Omega, y dechreu a'r diwedd. [n]I'r hwn sydd sychedig, y rhoddaf o ffynnon dwfr y bywyd yn rhad.

7 Yr hwn sydd yn gorchfygu, a etifedda ‖ bob peth: ac [o]mi a fyddaf iddo ef yn Dduw, ac yntau a fydd i minnau yn fab.

8 [p]Ond i'r rhai ofnog, a'r digred, a'r ffiaidd, a'r llofruddion, a'r putteinwyr, a'r swyn-gyfareddwyr, a'r eilun-addolwyr, a'r holl gelwyddwyr, *y bydd* eu rhan yn [q]y llyn sydd yn llosgi â thân a brwmstan: yr hwn yw yr ail farwolaeth.

9 A daeth attaf un o'r [r]saith angel yr oedd y saith phïol ganddynt yn llawn o'r saith bla diweddaf, ac a ymddiddanodd â mi, gan ddywedyd, Tyred, mi a ddangosaf i ti [s]y briodas-ferch, gwraig yr Oen.

10 Ac efe a'm dug i ymaith [t]yn yr yspryd i fynydd mawr ac uchel, ac a ddangosodd i mi [u]y ddinas fawr, Jerusalem sanctaidd, yn disgyn allan o'r nef oddi wrth Dduw,

11 A gogoniant Duw ganddi: a'i goleu hi *oedd* debyg i faen o'r gwerthfawroccaf, megis maen jaspis, yn loyw fel grisial;

12 Ac iddi fur mawr ac uchel, *ac* iddi [x]ddeuddeg porth, ac wrth y pyrth ddeuddeg angel, ac enwau wedi eu hysgrifenu arnynt, y rhai yw *enwau* deuddeg llwyth plant Israel.

13 O du y dwyrain, tri phorth; o du y gogledd, tri phorth; o du y dehau, tri phorth; o du y gorllewin, tri phorth.

14 Ac *yr oedd* mur y ddinas â deuddeg sylfaen iddo, ac ‖ [y]ynddynt enwau deuddeg apostol yr Oen.

15 A'r hwn oedd yn ymddiddan â mi, [z]oedd â chorsen aur ganddo, i fesuro y ddinas, a'i phyrth hi, a'i mur.

16 A'r ddinas sydd wedi ei gosod yn bedeirongl, a'i hŷd sydd gymmaint a'i lled. Ac efe a fesurodd y ddinas â'r gorsen, yn ddeuddeng mil o ystadau. A'i hŷd, a'i lled, a'i huchder, sydd yn ogymmaint.

17 Ac efe a fesurodd ei mur hi yn gant *a* phedwar cufydd *a* deugain, wrth fesur dyn, hynny yw, eiddo yr angel.

18 Ac adeilad ei mur hi oedd o faen jaspis; a'r ddinas *oedd* aur pur, yn debyg i wydr gloyw.

19 A seiliau mur y ddinas *oedd* wedi eu harddu â phob rhyw faen gwerthfawr. Y sail cyntaf *oedd* faen jaspis; yr ail, saphir; y trydydd, chalcedon; y pedwerydd, smaragdus;

20 Y pummed, sardonyx; y chweched, sardius; y seithfed, chrysolithus; yr wythfed, beryl; y nawfed, topazion; y degfed, chrysoprasus; yr unfed ar ddeg, hyacinthus; y deuddegfed, amethystus.

21 A'r deuddeg porth, deuddeg perl *oeddynt;* a phob un o'r pyrth oedd o un perl: a heol y ddinas *oedd* aur pur, fel gwydr gloyw.

22 A themi ni welais ynddi: canys yr Arglwydd Dduw Holl-alluog, a'r Oen, yw ei themi hi.

23 [a]A'r ddinas nid rhaid iddi wrth yr haul, na'r lleuad i oleuo ynddi: [b]canys gogoniant Duw a'i goleuodd hi, a'i goleuni hi *ydyw* yr Oen.

24 [c]A chenhedloedd y rhai cadwedig a rodiant yn ei goleuni hi: ac y mae brenhinoedd y ddaear yn dwyn eu gogoniant a'u hanrhydedd iddi hi.

25 [d]A'i phyrth hi ni cheuir ddim y dydd: canys [e]ni bydd nos yno.

26 A hwy a ddygant ogoniant ac anrhydedd y cenhedloedd iddi hi.

27 [f]‖ Ac nid â i mewn iddi ddim aflan, nac yn gwneuthur ffieidd-dra, na chelwydd: ond y rhai sydd wedi eu hysgrifenu [g]yn llyfr bywyd yr Oen.

PENNOD XXII.

1 *Afon dwfr y bywyd.* 2 *Pren y bywyd.* 5 *Duw sydd oleuni i'w ddinas ei hun.* 9 *Yr angel heb fynnu ei addoli.* 18 *Ni ellir rhoddi dim at air Duw, na thynnu dim oddi wrtho ef.*

AC efe a ddangosodd i mi [a]afon bur o ddwfr y bywyd, disglaer fel grisial, yn dyfod allan o orsedd-faingc Duw, a'r Oen.

2 ‖ [b]Y'nghanol ei heol hi, ac o ddau tu yr afon, *yr oedd* [c]pren y bywyd, yn dwyn deuddeg *rhyw* ffrwyth, bob mis yn

Anno DOMINI 96.

[a] Es. 24. 23. a 60. 19.
[b] pen. 22. 5.
[c] Es. 60. 3, 5. a 66. 12.
[d] Es. 60. 11.
[e] Es. 60. 20. Zech. 14. 7. pen. 22. 5.
[f] Es. 35. 8. a 52. 1. a 60. 21. Joel 3. 17. pen. 22. 14, 15.
‖ *A phob peth aflan, ac yn gwneuthur ffieidd-dra a chelwydd, nid â ddim i mewn iddi: ond,* &c.
[g] Phil. 4. 3. pen. 3. 5. a 20. 12.
[a] Ezec. 47. 1. Zech. 14. 8.
‖ Neu, *Yn y canol, yr heol a'r afon o'r ddau du, yr oedd pren y bywyd, yn dwyn deuddeg cnwd, bob mis yn rhoddi ei gnwd.*
[b] Ezec. 47. 12. pen. 21. 21.
[c] Gen. 2. 9. pen. 2. 7.

[e] Es. 25. 8. pen. 7. 17.
[f] 1 Cor. 15. 26, 54.
[g] Es. 35. 10.
‖ *galar.*
[h] pen. 4. 2. a 20. 11.
[i] Es. 43. 19. 2 Cor. 5. 17.
[k] pen. 19. 9.
[l] pen. 16. 17.
[m] pen. 1. 8. a 22. 13.
[n] Es. 55. 1. Ioan 4. 10, 14. a 7. 37. pen. 22. 17.
‖ *y pethau hyn.*
[o] Heb. 8. 10.
[p] 1 Cor. 6. 9. Gal. 5. 21. Eph. 5. 5. 1 Tim. 1. 9. Heb. 12. 14. pen. 22. 15.
[q] pen. 20. 14, 15.
[r] pen. 15. 1, 6, 7.
[s] pen. 19. 7.
[t] pen. 1. 10. a 17. 3.
[u] ad. 2.
[x] Ezec. 48. 31.
‖ *arnynt.*
[y] Matt. 16. 18. Eph. 2. 20.
[z] Ezec. 40. 3. a 11. 1.

Anno DOMINI 96.

rhoddi ei ffrwyth: a dail y pren *oedd* i iachâu y cenhedloedd.

3 A [d] phob melldith ni bydd mwyach: ‖ ond gorsedd-faingc Duw a'r Oen a fydd ynddi hi; a'i weision ef a'i gwasanaethant ef,

4 A [e] hwy a gânt weled ei wyneb ef; [f] a'i enw ef *a fydd* yn eu talcennau hwynt:

5 [g] Ac ni bydd nos yno; ac nid rhaid iddynt wrth ganwyll, na goleuni haul; oblegid [h] y mae yr Arglwydd Dduw yn goleuo iddynt: a hwy a deyrnasant yn oes oesoedd.

6 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, [i] Y geiriau hyn *sydd* ffyddlawn a chywir. Ac Arglwydd Dduw y prophwydi sanctaidd [k] a ddanfonodd ei angel i ddangos i'w wasanaethwyr y pethau sydd raid iddynt fod ar frys.

7 [l] Wele, yr wyf yn dyfod ar frys: [m] gwyn ei fyd yr hwn sydd yn cadw geiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn.

8 A myfi Ioan a welais y pethau hyn, ac a'*u* clywais. A phan ddarfu i mi glywed a gweled, [n] mi a syrthiais i lawr i addoli ger bron traed yr angel oedd yn dangos i mi y pethau hyn.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, [o] Gwel na *wnelych:* canys cyd-was ydwyf i ti, ac i'th frodyr y prophwydi, ac i'r rhai sydd yn cadw geiriau y llyfr hwn. Addola Dduw.

10 [p] Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, Na selia eiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn: [q] oblegid y mae yr amser yn agos.

11 [r] Yr hwn sydd anghyfiawn, bydded anghyfiawn etto; a'r hwn sydd frwnt, bydded frwnt etto; a'r hwn sydd gyfiawn, bydded gyfiawn etto; a'r hwn sydd sanctaidd, bydded sanctaidd etto.

12 Ac wele, yr wyf yn dyfod ar frys; [s] a'm gwobr *sydd* gyd â mi, i roddi [t] i bob un fel y byddo ei waith ef.

13 [u] Myfi yw Alpha ac Omega, y dechreu a'r diwedd, y cyntaf a'r diweddaf.

14 Gwyn eu byd y rhai sydd yn gwneuthur ei orchymynion ef, fel y byddo iddynt ‖ fraint ym mhren y bywyd, ac y gallont fyned i mewn trwy y pyrth i'r ddinas.

15 [x] Oddi allan *y mae* y cwn, a'r swyngyfareddwyr, a'r putteinwyr, a'r llofruddion, a'r eilun-addolwyr, a phob un a'r sydd yn caru ac yn gwneuthur celwydd.

16 [y] Myfi Iesu a ddanfonais fy angel i dystiolaethu i chwi y pethau hyn yn yr eglwysi. [z] Myfi yw Gwreiddyn a Hiliogaeth Dafydd, *a*'r [a] Seren fore eglur.

17 Ac y mae yr Yspryd a'r briodasferch yn dywedyd, Tyred. A'r hwn sydd yn clywed, dyweded, Tyred. [b] A'r hwn sydd â syched arno, deued: a'r hwn sydd yn ewyllysio, cymmered ddwfr y bywyd yn rhad.

18 Canys yr wyf fi yn tystiolaethu i bob un sydd yn clywed geiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn, [c] Os rhydd neb *ddim* at y pethau hyn, Duw a rydd atto ef y plâau sydd wedi eu hysgrifenu yn y llyfr hwn:

19 Ac o thynn neb ymaith *ddim* oddi wrth eiriau llyfr y brophwydoliaeth hon, [d] Duw a dynn ymaith ei ran ef ‖ allan o lyfr y bywyd, ac allan o'r ddinas sanctaidd, ac *oddi wrth* y pethau sydd wedi eu hysgrifenu yn y llyfr hwn.

20 Yr hwn sydd yn tystiolaethu y pethau hyn, sydd yn dywedyd, Yn wir, yr wyf yn dyfod ar frys. Amen. Yn wir, tyred Arglwydd Iesu.

21 [e] Gras ein Harglwydd ni Iesu Grist *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

Anno DOMINI 96.

[d] Zech. 14. 11. ‖ [a].

[e] Matt. 5. 8. 1 Cor. 13. 12. Ioan 3. 2.

[f] pen. 3. 12. a 14. 1.

[g] pen. 21. 23, 25.

[h] Ps. 36. 9.

[i] pen. 19. 9. a 21. 5.

[k] pen. 1. 1.

[l] pen. 3. 11.

[m] pen. 1. 3.

[n] pen. 19. 10.

[o] pen. 19. 10.

[p] Dan. 8. 26. a 12. 4. pen. 10. 4.

[q] Rhuf. 13. 11. Iago 5. 8. 1 Petr 4. 7. pen. 1. 3.

[r] 2 Tim. 3. 13.

[s] Es. 40. 10. a 62. 11.

[t] Rhuf. 2. 6. a 14. 12. Matt. 16. 27.

[u] Es. 41. 4. a 44. 6. pen. 1. 8, 11. a 21. 6.

‖ *gyfiawnder,* neu, *awdurdod.*

[x] 1 Cor. 6. 9, 10. Gal. 5. 21. Col. 3. 6. pen. 9. 20, 21. a 21. 8.

[y] pen. 1. 1.

[z] pen. 5. 5.

[a] Num. 24. 17. Zech. 6. 12. 2 Petr 1. 19. pen. 2. 28.

[b] Es. 55. 1. pen. 21. 6.

[c] Deut. 4. 2. a 12. 32. Diar. 30. 6.

[d] Exod. 32. 33. Ps. 69. 28.

‖ *oddi wrth bren y bywyd.*

[e] Rhuf. 16. 20, 24. 2 Thess. 3. 18.

DIWEDD.

I'R UNIG DDUW Y BYDDO Y GOGONIANT.